Rubricæ Codicis.

R/19670

CODICIS IVSTINIANI RVBRIcæ ferme omnes nouem subiectis versibus comprehenduntur.

Primi libri rubricæ.

PArs prior officio, leges & sacra docebit.

Officia. De offi. præfec. præto. orien. Offi. præfec. præto. Afri, Offi præfec. vrbis. Offi. magi. militum. Offi. quæstoris. Offi. magi. officiorum. Officio comi. sacra. largiti. Offi. comi. re. priuatarum. Offi. co. sacri pala. Offi. procon. & lega. Officio. comi. sac. patrimo. Offi: co. orien. Offi. præfec. Augusta. Offi. vicarij. Offi. recto. Offi. præto. prouin. Offi. præfec. vigil. Offi. ciuilium iudi. Offi. mili. iudi. Offi. diuerso. iudi. Offi. eius qui vi. alicuius iudi. vel præsi. obtinet. Offi. iudi. Alexan.

Leges. De legibus & constitu. princi. Manda princi. Senatusco̅sult. Veter. iure enuncle. Iuris & fact. igno. &c. Nouo codi. compo. Iusti. codi. confir. Emendat. Iusti. codi. &c.

Sacra. De summa trini. & fide catho. Sacrosanct. eccle. Epis. & cler. Episcopali audien. Ne sanc. bap. ite. His iungantur. ille qui faciunt contra sacra: vt est titu. De hæreti. Aposta. Nemini licc sig. sal. Iudæ. & cæli. Ne Christianum man. Paga: & sacri. His qui ad eccle. confugi. His qui in eccle. ma. Statu. & ima. His qui ad sta. confugi. Si quos titulos & hic & in sequentibus omiserimus: illos pro tuo arbitrio, sub quo voles verbo collocabis: aut alia (si mauis) contexito carmina, quæ tibi huic rei aptiora videantur: neque nos qui tum breuitati, tum vtilitati studuimus, dente canino laceres.

Secundi libri rubricæ.

Transigo, restituo, gero, postulo parte secunda.

Transigo. De transactio. Pactis. Et quia talia fiunt quando que mediantibus arbitris: ideo de recep. arbi. in fine libri ponitur, & de iureiur. propter calum. dando.

Restituo. De in integrum restit. Filiofa. mino. Fideius. mino. Si tutor vel cura. inter. Si in communi eademque causa in integ. resti. postule. Si aduersus rem iudi. Si aduersus venditio. Si aduersus dona. Si aduersus liberta. Si aduersus transactio. Si aduersus solutio. Si aduersus dotem. Si aduersus delic. Si aduersus vsucap. Si aduersus fiscum. Si aduersus credito. Si minor ab hæred. se abst. Si vt omis. hæred. In quibus causis restit. Qui & aduersus quos. Si minor se maio. dixe. Si sæpius in integr. restit. His qui ve. æta. impetra. Si maior fac. Vbi & apud quem cog. resti. agend. sit. Reputatio. quæ fi. Etiam per procuratorem causam resti. In integ. resti. postu. Resti. mili. Vxo. mili. Temp. in integ. resti. Quibus ex causis maio:

Gero. De negotiis gestis. Procura. His quæ vi metusve causa gesta sunt. Dolo malo. Edendo. In ius vocãdo.

Postulo. Id est aduoco. De postulando. Aduoca. diuer. iudicio. Aduoc. diuerso. iudicum. Aduo. fisci. Errore aduocato. Vt quæ desunt aduoca. Et quia postulare non possunt qui infames sunt, ideo, ex quibus cau. infa. irro.

Tertij libri rubricæ.

.i. conqueritur. .i. diuidit.

Tertia ius dicens, queritur, seruit, petit, occat.

Ius dicens. De iudiciis. Sportu. & sump. in diuer. iudi. fa. Peda. iudi. Qui pro sua iurisd. iudi. da. Ne quis in sua causa iudi. Qui legi. perso. stan. in iudi. ba. Vt nemo inui. agere. Ordine iudicio. Litis contesta. Plus peti. Dilatio. Periis. Iurisdi. omni. iudi. Quando imperat inter pupil. Vbi de cri. agi oportet. Vbi de possi. agi oportet. Vbi fideicom. pe. opor. Vbi conue. qui cer. lo. Vbi in rem actio. Vbi de hæred. agitur. Vbi de ratioci. Vbi causa status agi debeat. Vbi quis de curia. Vbi sena. vel clariss. In quibus causis mili. fori præscript. Vti non poss. Vbi causæ fisca. quando li. Vni cuique sine iudice se vindicare.

Queritur. De inofficioso testamento. Inofficio. donatio. Inoffi. dotibus.

Seruit. De seruituti. & aqua. Vsufructu & habitatione, & ministerio seruorum.

Petit. De peti. hæredi. Rei vindicatione.

Occat. Familiæ erciscundæ, id est hæreditatis diuidundæ. Communi diuidundo. Communia viri. iudi. Fini. regundo. Consor. eiusdem lit.

Quarti libri rubricæ.

Actio, contractus, testes quarta referantur.

Actio. De actionibus, & obligationib. Vt actio. ab hæred. & contra hære. inci. Ne vxor pro ma. Ne filius pro patre. An seruus ex suo fac. Quãdo fiscus vel prina. Hæred. actio. Ex delict. defun. Constit. pecu. Rebus cre. & iureiur. Si certũ pet. Suffra. Prohibi. seque. pecu. Condic. indebi. Condict. ob causam. Condic. ob turpem causam. Condic. furti. Condic. ex lege. Pignora. actio. Institu. & exerci. Quod cum eo qui in alie. po. Per quas personas nobis adquir. Ad senatusco̅n. Maced. Ad senatusco̅n. Velleia. Non numerab. pecun. Compensa. Hæred. vel actio. ven. Actio. empt. & vendi. Aedil. actio.

Contractus. De commodato. Vsuris. Nauti. fœno. Depositi Mandati. si ser. extero se emi mãda. Pro socio. Contrahen. emptio. & venditio. Quæres vendi non poss. Quæ res expor. nõ deb. Eunuchis. Patribus qui filiistra. Rescin. venditio quando li. ab emptio. disce. Si propter publi. pensita. Sine censu. vel reliq. Peri. & cõmo. rei venditæ. Si quis alteri vel sibi. Rebus alie. non alie. Commu. re. alie. Rem aliena geren. Pactis inter empto. & vendi. Si ser. expor. vene. Si emanci. ita venieat ne prosti. Si manci. ita fuc. alie. vt manu. Monopolitis. Nundi. & merca. Vectiga. & com. Noua. vectiga. institu. non posse. Commer. & merca. Rerum permut. Locato. Iure emphyteutico.

Testes. De testibus, & aliis speciebus probationũ, videlicet de probatio. Fide instrumen. cui adhiberi fides. Plus valere quod agitur.

Quinti libri rubricæ.

Quinta dabit nuptas, tutelarumque figuras.

Nuptas. De sponsalibus. Si rector prouinciæ, vel ad eum pertinentes sponsalitias dederint arras. Donati ante nup. Nuptiis. Incestis & inuti. nupt. Interdicto matri. inter pu. & tuto. Si quacunque prædi. pote. Si nupt. ex rescrip. pe. Secun. nupt. Si secundo nupse. mulier. Dotis promissio. Iure dotium. Rei vxo. actio. Pactis conuen. tam super dote, quàm super dona. ante nup. Dote cauta non nume. Dona. inter vi. & vxor. Repud. Soluto matrim. quemadmodum dos petatur. Si dos const. mã so. fue. Ne fideius. vel manda. do. dentur. Rerum amo. Ne pro dote mulier bona quondam ma. addicantur. Fundo dot. Diuor. facto apud quem liberi mora. vel edu. debe. Alen. libe. Concubinis. Natu. liberis.

Tutelarum. De testamen. tute. Confirman. tuto. Legis tute. Qui pe. tuto. Et breuiter prosequere vsque ad finem huiusce libri: & omnes ferme titulos huic verbo accommodatos iudicabis.

Sexti libri rubricæ.

Sexta libertos, & testamenta notabo.

Libertos. De seruis fugi. & libertis. Furtis, & ser. corrup. Ope. liberto. Bonis liber. Si in fraudem patro. à lib. alie. fac. sit. Obseq. patro. præstan. Libertis & eo libe. iure aureo. annulo.

Rubricæ Codicis.

R/19670

CODICIS IVSTINIANI RVBRIcæ ferme omnes nouem subiectis versibus comprehenduntur.

Primi libri rubricæ.

PArs prior officio, leges & sacra docebit.

Officia. De offi. præfec. præto. orien. Offi. præfec. præto. Afri, Offi præfec. vrbis. Offi. magi. militum. Offi. quæstoris. Offi. magi. officiorum. Officio comi. sacra. largiti. Offi. comi. re. priuatarum. Offi. co. sacri pala. Offi. procon. & lega. Officio. comi. sac. patrimo. Offi: co. orien. Offi. præfec. Augusta. Offi. vicarij. Offi. recto. Offi. præto. prouin. Offi. præfec. vigil. Offi. ciuilium iudi. Offi. mili. iudi. Offi. diuerso. iudi. Offi. eius qui vi. alicuius iudi. vel præsi. obtinet. Offi. iudi. Alexan.

Leges. De legibus & constitu. princi. Manda princi. Senatusconsult. Veter. iure enuncle. Iuris & fact. igno. &c. Nouo codi. compo. Iusti. codi. confir. Emendat. Iusti. codi. &c.

Sacra. De summa trini. & fide catho. Sacrosanct. eccle. Epis. & cler. Episcopali audien. Ne sanc. bap. ite. His iungantur. ille qui faciunt contra sacra: vt est titu. De hæreti. Apostat. Nemini licc. sig. sal. Iudæ. & cæli. Ne Christianum man. Paga: & sacri. His qui ad eccle. confugi. His qui in eccle. ma. Statu. & ima. His qui ad sta. confugi. Si quos titulos & hic & in sequentibus omiserimus: illos pro tuo arbitrio, sub quo voles verbo collocabis: aut alia (si mauis) contexito carmina, quæ tibi huic rei aptiora videantur: neque nos quitum breuitati, tum vtilitati studuimus, dente canino laceres.

Secundi libri rubricæ.

Transigo, restituo, gero, postulo parte secunda.

Transigo. De transactio. Pactis. Et quia talia fiunt quando quæ mediantibus arbitris: ideo de recep. arbi. in fine libri ponitur, & de iureiur. propter calum. dando.

Restituo. De in integrum restit. Filiofa. mino. Fideius. mino. Si tutor vel cura. inter. Si in communi eademque causa in integ. resti. postule. Si aduersus rem iudi. Si aduersus venditio. Si aduersus dona. Si aduersus liberta. Si aduersus transactio. Si aduersus solutio. Si aduersus dotem. Si aduersus delic. Si aduersus vsucap. Si aduersus fiscum. Si aduersus credito. Si minor ab hæred. se abst. Si vt omis. hæred. In quibus causis restit. Qui & aduersus quos. Si minor se maio. dixe. Si sæpius in integr. restit. His qui ve. æta. impetra. Si maior fac. Vbi & apud quem cog. resti. agend. sit. Reputatio. quæ fi. Etiam per procuratorem causam resti. In integ. resti. postu. Resti. mili. Vxo. mili. Temp. in integ. resti. Quibus ex causis maio:

Gero. De negotiis gestis. Procura. His quæ vi metusve causa gesta sunt. Dolo malo. Edendo. In ius vocado.

Postulo. Id est aduoco. De postulando. Aduoca. diuer. iudicio. Aduoc. diuerso. iudicum. Aduo. fisci. Errore aduocato. Vt quæ desunt aduoca. Et quia postulare non possunt qui infames sunt, ideo, ex quibus causa. infa. irro.

Tertij libri rubricæ.

.i. conqueritur. .i. diuidit.

Tertia ius dicens, queritur, seruit, petit, occat.

Ius dicens. De iudiciis. Sportu. & sump. in diuer. iudi. fa. Peda. iudi. Qui pro sua iurisdi. iudi. da. Ne quis in sua causa iudi. Qui legi. perso. stan. in iudi. ha. Vt nemo inui. agere. Ordine iudicio. Litis contesta. Plus peti. Dilatio. Periis. Iurisdi. omni. iudi. Quando imperat inter pupil. Vbi de cri. agi oportet. Vbi de possagi oportet. Vbi fideicom. pe. opor. Vbi conue. qui cer. lo. Vbi in rem actio. Vbi de hæred. agitur. Vbi de ratiocinio. Vbi causa status agi debeat. Vbi quis de curia. Vbi senatores vel clariss. In quibus causis mili. fori præscript. Vti non poss. Vbi causæ fisci. quando li. Vni cuique sine tudice se vindicare.

Queritur. De inofficioso testamento. Inofficio. donatio. Inoffi. dotibus.

Seruit. De seruituti. & aqua. Vsufructu & habitatione, & ministerio seruorum.

Petit. De peti. heredi. Rei vindicatione.

Occat. Familiæ erciscundæ, id est hereditatis diuidundæ. Communi diuidundo. Communia viri. iudi. Finiregundo. Consor. eiusdem lit.

Quarti libri rubricæ.

Actio, contractus, restes quarta referantur.

Actio. De actionibus, & obligationib. Vt actio. ab hæred. & contra hære. inci. Ne vxor pro ma. Ne filius pro patre. An seruus ex suo fac. Quãdo fiscus vel prina. Hæred. actio. Ex delict. defun. Constit. pecu. Rebus cre. & iureiur. Si certũ pet. Suffra. Prohibi. seque. pecu. Condic. indebi. Condict. ob causam. Condic. ob turpem causam. Condic. furti. Condic. ex lege. Pignora. actio. Institit. & exerci. Quod cum eo qui in alie. po. Per quas personas nobis adquir. Ad senatusco. Maced. Ad senatusco. Velleia. Non numerab. pecun. Compensa. Hæred. vel actio. ven. Actio. empt. & vendi. Aedil. actio.

Contractus. De commodato. Vsuris. Nauti. fœno. Depositi Mandati. si ser. extero se emi mãda. Pro socio. Contraben. emptio. & venditio. Quæres vendi non poss. Quæ res expor. nõ deb. Eunuchis. Patribus qui filidistra. Rescin. venditio quando li. ab emptio. disce. Si propter publi. pensita. Sine censu vel reliq. Peri. & cõmo. rei venditæ. Si quis alteri vel sibi. Rebus alie. non alie. Commu. re. alie. Rem alienã geren. Pactis inter empto. & vendi. Si ser. expor. vene. Si emanci. ita vendue ne prosti. Si manci. ita fuc. alie. vt manu. Monopolitis. Nundi. & merca. Vectiga. & com. Nouã. vectiga. institit. non posse. Commer. & merca. Rerum permut. Locato. Iure emphyteutico.

Testes. De testibus, & aliis speciebus probationũ, videlicet de probatio. Fide instrumen. cui adhæret tiatu. Plus valere quod agitur.

Quinti libri rubricæ.

Quinta dabit nuptas, tutelarũmque figuras.

Nuptas. De sponsalibus. Si rector prouinciæ, vel ad eum pertinentes sponsalitias dederint arras. Donati ante nup. Nuptiis. Incestis & inuti. nupt. interdicto matri. inter pu. & tuto. Si quacunque prædi. pote. Si nupt. ex rescrip. pe. Secun. nupt. Si secundo nupse. mulier. Dotis promissio. Iure dotium. Rei vxo. actio. Pactis conuen. tam super dote, quàm super dona. ante nup. Dote cauta non nume. Dona. inter vi. & vxor. Repud. Soluto matrim. quemadmodum dos petatur. Si dos const. mã soluc. Ne fideius. vel manda. do. dentur. Rerum amo. Ne pro dote mulier bona quondam ma. addicantur. Fundo dot. Diuor. facto apud quem liberi mora. vel edu. debe. Alen. libe. Concubinis. Natu. liberis.

Tutelarum. De testamen. tute. Confirman. tuto. Legis tute. Qui pe. tuto. Et breuiter prosequere vsque ad finem huiusce libri: & omnes ferme titulos huic verbo accommodatos iudicabis.

Sexti libri rubricæ.

Sexta libertos, & testamenta notabo.

Libertos. De seruis fugi. & libertis. Furtis, & ser. corrup. Ope. liberto. Bonis liber. Si in fraudem patro. à lib. alie. fac. sit. Obseq. patro. præstan. Libertis & eo libe. iure aureo. annulo.

Rubricæ Codicis.

Testamẽta. De testam. militis. Qui testa. facere poss. A
Testament. Heredi. instit. inst. & substit. & resist. sub
condit. fac. Impu. & aliis substit. Necessa. ser. hæred. in-
stituen. Libe. præte. posthu. hæred. instituen. iure. delib.
repudian. & abst. hæred. Quemadmodũ testa. aperian.
Edi. di. Hadria. Siquis aliquem testa. prohibue. His qui-
bus vt indig. hæred. aufe. Codicillis. Legatis. Et quia in
testamentis quandoque verba ponuntur obscura: ideo
est ibi titul. de verb. & re. significa. Si omis. sit causa te
sta. Iunge hic materiem bonorum possessionum: alioq;
huius libri titulos pro arbitrio accipias.

Septimi libri rubricæ.

.i. septima. .i. appellat. non ter.
Hepta manumittit, bscribit, prouocat: haud. ter.
Manumittit. De vindicta lib. & apud consilium ma
numissione. Testa. manumiss. Le. Fu. Ca. tol. Fideicom. li-
berta. Dediti. liberta. tol. Lati. lib. tollen. Communi ser-
uo manumisso. Ser. pig. da. ma. Ser. reipub. manu. His qui B
à non domino manu. Qui manumit. non possunt. Qui nõ
poss. ad liber. perue. Quibus ex caus. ser. pro præ. liberta
acci. Inge. manumiss. Communia de manumiss. Liberali
causa. Adscr. tol. Quibus ad liberta. procla. non li. Or-
di. cognitio. Collu. de tegen. Ne de sta. defun. post quin-
que. quæra.
Præscribit. De long. temp. præscript. Pecu. eius qui
liber. me. Senatusconsul. Claudia. Nudo iure. Quirit. Vs-
sucapione pro empto. Vsucap. pro donat. Vsucap. pro
dote. Vsucap. pro hæred. Communia de vsucap. Vsucap.
transfor. Acquir. & reti. poss. Præscript. long. temp. In
quibus causis cess. long. temp. præscript. Quibus non
obiicitur long. temp. præscript. Si aduersus credit. Qua-
drien. præscript. Ne rei. do. vel templo. vindi. temp. præ
script. Submo. Præscrip. xxx. vel xl. annorum. Anna. ex-
cep. Alluuio. & paludi.
Prouocat haud ter. Ne lice. in vna eademque caus- C
sa tertiò prouocare. Appellatio Tempo. & repara. ap.
Quando prouo. non est necesse. Quorum appel. non re-
cipi. Si penden. appel. mors interue. His qui per me. iu-
dic. non appel. Si vnus ex plu. appel. Si de mo. poss. fue.
appel. Et quia appellationes emittuntur à sententiis: ideo
præsupponendi sunt tituli de ipsis sententiis loquentes:
& sunt hi. De sentent. præfecto. præto. Quomodo &
quando iudex sentent. profer. debet. Senten. ex breui.
recitan. Sententiis & interlocutio. omnium iudi. Sen-
tentia quæ sine cer. quanti. prolata est. Sententiis quæ
pro eo quod interest profe. Si à non compe. iudi. iudica
tum esse di. Pœna iudi qui male iudi. Sententiam rescin-
di non posse. Fructi. & litiũ expensis. Re iudica. Execu.
rei iudi. Vsuris rei iudi. Si plures vna sentẽt. condemna.
sunt. Quibus res iudi. non nocet. Commina. episto. Si ex
fal. instru. vel testimo. iudi. sit. Paucos qui restãt titulos
pro arbitrio applicabis.

Octaui libri rubricæ.

Pignorat octauo, interdicit, dat, stipulatur.
Pignorat. De pigno. & hypothe. In quibus causis pi-
gnus ta. contra. Si alie. res pigno. da. sit. Quæ res pign.
obli. pos. Qui potio. in pign. ha. His qui prio. credito. lo.
fue. Si anti. cre. pignus vendi. Si res com. pign. dat sit.
Præto. pigno. Si in causa iudi. pignus cap. sit. Si pig.
pign. dat. sit. Partu pign. & omni causa. Remis. pig. Etiã
ab chiro. pecuniam pignus tene. Distractio. pig. Debito.
vendi pig. impe. nõ poss. Si vend. pign. aga. Luitio. pign.
Si vnus ex plu. hæred. Si pign. conuen. iure do. impetrã.
Pact. pig. Credito. euictio. pign. non ha. Et huiusmodi ru
bricæ concernunt ius quod quis habet in rebus. Adda-
mus per quandam similitudinem rubricas concernentes
ius quod in personis habemus, vt sunt: De patria pote-
state. Adoptio. Eman. liber. Ingra. liber. Postlimi. reuer.
Infan. exposi. Insir. pe. cœliba. Iure liberorum.
Interdicit. De interdictis. Quorum bonorum. Quorũ
legatorum. Vnde vi. Si per vim vel alio modo absen. per
turba. sit poss. Vti possi. Tab. exhibend. Liber. exhibẽd.
Preca. & Sal. interdict. Aedifi. prina. No. ope. nuncia.
Ope. publi. Ratiocin. ope. publi.
Dat. Pro dona. De donatio. Donat. quæ sub modo.
Reuocan. dona. Dona. causa mortis.
Stipulatur. De contraben. & commit. stipula Duo.
reis stipulan. & promitten. Fideiuss. Nouatio. & dele-
ga. Solu. & liber. Euictio. Si quid omissum sit: tu illud
conformitate perspecta pro arbitrio ad aliquod supra-
dictorum reducere poteris.

Noni libri rubricæ.

.i. punit.
Vltima multiplici pars crimina lege flagellat.
Nonus liber Codicis re vera crimina varia punit, in-
cipiens per rubricam, De his qui accusa. non possunt.
Accusatio. & inscriptio. Exhiben. & intro. reis. Custo. C
reorum. Istos & reliquos sequentes titulos per ordi-
nem carmini superiori aptissimos iudicabis, nisi distorto
traharis iudicio.

Rubricarum omnium colligationes & continuationes ex
Azonis summa excerptæ, & hic nunc primùm impressæ, ma-
gnam lectoribus afferent eruditionem.

Et si nouem illa superius explicata, tibi forsitan pro-
lixiora videntur: materiam ipsam totius Codicis qua-
tuor suppositi versiculi enodare poterunt: quos vete-
rem castigantes impressionẽ, sic imprimendo curauimus.

Materia nouem librorum Codicis.

Sacra prima. Secunda parat. Ius tertia dicit.
Contrahit & quarta. Nubere quinta docet.
Testatur sexta. Libertos septima ponit.
Pignorat octaua. Crimina nona premit.

Finis titulorum Codicis.

Codicis

Index titulorum .ix. priorum librorum Codicis.

CODICIS DN. IVSTI-
niani librorum. IX. tituli ordine
alphabetico dispositi.

A
Abigeis li.9.ti. 37 col. 2098.B
Abolitionibus li.9.tit. 42.co.2108.D
Acceptilationibus li.8. tit.44.col.1921.C
Accusationibus & inscriptionibus lib.9.ti.2.co.2001.C
Acquirenda & retinenda possessione. li. 7.ti.32.co.1591.A
Actionibus empti. li.4.ti.49.co.849.C
Actionibus hæreditariis. li.4.tit.16.co. 675.B
Actionibus & obligationibus li.4.tit.10. co.658.C
Actore à tutore seu curatore dando.li.5. tit.61.co.1143.D
Ad exhibendum. li.3.tit.42.co.611.C
Ad legem Corneliam de falsis.li.9.ti.22. co.2068.C
Ad legem Corneliam de sicariis.li.9.tit. 16.co.2054.B
Ad legem Fabiam de plagiariis. li.9.tit. 20.co.2063.C
Ad legem Falcidiam. li.6.tit.49.co. 1432.A
Ad legem Iuliam de adulteriis. li.9.ti.9. co.2023.C
Ad legem Iuliam de ambitu.li.9.ti.26.c. 208.B
Ad legem Iuliam de vi publica.li.9.ti.12. co.2045.A
Ad legem Iuliam maiestatis.li.9.tit.8.co. 2019.B
Ad legem Iuliam repetundarum.li.9.tit. 27.co.2083.C
Ad legem Visselliam. lib.9.titu.21.col. 2067.C
Administratione tutorum. lib.5.tit.37. co.1093.A
Adoptionibus. li.8.tit.48.co.1939.D
Ad senatusconsultum Macedonianum. li.4.tit.28.co.744.B
Ad senatusconsultum Orficianum.lib.6. ti.56.co.1471.B
Ad senatusconsultum Tertullianũ. li.6. tit.55.col.1466.A
Ad senatusconsultum Trebellianum.lib. 6.tit.48.col.1424.A
Ad senatusconsultum Turpillianum.lib. 9.tit.45.co.2113.A
Ad senatusconsultum Velleianum. li.4. ti.29.co.748.C
Adsertione tollenda. li.7.ti.17.col. 1566.B
Adsessoribus, & domesticis, & cancellariis iudicum. li.1.ti.49.co.204.D
Ad Syllanianum. li.6.tit.35.co.1352.B
Aduocatis diuersorum iudiciorum. li.2. ti.7.col.174.C
Aduocatis diuersorum iudicum.li.2.ti.8. col.281.A
Aduocatis fisci. li.2.ti.9.col.287.C
Aedificiis priuatis. li.8.tit.10.col. 1797.C
Aedilitiis actionib. li.4.tit.58.col.878.A
Alendis liberis. li.5.ti.25.co.1056.C
Alienatione mutandi iudicij causa facta. li.2.ti.55.co.407.A
Alimentis pupillo præstandis.li.5.tit.50. co.1124.A
Alluuionibus & paludibus. li.7.tit.41.c. 16040.A
Annali exceptione. li.7.ti.40.co. 1634.C
Annonis. li.1.ti.50.co.208.B
An seruus ex suo facto. li.4.ti.14.co. 671.B
Apostatis. li.1.ti.7.co.113.D
Appellationibus. li.7.tit.62.co.1700.B
Arbitris. li.2.ti.56.co.408.A
Arbitrium tutelæ. li.5.ti.51.co.1125.A
Assertione tollenda.li.7.ti.17.co.1566.B
Assessoribus. li.1.ti.49.co.204.D
Auctoritate præstanda. li.5.ti.59.co. 1141.A
B
Bonis aucto.iudi possidendis. li.7.ti 72.co.1752.C
Bonis eorum qui sibi mortem conscierunt. li.9.ti.50.co.2129.B
Bonis libertorum. li.6.ti.4.co.1206.B
Bonis paternis. li.6.ti.59.co.1487.A
Bonis præscriptorum. li.9.ti.49.co. 2124.B
Bonis quæ liberis. li.6.ti.60.co.1491.C
Bonorum possessione secũdum tabulas. li.6.ti.11.co.1221.B
Bonorum possessione contra tabulas, quam prætor liberis pollicetur. li.9.ti. 12.co.1223.A
Bonorum possessione contra tabulas liberti. li.6.ti.13.co.1224.B
C
Caducis tollendis. li.9.ti.50.colũm. 1442.A
Calumniatoribus. li.9.ti.46.co.2114.D
Captiuis post postliminium reuersis.li.8. ti.51.co.1951.A
Carboniano edicto. li.6.ti.17.co. 1231.A
Cessione bonorum.li.7.ti.71.co.1748.A
Codicillis. li.6.ti.36.co.1361.A
Collationibus. li.6.ti.20.co.1234.C
Collusione detegenda. li.7.ti.20.co. 1574.D
Commerciis & mercatoribus. li.4.ti.63. co.886.D
Comminationes, epistolas &c.li.7.ti.57. co.1692.B
Commodati. li.4.ti.23.co.724.C
Communi diuidundo li.3.ti.23.co.596.B
Communi seruo manumisso. li.7.ti.7.c. 1531.D
Communia de legatis. li.6.ti.43.co. 1405.B
Communia de successionibus. li.6.ti 58. co.1482.D
Communi de manumissionibus. li.7.ti. 15.co.1550.B
Communia de vsucapionibus.li.7.ti.30. co.1587.C
Communia vtriusque iudicij.li.3.ti.37.c. 599.C
Communium rerum alienatione. li.4.ti. 52.co.864.B
Compensationibus.li.4.ti.31.co. 774.B
Concubinis. li.5.ti.26.co.1057.C
Conditione ex lege. li.4.ti.9.co.656.C
Conditione furtiua. li.4.ti.8.co.656.A
Conditione indebiti.li.4.ti.5.co.642.B
Conditione ob causam, li.4.ti.6.co. 647.B
Conditione ob turpem causam. li.4.ti. 7.co.653.A
Conditionibus insertis. li.6.ti.46.col. 1418.B
Confessis. li.7.ti.59.co.1696.A
Confirmando tutore.l.25.tit.9.c.1073.C
Consortibus eiusdem litis.li.3.tit.40.co. 608.B
Constituta pecunia.li.4.ti.18.co. 679.B
Contractibus iudicum. li.1.tit.51.co. 208.C
Contrahenda emptione. li.4.ti.38.co. 818.B
Contrahenda & committenda stipulatione. li.8.ti.38.co.1882.A
Contrario iudicio tutelæ. li.5.ti.58.co. 1139.C
Creditorem euictionem pig. nõ debere. li.8.ti.46.co.1935.A
Crimine peculatus.li.9.ti.28.co. 2086.D
Crimine sacrilegij. 2067.B
Crimine expilatæ hæreditatis.li.9.ti.32. co.2090.B
Crimine stellionatus. li.9.ti.34.co. 2093.B
Curatore furiosi. li.5.ti.70.co.1155.A
Custodia reorum. li.9.ti.4.co.2021.A
D
Debitorem venditionem pig. li.8.ti. 29.co.1862.C
Dediticia libertate tollenda.li.7.tit.5.co. 1524.C
Defensoribus ciuitatum. li.1.tit.53.co. 211.A
Depositi. li.4.ti.34.co.796.B
Dilationibus. li.3.ti.11.co.469.C
Distractione pignorum. li.8.titu.28.co. 1856.B
Diuersis rescriptis. li.1.ti.23.co.175.C
Diuidenda tutela. li.5.ti.52.co.1130.D
Diuortio facto. li.5.ti.24.co.1055.C
Dolo malo. li.2.ti.21.co.339.C
Donationibus. li.8.ti.54.co.1963.B
Donationibus ante nuptias.li.5.tit.3.co. 918.B
Donationibus inter virum & vxorem.li. 5.ti.16.co.1014.A
Donationibus causa mortis.li.8.ti.57.co. 1990.B
Donationibus quæ sub modo. li.6.ti.55. co.1983.D.
Dote cauta non numerata. li.5.tit.13.co. 1021.C
Dotis promissione. li.5.ti.11.co.978.D
Duobus reis stipulandi. li.8.ti.40.co. 1892.C
E
Edendo. li.2.ti.1.co.214.C
Edicto diui Hadriani tollendo. li.6. ti.33.co.1346.D
Emancipationibus liberorum.li.8.ti.49. co.1947.B
Emendatione Iustin. Codicis. co.9.B
Emendationem seruorum. li.9.ti.14.co. 2053.B
Emendatione propinquorum. li.9.ti.15. co.eadem.D
Eo qui pro tutore vel curatore negotia gessit. lib.5.ti.45.co.1110.C
Eo quod certo loco dari oportet. li.3.ti. 18.co.487.B
Episcopis & clericis. li.1.ti.5.co.52.A
Episcopali audientia. lib.1.ti.4.c.100.A
Errore aduocatorum. li.2.ti.10.co. 298.C
Errore calculi. lib.2.ti.5.co.268.B
Etiam ob chirographariam pecuniam pignus teneri posse. li.8.ti.27.co. 1855.A
Etiã per procura. causam in integr. resti. lib.2.ti.39.co.391.A
Euictionibus. li.8.ti.45.co.1922.C
Eunuchis. li.4.ti.42.co.831.D
Exceptionibus & præscriptionibus.li.8. ti.36.co.1872.B
Excusationibus tutorum & curatorum. li.5.ti.62.co.1144.B
Excusationibus veteranorum.lib.5.ti.65. co.1153.A
Ex delictis defunctorum.lib.4.titu.17.c. 678.C
Executione rei iudicatæ. lib.7.titu.53.c. 1683.D
Exercitoria & institoria actione. li.4.ti. 25.col.731.B
Exhibendis & transmittendis reis. li.9. ti.3.col.2010.B
Ex quibus causis infamia irrogatur.li.2. ti.12.co.260.A
F
Falsa causa adiecta. li.6.ti.44.co. 1414.B
Falsa moneta. li.9.ti.24.co.2080.C
Familiæ erciscundæ. li.3.ti.36.co.581.B
Famosis libellis. li.9.ti.36.co.2097.C
Feriis. li.3.ti.12.co.474.B
Fideicommissis. li.6.ti.42.co.1387.C
Fideicommissariis libertatibus. li.7.tit. 4.col.1516.C
Fideiussoribus minorum. lib.2.ti.24.co. 350.B

Index titulorum

Fideiussoribus & mandatoribus.li.8.tit. 41.co.1896 B
Fideiussoribus tutorum. li.5.ti.57.col. 1138 C
Fide instrumentorum. li.4 [illegible]21.colum. 708 B
Filiofamilias minore. li.2.ti.23.column. 349 A
Finium regundorum. li.3.ti.39.colum. 605 B
Formulis & impetrationibus. li.2.ti.58. co.416 B
Fructibus & litium expensis.li.7.ti.51.c. 1678 C
Fundo dotali. li.5.ti.23.co.1055 B
Furtis & seruo corrupto.li.6.ti2.colum. 1184 C

G

Generali abolitione. li.9. ti.43.col. 2110 D

H

Hereditate vel actione vendita.li.4. ti.39.co.825 B
Hæreditariis actionibus. li.4.ti.16.co. 675 B
Hæreditatibus decurionum. li.6.ti.61.c. 1507 B
Hæredibus tutorum. li.5.ti.54.colum. 1135 A
Hæredibus instituendis. li.6.tit.24.col. 1285 B
Hæreticis & Manichæis. li.1.ti.5.colum. 113 A
His quæ pœnæ nomine in testamẽto vel codicillis relinquuntur. li.4.ti.41.co. 1306 C
His quæ sub modo legati vel fideicommissi relinquuntur. li.6.ti.45.colum. 1416 B
His quæ vi metúsve causa fiunt. li.2.ti. 20.co.333 A
His qui accusare non possunt. li.9.ti.1.c. 1993 C
His qui ad ecclesiam confugiunt. li.1.ti. 12.co.132 C
His qui ad statuas confugiunt. li.1.ti.25. co.180 C
His qui à non dominis manumissi sunt. li.7.ti.10.co.1539 A
His qui ante apertas tabulas hæreditatẽ transmittunt. li.6.ti.51.co.1455 B
His qui in ecclesiis manumittuntur. li.1. ti.13.co.137 B
His qui in priorum creditorum locum succedunt. li.8.ti.19.co.1844 C
His qui latrones vel aliis criminalibus reos occultant. li.9.ti.39.co.2098 D
His qui non possunt ad liber.perue.li.7. ti.12.co.1543 C
His qui notantur infamia. li.2.tit.12.co. 290 A
His qui parentes vel liberos occiderũt. li.9.ti.17.co.2056 C
His qui per metum iudicis non appellauerunt. li.7.ti.67.co.1744 B
His qui potentiorum nomine.li.2.ti.15.c. 316 A
His qui sibi adsciti. li.9.tit.23.column. 2078 B
His qui veniam ætatis impetrauerunt.li. 2.ti.45.co.384 B
His quibus vt indignis, li.6.ti.35.colum. 1352 B

I

Impuberum & aliis substitutionibus. li.6.ti.26.co.1298 B
Incestis nuptiis. li.5.ti.5.co.946 C
Indicta viduitate. li.6.ti.40.co.1383 C
Infantibus expositis. li.8.ti.52.colum. 1959 B
Infirmandis pœnis cœlibatus. li.8.ti.58. co.1992 B
Ingenuis manumissis. li.7.ti.14.column. 1546 B
Ingratis liberis. li.8.ti.50.co.1950 D
In integrum restitutione minorum xxv. annis. li.2.ti.22.co.344 B
In integ. restitutione postulata ne quid &c. li.2.ti.22.co.344 B
Iniũriis. li.9.ti.45.co.2094 C
In ius vocando. li.2.ti.2.co.221 A
In litem dando tutore. li.5.ti.44.co. 1118 C
In litem iurando. li.5.ti.53.co.1132 C
Inofficioso testamento. li.3.ti.28.co. 503 D
Inofficiosis donationibus. li.3.ti.29.col. 531 A
Inofficiosis dotibus. li.3.ti.30.colum. 537 A
In quibus casibus tutorem habenti. li.5. ti.36.co.1091 A
In quibus causis in integrum restitutio non est necessaria. li.2.ti.41.co.375 B
In quibus causis militantes. li.3.ti.25.co. 498 D
In quibus causis cessat longi tempo. prescriptio. li.7.ti.34.co.1606 D
In quibus causis pignus vel hypotheca tacitè contrahitur. li.8.ti.15.column. 1826 C
In quibus causis serui pro præ. li. accip. li.7.ti.13.co.1544 D
Institoria actione. li.4.ti.25.colum. 731 B
Institutionibus & substitutionibus. li.6. ti.25.co.1291 B
Inter alios actas vel iudicatas res aliis nõ nocere. li.7.ti.60.co.1697 A
Interdicto matrimonio. li.5.ti.6.colum. 952 C
Interdictis. li.8.ti.1.co.1771 C
Inutilibus stipulationibus. li.8.ti.39.co. 1890 B
Iudæis & cœlicolis. li.1.ti.9.colum. 126 B
Iudiciis. li.3.ti.1.co.429 A
Iuris formulis.vide formul.iur.
Iure aureorum anulorum. li.6.ti.8.co. 1215 B
Iure codicillorum. li.6.ti.36.co. 1361 A
Iure deliberandi. li.6.ti.30.colum 1321 A
Iure dominij impetrando. li.8.ti.34.co. 1867 D
Iure dotium. li.5.ti.12.co.982 C
Iure emphyteutico. li.4.ti.66.columna. 908 D
Iureiurando. li.4.ti.1.co.620.A
Iureiurando propter calumniam, li.2.ti. 59.co.417 B
Iure liberorum. li.8.ti.59.co.1992 D
Iuris & facti ignorantia. li.1.ti.18.col. 158 D
Iurisdictione omnium iudicum.li.3.ti.13. co.478 C
Iustinianeo Codice confirmando. co.5.B

L

Latina libertate tollenda. li.7.titu.6. co.1524 D
Legatis. li.6.ti.37.co.1366 B
Lege Aquilia. li.3.ti.35.co.579 B
Lege commissoria in pignoribus rescindenda. li.8.ti.35.co.1870 D
Lege Fusia Caninia tollenda. li.7.ti.3.c. 1516 B
Lege Iulia miscella tollenda.li.6.ti.40.c. 1383 C
Legibus & constitutionibus principum. li.1.ti.14.co.138 C
Legitima tutela. li.5.ti.30.co.1075 B
Legitimis hæredibus. li.6.ti.57.column. 1473 C
Libellis famosis. li.9.ti.36.co.2097 C
Liberali causa. lib.7.tit.19.columna. 1553 A
Liberis exhibendis. li.8.ti.8.co.1795 B
Liberis præteritis. li.6.tit.28.column. 1311 D
Libertis & eorum liberis. li.6.ti.7.col. 1212 D
Litigiosis. li.8.ti.37.co.1878 B
Litis contestatione. li.3.ti.9.colum. 466 B
Locato & conducto. li.4.ti.65.column. 893 A
Longi temporis præscriptione.li.7.ti.22. co.1578 C
Luitione pignoris. li.8.ti.31.co.1865 C

M

Magistratus municipalibus. li.1.ti. 54.co.213 C
Magistratibus conueniendis.li.5.ti.75.c. 1175 B
Maleficiis & mathematicis.li.9.ti.18.co. 2058 A
Mandati. li.4.ti.35.co.802 C
Mandatis principum. li.1.ti.35.colum. 147 A
Modo multarum. li.1.ti.52.co.209 B
Monopoliis. li.4.ti.59.co.881 A
Mortis causa donationibus.li.8.ti.57.co. 1990 B
Mulieribus quæ serui spropriis se iunxerunt. li.9.ti.11.co.2044 B
Mutatione nominis. li.9. ti.25.col. 2082 D

N

Naturalibus liberis. li.5.ti.27.co. 1057 D
Nautico fœnore. li.4.ti.33.co.794 C
Necessariis seruis hæredibus instituen. li.6.ti.27.co.1306 B
Ne Christianum mancipium &c. li.1.ti. 10.co.130 A
Ne de statu defunctorum. li.9.ti.21.co. 1575 C
Ne ex delictis defunctorũ hære. cõuen. li.4.ti.17.co.678 C
Ne fideiussores vel mandatores dotium dentur. li.5.ti.2.co.105 C
Ne filius pro patre. li.4.ti.13.colum. 668 A
Ne fiscus vel respublica. li.2.ti.18.co. 319 B
Negotiis gestis. li.2.ti.19.co.320 B
Ne liceat potentioribus. li.2.ti.14.col. 314 A
Ne liceat in vna eadémque causa. li.7.ti. 70.co.1747 A
Neminilicere signum saluatoris &c.li.1. ti.8.co.125 D
Ne pro dote mulieris bona quondam mariti addicantur. li.5.tit.22.column. 1054 C
Ne quis in sua causa iudi. li.3.ti.5.col. 461 A
Ne rei militaris comitibus. li.1.ti.45. co.201 C
Ne rei dominicæ vel templorum.li.7.ti. 38.co.1616 D
Ne sanctum baptisma iteretur. li.1.ti.6. co.122 D
Ne sine iussu principis. li.9.ti.48.co. 2124 A
Ne tutor vel curator vectigalia cõducat. li.5.ti.41.co.1113 B
Ne vxor pro marito. li.4.ti.12.col. 665 C
Nili aggeribus non rumpendis. li.9.ti. 38.co.2098 B
Non numerata pecunia. li.4.ti.30.col. 761 B
Noua vectigalia. li.4.ti.62.co.886 A
Nouationibus & delegationibus. li.8.ti. 42.co.1909 B
Noui operi nunciatione. li.8.ti.11.co. 1808 D
Nouo Codice faciendo. co.1.B
Nouo iure Quiritum tollendo. li.7.ti. 25.co.1581 C
Noxalibus actionibus. li.2.ti.41.colum. 609 A

Nundinis

Nouem priorum librorum Codicis.

Nundinis & Mercationibus. li.4.ti.60. co.882 B
Nuptiis. li.5.ti.4.co.931 D

O

Obligationibus & actionibus.li.4.ti. 10.co.658 C
Obsequiis patrono præstandis. li.9.ti.6. co.1210 B
Officio ciuilium iudicum. li.1.ti.43.co. 200 B
Officio comitis Orientis. li.1.ti.37.co. 196 B
Officio comitis sacrarum largitionum. li.1.ti.32.co.194 D
Officio comitis sacri palatij. li.1.ti.34.c. 195 C
Officio comitis sacri patrimonij. li.1.ti. 36.co.196 A
Officio comitis rerum priuatarum. li.1. 33.co.195 B
Officio diuersorum iudicum. li.1.ti.46. co.201 D
Officio eius qui vicem alicuius iudicis obtinet. li.1.ti.48.co.204 C
Officio iuridici Alexandriæ. li.ti.55.co. 214 A
Officio magistri militum. li.1.ti.29.co. 192 A
Officio magistri officiorum.li.1.ti.31.co. 194 A
Officio militarium iudicum, li.1.ti.44.c. 200 C
Officio præfecti Augustalis.li.1.ti.38.co. 196 C
Officio præfecti vrbi. li.1.ti.28.colum. 190 C
Officio præfecti vigilum. li.1.ti.42.co. 200 B
Officio prætoris. li.1.ti.40.column. 197 A
Officio præfecti prætorio Africæ.li.1.ti. 27.co.181 D
Officio præfecti prætorio Orientis & Illyrici. li.1.ti.26.co.180 D
Officio proconsulis & legati.li.1.ti.35.c. 195 D
Officio quæstoris. li.1.ti.30.co.193 B
Officio rectoris prouinciæ.li.1.ti.41.co. 197 D
Officio vicarij. li.1.ti.39.co.196 D
Operis libertorum. li.6.ti.3.colum. 1200 B
Operis noui nunciatione. li.8.ti.11.co. 1808 D
Operibus publicis. li.8.ti.12.co.1809 D
Ordine cognitionum. li.6.ti.19.colum. 1571 A
Ordine iudiciorum. li.3.ti.8.co.463 B

P

Pactis. li.1.ti.3.co.222 C
Pactis conuentis tam super dote.li.5. ti.14.co.1014 D
Pactis inter emptorem & venditorem.li. 4.ti.54.co.866 D
Pactis pignorum. li.8.ti.35.column. 1870 D
Paganis & sacrificiis & templis eorum.li. 1.ti.11.co.130 B
Partu pignoris,& omni causa. li.8.ti.25. co.1850 C
Patria potestate. li.8.ti.47.co.1937 A
Patribus qui filios suos distraxerunt. li. 4.ti.43.co.832 C
Peculio. li.4.ti.26.co.733 C
Peculio eius qui libertatem meruit. li.7. ti.23.co.1579 C
Pedaneis iudicibus. li.3.ti.3.co.456 C
Per quas personas nobis acquiritur.li.4. ti.27.co.741 B
Periculo & commodo rei venditæ. li.4. ti.48.co.846 C
Periculo tutorum. li.5.ti.38.co.1109 B
Petitione hæreditatis. li.3.ti.31.column. 538 A
Pignoratitia actione.li.4.tit.24.column. 726 A
Pignoribus & hypothecis. li.8.ti.14.co. 1815 C
Plus petitionibus. li.3.ti.10.colum. 468 B
Plus valere quod agitur. li.4.ti.22.co. 723 B
Pœna iudicis qui malè iudicauit. li.7.ti. 49.co.1675 A
Pœnis. li.9.ti.47.co.2117 C
Posthumis hæredibus instituendis. li.6. ti.29.co.1318 A
Postliminio reuersis. li.8.ti.51.columna 1951 A
Postulando. li.2.ti.6.co.269 B
Prædiis & aliis rebus minorum. li.5.ti. 71.co.1162 D
Præscriptione longi temporis quæ pro libertate,&c. li.7.ti.22.co.1578 C
Præscriptione longi temporis x. vel xx. annorum. li.7.ti.33.co.1600 B
Præscriptione xxx.vel lx.annorum li.7. ti.39.co.1618 B
Præscriptis verbis. li.4.ti.64.columna 889 A
Prætorio pignore. li.8.ti.22.co.1847 C
Precario & Saluiano interdicto,li.8.ti.9. co.1797 A
Precibus imperatori offerendis. li.1.ti. 18.co.165 A
Priuatis carceribus. li.9.ti.5.columna 2015 C
Priuilegio dotis. li.7.ti.74.co.1762 B
Priuilegio fisci. li.7.ti.73.co.1759 D
Probationibus. li.4.ti.19.co.683 B
Procuratoribus: li.2.ti.13.co.298 C
Pro donato. li.7.ti.27.co.1585 B
Pro dote eodem lib.& titul.sequent. col. 1586 B
Pro emptore. li.7.ti.26.co.1582 B
Pro hærede. li.7.ti.29.co.1586 C
Prohibita sequestratione pecuniæ.li.4.ti. 4.co.641 B
Pro quibus cau.serui pro præ.liber.acci. li.7.ti.13.co.1544 D
Pro socio. li.4.ti.37.co.815 B

Q

Quadriennij præscriptione. li.7.ti. 37.co.1612 C
Quæ res exportari non debeant. li.4.ti. 41.co.831 A
Quæ res pignori obligari possunt, vel non. li.8.ti.17.co.1831 A
Quæ res vendi non possunt. li.4.ti.40.c. 829 C
Quæ sit longa consuetudo. li.8.ti.53.co. 1967 A
Quæstionibus. li.9.ti.41.co.2102 A
Quando ciuilis actio criminali præiudicet. li.9.ti.31.co.288 D
Quando decreto opus non est. li.5.ti.72. co.1169 B
Quando dies legati vel fideicommissi cedit. li.6.ti.52.co.1456 B
Quando ex facto tutoris. li.5.ti.39.co. 1111 A
Quando fiscus vel priuatus.li.4.ti.15.co. 673 C
Quando imperator inter pupillos & viduas. li.3.ti.14.ti.co.482 B
Quando libellus principi datus faciat litis contestationem. li.1.ti.20.colum. 169 C
Quando liceat ab emptione discedere. li.4.ti.45.co.841 B
Quando liceat vnicuique sine iudice se vindicare. li.3.ti.27.co.502 D
Quãdo mulier tutelæ officio fungatur. li.5.ti.35.co.1087 B
Quando non petentium partes.li.6.ti.10. co.1220 C
Quando prouocare non est necesse.li.7. ti.64.co.1732 C
Quando tutores vel curatores esse desinunt. li.5.ti.60.co.1143 A
Quæ in fraudem creditorum.li.7.ti.75.c. 1762 C
Quemadmodum testamenta aperiantur. li.6.ti.32.co.1345 C
Qui accusare non possunt. li.9.ti.1.co. 1993 C
Qui admitti ad bonorum pos.possunt.li. 6.ti.9.co.1216 B
Qui ætate se excusant. li.6.ti.68.colum. 1154 B
Qui bonis cedere possunt. li.7.ti.71.co. 1748 A
Qui dare tutores vel curatores possunt. li.5.ti.34.co.1082 B
Qui & aduersus quos in integrum restitui non possunt. li.2.ti.42.co.378 B
Qui legitimam personam habent stãdi in iudicio vel non. li.3.titu.6.column. 461 B
Qui manumittere non possunt.li.7.ti.11. co.1541 C
Qui morbo se excusant. li.5.ti.67.col. 1154 A
Qui non possunt ad libertatẽ peruenire. li.7.ti.11.co.1543 C
Qui numero liberorum se excusant.li.5. ti.65.co.1153 C
Qui numero tutelarum. li.5.ti.69.co. 1154 C
Qui petant tutores vel curatores. li.5.ti. 31.co.1077 C
Qui potiores in pignore habeantur. li.8. ti.18.co.1834 C
Qui pro sua iurisdictione iudices dare darive possunt. li.3.ti.4.co.460 B
Qui testamẽta facere possunt. li.6.ti.22. co.1257 A
Quibus ad libertatem proclamare non licet. li.7.ti.18.co.1569 A
Quibus causis in integ.restit.li.2.ti.41.c. 375 A
Quibus causis pig.ta.con. li.8.ti.15.co. 1826 B
Quibus ex causis maiores. li.2.ti.54.co. 404 B
Quibus ex causis serui pro prẽmio liber tatem accipiunt. li.7.ti.13.columna 1544 D
Quibus non obiicitur longi temporis præscriptio. li.6.ti.34.co.1608 C
Quibus res iudicata non nocet. li.7.ti. 56.co.1691 A
Quibus vt indignis. li.6.ti.35.column. 1352 B
Quod cum eo qui in aliena potestate. li. 4.ti.26.co.733 C
Quod iussu. ibidem.
Quod metus causa. li.2.tit.20.column. 333 A
Quomodo & quando iudex. li.7.ti.43.c. 1643 A
Quorum appellationes nõ recipiuntur. li.7.ti.65.co.1737 B
Quorum bonorum. li.8.tit.2.column. 1775 B
Quorum legatorum.li.8.ti.3.col.1777 C

R

Raptu virginum seu viduarum. li.9. tit.13.co.2050 B
Ratiociniis operum publicorum, & patribus ciuitatum. li.8.tit.13.column. 1814 C
Rebus alienis non alienandis.li.4.ti.51.c. 860 C
Rebus creditis. li.4.ti.1.co.620 A
Receptis arbitris. li.2.ti.56.co.408 A
Rei vindicatione. li.3.ti.32.co.548 B
Rei vxoriæ actione. li.5.ti.13.column. 1002 D
Re iudicata. li.7.ti.52.co.1682 A

Index titulorum.

Relationibus. li.7.ti.61.co.1698 A
Religiosis & sumptibus funerum.li.3.ti.43.co.615 B
Rem alienam gerentibus. li.4.ti.53.co.866 B
Remissione pignoris. li.8.tit.26.colum.1851 A
Repudianda bonorum possessione. li.6.ti.9.co.1234 A
Repudianda vel abstinenda hæreditate, li.6.ti.31.co.1342 B
Repudiis. li.5.ti.15.co.1037 B
Reputationibus. li.2.ti.48.co.390 B
Requirendis reis. li.9.ti.40.co.2100 D
Rerum amotarum. li.5.ti.21.co.1053 B
Rerum permutatione. li.4.ti.64.colum.889 A
Rescindenda venditione. li.4.ti.44.co.833 A
Res inter alios actas. li.7.tit.60.colum.1697 A
Restitutionibus in integrum. li.2.ti.5.c.392 A
Restitutionibus militum. li.2.tit.51.co.392 A
Reuocandis donationibus. li.8.ti.56.co.1985 C
Reuocandis his quæ in fraudem creditorum alienata sunt. li.7.ti.75.colum.1782 C

S

Sacrosanctis ecclesiis. li.1.ti.2.colum.22 B
Satisdando. li.2.ti.57.co.415 B
Secundis nuptiis. li.5.ti.9.co.977 D
Seditiosis. li.9.ti.30.co.2088 A
Senatusconsultis. li.1.ti.16.co.147 B
Senatusconsulto Claudiano tollendo. li.7.ti.24.co.1580 B
Sententia quæ sine certa quantitate prolata est. li.7.ti.46.co.1661 B
Sententiis præfectorum prætorio.li.7.ti.42.co.1642 B
Sententiis ex periculo recitandis.li.7.ti.44.co.1651 A
Sententiis & interlocutionibus omnium iudicum. li.7.ti.45.co.1653 C
Sentẽtiis quæ pro eo quod interest, proferuntur. li.7.ti.47.co.1669 D
Sententiam pasis & restitutis. li.9.ti.51.co.2129 D
Sententiam rescindi non posse.li.7.ti.50.co.1677 B
Separationibus. li.7.ti.72.co.1752 C
Sepulchro violato. li.9.ti.19.columm.2060 A
Seruitutibus & aqua. li.3.tit.34.colum.572 B
Seruis fugitiuis.. li.6.ti.1.co.1178 B
Seruis reipublicæ manumittendis.li.7.ti.co.1537 C
Seruo com.man.supr.com.manumiss.
Seruo pignori dato manumisso.li.7.ti.8.co.1536 A
Si aduersus creditorem. li.2.ti.38.col.371 C
Si aduersus creditorem. li.7.tit.36.co.1611 C
Si aduersus delictum. li.2.ti.35.columna368 A
Si aduersus donationem. li.2.ti.30.co.361 C
Si aduersus dotem. li.2.ti.34.co.367 A
Si aduersus fiscum. li.2.ti.37.co.369 C
Si aduersus libertatem.li.2.ti.31.columm.363 A
Si aduersus rem iudicatam restitutio postuletur. li.2.ti.27.co.355 A
Si aduersus solutionem. li.2.ti.33,colum.366 A
Si aduersus transactionem. li.2.ti.33.co.365 A
Si aduersus venditionem. li.2.tit.28.col.358 B
Si aduersus venditionem pignorum.li.2.ti.22.co.360 A
Si aduersus vsucapionem. li.2.ti.36.co.369 B
Si aliena res pignori data sit. li.8.ti.16.c.1828 C
Si à non competente iudice.li.7.ti.48.c.1673 B
Si antiquior creditor pignus vendiderit. li.8.ti.20.co.1846 B
Si certum petatur. lib.4.tit.2.columm.630 D
Si communis res pignori data sit.li.8.ti.21.co.1847 B
Si contra ius vel vtilitatem publicam. li.1.ti.22.co.172 B
Si contra matris voluntatem tutor datus sit. li.5.ti.47.co.1122 C
Si de momentanea possessione fuerit appellatum. li.7.ti.69.co.1746 B
Si dos constante matrimonio. li.5.ti.19.co.1052 A
Si ex falsis instrumentis. li.7.titu.58.co.1694 A
Si ex pluribus tutoribus. li.5.tit.40.co.1112 B
Si in causa iudicati pignus captum sit. li.8.ti.23.co.1848 C
Si in communi eadémque causa in integrum restitutio postuletur. li.2.ti.26.co.354 B
Si in fraudem patroni. li.6.ti.5.colum.1209 A
Si maior factus alienationem ratam habuerit. li.5.ti.74.co.1172 B
Si maior factus ratum habuerit. li.2.tit.46.co.387 C
Si mancipium ita fuerit alienatum. li.4.ti.57.co.874 C
Si mancipium ita veneat. li.4.ti.56.co.872 C
Si mater indemnitatem promisit. li.5.ti.46.co.1131 B
Si minor ab hæreditate se abstineat.li.2.ti.39.co.372 C
Si minor se maiorem dixerit, vel maior probatus fuerit. lib.2.titu.43.colum.380 B
Sine censu vel reliquis fundum comparari non posse. li.4.ti.47.co.844 B
Si nuptiæ ex rescripto petantur.li.5.ti.8.co.956 A
Si omissa sit causa testamenti. li.6.ti.39.co.1382 A
Si pendente appella. mors interuenerit. li.7.ti.66.co.1742 A
Si per vim vel alio modo absentis possessio turbata sit. lib.8.titu.5.columna1790 A
Si pignus pignori datum sit. li.8.ti.24.c.1849 C
Si pignoris cõuentionem numeratio pecuniæ secuta non sit. li.8.ti.33.colum.1867 A
Si plures vna sententia condemnati sunt li.7.ti.55.co.1690 A
Si propter publicas pensitationes venditio fuerit celebrata. li.4.tit.46.co.842 B
Si quacunque præditus potestate. li.5.ti.7.co.955 A
Si quis aliquem testari prohibuerit. li.6.ti.34.co.1351 B
Si quis alteri vel sibi. li.4.ti.50.column.856 A
Si quis eã cuius tutor fuerit, corruperit. li.9.ti.10.co.243 D
Si quis ignorans rem minoris esse.li.5.ti.73.co.1170 C
Si quis imperatori maledixerit. li.9.ti.7.co.2018 C
Si rector prouinciæ. li.5.ti.2.co.917 B
Si reus vel accusator mortuus fuerit. li.9.ti.6.co.2016 C
Si sæpius in integrum restitutio postuletur. li.2.ti.44.co.383 B
Si secundo nupserit mulier. li.5.ti.10.co.977 D
Si seruus extero. li.4.ti.36.co.814 B
Si seruus exportandus veneat. li.4.ti.55.co.870 C
Si tutor contra voluntatem matris datus sit. li.5.ti.74.co.1122 C
Si tutor vel curator non gesserit. li.5.ti.55.co.1136 B
Si tutor vel curator causa reipubli. abfuerit. li.5.ti.64.co.1152 D
Si tutor vel curator interuenerit. li.2.ti.25.co.351 C
Si tutor vel curator falsis allegationibus excusatus sit. li.5.ti.63.co.1151 C
Si vendito pignore agatur. li.8.ti.30.co.1683 B
Si vnus ex pluribus appellauerit. li.7.ti.68.co.1745 B
Si vnus ex pluribus hæredibus. li.8.ti.32.co.1866 B
Si vt omissam hæreditatem.li.2.ti.40.co.374 B
Soluto matrimonio. li.5.ti.18.columm.1047 B
Solutionibus & liberationibus. li.8.ti.43.co.1912 D
Sponsalibus. li.5.ti.1.co.914 B
Sportulis. li.3.ti.2.co.455 A
Statuis & imaginibus. li.1.ti.24.colum.179 B
Successorio edicto. li.6.ti.16.columm.1229 A
Suffragio. li.4.ti.3.co.639 B
Suis & legitimis liberis.li.6.ti.54.colum.1461 B
Summa trinitate & fide catholica. li.1.ti.1.co.12
Suspectis tutoribus. li.5.ti.43.co.1116 A

T

Tabulis exhibendis. li.8.titu.7.col.1795 A
Temporibus & reparationibus. li.7.ti.63.co.1722 D
Temporibus in integrum restitutionis. li.2.ti.53.co.397 B
Testamentaria manumissione.li.7.ti.2.c.1509 B
Testamentaria tutela. li.5.ti.28.colum.1070 D
Testamento militis. li.6.ti.21.columna1248 D
Testamentis , & quemadmodum testamenta ordinentur. li.6.titu.23,colum.1263 B
Testibus. li.4.ti.20.co.696 B
Transactionibus. li.2.ti.4.co.242 B
Tutoribus vel curatoribus illustrium.li.5.ti.33.co.1080 C
Tutore vel curatore qui satis non dedit. li.5.ti.42.co.1113 D

V

Vbi causa status agi debeat. li.3.ti.22.co.491 C
Vbi causæ fiscales. lib.3.ti.26.columm.499 B
Vbi cõueniatur qui certo loco dare promisit. li.3.ti.18.co.487 B
Vbi de criminibus agi oportet. li.3.ti.15.co.483 B
Vbi de hæreditate agatur. li.3.ti.20.co.490 B
Vbi de possessione agi oportet. li.3.titu.16.co.486 B
Vbi de ratiociniis tam publicis quàm priuatis agi oportet. li.3.ti.21.colum.490 C
Vbi & apud quam cognitio in integ.restitutionis agitanda sit. li.2.titu.47.col.388 A
Vbi fideicommissum peti oporteat. li.3.ti.17.co.487 B
Vbi in rem actio exerceri debeat. li.3.titul.19.

Authenticarum Index.

lut.19.co.487 C
Vbi petantur tutores vel curatores. li.5.ti.32.co.1080 B
Vbi pupilli educari debeant. li.5.ti.49.c.1123 B
Vbi quis de curiali aliáve conditione cõueniatur. li.3.ti.23.co.493 D
Vbi senatores vel clarissimi.li.3.ti.24.co.495 C
Vectigalia noua institui non posse. li.4.ti.62.co.886 A
Vectigalibus & commissis. li.4.ti.61.co.882 D
Verborum & rerum significatione. li.6.ti.38.co.1378 A
Vetere iure enucleando. li.1.ti.17.co.147 D
Vi bonorum raptorum. li.9.ti.33.colum.2092
Vindicta libertate. li.7.ti.1.co.1508 C
Vnde legitimi. li.6.ti.15.co.1227 A
Vnde liberi. li.6.tit.14.co.1225 B
Vnde vir & vxor. li.6.ti.18.co.1233 A
Vnde vi. li.8.ti.4.co.1778 C
Vsucapione pro emptore. li.7.ti.26.co.1582 B
Vsucapione pro donato. lib.7.tit.27.co.1585 B
Vsucapione pro dote. li.7.tit.28.colum.1586 B
Vsucapione pro hærede. li.7.ti.29.co.1586 C
Vsucapione transformanda.li.7.ti.31.co.1589 A
Vsufructu & habitatione &c. li.3.ti.33.c.561 A
Vsuris. li.4.ti.32.co.789 A
Vsuris rei iudicatæ. li.7.ti.54.co.1687 A
Vsuris pupillaribus. li.5.ti.56.col.1137 A
Vsuris & fructibus legatorum.li.6.ti.47.co.1422 C
Vt actiones & ab hæredibus & contra hæredes ineipiant. li.4.ti.11.co.665 A
Vt causæ post pubertatem adsit tutor. li.5.tit.48.co.1122 C
Vt intra certum tempus criminalis quæstio terminetur. li.9.ti.44.co.2111 B
Vt lite pendente. li.1.ti.21.co.170 C
Vt nemo inuitus agere vel accusare cogatur. li.3.tit.7.co.463 A
Vt nemo priuatus titulos prædiis suis &c. li.2.ti.16.co.317 B
Vt nemini liceat sine iudicis auctoritate. li.2.ti.17.co.318 C
Vti possidetis. li.8.ti.6.co.1792 B
Vt in possessionem legatorum.li.6.ti.53.co.1458 C
Vt omnes iudices tam ciuiles quàm militares. li.1.ti.47.co.202 C
Vt quæ desit aduocatis.li.2.ti.11.c.289 B
Vxoribus militum. li.2.ti.52.co.396 B

Finis titulorum.

NOVELLARVM CONSTITVTIONVM, QVAS AVTHENticas vulgus appellat, ab Irnerio, Alberto, Bulgaro, & aliis, Iustinianeo Codici suis locis insertarum, Index ordine alphabetico collectus:

Adeos.de secun.nup.li.5.co.976 C
Ad hæc, ex his. de fide instru. li.4.co.720 B
Ad hæc qui fructus.de vsuris.li.4.co.786 C
Ad hæc, quando muliere.offi.fun.po. li.5.co.1089 C
Ad hæc si.de iudi. li.3.co.432 C
Ad hoc qui suam.de lati.lib.tol. li.7.co.1529 D
Aequalitas.de pac.conuen. li.5.colum.1019 C
Agricultores.quæ res pig.oblig.poss.li.8.co.1833 D
Antiqua.de infantib.expo. li.8.colum.1961 C
Apud eloquentissimum.de fide instru.li.4.co.716 C
Adscriptitios.de episco.& cleri. li.1.co.88 C
At qui semel.de probationib.li.4.colum.693 A
At si contractus.de fide instru. li.4.col.721 A

B

Bona damnatorum. de bon. proscrip. li.9.co.2128 D

C

Causa quæ sit.de epis.& cleri. li.1.co.82 C
Cessante.de legiti.hære. li.6.co.1475 A
Clericus quoque.de epis.& cleri. li.col.83 C
Contra qui propriam.de non nume. pec. li.4.co.764 A
Contra cum rogatus. ad senatusc. Treb. li.6.co.1429 A
Cui relictum.de indic.vidui.tol. li.6.co.1385 A

D

Decernit ius nouũ. de receptis arbi. li.2.co.411 B
Defuncto.ad senatusconsultum.Tertul. lib.6.c.1470 D
Diaconissam.de episco.& cleri. li.1.co.59 C
Donationem.de iure dot. li.5.co.996 C
Dos data.de donat.ante nupt.li.5.colum.930 B

E

Contra.de repu. li.5.co.1039 C
Ei qui appellat. de temp. & reparat. appel. li.7.co.1725 C
Eiusdem pœnis.de secun.nupt. li.5.col.958 C
Eo decursum.de dona ante nup. li.5.co.931 B
Episcopo nullam.de episco.& cleri. li.1.co.65 D
Episcopalis ordo.de epis.& cleri.li.1.col.89 D
Et consequenter.de senten.& interlo. li.7.co.1660 A
Et cùm solis.ad senat.Tertul.li.6,colum.1470 B
Et non obseruato.de testamen. li.6.col.1283 A
Et qui iurat.de bo.auct.iud.pos.lib.7.co.1756 B
Ex causa.de lib.præt. li.6.col.1317 B
Excipitur.de bonis quæ liberis in pote. &c. li.6.col.1496 C
Ex complexu.de incest.nupt.li.5.colum.951 B
Ex testamento.de secun.nupt. li.5.col.951 B
Ex testamento.de col. lib.6.co.1235 B

G

Gazaros.de hæret.& Mani. li.1.col.121 B
Generaliter autem.de episc.& cleri. li.1.co.71 C

H

Hanc autem querelã. de non numer. pecu. li.4.co.773 A
Hæc vsus.de sacrosan.eccle. li.1.colum.44 B
Hæres lucro.de secun.nup. li.5.colum.966 B
Hoc amplius.de fideicom. lib.6.colum.1404 A
Hoc inter.de testamen. li.6.co.1274 C
Hoc ita.de pigno.& hypo. li.8.colum.1821 A
Hoc ita.de duob.reis stip. lib.8.columm.1863 B
Hoc ius porrectum.de sacrosanct.eccle. li.1.co.37 B
Hoc sacramentum.de iureiur.propter calum.dan. li.2.co.418 C
Hoc nisi.de solut.& liberat. li.8.colum.1919 D
Hoc ius stabit.de procu. li.2.col.312 A
Hoc si debitor.de pigno.& hypo.li.6.co.1824 B
Hoc locum.si secundo nupse.mul. li.5.c.978 C
Hodie autem.de appel. li.7.co.1705 A
Hodie iuram.de iudi. li.3.col.448 C
Hodie nono.de custo.reo. lib.9.colum.2014 B
Hodie qualiscunque.de repud. li.5.col.1040 C

I

Idem est in his.de bonis quæ libe. &c. li.6.co.1497 B
Idem est de Nestorianis.de hæreti.& Mani. li.1.co.129 D
Imò à debito.de obliga.& actio. li.4.co.664 C
Incestas nuptias.de incest.nupt. li.5.col.950 C
In donatione.de secun.nupt. li.5.colum.961 C
Ingressi.de sacrosan.eccl. li.1.co.30 C
In isto iuramento.de iureiur.propter calum.dan. li.2.co.421 B
In successione.de suis & legi.libe. li.6.c.1465 C
Interdicimus.de epi.& cle. li.1.co.63 D
In testamento,ad sena.Tertul. li.6.col.1470 C
Itaque mortuo.commu.de succes. li.6.c.1486 D
Item & à priuatis.de donationib.li.8.co.1976 C
Item hæreditas.de bonis quę lib.&c.li.6.co.1497 A
Item qui domum.de sepul.vio. li.9.co.2063 B
Item sibi inuicem.de sacrosan.eccl.li.1.c.43 B
Item possessor.qui pot.in pign.ha.li.8.c.1837 B
Item prædium.de sacrosan.eccl. li.1.co.43 B
Item sine.de naturalib. lib.5.columnn.1069 A
Item priuilegium.de hæret.& Mani.li.1.co.113 B
Iubemus.in titu.de iudiciis. li.3.colum.435 B

L

Libellum vero.de lit.contest. li.3.co.468 B
Liberi furiosi.de episc.aud. lib.1.colum.112 B
Licentiam habeat.de episc.& cleri. li.1.c.86 A
Licet patri.de naturalib.libe. li.5.colum.1064 D
Licet testator,de episcop.& cleri.li.1.col.76 B
Litigiosa.in tit.de litigio. li.8.columm.1878 C
Lucrum hoc.de secundis nupt. li.5.col.662 A

Mala

Index Authenticarum Codicis.

M

Malæ fidei possessore.de præscri.longi temp. li.7.co.1601 B
Matri & auiæ.quando Mulier tute. offi. fun.po. li.5.co.1088 D
Maximis.de nup. li.5.co.942 D
Minoris debitor.qui dare tuto. vel cura. poss. li.5.co.1084 C
Multo magis.de sacrosan.eccle. li.1.co. 39 A
Multo magis.de episc.& cleri. li.1.co. 65 C

N

Nauigia. 1192 C
Nisi rogati.ad senatusco. Trebel. li.6.co.1428 C
Nisi tricennale.de bonis mater. li.6.co. 1488 C
Nisi breues.de sent.ex peric.reci. li.7.c. 1653 B
Non licet parenti.de lib.præte. li.6.co. 1317 A
Nouissime.de admini tut. li.5.column. 1093 B
Nouissima.de inof.test. li.3.co.506 C
Noua alia.de naturalib.libe. li.5.colum. 1068 D
Noua iure.de pœna iud.qui.li.7.colum. 1676 A
Nouo iure.in titu.de relat. li.7.colum. 1699 A
Nullus episcopus.de epis.& cleri. li.1.c. 68 B
Nunc autem.de episc.& cle. li.1.colum. 66 D
Nunc soli.de naturalibus liber. li.5.co. 1059 D
Nunc autem de secun.nup. li.5.colum. 974 A
Nunc inhibetur.de dona.ante nup. li.5. co.931 D
Nunc si hæres.de litig. li.8.co.1881 C

O

Offeratur ei.de litis conte. li.3.co. 467 B
Omnes peregrini.commu.de succes. li. 6.col.1485 B

P

Perpetua de sacrosan.eccle. li.1.col. 42 A
Permissa est.de dona.ante nupt. li.5.col. 929 A
Post fratres.de legiti.hæredib. li.6.col. 1475 C
Post fratres ij. ibidem.
Post iusiurandum.de iudi. li.3.column. 450 C
Præsente tamen.de fideiussorib. & mãd. li.8.co.1898 A
Præsides.de epis.audien. li.1.co.108 B
Præterea.de sacrosan.eccle. li.1.colum. 47 C
Præterea si matrimonium.vnde vir & vxor. li.6.co.1233 D
Preterea qui.de naturalib.libe. li.5.co. 1069 D
Presbyteri seu diaconi. de episco. & cle. li.1.co.58 C
Presbyterum.de episco.& cleri. li.1.co. 59 C
Presbyteros de episco.& cleri. li.1.co. 86 C
Presbyteros,diaconos.de episc. & cleri. li.1.co.95 B
Principalis.de iureiur.propter calũ. dan. li.2.co.421 C

Q

Quas actiones.de sacrosan.eccle. li. 1.co.51 B
Quæ in prouincia.vbi de cri.agi.opor. li. 3.co.484 C
Quæ tertiæ.de collationib. li.6.col. 1246 C
Quæ supplicatio. de precib.imp.off.li.1. co.167 C
Quibuscũque modis. de sacrosan. eccle. li.1.co.40 A
Qui res.de sacrosan.eccle. li.1.co.40 B
Qui rem.de sacrosan.eccle. li.1.co.43 C
Qui semel.quomodo & quan. li.7.co. 1648 C.
Quid eis permittitur.de nup. li.5.col. 941 B
Quod fieri non debet.de dilationib.li.3. co.471 C
Quod hodie.de repu. li.5.co.1044 C
Quod ius.de naturalib.libe. li.5.colum. 1068 C
Quod locum.de colla. li.6.column. 1238 A
Quod locum.de dot.cau.non nume. li.5. co.1023 C
Quod mater.de reuocan.do. li.8.co. 1988 C
Quod nunc generale.de cura.furio. li.5. co.1160 C
Quod obtinet.de pig.& hyp.li.8.colum. 1826 B
Quod obtinet.de proba. li.4.co.685 C
Quod pro hac causa.de epis.& cle. li.1.c. 77 C
Quod si quis.de præscrip.long.temp. li. 7.co.1601 C
Quod sine.de testa. li.6.co.1274 B
Quo iure.qui pot.in pigno.hab. li.8.co. 1844 B

R

Res quæ subiacent. commu. de lega. li.6.co.1412.D
Rogati.de testib. li.4.co.704 C

S

Sacramentum.quando mulier tute.of fic.fun.po. li.5.co.1089 B
Sed cum testator.ad leg.Falci. li.6.co. 1435 B
Sed episcopalis.de epis.& cleri. li.1.co. 85 C
Sed & in ea.ad leg.Fal. li.6.co.1436 B
Sed & periculum.sine cen.vel reliq.fun. cum pa.non posse. li.4.co.846 A
Sed & si quis.de testib. li.4.co.706 C
Sed & permutare.de sacrosan.eccl.li.1.c. 43 A
Sed & lis.de temp.& repar.appel.li.7.co. 1726 C
Sed & si quis.de secun.nup.li.5.column. 962 D
Sed hodie.de dona.inter vir.& vxo.l.5.c. 1035 B
Sed hodie.qui manumit.non pos.li.7.co. 1542 C
Sed hodie.de repu. li.5.co.1045 B
Sed hodie nouo.de obliga.& act. li.4.co. 664 D
Sed hodie.ad leg.Iul.de adul.li.9.colum. 2039 B
Sed hodie.de episc.& cle. li.1.co.70 C
Sed hodie nouo.de of.diuer.iud.lib.4.c. 202 A
Sed hodie.de iur.au.an. li.6.co.1216 B
Sed iam cautum.de pos.vel con. li.4.co. 801 B
Sed iam necesse.de dona.ante nup. li.5. co.927 B
Sed & in ea re.ad le.Fal. li.6.co.1456 B
Sed iudex.de episc.& cle. li.1.co.57 C
Sed neque.de sepul.vio. li.9.co.263 C
Sed neque curialem.de episc.& cleri. li.1. co.56 A
Sed nouo iure.de episco.& cle. li.1.col. 60 C
Sed noua.de naturalib.lib. li.5.colum. 1088 C
Sed nouo iure ad leg.Iul.de adul.li.9.co. 2029 A
Sed nouo iure.si certum pet.li.4.colum. 639 A
Sed nouo iure.de nup. li.5.co.936 C
Sed nouo iure.de repud. li.5.column. 1042 A
Sed nouo iure.de natura.libe. li.5.co. 1059 A
Sed nouo iure.de seruis fugi.li.6.colum. 1180 B
Sed omnino.ne vxor pro ma. lib.4.col. 667 C
Sed quamuis.de rei vxo. act. li.5.colum. 1013 B
Sed quæ nihil.de pactis conuen. li.5.co. 1019 D
Sed si aurum.de secun.nupt. li.5.colum. 970 D
Sed si post.de inoffi.testa. li.3.co.513 A
Si appellatione. de temp. & repar. appel. li.7.co.1726 D
Si captiui.de epi.& cle. li.1.co.92 D
Similiter falcidia.ad leg.Falci. li.6.col. 1436 C
Si minor.xxv.annis.de temp.in integ.re. li.2.co.401 A
Si modo subiiciatur.famil.erci. li.3.col. 596 B
Sicut alienatio.de sacrosan.eccle.lib.1.c. 39 B
Sicut hæreditas.de legit.tut. li.5.colum. 1075 D
Si omnes creditores.si minor se ab hęre. se abst. li.2.co.373 B
Si pater diuor.fac.apud quem.&c. li.5.c. 1056 B
Si qua mulier.de sacrosan.ecc.li.1.column. 31 B
Si qua mulier.ad senatusco.Velle.li.4.c. 778 B
Si quando quis.de consti.pecu. li.4.co. 680 B
Si quas ruinas.de sacrosan.eccle. li.1.co. 41 B
Si quid ex rebus.qui pot.in pig.ha. li.8. co.1844 B
Si quis episcopus.de epis.& cle. li.1.col. 62 B
Si quis vult.qui pot.in pig.hab. li.8.co. 1840 A
Si quis litigantium.de episc. audien. li.1. co.104 C
Si quis liberos.de naturalib.libe. li.5.co. 1069 B
Si quis in aliquo.de edendo. lib.2.col. 219 B
Si quis episcopus.de episc.& cle.lib.1.co. 62 B
Si quis ei.ad leg.Iul.de adult.li.9.colum. 2039 D
Si seruus sciente.de episco.& cleri.li.1.c. 89 A
Si tamen abstineat.de secun.nup. lib.5.c. 967 B
Si tamẽ in medio.de temp.& repar.appe. li.7.co.1726 B
Si testis productus.de testib. lib.4.col. 701 B
Siue à me.ad senatusco.Vell. lib.4.co. 756 D
Si vero contingerit.de iudi.lib.3.colum. 453 A
Si vero antequam. vt omnes iudi.tam ciuil. li.1.col.204 B
Si vero Dominus. li.1.co.115 A
Si vero criminis.ad le.Iul.de adul.li.9.c. 2030 B
Statuimus vt nullus. li.1.co.84 B

V

Verum & si legitimo.de episc.& cler. li.1.co.90 A
Vnde & si parens.de inof.test.li.3.colum 507 B
Vxore mortua.de secun.nupt. li.5.col. 967 A

Finis tabulæ Authenticarum.

Index legum.ix. priorum librorum Codicis.

CODICIS DN. IVSTINIANI *librorum.IX.priorum constitutionum,seu(vt vocant) legum, elenchus, ordine liberario digestus.*

A

Abacti animalis. de abigeis. li.9.co.2098 B
Ab administratione. de lega. li.6.co.1369 B
Ab anastagio.māda.vel con tra. li.4.co.812 B
Abdicatio,quæ Græco.de pat.potest.li.8. co.1938 C
Abducti plagio.ad leg.Fab.de plag. li.9. co.2066 B
Ab eo iudicato. quomodo & quan. iud. li.7.co.1644 C
Ab eo qui bona sua. de seruo pign. dat. ma. li.7.co.1536 C
Ab eo qui neque.de fideicommis. li.6.c. 1391 A
Ab executione.quorum appel. non reci. li.7.co.1739 C
Abhorret à seculo.ne fiscus vel resp. li. 2.co.320 A
Ab hostibus capti.de postli.reuer.li.8.c. 1955 C
Ab hostibus captis.de postli.reuer. li.8. co.1957 C
Ab hostibus captus. quib. non obiici, longi temp.præscrip. li.7.co.1610.C
Ab hostibus redempti.de postli.reuer.li. 8.co.1951 D
Ab incestis.de incestis.nup. li.5.colum. 952 B
Abolitionem adulterij. ad legem. Iul. de adult. li.9.co.2031 A
Abolitio præsentibus.de abolit. li.9.co. 2109 B
Absentem capitali de accus.& inscript.li. 9.co.2004 A
Abstinendum prorsus.quorũ appel.non recipi. li.7.co.1739 B
Ab vno hærede.de neg.gest.li.2.colum. 329 B
Ab vno.si ex plurib.tutorib. li.5.colum. 1112 C
A caligato milite.de nuptiis. li.5.colum. 938 D
Acceptam mutuo.de vsuris. li.4.col. 788 B
Accusationem à qua. de his qui accu. nõ poss. li.9.co.1996 C
Accusationis.de his quæ vi metúsve cau. li.2.co.338 B
Accusationis ordinẽ de accus.& inscrip. li.9.co.2009 B
A cohæredibus.ad leg.Falcid. li.6.co. 1440 C
Acta simulata. plus valere quod agi. &c. li.4.co.723 C
Actio quidem personalis.si vnus ex plurib. li.8.co.1866 D
Actione administratę.de transact.li.2.co. 244 C
Actionem ei.de procuratorib. li.2.col. 301 C
Actori delato.de reb.credi. li.4.colum. 623 B
Actor quod adseuerat. de probationib. li.4.co.695 A
Actor,rei.vbi in rem act.exer.debeat. li. 3.co.490 A
Actus omnes.de feriis. li.3.colum. 477 B
Ad agnatos.de legitima tute. lib.5.col. 1076 A
Ad auunculos.de legitima tute. li.5.col. 1075 C
Ad Barbaricum.quę res expor.non poss. li.4.co.831 A
Ad bonorum possessionem. si vt omiss. hæred. li.2.co.374 C
Ad commentariensem.de custo.reo.li.9. co.2014 D
Ad comparandas.manda.vel con.lib.4.c. 808 A
Addictos supplicio.de episco.aud. li.1.c. 102 C
Addictos supplicio.de appellat. li.7.co. 1713 D
Ad eos qui.de peri.tuto.& cura. li.5.co. 1109 D
Ad eum cui.ad senatusco.Trebel.li.6.c. 1424 C
Ad exactionem.de dot.promis. li.5.co. 980 C
Ad exhibendum actione. ad exhiben.li. 3.co.613 B
Adfinitatis iure.commu.de succes. li.6. co.1484 B
Ad fiscum pertinentes,vbi causæ fisca.agan. li.3.co.501 A
Ad fraudem.ne fiscus vel respu. li.2.co. 320 B
Adi præsidem.de libe.exhib, li.8.colum. 1796 C
Ad instructiones.de sacrosan.eccle. li.1. co.25 C
Ad intestati successionem. de legiti.hæredi. li.6.co.1476 B
Ad inuidiam.de his qui vi metúsve cau. li.2.co.337 A
Adire præsidem.de ordi.iudi. li.3.col. 464 A
Aditus competens.ne de statu defun. li. 7.co.1575 D
Ad litem datus. de in litem dan. tut. vel cura. li.5.co.1120 A
Admone adolescentem. qui per. tut. vel cũ. li.5.co.1077 D
Admone eam.qui per.tuto. vel cura.li.5. co.1078 D
Ad mutandum.de inge.ma. li.7.colum. 1549 D
Ad officium.communi diuidun. li.3.co. 598 B
Adolescentiæ tempus.in quib.cau.in integ.rest. li.2.co.375 C
Adoptio non tabulis.de adoptionib.li.8. co.1941 C
Adoptatum licet.de adoptionib. li.8.co. 1942 D
Ad palatinorum.de off.com.sacri.pal. li. 1.co.195 C
Ad portus & aquæduct. de operib. pub. li.8.co.1810 D
Ad probationem.de lib.cau. li.7.co. 1558 D
Ad probationem.de loca.& condu li.4. co.902 B
Ad probationem j.de probationib. li.4. co.694 A
Ad probationem ij.de probationb. li.4. co.694 C
An protegendum, de in litem dand. tut. vel cura. li.5.co.1119 C
Ad recognoscẽdos singulos,de in ge.ma. li.7.co.1549 B
Ad rescindendam.de rescin.vend. li.4. co.835 B
Adseueratio debitũ.de non nume. pecu. li.4.co.767 B
Ad siduis adition^{b}.qui pot.in pig.hab. li.8.co.1840 C
Ad similitudinem.de episc.& cleri. li.1. co.67 A
Ad similitudinem.de aduoca.diuer.iudicio. li.2.co.280 B
Ad solutionem dilationem.de re iudi. li. 7.co.1683 B
Ad tempus ex quib.cau.infa.irrog.li.2.c. 293 B
Aduersus cohæredes.famil.ercis.li.3.co. 582 B
Aduersus creditorem.de vsuris. li.4.co. 782 A
Aduersus curatorem.de admini.tu. li.5. co.1094 B
Aduersus debitorẽ.de oblig.& actionib. li.4.co.663 B
Aduersus eos.de neg.gest. li.2.colum. 323 C
Aduersus eos.de rei vin. li.3.colum. 551 A
Aduersus eos.& loca.& condu. li.4.co. 894 A
Aduersus eos.de vsur.& fructib.li.6.co. 1423 A
Aduersus eum.mandati vel con. li.4.co. 802 C
Aduersus eum.de actionib. empti.& vẽ. li.4.co.849 C
Aduersus eum.de fur.& ser.cor. li.6.co. 1186 B
Aduersus fratrem.de excep.seu præscrip. li.8.co.1873 C
Aduersus hæredes. de hær. tut. vel curan. li.5.co.1135 C
Aduersus hæredes.de in litem iuran.li.5. c.1132 C
Aduersus nominatorem.de magistratib. conue. li.5.co.1176 C
Aduersus petitiones.de non numera.pecu. li.4.co.705 B
Aduersus sententiam.si aduers.rem iudi. li.2.co.356 B
Aduersus vxorem.de cri.expi.hær. li.9. co.2091 C
Adulter post quinquennium.ad leg. Iul. de adul. li.9.co.2026 A
Adulteram, si postea ad leg. Iul.de adult. li.9.co.2029 C
Adulterij accusatiõe,ad leg Iul.de adult. li.9.co.2041 B
Aduocati qui dirimunt.de aduoca.diuer. iudicio. li.2.co.279 C
Aduocationis causa, de condic. ob. cau. li.4.co.653 A
Aduocatos amplissimæ tuæ. de aduoca. diuer.iudicum. li.2.co.281 D
Aede quam.de loca.& condu. li.4.col. 894 B
Aedificia quæ vulgo.de operib.pub. li. 8.co.1812 C
Aeris alieni.de donatio. li.8.colum. 1968 B
Aes alienum.de hære.ven. li.4.colum. 825 C
Age cum Geminiano.de transact.li.2.co. 243 C
Agricultores circa. quæ res pig. oblig. pos. li.8.co.1833 D
Agrum pluribus,quando dies leg.ced.li. 6.co.1456 D
A iudice.de iudiciis. li.3.colum. 432 A
Alearum vsus.de religio.& sumptib. fune. li.3.co.618 C
A legatis.de vectiga.& commiss. li.4.co. 884 C
Alia causa.de his quib.vt indig. li.6.co. 1357 C
Alienam sectæ.ad leg.Iul.ma. li.9.col. 2019 C
Alienam suscipere.de procuratoribus.li. 2.co.309 A
Alienum seruum.de fur.& ser.corr. li.6. co.1197 B
Alij desponsata.de sponsalib.li.5.colum. 914 C
Alimenta quidem.de neg.gest. li.2.col. 324 D
Alio iure.de in litem iuran. li.5.column. 1134 A
Altius quidem.de serui.& aqua. li.3.col. 576 B
Alumnos suos.quæ res pign.obliga.poss. li.8.co.1831
A marito.de dona.inter vir.& vxor. li.5. co.1032 B
Ambiguitatem.de vsuf.& habita. li.3.co. 565 B

Index legum

Ambiguitates de testa. li.6.co.1277.B
Ambiguitates de iudi.vidui.tol. li.6.co. 1384.A
Amita tutores.qui pet.tut.vel cura.li.5.c. 1078.C
Amitæ,cui. cõmunia de succesionibus. li.6.co.1483.D
Amplorem prouidẽtiam. de appellatio. li.6.co.1721.B
Amplissimi ordinis.de excusationi.tuto. li.5.co.1145.B
Ancilla,quæ,si fer.expor. ven. li.4.co. 871.C
Ancillæ dominus. communia de succes. li.6.co.1484.D
Ancillæ subtractæ.de fur. & ser. corrup. li.6.co.1190.A
Ancillam siue.de fideicom. li.7.co. 1522.A
Animaduertimus. de his qui poten. nomi. li.2.co.316.B
An in totum ex ruina.de ædif.priua.li.8. co.1798.C
Ante diuisionem.de iure dot. li.5.co. 989.C
Ante obligationem.de condic.furti. li. 4.co.656.C
Antequam scriptus. cõmunia de succes. li.6.co.1484.C
Ante sententiæ tempus, quorum appel. non reci. li.7.co.1741.B
An tibi patris.de in litẽ dan.tut.vel cura. li.5.co.1119.A
Antiqua lex.de infan.exposi. li.8.co. 1961.C
Antiquæ iurisdictionis. ad senatus. Velleia. li.4.co.759.A
Antiquæ subtilitatis.de nudo iur.Quirit. li.7.co.1581.D
Antiquitas dubitabat.de vsufru.& habita. li.3.co.567.C
Antistitem.ne sanct.bapt.ite. li.1.co. 122.D
A nullo.de feriis. li.3.co.475.C
A parte verbis.de collat. li.6.co.1240.B
Apertissimi iuris est.de iudi. li.3.co. 451.A
A plerisque.quan.ciui.act.crimina. li.9. co.289.A
A possidentibus.de rei vind.li.3.c.558.C
Apostatarum.de aposta. li.1.co.124.D
Apparitores per.de off.magi.mil. li.1.co. 192.B
Appellatione interposita.de appel. li.7.c. 1701.B
A procedente.de dilationib.li.3.c.472.B
A proconsulibus.de appellat. li.7.co. 1710.C
A procuratore.manda.vel con. li.4.co. 807.B
Apud antiquos.de fur.& ser.corru. li.6. co.1194.C
Apud concilium.de vind.li.7.co.1509.A
Apud eos.de fide instrumen. li.4.co. 712.C
Apud hostes,de suis.& legi.lib. li.6.col. 1463.B
Aquam quæ.de serui.& aqua. li.3.co. 574.C
Arbitri nulla.de senten.ex peric.recu. li. 7.co.1651.B
Arbitrorum ex cõpromisso. de receptis arbi. li.2.co.409.B
Archigerontes.de episcop.audien.li.1.c. 102.B
Ariani & Macedoniani.de hæret.& Manich.li.1.co.115.D
Arianus si mota.de libe.cau.li.7.c.1561.C
Arris sponsaliorum.de sponsalib. li.5.co. 915.A
Arrogationes eorum.de adoptioni. li.8. co.1942.A
Artem geometriæ. de malef. & mathemat. li.9.co.2057.B
Atrocem sine dubio.de iniur. li.9.co. 2095.B
Assiduis aditionib. qui pot. in pigno. hab. li.8.co.1480.C
Auctore laudato.de euictio. li.8.co. 1925.C
Auctoritatem vobis.vnde vi. li.8.co. 1779.B
Auia tua.de iure dot. li.5.co.986.A
Aui paterni magistratu.de lib.cau.li.7.c. 1562.A
Aureorum vsus de.de iur.aureo.anu. li. 6.co.1216.A
Aunnculo priori. cõmu. de succesioni. li.6.co.1484.B

B

Basilicam inauratam.de oper.publ.li. 8.co.1814.B
Bene à Zenone diuæ. de quadrien. præscri. li.7.co.1614.D
Binos.de aduoca.diuer.iudic. li.2.co. 278.A
Blanditus tibi est,de fideiussorib.& mandat. li.8.co.1901.A
Bona quæcunque.famil.erciscun.li.3.co. 584.C
Bona quondam.de donat.inter vi.&vxo. li.5.co.1734.C
Bona mariti tui.de priu.fi. li.7.c.1760.A
Bonam fidem.de oblig.& actionib. li.4. co.660.A
Bonorum possessio. qui admitti ad bono.poss. li.6.co.1217.A
Bonorum quidem.de bon.poss. secundũ tab. li.6.co.1222.B
Bonorum quidem. qui admit. ad bono. poss. li.6.co.1219.B

C

Calumnia eo tempore de calumniatoribus. li.9.co.2114.D
Calumniæ pœna.de calum. li.9.col. 2115.D
Captatorias.de testamen.milit. li.6.co. 1254.B
Captum ab hostibus.de postli.reue. li.8. co.1954.D
Carbonianum.de carbo.edic. li.6.co. 1232.B
Cassa.& irrita.de sacrosanct.eccle.li.1.c. 29.A
Castitati temporum. ad leg. Iul.de adul. li.9.co.2028.A
Casus maioris.de testamen. li.6.co. 1265.C
Casus eius.de sen.pass. li.9.co.2133.A
Causa iureiurãdo.de reb.credi.& iureiu. li.4.co.620.A
Causam in integrum.etiam per procuratoꝛ.causam in integ.rest.agi posse. li.2. co.391.B
Causas vel lites.de transact. li.2.co. 251.B
Cautio ratihabitionis,de procurat.li.2.c. 299.A
Celebrandis.de nup. li.5.co.937.D
Censemus vt.de litig. li.8.co.1880.B
Censualis quidem.de donat. li.8.co. 1966.B
Certa est forma,vt in poss.le.&c.li.6. co. 1460.C
Certa ratione. quando prouoc. non est necess. li.7.co.1734.C
Certi & indubitati.de hæred.vend. li.4. co.829.B
Certi iuris est.de iudi. li.3.co.453.B
Certi iuris est.de locat.& conduct. li.4. co.895.C
Certi iuris est.de testamen.milit.li.6.co. 1253.B
Certum est.de rei vin. li.3.co.559.A
Certum est.famil.erciscun. li.3.co.586.B
Certum est eos. si tutor vel cur. reipu. cau.abierit. li.5.co.1153.A
Certum est.si tutor vel curator non gesserit.li.5.co.1136.B
Certum est eius.in quib.cau.pign. li.8.c. 1826.C
Certum ius est.qui manumit.non possli. co.1541.C
Certum quidem.vnde legit. li.6.co. 1228.C
Cessante omni.de commer.& mercat. li. 4.co.888.C
Cessante quoque. quomodo & quando iudex. li.7.co.1644.B
Christianus qui.de paga.& sacrifi. li.1.c. 131.C
Christianos proximorũ.de episc.audien. li.1.co.106.A
Circa locationes.de loca.& condu. li.4. co.901.B
Ciues & incolæ.de appellat. li.7.co. 1707.B
Ciuile est.de fur.& ser.corru. li.6.col. 1186.C
Ciuili disceptationi.si quis aliquem testa. prohi. li.6.co.1351.B
Ciuitas Rhodiorum.de offi.rect.prouin. li.1.co.198.C
Clari & aperti.de fideicommiss. li.6.co. 1397.B
Clarum posteritati.de aucto.præstan.li.5. co.1141.C
Codicillos,seu.quemadmo.testam. aper. li.6.co.1346.C
Cœlicolarum nomen.de Iud.& cœlicol. li.1.co.128.B
Cogi possessorem.de petit.hæredi. li.3. co.544.B
Cognouimus.de hęret.& Manich.li.1.c. 120.B
Cohæredibus.famil.erciscu. li.3.co.589.B
Collegium si.de hæredi.instituen.li.6.c. 1288.B
Coloni,id est conductores. de excu. tut. li.5.co.1146.C
Cõmercio redemptæ. de postlim.reuer. li.8.co.1956.C
Commissoriæ venditionis. de pac. inter emp.& ven.compo. li.4.co.868.B
Commissum antea.ad legẽ Iul. de adult. li.9.co.2036.A
Commune negotium. de consorti. eiusdem litis. li.3.co.608.C
Communium rerum.de naturalib.lib. li. 5.co.1065.A
Comparandi serici.quæ res ven.nõ poss. li.4.co.830.B
Comparentem ab eo.ad leg.Fab.de plag. li.9.co.2066.A
Comparationes.de fide instrumen. li.4. co.718.B
Compensationes.de compensa. li.4.co. 779.A
Compensationis.re.amota. li.5.co. 1053.B
Competit nostra.de præscript.xxx. vel xl.annorum. li.7.co.1624.C
Competens iudex.ne tut.vel cura.vecti. condu. li.5.co.1113.A
Competens iudex.de alend.libe. lib.5.c. 1057.A
Conditionis incertum.de pac. li.2.co. 223.B
Conditioni.de institut.& substitut. li.6. co.1292.A
Conductores alienarũ.de loca.& condu. li.4.co.907.B
Confessos in iure.de confess. li.7.co. 1696.B
Congruentius quidem.de pat.pot.li.8.c. 1938.A
Consanguinitatis.de legiti.hęred.li.6.c. 1474.B
Consentaneum iuri.quomo.& quan. li. 7.co.1647.B
Consensu licita.de rep. li.5.co.1041.A
Consiliarios iudicum. de adsessorib. & dome. li.1.co.205.B
Consobrinorum.vnde leg. li.6.colum. 1227.B
Constante matrimonio.de donatio. li.8. co.1969.D
Constat virum,quo.bono.li.8.c. 1777.B

Constitit

Nouem priorum librorum Codicis.

Constitit in quacũque.de pœna iud. qui male. li.7.co.1675.B
Constitutione diuę.de legit.tute.li.5.co. 1076.
Constitutiones.de iur.& fac.igno.li.1.c. 164.A
Constitutionem.de adminis.tuto.li.5.c. 1105.D
Constitutionis nouæ. de bonis quæ lib. in potest.&c. li.6.co.1492.A
Constitutionibus.de vsuris. lib.4.co. 789.B
Consuetudinis.quæ sit longa conf.li.8.c. 1962.C
Consulta diualia.de testamen. li.6.co. 1276.B
Contractus.de fide instrumen. li.4.co. 713.C
Contractus locationis.de loca.& condu. li.4.co.902.D
Contra eos.si aduer.vsucap. li.2.colum. 369.C
Contra eos.vt in possess.lega.&c. li.6.c. 1461.A
Contra impuberes.de nego.gest.li.2.co. 321.B
Contra maiores.de inoffi.testa. li.3.co. 511.C
Contra negantem.de leg.A qui. li.3.co. 580.C
Contra patronum. de obseq.patro. præstan. li.6.co.1210.B
Contra voluntatem.de testamen.man.li. 7.co.1511.B
Conuenticula illicita. de episco. & cleri. li.1.co.62.C
Cordi nobis.de emend.Cod.Iust.li.1.co. 9.A
Corruptionem.de vsust.& habita. li.3.c. 569.C
Credentes.de hæreti.& Manichæ.li.1.c. 115.B
Creditor ad petitionem.de pigno.& hypoth. li.8.col. 1822.C
Creditor debito.de dona.inter virum & vxo. li.5.co. 1053.A
Creditor instrumentis.de vsuris.li.4.co. 782.C
Creditor.de pign.act. li.4.co. 726.C
Creditor hypothecas. de distract. pign. li.8.co.1867.C
Creditor si.de lega. li.6.co. 1372.B
Creditor qui fundos.de pigno.act. li.4. co.728.B
Creditor qui hypothecæ. de distra. pig. li.8.co.1857.A
Creditor prohiberi.de duob.reis stip.li. 8.co.1892.D
Creditorem.qui dare tuto.vel cura.poss. li.5.co.1084.B
Creditores.de hæredi.actio. li.4.co. 678.B
Creditores qui non reddita. de pig. & hypo. li.8.co.1876.C
Creditoris falso.de condict.indebi.li.4. co.645.A
Creditoribus tuis.an ser.pro suo fa. li.4. co.671.B
Creditori qui.de fideiussorib. & mandatorib. li.8.co.1896.D
Creditori tuo.de pactis. li.2.co. 215.B
Creditricem patrui.de remiss.pign. li.8. co.1853.A
Cretionum.de iure delib. li.6.co. 1326.C
Crimen adulterij. ad legem Iul. de adul. li.9.co.2028.C
Crimen non dissimile. ad leg. Iul. de vi pub. li.9.co.2049.C
Crimen lonocinij.ad leg.Iul.de adul. li. 9.co.2024.A
Criminales causas. vt intra cer. tem. criquæst.termi. li.9.co. 2112.C
Criminis accusationem.de his qui accu. non pos. li.9.co. 1999.B
Cum relictum.de indict.viduit. li.6.col. 1365.A
Cuidam qui.de naturalib. libe. li.6.col. 1069.D
Cum à matre.de rei vindica. li.3.colum. 555.B
Cum à matribus.qui pet.tut.vel cura. li. 5.co.1079.B
Cum à nobis.de dilationib. li.3.colum. 473.B
Cum à perfecto.de postulan.li.2.colum. 269.B
Cum à facero.de iure do. li.5.co.986.B
Cum absenti reo.de requiren.reis.li.9.c. 2100.D
Cum acutissimi.de fideicom. li.6.col. 1400.B
Cum ad eas.ad senatusconsul.Velleia. li.4. co.755.B
Cum adfirmes.de libe.cau. li.7.co. 1555.C
Cum adsueueres te.de præscrip. xxx. vel xl.anni.li.7.co.1618.C
Cum aduocatio.de aduoc.diuer. iudicio. 2.co.277.B
Cum allegas.ne fiscus vel resp. li.2.col. 319.C
Cum allegas.de vsur. li.4.co.785.C
Cum alienam.de lega. li.6.co. 1370.C
Cum aliis.de cura.fur.vel prodig. li.5.c. 1157.B
Cum aliis sanctionib.de secun.nup. li.5. co.963.C
Cum aliquid colonus.vbi cau.fisca. agã. li.3.co.501.C
Cum aliquis.de iure de libe. li.6.co. 1332.A
Cum aliter ex fideiussorib.de fideiuss.& manda. li.8.co.1900.B
Cum ancilla.quod cum eo &c. li.4.co. 739.C
Cum ancillam.de condic.ob causam. li. 4.co.650.B
Cum ancillis.de incest.nup. li.5.colum. 947.B
Cum antea sancitum.de recep.arbi. li.2. co.412.D
Cum anterioribus.de temp.& repa. app. li.7.co.1729.B
Cum antiquis.de inoffi.testa.li.3.colum. 529.B
Cum antiquitas.de vsufr.& habita.li.3.c. 566.C
Cum antiquitas.de testamen.li.6.colum. 1279.D
Cum appellatio interposita.de appellationib. li.7.co.1712.A
Cum apertissimè.de secund.nupt. li.5.c. 976.D
Cum apud omnes. de communi seruo manumisso. li.7.co.1535.B
Cum apud.de testib. li.4.co. 707.B
Cum apud.qui & aduer.quos. li.2.col. 379.B
Cum apud veteres. de bo. auct.iud.poss. li.7.co.1757.B
Cum Artemidoram.vt in possess.leg.&c. li.6.co.1459.D
Cum auum.de institut.& substitut. li.6. co.1291.D
Cum certum sit.ad leg.Falcid. li.6.col. 1441.C
Cum circa probãdum. si minor se maio. dixe. li.2.co.382.C
Cum citra fidem.de iure dot. li.5.colum. 989.C
Cum ciuili. de ordi. iudi. li.3.column. 445.B
Cum clericis. de episco.& cler. li.1.co. 69.B
Cum cognatos.de postlimi.reuer. li.8.c. 1952.B
Cum cognatum.de ingenuis. li.7.co. 1547.B
Cum cognitionaliter.de quæst. li.9.co. 2103.B
Cum conductorem.de loca. & conduct. li.4.co.905.B
Cum constet pignus.quæ res pign. obli. pos. li.8.co.1831.B
Cum constitutio diui.de testam.ma.li.7. co.1513.C
Cum contra bonam.si vendi.pign.aga.li. 8.co.1864.C
Cum conuenit.de peric.& cõmo.rei ven. li.4.co.847.B
Cum creditor pignus.de litig. li.8.co. 1878.B
Cum de bonis tuis.de donationib. li.8. co.1967.B
Cum debitoris.de iudi. li.3.co. 433.C
Cum debitum.de iure delibe. li.6.co. 1321.C
Cum de nuptiis.de nuptiis. li.5.co. 932.A
Cum dedititij.de Latina libert.tol. li.7. c.1525.A
Cum de inofficioso.de inoffi.testa. li.3. co.504.A
Cum de mortis.de donat.cau.mo.li.8.co. 1991.D
Cum de nouo.de legib.& constitu.li.1.c. 145.C
Cum de possessione.si de moment. possess. li.7.co.1746.C
Cum dicas te.de nautico fœ. lib.4.co. 795.A
Cum diuus.qui non poss.ad libert. li.7. co.1543.D
Cum dominam.de pig.& hypoth.li.8.c. 1820.C
Cum donationis.de transact. li.2.co. 262.B
Cum donationib.de inoffic.dona. li.3.c. 535.B
Cum dotem.de iure dot. lib. 5.columna 987.C
Cum dubitabatur.de iure emphyt.li.4.c. 912.A
Cum dubitabatur.de ædisi.priuat. li.8.c. 1807.D
Cum duobus.de inoffi.testa.lib.3.colum. 510.
Cum ea quæ.de transaction. li.2.colum. 255.B
Cum emancipatis. de præd. & aliis reb. mino. li.5.co. 1163.D
Cum eo tempore,de gener.abolit.li.9.c. 2111.A
Cum eorum qui.de senten. & interlocu. li.7.co.1655.B
Cum etiam.de reb.credit. li.4.columna 622.A
Cum & filiifamilias,qui bon.ced.pos. li. 7.co.1750.D
Cum & ipse.si aduersus credi.li.2.colum. 372.A
Cum & ipse.de ordi.cognit. li.7.colum. 1571.B
Cum & iudices.de iureiur.proter calum. dan. li.2.co. 419.B
Cum & minores. si aduersus rem iudic. li.2.co.357.B
Cum & postliminij.de postlim.reuer. li. 8.co.1953.C
Cum & solura.de condict.indebi. li.4.c. 643.C
Cum eum.de commoda, li.4.co. 725.B

Cum

Index legum

Cum eum quem.de adoptio. lib.3.co. 1941.B
Cum ex causa.de inoffi.testamen.li.3.co. 505.B
Cum ex causa.manda.vel contra. li.4.co. 803.A
Cum ex causa.de remiss.pig.li.8.colum. 1853.C
Cum falsa demonstratione. de iuris & fac.igno. lib.1.co. 160.B
Cum fidem.de non nume.pecu.lib.4.co. 763.A
Cum filiusfa.quod cum eo &c. li.4.co. 734.A
Cum filium tuum.de inoffi.testa.li.3.co. 512.A
Cum fratrem tuum.de his quib.vt indig. li.6.co.1358.A
Cum furiosus.de cura.fu.vel prod.li.5.c. 1158.B
Cum hæredes instituuntur.qui testa.fac. poss. li.6.co. 1258.D
Cum hæredes.de impube. & aliis substi. li.6.co.1298.C
Cum hæreditas.depositi vel con.li.4.co. 799.B
Cum hæreditatis.de petitio.hered. li.3. co.545.A
Cum hi qui legatis.commu.de leg. li.6. co.1405.B
Cum ignorantia.de iur.& fact.igno.li.1. co.159.A
Cum antiquiorib.de iure delibe. li.6.co. 1329.B
Cum in causa iudicati.si in cau.iudi.pig. cap. li.8.co. 1849.B
Cum in adoptiuis.de adoptio. lib.8.co. 1943.B
Cum indulgentia.de sen.pass. li.9.co. 2132.D
Cum in liberis.de hæred.instituen. li.6. co.1290.B
Cum in longi temporis.de prescri.long. temp. li.7.co. 1605.B
Cum in nostris.de senatuscons. Claudia. li.7.co.1580.C
Cum in rē.de aliena.iudi. mutan. cau.fa. li.2.co.407.B
Cum in societatis.pro socio. li.4.colum. 816.C
Cum inspeximus.de emancip.libe. li.8. co.1950.B
Cum inter institutum.de edict.diui Hadria.tol. li.6.co. 1347.A
Cum in integrum.si aduersus transactionem. li.2.co. 363.B
Cum instrumentis.de fide instrum. li.4. co.711.C
Cum in te simplicem.de dona.ante nup. li.5.co.920.C
Cum inter.de fideicommiss.lib. li.7.co. 1521.C
Cum inter. de peric. & commo. rei ven. li.4.co.848.B
Cum interdictæ.arbit.tute.li.5.columna. 1127.B
Cum ipse tutor. de contrahen. emp. & vend. li.4.co.820.A
Cum iure.qui pet.tut.vel cura. li.5.colū. 1079.C
Cum iure creditoris.credit.euict.pig. li. 8,co.1935.B
Cum iudicem. de senten. quæ sine. li.7. co.1661.B
Cum iudex.de senten.& interloc.l.7.co. 1657.C
Cum lege Leonica.de episc.& cle. li.1. co 93.C
Cum libertatem.de fideicom,lib.li.7.co. 1517.B
Cum magistratus. quando prouoc. non est necess. li.7,co.1734.B
Cum mandati.manda.vel con. li.4,co, 807.A
Cum maritum.de solut.& liberat.li.8,co. 1916.C
Cum nota inofficiosi.de trāsact. li.2,co. 246.A
Cum multa priuilegia.de bon.quæ lib,in potest. li.6,co.1499.D
Cum multæ.de donat.ante nupt. li.5,co. 927.C
Cum nec patronus.de iniur. li.9,colum. 2095.D
Cum necessitatem.de fideicom. li.6,co. 1397.A
Cum nemo causam.de acquir.& retinen. poss. li.7,co. 1594.B
Cum nondum.de except.seu.prescrip.li. 8,co.1874.B
Cum non eo die.quando prouo. non est necess. li.7,co.1735.B
Cum non frumentum.de vsur. li.4,co. 786.B
Cum nostri animi. de vsucap. transformanda. li.7,co. 1589.B
Cum non solum.de bon.quæ libe.in po test. li.6,co. 1500.C
Cum nō redemptum.de postlimi. reuer. li.8,co.1053.B
Cum non voluntatis.quomodo & quando. li.7,co.1650.B
Cum notissimi iuris.de præscrip. trigin. vel quadra.an. li.7.co. 1625.B
Cum ob augmentum. in quib. casib.tut. vel cura.habenti &c. li.5,co. 1092.C
Cum omnia bona.de inoffi.dot. li.3,co. 537.B
Cum oportet. de bonis quæ libe. in potest.&c. li.6,co.1495.C
Cum Papinianus. de sentent. & interlo. li.7,co.1659.B
Cum patrem.de iur.do. li.5,co.990.C
Cum patrem familias.de condi.inser.&c. li.6,co.1418.C
Cum patrem tuum.de priuile.fisci. li.7, co.1761.C
Cum patrem tuum.de sen.pas. li.9,co. 2130.B
Cum per absentiam tuam. qui.nō obiic. long.temp.præscrip. li.7,co. 1609.
Cum per eos.si quis alteri vel sibi sub al. &c. li.4,co.859.A
Cum per liberam.per quas person.no.ac qui. li.4,co.742.B
Cum per prouocatorem.manda.vel con. li.4,co.805.B
Cum pignoris.de partu.pig. li.8,colum. 1850.D
Cum posteaquam.de pac. li.2, columna 228.A
Cum post omnes.de libe.præte. li.6,co. 1312.A
Cum post motā.de præscrip. long.temp. li.7,co.1600.C
Cum post sententiam.de appellatio. li.7, co.1712.D
Cum præsentibus.quomodo & quando. li.7,co.1650.C
Cum precibus.de probationib. li.4,col. 691.B
Cum precibus.de rerum permuta. li.4, co.891.B
Cum precum.de libera.cau.li.7,columna 1555.D
Cum pro eo quod.de senten.quæ pro eo quod. li.7,co.1671.A
Cum profitearis.de reuocand.do. li.8, co 1986.B
Cum pro hærede.de vsucap.pro hærede. li.7,co.1586.C
Cum pro patre.de his qui in pri.cred. li. 8,co.1845.B
Cum pro pecunia.de solu.& libera. li.8, co.1921.B
Cum propitia.de officio magi.mili. li.1, co.192.D
Cum proponas.de transact.li.2,columna 252.A
Cum proponas filios.depac.li.2, colum. 232.A
Cum proponas.de dolo malo. li.2,col. 341.B
Cum proponas inter.de pact.li.2,colum. 234.C
Cum proponas.de nauti.fœn. li.4,col. 795.B
Cum proponas.pro soc. li.4,co. 816.A
Cum proponas seruum.de ædilitiis actionib. li.4,co.878.C
Cum proponas.de reb.credi.li.4,colum. 622.B
Cum proponas.de interdic.matri. li.5,c. 953.B
Cum proponas.si maior fac.aliena.factā &c. li.5,co.1172.C
Cum proponas.de hæred.instituen.li.6, co.1286.B
Cum proponas. de fideicommiss.libertatib. li.7,co. 1516.D
Cum proponas eum.de bo. auct. in pos. li.7,co.1755.A
Cum proponas fideic.de fideicom.libertatib. li.7,co. 1519.B
Cum proponas radicibus.de interdic.li. 8,co.1772.C
Cum proponatis.de codicillis. li.6,col. 1362.B
Cum propriorem.vnde legiti. li.6,col. 1227.C
Cum propria. si quis alteri vel sibi sub. al.&c. li.4,co.857.C
Cum quædam.de administra.tuto. li.5,c. 1104.C
Cum quærebatur.vnde vi. li.8,columna 1788.C
Cum quæritur.de inoffi.testamen. li.3,c. 506.B
Cum quæstio.de lega. li.6,co. 1374.A
Cum quidam.de duob.re,stipulandi.li.8, co.1895.B
Cum quidam.de fide instrumento. li.4, co.721.B
Cum quidam.de iure dot. li.5,co. 1000.A
Cum quidam de necess.ser.hered.insti.li. 6,co.1307.D
Cum quidam.de verbo,& re.signi. li.6. co.1379.C
Cum quidam.de impub.&aliis substitut. li.6,co.1304.B
Cum quidam.de conditioni.inser.li.6,c. 1421.B
Cum quidam.de institu.& substitu. li.6, co.1297.C
Cum quidam.de lega. li.6,co. 1376.A
Cum quidam per leges. de fruct. & lit. expen. li.7,co.1681.B
Cum quidam.de fideicommiss.lib. li.7.c. 1523.C
Cum quidam reip.de duo.reis stip. li.8, co.1895.B
Cum quis à muliere.de naturalib.lib. li. 5,co,1066.D
Cum quis ius.de iuris & fac.igno.li.1,co. 163.B
Cum quis legatum.de rebus credit. li.4, co.630.B
Cum rationibus iuris.de his qui accu.nō pos. li.9,co.1999.C
Cum reis manifesta.de pœ.li.9,c.2121.C

Cum

Nouem priorum librorum Codicis.

Cum rem pecuniariam.de procura. li.2. co.299 B
Cum remp.qui potio.in pigu.hab.li.8.c. 1835.B
Cum repudiāte.de curato.fur.vel prodi. li.5.co.1156 B
Cum res tibi.de contrahen.empt.&vēdi. li.4.co.819 B
Cum res.de probationibus.li.4.column. 688 A
Cum res filio tuo.de donatio. li.8.col. 1970 A
Cum res.si aliena res pig.da. li.8.colum. 1829 C
Cum responso.de leg. lib.6.colum. 1371 B
Cum salutatus esset.de sen.pass. li.9.co. 2130 A
Cum sciamus, vbi & apud quem cog. in integ.rest. libr. 2. columna 389 A
Cum secundum.de fideicommiss. li.6.c. 1389 A
Cum sententiam.de senten.& interlo.li. 7.co.1655 C
Cum serui.de necessa.ser.hered.insti. li. 6,co.1307 B
Cum seruum.de seruis fugit.li.6.colum. 1183 B
Cum seruum matris.de collu.deteg.li.7. co.1575 A
Cum Silanianum.de his quib.vt indig.li. 6.co.1359 A
Cum sit adiecta.de magistratib.conue.li. 5.co.1177 B
Cum sit iniustum.de sepul.viol. li.9.co. 2062 B
Cum sit nobis.nemi.li.signum sal.li.1.co. 126 A
Cū sit probatū. de vsucap. pro emptore. li.7.co.1584 B
Cum solito more.qui.bo.ced.poss.li.7.c. 1751 C
Cum solitum est.de senten.& interlocut. li.7.co.1660 C
Cum speciem.de peric.& commo.rei vē. li.4.co.849 A
Cum specialis.de iudi. lib.3.columna 454 A
Cum status quæstionem.de ordi.cog. li. 7.co.1573 A
Cum stipulationes.vt actio.& ab. hered. & con.he.inci. libr.4.columna 665 B
Cum successores.de euictio.li.8.colum. 1932 B
Cum super.de rei vin. lib.3.column. 553 C
Cum supposīti.ad leg.Corn.de fal.li.9.c. 2072 A
Cum talis quæstio.de serui.& aqua. li.3. co.578 A
Cum te à debitore.de remiss.pign.li.8.c. 1852 B
Cum te domus. de his quæ vi metūsve cau. li.2.co.338 A
Cum te fisci.de aduoca.fisci. li.2.colum. 287 C
Cum te fundum. de pac. inter empt. & vend.compo. libr.4. columna 869 A
Cum te ideo.ne vxor pro ma. lib.4.col. 667 A
Cum te in Gallia,si cer.peta. li.4.colum. 635 C
Cum te minorem.de probationib.li.4.c. 686 C
Cum te non.de his quæ vi metūsve cau. li.2.co.333 B
Cum te non ex senatore.de nup. li.5.co. 935 A
Cum te pecuniam.de pignorib.& hypo. li.8.co.1816 D
Cum te pietatis.de inoffi.testa. lib.3.co. 512 B
Cum te possessiōes.ne vxor pro marito. li.4.co.667 A
Cum te proponas.de transact. lib.2.co. 243 A
Cum te propter.de condic.ob turp. cau. li.4.co.654 A
Cum te sponsæ.de dona.ante nup. li.5.c. 921 C
Cum te transegisse.de transact. li.2.co. 245 B
Cum testamento directam.de testa.ma. li.7.co.1510 B
Cum testamentum.de iuris & facti igno. li.1.co.162 A
Cum testamentum.de quæst.li.9.colum. 2105 C
Cum testator libertatem.de testa.ma. li. 7.co.1511 C
Cum testatorem. de condi. inser.tam lega.quàm fideic. libr.6.columna 1418 B
Cum tibi in ea. qui dare tut. vel curat. pos. li.5.co.1082 B
Cum tibi pro dote.qui pot. in pign. hab. li.8.co.1838 B
Cum tibi liberum.de euictio.li.8.colum. 1931 D
Cum tutelæ.arbi.tute. lib.5.column. 1125 B
Cum tutores.de negotiis gest. lib.2.co. 320 C
Cum vendente.vbi cau.fisca.agan.li.3.c. 500 C
Cum venditorē.de actionib.emp.& ven. li.4.co.853 C
Cum venerandæ. de bo. quæ libe. in potest.&c. lib.6.columna 1491 C
Cum veterū sententia.de donat.ante nup. li.5.co.923 C
Cum vir nubit.ad leg.Iul.de adult.li.9.c. 2040.C
Cum virum de fideicommiss.li.6.colum. 1395 C
Cum vltra.de non nume.pecu. li.4.co. 766 C
Cum vxori.quando dies leg.ced.li.6.co. 1457 B
Cunctí hæretici.de hæreti.& Mani. li.1. co.113 D
Cunctis molitionib.finium regun.li.3.c. 608 A
Cunctos populos.de summa trinit.li.1.c. 13 A
Curabit præses.de actionib.emp.& ven. li.4.co.851 B
Curator adulti.si aliena res pig.da.li.8.c. 1829 B
Curator reip.de modo mult. li.1.colum. 209 D
Curator adultis.de excusatio.tuto.li.5.c. 1150 B
Curator adolescenti. qui dare tut. vel cura pos. lib.5.columna 1086 A
Curatoris etiam.de nego.gest. li.2.co. 328 A
Curatorem habenti.qui dare tut.vel cura poss. lib.5.columna 1086 A
Curatorem tibi.de nego.gest. lib.2.co. 323 A
Curatorem.de interdi.matri. li.5.colum. 953 D
Curatores impleta. de curato. furio. vel prodi. li.5.columna 1155 B
Curatores quidem.de suspec.tut. lib.5.c. 1116 C
Curatoris etiam.de nego.gest. li.2.co. 328 A
Curæ tui culminis.de offi.magi.offi.li.1. co.194 C
Curiales omnium.de hære.& Manich.li. 1.co.116 D
Curialis neque,de locat.& condu. li.4.c. 905 B

D

Damnato protentosæ. de hæret. & Manich. li.1.co.116 C
Damnum per iniuriam. libr.3.columna 579 B
Damnum quod.de loca.& condu. li.4.c. 898 B
Damus licentiam.ad leg.Corne.de sal.li. 9.co.2077 B
Data certæ.de obligat.& actionib.li.4.c. 658 C
Da iampridem.de donationib. lib.8.co. 1972 A
Datam legatum.de leg. lib.6.column. 1372 C
Data opera.de his qui accusa. non poss. li.9.co.1998 B
De alimentis præteritis.de transactio. li. 2.co.247 A
De ancilla matre.de libe.cau.li.7.colum. 1562 B
Deberi etiam.de fideicom.lib. li.7.col. 1518 C
Debitorem neque.de pig.& hypo.li.8.c. 1821 B
Debitor qui.de pigno.& hypoth.li.8.co. 1815 C
Debitores qui.ex quib.cau.infa.irro.li. 2.co.294 B
Debitores.de fide inst. lib.4.colum. 708 C
Debitores præsentes.de pigno.& hypo. li.8.co.1819
Debitores quidem hereditarij. de excep.seu præscript. lib.8.columna 1872 C
Debitori tuo.de pac. lib.2.columna 226 B
Debitoris denunciatio. debi. vendi. pigno.impe.non pos. lib.8,column. 1862 D
Debitoribus pupillæ.de administra. tut. li.5.co.1099 B
Debitorum pactionibus.de pactis, li.2.c. 236 B
Debitum cuius.de remiss.pig. li.8.co. 1852 B
De bonis matris.de bonis proscripto.li. 9.co.2125 B
Decernim⁹ vt posthac.de episco.& cleri. li.1.co.72 C
Decernimus vt antiquitatis.de sacrosan. eccle. li.1.co.44 B
Decernimus vt quicunque.de episc. audien. li.1.co.106 B
Decisione nostra.de necess. ser. hered. instit. li.6.co.1311 B
De cōstitutione.de aduoca.diuer.iudicū. li.2.co.287 A
De contractu.de rescinden.vendit. li.4. co.834 B
De creationibus.de episco.audien.li.1.c. 110 C
Decreto amplissimi.ex qui. cau. infa.irro. li.2.co.296 A
De crimine adulterij.ad legem Iul. de adul. li.9.co.2028 B
De crimine quod. de his qui accus. non pos. li.9.co.1998 B
Decuriones ad magistratū.de magistrat. municip. li.1.co.213 C
Decuriones quidem. lib.2.columna. 292 B
Decuriones siue.de quæstio.li.9.colum. 2107 C
Decurionem in opus.de pœ. lib.9.co. 2118 B
Decurionum filij.de pœnis. li.9.colum. 2120 A
Dedititia.de dedit.liberta.tol. li.7.col. 1524 C
De dolo actio.de dolo malo. li.2.colum. 340 B
De mancipatis.de legit.heredib.li.6.co. 1478 B

De eo

Index legum.

De eo qui precio. de pœna iudi.qui male. li.6.co.1677 A
De fide testamenti.ad leg.Cornel.de fal. li.9.co.2073
De fideicommisso.de transactioni.li.2.c. 248 C
Defensores ciuitatum.de defen.ciuita.li. 1.co.211 C
Defensores ciuitatum. de defen. ciuita. li.1.co.212 B
Defensores nihil.de defen.ciui. li.1.col. 212 A
Defensores ita.de defen.ciui.li.1.colum. 212 C
Defẽsiones siue.de except.seu præscrip. li.8.co.1877 B
Defunctis reis.si reus vel accu.mor.fuerit. li.9.co.2017 D
Defunctis suis.de legi.here. li.6.colum. 1476 B
Defuncto quidem. si in frau. pa. à liber. alie.fa.fit. li.6.co.1209 B
De hereditate.de peti.hered. lib.3.col. 541 B
De his clericis.de episcop.& cleri. li.1.c. 54 C
De his quæ.de lege Aquil. li.3.colum. 581 B
De his quæ.de admini.tuto.lib.5.colum. 1097 B
De his quæ extra.de dona.inter vi. & vxo. li.5.co.1032 A
De his quæ.de iure dot. li.5.co.988 B
De his quæ.de furt.& fer.corrup.li.6.c. 2189 B
De his quæ.vi bono.rapto. lib.9.colum. 2093 A
De his quos tenet.de custo.reo.libr.9.c. 5015 B
De inofficioso.de inoffi.testa. lib.3.co. 509 A
De instrumentis.commu.vtriusque iudi. li.3.co.601 B
Delata conditione.de rub.cred. li.4.co. 623 C
De latronũ familia.quib.pro nõ.lic.li.7. co.1569 C
Delegatio debiti.de noua.& deleg. li.8. co.1909 B
Denunciamus vobis.de his qui ad eccle. confu. li.1.co.133 B
De operis noui nuntiatio. de noui ope. nunc. li.8.co.1809 A
De ordinario.de offic.præfe.præto.Oriẽ. & Illyr. li.1.co.181 C
De pecoribus.de lege.Aquil. lib.3.co. 581 A
De auctore.de vete.iure enuclean.li.1.c. 147 D
Deo nobis.de episco.& cleri. li.1.col. 97 B
Deportati.de bon.proscrip.lib.9.colum. 2124 D
Deportatorum.de pœ. li.9.co.2119 B
De quæstione.de pact. lib.2.column. 240 A
De rebus in sponsam.de dona.ante nupt. li.5.co.922 C
De rebus quas.re.amo. lib.5.columna 1054 B
De restituendis.de commod.li.4.colum. 725 C
Desiderium tuum.depositi.vel com.lib.4. co.798 C
De societate.pro soc. lib.4.column. 817 C
De successione.de administra.tuto. li.5. co.1099 A
De tormentis.de quæstion.lib.9.colum. 2108 C
De tutela.de in integr.restitu. li.2.col. 348 A
De vsuris quarum.de vsur. lib.4.colum. 793 C
Dictam legem.de condic.ob cau.li.4.co. 651 B
Dictantibus testamenta.de testamen. li. 6.co.1276 A
Die sabbato.de iud.& cœlico. lib.1.col. 128 C
Dies festos.de feriis. li.3.co.477 D
Diffamari.de ingenuis ma. lib.7.colum. 1547 C
Digna vox.de legib.& consti. lib.1.co. 140 C
Directas libertates.de testamen.ma.li.7. co.1513 B
Directis verbis.de testamen.ma. lib.7.c. 1512 B
Discretis surdo.qui.testa.fac.poss.li.6.c. 1261 C
Dispar causa.quib. ad liber.pro. non lic. li.7.co.1569 B
Disputare.de crimi.sacr. lib.9.columna 2087 C
Dissentientis.de repudiis.li.5.co.1039 A
Dissolutæ.de condic.ex lege. li.4.col. 657 B
Distrahente marito.de reb.alie.nõ alien. li.4.co.861 B
Distractis à debitore.de pigno. & hypo. li.8.col.1820 D
Diuersarum homines.de postli.reuer. li. 8.co.1958 B
Diuersis tẽporib.qui pot.in pigno. hab. li.8.co.1837 C
Diui Constantini.de naturalib.libe. li.5. co.1062 A
Diui Hadriani.de consti.pecu. lib.4.co. 683 B
Diuinam nostrã.de hęred.& Manichęis. li.1.co.122 C
Diuinè admodum.ne liceat poten.. li.2. co.314 B
Diuisionem prędiorũ.communia vtriusque iud. li.3.co.600 A
Diuo Marco.qui manumit.non poss.lib. 7.co.1542 B
Diuo Marco.de quæstionib. li.9.colum. 2106 A
Diuortij causa.rerum amota. li.5.colum. 154 A
Diutina possessio. li.7.co.1602 B
Diuturnum silentiũ. si aduer. creditorẽ. li.7.co.1611 C
Doce ancillam.de rei vindi. lib.3.colum. 553 B
Dolo vel metu.de inutilib.stipula.li.8.c. 1892 B
Dolum ex indiciis.de dolo malo.li.2.co. 343 A
Dolum auctoris.de peri.& cõmo.rei vẽ. li.4.co.848 B
Dolus emptoris.de rescin.ven. li.4.col. 838 A
Domesticus iudicis.de adsessorib. & dome. li.1.co.205 C
Dominicis colonis.vbi cau.fisca.agan.li. 3.col.501 B
Dominij iure.de iure domi.impe. li.8.c. 1867 D
Dominis seruorum.de calum. li.9.col. 2116 B
Dominos ita.quod cum eo &c. li.4.co. 740 B
Dominum per iniuriam.de leg.Aquil.li. 3.col.579 B
Dominum per seruum.quod cum eo &c. li.4.co.740 A
Dominum pro atroci.de iniur. li.9.co. 2096 B
Dominus horreorum.de loca.&conduc. li.4.co.893 A
Dominus litis.de appellation. li.7.co. 1706 C
Domum quam.de rei vindi. li.3.colum. 551 B
Donãtem ancillã.de vsucap.pro donato. li.7.co.1585 C
Donatarum rerum.de acquiren. &retinen.poss. li.7.co.1592 B
Donatio mancipiorum. de dona. inter vi.& vxorem. li.5.co.1024 D
Donatio siue directa.de donationi. li.8. co.1970 D
Donationes quas.j.de donat.inter vir.& vxo. lib.5.co.1035 C
Donationes quas.ij.de donat.inter vir.& vxo. li.5.co.1036 C
Donationes circa filium.de reuoc.dona. li.8.co.1989 B
Dos à patre.sol matri.quemad.dos peta. li.5.co.1048 C
Dotẽ numeratio.de dote cau.non nume. li.5.co.1022 A
Dotis actione solut. matri. quemad. dos pet. li.5.co.1051 A
Dotis tuæ.de iure do. lib.5.column. 987 C
Dotis quidem.de collationib. li.6.co. 1237 B
Dubium non est.quando.libel.prin.dat. li.1.co.170 A
Dubium non est.de repu. lib.5.colum. 1038 B
Dubium non est.solu.mat. quemad.dos. pet. li.5.co.1047 B
Duces militum.de offic.milit.iud. li.1.c. 201 A
Dudum proximis..de contrahen. empt. & vend. li.4.co.823 C

E

EA conditione.de rescin.vendi.li.4.c. 839 B
Ea demum.de collationibus.li.6.colum. 1238 B
Ea lege.de re.permu. lib.4.column. 892 C
Ea lege.de condic.ob causam. li.4.co. 648 C
Ea quæ à patre.de restit.militum.li.2.co. 390 B
Ea quæ à te.vbi cau.sta.agi deb.lib.3.co. 492 A
Ea quæ aduocati.de errore aduoc.li.2.c. 288 C
Ea quæ causa cognita.commina.epist. li. 7.col.1693 A
Ea quæ de.de temp.in integ.restitu. li.2. co.399 C
Ea quæ in nominib.famil.ercisc. lib.3.co. 584 B
Ea quæ pater.ex quib.caus.infa.irrog. li. 2.co.295 A
Ea quæ per.de condict.indeb. li.4.co. 644 A
Ea quæ per alluuionem.de alluuio. li.7. co.1641 B
Ea quæ statuuntur.quomo.& quan. li.7. co.1646 C
Ea quæ tibi.de donat.ante nup. li.5.co. 920 A
Ea quidem.de accusa.& inscript. li.9.co. 2004 C
Ea quidem.de commodato.li.4.column. 725 A
Ea quidẽ.si mancip.ita fue.alie. vt manu. lib.4.co.876 D
Eam quæ in possessione.de lib.cau. li.7. co.1560 A
Eam quæ ita.si mancip. ita veni.ne posti. li.4.co.874 B
Eam quam.de fideicommis.lib.6.colum. 1392 A
Edicto diui Hadriani.de edict.diui Had. tollen. li.6.co.1348 B
Edicto quidem.si aduersus fiscum.li.2.c. 371 B
Edita actio.de eden. lib.2.column. 216 B
Educatio pupillorũ.vbi pup. educa.deb. li.5.co.1123 B
Ei quæ.de vxorib.milit. lib.2.column. 396 C
Ei qui seruo.quod cum eo &c. li.4.co. 736 C

Nouem priorum librorum Codicis.

squa ntitatis.de solut.& liberat. li.8. co.1915 B
Eius qui requirendus.si penden.appella. li.7.co.1742 C
Eius qui per contumaciam, quorum appell.non recip. li.7.co.1737 C
Eius quod.de compensat. li.4.co.777 B
Eius quod.de vsur.pupil. li.5.co.1137 B
Eius quod.quemadmo.testa.aper.li.6.co. 1346 B
Eius quod.de patr.potest. li.8.co.1937 B
Eius rei.quod cum eo.&c. li.4.co.734 B
Eligere debes. de fideiussori. tutor. vel cura. li.5.co.1138 D
Emãcipata. qui admit. ad bonorũ possel. li.6.co.1218 A
Emancipatione facta.de fide instru. li.4. co.712 A
Emancipatos liberos.de collationi. li.6. co.1234 D
Emancipatus. de repudian. bono. posse. li.6.co.1234 B
Empti fides.de contrahen. empt. & ven. li.4.co.821 C
Empti actio.de euict. li.8.co.1931 B
Emptionem & venditionem.de contrah. emp.& ven. li.4.co.818 C
Emptionem rebus.de rerum permut. li. 4.co.892 B
Emptionem pignoris. plus valere quod agi. li.4.co.724 A
Emptionũ mancipiorum.de donationib. li.8.co.1964 A
Emptor fundi.de euictionib.li.8.colum. 1926 B
Emptor hæreditatis.de hæred.ven. li.4. co.827 B
Emptor seruorum.de actioni.emp.& vẽ. li.4.co.855 A
Emptor bona fide.de præscrip.long.tẽp. li.7.co.1604 A
Emptor hæreditatis.de euictionib. li.8. co.1922 C
Emptorem quidem.de loca.& condu. li. 4.co.897 B
Emptori etiam.de euict. li.8.colum. 1933 C
Eo casu quo.de appellationi.li.7.colum. 1717 D
Eo quod.si certum petatur.li.4.column. 636 B
Eo tempore.de integ.rest. lib.2.column. 345 A
Eorum qui.de vindicta lib. li.7.column. 1508 D
Eorum demum.de bo. eor.qui mor. sibi consci. li.9.co.2129 C
Eorũ est scientia. de malef.& mathemat. li.9.co.2057 D
Eorum qui in reatu. de bo.co. qui mor. sibi consci. li.9.co.2139 D
Eos etiam.de appellationibus. li.7.co. 1709 B
Eos qui ordinario.de modo multa.li.1.c. 216 B
Eos qui catholicarum.de aposta. li.1.co. 125 C
Eos qui vltra.de off.magist.mil. li.1.co. 192 B
Eos qui veniam. j. de his qui veniã ætat. impet. li.2.co.384 C
Eos qui veniam.ij.de his qui veniã ætat. impe. li.2.co.386 C
Eos qui officia.si certum petatur. li.4.c. 632 A
Eos qui.de vsuris. li.4.co.791 B
Eos qui ne.si quis aliquem testa.prohi.li. 6.co.1352 A
Eos qui à seruo.de furt. & ser.corrup.li. 6.co.1191 A
Eos qui de appellationib. de appellationib. li.7.co.1702 C
Eos qui condemnati.de vsur.rei iudi. li. 7.co.1687 C
Eos qui acceperunt.qui pot. in pig. hab. li.8.co.1838 A
Eos qui secum.de his qui lat.occul. li.9. co.2099 A
Eos qui terminos.de accu.& inscri. li.9. co.2001 C
Eos quos debitores.de excu.rei iudic.li. 7.co.1686 D
Eos testes.de testibus. li.4.co.698 A
Episcopale indicium.de episc.audien, li. 1.co.104 A
Errorem calculi.de erro.calc.li.2.colum. 268 B
Errore scribentis.de testamen. li.6.co. 1265 C
Errores eorum.de errore aduoca. li.2.c. 288 D
Error facti.de iur.& fac.igno.li.1.colum. 161 B
Error facti.ad leg.Falci. li.6.co.1437 B
Est in arbitrio.de obliga.& actio. li.4.c. 664 C
Est iurisdictionis.de bon.auct.iu.poss.li. 7.co.1753 A
Et ab antiquis.de testament. li.6.colum. 1284 A
Et balneum.de ædif.priua. lib.8.colum. 1797 D
Et in epistola.de fideic. lib.6.column. 1398 A
Et in prouinciali.de ferui.& aqua. li.3.c. 574 A
Et in legatis.ad legem Facid.li.6.colum. 1433 B
Et in maioribus.de appellationibus.li.7. co.1711 A
Et litibus.de ædifi.priua. li.8.co.1805 B
Et militibus.de testamen.milit. li.6.co. 1255 A
Et in mulris.de appellationibus. li.7.co. 1712 C
Et in priuatorum.si à non competen. li. 7.co.1674 C
Et nomen.de cadu.tollen. li.6.column. 1442 B
Et publicarum.quorum appell. nõ recip. li.7.co.1741 C
Et quæ à diuo.de edendo. li.2.column. 220 B
Et qui notitiæ.de peri.tutor.& cura.li.5. co.1109 B
Et qui nõ prouocauerũt. si ex fal.instru. li.7.co.1694 D
Et qui sub imagine.de distract.pig. li.8. co.1859 C
Et senatus.de compensationibus.li.4.co. 774 B
Etsi seuerior.ex quib.cau.infa.irrog. li. 2.co.291 B
Etsi ad te.ad leg.Cornel.de fal.lib.9.co. 2074 C
Etsi à muliere.de instito.& exercit. li.4. co.732 C
Etsi à parte.de testament.tute. lib.5.co. 1071 B
Etsi contra.de nupt. li.5.co.933 B
Etsi crimine.ad leg.Iul.de adul. li.9.co. 2027 B
Etsi de tua.de donat.inter vir.& vxor.li. 5.co.1027 A
Etsi dotis.de iure dot. lib.5.column. 984 B
Etsi excepta.de malef.& mathema.li.9.c. 2058 D
Etsi frater tuus.de pig.& hypo. li.8.co. 1821 C
Etsi inutiliter. de fideicommiss. li.9.co. 1388 G
Etsi is quem. de prædiis, & aliis reb. mi. li.5.co.1165 D
Etsi legib.si contra ius vel vtil.pub.lib.1. co.175 A
Etsi libidine.ad leg.Iul.de adult. li.9.co. 2034 D
Etsi Marcellus.si reus vel accusato .li.9. co./2016 D
Etsiminor.si aduersus libertatem, li.2.c. 363 C
Etsi non adscripta.de fideic.libert.li.7.c. 1519 C
Etsi non.si contra ius vel vtil. li.1.co. 174 A
Et sine interpositione. quando decreto opus non est. li.5.co.1170 B
Et sine scriptura.ad senatusc.Treb.li.6.c. 1425 C
Etsi perfectis.de reuocan.donat. li.8.co. 1985 D
Etsi præses.de prædiis & aliis reb.mi. li. 5.co.1164 C
Et si seuerior. 291
Et si scisse.de admi.tuto. lib.5.column. 1096 B
Et si tutores.quando ex fac.tut.vel cura. &c. li.5.co.1111 C
Et virtutum.de stat.& imag. li.1.column. 180 B
Etiam à pupillorum.de fideicommiss. li. 6.co.1397 B
Etiam aduersus.si aduer.vendi.pig. li.2. co.360 B
Etiam constante.ad senatusco. Velleia. li.4.co.753 A
Etiam ex aliis.ad legem Iul.maiest.li.9.c. 2019 C
Etiam furti.de fur.& ser.corrup. li.6.co. 1188 A
Etiam in his quæ.si tutor vel cura. inter. li.2.co.353 B
Etiam liberis.de obseq.patro.præstan.li. 6.co.1211 D
Etiam id quod.si pignus pignor.da.sit.li. 8.co.1849 D
Etiam in opus.de pœnis. lib.9.colum. 2117 D
Etiam iure.de testib. li.4.co.697 A
Etiã mulieres.de eo qui pro tutore negesit. li.5.co.1110 C
Etiam nomen.de excu.rei iudi. li.7.co. 1685 C
Etiam per alienam.de rei vin. lib.3.co. 548 C
Etiam post mortem.si penden.appel.li.7. co.1742 B
Etiam qui.de obsequiis patro.præstan.li. 6.co.1211 B
Etiam si contrariam.manda.vel con.li.4. co.803 C
Etiam si.de compensa. li.4.co.775 C
Etiam si de iure.de fideiussoribus & mandatorib. li.8.co.1899 C
Etiam si is.commu.vtriusque iudi. li.3.c. 600 B
Etiam si non.quod cum eo &c. lib.4.co. 735 A
Etiam si non.de iure dot. lib.5.column. 987 A
Etiam si tacitum.ad legem Falc. li.6.co. 1433 A
Etiã si vxoris.de donat.inter vir.& vxor. li.5.co.1025 C
Etiam testamento.de suspect.tuto.li.5.c. 1117 A
Etiam tutoribus. si tutor vel curator interue. li.2.co.354 A
Etiam vectigale.de prædiis & aliis rebus mi. li.5.co.1167 B
Euicta re.de iure dot. li.5.co.982 D
Eum ad quem.de vsufru.& habita. li.3.c. 563 C
Eum à quo.de solut.& liberat. li.8.co. 1918 B
Eum cui.de obliga.& actio.lib.4.colum. 664 B
Eum quem.de suspec.tuto. li.5.colum. 1118 A
Eum qui aliena. vbi de ratioci. agi opor. li.3.co.491 C
Eum qui probabilem. de episco. & cleri. li.1.co.65 A
Eum qui res.de procuratoribus. li.2.co. 300 B
Eum qui seruum.de aposta. li.1.co.125 B
Eum qui.de inoffi.testa. li.3.co.511 B

Index legum

Eum qui.de condi.ob.tur.cau. lib.4.co. 615 D
Eum qui mutuam.si certum pet. li.4.co. 637 B
Eum qui à pupillo.de aucto.præstan.li.5. co.1141 C
Eum qui bonis arb.tutel. lib.5.columna 1126 B
Eum qui cum.si omiſ.ſit cau.teſta. li.6.c. 1382 C
Eum qui.de his qui à non do.li.7.colum. 1539 A
Eũ qui à pupillo.de vſucap.pro emptore. li.7.co 1585 A
Eum qui celauit.ad leg.Cor.de fal. li.9. co.2073 A
Eum qui adſeuerat.ad leg.Cor.de ſica.li. 9.co.2055 C
Eum qui duas.ad leg.Iul.de adult.li.9.c. 2032 A
Eum qui mancipiũ.ad legem Fab.de pla. li.9.co.2066 A
Eum qui ob. li.4.co 655 D
Eum tutorem.de tuto.&cura.qui ſatis nõ dederi. li.5.co.1114 B
Eunuchis liceat.qui teſta.fac.poſſ li.6.c. 1258 C
Exactores tributorum.de excuſationib' tuto. li 5.co.1147 B
Ex arrali pacto de actionibus emp.&vẽ. li.4.co.850 C
Ex cauſa donationis.famil.erciſc. li.3.co. 595 B
Ex cauſa.de compenſationibus. li.4.co. 774 C
Ex cauſa tranſactionis.de vſucap.pro emptore. li.7.co.1584 C
Excepta poſſeſsionis, per quas perſonas no.acqui. li.4.co.741 C
Exceptioue doli.de euic. lib.8.column. 1927 C
Exceptionem.de probationibus. li.4.c. 692 B
Exceptis his.de vectigal.&commiſſ.li.4. co.885 D
Excepto tempore.de loca.& conduct. li. 4.co.900 C
Ex contractib.de inſtito.& exercito.act. li.4.co.732 B
Ex contractu.de bonis aucto.iud.poſſ.li. 7.co.1753 C
Ex contractu pecuniæ. de noua. & delegat. li.8.co.1909 C
Ex conuentione.de pac. li.2.column. 229 A
Ex conuentione. ſine cenſi. vel reliquis fundum compa.non poſſe. lib.4.col. 844 C
Excuſationem nauicullariis.de excuſa.tuto. li.5.co 1151 B
Excuſationis quidem.de excuſationibus tuto. li.5.co.1144 D
Ex diui Antonini.de loca.&condu. li.4. co.895 A
Ex duobus captiuis.de poſtli.reuer. li.8. co.1951 B
Executores à quocunque.quæ res pigo. obliga.poſſ. li.8.co.1833 A
Exemplo cæterorum.ſi aduerſus ſolutionem. li.2.co.366 B
Exemplo.de probationibus. li.4.colum. 686 A
Ex eo inſtrumento.de inutilib.ſtip, li.8. co.1891 D
Executorem eum.de execu.rci iudic. li. 7.co.1686 C
Ex fideicommiſſo.de fideicommiſ. li.6. co.1399 C
Exhibitionis.ad exhiben. lib.3.column. 614 A
Ex his prædiis.de euictionib.li.8.colum. 1925 B
Ex his verbis.de his quæ ſub modo leg. vel fideicom.relinq. li.6.co.1417 A
Ex his verbis.de teſtamen.milita. li.6.c. 1352 C
Ex his verbis.quando dies leg.ced. li.6. co.1457 C
Ex imperfecto.de teſtamen. li.6.colum. 1264 B
Exigendi à filio.de procuratoribus.li.2. co.304 C
Ex illo tempore.de appellationibus.li.7. co.1708 A
Ex initio falſi.ad legem Corne.de fal. li. 9.co 2074 C
Ex legato nominis.de lega. li.6.colum. 1372 D
Ex libera conceptus.de ſuis & legi.libe. li.6.co.1462 C
Ex libris Sabiniani. de acquiren. & retinen.poſſeſſ. li.7.co.1599 A
Ex libris.de vſufru.& habita.li.3.colum. 571 B
Ex morte.de leg.Aquil. li.3.colum. 580 B
Ex morte cuiuſcunque.de pactis cõuen. li.5.co.1018 C
Ex nominis.de hæred.vend. li.4.colum. 819 A
Ex patroni.ne filius pro pat. li.4.colum. 669 C
Ex pecunia.de iure dot. lib.5.column. 988 B
Expeditam ante.de adſer.tol.li.7.colum. 1568 B
Ex perſona.de temp.in integr.reſti. li.2. co.399 B
Ex perſona de probationib.li.4.column. 684 B
Expilatæ quidem hæreditatis. de cri.expila.hæred. li.9.co.2090 B
Expilatæ hæreditatis.de cri. expi.hære. li.9.co.2091 B
Expilatæ hęreditatis.de cri.expi.hære.li. 9.co.2092 A
Ex placito.de rerum permutatio. li.4.c. 890 B
Exploſis.de conſortibus eiuſdem.lit.li.3. co.608 B
Ex præcepto.de Iuſtinia.Cod.confirmã. li.1.co.5 C
Ex præſtatione.de vectigal.& commiſſ. li.4.co.884 B
Ex prædiis.de vſuris. libr.4.columna 784 B
Exprimere debueras.de duobus reis ſtipul. li.8.co.1894 B
Expulſos vos.de actionibus emp.& ven. li.4.co.855 C
Ex repudiatione.de fideicom. lib.6.co. 1399 B
Ex ſententia arbitri.de receptis arbitr.li. 2.co.408 A
Ex ſtipulatione.de ſenten.& interloc. li. 7.co.1656 A
Ex ſtipulatione.de inutilibus.ſtip. li.8.c. 1890 C
Ex teſtamento.de fideicom.li.6.column. 1400 B
Ex teſtamento.de teſtamen.milit. li.6.c. 1251 A
Ex teſtamento.vnde liberi.li.6.column. 1226 A
Ex teſtamento defuncti. de teſtamẽ.ma. li.7.co.1509 C
Extraneum etiam.j.de hæredib.inſtit. li. 6.co.1288 C
Extraneum etiam.ij. eodem. columna 1289 B
Ex tribus vnciis.de inoffic.teſtamen. li. 4.co.515 B
Ex verbis quæ. de dona.inter vi. & vxo. li.5.co.1029 C
Ex verbo.de fideicommiſſ.lib, li.7.co. 1521 A

F

FActum ſponte. de accuſa. & inſcript. li.7.co.2207 B
Falcidiæ rationem.ad legem Falcid.li.6. co.1432 B
Fallaciter.de abolit. lib.9.columna 2109 D
Fallaciter incuſantibus.de calum. li.9.c. 2117 B
Falſam quidem.ſi ex fal.inſtru. li.7.co. 1695 A
Falſa ſuaſione.de excuſationibus tut. li. 4.co.1144 B
Falſi quidem crimen, ad legem Cornel. li.9.co.2070 A
Falſò adſeueratur.de diuer.reſcrip. li.1. co.176 C
Falſo tibi.de commu.rer.aliena. li.4.co. 865 C
Falſus procurator.de fur.& ſer.corrup.li. 6.co.1193 A
Familiæ erciſc.commu.vtriuſque.iud. li. 3.co.602 C
Felicisſima.de his qui à non do.ma. li.7. co.1539 B
Fideicommiſſaria quidem,de fideicom. li.7.co.1520 A
Fideicommiſſum,vbi fideicõ. peti.opor. li.3.co.487 B
Fideicommiſſum.de condict.indebi.li.4. co.645 A
Fideicommiſſum eius.de fideicom. li.6. co.1399 C
Fidem rumpẽs.ex quibus cau. infa.irro. li.2.co.298 B
Fideiuſſor ſeu mandator. de fideiuſſoribus & manda. li.8.co 1900 B
Fideiuſſorib.quidem. de fideiuſſorib. & man. li.8.co.1905 B
Fideli deuotáq;. de his qui ad eccl.cõſu. li.1.co.131 D
Filia in orbitate.de inoffi.teſta. li.3.co. 513 B
Filia legatorum.de lega. lib.6.colum. 1371 A
Filia tua non ſolum.de patria poteſta. li. 8.co.1938 B
Filiæ cuius.fami.erciſcun .lib.3.colum. 589 D
Filiæ diuortium,de repudiis.li.5.colum. 1038 D
Filiæ pecuniam. ſoluto matri. quemad. dos pet. li.5.co.1050 B
Filiæ licet.de collationibus. li.6.colum. 1241 C
Filiæ dotem.de collationibus. lib.6.co. 1236 C
Filiam cum fratribus.de collationib.li.6. co.1243 B
Filiam præteritam.de inofficio.teſta. li. 3.co.511 B
Filiam teſtamento.de collationibus.li.6. co.1238 C
Filij patris.famil.erciſcund. li.3.columa. 588 B
Filiis matrem.de inoffic.teſta.li.3.colum. 514 D
Filiofamilias.de iure deliberan. li.6.co. 1322 C
Filio delatam.de repudian.bono.poſſ.li. 6.co.1234 B
Filio debitoris.de reuocan.his quæ. li.7. co.1764 B
Filios & filias.de ingrat.libe. li.8.colum. 1950 D
Filium quem.famil.erciſcund. lib.3.co. 594 A
Filium habere.de ſuis & leg i.libe.li.6.c. 1462 D
Filius paciſcendo.de pact s.li.2.columa. 235 C
Filius familias.de filiofamilias mi. li.2.c. 349 B
Filius familias qui pro. de fideiuſſoribus & mandatorib. li 8.co.1899 B
Fiſci aduocatus.de aduoc.fiſci. li.2.col. 283 A
Fœdiſsimæ mulieris.de poſtli.reuer. li. 8.co.953 D
Fœdiſsimam earũ.ad legem Iul.de adul, li.9.

Nouem priorum librorum Codicis.

li.9.co.2033 B
Fœminæ quæ. de ſecun.nup.li.5.colum. 959 D
Fœminis.ad ſenatuſcon.Velleia. li.4.co 755 A
Fori tui culminaus.de aduo.diuer.iudi.li. 2.co.276 A
Formam à præſecto. de offic. præfect. præt.Orientis & Illy. li.1.co.181 A
Frater tuus.communi diui.li.3.co.597 A
Frater emancipatus.de legitima tute.lib. 5.co.1076 C
Frater tuus.de excuſationibus tuto. li.5. co.1147 A
Frater tuus.de teſtament.milita. li.6.co. 1248 D
Frater veſter.ſi com.res pig.da.ſit. li.8.c. 1847 C
Frater veſter.ad legem Cornel.de ſica.li. 9.co.254 C
Fratres vel ſorores.de inofficio.teſtamẽ. li.3.co.515 C
Fratris tui filiis.de tranſactionibus. li.2. co.248 B
Fratris vel ſororis.de inofficio.teſtamen to. li.3.co.513 C
Fratris vxorem.de inceſt.nupt. lib.5.co. 949 B
Fructus prædiorum.de pactis conuen.li. 5.co.1015 B
Fructus poſſ.de actionibus empt.& ven. li.4.co.854 C
Frumenti de vſuris. li.4.co.784 C
Fruſtra adhuc.de ſen.paſ.li.9.co. 2132 A
Fruſtra diſputas.ne vxor pro ma.li.4.co. 666 A
Fruſtra exiſtimas.de dot.promiſ.li.5.co. 978 D
Fruſtra opinaris.de non numera.pec.lib. 4.co.765 C
Fruſtra ſenatuſconſulti. ad ſenatuſcon. Velleia. li.4.co.749 A
Fruſtra times.de admini.tut. li 5.colum. 1094 A
Fruſtra tutores.de adminiſtr.tuto. li.5.c. 1095 B
Fruſtra veremini.de probatio. li.4.co. 686 B
Fucandæ.quæ res vendi non poſſ.li.4.c. 830 A
Fundo ſicut.de verbo.& rer.ſigni.li.6.c. 1378 C
Fundum pignori obligatum.de diſtract. pignor. li 8.co.1856 C
Furioſum in ſuis.qui teſta.fa.poſſ li.6.c. 1261 A
Furti actione.de fur.& ſer.& corrup. li. 6.co.1191 B
Fuſtibus cæſum.ex quibus cau.infa.irro. li.2.co.296 B

G

GEnerali definitione. ne fideiuſ. vel manda.dot.den. li.5.co.1053 A
Generali lege.de ſacroſ.eccleſ. li.1.co. 29 B
Generali lege. ne quis in ſua cauſa iud. vel ius ſibi dicat. li.3.co.461 A
Generali lege.detuto.vel curato.illuſtriũ perſo. li.5.co.1082 A
Generalis indulgentia.de ſen.paſ.li.9.co. 2131 D
Generaliter ſancimus.de epiſco.& cleri. li.1.co.94 C
Generaliter de omnibus.de rebus credi. li.4.co.625 B
Generaliter ſancimus. de non numera. pecu. li.4.co.768 B
Generaliter ſancimus. ad ſenatuſc. Vell. li.4.co.760 D
Generaliter cenſemus.de ſecun.nupt. li. 5.co.963 A
Generaliter ſancimus.de inſtit.& ſubſtitut. li.6.co.1294 B
Generaliter ſancimus. de reuoc.do. li.8. co.1989 C
Generaliter ſancimus. de fideiuſſoribus & manda. li.8.co.1988 C
Geſta quæ ſunt. li.7.co.1683 C
Gracchus quem.ad.l.Iul.de adul.li.9.co. 2025 B

H

HAbeat vnuſquiſq;. de ſumma. trinit. li.1.co.22 B
Habita quidem.ne filius pro pa. li.4.co. 669 D
Habitatio morte.de vſufr.& habitã. li.3. co.565 A
Habitantis precario.de preca. lib.8.co. 1797 C
Habito ſemel.de ædilitiis actionib. li.4. co.880 C
Hac edictali.de ſecun.nupt. li.5.colum. 1967 D
Hac conſultiſsima.de teſtamen.lib.6.co. 1272 C
Hac conſultiſsima.qui teſta.fa.poſſ.li.6. co.1259 B
Hac lege decernimus.de pac.conuen.li. 5.co.1017 D
Hac lege perpetuo.de ſententi. ex pericu lo recit. li.7.co.1652 A
Hac lege ſancimus.vbi cau.fiſca.agan. li. 3.co.1502 C
Hac perpetua lege. vbi quis de curiali condi conue. li 3.co.494 C
Hac valitura de Iudæ. & Cœlico.li.1.co. 129 C
Hæc quæ de nouo cod.fa. li.1.co.1 B
Hæc ſententia.j.de ſentent.quæ ſine.li.7. co.1662 C
Hæc ſententia.ij.de ſentent.quæ ſine.lib. 7.co.1664 A
Hæredem mariti.de hæredi.actio. li.4.c. 676 B
Hæredem fideiuſſoris.de euict. li.8.co. 1934 C
Hæredes eorũ.de hęredib.tuto.vel cura. li.5.co.1136 A
Hęredes tutorũ.de hęredib.tuto.vel cur. li.5.co.1135 A
Hæredes quoque.ad ſenatuſcon.Velleia. li.4.co.755 C
Hæredes quos.de his quibus vt indig.li. 6.co.1352 C
Hæredi ſcripto.quorum legatorum.li.8. co.1778 B
Hæreditatem quidem. de impug. & aliis ſubſti. li.6.co.1298 D
Hæreditatem quidem.de codicillis. li.6. co.1361 C
Hæreditatem quidem. in quibus canſ. ceſſ.long.temp.præſcript. li.7.colum. 1608 B
Hæreditatem eius.quorum bonorum.li. 8.co.1776 B
Hæreditas extraneis. de pactis conuen. li.5.co.1016 C
Hæreditas in teſtament. de his quib. vt indig. li.6.co.1355 B
Hæreditatis.de hæred.inſtituen. li.6.co. 1289 C
Hæreditatis materterę.de peti.hære.li.3. co.540 B
Hæreditatis petitionem. de peti. hæred. li.3.co.542 B
Hæredum etiam.de fideicom. lib.6.co. 1399 A
Hæres inſtituta.de impu.& aliis ſubſti.li. 6.co.1299 C
Hæres qui poſt.de reuocan.his quæ.lib. 7.co.1763 A
Hi quibus.de fideicom.lib. li.7.column. 1519 A
Hi qui ad ciuilia.de appella. li.7.colum. 1705 C
Hi qui impoſita.de reſcin.ven. lib.4.co. 840 C
Hi qui in aliena.de adoptionib. li.8.co. 1940 A
Hi qui ad ſanctam.de apoſta. li.1.colum. 124 B
Hi quos inundatio.de alluuionib. li.7.c. 1640 D
Hiſdem priuilegiis. de aduo.diuer. iudi. li.2.co.277 A
His qui conficiendi.de pœnis. li.9.co. 2123 D
His qui tempore. de his qui per metum iudi. li.7.co.1744 D
His ſolis matrib.de reuo.do. li.8.colum. 1587 C
Hoc fructuum nomine.de fructib.li.7.c. 1678 C
Hoc quod placet.de quæſt. li.9.colum. 2106 C
Hoc ſi debitor.de pig.& hypo. li.8.co. 1824 B
Honor veteranis.de pœnis.li.9.columna. 2118 C
Honorati qui.de offi.ciuilium iud. li.1.c. 200 B
Humanitatis intuitu.de naturalibus. lib. li.5.co.1064 B
Humanitatis religio. de excuſatio. tuto. li.5.co.1150 D
Humanitatis.de inpu.& aliis ſubſtit.li.6. co.1303 B
Humanum eſſe.de legibus & conſtitu. li. 1.co.144 A
Humilem vel abiectam. de inceſt. nupt. li.5.co.951 B
Hypothecis vel.de diſtract.pign.li.8.co. 1857 B

I

IAm tibi.de accept. li.8.co.1921 C
Iamdudum placuit. de his qui in eccl. manu. li.1.co.137 B
Iamdudum à nobis.vbi cau.ſtat.agi deb. li.3.co.493 A
Iampridem quidem.cõmunia.de vſucap. li.7.co 1588 B
Id quod pauperibus.de epiſco. & cle.li.1. co.68 D
Ignorare non debes. de reſtitutionibus milit. li.2.co.394 A
Ignorantia creditoris.de cri.ſtel.li.9.co. 2094 B
Ignoti iuris.de reuocan.his quæ.li.7.co. 1764 C
Illam iniuriam. de iure liber.li.8.colum. 1993 B
Illam merito.de collationibus. lib.6.co. 1245 B
Illam ſubtilem.de donationibus.li.8.co. 1975 A
Illatæ diſpenſatori.de fide inſtru.li.4.co. 709 C
Illic.vbi de hæred.aga. li 3 co.490 B
Illud equitatis.commu.vtriuſque iudi.li. 3.co.603 D
Illud inſpiciendum.de in integ.reſtit. li. 2.co.344 B
Illud quod.de lega. li.6.co.1377 C
Illud quod ex veterib'.de ſacroſan. eccl. li.1.co.45 D
Illud requirendum.quãdo decreto opus non eſt. li.5.co.1169 D
Illud ſine.de collationibus. li.6.colum. 1247 A
Illuſtres viros.de modo multa. li.1.col. 209 D
Illuſtribus præfectus.de tuto.vel curato rib.illuſtrium &c. li.5.co.1081 A
Imperialis beneuolentiæ.de nupt.li.5.co. 939 B
Impetrata reſcripta.ſentẽ.reſcin. nõ poſ. li.7.co.1678 B
Improba poſſeſsio. de acquiren. & retinend.poſſeſſ. li.7.co.1595 B
Improbũ fœnus.ex quib.cau.infa.irrog. li.2.co.298 A
Improbum quidem.de cri.ſtel. li.9.co. 2093 C
Impuberum quem.de adoptionibus.lib. 8.co.1940 C
Impunitas delicti.de pœnis. li.9.colum. 2119 A
In actione etiã.de reb.ęred.li.4.c.624 A

Index legum

In adoptionem l. de adoptionibus. li. 8. c. 1942 B
In adoptionem. ij. de adopti. libr. 8. ibid C
In adulterij. ad leg. Iul. de adult. li. 9. co. 2041 A
In annalibus. de lega. li. 6. co 1373 D
In arenam. de inoff. testa. li. 3. co. 509 C
In bonæ fidei. de pactis. li. 2. co. 230 B
In bonæ fidei. de reb. credit. li. 3. colum. 621 A
In bonæ fidei. de vsuris. li. 4. co. 685 A
In bonis mortui. de bo. auct. iu. poss. li. 7. co 1752 D
In causa quæ. de off. eius qui vicem. li. 1. co. 204 C
In causa iudicati. si in cau. iu. pig. cap. li. 8. co. 1849 C
In causarum. qui pro sua iurisdict. iud. da pos. li. 3. co. 460 B
In cautis. de repu. li. 5. co. 1045 A
In cautis criminal. b⁹. de accus. & inscrip. li. 9. co. 2008 C
Incendium. si certum pet. li. 4. co. 636 C
Incerti iuris. famil. ercisc. un. li. 3. c. 390 B
Incerti iuris non est. de interdict. li. 8. co. 1774 B
Incisile atque. de rei vindic. li. 3. column. 554 C
Incisile est quod. de bon. auct. iu. pos. li. 7. co. 1753 C
Incisilem rem. de fur. & ser. cor. li. 6. co. 1185 A
In ciuilibus cautis. de inofficio vicar. li. 1. co. 196 D
In commctione. de nuptiis. li. 5. c. 938 B
In communione. com. diui. li 3. column. 599 C
In communes seruos. de communi seruo manumisso. li. 7. co. 1532 B
In consiliariis. de adsessoribus & dome. li. 1. co. 206 C
In consilio. qui & aduer. quos. li. 2. co. 378 B
In contractibus. quib. ex cau. ma. in integ. resti. li. 2. co. 405 B
In contractibus. de non numera. pecu. li. 4. co. 769 B
In cõtractibus. plus valere quod agi. & c. li 4. co 723 C
In copulandis. de nup. li. 5. co. 934 A
In corrigendis minoribus. de emenda. propin. li. 9. co. 2054 A
Incredibile est. de pœnis. li. 9. column. 2118 D
In criminali. de iurisdict. om. iud. li. 3 co. 480 C
In criminibus quidē. si aduersus delicti. li. 2. co. 368 B
Indebitas vsuras. de vsuris. li. 4. co. 787 B
In debito legato. si aduersus solutionem. li. 2. co. 366 C
Indebitum solutum. de condi. inde. li. 4. co. 645 B
In de coram obseruationem. quando tutor vel cura. esse desi. li. 5. co 1143 C
In defensoribus. de defen. ciui. li. 1 co. 217 D
Indicia certa. de rei vin. li. 3. co 558 B
In donationib. ad leg. Falci. li. 6. column. 1438 C
In donationibus. de donationibus. li. 8. c. 1974 A
In dotibus quas. de dot. cau. non nume. li. 5 co 1023 A
Indubitati iuris est. de non nume. pecu. li. 4. co 774 A
In dubium. de tuto. vel cura qui satis nō de. li. 5. co 1115 A
Inductum id est. de solut. & liberat. li. 8. co 1920 D
Invulgentia patres. de generali abol. li. 9. co. 2111 B
In ea quæ de compensationib. li. 4 co. 774 D
In ecclesiis. de epis. & cle. li. 1. co. 60 D
In emancipationibus. de emancip. li. 8. c. 1948 B
In emphyteuticariis. de iu. emphyteu. li. 4. co. 910 B
In eum qui. de furi. & ser. corrup. li. 6. co. 1192 A
In executionibus. ad senacon. Turpil. li. 9. co. 2114 B
In exercendis. de fide instru. li. 4. colum. 713 B
In extraneos. de donationibus. li. 8. co. 1973 A
Infamiæ detrimentum. ex quib. cau. infa. irrogatur. li. 2. co. 290 B
In familiæ erci. famil erc. lib. 3. column. 590 C
Infantis nomine. qui admit. ad bono. pos sess pos. li. 4. co. 1217 C
In fraudem creditorum. de testamen. ma. li. 7. co. 1510 C
In fuga seruum. ad leg. Fab. de pla. li. 9. c. 2065 A
Ingenuum natām. de ingenuis ma. li. 7. c. 1546 C
Ingenui nascuntur. de ingenuis ma. li. 7. co. 1548 A
Ingenuum. de inge. ma. li 7. co. 1550 A
In hac sacratissima. de donationib. li. 8. co. 1973 B
In hæredes. de magistratibus conue. li. 8. co. 1976 A
In his in quibus. de temp. in integ. restit. li. 2. co. 397 B
In integrum restitutione. si aduersus. venditi. &c. li. 2. co. 359 B
Initio venditionis. de pact. inter empto. & vend. li. 4. co. 868 B
In imponenda. ad le. Fal. li. 6. co. 1434 B
In insulam deportato. de sen. pas. li. 9. co. 2131 C
In ipsius mariti. femi. ercis. li. 3. co. 583 C
Iniquū & longe. de his qui accu. nō poss. li. 9. co. 1999 D
In iudicio de liberali. si aduersus libertatem. li. 2. co 364 C
In iudicio. de loca. & condu. li. 4. colum. 905 A
Iniuriarum actio. de injuriis. li. 9. colum. 2094 D
Iniuriarum causa. de iniur. li. 9. column. 2096 A
Iniuriarum ex persona. ex qui. cau. infa. irrog. li. 2. co. 294 B
In legatis. de lega. li. 6. co. 1373 C
In legatis & fideicō. de vsur. & fructib⁹. li. 6. co. 1423 C
In legatis quidem. de his quæ sub mo. leg. vel fidei relinq. li. 6. co 1416 C
In litibus. vbi cau. sta. agi deb. lib. 3. co. 493 B
In locum tutoris. qui. pet. tut. vel cur. li. 5. co. 1178 B
In magistratus. de magistratib. conue. li. 5. co. 1177 A
In metallum damnatus. de bo. pos. li. 9. c. 2125 A
In minorum persona. in quib. cau. in integ. resti. li. 2. co. 376 B
In nomine. de offi. præfect. præto. Africæ. li 1. co. 185 C
In nostre. de stat. & imag. li. 1. co. 180 A
In nullis locis. de tecitiosis. li. 9. column. 2088 C
In officiales. de offic. recto. prouin. li. 2. co. 198 B
In offerendis prouocationibus. de appellationibus. li. 7 co. 1719 C
In omnibus causis. de iureiuran. propter calum dan. li 2 co. 417 C
In omni cessione. qui bonis cede. poss. li. 7. co. 1750 C
In pecuniariis causis. de requiren. reis. li. 9 co. 2101 C
In pecuniariis. de probationib. li. 2. co. 313 B
In possessionem fundi. ad leg. Iul. de vi. pub. li. 9 co. 2046 B
In possessionem rei. de bo. auct. iud. pos. li. 7. co. 1754 D
In postulandis. de suspect. tuto. li. 5. co. 1117 B
In potestate eius. de solut. & liberat. li. 8. co. 1913 A
In quacunque causa. de custo. reo. li. 9. co. 2011 C
In quæstione testamenti. de sen. pass. li. 9. co. 2133 C
In quibus casibus. de secun. nup. li. 5. co. 971 D
Inquisitio veritatis. de solut. & liberat. li. 8. co. 1919 B
In re mandata. manda. vel con. li. 4. co. 809 C
In rebus dotalibus. de iure dot. lib. 5. co. 997 C
In rebus. qui legit. perso. stan. in iud. hab. li. 3 co. 462 B
In redhibitione. de oper. lib. li. 6. colum. 1206 B
In rem actio. vbi in rem act. exer. debeat. li. 3. co. 488 B
In rem pupilli. si aduersus rem iudi. li. 2. co. 353 A
In restituenda. de peti. hære. li. 3. colum. 541 A
In seruili conditione. qui dare tut. vel cu ra. poss. li. 5. co. 1084 B
In seruorum. in quib. cau. cess. long. tempo præscrip. li. 7. co. 1607 B
Insolitum est. de quæst. li 9. co. 2102 C
In solutū nomine. quādo fiscus vel priua. li. 4. co. 675 A
Institoria de instito. & exercito. li. 4. co. 732 B
Instrumenta ad ius. ad exhiben. li. 3. co. 613 B
Instrumēta domestica. de probationib⁹. li. 4. co. 685 A
Instrumenta prædiorum. de fideicommis. li. 6. co. 1398 C
Instrumentis etiam. de fide instru. li. 4. c. 711 C
Instrumentorum. de precib. impe. offe. li 1 co. 169 B
In successione. j. de legiti. hære. li 6. co. 1473 C
In successione. ij. de legiti. hæred. li 6. c. 1476 D
In successione filij. ad senatusc. Tertul. li. 6. co. 1466 C
In summa debiti. de pignorib. & hypothe. li. 8. co. 1818 A
In synagogam. de Iud. & Cœli. li. 1. co. 126 C
Intelligere debes. de luit. pig. li. 8. co. 1865 C
Inter æquitatem. de legib. & constitutionibus. li. 1. co. 138 C
Inter alios factam. res inter alios act. li 7. co. 1617 B
Inter alios. res inter alios act. lib. 7. co. 1697 A
Inter antiquum. de vsufruct. & habita. li. 3. co. 1568 C
Inter claras. de summa trinita. li. 1. colum 16 C
Inter filios. fami ercis. li. 2. co. 586 A
Interlocutio præsidis. ex quibus causis infi. irrog. li. 2. co. 297 C
Interlocutio præsidis. communia. epist. li. 7 co. 1693 B
Interest. de vsuf. & habit. li. 3 co. 563 B
Interest multum. de solut. & libera. li. 8. c. 1910 B
Inter omnes. fami. erc. li. 3. co 590 B
Inter omnes. de prædiis & aliis reb. min or. li. 5. co. 1168 D
Interpositas metus. de transac. li. 2. co. 249 C
Inter priuatos. de dilat. li. 3 co. 473 C
Interrogati seruos. de quæst. li. 9. colum. 2107 B

Nouem priorum librorum Codicis.

Interrogatam. de lib. cau. li. 7. co. 1560 D
Inter virum. de insirmand. pœn. cœlib. li. 8. co. 1992 D
In testamento. j. de testamen. milit. li. 6. co. 1251 C
In testamento. ij. de testamen. milit. li. 6. c. 1254 C
In testamento. ad legē Falci li. 6. c. 1434 C
In testamentis. de testamen. li. 6. c. 1278 B
Intestata mortua. de dona. cau. mor. li. 8. c. 1991 A
Intestato quidem. de suis & legi. libe. li. 6. co. 1462 B
Intestatorum curialium. de hereditatibus decurio. li. 6. co. 1508 A
Intra vrbem Romam. de operibus pub. li. 8. co. 1810 C
Inuasor locorum. vnde vi. li. 8. co. 1780 C
In vendentis. de contrahen. empt. & ven. li. 4. co. 823 B
Inuicem debiti. de compensa. li. 4. colum. 778 B
In vniuersis. qui dare tut. vel cura. pos. li. 5. co. 1086 B
Inuito vel. de religiosi. & sumptibus fu. li. 3. co. 615 C
Inuito vel. de solut. & libe. li. 8. co. 1917 B
Inuitos conductores. de loca. & condu. li. 4. co. 898 A
Inuitum comparare. de contrahen. empt. & ven. li. 4. co. 822 B
Inuitus procurationem. de procuratorib⁹. li. 2. co. 308 B
Inuitus agere. vt nemo inuit. age. cog. li 3. co. 463 B
In vna eademque. si sæpius in integ. resti. postu. li. 2. co. 384 B
Inusitatam rem. de excusat. tuto. lib. 5. co. 1150 A
Ipse dispice. de edendo. li. 2. co. 214 C
Ipse significas. ad leg. Corn. de fal. li. 9. co. 2070 C
Ipsis rerum. vt in possess. lega. &c. li. 6. co. 1459 C
Irritam facere. de vsucap. pro damnato. li. 7. co. 1586 A
Irritum quidem ad leg. Falc. li. 6. column. 1437 A
Is apud quem. de edendo. li. 2. co. 215 B
Is demum. ad sen. con. Turpil. li. 9. colum. 2113 A
Is penes quem. depos. vel con. li. 4. co. 798 B
Is qui aggressorem. ad leg. Corn. de sica. li. 9. co. 2054 D
In qui bona. de vsu. rei iudi. li. 7. column. 1687 B
Is qui cum telo. ad leg. Cor. de sica. li. 9. c. 2056 A
Is quidem. qui non poss. ad liber. li. 7. co. 1544 B
Is qui soluēdo. de necessa. ser. hæred insti. li. 6. co. 1306 C
Is qui liber. de postli. reuer. li. 8. column. 1956 B
Is qui rationem. de in litem. iuran. li. 5. co. 1133 B
Ita demum. de procuratoribus. lib. 2. co. 305 B
Ita nobis cordi. ad leg. Iul. de adult. li. 9. c. 2036 C
Item nulla. de episcop. & cleric. lib. 1. co. 54 B
Item quæcunque. de episco. & cleri. li. 1. co. 61 C
Iubemus adscriptitiorū. de episco. & cleri. li. 1. co. 87 D
Iubemus aduocationē. de aduoca. diuer. iudicio. li. 2. co. 280 C
Iubemus apud. de offic. iuri, Alex. li. 1. co. 214 A
Iubemus atque. ad leg. Iul. repet. li. 9. co. 2085 A
Iubemus cura. de defen. ciui. li. 1. column. 212 D
Iubemus eos. de episc. audien. li. 1. c. 107 D
Iubemus eos. de naturalibus. libe. li. 5. co. 1062 D
Iubemus eum. de offi. magi. off. li. 1. co. 194 C
Iubemus in omnibus. de transact. li. 2. co. 267 B
Iubemus licere. ad senatusc. on. Velleia. li. 4. co. 756 A
Iubemus licere. de emancip. li. 8. column. 1949 B
Iubemus nemini. de priua. car. li. 9. col. 2015 D
Iubemus nequis. de monopoliis. li. 4. co. 881 B
Iubemus nullam. de sacrosan. eccle. li. 1. c. 27 A
Iubemus nulli. de sacrosan. eccl. lib. 1. co. 33 A
Iubemus omnes. de probationibus. li. 4. co. 695 B
Iubemus omnes. de lib. cau. li. 7. column. 1565 B
Iubemus omnino. de testamen. li. 6. co. 1211 D
Iubemus pro tempore. de aduoca. diuer. iudicum. li. 2. co. 282 A
Iubemus prouinciarum. de ratiociniis operum. li. 8. co. 1814 C
Iubemus quoties. ad senatusc. on. Trebel. li. 6. co. 1426 C
Iubemus si qua. de appellationibus. li. 7. c. 1718 B
Iubemus vt quicunque. de rep. li. 5. co. 1645 C
Iudæi communi. de Iul. & Cœli. li. 1. co. 127 B
Iudæi & bonorum. de Iudæ. & Cœlico. li. 1. co. 129 A
Iudei qui reatu. de his qui ad eccle. confu. li. 1. co. 132 C
Iudæis & Cœlicolis. de Iud. & Cœlico. li. 1 co. 126 B
Iudæorum primates. de Iudæ. & Cœlico. li. 1. co. 129 B
Iudæos quosdam. de Iud. & Cœli. li. 1. co. 128 A
Iudæus seruum. ne Christia. man. li. 1. co. 130 A
Iudex ad certam rem. si à non comp. li. 7. co. 1673 C
Iudex qui disceptationi. commina. epist. li. 7. co 1593 C
Iudicati. executio. si ex fal. instru. li. 7. co. 1696 A
Iudices absentium. si per vim. lib. 8. co. 1790 B
Iudices dominicis. de episc. audien. li. 1. c. 105 A
Iudices oportet. de iudi. li. 3. co. 434 C
Iudices qui tempore. de cri. pecu. li. 6. co. 2087 A
Iudices siue. de fide instru. li. 4. column. 716 A
Iudices tam Latina. de senten. & interlo. li. 7. co. 1658 B
Iudicio certa. de rei vin. li. 3. co. 558 B
Iudicibus non solum. de appellationibus. li. 7. co. 1712 B
Iudicio cœpto. de iudiciis. li. 3. co. 430 A
Iudicium vxoris. si quis aliquem. testa. prohi. li. 6. co. 1352 D
Iuliana. cuius. quando ex facto tut. vel cura. &c. li. 5. co. 1111 B
Iure mariti. ad leg. Iul. de adult. li. 9. co. 2026 B
Iure nostro. de fideiussorib. & mandatoribus. li. 8. co. 1898 C
Iuri formulæ. de formulis & impetrationib. act. subla. li. 2. co. 416 C
Iuris ignorantiam. qui admitti. ad bono. pos. li. 6. co. 1218 C
Iuris manifestissimi. quibus res iudi. non no. li. 7. co. 1691 D
Iuris ordinem. de iurisdi. om. iud. li. 3. co. 479 B
Iurisiurandi. de reb. credit. li. 3. co. 620 B
Iurisiurandi. de testib. li. 4. co. 699 B
Ius emphyteuticarium. de iure emphy. li. 4. co. 908 D
Ius familiarium. de religio. & sumptib. fu. li. 3. co. 617 B
Ius postliminij. de postli. reuer. lib. 9. co. 1956 A
Ius sepulchri. de religio. & sumptib. fune. li. 3. co. 618 B
Iusto qua. de iud. & Cœli. li. 1. column. 126 C
Iustissimos & vigilātissimos. de off. recto. prouin. li. 1. co. 198 B
Iustum est. de edendo. li. 2. co. 218 A
Iuxta edicti. de lib. cau. li. 7. co. 1565 A
Iuxta sanctionem. de episco. & cleri. li. 1. c. 52 B
κτιστὸς. de ædif. priua. li. 8. co. 1801 B

L

Latam sententiam. quando proue. non est necess. li. 7. co. 1731 D
Lata sententia. de appellationibus. li. 7. co. 1711 D
Laudabile. de aduoca. diuer. iudicum. li. 2. co. 282 D
Legati non solū. de off. proconsulis & leg. li. 1. co. 196 A
Legatorum seu. de vsur. & fructib. li. 6. c. 1422 C
Legatum à defuncto. de religiosis. & sumptib. fune. li. 3. co. 615 D
Legatum alij. de indi. vidui. tol. li. 6. co. 1383 C
Legatum sine. de conditionib. infer. &c. li. co. 1419 C
Lege duodecim. de legi. hæredib. li. 6. co. 1481 B
Lege leonis diuæ. de pac. conuen. li. 5. co. 1020 B
Legem Anastasij. de naturab. libe. li. 5. co. 1063 B
Legem Iuliam. de indi. vidui. tol. li. 6. co. 1385 C
Legem quam. de pactis. li. 2. co. 228 B
Legem quam. de pactis. conuen. li. 5. co. 1015 A
Legem quam de donationib. li. 8. column. 1966 C
Legem quidem. de loca. & condu. li. 4. co. 900 A
Leges & constitutiones. de legibus & cõstitut. li. 1. co. 143 C
Leges quoque. quæ sit longa consue. li. 8. co. 1963 B
Leges sacratissimæ. de legib. & constitut. li. 1. co. 145 B
Leges vt generales. de legib. & cõstitutionib. li. 1. co. 140 A
Lege venditionis. si seruus expor. ven. li. 4. co. 870 D
Leges Iuliæ. qui bon. ced. poss. li. 7. co. 1749 D
Lex quæ. de admini. tuto. li. 5. co. 1100 B
Lex Visellia. ad leg. Visellium. li. 9. co. 2067 D
Libellus præfecto. de off. præf. præt. orientis & Illy. li 1. co. 180 D
Libera concubinatus. de lib. cau. li. 7. co. 1563 C
Libera quidem. de senten. & interlo. li. 7. co. 1656 C
Libera matrimonia. de inutilib. stip. li. 8. c. 1890 D
Liberam resistendi. quando licc. ynicui. sine iud. se vin. li. 3. co. 502 D
Liberari fideiussores. de solut. & liberat. li. 8. co. 1913 B
Liber captus. de postli. reuer. li. 8. column. 1956 D
Liber necne. de peti. hæred. li. 3. co. 543 B
Liber concubinas. de nuptiis. li. 5. colum. 932 C
Liberi contra. de bono. poss. contra tab. quam prætor &c. li. 6. co. 1223 B
Liberi de inofficioso. de inoff. testa. li. 3. c. 516 D

Index legum

Liberos à parentibus. de patribus qui fil. suos distra. li.4.co.832 C
Liberos priuatis.de lib.cau.li.7.co.1556 B
Liberos qui.de collationib.li.6.c.1244 C
Liberos velut.de lib.cau. li.7.co.1564 C
Liberta eademque.de incest.nup. li.5.co. 946 D
Libertæ tuæ.de oper.liber.li.6.co.1204 B
Libertæ quæ.de obsequiis patro. præstan. li.6.co.1211 A
Libertatem seruorum.ad leg.Iul.de adul. li.9.co.1043 A
Libertas à debitore. de seruo pig. de ma. li.7.co.1536 B
Libertas testamento.de testamen.ma.li.7. co.1509 C
Libertati à maioribus.de pat.pote. li.8.c. 1939 C
Liberti libertæque.de ope.liber. li.6.co. 1205 A
Libertina matrem.de ingenuis.ma. li 7.c. 1548 D
Libertinæ cõditionis.de liber.& cor.libe. li.7.co.1215 B
Libertinæ conditionis. de collusione detegen. li.7.co.1575 B
Liberti non modo.de liber.& cor.liber.li. 6.co.1214 B
Liberrinum.de interdic.matri. li.5.co. 953 C
Libertorum.de testib. li.4.co.701 D
Libertos à tutela.de excusationib tuto.li. 5.co.1145 C
Libertos exemplo.de pat.potest. li.8.co. 1938 D
Libertos siue.de obseq.patro.præstan. li. 6.co.1212 A
Libertum tuum.de suspec.tuto. li.5.co. 1116 B
Liberum est filiæ.de repudiis. li.5.colum. 1038 A
Libertum qui patronam.de nupt. li.5.co. 932 C
Liberum fuit.de fideiussorib.& man.li.8. co.1902 C
Liberum sciens.ad leg.Fab.de pla. li.9.c. 2067 A
Liceat omnib⁹.de adsessorib,& de dome. li.1.co.207 A
Licet accepta.de lib.cau. li.7.co.1563 B
Licet adieris.ad leg.Fal. li.6.co.1439 C
Licet aduersus.de in litem iuran. li.5.co. 1134 C
Licet ante.de condic.ex lege. li.4.colum. 656 D
Licet antiquis.de testamen.milit. li.6.co. 1256 C
Licet certis.de loca.& condu.li.4.colum. 896 C
Licet dos.de iure dot. li.5.co.994 B
Licet dotale mancipium.de seruo pig.dat. ma. li.7.co.1536 B
Licet epistolæ.de contrahen.stip. li.8.co. 1882 A
Licet ex causa. de bono. possess. contra tab.liberti. li.6.co.1224 B
Licet ex tabulis.ad leg.Cor.de fal. li.9.c. 2069 B
Licet iisdem pignorib. qui pot.in pig.ha. li.8.co.1836 C
Licet incontinenti.de iure delibe.li.6.co. 1313 D
Licet in delictis.si aduersus delictum. li. 2.co.369 A
Licet inter priuatos.de pactis.li.2.colum. 133 B
Licet in principio.de procuratorib. li.2. co.312 A
Licet iudice.de iudiciis. li 3 co.430 B
Licet liberi.ad senatusco.Tertullia. li.6. co.1466 B
Licet neque.diuortio fact. apud quem liberi &c. li.5.co.1056 A
Licet orationis.de excusat.tuto. li.5.co. 1149 B
Lice pacto.famil.erci. li.3.co.592 B
Licet possessio. de acquiren. & retinen. poss. li.7.co.1593 B
Lice postquam.vt lit.pen. li.1.co.170 C
Licet quidam.de incest.nup. li.5.co. 951 D
Licet repudij.de repu. li.5.co.1039 D
Licet retro.de loca & condu. li.4.co. 907 C
Licet seruilis.de precib.imp.offer. li.1.co. 165 B
Licet seruitutis.an seru.pro sua fa.li.4.co. 672 B
Licet tutorem.in quib.casib. tutorem vel cura.habenti &c. li.5.co.1092 B
Licet tutorum.de diuiden.tute. li.5.co. 1132 B
Licet vnde vi.de except.seu præscrip.li.8. co.1874 B
Liquet igitur.de summa trini. lib.1.co. 20 B
Litem te redemisse.de procuratorib. li.2. co.307 A
Lite ordinata.de lib.cau. li.7.columna 1517 B
Lite pendente.de litig. li.8.co.5879 A
Lites super seruili.de adser.tol. li.7.co. 1566 C
Litigantibus in amplissimo.de senten.pre fect.præ. li 7.co.1642 C
Litigatoribus copia.de appellat. li.7.co. 1708 C
Litigator victus.de fructib. li.7.columna. 1679 B
Litigiosa res.de litig. li.8.co.1878 C
Locum quidem.de religio.& sump.fu. li. 3.co.617 C
Longe diuersam.de peculio. li.7.colum. 1580 A
Longi temporis possessionẽ.de præscrip. longi temp. li.7.co.1602 A
Longi temporis præscriptio. de præscriptio.longi.tem. li.7.co.1603 B
Luminibus captum.qui dare tut.vel cura. poss. li.5.co.1082 D
Luminibus captus.qui morbo se excu. li. 5.co.1054 B

M

Macedoniani.ad senatusco. Macedo. li.4.co.746 B
Magisteriæ potestatis.de iurisd. om. iud. li.3.481 B
Magistratus cõficiendorum.de magistra. muni. li.1.co.213 D
Magistratus eius.vbi petan.tuto.vel cura. li.5.co.1080 B
Magnam legum.de contrahen.stip.li.8.c. 1886 D
Maior annis.de pig.& hypo.li.8.column. 1823 B
Maioribus etiam.com vtriusque iud.li.3. co.600 C
Maiorem seuerit tem.ad leg. Cor.de fal. li 9.co.2069 C
Mala fide.de condictione.ex lege. li.4.c. 617 C
Malæ fidei.de long.temp.præscrip.li.7.c. 1601 B
Malè agitur.de præscrip. trigin. vel quadragin.an. li.7.co.1619 B
Mancipia diuersis.de seruis fugi. li.6.co. 1182 C
Mancipia patris.de reb.alie.non alie.li.4. co.862 B
Mancipia quorum. si quis alteri vel sibi sub al.&c. li.4.co.857 A
Mancipia tua. de vsucap.pro empt. li.7.c. 1582 C
Mandati actio.de fideiussorib. & mandatorib. li.8.co.1901 C
Mandatum re.manda.vel con. li.4.co. 808 A
Manichæos.de hæret.& Manich. li.1.co. 114 B
Manifesti & indubitati.si vnus ex plurib. li.8.co.1866 C
Manifesti iuris est.de solut. & liberat.li.8. co.1919 B
Manifestissimi.de fur.& ser.corrup. li.6. co.1196 C
Manumissionis causa.de ope.liber.li.6.c. 1201
Maritus citra.de procuratorib. li.2.co. 310 B
Maritus etsi.qui dare tut.vel cura.possli. 5.co.1082 C
Maritus & vxor.vnde vir.& vxor. li.6.c. 1233 B
Maritus manumissionis. de dona. inter vir.& vxo. li.5.co.1033 C
Mariti qui.de fundo dot. li.5.co.1055 C
Mater inter.de calum. li.9.co.2115 B
Mater pupillæ.de interdic.matri. li.5.co. 953 A
Mater quæ.ad senatusco.Tertul.li.6.co. 1468 A
Mater testamento.de testamen.tute. li.5. co.1072 A
Mater tua.de rei vin. li.3.co.550 B
Mater tua.de operis libertorum. li.6.co. 1203 B
Mathematicos.de epis.audien. lib.1.co. 105 C
Matrem tuam.de probationib. li.4.co. 691 B
Matres naturalibus.qui pet. tut. vel cura. li.5.co.1020 A
Matres quæ.ad senatusco.Tertul. li.6.c. 1466 C
Matres quę.quãdo mulier tute.offi.fung. potest. li.5.co.1087 D
Matre vel legitimis.de natura.lib. li.5.co. 1059 C
Matrimoniũ quidẽ.de repudiis & iud.&c. li.5.co.1037 C
Matri intestatò.ad senatusco.Orfi. li.6. co.1471 D
Matris pietas.qui pet.tut.vel curat. li.5.c. 1078 C
Maximum vitium.de libe.præt. li.6.co. 1314 C
Meminerint cuncti.vnde vi.li.8.column. 1781 C
Meminisse oportebit.ad leg.Iul.ma. li.9. co.2022 D
Meminimus antea.de legiti.hæred.li.6.c. 1481 B
Meniana.de ædif.priua. li.8.co.1800 D
Mercalem.de condic.ob tur.cau. li.4.co. 655 B
Mercatores tam.de commer.& merca. li. 4.co.837 D
Metalli supplicium.de pœnis. lib.9.co. 2119 C
Metum non iactationi.de his quæ vi metûsve cau. li.2.co.138 B
Miles si castrensium.de testamen.mili.li. 6.co.1149 B
Militem nec.de procuratorib. li.2.co. 302 B
Milites de locis.de off.magist.milit.li.1.c. 192 C
Milites in expeditione.de testamen.mili. li.6.co.1255 C
Milites neque.de quæst. li.9.column. 2104 C
Milites nostros.de loca.& condu.li.4.co. 905 C
Militię armatę.qui dare tut.vel cura.poss. li 5.co.1083 A
Militis voluntatẽ.de religios. & sumptib. fun. li.3.co.616 C
Mimæ & quæ.de episco.audientia. li.1.c. 102 A
Minime fas est.de appellationib. li.7.co. 1707 A
Minor annis.de fideicom. li.7.co.1518 B
Minorem pecuniam.de non nume.pec.li. 4.co.762 B
Minores viginti.si vt omiss.hæred.li.2.co. 374 C

Nouem priorum librorum Codicis.

Minorib⁹ ætate.de donationib.ante nup. li.5.co.924 D
Minoribus annis. si tutor vel curator inter. li.2.co.352 C
Minoribus in integrũ.de in integ.restitu. li.2.co.347 A
Minori in his.de in integ.restit. li.2.co. 348 B
Minoribus vigintiquinque. in quib.caus. in integ.resti. li.2.co.375 B
Minoribus vigintiquinque. de his quib. vt indig. li.6.co.1356 B
Minorum possessionis.de prædiis & aliis reb.mi. li.5.co.1164 D
Minus ex tutelæ.si aduersus rem iudi. li. 2.co.355 B
Minus instructus est.de acquirẽ.& retinẽ. poss. li.7.co.1592 A
Moderatores prouinciarum. de offi. recto prouin. li.1.co.199 C
Momentaneę. qui legiti. perso. standi in iudi.hab.vel non. li.3.co.462 B
Momentariæ possessionis.vnde vi. li.8.c. 1785 A
Monumenta.de lega. li.6.co.1371 D
Monumentorum.de religios. & sumptib. fu. li.3.co.617 A
More litis.de rei vin. li.3.co.560 B
Mortis casus.de peri.& commo.rei.vẽdi. li.4.co.849 B
Mortuorũ reliquias.de religio. & sumpt. fune. li.3.co.618 A
Moueor quòd.si fer.expor.ven. li.4.co. 872 A
Mulierem contra.ad senatusconſ.Velleia. li.4.co.754 A
Mulierem quã. si man. ita veni. ne prosti. li.4.co.873 C
Mulierem quidem.de adoptionib.li.8.co. 1941 D
Mulier licet.de distra.pig. lib.8.column. 1860 B
Mulieribus quidem.ad senatusc. Velleia. li.4.co.748 C
Mulier in minori.de iure dot.li.5.colum. 994 C
Mulier iuris.de sponsalib. li.5.co.916 A
Multa damnum.de modo mult. li.1.co. 209 C
Multarum seuera.de modo multa. li.1.co. 210 A
Multi magicis artib. de malef. & mathema. li.9.co.2058 C
Multum interest.de cõmunium rer. alie. li.4.co.865 B
Multis rationibus.de lib.cau.li.7.c.1558 B
Multum interest.si quis alteri vel sibi sub al.&c. li.4.co.858 C
Multum interest de donationib.ante nup. li.5.co.918 C
Multum interest.de bonis liber. li.6.co. 1206 C
Mutuæ pecuniæ.si certum pet. lib.4.co. 637 C

N

Natales antiquos.de iure aurco. ann. li.6.co.1215 C
Naturalibus liberis.de confirman.tut. li. 5.co.1075 A
Nauigia.de fur.& ser.corru.li.6.column. 1192 C
Ne cui liceat.de loca.& condu. li.4.co. 906 B
Ne frumentum.quæ res ven.non pos. li. 4.co.830 C
Ne in arbitris.de receptis arbi. li.2.co. 409 C
Ne lucrum.de curato.fur.vel prodi. li.5. co.1156 C
Ne magistratum.qui dare tut.vel cur.pos. li.5.co.1087 B
Nec ambi... oportet.de donationib. li.8. co.1965 C
Nec apud de hæred instru. li.6.colum. 1288 A
Nec anus neptem.de eman. li.8.column. 1948 C
Nec bona fide. de præscript. longi temp. li.7.co.1604 B
Nec cæterorum.de postulan. li.2.colum. 270 A
Ne causas.de appellationib. li.7.column. 1708 D
Ne codicillos.de codicillis. li.7.column. 1362 C
Ne contra iuris.ne filius pro pa.lib.4.co. 669 A
Nec creditores.de pig.act. li.4.co.730 A
Nec creditoris.de nouat.& delegat.li.8.c. 1911 C
Nec damnosa.de precib.imp.offer. li.1.c. 166 B
Nec de statu.de dilationib. li.3.colum. 474 A
Ne diu apparitorum.de pœnis. li.9.co. 2122 C
Ne emancipati.de collationib. li.6.co. 1243 A
Nec emere.de iure delibe.li.6.co.1326 C
Nec exemplum ad leg.Corn.de fal. li. 9.co.2075 B
Nec ex vera venditione. de acquiren. & retinen.poss. li.7.co.1596 B
Nec fideicommissariam.qui ma.non pos. li.7.co.1343 B
Nec filius de reb.creditis. li.4.column. 623 A
Nec filium quidem.de nup. li.5.co.935 B
Nec filium.de pat.potest. li.8.co.1939 B
Nec fratris de donat.cau.mor. li.8.co. 1991 C
Nec honore.de episc.& cleri. li.1.c.57 B
Nec imperiale.si per vim vel.li.8.c.792 B
Nec ignorans.de donationib. li.8.colum. 1967 A
Nec inuentio.de transactioni. li.2.co. 256 B
Nec inter eas.de donat. inter vir. & vxo. li.5.co.1025 B
Nec in simili negotio. quib. res iudicata non no. li.7.c.1692 A
Nec maritus.solut.mat. quemad.dos pet. li.5.co.1050 C
Nec mulierem.de vindict. li.7.column. 1508 D
Nec nos præteriit.de postli.reuer. li.8.c. 1952 C
Nec omissa.de lib.cau. li.7.co.1557 C
Nec patronis.de oper.liber.li.6.columna. 1203 C
Nec petentem.de præscript. longi temp. li.7.co.1602 C
Nec seruis quidem.de iniuriis. li.9.co. 2094 C
Nec si maior.si in cõmuni cadémque cau. li.2.co.354 C
Nec si maior annis.si alie.res pign.da. li. 8.co.1829 B
Nec si mors.de quæst. li.9.co.2103 D
Nec si volens.de lib.cau. li.7.co.1555 A
Nec vim stipulationis. communia. epist. li.7.co.1692 C
Nefandissimum scelus. si nuptiæ ex rescrip.per. li.5.co.956 D
Neganda est accusatis.de his qui accu.no poss. li.9.co.2060 C
Negãtes debitores.de obliga.&actionib. li.4.co.663 A
Negotiandi causa.de ædif.priua. li.8.co. 1798 A
Negotiatores.de episc.audien. li.1.co. 100 B
Negotiatores si.de commer.& merca. li. 4.co.886 D
Negotiis gestis.de neg.gest. li.2.colum. 331 C
Negotium.de neg.gest. li.2.co.331 B
Neminem ab angriis.de sacrosan.eccl. li. 1.co.27 C
Neminem in iudicio.de exhiben.& transmitt. li.9.co.2011 B
Neminem qui.de incest.nup. li.5.colum. 946 D
Neminẽ sequitur.ex quib. cau.infa.irro. li.2.co.294 A
Nemini columnas.de ædif.priua. li.8.co. 1799 D
Nemini iudicum.de operib.pub. li.8.co. 1814 B
Nemini liceat.de nup. li.5.co.937 A
Nemini licentia.de concubi.li.5.column. 1057 C
Nemini licere.de episco.audien. li.1.co. 110 A
Nemini licere.de aduoca. diuer. iudicio. li.2.co.278 B
Nemo agentium.de off.magist.off. li.1.c. 194 B
Nemo alienigenis.quæ res expor.nõ pos. li.4.co.831 B
Nemo ambigit.de acquirend. & retinen. poss. li.7.co.1597 B
Nemo apostolorum.de sacrosan.eccle.li. 1.co.22 D
Nemo arbitretur.de temp.& repara. app. li.7.co.1727 B
Nemo aruspicem.de malef.& mathe.li.9. co.2058 B
Nemo clericus.de summa trini. li.1.co. 15 C
Nemo de domesticis.de adsessorib.& dome. li.1.co.206 A
Nemo de his.de off.milit.iud. lib.1.co. 200 D
Nemo deinceps.de episco.audien.li.1.co. 101 A
Nemo eaquæ.de paga.& sacrif. lib.1.co. 132 B
Nemo excepta.de aduo. diuer.iudicum. li.2.co.286 D
Nemo.ex his.de adsessorib.& dome.li.1. co.207 B
Nemo ex lege.qui testa.fa.pos. lib.6.co. 1262 C
Nemo exteros.de Iudæ.& Cœlico. li.1.c. 127 C
Nemo ex viris.vt omnes iud.tam ciuil.li. 1.co.102 C
Nemo humanum.de religio.& sumpti.fu. li.3.co.618 B
Nemo in prouinciis.de adsessorib. & dome. li.1.co.205 D
Nemo Iudæorum.de Iud.& Cœlico. li.1. co.117 A
Nemo iudex aliquem. de offi. diuer. iud. li.1.co.201 D
Nemo iudex vel arbiter. de sentent. & interlo. li.7.co.1658 B
Nemo iudicum.de operib.pub. li.8.co. 1812 B
Nemo martyres.de sacrosan.eccle. li.1.c. 22 D
Nemo neque frater.de legi.tute. li.5.co. 1076 D
Nemo ob id.ex quib.cau.infa.irrog. li.2. co.293 B
Nemo post.de iurisdict.om.iu. lib.3.co. 480 B
Nemo post hac.de iur.libero. li.8.colum. 1993 A
Nemo post.vbi de ratioci.agi.epor. li.3. co.491 B
Nemo prohibetur.de loca.& condu. li.4. co.896 A
Nemo res.de reb.alie.non alie. li.4.co. 863 A
Nemo vel in foro.de episco.audien. li.1. co.106 D
Nemo vel in foro.de postulan. li.2.co. 274 A
Nemo venerandi.de paga.& sacrif. li.1.c. 131 D
Ne passim liceat.de iur.& fac.igno.li.1.c. 164 B
Nepotes ex diuersis.de suis & legi.liber. li.6.co.1461 C
Nepotibus aui.vnde legitimi.li.6.colum. 1228 A

Index legum

Neptem defuncti.de inoff.testa. li.3.co. 708 A
Nepotibus fratris.qui pet.tu,vel cura. li. 5.co.1079 D
Neque ab initio.de nupt. lib.5.column. 936 A
Neque æquam,si certum petatur. li.4.co. 631 A
Neque à præside.qui dare tu,vel cur.poss. li.5.co.1083 B
Neque actiones.de aucto.præstan. li.5.c. 1141 B
Neque ad exhibendum.ad exhiben. li.3. co.612 C
Neque à tutela.de excusationib.tut. li.5. co.1146 C
Neque cõmissum.de vectiga.& commiss. li.4.co.882 D
Neque ex eius,ne filius pro pa. li.4.co. 668 B
Neque filia. qui numero libero. se excu. li.5.co.1154 A
Neque fructuarium. de vsufru. & habita. li.3.co.564 A
Neque furti.ex quib.cau.infa.irrog. li.2. co.290 C
Neque libertis.de obseq.patro.præstan.li. 6.co.1212 A
Neque mater.de iure dot. lib.5.column. 989 B
Neque mutui.quib.nõ obst.longi temp. præscrip. li.7.co.1610 B
Neque natales.de probationib. li.4.co. 687 A
Neque pactio.de transactioni.li.2.colum. 242 B
Neque patronæ.de obseq.patro.præstan. li.6.co.1212 C
Neque per epistolam. de confirman. tut. li.5.co.1074 B
Neque per se.de hæred.instit, libr.6.co. 1289 A
Neque professio.de testamen.li.6.colum. 1265 A
Neque reipub.de restitutionib.milit.li.2. co.394 B
Neque sine.de nupt. li.5.co.935 C
Neque scriptura.de compensa. li.4.co. 776 B
Neque suam.senten.rescin.non pos. li.7. co.1677 B
Neque tutores.de procuratorib. li.2.co. 304 A
Neque tutoris.de auctori.præstan.li.5.co. 1141 B
Neque tutoris.de contrahen.stip. li.8.c. 1885 B
Ne quidam putarent.de testamen.mili.li. 6.co.1216 B
Nequis ex corpore. de aduo. diuer. iudicio. li.2.co.275 C
Nequis Christianam.de Iud.& Cœli. li.1. co.116 D
Ne quis iudicum.de off.recto.prouin. li. 1.co.198 D
Ne quis mortalium. de paganis & sacrif. li.1.co.130 C
Ne quis pro coërcitione.ne pœnis.li.9.c. 2121 D
Ne quis sine.de crimine sacrilegij. li.9.c. 2087 D
Ne quis vela.vt nemo prius.titu.lib.1.co. 318 A
Ne senatorum.de excusa.tuto. li.5.co. 1148 A
Ne splendissimæ.de operib.pub. li.8.co. 1812 A
Nexum non facit.si alien. res pign.da. li. 8.co.1830 C
Nihil arbitramur.de procuratorib. li.2.c. 309 B
Nihil ciuitati.de vindi. li.7.co.1508 D
Nihil interest.de solut.& liberat. li.8.co. 1914 B
Nihil pro hærede.de vsucap.pro hærede. li.7.co.1587 A
Nihil prohibet. si quis alteri vel sibi sub al.&c. li.4.co.860 B
Nihil sibi deflectens.de qnæst. li.9.co. 2108 A
Nimia credulitate.de obliga.& actio. li. 4.co.663 C
Nimis graue.de testib. li.4.co.698 C
Nimis properè.de execu.rei iudi.li.7.co. 1684 A
Nisi eam pecuniam.de admini.tuto. li.5. co.1095 B
Nobiliores naturalib.de cõmer.& merca. li.4.co.887 B
Nolumus conuelli.de testamen.lib.6.co. 1272 A
Nomẽ quoque.quæ res pign. oblig.poss. li.8.co.1832 A
Nomina paternorum.arbi.tute. lib.5.co. 1125 C
Nominationes.de appellationib. li 7.co. 1713 A
Nominatori pignori.de pignorib.& hyp. li.8.co.1820 A
Nominib.in dotem.de obliga.& actio.li. 4.co.659 B
Nominis venditio,de hæred.ven. li.4.co. 827 A
Non ab re.vnde vi. li.8.co.1787 C
Non abstulit tibi.de nouat.& delegat. li. 8.co.1911 A
Non aduersus.si certum pet. li.4.colum. 637 C
Non animaduertimus.vbi cau.fisca.agan. li.3.co.500 A
Non codicillum.de testa. lib.6.column. 1267 D
Non conuenit.de inoff.dona. li.3.colum. 536 D
Non damnatos.ex quib.cau.infa.irro. li. 2.co.297 B
Non defensæ.vbi causæ fisca.agan. li.3.c. 499 B
Non dubitandum est. vt quæ desunt adnoca. li.2.co.289 C
Non dubitatur.de euictionib. lib.8.co. 1925 C
Non dubium.de testamen.lib.6.column. 1268 D
Non dubium.est de legib.& constitut. li. 1.co.141 B
Non eo minus.de procuratorib. li.2.co. 306 B
Non epistolis.de probationib.li.4.colum. 688 B
Non est ambigui. de fideiussorib. tuto. vel cura. li.5.co 1139 B
Non est ambiguum.famil.erciscæ. li.3.co. 585 A
Non est dubium.de iure deliber. li.6.co. 1326 B
Non est dubium.de lega. lib.6.column. 1368 B
Non est ignotum.de admini.tuto. li.5.co. 1095 C
Non est ignotum.de liber.& eor.libe. li. 6.co.1212 D
Non est incerti.de satisdando. lib.2.co. 416 C
Non est incognitũ.quib.non obti. longi. tempt.præscrip. li.7.co.1609 D
Non est interdictum.rem.alie.geren. non inter.re.sua.alie. li.4.co.866 C
Non est nouum.de edendo. li.2.column. 217 B
Non est probabilis.de rescin.ven. li.4.c. 836 A
Nõ est vobis.de prædiis & aliis reb.mino. li.5.co.1163 C
Nõ exceptionib.de except.seu.præscrip. li.8.co.1877 B
Non ex eo quod.de euict.lib.8.column. 1934 B
Non hoc.vnde legitimi. lib.6.columna 1228 B
Non idcirco.si contra ius vel vtil.pub. li. 1.co.172 B
Non idcirco.de iur.& fac.ign. li.1.co. 163 A
Non idcirco.de contrahen. empt. & ven. li.4.co.822 C
Non idcirco.minus,de rescin.ven. li.4.c. 838 C
Non idcirco.de fide instru. li.4.columna 712 B
Non idcirco.de codicillis. li.6.columu. 1362 C
Non idcirco.de testamen. li.6.column. 1266 C
Non idcirco.minus.j.de lib.cau. li.7.co. 1563 C
Non idcirco minus.ij.de lib.cau. li.7.co. 1464 C
Non ideo,famil.erctæ. li.3.co.586 B
Non ideo minus.de hæredib.instituen.li. 6.co.1287 B
Non ideo minus.de lib.cau.li.7.column. 1554 B
Non ideo accusf.& inscrip. li.9.columna 2003 B
Non ignorabit.ad exhiben. li.3.column. 613 A
Non ignorat.de his qui accu.non poss.li. 9.co.1997 C
Non ignoretis.de fructib.& lit.expen.li. 7.co.1580 C
Non interest. de his quæ vi metúsve cau. li.2.co.336 B
Non iustam.ad senatus.Treb. li.6.colum. 1425 A
Non minorem.de transactionib. li.2.co. 255 A
Non minus adsessoribus.de adsessorib.& dome. li.1.co.206 D
Non modus.de serui.& aqua. li.3.colum. 577 C
Non moriturum.de contrahen.stip. li.8. co.188 C
Non mutant.serui.de lib.cau.li.7.colum. 1556 B
Non nudo consensu.de emancip. li.8.co. 1948 B
Non nudis.de probationibus. li.4.co. 989 B
Non omni.de admini.tuto. li.5.column. 1098 C
Non omnimodo.qui pot.in pign.hab. li. 8.co.1844 D
Non omnium. de tuto. vel cura.qui satis non de. li.5.co.1115 B
Non oportet.de his quib.vt indig. li.6.c. 1355 B
Non plures.de sacrosan.eccle.li.1.colum. 23 B
Non possunt.de dolo malo. li.2.column. 340 C
Non prius.quando fiscus vel priua.li.4.c. 674 C
Non prius quenquam.de.calumn. li.9.co. 2116 B
Non prohibẽtur.de his qui accu. nõ pos. li.9.co.1997 A
Non pro numero.ad senatusco.Orfi. li. 6.co.1471 C
Non quidem.de iurisdictione om.iu.li.5. co.478 D
Non quidem.vectiga.no. insti. non poss. li.4.co.886 B
Non rectè.de fideiussorib.& mãdatorib. li.8.co.1897 B
Non semper compelleris. quomodo & quando iu. li.7.co.1643 B
Non seruus.de rei vin. libr.3.column. 558 B
Non sine.de bonis quæ liberis in potest. &c. li.6.co.1494 C
Non solent noua.vectiga.noua. instit. nõ poss. li.4.co.886 C
Non solũ barbaris.de commer. & merca. li.4.co.887 A
Non solum per.de prædiis &aliis reb.mi, li.5.co.1164 A
Non solum verba.ad legem Iul.de adule, 9.co,

Nouem priorum librorum Codicis.

9.co.2024 A
Non tantum duorum.de lega. lib.6.co. 1373 A
Non valet.ad le.Fab.de pla. li.9.column. 2064 D
Non videtur.de in integ.resti.li.2.colum. 348 C
Non videtur nobis.de sen.& interloc. li. 7.co.1653 C
Non vnde.si certum pe. li.4.co.634 B
Non vtiliter. de eo qui pro tutore neg. gesit. li.5.co.1121 B
Nos reddentes.de summatrini. li.1.co. 18 A
Nostram prouisionem.de testamen. li.6. co.1283 B
Nostris & parentum.de calum. li.9.co. 2116 C
Notum est à fisco. de quadrien.præscrip. li.7.co.1612 C
Nouatione legitimè. de fideiussorib. & mandatoribus. li.8.co.1898 B
Nouationum nocentia.de nouat. & delegat. li.8.co.1912 B
Nouerint iudices.vt intra cert.temp.crimi.quæst.term. li.9.co.2112 A
Nouũ quod postulas,de appellationibus. li.7.co.1700 C
Nuda pollicitatione. de contrahen. stip. li.8.co.1884 C
Nulla dubitatio.de procuratorib. li.2.co. 311 B
Nulla lege.de iure dot. li.5.co.985 A
Nullam existimationis.ex quib.cau.infa. irrog. li.2.co.295 B
Nulla nisi.de epis.& cler. li.1.co.59 B
Nulla res.quod cum eo.&c.li.4.co.735 C
Nulla tibi.de solut.& liberat. li.8.colum. 1914 C
Nulli defensorum.de defen.ciuit. li.1.co. 213 B
Nulli hæreticorum.ne san.baptis.ite. li.1. co.123 B
Nulli iudicum.de off.rect.pro.li.1.colum. 200 A
Nulli iudicum.ne sine insc.prin.cer. iu.lice.confic. li.9.co.2124 B
Nulli licere.de episc.& cleri. li.1.co.74 B
Nulli officialium.quorũ appel.nõ recipi. li.7.co.1738 C
Nulli patriæ suæ.de offi.rect.pro. li.1.co. 200 B
Nulli prorsus,de formulis & impetra.act. sublatis. li.2.co.417 A
Nulli prorsus.de iudi. li.3.co.436 B
Nulli qui.de senten.& interlo. li.3.co. 1657 C
Nullo iusto.de rei vin. li.3.co.559 C
Nullum ex officio.vbi cau. fiscales agan. li.3.co.502 B
Nullum palatinis.de off.rect.pro. lib.1.c. 199 B
Nullum penitus.de testib. li.4.co.702 B
Nullus aruspex.de maleficis.& mathema.li. 9.co.2057 C
Nullus hæreticis.de sum.tri. li.1.co.14 B
Nullus in carcerem.de exhiben.& transmitt. li.9.co.2011 B
Nullus iudicum.de adsessorib.& domest. li.1.co.206 A
Nullus omnino.ad leg.Iul.de amb.li.9.c. 2083 B
Nullus omnino.ad legem Iul.maiest. li. 9.co.2020 C
Nullus prouinciæ.de off.rect.prouin.li.1. co.199 A
Nullus tanquam.de Iud.& Cœlico. li.1.c. 128 D
Nunquam omnino.offic.milita.iudi. li.1. co.200 C
Nuper legem.de nat.lib. lib.5.co.1067 D
Nutritoribus.communia.de succes.li.6.c. 1484 D

O

Obæs alienum,de prædiis & aliis reb. mino. li.5.co.1167 A
Ob æs.de oblig.& actio. li.4.co.665 C
Ob cautam proprij.de oblig.& actio.li.4. co.659 C
Ob cõmissa.ad leg.Iul.de adulte. li.9.co. 2033 C
Ob debitum viri.ad leg.Iul.de vi pub. li. 9.co.2045 A
Obligata pignoris iure.si antiquior credi. pig.ven. li.8.co.1847 A
Obligatis pignori.de distract.prg. li.8.c. 1861 B
Ob maritorum.ne vxor pro ma. li.4.co. 666 C
Ob negocium alienum.de nego.gest.li.2. co.328 B
Obnoxios criminum. de religio. & sumpti.fune. li.3.co.617 D
Ob restituenda.de condic.ob turpem cau. li.4.co.655 C
Obseruare curabis.quorum appel.non recipi. li.7.co.1738 A
Obsignatione.de solut.& liberat. li.8.co. 1916 C
Obtentu expilatæ.de cri.expi.hære. li.9. co.2091 D
Ob tutorem.si mater indemni.pro. li.5.c. 1122 B
Odiosas.de plus petitionibus.li.3.colum. 469 A
Officia & conditiones.de off. quæstoris. li.1.co.193 D
Officiales rationales.de episco.& cleri.li. 1.co.55 B
Offeratur ei.de lit.conteſt. li.3.column. 467 B
Officio nec minus.de neg.gest. li.2.co. 322 B
Officii Hellesponti. de offi. comit. sacri patrimo. li.1.co.196 A
Oleo quidem.de vsuris. li.4.co.790 B
Omissis quoque pignoribus. de fideiuss. & man. li.8.co.1903 B
Omnem ambiguitatis.de bonis mater. & mater gene. li.6.co.1491 A
Omnem honorem. quando prouoc. non est necef. li.7.co.1736 C
Omnem inquietudinẽ.ne rei milit.comit. li.1.co.201 C
Omnem matri.ad senatusco.Tertul.lib. 6.co.1468 C
Omnes adolescentes. de his qui ven.æta. impe. li.2.co.385 B
Omnes cognitores.ad leg.Iul.repe.li.9.c. 2084 B
Omnes cuiuscunque.si cõtra ius vel vtil. publi. li.1.co.175 A
Omnes dies.de feriis. li.3.co.476 B
Omnes iudices.de feriis. li.3.co.475 B
Omnes minoris.de off.quæstoris. li.1.co. 193 C
Omnes nocendi.de præscript.triginta vel quadra.an. li.7.co.1623 A
Omnes omnino.qui testa.fac.pos.li.6.co. 1263 A
Omnes omnino.in quibus caus.milit.fori præscriptis poss. li.3.co.498 D
Omnes pro his.fine cen.& reliq.fund.cõpa.non posse. li.4.co.846 B
Omnes prouinciarum.de offic.recto.prouin. li.1.co.199 C
Omnes prouinciarum.de operib.pub. li. 8.co.1812 A
Omnes quibus.de operib.pub. li.8.co. 1811 A
Omnes qui vbique.de epis.& cler.li.1.co. 78 D
Omnes qui quascunque. de quadrien. præscrip. li.7.co.1613 B
Omnes quos.de pœnis. li.9.co.2123 B
Omnes stipulationes. de contrahen. stip. li.8.co.1886 A
Omnes tutores,arbi.tute. li.5.co.1126 D
Omnes vetitę.de hereticis.& Manich.li. 1.co.113 C
Omnes verbum commu.de lega. li.6.co. 1408 B
Omni innouatione.de sacrosanc.eccle.li. 1.co.25 B
Omni modo.de inoffi.testa.li.3.column. 518 A
Omnia corporatorum.de offi.præfect.vrbis. li.1.co.191 C
Omnia loca.de paga.& sacrif. li.1.colum. 131 A
Omnia priuilegia.de episc.& cle. li.1.co. 87 A
Omnia tributa.de offic.præfec.Augu. li. 1.co.196 C
Omnibus in re.de testib. li.4.co.700 B
Omnibus iudicibus.de sportulis. li.3.co. 456 A
Omnibus militibus.de vectiga.& cõmis. li.4.co.883 A
Omnes per ciuitates.ad legem Iuli.de vi pup. li.9.co.2049 C
Omnibus tam viris. de annonis & capit. li.1.co.208 C
Omnis à clericis.de episc.&cle.li.1.c.53 A
Omnium rerum. de vectiga. & commiss. li.4.co.884 A
Omnium testamentorum,de testamen.li. 6.co.1270 B
Opinione falsa.de vsucap.pro hærede. li. 7.co.1587 B
Opprimendorum.quando licevnicui. sine iud.se vin. li.3.co.503 B
Optimam quæstionem.de cõtrahen. stip. li.8.co.1888 B
Optimum diximus.de dolo malo. li.2.co. 343 C
Orationes diui. de cura furiosi vel prodi. li.5.co.1155 B
Ordinarij iuris.de rei vin. li.3.co.555 A
Ordo rei gestæ.de execu.rei iudi.li.7.co. 1684 D
Orphanotrophos.de episc.& cleri. li.lib.1. co.77 D

P

Pacta nouissima.de pact. li.2.column. 229 B
Pacta quæ contra.de pact. lib.2.column. 226 B
Pactum curatoris.de pactis. li.2.column. 235 B
Pactum dotale.de pac.conuen. li.5.co. 1036 B
Pactum dotali.de collationib. li.6.co. 1236 A
Pactum quod bona.de pactis. li.2.c.232 B
Pactum quod dotali.de pactis.li.2.colum. 231 B
Pacto successorum.de pactis. li.2.colum. 237 A
Pactum vulgare.de pig.act. li.4.co.727 A
Palatinis hæc cura.de off.comit.sacra.lar. li.1.co.195 A
Parabolani,de episc.& cler. li.1.co.64 B
Parentes & liberi.de testi. li.4.co.698 B
Parentes natales.de liberali causa. li.7.co. 1560 B
Parentibus arbitrium.de inoffi.testa.li.3. co.508 B
Parentum necessitatib.de alen.libe. li.5. co.1057 A
Partum ancillæ.de rei vin. li.3.co.552 B
Partus pignoratæ.de partu pignoris. li.8. co.1850 D
Pater pro filia.de pactis conuen. li.5.co. 1017 C
Pater tuus.qui ætate se excusant. li.5.co. 1154 C
Pater tuus.de hæredib.instituen. li.6.co. 1285 C
Pater tuus.ad le.Fab.de pla.li.9.c.2063 D
Pater vester.de hæredib.tuto.vel cura. li. 5.co.1135 B
Patrem qui.de nup. li.5.co.936 C
Patroni tui.qui pet.tuto.vel cura. li.5.co. 1077 D
Patronus liberti.de bono. poss. cõtra tab. liberti. li.6.co.1225 A
Patris nomine.ne filiꝰ pro pa.li.4.c.669 B

Patrue

Index legum

Patruo ꝛc.de legi.hæred. li.6.co.1476 C
Pecuniæ indebitæ.de condict.indeb.li.4. co.642 B
Pecuniæ ſolutæ.de ſolut.& liberat. li.8.c. 1917 D
Pecuniam à te.de condic.ob cau. li.4.co. 652 C
Pecuniam quam.de hæred.actio. li.4.co. 675 B
Pecuniam quam.de condict.ob cau. li.4. co.647 C
Pecunia quam.de priuil.fiſci.li.7.column. 1761 B
Pendente appellatione. de bono. poſ. ſecun.tab. li.6.co.1222 A
Penes illum.de vectiga.& commiſſ. li.4. co.883 C
Per agrum.de ſerui & aqua. li.3.co.577 B
Per Aquilianam.de accep. li.8.co.1922 B
Per diuerſas.manda.vel con.li.4.co.810 B
Peremptorias exceptiones.ſenten.reſcin. non poſſ. li.7.co.1677 B
Perfecta donatio. de donat. quæ ſub modo. li.8.co.1985 B
Perfectam emptionem. quando lice. ab empt.diſce. li.4.co.842 B
Pergit audacia.de ſepul.viol. li.9.colum. 2061 C
Per hanc diuinam.de temporib.& reparationib.app. li.7.co.1728 B
Per hanc iubemus. de his qui ante aper. tab.hæred.tranſmit. li.6.co.1455 B
Per hanc legem.de aduoca.diuer.iudic.li. 2.co.285 D
Per iniquum.de iuriſdict.om.iud.li.3.co. 481 C
Per liberam perſonam.de acquiren. & retinen.poſſ. li.7.co.1591 A
Permutationem.de rer.permuta. li.4.co. 890 B
Per omnes regiones.de defen.ciui.li.1.c. 212 B
Per procuratorem.de acquiren. & retinẽ. poſſ. li.7.co.1596 A
Per prouincias.de ædif.prina. li.8.colum. 1800 D
Per retentionem.de vſuris. li.4.co.781 B
Perſecutionẽ.de his quæ vi metúſve. cau. li.2.co.333 A
Perſecutione pignoris.de pigno.& hypo. li.8.co.1823 C
Per tutorem quando ex fac.tuto.vel cura. li.5.co.1112 B
Petendæ in integrum. de temp. in integ. reſti. li.2.co.402 A
Petens ex ſtipulatione.de pactis. li.2.co. 237 B
Petitionem virorum.de aduoca. diuer. iudicio. li.2.co.278 D
Petitiones virorum.de aduoca. diuer. iudic. li.2.co.283 D
Pietatis fungeris.de ſuſpec.tutori.li.5.co. 1117 C
Pignoris cauſæ.de pig.act. li.4.co.730 C
Pignoribus datis.de fideiuſſorib. & man. li.8.co.1905 C
Pignoribus quidem.de vſuris. lib.4.co. 790 A
Pignoris vel hypothecæ.de pig.& hypot. li.8.co.1822 A
Pignorum gratia.quæ res pig.obli.poſ. li. 8.co.1833 C
Pignus in bonis.de pig.act. li.4.column. 729 B
Pignus intercidit.etiam ob chirogr. pec. li.8.co.1855 B
Placet nobis.de pedan.iudi. li.3.co.458 A
Placet noſtræ.de epiſc.& cleri. li.1.c.63 B
Placet rationabiles.de ſacroſan.eccle. li.1. co.24 A
Placet vt iudicibus.de pedan.iudic. li.3.c. 456 A
Placuit eos qui de lib.cau.li.7.co.1566 A
Placuit in omnibus.de iudi.li.3.co.434 B
Placuit in omnibus. de paganis & ſacrif. li.1.co.130 D
Placuit quoties.de pedan.iud. li.3.colum. 459 C
Plagij criminis.j.ad.le.Fab.de pla.li.9.co. 2066 D
Plagi criminis.ij. ibidem.
Plagiarij qui.ad leg.Fab.de pla. li.9.co. 2067 B
Plures apochis.de fide inſtru. li.4.colum. 717 A
Plurimi imminitates.de operib.pub. li.8. co.1809 D
Plus eſt hominem.de malef. & mathe. li. 9.co.2057 B
Pœnam ſuam dictam.de pœnis. li.9.co. 2120 C
Polla quidem.de his quib.vt indi. li.6.co. 1353 B
Pollicitatione.de donationi.ante nup.li.5. co.919 B
Portionem propriam.de donationib.li.8. co.1967 D
Portionem quidem.de commu.rer.alie.li. 4.co.866 A
Poſſeſsionem quam in vos.de reuo.do. li. 8.co.1986 C
Poſſeſsiones quas.de probationib.li.4.co. 684 A
Poſſeſsiones tuæ. ſi quis ignorans rẽ mino.&c. li.5.co.1171 B
Poſſeſsionum diuiſiones.commu.vtriuſque iud. li.3.co.603 B
Poſt aditam.de impu.& aliis ſubſti. li.6.c. 1300 B
Poſt certi temporis.de lib.cau. lib.7.co. 1564 A
Poſt deciſionem.de fur.& ſer.corrup.li.6. co.1190 B
Poſt diui Marci.ad legem Iul.ma. li.9.co. 2022 B
Poſt duos.de aduoca.diue.iudicio.li.2.co. 279 D
Poſthumo nato.de bono. poſſ. contra tabu.quam prætor &c. li.6.co.1223 C
Poſthumo præterito.de collationib. li.6. co.1241 A
Poſt litis.ex delict.defunct. li.4.c.679 A
Poſt mortem.de fideicom. li.6.co.1392 A
Poſt perfectam.de actionib. emp. & ven. li.4.co.855 B
Poſt perfectam.de peric.& comm. rei vẽ. li.4.co.847 A
Poſtquam eo.de hæred.ven.li.4.co.828 B
Poſtquã in integrum. de fideiuſſorib.mi. li.2.co.350 B
Poſtquam liti.de pactis. li.2.co.22- B
Poſt ſententiam quę.de ſenten.& interlo. li.7.co.1657 B
Poſt ſolutionem.manda.vel con. li.4.co. 808 D
Poſt venditionem.de pactis. li.2.colum. 224 A
Poſtulata in integrum reſtit. poſtula. ne quid noui fiat. li.2.co.391 C
Potes auctoribus.de aduo.fiſci. li.2.co. 287 D
Poteſt de falſo.de off.rectoris prouin.li.1. co.197 D
Potioris gradus.de off.rect.prouin.li.1.c. 198 C
Potuit pupillus.de iure delib.li.6.colum. 1323 A
Potuit quidem.in quib.caſib.tutorem vel cura.habenti &c. li.5.co.1091 C
Præbemus licentiam.ad leg.Cor.de fal.li. 9.co.2078 A
Præcipimus ne.de off.milit.iud. li.1.co. 200 D
Præcipimus ex appellationib. de appellationib. li.7.co.1716 A
Prædia obligata.de fideicommiſſ.li.6.co. 1390 A
Prædia ruſtica.de prædiis & aliis reb. mi. li.5.co.1165 C
Prædiis inſtructis.de verbo. & re ſigni. li. 6.co.1378 B
Prædiorũ quæ.de prædiis & aliis reb.mi. no. li.5.co.1166 B
Prædium ruſticum.quando decreto opus non eſt. li.5.co.1170 A
Præfecti vigilum.de officio præfe.vig.li. 1.co.200 B
Præfectura vrbis.de off.præf.vrbis. li.1.c. 191 B
Præfectus prætorio.de off.præf.Aug. li.1. co.196 C
Præfectus vrbi.ſi man.ita veni. ne proſti. li.4.co.873 A
Præpoſteri.de teſtamen. li.6.co.1277 C
Præſcriptione bona. quib. non obiicitur long.temp.præſcrip. li.7.co.1610 D
Præſcriptione mendaciorum.ſi contra ius vel vtil.pub. li.1.co.172 C
Præſcriptionem quadraginta.de præſcrip. trigin.vel quadra.an. li.7.co.1624 A
Præſcriptionem peremptoriam.de excep. ſeu præſcrip. li.8.co.1875 B
Præſcriptiones fori. de excep. ſeu præſcrip. li.8.co.1878 A
Præſcriptio temporis.de operib.pub.li.8. co.1810 D
Præſenti lege. de his qui ad eccle. confu. li.1.co.134 B
Præſes prouinciæ.de tranſactionib. li.2.c. 249 B
Præſes prouinciæ.de ſerui.& aqua. li.3.c. 575 B
Præſes prouinciæ.de condic.furtiua.li.4. co.656 B
Præſes prouinciæ.de loca.& condu. li.4. co.900 B
Præſes prouin.de pig.& hyp. li.8.colum. 1817 B
Præſes prouinciæ.de ſuſpec.tuto. li.5.co. 1116 D
Præſes prouinciæ non.de ſent. & interlo. li.7.co.1654 C
Præſes prouinciæ.ad quem.de appel.li.7. co.1702 A
Præſes prouinciæ probatis. quæ ſit longa conſue. li.8.co.1829 B
Præſes prouinciæ.de poſtli.reuer.li.8.co. 1954 B
Præſes prouinciæ aditus.ſi vendito pign. li.8.co.1863 B
Præſes prouinciæ.in eum.de interdict. li. 8.co.1773 A
Præſes prouinciæ.ad leg.Fab.de pla.li.9. co.2065 D
Præſes prouinciæ.de abolit. li.9.column. 2109 A
Præſes prouinciæ.de off.recto.prouin. li. 1.co.198 A
Præſides non per.de adſeſſorib. & dome. li.1.co.205 A
Præſtat firmam.de long.temp.præſcrip.li. 7.co.1579 B
Prætextu debiti.de commodato. li.4.co. 726 A
Prætori defertur.de off.præto.li.1.colum. 197 A
Prætoria iudicum.de ope.pub. lib.8.co. 1810 B
Precibus quidem.de inoff.don. li.5.co. 533 B
Precibus tuis.de impu.& aliis ſubſti.li.6. co.1301 B
Precij cauſa.de reſcin.ven. li.4.column. 837 C
Precij rerum.man.vel con. li.4.co.809 A
Presbyteri citra.de epiſco.& cleri.li.1.co. 58 A
Presbyteros diaconos. de epiſc. & cleri. li.1.co.57 B
Pridem placuit.de quæſt. li.9.co.2104 A
Primicerius adiutor.de off.præf.vrbis. li. 1.co.191 D
Principaliter.j.de li.cau. li.7.15557 A
Principaliter.ij.de li.cau. li.7.co.1559 B
Prior quidem.qui pot.in pig.hab. li.8.co. 1836 A
Priuatorum conſenſus.de iuriſd.om. iud. li.3.co.479 C

Priuilegia

Nouem priorum librorum Codicis.

Priuilegia quæ.de ſacroſanct.eccle.li.1.c. 28 A
Priuilegia quæ.de hæreticis & manich.li. 1.co.113 A
Priuilegiis dudum.de off.magiſtri off. li. 1.co.194 A
Prius de poſſeſsione.de appellationib. li. 7.co 1700 C
Prius eſt.de his qui accu.non poſ. li.9.co. 1994 A
Pro auro.de vſuris. lib.4. column. 791 A
Procurator citra.ſi aliena res pign.da. li. 8.co.1828 C
Procurator meus.vbi cau.fiſca.agan. li.3. co.500 B
Procurator meus.de pœnis. li.9.column. 2118 A
Procurator priuatæ.de edendo. li.2.co. 218 B
Procuratorem.de procuratorib. li.2.co. 307 B
Procuratorem non.mandã.vel con.li.4.c. 806 B
Procuratores meos.de modo mult. li.1.c. 209 C
Procuratores noſtros.vbi cau.ſta.agi.deb. li.3.co.492 B
Procuratori noſtro.de peda.iu. li.3.co. 417 A
Procuratoribus inſtitutis. de procuratoribus. li.2.co.311 A
Pro debito creditores. de bon. auct. iu. poſſ. li.7.co.1754 B
Pro dubietate.de condict.indebi. li.4.co. 646 C
Programma ſi quod.communia.epiſt. li. 7.co.1693 D
Pro hereditariis.de hæredi.actio. li.4.co. 676 B
Prolatum à præſide.de ſent. & interlo. li. 7.co.1654 C
Promiſſæ tibi.an ſeru.pro ſuo fa. li.4.co. 672 B
Promiſsis tranſactionis. de tranſactionib. li.2.co.263 C
Pro officio.de admini.tuto. li.5.columna 1099 C
Pro oneribus.de iure dot. li.5.column. 991 B
Propter inſtrumenta.depoſiti vel con. li. 4.co.798 A
Properandum.de iudi. lib.3.column. 436 C
Pro portione tua.de excep.ſeu præſcript. li.8.co.1873 A
Proprietatis.de probationib. li.4.colum. 684 C
Proprias tuas.de legat. lib.6.column. 1371 C
Propter æs alienum.quando fiſcus vel priuat.&c. li.4.co.673 C
Propter honorem.qui bon.ced.poſ.li.7.c. 1750 B
Propter infidias.de his qui accu.non poſ. li.9.co.1999 A
Propter latè. in quib. caſib. tutorem vel cura.habenti &c. li.5.co.1092 A
Propter mutuam.de duob.reis.ſtip.li.8.c. 1895 A
Propter violatam.ad leg.Iul.de adult.li.9. co.2027 B
Prouidendum eſt.de poſtulau.li.2.colum. 273 C
Prouinciarum præſides.de feriis. li.3.co. 477 C
Puberem agnoſcentem.de iure delibe. li. 6.co.1325 B
Publicas ac fiſcales.de feriis.li.3.column. 476 A
Publicati ſemel.de teſta. li.6.column. 1263 C
Publico iudicio.ad legem Iul.de adult.li. 9.co.2023 C
Puniri iubemus. ſi cõtra ius vel vtil.pub. li.1.co.173 B
Pupillorum repudiatio.de repu.vel.abſti. hære. li.6.co.1344 B
Pupillorum ſeu.de admini.tut. li.5.co. 1100 A
Pupillus agere.de vſur.pupil.li.5.column. 1138 B
Pupillus ſi ei.de alimen. pupillo præſtan. li.5.co.1124 A

Q

Quadraginta diebus.de feriis.li.3.co. 476 B
Quæ adulteriũm.ad leg.Iul.de adult. li.9. co.2037 A
Quę ex relationib.de legib.& conſtit.li.1. co.138 A
Quæ fortuitis.de pignora.act. li.4.co. 727 C
Quæ in teſtamẽto.de his qui ſibi adſcrib. in teſt. li.9.co.2079 C
Quæ nuper.de inoffi.teſta. li.3.column. 519 D
Quæ operibus.de operib.pub. li.8.co. 1810 A
Quæ prædium.ſi alie.res pig.da.lib.8.co. 1830 A
Quæ ſpecialiter.de diſtract.pign. li.8.co. 1859 B
Quæcunque res. de bonis quæ liberis in poteſt.&c. li.6.co.1493 C
Quædã pupillorũ. ſi mater indemni pro. li.5.co.1121 C
Quædam ſunt.de peda.iud. li.3.column. 460 A
Queſtionem.de fideicommiſ.li.6.colum. 1402 A
Quæſtionem.de quæſt. li.9.column. 2102 B
Quæſtiones eorum.vbi de cri.agi opor.li. 3.co.483 B
Quandiu non eſt.de diſtract.pig. li.8.co. 1858 B
Quandiu per.qui admit.ad bono.poſſeſſ. poſ. li.6.co.1218 A
Quando quis.de bon.proſcrip. li.9.co. 2128 B
Quanquam curatores. ſi ſæpius in integ. reſti.poſt. li.2.co.384 A
Quanquam in tutela.de excuſa.tut. li.5.c. 1148 C
Quanquam ita. de his qui ſibi adſcrib. in teſt. li.9.co.2078 C
Quanquam militum.de teſtamen.mili. li. 6.co.1249 C
Quanquam omnium.qui teſta.fa.poſſ. li. 6.co.1257 B
Quanquam pater.ad leg.Fal.li.6.column. 1437 C
Quanquam pecuniæ.de ſen.quæ ſine.li.7. co.1662 B
Quanuis adulterij.ad leg.Iul.de adult. li. 9.co.2038 A
Quanuis ancilla.ſi penden.appel. li.7.co. 1743 C
Quanuis Baſſa.de vſuris. lib.4.columna 783 A
Quantus codicilli.de fideicommiſ.lib. li. 7.co.1517 A
Quanuis conſtet.de pignor.& hyp.li.8.c. 1816 A
Quanuis cùm.de iuris & facti igno.li.1.c. 158 D
Quanuis cum.an ſeruus pro ſuo fact.li.4. co.671 B
Quanuis.de inof.teſta. lib.3.column. 504 B
Quanuis defunctus. ne de ſtatu defunct. li.7.co.1576 C
Quanuis ea.de pign.& hypo. li.8.colum. 1821 D
Quanuis etiam.de fur.& ſer.corru. li.6.c. 1192 C
Quanuis eum.de tranſact. li.2.column. 264 B
Quamuis eum.ad ſena.Turpil. li.9.co. 2113 D
Quanuis ex cauſa.de priuil.fiſci. li.7.co. 1760 B
Quanuis fluminis.de alluuiomb. li.7.co. 1640 C
Quanuis fructus.in quib.cauſ.pig.ta.con. li.8.co.1826 D
Quanuis hæres.de legatis. li.6.column. 1367 B
Quanuis indubitati. ad leg. Iul. de adult. li.9.co.2032 C
Quanuis in lucro.de iur.& fac.igno. li.1. co.163 C
Quanuis inſtrumento.ſi quis alteri vel ſibi ſub al.&c. li.4.co.857 B
Quanuis mulier.ad ſenatuſcon. Velleia. li.4.co.752 B
Quanuis pater.de pactis conuen. li.5.co. 1015 C
Quanuis pecuniam.ſi certum petatur. li. 4.co.631 C
Quanuis perſonali.de pignorib. & hypo. li.8.co.1819 A
Quanuis placuerit.de impu.& aliis ſubſti. li.6.co.1300 A
Quanuis quis.de edict.diui.Hadria.tollẽ. li.9.co.1347 B
Quanuis ſenatuſconſultũ.de ſenatuſconſ. li.1.co.147 C
Quanuis ſimpliciter.de fideicommiſſ. li. 6.co.1395 A
Quanuis verbis.de legatis. li.6.column. 1366 C
Quanuis vſuræ.de vſuris. li.4.column. 781 A
Quas gratias.de off. præfect.præto.Afri. li.1.co.181 D
Quem dicis vbi. de teſtament.tute.li.5.c. 1070 D
Querela falſi.ad leg. Corn.de fal. li.9.co. 2072 B
Qui abſente.de procuratori. li.2.columna 301 B
Qui accuſare.de edendo. li.2.columna 217 B
Qui à creditore.de diſtract.pig. li.8.co. 1861 C
Qui ad ſtatuas.de his qui ad ſtat. confug. li.1.co.180 C
Qui ad tutelam.qui nume.lib. li.5.colum. 1153 D
Qui aliena pecunia. ſi quis alteri vel ſibi. ſub al.&c. li.4.co.859 C
Quia nonnunquam.quæ res ven.nõ poſſ. li.4.co.830 C
Qui plurimæ.de operib.pub. li.8.colum. 1813 D
Qui bonis ceſſerit.qui bo.ced.poſ. li.7.c. 1748 B
Qui calumniatores.de calum. li.9.colum. 2116 A
Qui cauſaria.de excuſationib.vetera.li.5. co.1153 B
Qui certo.vbi conue.qui certo loco dare promi. li.3.co.487 C
Qui contra legum.de inceſt.nup. li.5.co. 948 C
Qui crimen publicum.de his qui accu.nõ poſſ. li.9.co.1995 B
Quicquid animi. de aduo.diuer. iudicio. li.2.co.276 B
Quicquid auus.de bonis mater. & materi gen. li.6.co.1489 A
Quicquid contra. de vectiga. & commiſ. li.4.co.885 C
Quicquid tutoris.arbi.tute. li.5.columna 1128 A
Quicunque adminiſtrationem.de contrac.lib iudi. li.1.co.208 D
Quicunque ex eo.de requiren.reis. li.9. co.2101 B
Quicunque ex Iudæis.de Iudæ.& Cœl.li. 1.co.127 D
Quicunque fugitiuum.de ſeruis fugi.lib. 6.colum.

Index legum

6.co.1181 B
Quicunque in hac.de hæret.&Manich.li. 1.co.117 B
Quicunque locus.de operib.pub. li.8.co. 1813 B
Quicunque maleficiorum. de malef. & mathe. li.9.co.2059 C
Quicunq; non.vbi senat.vel clarisſ. cõue. li.3.co.495 C
Quicunque prætoriane.de procuratorib. li.2.co.312 B
Quicunque rem.de litig. lib.8.columna 1879 B
Quicunque res. qui admit. an bono poſſeſſ.poſ. li.6.co.1119 C
Quicunq; reſidentibus.de epiſco.& cleri. li.1.co.62 A
Quidam ancillæ.ad ſena.Orfi.li.6.colum. 1473 A
Quidam cum teſtamentum. de neceſſ. ſer.hæredib.inſti. libr.6.columna 1308 D
Quidam cum teſtamentum. de poſthu. hæredib. inſti. libr. 6. columna 1320 B
Qui deportantur.de heredib.inſtituen.li. 6.co.1285 C
Qui depoſitum.depoſiti vel contra. li.4. co.799 C
Quidam elogio de iure delibe. li.6.co. 1330 C
Quidam filium.de fideicom. li.6.colum. 1401 B
Quidam teſtamento.ad ſenatuſc.Trebel. li.6.co.1431 B
Qui ad tutelam.qui numero libero.ſe excuſ. li.5.co.1153 D
Quidã vetuſti.ſi nuptię ex reſcript.petan. li.5.co.956 B
Qui de crimine.de accuſ.& inſcrip.li.9.c. 2005 B
Qui diuinæ.de cri.ſacr. libr.9.column. 2087 B
Qui ea lege prædium. de pact. inter emp. & ven.compo. libr.4.columna 867 C
Qui ex conducto. communia de vſucap. li.7.co.1188 A
Qui exercendorum.de nundinis & mercationib. li.4.co.882 C
Qui explicandi.de accuſ.& inſcrip.li.9.c. 2006 A
Qui exportandus.ſi ſer.expor.ven.li.4.c. 872 C
Qui falſas tabulas.ad leg.Corn.de fal. li. 9.co.2070 B
Qui fideicommiſſariam. de fideicommiſ. li.6.co.1390 C
Qui filios veſtros.quæ res pig.obli.poſ.li. 8.co.1832 C
Qui in poteſtate.de in ius vo. li.2.colum. 212 B
Qui iure veteri.de inſti man. pœn. cœlib. li.8.co.1991 B
Qui legati.vt in poſſeſſ.lega.&c. li.6.co. 1460 B
Qui liberos.de iniur. libr.9.column. 2096 B
Qui licitam.vt lit.pen. lib.1.columna 171 C
Qui manumittuntur.de oper.libe.li.6.co. 1205 C
Qui neceſſario.de aduo.diuer.iu licio. li. 2.co.275 B
Qui nummis acceptis.de ope.liber.li.6.c. 1202 A
Qui nondum certus.de hæred.ven.li.4.c. 827 B
Qui non probaſſe.de calum. li.9.colum. 2115 C
Quinquaginta dies.de excuſationib.tuto. li.5.co.1146 A
Quinque pedum.finium regun. li.3.co. 607 C
Qui ordinariam.de offi.recto.prouin.li.1. co.198 D
Qui pactus eſt.de pact.pig. li.8.colum. 1871 A
Qui pignus.qui potio.in pig.hab.lib.8.c. 1834 D
Qui poſt teſtamentum.de lega. li.6.co. 1367 C
Qui poſt viceſimum.ſi maior fact.rat.hab. li.2.co.388 A
Qui potentatus.de generali abolit. li.9.c. 2110 D
Qui prædium obligatum.de diſtract.pig. li.8.co.1860 D
Qui pro parte heres.de luit.pig. li.8.co. 1865 C
Qui pupillæ negotia.de nego.geſt. li.2.c. 322 B
Qui religioſa mente. de his qui in eccle. manu. li.1.co.138 A
Qui rem emit.de euictionib. li.8.colum. 1924 A
Qui rem propriam.de loca.& condu.li.4. co.901 C
Qui reſtituitur.de reputationib. quæ ſi.in iudi. li.2.co.390 C
Qui ſecutus.de inſtito.& exercito.act. li. 4.co.733 B
Qui ſe non immiſcuerunt.ſi tutor.vel cura non geſ. li.5.co.1136 D
Qui ſententiam.de pœnis. li.9.column. 2120 D
Qui ſe patris.vnde liberi. li.6.column. 1226 B
Qui ſepulchra.de ſepulch.vio. li.9.co. 2061 B
Qui ſine auctoritate.de operib.pub. li.8. co.1814 A
Qui ſtipendia.de procuratorib. li.2.co. 302 C
Qui ſub prætextu.de ſacroſan.eccl. li.1.c. 26 B
Quiſquis accuſator. vt intra cer. temp. cri.quæſt.termi. libr.9.columna 2111 C
Quibus cenſibus. de epiſco. & cleric. li. 1.co.61 D
Quiſquis crimen.de calum. li.9.column. 2117 C
Quiſquis cũ militibus. ad legem Iul. ma. li.9.co.2020 D
Quiſquis emenſis.de epiſc.& cleri. li.1.c. 73 B
Quiſquis fuerit.de ſportulis.li.3.column. 455 B
Quiſquis iudici.ſi certum pet.li.4.colum. 638 A
Quiſquis maior.de reſcin.ven. li.4.col. 839 C
Quiſquis ne voluntas.quorum appel.non reci. li.7.co.1740 C
Quiſquis rem.de donationib. li.8.colum. 1972 C
Quiſquis vult.de poſtulan. li.2.column. 272 A
Qui ribi hæreditatem.de hæred.ven.li.4. co.828 A
Qui tibi hæreditatem.de his qui à nõ do. li.7.co.1539 C
Qui tutores. ſi tutor vel cura. reip. cauſa aberit. li.5.co.1152 C
Qui veluti præſentẽ.ad leg.Cor.de falſis. li.9.co.2072 C
Quo minꝰ creditor.ſi antiquior cred.pig. ven. li.8.co.1847 B
Quo minus fructuum.de pigno.act. li.4. co.731 A
Quod adhibitus. de his qui ſibi adſcrib. in teſtam. li.9.co.2080 A
Quod certatum.de poſthu.hæred.inſti.li. 6.co.1319 B
Quod Cornelia.de iud.& Cœlico,li.1.co. 126 B
Quod debitori.de ſolut.& liberat. li.8.c. 1918 A
Quod de ſuo.de dote cau.non nume.li.5. co.1012 B
Quod dicis matrem.qui dare tuto.vel cura. poſſ. li.5.co.1083 C
Quod eſt conſtitutũ. ne de ſtatu defunct. li.7.co.1577 B
Quod cuitandi.de condic.ob tur.cau.lib. 4.co.654 B
Quod ex liberta.de oper. lib.6.column. 1205 B
Quod ex operis.de pigno.act.li.4.colum. 726 B
Quod fauore.de legib.& conſtitut. li.1.c. 143 B
Quod in vxorem.de neg.geſt.li.2.colum. 326 A
Quod magno conflictu.cõmunia. epiſto. li.7.co.1694 A
Quod placuit.de excuſationib. vetera. li. 5.co.1153 C
Quod plerumque.de alimen.pupillo præſtan. li.5.co.1124 C
Quod promulgatis.de off.præf.vrb.li.1.c. 191 A
Quod quis.de procuratorib.li.2.column. 302 C
Quod res.de excuſa.tuto. li.5.columna 1150 B
Quod ſcitis.de bonis quæ lib.in poteſt. &c. li.6.co.1492 D
Quod ſponſæ.de donationib. ante nupt. li.5.co.919 C
Quod tempore militiæ. de reſtitutionib. militum. li.2.co.593 B
Quoniam adſeuerat.de rerum permu. li. 4.co.891 C
Quoniam Alexandrum.ad l. Iul.de adult. li.9.co.2035 B
Quoniam aduerſus. ſi quis ignorans rem mino.&c. li.5.co.1171 C
Quoniam auus.de euictionib.li.8.colum. 1923 B
Quoniam ciuili.de ordi.iudi. li.3.colum. 466 A
Quidam circunuentam. ſi aduerſus dotẽ. li.2.co.367 B
Quoniam conſulis.ſi de feriis. li.3.col. 474 B
Quoniam deſideria.de naturalib. li.5.co. 1061 B
Quoniam ea. vbi & apud quem cogn. in integ.reſt. li.2.co.588 C
Quoniam indignum.de teſtamen.li.6.co. 1168 A
Quoniam in prioribus.de inoffi.teſta. li. 3.co.520 B
Quoniam inter alias.de pact.pig. li.8.co. 1872 A
Quoniam iudices ordinarij. de appellationib. li.7.co.1711 C
Quoniam liberi.de teſtib. li.4.columna. 700 B
Quoniam liberum.de compenſa. li.4.co. 777 C
Quoniam multa. ad legem Iul. de vi pub. li.9 co.2046 C
Quoniam multi.de hæret. & mani. li.1.c. 121 D
Quoniam nihil.vt in poſſeſſ.legato.&c.li. 6.co.1459 A
Quoniam nonnulli.de appellationib.li.7. co.1709 D
Quoniam nonnulli.de falſa mo. li.9.co. 2080 D
Quoniam nouella.de inoffi.teſta. li.3.co. 517 B
Quoniam plerunque.de dilationib.li.3.c. 470 A
Quoniam præteritæ.de ſecun.nupt.li.5.c. 975 D
Quoniã religioſa.quib.ex cauſ.ſerui pro. li.7.co.1545 A
Quoniam ſeruos.ad leg.Fab.de pla.li.9.c. 2061 B
Quoniam ſororem.de iure delibe. li.6.c. 1323 C
Quoniam venerabilis. de epiſco. & cleri. li.1.co.68 C
Quoniam vnum.de cuſt.reo. li.9.colum. 2013 D

Nouem priorum librorum Codicis.

2013 D
Quos retrahi.ſi aduerſus libertatem. li. 2.co.363 B
Quoties ab omnibus. de fideicommiſ. li.6.co.1391 C
Quoties accipientis. de condic. ob turp. cau. li.4.co.655 A
Quoties aliquis.de ſuis & legiti.libe.&c. li.6.col.1463 B
Quoties à tutorib. ſi plures vna ſenten. li.7.co.1690 D
Quoties certi.de hæredib.inſti. li.6.co. 1289 D
Quoties de.ad ſenatuſcon. Orfi. li.6.co. 1472 A
Quoties de.de quæſt. li.9.co.2106 B
Quoties donatio.de donat.quæ ſub modo. li.8.co.1984 D
Quoties duobus.rei vin. li.3.column. 556 B
Quoties ex quolibet. de prohib. ſeque. pecu. li.4.co.641 B
Quoties inter.famil.erci. li.3.co.585 B
Quoties pluribus. quando non peten. partes perenti.adreſ. li.6.co.1221 A
Quoties principali.de fideicommiſſ.li.6. co.1392 A
Quoties quæſtio.de iudiciis, li.3.colum. 431 B
Quoties reſcripto.de precib.imp.offe.li. 1.co.166 A
Quoties res.de iure dot. li.5.co.985 B
Quoties viro.vbi ſenat.vel clariſſ.conue nian. li.3.co.496 C

R

Raptores virginum.de epiſc.& cleri. li.1.co.95 D
Raptores virginum.de rapt.virg.li.9.co. 2050 C
Ratas manere.de reſcin.ven. li.4.colum. 836 B
Rationales priuatæ.de aduo.fiſci.li.2.co. 288 B
Ratione defuncti.de probationi.li.4.co. 685 B
Rationes curæ.de admini.tuto. lib.5.co. 1098 A
Ratio iuris.de hære.ven. li.4.co.816 B
Rebus certa.de rerum permu. li.4.co. 892 A
Rebus quas.vt nemini liceat ſine iud. li. 2.co.319 A
Rebus quidem.de re iudi.lib.7.column. 1682 B
Receptitia.de conſtitu.pecu.li.4.colum. 681 B
Rectè poſſidenti.vnde vi. li.8.colum. 1778 C
Rectores prouinciarum.de pœ.lib.9.co. 2123 C
Refert largiter.de fal.cau.adiec.lega.lib. 6.co.1416 B
Regię maieſtatis.vt nemo priuatus titul. li.2.co.317 C
Regionem.finium regun. lib.3.column. 605 C
Rei annonariæ.ſine cen.vel relig. fundũ compara.non poſſe. li.4.co.845 B
Rei creditor obligatæ. de diſtract. pign. li.8.co.1861 D
Rei iudicatæ effectum.communia.epiſt. li.7.co.1692 D
Reipublicæ iuribus.ne fiſcus vel.reſp.li. 2.co.319 B
Relationes vicariorum.de offi.vicar. li. 1.co.196 D
Rem mauoris.de reſcin.ven. li.4.colum. 834 A
Rem non nouam.de iudi. lib.3.column. 447 B
Rem in præſenti.de rei vxo.act. li.5.co. 1002 D
Rem quam.ſi aduerſ.vendi.pig. li.2.co. 361 B
Rem quam.de iure dot. li.5.co.992 B
Rem quidem.de liberali cauſa. li.7.co. 1553 B
Retinente te.de iure delibe. li.6.colum. 1325 A
Reos adulterij.ad leg.Iul.de adult.li.9.c. 2027 C
Reos capitalium.de accu.& inſcri.li.9.c. 2002 C
Reos principales.de fideiuſſorib.& mã. li.8.co.1905 A
Repetita promulgatione. de epiſco. & cleri. li.1.co.90 B
Repetitio peculij.ne de ſtatu:defun. li.1. co.1578 B
Reprehendenda.de inſtit.& ſubſtit.li.6.c. 1293 C
Re quidem.quando licet.ab emp.diſce.li. 4.co.841 B
Requirendi fugitiuos.de ſeruis fugi. li. 6.co.1179 B
Res alienas.de rei vin. li.3.co.560 C
Reſcripta contra.de precib.imp.offe.li.1. co.168 C
Res in iudicium.de litis conteſt. li.3.co. 466 C
Res inter alios.quib.res iudi.non no.lib. 7.co.1691 C
Res iudicatæ.de re iud. lib.7.column. 1682 C
Res mobiles in dotẽ.de vſucap.pro dote. li.7.co.1586 B
Res ob cauſam.ſi in cau.iudi.pig.li.8.co. 1848 D
Res obligatas.de pign.& hypot. li.8.co. 1822 D
Res obligatas.vi bon.rap. li.9.column. 2092 D
Res pignoris.de remiſſ.pign.li.8.colum. 1854 A
Reſpublica minorum. quib. ex cauſ.ma. in integ.reſti. li.2.co.406 A
Res quæ.de bonis mater.& mater. gene. li.6.co.1487 B
Res quas.de iure dot. li.5.co.990 A
Res religioni.de ſepulchro viol. li.9.co. 2060 B
Reſtituendæ ſunt clariſsimis.de aduoca. diuer.iudicum. li.2.co.284 D
Res vxoris.de donat.inter vir.& vxo.li. 5.co.1034 B
Re tua apud.de rei vin. li.3.co.558 A
Reum criminis.de procuratorib.li.2.co. 302 A
Romanæ gentis.de eunuch. li.4.colum. 832 A
Reputo quidem.de codicillis. lib.6.co. 1361 A

S

Sacramẽta puberum. ſi aduerſus vẽditio. li.2.co.359 A
Sacri adfatus.de diuer.reſcript. li.1.co. 178 A
Sacrilegij inſtar.de diuer.reſcript.li.1.c. 177 C
Sacroſancta Theſſalonicen.de ſacroſan. eccle. li.1.co.26 A
Sacroſanctæ.de epiſco.& cleri. lib.1.co. 84 C
Sæpenumero præceptũ.ne rei dominicę. li.7.co.1637 A
Sæpe quidam.de præſcript.trigin.vel qua dra.an. li.7.co.1633 C
Sæpe reſcriptũ.vt nemini liceat ſine iud. li.2.co.318 C
Salarium incerta.manda.vel con.li.4.co. 808 B
Sancimus cautionis.de verbo. & rer.ſig. li.6.co.1379 B
Sancimus creatione.de admi.tuto. li.5.c. 1103 C
Sancimus de inuectis.in quib.cau. pign. li.8.co.1828 B
Sancimus eiuſmodi.ad leg.Iul.repe.li.9. co.2086 A
Sancimus fauore.in quib. cau. in integr. reſti. li.2.co.377 B
Sancimus his ſolis.de reſtitutionib. militum. li.2.co.395 C
Sancimus his ſolis.quib.non obſtan.longi temp.præſcript. li.7.co.1611 B
Sancimus ibi.de pœnis. li.9.2122 D
Sancimus licentiam.ad ſenatuſc.Trebel. li.6.co.1429 C
Sancimus mulieres.de receptis.arbi.li.2. co.415 A
Sancimus neminem.de admi.tuto.li.5.c. 1106 B
Sancimus nemi.de ſacroſan.eccle.li.1.co. 46 C
Sancimus nemini.de infan.expo.li.8.co. 1960 B
Sancimus nuptias.de nupt.lib.5.column. 945 C
Sancimus omnem.de donationib. li.8.c. 1976 A
Sancimus omnes.de iudi. li.3.co.450 A
Sancimus patronum. de aduo. diuer. iudicio. li.2.co.278 C
Sancimus quemadmodum.communia de ſucceſ. li.6.co.1485 D
Sancimus res.de ſacroſan.eccl. lib.1.co. 48 B
Sancimus ſi quis.de nupt. li.5.co.943 C
Sancimus ſi quis.de teſtamen. li.6.co. 1278 C
Sancimus ſi.communia de manu.li.7.co. 1550 B
Sancimus ſi quis.de vſur.rei iudi. li.7.c. 1688 B
Sancimus ſi quis pro.de fideiuſſorib. & man. li.8.co.1906 B
Sancimus ſiue.de reb.alie.non alie. li.4. co.863 B
Sancimus veterum.pro ſocio. li.4.col. 818 A
Sancimus vt aduocatis.de aduo.diuer.iudicio. li.2.co.276 C
Sancimus vt authẽtica. de diuer.reſcrip. li.1.co.177 B
Sancimus vt ſi quando.de ep.au.lib.1.co. 112 C
Sanum mente.de tranſactionib.lib.2.co. 257 C
Satis aperte.ad leg.Corne.de fal. li.9.co. 2069 A
Satis notum eſt.in quib.cauſ.pig,li.8.co, 1827 A
Scholarium noſtrorũ. de off. magiſt. off. li.1.co.194 B
Sciant cunctì.de probationib. lib.4.co. 696 A
Sciant iudices.ad leg.Iul.repet. lib.9.co. 2084 B
Sciant qui.de legiti.hæredib.li.6.colum. 1477 A
Sciant principes.de off.diuerſ.iud. li.1.c. 202 B
Sciens liberum.vbi de cri.agi opor.li.3.c. 483 C
Sciens ſeruum. de vſucap. pro emptore. li.7.co.1584 C
Scientis conditionem.de ingenuis ma.li. 7.co.1548 A
Scimus antea.de inoffi.teſta. li.3.colum. 526 B
Scimus iam.de iure delibe.lib.6.columna. 1333 B
Scire debes ad legem Fal. li.6.column. 1432 B
Scire debes.de priuileg.dot. li.7.colum. 1762 C
Scire debetis.vt in poſſeſſ.lega.&c. li.6. co.1460 D
Scire debuiſti.communia.de ſucceſ. li.6. co.1482 D
Scire debuiſti.de contrahen.ſtip. li.8.co. 1885 A
Scriniarios.de teſtamen.milit. li.6.co. 1256 A
Scriptura teſtamenti. commu. vtr uſque iud. li.3.co.603 A

Scri-

Index legum

Si ex ea pecunia.de rei vindi. lib.3.col. 552 A
Si ex falsis instrumentis.de transac. li.2. co.267 A
Si ex liberta.de lib.cau. li.7.co.1556 C
Si ex maiore.de excep.seu præscrip.li.8. co.1875 B
Si ex multis causis.de anna.except. li.7. co.1639 A
Si ex persona minorũ.si aduersus trãsac. li.2.co.365 B
Si ex possessione.vbi causa stat. agi deb. li.3.co.492 C
Si ex precio.si certum peta. li.4.c.634 A
Si ex quocũque.ad exhiben.li.3.c.615 A
Si ex senatusconsulto.ad senatusc6.Trebellia. li.6.co.1424 B
Si extat corpus.de noxal.actionib.li.3.c. 609 B
Si ex venditione.de compensa. li.4.co. 776 C
Si ex voluntate.de dona.inter vir.&vxo. li.5.co.1026 B
Si falsos codicillos.ad leg.Cor.de fal. li. 9.co.2071 A
Si falsum instrumẽtum.plus valere quod agi.&c. li.4.co.724 B
Si familiæ.famil.erciscun. li.3.co.587 B
Si fideicommissum, quãdo dies leg.ced. li.6.co.1458 C
Si fideiussor.de dolo malo.li.2.co.340 A
Si fideiussor.manda.vel con. li.4.colum. 804 B
Si fideiussor nullã.de fideiusso.& mãdat. li.8.co.1907 D
Si filiæ tuæ.de dona.ante nup. lib.5.co. 921 C
Si filiæ tuæ.de contrahen.stipula.li.8.co. 1882 B
Si filiam tuam.de inoffi.testa.li.3.c.512 C
Si filius debitoris.qui per. tut.vel curato. li.5.co.1078 B
Si filij rui.de dona.inter vir.& vxo.li.5.c. 1031 B
Si filium tuũ.de liber.cau.li.7.co.1564 B
Si filium tuum.de pat.potest.li.8.colum. 1937 B
Si filius.de bonis proscript.li.9.column. 2124 D
Si filiusfamilias.de peti.hæred. lib.3.co. 544 A
Si filiusfamilias.famil.ercisçun. li.3.co. 583 A
Si filiusfamilias.i.ad senatusco. Maced. li.4.co.744 C
Si filiusfamilias.ij.ad senatusc6.Maced. li.4.co.745 B
Si filiusfamilias.iij. ad senatusconſ. Maced. li.4.co.745 B
Si filiusfamilias.ne filius pro patre. li.4. co.669 B
Si filius pro patre.de nego.gest. li.2.co. 325 B
Si filius tuus.de inoffi.dona. li.3.c.534 A
Si filius tuus.de dona. li.2.co.1968 A
Si filius tuus.ad senatusco.Maced. li.4. co.747 B
Si filius tuus in potest.de patr.pote. li.8. co.1937 C
Si fines agri.de euictioni.li.8.co. 1927 B
Si fœmina.ad senatusconſ.Turpi.li.9.co. 2114 B
Si funebris.ad senatusconſ.Velle. li.4.c. 733 C
Si forte mulier.ad leg.Cornel.de sica. li. 9.co.2056 B
Si Fortidianum.de lega.li.6.co. 1369 A
Si frater.de filiofamilias mi. li.2.column. 350 A
Si frater patruelis,qui testa.fa.possl.li.6.c. 1258 B
Si frater tuus.de fideicommiſ. lib.6.co. 1389 C
Si fratrem tuum.ad leg.Fab.de pla. li.9. co.2064 D
Si fratres comm.vtriusque iudic. li.3.c. 602 A
Si fratres tui.ex qui.cau.infa.irrog. li.2. co.298 B
Si fratris tui.de iure deliberan. li.6.co. 1322 A
Si fratri tuo.de suis & legi.libe. li.6.co. 1461 C
Si fraude & dolo.de prescrip.long.temp. li.7.co.1603 A
Si fructus eorũ.de dona.inter vi. & vxo. li.5.co.1026 C
Si fugitiui.de seruis fugiti.li.6.c.1180 A
Si functiones.de donationib. lib.8.co. 1965 B
Si fundi nomine.de pact.pig.li.8.colum. 1871 B
Si fundum.de pact.inter empt.& ven.cõpo. li.4.co.867 B
Si fundum pignori,qui pot.in pign.hab. li.8.co.1835 D
Si fundum sciens.de euictioni. li.8.co. 1933 B
Si fundum tuum, de reb. alien. non alie. li.4.co.862 C
Si fundum vestrum.de rei vindica.li.3.c. 557 B
Si furiosi parentis.de nupt.li.5.co.944 A
Si furti cõdemnata.ex qui.cau.infa.irro. li.2.co.293 C
Si Gaudentius.de contrah.emp.& vendi. li.4.co 820 B
Si generaliter.qui pot.in pign.hab. li.8. co.1836 B
Si genero dotem.de iure dot. li.5.colum. 993 C
Si hæredes iure.de testamen.manu.li.7.c. 1512 C
Si hæreditatis eius.de testamen.ma.li.7. co.1511 A
Si hæredum.de inoffi.testa.li.3.co.509 B
Si hi contra.de loca.& condu. li.4.co. 902 A
Si hi qui ante, quando ex fac. tuto. vel cura. li.5.co.1112 A
Si hi qui.de loca.& condu. li.4.co.899 B
Si his de quorum, de legit.hæredib. li.6. co.1476 C
Si hi quos.de liberali.cau. li.7.co.1553 B
Si homines certi.de vsur.& fructib. li.6. co.1423 C
Si hypothecas,de remiss.pig.li.8.colum. 1853 B
Si iam puberes.si tutor vel curator inter. li.2.co.352 A
Si idcirco.qui ex cau.ma.in integ. resti. li.2.co.405 B
Si idẽ codicilli,de codicillis.li.6.c.1363 B
Si ideo.de his quib.vt indig.li.6.c.1357 A
Si ignorans. solu. matr. quemadmo. dos peta. li.5.co.1048 B
Si ignorãte.de remiss.pig. li.8.co.1851 D
Si imperialis maiestas.de legib. & cõstit. li.1.co.145 D
Si in ædib⁹.de serui.& aqua.li.3 c.576 C
Si in area.de rei vindica. li.3.co.557 B
Si in causa.quando fiscus vel prima. li.4. co.674 A
Si incurſu.depositi vel con. li.4.colum. 796 B
Si indebitam.de fideiusso.& manda. li.8. co.1902 B
Si infanti.de iure deliberan.li.6.c.1327 B
Si inferiorem.de rei vindica. li.3.c.549 B
Si in fraudẽ. si in frau.pat.à liber.alie.fa. sit. li.6.co.1209 A
Si in fraudem.de lega. li.6.co.1370 A
Si in fraudem legatorum.si omiſ.sit cau. testa. li.6.co.1382 B
Si in fraudem.qui manumit.non pos.lib. 7.co.1542 D
Si ingenuũ te.de ingenuis. li.7.c.1546 B
Si in hoc quod.de distract.pigno. li.8.c. 1861 A
Si in locum. in quib. casib. tut. vel cura. haben.&c. li.5.co.1091 B
Si in nomine.de testamen. li.6.c.1264 C
Si in personam.de fideicom. li.6.colum. 1397 C
Si in possessione.vbi cau.stat. agi deb. li. 3.co.492 C
Si in potestate.de tab.exhib.li.8.c.1795 B
Si in rem communem,si cert.pet.li.4.co. 636 C
Si in rem minoris. quando ex fac. tuto. vel cura. li.5.co.111 C
Si in rem suam.si alie.res pigno.da. li.8. co.1830 B
Si in solutum.de obligatio.& actio. li.4. co.661 A
Si in te ac fratrem.si aduerſ.donat.li.2.c. 362 B
Si in te ius.de priuileg.fisci.li.7.c.1762 A
Si inter minores. si maior factus ra. hab. li.2.co.387 C
Si interrogatione.de vsur.li.4.co.780 B
Si inter virum.de iure dot, li.5.co.991 C
Si inter voc.commu.vtriusque.iudi.li.3. co.602 C
Si inter patrem.de solut.& liberat. li.8.c. 1915 A
Si intestatæ.ad senatusconſ.Orficia. li.6. co.1471 B
Si intra ætatem.de integr.restit. li.2.co. 347 B
Si intra annos,de temp.in integrũ restit. li.2.co.398 C
Si intra legibus.de non nume.pec.li.4.c. 766 B
Si intra legitimam.de tẽp.in integ.restit. li.2.co.398 A
Si inuita detinetur.de nupt. li.5.co.935 B
Si inuito vel ignorante. de infan. expoſ. li.8.co.1959 B
Si in vna eadẽmque.si vnus ex pluri.li.7. co.1746 A
Si is contra quem ſupplicat. de præscrip. lon.temp. li.7.co.1603 C
Si is contra quem.de ædific.priua. li.8.c. 1799 A
Si is cui.de fur.& ser.corrup. li.6.colum. 1187 B
Si is cui colendum. in qui cauſ. cef. lon. tem.præscrip. li.7.co.1607 A
Si is de quo.ad senatuſc.Turpi. lib.9.co. 2114 A
Si is quem.de libe.cau. li.7.co.1554 A
Si is quem seruum.ne de statu. lib.7.co. 1576 D
Si is quem homicidij.si reus vel ac. mor. fue. li.9.co.2017 A
Si is qui minorẽ. ſi minor ſe maio. dixe. li.2.co.381 A
Si is qui pretium. si manci.ita fue.alien. vt manumit. li.4.co.876 B
Si is qui depositam.depoſi.vel con. li.4. co.799 A
Si is qui ademptis.si penden.appel.li.7.c. 1743 A
Si is qui puellam.de ſponſal. li.5.c.914 D
Si is qui te.ne de statu.defunc. lib.7.co. 1576 B
Si is q̃ te.de postlimi.reuer.li.8.c.1955 D
Si is qui te.qui testam.fa.poſſ. lib.6.co. 1258 C
Si ita vt lege.de seruis reipu.manumit.li. 7.co.1537 D
Si iudici probatum.si vnus ex plur.li.7.c. 1745 C
Si iure.de vectigablib.& commiſſ.li.4.co. 882 D
Si iure non ſubſistit.de testamen.ma. li. 7.co.1512 B
Si iusta.si mancip.ita fue.alien.vt manu. li.4.co.875 D
Si legata.de lega. li.6.co.1368 C
Si legatarius.de lega. li.5.co.1376 D
Si legibus prohibitæ. de episco. audien. li.1.co.107 C
Si legis Aquiliæ.de lege Aquil. li.3.co. 579 C
Si lenones.de episco.audien.li.1.c.106 B
Si lex municipij de emãcipatione. li.8.c.

Nouem priorum librorum Codicis.

1948 A
Si libellum.de diuer.rescript. li.1.colum. 176 B
Si liber constitutus.de cõdict.ob causam. li.4.co.652 A
Si liber homo.de libera.cau.li.7.columin. 1553 C
Si liberam.quod cum eo &c. li.4.columin. 739 A
Si liberis.de donationib.ante nupt. li.5.c. 925 B
Si libera.de lib.cau. li.7.co.1556 C
Si libertam quis.de nup. li.5.co.945 D
Si libertatẽ.de his qui sibi adscrib.in test. li.9.co.2080 B
Si liberti.de administra.tuto.li.5.columin. 1096 D
Si liberti.de bonis liber. li.6.co.1207 B
Si liberti accusatores. de his qui ac.non poſ. li.9.co.2001 B
Si liberum captum.de postli.reuer. li.8.c. 1955 B
Si liberum re.de lib.cau. li.7.co.1556 C
Si liqueat.de offic.donat. li.3.co.536 B
Si lis pecuniaria.ad leg.Cornel.de fal.li.9. co.2072 B
Si liberas eius.mand.vel con. li.4.colum. 804 C
Si litterarum.de solut.& libera. li.8.co. 1920 D
Si longis apertisque.de execu.rei iud. li. 7.co.1686 B
Si Lysias.de fideiusso,& mandato.li.8.co. 1896 C
Si magistratus.de magistratib.conuenien. li.5.co.1175 B
Si magnum,de his qui accusa.nõ possunt. li.9.co.1998 C
Si maior annis.de transact. li.2.co.263 B
Si maior annis.de rescind.vendit. li.4.co. 839 A
Si maior annis.de commu.rer.alie.li.4.co. 866 B
Si maior quinquagenaria.de legiti. heredi bus. li.6.co.1477 D
Si maior quinque.de dolo malo. li.2.co. 343 B
Si maior quinque.commu.diui. li.3.co. 599 A
Si maior transegisti.de transactio. li.2.co. 255 C
Si maiores debe.de excep.& præscrip. li. 8.co.187 B
Si maiores vigintiquinque.de transact. li. 2.co.257 B
Si mala fide seruum.commu.de vsucap.li. 7.co.1588 C
Si mancipium.de rei vin. li.3.co.559 B
Si mandator.quod cum eo &c. li.4.co. 737 C
Si mandatum.de nego.gest. li.2.co.326 B
Si manifeste.de serui.& aqua. li.3.c.575 C
Si manumiſſori.de obseq.patrono præstã. li.6.co.1211 B
Si manumiſſus.de lib.& eor.libe. li.8.co. 1213 B
Si maritus quondam.de donat. inter vi.& vxo. li.5.co.1027 B
Si maritus quondam.de colla.li.6.colum. 1242 C
Si maritus sororis.manda.vel con.li.4.co. 804 A
Si maritus tuus.de inoffi.testa. li.3.co. 514 A
Si maritus tuus. de dona. inter vi. & vxo. li.5.co.1028 B
Si maritus tuus.de distracti.pigno.li.8.co. 1862 A
Si maritus tuus.de patr.potesta. lib.8.co. 1938 D
Si mater.ad senatusconſ.Velleian, li.4.co. 750 C
Si mater filiis.de inofficio.test. lib.3.co. 504 C
Si mater legitime.in quib.cau.pig. li.8.c. 1827 C
Si mater tua.de vsur. li.4.co.790 C
Si mater tua.de contrahen.empt.& vend. li.4.co.822 B
Si mater tua.de succeſſorio edicto. li.6.c. 1229 B
Si mater tua.ne de statu.defunct. li.7.co. 1577 C
Si mater tua.de inoffic.dona. li.3.columin. 535 D
Si mater vestra.de dona.ante nupt. li.5.c. 922 B
Si mater vos.de institut.& substitut. li.6. co.1292 C
Si mater superstite.de suis & legi.lib.li.6. co.1464 D
Si matrem eius.de vsucap.pro emptore.li. 7.co.1583 A
Si matrem tuam.de pœnis. li.9.co.2116 B
Si miles.de exhib.& transmit.reis. li.9.c. 2010 C
Si militaris iudex.si à non competen.li.7. co.1674 A
Si militem.de condict.ob causam.li.4.co. 650 A
Si ministerium.de libe.cau. li.7.columin. 1557 D
Si minor à venditore.de actionib.empt.& vend. li.4.co.853 B
Si minor annis. si aduersus venditionem &c. li.2.co.358 B
Si minor annis.qui manumit.non poſſ.li. 7.co.1542 C
Si minor vigintiquinque. de temp. in integ.restitu. li.2.co.401 A
Si minor vigintiquinque.de præd. & aliis reb mino. li.5.co.1167 C
Si minorem te.de in integr.resti. li.2.co. 346 B
Si minores. de prædiis & aliis reb. mino. li.5.co.1169 B
Si monumento,quæ res pig. obliga.poſſ. li.8.co.1831 C
Si mortis causa.ad legem Falc. li.6.co. 1433 C
Si mulier alienam.ad senatusconſ.Velleia. li.4.co.754 C
Si mulier dotem.de iure dot.li.5.columin. 993 B
Si mulier marito.de pact.conuen. li.5.co. 1020 C
Si mulier repudij.ad leg.Iul.de adul. li.9. co.2042 D
Si mulier perfectæ.ad senatusconſ.Velleia. li.4.co.757 C
Si mutuam pecuniam. de instito. & exercit.act. li.4.co.733 A
Si nec dum.de religio.& sumpti.fune. li. 3.co.617 D
Si negotium.de neg.gest. li.2.co.327 B
Sine metu legis.ad leg.Iul.de adulte. li.9. co.2031 C
Si neque mandasti.quib.res iud.non no.li. 7.co.1691 B
Singularum vrbium.de ædific.priua.li.8. co.1800 A
Singuli quique.de offic.diuer.iudi. li.1.c. 202 B
Singuli vniuersique. de accuſ. & inscript. li.9.co.2007 D
Si nominis persecutionem.de donat. li.8. co.1964 B
Si non conuicij.de iniur. libr.9.columna 2095 C
Si non designata.de falsa cau.adiec.leg.li. 6.co.1415 B
Si non donationis .de contrahend. empt. & vendi. li.4.co.821 B
Si nondum rem.de fur.& ser.corrup. li.6. co.1185 B
Si nondum vobis.de tuto.& curat. qui satis non de. li.5.co.1114 A
Si non es nunciator.de iniur. li.9.colum. 2094 D
Si non est.de condict.ex lege.li.4.colum. 658 A
Si non ex propria.de contra.iudi.tut. li.5. co.1140 B
Si non inducta.in quibus cau.pign. li.8.c. 1827 C
Si non iniuria.de euictionibus. li.8.co. 1929 A
Si non omnem.famil ercisçun. li.3.co. 581 C
Si non proprietatẽ. de his qui à nõ domi. li.7.co.1540 A
Si non simpliciter.de ædilit.actio. li.4.c. 878 B
Si non singuli.si certum peta. li.4.colum. 633 A
Si non singuli.si plures vna sent. li.7.co. 1690 C
Si non speciali.de testamen.li.6. columin. 1266 B
Si non subscripſiſti.de administ.tuto. li.5. co.1098 B
Si non suspectum.de suspect.tuto. li.5.co. 1118 B
Si non transactionis. de iur. & fact. igno. li.1.co.161 A
Si nõ verum. de donatio.inter vir.& vxo. li.4.co.1030 C
Si nulla culpa.de pigno.actio.li.4.colum. 728 C
Si nulla iusta ex causa.de acquiren.& reti. possl. li.7.co.1595 B
Si nulla vsucapionis.de commu.rerũ alie. li.4.co.864 B
Si nuptiis pater.de nuptiis. li.5.co.932 B
Si ob causam.de euict. li.8.co.1928 B
Si obligata.de euict. li.8.co.1920 C
Si obligatum hominẽ.de solu.& libera.li. 8.co.1917 C
Si olei certi.de loca.& conduc. li.4.co. 1919 D
Si operas certi.de solut.& liberat. li.8.co. 1919 D
Si operis publici.de pœnis. li.9.columna 2120 B
Si pacto quo pœnam.de pact. li.2.colum. 231 A
Si pactum intercesſit.de except. seu præscript. li.8.co.1874 C
Si parentes vestri.de euictio.li.8.columin. 1930 D
Si partẽ possessionis.de vsucap.pro.empt. li.7.co.1583 C
Si partus subiecti.ad leg.Corn.de fal.li.9. co.2068 C
Si pascenda.de pact. li.2.co.227 B
Si paterna.i.de repudian. vel absti. hæred. li.6.co.1342 C
Si paterna.ij.de repud.vel absti.hæred. li. 6.co.1342 C
Si paterna hæreditate.de reuocã.his quæ. li.7.co.1763 D
Si paternam obligationem.ad senatusc6. Velleia. li.4.co.751 C
Si paterno.de neg.gest. li.2.co.326 C
Si pater.de vsufruct.& habita. li.3.colum. 563 A
Si pater dotem.de dot.promiſ.li.5.colum. 981 B
Si pater filium.de tnstit.& substitu. li.6.c. 1293 B
Si pater intestatus.de collat.li.6.columna 1235 C
Si pater marito.de dot.promiſ.li.5.colum. 980 B
Si pater omne.de inoffi.dona.li.3.colum. 532 B
Si pater pactum.de sponſalib. li.5.colum. 915 B
Si pater puellæ.de inoffic.testamen.li.3.c. 510 B
Si pater secundum.quando mulier tut.offi.fun.po. li.5.co.1090 A
Si pater seruum.de his qui à non dõ. li.7. co.1540 B
Si pater tuus.de inoffic.testa.li.3.columin. 506 A
Si pater tuus.manda.vel con.li.4.columin. 803 B

Index Legum.

Si pater tuus.de rescin.vendi. li.4.colum. 833 B
Si pater tuus.de actio.empt.& ven. li.4.c. 852 B
Si pater tuus.de contra.iudi.tute. li.5.co. 1140 C
Si pater tuus.de cura.fur.vel prodi. li.5.c. 1156 A
Si pater tuus.commu.de succeſſ. li.6.co. 1483 B
Si pater tuus.de bæredib.inſtituen.li.6.c. 1287 A
Si pater tuus.ne de ſtatu defunct. li.7.co. 1578 A
Si pater tuus.quãdo prouoc.nõ eſt neceſſ. li.7.co 1735 D
Si pater tuus.ſi penden.appel. li.7.colum. 1743 C
Si pater tuus.qui bon.ced.poſſ. li.7.co. 1749 C
Si pater tuus pro Cornelio.de fideiuſſ. & manda. li.8.co.1898 C
Si pater tuus cui.de noua.& deleg.li.8.co. 1911 B
Si pater tuus.de cri.ſtel. li.9.co.2093 D
Si pater veſter.de ſenc.paſſ.lib.9.columna 2132 C
Si patrem tuum.de alen.lib. li.5.columna 1057 B
Si patris.de interdic.matri. lib.5.column. 954 A
Si patri tuo.de vſuf.& habita.li.3.colum. 562 A
Si patri tuo.de dona. li.8.co.1970 C
Si patroclus.ſi mãci.ita fue.alie.vt manu. li.4.co.875 A
Si patronũ cauſæ.de aduoc.diuer.iudicio. li.2.co.274 D
Si patruus.commu.vtriuſque iudi.li.3.co. 601 A
Si pecunia patris.ſi quis alteri vel ſibi ſub al.&c. li.4.co.856 B
Si pecunia tua.de fur.& ſer.corru.li.6.co. 1184 C
Si pecuniam.de negot.geſt. li.2.columna 324 A
Si pecuniam.de non numera.pecu. li.4.c. 761 B
Si pecuniam.de vſur.pupil. li.5.columna 1137 C
Si pecuniam quam.de re iudi. li.7.colum. 1682 D
Si pecuniam tibi.ſi pigno.conuen.nu.li.8. co.1867 B
Si per fideicommiſſ.lib.ad ſenatuſc. Trebellia. li.6.co.1424 C
Si per ignorantiam.de condic.indeb.li.4. co.644 C
Si per impreſsionem.de his quæ vi metúſve. li.2.co.339 A
Si permutationis.de euict.lib.8.columna 1934 A
Si per te non ſtat.de vſur. lib.4.columna 783 C
Si per vim.de his quę vi metúſve cau.li.2. co.335 B
Si plures perſonæ.de condit.inſer.li.6.co. 1420 C
Si Pontionilla.quando dies leg.ced.li.6.c. 1457 B
Si Poſsidonium.ex quib.cau.infa.irro. li. 2.co.292 A
Si poſſeſsio inconceſſa.qui,non obii.lõg. temp.præſcrip. li.7.co 1610 A
Si poſt decretum.ſi aduerſus libert. li.3.c. 363 A
Si poſt depoſitam.de adſeſſorib. & dome. li.1.co.206 C
Si poſt diuiſionẽ.de iuris & facti. igno.li. 1.co.159 C
Si poſt finitum.de diuid.tute. li.5.colum. 1130 D
Si poſt motam.de peti.hered. li.3.colum. 539 C
Si poſt perfectam.de euictio. li.8.colum. 1932 C
Si poſtquam.vt in poſſeſſ.leg.&c. li.6.co. 1459 C
Si poſt ſententiam.ſi ſæpius in inte.reſti. po. li.2.co.383 B
Si poſt teſtamentum.de poſthu.hered.inſtituen. li.6.co.1318 B
Si potiores creditores.de his qui in pri. cred. li.8.co.1845 C
Si prædiorum.ad leg.Falcid.li.6.columna 1440 A
Si prædium quis.de ædilitiis actio.li.4.c. 880 A
Si prædium.de euic. li.8.co.1924 B
Si prædium ruſticum.de præd.& aliis reb. mino. li.5.co.1168 B
Si prædium vxor.de iure dot. li.5.colum. 992 B
Si præſes quidem.de epiſc.audien.li.1.co. 109 C
Si præſes prouinciæ.de dona. li.8.colum. 1966 B
Si præſes quaſi.quomodo & quan.li.7.co. 1646 B
Si præſidi.de reb.alie.non alie. lib.4.co. 861 A
Si præſidi prouinciæ.de dona.ante nup.li. 5.co.919 B
Si prætorium pignus.de prætor.pig. li.8. co.1847 D
Si precium.de procu. li.2.co.309 B
Si prior reſpublica.de his qui in pri.credi. li.8.co.1846 B
Si priuſquã diſtraheretur.de diſtract.pig. li.8.co.1858 D
Si pro alieno.de conſtitu.pecu. li.4.co. 679 B
Si probare potes. quando decreto opus non eſt. li.5.co.1169 C
Si probatum.commu.diuid. li.3.column. 597 C
Si probaueris.de fideicommiſ. lib.6.co. 1388 A
Si probaueris præſidi.ſi aliena res pig.da. li.8.co.1828 D
Si probaueris te.de remiſſ.pig. lib.8.co. 1851 C
Si probus.ſi aduerſus fiſcum.li.2.column. 370 A
Si pro contutore.de contrario iudi.tut. li. 5.co.1139 D
Si Proculiana.ſi omiſ.ſit cau.teſta.li.6.co. 1383 B
Si procurator.de procurato. li.2.columna 303 B
Si pro dote.de dot.promiſ. lib.5.columna 979 B
Si pro ea.manda.vel con. lib.4.columna 806 A
Si pro eo qui.ad ſen.co.Turpil. li.9.co. 2113 C
Si pro fundo quem.de tranſactio. li.2.co. 261 C
Si pro mutua.ſi certum peta. li.4.column. 635 A
Si propriis habitis. de donat. inter vir. & vxo. li.5.co.1033 C
Si propter fructus.de compenſa.lib.4.co. 777 A
Si propter officium.qui ex cau.ma. in integ.reſti. li.2.co.404 B
Si prouincialium.vectiga.no.inſti.nõ poſ. li.4.co.886 D
Si puellam ea.ſi man.ita fue.alie.vt manu. li.4.co.877 C
Si puerum non.in quib.cau.ceſſ.long.tẽp. præſcrip. li.7.co.600 C
Si pupillorum pater.de teſtament.tute. li. 5.co.1071 B
Si putas non iure.de peti. hered. li.3.co. 542 A
Si qua beneficia.de diuer.reſcript. li.1.co. 177 B
Si quæſtio tibi.de ordi.iudi. li.3.column. 465 A
Si qua ex fœminis.de ſecun.nupt. li.5.co. 959 B
Si quæ res.aduer.don. li.2.co.362 A
Si qua cum ſeruo.de mul. quæ ſe pro. ler. iun. li.6.co.2044 B
Si qua fideicommiſſorum.famil.erciſc. li. 3.co.584 B
Si qua illuſtris.ad ſena.con.Orfic. li.6.co. 1472 B
Si qua per calumniam.de epiſco. & cleri. li.1.co.67 C
Si qua inter.de Iud.& cælico. li.1.colum. 129 A
Si qua mulier.de ſecund.nup. li.5.colum. 957 B
Si qua mulier.ad ſenatuſc.Tertullia. li.6. co.1467 B
Si qua vnquam ne rei dominicæ. li.7.co. 1617 D
Si quam tibi.de operis liber. li.6.columna 1202 B
Si quando conceſſa.de operib.pub.li.8.c. 1811 C
Si quando duciano.de appella.li.7.colum. 1720 C
Si quando iniurtarum.de iniur.li.9.colum. 2097 A
Si quando inuitos.de teſtib. li.4.columna 705 B
Si quando negotium.de ordi.cogn. li.7.c. 1573 B
Si quando noſtræ.de ſtat.& imag.lib.11.co. 179 D
Si quando quis.de dilat. li.3.co.471 A
Si quando ratio.de relationib.li.7.colum. 1699 C
Si quando.ſi maior fact.aliena factam. &c. li.5.co.1174 A
Si quando talis.de inoffi.teſta. li.3.colum. 523 C
Si quando vis.vnde vi. li.8.co.1787 A
Si quando vſus.de operib. li.8.columna 1812 D
Si quantitatem.qui bon.ced.poſ. li.7.co. 1749 B
Si quas actiones.de ſeruitu.& aqua. li.3.c. 572 C
Si quas petitiones.de in litem dan. li.5.c. 1118 D
Si quaſi.de non nume.pecu. li.4.columna 766 A
Si quenquam.de epiſc.& cleri.li.1.colum. 76 C
Si quis adulterij.ad leg.Iul.de adult.li.9.c. 2042 B
Si quis aduocatorum.de poſtulan. li.2.co. 271 B
Si qui deſideria.de ſuffragio. li.4.colum. 640 A
Si qui ex conſenſu.de epiſco.audien. li.1. co.103 C
Si quis ex familiaribus. de his qui acc. nõ poſſ. li.9.co.2001 A
Si quis inclytas.de commer. & merca. li. 4.co.888 D
Si qui iudices.de operib.pub. li.8.colum. 1811 D
Si qui latrones.de his qui latro.occult. li. 9.co.2099 B
Si qui poſthac.de offic.præf.præto Orie. & Illy. li.1.co.181 C
Si qui publicorum.de ſer.fug.li.6.colum. 1184 B
Si quid à procuratore. vbi & apud quem cog.in integ.reſti. li.2.co.188 B
Si quid de bonis.de reſtitu.mili. li.2.co. 393 A
Si quid mater. de donation. quæ ſub modo. li.8.co.1985 B
Si quid negotiorum.de offi.com.re.pri.li. 1.co.195 B
Si quid pars.de ſerui.& aqua.li.3.columna 575 A
Si quidẽ ante. de dona.inter vi.& vxorẽ. li.5.co.1029 C
Si quidem auiam.de iniu. li.9.co.2096 C
Si quidem donationis.de obliga.& actionibus. li.4.co.662 B

Nouem priorum librorum Codicis.

Si quidem ex cauſa.de tranſactioni.li.2.c. 256 C
Si quidem intentionem.de excep.ſeu præſcrip. li.8.co.1876 B
Si quidem ſine.de præd.& aliis reb.mino. li.5.co.1166 C
Si quidem viuit.ſolu.matri. quemadmod. dos pet. li.5.co.1049 A
Si quidem Zenoni.de contrahen.ſtipul.li. 8.co.1885 C
Si quis ad declinandam.de epiſco.& cleri. li.1.co.91 A
Si quis ad ſe fundũ.ad le. Iul. de vi publi. li.9.co.2047 B
Si quis adſerat.de manda.princip. li.1.co. 147 A
Si quis aduerſus præfectorum. de precibus impe.offe. li.1.co.107 B
Si quis aduerſus.vbi cau.fiſca.agan.li.3.c. 501 A
Si quis aduocatꝰ.de exceptio. ſeu præſcri. li.8.co.1877 C
Si quis agere.de codicil. li.6.co.1364 B
Si quis alicui.ad legem Iul.maieſt.li.9.co. 2020 A
Si quis aliquid.de his qui vẽ.æta.impe. li. 2.co.387 A
Si quis alteritus.vbi in rẽ act. exer.debeat. li.3.co.488 C
Si quis alumnam.de nup. li 5.co.945 A
Si quis argentum.de donatio. li.8.colum. 1979 C
Si quis cohortali.de hereditatib.decurionum. li.6.co.1507 D
Si quis cohortalibus.de offi.rect. prouin. li.1.co.199 D
Si quis conductionis.de loca.& conduct. li.4.co.903 B
Si quis contra.de ſeditioſis. li.9.column. 2088 B
Si quis cum capitali.ſi reus vel accu.mort. fue. li.9.co.2018 B
Si quis curialis.de epiſco.& cleri. li.1.co. 61 B
Si quis decurio.ad legem Corne.de fal.li. 9.co.2075 C
Si quis defunctum.de apoſta. li.1.colum. 124 A
Si quis duobus.de impube. & aliis ſubſti. li.6.co.1305 B
Si quis de tenuioribus.de defen.ciuita.li. 1.co.211 A
Si quis de togatis. de aduoca. diuer. iudicio. li.2.co.277 D
Si quis emptionis.de præſcript.trigin.vel quadragin.ann. li.7.co.1631 A
Si quis ex familiaribus. de his qui accu. non poſſ. li.9.co.2001 A
Si quis fabrican. de hereditatib.decurio. li.6.co.1508 B
Si quis famoſum.de famo.libel. lib.9.co. 2097 D
Si quis filium.de inoffic.teſta.li.3.colum. 522 B
Si quis filium.de libe.præte. li.6.colum. 1313 A
Si quis fundũ.ſi propter publ.penſit.venfue.celeb. li.4.co.844 A
Si quis geſtum.plus valere quod agi. li.4. co.724 B
Si quis heredem.de inſti.& ſubſti.li.6.co. 1296 A
Si quis hoc egerit.de epiſco.& cleri. li.1. co.59 D
Si quis homicidij.de accuſa.& inſcript.li. 9.co.2006 C
Si quis imperatorum.qui teſta.fa.poſſ. li. 6.co.1258 C
Si quis inceſti.de inceſt.nupt.li.5.colum. 949 C
Si quis in conſcribendo. de epiſc. & cler. li.1.co.94 B
Si quis in conſcribendo.de pactis.li.2.co. 238 C
Si quis in cuiuſcunque.quę res pig.oblig. poſ. li.8.co.1834 A
Si quis in ea culpa.de cuſtod.reo. li.9.co. 2013 C
Si quis in emancipatum.de donat. li.8.co. 1971 C
Si quis in hoc.de epiſco.& cleri. li.1.co. 59 D
Si quis in libertatem. quib. ad liber. prouo.non ſic. li.7.co.1570 B
Si quis in metallum.de pœnis.li.9.colum. 2125 B
Si quis in parẽtis.de his qui par.occid. li. 9.co.2006 D
Si quis in poteſtate. ſi rector prouin. vel ad eum pertinen.ſponſa dederint arras. li.5.co.917 C
Si quis in quacunque.ne lic.in vna cad. li. 7.co.1747 B
Si quis in ſuo.de inoffi.teſta. li.3.column. 520 D
Si quis in tantam.vnde vi.libr.8.columna 1782 C
Si quis in teſtamento.de fideicom.lib.lib. 7.co.1512 C
Si quis intra prouinciã.de bonis proſcrip. li.9.co.2125 C
Si quis ita.de pact.inter emp.& ven.cõpo. li.4.co.870 A
Si quis iudicum.de ſtatuis & imag. li.1.c. 179 B
Si quis iudicum.de offic.com.ſacr.pal. li. 1.co.195 D
Si quis iudicum duxerit.de relatio. li.7.c. 1698 B
Si quis iuſiurandum.de reb.credi.li.4.co. 624 B
Si quis lege.de apoſta. li.1.co.123 D
Si quis libellos.de appellationi. lib.7.co. 1713 B
Si quis maior.de tranſact. li.2.co.265 B
Si quis modeſtię.ſi reus vel accu.mor.fue. li.9.co.2018 D
Si quis naturalem.de naturalib.libe.li.5.c. 1060 A
Si quis nauicularius.de hereditatib.decurio. li.6.co.1507 C
Si quis necandi.ad legem Corne.de ſicar. li.9.co.2056 B
Si quis nolente.de nego.geſt. li.2.colum. 332 A
Si quis non dicam.de epiſc.& cleri. li.1.c. 56 C
Si quis numos.de fal.mone. li.9.column. 2082 B
Si quis ordinaria.quacunque præd.poteſt &c. li.5.co.955 B
Si quis orthodoxæ.de hæreti.& manichę. li.1.co.119 B
Si quis patronorum.de bonis liber. li.6.c. 1207 C
Si quis per abſentiam.de tempori. & reparationib.ap. li.7.co.1722 D
Si quis percuſſorem.ad leg.Corn.de ſica. li.9.co.2055 A
Si quis poſthac.de Nili agger.non rump. li.9.co.2098 C
Si quis poſthac.de bonis proſcript.li.9.c. 2126 D
Si quis poſt hanc.de enuuch. li.4.colum. 831 D
Si quis poſt hanc.de ædiſi.priua.lib.8.co. 1799 C
Si quis presbyter.de epiſco.& cleri. li.1.c. 66 A
Si quis priori.de ſecun.nup. li.5.columna 972 C
Si quis pro redemptione.de dona.li.8.co. 1982 C
Si quis pro publicis.de offi.ciui.iudic. li. 1.co.200 C
Si quis propter nimiam. de patribus qui filios diſtra. li.4.co.852 D
Si quis prouocatione.de appella. li.7.co. 1714 C
Si quis quadringentorum.ad legẽ Falcid. li.6.co.1440 C
Si quis quodlibet.de interdict.li.8.colum. 1775 B
Si quis rebaptizare.ne ſanctum bap. ite. li.1.co.123 A
Si quis ſciens.de rei vindica.li.3.column. 554 A
Si quis ſe.de accu.& inſcrip.li.9.columna 2005 A
Si quis ſepulchrum.de ſequi.viola. li.9.c. 2060 D
Si quis ſeruo.de furt.& ſer.corrup. li.6.c. 1393 B
Si quis ſeruo.commu.de manu. lib.7.co. 1552 B
Si qui ſernos.de accuſ.& inſcript. li.9.co. 2007 C
Si quis ſeruum.de condict.indeb. li.4.co. 646 A
Si quis ſeruum.de ſer.fugiti. li.6.column. 1184 A
Si quis ſeruum fugitiuum.ad legem Fab. de pla. li.9.co.2066 C
Si quis ſeruꝰ raptus.qui.ex cau. ſerui pro. li.7.co.1545 D
Si quis ſine.de vectigal.& commiſſ.li.4.co 885 B
Si quis ſine vxore.commu.de manu. li.7. co.1555 D
Si quis ſponderit. de contrahen. ſtipu. li.8.co.1889 C
Si quis ſuo. 520 C
Si quis ſuper.finium regun.li.3.co.606 C
Si quis ſuper cudendo.de fal.mone.li.9.c. 2082 C
Si quis ſuus.de repu.vel abſti.here. li.6.c. 1344 C
Si quis te reum.ad leg.Cor.de ſica. li.9.c. 2035 D
Si quis teſtibus.de teſti. li.4.co.702 D
Si quis tibi ſeruum.de euict.li.8.column. 1933 B
Si quis tutoris.de interdict.ma. lib.5.co. 954 D
Si quis vel ſi qua.ad ſenatuſcon.Tertul.li. 6.co.1469 A
Si quis vel curiæ. vbi quis de curial. conue. li.3.co.494 B
Si quis vel pecunia.depoſiti vel contra.li. li.4.co.800 A
Si quondam vxor.ad legem Iul.de adul.li. 9.co.2030 A
Si quos debitorum.de reſcin.ven. li.4.co. 840 B
Si quos forte.de poſtli reuer.li.8.column. 1957 D
Si quos iudices.de offi.præfect.præt. Orien.& Illy. li.1.co.181 B
Si reddita debita.de iuir.pig.li.8.column. 1866 A
Si repetendi.de condi.ob cau.li.4.colum. 651 A
Si rerum tuarum.de dona.quæ ſub modo. li.8.co.1984 C
Si res pupillares.de peri.tuto.& curat.li.5. co.1110 A
Si res mobiles.vi bo.rap. li.9.co.2092 C
Si res tuas.ad exhibeo. li.3.co.614 B
Si res tuas raptas.de ordi.cogni. lib.7.co. 1573 B
Si reſiduum.de diſtrac.pig.lib.8.column. 1838 A
Si Rufianus.de teſtamen.milit. li.6.colum. 1250 B
Si ſciens creditor.ad ſenatuſc.Velleian.li. 4.co.751 B
Si ſcripti heredes.de peti.here. lib.3.co. 543 B
Si ſcriptum.de probationibus. li.4.col. 687 B
Si ſecundum mandatum. manda. vel con. li.4.co.807 C
Si ſepulchrum.de religio.& ſumptibus fu. li.3.co.616 B
Si ſerui veſtri.de noxalibus actio. li.3.co. 609 C
Si ſeruos.de actionibus empt.& ven. li.4. co.851 C

Index Legum

Si seruum alienum.de nego.gest. li.2.co. 324 B
Si seruum vestrum.de fur. & ser. corrup. li.6.co.1191 C
Si seruus cuiusquam.de his qui ad eccle. confu. li.1.co.132 D
Si seruus externo.si seru' exte.se emi.mã. li.4.co.814 C
Si seruus fuisti.de fideicommis. lib.7.co. 1520 B
Si seruus ignorante.de noxa.act. li.3.co. 611 A
Si seruus in demoliendis.de sepul.viol.li. 9.co.2060 C
Si seruus tuus.quod cum eo &c. lib.4.co. 736 A
Si sine decreto.si maior fac.aliena, factam ra.ha.&c. li.5.co.1173 B
Si sine voluntate. ad senatusco. Velleia. li.4.co.750 B
Si socero filiæ.solu.mat.quemad. dos pet. li.5.co.1051 B
Si societatis.pro socio. li.4.co.817 B
Si socrus tua.de iure dot. li.5.co.990 B
Si solennibus.de fide instru.li.4.column. 721 A
Si soluere tibi.de nouat.& deleg. li.8.co. 1911 D
Si soror tua.de collationibus.li.6.colum. 1239 A
Si sororem tuam.de his qui accu. nõ pos. li.9.co.2000 B
Si sororis.qui dare tut.vel cura.pos.li.5.c. 1085 C
Si sorori.de iure delibe. li.6.co.1326 A
Si status controuersiam.de ord.cog.li.7.c. 1572 B
Si status tibi.de euict. li.8.co.1930 A
Stipulatio.de iure dot. li.5.co.983 C
Si sub specie.de postulan. li.2.co 270 B
Si successione.de reuocan.his quæ.li.7.c. 1763 C
Si sui iuris.de acto.à tuto.seu cura.dan. li. 5.co.1144 A
Si sunt qui.debit.vend.pig.impe.non pos. li.8.co.1862 C
Si super possessione.de transact. li.2.co. 247 B
Si superstite.de dolo malo.lib.2.columna 342 B
Si tabulas testamenti.si ex fal.instru. li.7. co.1694 C
Si de bonis.de iure delibe.lib.6.columna 1324 C
Si te donatam.de fideicommis.lib. li.7.c. 1520 B
Si te & filios.de ingenuis ma. li.7.colum. 1548 A
Si te expilasse.ex quib.cau.infa.irro. li.2. co.295 A
Si te in vacuam possef. de dona. inter vir. & vxor. li.5.co.1034 A
Si te manumissum.de remiss.pign.li.8.co. 1851 B
Si te non remittente.de precario. li.8.co. 1797 B
Si te parens.de suis & legi.libe. li.6.co. 1461 C
Si tempore.de ope.libe. li.6.co.1200 C
Si testamento.de impub.& aliis substit. li. 6.co.1300 D
Si testamentum.de testamen.li.6.colum. 1266 C
Si testamentum.de institu.& substitu.lib. 6.co.1296 D
Si testator codicillis.de his qui sibi adscri, in test. li.9.co.2079 A
Si tibi controuersia.de testibus. li.4.co. 696 B
Si tibi de Carbo.edic. li.6.co.1231 B
Si tibi liberam.de euict. li.8.co.1932 D
Si tibi notarium.de pig.& hypo. li.8.co. 1824 C
Si tibi pater.de testamen.tute. lib.5.co. 1073 A
Si tibi per furtum.de noxalib.actionibus. li.3.co.611 C
Si tibi pupillorum.manda.vel.con. li.4.c. 805 B
Si tibi quæ.de loca.& condu. li.4.colum. 904 B
Si tibi res proprias.de donat.ante nupt.li. 5.co.922 B
Si tibi seruitutem.de serui.& aqua.li.3.co. 577 A
Si tibi seruitutis.de liber.cau.li.7.colum. 1562 C
Si tibi testamento.de lib.cau. li.7.colum. 1560 C
Si dotas.de inoffi.dona. li.3.co.534 B
Si tradita sunt.de his qui à non do. li.7.c. 1540 B
Si traditio.de actionibus emp.& ven. li.4. co.871 A
Si transactionis.de non numera.pecu.lib. 4.co.768 A
Si res tutelæ.qui numero tute.se excu. li. 5.co.1154 D
Si tu & collega. de magistratibus conuenien. li.5.co.1176 B
Si tuis nummis.de oper.libe.li.6.column. 1204 A
Si tutor ancillam.de necessa.ser.hered.in- stit. li.6.co.1307 C
Si tutor nominatus.de excusa.tuto. li.5.c. 1150 C
Si tutor petitus.de peri.tuto.& cura.li.5.c. 1110 C
Si tutor pupillam.si quis eã cu. tut. fu.co. li.5.co.1044 A
Si tutor tuus.de seruo pign.dat.ma.li.6.c. 1538 A
Si tutor tuus.in quib.cau.in integ.resti.li. 2.co.376 C
Si tutor vel curator.de interdi.ma.li.5.co. 954 C
Si tutores pupillus.de compensa. li.4.co. 778 A
Si tutores testamento.de testamen.tute.li. 5.co.1071 C
Si tutoris.de admi.tut. li.5.co.1102 C
Si Valerianus.de restitutionibus mili.li.2. co.392 B
Si velut.de compensa. li.4.co.778 C
Si vendidisset.si antiquior cred. pig. ven. li.8.co.1846 C
Si venerabilis.de episcop.& cleric.li.1.co. 61 C
Si veritas.de fideicom. li.6.co.1398 B
Si vero contigerit.de iudic. lib.3.colum. 453 A
Si verò dominus.de hæret.& Manich. li. 1.co.115 A
Si vestram.de inge.ma. li.7.co.1549 C
Siue apud acta.de transact. lib.2.columna 258 B
Siue cum nupsisses.de seruo pign.dat.ma. li.7.co.1537 B
Siue emancipatis.de donationibus. li.8.c. 1968 D
Si ex iure.ne fideiuss. vel manda.dot. den- tur. li.5.co.1052 B
Siue ex testamento. de in litem dam. tut. vel cura. li.5.co.1120 B
Siue fuerit.de vsucap.pro donato. li.7. co.
Siue initio.de codicillis. li.6.co.1363 B
Siue in libertatem.de euict. li.8.columna 1928 A
Siue negotiorum.vi bon.rapt.li.9.colum. 2093 B
Siue pars.de dilationibus. li.3.co.472 A
Siue possessi.de euict. li.8.co.1928 D
Siue possidetis.de probationibus.li.4.co. 690 B
Siue pro fratre.de negotiis gestis.li.2.co. 321 C
Siue serui sint.an seruus pro suo fact. li.4. co.673 B
Siue seruum.de noxalibus actionib.li.3.c. 610 B
Siue seruus.de noxalib.actionib. li.3.co. 611 A
Si vicinis.de nup. li.5.co.934 B
Si vi fluminis.de religio.& sumpti.fu.li.3. co.615 B
Si vindicari.de pœnis. li.9.co.2122 B
Si vineæ quas mater.de præscript.lon.tẽ- po. li.7.co.1602 B
Si virgis.de emenda.ser. lib.9.columna 3053 B
Si viua mater.de bonis mater.&mater.ge, li.6.co.1489 C
Si vi vel metu.de his quæ vi metúsve cau, li.2.co 334 B
Si vltra hoc.de fideiussorib.& manda.li.8. co.1904 C
Si vniuersæ.de lega. li.6.co.1372 A
Si vnquam.de reuo.don. li.8.co.1988 D
Si vnus ex his.de dona.inter vi.& vxo. li. 5.co.1036 D
Si vnus de septem.de testamen. li.6.co. 1267 B
Si vnus ex litigatoribus.si penden. appel. li.7.co.1744 A
Si voluntate tua.de rescin.ven. li.4.col. 836 C
Si voluntate.de dot.promis. li.5.columna 980 A
Si voluntate.de fideicommis.liber. li.7.c. 1517 D
Si vos paternæ.si minor ab hereditate se abstineat. li.2.co.373 A
Si vsumfructum.si secundo nup.mul. li.5. co.978 A
Si vsuras.de vsuris. li.4.co.789 C
Si vsusfructus.de vsuf.& habita. li.3.co. 561 A
Si(vt nunc adseueras)si pign. conuen.nu, me. li.8.co.1867 C
Si vt allegas.si aduersus creditorem.lib.2. co.372 B
Si vt allegas.an seruus pro suo fa.li.4.col. 671 B
Si vt allegas.ad leg.Falci. li.6.co.1438 B
Si vt allegas.de exculat.tuto.li.5.columna 1149 A
Si vt allegatis.de inoffi.dona.li.3.colum. 531 B
Si vt allegas latrocinantem.ad leg.Corn. de sica. li.9.co.2055 B
Si vt manus.si ser.expor.ven. li.4.colum. 871 B
Si vt proponis.de rei vindic.li.3.columna 553 A
Si vt proponis.de condict.ob.causam.lib. 4.co.648 B
Si vt proponis.j.de nup. li.5.co.933 A
Si vt proponis.ij.de nup. lib.5.columna 933 C
Si vt proponis.de donat.inter vir.&vxor. li.5.co.1025 C
Si vt proponis.de confirman.tuto.li.5.co. 1074 C
Si vt proponis.si tutor vel cura.fal. alleg. excusat.sit. li.5.co.1152 B
Si(vt proponis.)de seruo pign.dat.ma. li. 7.co.1536 D
Si(vt proponis)præs.quomo.& quan.li.7. co.1645 B
Si(vt proponis)præses.quomo. & quãdo. li.7. ibidem.C
Si(vt proponis) rerum.de execu. rei iudi. li.7.co.1685 C
Si(vt proponis) suspensa. quando prouo. non est necef. li.7.co.1733 D
Si vt proponis cum.de lib.exhiben.li.8.c. 1796 A
Si vt proponis socius.de ædif.priu. li.8.c. 1798 D
Si vt proponis fundum.de fideiu. & man, li.8.co.1903 C
Si vt proponis causa.si reus vel accu.mor. fu. li.9.co.2017 B
Si vt proponis bona.de bon.prosc rip.li.9, co.1125 B
Si veteris instrumento.de fide instru.li.4, co.708 D

Nouem priorum librorum Codicis.

Si vxor pro marito. ad senatuscon. Vell. li.4.co.754 B
Si vxor tua.de bon.auct.iu.poss. li.7.co. 1754 C
Si vxor tua.de pigno.& hypo.li.8.colum. 1820 B
Si vxor tua præsidi.si vendi.pign.aga.li.8. co.1864 B
Si vxorem.de conditionibus infer.&c. li. 6.co.1420 B
Societatem.pro socio. li.4.co.815 C
Sola temporis.de long.temp.præscri. li.7. co.1579 C
Solam testationem.de testibus. li.4.co. 697 B
Solennibus.de rei vin. li.3.co.560 A
Solita prouidentia.de remiss.pig.li.8.co. 1854 B
Solo obsequij.de liber.cau. li.7.columna 1562 C
Solutione adseuerāti. de solut. & liberat. li.8.co.1921 B
Sororem fratris.de his quib.vt indig,li.6. co.1358 B
Spem eorum.quæ res pig.oblig.pos. li.8. co.1832 B
Spem futuræ.de donationibus. li.8.co. 1969 A
Statuas sepulchro.de religios.& sumptib. fu. li.3.co.617 A
Statui ingenuæ.de inge.manu. lib.7.co. 1550 B
Statuimus hoc.de episcop.audien.li.1.co. 109 A
Statuimus vt nullus.de episc.& cleri .li.1. co.84 B
Statuliberis datam.de testamen.ma. li.7. co.1513 A
Statum tuum.de fide instru.li.4.columna 710 C
Statutis generalibus.de sent. ex breuicul. recit. li.7.co.1652 C
Stellionatus accusatio.de crimstel. li.9.co. 2094 A
Stipẽdia retineri.de execu.rei iudi. li.7.c. 1685 B
Studentibus nobis.de offic.præf. vrbi. li. 1.co.190 D
Studiorũ labor. de adsessoribus & dome. li.1.co.205 A
Sub prætextu.j.de transactionibus. li.2.c. 253 B
Sub prætextu.ij.de transactionibus.li.2.c. 259 A
Sub prætextu.de heredi.actio. li.4.co. 677 A
Subscriptio filij.de libe.cau. li.7.column. 1563 B
Sub specie nouorum.de re iudi. lib.7.co. 1683 A
Subtracto furto.de fur.& ser.corrup. li.6. co.1188 B
Successores eius.de solu.& liberat. li.8.c. 1916 C
Successores legata,ad leg.Falci. li.6.co. 1440 B
Successionum varietas.finium regun.li.3. co.606 B
Suggerẽte magnificẽtia.de offi. eius qui. li.1.co.104 D
Suggestionem.de aduoca.diuer. iudicum. li.2.co.281 B
Suggestioni.de verbo.& rer.sig. li.6.co. 1381 B
Summa sententia.de in litem iuran. li.5.c. 1133 C
Sumptus in pupillum.de admini.tuto.lib. 5.co.1094 C
Suo potius.si mater indemni.pro. li.5.co. 1121 B
Super annali.de annal.except.li.7.colum. 1634 D
Super chirographariis. si certum pet.li.4. co.638 B
Super delictis.de relationibus. li.7.col. 1699 B
Super empti.de euict. li.8.co.1929 B
Super hypothecis.de pig.& hypo. li.8.c. 1825 B
Super longi tẽporis. de præscript. longi. temporis. li.7.co.1604 C
Super rebus. de contrahen. empt. & ven. li.4.co.824 C
Super statu.de quæst. li.9.co.2105 B
Superuacuam.de temp.in integ.rest.lib.2. co.403 A
Superuacuam obseruationem.de his quæ poe.no.in testa.relin. li.6.co.1387 A
Superuacuam veterũ. depositi vel contra. li.4.co.802 C
Supplicare causa.vt lit.pen. lib.1.columna 171 B
Suspectos tutores.de suspect.tuto.li.5.co. 1118 C
Suum heredem.de iure delibe. lib.6.co. 1325 C
Suus heres.de repu.vel absti,here,li.6.co. 1343 B

T

Talis de antiquo.de his quib.vt indig. li.6.co.1360 B
Tam dementis.de episcop.audien.li.1.co. 111 C
Tamdiu societas.pro socio.li.4.columna 817 C
Tam mandatori.de non numera.pecunia. li.4.co.768 A
Tanta circa nos. de veteri iure enuclean, li.1.co.151 A
Tempora fatalium dierum. de tẽporibus & reparat.appel. li.7.co.1723 C
Temporales actiones.quando liber. prin. dar. li.1.co.170 B
Temporalibus.de vxoribus militum, li.1. co.396 B
Tempore contractus. de pact. inter emp. & ven.compo. li.4.co.869 D
Temporis quod.de periculo, tut, & cura. li.5.co.1110 D
Tempus expeditionis. quibus non obii. lon.temp.præscri. li.7.co.1609 A
Terminato.de fructib.& li.expen. li.7.c. 1680 A
Testamenta omnia.de testamen. li.6.co. 1269 C
Testamenti factione.de inoffi.test. li.3.c. 514 B
Testamenti tabulas.quemadmo.test.aper. li.6.co.1345 D
Testamento iure.de impub. & aliis substi. li.6.co.1300 C
Testamento matres. de confirman. tuto. li.5.co.1073 D
Testamento tutor.de excusa.tuto.li.5.co. 1147 B
Testamentum militis.de inoff.testa.li.3.c. 514 C
Testamentum non.de testamen. lib.6.col. 1269 B
Testandi causa.de testamen.lib.6.colum. 1267 C
Testes serui.de testa. li.6.co.1263 B
Testium facilitatem.de testibus. li.4.co. 703 B
Titius si cum.de oper.liber. li.6.colum. 1204 C
Titulis non precedentibus.de seruis reis. manumit. li.7.co.1538 C
Titulos qui.de off.comitis Orientis. li.1. co.196 B
Totius minoris.de offi.quæstoris.li.1.co. 193 B
Traditionibus&vsucapionibus.de pactis. li.2.co.234 B
Traiectitiæ quidem.de nauti.fœno.li.4.c. 796 A
Traiectitiam.de vsuris. li.5.co.794 D
Transactio nullo.de transactionibus. li.2. co.264 A
Transactione finita. de transactionibus. li.2.co.259 B
Transactione matris. de transactionibus. li.2.co.257 C
Transactionem quæ. de transactionibus. li.1.co.262 C
Transactionis placitum.de transact.li.2.c. 246 C
Tranligere vel pacisci.de transact.li.2.co. 252 C
Tres denunciationes. quomodo & quan. li.7.co.1650 A
Tres tantummodo.de epis.audien.li.1.co. 101 D
Tres tantummodo.de offic.præto.li.1.co. 197 C
Tunc conuenit.de accusat.& inscrip.li.9. co.2008 B
Turres noui.de operib.pub. li.8.columna 1813 C
Tutelæ actio.arbi.tute. li.5.co.1129 C
Tutelæ actione.de testamen.tute.li.5.co. 1073 B
Tutelam administrare. quãdo mulier tut. off.fung.po. li.5.co.1087 C
Tutelam pupillorum.de admini.tuto.li.5. co.1096 A
Tutor filiorum.de sen.pas.lib.9.columna 2131 B
Tutor licet.de admini.tuto.lib.5.columa 1099 B
Tutor post puberem.arbi.tute. li.5.col. 1129 B
Tutor qui,de tuto. vel cura. qui satis non de. li.5.co.1115 D
Tutorem quondam.arbi.tute. li.5.colum. 1128 B
Tutorem vel curatorem.de vsur.pupil. li. 5.co.1137 B
Tutores debita.de admini.tuto. lib.5.co. 1097 C
Tutores etiam Græcis.de testamen.tute.li. 5.co.1073 C
Tutores nominatos.de excusat.tuto. li.5. co.1149 C
Tutores qui necdum.vt causę post puber. adsit tutor. li.5.co.1122 D
Tutor quos. si tutor vel cura. fallis alleg. excusat.sit. li.5.co.1152 B
Tutores tutelæ.arbi.tute. li.5.co.1128 B
Tutores vel.de admi.tuto. li.5.columna 1103 A
Tutoribus vel curatorib. de pericu. tuto. & cura. li.5.co 1110 B
Tutoris officium.quãdo tut.vel cura.esse desi. li.5.co.1143 B
Tutoris tui.ad leg.Iul.de vi pub. lib.9.co. 2045 B
Tutori vel curatori.de nego.gest.li.2.co. 329 B

V

Vbi adhuc.de iure dot. li.5.co.995 B
Vbi auiarum.de suis & legi.liber.lib. 6.co.1464 C
Vbi aut vis.vbi de possef.agi opor.li.3.co. 486 C
Vbi falsi examen.ad leg.Cor.de fal.lib.9. co.2076 B
Vbi pactum.de transact. li 2.co.264 C
Vectigalia quęcunque.de vectiga.& com miss. li.4.co.885 A
Vectigalia noua. vectiga. noua insti. non posse. li.4.co.886 C
Velamento absentiæ,de postulan. li.2.co. 271 A
Velles necne.de reuo.do. lib.8.columna 1987 B
Velut castrense peculium.de adsessoribus & dome. li.1.co.206 A
Venales sententias. quando prouo. nõ est necess. li.7.co.1735 C
Venditi actio.de actionib.emp. & ven. li. 4.co.851 B
Venditi actionem. de actionib. empti & ven. li.4.co.850 A
Venditio quidem.de prædiis mino.li.5.c. 1163 A
Venditionem ob tributorũ. si prop. pub. pensi.ven.fue.eccle. li.4.co.843 A

Index legum.ix.librorum priorum Codicis.

Venditiones.de his quæ vi. metúſve cau. li.2.co.339 B
Venditiones etſi.de contrah. emp.& ven. li.4.co.818 B
Venditioni ancillę.de vſucap.pro emptore. li.7.co.1583 B
Venditor factum.de reſcin.ven. li.4.co. 838 B
Venditrici.de reb.alie.non alie. li.4.co. 861 C
Venia edicti.de in ius voc. li.2.columna 221 C
Veterum ambiguitatē.ad ſenatuſcō.Vell. li.4.co.760 B
Verba ſuperflua.de donationib. li.8.co. 1983 D
Verba teſtamenti.de teſtamen. li.6.co. 1265 B
Verba teſtamenti.de fal.cau.adiect.leg.li. 6.co.1414 B
Verbis teſtamenti.de vſuf.& habita. li.3. co.561 B
Verbum præcibus.ex quib.cau.infa. irro. li.2.co.296 C
Verbum volo.de fideicom. li.6.columna 1391 B
Veſtium auri.de reſcin.ven. li.4.columna 841 A
Veteranis qui.quando prouo. non eſt neceſſ. li.7.co.1736 B
Veterem dubitationem.de auct. præſtā. li.5.co.1142 B
Veteres circuitus.de adopt. li.8.columna 1947 A
Veteris iuris.arbi.tute. li.5.co.1129 D
Veteris iuris dubitationem.de præto.pig. li.8 co.1848 B
Veteris iuris.de contrahen.ſtip. lib.8.co. 1887 B
Vetuſtiſsimam obſeruationem. de iur.do mi.impe. li.8.co.1868 D
Viam veritatis.de loca.& condu. li.4.co. 897 C
Vi bonorum.vi bo.rapt. li.9.co.2092 B
Vice donatricis.de donationibus. li.8.co. 1969 C
Viduæ intra.de nup. li.5.co.937 B
Vi pulſos.vnde vi. li.8.co.1779 B
Viri illuſtres.de offic.magiſt.milit. li.1.c. 192 A
Viros clariſsimos. de excuſationib⁹ tuto. li.5.co.1151 C
Vis eius.de probationibus. li.4.columna 690 A
Vitia poſſeſsionum. de acquiren. & retinen.poſſ. li.7.co.1598 B
Vitrico priuigni.communia de ſucceſ. li. 6.co.1483 A
Vltra modum.de actionibus emp. & ven. li.4.co.855 B
Vniuerſa bona.in quib.cau.pig. li.8.co. 1826 C
Vniuerſa reſcripta.de precib.impe. offer. li 1.co.166 C
Vniuerſa reſcripta.de diuer.reſcrip.li.1.c. 178 C
Vniuerſi fiduciam.vbi.cau.fiſ.agan.li.3.c. 501 D
Vniuerſi prouinciales.de vectiga.& commiſſ. li.4.co.883 D
Vniuerſis ſimus.de precib.impe.offi.li.1.c. 168 B
Vniuerſis tam legionibus. de hereditatibus decurio. li.6.co.1507 D
Vniuerſas terras.ne rei domi.vel templ.li. 7.co.1617 C
Vnus ex multis.de diſtract.pig. li.8.co. 1861 C
Vnus indiuiduum.in quib.cau.ceſſ. long. temp.præſcrip. li.7.co.1697 C
Vnuſquiſque ſobolem.de infan.expoſi.li. 8.co.co.1959 D
Vnuſquiſque procurator.ad le.Iul. repet. li.9.co.2085 C
Voluntariæ tutelæ.de excuſa.tuto.li.5.co. 1147 D
Voluntas patris.de fideicommiſſ. li.6.co. 1389 B
Voluntatis defuncti.de fideicommiſſ.li.6. co.1390 B
Vſucapio non præcedente.de vſucap. pro herede. li.7.co.1587 B
Vſucapio.de pignoribus & hypot.li.8.co. 1818 B
Vſufructu.de vſuf.& habita.li.2.columna 562 B
Vſufructu matri.de vſufructu & habita.li. 3.co.564 B
Vſuræ in depoſiti.depoſi.vel con.li.4.col. 796 C
Vſuræ per tempora.de vſuris. li.4.column. 784 A
Vſuras emptor.de vſuris. li.4.columna 780 C
Vſuras quæ.de ſolut.& liberat. lib.8.co. 1915 C
Vſucapionem.de vectiga.& commiſſ.li.4. co.884 D
Vt creditor.de probationibus. li.4.co. 683 C
Vt debitum.de heredi.actio li.4.column. 677 B
Vtere viri. de prædiis & aliis rebus mino. li.5.co.1167 B
Vtili ratione.de defen.ciui.lib.1.columna 211 C
Vt in die.de feriis. li.3.co.475 A
Vt inter abſentes.de inutilib.ſtip. li.8.co. 1891 B
Vt inter diuinum.de ſacroſan.eccle.li.1.c. 49 B
Vt inteſtato.de ſuis & legi.libe. li.6.co. 1461 D
Vti poſſidetis.vti poſſidetis.li.8.columna 1797 A
Vt legis Fabiæ.ad leg.Fab.de pla. li.9.co. 2064 B
Vt liberis.de collationibus. li.6.columna 1243 C
Vt nemini.de collationibus.li.6.columna 1248 B
Vt nullo modo.de vſuris. li.4.co.794 B
Vt perfectius omnibus. de annali excep. li.7.co.1937 D
Vt prophanos.de paganis & ſacrif.li.1.co. 130 D
Vt reſponſum congruens. de tranſactionibus. li.2.co.251 B
Vtrum nepos.vbi pupil.educa.deb. li.5.c. 1123 C
Vt teſtamentum. quemadmo. teſta.aper. li.6.co.1345 C
Vt verborum inanium. qui admit. ad bonor.poſſ. li.6.co.1220 B
Vt vnius pœna.ad leg.Iul.repet. lib.9.co. 2084 A
Vt vxori pro dote. ne pro dote mulieris &c. li.5.co.1054 A
Vxori parui.de lega. li.6.co.1373 B
Vxor quæ.de repu. li.5.co.1040 A
Vxor tua, familiæ ercif. li.3.co.582 B
Vxor tua ſi.de his qui accu.non poſ. li.9. co.1996 A
Vxorem libertam.de nuptiis. li.5.columa. 936 B
Vxoris abortu.de poſthumis hered.inſti. li.6.co.1319 A

Z

Zenodorus.ad ſenatuſcon.Mace. li.4. co.745 A

Indicis legum finis.

INDEX

Index materiarum.ix.priorum librorum Codicis.

INDEX EORVM QVAE *adnotatu digna ſunt in gloſſematis.ix.priorum librorum Codicis.*

A

Abbas an debeat de caſſania iurare, vel ſyndic⁹ monaſterij. lib.2.co. 427 C
Abigei qui ſunt.li.9.co. 2098 C
Abolitio eſt licentia deſiſtendi ab accuſatione. lib.9.columna 2031 A
Abolitio generalis, legitima, & priuata, quæ ſunt. li.9.co.2110 C
Abolitio habetur tribus modis. li.9.co. 2100 D
Abolitio quid ſit. lib.9.columna 2109 A
Abſens damnari poteſt. lib.9.columna 2100 D
Abſentem defendere nemo cogitur inuitus. li.3.co.485 D
Abſentium cauſa reipublicæ bona an venditi poſſint. li.2.co.394 D
Abſolutus in ciuili, poteſt conueniri in criminali. li.9.co.2090 A
Abſoluti ſemel an poſſint condemnari.li. 9.co.2042 C
Abſoluere quis poteſt, qui damnare non poteſt. li.3.co.497 D
Abſoluit nemo,qui condemnare non poteſt,vt intelligatur. li.1.co.84 A
Acceptilatio eſt imaginaria ſolutio.li.8.c. 1921 C
Acceptum ferens poteſt ex multis cauſis reſtitui. li.8.co.1922 D
Acceſſorium durare non poteſt ſine principali.li.4.co.797.D.in gl. Nec ſequitur ſuum principale vbi non eſt eadem ratio.1166 B
Accipiti.facit. lib. 4. column. 811.C.in glo.f
Accuſij magnus error, 1698.C.in margine.
Accuſari ſimul quot malefactores poſſint ab eodem. li.9.co.2016 D
Accuſare volens duos adulterij, quo ordine vti debet. li.9.co.2027 D
Accuſator an teneatur ſe ſemper inſcribere ad pœnam talionis.lib 9.column. 1995 C
Accuſator & accuſatus qualiter citari debent. li.9.co.2003 B
Accuſatio eſt multis interdicta. lib.8.co. 1993 B
Accuſatio vnius,an permutatur pluribus. li.9.co.2002 D
Accuſationis deſertæ pœna eſt quinquæ librarum auri. li.3.co.500 C
Accuſationem deferens ſine abolitione, an incidat in Turpillianum. lib.9.co. 1997 B
Accuſationem deferens ratione promiſſionis ſibi factæ, ad illam non redit etiam promiſsione non ſeruata.lib.9.co. 2113 D
Accuſationes criminum quanto tempore tollantur. li.9.co.1072 C
Accuſationes duas an poſsit quis inſtituere. li.9.co.1999 D
Accuſatus ab vno ſuper vno crimine, an poſsit ab alio ſuper eodem accuſari. li. 9.co.2006 A
Accuſatus citatus non veniens,quomodo puniatur. li.9.co.2003 C
Accuſatus tranſigens, an poſsit dirum repetere. li.2.co.338 D
Acephali qui dicantur. lib.1.column. 120 A
Acrimonia vnde dicitur. lib.1.column. 25 A
Acta quæ dicantur. li.1.co.45.D.in.glo.t verſu.1.&.45.D.in gl.e
Actio ad exhibendum non competit,niſi interſit pecuniariter. li.3.co.612 C
Actio ad exhibendum vtilis an aliqua ſit. li3.co.613 D
Actio ad exhibendum arbitraria eſt.li.3.c. 614 C
Actio aliter dicitur incipere in ſtipulatione poſt mortem, & aliter in legato.li.4. co.666 A
Actio bonæ fidei, & actio ſtricti iuris, differunt. li.3.co.614.D.in gl.r
Actio ciuilis incerta,quæ. li.4.co.892.A in mar.
Actio ciuilis an prejudicet criminali.li.9. co.2088 D
Actio de conſtituta pecunia,in quibus ſit priuilegiata. li.4.co.681 D
Actio de dolo aliquas actiones ſecum admittit. li.2.co.340 D
Actio de peculio datur in quantum eſt locupletatum, & non in plus, in certis caſibus. lib.4.column.739.D.in gl.o
Actio directa & contraria vtro citroque eſſe ſolent. lib.4. column. 815.D in gl.g
Actio ex ſtipulatu pro dote,quinque ſpecialia habet. li.5.co.1005 D
Actio famoſa an poſsit in partem dari.lib. 2.co.342 D
Actio finium regundorum quando & vnde naſcitur. li.3.co.607 D
Actio funeraria contra quos competat.li. 4.co.676 C
Actio hypothecaria eſt realis. li.8.colum. 1861 A
Actio hypothecaria quanto tempore duret. li.4.co.662 B
Actio in factum ex edicto de alie. mu.iudi.&c.vt locum habeat,tria ſunt neceſſaria. li.2.co.407 D
Actio in factum ad redhibendum, datur in quinque caſibus. li.4.co.880 A
Actio in factum in multis habet locum. li.4.co.891 A
Actio locati non habet locum in aduocato,nec in menſore. lib.4.column. 640 C
Actio neg.geſt.vnde naſcitur.li.2.co. 324. in gl. Actionem. l. ſi pecuniam.de neg. geſt.
Actio per alterum non quæritur regulariter. li.4.co.859 C
Actio per litis conteſtationem diuiſa non redintegratur. li.8.co.1903 A
Actio perſonalis ſcripta in rem, præſcribitur longo tempore. libr.2.columna 335 A
Actio perſonalis pro vſufructu cōpetens, quanto tempore tollatur. li.3.columna 569 D
Actio perſonalis.x.vel.xx.annis aliquando tollitur. li.3.co.570 D
Actio perſonalis ex teſtamento, quanto tempore tollitur. libr.7.columna 1636 A
Actio pignoratitia eſt perſonalis. li.4.co. 729 D
Actio pignoratitia quando naſcitur, & ex quo tempore currit præſcriptio.li.7.c. 1636 D
Actio poteſt hodie dari ex contractu dum inito. li.4.co.890 C
Actio præſcriptis verbis vbi habet locū. li.4.co.890 D
Actio prima non nouatur per ſententiam. li.7.co.1689.A.in gl.c
Actio pro ſocio quando incipit competere. li.7.co.1635 D
Actio pro ſocio,quando naſcitur. li.4.co. 817 C
Actio protutelæ,contra quem datur. li.2. co.322.C.in gl.y
Actio qualiter ſumitur. lib.1.columna 37 C
Actio quandoque datur in qtintupluꝫ. li.7.co.1541 A
Actio quandoque ipſo iure per pactum tollitur. li.2.co 246 D
Actio quandoque naſcitur ex contractū dudum inito. li.5.co.1094 D
Actio quanto minoris,& ex empto, differunt. li.4.co.853 B
Actio quod metus cauſa,qualis eſt,& contra quem datur. li.2.co.335 A
Actio rerum amotarum eſt pœnalis. li.5. co.1054 B
Actio rerum amotarum quando detur. li. 5.co.1053 D
Actio tranſit ipſo iure de vno fideicommiſſario in alium. libr.6.columna 1431 C
Actio vi bonorum raptorum in heredem non datur etiam in eo quod ad eum peruenit. li.9.co.2092 D
Actio vtilis,& directa.differunt. lib.6.co. 1373 A
Actio vtilis datur in ſex caſibus ſine ceſſione. li.6.co.1373 A
Actio vtilis in aliquibus caſibus ab initio datur ſine ceſsione. lib.4.columna 659 A
Actionis ceſsio ex tribus præſumitur ſimulata. li.2.co.315 D
Actionis cuiuſlibet an poſsit fieri ceſsio. li.4.co.829 D
Actionis directæ & vtilis an ſit eadē ſubſtantia. li.4.co.669 A
Actionis nomen, officium iudicis continet. li.4.co.829 C
Actioni hypothecariæ quanto tempore præſcribitur ab emptore. li.7.colum. 1611 D
Actionem cedere & mandare differunt.li. 4.co.659 C
Actionem directam habens, ſi concurrat cum habente vtilem ad agendum, vter præferetur. li.8.co.1910 C
Actionem mouens, intra bimeſtre litem conteſtari debet. lib.8.columna 1907 D
Actione legis Aquiliæ conuentus ſi demendacio conuincitur, in duplum punitur. li.3.co.580 D
Actione protutelæ tenetur, qui nec eſt, nec eſſe poteſt tutor. lib.5.columna 1120 D
Actione vtili qui tenetur,an ſit obligatus. li.4.co.659 D
Actiones aliquæ non tolluntur tempore. li.7.co.1635 B
Actiones an & quando dentur heredibus & in heredes. li.4.co.679 B
Actiones contrariæ quandoque dantur ad idem. li.8.co.1984 B
Actiones contrarias non poteſt quis exercere. li.4.co.815.D.in gl.g
Actiones ex contractu tranſeunt ad heredes. li.1.co.229 C
Actiones in rē vniuerſales ſunt quatuor. li.7.co.1620 D
Actiones mixtæ quanto tempore durant. li.7.co.1607 C
Actiones olim erant perpetuæ. li.7.col. 1618 D
Actiones locis immobilium computātur. li.2.co.378 A
Actiones perſonales priuilegiatæ.li.8.co. 1838 A
Actiones perſonales.xxx.annis durant.li. 4.co.608 B
Actiones quædam perſonales tolluntur breui tempore. li.7.co.1610 B
Actiones reales facilius quæruntur per alterum quàm perſonales. li.4.co.742. C.in gl.k
Actiones reales ſunt decem.li.7.columna. 1620 D

Index materiarum

Actiones sunt in multiplici differentia. li.2.co.co.327 D
Actiones renocatoriæ sunt quatuor. li.6. co.1225 B
Actionem diuidēdarum beneficium,quibus datur. li 8.co.1894 C
Actore nō probante quandoque cogitur reus se defendere. li.4.co.722 D
Adam si viueret, non posset contrahere matrimonium. li.5.co.937.B.in gl.c
Ademptio est duplex. lib.6.columna 1355 C
Adfinitatis definitio. lib.5.columna 932 D
Adire & immiscere differunt. li.2.colum. 373 A
Adire hereditatem videtur, qui domum patris post mortem inhabitat. li.2.co. 373 C
Administrator negligens punitur. li.6.c. 1183.B.in mar.& in gl.
Adoptio potest fieri de aliquo in fratrem. li.6.co.1288 C
Adferor libertatis quis dicatur.lib.7.col. 1566 B
Adultera si non accusetur intra tempus certum,potest se præscriptione tueri. li. 9 co.1026 C
Adulterium an committatur cum meretrice. li.9.co.2033 D
Adulterium non sit sine dolo.li.5.colum. 1030 A
Adulterium, stuprum,& incestus,quid significent. li.9.co.2023 B
Adulterij accusator per multas exceptiones repellitur. li.9.co.2036 D
Adulterij accusari potest vxor etiam constante matrimonio. li.9.co.2028 D
Adulterij pœna capitalis erat. lib.9.co. 2028 B
Aduocarus an debeat pro vno salario præstare patrocinium in causa appella.li.4. co.641 C
Aduocatus an teneatur appellationis causam sine nouo salario agere.li.5.colum. 1123 B
Aduocatus cum eliente contrahere non potest. li.2.co.272 D
Aduocatus stare,iudex sedere debet. li.2. co.274 B
Aduocati,actores vocantur. li.2.column. 315 A
Aduocati error vsquequo posit corrigi. li 2.co.289 C
Aduocati fisci quæ salaria olim habebāt. li.2.co.283 C
Aduocati salariū qua actione potest peti. li.4.co.640 A
Aduocato quando sit salarium præstandū. li.4.co.640 C
Aduocati salarium ad heredem transmittitur. li.2.co.279 D
Aedificij facti in alieno solo ex propria materia,cuius est possessio. li.3.colum. 549 D
Aemus mons. lib.7.colum.1712.B.in mar.
Aequalitas seruanda est. lib.2.columna 365 D
Aequipollentium quid fiat,nihil refert.li. 6.co.1292 D
Aes alienum & proprium. lib.4.columna 663 D
Aestimatio in dubio facit emptionem. li. 5.co.992 A
Aetates mundi sex. lib.1.colum. 19 A
Affectus sine effectu punitur. li.6.colum. 1194.D.& li.9.co.2021 A
Affinitatis definitio. libr.5.columna 932 D
Afflictio non est afflicto danda. li.9.co. 1192.D.& li.9.co.2123 B
Agere quandoque quis compellitur. li.3. co.463 C
Aggressor quando occidi possit.lib.9.co. 254 D
Agrum per alienum transire an liceat.lib. 3.co.577 A
Aliena res si obligetur,an teneat obligatio. li.8.co.1830 A
Alienare,generale verbum est. lib.6.co. 1505 D
Alienans rem prohibitam alienari, an trāsferat dominium. li.4.co.649 C
Alienam rem possum vendere, sed non seruum alienum manumittere. li.4.co. 877 B
Alienatio quid sit.c.de fun.do.l.j.
Alienatio à principio inualida,quādoque validatur. li.8.co.1969 D
Alienatione prohibita, videtur prohibitus omnis actus per quem fit translatio dominij,&c. lib.4.colum.864.B.in mar.
Alimenta an sint præstanda per eum qui negat aliquem filium. lib.8.columna 1939 C
Alimenta sunt ingratis deneganda. li.5.c. 1057.C.in gl.e
Alimenta sunt parētibus & patronis præstanda. li 4.co.734 D
Alimentare nihilo minus debet ecclesia eum qui illi domum suam ea lege dedit,etiam si domus paulo mox comburatur. li.4.co.909 B
Alimentorum petitio aliqua habet singularia. li.5.co.1124 C
Alius alia aliud, dictio est implicatiua similium. li.6.colum.1180.C.in mar.sublite.p.
Allodij sui esse rem primo adserens, an possit postea dicere se in feudū habere. li.4.co.1549 D
Alterum de tribus quandoque dicitur.li. 1.co.117.D & li.6.co.1190 A
Amor descendit. li 3.co.517 A
Amore vehementius nihil est.li.7.colum. 1581 A
An pro & quandoque ponitur. lib.6.co. 1380 D
Ancilla ab hostibus liberata an sit domino restituenda. li.8 co.1955 A
Ancilla si detur in dotem, soluto matrimonio cuius erit partus. lib.5.columna 1047 C
Ancilla sub conditione libera,si ante condītionem pariat: an sint filij eius serui vel liberi. li.7.co.1517 C
Angariæ,quæ. li.1.co.28 A
Annona & capitatio sunt tributa. lib.co. 208 A
Annoratio quid sit. lib.1.colum.27.C.& 178 D
Annotari bona quid sit. lib.9.columna 2100 D
Annotatus quis dicatur. lib.7.columna 1742 D
Annotatus si postea compareat,super quo audietur. li.6.co.2101 D
Annua ad agendum,perpetua sunt ad excipiendum. li.8.co.1874 D
Annui debiti obligatio,an sit vnica,& post per vnam præscriptionem tolli. li.7. co.1630 B
Annus embolismus quis sit. lib.1.colum. 27.C.in gl.e
Antapocha quid est. libr.4.columna 717 C
Antichristus regnabit per tres annos et dimidio. li.4.co.783 D
Antipherna quid & vnde dicantur.li.5.c. 928 D
Apocha quid est. lib.4.co.717.C.in gl.b. & gl.i
Apolis dicitur ille,qui est sine ciuitate. li. 5.co.1037 D
Apollinariani. li.1.co.115 C
Apostata,quis. li.1.co.18 B
Apostatatus accusatio quanto tempore duret. li.9.co.2072 D
Apostoli quomodo fiant. lib.7.columna 1702 A
Apostrophe quid. li.2.co.261 B
Appellans an causam appellationis exprā mere debeat. li.6.co.1357 A
Appellans quid probare teneatur.lib.2.co. 372 D
Appellans qui intra biennium appellationem prosequi non potuit, an tertium habebit. li.7.co.1725 D
Appellare non potest,qui est confessus. li.7.co.1738 B
Appellari ad quem debeat à subdelegato. li.3.co.460 D
Appellare à multorū sententiis non licet. li.7.co.1710 C
Appellari an possit à consultatione. li.7. co.1698.D.in gl.r
Appellari non licet à sententia principis. li.7.co.1709 A
Apellandi decendium currit à tempore sententiæ & scientiæ. lib.7.columna 1705 A
Appellantis temere,pœna. li.7.columna 1704 D
Appellanti sufficit dicere, appello ad iudicem competentem. li.7.co.1756 A
Appellantes male,puniuntur. li.7.colum. 1740 D
Appellatio à quocunque iudice recepi debet. li.7.co.1711.D.in gl.g
Appellatio interiecta, intra quod tempus debet inchoari. li 7.colum.1720.B.in gl.i
Appellatio intra quod tempus debet exerceri. li.7.co.1643 C
Appellatio intra quod tempus debet interponi. li.7.co.1645.A
Appellatio nō potest interponi ab interlocutoria nisi in certis casibus. li.7.co. 1741 A
Appellatio potest interponi ratione contumeliæ per iudicem patri factæ. li.7.c. 1714 C
Appellatio quandoque potest interponi viua voce. li.7.co.1708 C
Appellatio quandoque tantū semel conceditur. li 7.co.1567 B
Appellatio quomodo debeat fieri. li.7.c. 1704 D
Appellatio secunda quandoque est interdicta. li.1.co.104 D
Appellatio si à iudice spectabili interponatur ad imperatorem, quis de ea cognoscet. li.7.co.1717 D
Appellatio si emittatur à sententia ipso iure nulla, qualiter sententiabit iudex ad quem. li.7.co.1733 A
Appellatio si interponitur, cui incumbit onus probandi. li.7.co 1706 A
Appellatio vbi est interdicta,an etiam restitutio in integrum ibi denegetur.lib. 7.co.1146 D
Appellationis causa an possit tempore feriarum exerceri. li.3.co.474 D
Appellationis exercendæ tempus, à quo tempore currit. li.7.co.1731 B
Appellationis tempus currit à tempore scientiæ. li.7.co.1554 C
Appellationi intra quod tempus renunciare liceat. 1713.B.in mar.
Appellatione pendente non debet res sequestrari. li.7.co.1740 A
Appellatione remota soli principi licet delegare. li.7.co.1709 C
Appellatur ab executore ante tempus exequente. li.7.co.1414 D
Appellatur à delegato ad delegantem. li. 7.co.1716.D.in fi.
Arbiter quomodo cognoscitur. li.1.co. 104 B
Arbitri sententia non parit actionem. li.2. co.405 C
Arbitrium boni viri quandoque requiritur,& à persona recedit ur. li.5.co.980. B.in gl.g
Arbitrium per appellationem non rescin-

Nouem priorum librorum Codicis.

ditur. li.2.co.408.C.in gl.l
Arcere quid,& vnde dicatur. li.6.colum. 1324 D
Archimandrita vnde dicitur.li.1.column. 18 B
Argumentum à contrario sensu non semper valet. li.1.co.92 C
Argumentum à maiori est validum.li.6.c. 1309 C
Argumentum non est trahendum ex legibus abrogatis. de Iustinianeo Co. fi. 7 C
Arras perdens, ad nullum aliud interesse tenetur. li.4.co.715 D
Arrarum contractus an sit contractus per se. li.4.co.714 C
Ariani qui. li.1.co.114.B.&.115 B
Aruspex quis est. li.9.co 2057 D
Arrigere & porrigere differunt. li.9.co. 2040.C.in mar.
Adscriptitius.xl.annis sit liber. li.7.co. 1623 D
Assertio quæ sit. li.7.co.1566 B
Adsertor libertatis quis dicatur. lib.7.co. 1566 B
Adseuerare & profiteri differunt. li.4.co. 636 B
Asse toto distributo an sit necesse ad dupondium transire. li.6.co.1374 D
Atrocia delicta vt puniantur. li.9.colum. 2054.B.in textu.& in gl.
Auaritissimum genus mulierum. li.5.co. 748 D
Auctor.i.venditor. lib.4.colum.847.C.in gl.c
Auctor primus,& auctor secundus.li.8.c. 1925.D.in mar.
Audacia qualiter sumatur. lib.4.columna 670 A
Augustalis quis dicatur.li.7.co.1716.A.in gl.f.&.2088.B.in mar.
Aurum polluitur ab ære. lib.3.columna 618 C
Aurum non debet ad barbaros portari, sed ab eis subtili ingenio auferri.li.4.c. 887 A B
Aut,pro & quandoque ponitur. li.6.co. 1380 D
Authentica,qua in prouincia,multa inducit nona. li 3.co.486 D
Auus & auia si sint, quis præferetur in tutela. li.5.co.1088 D
Auxilium multiplex quandoque simul conceditur. li.3.co.609 D

B

Barbaros telis iuuare, proditioni proximum est. lib.4.co.831.C.in textu.
Bastardus an possit legitimari. lib.5.co. 1068 D
Beneficiendum est bene facientibus.li.2. co.222 A
Beneficium debet esse perpetuum.li.2.co. 375 D
Besis,quid. li.7.co.1754 D
Bibliopola quis dicatur. lib.4.columna 880 D
Bonæ fidei possessor in petitione hereditatis quid restituere tenetur. lib.3.co. 538 C
Bonæ fidei possessor tenetur noxali. li.6. co.1195.A.in tex.
Bona fides quare exigitur in cōtractibus. li.4.co.660 C
Bona fides quo tempore in contractibus exigatur. li.7.co 1583 D
Bona fide nihil melius.lib.8.co.807.C.in gl.d
Bona heredum mariti non sunt obligata pro dote. li.8.co.1842 D
Bona quæ habet filius familias,vnde præsumantur quæsita. li.6.co.1496 A
Bona vacantia an vsucapiantur. lib.7.co. 1588 D
Bonorum defuncti separatio à bonis coheredum,qualiter & quando petitur.li. 4.co.678 C
Bonorum possessio cōtra tabulas quibus detur. li.6.co.1224.A.in gl.t
Bonorum possessio duplex. li.5.co.1156 D
Bonorum possessio,& possessio bonorū, differunt. li.7.co.1755 D
Bonorum possessio non petita,ad heredē non transmittitur. li.2.co.362 D
Bonorum possessio quædā est facti,quædam iuris. li.3.co.514.D.in gl.q
Bonorū possessio septima, quibus detur. li.9.co.2131 A
Bonorum possessio vnde liberi, quibus detur. li.6.co.1225.B.in expo.rub.
Bonorum possessiones sunt.vij. li.6.co. 1228.D.in gl.u
Bonorū possessiones an sint hodie sublatæ. li.6.co.1229 A
Bononia est nutrix legum.lib.6.columna 1184 C
Brephotrophium,quid. li.1.co.45 D
Buccellarij qui sunt.. li.9.co.2049 D

C

Alculus qualiter accipitur. li.3.col. 447 B
Calculus,quid. li.2.co.268 D
Calendarium quid signat.libr.4.columna 775 A
Caligatus quis dicatur. li.5.co.638.D.in gl.t
Calix fractus non remanet sacer. li.1.co. 48 B
Calumnia in ciuili causā commissa, punitur criminaliter. li.7.co.1562 D
Calumnia an vitiet transactionem.li.2.co. 243 C
Calumnia præsumitur eo ipso quòd quis non probet quod intendit.li.9.column. 1999 B
Calumnians in crimine extraordinario, qualiter puniatur. li.9.co.2010 A
Calumniare videtur qui non probat. li.9. co.2115 C
Calumniator quis dicatur. lib.9.columna 2114 D
Cancellare & inducere,differunt.li.8.co. 1920 C
Canonica vnde dicatur. lib.1.columna 24 D
Canon,quid. ibidem.
Capitatio quid sit. li.4.co.853 A
Carcer est ad custodiam. lib.9.columna 2052 D
Carcerem habere non est prohibitum. li. 9.co.2016 B
Carcerum custodes negligentes quæ pœna puniuntur. li.9.co.2015 A
Castaldio quis dicatur. li.4.co.740.D.in gl.x
Castratus si contrahat, an matrimonium teneat. li.5.co.1045 C
Casus fortuiti periculum quomodo quis in se suspiciat. li 2.co.331 D
Casus dum est in iure expressus,nulla est dubitatio. li.6.co.1190 B
Casus libet at speciei debitorem.lib.4.co. 849 A
Casus singulares & excepti ob identitatē rationis extenduntur ad similes. li.4.c. 811.B.in mar.
Causa cessante cessat effectus.li.1.colum. 95 A
Causa cessante cessat priuilegium.li.2.co. 396 A
Causa cessante, quando cesset effectus. li. 2.co.651 B
Causa, cuius sit. li 4.co.699 D
Causa & lis differunt. li.2.co.251 D
Causa & res differunt. lib.4.columna 1646 D
Causa impulsiua datum, an possit reperi causa non secuta. li.4.co.651 C
Causa propria quæ dicatur. li.2.columna 303 A
Causa quādoque per inficiationē crescit. li.4.co.643 D
Causæ continentia non est diuidenda. li. 5.co.1127 A
Causæ criminales & ciuiles quanto tempore durare debent. li.9.co.1997 A
Causarum genera quatuor sunt in quibus tantum præses vel maior eo iudicat.li.3. co.479 A
Causarum olim tria erant genera. li.3.co. 457 D
Cautidicus quis dicatur. li.2.co.272 A
Cautela abundans non nocet. li.8.colum. 1994 C
Cautio dicitur nuda promissio. lib.2.co. 299 B
Cautio Mutiana quando habet locum. li. 6.co.1384 C
Cautio nō valet si nulla causa exprimatur. li.4.co.768 C
Cautio quid sit,& quotuplex est. li.2.co. 299 B
Cautiones quædam remitti possunt, & quædam non. li.3.co.561 C
Cedere bonis quis vere dicatur.lib.7.co. 1748 D
Celeritas nimia quandoque punitur. li.5. co.959 C
Census,& reliqua,differunt.li.4.c.844.C. in interpret.rub.
Centuriones qui dicantur. li.6.columna 1255 A
Certiorari non debet,qui non ignorauit. li.1.co.108 A
Certatim qualiter accipitur. li.8.columna 1811 A
Cessio actionis ex quibus præsumatur simulata. li.4.co.812 A
Cessio aliquādo pro iusta prestatione est. li.4.co.637 C
Cessio bonorum ad multa prodest.li.7.c. 1748 D
Cessio debet habere proprium titulum, li.4.co.812.C.in mar.sub lit.b
Cessio & deleg.differunt. lib.8.columna 1909 D
Cessio quando simulata dicatur. lib.4.co. 812 A
Cestos,quid. li.5.co.949 C
Charitas ordinata incipit à se. li.3.colum. 575 D
Chirographarius vnde dicitur. li.4.co. 638 B
Chirographum si habeat debitor,an præsumatur ob id liberatus. lib.7.columna 1531 A
Cimeliarchium quid est. lib.7.columna 1758 D
Citatio non valet si nulla causa exprimatur. li.4.co.768 C
Citatio per edicta non per quemlibet iudicem fieri potest. li.7.co.1644 B
Citans scholarem ad iudicem veritum, amperdat causam suam. lib.4.columna 671 C
Ciues & incolæ quomodo differant. li.7. co.1707 A
Ciuilis præfertur criminali. lib.9.colum. 2045 C
Ciuilis quæstio quandoque incidit ciuili, quandoque criminalis ciuili &c.li.3.co. 466 A
Ciuiliter aliqui fieri non sufficit, nisi & naturaliter etiam fiat. lib.2.columna 387 C
Ciuiliter agi de crimine an possit adhuc eo qui illud commisisse dicitur, viuente. li.4.co.722 D
Ciuiliter & criminaliter in multis casibus agi potest. li.9.co.2089 D
Ciuitas vna dicitur respublica.li.8.colum. 1835 D
Ciuitatis administratores an transigere possint. li.2.co.249 C
Ciuitatum muri non sunt publici.li.8.co. 1800 B
Ciuitatum res non vsucapiuntur. li.7.co. 1589 A

Index materiarum

Clericus coniugatus cur non cogatur fer re tonſuram. li.1.co.65 B
Clericus prohibetur poſtulare contra eccleſiam in qua habet beneficium.li.4.c. 906.B.in mar.
Clericus quandoque à iudice ſeculari punitur. li.1.co.102 D
Clerici non dant fideiuſſores iudicio ſiſti, vel iudicatum ſolui. li.1.co.69 D
Clerici priuilegio fori renunciare nō poſſunt. li.1.co.230 A
Clericum intonſum percutiens, an ligatur excommunicatione. li.1.co.68 A
Codicilli qualiter dicuntur pertinere ad teſtamentum. li.6.co.1361 B
Codicilli ſine ſcriptis poſſunt fieri. li.6.c. 1361 A
Codicilli ſi videantur eſſe contrarij,quid iuris. li.6.co.1362 C
Coeundi impotentia quid operetur.lib.5. co.1143.D.in mar.
Cœlebs quis dicatur.li.5.co.920.B.& lib. 8.co.1992 A
Cœleſtis quis dicatur. lib.1.colum. 27 C
Cœlum quid dicatur. lib.1.colum. 19 C
Cogitatio an ſit punienda. lib.1.columna 134 C
Cogitatio quando puniatur.li.1.columna 56 D
Cognatus rapinam patiens, poteſt à cognato defendi. li.9.co.2051 A
Cognati an hodie admittantur an tutelã. li.5.co.1075 C
Cognati & agnati hodie ſuccedunt vſque ad decimum gradum. lib.6.columna 1465 D
Coguati iure nouo vocantur ad tutelam. li.5.co.1090 D
Cohors quæ dicatur.lib.4.colum.906.D in mar.
Collationem facere dupliciter quis compellitur. li.6.co.1241 D
Collectarius quis dicatur. lib.4.colum. 637 D
Colles qui dicantur. lib.1.columna 19 D
Colonia dicitur terra ad collendum deſtinata. li.7.co.1525 D
Colonus an poſſit conueniri pro debito locatoris. li.4.co.660 C
Colonus de ſterilitate non de exiguitate quæri poteſt. li.4.co.900.D.in fi.
Colonus interuertendo poſſeſſionem ſi vendat an poſſit emptor vſucapere.lib. 7.co.1595 C
Colonus nihil ſoluēs,an præſcribere poſſit. li.7.co.1620 A
Colono an ſuccurratur contra dominum per aliquod interdictum.lib.4.column. 900 A
Commendo,quandoque depono ſignificat. li.7.co.1521.A.in gloſa
Commentarienſes qui dicantur.lib.1.co. 105.B.& li.9 co.2014 C
Commiſſarij iurare debent,non autem cauere. li.8.co.1982 C
Committere in legem. lib.1.columna 141 C
pro Commodo ſuo vigilare cuique licitũ eſt. li.4.co.802.B.in mar.
Commodatarius ad maiorem diligentiam tenetur,quàm creditor. lib.6.columna 1199 A
Commodatarius qua actione recuperat rem ſibi commodatum à fure.lib.6.co. 1198 B
Commodatario minus fauetur, quàm ſuloni. li.6.co.1197 D
Comonoulon,comodaulomolo, regindalia,reypuſara quid ſignificent. li.3.c. 619 A
Comparatio qualiter ſit hodie. lib.4.co. 721 C
Comparatio ſola an plene probet. li.4.co. 721 B
Comparationes ex quibus generibus ſcripturarum fiunt. li.4.co.720 D
Comparatiuus pro poſitiuo quandoque ponitur. li.4.co.860 C
Comparo quale verbum. lib.4.co.889.B in gloſ.c
Cõpenſatio an quemadmodum fiſco opponatur. li.4.co.775 A
Compenſatio an fiat ipſo iure. lib.4.co. 775.C.in glo.i
Compenſatio ceſſat in multis caſibus.lib. 4.co.779 D
Compenſatio in quibus debitis ſit, & in quibus non. li.4.co.779 A
Compenſare aliquando quis poteſt quod ſibi non debent. li.4.co.777 C
Concilium quid ſit. li.7.colum.1508.C. in mar.
Concilia quatuor ab eccleſia recepta.li.1. co.19 B
Concubinæ cum omnibus poſſunt contrahere. li.5.co.1059 A
Condemnari debeat procurator, an dominus. li.2.co.309 D
Condictio furtiua vnde ſit. li.4.colum. 679 D
Condictio nulla infamat. lib.2.column. 294 A
Condictio ob cauſam non habet locum in contractibus nominatis. li.4.co.821. C.& 869 B
Condictionem habens ad rem,rem videtur habere. li.7.co.1599 C
Conditio & modus in quo conueniant, & in quo differant. lib.6.column.1416.D. in gl.m
Conditio non nubendi an ſit reprobata. li.5.co.978.A.in gl.k
Conditio poteſt fieri dupliciter. li.8.co. 1970 D
Conditio quando debeat impleri.li.6.co. 1296 B
ſine Conditione acta, rumpẽda non ſunt. li.4.co.651 B
Conditione ſub impoſsibili datum, an poſsit repeti. li.4.co.651 D
Conductos vectigalium inuitus quandoque detineri poteſt. li.4.co.896 A
Confeſsio an ſtatim præiudicet. lib.8.co. 1839 D
Confeſsio de indebito confitenti præiudicat. li.3.co.469 D
Confeſsio de recepto, ſtatim præiudicat in quinque caſibus. li.4.co.771 C
Confeſsio extraiudicialis non infamat.li. 5.co.954 B
Confeſsio extra iudicium,an valeat. li.4. co.705 A
Confeſsio facta in tormentis, an noceat. li.7.co.1738 D
Confeſsio facta in tormẽtis an faciat plenam probationem. li.9.co.2108 D
Confeſsio per errorem facta, an poſsit revocari. li.1.co.161 C
Confeſsio quando dicatur facta in iure. li.7.co.1696 B
Confeſſus de proprio crimine,quãdoque ſuper aliorum conſcientia interrogatur. li.9.co.2010 C
Confeſſus de proprio crimine extraordinario qualiter puniatur. lib.9.column. 2010 A
Confeſſus habetur pro conuicto, an ſit verum indiſtincte. li.7.co.1695 D
Confeſſum an & quando debeat ſequi ſententia. li 7.co.1696 C
Confitens ſe donaſſe,ſed ſub conditione: an teneatur hoc probare, quòd ſub conditione donauit. li.5.co.919 B
Confitetur crimen,qui paciſcitur. li.2.co. 397 D
Confuſio vitanda. lib.4.colum.774.C. in gl.r
Coniectura quid eſt. lib.6.columna 1194 D
Coniuncti nominatim,loco vnius ſunt.li. 6.co.1453 B
Conſanguinitas ſuſpicionem quandoque inducit,quandoque remouet. li.5.co. 1151 A
ſecundum Conſcientiam iudicandum. li. 4.co.712.D.in gl.t
Conſenſus erroneus non nocet. li.7.co. 1575 B
Conſentit quis fideiubendo.li.8.columna 1927 D
Conſentit qui tacet. lib.8.columna 1853 C
Conſobrini qui dicantur.li.6.co.1227.D. in gl.o
Conſtantinus fuit primus imperator Chriſtianus. li.5.co.1061 C
Conſtitutio quid. de emenda. Cod. Iuſt. co.10 D
Conſuetudo alia ſi ſit in foro actoris, & alia in foro rei:vtra ſeruanda ſit.li.8.co. 1962 B
Conſuetudo,altera natura eſt.li.4.colum. 695 C
Conſuetudo an æquiparetur pacto. li.8.c. 1963 C
Conſuetudinem abrogare legem, & eam vincere differunt.li.8.c.1962.D.in mar. & 1963 A
Conſuetudo an vincat legem, vel illam poſsit abrogare. li.8.co.1962 C
Conſuetudo dat iuriſdictionem. li.2.co. 415.C.& li.8.co.1950 A
Cõſuetudo generalis quam princeps ſcit & tollerat,legem tollit generaliter.li.8. co.1963 D
Conſuetudo qualiter poteſt interrumpi. li.8.co.1964 A
Conſuetudo quando dicatur longa.li.8.c. 1961 C
Conſuetudo tres habet virtutes. li.8.co. 1964 C
Conſularis quis. de no.Cod.fa.co.2.D
Conſul,quis. Ibidem.
Conteſtatio non iure facta, non prodeſt: nec ſit interruptio. li.7.co.1578 A
Contractus an reſcindatur per pœnitentiam alterius contrahentium. li.4.co. 661 A
Contractus eoram quot teſtibus, & cum qua ſolennitate celebrari debet.li.4.co. 639 A
Contractus imperialis eſt lex. li.5.colum. 1036 D
Contractus in fraudem legis factus, non valet. li.4.co.724 A
Cõtractus ponitur proprie & impropriè. li.4.co.714 C
Contractus quando dicatur in ſcriptis celebrari. li.4.co.639.D.&.703 D
Cõtrahere cum cliente aduocatus poteſt. li.2.co.272 D
Contraria allegans non eſt audiendus.lib. 6.co.1185.A.in mar.
Contrarietas nulla eſt in legibus. de no. Co.fa.co.3.D
Contubernium quid ſit. lib.5.co.947 B
Contumacia præſumpta & expreſſa quæ ſit. li.7.co.1647.D.in gl.g
Contumax an audiatur appellans. li.7.co. 443 C
Contumax an poſsit appellare. lib.3.co. 1737 D
Corneliæ legis de falſis,quæ eſt pœna. li. 4.co.709 A
Corpus iuris quid ſit. lib.5.columna 1004 C
Creditor an poſsit pro modica pecunia rem maximã ſibi obligatam diſtrahere. li.8.co.1858 C
Creditor ex cuius pecunia militia eſt empta,præfertur omnibus. lib.8.columna 1826 A
Creditor nõ habens ius vendẽdi pignus, ſi vendat an ſtatim teneatur ad preciũ. li.8.co.1864 C

Creditor

Nouem priorum librorum Codicis.

Creditor pignus perſequens, an debeat probare debitorem eſſe dominum.li.8. co.1818 B
Creditor pignus vel hypothecam inuadens propria auctoritate, qua actione teneatur. li.4.co.730.D.in gl.d
Creditor primus ſuum ius non perdit, licet ſe patiente pignus alij obligatum fuerit. li.8.co.1852 A
Creditor poſterior quandoque potior eſt priore. li.8.co.1837 D
Creditori priori ſoluens,an in eius locum ſuccedat. li.8.co.1845 A
Creditor quemadmodum agat contra furem qui pignus ſibi ſurripuit. lib.8.co. 1824 D
Creditori quomodo ſuccurratur, ſi debitor pignus vendiderit. libr.8.columna 1820 D
Creditor quo ordine debet cõuenire debitorem,fideiuſſorem,aut pignoris poſſeſſorem. li.8.co.1824 D
Creditor relegatur qui filium familias in pignore accepit. li.8.co.1832 D
Creditor ſecundus quandoque contra primum auditur. li.8.co 1846 D
Creditor ſi ſolutionem recipiat,& nõ exprimitur in quam cauſam, de qua intelligitur. li.8.co.913 D
Creditor vendens pignus, an teneatur de euictione. li.8.co.1935 C
Creditor vendens rem ſibi obligatã,quatuor præſtare debet. li.8.co.1936 C
Creditore inuito non poteſt aliud pro alio ſolui. li.8.co.1918.B.1980 B
Creditores hereditarij contra quos poſſint agere. li.3.co.546 D
Creditum & res,verba ſunt generalia.lib. 4.co.619.C.in interpret.rub.
Credulus quis eſſe non debet.li.9.colum. 2005 C
Crimen & delictum differunt.li.2.colum. 368 D
Crimen concuſſionis quid eſt. li.4.co. 654 D
Crimen dicitur capitale tripliciter. li.2.c. 253 A
Crimen læſæ maieſtatis poſt mortem obiici poteſt in duobus caſibus. li.9.co. 2022 D
Crimine duplici quãdoque quis tenetur. li.9.co.2005 D
Crimina aliqua non extinguuntur morte. li.7.co.1509 D in fi.
Crimina multa ſunt quæ morte non extinguuntur. li.9.co.2016 C
Criminoſus non debet concedi puellæ eum in maritum petenti. li.9.columna 2049 B
Culleus quid ſit. li.9.co.2057 A
Culpæ nomine nullus tenetur in ſuis.li.4. co.722 D
Curator an poſsit cogi rationem reddere officio durante. li.4.co.1098.A
Curator curatorem habenti dari poteſt. li.5.co.944.C.in gl.o
Curator qualiter datur adulto. lib.5.co. 1077 D
Curator quandoque bonis captiui datur. li.8.co.1952.in mar.
Curatores à quibus dari poſſunt. li.5.co. 1144 D
Curialis an poſsit eſſe clericus. lib.1.co. 67 A
Curiales erant ſerui. li.7.co.1624 B

D

DAmnato in metallum eſt pœna cæteris grauior. li.2.co.293 B
Damnatus in pluribus criminibus, ſi in vno appellat,quid iuris. li.7.column. 1740 D.
Damnati bona an ſint confiſcanda. li.9.c. 2129 A
Damnat qui ſolut. li.3.co.498 A
Damnum an veniat in actione iniuriarũ. li.9.co.2096 B
Damnum datur multipliciter. li.3.c.581 A in gl.b
Datum cauſa tranſactionis nõ repetitur. li.2.co.256 D
Debet.i.poteſt. li.4.colum.845 D in gl.m
Debitor an & quãdo liberetur perempta re debita. li.4.co.636 D
Debitor an poſsideat pignus quod creditori tradidit. li.7.co.1616 C
Debitor auditur quandoque vendito pignore. li.8.co.1847 B
Debitor ſi offerat, & creditor nolit accipere: ſi res oblata pereat, an liberetur creditor. li.6.co.1422 A
Debitor pupilli plenam,pleniorem,& pleniſsimam conſequitur quandoque ſecuritatem. li.2.co.366.C.in gl.p
Debitor qui accepit quinquennale, poſt non auditur bonis cedere volens. li.7. co.1752 A
Debitore debitores conuenire poſſumus. li.4.co.674 B
Debitum rei indiuiduæ an extinguatur totum, creditore debitori in partem ſuccedente. li.4.co.675 D
Debitum remittens donare videtur.li.8.c. 1915 A
Deceptus vltra dimidiam iuſti precij,agit vſque ad.xxx.annos. li.2.columna 405 D
Deceptus vltra dimidiam iuſti precij, poteſt reſtitui:qualiter intelligitur illa dimidia. li.4.co.834 C
Deceptis ſubueniendum eſt. li.4.c.755 C in gloſ.e
Deciſio quid.de emen.Iuſti.Cod. 10 D
Decretum primum,& ſecundum,quanto tempore diſtare debent. li.7.co.1755 D
Dedititij quales erant. li.7.co.1524 B
Defenſor veniens poſt litem conteſtatam,an ſit condemnandus. li.2.colum. 305 D
Defuncti ſtatus etiam ante quinquenniũ quæri non debet. li.7.co.1575 D
Defuncti voluntas in ambiguo benigne eſt interpretanda. li.6.co.1293 D
Defuncti voluntas eſt deambulatoria.li.3. co.583 D
Defunctorum voluntates depoſitiue ſunt ſeruandæ,ſed non enunciatiuæ. li.6.co. 1265.D.in gl.f
Delator quis dicatur. li.1.co.76 A
Delegario in quibuſdam fieri nõ poteſt. li.1.co.204 B
Delegatio non eſt ſine nouatione.li.8.co. 1910 A
Delegatio duob.modis ſit. li.8.columna 1909 D
Delegatis an poſsit cauſam exequi. li.3.c. 454.D.in gl.a
Delegatus an poſsit citare. li.7.columna 1756 D
Delegatus quando poteſt delegare.li.2.c. 389 D
Delegati quidam ſunt ad vniuerſitatem cauſarum. li.3.co.456 D
Deliberandi tempus petens, an tacite videatur adire. li.6.co.1340 C
Deliberandi tempus quãtum eſſe debet. li.6.co.1341 D
Delictum æquale pœnam æqualẽ exigit. li.1.co.77 C
Delictum & crimen differunt.li.2.colum. 368 D
Delictum occultum quandoque plus punitur. li.1.co.55 D
Delictorum æqualitas æqualitatem pœnarum patitur. li.9.co.2049 C
Delinquens melioris conditionis eſſe nõ debet. li.5.co.1026 D
Delinquendi occaſio nemini danda eſt.li. 7.co.1530 D
Denunciatio illius cuius non intereſt, nõ nocet. li.4.co.839 A
Denunciatio ne quis emat rem talem, an faciat emptorem poſſeſſorẽ malæ fidei. li.3.co.557 D
Deponentes de peritia artis,debent prius iurare. li.5.co.969.D.in mar.
Deponenti vel commodanti an poſsit referri quæſtio dominij. lib.7.columna 1632 D
Deportare poſſunt tantùm quatuor iudices. li.9.co.2119 B
Deportatio aliquando adimit libertatem. li.2.co.318 C
Deportatio capitalis pœna eſt. li.4.c.830. D.in gl.u
Deportatio tollit ea quę ſunt iuris ciuilis. li.9.co.2134 A
Deportati quid perdunt. lib.6.columna 1285 C
Deportato relictum quis capiet. lib.6.co. 1285 D
Depoſitarius an propter impenſas habeat retentionem. li.4.co.800 B
Depoſitarius aliquando tenetur vltra dolum & culpam. li.4.co.796 C
Depoſitarius vtens re depoſita,an furtum faciat. li.4.co.797 B
Deum iurans,deum habet vltorem.li.9.c. 219 D
Deuoti qui dicantur. lib.4.colum. 887 A
Diaconiſſa. li.1.co.29 C
Dictum generale generaliter eſt intelligendum. li.3.co.568 C
Dies à planetis nomina ſumpſerunt. li.3. co.475 A
Dies inſtrumenti an debeat edi. li.8.co. 1889 C
Dilatio an detur in cauſa adulterij.li.9.co. 2041 D
Dilatio an ſit danda propter amicorum abſentiam. li.3.co.470 C
Dilatio data à lege,an poſsit minorari per iudicem. li.3.co.468 A
Dilatio eſt quandoque trium menſium. li.3.co.435 D
Dilationes ſunt amputandæ.li.3.columna 470 D
Digeſta,Inſtitutiones,& Codex, quo ordine ſint facta. de emen. Iuſtin. Cod. 11 A
Diſcordia fit ex communione. lib.8.col. 1870 B
Diſiunctiua ponitur quandoque pro copulatiua. li.6.co.1211 A
Diſtractus.i.venditus. li.4.co.819 C in gl.k
Diues & pauper qui dicantur.li.6.colum. 1233 D
Diues plus obligatur quàm pauper.li.1.c. 100 A
Diuiſio an præſumatur facta ex longa rei poſſeſsione pro diuiſo. li.3.co.599 A
Diuiſio,permutatio quædam eſt. li.3.co. 587 C
Diuiſionem quidam petere non poſſunt. li.5.co.1055 D
Diuiſione facta à patre,non agunt filij de euictione. li.3.co.592 B
Doctorum filij in quo ſunt priuilegiati.li. 2.co.281 D
Dolus apertus & velatus. li.8.co.1892 C
Dolus auctoris ſucceſſori nocere non debet. li.8.co.1823 D
Dolus duplex eſt. li.2.co.339 Q
Dolus non infertur ſcienti.lib.4.columna. 838 C
Dolus præponderat culpæ.lib.4.columna. 839 D
Dolus quandoque dat cauſam cõtractui, quando que incidit in contractum. li.2. co.351 D
Dolus quomodo probetur in venditione interueniſſe. li.4.co.837 D

Dolus

Index materiarum

Dolus scienti non infertur. li.2.columna 381 C
Dolus tertij an vitiat emptionem. li.2.co. 351 D
Domestici testes norunt ea quæ in domo fiunt. 1101.A.in mar.
Domicilium vbi dicitur quis habere.li.7. co.1605 C
Dominium aliquando transfertur sine traditione. li.3.co.560 D
Dominium an posit sine possessione quæri. li.8.co.1860 D
Dominium an statim quæratur domino per procuratorem. li.7.co.1539 D
Dominiũ an transferatur ex inutili contractu. li.4.co.715 A
Dominium an transferat dominus tradẽs rem suam prætextu falsi instrumenti.li. 9.co.2074 D
Dominium an transferatur, si res contra prohibitionem alienatur. li.4.columna. 863 C
Dominij translatio an requirat vacuæ possessionis traditionem. li.4.columna 852 D
Dominus qua actione teneatur ratione cõtractus cum seruo celebrati.li.4.colum. 733 B
Domo instructa legata, an contineatur vinum. li.6.co.1378 C
Donare procedit à nobilitate. li.5.c.980. D.in mar.
Donatarius an teneatur ad æs alienũ pro re sibi donata. li.8.co.1968 B
Donatio aliquando ob solam negligentiã reuocatur. li.8.co.1986 B
Donatio an debeat esse inofficiosa euẽtu & consilio, antequam possit reuocari. li.3.co.536 D
Donatio an valeat, duo sunt inspicienda. li.5.co.922 A
Donatio an valeat sine stipulatione.li.8.c. 1966 A
Donatio causa mortis an possit fieri absenti. li.8.co.1990 B
Donatio dubia an præsumatur causa mortis,vel inter viuos. li.8.co.1991 D
Donatio est contractus nominatus.li.4.c. 648 B
Donatio est triplex. lib.5.columna 1034 D
Donatio est contractus. lib.7.columna 1631 A
Donatio facta filio in potestate à patre nõ valet. li.2.co.362 D
Donatio facta ecclesiæ vltra quingentos aureos sine scriptura an valeat. li.1.co. 46 A
Donatio facta in filium an valeat. li.8.co. 1967 C
Donatio hodie valet vsque ad quingentos aureos sine insinuatione. lib.8.co. 1976 B
Donatio in pias causas,an sine insinuatione possit in immensum fieri. li.8.co. 1976 D
Donatio inter virum & vxorem,si nõ interuenit traditio,non confirmatur morte. li.5.co.1022 D
Donatio inter viuos facta constante matrimonio,an possit vsucapi. li.7.colum. 1586 A
Donatio morte confirmata quemadmodum retrotrahatur. li.3.co.533 D
Donatio non ficti nuito. lib.8.columna 1967 B
Donatio patris facta fisco in potestate posito non validatur per vsucapionem. li. 7.co.1585 D
Donatio patris in filium quandoque statim transfert dominium. li.3.co.533 B
Donatio potest fieri pro sua & aliena morte. li.8.co.1991 B
Donatio propter nuptias est in dominio vxoris. li.4.co.757 A
Donatio propter nuptias facta per minorem an possit retractari.lib.2.columna 362 C
Donatio propter nuptias olim tria habebat vitia. li.5.co.928 A
Donatio propter nuptias quare datur vxori. li.5.co.930 B
Donatio propter superuenientes liberos reuocatur. li.8.co.1988 C
Donatio quare est inter coniuges prohibita. li.5.co.929 A
Donatio simplex duobus casibus confertur. li.6.co.1248.A.in gl.n
Donatio simplex an valea inter absentes li.8.co.1990 C
Donationis inofficiosæ querela inquantũ reuocat. li.3.co.531 D
Donationis insinuatio in quibusdam casibus necessaria non est. lib.8.columna 1983 A
Donationis insinuatio potest fieri apud acta sine testibus. li.8.co.1973 D
Donationi perfectæ an possit apponi conditio in traditione. li.8.co.1685 B
Donationes inter viuos collatæ in vxorẽ, an infirmentur vno damnato ex lege Iulia maiestatis. li.9.co.2022 A
Donator an teneatur de euictione.li.5.co. 983.A.& li.8.co.1924.B.in gl.f
Donator cui alimenta ex pacto à donatario non præstantur, tres contra eum habebat actiones. li.8.co.1983 D
Donator si fiat inops, an donatarius eum alere teneatur. li.8.co.1989 B
Donum & munus differunt. li.6.column. 1225 A
Dos ad mulierẽ redit soluto matrimonio. li.5.co.925 A
Dos aliquando retinetur pro debito mariti. li.4.co.1666 D
Dos à marito potest reperi si sua substantia male cœpit vti. li.5.co.995 C in mar.
Dos an minuatur propter impensam. li.5. co.1007.B.in gl g
Dos an possit per curatores constitui adultæ vltra vires. li.5.co.1096 D
Dos à quo possidetur. li.8.columna 1841 C
Dos data confertur in quatuor casibus constante matrimonio. lib.6.columna 1237 D
Dos data ob matrimonium quod de iure non potuit sequi,an possit repeti.li.4.c. 647 C
Dos etiam constante matrimonio quandoque reddenda est. li.5.co.1051 C
Dos & donatio an possit constitui inæqualiter. li.5.co.929.A.in gl.e
Dos & donatio propter nuptias æquis passibus ambulant. li.5.co.930 B
Dos filiæ data an possit per creditores reuocari. li.7.co.1763 D
Dos habet multa priuilegia.li.4.column. 761 A
Dos habet tria consideranda. li.5.colum. 1002 B
Dos inofficiosa per quos potest reuocari. li.3.co.537 C
Dos in quibus casibus exigitur matrimonio constante. li.5.co.995 D
Dos non potest constitui nisi liberis personis. li.7.co.1529 C
Dos non est titulus lucratiuus. lib.7.co. 1764 D
Dos per quas actiones repeti potest. li.5. co.997 C
Dos potest constitui per pollicitationem. li.5.co.989 A
Dos profectitia redire debet ad patrem etiam liberis existentibus.li.5.column. 1048 D
Dos quando redditur si matrimonium per consanguinitatem soluitur.li.5.co. 1009 A
Dos si per extraneum promittitur de cuius patrimonio promissa præsumitur.li. 5.co.981 C
Dotis & donationis propter nuptias debet esse æqualitas. li.5.co.1018 C
Dotis fructus cuius sunt. li.5.columna 1010 C
Dotis non numeratæ exceptio currit etiã minoribus,& habet multa specialia. li. 2.co.401 D
Dotis promissio nulla quantitate specificata,valet &c. lib.4.colum.825.C.in mar.
Dotis retẽtio olim propter quinque comperebat. li.5.co.1006 C
Dotem accipiente minore,an sua bona tacitè obligentur. li.5.co.1077 A
Dotem dans an teneatur de euictione. li. 5.co.983 C
Dotẽ maritus recipiens, an pro illius conseruatione debeat fideiussorem dare. li. 5.co.1052 D
Dotem potest maritus vxori legare. li.6. co.1415 C
Dotem promittens simpliciter extraneꝰ, an possit tradendo pactisci eam sibi restitui. li.5.co.1011 D
Dotalis non est res ex pecunia dotali empta. li.5.co.988 C
Dotalis rei dominus est maritus. li.3.co. 553 D
Dotalium rerum dominium,cuius est, an viri aut mulieris. li.5.co.998 B
Dubia fit res per negationem.li.7.colum. 1570 B
Dubitans pro ignorante habetur.li.4.co. 646 D
Dubitationem quis decidere debeat. li.1. co.145 C
in Dubio mitior pœna intelligitur.li.4.c. 830.D.in glo.u
Duumuir ex decurionibus eligitur. li.7. co.1734 B
Duumuiri qui dicantur. li.3.co.454 D

E

Ecclesia an debeat damnum pati per factum prælati. li.1.co.27 D
Ecclesia est loco pupillæ. lib.5.colum. 1145 D
Ecclesia in sex casibus nullo modo alienare potest. li.1.co.37 D
Ecclesia,minor, maritus ad diuisionẽ non prouocant,sed prouocantur. lib.3.co. 599 D
Ecclesia remunerando,an possit alienare, li.1.co.34 C
Ecclesiæ res in sex casibus possunt alienari. li.1.co.38 D
Ecclesiasticæ personæ possunt esse in conciliis principum secularium.li.4.colum. 669.D.in mar.
Editio non debet fieri sine causæ cognitione. li.2.colum.214.C.in mar.& in tex.D
Edictum de testibus est prohibitorium. li.1.co.122 B
Edictum diui Traiani quid sit. lib.7.co. 1531 C
Edictum successorium quid sit. li.6.co. 1230.B.in gl.g
Einateres quæ dicantur. lib.2.columna 247 D
Electio propter moram transfertur. li.8. co.1977 C
Electione facta an statim habeat iurisdictionem electus. li.3.co.480 A
Electione vnius tollitur aliud. li.4.col. 783 B
Elogium quid sit. lib.9.columna. 2010 D
Emancipatio an debeat fieri interuenientе scriptura. li.8.co.1949 B
Emancipatio an valeat sine scriptura.li.4. co.712 A

Nouem priorum librorum Codicis.

Emancipatio hodie videtur semper contracta fiducia fieri. li.6.co.1478 C
Emancipatio non datur inuito. li.7.co. 1515 C
Emancipati à suis adhuc in aliquibus differunt. li.7.co.1551 C
Emancipatus manumittens non videtur gerere pro herede. li.6.co.1321 D
Emendatio domestica. li.9.co.2054 B in textu,& in glo.
Emens rem à fure, an præsumitur particeps fraudis. li.9.co.1185 D in mar.
Emere rem meam non possum. li.6.co. 1343 A
Emphyteuta emphyteutæ si velit vendere,cuius requiret consensum. li.4.co. 913 A
Emponema quid significet. li.4.colum. 824 D 911 D
Empta res de pecunia mea,an sit mea. li. 4.co.856 C
Empti.i.venditi. li.4.colum.815 D in gl.f
Emptio & diuisio differunt. li.3.column. 600 B
Emptio & permutatio in quibus conueniant,& in quibus differant. li.4.co. 889 D
Emptio & venditio qualiter resoluitur.li. 4.co.841 D
Emptio suæ rei quare non valet. li.4.co. 819 D
Emptionis substantia est consensus. li.4. co.819 A
Emptor quandoque precium amittit, nec illud venditor lucrifacit.lib.7.column. 1617 C
Emptor quemadmodum possit agere contra venditionem re euicta. li.8.column. 1933 D
Emptor qui emit bona fide liberum patientem se vendi,duas habet actiones. li. 7.co.1569 B
Emptor si inquietetur super re empta sciente vẽditore,an teneatur ei denunciare. li.8.co.1926 B
Emptor teneatur pro collectis impositis venditori ratione possessionum quas emit , non ratione possessionum quas non emit. li.4.co.845 C in mar.
Endiadys(immo vero hendiadys) figura. li.1.co.97 D
Epiphania vnde dicitur. li.3.column. 476 C
Episcopi ab imperatore electi , detrudi debent. li.9.co.2097 D
Episcopi decretũ quandoque est in transactione necessarium. li.2.co.268 C
Episcopi & monachi tutores esse nõ possunt. li.1.co.94 D
Episcopi excommunicare possunt scientes furtum,nisi indicauerint. li.6.co. 1186 D
Epistalma quid notat. li.7.column. 1615 C
Epistolæ præsentibus mitti non solent. li. 8.co.1882 D
Equestres milites qui dicantur. lib.5.co. 939 A
Eremodicium quid. li.3.colum.486 A in gl.e
Eremodium an possit contrahi in causa liberali. li.7.co.1554 B
Ergasterium quid sit. lib.4.column. 792 D
Error quis dicatur. li.4.co.855 B
Error aduocati vsquequo possit corrigi. li.2.co.289 C
Error an excusat. lib.5.colum.952 C in gl.l
Error nominum vel finium,an vitiet legatum. li.6.co.1369 A
Euangelio non obediens, coram quo accusabitur. li.9.co.2078 B
Euictionis actio,an.xxx.annis tollatur.li. 8.co.1931 A
Euictionis nomine quando agitur re nõdum euicta. li.8.co.1928 C
Euictionem perdit qui sine iudicis sententia rem restituit. li.8.co.1929 D
Exactio tacita,quæ est. li.5.column. 1048 A
Exceptio diui Hadriani est anomala. li.8. co.1900 C
Exceptio non competentis iudicis quando debeat opponi. li.8.co.1878 A
Exceptio non numeratæ pecuniæ limitata tempore,an habeat locum contractu celebrato non in scriptis. li.4.columna 633 C
Exceptio non numeratæ pecuniæ, contra quam scripturam obiicitur. li.4.colum. 763 A
Exceptio non numeratæ pecuniæ,an possit post biennium opponi. li.4.colum. 768 D
Exceptio Velleiani realis est.li.4.c.756 A in glo.k
Exceptionis proponendæ defectus quid operetur. li.7.co.1639 A
Exceptionem non numeratæ pecuniæ an possit qui ei renunciauit opponere.li.4. co.763 B
Exceptiones nouas an liceat opponere in causa appellationis. li.7.co.1728 A
Exceptiones reo competentes an competant fideiussoribus. li.7.co.767 D in mar.
Exceptiones tres duntaxat secundum aliquos sunt in adulterij crimine admittendæ. li.9.co.2036 B
Excipiens an videatur confiteri. li.8.co. 1877 A
Excipiens nõ semper cõpellitur probare. li.4.co.763 D
Excommunicatio an suspendatur per appellationem sequentem. li.7.columna 1675 A
Excõmunicatus iterum excõmunicatur. li.9.co.2112 B
Exconsul quis.de no.Cod.fa. co.2 D
Executio quo ordine fiet in bonis.li.7.c. 1685 D in gl.k
Executio multis modis potest excedere, & tunc ab eo licet appellare. li.7.co. 1739 D
Executores an possint agere contra heredes. li.1.co.74 B
Exemplis iudicatur , quando ex eis consuetudo est introducta. li.8.co.1961 C
Exercitoria locum habet tribus concurrentibus. li.4.co.731 D
Exheredatus non habet contra tabulas.li. 3.co.511 D
Exhibere contra se quis tenetur. li.4.co. 710 B in gl.o
Exilium proprie quando dicatur. li.1.co. 107 C
Exilium triplex. li.9.co.2123 B
Expensæ tribus modis petuntur. li.5.c. 352 A in gl.e
Expensarum referuatio qualiter fiat. li.7. co.1680 A in gl.m
Expensas habeat ab ecclesia subditus agens contra prælatum. li.7.co.1574 B
Expilatæ hereditatis crimen quando locum habet. li.9.co.2090 D
Expilatæ hereditatis reus infamatur. li.2. co.295 B
Expræfectus.quis,de no. Cod.fa. co.2 D
Exquæstor,quis. ibidem

F

Faber & instrumentum faciunt domũ. li.7.co.1596 D
Fabricenses qui dicantur. li.6.columna 1507 D
Facere contra legem. li.1.co.141 C
Facere fraudem legi. ibidem
Facere nomine meo quod nõ debeo, nec alieno. li.4.co.873 B in mar.
Facere pro se quis potest aliqua quæ non pro alio. li.1.co.63 D
Facta non præsumuntur.li.4.co.767 D in mar.
Facto ipso aliquid declaratur .li.7.c. 1529 D in gl.c
Factum alienum promitti non potest.li.4. co.879 D
Factum proprie quandoque licet infringere. li.3.co.535 A
Factum vnius alteri prodest & nocet. li.8. co.1895 D
Falcidia cessat in multis casibus. li.6.co. 1435 A
Falcidia detrahitur.de donatione causa mortis. li.8.co.1991 A
Falcidia inducitur quandoque de primò relictis occasione vltimorum relictorũ. li.3.co.532 C in gl.& mar.
Falcidia & in testamento & ab intestato locum habet. li.3.co.592 A
Falcidia in vna re.retineri nõ potest, sed in omnibus legatis. li.6.co.1432 D
Falcidia quæ non detrahitur de legato pio,non aggrauat alia legata. li.6.co. 1437 A
Falcidia an ponatur pro Trebellianica.li. 6.co.1438 A
Falsificans non tantum testamentum,sed etiam aliud instrumentum,potest publice accusari. li.9.co.2703 A
Falsitas potest ciuiliter & criminaliter tractari. li.9.co.2077 C
Falsum potest discuti quatuor modis.li.9. co.2072 B
Falsum sine dolo non committitur.li.9.c. 2075 C
Fama quandoque consumitur, quãdoque minuitur. li.2.co.272 D
Fama quid est. li.2.co.90 D
Familia tota propter dominum recusatur tanquam suspecta. li.5.co.955 B
Familiaris inimicus est peior omni peste. li.8.co.1972 C
Familiæ erciscundę,& communi dinidundo,vnde nascantur,& quibus cõpetant. li.7.co.1635 C
Fana quæ dicantur. li.1.colum.16 C in gl.l
Fastigium quid.de no.Cod.fac. co.2 D
Fatale causarum quid dicitur esse.li.7.co. 1723 D
Fatalia causarũ,per quę possunt reparari, li.7.co.1724 A
Fatalia erant olim quinque. li.7.colum. 1730 A
Fauor quando dicitur. li.1.co.144 A
Feriæ sunt duplices. li.3.co.474 A
Feriis an possit à partibus renunciari.li.3. co.477 A
Feudum an auferatur filiis iam natis propter delictum patris. li.6.co.1213 D
Fideicõmissarius reputatur pro instituto. li.3.co.528 B
Fideicommissum ab eo relinqui non potest cui non est relicta pecunia. li.6. co.1205 A
Fideiussor an possit agere antequã soluat. li.4.co.905 D
Fideiussor ciuili obligationi tantum an accedat. li.4.co.773 D
Fideiussor,& mandator,differunt.li.8.co. 1896 A
Fideiussor minoris an & quando possit in integrum restitui. li.2.co.352 B
Fideiussor per solam solutionem non acquirit sibi hypothecariam. li.8.colum. 1901 D
Fideiussor quam actionem habet. li.8.co. 1901 D
Fideiussor simpliciter intercedens,an videatur etiam pro vsuris intercedere. li. 8.co.999 D
Fideiussor si omisit exceptionẽ, an sit ei imputan.

Index materiarum

imputandum. li.4.co.806 C
Fideiussor soluendo pro reo ipsum non liberat ipso iure. li.8.co.1900 D
Fideiussores duo qualiter possint conueniri. li.8.co.1898 A
Fideiussores plures vnius tutoris quomodo teneantur. li.5.co.1179 D
Fideiussores semper in solidum tenentur. li.4.co.752 A in gl.k
Fides bona præsumitur, nisi probetur mala. li.8.co.1934 D
Fides quid est. li.1.co.12 D
Fidiculæ quid significant. li.9.co.2107 C in gl.g
Filius acquirens an acquirat patri. li.5.co.1110 A
Filius an posit sub conditione institui. li.6.co.1293 A
Filius an posit hæreditatem adire iussu patris non præcedente. li.3.co.544 A
Filius apud hostes conceptus, an habeat postliminium. li.8.co.1951 D
Filius deportati est vere sui iuris. li.9.co.2134 D
Filius difficilius reuocatur in potestatem, quam libertus. lib.8.column. 1950 D
Filius indebito bonorum subsidio institutus, an sit heres vel legatarius. li.3.co.556 A
Filius in quo sequitur paternã conditionem. li.7.co.1538 D
Filius non portabit iniquitatem patris. li.3.co.521 D
Filius patris curator esse potest. li.5.c.944 C in gl.o
Filius pro patre, & pater pro filio fideiubere potest. li.4.co.738 D in gl.l
Filius quo remedio peti potest. li.3.co.1796 C
Filius sibi adscribens in testamento patris, an incidat in pœnam. li.9.column. 2078 D
Filius sub conditione institutus si decedat ante conditionem, an hereditatem transmittat ad suam posteritatem. li.6.co.1416 A
Filius succedens patri, an posit reuocare rem ab ipso alienatam. li.3.co.555 D
Filiusfamilias & seruus differũt in multis. li.4.co.735 D
Filiusfamilias minor si fideiubeat, an sit restituendus. li.2.co.349 D
Filiusfa. in quo potest testari. li.6.column. 1470 B
Filiusfa. in sex casibus in quantum facere potest condemnatur. li.4.co.734 D
Filiusfamilias pro patre potest fideiubere. li.8.co.1899 C
Filiusfa. si donat causa mortis consentiente patre, an vtriusque mors exigatur. li.8.co.1991 C
Filiusfa. testando, duo priuilegia olim habebant. li.3.co.530 A in gl.p
Filij, parentes castigare non debent. li.6.co.1498 B
Filij duorum fratrum, an succedant in stirpes, vel capita. li.6.co.1475 A
Filij in potestate constituti, patris administrationem non debent perscrutari. li.5.co.975 A
Filij nati ex matrimonio vetito, an sint legitimi. li.5.co.948 D
Filij sunt multiplices. libr.5.columna 951 A
Filio data patris contemplatione, videtur ex patris substantia processisse. li.6.co.1493 D in fi.
Filio in patris potestate constituto non datur tutor nec curator. lib.6.columna 1502 D
Filium alius antecedere non potest. li.6.co.1319 D
Filium in adoptionem datum tenetur pater instituere vel exhæredare. li.8.co.1946 in mar.
Filium vendere & pignorare potest pater aliquando. li.4.co.832 D in gl.p
Filius bona potius quàm ecclesiæ sunt relinquenda. li.1.co.91 D
Filius prioris thori, quibus nihil reliquitur, querela non datur. li.5.co.926 B
Filia patri ab intestato succedens, non soluit legata à filio relicta. lib.6.columna 1450 A
Filiatio qualiter probatur. lib.5.columna 935 A
Fingere & præsumere differunt. li.5.co.1011 D
Fiscus alienam rem vendendo, an & quando domino præiudicet. lib.4.columna 865 C
Fiscus dupliciter rem alienam vendit. li.2.co.371 C
Fiscus & priuatus si litigent, quis erit iudex. li.2.co.388 D
Fiscus ex bonorum cessione quandoque consequitur blasmum. lib.7.columna 1750 A
Fiscus regulariter post vxorem succedit decedentibus ab intestato, fallit in certis casibus. li.6.co.1507 B
Fiscus repetit datũ ab aliquo ob turpem causam. li.4 co.654 A
Fiscus vbique præsens est. lib.7.columna 1612 D
Fisci res vel publicæ an vsucapiantur. lib.7.co.1601 A
Fisco aliquando tollitur rei vindicatio quinquennio. li.4.co.883 B in gl.c
Fisco vendente rem alienam, an statim sit emptor securus. li.7.co.1618 D
Fœmina minus audet, quàm masculus. li.9.co.202 D
Fœminã non potest esse argentaria. li.2.c.214 C in gl.n
Fœnus nauticum multa habet specialia. li.4.co.787 C
Formari pactum quando dicitur. lib.2.co.250 C
Forum impinguat terram. lib.7.columna 882 A
Frater fratrem an teneatur alere. li.5.co.1057 A
Fratres consanguinei, qui dicantur. li.3.c.516 B
Fratres consanguinei tantum, & vterini tantum, qualiter succedunt. li.6.column. 1475 D
Fratres vterini qui dicantur. lib.3.column. 515 A
Fraus quando præsumatur. li.1.column. 14 D
Fraudẽ præsumimus ex quantitate pœnę. li.4.co.786 A
Fraudem probet, qui eam allegat. li.8.co. 1829 A
Fructus compensantur cum vsuris & sumptibus. li.3.co.557 A
Fructus percipiendi in quatuor casibus debent restitui etiam ab habente titulum. li.3.co.558 A
Fructus percepti à rogato restituere, an sint in quarta computandi. li.6.column. 1427 B
Fructus quandoque deponuntur appellatione pendente. li.7.co.1701 C
Fructum laboris habere, requies est. li.3.co.476 B
Fucus quid est. li.4.co.830 B
Fugitiuum esse, species libertatis est. li.4.co.878 D
Fundum instructum, fundum cum instrumento, fundum & instrumentum legare differunt. li.6.co.1378 C
Fundo simpliciter vendito, an veniant instrumenta. li.6.co.1379 B
Fur expensas retinere non potest. li.8.co. 1959 B
Fur triplex est. li.2.co.296 B
Furem an liceat occidere. lib.9.columna 2055 A
Furem indicare iure canonico quis tenetur. li.1.co.135 A
Furem indicare nemo tenetur. li.6.co. 1186 D
Furem si quis dixerit in diuinando iniuriarum non tenetur. li.9.co.2058 C in gl.q
Furiosi curator adiens hæreditatem nomine ipsius furiosi, an faciat eũ heredem. li.5.co.1161 A
Furiosi curator an possit bonorum professionem repudiare. li.5.co.1159 A
Furtum an sit casus fortuitus. li.4.column. 796 B
Furtum improbum, improbius, improbissimum. li.2.co.295 B in gl.b
Furti actio an & vnde competat successori eius cui furtum factum est. lib.6.co. 1189 A
Furti actio cui competat. li.6.columna 1196 B
Fustigatio an infamet. li.2.co.295 D

G

Gallus gallinaceus quis dicatur. li.9.co. 2056 D
Generale non transmissibile non est cessibile. li.4.co.830 A in mar.
Generalitas non porrigitur ad specialiter cauta. li.5.co.1166 A
Generalitas trahitur ad ea tantum, de quibus est cogitatum. li.4.co.756 C
Generaliter dici tantum valet, quantum si singula numerentur. libr.7.columna 1623 A
Generis debitum perire non potest. li.4.co.636 C
Genus perire non potest. lib.8.columna 1885 D
Gerontocomium, quid. lib.1.colum. 45 D
Gesta, quæ dicantur. lib.7.columna 1683 D
Gestor an teneatur à seipso exigere debita. li.2.co.330 C
Gestor de quo tenetur. lib.2.columna 330 C
Gestor quandoque de casu fortuito tenetur. li.2.co.331 D
Glos, quæ dicatur. li.2.co.247 D,
Grauiter quid sit. li.7.co.1616 A
Gynæcium quid est. li.9.co.2085 C in gl.e

H

Habeo per alium, quod non per me. li.2.co.402 D
Habere multipliciter dicitur. li.3.colum. 488 D
Habitatio differt ab vsu & vsufructu. li.3.co.566 D
Habitus non facit monachum, sed sponta nea voluntas. li.9.co.2039 D
Hereditas est cognatis debita. li.6.colum. 1566 B
Hereditas nondum adita, ad superiores an transmittatur. li.6.co.1463 B
Hereditas non adita vt transmittatur, duo sunt necessaria. li.6.co.1455 D
Hereditas per procuratorem adiri non potest. li.4.co.804 C
Hereditas solo verbo restitui potest. li.6.co.1423 D
Hereditas vel legatum sub conditione relictum an debeatur si conditioni non pareatur. li.6.co.1291 C
Hereditatis emptor quam actionẽ habet facta sibi cessione per venditorem. li.4.co.827 D
Hereditatis expilatæ accusatio cũ multis actionibus

Nouem priorum librorum Codicis.

ctionibus concurrit. li.9.column. 2092 B
Hereditatis expilatæ crimẽ an possit cõ currere cum rei vindicatione, & aliis. li.3.co.582 D
Hereditatis petitio quædam est relicta, quædam vtilis. li.3.co.543 D
Hereditatem clausis tabulis quilibet adire potest. li.6.co.1322 C
Hereditatem ex testamento, & fideicommissum ex codicillis, quis petere non potest. li.6.co.1364 D
Hereditatem habere ab instituto, quandoque vtilius est, quàm à substituto. li.6.co.1425 C
Hereditatem petens petitione hereditatis si succumbat, potest postea illam ab intestato petere. libr.6.columna 1365 A
Hereditatem pupillarem an possit repudiare, qui paternam acceptauerit. li.6.c. 1331 A
Hereditatem rogatus restituere retenta quantitate vel prædio, quid retinebit. li.4.co.802 A
Heredes an teneantur sibi inuicem de euictione. li.3.co.587 C
Heredis loco an reputetur, qui ex certa rescribitur. li.6.co.1290 A
Heredis nomine primus seu proximus intelligitur. li.9.2118 C in mar.
Heredem instituens alienare videtur. li.5.co.673 A
Heres cubans cum vxore testatoris, est indignus hereditate eius. li.6.column. 1358 D
Heres curatoris an teneatur de leui culpa. li.2.co.328 C
Heres esto secundum conditiones infra scriptas, si non scribat, an testamentum valeat. li.6.co.1286 D
Heres est successor vitiorum & culpę defuncti. li.7.co.1587 C
Heres heredis, est heres testatoris. li.5.co. 1047 D
Heredes non semper tenentur pro portionibus hereditariis. libr.4.columna 676 A
Heres qualiter vltrà vires debet mortem defuncti. li.6.co.1352 D
Heres quãdoque factũ defuncti reuocat. li.6.co.1210 A
Heres suus an præsumatur statim adiisse. li.2.co.373 B
Heres suus & necessarius non præscribit titulo pro herede, nec tit. pro suo. li.7.co.1587 A
Heres tenetur ex dolo & lata culpa defuncti. li.5.co.1135 A
Heres vti debet iure defuncti. lib.2.co. 361 D
Heres plus iuris habet quàm defunctus. li.8.co.844 C in gl.l
Hereticus qui dicitur. li.6.co.113 D & 117 C
Hæretici an possint testificari. li.1.column. 112 C
Heretici omnes sunt infames. li.1.co.14 A B in gl.y
Hispanorum cautela. li.2.colum.343 B in glo.c
Homicidium punibile committit aggressorem occidens, qui sine homicidio se defendere potuisset. libr.9.columna 2046 D
Homicidij crimen à pastoribus ortum habuit. li.9.co.2007 B
Homo liber quandoque vendi potest. li.1. co.48 C
Hominis prouisio tollit legis prouisionẽ nascituram, sed non natam. li.5.colum. 1021 B
Hominem per lasciuiam occidens, in aliquo punitur. li.9.columna.2054 C in gl.s
Honor maior debetur electo maiori. li.2. co.285 B
Honores non sunt continuandi. li.1.co. 205 C
Hospitationis iure quis non potest sibi successionem vindicare. li.6.columna 1485 A
Hypotheca & pignus differunt. li.4.co. 728 D
Hypothecaria actio habet quatuor tempora. li.7.co.1625 D
Hypothecaria qualiter potest durare sublata personali obligatione. li.8.co. 1865 D
Hypothecariæ potest præscribi longo tempore. li.8.co.1930 D
Hysteron proteron est ordo conuersus. li. 7.co.1636 D

I

IAcente hereditate furtum fieri non potest, nisi in tribus. li.6.co.1199 C
Ignorantia iuris non nocet in damno vitando. li.1.co.164 D
Ignorantia præsumitur, nisi scientia probetur. li.1.co.197 D
Ignorantia quælibet excusat à dolo. li.9.co.2067 A
Ignorare & nescire differunt. li.4.co.743 D in gl.f
Illustres fiunt quandoque sola administratione. li.5.co.1065 C
Illustres sub præside non conueniuntur. li.2.co.315 B
Immiscere & adire differunt. li.2.co. 373 A
Immunitas à tutela datur tantùm in sacris constitutis. li.1.co.95 B
Imperator solus an sufficiat in condendo testamento. li.6.co.1171 B in gl.g
Imperium merum habens dicitur esse potens. li.7.co.1637 C
Impossibilia de iure, turpia dicuntur. li.2.co.262 D
Impubes si agat petitione hereditatis, an possit agi de statu suo. lib.3.columna 464 A
Impuberi non potest moueri quæstio status. li.6.co.1573 B
Impossibile quandoque pro difficili ponitur. li.5.co.1157 A
Incendiarij variis pœnis afficiuntur. li.9.co.1998 A
Incestus, quid. li 5.co.949 D
Incorporalia non possidentur. lib.3.co. 574 C
Indebitum per errorem solutum, an possit repeti. li.1.co.163 C & li.4.co.642 B in glo.n
Indebitum solutum à minore, quemadmodum repetatur. li.2.co.367 A
Indefensus sumitur dupliciter. de iustinia.co.confir. li.1.co.61 D
Indicium vnde dicatur. li.3.co.558 D
Indictio vnde dicatur. li.1.co.9 D
Infamia detrimentum est famæ. li.2.co. 290 C
Infamia quid est. Ibidem D
Infamia tribus modis infertur. li.2.c.298 D in gl.u
Infamia, turpitudo & macula differunt. li. 3.co.516 B
Infamiæ facti effectus. li.2.co.295 D
Infamiam non incurrit qui ex officio iudicis damnatur. li.5.co.1118 C
Infamis an possit accusare. li.9.c.1999 C
Infamis est qui super certis criminibus paciscitur. li.2.co.297 C
Infames an possint esse testes. li.1.c.14 A & 122 C
Infames ferre testimonium non possunt. li.1.co.122 C
Infans qui dicatur. libr.7.columna 159 D
Inferiores plus puniuntur. li.4.co.830 D in glo.u
Infirmus pro sanitate paratus esse omnia dare. li.2.co.272 D
Ingenui acutius est in primis horis diei. de iustinia.co.confir. li.1.co.6 D
Ingenuus post moram nascitur ex ancilla. li.6.co.1473 B
In integrum restitutionis petitio an litis contestatione perpetuetur. li.2.colum. 404 A
Iniuria parua toleratur. libr.8.column. 1948 D
Iniuria vni facta, quandoque redundat in tres. li.9.co.2094 D
Iniuriarum actio an transmittatur. li.4.co. 830 A in mar.
Iniuriarum actio quãto tempore finitur. li.9.co.2095 D
Inquilinus in quatuor casibus expelli potest. li.4.co.894 C
Inquilino an teneatur stare emptor domus. li.4.co.898 B
Institutio inutilis non firmatur per vtile. li.5.co.1004 D
Institutio quando dicitur captatoria. li.6. co.1253 B
Institutionis iure debet filiis quarta relinqui. li.5.co.1011 B
Institutiones & exheredationes tantum fiunt in testamento. li.6.co.1268 B
Institutiones iuris ciuilis quando editę. li 6.co.1455 B
Instrumentum an debeat continere diem & locum. li.8.co.1889 A
Instrumẽta forensia quæ, & vnde dicãtur. li.4.co.719 D
Instrumenta manumissionis debent manumissis dari à patronis. li.7.columna 1561 C
Instrumenta repugnantia, an probent. li. 4.co.713 C
Instrumentorum appellatione non comprehenduntur scripturæ priuatæ. li.2.c. 417 D in mar.
Instrumentorum & testium eadem est auctoritas. li.6.co.1403 C
Instrumẽtorum subtractorum accusatio, cuius iuris sit. li.3.co.614 A
Instrumentorum traditio includit tactum mandatum de agendo. li.5.colum. 1021 A
Intellectus subauditus, si est prauus, non est obseruandus. li.6.co.1419 D
Interagentes. li.1.de nou.Co.fa.colum. 3 A
Interdictum de tabulis exhibẽdis, edictis quemadmodum testamenta aperiantur, & actio ad exhibendum differunt. li.8. co.1795 D
Interdictum quorum bonorum, & petitio hereditatis conueniunt & differunt. li. 8.co.1775 D
Interdictum Saluianum, & actio Seruiana differunt. li.8.co.1797 D
Interdictorum declaratio. li.7.col.1765 C & dein.
Interesse, diuisio, declaratio &c. li.7.co. 1664. & 1665. & dein.
Interesse singulare qualiter probatur. li.7. co 1672 D
Interpretatio est multiplex, & non omnistandum est. li.1.co.138 D
Interrogatus an teneatur ad omnia respõdere. li.2.co.424 C
Interrogatus non semper cogitur dicere credo, vel non credo. libr.8.columna 1876 D
Interruptio est duplex. libr.7.columna 1602 B
Interruptio præscriptionis quæ fit per executoris missionem, differt ab ea quę fit per litis contestationem. li.7.c.1625 D in fine.
Inuadere & occupare quomodo capiãtur. li.3.co.552 A

Inuen-

Index materiarum

Inuentarium an posit fieri cum vnico tabellione. li.5.co.1103 B
Inuentarium faciens tutor, an debeat vocare creditores pupilli. li.5.co.1103 D
Inuentarij tempus. li.6.co.1436 B
Inuidus, sibi pari inuidet. li.2.co.340 D
Inuiti quædam facimus, quædam nec volentes. li.4.co.809 D in gl.k
Inuitus quod quis patitur, non est illi imputandum. li.5.co.1079 C in mar.
Hauri qui sunt. li.9.co.2049 D
Italia est prouinciarum domina. li.3.c.485 A & 846 C
Italica prædia non debent dare tributa. li.4.co.846 A
Iteratum non dicitur, quod factum esse ignoratur. li.1.co.122 D
Iudex absoluens reum, & non condemnans accusatorem de calumnia, videtur eum absoluere à culpa. lib.7.column. 1562 D
Iudex à lege datus, dicitur ordinarius. li.1.co.173 C
Iudex an posit pœnam augere, vel minuere. li.2.co.291 D
Iudex de facto potest supplere. li.7.co. 1725 A
Iudex de iure supplet, sed non de facto. li.2.co.289 D
Iudex in ciuilibus causis accipiens pecuniam, an teneatur lege Iulia repetundarum. li.9.co.2084 D
Iudex interdum iudicat secundum conscientiam. li.5.co.1101 D
Iudex minor propter præsentiam maioris suam iurisdictionem non perdit. li.8.co. 1973 B
Iudex neque ad dextram neque ad sinistram declinare debet. li.9.co.2076 D
Iudex ordinarius an posit recusari. li.3.c. 480 B
Iudex pedaneus duobus modis dicitur delegatus. li.3.co.459 C
Iudex potest iudicare secundum id quod est ei notum vt notorium. li.2.column. 378 D
Iudex potest terminum præfigere ad agendum. li.7.co.1547 D
Iudex qui condemnationem expensarum omisit, tenetur parti. li.7.co.1736 D
Iudex qui corruptus sententiam dicit, qua actione tenetur. li.7.co.1677 A
Iudicis præceptum an sit sententia. li.6.c. 1501 D cit.fi.
Iudicis officium. li.4.co.797 D
Iudicem corrumpens, qua pœna punitur li.8.co.2006 D
Iudices aliqui possunt sententiam suam interpretari. li.7.co.1686 A
Iudicare periculosum est. li.3.co.448 A
Iudiciorum ordo quis est. lib.7.column. 1654 D
Iudicium datur secundum statuta loci vbi agitur. li.8.co.1947 D
Iudicium est duplex. li.3.co.462 A
Iudicium redditur in inuitum. li.2.co.259 C in mar. & gl.a
Iudicium. i. actio. li.4.co.849 D in glo.g
Iudicium reguletur secundum Deum. li.3.co.448 A
Iudicium validatur quandoque ratione incertitudinis. li.3.co.541 D
Iudicij vnius acta faciunt fidem in alio. li.2.co.414 D
Iuramentum actoris quam actionem pariat. li.4.co.623 C
Iuramentū calumniæ præstatur bis quandoque. li.4.co.720 A
Iuramentum defuncti an paret securitatē extraneo debitori li.4.co.686 A
Iuramentum iudiciale an posit recusari. li.4.co.629 D
Iuramentum in litem contra tutorem & eius hæredem, ex quibus præstetur. li.5.co.1133 C
Iuramentum in litem præstatur in hypothecaria, & in petitione hereditatis. li.6.co.1341 A
Iuramentum non extenditur ad non cogitata. li.8.co.1831 B
Iuramentum quandoque ex delatione, quandoque ex spontanea voluntate præstatur. li.3.co.602 A
Iuramēto quandoque inest tacita cōditio. li.4.co.773 D
Iuramentum quandoque nullo modo refertur. li.4.co.828 D
Iuramentum quandoque testibus remitti tur. li.4.co.699 C
Iuramentū reo defertur in multis casib⁹. li.4.co.621 B
Iuramentum tria continere debet. li.5.co. 941 D
Iurantes an debeant sacra tangere. li.3.c. 448 D
Ius accrescendi locum non habet in contractibus stricti iuris. secus in contractibus bonæ fidei. lib.8.colum.1892 D in fi.
Ius aliud bonum, aliud melius, aliud optimum. li.4.co.780 C in gl.m
Ius liberandi an posit pluries dari. li.6.c. 1149 C
Ius idem sit, vbi est eadem æquitas. li.5.c. 1650 C in gl.d
Ius librorum quod sit. li.8.co.1992 D in marg.
Ius offerendi, an per præscriptionem posit tolli. li.7.co.1627 B
Ius omne per xxx. annos tollitur. li.8.co. 1790 B
Ius patronatus in certis casib⁹ amittitur. li.6.co.1209 A
Ius versutum quod est. li.9.co.2036 D in gl.u
Iuris naturalis ignorantia mulieres non excusat. li.5.co.1079 D
Iuri offerendi an posit præscribi. li.7.co. 1613 B
Iura duplicia habentes præferuntur vni tantum habentibus. li.6.colum.1487 B in fi.gl.r
Iurisdictio contentiosa apud quem dicitur esse. li.8.co.1940 D
Iurisdictio quandoque causa dubitationis alicui competit. li.1.c.173 C
Iussus & mandatum differunt. lib.4.co. 735 A
Iustinus fuit pater Iustiniani. li.5.column. 1061 C

K

Kalendarium quid. li.4.co.775 A in glo.b
Kalendis quandoque fiunt feriæ. li.4.co. 775 B & in mar.

L

Labor est in militia. li.2.co.395 A
Laterculus quid sit. li.1.co.193 A
Latina verba legitima dicuntur. li.5.co. 1073 C
Latini qui sunt. li.7.co.1524 D
Latini liberti. li.7.co.1508 D in mar.
Latrocinium est casus fortuitus. li.4.co. 796 A
Latronem nullus casus excusat. li.6.co. 1188 D
Latronum pœna qualis est. li.9.column. 2099 B
Laticlauius qualiter accipitur. li.6.c.1250. D in gl.n
Legari sibi an posit quis à seipso. li.7.co. 1535 B
Legato varia adiiciuntur. li.6.co.1414 B
Legatum an valeat si dicatur, lego tibi cū morieris. li.6.co.1288 D in fi.
Legatum an valeat si testator dixit, lego tibi decem quæ debeo. li.4.co.769 D
Legatum an vitietur propter conditionē impossibilem ei appositam. li.6.co. 1387 C
Legatum an videatur adimere testator alienando rem legatam. li.6.columa. 1367 D
Legatum certo tempore finiri potest. li.6. 1377 D
Legatum cum onere impossibili legatario relictum, an peti posit. li.6.colum. 1446 C
Legatum & quasi legatum reperitur. li.3. co.589 D
Legatum ipso iure minuitur Falcidia. li. 6.co.1432 B
Legatum non reuocatur ex leui culpa legatarij. li.6.co.1213 C in gl.c
Legatum qualiter adimatur. li.6.column. 1372 D
Legatum rei alienæ an valeat de iure canonico. li.6.co.1370 C
Legatum relictum tutori quandoque debetur eidem licet tutelam non gerat. li.6.co.1377 C
Legatum seruo proprio factum sine libertate an valeat. li.6.1309 D
Legatum virgini relictum ne nubat, an valeat. li.6.co.1385 D
Legatum vnum soluens in minus solenni relictum voluntate, an in aliis sibi præiudicet. li.6.co.1269 A in gl.b
Legati dominium recta via quæritur, non autem hereditatas. li.5.co.1161 D
Legata ab instituto relicta an videantur repetita à substituto. li.6.co.1382 A
Legata nutu relinqui possunt. li.6.colum. 1362 B
Legata olim fiebant tripliciter. li.6.co. 1406 A
Legata soluuntur post solutionem æris alieni. li.6.co.1337 A
Legatarius tria habet auxilia. li.6.colum. 1368 A
Legatarij an sint creditores hereditarij. li. 4.co.678 D
Legatarij non cum defuncto, sed cum hærede eius videntur contrahere. li.3.co. 1487 C
Legatarij portio licet videatur esse pro non scripta, non tamen accrescit collegatario in certis casibus. lib.6.column. 1445 C
Legatarij quibus nomen est prælegatum, vtilem actionem habent ad solidum. li. 8.co.1872 D
Legio quæ dicatur. lib.4.colum.906 D in mar.
Lex Aquilia habet tria capita. li.3.colum. 581 C
Lex Falcidia ad quæ sit inducta. li.6.co. 1433 D
Lex Fabia de plagia. vbi locum habeat. li. 3.co.610 D
Lex humana legē Dei distinguere potest. li.1.co.175 C
Lex Iulia Miscella. li.9.co.267 C
Lex Longobarda quæ. li.7.co.1554 A
Lex Papia Poppæa. li.6.colum.1442 B in mar.
Lex Papia duo continebat. li.6.column. 1442 D
Lex quando non distinguit, nec nos distinguere debemus. li.4.co.829 D in gl.lz
Lex quandoque mitius punit quàm minister legis. li.9.co.2111 D
Lex rebus & non verbis imponi debet. li. 4.co.786 B
Lex Velleia quid faciebat. li.3.co.522 D in fine.
Legis auxilio careat qui in illam peccat. li.6.co.1339 D
Legis Corneliæ de falsis pœna quæ est. li. 4.co.709 A
Legis Corneliæ de sicariis, quæ est pœna li.9.co.2056 A
Legis Iuliæ de ambitu, quæ est pœna. li. 9.co.2083 B
Legis Iuliæ de vi priuata, item de publica quæ sit pœna. li.9.co.2045 B

Legis

Nouem priorum librorum Codicis.

Legis verba an posint offendi mente seruata. li.1.co.142 B
Legem superioris, inferior tollere non potest. li.4.co.787 C
Leges armis egent, & econtra. de Iustin. Cod.confir. co.6 A
Leges diuinitus factæ sunt. li.7.column. 1606 A
Leges non debent esse ludibrio. lib.6.co. 1506 C D
Leges quo ordine sunt situandæ. de no. Cod.fa. co.4.C.in gl.m
Legum correctio vitanda. li.4.co.826.A. in mar.sub lit.h
Legibus sustētatur respublica. de no. Cod. fa. co.2.D
Legitimatus an succedat patri in feudum. li.5.co.1065.A.& dein.
Lenocinium, quid. li.4.co.655 A
Leuir quis dicatur. li.2.co.247 D
Liba quid sit. li.1.co.105 B
Libelli accusatorij forma. li.9.columna 2009 B
Libellus appellatorius quid debeat continere. li.7.co.1704 D
Libellus criminalis quid continere debet. li.9.co.2009 A
Libellus est coram arbitro dandus. li.2.c. 414 D
Libellus incertus non debet admitti. li.7. co.1639 D
Libellus vsquequo emendari posit. li.1.c. 216 B
Libellum famosum faciens qua pœna punitur. li.9.co.2097 D
Libellum porrigens si quid dicat contra se, statur dicto suo. lib.7.co.1556.B.in mar.
Liberalis causa quæ dicatur. lib.7.colum. 1565 A
Liberalis nemo est inuitus, aut in necessitate positus. li.1.co.120 A
Liberorum appellatione continentur nepotes. li.6.co.1418 D
Liberos quos pater emit filio, an debeat filius habere præcipuos. li.3.co.589 D
Libertas an competat ex testamēto falso. li.7.co.1517 A
Libertas directa dari seruo heredis, an tra hatur ad fideicommissariam. lib.7.co. 1512 A
Libertas directa & fideicommissaria quādoque differunt, quandoque non. li.7.c. 1521 D
Libertas directa fauorabilior est quam fideicommissaria. li.7.co.1543 D
Libertas est res inæstimabilis. li.6.colum. 1421 D
Libertas ex falsa causa data, an retractetur. li.7.co.1508 B
Libertas libero præstari nequit. lib.4 co. 651 A
Libertas per falsam scripturam data, an valeat. li.3.co.547 D
Libertas quanto tempore præscribatur. li.3.co.492.A.& li.7.co.1579 B
Libertas relicta seruo quem testator credit suum, indistincte debetur ei. li.6.co. 1370 D
Libertas sicut difficilè reuocatur, sic difficilè tribuitur. li.4.co.649 B
Libertas si seruo alieno relinquatur, quid iuris. li.7.co.1518 D
Libertas valet, licet legatum non valeat. li.6.co.1253 A
Libertatis assertor quis dicatur. li.7.co. 1566 B
Libertatis conditio est deterior, quàm alterius rei. li.7.co.1530 D
Libertatis ex matre fit probatio. lib.7.co. 1558 D
Libertates in fraudem creditorum conceſſæ, an sint reuocandæ. li.4.colum. 1541 C
Libertatis onerandæ causa quomodo fiat cautio. li.6.co.1203 A
Libertatis species est, esse fugitiuum. li.4. co.878 D
Libertatis species est fugisse. li.9.colum. 2065 A
Libertus an posit conueniri ex cōtractu in seruitute facto, peculio sibi legato. li.4.co.672 C
Libertus an posit in seruitutem redigi ratione obsequij patrono non præstiti. li. 7.co.1562 C
Libertus an propter leuem offensam reuocetur in seruitutem. lib.6.columna 1213 C
Libertus ex quibus causis in seruitutem reuocetur. li.6.co.1214.D.in gl.e
Libertus non petēs tutores filiis patroni, qualiter punitur. li.5.co.1078 A
Libertus vocans patronus in ius sine venia, ciuiliter & criminaliter potest conueniri. li.9.co.2089 C
Liberti filij qui ingenui sunt, an propter suam ingratitudinem in seruitutem redigantur. li.6.co.1215 C
Liberti, libertorum tutores erunt. li.5.co. 1145 A
Limenarcha quis dicatur. lib.7.column. 1564 D
Lis & causa quomodo sumantur. li.4.co. 670 B
Lis & causa differunt. li.2.co.251 D
Litis contestatione an perpetuetur actio. li.2.co.344 A
Litis contestatione an quis efficiatur malæ fidei possessor quo ad omnia. li.7.co. 1679.B.in gl.g
Litem contestans in actione ad exhibendum, non videtur contestari in rei vindicatione. li.7.co.1639 B
Lite etiam contestata non semper transit actio ad heredes. li.5.colum.1012.C.in gl.f
Lites alienas redimendas non esse. li.4.co. 810.in textu.C
Liter. tæ personę dignę sunt pluribus beneficiis. li.1.co.194.B.in marg.
Litigator victus qui rē non restituit, qualiter conueniur, & ad quid tenetur. lib. 7.co.1679 A
Litigiosa re legata, cuius sumptibus heres pro illa litigabit. li.8.colum.1881.D. in fi.
Litigiosa res an posit pignori dari. li.3.c. 597 D
Litigiosa res legari potest. lib.8.columna 1881 C
Litigiosi vitium rem non afficit. li.7.co. 1600 C
Locatio non potest esse sine mercede in pecunia. li.4.co.901 D
Locator non tenetur de leuissima culpa. li.4.co.905 C
Locupletior ex alieno quis efficitur trib⁹ modis. li.7.co.1585 A
Locans operas suas, quando posit mercedem petere. li.4.co.893 D
Locus quid sit. li.3.co.606 B
Logista quid sit, & vnde dicatur. li.1.co. 210 A
Luctus intra tempora nubens mulier, an sit infamis. li.2.co.296 C
Luens in corpore, factus ditior non tenetur. li.9.co.2062.D.in marg.
Luo, varias significationes habet. li.4.co. 897 A
Lupus ex vento viuit. li.5.co.1125 A
Luxuria plus habet, quàm castitas. li.9.co. 2034 A

M

Macedoniani, qui. li.1.co.115 B
Macedoniano renunciari non potest sed bene Velleiano. li.4.co.747 D
Magistratus non omnes tenentur de mala administratione tutorum. li.5.column. 1172 B
Magistratus sunt quadruplices. lib.7.co. 1715 D
Magistratum si duo gerant, an vnus alterā auctoritatem præstare poterit. lib.1.co. 209 B
Magorum supplicium. libr.9.columna 2057 B
Maleficia puniri expedit. libr.4.columna 863 C
Maleficia sunt punienda. lib 6.columna 2098 B
Malum omne prauè præsumitur actum. li.9.co.2054.C.in mar.
Mancipes qui dicantur. li.7.co.114 B
Mancipia non sunt prostituenda. li.4.co. 873 B
Mandatarius transgrediens mandatum, an posit repetere quod plus dedit. li.2.co. 332 D
Mandatum cum finiatur re integra, quando dicitur res integra. li.4.co.807.A. in gl.h
Mandatum generale an præiudicet domino. li.4.co.741 A
Mandatum & iussus differunt. lib.4.co. 735 A
Mandatum mādantis morte finitur. li.4.c. 661 D
Mandata principum, & constitutiones differunt. li.5.co.933.D.in gl.b
Mandati actio non datur vbi nullum fuit mandatum. li.8.co.1885 C
Manichæi qui. li.1.co.114 B
Manipulus quis. lib.4.colum.906.D.in mar.
Manumissio an posit per alium fieri. li.2. co.341 D
Manumittere coactus, operas imponere non potest. li.6.co.1206 D
Manumissus si decem dederit, ex peculio ea soluere potest. li.4.colum.815.C.in gl.e
Manumissus tenetur rationem reddere. li. 3.co.548 B
Maritus accedens ad solutam, adulterium non committit. li.9.co.2023 D
Maritus accusans de adulterio, non tenetur se inscribere. li.9.co.2038 D
Maritus est rei dotalis dominus. lib.5.co. 984 D
Maritus est vxoris suæ procurator. li.2.c. 300.B.in glos.m
Maritus quandoque iure mariti, quandoque iure extranei accusat vxorem de adulterio. li.9.co.2026 D
Maritus quare non posit esse curator vxoris suæ. li.5.co.1082 D
Maritus quid præstare debeat in rebus dotalibus. li.5.co.997 C
Mariti heredes an teneantur vxorē alere. li.5.co.1009 B
Martinus fuit par apostolis. li.3.colum 476 D
Masculus & fœmina in impetranda venia ætatis tripliciter differunt. li.2.colum. 386 B
Mater an filij successionem perdat, si tutorem suspectum remoueri non faciat. li.2.co.320.B in glos.p
Mater an posit repetere alimenta filio facta. li.2.co.322 A
Mater non cogitur accusare tutorem vt suspectum. li.5.co.1107 D
Mater non cogitur suscipere tutelam filiorum suorum. li.5.co.1089 B
Mater potest esse tutrix & curatrix filiorum. li.5.co.1088 D
Mater quandoque filij successionem non perdit, licet illi tutorem non quæsierit. li.6.co.1466 D
Mater quid habet in bonis filij, si nubat ante mortem eius vel post. li.6.column. 1468 A
Mater tutrix filij si transit ad secunda vota an desinat esse tutrix. lib.6.columna 1469 A

Index materiarum

Mathematicus vnde dicitur.li.1.columna 105 C
Matrimonium an dirimi possit. lib.5.co. 1043 D
Matrimonium an possit contrahi per fures. li.5.co.945 B
Matrimonium an possit esse sine dote. li. 5.co.940 C
Matrimonium an possit esse sine traductione. li.5.co.921 A
Matrimonium debet esse ab obseruatione pœnæ liberum. li.4.colum.917.C.in gl.h
Matrimonium fit per solum consensum. li.7.co.1625 D
Matrimonium non est cum festinatione contrahendum. li.2.co.412 A
Matrimonium per supplicium non dissoluitur. li.9.co.2129 A
Matrimonium sicut non est violandum, sic nec spes matrimonij. lib.9.colum. 2027 B
Matrimonium tantum est inter liberos. li.2.co.341.C.in glos.e
Matrimonium vetitum per errorem contractum,an excuset ignorantes. li.5.co. 948 D
Matrimonij onera sunt plura. li.5.colum. 991 C
Matrimonio nondum consummato potest alter coniugum altero inuito religionem intrare. li.1.co.98.B.in marg.
Matrimonia augent rempublicam.l.6.co. 1384 D
Mea res quandoque mihi debetur.li.3.co. 570 C
Membranæ vnde dicantur. li.1 co.178.B
Mendacium facit quem puniri. li.8.co. 1837 C
Mercãdis rebus an possit modus institui. li.1.co.99 D
Merces propter casum remittitur.li.4.co. 905 C
Meretrici promissum an teneat. li.5.co. 920 C
Metalli pœna cæteris grauior. lib.2.co. 293 B
Metati vnde dicantur. li.1.co.87 A
Metus multipliciter punitur. li.2.colum. 339 A
Metus vt sufficienter probetur, probatur iactatione minantis. li.2.co 338 B
Miles damnatus de crimine, an possit testamentum facere. li.6.co.1255 B
Miles si deliquit, quis erit eius iudex.li.3. co.481 B
Miles vnde dicitur. li.8.co.1956 A
Militis testamentum quot testibus probari debet. li.6.co.1255 D
Militis plures heredes si sint instituti, an sit locus iuri accrescendi inter eos.li.6. co.1249 B
Milites sunt duplices. li.3.co.482 A
Militia non liberat à patria potestate.li.8. co.1938 D.in fi.
Militia quædam est inermis.li.3.columna 494 B
Milito militiam,vado viam. li.8.columna 1825 C
Minister qui non est, ministerium commendare non potest. li.1.co.113 C
Minor aliquando sine curatore in iudicio esse potest. li.3.co.461 D
Minor an possit & extra iudicium, & in iudicio obligari. li.8.co.1906 C
Minor an possit rem suam immobilem dare in dotem vel donationem propter nuptias. li.5.co.1100 D
Minor an sit deterioris cõditionis, quàm maior in præscriptione. li.5.co.1174 A
Minor petens restitutionem,probet se minorem & læsum. li.5.co.1166 D
Minor potest esse senator. li.2.co.386 C
Minor prouocatur, non tamen prouocat. li.2.co.366 B
Minor qui se ab hereditate paterna abstinuit,an à creditoribus hereditariis conueniri possit. li.5.co.1126 B
Minor.xx.annis manumittere nequit. li. 7.co.1509 D
Minoris rem si quis vendat vt suam, an habeat locum præscriptio. lib.5.colum. 1174 C
Minoris res immobilis quandoque sine decreto alienatur. li.5.co.1108 C
Minoris substantia pro iudicio sisti potest obligari. li.5.co.1100 D
Minori læso in contractu datur restitutio, sed non maiori. li.2.co.403 D
Minorem bona multis in casibus sine decreto alienari possunt.li.5.co.1169.B.in expo.rub.cont.
Minorum res aliquando licitè alienantur. li.1.co.143 A
Minoribus, in delictis non datur venia. li.2.co.298 B
Missio in possessionem fit contra pupillũ. li.2.co.357 C
Missio in possessionẽ quãdo fieri potest. li.3.co.433 D
Missio potest fieri in omnia bona.li.7.co. 1757 A
Mobilia an veniant in interdicto vndi vi. li.7.co.1510 D
Modus & conditio in quo differant & conueniant. li.6.co.1416 D
Modus,conditio, & causa, per quæ verba fiant. li.6.co.1416.D.in gl.l
Molendinum habens in flumine, an possit impedire ne aliud ibi fiat.li.3.colum. 576 A
Momentum quid est. li.6.co.1507 B
Monachus an agnatis vel cognatis succedere possit. li.1.co.98 D
Monachus si conueniatur, quis respondere debeat. li.1.co.82 C
Monachus vnde dicatur. lib.1.co.18.C.& 73 A
Monachi possunt testificari. lib.4.colum. 701 C
Monasterium pro filio reputatur. li.1.co. 31 D
Monasterium & ecclesia habentur loco filij. li.6.co.1428 D
Monasterio dans se & sua,quid dat.li.1.c. 30 C
Monetam cudere an possint ciuitates. li. 9.co.2082 A
Monopolium quid dicitur esse. li.4.co. 880 D
Montes qui dicantur. li.1.co.19 D
Monumentum quid dicitur esse. li.3.co. 605 D
Mora pœnalis stipulationis an possit purgari. li.8.co.1887 B
Mora omnis interpellationem requirit.li. 7.co.1518 A
Mortis causa capio per Falcidiam deminuitur. li.6.co.1441 A
Mortis causa capio quid est.li.6.columna 1434 A
Mortuus ciuiliter censetur in metallum damnatus. li.5.co.1034 B
Mortuus potest accusari de crimine propter bona. li.6.co.2043 C
Mortui vestem auferens, qua pœna puniatur. li.9.co.2062.B.in gl.n
Mortuum esse aliquem quomodo probatur. li.5.co.149 B
Mulier an possit omnia bona sua dare in dotem. li.2.co.368 A
Mulier an præferatur habentibus expressam hypothecam. li.8.co.1841 D
Mulier an sibi præiudicet, si marito alienanti fundum dotalem consentiat. li.5. co.1013 D
Mulier an sine inscriptione accuset in casibus quibus ei accusare permittitur.li. 9.co.1998 C
Mulier binuba si ex veroque matrimonio lucretur, qualiter illud inter filios diuidatur. li.5.co.974 B
Mulier, Catilinæ coniurationem detexit. li.9.co.1998 C
Mulier domina & vsuaria vel vsufructuaria delicta quid habere debet. li.5.co. 978 B
Mulier fideiubens ipso iure tuta est per Velleianum. li.2.co.391 A
Mulier non omnibus creditoribus antefertur in dotis repetitione. li.9.colum. 1841 A
Mulier nubens intra annum luctus,an sit infamis. li.2.co.296 B
Mulier nubens intra tempus luctus,an patiatur pœnas legales. li.5.co.958 C
Mulier plus de dolo & auaritia participat,quàm masculus. li.2.co.385 D
Mulier potest rem suam etiam post præscriptionem quandoque vindicare.li.2. co.396 D
Mulier quare non potest agere pro filio sicut facit pro patre. li.2.co.309 B
Mulier secundo nubens, primis filiis iniuriam facit. li.5.co.964 B
Mulier transiens ad secunda vota, si dat totum quod habet,secundo viro,an filij primi reuocare possint. lib.5.columna. 968 D
Mulieris bona quandoque pro debito mariti obligantur. li.9.co.2127 D
Mulieris conilium est fragile. li.5.col. 1073 D
Mulieres quandoque vt decipiant, vestes viriles assumunt. li.4.co.748 C
Mulieres remotæ sũt ab officiis publicis. li.1.co.109 B
Mulierum artificia quæ sint.li.2.co.326 D
Mulierum genus est auarissimum. li.4.c. 748 D
Mulierum malarum conuersatione animus occiditur. li.5.co.1058.D.in gl.m
Mulier an Velleiano renunciare possit.li. 4.co.761 A
Mulieribus multæ leges subueniunt. li.1. co.164 D
Mundum quid est. li.4.co.714 D
Munus & donum quomodo differunt. li. 6.co.1225 A
Munus militiæ euitare,delictum est. li.2. co.338 A
Munus personale quid est.li.7.co.1736 A
Murorum reparatio omnes adstringit. li. 8.co.1811.A in marg.
Mutuum non potest sola pactione vel scriptura constitui. li.4.co.633 C

N

Naturales nõ instituti à matre, an possint contra testamentum agere. li. lib.6.co.1472 D
Nauicularij qui sint.li.5.co.1151.B. & li.6. co.1507 C
Necessitudo pro affinitate quandoque ponitur. li.7.co.1564 A
Negatiua qualiter probatur.li.9.columna 2054 A
Negligentia lædit omnia. li.9.co.2126 A
Negligentia nocens alicui in vno, nocet ei & in alio. li.7.co.1541 A
Negligentibus non subuenitur. lib.2.co. 392 D
Negotium quatuor modis ad aliquem dicitur pertinere. li.2.co.323 B
Negociorum gestor an teneatur de gerendis. li.2.co.329 D
Nepos an possit sub conditione institui, vel exheredari. li.6.co.1293 A
Nepotes ex fœmina & ex masculo descẽdentes,an admittantur eodem modo.li. 6.co.1245 B
Nisi dictio quid significet li.2.co.244.D. in glos.a. & co.703.D.& in glos.a
Nobilis præsumitur donare.li.5.c.980.D. in marg.
Nobilibus conceditur quod aliis denegatur. li.3.co.497 D
Nobilitati fauetur. li.9.co.2907 B
Nocte custodia malefactorum est geminanda

Nouem priorum librorum Codicis.

minenda. li.9.co.2013 A
Nolle dicor quod non possum. li.5.co. 1058 D
Nomen vendi potest ignoranter debitore, & etiam inuito:non autem delegari. li. 4.co.827 A
Nomina hæreditaria per hominem diuidi non possunt. li.3.co.584 C
Nosocomium,quid. li.1.co.45.C.in gl.n
Notarius non debet scribere in instrumẽto spem partium. li.4.co.658 B
Notarij simplicitas non nocet contrahentibus. li.8.co.1909 A
scripturæ Notoriorum iudiciorum creditur &c. li.4.co.721.A.in mar.in prin.
Notorium & manifestum differunt. li.7. co.1707 B
Nouatio an indistincte tollat obligationem priorem. li.8.co.1912 C
Nubere quarto licet. li.6.co.1493.C.in mar.
Numerus singularis pro plurali ponitur. li.7.co.1555 D
Nummos tingentes vel radentes,qualiter puniendi sint. li.9.co.2082 C
Nuncius & procurator differunt. li.4.co. 859 D
Nundinæ quomodo amittantur.lib.4.co. 881.D.in glos.h
Nuptiæ nefariæ & incestæ quæ sunt. li.5. co.946 A
Nuptiæ secundæ quæ dicantur. li.5.co. 957 A
Nuptiæ sunt variis ex causis vetitæ.li.5.c. 950 C

O

Oblatio sola an & quando impediat cursum vsurarum. li.4.co.783 D
Oblatio sola debiti an inducat pignoratitiam actionem. li.4.co.788 D
Oblatio sola debiti quid operetur. li.4.c. 789 C
Oblatio sola an sufficiat ad inhibendam pignoris venditionem. li.8.co.1859 A
Obligans res suas, tam præsentes quàm futuras obligare videtur: secus in donante vel simili. li.8.c.1833 C
Obligata mihi non est res ex mea pecunia empta. li.8.co.1836 D
Obligatio iuris est,possessio facti. li.4.c. 859 D
Obligatio naturalis quãdoque parit actionem. li.8.co.1884 C
Obligatio quandoque simul oritur, & extinguitur. li.5.co.1033 D
Obligatio sæpe nascitur extra id quod agitur. li.6.co.1196 A
Obsequium, officium, & pietas differunt. li.2.co.322 D
Occupare & inuadere quomodo capiantur. li.3.co.552 A
Octauarij qui dicantur. li.4.co.884.D. in gl.q
Octaua ex mercibus pro vectigali assumebatur. li.4.co.896.A.in gl.l
Oeconomus an debeat esse clericus. li.1. co.106 B
Officialis in officio delinquens, in quo punietur. li.9.co.2084 B
Officiali soli an credatur. li.9.columna 2004 D
Officiali soli non creditur. li.9.c.2008.C in glos.i
Officiales an & quando possint clericari. li.1.co.73 C
Officium iudicis est triplex.lib.4.colum. 767 D
Officium, obsequium & pietas differunt. li.2.co.322 D
Officium suum nemini debet esse damnosum. li.5.co.1105 C
Omnes tanges, ab omnibus approbetur. li.5.co.1142 D
Opera est diurnum officiũ. li.6.c.1200 B
Opera sæpe pro pecunia valet. li.4.co. 816 C
Operæ obsequiales sunt duplices. li.6.c. 125 C
Operæ sunt duplices. li.6.co.1200 B
Operarum futurarum an possit peti pretium. li.6.co.1200 C
Operarum obligatio quandoque soluitur. li.6.co.1204 B
Operarum precium an liceat exigere.li.6. co.1202 C
Operas imponit qui ex voluntate manumittit. li.6.do.1201 D
Oportet,pro decet, aliquando accipitur. li.6.co.1495 D
Opus nouum si nũcietur alicui,an sit permittendus ædificare, si velit satisdare. li.8.co.1809 B
Oratio dui Marci in quinque deficit.lib. 6.co.1359 C
Oraculum,quid. li.1.co.27 C
Orcini qui sunt. li.7.co.1512.B.in gl.m
Ordinarius de iure recusari non potest. li.3.co.483 A
Orphanotrophus,quis. li.1.co.77 D
Orphanotrophi an hodie rationem reddere teneantur. li.1.co.78 C
Orphanotrophium,quid. li.1.co.45 C
Orthodoxus vnde dicatur.li.1.co.15.D.& li.7.co.1512 C
Osculum gratia cuius interuenit. li.5.co. 924 C

P

Pacisci alteri nemo potest. li.8.co. 1970 A
Pacta omnia in pignoribus sunt licita,nisi expressa lege prohibeantur. li.8.co. 1869 A
Pactum appositum iuxta contractum nõ vestitur eius cohærentia quando tendit ad vtilitatem tertij. li.4.co.905.B.in mar.
Pactum formari quando dicitur. li.2.co. 250 C
Pactum legis commissoriæ quale est. li.8. co.1871 B
Pactum nudum non semper parit exceptionem. li.4.co.842 D
Pactum nudum quandoque parit actionẽ. li.5.co.980.D.in glo.m
Pactum nullum reducitur ad aliquod,li.5. co.1020 B
Pactum quando dicitur esse contra legẽ. li.1.co.223.D
Pactum quòd creditor possit debitorem capere,& retinere pro debito, nõ valet. li.4.co.664 B
Pactum quòd maritus teneatur ad dotem restituendam in solidum,non valet.li.5. co.1008.B.in gl.q
Pactum turpe dicitur multis modis.li.1.c. 232 A
Pactum vestitur iureiur. li.6.co.1200 A
Pactis priuatorum ius publicum lædi non potest. li.4.co.944.D.in glos.a
Palatinus quis dicatur. li.4.co.841 B
Palatini qui dicantur. li.1.co.195 A
Palmyrena,quid. li.7.co.1547 B
Papa confirmando vetus, nihil nouũ dat. li.5.co.1030 C
Par in parem non habet imperium. li.1.c. 141 B
Parabolani qui dicuntur. li.1.co.63 D
Parangariæ,quæ. li.1.co.28 A
Parapherna vnde dicantur. li.5.colum. 1014 D
Paraphernalium rerum accessiones extrinsecas vir partim lucratur, non autẽ intrinsecas. li.5.co.10121.A.in gl.a
Partis appellatione continetur dimidium. li.2.co.271 B
Partem quis quandoque facit, qui non admittitur ad partem. li.6.co.1452 D
Partus ventrem sequitur. lib.4.columna 687 A
Partus subiecti crimen an sit differẽdum propter filij impubertatem. li.6.colum. 2068 B
Partus suppositi accusatio cui competat. li.9.co.2071 D
Pater agens in adultitiis, an satisdare debeat iudicatum solui,vel de rato. li.6.c. 1504 A
Pater aliquando cauet filio. li.6.colum. 1427 D
Pater auum maternum excludit in successione filij. li.6.co.1470 D
Pater dans dotem pro filia sua, quare non possit actionem sibi appropriare simplici pacto sicut extraneis. li.5.colum. 986 C
Pater & filius eadem persona reputantur. li.6.co.1501 A
Pater ex filij contractu sæpe tenetur in solidum. li.4.co.738.A.in gl.i
Pater filium occidens, vel eum male tractans,qualiter punitur. li.9.co.2057 D
Pater filiis bona diuidens,videtur eos instituere. li.3.co.585 D
Pater pro mutuo filij quandoque in solidum tenetur. li.4.co.746.D.in gl.n
Pater quandoque cogitur emancipare. li. 1.co.106 A
Pater quemadmodum teneatur pro filio suo tutore. li.4.co.734 A
Pater sanguinolentus dicitur qui filium vendit aut pignorat. li.4.co.833.D.in textu versu.3.à fine.
Pater si exposuit filium, an perdat ius quod habet in eum. li.9.co.1960 D
Pater succedit filio fratribus etiam extantibus. li.6.co.1486 B
Pater vere probari non potest. lib.5.co. 935 A
Pater vt tutor rationem reddere tenetur. li.9.co.2135 B
Patris bona non sunt filio obligata pro mala administratione. li.6.co.1498 A
Patris consensus in quibus casibus sit filiofa.agenti necessarius. li.6.co.1510 C
Patris delictum filiis nocet quandoque.li. 6.co.1021 C
Patris quælibet voluntas est inter liberos seruanda. li.3.co.588 D
Patre agente vel conuento nomine filij, in cuius persona concipietur libellus. li.6.co.1488 A
Patres conscripti qui dicantur.de emẽda. Iustin.Cod. co.10 B
Patria originis non facilè mutatur. li.8.c. 1942 B
Patricius quis est. li.3.c.496 D
Patronatus ius in certis casib' amittitur. li.6.co.1209 A
Patronatus iura sunt sex. li.6.columna 1208 D
Patronus aliquando sine venia in ius vocari potest à liberto. li.6.co.1208 D
Patronus an reuocet per libertũ alienata. li.6.co.1209 C
Patronus in successione liberti præfertur filio alterius patroni. li.6.co.1210 A
Patronus quod ius habet in bonis liberti. li.6.co.1224.D.in glos.n
Patrono an præferatur frater liberti in successione. li.6.co.1209 D
Pauper & dives qui dicantur. li.9.colum. 1333 D
Paupertas prodest. li.1.co.92 B
Peccati seruus est,qui peccatum facit.lib. 9.co.2135 A
Pecten,piscis nomen. li.4.co.881.B.in mar.
Peculatus vbi proprie dicatur.li.2.colum. 291 A
Peculium est quadruplex. li.2.co.325 D
Peculium profectitium filij non cedit fisco vindicanti bona patris. li.7.colum. 1750 D
Peculium si minus sit quàm debitũ ferri, quid iuris. li.4.co.890 C
Pecunia in societate tradita, an præsumatur communicata. lib.4.colum.816.D. in mar.

Index materiarum

Pecunia nautica quæ dicatur. li.4.colum. 794 B
Pecunia potest dari dupliciter. lib.4.co. 876 B
Pecunia potest solui illi cui debetur aurū & argentum. li 8.co.1979 D
Penuriæ nomen multis modis ponitur.li. 4.co.632 C
Pedagia soluere an teneantur scholares. li.4.co.670 A
Pedaneus iudex quis dicitur. li.1.c.239 D
Pedestres milites qui dicantur. lib.5.co. 939 A
Penitrationes publicæ quæ dicantur.li.4. co.842 D
Peræquator dicitur quandoque fisci procurator. li.4.co.846 D
Peregrini in bonam & in malam partem accipiuntur. li.6.co.1485 A
Perire volens non auditur. lib.7.colum. 1696 C
Permutatio quare non dicatur contractus nominatus. li.4.co.888 B
Perpetuum qualiter accipitur.de no.Cod. faci. co.1.C.& li.2.co.250 A
Persona libera qua actione est petenda.li. 3.co.494 C
Persona loquentis generali sermone non continetur. li.8.co.1919 B
Personæ sunt rebus præferendæ. li.5.co. 1167 B
Personam liberam quandoque possumus propria auctoritate capere. li.3.colum. 494 A
Petitio hæreditatis an detur cōtra empto rem hæreditatis. li.3.co.539 D
Petitio hæreditatis & rei vindicatio , an simul intentari possint. li.3.co.540 B
Petitio hæreditatis in quinque casibus datur contra titulo possidentem. li.7.co. 1608 A
Petitio hæreditatis quare non datur contra titulo possidentem regulariter. li.3. co.542 D
Petitorium & interdictum de recuperāda vel adipiscenda simul intentari possūt. li.3.co.436.C.in mar.
Petrus propter Christum omnia dimisit. li.7.co.1751 A
Petri Baillardi iactantia. li.3.co.607 D
Piaculum quid est. li.9.co.2056 A
Velut Pica & organum domini est ruficius. li.4.co.858.D.in gl.b
Pietas,officium , & obsequium differunt. li.2.co.322 D
Pietas nos Deo parificat. li.5.co.940 A
Pignus & hypotheca differunt. li.4.co. 728 D
Pignus à debitore de consensu creditoris venditum , & postea ab eodem recuperatum,an reincidat in obligationem. li. 7.co.1854 C
Pignus an possit creditor propria auctoritate occupare. li.8.co.1816 B
Pignus bene tollitur præscriptione , sed non vsucapione. li.8.co.1818.D.in fi.
Pignus contra fidefussoris voluntatē non potest retineri ob chirographariam pecuniam. li.8.co.1897 B
Pignus datum ob pecuniam numerandā, numeratione non secuta , qua actione repetatur. li.4.co.791 D
Pignus datum ob turpem causam, an possit vindicari vel repeti actio.pig. li.4.a. 654 B
Pignus iudiciale quod sit. li.8.columna 1835 A
Pignus manet in bonis debitoris.li.4.co. 864.C.
Pignus possidens si offert debitum, absoluitur. li.8.co.856 C
Pignus prætorium iudiciale dici potest. li.8.co.1848 C
Pignus prætorium qualiter constituitur. li.8.co.1459 C
Pignus prætorium quando dicitur cōtrahi. li.7.co.1758 A
Pignus quandoque potest à creditore alienari sine denunciatione. li.8.colum. 1857 D
Pignus si vendatur à creditore mala fide, qua actione teneatur ipse vendens. li.8. co.1863 D
Pignus subtractum an possit vsucapi.li.7. co.1584 B
Pignus suum vindicāti an possit dici, nō es dominus. li.4.co.730 A
Pignoris amissio per creditorem probari debet. li.4.co.727 D
Pignoris ius non tollitur alienatione legali,nec alienatione hominis. li.8.co. 1817 D
Pignoris venditiones & adiudicationes sunt seruandæ secundum statuta & consuetudines locorum. li.8.co.1870 A
Pignore minoris vendito,an sit ei tribuēda restitutio. li.2.co.364 C
Pignore reddito non videtur remitti debitum. li.8.co.1833 A
Pignore vendito non tollitur personalis actio. li.8.co.1851 A
Pilatus male fecit, qui ad populi clamorē Christum condemnauit.li.9.co.2120 B
Pileati serui qui dicantur. li.7.co.1528 A
Plagium quis committat. li.6.co.1188 D
Plagium quid signat. li.9.co.2063 C
Plebeiorum pœnæ quæ sunt. li.9.colum. 2104 D
Pleonasmos qualis figura est. li.7.colum. 1514 D
Plurale prō singulari quandoque ponitur. li.6.co.1335 D
Pneumatomachi. li.1.co.115 B
Pœna an possit excedere quadruplum.li. 5 co.1184 A
Pœna & multa differunt. li.7.co.1734 D
Pœna maior maioribus debetur. lib.3.co. 444 D
Pœna pecuniaria parti applicanda , per principem remitti non potest. li.2.co. 222.B.in mar.
Pœna per inficiationem crescit. li.4.co. 764 D
Pœnæ gratiam facere, non est etiam culpa liberare. li.9.co.2111.B.in mar.
Pœnæ ex publicis criminibus in quibus casibus transeant contra heredes. li.4. co.680 B
Pœnæ legales vel conuentionales vsque ad quam summam poterunt peti. li.7.c. 1673 D
Pœnam augere an iudex possit. li.2.co. 291 D
Pœnam mitigare ex quibus causis possit iudex. li.2.co.291 C
Pœnitentia in quibusdam casibus admittitur. li.9.co.2071 B
Pœnitentia non liberat à pœna mundi. li. 1.co.124 B
Pollicitatio quid sit. li.5.co.969 A
Pomœrio prohibito videtur prohibita ciuitas. li.4.co.872 D
Pondo & libra idem sunt.li.9.co.2060 D
Populator quis sit. li.3 co.co.503 A
Positiuus pro superlatiuo. li.4.co.810.in gl.l
Porrigere fœminarū est , arrigere virorū. li.9.co.2040 C
Possessio an perdatur si colonus animo ipsam deferendi fundum egreditur.lib. 7.co.1588 C
Possessio an possit quæri infanti. li.7.co. 1593 A
Possessionis causa sex modis mutatur.lib. 7.co.1594.D.in fi.
Possessio ciuilis qualiter amittitur. li.7.c. 1599 D
Possessio est dupler. li.7.co.1593 D
Possessio est triplex. li.7.co.1591 D
Possessio multis modis repetitur. li.3.co. 462 B
Possessio naturalis quæ dicitur. li.7.co. 1593 D
Possessio non tollitur tempore. li.7.co. 1594 C
Possessio nulla est apud colonum.li.7.co. 1588 A
Possessio quando dicitur vacās,aut vacua. li.8.co.1788 D
Possessio quare dicitur momentanea : & an possit appellari à sententia super eā lata. li.7.co.1746 A
Possessio quæritur per alium nobis etiam ignorantibus. li.7.co.1591 B
Possessionis traditio vnū de duobus operatur. li.4.co.741.D.in gl.g
Possessioni alienæ inscribentis pœna. li. 2.co.316 D
Possessor malæ fidei qua actione conuenitur pro fructibus consumptis.li.4.co. 657 D
Possessor non restituens , quatuor remediis compellitur. li.3.co.559 A
Possessor post litem motam videtur non possessor. li.7.co.1597 D
Possessor rei mobilis an possit domino denunciare. li.3.co.489 C
Possessorium est triplex. li.3.co.462 A
Possessorium & petitorium an simul possint intentari. li.3.co.555 C
Possidētne missus in possessionem ex primo decreto iudicis. li.7.co.1633 A
Posthumus dicitur quinque modis.li.6.c. 1318 D
Posthumus habetur pro nato, cum quæritur de eius commodo. li.7.co.1522 A versu.j.
Posthumi non possunt exhæredari.li.9.c. 1316 D
Postliminium & lex Cornelia diuersimode fingunt. li.8.co.1954 C
Postliminium transfugæ non datur.li.8.c. 1958.B.in mar.
Postulare prohibitus in vno loco,an possit in alio postulare. li.2.co.279 D
Potest.i.debet. li.4.co.845.D.in gl.m
Potestatem maiorem quis consequitur ratione maioris partis. li.8.co.1977 B
Prebenda non vacans cōferri non potest. li.1.co.241 A
Prædium quodlibet præsumitur liberum. li.3.co.576.C.in gl k
Prædia minoris an possint in dotem dari. li.2.co.367 D
Prælatus negligens punitur.li.9.c.2016 B
Prælatus repelli potest, si eius electio aliqualiter vitiari possit. li.5.co.1121 C
Præfect⁹ prætorio habet aliqua specialia. li.7.co.1642.D.in gl.r
Præfectus quandoque ponitur prō procuratore Cæsaris. li.3.co.510 A
Præfecti palatij apud reges Francorum olim. li.7.co.1642.B.in mar.
Præscribens bona side longissimo tempore,an contra dominum habet rei vindicationem. li.7.co.1631 D
Præscribentis bona fides quomodo probetur. li.7.co.1604 D
Præscriptio an currat contra hæredem hæreditate nondum adita.li.4.co.766.B.in gl.m
Præscriptio an currat contra minorem. Ibidem.& lib.2.co.377.C.& li.6.colum. 1488 D
Præscriptio an interrumpatur per litis cōtestationem. li.3.co.560 B
Præscriptio impeditur per iuris errorem. li.5.co.1170 D
Præscriptio interrumpitur etiam coram non ordinario. li.7.co.1639 D
Præscriptio interrumpitur in personali & hypothecaria simul interdum. li.7.co. 1628 B
Præscriptio longi temporis agenti non currit. li.7.co.560.C.in fi.gl.n
Præscriptio non inchoatur contra hæredem ante aditam hæreditatem. li.2.co. 400 B

Præscriptio

Nouem priorum librorum Codicis.

Præscriptio nulla currit contra minorem. li.2.co.369 D
Præscriptio quandoque currit contra pupillos. li.7.co.1577 D
Præscriptio.xxx.annorum contra multos non currit. li.7.co 1622 C
Præscriptionis interruptio ciuilis à naturali interruptione differt. li.7.columna 1597 C
Præscriptionis interruptio est duplex. li. 7.co.1629 A
Præscriptioni ingenuitatis tria dant causam. li.7.co.1576 B
Præscriptione an quæratur dominium directum. li.6.co.1488 D
Præscriptiones an currāt contra minores. li.5.co.1171 D
Præscriptor malæ fidei quandoq; vindicat. li.7.co.1632 D
Præsens vel absens qualiter dicitur quis esse. li.7.co.1605 D
Præsidis nomen est generale. li.2.colum. 356 C
Præstigia quæ dicantur. li.9.co.2036 D
Præsumitur quilibet sanæ mentis. li.6.co. 1363 A
Præsumptio an & quando admittat probationem in contrarium. li.4.colum. 691 A
Præsumptio iuris & de iure non admittit probationem in contrarium. li.2.c.139. D.& li.4.co.759.A.in gl.e
Præsumptio non semper sumitur de præterito ad præsens. li.2.co.346 D
Præsumptio simulationis vnde probetur. li.5.co.1031 C
Præsumptio sumitur quandoque ex præsenti ad præteritum. li.9.co.2042 B
Præsumptio violenta est contra tutorem qui inuentarium neglexit facere. li.5.c. 1130 D
Prætoris iurisdictio annua erat. lib.2.co. 394.B.in gl.e
Prætores duo erant. lib.7.c.1709.C.in text.
Prætorium quid sit.li.1.co.80.A.& li.8.c. 1810 C
Præuaricator quis dicatur. li.2.co.274 D
Pragmatica,quid.li.1.co.27.C.& 178.D.& li.3.co.486 A
Precaria possessio larga quandoque capitur. li.7.co.1619 C
Precarium à commodato differt. li.8.co. 1798 A
Precia rerum secundum varietatem æstimanda , non ex affectione singulorum. li.4.co.836.A.in gl.l
Precium ex pignore redactum , potest in naturale debitum cligi. li.8.co.1913 B
Precium in cessione quando dicitur modicum. li.4.co.812 B
Precium rei probatur ex qualitate.rei.lib. 4.co.840 B
Primiscrinius quis dicatur. li.3.co.455 D
Primum dici potest id omne ante quod aliud non est. li.5.co.974.D.in mar.
Principis est aliquem sublimare. li.3.co. 497 A
Principis sunt omnia , qualiter intelligatur. li.7.co.1615 A
Principi maledicitur tribus modis. li.9.c. 2019 A
Principali sublato tollitur accessorium.li. 4.co.791.B.in mar.
Priuilegiatus contra priuilegiatum admittitur. li.2.co.370 D
Priuilegiatus si concurrat cum non priuilegiato,vel etiam priuilegiato,quis præferetur. li.7.co.1762 B
Priuilegiatus succedens non priuilegiato. non habet priuilegium. li.4.co.766.D
Priuilegium vnde dicatur. li.1.co.144 A
Priuilegiū alicui concessum videtur concedi secundum qualitatem suę personę. li.3.co.524 A
Priuilegium fori inhærens iuri cessio , in cessionario transit. li.4.co.812.D.in marg.
Priuilegium inferioris ad superiorē porrigitur. li.9.co.2103 A
Priuilegium super portulis non soluendis concessum,quale est.li.7.co.1681 B
Probatio ab vtroque exigitur in crimine falsi. li.9.co.2070 B
Probatio fit quandoque eo ipso quòd cōtrarium non probatur. li.4.co.653 C
Probatio fit viua voce,& mortua.li.4.co. 708.A.in gl.p
Probatio multipliciter fieri potest. li.3.c. 612 A
Probatio quandoque reum onerat. li.4.c. 690.D.versu vlt.
Probatio quandoque transfertur de vno in alium. li.4.co.695 B
Probationes factæ in ciuili , non faciunt plenam fidem in criminali. li.9.colum. 2048 C
propter Probationum difficultatem venitur nonnunquam ad iuramentum. li. 40.co.793.C.in mar.
Procurator actoris duas præstat cautiones. li.2.co.310.C.in gl.k
Procurator quandoque sine speciali mandato distrahit. li.2.co.307 C
Procurator an possit dari ad litis contestationem. li.2.co.425 A
Procurator an debeat condemnari, an do minus. li.2.co.309 D
Procurator an teneatur de leuissima culpa. li.4.co.807 B
Procurator Cæsaris an possit cognoscere de causa fiatus. li.3.co.492 D
Procurator Cæsaris cognoscit inter fiscū & priuatum. li.8.co.1914 B
Procurator Cæsaris quandoque obtinet vicem præsidis. li.9 co.2064 C
Procurator & curator reipublicæ differunt. li.7.co.1662 D
Procurator & nuncius differunt. li.4.co. 858 D
Procurator si excedit fines mandati, dominus statim contradicere debet. li.5.co. 1933.A.in mar.
Procurator falsus accipiens debitum , an liberat soluentem, & qua actione conueniri possit. li.9.co.1193 D
Procurator fisci non potest fidem habere de precio. li.3.co.500 D
Procurator in criminalibus non interuenit. li.9.co.2008.D.in gl.l
Procurator non semper constitui potest. li.5.co.1165 A
Procurator paciscens de quota litis , an possit petere quę vtiliter expendit.li.4. co.809.C.in mar.
Procurator quando possit rē domini obligare. li.8.co.1828 C
Procurator succumbens an possit sumptū repetere. li.4.co.804 A
Procurator transigendo quando præiudicet domino. li.2.co.246 D
Procurator vxoris suæ & maritus.li.2.co. 300.B.in gl.m
Procuratorem priorem remouet , qui posteriorem dat. li.5.co.1071 D
Prodigus & adultus differunt.li.2.colum. 345 D
Prodigus post interdictionem bonorum antequam sibi detur curator , an possit contrahere. li.5.co.1155 C
Profana vnde dicantur. li.1.co.16.C.in gl.l
Professio qualiter accipitur.li.4.c.846 D
Programma quid notat. li.1.co.140.C.& li.7.co.1691.D.& li.8.co.1852 D
Prohibitum vna via, altera non debet admitti. li.4.co.874.A.in mar.
Promittere potest vnus sub conditione, altero pure promittente. li.8.c.1894 C
Pronurus quæ. li.5.co.1010 D
Propria causa quæ dicatur. li.2.co.303 A
Proprietas & possessio aliquando separari non possunt. li.7.co.1598 C
Protector quis dicatur. li.5.co.938.D.in gl.a
Prouinciæ continentes,quæ dicantur. li. 3.co.470 D
Proxenetica quæ dicantur. li.5.co.914 B
Proximus quis dicatur. li.6.co.1471 B
Prochotrophium quid. li.1.co.45 C
Publicatio testamēti qualiter fieri debeat. li.6.co.1264 A
Publicatio testamenti quomodo fiat. li.1. co.90 C
Publicanus furti nō tenetur. li.2.c.291 A
Publicanus quis dicatur. li.4.co.896 A
Puer quis dicatur. li.8.co.1960 B
Punitio quandoque sine accusatore infertur. li.9.co.1995 D
Punitur quis in id in quo deliquit.lib.6.c. 1477 A
Pupillares vsuræ quæ dicantur. li.5.co. 1137 C
Pupillus an se possit obligare.li.8.colum. 1890 A
Pupillus est magis priuilegiatus , quàm mulier & fiscus. li.7.co.1537 C
Pupillus potest ciuiliter & naturaliter obligari. li.2.co.391 B
Pupillus sine tutore non potest procuratorem ordinare. li.2.co.304 C
Pupillus vendens rem aliquam sine tutore,an præstet vsucapiendi cōditionem. li.5.co.1141 C
Pupilli fauore an differatur quæstio stat⁹. li.3.co.458 D
Pupilli res an possit vsucapi. li.2.c.369 C
Pupillo an sint tacitè obligata bona eius qui gerit pro tutore. li.5.co.1099 D
Pupillorum res nō possunt vsucapi.li.7.c. 1583 A

Q

Quæstio & querimonia differunt. li.7. co.606 D
Quæstio nō indistincte est habenda etiam de seruis. li.9.co.2103 D
Quæstio per tormenta potest haberi, si est quæstio de dominio serui.li.7.columna 1560 A
Quæstor est cancellarius. li.1.co.179 A
Quæstus turpis suspicio est vitanda.li.5.c. 1026 A
Quantitas capitur generaliter. lib.1.co. 72 C
Quantitas quādoque sumitur large.li.3.c. 521 B
Quantitatis appellatione etiam cōtinentur species. li.4.co.658 D
Quarta datur sponte adeuntibus. lib.6.c. 1425 B
Quarta iure institutionis debita,an possit dari cum onere. li.6.co.138 A
Quartæ duæ an possint à filio detrahi , si de restituendo grauetur. li.6.c.1437 D
Quartam detrahere possunt hi qui ab intestato succedunt. li.6.co.1458 D
Quartam iure naturæ debitam nō potest testator impedire. li.6.co.1438 D
Quærela inofficiosę donationis an irritet in totum. li.3.co.536 B
Querela inofficiosi medium tenet inter actionem & accusationem.li.3.c.510 C
Querela repudiari nō potest ante aditam hæreditatem. li.3.co.523 C
Querelæ inofficiosi testamenti quomodo tacitè renunciatur. li.2.co.344 C
Qui nō habet in ære,luat in corpore.li.6. co.1182.A.in mar.
Quinimo quomodo ponatur. li.9.co. 2059 C
Quod quisque iuris &c. li.4.co.836 B

R

Raptus nō committitur in meretrice. li.9.co.2050 C
Ratihabitio an cōparetur in mandato. li. 2.co.324.B.& li.4.co.645 D
Ratihabitio in multis casibus mandato non adsimulatur. li.2.co.747 D

Index materiarum

Pecunia nautica quæ dicatur. li.4.colum. 794 B
Pecunia potest dari dupliciter. lib.4.co. 876 B
Pecunia potest solui illi cui debetur aurū & argentum. li 8.co.1979 D
Penuriæ nomen multis modis ponitur.li. 4.co.632 C
Pedagia soluere an teneantur scholares. li.4.co.670 A
Pedaneus iudex quis dicitur. li.1.c.239 D
Pedestres milites qui dicantur. lib.5.co. 939 A
Pensitationes publicæ quæ dicantur.li.4. co.842 D
Peræquator dicitur quandoque fisci procurator. li.4.co.846 D
Peregrini in bonam & in malam partem accipiuntur. li.6.co.1485 A
Perire volens non auditur. lib.7.colum. 1696 C
Permutatio quare non dicatur contractus nominatus. li.4.co.888 B
Perpetuum qualiter accipitur.de no.Cod. faci. co.1.C.& li.2.co.250 A
Persona libera qua actione est petenda.li. 3.co.494 C
Persona loquentis generali sermone non continetur. li.8.co.1919 B
Personæ sunt rebus præferendæ. li.5.co. 1167 B
Personam liberam quandoque possumus propria auctoritate capere. li.3.colum. 494 A
Petitio hæreditatis an detur cōtra empto rem hæreditatis. li 3.co.539 D
Petitio hæreditatis & rei vindicatio , an simul intentari possint. li.3.co.540 B
Petitio hæreditatis in quinque casibus datur contra titulo possidentem. li.7.co. 1608 A
Petitio hæreditatis quare non datur contra titulo possidentem regulariter. li.3. co.542 D
Petitorium & interdictum de recuperāda vel adipiscenda simul intentari possūt. li.3.co.436.C.in mar.
Petrus propter Christum omnia dimisit. li.7.co.1751 A
Petri Baillardi iactantia. li.3.co.607 D
Piaculum quid est. li.9.co.2056 A
velut Pica & organum domini est uiscius. li.4.co.858.D.in gl.b
Pietas,officium , & obsequium differunt. li.2.co.322 D
Pietas nos Deo parificat. li.5.co.940 A
Pignus & hypotheca differunt. li.4.co. 728 D
Pignus à debitore de consensu creditoris vendium , & postea ab eodem recuperatum,an reincidat in obligationem. li. 7.co.1854 C
Pignus an possit creditor propria auctoritate occupare. li.8.co.1816 B
Pignus bene tollitur præscriptione , sed non vsucapione. li.8.co.1818.D.in fi.
Pignus contra fidei ussoris voluntatē non potest retineri ob chirographariam pecuniam. li.8.co.1897 B
Pignus datum ob pecuniam numerandā, numeratione non secuta , qua actione repetatur. li.4.co.791 D
Pignus datum ob turpem causam, an possit vindicari vel repeti actio.pig. li.4.c. 654 B
Pignus iudiciale quod sit. li.8.columna 1835 A
Pignus manet in bonis debitoris.li.4.co. 864.C
Pignus possidens si offert debitum, absoluitur. li.8.co.856 C
Pignus prætorium iudiciale dici potest. li.8.co.1848 C
Pignus prætorium qualiter constituitur. li.8.co.1459 C
Pignus prætorium quando dicitur cōtrahi. li.7.co.1758 A
Pignus quandoque potest à creditore alienari sine denunciatione. li.8.colum. 1867 D
Pignus si vendatur à creditore mala fide, qua actione teneatur ipse vendens. li.8. co.1863 D
Pignus subtractum an possit vsucapi.li.7. co.1584 B
Pignus suum vindicāti an possit dici, nō es dominus. li.4.co.730 A
Pignoris amissio per creditorem probari debet. li.4.co.727 D
Pignoris ius non tollitur alienatione legali,nec alienatione hominis. li.8.co. 1817 D
Pignoris venditiones & adiudicationes sunt seruandæ secundum statuta & consuetudines locorum. li.8.co.1870 A
Pignore minoris vendito,an sit ei tribuēda restitutio. li.2.co.364 C
Pignore reddito non videtur remitti debitum. li.8.co.1853 A
Pignore vendito non tollitur personalis actio. li.8.co.1851 A
Pilatus male fecit, qui ad populi clamorē Christum condemnauit. li.9.co.2120 B
Pileati serui qui dicantur. li.7.co.1528 A
Plagium quis committat. li.6.co.1188 D
Plagium quid signat. li.9.co.2063 C
Plebeiorum pœnæ quæ sunt. li.9.colum. 2104 D
Pleonasmos qualis figura est. li.7.colum. 1514 D
Plurale pro singulari quandoque ponitur. li.6.co.1335 D
Pueumatomachi. li.1.co.115 B
Pœna an possit excedere quadruplum.li. 5 co.1184 A
Pœna & multa differunt. li.7.co.1734 D
Pœna maior maioribus debetur. lib.3.co. 444 D
Pœna pecuniaria parti applicanda , per principem remitti non potest. li.2.co. 222.B.in mar.
Pœna per inficiationem crescit. li.4.co. 764 D
Pœnæ gratiam facere, non est etiam culpa liberare. li.9.co.2111.B in mar.
Pœnæ ex publicis criminibus in quibus casibus transeant contra heredes. li.4. co.680 B
Pœnæ legales vel conuentionales vsque ad quam summam poterunt peti. li.7.c. 1673 D
Pœnam augere an iudex possit. li.2.co. 291 D
Pœnam mitigare ex quibus causis possit iudex. li.2.co.291 C
Pœnitentia in quibusdam casibus admittitur. li.9.co.2071 B
Pœnitentia non liberat à pœna mundi. li. 1.co.124 B
Pollicitatio quid sit. li.5.co.969 A
Pomœrio prohibito videtur prohibita ciuitas. li.4 co.872 D
Pondo & libra idem sunt.li.9.co.2060 D
Populator quis sit. li.3 co.co.503 A
Positiuus pro superlativo. li.4.co.810.in gl.l
Porrigere fœminarū est , arrigere virorū. li.9.co.2040 C
Possessio an perdatur si colonus animo ipsam deserendi fundum egreditur.lib. 7.co.1588 C
Possessio an possit quæri infanti. li.7.co. 1593 A
Possessionis causa sex modis mutatur.lib. 7.co.1594.D.in fi.
Possessio ciuilis qualiter amittitur. li.7.c. 1599 D
Possessio est duplex. li.7.co.1593 D
Possessio est triplex. li.7.co.1591 D
Possessio multis modis repetitur. li.3.co. 462 B
Possessio naturalis quæ dicitur. li.7.co. 1593 D
Possessio non tollitur tempore. li.7.co. 1594 C
Possessio nulla est apud colonum.li.7.co. 1588 A
Possessio quando dicitur vacās,aut vacua. li.8.co.1788 D
Possessio quare dicitur momentanea : & an possit appellari à sententia super eā lata. li.7.co.1746 A
Possessio quæritur per alium nobis etiam ignorantibus. li.7.co.1591 B
Possessionis traditio vnū de duobus operatur. li.4.co.741.D.in gl.g
Possessioni alienæ inscribentis pœna. li. 2.co.316 D
Possessor malæ fidei qua actione conuenitur pro fructibus consumptis.li.4.co. 657 D
Possessor non restituens , quatuor remediis compellitur li.3.co.559 A
Possessor post litem motam videtur non possessor. li.7.co.1597 D
Possessor rei mobilis an possit domino denunciare. li.3.co.489 C
Possessorium est triplex. li.3.co.462 A
Possessurium & petitorium an simul possint intentari. li.3.co.555 C
Possidēte missus in possessionem ex primo decreto iudicis. li.7.co.1633 A
Posthumus dicitur quinque modis.li.6.c. 1318 D
Posthumus habetur pro nato, cum quæritur de eius commodo. li.7.co.1522 A versu.j.
Posthumi non possunt exhæredari.li.9.c. 1316 D
Postliminium & lex Cornelia diuersimode singunt. li.8.co.1954 C
Postliminium transfugæ non datur.li.8.c. 1958.B.in mar.
Postulare prohibitus in vno loco,an possit in alio postulare. li.2.co.279 D
Potest.i.debet. li.4.co.845.D.in gl.m
Potestatem maiorem quis consequitur ratione maioris partis. li.8.co.1977 B
Prebenda non vacans cōferri non potest. li.1.co.241 A
Prædium quodlibet præsumitur liberum. li.3.co.576.C.in gl k
Prædia minoris an possint in dotem dari. li.2.co.367 D
Prælatus negligens punitur.li.9.c.2016 B
Prælatus repelli potest, si eius electio aliqualiter vitiari possit. li.5.co.1121 C
Præfect⁹ prætorio habet aliqua specialia. li.7.co.1642.D.in gl.r
Præfectus quandoque ponitur pro procuratore Cæsaris. li.3.co.510 A
Præfecti palatij apud reges Francorum olim. li.7.co.1642.B.in mar.
Præscribens bona fide longissimo tempore,an contra dominum habet rei vindicationem. li.7.co.1631 D
Præscribentis bona fides quomodo probetur. li.7.co.1604 D
Præscriptio an currat contra hæredem hæreditate nondum adita.li.4.co.766.B.in gl.m
Præscriptio an currat contra minorem. Ibidem,& lib.2.co.377.C.& li.6.colum. 1488 D
Præscriptio an interrumpatur per litis cōtestationem. li.3.co.560 B
Præscriptio impeditur per iuris errorem. li.5.co.1170 D
Præscriptio interrumpitur etiam coram non ordinario. li.7.co.1639 D
Præscriptio interrumpitur in personali & hypothecaria simul interdum. li.7.co. 1628 B
Præscriptio longi temporis agenti non currit. li.7.co.560.C.in fi.gl.n
Præscriptio non inchoatur contra hæredem ante aditam hæreditatem. li.2.co. 400 B

Præscriptio

Nouem priorum librorum Codicis.

Præscriptio nulla currit contra minorem. li.2.co.369 D
Præscriptio quandoque currit contra pupillos. li.7.co.1577 D
Præscriptio.xxx.annorum contra multos non currit. li.7.co.1622 C
Præscriptionis interruptio ciuilis à naturali interruptione differt. li.7.columna 1597 C
Præscriptionis interruptio est duplex. li. 7.co.1629 A
Præscriptioni ingenuitatis tria dant causam. li.7.co.1576 B
Præscriptione an quæratur dominium directum. li.6.co.1488 D
Præscriptiones an currāt contra minores. li.5.co.1171 D
Præscriptor malę fidei quandoq; vindicat. li.7.co.1632 D
Præsens vel absens qualiter dicitur quis esse. li.7.co.1605 D
Præsidis nomen est generale. li.2.colum. 356 C
Præstigia quæ dicantur. li.9.co.2036 D
Præsumitur quilibet sanæ mentis. li.6.co. 1363 A
Præsumptio an & quando admittat probationem in contrarium. li.4.colum. 691 A
Præsumptio iuris & de iure non admittit probationem in contrarium, li.2.c.139. D.& li.4.co.759.A.in gl.e
Præsumptio non semper sumitur de præterito ad præsens. li.2.co.346 D
Præsumptio simulationis vnde probetur. li.5.co.1031 C
Præsumptio sumitur quandoque ex præsenti ad præteritum. li.9.co.2042 B
Præsumptio violenta est contra tutorem qui inuentarium neglexit facere. li.5.c. 1130 D
Prætoris iurisdictio annua erat. lib.1.co. 394.B.in gl.e
Prætores duo erant. lib.7.c.1709.C.in text.
Prætorium quid sit.li.1.co.80.A.& li.8.c. 1810 C
Præuaricator quis dicatur. li.2.co.274 D
Pragmatica,quid.li.1.co.27.C.& 178.D.& li.3.co.486 A
Precaria possessio larga quandoque capitur. li.7.co.1619 C
Precarium à commodato differt. li.8.co. 1798 A
Precia rerum secundum varietatem æstimanda , non ex affectione singulorum. li.4.co.836.A.in gl.l
Precium ex pignore redactum , potest in naturale debitum eligi. li.8.co.1913 B
Precium in cessione quando dicitur modicum. li.4.co.812 B
Precium rei probatur ex qualitate.rei.lib. 4.co.840 B
Primiscrinius quis dicatur. li.3.co.455 D
Primum dici potest id omne ante quod aliud non est. li.5.co.974.D.in mar.
Principis est aliquem sublimare. li.3.co. 497 A
Principis sunt omnia , qualiter intelligatur. li.7.co.1615 A
Principi maledicitur tribus modis. li.9.c. 2019 A
Principali sublato tollitur accessorium.li. 4.co.791.B.in mar.
Priuilegiatus contra priuilegiatum admittitur. li.2.co.370 D
Priuilegiatus si concurrat cum non priuilegiato, vel etiam priuilegiato,quis præferetur. li.7.co.1762 B
Priuilegiatus succedens non priuilegiato. non habet priuilegium. li.4.co.766.D
Priuilegium vnde dicatur. li.1.co.144 A
Priuilegiū alicui concessum videtur concedi secundum qualitatem suę personę. li.3.co.524 A
Priuilegium fori inhærens iuri cessio , in cessionario transit. li.4.co.812.D.in marg.
Priuilegium inferioris ad superiorē porrigitur. li.9.co.2103 A
Priuilegium super sportulis non soluendis concessum,quale est.li.7.co.1681 B
Probatio ab vtroque exigitur in crimine falsi. li.9.co.2070 B
Probatio fit quandoque eo ipso quod cōtrarium non probatur. li.4.co.653 C
Probatio fit viua voce,& mortua.li.4.co. 708.A.in gl.p
Probatio multiplicitur fieri potest. li.3.c. 612 A
Probatio quandoque reum onerat.li.4.c. 690.D.versu vlt.
Probatio quandoque transferrur de vno in alium. li.4.co.695 B
Probationes factæ in ciuili , non faciunt plenam fidem in criminali. li.9.colum. 2048 C
propter Probationum difficultatem venitur nonnunquam ad iuramentum. li. 40.co.793.C.in mar.
Procurator actoris duas præstat cautiões. li.2.co.310.C.in gl.k
Procurator quandoque sine speciali mandato distrahit. li.2.co.307 C
Procurator an possit dari ad litis contestationem. li.2.co.425 A
Procurator an debeat condemnari, an dominus. li.2.co.309 D
Procurator an teneatur de leuissima culpa. li.4.co.807 B
Procurator Cæsaris an possit cognoscere de causa status. li.3.co.492 D
Procurator Cæsaris cognoscit inter fiscū & priuatum. li.8.co.1914 B
Procurator Cæsaris quandoque obtinet vicem præsidis. li.9.co.2064 C
Procurator & curator reipublicæ differunt. li.7.co.1662 D
Procurator & nuncius differunt. li.4.co. 858 D
Procurator si excedit fines mandati,dominus statim contradicere debet. li.5.co. 1933.A.in mar.
Procurator falsus accipiens debitum , an liberat soluentem, & qua actione conueniri possit. li.9.co.1193 D
Procurator fisci non potest sidem habere de precio. li.3.co.500 D
Procurator in criminalibus non intreuenit. li.9.co.2008.D.in gl.l
Procurator non semper constitui potest. li.5.co.1165 A
Procurator pacisceus de quota litis , an possit petere quę vtiliter expendit.li.4. co.809.C.in mar.
Procurator quando possit rē domini obligare. li.8.co.1828 C
Procurator succumbens an possit sumptꝰ repetere. li.4.co.804 A
Procurator transigendo quando præiudicet domino. li.2.co.246 D
Procurator vxoris suæ & maritus.li.2.co. 300.B.in gl.m
Procuratorem priorem remouet , qui posteriorem dat. li.5.co.1071 D
Prodigus & adultus differunt.li.2.colum. 345 D
Prodigus post interdictionem bonorum antequam sibi detur curator , an possit contrahere. li.5.co.1155 C
Profana vnde dicantur. li.1.co.16.C.in gl.l
Professio qualiter accipitur.li.4.c.846 D
Programma quid notat. li.1.co.140.C.& li.7.co.1691.D.& li.8.co.1852 D
Prohibitum vna via, altera non debet admitti. li.4.co.874.A.in mar.
Promittere potest vnus sub conditione, altero pure promittente. li.8.c.1894 C
Pronurus quæ. li.5.co.1010 D
Propria causa quæ dicatur. li.2.co.303 A
Proprietas & possessio aliquando separari non possunt. li.7.co.1598 C
Protector quis dicatur. li.5.co.938.D.in gl.a
Prouinciæ continentes,quæ dicantur. li. 3.co.470 D
Proxenetica quæ dicantur. li.5.co.914 B
Proximus quis dicatur. li.6.co.1471 B
Prochotrophium quid. li.1.co.45 C
Publicatio testamēti qualiter fieri debeat. li.6.co.1264 A
Publicatio testamenti quomodo fiat. li.1. co.90 C
Publicanus furti nō tenetur. li.2.c.291 A
Publicanus quis dicatur. li.4.co.896 A
Puer quis dicatur. li.8.co.1960 B
Punitio quandoque sine accusatore infertur. li.9.co.1995 D
Punitur quis in id in quo deliquit.lib.6.c. 1477 A
Pupillares vsuræ quæ dicantur. li.5.co. 1137 C
Pupillus an se possit obligare.li.8.colum. 1890 A
Pupillus est magis priuilegiatus , quàm mulier & fiscus. li.7.co.1537 C
Pupillus potest ciuiliter & naturaliter obligari. li.2.co.391 B
Pupillus sine tutore non potest procuratorem ordinare. li.2.co.304 C
Pupillus vendens rem aliquam sine tutore,an præstet vsucapiendi cōditionem. li.5.co.1141 C
Pupilli fauore an differatur quæstio stat⁹. li.3.co.458 D
Pupilli res an possit vsucapi. li.2.c.369 C
Pupillo an sint tacitè obligata bona eius qui gerit pro tutore. li.5.co.1099 D
Pupillorum res nō possunt vsucapi.li.7.c. 1583 A

Q

Quæstio & querimonia differunt. li.7. co.606 D
Quæstio nō indistincte est habenda etiam de seruis. li.9.co.2103 D
Quæstio per tormenta potest haberi,si est quæstio de dominio serui.li.7.columna 1560 A
Quæstor est cancellarius. li.1.co.179 A
Quæstus turpis suspicio est vitanda.li.5.c. 1026 A
Quantitas capitur generaliter. lib.1.co. 72 C
Quantitas quādoque sumitur large.li.3.c. 521 B
Quantitatis appellatione etiam cōtinetur species. li.4.co.658 D
Quarta datur sponte adeuntibus. lib.6.c. 1425 B
Quarta iure institutionis debita,an possit dari cum onere. li.6.co.138 A
Quartæ duæ an possint à filio detrahi , si de restituendo grauetur. li.6.c.1437 D
Quartam detrahere possunt hi qui ab intestato succedunt. li.6.co.1458 D
Quartam iure naturæ debitam nō potest testator impedire. li.6.co.1438 D
Quærela inofficiosę donationis an irritet in totum. li.3.co.536 B
Querela inofficiosi medium tenet inter actionem & accusationem.li.3.c.510 C
Querela repudiari nō potest ante aditam hæreditatem. li.3.co.523C
Querelæ inofficiosi testamenti quomodo tacitè renunciatur. li.2.co.344 C
Qui nō habet in ære,luat in corpore.li.6. co.1182.A.in mar.
Quinimo quomodo ponatur. li.9.co. 2059 C
Quod quisque iuris &c. li.4.co.836 B

R

Raptus nō committitur in meretrice. li.9.co.2050 C
Ratihabitio an cōparetur in mandato. li. 2.co.324.B.& li.4.co.645 D
Ratihabitio in multis casibus mandato non adsimulatur. li.2.co.747 D

Index materiarum

Ratihabitio quid sit. li.2.co.299 C
Ratio sumptuum & fructuum haberi debet. li.3.co.399 C
Rationes duæ vincunt vnam. li.8.colum. 1944 C
Ratum haberi an possum quod meo nomine non est gestum. li.3.co.550 D
Reconuentus an possit adhuc reconuenire. li.7.co.1660 A
Recusatio debet proponi ante litem contestatam. li.1.co.100 C
Recusatio iudicis intra quantum tempus fieri debeat. li.3.co.454 D
Redhibitoriæ & quanto minoris tempus quandoque breuiatur. li.4.co.879 B
Redintegratæ.i.redintegrandæ. li.4.co. 742.A.versu.2.in gl.
Refutatoriæ literæ quid continent.li.7.c. 1709 D
Regina vocata Angliæ, quæ erat relicta regis Angliæ. li.5.co 935.B.in mar.
Regis filium an dicatur qui natus est antequam pater eius rex esset.li.5.colum. 942 B
Regula si vinco vincentem te &c.fallit in aliquibus casibus. li.6.co.1471 B
Relatio quid sit. li.1.co.139 C
Relatio an permittatur. li.7.co.1698.C in gl.h
Relatio simplex qualiter cognoscitur. li. 2.co.322 A
Relator omnis delator est.lib.4.columna 628 B
Relegatus & ab ordine motus an differãt. li.1.co.292 C
Relictum incertis personis quãdo valeat. li.1.co.68 D
Relicta in minus solenni voluntate, an debeantur. li.9.co.1402.A.versu.5.in glo.
Religio non patitur defectum in genere. li.1.co.17 A
Religio quid sit. li.1.co.13 C
Reliqua.i.debita. li.4.co.752.D.in gl.t
Reliqua dicuntur non solum cum aliquid est solutum,sed & cum nihil. li.8.co. 843.D.in gl.g
Reliqua & census differunt. li.4.colum. 844 C
Remissio tacita aliquando valet vbi expressa non valeret. li.4.co.782 B
Renunciatur facilius iuri speciali quam communi. li.4.co.759.C.in gl.c
non Repetitur datum causa transactionis. li.2.co.256 D
Reprobare non possumus quos approbauimus. li.4.co.702 D
Res & causa differunt. li.4.co.646 D
Res inter alios acta, aliis quandoque præiudicat. li.7.co.1691 D
Res inter alios acta quandoque prodest aliis. li.5.co.1069.C.& li.7.co.1991 D
Res quando dicitur integra. li.4.c.808.A in gl.i.& 841. C.in gl.h
Res sic debet accipi vt non pereat. li.8.c. 1871 C
Rei debendi qui dicuntur. li.8.colum. 1893 A
Rei debendi an videantur pro se inuicem fideiubere. li.8.co.1893 C
Rei singularis sub cõditione legatæ alienatio medio tempore facta an teneat.li. 6.co.1411.D.in fi.
Rei stipulandi qui dicuntur.li.8.columna 1893 A
Rei vindicatio aliquo respectu potest dici personalis. li.8.co.1987 D
Rei vindicatio an pro re sacra possit intentari. li.1.co.47 C
Rei vindic.contra quem detur. li.3.co. 548 C
Rei vindicatio non competit nisi duo cõcurrant. li.2.co.407 C
Rei vindicatione conuentus tenetur dicere possideat nécne. li.3.co.544 D
Rem meam si obligo pro alio, quæ actio mihi competit. li.4.co.725 D
Rem mihi obligatã si infero, quid perdo. li.4.co.668 A
Rem tuam te præsente obligare possum, sed non vendere. li.4.co.750 B
Rerum amotarũ actio an possit dari comstante matrimonio. li.6.co.1199 B
Rescriptum contra ius an valeat. li.1.co. 175 C
Rescriptum contra legem non valet nisi dicatur non obstante tali lege.li.6.co. 1274.D.in gl.h
Rescriptum per mendacium impetratum an valeat. li.1.co.173 D
Rescriptũ super matrimonio contrahendo an valeat. li.5.co.956 D
Residentiæ excusatio. li.5.co.1151 C
Respublica est sub administratoribus.lib. 2.co.406 A
Respublica potest hæres instituí. li.6.co. 1424 D
Restitutio in integrum an competat iure magistratus. li.2.co.390 B
Restitutio in integrum an detur minori habenti aliud auxilium. li.2.co.354 A
Restitutionis in integrum petendæ tẽpus an sit omnino continuum. li.2.colum. 398 A
Restitutionem an faciat cessare decretum iudicis. li.5.co.1167 A
Restitutionis tempus quando currit minori. li.2.co 400 B
Restitui ad totam causam est aliud quam restitui ad appellationem. li.2.colum. 383 D
Restitutus an recuperet omnia iura.li.9.c. 2131 D
Restituto minore an aduersarius eius restituatur ipso iure. li.2.co.365 D
Reus an possit actorem cogere litigare sub certo iudice. li.3.co.480 D
Reus est fauorabilior quàm actor.li.2.co. 402 D
Reus si dicat se promisisse sub conditione:an debeat conditionem probare, vel actor puritatem. li.8.co.1875 D
Reum exhibere promittens,quanto tempore tenetur. li.8.co.1907 C
Reum facere.i.accusare.li.4.co.709.A.in gl.B
Roma est duplex. de Iustini. co. confir. 5 D
Romani per quid omnib' sunt dominati. li.6.co.B.in gl.q
Rubrica prohibitoria optimum inducit argumentum. li.5.co.1053 C
Rusticitas excusat.li.9.c.2079.C.in mar.

S
Sacramentũ ex certis causis deferitur. li.5.co.941 B
Sacrilegus quis dicatur. li.1.co.101 C
Sacrilegiorum quoddam est verum, & quoddam quasi sacrilegium. lib.9.co. 2059.D.in fi.
Sacrilegorum pœna. li.9.co.2062 A
Sæpius dictio verificatur in bino actu. li. 6.co.1340.B.in mar.
Salarium procuratoris an possit excedere centum aureos. li.4.co.803 B
Saltus qualiter accipitur. li.3.co.610 C
Sanguinis ratione aliquid præsumitur. li. 5.co.1007 A
Sanguinem suum redimere cuilibet permittitur. li.2.co.418 A
Sanguinolenti,i.recens nati.li.8.co.1959. B.in mar.
Satisdatio etiam datur pro hæreditate. li. 6.co.1460 A
Satyra qualiter recipitur. li.7.co.1525 B
Scacis ludere an clericis liceat. li.1.co. 64 C
Scenicæ quæ sunt. li.5.co.940 B
Scheda quid est. li.4.co.714 D
Scholaris in scholis an habeat domicilium. li.3.co.484 B
Scholares an possint habere rectores.lib. 3.co.481 D
Scholares an teneantur soluere pedagia. li.4.co.670 A
Scientia inflat. li.7.co.1594 C
Scriptura in multis casibus præualet veritati. li.4.co.723 C
Scriptura præsumitur solenniter facta. li. 5.co.979.C.in gl.b
Scriptura quandoque præfertur testibus. li.6.co.1889 A
Seculo renunciatur dupliciter.li.1.c.30.A in gl.e
Seditio vnde dicitur. li.9.co.2088 A
Seditiosi qualiter sunt puniendi. ibid.C in textu.
Senatores an possint cum fœminis humilioribus contrahere. li.5.co.951 C
Senatores dicuntur centumuiri. li.6.co. 1315 B
Senatusconsultum Largianum quid. li.7. co.1531 C
Senatusconsulta quatuor seruis auxiliantur pro libertate consequenda. li.7.co. 152c.D.in gl.l
Seniores debent iuniores corrigere. li.9. co.2112 D
Sensum spectari potius quàm verba.li.5.c. 987 B
Sententia absolutoria quando noceat iterum agenti ad eandem rem, & quando non. li.3.co.612 D
Sententia an debeat semper esse certa. li. 7.co.1662 C
Sententia an detur in confessum. li.7.co. 1686 D
Sententia an sit super incidenti pronuncianda. li.3.co.464 D
Sententia continens errorem non valet. li.2.co 294.A.& 382 D
Sententia contra ius minoris lata, ei non præiudicat. li.2.co.355 A
Sententia contra leges lata an & quando valeat. li.7.co.1733 D
Sententia contra tutores vel curatores lata,contra quos mandabitur executioni li.2.co.358 A
Sententia cum procuratore reuocato lata an teneat. li.2.co.416 A
Sententia definitiua an possit ferri ante litem contestatam. li.1.co.135 D
Sententia & transactio finem imponunt litibus. li.2.co.269 A
Sententia falso prolata, semper retractari potest. li.7.co.1695 C
Sententia ferri non potest reo absente nõ per contumaciam. li.3.co.443 B
Sententia ingenuitatis præiudicat inter omnes. li.7.co.1547 A
Sententia in pupillum lata sine tutoris auctoritate,non valet. li.5.co.1142 A
Sententia in quibus casib' rescindi potest. li.7.co.1677 D
Sententia interlocutoria quæ sit. li.1.co. 69 C
Sententia intra quod tempus potest executioni mandari:& an per iudicem possit tẽpus abbreuiari vel prorogari. li.7. co.1686 D
Sententia iudicis appellationis quam formam debet habere. li.7.co.1703 B
Sententia lata contra adultum non habitem curatorem,an valeat. li.2.columna 357 C
Sententia lata contra matrem de partu supposito,an noceat partui. li.9.columna 2068 D
Sententia lata contra ordinem iudiciorũ an valeat. li.7.co.1700 A
Sententia lata in personali actione non parit actionem in rem. li.2.co.410 D
Sententia lata per gratiam,tenet. li.7.co. 1735 B
Sententia lata pro vno in causa appellationis an prosit aliis. li.7.co.1745 D
Sententia lata super possessorio est definitiua. li.7.co.1446 D

Sententia

Nouem priorum librorum Codicis.

Sententia potest ferri super equum vel in curru. li.7.co.1651.D.in gl.d
Sententia potest mandari executioni contra fideiussores reo condemnato.li.2.c. 1690 A
Sententia quomodo profertur. li.2.co. 261 A
Sententia secunda etiam de partium consensu non valet. li.2.co.251 A
Sententia secunda lata contra primã,quare non valet. li.7.co.1733 A
Sententia secunda si concordat cum prima,quæ istarum valet. li.7.co.1732 C
Sententia super alimentis lata an præiudicet in filiatione. li.7.co.1572 A
Sententia venalis non tenet. li.5.colum. 1152 D
Sententia vt sit ipso iure nulla propter corruptionem aduocati, tria requiruntur. li.2.co.275.B.in mar.
Sententiæ diuersæ si ferantur à pluribus, quid iuris. li.7.co.1734 C
Sententiæ duæ ferunturin lite quod metus causa. li.2.co.336 A
Separatio bonorũ quibus concedi potest. li.7.co.1753 A
Separatio bonorum vt peti possit, multa requiruntur. li.7.co.1753 B
Separatorum separata debet esse ratio. li. 5.co.1028 A
Sepulchrum & monumentum differunt. li.3.co.616 B
Sepulchrum familiare quod dicatur. li.3. co.617 D
Sepulchra violans, qua actione & ad quid conuenitur. li.9.co.2060 A
Sequester quis est. li.4.co.641 D
Sequestratio quæ est, & quibus ex causis admittatur. ibidem.
Seruitus quælibet est indiuidua exceptio vsusfructu. li.2.co.355 A
Seruitus seruitutis esse non potest.li.3.co. 567 A
Seruitutis alterius non tollendi quando incipiat quis habere possessionem: li.3. co.572 A
Seruitutis pars assignari non potest.li.3.c. 597 B
Seruitutem aquæ ductus habens an possit eam alij concedere. li.3.co.575 A
Seruitutes quanto tempore amittuntur.li. 7.co.1606 C
Seruus à domino abiectus,cuius sit. li.7. co.1527 B
Seruus an possit dominum possessione suæ rei priuare. li.4.co.736 B
Seruus an torqueri possit si est quæstio de ipsius dominio. li.3.co.554 A
Seruus communis stipulatus omnibus dominis & Titio specialiter,an illi plus acquirat. li.6.co.1376 A
Seruus delinquens vel cõtrahens an liber factus teneatur. li.4.co.673 D
Seruus ductum stipulando, cui acquirit. li.4.co.743.D.in gl.g
Seruus etiam si excoriareetur à domino, potest nolle adire. li.6.co.1286 D
Seruus & filius in potestate sibi adscriben tes inssu defuncti,non puniuntur. li.9. co.2079 B
Seruus ex donatione tutelæ liber fit.li.6. co.1309 A
Seruus in multis casibus successorem habet. li.6.co.1483 B
Seruus an potest esse notarius. li.6.co. 1410 D
Seruus pendente lite de statu quo ad multa pro libero habetur. li.7.co.1557 C
Seruus si mandet domino suo de se emendo,nihil valet. li.4.co.814 B
Seruus stuprator dominæ manumitti non potest. li.9.co.2044 C
Seruus sub conditione legatus, nõ potest manumitti. lib.4.co.853.D.& lib.6.co. 1411 D
Seruus tutor esse non potest nisi testamẽ tarius. li.5.co.1037 C
Scholares an censeantur habere.li.9.co. 2124 A
Serui an possint in dominos torqueri. li. 9.co.2102.C.& D
Serui an possint relegari. li.9.co.2060 C
Serui an sint pro adulterio detegendo torquendi. li.9.co.2025 A
Serui corrupti actione quid continetur.li. 6.co.1186 C
Serui grauius puniuntur quàm liberi.li.1. co.16 C
Serui muti libertatem consequuntur nisi in certis casibus. li.7.co.1515 A
Serui olim erant triplices.libr.7.columna 1581 B
Serui quandoque etiam in causa ciuili possunt in iudicio stare. li.3.co.502 D
Serui quandoque possunt agere. li.7.co. 1573 A
Seruo pœnæ legari non potest. lib.9.co. 2132 C
Seruo si iniuria fiat, an possit dominus agere. li.9.co.2096 C
Seruum exportandũ non seruata lege vindicauit fiscus, demum sub tali pacto vendit:non exportatur: cui dabitur manus iniectio. li.4.co.871.A.gl.c
Seruum manumittens; peculium douare videtur. li.6.co.1499 A
Seruum quem possideo, se liberũ contendentem si accipio, ius meũ non perdo. li.8.co.1785 C
Seruis ad libertatem consequendam multæ constitutiones auxiliantur. li.4.co. 873 D
Sica quid est. li.9.co.2053 D
Sigillum tuum apponens an semper sibi præiudicet. lib.4.co.891.B.in l.distrahente.
Silentiarij qui sint. li.3.co.519 C
Siliqua quid est. li.1.co.70.D.& li.8.co. 1813 C
Similitudo sit quandoque per contrarium. li.7.co.1559 C
Simplicitas legi placet. li.6.co.1197 A
Simulare non licet. li.5.co.952.C.in margine.
Simulationis præsumptio vnde probetur. li.5.co.1031 C
Societas ad hæredes non transit. li.4.co. 817 A
Socius qui pecuniam solus contulit, an debeat eam habere saluam in diuisione societatis. li.4.co.816.C.in gl.l
Socium criminis me accusantem, quibus verbis repellam. li.7.co.1564 B
Sociorum si vnus velit ædificare,an alij compellantur. li.8.co.1799 D
Socrus nurui & econtra donare potest. li. 5.co.1025 B
Solicitatio est actiua & passiua. li.9.co. 2066 B
Solidus quantum valeat.li.6.co.1181.C.in gl.d
Soluens manumisso,an liberetur. li.8.co. 1914 C
Soluere promittens in vno loco,an compelli possit promittere in alio loco.li.8. co.1915 D
Solutionem particularem quandoque tenetur quis recipere. li.4.co.788 C
Solutum per metum interueniente iuramento,an repeti possit. li.2.co.334 B
Sophisma puncti. li.9.co.2131 D
Sorte an & quando sit discordia litigantium diriuenda. li.6.co.1410 D
Speciale ad consequentiam nõ trahitur. li.8.co.1860 A
Specialia duo circa idem concurrere non possunt. li.5.co.979.D.in gl.b
Species potest affirmatiue genus inferre. li.2.co.349 A
Sponsalia possunt esse vbi nõ potest esse matrimonium. li.5.colum.918.A.in fi. gl.l
Sponsalibus factis fiunt rhapismata. li.8. co.1949.D.in fi.
Sponsalitia largitas quæ dicatur. li.4.co. 757 A
Sponsalitia quæ sunt. li.5.c.918.D.in expos.rubr.
Sportulæ à quibus & quibus sunt dandæ. li.3.co.467 D
Sportulæ & xenia possunt dari iudicibus. li.2.co.422 A
Stationarij qui dicuntur. lib.9.colum. 2005 A
Statio & imago differunt. li.1.co.179 B
Status liber est seruus. li.4.co.672 A
Statuliber quandoque tenetur ex antegesto. li.4.co.672 A
Statuta negotiatorum an sint seruanda. li. 4.co.683 A
Sterilitas quando dicatur. li.4.colum. 897 A
Stipendia vnde dicta. li.2.co.302 D
Stipulari alteri quis potest. li.5.columna. 1017 C
Stipulatio an sit semper stricti iuris. li.8.c. 1892 C
Stipulatio Aquiliana quas obligationes nouat. li.8.co.1922 C
Stipulatio est contractus impropriè. li.4. co.665 D
Stipulatio non committitur si ad interrogata non respondetur. li.8.co.1876 C
Stipulatio pœnalis in matrimonio non valet. li.8.co.936 A
Stipulatio pœnalis quando committatur. li.5.co.1884 D
Stipulatio si contrauenero vel amplius peciero,quando committatur. li.2.co. 266 B
Stipulatio vna aliam corroborat. li.4.co. 815 A
Stipulans animal esse & viuere,quid stipuletur. li.5.co.921 C
Stipulari quando3 significat promittere. li.8.co.1887 A
Strepitus fit in iudicio. li.9.co.2076 D
Substitutio tacita an admittatur contra matrem. li.6.co.1297.D.in gl.l
Substitutio tacita non admittitur contra matrem etiã in testamento militis. li.6. co.1251 A
Substitutio quæ fit in donatione causa mortis,an requirat stipulationem.li.6.c. 1448.D.in fi.tex.& in gl t
Substitutioni pupillari tria sũt necessaria. li.6.co.1251 D
Substitutionem non transmittit cohæres substitutus, licet iure institutionis adierit. li.6.co.1451 D
Substitutionum diuisio noua & elegans. li.6.co. 1297.D.in marg.
Substitutus an excludatur per naturalem sobolem. li.6.co.1295 C
Successoris mala fides an impediat s sucapionem. li.7.co.1590 C
Suffragium quid. li.4.co.639 D
Suggestio quid sit. li.1.co.139 B
Sui etiam ignorantes transmittunt hæreditatem. li.6.co.1329.D.in gl.k
Suorum iniuriam quis dicitur prosequi. li.9.co.2114 B
Suppellex quid est. li.5.colum.1101.B.in gl.f
Superindictum quid sit. li.1.co.24 C
Suppletio de iure qualiter fit per iudicem. li.2.co.290 A
Supplicatio admittitur vbi appellatio recipitur. li.7.co.1643 A
Supplicare in quibus casibus liceat lite pendente. li.1.co.173 D
Suspicione sola an possit quis damnari. li. 9.co.2040.D.in gl.i
Sycophanta vnde dicitur. li.2.columna 296 D
Syndicus vt se de ignorantia maleficij cõmissi excuset. li.4.co.744 D
Synoditæ qui dicuntur. li.1.co.102 D

Index materiarum

T

TAbellio an computetur in numero testium in testamento. lib.6.co. 1260 C
Tabellioni an credatur sine testibus. li.8. co.1974 A
Tabularij qui sint. li.1.co.78 B
Taciturnitas æquipollet consensui.li.5.c. 933.B.in gl.a
Telum quid significet. li.9.co.2053.D.in interpre.rub.
Temetum quid sit. li.9.co.2019 A
Tempus excusationis datum tutoribus, quando incipit currere. li.5.co.1146 B
Tempus pro tẽpore quandoque ponitur. li.2.co.292 C
Tempus restitutionis quando currit minori. li.2.co.400 B
Temporis distinctio scripturam concordat. li.9.co.2001 D
Temulentus quis dicatur. lib.9.columna 1019 A
Terminos effodiens, qua pœna punitur. li.9.co.2001 D
Terræ duos pedes si concedã vt ibi proiicias aquam,quid conceditur. li.5.co. 993 D
Testamentum quid sit. li.3.co.588.D.in gl.q
Testamentum aliquod dicitur nuncupatiuum. li.6.co.1259 D
Testamẽtum an possit dici inofficiosum, si pater extraneum instituit,filio dicente,nolo esse hæres. li.3.co.525 D
Testamentum an rũpatur per ingressum monasterij. li.1.co.31 C
Testamentum an vitietur per præpostterationem. li.6.co.1278.A.in gl.k
Testamentum debet habere septem testes rogatos. li.6.co.1366 C
Testamentum etiam solenniter factum, non est publica scriptura. lib.6.co. 1346 B
Testamentum & pactum, multipliciter differunt. li.5.co.1016 D
Testamentum facere per alium,prohibitum est. li.6.co.1282 B
Testamentum filij cuius pater fuit deportatus,& postea restitutus est, an valeat. li.9.co.2234 C
Testamẽtum imperfectum inter liberos, an requirat subscriptionem. lib.3.co. 596 D
Testamentum imperfectum valet inter liberos. li.6.co.1273.B.in gl.f
Testamentũ multipliciter repugnari potest. li.3.co.518 A
Testamentum nuda voluntate non constituitur nec tollitur. li.6.co.1283 B
Testamentum secundum, an ipso iure tollat primum. li.6.co.1279.A.in gl.c
Testamentum si incidatur per testatorem, quibus applicetur hæreditas. lib.6.co. 1283 B
Testamentum si infirmetur,præiudicium legatariis generatur. li.4.co.709.C.in mar.
Testamentum solenne in multis casibus tollitur per secundum non solenne.li.6. co.1275 B
Testamẽto in scriptis perdito, an deficiat probatio. li.4.co.711 D
Testamento rupto per agnationem posthumi,an debeantur legata. li.6.colum. 1319 A
Testatoris voluntas est lex. li.6.colum. 1249 A
Testatus pro parte, & pro parte intestatus quis esse non potest. li.5.co.957 D
Testimonij de auditu alieno, quandoque valet. li.4.co.704 A
Testis depositio sine redditione causæ,an sufficiat. li.4.co.697 A
Testis dictum secreto recipi debet.li.4.c. 706 C.
Testis secundò productus, an iterum re-
neatur iurare. li.4.co.707 D
Testis semel reprobatus in vna causa, an possit per alium in alia causa produci. li.4.co.709 D
Testis vnicus semiplene probat. li.2.co. 379.A.621.C.in fi.& 2020.A.in gl.o
Testis vnus an pro alio scribere possit in testamento. li.6.co.1273.B.in gl.d
Testi vnico de facto proprio creditur. li. 6.co.1182.B.in mar.
per Testes probari potest,quod in instrumentis deficit. li.4.co.780.C.in mar.
Testes an cognoscere debeant contrahẽtes. li.6.co.1336 A
Testes an possint produci in causa appellationis. li.7.co.1729 A
Testes deponentes de reuocatione testamenti, an debeant deponere coram notario,vel coram iudice.li.6.co.1275. D.in fi.in gl.r
Testes diuersa vel contraria dicentes, an probent. li.4.co.713.D.& li.7.columna 1555 D
Testes & instrumenta æquiparantur. li.4. co.713 D
Testes inuiti coguntur. li.4.co.705 D
Testes quinque in certis casibus requirũtur. li.4.co.704 C
Testes singulares non probant. li.5.co. 1155 A
Testibus publicatis, alij non sunt producendi. li.7.co.1728 D
Theriacæ quæ dicantur. li.8.co.1811 C
Thesaurus in fundo dotali inuẽtus, cuius sit. li.5.co.998 C
Titulus Ne liceat poten.quo differat à titu.de alien.iudi.mu.&c. li.2.co.314 D
Titulus vario modo sumitur. li.3.colum. 585 A
Traditio sicut se habet in rebus corporalibus,ita cessio in actionibus. li.4.co. 675 B
Transactio an possit fieri super crimine falsi. li.2.co.254 A
Transactio & sententia finem imponunt litibus. li.2.co.269 A
Transactio facta à minore,an valeat. li.2. co.365 C
Transactio facta cum curatore,liberat eũ etiam à male gestis per dolum. li.2.co. 245 C
Transactio facta per dolum, non est nulla ipso iure. li.2.co.254 D
Transactio generalis an noceat in omnibus. li.2.co.260.D.in gl.l
Transactio iurati an possit infringi.li.2.c. 359 A
Transactio dolose inita super dolo,an valeat. li.3.co.469 D
Transactio non potest fieri nisi cognitis verbis testamenti. li.4.co.630 C
Transactio super alimentis,an fieri possit. li.2.co.247 B
Transactio vnius ex tutoribus, an prosit aliis. li.1.co.242 B
Transactio vt quis remaneat seruus,an valeat. li.2.co.268 B
Transactionis causa datum, nõ recipitur. li.2.co.256 D
Transactionem an vitiet calumnia.li.2.co. 243.C.in mar.
Trãsigere an possint ciuitatis administratores. li.2.co,249 C
Transigere an liceat super raptu. li.7.co. 1545 D
Trebellianum senatusconsultum habet quinque remedia. li.6.co.1434 D
Turpia de iure dicuntur impossibilia.li.2. co.262 D
Turpillianum locum non habet in criminibus priuatis. li.9.co.2116.C.in gl.n
Turpilliani pœna qualis est. li.9.colum. 1996 D
Turpitudo est vis & metus. li.2.colum. 333 D
Turpitudinem suam allegare non licet.li. 4.co.655.B.& li.7.co.1553 B
Turpitudinem sui auctoris allegans, non auditur. li.8.co.1764 B
Tutela est manus publicum auctoritate, sed priuatum vtilitate. li.7.co.1701 D
Tutela est triplex. li.5.co.1071 C
Tutelæ actio,& accusatio,non se compatiuntur. li.5.co.1116 A
Tutelam, sumpta etiam administratione. quandoque deferere licet. li.5.colum. 1152 A
Tutor à iudice sub conditione dari non potest,bene tamen à testatore. li.5.co. 1070 A
Tutor aliquando datur habenti tutorem. li.5.co.1092 A
Tutor aliquando de dolo & lata culpa solum tenetur. li.5.co.1125 D
Tutor an administrare possit inuentario nondum confecto. li.5.co.1103 B
Tutor an possit à pupillo conueniri durante officio. li.5.co.1094 C
Tutor an possit dari certæ rei.li.5.colum. 1075 A
Tutor an possit remittere. li.1.co.235 C
Tutor an querat pupillo per stipulationẽ. li.5.co.1111 B
Tutor à se vt ab aliis debet exigere. li.5. co.1135 D
Tutor aut curator an debeat se intromittere de maritanda puella. li.5.colum. 915 C
Tutor confirmans est datiuus, & non testamentarius. li.5.co.1089 D
Tutor contra contutores triplex habet au xilium. li.8.co.1900 D
Tutor datur illi qui est sui iuris. lib.3.co 541.C.in gl.f
Tutor datus inuitus & inuito.li.2.colum. 329 C
Tutor datus alicui pupillo, quando tenea tur,& quando non. li.5.co.1137 A
Tutor de leuissima culpa non tenetur. li. 5.co.1127 D
Tutor de rebus pupilli aliquando dare potest. li.5.co.1098 D
Tutor dominus est, cũ bene administrat. li.5.co.1098 D
Tutor finita tutela debet admonere pupillum de petendo curatore. lib.5.co. 1107 C
Tutor habens excusationem à tutela, si vnam sponte recipit, non propter hoc cogitur aliam accipere. li.5.co.1147 C
Tutor in testamento inualide datus,à iudice tamen confirmatus an dicatur testamentarius. li.5.co.1074 A
Tutor legitimus superat datiuum. li.5.co. 1086.C.in gl.n
Tutor minoris esse nõ potest, qui est eius creditor vel debitor. li.5.co.1084 D
Tutor non gerens an possit suspectus postulari. li.5.co.1116 D
Tutor ob latam culpam remotus, an sit infamis. li.5.co.1118 A
Tutor pecuniam pupillarem in suos vsus conuertens,ad quas vsuras tenetur.li.5. co.1137.D.in gl.c
Tutori periculosum est contrahere officio depositio antequam rationem reddiderit. li.4.co.866 D
Tutor principaliter personæ datur. li.5.c. 1149 D
Tutor pro curatore ponitur quandoque. li.5.co.1120 D
Tutor propter pubertatem solam non remouetur à tutela. li.5.co.1114 D
Tutor pupillam dotare tenetur. lib.5.co. 916 A
Tutor pupillo tenetur qui facit quòd ei actio non quæratur. li.5.co.1099 D
Tutor quando incipit teneri pupillo.li.5. co.1096.B.in gl.p
Tutor quare dare non potest tutorem habenti. li.5.co.1092 B
Tutor qui dicit se ignorasse quòd fuerit datus, an probare debeat. li.5.co.1110 B
Tutor si calumniosam accusationem instituat,an pupillo noceat. li.6.colum. 1374 B
Tutor si fecit sibi relinqui quod pupillo volebat aliquis relinquere,an teneatur. li.5.co.1128 A
Tutor suspectus quandoque sine accusatore remouetur. li.5.co.1136 D
Tutor tenetur in connexis perseuerare. li.5.co.1129 C
Tutor vectigal cõducendo se magno supponit periculo. li.5.co.1113 D
Tutor vel curator an possit esse habens rẽ communem cum pupillo seu adulto. li. 5.co.1150 B
Tutoris contractus quando obligat pupillum. li.2.co.353 D
Tutoris datio an possit delegari. li.5.co. 1083 D
Tutoris datio facta in minus solenni testamento,an valeat. li.5.cõ.1070 C
Tutorem an possit dare iudex originis, si pupillus ibi non habeat facultates. li.5. co.1080 B
Tutorem quandoque habet qui in patris potestate est. li.9.co.2135 A
Tutores aliqui satisdare non tenẽtur. li.5. co 1114.C.in gl.i
Tutores an possint accusare nomine pupilli. li.9.co.1994 D
Tutores & magistratus quo ordine sunt conueniendi à pupillis. li5.co.1175 D
Tutores multis ex cautis remoueri possunt. li.5.co.1106 D
Tutores pupillo obligati,quo ordine conueniantur. li.5.co.1131 D

V

VAgabundus vbilibet potest conueniri. li.3.co.484 A
Varietas reprobatur. li.8.co.210 D
Vasallus amicitias copulans cum inimico domini,an amittat feudum.li.3.colum. 516 D
Vasallus an possit per aliũ seruire. li.1. co.63 A
Vbertas quando dicatur. li.4.co.897 A
Vectigal non solutum & multa alia faciũt res cadere in commissum.li.4.co.883.B in gl.d
Vectigal vnde dicatur. li.4.columna 882 A
Vectigali non soluto, an tota res incidat in commissum. li.4.co.882 C
Vectigalia quibus sint applicanda. li.4.c. 885 B
Vectigalia sunt principibus vtilia. li.4.c. 884.B.in gl.l
Vel pro saltem.li.4.c.710.D.in gl.i.& pro id est.co.731.D.in gl.f
Velleia lex quid statuebat. li.3.co.522.D in fine.
Velleianum an hodie locum habeat. li.4. co.758 B
Velleianum cessat in multis casibus.li.4. co.761 A
Velleianum perdit mulier per solam confessionem. li.2.co.359 A
Vendendi ius habent aliqui non domini. li.7.co.1582 C
Vendens fraudulenter rem vitiosam, niul tum differt ab ignorante vendente.li.4. co 878 C
Vendimen i.emptum. li.4.co.846.D.in gl.i
Venditio nonnunquam sine contrectatione fit. li.6.co.1187 C
Vẽditio an valeat si in alterius arbitrium precium conferatur. li.4.co.823 A
Vendirio an valeat sine precio. li.4.co. 837 C
Venditio bonorum alicuius propter publicum debitum vt valeat, quæ requirantur. li.4.co.840.D.in gl.q
Venditio facta per dolum,non valet. li.2. co.343 D
Venditio non impeditur per verbũ, volo. li.4.co.824 A
Venditio prædiorum propter tributa nõ soluta vt valeat, quinque requiruntur. li.7.co.1618 C
Venditio tribus modis perficitur. li.4.co. 847.B.in gl.a
Venditio non rescinditur officio iudicis vltra quadriennium. li.4.co.833.D.in mar.sub lit.k
Venditionem per metum factam si quis velit rescindere,an debeat precium offerre. li.4.co.833.C.in mar.
Venditæ rei multiplex vtilitas accedere potest. li.4.co.847.C.in gl.c
Venditor an possit vindicare rem venditã & traditam propter precium non solutum. li.3.co.554 D
Venditor an teneatur præcise ad rem tradendam. li.4.co.851 B
Vẽditor an teneatur dare fideiussores pro euictione. li.8.co.1932 B
Venditor an teneatur emptori ad sumptus factos in lite. li.8.co.1923 A
Venditor præsumitur semper rem liberã vendere. li.8.co.1915 B
Venditoris mala fides an noceat emptori. li.4.co.848.D.& li.7.co.1600 D
Venditori decepto qualiter subueniatur. li.2.co.405 C
Venetorum obseruatio. lib.4.columna 635 C
Venia nõ datur minoribus in delictis quæ ex animo proueniunt. li.2.co.298 C
Venia dignus est,qui alieno morbo laborat. li.5.co.163.C.in mar.
Ventura sunt consideranda. li.6.c.1411.D in gl.g
Verbum idẽ potest proprie & improprie poni. li.6.co.1184 D
Verba directa & indirecta quæ dicantur. li.6.co.1407 D
Verecundia est quasi custodia honestatis. li.2.co.302.D.in gl.v
Veritatis sectatores Deo placent. li.1.co. 174 A
Vernæ qui dicantur. li.3.co.553 D
Vestibulum & porticus quid significent. li.9.co.2013 A
Vestitum vestimentum quod sit. li.9.co. 2036 D
Vexillatio quæ dicatur. lib.4.columna 926 D
Vicini qui dicantur. lib.4.co.674.A.in mar.
Vidua quæ dicatur. lib.1.columna 29 C
Viduam ducens, non nouam rem aggreditur. li.3.co.437 A
Vilipas prodest. li.1.co.92 C
Vim facere quandoque licet. li.9.colum. 1048 A
Vindicans non tenetur ad precium.li.8.c. 1929 C
Vinum obliuionem parit. lib.2.columna 377 D
Vini venditi cuius est periculum. li.4.c. 854 A
Violentia est multiplex. lib.2.columna 333 A
Vir & vxor ad imparia iudicari non debent. li.5.co.1046.C.in gl.k
Vir & vxor non sunt affines. li.6.colum. 1484 C
Vir in accusatione adulterij præfertur cæteris. li.9.co.2038 B
Vir si calumnietur accusando vxorem de adulterio,quæpœna punietur. li.9.co. 2039 B
Vir succedit vxori in aliquo. li.6.colum. 1490 A
Virginem post ruinam Deus suscitare nequit. li.9.co.2050 D
Virgines sunt feliciores continentibus,li. 6.co.1385 D
Visellia lex. li.9.colum.2067.D.in mar.
Vitia an sequantur successores. lib.7.co. 1598 C
Vitia possessionum sunt triplicia. li.7.co. 1598.A.in gl.i
Vitiosa an efficiatur res, si vacans occupetur. li.8.co.1789 D
Vitricus an possit esse tutor priuigni.li.5. co.1123 D
Vitricus est quasi pater. lib.9.columna 2091 B
Vitricus potest esse tutor priuigni sui. li. 5.co.953 A
Vltio qualiter accipitur in iure. li.3.co. 503 A
Vocari in ius an quis possit sine iussu iudicis. li.9.co.2011 D
Voluntas cum aliquo actu spectatur in maleficiis,non exitus. li.1 co.134 D
Voluntas inspicitur. lib.9.columna 2055 D
Voluntas sine effectu,an sit puniendа.li.3. co.607 B
Voluntates enunciatiuæ non sunt seruandæ,sed dispositiuæ. li.5.co 1125 B
Vota sunt reddenda. li.8.co.1981 D
Vsucapere non definit, qui vi deiectus incontinenti possessionem recuperat. li.9.co.2048 D
Vsucapi potest aliquando,quando non potest alienari. li.2.co.378 B
Vsucapio an interrumpatur per lites contestationem. li.5.co.1638 A
Vsucapio an interrumpatur si ciuentia rei alienæ superueniat. li.5.co.949.A.in gl.b
Vsucapio completur quandoque interrupta possessione. li.7.co.1692 A
Vsucapio non habet locum in rebus furtiuis & vi possessis. li.2.co.335 C
Vsucapio non quæritur ignoranti.li.7.co. 1591 C
Vsucapio quandoque procedit sine possessione. li.7.co.1626 D
Vsucapionem impedit duplex vitium. li. 5.co.1172 A
Vsufructuarius nõ semper est satisdatione onerandus. li.3.co.562 C
Vsufructuarius quandoque releuatur à satisdatione. li.6.co.1504 D
Vsufructuarius quare non possit præscribere. li.3.co.564 D
Vsufructuarius si non potest satisdare, quid erit. li.3.co.562 C
Vsusfructus aduentitiorum filij in multis casibus patri non quæritur.li.6.colum. 1497 D
Vsusfructus alternato tempore relictus,si perditur pro vno anno, non perditur pro alio. li.3.co.578 D
Vsusfructus an perdatur per monasterij ingressum. li.6.co.1497 C
Vsusfructus quem habet pater in aduentitiis filij,an finiatur morte filij. li.3.co. 561.D.in gl.i
Vsusfructus quid est. li.3.co.561 B
Vsusfructus seruo relictus quãdo dicitur finiri. li.3.co.571 C
Vsusfructu legitimæ an possit filius fraudari. li.3.co.507 C
Vsura aliquando debetur ex nudo pacto. li.4.co.784 D
Vsura centesima,quæ sit. li.4.columna 546 D
Vsura centesima est in multis casibus præstanda. li.3.co.792 D
Vsura aliquando est licita etiam de iure canonico. li.4.co.780 D
Vsuræ an debeantur ex pacto in continẽti appositо. li.4.co.781 B
Vsuræ an possint peti secundũ ius ciuile. li.1.co.13 C
Vsuræ an tollãtur principali obligatione sublata. li.4.co.co.792 A

Vsuræ

Nouem priorum librorum Codicis.

Vſuræ debẽtur iure bono, meliori, & optimo. li.4.co.780 C
Vſuræ de iure ciuili ſunt conditæ & ſublatæ. li.4.co.787 B
Vſuræ quando ſunt præſtandæ. li.2.co.328 D
Vſuræ quando ſunt ſoluendæ. lib.7.co.1633 C
Vſuræ quę cœperunt currere, non tolluntur ſola obligatione. li.4.co.788 D
Vſuræ ſpecierum cognitio. li.4.columna 792 C
Vſuræ ſunt odioſæ, nec debentur ſine ſtipulatione. li.4.co.1855 D
Vſurarum taxatio qualis eſſe debet. li.4.c.792 C
Vſuras minores accipiens ſibi præiudicat. li.4.co.782 D
Vſuras quatenus ſtipulari liceat. li.4.co.786 D
Vſurpare in bonam partem. li.4.co.711 B in gl.f
Vtile per inutile non vitiatur. li.4.c.793. A.in gl.a
Vxor an poſsit maritum de adulterio accuſare. li.9.co.2023 D
Vxor debet eſſe in viri ſeruitio. li.6.co.1204 D
Vxor etiam matrimonij tempore eſt in poteſtate patris. li.6.co.1420 C
Vxor habens virum inutilem, dicitur vidua. li.9.co.2067 B
Vxor militis an poſsit reſtitui cõtra alienationem ſe abſente de re ſua factam. li.2.co.397 B
Vxor non eſt affinis marito. li.6.columna 1287 D
Vxor præfertur fiſco in ſucceſsione. li.5.co.1024 A
Vxor res mariti tribus temporibus ſurripit. li.6.co.1189 D
Vxor viro ſuccedit aliis deficientibus. li.6.co.1233.D.in gl.g
Vxor duas ſimul habẽs, efficitur infamis. li.9.co.2032 A
Vxores multæ gaudent de morte mariti. li.5.co.1001 A

X

Xenodochium quid. li.1.co.45.C.in gl.m
Xenones qui dicantur. li.1.co.48 D

Finis Indicum.

IMPERATORVM NOMINA,

QVORVM CONSTITVTIONES *duodecim libris Codicis ſunt inſertæ.*

Hadrianus.
Antoninus Pius.
Diui fratres, ſiue M. Antoninus & Verus.
M. Aelius Antoninus ſolus.
Aelius Pertinax.
Seuerus & Antoninus Caracalla.
Antoninus Caracalla ſolus.
Antoninus Heliogabalus.
Alexander.
Maximinus.
Gordianus.
Philippus.
Decius.
Gallus & Voluſianus.
Valerianus & Gallienus.
Gallienus & Valerianus iunior.
Gallienus ſolus.
Claudius.
Aurelianus.
Probus.
Carus Carinus & Numerianus.
Carinus & Numerianus.
Diocletianus.
Diocletianus & Maximianus Herculius.
Cõſtãtius & Maximianus Galeri⁹.
Conſtantinus Magnus.
Conſtantinus iun. Conſtantius & Conſtans.
Conſtantius & Conſtans.
Conſtantius ſolus.
Iulianus.
Iouinianus.
Valentinianus & Valens.
Iidem & Gratianus.
Valens Gratianus & Valentinianus.III.
Gratianus & Valentinianus.II.
Iidem & Theodoſius.
Valentinianus.II. Theodoſ. & Arcadius.
Theodoſius & Arcadius.
Iidem & Honorius.
Arcadius & Honorius.
Iidem & Theodoſius iunior.
Honorius & Theodoſius iunior.
Theodoſius Iunior ſolus.
Iidem & Valentinianus.III.
Valentinianus.III. ſolus.
Idem & Martianus.
Martianus ſolus.
Leo.
Idem & Anthemius.
Leo iunior & Zeno.
Zeno.
Anaſtaſius.
Iuſtinus.
Iuſtinus & Iuſtinianus.
Iuſtinianus ſolus.

LITERARVM NOTÆ, QVÆ PER XII. LIBROS CODICIS VEL IN CONSTITVTIONVM INSCRIptionibus, *vel temporum denotationibus hinc viſuntur, ne cui fortè caliginem obiiciant, ad hunc modum legi debent.*

A.
AA.
A & C.
AA. & CC.
Accept.
C.
CC.
CC.COSS.
Cæſ.
Cæſs.
Ciuitat.
Cl.Cæſ.
Cõm.
Com.R.P.vel rer.priu.
Com.S.L.vel Sacr.larg.
COS.
COSS.vel conſs.
Auguſtus.
Auguſti.
Auguſtus & Cæſar.
Auguſti & Cæſares.
Accepta.
Cæſar, vel Clariſsimus.
Cæſares vel Clariſsimi.
Clariſsimis Conſulibus.
Cæſar.
Cæſaribus.
Ciuitatis.
Clariſsimus Cæſar.
Comes.
Comes rerũ priuatarum.
Comes ſacrarum largitio(num.
Conſule.
Conſulibus.
Conſ.
Conſt.vel Cp. vel Cõſtp. Vel Conſtantinop.
Correct.
D.
Dat.
D.S.
D.PP.
DN.
Dix.
Emiſs.
Fl.
G.
Gen.PP.
Id.
Imp.
Impp.
In for.Tr.
IV.
Kal.
L.Iul.
Lect.
Mag.
Magiſt.mil.
Mag.off.
N.
N.Cæſ.
NN.Cæſs.
Non.
N.P.vel Nob.P.
Off.
Quæſt.
R.P.
R.P.orient.
P.vel Pr.
Præſ.prou.
PP.
PF.
PP.G.
P.V.
P.Vig.
P.V.R.
P.vel PF.Aug.
PP.emiſs.
PP.Gall.
In foro Traiani.
Quarto.
Kalendas, vel Kalendis.
Legem Iuliam.
Lecta. ſ. apud acta.
Magiſtro.
Magiſtro militum.
Magiſtro officiorum.
Nobiliſsimo.
Nobiliſs.Cæſare.
Nobiliſsimis Cæſaribus.
Nonas vel Nonis.
Nobili vel Nobiliſsimo puero.
Officiorum.
Quæſtori.
Rerum priuatarum.
Rerum priuatarũ orientis.
Præſidi.
Præſidi prouinciæ.
Propoſita, vel Perpetuo, vel Præfecto prætorio.
Præfecto.
Propoſita geſta.
Prefecto vrbi, vel vigilum.
Præfecto vigilum.
Præfecto vrbis Romæ.
Præfecto Auguſtali.
Propoſita emiſſa.
Præfecto prętoriorũ Gallianorum.
Pet.
Pleb.
Præf.ann.
Præt.
Pr.vel Prid.
Prop.vel Propſt.vel Propoſ.
Proconſ.
Proconſs.
Publ.iudic.
S.
S.D.
Subſcr.
S.L.
Sacr.liter.
S.P.
S.P.
S.PP.
Supp.vel Suppoſ.vel. Suppoſit.
S.petit.
Tit.
Trib.pl.
V.
V.C.
VV.CC.
Vic.vel Vicar.
Petitã.
Plebis.
Præfecto annonæ.
Prætoribus.
Pridie.
Propoſita
Proconſuli.
Proconſules.
Publicis iudiciis.
Salutẽ, vel Scripta, vel Subſcripta, vel ſuppoſita.
Salutem dicit, vel dicunt: vel Subſcripta data.
Subſcripta.
Sacrarum largitionum, vel Sacrarum literarum.
Sacrarum literarum.
Subſcripta petita.
Suppoſita.
Subſcripta propoſita.
Suppoſita.
Subſcripta petita.
Titulo.
Tribunis plebis.
Viro.
Viro clariſsimo.
Viris clariſsimis.
Vicario.

Epistola Dedicatoria.

operam omnibus vbique gratam fore non desperem, tum certè huic Ciuitati gratissimam fore confido, quæ ab omni memoria vsque adeo Romanis Legibus fuit addicta, vt non temerè in vsu forensi & municipali iure ab illis recesserit. Et in tanto Iurisconsulti habiti sunt honore, vt ex eis qui in hoc studio gradum fecerunt, totus propè Senatus sit conscriptus. Quod sanè magna ratione factum est: Nam leges Romanæ, omnium aliarum Ciuitatum leges aut consuetudines æquitate & Iuris ratione superant: Et eos Reipub. clauum, quæ rectis maximè Iudiciis continetur vbique tenere par est, qui Iuris & Legum peritia sunt imbuti. Neque enim alij secundum leges iudicare possunt, quod in Iudice requiritur, quam qui leges perdidicerunt. Itaque cum ad iurisprudentiæ adipiscendam facultatem, vti diximus, meus iste labor, in quo excudendis istis libris non sine magnis impendiis desudaui, omnino pertineat, eiq; proximè ancilletur, negotium nimirum huius præclarissimæ Ciuitatis quin hac opera vtiliter egerim, dubitari non debet. Quam quidem operam vobis, Præstantissimi viri dedicatam, si pro spe mea, vobis gratam acceptamque accepero, quod quidem confido, efficiam vt indies alia ad huius Reipub. commodum & ornamentum è typographiæ nostræ officina exeant, Adiuuante Deo Opt. Max. qui vos vestramque Ciuitatem incolumen tranquillamque conseruet. Antvuerpiæ Anno 1576.

Vester obseruantissimus atque deditissimus Cliens

Philippus Nutius.

Antonius Contius Lectori.

QVod magno iudicio sanctus ecclesiæ Catholicæ doctor Augustinus censuit, codicibus emendandis primitus debere inuigilare solertiam eorum qui scripturas diuinas nosse desiderant, vt emendatis non emendati cedant: non absre & ad legum volumina, cæterarumque disciplinarum libros transferri debere quis dixerit. Nam & Theodosius imperator edicto quod de responsis prudentum ad Senatum misit, inter cætera & hoc quoque summa prouidentia edixit, vt ita demum ratæ firmæque sententiæ veterum iurisconsultorum essent, si eorum libri propter antiquitatis incertum, codicum collatione firmarentur. Quod à Triboniano cæterisque Iustinianei iuris compositoribus diligenter curatum, & (ni fallor) præstitum, secura bonarum artium posteritas & barbarum seculum facere desiit. Quantas vero tenebras iuris studiosis neglecta huius rei cura offuderit, docuerunt superioribus annis Politianus, Budæus, Alciatus, Erasmus, Haloander, Eguinarius Baro, & iustis quoque voluminibus Antonius Augustinus. Quorum omnium cum excitatus exemplo, tum auctoritate persuasus, cum primis studiorum annis huic curæ pro virili incumbere cœpissem, contigit eorum penè tempore typis excudi Florentinum exemplar. Ea editio magnum mihi inchoatæ emendationis attulit compendium. Nam cum non futilibus argumentis Taurellus vir doctissimus, eius editionis procurator, monstret omnia quæ vbique habentur, ab illo descripta esse Pandectarum volumina, nec credibile sit virum bonum ad eam rem persuadēdam ingeniosa excogitasse mendacia, statui tum Pandectarū emendationi & collationi supersedere. frustra enim & stultè post authenticum exemplar editum, cætera ab eo multis seculis descripta contulissem, quæ vt essent quàm emendatissima, suo tamen archetypo non possent esse emendatiora, contra vero multis locis possent esse mendosiora: quando vix humana imbecillitas præstare potest, vt tam prolixa volumina per omnia fidem authentici exemplaris seruent. Sed restant (inquies) etiam in ipso Florentino volumine menda non pauca, & plura quàm vt vnum ex authenticis Iustiniani exemplis æstimari possit: quæ si non aliorum librorum comparatione, saltem acri iudicio & solerti obseruatione auferri possunt. Equidem sicut inficiari non ausim, plurima in eo exemplari subesse menda, sic eorum permulta esse contendo, quæ calami seu librarij seu manus sint potius errata, quam Triboniani, aut auctorum ex quibus Pandectæ sunt confectæ: cuius generis menda quiuis vel proprio ingenio, vel solo glossarum subsidio, quæ hanc curam non neglexerunt, reponenda sit animaduersarus. Sed multi plerunque hoc solo argumento mendosam lectionem esse affirmāt, quòd ei contraria sententia alio loco sit posita: atque quos iuris nodos adhibita subtili diuisione dissoluere nequeunt, vsurpata quadam temeraria & legibus vetita correctionis audacia, incidere non verentur, malis poëtis haud dissimiles, qui vitiosa argumenta cum excogitarint, quibus extricare se nequeant, θεὸν ἀπὸ μηχανῆς repente excitant. Hæc audacia à Martino & Azone, si quod de eo dictatur, verum est, & quibusdam veterum, in aliquot recentiores adeo serpsit, vt hac potissimum peritia censeantur. Ego vero totum hoc negotium semper existimaui esse periculosissimum, & pessimi exempli: studuique in eo meum qualecunque iudicium exercere, quemadmodum lectionem veterem à molestis istis correctoribus, simulque Triboniano ab omni errato, &, vt illi putant, facinore aut flagitio vindicarem, quam vt mihi Aristarchi cuiusdam partes aut censoris arrogarem. Sed quàm strenuè id præstiterim, præstaréue adhuc possim, alius erit docendi locus: tametsi qui mea voce fruuntur frequentes studiosi, id satis euidentibus exemplis ex meis prælectionibus edocentur. Editione igitur Florentina contentus, eam ex aliis libris nō modò emendandam, sed ne cum his quidem comparandam arbitratus sum, eamque meram vt ederent, optimis viris chalcographis nostris auctor fui. ad Codicis verò & Institutionum emendationem & comparationem reliquus mihi insumptus est labor. Et Institutionum quidem à me emendatarum exemplum in lucem ex hac officina sub Io. Morillerij illustrissimi viri nomine ante biennium prodire passus sum. Codicis autem emendati specimen hoc tibi lector, & publicæ iuris studiosorum vtilitati tandem post multas multorum editiones exhibeo. Summa meæ emendationis hæc fuit: Ex magno Codicum manuscriptorum numero editionem nouissime typis excusam emendaui quanto potui iudicio, comparata etiam Haloandrina, & eiusdem officinæ editione, quæ facta est anno 1542. ea enim plerisque in locis posteriore editione emendatior est: vt hinc animaduertere liceat, quanta sit impostorum turba, qui simplicibus & minime fucum agnoscentibus typographis persuadent nouam se aliquam industriam attulisse, cum excusos antea libros variis sed falsis lituris dispunctos venditant: verbi gratia in l. j. C. si quacunque præditus dignitate &c. recte in illa editione erat excusum, honore abierit. & idcirco in nouissima editione perperam emendatum, honorem ambierit. Item in l. ambiguitatem. C. de vsufruct. recte erat excusum, ambiguitatem antiqui iuris: & postea non tam emendatum quàm deprauatum, ambiguitatem antiquioris. hæ fraudes quoties occurrerunt (occurrerunt autem sæpissime) satis habui priorem & veram lectionem reponere, nulla ad marginem admonitione

ne addita. hoc enim solummodo mihi studium fuit, ne margines librorum repetitis annotationibus obruerentur. Vsum etiam me non diffiteor Azonis ad singulas leges duodecim librorum Codicis commentariis manuscriptis, quos nunquam typis excusos iisdem chalcographis misimus publica & communi luce donandos: ex quibus Accursius optimam glossarum partem decerpsit, atque interdum tanta iniscitia, vt pessima elegerit, optima reliquerit, verba Azonis magistri non satis intellexerit. In l. nec honore. C. de episcopis, pro admitti ad testimonium, Azo legit, addici ad testimonium, vt significet adigi ad testimonium episcopum non debere. & in l. j. C. de alienatione iudicij mut. cau. fac. magis probat hanc lectionem, cum in rem actioni possessio pariat aduersarium, quam lectionem hactenus receptam, cum in rem actionem possessio pariat aduersario. quæ nouissima lectio plerosque ferè omnes in pernicioſum errorem traxit, vt inde confici putarent, rei vindicationem nasci ex possessione possessoris, & possessionem aduersarij eius actionis esse causam: & ideo necessario possessionem aduersarij in libello conuentionis exprimendam esse. quod falsò dici apparet ex. l. vlti. ff. de rei vindicatione, & ex veteribus formulis rei vindicationis, quæ passim apud Ciceronem pro Murena & in Verrem leguntur. Neque verò rectius inferunt, Actio in rem non potest exerceri nisi sit aliquis qui possideat, contra quem agat: ergo possessio alicuius, est causa illius actionis: quàm si ita argumentarentur, Pater non potest esse sine filio: ergo pater ex filio oritur, aut filius est causa patris. debet enim quisque fundare actionem suam ex iure quod habet, id est, dominio suo, aut obligatione, non ex alterius aut aduersarij iure. l. vti frui. ff. si vsus f. pet. Ergo possessio non parit actionem in rem, sed parit aduersarium actioni in rem. Cum igitur vtramque lectionem in manuscriptis reperissem, eam tamen probaui & edidi, quæ iudicio meo rectior visa est. Sanè cum in plurimis locis mira sit codicum varietas, nullaque sit ferè tam deprauata lectio, quæ non aliquem inueniat suo errori confirmando codicem: non cuiusuis est, legum libros, quamuis optimis manuscriptis onustus sit, emendare: sed eius qui iusto & longo tempore ac labore cum aliquo iudicio in ea professione sit versatus. Cæterum quod ad inscriptiones attinet, & ἀδιαφόρας pleraſque lectiones, tanta est diuersitas, & tam parui momenti, vt ab initio hanc totam lectionis varietatem prætermittere decreuerim: sed propter quorundam morositatem, qui multis verbis docent an in quibusdam Diocletiani legendum sit, Iidem AA. Mucarolo, an Muccataulo militi, an Muccatraulo, an Muccatraolo, an Mucatraoli, an Mutrolo (tantam enim diuersitatem reperi) multitudini, tametsi meo interdum iudicio refragante, satisfacere malui, ne quid esset quod à librariis desideraretur, qui non solum bonis, sed etiam pluribus studeant placere. Eas dictiones quas barbarum seculum præue inflexerat, aut mutarat, nulla addita nostræ emendationis admonitione reposuimus: vt pars diuersa, pro pars aduersa. decessor pro prædecessor. amicalis pro amicabilis, &c. In l. tamen qui contra. C. de incest. nup. vbi in plerisque codicibus acrissimo pro acerrimo legebatur, quomodo & Albericus legi admonet in suo dictionario iuris, eam lectionem reliquimus, & pleraque quæ recentiorum grammaticorum canonibus non congruunt. In etymologiis eam simplicitatem tenuimus, vt quæ vsus aliter hodie scribi obtinuit quàm olim, & quàm in manuscriptis repererim, ea intacta reliquerim: vt vrgere pro eo quod in veteribus scriptis reperi vrguere, intelligere pro intellegere, illicitas pro inlicitas, recuperare pro reciperare, emptionem pro emtionem. Græcas constitutiones quæcunque ante alienis locis & per satyram ac sparsim excusæ sunt, & quæ postea prodierunt, aut quas prece vel pretio comparare potui, suis locis restitui: aut his deficientibus, earum argumenta ex Institutionibus & Theophilo, vel Græcis commentariis, & libris βασιλικῶν, Harmenopulo, Eustathio περὶ χρονικῶν διαταγμάτων, Nomocanone Græco Photij, Theodoro Balsamone, & huius generis subsidiariis libris. Titulum. 43. lib. 3. de alea. lu. & aleat. antea obliteratum, & duas eius tituli Græcas constitutiones ex Græco olim conuersas & in vnum confusas, partim restituimus, partim auctiores edidimus ex Græco Nomocanone Photij, ex quo quinque iudorum species & eorum nomina restituimus, addita equorum ligneorum explicatione. Titulum de officio comitis sacri patrimonij perperam suppositum ti. de officio Proconsulis & legati, reduximus in proprium locum, & sub eo Græcas constitutiones deesse adnotauimus. In l. iubemus. C. de sacrosanct. eccle. vulgo impressum erat, religiosas ecclesias, falsissimè. Nam nouella. 7. ait eam legem dumtaxat ad ecclesiam Constantinopolitanam pertinuisse, eamque extendit ad omnes ecclesias. Restituimus & titulum. 48. lib. 6. Codicis, qui inscribitur, De incertis personis, cum Græcæ sub eo positæ legis argumentis & capitulis, qui titulus antea ex Codice secesserat, & penitus obliteratus fuerat. Multa à cæteris non animaduersa reposui, quorum pleraque eiusmodi sunt, vt si in ambitiosos incidissent, singulis verbis singula etiam prolixa emendationum capita dicassent: quæ sat habui vno verbo indicare: vt in l. vlti. C. de hæreditat. decurionum, vbi antea legebatur, hereditatem fabricensis ad eos redire debere, qui quasi creditores decedentium attinebant: reposui creatores pro creditores. Creatores autem intelligo eos qui & aliàs nominatores dicuntur. Itaque hereditates fabricensium ad ipsorum nominatores redire debent. nec pluribus verbis opus esse putaui in refutanda vulgata lectione, & mea emendatione cõfirmanda. Similiter quoque videtur emendanda lex, si quis spontaneos. C. de decurionibus. Id quoque non indignum admonitione existimaui, in omnibus Iustinianeis subscriptionibus, in quibus hæc subscriptio hactenus reperiebatur, Recitata septimo in palatio dn. Iustiniani, legendum potius esse, Recitata Septimiliario in nouo consistorio palatij Iustiniani. Locus enim erat in quo palatium erat à Iustiniano ædificatum. quam etiam subscriptionem in vno meo manuscripto codice paulusum à vera lectione deflexum sic inueni: Recitata septimo miliario huius inclytæ ciuitatis in nouo consistorio palatij Iustiniani. Item in l. pen. C. depositi. in alio meo manuscripto sic: Recitata. 4. miliario, &c. vbi scilicet librarius putabat esse scriptum IIII. cum scriptum esset VII. Constitutiones autem quæ talem subscriptionem habent, præter iam numeratas, hæ sunt l. generaliter. C. de iudiciis. l. vltima. C. de legitima tutela. l. cum acutissimi. C. de fideicommissis. l. in rebus. C. de iure dotium. l. vlt. C. de

C. de bonis libertorum. l. vlti. C. de iure patronatus. l. cum antiquioribus. C. de iure deliberan. l. cum oportet. de bonis quæ liberis. l. litibus. C. de agricolis & censitis. Eam etiam integram & illibatam subscriptionem reperi in epitome Nouellarum Iustiniani à Iuliano Antecessore facta ad Nouellam 109. de hereditatibus ab intestato. Quia vero multi vnam & summam hanc emendandi Codicis Iustinianei rationem esse profitentur, si ex Codice Theodosiano eum Codicem emendent, & ei aut addant aut detrahant quæ in Theodosio inuenerint detracta aut addita: occurrendum mihi fuisse fateor grassanti iam & inualescenti tantæ correctorum turbæ. Verendum enim fuit, ne si longius serperet audacia, sensim nobis Codicem Theodosianum transfunderet in Iustinianeum, & pro Iustinianeo venditaret. Neque vero illi vt primum aliquid repererunt in Theodosiano, mox in Iustinianeum transferre debuerunt: vt in l. 2. de exhibendis reis, ea verba, & in pœnam reciproci stilo trepidante recauerit, temere in nouis editionibus adduntur ex Theodosiano, aduersus veterum tam manuscriptorum quàm impressorum fidem. & in l. 2. C. quando & quibus quarta pars, eadem temeritate editur versus integer ex libro Nouellarum Theodosij olim in Germania impresso. quę additio etiam libros ante. 12. alios im pressos contaminauit. Eodem audaciæ genere, ac etiam maiore irrepsit in locum. l. 2. tit. de feriis quædam Aniani interpretatio, quæ extat totidem ferè verbis in breuiario Alarici, titu. de feriis: quam nec Azo, nec Accursius, nec vlli manuscripti libri agnouerunt. Similiter fere in l. Iudæos. C. de Iudæis, aduersus rectam lectionem ex C. Theodosiano quidam alia verba inuehere ausi sunt, ex quibus tamen nulla idonea sententia confici potest. Sic perperam mihi videntur emendare. l. 2. C. de bono. pos. contra tab. liberti. Liberti operis electis, repelli patronum à bonorum possessione. quomodo rectè legitur in Iustinianeo Codice: neque ex Theodosiano est reponendum inlectus, pro electis. Sed & si interdũ Codicis Theodosiani lectio videbatur rectior, eam tamen addere nolui, si diuersa lectio Iustinianei Codicis librorum manuscriptorum collatione cõfirmabatur: verbi gratia, in l. j. C. de summa trinitate, Cunctos populos quos nostræ clementiæ regit imperium, constanter legitur in codicibus Iustinianeis manuscriptis. nolui itaque reponere, Quos nostræ clementiæ regit temperamentum, tametsi rectior ea videri possit lectio, & ea primitiua sit lectio, quæ & in Codice Theodosiano extat, & apud Cassiodorum in tripertita historia. Verum si quando codices manuscripti inuenti sunt varij, tũc eam lectionem me secutum non diffiteor, quam Theodosianus suggerebat, si & ratio iuris nostri, & cæteræ coniecturæ patiebantur, nihilque incommodi ex ea sequebatur: vt in l. addictos. C. de episcopa. audien. reposui prosecutione, sed partim ex manuscriptis, partim ex Theodosiano, cum perperam legeretur, persecutione. Inscriptiones quoque & subscriptiones, dies & consules, ex eo codice intrepidè restitui: & vt omnium votis satisfacerem, notis breuissimis indicaui, ex quibus libris & titulis singulæ leges à Theodosiano codice desumptæ essent: multasque deprehendi ex eo codice desumptas, quas antea nemo adnotauerat desumptas. In l. vltima. C. de interdictis, illa verba, ruptis veteribus ambagibus, hactenus à nemine explicata, ex codice Theodosiano lucem accipiunt, ex quo desumptam legem illam animaduerti. est enim pars longioris cõstitutionis collocatæ sub titulo de denunciatione & editione rescripti, lib. 2. C. Theodosiani, vbi veteres ambages appellantur certi temporum cursus & lapsus, lapsuumque reparationes, quæ olim ab editione facta vel denunciatione numerari debebant. Fragmenta Nouellarum Iustiniani, quibus leges Codicis abrogantur vel corriguntur, ab Haloandro expuncta, reposui cum quibusdam à Cypriano vetere glossographo compositis, & nusquam impressis. nam cum Iustinianus iubeat omnes leges abrogatas pro veteribus fabulis haberi, consequens esse videbatur, vt leges Codicis per nouellas abrogatæ exploderentur. Sed rectius fecit Irnerius, aut si quis alius ea fragmenta appoluit, dum legibus abrogatis fragmenta noui iuris continuò subiecit. Hæc habui quæ pro suscepti laboris ratione tibi lector exponerem: quæ si grata fuisse sensero, conabor & nouis laboribus tuis commodis inseruire, Vale. Dat.

Kal. April. ex metropoli Biturigum,
anno Domini Iesu Christi.
M.D.LXV.

IN NOMINE DOMINI. *Iustinianus generis humani director, in præsenti rubrica, siue intitulatione tria facit: quia primo ponit diuini nominis inuocationem per quam Deus veneratur. Secundo ponit propriam & appellatiuam descriptionem, per quam præsens opus denominat. Tertio subdit intitulationem, per quã præsens opus proœmialiter inchoatur. Secunda ibi, Codicem domini &cet. Tertia ibi, repetitæ prælectionis. vsque in finem rubricæ. hoc dicit secundum Bald. Vel aliter: Diuiditur ista rubrica in tres partes. Prima est generalissima ad omne opus inchoandum: vsque ibi, codicis. Secunda generalis ad totum istud volumen duntaxat: vsque ibi, De nouo Codice faciẽdo. Tertia specialis ad istam primam constitutionem. h. d. secundum Paul. de Cast.*

a In nomine domini. *Incipit à Deo: vt infra de officio præfecti prætorio Africæ. l. in nomine domini.*

b Iustiniani. *quia Iustini filius fuit, vt insti. de dona. §. est & aliud. Et dicitur hoc ad differẽtiam trium codicum, de quibus infra fit mentio in constit. ij. Accur.*

Iulio Cæsari, & Theodosio, & ceteris auctoribus diuorum codicum Græcorum & Hermogeniani, Luce 2. Roma. 13.

c Sacratissimi. *quia inuictus, vel quia sacras leges nobis tradidit.*

d Perpetui. *id est generalis, vt insti. de satisdat. tuto. & ca. ij. respon. sic infra de eden. l. edita. vnde illud, Exijt edictum, &c. & in epistola: Omnis anima, &c. ponitur & aliter, vt diximus. ff. pro soc. lege prima.*

e Augusti. *ab augeo quo ad propositum: vt & matrimonium dicitur res mihi uidua, dicet quandoque diuidatur: vt insti. de pa. po. in prin. & C. de vepu. l. consensu. Vel dicitur ab Octauio Augusto, dicto ab auguror, quod est diuinare.* ADDITIO. *Hic solet quæri, an donatio facta per Constantinũ Papæ Syluestro, quia per eam deminutum est imperium, valeat: vide. An. Areti. in superscript. insti. & eos ad quos ipse remittit, quibus adde Abba. consi. lxxxiiij. versi. sed in casu nostro. & glo. in verbo, Constantinum. in Cle. j. §. porro præter. versi. ipsaq; omnia. de iure iurando.*

f Repetitæ. *Iussit enim fieri primo Codicem ex tribus, & iterum iussit dissolui, vt ibi apponeret quasdã decisiones, quæ postea fecerat: & sic iterum iussit ligari, & ideo dicit repetitæ: vt j. de emen. Iusti. co. per totum. & §. in antiquis enim &c. Item quod dicit, prælectionis, i.*

a Multiplicis figuratum species *te ablata. in c. forus. extra. de ver. sig.*

lectionis. & est figura prothesis. a sic ponitur. ff. de dote præle. per to. tit.

g DE NOVO CODICE FACIENDO. *Superior rubrica est communis ad totum librum: sed quod sequi-*
ponit glo. in tur, scilicet de nouo Codice confirmando, ad constitutionem istam tan-
verbo, par- tum. Azo.

In nomine[a] domini nostri Iesu Christi. Codicis domini Iustiniani[b] sacratissimi[c] principis, perpetui,[d] augusti,[e] repetitæ[f] prælectionis, incipit constitutio prima.

DE NOVO CODICE faciendo.

Retro visa communiter vtilia, litiumq; decisiua, audaciter sunt adtentata, superfluitate resecanda. h. d. secundum Salyceum. Vel sic. Ista sunt quædam epistola Iustiniani imperatoris, quam dixerat senatoribus vrbis Constantinopolitanæ: vt pateret in fine eius. h. d. secundum Paul. de Cast.

Imp. IVSTINIANVS Augustus ad Senatum vrbis Constantinopolitanæ.

HAec, h quæ ne cessario corrigenda esse multis retro principibus * visa sunt: inter ea tamen nullus eorum ad effectum ducere ausus est: in præsenti i rebus donare communibus k auxilio Dei omnipotentis censuimus, l & prolixitatem † litium m amputare; n multitudine o quidem constitutionũ quæ tribus codicibus Gregoriano, Hermogeniano, atque Theodosiano continebantur, illarum p etiam quæ post eosdẽ codices à Theodosio diuinæ recordationis, alijsque post eum q retro principibus, r & à nostra etiã clementia positæ s sunt, resecanda: t vno autem codice sub felici nostri nominis * vocabulo componendo, in quẽ colligi tam memoratorum triũ codicum quàm nouellas u * post eos x positas y constitutiones oportet.

Pro magnitudine rei gerendæ sunt artifices eligendi. h. d. secundũ Salyceum.

Ideoq;[z] ad hoc maximũ,[a] † & ad ipsius reipublicæ [b] sustentationem [c] respiciens [d] opus efficiendum, elegimus [e] tanto fastigio [f] laborum, tantæque sollicitudini sufficientes, [g] Ioannem † virũ excellentissimum exquæstore [h] * nostri sacri palatij, cõsularem [i]

C

D

1 Cor. cũ hoc tex. ele. dispendium. de iudi. et ca. dispendia. de rescrip. li. 6.

* sic in mẽbr. nusci. non, nummis.

* extãt hodie pleraq; eorum in breuiario Alarici.

† Latius, ad hoc maximũ opus efficiendũ & ad ipsius rei sustentationẽ respiciens, eleg. &c.

† Dicit gl. in præcedẽ lib. 6. decre talium super verbo doctorẽ, quòd la viri erãt glariosi, nõ solũ scientia legum, sed etiam experientia rerum.

* exquæstorem.

Ideoq; quia iam nos diximus quòd volebamus illos tres codices & extrauagantes constitutiones in vnum codicem redigere. ideoque.

a *Maximum.* si habes maximũ, plana est: si habes maximè, sic expone: nam non solum istos decem viros elegimus ad hoc opus, sed etiã ad alios libros faciendos: sed maximè ad hoc.

b *Reipublicæ.* id est imperij.

c *Sustentationem.* quia per leges sustentatur respub. sicut & per arma.

d *Respiciens.* aliàs respicientes. & tunc plana. aliàs, respiciens: & tunc sic construe: Ideoque elegimus viros ad hoc maximum opus efficiendum: opus dico respiciens ad sustentationem ipsius reipublicæ, id est imperij. Legib. sustentatur respublica.

e *Elegimus.* scilicet homines qui ibi ponuntur.

f *Fastigio.* id est altitudini vel magnitudini. & scribe per. g. non per. d. Accursius. Fastigium.

g *Sufficientes.* s. viros infra scriptos.

h *Exquæstore.* nomen est dignitatis. sicut dico in expræfecto, & exconsule, secundum Io. vt j. de aduo. diuer. iudi. l. petitionẽ. §. egredientem. sicut exquestor: vt ff. de offi. c. quæst. l. j. in fin. Alii dicunt eum exquæstorem, qui quæsturam dimisit. & sic exconsul qui consulatum dimisit. Exquæstor. Expræfectus. Exconsul.

i *Consularem.* consularis est qui insignia consulum beneficio principis consequitur: sed cõsules sunt in ipso actu gerendi: vt j. de consul. l. iij. & iiij. lib. xij. Consularis. Consul.

a *Patricium*. expone vt inſtit. quibus modis patri. pote. ſol. §. A filiusfamilias.
b *Prætorio*. natum vel vocatum.
inter agentes. c *Inter agentes*. inter agentes dicũtur qui ſunt inter eos qui res imperiales adminiſtrant. Vel, qui agunt, id eſt morantur circa latus principis.
vnde habes. j. titu. de principibus agentium in rebus. lib. xij.
**ſic in vet.* d *Largitionum*. i. donationum, quæ fiebant in aula regia.
e *Inter agentes*. quidã habẽt inter agẽtes, ſed male. Dic ergo inter agentes, & id expone, vt §. Accuſius.
**exproconſulem.* f *Vrbe*. ſ. Conſtantinopolitana.
g *Quibus ſpecialiter*, &c. Sunt ergo decem: & ſic decem fuerunt in petendis tabulis: vt ff. de orig. iur. l. ij. §. exactis. Tres vero in inſtitutis. xvj. in compilatione Digeſtorũ: vt inſtitu. in præcomio. §. cumque hoc Deo. & §. quas ex omnib⁹. & infra de vete. iur. enu. l. ij. §. quæ omnia. Item quinque in compilatione noui Codicis: vt j. tit. ij. §. ſed cum nouellæ.
h *Permiſimus*. ſcilicet præcipiendo. Et not. quòd decẽ facit præcepta.
i *Quantum*. q. d. ſolidæ, id eſt integræ leges remaneant, reſecatis ſuperfluis.
k *Legum*. eccę primũ præceptum.
l *Soliditatem*. quia medulla legis bene eſt ſolida ſine ſuperuacuis præfationibus.
m *Præfationibus*. nota. ſuperuacuis. aliàs contra ff. de orig. iur. l. j.
n *Quàm*. eccę ſecundum.
o *Similibus*. ad hoc eſt contra. ff. de diſtra. pi. l. arbiter. & l. vlti. ſed fuit vitium ſcriptoris. Item & aliàs in multis locis ſunt ſimilia, quæ omnia ſolue. vt j. de vete. iure enu. l. ij. §. ſi quid.
p *Contrarijs*. eccę tertium.
q *Præterquam*. ſimilibus dico, præter. q. d. id eſt pleniore indagine: vt infra tit. j. §. ſed cum ſit. & infra de vete. iure enu. l. ij. §. ſi quid. Item probatur ex duobus: vt infra de iur. & fac. igno. l. ſi poſt diuiſionem: &. ff. fa. er. l. cum putarem. non autem refertur ad id quod dixerat de contrarijs: quia nullum contrarium inuenitur: vt infra de vete. iur. enu. l. ij. §. contrarium. Vel etiam ad cõtrarium poteſt referri. & tunc patet exemplum. in ll. ſuprad. cti⁹. l. ſi poſt diuiſionem. & l. cum putarem.
Contrariæ nulla eſt in legibus.
r *Diuiſione*. id eſt additione.
s *Adiuuentur*. illa. ſ. ſimilia.
t *Illis*. ſ. reſecatis.
u *Quæ*. eccę quartum.
x *In deſuetudinem*. ſic inſtit. in procœmio. §. igitur poſt. in fi. & j. de vete. iur. enu. l. j. §. ſed & ſi quæ. iij. col. Accur.
y *Certas*. in ſui reſpõſione. vnde in fi. huius legis vocat indubitatas: & hoc fallit vbicunque eſt diſſenſio doctorum: & in ff. ſæpe fallit in Scæuola.
z *Breui*. hoc fallit in legibus Iuſtiniani quandoque.
a *Nouellis*. quæ ſunt extrauagantes.
b *Leges*. ſic reddit docciles. nam docilem facit, qui ſummam rei breuiter comprehendit. Accur.
c *Congruis*. eccę quintum.

atq; patriciũ: [a] Leontiũ virũ ſublimiſſimũ magiſtrũ militũ expræfecto* prætorio, cõſulare atq; patriciũ: Phocam virũ eminentiſſimum magiſtrũ militum, conſulare atq; patriciũ: Baſilidem virũ excellentiſſimum expræfecto* prætorio[b] Orientis, atque patricium: Thomã virum glorioſiſſimũ quæſtorem ſacri noſtri palatij, & excõſule: * Tribonianum* virum magnificum, magiſteria dignitate inter agentes[c] decoratum: Conſtantinum virum illuſtrem, comitem ſacrarũ largitionum[d] inter agentes,[e] & magiſtrum ſcrinij libellorũ, ſacrarumque cognitionum: Theophilum virum clariſſimum, comitem ſacri noſtri cõſiſtorij, & iuris in hac alma vrbe[f] doctorem: Dioſcorum & Præſentinum diſertiſſimos togatos fori ampliſſimi prætoriani.

Imperator electis viris tradit formam veram vt inutiles præfationes & ſimilia, ex quibus non augetur effectus, & contraria reſecarent, & ſimiliter ea quæ erãt abolita rationabili conſuetudine, & claras & apertas leges ex tribus codicibus, & nouellis traderent, ipſiſq; adderent & detraherent & earum ſenſum clariorem efficerent vbi opus foret, & in vnum codicem componerent. h.d. ſecundum Bald.

Quibus § ſpecialiter permiſimus [b] (reſecatis tam ſuperuacuis quantum ad[i] legum[k] ſoliditatem[l] pertinet, præfationibus, [m] quàm [n] ſimilibus, [o] & cõtrarijs, [p] prę-

terquam [q] ſi iuris alia diuiſione [r] adiuuentur: [s] illis[t] etiã quæ [u] in deſuetudinẽ [x] abierunt) certas, [y] & breui[z] ſermone conſcriptas ex ijſdem tribus codicibus & nouellis[a] conſtitutionibus leges [b] cõponere, & congruis [c] titulis ſubdere: [d] adijcientes [e] quidem & detrahẽtes, [f] immo [g] & mutantes[h] verba earũ vbi hoc rei commoditas exigeret: colligentes[i] vero in vnã[k] ſanctionem quæ varijs conſtitutionibus diſperſa ſunt, & ſenſum earum clariorem efficientes: ita tamen vt ordo temporum earum conſtitutionum non ſolum ex edictis diebus [l] conſulibuſque, ſed etiam ex ipſa compoſitione[m] earum clareſcat: primis quidem in primo loco, poſterioribus vero in ſecundo ponendis. [n] & ſi quæ earum ſine die[l] & conſule in tribus veteribus codicibus, vel in quibus nouellæ cõſtitutiones receptæ ſunt, inueniãtur: ita his ponendis, nullaque dubietate * [o] ex hoc oriunda: ſicut & illas vim generalis conſtitutionis obtinere palam eſt, quæ ad certas[p] perſonas [q] reſcriptæ, [r] vel per pragmaticam [s] ſanctionem ab initio datæ, eidem nouo Codici propter vtilitatẽ ſanctionis inſertæ [t] fuerunt. [u]

Imperator ſuperius poſuit ſuam intentionem & operis commiſſionem in generali, nunc verò ponit formam in ſpeciali. & ad hoc. j. titu. j. ibi dum dicit, ſub certis finibus magnum laborem commiſimus. h. d. ſecundum B. al.

Hæc igitur ad veſtram notitiam[a] ferre properauimus, vt ſciatis quanta nos diuturna ſuper rerum cõmuni vtilitate cura ſollicitet, ſtudẽtes certas & indubitatas, [b] & in vnum codicem collectas eſſe decetero cõſtitutiones, vt ex eo tantummodo ſub felici B noſtro nomine nuncupando codice, recitatio conſtitutionum in omnibus ad citiores[c] litium deciſiones[d] fiat [e] iudicijs. Dat. Idib. Febr. C P. D D. Iuſtiniano P P. A. II. Cos.

DE IVSTINIANEO CODICE confirmando. [f]

Iſta fuit epiſtola directa ad præfectum prætorio, poſtquam viri de quibus in præcedenti dictum eſt, opus eũ commiſſum expleuerunt, per quam imperator confirmat eodem nouiter factum per illos, & mandat ipſum publicari & ſeruari. h.d. ſecundum Pau. de Caſtro.

Imp. IVSTINIANVS, pius, felix, inclytus, [g] victor, ac triumphator, ſemper Auguſtus, Mennæ[h] præfecto prætorio, expræfecto[i] huius C vrbis [k] CP. ac patricio.

Vmma[l] reipublicę tuitio de ſtirpe duarum rerum, armorum. ſ. atque legum venies, vimque ſuam exinde muniẽs, felix Romanorum genus omnibus anteponi nationib⁹ omnibuſque gentibus dominari tam præteritis effecit temporibus, quàm Deo propitio in æternum efficiet. iſtorum etenim alterũ alterius auxilio[m] ſemper eguit: & tam militaris res legibus in tuto collocata eſt, quàm ipſæ leges armorum præſidio [n] feruatæ [o] ſunt. Meritò Pigitur [q] ad primam[r] communium[s] rerũ ſu-

**falſa quæ hactenus obtinuerat lectione deceptus Accurſius, hãc*

ſtentationẽ, noſtrã ſententiã & mentem laboresq; noſtros referentes, militaria quidem agmina[t] multiplicibus, & omnẽ prouidentiã continẽtibus modis correximus, & tã veterib. [u] † ad meliorẽ ſtatũ breui tẽpore ductis, q̃ nouis ſolum exquiſitis, [x] ſed etiã recta diſpoſitione noſtri nominis ſine nouis expenſis publicis cõſtitutis, primo ſeruando poſita, y deinde noua ponẽdo, firmiſſima[z] ſubiectis effecimus. Sed cũ ſit neceſſarium multitudinẽ conſtitutionũ tã in tribus veteribus codicibus relatarũ, q̃ poſt earũ cõfectionem poſterioribus tẽporib⁹ adiectarũ ad breuitatem reducendo, caliginem earũ rectis iudicũ definitionibus inſidiantẽ [b] penitus extirpare: ad hoc cõmune præſtandũ beneficium Deo præſule prono animo nos dedimus: [c] & electis viris glorioſiſſimis, tam doctrina[d] legum, q̃ experientia [e] rerum ſtudioq; reipublicæ indefeſſo, [f] & laudabili propoſito pollẽtibus, ſub certis finibus magnum laborem commiſimus. per quem tam trium veterum Gregoriani, Hermogeniani atq; Theodoſiani codicũ cõſtitutiones, q̃ plurimas alias * poſt eoſdem codices à Theodoſio diuinæ memorię, ceteriſq; poſt eũ retro principibus, a noſtra etiã clementia poſitas, in vnum codicẽ felici noſtro vocabulo nũcupandũ colligi præcepimus. Tollẽdis quidem tã præfationibus nũllum ſuffragium ſanctionibus conferentibus, § quàm cõtrarijs cõſtitutionibus, quæ poſteriore promulgatione vacuatæ ſunt: ſimilibus [h] etiam præter eas, quæ eadem pene ſanciendo, diuiſionem * iuris

**ſubaudi Nouellas, vel in ſupervenientibus conſtitutionibus.*

¶ In nõnullis exẽplaribus legitur, & tã legibus veteribus ad meliorẽ ſtatũ breui tẽpore reductis quàm nouis nõ ſolũ exquiſitis, ſed etiã rectis diſpoſitione noſtri nominis, ſine nouis expenſis publicis conſtitutis, primo ſeruando poſita, deinde nouæ ſo. firmiſſimas, quæ lectio ſignificat ſecundum correctionẽ. alias verò lectio poſita in textu ſignificat armorũ correctionẽ. Contius.

**al. deciſionẽ. al. diſtinctionem. Indefenſus ſumitur adplicater.*

Ingenium acutius eſt in primis horis diei.

a *Notitiam*. ad ſenatores loquitur.
b *Et indubitatas*. & ponitur pro id eſt.
c *Ad citores*. propria poteſt intentio Iuſtiniani hic notari: ſed & beneuolentia Accurſius.
d *Deciſiones*. alias, diuiſiones.
e *Fiat*. eccę propria Iuſtiniani intentio.
f DE IVSTINIANEO CODICE CONFIRMANDO. *Superior conſtitutio fuit facta nondum facto Codice, hæc cum iam eſſet facta: vt in fra ea. l. §. lotendis. ibi, ijſdem prudentibus.*
g Inclytus. *id eſt bene auguratus. totum expone vt in procœmio. ff. in prin.*
h Mennæ. *ſupple miſſa fuit ex præcepto, &c. Accurſius.*
i EX *præcepto*. Pro huius cõſtitutionis caſus poſitione diuide eam ſecundum Viuianum in quatuor partes. Prima pars communit leges & arma, & vnum dicit egere auxilio alterius: & factũ armorum ſe bene expediſſe, & qualiter expediuit. Secunda dicit qualiter expediuit ſe de legibus per. x. viros. & ſic recipit ad ſuperiorem conſtitutionem. Tertia mandat hunc codicem ſeruandum aliis codicibus præterm iſſis, qualeſcunque ſint leges: ex quo erunt in hoc volumine. Quarta commendat hunc codicẽ, eum extendens inter ſubiectos. Secũda ibi, ſed cum. Tertia ibi, hunc igitur. Quarta ibi, illuſtris. Ex textu not. primo in principio quid fuit quod fecit antiquitus Romanos præcellere & dominari cunctis nationibus. Not. ſecundo in verſicu. hunc igitur, quod imperator prohibet aliquos legari veteres codices. Tertio not. ibi, falſi criminis, quòd allegans leges abrogatas, incidit in crimen falſi: quod quando ſit verum, dic vt not. in. c. nouit. extra de iud. in glo. quicunque. & per Bartol. in l. fina. ff. de fal. Vltimo not. in §. ſi quæ vero. & ad hoc ſemper allegatur, q̃ per nouam legem vel ſtatutum non cenſentur reuocata priuilegia conceſſa ſingularibus perſonis, & nõ comprehenſa in corpore iuris vel ſtatuto, ſecundum Pau. hic.
Expræfecto. aliàs, ex præcepto almę vrbis conditoris Conſtantini. &c.
k *Vrbis*. ſubaudi, conditoris. Et ſic patet quòd de noua Roma, cum eam fecerit Conſtantinus: non de veteri, cum eam fecerit Romulus. Et dic quòd Conſtantinus* præcepit hic duo: ſcilicet quòd arma & leges eſſent ad tuitionem reipublicæ: & hoc ſi habes, Conſtantini. ſed aliàs eſt, Conſtantino & patricio: ſunt tunc dicitex præcepto, ſcilicet diuino ſumma tuitio venientes, Conſtantino j. &c. & ſic ſunt datiui caſus. & ſemper incipit cõſtructio, ſumma, &c. & facit inſti. in procœmio in prin. imperatoriam, &c.
A I *Summa*. aliàs, ſumma tuitio. & aliàs, ſumma reipublicæ tuitio. Et nota quod Pynus hic, Summa, &c. incipit legem. ſed alibi ſic, ex præcepto huius almæ vrbis Conſtantini atque patricij. & quòd dicit, vrbis, ſubaudi, conditoris.
m *Auxilio*. Nam & leges indigent armis: vt. ff. de rei vin. l. qui reſtituere. Item ad punieudos rebelles: vt j. de epiſc. & cle. l. ſi quis in hoc. & arma legib⁹, vt ff. de re mi. l. ij. §. miles vſq; in fi. legis.
n *Præſidio*. i. auxilio.
o *Seruate*. aliàs, ſeruandæ.
p *Merito*. hic dicit imperator qualiter ſe habuit ad arma.
q *Igitur*. cum prædicta duo, ſcilicet arma & leges fecerint Romanum populum omnibus alijs nationibus dominari, & ſunt duo brachia mũdi: merito ergo imperator fecit ſi habuit curam circa ea: & quare habuerit dicit: & primo circa arma tanquam digniora. Accur. ADDITIO. An arma ſint digniora legibus. & ſic miles præferendus ſit doctori, vide Bal. in procœmio. ff. veteris. in fi. & Ang. Aret. in procœm. inſtit. j. reſpon.
r *Primã*. ſcilicet maximam. & hoc vt tollas contrarium infra l. proxi. in princ. vbi dicit q̃ primo ad leges.
s *Communiũ armorũ*.
t *Agmina*. milites in agminibus.
u *Veteribus*. ſcilicet agminibus.
x *Exquiſitis*. ſ. expẽſis publicis.
y *Poſita*. ſ. agmina, iũxta illud Ouid. Nõ minor eſt virt⁹ quã quærere, parta tueri.
z *Firmiſſima*. ſ. agmina.
a *Sed cum*. hic dicit qualiter ſe habuit ad leges.
b *Inſidiantem*. nã quando legem non intelligis tibi inſidiatur.
c *Dedimus*. id eſt deputauimus. vel edidimus. i. ad hoc dedimus noſmetipſos.
d *Doctrina*. quo ad cognitionem.
e *Experientia*. quo ad operationem.
f *Indefeſſo*. i. non fatigabili. aliàs indefenſo ſtudio, id eſt quia nul- Ius defendit hoc ſtudium non eſſe bene factum. vt ſic hæc dictio, in, exponatur, id eſt non, vt & aliàs. Vel melius dic indefenſo. i. multum defenſo per iſtud opus. & ſic ponitur in, pro valde. & ſic etiam ponitur increſcit aqua, i. valde creſcit, vt ff. de aqua plu. ar. l. j. §. j. & indifficilis, i. valde difficilis. ff. de lib. & poſtu. l. Gallus. ille caſus. aliàs eſt indefeſſo, & tunc eſt plana, quia iſti nunquam erant ſeſsi donec complerent, & ſem per erant recentes. vnde colligitur quòd melius fecerunt, nã in primis horis diei, vel poſt ſomnum quando aliquis eſt recens, melius facit, vt ff. de verb. ſign. l. ij. in fin.
g *Conſentibus*. Quandoque enim conferunt, vt patet j. de ca. tol. in prin. & de rei vxo. act. l. j. in prin. Et de his dic vt diximus in ſuperiore conſtitutione.
a *Similibus*. ſcilicet tollendis.

legum putabat eſſe Cõſtantini. Contius.
Leges armis cędit, & econtra.

a *Ex qua.* scilicet diuisione.
b *Alijs.* tollendis repete, quæ olim erant scripta.
c *Pertinentibus.* scilicet si tollantur.
d *Mandatus.* i. electis.
e *Annuit.* i. suum præbuit assensum: exhibuit voluntatem: præstitit fauorem, & sic per id quod fecerunt apparet: quòd ea quæ ei commissimus, feliciter compleuerunt. & hoc dicit vsque ibi, ad istum enim, &c.
f *Electi.* verbum huius nominatiui est longe. infra videlicet ibi, ad prosperum tulerũt, &c.
g *Sedula.* i. continua.
h *Industria.* id est valde exoraturos eos vt de hac compositione deliberarent. Azo. Vel dic quòd determinat sequentia.
i *Digestione.* id est deliberatione.
k *Communibus.* id est proprijs singulorum. & ita expone. ſ. & j. semper. nam non erant omnia communia cõmunicatione.
l *Hunc igitur.* tertia pars.
m *In æternum.* ponit pro perpetuo.
n *Cubiculi.* Loquitur Mennæ præfecto prætorio.
o *Intimare.* id est mittere: vt j. in fi. sed senatoribus tantum significauit: vt ſ. cõſtit. proxi. in fi.
p *Certaminibus.* id est in iudicijs.
q *Necesse.* Nisi imperatores post nos aliqua correxerint: sicut & nos facimus de legibus aliorum. Nam nouæ derogant antiquis, vt infra de vete. iure enu. l. tãta. in prin. & ff. de legi. & ſc. con. l. non est nouũ. Et nota hic non esse trahendum argumentum ex legibus abrogatis. & infra de Lau. lib. tol. l. j. circa prin.
r *Crimini.* id est accusationi, crimini enim nõ lex vel imperator, sed ipsi se subijciunt. & facit. ff. ad leg. Cornel. de fal. l. ſi.
s *Recitatio.* scilicet in iudicijs.
t *Compositæ.* alias, cõponite.
u *Procul dubio.* super hoc & superiori dicto potes dicere contraria quæ diximus. ſ. tit. j. in fi. Accursius.
x *Veterũ.* scilicet triũ Codicum.
y *Commendare.* nõ allegare.

*al. exequestor.

*in omnibus vet. Tribunianus.

Argumentũ non est trahendum ex legibus abrogatis.

*al. commeniret.

aliquam facere noſcuntur: ex quaa diuidendo vetera, nouũ aliquid naſci videtur: multis insuper alijsb ad rectam huius Codicis compositionem pertinentibus, c iiſdem prudentiſſimis viris à nostro numine mandatis: d & nostro studio pro republica instituto, suum præſidium Deus omnipotens annuit. e

Ad istũ enim laboré, & tãti operis consummationem electi, f vir excellentiſsimus exquæstore* nostri palatij, consularis atq; patricius Ioannes: & vir sublimiſsimus ex præfecto prætorio cõsularis atq; patricius, Leontius: vir quoq; eminẽtiſsimus magiſter militum, consularis atq; patricius Phocas: ctiam vir excellentiſsimus ex præfecto prætorio per Orientem, & patricius, & nũc præfectus prætorio per Illyricum, Basilides: & vir gloriosiſsimus quæstor sacri nostri palatij, & exconsul Thomas: imò & vir magnificus magisteria dignitate inter agẽtes decoratus, Tribonianus: * & vir illustris comes sacrarũ largitionum inter agentes, & magiſter scrinij & libellorum & sacrarũ cognitionũ, Constantinus: & vir illustris ex magistro, & iuris doctor in hac alma vrbe Theophilus: viri etiam diſertiſsimi togati amplisſimi fori tuæ sublimitatis Dioſcorus atque Præſentinus omnia quæ eis mandauimus, cũ sedula g & peruigili industria, h moderataq; digestione, i cũ Dei auxilio ad prospe rũ tulerunt terminũ, & eundẽ nouum Iuſtinianeum Codicẽ nobis obtulerunt ita compoſitum, & vt rebus profuturus esſet cõmunibus, k & nostro cõueniſſet* imperio. Hunc igi turl in æternumm valiturũ iudicio tui culminisn intimare o perſpeximus, vt sciant omnes tam litigatores q̃ diſertiſsimi aduocati nullatenus eis licere de cetero cõstitutiones ex veteribus tribus codicib, quorum iam mentio facta est, vel ex ijs quæ nouellæ constitutiones ad præsens tempus vocabuntur in cognitionalibus recitare certaminibus, p ſed ſolum eidem nostro Codici insertis constitutionibus neceſſe q esſe vti: falſi criminir subdendis his, qui contra hoc facere ausi fuerint: cum sufficiat. earundem constitutionũ nostri Codicis recitatio, s adiectis etiam veterum iuris interpretatorum laboribus ad omnes dirimendas lites: nullaq́e dubitatione emergenda vel eo quòd t sine die & cõſule quedam compoſitę t sunt, vel quòd ad certas perſonas reſcriptæ sunt, cum omnes generalium cõſtitutionum vim obtinere proculdubio u est. ſed & ſi quæ earum constitutionum detractis vel additis vel permutatis certis verbis (quod & ipſum præfatis excellentiſsimis viris ſpecialiter permiſimus) compoſitæ sunt: nullis cõcedimus ex libris veterumx iuris interpretatorum aliter eas habentes recitare, ſed ſolam iuris interpretatorum ſentẽtiam cõmendare: y tũc z teneat, cũ minimè aduerſetura eiusdem nostri Codicis cõſtitutionibus. Si quæb vero pragmaticæ c ſanctiones, quæ minimè in eodem nostro Codice receptæ sunt, ciuitatibus fortè, vel corporibd, vel ſcholis, vel ſcrinijs, e vel officijs, vel alicui perſonæ impertitæ f sunt: eas, ſi quidem aliquod priuilegium g ſpeciali beneficio indulgent, omni modo ratas h manere: ſiverо pro certis capitulis i factæ sunt, tum tenere, cum nulli nostri Codicis aduerſantur cõſtitutioni, præcipimus. Sed & ſi quak re gestal in tui culminis iudicio, vel in alijs iudicijs ciuilibus vel militaribus, m vel apud principia numerorum, pro publicis expensis, n vel quibuſcunque titulis ad publicum pertinentibus posita o sunt: ea etiam prout communis rei commoditas exigit, firmã esſe censemus. p Illustris q igitur & magnifica auctoritas tua r pro innato s sibi circa remp. blicam nostrasque diſpoſitiones explendas ſtudio, ad omnium populorum notitiam eundem Codicem editis ex more propoſitis t peruenire faciat ipſo etiam textu Codicis in ſingulas prouincias nostro ſubiectas imperio cum nostra diuina ſubnotatione u mittendo, vt eo modo ad omnium notitiam ciuſdem nostri Codicis conſtitutiones valeant peruenire: x & vt extantibus y * feſtis diebus, z id est ex die ſextodecimo Kalendarum Maij præſentis ſeptimæ a indictionis, cõſulatu Decij viri clariſsimi

a *Ex qua.* scilicet diuisione.
b *Alijs.* tollendis repete, quæ olim erant scripta.
c *Pertinentibus.* scilicet si tollantur.
d *Mandatus.* i. electis.
e *Annuit.* i. suum præbuit assensum: exhibuit voluntatem: præstitit fauorem, & sic per id quod fecerunt apparet: quòd ea quæ ei commisimus, feliciter compleuerunt. & hoc dicit vsque ibi, ad istum enim, &c.
f *Electi.* verbum huius nominatiui est longe. infra videlicet ibi, ad prosperum tulerũt, &c.
g *Sedula.* i. continua.
h *Industria.* id est valde exoraturos eos vt de hac compositione deliberarent. Azo. Vel dic quòd determinat sequentia.
i *Digestione.* id est deliberatione.
k *Communibus.* id est proprijs singulorum. & ita expone. ſ. & j. semper. nam non erant omnia communia cõmunicatione.
l *Hunc igitur.* tertia pars.
m *In æternum.* ponit pro perpetuo.
n *Cubiculi.* Loquitur Mennæ præfecto prætorio.
o *Intimare.* id est mittere: vt j. in fi. sed senatoribus tantum significauit: vt ſ. cõſtit. proxi. in fi.
p *Certaminibus.* id est in iudicijs.
q *Necesse.* Nisi imperatores post nos aliqua correxerint: sicut & nos facimus de legibus aliorum. Nam nouæ derogant antiquis, vt infra de vete. iure enu. l. tãta. in prin. & ff. de legi. & ſc. con. l. non est nouũ. Et nota hic non esse trahendum argumentum ex legibus abrogatis. & infra de Lau. lib. tol. l. j. circa prin.
r *Crimini.* id est accusationi, crimini enim nõ lex vel imperator, sed ipsi se subijciunt. & facit. ff. ad leg. Cornel. de fal. l. ſi.
s *Recitatio.* scilicet in iudicijs.
t *Compositæ.* alias, cõponite.
u *Procul dubio.* super hoc & superiori dicto potes dicere contraria quæ diximus. ſ. tit. j. in fi. Accursius.
x *Veterũ.* scilicet triũ Codicum.
y *Commendare.* nõ allegare.

a *Adnersetur.* id est cõcordat. tunc enim allegatur non tanquam antiqua, ſed tanquam noua: niſi velit ſubdi crimini falſi.
b *Si quæ.* quarta pars.
c *Pragmaticæ.* dictum est. ſ. de cõſtitutionibus clauſis in corpore iuris: hic de his quæ sunt extra ſanctiones, vt sunt reſcripta.
d *Scriniis.* his ſcilicet qui præerant ſcrinijs. l. officijs quorum acta reponũtur in ſcriniis.
e *Impertitæ sunt.* i. nobis aut ab alijs post nos, vel ante nos.
f *Penultegium.* faciendi quid, vel nõ faciendi.
g *Rataa.* siue aduerſetur siue non conſtitutioni Codicis. & sic est contra infra de preci. imp. offe. l. reſcripto. & de fac. ſan. eccle. l. priuilegia. ij. reſpon. Sol. hic nullius impetratione fuit conceſſum, ibi ſic. Vel hic non lædebat alium ibi ſic.
h *Capitulis.* non pro priuilegio, ſed iure cõmuni.
i *Si qua.* ante huius Codicis compoſitionem. Accur.
k *Regesta.* id est cauſa actitata.
l *Militaribus.* quia magiſter militum dat ſententias. j. de numerarijs. lib. xij. per totum. Azo.
m *Expensis.* ſcilicet publicarum perſonarum, puta iudicum, & aduocatorum, & exercitorum, & militum.
n *Posita.* i. ſtatuta.
o *Censemus.* nõ vt vicem legum teneãt ſecundum H. ſed tãtum contra eos: niſi forte ex principis permiſſu de iure reſpouderunt.
p *Illustris.* quinta pars & vltima.
q *Tua.* ô præfecte. Accurſius.
r *Pro innato.* quia ante natiuitatem & post natiuitatẽ fuit ſtudioſus.
s *Propoſitis.* id est publicè poſitis.
t *Subnotatione.* id est ſubſcriptione. Accur.
u *Peruenire.* quidã nõ habent hic plus.
x *Extantibus.* i. cũ feſtum erit celebre, legetur de eo quantum poterit.
y *Diebus.* ſ. feſtiuis Paſchalibus extantibus, id est aduenientibus.
z *Septimæ indictionis.* Immo videtur. xij. vt j. de vete. iu. enu. l. ij. §. leges. quæ est contra. Solu. verbum indictiõis, diſſimiliter hic & ibi

z *Tunc.* quod est in trib⁹ Codicibus.

*nam lex j. l. j. C. Thr. eas abrogabat: vt nos tamen ad superiorem constitutionem.

*in vno manuscripto reperi ſiqua gesta. ſed excuſa lectio in pluribus manuſcriptis reperitur.

& ibi accipitur. nam olim. xv. anni erant conſtituti, & in primo quinquennio imperatori pro tributo offerebatur aurum: in ſecundo quinquennio argentũ: in tertio, æs: & primi quindecim anni dicebãtur prima indictio: ſecũdi, ſecũda: & ſic de ſingulis. & ſic erat. vij. indictio hic: id est reuoluti ſeptem vicibus quindecim annis: quæ reuolutio inducebat ſeptimam indictionem. & quod ibi dicitur. xij. id est duodecim annis ſeptimæ indictionis, quę fiebat in ſeptima reuolutione quintidecimi anni. & ſic est idem tempus hic & ibi, ſed hoc non placet: nam nec idem conſulatus, nec eædẽ Kalendæ adſignantur hic & ibi, & ita non est idem tempus. Dic ergo q̃ hic adſignatur indictio in qua fuit factus Codex & publicatus: ibi verò adſignatur indictio in qua fuerunt Digeſta correcta, & Inſtitutiones factæ & publicatæ: vt ibi aperte dicitur: Sed contra hoc esſe videtur quod in eadem lege dicitur. §. omni igitur. nam dicitur ibi in tribus annis post cõpoſitionẽ Codicis fuiſſe correcta Digeſta, & Inſtitutiones factas, & in ſeptima indictione fuit Codex publicatus, vt hic dicit. ergo ibi deberet dici decima indictione. Ad hoc reſpondet, quòd duo anni fuerunt interpoſiti post compoſitionem Codicis ante inceptionem Digeſt. & in tertio correcta. Vel dic quòd ſtatim post compoſitionem Codicis fuerunt inchoata: licet post continuationem ſteterint per duos annos antequam publicarentur, & in tertio fuerũt publicata. Vel dic melius, quòd de indictione loquitur hic, quæ currebat tempore quo factus est primus Codex: in quo non erant Extrauagantes conſtitutiones: qui fuit postea diſſolutus: & non de Codice nouo, qui non fuit poſtea mutatus. Item nota quod tabelliones cum dicunt, indictione prima vel ſecunda, in inſtrumentis, intelligitur primus annus indictionis: & ſic de ſingulis. Item ſi vis inuenire indictionem cuiuſlibet inſtrumenti publici quando factum fuerit, vel quæ indictio ſit, currat, vel currebat quolibet anno: accipe annos domini illius inſtrumenti, vel eius anni de quo queris, & diuide per quindecim, & adde ad tres annos, quia tot erant tempore natiuitatis Chriſti, & reijce quindenarium numerum, donec habeas eum completum: & quod remanet, tota erit indictio: vel ſi nihil, tunc prima. ADDITIO. Nota hic q̃ dicitur indictio ab indicendo: quia in ſingulis quindecim annis indicebantur tributa à Romanis. Nam in primis quinque annis dabatur Romanis tributum in ferro pro armis, in ſecundis in argento pro ſtipendiarijs, in tertijs in auro ſeruando pro republi. vt per glo. in verbo, indictionis. in authen. vt præpo. nomen impe. in prin. col. v. & G. ſuper rubr. de indictio. lib. x. Simile notatur de triplici corona imperatoris: de quo per glo. in verbo, veſtigijs, in cle. Romani. de iureiurando. De hac materia vide etiam pulchram glo. ſuper verbo, indictionis. in ca. inter dilectos. extra de fide inſtru.

a *Recitationes.* in publicis. & ſic inter plures vices, cum non poſſet totus legi vna die.

DE EMENDATIONE CODICIS Domini Iuſtiniani, &c. Codex.

recitationes a conſtitutionum ex eodem noſtro Codice fiãt. Da. VII. Id. April. CP. Decio. V. C. Cos.

DE EMENDATIONE Codicis Domini Iuſtiniani, & ſecunda eius editione.

Imperator b Cæſar, Flauius, IVSTINIANVS, Alemanicus, Gothicus, Francicus, Germanicus Anticus, Alanicus, Vuandalicus, Africanus, pius, felix, inclytus, victor ac triumphator, ſemper Auguſtus, Senatui vrbis Conſtãtinopolitanę. S.

Ordi nobis est, Patres c cõſcripti, ſem per noſtri animi cu ras rebus cõmunibus d auidiſsime impendere, vt nihil à nobis inceptum, imperfectum e relinquatur. Igitur in primordio * f noſtri im perij ſacratiſsimas conſtitutiones quæ in diuerſa volumina fuerant diſperſæ, & quàm plurima ſimilitudine necnon diuerſitate vacillabãt, g in vnũ corpus colligere, omniq; vitio purgare propoſuimus: & hoc iam per viros excelſos & facũdiſsimos perfectum est, et à nobis poſtea confirmatum: quod geminæ conſtitutiones noſtræ, quæ antè poſitæ ſunt, oſtendunt. Poſtea verò cum h vetus ius conſiderandum recepimus, tam quinquaginta decisiones i fecimus, h quàm alias ad commodum propoſiti operis pertinẽtes plurimas cõſtitutiones promulgauim⁹: quibus maximus antiquarũ legum l articulus emendatus & coartatus est, omneq́ue ius antiquum ſuperuacua prolixitate liberum atque enucleatum in noſtris Inſtitutionibus & Digeſtis reddidimus. Sed cum nouellæ noſtræ tam deciſiones quàm conſtitutiones quæ poſt noſtri Codicis confectionem latæ ſunt, extra corpus eiuſdem Codicis diuagabantur, & noſtram prouidentiam noſtrumq́ue animum ſtudium exigere videbantur: quippe cum earum quædam m ex emerſis poſtea factis aliquam meliore conſilio permutationem vel emendationem deſiderabant: neceſſarium nobis viſum est n per Tribonianum virum excelſum magiſtrum exquæſtorem † & exconſulem legitimum operis o noſtri miniſtrum, necnon virum magnificum quæſtorem & Berytienſium legum doctorem Dorotheum, Mennam inſuper & Conſtantium & Ioannem viros eloquentiſsimos togatos fori ampliſsimæ ſedis eaſdem conſtitutiones noſtras decerpere, p & in ſingula diſcretas capitula, ad perfectarũ cõſtitutionum ſoliditatem cõpetentibus ſuponere q titulis, & prioribus conſtitutionibus eas aggregare. Supradictis itaque magnificis & prudentiſsimis viris quibus maximus antiquarũ legum l articulus emendatus & coartatus est, omneq́ue ius antiquum ſuperuacua prolixitate liberum atque enucleatum in noſtris Inſtitutionibus & Digeſtis reddidimus. Sed cum nouellæ noſtræ tam deciſiones quàm conſtitutiones quæ poſt noſtri Codicis confectionem latæ ſunt, extra corpus eiuſdem Codicis diuagabantur, & noſtram prouidentiam noſtrumq́ue animum ſtudium exigere videbantur: quippe cum earum quædam m ex emerſis poſtea factis aliquam meliore conſilio permutationem vel emendationem deſiderabant: neceſſarium nobis viſum est n per Tribonianum virum excelſum magiſtrum exquæſtorem † & exconſulem legitimum operis o noſtri miniſtrum, necnon virum magnificum quæſtorem & Berytienſium legum doctorem Dorotheum, Mennam inſuper & Conſtantium & Ioannem viros eloquentiſsimos togatos fori ampliſsimæ ſedis eaſdem conſtitutiones noſtras decerpere, p & in ſingula diſcretas capitula, ad perfectarũ cõſtitutionum ſoliditatem cõpetentibus ſuponere q titulis, & prioribus conſtitutionibus eas aggregare. Supradictis itaque magnificis & prudentiſsimis viris

b Imperator Cæſar. *Hæc verba expone vt in prooemio Digestorum in principio.*

Diuiſio.

C*ordi.* Hæc conſtitutionẽ loco caſus diuide in quatuor partes. Primò dicit qualiter curat componere leges ad negocia dirimenda: quod patet: quia iam fecit Codicem, & confirmauit eundem. Secũdo dicit q̃ poſt predictũ Codicẽ factũ fecit ipſe multas conſtitutiones, corrigens & immutans aliquas leges de his quæ erãt in Codice, quę conſtitutiones cũ nõ eſſent in corpore Codicis, mandauit quibuſdã ſapientibus vt primũ Codicẽ diſſoluãt, & iſtas inter ſerãt, & alias immutẽt, vt eis videbitur, & ſic nouum librum faciãt. Tertio dicit hoc eſſe factũ, & ideo mandat eũ ſeruari: & nullã aliã imperatoris legem, niſi de nouo faciat, quæ porretur in quodã libro, qui Nouellarum dicatur, & hunc librũ ſcribendũ eſſe per cõſequẽtiam litterarum. Quarto & vltimò mittit eũ ſenatoribus Cõſtantinopolitanis. Secũda ibi, poſtea vero: tertia ibi, ſupradictis. Quarta ibi, repetita.

c *Patres conscripti.* ſcilicet ſenatores ætate, vel ſimilitudine curæ dicti patres, vt in Salluſtio, Patres conſcripti. ideo quia eorũ vel eius nomina ſcripta erant in diademate capitis eorum in litteris aureis vt cognoſcerẽtur ab alijs hominib⁹.

d *Communibus rebus.* omnibus de quibus ſunt faciendæ leges. l. cœptum. de legibus.

e *Imperfectũ.* nihil videtur eſſe actũ, &c. vt theũ, Men. ſ. de his q vt indignis &c. De quo l. cum Silanianũ. in fi.

f *Primordio.* immo pri mo. ſ. quàm ad leges, 6. c. 12. ad agmina militum vi-

Patres conſcripti.

† *In ſcriptis noſtris exẽplaribus legitur exquæſtorẽ et exconſulem legitimi operis noſtri miniſtrum, nec non virum magnificũ exquæſtorẽ Theophylũ, & prudẽtiſſimum Doroẽ Floreũ Dorotheũ, Men. &c. De quo l. Crimitũ lib.*

b vide Pe.

detur ſe retuliſſe: vt ſ. tit. j. in princ. ſed expone vt ibi, primã. i. maximam. vel dic quod non dicit hic prius.

g *Vacillabant.* quia multa erant ibi contraria.

h *Cum vetus.* quod erat poſitum in voluminibus diſparatis iuris veteris.

i *Decisiones.* Deciſio eſt lex imperatoris, quã cõponit ad dirimendã aliquorum defenſionem. & ſic ponitur. j. de cõtrahen. & cõmit. ſtipula. l. veteris. ſed cõſtitutio dicitur quælibet lex à principe facta. Accur. ADDITIO. Differentiam inter legẽ & conſtitutionem ponit Bart. ſuper rubri. j. de legibus. Nam lex eſt quæ profertur à populo interrogante vel alio interrogante pro populo, qui populo præeſt. Conſtiturio eſt principum edictum. & licet alijs edicta ponantur propriè pro edictis prætorum, tamen in dicta rubrica de legibus, ponitur pro omni lege quæ eſt ſiue vocatur edictalis: quia in ea ponitur, hac edictali vel hoc edicto, &c.

Deciſio.

Indictio vnde dicitur.

Cõſtitutio.

k *Fecimus.* id est dedimus ſententias decidendo lites.

l *Legum.* id est Digeſtorum.

m *Earum quædam.* quę in Codice primo facto de tribus erant recepta.

n *Est.* id est fuerat.

o *Operis.* Digeſtorũ & Inſtitutorũ cõſtitutiões, quę in Codice erãt. Vel melius loquitur de quinquaginta deciſionibus, & de alijs conſtitutionibus quas poſt Codicẽ cõpoſuerat. dic ergo.

d *Decerpere.* ſcilicet ex alijs vt ſpeciales & meliores, ſeu vtiliores colligere.

q *Supponere.* propoſuimus ſcilicet per illos ſapientes.

a Freti.scilicet & securi.
b Obductas. i. sublatas: quia nimis difficiles erant ad intelligendū: vnde nihil vacabant, & seipsas auferebant.
c Elimationis.istius Codicis noui.
d Iubar.id est vigor.
e Nulla. constitutione.
f Repetita prælectio. Istud præ,nil operatur, sicut dicitur. ff.de dote prælegata.Azo. Et dic ordinē seruādum, quia prius hunc codicē fecit & cōfirmauit; vt in principio huius. postea Digesta. deinde Institutiones.ad vltimum, vt paulo ante in §.postea.hunc Codicē relegit & emendauit.& hic est ille,quod patet ex eo quòd infra de vete.iur.enu. li.ij.§. sed cū omnia.&.§.nomenque.& §. omni igitur.& §.leges.facit mētionem de compositione Digestorum, & Institutionum.
g Solum quantum. aliæ enim diuales constitutiones non proferuntur. quantum ideo dicit, quia nunc non dialia quædam proferuntur, vt leges Digestorum.Azo.
h Constitutiones .quasi dicat,non vero allegari leges Institutionum & Digestorum,sed leges imperatorum , id est,diuales cōstitutiones.
i Quarto Calendarum. contra infra de verb. iur.enu.l.ij. §.leges. vbi dicitur , tertio Kalend. Ianuarij. Sed illud intellige post Digesta correcta, Institutiones factas,& Codicem factum:non tamē adhuc dissolutum , & reemēdatum : sed hoc intellige post hoc totum factum. ADDITIO. Vnde dicantur Kalendæ , & quo modo mensis diuidatur, habes per glos. l. cum bissextus. ff.de verbo. significa. & glos. super datam. de reg. iur. lib.vj.
k Congregationum.Hic sume arg. quòd Iustinianus fecit librū Authenticorum , quasi iā tunc venerat in mentem suam eum quandoque componere secundum Ioan. Sed Ir. contra:& elicit hic argu.in cōtrarium: quare scilicet liber iste Authenticorum sit repellendus . Nam non nominatur sicut hic dicitur , sed Authenticorum. Item eius stylus cum ceteris Iustiniani cōstitutionibus

Digesta,Institutiones & Codex quo ordine sint facta.

*al. illuminationis.

* deest in omnibus. *al. lectio.

*Iustiniane.

*al. promulgationis,absque litera p.

*deest.

*al. collectione.

*al.Ianuarium.

*al.quòd si in posterū.

ris permisimus hęc omnia facere : & si qua emēdatiōe opꝰ foret,hāc facerent nō titubāte animo , sed nostra auctoritate freti,a cōstitutiones verò superfluas,vel ex posterioribus sanctionibus nostris iā vacuatas,vel si quę similes vel cōtrariæ inuenirentur, circūducere , & à proprij Codicis cōgregatione separare:& tam imperfectas replere , q̄ nocte obscuritatis cobductas,bnoua elimationis c* luce detegere: vt vndiq; nō solū institutionum & digestorū via dilucida & aperta pateat, sed etiā cōstitutionū nostri Codicis plenū iubard omnibꝰ clareat:nulla e penitus nec simili , nec diuersa,nec inusitata relicta[cōstitutione*.]cū nemini venit in dubiū , quod repetita prælectio*fprobauit,hoc satis validum,satisque esse formosum. In antiquis etenim libris non solū primas editiones,sed etiā secūdas(quas repetitas prælectiones veteres nominabant) subsecutas esse inuenimus: quod ex libris Vlpiani viri prudentissimi ad Sabinū scriptis promptum*erat quęren- C tibus reperire.His igitur omnibus ex nostra cōfectis sentētia,cōmemorat*Iustinianeū,* Codex à prædictis gloriosissimis & facūdissimis viris purgatus & candidus factus,omnibꝰ ex nostra iussione & circunductis,& additis,& repletis,necnon transformatis, nobis oblatus est : & iussimus [in*]secundò cum exintegro conscribi,nō ex priore cōpositione, sed ex reperita prælectione: * & eum nostri numinis auctoritate nitentem , in omnibus iudicijs solūg quantum ad diuales constitutiones h pertinet, frequentari ex die quarto[i Kalendarū Ianuarij*quarti nostri felicissimi cōsulatus & Paulini viri clarissimi.nulla alia extra corpꝰ eiusdem Codicis cōstitutione legenda:nisi postea varia rerum natura aliquid nouū creauerit,quod nostra sanctione indigeat.Hoc etenim nemini dubium est,quòd*si quid in posterum melius inueniatur , & ad cōstitutionē necessariò sit redigendum , hoc à nobis & constituatur,& in aliam congregationem,k referatur,quæ

A nullo modo concordat : sed omnimodo inter se discrepant. Item eius libri principium nullum est,nec stylus,nec ordo.Itē nouellę istæ constitutiones de quibus hic loquitur, non promittuntur nisi de nouis negotijs. Item ad hoc est argu. infra de leg. & constitu. l. humanum. in fin.vt ibi notatur.
l Nouellarum. videtur loqui de authenticis.
m Decisionibus.differt decisio à constitutione.
n Cuius. scilicet Codicis præsentis.
o Similitudinem . nam ibi præcipit non fieri signa : vt infra de vete.iur.enu.l.§.j. ne authen.
p Et Digestorum. vt ℣. de vete. iure enu. l. ij. in.§.eandem autem.
q Ampliorem. numerum. scilicet chartarum.

r DE SVMMA trinitate, & fide catholica, &c.

De institutis tractaturus, de eius parte præcipua quidem tractat , id est de religione. Religionis autē principium est fides,& hāc præmittit. Vel sic potest continuari : Cum omnia ab ipsa trinitate procedāt, vt dicitur in euangelio Ioannis , In principio erat verbum , &c. & infra de vete. iur. enumer. l. 1. circa princip. merito igitur de summa trinitate, & fide catholica rubrica præponitur.& hæc continuatio tangit primam tantum partem rubricæ. Vel sic continua : & tangitur secunda pars rubricæ. Cum omne quod non est ex fide , sit peccatum: vt extra de præscription. quoniam omne . xxviij. q. j. c. j. & nostra reparatio à fide sumpsit exordium , & nihil boni possit sine fide superædificari , vbi fidei deest fundamentum: vt ℣.j.quæst.j.cum Paulus.ideo imperator Iustinianus sui operis posuit summam trinitatem: & fidem catholicam , fundamentum.

Continuatio rubricæ.

Ioan.1.

Rom.14. in fi.

s Fide.Fides est spērandarum rerum credulitas, non tamen cuiuslibet rei, sed circā trinitatem: & argumentum non apparentiū. ADDITIO. Quid sit fides , & quot sint species fidei, & quot articuli, & quod præmium credentium , & quæ sit pœna non credentium:vide glos. super rubricam extra isto ti.in antiq.

Fides quid est.

t Catholica.id est vniuersali & vbique porrecta . vnde dicitur , In omnem terram exiuit sonus eorum.
u Contendere. al. est, tractare,id est disputare.

* Ex C.T. lib.16. ti.1. l.2. & tri- part.hist.ec cle.li.9.c.7. ex Sozom.

Cunctos,

a Vnctos.Hæc lex diuiditur in tres partes.In prima parte imperator præcipit fidem seruari quā sancti Patres tradiderūt : & ostendit qualis sit. Secūdo afficit præmio seruantes.Tertiò afficit pœna triplici non seruantes. Viuianus.

Theodosius hāc suæ fidei cōfessionē emisit: atque baptizatus ab episcopo Thessalonicensi. † legendum ser. fugi. l. si fugitiui. autumn, vt in manuj.et Cod. Th.et historia tripartita.

† sacerdotē vocat Ambrosius in epistola ad Valētinianū,sacerdos autē episcopum significat,nō præsbyterum vt alibi docuimus.

ἱσότιμον πρᾶξιν τοῦ Σοζομενοῦ.

a Debet (inquit)tenere gladiū in vagina.

Vnctos[a] populos quos[b] clementię[c] nostrę regit imperiū in tali volu[m] religione[d] versari , quam[e] diuum † Petrum apostolum[f] tradidisse Romanis religio[g] vsque adhuc[h] ab ipso[i] insinuata[k] declarat quamq́ue Pontificem † Damasum[l] sequi claret,& Petrum Alexādri episcopum virum apostolicæ[m] sanctitatis: hoc est , vt secundū apostolicam[n] disciplinam , euangelicamq́ue[o] doctrinam,patris & filij & spiritus sancti vnam deitatem sub pari maiestate[p] & sub pia trinitate credamus. Hanc legem sequentes, Christianorum[q] catholicorum nomen iubemus amplecti : reliquos[r] vero dementes[s] vęsanosq́ue[t] iudicantes , hæretici dogmatis infamiam[u] sustinere,[x] diuina[y] primū vindicta,[z] post etiam motus[a] [aninis?] nostri , quem ex cælesti arbitrio sumpserimus , [b] vltione plectendos. Dat. III. Kalen. Mart. Thess. Gratiano . A. V. & Theodosio .

B

C

D

Vsuræ non possunt peti secundū ius ciuile.

b Vide gl.in verbo , de feudo , in c. cōquæstus. extra de vsu.& glos. xxxij.q.vj.in summa,quæ enumerant casus in quibus licet aliquid vltra sortem accipere.

A. Conss.

Hæc lex à quodam Græco facit compilata : ideo ſtyrium sanctum à summo rerum patre dicit procedere : nos autem quòd nedum à patre , sed etiam à filio , vt hic in glos. & in hoc desipere[x] nos ab eis in articulis fidei : ideo signa glos. & glos.quintam super verbo per fraudem .& plene super verbo,orthodoxis. h.d.secundū Salycē.

Infames magis possint esse ecclesiæ.

† Cf.Th.16. 5.sub tit.de hæreticis.

† al. mysteriorū: vt in C.Th.rescripte.

Perperam aiunt Acc. & Salyc. hanc legē à quadā Græco scriptam esse,qui neget spiritum sanctū à filio quoquo procedere.

Prou.21.

† quidā detrahēdo hāc particulā ex totis locum ad summam fidei pertinētem laceravit . nam omnipotentē hic dum nominat, intelligit patrē in symbolo apostolorū & Niceno. quāuis & filius sit omnipotens & spiritussanctus similiter omnipotens.

II. Idem AA. Eutropio præfecto prætorio.

NVllus[c] hæreticis ministeriorum[d] † locus, nulla ad exercendam animi obstinatioris[e] dementiam pateat occasio . Sciant omnes, etiam si quid[f] speciali quolibet rescripto per fraudem[g] elicito ab huiusmodi hominum genere impetratum sit,[h] non valere . Arceantur cunctorum hæreticorum ab illicitis congregationibus turbæ: vnius & summi Dei nomen vbique celebretur. Nicænæ[i] fidei dudum à maioribus traditæ & diuinæ religionis testimonio atque adsertiōe firmatæ obseruātiak sem per mansura teneat.[l] Is autem Nicænæ adsertor fidei & catholicæ religionis verus cultor accipiēdus est, qui omnipotentem Deū & † Christum

x Suffumere.iubemus.
y Diuina. i. ecclesiastica : quia separantur à communione fidelium.& quòd dicit eos infames,ergo nō possunt ferre testimoniū: vt ff.de testi.l.iij.§.lege Iulia. de vi. quòd lex inter eos in contractibus , & in testamentis etiam inter alios concedit: vt infra de hær. l.quoniam.in princ. & in fin.Sol.hic loquitur de infamia facti , quæ nō repellit à testimonio : de qua etiam loquitur.ff.de obsequijs. l. ij. Vel aliter hic loquitur de infamia iuris. sed loquitur de his hæreticis qui nunquā testificari possunt: qui & in illa lege adsignātur.Vel tertio repellitur eorum testimoniū inter orthodoxos: inter se non : sed exceptis quibusdam : quia etiam inter se repelluntur , vt in illa lege, quoniam. Vel dic eos infames non ipso iure, sed per sententiā cælesti arbitrio proferēdam,quia cor regis in manu Dei est: vt infra eod. inter claras . hodie vero omnes sunt ipso iure infames: vnde repelluntur : vt infra de hære. auth. Gazaros &c.

z Vindicta. ecce aliena pœna.
z Vindicta. ecclesiast.vel propriè,quam Deus dabit in die iudicij.
a Motus. ecce tertia pœna.
b Sumpserimus. Sic ergo videtur quòd extraordinaria sit , sed hodie est ordinaria,quia certa: vt ℣. de hære.l.ij.& l.quicunque.§.scientibus.& §.vniuersis.& §.nulli insuper. Item contra infra de re,cre.l.ij. Sol.vt ibi.

c NVllus.} CASVS. Imperator quatuor facit in hac lege. Primo præcipit quòd nullus locus concedatur hæreticis ad conueniendū vt ibi tractetur super errore eorum firmando. Secūdo quòd nullum priuilegium super hoc vel alio ab eis impetratum valeat.Tertio vnum Deum credi,& eius fidem seruari vult:& dicit qualis sit. Quarto imponit pœnam tam facientibus contra fidem , quàm conuenientibus in aliquem locum cum hæreticis. Nor.ex hac. l. quòd congregationes suspectæ debent prohiberi.& quòd debet obuiari malis futuris antequam eueniant.Pau.hic.

d Ministeriorum.vt doceant vel doceantur.
e Obstinationi.i.durioris futuri ob hoc,si eis licet conuenire. & facit.℣.e.in fi.& ℣.de hær.l.iij.& in auth.de interdictis. col. hær.§.j.col.ix.Sed cōtra.℣.de Iudæis.l.in synagoga. Sed aliud est in Iudæis quàm alijs hæreticis: quia & ipsi legem acceperunt à domino,sed hæretici non.
f Si quid. puta vt liceat eis facere istas congregationes . Vel dic si quid,id est aliquid,nam tales personæ nihil possunt impetrare nec impetratum tenere.
g Per fraudem.quod præsumitur semper, aliàs nihil esset cōtra eos speciale,cum & ab alijs sic impetrata non valeant:vt ℣. si contra ius vel vti. pub. l. ij. sic & aliàs præsumitur quandoque:vt infra si nup.ex resci.pe. l.fin. & de rese. ven. l.de contractu.& de ser.fugi.l.mancipia.in fi. & de epis. & cle.l.quicū que.& l.quisquis. j.
h Imperatum sit. vt liceat in alio loco conuenire.
i Nicænæ.id est in illo concilio traditæ.
k Obseruantia.id est statuta in illo concilio Nicæno.
l Teneat, id est valeat.

Codex.

n *Qui spiritum.* sic construe: Qui scilicet catholicus non violat. s. catholicam fidem negãdo spiritum sanctum. q. d. non negat, & ideo non violat. si autem diceret quòd spiritum negando non violaret, falsum esset.

b *Quem.* s. spiritũ sanctũ. Et no. q᷑ loquitur secundũ Græcos, qui dicũt spiritum sanctũ esse tantũ à patre. vnde in Euãgelio, Spiritus sanctus qui à patre procedit &c. vnde dic quòd Græcus fecit istam legem, vt in fine decretorum. nos dicimus spiritum sanctum procedere tam à patre quàm à filio, vt dicitur in Credo in vnum Deum, quod in missa cantatur ibi, qui ex patre filioque procedit. & Psal. Quicunque vult.

** subaudit Arcianus, & filio.*

** pro inclusa legendum est ὁμοούσια, vt in ver. manusc. & C.TH.*

c *Speramus.* per fidẽ. Accur.

d *Accipimus.* per gratiam.

e *Negando.* quod non negat.

f *Apud quem.* s. cultorem catholicæ fidei.

g *Incorruptæ.* repete & apud quem.

h *Vsia.* id est indiuisa substantia. aliter. ff. de contrahen. empt. l. in venditionibus.

i *Hæc.* statuta in concilio Nicæno.

k *Inserunnt.* s. statutis in dicto concilio, vt j. l. fin. §. fuscipimus.

l *Dolis.* scilicet cũ effectu inuentis.

m *Nomen.* s. Christianitatis: quia nõ habent hoc priuilegium quòd vocentur Christiani.

n *Denotentur.* i. excõmunicentur, vt in authen. de interdi. colle. hæret. col. ix. Vel dic. i. accipiunt nomẽ proprium secundum genus, hæreseos. & j. statim subijcit de excommunicatione. Accur.

o *Arceantur.* quia hæretici vocabuntur.

p *Cũ.* redit ad primũ.

q *Oppida.* s. maximè. nam nec extra oppida licet eis facere congregationes. Azo &c.

r *Eruptio.* i. operatio in malum: i. conspiratio.

s *Factiosa*, q᷑ faciant locũ vbi exerceãt sua ministeria. vel factiosa: id est, facinorosa.

t *Exterminato.* i. immoderato.

u *Furore.* quia quasi furiosi eis videantur. Vel dic quòd ipsi censentur vt furiosi.

x *Orthodoxis.* ab orthos. quod est rectum, & doxa quod est gloria: quasi rectæ glorians. *Imò *doxa* hic potius significat sententiam & opinionem. Cont.

y *Catholicæ.* nominatiui casus.

NEmo. Quatuor facit imperator in hac lege. Primo prohibet ne clerici disputẽt publicè de fide catholica. Secũdò reddit rationem huius prohibitionis: ibi, nam & iniuriã &c. Tertio imponit pœnam generaliter contrafacientibus: ibi, nã in contemptores. Quarto imponit pœnas, specificando eas. s. quæ imponantur clericis, & quæ militibus, & quæ liberis hominibus, & quæ seruis. ibi, igitur. Nota ex hac, l. quod maior est dignitas cuiuslibet clerici etiam in minoribus constituti, quàm sit dignitas militaris. Pau. de Cast.

z *Cuiuslibet.* vt scholaris.

filium Dei vno nomine cõfitetur: Deũ de Deo, lumen de lumine: qui spiritũ sanctum (quẽ ex lumino rerũ parẽte * & speramus c & accipimus) d negãdo e nõ violat: apud f quẽ intemeratæ fidei sensus viget, & incorruptę trinitatis indiuisa substãtia, quæ Græco verbo [*homousia*] hr rectè credẽtibus dicitur. Hæc i profecto non bis magis probãda, hæc venerãda sunt. Qui vero nõ hisdẽ inseruiunt: k desinãt affectatis dolis l alienum veræ religionis nomen m adsumere, & suis apertis criminib⁹ denotẽtur, n atq; ab omni submoti ecclesiarum limine penitus arceantur: o cũ omnes hæreticos illicitas agere intra oppida congregationes vetem⁹. at si quid eruptio r factiosæ s tẽtauerit, ab ipsis etiam vrbium mœnibus exterminato t furore u propelli iubemus: vt cunctis orthodoxis x episcopis qui Nicænã fidem tenent catholicæ y ecclesiæ toto orbe reddantur. Dat. IIII. Id. Ia. CP. FL. Euchario & Fl. Siagrio. CC. Coss.

Deest hic lex, 3. quæ est constitutio Græca, ex prætermissis repetenda. fo. 2. col. 1.

IIII.* Imperator. MARCIANVS A. Palladio præfe. prætorio.

NEmo clericus, vel militaris, vel alterius cuiusli bet z cõditionis, de fide Christiana publicè a turbis coadunatis & audientibus tractare conetur in posterum, ex hoc b tumultus & perfidię c occasionem requirens. d Nam & iniuriã facit iudicio reuerẽdissimæ synodi si quis semel iudicata ac rectè disposita reuolueręc & publicè disputare cõtenderit: cum ea quæ nunc de Christiana fide à sacerdotibusq; Chalcedone cõuenerunt, per nostra præcepta statuta sunt e, iuxta apostolicas f expositiones & institutа sanctorum patrum trecentorum decẽ & octo in Nicæa, & centum b quinquaginta i in hac regia vrbe definita esse noscantur. Nam in cõtemptores k huius legis pœna nõ decrit: quia non solum contra fidem verè expositam veniũt, sed etiã Iudæis & Paganis ex huiusmodi certamine profanant l veneranda mysteria. Igitur m si clericus erit qui publicè tractare de religione ausus fuerit, à cõsortio clericorum removebitur. n si verò militia præditus fit, cingulo spoliabitur. certi o autẽ huius criminis rei, si quidẽ liberi sint, de hac sacratissima vrbe expellentur, pro vigore iudiciario etiam cõpetẽtibus supplicijs p subiugãdi. si vero serui, seueriſsimis q animaduersionibus plectentur. Dat. VIII. Id. Feb. Constantinop. Patritio cõsul.

*Epistola Ioannis archiepiscopi & sanctissimi patriarchæ vrbis Romæ.**

VII. Gloriosissimo r & clementissimo filio Iustiniano Augusto Ioannes episcopus vrbis Romæ.

INter claras sapiẽtiæ ac mãsuetudinis vestræ laudes, Christianissime principũ, puriore luce tanquã aliquod sydus irradiat, q᷑ amore fidei, q᷑ charitatis studio, edocti ecclesiasticis disciplinis, Romanæ sedis reuerentiam cõseruatis, & ei cũcta subijcitis. & ad ei⁹ deducitis vnitatem: ad cuius actorem, hoc est, apostolorũ primum t, domino loquente præceptum est, Pasce oues u meas. Quam x esse omnium verè ecclesiarum caput, y & quia immiscent se rei non pertinenti ad se sicut ad minores: vt ff. de reg. iur. l. culpa. j. Sed quid de statulib⁹ Respon. vt liberi puniantur: vt ff. de pœ. l. moris. §. fi. Sed arg. contra. ff. de statulib. l. statuliberi à cæteris. Sed dic vt ibi.

a Publicè. quid si in priuato? Videtur plus puniri: arg. ff. de rit. nupt. l. fin. Sed dic contra: quia ibi est causa minoris erroris quam hic. & facit. de vi bo. rap. l. ij. §. ante pen.

b Ex hoc. i. ex tali disputatione.

c Perfidiæ. nam qui essent hæretici, magis fierent perfidi.

d Requirit. quod quidem semper præsumitur, nisi fiat causa addiscendi in scholis, nã de singulis dubitare non est inutile, secundum Aristotelem. vel causa cõuincendi aliquem hæreticum: vt j. titu. ij. l. quoniam.

e Reuoluere. id est, in dubiũ reuocare. sic & j. de cri. sacri. l. ij. Sed arg. cõtra. de ap. & cõl. & in maioribus. sed hic nõ posset appellari, cũ sit quasi ius naturale: vt instit. de iur. nat. §. penult. Accur.

f Sacerdotibus. id est episcopis.

g Apostolicas. id est, secundum quòd Apostoli docuerunt.

h Centum. s. patrum.

i Quinquaginta. repete, & iuxta statuta &c. vt instit. de iur. nat. §. responsa prudentum.

k Nam in contemptores. vere iniuriam faciunt, quia pœnas patiuntur, & est locus ab effectu.

l Profanant. i. deturpare videntur. fana enim sunt sacra: inde pfana, quasi procul à sacris.

m Igitur. quia pœna non deerit, igitur audi hoc.

n Remouebitur. id est, priuilegijs clericorum non vtetur.

o Ceteri. præter clericos & milites.

p Supplicijs. quia verberabuntur.

q Seueriſsimis. i. vltimo supplicio, quod mortẽ interpretamur: vt ff. de pœnis. l. vltimum. Et est hoc generale, vt plus serui quàm liberi puniantur: vt hic, & ff. de pœ. in seruorum. in prin. & de incen. rui. l. Pedius. Sed oppo. ex eo quod est. j. de epi. & cler. l. presbyteri. vbi in dignitate posiũ plus puniuntur q᷑ minores. Sed hic dupliciter hi minores delia quũt, & quia disputãt, & quia immiscent se rei non pertinenti ad se sicut ad minores: vt ff. de reg. iur. l. culpa. j. Sed quid de statulib⁹ Respon. vt liberi puniantur: vt ff. de pœ. l. moris. §. fi. Sed arg. contra. ff. de statulib. l. statuliberi à cæteris. Sed dic vt ibi.

r *Glorioſissimo & clementiſsimo.* Nota quòd papa præmittit imperatorem in epistola: quod hodie nõ faceret. Item not. quòd primum miserat imperator epistolam papæ quam habes. j. eo. l. nos reddentes, &c. vsque illuc, liquet igitur &c. & ista quæ est hic, est remissiua, in qua interserit missiuam, & totã ei remittit. & hæc probantur j. proxi. ibi, pietatis vestræ reuerendissimi &c. ibi, tex. autem, &c. Accur.

INter claras. Plana est vsque ibi, nos reddentes.

s Ad eius. scilicet Romanæ sedis.

t Primum. scilicet Petrum.

u Omes. id est fideles.

x Quam. scilicet Romanam sedem.

y Caput. Nam Constantinopolitana ecclesia inferior est Romana,

a hoc enim verbũ solet episcopos designat, non etiã presbyteros: vt in toto hoc codice licebit obseruare, & apud ve tustiores & puriores scriptores ecclesiasticos & Theologos, Cont.

[Annotatio hoc loco inferenda, simul & lex V. & VI. Græca, ex prætermissis repetenda. fo. 2. col. 4.

** Ita reperi in vet. lib. literis ex minio superscriptum.*

Diuisio textus quæ melius ponetur in principio epistolæ.

mana, & eam sequi debet: vt in authent. de eccle. titu. §. j. colla. ix. & quòd dicit patrum, scilicet Augustini & ceterorũ: vt circa principia decretorum in multis locis.

Pro. 8. b.

a *Patrum.* s. Augustini & ceterorum.

b *Affatus.* i. epistola quã nobis misistis: vt j. eo. victor, &c.

c *Loquantur.* id est homo per scripturã, vt in lib. Sapientiæ.

Religio non patitur defectum in genere.

d *Vera religio.* religio vera non patitur defectum in genere sic accepta, sed religiosus sic. vnde dictum est: Septies in die cadit iustus. nam & sanctus Petrus Apostolus cecidit, & sic ut dicimus in iure naturali: vt instit. de iure nat. §. penult.

e *Auctorem vitæ.* id est Deum.

Pro. 21.

f *Vtraque.* s. fides & religio. Accursius.

g *Exoraturus.* passiue, scilicet à nobis.

h *Labiis.* id est sententijs.

i *Auctorem.* i. principẽ si hoc faciat.

k *Custodit.* s. Deus.

l *Ei.* s. imperatori.

m *Quem.* imperatorẽ.

n *Regis.* i. schismaticus.

o *Apices.* i. literas.

p *Quod.* s. vt expellantur hæretici.

q *Victor.* præmittit nomen suum imperator in epistolæ textu.

r *Archiepiscopo.* id est, papæ.

NOs *reddentes.* Scribit imperator papæ primò, reddens honorem domino papæ. Secundo significat ei de quibusdam qui erant insideles in certis capitulis fidei: referens quæ sit fides catholica, quam sancti patres & ipse imperator seruant. Tertiò petit quòd papa eum commendare, & alios episcopos, si bene credunt de fide Christiana debeat, & etiam petit orari pro se. & hoc ibi textus, &c. vsque illuc, liquet &c. Postea ibi, inter claras. quod est supra, referibit ei papa. Primò commendans eum de honore quem sibi & ecclesiæ reddit. & hoc multis auctoritatib. vsque ad §. prouide. Secundò qualiter papa recepit nunciũ imperatori prę dictam epistolam portantem. Tertiò cõmendat eũ de fide quã seruat, hortans eum multis rationibus & varijs ad eandem seruãdam.

patrum a regulæ, & principum statuta declarant, & pietatis vestræ reuerendissimi testantur affatus. b Patet igitur in vobis impletum fore, quod scripturæ loquuntur. c Per me reges regnant, & potentes scribunt iustitiã. Nihil est enim, quod lumine clariore prefulgeat, quàm recta fides in principe. nihil est quod ita nequeat cecasiui subiacere, q᷑ vera religio. d Nam cum auctorem e vitę vel luminis vtraque f respiciant, rectè & tenebras respuunt, & nesciũt subiacere defectui. Quam ob rẽ gloriosissime principum, votis omnibus exorabitur g diui na potẽtia, vt pietatem vestrã in hoc ardore fidei, in hac deuotione mentis, in hoc integræ religionis studio, fine defectu sui in longiora tempora conseruet. hoc enim & sanctis credimus ecclesijs expedire. Scriptum est enim, Labijs h regit rex: & iterum, Cor regis in manu Dei est, & vbi voluerit inclinabit illud. hoc est enim quod vestrum firmat imperiũ: hoc quod vestra regna conseruat. Nam pax ecclesiæ, religionis vnitas auctorẽ i facti in sublime prouectum grata sibi trãquillitate custodit. k Neq; enim parua ei l vicissitudo à potẽtia diuina tribuitur, per quem m nullis rugis, n ecclesia diuisa secernitur, nullis infertis maculis variatur. Scriptũ est enim. Quia cũ rex iustus sederit super sedẽ, nõ aduersabitur ei quicquã maligni. Proinde serenitatis vestræ apices, o per Hypatiũ atq; Demetriũ sanctissimos viros, fratres & coëpiscopos meos, reuerẽtia consueta suscepimus: quorũ etiã relatione cõperimus, q᷑ fidelibus populis proposuistis edictum amore fidei pro submouẽda hęreticorum intẽtione, secundũ apostolicã doctrinã, fratrũ episcoporum nostrorum interueniente cõsensu: quod p quia apostolicæ doctrinæ conuenit, nostra auctoritate confirmamus.

Clarissima est lex, in qua dominus imperator rescribit papæ de fide, quã nunc tenet, quam vide per re. & per istam. l. etiã appa ret, quo modo prohibet æ sunt vsurę. super ista epistola dicit Odo. quòd ratione peccati papa potest cognoscere de quocũq; delicto, sed tu dic, vt not. per Ber. extra de pur. cano. ca. nos inter altos. B add.

Textus autem epistolæ imperatoris talis est. VIII.

VictorQ Iustinianus, pius, felix, inclytus triũphator, semper Augustus, Ioanni sanctissimo archiepiscopo r almæ vrbis Romæ & patriarchæ.

Edictum Iustiniani de fide.

REddẽtes i honorẽ apostolicæ sedi, & vestræ sanctitati (q᷑ semper nobis in voto & suit & est) & vt decet patrẽ, honorãtes vestram beatitudinẽ, omnia quæ ad ecclesiarum statum pertinẽt, festinauimus ad notitiã deferre vestræ sanctitatis, quoniã semper nobis fuit magnum studiũ vnitatem vestræ Apostolicę sedis & statum sanctarum Dei ecclesiarum custodire, qui hactenus obtinet, & incõmotè permanet nulla intercedẽte contrarietate. Idcoq; omnes sacerdotes vniuersi Oriẽtalis tractus & subijcere & vnire sedi vestræ sanctitatis properauim⁹. In præsenti ergo q᷑ cõmota s sunt (quãuis manifesta & indubitata t sint, & secundum apostolicę vestræ sedis doctrinã ab omnibus semper sacerdotibus firmè custodita & prædicata) necessarium duximus, vt ad notitiã vestræ sanctitatis perueniant. Nec enim patimur quicquã quod ad ecclesiarũ statum pertinet, quãuis manifestum & indubitatũ sit quod mouetur, vt nõ etiã vestræ innotescat sanctitati, quæ u caput x est omnium sanctarum ecclesiarum. Per omnia enim (vt dictum est) properamus honorem & auctoritatem crescere vestræ sedis. Manifestũ igitur facimus vestræ sanctitati, quòd pauci quidam infideles, & alieni sanctę Dei catholicæ atque apostolicæ ecclesiæ, contradicere Iudãicè, atque apostaticè y ausi sunt aduersus ea quæ ab omnibus sacerdotibus secundum vestram doctrinam rectè tenẽtur, & glorificantur, atque prædicantur, denegantes z dominum a nostrum Iesum Christum, vnigenitum filium a Dei, Deum & dominum nostrum incarnatum de sancto spiritu, & ex sancta atque gloriosissima semper virgine Dei genitrice Maria hominem factum atque crucifixum, vnum b esse sanctę & consubstantialis trinitatis, & coadorandum & conglorificandum patri & spiritui sancto, consubstantialem patri secundum diuinitatẽ, & consubstantialẽ nobis eundem ipsum secundũ humanitatem, passibilẽ carne, eundemque ipsum impassibilem deitate. Recusantes enim dominum nostrum Iesum Christũ vnigenitũ filiũ Dei & dominũ nostrum fateri vnũ esse sanctę & cõsubstantialis trinitatis: videtur Nestorij malã sequi doctrinã, secundũ gratiã dicentis vnũ filiũ Dei, & aliũ, di cẽtis Dei verbũ, & aliũ Christum. Omnes vero sacerdotes sanctę catholicę atque apostolicæ ecclesię, & reuerendissimi archimandritæ sanctorũ monasteriorũ, sequentes sanctitatẽ vestrã, & custodiẽtes statũ & vnitatẽ sanctarum Dei ecclesiarũ, quæ habent ab apostolica vestræ sanctitatis sede, nihil penitus immutantes de ecclesiastico statu, qui

Quartò refert scilicet quid fecit ipse papa de quibusdam hæreticis nouiter inuentis, quia non pepercit eis nisi errorem deponerent, & de hoc rogat imperatorẽ, q᷑ parcat, si redire voluerint. Vltimò orat pro eo, & cõmẽdat legatos sibi missos à principe.

¶ Vetus lectio, Nos reddentes.

s *Commota sunt.* Per quosdam malos monachos, de quibus dicitur infra.

t *Indubitata.* de fide. Accursius.

u *Quæ.* Romana ecclesia.

x *Caput.* vt & habuisti in superiori epistola.

y *Apostaticè.* Apostata dicitur retrogradꝰ, qui fidem quam fuscepit derelinquit: vt infra de apost.

Apostatæ.

z *Denegãtes.* Ecce illud in quo erabant.

a *Filium Dei.* Et sic dicũt nõ esse filium Dei.

b *Vnum.* scilicet denegantes.

Archimandritæ dicuntur a μάνδρα τῆς μάγδρας. id est spelunca. nã veteres monachi ex eremitæ in specu lunciu & antris inhabitabant.

c *Archimandritæ.* ab archos, quod est princeps: & mãdros. quod est ouis. inde archimandrita, id est abbas qui præest ouibus, id est monachis, qui sunt quandoque lupi rapaces. Vel monachꝰ Græcè, Latinè dicitur auriga: & sic per similitudinem.

** hic repetitur quæ dicũ bus Græcis edictis comprehensa sunt.*

Aetates mũdi sex.

a *Diebus.* post quos nõ mutabitur. & ideo dicitur in vltimis. Et nota quòd sex sunt ætates mundi. Prima est ab Adam vsque ad Noë. Secunda vsque ad Abraham. Tertia vsq; ad Moysen. Quarta vsque ad Dauid. Quinta vsque ad aduentum domini. Sexta vsque ad finem sæculi, vt in Huguitione in verbo, sum & est.

b *Homousion.* id est, indiuisa substantia, aliàs est in tex. vsia.

c *Sumpserit.* quia & ante fuit.

d *Congregati.* ecce vnum.

e *Regia.* Constãtinopoli.

f *Vrbe.* vbi Nestorius fuit condemnatus.

g *Conuenerunt.* ecce secundum.

h *Cõgregati.* ecce tertium. Primò congregati. hoc ideo dicit, quia fuerant ibi duo concilia, extremum quorum fuit maledictum: & decretum fuit vt non teneretur nisi primum. Et nota concilia quæ recipiuntur, esse quatuor: Nicænũ, Constantinopolitanũ, Ephesinum, Chalcedonense. sic & infra de hære. & ma. l. quicunque.

Id est, eam quæ secundũ personã est vnitatẽ seu cõsunctionẽ cõstemur sic ex vestigiis scripturæ ex manuscripto libro restitue. Contius.

i *Conuenerunt.* ecce quartum.

k *Fratrem.* hic eum parificat.

l *Sedem sequi.* minor itaque est.

m *Conseruet.* aliàs reseruet.

n *Liquet igitur.* Finita epistola imperatoris quam interposuit, redit ad suam dominus papa.

o *Abundet.* aliàs, iucundet.

Cælum.

p *Cælum.* id est cælestis magnitudo imperij. Vel per cælum significantur hi qui suæ vitæ sublimitate ceteros supergrediuntur.

Montes.

q *Montes.* i. hi qui nõ tam altæ vitæ sunt.

Colles.

r *Colles.* Hi qui inferioris vitæ sunt.

s *Mendacium.* hoc in Esaia xxviij. c.

t *Recede.* hoc ait Iob xxij. ca.

u *Seipsũ.* Nota quòd quis seipsum cõdemnat. sic & ff. de confess. l. j.

x *Cyrum.* proprium nomen. Azo.

**hoc addit: vt excludat secundũ cõcilium Ephesinũ profanũ & damnatũ: de quo vide in primo volumine cõciliorũ & in actis cõcilij Chalcedonẽsis, et epistolis Leonis papæ.*

hactenus obtinuit atq; obtinet, vno cõsensu cõfitẽtur, & glorificant, prædicates dominum nostrũ Iesum Christum vnigenitũ filium & verbũ Dei & dominũ nostrũ ante sæcula & sine tempore de patre natũ, in vltimis dieb. [a]descẽdisse de cælis & incarnatum de spiritu sancto, & ex sancta atque gloriosa virgine & Dei genitrice Maria natũ, & hominem factum, & crucifixũ, vnũ esse sanctę & cõsubstãtialis Trinitatis, & coadorãdum & cõglorificãdum patri & sancto spiritui. nec enim aliũ deum verbũ, & aliũ Christũ cognoscimus, sed vnum atq; eundẽ ipsum consubstantialẽ patri secundũ diuinitatẽ. & cõsubstãtialẽ nobis eundẽ ipsum secundum humanitatẽ, pasibilẽ carne, eundẽ ipsum impassibilẽ deitate. Vt enim est in diuinitate perfectus, ita idẽ ipse & in humanitate perfect[o] est. in vna enim subsistãtia deitatẽ suscipimus & confitemur, qđ dicunt Græci πὼ κατ' ὑπόστασιν ἕνωσιν ὁμολογοῦμεν.* [b] Et quoniã vnigenitus filius & verbũ Dei ante sæcula & sine tẽpore de patre natus, idem ipse & in vltimis dieb. descẽdens de cælis, incarnatus de spiritu sancto, & ex sancta atq; gloriosa semper virgine & Dei genitrice Maria, homo factus dominus noster Iesus Christus, propriè & verè Deus est: ideo & sanctã atq; gloriosam virginẽ Mariã propriè & verè Dei matrẽ esse dicim[p]: nõ quia Deus verbum, principiũ ex ipsa sumpserit, [c]sed quia in vltimis diebus descẽdit de cælis, & ex ipsa incarnat[o] , & homo factus, & natus est: quę cõfitemur & credimus (sicut dictum est) cõ substantialẽ esse patri secundum deitatẽ, & cõsubstantialẽ nobis eundẽ ipsum secundum humanitatẽ: eiusdẽ miracula & passiones, quas spõte in carne sustinuit, agnoscẽtes. Suscipimus autem sancta quatuor concilia: id est trecẽtorũ decẽ & octo sanctorum patrũ qui in Niceną vrbe cõgregati[d] sunt, & centũ quinquaginta sanctorũ patrũ qui in hac regia[e] vrbe [f]conuenerunt, [g] & sanctorũ patrũ qui in Ephesino primò* cõgregati[h] sunt, & sanctorũ patrũ qui in Chalcedone conuenerunt, [i] sicut vestra apostolica sedes docet atq; prædicat. Omnes ergo sacerdotes, sequentes doctrinã apostolicæ sedis vestræ, ita cre-

A dunt, & confitentur & prædicãt. Vnde properauimus hoc ad notitiam deferre vestrę sanctitatis per Hypatium & Demetriũ beatissimos episcopos, vt nec vestrã sanctitatẽ lateat, quæ à quibusdã paucis monachis malè & Iudaicè secundũ Nestorij perfidiam denegata sunt. Petimus ergo vestrũ paternũ affectũ, vt vestris ad nos destinatis literis, & ad sanctissimum episcopũ huius almæ vrbis & patriarcham vestrum fratrẽ, [k](quoniã & ipse per eosdem scripsit ad vestrã sanctitatẽ, festinans in omnib. sequi apostolicã beatitudinis vestræ) manifestũ nobis faciatis, [l]o omnes qui prędicta rectè confitẽtur, susciput vestra sanctitas, & eorum quæ iudicè auisi sunt rectam denegare fidem cõdemnat perfidiam. Plus enim ita & circa vos omnium amor, & vestræ sedis crescit auctoritas & quæ ad vos est vnitas sanctarũ ecclesiarum inturbata seruabitur, quando per vos * didicerint omnes beatissimi episcopi, eorũ quæ ad vos relata sunt, syncerã vestræ sanctitatis doctrinam. Petimus autem vestrã beatitudinem orare pro nobis, & Dei nobis acquirere prouidentiã. *Item subscriptio talis fuit*: Deitas te cõseruet [m] per multos annos sancte † ac religiosissime pater. *Sequitur residuum epistolæ Papæ.*

B **al. nos.*

†al. sanctissime.

C *Psal. 95.*

D *Esa. 28.*

Iob 22.

**alienum sane à cõmunione.*

†al. Cimitensi. al. Ciuitatensi. al. Architensi.

Liquet[n] igitur, imperator gloriosissime (vt lectionis tenor & legatorum vestrorum relatio patefecit) vos apostolicis eruditionib. studere, † cũ de religione catholicæ fidei ea sapitis, ea scripsistis, ea protulistis, ea populis fidelib. publicastis, quæ (sicut diximus) & sedis apostolicæ doctrina, & sanctorum patrum venerãda decreuit auctoritas, & nos cõfirmauimus † in omnib. Oportunum est ergo voce exclamare prophetica: Iucundetur ti bi & abundet[o] cælum[p] desuper, effundãt montes [q] iucunditatem, & colles [r] lætitia lætabuntur. Hæc igitur in tabulis cordis fideliter scribere, hæc vt pupillas oculorũ cõuenit obseruare. Neque enim quisquam est in quo Christi charitas feruet qui tã rectæ, tam veræ confessionis vestræ fidei refragator existat: cum euidenter impietatem Nestorij, Eutychetisq;, & omnium hæreticorum damnantes, vnam veram catholicam fidem domini & Dei nostri saluatoris Iesu Christi magisterio institutã, & prophetici apostolicisq; prædicationibus vbique diffusam, & sanctorum per totum orbẽ cõfessionibus roboratã, patrum atq; doctorum sententijs adunatã, & nostræ doctrinæ cõsentaneam in cõcussẽ atq; inuiolabiliter deuota Deo & pia mẽte seruatis. Soli etenim professionib. vestris aduersantur, de quibus diuina scriptura loquitur, dicẽs: Posuerũt mẽdacium[s] spẽ suam, & mẽdacio operti sperauerũt. & iterũ qui secundum prophetã dicũt domino, Recede[t] à nobis: vias tuas scire nolumus. propter quod Salomõ dicit, Per semitas propriæ culturæ errauerũt: colligunt autẽ manibus infructuosa. Hæc est igitur vera vestra fides, hęc certa religio: hoc beatæ recordationis (vt diximus) patres omnes præsulesq; Romanæ ecclesiæ, quos in omnibus sequimur, hoc sedes apostolica prędicauit, hactenus, & incõcussè custodiuit. huic confessoni, huic fidei quisquis cõtradictor extiterit, alienũ se ipse[u] à sancta cõmunione, * alienũ ab ecclesia iudicabit esse catholica. Nos enim Cyrum [x] cũ sequacibus suis in Romana inuenimus ciuitate, qui de Cumitensi † monasterio fuit: quos apostolicis suasionibus ad rectam fidem, & velut oues quæ perierant errantes, ad ouile contendimus reuocare dominicum: vt agnoscant secundum[y] prophetam linguę balbutientes loqui quę ad pacem sunt.

Amen

a *Succendistis.* Interpositio est.

b *Pastoris.* hucusque.

c *Gremium.* contra. ĵ. de apost. l. iij. Sol. vt ibi.

d *Receptis.* Prætito ante sacramẽto: vt xxiij. q. fin. c. pessimã.

e *Et vnitate.* Dicit papa imperatori.

DE SACROSANCTIS ecclesijs, & de rebus & priuilegijs earum.

Dictum est. ŝ. de summa trin. & fide catholica. ex edutione sed quia mater fidei & lex. inter religiosus est ecclesia: vt ĵ. pretũ. nam eod. iubemus. 2. ŝ. verum. in edito Hesyn. ŝ. ideo supponit de sanctis non ideo facit orosan. eccle. Et quia res ecclesiæ obsecundant diuinis vt apud nos ministerijs, si quidem Græcos Latinos inducit. qui altaria seruit, de altari debet viuere. c. cum secundum. extra de præben. in princ. ideo subiungit de rebus. In quibus quoniam ecclesiæ multis gaudent priuilegijs, adijcit de priuilegijs earum. Azo. vel sic secundum Accursium: Ecclesia Thessalonicensis excusatur à tributis: vt tamen res aliarum non ducat suas, vt sic fraudet fiscum, & hoc est quod dicit, sacrosan. &c. vel sic. Cum fides de qua dictum est. ŝ. & religio sit Deo debita, & ecclesia sit mater fidei & religionis: vt infra eod. tit. l. iubemus. ŝ. ij. verũ. in fin. ŝ. cui ecclesiæ opus est rebus tam diuino cultui, quàm personarum ibidem seruientium vsui suppeditantibus: & cum alia quoque domus religioni dicantur, id est dedicantur, nec non & sine loco, vt quando reliquitur captiuis, pia actio est, ex quibus scilicet rebus opus est vt necessitatem habentibus exhibeantur, quibus omnibus in rebus suis & rerum acquisitione ius impartitur singulare, ideo de his dicit.

HAbeat vnusquisq; ĵ. Casvs. Titius reliquit collegio beati Nicolai quoquo titulo. quæritur an valeat. videtur quòd nõ: quia collegijs non potest relinqui. sed hoc de illicitis intelligitur. licitis vero potest, & redditur ratio. nihil enim, &c. No. ex hoc text. quòd collegio catholico vnusquisque potest relinquere in vltima voluntate, secundum Bald.

f *Habeat vnusquisque.* habilis ad testandum.

g *Concilio.* siue monachorum siue clericorum. & idem cuicunque corpori, licito tamen, vt ff. ad Trebel. l. omnibus. & de lega. j. l. ſi hæres. ŝ. vicis. & infra ad Trebel. l. iij. A DDITIO. Quid si relinquatur vni de collegio, quid si prælato, quid si ecclesiæ vide hic per Iohannem Fabrum in suo breuiario.

h *Non sint cassa.* Ob hoc ipsum quod relictum est ecclesiæ, vel simili collegio, si modo alia ratione sit vallatum testamentũ, vt ĵ. c. l. generali. & infra tit. j. l. ſi quis presbyter. & in auth. de sanc. epis. c. ŝ. ſi qua mulier. col. ix. & ĵ. de inof. test. l. ſi quã-

Ad non credentes autem, per nos primus Apostolorũ Esaię prophetę *verbum dicit, Ambulate in lumine ignis vestri, & flammæ, quã succendistis. [a] Sed obduratum est cor eorũ (vt scriptum est) vt non intelligerent: & pastoris [b] vocem oues quæ meæ non erant audire minime voluerũt. in quibus obseruantes ea quæ ab ipsorum sunt statuta pontifice, eos minimè in nostra cõmunione recipimus, & ab omni ecclesia catholica esse iussimus alienos, nisi errore damnato doctrinam nostrã quantocyus sequi habita regulari professione signauerint. Æquum quippe est, vt qui nostris minimè obedientiam accommodant statutis, ab ecclesijs habeantur extorres. Sed quia gremium [c] suum nunquã redeuntibus claudit ecclesia: obsecro clementiam vestram, vt si proprio depositio errore, & præua intentione depulsa, ad vnitatem ecclesiæ reuerti volucrint, in vestram communionem receptis, [d] indignationis vestræ remoueatis aculeos, & nobis intercedẽtibus benigni animi gratiam condonetis. Deum autem & saluatorem nostrũ Iesum Christum exoramus, quatenus longanimis & pacificis vos dignetur custodire temporibus in hac vera religione, & vnitate [e] & veneratione apostolicæ sedis: cuius principatũ vt Christianissimi & pij conseruatis in omnibus. Præterea serenissime principum laudamus legatorum vestrorum personas Hypatij & Demetrij fratrum & coepiscoporum nostrorũ: quos clementiæ vestræ gratos fore ipsa manifestauit electio. Nam tantæ causæ pondus nõ nisi perfectis in Christo potuisset iniungi: tantæ verò pietatis, tantæ reuerentiæ plenos affatus, nisi per amantes, minime dignaremini de-

A do. in prin. aliàs verò si alia ratione deficit, non valet: † vt ff. de leg. j. l. nemo potest. & de administra. tuto. l. quidam decedens. in princ. & de condi. instit. l. quidam in tuo, in princip. & infra vt in pos. leg. l. scire. in fi. & ff. ad Trebel. l. sed scien-dum. & ff. de inoffi. testa. l. Titia.

stinare. Gratia domini nostri Iesu Christi, & charitas Dei patris, & communicatio sancti spiritus sit semper vobiscum, pijssime fili. Amen. *Item subscriptio.* Omnipotens Deus regnum vestrum & salutem vestram perpetua protectione custodiat, gloriosissime & clementissime fili imperator Auguste. D. Romæ. VIII. Kal. Apri. DN. Iustiniano. PP. A. [IIII] & Paulino V. C. Coss.

B ** Vide quod hic notatum est in præterm. fol. 4. colum. 1.*

TITVLVS II.
DE SACROSANCTIS ecclesijs, & de rebus & priuilegijs earum.

Quilibet in sua vltima voluntate liberè potest de bonis suis catholico collegio relinquere pro libito voluntatis. Bald.

I. Imp. Constantinvs Augu. ad populum. *

C

IAbeat vnusquisq; [f] licentiam, sanctissimo catholico venerabilique concilio [g] decedens bonorum [a] quod optauerit relinquere: & non sint cassa [h] iudicia eius. Nihil enim est [i] quod magis hominibus * debeatur, quàm vt suprêmæ volũtatis (post quã [k] iam aliud velle non possunt [l]) liber sit stylus, [m] & licitum, quod iterum non redit, arbitrium. [n]

PP. V. Non. Iul. Romæ, Crispo. II. & Constãtino. II. Cæs. Conss.

II. Impp. Gratianvs, Valentl. & Theod. aaa. Pancratio præfec. vrbi. *

NEmo, [o] apostolorum vel martyrum [p] sedem [q] humanis † corporibus existimet esse concessam. [r] D. III. Kal. Augu. Heracleæ. Eucharo & Syagrio Coss.

III. Impp. Honorivs. & Theod. aa.

NEmo martyres [s] distrahat, [t] nemo mercetur. [u] D. IIII. Kal. Mar. CP. Honor. N. P. & Euodio Conss.

i *Nihil enim est.* faueramus relicto gratia eius cui quid relinquitur, vt dictum est: quoniã & testantis gratia fauorabile est relictum: vt sequitur.

k *Quam.* scilicet voluntatem.

l *Non possint.* morte su peruenientę.

m *Stylus.* id est dispositio in scriptis.

n *Arbitrium.* sine scriptis. Sed cõtra. est huic legi. infra de ludeis. l. j. & de heredi. instit. l. collegium. Sed illud in illicitis, quibus non potest relinqui, licet possit cuilibet singulariter de collegio quã do non est prohibitũ ratione sectæ, vel quia non est à lege, vel à senatu, vel à principe approbatum: vt ff. de rebus du. l. cum senatus. ff. de colleg. illi. l. qui illicitum collegiũ. Alia ratio sumi potest infra de Iudæis. l. nemo. ij. Accur.

NEmo. Plana est. Vel pone casum tribus modis, vt nota. in glossa sequen.

o *Nemo apostolorũ.* vel aliorum sanctorum ecclesias vel reliquias. Quid ergo si cõtra factum fuerit? Respon. extra ordinem punietur: vt ff. de pœnis. l. sanctio legum. Item nihil valet quod agitur: vt ĵ. de leg. & consti. l. non dubium.

p *Vel martyrum.* vel cõfessorum: vt ĵ. l. proxi.

q *Sedem.* id est. sepulturam.

q *Sedem.* Sedes apostolorum est ecclesia, quia reliquiæ eorum sunt in ecclesia.

r *Concessam.* id est, ipsam ecclesiam ad sepeliendũ. Vel dic ad morandum laicis in choro cum clericis dum faciunt officium: vt extra de vi. & ho. cleri. c. j. Vel habitare in his prohibet, vel contractum in his habere: vt ĵ. proxi.

NEmo. Pone casum duobus modis vt no. in glos.

s *Martyres.* id est ecclesias martyrum: vel

dic, id est reliquias recte. Cont.

t *Distrahat.* id est vẽdat: vel aliorum sanctorum ecclesias, vel reliquias. Quid ergo si contra factum fuerit? Respon. extra ordinem punientur: vt ff. de pœnis. l. sanctio legum. Item nihil valet quod agitur: vt ĵ. de leg. & consti. l. non dubium.

u *Mercetur.* id est, emat.

NOn *plures.* Pro casu huius. l. diuide eam in tres partes. Primo dicit certum numerum esse in ecclesia constituendũ. Secundo quòd nulli addantur, eligantur, aut subſtituãtur

dores

†ADDITIO. *sic DD. præcipue Bar. Doctores vero moderniores canonici aiunt valere ad quãcunq; causam piam amissa solẽnitate tã in ecclesiastico quàm sæculari foro, vt scribit in c. cum omnes. & c. relatũ ext. de testa.*

**CT. 16. 2. 4.*

† Id est ecclesia. episcopis enim nõ dum licebat eo tempore, vt ait Ambrosius aduersus Symmachũ, & liquet ex CT. verum id correctũ est per l. 23. ĵ. c. secundũ lectionem quã sequor vt veriorẽ. Contius.

**seruata ta meẽ liberis legitima. Sal.*

**al. Cyneagio. P. P. C. Th. 9. 17. 7. pars. l. nemo. ĵ. de religio.*

† sic in omnib⁹. quidã tamẽ legere malunt, hamãdis, vt d. l. nemo. ĵ. de religio.

& quia sic legitur in C. T. Idem quoq; iusserat Carolus Magnus, sed iure canoni cõtradicit nõ seruatur. 13. q. 2. c. nullus. Ans. Cont.

donec redeant ad dictum numerum, cum plures sint. Tertiò dicit, q̄ illi qui sunt vltra numerum, non habent priuilegium, quod habent intra numerum constituti. Ex hac l. nota quòd priuilegia concessa clericis censentur concessa vel fauore ordinis clericalis, vel fauore ecclesiæ: ideo nō possunt eis renūciare secundum Pau.

a *Nongenti.* cum fortè ibi esset maior numerus, & vltra facultates ecclesiæ.

b *Decani.* Decanus dictus à decem, quia decem præest, sed tracta appellatione significat eos qui dicuntur canonici.

c *Amplissima.* scilicet Constantinopolitanę.

d *Ecclesiæ.* scilicet Cōstantinopolitanę, & sic est hæc lex localis, sed idem est hodie & in aliis ecclesijs, vt pro facultatibus ecclesiæ cōstituantur, vt infra tit. j. l. in ecclesijs. & in authēt. de mensura or. cle. col. iij. & in authē. quomodo opor. episc. §. sed neque, col. j. & extra de vita & ha. cle ric. ca. quoniam vt ait scriptura. & in authē. vt deter. sit nu. cle. col. j. in prin.

e *His.* nongētis quinquaginta. Accursius.

f *Defunctis.* qui erant vltra numerum debēt venire ad numerum.

g *Pateat copia.* Donec perueniatur ad hunc numerum. sic & infra de aduo. diuer. iudic. l. petitiones.

h *Nulli alij.* quasi dicat, si qui vltra prædictum numerum in prędicta ecclesia fuerint incorporati, id est in eo corpore adsignati, non habeant immunitatem, id est priuilegium.

i *Per patrocinia.* id est auxilia aliquorum quæ priuilegia habēt alij intra numerum constituti. Vel dic, si quis fuerit incorporatus per patrocinium alicuius, non gaudet immunitate qua gaudent alij intra numerum constituti, & patrocinia vel præcedentia, vel sequentia determinat. Et dic per patrocinia. i. adiutoria aliorum.

k *Immunitate.* i priuilegio.

l *Nouationis.* quidam habent nouationis, scilicet introducendo nouitatem aliam, quàm hæc lex dicat, ad vindicanda similia. & alij habent nouationi. i. eis qui de nouo admittuntur vltra prædictum numerum.

m *Similia.* s. priuilegia.

n *His.* s. priuilegijs. Accursius.

o *Indulta sunt.* hic ergo priuilegium clerico concessum præsumitur ecclesiæ cōcessum, quod & ad alias acquisitiones trahi potest, vt j. tit. j. auth. licentiam.

P*Laceat.* Hæc lex septem dicit. Primò pollicetur quæ munera subeat ecclesia, vel non. Secundò excusat eam à sordidis. Tertiò ab extraordinarijs. Quartò à superindictis. Quintò à translatione prædij in fiscum. Sextò generaliter à quolibet præter duo. Vltimo punit. Et hac. l. nota. quòd omnia debet facere princeps cum consilio suorum baronum & sapientum. facit. l. non dubium. j. de legi. Pau.

p *Perpensa.* vt neque respublica nimis oneretur, & quòd honor ecclesijs exhibeatur. Ir.

q *Præscribere.* i. perfectè scribere.

r *Necessitatibus.* personarum vel rerum.

s *Vrbium.* extra Italiam. nam in Italia omnes sunt priuilegiatæ: vt j. tit. j. l. de his.

t *Prima.* à sordidis, ab extraordinarijs, à superindictis, à trāslatione est ecclesia immunis. Et dic vsurpationis quo ad eccle siam non quo ad alios.

u *Vsurpationis.* id est iniunctę exactionis, vt infra. titu. j. l. ij. in princ.

x *Prædia.* s. ecclesiarum.

y *Dedicata.* id est, ex quorum fructibus sit Eucharistia. si autē ad hoc non sint designata, aliud est, vt j. de exact. tribu. l. fi. lib. x. quæ est contra. Vel dic quòd ibi erant diuina prædia. i. patrimonium domini imperatoris. non autem ecclesiæ. illa

Numerus taxatus in ecclesijs præsumitur taxatus secundum facultates ecclesiæ, ideo non est excedendus. vnde recepti supra numerum, nō habent iura nec priuilegia aliorum canonicorum. h. d. secundum Bald. vel sic, In ecclesia non debet esse maior numerus quam patiantur facultates ipsius. Et si sint aliqui vltra numerum, debet expectari quòd moriantur, & in loco eorum debent substitui. Item recepti vltra numerum etiam per suffragia potentium, non gaudent priuilegijs eorum qui sunt intra numerum quæ priuilegia videntur in fauorem ecclesiæ concessa. hæc dicit secundum Pau. de Cast.

IIII. Iidem AA. Niceno. PP.†

NOn plures quàm nōgenti[a] quinquaginta decani[b] sacrosanctę huius amplissimæ[c] vrbis deputentur ecclesiæ: [d]nulliq̄e his[e] addendi, vel mutādi vel in defuncti[f] locum subtituēdi pateat[g] copia: nulli alij[h] corporatorū pręter dictum numerū per patrocinia[i] immunitate[k] cōcessa, negataque omni nouationis[l] facultate similia[m] vindicandi his[n] quæ in honorem vel necessaria obsequia sacrosanctæ ecclesię indulta[o] sunt. D. VI. kal. Sep. Eudoxiopoli. Honor. A. VIII. & Theo. Iuniore A. III. Conſ.

A *fordidis muneribus & superindictis & etiam ab extraordinarijs ecclesiæ sunt immunes, pœna excommunicationis & perpetui exilij contra facientibus imminente. hoc dicit secundum Saly. vel sic, Ecclesia nullum onus agnoscit nisi ordinarium, & propter subitum aduentum principis. Iac. But.*

V. Iidem AA. Melitio. PP. P.*

PLacet† rationabilis consilij tenore perpenso, p distracta moderatione præscribere*q̄à quibus specialiter necessitatib. r singularum vrbiū[s] ecclesiæ habeantur immunes. prima[t] quippe illius vsurpationis[u] cōtumelia depellenda est, ne prædia[x] vsibus cælestiū secretorum dedicata, [y] sordidorū[z] munerū[a] fæce vexentur. nil extraordinariū abhinc, [b] superindictúmve[c] flagitetur, nulla trāslationū[d] † sollicitudo signetur[e] postremo nihil præter canonicam[f] illationem, [g] & quam[h] aduentitiæ necessitatis[i] farcina repentina

Munera sordida.

Additio.

*CT. 16. t. 40.

† Hæc lex est canonizata. 16. q. 1. c. placet. *al. perscribere.

Superindictum.

Canon.

Canonicæ.

† trāslatitiæ.

de iur. immu. inter quos notaui differentiam, vt in rubr. de iu. immu. Sed primum non euitant, vt ff. de va. mu. l. sunt munera. cum concor. nisi speciali beneficio principis, vt ibi, & infra de his qui à prin. va. l. j. lib. x. vel veteri iure scripto, vt j. tit. j. l. j. & ff. de mu. & ho. l. munerum. ij. §. patrimoniorum. & no. in d. l. sunt munera.

a *Extraordinarium.* i. extra legitimum canonem, vt puta princeps filio sibi nato vel vxore ducta, præcipit subditis vt sibi conferant aliquid, puta aurum vel argentum vel forte vnum bouem: quia facit magnum festum & magna conuiuia pro filio sibi nato, vel vxore ducta.

b *Abhinc.* i. ab hoc tempore in antea. Et dic, extraordinarius. i. extra legitimum canonem, vt quia principi sit natus filius, vnde collectam facit.

c *Superindictum.* i. superimpositum ab imperatore tempore fertilitatis. sed cuiusmodi est ecclesiæ priuilegium. cum à nullo sit exigendum. vt j. li. x. de superindictis. l. j? Resp. à nullo exigitur sine auctoritate principis. ab ecclesia autem & cum principis auctoritate non licet exigere, & est ordinarium: vt in l. j. de iudi. lib. x. dicitur. Accursius.

d *Translationum.* id est non timeat ecclesia. nec sit sollicita quòd transferatur in fiscum prædium ob cessationem tributorum etiam debitorum, nedum indebitorum. Sed contra infra titu. j. l. de his. Sol. ibi prædijs clericorum, hic ecclesiæ. Alij dicūt quod de his prædijs dicit ex quibus peruenit corpus Christi.

e *Signetur.* i. deputetur.

f *Canonicā.* canon, i. regula. inde canonica. i. regularis, vt quia nascitur filius principi, vel facit filium militem, vel facit nuptias. Etiam dicitur canonica quando vel pro capitibus animalium vel seruorum, vel pro rebus suis præstat collectam. Sed nonne hospitis recipiendi est canonica & patrimonialis, & sic contra. infra. titul. j. l. j? Solu. vt ibi. Item hæc corrigitur: vt in constit. Frid. item nulla communitas. infra tit. j.

g *Illationem.* i. ordinarium tributum.

h *Quam aduentitiæ.* repete, & præter. similis lectio est, ff. de adop. l. fi adrogator. §. j. Si autem illud, quam, referrur ad canonicam illationem, falsum esset: quia quod hæc farcina poscit, non est canonicum, sed extraordinarium.

i *Necessitatis.* id est nisi imperatorem ad eas partes venire contigerit, & ei aliquid necessarium fuerit, vt infra eod. l. neminem.

Functio-

a *Functionibus.* id est præstationibus vel solutionibus: vt ff. si cert. pet. a. l. ij. §. j.

Acrimonia vnde dicitur.

b *Contrauenerit.* qua egerit quod non debuit.

c *Acrimoniam.* i. excommunicationem: quæ sic dicta est, quia à gremio matris ecclesiæ eijciuntur excommunicati. vel acrimoniam sic dictam, quia eos arcet.

d *Deportationis.* j. tit. j. l. fi ecclesiæ. contra. Sol. vt ibi. Et potes hic distinguere vt in summa. Azo.

†*al. perpetuè.*

OMni innouatione. §. CASVS. Hæc lex dicit quòd cessante omni innouatione seruentur antiqui canones facti pro ecclesijs. sed si quid dubietatis emerserit circa dictos canones terminetur consilio antistitis Constantinop.

e *Omni innouatione.* quia forte erat facta ab aliquo tyranno nouatio, quòd canones desierunt esse in vsu.

f *Vetustatem.* id est priuilegia.

†CT. 16. t. 45.

g *Canones.* qui desierūt esse in vsu, & innouati sunt per priuilegium.

h *Emerserit.* super his antiquis canonibus.

i *Non absque.* interpositio est.

k *Antistitis.* id est patriarchæ.

l *Quæ.* scilicet vrbs.

m *Prærogatiua.* ar. cōtra. s. titu. j. l. victor, *hinc supra &c. alias, nos reddendi videtur. t. j. tes. in me. ij. col. vbi di j. de privil. cit in omnibus sequi verb. Constantino. Tripart. hist. lib. 9. ca. 13. *Id est concilio. † CT. 15. 3. 6. part. l. 4. j. de privil. domus Aug. * al. Imperator Theo. A. Isidoro. PP. Illyrici. *CT. II. I. 33. pars. l. vl. j. de an. & tributis. lib. 10.

n *An clerici teneantur ad custodiā murorū: vide ca. 2. cū ibi not. per doc. extra de immu. eccle.*

popoſcerit, ei[p] functionibus[a] adſcribatur. Si quis cōtrauenerit, [b]poſt debitæ vltionis acrimoniam[c] quæ erga ſacrilegos iure promenda eſt, exilio deportatiōis[d] perpetuo† ſubdatur. Dat. VIII. Kal. Jun. Rau. Honorio. VIIII. & Theodoſio. V. AA. Conss.

Interpretatio canonis vel statuti, de cuius mente dubitatur pertinet ad conditorē. & canones sunt in seculari foro seruandi. h. d. secundum Bal. vel sic, sic innouata contra canones hic inualidantur, & eius est interpretari cuius est cōdere, vel condita per auctoritatē imperiū. hoc dicit ibi. antistitis, qui prædictos canones fecerat vnà cū imperatore, vel de eius licētia, secundum Iac. But.

VI. Iidem AA. Philippo præfecto prætorio Illyrici.

OMni innouatione[e] † ceſſante, vetuſtate[f] & canones[g] priſtinos eccleſiaſticos q̄ vſque nūc tenuerunt, etiā per omnes Illyrici prouincias ſeruari præcipimus: vt ſi quid dubietatis emerſerit,[h] id oporteat (nō abſq; [i] ſciētia viri reuerēdiſſimi ſacroſanctæ legis antiſtitis[k] eccleſię vrbis Conſtātinopolitanæ *quæ[l] Romæ veteris prærogatiua[m] † lætatur) conuentui ſacerdotali[n] ſanctoq; iudicio[o] referuari. P Dat. pridie. Id. Iul. Euſtathio & Agricola Conss.

Ecclesia teneatur conferre & contribuere ad refectionem pontium & viarum. hoc dicit secundum Bald.

VII. Iidem AA. Aſclepiodoto.

ANinſtructiones[q] itinerum pontiumque[r] etiā diuinas[s] domos & venerabiles eccleſias tam laudabili titulo[t] libenter adſcribimus: [u] quia non eſt inter ſordida munera numeratum. D. XV. Kal. Mart. CP. Aſclepiodoto & Mariniano Conss.

Munus capitationis Thessalonicenſes ecclesiæ cognouit, ſub prætextu tamen ſui priuilegij nō debet committere ſi tandem. h. d. ſecundum Bal. vel ſic, Eccleſia ſub prætextu priuilegij ſibi conceſſi non debet priuatos à muneribus defenſare. h. d. ſecundum Salycetum.

VIII. Imp. CARVS. Præfidoro præfecto prætorio.*

SAcroſancta[xx] Theſſaloniceſſis ciuitatis eccleſia aper

a *Functionibus.* id est præstationibus vel solutionibus: vt ff. si cert. pet. a. l. ij. §. j.

b *Contrauenerit.* qua egerit quod non debuit.

c *Acrimoniam.* i. excommunicationem: quæ sic dicta est, quia à gremio matris ecclesiæ eijciuntur excommunicati. vel acrimoniam sic dictam, quia eos arcet.

d *Deportationis.* j. tit. j. l. fi ecclesiæ. contra. Sol. vt ibi. Et potes hic distinguere vt in summa. Azo.

†*al. perpetuè.*

OMni innouatione. §. CASVS. Hæc lex dicit quòd cessante omni innouatione seruentur antiqui canones facti pro ecclesijs. sed si quid dubietatis emerserit circa dictos canones terminetur consilio antistitis Constantinop.

e *Omni innouatione.* quia forte erat facta ab aliquo tyranno nouatio, quòd canones desierunt esse in vsu.

f *Vetustatem.* id est priuilegia.

†CT. 16. t. 45.

g *Canones.* qui desierūt esse in vsu, & innouati sunt per priuilegium.

h *Emerserit.* super his antiquis canonibus.

i *Non absque.* interpositio est.

k *Antistitis.* id est patriarchæ.

l *Quæ.* scilicet vrbs.

m *Prærogatiua.* ar. cōtra. s. titu. j. l. victor, *hinc supra &c. alias, nos reddendi videtur. t. j. tes. in me. ij. col. vbi di j. de privil. cit in omnibus sequi verb. Constantino. Tripart. hist. lib. 9. ca. 13. *Id est concilio. † CT. 15. 3. 6. part. l. 4. j. de privil. domus Aug. * al. Imperator Theo. A. Isidoro. PP. Illyrici. *CT. II. I. 33. pars. l. vl. j. de an. & tributis. lib. 10.

n *An clerici teneantur ad custodiā murorū: vide ca. 2. cū ibi not. per doc. extra de immu. eccle.*

tè sciat propriæ[y] tantūmodo capitationis[z] modū beneficio noſtri numinis ſubleuandū: [a] nec extraneorū[b] grauamine[c] tributorū[d] rempublicā eccleſiaſtici nominis abuſione[e] lædēdam. D. VI. Id. Octob. CP. Victore V. C. Coss.

Implens diuinum officium solo nomine non debet gaudere priuilegio clericis concesso, immo alius debet subrogari loco eius, de voluntate tamen primatis illius. Sal. vel sic, Qui non seruit ecclesiæ, vel fingit se esse clericum, & non est, non debet priuilegio clericorum gaudere, sed eius loco est alius subrogandus. h. d. secundum Iac.

IX. Impp. THEO. & VALENTINIA. AA. Cyro præfecto vrbi.

QVi ſub prætextu[f] § decanorum[g] ſeu collegiatorum, cum id munus nō impleant, alijs ſe muneribus eonantur ſubtrahere, georū[h] fraudibus credimus eſſe obuiandum: [i]ne quis ſub ſpecie muneris[k] quod minus[l] excquitur, alterius muneris oneribus releuetur. ne argentariorum vel numulariorū munera declinētur ab his qui dici tāmodo[m] feſtinant. Ideoq; ſi quis eorum ſub nudæ appellationis velamine collegiatum ſeu decanum ſe appellat, ſciat pro ſe alium ſubrogandum, qui prædicto muneri[n] ſufficiens approbetur: ſubrogatione[o] videlicet loco memoratorum vel eorum[p] qui morantur, primatum[q] eius qui ſubrogatur, admiſſa[r] iudicio:[s] ab hac diſpoſitione[t] nemine ſe excuſante ſacroſanctarum eccleſiarum reuerentia. D. X. Kal. April. Theo. XVII. & Feſto Coss.

Negligētia prælati nocet ecclesiæ: & rescriptum contra publicam utilitatem imperatum est ipso iure nullum. h. d. secundum Bald. vel sic: Nauis ecclesiæ non excusatur ab onere ferendarum rerum vel personarū ex republica. Et illa quæ subtrahitur, publicatur. h. d. secundum Bar. Vel sic: Nauis ecclesiæ non excusatur ab onere ferendarum rerum vel personarum pro republica & illa quæ subtrahitur, publicatur. h. d. secundum Paulum de Cast.

X. Iidem AA. Florentio. PP.†

z *Capitationis.* hominum vel animalium, quia forte pro quolibet capite animalis vel hominis soluebatur aliquid.

a *Subleuandum.* ab ea.

b *Extraneorū.* i. aliorū.

c *Grauamine.* quia gravamen esset reipublicæ, si nō haberetur ab alijs extraneis.

d *Tributorum.* quæ extra ordinē debent impendere.

e *Abusione.* quia dicit ecclesia hæc prædia mea sunt, cū non sint.

QVi *sub prætextu.* §. CASVS. Laicus quidam fecit sē eligi in canonicū sancti Petri, vt euiret munera laicorū. an euitet? Resp. *pars. l. 1. §. imperator § nō, immo de collegiatis. ti. 11. alius canonicus eligatur qui videatur idoneus episcopo & primatibus ecclesiæ illi?. † quinam illi fuerint, not. ant. §. ad

f *Quia sub prætextu.* i. l. 4. huius titu.

mas ſubrogandi. Si verò diſtrictionem habitum vellet eligere, poſſet etiam ſine conſenſu primatis. Item no. quòd per legem iſtam excluditur à profeſſione quicunque munus refugit occaſione religionis. & faciat ad hanc. l. in authen. de ſanc. epiſco. §. ſi monachus. colla. ix. & j. de collegiatis. l. vnica, lib. xj. & j. de anno. & trib. l. fin. lib. x.

† Iterū collocata est hæc lex j. l. 11. tit. 3. l. vlt.

s *Iudicio.* id est habita licentia.

t *Dispositione.* id est lege.

x *Sacrosanctæ.* hæc lex localis est.

y *Propriæ.* tantummodo ergo in ea speciale est q̄ non præstat tributa, in alijs contra, vt j. de exac. trib. l. fi. li. x. & 5. c. l. placet. & facit. j. de anno. & tribu. l. fi. li. x.

z *Capitationis.* hominum vel animalium, quia forte pro quolibet capite animalis vel hominis soluebatur aliquid.

a *Subleuandum.* ab ea.

b *Extraneorū.* i. aliorū.

c *Grauamine.* quia gravamen esset reipublicæ, si nō haberetur ab alijs extraneis.

d *Tributorum.* quæ extra ordinē debent impendere.

e *Abusione.* quia dicit ecclesia hæc prædia mea sunt, cū non sint.

QVi *sub prætextu.* §. CASVS. Laicus quidam fecit sē eligi in canonicū sancti Petri, vt euiret munera laicorū. an euitet? Resp. *pars. l. 1. §. imperator § nō, immo de collegiatis. ti. 11. alius canonicus eligatur qui videatur idoneus episcopo & primatibus ecclesiæ illi?. † quinam illi fuerint, not. ant. §. ad

f *Quia sub prætextu.* i. l. 4. huius titu.

g *Subtrahere.* quod faciunt laici.

h *Obuiādum.* nō enim prætextu licitū debet venire ad illicitum: vt hic, & ff. de via pu. re. l. j. §. ſi quis. & de offi. præſi. in l. illicitas. in §. illicita. & in authen. vt iud. ſiue quoquo ſuf. §. quod autem primitus. colla. ij.

i *Muneris.* vt muneris laicorum.

k *Minus.* id est, non.

l *Tantummodo.* & non ſunt.

m *Decani.* & nō ſunt, quia illud officiū non faciunt.

n *Muneri.* quod ad decanos vel ad collegiatos ſpectat.

o *Subrogatione.* ſcilicet faciēda in locum memoratum.

p *Eorum.* repete, in loco.

q *Primatum.* genitiui caſus pluralis numeri.

r *Admiſſa.* ſi enim monachū ſancti Proculi monachi ſancti Felicis volunt eligere vel in monachum, vel in decanū, debebit iudiciū abbatis ſancti Proculi interuenire. & cōſenſus eius qui eſt primas ſubrogandi. Si verò diſtrictionem habitum vellet eligere, poſſet etiam ſine conſenſu primatis. Item no. quòd per legem iſtam excluditur à profeſſione quicunque munus refugit occaſione religionis. & faciat ad hanc. l. in authen. de ſanc. epiſco. §. ſi monachus. colla. ix. & j. de collegiatis. l. vnica, lib. xj. & j. de anno. & trib. l. fin. lib. x.

s *Iudicio.* id est habita licentia.

t *Dispositione.* id est lege.

IVbemus.} CASVS. Hæc lex tria dicit. Primo quòd in aduentu felicis embolæ. i. cũ milites Romani qui propter superabundantiam militum mittebantur in exercitum, nullus poterat nauem suam capacem vltra duorum millium modiorum excusare pro rebus, speciebus, vt armis portandis siue reportandis ad expeditionẽ exercitus, & hoc quocunque priuilegio, aut dignitatis seu pietatis fauore. Secundo dicit quòd si quis impetrauerit à principe eferi prum seu annotationẽ aut pragmaticam sanctionem, vt nauem suã posſit excusare, quod non valet: quia tale rescriptum per fraudem præsumitur impetratũ. Tertiò dicit quòd si quis suam nauem in aduentu felicis embolæ excusauerit, illa nauis debet publicari in fiscum: & ita id nauigij quod excusatur, publicatione corrigitur.

Not. ex hac. l. in versi. nec si cæleste. quod rescripta impetrata cõtra pub. vtilitatem nõ valent, nec est eis obediendũ, quod intelligẽ etiã si contineant clausulam, non obstante aliqua lege vel statuto. Pau. hic.

a *Vltra.* l. quantitatẽ.
b *Ante.* i. contra.
c *Embolum.* i. militum superabundantiam.
nam tot nasceebantur in vrbe Romana, quòd propter nimietatẽ oportebat aliquos alibi transmitti. sic & dicitur annus embolismus, scilicet annus superexcrescens.
d *Specierum*, vt annona vel arma.
e *Dignitatis.* quia sit episcopi.
f *Religionis.* quia sit ecclesiæ. Accursius.
g *Personæ.* quia sit marchionis.
h *Subtractã.* de facto, & non de iure. Accur.
i *Cælestis.* i. principis, qui est quasi Deus. Cælestis enim Deus in cælis est, ita princeps in terris.
k *Contra.* id est contrarium.
l *Oraculum.* id est rescriptum.
m *Annotatio.* rescripta omnia possunt dici oracula. aliàs annotatiões, vt quę sit paucis adhibitis. aliàs pragmatica, vt quæ aduocatis patricijs & palatinis in modum caulæ facta examinatione conceditur. & hæc omnia possunt dici oracula.
n *Excusare.* aliàs expurgare, id est excludere.
o *Huiusmodi.* scilicet annotationibus vel pragmaticis sanctionibus.
p *Non valeat.* vt ǰ. si contra ius vel vtilitatem pub. l. fin. & ǰ. de preci. impe. offl. nec damnosa. Accursius.
q *Corrigimus.* istud delictũ corrigimus. No. ecclesiã in hoc casu pati damnũ per factũ prælati, sicut & aliàs: vt in auth. vt cũ de ap. cog. §. si quis de prædictis. col. viij. & in auth. de sãn. episco. §. si quis rapuerit. col. ix. Vel die, quòd administratores ab ecclesia conuenienter: quia delictum est personæ, nec debet redundare in damnum ecclesiæ. xvj. q. vj. c. si episcopũ. & ar. ǰ. e. l. iubemus. ij. §. œconomus. sic & in tutore: vt ǰ. de iudi. l. properandum. §. sin verò causæ. & ǰ. vnde vi. l. meminerint. & ff. de eo. pe. quem fa. erit. l. fina. ij. respon. Vel dic tertiò quòd delinquendo potest ecclesia conditionem suam facere deteriorẽ non contrahendo super alienationib. mobiliũ vel quasi mobilium, vt in minore xxv. an. patet. Sed non damnificat ecclesiam vnius clerici pactum vel dictum, vt dictum est in tutore: sed omnium delictum. & sic loquitur hæc lex.

al. priuilegio.
pars. l. 2. ǰ. de his qui num. &c. ǰ. lib. 10.
Cælestis.
Oraculum. Annotatio. Pragmatica.
Ecclesia an debeat damnũ pati per factũ prælati.

NEminem.} CASVS. Imperator facit transitum per aliquã prouinciam vel aliqua loca: & mandat ꝙ omnes coloni prædiorum reficiant viam, vel quòd exhibeant plaustra sua. nunquid ab istis muneribus, angarijs & parangarijs excusabuntur coloni ecclesiarum? Certè non: cum pertineant ad publicã vtilitatem. Vtiq.

r *Angarijs.* quæ sunt in operis personarum. Ir.
s *Parangarijs.* in quibus vtrũq; vertitur. s. opera personarum, & rerum impendia. Sed contra infra titu. j. l. ij. Sed ibi solue. Item excipe ab hac. l. milites & veteranos. vt ff. de mun. & ho. l. fi. §. pen. & fa. ǰ. de cursu pu. nul lus. ij. lib. ij. & ǰ. de qui. mu. vel præs. ne. l. j. lib. x. An ergo quod accepit gualdana, id est exercitus imperatoris, iuste alienetur ab eo? quod videtur. vt hic, arg. ff. ad l. Rho. de iac. l. ij. §. ij. in fin. vbi dicit communicandum tẽpore necessitatis. Item quòd filij Israël acciperunt spicas alienas. Phorus in vj. q. iij. scriptum. de consc. dif. v. c. discipulos. Itẽ & omnia sunt principis, in authent. quomodo opor. epi. §. illud. quidem. coll. j. & infra de quadr. præ. l. fin. & ff. de iudi. l. non aliàs. §. fi. & ff. ver. obli. l. si stipulatus fuero per te. Sed contra dicas, quia nõ valet alienatio, quia debent illi de exercitu se præmunire: & si quid deest, à communitatib. terrarũ debẽt exigere. nec enim inde iniuriaram &c. vt ǰ. vnde vi. l. meminerint.
t *Plaustris.* in reb. tantum siue personis: sed impendio suo.

PRiuilegia.} CASVS. Hæc lex tria facit. Primò confirmat priuilegia concessa ecclesijs. Secundò reuocat quæ ambitiosè contra sacros canones sunt statuta. Tertiò salaria ecclesijs de publico consueta præstari cõfirmat. Secunda ibi. omnes. Tertia ibi, quia &. No. ex hac. l. quòd vbi lex est contraria canoni, debet seruari canon, & non ius ciuile. circa quod dic vt per Bal. hic,

u *Priuilegia.* constitutionibus nostris & aliorum posita.
x *Retro.* ante nos.
y *Principes.* catholici.
z *Custodiri.* priuilegio ecclesijs concessa confirmat, vt ǰ. tit. l. j. l. omnia. & ǰ. de leg. & constit. l. ij. Accursius.
a *Pragmaticæ.* factas à quodã infido vel tyranno principe.
b *Ambitionis.* vt quia princeps ambit aliquid reuerentiæ vel honoris.
b *Ambitionis.* quod est præsumendum, vt in authẽ. hic posita. Succumbit ergo lex canoni, vbi est ei contraria, vt hic, & in authen. vt cle. apud pro epis. §. fi. coll. vj. & in auth. vt detur sit nu. cle. §. fi. coll. j. & in auth. hic posita quæ sic incipit, cassa & irrita &c. quæ eadem confirmat, & pœnas imponit.
c *Diuersis speciebus.* vt pane, vino, & similibus.
d *Præstari.* licet certam quantitatem non adijciat imperator in concedendo, tamen valet, sicut in annuo legato. ff. de an. le. l. si cui annum. & in legato ad viam reficiendam, vt ff. de leg. ij. l. quidam in testamento ita scripsit. Sed aliud: in alio legato & in alijs cõtractibus inter viuos factis, vt. ff. de verb. obli. ita stipulatus. in princ. & de iure do. cum post. §. gener. licet quidam idem.
e *Promptissime.* i. quam sponte damus.

Angaria.
Parãgaria.
valituri.
πραγματικοῦς τύπους.
Phorus in Nouo canone.
Tit. 1. c. 2.
a Ista tria leges alle. in gl. sic inducitur secundũ Bar. hæc quòd lex ces dominũ & eius familiæ, vt hic alias & l. stipulatus. alleg. in gl. sed impera. tor potest si cite accepto. quoniam omnia priuilegia ecclesiæ intelliguntur, vt l. fi. in gl. alle. ergo in cet. eius fa. milia.

CAssa & irrita esse denũciari per totam Italiã a præcipimus omnia statuta & cõsuetudines cõtra libertatẽ ecclesiasticam, esse cassa & irrita, eaque deleri de libris statutorum mandat. Secundò præcipit quòd de cetero non fiant statuta cõtra ecclesias: & si fiant, nullius sint momenti. Tertiò ponit pœnã contra facientibus: & dicit quòd si qui reperiãtur per annum huius constitutionis cõtemptores, bona eorum publicabuntur.

No. ex hac. l. in prin. quòd in his quæ sunt nulla ipso iure, cadit cassatio & irritatio: qđ exponitur. i. cassa & irrita fiant: vt in c. accedens. extra vt lit. non contest. P.

a *Per totã Italiam.* vbi maxime fiebãt. si tamẽ & alibi in Romano imperio hęc fiant, eadem est æquitas: ergo idem ius, vt ff. de verb. obl. l. Titia in fi. & ff. ad leg. Aquil. l. illud.
b *Capitularibus.* id est libris statutorum.
c *Constitutio.* f. hæc.
d *Statuta.* in corpore vnde sumitur istud parum.
e *Annum.* ex quo fuit facta hæc constitutio.

Summariũ. GEneraliſ.} CASVS. Sãctimonialis vel Deo dedicata mulier relinquere potest ecclesiæ, vel cuicunque voluerit iure institutionis vel legati vel fideicom. in sua voluntate vltima solẽni. Vicianus.

Extat integra in Nouella Martiani in breuario Alarici.

Not. ex hac. l. quòd quælibet vltima voluntas etiam sine scriptura valet, secundum Bald. hic.

f *Generali.* dicitur lex generalis quæ vbique est seruanda, vt ǰ. de temp. in integ. resti. l. vlti. Vel die eam generalem vt dicitur. ǰ. de leg & constit. l. iij.

Vidua.
g *Vidua.* quia virum amisit. ff. de verb. sign. malum. §. viduã. & die quòd Deo se dedicauit.

Diaconissa.
h *Diaconissa.* quæ ministrabat olim sacerdoti. sed hodie non est in ecclesia Romana.
i *Deo dicata.* vt puella quæ nondum velum suscepit.
k *Religiosi.* vt conuersa.
l *Dignitatis.* vt abbatissa.
m *Vel codicillo.* qui & sine scriptura fit, vt ǰ. de bo. li. l. vl. in prin. & in fi. huius legis ibi, siue non scripta &c. Not. hic in singulari numero codicillus: frequenter tamen in plurali profertur, vt. ff. de verb. sig. l. non est sine liberis.
n *Quod.* scilicet testamentum.
o *Alia.* q. d. de hoc non curo, an sit monacha.
p *Munitum.* testiũ & aliarum solennitatum. vt no. à. eo. l. j.
q *Ecclesiæ.* generale nomen est: quæ vero sequuntur, specialia sunt. Sic & econtra. ff. ad leg. Aquil. l. fi seruus seruum. §. rupisse. aliàs inquit lex.
r *Martyrio.* i. ecclesiæ vbi sunt reliquiæ martyrum.
s *Clero.* vbi est multitudo clericorum.
t *Monachio.* vbi est multitudo monachorum
u *Paupertibus.* simul habitantibus, vel non.
x *Exintegro.* i. exceptis his facultatibus quę dicuntur ǰ. tit. j. l. fi quis presbyter.
y *Re.* i. in quantitate. nam rei nomen generale est, vt. ff. de reb. cred. & si certum petatur. l. j. in fi.
z *Crediderit relinquendum.* i. voluerit relinquere modis omnibus etiam si extraneo reliquat. s. collegio. Accursius.
a *Fideicommissa.* vt quando est de tota hereditate restituẽda.
b *Speciali.* f. fideicommisso.
c *In posterum.* i. post hanc legem.
d *Submota.* permittit igitur hęc lex testari talibus personis; sed constitutio ingressi &c. prohibet in monachis, ait illa authent. si qua distinguit, & ideo sic per ordinem lege, ingressi &c. quia prior est in ordine authen.

INgressi.} CASVS. Hęc auth. duo dicit. Primò quòd ingressi monasterium eo animo vt ibi perpetuo maneant, se & sua Deo dedicant: & sic desinũt esse domini rerum suarum. Secundo dicit, quòd quia per ingressum monasterij defecerunt esse rerũ domini suarum, amplius de illis testari nõ possunt. Not. ex hac. l. in princ. ꝙ in his quæ sunt nulla ipso iure cadit cassatio & irritatio, quod exponitur. i. cassa & irrita fiant; vt in c. accedens. extra vt lite non contest. Pau. de Cast.

ablati.

e *Ingressi monasteria.* vt sæculo renuncient tacitè vel expressè. tacitè, vt si dedicent se: sed expressè, si renũciẽt, ibiq; remaneant, quod est eo ipso, ꝙ fit monachus. nõ causa orandi tãtum, vel amicum visitandi: vt in cor. auth. de mona. §. illud quoque. col. j. ergo idem si qualibet ecclesiã etiã sæcularẽ, si sæculo renũcient tacite vel expresse. & sic generaliter appellãt vltra mõtani. secus si nõ renũciẽt sæculo ingrediẽtes capellã vel ecclesiã sæcularem: quia habent propriam: vt in auth. de sãn. epis. §. presbyteros. colla. ix. & ǰ. titu. j. l. sacrosanctæ.

†Inclusa sit legentur in pierisque: sic legunt Azo. & Accurs. ad. legitur, clerico vel monacho, quomodo etiã legitur in breuiario Alarici, & hæc lectio mihi verior videtur. vide quæ notaui ff. ad l j.

f *Dedicant.* i. transferũt, proprie enim quo ad se, vt ǰ. titu. j. l. quisquis emẽsis. sed improprie quo ad bona: vt ff. de pol. ij. in prin. sic & aliàs, vt. ff. de offic. procon. & le. l. ij. Item quid si ex pacto aliqua retinuerit: Respon. non valet pactũ, sed ingressus non vitiatur: vt ff. de here. instit. l. si ita quis heres institutus. & in auth. e. §. illud quoq;. ibi, & non erit dominus &c. & quia cũ est alterius iuris, nõ potest ipse aliquid habere: vt. ff. de acqui. re. do. l. homo liber. in fi. & de reg. iur. l. q in seruitute: & facit ad præmis. ar. ff. de vsur. l. placuit. vnde cũ cõuersus etiã ecclesię sęculari se dedicat, nõ potest habere bona ratiõe prędicta. Itẽ si dedi me & mea, nõne superfluò dicitur mea: cũ enim deditiõe mei bona sint monasterij facta, nõ plꝰ fieri eiꝰ possunt: vt. ff. de acqui. posſ. iij. §. ex pluribus: Resp. distinguitur qui præcedat: vt si me præcedat, superfluò dicatur mea. si mea, ecclesia habebit bona expressa cõcessione non tacita: vt ar. ǰ. de pac. cõ. iã. super do. l fi. Vel dic ꝙ etiã si præcedat me, si tamẽ statim sequatur mea: habeat ecclesia bona ex cõcessione expressa: vt ar. ff. de no. l. cũ enim. Itẽ quid si ingressus nõ tenet, & in alijs cõtractibꝰ inter viuos factis? Resp. nec oblatio bonorũ tenet: quia vbi expressum nõ valet, nec tacitum: vt. ff. de testa. milit. l. itẽ in fi.

Monasteriũ dons se & sua, quia dat.

a *Vide de Itẽ si tenebatur ex contractu vel delicto ingressus, an ꝙ eo, monasteriũ teneatur? Resp. sic, ad instar capitis minutivt ff. de ca. d. l. ij. in prin. & l. tutelas §. fi libertate. Idẽ qđ si ingressus habeat precariã vel liuellũ (Precaria dicitur, quãdo quis emit ab eo, qui habebat in emphyteusim, Liuellꝰ quãdo quis emit ab eo qui habet precariã: sed tamẽ isti omnes tales habẽt vnũ intellectũ, quãuis omnia talia sunt vulgaria, vel liuellũ vel vsumfructũ in rebꝰ alienis) an duret & post ingressum falte in vita illius? Resp. sic, ar. ff. de leg. ij. peto. §. j. & de do. inter virũ & vxo. fed si mors. ij. resp. in fi. Itẽ est ar. cõtra in auth. vt mul. iu. §. fi vero quãdo. col. ix. vbi bona ingrediẽtis monasteriũ nõ sunt omnia statim dedicata. Sed dic ꝙ ibi inuitus fuit ingressus: hic spõtaneus. ADRIANVS. Vasallus vel emphyteuta si intret religionem, an gaudebit priuilegio quandiu vixerit, vide hic in breuiario Ioannis Fabri.*

hoc, in. c. quod ad tempus. in gl. super verbo. redimere. extra de cle. conju. et ibi vide etiã Abbas.

g *Vtpote nec.* hæc est probabilis ratio, nõ necessaria: nõ est dominꝰ: ergo nõ restatur. nã & nõ dominꝰ testatur quãdoq; de rebꝰ alienis: vt no. in auth. sequẽtis: sed hoc regulare: vt ff. de iure codi. l. cõficiũtur. §. fi post. in fi. §. & ideo dicit, si qua.

De pactis ca huius ad thẽ. & seq. vide extra de proba. in præsentia. & Bart. hic in suæ repetitione.

Si qua

SI *qua mulier*. Hæc authentica diuiditur principaliter in duas partes. Quia prima in liberos nō habente. Secunda in liberos habentes: ibi. sed si persona. Hæc secunda subdiuiditur in tres: quia in prima ingressus vult relinquere filijs quantū minus potest. In secūda, quantū plus potest. In tertia prouidet vbi nihil eis relinquitur. Secunda ibi, sed si omnē. Tertia ibi, sed si post.

Casus in terminis talis est: Quæritur vtrū hodie debeat seruari authen. ingressi? Respon. quod sic, quando ingressus non habet liberos: hoc primò. Sed quid si habet liberos? nunquid poterit disponere inter ipsos. & qualiter? Respon. q potest hac de ma: quia aut vult relinquere liberis quantum minimū potest, & debet eis relinquere legitimam, & residuum est monasterij. Aut vult relinquere quantum plurimum potest, & debet personam suā connumerare cum filijs, & sibi retinere virilem: quæ virilis erit monasterij: & totū residuum erit filiorum. hoc secūdò. Sed quid si iste ingressus decessit. & nil de bonis suis disposuit? Respon. quòd monasteriū habebit totum excepta legitima, quæ filijs applicetur. h. d. Not. primò ex hac auth. quòd ille qui non habet liberos, post ingressum monasterij non potest testari, nec disponere de bonis quondam suis. Secundo no. quòd legitimam filiorum pater non potest eis auferre, licet vellet eam dare deo, vel ad pias causas. Tertiò not. quòd si pater nihil disposuit, præsumitur fauorabilius pro monasterio quàm pro filijs, vt patet in. §. fin. huius authen. Bald.

a *Intrauerit*. animo ibi manendi, non causa orandi, vt dixi in authen. ingressi.

b *Competere*. saluo pacto dotis & donationis propter nuptias: sicut ex morte naturali, vt ff. tit. j. l. deo nobis. §. j. & in authen. de mona. §. si autem vxorem. col. j. Item, quid si ante ingressum instituat extraneum? Dic idē indistincte, vt hic, vt omnia competant monasterio. Sed dic quòd si aliquid dimiserit monasterio iure institutionis, quod modo ingreditur, non rumpitur testamentum. alioquin sic: cum ecclesia exequetur filio nascituro, vt in auth. de san. epis. §. sed & hoc præsenti col. ix. & ff. de iniu. ru. test. l. si quis. post prin. ibi, nā agnascendo &c. & l. antep. & de lib. & post, l. filios. §. fin. Præterea cum habēs filios, omnia eis donare nō potest: multo minus extraneis: vt hic dicitur. Item alia ratione nil remanet extraneo heredi. nam dominium rerum quod remanſit penes testantem, in ecclesiam est collatum: vnde iam nihil habet tempore mortis. Item propter capitis deminútionem testatoris, qui decesit, cum nō sit sui iuris, vnde est irritatū: vt instit. qui mod. test. infir. §. non tamen. & ff. de iniu. rup. test. l. si quis filio exheredato. §. irritum. E contra videtur tenere testamentum, quia pro mortuo habetur. ergo testamētum hic sicut morte confirmatur. sed non est verum quòd habeatur pro mortuo quo ad omnia. ergo ſto primę opinioni. Item quid si inter filios testatus est ante ingressum, & nil relinquat monasterio? Videtur hic, vbi dicit, antequam de rebus suis inter eos disponat, a contrario sensu quòd non rumpatur. Item an iure hereditario vel ex donatione competunt hæc bona ecclesiæ? quod prodest propter actiones quæ dabuntur contra ingressum. Respon. iure successorio, quasi sit mortuus. arg. instit. per quas personas nobis acquiritur, § fina. & ff. ad leg. Iul. de vi. l. ij.

c *Iubemus*. & sic idem dicit, quod authen. ingressi.

d *Liberos*. quid si parentes. q. d. non filios habeat tantum? Respon. & hi secundum Py. habent legitimam, vt in auth. e. §. presbyteros. & infra titu. j. l. si quis presbyter. & ar. ff. de inofficio. test. l. nam & si parentibus. in princip. & in authent. vt nulli iudi. §. adulteram. col. ix. secundum Azo. contra cum monasterium reputetur pro filio, vt in di. auth. de sanct. epis. §. sed & hoc præsenti. col. ix. & hoc vbi quis sæculo renunciat. secus si clericus sæcularis fiat, vt dicto. §. presbyteros. & di. l. si quis presbyter. Item in dicta authen. vt nul. iudi. inuita intrauit. Vel hic corrigitur. Vel expone ibi monachā, id est monasticam vitam gerentem, non quòd pro veritate sit monacha. a

e *Postea*. & in hoc casu corrigitur authen. ingressi.

f *Diuidere*. nūquid est hæc diuisio testamēti. hoc enim potest prodesse, si de actiōe quęratur, vel de numero testium, per Io. G. & Hē Respond. non: quia arbiter & iudex diuidet, nō tamen testatur, quia non est dominus: vt in authen. ingressi. & ff. de iure codi. conficiuntur. §. si post. sed quicquid dicatur, numerus duorum sufficit, vt in filijs dicitur infra famil. ercis. cun. l. fin. Sed Azo dicit esse testamentum, & sic nō dominus testatur, vt & aliàs. j. de secun. nupt. fœmineę. §. fin. & instit. de pup. subst. §. non solum. & ff. de don. inter vir. & vxo. l. cum hic status. §. si miles vxori. & de iniu. test. l. si quis filio exheredato. §. sed & si quis. & potuit etiam seruo hæc lex concedere testandi licentiam. Si velis primam tueri quòd non sit testamentum, dic quòd in l. fœminæ. domina erat mater. licet haberet necessitatem filio relinquere. Item illa de pupil. sub. permittit, quia ibi filij non poterant testari sibi propter ætatem. Item videtur quòd nec etiam diuidere posit pater post ingressum, vt infra tit. j. authen. nunc autem. super. l. si quis presbyter. quæ est contra. Sol. vt ibi. Item non obstat vt apparet supra authen. ingressi. b

g *Deminutæ*. ergo volebat dare minus quàm poterat.

h *Omnem*. ecce vult dare aliquid plus quàm potest.

i *Consumerata*. vt tantum filij retineat, quantum necesse habēt dare aliàs vnicuique filiorum secundum Io. & nos. Alij sic, vt quantum dat alicui filiorum cui plus confertur. ar. j. de secun. nupt. l. hac edictali. circa prin. & hoc quando sunt partes inæquales. Si autem sunt æquales partes, reseruat sibi virilem & ad hoc in auth. e. §. diaconissam. col. ix. & ff. de col. bo. l. j. §. portiones.

k *Moriatur*. Innuit hanc portionē. f. legitimā demum post mortē naturalē debere præstari, secundū Al. vt arg. in auth. vt li. ma. & auiæ. §. quia verò & ex consensu. col. viij. & j. de do. inter virum & vxo. l. res. Sed potest dici quantum ad alimenta saltē debere ante agi, ar. ff. de an. le. l. seruus. & in pole. l. pen. & de li. ag. l. si quis à liberis. Vel si dicere velis quòd statim post ingressum petatur hæc portio, habes arg. in authen. de mo. §. illud quoque. col. j. & j. de episc. & cle. l. deo nobis. §. j. & in authen. vt nul. iud. §. adulteram, aliàs est versi. sub. §. si verò quando. Acc. ADDITIO. Istam quæstionē tangit Ab. in c. Rainutius. in fi. extra de testa. & plenius in c. cum scimus. vbi videtur casus de reg. plenissime. in c. præsentia. xvj. col. de proba. vbi vide.

l *Percipient*. hæc dispositio est legis, non testatoris.

Vbemus.] CASVS. Imperator in hac l. primò prohibet alienationem fieri rerum ecclesiæ Constantinopolis deuolutarum ad eā quoquo titulo. Secundò pœnas imponit. Tertiò excipit casum. Vt si quis ab ecclesia petat fundū sibi dari, poterit hoc modo habere vt vsumfr. habeat ab ipsa eccle sia tempore vitæ suæ, vel etiam certo tēpore, & ipse de suo der iure dominij similem rem incōtinenti ecclesiæ, & finito prædicto tempore vtraque res redeat ad ecclesiā, veruntamē vtriusq; rei habeat ecclesia vsumfru. aliàs nō tenet contractus: & sicut prima pars huius legis, iubemus. prohibitoria est, sic in prima huius parte signātur authētice quæ prohibent. authē. hoc ius. multo. sicut. quibuscūque. In secūda parte legis, quę pœnas imponit in res recipientē, in œconomū, in scribentē cōtractū alienatiōis, & in iudices: signatur auth. quę pœnas imponit, s. qui res. In tertia parte legis permittit cōtractū emphyteuticū. & signatur auth. si quas ruinas. cui⁹ casus est talis: Ecclesia vel loc⁹ religiosus habet domos ruinosas, vult eas dare ī emphyteusim, qa ipsa nō potest eas

a *Tu tene primā opinionē gl. & solue motiuū Azo. vt per Bar. hic.*

b *No. secundū Bar. hic quòd hæc auth. nō habet locū in fratrib⁹ minorib. professis, qui post professionem factā de reb. mundanis nihil possūt disponere ea. exiui. de verbo. sign. in cle.*

eas reædificare. quæritur primo an possit? secundo quæritur si potest, sub qua pensione. Et dicitur ad primum quod potest, ita quòd emphyteuta lignis & lapidibus illarum domorum in reædificando reparet. Ad secundum respond. distinguendo: quia aut statim tempore contractus antequam ædificet velit

† *De hac. l. facit mentio nem. c. nulli licent. extra de reb" eccl. nō alienan.*

IVbemus † nulli posthac[a] archiepiscopo[b] in hac vrbe[c] regia sacrosanctæ orthoxæ ecclesiæ præsidenti, nulli œconomo cuiꝰ res ecclesiasticа gubernanda[c] mandatur, [f] esse facultatem fundos § vel prædia siue vrbana siue rustica, res postremò[h] immobiles, aut in his prædiis colonos, [i] vel mancipia[k] constituta, aut annonas[l] ciuiles cuiuscunque suprema vel superstitis voluntate ad religiosas * ecclesias deuolutas, sub cuiuscunque alienationis specie ad quamcunque transferre personam: sed ea etiam prędia diuidere[m] quidem, colere, augere[n] & ampliare: [o] nec vlli P iisdem prædiis audere cedere. q Verum[r] siue testamento quocunque iure facto, seu codicillo, vel sola nuncupatione, legato, seu fideicommisso, aut mortis causa donatione, aut alio quocunque vltimo arbitrio, aut certè inter viuentes habita largitate, siue contractu vē ditionis, siue donationis, aut alio quocunque titulo quisquam ad præfatam venerabilem ecclesiam patrimonium suum, partémve certam patrimonij in fundis, prædiis, siue domibus, vel annonis, mancipiis, & colonis, eorumque peculiis voluerit pertinere: inconcussa ea omnia sine vlla penitus immutatione * conseruentur.[s] Scientes nulla sibi occasione vel tempore, ad vicissitudinem beneficij[t] colorum. Tertij vt P. quòd aliam ecclesiam potest prouocare, non priuatum: sicut & cum ea permutat: vt in authen. item sibi inuicem. infra eo. Quarti vt P. & Al. quòd etiam priuatum prouocat cum sibi expedit: sicut alienat inutile prædii propter fiscale onus: vt in authen. item prædium. j. eod. & arg. ff. de iur. do. l. fi. Vel dicit secundum H. vt ac cipiendo partem quo ad vsum, & non quo ad proprietatem locando: cum socius nolit suam partē locare.

n *Augere*. id est quo ad quantitatem.

o *Et ampliare*. quo ad precium, quod fit diligenti cultura: vt. ff. de iure fis. l. non intelligitur. §. diui fratres.

o *Amplius*. impinguando.

p *Vbi*. patriarchæ vel œconomo.

q *Cedere*. i. concedere: scilicet seruituterm aliquam. nam qui alienare prohibetur, seruitutem constituere non potest: vt. j. de re. alie. l. fin. &. ff. de re. eo. l. iij. §. fin. vel dic q virilitet debent restituere, ne quis possessionem talium prædiorum intret: vt in auth. de non alie. §. œconomum. col. ij.

r *Verum*. istud idem dicit quod supra, verū tamen plura.

s *Conseruentur*. œconomi siue clerici.

t *Beneficij*. vt quia dicunt aliquem seruisse ecclesiæ, qui non seruiuit.

v *Referendæ*. vt quia dicatur extitisse gratiosus ecclesiæ.

x *Permissum*. an ergo bene remerētem potest bene remunerare? Dic quòd sic. nam si colorati beneficij remuneratio impeditur, ergo vera permittitur etiā de immobilibus, vt vi detur hic innui. argu. contra. j. ea. l. §. fi.

y *Consentiant*. & renuncient. & sic est speciale, quòd non potest renunciare: quia ecclesiæ est non eorū fauor, sicut sunt & alia multa, quæ notantur. j. de pact. l. penul. ADDITIO. Sed hoc ne res alienentur, non est inductū in fauorem eorum, sed in fauorem ecclesiæ: vt. j. subiicit, vt sicut ipsa &c.

z *Fidei*. sequuntur authen. quæ similiter prohibent, scilicet, hoc ius porrectum, & sequentes.

a *Mater*. vt supra titu. j. l. victor. §. & in præsenti, & infra cod. decernimus.

b *Illesum*. vt nec episcop⁹ possit alienare: vt in decre. xij. q. ij. SANE.] Si alienatio fuerit facta contra hanc legem, punitur accipiens & concedens, & notarius scribens. Barto. Vel sic: Emens rem ecclesiasticam contra legem, rem cum fructibus restituit, & precium nō repetit. h. d. secundum Saly. vsque ad. §. sanè ne omeis.

c *Nostræ*. id est nos qui sumus perennes in seruanda huiusmodi voluntate.

d *Sacrilega*. id est quasi. vt enim impropriè dicitur dedicatio rei cum confertur ecclesiæ: ita si clericus alienet, desecratio quædam, vt ita dixerim: & ita dicitur quasi sacrilegium,

e *Statuimus*. in vltimo. §.

f *Fructum*. id est commodum.

g *Temeritatis*. id est huius contractus facti per temeritatem.

h *Precia*. quando emit.

i *Manera*. quando dona accipiet.

a Constantinopolitanæ immobiles, vel quæ censentur immobiles, vt adscriptitij vel annonæ ciuiles, nullo titulo debent alienari: debent tamen coli, & pro posse augmentari & conseruari. Bal. Vel sic: Prælatus cū toto capitulo non potest immobilia ecclesiæ alienare. Bar. Vel sic: Res immobiles ecclesiæ Constantinopolitanæ nullo titulo possunt alienari etiam sub colore officij colorati, diuidi tamen possunt, coli & augeri, vt patrimonium ecclesiæ matris fidei seruetur illæsum. h. d. secūdum Salyc. vsque ad §. sanè.

Testamentum an rūpatur, per ingressum monasterij.

Monasteriū pro filio reputatur.

**al. imminutione.*

**Incluſa de cetero sunt in quibuſdam.*

**al. ſtatuerimus. quæ ratio impeditur, ergo vera est. *Incluſa de cetero sunt in quibuſdam.*

**Collocatis, in omnibus, ad quæ vectiſſe.*

a Collocatione melioratur intantum quòd pensio valet. xvj. ergo emphyteuta tenetur ad medietatem, puta. iiij. additorum vltra solitas pensiones per reædificationem: ergo tenetur ad sex. Vel dic secundum Azo, vt in summa. Ex hac l. not. primò quòd ille dicitur œconom⁹, qui administrat bona ecclesiastica: & debet esse clericus, & non laicus: vt. j. de epis. audien. l. decernimus. in tex. & glo. Not. secundo in ver. annonas ciuiles, cum gl. quòd reditus annui cōputantur inter immobilia, secundum Paulum. No. tertio ibi, sed ea prædia. quòd qui non potest alienare, potest tamen diuidere secundū Paulum de Cast. hic.

b Post hanc. id est post hāc legem. aliàs post-hac, id est deinceps.

b Archiepiscopo. i. patriarchæ.

c Vrbe. scilicet Constantinopolitana. & sic est hæc lex localis: sed hodie est ius generale: vt in authen. hoc ius.

d Cui. definitio œconomi.

e Gubernanda. ab episcopo.

f Mandatur. a quasi procuratori ad agendum forte & defendum. Et not. quòd hæc est definitio œconomi aliquo addito: vt. j. ti. j. l. omnes. §. hoc nihilominus. qui & aliàs dicitur cimiliarchus: quasi custos sacrorum valorum & aliarum rerū ecclesiæ: vt. j. de bo. auct. in. pos. l. fi. in fine.

g Fundos. Nomen fundi generale est ad sequentia, & proprie vniuersitatem fundorum significat: vt. ff. de ver. sig. l. quæstio est. & de re. du. l. j.

h Postremo. vt breuiter dicam.

i Colonos. scilicet constitutos.

k Mancipia. quæ inter immobilia sunt: vt hic, &. ff. de diuer. & temp. præ. l. iij.

l Annonas. id est prębendas de publico: vt. ff. eo. priuilegia. Vel de cuiusque priuato patrimonio soluēdas, vt statim subiūgit: quæ inter immobilia computantur. vt in auth. de non alie. §. hæc ergo. col. ij.

m Diuidere. vt vna pars seminetur vno anno, alia alio anno, diuisione facta per sepes & fossata & sulcos: vt. ff. de lega. ij. l. Cuius Scæuola. §. Titius. secundum Ioan. Alij dicunt, diuidere potest si pronocetur: non si prouocet illum cum quo communionem habet, sicut minor: vt arg. j. de fun. do. l. ij. & de prędi. mi. l. inter omnes. &. ff. de re. eo. qui sub tut. vel cura. l. si pupil-

c Cōcor. glo. super verbo œconomos. in c. imperatorū. extra de iure calū.

d Cōcor. glo. super verbo œconomos. in c. imperatorū. extra de iure calū.

a *Acquirantur.* sic ergo ecclesia locupletatur cum aliena factura: vnde a quum est quòd reddat: vt. ff. de condic. inde. l. nam hoc natura. & infra de his quæ vi metúsve causa. l. si vi vel metu. nō dico q actione aliqua cōpellatur ecclesia ciuili. sed an si nō fuerit solutū, preciū posset peti? Respon. nō, secundū P. quia quædam honeste accipiuntur, non tamē honeste petuntur: vt ff. de variis & extraor. cog. l. j. §. j. secus in emphyteuta, vt in authē. qui res iam. in fi. j. eo. Alij contra dicunt o dio emptoris posse peti, & non reddi si est solutum, & hoc fauore ecclesiæ per dictam authen. qui res. &. ff. de dam. infecto. l. fin. & hic, etiam si bonæ fidei emptor fuit, licet tunc habebat actionē contra œconomum: vt. j. §. proxi.

& in quibusdā: quæ lectro vectigalia sunt.

b *Constituta.* vt mācipia & instrumenta fundi.

†*Concor. c. nulli. de rec. non alienand.*

c *Oeconomis.* Et per istos primo loco vindicantur, sed in subsidiū cuilibet permittitur quasi publicum factū: vt paroecianis, vel patronis, vt in curiali, qui retrahitur p quolibet: vt j. de decurionibus. l. si quis. iiij. lib. x. [a]Sed nūquid idē qui vendidit? quæstio est subbatina, & videtur q idem: vt. j. de libe. causa. l. j. &. ff. de bo. li. si filius. circa prin. & in decre. xij. q. ij. nō licet. j. Econtra q nō idē: vt. ff. de acc. l. sicut. §. iisdem. & in decre. xij. q. ij. monemus. vt. ff. de adop. l. post mortem. & ibi de hoc inuenies solutionem.

** al. quam. quod est rectius.*

[a]*Vide optimū text. extra de rebus eccle. non alie. c. si quis presbyterorum.*

d *Vel accessionibus.* scilicet naturalibus, sed non ciuilibus: quia sic esset vsura.

e *Teneantur.* id est habeantur.

f *Habenda sunt.* vt infra de legib. & constitut. l. non dubium. & hoc quo ad ecclesiam, non quo ad œconomum qui tenetur emptori & ecclesiæ.

g *Fecerit.* id est alienauerit.

h *Immo.* pro, vel. Et nota q agens & cōsentiens pari tenētur pœna, quia pariter delinquunt: vt hic, &. ff. de his qui no. infa. l. liberorum. in fi. & de iure pat. l. adigere. in prin. & j. titu. j. l. si quenquam. in fin. & ibi etiā de hoc habes multas concordantias.

i *Passus.* per quendam de subditis.

k *Præsenti.* in vltimo. §.

l *Priuetur.* per sententiam, non ipso iure: alioquin non habet locum quòd ipse possit vindicare. Item dicit, priuetur: & non priuatus sit. sed videtur alia pœna imponi, non hæc: vt. j. ti. j. si ecclesiæ. quæ est contra. sol. vt ibi. Accur.

m *Ac posteri.* id est successorum successores.

n *Actione.* mandati, vel nego. gesto, vel condi. ex lege ista.

o *Pulsentur.* id est conueniantur.

p *Iudicibus.* qui sunt tantum iudices.

q *Ius gestorum.* id est scripturarum. nam iidem erāt iudices & notarij. Vel dicit de officialibus curiæ qui scribunt acta.

r *Confecerint.* i. confici mandauerint: vt. ff. de his qui notantur infa. l. furti. §. mandati. vel proprie, quando habent ius gestorum, sed prout ad iudices tātum impropriè.

s *Bonorum omnium.* Sed cui applicabūtur? Respond. ecclesiæ forte, quā lædere voluit: vt argumen. ff. ea. l. §. j. Tu dic, fisco: vt infra de modo multa. l. multarum. &. ff. de inoffic. testa. l. Papinianus. §. meminisse.

t *Damnandis.* Sequitur authen. qui res iam dictas. quæ similiter punit.

v *Plerumque.* vt in cōtractu qui sequitur.

x *Concedimus.* No. sic instituit. de aucto. tuto. §. neque.

y *Si quando.* Desiderabat quidam ab ecclesia temporalem vsumfructū alicuius prædij vel rustici vsque ad quinque vel decem annos, vel diebus vitæ suæ: & finito tempore dicit se redditurū hoc prædiū, & aliud quod totidem fructus reddat. quæritur, an œconomus hoc facere possit & dicitur quòd sic, & facit hæc conscribi.

z *Petitione.* ex hoc sumpsit Irne. quod posuit in formulario tabellionum in contractibus emphyteusis. dicunt enim sic emphyteuticariis, scilicet petitionibus, &c.

a *Vtroque.* i. œconomum, & secum cōtrahentem.

b *Vitæ.* accipientis ad plus.

c *Conferibat.* sic ergo scriptura exigitur: aliàs non valet, vt infra dicam. ADDITIO. Multos alios casus in quibus scriptura requiritur, vide per glo. in verbo, in scriptis. cap. j. §. postquam. extra de censi. lib. vj.

d *Per quæ.* Pacta.

e *Manifestum.* scilicet per pacta.

f *Acceperit.* ab œconomo.

g *Beneficij gratia.* quod confert in ecclesiam de suo.

h *Præstando.* desiderāti. Acc.

i *Proprietate.* id est possessione eius prædij, cuius vsusfructus confertur frequenter ecclesię. nam proprietas nunquam ab ecclesia separatur. sic. ff. de verbo. signifi. l. interdum. & de iudi. l. si de vi. & infra de rei vin. l. quoties. & infra de probat. l. ij. alij ponunt proprietatem possessionis, quæ in ecclesiam confertur.

k *Prædiorum.* sic scilicet de nouo dandorum.

l *Derelinquat.* in vltima volūtate, vt innuit verbū relinquat: vt ff. de tabu. exhi. l. j. §. fina. sed hodie ab initio & mox: vt in aut. de non alienan. §. si quis autem voluerit. collatio. ij. Lege sic lecta,

fructum, dum tamen per pactum sit conuentum quòd ipsam rem restituet tempore conuento suo, & aliam tanti valoris & fructus ecclesiæ relinquet: & de iis conficienda est scriptura: aliàs non valet. Saly.

Sanè † ne omnis religiosis œconomis commodæ prouisionis via & occasio veneranda ecclesiis profutura videatur excludi: id quod vtile plerunque[u] iudicatur, sub cautelæ obseruatione necessario procedere concedimus. [x] Si quando [y] igitur vir religiosus œconomus huius regiæ vrbis ecclesiæ perspexerit expedire, vt desideranti cuiquam certarum possessionum atque prædiorum (vrbanorum scilicet siue rusticorum (ad ius ecclesiasticum pertinentium tēporalis vsusfructus possessio pro ipsius petitione [z] præstetur: tunc eius temporis quod inter vtrosque [a] conuenerit, siue in diem vitæ [b] suæ ab eo qui desiderat, postuletur: pacta cum eo, qui hoc elegerit, ineat œconomus, atque conscribat: [c] per quæ [d] & tempus, intra quod hoc præstari placuerit, statuatur: & manifestum [e] sit, quod quisque acceperit [f] ab inuicem huiusmodi beneficij gratia, [g] præstando [h] quidem ecclesiastici prædij pro tempore vsumfructum: post statutum autem tempus & placitum, ipsorum redituū proprietate [i] ad dominium & ius ecclesiasticum recurrente firmiter, ita scilicet vt siue completo spacio quod fuerit inter eos constitutum, siue morris suæ tempore (si hoc quoque conuenerit) is qui possessionem ecclesiasticam & certorum redituum vsumfructum habēdi gratia interueniente pacto susceperit, non minus, quàm alterius tantæ quantitatis quantæ acceperit reditus, cum ipsorum prædiorum [k] dominio & rebus immobilibus, eorumque colonis & mancipiis ecclesiæ derelinquat. [l] nisi enim

†*Iste. §. est canonizatus. 10. q. 2. §. si œconomus. hæc species alienationis postea per canones ecclesiasticos inualuit, & precariarum vel præstatiarū nomē accepit. vide apud Gratianum. 10. q. 2. si œconomus, &c. seq.*

sic lecta, sequuntur authenticæ. Et primo lege, prohibentes. Secundo, puinientes. Tertio, permittentes: vt in hac. l. in textu facit Leo. Sic ergo lege primo: Hoc ius porrectum. &, sicut alienatio. &, multo magis. &, quibuscūque modis. secundo, qui res iam dictas. tertio, si quas ruinas. & perpetua quoque. &, sed & permutare. &, item

†*Concor. gl. in c. cum accessissent. super verbo, assensu. de constitu. & sine exceptione. 12. q. 2.*

sibi inuicem. &, item prædium. &, qui rem huiusmodi. &, hæc vsus præstatio. Sed alij ponunt illam, qui rem inter punientes, sed non est m hoc vis.

HOc ius. Diuiditur in septem partes. Nam primo legē Codicis extendit. Secundo prohibet alienationem in quodam casu simpliciter. Tertio permittit pignorari in casu necessitatis. Quarto permittit venditionem, si creditor nō recipiat pignorationem. Quinto permittit dationem in solutum, si emptor nō reperiatur. Sexto declarat quę res debent vēdi. Septimo dicit quis intelligatur creditor. Secunda ibi, & perpetuo. Tertia ibi, in cæteris. Quarta ibi, quod si nolit. Quinta ibi, emptore. Sexta ibi, si tamen. Septima ibi, & is. Bart. & Bald. CASVS. Dicitur breuiter quòd hæc auth. extendit prohibitionē ad omnem ecclesiam, & seruatur perpetuo in rebus ab imperatoribus datis. in aliis dat formam alienēdi. Et tex. no. primo quòd non sunt vocandi absentes, dummodo duæ partes sint præsentes, & maior pars istarum duarum partium consentiat: vt not. gl. sing. in. c. præsentium. de testi. lib. vj. Secundo no. ibi cum dicit, habitis absque dispendio &c. quòd quando venditur res alicuius ecclesiæ, episcopus qui interponit auctoritatem, & etiam notarij curiæ suæ non debent aliquid recipere pro sportulis & labore. cuius contrarium seruatur, & male secundum Pau. de Cast. hic.

hac conditione pacta inita † facta, ea quoque decernimus non valere, sed possessionem ecclesiasticam tanquam nullo iure transcriptam, in ire ipsius atque dominio permanere, & ab ecclesiasticis œconomis vindicari. Dat. CP. Iordane & Seuero Coss.

IN AVTHENTIC. de non alienandis aut permutandis. §. nos igitur. colla. ij. constitut. j. & in authent. de alien. & emphyt. §. hoc etiam super ipsis. &. §. hoc vero iubemus. colla. ix. constitu. iij.

Res immobiles cuiuscunque ecclesiæ ab imperatore prouentæ non alienantur vel pignorantur indistincte. Aliunde vero quæsitæ pignorantur vel alienantur debito seruente, cum solemnitate tamen hic subiecta. Salycetus.

HOc ius[a] † porrectum[b] est ad omnem venerabilem locum, omneque collegium quod actio[c] pia constituit: vt nec res eorum pignorentur. [d] Et hoc perpetuo [e] seruetur in his rebus immobilibus, quæ ab imperiali domo prædictis locis applicantur. In cæteris[f] eatenus excipitur, [g] si debitū vrget: quod si ex mobilibus solui non possit, [h] primo res immobiles specialiter dentur pignori: quarum fructus creditor sibi reputet [k] tam in sortem, quàm in vsuras [l] vsque ad quarta centesimæ. [m] Quod si nolit [n] creditor ita accipere, tunc ordinator [o] domus apud eum [p] à quo ordinatur, [q] habitis absque dispendio gestis, [r] iuret [s] (maior [t] parte ibidem seruientium consentiente [u]) & debitum existere [x], nec ex mobilibus soluiposse [z]. quo subsecuto, per viginti dies rem ecclesiæ venalem esse publicè notum fit: vt plus offerenti detur, precio modis omnibus pro debito [a] dando. aliter enim [b] res emptori non conceditur: & hoc inscribatur, [c] nihil esse factum in ea re ad damnum diuinæ domus. Emptore vero non inuento, res æstimata districte creditori detur in solutum addita in precio vniuersæ æstimationis [d] decima [e] parte, & accedente consensu ordinatorum. primo quòd non sunt vocandi absentes, dummodo duæ partes sint præsentes, & maior pars istarum duarum partium consentiat: vt not. gl. sing. in. c. præsentium. de testi. lib. vj. Secundo no. ibi cum dicit, habitis absque dispendio &c. quòd quando venditur res alicuius ecclesiæ, episcopus qui interponit auctoritatem, & etiam notarij curiæ suæ non debent aliquid recipere pro sportulis & labore. cuius contrarium seruatur, & male secundum Pau. de Cast. hic.

Actio qualiter sumitur.

a *Hoc ius.* Imperator Leo rebus Constantinopolitanæ ecclesię prouiderat per legem istam, iubemus. sed per hanc authēticam extenditur prouisio & priuilegium ad omnem locum venerabilem. Sic ergo dic. hoc ius porrectum: & sumitur hęc pars vsque illuc, & perpetuo &c. ex authen. de non alienand. §. nos igitur. colla. ij.

b *Porrectum.* id est productum.

c *Actio pia.* i. pius actus. & sic ponitur. ff. de dona. inter vir. & vxo. l. vij. §. fi. aliàs nō factum, vt hic, sed ius designat, vt instit. de act. §. j.

d *Nec pignorentur.* scilicet res ecclesiasticæ specialiter, sed generaliter: & hoc per auth. de non alie. §. si autem creditor. in fi. §. &. §. sed neque dationem pignoris. col. ij. sed per aliam de alie. & emphy. §. hoc autem. quælibet permittitur, si debitum vrgeat, vt hic dicit.

Ecclesia in sex casibus nullo modo alienare potest.

e *Perpetuo.* id est, incommutabiliter sine exceptione. Nota ergo sex casus vbi ecclesia nullo modo alienat. Prim[o], vt hic, quando res immobilis à principe datur: quod sumitur ex authen. de alie. & emphy. §. ea vero. colla. ix. Secundus, quando ipsam ecclesiam alienaret: vt in auth. multo magis. infra eod. Tertius, quando ipsemet emeret, vel cognato venderet: vt in authen. quibuscunque modis. infra eod. Quartus, quando est data res ecclesiæ sub hac conditione, ne alienetur: vt in authē. de alie. & emphy. §. sanctissimas. col. ix. Quintus est quòd hæretico non alienet: vt in auth. de eccle. tit. §. iubemus. col. ix. Sextus, in annuo relicto de propinquo præstando: vt in auth. de eccle. tit. §. si autem annale. col. ix.

f *In cæteris.* præterquam donatis ab imperatore.

g *Excipitur.* à supradicto.

h *Non possit.* scommode: vt. ff. de verb. sig. l. nepos Proculo.

i *Specialiter dentur.* hoc est ex authent. de aliena. & emphy. §. hoc autem super. col. ix. nam per authen. de non alienand. §. si autem creditor. col. ij. non permittebatur specialis hypotheca, sed generalis.

k *Reputet.* quod est commune ius in omni creditore, nisi sit pactus vt fructus vice vsurarum cedant: vt infra de pigno. ac. l. j. &. ij. & de vsur. l. si ea pactione.

l *In vsuras.* Primo in vsuras. Secundo in fortem: vt. j. de solu. l. j. nec obstat hic ordo scripturæ: vt. ff. de solu. l. nec enim. & de leg. ij. l. cum pater. §. fidei tuæ. [a]eo. l. cum pater. §. penulti. hic speciale est fauore ecclesiæ, vt primo in fortē.

aAl. est. §. fidei heredū. versū. arguas contra.

m *Centesimæ.* hoc est vt in fine anni tantum habeat p vsuris, quātū est quarta pars sortis. sors enim cētesima dicitur, id est quodā principale vel perfectum, quia centesimus numerus est perfectus, vt ponatur in vim substantiui. Centesima est ergo pars, quæ æquiparatur sorti in anno: vt patet infra de vsu. l. eos. §. j.

n *Nolit.* s. creditor.

o *Ordinator.* id est abbas.

p *Eum.* scilicet episcopum.

q *Ordinatur.* vt apud episcopū, & episcopus apud archiepiscopum. sed cum archiepiscopus vendit, duo episcopi debent interesse: vt in authē. vt nullus fa. or. do. §. fi. col. v.

r *Gestis.* quia pro scriptura nil dabitur tabellioni. sic, j. de episco. audien. l. tam dementis.

s *Iuret.* contra. j. titu. j. l. cum clericis. §. quòd si lis. Solu. [b]hic specialē super alienatione.

b Vel aliter clerici non debēt iurare iudicio sisti vel iudicati solui, vt ibi: in contrarium vero hoc ne iurant: vt hic.

t *Maiore.* quæ attenditur primo in numero, secundo in dignitate: vt. ff. de pact. l. maiorem. non connumeratis seruientibus, sed ordinatis in ecclesia. Si vero quidem absint, oportet duas partes ordinatorum esse præsentes, sed sufficit maiorem partē duarum partium consentire: vt. ff. de decre. ab or. fa. l. j. &. l. iij. &. ff. quod cuiusque vniuersitatis. l. nulli. &. l. plane. & infra de prædiis curia. l. ij. & de decur. l. nominationum. lib. x.

v *Consentiente.* scilicet iuramento, vt super suam animam iuret: vt authen. perpetua. j. eo.

x *Existere.* id est solutum non esse. non autem iurare debet cum effectu. hoc autē creditor probabit: vt in fin. huius auth. & hoc etiam ita demum, si scit: aliàs nō cogitur periurare, sed iurabunt alij qui sciunt: vt in auth. perpetua.

x *Existere.* ecce vnum.

y *Solui.* ecce secundum.

z *Posse.* scilicet commode.

a *Pro debito.* Emptor enim soluet creditori: vt in authent. de eccle. re. immo. alie. §. ementibus quidem in fisc. col. v. sic &. ff. de in rem ver. l. iij. §. penult. &. ff. de rebus eorum. l. magis. §. ne tamen.

Ecclesiæ res in sex casib⁹ possunt alie nari.

b *Aliter enim.* id est, nisi prædicta solennitas seruetur, vel nisi precium cedat in vtilitatem ecclesiæ. Accursius.

c *Inscribatur.* in iuramēto. sic ergo debet fieri scriptura: aliàs non valet contractus: vt & in. l. iubemus. §. fi. potest ergo prędicto casu alienare res ecclesiæ, cum debitum vrget. Item secundo in perpetua emphyteusi: vt in auth. perpetua. Tertio, cum alia ecclesia permutando: vt in auth. item sibi. Quarto, cū principe. in auth. sed & permutare. Quinto, vt in redemptiōe captiuorum: vt in auth. de alie. & emphy. §. sanctissimas. coll. ix. Item sexto, vt superflua vasa: vt in auth. præterea.

d *Æstimationis.* scilicet rei datæ in solutum.

e *Decima.* vt si res valeat nouem, detur pro decem: sed certe tunc non adderetur decima, sed nona. Alij vt si res valeat decem, accipiat pro vndecim, secundum Azo. & secundum hoc ecclesię fit additio. Alij, vt si res valeat. xi. accipiat pro decem. & quod dicit, addita, scilicet emptori, vt quia grauatur in vno, quòd scilicet inuitus accipit aliud pro alio, relenetur in hoc:

vt.ff.de iureiu.l.eum qui.in prin.Item est hic speciale quòd aliud pro alio recipiat inuitus:vt.j.de so.auth.en.hoc nisi debitor.sed regulariter contra:vt.ff.de re.cre.& si cer.pe.l.ij.§.j.

a *Ordinatorie*.id est abbatis.

b *Maioris partis ibidem seruientium.* Sed videtur quòd non valeat, nisi omnes cõsentiant:vt.ff.de serui.rusti. præd. l. per fundũ. Resp. aut aliquid pertinet ad plures vt ad vniuersos,& tunc sufficit maioris partis cõsensus:vt hic, &.ff. ad municipa, l. quod maior pars, aut pertinet ad plures vt ad singulos: & tunc nõ sufficit maior pars,sed omnes consentient : vt. ff. de serui. rusti. præd. per fundũ. & cõmunia prediorum.l.receptum. & ff. communi diuiduo. l.Sabinꝰ.Fallit in duobus casibus. Primus, vt cum multi creditores habent eundẽ debitorẽ:vt ff. de pactis. l.maiorem.& C.qui bonis cedere pos.l.vltim. Item in alio casu:vt.ff. de rerum diui.l.intantum §.penul. & hoc fauore religionis.

c *Mediocris*. S.in auth. de sideiuſ. §. quod autem.col.j. contra, vbi quam meliorem habet debitor, dare debet in ſolutum. Sol. hic ſpeciale fauore eccleſiæ. hoc placet.vel ibi preciosius metallum debebat,vt aurũ: & ideo preciosior res ſolui debet, quam debitor habeat.Accur.

d *Onere*. ſcilicet debiti pro quo venditur: vt res magni precij p debito paruo non ven datur : vt. ff. de rebus eorum.l.magis.§. item prætor.vel dic, onere tributorum ; vt in authen.ſicut.j.proxi.

e *Probat in vtilitatem*.ſpeciale eſt.ſic &.j.ſi aduer.qre.l.j. &.ff. ſi cer.pet.l.ciuitas.regulariter contra:vt. j.ſi cer.peta.l.incendium.probabit ergo forte per præſumptionem : vt quia præfatus eſt diligens, & eccleſia tunc indigebat. non autem vbi quilibet nummus ſit datus:vt.ff.de exer.l.fin.in fin.j.reſpond. Vel quia omnibus de eccleſia ſimul dedit, per quos poteſt deterior eccleſiæ fieri conditio:vt.ſ.eod.l.iubemus.§.ſi quando. alias eſt verſi.ſub.§.ſane ne omnis.Quid ſi conſuetudo in contrarium ſit ſecundum Azo.valet:vt inſti.de iure na.gen.& ciui.§.ex non ſcripto.

D *Sicut*. ¶ Casvs. Sicut alienatio rei eccleſiaſticæ prohibetur:ſic ne ſterilia aut aliàs onoroſa eccleſiæ dentur.hoc dicit hæc authẽ. Ex qua nota damnum contingere interdum in acquirendo,ſicut in alienando.& dicit Bal.per iſtam authent. quòd ſic eccleſia adiuit hereditatem ſine beneficio inuẽtarij, ſecundum quoſdam non valet additio,ne conſequatur damnũ, vt hic.ſecundum alios valet,ſed non tenetur vltra vires hereditarias.& hæc magis placet ſecundum Pau.de Caſt.hic.

f *Sterilia*. id eſt non fructuoſa vel fœnea, vt in cor.vnde hoc ſumitur de non alie.§.penul.col.ij.

g *Fiscalium*. ſed quomodo poteſt eſſe onus tributorum fiſcalium,cum ſecundum qualitatem fructuũ dentur: vt.j.de allu. & pa.l.j. &. ij. Reſpon. pro præteritis antequam ad eccleſiam deueniret fundus:vt.ff.de pub.& vec.l.imperatores.j. reſpon. Item poteſt eſſe onus tributorum, & in hoc maiorem partem fructuum oporteret dare pro tributis.

h *Vltomagis*. ſcilicet quàm aliarum rerum.& eſt verbum Ir.non legis.

i *Monaſterij*.id eſt eccleſiæ vel loci conſecrati.

k *Qua*.ſcilicet alienatione.& hoc eſt in cor.de alie.&emphy. §.& quoniam.colla.ix.& in auth.de non alie. §. quia vero cognouimus.coll.ij.

Vibuſcunque. Iſta authen. plana eſt.Et not.bene eam,quia ſemper allegatur contra prælatos qui concedunt ſuis conſanguineis res eccleſiæ.Nam etiam ſi ſubſit iuſta cauſa alienandi,& etiã ſi adhibeatur omnis forma, nõ tenet ratione perſonę in quam fit:quod eſt intelligendum etiã ſi palam hoc fiat, & bona fide: & eſt ſpeciale. ſecus in aliis adminiſtratoribus:vt.j.de cõtrahen. emp.l. ſi cum ipſe. hoc tamen qualiter intelligatur & limitetur,vide bonã gl. in cap. decenter.lxxxix. diſtin.& in ca.nõ ſatis. lxxxvj.diſt.Pau.de Ca. l *Permittitur*.quod eſt in ſeptẽ caſibus:vt diximus in auth.hoc ius porrectũ.in glo. ſuper verbo,inſcribatur.

m *Cognatis*.vel adfinibus: vt in corpore vndę hæc ſumitur, id eſt in auth. de alie.& emphy.§.œconomis.col. ij & eſt ratio, quia ex officio quod adminiſtrat, non licet emere per ſe vel per alium:vt ff. de contrahen. emp. l.non licet.&.l.qui officij.in prin.Et ſic no. generale, quod non admittitur aliquis vt quilibet:vt j.de dol. l. j. vbi de hoc dixi. Sed contra in authent. de ſanct. epiſ.§. ſi autem eccleſiis. colla. ix. vbi diſpenſatoribus permittitur accipere. Sol. ibi permittit conducere, vel temporalem emphyteuſin accipere. hic autem prohibet perpetuam alienationem.Item hic œconomo prohibet,ibi diſpẽſatori permittit: puta prælato non adminiſtranti.& ſpecialiter hic excipitur œconomus.in fi. illi. §.ſi autem,vbi expreſſe œconomo idem prohibetur.

Vt res. Iſta auth.reſpicit ſecundã partem.l.iubemus.ſcilicet.§.ſane.ſ. eod. vbi puniuntur contra facientes.Pau. hic. No. primo ſecundum Bald.quòd illicite contrahens ſuper rebus eccleſiæ punitur pœna expreſſa in hac auth.Secundo not.quòd illud quod dedit talis contrahens,perdit quo ad eccleſiam , ſed non perdit quantum ad adminiſtratorem cum quo contraxit:quia repetit ab eo.Bald.

n *Iam dictas*.ſcilicet locorum venerabilium.

o *Non gratuito*.vt emptione,permutatione,& ſimilibus.

p *Legis*.vel quia non erat de caſibus permiſsis : & ſecundum hoc expone citra,pro contra.Vel ſi erat,non ſiebat cum ſolennitate qua debebat:vt in auth.hoc ius , diximus. & tunc dic, citra.i.præter:quia alienauit.licet nõ valet contractus in præiudicium eccleſiæ.

q *Eum*.ſcilicet œconomum.Item preponderat dolum œconomi propter officium dolo emptoris.Quid ſi non eſt ſoluendo,vel nil habet:cum ſit vnus de monachis? Reſpon.tenetur eccleſia ſi locupletior eſt,per conditionem ſine cauſa: vt. ff. de condic.ob tur. cau.l. perpetuo. ſecundum quoſdam.& de eo per quem fac.l.ſi.in prin.

r *Cum omni cauſa*,qualiter intelligatur,habes. ff. de rei vindica.l.præterea.

s *Creditor*.qui accepit rẽ pignori,& in cauſam nõ cõceſſam.

t *Datorem*.non autem contra eccleſiam.

v *Cadat*.iure exceptionis.

x *Cõtraxiſſet*.& ſic eſſet futuri tẽporis,nõ ſolũ ꝓteriti.& hoc ideo,quia deliquit in cõtrahendo. ſi autẽ deliquit tãtũ nõ ſoluẽdo canonẽ,poſtea nõ ſoluit ꝓ futuro tẽpore:vt in auth.qui rem.j.

rem. infra eod. & eſt ratio, quia hic ab initio caruit titulo & iuſto initio, cum fieret contractus emphyteuticus contra legem : vnde magis deliquit, cum contraxit lege prohibente. Sed ibi ab initio valuit contractus emphyteuticus : ſed ceſſat ſoluere canonem debitum per biennium:& ſic minus deliquit, & ideo præteriti temporis, non futuri.

a *Sed melius*. hæc verba referuntur ad id quod dicitur,cadat.nã videbatur cadere iure exceptionis : ſed melius eſt vt cadat ipſo iure. Vel melius hæc verba ſunt Irn. nec multum importãt vtilitatis, poſſunt ita cõtinuari : Ex prædictis videbatur emphyteuta repellendus exceptione : ſed melius eſt vt ipſo iure actio denegetur.& eſt ſic.ff.de arbi. l.ſi cum dies. §. ſi quis ex. Azo. & ſumitur hæc tota ex cor. in authent. de non alienan. §. quia vero Leonis. collat. ij. & ex ſequentibus , & idem in authent.de alie.& emphyteu. §. ſi verò præter hæc , & ſequẽtibus §§.colla.ix.

b *Denegandas*. ſubaudi,ipſo iure.

Si quas. ¶ Casvs. Imperator Leo cõceſsit quòd non poſſit alienari res eccleſiaſtica , niſi quo ad vſumfructum : vt in l. iubemus. poſtea in caſu neceſſitatis permiſſum eſt alienari etiam proprietatẽ : vt in authenti. hoc ius porrectum. nũc verò loquimur non in caſu neceſſitatis,ſed vtilitatis,ne domus ruat, ex qua re eccleſia nullam poſtea habebit vtilitatẽ. vnde dicit imperator hoc caſu, volo quòd talis res eccleſiaſtica detur in emphyteuſin , vt omnino non alienetur.nam emphyteuta habet vtile dominium, & eccleſia directum.& dicit quòd licet tunc ipſi emphyteutæ vti materia domus ruinoſæ ad reparationem.Paulus.No.quod domus ruinoſa eccleſiæ poteſt concedi ad perpetuam emphyteuſin ſub canone hic præfixo,ſecundum Bald. hic.

c *Si quas ruinas*. id eſt ruinoſas domus.

d *Non valent*.ſcilicet commode:vt ff.de verb.ſignifi.l.nepos.

e *Dentur*. id eſt dari poſſunt . reſpondet enim . & quod dicit perpetuam:dic in infinitum quamdiu penſio ſoluitur. inſti.locа.§.adeo.& ſecundum hoc debet fieri renouatio , vt quis nõ dicat ſe præſcripſiſſe ſecundum conſuetudinem: alij vſque ad xxx.an.vt inſtit. de perpe. & temp. act. in princ. alij vſque ad tertiam generationem:vt in authen.de non alie.§. emphyteuſin.coll. ij. a & ſecundum hos non fit renouatio in tertia, ſed in quarta.prima verior:ſcilicet donec ſoluatur penſio,& corrigatur illa de non alienan.§. alienationis. quæ non permittebat perpetuam.

f *Depoſitæ*.id eſt dirutæ.

g *Vt penſio*. antiqua.

h *Deminuatur*. ad plus.

i *Tertiam partem*.id eſt tertia minuatur, & duæ præſtentur.alij R.& B.& P.vt duæ remittãtur,& tertia præſtetur. & hęc eſt verior, vt in corpore probatur.Sed quicquid dicatur,eſt contra illam auth.perpetua.in fra e. vbi dicit deminuendam penſionem in ſextam partem:ſed illud in non ruinoſis.Sed adhuc vide.auth.non aliud contra in ea,auth.perpetua.dum dicit , ſi ob cladem deminuta ſit penſio:tunc conſtante nunc penſione in emphyſum, vel in reuſin datur.Sed dic determinari per iſtam , vtrum ſoluat ſtatim, & præſens precium minuatur in tertiam partem:an nõ,& tunc tantum præſtet quantum poteſt nunc haberi: dum tamẽ detur mediocris penſionum adiectarum per reædificationẽ.Et

Codex.

dic cõſtante tũc pẽſione,deminuta tamẽ in tertiã partẽ ab ea quæ antequã clades ſupernenerat, colligebatur.nã hæc auth. eſt poſt illã in cor.auth.cũ hæc ſit de alie.& emphyt.§.ſi vero quædam.& illa de non alie.§.quia vero Leonis.Nec dicas hãc habere locum tantum in eccleſia Conſtantinop. (vt quidã dicũt) imò in omnibus; vt in authen.de alie.& emphy.§. quæcunque vero. col.ix.

k *Partem*.ſ.ſoluẽdam.

l *Reædificante*. id eſt ædificare volente antequam aliquid nomine penſionis ſoluat.

m *Ex adiectis*. i.ex pẽſionibus quę nũc ædificio reædificato vltra ſolitas pẽſiones accipi poſſunt, medietas detur, & poſtea ſimiliter detur penſio quæ primo ex ruinoſis ſtantibus ædificijs colligebatur.

n *Per æſtimationem* , i. reædificationẽ. nã per eã maior æſtimatio pẽſionis præſtatur.

o *Emphyteuſis*.ſcilicet contractus.

Perpetua. ¶ Casvs. Iſta authẽ. tres habet partes. Prima pars loquitur in non ruinoſis, quæ multũ dant reditum. Vltima pars loquitur in ruinoſis quæ paruum dãt reditum. Media verò pars in ruinoſis quæ nullũ dant reditum. Viuian. Not.ex hoc tex.quòd vbi paritas priuilegiorum eſt, vtrumque redigitur ad ius commune.facit. l. ſed & milites.§.j.ff.de excu.tuto. Bald.

p *Perpetua*, hoc verbum eſt ex auth.de alie.& emphyt. nam in illa de non alie. non erat hoc verbũ. & expone illud vt modo dixi in illa authẽ. ſi quas ruinas. ſ. proxi.

q *In his*. ſcilicet eccleſiaſticis non ruinoſis.vel in his,ſcilicet ruinoſis.

r *Lege*.vt in authen.hoc ius porrectum, ſupra eo.

s *Iurantibus*.ſcilicet clericis.

t *Dedicaretur*.id eſt, eſſet applicata.

u *Sextam partem*. ſcilicet ad plus, aliàs magis retineret eccleſia quàm vendat. Sed nonne eſt eccleſia deterioris conditionis, quàm alius? Reſpon.non, quia deminutio fit propter ſterilitates:quæ quando erunt,priuatus remitteret totũ: vt ff.locа.& conduc.l.ſi vno.§.j. Vel dic ꝙ hic erat res deterior,quam tunc quando fuit eccleſiæ data.prima verior: & hoc cum non eſt ruinoſa:aliàs ſecus,vt in auth.ſi quas.ſ.eo. quæ eſt contra. Item videtur in nihilum deminui:vt in authen. de alie.& emphy.§.j.ſed ibi ſpeciale in paſcuis & in agris proximarum villarum maioris eccleſiæ Conſtantinop.

x *Aut ſi ob cladẽ*.nũc loquitur eo caſu quo auth.ſi quas ruinas.

y *Deminuta fuerit*.vel eius fructus,aut vilis facta.

z *Conſtante nunc*. i.vt tantum præſtent,quantum percipi poſſet nunc,ſi nunc eſt locata: & addent medietatem penſionum adiectarum per reædificationẽ rei ruinoſæ : & de refecta ſoluatur penſio.Vel ſi ante refectionem ſit ſolutum, fit deminutio in tertiam partem.Vel ſi ſtatim,dic vt ibi, & addatur tertia illius quæ poterat percipi conſtãte ædificio:vt in auth.ſi quas ruinas.quæ eſt contra. Vel hic quando aliquos habet reditus: ibi nullos. Vel hic eſt ruinoſa clade:ibi vetuſtate . prima verior,vt ibi dixi:quia hæc determinatur per illam.

a *Preciosa*,vt turris aliqua.

b *Iuſta*. ſ. detur talis penſio,quæ collecta in xx. annis conineat rei æſtimationem:vt in auth. de nõ alie.ſ.ſi vero alicuius eccleſiaſtici.ſed ſi eſt Hieroſolymitanę,& oporteat venditiõe in quinquaginta annis:vt in auth.de alie.& emphy.§. ſanctiſſimas. colla.ix.

authent. de alie. et emphy. permittitur in perpetuum : vbi not.

†*In istis tribus authēt. sequē. alienatur res ecclesiastica etiā quo ad directū dominium: & posito quòd nulla subsit necessitas neque utilitas: dūmodo nō subsit damnū. & ex ipsis authen. no. illos casus quos ponit canonistæ per gl. 12. q. 2. super rubri. secundū Paū. hic.*

SEd & permutare † principi[a] licet [b] pro re maiori, [c] meliori, vel æquali, si respublica [d] hoc exposcit, [e] & pragmatica [f] forma super hoc præcedente.

IN AVTHEN. CONstitutio. quę ex adscriptitio. §. quia igitur. colla. v. cōstit. vij.

Permutare potest vna ecclesia cum alia, dum illa permutatio fiat cū vtilitate vtriusque ecclesiæ: aliquin vna contra aliam restituetur. Vinia.

ITem [g] sibi inuicem rectè permutant cum vtriusque indemnitate: [h] eorum scilicet consensu interueniente, qui supra referuntur. [i]

IN AVTHENT. DE alie. & emphy. §. si vero quis de prędictis. colla. ix. cōsti. iij.

Inutile prædium propter onus fiscalium potest ecclesia alienare seruata debita solemnitate. Salyc.

ITem prædiū propter onus fiscale [k] inutile alienatur, gestis (vt supra [l]) conficiendis, eodem iuramento præstito, id est quòd alia de causa non alienatur, nisi vt immunitas [m] eiusdē venerandæ domus seruetur.

IN AVTHENT. DE alie. & emphy. §. si vero quis aut locator. colla. ix. constit. iij. & de non alienan. §. scire. colla. ij. consti. j.

Non soluens ecclesiæ canonem per biennium, vel rem deteriorem efficiens, repelli potest ab emphyteutico iure. Bal. secundum Bald. Vel sic: Emphyteuta deteriorans, vel non soluens canonem per biennium, quatuor pœnis hic contentis punitur: quia potest expelli, & sic perdit vtile dominium. Item nihilominus soluit quod soluere debebat pro tempore præterito. Item damnum seu interesse refundit. Item melioramenta non repetit. Paū. de Cast.

QVi rem huiusmodi[n] cōductam vel in emphyteusin acceptam fecerit deteriorem, [o] aut emphyteuticum canonem per biennium [p] non soluerit, hac lege repelli [q] potest, vt tamen soluat totius temporis [r] pensionem: & id, in quo rem læsit, reſarciat: nō repeturus si quid impendit nomine mēliorationis. [s]

IN AVTHENT. DE aliena. & emphy. §. si vero aliquis voluerit. colla. ix. constit. iij.

Alienatio permissa ecclesiæ Constantinopolitanæ supra eo. tit. I. iubemus. §. si. extenditur ad omnem locum piū. Salyc.

HAec vsus præstatio [t] locum habet in omni domo religiosa: quo finito, res vtraque pleno iure perueniat in domum iam dictam: nec tributis quidem grauata maioribus sit ea res, quæ datur inuicem, & eiusdē reditus sit.

Cassatis omnibus factis tempore tyrannidis, priuilegia ecclesiarū in omnibus in suo robore perseuerent. h. d. secundum Bal. Vel sic: omnia quæ facta sunt tempore tyrannidis, superueniente isto domino debent rescindi. Paū. de Cast.

XV. Iidem A A. Sebastiano. P P.

DEcernimus [u] vt antiquatis [x] acy infirmatis funditus [y] his quæ [a] cōtra ipsum orthodoxæ religionis Deum * quodammodo facta sunt, in integrum restituatur vniuersa, & ad suum ordinem reuocentur, quæ ante professionē nostræ mansuetudinis de orthodoxæ religionis fide, & sanctissimarum ecclesiarū & martyriorū statu firmiter obtinebāt: his quæ cōtra hæc tēpore tyrānidis* innouata sunt tam cōtra venerabiles ecclesias, quarū [b] sacerdotiū [c] gerit beatissimus ac [d] religiosissimus episcopus patriarcha nostræ pietatis pater Acacius, quàm cōtra cæteras, [e] quæ per diuersas prouincias collocatæ sunt, necnon & reuerendissimos earum antistites, seu de iure sacerdotaliū creationum, [f] seu de expulsione cuiusquam episcopi à quolibet

*dominum.

*Basilissi scilicet tyranni: quibus Acc. & alij intelligūt Odoacrem.

r *Temporis.* præsentis & præteriti, non futuri: vt dixi in authē. qui res.

s *Meliorationis.* locupletatur igitur ecclesia cum aliena iactura? Respon. hoc fieri culpa huius qui damnum sentit: quare sibi imputet: vt ff. de regulis iur. l. quod quis. Et sumitur hæc authentic. ex illa de non alie. §. scire autem. & ex illa de alie. & emphyteu. §. si vero quis locator. colla. ix.

HAec vsus. §. CASVS. Hæc authent. dicit duo. Primo quòd cōtractus iste concessus in maiori ecclesia. Constantinopolitana, vt possit alienare in certum vsum, cōcediatur in qualibet ecclesia. Secundo dicit q̄ si ecclesia concedit rē in vsum, finito tempore illo debet ea res pleno iure ad ecclesiam redire, aut alia æque bona inspecto reditu: nec illa res quæ datur, debet esse magis onerosa tributis, quàm fuit illa res ecclesiæ. Nor. ex hoc tex. in versi. pleno iure. quòd per istā authen. & per l. Iulianus. j. in fin. ff. de rei vindi. tenet Bart. in materia substitutionis cō pendiosæ, quòd vbi ponitur hoc verbū, pleno iure, q̄ substitutio sit directa: quia exponitur pleno iure, id est directa: vt hic, & dicta l. Iulianus.

t *Præstatio.* quam facit ecclesia alicui priuato: vt in fin. l. iubemus. & sumitur in authent. de ali. & emphy. §. si vero quis voluerit. colla. ix.

D *Decernimus.* Pone ea sum vt in glossa j. Et not. primo ex tex. ibi, Deū, quòd qui facit contra ecclesiā, facit contra Deum. Bal. & Pau. Nor. secundo ibi, præsidendi. quòd honor est alios præcedere. Odoffre, & Bald.

u *Decernimus.* imperator Leo versus Oriētem profectus erat: & ideo quidam tyrānus ecclesias inuaserat, scilicet Odoacer: & multas leges & statuta contra ecclesias & earum priuilegia statuerat: quæ omnia cassat Leo per hanc legem, & ad pristinam formam reducit. Accursius.

x *Antiquatis.* id est, vt frequentari non debeant.

y *Ac.* pro id est.

z *Funditus,* ipso iure.

a *Quæ.* subaudi, his. Accursius.

b *Quarum.* scilicet ecclesiarum.

c *Sacerdotium.* id est, patriarchatum.

d *Ac.* ponitur pro id est.

e *Ceteras.* scilicet ecclesias.

f *Creationum,* quis & à quo ordinetur episcopus.

Residendi.

a *Residēdi.* quis à dextris, & quis à sinistris patriarchæ debeat sedere: vt fuit cōtentio inter archiepiscopum Rapum Rauēnatensem, & Mediolanensem.

b *Matrem.* scilicet secundam post Ro. sedem: vt §. eo. l. iubemus. ij. §. sciētes & in auth. de eccle. tit. §. j. col. ix. & §. de summa tri. l. victor. Accur.

Illud quod. plana est hæc lex. Et not. primo ex ea in verbo, in actis, & versic. actorū. quòd scripturæ factæ coram iudice vel magistratu, etiam per modum voluntariæ iurisdictionis, dicuntur actæ: & hic debet omnibus fieri copia ipsarum, vt sunt emancipationes, & adoptiones & creationes tutorum vel curatorum, in quibus requiritur auctoritas magistratus. de quo vide quod not. Inno. in c. j. extra de proba. Not. secundo, quæ dicātur donationes factæ ad pias causas. Bal. & Pau.

c *Illud quod ex veteribus legibus.* Dicebatur quòd donatio facta in priuatum valeat vsque ad cc. solidos: sed si in ecclesia fieret, in plus: sed non determinatur per eas, vnde dicit, illud &c.

d *Minus.* id est non.

e *Actis.* id est chartis.

f *Intimatæ.* id est recitatæ.

g *In aliis.* id est cùm donatio confertur in alium.

h *Intimandis.* i. in scriptis deducendis.

i *Intacta.* vt debeant insinuari, si sunt vltra cc. solidos: vt j. de do. l. sancimus. in prin.

k *Si quis.* in quibuscunque mobilibus vel immobilibus.

l *Fecerit.* id est facere voluerit.

m *Xenodochium.* locus in quo peregrini aluntur.

n *Nosocomiū.* locus in quo ægroti curantur.

o *Orphanotrophium.* in quo pueri orbati parentibus aluntur.

Ptochotrophium. p *Ptochotrophium.* in quo pauperes aluntur.

Gerontocomium. q *Gerōtocomiū.* in quo pauperes propter senectutē & propter infirmitatem curantur.

Brephotrophium. r *Brephotrophium.* in quo infantes & imbecilles aluntur: vt probantur hæ expositiones in nouellis super illa consti. de ali. & emphy.

s *Ciuitatem.* dic ergo in hoc, & aliàs parificatur ciuitas cum ecclesia: vt §. eo. vt inter diuinum.

t *Actorum.* id est scripturarum factarum coram iudice.

u *Quantitatis.* quàm quingentorum solidorum.

x *Imperiali donatione.* nam imperator potest plus dare pijs locis vltra quingentos solidos sine actis: vt in auth. de non alie. §. finimus. colla. ij.

y *Valeat.* scilicet donatio in eo quod excedit: vt infra de donatio. si quis argentum. §. nō autem donator. versi. sed in omnibus. Accursius.

z *Intimata.* id est scripta in actis.

Codex.

A a *Alia causa.* absimili prædictis. nam in locis similibus prædictis idem iuris est, sed ibi est secus, vbi quis vellet dicere: donaui amico meo vel cōsanguineo, & causa pietatis. tunc enim nō posset nisi secundū vetera iura, vt hic dicitur. vsque ad cc. solidos: vt j. de don. l. sancimus. in prin. & pro hoc. ff. de leg. & senatusconsul. l. quod vero contra rationem. hodie vero est cōmune ius omnium donationum, vt vsque ad quingentos solidos valeant sine scriptura: vt infra de dona. l. penul. in fi. Vnde dicunt quidā hodie valere in ecclesia Romana vsq; ad octingentos sine scriptura: vt sicut olim in trecentis vltra donationes alias fiebat, sic hodie: quod satis dici potest: sed secundum authēticam videtur in immensum: vt in auth. de non alie. §. finimus. col. ij. sed certe ibi dicit de imperatore donante. Illud autem cōstat, siue imperator priuato, siue priuatus ei donet, nō est necessaria scriptura: vt in authent. vt non fiant pigno. §. fina. colla. v. Sed quid si dicam, dono talem rem pauperibus, eorā quibusdam? videtur quod valeat: vt ff. de leg. ij. l. cum pater. §. donationis. & j. titu. j. ti quis ad declinandam. §. vbi autem. Sed dico aliud in legato, vbi non exigitur legatarij persona: & aliud in huiusmodi contractib[9], vbi exigitur persona, vel per alium: & sic intellige in pauperes præsentes per se, vel per alium.

Donatio facta ecclesiæ vltra quingentos aureos sine scriptura, an valeat.

B *Valasacra & vestes sacræ non possunt pignorari vel alienari præterquam in redemptionem captiuorum: aliàs à recipiente vindicantur omni exceptione remota. Baldus. Vel sic: Res mobiles etiam sacræ non possunt alienari vel pignorari nisi in redemptionem captiuorum, vel si debitum urget quod aliunde solui non valet, & alteri ecclesiæ tantum: aliàs vindicantur extantes, & consumptarum æstimatio conditur. Salycetus.*

XVIII. Iidem A. Demostheni præfecto prætorio.

SAncimus [c] nemini licere sacratissima atq; arcana vasa, vel vestes, cæteraq; donaria [d] quæ ad diuinam religionē necessaria sunt (cum etiā veteres leges ea quæ iuris diuini sunt, humanis nexibus non illigari sanxerint [g]) vel ad venditionem, vel hypothecam, vel pignus trahere: sed ab his qui hæc suscipere ausi fuerint, modis omnibus vindicari tam per religiosissimos episcopos, [h] quam per

Exemplar nostrum hic adest vel in rotrophio. Item aliud exēplar adest & melius, vel in catotrophio. scilicet quo quilibet discretebat.

c *Sancimus.* sicut lex iubemus, prohibet, punit, & permittit: ita hæc, sed illa in mobilibus: hæc in immobilibus. & sic ista imitatur illam: licet cæteræ leges huius titu. dicant de his quę sunt vsui Deo ministrantium, hic tamen de rebus diuino cultui consecratis dicit.

d *Donaria.* vt thuribula & similia: ista enim quodāmodo donata sunt Deo.

g *Sanxerint.* vt & j. de reli. locum. & ff. de contrahen. empt. l. & liberi. & l. sed Cellsus. in prin. & de vluc. l. vsucapionem. & de re. di. l. intantum. §. sacræ.

h *Episcopot.* cū forte res exāt episcopalis ecclesiæ: immo certe

comp. Pau.

& ſi alicuius capellæ vel monaſterij ſibi ſubditi: vt in authen. de alie.& emphy.§.& quoniam cognouimus. coll.ix.

a *Oeconomos.* quando alius obligauit.non œconomus.

b *Eis.* ſcilicet emptoribus.

c *Relinquenda.* ſcilicet contra eccleſiam . ſed contra œconomum ſic: vt in authen. de ali.& emphy.§.ſi vero præter hæc. coll. ix. & in authentic.de non alien.§.ſi autem creditor in pignore.

d *Precio.* quãdo emit.

e *Fœnore.* i. fœnerata pecunia, quando ſcilicet mutuauit.

f *Eorum.* ſ. vaſorum.

g *Conflata.* id eſt cõfracta,& in maſſam redacta.

h *Sunt.* ſ. vaſa à tempore huius legis.

i *Vel fuerint.* ſ. deinceps. Accur.

k *Cõrpora.* ſi extant.

l *Ad ipſa precia.* id eſt æſtimationem, ſcilicet ſi corpora non extant.

m *Per in rem.* ſi extant in eadem forma.

n *Siue per conditionem,* id eſt ex lege iſta, vel ſine cauſa quando mutata ſunt , vel non extant.

o *Per in factum.* cum conſumpta ſunt,& nõ extãt. vel, id eſt cũ extant, vel non extant.

p *Cuius.* ſcilicet actionis in factum.

q *Articulis.* nam loco cuiuſlibet edicti & interdicti datur: vt inſtit, de interdict. in fin. & in ſubſidium legis Aquiliæ: vt inſtit. ad leg. Aquil. in fi. & in contractibus innominatis tribus: do vt des: facio vt facias: do vt facias , in quarto , ſcilicet facio vt des , datur de dolo actio: vt ff. de præſcript. verb. l. naturalis . & in alijs multis caſibus in ſubſidium. vt hic, & ff. de præſcript. verb. l. quoties . & de hac actione dic vt no. ff. de præſcr. verb. ſuper rubri. Sed ad id quod dixi dari rei vin. eſt cõtra. ff. de rei vind. in rẽ. §. loca. Sol. quod ibi dixit rem ſacrã rei vindi. peti non poſſe, verũ eſt à priuato & laico: ſed ab eccleſiaſticis poteſt. Vel dic adiecta cauſa eccleſiæ: quia vindicat tanquam eccleſiæ , non tanquam ſuam: ſicut & arg. ff. de rei vind. l. j. §. j. Vel hæc corrigit. vel hæc eſt diſiunctiua, cuius altera pars eſt vera, in rem ſcilicet, vel in factum dari: quia in factum datur. Vel ponitur vel, pro &, ſiue correctiue. prima verior.

¶ vel vindicatio an pro re ſacra poſſit interdari.

r *Captiuorum.* ſcilicet vendi talia vaſa.

s *Præfatarum.* ſcilicet mobilium hodie & immobilium , niſi hac conditione, vt non alienentur, ad eccleſiam venerint : vt in authent. de alie.& emphy.§.ſanctiſſimas. col. ix. quam quidam hic habent, quæ incipit, res mobiles.

t *Animas hominum.* id eſt animata corpora: vt & arg. ff. de pœnis. l. in ſeruorum. §. fin. & inſti. de eo cui li. cauſa bona add. §. & ne huiuſmodi. & ff. de vent. in poſ. mit. l. j. §. & generaliter. & illud, Mihi res, non me rebus ſubmittere conor. Hac etiam ratione dicas pro alimẽtis pauperum fieri alienationem: quia animæ hominum &c. & quia ſimili modo ſiue in ſtipulatione in vtraque cauſa donatur: vt ſupra eodem. l. illud. & infra de dona. ſi quis pro redemptione, in princip. & pro hoc in decret. xij. q. ij. c. aurum habet eccleſia. licet authent. de non alie. §. ijſdem. colla. ij. & de alie. & emphy. §. ſanctiſſimas. coll. ix. de his non dicãt.

u *Pendentibus.* dummodo nõ pendeant ex appellationis cauſa: vt in authen. vt cum de app. cog. in princ. col. viij. Sequitur authen. præterea. vt ſi hactenus fuerint factæ tales venditiones, modo renouentur. Accur.

Præterea. CASVS. Vaſa ſuperflua, ſi debitum vrget quod aliunde nõ poſſit ſolui, poſſunt vẽdi: ne quid aliud immobile alienetur: & poſſunt vendi integra alteri eccleſiæ, laico autem non niſi conflata: & ſi præter iſtam formam emantur vel vẽdantur iſta vaſa, renouantur: & eædem pœnæ imponuntur accipienti, quæ imponerẽtur ſi acciperet rẽ immobilem eccleſiæ.

x *Præterea.* lex codicis in caſu permiſcrat alienari : hic in alio, præterea &c.

y *Ea.* ſcilicet vaſa.

z *Venerabilibus.* ſubaudi, ſicut ſunt. ſ. integra.

a *Conflata.* i. cõfracta & liquidata : ſed tamẽ & adhuc videntur ſacra. arg. inſti. de rerum diui. §. ſacræ res. & ff. de rer. diui. l. intãtum. §. ſemel. licet decretiſtæ diſtinguãt. Sed bene poteſt reſponderi q̃ calix fractus non ſit facer, cum nihil caliciratis remãſit eo fracto : ſed domo diruta remanet area, quæ eſt eius maxima pars. Itẽ quo modo vendentur, cùm æſtimari nõ poſſint: vt ff. de re. di. l. ſacra. §. fin. & de contrahen. emptio. l. ſed Celſus. in prin. Reſpõ. fiet vt poterit æſtimatio, vt & in libero homine, cuius vẽditio quãdoq; valet: vt ſ. de pa. qui ſili. diſſ. l. ij. & ff. de his qui deiecerunt vel effu. l. fina.

Calix fractus nõ remanet ſacer.

¶ vel ſi quis aliud tale.

¶ al. curia; to. recte.

Homo liber quandoque vẽdi poteſt.

Ancimus. CASVS. Lex erat, q̃ ſi curialis alicui daret in vita vel in vltima voluntate, quarta debatur curiæ: fallit ſi daret eccleſiæ . litera plana eſt.

Not. ex hac l. in fin. argumentum , quando contra te allegatur aliqua lex quæ loquatur in eccleſia: ſi non occurrit alia congrua reſponſio. potes dicere, ſpeciale eſt in eccleſia , propter rationem quæ hic ponitur in tex. ſecundum Pau. hic.

b *Sancimus.* Conſuetudo ſiue lex erat quæ dicebat quòd ſi quis decurionum vel curialium vellet ſuam ſubſtantiam totam dare quoquo modo alicui, ſiue in vltima voluntate : ſiue inter viuos: certa pars, puta quarta, debatur curiæ: hodie vero excipiuntur per hanc legem omnia loca venerabilia, vt eis decuriones bona omnia dare poſſint, & curia nil detrahat : & in alijs omnibus remaneat dicta conſuetudo : vt hic , & infra quando & quibus quarta pars. l. j. & ij. & infra de impo. lu. de. l. j. lib. x. ſed ſi curialis ſit clericus, tunc tres partes ſuæ ſubſtãtiæ remanent apud curiam: vt infra tit. u. j. authent. ſed neque. quæ eſt contra. ſecus ſi aliter donet ipſo in curia exiſtente, vt hic.

Caſus.

c *Xenones.* vbi peregrini aluntur: & omnia quę ſequũtur, ſunt nomina venerabilium locorum: quæ expone vt ſ. eo. l. illud.

Xenones.

d *Curiali.* id eſt alicuius curialis. nam ex bonis curialium tantùm dabatur quarta ipſi curiæ.

e *Vuos.* ſcilicet donationis.

f *Inſcriptionibus.* Inſcriptio erat quarta portio eius rei quam aliquis dabat venerabili loco : vt ſ. quando & quibus quarta pars de. l. ij & ſ. de impo. lu. deſcrip. l. j. lib. x.

g *In alijs quidem perſonis.* ſcilicet priuatis,

Humanas

a *Humanas.* q.d. bene debemus facere diſcrimen.

b *Conſeruetur.* q.d. bene debet conſeruari.

VT inter diuinum. CASVS. Facit hæc l. differentiam inter priuatos ex vna parte. & eccleſias & ciuitates ex alia circa præſcriptionem in quatuor caſibus, ſcilicet in hereditate, item in legato vel fideicommiſſo, item in donatione , item in venditione: vt ſi eccleſię vel ciuitati ex prædictis cauſis debeatur, nõ currat præſcriptio niſi centum annorum. Secũdo dicit de captiuis eccleſiæ vel ciuitatis , ſi quid eis debeatur ex prædictis cauſis. Tertiò, quòd ſi eccleſię, ciuitati & captiuis aliquid debeatur, perſonalis & realis actio & hypothecaria ex cauſis præmiſsis eis competit. Vltimò, quòd in præſentibus & futuris locũ habeat negotijs.

Not. primo ex hac. l. in prin. ſecundũ Iaſo. hic quòd eccleſia & ciuitas æquiparantur : & ad hoc cotidie allegatur iſte text. & intellige verum quantum ad tres caſus poſitos hic in tex. alias æquiparatio non procedit. No. ſecundo ibi, aliquã reliquerit hereditatem. ſecundum Albe. Bald. Saly. Fulgo. Pan. & Iaſo. hic, quòd verbum relinquendi, trahitur ad inſtitutionem heredis & hoc ideo, quia adiectum vniuerſitati ſecundum coſidem.

¶ Glo. in ca. ſuper ver. eccleſia ſun gatur &c. dicit per hãc l. quod eccleſia ſun gitur iure reipublicæ.

c *Vt inter diuinũ.* duobus modis dicitur ius diuinum: & à Deo cõſtitutum, vt euangelia: & ipſi Deo conſtitutum, vt ſuper rebus eccleſiaſticis factum : & hoc ſecũdo modo accipitur hic. Itẽ & publicum duobus modis dicitur, vt à qualibet ciuitate factum, quod dicitur ius ciuile: vt inſtit. de iur. na. §. ius autem ciuile. & ciuitati factum, ſcilicet ſuper rebus ciuitatis: & ſic hic accipitur. Accur.

¶ proclivis

d *Publicumq;.* ex vna parte, & priuatum ex alia parte.

e *Priuata commoda.* dic, id eſt iura ſuper commodis priuatorũ facta. inter duo prima , ſcilicet ius diuinũ & publicum ex vna parte, & hoc tertium ex alia, eſt differentia: vt hic, & ſ. l. proxi. in fi. Et ſic not. quòd idem ius datur rebus ciuitatũ, quod rebus eccleſiarum: vt hic, & ſ. eod. illud. & ar. in authen. de non alie. §. finimus. col. ij. Sed arg. contra. ff. de verb. ſig. l. eum qui vectigal. in fi. Item not. hic quòd ius publicũ ciuitatum aliarum appellatur præter Romanorum , ſecundum quoſdam, vt ſ. de fer. fu. l. mancipia. alibi pro Romanorum & aliarum ciuitatum: vt ff. de publica. l. fed & hi. §. præterea. alibi pro Romanorum tantum: vt d. l. eum qui vectigal. & ſ. de offic. eius qui vicem alterius gerit. l. j. Accur.

f *Competens,* id eſt idonea.

g *Diſcretio.* id eſt differentia.

h *Hereditatem.* inſtituendo eccleſiam vel ciuitatem.

i *Dederit.* id eſt dare conſueuerit.

k *Vendiderit.* quatuor nota ſecundum Io. in quibus hæc lex locum habet: in hereditate, in legato, in donato, in vendito.

l *Xenonibus.* locus in quo peregrini ſuſcipiuntur : & expone huiuſmodi venerabilia loca: vt ſupra eodem. l. illud. Accurſius.

m *Relictorum.* hoc refertur ad hereditatem & legatum.

n *Contanda.* ſcilicet exactione.

o *Relicta.* idem in hereditate relicta eis: idem & in emptione facta nomine captiuorum.

A p *Longiſſimam.* id eſt centum annorum.

q *In infinitum* No. infinitatem vitari. a vt ff. de lega. iij. l. fideicommiſſa. §. ſi quis decem. & de dam. iufec. qui bona. in fi. & in authen. vt de deter. ſit nu. cle. in prin. col. j. ar. cõtra in auth. de nõ alie. §. finimus. & ff. de in litem iur. l. videamus. §. iurare. & ver. infinitas. extra de fideiuſ. l. ſi ita ſtipulatus à Seio.

a Cõcer. ſi licet diuersitas. extra de teſt.

r *Hanc.* exactionem.

s *Centum annorum.* b *Cõcer. eã* hæc enim eſt longiſsima hominis vita : vt tit. ante ſi. hic , & ff. de vſufructu. l. an vſusfructus. & tanto tempore durant actiones eccleſijs & ciuitatibus & captiuis, vt hic. Sed videtur contrarium in iure ciuitatũ, ſecundũ M. nã videtur, q̃ viginti tantum annis duret: vt ff. de di. & tẽp. præſcript. l. in omnibus . quæ eſt *¶ electionem.* cõtra. Solu. ibi ſpecialiter in reb⁹ fiſcalibus Romanorũ loquitur, c *Solue* aliquæ multis alijs priuatis *ter ſecundo* legijs gaudent : quare *Bal. hic. &* mirari nõ debes ſi hic *dic q̃* hic grauentur : cum & idẽ *loquitur in* in libertate ſit, ſcilicet *quatuor ca* q̃ quandoq; eſt dete- *ſibus fauo-* rioris cõditionis q̃ res *rabilibus :* aliæ: quia & alia multa *ita in alijs* habet priuilegia : vt ff. *caſibus non* de libe. cauſa. l. liberis, *fauorabili-* §. ſi duo. & l. duobus. & *bus , ſed o-* de ma. teſt. l. cũ ex plu- *dioſis.* ribus. Vel dic ſecundũ * *derelictũ* P. q̃ iſta corrigitur per l. ſ. de præſcript. xxx. ann. l. omnes. & ſ. de fundis pa. l. fin. lib. xj. quę ſunt ſimiliter huic cõtra. nam ſtatuerunt xl. annos , & illæ duæ corriguntur per iſtam, & iſta per authẽ. quas actiones. ſ. eo. Vel dic, illæ tres loquuntur de retinendis, hęc loquitur de acquirendis. ſed hoc non placet : quia maior præſcriptio deberet ſtatui in amittẽdo , quàm in acquirẽdo ſiue recuperãdo. Vel dic ſecundum Io. quòd hæc in quatuor tantum caſibus loquitur: illæ in alijs. hæc placet. Vel dic q̃ omnes illæ actiones quæ prolixius durabant , artant : hæc autem econtra quæ minus durabant, prorogat. Item cõtra. ſ. de fun. roi priua. l. cum qui. li. xj. vbi. xxx. annis præſcribitur ſeruus publicus: ſed ibi de ſeruo principis dicit . præterea eſt ibi fauor curiæ præſcribentis, qui facit etiam naturales filios legitimos: vt in authen. quib. mod. nat. effi. ſui. §. quod verò nõ eſt. col. vij. & inſti. de nupt. in fin. Item contra. ſ. de ope. pub. l. præſcriptio. ſed ibi ſpeciale vt nulla præſcriptio currat in locis publicis. ff. de via pub. l. viam.

actionem.

t *Tunc.* ſcilicet elapſo illo tempore nulla petitione vel exactione facta. Accurſius.

u *Siue itaque.* repetit, vt addat: quia iam dedimus priuilegiũ circa præſcriptionem: innuit itaq; & aliud demus: vt ei competat in nouo actio , etiam ſi non tradiderit : & repetit tamen prius quod dixerat.

x *Captiuorũ.* vel ſimili cauſa. vt pauperib⁹. vt ſ. tit. j. l. nulli. & l. ſi qs ad. & epiſcopo his caſib⁹ datur vindicatio per leges illas.

y *Donata.* ita quòd non tradita.

z *Eorum.* ſcilicet relictorum vel donatorum.

a *Inhibenda.* ſcilicet actione. Accurſius.

b *Primas perſonas.* reliquentiũ ſcilicet heredes primos, vel cõtrahentium. Hoc quòd dico relinquentiũ, referas ad heredes & ſucceſſores: hoc quod dico cõtrahentiũ, referas ad primas perſonas & heredes & ſucceſſores, cõtra primas enim perſonas relinquentium non poſſet moueri actio, cùm non ſint.

c *Moueatur.* actio ſcilicet. ſic ergo ſi contra alios agat, poteſt repelli minori præſcriptione : quod in petitione hereditatis poteſt aptari, & in rei vindicatione, & non in alijs.

Perſonales

Nonnō potest dici dilecta.

a *Personales actiones.* ex empto, vel condictione ex lege, vel ex testamento actione, vel hereditatis petitione.

b *In rem.* ſ. vtilem. Sed quid ſi precium nō fuit ſolutum? idem forte: vt ff. de Publiciana. l. de precio. nā & hic de vtili dicit: vt ibi. Sed tu dic quòd in eodem caſu vindicat ſine traditione, quo & priuatus facta traditione. ſ. ſoluto precio, vel aliàs ſatisfacto: vt inſtit. de re. di. §. venditæ. Item nūquid poſſeſsio ſine traditione transfertur? Reſpond. non: quia plurimum facti habet poſſeſsio: vt ff. ex qui. cau. ma. l. denique. & ff. de acqui. poſ. l. cum heredes. in prin. Item quid ſi vni eccleſiæ prius vendidit, & ſolutum fuit precium: nō tamē tradidit: deinde alij ec eccleſię vendidit, & tradidit. quæ erit potior? Reſpon. prima: prælata vtili actione directæ: vt ff. de procur. in cauſæ. in ſi. licet ſit ar. cōtra. j. de rei vin. l. quoties. ſed illa in priuato loquitur, & extraordinaria eſt.

b Vtilis ratio eſt falſa. P. de Caſt. & Laſ.

c *Hypothecariam.* hoc refertur ſecundū Azo. & H. ad ſola legata & fideicōmiſſa, & in alijs bonis relinquentis: & nō eſt ſpecialis in hypotheca: quia & per aliam legē cōpetit vt ſubijcit, ſecundū &c. quā habes j. cōmunia de leg. l. j. Alij etiā ad donata trahūt & empta & vēdita: vt & ibi competat tacita hypotheca, ſicut in alijs bonis vendentis vel donantis: & ſecundum eos tria priuilegia concedit hæc lex circa præſcriptionem, quæ alijs ſimilis non reperitur niſi vt in d. l. de vſufr. l. an vſusfructus. & j. ne rei do. vel tē. l. j. & ij. & iij. item & in rei vindicatione quæ datur non tradita poſſeſsione: quod non eſt aliàs: vt ff. de rei vin. l. ſi ager. & j. de pact. l. traditionibus. quæ ſunt contra. Item in tacita hypotheca, vt dixi.

† Hæc antiē. eſt canonizata. 16. q. 3. §. de præſcriptionibus. ver. quas actiones.

d *Deducti ſunt.* existunt, & nondum defuncti.

Quas actiones. Hęc authē. in parte corrigit. l. in parte adiuuat. dicit lex codicis, q̄ eccleſiæ gaudent præſcriptione centū annorū, hęc auth. dicit q̄ cōtra omnes eccleſias præſcribitur præſcriptione. xl. annorum, excepta Romana eccleſia cōtra quam non præſcribitur niſi ſpacio centū annorū. Viuia.

e *Quas actiones.* ſi competant priuato.

f *Excludantur.* hoc fallit in duobus caſib⁹ in quibus priuatus audiretur vſq; ad xxx. an. vt & aliàs tricēnalis eſt præſcriptio: & ſic eccleſię eſt annalis: vt in hereditate hęretici: vt in auth. vt cū de ap. cog. §. ſi vero liberi. col. viij. & in bonis rapientis monachā: vt in auth. de ſan. epi. §. ſi quis rapuerit. coll. ix.

e Hoc hodie de iure canonico immutatū eſt: vt in ca. fi. de præſcrip. lib. 6. vbi vide.

c Sed quid ſi eccleſia contra eccleſiā ſe vellet tueri? Reſpō. quadraginta annis tueri poteſt ſecundū Al. arg. ff. ex qui. cau. ma. l. fin. licet quidā dicant. xxx. annis. Itē quid ſi eccleſia cōtra priuatū velit ſe tueri? nunquid priuatus poterit vti eadē exceptione? Reſpō. eodē modo quo & aliquis priuatus cōtra aliū priuatū: nec ob. ff. quod quiſq; iu. l. j. quia hoc priuilegium ex liberalitate principis fuit indultum nullo petēte: ibi ad alterius petitionem: vt ff. e. tit. l. iij. in prin. Item an idē in ciuitate quod in eccleſia cui præſcriptio. c. annorū fuit largita? Reſpō. non idē ſecundū Pi. & Io. quia in ea nō inuenitur correctū: vt j. de ap. l. præcipimus. in fi. & de teſta. l. ſancimus. ſed Pla. dixit idē: quia eadem eſt ratio vel maior: ergo idē ius: vt ff. ad l. Aquil. illud. & j. de di. reſcri. l. j. Itē nunquid poterit hodie cōcedi, vt tantum centū annis cōtra aliquā eccleſiā præſcribatur? Reſpon. ſic, vt fuit Nouantulanæ eccleſiæ. tū quia ſunt odioſæ præſcriptiones, ſicq̄ue artāde: tū quia antiquę formæ reddūtur: vt ar. ff. de pac. l. ſi vnus. §. quod & in ſpecie. & j. de ſpon. l. ſi. Item an hoc poterit concedi vt nulla præſcriptio obijciatur? Reſpon. nō: vt arg. ff. ſi quis cautio. ſed & ſi. §. quæſitum.

d Vſe. §. nihil facit pro glo. ſecundū Bald. Raha. & Ia.

d Item nunquid cōtra has præſcriptiones vel minores quæ currunt vt ſtatim dices, poterit reſtitui in integrū eccleſia vel ciuitas? Quidam vt Pi. ſic, vſq; ad quadriennium à tempore læſionis. ſ. completæ. ſolū perſonales[a] actiones damus, ſed etiā in rem, [b] & hypothecariam, ſecundū noſtræ conſtitutionis tenorem, quæ legatarijs & fideicommiſſarijs hypothecariam[c] donauit: & ſupradictis omnibus vnum tantummodo terminum humanæ vitæ imponimus, id eſt centum metas annorum. hæc autem omnia obſeruari ſancimus & in his caſibus qui vel poſtea fuerint nati, vel iam in iudicium deducti[d] ſunt. D. * DN. Iuſtiniano. PP. A. * Coſs.

IN AVTHENTIC.

de eccle. tit. §. pro temporalibus autem. colla. ix. conſtitu. vj.

Hodie vbi contra priuatum haberet locum præſcriptio. 10. 20. vel 30. annorum, gaudet eccleſia ſpacio 40. annorum, ſublato centum annorum ſpacio, quod ſoli eccleſiæ Romanæ reſeruatur in priuilegium. Salycetus.

Quas[e] actiones † aliàs decennalis, aliàs vicēnalis, aliàs tricennalis præſcriptio excludit: hæ ſi loco religioſo competāt, quadraginta annis excluduntur, [f] vſucapione g triennij, vel quadriennij præſcriptione[h] in ſuo robore durantibus, [i] ſola Romana eccleſia[k] gaudente centum annorum ſpacio vel priuilegio.

** In quodam libro notatur deeſſe Græca conſtitut.*

TITVLVS III.

DE EPISCOPIS ET CLERICIS, & orphanotrophis, & xenodochis, & brephotrophis, prochotrophis, & aſcetrijs, & monachis, & priuilegijs eorum, & caſtrenſi peculio, & de redimendis captiuis, & de nuptijs clericorū vetitis ſeu permiſsis.

Clerici extraordinaria munera non ſubeunt, & hoſpitem recipere non tenentur. Bahlus.

I. Imp. CONSTANT. A. clericis ſalutem dicit.*

VXta † ſanctionē l quam dudum meruiſtis,[m] & vos & mancipia[n] veſtra nullus[o] nouis collationibus[p] obligabit: ſed vacatione[q] gaudebitis: præterea † neque hoſpites[r] ſuſcipietis. Dat. VI. Kalen. Sept. Placido & Romulo Conss.

**C.T.16. 2.8.*

† Hæc lex vſque ibi, præterea, & c. canoni ſata eſt. 16. q. 1. §. nouā. vñ ſub cap. generaliter. † Cōcor. cū hoc ſi. ca. 1. in fi. extra de immu. eccle.

k *Sola Romana eccleſia.* hæc clauſula ſumpta eſt ab Irnerio ex illo titulo, vt eccleſia Romana, &c. colla. iij. qui dicebat aliam cōſtitutionē. ſ. hæc cōſtitutio, &c. col. viij. loqui in alijs eccleſijs tantū. Sed tu dic ſecundū H. quòd in omnibus dicit, & ſic corrigit illam, vt eccleſia Romana. cum etiā ſpecialiter de ea mentionem faciat in rubrica ſic dicens, hæc conſtitutio innouat & c. eſt ergo hic adiectio falſa iure legum: ſed iure canonum valet. quod dixit Ir. xvj. q. iij. c. fi. & c. ad audientiam, & ca. cum nobis. & ca. ſi diligenti. extra de præſcript.

DE EPISCOPIS ET CLERICIS, &c. De rebus eccleſiarum dixit: nunc de miniſtris.

IVxta *ſanctionem.* j. CASVS. Eximit clericos & eorum familiam, vt non ſoluant munera extraordinario: nec hoſpitent armigeros. No. ex hoc textu de dictione, iuxta. nam quandoque ponitur relatiuè, quandoque locatiuè & deſignatiuè. Primo modo loquitur hic. Secūdo modo loquitur tex. & glo. ff. de ſerui. vrb. prædi. l. quidam Hyberus. & l. ſi ſtatuas. ff. de iniur. Bald.

l *Iuxta ſanctionem.* i. legem.

m *Meruiſtis.* ô epiſcopi & clerici. & facit mentionem de. l. placet. ſ. tit. proxi. & loquitur hic Conſtantinus qui fuit imperator primus Chriſtianus. j. de nat. li. i. diui Conſtantini. & l. illam, placet, fecit vel ipſe, vel alius eius anteceſſor.

n *Mancipia.* i. familia veſtra.

o *Nullus.* ſcilicet exactor.

p *Collationibus.* ſ. ſordidorū munerum, vel extraordinariorū.

q *Vacatione.* ſ. ſordidorū munerum, vel extraordinariorum.

r *Hoſpites.* hoſpites hic intellige milites armatos, quorū hoſpitalitas eis quaſi munus incumbebat. hoſpites autem, id eſt pauperes ſuſcipere debent. Vnde Pau. Hoſpitalitate inuicem prænuenientes. vt j. l. proxi. s Sed opponitur, hoſpitis receptio eſt patrimoniale munus: vt infra, de mu. pa. l. iij. & l. etiam. lib. x. & ff. de mu. & ho. l. fi. §. ſin autem. & l. & qui originem. §. munus hoſpitis. ergo clerici debent ſubire: vt infra. e. l. de his. quæ eſt contra. Reſp. ſubeūnt clerici munera patrimonialia, ſed non omnia: quia tribus tantum. Vel aliter hoſpitis ſuſceptio alia rei proprię cohæret, alia nō: ſed quaſi ex inopinato ſuſcipitur, primo caſu clerici non excuſantur: quia nec milites, nec mulieres, nec impuberes, nec veterani, immò nec ipſe princeps: vt j. de mu. pa. per totum. li. x. & vt ne. licc. io empt. ſpe. ſe ex. li. x. & ff. de vac. mu. l. ſunt munera. In ſecūdo & clerici & milites excuſantur: vt hic, & ff. de vac. mu. l. his. §.

e Vide 42. diſt. in. à prin. vſque ad §. ſed licet. & 89. diſt. volumus. & 12. q. 1. quia. in ca. ſinē. & 9. 2. mes et. 85. diſt. c. 1. & 16. q. 1. quoniā quic quid. & c. ſicut. iuncta gl. in verbo hoſpitalitatem. de ſup. neg. prę. & de præbē. de monachis.

his. §. angariarum. Vel melius licet patrimoniale ſit minus ſuſcipere hoſpites: tamē propter beneficiū ſpeciale huius legis ſe excuſant, illi enim ſoli ſe excuſant, qui de hoc habent ſpeciale priuilegium: vt ff. de vac. mu. l. ſunt munera. vt philoſophi, & artiū profeſſores, & milites, & veterani: vt ff. d. mu. & ho. l. fin. §. pe. & fin.

Clerici non vocantur ad munera ſordida; quia conuenientius eſt quod bona eorū inter pauperes diſtribuantur, quàm in ſordidis muneribus, vel aliàs illicite conſumantur. & hoc priuilegium datur clericis & eorum ſeruitoribus, & vxoribus, & filijs. h. d. ſecundum Ia. Bu.

II. Imp. CONSTANTINVS A. & IVL. Cæſ. Felici epiſc.*

OMnis[a] † à clericis indebitæ[b] conuentionis[c] iniuria, & iniquæ exactionis[d] repellatur improbitas: nullaque[e] conuentio ſit contra eos B munerum ſordidorum: [f] & cum negotiatores g ad aliquam præſtationem h competentem vocantur, ab his vniuerſis[i] ſtiuſmodi ſtrepitus[k] conquieſcat. Si quid enim vel parſimonia,[l] vel prouiſione,[m] vel mercatura, honeſtati * tamen conſcia,[n] congeſſerint:[o] id in vſum pauperum atque egentiū miniſtrari oportet. * P ad * id quod ex eorundem ergaſterijs[q] vel tabernis[r] cōquiri poturit & colligi, collectū id religionis[s] exiſtiment lucrum. Verūm etiam[t] hominibus[u] eorundem[x] qui operam in mercimonijs[y] habent diui principis genitoris mei ſtatuta multimoda obſeruatione cauerunt,[z] vt ijdem clerici priuilegijs pluribus redūdarent.[a] itaque extraordinariorū munerum à prædictis neceſsitas atque omnis moleſtia conquieſcat. [b] Ad parangariam quoque præſtationem nō vocentur, nec eorundem facultates atque ſubſtantię. Omnibus clericis[c] huiuſmodi prærogatiua ſuccurrat, vt & coniugia[d] clericorum ac liberi[e] eorum quoq; & miniſteria, [f]

**C.T.16. 2.14.*

† Hæc eſt notabilis lex pro priuilegijs clericorū: quæ allegatur in glo. 1. & in c. Ioan. de & in glo. 2. in ea, ex parte. extra de cle. coniug.

**honeſtatis*

**oporteat. *aut id. ſic in omnibus & C.T.*

**C.T.16. 2.*

id eſt, mares pariter ac fœminæ, eorumque etiam filijs [& filiæ] * immunes ſemper ab huiuſmodi[h] muneribus perſeuerent. Dat. VIIII. Id. Decemb. Med. Lecta. V. Kalend. Ianuar. apud acta, Conſtantio. A. VIIII. & Iuliano Cæſ. II. Conss.

Nullus laicus poteſt inponere collectas vel onera clericis, eccleſiis, vel pijs locis: nec inuadere bona eccleſiarum vel clericorum: & ſi requiſitus neglexerit emendare, ſubiaceat banno imperialis de quo nō eximūtur, niſi debita ſatisfactione præmiſſa. Bald.

Noua cōſtitutio Friderichi imperatoris de ſtatu. & cōſuetu. cōtra liber. eccle. col. x. §. itē nulla.

ITem nulla[i] cōmunitas † vel perſona publica, vel priuata collectas vel exactiōes, angarias,[k] vel parangarias eccleſijs vel alijs pijs locis aut eccleſiaſticis perſonis imponere, aut inuadere eccleſiaſtica bona præſumant:[l] quod ſi fecerint,[m] & requiſiti ab eccleſia[n] vel imperio, emēdare cōtempſerint, triplum[o] refundant: & nihilōminus bona imperiali banno ſubiaceāt: quod abſq; ſatisfactione debita nul latenus remittatur.

† Poteſtās.

Clerici pro prædijs propriis tenentur ad fiſcalia: aliàs patuntur tranſlationem. Salycetus.

III. Idem A. & Cæſ. ad Taurum præfectum prætorio. *

DE his clericis qui prædia poſsident, ſublimis[p] auctoritas[q] tua non ſolum eos aliena iuga nequaquam ſtatuet exculare: [q] ſed etiam pro his prædijs quæ ab ipſis poſſidentur, coſdē ad penſitanda[r] fiſcalia[s] perurgeri. * vniuerſos nanque[t] clericos poſſeſſores dumtaxat[u] prouinciales, D ponit Guil. de Cug. hic, vtrum ratione tributorum clericus poſsit trahi ad forum ſeculare: & dicit ipſe, quòd pro cēſibus & tributis ipſi poſſunt conueniri & trahi coram iudice ſeculari. quem reprehendit hic Bald.

** C.T.16. 2. 15. §. de hiis.*

** al. perūgucys. Quia res tranſit cum ſuo onere. vt hic, & ca. 1. in glo. 1. poſt prin. extra de iu re patro.*

a *Omnis.* Tria dicuntur in lege iſta. ſ. q̄ clerici relaxentur vel excuſentur ab extraordinarijs muneribus. Secūdo, q̄ ſi quid honeſte quæſierint, q̄ erogetur in vſus pauperum. Tertio hoc cōceditā clericis, q̄ ſuis familiaribus. Ex hac l. no. primo quòd clerici de bonis præbendarum ſuarum quæ vē dunt vel vendi faciūt, non tenentur ſoluere gabellas: nec etiam ad portam ſoluunt, etiā ſi ſint clerici coniugati. No. vltimo, quòd priuilegium clericorum datur eorum vxoribus & filijs ſecūdum Bald.

b *Indebitæ.* quo ad eos: & ſi exigantur, iniuria eſt eis. ſed ſi exigatur à laicis, non eſt iniuria: vt ſtatim dicet. Et dic, quòd de extraordinarijs exactionibus dicit, nec obſtat j. l. proxima.

c *Conuentionis.* ſ. extraordinariæ collectæ.

d *Exactionis.* ſ. ſordidorum munerum.

e *Nullaſq.* idem dicit melius declarando.

f *Sordidorum.* i. operoſū.

g *Negotiatores.* ſ. laici.

h *Præſtationem cōperentem.* vt collectam extraordinariam.

i *Vniuerſis.* ſ. clericis non habita relatione ad ſingulos cleri. i. ad ſingula genera: quia non ad vagabundos: vt infra e. generaliter. ſed ad ſingulos gradus. i. ad genera ſingulorum.

k *Strepitus.* vocatio.

l *Parſimonia.* i. parce viuendo quæſiuit.

m *Prouiſione.* i. ex ſciētia vel ſcriptura. ſimile verbum. ff. de peculio. l. peculium ex eo.

n *Conſcia.* vt ex ſcriptura.

o *Congeſſerint.* i. congregauerint. Accur.

p *Oportet.* i. oportunū eſt: vel decens eſt. ſic ff. de iuſti. & iure. l. j. in prin. nec enim eſt neceſſe: vt j. e. l. ſacroſancta: quę eſt cōtra. Vel hic in quęſtis de reb⁹ eccleſię: ibi de ſuo patrimonio.

q *Ergaſteriis.* ab erga, quod eſt opera, & fteron, quod eſt ſtatio. inde ergaſterium. i. operarum ſtatio.

r *Tabernis.* pro eodē accipe. i. ſtationib⁹, vel proprie. Sed hoc quo modo, cum etiā tabernas intrare non debeant. xliij. diſt. c. nulli? Reſpon. locabunt: vt ff. de peti. here. l. ancillarum.

s *Religionis.* ſcilicet pauperum.

t *Verum etiam.* non ſolum clericis damus hoc priuilegium, verum etiam, &c.

u *Hominibus.* ſ. familiaribus.

x *Eorundem.* clericorum.

y *In mercimonijs.* ſ. vendendis.

z *Cauerunt.* i. prouiderunt.

a *Redundarent.* i. abundarent tam in ſe, quàm in ſuis.

b *Conquieſcat.* niſi ſint ea quę ad expeditionem noſtri numinis accepimus: vt ſ. tit. j. l. neminem. quæ eſt contra.

c *Clericis.* i. hominibus clericorum.

d *Coniugia.* licita tamen, quia antequam erant clerici.

e *Liberi.* habiti ante ſacros ordines.

f *Miniſteria.* id eſt miniſtri.

g *Filij.* ante concepti. nam poſt ſacros ordines eſſent inceſti: Item ſi ſint in ſeruitio parentum, & viuunt patres clerici: non aliàs. & facit. ſ. titu. j. placeret.

h *Ab huiuſmodi* : non extraordinarijs. ** deeſt in omnibus, & C. Tbi.*

i *Tē nulla.* Hæc cōſtitutio coadiuuat & auger. l. C. & dicit duo. Primò præcipit, quòd nulla communitas vel perſona publica vel priuata debet cogere clericos ad exactiones collectarū, ſiue ad extraordinaria munera. Secundò dicit, quòd ſi aliquis contra fecerit, tenetur reddere acceptū in triplum: & banno imperiali ſubijcietur, à quo non liberabitur, niſi ſatisfecerit: Ex hac conſtitutione no. primò quòd communitates nullam habent poteſtatem in eccleſiam vel eccleſiaſticas perſonas: nec poſſunt eis imponere collectas. No. ſecundò de triplici pœna, quæ aliàs nō reperitur in inuaſione reī immobilis, ſecū. Bal. hic. Viuia.

i *Item nulla.* cōſtitutio Friderichi.

k *Angarias.* hoc expone vt dixi ſ. tit. j. l. neminem.

l *Præſumant.* ex prędicta cauſa, quia nō ſoluerunt collectas ſ. vel etiam ex alia: vt hic tāquam fauor extendatur: vt ff. de li. & poſthu. cum quidam.

m *Quod ſi fecerint.* aliqui officiales.

n *Ab eccleſia.* ratione ergo delicti erit laicus in foro eccleſiæ: quod eſt notandum: ſicut ſit de loco publico per authent. qua in prouincia. infra vbi de cri. agi opor.

o *Triplum.* ſic inſtit. de actionibus. §. tripli.

p *Eſt.* Plana eſt. Et not. ex hoc text. quæſtionem quā propo

q *Auctoritas.* loquitur præfecto prætorio.

r *Exculare.* quod quandoque faciebat: vt ſ. de ſacroſan. eccle. & l. ſequen.

s *Ad penſitanda.* id eſt ſoluenda.

t *Fiſcalia.* ſcilicet tributa.

u *Nunque.* bene dico præfectum prætorio poſſe conſtringere clericos vt ſoluant tributa pro prædijs. nam bene volumus quòd ſoluant, aliàs amittent prædia: & hæc vera ſunt in prouincialibus prædijs tantum.

x *Dumtaxat.* hæc dictio dūtaxat, reſpicit prouinciales, quod ſequitur, nā ad proximiorē ſcripturā referendū eſt: vt ff. de poſtu. l. j. in §. deniq;. & §. ſeq. quędā tamē prouincię hodie euaſerūt: vt ff. de cē. l. pe. & ſi. Sed videtur etiā Italicorū prędia eſſe grauāda tributis: vt j. ſine cen. l. omnes. quę eſt contra. Sol. vt ibi. Item ſimiliter cōtra inſtit. de re. di. §. per traditionem. Sol. nulla eſt differētia quo ad trāſlationē dominij: ſed quo ad tributa ſic. Item eodem modo eſt cōtra: vt j. de vſuc. transfor. l. j. ſed &

sed & ibi æquatum est ius omnium prædiorum in vsucapione, non in tributis. Accursius.

a *Fiscalium*. id est tributorum solutiones.

b *Translationesq*. si enim non soluãt. eis auferetur fundus, & in alios transferetur. Sed contra. ff. titu. j. l. placet. in illo verbo, nulla, &c. Solu. vt ibi.

sed hodie videtur correcta ista lex per auth. item nulla. quam proxime legimus.

* *al. consemus.*

Officiales. } Hæc. l. tractat de certis personis quæ non possunt clericari. Et ponit tres casus, quos vide in text. Not. ex hac. l. quod clericatus est dignitas & honor: vt pareat ibi in textu, ad clericatus honorẽ. & vide in c. j. de cleri. coniug. lib. vj. Pau. de Cast.

c *Officiales*. i. iudices fisci. generale nomẽ est.

d *Rationales*. quia ratiocinia gerunt.

e *Cursus*. id est actus, relicta ratiõe. vel cursus, id est officij sibi impositi: vt j. de cursu pu. li. xij.

* *al. Impp. Constant. et Cæsars.*

f *Primipili*. hoc expone j. e. l. quisquis emẽtis. vel primipili, id est primę & maximę administratiõis quã gerebãt.

g *Necessitate*. id est finito tempore, vel reddita ratione.

h *Interuersa*, quia obnoxij sunt, & non reddunt rationem.

i *Transemndum*. i. transierint. Accur.

k *Retrahantur*. sicque personaliter plectuntur, & in facultatib' puniũtur: vt in fi. huius. l.

* *al. cessiones, nõ permittebatur enim curiali ad clerũ trãsire nisi facta cessione facultatũ illi curiæ quã relinquebat, aut pro se subrogata.* C. Th. li. 12. ti. 1. Cont'.

l *Sub notione*. id est examinatione.

m *Iudicum*. f. eorũ qui curialibus præsunt.

n *Officijs*. i. officialib'.

o *Consentientibus*. scilicet officialibus.

p *Transferantur*. in cleros scilicet palã, exceptis primipilarijs: vt j. e. tit. quisquis emensis. quæ est contra. sic ergo ad alios se hic refert. Vel sol. vt hic.

q *Nec cessionẽ*. propter quã timebat olim. nam olim si clericus fiebat curialis, reddere debebat bona curiæ.

Delictũ occultũ quandoq; plus punitur quam manifestũ.

r *Clandestinis*. Nota plus puniri clandestinum delictũ quàm publicum. sic ff. de admi. tut. l. non existimo. & retento casu quando non sunt obnoxij. patet ergo per hanc. l. quòd potest curialis effici clericus: sed hodie per auth. sed neque &c. non potest nisi secundum formam ibi datam: & hoc dicit auth. sed neque curialem. quam hic lege.

s *Irrependum*, id est eundum ad ordinem clericatus. vel, id est intrandum. Accur.

t *Militant*. id est militarunt vsque huc.

Sed neque. } Hæc authen. corrigit. l. C. nam prohibet officialem durante officio fieri clericum: quod lex permittebat.

u *Clero*, vnde scilicet abstrahitur.

x *Constituantur*. de facto.

y *Monasticã*. nõ tamẽ fier monachus, cũ propriã substantiã habere dici nõ possit: vt ff. ti. j. auth. ingressi. qtamẽ statim dicet. Sed quomodo hoc, cũ j. dicat, idẽ est i alijs monachis. ergo idẽ in istis? Respõ. nõ ponitur ibi respectiue: vt in auth. vt defun. seu fu. in prin. col. v. Quare ergo vxorẽ ducere nõ potest? Respon. quia habitum habet, & quia satis est clericari curialem.

z *Quarta*. hæc particula est in §. curiale. sed tota alia est in §. sed neque curialem. & in authen. de sanct. epi. colla. ix.

a *Clericatus*. refertur ad id quod dixit. §. tales enim &c.

b *Fortunæ*. id est curiæ.

c *Ecclesiastico gradu*. vt vsque ad duos gradus.

d *Non prohibetur*. vt in minoribus ordinibus: quod est generale in quoliber monacho: vt in authent. de mona. §. antepen. colla. j. & hic subijcit, & generaliter &c. Accur.

e *Idem est*. vt tradatur curiæ.

f *Licet*. q. d. licet non essent officiales.

g *Fortunæ*. ferunt vero domino debet reddi: vt j. e. authẽ. si ferarus. vt ff. de interdic. & re. l. relegatorũ. §. fina.

h *Quicumque*. scilicet curialis.

i *Redierit*. habendo vxorem vel concubinã.

k *Curiali*. immò in aliud monasterium: vt in authen. de sanc. epi. §. si monachus. coll. ix. Sed dic q hic bis fugerat: secus si semel: vt ibi distinguitur.

l *Reddatur*. aliàs est in text. tradatur.

Si quis. } Casvs. Si quis mulierẽ Deo dedicatã causa matrimonij vel concubinatus corrumpere ausus fuerit: pœna capitali punietur, etiam si eam non rapuerit. Viuia. No. ex hac. l. q vbi punitur attentatum, multo fortius consummatũ: & sic in delictis & pœnis delictorũ habet locũ: & ad hoc sem per allegatur iste text. secundũ Pau. & Bald.

m *Siquis*. ita lege, Si quis fuerit ausus, non dicam rapere matrimonij causa, sed attentare tantũ, scilicet eius pudicitiam. sic accipitur ff. de iniur. l. attentari. Vel ita: Si quis ausus fuerit, non dicam rapere, sed attentare tãtum matrimonij cõiungendi causa. & secundum hoc est contra ff. de pœnis. l. cogitationis. & ff. ad l. Cor. de fal. l. qui falsam. Ad quorum contrariorum solutionem sic distingue, aut quis cogitauit tantũ delinquere, & ad actum nõ processit: & tunc non punitur. ita loquitur. ff. de pœ. l. cogitationis. nam primi motus nõ sunt in potestate nostra. aut ad actum processit, & tunc aut perduxit ad effectum, & indubitãter punitur siue vtatur, siue non: vt ff. quod quisque iuris. l. iij. in prin. aut non perduxit, & tunc aut quia noluit: & hoc casu ei parcitur. & sic loquitur. ff. ad leg. Corne. de fal. l. qui falsam. & ff. ad Turpil. quæsitum. aut quia non potuit, & tunc aut erant atrociora: & hoc casu punitur, ac si ad effectum perduxisset: vt hic, & j. si quacunque præ. po. l. j. in prin. & ff. de extraor. cri. l. j. aut non erant atrociora: & hoc casu non punitur: vt ff. quod quisque iuris. l. j. §. fin. & hoc casu aut non desiderant iuris efficaciam, aut desiderant: & hoc casu quis non punitur. j. si manci. ita fue. ali. l. ea quidem.

n *Rapere*. quod maius est.

o *Sed attẽtare*. f. si cogitatione, quod est minus. & hoc si ad aliquem de sanct. epi. §. sed neq; curialem. colla. ix. consti. fina.

Officialis publicus vel curiæ adscriptus non potest clericari nisi forma hic subiecta. Et clericus postea repertus vxorem ducere vel concubinam tenere, à clero debet expelli, & curiali fortunæ subijci. Saty.

v. Imperator Iovinian. a. Secundo præfecto prær.*

SI quis[m] nõ dicam rapere, [n] sed attentare[o] tantum iun-

quem actum proceſſerit: aliàs nullam patitur pœnam: vt ff. de pœ. l. cogitationis. Item nota puniri delictum, licet non sequatur effectꝰ: vt hic & j. de fur. l. ij quis seruo. & j. ad. l. Iul. maie. l. quisquis. & ff. de extraordina. cri. l. j. & j. si quacũq; præ. po. l. vnica, & hæc sunt specialia: regulariter cõtra: vt ff. qđ quisq; iuris. l. j. in fi. & ad leg. Cor. de fal. qui falsam. & de hoc dic vt no. ff. de fur. l. qui ea mente. & ff. de pœ. l. cogitationis. Accursius.

a *Matrimonij*. & ne dũ stupri: multo magis ergo si vt concubinam eam habuerit, vel habere attentauerit.

b *Capitali*. vel capite punitur, vel vt ciuitatem amittat. & facit

* C. T. 16 2. 6. & 24. infra de rap. vir. l. j.

Presbyteros. } Hæc lex cum seq. plana est.

† *hoc verbi in vno duntaxat manuscripto reperitur.*

c *Personalib*. vt tutelæ vel curę: vt ff. de mu. & ho. l. j. & l. munerũ. §. j. & j. e. l. generaliter. ij. ri, ĩ cæte & in auth. ibi posita.

† *Sic clerici coniugatum nõ debent eo desit & C. Th.*

† *Sic clerici coniugatum nõ debent ei ferre ton sura clerica iniuria cleri co: vt in ca. loan. extra de cle. coniuga.*

Nec honore. id est iure prætorio. q. d. aliquis honor est ei, si veritatem aperiat. Vel dic honore. f. iudicis vocantis qui reputat sibi honorem.

Sunt qui clericos fuisse negent: qua de re amplius videndum est.

d *Legibus*. i. iure ciuili, quasi j' ciuile, cogat homines ad testimoniũ perhibẽdum: vt j. de testi. l. si quando.

e *Flagitetur*. i. vocetur iniuitus. f. sed nec volẽs est admittẽdus, secũ. H. vt subiicit hic.

f *Item dixit*. scilicet Theodosius.

† *addici si-cut & Aro legit. & manuscr. alij libri habent adduci.*

g *Dicẽdũ*. corã iudice.

h *Admitti*. sponte vocatus testificari.

* *observa ferdotẽ fem per in his legibus ponit episcopo.*

i *Oneratur*. aliàs honoratur. i. honoranda est in hoc & in aliis. si vero habes oneratur, plana est.

* *legendum, excepta: vt legit Aro. et omnes manuscr. & codex Theo.*

k *Sacerdotis*. i. episcopi.

l *Exemptæ*. i. priuilegiata à tali honore.

* *hoc fulco additum ab Irnerio: quia sola propositione eum ingeburõ intelliguntur irrare l. rem non nouam. j. de iudiciis Contius.*

m *Confunditur*. f. si adducatur, vel confundi tur cũ aliis clericis. f. quia iam non esset differẽtia inter episcopũ & alios clericos. Acc.

Sed iudex. } Hæc auth. corrigit. l. C.

n *Ministris*. si ipse iudex ꝑdiatur ire: aliàs ipsemet debet recipere testes: vt j auth. vt defũ. seu fu. §. illud. col. v. & hoc est speciale vt earur ad domũ testis. sic & ff. de iureiur. l. ad personas.

o *Proposuris*. & tactis secun. Pi. vt. j. de testi. l. iuriſus. Tu dic, non tactis: quia subiicit secun. M. quòd decet &c. quia sacrosan. scripturæ proponuntur ante eum, & non tanguntur. sic & j. de iud. l. rem non nouam &c.

p *Sacerdotes*. hic mutat personas. nam. §. dixit, ad eum: hic dicit, sacerdotes. & dicant quæ nouerint.

q *Quæ nouerint*. & hoc si velint dicere: aliàs non coguntur, vt in summa huius tit. §. priuilegium. sic ergo pro vtraque parte: vt hic & j. eod. l. proxi. presbyteris. & in authent. de testi. §. & quoniam. col. vij. & est hæc generalis constitutio.

Presbyteri. } Casvs. Hæc lex tria dicit. Primo quòd presbyteri ferentes testimonium, si vacillent in dictis suis, nõ debent subiici quæstionibus, licet alij testes subiiciantur, dum tamen verum dicant, & falsum non similent. Secundo dicit quòd cæteri clerici qui sunt inferioris gradus, si in testimonio ferendo vacillent, possunt subiici quæstionibus. Tertio dicit, quòd si presbyteri inueniantur falsum testimoniũ dixisse, puniendi sunt maiori pœna quàm laici: quia cũ eis plurimũ honoris cõmittitur, multo magis pœna digni sunt. Viuia. Not. primo ex hoc tex. regulam quòd omnes in testimonio vacillantes, possunt & debẽt torqueri pro veritate eruẽda. No. secũdo, q nõ solũ est falsus testis ille qui falsum deponit: sed etiã ille qui verũ supprimit. i. tacet veritatem. & istud est valde notandum secundũ Bal. & Pau. hic.

gendi causa matrimonij sacratissimas virgines ausus fuerit, capitali[b] pœna feriatur. Dat. XI. Kal. Mar. Gratiano. A. III. & Merobaude Coss.

Clerici constituti in minoribus ordinibus sunt immunes à tutelis & muneribus personalibus.

vi. Imperatores Valentinianvs, Valens, & Gratianvs. aaa. ad Cataphronium.

PResbyteros, * diaconos, subdiaconos, atque exorcistas, & lectores ostiarios & acolythos † etiam, personaliũ munerum expertes esse præcipimus. Dat. III. Non. Mar. Gratiano A. III. & Merobaude Coss.

Pars actorũ habitorum in consistorio apud imperatores Gratianũ, Valentinianũ, & Theodosiũ consulatu Syagrij & Eutherij virorũ clarissimorũ die. III. Kal. Iuniar. Cõstantinopoli in cõsistorio.

Sic in manusc. & C. Th. li. 12. 39. 7.

vii. Imp. Theodosivs dixit.

NEc* honore, nec legibus[d] episcopus ad testimonium dicendũ flagitetur. [e] Item dixit: [f] Episcopum ad testimonium dicendum[g] admitti[h] non decet. nam & persona oneratur, [i] & dignitas sacerdotis*[k] exempta* confunditur.[m]

IN AVTHENTIC. de san. episco. §. nulli vero iuxta dicum. colla. ix. consti. fi.

Sed iudex mittat ad eos quos[n] ad fuis ministris: [o] vt propositis[o] sacrosanctis euangeliis, secundum quod decet sacerdotes, [p] dicant ea quæ nouerint, [q] non tamen iurent.*

Presbyteri sunt priuilegiati vt occasione testimonij non torqueantur, sed in aliis sicut eis seruatur vsq; commune: si tamen falsum dixerint, puniuntur. hoc dicit. Bald. Vel sic: Presbyteri licet excellent in testimonio, non sunt torquendi. quod aliis clericis non conceditur: de falso tamen presbyteri non prohibentur accusari. b. d. Saty.

viii. Idem. a. Paulino præfecto Augustali.

PResbiteri[a] citra iniuriam quæstionis[s] testimonium dicant: ita tamen, vt falsa non simulent. [t] Cæteri vero clerici, qui eum* deinde gradum vel ordinem sequuntur, [u] si ad testimonium dicendum petiti fuerint: prout leges[x] præcipiunt, vaudiantur: vt saltẽ[y] tamẽ sit litigatorib' falsi actio, [a] si fortè presbyteri qui suo* nomine superioris[c] loci testimonium dicere citra aliquam corporalẽ iniuriam sunt præcepti, [d] hoc ipso, quòd nihil metuant, [e] vera suppresserint. [f] multo magis enim pœna digni sunt, quibus cum plurimũ honoris[g] per nostram iussionem delatũ est, occulto inueniuntur in crimine. Dat. VIII. Kal. Aug. Arcad. A. & Bautonem. Coss.

IN AVTHENTIC. de san. epi. §. reuerendissimis. colla. ix. consti. fi.

Presbyteri pro falso testimonio in causa ciuili lato, per triennium suspendantur ab officio: pro lato in causa criminali puniuntur pœna falsi, qua nam quacunque causa puniretur cæteri clerici. b. d. Saty.

2 PResbiteri[h] seu diaconi si falsum testimonium perhibuisse conuincantur: si quidem in causa pecuniaria, à diuino ministerio[i] duntaxat per tres annos separati, occultauerint. Accursius.

* C. T. 11. 39. 9.

* *alias, quæ eorum.*

* *qui sub vno mine. refert & in Cod. Th.*

a *Actio*. i. accusatio. sic ponitur vt in auth. e. §. si quis autem pro pecuniaria. & ff. de iureiur. ait prætor. j. §. j. Itẽ & actio pecuniaria potest dari in falsarium: vt. ff. ad leg. Corne. de fal. qui nomine. non tamen torquetur: vt hic dicit.

b *Suo nomine*. hic dicunt quidam speciale in facerdotibus quòd possint in causa ꝑpria testificari. sed est falsum: vt. j. de testi. nibus. Tu expone, suo nomine. i, propter suũ nomen, quia obtinet locum superiorem.

c *Superioris*. f. clericali nomine. nam sacerdotes sunt in superiori gradu inter cæteros clericos.

d *Præcepti*. i. accusati.

e *Metuant*. de tormentis. Accursius.

f *Supprefferint*. id est

g *Honoris*. ab eo cui plura committuntur, plura exiguntur: vt hic, & ff. de pœnis. quę iam. & in auth. vt defun. seu fu. §. j. col. v. Sed arg. contra. ff. de incen. rui. nau. l. Pedius. & j. vt nemo prima. l. ne quis. & ff. de pœnis. l. capitalium. §. fin. & §. de sumtrini. nemo. §. fi. Item notatur committere falsum, qui tacet verum: vt argu. infra ti contra ius vel vti. publi. l. ij. & ff. ad leg. Corne. de fal. l. j. §. j.

Presbyteri seu diaconi. } Casvs. Hæc auth. dicit q si presbyteri vel diaconi in causa pecuniaria falsum testimoniũ deposuerint, à ministerio sacerdotali repelluntur, & in monasteriũ per tres annos detrudutur. Si autẽ in causa criminali, nudati honore clericatus legitimis pœnis subiiciantur. Cæteri vero clerici sunt puniendi legitimis pœnis sine distinctione personarũ. No. primo ex hoc tex. q propter crimen falsi clericus debet priuari beneficio suo. ex quo enim tollitur officiũ, tollitur & beneficiũ secun. doc. No. secũdo de pœnis degradationis. sed an erit realis, vel verbalis? Ref. vt per Bal. hic.

h *Presbyteri vel diaconi*. Dixerunt falsum, quod fit etiam tacendo verum: vt in. l. presbyteri. §.

i *Ministerio*. id est officio & beneficio.

Legitimis

a *Legitimis*.laicorum:quæ sunt.ff.ad legem Corn.de fal.l.j.in fine.
b *Cæteri*.à presbytero vel diacono.
c *Sine delectu*. sine distinctione illa,vtrum fuerit pecuniaria causa,an criminalis:vt.§.eo.l. licet. hic aliter & mitius puniatur in pecuniaria quã criminali.
d *Verberibus*.id est tormentis.
e NIlla *nisi ementis*. *Transferatur*. vt in auth. quo modo opor.episc.§.quãta.col. j. sed Pau. ad Timotheum dixit de. lx. itẽ authen.hic posita diaconissam &c. corrigit hãc lege,& dicit de xl. sicque minus tempus putauit sufficere imperator quàm apostolus, vel imperator antiquus.
f PResbyterum *minorem*, Diaconum scilicet vel subdiaconum:vt in cor. authẽti. vnde hæc sumitur, de sanc.episco.§. presbyterum.col.ix.
g SIquis. In hoc tres specialitates notantur hac lege.Prima quòd crimen iniuriarum est publicum crimen. Secunda quòd ex eo infligitur pœna capitalis. Tertia quòd quis sine accusatore punitur. Vel dic quòd nullum sit hic speciale: quia non loquitur de crimine iniuriarũ, sed de crimine sacrilegij quod est publicum,& pœna capitalis imponitur:vt. ff.ad legem Iuliam pecul.sacrilegi.
h *Hoc genus*.nam hoc est vnum inter cæteros.
i *Proruperit*. id est inciderit.
k *Ipsi cultui*. quando dicitur officium.
l *Locóque*. quando nõ dicitur.
m *Quod geritur*.i.quod factum est.
n *Animaduertatur*. id est puniatur.
o *Cultus*. ac si dicat cuilibet ibi existenti.
p *Conuictos*.id est cõprobatos per testes.
q *Nouerit*. sic ergo post confessionem datur sententia: vt diximus.ff.ad leg.Aquil.l. proinde.ij.§.notandũ. & dic sponte confessum; vt. ij. q. j. nos in quenquam. aliàs contra:vt.ff.de quæst.l.j.§. diuus Seuerus. &.§. si quis vltro.
r *Nec expectet*.scilicet præses vel moderator.
s *Sanctitas*. aliàs Sanctas.
t *Laudabile*.sine accusatore punitur ergo,vt dixi infra de testi.l.nullum.Accursius.
v *Reis*.id est delinquentibus.
x *Quòd*.pro &.
y *Multitudo*.scilicet delinquentium.
z *Apparitoris*.id est nuncij communis.
a *Ordinum*.id est militum iustitiæ illius castri vel loci.
b *Flagitari*.id est iudici præsentari.
c *Quòd*.id est quia.
d *Appetito*.sic & infra de his qui latro. vel in aliis crimi.l.ij.ante medium.

Sic in omnibus manuscr. quos vidi sic A Zo, sic Accurs. quãuis apud Paulũ Apostolũ & Codi. Theod. legatur, sexaginta,sed tamẽ auctoritas Pauli apostoli hic citata exigit vt legatur sexaginta,quomodo & Photius in Nomocanone legit.quamuis postea in cõcilio Chalcedonẽsi sexaginta mutati sint & quinquaginta. perperã autem hic quidam diaconissas cõsumunt cum abbatissis. Contius.

Sic enim iã decretũ fuerat in concilio Chalcedonẽsi.c. 15. Contius.

*C.Th.16. 2.31.

monasteriis pro tormẽtis tradantur. Sed si in criminali, clericatus honore nudati, legitimis[a] pœnis afficiendi sunt.

Cæteri[b] vero clerici communi iure ab officio ecclesiastico repulsi,sine delectu[c] causæ verberibus[d] coërceantur.

IX.Imppp. VALENTINIANVS. THEODO.& ARCAD.AA. Tatiano.P.P.

NVlla nisi emensis quinquaginta* annis, secundum præceptum apostoli, ad diaconissarum consortium transferatur.[e] Dat. XI. Kalend.Iul.Mediolani, Valentiniano. A. IIII. & Neotherio Conss.

IN AVTHENTIC. de sanc.episco.§. presbyterum. colla.ix.consti.fi.

Clerici in maioribus ordinibus constituti debent esse ætatis hic scriptæ.h.d. cum authent.sequen. hodie seruatur clemen.fin.de æta.& quali.ordi.Salycetus.

PResbyterum minorem[f] xxxv. annis fieri non permittimus, sed neque diaconum vel subdiaconum minorem.xxv. annis, neque lectorem minorem annis.xviij. Item episcopum minorem annis. xxxv. ordinari prohibemus.

IN AVTHENTIC. de sanc.episco.§. diaconissam vero.colla.ix.constitu.fi.

DIaconissam in sancta ecclesia non ordinari præcipimus, quæ minor sit annis quadraginta,* aut si ad secundas peruenerit nuptias.

Irruens in ecclesiam & ministros debet capitaliter puniri etiam per inquisitionem: & vbicũque sit, debet capi. & si sit in arce vel loco ex quo non possit faciliter extrahi, debent ad hoc milites conuocari, & indici bellum.h.d.Bald.Vel sic:Iniuriam sacerdotibus vel ministris illatam intra ecclesiam tempore cultus diuini antea vel postea debet præses vindicare, capitali pœna in conuictum & confessum inferenda. Et quilibet ad accusandum vel denunciandum admittitur. Et vbi præsidis potestas non sufficiat,auxilium militare debet implorare.hoc dicit.Salycetus.

X.Impp.ARCADIVS & HONORIVS.AA.Theodoro præfecto prætorio.

SI quis[g] in hoc*genus[h] sacrilegij proruperit,[i] vt in ecclesias catholicas irruens, sacerdotibus & ministris vel ipsi cultui[k] locóque[l] aliquid importet iniuriæ:quod[m] geritur, à prouinciæ rectoribus animaduertatur,[n] atque ita prouinciæ moderator, sacerdotum & catholicæ ecclesiæ ministrorum,loci quoque ipsius,& diuini cultus[o] iniuriam capitali in conuictos[p] seu confessos reos sententia nouerit[q] vindicandum: * nec[r] expectet vt episcopus iniuriæ propriæ vltionem deposcat, cui sanctitas[s] ignoscendi gloriam dereliquit.

Sitque cunctis laudabile,[t] factas atroces sacerdotibus aut ministris iniurias veluti crimen publicum persequi,ac de talibus reis[u] vltionem mereri. Quòd[x] si multitudo[y] violenta, à ciuilis apparitoris[z] executione & adminiculo ordinũ[a] vel ordinatorũ possessorumve non poterit flagitari,[b] quòd[c] se armis aut locorum difficultate tueatur: præsides prouinciarum etiam militari auxilio per publicas literas appetito,[d] competentem vindictam tali excessui imponere non morentur. Dat.VII. Kalend.Maij,Mediolani,Honorio. III. & Eutychiano Conss.

IN AVTHENTIC. de sanc.episc.§.si quis cum sacra.colla.ix.constit.fi.

SEd nouo iure pro tali iniuria verberatur, aut[e] in exilium mittitur.[f] Sed si sacra ministeria[g] turbauerit,vel celebrare prohibuerit, capite puniatur. Idem est & in litaniis.nam pro iniuria[h] verberatus,[i] exilio tradatur: si eas[k] concusserit, capite plectatur. Laicis facere litanias interdicimus sine clericis:[l] quæ sine orationibus & cruce fieri nõ debent.

Ad ecclesiam sunt promouendi illi qui sunt de villa ciuitate vel oppido. h. d. Bald. Et numerus iudicio episcopi debet taxari. Salycetus.

XI. Iidem.AA. Eutychiano præfecto prætorio.

IN ecclesiis* quæ in possessionibus (vt fieri adsolet) diuersorum, vicis[m] etiam vel quibuslibet locis sunt constitutæ : clerici non ex alia possessione vel vico,[n] sed ex eo vbi ecclesiam esse constiterit,ordinẽtur:vt propriæ[a] capitationis[b] onus ac sarcinam[c] recognoscant,[d] ita vt pro magnitudine vel celebritate vniuscuiusque vici ecclesiis certus iudicio[e] episcopi clericorum numerus ordinetur.Da.III.Kal. Aug.Minizo.Honor.A.IIII.& Eutychiano Coss.

Prohibitus clericari debet reuocari ad pristinum statum per manus iniectionem: & non prodest ei cedere bonis.Salycetus.

XII. Iidem.AA. Eutychiano præfecto prætorio.

SIquis*[f] curialis[g] clericus fuerit ordinatus, nec statim conuentione[h] remissa pristinæ conditioni reddatur:[i] his vigore & solertia[k] iudicantiũ[l] ad pristinam sortem veluti[m] iniecta[n] mox reuocetur.[o] clericis enim vlterius legem[p] prodesse non patimur, quæ cessione patrimonij subsecuta decuriones clericos esse non vetabat.Dat. VI. Kalẽ. Aug.Minizo.Honor.A. IIII. & Eutychiano Coss.

Violans priuilegia ecclesiæ punitur in quinque libris auri. & loquitur hæc lex in priuilegiis quæ concedũtur singularibus ecclesiis.h.d. Bald. & Salyce. & est canonizata.25. quæst. 2. ver.si ecclesiæ.Paul.de Cast.

XIII. Iidem.AA.Fidiano *vicario.

SI venerabilis ecclesiæ priuilegia cuiusquam fuerint vel temeritate violata,vel dissimulatione neglecta:commissum[q] hoc quinque librarum auri condemnatione[r] plectetur.Dat.VII.Kal. Iul. Brixiæ, Theodoro.V.C.Cos.

Noua constitutio Friderichi de statu.& consue.contra li. eccle.§.item quæcunque.coll.x.

ITem quæcunque communitas vel persona quæ annũ in excõmunicatione propter libertatem ecclesiæ fractam & violatam perseuerauerit, ipso iure imperiali banno subiaceat: à quo nullatenus extrahatur, nisi prius ab ecclesia beneficio absolutionis obtento.

Repulsus ab episcopatu propter delictũ commissum in rempublicam, non est reuocandus ad episcopatum.Salycetus.

loqui potest qui ratione possessionum ad aliqua tenentur præstanda:vt & arg. j. de offic.præto.l.tres.
a *Vt propriæ*.id est tributi quod tenebantur præstare.
b *Capitationis*.id est pensitationis vel tributi animalium.
c *Sarcinam*.quantum ad corpus.
d *Recognoscant*. quantum ad patrimonium, scilicet in eo vicino.
e *Iudicio*. consentiente patrono: vt in auth. eo.si quis oratorij domum. vel ibi ad collationem vacãtium : hic ad certam numerum clericorum.& facit.§. titu.j.l. non plures. & in decretis. lxj. distin. c.nullus.

Si quis curialis.} CASVS. Hæc lex prohibet ne aliquis curialis adstrictus[p] curiæ fuę, sine consensu sui superioris possit clericari: & si aliquis curialis fuerit factus clericus, nisi incõtinenti facta sibi denunciatione redeat ad curiam, iudex sua auctoritate debet eũ reddere primę conditioni cessante quadã lege quæ dicebat[q] curialis poterit inuito suo superiore in clericum ordinari relictis omnibus bonis suis curiæ.Viuianus.

*Illa lex erat in Codice Theodosiano lib.12. ti.1.59.& l.104.

*In Codi. Theod.legitur,præsentari:vt & in quibusdam manusc.qd rectius est.

e *Aut*. pro &: vt patet ex eo quod dicit de litaniis. sic &. ff. de verb.signific. sæpe. & est hæc authent. de sanc.episco §.si quis autem cum sacra.col. ix.
f *Mittitur*. quando officium non celebratur.
g *Ministeria*. tempore quo celebratur ministerium.
h *Pro iniuria*. illata clericis : ita tamen, vt non turbetur officiũ litaniæ : vt patet ex eo quod dicit de litaniis. sic. ff. de verb. sig. l. sæpe.
i *Verberatus*. hic quando sunt factæ. aliàs punitur aliter, vt sequitur.
k *Eas*. ita quòd sacra non fuerint facta sic.
l *Clericis*. ita tamen vt non turbetur officiũ.

IN *ecclesiis*.} Lex ista plana est.

m *Vicis*.non accipias hic vicum nisi de adscriptitiis tantùm alterius possessionis.nã ex eadem possessione clerici ordinantur volente demum domino : constitutione nouella & præter voluntatem.
n *Vel vico*. si idonei sint ibi, aliàs secus : quia de aliis terris : vt argu.ff.de mu.& ho.vt gradatim. §. & si lege.

*Sápidiano vicario Africæ.Cod. Th.16,2. 34.

& quod cuiusque vni.l.j.§.pe. Ir. tamen dicit hanc legem loqui in adscriptitiis tantum.& pro eo.j.eo.quisquis.j. vnde & inuito domino:vt in authen.ea.§. adscriptitios.Sed & in aliis loqui

*C.Th.16. 2.33.Cõcor. 7.1.dist.hortamur.& do cle.per.c. te nobis.

pœna ciuiliter,ibi criminaliter. Vel ibi de priuilegiis circa tributa,de quib[r] dicit ibi, hic de aliis. Vel hic de priuilegiis specialiter alicui quo ad pecuniam indultis, ibi de generalibus. Vel ibi vindicta,hic multa.Item contra.§.ti.j.l.iubemus nulli. §.sane.Sol.ibi vindicta,hic multa. Vel ibi quãdo circa alienationẽ violãtur priuilegia.Itẽ contra.j.de le. & constitu.l. ij. sed ibi soluas. Vel intelligas legẽ istam loqui de eo qui volebat priuilegiũ ecclesiæ impugnare. priuilegia tamen intelligenda sunt cum glo. de rescrip. prin. lib. vj. & ibi Bar. & Bal. & Ioan. And. in nouel. de rescrip. prin. & Bal. in l. fi. C. de sacrosanc. eccle. & Ioan. And. in c. ex literarum. de rescrip

a *Fuerit.*id est esse voluerit.
b *Sub hac lege.*i.domino permittente:sed hodie etiam inuito: vt in authen.adscriptitios.quæ est.j.eo.l.iubemus.
c *Capitationis.*id est tributi.
d *Compellatur.*scilicet talis clericus:vt.ff.eo.l.in ecclesiis.
e *Obsequiis.* scilicet colendi fundum.
f *Subrogato.*i.huiusmodi loco dato.Ar. quòd vasallus posset seruire feudo per substitutũ. Item argum. quòd heres aduocati non iuris peritus possit seruire per alium, & retinere feudum:vt.j.e.l.ad similitudinem. &.l.iubemus. Sed ar. contra.ff. pro socio. l. de libo. & j.de procur.l. fi. & est hic argu. pro nobis ad quæstionem quam no. j. de vsufruct. l. antiquitas.in glo.illa, arg. quòd liber homo &c.
g *Immunitate.* qua sit cum domini voluitate.
h *Indulta.* f. huic clerico.Accursius.
i *Capitationis.* scilicet extraordinariæ.sed ordinariam præstat:vt.ff. eo.l.de his. Vel dic q̃ dicit de prædiis ecclesiæ.Accursius.
k *Venerandis.* scilicet aliis clericis occasione venerandarum ecclesiarum.
P *Lacet.* Lex ista bona est,& fuit prodita ad honestatem clericorum conseruandam. Et diuiditur in tres partes. secunda ibi,præterea, tertia ibi
* *legendum est, in communi totius corporis cautela: vt in pleriſq; manuſ.* sub ea.Viuianus.
Et not, ex hac l. quòd clerici non possunt esse aduocati nec procuratores in causis secularibus. & est glo. in.l.j.§.sexum.ff.de postu.Bald.
l *Placet nostra clementia.* id est nobis qui sumus clementes.sic habes.ff. de sum.trini.l.j.
m *Publicis.* i. cum publicis muneribus.
n *Actionibus.* publicæ ideo dicuntur, quia iure publico.i. ciuili inductæ sunt:vt &. ff. de ori.iuris.l. ij.§. deinde ex his. aliàs dic actionibus, id est muneribus vt sit iudex.Acc.
o *Vel.*scilicet actibus siue officiis pertinentibus ad singulos de populo : vt.j. eo. l. repetita.similis expositio est in authen.hoc ius porrectum.in prin.ff.ti proxi.Accursius.
p *Annexi.* ergo in curia episcopi: quia eius curiæ corpori sunt annexi,habere possunt aliquid commune.
q *Habeant.* sed quam pœnam habebunt si immisceant se de facto? Respondetur extra ordinem arbitrio iudicis puniũtur, vt ff.de pœnis.l. sanctio. Vel dic quòd illam pœnam patiẽtur quæ est.j.eo.l.repetita.in fi.l.
r *Parabolani.* i.medici, sic dicti, quia multas habent parabolas:qui & circuitores vocantur:vt.ff.de excu.tu.l.ſi duas.§.j.
s *Spectaculum.*id est ludum.
t *Syndico.*i.defensore ipsius corporis medicorũ,qui sexcenti erant:vt.j.eo.l.proxi.& eorum nomina scripta erant in breui in quaterno quodam:vt hic subiicit. Et nota quòd aliqua potest facere quis pro se vel pro suo corpore, quæ pro alio non potest:vt.j.de procura.l.qui stipẽdia.&.ff.de procura.l. filiusfamilias.§.milites.
v *Sub ea definitione.* hoc est iubeo prædicta sub certa pœna definita siue statuta contra eum qui venit contra.
x *Breuibus.*i.scriptis vel quaternis &c.
y *Competenti.*f.quod videtur iudici.ff. de pœnis.l. sanctio legum.Accursius.

Vasallus an possit per alium seruire.

* C.T.16. 2.47.

* *In quibusdam exemplaribus legitur, & omnibus aliis in venerabili collegio & cæteris constitutis tabulã habere, aut &c.*

Parabolani qui dicũtur. Facere pro se quis potest aliqua quæ non pro alio.

collegij aut schematis b constitutis ad tabulas c ludere, aut aliis ludentibus participes esse, aut inspectores fieri, aut ad quodlibet spectaculum spectandi gratia venire. Si quis autem ex his in hoc deliquerit, iubemus hunc tribus annis à venerabili ministerio ꝓhiberi, & in monasterium retrudigi. d sed in medio tempore si se pœnitentem ostenderit, liceat sacerdoti sub quo constitutus est, tempus minuere, e & hunc priori rursus ministerio reddere.

Parabolanũ dicitur à παρὰ & βῶλος gleba, quia quasi glebæ erat ascriptus.

XVII. Iidem.AA.Maximo.pp.

PLacet f nostræ clementiæ, vt nihil commune clerici cum publicis m actionibus n vel o ad curiam pertinentibus cuius corpori non sunt annexi, p habeant. q Præterea his qui parabolani r vocantur, neque ad quodlibet publicum spectaculum, s neque ad curię locum, neque ad iudicium accedendi licentiam permittimus: nisi fortè singuli ob causas ꝓprias & necessitates iudicem adierint, aliquem pulsantes lite, vel ab alio ipsi pulsati, vel [in cõmunes* totius corporis causas] syndico t ordinato: sub ca u definitione, vt si quis eorũ hæc violauerit, & breuibus x parabolanis eximatur, & competẽti y supplicio subiugetur, nec vnquam ad eandem sollicitudinem reuertatur. Da.III. Kal.Octob.Cp. Theo.A.VII. & Palladio Coss.

IN AVTH. de san.episc.§. interdicimus.ij.col.ix.cõst. fi.

INterdicimus sanctissimis episcopis z & presbyteris, diaconis, & subdiaconis & lectoribus, & omnibus aliis* cuiuslibet ordinis venerabilis

D

clericatu: adeo vt etiam si in eo vico in quo noscitur manſitare, clericatus fuerit, a sub hac lege b religiosum adsumat sacerdotium: vt & capitationis c sarcinam per ipsum domi num agnoscere cõpellatur: d & in ruralibus obsequiis e quo maluerit subrogato f vtatur, ea scilicet immunitate g indulta, h quę certę capitationis ve nerandis k ecclesiis relaxatur: nullo contra hanc legem vnquã valituro rescripto. Da.* Honorio A.VIII. & Theod. A.III.Coss.

XVII. Iidem.AA.Monaxio præfecto prætorio.

PArabolani, f qui ad curan da debilium ęgra corpora deputantur, sexcentos* consti tui præcipimus: ita vt per arbitrium ğ viri reuerendissimi antistitis Alexãdrinæ vrbis de his qui antea fuerant, h & qui pro consuetudine curandi ge runt experientiam, sexcenti parabolani ad huiusmodi sollicitudinem eligãtur: exceptis videlicet honoratis, i & curialibus. Si quis autem ex his k naturali forte fuerit absumptus, alter in eius locum pro voluntate eiusdem sacerdotis l (exceptis m honoratis & curialibus) subrogetur: ita vt hi sexcenti viri reuerendissimi sacerdotis præceptis ac dispo sitionibus obsecũdent, & sub eius cura consistant: reliquis n quæ dudum latæ legis o formã p complectitur super his parabolanis, vel de spectaculis, vel de iudiciis, cæterisque (sicut iam statutum est) custodiendis. Dat.III. Non. Feb. Cp. Honorio. XII. & Theod. X. AA. Coss.

C

* C.T.16. 2.43. * *sic in omnibus manuſ. non est ergo emendandũ quingentos, ex Cod. Theod.*

PArabolani. Hæc lex plana est, & habet locum solũm in Alexandrina ciuitate. Vi. No. in hac. l. specialiter quòd collegium medicorum debet ordinari per episcopum loci. Et hæc lex posita fuit in hoc tit. propter officium pietatis quod exercent in curandis infirmis, secundum Pau. de Cast.
f *Parabolani.*i.medici. & regitur à verbo, præcipimus, quod est infra, & sic indeclinabile.
g *Arbitrium.*id est voluntatem.
h *Fuerant.*f.ante electionem faciendam de tanto numero.
i *Honoratis.*i.officialibus, qui eligi non possunt nec debent, sicut nec subrogari, vt subiicit statim.
k *Ex his.*scilicet medicis.
l *Sacerdotu.*id est episcopi.
m *Exceptis.*quia non debet quis eligi de illis.
n *Reliquis.*scilicet præceptis.
o *Legis.*scilicet superioris.
p *Forma.*vt supra.l. proxi.

Eum.

a EVm.vt episcopum vel clericum.
b *Agit.*i.agere debet caste viuendo.
c *Decolorari.*i.diffamari.
d *Sororię.*vt retineat aliquam quam dicat sororem.
e *Cognoscant.*sic.ff.de vsu & habi.l.non aliter.
f *Filias.* quas habuerunt ante clericatum.
g *Septa.*id est clausura.
h *Fœdus.*i.vinculũ vel proximitas consanguinitatis.
i *Relinqui.*i.bene poterit retinere secum.
k *Coniugium.*scilicet, maritorum.
l *Conuersatione.* fuit enim talis cõuersationis hęc vxor, quòd vouit secum castitatem. Vel sic suasit eivt esset sacerdos.
m VIto magis. id est cum prohibentur clerici ne retineant aliquam extraneam in concubinam, multo magis.
n *Coniugia.* quę de nouo facerent: vt statim subiicit: & sic non corrigitur.l.ij.supra eo.
o *Peruenerint.* cantores & lectores.
p *Ascendant.* scilicet, cantores & lectores. tertias nullo modo cõtrahant: vt incor.auth. & hæc est de mona.§. si quis autem. coll.j. & de nup.§.fed & si quis. & quo modo opor. episc.§. neque autem. colla.i.
q EPiscopo. hoc est in auth.quomodo oportet episc.§. neque autem.col.j.& in auth. e.§. presbyteris. colla.ix.
r *Nullam.*idem in monacho : vt in authen. quomodo opor. mo. viuere.§. non egrediũtur. presbyteri vero & inferiores possunt habere secum illas quæ omnem effugiunt suspicionem : vt in auth. e.§.presbyteris.col.ix.
S *I quis presbyter.* Hæc lex plana est. No. primo hic sex personas præferri ecclesiæ in successione clerici intestati, scilicet, persona liberorum, persona agnatorum & cognatorum, vir & vxor, & curia, & dominus, & patronus. No. secundo, quòd ecclesia præfertur fisco, Bald. & Pau.
s *Loci.*i,gradus.
t *Monachus.*secundum hęc tempora monachi habebant propria.
u *Solitarie vitæ.*i.solæ, vt sit in vna cella.
x *Sensibus adscripti.* vt serui glebæ.
y *Subiecti.*i. liberti facti clerici.
z *Bona.*libertorum.
a *Peculia.*adscriptitiorũ, quæ impropriè di-

Cum clericis non debent habitare mulieres eorum castitatem infamantes. Salyce.

XIX.Iidem.AA.Palladio.pv.rb.

EVm * a qui probabilẽ sæculo disciplinã agit, b decolorari c cõfortio sororiæ d appellationis non decet. quicunque igitur cuiuscunq; gradus sacerdotio fulciuntur, vel clericatus honore censentur, extranearum sibi mulierũ indictа cõfortia cognoscãt: e hac tantum eis facultate concessa, vt matres, filias, f atque germanas intra domorũ suarum septa g contineant. in his enim nihil sęui criminis existimari fœdus h * naturale permittit. Illas etiam non relinqui i castitatis * hortatur affectio, quæ ante facerdotiũ maritorum, legitimum meruere coniugium. k neque enim clericis incompetenter adiunctæ sunt, quæ dignos sacerdotio viros sua cõuersatione l fecerũt. Da.VIII.Id. Maij, Rauen. DN.Theod.A.VIIII.& Constantio.V.C.Conss.

IN AVTHENTIC. de nup. §. sed & si quis inter. colla.iiij.consti.j.

Ad nouæ coniugia non possunt clerici aspirare. Solis enim cantoribus & lectoribus permittitur: dum tamen tertias non contrahant nuptias.b.d.cum glos.Salyce.

MVlto magis m ergo cessant eorum coniugia. n soli enim cantores lectoresq; nuptias contrahere permittũtur: aliis autem omnibus penitus interdicimus. veruntamen si & ipsi ad secundas peruenerint o nuptias, nequaquã ad sacerdotij culmen ascendant.P

IN AVTHENTIC. quomodo oportet episcop.§. hæc autem. versi.neque autẽ. col.i.consti.fi.

Cum episcopo vel monacho nulla fœmina etiam non suspecta potest habitare. hoc dicit cum glo.Salyce.

EPiscopo q nullam r mulierem secũ habere permittitur: sed si habere probetur, ab episcopatu deiiciatur, quo se fecit indignum.

Bona clericorum & religiosorum ab intestato decedentium, post liberos & coniunctos & vxorem ad ecclesiam deferuntur: saluo semper iure curiæ, si erat curialis: & vire patronatus, si erat libertus, & iure domini, si erat adscriptitius. Ité heres cuiuscunque administratoris rerum ecclesiarum tenetur reddere rationem. Baldus.

Codex

A cuntur peculia, cum fint liberi: sed quæ à tempore harũ legũ non erant nisi castrensia vel quasi, vt.j. de inofficio.test.l.fi. vnde pro pusillo patrimonio ponitur. vt.ff.ad Trebel.l.cogi.in pri.
b *Legibus.*olim alia, quia quarta, & hodie tertia: vt infitur. de suc.lib.ş.sed nostra.

XX.Impp. THEOD.& VALEN. AA.ad Taurũ præfec.p. & Patriciũ.

SI * quis presbyter aut diaconus, aut diaconissa, seu subdiaconus, vel cuiuslibet alterius loci b clericus aut monachus, c aut mulier quæ solitariæ d vitæ dedita est, nullo cõdito testamẽto decesserit, nec ei parentes vtriusq; sexus, vel liberi, vel quia agnationis cognationisve iure iunguntur, vel vxor extiterit: bona quæ ad eum vel ad eã pertinuerũt, sacrosanctæ ecclesiæ vel monasterio, cui fortè fuerat destinatus aut destinata, omnifariã socientur: exceptis his facultatibus quas fortè cœlibus e adscripti, vel iuri patronatus subiecti, f vel curiali conditioni obnoxij clerici, vel monachi cuiuscunque sint sexus, relinquunt. Neque enim iustũ est bona g seu peculia a quæ aut patrono legibus b debentur, aut domino possessionis, cui c quis eorum d fuerat adscriptus, aut ad curias pro tenore duduni latę constitutionis e sub certa forma f pertinere noscũtur, ab ecclesiis aut monasteriis detineri, actionibus videlicet competẽtibus g sacrosanctis ecclesiis vel monasteriis relictis, h si quis fortè prædictis i cõditionibus obnoxius, k aut ex gestis l negotiis, aut ex quibuslibet aliis ecclesiasticis actionib9 m obligatus obierit. D.XIIII.Ka. Ia. Arioui ndo & Aspere Coss.

IN AVTHEN. DE monachis.§.illud quoq;.coll. j.const.v.

Hæc authẽtica venit ad legem Codicis correctiuè in eo quòd permittebat monachis habere proprium, & in eis solum corrigit. sed authentica, ingressi. supra tit.j. generaliter locuta est in quolibet ingrediente monasterium. In presbyteris autem hæc authentica nihil innouat. Salyce.

NVnc autem cum monachus factus est, hoc ipso suas res omnes obtulisse monasterio videtur, si prius testatus non sit: & exinde de iudicio eius cessante, n lege dispo nitur, vt si liberos habeat, in quos aut nihil, aut minus legitima portione quoquo donandi titulo contulerit: catenus o substantiæ monasterio destinatę detrahatur, Pnequid contingat circa liberos ini-

c *Cui.*f.domino.
d *Eorum.*f. clericorũ.
e *Constitutionis.*vt.j.de here. decur.l.iiij.& ar. supra eo.l.officiales. *C.T.5. 3.1.
f *Formula* vt sine he rede decedant.
g *Competentibus.* aduersus dominum vel patrem.
h *Reseruatis.*cõtra eorum bona vel patronum vel dominum vel curiam.
i *Prædictis.* cẽsibus vel patrono.
k *Obnoxius* id est obligatus. Accursius.
l *Gestis,*ab eis.f.negotiis ecclesiæ.
m *Actionibus.*i. obligationibus ex quibus proueniant actiones. vel.i. actibus.
NVnc autem. Ista autẽ. plana est. Et not. ex ea quòd tacita obligatio donorũ non intelligitur facta de rebus de quibus monachus est ante ingressum testatus : aliàs si intelligeretur facta, tunc intelligeretur facta saluo testamento vel alia dispositione præcedente. quod est notandum secundum Bald.
n *Cessante.*scilicet testamentario. diuisoriũ autem non cessat: vt.ff. tit.j.authentic. si qua: quæ est contra. vel secundum Ioan. id est si cessauerit poterit enim testari per l.illã. & hoc placet. vel hæc per illam corrigitur : cum hæc sit in authent. de mona.§. illud quoque: illa de san. episcop.§.si qua.col.ix. Vel dic hęc verbá esse Ir. non legis.
o *Extenus.*id est vsque ad supplemẽtum quartæ.
p *Detrahatur.*etiam in vita patris: vt infra.eo. l.Deo nobis.in fin. & in authen. vt nulli ita. §. si vero præter. Sed argu. contra infra de do. inter vi. & vxo.l.res §.fin. Vide glos. fin. & quæ ibi no. in authen, si qua mulier. supra.tit. proxi.
AD *similitudinem.* IACASVS. Curialis quidam factus est consul, vel alias illustris. seruiet quidem curiæ per substitutum : sicut si curialis fieret episcopus vel clericus, & hoc periculó suarum rerũ. &c.
Not. ex hac.l. quod episcopi equiparantur

illustribus, tamen non sunt illustres, quia nullum simile est idem: sed cardinales sunt illustres sine dubio, secundū Bal. hic.

a *Ad similitudinem.* nam si curialis fiat episcopus vel presbyter, potest clam seruire curiæ per substitutum.

b *Honorario.* vt quia prius erat curialis, vel decurio: & ex eodē titulo electus est ad illustrem dignitatem: seruiet quidē per substitutum. secus si dicēt decurio vel curialis esset in episcopum, vel presbyterum, vel diaconum electus. Sed hoc videtur falsum: quia curialis vindicatur à curia si fiat clericus: vt. ff. eod. si quis curialis clericus. quæ est contra. Sol. hæc in aliis curiæ alligatis: illa in decurionibus vel curialibus secundum quosdam. hoc non placet. aliàs illa de clericis qui sunt. j. diaconum: hæc de illis qui sunt. ff. in eo quòd dicit de clerico. hodie tamen hæc corriguntur per auth. ff. eo. sed neq; curialem. vel ibi clam, hic palam, & non erat obnoxius: vt patet supra eo. l. officiales.

Curialis an possit esse clericus.

*C. T. 12. 1. 87.

c *Illustrem.* i. vt haberent eum honorem, quem habent illustres: sed tamen sine administratione.

d *Per substitutos.* dic vt j. eod. l. quisque. & sub. idoneos.

e *Suarum.* vt si substitutus male administret.

f *Si qua per calumniam.* vere cognitū fecīt dum quosdam. Tu dic præsumptam calumniam, vel quia nō probauit, qui destitit, & est similis præsumpta calumnia. j. eod. l. omnes qui vbicunque. j. resp. in fi. & ff. de of. præfe. præ. l. i. §. his cunabulis. & ff. de transac. l. cū his. §. in personā.

g *Postulatio.* i. accusatio.

h *Exhibitionis.* i. vt exhibeatur. i. præsēteturapud iudicem vt respōdeat acculationi.

i *Anni.* hoc si ciuiliter agatur. si criminaliter, tunc similitudine supplicij, vel extraordinarie. argu. ff. ad Turpil. l. & in priuatis. & l. si quis. §. fi. & j. de accusa. l. fi.

k *Calculis.* id est rationibus fiscī.

l *Parcellatur.* id est vt puniatur ille qui per calumniam postulauit eum exhiberi.

m *Quinetiam.* s. præcipimus.

n *Confugarum,* vt confugientes ad eam securi sint: vt j. de his qui ad eccle. confug. l. præsenti.

o *Decanorum,* vt ff. tit. j. l. decernimus.

p *Sunt præstita.* vt. ff. tit. j. l. priuilegia.

q *Intacta.* in totum.

r *Illibata.* in partem.

s *Seruari.* s. præcipimus.

t *Aduentant.* forte nec discedant de Roma antequā insinuato iudici desiderio discedendi licentiam consequātur à domino quum saluo tamen iure vxoris & aliorum creditorum.

Dignitas superueniens facit quòd quis potest seruire per substitutū. s. hoc dicit. Bal. dicit. Vel sic: Curialis legitimè clericus vel episcopus factus, seu illustrem dignitatem adeptus, potest curiæ per substitutum seruire. hoc dicit. Salycetus.

XXI. Iidem AA. Thomæ præf. præt.

AD similitudinem[a] tā episcoporum orthodoxæ fidei, quā presbyterorū & diaconorū, hi qui honorario[b] titulo illustrē[c] dignitatem cō secuti sunt, per substitutos, d periculo suarum e facultatū, curiæ muneribus satisfacere non vetentur. D. IIII. No. Ap. CP. Isidoro & Senatore Conss.

Accusans episcopum calumnioſe de aliquo crimine vltra pœnam calumniæ, patitur pœnā pecuniariā pro temeraria vocatione, de qua hic primò. Et priuilegia concessa ecclesiis quantum ad hoc vt confugientes ad eas sint securi, firma permanent. hoc secundo. Et clerici peregrini non habentur pro clericis nisi habeant litteras testimoniales suorum episcoporum. Pau. de Cast.

XXII. Idem AA. Florentio. P. P.

SIqua per calumniam[f] postulatio[g] super criminalibus causis apud competentē iudicem depolita exhibitionis[h] causā fuerit sacrosanctæ religionis antistiti, triginta pō do auri[i] condemnatione publicis calculis[k] inferenda vt percellatur[l] precipimus. Quin etiam[m] omnia priuilegia, quæ sacrosanctis ecclesiis, confugarum,[n] aut clericorum, decanorum,[o] aut aliorum eccle siasticorū causa legibus sunt præstita,[p] intacta[q] atque illibata[r] seruari.[s] Præterea iubemus, vt omnes clerici atque monachi, qui de suis ciuitatibus ad hanc almam vrbem ecclesiastici negotij vel religionis causa proficiscuntur, litteris episcopi cui vnusquisque eorum iter faciens obsequitur muniti adueniant:[t] sciturì quòd si citra hanc fiduciam accesserint, sibimet imputabunt, quòd non clerici vel monachi esse putabuntur. [u] D.** Theodo. A. XVII. & Festo Coss.

IN AVTHEN. DE sanct. episcop. §. sed neque pro qualibet. coll. ix. constit. fi.

Episcopus non tralitur inuitus ad iudicium sæculare, q̄ eā imminente iudici mandanti, & executorio exequenti. Saly.

NVllus episcopus inuitus ad ciuilem vel militarē iudicē in qualibet causā producatur vel exhibeatur, nisi princeps iubeat. iudex autem qui duci vel exhiberi imperauerit, post cinguli priuationē viginti libras auri ecclesiæ illi cuius episcopus est, persoluat executore post cinguli priuationem verberibus subdēdo, & in exilium deportando.

Memoria insti debet extolli, memoria impii aboleri. Salycetus.

XXIII. Impp. VALENT. & MARCIAN. AA. Palladio præfecto prætorio.

QVoniam venerabilis recordationis Fabianus † huius almæ vrbis episcopus cum venerabilis synodi innumerabilium penè sacerdotium, qui Calcedone conuenerunt, tanto & tali decoratus est testimonio, vt Eutyches, qui contra senserat,[x] cū sceleratis dictis suis ab omnibus[y] vno ore[z] damnaretur:[a] aboleatur quidem Eutychetis damnosa memoria, Fabiani autem laudabilis recordatio releuetur.[b] Data Constantinopoli prid. Nonas[c] Asporatio V. C. & qui fuerit nunciatus, Conss.

Relictum pauperibus in genere valet, non obstante quòd nulla persona sit specificata. Bald.

XXIIII. Iidem AA. Palladio præfecto prætorio.

ID quod pauperibus[c] testamento vel codicillis relinquitur: non vt incertis personis relictum euanescat,[d] sed omnibus modis ratum[e] firmúmque[f] consistat. [g] ad declinandam. & l. nulli. supra titu. j. l. j. & l. generali. aliàs autem in laicis incertis personis relictum nō valet: vt instit. de leg. §. incertis. & ff. de vsuf. leg. l. qui plures. sed incerto de certis. scilicet hominibus valet, vt ff. dere. du. l. quidam. & d. §. incertis. nisi in libertate: vt ff. de manu. testa. l. cum ex pluribus.

CVm clericis, ‡ Ista lex sex dicit. Primò quod si volo cōuenire clericum Constantinopolis ciuitatis: agam coram patriarcha vel præfecto prætorio, & non alibi. Secundò quod clericus dabit fideiussorem iudicio sisti cœconomum maioris ecclesiæ vsque ad l. auri lib. Tertiò, quòd ipse œconomus vel defensor vrbis Constan. non dabit fideiussorem iudicio sisti. & est ratio, quia aliorum defensor esse debet. Quartò, si quantitas est vltra. l. libras auri, non datur fideiussor pro residuo: sed cauetur sine iuramento. Quintò, quòd duos solidos dent pro sportulis. Sextò, quòd etiam alij clerici dabunt minores sportulas quā laici. Viuia. Nōt. ex hoc textu. ibi. volentibus, quòd quando reus plures habet iudices seu plura fora, de iure cōmuni electio est actoris: vt hic, & l. fin. j. vbi in rem act. &c. Bald.

Clericum intorsum, non incidit in canonem. intorsum inuit. ité apud. §. si quis *percutiens*, virginem. & ff. loca. si *an ligetur excommunicatione*, quod hic de literis dicit, est simile infra de *a De hoc vide textū.* his qui latro. l. ij. §. tribuni. & infra de man. *c. si vero. extra de* da. princip. l. j. & in authentic. de san. epis. §. *sententiam. eum* interdicimus. j. col. ix. *com.* & quo modo opor. episc. §. nō autem aliter col. j. & vt dis. in. §. nec autem. & infra de offi. rec. prouin. l. nullus. Accursius.

Clerici Constantinopolitani debent conuenire coram patriarcha Constantinopolitano vel præfecto, & nullus alius index potest cognoscere de causis ipsorum. b. d. primo. Secundò dicit quòd isti clerici satisfiant: & quòd eorum fideiussor est œconomus vsque ad quinquaginta libras auri: alioquin supra non satisfiant, nec iurant. Item œconomus non satisfiat pro se. Item dicit quòd pro executoribus isti clerici non debent dare nisi duos solidos: & cum clericis mitius quàm cū laicis est agendum.

XXV. Imp. MARCIANVS. A. Constantinop. P. F. P.

CVm* clericis[a] in iudiciū vocatis pateat episcopalis[b] audientia, volentibus[c] tamen actoribus:[d] si actor disceptationem sanctissimi archiepiscopi[e] noluerit experiri, eminentissimæ tuæ sedis examen[f] cōtra catholicos sub viro reuerēdissimo archiepiscopo huius vrbis clericos cōstitutos, vel cōtra reuerendissimū œconomū, tam de suis[g] quā de ecclesiasticis negotiis sibimet nouerit[h] expetendū:[i] qui[k] in nullo alio foro vel apud quenquam alterū iudicē[l] eosdē clericos litib[m] irretire,* & ciuilibus vel criminalibus negotiis tentet inuectere.[m]

*videtur esse pars. l. decernimus infra de epis. audien.

Memorati autē reuerendissimi clerici orthodoxarū[n] ecclesiarum quæ sub viro[o] religiosissimo antistite huius inclytæ vrbis sunt: in causa in qua vel ipsi vel procuratores quos pro se dederint, sententiarum[p] tuarū auctoritate pulsantur, [q] executoribus[r] per quos cœperint conueniri fideiussorē[s] sacratissimæ huius vrbis ecclesiæ œconomum vel defensorem[t] præbeāt, qui vsque ad quinquaginta libras auri fideiussor existat. Ipse verò reuerendissimus œconomus almæ huius vrbis ecclesiæ lite pulsatus, fideiussorem pro se non præbeat: vtpote[u] qui & aliorum clericorum fideiussor[x] futurus est: sed fidei suæ committatur. Quòd si lis diuersorum (excepto reuerendissimo œconomo) clericorum, quę agitāda sit, memoratam[y] summam videatur excedere, clericus lite pulsatus der executori pro residua quantitate cautionem[z] suam: cui nullum tamen insertum[a] erit iusiurandum: ¶ quia eccle siasticis regulis & canone à beatissimis episcopis antiqui tus instituto, clerici iurare prohibentur.[b] Statuimus autem vt executoribus[c] idē reuerendissimus œconomus,[d] vel alij diuersi clerici sub beatissimo[e] archiepiscopo huius splendidissimæ ciuitatis, sententiarum[f] tuarum auctoritate commoniti, duos solidos tantummodo dent[g] pro hōmonitione sua, & pro institutione[i] procuratoris[k] si per eū[l] voluerint litigare. Quod circa[m] alios quoque diuersos apparitores eminentiæ tuę, in his quæ ex cōsuetudine[n] præbentur officio,[o] obseruari in causis prædictorum clericorum[p] iubemus: vt litis sumptus vel expēsæ à clericis pauciores[q] humanioresque præstentur. D. VIII.* April. Varari & Ioanne Coss.

Sententia interlocutoria.

Clerici non dant fideiussores iudicio sisti, vel iudicatum solui.

IN AVTHENTIC. de san. episc. §. sportularum. colla. ix. consti. fina.

Hodie clerici soluunt sportulas secundū modum hic præscriptum. Salyc.

SEd hodie nulla persona in ecclesiastico officio constituta, in qualibet causa criminali vel pecuniaria cuiuscunq; quantitatis, vel diaconissa, vel monachus, vel ascetria, vel monacha amplius quatuor siliquis[r] permittātur dare, nisi cū ex iussione principis ad alias prouincias vocātur: vbi nō qui reos obseruant in iudicio vel instruunt. Accursius.

Memoratam. f. l. lib. auri: & nomine summæ tū etiā species comprehendas. vt. ff. de leg iij. l. quisquis. in fine tit.

z *Cautionem.* i. nudam promissionem: vt infra. de verb. signific. l. fancimus.

a *Insertum.* i. nulli præstabitur iusiurandum.

b *Prohibentur.* i. indicio sisti, & iudicatum solui: sed de calumnia hic, & sic non ob. j. de iureiu. propter. ca. l. ij: vbi dicitur quemlibet iurare debere: vt extra de iureiu. c. pen. & fi. Item vt famam suā purget. vt. j. de his qui ad eccle. confu. l. præsenti. §. ficubi. dē pro testimonio: vt infra de testi. l. iusiurand. item in alienatione rei eccle siasticæ: vt. supra titu. j. authen. hoc ius porrectū. & auth. sed iudex. §. eo.

¶ Contor. c. 1. in prin. extra de in. calum. vbi est te. legibus itaque experimur cautum vt nullus clericus iurare præsumat.

c *Executoribus.* qui de tuleri nt sententias cōuentionales, vt nūciis. nam olim soluebat litigator nuncio pro tō ta causa.

d *Oeconomus.* cōuentus.

e *Beatissimo.* scilicet, existente.

f *Sententiarum.* scilicet conuentionalium, seu citationum.

g *Dent.* scilicet illis executoribus. & accipe solidum pro aureo: vt & ff. de iniu. vo. l. pen. & insti. de pœ. te. li. §. fina. [a] Sed videtur quod minus: vt j. e. l. omnes qui. §. executorib. quæ est cōtra. Sol. ibi de minoribus iudicibus, hic de maioribus. Item hic de Constantinopolitanis clericis, ibi de aliis. sed hodie seruā authent. sed hodie nulla, &cæ. quam hic legas primo & postea lege aliam, generaliter autem. &c.

A Addē quòd. 77. auri sine sū bdi facunt libram auricul. quotiescunque. C. de suscep. et arca. li. 10:

h *Pro cōmonitione.* aliàs conuentione, id est, citatione, scilicet, ad iudicium.

i *Pro institutione.* scilicet faciendo instrumento procurationis.

k *Procuratoris.* id est, pro instituto procuratore in iudicio. hoc est dicere, siue per ieagant, siue per procuratorem.

l *Eum.* s. procuratorē.

m *Circa alios quoque*

Siliqua quid est.

r *Siliquas.* siliqua est quarta pars vnciæ: vt. ff. de an. leg. l. liberto. §. filiū. vncię dico auri, nō libræ auri, vt quidā alij dicūt: quia

sic etiã excederẽt statutũ modũ. Sed quidã habent, vt M.in l.li berto. si liquis, & nõ liquã. Tu dic ſecundũ Io. quòd genus est monetæ siliqua qua provinciales vtuntur. aliàs vocatur medalea sauctæ Helenæ. & sic accipitur. ff. de vſu. auth. ad hæc.

a *Vltra vnum ſolidum.* quod erit plus: quia iudex modo vocatur ad diuerſam prouinciã. Vel ſic: quia executor plus laborat, cũ vocat perſonam eccleſiaſticam ad diuerſam prouinciam: vt in corpore authẽ. vnde hæc ſumitur, ſcilicet in authen. eo. §. ſportularũ.

b *Oeconomus.* quid ſi cõtra epiſcopum actio proponatur nomine rei epiſcopalis: cum in illa eccleſia non ſit œconomus? Reſp. actorem ordinet cum auctoritate epiſcopi: vt argu. inſti. de cur. §. ſi. non ſyndicũ vel œconomum: a quia non eſt vniuerſum ſeu vniuerſitas. ſed Aldricus ipſum epiſcopũ debere cõueniri, & de calumnia iurare dicebat.

c *In duplũ.* ſ. eius quod iniuſte eſt exactũ: non quod iuſte: vt ff. de donat. ſancimus. §. ſi quis autem. ff. item eſt cõtra in auth. vt lit. iur. §. ex hoc quoque. col. ix. vbi ſimplũ damnũ paſſo, & triplum fiſco datur. Solu. & hic dicit dari triplũ fiſco, & dãnum paſſo: hic duplũ fauore eccleſiæ: licet ibi in aliis præſtetur ſimplũ. Et quia de ſportulis clericorum eſt dictum, generaliter ſubiicit de omnibus ſportulis, in authen. generaliter autem, &c. Vel poteſt legi ſuper. §. memorati. ff. l. proxi. quia ibi tractatur de ſatiſdatione rei: nunc generaliter dicit de ſatiſdatione actoris.

† *Concor. 3. q. 3. §. libellum vero vbi ponnuntur verba huius auth.*

a *Aduerte quod de iure canonico de nomine iſtorum non curatur. ca. petitio. extra de procura.*

vltra[a] vnum ſolidum accipiet executor. Epiſcopus pro rebus eccleſiæ ſuæ nihil præſtet nomine ſportularum, actiones contra eccleſias propoſitas œconomis[b] ſuſcipientibus, vel illis qui in eã cauſam ſunt ordinati.

Qui cõtra hoc exegerit, in duplum[c] quod exactũ eſt reddet, nudandus cingulo, ſi miles eſt: ſi clericus, à conſortio clericorum remouendus.

B

IN AVTHENT. DE litigioſis. §. ad excludendas. col. viij. conſtitu. viij.

Non audatur actor volens offerre libellum reo, niſi caueat de lite proſequenda vſque ad finem, & de expenſa litis reſtituenda ſi appareat eum iniuſte mouiſſe litem. Iudicibus & officialib. contrafacientibus imponit pœnam. Excipit tamen vnum caſum, quando conſenſu partium omiſſa cautione procedatur, ſecundum vnum intellectum, vel quando ex compromiſſo proceditur, ſecundum alium intellectum. Bald. vel ſic, Iudex ad citationem rei non debet procedere niſi actor prius ſatisfecerit de proſequẽdo, & de expenſis reficiẽdis. Sa. Vta auth. nũ eſt hodie in vſu, quia actores nõ præſtant iſtã ſatisdationem de qua hic, nec illã de qua in auth. ſed libellum. ff. de lit. conteſt. vt not. glo. inſti. de ſatisda. §. ſed hæc hodie. Pau. de Caſt.

GEneraliter[d] autẽ[e] iudex prouideat libellum pulſato non porrigi, ſportulaſve ab eo non exigi, niſi prius & in libello actor per[e] ſe aut per tabularios[f] conſcribat, & actis[h] interuenientibus fideiuſſorem idoneum

C

cij[i] præſtet, quod vſque ad finem litis permaneat, eamque vel per ſe vel per procuratorem exerceat. Et ſi cõtictus[k] fuerit iniuſtè[l] mouiſſe litem, expenſarum[m] ſumptuumque nomine decimam partem[n] quantitatis in libello cõprehenſæ pulſato[o] reſtituat. Aut ſi fideiuſſorem dare non valet, ſuper[p] hiſdem iuratoriã exponat cautionem, & tactis ſacroſanctis euangeliis adfirmet ſe fideiuſſorem dare non poſſe: pœna iudici & eius officio imminente ſi aliter verſati fuerint in denis[q] libris aueri. Executoris autem bona publicabũtur, & damnabitur in exilium: niſi cauſa[r] moueatur ex cõſenſu vtriuſque[s] partis.

Reliquiæ ſanctorum iudicio epiſcopi debent in eccleſiis collocari, nec debent à clericis in locis publicis voluptatibus deputatis apportari. Et vnuſquiſque debet id quod eſt conſequens nomini dignitatis ſuæ exercere. Salycetus.

XXVI. Imp. LEO. A. Iuliano præfecto prætorio.

DEcernimus, vt poſthac[t] neque monachi, neque† quicunque alij cuiuſcunque ſtatus atque fortunæ in ædes publicas, vel in quęcunque loca populi voluptatibus fabricata venerabilem crucem & ſanctorum martyrum reliquias illicitè inferre conẽtur, vel occupare audeant ea quæ

† *Eant in omnibus.*

D

liis ll. quæ dicunt omne damnum reſarciendum: vt ff. de lit. cõteſt. authen. libellum. & ff. de dila. auth. quod fieri & ff. de fru. & li. expen. l. terminato. & in authent. de litig. §. omnẽ col. viij.

Item quod ſubiicit, quantitatis, etiã pro qualibet ſpecie vel re ponas, vt de legat. iij. l. quiſquis. in fin. titu. & de verb. ſignifi. l. cum ſtipulamur. & l. prope. & l. pecuniæ. & l. ſeq.

o *Poſſato.* ad decimam ſoluendam ſi ſuccumbat. & aliàs pulſator.

p *Super hiſdem.* ſcilicet duobus ſcilicet quod permaneat vſq; ad terminum litis: & quòd det decimam partẽ ſi ſuccumbat. Item & quòd non poteſt fideiuſſorem dare: vt ſubiicit. quod intellige commode, vt ff. de verb. ſignif. l. nepos Proculo. & eſt ſimile ad hoc infra de adſer. tol. l. j. omnes. & ff. qui ſatiſ. cog. l. de die. §. ſi.

q *In denis.* aliàs in decem.

r *Cauſa.* facienda ſine fideiuſſore.

s *Ex conſenſu vtriuſque.* i. apud arbitrum, apud quẽ dicta cautio non præſtatur. Sed contra puto, quia iudiciũ ordinarium imitatur, vt ff. de arbi. l. j. & j. de iudi. l. rem non nouam. poſt prin. Dic ergo, niſi, &c. id eſt, niſi remittatur prædicta cautio conſenſu partium, vt arg. ff. de fe. l. i. ij. reſpon.

DEcernimus. § CASVS. Monachi beati Stephani volũt facere eccleſiã in curia, & inferre reliquias alicuius ſanctꝛ quæritur, an liceat hoc facere? Reſp. quòd non: vt in tex.

Nota primò ex hac. l. quòd reliquiæ ſanctorum & etiam ſignum crucis non debent ſtare in locis profanis: ſed duntaxat in eccleſiis & locis ſacris. Nota vltimò circa finem textũ moralem de patientia & modeſtia, quæ debet eſſe tam in clericis, quàm in regentibus rempub. Pau.

t *Poſthac.* id eſt, poſt hanc legem.

Non deſint.

a *Non deſint.* cum multæ ſint.

b *Poſſunt.* ſcilicet monachi.

c *Nomen.* dicitur enim monachus à monos, quod eſt vnus: & achos, quod eſt triſtis: quia ſolus & triſtis ſtare debet, nõ in tumultu. ſic eſt arg. ex vi nominis: a vt j. de of. præfec. vrb. l. ſtudentibus. in fin. ff. ad l. Aquil. l. ita vulneratus. in prin. & inſtit. de dona. §. eſt & aliud. ff. de ver. ſign. l. tugurij. Sed arg. contra. in co. tit. l. tabernæ. & dicit canon: Si cupis eſſe quod diceris, quid facis in vrbe?

Monachus vnde dicitur.

a Not. quod à nomine eſt arguendum. de hoc ple. per Ab. in ca. 1. col. pẽ. ver. vlt. proiumenti. extra de in.

Q *Viſquis.* Iſta lex diuiditur in tres partes. ſecunda ibi, his actionibus. tertia ibi, exceptis. Et pro eius declaratione vide. l. officiales. ff. titu. j. Pau. Accurſius.

d *Quiſquis emenſis.* i. euacuatis ſiue finitis.

e *Stipendis.* vt miles.

f *Officio.* id eſt officia libus vel curialibus.

g *Conditione.* hominum.

h *Conſecrauit.* i. dedit. ſic. ff. titu. j. auth. ingreſſi.

i *Ad quæ.* ſcilicet miniſteria.

k *Reſponſurus.* ergo officialis rationibus ſubiectus ſit clericus. & ſic eſt contra. ff. cod. l. officiales. in prin. Solu. hic quando tempus ſuæ militiæ ſiue officij eſt finitum: ibi non, vt patet ex princ. huius. l. Et in his ita diſtingue, vt officiales ceteri finito officioſo clericari poſſint, teneãtur vel non, vt hic, ſed nondum finito officio poſſunt publice clericari ſi non teneantur, ſed clandeſtine ſi tranſeant, puniuntur. Si vero teneantur pro ratiociniis, non poſſunt pendente officio, vt ibi. primipilarij vero (ſit vel non ſit finitum officium) non poſſunt clericari ſi teneantur, vt hic ſubiicit, alioqui ſic, vt ibi.

Officiales an & quãdo poſſint clericari.

C

* *al. inopportunis.*

vel ad publicas cauſas, vel ad populi oblectamenta conſtructa ſunt. Cum enim religioſæ ædes non deſint: a poſſunt b ibi conſultis prius (vt oportet) religioſiſſimis epiſcopis reliquias ſanctorum martyrum, non quorundam vſurpatione, ſed arbitrio reuerendiſſimorum antiſtitum collocare. Ideo patientiam & modeſtiam ſuam, quam leges noſtræ & publica diſciplina & ipſorum monachorũ nomen expoſcit, ſtudioſe vnuſquiſque tam monachus quàm cuiuſlibet alterius profeſſionis retineat, & perpetuò obſeruare procuret.

B

Officiales finito officio poſſunt clericari, etiam ſi ex adminiſtratione ſunt obnoxij, niſi ſint primipilares. Salyc.

XXVII. Item A. Eutychio. P. P.

QViſquis[d] emenſis militiæ ſuæ ſtipendiis, [e] expletiſque officiis[f] ſiue muneribus quæ cuicunque conditione[g] aut conſuetudine aut lege debebantur, ad conſortium ſe contulerit clericorũ, & inter miniſtros veræ orthodoxæ fidei maluerit & elegerit numerari, nullius prorſus ſententiæ acerbitate reuocetur: nec à Dei templis quibus ſe conſecrauit, [h] importunis * intentionibus aſtrahatur, ſed in hiſdem beatiſſimis miniſteriis ſecurus permaneat & quietus, ad quæ[i] poſt longi laboris laſſitudinem ob reliquæ vitæ requiem conſilio meliore protractus eſt: his actionibus, ſi quę contra eum

D

Diuiſio.

NVlli licere. Hęc. l. diuiditur in ſeptem partes. ſecunda ibi, & ſi quidem. tertia ibi, ſin autem. quarta ibi, cum autẽ. quinta ibi, poſt vnius. ſexta ibi, quòd ſi teſtator. ſeptima ibi, & nepium, &c. No: primò ex tex. quòd improbus eſt ille, qui nititur infringere pia iudicia defunctorum. Secundò no. in verſi. & ſi quidem in verb. ſpecialiter. quod executor ſpecialiter eſt deſignandus & nominandus in teſtamento. Bal.

m *Inſtituta.* qui grauatus eſt dare tale legatum in redemptionem captiuorum.

n *Ab inteſtato.* codicillos tamen fecit.

o *Succedat.* qui in codicillis grauatus eſt dare tale legatum.

p *Fideicommiſſarius.* à quibus ſit tale legatum relictum. nam abiſtis poteſt relinqui.

q *Incertum.* per quod videbatur non valere: vt inſtit. de leg. §. incertis. Sed contra eſt, vt hic. & j. eo. l. ſi quis ad declinanda. & ſupra eo. l. id quod.

r *Exactum.* ſcilicet legatum.

Codex.

A

s *Per quem.* id eſt aliquem.

t *Diſſignatus eſt.* ſcilicet executor.

u *Exigendi.* ab herede vel legatario.

x *Licentiam.* vt ar. ff. de relig. l. ſi quis ſe. §. ſuntus autẽ. Quid autem ſi non faciat? Reſ. cogi poteſt cauſatiue: vt in auth. de eccl. tit. §. ſi autem qui hoc facere. col. ix. Itẽ qua actione aget deſignata perſona vel epiſcop⁹? Reſ. cõditione ex hac l. ſi eſt certus ille cui eſt derelictũ, aliàs qui liber de populo. ar. j. in fine iſtus. l. vt. j. proxi. §. Vel officio in diebus: & ille auxiliũ habet ille cui eſt relictum, vt xenodochium contra epiſcopum vel deſignatam perſonam. & facit ad hoc. ff. de le. ij. l. ſi quis Titio. & quod ibi not. ff. ad Treb. l. Lucius. §. Mæuia j. & ff. de ali. leg. l. alto herede. & de leg. j. l. ſi à pluribus in prin ff. de leg. iij. l. ſi legatarius. in prin. & l. quidam. §. ſi ſcriptus. de le. j. Sed ar. contra. ff. ad Trebel. l. Lucius. §. Mæuia. j. ſed his ſpeciale.

x *Licentiam.* ſed contra. ff. ad Treb. l. Lucius §. Mæuia vbi commiſſarij non habent poteſtatem exigendi id ad quod cõmiſſarij ſunt conſtituti. Sol. cũ cõmittitur commiſſariis alicuius relicti diſtributio: aut eius quod relictũ eſt ad pias cauſas, & tunc commiſſarij poſſunt petere & exigere etiam ſi lucrũ non percipiant. & ſic loquitur hic. & ad hoc concor. ff. de relig. & ſum. fu. l. ſi quis ſepulcrum. §. funus. Aut eius quod relictum eſt ad alias cauſas non pias: & tunc aut fideic. lucrum habet, aut nõ. vt. ſi habet lucrum, tunc actionem habet: vt ff. de leg. ij. l. ſi quis Titio decem, &c. & de leg. iij. l. ſi legatarius. in princip. Sed ſi non habet lucrum, de leg. ij. l. ſi legatarius. in princip. Sed ſi non habet lucrum, ſed ſimplex miniſter: tunc nõ habet actionẽ: vt ff. ad Treb. l. Lucius. §. Mæuia. j. & de adimẽ. leg. l. filio. § matri ſue. ſed ſolutum ſibi poterit erogare. Sed fallit ſi ad pias cauſas ſcientẽ eſt: vt in caſu noſtræ. l. & de leg. iij. l. pater §. Tuſculanus. & niſi in cauſa alimentorũ: vt. ff. de adimen. lega. l. alio herede. Itẽ fallit, ſi ſpecialiter dixit teſtator vt illud legatũ petat & exigat: vt ff. de lega. j. l. ſi à pluribus. Secundũ iſtã diſt. intelliguntur decretales dicentes quòd fideicõmiſſarij vt exequi poſſunt ab inuitis heredibus exigere. a Sed nũquid iſti cõmiſſarij qui debent expendere ad pias cauſas, debẽt cauere heredibus de expendenda pecunia? Reſp. nõ: vt inſti. de ſatiſd. tu. in prin. & argu. ad hoc. ff. ad leg. Fal. l. diui. Vel poteſt dici quòd debeant cauere: vt & ff. cõdic. & demõ. l. quibus dieb⁹. §. ſi. Vel diſtinguo, aut perſona eſt ſuſpecta vita & moribus, & quia non poſſidet immobilia: & tũc teneatur ſatiſdare. aut nõ eſt ſuſpecta, & nõ teneatur. arg. ff. de peti. here. l. cum idem eandem in fi. & ff. cui ſatiſda. cog. l. ſi fideiuſſor. §. ſi. Sed an de expenſis creditur ſacramẽto cõmiſſariorũ? videtur quòd ſic: vt j. de dona. l. ſi quis pro redẽptione. in prin. Vel poteſt dici cõtra: vt hac. l. §. cũ autem. vel verius, aut eſt modica, & ſtetur aſſertioni ſuæ. Si magna, reſtibus vel inſtrumẽtis debeat probare expenſam ſcꝛã. arg. ff. de pig. act. l. ſi quis in pignore. §. ſi. de ven. inſp. l. i. in fi.

y *Pro ſua conſcientia.* i. ſicut ſcit teſtatorẽ voluiſſe. Accurſius.

Executores an poſſint agere cõtra heredes & è cõtra.

a Ita videtur dicere decretalis, Ioannes. de teſta. vbi de materia præcedenti vide de pulcre Abba.

ſignificauit.

ſcientia.

a *Oritur*.id est ortus est.& sic tempus pro tempore ponitur: vt.ff.de nego.gesto.l.iij.§. hæc verba.& ff.de reg.iur.l.nec ex prætorio. Alibi ponitur præsens pro futuro: vt.ff.de vsufru.l. ti fur.ibi,qui submittitur,&c.Item quid si in vna est hortus,& in alia habet domicilium? Rel.episcopus vtriusque ciuitatis agere potest: vt ff. ad municip.l.eius.§. Celsus.& l.assumptio.§. in ris.& infra. de adop.l. in adoptionem quidē. in fi.ar.cōtra.ff.de ver. sig.l.prouinciales.Sed contra.infra.§. quod si testator, &c. vbi dicit episcopum illius ciuitatis in qua fuit defunctus. Sol. ibi quando erat barbaræ & dubiæ nationis: hic quando sciebatur. Vel potest dici,oritur,id est,mouetur quantum ad nos: sed oritur, id est,incipit esse in alio mundo, vt in natiuitate dicitur sanctorum in kalendario.[a]

b *Cunctatione*.id est sine vlla dubitatione. vel dic,id est, sine vlla mora.

c *Conuenit*.id est cōueniens est.

d *Impleturus*.alioquin succedit archiepiscopus in eo faciendo: vt in authen.de eccle.tit. §. si autem qui hoc facere.col.ix.& in auth. licet testator,&c.& sic lege hic auth. licet testator,&c. quæ est de eccle. tit.§. si quis autem. & quod dicit, idem est in œconomo. id est, cum episcopus deest.& tūc archiepiscopus cum eo statim, & non ex interuallo.

e *Gestis*.id est scriptis.

f *Intervenientibus*.apud principem.

g *Debebit*.quasi faciēdo inuentarium.

h *Post vnius*.i. post redemptionem captiuorum. & est hoc quasi redditio rationum.

i *Aunt spacium*.ſ. à tempore acceptæ pecuniæ numerandum.

k *Captivorum*.scilicet, redemptorum.

l *Dispendio*. sic.J.tit.j. Idam dementis.Accur.

m *Confitant*. id est.cōfici faciant.

n *Humanitatū*.scilicet in redemptione captiuorum.

o *Barbare*.i.ignotæ.

p *Patria*.quia nescitur vnde fuit ortus, vel vbi habuit domicilium.

q *Impleturus*. scilicet, episcopus.

r *Quòd si in vico*. facit ff.ad municip.l. qui ex vico.

s *Sub qua*. scilicet ciuitate.

t *Vel territorium*.quid sit territoriū, habemus.ff.de verb.sign. l.pupillus.§.territorium.

v *Fraudatorum*. id est fraudantium, puta heredum vel grauatorum. aliàs legatariorum.

†*Tager prima vus sic.J.de operibus pub.lib.xj.*

†*De hoc text.facit eventionem c.3. iunctā glo.super verbo,legas.& glo.in c.veiatum.x.& ca.tua nos. cum glo.1. extra de testa. a Concor. glo.in verbo, natalibus.in §.fi. insti. de ingenuis.& glo.in verbo, natalis. in l.cū quidam.ff.de ani le.* †*aliàs deest.tam.*

tem persona non designata, testator absolutè tantummodo summam legati vel fideicōmissi taxauerit, quæ debeat memoratæ causæ proficere: vir reuerēdissimus episcopus[o] † illius ciuitatis ex qua testator oritur,[a] habeat facultatē exigendi quod huius rei gratia fuerit derelictum, pium defuncti propositū sinevlla cūctatione,[b] vt cōuenit,[c] impleturus.[d]

Cum autem vir religiosissimus episcopus huiusmodi pecunias pio relictas arbitrio fuerit consecutus, statim gestis[e] interuenientibus[f] earum quantitatem, & tempus quo eas susceperit,apud rectorem prouinciæ publicare debebit.[g]

Post[h] vnius verò anni[i] spaciū,[k] & numerū captiuorū,[k] & data pro his precia eū manifestare præcipimus: vt per omnia impleantur tam † piæ deficientiū voluntates: ita tamē, vt religiosissimi antistites gratis & sine vllo dispendio[l] prædicta gesta cōficiant:[m] ne humanitatis[n] obtentu relictæ pecuniæ iudiciorum dispendiis erogentur. Quòd si testator qui huiusmodi legatū vel fidei cōmissum nō designata persona reliquit, barbareo[o] sit nationis, & de eius patria[p] aliqua emerserit ambiguitas: vir reuerendissimus episcopus ciuitatis eius in qua idem testator defunctus est,eiusdem habeat legati seu fideicōmissi petitionē, defuncti propositū modis omnibus impletur.[q] Quod[r] si in vico vel territorio testator mortē obierit, illius ciuitatis vir reuerēdissimus episcopus exactionē habebit, sub qua[s] vicus vel[t] territoriū † esse dignoscitur. Et ne piū defuncti propositum improbafraudatorum[u] calliditate celetur, quicquid pro huiusmodi causa à testatore relictū fuerit, vniuersi qui id quocūq; modo cognouerint, vel in viri clarissimi rectoris prouinciæ, vel in vrbis episcopi notitiā deferendi liberā habeāt facultatē. Nec delatoris[x] nomen suspicionemq; formident; cum fides atque industria eorum tā laude, quàm honestate ac pariter pietate non careat, cum veritatem in publicas[y] aures lucemque deduxerint.[z]

IN AVTHEN. DE eccle. tit.§. si quis autem pro redemptione.col.ix.const.vj.

Etiam testatore inuito episcopus fe intromittit pro eius voluntate exequendas:& negligentes moniti priuantur commodo à defuncto percepto: & ad episcopum deuoluitur executio. Salycetus.

LIcet testator vel donator interdixerit ei aliquod ad hoc participium in ea re habere: idem est in œconomo. Sed si hi qui facere iussi sunt, neglexerint: semel vel bis ab episcopo vel œconomo admoniti per publicas personas, amittant lucrum quod eis contingebat ex voluntate defuncti,& episcopus habeat licentiam vindicare illud lucrū: & illud quod distribui debet, distribuere: quod si non fecerit, rationem reddere debet.

**Græca constit.29. quæ hoc loco desit, ex prætermissis repetenda.fol.9.col.1.*

Episcopus debet eligi effugiens, & non appetens, & propriis meritis & virtutibus non pecunia interuenientibus: aliàs non solum electus, sed etiā eligens à sacerdotio repelluntur, & infamia notantur. Salycetus.

xxx.Iidem.AA.Armasio.pp.

SI quenquam[a] † vel in hac regia vrbe vel in ceteris prouinciis quæ toto orbe diffuse sunt, ad episcopatus gradum prouchi Deo auctore contigerit, puris hominum mentibus omnibus impletur.[q] Quod[r] si in vico vel territorio testator mortē obierit, illius ciuitatis vir reuerēdissimus episcopus exactionē habebit, sub qua[s] vicus vel[t] territoriū † esse dignoscitur. Et ne piū defuncti propositum improbafraudatorum[u] calliditate celetur, quicquid pro huiusmodi causa à testatore relictū fuerit, vniuersi qui id quocūq; modo cognouerint, vel in viri clarissimi rectoris prouinciæ, vel in vrbis episcopi notitiā deferendi liberā habeāt facultatē. Nec delatoris[x] nomen suspi-

x *Nec delatoris*. delator dicitur, qui aliena bona defert fisco, & non probat, & infamatur: vt ff.de in.fif.i.ij. in prin.sed hic non erat delator. sic in auth.de non alie.§.fi. col.ij.& §.eod.l.fi quis in hoc. *Delator quis dicatur*

y *Publicas*.ſ. episcopi & præsidis.

z *Deduxerint*.id est deducere voluerint, Sequitur authentic.Licet tetiator. quæ nō habes glo.

S *I quenquam*.Hæc lex est multum elegās, & notabilis:cuius singula verba sunt ponderanda. Diuide eam vt in glosſ.j.Et not.primò ex ea, quòd simonia est publicum crimen: & quandoque committitur in promotione episcoporū, quia ibi lædiur & offenditur diuina maiestas: & tunc æquiparatur crimini læsę maiestatis. Secundò nor, quòd episcopus ordinandus non debet se offerre, quia annotaretur de ambitu, sed debet quodammodo inuitus meritis suffragantibus promoueri. Bald.

a *Si quenquam*. duo dicit lex ista. Primò quod episcopus non eligatur per pecuniā. Secundo punit dantē & accipientem pœna infamiæ si contra factum fuerit. & hoc est in eius corpore. Acc.

b *Nuda*.à muneribus.

c *Cōscientia*. vt illi qui eligunt,sciāt quis,qualis sit, qui eligitur.

d *Proferatur*.id est eligatur.

e *Gradum*. vel quamlibet ecclesiasticā administrationem: vt in authen.co.§.sed neque clericum,&.§. sed neque xenodochiū. col. ix.Accursius.

f *Precij*. à quocunque dati.vt ff. de calumnia. & generaliter, in prin. Accur.

g *Quantum*.hoc est,eligendus cuius sit meriti,cuius sit bonitatis.

h *Mereatur*. ratione scientię & honestatis.

i *Locus*.i.inordinibus & honoribus.

k *Excusata*.i.quæ non poterat excusari firma manens.

l *Templa*. id est episcopatus.

m *Expugnentur*.i.euincantur.

n *Quem murum*.id est, quam defensionem.aliàs,hominem.

o *Sacra*.id est sacrabilis fames:quia vt fames licus panem, sic ipsi aurum desiderant.

p *Fames*. id est, cupiditas auri.

q *Penetralia*.i.sacra veneranda, quæ facta sunt penetralia.

r *Proserpat*.i.latenter subintret vel inuadat.

s *Sanctibus*.i.hi qui debent esse sancti. alioquin contra.supra de summa trini.& fide catho.l.inter claras.ibi,nihil est enim.

a *Piaculare*.i.purgabile.vel,i.piis rebus inesibens. Vel dic de lictum sanguine piandum ad instar læsę maiestatis:vt J.in fi.l.

b *Flagitium*.scilicet sanguinem.

c *Precio*.dando à se vel ab alio.

d *Precibus*.ad se vt recipiat, non à le porrectis vt eligatur: vt innuit. J. statim. & ad hæc facit.J.ad l.Iul.repe.l. fin. & in authen. quomo.opor. episc.& cleri.§. & hanc.col.j.& in auth.c. in prin.cum. eo ix. & hodie est expeditum:vt in auth.statuimus quam statim leges post alias.

corrumpitur.

ita castus, testē.

sic omnes manuscripti retinē. id est, orandus est Deus vt det optimū, vel vt alij exponunt, orandus est is qui refugit hoc onus, alij leguat, nec precibus.

e *Tantum*.i.intantum: vel adeo.

f *Cogendus*.ſ. vt velit: vt ff. de ture.l. qui habet.§.ſi pupillus.j.aliàs non potest esse nisi velit: vt in auth.quo.opor.episc.§.sed etiā sic eum constituendum, &c. col.j.& in decre. dist. lxxiij.c.ij. Item nōne qui episcopatū, &c.vt viij.q.j.c. qui episcopatū.& c. ditplicet.xxiij. quæ.iiij.sed ibi vt profit,non vt præsit. Accursius.

g *Necessitas*.i. sola necessitas excuset eum.

h *Inuitus*.sed volens. nam suspectus est qui operas ingerit in inuitum:vt in authent. vt hi qui oblig. se ha.per hi.§. quoniam. colla. vj.&.ff.ad l.Cornel.de fal.l. vxori.j.§.j. & de procurat.l. qui omnia. §.j.

perpetuam quoque infamiam.

i *Par facinus*. No. æquale delictum æqualem exigere pœnā: vt hic,&in aut.vt fra.fi.§. fi.co.ix.&.ff.ad l.Aquil.illud.& in authen.de man.prin.§.titulos.colliij.& J.de hęred.l.cuicunque.in fin. &ff.ad l.Iul. deadu.l.ſi adulterium cum incestu. in prin. Accur.

Delictum æquale pœnam æqualem exigit.

g *Quantum*.hoc est,eligendus cuius sit meriti,cuius sit bonitatis.

h *Mereatur*. ratione scientię & honestatis.

i *Locus*.i.inordinibus & honoribus.

k *Excusata*.i.quæ non poterat excusari firma manens.

l *Templa*. id est episcopatus.

m *Expugnentur*.i.euincantur.

n *Quem murum*.id est, quam defensionem.aliàs,hominem.

o *Sacra*.id est sacrabilis fames:quia vt fames licus panem, sic ipsi aurum desiderant.

p *Fames*. id est, cupiditas auri.

q *Penetralia*.i.sacra veneranda, quæ facta sunt penetralia.

r *Proserpat*.i.latenter subintret vel inuadat.

s *Sanctibus*.i.hi qui debent esse sancti. alioquin contra.supra de summa

†*Concor. cū hac.l.cū per nostras iuncta.glo. i.extra de iure patr.*

scientia.

proserpentio.

Orphanotrophus.

rumpatur?* Cesset altaribus immunere profanus ardor auaritię,& à sacris adytis repellatur piaculare[a] flagitiū.[b] Itaque* castus & humilis nostris temporib.eligatur episcopus: vt quocunque locorum peruenerit, omnia vitæ propriæ integritate purificet:nec precio,[c] sed precibus*[d] ordinētur antistes. Tantū[e] ab ambitu debet esse sepositus, vt quę ratur cogendus,[f] rogatus recedat,inuitatus effugiat: sola illi suffragetur necessitas[g] excusandi. Profectò enim indignus est sacerdotio,nisi fuerit ordinatus inuitus:[h] cum sanè si quis hanc sanctam & venerandā antistitis sedē pecuniæ interuentu subiisse,aut si quis vt alterum ordinaret vel eligeret, aliquid accepisse detegitur:ad instar publici criminis & læsæ maiestatis accusatione proposita à gradu sacerdotij retrahatur.Nec hoc solum deinceps honore priuati, sed perpetuę quoque infamiæ* dānari decernimus: vt eos,quos par[i] facinus coinquinat & æquat, vtrosq; similis pœna cōmitetur.D.VIII.Id.Mar. Constantinop.Martiano & Zenone Coss.

IN AVTHENTIC. de sanct.epis.§.præ omnibus. colla.ix consti.fin.

QVod pro hac causa datum est & preciū quod expēsum est, restituatur eccle siæ cuius sacerdotium voluit comparare.

Hospitalarij equiparantur tutoribus & curatoribus,& debent inuentarium facere: & administrationem auctoritate superioris recipient: & bona hospitalis(nisi ex causa vrgente)nō debent nec possunt alienari. & tanquam pares pauperum illius loci non tenentur pauperibus illius loci administrationis rationem reddere. Bald.

xxxi. Iidem.AA. Dioscoro præfe.præt.

ORphanotrophos[k] huius inclytę[l] vrbis(nulla subtilitate iuris obsistente) qui quidem pupillorū sunt quasi tutores, adolescentium verò quasi curatores sine vllo fideiussionis[m] grauamine in emergentibus causis tā in iudicio quàm extra iudiciū (vt opus exegerit)ad similitudinē[n] tutoris & curatoris,personas*& negotiacorū(siqua possint habere) defendere ac vindicare iubem[o]:ita videlicet vt præsentibus publicis personis,id est, tabulariis,*[o] aut interuenientibus gestis, in hac quidem inclyta vrbe apud virum perfectissimum magistrum census, in prouinciis verò apud moderatores earum,vel defensores locorum, res eorum eis tradātur, à quib[p] sunt custodiendæ:vt si quas earundē rerum propter fœnus forsitan, vel aliam vrgētem* causam, p vel eo quòd seruari non possunt, alienandas esse perspexerint prius habita[q] æstimatione liceat eis alienationis inire contractum,[r] vt precia eorū, quæ exinde colligūtur ab eisdem personis custodiantur. Huiusmodi autem pium atque religiosum officium pro tempore orphanotrophos ita peragere conuenit,vt minime ratiociniis tutelaribus seu curationibus obnoxij[s] sint. Grauę enim atque iniquum est, callidis quorundam(si ita cōtigerit) machinationibus eos vexari, qui propter timorem Dei parentibus atque substantiis destitutos minores sustentare, atque velut affectione paterna educare festinant.

Extra suam prouinciam clerici non debent in ius vocari. Salyce. vel sic: Hæc lex determinat vbi clerici debent conuenīri, & qualiter & quando debent satisfiare, & de sportulis soluendis ab eis: & prohibet eis iniuriam fieri. & conseruat eorum priuilegia, & punit trahentes eos ad iudicem per calumniam vel temeritatem. Bald.

xxxii. Iidem.AA. Eutropio. * pp.

OMnes[t] qui vbique sunt vel posthac fuerint orthodoxæ fidei sacerdotes & clerici, cuiuscunque gradus

a *Piaculare*.i.purgabile.vel,i.piis rebus inesibens. Vel dic delictum sanguine piandum ad instar læsę maiestatis:vt J.in fi.l.

b *Flagitium*.scilicet sanguinem.

c *Precio*.dando à se vel ab alio.

d *Precibus*.ad se vt recipiat, non à le porrectis vt eligatur: vt innuit. J. statim. & ad hæc facit.J.ad l.Iul.repe.l. fin. & in authen. quomo.opor. episc.& cleri.§. & hanc.col.j.& in auth.c. in prin.tim. eo ix. & hodie est expeditum:vt in auth.statuimus quam statim leges post alias.

corrumpitur.

ita castus, testē.

sic omnes manuscripti retinē. id est, orandus est Deus vt det optimū, vel vt alij exponunt, orandus est is qui refugit hoc onus, alij leguat, nec precibus.

e *Tantum*.i.intantum: vel adeo.

f *Cogendus*.ſ. vt velit: vt ff. de ture.l. qui habet.§.ſi pupillus.j.aliàs non potest esse nisi velit: vt in auth.quo.opor.episc.§.sed etiā sic eum constituendum, &c. col.j.& in decre. dist. lxxiij.c.ij. Item nōne qui episcopatū, &c.vt viij.q.j.c. qui episcopatū.& c. ditplicet.xxiij. quæ.iiij.sed ibi vt profit,non vt præsit. Accursius.

g *Necessitas*.i. sola necessitas excuset eum.

h *Inuitus*.sed volens. nam suspectus est qui operas ingerit in inuitum:vt in authent. vt hi qui oblig. se ha.per hi.§. quoniam. colla. vj.&.ff.ad l.Cornel.de fal.l. vxori.j.§.j. & de procurat.l. qui omnia. §.j.

perpetuam quoque infamiam.

i *Par facinus*. No. æquale delictum æqualem exigere pœnā: vt hic,&in aut.vt fra.fi.§. fi.co.ix.&.ff.ad l.Aquil.illud.& in authen.de man.prin.§.titulos.colliij.& J.de hęred.l.cuicunque.in fin. &ff.ad l.Iul. deadu.l.ſi adulterium cum incestu. in prin. Accur.

Delictum æquale pœnam æqualem exigit.

k *Orphanotrophos*.id est administratores hospitalium.

l *Inclyta*.i.Constantinopolitanæ. sed hodie idem per totum

m *Fideiussione*.scilicet rem ra.ha quę nec tutori incumbit:nec iudicio sisti, quæ tutori incumbit: vt.J.de admi.tut.l.ſi.§.defensionem.&.§.seq.&.l.tutores debita.

n *Ad similitudinē*.quasi ipsis in hoc similes esse non debent.

o *Tabularijs*. aliàs tabulario. alterum illorum sufficit secundū Ir. scilicet, vel tabulariis, vel coram iudice. Vel pone aut pro &:vt sic veruntque exigatur. Et dic tabularijs,id est tabellario.sic.J. de iure debib.l. fi.§. ij. & in authen. de here.& fal. §.ſi vero absūt. coll.j. Et dic quòd erant hi tabularij publicæ personæ aliæ,quàm notarij qui quoddam officium habeant in publico & hoc modo potest intelligi.J.de admi.tu.l.tutores.ij. Vel verius dic quòd notarij erant:& tūc dictam l.tutores,intelligas.

ad personarum.

sic omnes manui & ita legit

A *Ro.nō aublico & tē.tabulario*

Tabularij qui sunt.

p *Causam*. quia non potest seruari: vt J.de admi.tu.l. lex quæ tutores. vel quia sterilis: vt ff.de iure dotium.l. fi.

vrgentem.

q *Prius habita &c.*cum & similitudinem habeant:vt supra in prin.

r *Contractum*. etiam sine decreto, vt dicit: sed P. dixit debere cū decreto fieri. vt hic dicit.

s *Obnoxij*. nunquid ergo ipsi vexabūt, orphanos pro expensis de suo factis? Respon. non,quia pietatis causa faciunt:vt.J.de negg.gest.l.j. & de nup.l. ſi vt proponis.j. & quia claudicarer ſi ipsi non teneantur, sed alij teneantur eis: quod esse non debet. vt.ff.de arbit.l.ſi cum dies.§. pe. in fi. Hodie vero omnes huiusmodi administratores rationem reddere tenentur. vnde corrigitur quod hic dicitur. & quod dicitur in auth.de eccle.ri. §.ſi.col.ix. vbi idē dicitur quod hic:& hoc per authen. de fan.epi.ſ.œconomos autē.

Orphanotrophi au hoc die rationē reddere teneantur.

b *Ita tenē etiā gl.in d. glo.vero in §.œconomos d.§.ſi.5. alſatisfidat, vt.J. de bonis quæ li.l. cum oportet. cit. Sed Pesnon autem. & l.ſi.§. hoc proculdubio .&in auth.de nup.§.sed quod sancirum.col.iiij.*

Erithio. vet. le. aliter dicit. Sed Pestrus de bel. pert.vt Bar. ibi refert sic distinguit, Aut quæritur mus, virum tenetur reddere vadicio sisti œconomum suæ ecclesiæ. Quarto redit ad secundū tionem. quòd Constantinopoli cōuenti nullum dent fideiussorem:sed vel inter se fideiubeant:vel nuda cautione promittāt. Quinto

ipſt hoſpita-lē Et die quod ſic. ita loquitur. d. §. œconomos. aut alteri: & dic quòd nō ita loquatur in d. §. ſi. & hęc lex.

de vtroque: quòd ſi volo eccleſiam conuenire, faciam libellū contra œconomum: & pro eo fideiubebit defenſor eccleſiæ. Sexto, de præſtando nomine ſportularum & ſemiſſe, & dimidio aureo in prouincia. Septimò, ſi præfectus citet prouincialem de prouincia, duo ſolidi dentur. Idem dic ſi cōmittat cauſam alicui in prouincia. Octauo, ſi dictus præfectus cōueniat in ciuitate Cōſtantinop. prouincialem clericū, detur aureus pro ſportulis. Nono, quòd nullam faciat clericus iniuriam factis vel verbis: & pœna imponitur facienti. Decimo confirmat priuilegiū eccleſiæ conceſſum: vt decimas dare clericis & aliis religioſis dans immunitatē. nam & alij quidam habent. Vltimo dicit, quod actor qui conuenit clericū, vbicunque ſine cauſa faciat, reddet expenſas ei: vt ſic temperent a modo eos vexare. Nota primo ex hoc text.

al. additur, & ordinis.

deeſt in omnibus, & irrepſit ex gl. nam veteres gloſſæ hic interpretantur ſententiam cōuentionalē.

* *ſuſcipiāt.* quòd clerici vel monachi non ſunt à ſuis eccleſiis vel monaſteriis extrahendi: ſed debēt ibi facere reſidentiā: & ideo nō debent trahi ad extranea iudicia.

Secundo nota. in. §. in hac autem regia quòd clericis quandam liti gantibus debetur reuerentia & honor. Tertio not. quòd aduocati dicūtur oratores. Quarto no. in verſi. præterea. ibi, approbentur. quòd clerici hæretici vel ſchiſmatici nō habent priuilegia clericorum. Bald. hic.

a *Sententia iudicis commonitoria.* Azo, niſi in caſu: vt ff. eo. §. verum ſi apparitor. ſed non eſt extraneum.

b *Cogantur.* ſed nōne idē eſt in quolibet alio laico, per. l. ff. de iuriſd. om. iud. l. in criminali? Sed dic quòd ſpecialiter de clericis dicit, ne videatur negligere: vt ff. de iniuriis. l. item apud. §. hoc edictū. & ſi contra fecerit actor amittit cauſam iure canonum: vt. xj. q. j. c. inolita. Item iure legum: vt ff. de iur. om. iud. l. in criminali. ij. reſpon. Sed contra. ff. proxi. §. vbi conueniuntur in ciuitate Conſtantinopo. Sed dic quòd ibi erant pro aliis factis ſuis: vt patet in prædicto. §. proxi. ibi contigerit reperiri, &c. & in alio. §. in hac. in princip. ſed huic videtur obſtare. ff. eod. §. verum ſi apparitor. ſed ibi nō vocauit prima vice de prouincia. Accurſius.

c *Apud ſuos.* vel per ſeipſos vel per datos iudices cognoſcentes, vt infra eo. l. iubemus. §. fi. quæ eſt cōtra in eo quod dicit, litigatorem venire ad domum iudicis. hic econtra. vel ibi in criminalibus: hic in ciuilibus: vt ibi dicam. Vel dic tertio, vt in locis in quibus degunt, recipiant actiones. id eſt apud prætores & magiſtratus illorum locorum, ſcilicet ciuitatum in quibus ſunt eccleſiæ ſuæ, vt ſic ipſi adeant iudicē, non iudex eos.

d *Excipiant.* id eſt recipiant.

Clerici extranei non prouinciales in ciuitate Conſtantinopolitana reperti, ibi poſſunt conueniri, & ſolum coram præfecto. Sa lycetus.

In hac [b] autem regia vrbe ſi quando cuiuſcunque rei cauſa epiſcopos vel presbyteros, ceteroſq; clericos, qui ſacroſanctis eccleſiis obſequūtur, ſiue monachos ex aliis quibuſcunque prouinciis contigerit reperiri, quos tamen in litem quiſquā vocare voluerit: in nullo alio ſit licitū memoratos cuiquam pulſare iudicio, niſi in tuæ [i] ſublimitatis duntaxat examine, vbi eis [k] & beatitudinis honor debitus reſeruetur, & oratorū [l] adfluens in defenſionib. copia large præſtetur.

Clerici citati non cōpelluntur dare alium *fideiuſſorem de iudicio ſiſti quàm œcono-*

e *Prætorii.* locus eſt vbi cauſæ ventilantur. aliàs dicitur locus vbi paterfamilias moratur in die: vt ff. de vſu & ha. l. plenum. in princ. *Prætorium quid ſit.*

f *Innentio.* ſ. illius qui agit contra eccleſiaſticos viros, quę eſt calumnioſa præſumptiue, ſcilicet prima facie.

mum eccleſiæ. Salycetus.

Præterea [m] cum in prouinciis ex eius qui regit prouinciam, fuerint ſententia [n] vel interlocutione conuenti, ſiue illi ſacerdotes, ſiue cuiuſcunq; gradus clerici, ſiue monachi habeātur: dummodo approbētur orthodoxi, qui in propriis cauſis cōtractibūſve pulſantur: non alios quàm eccleſiæ propriæ defenſores, ſeu quos œconomos appellāt, fideiuſſores [o] præbeant: ne dū executoris pertinax & auara* poteruitas extraneos & idoneos fideiuſſores flagitat, [p] multiplex innoxiæ [q] paupertati infligatur incommodum.

Clerici extranei in vrbe Conſtantinopoli non tenentur præſtare fideiuſſiones, niſi vicisſitudinarias, aut per proprias promiſſiones cum obligatione bonorū. Salycetus.

In hac [r] autem inclyta vrbe inuenti ex quacunque prouincia venientes, cum in tuæ amplitudinis [s] iudicio (quod [t] eis [u] ſolum [x] delegauimus) lite pulſati fuerint: reuerendiſſimi ortho doxæ fidei ſacerdotes, ſeu certè œconomi, aut eccleſiæ defenſores, ſeu clerici: in cauſis ciuilibus ſuis ſiue eccleſiaſticis, nulla præbendi fideiuſſores [y] moleſtentur iniuria: ſed aut vicarius fideiuſſionibus contradantur, *quas tamen ſtipulationum ſolennis cautela vallauerit: aut cautioni & profeſsioni [z] proprię, aut facultatum ſuarum obligationibus [a] committantur.

O *Economus ordinatus, in cauſa eccleſiæ eſt conueniendus. Salycetus.*

Hoc [b] nihilo minus [†] obſeruando vt in cauſis eccleſiaſticis nullum alium cōueniri faſ ſit, niſi eum quem diſpenſatorem pauperum, id eſt œconomum eccleſiæ epiſcopi tractatus elegerit. Hunc enim ſine dubio à ſacerdote [c] conuenit ordinari: quem [d] tamen

g *Conſtituti.* aliàs deſtituti, ſcilicet clerici. aliàs conſtitutis, ſcilicet altaribus. quæ tamen præſumptio non facit ad eius condemnationem qui fugit: eoque caſu dicitur cōtrarium. ff. eo. l. iubemus. §. omnes.

h *In hac.* ecce ſecundus caſus generalis. Superius ergo dixit de clericis in prouinciis conueniendis, & coram quo iudice: nunc de extraneis, qui ſunt in vrbe Cōſtantinopolitana cōueniendi, & corā quo. *Contextum.*

* *amara.*

i *Intua.* ſubaudi, ô præfecte, vel etiam epiſcope, velarchiepiſcope, vt ſupra eo. l. cū clericis. Sed hodie coram epiſcopo tantum monachus: vt in auth. cauſa. infra eod. & idē eſt de aliis clericis: vt in auth. clericus quoque. quas lege hic.

k *Eis.* ſcilicet clericis.

l *Oratorum.* id eſt aduocatorum.

m *Præterea.* redit ad primum.

n *Sententia.* commonitoria.

o *Fideiuſſores.* hoc hodie corrigitur propter duo, & quia non dantur, & quia tales fideiubere non debent, vt in auth. eo. §. ſi quis autē pro pecuniaria. & §. alium.

p *Flagitat.* id eſt poſtulat. **exedantur.*

q *Innoxiæ.* præſumptiue. & ad hoc. ff. de ædi. edic. l. quòd ſi nolit. §. ſi quis exegerit. & ff. ad Trebel. l. cogi. §. inde. ver. ſed Iulianum.

r *In hac.* redit ad ſecūdum.

s *Amplitudinis.* loquitur præfect. prætor. †*Concor. glo. l. in ea, edoceri. in me. extra de reſcriptis vbi bona gl. & ſatis ampla ad materiam huius §. Item conſtituitur etiam ſecundum ius canonicū œconomus ad cō ſeruādū fructus beneficij vacātis, quando cōmode nō poteſt prouideri illi beneficio de perſona idonea.*

t *Quod. ſ. iudicium.*

u *Eis. ſ.* clericis.

x *Solum.* hoc dicit ad excludendos iudices ciuiles.

y *Fideiuſſores.* immo contra, vt. ff. l. eod. cum clericis. §. memorati. Sed ibi de clericis Cōſtantinopolitanis, hic de prouincialibus qui

ſunt in ciuitate Romana. Azo. hodie tamen neminem dant: vt in auth. e. §. ſi quis autem pro pecuniaria.

z *Profeſsioni.* cum iureiuran. ſecundum Azo, quod eſt falſum: vt ff. eo. tit. l. cum clericis. §. penul.

a *Obligationibus.* id eſt ſub hypotheca rerum ſuarum, vt inſti. de ſatiſda. §. ſed hæc hodie. Accurſius.

b *Hac nihilominus.* nūc de vtroq;. Vel dic verius de primo ne ſit cōtra. ff. §. proxi, ad id quod in fi. hic dicitur de fideiuſſoribus.

c *A ſacerdote.* id eſt epiſcopo. & idem in actore: vt inſtit. de cura. §. fi. ſed & quandoque alius quàm œconomus conuenitur: vt dixi. ff. eo. auth. ſed hodie.

d *Quem.* ſcilicet œconomum.

nea: vt in c. cum vos cū glo. ſuper verbo, œconomus. extra de offic. or.

a *Defenſoris.* alius eſt ergo defenſor, vt patronus forte, & alius œconomus.

b *Eccleſiæ fidei.* ſed contra ſupra eod. l. cum clericis. §. ipſe vero. vbi dicit quòd œconomus ſi cōueniatur, nō debet dare fideiuſſorē: & hic dicit quòd ſic. Sol, ibi loquitur de clericis Conſtantinop. hic de prouincialibus.

c *Committi.* hodie neminē dat: vt ſupra proxi. §. dixi.

d *Præcipimus.* ſi in prouincia conuenitur: vel nullum dat. vt. ff. proxi. §. & ff. e. l. cum clericis. quæ ſunt contra.

e *Executoribus.* nūc rediit ad primum.

f *Iudicis.* qualia ſunt prouincialia iudicia.

g *Semiſſem.* id eſt medium byzantium ſiue aureum.

h *Audentibus.* non ergo poteſt clericus huic priuilegio renunciare. Et ſic eſt arg. contra ff. e. l. ſi quis in conſcribendo. ſed ibi fori priuilegio renunciabat, quod poteſt: vt ibi. at hic priuilegio huius. §. non poteſt.

aliàs, cōmunimonuerit. al. cōmonuerit.

i *Verum.* nunc redit ad ſecundum.

k *Eos.* ſ. clericos prouinciales per delegatū illuc miſſum cognoſcentem, ne ſit contra. ff. eo. in princip.

l *Commoueris.* contra. ff. eo. in prin. Solu. hic nō trahitur extra prouinciam, ſed corā præfec. vel eius vicario in prouinciam miſſo reſpondere cogebatur. ibi ſic.

m *Eum.* ſcilicet executorem.

n *In hac.* & hic de ſecundo. & his duobus caſib. eſt contra. ff. eo. l. cum clericis. in fi. Sol. vt ibi.

o *Summæ.* ſpeciē etiā intellige: vt ff. de. leg. iij. l. quiſquis.

p *Præterea.* nunc de vtroque.

q *Poſt amiſſionem.* ne videatur in dignitate mori.

r *Priuilegiis.* de vtroque.

s *Eas.* ſ. eccleſias.

t *Remittimus.* vt infra qui morbo. l. vnica. & infra qui ætate. per totum. lib. x. & infra de excuſa. mu. l. maximarum. & l. fi. li. x. & ff. de profeſ. & me. l. medicos. l. x. & ff. de ſuariis & ſuſcep. l. j. lib. xj.

**referuandis.*

**al. aut ptochiis aut xenodochiis orthodoxæ fidei dep.*

u *Lacratiua.* à pœna tamen excuſantur quandoque. vt. ff. ad l. Iul. maieſt. l. famoſi. & ff. de abol. l. iij.

x *Eis.* ſ. clericis ſupradictis.

y *Cogantur.* ſpeciale eſt in clericis: quia tempore huius legis latæ nondū fuit de ſumptibus litis ſtatutū, quod eſt hodie, vt ff. de iudi. l. properandū. §. ſin autē alterutra. ſecundum Ir. Alij dicunt quòd clericis redduntur damna, quæ etiā extra iudicia paſsi ſunt. Alij vt Bul. quòd etiam ſi pluſquā debent expendāt, totum eis redditur, quod non eſt in aliis. media placet.

z *Renocati.* iſti calumniatores. aliàs, territi.

a *Acquieſcant.* ſ. nobis præcipientibus eis retinere ſeipſos ab improba petitione.

b *Magiſtra.* nos enim magiſtri ſumus imponēdo neceſsitatē.

c *Retinere.* id eſt retinendo ſe doloſe.

Cauſa. Iſta auth. corrigit legem Codicis in monachis, inquantum illa vult in princip. quod poſsint conuenīri corā prædictis prouinciarum. Iſta vult quòd nō niſi coram epiſcopo & per œconomum defendi & ſi iudex ſæcularis aliter proceſſerit, priuatur officio ſuo, damnaturque in x. lib. auri applicandas fiſco, ſimiliter & ſui officiales. Executor autem qui contra fecerit, in locum decanicum debet detrudi: nec de cetero aliquam executionē faciet. Vinia. & Pau. No. ex hoc text. ibi, ſecundum legem, quòd epiſcopus in foro ſuo debet ſeruare leges imperiales, & ſecundum illas ferre ſententias: quod intellige niſi canones cōtradicant, quod dic vt ſupra tit. j. l. priuilegia. per Bar. ſecundū Bald. & Paul.

d *Cauſa quæ fit cum monacho.* Forte erat obligatus ante monaſterij ingreſſum. nam ſi poſtea contraheret mecum vel damnum daret mihi, non tenerētur eccleſia: vt. ff. vnde vi. l. meminerint. & de ſer. fu. l. quicunque. ibi, in minorum quoque perſona, &c. & infra. de fal. mo. l. j circa fi.

*†Conc. glo. ſuper verbo expenſas poſt medium verſi. dominus Pla. in c. finem. extra de do. & conclu. vbi ampla gl. tractans de huiuſmodi expenſis. Adde ibi Abbatem pulcre diſcutientem eā materiam, *reddere. Monachus ſi conuentualis ſ. pondere de beat.*

e *Apud epiſcopum.* quid ſi eſt exemptus à iuriſdictione epiſcopi? Reſpo. forte corā ſuo ſuperiore reſpōdebit.

f *Debeat.* id eſt, præſentatio ex parte monachi. nam ipſe abbas ſi ſponte velit poteſt, vt hic. Sed Al. dixit etiam in inuitum reſpō dere abbatem, cū monachus agere velit, vt abbas vel ſyndicus agat. Itē nūquid monachus de veritate dicenda iurabit, ſi agatur de eo quod per eum factum eſt: ſicut dicimus in minore. xxv. annorum? Reſpōdeo. ſ. pondere de argumen, ſ de quæſt. l. interrogari. nam ad iudicem ſpectat inquirere

PRÆGRAUARI. Eas etenim ſarcinas oneris, quas pleriſq; perſonis diuerſa ratione remittimus, [t] imponi beatiſsimis viris noſtro ſæculo incōueniens eſſe iudicamus.

Illi qui ſuccumbunt in iudiciis cum eccleſiaſticis perſonis, ratione præſumptæ cauſæ & minimæ temeritatis debent condemnari in expenſis & damnis. h. d. Bald. Idem videtur dicere. Salycetus.

Præterea ne cui temeritas ſua lucratiua [u] concedatur, & vt impudens calumniantium refrenetur audacia: iubemus quotiēs hi qui ſacerdotes ſeu clericos acmonachos ceteroſque ſuperius deſignatos vel in tuæ magnitudinis examine, vel in prouinciali iudicio propoſita actione conuenerunt: ſi cauſa cognita conuicti fuerint ſine iuſta eos cauſa & legitima petitione pulſaſſe: omnes eis [x] legitimas expenſas † ſumptuſque quos ab exordio cœptæ controuerſiæ ipſorū vitio toleraſſe eos conſiterit, redhibere * cogantur: [y] vt hac ſaltem cenſuræ iuſtiſsimæ formidine reuocati, [z] qui improbis adſiduè conflictationibus occupantur, acquieſcant: [a] iāq; ſopitis clamoribus iurgiorū, magiſtra [b] deinceps neceſſitate retinere [c] ſe adſueſcant.

IN AVTHENTIC. apud quos oportet cauſas dicere mōnachos. §. j. col. vj. cōſ. vij.

Monachi ad iudicium ſeculare non ſunt trahendi, pœna iudici, notariis & executori contra facientibus imminente. Salycetus.

CAuſa quæ fit cum monacho [d] vel cū muliere quælibet in monaſterio cōſiſtente non apud iudicē ciuilē ventiletur [e] ſed apud epiſcopū, [e] qui de perſonę preſentia, quod cō uenit ſtatuet: ſiue per abbatē vel antiſtitē, vel per alios hoc fieri debeat, [f] qui ſecundum legem rem diſponat & ſacras regulas, ſalua debita perſonæ

pater & filius conſentiunt: aut tantum filius, aut tantū pater: vt ff. de bo. quæ li. l. fi. per totam legem. In his qui ſunt ſub tutela vel cura alicuius, ætas diſtinguitur: vt maior infante poſſit vel ipſe conueniri auctoritate tutoris vel curatoris, niſi ſit abſens, vel ipſe tutor vel curator, quando vero minor. ſ. infante, tantū tutor: vt ff. de admi. tu. l. j. §. j. Sed ſi cōtra collegiū nomine talis monachi actio proponatur, non reprobo: vt. ff. eod. auth. ſed hodie. §. actiones. Idemq; puto ſeruari ſi monachus agere velit, vt abbas vel ſyndicus agat. Itē nūquid monachus de veritate dicenda iurabit, ſi agatur de eo quod per eum factum eſt: ſicut dicimus in minore. xxv. annorum? Reſpōdeo. ſ. pondere de argumen, ſ de quæſt. l. interrogari. nam ad iudicem ſpectat inquirere

inquirere veritatē.vt.j.de edē.l.is apud.& j.de iud.l.iudices.
a *Statutæ.*scilicet ſtatim.
b *Iudex.* ſcilicet ciuilis. Sed nunquid condemnabitur monachus an eccleſia: R.ſ.nō monachus, ſed ſyndicus vel eccleſia: vt j.de ſen.& inter. omnium iudi.l.j. Item quis iurabit de calumnia, an ſyndicus, an monachus? Reſpo. ſyndicus: cum ipſe ſit legitimus adminiſtrator, vt infra de iur.calum.l.iij.§.quod obſeruari.& auth. principales. in fi. Item contra quem mandabitur ſententia executioni: Quidam dicunt contra monachum exemplo minoris, vt argum.infra quando ex fa. tut. vel cu.l.j.& ff.de re iud.l.ſi ſe nō obtulit. §.j. & ff. de adm.tu.l.ij. Sed poteſt dici quòd mandetur executioni contra eccleſiam ſecundum formam dictam inſtitu.de acqui.per arro.§. fin.
c *Cum officio.*id eſt iudex in quinque,& officialeſ in aliis quinq;: vt ar.ff. de ver. oblig. l.ſtipulatio iſta,§.eum. & l.eū qui ita. in prin. ſecus ſi dixiſſet, in decimis.vt.ff.de le.j.ſi quis teſtamento. in prin. Et hoc ſi epiſcopus facit ius, alias aditur ciuilis iudex,vt in authen.de ſanct. epiſco.§. ſi quis autem pro pecu. & eſt hæc authen. ex auth. apud quos oportet causam dicere mo.col.vj.

C *Lericus quoque.* Iſta authen.etiam corrigit.l.C.in clericis cauſæ ſeculares & in ciuilibus tantum cauſis. In criminalibus autē diſtinguit inter criminalia ciuilia & eccleſiaſtica.Pau.

a Iſte tres rationes præcedentes nō valēt ſecūdum Bald. hic.

b Iſta ratio eſt vera de iure anti-quo: ſecus in iure nouo & iure canonū vt in auth. ſtatuimus. j.eo.li & ca.ſi diligen ti.allega. in glo.

c Vide plene per Abbatem in c. cū ſit gene-rale.extra de ſo.cōpe. in vlt.col. vbi diſcutit quæ crimina generaliter dicātur eccleſiaſtica & quæ ſecularia.

reuerentia. Si vero cōtra fiat: pœnæ, quæ ſtatutæ[a] ſunt, imminebunt. Judex[b] enim, qui de his ſententiā proferre præſumpſerit, ab adminiſtratione depulſus tanquam diuinitati contumeliam faciens, pœna decem librarum auri vna cū[c] officio ſuo multabitur, ſacratiſſimo noſtro ærario inferenda: executoribus, qui admonitionem facere præſumpſerint, ab ipſis ſanctiſſimis epiſcopis in locis decanicis detrudendis, decetero nullam exactionē facere permittendis.

IN AVTHENTIC. vt cler.apud propri.epiſc.conue.in prin.verſi. vt ſi quis habet.colla.vj.conſti.xj.

Clericus in cauſa ciuili debet conueniri apud epiſcopum: niſi natura cauſæ nō patiatur.ſed in criminali,ſi crimen eſt ciuile, conuenitur coram iudice ſeculari : non tamē fit executio antequam degradetur , ſed in crimine eccleſiaſtico eſt conueniendus coram epiſcopo.b.d.Sed hodie per auth. ſtatuimus, nec ciuiliter nec criminaliter poteſt conueniri niſi ſub epiſcopo.Bald. & Pau.de Caſt.

C Lericus quoq; in lite pulſatus pecuniaria[d] cauſa, prius[e] apud epiſcopum conueniatur,per quem ſine damno[f] cauſa decidatur. Quod ſi natura cauſæ[g] vel alia[h] ratio faciat,vt negotium apud eum decidi non poſſit,per ciuilem procedat iudicem,obſeruatis clericorum priuilegiis : nec mora[i] circa talia fiat. Sed in ciuili crimine[k] ciuilis præſit iudex, vt lis vltra duos non egrediatur menſes.[l] nec tamen

d Pecuniaria. large accipe ad differentiā criminalis,vt ff.de verbo. ſignific.l.pecuniæ.j.& ij.

*e Prius.*Nam eo deficiente venitur ad præſidem, vt in authent.de ſan.epiſco.§.ſi quis autem pro pecuniaria.vol.ix.

*f Damno:*geſtorum.ſportulæ tamen debent præſtari à clerico:vt.§.eo.authen.ſed hodie.quæ eſt contra.

*g Quòd ſi natura cauſe.*vt quia eſt liberalis,vt.j.de peda.iu.l.placet.j.in fi.vel actio iniuriarum,quæ à cognato epiſcopi coram eo non mouetur,vt.ff de iniu.l.lex Cor.in prin.

h Alia ratio. vt quia ſit infirmus epiſcopus, vt.ff. de iud.l. ſi longius.j.reſpon. vel fuerat iam illius cauſæ aduocatus, vt.ff. de iur.omn iu.l.prætor.& infrà de adſeſſ.l.ſi. Vel quia epiſcopus erat ſuſpectus eo quod erat cauſa cōiunctorum, [a]vt l.qui iuriſdictionem.ff. de iuriſdict.omn.iud. & de iniur.l.lex Cornelia. Vel quia clericus ſuo priuilegio renunciauit,[b] vt.j. de pac.l.ſi quis in conſcribendo, licet ſit contra, vt extra de fo. compe.c.ſi deligenti.

i Mora. forte vltra duos menſes, vt ſtatim ſubiicit in criminalibus:in corpore tamen non aperit, ſicut nec hic.

k Sed in ciuili crimine. puta de homicidio,de falſo, & de adulterio, & de ſimilibus. Sed eccleſiaſticum crimen eſt de arciculis fidei & de ſimonia . [c]Sed certe immo quolibet publicum crimen canonicum eſt ciuile, ſi agatur ad pœnam legalem imponiendam. Si vero ad pœnam eccleſiaſticam, ſcilicet, vt excommunicetur vel deponatur , etiam ciuile dicam canonicum:hoc tamen hodie cōrigitur,vt j.proxi.auth. §.ſtatuimus.

*Menſes.*à tempore conſtitutionis[d] computandos,vt in cor. *d ſtatam glo.* huius auth. & eſt ſpeciale. aliàs durant vſque ad duos annos, *ſequentur.* vt j.vt iura cer.temp.l.ſi. *Bal.hic. &*

m Etiam ſi reus ſit. Innuit quod abſoluere poteſt abſoluendum , ſed non damnare damnandum. *eſt nota.ſic & infra vbi ſe vel cundū* ſic & infra vbi ſe vel *cundū* concla.l.quoties.§.ſedendi. Et propter hoc no- tanda illa regula : nemo qui cōdemnare non po- teſt: vt.ff.de reg.iur. l.nemo qui.Sed non in eundem, vt hic: ſicut qui poteſt legare ſeruo,& domino,& econuerſo nō tamen in eandem rem,vt ſeruitutē, vt ff.de leg.ij.debitor. in fi.& de ſerui.le.l. & maxime. Item qui præſtat opem furto, tenetur furti. non tamen qui præſtat opem furto manifeſto, tenetur furti manifeſti, ſed nō manifeſti furti tantū, vt ff. de fu.li.is qui opem.

n Per epiſcopum. iterū acta coram præſide conſpicientem an recte proceſſerit, & an probetur reus : vt in cor.auth.de ſan. epiſc. §.ſi vero prius.col.ix. & tunc ſpoliat aut deponit eum, vt non puniatur in dignitate exiſtens, vt ſupra. e.in l. omnes qui vbicunq;. §.præterea.j.

o Si vero crimen ſit eccleſiaſticum. expone vt. §.ea.l.

p Epiſcopalis. hoc ſi clerico inferatur. Si vero laico , cognoſcet præſes cum epiſcopo,vt in auth.de ma.prin.§.ſi vero canonicum. col.iij. & eſt hæc authen. ex tit.vt cle.apud propri. epi. poſt pri.col.vj.tamen ſunt de ſan.epiſc. §.ſi quis. cōtra aliquē. & §. ſequen. colla.ix. Clericus ergo ſimplex (vt dictum eſt) ſub epiſcopo conuenitur, ſed epiſcopus ſub archiēpiſcopo , archiepiſcopus ſub patriarcha , patriarcha ſub papa. vt in authen. de ſan.epiſc.§.ſi quis vero ſanctiſſimorum. col.ix. & duobus §§.ſequen. Sed ſi à ſententia epiſcopi appelletur , itur ad præſidem vel defenſorem ciuitatis, vt in authen.e.ti.§.ſi quis autem litigantium. licet à ſententia archiēpiſcopi ad patriarcham appelletur, vt.d.§. ſi quis vero ſanctiſſimorum.&.§.ſi autem.

*q Tatuimus.*Iſta auth.corrigit generaliter in omnibus perſonis eccleſiaſticis quæ poſsint eſſe,licet non ſint monachi vel clerici, tamen duo deuoti.vt in Ieſuatis & eremitis.& etiā corrigit auth.clericus.vt indiſtinctē in criminalibus ſiue ſint eccleſiaſtica ſiue ciuilia,non trahantur niſi coram eccleſiaſtico iudice.Pau. & eſt nouiſſima auth. quæ ſumitur ex auth.de ſta.& conſue.§.item ſtatuimus.col.x.

*r In criminalis.*corrigit ergo auth.clericus.quæ coram præſide prius permittebat in ciuili crimine.

*s Vel ciuili.*per hoc corrigitur lex illa, omnes quæ permittebat clericos in cauſa ciuili coram præſide conueniri.

*t Tertio.*ad malitiam ſuperandam.vt.j.de iud.auth. iubemus. & no.hic quòd priuilegium meretur amittere, &c.vt & infra de Iudæ.vt l.Iudæos.

*u Requiſitus.*à clericis.

*Acroſanctæ.*littera plana eſt.

*x Diaconi.*idem in aliis clericis,vt ſtatim habes in auth.preſbyteros.

Conſtituit.

Alii autē clerici per clericatum non eximitur à patria poteſtate in temporalibus,vt.c.ſi animus.in fide ind.li. 6.vbi dicitur quod in ſpiritualib⁹ filius nō eſt ſub poteſtate patris.

vſcluſa deſunt in omnibus,et erant ſuper ſcripta ſequentibus verbis, vice gloſſæ.vel.aut certe.quæ lectio eſt re ſtior.

a *Cōſtituti ſint.*hoc quo ad epiſcopū hodie corrigitur : quia non eſt in poteſtate. & ſic lege hic prius auth.ſed epiſcopalis dignitas, &c.quæ eſt cōſtitutio.quę de digni.§.palam.col.vj.

b *Bona.*id eſt tanquam caſtrenſe peculium.

c *Vindicent.*ſcilicet epiſcopi.&c.Sed nunquid hic filius facer dotis ſi agat rei vindi. pro re ſua,pater debet conſentire? Reſpōdetur ſic:vt j.de bo.quæ lib.l.fin.§.j.

d *Libera facultate.*quātum ad hoc diſtinguūtur adminiſtratores ab aliis clericis. ideo priuilege authent. licentiā &c.& eſt in auth.de ecclē.tit.§.interdicimus: ſecundò authen. preſbyteros . quæ eſt de ſan.epiſ.§.presbyteros col.ix.

e *Quoquo tempore nunquam.* ne in diuiſionem veniant.

f *Conferantur.*ſcilicet ex neceſſitate iuris.

g *Poſteros.* nō ergo patri conceditur occupare ab inteſtato : & ſic eſt hic ſpeciale. aliàs contra in caſtren. vel quaſi : vt ff.de caſtren. pecul.l.ij.Item contra. huic legi ſupra eo.l.ij. circa prin. Sol. vt ibi.

S *Ed epiſcopalis dignitas.* Iſta authent. corrigit.l.C.quę innuit epiſcopum eſſe ſub patria poteſtate. Viuianus.

h *Epiſcopalis dignitas.* aduenienſ filiofamilias.

i *Conſulatis.* ſi filiusſa milias ſit conſul. vel præfect. prætor. vel præfectus vrbi,vel magiſter militum,vt ſubiicit,ſit ſui iuris:vt hoc legitur in authen. conſtitutio quæ de dig.§. j.col.vj.

k *Militare.* ſoluit ius patriæ poteſtatis.

l *Liberare.* ſoluit ius patriæ poteſt.

m *Curiā.*id eſt à curiali conditione,à qua liberatur quis per xij. dignitates quæ numerantur.infra de decu.l. fi.li.x.

n *Cum hos ſ.* præmiū ſuæ poteſtatis,&c.

o *Honoratis.*ſ.tantum, etiam ſi adhuc nō ſunt in adminiſtratione epiſcopatus , quod in duab. aliis eſt admiſſum, ſcilicet, in conſulatu,& in patriciatu, vt in cor. huius auth. & infra. quibus modis ius pat.po. ſol.§. filius.ceterę liberant demum quando adminiſtrant, vt in d.l.de decur.l.ſi.

p *Præſtet.*ſ.dignitas epiſcopalis.

q *Eorum.*ſcilicet epiſcoporum.

r *In poteſtatem.*ſcilicet epiſcopi.

s *Eos.*ſ.epiſcopos.& eſt ſpeciale hic,regulariter contra,vt ff. de adop.l.ſi pater filium.& inſtit.qui mo.ius pa.po.ſol.§.j.

L *Icentiam.*Iſta auth.ſimiliter corrigit.l.C.quæ dicit epiſcopatū. Pau. Et no.quòd hæc auth.loquitur de ſæcularibus,nō autem de religioſis:quia illi nō habent proprii.ſed vſum,nec teſtandi, vel donādi, vel quolibet alio titulo alienandi libera[d] facultate cōceſſa:vt ea bona quoquo[e] tempore (nunquā[a] ad diuiſionē veniāt,)nun quā fratribus vel ſororibus aut ex his genitis cōferātur[f]: ſed ad eorū filios, poſteros,[g] & quoſcunque extraneos heredes perueniant : nec à patribus,auis, aut proauis, ſed ab ipſorum liberis tanquā præcipua veniencitur : & certè[h] his lucro cedāt, quibus ipſi id peculium,vel inter viuos alienatione habita,vel mortis tēpore vltima &iure cognita voluntate conceſſerint. Dat.V. Ka.Apri.

IN AVTHENTIC. conſtitutio quæ dignitate.§. palam.col.vj.conſti.ix.

Epiſcopalis dignitas & cetera hic nominata liberant à patria poteſtate ad proficiendum,non ad damnum.Salycetus.

S Ed epiſcopalis[h] dignitas ſoluit ius patriæ poteſtatis, ſicut etiam & conſularis[i] & præfectura ſacrorum prætoriorum,& vrbicaria & magiſterium militare:[k] & omnis dignitas valens liberare[l] à curia,[m] liberat à patria poteſtate: cum hoc[n] quodcunque cingulum ſuæ poteſtatis præmiū honorātis[o] præſtet: Pſita tamen,vt filij eorum[q] poſt mortem auorum recidant in poteſtatem,[r] ac ſi contigiſſet eos[s] morte parentum & non ex præſenti lege ſuæ poteſtatis fieri.

IN AVTHENTIC. de eccle. titu.§. interdicimus. col.xi.conſt.vj.

Epiſcopi & ceteri adminiſtratores eccleſiarum de bonis quæſitis antequam habuerint adminiſtrationem,poſſunt facere teſtamentum: ſed de poſtea quæſitis non poſſunt, niſi præſumantur quæſita non intuitu eccleſiæ,ſed perſonæ puta ex teſtamento conſanguineorum vſque ad quartum gradum, in pias tamen cauſas poſſunt expendere.Bal.

L Icentiam[t] † habeat epiſcopus , quæcunque ante epiſcopatum probatus[u] fuerit habuiſſe,[x] & quæcunque poſt epiſcopatum iure cognationis[y] vſque ad quartū gradum ad eum[z] peruenerunt, ad quos voluerit vltima voluntate tranſmittere.[a] Ceteris rebus alio modo[b] acquiſitis ab eo,dominio eccleſiæ reſeruatis: Niſi in vtilitatem eccleſiæ vel opera pietatis conſumptæ ſint. Eadem diſtinctione habita in adminiſtratoribus cuiuſcunque loci religioſi.Itē ſi quis epiſcopus aut miniſter eccleſiæ moriatur ſine teſtamento,& ſucceſſore legitimo vel legitima : ſucceſsio competit eccleſiæ in qua conſtituti ſunt.†

IN AVTHEN. DE ſanct. epiſ.§.presbyteros.col. ix.conſti.fina.

De quaſi caſtrenſi peculio poſſunt clerici, licet in poteſtate ſint, tam inter viuos,quā in vltima voluntate diſponere,liberis & parentibus legitima portione ſeruata.Salyc.

P Resbyteros † [c] & diaconos, & ſubdiaconos, cantores & lectores(quos omnes clericos[d] appellam⁹)res quolibet modo ad dominium eorum venientes, habere in ſua poteſtate præcipimus, ad ſimilitudinem[e] caſtrenſium peculiorum : & donare cui volunt ſecundum leges , & in his teſtari,licet ſub parentum poteſtate† ſint, ſic tamen,vt horū filij , aut his non extantibus parentes eorum legitimam ferant[f] partem.

Ad ſimilitudinem hoſpitalis Iotici cetera hoſpitalia priuilegiantur. Bald. & Pau.de Caſt. vel ſic, Priuilegia hoſpitalibus retro

a Alii tres rationes præcedentes nō valēt ſecūdum Bald. hic.

b Iſta ratio eſt vera de iure anti-quo: ſecus in iure nouo & iure canonū vt in auth. ſtatuimus. j.eo.li & ca.ſi diligen ti.allega. in glo.

c Vide plene per Abbatem in c. cū ſit gene-rale.extra de ſo.cōpe. in vlt.col. vbi diſcutit quæ crimina generaliter dicātur eccleſiaſtica & quæ ſecularia.

d Clericos. Cleros dicitur ſors, quia ſorte debet eligi : vt electus eſt Matthias. i. diuina electione,non alia: notitia. Accurſi.

e Ad ſimilitudinem. non per omnia, vt ſubiicit,ſic tamen,&c.

*f Ferant.*ſcilicet per querelam inofficioſi teſt.vt in auth.vt cum de appel.cog.§.& hæc quidem de parentū.col.viij.Tu dic con di.ex hac.l.& ſic non erunt contra.j. qui teſt.fa poſ.l.fin.& j. de inoffic.teſta.l.ſi.&.j. eo.l.cum lege.quæ dicunt in tali pecūlio ceſſare querelam.[b]

O Mnia,]C A s v s.Ioticus fuit primus hoſpitalarius,& eius loco ſucceſsit Yco,qui omnium hoſpitalariorum curam geſsit.& multa priuilegia cōceſſa ſunt à principe & aliis rebus pertinentibus ad eius curā:quę per hāc.l.cōfirmat.& redditur ratio ibi,valde &c.Secūdo dicit quòd prædicta hoſpitalaria &

†*Concor. ſibi hæc aut. c.i.in cla* †*verbo, anſerit cognatis , ſed q te.extra de teſt.& in quantum di cit, vſq; ad quartū gra dum, vide ſimile in c. regnaſſiti, illum veriſimile eſt inuicta glo. ſuper verſ. quo.eo. ſti.*

†*Concor.cōtiā ſi nō cognatus det ſi modo non det gratia beneficij ſibi collati olim debonis eccleſię: nam tunc eſt remuneratio loco beneficij collati: vt ſic fiat eccleſiæ, vt.ff.de petit.here. l.ſed & ſi.§. conſuluit. & hoc niſi probetur contra eccleſiam, nam & in corpore non eſt cognationis mentio:ſed ſic genere coniuncto . ſecunda placet.*

†*Idem in no.115.§. ſancimus.*

†*vide.c.in- decorum. in glo.ante med.extra de æta.& qualit. vbi tract.gl. an ſacerdotiū liberet à patria poteſtate.*

†*Concor.c. 1.inuicta gl. ſi.de ſnc.ab inteſ.& 12. q.vl.c.pe. & ſimilia.*

†*Idem in no.115.§. ſancimus.*

†*vide.c.in- decorum. in glo.ante med.extra de æta.& qualit. vbi tract.gl. an ſacerdotiū liberet à patria poteſtate.*

b Bart. in authen.ex cauſa in 8. co.verſi. ſecundo, caſu quādo quæritis.j.de lib. præt. e. net quòd hic die eſt locus querele in caſu iſto.idē tenet ipſe in corpore iſtius auth. & ſequun tur communiter doctos.

gl.in l. & glo.in l. fi.j. de in- officioſ. teſta-

res eorum

res eorum omnia habent priuilegia, quæ habet vel habebat maior ecclesia Constantinopolitana. Viuianus.

a *Dispositionib.* vt sportularum.

b *Liberalitatibus.* scilicet principum.

c *Quibuscunque*, in præteritum & futurū.

d *Temporibus.* i. præteritus & futurum.

e *Metatorum.* id est, militum. non enim milites in domo religiosa debent hospitari, vt supra eodem. l. j. & dicuntur metati, à metior metiris: quia in certas metas castra cō siciebant, & fossis circundabant.

* *ptochiis. Metati vnde dicuntur.*

f *Monasteriis.* id est, locis illis in quibus sunt sitæ ecclesiæ.

* *vel. Iconom. sunt qui assimunt in quodam libro legi Niconii, q̄ nomen est eius qui Cōstantinopoli tano orphanotrophio præfuit post Zoticum, teste Procopio de ædif. Iust.*

g *Omnibus.* qui sunt de iure ecclesiarum, vt ne præstent tributa.

h *Eorum.* scilicet monasteriorum, rebus dico pertinētibus ad curam ecclesiæ.

i *Vel ad eos.* & pertinentibus ad eos, id est, ad curam eorum.

k *Eius.* scilicet œconomum.

l *Eius.* scilicet, œconomi.

m *Ad similitudinem.* pertinet dico ad cuiā œconomi, scilicet ad similitudinem.

n *Qui.* scilicet Ioticus.

o *Dicitur*, fuit ergo prior hospitalarius. omnia quidem prædicta priuilegia, per hanc, &c. Et hoc quod datur hospitali Iotici, datur & cuidam & alij, scilicet sanctæ Mariæ de Sanson. quæ est in Constantin. vt in authen. de ec. ti. §. fi. col. ix. & sic ad similitudinem Iotici datur aliis, & non habebit locum.

* *ptochiis.*

p *Valde necessarium.* vt illa priuilegia sint firma, quę sunt rebus præstita.

q *Exinde.* id est ex rebus prædictis.

r *Sustentatio.* scilicet, comparetur, quod est infra.

s *Ecclesiasticis*, id est, ecclesiasticorum virorum.

t *Viri.* scilicet œconomi.

u *Eum.* scilicet œconomum.

x *Adipiscitur.* id est adeptus est defensor huius vrbis inclytæ.

y *Vbemus. Creationes.* f. in clerum.

z *Facultatem.* repete, iubemus.

a *Idemq;.* q. d. quod *concessa, hic confirmantur, & noua conceduntur: vt res hęc Italium gaudeant priuilegiis concessis & concedendis rebus matoris ecclesiæ. Sa.*

XXXIIII. Iidem. AA. Dioscoro. PP.

OMnia priuilegia quę à retro principibus, aut à nostra serenitate vel iudiciariis dispositionib[b]. aut liberalitatib. b pro singulis quibuscūq; d temporibus[d] ex consuetudine vel constitutione, siue circa ius metatorum, e siue in aliis quibuslibet rebus præstita sunt orphanotrophiis, siue ascetoriis, vel ecclesiis, aut ptochotrophiis, *seu xenodochiis, vel monasteriis f atq; ceteris omnibus, g ac etiā rebus iuris eorum h ad curam œconomi*viri religiosissimi presbyteri & orphanotrophi, vel ad eos i qui post eū k loco ei l successerint, pertinētibus, ad similitudinem m Zotici beatissimæ memoriæ, qui n prim⁹ huiusmodi pietatis officium inuenisse dicitur, o per hanc pragmaticam sanctionem firma illibataq; in perpetuum custodiri decernimus.

B

Valde P etenim hoc videtur esse necessarium, cum exinde q sustentatio r vel educatio orphanis atque egenis, & vsibus ecclesiasticis, s ac ptochotrophiis* vel ascetoriis cōparetur, domus etiam aliasq; res superius nominatas ad cu ram memorati viri t pertinentes, vel postmodum quolibet modo ad eius sollicitudinē, vel eorū qui post eū u ad eiusdē orphanotrophij curā vocati fuerint peruēturas: ad instar maioris venerabilis ecclesiæ huius inclytæ vrbis, omnib. priuilegiis quæ eadem sancta ecclesia vel nunc adipiscitur, x vel postea merebitur, perpetuo potiri pietatis intuitu decernimus. Da. No. Ian. CP. * Martiano A. Coss.

C

Cōstitutio XXXV. *hic deest, repetenda ex prætermissis. fol. 9. col. 2. versi. 10.*

Adscriptiuij censiti nū possunt sine expressa voluntate dominorum clericari, vel solitariam eligere vitam. Saly.

XXXVI. Iidem. AA. Sebastii. PP.

IVbem[y] adscriptitiorū creationes y secundū veterē cōstitutionem (nisi dominorum possessionum vnde oriundi sunt, euidens cōcurrerit consensus) nullius penitus esse momenti: sed eisdē fundorū dominis, qui faciēdæ creationi nō (sicut dictū est) euidēter consenserint, ius propriū ad similitudinem ceterorū colonorum in suos adscriptitios exercendi, tanquam si nulla creatio interc[e]ssisset, tribuit facultatem. z Idemque a hoc super illis quoque agricolis decernimus obseruari, qui cum essent adscriptitiæ conditionis nexibus adstricti, solitariā vitā videlicet appetentes, quibuslibet sese monasteriis contra voluntatem dominorum fundorū duxerit offerendos.

D

Seruus non potest in clericum ordinari nisi libertas clericatum præcedat. Baldus.

Seruos sanè sociari clericorum cōsortiis, volentibus atque consentientibus dominis, modis omnibus prohibemus: b cum liceat eorum dominis data prius seruis libertate, licitum eis ad suscipiendos honores clericorum iter (si hoc voluerit) aperire.

Litigator debet coram iudice comparere, non iudex coram litigatore: quia esset opprobrium & iniustum. Bald.

Omnes c prætereа virorum clarissimorū prouincias moderantium sententiis[d] absque vlla priuilegij differentia, (qui tamen præsidiali iurisdictioni subiecti sunt) siue episcopi, vel cuiuslibet clerici, aut monachi, aut cuiuslibet conditionis sint, pariter[e] respōdere decernimus: nulla in posterum viris clarissimis prouinciarū rectoribus ad loca in quibus incusatæ personæ consistunt, perueniendi necessitate penitus imponenda: cum non solum legibus, verum etiam naturali[f] quoque iuri cōueniat, quos res exegerit iudicialib. ad iudicium vocari sententiis, non ipsos iudices (quod dictu etiam iniustum est) ad subiectos deduci, sed per h datos ab his iudices ad causæ examinationem in locis vbi incusati degunt, procedere. i

IN AVTHENTIC. de san. epis. §. adscriptitios. co. ix. consti. fi.

Adscriptitij possunt hodie clericari, per substitutum tamen debent seruire. h. d. Bal. & Sal.

ADscriptitios † in ipsis possessionibus in quib[g] sunt adscripti, k clericos etiam præter voluntatem dominorum fieri permittimus: ita tamen, vt clerici facti impositā sibi agriculturam adimpleāt, l subrogato aliquo, quem maluerint.

IN AVTHEN. DE san. epis. §. si seruus. col. ix. col. si.

dixi in clerici, hic in monachis. Alij dicunt primum casum de adscriptitiis, secundum de agricolis: non est differentia.

b *Prohibemus.* sed adscriptitius domino volente poterat. Seruus autem etiam domino volente non poterat. ergo adscriptitius non est seruus.

c *Omnes.* scilicet clericos.

d *Sententiis.* scilicet commonitoriis.

e *Pariter.* alias patenter.

f *Naturali.* id est. diuino. scilicet quo dicitur, Omnis anima subdita sit regi quasi præcellenti, & ducibus tanquam ab eo missis. Item & illud, Qui maior est vestrū, fiat tanquam minor. Matt. 20.

g *Vocari.* scilicet re & verbis, nisi in casibus vbi fit verbo tantum vocatio: vt. ff. de in ius voc. l. sed & si is.

h *Per datos.* scilicet delegatos.

i *Procedere.* sic ergo venire debent vocati inuiti: sed causæ examinatio sitcin locis vbi degunt, iudice alij delegante causam: & sic soluitur contra. supra eodem. l. omnes qui in princip. vbi dicebat eos non debere vocari extra prouinciam suam, vel hic in magnis iudicibus, ibi in paruis. vel hic corrigitur. vel hic in criminali, ibi in ciuili. vel verius ibi prohibet eos vocari extra suum præsidatum, hic in suo permittit. Sed hæc hodie sunt correcta per auth. cauſa. & per auth. clericus. & authent. statuimus. quas habes supra eo. l. omnes.

k *Adscriptitios. Adscripti.* Non ergo aliis locis, quod est no tandum: & addit hic † *Concer. cum tribus auth. seq.* authen. illi legi. C. eo. l. quisquis. j. quia ibi volente domino tantū 54. *dist. fit* fiebat. *una sciente.*

l *Adimpleant.* per se *in fi.* vel per alium, vt supra eod. l. quisquis. j. & l. ad similitudinem. Item præter voluntatem potest, vt hic. Sed an contra voluntatem domini possit fieri clericus? Quidam,

dam, vt Ir. quòd non: vt ar. ff. de procur. l. Pomponius. in fi. A
Sed dic argu. contra: vt in nouellis. e. §. si adscriptitius clericus, &c.

S *I seruus.* plana est. & diuide eam in tres partes. Secunda ibi, si vero ignorante. Tertia ibi, si vero seruus.

S *ciente.* Nota patientiam consensui comparari, libertatis fauore. sic. ff. ad munici. l. quoties. & infra ad Velleia. si fine. §. quòd si patientiam. & ff. de donat. inter virum & vxo. l. si seruus communis. & ff. loca. l. ité quę ritur. §. fina. Item contra. ff. de sta. ho. homo liber. in fi. Solu. vt ibi. Non est ibi solu. sed dicas, ibi odium eius qui se vendidit ad precium participandum: hic fauor ordinis. Ac.

b *Ignorante.* scilicet, quòd præsumitur: vt ff. de proba. l. verius. & infra de mili. non pos. l. super seruis. lib. xii.

c *Liceat.* id est licitū est. Accursius.

d *Probare.* id est quod posiderit eum vt seruum ante ordinationem. nam ille debet probare se non esse seruum. cum non sit diu in libertate morat⁹, & bona fide. ff. de acquiren. possī. l. iij. §. si seruus. & hoc si secularis sit cliricus: & sic hic loquitur. Si autem monachus sit, pura quòd monasteriū possideat eum, & ego debeo probare seruitem conditionem, id est, eum meum esse seruum. vt in authentic. de monachis. §. hinc autem. col. j. Sed quid si est factus sacerdos, vt in casu istius authent? Respondetur, remanet sacerdos, sed peculium redditur domino. diaconus se reddat domino, vel alium seruum pro se æque bonum, vt in decret. liiij. distinct. c. si seruus absente. Si autem episcopus sciuit, tunc in duplum domino emendat, vt ea, distinct. scilicet, si seruus. Loquitur ergo hic in clericis vsque ad subdiaconatum * inclusiue.

e *Tradatur.* aliàs redditur curiæ suæ: liber vero clericus factus relinquens monasteriū, tradatur curiæ: vt supra eod. authentic. sed neque curialem. quæ est contra. & est hæc & superior in authen. de sanct. episco. in §. si seruus. & illa in §. adscriptitios. col. ix.

f *Etiam. Vitam.* scilicet, monachorum. non ita si aliàs fiebat clericus, vt. ff. l. proxi. §. seruos. sed & illud ibi corrigitur per authen. si seruus.

g *Quam.* scilicet, seruitutem aliàs. quod: scilicet, iugum. in

Auth. hoc corrigit. §. seruos, in Lubensis. & loquitur quando seruus clericatur: lex se quens cum authen. verum, loquitur quando monachatur. Salycetus.

SI seruus sciente[a] domino & non contradicente in clericum ordinatus fuerit ab episcopo: ex hoc ipso quòd constitutus est, liber & ingenuus erit.

Si vero ignorante[b] dominа ordinatus fuerit, liceat[c] domino intra anni vnius spaciū & seruilem fortunam probare, d & seruū suum accipere. Si vero seruus sciente vel nesciēte domino (sicut diximus) ideo quòd in clero cōstitutus liber est factus, ministeriū ecclesiasticū reliquerit, & ad sæculare vitā trāsierit, suo domino ad seruiendum tradatur. e

B

Nota quòd consensus per aliquem præstitus contemplatione certæ causæ finalis, tandiu intelligitur durare, quandiu durat causa in esse. Baid. vel sic: Seruis possunt cum licentia domini monachari: sed vitam monasticam deserentes, ad prioris domini seruitutem restituuntur. Salycetus.

XXXVII. Iidem. AA. Sebastiano præfecto prætorio.

SEruis, si dominorum fuerint voluntate muniti, solitariam vitam f participandi licentia nō denegetur: dum tamen eorum domini nō ignorent. Quòd si seruis suis ad monasteriorum cultū migrandi tribuerint facultatem, eorundem seruorum dominio, donec iidem serui in eodē monachorū habitu duraverint, spoliādos esse censemus. Alio qui si relicta fortè vita solitaria ad aliam quāliber sese cōditionem transtulerint, certū est eos ad seruitutis iugum, quam g * monasticæ professionis cultu euaserant, reuersuros. D. Non. Feb.

C

* *monachicè*

Vide distinctionem gl. fin. c. 2. extra de fer. vñ ordi.

IN AVTHENTIC. de san. epis. §. sed hæc quidē. coll. ix. consti. fin.

EPiscopalis ordo liberat[h] à fortuna seruili vel adscriptitia, sed non à curiali, i siue officiali, nā & post ordinationem durat, i ta vt per subiectā vel interpositam personā officium adimpleatur nisi curiæ vel officio restituitur.

D

h *Episcopalis. Liberat.* f. omnido seruum.

i *A curiali.* nisi per XXV. an. prius excesserit vitam, vt §.

k *Veo. authen.* sed neque curialem.

l *Erum.* etsi efficiatur seruus.

IN AVTHENTIC. de monachis. §. hinc autē col. j. const. v.

VErū k & si legitimo probatus experimento monachus efficiatur, euadet iugum seruitutis. Debent enim per triennium antequam monachi efficiantur, in monasteriis permanere. l postea vero si monachi facti fuerint, liberi erunt.

* *Deest cōst. XXXVIII. deest & constit. XXXIX. ex prætermissis repetendæ, fo. 9. col. 2. ver. 23.*

Insinuatio siue publicatio testamentorū debet fieri in vrbe coram magistro census, nō coram aliis iudicibus, nec ecclesiarum defensoribus. Sa'y.

XL. Imp. IVSTINVS. Archelao præfecto prætorio.

REpeita m † promulgatione, nō solū iudices quorumlibet tribunalium, verūetiam defensores ecclesiarum huius almæ vrbis, quos n turpissimum insinuandi vltimas deficientium voluntates genus irrepserat: præmonēdos* esse censemus, ne rem attingant quæ nemini prorsus omnium * secundum constitutionum præcepta, præterquā magistro census competit. o Absurdum P etenim clericis est, immo etiam opprobrium, si peritos q se velint ostēdere disceptationum r esse forensium.

C

Temeratoribus hui[s] sanctionis pœna quinquaginta librarū auri s feriendis. Dat. XIII. Kalen. Decemb. CP. Iustiniano. A. II. & Opiliano Coss.

D

Constitutio Græca. XLI. ex prætermissis repetatur. fol. 9. col. 3 πάσαν, &c. Repetatur & XLII. fol. 10. col. 4.

Valet institutio facta de captiuis vel pauperibus in genere. nec vitiatur propter incertitudinem. Et in primo casu capit episcopus hereditatem, & distribuit. In secundo vero casu si in loco sit aliquot hospitale pauperum, pertinet ad illud: & si sint plura, pertinet ad pauperes. Si vero nullum, idem quod in primo casu, vt episcopus capiat tanquam hæres, & distribuat, alienando mobilia, & immobilia reseruando. Et si nominata esset certa persona vel locus, ad illum pertinet, nec episcopus aliquid agere debet, nec debet aliquam voluntatem sibi appropriare de talibus relictis. Pan. de Cast.

l *Permanere.* hoc si dubia est eius consortio, alioquin prout abbati videbitur, statim cucullam poterit ponere, & facere monachum: vt in authentic. eod. §. si quis autem ad. & hæc est de monachis. §. hinc autem colla. j.

Additio.

RE petita. Nota bene istam. l. & ad hoc semper allegatur, quòd quando iurisdictiones sunt distinctæ & limitatæ, non habet locum prorogatio, & pone exēplum vt per Paul. de Cast. hic.

m *Repetita.* nam & alibi hoc est dictum, vt infra de testamen. l. consulta.

n *Quos.* f. defensores. Accursius.

o *Competit*, hodie etiam defensori ciuitatis: vt in authent. de defen. ciuit. §. interim. collat. iij. Immo etiam veteri iure defensori ciuitatis competebat: vt infra de testament. l. omnium. & infra de donat. l. in hac. & fit hæc publicatio sic, quia heres † *pars. l. consulta. de testamentis.* * *remouendos.* *des.* *Publicatio testamenti quomodo* instituitus in testamento scripto à testatore vel alio priuato, vel *fiat* sine scriptura. adit magistrum census, vt ibi. lam scripturam, cum ipsi testes sua sigilla recognoscant, vel dicta testium in publicam scripturam redigat. & erit plena amodo securitas, licet testes pereant, vel prima scriptura, vt hic, & infra de testi. l. ij. Sed quidam nuncupatiuū tantum testamentum dicunt publicandum. quia ergo modicum luci pro his dabatur, clerici cupidi hoc sibi vsurpabant.

* *hominum vel.*

p *Absurdum.* quod hęc lex remouet.

q *Si peritos.* vt prohibita non faciant: permissa autem à lege faciunt: vt supra eod. l. placet. & ideo scire leges debent: vt infra de leg. & const. l. leges. iij.

r *Disceptationum.* id est eorum quæ disceptabantur in foro.

s *Ausi.* & etiam sacrilegium committunt: vt infra de cri. sacr. l. iij.

Additio.

ST *quis ad declinandam.* Ad euidentiam huius. l. vide c. si pater. de resta. libr. vj. & not. quod directus titulus in stitutionis non subiacet Falcidiæ: & ideo dicitur hic, quod ad declinandam legem Falci. testator vtebatur via directæ institutionis captiuorum

captiuorum & pauperum. Et idem in substitutione directa secundum Bald. quem de hac materia vide plenius hic.

a *Ad declinandam.* i. ad euitandam.

b *Legem Falcidiam.* scilicet dolo bono. & est similis dolus, vt in aut. vt lic. ma. & auiæ. in prin.col.iij.

c *Reliquisse.* in testamento, quod faciunt postquã redierint. Nã instantes non possent testari : vt.ff.de test.l. eius.in prin.

d *Valere.* sed nõne superfluit hæc per illam, *ptochium.* l.supra eo. nulli? Resp. nõ : quia hæc in institutione: illa in singularibus relictis.

e *Simili modo.* & hoc videtur superfluũ per l.supra eo.id quod pauperibus.sed & illud de singularib.relictis.Sed licet euitetur hoc modo Falcidia iure institutionis, an euitatur *Filius bona potuit quã ecclesia sunt relinquenda.* Falcidia iure naturæ, vt possit ex heredari filius vel præteriri? Respon.non. nam qui vult Deum instituere, & filium exheredare: alium pro cõsilio quærat,& accipiat,nõ Augustinũ.xvij.q.iiij.c.fi.

f *Degeve.* vbi de lare. scilicet dubitabatur.sic & supra eod.l. nulli.§. sin autem persona. & §. quòd si testator, & ar.ff.de cond.& demõ. l.quę cõditio.§. cũ ita.

g *Se mouentium.* quid de immobilibus? certe idem eadem ratione.

h *Minui.* sic & Deus potest heres instituiDie quod ille vers. & versic. seq. videntur hodie correcti per tex. in §.si quis autempro redemptione. in authen. de eccl.tit. vbi dicitur indistincte, quod est in arbitrio episcopi quomodo velit ad municipium. quæ tale relictũ permittebat distribuere: Falcidiam de legato quod seruat relicto Deo. Vel aliud episcopo de quando Deo , aliud consuetudine quando relinquitur ad pias causas. Alij vt Bart.ibi. Ar. & R. dicunt quod tunc demum cessat Falcidia in legato ad pias causas relicto,quando heres fuit contumax in soluendo: & sic intelligunt dictam auth. de ec tit.§. si autem heres.colla.ix. vt in authen.de eccl.titu.§.si quis in nomine. coll.ix.& ei legari, vt ff. ad legem Falcid.l.j. §.ad municipium. Idẽ de aliquo sanctorum. vt in authen. de eccle. §. si quis autem vnum sanctorum. & in his omnibus casib. videtur cessare Falcidia, cũ ad pias causas sunt relicta: vt in authen.de eccl.tit.§. si autem heres, & sic corrigitur.l. illa.ff.ad l. Falcid.l.j.§. ad municipium. quæ permittebat detrahi Falcidiam de legato relicto Deo. Vel aliud quando Deo , aliud quando relinquitur ad piam causam. Alij vt Ar. & R. dicunt quod tunc demum cessat Falcidia in legato ad pias causas relicto,quando heres fuit contumax in soluendo: & sic intelligunt dictam auth. de ec tit.§. si autem heres.colla.ix.

XLIII. Imp. IVSTINIANVS. A. IOANNI. PP.

SI quis ad declinandam [a] legem Falcidiam,[b] cum desiderat totam suam substantiã pro redemptione captiuorũ relinquere, eos ipsos captiuos scripserit heredes , ne videatur quasi incertis personis heredibus institutis iudicium suum oppugnandum reliquisse:[c] sancimus eiusmodi & talẽ institutionem pietatis intuitu valere ,[d] & non esse respuendam. Sed & si pauperes quidẽ scripserit heredes , & non inueniatur certum ptochotrophium, *vel certę ecclesiæ pauperes de quibus testator cogitauerit, sed sub incerto vocabulo pauperes fuerint heredes instituti : simili modo [e] & huiusmodi institutionem valere decernimus. Et si quidem captiuos scripserit heredes ciuitatis in qua testator larem fouere ac degere,[f] noscitur, episcopus & œconomus heredi tatem suscipiant : & omnimodo in redemptionem captiuorum procedat hereditas siue per annuos reditus , siue per venditionem mobilium seu se mouentium[g] rerum sit: nullo penitus ex hoc lucro , vel œconomo , vel episcopo , vel sacrosanctæ ecclesiæ relinquendo. Si enim propter hoc à speciali herede recessum est, vt non Falcidiæ ratio inducatur: quomodo ferendum est hoc , quod in sacrum venerit per Falcidiam vel aliam occasionem minui?[h] Vbi autem† indistincte [i] pauperes scripti sunt heredes , ibi xenonem [k] eius ciuitatis omnimodo hereditatem nancisci: & per xenodochum in ægrotantes fieri patrimonij distributionẽ , secundum quod in captiuis constituimus vel per reditũ annaliũ erogationẽ , vel per venditionem rerum mobiliũ, vel sese mouentium, vt ex his res immobiles comparẽtur,[l] & annuus victus ægrotantib. accedat. Quis enim pauperior est hominibus qui & ino pia tenti sunt, & in xenone re positi , & suis corporibus laborantes, necessarium victum sibi non possunt afferre? Licentia [m] omnino danda & in priore [n] & in secunda [o] specie & actionem mouere, & debita exigere: [p] vt in captiuos vel in ægrotantes consumantur. Si enim heredum eis[q] & ius & nomen dedimus, sine [r] Falcidię tamen legis emolumento: necesse est eos debita exigere, & creditoribus respondere. Sin autem [s] ampliores in ciuitate xenones vel ptochotrophia[a] sint: ne incerta videatur pecuniarum datio, [t] tunc ei xe noni vel ptochotrophio , qui pauperior [u] esse dignoscitur, easdem res vel pecunias adsignari censemus , hoc videlicet discutiendo à viro reuerendissimo locorũ antistite, [x] & sub eo constitutis clericis. Sin autem nullus xenon in ciuitate inueniatur : tunc secundum de captiuis sanctionem [y] pro tempore œconomus sacrosanctæ ecclesiæ vel episcopus hereditatem accipiat, & sine Falcidiæ ratione pauperib[b] qui in ciuitate sunt vel penitus mendicatibus vel alia sustentatione egentibus eædẽ pecuniæ distribuantur.

Hæc tamen omnia locũ habere sancimus, quando non certi xenonis vel certi ptocho trophij, vel certæ ecclesiæ nominatio à testatore subsecuta est , sed incertus est eius sensus . Sin autem in personam certam venerabilémve certam domum respexerit, ei tantummodo hereditatẽ vel legatum competere sancimus nulla Falcidia nec in hac parte intercedente. In omnibus autem huiusmodi casibus cęlestes iracundias, sacrosanctarum rerum administratores expectent, si qualecunque lucrum ex huiusmodi gubernationib[b] sibimet acquisierint, vel si hoc committi ab alio consenserint, [z] & non grauissima pœna & interminatione, quod perperã factum est, studeant corrigere.

IN AVTHENTIC.

vt cum de ap.cog.§. si vnũ de prædictis. coll.viij.cõstitu.xj.

Negligens redimere testatorem vel cognatum à carcere , eius successionem sperare non debet : quia applicatur ecclesie, expendenda in redemptionem captiuorum, saluis aliis capitulis testamenti, parcitur tamen minori. xviij. annis. & qui propriam non habet pecuniam , potest vendere res captiui pro ipsius redemptione, qui cogitur habere ratum. Bald. vel sic: Spernans heredi tatem alicuius ex testamento, vel ab intestato , si non redimat illum de carceribus cum potest, & ille ibi moriatur, priuatur eius successione , & denoluitur ad ecclesiam distribuenda in redemptionẽ captiuorum. Pau.de Cast.

SI captiui[a] alicuius liberi seu cognati[b] redemptionẽ eius neglexerint: nõ solum exhere

i *Indistincte.* aliàs indiscrete.

k *Xenonem.* quasi heredem. & hoc quando est vnus xenon. & alius non dicat spectare ad se hereditatem.

l *Comparentur.* hoc est *ptochia, plus in pauperib. quã & sic deius in captiuis, quia ibi nõ ceps. emuntur aliæ possessiones.

m *Licentia.* omnino danda scilicet episcopo vel xenoni , quos quasi heredes dicimus.

n *Et in priore.* vbi captiui sunt heredes scripti.

o *Et in secunda.* vbi pauperes.

p *Exigere.* s.episcopum.

q *Eis.* s.episcopis & œconomis.

r *Sine Falcidie.* est ergo heres nomine, sed non re, vt instit. de fideicom.here.§. restituta.& ff. de cu.fu. l. pe. Hodie etiam si certa persona instituitur, cessat Falcidia in relicto ad pias causas, vt j.dicitur.

s *Sin autem ampliores,* id est plures.

t *Datio.* i. relictum à testatore vt detur.

v *Pauperior.* Et prodest paupertas, vt hic. & ff.de transa.cũ hi. §. in persona.& §.fi in annos.& j.de op. lib. l.j. & ff.man.l.si procuratorem.§.si ignoraates. & in authen. de ec. ti. §. si quis autem vnum sanctorum. col. ix. & vilitas prodest, vt ff. qui & à qui.si quis habens.Arg.contra in authen. de test. §. sancimus.col.vij.& ferre in omnib. delictis vbi grauius ex vno delicto punitur ignobilis, siue vilis, quam nobilis, vt ff. de incen. ruinaul.l.Pedi[a].& de pœn. l.capitalium.§.fin. & ad legem Corn.de fal.l.j. in fi.& j.ad leg.Fal.de pla.l.fi.& j. vt nemo.[a] pri.titu.l.ij. circa.prin. Accursius.

Paupertas prodest.

Vilitas prodest.

x *Antistite.* id est episcopo.

y *Sanctionem.* s.eo.in princ.

z *Consenserit.* Nota aliquem puniri quia cõsentit malo , vel quia non corrigit malum ac si ipse faceret. sic infra de commer.& mer. l.ij.& in decre.ij.q.vij. c.negligere.

a *Si captiui.* Hæc est in authenti. vt cũ de appellat. cogn.§. si vnum de prędictis.co. viij.

b *Seu cognati.* alicuius captiui

a *Vide plene per Aug. Are.§.iuste. qui & ex quib. can. & ibi etiam Christo. Porc. & Iaf. in suis additio. & Bart.in l. illicitas.§.fi. ff. de offic. præs.*

Val. Leonina, in plerisque manuscr. ac vide non sit pars. l. vlt. infra de inoffic. test.

captiui redemptionem, &c.

a *Vtsi.* id est quanuis.

b *Captiuus.* Nota ergo quinque specialia hic. Primum, quòd valeant legata, licet non valeat testamentum: regulariter cõtra vt.j. de fi.deicom.l.eam quã. Secundum, quòd id quod aufertur indigno, applicatur ec clesiæ. sed regulariter contra: vt.j. de his qui, vt indignis.l. hereditas. Tertium, vt quòd qui non est dominus, rem captiui alienat, legis auctoritate permittente. regulariter contra: vt.ff. de acquiren. rerum do.l. traditio. Quartum, quia minor, xviij. annis nõ patitur huius.l. pœnam. cum aliàs regulariter etiam impuberes doli capaces ex delictis teneantur : vt instit.u. de ob. quæ ex delic. §. penul. Quintum, quia maior xviij. annis , minor. xxv. an. nõ restituitur. regulariter cõtra: vt.ff. de mino.l.j.

c *Expendenda.* scilicet hereditas.

d *Redimere superfedeãt.* loquitur forte de his qui veniunt ac successionem. nec enim defertur successio cuilibet redimenti: vt in furiosi liberis: vt j.titu.j. authen.liberi.

e *Accipiuntur.* sicque concordat cum iure Longobardorum.

f *Habere ratum.* nam quod legitime est factum, rescindi nõ debet: vt infra de admin. tu.l.sancimus.j.

g CVm lege Leonina. quam habes. §. eo.tit.l.sacrosanctæ.

h *Addito.* scilicet eadẽ l.in fi.

i *Debeant.* i. possint.

k *Exorta.* & similem habes solutionem vt non possint expugnari per querelam: vt j. de inoffic. testa.l. fi.§. in his itaq;. & j. qui test. face.poss.l.fi.

l *Secundum leges.* id est secundum legum solẽnitates : vt §. tit.j.l.generali.

m *Elogia.* id est, testamenta.

n *Super his.* scilicet peculiis.

o *Subiacere.* hodie huiusmodi peculia, id est testamenta super his peculiis facta, videntur subiacere querelę: vt in authen. vt cũ de app.cog.§. & hęc quidem de parentum.col.viij.& §.eod.auth. presbyteros: quam quidam hic legunt. Vel dic vt ibi diximus in auth presbyteros. Item in episcopo alia ratione corrigitur hæc lex: quia cum hodie sui iuris sit, vt §.eod.auth. sed episcopalis. non potest habere peculium, vt j. de inoff. test.l.fin. Nec tamen testari potest nisi de his rebus quę dicuntur. §.eo.auth. licentiam. Accursius.

SI quis,[p] CASVS. In terminis talis est. Mutuaui pecuniã cuidã sacerdoti, & conueni, quòd renunciaret priuilegio suo seu foro, & mihi coru alio iudice respõdere seu solueret, quęritur nunquid sibi præiudicet? Et videtur quòd sic. h.d. primo. Sed instatur quærendo de ratione. Resp̃det Imperator, quòd duplex est ratio. Prima, quia clericus nõ debet decipere contrahentes secũ. Secũda, quia regula intris est, quod vnusquisq; potest renũciare iuri introducto pro se. Sed vlterius instatur. nũquid habeat locũ in præteritis cõfessionib. seu renũtiationib? Resp. sic, nisi in contrariũ lata fit sententia, vel amicabiliter sit cõpositum. Bal. p *Si quis.* l. clericus, vel aliàs priuilegiatus.

q *Licere venire.* immo videtur licere, vt.ff. de iur.om.iud.l.si cõuenerit. quæ est contra. Sed hic fuit pactum in scriptura redactum: ibi nõ. Sed non valet, vt infra de pact.l. pactum quod bona fide.& c. vel illa in actore, hæc in reo. Et hoc non valet, vt.ff. de re.iur. non debet actori. Tu distingue an velit per pactum iurisdictionem prorogare, quod nõ potest nisi lite cõte. vt ibi. an enim extra re: quod potest, vt hic. Fallit autẽ hæc regula in multis casibus, quos dic vt j. de pac.l. si quis in cõscribendo. vbi est hæc lex de verbo ad verbum: & quę hic desunt, ibi supplebis.

r *Qui.* scilicet casus.

Pers. l. si quis in corsari. j. de pact. hæc lex nõ procedit hodie in clericis, do declarat. Tertio pro quia nõ possrogat. Secunda ibi, eos sunt prætantamẽ. Tertia ibi, & hoc legio fori ro nõ solũ. Bal. & CASVS nunciare. & in terminis talis est: si diligenti. Quæsitum fuit ab Imextra de fo peratore: Aliqui clerici sunt diaconi, & alij subdiaconi, vel ceteri clerici, nunquid cõpel luntur subire tutelas vel curas eis delatas? Resp. Imperator cp nõ. Sed nunquid est verũ de curis nõ solũ adultorum, sed furiosorũ, prodigorum & cetero rum? Resp. quòd sic. Sed instat quærens : pone quòd quidã sunt clerici vagantes per mundum : nunquid illi gaudent priuilegio? Resp. Imperator quòd non: Quarto instat quærẽs nunquid prædictu habeant locum in ciuita te Romana & Cõstan tinop. Resp. Imperator, quòd in omni loco vbi Christ[o] colitur. Bal. s Non sint clerici. quia nec homines: vt in authen. de mona.§.j.& §. autem vxorem.col.j. secundum quosdã, sed tamen si perquiras, minime eos non esse homines, ex authen. præallegata reperies. Tu dic, non sunt clerici. f. semper. quandoque enim sunt, quandoque non.

Episcopi & monachi non possunt.

Ad hanc l. pertinet quod scribit Cyprianus l. j. epist. ex. ne quis frater excedẽs ad tutelam vel curã clericum nominaret, ecsi quis hoc fecisset, non offerretur pro eo, nec sacrificium pro dormitione eius celebraretur.

t *Ipso iure.* nam & si intra constituta tempora quinquaginta dierum non se excusent, tamen non præiudicant sibi: quod in alio non contingit : vt instit. de excu.tu.§. qui autem excusare. &, vt j. de ap. ciues & incolæ. secundum Io. hodie autem non possunt esse nisi legitimi, exceptis episcopis & monachis, qui nec legitimi esse possunt, vt in authentic. eo.§. deo autem amabiles. col. ix. vnde lege hic auth. presbyteros.

v *Datiuus.* quæ datur à iudice.

x *Dantur.* vt prodigo & illis qui suis rebus superesse nõ possunt,

sunt, vt in authent. eo. §. deo autem. & inst. de cura. §. furiosi. quam au thent. lege, quæ incipit, presbyteros.

Causa cessante cessat effectus.

a *Derelictis.* sic ergo cessante causa cessat & effectus. sic & infra de hæret. l. j. & ff. de mi. l. j. & de test. mil. l. fi. & supra eo authent. sed neque tu. & auth. si seruus. ff. pro soc. l. actione. §. item si alicuius. & institu. de excu. tu. §. item hi quireip. & ff. de excu. tuto. l. si duas. §. pe. ar. cõtra. ff. de postu. l. j. §. sexum. sed ibi a impulitiua: hic est finalis causa.

**excolitur. a istam sol. sequuntur. Bald. & doct. hic.*

b *Presbyteros Subdiaconos.* Hic no. q̃ his scilicet tãtum qui sunt in sacris ordinibus constituti, datur immunitas: ergo inferioribus denegatur. cõ pelluntur ergo exorcistæ & alij esse tutores. Sed isti possunt esse legitimi volentes, sed non testamentarij vel dariui: episcopus autem vel monachus nullo modo: vt infra. eod. authent. in fi. & in authent. vnde hæc sumitur. §. Deo amabiles. col. ix.

Immunitas à tutela datur tantum in sacris constitutis.

c *Vel curam.* loquitur de cura furiosi vel prodigi, ad quam per l. xij. tabu. vocantur agnati. vt institut. de cura. §. furiosi.

d *Si quis autem sic fecerit.* id est si declarauerit hoc intra quatuor menses. ergo si nõ fecerit, hoc præiudicat in alios secundũ Pau. sed Py. Ir. & Azo. & nos contra. & dic, si quis autem sic fecerit, id est si ita tutelã susceperit solenniter. nec enim cam aliter suscipere debet, nullum ex hoc, &c. vt infra de excu. tut l. voluntariæ, & infra de his qui spo. pub. mu. sub. l. ij. & iij. lib. x. Item nunquid susceptio vnius excusat ab aliis, vt alias tres tutelæ excusant, vt instit. de excu. tu. §. item tria? Respond. sic, secundum P. Sed tu dic suum priuilegium excusare eum, nõ susceptionem huius, sed per hanc susceptionem renunciatum nõ videtur priuilegiũ vt dictum est.

**pars. l. j. §. de vapt. virgin.*

**al. in.*

**al. reseruatum. & sic legendũ est in, id est, cõtra reuerentiam.*

e *Aptores. Diaconissarum.* Idem in

f *Irreuerentiam.* id est, contra Dei reuerentiã sic & infra de her. l. Manichæos. & hoc si est in, id est, contra alias ad.

Eos tamen clericos & monachos huiusmodi habere beneficium sancimus, qui apud sacrosanctas ecclesias vel monasteria permanent non diuagantes, neque circa diuina ministeria delides, cum propter hoc ipsum beneficium eis indulgeamus, vt aliis omnibus derelictis, a Dei omnipotentis ministeriis inhæreant. Et hoc nõ solum in vetere Roma, vel in hac regia ciuitate, sed in omni terra vbicunque Christianorum nomen colitur, * obtinere sancimus.

IN AVTHENTIC. de Ianc. epis. §. Deo autem amabiles. col. ix. consti. fi.

Illi qui non coguntur ad tutelam, sed sponte recipiuntur ad ipsam, debent voluntatem suam intra quatuor menses declarare in scriptis. Bal. vel sic: Ad legitimam tutelam volens admittitur clericus, nisi sit episcopus vel monachus. Salycetus.

PResbyteros, diaconos, aut subdiaconos b iure cognitionis ad tutelam vel c curam vocatos susc ipere permittimus, si tamen intra quatuor menses ex quo vocati sunt, apud iudicem competentẽ in scriptis declaraverint talẽ administrationem propria se voluntate susceperunt. Si quis autẽ sic fecerit, d nullum ex hoc prę iudicium circa alienam tutelã vel curã patiatur. Episcopos autem vel monachos tutelam alicuius personæ subire non permittimus.

**Deest cõstitutio. LII. Vide prætermissa hic fo. 11. col. 1. in fi.*

Mulierum dedicatarum raptores capite puniuntur, etiam si mulieres fuerint volentes, bonaq; eorum quo ad proprietatem monasterio vel ecclesiæ ipsorum applicantur; vsusfructus autem ipsis mulieribus debetur. & in flagranti crimine reperti à personis hic nominatis possunt occidi impune: sociam tessq; ipsis, conscij & ministri pœna hic scripta sunt puniendi. Salyc.

D

TIT. IIII. Idem. A. Hermogeni magistro officiorum.

RAptores * virginum, vel viduarum, vel diaconissarum, c quę deo fuerint dedicatę, pessima criminum peccãtes, capitis supplicio plectendos esse decernimus: quod nõ solum ad iniuriam hominũ, sed ad * ipsius omnipotentis Dei irreuerentiam f committitur. Qui itaque huiusmodi crimen commiserint, & qui eis auxilium tempore inuationis præbuerint: vbi inuenti fuerint in ipsa rapina, & adhuc flagrante crimine deprehensi à parentibus sanctimonialium virginum, vel viduarum, vel diaconissarum, aut earum consanguineis, vel tutoribus, seu curatoribus, g cõuicti h interficiantur.

Sin autem post commissum tam detestabile crimen aut potentatu raptor se defendere, aut fuga euadere potuerit: in hac quidem regia vrbe tam viri excelsi * præfecti prætorio, quàm gloriosissimus præfectus vrbi: in prouinciis autem tam viri eminentissimi præfecti prætorio per Illyricum & Africam, quã magistri militum per diuersas nostri orbis regiones, necnon vir spectabilis i præfectus Aegypti, & vicarii, & proconsules, & nihilominus viri spectabiles duces, & viri clarissimi rectores prouinciarum, necnon alii cuiuslibet ordinis iudices qui in locis illis inuenti fuerint, simile studium cum magna sollicitudine adhibeant, vt eos possint comprehendere, & comprehensos in tali crimine post legitimas & iuri cognitas probationes sine fori præscriptione k durissimis pœnis afficiant, & mortis condemnent supplicio. Bona autem eorum, si hoc commissum fuerit in sanctimonialem virginem, quæ vel in asceterio vel monasterio degit: siue eadem virgo diaconissa l constituta sit, siue non: eidem monasterio vel asceterio vbi consecrata est, addicantur, * m vt ex his rebus & ipsa solatium habeat, dum viuit sufficiens, & res omnes sacrosanctum asceterium seu monasterium pleno habeat dominio. Sin autem n diaconissa cuiuscunque ecclesiæ sit, in nullo tamen * monasterio vel asceterio constituta, sed per se degit: raptoris eius substantia ecclesiæ cuius diaconissa est, adsignetur, vt ex his facultatibus ipsa quidem vsumfructum, dum supereſt, ab eadem ecclesia consequatur: ecclesia vero omnem proprietatem & plenam possessionem o earundẽ rerũ nostro habeat beneficio: nemine * vel iudice vel quacunque alia persona hæc audẽte cõtenere. Pœnas autem * quas prædiximus (id est mortis, & bonorũ amissionis) cõstituimus, nõ tantum aduersus raptores, sed etiam cõtra eos qui hos comitati in ipsa inuasione & rapina fuerint. Ceteros p autem omnes qui cõscij & ministri huiusmodi criminis reperti & conuicti fuerint, vel eos susceperint, vel quacunq; opẽ eis tulerint, siue masculi siue fœminæ sint, cuiuscũq; cõditionis vel gradus vel dignitatis: pœnæ capitali P tantummodo subiicimus, vt huic pœnę omnes subiaceãt, siue volẽtibus, siue nolẽtibus sanctimonialib⁹ virginib⁹, siue aliis suprad ictis mulierib⁹, tale facin⁹ fuerit perpetratũ. Dat. XV. Kal. Decẽ. CP. DN. Iustiniano. PP. A. II. Coss.

Sponsus & sponsa sine arra possunt monasterium ingredi. Item vir & vxor saluo pacto dotis & donationis propter nuptias. hoc primo. Pater. non po-

g *Curatoribus.* quondam.

h *Conuicti.* scilicet per deprehensionem, vt negare non possint. sic. & infra vt liceat vnicuique si. iu. l. ij. Sed argum. contra infra de ludæ. l. nullus. Solu. illud regulare est: istud speciale. Accur.

i *Spectabilis.* Nota qui sunt clarissimi, & qui spectabiles. Accur.

k *Præscriptione.* omnẽ enim honorem, &c. vt infra vbi senа. vel cla. l. j.

l *Diaconissa constituta.* & ita consecrata.

m *Addicantur.* si petitur intra annum: postea autẽ habet fiscus, vt in auth. eo. §. si quis rapuerit. b

n *Plenam possessionem.* scilicet ciuilem, nõ naturalem: vt. ff. de acqui. pos. l. naturaliter. in principio. Azo. Alij dicunt eam non esse fructuariam, sed habere vsumfructum. vt. ff. de vsufru. l. defuncto. §. fina. Tertij dicunt per hanc. l. quòd vsufructuarius nullam habet possessionem. prima verior est.

o *Ceteros.* Præter seruos, qui concremãtur: vt infra de rap. vir. circa fi. & quæ hic desunt ibi supplentur in multis. Accur.

p *Capitali.* non enim spoliantur dictis bonis imo habebunt bona sui heredes.

**al. additur.*

**excellentissimi.*

**al. sanctimoniali viris.*

**minime.*

**etiam.*

**Pro inclusa al. legitur, seculi istius vitam contemnentius, sanctimonialium conuersationem viuere.*

b Vide hic die ca. fi. extra de præscript.

DEo nobis. § CASVS. Imperator dicit, quòd fecit multas leges pro statu ecclesiarum, & adhuc paratus est facere, vt in casu præsenti. vt ecce sponsus qui dederat arras, vult venire ad religionem. olim in duplum. vtrumque hoc itẽ illa non reddit nisi simplum. Secundo dicit, si vir vel vxor venit ad religionẽ, quòd qui intrat, habetur pro mortuo, & sic mulier vel eius heres dotem rehabent, vir vel heres eius donationem propter nuptias, nisi erant facta pacta de lucrando altero præmoriente: quæ nunc habent locum ac si religiosus esset mortuus.

Hoc etiam. § CASVS. Pater debet filium monachum instituere, sicut non monachum. Secundo, quòd sic fuecedit ab intestato sicut non monachus. Tertio si post exeat de ecclesia, res remanet apud ecclesiam.

His ita. CASVS. Tria dicit. Primo præcipit, quòd nullus Iudæus, hæreticus, vel Paganus habeat seruum Christianum, & si habeat, ille seruus catholicus sit liber. Secũdo, q̃ si dominus postea fuerit conuersus nihilomin⁹ seruus quòdã remanet liber. Vltimo, quòd faciant iudices hæc seruari sub pœna. Viuia.

a *Properamus.* in animo. Accursius.

b *Vir quidem.* sanctimonialem eligens vitam. Azo.

c *Sponsa verò.* scilicet sæculo renunciãs. Accursius.

d *Duplum.* id est duplicatum.

e *Accepisse.* idem est si qualibet alia legitima causa dirimat sponsalia vt j. de spon. l. fin. §. is illud quoque.

f *Et maritis.* In sponso & sponsa aliqua sunt innouata in maritis autẽ nõ. Nam. pro quia.

g *Lege.* scilicet Græca. nõ autem dicit de illa quæ est in authẽ. eo. §. sponsalibus. & §. fi verò constante. col. ix. quę hoc idẽ dicit, quia illã post istam posuit.

h *Legitime.* id est legitimo pacto, & est ibi figura hẽdyadis, vt ibi, pateris libabat & auro. i. pateris aureis, nam pactus erat vir, si prædecederet mulier, se lucrari mediam dotem: & vxor si prædecederet vir, mediã donationem ante nuptias vel propter nuptias. Vel dic legitime, id est cum vir laborat inopia, & matrimonium sit sine dote: nam tunc si præmoriatur vxor locuples, vel econtra vir, & vxor superstes laborat inopia, existentibus tribus filijs vel pauciorib. superstes succedit in quartam, vt j. vnde vir & vxor. auth. præterea. Vel pone mulierem fecisse pactum de lucranda dimidia donatione propter nuptias, virum de lucranda tertia parte doris. debet enim reduci maius pactum ad minus, vt fiat legitimum: vt infra de dona. ante nup. l. cum multæ. §. pe. Item quid si ambo ingrediantur? Respon. neuter lucratur, vt in authent. eod. §. si verò constante. in fi. §. Sed quid si volunt ex consensu diuertere, & in sæculo remanere? Resp. non possunt, nisi castitatis concupiscentia: vt in authen. vt licc. ma. & auię §. quia verò. & ex consensu. col. viij. Itẽ not. hic renunciant in sæculo haberi pro mortuo: vt in auth. de nup. §. distrahũtur, col. iiij. Sed argu. contra ff. de verbo. obligationi. l. ex ea parte. §. in insulam. Item not. quòd hoc est verum, si alter vult quòd alius intret, aliàs contra, vt in authen. quæ est infra de repu. l. ii constante. & authentic. quod hodie. & in decret. nolli enim possunt si volunt diuertere ex consensu: nisi castitatis concupiscentia: vt in authenti. vt lit. ma. & auiæ. §. quia vero & ex consensu.

Filiusfamilias inuito patre potest clericari & monachari. & retinet ius succedendi ex testamento vel ab intestato: nec ob hoc potest reputari ingratus. Saly.

a Accursius.

i *Absoluttes.* per emancipationem puta. Accursius.

k *Quasi ingratum.* ob hoc ipsum, quòd intrauit monasterium; exheredari nõ debet, vt hic & in authen. eo. §. nullam. & §. interdicimus autem parentibus. Sed quid si ante ingressum ingratitudinis causam committit? Videtur quòd non possit exheredari: qa talis ingressus omnem maculam abstergit, vt in authenti. de monachis. in princip. col. j. Vel intellige illud de peccatis, de quibus satisfacere Deo potest in monasterio constituta, sed in nouella videtur dici, q̃ ingratitudo purgetur per introitum. b Item quomodo vouet hic filiusfamilias? nam voto non debet obligari, vt ff. de poll. l. si quis rẽ. §. voto. quæ est contra. sed hoc corrigitur. vel hic scipsum: ibi ad aliquid dandum.

l *Quartã.* quę est hodie triẽs, vel semis: vt j. de inoffi. testa. auth. nouissima. Accursius.

m *Parentum.* sed an ceteris agnatis vel cognatis succedere potest? videtur quòd nõ: quia eorum cognatio est in cælis, vt in authenti. quomodo opor. mona. §. non ingredientur. col. j. Sed dico cõtra. & quod dicitur, non habent cognationem in terra, verum est, vt ea occasione exeant monasteria ad colloquendum. cognationem tamen annexam naturalem retinent, vt j. de codicil. l. fina. & ff. de reg. iur. l. iura. Sic ergo nota, quòd non nocet mutatio status ad succedendũ: vt ff. vnde liberi. l. fi.

**eadem personas.*

b Hoc est expressum in c. non liceat. 19. q. 3. Quid autẽ in irregularitate? vide gl. fi. in c. 2. extra de apost.

Adde q̃ de iure canonico matrimonio nõdum consummato potest alter cõiugũ alteri inuito religionẽ ingredi, & licitè est in sæculo manẽti, alteri se copulare. c. 2. & c. ex publico. extra de conuer. coniuga.

Monachus an agnatis vel cognatis succedere possit.

D Heredes.

a *Heredes.* filij.
b *Peruenire.* vt & in authẽ.e.de ſan. epiſ.§.ſi monachus.& hoc ſi tenuit ingreſſus. alias ſi expreſſum non valet, nec valet tacitum id eſt rerum trãſlatio: vt ff. de ſerui. ruſti. prædi. l. item ſic.§. qui habet hauſtum.in fin.
c *Hic* .verſus eſt iſte. Accurſius.
d *Tenorem.* Græcarum legum. vt infra ne Chriſtianum man. l. j.
e *Eripiantur.* vt infra de hære.l.Manicheos. in fin.Sed videtur hoc contra Petrum, qui dixit, Serui ſubditi eſtote dominis veſtris, nõ tantum bonis & modeſtis, ſed etiam dyſcolis. Sed illud intellige dum ſerui ſunt.nõ autem prohibet eos fieri liberos per l. iſtã. & ſic poſtea non eſſent ſerui. Accur.
f *Redimere.* Ar. contra in authent.vt nulli iudi.§. adulteram, col.ix. vbi vir recuperat vxorem.
g *Aeternitas.* id eſt nos qui ſumus æterni.
h *Grauiter.* i. ſapiẽter. Ignauiter, id eſt ſtultè. Accur.

DE EPISCOPALI audientia, &c.

Supra de priuilegijs, & officijs clericorum: nunc de iurisdictione epiſcopi quam habet in cauſarum & ſimilibus pœnis, &c. Aõ.

i De epiſcopali audientia. *ac ſi dicat, de iuriſdictione epiſcopi.*
k Curamq;. *id eſt reuerendam ſollicitudinem epiſcopi.Accurſius.*
l Negotiatores. id eſt mercatores.ſubaudi,etiam ſi qui , &c. & dic noſtram : ſcilicet principis.Solebant enim negotiatores quidam Chriſtianos captos ab hoſtibus redimere,& exigebant vltra id quod dabãt. Sed hodie nihil præter preciũ vel operam quinquennalem debẽt exigere , vt infra de poſt. re.l.fina. & hoc vt fiat, Chriſtiani epiſcopi prouideant, quibus verus cultus , &c. & ſupple. Item prouideant,adiuuare, &c. Vel lege ſine ſuppletione. ſic ergo ſtatuitur hic modus in mercando.& ſic eſt cõtra.infra de Iudæ.l.nemo exterus. & ff. ad l. Iul.de annona.l.fi.Sol. ſpeciale eſt in mercatura hominum . Vel ibi nolebat vendere: hic ſic . & ſecundum hoc ponẽs hic caſum in qualibet mercatura rerum quibus homines indigent ad viuendum,& ſunt venales : vt ar. ff. de offic. præfec.vrb. l.j.§.cura.

Mercandi veb. an poſſit modus inſtitui.

ſubſtantiam heredes[a] quibus ab inteſtato competit ſecundum leges noſtras, ſibi defendant: nullo eis impedimento ex ſanctimoniali cõuerſatione generando , ſiue ſoli , ſiue cum alijs ad ſucceſsionem vocantur.

Bona monaſterio quæſita per ingreſſum non revocantur,licet ingreſſi ad ſæcularem reuocauerint vitam, Salyc.

Huius autem perpetuæ noſtræ legis beneficia eos volumus obtinere qui in monaſterio vel clericatu perſeuerauerint. Nam ſi qui eorũ,de quibus præſentem legem poſuimus, ſanctimonialem vitam elegerint ; ad ſæcularem autẽ cõuerſationem poſtea remeauerint: iubemus omnes eorũ res ad iura eiuſdem eccleſiæ vel monaſterij à quo receſſerint,pertinere.[b]

Iudæi, Paganiſ vel hæretiſi non licet ſeruos Chriſtianos habere: quinimmo ſtatim liberi efficiuntur. Et non Chriſtianus ad catholicam fidem conuerſus, liber efficitur,nec dominus aduerſus eum reſtituitur. Salyc.

His[c] ita[†] diſpoſitis,repetita lege iubemus,vt nullus Iudæus vel paganus vel hæreticus ſeruos Chriſtianos habeat. quòd ſi inuenti in tali reatu fuerint, ſancimus ſeruos omnibus modis liberos eſſe ſecũdum anteriorem noſtrarum legum tenorem. d

In præſenti autem hoc amplius decernimus,vt ſi quis ex prædictis Iudæis,vel Paganis, aut hæreticis habuerit ſeruos nondũ catholicæ fidei ſanctiſſimis myſterijs imbutos , & prædicti ſerui deſiderauerint ad orthodoxã fidem venire: poſtquã catholicæ eccleſiæ ſociati fuerint, in libertatẽ modis omnibus ex preſenti lege eripiãtur: [e] & eos tam iudices prouinciarũ,q̃ ſacroſanctæ eccleſiæ defenſores, necnõ beatiſſimi epiſcopi defendãt, nihil pro eorũ precijs penit⁹ accipientibus,dominis. Quòd ſi forte poſthac etiã ipſi domini eorũ ad orthodoxam fidẽ cõuerſi fuerint, non liceat eis ad ſeruitutẽ reducere[f] illos, qui eos ad fidem orthodoxã præceſſerũt.Sed ſi quis talia vſurpauerit , pœnis grauiſſimis ſubiacebit. Hæc igitur omnia , quæ pietatis intuitu noſtra ſanxit æternitas, & omnes iudices, & religioſiſſimi antiſtites ſiue Africanę dioeceſeos (in qua maxime huiuſmodi vitia frequẽtari cognouimus) ſiue aliarum prouinciarũ graniter[h] & ſtudioſiſſime obſeruari procurent. Nam cõtemptores non ſolum pecuniaria multa, ſed etiam capitis ſupplicio ferientur.

TITVLVS IIII.

DE EPISCOPALI[i] AVdientia,& diuerſis capitulis quæ ad ius curamq̃[k] & reuerentiam pertinent pontificalem.

In qualibet mercatura debet ſeruari modus in precio,& hoc debet per epiſcopi taxari.Bal.vel ſic. Ad eorum epiſcopi pertinet prouidere vt panis & res , ad victum neceſſarie moderato precio vendantur.ſic Caſſiodo.li.9.c.9.& l.11.c.12. hoc videtur huius legis ſententia, quamuis in C.T.li.13.ti. 1.5.in aliam prorſus ſententiam hæc lex ſcripta eſſet.

I. Impp. VALENTINIANVS & VALENS.AA.ad Iulianum comitem Orientis.

Negociatores[l] [ſi] qui ad domum noſtram pertinent , ne modum mercandi videantur excedere : Chriſtiani[m] (quibus[n] verus cultus eſt adiuuare pauperes, & poſitos in neceſsitate) prouideant [epiſcopi.] [n] Dat. X V. Kalend. Mart. Conſtantinop. Valentiniano & Valente. A A. conſulibus.

Clericus ante definitiuam ſententiam fruſtratorie appellans punitur in quinquaginta libris argenti: quæ pœna non applicatur fiſco, ſed debet pauperibus erogari. Bal. Salyc. & Paul.de Caſt.

II. Iidem.AA.ad Claudium.PP.

Si clericus[o] [*] ante definitiuam ſententiam fruſtratoriæ dilationis cauſa[p] ad appellationis auxilium conuolauerit, multam[q] quinquaginta librarum argenti,quam contra huiuſmodi appellatores ſanctio[r] generalis imponit,cogatur expẽdere.[s] Hanc[t] autem non fiſco noſtro volumus accedere,ſed pauperibus fideliter erogari.[u] Dat.vj.Idus Iul.Valentiniano N.P. & Victore Conss.

In diebus Paſchalibus nõ debent captiui in carcere detineri,niſi detineantur pro crimine enormi,vel niſi ſint delinquere aſſueti. Bal.& Paul.de Caſt.

III.Imppp. VALENTINIANVS, THEOD.& ARCAD.AAA. Neotherio.PP.

Sl clericus[o] ante definitiuam ſententiam fruſtratorie appellans punitur in quinquaginta librarum argenti: quæ pœna non applicatur fiſco, ſed debet pauperibus erogari. Bal. Salyc. & Paul. de Caſt.

II. Iidem.AA.ad Claudium.PP.

Sl clericus[o] [*] ante definitiuam ſententiam fruſtratoriæ dilationis cauſa[p] ad appellationis auxilium conuolauerit, multam[q] quinquaginta librarum argenti,quam contra huiuſmodi appellatores ſanctio[r] generalis imponit,cogatur expẽdere.[s] Hanc[t] autem non fiſco noſtro volumus accedere,ſed pauperibus fideliter erogari.[u] Dat.vj.Idus Iul.Valentiniano N.P. & Victore Conss.

In diebus Paſchalibus nõ debent captiui in carcere detineri,niſi detineantur pro crimine enormi,vel niſi ſint delinquere aſſueti. Bal.& Paul.de Caſt.

III.Imppp. VALENTINIANVS, THEOD.& ARCAD.AAA. Neotherio.PP.

Sl clericus[o] [*] ante definitiuam ſententiam fruſtratorie appellans punitur in quinquaginta librarum argenti: quæ pœna non applicatur fiſco, ſed debet pauperibus erogari. Bal. Salyc. & Paul. de Caſt.

II. Iidem.AA.ad Claudium

& hoc cum punitur in patrimonio suo. In persona autem non punitur nisi prius ab episcopo spolietur: vt §. tit. j. authen. clericus. & est lex ista de verbo ad verbum. j. de ap. l. addictos.

a *Nostram.* scilicet imperatoris.
b *Vt cetera.* quæ eis commissa sunt.
c *Reuocabitur.* f. hoc.
d *Si quid.* i. aliquid.
e *Ipsi.* f. episcopo.
f *Quibus.* scilicet damnatis. Vel dic etiam clericis, vt appellent pro dãnatis etiam eis inuitis: vt ff. de ap. l. non tantum. Nec obstat q̃ clerici non debent interesse causæ sanguinis, secundum canones: quia nõ interfunt vt imponatur pœna: sed vt nõ imponatur. c. sententiam. extra ne cleri. vel mo. Item solũ appellant, non exercent. Accursius.
g *Si tempora suffragantur.* Olim bidui vel tridui, hodie decem dierum: vt in auth. de ap. in prin. col. iiij.
h *Si qui.* f. nõ subditi eius iurisdictioni: aliàs in eũ cõprimittere non possunt: vt ff. de arbit. sed si in seruũ. §. j. Item ponunt quidam q̃ sunt laici: nã clerici nõ possunt declinare iurisdictionẽ sui episcopi: vt arg. in authẽ. de san. epi. §. œconomos. autẽ. in fi. §. coll. ix. Et hoc dicit etiam quidam decretistæ. sed nõ potest probari per legem vel canonem aliquem: quia ille. §. œconomos. loquitur in speciali casu reddẽdæ rationis, sed secundũ Loth. & secũdum hæc iura episcopus nullã habebat iurisdictionem, vt §. tit. u. j. l. cũ clericis. & l. omnes qui. & l. iubemus. §. fin. i Et sic secũdum eum non est necesse prædicta sic exponi: sed non videtur bene dixisse, quia etiam secundũ iura ciuilia habebat iurisdictionem. j. eo. l. episcopale.
i *Legis.* i. religionis.
k *Antistitem.* id est cõ promissarium iudicẽ.
l *Non vetabitur.* Sicut nec apud quempiã extraordinarium iudicẽ. Et dic non vetabuntur, immò permittitur eis: quia quod non prohibetur, permittitur, vt ff. qui. ex cau. ma. l. nec non. §. quod eis inquit.
m *In ciuili.* nam in criminali non sic tenet, vt ff. de arbi. l. non distinguemus. §. Iulianus.
n *Sponte.* immo post quam consentiunt, ex necessitate iam compelluntur. Sed dixerunt quidam contra, quòd episcopus residet sponte inter eos qui eum elegerũt & non cogitur sententiam dicere, licet ceteri arbitri cogantur, vt ff. de arbi. l. iij. §. j. Vel dic in spectu initio: quia non cogitur recipere inuitus per allegatam legem.
o *Quod.* scilicet iudicium.
p *Abfuisse.* si habes adfuisse, subaudi coact. & est sic. ff. de iu. l. ij. in prin. & de auct. & con. tuto. l. j. §. fi. Vel si habes absuisse, tunc dic, id est nunquã in eos consensisse, vel etiam si cõsenserunt, tempore sententiæ est vna pars absens. Nam nõ valet sententia altera parte absente prolata, nisi in cõpromisso hoc esset dictũ. ff. de arbit. diem. §. si quis litigatorũ. aliàs est. l. si qui litigatorum. Item not. q̃ vsque ad hanc legem tractauit de cura episcopi, nunc incipit de audientia in hac l.

Episcopale.] Casvs. Duo extranei contendunt in episcopum Bonon. vt iudicem. valet sententia. & nõ potest appellari, sicut neque à præfecto. Secundo dicit quòd iudex ciuilis producet in executione sententiam episcopi. Vinia.

q *Audiri.* hęc l. loquitur cum duo non subditi consenserunt in episcopũ, vt in extraordinarium iudicẽ & prorogãt iurisdictionem eius: superior tamen lex vt in arbitrũ: aut quando inter subditos ordinariè iudicauit, & ita non corrigit. l. istam in eo quod hic dicit non appellari. sed secundum alios corrigit. vt j. statim dices. Item in dubio præsumitur in eũ vt in iudicem consensum potius quàm in arbitrũ, vt sic sententia valeat, & actionem pariat: vt ff. de re. du. quoties. ij. nisi pœna vel simile sit appositũ quod declarat esse arbitrum: vt ff. de lega. j. l. si seruus plurium. §. fina.
r *Vestris.* præfectis præsentibus loquitur: à quorum sententijs non appellatur: sicut nec ab episcopo: vt hic, & ff. de offic. præfect. præto. l. j. §. fin. & de mi. l. præfecti. licet supplicari possit: vt j. de sententt. præf. præt. l. j.
s *Tribuatur.* Not. sententiam per episcopũ latam à potestate exequendam. sic ergo & à magistro latã vel doctore. Et not. argu. pro sententia doctorum.
t *Si quis litigantium.* Hæc est in authẽ. eo. §. si quis autem litigantium. colla. ix.
u *Contradicat.* appellãdo à sententia episcopi.
x *Iudex.* hæc authen. ti. corrigit dupliciter. l. episcopale. secundũ quosdam. Primo, quia ibi æquatur episcopus præfecto prætorio. hic autem minor reputatur etiam magistratu municipali, cum demum ad maiorem appellatur à minore: vt in authent. de appel. §. pen. & §. fina. col. iiij. Secundo, quia per illam. l. non appellatur à sententia episcopi: per hanc sic. Tu dic non corrigi: quia hic cognouit vt ordinarius inter suos subditos. vt ex corpore patet in. §. præced. ibi quando inter non subditos, sed plene dic vt in cor. Secundo nõ. hic specia-le: quia secundo non appellatur ab eadem litigatore. sic & in authen. de appel. §. illud col. iiij. & infra de adser. tol. l. j. §. j. & de preci. imper. offer. §. si quis. & in authent. de san. episcop. §. si quis vero. colla. ix. regulariter contra: vt j. ne li. in vna eadẽque causa. l. j.
y *Fuerit.* f. sententia episcopi.
z *Appellare.* & secundum ordinem legum appellationi deferri: vt in corpore.
a *Principem.* distinctione habita, quę fit. j. de ap. præcipimus. in fi. & in

IX. Imppp. Arcad. Honor. & Theod. aaa. Theodoro. pp.

EPiscopale iudicium ratũ sit omnibus, qui se audiri q̃ à sacerdotibus elegerint: eamque illorum iudicationi adhibendam esse reuerentiam iubemus, quam vestris r deferri * necesse est potestatibus à quibus non licet prouocare. Per iudicum quoque officia, ne sit cassa episcopalis cognitio, definitioni executio tribuatur. s Dat. Id. Decemb. Basso & Philippo Conss.

IN AVTHENTIC. de san. episco. §. si quis autem litigantium. col. ix. consti. fi.

Ab episcopo cognoscente ex prorogatione potest appellari semel tantum si seruatur sententia confirmatoria: quæ est executioni mandanda per confirmatorem, sed si feratur sententia infirmatoria, potest appellari ab ista secunda sententia. Item quando episcopus cognoscit vt delegatus principis vel alterius, appellatur ad delegantem. Bald. & Pan. de Cast. Vel sic, A sententia episcopi lata extraordinaria vel delegata iurisdictione appellatur, quæ si confirmata fuerit, amplius appellari non potest. Salycetus. & est canonizata. 11. quæst. 1. de persona.

SI quis t litigãtium intra decem dies contradicat u his quæ iudicata sunt, tunc locorum iudex x examinet causam: & si inuenerit iudicium rectè factum, etiam per sententiam suam propriam hoc confirmet, & executioni propriæ tradat quæ iudicata sunt: & non liceat victo iterum in tali causa appellare. Si verò sententia iudicis contraria fuerit: y tunc licet à sententia iudicis appellare. z Si tamen ex imperiali iussione, aut iudiciali præcepto episcopus iudicat inter quascunque personas appellatio, aut ad principem, a aut ad eũ qui transmisit

A sententia lata per episcopum ex prorogatione iurisdictionis non appellatur, quæ sententia debet executioni mandari per iudicem secularem. h. d. Bald. & Paul. de Castro.

SI qui h ex consensu apud sacræ legis i antistitem k litigare voluerint, non vetabuntur: l sed experientur illius in m ciuili duntaxat negotio more arbitri sponte n residentis iudicium. Quod o his obesse non poterit, nec debebit, quos ad prædicti cognitoris examen cõuentos potius absuisse p quàm sponte veniſſe consiliterit. Dat. VI. Kalend. Aug. Mediolani, Honorio. A. IIII. & Eutychiano Conss.

A sententia lata per episcopum ex prorogatione iurisdictionis non appellatur, quæ sententia debet executioni mandari per iudicem secularem. h. d. Bald. & Paul. de Castro.

VIII. Iidem. aa. Eutychiano. pp.

SI qui h ex consensu apud sacræ legis i antistitem k litigare voluerint, non vetabuntur: l sed experientur illius in m ciuili duntaxat negotio more arbitri sponte n residentis iudicium. Quod o his obesse non poterit, nec debebit, quos ad prædicti cognitoris examen cõuentos potius absuisse p quàm sponte veniſſe consiliterit. Dat. VI. Kalend. Aug. Mediolani, Honorio. A. IIII. & Eutychiano Conss.

a Aduerte q̃ clerici in non suis iudicẽ non possunt cõsentire, nisi eximã clericus sit, & diœcesani consensus accedat. c. significasti. extra de iudi.
**al. coactos potius absuisse quàm &c.*
**al. denegauisse.*
**legendum duob. vt in manus. repti, & Alciatus in j. part. c. 17. sed legendum si. Cont.*
**saluberrima statuta.*
**admonitionem.*
**al. pristinũ. al. præteritum.*
Liba quid sit.
**al. nostris referre.*
Arbiter quo modo cognoscitur.
Appellatio secunda quæ est interdicta.
**Hæc littera vsum habet verbis repetitur in l. nemo. j. de postulando.*

fi. & in authent. de ap. §. illud. in fi. col. iiij. Vel intellige illud, A fieri idipsum, & illos cognoscere ex eius delegatione. Vel loquitur authẽ. illa, cum est delegata vniuersitas causarum: hæc cum aliqua causa specialis. Item secundum Azo. quandoque hoc fallit in delegato ad causam specialem, si ipse delegauerit alij, nam appellatur ad eum, non ad principẽ, vt infra qui pro sua iurisdictione. l. j. in fi. Et est contra regulam generalẽ. ff. qui & à quibus. l. j. §. j. Sed ibi in delegato ab alio: & nõ à principe, & ad vniuersitatem causarum.

†C.T. 9. 3. 7.
a *Vdices.* Productos. id est, peul ductos.
b *Negetur.* & ad hoc j. de cu. re. l. j. in fi.
c *Libella.* id est panib. à libum libi, vel a liba libæ, quod est panis ab bus & subcinericius, & sic est deminutiuũ. & hoc quod dicitur in auctoritate, puer fugitiuus noluit libum à sacerdote accipere. Accursius.
d *Commentarienses.* i. carcerum custodes, vt infra de custo. reo. l. ad commẽtarienſem. Accursius.
e *Decretis.* id est ad signatis. Accur.
f *Alimonte.* id est quæ pauperibus sunt relictæ, cum nulli sint pauperiores istis, vt §. tit. j. l. si quis ad declinandum. §. vbi autem.
g *Quos.* scilicet incarceratos.
h *Lauacrum.* vt stupham. Accursius.
i *Ordinibus.* eius loci vel ciuitatis.
k *Nec decent.* id est nõ debebit deesse.
l *Mathematicos.* sic dicti à matheſi penultima producta, quod est diuinare: non à matheſi penultima correpta. Nam scire facit mathesis: sed diuinare mathesis. Accursius.
m *Sub oculis.* id est in præsentia, & sic ponitur sub pro coram, vt j. de re. cre. l. generaliter. in fi. prince ibi. sub ipso iudice &c.
n *Depelli.* id est expelli. sed certe immo magis Puniri, vt infra de male. & math. l. & si ita excepta. contra. Sed dic quòd habebãt tantum libros: non autẽ operabantur in malum, vt in l. contraria. Accursius.
o *Christianos.* id est episcopos. & hoc habes. j. de postli. reuer. l. fina. & argu. supra eod. l. j. Accursius.
p *Aut damnis.* id est iniuriis.
q *Si lenones. Absoluit.* emancipentur filiæ, manumittãtur an-

negotium transferatur.

Iudex debet prouidere, ne carcerum custos inhumaniter se habeat erga carceratos: pœna sibi & eius officio imminente, & cura ad episcopo spectante. Salyc.

X. Impp. Honor. & Theodosivs. aa. Cæciliano præfecto prætorio.

IVdices † dominicis diebus productos a reos de custodia carcerali videant, & interrogẽt: ne his humanitas clausis per corruptos carcerũ custodes negetur. b Victualem B substantiam nõ habentib. faciant ministrari, libellis c duobus, * aut tribus diurnis, vel quot existimauerint cõmentariẽses, d decretis: e quorum sumptib f proficiat alimoniæ f pauperũ. quos g ad lauacrum h sub fida custodia duci oportet: multa iudicib. viginti librarũ auri, & officijs eorum eiusdem pœderis cõstituta, or dinibus i quoq; trium librarũ auri multa proposita, si saluberrima statuta contẽpserint. Nec deerit k antistitum Christianæ religionis cura laudabilis, quæ ad obseruationem C cõstituti iudicis hanc ingerat monitionẽ. * Dat. VII. Id. Feb. Raué. Honorio. VIII. & Theodosio. III. AA. Conss.

Libri improbatæ fidei debent videnti episcopo comburi, & artem mathematicam exercens (nisi errore dimisso) debet expelli de sacro imperio: intra quod postea reperitus, est deportandus. Salyc.

XI. Iidem aa. Cæciliano. pp.

MAthematicos, l * nisi parati sint, codicib. erroris proprij sub m oculis episcoporum incendio concremaris, catholicæ religionis cultui fidem tradere, nunquam ad errorem primum * redituri: non solum vrbe Roma, sed etiam omnibus ciuitatibus depelli n decernimus. Quòd si hoc non fecerint, & contra clementiæ nostræ salubre constitutum * in ciuitatibus fuerint comprehensi, vel secreta erroris sui & professionis insinuauerint: deportationis pœnam excipiat. Dat. Kalend. Feb. Rauen. Honor. VIII. Theodosio. III. AA. Conss.

Ad curam episcoporum spectat vt redeũtes à captiuitate nemo muriis afficiat. Salycetus.

XII. Iidem. aa. Theodoro præfecto prætorio.

CHristianos o * proximorum locorum volumus solicitudinem gerere, vt Romanos captiuos qui reuersi fuerint, nemo teneat, nemo iniurijs aut p damnis afficiat. Dat. III. Idus Decemb. Honorio. VIII. & Theodosio III. AA. Conss.

Pater vel dominus, qui necessitatem peccandi imposuit filiabus vel ancillis, earum potestate priuatur. h. d. Salycetus.

XIII. Impp. Theod. & Valentinia. Florentino præfecto prætorio. †

SIlenones *patres & domini suis filiabus vel ancillis peccandi necessitatem imposuerint, licèat filiabus & ancillis, episcoporum implorato suffragio, omni miseriarũ necessitate absolui. q Dat. Kalend. Maij, Felice & Tauro Conss.

In vrbe Constantinopolitana iudex clericorum erat archiepiscopus, vel præfectus, vt aſſor elegerit. h. d. Salycetus.

XIIII. Imp. Marcianvs a. Constantinopoli. pp.

DEcernimus vt quicunq; r catholicarum ecclesiarumque s sub viro religioso archiepiscopo huius almæ vrbis sunt, reuerẽdissimũ œconomum (siue de ecclesiasticis, siue de proprijs, & ad t ipsum solum pertinentib. causis) vel quemcunq; alterũ earundem ecclesiarũ clericũ aliqua voluerit lite pulsare: apud memoratũ beatissimũ archiepiscopũ causam dicat, in negotijs audiedis fidẽ ac synceritatẽ geminã præburũ, u & sacerdotis, & iudicis x volẽtibus tamẽ actoribus pateat episcopale y iudiciũ: ac nullus qui huiusce modi intẽdit in sacrosanctas ecclesias, vel in prędictos clericos actionem, ad religiosissimũ antistitem z ducatur a inuitus. b Dat. VIII. * Aprilis, Varari & Ioanne Conss.

Non potest esse aduocatus qui non est verus Christianus, & index scienter hoc passus & eius officium punitur, & ipse ab officio aduocationis depositus deponatur. Salycetus.

XV. Impp. Leo & Anthemivs. aa. Nicostrato. pp.

NEmo c * vel in foro magnitudinis tuæ, vel in prouinciali iudicio, vel apud quemquam iudicem accedat ad togatorum d consortium, nisi sacro sanctis catholicæ religionis fuerit imbutus mysterijs. e Sin autem aliquid quo-

*C.T. 5. 5. 2.

†C.T. 15. 8. 2. Parij. lenones. j. de spectacu. lib. 11.
*Mauritus etiam debet esse auctor iuxta colũ. de bonis mor. arg. lus. l. 20. c. dist. eccliam. in cliu gl. 1. in fin. extra de eo qui cog. consanguineã &c.

alia sacra mysteria Christianitatis, & non sit hæreticus.

a *Attentatum.* punitur affectus, etsi non sequatur effectus: vt & diximus. ff. de fur. l. si quis. & ff. tit. j. l. si quis non dicam. & de hoc dic vt ibi.

b *Officium.* id est officialis: vt ff. tit. j. l. si quis non dicam. & de hoc dic vt ibi.

c *Sublimitatis.* id est præfecturæ prætorianæ. Accursius.

d *Idem vero.* scilicet aduocatus.

e *Præstiterit.* sic enim demum secuto effectu punitur aduocatus: licet in officialibus aliud sit, vt modo dixi. & est ratio, quia grauius punitur, vt hic dicitur.

f *Proscriptionis.* id est amissionis bonorum: vel alio modo punitur. vt not. supra de sacrosan. eccle. l. iij. Accursius.

g *Huiusmodi.* scilicet quòd aliquis non imbuat sacrosanctis mysterijs aduocauerit.

h *Attentatum.* eis scientibus, & nõ contradicentibus, alioquin si ignorauerãt eum hæreticum, nõ tenentur.

i *Dimidia.* nunquid ergo ad tempus relegatis bona auferuntur? Respon. non: vt ff. de interdi. & relega. l. relegatorum. §. ad tempus. quæ est cõtra. Sed hoc est speciale in relegato propter huiusmodi crimen: ita quòd intra quinquennium bona non adimantur. Vel non auferuntur: per iudicem, sed per legẽ scriptam sic: vt hic. Item exilium impropriè dicitur hic: propriè quãdo in perpetuum fit, dicitur exilium: vt ff. de pu. iudi. l. ij. & est hæc. l. de verbo ad verbum. ff. de postu. l. nemo.

Pars l. vlt. ff. de sponsalibus.

Exilium proprie quãdo dicatur.

quo modo, vel quanã etiam machinatione factum vel attentatum[a] fuerit, officium[b] quidẽ sublimitatis[c] tuę cẽtum librarũ auri iacturã pro cõdẽnatione sustineat: idem[d] vero quicunq; ausus fuerit contra prouidum nostræ serenitatis decretũ officiũ aduocationis per surreptionem arripere, & prohibitũ patrociniũ præstitit: rab aduocatiõis officio remotus, stylũ proscriptiõis[f] ac perpetui exilij specialiter sustinebit: scituris etiã prouinciarũ rectorib[g], q; is sub cuius administratione aliquid huiusmodi[h] fuerit attentatum, partis bonorũ dimidiæ[i] proscriptionem, & pœnam exilij per quinquẽnium sustinebit. Dat. Prid. Kal. Aug. Constãtinop. Anthemio. A. II. Conss.

Impedimentum stans à principio imputatur scienti, & non ignoranti. Salyc.

XVI. Idem AA. Erythrio præfecto prætorio.

SI legibus* prohibitæ non sint sponsæ nuptię, & post arras[k] sponsalitias sponsa[l] cõiugium spõsi propter religionis diuersitatem[m] recusauerit: si quidem probatum[n] fuerit ante datas easdem sponsalitias arras, hoc[o] idem mulierem vel parentes eius cognouisse, sibi debeant imputare. P Si vero horum ignari[q] spõsalitias arras susceperint, vel post datas arras talis causa pœnitẽtiæ interfuerit: [r] his dem tãtummodo redditis, super alterius simpli pœna liberis custodiantur. Quod[s] simili modo etiam de[u] spõsis super recipiendis necnon arris præstitis custodiri censemus. Dat. Kal. Iul. Martiano & Zenone Conss.

Ciuitatum defensores non possunt eligi nisi orthodoxi, & quòd ita sint debent iurare electi. h. d. Salyc.

XVII. Imp. ANASTASIVS. A. Eustachio. PP.

IVbemus[t] eos tãtummodo ad defensorum[x] curã peragendam ordinari, qui sacrosanctis orthodoxæ religionis imbutiy mysterijs, hæc in primis[z] sub gestorum[a] testificatione, præsente quoque religiosissimo fidei orthodoxæ antistite, per[b] depositiones cũ sacramenti religione celebrãdas patefecerint. [c] Ita enim eos præcipimus ordinari, vt reuerendissimorum episcoporum, necnon clericorum, & honoratorum, ac possessorum, & curialium decreto cõstituantur.[d] Dat. XIII. Kalen. Maij, Sabiniano & Theodoro Conss.

Certiorari nõ debet, qui non ignorauit.

IN AVTHENTIC. de defen. ci. §. interim. colla. iij. constitu. ij.

Hæc authent. declarat qui debent eligi ciuitatũ defensores, & quales, & per quos: & pœnam ponit electo declinantes & eius officium & iurisdictionem annectit. Salycetus.

PRæsides gentium per vnãquãque ciuitatem præparent homines nõ vilissimos, sed nobiliores ciuitatum habitatores, quibus aliqua ratio est bonæ opinionis constituta, nominare defensores per circulum: vt eo expleto, rursus ad eãdem sollicitudinem reuertãtur: decreto facto cum iureiurando omniũ possessorum in ea ciuitate consistentium: electione faciẽda à Deo amabili episcopo, & venerabili clero, & alijs in ciuitate bonæ opinioni studẽtib. Et nulli liceat defensoris ordinationẽ declinare: alioqui quinque librarũ auri pœna coercebitur, quę in opera ciuitatis impendetur: & post pœnæ solutionẽ nihilo minus defensoris officium suscipere cogetur, & iurabit omnia secundum leges & ius agere. Et cõfirmabitur ex præcepto gloriosissimorũ præfectorum nostrorum: & in biennio solo administrabit: & iudex potius quàm defensor esse videbitur: vt etiam testamenta & donationes apud hũc insinuentur, & acta apud eum componantur: & habeat vnum exceptorem, & duos officiales ex prouinciali officio: & iudicet in causis pecuniarijs vsque ad trecentos aureos. Præterea habeat defensor publicam habitationem, in qua monumenta recõdat, & vnum hominem qui acta conseruet.

coram alio iudice. Secundò si non sit alius: tunc coram episcopo. Tertio dicit idem in exceptione nou numeratæ dotis.

Hæc authen. nõ approbat consuetudo, vt dicit Bartol. hic, sed statuta circa hoc inducũt aliam formã iuramẽti quã seruabimus.

a *St præsens.* i. præsentialiter adest. Quid autem si abest causa alicuius potestariæ: an interim possum cum hic conuenire? Respõ. sic: vt hic inpuit. Nam loquitur quando corã eodem deberet agi. & habes. ff. ex qui. cau. l. item ait prætor. §. fina. & l. ergo. & argu. j. eod. l. fina.

b *Alias res.* quæ consistunt pondere, numero vel mensura & in mutuo tãtum. alioquin non posset sic venire contra scripturã propriam nisi per argumẽta scripturis inserta: vt j. de non num. pec. l. generaliter.

c *Obijcit.* scilicet hæc.

d *Factum.* i. proposità.

e *Interrumpere.* facit j. eo. l. fin. & de an. excep. l. vt perfectius.

f *In exceptione.* scilicet quam opponenda extraneo, qui dicitur numerasse dotem pro vxore. Nam mulieres remotæ sunt ab officijs ciuilibus vel publicis, vt ff. de regu. iur. l. ij. Et fac. j. de non nu. pecu. in cõtractibus. §. fin. vbi est hæc. l. de verbo ad verbum. & authen. ibi posita. Idem quod in his §. vlti. j. de excep. dicunt quidã in alijs omnibus exceptionibus quod nõ placet: cum licet diu nõ opponantur, tempora non currunt, vt ff. de doli. excep. l. pure. §. fi.

Mulieres remotæ sunt ab officijs publicis.

**Pars. l. in contrarium.*

non numeratæ pecuniæ.

g *Locum.* opponendo patri vel extraneo.

h *In primis.* scilicet quòd sic sint imbuti cum sacramenti religione.

a *Sub gestorum.* aliàs subiectorũ, aliàs subditorum. Accur.

b *Per depositiones.* id est scripturas à tabellione cõfectas in quibus contineatur q; sic iurauit. sic ponitur. j. de testa. l. hac cõsultissima. §. si quis.

c *Patefecerint.* hodie hæc & alia iurãt: vt in authen. iusturan. quod præsta. col. ij.

d *Constituantur.* de hac electione plene dicit authenti. de defen. ciui. §. interim coll. iij. quam quidam habent hic.

SI *præsens.* j. CASVS. Confessus fui me accepisse centum mutuo à quodam milite sub spe futuræ numerationis: qui postea cœpit esse potestas mea: nunc volo opponere excepr. non numeratæ pecuniæ, quæritur, coram quo opponatur? dicitur coram

XX. Idem A. Demostheni præfecto prætorio.

NEmini[h] licere volum[e], siue ab ingenuis genitoribus puer paruulus procreatus, siue à libertina progenie, siue seruili cõditione[i] maculatus expositus sit, eũ puerum in suum dominium vindicare siue nomine dominij siue adscriptitiæ siue colonariæ[k] cõditionis. Sed neq; his qui eos nutriẽdos sustulerint, licentiã concedimus penitus cũ quadam distinctione[l] eos tollere. Sed nullo discrimine[m] habito, hi qui ab huiusmodi hominibus educati, vel nutriti, vel aucti[n] sunt, liberi, & ingenui appareãt, & sibi acquirãt: & in posteritatem suã, vel extraneos heredes omnia quæ habuerint, quo modo voluerint, transmittãt: hæc obseruantibus nõ solum præsidib[o] prouinciarum, sed etiã viris religiosissimis episcopis. Da. Chalcedõe. VIII. Kal. Iul. Lãpadio & Oreste. VV. CC. Cõss.

Curator in testamento furioso datus, est confirmandus & ceteris præferendus: nullo vero dato ad legitimũ peruenitur, quo vel cessante vel idoneo non existente, iudex de vno habet prouidere, & administrationem ei habet decernere forma & solemnitate hic descripta seruata. h. d. Salycetus.

XXI. Idem Augustiuliano præfecto prætorio.

DE creationib. [p] curatorũ, qui furiosis vtriusq; sexus dãtur, necessariũ nobis visum est cõstituere quemadmodum eas celebrari oporteat. P Et si quidẽ pater curatorẽ furioso vel furiosæ in vltimo elogio heredib[q] institutis vel, exheredatis dederit, [q] vbi & fideiussionẽ cessare necesse est, paterno[r] testimonio pro eius satisdatione* sufficiẽte: ipse qui datus est, ad curationem[s] peruẽiat: ita tamen, vt in prouincijs apud præsides earum, præsente* eis tam viro religiosissimo locorum antistite quàm tribus primatibus, [t] actis interuenientibus, actis sacrosanctis scripturis depromat, [u] omnia se rectè & cum vtilitate furiosi gerere, neque prætermittere quæ vtilia esse furioso putauerit, neque admittere[x] ea quę nõ vtilia furioso esse existimauerit: Et inuentario [y] cum omni subtilitate* publicè conscripto [z] res [a] suscipiat, & secundum sui opinionem disponat [b] sub hypotheca[c] rerum ad eum pertinentium, ad similitudinem tutorum & curatorum adulti. Sin autem testamẽtum quidem parens non confecerit; lex[d] autem curatorem, vtpote agnatum, vocauerit: vel eo cessante, aut non idoneo forsitan existente, ex iudiciali electione curatorem ei dare necesse fuerit: tunc scilicet & in prouincijs apud præsides cuiuscunque

Pars. l. j. j. de instit. exposi. 8.

**al. satisfactione.*

**al. præsentibus.*

**al. solemnitate.*

Et not. quòd hoc casu & in prodigo datur à lege curator: vt hic:& instit.de cur.§.furios.alias sem per est datiuus,cum multis alijs personis detur:vt instit. de cura. §.iij.& ff. de postu.l. ij.iij.iiij.& v.

a *Primates*.expone vt supra.

b *Sufficientem*.diuitiæ enim à satisdatiõe excusant. Sed arg. cõtra. ff.de procura.l.minor. §.fin.& l.sequen. Solu. hic speciale propter necessitatem officij: vt instit. de execu. tuto. in princip. ergo in hoc releuatur:vt argu.ff.de iureiurand. l. cum qui.in princi.illic defensor existebat ex voluntate.

c *Exploretur*. aliàs ecõtra satisdatio pauperi remittitur, & à diuite exigitur:vt ff.si cui plꝰ quàm per legem fal.l. cum non facile.

d *Propositis*.præsidi & episcopis & primatibus:vt & alias.j.de iudi. l. rem non nouam. & subaudi,& tactus.

e *In omni causa*. siue detur fideiussor, siue non.

f *Præfatum*. hoc est primum.

g *Inuentarium*.hoc est secundum.

h *Hypotheca*. hoc est tertium.

i *Adhibenda*.ergo tria faciũt remedia: sacramentum, inuẽtarium, & hypotheca.

k TAm demẽtis. *Contrahere*. dum tamen sint legitimę ętatis,in masculo.xiiij. in fœmina. xij. vt instit. de nup.in princip.

l *Præstanda*. pro facultatibus & dignitatibꝰ, vt hic subijcit:& ff.de iure dotium. l. quæro. & ff. de admi.tuto.l.cũ plures.§.fin.

m *Æstimatione*.i.arbitrio.Acursius.

n *Tam opinioni*. dic opinione personæ , & moderatiõe ante nup. &c.vt infra de nupt. l. si furiosi.

o *Statuenda*. scilicet dote & donatiõe propter nuptias.

p *Eorum*.filiorum.

q *Nobiliores*. non hoc exigitur, sed sic est cõ suetudo.

r *Prægrauentur*. nam nihil dabit tabellioni, vt in decret. xij. q. ij. ea.caritatẽ. Et sic not. quòd non debet addi afflictio affligto , vt vij. quæst. j. cum percussio. &. ff. de offic. præfid.l.diuus. sed argu.contra. ff. de turoribus & curato. dat.ab his.l.Romanus.

s *Liberi furiosi*. scilicet patris.

t *Eius*.aliàs ei.s.patri furioso.

u *Digni sunt*. si resipiscat pater.

x *Pœnis*.quas subijcit.nam si quis. &c.

y *Legitimus*.siue resipuerit,siue non.

que prouinciæ, & virum religiosissimũ episcopũ ciuitatis, necnõ tres primates[a] creatio procedat,ita vt si quidẽ curator substãtiam idoneã possidet,& sufficiẽtemᵇ ad fidẽ gubernationis,sine aliqua satisdatione creatio procedat.Sin autẽ nõ talis cẽsus eius inueniatur:tunc & fideiussio , inquãtũ possibile est, ab eo exploretur,[c] creatione omnino sacrosanctis Scripturis propositisᵈin omni causaᵉ celebranda. Ipsо autem curatore, cuiuscunque substãtię vel dignitatis sit, præfatum[f] sacramentũ pro vtiliter rebus gerẽdis præstãte, & inuentariũ publicè conscribente, & hypothecaʰrerum curatoris modis omnibus adhibẽda,[i] quatenus res possint furiosi vndique vtiliter gubernari.Dat. Kal.Septemb. Constantinop. Lampadio & Oreste.VV.CC. Coss.

Græca cõstitutio.XXII.exprætermiſſa: repetẽda.fo.11.col.2.D.

Liberi dementis vel furiosi,licet in potestate,possunt contrahere nuptias , dote & donatione constituenda de bonis parentum sine dispendio aliarum expensarum. Salycetus.

XXIII.Idem A.Iuliano.P.P.

TAm dementis quàm furiosi liberi,cuiuscunque sexus possunt legitimas contrahere[k] nuptias tam dote q̃ ante nuptias donatione à curatore eorum præstãda:[l] æstimationeᵐ tamenin hac quidẽ regia vrbe excellẽtissimi præfecti vrbi , in prouincijs autẽ virorum clarissimorum earũ præsidum vel locorũ antistitũ,tã opinioneⁿ personæ,* q̃ dotis moderatiõe & ante nuptias donationis statuenda,[o] præsentib. tam curatoribus dementis quàm furiosi,necnõ his qui ex genere eorumᵖ nobiliores[q] sunt.ita tamẽ,vt nulla ex hac causa oriatur vel in hac regia vrbe,vel in prouincijs iactura substantię furiosi, vel dementis, vel mẽte capti, sed gratis omnia procedant, ne tale hominum infortuniũ etiam expensarum detrimento prægrauetur.[r]

IN AVTHENTIC. vt cum de ap.cog. §.si quis de prædictis parentibns furiosus.col.viij.constit.xij.

LIberi furiosi[s] qui curam eius[t] negligunt præbere, tã exheredatione digni sunt,[u] quàm alijs pœnis[x] legitimis.Y Nam si quis alius attestationeᶻ ad eos missa , cum adhuc negligãt , in domum suam eũ susceperit,& procurauerit:ex hoc erit eius successor legitimus,licet testatusᵃ esset etiam in liberos forte: manentibus tamen alijs testamẽti capitulis.[b] Eadem pœna parentibus imponenda,si quidem de liberis in furore constitutis curare neglexerint.[c]

Græca constitutio.XXIIII.Vide prætermiſſ.fol.11.col.3.

Vbi aduersarius sit absens,infans, vel furiosus, vel in maxima potestate cõstitutus, per solam libelli porrectionem factam coràm præside vel episcopo interrumpitur præscriptio.Salycetus.

XXV.Idem A.Ioanni.P.P.

SAncimusᵍ,vt si quãdo abfuerit is qui res alienas vel creditori obnoxias detinet,et desideret dominus rei vel creditor suam intẽtionẽ proponere,[d] & non ei licentia sit absente aduersario suo,qui rem detinet, vel infantia vel.furore laborante, & neminem tutorem vel curatorem habẽte, vel in summa potestate constituto, e [eandemᶠ * rem auctoritate suã vsurpare:] licentia ei detur adire præsidem prouinciæ,libellumq; ei porrigere , & hæc in quærimoniam deducere , & intra constituta tempora interruptionemᵍ facere. Sin autem nullo poterit modo præsidẽ adire : saltem ad episcopum locorum eat , & suam manifestare voluntatem in scriptis deproperet. Dat. Constantinop.Kalen.Oct.post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC.Coss.

** Græca constitutio.XXVI.Vide in prætermiſſ.fo.11.col.4.*

ter de Manichæis & Samaritanis qui perfidiores hæretici sunt, & maiori & specialitori pœna sunt digni,vt infra dicemus. & similiter ponitur rubrica. infra de ser. & aqua. Sape enim posito genere supponitur species, & præmissa specie supponitur genus,vt.ff.ad l. Aquil. si seruus seruum. §. inquis lex.

z *Attestatione*.&c.not.de auctoritate denunciationis, & aliàs quæ diximus.ff.tit.j.auth.si captiui. Accurtius.

a *Testatus*.ante furorem.

b *Capitulis*.sed quid si nemo procurat? Dico filios esse heredes:sed eis auferendam hereditatem vt ab indignis,& fisco applicãdam , vt. ff.de his qui.vt indig.l.iij.& est hoc in authentic. vt cum de ap. cog. §. si vnũ de prædictis. colla. viij. ADDITIO. Et vide ibi glos. quæ est in verbo,neglexerint. quæ duplicitер respondet ad quæsitum istius glos. & secũdum opinionem tenet ibi Iaco.de Bel.cũ qua etiam transit ibi Barto.

c *Neglexerint*. scilicet curam filiorum.& dic emãcipatorum vel nõ, sed tunc non propriè dicitur curator, vt infra de cura furio.l.fin. in princip.

Ancimus.ʒ CASVS. Si possidentem & præscribentẽ rem meã vel ius meum non possum conuenire , vel qui absens, vel infans, vel furiosus, vel quia est in magno magistratu : certe præsidi porrigam libellum. ɸ si non potero præsidis habere copiã, tũc episcopo porrigã. Vicianus.

d *Proponere*. rei vindic. vel hypo. propter interrumpendam prescriptionem.& facit fu ʒ.de annal pra eod. l. si præsens. *once.* & infra de non numerecu. l.in cõtractibus. §.fin. & dixi plene infra de ann.except. l.vt perfectius.

d *Proponere*. si est hic &,inferior versus abũdat. Si non est &,non abundat.Accursius.

e *Constituto* . repete suã intentionem proponere , & hoc si habes supra si nõ habes, nihil sup.hic.

f *Eandem*. iste versus vsque ad illud verbũ, licentia ei , aliàs non est.

g *Interruptionem temporis facere*. & sufficere hoc ad plenissimã interruptionem.

DE HAERETICIS & Manich.&c.

De ministris catholicæ fidei & eorum priuilegijs dicit : nunc de eorum aduersarijs & eorum pœnis, & de hæreticis, & specialiter de Manichæis . Vel sic: Dictum est supra de ministris catholicæ fidei, nunc audiamus de aduersarijs eius , id est de hæreticis in genere, & specialiter de Manichæis & Samaritanis qui perfidiores hæretici sunt, & maiori & specialitori pœna sunt digni, vt infra dicemus. & similiter ponitur rubrica. infra de ser. & aqua. Sape enim posito genere supponitur species, & præmissa specie supponitur genus, vt.ff.ad l. Aquil. si seruus seruum. §. inquis lex.

Pars. l.furiosi. ʒ. de nupt.

Conco.c.I. innct.gl. fi. extra de adulte.

**inclusa in uno duntaxat exemplari reperi, in ceteris autem desunt : quod Accur. notat.*

Geniesio, Constantino A.VII.& Constantio Coss.

**conniben. tiã in C.T. vt veteres scribebant.*

a Et sic ex leui causa probatur quis hæreticus.hoc etiã dicit glos.fin de depræsump. et in c.1. ex tra eo. titu. ficta glo. 1. vbi dicitur hoc quod dico quòd dubius in fide est hereticus.

**Co.Th. 16.5.*

**Co.Th. 16.5.*

TITVLVS V.
DE HAERETICIS ET Manichæis & Samaritis.†

Qui in legem committit priuilegium legis amittit.h.d. cum auth.seq. Salyc.

1. Imppp. CONSTANTIN. CONSTANTIVS & CONSTANS ad Græcialianum præfe. Vrbi.

PRiuilegia* quæ cõtemplatione religionis indulta sunt,[a] catholicæ tãtum legis obseruatoribꝰ prodẽsse oportet.[b] Hæreticosᶜ nõ solum ab his priui legijs alienos esse volumus, sed aduersis muneribus constringi & subijci.[d] Da.pri.Kal. Septemb.Gerasti,* Constantio II.& Constante Conss.

IN AVTHENT. DE priuil.do.hæ.mu.ʒ.quia enim dedimus.colla.viij.const.v.

ITem priuilegiũ dotis quo mulier creditoribus tempore prioribus anteponitur,[e] necnõ de tacitis[f] hypothecis, & alia[g] omnia mulieribus à lege data,claudũtur[h] his quæ catholicam non participant communionem.

Mandatur vt hæretici cõquiescãt, & episcopos non habeant. Et hæreticus declaratur,qui à minimo fides deuiat articulo.Saly.

11. Imppp. GRATIANVS, VALENT. & THEOD. AAA.ad Hesperidum,P.P.P.

OMnes * veritæ legibus diuinis & imperialibus cõstitutionibus hæreses perpetuo quiescant . nemo vlterius conetur,quæ repererit profana præcepta vel docere vel discere:[i] nec antistites eorundẽ audeant fidem insinuare , quã nõ habent,[k] & ministros creare,qui nõ sunt:[l] Nec per cõniuentiam*[m] iudicantium,omniumque quibus per constitutiones paternas super hoc cura mandata est , ciusmodi audacia negligatur[n] & crescat. Hæreticorum autem vocabulo continentur,& latis aduersus eos sanctionibus succumbere debent,qui velꝰ leui argumẽtoᵖ à iudicio catholicæ religionis,& tramite detecti fuerint deuiare.[r] Data III. Non. Mediolani , Ausonio & Olybrio Conss.

Hæretici non debent habere loca in quibus conueniant , nec missas vel litanias dicere:pœna iudicibus non vindicantibus imminente.Salycetus.

III.Impp.ARCAD.& HONOR. AA.Clearcho præfect.vrbi.

CVncti hæretici * procul dubio nouerint omnia sibi loca adimenda[s] esse , siue sub ecclesiarum nomine teneantur, siue diaconica appellatur, vel etiam decanica, siue in priuatis ędib[t], vel locis huiusmodi cœtibus copiã præbere videatur : his ædibus vel locis priuatis ecclesiæ catholicæ vindicãdis.Ad hoc interdicatur his omnibus ad litanias faciendas nocte vel die profanis coire conuentibus: statuta videlicet condemnatione centum librarum auri contra officiũ sublimitatis[t] tuæ,vel præsidale quinquagenta,si quid huiusmodi fieri vel in publico*vel in priuatis ędibus cõcedatur.Da.V.Non. Martij,Arcadio. IIII.& Honorio.III.AA.Coss.

*De crimine hæresis publice potest à quolibet accusatio institui:& reo dãnato publicãtur bona,et memoria defuncti potest dãnari:nec ei succedunt filij,nisi sint catholici. Salycetus.Sed hoc vltimũ hodie, inquit Iac. But,correctũ est per authen.Ga[illegible]ros.ʒ.eo. IIII.*Iidem & THEOD.AAA.ad Senatorem.P.V.

MAnichæos *[u] seu Manichæas , vel Donatistas meritissima feueritate persequimur.Huic itaq; hominum generi nihil ex moribus,nihil ex legibꝰ cõmune sit cũ ceteris.[x] Ac primũ quidẽ volumus esse publicũ crimẽ:[y] ga quod in religionẽ[z] diuinã cõmittitur , in omniũ fertur iniuria. Quos bonorũ etiã omniũ publicatione persequimur. Ipsos quoq; volumus amoueri ab omni liberalitate & successione quolibet titulo veniẽte.

Præterea non donandi, nõ emẽdi,non vendẽdi , non postremò contrahendi cuiquam conuicto relinquimus facultatẽ. In mortẽ quoq; inquisitio extendatur. Nam si in criminibus maiestatis licet memoriã accusare defuncti,non immeritò & hic debet subire[a] tale iudicium.Ergo & suprema illius scriptura irrita sit, siue testamento , siue codicillo, siue epistola , siue quolibet alio genere reliquerit voluntatem qui Manichæus fuisse cõuincitur. Sed nec filios heredes eis existere , aut adire permittimus , nisi à paterna prauitate discesserint. Delicti enim veniam pœnitentibus[b] † damus. In eos etiã auctoritatis nostræ aculeiᶜ dirigantur,qui eos domibus suis damnanda prouisione defendunt. Seruos insuper extra noxamᵈ esse volumus, si dominum sacrilegum cuitantes , ad ecclesiam catholicam seruitio fideliore[e] tranfierint. Dat. VIII.Kalend. Mart. Romæ . Honorio VII. & Theodosio. III.AA. Conss.

Noua constitutio Friderici imperatoris de statu. & consue. ʒ. si vero dominus.colla.x. constitui.fi.

*Manichæi. *.T.16. 4.30. Ariani.*

† Simile in ca. peccata pœnia. extra de reg. iu.& in c.I. ficta glo. sic per verbo, humiliato extra qui cl. vel vo. in qua glo.hæc verba restringuntur.

Si vero

Si temporales domini ab ecclesia moniti neglexerint hæreticos extirpare, catholicis conceditur terram eorum occupare. Salyce.

SI verò dominus temporalis[a] requisitus & admonitus ab ecclesia, terram suam purgare neglexerit ab hæretica prauitate, post annum à tempore monitionis elapsum terram ipsius exponimus catholicis occupandam, qui[b] eam exterminatis hæreticis absque vlla cõtradictione possideat, & in fidei puritate conseruẽt: saluo iure domini principalis,[c] dummodo super hoc nullum præstet obstaculum, nec aliquod impedimentum apponat:[d] Eadem nihilo minus lege obseruata contra eos qui nõ habẽt domos principales.[e]

Noua constitutio Fridrici imperatoris de statu & consue. §. credentes. colla. x. constu. fi.

Hic seriatim pœnitur pœna hæreticorum & receptantium, & defensorum & fautorum ipsorum. Salycetus.

CRedentes præterea receptatores, defensores & fautores hæreticorũ damnamus, firmiter statuentes, vt si postquam quilibet taliũ fuerit excommunicatione notatus,[f] satisfacere contempserit intra annum: extunc ipso iure sit infamis, nec ad publica officia, seu consilia, vel ad eligẽdum aliquos adhibeatur, neque ad testimonium admitta tur. Sit etiam inæstimabilis, vt nec testandi liberam habeat facultatem, nec ad hæreditatis successionem accẽdat.

Nullus præterea ei super quocunq; negotio, sed ipse aliis respõdere cogatur. Quòd si fortè iudex extiterit: eius sententia nullam obtineat firmitatem, nec causæ aliquæ ad eius audientiã perferantur. Si vero fuerit aduocatus: eius patrociniũ nullatenus admittatur. Si tabellio, instrumenta per ipsum cõfecta, nullus penitus momenti censeantur.

Tria not. Primò quòd hæretici in Romano solo non habent facultatem commorandi. Secundò, quòd lex semper est in vsu ob seruantia, & sic quotidie loquitur & disponit, & suas vires emittit quantumcunq; pœnalis, & hoc cum lex disponit in futurum, & non in præteritum. Tertiò quòd factum procuratoris vel domus cõductoris non nocet domino ignoranti, sed scienti. Salycetus.

V. Impp. THEOD. A. & VALENTINIANVS Cæs. Florentino præfecto prætorio.

ARiani,g* & Macedoniani[h], Pneumatomachi,[i] Apollinariani,[k] Nouatiani seu Sebatiani, Eunominiani, Tetraditæ, seu Tessarescædecaditæ, Valentiniani, Paulliani, Papianistæ, Mõtanistæ seu Priscillianistæ, vel Phryges, vel Pepuzitæ, Marcionistæ, Borboritæ, Messaliani,* Eutychyte siue, Enthousiastę, Donatistæ, Audiani, Hydropatastatæ, Tascodrogitæ,[l] Batrachitæ, Hermogeniani, Photiniani, Pauliniani, Marcelliani, Ophitæ, Eucratistæ, Carpocratiæ,* Sacophori, & qui ad imã vsque scelerum nequitiam peruenerũt Manichæi, nullusquam in Romanum[m] locum* conueniendi morandique *habeant facultatem. Manichæis etiam de ciuitatibus[m] pellendis, & vltimo supplicio tradendis, quoniam his nihil relinquendum loci est, in quo ipsis etiam elementis sit iniuria.[n] Cunctis quoque legibus, quæ contra eos ceterosque qui nostræ fidei refragantur, olim diuersisq; temporibus latæ sunt, semper viridi obseruãtia valituris, siue de donationibus in hæreticorũ conuẽticula, (quæ ipsi audacter ecclesias nuncupare conantur) factis, siue ex vltima volũtate rebus qualitercũque relictis, siue de priuatis ædificijs, in quæ domino permittẽte vel conniuẽte conuenerint, venerandæ nobis catholicæ ecclesiæ[o] vindicãdis, Pisiue de procuratore qui hoc nescĩẽte domino fecerit, decem librarũ auri multa, vel exiliũ, si sit ingenuus, subituro: metallum verò post verbera, si seruilis conditionis sit: ita, vt nec in publicum conuenire locũ, nec ædificare sibi quasi ecclesias, nec ad'circũscriptionẽ legũ quicquam meditari valeant, omni ciuili & militari, curiarũ etiã, & defensorũ, & iudicũ sub viginti librarũ auri interminatione, phibẽdi auxilio: illis etiã omnibus in sua manentibus firmitate, quæ de militia, pœnisque varijs, deq; diuersis sunt hæreticis promulgata, vt nec speciale quidẽ beneficiũ aduersus leges valeat impetratũ. D. Constãtp. III. Kal. Iunias, Felice & Tauro Coss.

VI. Iidem. AA. ad Leontium præfectum vrbi.

DAmnato*[q] portẽtosæ[r] superstitionis auctore Nestorio, nota cõgrui[s] nominis eius inuratur[t] gregalibus,[u] nec Christianorũ appellatione abutatur: sed quemadmodum Ariani, ab Ario, lege diuæ memoriæ Constantini ob similitudinem impietatis, Porphyriani à Porphyrio nuncupantur, sic vbique participes nefariæ sectæ Nestorij Nestoriani* vocentur: vt cuius scelus sunt in desserendo Deũ imitati, eius vocabulũ iure esse videãtur sortiti.[x] Nec verò impios libros nefandi & sacrilegi Nestoriani aduersus venerabilẽ orthodoxorũ sectã decretaq; sanctissimi cœtus antistitum Ephesi habiti scriptos habere aut legere, aut describere quisquã audeat: quos diligenti studio requiri, ac publicè cõburi decernim[y]: ita vt nemo in religionis disputatione aliquã supradicti nominis faciat mentionẽ, aut quibuslibet eorũ habendi cõcilij gratia in ædibus aut villa, aut suburbano suo, aut quolibet alio loco cõuenticulum clã aut apertè præbeat. Quos omnes cœtus celebrãdi licentia priuari statuimus: y scientibus vniuersis violatorẽ huius legis publicatione bonorũ esse coërcendũ. Dat. III. Kal. Aug. Cõstantinopo. Theodosio. XV. & Valentiniano. IIII. AA. Conss.

Non summatur, sed dicit Salycetus quòd hæc lex concor. cum l. I. C. eo. & quæ ibi dicit, possunt hic repeti.

VII. Iidem. AA. Florentio præfecto prætorio.

CVriales[z]* omnium ciuitatum onerosis, quinquetiã militiæ, seu diuersis officijs facultatũ[a] & personalium munerũ obligatos, suis ordinibus cuiuscũq; sectæ sint, inhærere cẽsemus: ne videamur hominibus execrãdis cõtumelioso[a] ambitu immunitatis beneficium præstitisse, quos volumus huius cõstitutionis auctoritate[b] dãnari. Dat. pri. Kal. Feb. Theodosio. A. XVI. & Fausto Coss.

Non summatur, sed not. a tex. in versi. idcirco in prin. pro testibus concordantibus in sententia, licet non in verbis, & discrepantibus in nomine, sed concordantibus in corpore, vt valeat testimonium: de identitate tamen corporis debet constare. Salycetus.

VIII. Impp. VALENTIN. & MARCIANVS. AA. Palladio præfecto prætorio.

QVicunque[c]* in hac sacra vrbe vel Alexandrina, vel in omni Aegyptiaca diœcesi, diuersisque alijs prouincijs Eutychetis[d] profanã peruersitatem sequuntur,[e] & ita non credũt, vt trecenti decem & octo sancti patres tradiderũt, catholicam fidem in Nicæna ciuitate fundantes, centum quoque & quinquaginta alij venerabiles episcopi, qui in alma vrbe Constantinopolitana postea conuenerunt, & sicut Athanasius & Theophilus & Cyrillus sanctæ recordationis episcop. Alexandrinæ ciuitatis credebant, quos etiam Ephesina synodus, (cui beatę memorię Cyrillus præfuit, in qua Nestorij error expulsus est) in vniuersis secuta est, quos & nuper venerabilis Chalcedonensis synodus est secuta, prioribus concilijs sacerdotum ex omni prorsus parte consentiẽs, nihilq; adimens sacrosancto symbolo, neque adijciens, sed Eutyches dogmata funesta condemnans: sciant[f] se esse hæreticos [Apollinaristas] Apollinaris enim facinorosissimam sectã Eutyches & Dioscorus mẽte sacrilega sunt secuti. Ideoque hi homines qui Apollinaris & vel Eutychetis peruersitatem sequuntur, illis pœnis quę diuorum retro principum constitutionibus contra Apollinaristas, vel serenitatis nostræ postmodum sanctiones contra Eutychianistas, vel hac ipsa Augustissima lege contra eosdẽ decretæ sunt, nouerint se esse plectendos. Idcirco Apollinaristas,[h]* hoc est Eutychianistas (quibus etsi est in appellatione diuersitas, tamẽ est in hæresis prauitate coniũctio: & dispar quidem nomẽ, sed idem sacrilegium) siue in hac alma vrbe, diuersisq; prouincijs, siue in Alexãdrina ciuitate, siue intra Aegyptiacã diœcesim sunt, & neq; ita credũt vt prædicti venerabiles patres credebãt, neq; viro reuerẽdissimo Alexandrinæ vrbis antistiti Procerio * fidem orthodoxam tenẽti cõmunicãt: episcopos & presbyteros aliosve clericos creare & habere prohibemus: scientibus tã his Eutychianistis & Apollinaristis, qui ausi fuerint cuiquam episcopi vel presbyteri vel clerici nomen imponere, q̃ his qui pasi fuerint impositũ sibi nomen sacerdotale retinere: pœnã exilij cum facultatũ suarũ amissione se subituros. Vniuersi præterea Apollinaristæ vel Eutychianistę nõ ecclesias, nõ monasteria sibi construãt, parasynaxes & cõuenticula, tam diurna quàm nocturna nõ cõtrahant: neque ad domum vel possessiones cuiusquam, neq; ad monasterium vel quemcũque altergentur. Quod si fecerint, & hoc factum fuisse domino volente cõstiterit, post rem in examine iudicis approbatam, domum vel possessionem eius in qua conuenerint, vel monasterium, eius ciuitatis orthodoxæ ecclesiæ in cuius territorio est, iubemus addici.[k] Si verò ignorante domino, sciente vero eo qui pensiones domus exigit, vel actore vel cõductore prædij parasynaxes & cõuenticula interdicta collegerint: cõductor vel procurator siue actor vel quicunque eos in domum vel possessionem vel monasterium receperint, ac pasi fuerint, illicitas parasynaxeis cõuentusque celebrari: si vilis & abiectæ sint cõditionis, fustibus publicè & in pœnã suam & in aliorum coërceãtur[l] exemplũ. Si honestæ verò sint personæ: decẽ libras auri multæ nomine fisco nostro cogãtur inferre. Nullũ præterea Apollinaristam vel Eutychianistã ad aliquã iubemus adspirare militiam.* Et si inuẽti fuerint: militari singulo soluti, honestorum hominum & palatij communione priuẽtur: nec in aliqua, nec in qua nati sunt ciuitate, vel vico aut regione versẽtur. Si qui verò in hac alma vrbe nati sunt: tam sacrãtissimo comitatu, quàm omni per prouincias metropolitana ciuitate pellantur. Nulli† insuper Eutychianistæ vel Apollinaristæ publicè vel priuatim cõuocandi cœtus, vel circulos contrahẽdi, & de errore hæretico disputãdi, ac peruersitatem facinorosi dogmatis adserendi, tribuatur facultas. Nulli etiam cõtra venerabilem Chalcedonensem synodũ liceat aliquid vel dictare, vel scribere, vel edere, atque emittere, aut aliorum dicta vel scripta super eadem re proferre. Nemo huiusmodi habere libros, & sacrilega scriptorum audeat monumenta seruare. Quòd si qui in his criminibus fuerint deprehensi, perpetua deportatione damnentur.[m] Eos verò qui discendi[n] studio adierint* de infausta hæresi disputantes: decem librarum auri quæ fisco[o] nostro inferendæ sunt, iubemus subire dispendium. Vltimo† etiam supplicio coërceantur, qui illicita docere tentauerint. Omnes verò huiuscemodi chartæ[p] ac libri

---

a Si verò dominus temporalis. non spiritualis: vt puta aliquis comes habet in feudum vnam terram à quodam rege in qua sunt multi hæretici.
b *Qui.* scilicet catholici.
c *Principales.* scilicet regis qui dedit comitiin feudum.
d *Apponat.* qui orthodoxi possunt ciuitatẽ intrare, & hæreticos repellere.
e *Principales.* scilicet si ipse rex possidet ciuitatem. & nõ legitur hæc in scholis.
f C. *Redentes. Notatus.* s. hæreticus.
g ARiani. Hi diuidunt in trinitate substantiam, & patri filium cœternum non agnoscunt. Io.
h Et *Macedomani.* hi negant spiritum sanctum Deum esse.
i *Pneumatomachi.* pneuma. i. spiritus: & tocos i. mater. vnde Pneumatomachi qui spiritum sanctum ex matre ipsa processisse dicebãt de filio Dei.
k *Apollinariani.* hi Christi cũ corpus sine anima assumpsisse dicunt.
l *In Romanum.* No. vt in authen. de eccl. tit. §. iubemus. col. ix.
m *Ciuitatibus.* alias facultatibus.
n *Iniuria.* sic econtra ff. de episco. & cleri. l. si quenquam.
o *Ecclesiæ.* infra eodẽ. si qui contra. & non legitur hæc in scholis.
p *Vindicandis.* id est vindicantibus Manichæis.
q DAmnato. ℣. CAESVS. Nestorius fuit auctor cuiusdam hæresis: & sui sequaces Nestoriani dicuntur. Ita Ariani & Nestoriani à suis auctoribus dicuntur. Secũdò præcipit q̃ libri Nestoriani cõcremẽtur. Vltimò punit facientes contra hanc legẽ: & hæretici nõ excusantur ab oneribus siue muneribus, cũ de hoc debeant puniri. h. d. cum l. seq. Viuianus.
r *Portentosæ superstitionis.* id est miraculosæ hæresis.
s *Congrui nominis.* id est nomen.
t *Inuratur.* imponatur.
u *Gregalibus.* id est Nestorio, & his qui eum sequuntur.
x *Sortiti.* sic supra de epis. & cleri. l. decernimus.
y *Statuimus.* vt & supra eodem. l. cunctis. &

*C. T. 16. 4. 56. Heresium diuersitatẽ habes. 24. 5. 3.

c. *quidam autem.* 5. q. 3. *ad finem quæstionis.*
z *Vriales.* hæreticos: vt quia in patrimonio vel in persona debẽt seruire cu riæ. Accursius.
a *Facultatum.* scilicet

*Messaliani,

*Apotactæ.

*Romano loco.

^ *orandi. recte.*

*Simoniani. legit Nouatiani.

*Eutychianistæ, hoc solues.

*Eu Nouel. Theodos.

cet nomine.
a *Contumelioso.* in contumeliosem eorum petitionem in eo quòd ambibant, id est petebant immunitatem, & erant hæretici.
b *Auctoritate.* no. pœna non tribuit immunitatem: vt ff. de interdi. & releg. l. relegatorum. in fin. & supra e. l. j. & ff. sol. matri. l. si ab hostibus. §. j.
c *Vicunque.* ℣. CAESVS. Apollinaris fuit auctor cuiusdã hæresis: Eutyches & Dioscorus sunt eũ secuti: vnde eorum sequaces vocãtur Apollinaristæ, vel Eutychianistæ: & succumbunt legibus latis cõtra hæreticos. secundo quòd non habeant loca ad conueniendũ: & ponit pœnam domino loci vsque ad §. nullum. tertiò remouet eos à militia. quartò prohibet eos stare certis locis. quintò phiber conuenire & disputare vel docere: & docentibus pœnã imponit. vltimò punit præsides terrarum si hoc neglexerint.
c *Quicunque.* hic nor. quatuor concilia: vt statim infra notatur: & non legitur in scholis hæc lex.
d *Eutychetis.* qui fuit hæreticus: vt supra de epis. & cle. l. quoniam. Et not. hæreticũ esse qui nõ credit quatuor conciliorum stauta. s. Niceni, Constãtinopolitani, Ephesini, Chalcedonensis: vt supra de sum. trin. l. nemo.
e *Sequuntur.* accipe infra. sciant per xj. lineas.
f *Sciant.* vsque huc durat constructio.
g *Apollinaris.* qui fuit magister Eutychetis.
h *Apollinaristas.* accipe verbum prohibemus, quod est infra.
i *Alterum.* not. alterum de tribus dici: vt & infra de furt. l. ancillæ, & ff. locati. & hæc distinctio. §. cum fundũ. & de vulga. substi. l. cum ex filio. §. fin. Io. propriè autem dicitur de duobus.
k *Addici.* vt & supra de epi. & cleri. l. conuenticula. & argu. ff. eo. l. Ariani. & infra de fal. mone. l. j. sed argu. contra ff. de paga. l. fin. & infra. l. proxi. sed ibi

*Hæc Nouella Theodosij restat integra in volumine primo cõciliorũ, & actu concilij Chalcedonensis.

Hæreticus quis dicitur.

Alterum de tribus quibuslibet dicitur.

*al. Apollinaristæ, hoc

quis aliquid. §. qui abortionis. & l. an Facta. §. fin.
m *Doceantur.* discentes hæresim in decem libras auri, sed seruantes deportẽtur, docẽtes moriantur. Idem si ad sacrificium vel in templum conuenerint: vt infra de Paga. & sacri. l. j.
n *Eos verò qui discendi.* infra de mathema. l. culpa. contra. Solu. hic non didicit, sed tantũ fuit causa discẽdi. Accursius.
o *Fisco.* fortè hodie ecclesiæ: vt in authen. de interdict. colle. hæretic. colla. ix. & de eccle. titu. §. si autem orthodoxus. col. ix.
p *Huiuscemodi chartæ.* sic ff. tit. j. l. mathematicos.

*Proterio in concil. Chalcedon. & in multis codicibus.

*treque pdẽ ratyna. nec conuenticula. m. paucis quibusdam libris comẽticulum. ^ operarij. al. operatores.

*addebatur in ve. libro. nisi cohorta linã aut limitaneam, Contius.

†al. nullibi.

*audierint. † Adde hic quæ habentur in c. excõmunicamus. 2. tum. circa fi. super verb. puniõdi. extra eod. tit.

a *Par pœne.* sic supra tit.ij.ſi quenquã.in fi.
b *Neglexerint.* punitur negligentia: vt infra de offic. præfect. præto. l. ij quis. & infra de pagan. l. j. & in authentica de ſanct. epiſcop. §. antepenulti. col.ix.
c SI *qui Commentitio.* quia fingebat locare, & vendebat.
d *Documenta.* id eſt inſtrumenta.
e *Vindicari.* ſ. eo. l. cũcti. contra. & l. Ariani. contra. & l. quicũque. §. quod ſi fecerint. cõtra. Solu. hic loquitur de illis prædijs vel domibus in quibus erant conſtitutæ orthodoxæ fidei eccleſiæ vel oratoria, & poſtea ſunt alienata hæreticis: ibi ſunt hæ poſſeſſiones in quibus nulla ſunt oratoria, tranſlatæ in eis. Vel hic loquitur cum tranſlatæ ſunt in aliquam ſingularem perſonam hæreticam: ibi cũ alicui cõgregationi hæreticorum ad hoc vt ibi conuenticula ſua faciant: & tunc non fiſci, ſed eccleſiæ catholicæ iuribus ſunt applicandæ: vt in authẽ. de inter. colle. hæreti. & de eccle. titu. §. ſi aurẽ orthodoxus. col. ix. Alij dicũt hoc corrigi per dictas authẽ. vt hodie ſemper eccleſiæ vindicentur: qđ ſatis dici poteſt: vt d. §. ſi autem orthodoxus. nec hæc legitur.
f *Reditura.* quia ipſi redeant.
g *Priuari.* repete ſemper, non dubitari poteſt.

COgnouimus.] CASVS. Deceſsit parẽs catholicus vel hæreticus. primò filij catholici ei ſuccedunt: quòd ſi non ſunt tunc fiſcus. Secundò dicit, quòd parens hæreticus tenetur filijs catholicis dare alimenta: & dotes ſecundum patrimonij facultates. Tertiò confirmat leges latas contra hæreticos.
h *Vbi alter.* ſcilicet pater vel mater.
i *Repellendi.* vt & ſ. eo. l. Manichæos.
k *Turbibus.* ſed hodie diſtinguitur clericus à laico: vt in authent. vt cum de appell. cogno. §. generalem. col. viij. quam ſtatim habebis. Idẽ eſt de Neſtorianis, &c.
l *Alere.* vt & infra de alen. libe. l. fin.
m *Dare.* vt & infra de iu. do. l. neq; mater.
n *Nepotibus.* repete ſemper, neceſsitatem imponimus.
o *Liberalitatibus.* impropriè ponitur: quia inuiti, & in neceſsitatibus nemo liberalis exiſtit, vt ff. de adimẽ. le. l. rem legatã. & de l. ij. l. vnum ex familia. §. ſi de Falcidia.
p [*Dem eſt.* Et *acephalis.* qui non habent caput, id eſt prælatum. Accurſius.

Christianos poſſeſſores ſiue.

al. ſub die Kalẽ. Aug. Valẽtiniano A. VIII. & Anthemio. V. C. Coſſ. In actis concilij Chalcedon.

* *Notatur in Nouell. tit. 8. c. 7. & ſe huius tituli cõſtitutionẽ. 8. al. 9. in qua ca neantur vt indigentes & qui impotra labor ãt hæretici non accipiant.*

ἐξωμολογήσεις καὶ à multis vel eccleſius.

decreuimus.

Liberalitatibus mo eſt inuitus aut in neceſsitate poſitus.

* *al. & plenari. Acephali qui dicũtur.*

Imp. IVSTINIANVS A. DEMOSTHENI P. P. P.

Conſtitutio Græca.

Liberi duntaxat orthodoxi vindicant ſibi ius ſuccedendi in bona parentum. Et alimentari à parentibus etiam non orthodoxis compelluntur. Et dotes & donationes propter nuptias petere poſſunt. Salycetus.

XI. Item a. Iuliano præfecto prætorio.

COgnouimus multos eſſe orthodoxos liberos, quibus nec pater nec mater orthodoxæ ſunt religionis. Et ideo ſancimus vt nõ tantum in caſu vbi alter h [nõ] *orthodoxę religionis eſt: ſed etiam in his caſibus in quibus vterq; parẽs, alienæ ſectæ ſit, id eſt pater & mater: hi tãtummodo liberi ad eorum ſucceſsionem ſiue ex teſtamento, ſiue ab inteſtato vocẽtur: & donationes ſeu aliæ libertates his accedere* poſſint qui orthodoxorum venerabili ſunt nomine decorati: ceteris liberis eorũ, qui nõ Dei omnipotẽtis amorem, ſed paternã vel maternã impiam affectionẽ ſecuti ſunt, ab omni beneficio repellendis. i † Liberis autẽ orthodoxis nõ exiſtentibus, ad agnationem vel cognationẽ eorũ (orthodoxos tamẽ) eaſdem res vel ſucceſsiones peruenire. Quòd ſi nec agnatio vel cognatio recta inueniãtur, tunc eaſdem res fiſci noſtri iuribus k vindicari. Sed ne videamur morientibus quidẽ genitoribus liberis prouidere, viuetibus autẽ nullam inferre prouidentiã (quod etiã ex facto nobis cognitũ eſt) neceſsitatẽ imponimus talibus genitoribus orthodoxos liberos ſecundũ vim patrimonij alere, l & omnia eis præſtare, quæ ad quotidianæ* vitę cõuerſationẽ ſufficiãt: ſed & dotes p filiabus & neptib⁹ dare, m & ante nuptias donationes pro filijs vel nepotibus n perſcribere:* in omni caſu ſecũdũ vires patrimonij huiuſmodi liberalitatibus o æſtimandis: ne propter diuini amoris electionẽ paterna vel materna ſint liberi prouiſione defraudati: omnibus videlicet, quę noſtrę cõſtitutiones de pœnis Paganorũ & Manichæorũ, & Boboritarũ, & Samaritarũ, & Mõtaniſtarũ, & Taſcodrogitarum, † & Ophitarũ, ceterorũq; hæreticorũ iam* conſtituerunt, ex hac noſtra lege confirmandis, & in perpetuum valituris. Dat. Conſtantin. X. Kal. Decemb. Lampadio & Oreſte. VV. CC. Cõſs.

IN AVTHENTIC. vt cum de app. cog. & generalem. colla. viij. conſtitu. xj.

Si liberorum aliqui ſint orthodoxi, & aliqui nõ: ad orthodoxos tantũ deuoluitur ſucceſsio tota, donec nõ orthodoxi ad fidẽ ſint conuerſi. Salyc.

IDem eſt de Neſtorianis & Acephalis: p quia ſi quis ex his liberos habet eccleſiæ ſanctæ cõmunicantes, his ſolis ex teſtamento vel ab inteſtato hereditatem tranſmittere poteſt. Si verò permixti ſunt, portio infidelium interim reſideat penes orthodoxos: ipſis, ſi conuerſi fuerint, reſtituenda quidem, ſed abſque ratione fructuum & adminiſtrationis. Permanebit autem apud orthodoxos ſi ipſi perſeuerent in nequitia. Si autem omnes liberi peruerſi ſint, vocentur agnati rectæ fidei. Quibus non inuentis, ſi clericus fuerit, ab eccleſia intra annum admittatur: quòd tranſacto a ſi non fuerit clericus, ſuccedat fiſcus.

IN AVTHENTIC. de ſtatu. & cõſuetu. §. Gazaros. colla. x. conſtitu. ſi.

Filij hereticorum non admittuntur ad eorum ſucceſſionem, ſed fiſcus. Salycetus.

GAzaros, Patarenos, Leoniſtas, Speroniſtas, Arnoldiſtas, † Circucciſos, & omnes hæreticos vtriuſq; ſexus, quocunque nomine cenſeantur, perpetua damnamus infamia, difidam⁹, atq; bannimus: ceſſentes vt omnia bona taliũ cõfiſcẽtur, nec ad eos vlterius reuertãtur: ita q⁹ filij eorũ ad ſucceſsionem eorũ peruenire non poſſint: cum longè grauius ſit æternam, quàm temporalẽ offendere maieſtatem.

Qui autem inuenti fuerint ſola ſuſpicione notabiles: niſi ad mãdatum eccleſię iuxta cõſiderationẽ ſuſpicionis, qualitatemq; perſonæ, propriam innocẽtiam cõgrua purgatione monſtrauerint, tanquã infames & banniti ab omnibus habeantur, ita quòd ſi ſic per annum permanſerint, extunc omnes tanquã hæreticos cõdemnamus.

* *Græca conſtitu. xij. vide in præmiſ. ſo. 11. col. 4. verſu. 14.*

Ad teſtimonia iudiciale contra Chriſtianos nõ admittitur hæreticus, ſed in contra-libẽ⁹ vel vltimis voluntatibus ſic. inter ſe vero poſſunt teſtes eſſe, exceptis quibuſdã hic nominatis, qui nec inter ſe poſſint eſſe. Salyc.

XIII. Idem a. Ioanni. pp.

QVoniã multi iudices in dirimendis litigijs nos interpellauerũt, noſtro indigẽtes oraculo, vt cis referetur † quid de teſtibus hęreticis ſtatuendũ ſit, vtrũmne accipiantur corũ teſtimonia, an reſpuantur: ſancimus cõtra orthodoxos b quidã litigãtes nemini hæretico, vel his etiam qui Iudaicam ſuperſtitionem colunt, eſſe in teſtimonia cõmunionem ſiue vtraque pars orthodoxa ſit, ſiue altera. Inter ſe autem hæreticis vel Iudęis, vbi litigandũ exiſtimauerint, concedimus fœdus permixtum, & dignos † litigatoribus etiã teſtes introducere: de exceptis ſcilicet his, quos vel Manichæicus furor, cuius partem & Barboritas eſſe manifeſtum eſt, vel Pagana ſuperſtitio detinet: Samaritis nihilo minus, & qui illis non abſimiles ſunt, Mõtaniſtis, & Taſcodrogitis, & Ophitis: quib⁹ pro reatus ſimilitudine c omnis legitimus actꝰ interdictus eſt. Sed his quidẽ. i. Manichæis, Barboritis, & Paganis, necnõ Samaritis, &* Montaniſtis, & Taſcodrogitis, & Ophitis omne teſtimoniũ, f ſicut & alias legitimas conuerſationes ſancimus eſſe interdictũ. Alijs verò hæreticis tantummodo iudicialia teſtimonia g contra orthodoxos, ſecundum quod cõſtitutũ eſt, volumus eſſe inhibita. Ceterum teſtamẽtaria teſtimonia eorũ, & quæ in vltimis elogijs vel in cõtractib⁹ cõſiſtũt, propter vtilitatẽ neceſſarij vſus, cis ſine vlla diſtinctione permittimus, h ne prebationum facultas anguſtetur. i Dat. V. Kal. Aug. Conſtãtinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis. VV. CC.

Etiam ex militis teſtamento non recipiunt hæretici. Salycetus.

XIIII. Idem a. Ioanni. pp.

DIuinã noſtrã ſanctionẽ, k per quã iuſsimus nemini errore cõſtrictũ hæreticorũ, hereditatem vel legatũ vel fideicõmiſſum accipere: etiã in vltimis militũ volũtatibus locũ habere præcipimus, ſiue cõmuni iure, ſiue militari teſtentur. Dat. Kal. Septembris poſt conſulatũ Lampadij & Oreſtis. VV. CC. anno ſecundo [imperij Iuſtiniani.] *

Vide quæ in prætermiſſis hic notata ſunt fo. 11. col. 4. Poſt. l. quoniam multi. cum ſcribendum fuerit. l. diuinam noſtram.

TITVLVS VI.

NE SANCTVM BAPTIſma iteretur.

1. Imppp. VALENTIN. VALENS. & GRAT. AAA. ad Florianum vicarium Aſiæ.

ANtiſtitem qui ſanctitatẽ baptiſmatis illicita vſurpatione geminauerit, ſacerdotio indignum eſſe cenſemus. Eorum enim condemnamus errorem, l qui apoſtolorum præcepta calcantes, Chriſtiani nominis ſacramenta ſortitos, alio rurſus

a *Quo tranſacto.* ſ. anno. Sic ergo præſcribitur eccleſiæ per annum. ſic in authen. de ſanc. epiſ. §. pen. colla. ix. ADDITIO. Hoc eſt hodie imminutatum per c. fin. de præſcript. lib. vj. vbi vide. Sed an à prælato poteſt eccleſia repetere damnum quod habet? Reſpon. quòd ſic. vbi in c. quo & ſi non eſt ſoluendo, petet reſtitui, vt j. de teſti. l. ſi quis. Itẽ an orthodoxus cõtra hæreticos poteſt teſtificari? Reſ. ſic, vt in nouellis conſt. & in decre. c. *Communionem*, hoc intellige ſecũdũ quod in fine huius legis diſtinguitur, ſcilicet in iudiciali teſtimonio. Accurſius. d *Introducere.* id eſt nil Iudæus Iudæo, nil Catilina Cethego. vt hic, & ſ. de epiſco. & cleri. l. ſi quenquam. in fi. & ff. ſolu. matri. l. viro. & j. de hb. eau. l. ſi filiũ. & j. de inoffi. teſta. l. in arenam. & ff. ſi quis omiſſa cauſa teſta. l. quidam. & l. ſi non ſolus. §. j. & ff. ne quid in loco publi. l. ij. §. idẽ ait ſi in publico. Sed arg. contra. ff. de publi. iudi. l. is qui. e *Similitudine.* ſic ſupra de epiſco. & cle. l. ſi quenquam. f *Teſtimonium.* etiam inter ſe. g *Teſtimonia.* id eſt de his quæ in iudicijs tractantur vel videntur: vt de confeſſionibus & teſtificationibus, & interlocutoria aliqua vel definitiua, an ſit ita lata. Alij dicunt iudicialia, quæ incipiunt à iudicio: vt ſi agatur iniuriarum vel furti: & iudex teſtes quæſierit: hi quidem adhibiti nõ fuerant, ſicut in contractibus adhibetur. In præſcriptiõe ergo quã viderint poterunt ferre teſtimonium ſecũdũ opinionem primã, cum tãtum iudicialia prohibeantur. Accurſ. h *Permittimus.* & poterunt etiam produci in iudicio. i *Auguſtetur.* nam hoc edictum de teſtibus prohibitoriũ eſt, ſcilicet certarum perſonarum: & ſic quilibet admittitur qui nõ prohibetur, vel aliqua lege excuſatur. vt ff. de teſti. l. j. & facit vt probationum facultas amplietur, vt j. de reb. cre. & iureiu. l. generaliter. in princip. & ff. de incen. l. nequid. §. de his. & ff. de teſti. l. ſeruii. & j. de iure deliber. l. ſi. §. licentia danda. Sed videtur etiam in cõtractibus nõ admitti: quia hæretici ſunt infames: vt ſ. de ſum. trini. & ſi de cath. l. j. in fi. & infames ferre teſtimoniũ nõ poſſent, vt ff. de teſti. l. iij. §. lege. in fin. Sed huic reſp. ſ. de ſum. trini. l. j. Item ſignãt hic quidã talẽ authẽt. Sed hodie nulli Iudæo permittitur ferre teſtimonium cõtra orthodoxũ, niſi in curiali conditione: vt in authẽt. de hæret. vel in authẽt. vt hęretici curiales. §. illud. vel in authen. de teſti. §. hęreticorum. ſed certè non inuenitur hæc auth. inter authen. ſed dicunt quidam reperiri in nouellis. k *Diuinam noſtram ſanctionem.* vt ſ. eod. l. Manichæos. & hæc non legitur.

NE SANCTVM *baptiſma, &c.*

Dictum eſt ſupra de hæreticis: ſed quia ſpecies eſt hæreſis rebaptizare baptizatum, ponit prohibendo ne ſanctum baptiſma veteretur.

l ANtiſtitẽ qui. Errorẽ, ſcilicet iuris. ſecus ſi de facto dubitẽt baptizatum eſſe: nec enim poteſt dici iteratum, quod ignoratur eſſe factum: vt in de-

* *Mõtaniſtis.*

Edictum de teſtibus & prohibitorium.

* *al. id eſt Mõtaniſtis.*

Hæretici an poſſint teſtificari.

Infames ferre teſtimoniũ non poſſunt.

* *aldiciũ ab indictis librarijs. nam ſecũdus annus poſt cõſulatũ I. Ap. & Oreſt. erat ſextus imperij Iuſtiniani.*

Iteratũ non dicitur qđ factum eſſe ignoratur.

cre.

ere. de consecr. dist. j. de ecclesiarum. Sed arg. contra. ff. de dolo. l. & eleganter. §. non solum.

a Si quis. *Piaculare.* id est piandum sanguine, id est debet amittere caput.

b *Commisit.* clericus scilicet & ille qui baptizatur.

c *Per ætatem.* quilibet rebaptizans, & quilibet capax criminis per ætatem rebaptizatus, patitur piaculare flagitium. Vel forte loquitur de eo qui rebaptizanti respondendo præbuit ministerium.

d *Vltimo supplicio.* quod mortē interpretamur: vt. ff. de pœnis. l. vltimum.

e Nulli *hæreticorum. Initiati.* vt quia Christiani erant tantum & ita cathecumeni: non autem erant baptizati.

f *Ecclesiæ.* & auferuntur hodie dominis eorum: vt infra ne Christianum man. l. j.

g *Quod qui fecerit.* id est hæreticus rebaptizans ingenuos vel seruos proprios.

h *Exilio.* mitiorem hic patitur pœnā cum ad huc non fuerat baptizatus, quàm si fuisset: vt supra. l. proxi. Alij hoc referunt de pœna exilij ad eum qui scit, & non detulit: non autem ad baptizantē. Prima placet.

DE APOSTATIS.

Quoniam apostatæ plusquam hæretici sunt: ideo ponit de apostatis. Qui dicantur apostatæ, habes infra eod. l. apostatarum. §. Sed ne huiusmodi. & l. fi. in fi.

i Si quis. Prima non legitur. In secūda no. quòd de inofficiosis actionibus quinquennium statuitur. vt. j. de inoffi. testa. l. si quis filiū. Sed videtur perpetuo agi: vt. j. eo. l. apostatarum. Solu. illa corrigit hanc: vel hæc post mortem testatoris, ibi viuente testatore dicit se posse deferre.

i *Contendit.* accusator: vel etiam cōtendit de alia hæresi.

k *Inge.* id est continuum.

l *Actionibus.* scilicet querelæ inofficiosi testamenti.

m *Exordium,* id est vsque ad quinquennium.

Hi qui. } Casvs. Hac. l. puniuntur. Christiani si fiant hæretici patiendo se baptismate non purificant, sed incestant, lauacri nomine polluentes. Dat. XVI. Kal. Nouembr. Constantp. Gratiano. A. IIII. & Merobaude Coss.

Scienter rebaptizans & rebaptizatus puniuntur capite. Saly.

II. Impp. Honor. & Theodo. AA. Anthemio. pp.

Si quis rebaptizare quempiam de ministris* catholicæ sectæ fuerit detectus: vnà cum eo qui piaculare[a] crimen commisit[b] (si tamen criminis per ætatem[c] capax sit,) & hic, cui persuasum fit*, vltimo supplicio[d] percellatur. Dat. XV. Kal. April. Lucio & Herodiano. VV. CC. Coss.

Baptizantes Christianum sub alia lege, puniuntur pœna hic statuta, quod iudex nō potest dissimulare vel minuere. Saly.

III. Impp. Theodo. & Valentinianvs AA. Florentino præfecto præto.

Nvlli * hæreticorum danda licentia est vel ingenuos vel seruos proprios, qui orthodoxorum sunt initiati e mysteriis, ad suum rursus baptisma deducendi, necnon illos quos emerint, vel qualitercunque habuerint necdū suæ superstitioni cōiunctos, prohibendi catholicæ sequi religionem ecclesiæ. f Quod qui fecerit, g vel cum sit ingenuus, in se fieri passus sit, vel factū non detulerit, exilio, h ac decem librarum auri multa damnabitur: testament. & donationis faciendæ vtrisque deneganda licētia. Quę omnia ita custodiri decernimus, vt nulli iudicū liceat delatū ad se crimen minori aut nulli coërcitioni mādare, nisi ipse idē pati velit & aliis dissimulando cōfesserit. D. III. Kal. Iun. Constantinopoli, Felice & Tauro Cos.

TITVLVS VII.

DE APOSTATIS.

Apostatæ bona publicantur. Saly.

I. Impp. Const. & Iulian. Cæs. ad Thalassium. p. p.

Si quis lege* venerabili constitutus * & ex Christiano Iudæus effectus, sacrilegis cœtibus aggregetur: cùm accusatio fuerit approbata, facultates eiusdem dominio fisci iubemus vindicari. Dat. Non. Iul. Constantin. A. VIII. & Iuliano, Cæs. Coss.

Apostatatus crimen potest accusari post mortem vsque ad quinquennium. Saly.

II. Impp. Gratianvs Valentinianvs Theodo. AA. ad Hypatium. pp.

Si quis defunctum* violatæ atque desertæ Christianæ religionis accusat, eúmque vel ad sacrilegia templorum, vel ad ritus Iudaicos transisse contendit, eaque gratia testari minime potuisse cōfirmat: intra iuge[k] quinquennium quod de inofficiosis actionibus constitutum est, proprias exigat* actiones, futurique iudicij huiuscemodi fortiatur exordiū.[m] Dat. XV. Kalend. Ianuar. Gratian. A. IIII. & Merobaude† Coss.

Apostatantes à fide perdunt omnia etiā à iure communi Christianis concessa, nec admittitur pœnitentia. Saly.

III. Impppp. Theod. Valentinianvs & Arcad. Flauiano præfe. præto.

Hi qui sanctam fidē* prodiderunt, & sanctum baptisma hæretica superstitione profanarunt: à consortio omnium segregati sint. à testimoniis alieni, testamēti (vt ante iā sanximus) non habeant factionem, nulli in hereditate succedāt, à nemine scribantur heredes. Quos etiā præciperemus procul abiici ac longius amandari, nisi pœnæ visum fuisset esse maioris, versari inter homines, & hominū carere suffragiis.[n] Sed nec vnquā* in statū pristinū reuertātur, nec flagitiū horum † obliterabitur[o] pœnitētia, neq; vmbra aliqua exquisitæ defensionis aut muniminis obducetur: [p] quoniā quidem eos qui fidē quā Deo dedicauerant, polluerunt[q], & prodentes diuinū mysterium in profana migrauerunt: tueri ea quæ sunt cōmentitia & concinnata, non possunt. Lapsis etenim & errantibus[r] subueniatur: perditis verò, hoc est sanctum baptisma profanantibus, nullo remedio pœnitentiæ, (quæ solet aliis criminibus adesse) succurritur. Dat. V. Id. Maij. Concordiæ Tatiano & Symmacho Coss.

Crimen apostatatus est publicum: ideo quilibet admittitur ad accusandum: & alienationes ipso iure sunt apostatis interdictæ: & post mortem possunt accusari, bonis proximioribus fidelibus applicandis. Saly.

IIII. Impp. Theod. & Valen. A. Basso. p. p.

Apostatarum * sacrilegū nomen, singulorum vox continua[a] accusatione* incessat, [s] & nullis finita temporibus[t] huiuscemodi criminis arceatur indago. Quibus quamuis præterita interdicta sufficiant, tamen etiam illud iteramus, ne postquam à fide deuiauerint, testandi aut donandi quippiam habeant facultatem. Sed nec venditionis specie facere legi fraudem sinantur: totúmque ab intestato Christianitatem sectantibus propinquis potissimum deferatur. [u] Intantum autem contra huiuscemodi sacrilegia perpetrari x volu-

a *Insinuationis.* id est accusationis: vt j. de ac. l. si quidem. & facit. ff. de testa. l. cum lege.

b *Mandauerint.* s. Iudæis vel Paganis.

c Vtrum qui. non legitur.

d Nos qui. nec hæc legitur. sed contra supra eod. l. hi. sed ibi solue.

intentatio legis āº. quod vtuntur rectius. Nemini licere *signum salutis. &c.*

ā imbuti, recū. *Quoniam signum nostræ redemptionis ab omnibus est adorandum & reuerendum: & si in malis alicuius gestatur, ei debemus cum deuotione assurgere: & si alicubi pessimi conueniat, honorem debemus impendere: ideo prohibet ne humi ponatur, vel in aliqua malè vsa humi posita sculpatur, aut depingatur, ne pedibus conculcetur. Et qui posuerit, vel posuerint non leuauerit, grauissima pœna multatur, quam fortè mortem interpretamur, vt. ff. de pœnis. l. vltimum. &c.*

*quicunque. c Vtrum sit. Nemini licere signum salutaris, &c. signum crucis humi ponere est contrarium religioni, & ideo de hoc ponit: & lege per te.

*plectendū. f Grauissima. scilicet pœna mortis, quæ est grauissima: vt. ff. de Pœnis. l. vltimum.

De Iudaeis &c.

Quia Iudæi & cælicolæ multa contraria proponunt veligioni, ideo de his dicit, & sunt cælicolæ, qui planetas colunt. Vel sic. De hæresibus in genere dictum est supra, modo ponit in specie. Vel sic: Supra dictum est de Christianis, qui plenissime diuinam religionem colunt: nunc videamus de Iudæis, qui semiplene & ad litteram Deū venerentur & colunt, & leuiter errāt quàm alij hæretici. a. c.

g Quod *Cornelii.* proprium nomen est.

h *Non potest.* vt infra de heredib. instit. collegiū. secus si vni eorum: vt ff. de rebus du. l. cum senatus.

i *Iudæis.* non legitur.

k *Feralem.* id est crudelem.

Dat. XV. Kalen. Aug. Cl. Aspasio & qui fuerit nunciatus Consulib. l *In synagogam.* id est in domum Iudæorum.

m *Irruentes.* alias milites irruentes. & est contra supra de fum. trini. l. ij. fol. vt ibi.

n *Quos.* scilicet milites.

volumus actionem, vt vniuersis ab intestato venientibus, etiam post mortem peccātis, absolutam vocem insimulationis[a] congruæ nō negemus. Nec id patiemur obstare, si nihil in contestatione profano dicatur viuente productū. Sed ne huius interpretatio * criminis latius in incerto vagetur errore, eos præsentibus insectamur oraculis, qui nomine Christianitatis induti * sacrificia sacrilega vel fecerint, vel facienda mandauerint. [b] Quorū etiam post mortē comprobata perfidia, hac ratione plectēda est, vt donationibus testamentisq; rescissis, hi quibus hoc deferret legitima successio, huiusmodi personarum hereditate potiantur. Dat. VII. Id. Apri. Rauennæ, Theodosio. XII. A. & Valentiniano. A. II. Coss.

Qui persuasionibus seruum vel liberum fecerit apostatare à fide, punni debet capite. Saly. cetus.

V. Iidem AA. Florentio. p. p.

Vtrum* qui c seruum siue ingenuum inuitū, seu suasione plectēda ex cultu Christiano religionis in nefandam sectam ritúmve transduxerit, cum dispendio personarum capite puniendum * esse censemus. Dat. Prid. Kalend. Febr. Theodosio. XV. & Valentiniano. IIII. AA. Coss.

**Vide prætermissa hic. fol. 12. col. 1. vers. 3.*

TITVLVS IX.

DE IVDÆIS ET CÆLICOLIS.

I. Imp. Antonivs. A. Claudio Triphonino.

Vod Cornelia[g] Saluia vniuersitati Iudæorum qui in Antiochiensium ciuitate constituti sunt, leuauit, petiti non poterit.[h] Dat. Prid. Kalend. Iul. Antonino. A. IIII. & Balbino Coss.

Iudæi irruentes in conuersum ad Christi cultum, sunt concremandi. Salycetus.

II. Imp. Constantinvs. A. ad Euagrium. p. p.

Iudæis, [i] * & Cælicolis, & maioribus eorum, & patriarchis volumus intimari, quòd si quis post hanc legem aliquem qui eorum feralem[k] fugerit sectam, & ad Dei cultum respexerit, saxis, aut alio furoris genere (quod nunc fieri cognouimus) ausus fuerit attentare: mox flammis dandus est, & cum omnibus suis participibus concremandus. Dat. XV. Kalend. Nouemb. Constantino. A. VIII. & Constantino Cæs. VI. Coss.

Christiani non debent irruere contra synagogam Iudæorum. Salyce.

III. Impp. Valentinianvs. & Valens. AA. Remigio magistro ofic.

In synagogis[l] Iudaicæ legis, veluti hospitij merito irruentes[m] milites iubeas emigrare: quos[n] priuatorum domus, non religiosarum[o] loca habitationum merito conuenit attingere. Dat. Prid. Non. Mart. Valentiniano & Valente. AA. Coss.

Immunitas antiquitus Iudæis concessa, per hanc legem reuocatur. Salycetus.

IIII. Imppp. Gratianvs, Valentini. & Theod. AAA. Hypatio. p. p.

Visio * qua sibi Iudaicæ legis homines blandiuntur, per quam eis curialium munerum datur immunitas, p rescindatur. Dat. XVIII. Kalend. Maij, Mediolani, Merobaude. II. & Saturnino Coss.

Christiani cum Iudæis non possunt matrimonium contrahere sub pœna capitis, licentia accusandi cuilibet concessa. Salyc.

V. Imppp. Valentinianvs, Theod. & Arcad. AAA. Cynegio præf. præt.

Ne quis Christianam * q mulierem in matrimonium Iudæus accipiat, neque Iudææ Christianus coniugium sortiatur: nam si quis aliquid huiusmodi admiserit: adulterij vicem commissi huiusmodi crimen obtinebit, libertate in accusandum publicis quoq; vocibus relaxata. r Dat. Prid. Id. Mart. Thessalonicæ, Theodosio. A. II. & Cynegio Coss.

Nuptia inter Christianos prohibitæ similiter inter Iudæos prohibentur sine lege cessante. Salyc.

VI. Imppp. Theod. Arcad. & Honor. AAA. Infantio comiti Orientis.

Nemo,

o *Religiosarum.* scilicet Iudæorum, sunt enim quo ad eorum opinionem religiosa.

p *Visio. immunitas.* in multis enim immunitatem habebant antequā Christus veniret in virginem, & facit. ff. de decurio. l. generaliter. §. fina.

q Ne *quis Christianā.* debet enim esse communicatio diuini iuris: vt. ff. de rit. nupt. l. j.

r *Relaxata.* etiam sine inscriptione fortè: sed regulariter cōtra: vt infra qui accu. non possunt. l. iij.

a Hunc cā. sum. specialiter ponit glo. 2. in c. super his, extra de accu.

*C.T.16. 6.1.

*C.T.16. 5.1.

*C.T.16. 6.63. *perperam repositum erat, cōstitutā, ex Co. Th. cum in omnib* Iustineaneis legatur cōstitutus.

*C.T.16. 4.49. & 56.3. multi.

†Quidā sic legit, nec vō illos quos emerint, vel qualitercūque habuerint, nedum sua, &c.

*al. myste-riis. al. ministeriis.

*persuaserit.

*al. exerat. al. exerceat.

†al. rectius Meraubaud. II. & Saturnino. vt in C.T.

*C.T.11. 39.11.

*Pœnitentia non liberat à pœna mi di. Psal. 50. Psal. 31.

*Vide ad hunc locum notat. in præcedenti. fo. 12. col. 1. vers. 20. †al. mortem.

*C.T.16. 4.1. *Ex C.T. 16.4. non est tamē in impressis. *sic & in Co. Th. quod rectè est quàm quod al. legebatur, vt ces continua accusatione.

*C.T.9.7. 5 & 3.7. 2. Vide Alc. ii. 7. pa. ver. ca. 23.

*al. synagogā Iud. leg. velut. hospitio merito irruentes

NEmo. *In coniunctionibus.* i. in matrimonijs.

b *Legem.* ipsi enim statuerunt, vt quasdam personas ducere liceat, quas duci non licet, vt auiam & sororem forte: & hoc est quod hæc lex eis prohibet.

†Et sic Iudæi prohibentur habere plures vxores vt hic, & in c. gaudemus. tunc glo. super verb. vxores, extra de diuort.

c *Diuersa.* poterant enim quam habebant relinquere, & aliã accipere.

d IVdæi. *Ad superstitionem.* id est ad fidem eorum.

e *Arbitrorum.* i. à Christianis electorũ apud Iudæos.

f *In ciuili.* secus in criminali: vt ff. de arbi. l. non distinguemus. §. Iulianus.

g *Eorum.* scilicet arbitrorum. & hoc dicit sine pœna, vt infra de recept. arbi. l. cum antea.

h NEmo *externus.* nec etiam Iudæi inter se, nec Christiani, vt ff. rerum amo. l. non enim. & infra de mona. l. j. nisi ex causa, vt supra de episcop. audi. l. j. & ff. de offic. præfect. vrb. l. j. §. cura. & ad le. Iul. de annona, l. fina. §. j.

i *Vobis.* scilicet Iudæis.

h *Vos.* qui non subibunt talem pœnam, non tamen statuunt: vt modo dixi.

l QVicunque. non legitur.

m *Mancipentur.* i. vindicentur.

*C.T. 16. 6. 6 6. ¶ Hæc lex nauis. & l. Iudæi, immerse sunt. *al. proponentur: vt & in Co. Th.

n IVdæos. *Solennia.* puta coronã spineam, & crucem.

o *Ritus.* id est consuetudines.

p *Temperauerint.* priuilegium enim debet amittere, qui concessa sibi abutitur potestate: vt lxxiiij. distinct. c. vbi. & ff. de pecu. l. libera. & ff. de neg. gest. l. qui sine. & in authe. de tabel. §. nos autem. col. iiij.[a]

a Concor. c. tuarum nos. §. verũ. extra de priui.

q CAelicolarum, *Contrarium.* qui non est mecum, contra me est. sic. ff. de regul. iur. l. qui non facit. & ff. de fideicom. lib. si eũ. §. pe. & ad Trebel. l. si cui pure. §. j.

*C.T. 12. 1. 65.

r DIe *sabbato. Nemi-nem.* scilicet Iudæum.

s *Conuenire.* vel à Iudæis, vel à Christianis. Accursius.

t *Conuenire.* facit infra de fruct. & lit. expen. l. fina. & de rescind. vend. l. ratas. & ff. quod quisque iuris. l. j. Sed contra infra de legibus & constit. l. quòd fauore. Solu. vt ibi.

*C.T. 16. 6. 74.

u NVllus. *Iudæus.* id est ob hoc ipsum quod est Iudæus.

x *Innocens.* à crimine quo inculpatur.

y *Obteratur.* id est verberetur.

z *Religio.* obterentis. & dic expositũ, id est expositio eo.

a *Passim.* id est indistinctè.

b *Visionem.* sed nunquid eo casu permittes, cum ille non vult venire ante iudicem, nec iudex potest eum cogere? Respond. secundum so. sic argu. infra de decur. l. generali. lib. x. & ff. quæ in frau. credi. l. ait prætor. §. si debitorem. & supra de episco. & cleri. l. si quis curialis. Illud autem constat, & contra quasdam personas quandoque hoc licet: vt infra quando liceat sine iudice se vind. l. j. & fin. Item facit cum hac. l. infra. ne quis in sua causa. l. j. & ff. quorum leg. l. j. in princip. &. ff. de vsufruc. l. si cuius. aliàs incipit, si vsusfruct. §. denique. & ff. quæ in frau. credi. l. pen. & de fur. l. interdum. ij. & j. tit. ij. Christianis. & ff. de orig. iur. l. ij. §. post originem.

*C.T. 16. 6. 75.

*al. titulo.

IVdæos quosdam* festiuitatis suæ solennia[u] ad pœnæ quondã recordationẽ incendere, & sanctæ crucis adsimulatã speciem in contemptum Christianę fidei sacrilega mẽte exurere, prouinciarum rectores prohibeant: nẽve locis suis fidei nostræ signũ immiscẽat: sed ritus[o] suos citra cõtemptum Christianæ legis retineant, amissuri sine dubio permissa hactenus, nisi ab illicitis temperauerint. P Da. IIII. Kalend. Iun. Constantinop. Basso & Philippo Conss.

Nisi Cælicolæ conuertantur ad fidem, vt hæretici puniuntur. Salycetus.

XI. Iidem AA. Iouio. PP.

CAelicolarum nomẽ * inauditũ quodãmodo nouum crimẽ superstitionis vindicauit. Hi nisi ad Dei cultum venerationemq; Christianam cõuersi fuerint: his legib[q] quibus præcipimus hæreticos adstringi, se quoq; nouerint adstringendos. *Ædificia autem eorũ, (quæ nescio cuius noui dogmatis cõuentus habẽt) ecclesijs vindicentur. Certum enim est, quicquid à fide Christianorũ discrepat, legi Christianæ esse contrarium. q

*C.T. 16. 6. 75. *al. titulo.

In die sabbati & aliis festiuitatibus Iudeorum ipsi non possunt conueniri, nec alios conuenire. h. d. Bar. etiam pro commodis fisci. Salycet.

XI. Iidem AA. Iouio. PP.

DIe sabbati * ac reliquis sub tẽpore quo Iudæi cultus sui reuerentiã seruant, neminem[r] aut facere aliquid, aut vlla ex parte conueniri[s] debere præcipimus: sita tamẽ vt nec illis detur licẽtia eodẽ die Christianos orthodoxos conuenire:[t] ne Christiani forte ex interpellatione Iudæorũ ab officialibus præfatis diebus aliquam sustineant molestiã, cum fiscalibus commodis & litigijs priuatorum constet reliquos dies posse sufficere. Dat. VI. Kal. Aug. Rauennæ. DD. NN. Honorio. VIII. & Theodosio Aug. III. Coss.

*C.T. 8. 8. 3.

Nec Iudæos offendere, nec bona eorum inuadere cuiquam liceat propria auctoritate, nec contra. Salycetus.

XIII. Iidem AA. Philippo. P. P. per Illyricum.

NVllus tanquam Iudæus, u* cum sit innocẽs, x obteratur: y nec expositum eum ad contumeliam religio[z] qualiscunque perficiat. non passim[a] eorum synagogæ vel habitacula concrementur, vel perperam sine vlla ratione lædantur: cum alioquin etiam si sit aliquis sceleribus implicitus, idcirco tamen iudiciorum vigor, iurisque publici tutela videtur in medio constituta, ne quisquam sibijpsi permittere valeat vltionẽ. b † Sed vt in hoc personis Iudæorum volumus esse prouisum: ita id quoque monendum esse censemus, ne Iudæi forsitan insolescant, elatique sui securitate, quicquam præcipites in Christianam reuerentiam vltionis admittant. Dat. VIII. Id. Aug. Constantinop. Honorio. XVIIII. & Theo. V. AA. Conss.

*C.T. 16. 6. 77. †Conc. ca. porro. iunc. glo. extra de iudeor.

Iudæus actor vel reus forum sequitur Christianum. Salyc.

XIIII. Iidem AA. Aureliano præfecto prætorio.

Si qua

†l. 78. C. Theo.

aS *qua inter.* per vos legite.

b IVdæi. per vos legite.

c *Vidæorum primates.* legite per vos.

d HAc *interdicta sunt.* immo videtur q ad honores admittantur, vt ff. de decurio. l. generaliter. §. fin. quæ est contra. Solu. quidam dicunt hanc corrigere. Alij dicunt quòd hic erant Iudæi: ibi non, licet Iudaicam superstitionẽ vel vitam seruarent. Alij quòd illud fuit speciale liter indultum eis. prima verior est.

*C.T. l. 8. eo. tit.

†In Co. T. D. V. Id. Ap. CP. Asclepiodoto & Mariano. Coss.

e NE CHRISTIA *num mancipium, &c.*

Quia contrarium est religioni, quòd hæreticus habeat Christianum mancipium, ideo de hoc pone.

†C. T. l. vl. eo. tit. × *legẽdum nominatur,* vt in C. T. & vet. manus.

f IVdæus *Christianum habuerit.* sufficit habere vt pœnam in dictam patiatur. at propter non Christianum duo sunt necessaria, & possidere & circumcidere: vt subiicit. Accursius.

g *Capitali.* id est perpetuo exilio. & concordat supra tit. j. l. Iudæi. ij. nam illa est capitalis pœna: vt ff. de pœnis. l. rei capitalis. in prin. & de pub. iud. l. ij. & facit. §. de episcop. & cleri. l. si.

h DE PAGANIS, *& sacrificiis.*

†Exli. Nouell. Theodosij vbi hodie extat prolixior. Pars. l. 7. supra de hæreticis. *pictura in manus. & Nouella Theo.

De Iudæis, qui in quibusdam nobiscum conueniunt, dixit inme de Paganis qui prorsus à nobis discrepant, dicit. Vel sic: Dictum est supra de Iudæis, modo ponit de Paganis, id est, de Sarracenis: qui deos innumeros, deásque, immo dæmones colunt & adorant: Et adiicit de eorum sacrificiis. & de templis. A Z o.

i PLacuit. per vos legite.

k NEquis. per vos legite. & fa. infra de male. l. v.

l SIcut. per vos legite. Accursius.

m *Abreptæ.* Not. argu. quòd si aduersarius retinet instrumentum quod credo & dico falsum, possum ipsum vi eripere, & dilaniare: vt hic colligitur: vel melius possum ipsum arripere. & ad principem illud referre.

n VT *profanos.* per vos legite.

SI qua †a inter Christianos & Iudæos sit contentio: nõ à senioribus Iudæorum, sed ab ordinarijs iudicibus dirimatur. D. XIII. Kal. Nouemb. Honorio. XII. & Theod. VIII. AA. Conss.

Bona Iudæi Christianum circumcidentis sunt publicanda. Salycetus.

XV. Idem. AA. Asclepiodoro. PP.

2 IVdæi b* & bonorum proscriptione & perpetuo exilio damnabuntur, si nostræ fidei hominem circuncidisse eos, vel circuncidendum mãdasse constiterit. Dat. † Prid. Kal. Feb. Theo. XVII. & Festo. Conss.

XVI. Im. THEOD. & VALENTIN. AA. Ioanni comiti sacrarum largitionum.

IVdæorum c † primates qui in vtriusque Palæstinæ synedriis dominantur, *vel in aliis prouinciis degunt, pericu lo suo anniuersarium canonẽ de synagogis omnibus, Palatinis compellentibus, exigãt ad eam formam quã patriarchæ quondam coronarij auri nomine postulabant: & hoc quod de Occidentalibus Patriarchis conferri cõsueuerat, nostris largitionib[9] inferatur. Dat. III. Kal. Iun. Cõstant. Florentio & Dionysio Conss.

Iudei non possunt habere aliquem honorem. Bartolus.

XVII. Iidem. AA. Florenti. præfecto prætorio.

HAc † valitura * in omne enum lege sancimus, neminem Iudæorũ, quibus omnes administrationes & dignitates interdictæ sunt, [d] nec defensoris ciuitatis fungi saltem officio, nec patriæ honorẽ arripere cõcedimus: nec acquisiti sibi officij auctoritate muniri, aduersus Christianos, & ipsos plerunq; sacræ religionis antistites, veluti insultates fidei nostræ, iudicãdi vel pronunciandi quamlibet habeãt potestatem. Illud etiam pari cõsideratione rationis arguẽtes, præcipimus ne qua Iudaica synagoga in nouam frabricam surgat: fulciendi veteres permissa licentia, quæ ruinã minantur. Quisquis igitur vel insulas acceperit, quæsitis dignitatibus non potiatur: vel si ad officia vetita irrepserit, ab his penitus repellatur: vel si synagogam exstruxerit, cõpendio catholicæ ecclesiæ nouerit se laborasse. Et qui ad honores & dignitates irrepserit, habeatur vt antea cõditionis extremæ, etsi honorariam illicitè promeruerit dignitatem. Et qui synagogæ fabricam cœperit, non studio reparandi: cum damno quinquaginta librarũ auri fraudetur ausibus suis. Cernat præterea bona sua proscripta, mox pœnæ sanguinis destinãdus, [quasi] † qui fidẽ alterius expugnauit peruersa doctrina. Dat. Prid. Kal. Feb. Theodosio. A. XVII. & Festo. Cons.

*Inclusum deest in pluribus & li. Nouella Th.

TITVLVS X.

NE CHRISTIANVM MANCIPIVM e HAEreticus vel Iudæus vel Paganus habeat vel possideat, vel circuncidat.

Mancipia Christiana Iudæis sunt interdicta, & statim libera fiunt. mancipia vero alterius sectæ eis sunt permissa, sed non possunt eos circumcidere, sub pœna hic statuta. Salycetus.

I. Imp HONOR. THEODO. Monaxio. PP.

† C.T. 16. 7. 4. & l. j. & 2.

IVdæus † seruum Christianum nec cõparare debebit: nec largitatis vel alio quocunque titulo consequetur. Quòd si aliquis Iudæorũ mancipiũ vel Christianum habuerit, [f] vel sectæ alterius seu notionis crediderit ex quacunque causa possidendum, vel id circuncideritinon solum mancipij damno mul tetur, verumetiam capitali [g] sententia puniatur, ipso seruo pro præmio libertate donãdo. Dat. IIII. Id. April. Constantinop. Hono. A. XI. & Constantio. V. C. II. Conss.

TITVLVS XI.

DE PAGANIS, h ET SACRIFICIIS, & templis.

Templa ad sacrificandum diis debent claudi, & sacrificantes, consilij & ministri gladio debent puniri, & bona confiscari, & iudices negligentes incurrant pœnam quinquaginta librarum auri. h. d. ssta. l. & sequens, & l. penul. j. eo. Salyc.

I. Imp. CONSTANTIVS. ad Taurum. PP.

† C.Th. 16. 8. 4. de Nece) horum exile- *al. histo- riast. histo- rie li. 8. c. 18. & 25.

LAcuit i † omnibus locis atq; vrbibus vniuersis claudi protinus templa, & accessu vetito omnibus licentiam delinquẽdi perditis abnegari. volumus etiã cunctos sacrificiis abstinere. Quòd si aliquid fortè huiusmodi perpetrauerint, gladio vltore sternantur. facultates etiã perempti fisco decernimus vindicari: & similiter puniri rectores prouinciarũ, si facinora vindicare neglexerint. D. Kal. Decemb. Constantio IIII. & Constante. AA. Cons.

Summata est in lege præcedenti.

II. Imp. THEOD A. Cynegio præfecto prætorio.

† C.Th. 16. 8. 9.

NE quis k † mortalium ita faciendi sacrificij sumar audaciam, vt inspectione iecoris, extorumq; præsagio vanæ spem promissionis accipiat, vel (quod est deterius) futura sub execrabili consultatione cognoscat. Acerbioris etenim imminebit supplicij cruciatus ei, qui contra vetitum præsentium vel futurarum rerum explorare tentauerit veritatem. D. VII. K. Iun. Arc. & Baut. Conss.

III. Impp. ARCHAD. & HONOR. AA. Macrobio & Præliano *Vicario.

*al. vicario.

SIcut l sacrificia templorũ prohibemus, ita volumus publicorum operum ornamenta seruari. Ac ne sibi aliqua auctoritate blandiãtur, qui ea conantur euertere: si quod rescriptum, si qua lex forte prætẽditur: abreptæ [m] huiusmodi chartæ ex eorum manibus, ad nostram scientiã referantur. Dat. XIIII. Kalend. Feb. Constantinopo. Theodosio & Rumoridio Conss.

Conuentus ciuium & eorum lætitiæ & festa consuetæ non debent ciũ interdici. Salycetus.

IIII. Iidem. & THEODO. A. Apollodoro proconsuli Aphricæ.

VT profanos n ritus iã salubri lege submouimus, ita festos conuentus ciuiũ & cõmunem omniũ lætitiã nõ patimur submoueri. Vnde absq; vllo sacrificio atq; vlla superstitione dãnabili exhiberi* populorũ voluptates secundũ veterẽ con-

*al. exhibere.

*Embri.

a OMnia per vos legite. & fa. supra de here.l.iij.

b Christianes. In dubium. speciale est regulariter contra: vt institut. vi bon rapt. in princip. & facit. §. de Iudæis.l.nullus.

NEmo. hanc & sequentem legite per vos. Figura tamen in ea casum hoc modo: Faciebant olim sacrificia: quia aperiebant delubra vel templa animo adorãdi, & reddebant honorem nefandum simulacris, & postes templorũ redimebantur, thura incendebantur, & pateris gustabatur vinum: quod totum remouet. Secundò imponit pœnam facientibus.

†Vide Niceph. li. 14. eccles. hist. c. 4. volumus.

DE HIS QVI *ad ecclesiam confugiunt, &c.*

Quoniam inter cetera quæ ecclesia habet prærogatiua, hoc præcipuum habet, vt confugientes ad eam alienius temeraria abstrahantur auctoritate. vide de confugientibus ad eam, & exclamantibus in ea pont. Azo.

d IVdæi. *Simulant.* Idem & si non simulant: sed ista verba denotãt frequentiam.

e *Cremina.* id est pœnas, quæ pro criminibus imponuntur.

f *Arceantur.* id est, ab ecclesia extrudantur: aliàs extrahantur.

g *Nec ante.* tic & supra de sacrosanc. eccl. l. qui sub prætextu. Ac.

h *Fideli. Confugientes.* scilicet Christianos liberos homines.

*al. principalia officia.

i *Abducere.* præter homicidas, adulteros, & virginũ raptores Tributorum quoque exactiones & intra templa decenter fieri conuenit: vt in auth. de man. princip. §. neque autẽ. col. iij. Hodie idem. vt si pro quocunque maleficio fugiat ad ecclesiam, vt inde abstrahatur: vt notatur in dicta authentica.

†al. venerantis adorantissq.

k *Tentauerit.* sic §. de episcopis & clericis. l. si quis non dicam. Accursius.

IS *servus.* qui grauiter dominum offendit.

m *Abstrahatur.* à clericis si possint, vel si non possunt, subiicit quid fiat.

n *Indicetur.* id est significetur. Argu. quòd aliquis teneatur indicare furem. Sed arg. contra. ff. de præscrip. verb. l. solent. & de condic. ob. turp. cau. l. iiij. §. fina. & hic sit speciale, si retudinẽ ministrari* etiã festa cõtiuia, quãdo exigũt publica vota, decernimus. Da. VIII. Kal. Septemb. Honorio. VII. & Theodosio. II. AA. cõss.

Princeps potest publica donare: & donata in patrimonio donatarij debent perpetuo remanere. Salycetus.

V. Imp. HONOR. & THEOD. AA. populo. Carthaginiensi.

OMnia a loca, †quæ sacris error veterũ deputauit, nostræ rei iubemus* sociari.

Quod autem ex eo iure vbicunque ad singulas quasq; personas vel præcedentiũ principum largitas, vel nostra maiestas voluit peruenire, id in eorum patrimoniis æterna firmitate perduret. Ea verò, quæ multiplicibus constitutis ad venerabilem ecclesiam volumus pertinere: Christiana sibi merito religio vindicabit. Dat. III. Kal. Septemb. Rauennæ, Honorio. X. & Theodosio V. I. AA. Conss.

Christianis non licet Paganos offendere, nec eorũ bona vapere sub pœna dupli. Salyc.

VI. Idem AA. Asclepiodoto. præfecto prætorio.

CHristianis, qui verè sunt, vel esse dicuntur, specialiter demandamus, vt Iudæis ac Paganis quietè degentibus nihilq; tentantibus turbulentum legibusq; contrarium, non audeãt manus inferre religionis auctoritate abusi. Nã si contra securos fuerint violenti, vel eorum bona diripuerint: non ea sola quæ abstulerint, sed conuicti in duplum[b] quæ rapuerint restituere compelluntur. Rectores etiã prouinciarum, & officia,* & principales cognoscant se, si non ipsi talia vindicent, sed fieri à popularibus hęc permiserint, vt eos qui fecerint puniẽdos. Da. VII. Id. Iun. Constantino. Asclepiodoto & Mariniano. Conss.

VII. Imp. VALENTINIANVS & MARCIANVS. AA. Palladio. PP.

NEmo[c] venerandi †adorandiq; animo delubra, quæ olim iam clausa sunt, referet. Absit à sæculo nostro in fandis execrandisq; simulacris honorem pristinũ reddi, redimiri sertis templorũ impios postes, profanos aris accendi ignes, adoleri in hisdem thura, victimas cedi, pateris vina libari, & religionis loco existimari sacrilegium. Quisquis autem contra hanc serenitatis nostræ sanctionem, & cõtra interdicta sanctissimarum veterum cõstitutionum A sacrificia exercere tentauerit: apud publicum iudicem reus tanti facinoris legitimè accusetur, & conuictus proscriptionem omnium bonorũ suorum & vltimum supplicium subeat. Cõscij etiam criminis ac ministri sacrificiorum eandem pœnã quæ in illum fuerit irrogata sustineant: vt hac legis nostræ seueritate perterriti metu pœnæ desinant sacrificia interdicta celebrare. Quòd si vir clarissimus rector prouinciæ post accusationem legitimam, & post crimen in cognitione conuictũ, tantum scelus dissimulauerit vindicare: quinquaginta libras auri ipse iudex, quinquaginta etiã officiũ eius confestim fisco nostro inferre cogatur. Dat. Prid. Id. Nouemb. Marcia. A. & Adelphio Conss.

Cuilibet licet de hoc crimine accusare: & dominus in quorum prædiis committitur, soluentes pœnam ut pœna hic scripta. Salycetus.

VIII. Impp. LEO & ANTHEMIVS. AA. Dioscoro. præfecto prætorio.

2 NEmo[c] ea quæ sæpius Paganæ superstitionis hominibus interdicta sunt, audeat pertentare, sciens quod crimen publicum cõmittit, qui hæc ausus fuerit perpetrare. Intantum aute huiusmodi facinora volumus esse rescinda, vt etiã si in alieno prædio vel domo aliquid tale perpetretur, scientibus videlicet dominis, prædium quidẽ vel domus sanctissimis* iuribus ærarij addicẽtur: domini vero pro hoc solo quod scientes cõsenserint sua loca talibus contaminari scleribus: si quidem dignitate vel militia quadam decorantur, amissione militiæ vel dignitatis, necnon rerum suarum proscriptione plectentur. priuatæ vero conditionis vel plebeiæ constituti, post cruciatus corporis, operibus metallorum, aut perpetuo deputabuntur exilio.

*sacratissimis.

Desunt hic lex IX. & X. ex prætermissis repetende. fol. 12. col. 1. C. D.

TITVLVS XII.

DD HIS QVI AD ECCLESIAM CONFVgiunt, vel ibi exclamant, & ne quis ab ecclesia extrahatur.* *desunt in omnibus manusc.

Iudæi ad ecclesias confugientes non prius debent suscipi, quã vniuersa debita soluerint, vel suspecti de crimine se purgauerint. Salycetus.

I. Imp. ARCAD. & HONOR. AA. Archelao. P. Augustali.

IVdæi, †qui reatu aliquo vel debitis fatigati simulant[d] se Christianæ legi velle coniungi, vt ad ecclesias confugientes cuitare possint crimina, [e]vel põdera debitorum, arceantur, [f]nec ante [g]suscipiantur †quã debita vniuersa reddiderint, vel fuerint innocentia demonstrata purgati. Dat. XV. Kalen. Iul. Const. in tinop. Cæsario & Attico, Conss.

†C. T. 9. 45. 2.

†Non tamẽ sunt ab ecclesia violenter extrahendi, dummodo absit summa latio: vt in c. inter alia iuncta glo. super verbo, extrahendus. extra de immu. eccle. *al. lobio.

Qui sunt in ecclesiis, inuiti extrahi nõ possunt. h. d. Bar. Vel sic: Fugientes ad ecclesias inde non sunt extrahendi sub pœna hic statuta. Salyc.

III. Imp. HONR. & THEOD. AA. Iouino. præfec. præt.

FIdeli deuotaq; præceptione sancimus, nemi ni licere ad sacrosanctas ecclesias confugiẽtes[h] abducere, [i]sub hac videlicet definitione, vt si quisquam cõtra hanc legem venire tentauerit, [k]sciat se maiestatis crimine esse retinẽdum. Dat. X. Kal. Apr. Constant. & Const. Conss.

Lex III. quæ hoc loco deest, ex prætermissis repetatur fol. 12. col. 2.

Seruus alicuius ad ecclesiam confugiens, à clericis eiici debet, quod si non possunt, domino nuncient: cui facultas extrahendi conceditur etiam manu armata: adeo quod si seruus in pugna occideretur, delictio domini nõ adscriberetur. Salycetus.

III. Imp. THEOD. & VALENT. AA. Imperio. PP.

SI seruus[l] †cuiusquam in ecclesiam altariáve armatus nullis hoc suspicantibus inopinatus irruerit: ex inde protinus abstrahatur, [m]vel continuò domino, vel ei vnde eum tam furiosa formido proripuit, indicetur, [n]eique mox abstrahendi copia non negetur. sed si armorum fiducia

†C. T. 9. 45. 6.

a *Configi.* id est cum lancea occidi. Accursius.

b *In concertatione.* sic. §. ad. l. Iul. de vi. pub. vel pri. l. quoniam.

c *Nec constituendæ criminationis.* aliàs est in textu, constituendi criminis, id est non accusabitur de crimine homicidij: licet aliàs sicut pro libero, ita pro seruo locum habeat lex Corn. de sica. vt ff. ad legẽ Aquil. l. inde Neratius. §. penult.

*vnipiendi.

d DEnunciamus. Facit supra de sedition. l. j. &. ij. & supra de episcop. & cleric. l. coniunctiuncula. & ff. de collatti. l. iij. & l. qui. & ff. ad legem Iul. maiest. l. fi.

e *Colligere.* ex particulis. Accursius.

*constituendi causa.

f *Celebrare.* id est ordinare collectam.

g *Conetur.* scilicet tractare conuenticula, vt irruat in ecclesiam. sic §. de episc. & cleric. l. si quis in hoc.

*in C. T. pro uelo. legatur, & quifuerit inuocatus quasc. Actus huius anni consul abierat consulatum, & fugerat in Dalmatias, vt testatur Chronographus.

h *Quibuslibet.* i. qui cõfugerint in ecclesiam, vel id est, congregauerint in ecclesia.

i *Præsumus.* non tamẽ tumultum & impetum in ecclesiam committere.

PResenti. CASVS. In vij. partes diuiditur hæc lex. Primò dicitur hæc lex habere locum vbicunque præterquam Cõstantinop. Secundo dicit quòd si liber homo debitor reip. vel priuatæ fugit ad ecclesiam vt solutionem euitet, nõ debet extrahi, neque ecclesia pro eo satisfacere. Tertiò, quod nõ solum non extrahãtur inuiti, sed ne pulsentur etiam ita male tractẽtur, neque impediantur habere quod comedant. Quarto, quòd si creditor propter onus fugit, velit eum conuenire: aut comparet, & citabitur: aut latitat intra fines ecclesiæ, & œconomus eum præsentet vt possit citari à nuncio, & citatus respõdebit per se vel per procuratorem. & si nõ faciat, fiat missio pro mensura debiti, & vendatio etiam immobiliũ quòd si etiam mobilia sunt, inquirantur extra ecclesiam & intra, vbicunque sint, adeo vt iudex illũ apud quẽ bona esse creduntur, si ea occultauerit, ad inramentum præstandũ astringat. quinto adiicit quòd etiam in fideiussoribus & aliis accessoriis fugientibus ad ecclesiam cum rebus eorum habent locum prædicta. Sexto dicit, quòd si quis de familia mea seruus vel adscriptitius vel libertus verberatus à me aufugit cum aliquibus rebus ad ecclesiam: aut iusta causa recessit: & parum punietur, & domino redditur. aut iniusta. & tunc reddetur domino iuranti quòd propter hoc eum non offendet. & hæc ita fiant, ne bona paucorum comedantur, neque dominis subtrahãtur seruitia. Vltimo mandat quòd œconomi quærant causam propter quam aliquis confugiat ad ecclesiam. Viuia.

k *Constituta.* id est ea quæ sunt constituta in hac præsenti lege: vel ea quæ sunt præsentes. & præstabimus id quod in hac lege præsenti est constitutum.

l *Præstamus.* i. l est præstabimus: vel id quod nobis videtur. Et dic scilicet, præstabimus verbo, non re.

m *Continuum.* ergo nec furui. Sed contra supra eodem. l. ti seruus. Sol. ibi arrisari, hic nõ. Vel hic de liberis tantum, vt infra eodem. §. ex his. & secundum hoc liberorum hominum multæ sunt conditiones, vt institut. de iure per. §. fin. Vel die tertio, quòd large hic cõditio hominis dicitur. q. d. siue miles, siue nõ siue diues, siue pauper: siue magnus, siue non. & erit eadem secunda & tertia sol.

n *Expelli.* scilicet, per clericos.

o *Confugas* nisi in casibus, vt dixi supra eodem. l. fideli.

*vel aut trade.

p *Cogitationem.* Contra ff. de pœnis. cogitationis. Solut. hoc priuilegio ecclesiæ, vel ad terrorem dictum est. Vel hic, aut pro &. scilicet ne ulla cogitatione & tractatu. Vel distingue: quit aut est cogitata ad id quod nobis videtur. Et dic scilicet, præstabimus verbo, non re.

*Cogitatio pro facto ad eo non habetur, vt nõ *vendat* transierit in aliquod *al. vltimis.* commen, & tunc non punitur. vt ibi. Aut tẽ finit in commen, licet non venerit ad effectum, & tunc in grauioribus punitur: vt hic, & infra ad legem Iul. de maie. l. quisquis & ff. de extraord. cog. l. j. & supra de episcopis & clericis. l. si quis non dicam. maxime quia in maleficiis voluntatis cum aliquo actu spectatur, non exitus: vt ff. ad legem Corneliam de sica. l. diuus Hadrianus. Et sic lego aut pro &, vt dixi modo. In minoribus autem oportet sequi esse ctum: vt. ff. quod quisque iur. l. j. in fine. & ad legem Cornel. de falsi. l. qui falsam. Et de hac materia plene die vt not. ff. de fur. l. qui ea mente.

*prosecẽdo.

q *Quos.* scilicet, finines.

r *Vestitudinem.* missorum de domo sua, vel amicorum, vel etiam de ecclesia, vt infra eodem. §. penult. Accursius.

s *Publice.* i. intra septa ramen ecclesiæ. Accursius.

t *Conueniendos.* id est citandos verbo.

u *Seruata.* quia citabitur verbo, non re.

x *Sententiis.* commonitoriis, non re.

y *Monitus.* scilicet ab episcopo, vt hoc fiat. Vel die dictionem monitus, esse genitiui casus.

a *Præsentet.* volenti monere vel citare.
b *Ciuili.* sed in criminali non potest: vt ff. de pu. iur. l. pe. §. ad crimen.
c *Eius.* scilicet fugitiui.
d *Elegerit.* Nota liberum esse per se vel per procuratorem agere vel respondere: vt infra de procurat. l. fi. & ff. de iniur. l. sed si vnus. §. idem ait, & si nepoti.
e *Solemniter.* scilicet vt caueat iudicatum solui, & de defendendo: vt instit. de satisda. §. fi. & ff. de procurat. l. fin. & quod dominus de calumn. iuret hodie: vt infra. de iur. cal. l. ij. §. sin autem abfuerit.
f *Directo.* id est destinato.
g *Respondere.* Argum. hic, & ff. de procurat. l. non solum. in princ. & l. sed etiam ex his. contra eos qui dicũt cum procuratore non fieri lit. cõtest. sicut nec de calum. iurati.
h *Solutus. ordo.* nõ est hic ordo seruãdus qui sequitur, vt primo immobiles accipiãt, post ea mobiles, sed est contra: vt. ff. de re iudicat. l. à diuo. §. ij. sic. ff. de pecu. leg. l. quidã. non enim ordo scripturæ seruatur: vt. ff. de solu. l. nec enim. & d. l. quidam.
i *Postulet.* scilicet fugiens ad ecclesiam, immobiles: cõtra ff. de re iudi. l. à diuo Pio. §. ij. vbi dicitur quòd res mobiles primo debẽt asportari. Dicas quòd si nõ sunt res mobiles, vel etiam nõ apparent: tũc res immobiles asportari debent, arg. litteræ sequentis, quòd si res.
k *Post edictorum.* Citari enim debet trinis edictis: quorum quodlibet contineat spaciũ decem dierũ: vt patet ff. de iudic. l. ad peremptorium, cum ij. l. seq. Accursius.
l *Ad modum.* Hoc refer as ad venditionẽ. nã secundum hæc iura fiebat missio in omnia bona: sed venditio secundũ mensurã declarati debiti: vt. ff. ex quib. cau. in pos. l. j. & l. Fulcinius. §. j. & §. adeo autem. Hodie autem vtrumque fit pro mensura: vt. j. de bo. au. iu. posid. authen. & qui iurat. Sed dominus Ot. hic scribit, quòd olim non solum missio fiebat in omnibus bonis, sed etiam venditio fiebat olim ante legem istam omnium rerum. Vel potest dici secundum Al. quòd. l. illa quibus ex cau. in pos. ea. l. j. loquitur cũ fit missio lit. contest. hæc autem cum ante: vt ar. ff. de re. iur. l. non solet. Alij dicunt quòd hic fit mentio noui iuris, vt fiat missio pro mensura debiti declarati. prima placet. Item notãt hic quidam, quod ante lit. contestat. feratur definitiua: quod est generale secundum M. & pro eo j. quomodo & quãdo iu. auth. qui semel. & ff. de iud. li prætor. in prin. & j. de inge. ma. l. diffamari. & j. vbi quis de cu. vel cohor. cõ. l. fi. & j. ad Treb. l. pen. §. cum autem. & j. vbi de criãgi opor. auth. qua in prouincia. Sed B. & Io. contra. & potest dici hic item fuisse con-

Recte sic: non autem repræsentet. nã præsentandi ver. prehensionis genere proprie est. l. si quis. ſ. de epiſc. & cleri.

Recitationem.

Sententia definitiua an possit ferri ante litem contestatam.

†al. pertinentes. relatè.

testatam priusquam fugeret ad ecclesiã. & pro eis. j. de temp. ap. l. fi. §. antepe. Cũ ergo sit ibi speciale, ergo oportet hic esse cõmune ins: vt. ff. ad muni. l. j. & quod dicit, vbi quis de cu. ve. cohor. est speciale. & eodem modo ad illam, quæ in prouincia. & est hæc alia solutio. Præterea hæc nõ est diffinitiua, sed interlocutoria ex qua fit missio & venditio: vt infra de bo. author. iu. pos. l. penult. & est hęc vera.

†al. posita vel venena. data. al. cõmutata.

m *Traditio.* id est, in possessionem missio.
n *Mobiles habet.* scilicet, fugiens ad ecclesiam.
o *Conscientia.* Nota quem se debere per sacramentũ purgare: vt *super* hic, & infra de pœna *bo. damnatis.* iudi. qui ma. iudi. auth. *extra de in nouo.* & infra de re. *reuoc.* dict. cred. l. iiij. & de vsur. *per hunc.* eos. §. fi. & ff. de incen. *tex. quòd* rui. nau. l. j. §. j. & §. si *vbi ex de* suspicio. & de eden. l. *fert imperator.* §. ij. & infra de *mentũ non* excu. tut. l. licet. & de *habet* locũ bonis autho. iud. pos. l. *relatio.* ſi. fi. in fin. & de iur. do. l. *rementi.* fin. §. penultimo. & de fide instrum. l. fi. & de iur. delib. l. scimus. §. licentia danda. & ff. de pub. iudi. l. is qui. & infra de procur. l. reum. & infra quando & qui quarta pars. l. ij. li. x. & ex his legibus sacramentum delatũ referri non potest.

†Conscientia.

p *Rerum.* scilicet in quisitione.
q *Per eos.* ſ. defensores & œconomos.
r *Domestica* Hic adsignantur quædam domesticæ personæ: vt *de* ff. defur. l. fi libertus. & de pœ. l. respiciẽdum. §. domestica. & j. de quæstio. pridẽ placuit. Item vxor viro & ecõtra sunt domestici. argum. infra de re mili. l. quicũque lib. xij. & ff. de edil. edi. ediles etiã. §. familię. & ff. de relig. l. familiaria. & ad Silan. l. j. §. fi vi. argu. contra j. de quæ. l. iij. & prosunt hæc ad id quod habetur. j. de testib. l. etiam.

**puto legendum contra; vt ex eo vno manuscripto ex scriptura vestri gus deprehendi. Cõt.*

s *Furatus.* hoc non refertur ad libertum, cũ sit liber.
t *Sacrosancta.* non sui, sed potius domini fœnitia, scilicet parua: & sic non debuit fugere. Si autem magna

†praecedẽte

†Citat. Plinius hunc locum ad probandum clericos interdum iurare cum pilleo.

Domini sæuitia: tunc dic vt instit. de his qui sunt sui iur. §. finali. & sic non obst. supra eod. l. si seruus. Item facit. j. de fer. fugi. l. j.
u *Religiosis.* intercedente intercessione humanissima dico, quod est infra.
x *Competenti.* vbi triuola de causa recesserit.
y *Intercessione.* quam fecit œconomus & defensor.
z *Humanissima.* vbi iusta causa aufugit, & sic non deliquerat seruus.
a *Interuentione.* iurabit enim dominus, quòd eum non lædet ob hoc. sic & aut. de monachis §. ij. col. j. & de san. epi. §. fi quis autem ad monasticam. col. ix. Et sunt hic argum. quòd iuret vir quod non lædet vxorem, cum eam repetit. & de hoc extra vt lit. non contest. c. j.
b *Reformandus.* domino & patrono. Accursius.

Pauperum,

a *Pauperum.* Nam res clericorum, pauperum sunt, vt. ſ. de epiſ. & cler. l. ij. Et plene dic de cõfugientibus: quia aut seruus confugit, aut liber. Primo casu aut propter domini sæuitiam, & tunc serua vt instit. de his qui sunt sui vel alie. iur. §. fi. aut propter delictum magnum serui, & tunc serua. ſ. eo. ſi seruus. aut propter paruũ vel nullum, & tunc serua quod hic. §. pen. dicitur. Et hoc inquirat prælatus vel episcop⁹, vt in fin. huius. l. Si liber, aut non Christianus. & tunc serua ſ. eo. l. ij. ſi Christianus, tũc habet triginta dies: vt aut extra ecclesiã respondeat securitate renunciata: aut intra eam non renunciata: vt in authen. de man. princ. §. sed neque post spacium. serua quod dicitur supra eod. l. §. cum autẽ inonitus. sed hoc fallit in casibus. vt dixi ſ. eod. l. ij.

†al. vt. †conuentiam in omnibus manuſc.

b *Conquirant.* ſ. œconomus & defensor.
c *Defensor.* defensor & œconomus.

DE HIS QVI *in ecclesiis, &c.*

Fauet ecclesiã fugientibus, sanct & mansuetudo.

IAmdudum. CAESVS. Quærebant quidam an possit fieri manumissio in ecclesia presente episcopo & populo, & scriptura interueniẽte? quibus respõdet in genere & specie, quòd sic. Viuianus.

**vide historiã tripartitam lib. 1. c. 9. vbi hoc genus manumissionis dicitur primũ à Constantino introductum: & tres eius super ea re constitutiones nominantur.*

d *Domini.* etiam minores viginti annis, sicut coram iudice: vt instit. de liber. §. multis autẽ modis.
e *Plebi.* i. populi.
f *Antestitibus.* i. antistite. plurale pro singulari: vt. ſ. de epiſ. & cler. l. orphanotrophos.
g *Facunt.* id est manumittant.
h *In qua.* ſ. scriptura.
i *Ipſi.* manumittentes.
k *Vice.* ſ. domini.
l *Signent.* i. scribãt & sigillent. quod est vice scripturæ tabellionis corã iudice factæ. Vel dic pro tabellione poni, quòd non est opus pro scribendo testamento, sed sufficit scriptura priuata.
m *Vobis.* qui quæritis an hoc fieri possit.
n *Pacto.* in ecclesia, vel extra coram iudice. Vel dic pacto, id est impositione operarum, quas volet.
o *Testimonium.* licet alij non sint testes secundum Petrum: immo roms populus sunt testes.
p *Vt religiosa.* legite per vosmetipsos.
q *Meritam.* quia bene seruierant.
r *Libertatem.* teste vel interprete nõ expectato iudice, sed ipso iure secundum, Ir. Vel dic testem pro tabellione poni in tali testamento: vt. ſ. e. l. j. Et no. quòd quidam dicunt hic speciale vt ante aditam hereditatem competat libertas: quod falsum est, quia contra communem regulam: vt. ff. de contra tab. l. filium. & j. de fideicom. l. eam. & de cadu. to. l. ſ. in nouissimo. subaudi ergo hic publicatæ. ſ. adtæ hereditatis.
s *Decursis.* coram iudice: & dic per cursum seruatis.
t *His.* laicis minoribus.
u *Clericis.* sed an idem in laicis? Respondetur sic, per. l. instit. de liber. §. multis. vbi dicit ecclesiis, sed non per. l. istam nisi in clericis, in quibus erat speciale.

Codex.

absentiam obsequia iusta denegentur, & ipsi per incommodum ecclesiæ egentium & pauperum[a] alantur expensis. Inter hæc autem quæ sedulo ad religiosi œconomi siue defensoris ecclesiæ sollicitudinem curamque respiciunt: erit etiam illud obseruandum, vt singulorum intra ecclesias confugientium personas causasq; inceſſanter conquirãt[b] deinde iudicesvel eos ad quos causæ & personæ pertinent, instantius instruant, [c] & † æquitati conuenientia † diligentius exsequantur. Da. pri. Kalend. Mar. Leone. A. III. Conss.

TITVLVS XIIII.
DE HIS QVI IN ECclesiis manumittuntur.

Minor. 25. annis coram antistite & plebe potest seruum suum manumittere scriptura interueniente. Salycetus.

1. Impp. CONSTANTINVS. A. ad Protogenem episcopum.

IAmdudum* placuit, vt in ecclesia catholica libertã domini[d] suis famulis præstare possint, si sub aspectu plebis [e] asistentibus Christianorum antistitibus[f] id faciant: [g] vt propter facti memoriam vice actorũ interponatur qualiscunque scriptura, in qua[h] ipsi[i] vice[k] testiũ signent. [l] Vnde à vobis[m] quoque ipsis non immerito dandæ & relinquendæ sunt libertates quo quisque vestrum pacto[n] voluerit, dummodo vestræ voluntatis euidens appareat testimonium. [o] Dat. VI. Id. Iunias, Sabino & Rufino Conss.

**Plenum.* i. plenam libertatem, & erat in clericis speciale hodie commune ius est: vt inſt. de liberti. §. fina. & in corpore authenticorum: vt liber. de cetero. §. fin.

Primilegia nõ iacunt ius generale: sed in suis terminis sunt seruãda. Subreptitia inter

DE LEGIBVS ET CONSTITVTIONIBVS. *&c. Supra de religione quæ ad fidem & ecclesiam pertinet. nunc de ea quæ ad leges sacras: vt j. eo. de leg. sacrat. quæ. Vel sic: Supra de diuinis sacris dictis est nunc de humanis sacris. quæ sunt: vt j. eo. l. leges sacratiſſ. A. 2°.*

Clericis permittitur inter vivos & in vltima voluntate seruos suos manumittere, & plenam libertatem consequuntur. Salycetus.

11. Idem. A. Osio.*

QVi religiosa[†] mente in ecclesiæ gremio seruis suis meritam[q] concesserint libertatem, [r] eandẽ eo iure donasse videantur, quo ciuitas Romana solẽnitatibus decursis[s] dari consueuit. Sed hoc duntaxat his [t] qui sub aspectu antistitũ dederint, placuit relaxari. Clericis[u] autem amplius concedimus, vt cum suis famulis tribuant libertatem, non solum in conspectu ecclesiæ ac religiosi populi plenum[x] fructum libertatis concesisse dicatur, verumetiam cum postremo iudicio dederint libertates, seu quibuslibet verbis dari præceperint: ita vt ex die publicarę voluntatis sine aliquo iuris teste vel interprete competat directa libertas. Da. Kal. Maij. Crispo II. & Constantino. II. Conss.

TITVLVS XIIII.
DE LEGIBVS ET CONstitutionibus principum, & edictis.

Index non debet recedere à iure scripto propter æquitatem non scriptam, nisi. vtilitate principis ad quem hoc pertinet, fulciri limitare ius scriptum. b.d.

1. Imp. CONSTANTINVS. A. Bassõ præfecto. †vrbi.

ENter æquitatem y† iusque[z] † interpositam interpretationem nobis solis[a] & oportet & licet inspicere. Da. III. Non. Decemb. Sabino & Rufino Conss.

†al. P. P. †Concur. cap. inter alia ante modũ, vbi dicitur & vnde ius prodit, interpretatio quoque procedat. quæ verba (nullã dubiũ) sunt ex hac. l. simpta. d. ſi. a solutio displicet Paul.

lis & neceſſaria, & in ſcriptis redigenda: & iſta ſoli imperatori competit. Quædam eſt generalis & neceſſaria, & in ſcriptis non redigenda, quæ competit conſuetudini. Alia nec generalis nec neceſſaria, nec in ſcriptis redigenda, & iſta neminem ligat. Ad hoc autem quod dicitur, quòd ſenatus poteſt interpretari, dicas quòd hęc dictio ſolus, nõ excludit populũ Romanũ.

Qve.} Casvs. Imperator conceſſit priuilegium cuidam priuato vel corpori vel collegio. quęritur an trahitur ad alias perſonas vel res? Reſpondeo quod nõ. Secundo prohibet ea retractari ab aliquo per reſcriptum, & pœnam infamiæ retractãti imponit. Tertio punit iudicem permittentem aliquid retractare. Viuianus. Notaex hoc text. quod priuilegiũ à principe conceſſum non poteſt ab aliquo reuocari, nec in contrarium impetrari ſecundum Bald. Itẽ not. contra iudices qui audiunt allegationes cõtra priuilegia principum. nam temere allegantibus debent impone pœnam ſilentium: alias puniuntur, vt hic Bal.

Relatio quid ſit. Sup geſtio quid ſit. a *Quæ ex relationibus.* Relatio enim abſentis ſuggeſtio præſentis: vel relatio in ſcriptis, ſuggeſtio ſine ſcriptis: vel relatio ſimplex, ſuggeſtio cõſulendo. & pone in rege ſcribẽte principi pro marchione Lancea quòd daret ei quoddã caſtrũ, quia bene ſeruierat.

†*al. Index, al. iudices.* b *Conſultatione.* partis, vel etiam alicuius iudicis an auferat caſtrum tali militi qui multum ſeruierat principi: & imperator per priuilegium concedit, & non auferri præcipit.

**al. plecten dus eſt. al. plectendus ſunt.* c *Procerum.* id eſt, conſiliariorum.

a Solue alter ſecundũ Bald. & dic quod ibi loquitur in ſententia definitiua iuris diſpoſitiua vel declarãtiua hic in interlocutoria ſecundũ p. b Dic alter quòd loquitur in confeſſione quæ non continet ius iniquum. al. eſſet falſa. ad poſtulationem alterius, torqueretur contra eum ſecundum Pau. & Bal. hic. d *Scatimus.* immo ſtatutum in communi auditorio eſt ius generale: vt. j. eod. l. ſi imperialis. quæ eſt contra. Solu. hic in priuilegiis. *** vel ibi præſentibus partibus & cognitionaliter, ſhic in vna tantum præſentes: & quod dicit introducto negotio, ſcilicet ab vna parte.

e *Corporibus.* ſ. monachorum vel mercatorum.

f *Aut legatis.* ſcilicet Romanorum.

g *Prouincia.* vt Antiochiæ: vt j. de decu. l. eos. lib. x.

h *Ciuitati.* vt metropoli: vt. j. de metro. l. j. lib. xj.

i *Vel curiæ.* id eſt ordini decurionum.

k *Nec generalia iura.* Non ergo decretales, quæ omnes epiſtolæ generales ſunt: vt videtur. Sed contra eſt: vt. xx. diſtin. c. j. & plus valent etiam quàm expoſitiones ſanctorum patrum: vt ea. diſtin. c. ij. Item huic contra ſupra de no. co. dic. faci. circa fin. ſed ibi de his quæ ſunt in iuris corpore clauſæ, hic non ſic: vt infra l. proxim. in fin. Item contra infra quæ ſit lon. conſue. l. ſin. in ſi. ſed expone ibi, perpetuæ, id eſt, ſine præfinitione temporis: vt j. de diuer. reſ. falſo. non autem perpetuæ, id eſt generales. Vel intelige generaliter inter ipſas perſonas, inter alias non. Item contra. ff. quod quiſque iuris. l. j. ſed ibi non excedit perſonam ratione ſui fauoris, ſed ratione odij. b Vel diſtingue, poſtulatio facta fuerit, necne: vt in l. iij. illius titulꝰ.

l *Negotiis.* non ergo producentur ad conſequentiam: vt inſt. de iur. na. §. ſed & quod princip. & ff. de conſti. priu. l. j. in fi.

m *Notam infamiæ.* ipſo iure, vel per ſententiam.

n *Aſtutè.* id eſt malitioſè.

o *Reſcripto.* ſcilicet quia velit aliud reſcriptum contra primũ impetrare.

pretatio nõ valet, & puniuntur iudices qui referunt principi vbi referre nõ debet. Bal. Vel ſic ſpecialiter & in priuilegium conceſſa non ſunt extenda, nec per reſcriptum retractantur, quamuis impetrans prater annullationem reſcripti notatur infamia, & iudex illud reſcriptum admittens, vel principi referens punitur. Salycetus.

III. Imp. Theod. & Valentin. Cæſar ad Senatum.

Qvæ[a] ex relationibus vel ſuggeſtionibus iudicantium, vel conſultatione[b] † in commune florentiſſimorum ſacri noſtri palatij procerum[c] auditorium introducto negotio ſtatuimus, [d] vel quibuſlibet corporibus, [e] aut legatis, [f] aut prouinciæ, [g] vel ciuitati[h] vel curiæ[i] donatiũmus: nec generalia[k] iura ſint, ſed leges faciant his duntaxat negotiis atque perſonis, pro quibus fuerint promulgata, nec ab aliquo retractentur: notam[m] infamiæ ſubituro eo, qui vel aſtutè[n] ea interpretari voluerit, vel impetrato impugnare reſcripto,[o] nec habituro fructum per ſurreptionem elicit: P Et iudice, † ſi diſſimulauerit, vel vlterius litigantem audierit, vel aliquid allegandum admiſerit, & ſub quodam ambiguitatis colore ad nos retulerit, ſtrigintaꝰ librarum auri condemnatione plectendo. * Dat. VIII. Idus Nouemb. Theodoſio. A. XI. & Valentiniano Cæſare Conss.

Leges generales debent ab omnibus obſeruari & conſentur generales ex quinque vel ex ſignis hic poſitis. Baldus. Vel ſic: Si leges extra corpus iuris poſitæ aliqua de quinque ſignis hic poſitis ſunt roborate, vt generales ſunt ſeruandæ. Interlocutio principis non eſt extendenda ſicut nec in priuilegium conceſſa. Salycetus.

IIII. Idem AA. ad Voluſianum præfectum prætorio.

Digna vox[k] eſt maieſtate regnãtis, legib[o] alligatũ ſe principem profiteri. Adeo l & ff. ad legem Falcid. l. j. §. ſi coheredis. Sed contra infra eodem. l. fina. Solu. ibi. à capite vſque ad finem audiuit princeps negotium, hic nõ. Vel ibi definitiuè, hic interloquendo. Item contra. ff. quod metus cau. l. metum. §. ſed quod prætor. in fin. ſed illa eſt recepta in corpore iuris, hæc de his quæ non ſunt receptæ. Vel ſolue vt ibi. Item contra. j. de conſtit. pecu. l. fin. & ff. de iuris & fac. igno. l. penul. §. fina. ſed ibi de his quæ ſunt receptæ in corpore iuris: vtꝰ. eadem l. in principio. hic de his quæ non ſunt.

i *Generaliſtatis.* repete, ne[c].

k *Digna vox.* Ponit caſum, & eius rationem & commendationem, & exemplum. Sed quomodo eſt digna vox, cum ſit falſum: vt ff. eod. princeps. & ff. de leg. iij. ex imperfecto. & in authen. de conſulibus. §. fina. coll. iiij. & infra de teſta. l. ex imperfecto? Reſpond. digna eſt ſi dicat ſe velle: non quòd ſit: vt inſtitut. quib. mod. teſta. infir. §. fin. & in præalleg. l. ex imperfecto. Alij dicunt quòd hic permittitur mentiri: vt inſtitu. de act. §. aliæ. quod non placet.

l *Adeo.* hoc eſt, tantum de auctoritate iuris noſtra pendet auctoritas, id eſt, imperium, adeo vt digna vox ſit maieſtate regnantis,

De auctoritate.

a *De auctoritate.* hæc eſt ratio primi dicti. & quod dicit iuris: ſcilicet legis regię, quæ eſt de imperio trãſferendo de populo in principem, vt inſti. de iure nat. §. ſed & quod' principi. &. j. de vete. iu. enu. l. j. §. hoc etiam.

b *Principatum.* ſub. quàm leges principatui ſiue imperio. q. d. maior eſt honor, & maior eſt conuenientia, cum imperium ſit de fortuna, vnde dicitur: Si fortuna volet, fies de rhetore conſul. Si volet hæc eadem, fies de conſule rhetor. at leges ſunt diuino nutu prolatæ, vt infra de præſcrip. lon. tem. l. ſi. & ſic immutabiles. Accurſius.

c *Et oraculo.* id eſt exemplo. & quod dicit, edicti. di, id eſt huius generalis. l. aliàs ponitur edictum pro edicto prætoris. Vel poteſt dici, quòd oraculum eſt quod ad orationem alicuius vel preces conceſſum eſt. vel oraculum eſt diuina voluntas ore hominis declarata, vt. j. de præſcript. lon. tem. l. ſi. in ſi.

d *Quod.* ſcilicet ſolutos eſſe legibus.

e *Iudicamus.* ſcilicet ſucceſſori noſtro. & non dicit præcipimus, quia par in parem non habet imperium, vt. ff. de arbit. l. nam & magiſtratus. & ad Treb. l. ille à quo. §. tempeſtiuum.

f Non *dubium eſt.* Iſta lex eſt multum not. ſecundum Bar. Pau. de Caſt. & Iaſonem hic, quia multæ leges & eius materiæ concurrũt in ipſa, & in ea examinantur materiæ infinitarum legum. Ad euidentiam igitur præmitte, quòd habemus tres terminos, ſcilicet facere contra legem, committere in legem, & facere fraudem legi. Nam facere contra legẽ, eſt quando quis facit de directo contra verba & mentem legis, vt in hoc exemplo. l. ex prohibet minorem alienare res immobiles ſine auctoritate tutoris, & decreto iudicis. ſi ergo minor alienaret ſine iſta ſolennitate, dicitur facere contra legem. Facere fraudem legi, eſt quando quis non venit contra verba. l. ſed contra mentem, immo verba legis obſeruat. exemplum: Lex prohibet ne pecunia numerata mutetur filiofa. aliquis nõ mutat pecuniam, ſed fructum vel aliam rem vt poſtea filiusfamilias vendat, & pecuniã habeat. Iſte non facit contra verba l. ſed contra mentem: ideo fraudem. l. facit. vt. l. ſed & Iulianus. §. mutui. ff. ad Macedo. Committere vero in legem, eſt terminus generalis ad duo ſupradicta. ſiue enim directo faciat contra. l. ſiue faciat contra ſolam mentẽ: vtroque caſu dicitur committere in legem. & de hoc proprie loquitur lex iſta, quam diuide in quinque partes, quia primo ponitur dictum. Secundo, effectus dicti. Tertio, declaratio effectus. Quarto, quidam extentio. Quinto, conditio generalis. ſecunda ibi, nec pœnas. tertia ibi, nullũ enim. quarta ibi, quod ad omnes. quinta ibi, ſed in prædictam. ſecundum Bald. & Iaſon. Iſtis præmiſſis caſus in terminis talis eſt: Quidam ſeruauit verba legis, & non mentem. quæritur an legem offendat, & facit contra legem? Reſp. quòd ſic. & hoc dicit prima pars. ſed inſtatur, quis eſt effectus huius dictiꝰ Reſpond. quia talis offendens mentem legis, pœnas legales euitare non poterit. hoc ſecundo. Inſtatur tertio, quæ ſunt iſtæ tres pœnæ? Reſpondet & dicit, quòd pœna eſt, quia nullum pactum, nulla conuentio, nullus contractus factus contra mentem legis valet. & hoc extenditur ad leges antiquas & nouas. Nam eo ipſo quòd aliquid prohibetur, videtur habere tacitam clauſulam derogatoriam & annullatoriam eius quod fit. & etiam eius quod ſequitur ex eo vel ob id. & concludit imperator ex prædictis quandam regulam, quòd nec ſtipulatio, nec mandatum, nec iuramentum tenet ex his quæ ſunt reprobata per legem vel mentem legis. h. d. ſecundum Bald.

Par in parẽ non habet imperium. *Facere contra legem.* *Facere fraudem legi.* *Committere in legem. Dinſin.*

f *Non dubium eſt.* Hæc lex aſſignat duos modos quibus facit quis contra legem, vel committit in legem. Primus quando quis facit in fraudem. vt patet. j. quod me. cau. l. pe. Secundus quando quis facit contra legem: quod dic per exempla quãdo lex aliquid prohibet, non autem vltra progreditur circa annihilandum contractum, ſcilicet vt non valeat, vt. j. quæ res expor. l. fi. & Inſti. de nup. §. affinitatis. &. §. de factoſanc. eccle. l. nemo martyres. & in talibus quid obtineat, dicit hæc. l.

g *Amplexus.* id eſt circumplectens, adeo vt à verbis tanquam ſuõs recedere nolit. immutatur enim quandoque eorum ſignificatio, vt. ff. quemadmo. vſufr. ca. l. iij. §. quicunque deſinere &. fi. de aqua quotidi. & æſtu. l. j. §. quæſitum. Item vbicũque ponitur actio pro accuſatione, & ecõtra, vt in authen. de ſanct. epiſco. §. ſi quis autem pro pecuniaria. col. ix. & ff. de ſepulch. vio. l. iij. §. fin. Itẽ vbicunque verbũ generaliter poſitum, reſtringitur, vt ff. de calum. l. in heredem. &. l. hæc actio. Quandoque econtra extenditur verbum legis, vt inſtitu. de re. dicti. §. appellatione. & ff. de iuriſdi. om. iu. l. ſi quis id. §. fina. dic ergo non licet mentem offendere, ſiue eadem ſit cum ſenſu verborum, ſiue non. Sed an verba legis tantum liceat offendere, licet mens vel æquitas ſit in contrarium? P. dicit quod nõ: vt. ff. qui & à quib. l. proſpexit. & de teſta. milit. l. quod conſtitutum. & de exer. l. j. §. ſi is. & qui petant tu. d. credendum. Sed Io. contra. vt. ff. de iure patr. l. adigere. §. quãuis. & totum illud generale, ſenſum non verba ſpectari, vt. ff. de adimen. leg. l. iij. §. conditio. &. ff. quod cum eo. l. filius ſa. & de in ius vocand. l. quamuis. Tu dic li patet alia mens, & eſt redacta in ſcriptis, tũc ſententia Io. tenet: ſi non, tunc Placen. vt. ff. de lega. iij. l. non aliter. & de exce. l. j. §. ſi is. & de teſt. mil. quod conſtitutum. &. ff. eod. l. j. Item dic quot modis ſtat fraus legi, vt dixi. ff. de. l. contra.[h]

h *Nullum enim pactum.* ſcilicet ad excipiendum. vel dic, expreſſum.

i *Nullam conuentionem.* ad agendum. Vel dic tacitam. Vel dic pro eodem poni.

k *Nullum contractum.* vbi hincinde conſ. habitur obligatio, vt ff. de verbo. ſignifi. l. Labeo. ij.

l *Quod ad omnes veteres.* vt Digeſta.

m *Nouellas.* vt Codex.

n *Pro maleficiis.* opponitur de maleficiis. ſed hic loquitur, in his quæ de iure ſortiuntur effectum: vt pacta & ſimilia. Item opponitur de his quæ nõ debent fieri, facta tamen tenent, vt. ff. quando appel. fit. l. j. §. biduum. ſed illud non eſt contra legẽ, ſed præter legem. lex enim non reſiſtit, ſed aſiſtit. Item opponitur de his quæ etiam poſtea confirmantur, vt. j. de contrahẽ. iu. l. j. &. j. de nupt. & ſi contra. ſed ea ſunt prohibita fieri vel in choari, non confirmari. Item opponitur de his quæ inutilia ſunt per exceptionem, vt in Macedoniano, & Velleia. & dolo. & metu. Reſpond. perinde eſt ac ſi ipſo iure ſint inutilia quo ad effectum, vt. ff. de regul. jur. l. nihil intereſt. Item opponitur de libero homine vendito inter ignorantes. vt. ff. de cõtrahend. empt. & vẽdi. l. liberi. Reſpond. hic deliquit vterque: ibi alter tantum, puta venditor, vt ibi notatur. vel ibi nullus. Item opponitur. ff. ad municip. l. Titio. in pti. ſed actio in ſactum aufertur per eum cuius intereſt. vel reſpondetur vt ibi. Item opponitur. ff. de condic. ob turp. cauſ. l. idem. §. ſed quod meretrici. ſed non facit turpiter, quòd accipit.

o *Ex eo.* vt ex venditione vel alio contractu tradito. Sed opponitur, quia ex inutili traditione vel contractu quandoque dominium transfertur, vt. ff. de dolo. l. & eleganter. §. j. reſpon. qui actionem habet, ipſam rem habere videtur, &c. vt. ff. de regu. iur. l. qui actionem. Item opponitur, quòd in pari cauſa turpitudinis potior eſt conditio poſſidentis. vt infra de condic. ob turp. cauſ. l. ij. Sed certe repetit fiſcus, vt. ff. de iure fiſci. l. Lucius. Item opponitur de filiofam. in quem tranſit dominium pecuniæ mutuo datæ. Sed ibi creditor deliquit mutando, non filius capiendo. hic autem loquitur vbi vterque deliquit. Ir.

p *Ob id.* vt fideiuſſor vel pignus. Sed opponitur infra de prædiis mino. l. etſi is. Solu. ſecundum M. hic in perpetuo prohibitus, ſed

Codex.

*Minorū res aliquando licite alienantur.

bitis, sed alienatio prædij minoris nō est perpetuo prohibita. quādoq; enim cōceditur, vt ob æs alienū: vt in eo.tit.l.ob æs. & secundū hoc nulla oppositio obstaret. Sed certe si in perpetuo prohibitis tantum seruatur hæc lex, in paucissimis casibus locum haberet: quia vix est aliquid sic generale, cui non derogetur per speciale: vt ff. de regu.iur.l. omnis definitio. Dico ergo prohibitum esse res minorum alienari in eorum præiudicium: non autem præiudicatur minori, si tutor sit obligatus, vel res eius. Similiter opponitur & respondetur. ff. de arb. l. si pupillus. & ff. de sacrosan. eccle. iubemus. ij. §. sane. j. Vel si velis euitare omnes oppositiones, dic quod in perpetuo prohibitis loquatur. quod non placet. Vel fol. ad omnia, & dic vt dixi in prince. quod loquitur quando lex aliquid prohibet, & vltra non procedit: vt ff. de sacrosan. eccle. l. nemo martyres. si autem vltra procedat, serua quod statuit. Nec habet locum hæc. l. generalis, cū speciales clausulæ habeant locum: vt ff. de verbo. obligal. l. doli. & de pœnis. l. sanctio. & ex quib. cau. ma. sed & si per. §. deinde. Nec obstat quod hic dicitur, licet legislator, &c. vbi innuit idem esse siue vltra processerit, siue non: quia huiusmodi oratio non semper innuit cōtra: vt ff. de verbo. obligat. l. quodcunque. §. ij. Item opp. de Barbario qui non debuit esse in dignitate: vt ff. de offic. præto. Barbarius, sed ibi erat error communis. Item opp. de. §. alteri stipulari. insti. de inutil. stipul. sed ibi præter. l.

*Non vbique seruanda perpetuā.

*l. xvii. vbi Nouell. Theod.

*al. introdu cta est ea constitutio.

†C. Th. t. 3. 3. Idē aut Cicero. 3. actione in Verrem, & Nouella 1. in fi. ciani. 19. *al. etiam.

a *Quæ.* aliàs quam vbique seruari. & tunc dictio, factum, regitur à verbo prohibente. aliàs, quā vbique non seruari, &c. & tunc quam regitur à verbo, seruari.

b *Stipulationem.* vt ff. de verbo. obli. l. generaliter.

c *Mandatum.* vt in insti. mandati. §. illud. Accursius.

d *Nec sacramentum.* vt ff. de pac. l. iurisgentiū. §. & generaliter. & in auth. sceneas non solum. §. j. col. v. Sed cōtra. j. si aduer. ven. l. j. fol. secundum M. in perpetuo prohibitis. Tu dic secūdum B. quòd ibi fuit secundum legem venditio, quia cum decreto, & sacramentum restitutionem denegat.

e *Quod fauore.* Pone casum, vt. j. de procura. l. nō eo minus. & j. de fide instru. plures. & ff. de Carb. edi. l. ij. §. duæ. & j. de secund. nup. l. generaliter. §. in his, & ff. de min. si index. & facit. ff. eod. nulla. Sed cōtra. ff. quod quisque iur. l. j. Sol. refert an ad postulationem fuerit concessum, vt ibi: an non: vt eodem tit. l. ij. in prin. & hic. Item contra instit. de auctor. tut. §. neque. Sed certe etiam damnum poterat ibi esse in vexando: vt ff. de min. l. minoribus. xxv. an. Item obligaretur creditoribus hereditariis Item contra infra de quæstio. l. pridem. Sed illud euenit propter perplexitatem quandam: quia non posset torqueri pro eo quin, & contra eum. Nam pro vtraque parte debet dicere veritatem, vt supra de episc. & cle. authent. sed iudex. Item contra supra de iudæis. l. die sabbati. Solu. illud speciale pro festiuitate Iudæorum. Vel ibi concessio priuilegij non stetit in finibus concessionis: sed vltra processit: hic stetit. Vel ibi duo præcepta sunt. Item contra. ff. de in. au. anu. l. ij. sed ibi priuilegio suo renunciasse videtur, cum dixit se ingenuum. Item est contra. ff. de excu. tu. l. cum ex oratione. in fi. Sed ibi libertus habebat priuilegium fauore patroni, non pro se, quod ab alia tutela excusaretur. vnde si impetrat ius anulorum aureorum, ciuitatem vel excusationem perdit:

A quia non sibi erat priuilegium concessum. Item. ff. de peri. & commo. rei vend. l. si vina. j. Sed distingue an pacto, vt ibi: an lege vel à principe, vt hic fauor inducatur. Primo casu obtinet quod ibi, secundo quod hic dicitur. Sed hoc non valet: vt. ff. de leg. commiss. l. ij. & de in diem addic. l. Sabinus. Sed tu dic, quòd ibi non est fauor: quia non est extra ius commune. tunc enim dicitur fauor vel priuilegium, cum est extra ius commune. nam dicitur priuilegium, id est priuata lex. Item contra. ff. de pac. do. inter socerum. & cum inter. Sed ibi non fuit aliquis fauor proprie.

Fauor quādo dicitur. Priuilegiū quādo dicitur.

B Leges. Hæc lex plana est, & diuiditur in duas partes. Primo ponit regulam, secundo exceptionem. secunda ibi, niti. Nor. ex text. cum glo. quod licitum est allegare leges veteres & correctas ad decisionē præteritorum negotiorū ad quæ lex noua & corrigens non trahitur, sed debet decidi secundum legem veterem. vide Bald. in l. fi. ff. de fall. & glos. in ea. nouit. de iudi. super verbo, quicūque. Paul. hic.

f *Futuris.* vt. j. de vsu. l. de vsuris.

g *Cautum sit.* vt supra de sacrosan. eccle. l. antepen. & penult. & fin. Sed quid si agitur causa post legem factam, & de contractu inito ante legem? Dic veterem seruari legem: vt in auth. vt cum de app. cog. in princip. col. viij. & in auth. hæc constitutio interpre. prior. constitu. col. vj. & infra de testa. l. iubemus. in fin. gloss. veram in casu quo lex respicit litis decisionem: secus vero quando lex pertinet ad litis ordinationem ita loquitur. l. ij. in princip. & in. §. fin. j. de iureiuran. propter cal. dan. secundum Bar. hic.

Legem differtam in dubiis mentis, scripta.

H Vmanum. Tria facit. Primo ponit dictum seu formam legis condendæ, secundum Pe. Secundo dicit aliter non procedendum quàm forma seruata. Tertio commendat ea quæ fiunt cum deliberatione. secunda ibi, scitote. tertia ibi, bene enim. Bald.

h *In publica.* vt si quæratur an ciuitas possit dari in feudum.

i *Priuatæ.* vt an possit monachus vel clericus succedere in feudum.

k *Legata.* id est delegata alicui natorio, vt dicetur.

l *Recenseri.* id est tractari an æquum sit.

m *Vniuersorum.* vniuersitas enim consentit. Et sic est argum. contra ff. de acquiren. pos. l. j. in fi. & ff. de lib. vniuer. l. j. Fraus fit legi de persona ad personam: vt ff. de don. l. j. in fin. & j. de contractibus. l. vnica. & ff. de admi. rer. ad ciui. pertinen. l. j. §. j. De re ad rem. ff. ad Maced. sed Iulianus. §. j. Mutui datione: vel de re ad rem eandem infra de agric. & censi. l. quemadmodū. lib. xij. De contractu ad contractum, & hoc dupliciter: vel ad eundem: vt. ff. ad Vell. quanuis. si cum essem. vel ad alium: vt ff. de donat. inter vi. & vxo. sponsus. §. circa. Vel de nomine ad nomen: vt in authen. vt nulli iudicum. §. j.

n *Promulgandam.* Ar. prio Ir. ad id quod dixit. ff. de emen. Iust. codi. in fin. Sed potest responderi, quòd in principio quando condidit. l. istam, non credebat amplius se corrigere vel emendare. ll. quas fecerat in corpore iuris. sed mutauit propositum. nam quod medicamenta morbis, hoc exhibent, &c. vt in auth. hæc cōstitutio innouat. col. viij. Tu dic post. Bart. hic quòd iste ordo non est necessitatis sed voluntatis: ideò omissio eius non vitiat.

Additio.

Redundare.

a *Redundare.* vt. j. de repu. non dubium.

b Leges. *Debent.* vt & j. de iur. & facti igno. l. cōstitutiones. Sed contra. ff. de epis. & cle. l. repetita. & j. de iure delib. l. fi. in prin. Solu. vt in ambabus diximus.

c *Præscripto.* id est dicto.

d *Vel permissa.* pone semper: vel, pro &.

e *Permissa.* hoc verbo etiam imperata continentur. alias ponitur aliter, vt. ff. eod. l. legis virtus. Accursius.

f *Obscurius.* vt nomine datorum etiam donata contineantur, vt infra de col. authen. ex testamento dixi. & idē vbicunque est dissensio doctorum.

g *Duritiam.* quod esset necesse, vt. ff. qui & à qui. l. prospexit.

h *Cum de nouo.* Superius de legibus conditis & condendis dixit: nunc de his intelligendis. Et pone exemplum. In nouo iure sic statuit ius nouū, sacramenta minorum inuiolabiliter obseruari, an tantum detur exceptio emptori? an etiam actio? interrogabitur de hoc princeps & ipse respondebit. sine eo tamen potest dici quòd etiam actio detur, vt ff. de acquiren. re. do. statuas. & ff. famili. erciscund. et coheredes. §. ij. & de leg. iij. cū quis. §. nuptura. Et distingue hic cum dubitatio in iudicio contingit, aut super nouo negotio, puta an ciuitas possit dari in feudum: vel an monachus possit succedere in feudum. Aut super lege aliqua. Primo casu dominus imperator est cōsulendus, si est præsens: vt supra eod. humanum. & infra de ve. iu. enu. l. ij. §. sed quia diuinæ. & ff. de fideicom. liber. l. itaque, & argu. j. de iud. l. si. ibi, ne compellatur, & c. Si autem non sit eius copia, tunc procedatur de similibus ad similia. ff. eo. non possūt. Si vero super lege: si quidē certo modo per consuetudinem est intellecta, eius intellectui stabitur, vt. ff. eod. l. minime. & l. si de interpretatione. Quod si ex consuetudine non est certificata: recurritur (vt dictum est.) ad principem, si sit eius copia, vt hic, & ff. eod. & ideo. & l. nam vt ait. ibi, vel certa iurisdictione &c. alioquin interpretabor in benigniorem partem, vt ff. eod. l. benignus. & l. in ambigua. sed si dubitem quæ sit benignior, ver borum significationi stabo: vt ff. de condit. & demon. l. Publius, §. j. quanquam videtur primo standum significationi verborum, vt ff. de leg. iij. non aliter. Tertio procedam de similibus ad similia. vt ff. eo. l. neque leges. & de hoc dixi ff. eo. non possunt.

i *Vsu.* id est consuetudine.

†*Hæc erat præfatio Nouellæ Martiani A. de matrimoniis Senatorum, quæ hodie extat integra. in li. Nouellæ Martiani in breuiario Alarici.*

*al. Actio & Studio Cons. re. ctius. Dubitatiōē quin deci deredebeat.

k Tam. si à primo incipias, hæc duo sunt necessaria. sic j. de iure delibe. l. potuit.

§ *Imperialis.* Tria facit. primo ponit dictum. secundo adducit tres rationes ad illud probandum. tertio concludit. secunda ibi, quid enim maius, tertia ibi explosis itaq; Bald. Casvs. Si causa ventilata est coram principe, & ab eo definitiua: dicitur quod illa sententia est lex communis etiam ad alia similia, cum & lex antiquadicitur, quod principi placuit, & c. Secundo quærebatur, an princeps posset legem dubiam interpretari, quam dubitationē remouet, dicens: cum & legem posset cōdere de nouo, quare alias recurretur ad eum pro his & aliis dubiis, si eius interpretatio non valeret? Solus ergo ipse est conditor & interpres legum, saluo quod iurisconsulti fecerunt: quia ipsi auctoritate principis fecerunt. Viuia. Nor. in ver si. Quid enim, &c. quibus nihil est maius & sanctius imperio, & hoc intellige nisi apostolatus beati Petri, cū apostolicus cōfirmet principē: vt in auth. de defen. ciuit. §. interim. & ideo imperator iurat domino papæ fidelitatem, per. c. venerabilē. extra de elec. & cle. j. de iureiur. Bald. l. *Si imperialis.* hanc. l. intellige in his quæ non sunt decisa per ll. vt in feudo. & similibus. in aliis enim potius legē seruarem suis scriptam, cum hæc sententia nō sit lex cōstituta sicuti debet cōstitui: vt §. eo. l. humanū. m *Communia.* i. præsentialiter. aliàs non valeret: vt. ff. de re iudi. l. de vnoquoque. Item magis ob absentiam quā quia ius habeat contra absentem, lata videtur: vt ff. de euic. si ideo. & ff. de inoffic. test. l. qui repudiantis. §. fi.

*Aliàs, legis vicē obtinet ea apte dicta ciuilis, &c.

*Scrupulosa. sitatem.

*al. legislator.

†Iuuisse di.

n *Similibus.* contra. ē. eo. l. j. fol. vt ibi. Item contra. j. de senten. l. nemo. sed hic principis, ibi alterius iudicis.

o *Legis vim.* vt insti. de iure nat. §. sed & quod principi.

p *Soli imperatori.* hoc expone. vt. j. statim.

q *Leges.* nunc responderet.

*al. quia hoc eis maiestas, &c.

r *Autem.* id est certe.

s *Aenigmata.* id est subtiles dubitationes.

t *Explosis.* id est remotis.

u *Solus imperator.* ita q̄ nullus alius solus. vnde populus Romanus potest etiā hodie legē cōdere: vt insti. de iure na. §. lex. Itē senat⁹: vt ff. eo. l. nō ambigitur. Ex cludit ergo solus singulā generū, nō genera singulorū: vt & ibi, Scipio solus ciuitatem seruauit: id est nullus alius: solus: magis autē populus seruauit. Itē nō obstat. j. de offic. prefect. præto. l. formam. aliàs normā, quia auctoritate principis hoc facit: vt & hic subiicit. Itē de quod

iudices qui sub nostro imperio sunt, sciant hanc esse legē non solum illi causæ pro qua producta est, sed & omnibus similibus. n Quid enim maius, quid sanctius imperiali est maiestate? vel quis tantæ superbiæ fastidio tumidus est, vt regalem sensum contemnat: cū & veteris iuris conditores cōstitutiones quæ ex imperiali decreto processerunt, legis o vim * obtinere, aperte diluciderque definiant? Cum igitur & hoc in veteribus p legibus inuenimus dubitatum, si imperialis sensus legem interpretatus est, an oporteat huiusmodi regiam interpretationem obtinere: eorum quidem vanam subtilitatē * tam risimus, quàm corrigendam esse censuimus. Definimus autem omnem imperatorum legum interpretationem siue in precibus, siue in iudiciis, siue alio quocunque modo factam, ratam & * indubitatam haberi. Si enim in præsenti leges condere soli imperatori P concessum est: & leges ? interpretari, solo dignum imperio esse oportet: Cur autem q ex suggestionibus procerum, si dubitatio in litibus oriatur, & esse non esse idoneos vel fuisse existimēt, ad nos decurratur? † & quare omnes ambiguitates iudicum, quas ex legibus oriri cuenit, aures accipiunt nostræ, si non à nobis interpretatio mera † procedit? Vel quis legum ænigmata s soluere, & omnibus aperire idoneus esse videbitur, nisi is cui soli legislatorem * esse concessum est? explosis t itaque his t ridiculosis ambiguitatibus, tam conditor quam interpres legum solus u imperator iuste existimabitur: nihil hac lege derogante veteris iuris conditoribus: quia & cis * hoc maiestas imperialis perij, & ad nostram gloriam redundare. a Dat. XVI. Kalen. Nouemb. Actio. III. & Symmacho Conss.

Leges nō debent ab aliquo ignorari hoc primo. Et si circa legem principis occurrit dubitatio, est ad principem recurrendum. Bal. vel sic: Ab omnibus debent scire iura, ad permissa scilicet a & prohibita declinanda. Et legum obscuritas vel duritia à principe est interpretanda & mollificanda. hoc dicit. Salycetus.

IX. Impp. Valentinian. & Martia. aa. ad Palladium Præfectum prætorio.

B Leges † sacratissimæ quæ constringunt hominum vitas, intelligi ab omnibus debent: b vt nihil ei præscriptæ c earū manifestius cognito, vel inhibita declinent, vel d permissa e sectentur. Sed quid vero in hiidem legibus latū fortasis obscurius f fuerit, oportet id ab imperatoria interpretatione patefieri, duritiamque g legum nostræ humanitati incongruam emendari. Dat. VI. Id. Feb. Anthemio * Conss.

Dubitatio super noua lege nouiter emergens, debet diuimi per interpretationem conditoris. h. d. Non intelligas quòd nō possit diuimi per iudicem causæ inter litigantes, sed inter vniuersos debet diuimi per conditorem. h. d. & tunc habet vim legis generalis. h. d. lex seq. Bal. Vel sic: Vbi legis intellectus consuetudine vel alia lege non est declaratus, princeps est adeundus. Salycetus.

X. Impp. Leo. & Zeno. aa.

C Vm de nouo h iure quod inueterato vsu i non adhuc stabilitum est, dubitatio emergat: necessaria est tam k suggestio iudicantis, quàm sententiæ principalis auctoritas. Dat. X. Kalen. Maij Leone iuniore. A. Conss.

Sententia definitiua principis lata super causa de qua plene cognouit, & eius declaratio habet vim legis generalis, & eius est interpretari, cuius est condere. Saly.

XI. Imp. Iustinianvs. a. Demostheni. p. p.

D Si imperialis l maiestas causam cognitionaliter examinauerit, & partibus comminus m constitutis sententiam dixerit: omnes omnino

†al. Recita ea septimo miliario vrbis Constantinopolitanæ in nouo palatio cum Historij Iustiniani.

quod dicit, quod populus transtulit potestatem in principem. Nã expone, id est concessit, vt ff. de offic. eius cui man. est iurisd. l. j. in fi. Alij, vt Io. dicũt quod populus Romanus hodie non potest facere legem.

a *Permisit.* vel ratum habuit: vt in proœmio instit. §. cumque. & facit infra de vete. iur. enu. l. j. in princ. tertiæ col.

DE MANDATIS Principum.

Supra de constit. principum dixit. Sed quia mandata sunt constitutiones speciales, ideo de his supponit. Et est inter mandatum & constitutionem differentia tanquam inter genus & speciem.

b SI *quis Scriptis.* non autem testibus, vt hic: & est speciale, vt & ar. §. de episc. & cle. si qua per calum. §. fin. Et no. infra si minor sema. dix. l. iij. & die de hoc extra de iureiurã. c. ego.

DE SENATVSconsultis.

Dictum est supra de legibus quæ à populo eiusq; interuentu fiebãt: sed quia auctõ populo in immensum difficile capit posse connexire in lege condenda: in pitome 14. deo elegit populus centum capitulis cõ senatores, vt ipsi vice ipsius populi cõsuleremt, vt quid quid statuerent, lex esset, vt instit. de iure nat. §. senatusconsultum. & ita factum est senatusconsultum Velleianum, Macedo. & alia multa.

†C.T. l. 3. l.

quæcunq; hac constitutione cõtinebantur probabile est ea cum maximo augmento posteà transfusa fuisse in Nouellã 17. de mandatis principũ, cuius epitome capitulis cõsentata ex Iuliani Nouellis sumpta est.

c QVamuis. *Firmitatem.* vt instit. de iure naturali. §. senatusconsultum.

†aliàs Imppp. Valentis, Theod. & Arcad.

d *Statutorum.* à senatu.

e *Crimine.* & sic etiam deportetur. vt j. ad legem Iul. de ambi. l. j. & hoc quia magnæ auctoritatis est senatusc. vt. ff. à quibus appel. non li. l. j. & ff. de flu. l. quominus. & facit infra de preci. emp. offerendis. rescripta.

*leguntur.

‡Hæc constitutio reperitur etiã in capite Digestorũ, cum inscriptione; DE CONCEPTIONE DIGESTORVM.

DE VETERE IVre enucleando.

De nouis iuribus dixit, nunc de veteri, vel sic Expositæ sunt supra duæ partes legũ, scilicet constitutio & senatusconsul. videamus de plebiscitis, & pretorum edictis, & ita de vetere iure enucleando. Et quia in compositione veteris iuris quidam maiorem, quidam minorem scientiam habuerunt, de auctoritate eorum ponit. A. Ro.

f DEo. Prima lex dicit quòd mandat permisit. a Dat. † VI. Kalend. Nouemb. Decio. V. C. Conss.

TITVLVS XV.
DE MANDATIS Principum.

Mandatum principis non potest probari nisi per scripturam. Bald. vel sic, Præterea mandati principis non debet admitti quis cuiusuis dignitatis, nisi illud probet in scriptis. Salycetus.

1. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. ad Eusignium præfectum præto.

I quis † adferat cũ mãdatis nostris secretis se veniſſe: omnes sciant neminem quicquã nisi quod scriptis[b] probauerit esse credendum: nec vllius dignitate terreri, siue ille tribuni siue notarij, siue comitis proferat dignitatem: sed sacras nostras litteras esse quærẽdas. Dat. XVI. Kal. Iul. Hæracleæ, Merobaudæ. II. & Saturnio Conss.

B

Græca Constitutio.

TITVLVS XVI.
DE SENATVSconsultis.

Senatusconsulta sunt seruanda, & contra ea rescripta non valent, & imperator punitur. b. d. Salycetus.

1. Imppp. GRAT. †VALENT. & THEOD. AAA. ad Senatum.

Vamuis senatusconsultum perpetuam per se obtineat firmitatem, [c] tamen nostris legibus etiam idẽ prosequimur: adiicientes, vt si quisquam speciali supplicatione eliciendum aliquod rescriptum tentauerit: vt transire ei formã liceat statutorũ: d tertia patrimonij parte multetur, & dãnatus ambitus crimine, [e] maneat infamis. Dat. VII. Kalend. Aug. Heraclææ Richomere & Clearcho. Conss.

C

TITVLVS XVII.
DE VETERI IVRE ENVcleando, & de auctoritate iuris prudentium qui in Digestis referuntur.*

1. Imp. IVSTINIANVS A. Triboniano viro eminentiſs. quæstori sacri palatij.

D

Eo[f] † auctore nostrum gubernante imperiũ quod nobis à cælesti maiestate traditum est, & bella feliciter peragimus, & pacẽ decoramus, & statum reipublicæ sustentamus: & ita animos nostros ad Dei omnipotentis erigimus adiutorium, vt neque armis [g] confidamus, neque nostris militibus, neque bellorum ducib. vel nostro ingenio, sed omnem spem ad solam prouidentiam referamus summæ trinitatis, vnde & mundi totius elemẽta processerunt, & rerum dispositio in orbem terrarum producta est. Cum itaque nihil tam studiosum in omnib. rebus inuenitur quàm legum auctoritas, quæ & diuinas & humanas res bene disponit, & omnem iniquitatem expellit: reperimus autem omnem legũ tramitem (quia ab vrbe condita & Romuleis descendit temporibus (ita esse confusum, vt in infinitũ extendatur, & nullius in humanæ naturæ capacitate concludatur: prius nobis studium fuit à sacratiſsimis retro principib. initiũ sumere, & eorum constitutiones emendare, ac viæ dilucidæ tradere: quatenus in vno codice congregatæ, & omnia superuacua similitudine & inquietiſsima discordia absolutæ: vniuersis hominib. promptũ suæ synceritatis præbeat præsidium. Hocque [h] opere consummato, & in vno volumine, nostro nomine præfulgente, coadunato: cum ex paucis & tenuioribus releuati, ad summam & plenissimam iuris emendationem peruenire properaremus, & omnem Romanam sanctionem & colligere, & emendare, & tot auctorum dispersa volumina vni codici indita ostendere, (quod nemo alius neque sperare neque optare ausus est: res quidem nobis difficillima, immo magis impossibilis videbatur: sed manibus ad cælum e[i] rectis, & æterno auxilio inuocato, eam quoque curam nostris animis reposuimus, freti Deo, qui & res penitus desperatas donare, & consummare virtutis magnitudine potest. Et ad tuæ [i] synceritatis optimũ respexinius ministerium: tibiq; primum hoc opus cõmisimus, ingenij tui documẽtis ex Codicis nostri ordinatione acceptis: & iusimus, quos probares tam ex facundiſsimis antecessoribus, quàm ex viris disertiſsimi togatis fori amplissimæ sedis ad sociandum laborem eligere. His itaque [k] collectis, & in palatium nostrum introductis, nobisq; tuo testimonio placitis totam rem faciendam permisimus: ita tamen, vt tui vigilantiſsimi animi gubernatione res omnis celebretur. Iubemus igitur vobis, antiquorum prudẽtium, quibus auctoritatem conscribendarum interpretandarumq; legũ sacratiſsimi principes præbuerũt, libros ad ius Romanum pertinẽtes & legere, & elimare: vt [l] ex his omnibus materia colligatur, nulla (secundum quod possibile est) neque similitudine, neque discordia derelicta: sed ex his hoc colligi quod vnũ pro omnibus sufficiat. Quia autẽ & alij libros ad ius pertinentes scripserunt, [m] quorum scripturæ à nullis auctoritatibus receptæ, nec vsitatæ sunt: neque nos eorum volumina nostram inquietare †sanctionẽ [n] dignamur. Cumque hæc materia à summa †nostri numinis liberalitate collecta fuerit, [o] oportet eam [p] pulcherrimo opere extruere, & quasi proprium & sanctiſsimum templum iustitiæ consecrare, & in libros quinquaginta & certos titulos totum ius digerere, tam secundum codicis nostri constitutionem, quàm edicti perpetui imitationem, prout hoc nobis *commodius esse potuerit, & omne opus moderatum & quàm pulcherrimum ostendatis. Hoc etiam nihilominus obseruando, vt si aliquid in veteribus legibus vel constitutionib. quas antiqui in suis libris posuerunt, non rectè & scriptum inueniatis: & hoc reformetis, & ordini moderato tradatis, vt hoc videatur esse verum & optimum, & quasi ab initio scriptum, quòd à vobis electum & ibi positum fuerit. Et nemo ex cõparatione veteris voluminis quasi vitiosam scripturam arguere audeat. Cũ enim antiqua lege quæ regia nuncupabatur, omne ius, omnisq; potestas populi Romani in imperatoriã trãslata sit [b] potestatẽ: nos vero sanctionẽ omnẽ nouã diuiſimus in alias & alias conditorum partes, sed totam nostram esse volumus, ne quid possit antiquiras nostris legibus abrogare. Et intantum volumus eadem omnia cum reposita sunt obtinere, vt si aliter fuerint apud veteres conscripta, in contrarium autem in compositione nostra inuenian-tur: non scripturæ, sed nostri electioni hoc adscribatur. Nulla [i] itaq; in omnibus prædicti Codicis & membris *διανοίας* (sic enim à vetustate Græco vocabulo nuncupatur) aliquem sibi locum vindicet: sed sit vna concordia, vna cõsequentia, aduersario nullo constituto. Sed & similitudinem (secũdum quod dictum est) ab huiusmodi consummatione volumus exulare: & ea quę sacratiſsimis constitutionibus quas in Codicem nostrum redegimus, cauta sunt, iterum poni ex veteri iure non concedimus: cum diualium constitutionum sanctio sufficiat ad eorum auctoritatem, nisi forte vel propter diuisionem, vel propter repletionem, vel pleniorem indaginem hoc contigerit: & hoc tamen perraro, ne ex continuatione huiusmodi lapsus oriatur aliquid in tali praeo spinosum. Sed & si quæ leges in veteribus libris positæ, iam per defuetudinem abierunt, nullo modo vobis eaſdem ponere permittimus: cum hæc tãtummodo obtinere velimus, quæ vel iudiciorum frequentiſsimus ordo exercuit, vel longa consuetudo huius almæ vrbis comprobauit, secundum Saluij Iuliani scripturã, quæ indicat debere omnes ciuitates consuetudine Romæ [l] sequi & leges, quæ caput [m] est orbis terrarum, non ipsam alias ciuitates. Romam autem intelligimus non solum veterem, sed etiam regiam nostram, quæ Deo propitio melioribus condita est auguriis. Ideoque iubemus duobus istis codicibus [n] omnia gubernari, vno constitutionum, altero Iuris enucleati, & in futurum codicem [o] componẽdi: vel si quid aliud à nobis fuerit promulgatum institutionum vicem obtinẽs, [p] vt rudis animus studiosi simplicib[q] enutrit[r], facilius ad altioris prudentię redigatur scientiã. Nostrã autem cõsummationẽ, quæ à nobis Deo annuente cõponetur, Digestorum vel Pandectarum nomen habere sancimus: nullis iuris peritis in posterũ audẽtibus cõmentarios[s] illi applicare, & verbositate sua supradicti codicis [t] cõpendium confundere: quẽadmodum in antiquioribus temporibus factũ est, cum per contrarias interpretantiũ sententias totũ penè ius cõturbatum est: sed sufficiat per indices tantũmodo & titulorũ subtilitates (quæ *παράτιτλα* nuncupantur) quædam admonitoria [u] eius facere, nullo ex interpretatione [x] eorum vitio oriundo. Ne autem per scripturam aliqua fiat in posterum dubitatio: iubemus non per signorum captiones, & compẽdiosa cognimata (quæ multas per se & per suum vitium *ἐντυχούσας* induxerunt) eiusdem codicis textum conscribi, etiam si numerus librorum significetur, [t] aut aliud quicquam. Nec enim hæc per specialia signa numerorum manifestari, sed per litterarum consequentiam explanari concedimus. Hæc igitur omnia Deo placido facere tua prudentia vnà cum aliis facundiſsimis viris studeat, & eam subtili quam celerrimo fini tradere: vt Codex [u] consummatus, & in quinquaginta libros digestus [x] nobis offeratur in maximam & æternam rei memoriam, Deique omnipotentis prouidentiæ argumentum, & nostri imperij vestrique ministerij gloriam. Dat. XIIII. Kalend. Ian. Constanti-

nop.

*al. prout hoc nobis commodius esse potuerit.

a *Prærogatiua.* arg. contra infra. de offic. rectoris prouincię. l. potioris. & not. hic hoc verbum.

b *Ex multitudine.* sic pro testibus, vt ff. de testibus. l. ob carmen. §. fi.

c *In notis.* id est libris Papiniani notatis per istos alios. Accur.

d *Respuere.* scilicet vel litis.

e *Omnia enim.* Nota omnia enim merito, &c.

f *Subtiliter.* si habes, non subtiliter: die, nõ subtiliter factum qui emendat, &c. Si habes, non insubtiliter: die, emendat non insubtiliter, sed subtiliter. sic ff. de heredibus instituendis. l. j. §. ij.

*Hæc verba ponuntur in gl. super ver. Græcis. in c. vt veterum. distinct. 9.

g *Rectè.* quo ad sententiã, sed superior. §. quo ad ordinationem.

h *Transiuta sit.* i. concessa. sic ff. de officio eius cui mandata est iurisdictio. l. j. in fin.

i *Nulla.* Nota nullum contrariũ vel simile in legib[v] reperiri vel inueniri, vt. j. l. proxi. §. per contrarium.

k *Codicis.* scilicet Digesti.

l *Romæ sequi.* vt. ff. de legibus & senatusconsultis. de quibus. Item no. Romã caput orbis.

m *Codicibus.* id est Codice & Digesto.

n *Codicem.* id est Digestum.

o *Obtinẽs.* repete, iubemus.

p *Commentarios.* f. faciendo & addendo notas leges. Nam non prohibet exponi istas, sed verius est quod reprobet: vt statim patet.

*Concor. gl. fi. in c. 1. extra de transac. vbi hæc verba formaliter recitantur.

q *Codicis.* i. Digesti.

r *Admonitoria.* signa antiqua quę vicem tenent cõcordantiarum.

s *Ex interpretatione.* de qua dixi supra de leg. & consti. l. j.

t *Significetur.* quia dicit Iul. li. x. cõtinue enim debet scribi.

u *Codex.* id est Digestum.

x *Digestus.* i. factus.

*al. legis vim.

*Pli. lib. 3. c. 5.

†inquiunt re.

†al. Cum hac materia summi numinis liberalitate collecta &c.

DE CONFIRMATIONE DIGESTORVM.

*Vide Alciatum disputat. lib. 1. ca. 23.

*Testat etiam hæc constitutio in capite Digestorū cū hac inscriptione.

TAnta. Quæ scilicet, tempora.

b *Vacillantem.* f. sanctionem. & vocat tam imperatorū quā aliorū leges sanctiones.

c *Hoc.* antiquū ius.

d *Extendentem.* repete, sanctionem.

e *Neque cōtrarium,* neque idem, nisi iuris diuisione adiuncta: vt ff. d. proxi. §. nulla. & de nouo codice faciendo. §. quibus.

f *Præsidium.* i. Deū qui est præsidium mortis.

g *Centena millia versuū,* versus appellat leges, vel paragraphos, vel responsa.

Ab vrb. cō. Iusti. emp. tempus.

*Error calculi hoc loco deprehenditur in pāndectis Florentinis. Nā Iustinianus circa annum vrbis 1279. imperare cœpit. Itaq; in centum annis, & quod excurrit, summa hæc annorū maior est quā esse debeat. Itaque suspicor legendū tre cētos, quomodo hic legebatur in prioribus impressis, nec ferenda est quorundā balbutientiū audacia, Tribonianū ἀνατροπεύειν hic morden tiū. Cētum.

a *Recepe-runt.* scilicet Digestum.

b *Eos.* f. versūs.

nop. Lampadio & Oreste. VV. CC. Cons.

FELICITER.

IMP. †CAES. FLA. IVSTINIA. A. ad Senatus & omnes populos.

TAnta* circa nos diuinæ humanitatis est prouidētia, vt semper æternis liberalitatib. nos sustētare dignetur. Post bella enim Parthica æterna pace sopita, postq; Vuādalicam gentē ereptā, & Carthaginē, immò magis omnem Libyam Romano imperio iterum sociatā: etiam leges antiquas iā senio prægrauatas, per nostrā vigilantia præbuit in nouā pulcritudinē & moderatum peruenire compendium: quod nemo ante nostrum imperium vnquā sperauit, neque humano ingenio possibile esse penitus existimauit. Erat enim mirabile, Romanā sanctionem ab Vrbe condita vsq; ad nostri imperij tempora (quæ a penè in mille & trecentos* annos cōcurrunt (intestinis præliis vacillantē, b hocq; c & in imperiales cō stitutiones extendentē, d in vnā reducere cōsonantiā, vt nihil neq; c contrariū, neq; idē, neq; simile in ea inueniatur, & ne geminæ leges pro rebus singulis positæ vsquā apparent. Nāq; hoc cælestis quidem prouidentiæ peculiare fuit: humanæ verò imbecillitati nullo modo possibile. Nos itaq; more solito ad immortalitatis præsidium f respeximus, & summo numine inuocato, Deum auctorem, & totius operis præsulem fieri optauimus, & omne studium Triboniano viro excelso, magistro officiorum, exquæstore sacri nostri palatij & excōsule credidimus, eiq; omne ministerium huiusmodi ordinationis imposuimus, vt ipse vnà cum aliis illustribus & prudentissimis viris nostrum desiderium adimpleret. Nostra quoque maiestas semper inuestigando & perscrutando ea quæ ab his cōpositores, quo modo hic legebatur in prioribus impressis, nec ferenda est quorundā balbutientiū audacia, Tribonianī ἀνατροπεύειν hic mordentiū. Cētum. legebatur, cum numine cælestis rectè emendabat, & in cōpetentem formā redigebat. Omnia igitur cōfecta sunt domino & Deo nostro Iesu Christo possibilitatē tā nobis quā nostris in hoc satellitibus præstante. Et principales quidē constitutiones duodecim libris digestas, iā ante in codicē nostro nomine præfulgentē cōtulimus. Postea vero maximum opus aggredientes, ipsa vetustatis studiosissima opera iam pene cōfusa & dissoluta, eidē viro excelso permisimus tā colligere, quā certo moderamini tradere. Sed cum omnia percūtabamur, à præfato viro excelso suggestum est duo penè millia librorum esse conscripta, & plusquā tricies centena millia versuum g à veteribus effusa, quæ necesse esset omnia & legere, & perscrutari, & ex his quod optimum esset eligere. Quod cælesti fulgore, & summæ trinitatis fauore confectum est, secundum nostra mandata, quæ ab initio ad memoratum virum excelsum fecimus, & in quinquaginta libros omne quod vtilissimū erat, collectum est, & omnes ambiguitates decisæ sunt, nullo seditioso relicto: nomenq; libris imposuimus Digestorum seu Pandectarum, quod omnes disputationes & decisiones in se habeant legitimas. Nā quod vndique fuit collectum, hoc in sinus suos receperunt, a in centum quinquaginta pene millia versuum totum opus consummātes: & in septē partes eos b digestimus, non perperā, neq; sine ratione: sed in numerorum naturā c & artē respicientes, & consentaneā eis d diuisionē partiū cōficientes. Igitur prima quidē pars totius cōtextus (quæ Græcè τὰ πρῶτα nūcupatur) in quatuor libros reposita est. Secūdus autē articulus septē libros habet, qui de iudiciis appellatur. In tertia vero congregatione omnia quæ de reb. nominantur, contulimus, octo libris eis deputatis. Quartus autem locus, qui & totius compositionis quasi quidā inuenitur ymbilic e, octo libros susscepit, in quorum primo omnia quæ ad hypotheca pertinēt, reposita sunt, vt non à pignoratitia actione in libris de reb. posita multum distarent. Alio libro eidem inserto volumini, qui ædilitium edictum, & redhibitoriā actionē, & duplæ stipulationē, quæ euictionib. apposita est, continet: quia hæc omnia titulus emptionum & vēditionum consentanea sunt: & prædictæ actiones quasi pediſſequæ illarum ab initio processerunt, in vetustioris quidē edicti ordinatione in loca deuia & multum distātia diuagātes, per nostrā autē prouidentiā e his congregatæ: cum oportuerat ea quæ de eodē penè loquuntur, in confinio ponere. Alius deniq; liber post duos primos nobis excogitatus est, de vsuris & traiectitiis pecuniis, & de instrumentis & testibus seu probationibus, necnon præsumptionib. & memorati tres singulares libri iuxta compositionē de rebus positi sunt. Post hos quæ de sponsalib. & nuptiis, de dotib. & legibus earum dicta sunt, repositum, trib. librorum voluminib. ea concludetes. De tutelis autē & curationib. geminos libros cōscripsimus, & memoratā ordinationē octo librorum mediā totius operis reposuimus, omniavndiq; tā vtilissima, quā pulcerrima iura continentē. f Quintus autē nobis exoritur Digestorum articulus, in quo de testamentis & codicillis tā priuatorum quā militū omne quicquid antiquitus dictū est, inueniat quis repositum, quīs de testamentis appellatur. De legatis autē & fideicōmissis quinq; librorum numerus aggregatus est. cumq; nihil tā peculiare fuerat, quām legatis quidem legis Falcidiæ narratio, h fideicommissis autem, quam senatusconsulti Trebelliani: i singulis libris vtriq; eorum applicatis tota pars quinta in nouem libros coadunata est. Solum autem senatusconsultum Trebellianum ponendum esse existimauimus. Captiosas etenim, & ipsis veteribus odiosas Pegasiani senatusconsulti ambages, & vtriusque senatusconsulti inter se tam superuacuas, quā scrupulosas diuersitates respuentes, k totum ius super his positū Trebelliano senatusconsulto adiudicauimus. Sed & in his nihil de cāducis à nobis memoratum est: ne causa quæ in rebus nō prospere gestis & tristib. tēporibus Romanis increbuit calamitatibus, bello coalescēs ciuili, in nostris remaneat tēporibus, quæ fauor cœlestis & pacis vigor firmauit, & super omnes gētes in bellicis victoriis posuit: ne lu ctuosum monumentū l læta sæcula inumbrare cōcedantur. Sexta deinde pars Digestorū exoritur: in qua omnes bonorū possessiones positæ sunt: quæ tam ad ingenuos quam libertinos respiciūt: & ius omne quod de gradibus & adfinitatibus descēdit, legitimæq; hereditates, & omnis ab intestato successio: & Tertyllianum & Orficianū senatusconsultū: ex quibus matres & filij inuicē sibi hæredes existūt: in geminos libros cōtulimus: bonorū possessionis multitudinē in cōpendiosum & manifestissimum ordinē cōcludentes. Post hæc, ea quę de operis

c *Naturam & artem.* Constat enim ex dignitoribus partibus. f. tribus. & sic ex trinitate & iiij &c. sic ex quatuor elemētis, & incipit hic librū ff. diuide re. d *Eiusdem.* versibus.

e *Prouidentiam.* i. Digestorum compilationem.

f *Continentem.* f. ordinationem.

g *Quinticulus:* sed alij libri ei adiiciuntur.

h *Narratio* subaudiatur.

i *Trebelliani.* repete. f. narratio adiungatur.

k *Respuentes.* f. nos.

l *Monumentum.* i. memoria.

operis noui nunciationibus, damniq; infecti, & de ædificiis dirutis, & eorum insidiis, & de aqua pluuia arcēda veteribus auctoribus placita sunt: necnon quæ de publicanis & donationibus tam inter viuos quā mortis causa consiciendis, cauta legib. inuenimus, in librum singularem deduximus. De manumissionib. autem & de liberali causa alius liber respondet: quemadmodum & de acquisitione tam dominij quam possessionis, & titulis qui eam inducunt, multæ & variæ lectiones vni sunt insertæ volumini alio libro deputato his qui iudicati, vel in iure cōfessi sunt: & de bonorum detētionibus & venditionibus: & vt ne quid in fraudē creditorū fiat. Postq; hæc omnia interdicta glomerata sunt: & deinceps exceptiones: & de temporum prolixitatib a, & de obligationib. & actionib. liberum singularis extenditur: vt præfata sexta pars toti a Digestorū voluminis octo libris definiatur. Septimus autē & nouissimus articulus Digestorū sex libris formatus est: in quo de stipulationib. seu verborū obligationib. & fideiussoribus & mandatoribus, necnon nouationibus, & solutionibus & acceptilationibus & de prætoriis stipulationibus. omne quidē ius a inuenitur gemino volumine inscriptū esse quod in libris antiquis nec numerare possibile fuit. Et post hæc duo terribiles libri sunt de delictis priuatis & extraordinariis, nec nō publicis criminibus: qui omnē continent seueritatē, pœnarūq; atrocitatē. Quibus permixta sunt & ea quæ de audacib. hominib. cauta sunt, & qui se celare conātur, & contumaces existunt: & de pœnis quæ cōdemnatis insliguntur vel cōceduntur: necnō de eorū substātiis. Liber autē singularis de appellationib. nobis excogitatus est cōtra sententias tā ciuiles, quā criminales causas finientes. Cetera autē omnia quæ de municipalibus, vel decurionibus & muneribus, vel publicis operibus, vel nundinis, & pollicitationibus ac diuersis cognitionibus, & censibus, & significationibus verborū à veteribus inuenta sunt, quæq; regulariter b definita, in se recipit quinquagesimus totius cōsummationis perfectus. c Quæ omnia per virū excelsum necnon prudentissimū magistrū, exquestore & excōsule Tribonianū: qui similiter eloquentiæ & legitimæ sciētiæ artibus decoratus, & in ipsis rerum experimentis emicuit: nihilq; maius nec carius nostris vnquā iusionib. d duxit: necnō per alios viros magnificos & studiosissimos perfecta sunt, id est, Constantinū virū illustrē, comitē sacrarū largitionū, & magistrū scrinij libellorū, sacrarumq; cognitionū: qui semper nobis ex bona opinione & gloria sese cōmendauit: necnō Theophilum virum illustrē magistrum, iurisq; peritum in hac splendidissima ciuitate laudabiliter optimā legum gubernationē extendentē: d & Dorotheū virum illustrē & facundissimū quæstorē, * quē in Berytiensium splendidissima ciuitate leges discipulis tradentem propter eius optimā opinionē & gloriā ad nos deduximus, participemq; huius operis fecimus: sed & Anatolium virum illustrē magistrum, qui & ipse apud Berytieēses iuris interpres cōstitutus, ad hoc opus adlectus est, vir ab antiqua stirpe legitima procedens: cū & pater eius Leōtius, qui post patricium inclytę recordationis quęstorē & antecessorem, & auus eius Eudoxius post Leontium virum glorioſissimū prætoriū consulare atq; Patriciū filios eius optimā sui memoria in legibus relinquerint: Necnō & Cratinū virū illustre, & comitē sacrarū largitionū, & optimū antecessorē huius almæ vrbis cōstitutum. Quia omnes ad prædictū o pus electi sunt vna cū Stephano, Menna, Prosdocio, Eutolmio, Timotheo, Leonide, Leontio, Platone, Iacobo Cōstantino, Ioāne viris prudentissimis, qui patroni quidē sunt causarum apud maximā sedē præfecturæ quæ Orietalib. prætoriis præsidet: omnes autē suæ virtutis testimoniū vndiq; accipiētes, & à nobis ad tanti operis cōsummationem electi sunt: & cū omnes in vnū cōuenerūt, gubernatione Triboniani viri excelsi vt tantū opus nobis auctorib. possent cōficere, Deo propitio in quinquaginta libros opus consummatū est. Tāta autē à nobis antiquitati habita est reuerentia, vt nomina prudentiū taciturnitati tradere nullo modo patiamur: sed vnusquisq; eorū qui auctor legis finit, nostris Digestis inscriptus est, hoc tantūmodo à nobis effecto, vt si quid legib. eorū vel superuacuū, vel imperfectū, aut minus idoneū visum esset: vel adiectionē vel diminutionē necessariā accipiat, & rectissimis regulis tradatur: sed ex multis similibus vel cōtrariis quod rectius habere apparebat, hoc pro aliis omnib. positū est: vna omnib. auctoritate indulta, vt quicquid ibi scriptū est, e hoc nostrū appareat, & ex nostra voluntate cōpositum nemine audēte cōparare ea quæ antiquitas habebat, cū his quæ nostra auctoritas introduxit: quia multa & maxima sunt, quæ propter vtilitatē rerū transformata sunt: adeo vt etsi principalis cōstitutio fuerat in veterib. libris relata, neq; ei pepercerimus, sed & hanc corrigendā esse putauerimus, & in melius restaurandā. Nominibus enim veteribus relictis, quicquid legū veritati decorum & necessarium fuit, hoc nostris emēdationibus seruauim f. Et propter hāc causām & si quid inter eos dubitabatur, hoc iā in tutissimā peruenit quietē, nullo tī tubante relicto. Sed cū g perspeximus quod ad portandā tantæ sapientiæ molē nō sint idonei homines rudes, & qui in primis legū vestibulis stātes intrare ad arcana eorū properāt, etiā aliā mediocrē eruditionē præparandā esse cōsuimus: vt sub ea colorati, & quasi primitus omniū imbuti possint ad penetralia eorū intrare, & formā legū pulcherrimā nō cōniuentibus oculis aspicere. * Et ideo Tribo- niano viro excelso, qui ad totius operis gubernationē electus est, necnō Theophilo & Dorotheo viris illustrib. & facundissimis antecessorib. accersitis mādauimus quaten. libris quos veteres cōpofuerunt, qui prima legum argumeta cōtinebāt, & Institutiones vocabatur, vndiq; separatim colligis, quicquid ex his vtile & aptissimū, & vndiq; eliniatū, & rebus quæ in præsenti æuo in vsu vertuntur, cōsentaneum inueniatur: hoc & capere studeāt, & quatuor libris imponere, & totius eruditionis prima fundamēta atq; elemeta ponere, quibus iuuenes suffulti possint grauiora & perfectiora scita legum sustētare. Admonuimus autē eos vt memores etiā nostrarū sint Constitutionum quas pro emēdatione iuris promulgauimus: & in cōfectione Institutionū eandē emendationē ponere nō morētur: vt sit manifestū & quod antea vacillabat & quod postea in stabilitate redactū est. Quod opus ab his perfectū, vt nobis oblatū & relectū est, & prono susceptimus animo, & nostris sensib. * nō indignū esse iudicauimus: & prædictos libros cōstitutionū vicē habere iussim: quod in oratione nostra quā eisdē libris præposuim, apertius declarātur. Omni igitur Romani iuris dispositione cōposita, & in tribus voluminib., id est Institutionū & Digestorū seu Pandectarū, necnō Constitutionū perfecta,

a *Tu. repete, positum est.*

b *Regulariter.* hic apparet quod regulæ iuris sunt de ff.

c *Perfectus.* f. liber. al. perfectio.

d *Extendentem.* id est docentem. x *al. antecessorum.*

e *Scripturi est.* hoc nota. §. co. l. prouxi. §. hæc omnia.

f *Sed cum.* nunc mādat institutiones fieri.

g *accipere.*

* *consibus.*

a *Et tribus annis.* Nota tribus annis factas leges. quod facit ad id quod not. ff. de Iustin. co. confir. in fi. Item no. vilissima pecunia posse. libros comparari: quod falsum est hodie.
b *Si quid.* hic nota duo verba bona.
c *Contrarium.* not.
d *Codice.* scilicet. Digestorum.

perfecta, & tribus annis [a] consummata, (quæ vt primũ sperari cœpit, neq; in toto decennio cõperi sperabatur) omni potẽti Deo & hãc operam ad hominũ sustentationem piis obtulimus animis: vberesque gratias maximè deitati reddidimus, quæ nobis præstitit & bella feliciter peragere, & honesta pace potiri: & nõ tãtum nostro, sed etiã omni æuo tã instanti quã posteriori leges optimas ponere. Omnibus itaq; hominibus eandẽ sanctionem manifestam faccre necessarium esse perspeximus, vt sit eis cognitũ quãta cõfusione & infinitate† absoluti, in quãtam moderationem & legitimam veritatẽ peruenerint: legesq; in posterum habeãt tam directas quã compẽdiosas, omnibusq; in prõptu positas, & ad possidẽdi libros, earum facilitatem idoneas, vt nõ mole diutiarum expensa possint homines superuacuæ legum multitudinis adipisci volumina, sed vilissima pecunia facilis eorum comparatio pateat tam ditioribus, quàm tenuioribus, minimo precio magna prudẽtia reparãda. Si quid [b] autẽ in tanta legum compositione quæ ab immenso librorum numero collecta est, simile forsitã raro inueniatur, nemo hoc vituperandum existimet: sed primum quidem imbecillitati humanæ (quæ naturaliter inest) hoc adscribat: quia omniũ* habere memoriã, & penitus in nullo peccare, diuinitatis magis quàm mortalitatis est, quod & à maioribus dictum est. deinde sciat quòd similitudo in quibusdam & his breuissimis assumpta nõ inutilis est, & nec citra nostrũ propositum hoc subsecutum. Aut enim ita lex necessaria erat, vt diuersis titulis propter rerum cognationem applicari eam oportuerit, aut cum fuerat aliis diuersis permixta, impossibile erat eam per partes distrahi: ne ius totum cõfunderetur, & in his partibus, in quibus perfectissimè iussiones veterum expositæ fuerãt, quod particulatim in eas fuerat sparsum, hoc diuidere ac separare penitus erat inciuile: ne tam sensus quã aures legentiũ ex hoc perturbarentur. Similique modo si quid in principalibus cõstitutionibus cautum est, hoc in Digestorum volumine poni nullo modo cõcessimus, quasi cõstitutionum recitatione sufficiente: nisi & hoc raro ex iisdem causis, ex quibus similitudo assumpta est. Contrarium [c] autem aliquid in hoc codice [d] positum nullum sibi locum vindicabit, nec inuenietur, si quis subtili animo diuersitatis rationes excutiat: scdeat aliquod nouum inuentum vel occultè positum quod dissonantiæ querelam dissoluit, & aliam naturam induceret discordiæ fines effugientem. Sed & si quid forsitan prætermissum est, quod in tantis millibus, quasi in profundo positum latitabat: & cum idoneum fuerat poni, obsuritate inuolutum necessario derelictũ est: quis hoc reprehendere recto animo possit? Primò quidem propter ingenij mortalis exiguitatem: deinde propter ipsius rei vitium, quod multis inutilibus permixtum, nullam sui aderuendum præbuit copiam: demum quia multo vtilius [e] est pauca idoneè effundere, *quam multis inutilibus homines prægrauare. Mirabile autem aliquid ex his libris emersit, quòd multitudo antiqua præsente breuitate paucior inuenitur. Homines etenim, qui ant ea lites agebant, licet multæ leges fuerant positæ, tamen ex paucis lites perfe-

A rebant, vel propter inopiam librorum, quos comparare eis impossibile erat, vel propter ipsam inscitiam: & voluntate iudicum magis, quàm legitimã auctoritate lites dirimebantur. In præsenti autem consummatione nostrorum Digestorum ex tantis leges collectæ sunt voluminibus, quorũ etiã nomina antiquiores homines nõ dicimus nescibant, sed nec vnquam audiebant: quæ omnia collecta sunt substantia amplissima cõgregata: vt ege na quidem antiqua multitudo inueniatur, opulentissima autem breuitas nostra efficiatur. Antiquæ autem sapientiæ librorum copiam maximè Tribonianus vir excellentissimus præbuit: in quibus multi fuerant & ipsis eruditissimis hominib. incogniti: quibus omnibus perlectis, quicquid ex his pulcerrimum erat, hoc semotũ in optimã nostram compositionẽ peruenit. Sed huius operis conditores nõ solũ ea volumina perlegerũt, ex quibus leges positæ sunt: sed etiã alia multa, quæ ísti nihil vel vtile vel nouum in eis inuenientes quod excerptum nostris Digestis applicaret, optimo animo respuerunt.

Sed quia diuinæ [f] quidẽ res perfectissimæ sunt, humani vero iuris conditio semper in infinitũ decurrit, & nihil est in eo quod perpetuo stare possit. I (multas etenim formas edere natura nouas de properat) nõ desperam quædã postea emergi negocia quæ adhuc legũ laqueis non sit innodata. Si quid igitur tale cõtigerit, Augustũ imploretur remediũ: quia ideo imperialẽ fortunã rebus humanis Deus præposuit, vt possit omnia quæ nouiter contingũt: & emendare, & cõponere, & modis ac regulis cõpetentibus tradere, & hoc nõ primum à nobis dictũ est, sed ab antiqua descendit prosapia: cũ & ipse Iulianus legũ & edicti perpetui subtilissimus cõditor in suis libris hoc retulerit, vt si quid imperfectũ inueniatur, ab imperiali sanctione hoc repleatur. Et hoc non ipse solus, sed & diuus Hadrianus in compositione edicti, & senatusconsulto quod eã secutũ est, hoc apertissimè definiuit, vt si quid in edicto positũ nõinueniatur, hoc ad eius regulas ciusq; cõiecturas & imitationes possit nouã constituere auctoritas. Hæc igitur omnia scientes patres cõscripti, & omnes orbis terrarũ homines, gratias quidẽ amplissimas agite summæ diuinitati, quæ nostris temporibus tã saluberrimum opus seruauit. Quo enim antiquitas digna diuino nõ est visa iudicio: hoc nostris tẽporibus indultũ est. Has itaq; leges & adorate & obseruate, omnibus antiquioribus quiescentibus: nemoq; vestrum audeat vel cõparare eas prioribus, vel si quid dissonans in vtroq; est, requirere: quia omne quod hic positum est, hoc vnicũ & solũ obseruari iancimus. Nec in iudicio, nec in alio certamine vbi leges necessariæ sunt, ex aliis libris nisi ex hisdem Institutionibus nostrisque Digestis & Constitutionibus à nobis compositis vel promulgatis, aliquid vel recitare vel ostendere conetur: nisi temerator velit falsitatis crimini subiectus, vnà cum iudice qui ei audientiam accõmodauerit, pœnis grauissimis laborare. Ne autẽ incognitum vobis sit, ex quibus veterũ libris hæc consummatio ordinata sit, iussimus & hoc in primordiis Digestorum nostrorũ inscribi, vt manifestũ sit ex quibus legislatoribus, quibusq; libris eorũ, & quot millibus hoc iustitiæ Romanæ templum ædificatum est. Legislatores autẽ vel cõmentatores eos elegimus, qui digni tanto opere fuerant, & quos anteriores piissimi principes admittere nõ sunt dedignati, omnib⁹ vno dignitatis apice

Concor. ea. sperecta cum glo. 2. extra de confir. vti. vel inuti. vbi hec verba recitantur forsan aliter & sunt ab ista l. sumpta.

†al. iniquitate.

†al. tollere.

†al. fingere.

e *Melo vtilius.* nota vt in auth. de referen. sacr. pala. col. ij. & in aut. de tabelli. post me. col. iiij. & in decret. xxiiij. dist. c. tales.

f Sed quia diuinæ. nota hic auctoritate. Concor. c. cum olim in gl. 1. cur. ca. fi. de verb. vbi hec verba reconcuntur.

a *Nuncupãtur.* supra. l. proxi. in fi. contra hoc dic vt ibi.
b *Confusam.* f. facerẽt
c *Libri.* Nota totum falsum ratione partis. fic. ff. de fur. l. vulgaris. §. quod si totum vas. & ad Sila. l. iij. §. si quis tabulas. Vel dic cõtra in instrumentis: vt infra de transl. si ex falsis.
d *Duodecim indictionis.* §. de Iustin. cod. cõfir. in fin. contra. Solu. vt ibi.

DE IVRIS ET *facti ignorantia.*

Quia in prædictis iuribus quandoque erratur & in factis, ideo de hoc ponitur. Accur. Vel sic, Dictum est supra de legibus quòd ab omnibus debent intelligi & scire. Sed quia in prædictis & factis, item in casibus sæpe prætenditur ignorantia tam in iure, quàm in facto, ideo de ea videamus. A. Zo.

QVAMVIS.] CASVS. Quidam miles ab aduersario suo conuentus, propter simplicitatem armaturæ militiæ (non militiæ adnocatorum, qui quãuis sint milites, tenentur tamen iura scire) ignorantia iuris omisit suas exceptiones opponere post sententiam latam & iudicatum voluit ad eas redire, & eas proponere. queritur quid iuris sit? Respond. quòd si aduersario nõdum fatisfecerit, potest vti exceptionibus sicut antelit. contest. Viuianus. Ex hoc text. no. dum dicit nondum satisfecisti, à contrario sensu, quòd exceptio quæ non excluditur per sententiam, excluditur per executionẽ sententiæ. Bal.
e *Ageres.* ô miles, id est defenderes. fic. ff. de eden. l. j. in princ. & de re. iud. l. sæpe. fic e contra infra de test. l. j.
Vel proprie: [a] quia qui excipit, agit. vt ff. de excep. l. j. nam reus in exceptione fit actor.
f *Armatæ.* milites enim nostros &c. vt]. de iud. debb. l. ff. in princ. sed quid si rusticus? Respon. [b] idem si non potuit consulere petitor. s, vt ff. eod. regula. §. sed iuris aliud in aliis. vt infra sent. rescin. non possl. peremptorias. ff. de bo. possl. in bonorũ. solue secundum iliam, & distingue.
g *Allega iones, i. exceptiones.* f. peremptorias.
h *Permitto.* ipso iure,

a *Nihil est Bart. & Ias.*
b *Placet Io. Fab. & Fulg. distinct. tamen Bar. Pa. Bal. Sal. & Ias. & ratio est, quia non subnenitur rusticis nisi in casibus à iure expressis per text. in l. j. eo. tit.*

A dicis dominũ. neque enim licentiam aperimus ex tali codice in iudicium aliquid recitari, qui in quacunque sui parte signorum habet malitiam. ipse autem librarius qui ea inscribere ausus fuerit, nõ solũ criminali pœna (secundum quod dictũ est) plectetur, sed etiam libri [c] æstimationem in duplum domino reddet, si & ipse dominus ignorans talẽ librum vel comparauerit vel confici curauerit, quod & antè à nobis dispositum est constitutione quam ad legũ professores dimisimus. Leges autem nostras, quas in his codicibus vel institutionum seu elementorum, Digestorum seu Pandectarum posuimus, suũ obtinere robur ex tertio nostro felicissimo sanctum consulatu præsentis duodecimæ [d] indictionis, tertio Kalendas Ianuarias, in omni æuo valituras, vnà cum nostris constitutionibus pollentes, & suũ vigorem in iudiciis ostendentes in omnibus causis, siue quę postea emerserint, siue quæ in iudiciis adhuc pendent, nec eas iudicialis vel amicalis forma compescuit. Quæ enim iam vel iudiciali sententia finita sunt, vel amicali sopita pacto: hæc resuscitari nullo volumus modo. Bene autem properauimus in tertio nostro consulatu & has leges edere: quia maximi Dei & Domini nostri Iesu Christi auxilium, felicissimum æuum nostræ reipublicę donauit: cum in hoc & bella Patica abolita sunt, & quieti perpetuæ tradita: & tertia pars totius mundi nobis accreuit. Post Europam enim & Asiam tota Libya nostro imperio adiuncta est, & tanto operi legum caput impositum, & omnia cœlestia dona nostro tertio consulatui indulta. Omnes itaque iudices nostri pro sua iurisdictione easdem leges suscipiant: & tam in suis iudiciis, quã in hac regia vrbe habeant & proponant, & præcipuè vir excelsus huius almæ vrbis præfectus. Curæ autẽ erit tribus excellis præfectis prætoriis tam Orientalibus, quã Illyricis, necnon & Libycis, per suas auctoritates omnibus qui suæ iurisdictioni suppositi sunt, eas manifestare. XVII. Kal. Ian. Constantinop. D. N. Iustiniano præfecto præto. A. III. Cons. FELICITER.

ΙΙ. Ἐφ' ὁνόματι τὸ δικαστὴς, &c.
Διεδωκεν, &c.*

TITVLVS. XVIII.

DE IVRIS ET FACTI IGNORANTIA.

Permittitur militi qui exceptionem peremptoriam per iuris ignorantiã ante sententiam non obiecit, vt eam post sententiam possit opponere. Baldus & Salycetus.

1. Imp. ANTONINVS A. Maximo* militi.

Vamuis [f] cum causam tuam ageres, [g] ignorãtia iuris propter simplicitatem armaturæ militiæ allegationes [h] cõpetentes omiseris: tamen si nondum satisfecisti, permitto [i] tibi, si cœperis ex sententia [i] conueniri, defensionibus tuis vti. [k] Dat. VII. Kal. Maij. duobus Asperis Conss.

Renuncians hereditati maternæ, eam post ea non potest adire, licet prætendat iuris ignorantiam. Bald.

CVM

c *Item in militie actore, vt temp. Bart. hic.*

d *Ista gl. est singularis secundum l. sf. m l. 2. §. de sacrosanct. eccl. ad hoc quod exceptio excommunicationis possit opponi coram iudice seculari.*

*Hanc constitutionem reperere potes ex prælationibus Digestorum. Tit. de confirmatione. Digestorũ, vbi Græce exciisa est. eam, si vo-les, huc trãscribe.
*al. Maximiano.
†Ista lex est singu. cũ dicat circa fi. sibi, permitto tibi, &c. secundum Bar. Pa. & Ias. hic, & secũdum Baldũ in c. fi. extra de confes. ad hoc quod priuilegium ipsius. l. cum pater militi ipso iure, et non per restitutionem in integr.*

a Gloſſa ſequitur hic Bald.

tum.licet impropriè[a] dicatur exceptio hoc caſu. & in falſo procuratore, cum nullum ſit iudicium, vt in d.l.licet.alias autem præter iſtos caſus poſt ſententiã opponi non poteſt, vt ſ. ſen reſcin.non poſ.l.peremptorias.De dilatoria dic vt ſ.de probat.l.exceptione. ADDITIO. Dic quod idem eſt iudicium de dilatoriis ſicut de peremptoriis, ſcilicet, quòd poterunt opponi poſt ſententiam definitiuã.Ful. & ſa.hic.

*al.idem, A. Inuenali. ſed excuſa inſcriptio vectior eſt.& conuenit ſubſcriptioni.

IMP. GORDIANVS. A. Iuuenali.

CVm ignorantia.} CASVS. Quidam fecit talem quæſtionem: Mater mea mortua eſt: eius hereditatem repudiaui, quã nunc vellẽ. nunquid ego eam petere poteroẽ Dicit imperator, quare repudiaſtiẽ Dicit ei: domine, iuris ignorãtia ductus.Reſp. imperator, ſero veniſti ad petendam illam hereditatẽ, eo quòd per ignorantiam iuris eam repudiaſti.Viuianus.

a *Non poſſis.* ô fili.

b *Deſideras.* imò videtur audiri, vt ſ. de repu. here.l.fin.quæ eſt contra.Solu. illic in paterna hereditate loquitur hic in materna,hoc nõ placet,[b] quia & in materna viuetur admitti poſt renunciationem, vt ff.ad Tertyl.l.filij.§. j.quæ eſt contra. Solu. refert an renunciet eo modo vt in perpetuũ eam nõ habeat,vt hic: an dicat, non adeo. quia magis differt tũc, ar. ſ. vnde lib.l.fin. Vel hic præterierat annus

b Imò, Bart.& Paul.& ratio eſt, quia hereditas paterna magis debetur filio quàm materna. Paul.

c *Iſta cum ſeq. eſt diminuta.* Bart. & Paul.

intra quẽ per l.illã filij poterant adire:& ideo dixit,ſera prece. Tu dic quòd hic alius adierat, ibi non.argu.ff. de mi.l.quòd ſi minor.§. Scæuola.& ff.de ſuc.edi.l.j.§.ſed videndum.& d.l. de rep.here.l.ſi.& no. tria facere cõtra iſtum, quia maior, quia ius ignorauit, & quia de lucro certat.

SI emancipata.} CASVS. Titius habebat filiam,quam emãcipauerat:deceſsit iure inteſtatus,iſta filia nõ petiit bon poſſ. intra annum. voluit poſtea petere prætendens ignorantiã iuris,nunquid poteſt? dicitur quòd non.Viuianus.

c *Si emancipata.* ſecus ſi non emancipata,quia tunc intra trien nium auditur, vt ſ. de rep.her l.vlt.quæ eſt contra,[d] imò hoc iure prætorio. Item not. quòd tria faciunt contra iſtam: quia maior,quia de lucro certat, & quia in iure errauit.

d Dic melius quòd ibi repudiauit hereditatem ex preſſe,hic vero tacite. Bart.& Paul.

d *Nullo rationabiles.* cum potuiſti conſulere peritiores, aliàs ſecus, vt ff. de bono.poſſeſſ.l. in bonorum. Sed videtur quòd iuris ignorantia non obſit in damnis vitandis, vt ff. de iur. & fac.igno.l.error.hoc autem eſt damnum,cum patris hereditas ſit debita filiæ, vt ſ. de codic.l.fi.§. pen. Sed reſpond. non eſt debita, ſed quaſi debita, vt infra de curat. fur.l. fin. §.j.& ſic non eſt verè damnum. Item admitti poteſt ex alio capite, puta vn de cognati, quia renunciatio[e] nocet tantum in illo quod ſibi tunc competebat,ſcilicet vnde liberi, vt ff. de ſucceſ. ed.l.j. §. ſed videndum. Vel dic quòd perpetuò poſſit adire de iure ciuili. quia non repudiauit, vt infra de iu. delib.l. licet.

e Tacita. Iaſon.

SI *poſt diuiſionem*.} CASVS. Quidam fecit talem quæſtionem Imperatori: Deceſsit agnatus vel cognatus meus, cuius ſucceſsio ab inteſtato ad me pertinere debet, venit quidam, & attulit teſtamẽtum quoddam,dicens quòd inſimul cum eo in eo teſtamento fuit inſtitutus hæres. feci cum eo extra ius diui ſionem. modo apparebat falſum teſtamentum, vel minus ſolenne. quæro quid iuris ſit. Dicitur quòd ſi credis te poſſe probare teſtamentum eſſe falſum vel minus ſolenne, adeas rectorem prouinciæ, & coram eo proba. quod ſi feceris, non obſtabit diuiſio quin ſolidam recipias hereditatem. Viuian. Ex hac.l.no.in verſic. oſtende igitur. quòd ſcriptura teſtamenti præſumitur vera. Not. ſecundò, quòd teſtamentum in dubio præſumitur ſolenne. Tertio nota, quòd afferenti negatiuam ad impugnationem ſcripturæ incũbit onus probandi,ſecundum Bald.hic.

e *Factam.* ſcilicet ſine iudice.

f *Tibi.* heredi inſtituto in teſtamento non ſolenni cum quodam extraneo.

g *Comparatur.* quin habeas totum ab inteſtato.

h *Oſtende igitur.* ô fili.

i *Fide veri.* quia eſt falſum.

k *Non poſſe.* quia minus ſolenne. Et ſic no. quòd ſtatur teſtamento, & præſumitur ſolenne, donec contra probetur.

*al.rectoꝛem.

l *Obtineas.* contra eſt ff.fami.ercis.l. cum putarem. vbi poſt ſententiam non retractatur diuiſio, etiam ſi non fuit coheres. Solu. ibi cum iudice,hic ſine iudice facta fuit diuiſio, vt ibi in ſi. Item contra infra de teſt.l. non dubium.§. fin. Solu.vt ibi.Item videtur nullo modo repeti eo caſu cum fuit non ſolenne. naturaliter enim erat debitum, quod ſolutũ per ignorantiam iuris non repetitur, vt infra eo.l.cum quis. Reſpo. ſecundum quoſdã extraneis naturaliter debentur legata ex non ſolenni voluntate: nõ autem heredes inter ſe tali obligatione tenentur. quod non placet,[f] quia ſicut cum ſolenne eſt, obligantur inter ſe ciuiliter & naturaliter, ſic cum eſt non ſolenne debent naturaliter obligari, vt video ex ſtipulatione: ex qua vbi eſt ſolennis, naſcitur ciuilis & naturalis obligatio: vbi vero non ſolennis, naturalis tantum. Dic ergo quòd hic fuit error facti, non iuris.[g] credebat enim teſtamentum habere ſeptem ſigilla, cum non haberet niſi ſex: & forte oſtendebatur ei ac ſi eſſent ſeptem,& ſic ex probabili ignorantia facti ſolutum repetitur, vt ff.ad Macedo.l.fin. Sed qua actione reperit? Reſpond. illam medietatem medietatis quam dedit ei credens eſſe accipientis, rei vindi. cum errans dominium non mutauit, vt ff.de condic. cau. da.l.dedi.§.penult. aliàm per condic. indeb. vel ſine cauſa, vt ff. de condic.ſine cauſa.l.j.Sed pe.[h] dicebat hunc non tradidiſſe,& ideo dicit,obtineas, ſcilicet, tu filius,id eſt,retineas.ſecundum eum.

*al.rectoꝛem.

f Et malè Bart.

g Imò dic quòd vtique ex re mutuata. Bart. Bal. Paul. Sat. & Iaſ.

h Iſta opinio non placet hic ſaltem bene.

CVm falſa.} CASVS. Sempronius conueniebatur actione hypothecaria pro domo quadam paterna, quaſi domus eſſet materna. quæſiuit creditor ab eo, vtrum domus eſſet paterna, qui conuenit eum pro iſta domo hypothecaria actione. dicit ei Sempronius: non eſt domus de bonis paternis, ſed maternis, ecce inſtrumentum per quod apparet quod fuerit de bonis maternis, non paternis. modo quæritur, vtrum ſua confeſsio poſſit ei nocere? & dicit Imperator quòd nihil ei nocebit ſi facta fuit extra iudicium, cum falſa ſit.Viuianus.

i Idẽ dicit actione pignoratitia. Bart.

m *Cum falſa.* hypothecaria[i] cõueniebatur filius in bonis maternis, & erat heres patris & matris.

n *Id quod paternum.* ſiue in facto errando, quia credebat matrẽ emiſſe quod pater emerat. ſiue in iure, quia credebat donationem à patre in matrem vxorem factam tenuiſſe, & hoc ſi extra ius.Si autem in iurẽ, error iuris non excuſat, ſed facti ſic, vt ff de confeſſ.l. non fatetur.

o *Nihil egiſti.* quod ad dominium perdendum vel mutandũ, in quo ſola voluntas non ſufficit. Sed in poſſeſsione ſic, vt ff. de acquiren.poſſeſſ.l. ſi quis vi.§. differentia. Sed argu.contra.l. iſtam.ff.de pact.l.tale.in prin.[k]

k Solue ſecundùm Bar. hic.quia ibi loquitur in confeſſione liberatoria quæ ſolet tantæ poteſt iudex

SI *non tranſactionis*.} CASVS. Quidam Titius quæſiuit Imperatori, Dominus Archonticus mortuus eſt, qui fecit me ſibi promittere certã quantitatẽ olei, quia credebã me eſſe ſuũ debitorem in maiori quantitate, quã eſſem: puta debebam.l.& promiſi per ſtipulationem.c.quæritur, vtrum poſsim iſtã obligationẽ cõdicere in eo quod plus eſt. & dicit Imperator quòd hoc

ſi hoc non feciſti ex cauſa tranſactionis, tunc bene poteris condicere, ſoluto prius quod debes. Viuianus.

a *Si non tranſactionis* tunc enim ſecus: vt ſ. de condi. l.ij.

b *Errore facti.* An idem ſit iuris? quidam non: vt hic. Sed nos contra cum non debet nocere in dampo vitando: vt ff. de iur. & fac.igno. l.error. in fine. Et die quod ſit ei uiliter & naturaliter indebitum, vel naturaliter tantum. ſecus ſi eſt naturaliter debitum. nam tunc ſolutũ non repetitur: vt ff. de condict. indebi. le. fideicommiſſum. ſ. eod. l.cum quis.

c *Archontico.* illi fœneratori.proprium nomen eſt.

d *Reddito.* ſcilicet tu debitor.

e *Reſidui.* debebat enim. l. cados olei, & promiſit. c.

f *Condicentes.* per condict. ſine cauſa: vt ff. de condict. ſine cau. l. qui ſine.

† Concord. gloſ. 1. poſt prin. in ſ. ſignificauit. de reſcrip.

ERror. Habet duas partes. In prima parte loquitur de tempore ante ſententiam. In ſecunda parte de tẽpore poſt ſententiam, vel alio modo rem deciſam. Secunda ibi, Nãcauſa. Bald. CASVS. Dicit imperator quòd ſi aliquis fuit cõfeſsus aliquid in iudicio per errorem facti, quòd nõ erat verum: poſt iſtam confeſsionem poteſt reuocare, quod verum eſt ante ſententiam: ſi autem ſententia lata fuerit, non poterit. Viuia.

g *Error.* lex iſta poteſt intelligi & in errore qui interuenit cir

Cõfeſsio per errorem facta an poſſit reuocari.

ca confeſsionem factam in iudicio, & in eo qui interuenit in ea quæ facta eſt extra iudicium. In eo qui ſit extra iudicium, dic vt ſ. eo.l.cum falſa.nam ibi non nocet negocio non finito, ſed eo finito vel per tranſactionem vel per ſententiam poſtea ſubſecutam. ſic ſ. leg. proxi. Eſt tamen differentia: quia dum confeſſus eſt extra iudicium, poteſt retractare, nec præſumitur ita eſſe: licet Ioannes contra. ſed cum in iudicio confitetur, præſumitur ita eſſe, niſi contra probetur: vt ſ. de erro. adu. l.ij. Sed ad iſtam primam regulam ſunt ſignata contraria in primis. ff. de inter. ac. l. de ætate. §. vlti. Sed non obſtat, quia ibi loquitur quando dixit ex certa ſcientia.

a *Nihil eſt: immo dic ſibi confeſsio fuit erronea circa preparatoria iudicij quæ nõ ſunt tanti præiudicij ſicut circa deciſa cauſæ.* P. & Ia. hic.

b *Iſtud nihil eſt dicere: immo dic quod mulier minatur ſpeciali priuilegio, quo non minatur maſculus.*

[a] Nihil eſt: immo dic ſibi confeſsio fuit erronea circa preparatoria iudicij quæ nõ ſunt tanti præiudicij ſicut circa deciſa cauſæ. P. & Ia. hic.

[b] Iſtud nihil eſt dicere: immo dic quod mulier minatur ſpeciali priuilegio, quo non minatur maſculus.

tens plus quàm debeat per errorem, poteſt liberationem condicere. Paul. de Caſt.

VI. Idem. AA. & CC. Thauro & Pollioni.

SI non tranſactionis[a] cauſa, ſed indebitam errore[b] facti olei materiam vos Archantico[c] ſtipulanti ſpopondiſſe rector prouinciæ maduerterit: reddito[d] quod debetis, reſiduj[e] liberationẽ condicentes[f] audiet. Dat. V. Kal. Maij. CC. Conss.

Errorea confeſsio cum erratur in facto, poteſt vſque ad ſententiam reuocari, ſed poſt rem deciſam eſt irreuocabilis.

VII. Idem. AA. & CC. Zoæ.

ERror gl facti[h] neddum finito negocio[i] nemini nocet.[k] Nam cauſa deciſa[l] velamento tali[m] non inſtauratur. Dat. VI. Non. Iul. CC. III. Conss.

Errorea confeſsio non facit valere teſtamentum imaditum, nec ei imponit vires: nec etiam valet per ſeipſum vt diſponat in

Cõfeſsio per errorem facta an poſſit reuocari.

ſtru. per totum. & de re iu. leg. diuus. & de iureiur. l. admonendi. Solu. in his omnibus dolus eſt admiſſus ab aduerſario, qui non debet ei patrocinari: vt ſ. de leg. l. ſi legatarius. & ff. de dolo. l. ſi legatarius. Item contra infra ſi aduer. rem iudi. l. ij. Sed illud ratione ætatis, non erroris. Item contra. ſ. de fur. l. fin. §. ſi autem neſcius. Sed dic quòd ibi nõ reſtauratur aduerſus eum. ſed aduerſus alium. l. furem. Item contra. ff. de confeſſ. l. ſi is cum quo. quia ibi error ante ſententiam præiudicat, & tamen eſt error facti. Solu. ibi in facto proprio erravit, hic in alieno, quod quidem licet: vt ff. pro ſuo. l. ſi, in fin. Item contra. ff. quando act. de pecu. eſt an. l. ij. Sol. ibi erat communis error, ſicque probabilis: vt ff. ad Maced. l. iij. & de offi. præt. l. Barbarius. Vel ibi falſo ex certa ſcientia aduerſarius aliquid allegauit. ſic. ff. de iudic. l. ſi prætor. §. Marcell[o]. & ſic ſoluitur. ff. de inſtit. l. habebat. in prin. Vel ibi in l. habebat poſt ſententiã non agit ex ea cauſa qua prius egit, ſed ex alia. Item quod dicit errorem facti non nocere, eſt verum maxime alieni: nec etiam ſi eſt ſui nocet in iudicio: vt argu. ff. pro ſuo. l. fina. & ſi. de confeſſ. l. non fatetur. & de hoc dixi plene. ff. eo. l. regula. in prin.

CVm teſtamentum.} CASVS. Quidam condidit teſtamentum minus ſolenne, in quo libertatem ſeruis ſuis reliquit, & quandam quæ poterat tibi ſuccedere ab inteſtato, heredem inſtituit. iſta mulier inſtituta non adijt ex teſtamento, cum potuit ab inteſtato ſuccedere, quadam die vocauit iſtos quibus erat relicta libertas in tali teſtamento, ſuos libertos: cum tamen in veritate non eſſent liberti. quia teſtamentum non erat ſolenne, modo queritur, vtrum per iſtam confeſsionem mulieris liberti ſint illi facti? & dicitur quòd neque orcini neque liberti mulieris erunt, quia erroris nullus eſt cõſenſus, & dicuntur orcini, quia directò erat eis relicta libertas ab eo qui tendebat ad orcum. Viuianus.

n *Cum teſtamentum.* in quo erat inſtitutus agnatus qui ab inteſtato erat ſucceſſurus.

o *Orchini.* i, directò iuſsi eſſe liberi: vt inſti. de ſin. re. per ſi. §. libertas. ver. ar. at is qui ab orthos quod eſt rectum. Vel dicuntur ab orco, quia manumittuntur ab eis qui tendunt ad orcum vel ad mortem. * Orchum per c & h ſcribendum ait Probus Grammaticus, vnde & orchinus.

p *Ipſius.* qui ſucceſsit ab inteſtato.

q *Iudicium.* id eſt voluntas.

r *Non potuerunt.* immo videtur quòd errantis heredis voluntas ei præiudicat. ff. ad l. fal. l. ij. §. ſi legatarius. vbi errantis voluntas tollit hæredi interdictum, quorum legatorum, ſed ibi ratione poſſeſsionis præiudicat, hic verò in propietate. Vel dic vt ibi no. Item no. quòd Ir. gloſſauit hic cum ex ignorantia deficit id quod fieret à ſcitẽte, vt hic fuit pactum, aliàs delictum. quod expone. hic enim deficit libertas propter ignorantiam, quæ valeret ſi eſſet ſciens. & quòd ſubijcit hic, pactũ. ſ. tacitũ dandæ libertatis. Item qn ſubijcit. aliàs delictũ. l. deficit ratione ignorantiæ: vt ſ. ad l. Corne. de ſic. l. j. & ſic ponitur vt. i. ſicut. Vel dic quòd à ſciente fier. q. d. idem eſſet ſi à ſcitẽte. nam ſiue tacitum pactũ, vt hic: ſiue expreſſum pactum inter dominum & ſeruum de libertate danda in futurum, nõ valet:[d] vt ſ. de tranſact. l. interpoſitas. & ſ. de cõl. dere. l. j. ſed nec modo dantur. nam hæc verba non ſunt dandæ libertatis: vt ſ. de teſta. mil. l. ex his verbis. Sed poteſt reſponderi quòd aliud hic quàm ibi: quia hic naturaliter erat debita libertas ex voluntate teſtatoris, ſed ibi nullo iure, præterea quia ſubijcit, aliàs delictum, exponunt[e] quidam & alio modo. i. aliud eſt in delicto, quia valet libertas. & da exemplum infra ſi man. ita fuc. aliena. l. j. vel aliàs delictum. i. aliud eſt ſi quis ſcienter delinquat. vel aliàs delictum, id eſt aliud eſt ſi quis iuris ignorantia fatetur ſe deliquiſſe: vt ff. de confeſſ. l. non fatetur. prima placet. Non potuerunt, remanebunt ergo ſerui.

c Et malè Bart.

d Niſi prædictæ obligationis naturalis.

e Et malè Bald.

On idcirco. ¶ Casvs. Seius plures seruos habebat. ab illis seruis vt à liberis recepit quandam summam pecuniæ, & factum est publicum instrumentum inter dominum & seruos suos: super hoc vocat postea illos seruos suos: qui dicunt ei: Domine de cætero non potes nos vocare seruos, quia fecisti pactū & instrumētum nobiscum sicut cum liberis, quæritur quid iuris sit? Dicitur quòd nihilo minꝰ possum mouere eis quæstionem, & etiā hæredes mei, cū ei rātis nullus sit consensus. Viu.

a *A vobis.* f. libertis.

b *Consensus.* vt ff. de iur. om. iu. l. si per errorem. & de iud. l. ij. in princip. & ¶. loca. l. ad probationē. Sed quid si hic fuit scies? Resp. idēlicet quidam contradicant.

† *Hæc verba rectantur in c. vl. in gl. i. extra de cōiug. seruo. vbi vide cōcordantias.*

* *al. Amphiæ. al. Amasiæ. al. Philippæ.*

† *De materia huius. l. & generaliter de repetione indebiti, vide gl. 1. extra de solu. quæ ponit plenam distinctionē in hac Materia. C. Th. 3. ¶. 3.*

Cvm quis. Textꝰ iste primò ponit dictum. Secundò ponit quandam distinctionē bimembrem. Secunda ibi. Per ignorantiam. Bald. Casvs. Mæuius quandā quantitatē quæ fuit debita naturaliter, indebita verò ciuiliter puta legatam mihi in testamento minus solenni, solui errādo in iure: vult ipse repetere vt indebitam. quæritur an habeat ipse repetitionē? Dicitur quòd nō, quia in intē errauit. secus si *in* facto fuisset erratū. Viuianus.

Nota ex hac. l. duo necessaria. Primū est, quod error iuris non potest prodesse circa repetitionē debiti naturalis. & sic non dabitur retentio, non obstante quod sit naturaliter debitum. de hoc no. ff. de condict. inde. l. interdum. & l. cum is. §. j. Bald.

c *Cum quo.* Pone casum in indebito ciuiliter, sed naturaliter debito: vt infra ad l. fal. l. error. Vel dic in voluntate non solenni credebat heres debere legata. Et distingue quia aut est ciuiliter indebitum, sed naturaliter debitum, & tunc solutum per ignorantiam facti repetitur, iuris non: vt hic, & d. leg. error. & ff. de condi. indeb. l. fideicommissum. & ff. ad Maced. l. fi. fallit in muliere & in minore qui repetunt etiam per ignorantiam iuris solutum tale indebitum: vt ff. ad Vell. l. quamuis. §. interdum. & ff. de condi. indebi. l. interdum. sed Pe. dixit b in tali indebito soluto siue per errorem facti siue iuris non reperi: & dicebat speciale in l. Falcid. & muliere & minore. Item econtra si debitum est iure ciuili, sed naturaliter indebitum, solutum per errorem iuris vel facti repetitur: vt. ff. de cōdict. indeb. non sōrtem. §. indebitum. & §. adeo. fallit infrit. de obli. quæ ex quasi cō. §. fin. & ff. de condict. indeb. l. in summa. in princ. & ff. man. l. fi fideiussor. j. §. in omnibus. Item si est indebitum vtroque iure: siue errore facti, siue iuris ignorantia solutum repetitur: vt per totum tit. de condic. indeb. C. & ff. sed fallit in casibus quos modo in superiori casu notaui. Si autem est vtroque iure debitum, sed ope exceptionis indebitum, si quidem est dilatoria, debitum solutum per errorem facti repetitur. secus si iuris: vt ff. de condict. indeb. l. in diem. & ff. man. l. fideiussor. & quamuis c vel secundū Azo. idē, vtrobiq; vt ff. man. l. fideiussor. §. quāuis. Si autem perpetua: si quidem fauorabilis, vt Vell. solutum siue iuris siue facti errore repetitur. Si verò odiosa, vt Maced. solutum per ignorantiam iuris non repetitur: vt ff. de condic. inde. l. qui exceptionem. in prin. sed per facti errorem probabilem repetitur: vt ff. ad Maced. l. fi. Si verò dubitetur sit perpetua vel dilatoria exceptio, solutū siue iuris siue facti errore repetitur: vt ff. de cōdi. inde. l. sufficit quecūq; casu dixi solutum repeti, ibi ex certa scientia solutum non repetitur: vt ff. de condic. inde. l. j. Idē

Indebitum per errorem solutum an possit repeti.

b *Et male. Salycetus.*

c *Et male. Salycetus.*

A si est tutus exceptione quæ sit in lucta ad rigorem iuris conseruandum. & soluat, nullo modo repetit: vt. ff. de condict. indebi. l. Iulianus. & infra de condic. in l. j Item opponitur in casu huius. l. Nonne est tutus fauorabili exceptione heres? ergo solutum repetitur per prædictam. l. qui exceptionem. Sed respōdetur. non dicitur heres habere exceptionem, cum legatarij nullam habeāt actionē ex non solenni voluntate. Item & si est solennis, & excedunt legata dodrantem: ipso iure remanet in bonis heredis quarta: vt ¶. ad l. Falci. l. Plautius. vnde non dicitur habere actionem legatarius. sic ergo nec heres exceptionē. Sed in minore d dic vt infra. l. j. & hæc omnia intellige in maiore.

C.Th. 1. 1.2.

d *Glo. sic quamur Bart. Bald. Paul. Salyc. Iaf.*

Qvamuis. ¶ Casvs. Mulier quædam errās in iure, quia omisit petere bonor. possess. erat minor: vult modo petere. consuluit dominum Imperatorem, qui dicit ei: quare non petisti? illa respondet: credebam cursum temporis mihi non nocere. dicit ei Imperator: non potes petere, quia in iure errasti: illa dicit quòd minor est xxv. ann. dicit ei Imperator: si hoc est, ratione ætatis bene petere potes. Vivianus.

Not. ex hoc tex. q magis subuenitur imbecillitati ætatis, quàm sexus, licet aliquando æquiparentur. l. j. in fi. ff. de eden. Iaf. hic.

B

C

Mulieribus multæ leges subueniunt.

Ignorantia iuris non nocet in damno vitando.

d *Quamuis.* pone casum vt s. eo. l. si emancipata.

e *Imperfectam.* quia est minor. & sic restituitur: vt. ff. de minor. l. ait prætor. §. vltimo.

Constitutiones. ¶ Casvs. Hac lege cauetur, q nulli est permissum ignorare vel dissimulare constitutiones Imperatorum: & dicitur ille simulare qui non scit eas, & dissimulare qui scit, & se nescire dicit. Viuianus.

f *Constitutiones.* aliud est in alijs legibus secundum quosdam: quod non placet Ioan. vt supra tit. j. l. j. in fin. ij. col. & supra de leg. & con. l. leges sacratissimæ: & facit in auth. vt fa. no. con. col. v.

g *Dissimulare.* Quod non est, simulo: dissimulo q; quod est: vt ff. de concussio. l. j.

Versus.

Nē passim. ¶ Casvs. Quia mulieribus succurritur quandoque, crederet aliquis quòd indistincte succurratur, ita vt liceat eis cōtra pacta sua venire passim & indistincte. hoc remouet. & dic vt in litera. Vinia: No. hic quòd statuta generaliter & indefinitè condita ita ligant mulieres sicut masculos, nisi specialiter excipiantur, secundum Iaf. hic.

h *Ne passim.* id est indistincte.

i *Auctoritas.* sunt enim quædam leges quæ specialiter prouident eis, vt in intercessione: vt ¶. ad Vellc. si sine. in ij. respon. Ité vt ab incestus crimine excusentur si sola iuris nostri obseruantia deficit vt. ff. de adul. l. si adulterium. §. j. Item in satisdatione iudicio sisti receptā minus idonea: vt ff. qui satisda. cog. l. de die. §. minori. Item cum indebitum soluunt, & exonerantur probatione: vt ff. de probat. l. cum de indebito. §. j. Item si cautiones vel rationes in iudicio non edunt: vt ff. de eden. l. j. §. vlt. Item cum stipulantur dotem nouando de bono debitore ad in pem: vt. ff. solut. matri. l. ij cum dotem. §. si mulier. Item cum legatum sibi adscribunt dictante matre: vt ff. ad legem Corn. de fal. diuus Claudius. §. idē. in filia. Item vt ff. ad Turpil. l. j. §. accusationem in fin. & 8 l. mulier. Item infra de fal. mone. l. j. §. viduas. Item. ff. de iure fisc. l. ij. in fin. Sed nónne regulariter etiam maribus iuris ignorantia non nocet

non nocet in damno vitando: vt ff. eod. l. error. in fin. sic ergo fœminæ deteriori conditionis esse videntur, cum certis casibus eis subueniatur, sed maribus semper. Sed certe hic dicit illis casibus eas tuari quibus & mares: & eo amplius in prædictis in quibus non iuuarentur mares. vnde dic quòd in prædictis mulieres iuuantur vltra mares.

A

TITVLVS XIX.

DE PRECIBVS IMPERATORI OFFERENDIS.

Dixit de iure quod cōsistit in sacris & sacerdotibus, nunc de eo quod in magistratibus. & primo de principe, præmittens à quibus & quadiu er adeatur. Vel sic: Post tractatum diuinorum sacrorum eorundemq; ministrorum, tractaturus supra de humanis sacris, id est de legibus, vnde cōsequens est vt videamus de ministris humanorum sacrorum, id est legum: quarum quia dominus Imperator caput est & minister, de imperatore audiamus. Et quia ipse non temere, sed per preces est adeundus, videamus de precibus et offerendis, & de quibus rebus liceat ei porrigere preces. Azo.

† *Hortamē tofini, licet seruilis cōditionis sit: quia nō refert per quē preces fiant oblatæ, vt hic & in c. cum oportet, infra de appell. pen. in fi. & l. post principales. extra de accusa.*

Licet seruilis. ¶ Casvs. Dominus meus qui plures seruos habebat, occisus est à quibusdam, vnus de illis seruis adijt Imperatorem, & narrauit sibi factum illud, & nullus de parentela sua hoc Imperatori voluit intimare, rogans & supplicans Imperatori vt rescriptum concederet aliquibus iuuenibus, quòd de morte eius facerent inquisitionem. dicit ei Imperator: Frater tu seruus es, neque potes de iure admitti ad postulāndum rescriptum: verumtamen quia atrox est delictum, & propter tuum laudabile propositum, vt & alij serui fiāt fideliores dominis suis, dabimus tibi rescriptum. vade ergo cum rescripto nostro ad præfectum prætorio, qui te libenter vt decet, audiet: & qui vindictā severissimam prout conuenit, malefactoribus imponet. Nota ex hoc text. ibi, atrocitas, regulam notabilem, quod propter atrocitatem & enormitatem delicti quædam permittuntur contra regulas iuris, quæ aliàs non permitterentur. & facit iste text. secundū Bald. hic in secundo nota. pro regula quam tradit Innocent. in cap. j. de constitutionib. quòd ex causa licitum est leges transgredi, secundum Iasonem hic.

B

a *Licet seruilis.* id est seruus.

b *Precis.* i. vt deferat preces principi: sic alias in iudicio esse potest in casibus, vt dixi. ff. de iudi. l. vix certis. & eisdem casibus poterit forte supplicare. sed licet regulariter non admittatur, vt hic: si tamen fuerit admissus, valet quod ei conceditur: vt ¶. co. l. vniuersis.

c *Exemplum.* vt ¶. de proba. l. exemplo. & ff. de pœ. l. aut facta. §. fina. & l. fi quis aliquid. §. qui abortionis.

d *Vindicandum.* hoc enim petebat sibi licere.

e *Annotationis.* id est scripturæ factæ motu principis. in simili enim negocio fecerat idem. vel de præsenti decreto dicit.

f *Caret.* & etiam libertatem habebit in præmium: vt ¶. qui ex cau. fer. pro præ. ac. li. j. & ff. qui sine ma. ad li. per. l. qui ob necem. Sic & si accusat quem crimine læsæ maiestatis, auditur: vt ¶. ad leg. Iul. ma. l. nullus. & ff. ad l. Iul. ma. l. famosi. §. j.

Diuisio.

Qvoties. Diuiditur in duas partes. Prima loquitur in rescripto quod cōcernit dilationē iudicij vel solutionis. Secūda loquitur in rescripto quod cōcernit decisionem litis, & ipsum principale negocium. Secunda ibi, Quod autem. Bald. Causus istius legis ponitur duobus modis vt in glos. Vno modo sic: Dominus meus accessit ad Imperatorem, & dixit ei. Da-

C

peremptoria. Salycetus.

II. Imp. Constantinvs A. Seuero. p. f. v. l.*

Qvoties § † rescripto nostro moratoria h præscriptio i permittitur,* aditus supplicanti pandatur. Quod autem totius negocij cognitionem tollit, & vires principalis negocij exhaurit: sine graui partis alterius dispendio conuelli k non potest: nec præscriptionis igitur peremptoriæ relaxatio petur l. Dat. X. Kalend. Iun. Nicææ, Paulino & Iuliano Conss.

Fisco damnosa, vel iuri contraria, non conuenit impetrari. Bald. Et est canon. Zaleu. 25. q. 2. nec damnosa.

III. Idem. A. ad populum.

Nec damnosa fisco, m nec iuri n contraria postulari oportet. Dat. prid. Kalend. Octob. Constantio. A. VII. & Constantino Cæs. III. Conss.

Qui habet dilationem à principe, tenetur fatisdare de soluendo in termino: aliter non gaudet dilationis commodo. Bald.

IIII. Impp. Grat. Valentin. & Theodo. aaa. Floriano* præfecto prætorio.

Vniuersa rescripta quę in debitorum causis super præstādis o dilationibus promulgātur, non aliter valeāt, p nisi fideiussio idonea super debiti solutione præbeatur. q

D

* *al.* PP. C. T. 1. 2. 3. | *Concor. c. 2. in gl. fi. de rescript. & gl. 2. in c. ad hæc. in me. gl. et circa fi. eo. tit. vbi habetur quòd literæ apostolicæ impetrantis cōtentes nō sunt admittende, quia præsumuntur falsæ.*

* *Floro, in C. Th. 1.*

m *Nec damnosa fisco.* vt quod fiscus teneatur de cuictione vltra quadriennium cum vendidit rem alienā vt suā: vt instit. de vsuc. §. fi. Item quòd non soluātur tributa, sed desideratur secunda insso ad hoc vt non soluantur tributa. vt in auth. vt nulli li. iudi. §. & hoc vero iubemus. colla. ix. Accurs.

n *Nec iuri cōtraria,* puta ne minori xiiij an. liceat testari: vt infra quādo quo. nō est necesse. l. ij. & ¶. ti cōtra ius vel vtil. pu. l. fi.

Vniuersa. ¶ Casvs. Hæc l. limitat legem quoties. s. eo. nā in lege quoties. dicitur q; debitor potest impetrare rescriptum quòd non teneatur soluere creditoribus suis vsque ad quinquennium. Hæc l. dicit quòd hoc verum est, si idoneā fideiussorem dederit creditoribus de satisfaciendo ad diem positā. Not. primo ex hac l. quòd rescriptum quod concedit dilationem, non valet, nisi præstetur idonea satisdatio de soluendo in termino. Secundo nota q; qui habet dilationem, tenetur interim satisdare, secundum Bal. hic. Et ista l. est canonizata. xxv. q. ij. ca. vniuersa. vbi etiam habes quasi omnes leges huius tituli & titulorum sequentium, secundum Iaso. hic.

o *Præstandis.* ipsis debitoribus.

p *Valeant.* id est sortiantur effectum.

q *Præbeatur.* creditori. & præbentur antequam impetretur

rescriptum. aliter indultum nullum est secundum Pe.[a] sed tu dic quòd tenet: sed eo vti nō potest nisi det fideiussorem. denum si aduersarius postulet, argu. ff. solu. ma. l. si constante. §. ij. sed an & hoc onus, [b] scilicet dandi fideiussorem. per priuilegium remitti potest? Respond. non: cùm esset graue alteri parti: vt §. eod. l. ij.

Si quis aduersus. ¶ CASVS. Bene scitis quòd à præfecti prætorio sententia non appellatur. Pone, Præfectus prætorio tulit aliquam sententiā cōtra M. supplicauit iste M. contra sententiam, ille autem qui cognouit de supplicatione, confirmauit primam sententiam. vult iterum M. supplicare super eodem negocio. quæritur, an possit? dicitur, quòd non potest. Viuianus. Nota ex hoc text. quòd licet sit permissum bis appellare, tamē nō est permissum victo nisi semel supplicare, secundum Bald. hic.

a *Supplicandum.* Nam appellari non potest: vt infra de sen. præfect. prætor. l. j. supra de episco. aud. l. episcopale. & ff. de offic. præfect. præt. l. j. §. fina. Sed videtur non posse etiam supplicari: vt infra ne li. in vna ead. causa tertio prouo. in rub. & in text. sed certe ibi iam fuerat iudicatum bis vel ter. vnde sicut non potest ab alio appellari, sic nec ab isto supplicari. Alij dicūt, [c] quòd hic in principali causa tulit sententiam, ibi in causa appellationis. Accursius.

† *Concor. iste, ad audientiam. 2. glo. super verbo in irritum. versic. nisi fuerit appellatū extra de rescrip. & Die melius secundum Bart. & ibi fuit bis appellatū: hic verò fuit semel appellatum.*

Qvæ supplicatio. ¶ CASVS. Hæc authent. non corrigitl., C. sed eam suppler & determinat, lex. C. dicebat indistincte supplicari semel à sententia præfecti præt. hæc authen. dicit tria. Primò, cui sit facienda supplicatio. Secundo & tertio dicit, quis sit effectus supplicationis si sit intra decē dies. Circa primum dicit hæc authentic. cum præfect. præto. pronunciat inter aliquos, potest offerri ei supplicatio & suis consiliarijs & executoribus: sed de supplicatione cognoscit solus præfectus, & non alij. Secundo dicit quòd si aliquis supplicat à sententia præfecti prætorio intra. x. dies, sententia non est mandanda executioni, nisi victor dederit fideiussorem idoneum de restituendo omni eo quod recepit, cum legitimis augmentis, si sententia per supplicationem retractata fuerit. Tertio dicit quòd si aliquis supplicauerit post. x. dies, ista sententia mandabitur executioni pro victore nulla fideiussione præstita, & hoc casu licet supplicare principi vsque ad biennium, non autem post.

Nota ex hac l. ibi vel eorum consiliarijs, quòd supplicatio potest porrigi non solum præfecto prætorio, sed etiam officialibus suis, secundum Iasonem[d]. Nota secundo ex text. ibi, nisi sub hac forma &c. secundum Bald. & Salyce. quòd tempus dicitur de forma actus: vnde infert Bald. quòd ille qui non obseruat tempora constitutionis, non dicitur seruare formam, quod est notandum secundum eundem propter constitutiones ecclesiarum, quæ imponunt metas temporis. Iason hic.

b *Præfectus.* idem ergo ipse retractat secundum P. & B. quod secus est in appellatione: vt ¶. de appel. l. eos. in princ.

c *Vel eorum consiliarijs.* quod est absurdum. dic ergo, eis offertur libellus, sed princeps vel præfectus cognoscet: vt ff. de minō. l. minor autem. & l. præfecti.

d *Introducentibus.* scilicet referendarijs: vt in authen. vt liti. in §. fina. colla. ix.

Dat. VIII. Kalend. Mart. Constātinop. Antonio & Syagrio Conss.

Semel tantum licet supplicare contra sententias præfectorum prætorio. Bald. Vel sic: Supplicatio & non appellatio permittitur aduersus sententiam præfecti prætorio, & tantum semel. Salycetus.

v. Impp. VALENTINIANVS, & VALENS. AA. ad Volusianum. præfe. præt.

Si quis † aduersus præfectorum prætorio sententias duxerit supplicandum, [a] victusque de vno fuerit, nullam habebit licētiam iterum super eadem causa supplicandi. Dat. XV. Kalend. Octob. Romæ, Valentiniano & Valente. AA. Conss.

IN AVTHENT. vt sponsa. lar. §. aliud. collat. ix. constitu. ij.

Vbi supplicatur præfecto prætorio intra decem dies, non mandatur sententia executioni sine satisfactione: sed vbi post decem dies supplicatur, mandatur sententia executioni sine satisfactione: sed si retractatur sententia intra biennium, retractatur executio retro facta. hoc dicit, secundum Bald.

Qvæ supplicatio † gloriosissimis præfectis, [b] vel [c] eorum consiliarijs, vel causas introducentibus [d] intra decem dies post sententiam offerenda [e] est: quo subsecuto [f], sententia [g] non aliter executioni mandabitur, nisi victrix [h] pars dignam fideiussionem præbuerit tantum restituendi cum legitimis augmentis, [i] quantū fuerit in cōdemnatione, si legitima retractatione sententia resoluatur. Nisi sub hac forma [k] supplicatio porrigatur, executio causæ sine fideiussione procedet retractationis [l] iure illi seruando, qui se grauatum putauerit: vt intra biennium supplicare possit imperatori.

Non refert à quo sit impetratum, dummodo à principe sit concessum. Bald.

VI. Impp. HONOR. & THEODO. AA. Isidoro. pp.

Vniuersis simul hanc obseruantiam remittimus, vt à quocunque liberæ conditionis cōstituto, vel seruo [m] supplicante impetratum fuerit rescriptum minime [n] requiratur † per quem preces oblatæ sint. Dat. III. Id. Nouembr. Theodosio A. VII. & Palladio Conss.

Rescripta iuri contraria non valent: sed rescripta quæ neminem lædunt, & supplicantibus prosunt, valent. Item valent rescripta, quæ pœnam commissi criminis indulgent. hoc dicit.

VII. Impp. THEODOSIVS & VALENTINIANVS. AA. ad Senatum.

Rescripta cōtra ius oblicta, ab omnibus iudicibus

a *Supplicandum.* Nam appellari non potest: vt infra de sen. præfect. prætor. l. j. supra de episco. aud. l. episcopale. & ff. de offic. præfect. præt. l. j. §. fina. Sed videtur non posse etiam supplicari: vt infra ne li. in vna ead. causa tertio prouo. in rub. & in text. sed certe ibi iam fuerat iudicatum bis vel ter. vnde sicut non potest ab alio appellari, sic nec ab isto supplicari. Alij dicūt, [c] quòd hic in principali causa tulit sententiam, ibi in causa appellationis. Accursius.

b *Præfectus.* idem ergo ipse retractat secundum P. & B. quod secus est in appellatione: vt ¶. de appel. l. eos. in princ.

c *Vel eorum consiliarijs.* quod est absurdum. dic ergo, eis offertur libellus, sed princeps vel præfectus cognoscet: vt ff. de minō. l. minor autem. & l. præfecti.

d *Introducentibus.* scilicet referendarijs: vt in authen. vt liti. in §. fina. colla. ix.

e *Offerenda.* etiam in scriptis: vt in appellatione contingit.

f *Subsecuto.* id est supplicatione subsecuta intra. x. dies.

g *Sententia.* scilicet à qua supplicatum est.

h *Victrix pars.* scilicet actor.

i *Augmentis.* scilicet fructibus & accessionibus.

k *Forma.* id est intra x. dies, scilicet vt detur gloriosis præfectis vel eorum cōsiliarijs, vel causas introducentibus.

l *Retractationis.* sed quomodo retractabitur: Respond. si contra ius constitutionis est lata. alias cum nec appellatio recipiatur, nec supplicatio, secundum Azo. Alij dicunt grauari eum in fideiussore tātum. Itē sit hæc retractatio vsque ad biennium: vt hic, & infra de senten. præfect. præto. leg. j. & ibi plene not. Item not. hic quòd pendente supplicatione mandatur sententia executioni, non sic pendente appellatione: vt ff. nihil noua. appellat. pendēn. l. j.

Vniuersis. ¶ CASVS Homines seruilis cōditionis nō admittū tur ad impetrandū rescriptum vel supplicandum. sed cùm impetratum fuerit, valebit: nec refert à quo fuerit impetratum.

Nota ex hac. l. secundum Iacob. Butr. quòd sicut declinato tollitur per litis cō testationem, ita per rescriptum impetratum. Bald. & Iason hic.

m *Vel seruo.* impetrāti pro alio, licet admitti non debuerit: vt infra eod. l. j. Quid autem si pro se? Respon. valet si sciuit princeps: non aliās: vt argu. infra qui admit. ad bon. pos. l. bonorum. ij. & ff. de bono. posse. l. l. seruus.

n *Minime requiratur.* sic non requiritur. ff. de inoffi. test. l. posthumus. §. si quis ex ijs. & de petit. hered. item veniunt. à quo. & de verborum obliga. l. cum seruus. ADDITIO. Intelligē istam. l. nisi impetrans fuisset excommunicatus: quo casu rescriptum ipso iure est nullum: vt in ca. j. de rescript. lib. vj. Item nisi impetrans committeret mendacium vel falsitatem, vt si asserit se procuratorem, & non est. hoc vitiat etiam rescriptum. cap. quia nonnulli. & cap. ex parte. extra de rescript. in anti.

Rescripta contra ius. Primo ponit regulam. secundo ponuntur duæ exceptiones. Secunda ibi, Nisi fortè Bald. CASVS. Dominus meus impetrauit rescriptum per mendacium. vtrum valeat? Dicitur quòd non: sed præcepit imperator restitui rescriptum à iudicibus, nisi tale quid concessum sit quod non noceat alij, & prosit petenti, vel tale quid quod pœnæ remissionem obtineat. Alij alter ponunt, cum rescriptum impetratum sit contra formam iuris, non valebit. Ex hac. l. nota duas regulas. Prima est, quòd rescripta contra ius impetrata, non debent per iudices obseruari. Secunda est, quòd illud quod nemini nocet, & mihi prodest, de facili concedendum est. Concor. text. not. in l. j. & ij. §. item Varus. in fin. ff. de aqua plu. arcen. Iason hic.

o *Rescripta contra ius.* puta vt liceat peremptoriam opponere post sententiam. non autem potest intelligi in illis priuilegijs quæ prohibita sunt à iure peti. nam tunc non valent, etiam si alij non nocerent, & prodessent petenti: vt infra si nupt. ex re. l. j. quod vult finis huius. l. loquitur ergo de istis priuilegijs vel rescriptis de quibus non dicitur in l. quòd non debeant tribui, sed sunt contra id quod dixit lex, siue quod dictat ius commune. & pone exemplum de hoc vltimo,

† *Glo. in vbo, vocatis, in c. prudentiā. §. fecus. de offic. ad hanc legē in ar. & sic communiter. impetrat in scripta tali de sua ecclesia, & postquā fuerit absolutus.*

[a] *In C. Th. 12. 1. attribuitur Constā tino.*

† *Allegatur per gl. supra verbo, discretionē. in c. superlitatem. & per ibi. & hoc lex cauetur. 25. q. 2. c. 7.*

Præfecto Augustali. C. Th. 2. 2.

timo, vt supra. i. nec damnosa. in fi. not. nam si concederetur, non posset stari.

a *Refutari.* vt ¶. si contra ius. l. fin. & §. de sacrosanc. eccl. l. iubemus nullam. & ¶. de eman. l. iij.

b *Non lædat alium.* vt ff. de sena. l. fin. & ¶. de præpo. sacri cubi. lib. xij. l. fina. & de decur. lib. x. l. neque Dorotheum. Item quod dicit, non lædat alium. f. prorsus. secus enim si non modicum: vt supra eo. l. quoties. & ff. ne quid in loco pub. l. ij. §. si quis à principe. & ne quid in flumine publ. l. j. §. sunt autem qui putant. & de reli. & sum. fu. l. ij si quis sepulchrum. in princ.

c *Crimen.* id est criminis pœnam. & da exemplum in infamia mulieris intra tempus luctus nubenti remissa: vt infra ad Tertull. l. fiqua. & in scenica: vt & infra de nupt. l. imperialis. §. illud his. item infra de sen. pas. l. fi. in fin. & per totum.

INstrumentorum. ¶ CASVS. Hæc lex tractat qualiter sit principi supplicandum: & dicit quòd si aliquis accedit ad principem volens ei supplicare, non debet ei narrare totum tenorem instrumentorum. sed vim quæstionis, & illa tantum verba, quæ in se habent dubitationem.

Nota primo ex textu in princi. quòd in exēplo debet poni tenor de verbo ad verbum nullo addito vel minuto, secūdum Bal. hic.

Nota secūdo ibi, inter partes ita dubitari. &c. q. illa particula est edenda, de qua est cōtrouersia inter partes: reliquę verò particulę tanquam impertinentes non edantur, secūdum Iaco. Are.

d *Instrumentorū.* vt eū quis de quadam parte testamēti quærerer: & in preces originē totius rei ostēdere vellet. sufficit enim vim instrumēti principi dari & sensum eorū verborū de quibus fuit dubiū: vt hic. & ¶. de appellat. l. ampliorē. §. in refutatorijs. & l. ne causis. & ff. de eden. l. argentarius. §. j. & ¶. si cōtra ius vel utili. publi. l. j. Et arg. cōtra. ¶. de trās. fact. l. vt respōsum. sed solue vt ibi dicitur.

QVANDO LIBELLVS PRINCIPI, &c.

Generaliter de precibus dixit: nunc de effectu illarum, quia quo ad quædam pro lite contestata habentur.

Dubium. Præmitte quòd quædam sunt actiones, quæ non dantur heredibus, neque in heredes, nisi lis fuerit contestata: puta mere pœnales &c. CASVS. Dominus meus habuit aliquam temporalem actionem contra aliquem: porrexit preces imperatori vt ipse referiberet aliquibus iudicibus, vt hac de causa cognoscerent. rescripsit imperator, mortuus est impetrans vel supplicans: quæritur an actio ista transeat ad heredes? Dicitur quòd sic, ac si lis esset contestata: & etiam cōtra heredes datur. & illud quidem verum est, si dominus impetrator rescripsit. Viuianus.

Nota primo secundum Iac. hic q. rescriptum habetur pro libello & contestatione litis quantum ad effectum huius tit. sed nō habet vim libelli cōditionalis secundū Bal. & Ful. hic.

Nota secundo ex text. q. si est impetratum rescriptum, & ille qui impetrauit, mortuus est antequam eum produceret in iudicio: tale rescriptum trāsit ad heredes actiue & passiue secundum Bal. Fulgo. Paul. de Cast. & Ia. hic.

c *Dubium non est contestationem.* Nota quòd ad effectum in casibus qui sunt. ¶. l. proximam illa hanc restringit.

f *Oblatæ.* immo etiā executor est mittendus: vt infra de præscriptio. xxx. annorū. l. licet in prin. quæ est contra. Sol. hic in prætorijs: vt ¶. l. proxim. ibi de aliis: vel hic coram principe, ibi coram alio iudice.

g *Exerceri.* & hoc casu potest loqui. ff. de actio. & obliga. l. constitutionibus. & facit argum. contra. ff. de in ius voca. l. libertus. ij. Solut. vt ibi dicitur, ADDITIO. Die q. quantum ad hoc quòd incidat in pœnam lau reorum, tanquam temerarię vocaueris patrem vel patronum in ius, supplicatio porrecta principi etiā obtēto rescripto non sufficit: vt ibi. secus quo ad effectus, de quibus hic Iason.

† *Temporales.* ¶ CASVS. Dictum est supri quòd quædā actiones perpetuantur: quædam non. dicit imperator non esse verū in omnib⁹ actionibus, nisi in temporalibus, annalibus & prætorijs, in alijs non. Viuia.

h *Ad eas.* est ergo necesse peri & conceali.

i *Annuas.* vt iniuriarū, & vi bon. rapt. & quod met. cau. & aliæ, quæ non sunt rei persecutoriæ: vt ff. de act. & obl. l. in honorarijs. Item contra infra de an. excepi. l. vt perfectius. vbi etiam ciuiles per libellum perpetuantur, sed ibi speciale in quatuor casibus. Itē ibi ⁿ non fuit libellus datus principi, sed episcopo vel præsidi.

RVT LITE PENDENTE, &c.

De precibus, & earum effectu, dixit: nunc quando sit vel non sit supplicandum.

I *Post prouocationem.* scilicet omissam.

Licet postquam supplicasti. ¶ CASVS. M. habuit causam cum vicino suo, & coram præside litem contestatus est. pendēte lite iste adijt imperatorem, & impetrauit rescriptum quo continebatur qualiter iste deberet sententiam ferre: vel dic melius, vt iudicium transferretur in alium. & antequam dominus meus esset reuersus cum isto rescripto, præses vel prætor tulit sententiam: vult M. prætextu illius rescripti retractare sententiam: quæritur an possit? Dicitur quòd non. nisi ab illa sententia prouocatum fuisset. Viuianus.

Not. ex hac l. subtiliter secundum Rapha. Fulgo. hic videri text. quòd arripere iter ad principem, non habet vim prouocationis interpositæ ab ipso iudice. Iason hic.

m *Licet postquam supplicasti.* vt non posses conueniri sub tali iudice, & hanc supplicationem porrexisti ante litem contestatam, vel post. nam etiam ante non est adeundus princeps nisi prius defensor requisitus non facit ius: vt in authentic. vt diffe. iudi. §. si verò. j. colla. ix. & de manda. princ. §. fi tibi quoque. colla. iij.

n *Impetraret.* id est concederetur.

o *Pronuntiauerit.* contra te.

† *Cōcor. cū hac. l. cap. relatū. extra de offic. deleg. & gl. vnica. in fin.*

**rescriptiones.*

† *Cōcor. gl. viij. in mecdio in c. 1. de libel. ob. & gl. super verbo ipsorum. in fi. in cap. audit. de rescript. & ibi fuit bis appellatū: hic verò fuit semel appellatum. & vide gl. fin. in c. illud. extra de præscr. quæ ponit quot modis interrumpatur præscriptio: vt lit. pen. † Cōcor. ad hāc l. c. vide. cū gl. 1. extra lit. pen. a Die melius quòd ibi loquitur in interruptione præscriptiones, hic non. Iason.*

a *Suggeris.* id est dicis. & idem si ante sententiam fuisset inadultum.

b *Decreto.* id est diffinitiua sententia. & ad hoc. infra de transſ. l. causas. & infra de errore aduoca. l. sententijs & infra sen. ref. non pos. l. iij.

c *Non patrocinatur.* id est non iuuat.

SVpplicare.} CASVS. Nō licet alicui supplicare lite pendente, nisi iudex ei copiam actorū vel inspectionem negauerit. tunc enim poterit supplicare vt imperator referibat, cogendo iudicem vt ei actorum copiam faciat: neque est iste audiendus qui quæstionem determinatā iterum vult refricare. si autem contra fecerit, puniendus erit, vt in fine dicitur. Vlianus.

C.Th.11. 30.16. Nota primo ex hoc text. secundum Baldum, quòd semper est facienda copia actorum, & etiam sententiæ: supple, cum die & consule. & ita intelligitur iste text. & l. ij. infra de edend. licet secus in alijs instrumentis primatis, & in l. j. §. editiones. ff. de edend.

Nor. secundo ibi dum dicit, protinus condemnetur. quòd si quis producat aliquā scripturam veritā proferre sub certa pœna: quòd eo ipso potest condemnari ad pœnā sine alio processu secundum Bald. & Paul. de Cast. hic.

d *Non licet.* tria nota tempora, ante lit. contest. & tunc licet supplicare, dūmodo prius sit requisitus suus iudex, & non facit ius: vt dixi supra. l. vxori. Item post lit. contest. & tunc non licet, vt hic, nisi in casibus qui excipiuntur hic. Tertium post sententiam & post decem dies, & tunc non licet: vt in fin. huius. l. & supra. l. proxi. & hoc in his quæ petuntur pro ipsa causa. si autem aliud priuilegium peteretur, quandocunque peti[a] potest.

a *Dūmodo nō cōcernat causam de qua offenditur. Bar. & Paul.*

e *Actorum.* id est eorum quæ aguntur in iudicio, scilicet attestationum & confessionum, quæ publicanda sunt: vt hic. & in authen. de testi. §. quia vero. col. vij. ADDITIO. Dic quòd talia acta in iudicio sunt communia, & debent eti vtrique parti. & concor. c. G. perpetuus. de fi. instru. & glos. in c. quoniam contra. in verbo, tempora. de proba.

f *Pronunciationis.* s. interlocutoriæ: vel etiam forte definitiuæ illius iudicis à quo appellatur: vt j. de eden. l. is apud. & de appella. quoniam nōnulli &. l. à proconsulibus. De tertio autem potest supplicari lite pendente, scilicet vt iudex procedat. Item de quarto, vt alius associetur, cum forte ille suspectus sit: vt in authen. in medio litis. §. super hoc. colla. viij.

Supplicare in quibus casibus liceat lite pendente.

g *Quæstionē.* per definitiuam sententiam à qua non est appellatum. aliàs nec terminata videtur: vt ff. ad Turp. l. j. in fin. & de pœ. l. rei capitalis.

h *Suffragio.* scilicet rescripto.

i *Aestimatione.* & sic in duplum punitur.

QVi licitam. CASVS. Ideo non debet aliquis rescriptum impetrare lata sententia, per quod possit sententiam infirmare, quia debet quis lata sententia contra se appellare: quod si non fecerit perpetuo debet silere: si autem contra fecerit, desiderio suo carebit, & pœna notabitur infamiæ. Viuianus. Nota primo ex hac. l. quòd de natura sententiæ est imponere perpetuum silentium victo. & intellige silentium super contradictione, secundum Bald. Nota secundo in fin. secundum Paul. hic vnum mirabile, quòd incurrit infamiam, qui supplicat vt retractetur sententia quæ transiuit in rem iudicatam: & sic produceretur in testem, posset sibi obijci quòd non esset habilis. patitur etiam aliam pœnam, de qua in l. præcedenti in fi. & dicit Paul. hic istud menti tenēdum.

k *Omiserit.* quid autē si illicitam omisit, vt quia toties appellauerat, quia iam plus appellari non poterat, vel ex vera contumacia fuerat damnatus? Respondetur, poterit supplicare tunc secundum quosdam: argu. huius. l. quod non placet, ne altero casu ex contumacia cōsequatur præmium: vt ff. de neg. gest. siue hereditaria. altero, insuitas incurratur: vt supra de sacrosan. eccl. l. fi.

al. Consuetudinibus Graecorum.

SI CONTRA IVS, VEL vtilitatem publicam, vel per mendacium fuerit aliquid postulatum, vel impetratum.

Tractando de precibus facit mentionem de rescriptis: ideo de his generaliter supponit.

NOn idcirco. CASVS. Dominus meus impetrauit rescriptum contra vicinum suum. impetrando omisit quædā, quæ exprimere debebat. porrexit illud rescriptum iudici, & petijt vt procederet in causa: aduersarius dicit quòd non debet procedere, quia quædam dicuntur omissa, & sic tacita veritate impetratum rescriptū. quęritur, vtrum procedere debeat? Et dicitur quòd sic, & debet cognoscere in causa. Vlianus.

Nota ex hac. l. quòd vbicunque aliquid tacetur quod videtur obstare, & in effectu non obstat, non vitiat rescriptum secundum Bal. hic.

† Haec lex cū 4. legit. seq. est cauſa 25. q. 2. præſcriptione.

b Nota bene iſtā gl. quòd ſurreptio in rescriptō vitiat reſcriptū Lac. hic.

c Iſta gl. eſt valde ſingularis ſecundū Bald. hic in 2. co ad hoc q. tenuerunt Doctores quod de pellandum, poteſt augeri per ſtatutum & conſuetudinē. & reputatur ſingulare Felic. in c. ſi Roma extra de appella.

1 *Delata eſt.* id est delegata causa, puta appellationis.

m *Geſtis.* apud primum iudicem.

n *In precibus.* principi porrectis: quia videbatur per mendacium impetratum, & sic nullum, sed tamen valet. sed contra ☞ l. proxima. Solu. vt ibi.

PRæscriptione. CASVS. Dominus meus impetrauit rescriptum, & per mendacium, quæritur ergo an iudex debeat procedere, & sententiam ferre? Et dicitur q̄ bene debet procedere nō secundum mendaciū, sed secundum tenorem veritatis. falsum autē est siue in facto siue in iure aliquid falsum, vel tacēdo verum, exprimatur. Nota ex hoc textu ibi, siue in tacendi fraude. quòd mendacium ita potest committi tacendo veritatem, sicut exprimendo falsitatem, secundum Jasonē. & dicunt hic in fi. Bart. & Rapha. Fulgo. post Iacobum Butri. quòd testis ita debet puniri pœna falsi quando scienter tacet veritatem, sicut quando exprimit falsum. concordat. c. j. & ibi Panor. de crimi. fal. & tex. no. in cap. quisquis. xj. q. iij.

Rescriptum per mendacium impetratum an valeat.

o *Præscriptione.* id est exceptione: quia dicitur suggesto mendacio impetratum.

p *Oppoſita.* ab eo contra quem est impetratum.

q *Iuris.* scilicet scripti: vt quia dixit legē dicere intra duodecim dies posse appellari: quod non placet; b eum omnia iura sint in eius pectore: vt ☞ de testamen. l. omniū. & ☞. vnde vi. l. meminerint. & quia multi sunt circa eum semper iurisperiti. dic ergo iuris consuetudinarij, cū ius aliud scriptū, aliud non scriptū: vt instit. de iur. na. gen. & ciui. §. cōstat. Dicebat[c] enim consuetudinem esse terræ suæ, quòd intra xij. dies poterat appellari. & dic iure. i. qualitate facti. dicebat enim se intra x. dies appellasse: cum postea appellasset: & sic ponitur ius. ff. de iure. l. ij. §. fin. autem.

Iuriſdictio quandoq; cauſa dubitationis alicui cōcepit.

a *In facti.* scilicet narratione. quia dicebat se appellasse, cùm non esset verum.

b *Tacendi.* quia dicebat se appellasse, & in veritate appellauerat, sed non exprimebat super qua causa. cùm talis erat, super qua non poterat appellari, quæ sunt multæ: vt infrà, quorum appella. non re. per totum & maxime in l. fin. Item exemplum est. ff. de eui. leg. si rem. ij. §. vltim. & de adopt. l. fi pater-famil. §. fin. & de in ius voc. sed si hac. §. patronum.

Iudex à lege datus dicitur ordinarius.

c *Pro tenore.* contempto rescripto.

d *Debere.* quatuor modis intelligitur hoc. Primo, vt pronunciet se iudicem nō esse secundum P. Secundo, quòd sit alias ordinarius partiū dictus delegatus, secundum II. Tertio, quòd consenserint partes in delegatū, non in hoc quod per mendacium est impetratū. Quarto, quia delegatus non cognoscit, sed alius qui erat ordinarius partium. & secundum hos modos quatuor non cognoscit ex vi rescripti de principali negocio, sed quia vel partes consenserunt, vel quia alias erat ordinarius: vel nullo modo, vt in primo. Quinto secundum Azo. ex vi rescripti sequendo veritatem tacitam, non mendacium expressum cognoscit de toto negocio secūdum decretales. vt extra de rescrip. c. super literis.

e *Sententiam.* id est ferat sententiam, super hoc scilicet vtrum fuerit impetratum per mendacium, an non, secundum Placen. sic causa dubitationis habet iurisdictionem, quam alias non haberet: vt & argumen. ff. de iudic. si quis. j. & si quis mihi vocā. l. penulti. l. & de lib. causa. l. ordinata. & infra si aduersarium. iudic. l. si cum pater. Vel die secundum Azon. quod ferat sententiam super causa principali: & illud quod erat per mendacium dictum, illi non prodierit. Sed secundum hoc cōtrarium huic legi videtur infra eodem. leg. & si legibus. nam videtur hic quod mendax precator non prorsus careat impetratis: quia saltem iudicem habet ex hoc rescripto per mendacium impetrato, sed hic loquitur de eo qui altàs erat ordinarius partium. aliàs secus esset: vt ibi secundum Ir. Sed argu. contra huic solutionem. ff. de offic. eius cui man. est iurisd. leg. & si prætor nō obstat: quia ibi tenuit delegatio: hic non. Vel intellige quòd hic dicit, quum partes consenserunt in delegatione iurisdictionis, sed in forma iudicandi non consenserūt, sed vnus impetrauit per mendacium. Vel die datum à lege, id est ordinarium, nō à principe datum. & sic ordina literam istā, pro tenore veritatis datum iudicem cognoscere debere: non datum pro deprecantis affirmatione. Item contra ☞ leg. proxima. sed illa in rescriptis, hæc in priuilegijs. Vel ibi ea tacuit, quæ si dicta fuissent, nihilominus in petrasset, hic nō: vt ff. de vent. inspi. l. j. §. final. Vel distingue, vtrum fuit per errorem falsum dictum. Vel distingue si rescriptum fuerit impetratum per mendacium, aut ad obseruantiam iuris communis: & tūc valet, quia pro tenore veritatis cognoscendū est: vt in le. nostra. & leg. & si nō cognitio. aut ad priuilegiū, & tūc non valet, & sic poterit intelligi. infra eod. l. & si legibus: & ff. de na. restit. l. j. & de adop. l. si pater. in fin. cum l. sequen. & est ratio, quia priuilegia impetrantur pro meritis: vt ff. de re milit. non omnes in fine, & infra de statu & imagin. l. vltima. vnde si mentiatur, non est mirum si penitus careat impetratis, vt præalle. l. infra eod. & si legibus. sed rescripta ad obseruantiā iuris cōmunis. vnde vt iustitia obseruetur, pro tenore veritatis cognoscendum est, vt in lege nostra patet per omnes solutiones, quòd ex vi rescripti de principali nunquam iudicabit. Vel die ex vi rescripti esse pro veritatis tenore iudicandum, & nō pro affirmatione deprecantis: vt ☞ eod. l. & si legibus. secundum Azo. & sic veritas tacita habetur pro expressa: vt ff. de seruit. leg. si cui.

PVniri.} CASVS. Quoddam rescriptum fuit impetratum à principe, quo iudicem delegauit dominum M. in causa quadam. vocatis partibus voluit procedere. arguebatur de mendacio M. voluit illud suffinere. quæritur quid iuris? Dicitur quòd iudex qui vetuit probare tale mendacium, debet puniri in x. lib auri. Nec. ex hac l. secundum Bald. hic punit qui litigat & debitam probationem non admittit, &c.

Veritatis ſectatores Deo placēt.

f *Iudices.* non ergo timeant miseri prælati si veritatem sequantur, cum Deo & papæ per hoc placeant: vt & infra de app. l. fina. in fi. vt enim quædam in sermone tacitè excipiuntur aliàs: vt ff. de ſeruit. l. si cui. sic & hic veritas tacita pro expressa habetur, vt secundum eam proceda tur: vt supra eodem. l. ij.

** C. Th. 1. 2. 4. ad Barbarū Pompeianū conſulatū Cathaginē.*

ET *si non cognitio.* CASVS. M. impetrauit rescriptum, vt sententia quædā mandaretur executioni. cū autem ad iudicem perueniret cum rescripto suo, qui debebat illam facere executionem: dictum fuit ab aduersario fraudem interuenisse in impetratione, vt quia forte principi dixit latam fuisse sententiam, cùm non esset: quæritur quid iuris sit? Dicitur quòd iudex executionis debet diligenter inquirere de veritate precum illarum. & si inuenerit quòd M. fuerit in fraude versatus, tunc de omni negotio cognoscat. Nota ex hac leg. secundum Cy. & Rapha. Fulgo. hic esse textum valde singularem, quòd si alicui committitur executio alicuius sententiæ, & re vera nulla vnquam sententia fuit lata, potest iste cognoscere de causa principali. Iason hic. Nota secundo hic videri textum sortem in verbo, de omni negotio. pro opposi. Azo. contra Placent. de qua in l. præscriptione supra. c. caue tamen secundum Iasonem hic: quia textus dicit impersonaliter, cognoscatur. vnde Placen. respondet. sab ordinario.

a Iſta eſt cōta text. Pau.

g *Et si non cognitio.* causæ principalis. Vel die, executionis.

h *Sed executio.* cùm hoc consistat in mixto imperio, mandari non potest: vt ff. de iur. om. iud. l. rubere. & l. j. & ff. de offi. eius cui mand. est in l. j. Sed respon. princeps mandat, vt hic: non alius. Vel hic mādauit[a] cognitionem executionis, id est effectū mandanda, vel non effectū: sed ipsa missio non potest mandari. Vel hic[b] primum decretum, ibi secundum: vt ff. de offic. eius cui man. est. iu. l. cognitio. in fi.

b Iſta eſt falſa, ſecundū Pau. hic.

i *Precum.* dixit reum damnatum: non dixit verum, vel tacuit.

k *Fraus.* puta dixit latam sententiam esse cùm adhuc non esset.

l *De omni.* puta de principali causa & tota. Sed à quo? Respondent, ab ipso. vt quia dixit latam sententiam, & non erat. & de hoc die vt extra de senten. & re iudi. c. de cętero. Item contra, infra de execu. rei iu. l. si vt proponis. sed hic interuenit fraus: ibi nō. vel ibi de nuncio: hic de iudice executore. Vel c hic de mendacio, ibi de facto principali cognoscat. ADDITIO. Vide de hac materia pulchrā glo. in verbo, & si sciat. in c. pastoralis. §. quia verò. extra de offi. deleg.

c Gl. iſta nō bene ſolvit, ideo dic meliꝰ ſecundū Pau. hic.

ET *si legibus consentaneum.* CASVS. M. impetrauit rescriptum, & per mendacium, neque tamen legibus contrarium, sed iuri consentaneum. quæritur, vtrum commodum aliquod inde debeat habere? Dicitur quòd nō: sed carere debet commodo rescripti. & si nimia eius fraus inueniatur, iudex eum pro arbitrio suo punire poterit. Not. secundum Paul. de Cast. & Iason. hic quòd ista lex loquitur in rescripto gratioso. in quo princeps concedit aliquam gratiam vel secundū, vel præter ius: puta concedit feudum, vel concedit beneficiū ecclesiasticum, vel concedit gratiam alicuius delicti. certe, si supplicatio arguitur de falso, rescriptū redditur nullum: immo potest puniri de falso supplicans: quia. l. præsumitur quòd princeps consefferit gratiam propter supplicationem. & iste est verus intellectus huius. l. sed. l. præscriptione, supra eod. loquitur in rescripto ad obseruantiam iuris communis secundum Iasonem hic.

a *Consentaneum.* scilicet aliàs: vt quia nõ lædat alium, & prosit petenti. vt §. de pre. impe. of. l. rescripta.

b *Mendax.* vt quia dixit se strenuũ militem, & multos latrones apprehendisse, & transfugas demonstrasse, ob talia enim consueuit crimina remittere Imperator, vel aliqua priuilegia concedere: vt

ff. de re milit. l. non omnes. §. fina. at iste in omnibus est mentitus.

c *Careat.* vt & infra titu. j. l. fina. & infra. si nup. ex re. pe. l. j. & supra de senatusconſ. l. j. sed certè immo. videtur valere secundum veritatem: vt supra eodem. l. j. quæ est contra sol. vt ibi.

OMnes. ϛ. Casvs. Sæpe contingit quòd rescriptum est impetratum contra leges communes, & aliquando contra voluntatem principis. præcipit ideo imperator, quòd non recipiantur huiusmodi rescripta ab aliquibus iudicibus, immo quòd ab eis debeant refutari: & præcipit similiter iudicibus quòd istas leges generales & communes sequi debeant.

Nota primo ex hac l. quòd generalis constitutio est obseruanda potius quàm rescriptum.

Nota secundo quòd rescripta inutilia non sunt per iudicem causæ admittenda. & idem dic in alijs instrumentis inutilibus quòd iudex non debet pati, quòd redigantur in actis, secundum Baldum hic.

d *Adnotationem.* quæ sit ipso motu: vt supra de legi. l. iiij.

e *Generali iuri.* vt supra de preci. impe. offe. l. rescripta. & l. nec damnosa. & de sacrosanct. eccles. l. iubemus nullam. & ff. ne quid in loco publi. l. ij. §. si quis à principe. & infra de transact. l. causas. & infra de operi. public. l. v. & supra de leg. & constitut. l. iij. & infra de vec. l. omnium. Et distinguetur quia si rescriptum est contra ius Dei vel Euangeliorum, non valet: vt ff. de ar. l. nam magistratus. Distinguere tamen potest lex humana legem Dei: vt illud, In ore duorum &c. nam distinguitur testamentum ab alijs: & est ratio: vt infra de fideicommiss. l. fina. cùm & Apostolus dicat: Estote subditi principi tanquam præcellenti, & ducibus ab eo missis. Si verò contra ius humanum: si contra ius naturale vel gentium, non valet: vt si petam quòd res alterius mihi detur. nam dominia rerum sunt de iure gentium: vt. ff. de iusti. & iur. ex hoc. & tunc non valet, cũ sint immutabilia: vt institu. de iur. na. §. penult. Fallit tamen in casibus: vt infra de vend. re. fis. l. j. lib. x. & infra de quadri. præscrip. l. fina. & fallit ratione delictorum, vt per totum titu. de bon. dam. Item ratione publicæ vtilitatis: vt ff. de reli. l. si quis sepulchrum. circa princip. Si autem est contra ius ciuile, vt circa actiones, quæ sunt de iure ciuili: vt ff. de origi. iur. l. ij. §. omnium. si quidem vt prorsus tollantur, non valet: si verò differantur, valet: vt supra de preci. impe. offe. l. quoties. Quid autem si dixerit imperator, non obstante tali lege? Respondetur, valet: vt. ff. de leg. iij. l. si quis. in princip. & in authenti. de testa. imperfect. §. penul. col. viij. Alij hoc non exigunt, sed distinguunt, an ex certa scientia concedat, vel non: argu. ff. si quis cau. l sed & si quis. §. fin. Si autem est contra publicam vtilitatem, valet tunc demum si secunda iussio intercedat: non aliter, vt hic; & in authenti. de mand. princip. §. deinde competens. col. iij. & in authent. vt nulli iudi. §. & hoc verò iubemus. col. ix. si verò per mendacium, valet. sed secundum veritatem iudex datus debet procedere: vt §. cod. l. ij. sed

Rescriptum cõtra ius non valeat. Lex humana legẽ Dei distinguere potest. 1. Pet. 2.

Pe. dixit etiam tunc valere si modicam & contineat læsionẽ. & hoc not. ff. de constitu. princip. l. j. in fin.

DE DIVERSIS RESCRIPTIS, ET pragmaticis sanctionibus.

Dicit supra de rescript. contra ius elicitis: nunc generaliter de omnibus pragmaticis sanctionibus.

Rescriptum communiter, impetratum præsumitur vtrique concessum. Bald. vel sic: Præiudicij paruitas, & rationis identitas facit quod in responsione intelligatur repetita persona, quæ in interrogatione præcessit: hoc dicit secundum Barto. vel sic: Rescriptum in causa communi vni de supplicantibus directum, ad vtrumque porrigit sunum effectum. Salycetus.

I. Imp. Alexander. A. Supero.

I* libellum f de communi causa tu, fratérue tu, dedisti: quàm is rescriptũ ad vnius personam directum sit, vtrique tamen prospectum g est. Dat. Id. Iul. Alexandro. A. II. & Marcello Conss.

Rescriptum est perpetuum, non autem est annale, nisi aliud tempus definiatur in rescripto. & est not. text. Bald. Vel sic: Rescripta de iustitia sunt perpetua, nisi in eis apponatur certum tempus. hoc dicit Paul. de Cast.

II. Imp. Clavdivs. A. Epagatho.

FAlso h † adseueretur, auctoritatem rescriptorum deuoluto spacio anni obtinere firmitatem suam non oportere: cùm ea quæ ad ius i rescribuntur, perennia k esse debeant, si modo tempus in * quo allegari vel audiri debent, non fit

interrog. act.

f *Si libellum.* in quo continetur quòd princeps delegetiudicem in causa quam vult intentare contra quendam pro impetrando iudice.

g *Prospectum est.* quia quæ in præfationibus dicuntur &c. vt est ff. de verborum obligat. l. Titia. §. idem respondit. Item not. quòd beneficium ratione consortis ad alium porrigitur: vt hic, & ff. quemadmodum serui admitt. l. si communem. in princi. & si seru. vin. l. loci. §. si fundus. facit in authentic. vt h. ma. & aui. §. ad hoc. in fin. §. & infra. si vnus ex pluribus appella. l. j. & ij. & j. ad exhiben. si res. Sed arg. contra. ff. de mino. l. quòd si minor. §. si seruus. &. ff. de cõdic. fur. l. vj.

FAlso. ϛ. Casvs. M. impetrauit rescriptum quo vsus non est intra annum. post annum vult vti: consuluit sapientem suum, qui respondet ei quòd rescriptum non valuit ex quo annus lapsus est post impetrationem: adiuit Imperatorem volens aliud rescriptum impetrare super eadem causa. dicit ei Imperator, nónne aliud rescriptum habuisti? respond. Imperatori, Domine, sic: sed sapiens meus dicit post annum non valere ex quo vsus non fuit. vade ad domum, & vtere rescripto tuo: quia falso perlusum est tibi: immo scias quòd huiusmodi rescripta perpetua sunt. Viuianus.

h *Falso.* aduerbium.

i *Ad ius.* id est ad causam.

k *Perennia.* i. sine fine, sic ponitur. ff. de flu. l. j. §. ij. & arg. ϛ. de pœ. l. seruus. Vel verius, si ad agendũ: tunc vsq; ad xxx. ann. vt ϛ. de præscript. xxx. an. l. sicut. si ad excipiendum, tunc perpetuo: vt ff. de dol. excep. l. pure. §. fi. secus autem si ad faciendũ: vt ff. de nundinis. l. j. quæ est contra. & est ratio, quia priuilegium nundinarum decennio perit, vt ibi. quia in præiudicium vniuersorum impetratur. sed alia in præiudicium singularis personæ. Quid autem si concesserit princeps alicui facere molendinum

lendinum in flumine publico? nónne hæc concessio erit perpetua? Certè sic per hanc l. cùm indistincte loquatur non ob. l. de nundinis. quia in speciali casu loquitur, nec debet trahi ad consequentiam: vt. ff. de legi. & senatusconſ. l. quod vero.

a *Comprehensum.* vt & arg. ff. de euic. si rem. j. §. si.

Annonas. ϛ. Casvs. Qui vult probare aliquid per rescriptũ, non debet exemplum probare ex publico, sed ipsum originale. idem est si hoc exemplificauit ad perennem rei memoriam. & hoc potest lex dicere. sic ergo authẽtica & originalia rescripta sunt iudici præsentanda, nõ autem exempla. Viuianus.

† *Hæc lex est canon. Zata. 25. q. 2. sanctimus.*

b *Non exempla.* Argumen. quòd per originalia est probandũ: vt & infra de eden. l. procurator. & ff. de fid. instru. l. ij.

* *ad Bassim PP. C. Th. II. I.*

c *Insinuentur.* id est in iudicium ostendãtur ad aliquam probationem faciẽdam. Vel insinuentur id est publicentur ad æternam rei memoriam ad fidem habẽdam. de publicatione loquitur, ϛ. de testa. l. publicati. & l. consulta.

* *l. 2. ϛ. de grimm. sa-crileg.*

dSi qua beneficia personalia? Quid si non personalia? certe idem: quam quare aliud esse debeat, non video. ff. ad legẽ Aquil. l. illud.

† *Concess. venerabilis. de iudic. in gl. & l. in c. si autem, extra de rescrip.*

e *Careant.* contra. ϛ. de no. Co. fa. §. penult. Sol. vt ibi.

* *Ead. V. Calend. Apr. Theod. A. VIII. Cons.*

Sacrilegij. ϛ. Casvs. Imperator concessit immunitatem Domino M. vel aliquod aliud priuilegium. dicitur à quibusdam quòd dominus M. non est dignus tale habere immunitatem vel dignitatem. dicitur quòd qui tale aliquid dicit, incidit in crimen sacrilegij. nam instar sacrilegij est reputare aliquem indignum quem imperator approbauit.

* *intra quod.*

Nota primo ex hoc textu ibi, diuinis, q rescriptum Imperatoris dicitur res diuina: quia est deus in terris: vt not. in lege Iubemus. supra de sacrosanct. eccles. Nota secundo in verbo, dignitatibus, quòd imperator potest conferre dignitates alicui non habenti, & nobilitare quemcunque vult, secundum Baldum & Paul. de Castro hic.

f *Sacrilegij.* dic casum: vt. ff. de re iudi. l. quidam consulebat. & facit infra de cri. sac. l. ij. & ϛ. de sacrosanct. eccle. l. placet. & de prec. impe. offe. l. vniuersis.

Aoti. ϛ. Casvs. In rescriptis emanantibus ab imperatore fiebat subscriptio imperatoris. vt supra eodem. l. sanctimus. crederet quis quòd illa subscriptio posset fieri de quolibet liquore vel quolibet encausto. non est ita (dicit imperator) sed debet scribi de quodam encausto, quod debet fieri de duobus piscibus, de murice & conchylio: qui debent comburi, & ex illo publicè fier encaustum imperiale, & nisi de tali encausto fuerit facta subscriptio, non valet rescriptum. Diceret aliquis Romanus: Volo tali encausto scribere rationes meas & facere. dicit imperator quòd non licet alicui habere nisi ipsi soli: & si aliquis hoc tentauerit: pœna capitali punietur. Viuianus.

g *Sacri affatus.* id est nostra rescripta. Et nota quædam referri hac lege sine quibus non valet rescriptum: quæ tamen hodie non seruantur.

h *Vultu.* id est aspectu.

i *Lustrentur.* id est scribantur ex toto. vel verius, lustrentur, id est, illuminentur vel cinnabrentur.

vet. scriptione, in vtroque. in vno erat scriptum, sub-scriptione.

k *Signentur.* id est illuminẽtur affatus. Est autem murex pisces, qui debet coqui: & conchylium est animal sine capite, quod debet comburi, & postea vtrunque teri, vt ex eo fiant signa in rescriptis. Accur.

l *In chartis.* de bombyce. Accurſius.

m *Membranis.* de ouibus. & dicuntur membranæ, quia de membris animalium eripiũtur.

Membrana vnde dicatur.

n *Impresserit.* id est scripserit.

VNiuersa. ϛ. Casvs. Hac lege tractatur sub qua forma debeant impetrari rescripta: & dicit q imperator debet scire fidem precum, vtrum veritatem contineant, vel non: & tunc debet rescriptum concedi: neque valet rescriptũ nisi illa clausula, scilicet, si preces veritate nitantur, fuerit inserta. & si quæstor manũ apponat rescripto, debet diligenter inspicere si inuenerit ibi illam clausulam: quam si non inuenerit, debet tunc subtrahere rescriptum quasi nullum. quod si iudices susceperint, reprehensionem subibunt. & hoc faciunt curiales. Item in curia domini Imperatoris erant scriniarij & notarij: dicit illis Imperator, quòd non debet aliquis illorũ illicite aliqua rescripta dictare vel scribere, nec recipiantur huiusmodi rescripta, & si contra fecerint, punientur. Dicit in fine quòd non vult facere pragmaticam aliquam sanctionem ad postulationem alicuius priuati, nisi fuerit ad postulationẽ alicuius ciuitatis, vt in fine dicit. Cætera omnia plana sunt vsque ad titulum de edendo. vide per te. Viuianus.

† *Hæc lex est canon. Zata. 25. q. 2. inuersa.*

o *In personam.* vbi imperator alloquitur ipsos precantes.

p *Adnotatio.* quæ fit spontaneo motu.

Adnotatio. Pragmatica.

q *Pragmatica.* id est causa ventilata in aduitorio.

r *Quæstio fidei.* id est inquisitio, id est superior adiectio, si preces veritate nitantur. sed secundum cano. valet rescriptum etiam si hæc verba non apponantur: quia tacite intelliguntur: vt extra de rescript. cap. ij. & ad hoc supra titul. j. l. & si non cognitio. Sed Pet. dixit etiam secundum l. si non inserantur, valere rescriptum. quod est contra legem hanc. Item dixit, quòd si est inserta hæc clausula, præsumitur pro impetrante quòd verum dixerit: si autem non expresserit, tunc contra eum præsumitur. quæ distinctio non probatur lege.

al. nomi-nantur.

Quæstor est cancellarius.

s *Quæstor.* id est cancellarius hodie. Et no. q in fine rescripti debet

debet esse subscriptio quæstoris, qua contineatur inter quos, & ad quem iudicem, & per quam personā fuerit directa: vt in auth. vt diuinę iussi subscri. hab. glor. quæst. col. viij.

a *Sanctiones.* id est rescripta, quæ dantur cōsilio procerum. Accursius.

b *Schola.* id est vniuersitas hominum.

c *Vt in his etiam veritatis.* id est si preces veritate nitantur. debet enim hoc apponi secundum l. licet Petrus dixerit contra: sed nō bene.

DE STATVIS & imaginibus.

Statua & imago differunt.

Quia per rescripta concedebantur fieri imagines in suum vel alienum honorem, ideo de his ponit. Et est differentia inter statuam & imaginem: quia in statua nihil est quod hominis effigiem non designet, sed in imagine sic: & est pictura. Vel sic: Dixit de principe, nunc de statua & imaginibus quæ ad eius venerationem pertinent.

d SI quis. Accepisse. id est fieri permisisse.

e *Aeneas.* id est de ære.

f *Extra.* id est sine.

g *Imperiale.* id est sine licentia principis. Accursius.

h *Polluit.* id est vituperauit.

i *Titulis.* videtur enim illicite extorsisse, id est accepisse dignitatem, quam modo perdit.

k *Subiturum.* nam erit infamis.

l Nec eos. puta officiales.

m *Ignauia.* id est per ignorantiam & socordiam.

n SI *quando. Adoratio.* nam. quia nō debet adorari ibi dominus imperator.

o *Probet.* s. iudex.

p *Præsentiā* id est propter suam præsentiam.

q IN *nostra. Iniuriam.* id est quæ effet iniuria si hoc fieret.

r *Prepusari.* id est procul abijci & remoueri. & facit. l. proxi.

s ET *virtutum.* Nota sic. ff. de iust. & iu. l. j. in princi. & infra de nupt. l. si libertam. & supra de episco. & cleri. l. quoniam venerabilis. Accursius.

† Nota ex hoc textu secundum Paul. de cast. hic, q̄ adulari est species prodigalitatis.

t *Oportet.* vt si aliquis vellet facere statuam, non debet facere collectam inter amicos ad faciendam statuam.

u *Postulata.* à principe vt mandet iudici & iudices qui susceperint, reprehensionem subibunt. Et qui illicite dictata scribere ausi fuerint cuiuscunq; scrinij memoriales seu pragmaticarij vel adiutores primicerij, amissione singuli feriantur. ¶ Pragmaticas præterea sanctiones[a] nō ad singulorum preces super priuatis negotijs proferri, sed si quādo corpus aut schola,[b] vel officium vel curia, vel ciuitas, vel prouincia, vel quædā vniuersitas hominum ob causam publicam fuderit preces, manare decernimus: vt in his[c] etiam veritatis quæstio reseruetur. Dat. X. Kalend. Ian. Constantinopo. post consulatum Basilisci II. & Armatij.

IN AVTHENT. Vt diuinæ iussiones subscriptionē habeant gloriosiss. quæstoris colla. VIII.

GLoriosissimi * quoque quæstoris subscriptio est necessaria in qua contineatur & inter quos, & ad quem iudicem & per quem sacrum digatur oraculum. alioquin à nullo iudice suscipiatur: & qui contra fecerit, xx. lib. auri plectatur, & eius officium simili pœna percellatur.

TITVLVS XXIIII.
DE STATVIS ET imaginibus.

Iudices non debent permittere erigi aliquas statuas sine principis licentia sub pœna hic statuta. Salycetus.

1. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Theodoro præfecto prætorio.

SIquis iudicum accepisse[d] æneas,[e] vel argēteas, vel marmoreas statuas extra[f] imperiale[g] beneficium in administratione positus detegetur: emolumenta quæ accepit in ea positus dignitate quam polluit,[h] cum extortis titulis[i] vel præsumptis in quadruplum fisco nostro inferat: simulq; nouerit existimationis suæ pœnam se subiturū.[k] ¶ Nec eos[l] sane à periculo pudoris haberi volumus immunes, qui adulandi † studio, aut metu inconstantis ignauiæ[m] transire quæ sunt interdicta, tentauerint. Dat. XII. Kalend. Ianua. Mediolani, Honorio. A. IIII. & Eutychiano Conss.

II. Impp. THEOD. A. & VALENTIN. Cæs. Aetio præfecto prætorio.

SI quādo nostræ statuæ vel imagines eriguntur, siue diebus (vt adsolet) festis, siue communibus: adsit iudex sine adorationis[n] ambitioso fastidio, vt ornamentum dici & loco & nostræ recordationi sui probet[o] acceſsisse præsentiā. P Dat. III. Non. Maij, Theodo. A. XI. & Valentiniano Cæsare Conss.

III. Iidem. A & c. Florentio præfecto prætorio.

INnostrę serenitatis imaginibus ac statuis erigendis priuatæ collationis † iniuriam[q] propulsari[r] præcipimus, ne quid in eis suum collator agnoscat. Dat. III. Non. April. Theodosio. A. XVII. & Festo Conss.

IIII. Iidem. A. & c. ad Nomum comitem & magistrum officiorum.

ETvirtutum[s] præmia tribui merētibus conuenit, & aliorum honores alijs dam norum occasionem fieri non oportet. Idcirco quotiens vel iudicibus nostris, vel cuilibet alij statua fuerit à quocunque collegio seu officio, vel in hac sacratissima ciuitate vel in prouincijs postulata,[u] nequaquā ex descriptione sumptus colligi patimur: sed eius cuius ad honorem petitur, expensis proprijs † statuā collocari præcipimus. Dat. V. Kalendas April. Theodosio. A. XVIII. & Albino Conss.

TITVLVS XXV.
DE HIS QVI AD STATVAS confugiunt.

Qui confugerunt ad statuas principis, ab omni violentia debent esse tutiss tamen sine iusta causa ibi confugerint, veniunt puniendi. Salycetus.

1. Impp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Cynegio præfecto prætorio.

VIad statuas, vel vitandi metus, vel creandæ inuidiæ[x] causa confugerint: si certas habuerint causas quibus confugere ad imperatoria simulachra debuerint, iure ac legibus vindicentur[y]. Sin verò probati fuerint artibus[z] suis inuidiam inimicis creare voluisse: vltrix in eos sententia[a] proferatur. Dat. prid. Non. Iul. Constantinop. Honorio. N. P. & Euodio Conss.

TITVLVS XXVI.
DE OFFICIO PRAEFECTI PRAEtoriorum Orientis & Illyrici.

1. Imp. ALEXANDER. A. Theodoro. *

*Theodoret.

LIbellus[b] præfecto prætorio datus, pro litis contestatione haberi non poterit[c]. Dat. Prid. Kalend. Octobr. Agricola & Clementino Conss.

Nota

terræ quòd permittat eam fieri. C. Th. is, 4. 1.

DE HIS QVI ad statuas confugiunt.

Qui ad statuas (de quibus dictum est) quidam cōfugiebant homines, ideo ponit de confugientibus ad statuas. A. Z.

x QVi *ad statuas. Inuidiæ.* id est blasphemię. aliàs blasphemi creandi, dicebat enim se fugisse ad statuas, quia Titius volebat eum interficere, cùm non esset verum. & hoc faciebat causa infamandi Titium.

y *Vindicentur.* nam putabant illi qui volebant isti iniuriari, si ad aliquem actum processissent. nam aliàs sola cogitatione nō puniuntur, nisi in casibus: vt ff. de pen. l. cogitationis. & de hoc plene habes notatū supra de episcop. & cleric. l. si quis non dicam rapere. & supra de his qui ad eccles. confug. l. præsenti. circa princi. z *Artibus.* id est maleficijs.

a *Sententia.* nam vinculis publicis mancipatur. vt ff. de pœ. l. capitalium. §. ad statuas. & facit iust. de his qui sunt sui vel alien. iur. §. fina.

DE OFFICIO *præfecti prætoriorū Orientis & Illyrici.*

Dictum est supra de principe, qui caput est omnium magistratuum: nunc audiamus de alijs magistratibus, qui sunt principis tanquam capitis membra: vt infra ad leg. Iul. maie. l. Nam & ipsi qui sunt pars corporis nostri. A. Z.

b *Libellus.* supplicatorius.

c *Non potest.* licet fuerit rescriptum ad eum

† Glo. vlt. in fi. in c. mandamus, inducit hanc l. in ar. q̄ si epi. dit ad eccle. fiæ sibi subiectas pro suis propriis necessitatibus, non debet procurari ab eccle sijs.

*alibi coll. Clemin.

† Vide in l. proxi. hāc l. Alcia. a lib. Paradoxorū 2. cap. 9.

a *In nouell.* 30. mentio fit formæ à Nicetā date.

† Cicer. gl. I. ante fin. d. in c. dilecti fili, de rescript. facit. c. intimasti. de appel. cōcor. etsi c. ea ad monasterii. iunc. glos. super verbo, negligentes, extra de statu mo. vbi alibas si sit negligens, remoueri debet à dignitate. Scientiam omnibus manifesti.

Nota quòd præfectus prætorio potest facere legem generalem: & in hoc dicit glos. quòd æquiparatur principi. Salycetus.

11. Idem A. Restituto.

FOrmam[a] † à præfecto prætorio datam, etsi generalis sit, minime legibus vel constitutionibus contraria: si nihil postea ex auctoritate mea innouatum est, seruari æquum est. Dat. Idib. Auguſt. Seuero & Quintiano Conss.

Nota quòd propter valetudinem, vel negligentiam, furtum, vel baratariam, iudices possunt removeri ab officio. Salycetus.

III. Imppp. VALENTINIA. THEODO. & ARCAD. AAA. Tatiano præfecto prætorio.

SI quos iudices vel propter aduersam & longinquam corporis valetudinē, vel propter negligentiam †, aut furtum, vel simile aliquod vitiū sublimitas tua inutiles esse reperit: his[b] ab administratione remotis[c], & vice corū alijs subrogatis, suribusque pœnis legitimis subactis[d], ad nostræ manſuetudinis sententiam † non crimina, sed vindicta referatur. Dat. V. Id. Decemb. Cap. Aread. & Bautone Conss.

IIII. Iidem. AA. Addeo comiti & magistro vtriusque militiæ.

DE ordinario iudice[e] sem per illustris est cognitio præfecturæ: licet militari viro ab eo[f] facta fuerit iniuria. Da. prid. Kalend. Ianuar. Constantinop. Theodosio. A. III. & Habundantio Conss.

v. Imppp. ARCAD. HONOR. & THEO. AAA. Anthemio præfecto prætorio.

SI qui post hac velut indebitis oneribus grauati, ad preces crediderint conuolandum, siue de nauicularijs rationibus siue transuectionibus: rescripta quæ de omnibus his atque huiusmodi ordinationibus emitti contigerit, ad sedem sublimitatis tuæ referantur. Dat. Idib. Decembr. Stilichone. II. & Anthemio Conss.

TITVLVS XXVII.
Constitutio Greca hic deesse notatur.
DE OFFICIO PRAEFECTI PRAETORIO Africæ, & de omni eiusdem diœceseos statu.

1. In nomine domini nostri Iesu Christi, Imperator Cæsar Flauius IVSTINIANVS, Alamannicus, Gothicus, Germanicus, Francicus, Anticus, Alanicus, Vvandalicus, Africanus, pius, felix, inclytus, victor ac triumphator, semper Augustus Archelao præfecto prætorio Africæ.

VAs gratias[f] aut quas laudes domino Deo nostro Iesu Christo exhibere debeamus, nec mens nostra potest concipere, nec lingua proferre. Multas quidem & antea à Deo meruimus largitates, & innumerabilia circa nos eiusdem beneficia confitemur, pro quibus nihil dignū nos egisse cognoscimus: præ omnibus tamen hoc, quod nunc omnipotens Deus

*al. centum et quinque, al. ter um ex quinquagenta. al. ante centū quinquaginta quinq; annos.

*Huius miraculosi martyrij testis est Nicephorus li. 17. c. 11. ecclesiasticæ histor. vbi hāc constitutionem allegat, & ſpecialia ex empla huius miraculi latius enumerat ex Procopio.

*Zeugi, vel Zeugis, in cuius manuscriptis. Zeugis autem erat olim prima prouincia Africæ, in qua erat & Carthago, vt ait Isidorus lib. 14. c. 5. & veteres notitiæ prouinciarū in quibus haec prouincia ſimpliciter appellatur proconſularis, nullo alio nomine deſignato. Vnde apparet verū esse quod habent iuſtinianei, et ſimul apparet partitulam, ex poſt verbū Tingi, perperā hinc additā, cū eiusmodi deſit in omnibus manuſcriptis, Cu-

per nos pro sua laude & pro suo nomine demonstrare dignatus est, excedit omnia mirabilia opera, quæ in sæculo contigerunt: vt Africa per nos tā breui tempore reciperet libertatem, antea * nonagintaquinq; annos à Vvandalis captiuata: qui animarum fuerant simul hostes & corporum. nā animas quidem diuersa tormenta atque supplicia nō ferentes, rebaptizando ad suam perfidiam transferebant: corpora vero liberis natalibus clara, iugo barbarico durissime subiugabant. Ipsas quoque Dei sacrosanctas ecclesias suis perfidijs maculabāt: aliquas vero ex eis stabula fecerunt. Vidimus Venerabiles viros, qui abscisis radicitus linguis pœnas suas miserabiliter loquebantur.* Alij verò post diuersa tormenta per diuersas dispersi prouincias, vitam in exilio peregerunt. Quo ergo sermone, aut quibus operib[b] dignas Deo gratias agere valeamus qui per vltimum[b] seruum suū, ecclesiæ suæ iniurias vindicare dignatus est, & tantarū prouinciarum populos à iugo seruitutis eripere? quod beneficiū Dei anteceſsores nostri nō meruerunt: quibus non solum Africam liberare non licuit, sed & ipsam Romam viderūt ab eisdē Vvandalis captam, & omnia imperialia ornamenta in Africam exinde translata. Nunc verò Deus per suā misericordiam non solum Africam & omnes eius prouincias nobis tradidit, sed & ipsa imperialia ornamenta, quæ capta Roma fuerant ablata, nobis restituit. Ergo post tāta beneficia quę nobis diuinitas contulit, hoc de domini Dei nostri misericordia postulamus, vt prouincias quas nobis restituere dignatus est, firmas & illæsas custodiat: & faciat nos eas secundum voluntatem suam ac placitum gubernare, vt[c] vniuersa Africa sentiat [omnipotentis] Dei misericordiam, & cognoscant eius habitatores à quàm durissima captiuitate & iugo barbarico liberati, in quanta libertate sub felicissimo nostro imperio degere meruerunt. Hoc etiā deprecantes exoramus[d] sanctæ & gloriosæ semper virginis & Deigenitricis Mariæ precibus, vt quicquid minus est reipublicæ[k] nostrę, per nos vltimos seruos suos restituat in suo nomine Deus, & dignos nos faciat seruitiū eius adimplere. Deo itaque auxiliāte pro felicitate reipublicæ nostræ, per hāc diuinam legem sancimus, vt omnis Africa quam nobis Deus prestitit, per ipsius misericordiam optimū susciṗiat ordinem, & propriam habeat præfecturam: vt sicut Oriens atq; Illyricū, ita & Africa, prætoriana maxima potestate specialiter à nostra clementia decoretur: cuius sedem iubemus esse Carthaginē: & in præfatione publicarum chartarum præfecturis alijs eius nomen adiūgi: quam l nunc tuam excellentiam gubernare decernimus: & ab ea[m] auxiliante Deo septem prouinciæ cum suis iudicibus disponantur, quarum Tingi*, [&] quæ proconsularis antea vocabatur, Carthago, & Byzacium, ac Tripolis rectores habeant consulares: reliquæ verò, id est Numidia, & Mauritania, & Sardinia à præsidibus cum Dei auxilio gubernentur. Et in officio quidem tuę magnitudinis, necnō pro tēpore viri magnifici præfecti prætorio Africæ, trecentos nonaginta sex viros per diuersa scrinia & officia militare decernimus. In officijs verò consularium ac præsidum quinquaginta homines per singula officia esse sancimus. Quæ verò emolumenta siue magnificentia tua, siue consulares, & præsides, & quod vnusquisque ex officio eorum de publico consequi debeat notitia subter annexa declarat. Optamus ergo vt omnes iudices nostri se-

*et.

† Concor. c. cū olim im cta. gl. super verbis, conceſſimus. extra de conſuet. vbi re citātur hæc verba.

ſtri ſecundum voluntatem & timorem Dei & noſtram electionem † atque ordinationem ſic ſuas adminiſtrationes gubernare ſtudeāt, vt nullus eorum aut cupiditati ſit deditus, aut violentias aliquis vel ipſe inferat vel iudicibus, aut officijs eorum, aut quibuſcunque alijs collatoribus inferre permittat. Licet enim per omnes prouincias noſtras (Deo iuuante) feſtinemus vt illæſos habeant collatores: maxime tamen tributarijs diœceſeos Africanæ conſulimus, qui poſt tantorum temporum captiuitatē meruerunt (Deo iuuante) per nos lumen libertatis aſpicere. Ergo iubemus omnes violentias & omnem auaritiam ceſſare, & iuſtitiā atque veritatem circa omnes noſtros tributarios reſeruari. Sic enim & Deus placatur: & ipſi poſſunt celerius ſicut collatores alij noſtræ reipublicæ releuari atque florere.

Sportulas etiā ab officio tā viri magnifici præfecti [prætorio] Africani, q̄ reliquorum iudicum ſic exigi iubemus, quomodo in noſtris legibus eſt diſpoſitum, & ab omni republica noſtra cuſtoditur: vt * nullus audeat quocunq; tempore vel quocūq; modo earum excedere quantitatem. Hoc etiā preſenti ſanctione credimus ordinandum, vt non multa diſpendia pro completione chartarum, vel codicillorum, vel in noſtro laterculo, vel in ſcrinijs præfecti prætorio per Africā iudices ſuſtinere videantur: quia ſi ipſi diſpendijs læſi nō fuerint, nullam habebunt neceſsitatem eiuſdem noſtræ Africæ tributarios prægrauandi. Iubemus ergo vt iudices diœceſeos Africanæ tam ciuiles, quàm militares in noſtro laterculo pro codicillorū atq; chartularum promotionis ſuę cōſuetudinibus nihil vltra ſex ſolidos præbeant: at verò in ſcrinio præfectorum non vltra duodecim ſolidos cogantur inferre: quem modum ſi quis exceſſerit, ipſe quidem iudex triginta librarum auri diſpēdio ſubiacebit: officium verò eius non ſolum ſimile diſpendium, ſed & capitale periculū ſuſtinebit. Nam ſi aliquis ex quacunque parte auſus fuerit iuſsiones noſtras excedere, & non feſtinauerit cum Dei timore eas ſeruare: non ſolum dignitatis aut ſubſtantiæ periculum ſuſtinebit, ſed etiam vltimo ſupplicio ſubiacebit. Et eſt notitia Deo auxiliante. *

*Hanc notitiam repperi in vno dū taxat manuſcripto quem diligēter contuli. * Conſiliariorum centū viginti. *al. In ſcrinio ſecundo vt ſupra ſcriptum eſt. In ſcrinio tertio vt ſupra ſcriptum eſt, &c.

Pro annonis & capitu pro tempore PP. per totam Africā auri libras centū. Pro annonis Conſulariū * auri libras xx. Pro annonis Cancellariorum auri libras vii. Item officijs eius ita, In ſcrinio primo hominibus decem pro annonis. xviiii. pro capit. ſol. xii. Fiunt ſol. cxlviiii. Item numerario, pro annonis, ſol. v. & pro ca. ſol. iiii. Fiunt ſol. xlvi. Secūdo * pro an. iii. annuos ſol. v. & pro cap. vii. cap. ſol. v. & pro ca. ii. cap. ſol. iiii. Fiunt ſol. xvi. iii. verò. & iv. ad an. i. ann. ſol. v. & ad ca. i. ca. ſol. iiii. Fiunt xxiiii. Reliquis iii. ad an. i. ann. ſol. v. & ad cap. i. cap. ſol. iiii. Fiūt ſolid. xxviii. In ſcrinio ſecundo, vt ſupra ſcriptum eſt. In ſcrinio tertio, vt ſupra ſcriptū eſt. In ſcrinio quarto, vt ſupra ſcriptum eſt. In ſcrinio primi ſcrinij quod eſt ſubadiuuæ hominibus. x. ann. xiiii. cap. x ii. Fiūt ſol. cxvi. ſol. Ita primi ſcrinio pro an. iii. ann. ſol. v. & pro capit. i i. cap. ſolid. iiii. Fiūt ſol. xxiii. Secūdo pro ann. ii. ann. ſolidi, vt ſupra ſcriptū eſt, & pro cap. capi. ſol. vt ſupra ſcriptū eſt, & fiunt ſolidi xvi. Tertio & quarto pro an. i. annona, ſolidorū vt ſupra ſcriptū eſt, & pro cap. i. cap. ſolidorū, vt ſupra ſcriptum eſt. Fiunt ſolidi. x x iii. Reliquis hominibus vi. ad an. i. annona ſolidi. v. & pro capitu capit. ſolid. iiii. Fiunt ſolidi. i. viii. In

A ſcrinio *cōmentarienſis hominibus. xii. an. xvii. capitu. i iii. Fiunt ſolidi. c l iii. Primo cōmentarienſi ann. i i i. ſolid. v. pro capitu. i i. capit. ſol. iiii. Fiunt ſolidi. x x iii. Sequētes homines iii. ad an. ii. ann. ſolid. v. pro capitu. i i. cap. ſol. iiii. Fiunt ſolidi. xliii. reliqui homines. viii. ad an. i. an. ſol. v. & cap. i. cap. ſol. iiii. Fiunt ſolidi. x xvii. In ſcrinio, ab actis hominibus x. an. x iiii. cap. xii. ſolid. c xviii. Ita primo ann. i ii. pro ann. i. ſolid. vi. cap. ii. cap. ſol. iiii. Fiunt ſolid. x xiii. Secundo & tertio ad ann. i i. an. ſolid. v. & ad cap. i i. cap. ſolid. iiii. Fiūt ſol. x xxii. Reliquis x vii. ad ann. i. ſolid. v. ad cap. i. cap. ſolid. viii. Fiūt ſol. l x iiii. ¶ In ſcrinio libellorū hominibus. vi i. ann. vi. cap. vi. Fiunt ſolidi. v. pro ca. i i. cap. ſolid. iiii. Fiunt ſol. xvi. Secundo. ii. pro an. ſolid. x. pro capitu. i. ſolid. iiii. Fiūt ſolid. x ii. Reliquis hominib⁹. iiii. B ad ann. i. an. ſolid. v. & ad capitu. i. ſol. iiii. Fiunt ſolid. xx xvi. ¶ In ſchola exceptorū hominibus. lx. ann. l xxiiii. cap. l xii. ſol. D c xviii. Ita primo & ſecundo ann. iii. pro ann. ſolid. v. & ad cap. ca. ſolid. iiii. Fiunt ſoli. xlvi. * Alijs homi- *ccclxxxv. nibus. vi. ad ann. i i. ann. ſolid. v. ad ca. i. cap. ſolid. iiii. Fiunt ſolidi. c xvi. Reliquis hominibus. x. * *xliij. ad ann. i. annon. ſol. v. & ad capit. i. cap. ſol. iiii. Fiunt ſol. c xv. Reliquis hominibus. xliiii. ad ann. i. ſolid. v. & ad capitu. ſolid. iiii. Fiunt ſolidi. cccl xxxvi. ¶ In ſchola ſingularium hominibus. i. an. i ii. cap. i. ſolid. c c c c l xxiii. Ita. i. ann. i i. ann. ſolid. v. cap. i. cap. ſolid. i i i. Fiunt ſol. xxxi i ii. Secūdo tertio & quarto ad ann. v. ann. ſol. v. & ad cap. i. cap. ſol. iiii. Fiūt ſolid. xxxiiii. s. ¶ Reliquis. xlvi. ad ann. i. ſol. v. & cap. i. cap. ſol. iiii. Fiunt ſolid. cccc xviii. ¶ In ſchola mittendaC riorum hominibus. l. ann. l ii. s. capitu. i. ſol. c c c c x iii. Ita primo ann. i i. ann. ſol. v. & ad cap. i. cap. ſolid. i i i. Fiunt ſolid. xiiii. Secundo tertio & quarto ad ann. i. ann. ſol. v. & ad cap. i. capitu. ſolid. iiii. Fiunt ſolid. x x xi i i. s. ¶ Reliquis hominibus x l v i. ad ann. i. ann. ſol. v. & ad cap. i. cap. ſol. i i i. Fiūt ſolid. c c c x x i i i i. * ¶ In *ccccix. ſchola curſorum hominibus. xxx. an. x x ii. s. cap. xxx. ſolid. c c x x x i i. Ita primo anno ann. ſolid. v. cap. i. cap. ſol. iiii. Fiunt ſolid. xvii. Secundo tertio & quarto ad ann. i. an. ſolid. v. & ad capitu. i. ſol. iiii. Fiunt ſolid. x x x iiii. s. Reliquis hominibus. x x vi. ad ann. i. ann. ſolid. v. & ad capitu. i. capit. ſoli. iiii. Fiunt ſolid. c c x x x i i i i. ¶ In ſchola nomenculatorū hominibus. x x i i. an. ſol. v. cap. x ii. ſolid. iiii. Fiunt ſolidi c xv. Ita primo anno ann. ſolid. v. capit. i. s. cap. ſolidos. i i i i. Fiunt ſolid. xvi. Reliquis hominibus. xi. ad ann. i. ann. ſolid. v. & ad cap. i. ca. ſolid. iiii. Fiunt ſol. D x c v i i i i. ¶ In ſchola ſtratorum * hominibus. vi. *ſtatorum. ann. vii. capit. vi. ſolid. l viii. Ita, Primo anno an. ſolid. v. ca. i. ca. ſolid. iiii. Fiunt ſolidi xiiii. Reliquis hominibus. v. ad ann. i. an. ſolid. x. & ad cap. i. cap. ſolid. iiii. Fiūt ſolidi. * xcv. ¶ In ſchola *prę- *lxxxvi. torianorum * hominibus decem ann. x i i. cap. x i. ſolid. x c v i i. Ita, Primo annonæ pro an. ii. ſol. v. pro capitu. ſoli. iiii. Fiunt ſol. xvi. Reliquis hominibus. viii. ad an. i. pro ann. ſolid. v. cap. i. pro ca. ſolid. iiii. Fiunt ſolid. l xxi. * ¶ In ſchola draconariorū hominibus. x. ann. xi. cap. x. s. ſoli. c c v i. Ita, Primo anno, pro ann. ſolid. xiiii. capit. i. pro ca. i. ſolid. i iii. Fiunt ſolid. x vi. Reliquis hominibus. viiii. ad ann. i. pro ann. ſolid. v. cap. i. pro cap. ſol. iiii. Fiunt. ſoli. l x x x. ¶ In ſcrinio operū hominibus x x. an. x x i i i i. cap. x x i. ſolid. ccxxiiii. Ita,

Primo

*al. ſcrinio commentarienſis.

Primo an. i i i. pro ann. ſol. v. capit. i i. pro ca. ſol. A v iii. Fiunt ſol. x x iiii. Reliquis hominibus. i i i. ad an. ii. pro ann. ſol. v. & ad cap. i. pro cap. ſol. iiii. Fiunt ſol. l x ii. Reliquis alijs hominibus. vi. ad an. i. pro an. ſol. v. & ad cap. i. pro cap. ſol. iiii. Fiunt ſol. x c. ¶ In ſcrinio arcæ hominibus. x x. an. x x v iii. cap. x x i. ſolid. c c x x iiii. Ita, Primo an. iii. pro an. ſol. v. cap. ii. pro cap. ſol. iiii. Fiunt ſol. x x iii. Reliquis hominibus. iiii. ad an. ii. pro an. ſol. v. & ad cap. i. pro capit. ſol. iiii. Fiunt ſol. x l ii. Reliquis alijs hominibus v i. ad ann. i i. ſolid. v. & ad cap. i. pro capit. ſolid. iiii. Fiunt ſol. l x v i i i. Reliquis alijs hominibus c. x. ad an. i. pro an. ſol. v. & ad cap. i. pro cap. ſol. iiii. Fiunt ſolid. x c. ¶ In ſchola chartulariorum hominibus. l. ann. l v iii. ca. ii. pro ca. ſol. i iii. Fiunt ſol. x x iiii. Ita, Primo an. iii. pro an. ſol. v. ca. ii. pro ca. ſol. iiii. Fiunt ſol. x x iii. Reliquis hominibus. iii. B ad an. i i. pro an. ſol. v. & ad cap. i. pro cap. ſol. iiii. Fiunt ſol. x l viii. Reliquis alijs hominibus vt ad an. i. pro ann. ſol. v. & ad cap. i. pro cap. ſol. iiii. Fiunt ſol. x l v iiii. Reliquis hominibus. x l. ad ann. i. pro ann. ſol. v. & ad cap. i. pro cap. ſol. iiii. Fiunt ſol. c c c l x. Fiunt homines. c c c x c v i. ann. c c c c x c v iiii. ſol. i i. c c c c x c. capi. c c c c x x. Fiunt ſolid. i i i i. l x x i i i. i i i. D c l x x x i i. Itē pro ann. cap. cenſualium * ſolid. c c c c x l viii. *al. cōſu- Officiorum eius ſolidi. c l x. * poteſt *. medi ho- larium ſol. minibus. v. an. x l viii. capit. x vii i. ſolid. c c c c- ccclxvij. of fic. eius ſol. x v iii. Ita, Primo anno pro ann. x v. cap. v. ſol. v. cccxviij. Secundo pro an. x. cap. v. ſol. l x x. Reliquis homi- Ita primo nibus. i i i. ad an. v i i i. & ad cap. i i. ſol. c l. ¶ Grā- pro an. xv. maticis hominibus. i i. ad an. x. & ad capi. i i. ad ſo- c.vi. ſol.c. lid. l x x. ſortitas. * ¶ Oratoribus hominibus. i i. ad Secūdo pro an. x. cap. v. ſol. l x x. Hæc igitur, quæ pro diſpē- an. x. ca. v. dijs, ciuilibus iudicibus Africæ, eorumq; officijs, C ſol. lxx. reli- id eſt tam ſcriniarijs ampliſsimæ eius præfecturæ, quibus homi- quàm cohortalibus, per hanc diuinam cōſtitutionem ſtatuimus, tua magnitudo cognoſcēs ex Kal. nibus &c. Septemb. futuræ tertiæ decimæ indictionis, effectui mancipari, obſeruariq; procuret, atque edictis publicis omnibus innoteſcat. His ſcilicet qui ordinati fuerint à tua ſublimitate, ſecundum præſentem diuinam conſtitutionem, firmitatem ſui ſtatus in perpetuo habituris. Nam Deo iuuāte de militaribus iudicibus, & de officijs eorum, & de alio noſtro exercitu per aliam ſanctionem ſtatuemus. Dat. Conſtantinop. * DN. Iuſtiniano PP. *

* Ex eo ꝙ in hac cōſtitutione Iuſtiniānus ait ſtatuꝝ, 13. indictionē, cōiūcto hanc cōſtitutionē datam eſſe Iuſtiniano vij. & Tiberio dato Coſſ.

*Officiales.

D

11. Iidem. A. Belisario magiſtro militum per Orientem.

a IN nomine domini. Nota, In nomine Domini incipiendū: vt & in authen. de armis. in princi. coll. vj. & in authē. de queſto. in prin. colla. vi.

IN nomine Domini a noſtri Ieſu Chriſti ad omnia cōſilia omneſque actus ſemper progredimur. Per ipſum enim iura imperij ſuſcepimus. Per ipſum pacem cum Perſis in æternum confirmauimus. Per ipſum acerbiſsimos hoſtes, & fortiſsimos tyrannos deiecimus. Per ipſum multas difficultates ſuperauimus. Per ipſum Africam defendere, & ſub noſtrum imperiū redigere nobis cōceſſum eſt. Per ipſum quoq; , vt noſtro moderamine rectè gubernetur, & firme cuſtodiatur, cōſtituimus. Vnde per eius gratiā etiam ciuilū adminiſtrationum iudices & officia * ſingulis Africanis prouincijs cōſtituimus: attribuētes quidem emolumentū, quod vnuſquiſq; percipere debeat. Ad eius igitur prouidentiā etiamnū animum noſtrū referentes, & armatas militias & duces militū ordinare diſponimus. ¶ Sancimus itaq; vt dux militū Tripolitanę prouincię in Leptimagnēſi * ciuitate ſedes interim habeat. Dux verò Byzacenę prouincię & in Capſa & altera Lepte ciuitatibus interim ſedeat. Dux verò Numidiæ prouinciæ in Conſtantinēſi ciuitate ſedes interim b habeat. Dux autem Mauritanię prouincię in Cæſarienſi ciuitate interim ſedeat. ¶ Iubemus etiam vt in traiectu qui eſt contra Hiſpaniam, qui Septa * dicitur quantos prouiderit tua magnitudo, de militibus vnà cum tribuno ſuo homine prudente, & deuotionem ſeruante reipublicę noſtræ, per omnia cōſtituas: qui poſſint & ipſum traiectum ſemper ſeruare, & omnia quæcunq; in partibus Hiſpaniæ vel Galliæ ſeu Francorū aguntur, viro ſpectabili duci denūciare, vt ipſe tuæ magnitudini referat. In quo traiectu * etiam dromones c, quantos prouideris, ordinari facias. ¶ In Sardinia autem iubemus ducem ordinari, & eum iuxta mōtes vbi Barbaricę * gentes videntur ſedere, habentem milites pro cuſtodia locorū, quantos & ibi tua magnitudo prouiderit. Et omnes diligēter pro cōmiſsis ſuæ cuſtodiæ prouincijs inuigilent. & ab omni hoſtium incurſione ſubiectos noſtros tueantur illæſos: & feſtinent die noctęq; Dei inuocando auxiliū, & diligenter laborando, vſque ad illos fines prouincias Africanas extēdere, vbi ante inuaſionē Vvandalorū & Maurorū reſpublica Romana fines habuerat & vbi cuſtodes antiqui ſeruabant: ſicut ex clauſuris & burgis oſtenditur, maximèd autem ciuitates quæ prope clauſuras e & fines ante tenebātur, cùm eſſent ſub Romano imperio cōſtitutæ, auxiliante diuina miſericordia cùm hoſtes per partes expellūtur, feſtinent comprehendere, atq; munire: & in illis duces & milites per partes accedant, vbi antea fines & clauſuræ prouinciarum erant, quando integræ Africanæ ſeruabantur ſub Romano imperio prouinciæ: quod Deo annuente (cuius auxilio nobis reſtituꝝ ſunt) ſperamus citò noſtris pronenire temporibus: & vt in ſecuritate & pace prouinciæ cū antiquis finibus integræ ſeruētur, & vigilijs ac laboribus deuotiſsimorū militum, & cura ſpectabiliū pro tēpore ducū cuſtodiātur illæſæ, quoniam ita cōuenit, vt ſemper cuſtodes fines prouinciæ ſeruēt: ne detur hoſtibus licētia incurrēdi aut deuaſtādi loca quę noſtri ſubiecti poſsidēt. ¶ Quātos autē milites, ſiue pedites, ſiue equites per vnuquēq; limitē collocari oportet ad cuſtodiēdas prouincias & ciuitates, tua magnitudo, put cōſiderauīt, ordinet, & nobis referat: vt ſi præuiderim⁹ ſufficiētē eſſe ordinationē, cōfirmem⁹ eā: in autē pſpexerim⁹ & aliquid amplius fieri, vt eā augmētemus. Quid autē dux ſtipēdiorū nomine p ſe ſuis hominibus, & quid eius officiū cōſequetur: hoc in ſubdita declaratur notitia. Sicut ergo prædictum eſt, interim nūc duces ac milites ſecūdū noſtrā diſpoſitionē in locis ſeu ciuitatib⁹, in quib⁹ iuſsim⁹, ſedeāt, donec deo auxiliāte nobis ac reipub. noſtrę per labores noſtros ī illis locis cōſtitui poſsint, in quib⁹ vniuſcuiuſq; prouinciæ antiquus limes cōſtitutꝰ erat, quādo floręte Romana republica memoratę prouincię integrę tenebātur. ¶ Pro limitaneis vero ordinādis neceſſarium nobis eſſe videtur, vt extra Comitatenſes milites qui per caſtra ſunt, milites limitanei cōſtituātur, qui poſsint & caſtra & ciuitates limitis defendere, & terras colere: &

vt alij

b Interim, exponē vt infra ea. l. §. ſicut ergo prædictum.
c Dromones. i. naues.
d Maximè. adiuerbiū.
e Clauſuras. id eſt imperij limina.
f Eam. ordinationem de prouincijs. lic. ff. de mu. & honori. l. vt gradatim.

* ſic plerīq; manuſcripti: in vno verò reperi, Leptis magne. vtraq; lectio recta eſt. Hui⁹ dii tem Leptis magnæ quæ ciuitas eſt prouinciæ Tripolitanæ, mentio fit in l. vlt. ff. de cēſib. eſt enim Leptis altera in prouincia Byzacena, vt idem Iuſtinianus & Iſidorus & veteres notitiæ docent.
* Septa repete, vt & apud Procopiū lib. 6. de ædiſi. Iuſtiniani.
* Tractatur.
*Barbaricine.

a *Labores suos.* sic ff. de offi. magi. offi. leg. nemo.
b *Ausus fuerit.* id est vsurpauerit.
c *Reducti.* scilicet erunt.
d *Fuerit.* id est fit.
e *Docuerit.* scilicet tua magnitudo.
f *Castella.* sicut papa potest de vno episcopatu facere duos: sic & imperator potest de duabus ciuitatibus facere vnam, & econtra: vt in authen. vt iudic. sine quoquo suffra. §. nulli quoquo. col. ij.
g *Annexa.* supra proxima. l.
h *Percipiant*, quidam siniunt hanc legē hic. quidam habent plus, scilicet quantum quilibet dux cum suis hominibus capiat. & sic est noritia de qua supra facit mentionem.

vt alij prouinciales videntes eos per partes, ad illa loca se cōferant. Et exemplū fecimus vnius numeri limitaneorū: vt secundum exemplum, quod nos misimus, per castra & loca, quę prouideritis tua magnitudo, eos ad similitudinē nostri exempli ordinet: sic tamē, vt si inueneris de prouincijs idonea corpora, aut de illis, quos antea milites habebant, limitaneorum constituas numero in vnoquoque limite: vt si aliqua forsitan cōmotio fuerit, possint ipsi limitanei sine Comitatensibus militib[us] vnà cū ducib[us] suis adiuuare loca, vbi dispositi fuerint, non longe limitem exeuntes, nec ipsi limitanei, nec duces eorum: vt nullum etiam dispendiū à ducibus vel ducianis prædicti limitanei sustineant, nec aliquas sibi cōsuetudines decorum stipendijs per fraudem ad suum lucrum conuertant. Hæc autem non solum in limitaneos volumus obseruari, sed etiam in Comitatenses milites, & vnumquenque ducem & tribunos eorundē militum iubemus, vt semper milites ad exercitationem armorum teneant, & non concedant eos diuagari, vt si quando necessitas cōtigerit, possint inimicis resistere: & nullam audeant duces aut tribuni commeatalem de ipsis dimittere: ne dum sibi lucrum student conficere, incustoditas nostras relinquant prouincias. Nam si vsurpauerint memorati duces, vel officia eorum, seu tribuni, cōmeatalem de militibus relinquere, aut aliquod lucrū de eorum emolumētis sibi acquirere: hoc non solum in quadruplum iubemus publico rependere,* sed etiam dignitate eos priuari. Magis enim debēt & duces & tribuni supra deputata sibi emolumēta secundum labores suos[a] de nostra largitate remunerationem sperare, & non de commeatis militum aut eorum stipendijs lucrum sibi acquirere: quoniam ideo ordinati sunt milites, vt per ipsos prouinciæ vindicentur, præcipuè cum sufficiēter & ipsis ducibus & eorum officijs emolumenta præstitimus, & semper prouidimus vnumquemque secundum labores suos ad meliores gradus & ad maiores dignitates perducere.* Postquam vero Deo placuerit, & per tuam magnitudinem limes omnis in antiquum statum peruenerit, & bene ordinatus fuerit: tunc vbicunque necessitas emerserit, viri spectabiles duces inuicem sibi quādo vsus exegerit, auxilium præbeant: vt prouinciæ seu limites, eorum vigilijs & laboribus (Deo iuuante) illæsi custodiantur. Sicut autem iubemus audaces & feroces contra inimicos iudices ac milites nostros esse: sic volumus eos mites & benevolos circa collatores nostros existere, & nullum damnum nullamque lęsionem in eos efficere. Si autem quisquam de militibus ausus fuerit[b] quamcunque lęsionē tributarijs nostris inferre: periculo viri spectabilis ducis seu tribuni & principis digna vindicta afficiatur, vt indemnes tributarij nostri custodiantur. Si verò pro quibusdam causis interpellatio apud nostros iudices facta fuerit: iubemus non amplius[l] portularum nomine, quam nostris legibus definitū est, executores accipere, pœnam eisdem legibus insertam ex transgressione formidātes. Cum autem Deo adnuente Africanæ nostræ prouinciæ per tuam magnitudinem secūdum nostram dispositionē ordinatæ, & limites in antiquū statum reducti,[c] & omnis Africa sic detēta fuerit[d] sicut erat: Cùm ergo hæc omnia (Deo iuuāte) præsente tua magnitudine disposita & perfecta fuerint, & per labores tuos [antiquos] fines omnes Africa receperit, & docuerit[e] nos de omni ordinatione totius Africanæ diœcesēos, id est, quanti & qui milites, in quibus locis vel ciuitatibus cōstituti sunt, & quāti limitanei, & in quibus locis & militijs collocati sunt: tunc iubemus tuam magnitudinem ad nostrā clementiā remeare. Interea vero si aliquas ciuitates seu castella[f] per limites cōstituta prouiderit tua magnitudo nimiæ esse magnitudinis, & propter hoc nō posse bene custodiri: ad talem modum ea construi disponat, vt possint per paucos bene seruari. Cum autem magnitudo tua omnibus dispositis ad nos remeare iussa fuerit: tunc duces vniuscuiusque limitis quotiēs pro componendis ciuitatibus aut castris, & pro stipendijs suis, aut pro annonis aliquod opus habuerint, celerius ad virum magnificū præfectū per Africam significent:* vt ipse, quæ necessaria fuerint, festinet facere, ne aliqua protractio prouincijs noceat. Ea vero, quæ ipse fecerit, vel quæ adhuc necessario procuranda sunt postea, & memoratus vir magnificus pręfectus [prætorio] Africę, & viri spectabiles duces, & de alijs omnibus, quæ ibi agūtur, frequēter ad nos referāt, vt bene facta cōfirmemus, & quę oportunius debent fieri, ex nostra dispositione peragātur. Hoc etiā decernimus, vt iudices qui ordinādi sunt per Africanos limites, nihil amplius in sacratissimo palatio cuilibet personæ, aut dignitati, vel in prętorio per Africa præfecturæ & magisteriæ potestati prębeant, nisi quantū subter annexa declarat notitia. Nam si quis amplius, quā in subdita notitia taxatū est, vsurpauerit seu acceperit, triginta libras auri multæ depēdat nomine, cū quo & periculo indignationis nostræ serenitatis subiacebit: nulla alia qualibet persona aut dignitate aut officio accipiēte aliquid ab eis, præter illos quorū nomina in subiecta notitia continentur. Ad hæc iubemus vt (Deo iuuāte) vnusquisq; dux seu eorū officia, secundū quod notitia subter annexa[g] cōtinet emolumēta sua ex tributis Africanæ prouinciæ ex Kalendis Septembris instantis felicissimę tertiædecimę indictionis percipiāt. †[h] Et* hęc notitia Deo volēte debet delegari Ducib[9], & eorū officijs in Africa constitutis pro annonis & capitu per singulos annos præbendis. Ita Clarissimo viro duci Tripolitanæ prouinciæ & hominib[9] eius singulis sol. vi. cap. clviiii. singulis caput. sol. Dccclxxxiii. Adsessori ducis, & officio ac hominibus eius xl. an. xcvi. s. singulis annis cap. sol. vi. Simul fiunt pro an. & cap. solidi. Dclxxiv. Diuiduntur sic: Adsessori in ann. viii. capit. iiii. Primicerio in ann. viii. cap. ii. ❡ Ducenarius. iii. ad ann. vi. solidi. fiunt ann. capitis fiūt capitū. cap. Centenarijs. vi. ann. v. sunt. Fiunt ann. iv. & ad cap. i. fiunt. an. xvi. & ad cap. iii. fiunt capitu. viii. ❡ Circitoribus. viiii. semis. Alijs. xi. ad an. i. s. fiunt. an. xiiii. sunt. & ad cap. iii. fiunt capitu. Item viro clarissimo duci Byzacenæ prouinciæ & hominibus eius an. cxc. singulis in an. sol. v. cap. cl viii. singulis cap. sol. v v. Simul fiunt pro ann. cap. solidi: Dclxx. omnes. Diuiduntur sic: Adsessori

* Significet iur.

† Hanc similiter notitiā in vno tantùm exē plari reperi.

* depędere.

* proūncere.

a DE OFFICIO *præfecti vrbi.*
Supra visum est de imperatore, qui est summus, item de præfectis prætorio, qui inter alios maiorum dignitatem habent. Nunc ergo restat videre de inferioribus. Et dicit Odof. quòd Papa ad similitudinem huius præfecti vrbis, cùm exit Romam, relinquit ibi vnum cardinalem, qui vices eius gerit in Roma. & de hoc qualiter debet dimittere, habetis vnū text. multum venustum et elegantem, hoc est optimo & pulcherrimo sermone dictatum in c. fundamenta. extra de elect. lib. 6. Fulg.
b ❡ Tudentibus. Reduc dasser. id est si totum committeremus præfecto annonæ.
c *Præfecturæ.* scilicet vrbis.
d *Lateat.* quin ipse habeat.
e *Potestates.* præfectus vrbis, & præfectus annonæ, vt eo titu. l. iiij.
f Potestas. id est præfectus vrbis: vt infra. l. iij.
g *Exerat.* i. habeat.
h *Nomina.* vocatur. enim præfectus vt ipse.

sessori in ann. vii. cap. iv. Primicerio in ann. vi. capit. ii. Numeratio in ann. vi. capit. iii. Ducenario. vi. ad ann. iii. fiunt cap. iii. Centenariis vi. ad an. * an. xv. & cap. i. fiunt cap. vii. Circitoribus. viiii. ad ann. * fiunt ann. xiii. & ad cap. iii. fiunt capit. vii. Circitoribus viiii. ad ann. ii. fiunt. xviii. & ad cap. fiunt ann. * xiii. * cap. viiii. semis. Aliis xi. ad ann. iii. * fiunt an. xiii. s. & ad capit. xi. ¶ Item viro clarissimo duci Numidiæ prouinciæ & hominibus eius ann. cxc. singulis an. sol. viiii. capit. clviii. singulis cap. sol. viiii. Simul fiunt pro ann. & capit. sol. cccli. xxxiiii. Adsessori ducis & officio eius, hominibus xl. an. & capit. sol. v. cap. xlviiii. singuli capit. sol. v. capiti. xlvii. ii. singulis cap. sol. iii. Simul fiunt pro an. & ca. sol. clxiiii. s. Diuiduntur sic. Adsessori in an. xiii. capit. vi. Primicerio: * an. capit. iii. Numerario in ann. iiii. * Fiunt ad ann. xvi. & ad capit. v. Centenariis ad ann. ii. s. Fiunt duodecim. & ad capit. capit. vi. Biarchis. viii. Circitoribus viiii. ad ann. ii. fiunt an. cxxvii. & ad cap. iii. fiunt cap. viii. semis. Aliis. xi. ad an. ii. fiunt an. xvi. sunt xv. & ad capit. iii. fiunt capit. vi. ¶ Item viro clarissimo duci Mauritaniæ prouinciæ & hominibus eius ann. cxc. singulis an. solidi. v. cap. solidi. cccix. xxxv. Adsessori ducis & officio eius hominibus xl. ann. xcvi. s. * iii. s. fiunt simul pro ann. & capit. sol. dclxx. iii. s. Diuiduntur sic. Adsessori in an. viiii. capit. iv. Primicerio in an. v. ca. i. Numerario in ann. cap. iii. Ducenariis. iii. ad an. iii. s. fiunt an. * & capit. iii. fiunt cap. ii. * Centenariis viiii. ad an. v v. & ad caput. iii. fiūt capita v. Biarchis vi. i i. Circitoribus ad an. viii. fiunt an. xviii. & ad cap. iii. fiunt cap. iii. fiunt capit. xi. Item viro clarissimo duci Sardiniæ insulæ, & hominibus eius an. cxc. singulis an. solidi. c clxxxii. Adsessori ducis, & officio eius hominibus. xl. ann. xcvi. s. singulis ann. sol. * capit. xlviii. singulis cap. sol. viiii. Simul fiunt pro an. & cap. cl. c lxxxvi. Diuiduntur sic. Adsessori ann. viiii. & capit. iii. Primicerio in an. ii. cap. iii. Numerario in annum cap. iii. Ducenariis iiii. ann. iii. sunt an. xvi. & cap. iii. sunt. & cap. viiii. Circitoribus viiii. ann. iii. Fiunt ann. xxviii. & cap. iii. fiunt capit. viiii. Circitoribus viiii. ann. iii. fiunt ann. viii. cap. viiii. semis. Aliis xi. ad an. xvi. sunt & ad cap. iii. fiunt cap. xi.

NOTITIA Consuetudinum quas in sacro latereulo, & in prætorio amplissimæ præfecturæ per Africam, & in officio magistri militum, pro tempore dux præbere debet vniuscuiusque limitis, sic in sacro latereulo sol. vi. ¶ In officio magisteriæ militum potestatis pro insinuandis administrationis suæ diuinis nostræ serenitatis adfa-

* al. capitū.

† alias Cæ sen.

tibus solid. xii. ¶ In officio amplissimæ prefecturæ per Africam pro insinuandis eiusdem chartis, solid. xii. Gloria itaque tua quæ per hanc pragmaticam sanctionem nostra statuit æternitas, effectui ea mancipari obseruarique præcipiat. Emissa lex Idibus Aprilibus C P. D N. Iustiniano. P P. A. IIII. & Paulino V C. Consl.

Lectori.

Hanc notitiam integram, censuraq; doctissimorū virorū, quatenus licuit, restituta, ex tribus vetustis exēplaribus reposuimus, quæ dictionē percipiāt, pag. 188. præcedente non procul à fine geminis crucibus notatam statim sequitur ad titulum vsque sequentem procurrentem, nempe De officio præfecti vrbi. cuius loco legebatur hactenus in omnibus exēplaribus (quotquot extent) impressis sequēs notitia misere lacera, manca, ac mutila, quod innuere videtur glossema. Percipiant. quam quidē notitiam denuo hic, vt diligētiæ nostræ partim fidem tibi faceremus, partim ne glossema ociosum esset: suppingere non piguit. Vale, & nostris fruere laboribus.

Et hæc notitia Deo volente, debet delegari iudicibus & eorum officijs in Africa constitutis pro annonis, & capitu* per singulos annos præbendis. Item viro clarissimo duci Tripolitanæ prouincię, & hominibus eius anno * nonagesimo singula annona solidos quinque cap. centum quinquaginta, nouē singuli ca. solidos ducentos octoginta duos: adsessori ducis, & officio ac hominibus eius quadraginta annis nonaginta & septem. Item viro clarissimo duci Bizacenæ † & hominibus eius similiter. Item viro clarissimo duci Numidiæ & hominibus eius similiter. Item viro clarissimo duci Mauritaniæ prouinciæ, & hominibus eius similiter. Item duci Sardiniæ, & hominibus eius similiter. Item notitia consuetudinum quas in sacro latereulo, & in prætorio amplissimæ præfecturæ per Africam & in officio magistri militum pro tempore dux prębere solet vniuscuiusque limitis, sic in sacro latereulo sex solidos, in officijs magisteriū potestatis pro insinuandis diuinis administrationibus, seu diuinæ serenitatis affatib[9], solidos duodecim pro officio amplissimæ pręfecturæ per Africam pro insinuandis eius chartis solidos duodecim. Gloria itaque tua quæ per hāc pragmaticam sanctionem nostram statuuntur, æternitatis effectui mancipari, obseruariq[ue] præcipiat.

TITVLVS XXVIII.[a]

DE OFFICIO PRAEFECTI VRBI.

Nota quòd licet speciales officiales constituatur, super annona vel abundantia, vel supra damnis datis: nō propterea tollitur iurisdictio quā potestas habet super his ratione vniuersalis iurisdictionis. cum ista concordāt tex. & glos. in l. fi. infrà de iurisdi. om. iudi. Salycetus. Cura annonæ pertinet ad præfectum vrbi, licet super ea constitutus sit specialis præfectus, hoc intendit etiam pro casu positione. Fulg.

* *Hanc similiter notitiā in vno tantùm exē plari reperi.*

1. Impp. VALENTINIANVS & VALENS. ad Volusianum præfectum vrbi.

❡ Tudentibus nobis statum vrbis, & annonariā rationē aliquando firmare, in animū subijt, eiusdē annonæ curam nō omnibus deferri potestatibus. ¶ Et ne præfectura vrbis abrogatum sibi aliquid putaret, si totum ad officium annonarium redundasset: [b] eidem præfecturæ [c] sollicitudinis necessitatem mandamus: sed non ita lateat [d] officium annonariæ præfecturæ, sed vt ambæ potestates, [e] inquantum sibi negotij est tueantur ciuilem annonam, sitque societas muneris: ita vt inferior gradus meritum superioris agnoscat, atque ita superior potestas [f] se exerat, [g] vt sciat ex ipso nomine [h] quid præfecto debeatur annonæ.

Præfectus

Et not. hic duo: quòd inferior subsit superiori: vt infra de offic. rect. prouinciæ. l. penult. & quòd nominis est deseruiendum: vt infra de defen. ciui. l. defensores. ij. & supra de episco. & cler. l. decernimus. in fi.

a QVod *promulgatis*. Hæc lex non legitur.

b *Sanctionibus*. quas non habemus: quæ dicebant quod sequitur: & facit. ff. eo. l. j. §. cum vrbem.

c *Tua*. loquitur præfecto vrbis.

d *Obseruet*. s. hoc.

e *Aduocandas*. coram se: quia in eis non habet iurisdictionem.

f PRæfectura. Non legitur.

g *Vsurpat*. no. pro incipientibus aliquē librum, qui rogant scholares, vt eos audiāt sine præiudicio aliorū.

h OMnia. *Generaliter*, vt pistorū vel similium hæc non legitur.

i PRimicerius. *Personarum*. id est aliarum suscipiat curam.

k *Locū*. sic ff. de mūne. & hono. l. vt gradatim. & §. de aduoc. diuer. iudic. l. petitionē. Sed arg. contra in authē. de mona. §. penul. coll. j.

DE OFFICIO MAgistri militum.

Hic titulus non legitur: nec sequens de offic. quæsto. nec sequens de offic. magistri officiorum, nisi in. l. nemo, vbi not. simile supra de offic. præfec. præto. Africæ. l. ij. §. & semper. et infra de proxi. sacro. scri. l. vnicuique. d. 12. Et *l. vlti. super illo verb. subrogetur, potest notari pro præbenda vacante.*

l EOs. præcipimus subaudi eos; subiacere sententijs ciuilium iudicum super quolibet negocio qui militāt vltra statutos, scilicet milites in officio magisteriæ potestatis per Orientem.

m *Qui*. No. quòd qui non sunt in matricula, sunt tanquā priuati.

n *Sententijs*. subaudi iubemus.

o *Ciuilium*. repete, parituris.

p *Milites* per Illyricum.

q *Consistunt*. scilicet primo, sed omnia in suo statu remanēāt, id est militent in suis locis, ne expensæ &c.

r *Præfecturam*. vrbis.

s *Procrastinatione*. loquitur magistro militum.

Præfectus vrbis homines in prouincijs cōmorantes ad se aduocare non potest, nisi ex duabus causis hic expressis, hoc intendit. Et vide text. & ista est illa lex, quā determinauit Iaco. de Are. quòd iudex potest suos subditos citare extra suum territorium existentes. de quo audiuistis in clemen. pastoralis extra de sentēt. & re iudi. Bart. sumit ex hac. l. quòd nō debet procedi ad inquisitionem, nisi fama præcedat. Quomodo autem colligitur? certe multum extirancē, hoc modo hic dicit posse euocari homines à prouincijs, quando sunt obnoxij, quomodo autem sunt obnoxij? certè quia de eis mala fama præcedebat &c. Raphaël Fulgosius.

11. Iidē, AA. ad Ampeliū præfec. vrbi.

QVod promulgatis[a] sanctionibus[b] tuæ syncerita[c] rescriptum esse nō nescit, etiam ex præcepto nostro cōpetenter obseruet[d]: nec quasdam personas de prouincia existimet aduocandas, [e] nisi tantummodo suos officiales, & homines populares huius almæ vrbis seditioni obnoxios.

Præfectus vrbis præest cunctis officialibus, & potestatibus. Salycetus.

111. Impp. VALENS, GRATIANVS & VALENTIN. AAA. ad Rufinum præfect. vrb.

PRæfectura[f] vrbis cunctis quæ intra vrbem sunt, antecellat dignitatibus* tantum [ex omni * parte deriuatis quantum sine omni iniuria ac detrimento honoris alieni vsurpat. § Dat. VI. Kalend. Iul. Valente. A. V. & Valentiniano Iun. Conss.

Vniuersi ciues, & collegia præfecto sunt subdita. hoc dicit. Salycetus.

1111. Imppp. THEOD. VALENTINIANVS & ARCA. AAA. Severino comiti sacrarum largitionū.

OMnia corporatorum generā[h] quæ in Constantinopolitana ciuitate versantur, vniuersos quoque ciues ac populares, præfecturæ vrbanæ regi moderamine cognoscas.

Officium primicerij durat biennio: quo finito sine tempore sine morte, sine alia ratione, sequens in ordine matriculæ locum eius debet obtinere. Salycetus.

v. Imp. THEODO. A Constantino præfect. vrbis.

PRimicerius adiutor* tuæ sedis officij per bienniū, quod in eodē gradu ex cōsuetudine prisce ordinatiōis meruit, curā insuper personarū[i] vsurpatione omni atq; ambitione cessante suscipiat: hoc etiā adiecto, vt si quis ex memorato ordine vel cōditionis humanæ siue præuentus, vel alia quacunque ratione militiæ gradum proprie amisisse monstrabitur: solitæ ambitionis iniuria vacāte locum[k] is qui iuxta matriculæ veritatem sequitur, obtineāt.

TITVLVS XXIX.
DE OFFICIO MAGIstri militum.

Magister militum, & comes per hoc edictum nullam habent iurisdictionem in prouinciales: & præfectus vrbis nullam habeat iurisdictionem in milites, hoc intendit etiā pro casus expositione. simile: nam potestas nullam habet iurisdictionem in stipendiarios: & capitaneus nullam habeat iurisdictionem in ciues, nec forenses.

I. Impp. VALENTINIANVS, GRATIAN. & THEODO. AAA. ad Eugenium PP.

VIri illustres comites & magistri peditum & equitum, in prouinciales nullam penitus habeant potestatem, nec amplissima præfectura in militares viros.

Per hanc legem dicitur communiter, quòd potestas potest cognoscere de causis criminalibus officialium suorum. Si ergo aliquis miles collateralis, vel aliquis ex iudicibus potestatis aliquod delictum commiserit: potestas eos debet punire. Fulgos.

11. Impp. HONORIVS & THEODOSIVS AA. ad Hypatium magistrum militum per Orientem.

APparitores per Orientem statutos officij tui ad aliud iudicium trahi minimè oportebit. Sciat igitur illustris magnificentia tua, sub te, siue ciuiliter siue criminaliter appetantur, eos litigare debere.

Ex hac lege nota quòd illi qui sunt in matricula vltra numerum statutum, non gaudeant priuilegijs eorum, in quorum matricula sunt. Leges sequentes nihil habent. & vide text. tantummodo. Veniamus ad lectu-
ram ordinariam &c.

111. Imp. ZENO. A. Sebastiano præfecto prætorio.

EOs[l] qui[m] vltra statutos in officio magisteriæ per Orientem potestatis militant, ciuilium quoque iudicum sententijs[n] super quolibet negocio subiacere præcipimus: ipsis quietiam statutis in tributarijs collationibus ciuilium[o] quoque iudicum dispositionibus proculdubio parituris.

1111. Imp. ANASTASIVS. A. Ioan. magistro militum per Illyricum.

MIlites[p] de locis in quibus consistunt, ad alia loca sine speciali nostræ serenitatis auctoritate nullatenus transferri præcipimus: ne eorū expensæ in locis in quibus consistunt[q] minuantur. Sed si forte quædā vrgens & necessaria causa emerserit, vtilitati ac securitati publicæ tam amplissimam prætorianam præfecturam, [r] quàm tuam sedem sine vlla procrastinatione[s] prospicere protinus † oportet, & suggestiones ad nostras aures destinare, indicātes tam loca de quibus milites trāsferendi sunt, quàm ea ad quæ peruenire eos oportet, nominaq; fortissimorum numerorū in quibus iidem milites referuntur, necnon quātitatem annonarum, & ante omnia[t] causam ob quam iidē milites transferendi sunt: vt post talem suggestionem à nostra auctoritate competentia procedant.

v. Imp. IVSTINIANVS. A. Zetæ* viro illustri magistro militum per Armeniam & Pontum Polemoniacum, & ‹ cæteras* › gentes.

CVm propitia[u] diuinitate Romanum nobis sit delatum imperium, sollicita cura, cauta diligentia pertractantes perspeximus oportere etiam partibus Armeniæ & Ponto Polemoniaco, & gentibus proprium magistrum militum per hanc legem constituere: tuamque magnitudinem, quæ nobis ex ante gestis optimè commendata est, idoneam ad talem fore dignitatem confidentes, elegimus certasque prouincias, id est magnam Armeniam, quæ interior dicebatur: & gentes, Anzitenam videlicet*, Ingilenam, Astianenam, Sophenam, Sophanenam, in qua est Martyropolis, Beiatenam, & primam & secundam Armeniam, &

a *Omnia*. repete, destinare.

u CVm propitia. hic incipit. l. cū propitia.

a *Sed quia*. quod alias.

b DE OFFICIO *quæstoris*.

Hic titulus non legitur.

Laterculus quid sit.

c TOtius. *Laterculi*. id est cameræ deputatæ ad thesaurū principis recipiendum, vt no. in auth. vt iud. sine quo suffra. §. quod autem. coilat. ij.

d *Castrorum*. vt denticuri: aliàs deauratori, vt Petrus de vico.

e OMnes *reuocare*. vt redeāt ad quę florem.

f *Officia*. Nota contra Petrum de vico, qui locat quæstus sine principe.

g *Militantes*. scilicet, quæstores.

h *Peragere*. sine licentia principis.

DE OFFICIO *magistri officiorum*.

Hucusq; de illustribus tractauit. Nunc incipit tractare de spectabilibus secundum Pau. qui medio gessit administrationem: vt in authentic. de non alie. aut permit. §. vlti. col. ij.

Puto legendum, exseruio.

i PRiuilegijs. *Suffragio*. id est precibus.

k *Adiutor*. i. ordo.

l *Præterea*. subaudi, ille.

m NEmo. *indultum*. id est, rescriptum.

n *Admiste*. scilicet rescripti imperrati.

o S *Cholariū*. *Senatores*. id est, filios senatorum qui erant scholares in militia, & ducenarios eorum filios.

**quod fuerit laterculum minutas, vide hic in præcedenti.*

p VIbemus. *Præceperit*. Nota pro locis in scholis. nam scholare recedente non debet alius sibi locum vindicare sine licentia Domini. Item not. pro præbenda. nam vno canonico mortuo non debet alius in locum eius subrogari sine licentia papæ.

q Pro *tempore*. repete culminis, &c.

r DE OFFICIO *comi. sacr. largi.*

Hic est illustris: vt infra de adsess. l. fina. & non legitur.

DE OFFICIO MAGISTRI officiorum.

I. Imp. CONSTANTINVS A. ad Agentes in rebus.

PRiuilegijs dudum scholæ vestræ indultis, [&] integris reseruatis ad ducenariam, † centenariam, & biarchiā nemo suffragio, sed * labore vnusquisq; perueniat: principatum verò adipiscatur matricula decurrente: ita vt ad curas agendas & cursum illi exeant, quos ordo militiæ vocat, & eius laborum adiutor.[k] Prærerea[l] in quo totius scholę status, & magistri securitas constituta est, idoneus probitate morum ac bonis artibus prædītus, nostris per magistrum obtutibus offeratur, vt nostro ordinetur arbitrio.

*† al. ducenariam & centenariam, &c. * al. nisi labore.*

11. Imppp. VALENTINIANVS, THEOD. & ARCHAD. AAA. ad Patritium magistrum officiorum.

NEmo argentum in rebus ordinem militię atque stipendia præuertat, etiā si nostri numinis † per obreptionem detulerit indultum.[m] ac si quis formam admisi[n] istiusmodi docebitur obtulisse, in locum ex quo indecenter emerserat, reuertatur: vt is gradu ceteros antecedat, quem stipendia meliora, † vel labor prolixior fecerit antefire. PP. Hadrumeti.

† al. nominis.

111. Imp. THEOD. & VALENTI. AA. Pleitio † comiti & magistro officiorum.

SCholarium nostrorum deuotio probata à nostris parentibus, circa maximæ serenitatis nostræ affectionem enituit. vnde quicquid ad fouenda seruandaq; eorum priuilegia postulatur, statim credidimus admittendum. Ideoq; suggestionem tui culminis approbantes, viris spectabilibus comitibus scholarum verberandi denegandive * senatores[o] & ducenarios, licentiam denegamus. Ea nanque quæ tali commotione digna sunt, ad tuæ sublimitatis volumus referri notitiam.

† al. longioꝛa. † al. Phlo. Zethio

** al. interrogandi. al. regradidi in nullis ex emplar. legitur. & gradandi. * al. perpetuæ tui. † al. clausurarii. al. clausurarii. al. clausurarii vt hic. & l. 2. supra de of. PP. Aſ. vbi conſtanter in omnibus libris legitur clauſuræ. Contines. †rectè eſt inſcriptio & ſubſcriptioni ſequenti cōuenit, ac hiſtoriæ.*

1111. fidem. AA. Nomo magistro officiorum.

CVræ tui [perpetui][s] culminis credimus iniungendum, vt super omni limite sub tua iurisdictione constituto, quemadmodum se militū numerus habeat, castrorumq; ac clausurarum † cura procedat, quotānis significare nobis propria suggestione procuret. Dat. II. Id. Septemb. Constantinop. Maximo. II. & Paterio Conss.

v. Impp. IVSTINVS, & ‹ IVSTINIANVS. AA. Tatiano magistro officiorum.

IVbemus eum ad militiam deuotissimorū scholarium de cætero peruenire, qui nostrū meruit iudicium: nec licere pro tempore tui culminis administrationē habēti, sine huiusmodi probatoria aliquem inter eosdē viros deuotos scholares suis referre præceptionibus: sed sciat is qui sine sacro rescripto ad eādem peruenire militiam ausus fuerit non solum ea se priuari, verumetiam pœnæ viginti librarum auri subiici. Illud etiam obseruari de cætero volumus, vt si quis locus statusve scholarum in quacunque schola vacauerit: ille subrogetur, quem nostra pietas per sacrum rescriptum vacantem subire locum præceperit.[p] ad hæc, quadrimenstruos breues eorundem scholarium, cura tuę sublimitatis, & pro tempore[q] viri excellentissimi magistri officiorum conscribi volumus, & eos sacro scrinio laterculi præstari, ibi deponendos: vt semper notitia eorūdem scholarium certa sit, neque publico damnum aliquod infligatur. Dat. X. Kalend. Maij. Constantinop. Mauortio. V. C. Cos.

TITVLVS XXXII.
DE OFFICIO COMITIS SACRArum largitionum.

I. Impp. ARCADIVS & HONORIVS, AA. Limenio comiti.

TITVLVS XXXI.

** Harleyanus rectè appellationes partim ex collatione manuscriptorū, partim ex inuentione. 31. de descriptione quatuor mensium, reſtituit. Cōm.*

** al. Citæ. * deeſt in vet. rectè.*

** adiutorum vet. rectè.*

Palatini qui dicuntur.

a PAlatinis. i. officialibus palatij principis, qui sunt cum comite largitionum.
b *Conquerantur.* i. dicant principi.
c *Desidia.* lic J. de priua. car. l. j. §. j.
d *Prouiderint.* q. d. vnus iudex accuset alium.
e *Largitiones.* alias religiones. & propter hoc est hic titulus. at sequẽs titulus de offi. com. rerum priuatarũ non legitur.
f DE OFFICIO *comitis rerum priuatarum.*
g S I quid. alias si quidem negotium. alias si quod.
h *Priuatæ.* i. procuratoris Cæsaris.
i *Sibimet.* i. fisco.

DE OFFI. COMI. *sacr. pa. &c.*

al. adiatur, sacri palatij sacvaij; patrimonij.

k S I quis in articulo. i. statim.

DE OFFICIO *proconsu. & leg.*

Perfectio tractatu illustrium, supponit de spectabilibus. hic enim proconsul spectabilis est, vt diximus suprà de offi. præfect. præto. A Z o.

l LEgati. proconsulum.
m *Transmittere non morentur.* excepto crimine suspecti tutoris: de quo etiam pronuntiãt. Not. duo in hoc legato specialia, & quòd de omni crimine cognoscit, & quod etiam pronũciat in crimine suspecti: vt hic, & ff. de offi. procon. & le. 1. solent. & ff. de suspe. tu. l. j. §. j.

** perperam hic noua rubrica cõstituitur.*

n DE OFFICIO *comitis sacri patrimonij, Constitutio Græca.*
o OFficium. Adiit. scilicet suis ingressibus ad eum.
p *Agere.* i. viuere.
q *Cuius.* s. officij.
r *Principem.* patrem serenitatis nostræ, quod est supra.

** in quibusdã libris hic inserta reperitur cõstitutio est. l. 2. 3. de offi. mag. offi. ideo illinc*

s *Commonerunt*, not. quod pia allegatio mouet principem.
t DE OFFICIO *comitis Orientis.* *Procurator erat rerum repetat qui quæ erant in Oriente. & non legitur hic titulus.*

u DE OFFICIO *præfect. Augu. &c.* *Hic est spectabilis: vt J. de prima. car. l. I.*

x OMnia tributa. Tuæ. Loquitur præfecto Augustali.
y P *Reæfectus puniendi.* imò videtur: vt ff. de offi. præsi. l. illicitas §. quiuniuersas. quę est contra. solut. speciale hic, vt non habeat ius gladij. Vel dic, non habet ius in hos, habet tamen in alios.
z DE OFFICIO *vicarij.* *Non legitur.*

al. Meritum. IN *ciuilibus.* cuius est hic vicarius.

b *Reuerentiam.* cũ præfectus repræsentat reuerẽtiam principis. & sic ille vicarius præfecti sit per mediũ præfectum vt ff. de offic. præfect. præto. l. j.

** perperam hic ponitur tit. de offi. com. sa. pa. cum sequẽs constitutio pertineat ad tit. de offi. Procons. & leg.*

† *quæ.*

* *Vestio.*

† *officij.*

Casus.

al. legendũ patente.

** Pars huius l. est infra de Prætorib. li. 12. l. 1.*

al. tamen quod est rẽ dignę.

al. vocetur.

** al. additur præfecti.*

† *Aleatius li. 2. paręrg. c. 12.*

† *ponderatur.*

† *in veteribus semper scribitur duo cesso, absque diplthongo, vt & apud Cassiodorum.*

1. Imp. CONSTANTIN. A. Aelliano proconsuli Africæ.

EGati [1] non solũ ciuiles, sed etiam criminales causas audiant: ita vt si sententiam in reos ferendam prouiderint, ad proconsules eos transmittere non morentur.[m]

*

DE OFFICIO COMITIS *sacri patrimonij.*[n]

1. Impp. HONOR. & THEODOS. AA. Simplicio proconsuli Asiæ.

OFficium Helespõti consularis æternæ recordationis patrẽ serenitatis nostræ adiit:[o] & expositis suis incõmodis, quib[p] à vicarianis apparitorib. vrgebatur, orauit sub tuæ sublimitatis agere[q] potestate: cui[q] allegationes humanæ prociuius piũ principẽ[r] cõmouerunt:[s] quod † & nos obtinere censemus.

TITVLVS XXXVI.
DE OFFICIO COMITIS ORIENTIS.[t]

1. Imp. LEO. A. Vseo * præfecto prætorio.

TItulos qui Alytarchię & Syriarchię muneribus in prima Syria deputati sunt, per officia tã viri spectabilis comitis Oriẽtis, quã viri clarissimi rectoris prouinciæ flagitati præcipimus. Alytarchiæ quidẽ ludi cura viri spectabilis comitis Orientis, & eius officio: † Syriarchiæ vero sollicitudine viri clarissimi moderãtis prouinciæ, eiusq; apparitoris exerceãtur, nulliq; penitus curialium, nec si voluerit, idẽ munus vel honorẽ subeundi licẽtia permittatur.

TITVLVS XXXVII.
DE OFFICIO PRAEFECTI *Augustalis.*[u]

1. Imppp. VALENTI. THEOD. & ARCHAD. AAA. Florentio præfect. Augustali.

OMnia tributa per Aegyptiacam dioeceſim † cura & prouidentia claritatis tuę[x] à moderatorib[y] prouinciarum exigi iubemus. Si qui tamen ex possessorib. siue militarib. siue nõ militaribus ad inferẽda quæ debentur, audaces extiterint, eos per militare etiã auxiliũ (si opus exegerit) ad solutionem compelli sancimus.

† *in veteribus semper scribitur duo cesso, absque diplthongo, vt & apud Cassiodorum.*

11. Imppp. THEOD. ARCAD. & HONOR. AAA. Rufino præfect. præto.

PRæfect[y] prætorio Augustalis ordinariorũ sub se iudicũ examinãdi flagitia, & super his inferẽ di, nõ amouendi vel puniẽdi y habeas potestatem.

TITVLVS XXXVIII.
DE OFFICIO VICARII.[z] *

** al. additur præfecti.*

1. Imppp. VALENTI. VALENS. & GRATIAN. AAA. Antonio præfect. præto.

IN ciuilibus † causis vicarios comitib[a] militum conuenit anteferri, in militaribus negociis comites vicariis antepo ni. Quotiens socictas in iudicando cõtigerit, priore loco vicarius ponetur, † comes adiunctus accedat. Siquidẽ præfecturæ meritũ[a] cæteris dignitatibus anteſtet, & vicaria dignitas ipso nomine eius se trahere iudicet potiorem, & sacræ cognitionis habeat potestatem, & iudicationis nostræ soleat repræsentare reuerentiam.[b]

† *licetus li. 2. paręrg. c. 12.*

† *ponderatur.*

11. Idem AAA. ad Hesperium præfe. præto.

RElationes vicariorũ, si quãdo vsus attulerit, ad nostrã mãsuetudinẽ referãtur. Relationes enim iudicũ libẽter audiamus, ne administratorũ decre-

a RElationes. *Auctoritas.* No. contemptum esse si non audiatur.

b DE OFFICIO *prætoris.* *Spectabilis est, & dic primam legẽ quæ tractat de officio eius, & nota ibi, sedula seruitus. & quod plus fertur emanciparis patri quàm si sit in potestate.*

c PRatori. *Exuant.* id est liberent.

d *Res.* Olim. xviij. vt ff. de orig. iur. l. 1. §. deinde diuus Augustus.

e *Proprium larem.* sic & supra de episco. & cleri. l. in ecclesiis. Sed contra. j. de eri. facri. fi. sed speciale in prætore. Item contra. ff. de offic. præt. l. Barbarius.

DE OFFICIO *rectoris prouinciæ.*

f POtest. Pone casum: Quidam fecit scribi rem in instrumento, quæ ab alio possidebatur suam esse. qui cum de falso accusaretur, dixit se non accusari posse, quia verum erat quod in instrumẽto est scriptum. vel dixit: De falso me accusas, sed ego dico te seruum meum esse: & sic proprietatis tui ipsius tibi refero quæstionẽ, vt & aliàs infra de accusat. l. quoniam Alexandrum. Vel terrio dic: Perebam fundum à muliere, & ostendebam instrumentum, ipsa illud de falso accusabat. ego eam dico non admitti quia fœmina est, quæ non admittitur ad publicam accusationem. sed ipsa dicit fundum esse fundum, & sic pro sua re debere admitti, vt infra qui accu. non pos. l. vxor. sed l. seq. cõtra. & facit infra de fal. l. & si ad te. & de ordi. iudi. l. j.

h PResides. Hæc lex non legitur, nec sequentes: vide tamen notabilia.

i *Insolentior.* id est immodestior, inobediẽs.

k *Quo.* pro vt.

l *Vsticos.* *Accusandi.* repete, damus potestatem.

m *Absumat.* sic §. de episc. & cleri. l. quoniã venerabilis.

n *Voces.* contra malos iudices.

o IN *officiales.* facit. J. de sspor. l. j.

p *Publicum.* scilicet officium.

q POtioris. *Tribuatur.* vt & supra de officio decrescere videatur auctori A rimere. Dat. VI. Kalend. Apr. Maximo. II. & Vrbano Coss.

11. Imp. CONSTANTINVS. A. ad Maximianum. * præsi. pro.

PRæsides [b] prouinciarum oportet, si quis potentiorum exiterit insolentior, [i] & ipsi vindicare nõ possunt, aut examinare, aut pronunciare nequeunt: & eius nomine ad nos, aut certè ad prætorianæ præfectu æ scientiam referre: quo[k] pronideatur, qualiter publicæ disciplinæ, & lesis tenuioribus cõsulatur. Datum V. Kalend. Maij, Probiano & Iuliano Conss.

** Maximiã.*

111. Idem A. ad prouinciales.

B VStissimos & vigilãtissimos iudices publicis acclamationibus collaudandi damus omnib. protestate: vt honoris eis auctiores proferamus processus: & econtrario iniustos, & maleficos, querelarum vocibus accusandi: [l] vt censuræ nostræ vigor eos absumat. [m] Nam si veræ voces[n] sint, nec ad libidinem per clientelas effusæ, diligenter inuestigabimus: præfectis prætorio, & comitibus qui per prouincias constituti sunt, prouincialium nostrorũ voces ad nostrã scientiã referentibus. Dat. Kal. Nou. Constantinop. Basso & Ablauio Conss.

1111. A. Idem ad Periclem præsidem.

IN officiales[o] præfectorũ, curtum publicum Plaiantes, vel praua cõtra vtilitatem publicã molientes, vindicandi tibi dedimus potestatem, ita vt præfectos de eorum culpa facias certiores. Dat. X. Kal. Nouẽb. Nicopoli. Cõstantio & Albino Cõss.

v. Imp. VALENTINIA. & VALENS. AA. ad Apronianum præfect. vrbi.

C POtioris gradus iudicibus ab inferioribus competens reuerentia tribuatur [q]. Sed vbi publica tractatur vtilitas: etsi minor iudex veritatem inuestigauerit, nulla maior irrogatur [r] iniuria. Sane qui insignia dignitatis ad hoc exercet, vt indignis iniuriis exsittinet adficiendos eos qui officia cũ potestate moderantur: non declinabit nostræ indignationis aculeos. Dat. V. Kalend. Iun. Arintheo & Modesto Conss.

v1. Imppp. VALEN. GRATIAN. & THEOD. AAA. Cynegio. PP.

CIuitas Rhodiorum iniuriã suã nõ tam decẽter, quã sero conquesta est. Vnde inuiolabili obseruatione sancimus, vt quoniã tempore hyemis nauigatio sæpe periculosa est, & semper incerta: in illis quinq; vrbibus quæ potiores esse cæteris alle runtur vicissim hyemandũ sibi iudices recognoscant. Quòd si cuiquam tale existat ingenium [s] vt præcepta nostra contemnat: quinquaginta ab eo argenti libræ, cẽtum ab eius officio, si aliter factũ fuerit, fisci nostri iurib. inferantur.

v11. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Cynegio. P. P.

QVi ordinariã gesserit dignitatem: [t] quiquid ex venturæ delegationis titulis profligauerit, [u] cum dispendio pudoris atq; fortunæ de propriis facultatibus intra prouinciam positus inferre debebit. Dat. VII. Kalend. Iun. Constantinopo. Honorio nobiliss. puero & Euodio Conss.

** al. potestatem.*

v111. Idem. AAA. Cynegio præfecto prætorio.

NEquis iudicũ in prouincia sua præfectianũ vel palatinum, vel militẽ, vel ex his etiã omnibus † quia antea in huiusmodi officiis fuerint cõ- † *hominibus*

*al. exactio rem.

a NE quis. Contra consulta cælestia. id est cõtra præcepta huius legis.

b Vllum. Possessor. i. ciuis vel rusticus.

c Horreat. quia non ibit ad eum. & ita palatini imminent iudicibus, & iudices collatoribus.

d Omnes. Insolentia. id est officialiũ siue apparitorum inobedientia.

e Vllo iudicum. Palatia. scilicet, principis.

f DE OFFICIO *præfecti vigilum.*

Licet cœpit tractare de clarissimis, hic tamen est spectabilis: vt ff. eodem. l. vij. Quare ergo hic ponitur? Respond. consideranit primatempora, secũdum quæ eorum erat præfectus vigilum, cùmo erat quidam qui præerat excubiis: vt ff. eod. l. 1. in fin. & de ori. iur. l. 1. §. hæc omnia. & non legitur hic titulus.

g Præfecti vigilum. Hæc, præfecti prætorio vel vrbis.

DE OFFICIO *ciuilium iudicum.*

h Honorati. id est, aduocati.

i *Panduntur.* vt infra de postu. l. quisquis. in fin. Sed aliis horis sedere possunt: vt infra de offic. diuer. iudi. l. fin.

k *Residendi.* i. sedendi. Accursius.

l S I *quis.* aliàs est hic rubrica, De officio præfecti annonæ. Sequens titulus de offic. mili. iud. non legitur, sed supra l. j. signatur contra ff. de rei vin di. l. qui restituetur. Solu. vt ibi. Item sequens de comi. rei mili. non legitur.

DE OFFICIO *militarium iudicum.*

m Nvnquam. dic vt in superiori rubrica.

n Præcipimus nequando. In eo. Iudicio magistri militum.

o *Comitianum*, id est, comitis qui præest prouinciæ.

morati, intercessorem, id est, executorem, a cuiusquam litigatoris petitione in quolibet seu priuato seu publico negotio putet esse tribuendũ. Nam peccantem contra consulta cælestia, a cum officio suo non solum detrimentum famę, sed etiam patrimonium damna comitentur. Dat. Nõ. Aug. Constantino. Honorio N.P. & Euodio Conss.

IX. Iidem AAA. Polemio præfecto prætorio Illyrici.

NVllus prouinciæ moderator augustissimam vrbem sine iussione nostra adire audeat. Nam si patuerit quem cõtra decreti nostri præcepta venisse: is congrua condemnatione plectetur. Dat. X. Kalend. Ianuarij, Mediolani post consulatum Timasij, & Promoti.

X. Impp. Arcad. & Honor. AA. Limenio Comiti sacrarum largitionum.

NVllum palatinis tibi obsecundatibus cum prouincialibus volumus esse commercium, sed iudices scire debent hoc sibi præcipue esse cõmissum, vt ipsi à prouincialibus exigant, & consueta deposcant: palatinum vero possessor b non horreat: c qui non sibi, sed iudicibus atque officiis præceptus est imminere. Dat. VI. Kal. April.

XI. Imppp. Arcad. Honor. & Theod. AAA. Theodoro præfect. præto.

MOderatores † prouinciarum curam gerere iubemus, ne quid potentium procuratores perperam iniusteq; † committant. Dat. VI. Kal. Decemb. Rauennæ, Basso & Philippo Conss.

XII. Impp. Honor. & Theod. AA. Monachio. p. p.

OMnes prouinciarũ † appa ritores pro inuecterata auctoritate iuxta motũ iudicis nudatos, verberibus (si ita res tulerit) subiacere præcipimus: vt & facilis executio rerum publicarũ fit, & officiorum insolentia d cõprimatur, & iudicũ seueritati cõpetens reddatur auctoritas. Dat. VI. Kal. Ian. Honor. IX. & Theodosio. V. AA. Conss.

XIII. Imp. Leo. A. Constantino. p. p.

SI quis cohortalibus adhuc obsequiis obligatus, regimen prouinciæ, vel cingulũ cuiuslibet militiæ dignitatisve quoquo modo meruerit: contra licitum vsurpatis impetratisve careat, etiam si vltroneè à nostra liberalitate ius regendæ prouinciæ vel militiæ seu dignitatis cuiusquam sibi iactauerit delatum fuisse. Dat. VII. Id. Augu. Leonc. A. IIII. & Probiano Conss.

XIIII. Idem A. eidem præfect. præto. †

†*al. Impp. Anastasius, A. Viuiano præfe. prætor. rescr.*

NVlli iudicum qui prouincias regunt in ciuitib. in quib. sacra palatia aut prætoria sunt, liceat his relictis priuatorũ sibi domos ad habitandum veluti prætoria vindicare: sed sacratissima modis omnibus inhabitare palatia e seu prætoria cogantur, vt hac necessitate compellantur eorum reparationi prouidere. Vbi autem & palatium est, & prætorium, palatium quidem habitationi præsidis, prætorium autem vel suscipiendis conseruandisque speciebus publicis horreorum vice, vel alij necessariæ rei deputetur. Quod si quis aliquando dissimulare tentauerit, protinus eũ atq; officiũ eius quinquaginta librarũ auri multa ad reparandũ sacrum quod neglexerit palatiũ soluere sancimus. Dat. V. Id. Feb. Clementino & Probo Conss.

TITVLVS XLI.

VT NVLLI PATRIAE SVAE ADMINISTRATIO sine speciali permissu principis permittatur.

Cõstitutiones Græcę desiderãtur. A' υπερόριον A' νασάτους, &c.

TITVLVS XLII.

DE OFFICIO PRAEFECTI VIGILVM. f

1. Imp. Theod. & Arcad. AA. Nephridio præfecto *vrbis.

*ad præf. Vigili: vt liquet ex verbis constitutionis sequentis.

PRæfecti vigilum huius vrbis nihil de capitalibus causis sua auctoritate statuere debẽt, sed si quid huiusmodi euenerit, culmini tuę spõ testatis referre, vt de memoratis causis celsiore sententia iudicetur.

Vide quod hic notatur in præmissis. fol. 12. col. 4. C. versus. 44. vbi pro 220. lege 200.

TITVLVS XLIII.

DE OFFICIO CIVILIVM IVDICVM.

1. Imppp. Arcad. Honor. & Theod. AAA. Curtio præfecto præto. Extat. C. T. 1. 7. 1.

HOnorati h qui litẽ habere noscuntur: his horis vel temporibus quibus causarum vel merita vel facta pãduntur, i residendi k cum iudicibus nõ habeant facultatem. Dat. III. Non. Feb. Rauennæ Basso & Philip. Conss.

*pandantur.

II. Impp. Honor. & Theod. AA. Anthemio præfecto prætorio.

SI quis l pro publicis functionib. quæ flagitantur, aliquo se defendere tẽtet muniminc: adeat iudicem, & promat quæ duxerat adferẽda. Quem si iudex (quod non arbitramur) minus audire maluerit: ipse quidem administrator triginta librarũ auri, apparitor * vero eius quinquaginta feriatur dispendio. Dat. XIII. Kal. Aug. Constantin. Honorio. VIII. & Theodosio. III. CC. Conss.

*appariti.

TITVLVS XLIIII.

DE OFFICIO MILITARIVM IVDICVM.

1. Imppp. Valenti. Theod. & Archad. AAA. magistris & comitibus vtriusque militiæ.*

*C. T. 1. 8. 1. *al. desti. in.*

NVnquã m omnino in † negociis priuatorũ, vel tuitio militaris, vel executio tributur. Dat. prid. Id. Febr. Constantin. Theodosio. A. III. & Abũdantio Conss.

Maximo, al. Manasse

II. Impp. Honor. & Theod. AA. Monachio. *p. p.

PRæcipimus, nequando curiales vel priuatæ cõditionis homines ad militare exhibeantur iudicium, vel contra se agentium actiones † excipiãt, vel litigare in eo n cogantur. Interminationem autem quinquaginta librarum auri aduersus comitianum o officium proponi decernimus, si quid contra hoc aliquando tentauerit. Dat. VI. Kalend. Septembr. Theodosio. A. VII. & Palladio Conss.

† *al. accip Piatr.*

III. Impp. Theod. & Valenti. AA. Anatolio. magistro militum.

NEmo de his qui in virorum spectabiliũ ducũ officiis militauerit, scholæ agentiũ in rebus quacunq;

a NEmo. Hoc. aliàs huius.

b Dvces. *Principibus.* id est maioribus iudicibus. non legitur.

NE REIMILITARIS *comitibus, &c.*

c Omnem *adorationẽ.* aliàs exactionem, id est, collectam.

d *Ministerium.* vt lauacra eis præstentur.

DE OFFICIO DIuersorum iudicum.

e NEmo. *Mater familiæ.* quæ ipsa sit, habeat. ff. de his qui sunt sui vel alie. iur. l. nam ciuium.

*Liuinum scilicet legẽdũ. sic. j. in. ij. pro limi. legitur militis. †al. qua.

f Prouocabat. sic ff. de in ius vocan. l. neque impuberes. in princi. & l. plerique. & ll. sequentibus. Et potes hic dicere. authen. quæ est in authen. vt nulli iudi. §. necessarium. colla. ix. & est scripta infra de custo. re. super illa. l. quoniam.

g Eius. Emulieris.

h Quæ. Emulier.

i Necessitatibus. id est debitis. idem tamen in priuatis.

k Posse seruari. publicis necessitatibus. q habetur. ff.

*al. literis. rum. q. al. in commodis. quidã nota runt ex suis libris clusu rarũ. quidam, & clu sariarum: vt ff. l. 4. de officio. cons. lar. l. 4. quæ est pars huius legis.

l S I quis. Celsioribus. id est legum doctoribus.

m Viris. sic supra de officio rect. prouincię. l. potioris. & infra l. proxi.

n S Ciant principes. id est minores officiales.

o Consiliarij. id est, tubatores.

p Honorati. scilicet, doctoribus.

*al. curia.

q Denegata. vt & infra vbi scna. vel cla. l. fi. §. sedendi. nisi in casu: vt ff. de officio. ciui. iudi. l. j.

VT OMNES IUdices tam ciuiles &c.

r NEmo. Excedere. id est recedere.

s Antequam quinquaginta. Mora.

*instigi. al. profligatari quod puto rectius.

t Super furtis. scilicet, suis & domesticorum & manipulariorum: vt infra ad le. Iul. repe. l. j. & in quadruplum damnatur: vt ibidem dicitur, & infra titu. ij. l. consiliarios. & infra vbi de ratiociniis. l. fin.

*Sic in ma nus. id circo nolumus mutare hãc inscriptionẽ ne C. T. l. 9. 1. vbi ex stat hæc cõstitutio. †agit ve. ☞ C. Th.

u Respondeat. apud episcopum causam examinantem, & non ex scripto. sicut & cum fugit. vel etiam apud principem: vt in auth. vt iudi. sine quoquo suff. §. si quis autem. & §. necessitatem. & §. si autem voluerit. colla. ij. vel apud superiorem magistratum: vel apud eum cui commisit prætorio præfectus: vt in fin. huius legis.

quacunque subreptione post A præcepto existimet esse mittẽdum, vt eandem in publicum protrahat, f eum certũ sit debita eius g quæ h intra domũ considerato sexu semet contineat, domus eius vel cuiuscunq; rei habita distractione, publicis necessitatibus i posse seruari. k Quod si quis in publicũ matremfamilias posthac crediderit protrahendam, inter maximos reos citra vllam indulgentiam capitali pœna plectetur. Dat. III. Id. Aug. Sabino & Rufino Conss.* *paulo alter legitur in C. Th. sed hæc Sabino rectiũ, quã illis Sabinianis.

IN AVTHENT. vt nulli iudi. §. necessarium. col. ix. constit. ix.

SEd hodie nouo iure pro fiscalibus vel priuatis debitis nulla mulier debet includi, sed ad iudicem veniet per se, vel per procuratorem suum: vel mittat vnum vel alterum, quatenus negotium legitimè exsequantur.

Si contra factum fuerit, maiores iudices viginti libris auri, minores decẽ puniantur. Obedientes autem eis cingulo spoliabuntur, & pœnis subiacebunt corporalibus, & in exilium damnabuntur.

II. Imppp. Valent. Theod. & Arcad. AAA. ad Principes. p. v.

SInguli quiq; iudices sciant, celsioribus l viris, m & his quorũ nonnunquã iudicio prouchũtur, honorificentiã debitã esse præstãdam: nec in proscriptionibus † fuis fratres audeant nominare: apparitione multanda, cuius est hæc cura. Dat. Idib. Febr. Richomere & Clearcho Conss.

† *al. super scriptionibus, vel clausim.*

III. Iidem. AAA. Constantio. p. p. Galliarum.

SCiant principes n † & corniculariy o & primates officiorum, & iudices etiã ternas libras auri à suis facultatibus eruẽdas, si honoratis p viris (quibus etiam consistorium nostrum ingrediendi facultas præbetur) secretarij iudicum non patuerit ingressus, aut reuerentia non fuerit in salutatione delata, aut fedẽdi cum iudice societas denegata. q Dat. V. Id. Nouemb. Tyberiade, Timasio & Promoto Conss.

l. pars. l. ij. infra de proxi. fac. seruiorum.

TITVLVS XLVI.

DE OFFICIO DIVERsorum iudicum.

1. Imp. Constantinvs. A. ad Domitium Celsum vicarium.*

NEmo iudex aliquẽ officialẽ ad eam domũ in qua matersfamilias r degit, † cũ aliquo

eum cui commisit prætorio præfectus: vt in fin. huius legis.

DE OFFICIO DIuersorum iudicum.

e NEmo. Materfamiliæ. quæ ipsa sit, habeat. ff. de his qui sunt sui vel alie. iur. l. nam ciuium.

*Liuinum scilicet legẽdũ. sic. j. in. ij. pro limi. legitur militis. †al. qua.

f Prouocabat. sic ff. de in ius vocan. l. neque impuberes. in princi. & l. plerique. & ll. sequentibus. Et potes hic dicere. authen. quæ est in authen. vt nulli iudi. §. necessarium. colla. ix. & est scripta infra de custo. re. super illa. l. quoniam.

g Eius. Emulieris.

h Quæ. Emulier.

i Necessitatibus. id est debitis. idem tamen in priuatis.

k Posse seruari. publicis necessitatibus. q habetur. ff.

*al. literis. rum. q. al. in commodis. quidã nota runt ex suis libris clusu rarũ. quidam, & clu sariarum: vt ff. l. 4. de officio. cons. lar. l. 4. quæ est pars huius legis.

l S I quis. Celsioribus. id est legum doctoribus.

m Viris. sic supra de officio rect. prouincię. l. potioris. & infra l. proxi.

n S Ciant principes. id est minores officiales.

o Consiliarij. id est, tubatores.

p Honorati. scilicet, doctoribus.

*al. curia.

q Denegata. vt & infra vbi scna. vel cla. l. fi. §. sedendi. nisi in casu: vt ff. de officio. ciui. iudi. l. j.

VT OMNES IUdices tam ciuiles &c.

r NEmo. Excedere. id est recedere.

s Antequam quinquaginta. Mora.

*instigi. al. profligatari quod puto rectius.

t Super furtis. scilicet, suis & domesticorum & manipulariorum: vt infra ad le. Iul. repe. l. j. & in quadruplum damnatur: vt ibidem dicitur, & infra titu. ij. l. consiliarios. & infra vbi de ratiociniis. l. fin.

*Sic in ma nus. id circo nolumus mutare hãc inscriptionẽ ne C. T. l. 9. 1. vbi ex stat hæc cõstitutio. †agit ve. ☞ C. Th.

u Respondeat. apud episcopum causam examinantem, & non ex scripto. sicut & cum fugit. vel etiam apud principem: vt in auth. vt iudi. sine quoquo suff. §. si quis autem. & §. necessitatem. & §. si autem voluerit. colla. ij. vel apud superiorem magistratum: vel apud

præcepto existimet esse mittẽdum, vt eandem in publicum protrahat, f eum certũ sit debita eius g quæ h intra domũ considerato sexu semet contineat, domus eius vel cuiuscunq; rei habita distractione, publicis necessitatibus i posse seruari. k Quod si quis in publicũ matremfamilias posthac crediderit protrahendam, inter maximos reos citra vllam indulgentiam capitali pœna plectetur. Dat. III. Id. Aug. Sabino & Rufino Conss.* *paulo alter legitur in C. Th. sed hæc Sabino rectiũ, quã illis Sabinianis.

IN AVTHENT. vt nulli iudi. §. necessarium. col. ix. constit. ix.

SEd hodie nouo iure pro fiscalibus vel priuatis debitis nulla mulier debet includi, sed ad iudicem veniet per se, vel per procuratorem suum: vel mittat vnum vel alterum, quatenus negotium legitimè exsequantur.

Si contra factum fuerit, maiores iudices viginti libris auri, minores decẽ puniantur. Obedientes autem eis cingulo spoliabuntur, & pœnis subiacebunt corporalibus, & in exilium damnabuntur.

II. Imppp. Valent. Theod. & Arcad. AAA. ad Principes. p. v.

SIngulí quiq; iudices sciant, celsioribus l viris, m & his quorũ nonnunquã iudicio prouchũtur, honorificentiã debitã esse præstãdam: nec in proscriptionibus † fuis fratres audeant nominare: apparitione multanda, cuius est hæc cura. Dat. Idib. Febr. Richomere & Clearcho Conss.

† *al. super scriptionibus, vel clausim.*

III. Iidem. AAA. Constantio. p. p. Galliarum.

SCiant principes n † & corniculariy o & primates officiorum, & iudices etiã ternas libras auri à suis facultatibus eruẽdas, si honoratis p viris (quibus etiam consistorium nostrum ingrediendi facultas præbetur) secretarij iudicum non patuerit ingressus, aut reuerentia non fuerit in salutatione delata, aut fedẽdi cum iudice societas denegata. q Dat. V. Id. Nouemb. Tyberiade, Timasio & Promoto Conss.

l. pars. l. ij. infra de proxi. fac. seruiorum.

TITVLVS XLVII.

VT OMNES IVDICES † TAM CIVILES quàm militares post administrationem depositam quinquaginta dies in ciuitatibus vel certis locis permaneant.

† *Cicero ait idem quod hoc titulo, cautũ quoniam esse lege intra repetundarum.*

I. Imperator Zeno *a. Sebastiano præfecto prætorio.

NEmo ex viris clarissimis præsidibus prouinciarũ, vel consularibus aut correctoribus, vel * qui administrationis maioris insulas meruerint, id est viri spectabiles proconsules, aut præfectus augustalis, aut comes Orietis, aut cuiuslibet tractus vicarius, aut quicunq; dux, vel comes cuiuslibet militis, * vel diuinarũ comes domorum, postquã sibi successum fuerit, audeat excedere r de locis quos rexisse noscitur, antequã s quinquaginta dierũ cõstitutus numerus finiatur. Sed per id tempus præsides quidẽ & cõsulares, necnõ correctores in metropoli, spectabiles vero iudices tã ciuiles quã militares in ciuitatib. administratæ diœceseos illustriorib. publicè, non domi, vel intra sacrosanctos terminos, vel regiones aut potentes * domos latitantes, sed in celeberrimis locis ante omniũ, quos nuper gubernauerãt, ora versentur: vt pateat omnibus facultas libera super furtis t aut criminibus querimoniam cõmouendi: ita, vt ab omni defensus iniuria prouisione post eum administrantis, ac periculo officij, nec minus curialium, & defensoris ciuitatis, iuratorię tantum cautioni commissus postquam fuerit in querimoniã deuocatus, pulsare volentibus (vt dictum est) pro legum ratione respondeat. u

*Leo.

*nêve.

*legendum limus, vt est in vet.

*al. penates domus.

a *Diuinæ.* alias diuina, id est reuocatoria.
b *Inferre.* idem velut ferunt inhonestus capi potest: vt in auth. vt iudi. sine quoquo suff. § necessitatem. & J. ea. l. §. ipse autem.
† *In quibus cæteris exercetur, tributa: vel de annonis aut oratoribus, vel cohortalibus aliis administrationibus, vel oblatis, vel præcepto amplissimæ tuæ sedis, vt alterius prouinciæ moderatoribus obtineat, aut præcepto præfatæ, vel alterius ciuilis seu militaris cuiuscunque dignitatis, vel officiis cuiuscunque potestatis, vt quamcunque sollicitudinem publicam gerat, aut exhibeatur aut deducatur, aut postea sibi cuiuslibet occasionis excogitata calliditas excludatur: vt modis omnibus, &c.* ¶ *al. aut super eius prouincia requirendis.*
c *Peruenerit.* nisi per duos dies tantum: vt in auth. de administrato. §. illud autem. coll. vj. si vero nullum mittat nuncium, semper iudicat vsque ad aduentum successoris: vt ff. de offic. proconsu. l. meminisse in princip. Nuncius aut præmissus exercet omnia præter membri abscisionem, & vltimum supplicium: vt in auth. de col. §. ad hoc id prohibemus. coll. ix.
c *Peruenerit.* finito tempore primi.
d *Debito tamen honore.* immo non seruato honore: vt in authentic. vt iud. sine quoquo suff. §. necessitatem. colla. ij.
e *Irretitus.* scilicet per accusatorem qui inferri plit.
f *Perdurabit.* & patiatur pœnam pro qualitate delicti. vt. ff. ad legem Iul. repe. l. lex Iulia. j. §. fina.
g *Tuæ.* ô præfecte prætorio.
h *Orta.* per contestationem.
i *Terminare.* speciale J. de iudiciis. l. properandum. in prin.
k *Præfixo modo.* i. intra viginti dies.

A nec vllâ ante præfinitum tempus de prouincia discedendi excusatione ei tribuat: vel diuinæ[a] vocis † copia, vel codicilli alterius administrationis oblati, vel præceptum amplissimæ tuæ sedis, vt alterius prouinciæ moderatoris vices obtineat, aut præceptum præfatæ, vel alterius ciuilis vel militaris cuiuscunq; potestatis, vt quamcunque sollicitudinem publicam gerat, aut exhibeatur, vel deducatur, aut postremo cuiuslibet artis astutia, cuiuscunque occasionis excogitata calliditas excludatur: vt modis omnib. quæ pro vniuersarum prouinciarū salute sancimus, fortiantur effectum.

B Quòd si quis temeritate punienda saluberrimam legē circunscribendam vel violandā crediderit: licet & maiestatis reus nō immerito iudicetur, attamen quinquaginta librarum auri multam publicis calculis inferre[b] cogetur simili pœna plectendo eo, qui post cum administratione susceptā minime eam curauerit honeste retinendum, aut super eius fuga protinus referendum. † Administrationē autē deponere non volumus decessorē antequā successor ad prouinciæ fines pertenerit, scilicet litteris ad eum, seu programate, vel edicto ad officiū & prouinciales vsus fuerit. Ipse autē qui præsentē fugiēs nō obseruauerit legē: vbicunq; repertus fuerit, licet in hac florentissima ciuitate, ad prouinciā sine vllo penitus obstaculo præceptione tui culminis, cura etiā viri clarissimi rectoris prouinciæ in qua repertus fuerit, deducetur, per sex mensium curricula ibidē moraturus: quatenus interea minime possint crimina vel furta celari.

Officiū etiā quod eū, debito tamē honore[d] seruato, nō prohibuerit contra legis tenorem discedere, triginta librarū auri dispēdio feriatur.

Quod si intra quinquaginta dierū numerū fuerit forte pulsatus, & præfato tempore elapso necdum finita lis fuerit; ciuiliter quidem super fur torum sceleribus pulsatus, data to procuratore instructo post quinquaginta dies protinus habeat licentiā discedendi. ac cusatione vero super criminibus facta, per inscriptionum laqueos irretitus, [e] vsque ad

C terminum causæ ibidem necessario perdurabit. [f] Sciant autem vniuersi iudices, apud quos vel administrationis iure, vel ex præcepto amplissimæ tuæ sedis huiusmodi cōtrouersię ciuiliter vel crimina liter ventilātur, intra 20. dierū spaciū debere sepręfata litigia postquā orta[h] fuerint termina re. [i] Nā si superfederint, ipsos quidē decē librarū auri condē nationem subire censemus: accusationem vero seu ciuilē intentionem semel in iudiciū deductam præfato modo[k] legitimè terminari. Dat. V. Id. Octob. Constantinop. Zenone. A. ij. Conss.

IN AVTHENTIC.

vt iudices sine quoquo suff. §. necessitatem. coll. ij. constitut. ij.

Si vero antequam compleā tur quinquaginta dies, fugiēs capiatur, detinetur à prouinciāli bus: & omne quod datum fuit ea occasione, furti actione exigatur: præsente tamē Deo amabili episcopo, & causam ex non scripto examinante.

TITVLVS XLVIII.
DE OFFICIO EIVS QVI vicem alicuius iudicis vel præfidis obtinet.

1. Impp. GORDIAN. A. Domitio* præfect. præto.

D IN causa quæ spectat ad vtilitatem reipublicæ, eū qui vice præsidis prouinciā † administrat, potuisse cognoscere, in dubium nō venit. Sane si in aliquo captum est ius reipublicę: iuxta scita diuorum principum defensores reipublicæ,[m] si modo adesse fiduciam negotio putant, restitutionis auxilium possunt flagitare. [n] Dat. III. Non. Nouemb. Sabino. II. & Venusto. Conss.

11. Mandata imperatorum THEOD. & VALENTI. AA. missa. Antiocho ceteriſque præfect. prætorio per referendarium, quæ sic habent.

Suggerente magnificentia vestra, [o] docta imperialis æternitas debere eos, [p] qui præceptione principali seu vestræ sedis [q] amplissimæ tueri locū rectorum [r] prouinciarum noscuntur, auctoritatē habere [s] tutores seu curatores petentibus dare, decretum etiam interponere ad alienandas minorū similiumq; eis personarum seu curalium facultates, & emancipationes quoque legibus celebrare, & omnia quæ ad iurisdictionem rectoris prouinciæ pertinent actitare: [t] præcipere dignata est pro dispositione vestræ celsitudinis præfatas huiusmodi sollicitudines peragendi habere licentiam. Dat. prid. Id. Octob. Constantinop. Hiero. & Ardaburio Conss.

TITVLVS XLIX.
DE ADSESSORIBVS, ET DOMESTICIS, & cancellariis iudicum.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIMIANVS. AA. Paulino.

Studior.

a *Tudorum. Prouocent.* sic & §. de statuis. l. & virtutum.
† *Nota quod studere laboriosum est. facit auth. habita. J. ne fil. pro pat.*
b *Præsides. Libellis.* id est, petitionibus quæ fiunt super alienādis prædiis minorū, & pro transactionibus alimentorum, & aliis faciendis, quæ sunt mixti imperij. secus in testamento, vbi per aliū subscribit quis, vt infra de testa. l. fin. & l. iubemus. & authentic. & non obseruato. Viuianus.
c *Si quis.* præses.
d *Consistarios.* id est, adsessores.
e *Et cancellarios.* vt suos notarios.
f *Officio.* vt sui milites & alij de familia. de quorum omnium delictis tenentur, vt hic, & J. ad l. Iul. re. l. j.
g *Præcipimus.* vt §. vt omnes iu. tam ciui. quam mi. l. j. in prin.
h *Subtraxerit.* vt & J. de exact. tri. l. iij. li. x. & ff. ad Sil. l. lege. §. pen. Accusius.
i *Fiscus.* vt & J. de mo do mulc. l. fin. §. quod fiuis.
k *Domesticus.* Arcea*tur.* id est non sit patronus in causis.
l *Potestatis.* scilicet, præsidis.
m *Nemo. Ambitione.* non enim potest quis continuare honores, vt hic. & ff. de mune. & hono. l. honor. §. gerendorum. & J. l. proxi. secus autem si non est ibi ambitio, vt J. e. liceat. & infra de prin. agen. in re. l. ex agentibus. lib. xij. Vel illa. l. liceat loquitur in adsessore: hæc in domestico vel cancellario.
n *Vtur.* Nota. & fa. J. de adu. di. iu. l. fori. & J. de inoff. re. l. fin.
o *Nullus. Seciuducere,* immò videtur, cum inde habere non possit, vt J. l. in consiliariis. sed illic in adsessore, hic etiam in aliis. Vel hic nomine, sed non re erat cancellarius.
p *Imponat.* cum non sint tales. arg. contra §. eo. l. consiliarios.
q *Oportet.* & sic tenetur pro his quos secū duxit: vt & ff. de offi. proconſ. l. obseruare.
r *Si post. Per eosdem.* & sic J. de aboli. l. fallaciter, Sed arg. contra infra de test. l. nimis graue.
s *In consiliariis. Prouincia.* s. e. nullus. contra. Solu. vt ibi.

Honores nō sunt contumendi.
¶ *alias desideranter.*
al. Domitiane.
al. prouincia.

A Tudorū labor † meretur, vt hi qui inpublicis administrationibus constituti sociari sibi consiliorum participes cupiūt, spepręmiorum atque honorificentia sua prouocent[a] eos, quorū prudentiā sibi putāt esse necessariam, nō metu terribili, & necessitate incongrua libertati. Dat. prid. Id. Iu. Tyberio & Maximo * Conss.

11. Imp. CONSTANTINVS. A. ad Bassum. p. v.

PRæsides nō per adsessores, sed per se subscribant li[b] bellis. [b] * Quòd si quis [c] adsessori subscriptionem incōsultis nobis permiserit: mox adsessor qui subscripsit, exilio punietur: præsidis vero nomē ad nos referri iubemus, vt in eum seuerius vindicetur. Dat. XV. Kal. Constantino Cæsare Conss.

111. Impp. ARCAD. HONOR. AA. Messalæ. p. p.

CONsiliarios[d] iudicum, & cancellarios, [e] & eos qui domesticorum funguntur officio, [f] post depositam administrationem quinquaginta dies in prouinciis residere præcipimus. [g]

Pro confesso autē tenebitur, qui accusatus huiusmodi personam subtraxerit: [h] eaq; in quadruplum restitui iubemus, quæ docebuntur † ablata: vt duplum spoliatus accipiat, & duplum noster fiscus [i] acquirat. Dat. VI. Kal. Ianua. Mediolani Theodosio & Rumoridio Conss.

1111. Idem & THEOD. AAA. ad Cæcilianum vicarium.

DOmesticus iudicis à publicis actibus arceatur. [k]

Quòd si necessitatibus publicis sese cōiunctus fuerit misceri: statim cum ad maioris potestatis [l] examen deduci oportet, vt competens in eum vindicta promatur. Dat. VI. Id. April. Hon. A. VI. & Aristeneto Conss.

V. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Selaneo præf. præ.

NEmo in prouinciis, qui semel domestici vel cancellarij ministeriū gesserit, ad eandem obseruationē aliqua ambitione[m] iterū remeare cōcedatur. Dat. III. Id. Decemb. Rauen. A. X. & VI. Conss.

VI. Idem AA. Vitaliano duci Libyæ.

A 2 NEmo de domesticis ducum vel comitum militarium, officiis eorum connumeratus, post completum sui temporis, actum ad eandē rursum sollicitudinem audeat aspirare: decem librarum auri condēnatione proposita, si quis hanc violare voluerit sanctionem: eadem pœna officio quoque eius coërcendo, si per ambitionē, vel auaritiam ex his aliquid temerariè consenserit. † Dat. VIII. Kal. Nouemb. Honorio. A. XI. & Cōstantio. II. Conss.

† *alias ita. meriti cōcesserit.*

VII. Idem AA. Eustachio præfect. præt.

VElut[n] † castrensē peculiū filiisfamilias adsessores etiam post patris obitum vindicēt, qui consiliis propriis administratores iuuare consueuerunt, si quid licitis honestisque lucris coadunare potuerint. Dat. Kal. April. Constantino. Hono. XIII. & Theod. X. AA. Conss.

† C. T. t. 11. 2.

VIII. Idem AA. Asclepiodoto præfect. præt.

NVllus iudicū † ad prouinciam sibi cōmissam quemquā secū ducere [o] audeat, cui domestici vel cancellarij nomen imponat. [p] nec profectum ad se vndecunq; suscipiat, ne famæ nota cū bonorū publicatione plectatur. Periculo enim primatū officij cancellario, sub fide gestorum ex eodē officio electos iudicib[q] applicari iubemus: ita vt post depositam administrationem nec militiam deserant, & prouincialibus præsentiam sui exhibeant, quò volētibus sit accusandi eos facultas. † Si enim idonea causa exegerit: ad detegenda † iudicis flagitia, & quæstioni eos subdi oporter. ¶ Dat. prid. Kal. Iul. Asclepiodoto & Mariniano Conss.

† C. T. t. 11. 2.
† *alias sit idonea causa exegerit.*
¶ *al. retegenda.*

IX. Impp. THEOD. & VALENTINANVS. AA. ad Taurum.

SI post depositam administrationem judicum, præsentiam vel exhibitionem domesticorum, querimonia prouincialium aut curialium vel aliqua publica necessitas postulauerit, per eosdem [r] administratores, quorum domestici fuerint, iudicio legibusque tradantur. Datum. V. Non. Iul. Constantinop. Theodosio. A. XIIII. & Maximo Conss.

X. Idem AA. Florentio præfecto prætorio.

IN cōsiliariis obseruari censemus, vt in eum qui in sua prouincia [s] vltra quatuor menses moderatoribus adsederit [t] aduersus leges antiquas, & diuorum retro principum scita proscriptio bonorum, & accusatio publici criminis immineat, nisi per cæleste oraculum vel amplissimæ tuæ sedis præceptionem sese defendat. Dat. XIII. Kal. Feb. Theo. XVII. & Festo Conss.

XI. Idem AA Zoilo præfect. præt. Orientis.

NOn minus* adsessoribus maiorum magistratuum, quàm ipsis iudicibus nostræ beneuolentiæ liberalitas tribuenda est. Ideoque consiliarios virorum illustrium præfectorum tam prætoriorum, quam huius inclytæ vrbis, eminētissimorum q; magistrorum militum, necnon etiam viri illustris magistri officiorum siue prædicto officio iam functi sunt, seu fungentur in posterum: post depositum etiam officium ab omni indictionis onere seu ciuilium seu militarium iudicum, prorsus immunes esse præcipimus: vt nec ab amplissima quidē sede tui culminis eis vlla molesta super suscipiendo quolibet grauamine penitus iniūgatur: quinquaginta librarum auri officio tui culminis condemnatione* multando, si quod aduersus statuta clementiæ nostræ innouari concesserit. Dat. V. Kal. Mart. Theodosio. A. XVIII. & Albino Conss.

* *Non parū, in omnibus manuscriptis.*
* *damnatione.*

licet. Et sapida. cum alij non inueniũ tur idonei: vtff. de mu. & ho.l. honor. §. fi. & in auth. de defend. ciui. §. fin. col. iij. & infra de aduo. di. iud. l. si quis de togatis, alioquin cõ tra: vt supra cod. l. nemo. vel supra male egit primo anno, hic bene.

b NEmo. Cuiuscunque magistratus. Non potest ergo quis simul esse adsessor & aduocatus, sicut nec iudex & aduocatus: vt infra de postu. quisquis. nec in duabus militiis: vt infra qui mil. non post. l. v. §. in posterũ. li. xij. sic nec plures habere honores: vt ff. ad. munici. libertus. §. præsertio. & ff. e. l. pen. Item nec vicem duarũ personarũ. vt ff. de pactis. si plures. & infra de proxi. sacro. scri. l. hac parte. li. xij. nec in duabus societatibus: vt ff. de col. illici. l. j. §. fin. & facit in decre. lxxxix. dist. singula. & ibi not. ple. de hac materia. Vi uianus.

c Ad utranque festinat. vnde illud, Qui binos lepores vna sectabitur hora: Vno quandoque, quandoque carebit vtroque. Accur.

d Sufficere. sic ff. de re bus eorum. l. magis. §. in primis. & ff. de neg. gest. at qui natura. §. cũ me. Accur.

e Quasdam litteras. sic supra de legi. & constit. l. non dubium. & infra de natu. li. l. legẽ. in fi.

f Vindicare. alias iudicare, deposita etiã adnocatione.

g Incorrupti. id est boni.

h Iudicis. vt ff. de iur. om. iud. l. prætor. nec testis: vt ff. de testi. l. fi.

DE ANNONIS, &c.

De maioribus & minoribus magistratibus supra dictum est. Nunc autem ponit de eorum solatiis, vel salariis. Et quia ipsi percipiebant salaria in annonis, ideo ponit de annonis & ca

circunscripitu, id est capitatione mi

nistrãtium & adsessorum, & aliorum gerentium publicas dignitates, id est, quæ dabantur administrãtibus publica officia. Azo.

i De annonis, &c. generaliter de annonis, specialiter de capitatione dicit hic, & infra de seruis. & aqua. Vel dic de annonis, &c. id est de annona quæ pro capite & persona magistratuum & adsessorum dabatur. & hoc est quod dicitur ff. de anno. cur. l. fi. li. xi. & de eroga. mi. anno.

† Iniũgere.

† hæc subscriptio ad Græcam cõstitutionem Zenonis A. pertinet, quæ deesse putatur.

† in.

† eodem.

XVI. Impp. VALENT. & MARTIAN. AA. Palladio. PP.

LIceat omnibus iudicib. illustri præditis potestate, consiliarios sibi eosdẽ secundo, ac tertio, & sæpius a adiungere: & * quia qui semel recte cognitus est, nõ debet ob hoc solum, quòd iã probatus est, improbari. Dat. Valen. A. ***

Constitutio Græca de aduocatis.

Αυτοκράτορ ἰωνὰν. A. ****

Dat. VI. Kal. Iul. post consulatum Decij & Longini.

XIIII. Imp. IVSTINIANVS. A. Demostheni præf. præt.

B 3 NEmo ex his, qui aduocati causarum constituti sunt, vel fuerint etiam in hac regia vrbe, in quocunque iudicio deputati, & in aliis omnib. prouinciis nostro subiectis imperio, audeat in vno eodemque tempore tam aduocatione vti, quã cõsiliarij cuiuscunq; b magistratus, quib. respublica gerenda committitur, curam arripere: cũ satis abundeq; sufficiat, vel per aduocationem causis perfectissime patrocinari, vel adsessoris officio fungi: nec cũ ad †vtrũque c festinat, neutrum bene peragat: sed siue aduocatus esse maluerit, hoc cum debita solertia implere possit: vel si adsessionem elegerit, in ea† vi delicet permaneat: ita tamẽ, vt post consilarij sollicitudinem deposita, liceat ei ad munus aduocationis reuerti. Nec sit cõcessum cuiquã duobus magistratib. adsidere, & vtriusq; iudicij curam peragere: (neq; enim facile credẽdum est etiã duabus necessariis rebus vnũ sufficere. d nam cum vni iudicio abfuerit, alteri abstrahi necesse est, sicque nulli eorum idoneum in totum inueniri) D sed altera adsessione penitus semota, vnius magistratus esse contẽtum iudicio. Nec callidis machinationibus huiusmodi legem putet quis esse circunscribendam, *etsi non cõsiliarij signum quod solitum est, chartis imponat, sed alias quasdam litteras e excogitatas adsimulauerit, existimans ei licere fungi quidem memorato officio, sub huiusmodi tamen vmbra latere: cum in legem committant & hi, qui vigorem eius scrupulosis & excogitatis artibus eludere festinant. Neque sibi blandiri quenquam oportet, quòd præsentis etiam legis aculeos posit euadere, quẽadmodum & anteriores leges super hac re positas deludebat. Si quis etenim in tali commisso fuerit inuentus, sciat se de matricularis aduocatorum penitus esse delendum, & decem librarum auri multam nostris priuatis largitionibus illaturũ, per virũ illustrẽ comitẽ rerũ priuatarũ exigendam, & aliam maiorẽ regalis culminis subiturũ offensam: cum nec ipse iudex qui hoc fieri passus est, & sciẽs prudensque hoc commiserit, sine imperiali commotione remanebit. Eidem pœnæ quidem subiiciendo etiam eo vel eis, qui in his causis quarum patrocinium adepti sunt, quibusque aduocationem suam præstiterunt, adsessiones †cuiuscunque magistratus colere audeat vel audeant iudicare. f ne affectionis suæ vel aduocationis memor, incorrupti g iudicis h non possit nomen perferre. Datum V. Kalend. Octob. Calcedone, Decio. V. C. Conss.

l. 3. ff. de offi. quod milites nostri annonas & capita singulis diebus consequebantur. Sicut enim capitatio dicitur tributum quod quidem pro capite datur: ita annona dicitur tributum, quia pro capite magistratus datur: vt dixi supra.

k OMnibus. Et capite. id est capitatione. alias, capitu.

l Dignitatis. id est debito & capite præstando. Accur.

m Particularibus. i. singulorum descriptionibus. Cuncta leguntur.

n DE CONTRA-

Ebus iudicum, vel eorum qui sunt, &c.

o QVicũque. Emere. vt ff. de cõtrahen. empt. l. non licet. & l. qui officij. in prin. & de iure fisci. l. auditur. §. ij.

p Præterierit. sic] si ma lor factus ratũ ha. l. fi.

q Prouincias. hoc in

† puto legendum adsessionis.

*puto legendum iudicia re, ne affectionis suæ aduocationis memor, incorruptis, iudicis, &c.

† capita.

† al. de largitionibus.

TITVLVS L.

DE ANNONIS [1] ET CAPITATIONE † ADministrantium, & eorum adsessorum, aliorũue publicas sollicitudines gerentium, vel eorum qui aliquas consecuti sunt dignitates.

1. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Florentio præfecto prætorio.

OMnibus tã viris spectabilibus, quã viris clarissimis iudicibus, qui per prouincias siue militarem siue ciuilem administrationem gerunt, nec non comiti commerciorum, magistro æris, siue priuatæ rei rationali per Ponticam atque Asianam diœcesim, itẽ & adsessoribus iudicum singulorum in præbendis solatiis annonarũ hic fixus ac stabilis seruabitur modus, vt ea pro annonis & capite k † dignitatis l suæ debitis precia consequantur, quæ particularibus m delegationibus † solent contineri. Dat. III. Kal. Iu. Constantinop. Theodosio. XVII. & Festo Conss.

† capita.

† al. de largitionibus.

TITVLVS LI.

D DE CONTRACTIBVS IVDICVM, n VEL Eorum qui sunt circa eos: & inhibendis donationibus in eos faciendis: & ne administrationis tẽpore proprias ædes ædificent (siue sanctione pragmatica.)*

Prætores & prouinciarum rectores non possunt per se vel per alios cõtrahere in loco sibi commisso, nisi pro necessitate victus & vestitus. Saly.

1. Imp. IVSTINIANVS. A. Mennæ præf. præt.

Vicunq; administrationẽ in hac florentissima vrbe gerũt, emere o quidẽ mobiles res vel immobiles, vel domos extruere non aliter possunt, nisi specialẽ * nostri numinis hoc eis permittentem diuinam rescripti onem meruerint. Donationes vero omnimodo recusent, scientes nõ esse validas eas in quibuscunque rebus, & quacunque æstimatione, nisi post administrationem depositam vel specialiter in scriptis donator eãdem donationem ratam habuerit, vel tempus quinquennale prætercurrerit, p in quo nulla querela super hisdem donationibus vel ab ipso donatore vel ab eius successoribus facta sit. Prouincias b vero moderantibus, non solũ donationes,

*in vnũ dumtaxat exemplar reperiatur verbo.

*al. specialiter.

minoribus, scilicet in præfidibus, qui sunt clarissimi, vt infra de pri. car. l. j. & ita inter minores quid iuris sit audi, vbi non possunt ratificari huiusmodi contractus, multo minus ergo & in defensore ciuitatis, vel magistratu municipali, qui non habent merũ imperium, sed modicã iurisdictionem & coẽrcitionem, vt ff. de iurisdict. om. iu. l. magistratib. sed præsides etiã merũ imperium habent, vt ff. de offic. præsi. illicitas. §. qui vniuersas. Sed quid si duo sint in magistratu an alter emere possit ex officio si alter auctoretur? Videtur quòd sic, sicut in duobus tutoribus quorum vno auctorante alter emit, vt ff. de auct. tut. l. pupillus. §. fin. Sed puto contra, quia ibi est media persona: vt pupilli, cui præstatur auctoritas, quia ipse consentit: quidici nõ potest in vniuersitate, quòd cõsentiat, vt ff. de libe. vniuer. l. j. Vel quod verius est, ipse magistratus vniuersitatem repræsentat: vnde nõ inuenitur media persona, vt supra in pupillo dictum est. Accursius.

a Almonium. Not. sic & ff. de offic. præsid. l. plebiscito.

b Aedificationes, repete prohibemus.

c Datum est. vel quia ex rebus ciuitatum aliis vendiderat, vt infra de vendi. re. ci. l. fi. lib. xj.

d Personam. vt & infra de his quæ vi metusve cau. l. pe. & facit infra si cert. pe. l. eos. & l. penult.

e Iudicationibus. id est, sententiis.

DE MODO MVLtarum, &c.

Dictum est S. de magistratibus fere omnibus: sed quia permissum est eis defendere iurisdictionem suã prout vel multæ iudicio, vt ff. si quis ius dicenti non obtemperaverit. j. ideo ponit de modo multarum.

f A iudicibus. *habentibus merum imperium, vel aliis, vt ff. de mil. l. ii. §. fin. & infra l. vj. & l. iij. quas lege.*

g MVlta damnum. extraordinarium. Ex noxi. pro condemnatis Bononiæ boni argumentum, quòd non sint infames, cum extraordinarie condẽnentur.

h CVrator. Legista id est rationalis.

Legista quid sit, & unde dicatur.

tiones, sed etiam emptiones quarumcũque mobilium vel immobilium rerum (præter eas quæ ad alimoniam a vel vestes pertinẽt) & ædificationes, b licet sacri apices aliquid eorum permiserint, penitus interdicimus.

Nec ratum sit, quod his donatione vel venditione datũ c est, licet quinquennale tẽpus post depositã administrationem excesserit, vel consensus donatoris vel venditoris post eandem administrationẽ adiectus sit. Hæc autem etiam ad domesticos & cõsiliarios eorum trahi necessarium duximus: illud etiam adiicientes, vt nec per interpositã personã d aliquid eorum sine periculo possit perpetrari: quæ etiam ad priuatam negotia referri sancimus, nisi tranfactionibus vel iudicationibus e sopita sint. † Dat. V. Id. Decem. Constãtinop. D. N. Iustiniano. A. II. Conss.

† hæc aliàs desunt

TITVLVS LII.

DE MODO MVLTARVM quæ à iudicibus f infliguntur.*

Nota glo. hic posita m quæ ad hoc consuenit allegari, quod damnatus ex impositione non sit infamis: quod clarius tenet glo.]. de suspec. tu. l. fi. Salycetus.

1. Imp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Firmo.

a Almonium. Not. sic & ff. de offic. præsid. l. plebiscito.

b Aedificationes, repete prohibemus.

c Datum est. vel quia ex rebus ciuitatum aliis vendiderat, vt infra de vendi. re. ci. l. fi. lib. xj.

d Personam. vt & infra de his quæ vi metusve cau. l. pe. & facit infra si cert. pe. l. eos. & l. penult.

e Iudicationibus. id est, sententiis.

DE MODO MVLtarum, &c.

Dictum est S. de magistratibus fere omnibus: sed quia permissum est eis defendere iurisdictionem suã prout vel multæ iudicio, vt ff. si quis ius dicenti non obtemperaverit. j. ideo ponit de modo multarum.

f A iudicibus. *habentibus merum imperium, vel aliis, vt ff. de mil. l. ii. §. fin. & infra l. vj. & l. iij. quas lege.*

g MVlta damnum. extraordinarium. Ex noxi. pro condemnatis Bononiæ boni argumentum, quòd non sint infames, cum extraordinarie condẽnentur.

h CVrator. Legista id est rationalis.

Legista quid sit, & unde dicatur.

MVlta damnũ g famæ non irrogat. Dat. V. Id. Ap. Antonino. A. & Geta vtrisque. II. Conss.

Procurator Cæsaris non habet potestatem multandi. Sal. & idem in procura. fiscali, vt in l. seq. Saly.

II. Imp. ALEXANDER. A. Decimio præfecto prætorio.

PRocuratores meos vel rationales, multæ indicendæ ius non habere sæpe rescriptum est. Dat. XIII. Kalen. Septemb. Modesto & Probo. Conss.

III. Imp. GORDIANVS. A. Celeri præfecto prætorio.

CVrator reipublicæ (qui Græco vocabulo logista h nuncupatur) multãdi ius non habet. Datum. Idib. Septem. Gordiano. A. & Auiola Conss.

IIII. Imp. GRATIAN. VALEN. & THEODOSIVS AAA. Eutropio præfecto præt.

ILlustres viros præfectos prætoriis vsq; ad quinquaginta librarum auri multam, cum peccatum grauissimum erit, peruenire sinimus. Dat. VIII. Id. Ian. Gratiano. V. & Theodos. AA. Conss.

Nota duo. Primo, *quod multa applicatur fisco. Secundo, quòd iudex potest multam in eius impositione in saltarium aduocatorum deputare, vel in reficiendum alium ius res spectantes ad rempublicam. Salycetus.*

V. Imppp. VALENT. THEODOSIVS & ARCADIVS AAA. ad Præxtextatum præfectum prætorio.

MVltarum seuera i compendia ærario k nostro protinus esse quærẽda nullus ignoret: nisi ipse iudex id, quod ad pœnam admissi facinoris exculpitur, l vel publicis operibus, vel cursui m publico, vel aliis necessariis causis specialiter deputauerit. Dat. V. Id. Septembr. Aquileiæ, Richomere & Clearcho Conss.

Secundum varietatem iudicum maior & minor multa potest imponi: ob correctionem tamen morum, vltra ter quis non potest multari: & contra faciens punitur: nec multa imposita potest minorari, nisi ob pauperratem multati. Saly.

VI. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Messali præfecto prætorio.

EOs qui ordinario n prouincias iure moderantur, erga eorũ personas, quos culpa reddit obnoxios, vltra duarum vnciarum auri summam cõdemnare nõ patimur. Proconsularem o vero potestatẽ, si multãdi necessiras imminebit, senarum vnciarum auri summa cohibebit: in qua forma etiam comes Orientis atque præfectus Augustalis erit. Ceteri vero spectabiles p iudices, & qui vice nostra administrationis gubernacula susceperint, vltra tres auri vncias sibi intelligant licentiam denegatam. Id quoque obseruandum à moderatore esse censemus, vt in vnius correptione personæ (si ad id continuatio peccati impulerit) trinæq; tantum modo in anno † condemnationis sub q præstituta summa seueritas exerceatur. † Quòd si quis r prædictum modum excesserit: s huius auctore t † admissi, condemnato ad dupli restitutionem: si fco u vero nostro ad inferendam eam quantitatem quam multæ nomine inflixerit, tenebitur. Nec tamen ad huius legis moderationem pertinere se credant, x qui in peculatibus y aut manubiis, id est prædationibus, aut cõcussionibus, furtis, aliisque flagitiis, quæ coerceri seuerius conuenit, fuerint deprehensi: scilicet vt scripta per iudices memoratos, in cuiuslibet z fuerit dirigenda dispendiũ, sententia proferatur. a Nec putent factu facile esse, vt aut præcipiti persuasione cõdemnent quẽ culpa nõ ingraueri: aut erubescenda varietate b

à logos, quod est sermo. inde analogista, vt ff. de admi. tu. l. quidam decedens. Accursius.

l Vltarum seuera. id est crudelia.

k Aerario nisi in calibus. vt §. de epist. aud. l. ij. & ff. de iure pa. l. diuus. ij. §. fin.

l Exculpatur. id est aufertur.

m Vel cursui. id est salariis aduocatorum.

n EOs qui ordinario. delegati non nisi in casu, vt infra de spectatul. ij. Accursius.

o Proconsularem. idem videtur in episcopo, quod in proconsule & iudis. vt supra de episc. au. li. epilcopale. & in authen. de sanctiss. episc. §. si autem œconomus, col. ix.

p Spectabiles. secus in magistratibus municipalibus, vt infra tit. j. defensores. ij.

q Trinæ. sed contra]. de seruis fugitiv. l. iiij. §. j. Sol. vt ibi.

r Quod si quis. scilicet, iudex. Accursius.

s Excesserit. scilicet iudex. Accursius.

t * Auctore. id est iudice. Accursius.

*Glossa manifesta. Accursius sic habet: auctore id est iudice recte. Cõ.

u Fisco nostro. vt & supra de adsert. l. consiliarios.

x Se credant. quasi dicat prædictus modus seruabitur in delinquentes, nisi reperiantur commisisse peculatum, vel furtum, vel aliqua crimina quæ grauius solent coerceri. tunc enim maior multa potest à prædictis iudici.

y In peculatibus. sic ponitur in authentica de trien. & semis. §. hæc à nobis. col. iij.

z In cuiuslibet. id est, contra vel super, dummodo in casibus prædictis. Accursius.

a Proferatur. etiam vltra summam prædictam.

b Varietate. Not. quod varietas reprobatur. Sed argumen. contra ff. de coll. bon. l. nonnunquam. in princip. & dixi. ff. de procu. l. in causa. in princip.

† al. annona *supra statuta. † aliàs exceratur. † al. lor legit Accurs. in glo. mã. uniscri.

iudicij

a *P.upert.as.* vt & ff.de officio præsid. l. illicitas.§. fin.

DE DEFENSORIBVS ciuitatum.

Dictum est supra de maioribus magistratibus, scilicet, prouinciarum: nunc de minoribus, id est, ciuitatum defensoribus videamus. Et in primis quaerimus defensor constituatur, & postea quod sit eius officium. A2o.

recte congruunt hi consules in scriptioni, nam Arcadius tam to to antea quadriennio fuerat in consortium Imperij adscitus.

b De defensoribus ciuitatum. *qui sint minimi, qui nec merum nec mixtum habent imperium, vt in authen. eod.§. nulla. in fin.col.3.sed modicam coercitionem, vt eod.titu.§. audiente.*

c S I *quis.Crediderit.* de defensoribus loquitur.

d *In minoribus causis.* aliter quandoque ponitur minima summa, vt ff.si cui plus quã per.l. Falcid.l. iij.§. quauis. hodie vsque ad trecentos aureos, vt in auth. eod.§. & iudicare. col. iij. Accursius.

e *Iudicialia.* scilicet lua. Accursius.

f *Conficiat.* f. actor.

g *Denegationem.* quia forte à fisco annonam consequebantur, vt j. de numerariis, actiua. & chartu. l. exceptores.lib.xij.

h *Restituas.* id est restituti facias.

i *Ceteras.* scilicet,res.

k D *Efensores, Idoneis.* & catholicis, vt supra de episco.audi.l. iubemus.

l IN *defensoribus. Erit.* hæc forma. & non legitur hæc.l.

prosp ectu. m *Quinquennij.* hodie biennij, vt in authentic.eodem.§. iusiurandum.

vt. n *Procacitati.* repete,occurras.

o *Iudicem.* id est, præsidem.

p *Exigendi.* aliàs exhibenda : alias exigenda. id est inferenda. Accur.

D *Efensores. nihil.* q *Multas.* nisi in casu,vt infra de iport. l.ij.

r *Plebem.* id est populum.

s *Desinant.* sic nomina sunt consequentia seu conuenientia rebus,vt instit. de donatio.§. est & aliud. & argumen. infra de feriis l. à nulla.

suburbanos ſi. t P Er *omnes.* non legitur. Accur.

u *Coalescere.* id est crescere.

x *Maturari.* id est perfici.

superexhibendi. y D *Efensores imbuti.* vt supra de epi. iudicij pro arbitrio proprio A immutandum esse, quod iusserint: nisi paupertas a condẽnati hoc persuaserit. Dat. XII. Kalend. Septemb. Theodosio A.II. & Cynegio Conss.

TITVLVS LIII.
DE DEFENSORIBVS ciuitatum.b

I. Impp. VALENTINI. & VALENS. AA. Senecæ. defensori.

SIquis de tenuioribus ac minusculariis rebus interpellã dum te esse credideritc in minoribus d causis, id est vsq; ad B quinquaginta solidorum summã acta iudicialia e cõficiat : f scilicet vt si quando quis vel debitũ iustũ, vel seruum qui per fugam fuerat elapsus, vel quod vltra delegationẽ g dederat, postulauerit, vel quodlibet huiusmodi, tua discepta tione restituas. h Ceteras i vero quæ dignæ forensi magnitudine videbuntur, ordinario insinuato rectori. Dat. XV. Kalen. Ianua. * Terici, Valentiniano & Valente AA. Conss.

II. Idem AA. ad Probum præfectum prætorio.

1 DEfensores ciuitatum, non ex decurionũ, seu cohortalium corpore, sed ex aliis idoneis k personis huic officio deputentur. Datum III. Non. Nouemb. Iisdem. Conss.

III. Idem. & GRATIANVS AAA. ad Senatum.

VTili ratione perspectũ * est, vt innocens & quieta rusticitas, peculiaris patrocinij, id est defensoris locorũ beneficio perfruatur, & apud eum in pecuniariis causis litigandi habeat facultatẽ. Dat. IIII. Id. August. Hierapoli, Valentiniano & Valente. AA. vtriusque II. Conss. D

IIII. Impp. GRATI. VALENTI. & THEOD. AAA. Theodoro defensori.

IN defensoribus vniuersarum prouinciarum erit ad- ministrationis hæc forma, & tempus quinquennij m spacij metiendum: scilicet vt in primis parentis vicem plebi exhibeas: descriptionibus rusticos vrbanosque *non patiaris affligi : officialium insolentiæ, & iudicum procacitati n (salua reuerentia pudoris) occurras: ingrediendi cum voles ad iudicem o liberam habeas facultatem : superexigendi P* damna, vel spolia plus pententium ab his quos liberorum loco tueri debes, excludas: nec patiaris quicquam vltra delegationem solitam ab his exigi, quos certum est, nisi tali remedio, non posse reparari. Dat. XI. Non. Ian. Constantinop. Archadio & Bautone Conss.

audi.f. iubemus. & in auth. iusiurandũ quod præst. col. ij.

z I *Vbemus.* non legitur.

V. Imppp. VALENTINIA. THEOD. & ARCAD. AAA. Potamio præfecto Augustali.

2 DEfensores † nihil sibi insolenter, nihil indebitum vindicantes, nominis sui tantum fungantur officio. Nullas infligant multas. q Sæuiores * non exerceant quæstiones. Plebem r vel decuriones ab omni improborum insolentia & temeritate tueantur: vt id tantum quod esse dicũtur, esse non desinant. s Dat. III. Non. Mart. Constantinop. Arcadio. A.II. & Rufino Conss. †C.T.t. 10.2.

*al.sen ioriores.

VI. Idem AAA. Tatiano. PP.

PEr omnes t * regiones in quibus sera & periculi sui nescia latronum feruet insania, probatissimi quique & districtissimi defensores adsint disciplinæ, & cotidianis actibus præsint, qui non siciant crimina impunita coalescere: u remoueant patrocinia, quæ fauorem * reis, & auxilium scelerosis impertiendo maturari x scelera fecerunt. Datum V. Id. Aprilis. Arcadio. A.II. & Ruffino Conss. †C.T.t. 10.3.

VII. Imppp. ARCAD. HONOR. & THEOD. AAA. Cæciliano præfecto prætorio.

3 DEfensores ciuitatum † oblatos sibi reos in ipso latrocinio vel congressu violentiæ, aut perpetrato homicidio, aut stupro, vel raptu vel C adulterio deprehensos, & actis publicis sibi traditos, expresso crimine cum his à quibus fuerint accusati, mox sub idonea persecutione ad iudicii dirigant. Dat. Prid. Kalen. Ianua. Mediolani, Stilichone. II. & Anthemio Conss. *al.calefcere.* †C.T.t. 9. 2.5.

VIII. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Cæcilio. P.P.

4 DEfensores ita * præcipimus ordinari, vt sacris orthodoxæ religionis imbuti y mysteriis, reuerendissimorum episcoporum, necnon clericorum & honoratorum ac possessorum & curialium decreto constituantur: de quorum ordinatione referendum est ad illustrissimam prætorianam potestatem: vt literis eiusdem magnificæ sedis eorum solidetur auctoritas. Quòd si quid à qualibet persona contra publicam disciplinam in læsionem possessorum fieri cognouerint defensores, referendi habeant potestatem ad illustres & magnificos viros præfectos prætoriis, & illustres viros magistros equitum & peditum, magistros etiam officiorum, & comites tam sacrarum largitionum quam rerum priuatarum. Dat. XV. Kal. Fe. Rauennæ, Honorio. VIII. & Theo. III. AA. Conss. D *Defensores ciuitatum ita iudicamus ordinari.&c.

IX. Idem AA. Cælicio † PP. †*al.* Cæciliano.

IVbemus x † cura ac solertia defensorũ minimè possessores maioribus mensuris & ponderibus à susceptoribus prægrauari: sed eos deprehensos, ad iudicium dirigi cum ipso commisse fraudis iudicio. Illud etiam fieri permittimus, vt si prouincialibus nostris contestari iniurias seu læsiones * suas cupientibus, actorum confectio à defensoribus denegetur: licentia eis tribuatur querelæ propriæ libellũ conscriptũ, eo tempore * quo fuerat cõtestandũ, in frequentioribus ciuitatũ locis proponendi, cõueniendiq; scribas, tabularios, & cetera officia publica cõmouendi (per quę libellũ colligi oportebit a) atque inuitis supra memoratis personis sub actorum confectione ingerendi, quorũ quæstione fides posit inquiri : quã probata, in eos quos gestorum petitã cõfectionem negasse cõstiterit, b vigor iudiciarius exeratur. c Dat. XI. Kal. Feb. Rauennæ, Honorio. VIII. & Theodosio. III. AA. Conss. †C.T.t. 2.8. *al.iniuria lesionis suæ,&c. *tenore, quidã mansic.& C. T.recte.

a *Oportebit.* hæc protestatio habetur pro libello dato. Accur.

b *Constiterit.* f. acta recipere.

c *Exeratur.* id est exerceatur per præsidem, cũ defensor nolit facere.

d N *Vlli. Liberare.* vt ff. de offi. præsi. l. legatus.

DE MAGISTRATIBVS municipalibus.

Supra de magistratibus ciuitatum: Nunc de magistratibus municipiorum vel villarum seu burgorum: in quibus satis dici potest eadem fermanda quæ dicta sunt in defensoribus ciuitatum. A2o.

e DE MAGISTRATIBVS municipalibus.

Hic tit. tractat de magistratibus castrorum & villarum, non ciuitatum.

f D *Ecuriones. Tres mensis.* antequam incipiat. eorum administratio. Accur.

g M *Agistratus.* facit infra l. proxi. ti. proxi.

DE OFFI. IVrid. Alexand.

h I *Vbemus. Duntaxat.* q. d. non apud alium. in eadem ciuitate.

i *Dicerentur.* vt & ff. eod. l.j. & supra. titu. proxi. l.ij. & infra de don. l. in hac.

DE EDENDO.

Dictum est de magistratibus : sequitur de iudiciis, quæ per magistratus exercentur, vt ff. de origine iuris. l. 2. §. post originem. & primo de edendo, quod præparatorium est iudicio-

Istud non rum. Vel sic : Dictum a est de gl. vt est supra de magistratibus, & eorum officiis, quæ diximus consistere in contentiosa iurisdictione. Contentiosa autem iurisdictio est in iudicio cognoscendis & terminandis : quorum iudiciorum præparatio est edictio actionis. Et ideo ponit de edendo, id est de editione faciendi: subaudi, eorum quæ necessaria sunt in agenda causa. Sed in primis necessaria est editio actionis : postmodum litis contestatio : in processu causæ necessaria est editio rationum, instrumentorum & actorum: de quibus omnibus videamus. A2o. Et *nota quòd tripliciter edictum de edendo dicit, scilicet actionum, vt infra eod. l. edita. Rationũ, vt infra eo. l. i. & l. non est. & l. iustum. & l. fin. Et instrumentorum, vt infra eod. l. 2. l. qui accusare. & l. procurator.* Et *die de edendo, id est, demonstrando, ab edo edis. Sed quæritur, quare dixit de edendo per gerundium, & non de editione? Item quare non subiunxit accusationum ? & die vt diximus. ff. eod. in rubrica.*

T C.T.12. 2.8.

I Pse. § CASVS. Pecuniã meã apud campsorẽ deposui. decessit. & succesit ei filia. si volo quod exhibeat mihi eodicem rationũ in quo cõtinentur data & accepta. vt probare possim quantum recepit, & quantũ mihi solutum est. an sit compellanda, quæritur? Resp. quòd inspicere debeo quo genere mihi debeantur ex causa mutui. &c. vel qua specie probationis vti possum: vel per testes, vel per instrumenta: & cõpetens iudex interponet se vt exhibitio fiat, si me mandante vel aliquo nomine meo confectæ sint rationes, vel si mihi editæ sunt, sed amissæ fortuito casu. tunc enim iudex iubebit mihi exhiberi. Viuia. Ex hac. l. not. primo ibi, quemadmodũ, secundũ verum intellectum, quòd depositũ possit probari nõ solũ per instrumentum publicum, sed etiã per testes, & per omnẽ aliã speciẽ probationis. Not. secundo singulariter secundum Salo. ex hoc tex. quòd etiã in contractu depositi reus nõ tenetur edere actori librum rationum ad fundandam intentionẽ actoris. Nota tertio ibi, ad iudicis officiũ hic videri tex. quod editio actionis pertur officio iudicis. & sic intelligunt. glosſ Bart. & docto. Iason. hic.

k *Dispice.* id est, diuersis modis aspice omnem speciem probationis.

l *Quemadmodum.* scilicet vel ex causa depositi, vel ex alia, cum multa sint genera credendi. Vel sic, qua specie probationis : hoc est per testes vel instrumenta, vel confessiones.

*defensore; *dicerentur, vel re ferantur ad gestorum seriem.

m *Rationes.* id est codicem rationum in quo accepta & data solent describi, vt ff. eo. l. si quis.§. ratione. alij intelligunt in instrumentis.

n *Idem causa.* vt faciat edi, scilicet si me vel procuratore meo mandante scriptę sunt, non aliter. ff. eodem. l. si quis.§. pretor. & infra. de fide instr. l. illatæ. In hoc est ergo cautæ cognitio, si sint scriptæ me mandante vel procuratore meo, vel non. Item an amiserim casu fortuito vel non, scilicet ſ. mel editum. Sed quomodo potest poni in rationib. cum fœmina esse non possit argentaria, vt. ff. eodem l. fœminæ. & hic dicit fœminam teneri? Resp. hæc succesit argentario, vt ff. eodem. quædam.§. mihi. Item quomodo per officium sit exhibitio : imò per actionem, vt ff. eodem. si quis.§ ex hoc ? Sed dic vt ibi dixi. Alij, quia scilicet, ad replicationem probandam, non intentionem fundandam, vt j. eo. l. fi. & sic etiam loquitur. l. qui accusare. scilicet vt non petat ad intentionem fundandam. facit etiam ad hunc secundum intellectum ff. ad l. Fal. l. maritus.§. fin.

*Manilius.

o *Officium.* dicit vna lex, quod si tutor nõ faciat rationes, vel factas nõ exhibet, siue nõ edit, habere locũ actionẽ tutelæ, vt ff. de tut. & ra. distra. l. prima. §. officio. Alia cõtra procuratorẽ non edentẽ dari mandati. contra socium pro socio, vt ff. eod. l. quædã. in princ. sic ergo cum semper argentarius cõficiat vel scribat rationes mãdato scholaris vel eius procuratoris. locũ habet mandati, & nõ officii iudicis, vel actio in factum ex illo edicto

TITVLVS LIIII.
DE MAGISTRATIBVS municipalibus.c

I. Imp. CONSTANTINVS. A. ad Florentium PP.

DEcuriones † ad magistratũ, vel exactionem annonarum, ante tres menses, f vel amplius, nominari debent, vt si querimonia eorum iusta videatur, sine impedimento in absoluendi locum alius subrogetur. Dat. Id. April. Constantinop. Seuero & Rufino Conss. D

II. Imp. VALENTINIA. & VALENS. AA. ad Germanianum.

MAgistratus g conficiendorum actorũ habeant potestatem. Dat. XIII. Kalen. Ianu. Gratiano. N.P. & Dagalaipho Conss.

TITVLVS. LV.
DE OFFICIO IVRIDIci * Alexandriæ.

I. Impp. LEO & ANTHEMIVS AA. Alexandro duci & præf. Augustali.

VBemus apud Alexandrinæ dumtaxat h clarissimæ ciuitatis iuridicũ, licitum & concessum esse, singulis quibuscũq; volentibus B donationis conscriptæ solenniter instrumenta referre: eaque iusdẽq; robur adiiciat gestorum series apud eundem confecta, tanquam si apud virum clarissimũ moderatorẽ prouinciæ, vel magistratus, vel defensores * plebis, habita fuisse dicerentur. i *

Explicitus est lib. 1. Cod.

Codicis domini IVSTINIANI SAcratissimi principis perpetui A. repetitæ prælectionis Liber secundus.

TITVLVS PRIMVS.
DE EDENDO.

Actor primo debet inspicere quam facultatem probandi habet : quæ res habeant rationes vel instrumenta ex quibus possit de iure ipsius actoris doceri, non tenetur edere : nisi ex iusta causa in iure expressa officio iudicis indaganda, hoc dicit secundum vtramq; lecturam. Primo in codice rationum intelligitur. Secundo in instrumentis, vt in glo. Alex. Imo. Vel sic : Editio petitur iudicis officio, causa cognita exhibenda. b. d. Salyc.

I. Imp. ANTONINVS PIVS A. Aemilio. *

IPse dispice k quemadmodum l pecuniam quam te deposuisse dicis, deberi tibi probes. Nam quod desideras, vt rationes m suas aduersaria tua exhibeat : id n ex causa ad iudicis officium o

*Hunc Aristocleonem Strabo lib. 17. geographiæ. plate.

intelligunt in instrumentis, dicunt ex causa edere reũ actori, scilicet, ad replicationem probandam, non intentionem fundandam, vt j. eo. l. fi. & sic etiam loquitur. l. qui accusare. scilicet vt non petat ad intentionem fundandam. facit etiam ad hunc secundum intellectum ff. ad l. Fal. l. maritus. §. fin.

o *Officium.* dicit vna lex, quod si tutor nõ faciat rationes, vel factas nõ exhibet, siue nõ edit, habere locũ actionẽ tutelæ, vt ff. de tut. & ra. distra. l. prima. §. officio. Alia cõtra procuratorẽ non edentẽ dari mandati. contra socium pro socio, vt ff. eod. l. quædã. in princ. sic ergo cum semper argentarius cõficiat vel scribat rationes mãdato scholaris vel eius procuratoris. locũ habet mandati, & nõ officii iudicis, vel actio in factum ex illo edicto

lo edicto de edēdo. sic ergo totus tractatus de edēdo, videtur A destructus: vbicunq; norant doctores dari officiū iudicis, vel actionē in factū. Resp. quotiescunq; ab initio contrahitur cum aliquo vt gerat negotia mea, vel vt sit meus socius, vt fuit in d.l. quædā. vel vt sit tutor & gerat negotia mea, & vel faciat libru rationū, vt fuit in d.§. officio. cōtra tutorē, procuratorē & sociū locū haber tutelæ, vel mandati, [a] vel pro socio: vt in præal. l. aut non fuit ab initio contractum, sed dixit tantum scholaris argētario vt scribat rationes: tunc habet locū officii iudicis, vel actio in factū ex illo edicto de edendo, vt ff. de edendo. l. si quis ex argētariis. §. ex hoc. Accur. Additio. Tota hęc materia debet intelligi in rationibus publicis & factis ab his qui publicum exercēt officiū: secus in priuatis, secūdum docto. l. argentarius. ij. respon. ff. codē. vt expresse tenet hic Ioan. Faber in suo breuiario.

[a] *Nisi mandatū fieret vel monitionem tantū, & non ad inducendam obligationē* Bart.

I[S] *apud.* ¶ Casvs huius. l. ponitur supra, vt libellus princ. l. j. ff. de iudic. operandum. §. j. & ff. de iudi. l. mortuo. Item in causa appellationis, vt j. de appel. l. ne causas. & l. eos. & l. à proconsulibus. Item in administratore. vnde si quis egit contra aliquem, & testes vel alias probationes induxit, & iudex distulit causam vltra tempus statutum, scilicet, trium ann. & actor iterum incipit agere: quæritur cum acta illa fuę ciuilia fiue criminalia quæ prius facta fuerunt, sint apud administratorem: vtrum possit cogi ad exhibendū, eo forte quòd testes mortui sunt? & dicitur quod iudex compellet eum exhibere, vt veritatem inuestiget. Et hac. l. no. tria. Primo quod iudex causæ facit edi acta. Secūdo not. quòd hoc est verum in qualibet causa tam ciuili quàm criminali. Tertio not. quòd finis & vtilitas editionis est inuestigatio veritatis, vt hic, & j. co. l. non est nouum. Bal. hic.

a *Is apud quem.* scilicet iudex. & dic quinque modis casum. Primo res id est, causa appellationis, vt j. de appel. l. ne causas. & l. à proconsulibus. & l. eos. in fi. Secūdo res, id est, causa principalis. Sed exhibentur acta, quia diu abfuerat actor, vt j. de iudi. properandum. §. & si quidem. Tertio res, id est, causa principalis, quæ apud successorē primi iudicis agitur, vt ff. de iud. l. mortuo. Quarto in administratore, id est ordinario qui commisit seu delegauit totam causam cognoscendam retenta sibi definitiua sententia, qui acta debet videre rer. vt j. de iud. authen. ad hæc. Quinto loquitur de publicatione testium quam iudex mandat fieri, vt & ff. vt lit. pen. l. ij. & in auth. de test. §. quia vero multi. col. vij.

b *Acta publica.* Publica acta vocat omnia acta quæ fiunt publicè coram iudice.

c *Exhiberi.* officio suo, vel cōdictione ex hac. l. & facit exhiberi sibi vel actori & reo secundum diuersas positiones. Sed D videtur quòd criminalia acta etiam fisco non edantur. quasi dicat, multo magis nec priuato edantur, vt ff. de iure fisci. l. ij. §. dynus. in fi. §. quæ est contra. Solut. ibi non dicit [b] de actis, sed de aliis instrumentis: quæ quidem ciuilia exhibentur criminalia non quia pecuniariter ea exhiberi non interest: arg. ff. ad exhiben. l. si liber. hic autem de actis dicit. Vel dic & in ciuili & in criminali debent exhiberi fisco instrumenta, vt ff. eod. ne quisquam. sed in ciuili eo ipso quod non exhibentur, fingūtur fisco subtracta, vt possit agere furti pro ipsis instrumentis, quod nō est in criminali, vt in l. contra. hic autem de actis dicit. & hæc verior. vt dixi. Et not. hic quòd iudex laborat ad veritatem inueniendam. & sic est arg, quod testes debēt iurare pro vtraque parte. Item est argu. quòd minor [c] iuret de veritate dicenda, licet de calumnia non iuret, vt §. de episc. & cle. authen. sed iudex. & §. de here. & Ma. l. quoniam. in fin. & infra, de quæstio. interrogari. & ff. de proba. cum probatio. Itē an ex his actis probari potest contra omnes. quod contra vnū agendo testes asseruerunt? Resp. non. vt ar. ff. de iureiur. sed & si possessori. §. fi. & l. seq. Sed arg. contra ff. de cti. expi. hered. l. res hereditarias. & ff. fa. ercisc. l. heredes. §. idem scribit. sed Lillam intellige quòd prosunt, scilicet ad præsumptionē qualemqualem, non plenam probationem, vt ff. de re iudica. l. sæpe. in principio. & eodem modo respondeo ad. §. idem scribit. Vel ad vtranque potest responderi, quia non diuersæ, sed eædem personæ censentur. Item nec inter easdem personas præiudicat, nisi sint testes producti præsente aduersario, vt j. de testi. l. si quando. §. fi. & secundum hoc intelligo. infra de arbi. l. penul. in fin. Additio. Ex hac glosſ. colligitur quod acta faciunt fidem inter easdem personas: sed inter alias, præsumptionem tantum. de hoc vide hic plenius Ioan. Fabr. in suo breuiario.

Editio actionis debet demonstrare speciem futuræ litis: potest tamen emendari & mutari prout edicti perpetui monet auctoritas, & ius dicentis dictat æquitas. Bald. Vel sic: Libellus actoris qui editur reo, debet clare continere id super quo litigari debet: potest tamen emendari & minui, dummodo hoc fiat sine præiudicio consensi tam in concedendo, si opus fuerit, facultatem vt eum deliberandi an velit cedere vel contendere, quām in refectione expensarum, quas reum propter hoc facere oportet, ita enim est de mente edicti prætoris, & conueniens æquitati indicantis cui hoc committitur. hoc dicit in effectu. declaratio patet ex summario & glosſ. Alexan.

III. Idem AA. Valenti.

EDita[d] actio[e] speciem futuræ litis demonstrat: g quam emendari [h] vel mutari

Pars. l. j. de litis cō testat.

De materia huius. l. tractat gl. vide post me. in c. a. de extra de libel. obla.

test. Item & mutari potest, vt si rei vindica. proponam pro aliquo furto: postea potero agere pro parte. vel etiam in quantitate, vt si primo proposui pro xx. possum postea ad x.

d *Edita actio.* nemo experitur sine actione, vt ff. de admini. stra. tu. l. quoties. §. item si temporalem. ff. de negotiis gestis. l. si pupilli. §. fin.

e *Actio.* id est actionis editio.

f *Speciem.* id est qualitatem futuræ litis, vt ff. eodem. l. prima, secundo responso, & recita hic quod ibi nota. in tribus primis glo. illius legis.

g *Demonstrat.* si edatur sicut debet, scilicet cum suis comitantiis.

h *Emendari.* emendo, cum primo petebam minus, nunc plus, vel econtra: quod dicunt fieri posse vsque ad sententiam, vt institut. de act. §. si minus. nos [d] idem dicimus in vniuersali iudicio: vt ff. de peti. here. l. iiij. & l. si quo. & dicimus idem in generali: [e] & vt infra. de iudi. licet. In singularibus vsque ad lit. contesta. non post, vt ff. de iudic. l. non potest. & ff. de excep. rei iudi. l. cum quæritur. & l. egi. Sed quare non potest fieri emendatio semper, cum ibi non mutetur actio? Respondeo, imò mutatur actio, cum vna de comitantiis mutetur, scilicet, res. Ei autem quod dixi post litem contesta. non fieri emendationem, non obstat. ff. de noxalib. in delictis. §. si detracta. quia ibi non mutatur āctio vel res vel causa. sed quoddam beneficium datur vel aufertur conuento, quod per legem datur. Item nec dictus. §. in institu. quia exponitur ibi, ne eodem iudicio, id est coram eodem iudice, in alio tamen iudicio siue instantia, vt ibi dixit. Subiicit de mutatione, quando scilicet vetere relicta nouam vult eligere. Circa quod dicas quod post lit. contesta. non fit mutatio, vt ff. de iudiciis l. non potest. & l. de qua re. sed cumulatio sic, id est agetur via veteri, & nihilominus via noua, cum nulla lex veter: [f] vt ff. ex quib. cau. maio. l. necnon §. quod eis. nisi per veterem in qua necesse habeat persistere, obstaret exceptio rei iudicatæ. in noua, quia eædem sunt personæ, eadem res, eadem causa agendi, licet alia sit actio. ff. de exceptione rei iudic. l. si mater. §. eandem. & l. cum quæritur. & de iureiuran. duobus. §. exceptio. vel nisi actio vetus in qua necesse habet persistere, ita se habeat ad secundam vt tollatur electione: quod contingit in casibus, vt infra de furtis. l. j. & infra si ser. extero se emi mancipio. l. j. & j. de codi. l. fi. & infra de pactis inter emptorem. l. commissoriæ. & ff. de tribu. quod in heredem. §. eligere. & de legatis. ij. l. cum filius. §. variis his enim casibus nec cumulatio fieri potest. Quod dixi non fieri mutationem post. lit. contest. idem hodie & ante litem contest. si iam sit reus conuentus, & libellus datus, si autem non sit conuentus, nec libellus datus, impune actor posset desistere, vt infra quomodo & quando iud. authen. qui semel. Sed nunquid super noua actione cumulata iurabitur de calumnia? quod videtur secundum Azo. quia sic. per ipsa actione iuratur, vt ff. familiæ ercisc. & de iureiur. l. inter coheredes. §. qui familiæ. Sed H. contra, dicit enim potius super facto quàm super actione iurari. & pro eo infra de iuram. ēto ca. lumniæ. authen. in isto iuratur. tamen, quia causa mutatur, id est in cumulata actione, quod noua causa est, & sic non sit ea. dem. Bart.

Hoc est verū, quādo proponūtur plures actiones ad diuersas ex diuersis causis, sed non contingentibus. Bar. Bal. Paul. Ale. Sal. & Ia.

Hoc verū quādo per cumulationē additur noua instantia aliàs

d Et mala Bar. Alex. Paul. & Ia.

e Nihil est. Bar. Paul. Alex. & Ia.

f Vide glo. pleniorē in l. 2. §. quod obserua. i. j. de iniur. propter calum. dan.

g Demonstrat. ad. l. j. de litis cō testat.

h Vide glo. pleniorē in l. 2. §. quod obserua. i. j. de iniur. propter calum. dan.

i Vide glo. pleniorē in l. 2. §. quod obserua. i. j. de iniur. propter calum. dan.

k Vide glo. pleniorē in l. 2. §. quod obserua. i. j. de iniur. propter calum. dan.

l Vide glo. pleniorē in l. 2. §. quod obserua. i. j. de iniur. propter calum. dan.

m Vide glo. pleniorē in l. 2. §. quod obserua. i. j. de iniur. propter calum. dan.

n Vide glo. pleniorē in l. 2. §. quod obserua. i. j. de iniur. propter calum. dan.

o Vide glo. pleniorē in l. 2. §. quod obserua. i. j. de iniur. propter calum. dan.

p Vide glo. pleniorē in l. 2. §. quod obserua. i. j. de iniur. propter calum. dan.

q Vide glo. pleniorē in l. 2. §. quod obserua. i. j. de iniur. propter calum. dan.

r Vide glo. pleniorē in l. 2. §. quod obserua. i. j. de iniur. propter calum. dan.

s Vide glo. pleniorē in l. 2. §. quod obserua. i. j. de iniur. propter calum. dan.

t Vide glo. pleniorē in l. 2. §. quod obserua. i. j. de iniur. propter calum. dan.

ctum. Item nunquid super eo quod primo petitū est, feretur A sententia: Resp. non, si posset fieri præiudicium per hanc sententiam in sequenti petitione: alioqui feretur sententia secundum quosdā. sed forte nō est ita, cū modo dixerim nō admitti cumulationē, cum talis esit secunda cui ex prima obstaret exceptio rei iudicatę. Ité an in noua actione nouas deber habere dilationes causā deliberationis? Dic quòd sic, nisi vbi in secunda potest esse instructus ex deliberatione prima. Quid enim [a] si cōuentus est vt hō. rap. & postea ex eadē rapina cōueniatur furti & cōditione furtiua in id q plus est? Respōdeo, nō dabuntur dilationes, cum possit esse instructus ex prima deliberatione. Additio. Actio & causa agendi an mutari possit, & libellus non specificans causam agendi, an deberat admitti, & an possit declarati post litem cōtestatam, tractat hic ingeniose Ioan. Faber in suo breuiario: quem videas si tibi corde sedet.

a Vide quod textus ibi etiam intelligitur in quæstione criminali secundum Sa. Ale. & Ia.

a *Pone.* tēpus & qualitatem significat, vel secundum tantum.

b *Perpetui.* id est generalis, cuius mentem habes. ff. eod. l. prima. in principio. vult enim prætor vel iudex posse mutari vel emendari: eatenus tamē vt arma (id est defensiones) quę reus sibi parauerat primo cōtra prius licet, prout [a] edicti perpetui [b] monet auctoritas, vel ius reddentis [c] decernit æquitas. Dat. II. Kalend. Septemb. Seuero. III. & Antonino. AA. Conss.

Reus non tenetur edere actori propria instrumenta ad intentionem fundandam: & actore non probante reus absolvitur. Alexan. Bal. & Sal.

IIII. Imp. Antoninvs. A. Epaphrodito.

QVi accusare [d] * volunt, B probationes habere debent: cum neque iuris [e] neque æquitatis [f] ratio permittat vt alienorum instrumentorum inspiciendorum potestas fieri [g] debeat. Actore [h] enim non [i] probante, qui [k] conuenitur, etsi nihil ipse præstat, [l] obtinebit. [m] PP. V. Id. Mar. Duobus & Aspris Conss.

Mercator tenetur edere reo codicem rationum suarum, vt veritas appareat. b. d. Bal.

V. Imp. Alexander. A. Valentinianæ. ¶

NOn est * nouum, cum [n] à quo petitur pecunia [o] im

¶ al. Valentine.

**De editione instrumē torum vide bonam glo. in c. 9. per tot. in verb. cōmunium. de fide inst.*

b Imò officio iudicis. Bar. Alex. & Ia.

c *Reddentis.* scilicet iudicis.

QVi *accusare.* ¶ Casvs. Si agere vis contra me, & ad intentionem tuam fundandam petis vt exhibeam instrumenta, an sis audiendus, quæritur. & dicitur quòd non, cum neque iuris nouæ, æquitatis ratio hoc permittat. & si non probaueris, absoluar. nam actore non probante reus absolui debet. vel sic: si volo te accusare de adulterio, an probare debeas te non commisisse, vel ego quòd commiseris, quæritur? & resp. quod ego debeo probare: alioquin absolueris. prima positio verior est. Not. in hac. l. quatuor. Primo quòd omnis agens debet habere probationes: alias temere agit. Secundo not. quòd quis non tenetur suum aduersarium instruere. Tertio not. quod ille qui occultat proprium instrumentum non committit dolū, nec falsum: cum non teneatur edere; tecus si occultaret protocollum notarij. & ita not. j. de falsis, l. eum. & ff. de falsis. l. Paulus. Bal. hic.

d Quod *accusare.* id est agere, in ciuili [c] quæstione subaudi, vt in auth. de sanc. epis. §. si quis autem pro pecuniaria. col. ix. econtra ponitur actio pro accusatione quandoque, vt ff. de sepulchris. l. iij. §. fina.

e *Iuris.* scilicet, scripti, vt infra de proba. actor. & de rei. vin. l. fin. & de prohi. sequen. pecu. l. j. & institut. de interdict. §. commodum. & institut. de leg. §. non solum. & supra eodem l. prima. & infra de testibus. nimis graue. & de actio. & oblig. l. negantes. & de except. si quidem. & ff. de public. iudi. is qui. & infra de vsur. l. creditor. & infra de peti. hered. l. cogi.

f *Æquitatis.* scilicet non scriptæ. Accur.

g *Fieri debeat.* scilicet aliquo modo, cum reus nolit vti: alias contra, vt ff. eodem. l. prima. §. edenda. Item contra ff. eodem. l. ne quisquam. vbi exhibentur agenti pro fisco. Solu. ibi speciale in fisco. Item contra ff. eodem l. argentarius. In princ. sed ibi in rationibus dicit quæ sunt communes, vt cod. tit. l. h *Actore.* idem in accusatore, vt j. de pœn. qui sententiā prætor. §. j. terquam in quibusdam casibus: [d] vt j. ad l. Cor. de fal. l. vbi. & de aboli. l. fallaciter. in fin.

i *Non probante.* pleue vel semiplene: & sic tollo contrarium quod est infra de rebus cre. l. in bonæ fidei. & l. delata.

k *Qui consentit.* scilicet reus.

l *Præstat.* id est nullā defensionem vel probationem. Accur.

m *Obtinebit.* id est absoluetur.

d In quibus lex exigit probationē à reo secus dum Cyn. Bar. Bal. Sal.

NOn *est nouū.* ¶ Casvs. Campsores [n] scribunt in codice rationum debita & credita, soluta & soluēda. si campsor petat à me decem, quia plus solui quàm soluere debui: vel confiteor me debuisse, sed dico soluisse: & hoc volo probare per rationes campsoris: nunquid si petam quòd mihi exhibeat rationes, sim audiendus? & respond. quòd sic. Nota ex hac l. quòd finis editionis est declarari veritatis, secundum Bald. hic.

† al. Veron.

n *Eum.* scholarem reum.

o *Pecunia.* quam reus scholaris solutam asserit.

p *Rationes.* propriè accipe rationes. Alij dicunt in instrumentis quæ hic petuntur ad exceptionem probandam. non autem ad actionem probandam, vt j. l. ij. in fin. & his modis dic vt j. l. proxi. statim.

Vsum. ¶ Casvs. Quod dixit in l. proxima in debito vel ratione priuati, dicit hæc l. in rationibus fisci, pone ergo quod nomine fisci petebā ab aliquo x. qui dicit soluisse: petit vt hoc manifestetur per rationes publicas. an debeant exhiberi. quæritur? & respon. quod sic, vt appareat de veritate solutionis. Not. per librum probari affirmatiuam & negatiuam. vnde omnis qui reperitur inter non soluentes, videtur non soluisse: & similiter omnes qui reperiuntur non scripti in libro, præsumuntur non soluisse, vt l. j. de exacto. tribu. lib. x. j. Bal. hic.

q *Eius.* scilicet rei.

r *Solutum.* sā se, vel ab alio, vt j. de fide instru. illatæ. Et nota quod lex superior dicit quando est actor priuatus, hic fiscus. & sic est huic contra ff. de iure fisci. l. in fraudem. §. neque. vbi non eduntur alij contra fiscum. Solut. ibi agebat priuatus cōtra fiscum, hic defendebat. vel ibi loquitur in actis & instrumentis, hic in rationibus. Item ibi à tertio non eduntur, hic ab aduersario.

† al. Veron.

P *Procurator priuatæ.* ¶ Casvs. Decessit paterfamil. relictis duobus heredibus. ante diuisionem bonorum patris vnus filiorum propter commissum crimen condemnatus est, successit ei fiscus. instrumenta patris famil. apud fiscum deposita sunt tanquam digniorem ex more. alter filiorum in causa aliqua necesse habet vti instrumentis ad probationem aliquam. an ea exhibere debeat fiscus quæritur? & dicitur quòd sic, si velit is qui conuenitur, eis vti: alioquin si his vti non vult, faciet fiscus facultatem describendi ea, vt habeat exemplum penes se. Not. ex hoc tex. quod fiscus est dignior quàm priuatus. & quòd instrumentum commune fisco & priuato debet teneri in archiuo publico, vt possit inde extrahi cum necessitas exegerit. Bald.

s *Priuatæ.* id est fisci secundum quosdam. vel melius, id est, Cæsaris. vt §. de modo mult. l. ij.

t *Cum fisco.* vt quia fratri tuo tecum succesterat, ex quo erant communia. Vel pone exemplum, id est quia ego & fiscus ex vna parte, sic quę apud eum (vepote potiorem) erant, vt ff. de fide instru. l. fin.

a *Morem.* est enim mos (vt dixi) vt sint apud digniorem, & præbeat ille aliis copiam authentici instrumenti ad scribendum, vt d.l.ff. de fide instru.l.fi.& ff. fami.ercisc.l.fi quæ.

b *Eorum.* authenticorum. nam non creditur exemplis siue re scriptis, sed authenticis tantum, siue originalibus, vt ff. de fide instru.l. ij. & supra de diuer.referi.l.iij.& hoc etiam dicit authen. si quis in aliquo,& c. quã hic lege, quæ est ex cõr.vt.ispõ.lar.§. & hoc insuper.collatio.ix.Accursius.

c *Conuenitur.* scilicet, iste [a] qui habet cõmunia cũ fisco instrumenta. conuenitur enim iste. à quodam alio qui vult exhiberi sibi authenticum. Accursius.

[a] *Hæc gl. loquitur contra tex. ibi in verbo, ad fidẽ petitionum, &c. secundum Fulgo. Sal. & Ias.*

S *I quis in aliquo.* (CASVS.) Hæc authen. confirmat. l. C. Lex enim. C. dicebat: si duo habebant instrumenta communia: siue priuatus cum fisco, siue cum priuato: illa instrumenta debent esse apud digniorem coheredem: & dignior coheres debet facere copiam describendi illud: & si exemplum non probat, potest petere exhiberi authenticum seu originale. Hæc authen. idem dicit, sed clarius. Nam dicit quòd si aliquod instrumentum est exemplatum, quod faciat mentionem de originali, exemplatum non probat: sed necesse est quòd originale ostendatur, vt fiat fides testibus in exemplato positis ita verum esse. & istud est iure nouo. hoc idem etiam in legibus veteribus continetur. Not. ex hac.l. quod exemplo non creditur. & ratio est, quia non creditur tabellioni de facto de quo non est rogatus. sed iste qui exemplificat, non est rogatus de facto principali, sed solum de ipsa exemplatione: ideo merito nõ probat factum principale. Secunda ratio est: quia non creditur tabellioni nisi de gestis tempore confecti instrumenti. sed tunc temporis non fuit confectum originale: ergo de eo non creditur sibi. istam rationem ponit Inno. in cap. cum in iure. de offic. deleg. extra de proba. quoniam cõtra falsam. Tertia ratio est, quia quando vnum instrumentum habet relationẽ ad aliud, oportet quòd constet de cetero ad quod fit relatio: quia si deficit exemplũ, deficit exemplatũ. vt ff. de cõdit. & demon. l. in testa. j. Quarta ratio est, quia posset fraus & deceptio intervenire. nã posset esse quòd originale esset falsum: & si crederetur exemplo, non posset ex cõparatione litterarum, vel ex signo quod nõ videretur dici de falsitate: & daretur materia falsum fabricandi, secundum Iacob. Butr. hanc rationem tãgit Inno. in ca. Albericus. extra de test. in fi.& in cap. abbate. de verborum significatione secundum Bald. hic.

d *Si quis in aliquo documento.* priuato. secus forte si publicum alterius publici faciat mentionem: quia tunc creditur exemplo secundum Al. argu. in auth. vt fratrum fil.§. illud quoque. col. ix. & ff. de admin. tuto. l. chirographis. in prin. & j. de test. l. publicati. Sed so. contra etiam si publicum sit exemplum, nam ad hoc creditur exemplo publico, quia ita continetur in alio, & potest esse quòd in originali erant aliæ litteræ vel cãcellationes quæ non continentur in exemplo, vnde non probarur plene per exemplum, vt hic, & in l. nostra, procurator. & ff. fami. ercisc. l. fi quæ. & l. Pomponius. & de fide. instru. l. si ff. originale sit officio iudicis publicatum, [b] id est exemplatum, vt in auth. vt fratrum filij. §. illud quoque. & ff. de admini. tut. l. chirographis.

[b] *Vocata parte cuius interest: alias nõ creditur exemplo. Bar. & omnes.*

e *Memoria.* id est instrumẽto in quo habetur memoria primi. & sic multa habet nomina, vt not. ff. de fide instru. l. ij.

f *Exactio.* id est condemnatio.

g *Alia probatio.* scilicet, vel per testes, vel per confessiones: Accursius.

h *Exhibeatur.* scilicet talis.

i *Inuenitur.* alias inuentum est.

ET *quæ.*) CASVS. Dic vt hic notatur. Hucusq; tractauit de exhibitione instrumentorum faciendo reo ab actore, vel econuerso. hic ponit de exhibitione instrumenti de aliqua re communi pluribus, & est apud alterum eorum vt custodiatur: & est generale quòd vbi instrumentũ cõmune est, debet resi-

intendit: Reo actor tenetur edere instrumenta ad exceptionem fundandam: sed econtra reus non tenetur edere actori ad originem petitionis fundandam. & vbicunque fit mentio de rationibus, accipe pro instrumentis secundum istam lect. sed secundum Azo. hoc intendit: Vbi de rationibus quærimus, illæ edumtur indistincte sed instrumenta non edumtur. Bald.

dere penes potentiorẽ & digniorẽ. Vinianus. k *Et quæ à diuo.* duobus modis potest intelligi hæc lex. Primo in instrumentis. dixerat enim imperator Antoninus in l. j. in fine. & l. qui accusare. nõ posse actorem petere edi instrumentum rei. Sed in l. non est nouum. & l. iustum. dictũ est reũ posse petere ab actore. Hæc quidem videntur contraria, sed non sunt: quia multum interest an petat reus ab actore, quod quidem *huius legis* potest: an actor à reo, *auctor. quo* quod non potest, ad *charior. c.* probandã intentionẽ, *fet militias.* sed ad iuuandã [c] replicationem. & secundũ *bat. se hinc* hoc expone litteram, *mino patre* & quæ à diuo. scilicet, *narũ, vt hic* in l. j. & l. qui accusare. *locus cõpr.* & à me, scilicet in l. nõ *mar. & Fit* est. & l. iustum. Alio [c] *rodianus in* modo in ratio- *flatur. A.* nibus. nam dictum e- *Con.* st in l. j. quod petit e- [d] *S. d. 4. C.* di rationes actor à reo [5]. ex causa. & in l. nõ est. [e] *Pro ista* & l. iustum. dixit idem *dicto est* econtra. vtrumque di- *tex. in l. hi,* cit hic esse iustũ: quia *§. fi. & ff.* non interest vtrum *ad l. Pal. sc.* petat actor à reo, vel ecõtra. vtrunque enim permittitur: quia *cundũ Bar.* commune est quodammodo instrumentũ, vt ff. eodem l. prætor. §. j. & l. si quis. §. rationem. Sed si actor à reo vel contra petat instrumentum alterius tantum, non commune, vt ex eo instruatur: nunquam licet, vt in fine. huius. l. dicitur. vterque tamen ab altero petit sibi exhiberi instrumentum quo est vsurus principaliter, non vt instruatur ad probationem per se præstandam, sed vt videatur si sit talis charta cui iudex debeat habere fidem, an non. vt ff. eodem. l. prima. §. edenda & secundum hunc etiam expone literam, & quæ à diuo, scilicet, in l. prima. & à me, in l. non est. & l. iustum. Accursius.

Alexan. & Iason.

l *Iuris.* scilicet scripti.

m *Aequitatis.* scilicet non scriptæ: quæ est vt actori à reo editio non fiat, sed reo ab actore, secundum primum. Vel secundum alium, æquitatis, id est qualitatis. [d] vt hinc inde quasi cõmunes edantur.

d Dissidet Bart. &c.

n *Quòd multum.* id est, quia multum interest an cum petit quod edat, vtrum &c. nam vnus originaliter, alter ex post facto est reus. interest secundum primum. vel secundo non interest, petat actor à reo ad replicationem, vel econtra. Nam actor dicitur reus cum replicat, & reus, agere cum excipit. vt ff. de excepti. l. j. Et sic vterque est reus, alter originaliter, & alter ex post facto. vel secundum alium, id est, quod multum dicatur interesse: nam non interest quis eorum ab altero petat.

o *Eius.* scilicet actoris secundum vtrunque.

p *Doli.* quæ est exceptio generalis vbicunque alia habet locum, vt ff. de doli excep. l. ij. §. & generaliter.

q *Rationes.* i. instrumenta secundum primum, sed proprie secundum alium.

r *Desideret.* quod est promissum, vt s. e. l. non est. & l. iustum. secundum vtrunque casum.

s *Exhiberi.* id est dicere an actor à reo, quod non potest ad fundandam intentionem suam: sed ad iuuandam sic, vt subiicit secundum primum. Et verbum, rationes, pro instrumentis ponitur. Vel secundum alium proprie. & dic quod potest petere actor à reo. nec obstat quod alias dicitur quòd actor non debet fundare intentionem suam ex instrumentis conuenti, vt s. eod. l. qui accusare. quia hic non ex instrumentis cõuenti. sed communibus, scilicet rationibus fundat. vt subiicit, cum petuntur rationes exhiberi.

** Et sic instrumẽta cõmunia debẽt edi. & concor. c. G. prope tunc. ex. de fi. in. fin.*

t *Quando.* propria.

u *Non oportet.* subaudi dici.

Fundari.

a *Fundari.* sed fundata adiuuari, vt s. eod. l. j. in fi. secundũ primum: sed secundum alium, nisi subaudies. Est tamen arg. contra secundæ lecturæ. ff. ad legem Falcidiam. l. pen. ff. fi. & plene distingue hic vt dixi. ff. eodem. l. prima §. editiones. in gl. hæc debent apponi.

DE IN IVS vocando. [b]

Ab hoc tit. omne iudicii incipit: & ideo de eo dicit, vt institu. de pœ. te. lt. §. fi. Accurs.

S *Ieut bonis.*) CASVS. Seruum tuum manumisisti. tam tibi quã vxori tuæ debet reuerentiam, quia neque te neque eam debet vocare in ius sine venia prætoris: & ei adsurgere tenetur sicut tibi. Nota ex ista. l. secundum Bal. quod qui facit honorem vxori, facit honorem viro: & qui facit iniuriã viro, vt insti. de iniur. §. patitur secundum gloss. & c. Vinianus.

Reuerentia quæ debetur marito, debetur vxori. b. d. Vel sic. Etiam pœnalis constitutio vtione viri porrigitur ad vxorem. b. d. Bal. Vel sic: Libertus vxorem patroni sui non potest in ius vocare sine venia. Salyce.

I. Imp. ALEXANDER. A. Trophinio.

B Sicut bonis meritis conuenit reuerentiã [c] manumissoris vxori præberi: ita re exigente [d] in ius eam sine permissu prætoris vocari prohibitum [e] est. PP. IIII. Kalend. Aprilis, Agricola & Clementino Conss.

Filius in potestate, etiam petita venia non potest agere contra patrem: secus in emancipato. b. d. secundum Bal. d.

III. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. Rosanæ. *

C Qui in potestate patragunt, [f] aduersus [g] eos experiri nõ possunt. Si igitur emancipata es, venia edicti petita hoc facere non prohibueris: quod & in matris [f] persona obseruãdum est. PP. VIII. Id. Nouemb. Diocletiano. II. & Maximiano. AA. Conss.

** Constitutio Græca.*

TITVLVS III. DE PACTIS.

Q *Via in potestate.*) CASVS. Filius in potestate constitutus me in ius vocare non potest. si sit emancipatus, venia impetrata poterit. idem est in matre: quia neque eam vocare poterit in ius sine venia.

p *Agant.* id est degant.

q *Aduersus eos.* transit de singulari ad plurale, vt & ff. de noui oper. nunc. l. j. & i. inde quæritur & l. de pupillo. §. j. sic ecotra infra de testamen. l. omnium. & C. de transact. l. qui cum in fi. Item intellige in filiis iustis naturalibus, vel adoptiuis durante adoptione: nisi in castren si vel quasi, vt ff. eo. l. adoptionẽ. in princ. & de iudi. l. lis. & dic vt ibi, & l. si à me. & de fur. l. serui. in prin. Item fallit hoc in aliis casibus quos dixi s. de epis. audi. l. si lenones.

a *Matris.* licet vulgo conceperit, quia certa est, vt ff. eo. l. iiij. in fi. & l. v. Et not. quod refertur ad proximum casum, non ad superius responsum.

DE PACTIS.

D *Quia metu iudiciorum peruenitur ad pacta & transactiones: ideo de his inserit. Accur. vel sic. §. de in ius voc. & de editione actionum, quæ sunt quasi præludia iudiciorum, expositum est: vnde consequenter de iudiciis esset tractandum. Sed quia vocati ad iudicium sæpe transigunt: nam meticulosa res est ire ad iudicium: idcirco videndum esset de transactione. & quia non tantum pecunia, sed etiam gratia quis à lite sæpe desistit, & decentius est per gratiam remittere, quam pecuniã vendere actionem: vel quia pacta generaliora sunt: ideo videamus de pactis primo, vt ff. de transactio. l. 1. primo & secundo respon. Azo.*

C Onditionis incertum.) CASVS. Decessit pater, duos filios heredes instituit, & rogauit eos, vt si alter eorum sine liberis decesserit, alteri portionem suam restituat. pone Seium & Titium. Seius vxorem habens, liberos procreare non potuit. conuenit cum Titio de dando ei sextam partem, id est, duas vncias portionis suæ: deinde suscepit filium. quæritur an filius sextantem tantum reuocare possit, cum pater suus liberos habuerit? respondetur quod non. Vinian. Ex hac l. nota. primò, & ad hoc semper allegatur, quod ius vel fideicommissum de futuro seu conditionale potest per pactum remitti, secundum Pau. Nota secundò, quòd datum

Benefacienda dum est benefacientibus.

** Restituti, vt j. de inter. ma. l. j.*

m *Naturali ratione.* nõ dicit mihi naturali, quia hoc falsum esset, sed naturali ratione, quæ dictat vt benefacienti benefaciamus, vt ff. de condi. inde. si non seruo. libertus. & sic non obstat de iuris & fac. igno. l. regula. & l. error. in fine. & l. iure. vbi error iuris non nocet in damnis. nam alterius iuris est ibi error, scilicet ciuilis: hic autem quasi naturalis.

n *Pœnam*, scilicet, quinquaginta aureorum, proposita actione in factũ quę nec heredib', nec in heredes dabitur, vt ff. eo. l. pe. & fi. o *Concedi.* id est remitti. c. j. de recep. arb. l. ne in arbitris. in fi. Sed ** Restano* videtur quòd non te- *al. Restanę* mere, cum contineat remissionẽ pœnæ, vt s. de preci. impe. l. rescripta. Sed ibi de pœna corporali vel pecuniaria in fiscum inferenda, hic patrono datur. Item intelligo nisi pœniteat vocantem, vel nisi patronus non veniat. vel nisi volens vocetur, vt ff. eo. l. quanuis. & l. liber tus. j.

contemplatione certæ causæ non repetitur, licet illa causa resolvatur, secundum Bald.

a *Conditionis incertum*. i. incerta cõditio, vel grauamen pendẽs sub incerta conditione, quæ ad vtrumlibet se habebat. Vel dic aũ alterum tantum, vt differat à l. quum proponas. j. j. cod.

b *Nõ iniquis*. sed equis.

c *Conuentione*. id est, pacto.

d *Finitum*. id est, finiri potuit, [a] loquitur imperator filio familiàs.

e *Cum igitur*. dixit in genere, nunc in specie.

f *Petitum*. id est, auus petiit.

g *A patre tuo*. Philino. Accursius.

h *Profitearis*. tu filius Philini.

i *Vita*. scilicet, pater tuus.

k *Decederet*. Philinus.

l *Restitueret*. hæc tota est conditio.

m *De sexante*. id est, duabus vnciis, vt instit. de heredib. instituen. §. hereditas. & potest dici de sexante totius hereditatis, vel suę partis tantum.

n *Dando*. ante partẽ, & propter hoc Frontoni remisit fideicommissum.

o *Philinus*. id est, pater tuus. nec etiam te illo tempore.

p *Quod*. pro quanuis.

q *Te filio*. per quod videbatur nullam esse remissionem, & quod ob causam datũ erat, repetendum, quasi causa non secuta, vt ff. de condict. ob turpem cau. l. j. §. ob rem. & ff. de condict. causa da. l. prima. sed tamen satis est incertum conditionis esse remissum, vt hic, & infra eodem l. cum proponas. j. & infra titul. j. de fideicommiss. & ff. de verbo. obl. qui Romæ. §. fin. & ad hoc quod de causa dictum est, plene habes rescriptum supra eo. in glo. ibi, quinto, &c. Sed videtur sex rationibus nõ valere hoc pactum. Primo quia adhuc non competebat ius cui renuntiabatur, vt ff. de legat. ij. l. ii ita scriptum. §. si sub conditione. & ff. de acquiren. hereditat. l. qui superstitis. & l. is qui. in princ. & de reg. iuris. l. qui potest. §. quod quis. & ff. de suc. edic. l. j. §. decretalis. quæ sunt contra. Solut. in repudiatione loquuntur prædicta iuratsed pactum valet de futuro iure, vt hic, & ff. eodem l. & heredi. §. penul. & de mino. l. deniq. §. si quid. & ff. si à pa. quis fue. ma. l. j. §. si parens. Argu. contra infra, de capti. & postli. retier. l. nec nos præterit. Sol. ibi pactum fuit de bonis capti, de quo dubitabatur viueret vel non: & ita non valet, vt infra eodem l. fin. hic autem de bonis mortui fit, & ideo valet: & potest assignari ratio: quia pactũ *ideo* valet de iure futuro, quia duorum consensu vallatur, vt ff. eodem l. prima. §. pactum, sed repudiatio vnius voluntate tãtum. Secundo obstat in eo quod heres consentiendo legatario ante aditam hereditatem in accipiendo legato non amittit interdictum quorum legatorum, vt ff. quorum lega. l. prima. §. quod ait prætor voluntate. Solu. illud magis accedit repudiationi, quàm pacto. vel ibi inutabatur legatarius ad delinquendum: hic non. Tertio obstant ea iura quæ dicunt non valere pactum futuræ successionis, vt infra. eodem. l. fina. & de colla. l. pactum. & de inoffic. testam. l. si quando. §. primo. & de inuti. stipu. l. ex eo. Solu. hic non agebatur vt non esset heres fratris: sed vt has res ex causa fideicommissi non peteret: nec per pactum in aliis rebus heres esse prohibetur. Quarto opponitur: Nonne est contra voluntatem defuncti, & sic contra legem fiet hoc pactum, vt in authent. de nup. §. disponat. colla. iiij. & sic non valet infra eodem. l. pacta. prima? Respond. non est contra legem hoc pactum, id enim pactum cõtra legem est, quod lex prohibet interponi, ita & quod contra voluntatem defuncti, sed hoc testator non prohibuit. satis enim habuit ei, cui relinquebat fideicommissum, consulere vt agere possit pro fideicommisso, vt argumen. ff. de pact. l. pactum. & l. pacisi. & ff. de ædili. edic. l. quæritur. §. penultimo. Quinto hoc pactum ideo sumpsit vires, quod liberos Philinus non sustulit: ergo causa secuta, quia suscepit filium, cessat pactum? Respond. Hæc fuit

Pactum quando dicitur esse contra legẽ

Fideicommissum conditionale potest contendere pendente per pactum remitti: & datum pro remissione non repetitur etiam condizione defecta, hoc dicit secundum Alexand.

I. Imperatores Severvs & Antoninvs. aa. Philino.

Onditionis incertum, [a] inter fratres non iniquis [b] rationibus contentione [c] finitum [d] est. Cum igitur, [e] verbis fideicommissi petitum [f] à patre [g] tuo profiteatis, [h] vt si vita [i] sine liberis decederet, [k] hereditatem Licinio Frontoni restituerẽt: [l] pactum eo tempore de sexante [m] Licinio Frontoni dãdo [n] cum liberos Philinus [o] non sustulerit, interpositum, non idcirco potest iniquum videri, quòd [p] facta (sicut placuit) diuisione diem suum te filio [q] eius superstite functus [r] esset. [s] PP. VII. Kalend. Decemb. Seuero. A. II. & Victorino Conss.

Creditor hereditarius, qui sponte egit contra emptorem hereditatis, intelligitur pactis de non conueniendo heredem. l. d. Saly. Vel sic: Tacitum pactum prodest absenti & ignoranti. Iac. But.

II. Imperatores Severvs & Antoninvs. aa. Claudio.†

POst venditionem hereditatis [t] à te [u] factam, si creditores contra emptores actiones suas mouisse probare poteris, [x] cosque [y] eas [z] spontanea [a] voluntate suscepisse: exceptione taciti [b] pacti non inutiliter defenderis. PP. Prid. Id. Febru. Seuero III. & Antonino. AA. Conss.

Seruus potest domino prodesse, sed non obesse iure quæsito. l. d. Bald. Vel sic: Seruus potest in domini fauorem, non in læsionem pacisi. Saly.

III. Iidem aa. restituto.

SEruus creditoris melioremrem causam domini facere potest: [c] in deterius autem reformare nouo pacto non potest [d] obligationem rectè constitutam.

Pactum quando dicitur esse contra legẽ

impulsiua, non finalis. argu. ff. de dona. l. ij. §. fin. Vel finalis causa proxima fuit remissio: non autem quia filios non habet. Sexto opponitur: Nonne est hic transactio? ergo hæc lex debuit poni j. tit. j. Respon. non, immo pactio: quia non fuit de re dubia. Item, an possit agi pro sextante si traditus non fuisset? Respond. ita: quia fuit do vt facias, vel vt des. i. remittas, vt ff. de condic. cau. da. l. fi mulier. hic autem remisit per acceptilationẽ factam, & Aquilianã stipulationem, secundũ Azo. licet. II. contra, & nota infra titul. proxi. † *al. Claud. diuino.* l. siue. secus si dixisset se non petiturũ fideicommissum: vel dabo si non petieris. vt arg. ff. de condic. inde. l. eleganter. §. fi quis. Sed an cautio Mutiana locum habet? Resp. non: quia in relictis locum habet tantum, vt ff. de conditionibus & demonstrationibus l. Mutianæ. Et facit. ff. pro socio. l. si socius pro filia. & de aqua pluuia arcenda. l. in diem. §. fin. l. & infra de fideicommiss. l. si in persona. & ff. quibus ap. non li. j. §. si quis ante. & infra, de tempo. app. l. fin. in fin.

r *Functus*. scilicet Philinus pater tuus.

s *Esset*. natus post pactum.

Post venditionẽ.) Casvs. Delata tibi erat hereditas in qua erãt plures creditores: vendidisti eã. cum suo onere transit. si creditores emptorem conueniunt, & sponte actionem susceperit: an eis creditoribus volentibus agere cõtra te, obstabit exceptio quæritur? & resp. quòd sic ratione taciti pacti. quia tacite videntur pepigisse tecum de te non conueniendo, conuento emptore. Viuia.

t *Hereditatis*. transferendæ ad emptorem cum omni onere & emolumento: vnde in singulis non præstatur cuictio, vt j. de cuict. l. j.

u *A te*. scilicet herede.

x *Poteris*. tu venditor.

y *Eas*. scilicet emptores.

z *Eas*. scilicet actiones.

a *Spontanea*. nec enim coguntur [b] directè: sed tu venditor conuentus si soluisti, habes recursum contra emptorem per actionem ex vendito vt restituat. vt infra de here. vend. l. ij. & ff. de here. vel act. vend. l. ij. §. si venditor. & ff. de dona. l. he reditatem.

b Regulitor. Pau. & Iason.

b *Tacitipacti*. facti scilicet inter te & creditores. Sed videtur quòd ipso iure sis liberatus, vt ff. de sol. l. solutionem. Sed dic non esse factum animo nouandi. arg. ff. de præto. stipu. l. penul. Item nunquid si vnus tantum creditor egerit, præiudicat cæteris. aut si vnus vna actione, an in aliis præiudicet? Resp. nõ, vt j. ne vxor pro ma. l. fi. & §. de epis. & cleri. auth. presbyteros. ij. & j. de ex cu. tuto. l. voluntarie. & ff. eo. l. rescriptum. in princip. nec obstat primo dicto lex illa. ff. eo. maiorem. quia in alio casu loquitur.

SErnus.) Casvs. Seruus creditoris fecit pactum cum debitore de non petendo: quæritur, an domino præiudicet? & respon. quòd non. si vero fecit pactum de petendo, valet pactum: quia meliorem, &c. vel pone exemplum. ff. depositi. l. seruus tuus. & de iureiuran. l. si seruus. & l. quanto magis. Si autem creditori fecisset pactum de non petendo valet pactum serui. Viuianus.

c *Facere potest*. vt ff. eo. l. si debitor. & de regulis iur. l. melior. & de acquir. rerum do. l. etiam inuitis. & de verbo. obliga. l. seruus vetante.

d *Non potest*. vt ff. depositi. l. seruus tuus. & de legat. j. si seruus legatus. §. j. & de iureiurand. l. si seruus. & l. quanto magis. & hoc communi ratione, quæ est, alterius pactum alteri non nocere, vt ff. eod. l. si vnus. §. ante omnia. Item, quod dicit in fin. loquitur in acquisitis, secus in acquirendis, vt infra de acquir. possi. l. fin. & j. de here. instit. l. iij. in fi.

in fi. Item in dominicis præterquam in seipso: se enim vel occasione noxæ, vt ff. de vi & vi. ar. l. j. §. quod ergo adijcitur. vel occidendo se subtrahit domino. ff. de pecu. l. sed si damnum. aliàs incipit, peculium autem deducto. §. si ipse. est enim ipse res dominica: vt. ff. de pecu. l. deposui. §. Stichus. In re autem peculiari facit deterio

a Si habet liberã administrationẽ: aliàs secus Iason.

rem [a] domini conditionem. vt. ff. de pecu. l. si quis seruum. §. etiã. Excipe septem casus. Si donet, vt. ff. eod. l. cõtra. §. fi filius. Secundus, si compromisit cum pœna. Tertius, si suscepit iudicium. Quartus, si fideiussor litis causa non peculiari, vt ff. de pec. l. iij. §. fi filius. &. §. si seruus. Quintus, si se mandauerit emẽdum. Sextus, si se vendiderit, vt. ff. man. l. cum seruus extero. Septimus, si voluerit, vt ff. de polli. l. si quis rem. §. voto. Item nor. quòd dicit nouo pacto. nam & in ipso contractu quòd pepigit, seruatur, vt. ff. eo. l. si autem. Accur.

POstquam lit.) Casvs. Tu possidebas aliquod prædium quod dicebam meum, vel mihi obligatum, & sic cœpi te conuenire rei vin. vel hypo. oblato libello, præstito iuramento calũniæ ante sententiam liti motæ de prædio renũciauit, vel expresse, ita dicendo: huic liti renuntio. vel tacitè recipiendo à te æstimationem prædij. in processu temporis volo mouere actionem primam. s. rei vin. vel hypo. nunquid mihi licebit? respondet imperator quòd non. Viuia. Not. primo ex hac. l. quactor in reali vel personali iudicio renuncians excluditur à processu causæ. Secundo not. quòd per hoc etiam excluditur à iure dominij vel obligationis. & adde quod not. j. tit. j. l. fine apud acta. Tertio not. quòd postquam est in iudicio renũtiatum, non habet locum pœnitentia, secundum Bal. hic.

n *Postquam liti*. Per hoc tam instantiæ quàm iuri renunciatur in dubio Accursius.

b *Motæ*. apud iudicem.

c *Renunciasti*. hæc renunciatio lite tantum mota nocet: pactum verò & ante & post, vt dixi s. l. j. & fuit facta hæc renunciatio præsente vel absente aduersario per hæc verba, nolle amplius venire ad causam. quocunq; enim modo potest ostẽdi expresse vel tacitè, satis est, vt infra. qui accu. non posi. si ea. ff. de mino. l. si filius. & hoc odio litium, vt ff. de minorib. l. minoribus. nõ autem placet quod quidam dicunt, quòd per triennium tacendo liti motæ renunciet: quia tunc in. xl. annis perpetuatur. vt j. de præscrip. xxx. an. l. fi. nisi dicas instantiam finitam per renunciationem.

d *Nulla ratio*. communi iure. secus speciali, vt in minore.

CReditori. Casvs. Debebam tibi xv. solui. x. de alijs. v. cõcueni vt ea mihi remitteres pro patrocinio quod tibi præstiti, vel de præstando si conueni. à primis quinque ipso iure solutione liberatus sum. ab alijs ope exceptionis pacti vel doli, quæ generalis est. vnde si postquam remisisti mihi, ego soluero tibi per ignorantiam, habeo conditionem indebiti. No. ex hoc text. quòd exceptio pacti est de iure prætorio, nõ de rigore iuris ciuilis: & sic pactum de non petendo, de rigore iuris ciuilis nihil prodesset, quia est nudum: sed requireretur acceptilatio præcedente Aquiliana stipulatione: sed per edictum prætoris quo cauetur, pacta seruabo. vt. l. j. in prin. ff. eo. & l. iurisgentium. §. ait prætor. inducitur exceptio, secundum Paul. de Cast.

e *De parte*. scilicet residua.

f *Inter te*. debitorem.

g *Ob causas*. Not. causam in pactis considerari, vt. ff. de excep. doli. l. ij. §. circa. Addition. Hoc verum in pactis obligatorijs: secus in liberatorijs, vt l. tale pactum. in princip. ff. eo. Bartolus.

h *Fideij*. id est fideli patrocinio.

Codex.

A i *Ciuili*. id est solutione.

k *Honorario*, vt per pactum quod prætor tuetur, vt. ff. eo. l. iurisgentium. §. prætor.

l *Doli*. quæ est communis, vt. ff. de excep. doli. l. ij. §. & generaliter. Accursius.

trocinio fideque [h] defensa: ea obligatione partim ciuili [i] iure partim honorario [k] liberatus es. Nam exceptio perpetua pacti conuenti vel doli, [l] residui petitionem repellit: cum & solutum per ignorantiam, [m] repeti potuisset. PP. VIII. Kalend. August. Romæ, Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

Pactum contra ius vel bonos mores, nullius est momenti. l. d. Alex. Et concor. c. fin. cum glo. ij. in fi. extra eo. tit.

V. I. Idem. A. Basiliæ.

PActa quæ contra leges o constitutionesque, [p] vel contra bonos mores [q] fiunt, nullam vim [r] habere, indubitati iuris est. PP. Kalend. August. hisdem Conss.

Si creditor debitori heres extitit, obligatio confunditur. Sed si possessori vicio hereditatem tradidit, vt sibi & aliis creditoribus soluatur interueniente stipulatione ex stipulatu agitur. Bald.

VII. Idem, Avgvstvs Maximo.

DEbitori tuo si heres extitisti, actio quam cõtra hereditatis de ea diuidenda: eo mortuo quasi contra bonos mores factum, non valebit pactum, vt infra eod. l. vlti. Viuianus.

o *Pacta quæ contra leges*. vt instit. quib. alie. li. in princ. & ff. de verb. oblig. l. generaliter. & l. seq.

p *Contra constitutiones*. vt j. ne li. pot. l. j. vel si tutor de pupilla ducenda in vxorem pacisci tur, vt j. de interdi. ma. l. j.

q *Contra bonos mores*. scilicet communes, non ipsius qui fecit, vt ff. de iniu. l. item apud. §. idem ait aduersus. & da exemplum de futura successione, vt j. eod. l. fin. Idem dicas si fiat contra alias partes iuris, vt ff. eo. l. iurisgentium. §. prætor. Et distingue hic, quia pacta alia secundum legem, & tunc valet principale & accessorium: vt per totum hunc titu. vt tamen actor altero sit contentus, nisi in contrarium agatur: vt. ff. eo. l. rescriptum. §. si pacto. & de tranſact. l. qui fidem. alia contra legem. [d] & tunc neutrum valet neque principale neque accessorium. vt hic, & supra de legib. & constit. l. non dubium. & de verb. oblig. l. stipulatio hoc modo. & l. Titia. & infra de inuti. stipul. ex eo. alia præter legem, & tunc accessorium valet, & non principale, vt ff. de verbo. obliga. l. stipulatio ista. §. alteri. Accursius.

d Vel quia lex expressim prohibet et reprobat conuentionẽ. sed si lex simpliciter esset prohibitiua, pò tamẽ reprobatiua, bene valeret. B. f Et etiã vbi vestitum ad mutuo obligationẽ naturalẽ, quod cliq; sit, sua de nõ petendo, fiue da petendo. Bal. hic. f Illud nomen est verũ, vt dicit Barto. hic, quia est cõtra l. ij. j. de pact. vnter empt. cõ uicta. l. vbi deamus. § si actionem. ff. de vsu.

r *Nullam vim*. Vires autem sunt quatuor. Pariunt, perimunt, informant, & eliduntAddunt quintum, scilicet adiuuãt: quod non placet: quia continetur sub verbo eliduntquæ enim eliduntactionem, adiuuãt exceptionem, & quæ adiuuant actionem, eliduntexceptionem. Parit autem pactum vestitum, quod dices. infra eo. l. legem. Perimunt acceptilationes & stipulationes animo nouandi factæ, vt instit. quib. mo. tol. obli. §. item per acceptilationem. & §. pen. informant actionem pacta incontinenti apposita, id est noua forma datur veteri actioni ad quam modo datur, vt. ff. eo. l. iurisgentium. §. quinimmo. Itẽ & propter aliud, quia licet origo sit bonæ fidei, vt ex empto, modo per pactum erit stricti iuris: [f] quia succedit in locum actionis præscriptis verbis, vt. ff. si quis cau. l. si cũ. §. qui iniuriarum. Item elidunt, vt pactum de non petendo, vt dices j. e. l. pacta nouissima.

DEbitori.) Casvs. Debebãt tibi. c. instituit te heredẽ: aditione hereditatis confusa est actio. Item aduersus Titiũ, qui illam hereditatem possidebat, egisti peti. hered. & succubuit. & cum eo pepigisti: vt sibi hereditatem restitueres si tibi & aliis creditoribus satisfaceret, vel credidisti, & non stat placitis, & pacto fuit stipulatio subiecta. ages ex stipulatu & certi conditione: si non fuit subiecta, ages præscriptis verbis

e Et ciuilis obligatio erat elisa. Sed lycet. c Attenta origine. Sed lycet.

Not. ex hac l. regulam, quòd quando creditor est heres debitoris, confunditur obligatio & actio. Bal.

a *Eum.* scilicet defunctum.

b *Adita.* scilicet animo tantum: vt instit. de hered. quali. & diffe. §. item.

c *Confusa est.* vt ff. de sol. l. Stichum, §. actio. & infra ad leg. Fal. leg. licet. & infra de fideicommiss. l. cum secundum. & de neg. gest. l. si ab eod. ff. de fideiuss. l. si debitori creditor. & infra de hered. act. l. penulti. Sed contra, vt infra de iure delib. l. fina. §. fin verò & ipse. sed ibi propter inuentarium quod fecit, non extinguitur actio. Vel ti velis dicere quòd extinguatur, non tamẽ quin deducat. Et distingue hic, quia aut debitor creditori vel econtra succedit, & tunc extinguitur actio, vt dictum est, & contra fideiussores: vt ff. de fideiuss. lege heres. §. quòd si stipulator. aut coreus reo promittendi, vel reus correo stipulandi, & tunc ambe remanent: vt ff. de duob. reis. leg si reus. in pin cip. & ff. de solut. l. si duo. aut fideiussor fideiussori, & tũc neutra tollitur: vt ff. de fideiusso. l. heres. §. non est. aut fideiussor rei stipulandi, vel ecõtra: & tunc accessoria tollitur: vt d. l. heres. §. qp si idem stipulator. aut fideiussor reo promittendi, vel econtra: & tunc si tenetur reus naturaliter & ciuiliter, accessoria tollitur.[a] si naturaliter tantum, tunc nulla: vt dicta l. heres. §. quod si hic. &. §. retro.

† *Inclusa desunt in omnib⁹ manuscript. & ex glosis irrepserunt, quod euidẽter docent Azo ei Accursius, qui id inserunt ex regula l. rebus. j. de verb. permutat. Cons.*

a *Nisi illi lis fuisset cõtestata cũ fideiussore: vt est text. sing. in l. seruus. ff. de his qui not. infa. l. 1.*

cum[a] habuisti, adita[b] hereditate confusa[c] est. Sed si eam hereditatem, posteaquam in iudicio obtinuisti, [d] ei tradidisti[e] quem sententia superaueras, ea conditione pactoque, vt tam ecteris creditoribꝰ, [f] quã tibi, in eo, quod tibi deberetur [g], si eam hereditatem non adisses, satisfaceret: pacti conuentionisque fides seruanda est: quæ si non seruatur, [h] ex stipulatu[i] (si modò pacto subiecta est) dabitur actio, [k] [vel † præscriptis verbis, si stipulatio non interuenit.] PP. III. Kalend. Aug. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

Pactum appositum super factibus pecoratum inter dominum & pastorem diuidendis, est seruandum. Bal. & Salyc.

VIII. Idem. A. Mucatraulio.

SI pascenda pecora partiaria, id est vt fœtus eorum portionibus [l] quibus placuit, inter dominum & pastorem diuidãtur, Apollinarem [m] suscepisse probabitur, fidẽ pacto præstare per iudicem cõpelletur.[n] PP. IIII. Kalend. Octob. Alexandro. A. II. & Marcello Conss.

Remittens ius quod habet ex sententia, per dolum aduersarij, non perdit ius quæsitum ex sententia. hoc dicit secundum Bald.

IX. Imp. ALEXANDER. A. Dionysio.

CVm posteaquam † aduersarius [o] matris tuæ victus esset, matrem tuam cirCUNUENERIT, [P] vt ei cauere[t] [q] nullam se controuersiam de seruis moturam: id pactum mala fide factum, irritum[r] est, & cum ex ea conuentione cũ matre tua agi [s] cœperit, iudex eam liberabit. P P. Prid. Id. Septemb. Alexandro. II. & Marcello Conss.

Pactum appositum in traditione rei, restatur ipsa traditione. l. d. Bald. Vel sic: Pactum appositum iuxta res traditionem, restatur ab ea vt actionem producat. Paul. de Cast.

X. Idem. A. Nicæ.

LEgem [t] quam dixisti cum dotem pro alumna dares, seruari oportet: [u] nec obesse tibi poterit quod dici solet, [x] ex pacto actionem non nasci. tunc enim hoc iure [y] vtimur, cum pactum nudum est: alioquin cum pecunia datur, & aliquid de reddenda ea conuenit, [z] vtilis[a] est condictio.[a] PP. III. Kal. Mart. Albino & Maximo Conss.

promisit, si contrauenerit.

LEgem.} CASVS. Pro alumna tua centum in dotem marito dedisti futuro · & cum eo pepigisti de ea summa tibi reddenda quocunque modo solutum matrimonium fuerit, vel morte, vel alio modo. decesisit alumna. maritus non vult pacto stare, quasi non vallato per stipulationem. quæritur an sit compellendus & respon. ꝙ sic, & ex eo agere potes. non enim opus fuit stipulatione, cum rei interuentu pactũ vestiebatur, quia in traditione dotis pactum fuit factum.

a *Et illa in dubio præsumitur, nisi moderatas precij aliud suaderet. Inst. hic. b Melius fit dicendum l. 2. secundum Io. Ma. hic.*

t *Legem.* id est conuentionem: vt ff. depositi. l. j. §. si conuenerit. & fuit hæc conuentio vt soluto matrimonio dos ei redderetur.

u *Oportet.* scilicet legem.

x *Solet.* vt ff. eod. l. iurisgentium. §. sed cum nulla. &. §. quinimmo.

y *Hoc iure*, quia actio non nascitur ex pacto.

z *Conuent.* & sic non est nudum pactum, sed rei interuentu vestitum. Vel dic, vestitum est cohærentia contractus, in quo interuenit res: & sic cessat opinio quæ sit contra hanc glossam quam alibi notaui.

a *Condictio.* id est certi condictio generalis. Vel dic, si habes conditio, id est pactionis adiectio. si condictio, id est personalis actio: vt instit. de act. §. hic itaque. &. ff. rerum amot. lege rerum amotarum. Et dic condictio vtilis, id est efficax. & nominatur præscriptis verbis: vt hic, & infra de præscript. verb. leg. rebus. & infra de pact. conuen. l. j. & infra de donat. l. legem. &. ff. de præscript. verbis. l. si dominus. & ff. eo. l. diuisionis. Sed contra infra locati, l. si tibi. Solut. vt ibi. Item not. hic tria. Primò qualiter cognoscatur nudum pactum. Secundò, quot sunt vestimenta pactorum. Tertiò, quot casibus nuda pactio parit actionem: quæ dic, vt diximus. ff. eo. l. iurisgentium. §. sed cum nulla. in gloss. caute incipit. & in §. quinimmo. in gloss. quin pro etiam. &c. in fin. eius. & dic vt ibi.

Ius comp.

Compelletur. per actionẽ pro socio si voluerunt esse socij: vt ff. pro socio. l. cum duobus. §. si in coëunda. aliàs est cõtractus innominatus do vt facias: & sic agitur præscriptis verbis: vt ff. de præscript. ver. l. si tibi rem.

Vm poste a.} CASVS. Seruos suos à me possidente petit rei vindic. mater tua: & obtinuit. si eam dolo induxi, forte inebriando eam, vt mihi condemnationem remitteret: quæritur an valeat pactum? & respond. quòd non. & si † *In quibus* agatur ex sententia, & dã ego excipiam de pacto, ipsa replicabit de *posteaquam*, dolo: & ita est casus in *præced. l.* quo quis potest veni- *pascenda.* re contra pactum suũ. *id est pro*

o *Aduersarius.* scilicet *mittere, ꝙ* possidens familia matris, scilicet seruos. *sa videlicet mater. Gl.*

p *Circumuenerit.* dolo dante causam conuentioni.

q *Caueret.* sine pœna vel cum pœna, accepta forte pecunia parua.

r *Irritum est.* vel replicatione doli. vnde aget prima actione: si excipiatur de pacto, replicabitur de dolo. Sed ego intelligo ꝙ peritur sententia excusationi mandari: vel si actio prima per Aquilianam stipulationem fuerit ipso iure sublata, tunc de dolo: vt j. tit. j. lege sub prætextu. §. fine.

s *Agi.* id est excipi: vt argu. ff. de excep. doli. l. j. & tunc dic: liberabit, scilicet indulta replicatione vel actione * *ne intelli doli*, vt dixi. Vel dic *gat vtilem* agi propriè, scilicet ad *hic. dico ad* pœnam quam mater *differentiã directe*, vt *quidam tant. Cons.*

EX † *conuentione.*} CASVS. Si patri tuo mulier sibi nubens A dam. Item verum nisi res sit secuta ex primo, vt ff. eo. l. ab prædium in dotem creditori obligatum dedit, & cum ea pepigit vt sortem & vsuras solueret: ex isto pacto interposito inter eam & tuum patrem, quæritur an agere possis mortuo patre vt soluat? & distinguitur, aut fuit datum æstimatum, aut non. in primo casu ages ex empto, vt faciat quod conuenit. in secundo nõ ages, cum tua non interlit, etiam si fuerit pactum stipulatione vallatum. Vivianus. Not. primo ex hac. l. quòd ad quem non tranlit dos, non tranlit ius agendi ex pactis dotalibus. istud est verum si sua non interest. aliàs secus. & ita dicit hæc l. Secundo not. quòd non solum ex toto instrumẽto, sed etiam ex qualibet parte instrumenti oritur probatio secundum Bald.

Ex pacto apposito iuxta contractum nõ agitur, si desinit interesse competere. b. d. secundum Alex.

XI. Idem. A. Capitoni.

† *Hoc lex postea repetitur totalit verbis. l. j. ipsa: Sine causa vel relig. fund. cõp. nõ poss. ꝙ ita de tributis hæc de vsuris loquitur. illa in fœdere spondet, habet. Sed & si hæc, sed si illa negat agi ex vendito, hæc affirmat. quæ omnia recte conciliasse ex eo in cõmentario ad hic titulũ.*

EX † conuentione quidem qua pactam nouercam tuam cum patre tuo dicis, cũ fundum in dotem daret, [a] vt creditoribus [b] quibus fuerant prædia obligata, vsuras solueret: [c] actio tibi [d] aduersus eam [e] competere non potest, [f] etsi [g] pactum in stipulationem deductũ probetur. Sed si fundus æstimatus [h] (ita vt pars instrumenti [i] significat) in dotem datus est, ex vendito [k] actio, vt placitis [l] stetur, competit. [m] PP. Non. Decembr. ipso. A. III. & Dione. II. Conss.

Vltima pacta prioribus contraria derogant eis: & ideo pactum de non petendo, pacto de nõ petendo ante facto, reddit efficaciam obligationem elisam ab illo. Alex.

XII. Idem. A. Placillæ.

PActa [n] nouissima [o] seruari oportere, tam [p] iuris, quàm ipsius rei æquitas [q] postulat. Quapropter si conuentione quæ præcessit, [r] diuersa pars vsuram se non esse cõ- C

a *Et illa in dubio præsumitur, nisi moderatas precij aliud suaderet. Inst. hic. b Melius fit dicendum l. 2. secundum Io. Ma. hic.*

a *Pactum in dotem dare.* scilicet inæstimatum.

b *Vt creditoribus.* hoc est pactum vt creditoribus, &c.

c *Solueret.* scilicet nouercam. Accur.

d *Tibi.* scilicet filio.

e *Eam.* scilicet nouercam. Accur.

f *Non potest.* & est ratio secundum quosdã quia matrimonium nõ trãit ad heredem, nec ergo eius accessio, id est dos, neque de dote pactum: vt ar. ff. si quis caut. l. si cum. §. fina. licet ex cõtractu actiones generaliter transeant ad heredem, vt ff. de vsufr. l. adhuc. §. si operas. Sed hæc ratio non placet secundum H. dic ergo quòd ideo non agitur pro futuro tempore, quia prædium redit ad mulierem cum suo onere. sed pro præterito si quid est solutum à marito quondam, agere potest, vt ff. de vsufr. quæsitum.

g *Etsi.* id est quamuis.

h *Æstimatum.* dupliciter enim fit æstimatio: vna, quę facit emptionem, [a] vt hic: alia, quæ determinationem: & pro hoc ff. de iure dot. l. plerunque.

i *Instrumenti.* dotalis.

k *Venditio.* æstimatio enim facit emptionem, vt ff. de iure dot. l. plerunque. & infra de iure dot. l. j. & l. cum dotem. & dic ex vendito, id est ex empto, vt & infra. si seruus extero. l. j. & ff. de act. empti. l. veteres. Item contra. infra fine sensu vel reli. lib. j. [b] vbi dicit quòd non competit. Solut. hic in vsuris loquitur secundum ius commune, ibi, in tributis secundum ius singulare: quod non placet, quia etiam in tributis bene valet inter eos, licet non in præiudicium fisci, vt ff. eo. l. inter debitorem. & l. epistola. §. pactum. dic ergo D in l. contraria non valere in præiudicium fisci, sed contrahentium sic.

l *Placitis.* id est pacto.

m *Competit.* id est datur.

PActa.} CASVS. Debebas mihi x. feci tibi pactum de non petendo, deinde de petendo. quæritur, cui istorum pactorum standum sit? & respond. quòd vltimo, & agam actione pristina. Vivianus.

n *Pacta*, quando sunt contraria, & ab habili persona, & nisi prima fuerint derogatoria posteriorum. ff. de lega. iij. l. si quis. & de lega j. l. si mihi. §. fina. vbi ponitur casus, quod in codicillis legauero, valere nolo.

o *Nouissima.* vt si primum sit factum de non petendo, secundum quòd liceat petere, vt hic, & instit. de replica. in princip. & ff. eo. l. si vnus. §. pactus, & idem in vltima voluntate, vt ff. de adimen. lega. l. iij. §. fina. Item hoc verum si vltima valent, aliàs non: vt ff. eod. l. iurisgentium. §. sed si fraudandi. Item est verum nisi primum deroget vltimo: vt & ff. de lega. j. si mihi & tibi. §. si. Item hoc verum nisi per primum sit actio ipso iure sublata: vt ff. eo. l. si vnus. §. pactus. ij. respon. & l. tibi. §. quæ-

sit, [s] & maximè [t] si (vt proponis [u]) id etiam apud acta præsidis adseuerauit: actionem quæ super prima cõuentione fuerat, exercere non prohiberis. [x] PP. III. Kalend. Martij Agricola & Clemente Conss.

Pacta apposita incontinenti iuxta contractum valent, etiam quo ad producẽdum actionem: sed ex interuallo apposita prosunt ad excipiendum tantum. Alex.

XIII. Imp. MAXIMINVS. A. Mario.

IN bonæ fidei contractibus [y] ita demum, ex pacto [z] actio [a] competit, si incontinenti [b] fiat: nam quod posteà placuit, id [d] non petitionem, [e] sed exceptionem [f] parit. PP. V. Id. Ianuar. Maximino. A. & Africano Conss.

Quando pœnalis stipulatio incipit à præcedenti conuentione nuda: si conuentio nuda non seruatur, agitur ad pœnam: à qua liberatur reus, si conuentiones nudæ pareat: aliàs condemnabitur ad pœnam. Et bona debitoris propter conuentionem non seruatam non debent in creditorem de facto transferri, sed ordine iuris seruato. Alexander.

XIIII. Imp. GORDIANVS. A. Cælio militi.

sic. videbatur quòd non, quasi nudum esset, sed nudum non est, sed vestitum cohærentia contractus. & hoc si incontinenti fuit factum pactum, sed si ex interuallo, actionem non parit, sed exceptionem tantum. Vivianus.

y *In bonæ fidei contractibus.* qui enumerantur in stit. de ac. §. actionum. & dicas idem in stricti iuris, vt infra eodem. l. petens. & ff. si cert. pet. a. l. lecta. §. dicebam. sed in his, scilicet bonæ fidei, maximè videbatur valere etiam ex interuallo appositum propter exuberantem fidem quæ in his defideratur. Ia.

z *Ex pacto.* scilicet nudo.

a *Actio.* præscriptis verbis, & vetus informata, vt j. de pact. inter empt. & vendi. l. ij.

b *Incontinenti.* id est ingressu vel egressu contractus, vt infra eo. l. petens. & de ædil. act. l. si apud. & sic quòd non diuerterint pacisentes ad alia, vt ff. de duo. reis. l. duos. §. fin.

c *Posteà.* scilicet interuallo.

d *Id.* id est pactum.

e *Non petitionem.* i. actionem, licet ad petitionem sit factum, puta vt fideiussor detur pro euictione.

f *Sed exceptionem.* si fiat ad hoc. [d] puta vt non detur fideiussor, quem primo conuentum fuerat dari, vt ff. de contrahen. emptio. l. pacta conuenta. & distingue hic vt ibi diximus in gl. super verbo, noua emptio.

d Immo idẽ si fieret prius ci pabiter ad agendum. Inst.

SI *pacto.*} CASVS. Conueni tecum de permutando Codicem cũ Digesto tuo, nudo pacto, quia non interuenit traditio: & deinde conuenit pactio de pœna præstanda, si non fiat quod conueni in principio. Deinde de ea præstanda per stipulationem conuenit, si non fiat quod conueni. & illud est tertium pactum & vestitum. quæritur, quo istorum conueniam te, si non feceris quod conuenit primo? Respon. quòd agam ex tertio vt consequar quod conuenit per primum, vt metu pœnæ pareatur conuentui, aut cum effectu exigetur pœna conuenta in secundo pacto, an autem audiendus sim, si velim mitti in possessionem rerum tuarum, quæritur? & respond. quòd non. Ex hac l. not. primo, quòd pactum principale est nudum, licet pactum pœnale sit vestitum. Et ex hoc infertur, quòd accessorium non vestit principale. & ratio est: quia non dependet ex eo, nec influit accessorium in principale secundũ Bal. Secundo no. quòd si non seruatur nuda conuentio, agi tamen non

men non potest ex stipulatione pœnali. Tertiò not. quòd petitio pœnæ habet naturam processus alternatiui, cùm possit solui principale aut pœnale vsque ad sententiam. Quartò & vltimo not. ex hoc admitti purgationem moræ. Baldus.

a *Si pacto.* Tria fuerunt pacta. Primum nudum de aliqua permutatione. Secundum nudum de pœnæ præstatione. Tertium vestitum verbis, scilicet de præstatione eiusdem pœnæ. Die ergo, si pacta, scilicet secundo.

b *Quo.* s. secundo.

c *Promisisse.* i. nudo pacto conuenisse.

d *Placuo.* s. primo.

e *Subiecta.* quæ est tertium pactum.

f *Ex stipulatu.* scilicet ex tertio.

g *Conuentionem.* s. primam.

h *Exiges.* per tertium pactum.

i *Nam.* respondet tacitæ obiectioni.

k *Solennem ordinē.* sed cum solenni posses, vt si debitor cedat bonis, secundum quosdam. Vel dic quòd est ordo vt ex interlocutoria olim fiat in omnia bona missio: vt ff. quib. ex cau. in pos. ea. l. j. ho die pro mensura debiti declarati: vt infra de bonis auct. iud. possid. ege pro debito. & l. cū proponas & authenti. ibi posita. Ex definitiua secundum legem. ff. de re iudi. l. à diuo. §. in venditione. Ei autē quod dicitur cōpetere ex stipulatu ad pœnam, est contra. ff. si cer. pet. lege si quis cerū. & instit. de verb. oblig. in princi. Solut. hæc pœna erat in facto, vt scriberet librū, vel similia. Vel dic ex stipulatu. i. ex stipulatione, certi scilicet conditionis: vt infra de dolo. l. j. Tertij dicunt quòd hæc est incerta propter euentum, quia nescitur quid consequatur, vt hic, & ar. ff. de verbor. oblig. l. vbi autem non apparet. §. qui id quod. & §. fundi, hoc non valet. quia semper est incertum antequam cōsequatur pœnam. media placet. Item quæro, an obligatio naturalis quæ oritur ex nudo pacto secundo & primo, sit nouata per stipulationem? Dic quòd sic. nisi esset in contrarium actum: vt. ff. de act. & obligatio. lege obligationum ferè. in fin. & de noua l. fin. in princip. & de verb. obligatio. lege ita stipulatus. §. fin. hodie non: vt infra de noua. l. fina. in fi. Item nunquid vestitur primum ab vltimo? Respond. non: quia non vestitur principale ab accessorio: vt j. de contrahent. & commit. stipula. l. nauda. ergo quod dicit, consequēris, scilicet actione quæ oritur ex tertio pacto. Item quomodo ad aliud agitur, & aliud consequor? Respon. metu tertij paretur primo: vt argu. j. de rei vxo. ac. circa princ. & ideo dicit, consequēris per actionem: sed ad pœnam dicit, exiges: vt ff. de lega. iij. l. fideicommissa. §. fi rem. Iu casu tamen agitur ex primo, nō tertio: vt ff. de ope. lib. l. si ita stipulatio. Sed quando committitur hæc stipulatio? Respon, plene, vt diximus. ff. si quis cau. l. etsi post tres. in glo. nam ipso iure &c.

* *iunge. l. pactū dotale.* j. de collatio. & l. vlt. ff. de suis. et legi.

Pactum. } Casvs. filiam tuam cuidam viro tradidisti, & pro ea dotem tradidisti: sed cum ea conuenisti, vt tibi cum fratre suo ex æquali portione succederet, neque ciuiliter neque naturaliter te obligasti: cùm tale pactum sit contra bonos mores, scilicet de futura successione: vnde eo non obstante habes testandi facultatem. Viuianus.

l *Pactum.* comprehensum inter patrem & filiam.

m *Fungeretur.* i. decederet.

n *Eāque.* quæ erat sui iuris.

o *Libertatem.* i. facultatem.

p *Auferre.* vt infra eodem. l. fin. & de inoffic. testa. l. si quando. §. j. & de col. l. pactum. & ff. pro socio. l. cum duobus. aliàs, si fratres. §. idem respondit. est enim turpe pactum non solum quod contra ius vel naturam est: sed & illud quod facit non esse liberi arbitrij, quod esse debebat: vt supra de sacrosanct. eccles. l. j.

Pactū iuris dictum multis vsibus.

Vtilitas.

Vtilitas.

*Vtilitas

hereditatem æqualiter diuidere: vt dicit. Vel dic quòd totam A vindicabas ex alio forte titulo. & sic planius legitur.

a *Causa.* de fundo habita, de quo quæstionem inferebas. vel aliter. vt dixi.

b *Potes.* contra illum qui habebat tecum quæstionem, nisi forte veller dicere pactum nudum, & sic nō valere.

c *Possides.* i. quod ex transactione ad te peruenire debuit.

d *Placito.* i. ex hac pactione seu conuentione nuda fuit pactio.

e *Natam.* cur nō? Respon. quia nōdum video plene implenisse ex parte mea, licet actionem remittā: vt ff. de condic. indebi. l. eleganter. §. penult. & dices j. ti. j. l. fine apud.

f *Stipulatione.* Subaudi Aquiliana.

g *Vti.* scilicet exceptione transactionis. & sic not. non esse seruandam fidem nō seruāti a; vt ff. de inoffic. testamē. si instituta. in princ. & j. tit. proxi. si quis maior. & l. fine apud. & facit ff. de leg. ij. cum pater. §. libertis. & j. de fideicom. l. quoties. j. & j. pro soc. si societatis. & facit ff. e. l. diuisionis. Sed cōtra. j. tit. j. l. cum mota. vbi & fernatur fides non seruanti, & ex pacto transactionis nascitur actio præscripris verbis. Sola. vt ibi.

ADDITIO. Dic q̄ ibi fuit facta conuentio per verba in quibus poterat cadere implementum, hic non, sed per ista verba, promitto non agere, vel non petere: vel simi lia. Bar. hic.

Actum. ¶ CASVS. Quæsiuit quidam an curator adulti possit facere pactū de nō petendo & recipiendo partem cum debitore ipsius adulti. item an possit partem remittere: Et respon. quòd neque adulto præiudicat, nec remittens, sed cum effectu debitum exigens eum liberabit.

Tutor an possit remittere.

h *Remittentes.* gratis, & liquidum debitum: quia tunc non sunt loco domini, cum pupillum spoliant: vt ff. de admi. tu. l. Lucius Titius. ij. §. fi. & ff. pro emp. l. qui fundum. §. si tutor. & arg. ff. de transact. cum hi. §. si prætor. Sed contra. ff. de fur. l. si pignore. in fin. & l. interdum. j. §. qui tutelam. sed ibi nō erat liquidum: vt infra tit. j. l. præses. Item contra. ff. de iniur. l. sed si vnius. §. j. sed ibi facit pactum vt non nascatur actio: quod potest. hic natam volebat tollere. Item contra. ff. de iureiuran. l. iusiurandum quod ex conuentione. §. j. & l. tutor. sed nec ibi erat liquidum.

Filius. ¶ CASVS. Si debitori patris pactum fecit filius de nō petendo: an valeat pactum, quæritur; & respon. q̄ non: nec si debitor ei soluat, liberatur, patri enim filius præiudicare nō potest. Not. primo quòd filius non potest in præiudicium patris pacisci. Secundo no. quòd id quod patri debetur, non potest filio solui, de hoc vide quod leg. & no. ff. solu. ma. l. vero procuratori. cum similib. Bal.

i *Filius.* vt si patri postea succedit.

k *Obligationi.* vt & infra de re. cre. l. nec filius. & ff. de sol. filius familias. & de compen. l. debitor. Sed contra. ff. de excep. l. filius famil. sed ibi erat redhibenda res à filio vendita. vnde recipiendo eam facit quod parer necesse habuit facere. Item fallit hæc regula. ff. eo l. contra iuris. in fi. & l. seq. & repete hic quæ possunt adaptari ad filium, ex his quæ diximus in seruis: vt ff. eod. l. seruus. b

b Adde q̄ quando de-

SI *actionem.* ¶ CASVS. Decessisti: quatuor heredes instituisti tibi: & vxori tuæ legatum ab heredibus præstandum reliquisti, duobus ex heredibus actionem sibi ex legato competentem remisit vxor defuncti, an sibi præiudicatum: tunc potuit quantum ad alios vt sibi agenti obstet pacti exceptio, *testi si solui.* quæritur? & respond. *l. si vnus.* §. quòd non. vel si duos *pactus ff. a.* instituit, & credebat *& l. quod* quatuor institutos, & *seruus. ff.* duobus puta remisit, *depo. & de* non præiudicat sibi *solu. l. quod* aduersus alios. Viuia- *seruus.* Et nus. *per hoc dixit*

l *Adfectione heredum.* *hic Bart.* & Et dic quòd cum e- *si monachus* rant quatuor here- *deponat* vel des, remisit duobus *mutuet pe-* ex his: non præiudi- *cunia, licet* cat contra alios: vt in- *quæratur* fra titu. j. & ff. eod. l. si *actio re-* vnus. §. ante omnia. *nasterio, ta-* Vel si remisit putati- *men poterit* uis, non præiudicat *monacho* contra veros: vt ff. eo. *solui, &c.* l. si tibi. §. cum posses- *tingit libe-* sor. Sed est contra. ff. *ratio.* de cōtit. pec. l. si post. c *Dic quòd* sol. vt ibi. Item contra. *ibi loquitur* ff. eo. l. antepe. sed po- *in pacto ob* ne ibi casum vt ibi di- *ligatorio.* xi. Vel dic tertio, d a- *hic in libe-* liones legatas pro *ratorio. Ia.* parte remisit debito- *Reprobat.* ri amore heredum: & *tur quia est* ideo non præiudicat *de mobili-* in residuo. Dic ergo *tali nec cō-* alijs, f. heredibus se- *greuit inter* cundum primum. vel *socios* Bar. alijs, qui heredes non *& alios.* erant, secundum aliū. vel alijs, f. debitoribus affectione heredū, secundum vltimum casum: & est simplex relatio.

Debitorum. ¶ CASVS. Si debitores tui quorum quilibet fuerit debitor in solidum, inter se pepigerunt, vt vnus pro omnibus tibi satisfaceret: an pacto eorum tollatur actio quam habebas aduersus alios, quæritur? & respond. quòd nō. neque enim tolli potest in totum: neque mutari à persona in personam, scilicet quòd iste pro omnibus conueniatur, & illi liberentur. Viuianus.

m *Debitorum.* hic decessit creditor multorum debitorum duobus relictis heredibus. sed infra. l. proxi. decessit debitor.

n *Pactionibus.* habitis inter eos. secus in creditoribus: vt ff. eo. l. & suum. §. fi. & l. seq.

o *Tolli.* in totum.

p *Mutari.* à persona in personam: vt ff. fa. ercif. l. iij. & j. fa. ercisc. l. licet. & ff. de reg. iur. l. alterius. & ff. eo. l. tale. §. post diuisionem. & l. si vnus. §. pacta. alias est. §. ante omnia.

PACto. ¶ CASVS. Decessit paterfa. iij. vel iiij. heredibus institutis, diuiso ære hereditario ipso iure quod testatori debebatur, vel ipse debebat, pepigerunt inter se vt creditori hereditario vnus pro omnibus satisfaceret. an eorum pactum eum solū creditori obligari possit, quæritur? & respon. quòd non: sed vnusquisque pro hereditaria portione tenebitur. neque illud tantum locum habet in succedente de iure ciuili, sed & prætorio. Vel sic forma quæstionem: an quis pro ære alieno alij in solidum pacto suo obligari possit, quæritur? & respon. quòd non. si autem conuenerit inter eos, quòd vnus haberet chirographa debitorum vt à debitoribus exigeret, & creditoribus satisfaceret: si placitis non stet, vt reddat vel exhibeat chirographa conuenitur, vel ad interesse, vt faciat quod conuenit, id est vt satisfaciat creditoribus. Viuianus. Nota quòd obligatio diuisa inter heredes debitoris, vel bonorum successores: eorum pacto non potest in persona vnius redintegrari, secundum Bal. hic.

Ipso iure.

a *Ipso iure.* vel dic pro portionibus quæsitis singulis ipso iure. & sic punctabis post dictionem iure. vel dic verius, æs alienum diuisum ipso iure: vt argumen. j. ti cert. pe. l. j. & fa mil. ercisc. l. ea. & l. licet. & de here. vend. l. j. & l. pro hereditarijs. de here. actio. & quod dicit, æs alienum, id est quod ipse alijs, vel alij sibi debebant: vt ff. de verb. sig. l. edere diem. §. æs.

*tio nonnul- lis exēpla. sic legitur, Pactū suc- cessorū de- bitoris ex lege xij. ta- bul. est as a- lien. here. pro portio- nibus quæ- sitis singu- lis, ipsius iure diuisum &c. sed hæc lectio falsa est & exem- plis cōtra- dicta. Com. *Alias, cum coheredē.*

b *Vnum.* siue cessoré.

c *Non potest.* id est pro ære alieno quis in solidum obligari non potest pacto suo &c. Azo. conuenerat enim inter eos quòd vnus haberet chirographa debitorum, & satisfaceret creditoribus: quod si non facit. vel vt reddat chirographa, vel ad interesse vt faciat quod conuenit, conuenietur.

d *Honorario.* id est iure prætorio.

e *De chirographis.* id est instrumentis.

f *Exhibendis.* condictione ob causam. Vel dic vt exhibeantur secundum. l. ff. famil. ercis. si quæ sunt.

g *Coheredem.* conuenire potes. alias, contra heredem. & alias cum herede. & sub. agere potes.

h *Placito.* vt scilicet perficiantur.

i *Conuenire.* præscripris verbis. Sed nunquid illo casu ille qui debuit ex conuentione in solidum creditoribus respōdere, prius conuenietur: vt euenit in duobus magistratibus diēbus tutorem, & conuenientibus vt alterius tantum periculo detur: vt ff. de mag. con. l. j. §. si inter: Respon. non: quia vt ibi dicit. perinde est ac si alter tantum dedisset tutorem.

k PRÆTEREA quidā ita ponit casum: Stipulatus sum à te, quod nudo pacto conueniti, vel cōuentiones hęc posting non valet: quia quare diceret, statim? nā si post vel ante per mille annos pactus esset, idē esset præterea nō ageretur ex pacto: vt ar. ff. de here. instit. l. affe. & de cōdit instit. l. institutio. A liij dicunt quòd pepigi tecum quòd I in contractu quem feci vel faciam tecum, de imperialibus intelligatur. & contractus stipulationis erat in decem. Tu die tertio secundum V.

a Et male Bart. Pau. & taf. hanc placet Bart. Pau. Ale. sed pri ma melius cōgruit te- xtus, secun- dum Laso.

b pactum fieri incontinenti vt aliquid fiat stipulatori, & agitur ex stipulatione informata, & ex pacto præscripris verbis. Sed quid si vt aliquid fieret, conuenit debitori accipienti pecuniā sine vsuris. Respondeo, non puto ei informari stipulationem: quoniā non ipse, sed alius interposuerat: sed si daret vsuras, forte contra esset, quia gratia vsurarum se creditor onerauit. Item ad hoc vt vestiatur pactum nudum ex stipulatione, intellige stipulationem factam super principali, pactum vero nudum super accessorio. Aliud autem dico, si nudo pacto conuenio de permutando: & si non dederis, stipulor pœnam. nam hic non puto pactum vestiri à stipulatione, cum stipulatio pœnæ sit accessorium: pactū vero principale: & principale nō vestitur ab accessorio. Sed contra: vt j. de contrahenc. stipul. l. nuda. Item si nudo pacto conuenio de permutando, & incontinenti aliquid nudo pacto paciscor, deinde ex interuallo primum pactum ex rei traditione vestiatur, an & secundum pactum à primo sumat vires? Respondeo non, quia ab initio fuit nata tantum naturalis obligatio, & postea nascitur ciuilis, sed secus dico, vbi à principio nascitur etiam cōditionaliter ciuilis & naturalis, vt in venditione conditionali: vt ff. de peri. & commo. rei vendi. l. si in vēditione, secundum Azo. Item quid si pacto nudo & vestito interposito tollam, per acceptilationem vestitum, an remaneat aliud? Quidam dicunt quod sic: vt ff. de contrahen. emp. l. sed Cellus. §. si fundus. & ar. ff. de con-

PActo † successorem debitoris, ex lege duodecim tabularum æs alienum hereditariū pro portionibus quæsitis singulis ipso iure a diuisum in solidum vnum b obligare creditori non potest: c quod & in honorario d succedentibus iure locum habet. De chirographis e itaque com munibus exhibendis f cohere demq̄ vel nō perfectis in diuisione placitis, h conuenire i quanti tua interest, potes. PP. III. Id. Octob. * Variani. CC. Conss.

Pactum coherens contractui stricti iuris, informat illum adeo, quòd ex eo fit informato datur actio ad id quod in pacto deuenit. Sal. Vel sic: Legitur tribus modis in glo. tamen secundum veram lect. hoc intendit: Pactum coherens contractui stricti iuris, informat actionem quæ oritur ex illo contractu, vt ex ea sic informata agi possit ad id quod in pacto deuenit. Alex.

XXVII. Iidem AA. & CC. Aurelio Chrestimo.

PEtesk ex stipulatione quæ placiti l seruandi causa secuta est, seu antecesit pactū, seu post statim m interpositum sit, rectè secundum se C ferri sententiam postulat. S. VI. Id. Nouembr. Heraclææ. CC. Conss.

Præstatio tempora'is non est modus obligationis accidentalis. Vel sic: Nudum pactum

præstatione longi temporis non restitur. Vel sic: Præstatio regulariter à causa à qua descendit: non autem regulatur à præstatione. Et loquitur hæc lex in præstatione formali, id est ad certam causam relata. b. d. secundum Bald. Vel sic: Præstatio diuturna non est efficax ad confirmandum pactū nudum, seu obligationem inualidam. Vel sic: Pactum nudum res interuentu non vestitur, contra ipsum implentem: sed vestitur verbis, id est si sit stipulatione validū. Alexander.

XXVIII. Iidem AA. & CC. Leontio.

B SI certis n annis, quod nudo pacto conuenerat, datum fuerit ad præstandum in posterum indebitum solutum obligare o non potuit eum qui pactum fecit, nisi placitis stipulatio intercesserit. S. III. Nonas. Decēb. * Burtodoxi, ipsis VIII. & VII. AA. Conss.

Priuilegio fori à lege vel à principe indulto potest renunciari, & index vel arbiter qui admittit exceptionem declinatoriam non admittendam, facit litem suam. hoc dicit Bald. & Salyc.

XXIX. Imp. IVSTINIANVS. A. Ioanni. P. P.

SI quis in † conscribendo P instrumento sese confessus fuerit non vsurum fori præscriptione q propter cingulum militiæ r suæ vel dignitatis, s vel etiam sacerdotij prærogatiuam: licet antea dubitabatur si oporteret eandem tabu. l. si post mortem. §. fin. Accur.

l *Placito.* quod erat de dando centum animo auocandi, secundum tertiam positionem.

m *Statum.* siue ante, siue post: vt infra de ædil. act. siue apud. & de vsur. l. si vsuras. & ar. ff. de incen. rui. nau. l. si quis. §. quod ita. & ff. si cer. pe ra. l. lecta.

I tem seruus positus sub hac cōditione supra de episcopa. audient. l. si quis in cō- scrib.

SI *certis.* ¶ CASVS. Mutuaui tibi x pacto mecum conuenisti vt præstares vsuras. decem annis solusti: sed plus soluere non vis, an ex pacto tecum agere possim, vt in posterum soluas quæritur? & respond. quòd non, nisi pacto fuisset subiecta stipulatio: alio modo pone vt in glo. Viuianus.

n SI *certis.* Casum pone in vsuris: vt infra de vsuris. l. creditor. Vel pone in operis nudo pacto debitis: vt ff. de operis lib. l. operis. sed ibi nec nudo pacto erant conuentæ operæ. Vel in donatione olim, hodie secus: vt infra de noua. l. si quis argentum. §. fina. Vel in seruis ex quacunque causa promittentibus postea factis liberis: & ita sciebant se non teneri nisi naturaliter tantum: sed vim ciuilis credebant forte habere. Si autem poneres in eo qui crederet se ciuiliter & naturaliter obligarum, cùm esset naturaliter tantum: etiam stipulatione facta subueniretur promissori pro pter facti errorem. vt infra de erro. cal. l. j. quod hic videtur negari, secundum Azo.

e Hanc solutionē tenet hic Bar. & reprobat. vt prior et sequens.

præstatione longi temporis non restitur. Vel sic: Præstatio regulatur à causa à qua descendit: non autem regulatur à præstatione. Et loquitur hæc lex in præstatione formali, id est ad certam causam relata. b. d. secundum Bald. Vel sic: Præstatio diuturna non est efficax ad confirmandum pactū nudum, seu obligationem inualidam. Vel sic: Pactum nudum res interuentu non vestitur, contra ipsum implentem: sed vestitur verbis, id est si sit stipulatione validū. Alexander.

facti error erat: scilicet credebat forte se promisisse post mannmissionem, cum ante promisisset. sed quando credidit, q̄ teneatur ciuiliter. Dic ergo si certis, scilicet pauciotibus tribus secundum M. & sic soluitur contrarium j. de fideicom. l. j. vel ibi dubita fauore, scilicet alimentorum, & vltimæ voluntatis. c Vel hic errans soluit, ibi sciens. & sic etiam non obstat. j. de non nume. pecu. l. cum fidem.

o *Obligare.* de præstando in posterum Sed contra. ff. de vsur. l. cum de in rem verso. Solu. vt ibi in glo. fi. decennio.

SI *quis in conscribendo.* ¶ CASVS. Hæc lex dicit, quòd si aliquis specialiter fori priuilegio ratione militiæ vel dignitatis competit, non potest contra suam renuntiationem seu pactum venire: & subijcitur ratio, quia non licet decipere contrahentes, pacta quæ legitimè inita sunt retractādo, quæ prætor tuetur neque antiquæ regulæ repugnare, qua dicitur quòd vnicuique licet his quæ pro se introducta sunt renunciare. In fine verò dicitur quòd si iudices, maiores vel minores arbitri, siue illi qui in locum recusati iudicis eliguntur, hoc obseruare neglexerint, puniētur. Nota primo ex hac. l. secundum Bal. quòd ille qui constitetur, renunciare videtur. Secundo no. circa finem, & ad hoc semper allegatur, quòd sicut iudex qui male iudicat, facit litem suam: ita arbiter vel arbitrator: sed tamen non tenentur nisi de dolo & lata culpa postquam fuerunt assumpti de consensu partium, per l. j. §. j. ff. si men. falsum mo. dixe. Pau hic.

p *Si quis in conscribendo.* non est in hoc vis: vt supra eod. l. pactum ij.

q *Præscriptione.* id est exceptione.

r *Militiæ.* nam vt conueniatur sub magistro militum, habet priuilegium: vt j. de iurisdi omnium iudi. l. j. magisteriæ.

s *Dignitatis.* dignitas est genus: sacerdotij species. & dic de tali sacerdotio vt dicit j. de natura. li. j. circa prin. si autē dicere de clericis coră episc. corrigeretur per decre. de foro cōpe. l. si diligēti. & per authē. Friderici, statuimus. posita supra

Clerici privilegio fori renunciare possunt.

de episc.& cle.vbi dicitur quòd non possunt renunciare priuilegijs fori.& in auth.de sanc.epist.§ œconomos.col.ix. ADDITIO. Dic quòd illa iura loquuntur in eo qui renunciaret foro sui ordinarij.sed text. iste potest etiam hodie procedere in eo qui renunciaret priuilegio fori,vt nõ posset conueniri nisi coram aliquo particulari iudice, puta coram Archidia. vel alio iudice speciali.Bar. to.Ioan.Mariæ,& Ia.

a *Scripturã*.in qua fuit confessus se nõ vsurũ fori priuilegio.

b *Nominatore*. paciscientiũ,secundum Py. non quia iudices eorũ possunt eos extrahere, vel lex ista loquitur in illis personis quæ tres iudices habent:vt scholares.

c *Decipere*. hæc duo simul iuncta non permittuntur: sed alterũ, vt contra pacta venire licet quandoque : vt statim dices in casibus in quibus non videtur decipere, cùm auctoritate legis fiat. Item licet cõtrahentibus mutuo decipere : vt ff. de minor.l. in causæ. ij.§. penult.

† vide gl.ſ. in c. ſi diligente. extra de foro cõpe.

d *Edicto*, quod est ff. e.l.iure gentiũ.§. prætor ait.

e *Non valeant*.nõ potest reddi ratio . vt ff. de verb.obli.l.à Titio. in fin. ibi,cur non idẽ &c.

a Tu dic q̃ quandoque aliquis est videx alterius, sed ille ex proprio priuilegio potest eum declinare, exemplũ in scholari authẽ.habita. ℣. ne filius pro patre. exemplum etiã in l. j. ſi qua præpo. l.j. tunc per pactum potest reniũciare. ita loquitur hic, & text. in c.j.extra de iudi.secundũ cõmuniter dict.Adde quòd nullo modo esset index: & tũc per pactum ista exceptio iudicii incompetentis nõ posset impediri : ita loquitur. l.ſi conuenerit. ff. de iurisdi.omniũ iudicũ,secundũ Bar.hic. Pedaneus index quis dicatur.

f *Antiqui*,vt & ff.ad Velleia.l.fi.§.pe.in fi.& de mino.ſi iudex. & ſi.eo.l.pactum.& ℣.de epiſc.& cle.l.ſi quis in conſcribendo. Sed contra.ff.de iurisdict.omn.iudic.l.ſi conuenerit. Solu. vt ibi.a Item fallit hæc regula in quibuſdam caſibus notatis hic à Ioan.Primus. ff.de pac.do.l.die.cum ij.ll.ſeq. ſed ibi ſpecialiter:vt ar.ff.ſol mat.l.j. Secundus.ff. ſol. ma.l.alia.§. eleganter. Sed ibi,quia contra bonos mores. Tertius.ff.de poſtu.l. quos prohibet. Sed ibi propter honorem prætoris.vt eod.tit.l.j.vel vt puniantur prohibiti:vt ff.ad l. Aquil.l.ita vulnerat.§. quòd ſi quis. Quartus.ff.de procu.filiuſfa.§. veterani.ſed ibi propter publicam vtilitatem: vt ℣.locati.l.milites. Quintus.℣.de iur.calum.l.ij.§.ſed quia.ſed redditur ibi ratio.Sextus, ℣.de libe.cau.l.nec ſi volens.ſed ibi nõ ſunt verba pactꝛ : vt diximus ff.de iũr. & fac.igno.l.cum teſtamentum.Item ff.de vſufr.l.ſed & ſi quid.in fi.Expone vt ibi.Item alius.℣.de pac. pig.l.ſi. ſed ibi ſpeciale,ne creditores nimium extendant ſuam auaritiam. Item ff.ſi quis cau.l.ſed & ſi.§.quæſitum.ſed ibi tenet ſpeciale pactum, & ita non eſt contra.Item contra.℣.de quæſtio. l.ſeruos.ibi nõ fuit pactum. Item & ff.de pac.l.ſi vnus.§.pacta.ſed ibi ponitur ratio ſolutionis.Item contra.℣.de inoffic.teſt. l.ſi quando.§.illud. & de col.pactum.& ℣.l.proxi. Sed illud contra bonos mores.Item ff.eo.l.ius autem agnationis. ſed ibi eſt ius naturale.Item contra.℣.de pat.pot.l.abdicatio. ſed ibi non fuit pactum.Item ff.de tranſact,l.cum hi.in prin. Solu.ſpeciale ibi.Item ff.de pigno.actio.l iiij. in fin.ſed eſt ſpeciale:vt ibi notaui. Item infra de aduo.diuer.iudic.l.ne quis. Solu. vt ibi no.Item ff.libe.cauſa.l.j.ij.& iij.ſed ibi non tantum renunciãtis,ſed etiam mei cauſa eſt:vt in eod.titu.l.quoniam. Item ff. de preca.l. cum precario. Sed ibi non fecit pactum de non petendo . tunc enim teneret ; ſed conceſſit ad tempus . & etiam interim mutauit voluntatem : ideo quia cum vnum ſpeciale pro eo cui conceditur, inducatur . ſcilicet ne teneatur niſi de dolo & lata culpa, & hoc contra eum inducitur : vt ff.de iureiur.l. eum qui. in prine.& quibus ex cau.ma.l.j.& de precario. l.quæſitum §.cum quoque.ſecundum Io. Item ff.commu.dſui. in hoc iudicium.§. ſi conueniat. ſed ibi vt euitetur infinitas.Item & alius ff. de tranſact.de his.Item & alius ff. de offi.præſi.l.j.pe.*

g *Iudices*.ordinarij.

h *Obſeruent*.ſi de hoc ipſo aliqua coram eis cauſa eſt, vt non audita allegatione fori procedant.

i *Pedaneos*. id eſt delegatos, & ponitur in authen.de iudic. §. vetus. colla. vj. aliàs ponitur etiam pro ordinario qui tantum de minimis cognoſcit : vt infra de peda.iudic. l.fina.& quod

A ſubijcit,compromiſſarios,ſcilicẽt cum pœna:& arbitros electos.ſ.ſine pœna. Vel dic compromiſſarios, ſ. arbitros & electos:vt ponatur totum pro eo qui datur in locum recuſati iudicis:vt infra de iud.l apertiſſimi.Vel dic vt prius. Vel quod ſubijcit electos. ſ.in locum recuſati.

Septemb.Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis.VV. CC.

Pactum quo diſponitur de hereditate viuentis,non valet:niſi ille conſenſerit, & in eodem conſenſu perſeuerauerit vſque ad mortem.b.d.Sal.& Alex.

x x x.Item A.Ioanni præfec.præt.

DE quæſtione tali à Cæſarienſi aduocatione[m] interrogati ſumus : Duabus vel pluribus perſonis ſpes alienæ[n] hereditatis fuerat ex cognatione forte ad eos deuoluendæ : pactáque inter eos inita ſunt pro aduentura hereditate, quibus[o] ſpecialiter declarabatur,Pſi ille mortuus fuerit,& hereditas ad eos peruenerit,certos modos in eadẽ hereditate obſeruari: vel ſi forte ad quoſdã ex his hereditatis cõmodũ peruenerit,certas pactiões euenire.Et dubitabatur ſi huiuſmodi pacta ſeruare oporteret. Faciebat autem eis quæſtionem,[q] quia[r] adhuc

B in ſolidum perueniat: inter nos pro virilibus portionibus diuidatur:vtrum valeat, necne ? dicitur quòd videbatur valere, eo quòd neque de ſuccedendo, neque de nõ ſuccedendo tractabatur. ſicut ſi conueniſſet de ipſa diſponenda .ſed quia ex pactione diſpoſitionis futuræ ſucceſſionis alicuius idem periculum poſsit prouenire quod de ipſa ſucceſsione cõtingere conſueuit:omnia huiuſmodi pacta tanquam contra bonos mores inita penitus prohibentur:niſi de volũtate ipſius proceſſerint, de cuius hereditate hęc talia tractabãtur.& hæc vera ſunt quocunque genere contractuũ huiuſmodi pacta fiãt. Nota primo in hanc,l.quòd pactũ de hereditate viuentis certo modo diſponendo poſt mortem eius , cenſetur eſſe contra bonos mores:& ideo non valet , niſi conſentiat dominus , & vſque ad mortem in conſenſu perſeueret. Secundo not.quòd licet quis poſsit hypothecare bona præſentia & futura , non tamen poteſt hypothecare bona viuentis, quæ ſperat ſibi per ſucceſsionem deferri.ſecundum Bal.hic.

m *Aduocatione*.id est ab aduocatis Cæſaris.

n *Alienæ*. hæc lex non loquitur de liberis , duplici ratione: Prima , quia ipſi non inſidiarentur vitæ parentum vt extranei, vnde Ouidius : Filius ante diem patrios inquirit in annos. Item quia non de aliena, ſed de ſua hereditate dicerentur paciſci.vt ff.de lib.& poſtu. l. in ſuis. ſecundum quoſdam. Tu dic idem in liberis, [b] quia & ipſi inſidiantur:vt inſti.quod cum eo.§.penult.& non ſunt domini, ſed propter ſpem dicũtur quaſi domini:vt inſtit.de here.quali.& dif.ſ.ſui.cum ergo ſit eadem ratio,ergo idem ius. vt ſupra l.proxi. & ff. de verb. obli.à Titio.

Ouidius.

b Idẽ iſti in parentibus. inſ.

o *Quibus*.pactis.

p *Declarabatur*. per ſtipulationem, puta dabo tibi tertiã partem hereditatis ſi ad me peruenerit tota : & tu mihi idem facies.vel ſi mihi & tibi obtenerit, promitto quòd diuidam æqualiter. Nam ita demum eſt pactum,ſi vni ab altero quid eſt dandum vel faciendum , non ab alio tertio alteri eorum , vel ab altero eorũ alteri tertio. Et ita nõ placet poſitio quorundã qui in præmiſsis caſibus admittunt pactionem : & hanc intelligunt cum promiſi quòd tu ſuccedas vel poſsis ſuccedere. Sed hoc certe non eſſet pactum : quia etiam ex voluntate partium nullus eorum alteri eorum de aliquo dando vel faciendo adſtringitur. Pactum ergo erat , vt dixi, de diſponendis rebus per ſucceſsionem deuoluendis.

q *Quæſtionem*.id est dubitationem.

r *Quia adhuc*.hæc erat ratio quare non valent:vt ff. de vulgar. & pupil.ſubſti.l.ij.§. prius.alias,interdum.

Et quia.

a *Et quia*. hæc est ratio econtra quare valeant.

b *Euentus*. propter inſidias , quæ parantur eius vitæ, ſuper cuius bonis paciſcuntur , vt infra. titu. j. l. de fideicommiſſo.

c *Conuenerunt*.alias conuenerunt,vt quaſi futuri ei heredes.

d *Obſeruari*. ſed potius auferetur eis hereditas vt ab indignis, etiam eis deferatur, vt ff.de don.l.quidam.§. vlti.& l. ſeq. & de his quib[a] vt indig.l.ij.§.ſi. Item not. hic argumẽ.

Prebenda non vacans conferri nõ potest.

secundum quoſdam q̃ non tenet conceſsio præbendæ non vacantis,[a] vel feudi nõdum aperti in domino , vt argumẽ. ff.de iure cod. l.l.litteræ. ſed falſum

e Vide de hoc caullo. ſequẽ. contra de cõ eſt, vt ff.pro ſocio.l.iij. conſtabem. & de illo.& infra vt actꝛ.relatiõ. actio ab herede & con- *in glo. 1. de trã* heredem. l. prima. *prebẽdis. at* & ff.de don.cauſa mor- *adde cap. dat eſſidata. de conſeſſ.* tis. l. mortis cauſa ca- pimus.in prin.

prebẽdis.vj. c *Accommodauerit*. ſed ipſe non poteſt paci- *Concor.c.* ſci,vt infra titulo pri- *acceptimus* mo.l.cum donationis. *cũ gl.j. ex-* & de pactis connen- *tra de pac.* l.hereditas. Et ſic not. quòd non poteſt facere.ſi paciſci: alij tamen conſentit.ſic ff.de manu vin.l.ſi pater.in fin. Item fructuarius manumittere non poteſt, vt infra de vſufru. l. vſufruct. matri tamen conſentire poteſt manumittenti , vt infra communia de manu. l. j.Sic econtra quandoque poteſt per ſe quod non poteſt per alium, vt ff. de ſolu. l. fugitiuus; & de vi & viar. l. cũ fundũ. & ℣. de theſau.l.nemo. libr.x. per ſtipulationẽ tamen poteſt fieri, vt ſi promittã tibi bona mea poſt mortem meã,vt infra vt actꝛ.ab herede. l.j. & erit donatio cauſa mortis,vel inter vinos. ADDITIO. Dic quòd ille caſus eſt penitus diuiſus à caſu legis noſtræ, ſecundum Iaſon.gloſſ.tamen eſt vera in ſe,ſecundum eundem Bar. & Pau.

f *In ea*.ſ.voluntate.

g *Tunc*.ſ.quando ille de cuius hereditate ſit diuiſio, conſenſit diuiſioni quam iſti faciebant.

h *Acerbiſſima*. id eſt vt præſumirur quòd iſti inſidientur vitæ eius:quia niſi eſſent boni, non præſumitur quòd iſte conſentiret diuiſioni quam iſti faciebant de bonis eius.

i *Conſtet uxorionibus* quas non habemus.

k *Introducẽtum*. per hanc l.

l *Iubemus* redit ad primum caſum.

m *Talium*. ſ.ſic factas propter ſpem ſucceſsionis , vt fuit in primo caſu.

n *Rerum*. ſ.adhuc viuentis.

o *Paciſci*. ſ.ſic vt dixi:ne ſit contra. ff. de contrahẽdemptl. rem alienam. Sed videtur contra. ff pro ſoc.l.iij.§.de illo.Solut.ibi non de hereditate certæ perſonę. Item contra.ff.de he-

b Tu dic q̃ ibi pactum venit in cõſequẽtiã al terius conſilio ad tractus præſentẽ videtur. ſecus ſi principaliter fieret tale pactũ, vt hic.

vendi.l.ij.§.illud.Sol.ibi abundat, maxime. [b] Item contra. ff. de act. emp.l.ſi quis ſeruum.Sol.vt ibi Item videtur quòd pactum huius , l. non eſt de futura ſucceſsione : quia tunc eſt de futura ſucceſsione, quando id agitur vt per pactum ſucceſſio ad aliquem perueniat.Hic vero tale pactum nõ inuenitur, nec enim de eo dubitabatur , cùm & ante Iuſtinianum hoc erat certum,vt infra de col.l.pactum. & ℣.eo.l.pactum. j. & ℣. inuti.ſtipu l.ex eo.& ff.de verbo.obliga.ſtipulatio hoc modo.Sed reſpõdeo.quòd eſt futuræ ſucceſsionis,ſcilicet diſponendæ,quæ ad eos erat deuoluenda.

p *Secta temporum &c*. id eſt nos qui ſequimur alios imperatores,non patimur.& facit ff.de aqua plu. ar.l.in diem.& ff.de his qui ſunt ſui vel alie.iur.l.ij.§.ſed dominorum.

A DE TRANSACTIONIBVS.

De pactis in genere dixit,nunc in ſpecie.

NEque pactio.] CASVS.Tres curatores habuiſti cum fuiſti adultus:qui tibi ex mala adminiſtratione tenebantur, contra duos litem inſtituiſti,& cũ eis tranſegiſti, vel eis pacto remiſiſti.nunquid tranſactio facta cum duobus , tibi præiudicet aduerſus tertium quominus cum eo agere poſsis,quæritur? & reſpond. quòd non, ſiue coniuncta , ſiue ſeparata fuit adminiſtratio. Viuianus.

q *Pactio*. pactio gratuita dicitur, tranſactio econtra.ff.eo.l.j.

r *Cum quibuſdã*.vnuſquiſque enim in quo deliquit tenetur. ar.ad hoc infra de pœ.l.ſancimus.

s *Cum igitur*. dixit in genere: nũc in ſpecie.

Tranſactio vnius ex tribus non proſit alij.

t *Tertium*. cum quo propter vtilitatẽ actionis videbatur tranſactio,& pone exemplũ ſ. ſi vnus ex pluri. appell. l.prima , ſed non eſt,vt hic, & ff. de pactis. l. idẽ in duobus. §.j. & l.ſi vnus. §. ante omnia . & infra de reſpu.heredi. l.ſiuus. & ſ. ſi aduerſus rem iud. l. j. & infra arb.tut. l.omnes & l.eum qui.& infra,quibus res iudi.nõ noc.l.ſecunda.Sed cõtra.ff.de tut. & ra. diſt. ſi ex duobus . in fine. Sed ibi in eo quod accipit,non vltra præiudicat.Et diſtingue hic: aut diuiſa eſt adminiſtratio per iudicem, aut à teſtatore , aut ab eiſdem , aut à nullo . Primis duobus caſibus nullus ex alterius parte tenetur, & ſic poſſet loqui hæc lex in eo quod dicit , ſeparatim , vt infra de diui. tut. l. ij. §. j. ſed falſum in caſibus ibi dictis . ſed in aliis duobus ſubdiſtinguitur:quia aut omnes geſſerunt, ſine dolo tamen , aut vnus, aut nullus,aut omnes doloſe. Primo caſu præiudicat [c] in virili. cum omnes in viriles teneantur beneficio diuiſionis, vt ff. de tut.& ra. diſt.l.j. §.nunc tractemus. & quia ceſsio fieri non poſſet. vt ff.de ſolu. l.Stichum.§.penult. In ſecundo die quòd electo gerente liberãtur alij, vt ff.de aduin. tuto.l.ſi pupillus. j.reſp.In tertio & quarto dic idem ins in vno quod in alio.Nã & vterq; eorũ in ſolidũ tenetur ſine beneficio diuiſionis, ſecundũ Azo.licet H.contra,& verius:& nulli cedit actio, vt ff. de tu.& ra diſtra l.j.§.nunc tractemus.& ff.de adminiſt.tut. l.ſi plures. His ergo caſibus vno electo nõ præiudicat niſi in accepto,vt arg.ff.de fideiuſſo.ſi ſtipulatus.§.fin.& de tut.& ra. diſt.l.ſi ex duobus.Loquitur ergo hæc lex in eo quod dicit ſeparatim,ſcilicet quãdo à teſtatore vel à iudice facta fuit diuiſio,vt cõtra tertiũ remaneat in ſua parte adminiſtrationis. Itẽ & quãdo geſſerũt omnes ſine dolo in eo quod dicit, cõmunitérve &c.& ſic tertius cõuenitur,ſcilicet pro virili,& in duobus vltimis ſimiliter conuenitur tertius. Sed tunc in omni eo quod deeſt,[d] poteſt intelligi hæc lex.Item not. q̃ ſi vnus ſoluit totum cum dicitur culpa geſsiſſe,habet regreſſum contra alium,etiam ſi actio non cedatur,vt dicto. §. nunc tractemus. quare non ita in fideiuſſore,vt ff.de fideiuſſo.l. vt fideiuſſor? Reſpondeo, quia fideiuſſor habet contra reum actionẽ mandati:vnde nõ ſic facile ei ſubueniturtutor contra nullõ.datur ergo ei contra tutorem. Vel dic q̃ tutor conuenitur actione bonæ fidei,ſcilicet tutelæ:fideiuſſor ex ſtipulatu,quę eſt ſtricti iuris,vt ff.de Carboniano edicto.l.iij,Vel dic alio modo vt not.dicta.l.vt fideiuſſor.& de hoc etiã plura habes ff.de negotijs geſtis.l.ex facto.ADDITIO.Et ibi glo.innuit verã ſolutionem,

c Pupillo, Pau.hic.

d Glo.male loquitur ſecundũ Alex & Caſ.

tionem, istam scilicet si tutor soluens vt correus hoc agit, vt A suum contutorem correum liberet sicut se, merito habet actionem contra eum. fideiussor verò principaliter agit vt liberet reum: sed confideiussores liberantur per quandam cõsequentiam: igitur contra eos non habet actionem nisi cedatur. Bart.

Timor litis motæ vel mouendæ, etiam de facto & nõ de iure, est sufficiens causa propter quam possit fieri transactio valida: ideo ex cautione interposita datur actio, & soluti inhibetur repetitio. h.d. Salycetus & Alexan.

II. Idem A. Luctatio.*

*al. Lutatie.

CVm te proponas eum solorre tua de hereditate transegisse,a & ideo certam pecuniam ei te debere cauisse: b etsi nulla c fuisset quæstio hereditatis, tamẽ propter timorem litis transactione interpo B sita, pecunia rectè d cauta intelligitur: ex qua causa si fisco e soluisses, repetere non posses: & si non soluisses, tamen iure conuenireris f PP. III. Id. August. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

Specialis transactio specialem operatur effectum. hoc dicit Bart. Vel sic: Specialis transactio non præiudicat vltra deducta in ea. hoc dicit Salycetus. Vel sic: Si petatur pars pecuniæ debitæ, & super parte petita transigatur, transactio ad alteram partem non extenditur. hoc dicit secundum lectuam quæ ponitur in glossa verbo, nominatim. Alexan.

III. Imp. ALEXANDER. A. Tulliæ.*

*Fuluia.

AGe cum Geminiano, g C quòd pater eius curator tibi datus negotia h tua gesserit: & si apud iudicem negabit se hac actione i teneri, quoniam transactio k & Aquiliana stipulatio l interposita m est: iudex contemplatione iudicij n (quod bonæ fidei est) quæret de quanta o pecunia nominatim P transactum sit: & si apparuerit de minore q transactum, † quantam pecuniam reliquam ex administratione curæ deberi probatum fuerit, soluere eum iubebit, r quod s non in stipulationem Aquilianam obligationis iure t tantum deductum est, quanta erat quantitas pecuniæ quæ debebatur. u Dat. Prid. Id. Aug. Maximo. II. & Aeliano Conss.

Hoc intendit: Ad actionem ipso iure per transactionem & acceptilationem extinctam non datur regressus: sed dolo ductus habet actionem de dolo. qua sibi succurritur, nisi super dolo transegerit. Bal. Vel sic: Generalis transactio acceptilatione valida ad actionem sic extinguit, quòd ad eam amplius regressus haberi non potest: sed dolo inductus agit de dolo, nisi de illo dolo transactum fuerit. Salycetus.

IIII. Idem A. Numidio.

ACtione administratæ curæ x ab eo qui legitimæ ætatis annos y compleuit, in Aquilianam stipulationẽ deducta, z & per acceptilationẽ extincta, nullam aliam superesse nisi a de dolo intra conin iudicijs. Sed contra infra eodem. sub prætextu specierum. sed distinguẽ: quia aut est generalis petitio, & generalis transactio, & tunc obstat exceptio in omnibus, vt ibi, nisi in duobus casibus, vt ff. de pactis. l. tres fratres. & ff. eodem. l. nõ est. Aut generalis petitio, & de specie transactum est: & tunc obtinet quod hic dicit. Aut ecõtra specialis petitio. & generalis transactio: & tunc similiter in specie petita tantum nocet, vt infra eodem. l. si de certa. aut vtraque specialis: & tunc idem, vt ff. de pactis. l. si vnus. §. & in summa. aliàs, ante omnia.

Transactionem an vitiet calumnia.

s *Quod.* id est quia.
t *Iure.* aliàs pure. aliàs, curæ.
u *Debebatur.* ex obligatione.

Actione. ϗ CASVS. Curam alicuius gessisti, & male: si D maior factus te conuenerit ex mala administratione, & tecum dolo inductus transegit, quia forte inebriasti: an liberatum te per acceptilationem prima actione conuenire possit, quæritur? & respondè quòd non, sed sibi superest actio de dolo: quia dolo eum induxisti ad transigendum: & hoc si super dolo nulla intercessit transactio lite super eo postea mota. Ex hac. l. not. quòd dolus non impedit quin acceptilatio ipso iure perimat actionem. & quòd postquam actio est ipso iure perempta, nũquam resuscitatur. Baldus.

a Debet dici Actione nisi vide Bart. hic & Dy. in regula, peccatũ. de reg. in. lib. vj. item de dictione præter, vide pulcrã gl. in verbo præter. in ti. de lit. qui in missa nõ cõplent. in pragmati.

x *Curæ.* i, vtilis neg. gest. vt §. l. proxi. Accur.
y *Annos.* XXV. &c. vt ϗ. de his qui ve. æta. l. fin.
z *Deducta.* quod ideo fit, quia obligatio iure gentium non posset accepto ferri, nisi deduceretur in stipulationem Aquilianam, vt in Instit. quibus modis tollat. obliga. §. item per acceptilationem.
a *Nisi de dolo.* hęc dictio nisi a ponit, scilicet q; de dolo detur. sic & ff. si quis cau. si eũ. §. fi. in fi. & dic argu. quod ibi notaui. Sed pro quo dolo datur de dolo? Respõ. pro dolo in trãactione cõmisso. nã dolo fuit inductus ad transigendũ. vt ϗ. eodẽ. sub prætextu instrumenti. ij. respon. Alij dicunt, vt Py. quia *sanctio*-

non

non implet quod conuenit: quod non placet secundum Azo. A vt. ff. de dolo. l. j. §. si quis. Item alia ratione, quia tunc daretur condictio ob causam, vt se reponat in obligationem, vt ff. de condic. ex. da. l. si quis accepto. Vel datur actori præscriptis verbis ad interesse quasi ex do vt des, vt hoc remittere sit dare, vt ff. de cõdic. causa da. hãc mulier. & de præscri. verb. l. ob eam causam. & sic cessaret de dolo. Sed ti velis tueri P. die quòd ibi in l. si quis accepto. loquatur de condictione certi generalis, quæ concurrit cum actione de dolo. Vel quia ibi erat certũ cum fuit se debitorem, hic non. Vel tertio, quia hic nõ agebatur vt tantum accepto ferret: sed vt in perpetuum deffenderet. Vnde etiam committitur pœna, si vel defecto agatur post Aquilianã stipulationem, vt infra eodem, l. vbi cum ergo non fit in totum cautio. & Pa. fa secura, propter quã reus dare cõuenit, agi non poterit cõdictione ob causam, vt se reponat in pristinã obligationẽ: quia nondũ est verũ eum in perpetuũ deffinisse, vt ff. de condic. indeb. & elegiter. §. pen. ad hoc allegiba tur hic §. fine in perpetuũ, &c. & hoc vbi sit trãactio super re quæ est in cõtrouersia & li te vt hic erat. Aliud si super re certa remittẽ da gratis vel nõ gratis, vt in l. si quis accepto, sed primã lectura approbo per l. j. ff. de dolo. §. si quis. sed & aliter poterit dici vt ibi.

Transactum sit cũ tutore liberat eũ etiã à male gestis per dolum.

a *Tempora.* olim annũ vtilem, hodie biennĩ, vt ϗ. de dolo. l. fi.
b *Transactum sit.* actione de dolo mota, & sopita per transactionem. & intellige tecundũ Bal. etiam si per dolum sit trãactum super dolo quòd valeat, vt infra de plus peti. l. j. ne in infinitum eatur. Item quæritur, si transegi cum curatore meo: vtrum possim eum postea conuenire de eo quod per dolum male gessit, quasi non videar transegisse super dolo? Videtur quòd possim, vt ff. de libe. lega. l. Aurelio. §. fi. Sed dico cõtra. Aliud est enim legare liberationem: & tunc obtinet lex. Aurelio. §. fin. & aliud est dicere, nolo vt conueniaris, vel remitto tibi actionem: quo casu omnia remissse videntur, vt d. l. Aurelio, in princi. & cod titu. l. si quis rationis. & l. petitor. & de administra. tuto. l. quidam decedens. in fine.

CVm te. ϗ CASVS, Tutelam alicuius gessisti, & decessisti. si D pupil. factus adultus de mala administratione conuenit heredem tuum, & transegit, non ob hoc quod scriptura non intercessit, minus stabit placitis. cum enim transactionem intercessisse aliis probationibus probari possit, scriptura necessaria non est. Viuianus.

c *A placitis.* id est a transactione. aliàs, à placitũ.
d *Intercesserit.* vel intercessit, & est amissũ, vt ϗ. de fid. instr. l. j.
e *Necessaria non est.* vt ϗ. si mi. se ma. dix. l. j. & facit ad hoc §. tit. j. l. pactum. ij. & ϗ. de probatio. proprietatis, & l. cum res. & de rei vindi. l. iudicia. & famil. erciſc. l. non ideo.

CVm mota. ϗ CASVS. Si auus tuus decessit, & matrem tuam exheredauit, & extraneos instituit, & inofficiosi querela agens cum eis transegit, vt accepta parte hereditatis à lite discederet, & discessisset si placitis non steterint instituti. possis tu heres matris tuæ redire ad querelam inofficiosi, quæritur? & respondè quòd non. sed si intercessit stipulatio, ages ex stipulatu. si non, ages præscriptis verbis. Nota primo, quòd querela inofficiosi sublata, amplius non potest instituti. Secundo nota. quòd ex non observantia pactorum non resuscitatur actio perempta. Tertio, quòd ex pacto de bonis suscipiendis in stipulationem deducto, agitur ad interesse. Baldus.

f *Cum mota.* quo tolo casu transmittebatur ad heredem, nisi sopita esset per transactionem, vt hic fuit. & ff. de inofficio. testamen. l. posthumus. §. finali & l. sequent. hodie verò etiam non præparata transmittitur ad heredem, vt infra de inofficio. testa. l. si quis filium.

g *Susciperet.* vnde patet quòd fuit do vt facias, licet præneptum fuerit in faciendo.
h *Instaurare.* id est intentari.
i *Per vos.* sed per matrẽ posset, si viueret, & ei filies non seruarentur, vt ff. de inofficio. testamen. l. si instituta. in princip. quæ est cõtra. Vel ibi sub condictione remuneraui tibi si seruaretur ei fides. prima verior. Vel ibi præparata, hic habetur pro nõ præparata: quia desistit omnino sine remuneratione. vt ff. de inofficio. testamen. l. Papinianus. §. si quis post rem. & l. nam & fi. §. j.
k *Simit.* vt ff. de inofficioso testamen. nam & fi. §. j. l. Papinianus. §. j. & ij.
l *Partem.* scilicet coheredis.
m *Conuenietis.* scilicet vos filij.
n *Stipulatus.* proprie, si de incerto dando cõuenit. Si autem de certo, tunc expone, id est certi cõdictione, vt ff. si certum pet. l. si quis certũ. & instit. de ver. oblig. in princ.
o *Vtilis actio.* id est præscriptis verbis efficax, quæ demonstratur à re gesta.
p *Damda est.* scilicet à lege: & sic est datiua. sed non est hoc verum. Sed dic vt alibi notatur. Sed videtur dari de dolo, vt ff. de præscript. verbis l. naturalis. §. quod si faciam. quæ est contra Solu. hic fuit do vt facias: licet ipsa præuenerit in faciendo, vt in littera modo notaui. Item contra supra titulo primo. l. cum proponas. secunda. nam & ibi non seruatur fides non seruanti. Item actio ex pacto non datur: in quibus duobus hæc lex contrarium seruat. Solut. speciale est pro filijs. cùm enim vnum sit contra eos, quia non datur eis querela etiam præparata, quod fieri debet, vt ff. de inofficio. testamen. l. quemadmodum. aliud pro eis posset induci, vt habeant actionem præscriptis verbis, vt argumen. ff. de iureiurãdo. l. cum qui in princip. Vel dic quòd sit speciale ratione querelæ: quia ipso iure per pactum tollitur, vt in actione furti, & similibus. vt ff. de pactis l. si tibi. §. quædam. & l. si vnus. §. pactus, in fine. idem vbicunque per pactum ipso iure tollitur actio, vt acceptilatione, vt dixi supra eodem. l. actione. alioquin rediret ad primam, vt infra eodem. l. fine apud.

*al. Pomponio.

* Concilia cũ. l. cũ proponas. ff. de trãact. proxi. vide Antaris lib. 3. paradox. c. 6.

Actio quæ dequæ ipso iure per pactum tollitur.

TRansactionis. ϗ CASVS. Si procuratorem ad agendũ instituisti, & cum aduersario tuo transegit, cum hoc ei non mandasti, tibi præiudicare non potuit. Viuia.

q *Placitum.* id est pactum.
r *Ab eo.* id est procuratore.
s *Actionem.* id est actum siue exercitium, & exponitur supra de sacrosan. eccle. authen. hoc ius porrectum.
t *Deroganit.* nisi in tribus casibus, tj habet speciale mandatum. vel si liberam, vel si tit in rem suam: vt ff. de procuratoribus. l. procurator cui generaliter. & ff. de iureiurando. l. iusiurandum quod ex §. fina. & sequent. & de pact. l. rescriptum. in fin. cum tribus l. sequen. & infra de noua, l. non abstulit. & ff. de solutio. hoc iure ADDITIO. Declara hanc glossẽ secundum Paul. cùm dicit ibi, vel ti liberam, quòd quando habet liberam administrationem omnium bonorum, vel habet liberam administrationem in lite & causa il la in qua transegit, secus si in lite tantum: quia tunc nõ posset

In quibus casibus videtur hoc cessare vide sequentes. cessat hoc constituto in fragmentis Codicis Gregor. quæ hodie super hoc, sub titulo de trãact. ac. l. j. Cõ.

trans-

transigere de causa principali, sed solum super instantia, vt A not. per Bart. ff. de procuratoribus. l. mandato. & l. qui Romæ. §. Callimachus. de verb. oblig. & probatur in cap. qui ad agẽdum. de procura, lib. vj.

DE *alimentis.* ¶ CASVS. Si tibi in testamento alicuius alimẽta relicta sunt, & cum herede super his non petendis sine prætore vel præside transegisti, non valet transactio, neque tibi præiudicat: de præteritis autem si tibi non soluit, non de futuris potuisti transigere sine prætoris aut præsidis auctoritate, & sine causæ cognitione. Viuia.

† *In nonnullis exempl. hæc lex de alimẽtis, & lex transactionis, inuersæ sunt.*

a *Transigi potest.* etiã sine prætore.

b *Præside.* vel cum eo, sed nõ causa cognita. cognoscere enim debet & modum alimentorum, & personas trãsigentium, & causas transactionis: & potes etiam alia addere, vt ff. eod. cum hi. An autem posit agi pro futuris alimentis? dic q; sic, vt dixi. ff. de vsuris. l. prima. §. primo. secundũ Azo. per l. j. de fideicommiss. l. prima. Accursius. ADDITIO.

Transactio super alimẽtis an fieri possit.

* *aliàs, de.* Hanc l. intellige in alimentis relictis in vltima voluntate: secus in debitis ex contractu: quia de his potest indistinctè transigi, vt d. l. cum hi. §. plane. Bart.

SI *super.* ¶ CASVS. Marito sororis tuæ super fundo tibi quæsito quæstionem mouisti: & cum eodem transegisti, vt sibi cederes possessionẽ fundi, si tibi decem daret intra octo dies: & si placitis non staret, vlterius quæstionem de fundo non moueret. si non fecit quod conuenit, sibi agenti obstabit doli mali exceptio: & si sua auctoritate accipiat, præses prouinciæ vim mihi fieri prohibebit. Viuianus.

**sic in omnibus manus. quos vid. sunt qui legisse se dicant, actione. Cont. Lemir. Glos. Ematere.*

c *Afratre.* qui dicitur Leuir. sed soror viri dicitur Glos. duorũ fratrum vxores dicuntur cinateres, vt ff. de gradibus. l. non facile. §. gradus.

d *Vim.* neque iudicialem, neque aliam. Sed contra. ¶. eod. l. transactio nullo. Solu. sufficit aliquod emolumentum posse capere, cum cùm per eum stet quo minus caperet, vt hic fuit. Vel dic quòd dicitur pactum, non transactio secundum Odo. Et facit. ff. de rei vindic. l. si quis hac lege. & ff. de pactis. l. tale pactum. §. j. & ¶. de pact. inter empt. l. j. Accursius.

e *Competeret.* pro fundo quem possides.

f *Submoueri.* si intenteretur.

FRATRIS. ¶ CASVS. Filios fratris tui super hereditate & super statu conuenisti, quia dicebas eos non esse filios suos, vel forte filios, sed se venundari passi sunt ad precium participandum, & transegisti, si à principe impetrare volueris vt à pacto transactionis resilire possis, & quæstionem sopitam resuscitare, non eris audiẽdus, tum ratione sanguinis, tum propter fidem transactionis, tum quia nullus esset litium finis: quia qua ratione recedi posset à transactione & à sententia, & à iurejurando: & per sententiam & per transactionem receditur à lite, vt ff. de iureiũr. Nor. primò ex hac. l. quòd de quæstione spuræ letatis vel status potest transigi. Secundo nor. quòd finis debet litibus imponi. Bald.

g *Ac statu.* id est libertate, vt quia passi fuerunt patre viuente se vendi ad precium participandum, & ideo patri vt serui non debebant succedere.

Kalend. Ianu. Gordiano A. & Auiola Conss.

Super alimentis præteritis liberè transigitur: super futuris verò auctoritas prætoris requiritur. ratio est, quia ex futuris alimentis pendet vita hominis, non ex præteritis. Baldus.

VIII. Idem A. Licinio.

DE alimentis † præteritis si quæstio deferatur, trãsigi potest: a de futuris autem sine prætore seu præside b interposita transactio, nulla auctoritate * iuris censetur. PP. X. Kalend. Ian. Pio & Pontiano Conss.

Transactio conditionalis valet: & sufficit ad transigentem aliquid peruenire posse vt transactio valeat. Et transactio parit exceptionem etiam contra realem actionẽ. Salycet. & Alexand. vel sic: Quamuis nihil fuerit datum nomine transactionis: si tamen fuit datum, transactio tenet. Iacob. Butr.

IX. Idem A. Agrippino.

SI super * possessione quæ tibi quæsita est, cum quæstionem patereris à fratre c vxori tuæ, pactum conuentũ, & stipulatio inter vos (vt allegas) interposita est, vt si intra diem certum idem aduersarius tuus decem aureos tibi numerasset, possessione ei cederes, vel si eam inferre quantitatem non curasset, vlterius quæstionem non patereris: & is qui ita spopondit, promisso satis non fecit: consequens est, te, ad quem res pertinet, vim ab eo pati nõ debere. Cuius rei gratia vir clarissimus præses prouinciæ interpellat vim [fieri] prohibebit: præcipue cum etiam si in rem diuersæ parti actio competeret, d huiusmodi pactio * propter vtilem exceptionem posset

**sic scripti in omnibus manuscriptis vid. alij sunt legi in quibusdam, Gordianus. † aliàs, etiã nunc.*

B

C

D

submoueri. f PP. VI. Id. April. Gordiano Aug. II. & Pompeiano Conss.

Exceptio transactionis impedit processum vt finis sit litium. b. d. & ad hoc semper allegatur ista lex. Salycetus. Vel sic: Exceptio transactionis impedit processum inchoari super his quæ per transactionem remissa fuerunt, & sic impedit litis ingressum seu contestationem: quia est exceptio litis finite. & ad hoc allegatur semper ista lex. Alexander.

X. Imp. PHILIPPVS. A. Apollophaniæ.

FRATRIS tui filijs de paterna successione ac statu g etiã nunc h † contra fidem sanguinis, itemque placitorum, quæstionẽ inferre parum probẽ postulas. nullus k etenim erit litium finis, si à transactionib" bona fide interpositis cœperit facilè discedi. PP. Pridie Kalend. April. Peregrino & Aemiliano Conss.

In reciproca remissione æqualis speciei nullus intelligitur lædi, nec senem, nec iuuenis. b. d. no. Bald. Vel sic: Fideicommissum vicissim inuicem potest remitti, nec ex hoc dicitur minor lædi. Salycetus. Vel sic: Quando reciprocum fideicommissum remittitur: neutra pars lædi videtur. b. d. & non est aliàs secundum Bald. & Alexand.

XI. Imppp. VALERIANVS, GALLIENVS. AA. & VALERIANVS nobilis Cæsar Caiano militi.

DE fideicommisso † à patre inter te & fratrem tuum vicissim dato, m si alter vestrum sine liberis excesserit n vita, interposita transactio o rata est: cum fratrum concordia remoto captãdæ p mortis alterius voto improbabili, retinetur, & nõ potest eo casu rescindi tanquam circunuentus sis, cum q pacto tali consenseris, neque eam cui

g *Ac statu.* id est libertate, vt quia passi fuerunt patre viuente se vendi ad precium participandum, & ideo patri vt serui non debebant succedere.

h *Etiã nunc.* ante trãsactionem faciebat cõtra fidẽ sanguinis, nũc transactione facta & contra eandẽ, & cõtra pactum transactionis. sic & supra de episco. audien. l. decernimus. Accursius.

i *Parum probe.* i. male.

k *Nullus.* sed nónne remanet finis sententiæ & iusiurandum. vt ff. de iureiuran. l. j. & ij. Respond. si liceret recedere à transactione, eadem ratione ab alijs: & sic nullus remaneret finis. Et nota de fine litis: & dixi. ff. si certũ petatur. l. quidam. tũ fine.

l *Bona fide.* secus si mala, vt §. eod. l. actione. vbi rescinditur per actionẽ de dolo. & infra eodem. sub prætextu instrumenti. in fin.

DE *fideicõmisso.* ¶ CASVS. Si te & fratrem tuũ testator instituit, vt si alter vestrum sine liberis decederet, ad alterum veniret sua portio, & econtra: & hoc fideicommissum inuicem remisistis: valebit remissio & trãsactio, & hoc duplici ratione. vna quia tollitur votum alterius mortis captandæ. alia, quia iure communi vsi sint. Et not. quòd improprie ponitur trãsactio. Vel dic, forte dubium fuit an hinc inde fuissent grauati. hoc casu potest dici transactio: & valebit vt concordia inter vos retineatur: neque debet trãsactio rescindi, si dicas te deceptum, cum minor non fuisti: si etiam minor fuisses, non ob hoc debuit rescindi, cum iure communi vsus fuisti: quia quantũ tu remisisti, & ille tibi remisit. vnde contra tale pactum non eras restituendus, vt ff. de mino. l. denique, §. vltimo. Nota primo ex hoc textu de verbo, concordia, quod sæpe reperitur in statutis. Retinetur concordia, dum discordia & causa discordiæ amouetur, vt hic textus expresse dicit. & de hoc verbo vide. ca. j. extra de mutu. peti. Secundo not. quòd ille qui non proponit causam sufficientem, non debet audiri. Bald.

m *Dato.* id est rẽlicto vt detur.

n *Excesserit.* id est decesserit.

o *Trãsactio.* i. finis quidã siue refutatio, nã improprie ponitur, cũ nõ sit de re dubia, & lite incerta, vt ff. e. l. j. Vel dic q; dubiũ erat an hinc inde essent grauati à testatore, vt faciat ad ti. Acc.

p *Captande.* i. optandæ vel machinãdæ. alibi ponitur pro acquirere, vt cum dicimus, talis captauit beneuolentiam talis.

q *Cum pacto.* hæc dictio Cum, potest esse ratio quare non sit circunuentus: & econtra quare videbatur circunuentus. & subaudi semper sine machinatione alterius, vt §. titu. j. l. cum proponas. i. aliàs secus. §. titu. j. l. cum postea. sed si sciret illum dolose facere, non infirmatur, vt ff. de act. empt. l. j. §. fin. & ff. de re iudi. l. nemo videtur.

Agere.

a Agere. id est habere.

b Ageres. id est haberes.

c De *causis.* quas proposuisti, quia non es circunuentus, vsus enim fuisti iure communi, ideoque non es circunuentus, vt ff. de mino. l. verum. §. sciendũ. & seq. Itẽ non restituitur, vt ¶. de in integ. rest. l. non videtur. & facit. §. tit. j. l. j. & l. cũ proponas. j.

PRÆSES. ¶ CASVS. Si debitori ciuitatis administrator eiusdẽ transactionis causa remisit debitum: hoc casu an valeat transactio, quæritur? vnde distinguendum est, aut liquidum fuit ciuitatis debitum: quo casu nõ valet remissio, vt hic. aut nõ, & valebit: quia tunc de re dubia fit. & hoc præses. i. maior magistratus prouidebit. potuit esse quòd crederet aliquid ciuitati debuisse, cum non teneberis.

d *Ambitiose.* Ambiebat. i. desiderabat honorẽ per debitorem.

e *Non priore.* quando de re dubia, & lite incerta.

f *Non finet.* vt & arg. ff. de iureiurando. l. cũ qui. §. in popularibus. & l. tutor. in princip. & l. iusiurandum quod ex. §. j. & ff. de pactis. l. imperatores. & de decret. ab ord. fa. l. ambitiosa. Sed contra infra de vsur. l. aduersus. Solu. vt ibi. Et not. quod dicit hæc lex in administratione ciuitatis, idẽ in omni alio simili administratore, vt prælato tutore vel curatore. Sed quid si non ambitiose, sed bona fide gratis remittunt: & liquidum debitum erat: sed quia forte vsura erat, vel alia iniqua pecunia? dices valere, vt hic innuit. ambitiose. & ff. de iur. interdum. j. §. qui tutelam. & l. si pignore. §. fi. & de iniur. l. sed si vnius. §. j. Pla. contra. ¶. tit. j. l. pactum iij. ADDITIO. Istam opinionem Pla. sequuntur communiter doctores, vt tetatur hic Bar. soluens rationem & iura per glo. allegata.

Aliàs, potest nocere ciuitati gratia non finet.

**al. Procle. Contra administra tionem trãsigere non potest.*

INTERPOSITA. ¶ CASVS. Si metum intulisti, nõ valet transactio: & hoc in prima. refert tamen an fuerit talis metus, qui potuit cadere in constantem virum, quo casu non valebit: aliquin secus. & hoc in secũda. Si autem cum mihi promitteres, metum intuli, & super promisso transactum est, & mihi concessisti aliquid: non videbitur metu extorta transactio. vnde licet in principali causa & in promissione probaueris tibi metũ illatum, nõ propter hoc metum intercessisse probasti in trãsactione: vnde contra eam venire non poteris. Vel dic, in principali causa protestatus fuisti magno clamore tibi vim trãsigendo illatã. hoc autem solũ non sufficit ad probandũ metũ, sed probare debes: vt ¶. de dolo. l. dolus. Vel dic q; habebas iustam causã & liquidã, vnde non erat verisimile te trãsigere &c. nisi tibi metũ intulisses: sed non sufficit ad probationem illationis metus: quia necesse habebas aliter probare, quàm per qualitatem causæ principalis. Si autem me seruum tuum dixeris, & hoc probaueris: non valebit transactio, cùm inter dominum & seruum non teneat pactio. Viuia.

Nota ex hac. l. bonum tex. q; ad hoc vt competat actio directa quòd metus causa, ex verbis & mẽte edicti prætoris positi in l. j. ff. quod met. cau. requiritur metus iustissimus, scilicet mortis, vel cruciatus corporis, secũdum Pau. de Cast. hic.

Transactio dissoluitur consensu simul & actu contrario, & agitur causa ex integro. Salyc. Vel sic: Communi consensu partium à transactione recedi potest. Alex.

XIIII. Idem A. A. Sopatræ.

SI diuersa pars † cõtra placitũ agere nititur: æquitatis ratio suadet, refusa a pecunia b (cum & tu c hoc desideras) * causam ex integro agi. d PP.

**desideres.*

Perpetuus quidam accipitur.

**al. rescindendo.*

† *aliàs, est ancilla seruum natus adseueras.*

Formari pœnam quãdo dicitur.

A nibus modis rata non habentur. Item quòd dicit perpetuo id est generali, multa enim significat: vt diximus. ff. pro soc. l. j. Vel dic sine temporis præfinitione: vt ff. quod metus cau. l. ij mulier. §. quod metus. & supra de diuer. rescript. l. ij. non autem quòd ex eo actio perpetuo detur, nisi ad tẽplum: vt ff. quod met. cau. l. ij cũ. §. j. & ij.

h *Nec tamen.* licet dicat generaliter de metu, non tamen quilibet sufficit, vt subijcit: vt ff. quod met. causa. l. metũ autẽ non &c. & ff. quibus ex causis maio. l. iij. & ¶. de distr. pig. l. & qui. & ¶. de rescin. vẽd. l. ij volũtate.

i *Qui salutes.* vt mortis, & quasi mortis, quod dic per exempla. vt ff. quod metus cau. l. iiij. §. pen. & fi. vt sic differat à sequenti casu.

k *Cruciatum.* quod iudicis discernitur arbitrio: vt ff. ex quib. caus. ma. l. metus autem cau. §. in fi. & sic notat causam principalẽ ipsum venditionem.

l *Qualitas.* veluti si in venditione dolus vel metus fuerit, ex qua venditione transactio processerit ex interuallo, per hoc enim non creditur fuisse in trãsactione dolus. Vel principalẽ causam dicit contestationẽ doli vel metus: quæ sola nõ sufficit, nisi cõsequenter probetur, vt ¶. de dolo. l. dolum. & quod met. causa. l. metum. & ¶. eo. titu. si maior. Vel tertio qualitas causæ, l. q; dicat ita se instam & liquidam habuisse causam, vt nõ sit verisimile trãsegisse: vnde habebat instrumenta, quibus sufficienter poterat fundare intentionem suam.

m *Alia ratio.* superior enim erat dolus vel metus, hic autem ratio personæ: quia cum ea paciscì non potest.

n *Reformat.* id est rescindit. sic referare, id est aperire. formari autem pactum dicitur, quando vestitur.

o *Non posse.* nisi de libertate paciscatur, vt arg. infra de libe. cau. l. cum affirmes. & l. post certi. secundum quosdam. Nos contra, arg. earundem legum. Sed contra nos. ff. de acquir. here. l. si seruum. §. si quis dederit. Solu. vt dixi in d. l. cum affirmes. Item contra. ¶. eod. l. fin. Sed ibi dicit valere transactionem super quæstione libertatis factam. quod verum est, si tamẽ dubitabatur de statu. sic & ff. de iudi. vix. hic autem super alia quæstione. ADDITIO. Dum quæritur an pactum factũ inter dominum & seruum valeat, distinguit hic Bart. aut fit pactum inter dominum & seruum de alio quàm de libertate, & indistincte non valet, vt hic. aut fit de libertate, & tunc aut erat dubium an esset seruus, & valet, vt l. fi. ¶. eo. aut certũ, & tunc aut fit cũ domino futuro, & valet, vt l. si seruum. §. si quis dederit. ff. de acqui. here. aut cum præsenti, & tunc secus, vt d. l. cum affirmes ¶. de libe. causa.

SI *diuersa.* ¶ CASVS. Si me ad fundum conuenisti, & transegisti vt mihi fundum cederes, & tibi darem decem: an à pacto transactionis discedere possimus, quæritur? & respon. quòd sic, dummodo hoc fiat de vtriusque consensu: & actione pristina agere potes, refusa mihi pecunia, quam dedi nomine transactionis. Viuia.

p *Si diuersa pars.* id est actor.

q *Contra placitum.* scilicet transactionis.

r *Refusa.* id est restituta.

s *Pecunia.* transactionis nomine data per reum ipsi actori: & dic conditionem indebiti competere ad hanc pecuniam repetendam, vt ff. de condic. indebi. l. eleganter. iij. respon.

t *Tu.* scilicet reus.

u *Ago.* vt & ff. de solu. pupilli. §. j. Sed nunquid ipso iure non obstante

obstante prima transactione? Respon.nō, vt.ff.de pac.si vnus. A §. pactus. & dixi supra titu.j. l.pacta nouissima. Item quid si sublata erat prior actio per acceptilationem & Aquilianam stipulationem? Respond. idem videtur esse dicendum, quòd agatur veteri, vt infra e. vbi.Sed arg.contra. ff.de pac. si vnus. §. sed si pactum. Sed forte dabitur ei prior actio vtilis ex æquitate, vt argu.infra. si aduersus transl. l. j. & ij.

Sententia fecit.la etiã de partium consensu nõ valet.

Itẽ quare secus in sententia : vbi etiam lata per partium consensum secunda nõ valet, vt j.quando prouo.nõ est necessl.l.j. nisi cùm esset dubium an esset iudicatũ , & super hoc iudicaretur, vt ff. quæ sentẽ. sine app. rescin. l.j.Respon. quia fit ex consensu transactio,& ideo contrario consensu tollitur, vt ff. de regu.iur. l. nihil ram naturale.sed iudicium in inuitum redditur, vt ff.de verb. obl. l. inter stipulantem.§.j.

Intelligimus.

VT *responsum.*} Casvs.Quærebas à principe an mulier te pro dote conueniens, & tecum transigens, venire posit contra transactionem? & respon, declarare debes an facta fuit simpliciter transactio: quo casu ei agenti actione pristina , obstabit except. transactionis. an fuit sublata per acceptilationem, interposita Aquiliana stipulatione:quo casu nullam habebit aduersus te actionem , neque vniuersaliter:id est hered. peti. neque singularẽ, vt rei vind. Viuianus.

** congruũ.*

a *Posita*. tu qui simpliciter quæris an posit aduersaria tua cõ tra transactionem venire. Et nota quòd benigne docet imperator supplicantem qualiter proponat, vtš. de preci.impera.of fe. l. fi. Durius autem respondet alibi iurisconsultus , vt ff. de testamen.l.Domitius.

b *Fuerit*.his enim duobus modis fit, vt ff.eo. l.ij.

c *Illuxerit*. id est apparuerit.

d *Vel in rem*.sed quomodo istæ actiones accepto ferentur, cũ sola verborum obligatio posit accepto ferri, vt ff.de accep. an inutilis.§.receptum? Respon.deducuntur in stipulationem Aquilianam prius, vt insti.qui.mo.tol.obl.§.item per acceptilationem. Sed quomodo potero rem meam stipulari, vt.ff.de le.j.l.cetera.§.j.& de verb.obli.l.nemo? Respon. non rem, sed quanti mea interest, vt insti.qui.mo.tol.obli.§.est autem,& ff. de verb.oblig. l.scire debemus.§. fi à fure. D

e *Palam est*.nisi vt j.si aduersus transactionem.l.ij. Accur.

Causa.} Casvs. Transegi tecum, postea impetrauj iudicem contra te super debito super quo transegi, non facta mentione de transactione. certè si facio te citari coram iudice,& tu compares, & excipis de transactione iam facta,& facis de ea fidẽ, iudex debet pronunciare rescriptum esse surreptitium:quia,si.de transactione feci̇ssem mentionem,tale rescriptum non obtinuissem; quia non est intentio principis lites sopitas per transactionem vel sententiam resuscitare: & sic pronunciabit se non esse iudicem competentem,secundum Paul.de Cast. hic.

Causa & ẽa differẽt.

f *Causa*. dicunt quidam causam ante litis contestationem: post controuersiam tamen.sed post litis contestationem incipit esse lis:vt arg.j.de litig.authen.litigiosa.alij causas criminum,sed lites ciuiles.vt ff.de testi.l.j.§.j.& ff.de verbo.signi.l. litis nomen. Tu potes dicere tertio, s. causa post contestationem litis.sic enim dicit Tullius: Causa est res quæ habet in se controuersiam in dicendo positam cum certarum personarũ interpositione. sed lis est ante & post, & sic est genus, & causa species, vt infra quomodo & quando iudex.authen. qui se-

mel.An ergo ante contestationem potest transigi? videbatur quòd non,quasi non sit res dubia lite : vt.ſi.eo.l.j. Sed contra est,vt hic,& ff.de condic.indebi. eleganter.§.ſi quis. non autẽ post sententiam,vt in ea.l.§.ſi post,

g *Legitimis*.alias non, vt §.tit.j. l.cum posteà.

Transactio facta per Aquilianam stipulationem & acceptilationem , perimit omnem actum,& perimit ipso iure. secus si nõ interueniat Aquiliana stipulatio & acceptilatio:quia tunc non perimit ipso iure, sed ope exceptionis. Bald. Vel sic: Si transactio fiat per acceptilationem, precedente Aquiliana stipulatione,non potest actor ad pristinam etiam realem redire, licet reus trãsactionem non obseruet. Alex.

XV. Iidem. AA. Pontio.

VT responsum congruẽs* accipere possis , a infere pacti exemplum . ita enim intelligemus * vtrum sola conuentio fuerit, an etiam Aquiliana stipulatio necnon & acceptilatio secuta fuerit:b quæ subdita esse illuxerit , c nullam aduersariæ tuæ petitionem hereditatis , vel in rem d specialem competere, palã * ce est.PP. XV. Kalend. Aug. ipsis IIII.& III.AA.Conss. B

** al.palam fiet.*

Legitima transactio rescripto principis non tollitur. Alex. Bal.& Salycetus.

XVI. Iidem. AA.& cc. Cæcilio.

CAusas f vel lites trãsactionibus legitimis g finitas, imperiali rescripto resuscitari nõ oportet.h S.V.Id. Mart.ipsis V.& IIII.AA.Cõss. C

Ex transactione pœnali cum clausula, rato manente pacto, datur exceptio,& pœna exactio: ex non pœnali vero sola exceptio. Salycetus. Vel sic: Potest quod datum est repeti,& exceptio transactionis opponi contra actorem, promissanon seruante eo, si hoc actum fuit , id est si in transactione fuit apposita clausula , rato manente pacto. Alexander.

XVII. Iidem. AA.& cc. Marcello.

CVm proponas , † ab ea i contra quam supplicas, litem quã tecum habuit trãsactione decisam , eamque acceptis his quæ negotij dirimẽ di causa placuerat dari , nunc de conuentione resiluisse : k ac petas vel pacto l stari , vel data restitui : perspicis , m si quidem de his reddendis manente transactionis placito , statim stipulatione , si contra fecerit, prospexisti , & viginti quinque annis maior fuerit:n quòd * exceptionem pacti, & actionem datorum habeas. o Quòd si nihil tale cõuenit:exceptio P tibi,non etiã eorum quæ dedisti,repetitio q competit , parta r securitate. PP. V. Id. Iun. ipsis. AA. V.& IIII. Conss.

** al.quòd si exceptionis*

In omni pœna sanguinis potest transigi vel pacisci,excepta pœna adulterij : de alia pœna non, nisi falsi. Sal.& Alex.

XVIII. Iidem. AA.& cc. Valenti.

TRãsigere s † vel pacisci de crimine capitali t excepto ceptio,neque datorum tibi dabitur repetitio. Viuia. C

i *Ab ea*.s.actrice,vel à creditrice præsente.

k *Restituisse*.id est resilire velle.

l *Pacto*. s.transactionis.

m *Perspicis*.id est intelligis,vel intelligere debes.

n *Fuerit*. nam si minor esset, iuuaretur in integrum restitutione.

o *Habeas*.id est habebis,vt ff.de transac.l.qui fidem.Sed cõtra.ff.de pac.l.rescriptum.§.j.sed ibi non fuit dictum,rato manente pacto.

p *Exceptio*,vt infra de dolo.l.ſi superstite. Et nor. quòd huius l.distinctio locum habet vbi non iurauit se non venturum cõtra transactionem.tunc enim & soluit pœnam, & reddit accepta, nec agere potest,vt infra.e.l.ſi quis maior. Item intellige cùm vetus actio supereſt:alioquin restituit accepta, & non agit.Item præstat pœnam,vt infra eo.l. vbi. Sed quid ſi est ſtipulatus reddi data non eo addito vt remaneret placitum? Respond. dicunt quidam esse in electione promissoris reddere data,aut stare pacto. vt argu.infra eodem. vbi. Tu dic in electione repetentis, vt. ff. de condic.indeb.eleganter.§. ſi quis post.in fi. & de pac.rescriptum. §.j. & ff.eod. l.pacto. & l. qui fidem.& de verbor.oblig. ita ſtipulatus.in fi.& de euic. l.vindicantem. D

q *Repetitio*. s.simul. sed per se sic,vt ff.de condic. indebi. eleganter.§. ſi quis.in fi.& dices. j.eo.l.siue apud.

r *Parta*. id est quæsita.

TRansigere.} Casvs. Titius accusauit aliquem de crimine publico capitali.quæritur an super hoc crimine posit transigi vel pacisci Respond. & distingue. aut enim irrogat pœnam sanguinis,aut non. Primo casu transigitur præterquã in crimine adulterij. In secundo casu non, præterquam in crimine falsi. Viuianus.

s *Transigere*. s.gratis quo ad pacisc entes, & non gratis quo ad transigentes, vt.ff.eo.l.j.

t *Capitali*. puta quòd ingerit pœnã sanguinis. Tribus modis dicitur

Quod dicitur capitale explicatur.

dicitur capitale crimen. Primò dicitur vltimum supplicium, vt infra. de publi. iudic.§.publicorum. Secundò amissio libertatis , & per consequens ciuitatis , puta quia damnatur in metallum,vel opus metalli. Tertiò amissio ciuitatis tantùm, vt cùm deportatur. ff. de public. iudic. l. ij. ff. de bon. poſſ. l. edicto.§ rei autem capitalis. &. ff.de pœn.l. ij. & l. quidam hic autem ſtrictius accipitur pro eo quod ingerit pœnam sanguinis tantùm,vt no.t.per sequẽtem litterã . & sic strictè ponitur.ff.de bon. eor. qui tibi. l. j. ſed in l. ij. eiusdem titu. large.

a *Prohibitum*. scilicet accusato,a sed accusanti est prohibitum. vnde ſi pacisceretur vel transigeret, incideret in Turpillianum. ff ad Turpillian. l. ab accusatione. sed accusato licet qualitercunque redimere sanguinem suum : vt. ff. de bon. eor.l.j. Item nunquid transactio talis præiudicabit alijs ſi velint eum interim de eodẽ crimine iterum accuſare?Respond.non. vt ff.ad legem Iul. de vi publi. l.qui cœtu. §.fin. Sed arg.contra.ff.de præua.l.prævaricationis. &. ff. de iureiuran. l.eum qui. §. in popularibus. Sed illud est quia habent iudicis auctoritatem: hic autem partim consensum tantum. Alij dicunt gratuitum pactum non præiudicare: vt d l. qui cœtu. in fin. sed transactio sic. Immo contra in eo quòd excepit adulterium tantum,vt hic , & infra ad legem Iul. de adul.l.de crimine.immo & raptus videtur excepit. vt j. quibus ex cauſis ſer.pro. præ.li.ac l.pen. Solu. Idem ſtatuitur in raptu virginis,quod in adulterio , propter ſimilitudinem quam inter ſe habent . sed secundum Ioan. bene potest transigi vel pacisci de raptu,vt videtur velle litera illa . dicit enim pacto transmiſſum:ergo apparet quòd per pactum est remiſſum,ergo fuit licitum pactum. Item contra in eo quòd hic dicit de adulterio non posſe transigi, vt in authent. vt lic.ma.& auiæ. §.fin.coll.viij.ibi,niſi tamen nõdum aut iudiciali decreto, aut amicabili conuentione , &c. Solu. dicunt quidam hoc corrigi,sed verius secundum Ioan. quod ibi dicitur , non est referendum ad capitulum adulterij , sed ad alia capitula in eadem authent.primo posita.Item contra in authen. vt nulli iudi.§.adulteram.coll.ix.Solu.ſpeciale forte in viro . Vel verius ibi actum erat, & etiam mulier punita , quia in monaſterium erat miſſa: sed vir sibi reconciliat intra biennium. Item contra.ff de adul.l.ſi maritus.ij.§. ſi negauerit. Solu. ibi repudiauit , non autem transegit , vel pactum fecit. Item contra. ff. de pact. iurisgent. § ſi pacisear. &.§. sequen. vbi non permittit valere pactum contra publicam vtilitatem factum. Solu. illa distinguitur per istam vt ea locũ habeat in crimine quod non ingerit pœnam sanguinis. Alij dicunt eam tantum loqui in gratuito pacto, istam in transactione tantũ.& exponsit hic transigere vel pacisci, pacto scilicet non gratuito:& inducunt supra eo.l præses.

a Cõcor.gl. super verbo,ipſarũ. ff.ſi.ad.l. ea.extra de reſti.ſpol.

† *Bucn ad hanc l.gl.9. in fi.in c.ſi.de fecit. extra de arbit.*

a Reprobatur per Bar. Bal. & ſal. excepto Sul. g.

b *In alijs autem publicis*. Publica iudicia sunt,quæ enumerata sunt. ff.de pub.iud.l.j. Quid autẽ erit in priuatis delictis? Respon.Io. vt in eis possit transigi & pacisci.Satis enim est quòd nõ inuenio prohibitum in eis:vt.ff.qui.ex cau.ma l.necnon.§. j.Sed ar.contra.ff.de arbi.l. non distinguemus.§.Iulianus.&.ff. de his qui not.infa. l. quoniam . & potest sic distingui an criminaliter, & tunc non licet:an ciuiliter agitur , & tunc licet.

§ l.4.infra de re mdic. Vide c.j. eũ ſimilib. extra de tranſac. & c.in. ter nunciũ l.de ve dicta.

c *Non licet*. vt infra de contrahend. & commit.ſtipul.l.ſi quidem. in fin. quia ſi transigat, pro confeſſo habetur : vt. ff de præuari.l.in omnibus. Et nota quòd nõ repetit nisi transigere.nam pacisci bene licet:vt.ff. de iure liſc.lege in fiſci. & lege eius.& ad legem Iuliam.de vi pu.l.qui cœtu.§.fin.quod nõ placet Iacob. vt alibi not. Sed quid ſi transigat? Dicunt quidam transactionem valere inter eos : sed alijs non præiudicare.quod non placet: quia ſic nulla esset differentia , an transigat quis super re familiari. an super republica : sed lex apertè facit differentiam: vt.ff.de pac l.iurisgent. §. ſi pacisear. & l.ſi vnus.§.pacta.& sic dico etiam inter eos non valere:vt not.d.§. ſi pacisear in gloſſ. Fit enim nunciatio, &c. hic videtur aliter dicendum,vt alibi notatur, ſcilicet cùm refertur ad pecuniariam æstimationem.

Falsi accusationem. vt infra de fal.l.ipſe.& est ratio,quia plerunque falſi accusatio refertur ad pecuniariam æstimationẽ, secundum Ioann. & hoc ſolo casu videtur eam accusationem exceptam à transactione , scilicet prohibita, videlicet vt fieri posſit transactio super fallo,quod refertur ad pecuniariã æſtimationem. nam quandoque irrogat pœnam sanguinis : vt inſra de fal.mo. l. i. §. ſin verò. & l.pen. Vel dic quòd semper super crimine falſi licet transigere, etiam quando irrogat pœnam sanguinis : vt in prin. l.item cùm nõ irrogat : vt hic. alioquin non esset bona exceptio quam fecit. Et not.verſus:Sanguinis in pœnis(niſi mœchus)transigit omnis. In reliquis nulli licet; niſi crimine falſi.

Transactio an ſuper ſit vel super crimine falſi.

† *Cõcor.gl. in c. j. ſub. verb. obtinuerit. extra eo.titu.*

Sub prætextu. Prohibent iura, niſi in cauſa publica, vt ff de re iud l.imperatores.& nisi in cauſa eccleſiæ. vt arg.in authẽ. de nõ alie.§.ſinimus.coll.ij.& niſi in cauſa pupilli, vt j. de iur. rei. l.rempublicam.li.xj.& niſi ſit teſtamentũ, vt.ff.eo.de his. Idem de codicillis,vt.ff.eo. l.imperatores.§.j.& l.non est.

Per se. per te posſunt subtrahi , ita vt non cadat in nomen furti,vt ſi apud eum ſint,& non contrectet,ſed cekt, vt.ff. de fur.l.inficiando.circa princ.Si autem contrectaret , fieret furtum , & daretur actio furti ad duplum eius quod continetur in inſtrumento, vt.ff. de fur. l qui tabulas. & ſic non daretur de dolo , quam hic dicit dari , vt ff.de dolo.l.i.§.ait prætor. & l.ij. Per alium autem ſubtrahit , vt ſi alicui mandauit vt acciperet ea:qui putans esse mandantis,ea accepit. Nec enim mãdator commiſit furtum:quia non contrectauit , nec fuit præſens:nec accipiens commiſit furtum, quia non fuit in dolo.vt ff.de furt.s. l. ſi is qui rem.ij.§.ſi tu Titium, & l. ſi quis perſerendum ,& l. falsus. §. ſi quis nihil. Alij non exigunt huiſmodi expoſitiones , quia dicunt competere furti actionem cum actione de dolo , cùm sint famoſæ ambæ,quod non placet, vt.ff. de dolo.l.j. & l.ideoque. Aditio. Aduerte quòd duplex est dolus:vnus commiſſus in ſubtrahendo: & ex illo comperit actio furti,& non de dolo.Secundus est dolus commiſſus in celando & extorquendo à te trãsactionem, & ex isto non oritur actio furti : quia afsidua contrectatione non nascitur. l. ei qui.ff.de furtis, vnde merito agitur de dolo:& isto modo ſolo loquitur hæc lex secundum Iac. But. quod approbat hic Bart.

Transactio facta per dolum non est nulla ipſo iure.

g *Arqui potuit*.ad est arguè probari.

h *Actio*.quæ est,ſi quidem,&c.vt ſtatim dicit.

i *Perempta*.s.actio vetus & ſic fuit ſtipulatio & acceptilatio.

k *Constitutum tempus*.s.biennij,vt j.de dolo.l. optimum.

l *Exercere*. sic ergo vbi quis per calumniam reſiſtit,valet trãs actio,vt hic : licet ſit secus in actore committente dolum, vt dixi.š.e.l.ij. Sed cùm dolus dederit cauſam transactioni: quare nõ est nulla ipſo iure,ſicut venditio, vt.ff. de dolo.l.& eleganter post princ. Respon.in venditione, qui rem tradit, habet de dolo. Nam vt ait B.præceſsit venditio vt infirmaſ:secuta est traditio vt infirmanda per actionem de dolo. ſed ille videtur tradidiſſe,cum remiſit actionem. Vel aliud in bonæ fidei,aliud in ſtricti iuris,ſicut est transactio ſecundum B. ſed hoc non placet,vt š.de inuti.ſi tipu l.dolo. Item quomodo datur de dolo,cùm alia competit:vt ff.de dolo.l.j.§. ſi quis cum? respond. Bu. hic nulla competit poſſ dolum admiſſum. Vel dic quòd hic in ea admittenda paſſus est dolum , vt ibi dicit

Item

Item quare non datur condictio ob causam vt se reponat in obligationem: vt. ff. de condict. cau. da. l. si quis? Respon. quia hic factum fuerat à reo, quod conuenerat: sed actor dicebat se dolo inductum: vt dixi supra eod. l. actione. & facit infra. in quib. cauſ. ceſſ. ton. tem. præſcrip. l. j. & ſupra titul. j. l. cum poſtea. & infra de re iudi. ſub ſpecie. & ff. de excepti. l. qui agnitis. & de iurciur. l. admonendi. in fi.

xx. Iidem. AA. & cc. Antiſtiæ.

NOn minorem[a] auctoritatem tranſactionum, quàm rerum iudicatarum eſſe, recta ratione placuit. Siquidem[b] nihil ita fidei[c] congruit humanæ, quàm ea quæ placuerant, cuſtodire. Nec enim ad reſcindendum pactū[d] ſufficit quòd hoc ſecunda[e] hora[f] noctis interceſſiſſe proponas: cùm nullū tempus[f] ſanæ mentis maioris vigintiquinq; annis conſenſum repudiet. g S. IIII. Kalen. Octob. ipſis AA. Conss.

Simulata emptio ex cauſa tranſactionis facta fictum emptorem non obligat ad pretium ſoluendum. Bal. Vel ſic: Tranſactio vera præualet venditioni ex cauſa tranſactionis ſimulatæ, ideo pretium ex eo fictum petiri non poteſt. Saly. Vel ſic, Plus valet quod agitur, quàm quod ſimulatè concipitur, hoc dicit Alexander.

xxi. Iidem. A. A. & cc. Geminiano.

CVm ea quæ tranſactionis cauſa dari[h] aut reſtitui conuenit, velut emptorem eum quem accipere placuerat, obtinere præſcribitur: [i] his quæ ſimulatè geruntur, pro infectis habitis fruſtra ficti precij poſtulatur numeratio.[k] S. V. Non. Octobr. ipſis AA. Conss.

Proteſtatio vel conteſtatio ſuper dolo nō facit dolum præſumi. hoc dicit Salycet. & Alexan. Vel ſic: Tranſactio non reſcinditur ex proteſtatione. Iac. Rut.

xxii. Iidem. AA. & cc. Alexandro.

SI maior tranſegiſti, ad reſcindendam tranſactionē de dolo conteſtatio[l] * non ſufficit. S. Kalend. Decembr.

CVm ea. Pone caſum in terminis vt in gloſſ. proxima. Ex qua gloſ. pro declaratione ipſius nota dum dicit, ſcholaris in dando reus, id eſt qui conueniebatur, dedit ſiue reſtituit. ſed dum dicit in retinendo actor, id eſt quod dum ſcholaris ageret, conuenit quòd aduerſarius retineret. & finalis cō cluſio huius legis ſtat ſolum in hoc, quòd vbi eſt vera tranſactio & ſimulata emptio, ſtatur tranſactioni, & contractus ſimulatus nihil operatur, ſecundum Baldum. Et adde ſecundum Iaſon. quòd ſimulatio non poteſt liquidè probari, ideo ſufficiunt veri ſimiles coniecturæ, ſicut in dolo. l. dolum. infra eodem.

Caſus literalis.

h *Cum ea dari.* ſcholaris glorioſus & inanis gloriæ cupidus in retinendo actor, in dando reus, cū ageret ad fundum, cōuenit vt aduerſarius retineret fundū velut emptor, cū retineret ex cauſa tranſactionis, modico dato ſcholari. Item ſi aliā rem dedit nomine tranſactionis vt ſibi daretur fundus petitus, & cōuenit vt illa titulo emptionis retineretur ab aduerſario, ecōtra in dando reus, qui reſtituit fundum, cum ſit reus, ſed fingit emptionem modica pecunia accepta per tranſactionem.

i *Præſcribitur.* id eſt in præiudiciū veritatis ſcribitur, vel ante oculos ſcribitur. Cū enim verè eſſet trāſactio, fingebatur emptio. Et die præſcribitur, ſcilicet in inſtrumento venditionis.

k *Numeratio.* vt ff. de cōtraben. emp. l. empti. & de dona. inter virū & vxorem. l. creditor. & plus va. quod agi. l. j. & l. ſi quis, & j. ſi cer. pet. l. ſi non ſinguli. & l. ſi ex precio.

SI *maior tranſegiſti.* CAsvs. Licet proteſtatus fueris in tranſactione dolum interuenisse, non propter hoc reſcinditur tranſactio, niſi probetur: vt j. de dolo. l. dolum. Nota ex hac. l. quòd licet reperiatur proteſtatū, non tamen præſumitur proteſtatio vera, niſi probetur: quod not. ſecundum Bald.

l *Conteſtatio.* i. proteſtatio: vt & dixi ſ. eo. l. interpoſitas, niſi probetur: vt infra de dolo. l. dolum. & de his quæ vi, & c. l. metum. Excipiunt quidam in minore, à cōtrario ſenſu: vt hic, ſed male. ff. de iureiur. l. nā & poſtea. §. ſi minor. & ff. de mino. l. nō omnia. Vel dic conteſtatio de dolo. id eſt quòd. litem fuerit conteſtatus ſuper actione de dolo.

NEc intentio[m] creditorū Archimedori[n]* cui alios ſucceſſiſſe profiteris, ſi obligatus[o] pro eo non fuiſti, tenere[p]* te poteſt; ſed hoc integro[q] negotio tractari conuenerat. Nam cum iam quæſtionem trāſactione deciſam, & à te dari[r] placitam, numeratam[s] pecuniam proponas: huius indebiti ſoluti prætextu[t] improbè tibi petitionem[u] decerni poſtulas: cùm etſi tantùm in ſtipulationem fuiſſet deducta, [x] indebiti promiſsi velamento defendi non poſſes. y Dat. VIII. Idus Mart. CC. Conss.

Nec intentio. CAsvs. Deceſsit aliquis. credebas te ei[m] heredem: & cōuentus à creditoribus cū eis trāſegiſti. alio exiſtente herede: repetere vis quod nomine tranſactionis ſoluiſti. quæritur, an poſsis? reſpō. quòd non; quia antequam tranſigeres, tibi proſpicere debuiſti. vnde ſi tranſegiſti, licet nō ſoluiſti, ſoluere teneris. & ſi ſolueris, non repetes. Viuia.

Soluto partis debiti ex cauſa tranſactionis, inducit liberationem à toto: ſecus in cōfeſſione partis facta à reo. hoc dicit Baldus & Salycetus.

xxiiii. Iidem. AA. & cc. Victorino.

SIquidē ex cauſa trāſactionis acceptis his quæ inſtrumēto[z] cōtinētur, nihil ampli[a] peti cōuenit: [a] aduerſariā tuā exceptionis auxilio defendi perſpicis. [b] Sin verò certam negatur hæc defenſio, multo magis actio, nec etiam à veris heredibus repetas, qui non ſunt liberati per tuam tranſactionem. & ſic eſt contra. ff. de peti. hered. l. ſi quid poſſeſſor. Sed dic quòd ibi ſoluit ex contractu defuncti. hic autem ex ſuo, ſcilicet tranſactionis. hoc modo intelligitur. ff. de pac. l. ſi tibi. §. fin. aliàs pe. Item cōtra. ff. de tu. & ra. diſ. ſi ex duobus. ſed aliud in tutoribus & curatorib[y], qui vna obligatione & actione tenentur. hic autem non ſoluit ex obligatione qua tenebātur heredes, ſed ſua, vt dixi. Item nota datū vel promiſſum debet, vt hic, & j. de condic. indeb. l. ſi citra. & de non nu. pec. l. j.

Tranſactio.

Contra tranſactionis cauſa etiā indebitū nō poſſe repeti: ſed tūc ſolui debet, vt hic, & j. de condic. indeb. l. ſi citra. & de non nu. pec. nisi cauſa l. ſi tranſactionis. & de cōtrahen. ſtip. l. ſcire. & de plus peti. l. j. datum non niſi in caſu quando actor calumniatur, vt ff. de cōdic. indeb. in ſumma. Non poſſes. fui aduocatus in cauſa tua. promiſiſti mihi l. tranſegi pro. xl. reſiduum non poſſum petere.

SI *quidem.* CAsvs. Debebat tibi aliqua mulier x. ea petiſti. dicebat ſe ſoluiſſe, vel nihil debuiſſe. vnde venit in dubium, & cum ea tranſegiſti. v. tibi ſoluit, & alia. v. remiſiſti. an alia. v. petere poſsis? quæritur, & reſpō. quòd non, quia obſtat exceptio. ſi autem confeſſa tibi debere quinque, ſoluit. v. alia quinque petere non prohiberis, ſi alia. v. debeat. Viuian.

repetitum.

quidem. hāc legem, tenere non poteſt. quia tranſactio ſit. ſtatutum.

al. Antiſtiani.

Dionyſia.

z *Inſtrumento.* tranſactionis.

a *Conuenit.* minore pecunia ob tranſactionem accepta.

b *Perſpicis.* vt ff. eo. l. qui fidem.

Deciſione.

2 *Deciſione.* i. nō interpoſita tranſactione. in vtroq; ergo plus fuit petitum, & minus ſolutū ſiue confeſſatum. vnde videbatur quòd ſicut in primo eſt exceptio pro reſiduo, ſic & in iſto. Sed cōtra eſt, vt hic, & ff. de pact. l. ſi vnus. §. & in ſumma. aliàs, ante omnia. & l. ſi intra. & ff. eod. l. cum Aquiliana. & ff. de excep. rei indica. l. ſi ex teſtamento. & infra de ſol. ſi inter. & l. ſi intereſt. & infra de furtis l. poſt deciſionem.

b *Tam eam.* quantitatem ſcilicet quā fuit confeſſa ſe debere.

SI *maiores.* CAsvs. debebat tibi patruus x. petiſti, & cum eo tranſegiſti, & quinque remiſiſti ea ſpe vt heredē te inſtitueret. inſtaurare per tranſactionem litem iam ſopitam fruſtra conaris: quia agenti tibi actione priſtina obſtabit exceptio. Nota hic quod licet donatarius non inſtituat donatorem heredem, nō prōterea dicitur ingratus: ideo non reuocatur donatio, quanquā nil reliquatur donanti in teſtamento donatarii, ſecundum Baldū.

c *Si maiores.* auunculus meus mihi centum debebat: tranſegi cum eo pro xx. quia credebam quòd me heredē faceret, non poſſum petere.

d *Tranſegiſti.* minore pecunia ob tranſactionem accepta quā debetur.

e *Conditione.* ſed quid ſi actor expreſsiſſet cō ditionem, puta remitto tibi litem ſi me feceris heredem? Reſpō. vt dicam infra eo. l. cū donationis.

f *Eius.* ſcilicet patrui.

g *Debent.* vt infra de condic. ob cau. da. ſi repetendi. & ff. de condi. cau. da. l. iij. §. quanquā conſtat.

TRansactione.} CAsvs. Debet tibi aliqua mulier decē: ea petiiſti. & tranſegiſti vt filij ſui ſerui tui forent. quæritur, an eis præiudicet tranſactio? Et reſ. quòd non. Vel dic: duo inter ſe tranſegerunt de muliere aliqua, dicentes eſſe eorum ancillam, non præiudicat filiis quo minus liberi ſint. Viuianus.

h *Tranſactione matris.* i. facta à matre vel inter alios ſuper conditione matris. nam hæc non valet, vt infra eod. l. ſi. not. & facit. ff. e. l. de re filiorum. & de pac. ſi vnus. §. & in ſumma. & de reg. iu. non debet alteri. & infra de proba. l. ad probationem. ij. & de lib. cau. l. poſt certi.

SAnum. Iſta lex plana eſt, ideo pone caſum per teipſum.

i *Manifeſtum eſt.* non eo minus quia æger eſt, ſicut nec eo minus teſtari poteſt, vt infra qui teſta fa. poſ. l. ſenium.

SIue *apud.*} CAsvs. Tranſactione facta inter te & aduerſarium tuum, ſiue coram iudice, ſiue extra iudicium, ſcripturā interueniente vel non, rata eſt & obſeruanda. ſi ergo fundum petebas, & tranſegi vt quinque tibi darem, & mihi fundi poſ. remitteres: ſi non ſtem placitis, an tibi detur actio ex pacto tranſactionis? Reſ. quòd non. Si autem interceſsit ſtipulatio in tranſact. ages ex ea. ſi non ages ex actione priſtina. & ſi excipiam ex pacto tranſactionis, replicabis de dolo, vel in factum, ſi fuerit parens vel patronus: & ſic conſequeris quod conuenit ſi priſtinam velim euadere petitionem fundi, & ita ad aliud agit quis, & aliud conſequitur. agitur ad fundum, ſed hoc conſequitur hic agens, ſcilicet vt fiat quod in pacto conuenit. Viuianus.

k *Actis.* tantundem enim valet, vt ſ. tit. j. l. pacta. ij.

l *Vel non.* tantundem enim ſimiliter valet, vt ſupra eo. l. cum

m *Conuenit.* ſi quidem nihil, &c. vt ſupra eod. l. non minorem.

n *Certum.* puta x. idem ſi in certum.

o *Pacto.* ſcilicet nuda tranſactione.

quantitatem quaſi ſolam ab ea debitam reddere ſe debere, ſine litis deciſione[a] confeſſa eſt: tam eam[b], quā reſiduam debiti partem petere minimè prohiberis. S. V. Non. April. Sirmij. CC. Conss.

Tranſactio non reſciditur ob defectum cauſæ non expreſſæ. hā. Bar. & Bald. Vel ſic: Defectus cauſæ impulſiuæ vel finalis in corde retentæ non vitiat tranſactionem, vel debiti remiſſionem. Saly.

xxv. Iidem. AA. & cc. Marcellæ, & Quirillæ.

SI maiores[c] vigintiquinque annis cū patruo ſiue auunculo veſtro tranſegiſtis, [d] vel ei debita donationis cauſa ſine aliqua conditione[e] remiſiſtis: non idcirco quòd hoc eius[f] hereditatis captandæ cauſa, id eſt ſpe futuræ ſucceſsionis vos feciſſe proponatis, aliis ei ſuccedentibus inſtaurari ſinita debēt §. S. II. Id. Apri. CC. Conss.

Status liberorum ex contractu matris non leditur. Bald.

xxvi. Iidem. AA. & cc. Dionyſiadæ.*

ITraſactione matris,[h] filios eius non poſſe ſeruos fieri notiſsimi iuris eſt. S. Idibus April. CC. Conss.

Valet tranſactio hominis agriſicut ſani: dummodo ſit ſanæ mentis. Baldus.

xxvii. Iidem. AA. & cc. Catoni.

SAnum mente, licet ægrum corpore, rectè tranſigere manifeſtum[i] eſt: nec poſtulare debueras improbo deſiderio placita reſcindi valetudinis corporis aduerſæ velamento. S. VII. Idus Maij. CC. Conss.

Ex ſolo tranſactionis pacto non datur actio, nec primitiua tollitur: quæ ſi agatur, contra excipientem replicatio datur. Sal. Vel ſic: tranſactio cum ſcriptura vel ſine, facta apud acta vel extra, producit exceptionem: actionem vero non, ſi ſint facta nudo pacto. & reus eam non ferunt conuenire poteſt primitiua actione, contra quam ſi excipiat, repellitur replicatione, cuius virtute compellitur implere conuenta: aliàs ad vlteriora procedetur in cauſa ſuper actione primitiua. Alex.

xxviii. Iidem. AA. & cc. Sapparitæ.*

SIue apud acta rectoris prouinciæ, ſiue ſine actis,[k] ſcriptura intercedente vel non, [l] tranſactio interpoſita eſt: hāc ſeruari conuenit. [m] Sed quoniam vt certū[n] quid accipias, conueniſſe te, licet ſine ſcriptura, proponis, nec huius rei cauſa ſtipulationem ſecutam eſſe: quanuis ex pacto[o] non potuit naſci actio, tamen rerum vindicatione pendente[p], ſi exceptio pacti oppoſita fuerit, doli mali vel in factum[q] replicatione vſa, poteris ad obſequium placitorum aduerſarium tuum vrgere. [r] Datum III. Non. Iulian. CC. Conss.

Tranſactio generalis generalem parit exceptionem in eo quod tunc poterat ſub actione propoſita includi, non in eo quod includi non poterat, licet actor tranſigens includi per errorem putaret. Alexand. & Bal. vel ſic: Generalis tranſactio non reſcindiur pretextu ſpecierum nouiter repertarum, niſi tranſactionis tempore apud certium fuerint conſtituta. Salycetus.

Dionyſia.

Contrarium tenet Bart. Bald. Paul. & Ia. quos ibi loquitur de contracte qui datur vt alii quis reddatur ſecundum & non de cautione quæ habet vim impleti. Ioſ.

al. Appiæ rite.

Aſſa ratio reprobatiua non valet. Saly. & Ia. b Iſta eſt ratio ſecundum Bar. Pau. & Ioſ.

c Contrarium tenet Bart. Bald. Paul. & Ia. quos ibi loquitur de contracte qui datur vt alii quis reddatur ſecundum & non de cautione quæ habet vim impleti. Ioſ.

d Vtraque placet Saly.

**ſic ko omnibus meis, quidā allegāt, actio.*

† Cōcor. gl. in c. conſuluit. ſuper verbo odit lucē. in fin. extra de offic. deleg.

j.l.si pacto.& j.de rei vxo.act.§.j. Sed vsquequo audietur hic reus? Resp. [a] vsque ad sententiam, vt infra eo.l. si maior. Vel [b] post diem vsque dum conueniatur iudicati, vt ff. de peti. here. item veniunt.§.idem recte ait si noxali. Item opponitur: quia semper ex transactione datur actio. Nam aut dolo me induxisti, & datur de dolo: aut non seruas conuentionem, & ago condictione ob causam: vt dixi supra.e.l.sub prætextu. Respondeo, [c] de dolo datur ex delicto, non ex pacto. Item ob causam, non ex pacto, sed vt se reponat in obligationem. hæc autem lex ex pacto dene gat. Item quod dicit da ri primâ, fallit [d] in accusatione: vt infra ad Turpil. quamuis.

a Istam cõmuniter sequuntur scribentes hic, & ista nullo modo potest esse vera. Sal.

c Vtã approbat Iaſ.

d Et istud est odiosum Iaso. hic.

XXIX. Iidem. AA. & cc. Martiæ.

SVb [a] prætextu [b] specierũ [c] post repertarum, generali transactione finita [d] rescindi prohibent iura. Error autem circa proprietatẽ rei apud aliũ extra personas transigentium tempore trãsactionis constitutæ; nihil potest [e] nocere. S. IIII. Kalend. Octob. CC. Conss.

Allegans ad rescindendam transactionem proprium dolum, repellitur: & crimen fateri videtur. Baldus. Vel sic: Qui aliquem ad transigendum induci, non potest petere rescindi transactionem ratione sui dolo: quia turpitudinem suam allegat. Alex.

XXX. Iidem. AA. & cc. Antonino.

2 TRansactione finita cum ex partibus tuis magis [g] dolum intercessisse, quã eorum cõtra quos preces fundis, cõfitearis instaurari, grauc necnon criminosum tibi est. S.V. Id. Octo. * Crebro. CC. Conss.

Clausula generalis refertur ad specifica. Vel sic, Terminus ad quem sit relatio, restringit terminum proferentem siue referentem h.d. & est notabilis lex. Bald. Vel sic: Generalia verba transactionis restringuntur ad rem & causam de qua litigatur. Alexand.

XXXI. Iidem. AA. & cc. Proculo.

SI de certa re [h] pacto transactionis interpolito hoc cõprehẽsum erat, nihil amplius peti: [i] etsi non additum fuerat, eo nomine [k] de ceteris tamen quæstionibus [l] integra permaneat actio. PP. IIII. Idus Octobris Byzannij. CC. Conss.

Post sententiam quæ transiuit in rem iudicatam, non potest transigi, actio tamẽ ex ea potest nonari, & acceptilatione perimi. Salycetus. Vel sic: Super re iudicata valida & indubitata transigi non potest: sed bene potest iudicatum remitti per acceptilationem factam ex alia causa quàm transactionis: & si non esset remissum per acceptilationem, potest executioni mandari. Alexand.

XXXII. Idem AA. & cc. Cyrillo.

2 *Sub prætextu.* generalis fuit petitio, & generalis fuit transactio, & in omnibus nocet etiam in ea specie de qua cogitatũ non fuit, niſi dolus intercesserit aduersarij. vt ff. de pact. tres fratres. vel aliàs sufficiens causa: vt ff. eod.l. de re filiorum. & l. de his. & l. non est. Sed contrarium huic supra eo. age. Sol. vt ibi. [e] Item contra infra de iud.l.ij, sed ibi fuit specialis petitio, licet generalis sententia: vt infra eo. si de certa. quod non placet immo aliud in iudiciis, quæ restringuntur ad cogitata, cũ reddantur in inuitum, vt ff. de verbo. oblig. inter stipulantem. §.j. & aliud in trãsactione quę ex consensu fit, & ideo tollitur: vt infra vt ac. ab here. & contra here. l j. Item & quando est petitio specialis in transactione & iudicio, & decisio generalis: ipso iure non nocet in transactione: nisi in specie petita, vt j. eo. si de certa. Sed in iudicio sic, licet replicetur, vt potest dici per prædictam. l.ij. de iud. quod non placet. Item huic contra infra si aduer. rem iudic. l j. Solu. [f] ibi indefinitè, hic generaliter facta fuit decisio. Vel ibi in iudicio, immo ibi iure restitutionis. § Et quod hic dixi in transactione generali & petitione speciali, ſerua etiã in arbitrio, vt ff. de arbi. l. si cũ dies. §. plenum. Item quære hic quod quæsiui. ff. de pac. l. si vnus. §. illud.

e Ibi fuit facta per secutio specialis hic non. Iaſ. Iudicii redditur in uitum.

f Reprobatur per omnes scribentes hic. g Vſtam tenet B. Bal. & Saly.

b *Prætextu.* hic quondam pupillus trangit cum tutore vel curatore.

c *Specierum.* agebatur generali vel vniuersali iudicio.

d *Finita.* id est ea quæ sunt finita.

e *Proprietatem.* ad differentiam personalis actionis.

f *Potest.* loquitur transigenti qui tempore transactionis putauit eam rem esse apud eum cum quo transigebat, cum esset apud alium, vel cõtra. [h] hoc quidem ei nocet. vel dic [i] quòd erat error circa proprietatem hoc modo, hic adultus, non credebat suam, eo quòd non erat inter ceteras res suas constituta apud procuratorem, sed apud alium. Sed quid si actor sciebat esse apud eum sed non credebat suam? Adhuc dicit Pla. idem, quia de ea non videtur cogitasse, vt ff. de nego. gest. l. Pomponius. fi in fi. & de li. le. l. non solum. ij. §. fi heres. & l. fi. §. Titia. & de excep. rei iudi. l. si ex testamento. & quia super personalibus non super realibus petitionibus trãsegit, immo puto etiam si super realibus petitionibus transegit. Alij dicũt contra quod dirigit sermonem reo, scilicet quod etiam de illa re sit ei transactum. & sic concordabit cum principio huius. l. Vel primo non credebat suam, eo quòd erat apud alium, tamẽ nihilominus prodest ei transactio. Accur.

h Ista duæ lectiones sunt ueræ secundum Bart. sed nimis uiolant litteram secundum Ia. hic. i Idem B. Paul. & alij. k Et bene sic super petitione personalis actio realis nõ mutatur. l Ita Bar. Ang. Sal. Cy. Sal. & Iaſ. hic. Secus in foro politico, ut cauetur de donat.

TRansactione.] CASVS. Pone induxisti me dolo vt fundum meum (quem meliorem credebas) cum famulo tuo permutarem. tu ipse deceptus fuisti. Quæritur, si contractum rescindere velis tanquam dolo initum, an debeas audiri tur pitudinem propriam allegans. & respondetur quòd non: nihilominus bene licebit agere & facere vt fietur transactioni. Ex hac. l. nota. argumen. quòd positio dicitur criminosa quodcunque contineat crimen, siue criminaliter siue ciuiliter, & ideo non debet responderi quando fiet aduersario. & ita inducit Bart. ibi. ſtum tex.

m Ad suam commodum & agenda secundum Sal. & Iaſ. hic. Secus in foro politico, ut cauetur de donat.

g *Magis.* electiuè [l] ponitur, & aduersa pars bene poterit eam rescindere, vt supra ritu. j. cum postea. & si velit, poterit agere vt fietur transactioni, vt diximus. ff. de dolo. l. & eleganter. circa princip. Sed si ambo dolo fecerint, neuter agit, vt ff. de dolo. si duo. Sic ergo nota quem non debere allegare turpitudinem suam. [m] vel sic neminem ex suo dolo lucrari, nec aliũ nocere: vt infra de pericu. & commo. rei vendi. Ldolũ, & j. de ser. pig. da. ma. sic creditoribus & ẽ. de epi. & cler. omnes. §. fi. & ff. de exce. doli. apud. §. Marcell. & j. de euic. l. siue possessio. & de reuo. dona. l. cum profiteatis, & j. de reuoc. his quæ in frau. cred. filios. & j. si ex fal. alleg. l. j. & ff. de reg. iur. nemo ex suo delicto. & ff. de arb. ita demum. in prin. & infra de leg. l. penul.

n Contra c. 1. cum. §. 1. immed. extra de renun. Transactio generalis an noceat in omnibus.

C SI de certare.] CASVS. Tenebaris mihi ad fundum: egi & transegi his verbis expressis vt amplius nõ petam hoc nõ adiecto, nomine fundi. subintelligitur enim & si non apponatur nomine fundi, an per ista generalia verba mihi præiudicẽ quantum ad species ad quas mihi alias tenebaris, quæritur: & respondetur quòd non. Viuia.

h *Si de certare.* id est de specie certa, puta fundo: incertum tamen erat propter litem, an posſem petere: alias contra. ff. eo. l. j. Accur.

i *Peti.* vnde videbatur propter generale pactũ in transactione comprehensum, nec aliquo speciali nomine coartatum. de omni re transactum: sed non est ita: vt hic, & j. ad Vell. iubemus. & ff. e. qui cum tutoribus, & j. de iud. licet. & j. si aduerſarem iud. l. j. & ff. de arbi. si cum. §. plenum. & de condic. indebi. l. Stichus. §. idem quæsiuit.

k *Eo nomine.* id est nomine rei de qua fiebat transactio.

l *Quæstionibus.* de quibus non fuit actum nec cogitatum: [n] & potest intelligi ita vt si de eadem re experiar: si tamen ex alia causa, nõ obstat transactio, sicut nec sententia: vt. ff. de excep. rei iudica. l. cum quæritur. argu ff. eo. qui cum. in prin. & in fi. Sed hoc puto falsum secundum H. tribus rationibus. Prima: quia vbi est generalis petitio & transactio, nocet in omnibus omnino, etiam de quib. nõ cogitaui: vt s. eo. sub prætextu specierum. licet secus ut in iudicio. j. de iud. l. ij. Idem ergo debet esse in specie, vt in omni causa nocebat quantum ad illam rem. ff. de admini. tuto. l. si duo. in fi. licet huic rationi posset respõderi esse verũ si agat ex eadem causa. Quid enim si prius personali, nunc rei vindicatione agit? Secunda ratio est, quia vbi promitto nõ mouere litẽ, teneor nõ mouere controuersiã etiã occasione iuris futuri: vt ff. de verbo. obliga. stipulatio ista. §. quæsitũ. & §. sed quatenus. Tertia ratio est in eo qui facit pactũ de fundo nõ petendo: & postea petit vsumfructũ: quẽ nõ potest petere nisi ex alia causa: & tamẽ repellitur: vt ff. de pac. l. si vnus. §. pe. immo ibi petitur vsusfructus causalis: & sic ex eadem causa agitur, qua primo. APPITIO. Dicit Bart. hic quod cõtra opinionẽ. Hug. est casus secundũ. l. si ita quis promiſerit. §. fi. ff. de verb. obli. Vide. c. abbate sanè. de re iud. li. vj.

o Dari. id est accipientis fieri. vt ff. de verb. obli. vbi autem. §. fi. si ergo euincitur, apparet non feciſſe factum accipientis.

p Seruari. id est causa seruandi.

q Agere. sic & in contractu permutationis non agit prius, sed re tradita eniĉta. sic & ff. de re. permu. l. j. §. i. & sic non est cõtra. vt §. l. siue apud. vel ſolue vt ibi. Item facit. ff. de sol. qui sibi aut Titio.

Apostrophe.

r Constituas apostrophe, id est mutatio personarũ est. Vel dic, eidẽ quærenti de pluribus quæstionibus respõdet imperator.

s Potes. vt ff. de rei vin. l. at ex diuerſo. §. petitor. & de condi. fur. l. si seruus. §. cauere. Sed contra. ff. de do. inter vi. & vxo. si donatæ. Sol. ibi conuentus habuit causam ab actore: vt ibi dixi. Accurſius.

Sententia quando profertur. Concor. ad hanc l. ea. exposita, cum glo. super verbo cõpromiſit. extra de arbitris.

a *Si causa cognita.* vt infra de iud. l. iudices.

b *Iure.* præsentibus partibus. vel vna contumaciter absente, sententia scripta & partib[us] recitata, vt ff. de re iudica. l. de vnoquoque. & l. contumacia. & infra de senten. ex breui. reci. l. ij.

c *Appellationis.* quæ est communis iuris.

d *Restitutionis.* quod est speciale ius.

e *Non est.* neque potest suspendi, vt ff. de condic. indeb. l. elegãter. §. j.

f *Super iudicato.* vt pote, super certo. & adde quod diximus. ff. eo. l. post rem.

g *Transigi.* nisi animo donandi vel renunciandi: vt & illa reuocetur in dubium, vt pote super certo, tamẽ per pactum de non petendo potest ipsum liberare.

h *Actionem.* in factum ex re iudic. vt infra de re. cre. l. actori.

i *Peremptæ.* animo forte donandi vel renunciandi, quod fieri potest: vt infra de excep. rei iudic. l. si causam. & ff. de re iudica. l. si ſic. §. si ex conuentione. & tunc si noua actio renouetur in dubiũ, potest super ea transigi, vt ff. de minor. l. minor annis. xxv. Alij dicunt quòd posſit fieri transactio per Aquilianam stipulationem ſuper sententia: licet nõ simpliciter. quod non placet: quia ex quo prohibetur transactio, ergo quælibet eius species. Sunt autẽ eius species duæ, scilicet simplex, & per Aquilianam stipulationẽ. vt ff. e. l. ij.

Iuncta, quia ſiue ſit rei quæ restituatur. Sal.

I mo ſupra tione ſecundum Bald. Cy. Salyc. & Iaſ. hic.

Euclirupbio.

k *More.* quẽ habes. ff. de re indi. l. à diuo. §. j.

SI pro fundo.] CASVS. Petebam à te fundum Titianum. transegi, & conueni vt dares fundum Seianum liberum, neque alienum, vt pro parte vel toto à lite recederem. recessi. fundus euictus est, vel alii erat obligatus, volo rescindere transactionem, nunquid posſum, quæritur? & respon. quòd non, sed si intercesſit stipulatio, agam pro euictione ex ea: si non, agam præscriptis verbis ad interesſe. Si autem fundus Titianus quem petebam, fuerit à te euictus, vel à fisco, vel ab alio, non ideo euictionis actionem habes: & tibi imputare debes quòd eum non retinuisti cum tradere potuiſti. Viuianus.

l *Si pro fundo.* Titiano.

m *Prædium,* Seianum.

n *Liberum.* & non obligatum, vel alienum in totum vel pro parte: ideòque iuſtum titulũ in eo dedit tibi, tu autem ei nullum, cum nihil ei tradi iſti.

o *Dari.* id est accipientis fieri. vt ff. de verb. obli. vbi autem. §. fi. si ergo euincitur, apparet non feciſſe factum accipientis.

p *Seruari.* id est causa seruandi.

q *Agere.* sic & in contractu permutationis non agit prius, sed re tradita eniĉta. sic & ff. de re. permu. l. j. §. i. & sic non est cõtra. vt §. l. siue apud. vel ſolue vt ibi. Item facit. ff. de sol. qui sibi aut Titio.

Apostrophe.

r Constituas apostrophe, id est mutatio personarũ est. Vel dic, eidẽ quærenti de pluribus quæstionibus respõdet imperator.

s Potes. vt ff. de rei vin. l. at ex diuerſo. §. petitor. & de condi. fur. l. si seruus. §. cauere. Sed contra. ff. de do. inter vi. & vxo. si donatæ. Sol. ibi conuentus habuit causam ab actore: vt ibi dixi. Accurſius.

Codex.

SI causa [a] † cognita prolata sententia sicut iure [b] tradi tum est, appellationis [c] vel in integrum restitutionis [d] solennitate ſuspensa non est: super [e] iudicato fruſtra transigi, & non est opinionis incertę. Proinde si non Aquiliana stipulatione & acceptilatione ſubsecuta competentem tibi actionem [h] peremiſti: [i] præses prouinciæ vſitato more [k] legũ rebus pridem iudicatis effectum adhibere curabit. S.V III I. Kalen. Nouemb. C C. Conss.

Ratione euictionis non rescinditur transactio, ſed agitur præscriptis verbis in eo quod conuenit dari, non in eo quod conuenit retineri. Vel sic, Si datur fundus ex causa trãsactionis, debetur euictio: si verò dimittitur, non debetur. b.d. Iacob. Ba. & Bal. vel sic: Si euictus sit actor fundus qui ex causa transactionis dari debuit, lis decisa non instauratur, ſed præscriptis verbis, vel ex ſtipulatu (ſi ſtipulatio intercesſit) contra eum agitur. Reus verò nõ agit, ſi res de qua lis erat, ab eo ex trãſactione retenta euicta ſit. Alexand.

XXXIII. Iidem. AA. & cc. Euchrusio.*

SI pro fundo [l] quem petebas, prædium [m] certis finibus liberum [n] dari transactionis causa placuit, nec eo tempore minor annis vigintiquinque fuiſti: licet hoc prædium obligatum poſt, vel alienum pro parte fuerit probatum: instaurari decisam litem prohibent iura. Ex ſtipulatione sanè, si placita ſeruarii [o] ſecuta est, vel si nõ intercesſerit præscriptis verbis actione ciuili ſubdita, apud rectorem prouinciæ agere [p] potes. Si tamen res ipſas apud

Si causa;

A CVm donationis.] CASVS. Tutelam fratris tui gesſisti, & in c. ex mala administratione tenebaris. Idem pubes factus petiit à te ill. c. & transegit, vel animo donandi remiſit, quia pollicitus es quòd illum heredem faceres, & alios heredes postea inſtituiſti, vult venire cõtra transactionẽ, quaſi dolo esſet inductus. an posſit, quæritur? Et respon. quod non. quia non videtur volens dolum paſſus: nec ex pollicitatione tua adſtringebaris, cũ esſet contra bonos mores, quaſi de futura ſuccessione: neque valet etiam si ſtipulatio esſet interposita. Vel sic forma quæstionẽ, An ipse posſet agere de dolo vt admplceatur quod promiſiſti? Resp. quod nõ obligatus es ad relinquendum alicui hereditatem tuã. Viuianus.

t *Dolus.* Nota, dolus &c. vt infra de rescinden. vendit. o. l. venditor. & ff. de actio. empt. l. j. in fi. Item nota scire te ius habere vel ſibi deberi, trãſigere vel remittere: sic actioni non nocere: sic ecõtra niſi esſet in insistente, id est in actore, vt ff. de condi. indebi. l. in ſumma. §. j.

u *Adſtringitur.* cum sit contra bonos mores. & idem si interueniſſet ſtipulatio, vt ff. de verbo. obligatio. l. ſtipulatio hoc modo. imputatur ergo ei, qui tali pollicitationi credidit. Et nota hic tres casus. nam aut qui remiſit, nihil de hereditate dixit, ſed in corde retinuit, & tunc valet pactum, siue ille cui transigebatur, eam pollicebatur. vt hic, siue nihil dicebat. vt ſupra eod. l. ſi maiores. Aut dixit quidem, ſed in forma conditionis. vt puta, remitto tibi, ſi me feceris heredem. & tunc nulla est remiſſio ſecundum B. ſicut & ſtipulatio ſub impoſsibili conditione facta non valet, vt inſtitut. de inutili. ſtipul. §. impoſsibilis. Nam turpia, de iure diciuntur impoſsibilia. vt ff. de conditio. inſtitu. l. filius. & l. conditiones. Sed Pla. dixit pendere remiſsionem in euentum conditionis. nec enim est turpis, cum non captetur mors alicuius: ſed tantum ex teſtamento ſe ſperet heredem. Si [a] vero remittat, & dicat, Ideo hoc facio, vt me facias heredem, & ſic etiam vterque conſentiat: dico quòd non posſet petere debitum, quia in pari causa potior est conditio poſſidentis, vt infra. de condi. ob turp. causam. l. ij. Accurſius.

*Ital. Partã aliis, paratã. * Iſte text. est ſingularis ſecundũ Bart. Paul. & Iaſ. hic, in caſu ſuo, ex quo notandum quòd præſentia amicorum facit ceſſare præſumptionẽ metus. Turpia do iure dicuntur impoſsibilia. a Iſta gl. est ſingularis ſecundum Aug. in §. ſi impoſsibilis. inſt. de inutiliſtip. & ſecundum Iaſ. hic.*

TRansactionem [x] quæ dominij translatione, vel actione peracta * ſeu peremptæ finem accepit, cum ea amicis * etiam interuenientibus [y] reuera ostenditur processiſſe, facta non valet, vt inſtitut. de inutili. ſtipul. §. impoſsibilis. Nam turpia, de iure diciuntur impoſsibilia. vt ff. de conditio. inſtitu. l. filius. & l. conditiones. Sed Pla. dixit pendere remiſsionem in euentum conditionis. nec enim est turpis, cum non captetur mors alicuius: ſed tantum ex teſtamento ſe ſperet heredem. Si [a] vero remittat, & dicat, Ideo hoc facio, vt me facias heredem, & ſic etiam vterque conſentiat: dico quòd non posſet petere debitum, quia in pari causa potior est conditio poſſidentis, vt infra. de condi. ob turp. causam. l. ij. Accurſius.

TRansactione.] CASVS. Petebam à te decem. interuenientibus amicis tecum transegi, & conueniſti de aliquo mihi dando nomine transactionis, vel promiſiſti, vis vt rescindatur transactio, quaſi per metum extorta. quæritur, an sit audiendus? Et respond. quod non, ſed improbitas tua detegitur, quia non est veriſimile te metum paſſum in transigendo, cum omnes amici tui interuenerunt. ſimilem præſumptionem habes. ff. quod metus cau. l. non est veriſimile. Viuianus.

x *Transactionem.* construe litteram, & dic, cum tecum transigebam, aliquid mihi dediſti vel promiſiſti, vel aliquam actionẽ quam contra me habes, remiſiſti.

y *Interuenientibus.* per quod tollitur cogitatio metus, vt & infra de his qui per metum iudi. non ap. l. j.

a *Improbitatem.* nisi apertissimis probet argumẽtis. vt ff. quod me. c au. l. non est verisimile. in prin. Accursius.

S *I maior.*} Casvs. Petebam à te fundum: conueni vt dares mihi decem intra certum diem: & à lite recederem. recessi. si statuto tempore non feci sti quod promisisti, nõ propter hoc rescinditur transactio.

& suppletur in littera: nec offerant, scilicet, statuto tempore, sed post. alioquin si nullo modo veller offerre, ageres actione pristina: vt supra e. l. cum proponas. cum suis concordan. Vel sic: Reus conuenit se daturum decem nomine transactionis vsque ad certũ diem. dicit se non teneri stare pacto, cum ex eo interim nihil commodi sentire possit. sed sibi obstabit exceptio trãsactionis. Et quod dicit, repræsentata: id est ante diẽ solutionis oblata: vt in statut. de lega. §. si quis debitori. Vel dic quòd loquitur in re promissa cui tacite inest dilatio: pura partu, vel fructibus nondũ maturis.

b *Dari tibi.* subaudi, vsque ad certum tempus vel diem.

c *Nec offerant.* scilicet termino statuto: offerunt tamen postea in lite. secus autẽ si nec in lite offerunt: quia non est fides, &c. vt & supra eo. l. cum proponas. & l. si ue apud. & §. tit. j. cum proponas. Sic & dicimus. j. de rescin. ven. l. ij. In duobus casibus. fallit vbi in plus exigitur: vt infra de inoffi. testa. l. si quis suo. in prin. & de fideicom. libr. l. fin. in fi. Vel aliter intellige legem, ne videatur laicis quẽdã iniquitas quod reus conuenit se daturum decem ex causa transactionis vsque ad diẽ, sed actor ante diẽ illã metus vel amento rescindi potuit. stantis profesio detegit impro-

bitatem. a S. IX. Kal. Decemb. Nicomediæ. CC. Cõss.

Licet reo sit præfixus terminus in transactione, tamen nihilominus poterit offerre post terminum. hoc dicit notabil. ter secundum. Bald. Vel sic: Etiam post terminum reus offerendo promissa, implet transactionem, & sibi parat efficacem exceptionem contra actorem volentem agere pristina actione. h. d. secundum primum intellectum gloss. & licet sit in se verus, tamen violat tex. in verbo nec offerant. Vel sic secundum alium intellectum glo. Pristina actio intentari non potest priusquam sit lapsus terminus introtransactione præfixus. h. d. & iste tex. est indubitabilis. Vel sic secundum intellectum Marsi. & But. In contractu transactionis tanquam stricti iuris non venit vsura à tempore more. Alex.

XXXVI. Iidem AA. & cc. Achillæ.

SI maior annis vigintiquinque transegisti: quanuis dari tibi b placita repræsentata necdum probentur, nec offerant c hi qui conueniuntur: ne quid amplius d ab his exigi possit, exceptionis proficit æquitas. S. VI. Id. Decemb. CC. Conss.

Si non impleantur promissa in transactione, pœna cum effectu exigitur, quod est verum, secundum Bald. & Salyc. etiam si pœna adiecta sit donationi vsurarum. quia non præsumitur adiecta in fraudem vsurarum in contractu transactionis, vt hic. Alexand.

XXXVII. Iidem. AA. & cc. Basilissæ.

PRomissis trãsactionis causa non impletis, e pœnam in stipulationem deductam, si contra factum fuerit exigi f posse constat. S. XII. Kalend.

QVanuis. } Casvs. Si tecum transegero, & statim pœnituero: nunquid propter hoc rescinditur trãsactio & instauratur lis finita? Respon. quòd non. & si quis hoc mihi persuaserit, scilicet quòd pœnitere possum, falsò adseuerauit, vidébatur enim quòd sic propter parem vel similem quam habet cum re ind. auctoritatem. s. e. l. non minorem.

Nota ex hoc tex. secundum Iac. hic quod in transactione est speciale, vt licet sit contractus innominatus, & res sit integra: tamẽ non est locus pœnitentiæ, ne lis semel extincta per transactionem, amplius instauretur. concor. l. fratris. s. eo. Et istud procedit etiã si transactio tenderet non solum ad liberandum, sed ad obligandum. l. ti super. s. eod.

i *Quanuis eum qui pactus.* in tractando, vt stratim subiicit.

k *Adseuerauit.* vt j. ficer. pe. l. eo quod. & de reuo. do. l. velles. & de ac. & obli. ficut. & de contrah. emp. non idcirco.

VBi pactum. } Casvs. Petebas à me. x. conueni vt darẽ tibi. v. nomine translationis: & dedi tibi pẽsionem de x. residuum per Aquil. stip. & acceptil. remissisti, & me liberasti. stipulatus sum nomine pœnæ. x. si venires cõtra transactionem, & etiã quod data repeterem. & de his fuit facta scriptura. vis venire contra. qualiter mihi succurratur quæritur & respond. quòd repetam data, & petam pœnam ante cognitionem causę principalis, quam tu inferes, si hoc voluero. Viuianus.

l *Vbi pactum.* gratuitum.

m *Transactio.* non gratuita: vt ff. eo. l. j. & ij. Vel dic, a vel pro id est. nam de transactionibus tantum prosequitur, cum infra dicit, restituti data, &c. vt ff. eo. l. j. Et si iste venerit contra trãsactionem, possum pœnam & data repetere, & istum repellere per exceptionẽ si agat: quia actio semel &c. vt ff. de sol. l. qui res. §. aream.

n *Firmitas.* id est transactio iure firmata est.

o *Innexa.* id est, colligata vinculis, &c. Insunt enim in obligationibus vincula: vt insti. de oblig. in prin. & sunt vincula Aquilianæ stipulationis manifesta, sed b vincula acceptilationis sunt naturalis obligatio qua tenetur ad non petendum accepto ferens: cum pactum hoc faciat: vt not. S. titu. j. pacta nouissima.

p *Aut.* modo respondet.

q *Subsecutis.* scilicet conuentionibus.

r *Secundum leges.* id est secundum quod pacta facta sunt. nam contractus, &c. vt ff. de pac. l. j. §. si conueniatur. Vel secundũ legem. vt ff. de pact. l. iuris gentium. §. prætor ait.

s *Pœna.* quæ fuit promissa si pacto non stetisset: & accipe, est inferenda, &c. & dic eam peti cum ventum fuerit cõtra transactionem, nõ ante. vt ff. de cõdi. cau. da. l. dedi. in prin. l. legis. & l. quod Seruius. Quando autem veniat quis contra, habes. §. l. proxi. Item & hæc verba, scilicet, ante cognitionem causæ, expone. s. principalis. & est hic speciale, aliàs generaliter obtinet quòd qui prior appellat, prior agat: vt ff. de ind. l. qui prior. Vel dic quilla regula, qui prior, &c. intelligẽda est quãdo prior agit de iure, vel dubitatur an de iure agere possit. Sed hic sollummodo

summodo agere potuit de facto, quia nulla actio de iure ei cõpetebat, obstante Aquiliana stipulatione & acceptilatione. & sic non obst. illa lex, qui prior. Vel dic, cognitionem, id est decisionem vel transactionem, quod determinat illud nomen, data. & hæc expositio concordat cum opinione domini Azo. j. posita, & idem esset in dato post decisionẽ vel transactionẽ. & sic nõ ob. l. illa. qui prior. a

a Hæc lectura est tenenda, secundũ Bar. hic.

Item quod dicit, si aduersarius maluerit, scilicet reus qui conuenitur ad pœnam, veruntamen fuit actor in causa principali. secundum Azo. vt ar. ff. de in re do. l. plerumque. in fin. vel id est, actor qui eam, scilicet pœnã petit, vt dixi supra e. l. cũ proponas. quod est verius. & hoc si alterum tantum velit. potest tamen hæc omnia si velit, secundum Azo. & tunc expone aut pro &. Ex prædictis patet quod agitur, licet ipso iure erat actio sublata. Quomodo hoc? Respondeo: quinque opiniones sunt in hac lege. ait enim Azo. quòd non potest agi nisi spẽ reus velit pati. & sic loquitur hic, si maluerit, &c. & sic tripler est commodum reo. scilicet restitutio datorũ, quia recipiet quod dedit: & pœna: & exceptio si velit eam obiicere. Super hoc tertio auxilio sunt opiniones in glo. recitatæ, non super aliis duobus. & dic exceptio facti non iuris, quia actio sublata est si eam obiicere vult, & hoc tripliciter ratione. Prima in odium remittentis tã solenniter, vt & argu. j. proxi. Secunda, quia ipso iure tollitur stipulatio per stipulationem, licet non fit in pacto, vt ff. de pact. l. ti vnus. §. pactus. Tertia, quia cum iudex intertogabit qua actione vel obligatione est ei obligatus, non poterit respondere: & sic iudex absoluet aduersarium. Alij vt Alex. dicunt hic renasci directa veterem actionem in odium eius qui repetit pecuniam, & pœnã. & sic dissoluatur transactio, argu. infra de non nu. pe. auth. contra qui propriam. & infra quando li. ab empt. dicit. l. j. & sic quasi voluntarie fingebat rescindi trãsactionem, quod posset fieri, vt supra eo. si diuersa. cui respondet Azo. quoo non petit omnia illa vt rescindatur, immo vt seruetur ei pactum. Tertij dicunt hic renasci vtilem, vt argu infra si aduer. transactio. l. j. & ij. & ff. de excep. do. l. apud. §. Labeo. Quarti dicunt conditionem sine causa dari, vt se reponat in obligationem antiquam, vt ff. de condic. ti causa. l. j. & iij. Alij dicunt de facto agi, & tibi non excipi, vt & infra de contrahen. stip. nuda & ff. de verb. obli. si Titius. Cum enim habeat & pœnam & data, non debet exceptionem opponere, vt & supra eo. l. cum proponas. sed quancunque teneas, inuenies primo de facto agi, secundo pœnam committi, & eã solui, tertio agi causam principalem secundum omnes alias opiniones præter primam. ergo de facto solummodo agendo committit in pœnam. Est enim contra, vt infra si mauc. ita fu. ali. l. ea quidem. & l. fin. Sol. ibi de effectu beneficij tantum cogitauit, aliàs ibi etiam secus esset, vt ff. de verb. oblig. l. qui Romæ. §. Flauius. Item contra ff. de verb. oblig. l. stipulatio ista. §. quæritum. Solu. illa est stipulatio iuris: vtille demum in eam committat, qui de iure agit, vt e. l. hi qui.

a *Probantur.* a reo.

b *Ante cognitionem.* id est antequam repetat fundum.

c *Causæ.* principalis secundum Azo. hæc est secunda pœna à reo actori nomine transactionis inferenda.

d *Si aduersarius.* qui trãsactionem obseruat. ecce tertia pœna.

e *Inferenda est.* hæc est prima pœna.

S *I quis maior.*} Casvs. Mecum transegisti, nomine transactionis dedi tibi. x. stipulatus sum. c. si contrauentum fuerit. & similiter de non veniendo contra, interpositum est sacramentum. vis recedere à transactione. In primis eris infamis. Secundo cades à petitione tua. Tertio pœnam præstabis. Item omne emolumentum quod fueris consecutus ex pacto vel transactione, amittes, & mihi applicabitur, quia sic placitis. prædicta vera sunt etiam si iuraueris per salutem princi-

quæ data probantur, a ante cognitionem b causæ c (si aduersarius d hoc maluerit) inferenda est. e Dat. III. Nouem. Iun. Cõstantinop. Eucherio & Syagrio Conss.

Veniens contra transactionem iuratam per deum vel per principem, infamis est, ab actione cadit, pœnam soluit, & data restituit, & applicatur aduersæ parti transactionem obseruanti. Alexand.

XLI. Impp. Arcad. & Honor. AA. Rufino præfecto prætorio.

SI quis f maior annis [vigintiquinque] aduersus pacta vel transactiones nullo cogente imperio, g sed libero arbitrio & voluntate h confectas putauerit esse veniẽdum, vel interpellando iudicem, i vel supplicãdo k principibus l, vel non implendo promissa, cas m autem inuocato dei omnipotentis nomine, eo auctore solidauerit: n non solum

notetur * infamia, o verumetiam actione p priuatus, q restituta r pœna quæ pactis probatur inserta, & rerum proprietate s careat, & emolumento quod ex pactione vel transactione illa fuerit consecutus. t itaque omnia eorum u mox commodo deputabitur, qui intemerata pacti iura seruauerint. x Eos etiam huius legis vel iactura y dignos esse iubemus, vel munere, z qui nomina nostra placitis inserentes, salutem principum confirmationem initaui iurauerint esse pactionum. a Dat. V. Id. Octo. Constantin. Olybrio & Probino Conss.

Eatenus rescinditur transactio inita, quatenus est facta præterita falsorum instrumentorum, nisi super falso transactum fuerit. Alexand.

XLII. Impp. Leo & Anthe. AA. Acrochirio. * p. p.

g *Imperio.* & non per metum.

h *Et voluntate.* Secus si mera essent extorta, vt supra eo. l. interpositas. Azo.

i *Iudicem.* Not. qualiter quis videatur facere cõtra pacta vel trãsactiones. Sed contra ff. tem ra. ha. amplius. Sol. refert forte promittam pœnam si veniam cõtra transactionem: aut si petam. Nã in casu primo stipulatio committitur sola interpellatione: vt hic. & idem in stipulatione rem ra. habert, vt ff. de rẽ ra. hab. quo enim §. j. & ij. secundo demũ lite contestata: vt ibi. vel quod hic minus dicitur, ibi supplerur. Nam interpellatio & contestatio est necessaria secundum Azo. aliàs in casu etiam ad finem duci necesse est, vt ff. de bo. lis. qui cum maior. §. accusasse.

k *Supplicando.* pro impetratione iudicis. ar-

gumen. supra quando li. prin. da. lit. cour. fa. l. j. Quid autem si impetrat priuilegium vt liceat contrauenire? Resp. non potest: vt supra eod. l. causas. nec cadit in j cœnam. quia non venit contra, sed petit licentiam contraueniendi.

l *Principibus.* primo interpellatione iudicis delegandi vel delegati cognituri super causa super qua iam transactum est, & sacramentum exactum: secus tamen si impetrasset vt transactio rescinderetur, quia tunc non incidit in litem, vt supra eodem l. causas. & est ratio: quia hic venit contra factum suum tanquam iure suo hoc sibi liceat, at ibi tanquam iure alieno.

m *Eas.* scilicet transfactiones.

n *Solidauerit* quia iurauit non venire contra.

o *Infamis.* Not. periurum infamem: b vt & j. de dig. l. quotics. lib. xij. & sic est arg. contra ff. de cri. stel. l. ij. & ff. de infam. l. Lucius. Sol. hic per sententiam, ibi verò ipso iure secundum quosdam. quod non placet. imo hic ipso iure. & dic plene vt diximus in d. l. Lucius.

p *Adtione.* personali quam remisi. nam primo per exceptionem, nunc ipso iure est remissa.

q *Priuatus.* ipso iure in omnibus, licet alij dicant per sententiam.

r *Restituta.* id est data.

s *Proprietate.* si forte species petebantur. Vel dic quòd species datæ pro transactione reddantur, & emolumentum quando est quantitas. Et quòd hic habet omnia ille cuius rumpitur transactio, est in odium peierantis. aliàs contra, vt supra eod. l. cum proponas. & de doli exceptio. l. apud. § Labeo.

t *Consecutus.* actor: & econtra in reo, item in his pœnis quæ possunt ei aptari.

u *Eorum.* supradictorum à principio vsque hue.

x *Seruauerint.* nam illi datur pœnæ petitio, qui in eam non incidit, vt ff. de reg. iu. l. cum par. §. illi.

y *Iactura.* propter non seruantes.

z *Munere.* id est emolumento propter seruantes.

a *Pactionum.* huic est contra j. de reb. credi. l. ij. Solu. vt ibi.

S *I ex falsis.*} Casvs. Petebas à me codicem meum, & alias plures res. produxisti instrumentum falsum, cuius timore veni ad transactionem prætextu falsi instrumenti. an possim retractare transactionem, quæritur? & respond. quòd sic. & licet interposui sacramentum de non veniendo contra, tamen rescinderur prædicta transactio. & si plures fuerunt causæ super quibus transactum est timore illius falsi instrumenti, in his maneat rata transactio in quibus instrumentum falsum non est, in aliis autem infirmetur. & hæc sunt vera nisi quæstio falsi instrumenti prolati mota cum aliis con

trouersiis fuerint decisa: vt si protulisti contra me instrumentum falsum, & illud arguebā de falso, instituī contra te actionem, deinde transegi tecum. Ex hac l. no quòd quando capitula sunt separata, falsitas vel dolus circa vnum capitulum nō vitiat aliud capitulum: secus tamen esset in connexis capitulis vel dependentibus: quia vitiato principali, omnia capitula vitiantur: vt ff. de mino. l. etiā. §. j. Iaf.

a *Si ex falsis.* id est, timore falsorū instrumentorum ab actore contra reum, vel à reo contra actorem productorum. & idem in falsis testibus.

b *De his.* scilicet trāsactionibus.

c *Citius.* non solum criminaliter. nam potest quam viam velit prius eligere: vt j. de fal. l. damus. Quatuor ergo modis agitur de falso. Vno criminaliter per actionē legis Cor. de fal. cuius pœna est deportatio, & omnium bonorum publicatio: vt ff. ad leg. Cor. de fal. l. j. §. fin. Secundo per actionem in factum ad interesse: vt. ff. de fal. l. qui nomine. Tertio, per exceptionem, si actor agat ex trāsactione facta timore falsorum instrumentorum, & reus excipiat. Quarto, per replicationem si reus excipiat ex trāsactione inita ex falsis instrumentis: nam actor replicat. & isti sunt tres modi ciuiles de quibus hic dicit.

SI ex falsis [a] instrumentis trāsactiones vel pactiones initę fuerint: quanuis iusiurandum de his [b] interpositum sit, etiam ciuiliter [c] falso reuelato eas retractari præcipimus: [d] ita demum, vt si de pluribus causis vel capitulis cædem pactiones seu transactiones initæ fuerint, illa tantum modo causa vel pars retractetur, quę ex falso instrumento composita conuicta fuerit: aliis capitulis firmis [e] manentibus: nisi [f] forte etiam de eo quod falsum dicitur, controuersia orta decisa sopiatur [g] Dat. Kal. Iul. Constantinopo. Martiano & Zenone Conss.

Quæstio mota super condītione seruili vel adscriptitia, potest transactione decidi.

XLIII. Imp. ANASTASIVS. A. Thomæ. PP. P. per Illyricum.

IVbemus [h] in omnibus litigiis iam [i] motis [k] & pendentibus [l] seu postea [m] super seruili vel adscriptitia conditione mouendis transactiones celebrandas vel iam celebratas (si nō alio iuris cognito modo eas vacillare contigerit) vires suas obtinere, nec ob hoc videri tenorem earum tituba-

B re, quòd pro conditione seruili [n] vel adscriptitia confectæ sunt. Dat. XV. Kalend. Decembr. Patricio & Hypatio Conss.

TITVLVS. V.

DE ERRORE CALCVLI.

Error calculi non nocet, etiam si sæpe sit erratum, & etiam si stipulatio interuenit, nisi sit indicatum vel transactum. h. d. Bal. Vel sic, si erratum sit in calculo, potest calculi fieri retractatio, nisi super errore sit transactum vel iudicatum: & indebitum per errorem calculi promissum condicitur. Salycetus & Alexand.

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Aureliano * Quarto.

RRorem [o] calculi, siue ex vno cōtractu, siue ex pluribus emerserit, veritati non afferre præiudicium pro hoc infra de libe. causa. l. nec si volens. Item not. hic arg. quòd in causa conuentionis & monachationis ratione dubitationis valet transactio, & in causa matrimonij: vt argu. ff. si quis in ius vo. non ie. l. ex quacunque. sed decretum episcopi est necessarium, cum sit spiritualis causa. nam & in alia re aliter nanda est necessitatis episcopi decretum: vt in auth. hoc ius. supra de sacrosanct. eccle.

C

DE ERRORE CALCVLI.

Episcopi de- Dicit de transactione, in cuius computatione quandoque erratur, ideo creti quan- de tali errore dicit. Vel sic: Dictum est supra de transactione, quæ quia fit doque est in per errorem calculi, id est computationis, posito eo per quod fit, pro eo quod transactio- fit, sic econuerso id quod fit, ponitur pro eo per quod fit: ideo ponit de er- ne necessa- rore calculi. A. Z.o. rium.

ERrorem. } CASVS. Tenebaris mihi in aliqua quantitate pecuniæ ex pluribus causis, pura ad x. ex causa mutui, ad alia. x. ex causa emptionis & venditionis. & ad. v. ex causa permutationis: computaui dicens. x. & x. & v. faciunt. xxx. cum non faciant nisi. xxv. & sic computaui demum quod tenebaris mihi in xxx. & hoc per errorem. an tibi præiudicetur quo minus iterum fiat computatio, quæritur? & respond. quòd non: nisi fuerit quæstio super errore computationis sopita transactione, vel per sententiam. vnde si plus quam debuisti promisisti, liberationem condictione sine causa condices. Idē erit si penes me mercatorem aliquam quantitatem deposuit scholaris, puta. c. computauit quod penes me remaneret, & quod recepit. apparuit quòd restabant. l. & alia l. soluissem, cū tamen non soluissem nisi. x. an ite error præiudicet scholari, quæritur? & respond. quod non. vel apparuit quòd. l. essent soluta, cum essent soluta. lx, hoc non præiudicat mihi mercatori: & licet propter hoc promisi plus quàm debui, agam cōdictione sine causa, vt liberer. & hæc sunt vera, niti veniret in dubium computatum esset necne, & de hoc esset transactum, vel sententia lata. Not. Ex hac. l. quòd erronea calculatio etiam sæpe facta non nocet: & est argumentum quòd erronea confessio sæpius repetita, possit reuocari, secundum Bald. hic.

o *Errorem calculi.* id est computationis, quæ flebat olim per lapillos, qui dicuntur calculi, eo quòd non impune pedibus calcantur. vnde Persius: Hunc Macrine diem numera meliore lapillo. quia pro bono die ponebant album lapillū: pro malo nigrum. quandoque ponitur pro cognitione causæ: vt ff. de iud. l. rem non nouam. in prin. quandoque pro sententia: vt infra de appel.

de appel. l. si actor. quia lis calcatur. i. terminatur, secundum P.

a *Constitutum est.* si veritas appareat, vt hic, & ff. de offic. præsi. l. illicitas. §. veritas. & ff. de iur. & fac. igno. l. si non. & l. error.

b *Res.* id est, quæstiones habitæ super errore computationis. Accursius.

c *Vel transactio.* Sentētia ergo & transactio finē imponit quæstioni habitæ super errore computationis, etiam si hæc sententia vel trāsactio non recte faciat computationem, vt hic dicit, & infra de re iudic. l. ij. & sic est cōtra ff. quæ senten. sine appla. l. j. in princ. & §. j. vbi dicit non valere sententiam. Solu. distingue in vtroque, vtrum fuerit expressa causa erroris, vel non: vt primo non teneat, secundo sic. & hæc bona. Alij dicunt quòd hic errauerunt partes, ibi iudex. Vel tertio distingue in sententia, vt ibi dicit. sed in transactione die quod valet semper errore sublato de medio per exceptionem vel replicationē, vt in eo nō valeat transactio, vt ff. si quis cau. l. sed & si. §. fina. & ff. de fideiusso. l. si quis postquam.

Transactio cum sententia super eodem negotio habita.

d *Condictio.* sine causa: vt ff. de condictio. sine cau. l. iij. & j. de cō dic. indeb. l. ij citra. & l. cum & soluta.

DE POSTVLANDO.

Quia in iudicio, de quorum initio dicit 5. *de edendo, & de in ius vocan. sunt necessarij aduocati, idem de his dicit.*

CVm à præfecto Aegypti. } CASVS. Præfectus à postulatione aliquē prohibuit, quia forte falsa aliqua allegauit, vel rectes subornauit: & non appellauit prohibitus. an iste ab officio aduocationis abstinere debeat, quæritur? & resp. quod sic.

e *Placitis.* id est sententiæ, sic dictæ, quia placet iudici.

f *Obtempera.* vt & ff. de pœ. l. moris, in princ. & si non pareas sententiæ, punieris, vt ff. eod. l. j. §. qui aduersus. præsumitur enim tibi placuisse, cum non appellasti, vt 5. vt lit. pend. l. fina. & j. de appell. l. hi qui ad ciuilia. & quomodo & quando iudex. l. ab eo. & de iurisd. omnium iudi. l. j. & de senten. quæ sine cer. quanti. l. fina. & de nup. l. si vt proponis. j. & argu. ff. ad Macedon. l. si filius familias ij. Sed videtur vltra annum prohibitionem non porrigi: vt ff. de pœnis. l. fina. quæ est cōtra. Sol. aliud in aduocatione, aliud in ceteris operibus siue artibus, quæ vitæ hominum sunt necessariæ. Sed certe & aduocare est necesse, vt infra titu. ij. l. laudabile. Alij dicunt quòd hic præfectus erat perpetuus. aliud autem in præside annali, vt ibi. nec hoc placet, quia & hic erat annalis, vt ff. de offic. præfect. Augusti. l. prima. Tertij distinguunt, an velit in perpetuum interdicere, quod potest, vt hic: an ad tempus, quod potest, sed intra annum tantùm, vt ibi argu. infra de iudic. authent. ad hæc. Tu die secundum Ioan. quòd sententiando definitiue præcedente accusatione de aliquo delicto potest in perpetuum, vt hic: interloquendo vsque ad tempus suæ administrationis, vt ibi [a]. Item quod dicit, prohibitus, die scilicet expresse. & tunc poterit in illa prouincia postulare, nisi ex ea causa sit prohibitus, quæ irrogat infamiam, vt ff. eod. l. ex ea, vel tacite, vt in condemnando eum ex ea causa quæ irrogat infamiam: & tunc si pœna sit perpetua, perpetuo prohibitus videtur, quia infamis non potest postulare, vt ff. eod. l. j. §. hoc edicto. Si autem fuerit temporalis, si quidem non est aucta vel minuta, tranſacto tempore euitat infamiam. idem si fuerit aucta, idem si minuta, sed causa cognita, aliàs non, nisi finito tempore communi, vt habes hic, & ff. eod. l. imperator. & de infamibus. l. quid ergo. §. pœna. & de remilit. l. qui cum vno. §.

Etiam libertini possunt aduocare si sunt litteris eruditi. h. d. tex. Bald. & Sal.

II. Imp. ALEXANDER. A. Polydoro.

VM à præfecto Aegypti perpetuò causas agere prohibitus non appellauerit, placitis [e] obtemperaſ. PP. III. Kalen. Augusti. Sabino. II. & Anulino Conss.

TITVLVS VI.

DE POSTVLANDO.

Sententia quæ definitum tempus nō continet, perpetuum habet effectum. h. d. Vel sic, Remotus ab officio, nunquam illud recuperat. h. d. Bal. Vel sic, Non appellans à sententia per quam prohibetur causas agere, non potest postulare. Saly.

I. Imp. ANTONINVS. A. Artemidoro.

VM à præfecto Aegypti perpetuò causas agere prohibitus non appellauerit, placitis [e] obtemperaſ. PP. III. Kalen. Augusti. Sabino. II. & Anulino Conss.

Etiam libertini possunt aduocare si sunt litteris eruditi. h. d. tex. Bald. & Sal.

II. Imp. ALEXANDER. A. Polydoro.

NEc cæterorū liberti, nedum mei quidem, si ita sunt litteris eruditi, vt patrocinia desiderantibus præstare possint: prohibentur id * facere g. PP. Nonas. Mart. Iuliano. II. & Crispino. Conss.

** hoc.*

Vsta. l. est notabilis & hoc dicit, Confessio vel cautio facta sub spe futuræ causæ, acquiparatur confessioni factæ spe futuræ numerationis, & ideo potest intra tempus constitutum exceptio opponi, & cautio condici. Bal. Vel sic, Si occasione salarij ex causa mutui promittatur, potest intra tempus legitimum exceptio nō numeratæ pecuniæ obiici, & liberatio condici. Bald.

III. Imp. GORDIAN. A. Flauiano.

SI sub [h] specie honorarij [i] quod aduocato vsque ad certum [k] modum deberi potuisset [l], eam quantitatem [m] quam desideriо tuo compleueris, te daturum cauisti, & quasi mutuam pecuniam accepisses, eam te redditurum promisisti, nec temporis spatio [n] gesto negotio consensum ac fidem accommodasti, competenti [o] exceptione non numeratæ [p] pecuniæ tutus [q] es: & ex hac [r] causa cautionē interpositam vsitato more [s] potes condicere [t]. PP. V. Id. Iun. Sabino. II. & Venusto Conss.

Sub specie. } CASVS. Si aduocato tuo. cc. aureos pro defensione tua dare cauisti. cum non oportuerat te dare nisi centum: & ex causa mutui recepisse confessus es, & te solucturū promisisti: post causam finitam pœnitebat te tantum promisisse, an si petat. cc: obsteт sibi exceptio nō numeratæ pecuniæ, quæritur? & respond. quòd sic, si adhuc bienium non currit. ante autem & post biennium competere potest exceptio non numeratæ pecuniæ in id quod excedit. sed post non, vt aduocatus probet: sed probabis tu cautionem in id quod excedit c. aureos, ex turpi causa intercessisse. & sic ante & post bienium posse liberationem aut cautionem in id quod excedit, condici manifestum est. Not. ex hac. l. & ad hoc semper allegatur. argu. à contrario sensu litteræ, quod temporis spatio gesto negotio consensus ac fides adhibetur. & sic est argumentum quòd in chirographo post biennium sit naturalis obligatio propter consensum. quod est valde notandum secundum Bal. hic.

h *Si sub specie.* id est, occasione.

i *Honorarij.* id est salarij.

k *Certum modum.* æstimandum ex consuetudine fori, & facundia aduocati, & qualitate causæ, non tamen vltra centum aureos, vt ff. de var. & extraordina. cogni. l. j. §. in honorariis. & §. si cui.

l *Potuisset.* puta decem.

m *Quantitatem.* puta viginti.

n *Spatio.* scilicet biennij hodie. licet enim quinquennij, vt insti. de litter. oblig. §. multum. Accur.

o *Competenti.* nunc respondet.

p *Non numeratæ.* id est, in factum pro pecunia non numerata, vt infra de non nu. pecu. l. cum vltra. & hoc in id quod excedit legitimum modum. At in eo quod intra legitimum modum, non obstat exceptio etiam intra biennium. vt argu. j. de dona. l. si quis argentum. §. sed in his omnibus, & si quid solutum est, repeti potest condictione indebiti & in certi vt liberetur, vt ff. de condi. sine cau. l. iij. Quid autem si biennium est elapsum? Videtur idem ac si nō excessisset. quia non fecit hoc spe futuræ numerationis, & sic subauditur, maxime, in superiori littera, sed hoc est contra. l. istam. Alij dicunt ante biennium competere exceptionem non numeratæ pecuniæ in id quod excedit, sed post non vt creditor probet, sed probat debitor ex turpi causa cautionem intercessisse, vt j. de condic. ob tur. cau. l. j. Tu die in eo quod non excedit, præiudicari biennio, in alio autem & ante & post competit sine causa exceptio. etiam secundum hoc quod dicitur in prin. glo. satis est bonum. Accur.

q *Tutus es.* si conueniaris ad præmissa.

r *Ex hac.* nunc dat aliam viam.

s *Vsitato more.* agendo condictione sine causa.

t *Condicere.* id est, petere si conueniaris vel non.

Videgl. in verbo, post sententiam. in me. versi. & no. quòd secundum. c. licet. extra de proba. Not. Bart. in hac gl. sin gulariter; & Paulus si ex fal. instru. j. & l. dotis. ff. de re iud. habent locum etiam si fuerint productа instrumenta falsa absque dolo partis, quod not.

Præsumitur. a per in integrum restitutionem: vt ff. de re iudi. l. diuus. & j. titu. iij. l. j. Nec enim intelligitur tacita conditio si sententiam. vera sint. quia non retractarentur. sed ipso iure non valerent, vt argu. ff. de acqui. post. l. quòd meo. §. si furioso. & ff. qui satisfa. cog. l. fina Nec distinguo si sciat, an nesciat falsa qui vtitur tamentum non retractatur pactio. Sol. licet hic & ibi non iurantis sed aduersarij malitia interuenit, hic tamen maior: quia falsitas: vnde hic remittitur, ibi non. Item contra. j. si aduersus. l. j. Solu. vt & modo dixi. Vel die quòd ibi fuit venditio facta cum decreto: vnde valuit. hic non valuit transactio. Item contra j. ad leg. Cornel. de fal. l. ipse, vbi post transactionem non tractatur de falso. Solu. hic non fuit mota quæstio falsi an te transactionem, ibi fuit. alioquin secus, vt hic in fi. l. & infra si ex fal. instru. l. j. & de si. instr. l. ij. Item contra j. de plus peti. l. j. & ff. de excep. l. qui agnitis. sed non sunt contra. Et ibi intra transactionem fuit mota quæstio falsi. Item quid si ex sacramento falso, id est in quo falsum asseruisti? Dic, aut detulit iudex, aut pars. primo casu possit retractari: secundo non, vt ff. de in ius vo. l. admonendi. Aut nullus, sed vltro obtulit: & tūc detur de dolo. ff. de dolo. l. si legatarius.

c *Firmis.* vt si quinque data sunt vt actor non petat fundum paternum, nomine cuius non exhibetur falsum instrumentum: & decem sunt data ne petat hereditatem forte cuius nomine vtebatur falso instrumento. Sed quid si non appareat pro quo scilicet sit datum, sed est data pecunia pro omnibus qui erant in controuersia, sed pro quibusdam tantum ostendebatur falsum instrumentum, cuius timore transactum est? videtur quòd pro precio rerum interpretor pro vnoquoque datum. vt ar. ff. de leg. ij. l. qui solidum. §. cum post. Item no. hic arg. quòd instrumentum non est totum vitiosum ratione partis, vt j. de lati. lib. tol. l. j. §. penult. Alij contra, vt §. de ve. iur. enunc. l. ij. in fin. & ff. quemad. test. app. l. j. §. si quis. & dixi. j. de test. l. si vnus. Item intellige si causa sit diuidua. alioquin secus vt ff. de mino. l. etiam §. j.

f *Nisi forte.* illa tantummodo causa vel pars retractetur nisi. &c. vnde non refertur ad omnia prædicta.

g *Sopiatur.* nam potest transigi super falso expresse vel tacite vt. §. eo. l. transigere. & j. de fide instru. l. fina.

Sopiatur. i. extincta sit.

Vbemus. } CASVS. Mouebam tibi quæstionem status, dicendo te seruum meum esse, vel adscriptitium, transegisti vt remitterem tibi quæstionem status. an valeat ista transactio quæritur? & respon. quòd sic: neque obest quod super seruili vel adscriptitia conditione interposita fuerit: secus ex diuerso, quia contra bonos mores & cō tra formam transactionis.

h *Iubemus.* nam multis modis loquitur ista lex quando de statu agitur.

i *Iam.* ante legem istam.

k *Motis.* & finitis trāsactione. Accursius.

l *Et pendentibus.* tempore huius legis.

m *Postea.* post legem istam.

n *Seruili.* hic est contra supra eod. l. interpositas. Solu. vt ibi. sed si valet inter seruum & dominum, quid si dicatur quòd seruus fuit vel adscriptitius, & aliquid ei detur? Respo. non valet: tum quia est contra bonos mores: vt arg. ff. de verbo. oblig. l. inter stipulantem. §. homo liber. Item quia non transiret ad eum commodum aliquod: vt supra eod. l. transactio. Item

Transactio vt quæritur manuear su us, an ve- leat.

** Aurelio.*

B

C

D

Episcopi de- creti quæ- doque est in transactio- ne necessa- rium.

Calculus Persius.

Hæc solutionē dicit Bar. hic verum esse & notabile, & facit pro ea c. fi. iuncta gl. i. extra. de offi. dele. Postulare prohibitus in vno loco, an possit in alio postulare.

VElamento.} CASVS. Si absente aduocato tuo tẽpore sententiæ latæ prætextu absentiæ suæ ad litem finitam redire voluerisan sis audiendus, quæritur? & respond. quod nõ.

a *Velamento.* id est prætextu. Accursius.

b *Causæ.* tempore sententiæ.

c *Conatur.* vt ff. de repub. bo. pos. l. j. nisi in aduocato fisci: vt ff. de aduoca. fis. l. fi. Accur. & ff. de iure fis. l. fiscus. de hoc extra vt li. non conteſt. c. j.

Theodosiano. †Concor. cum hac le. lxiiij. dist. ea. i. & 2. & gl. super verb. aduocatum, pro pe. fi. in c. 1. vt lit. non conte.

Et est pars l. 38. de transac. §. & l. 1. de rep. bono. poss. C. The. 2. 10. 1.

Parisi appellatione continetur dimidium.

tertia.

forte inciuilitate.

d §. Iqui.} CASVS. Si perit. hered. mecũ egeris, & cum aduocato tuo de præstanda ei medietate hereditatis pepigeris: an valeat pactum, quæritur? & dicitur quod nõ: sed officii aduocationis interdicetur illi aduocato.

e *Existimationi.* id est, famæ. Accur.

f *Immensa.* ex hoc verbo dixit M. quòd liceat ei pacisci de dimidia parte litis, & ad hoc facit illud verbum, pars tis, nam appellatione partis, si nulla adiicitur quota, dimidia continetur, vt ff. de verbo. signifi. l. nomen filiarum. §. portionis. & sic dic hanc legem loquis cum pacisc̃etur de magna parte. quod non placet secundum Hug. & Azonem. & not. de hoc infra manda. l. si contra. melius quàm hic. Item quid si cum ageretur ad hereditatẽ pacisc̃atur de re eiusdem hereditatis cum cliente? Videtur quod valeat. & expone certæ partis, scilicet, quotæ. Nam differentia videtur inter rem certã, & partem quotam: vt infra de sen. pas. l. si debitor & instit. de fideicõ. hered. §. si quis. præterea nomine palmarij, id est, victoriæ, licet ei aliquid pacisc̃atur vt ff. de var. cognit. l. j. §. & si nomine. Sed Azo. contra, ne fiat fraus legi. & pro hoc est ff. manda. l. si remunerandi. §. fi. sed prima verior, scilicet vt possit pacisci de re hereditatis, quia non mutatur. Accur. ADDITIO. Contrarium notatur. ff. de pact. l. sumptus. & hoc communiter tenetur: vt attestatur Bart. hic: & idem in dicta. l. sumptus. Et ratio quod non valeat huiusmodi pactum est, quia inducit aduocatum ad delictum. nam cognoscens se habiturum partem eius quod prosequitur, etiam calumnioſe aduocabit. siue igitur faciat pactum de quota litis, siue de certa specie seu quantitate: eadem semper est ratio. ergo &c.

Absentia aduocati non vitiat sententiã. b. d. Fallit in aduocato fisci. Bal. & Sal.

IIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Theodotioni. *

VElamento [a] † absentiæ patroni causæ [b], rursus ad finitas quæstiones redire quis frustra conatur [c]. S. IIII. Kalend. Ian. Nicomediæ. CC. Conss.

Aduocatus qui de quota litis pacisc̃itur, debet officio aduocationis priuari, seu priuatus declarari, & secundum gloss. tanquam depraedator. Bal. Patitur, etiã aliam pœnã, de qua in l. si vero non remunerandi. §. fi. ff. man. & idem in procuratore, vt ibi patet, & in l. licet de procu. secundum Pau. de cast. hic.

V. Imp. CONSTANA. Helladio.

SI qui [d] aduocatorum existimationi [e] suæ immensa [f] atque illicita cõpendia prætulisse sub nomine honorariorũ ex ipsis negotiis quæ tuenda susceperint, emolumenta sibi certæ * partis cum grauidamno litigatoris & depraedatione poscentes fuerint inuenti: placuit, vt omnes qui in huiusc̃emodi sæuitate * permanserint, ab hac professione penitus arceantur [h]. Dat. III. Kal. April. Paulino & Iuliano Conss.

tertiæ.

Non debet esse idẽ aduocatus & iudex eiusdem causæ, nec debet in cõsumeliam pro rumpere nisi expediat: nec debet studiose litem protelare, nec debet loqui vltra quàm debeat: & cum allegat, debet stare, & non sedere. h. d. secundum Hald. Nec contractum potest lite pendente inire cũ cliente, sed exigum clientis munus debet placide accipere.

VI. Impp. VALENTIN. & VALENS. AA. ad Olybrium præfectum vr.

QVisquis † vult esse causidicus [i], nõ idem in eodem negotio [k] sit aduocatus [l] & iudex: quoniam aliquẽ inter arbitros [m] & patronos [n] oportet esse delectum [o]. Ante omnia autem vniuersi aduocati ita præbeant patrocinia iurgantibus, vt non vltra quã litium poscit vtilitas [p], & licentiam conuiciandi, & maledicendi temeritatem prorũpant. Agant quod causa desiderat [q], temperent [r] se ab iniuria. Nam si quis adeo procax [s] fuerit, vt non ratione, sed probris putet esse certandum, opinionis [t] suæ imminutionẽ [u] patietur. Nec enim conniuentia [x] commodanda [y] est, vt quisquam negotio derelicto, in aduersarij [sui] contumeliam aut palam pergat, aut subdolè. Præterea nullum cum eo litigatore contractũ [z] quem in propriam recepit fidem, ineat aduocatus: nullam conferat pactionem.

Co. Th. 10. 2. †Facit ad hoc primo. ff. de gl. in bonorum. per verb. iurisdictionem. vers. & de bet suppli. Causidicus, extra de quoquoque communiter dicitur post gradu. Fama quãdoque consumitur, quandoque minuitur. Aduocatus cum cliente contrahere non potest. Infirmus pro sanitate præstat. esse omnia dat.

Nemo ex his quos licebit accipere, vel decebit [a], aspernanter habeat [b] quod sibi semel officij gratia libero arbitrio obtulerit litigator. Nemo ex industria [d] protrahat [e] iurgiũ. falsos instruxit, vel calumniatus est.

i Causidicus. Causidicus generaliter dicitur quicunque causas dicit, siue aduocatus, siue iudex. Accur.

k Negotio. & eodem tempore. diuersõ enim tempore potest secundum quosdam: vt supra de adse. l. nemo. circa prin. quod non placet: vt in ea. l. nemo. in fi. & ff. de iurisdict. om. iud. l. præror.

l Aduocatus, supplet tamen: vt j. vt quæ desunt aduoc. partium, iudex suppleˢ. l. j.

m Arbitros. id est iudices. multas enim habet significationes: vt nota. ff. de recept. arbit. l. penult. Accur.

n Patronos. id est aduocatos. Accur.

o Delectum. id est differentiam: vt ff. de minup. l. palã. circa princ.

p Vtilitas. videtur quòd vtilitas exposcit quandoque conuiciari: quod Ioan. admittit: vt si quis obicit aduocato, quòd testes

q Desiderat. quod vnus alteri dedecus non dicat.

r Temperent. id est abstineant.

s Procax. id est superbus.

t Opinionis. id est, ipso iure erit infamis secundum quosdam. Tu dic quod eius opinio grauetur apud bonos & graues. Nã quandoque consumitur, quandoque minuitur fama: vt ff. de var. cog. l. cognitionum.

u Imminutionem. q. d. opinio sua denigrabitur.

x Conniuentia. id est consensus.

y Commodanda. id est accommodanda.

z Contractum ineat. Ergo emere vel aliàs contrahere cum clientulo non poteſt. & est ratio, quia omnia daret propter timorem litis, sicut infirmus propter timorem mortis: vt ff. de var. cogni. l. medicus. Item hoc pendente lite: ante vero & post sic. ff. de varia. cogni. l. j. §. si cui. Sed quid si ante non conuenit de salario? Respond. secundum Ioan. & tunc potest conueniri pendente lite, argum. huius litteræ, in propriam recepit fidem, &c. & hoc non puto, licet æquitas me multum moueat in contrarium. Item intellexit M. inuito cliente: sed eo volente sic: vt arg. d. l. medicus. & in eo. titu. l. diuus.

a Decebit. hoc propter honoratos, quos accipere aliquid nõ licet: vt j. proxi. §.

b Habeat. vnde Cato: Exiguum munus dum dat tibi pauper amicus. Accipito placide: & plene laudare memento.

c Obtulerit. puta vnum par caponum.

d Ex industria. id est sagacitate & malitia.

e Protrahat iurgium, id est protelet litem: vt j. de iud. l. apertissimi, aliàs

simi, aliàs grauiter puniatur: vt j. de iudic. l. properandum. §. illa procul dubio.

a Honoratis. de quibus dicit supra de offic. ciui. iud. l. j. & de offic. diuer. iudi. l. ij. habent enim dignitatem sine administratione.

b Orare. id est, aduocare.

c Maluerint. sed nunquid hoc est verum, si tota die vult dicere? Respondeo: imponit ei iudex modum: vt ff. de his quæ in testamẽ. delen. l. proximè. sed hic videbatur quod eis non liceret; quia maximæ dignitatis sunt.

d Ad turpe. nullum enim debent recipere salarium isti: vt infra subiicit, nam si lucro, &c.

e Per eam. scilicet aduocationem.

f Quousque. quod intelligitur in tota causa, nisi fiat index in administratione positus: vt ff. de iurisdict. omnium iudi. l. prætor.

g Staudi. stare, proprium est aduocatorũ sedere iudicum: vt hic, & in authen. vt ab illustribus. §. j. col. v. & supra de offic. ciui. iudic. l. j. & de offic. diuers. iudic. l. fina. Item not. non turbari ordinem officiorum: vt & infra de test. l. consulta. in fin. & infra de spor. l. j.

*Aduocatus stare, iudex sedere debet. *al. & ipse*

PRouidendum.} CASVS. Si tecum habuero causam, & meliores aduocatos propter potentiam meam habuero: iudex prouidebit vt æqua distributio fiat aduocatorum. si autem aduocatus à iudice monitus patrocinium tibi præstare noluerit, nõ solum interdicitur sibi forum, sed & agendi copia. & si apparuerit me tibi copiam parem defensionis subtraxisse: videbor litem iniquam fouisse, & auctoritatẽ iudiciariam eluisse: & ob hoc puniar. Ex hoc tex. not. primo ibi, nobilissimos, quòd virtus nobilitat hominẽ. Secundo not. ibi, æqua diuisio, æqualitatẽ esse seruandam. & quod dicitur in aduocatis, idem in quibuscunque per iudicem eligendis. Et tria sunt dicta huius l. secundum ibi, Si quis vero. tertium ibi, Si quis autem.

h Meritum. id est quod bene sciunt, & quòd bene studuerunt.

i Nobilissimos. i. diseretissimos iudices. potes etiam hic notare, quòd scientia nobilitat si proprie accipis nobilissimos, sicut & vetustas, vt hic subiicit, & supra de episcop. & cleri. l. parabolani. vbi dicit quòd qui pro consuetudine, &c. & infra de iudi. l. penult. & ff. de iu. immu. l. semper. Dic ergo, secundum l.

Apud vrbem autem Romanam etiã honoratis [a] qui hoc officiũ putauerint eligendum eousque liceat orare [b], quousque maluerint [c], videlicet vt non ad turpe [d] compendium stipemque deformẽ hæc arripiatur occasio, sed laudis per eam [e] augmenta quærantur. Nam si lucro pecuniaque capiantur: veluti abiecti atque degeneres inter vilissimos numerabuntur.

Quisquis igitur ex his quos agere permisimus, vult esse causidicus: eam solam qui sumet * tẽpore agendi, sibi sciat esse personam, quousque f cauſidicus est. Nec putet quisquã honori suo aliquid esse detractum, cum ipse necessitatem elegerit stadi [g], & * cõtemserit ius sedendi. PP. X. Kalen. Septemb. Valentiniano & Valente AA. Conss.

sumit.

In aduocatis concedendis debet seruari æquitas, & qui subtrahit aduocatum, præsumitur habere malam causam.

VII. Iidem & GRATIANVS AAA. ad Olybrium præfectum vrbi.

PRouidendũ est, ne hi quos in foro aut meritum [h] nobilissimos [i] fecerit, aut vetustas, in vna parte consistant: aliam à rudibus [k] atque tyronibus necesse sit sustineri. atque ideo si in vno auditorio [l] duo tantum præ ceteris fuerint, vel plures, quorum fama sit hilarior: in iudicantis officio sit, vt par causidicorum distributio fiat, & exæquetur partibus auxilium singulorũ, & æqua diuisio procedat.

Si quis verò monitus à iudice, ea excusatione quæ [m] nequeat comprobari, cuicũq; [n] parti patrocinium denegauerit, careat foro [o]: sciat etiam nunquã [p] sibi ad agendum copiam posse restitui. Si quis autem ex litigatoribus detectus fuerit separatim tractasse cum plurimis [q], & aduersario suo tali fraude subtraxisse paris [r] defensionis copiam: ostendet proculdubio iniquam à se litem foueri [s], & auctoritatem iudiciariam à se delusam exaperietur. Dat. Kalend. Mart. Treueris, Valentiniano & Valente. AA. vtrisque. III. Conss.

Nullus potest esse aduocatus, qui non sit Christianus: aliàs iam ipse, quàm eum recipientes puniuntur pœna hic statuta. Salyc.

VIII. Impp. LEO & ANTHEMIVS AA. Nicostrato præf. præt.

NEmo * velim foro magnitudinis tuæ, [u] vel in prouinciali iudicio, vel apud quenquã iudicem accedat ad togatorum consortium, nisi sacrosanctis catholicæ religionis fuerit imbutus mysteriis. Sin autẽ aliquid quoquo modo vel quadam machinatione factum vel attentatum fuerit: officium quidem sublimitatis tuæ [x] centum librarum auri iacturam pro condemnatione sustineat. Idem verò quicunque ausus fuerit contra prouidum nostræ serenitatis decretum officium aduocationis per surreptionem arripere, & prohibitum patrocinium præstiterit: ab aduocationis officio remotus, stylum [y] proscriptionis atque perpetui exilij specialiter sustinebit: sciturisetiam prouinciarũ rectoribus, quod is sub cuius administratione aliquid huiusmodi fuerit attentatum, partis bonorum dimidiæ proscriptionem & pœnam exilij per quinquennium sustinebit. Dat. Prid. Kalend. April. Constantinop. Anthemio. A. II. Conss.

Hæc lex totidẽ verbis habetur. S. vecti. tata est ti. de episc. audien. l. nemo.

Hæc verba sequentia ponuntur in eo. cõstitutis. l. circa finẽ. contra de testib. Diuisio.

TITVLVS VII.

DE ADVOCATIS DIuersorum iudiciorum.

Prævaricatio aduocati probata facit aduocatum puniri, & iterum de causa quæri: non probata facit accusantem puniri, & sententiæ stari. h. d. Baldus. Vel sic: Ex prævaricatione sua punitur aduocatus: & sententia lata rescinditur, si prævaricatio non probatur: allegans punitur, & sententia manet rata.

I. Imp. ANTONINVS. A. Doloni.

IPatronum causæ pręuaricatũ [z] putas,

Prævaricator quis dicatur.

DE ADVOCATIS DIVERSORVM IVDIciorum. Dixit. S. de postulando nunc de personis postulantibus.

zS IPatronum prævaricatum. id est, ex altera parte animo, & ex altera parte corpore cõsistentem: vt ff. de prævari. l. j. & ff. de his qui notan. infa. l. athletas. §. penult. & ff. ad Turpil. l. j. in princip. Item si renunciet cõsilia suæ partis: vt ff. de re mili. l.

omne,

omne.§ exploratores.Præuaricationis delictũ dicitur duob' modis,scilicet publicũ,cum quis accusat aliquem aliud prima tũ moribus inductũ:vt in aduocato.vt.ff.de præuari.l.j. & iij.

a *Impleueris.* id est præuaricatum probaueris in publico vel priuato iudicio.

b *Commissi.*id est peccati.fiet enim infamis, vt ff.de his qui not.infa.l. athletas. §. penul. & extraordinarie punietur, vt ff.de præuari.l.j.in fine.& l.ij.

c *Denuo.*id est iterum.

d *Quæretur.*apud eundem iudicem: vt ff.de mino.l.in causę.ij.§.fi. & j. quo. & quan.l. si præses. & ipso iure nõ valet sententia prima: vt hic.& sic est contra. ff.de mino.l.minor.ij. §.j. vbi dicit dari restitutionem.Sol.quidam dicunt & hic dari restitutionem, non autem ipso iure,vt ibi. & argu.ff.de re iudica.l.diuus. & j. si ex fal. instru. per totum titu. a Alij dicunt quòd hic allegauit pro aduersa parte, ibi non: licet pro sua parte dicenda non dixerit, vel dixit non dicenda. Tu distingue,vt si est pecunia corrupeus , tunc ipso iure: vt hic, & j. de pœna iudi.l.constitit. Si non pecunia,sed precibus, tunc per restitutionem: vt ibi, & ff.ad Trebellia.l.seruo inuito. §. cum prætor. si tamen & calliditas aduersarij interuenit: vt ff. de iudi. l. si prætor.§. Marcellus. Sed opponitur ad hoc qđ detur de dolo, vt ff.de dolo. l. & eleganter. §. si dolo malo procurator. sed illud intelligo ad cetera damna& expensas, nõ ad id quod in principali petitione continetur.

*a Hæc prima solutio communiter tenetur, vt testatur hic Bart. Ad hoc autẽ vt sententia sit ipso iure nulla propter corruptionem aduocati, tria requiruntur.primũ quod dolus aduersæ vij corruptẽtis interuenerit, secundũ quod aduocatus falsas allegationes corruptus fecerit.tertium, quòd sententia fuerit lata cõtra absentem. ita loquitur. §. Marcellus. ante si. huius glo.allegatus. Taliàs deest eis. *al.P.V. *C.T.2. 10.3.*

e *Quod si non docueris.* id est non probaueris. & est argu. pro Io. quòd eo ipso quòd quis non probat , calumniari videtur,& de calumnia est puniendus : vt in authen. de sanctiss. episcop. §. si quis autem electum. & ff. de testib. l. iij. §. idem diuus. Sed argu. contra.ff. ad Turpil. l. j.§.j. & l.mulier.& j.de calum. l. qui non probasse. & l.ij.& ad.l.Iul. de adult. l.quanuis. ij. sed illa in specialib' casibus.ADDITIO.Vide pulcram glos. quæ est in verbo , ex vtraque.in liathletas.§.calumniator.ff.de his qui not.infa.

f *Notaberis.* quia patieris eandem pœnam,quam aduocatus passurus esset, si probasses eum prævaricatum.

g QVi *necessario.*id est ex necessitate, veluti magistratus, qui stant ad fiscum cuiuscunque municipij.

h *Patria.*genitiui casus:& regitur à dictione municipio.

i *Functiones.* id est qui funguntur aliquo munere præstando

A suæ patriæ.

k *Aggregatos.*id est electos vel associatos.

l *Euagari.*id est ad diuersa officia assumi.Accur. Vel dic,ad militiam vel solicitudinem aliquam : vt.j.de decur.l.curiales vltra.& l.quidam.& l.qui derelicta.lib.x.

m *Officiis.* hæc duo permittit.

n *Munera.*id est munera quæ imponuntur decurionibus. *C.T.2. 10.3.

o *Permittatur.* nisi in casibus:vt ff.de postu. l.penultima.& vlt.quę sunt contra.

p NE *quis. Illigatus.* secus si curialis esset:quia tunc cuncta munera ciuitatis per eum complentur : vt j.de decur. l.curiales omnium.lib.x.

q *Vt ambientibus.* nec ergo volens admittitur. Sed contra.ff.de pactis.l.si quis in conscribendo. Solu. hoc ideo, quia fieret iniuria toti suo ordini. Accursius.

r *Ingressu.* contra.j. eodem. l. petitionem. in fine.Solu.vt ibi.

s FOri *aduocati.* vel adsessores,vt supra de adsess. l. velut.

t *Castrense.*hoc forte non erit hodie , cum aduocati non habeant salariũ de publico,nisi fit aduocatus pauperum : sed in iudicibus communitatis Bononiæ potest habere locum:quia ipsi percipiunt de publico. & sic erit quasi castrense.secus si aliunde forte, & à clientulis. Sed certe cum istud sit subrogatum.loco publici salarij, videtur idẽ quod olim,quòd sit quasi castrense.argu. ff. de adsesso. l.velut. vbi non percipit ex publico,vt j. eodem. l. cum aduocatio.ad fi. & facit. ff. de episco. & cleri. l. sacrosancta.

u *Vindicare.* idem in silentiariis, vt.j.de silen.l.fin.lib. xij. & facit. j. fam. ercisc. l. si filius. & de inof. testa. l.fin.

Q *Vicquid.*Hęc non legitur.

x *Vrbicarie.*id est aduocati præfecti vrbis.

y S *Ancimus vt aduocatis. Inspectio.* vt inspiciant qualiter opera publica fiant.

z *Perequatio.* vt exæquentur homines in collecta secundum facultates suas.

a *Instructio.* vt instruant rusticos ad opera.

b *Discussio.* vt discutiant quanta pecunia sit necessaria. Azo. Sed contra.j.de discus.l.fin.lib.x.sed hic de aduocatis spectabilium iudicum,ibi clarissimorum.vel ibi in subsidium : quia alius non inueniebatur idoneus.

c *Ratiocinum.*vt computent cum his qui administrant.

d *Arbitrium.*scilicet iudicandi, vel delegationem:quod mandatur,

datur inuito : vt hic,& ff.de mune. & hono.l. finaꝫ. iudicandi. & de vaca. mũ.l. prætor.§. qui autem non habet, secus in arbitrio compromissario:vt ff. de arbi.l.iij.§.j.

a *Iidem priuilegiis.* Togam. id est, togatos.

b *Togæ.*id est,togatus.

c CVm *aduocatio.* vt infra eod.l. iubemus.

d *Minuendo.*vt j.titu. j.l.iubemus.

e A *cohortis.* hæc cohors erat vilium officialium.inde cohortalis.

f *Consortio.*quia consors eorum non erit: aduocatus tamen erit, & comes consistorij.

g *Decernimus.* sic & §. eod.l. fori.

h S *i quis de togatis. Abstractus est.* No.post depositum honoré iterum posse fieri aduocatũ. & facit.§. de adsess.l.licet.

i BIbus. Non legitur in scholis. Sed pone casum,quia olim ex curia præfecti prætorio eligebatur vnus ad præstandum pro fisco patrocinium,hodie duo eliguntur , dicit Imperator illos duos habere idem priuilegium , quod olim habebat ille vnus.

k *Ambiendos.*id est fulciendos honore.

l NEmini. *Adsidendi.* scilicet simulando quòd sit adsessor, cum nõ sit aduocatus.

m *Consilium.*clientulorum.Accursius.

n *Cohortalibus.*hi erãt vilis conditionis.§.eo. l.cum aduocatio.& facit j.eod.l. iubemus.§. post lapsum.

o *Iurisperitos.* Nota de scrutinio.

p *Eorum .* aduocatorum.

q *Posthac.* id est post hanc legem. Accursius.

r *Ceteris.*no. vt j.tit.j. l.iubemus. §. & filios. & j.eo.l.petitionem.§. ceteros.

s S *Ancimus .* non legitur.

t *Quotannis.*id est singulis annis.

u *Consortio.* erant enim plures.

x P *Etitionem.*Nec ista legitur . Et nota quod hæc lex loquitur in aduocatis Alexandriæ, sed superior lex, nemini , in aduocatis præfecti prætorio.

y *Inscribi.* in foro Alexandriæ. Accursius.

z *Filiis.*vt §. eo nemini.§.filios.Accursius.

gulas temerare tẽtauerit.Dat. A VII.Kal.Mart.Constantinop. Theodosio.A. XVII. & Festo Conss.

Concordat cum.l.quicquid.ff.eo.

VII.Iidem.AA. Thalassio præfecto prætorio per Illyricum.

IIsdem priuilegiis, iisdemq; immunitatibus potiri togam a illustrissimæ per Illyricum præfecturæ, quibus fruitur toga b per Orientem prætorianæ sedis excellæ, decernimus.Dat.VII.Id. Septemb. Constantinop.Theodosio.A. XVII.& Festo.Conss.

Officiis aduocati fisci liberat.de cõditione curiali.Et quod ex officio queritur:quasi castrense peculium est,nec patribus nec auis acquiritur.Bald.

VIII.Iidem.A A.Cyro præfecto prætorio consuli designato.

CVm aduocatio c prætoria centum quinquaginta numero togatis minime vel minuendo d vel augendo concludatur, iubemus eos qui ex his ad fisci patronatum peruenerint,à cohortis e vel alterius vilioris conditionis nexibus cum liberis quandocunque gentis liberos custodiri:postque tale officium depositum, annumque completum aduocatorum consortio f abscedere cũ comitiua consistoriana : omneque quod toga fori celsitudinis tuæ quolibet casu,quolibet acquiritur titulo, quasi castrense sibimet vindicare:nec patribus,nec auis paternis earum rerum commodum acquirere, legis istius auctoritate decernimus : g his omnibus etiam ad vrbicariæ præfecturæ aduocationem trahendis.Dat.III. Kal.Ianuarij. Valentiniano.A.T. & Anatolio Conss.

Si aduocatus ad vnum officium assumitur, eo finito potest ad aduocationis officia remeare .Baldus.

IX.Iidem.AA.Appollonio præfecto prætorio.

SI quis de togatis fori celsitudinis tuæ, vel Illyricanæ seu vrbicariæ præfecturæ,siue de his qui in prouincialibus iudiciis causarum patrocinia profitẽtur,electione tuæ sedis regendæ prouinciæ munus potestatẽq; susceperit, post peractam integre ac sine vlla opinionis labe administrationẽ, & ad illud officium vnde abstractus est,h & vnde sibi vitæ subsidia comparabat, remeandi habeat facultatem: nec causas orare denuo quadã prohibeatur inuidia:Dat. XII.Kalend.Septemb. Constantinop.Eudoxio & Dioscoro Conss.

Quando in officio cui vnus conuenit præesse, plures eliguntur : quilibet illorum illis priuilegiis vtetur, quibus alle solas vtebatur.Baldus.

X.Imp. VALENTINIANVS & MARTIANVS AA. Palladio præfecto prætorio.

BInos i qui priores in tui culminis sede inueniũtur ad patronatũ fisci singulis quibusque annis accedere, paribus dignitatis & priuilegiorum insignibus ambiedos k esse præcipimus,quibus antehac vtebatur is qui solus fisci creabatur patronus.Dat XIIII.Kal.Iul.Constantinop. Herculano & Asporato Conss.

Sub colore absidendi prohibitus, in consilium non debet assumi. Item nullus in aduocatorum collegium assumitur, nisi prius probatum fuerit eum non esse cohortalis cõditionis adstrictum, & doctoris iuramento fuerit approbatus: filiis aduocatorum,& his qui sunt vltra mutorum,in subrogatione præponendis. Bart.

XI.Imp.LEO.A.Viuiano præfecto prætorio.

NEmini licere fancimus aliquem sub absidendi l colore statutis centum quinquaginta aduocatis, quos sibi eminentissima præfectura in cõsilium m assumpserit, aggregare. Nõ aliter verò cõsortio aduocatorũ tuæ sedis aliquis societur, nisi prius in examine viri clarissimi rectoris prouinciæ ex qua oriũdus est,præsentibus cohortalibus n gesta cõsiant,quibus aperte pateat cohortali vitæ † ac fortunæ eundem minime subiacere [atque hæc fieri volumus] si præsens vir clarissimus rector prouinciæ fuerit in eius examine:si verò abfuerit, apud defensorem sui oppidi gesta consiant. Iurisperitos o etiam eorum p doctores iubemus iuratos sub gestorum restificatione depromere,esse eũ qui posthac q subrogari voluerit, peritia iuris instructum. Filios autem togatorũ excellentiæ tuæ, qui vel nunc causas agunt,vel futuris temporibus acsitauerint , ceteris r supernumerariis anteferri. Illud insuper decernimus , vt etiam his qui vltra centum quinquaginta aduocatos eminentissimæ tuæ sedis reperiunt,liceat & apud virum spectabilem procõsulem,vel præfectum Augustalem,vel comitem Orientis,apud viros etiam spectabiles vicarios, & apud rectores prouinciarũ negotia perorare.Dat.Kal.Febr.Cõstantino.Magno & Apollonio Conss.

† alias stas.

Officium aduocati fisci olim durabat anno:nunc durat biennio.Bal.

XII.Idem.A.Eusebio præfect.præt.Illyrici.

SAncimus s patronum fisci iudicio celsitudinis tuę non iam quotannis,t sed biennio pro vetere consuetudine finem officij sui fortiri : saluis eidẽ consortio u priuilegiis omnibus quæ à retro principibus meruit manentibus.Dat.X.Kalend.Mart. Constantinop.Basilio & Viuiano Conss.

Nomina eorum qui sunt de collegio,debẽt scribi in matricula : & debent scribi tempus in quo recipiuntur in ipsa matricula,qui probat eos esse de collegio. Et si aduocatus decedit: integrum salarium quod à fisco recepit, ad heredem transmittitur,scilicet illius anni.Baldus.

XIII.Impp.LEO & ANTHEMIVS.A A.Alexandro duci Aegyptiaci limitis & præfecto Augustali.

PEtitionem x virorum dissertissimorum aduocatorum Alexandrinæ splendissimæ ciuitatis, quã de fori sui matricula & fisci patrono obtulerunt,meritò admittentes , hac sanctione decernimus quinquaginta statutos haberi:eorúmq; nomina pro tempore matriculæ conficiendæ inscribi: y & eos aduocationis officium in iudicio tam viri spectabilis præfecti Augustalis, quàm viri spectabilis ducis Aegyptiaci limitis petentibus adhibere : ceteros vero vltra memoratum numerum constitutos , apud alios iudices ciusdem Alexandrinæ ciuitatis perorare: filiis z scilicet statuto-

*† Cõer. si super vero,reintentem. in qua floralis.de offi.delega. extra. *exercetur, in omnibus.*

**castrense.*

rum

a *Decorari.* nota quòd exconsul dignitatem habet. Accursius.
b *Et.* scil cet aduocato fisci : & durante bienio vsque ad quod tempus durat eius officium. vt.§.1.proxi.& §.ea.l.§. egredientem. Accursius.
c *Et vxoribus.* & facit. j.tit.j.l.iubemus. §.ad hæc.
d *Defuncti.* aduocati fisci. Accursius.
e *Speraturis.* præter salarium eius anni: vt j. eodem.l. post duos.§. his quoque. quæ est cõtra. Accursius.
f *Inuitis.* ergo ar.à cõtrario sensu sumpto, si velint suscipere functiones, possunt: & sic argu. est contra.§. eodem.l.ne quis. Solu.ibi durante officio aduocationis: hic non. Accursius.
g *Aduocati qui dirimunt.* id est, dicunt ea propter quæ dirimuntur. nam ipsi non dirimunt : sed iudex. Accursius.
h *Fata.* id est fines. Accursius.
i *Lapsa.* vt quia propter omissas aliquas allegationes iuris quis sententiam reportauerat contrariam: & post modũ restauratus per aduocati industriam eius causa. Accursius.
k *Fatigata.* vt quia fuit multo tempore causa protecta.
l *Aduocates.* & merito, militant namque, &c. Accursius.
m *Militant.* sic & quilibet in suo officio : vt j. in quibus caus. milit. l.j. Item & illud, Militat in syluis catulus. Accur.
n *Spem.* vt acquirant quod non habent. Accursius.
o *Vtam* vt non perdant quod habent. Accursius.
p *Posteros.* ne infamẽtur, vel ne in seruitutem deducantur. & facit infra titu.j.l. laudabile.
q *Post duos* Non legitur. Accur.
r *Mununtur.* vt §.eo.l. binos. Accursius.
s *Sexaginta quatuor.* qui erant in præsenti, scilicet foro tui præfecti, quinsunt aliis meliores, qui inter omnes erant centum quinquaginta: vt §. eod.l. nemini. Accursius.
t *Gradum.* scilicet aduocandi.
u *Totius anni.* ifi ud puto priuilegium aduocatorũ, vnde aliud dico in fortuito casu rum in loco deficientium supernumerariis anteponendis.

Aduocati fa-larium ad he redem trãſ.

Egredientem autem post biennium fisci patronum, cõtemplatione laborum, exconsularis* moderatoris prouinciæ dignitate decorari: a licentia facultatẽque ei b non deneganda, cum vsus exegerit tã pro se quàm pro filiis, parentibus & vxoribus, necnon etiam personis ex transuerso latere vsque ad quartum gradum constitutis, patrocinium suum adhibere. Quando autem fisci patronum mori contigerit, gradu *cum sequentem sine vlla dilatione in locum eius subrogari: heredib. defuncti d nihil exinde sibi cõmodi acquiri posse speraturis : e cunctis priuilegiis quæ hactenus habuisse noscuntur, necnon his quæ suggestio tuæ magnitudinis continet, etiam in posterum intactis inuiolatisque seruandis: quatenus huiusmodi delato eis liberalitate nostræ serenitatis honore, possint in otio & trãquillitate reliquum vitæ suæ tẽpus peragere, nulla eis inuitis f ingerenda sollicitudine.

Aduocatis militibus æquiparantur: quia per eos tanquam per milites vita & patrimonia hominum defenduntur. Bal. Vel sic: Aduocati dicuntur militare, & ita sunt necessarij reipublicæ, sicut alij milites armorum. Sauyr.

XIIII. Iidem. AA. Callicrati. præfecto prætorio Illyrici.

AD uocati, qui dirimuntg ambigua fata h causarũ, suæque defensionis viribus in rebus sæpe publicis ac priuatis lapsa i erigunt, fatigata k reparant: non minus prouident humano generi, quàm si præliis atque vulneribus patriam parentesque saluarent. Nec enim solos nostro imperio militare credimus illos, qui gladiis, clypeis, & thoracibus nituntur, sed etiam aduocatos. l militant m nanque causarum patroni, qui gloriosæ vocis cõfici munimine, laborantium spem, n vitam, o & posteros p defendunt. Dat. V. Kalend. April. Constantinop. Zenone & Martiano Conss.

Aduocatus transmittit ad heredem salarium totius anni in quo moritur. Salycet.

XV. Imp. LEO. A. Dioscoro præfecto prætorio.

POst duos q fisci patronos qui ex anterioribus constitutionibus iilde bẽneficiis muniuntur, r sexaginta quatuor s togatos, qui in præsenti contingente in perso-na scriptoris, qui locauit operas suas. & est ad hoc. ff. de var. cc g.l. j. §. pe. & de offi. adſeſ. l. diem functo & ſ. loca. l. sed addes. §. fin. Itẽ dicunt quidã locus esse in legato annuo alicui relicto quàm hic † dicat in salario præstã-do alicui aduocato singulis annis, vt ff. de an. leg. l. ſi in singulos annos. Sed certe immo idem est in legato, vt ff. de an. legatis. l. in singulos annos. §. illud cert e. Nec obstat contra. quod signatur hinc legi. §. e. l. petitiõe. §. ſi. vt ibi dixi. Itẽ facit. ff de ſtipu. ſer. l. ſi ſernus. ij. §. cum ſeruus. Accursius.

Aliàs quinquaginta.

aduocatos.

x AD *similitudinem.* *al. Iuſtinianum* præfecto vrbi.

Nec hæc legi. *no* prætur. Et no. quod de a P.V. lio præfecto loquitur hæc lex quã superior. nam plures erant præfecti.

y *Præfecturæ.* vt §. l. pro xi Accursius.

I *Vbemus.* non legitur. Accursius.

z *Cuius is.* Ista lex dirigitur præfecto prætorio per Illyricum.

a *Fine.* quia ibi biennio iam fleterat.

b *Biennium.* quasi dicat vltra non duret.

c *Adimpletionem.* aliàs ad plenioremſ cilicet, numerum.

d *Defunti.* quia diceret, ſcilicet quam ſupra definimus. Accursius.

e *Apparitoribus.* aliàs apparitionibus, ſcilicet primæ curiæ, vnde illi erant cohortales.

f *Si qua competit.* quia interim non currit accuſationi tempus.

g *Post lapſum.* facit. §. e. l. nemini. §. non aliter.

h *Postulantes.* id est, pe tentes iterum esse aduocatos.

† *Aliàs ad pleniorem ſupra definitum numerum ſorrog. &c.*

DE ADVOCATIS diuersorum iudicum.

Rubricæ finis à præcedenti ponit differentiam.

Superiori titulo dixit de illis aduocatis qui adhuc sunt in officio aduocationis: sed hic loquitur de illis qui iam depoſuerunt officium illud, vt pater. infra eod. m. l. j & l. iubemus. §. ad hæc. & §. filios. & §. vt autem. & l. petitiones. & l. laudabile. vnde nullus est ſuperfluus, vt quidam dicunt: Item ſuperior de postulatione complexus est tam eos qui pro ſe, quàm eos qui pro aliis postulare possunt. Aut in illis duobus completur tantum eos qui pro aliis.

† *Aliàs excierunt.*

Doctorum filijs quo sint priuilegiati.

titulo superiori loquitur de illis qui ſcripti erant in matricula, & ſalaria de publico percipiebant. hic de aliis. Vel aliter. ſ. de de illis aduocatis, qui neceſſe habebãt poſtulare in certis iudicijs, vel in certis locis, puta in illa ciuitate vel in illa prouincia, hic de illis qui neceſſe habebant poſtulare coram certis iudicibus in quacunque eſſent prouincia, ciuitate, vel loco.

**Al. deeſt iſta rubrica & ſic lex, Suggeſtioni, quæ eſt proxima eius xviij.*

a I *Vbemus.* non legitur.

b *Primatem.* erat enim quidam aduocatus qui præerat aliis, & erat ancianus supra alios.

c Et *ſolatia.* id est ſalarium. nam ſolatium est eis habere ſalariſ. Accursius.

d *Consequi.* facit. j. eodem. l. petitiones. circa princip.

e *Aduocatorũ.* qui sunt ſub primate.

f *Consortium.* ſic & §. de sacroſanc. eccl. l. nõ plures.

g *Officium.* prædicti primates ſiue anciani qui poterãt quieſcere.

h *Pro iugali.* sic & j. e. petiriones. §. ad hæc. & §. tit. j. l. petitiones. §. licentia.

i *Eorum.* primatum ſcilicet post depoſitum officium.

k *Metatorum.* id est milium quos recipere tenentur: vt hic.

l *Si tamen.* hæc vera sunt ſi tantum vnam domum habent. ergo à contrario ſi plures domos habent non habent iſtud priuilegium.

m *Modum.* id est æquitatem.

n *Notitia.* id est petitio eorum nobis porrecta ſuper hoc. petebant enim ſe non teneri ad ſportulas, vel teneri ad ſportulas, vel teneri ad paruas in cauſis ſuis.

o Per *ſtatuta.* ſcilicet quinquẽnij: vt in procœmio. ff. §. ſed quia ſolitum.

p Et *ſilios.* & ſic. §. titu. j. l. nemini. §. filios.

q *Sumptibus.* No. argu. quòd filij doctorum non debent aliquid dare pro ſumptibus cum legunt ordinariè, vel extraordinariè, vel examinantur, & quòd aliis etiam æque bonis præferantur.

r *Exhibitionis.* in iudicio faciendæ. Accurs.

s *Deductionis.* vt ducãtur inuiti ad principẽ, vel ad alium iudicem: niſi vt ſubiicit.

t *Per ſententiam.* comminatoriam.

tæ recordationis Leonis, vel nostris sanctionibus indulta sunt, tuæ quoque glorioſiſsimę ſedis cauſidicis absque vlla discretione competere, per hanc in æternum valituram legẽ sancimus. Dat. V I. Kalend. Ian. Constantino. Decio & Longino Conss.

Constantio Græca.

TITVLVS VIII.

DE ADVOCATIS DIuersorum iudicum.

Aduocati comitis rerũ priuatarum, principis & proconſulis Aſiæ, poſt depoſitum officium clariſſimi efficiuntur. Salycetus.

I. Imp. ANASTASIVS. A. Eusebio magistro officiorum.

VGgestionem viri illustris comitis rerũ priuatarum, & proconſulis Asiæ duximus admittendam: per quam nostræ serenitatis auribus intimauit, fori sui aduocatos cõmuni petitione magnopere postulasse, vt postquam aduocationis depoſuerint officium dignitate quadã nostra libera litate potiantur. Iubemus itaque post depoſitũ (vt dictum est) præſatũ officiũ vnũquemque eorũ qui in præsenti sunt vel postea matriculis eorum pro tẽpore fuerint inſerti, clarissimi primi ordinis comitis perfrui dignitate: quatenus & tempore quietis fructum præteritorum laborum consequantur: próque fide atque industria erga clientes suos comprobata[ ]priuatæ conditionis hominum multitudine segregati, clariſsimis meritò connumerantur. Dat. II. Kalend. Ian. Constantinop. Anaſtaſio. A. II. Conss.

Aduocati præfecti prætorio in aduocatos fiſci aſſumpti, cohortali conditione liberantur tam ipſi quàm eorum liberi, & eorum patrimonium. Salycetus.

II. Idem. A. Thomæ præfecto præt. per Illyricum.

AD uocatos amplisſimæ tuæ sedis, qui pro tempore ad fisci patroni gradum & officium prouehuntur, vnà cum liberis iam natis, vel postea procreandis, ab omni cohortalis seu cuiuslibet deterioris conditionis vinculo immunes ac liberos cũ patrimonio suo cõseruari decernimus, cum constet hoc iampridẽ tam aduocatis amplisſimæ prætorianæ per Orientem, quàm magnificæ vrbicariæ præfecturæ sacris constitutionibus esse indultũ: & non dubium sit non tantũ eas, sed etiam sublimisſimæ tuæ sedis germanas esse potestates. Dat. XII. Kalend. Decemb. Patricio & Hypatio Conss.

III. Idem. A. Constantino præfecto prætorio.

IVbemus a pro tempore primatem b aduocatorum fori viri illustris comitis Orientis, per biennium fisci patroni fungi officio, & ſolatia c sibi communi consensu deputata per idem biennium consequi: d hoc quoque transacto professionem aduocationis deponere: consortio videlicet eorundem aduocatorum ad quadraginta tantùm viros religendo, ita vt ſi qui superflui sunt iam eidem consortio sociati, de aduocationis officio minime reiiciantur nemine alio eis adiiciendo: ne quadraginta virorum numerum, aduocatorum e consortium f excedere contingat. Ad hæc eos qui (prout ſtatutum est) fisci patroni depoſuerint officium, g postea quoque non prohiberi singulos tam pro ſe, quàm pro iugali h ſua, & socero & socru, necnon genero & nuru, liberisque propriis, colonis & seruis ad ſe pertinentibus, aduocationis fungi officio: nec ædiculas eorum i metatorum k onere moleſtari, ſi tamen l in vna tantummodo ſuáque domo singuli talem prærogatiuam sibi vindicare maluerint. Pro ſportulis præterea modum m quem notitia n nobis porrecta declarat, tam pro his, quàm pro colonis & eorum seruis custodiri: neminique præberi licentiam eundem modum circa ſportularum exactionem contra eos excedẽdi. Nec decetero quenquam antè quàm per ſtatuta o tempora legum eruditioni noſcatur inhæſiſſe, ſupradicto consortio sociari. Et filios p aduocatorum, vel adhuc in tali constitutorum officio, vel eorum qui fisci patronatum depoſuerint, ſuperſtitum vel mortuorum, extraneis ad idem officium accedentibus antepo-ni: eíque gratis & ſine ſumptibus q sociari, ſi & ipſi (prout diſpoſitum est) ſolito tempore legum doctrinam meruerint. Vt autem his qui fisci patroni officium adepti sunt, vel fuerint, non tantùm ſuperſtitibus, ſed etiam morte præuentis proſpiciatur: tam ad heredes fisci patroni, qui ſemel ad talẽ gradum vocatus fit, ſolatia eius transire, hiſque seruari: quàm ipſos qui fisci patronatum iam depoſuerunt, vel postea depoſuerint, minime cuiuſlibet actus publici ſollicitudinem nolentes ſubire compelli, nec exhibitionis r ſeu deductionis s onere (niſi ſpeciali auctoritate noſtra) moleſtari: & in prouincia incuſandos per ſententiam t viri ſpectabilis comitis Orientis, vtpote competentis iudicis, conueniri atque litigare decernimus. Dat. Kal. Iulij, Conſtantinopoli, Sabiniano & Theodoro Conss.

Hæc lex priuilegiat aduocato. fiſci. Salycetus.

IIII. Idem. A. Eustathio præfect. præt.

LAudabile u vitæque hominum neceſſarium aduocationis officium, maxime principalibus præmiis oportet remunerari. Ideóque iubemus viros clariſsimos fisci pro tẽpore patronos fori tuæ celſitudinis ſolenni die feſtiuitatis Kalendarum Ianuariarum ipſius tantummodo anni per quem tale peragant officium, inter ſpectabiles sacri noſtri conſiſtorij comitis diuinæ noſtræ serenitatis manu puncti conſequi ſolatia x * Et postquam tale depoſuerint officium, ſi quidem filios ingenuos habeant, eos clariſsimorum notariorum inſerri y consortio,

v *Laudabile.* Non legitur.

x *Solatia.* aliàs ſolatiſ. Nota de ſtrenis, de quibus ſtrenis habes expreſſe in decr. xxxvij. diſtinction. ca. legant. & xxvj. q. vlti. non obſeruetis.

y *Inſerri.* repete, iubemus: quod eſt. §. & hoc

**ſcripti ſit in duobus mam ſcrip.*

dico percepturos sine quadam suffragij. solutione.

a *Sacras solitas epistolas tribunorum.* id est missas à tribunis. Vel hic expone vt infra eo. restituendæ. §. sacras.

b *Alterutri.* si duo sunt fisci patroni.

c *Affectu.* id est contracto matrimonio per affectum.

d *Allegationibus.* id est probationibus.

e *Eas.* allegationes.

f *Commendari.* id est, allegari & probari.

g *Absentibus.* Not. testes posse recipi absente altera parte ante litem cõtestatam ad publicationem faciendã: vt in authent. de testi. §. & hoc vero. collatione. vij.

h *Petitiones.* Et hæc non legitur.

i *Iubemus.* ab isto verbo in antea vsque in finem est hæc lex de verbo ad verbum supra c. Iubemus.

k *Ad triginta.* contra supra eod. iubemus. nã ibi quadraginta, hic triginta: sed ibi in alio foro quàm hic.

l *Modum.* id est quantitatem.

m *Porrecta.* id est, petitio eorum nobis porrecta super hoc. petebant enim se non teneri ad sportulas, vel teneri ad paruas in causis suis.

n *Restituendæ.* Hæc est intentio huius legis: quia olim. lx. libræ dabantur patronis fisci: sed Zeno abstulit eas patronis fisci, & deputauit pedaneis iudicibus, & quibusdam aliis qui arbitrabantur & æstimabant vires fideiussorum datorum pro rebus pupillorum, & postea Zeno esse equũ credidit, si eis qui æstimabant res fideiussorum, auferentur pro parte: non tamen in totum abstulit: sed Iustinianus omnibus aufert, & prioribus restituit.

o *Luminibus*, id est, aduocatis fisci.

p *Arbitris.* id est pedaneis iudicibus.

q *Principis*, eiusdem Zenonis. imo Anastasij. Conr.

r *Vtrumque.* aduocatorum fisci. erant enim duo vt supra tit. j. l. binos.

s *Pro voto.* id est, si aliquod beneficium vel priuilegium concediturab alicui potestati, puta rectori prouinciæ vel similibus: omnibus

*arbitrio.

*intimare.

*me. causis. Aduocati fisci qui olim salaria habebant.

* Tota hæc legis pars supra ijsdẽ verbis adscripta est. l. 3. hoc titulo: & minus est hic iterũ repeti.

consortio, tribunorum sacras solitas epistolas[a] sine quadam suffragij solutione percepturos. Et si quis per sententiam sublimitatis tuæ monitus, super agnito debito vel agnita causa, quæ ingeritur ei, confessionem exponere paratus sit: eam non arbitro * delegato, sed, tunc temporis fisci patronis, vel alterutri[b] eorum, si alter adesse non possit, pro more tamen solito sub actorum testificatione intimari. * Quotiesq; de nuptiis [quis] sine dotalibus instrumentis mutuo contrahendi matrimonium animo celebratis, super affectu[c] suo liberis ex huiusmodi coniugio iam exstantibus, vel necdum procreatis, legitimis allegationibus[d] vti maluerit, eas[e] apud eosdem pro tẽpore fisci patronos, vel alterutrum eorum (vt dictum est) gestis interuenientibus cõmendari[f], ita videlicet, vt iuri cognitæ allegationes absentibus[g] personis, si quæ competunt, seruentur intactæ.

His insuper quinquaginta apud viros glorioſos pro tempore consules mancipia sua libertate donare voluerint, antelatos fisci patronos ad easdem libertates * peragendas propriam aduocationis vocẽ accommodare. Aliis nihilominus priuilegiis, quæ iam pridem memoratis * vel fisci patronis, vel adhuc aduocationis pro tempore peragentibus officium togatis, diuersis modis indulta sunt, ex hac etiam sanctione nostra in sua stabilitate duraturis. Dat. XII. Kalend. Decemb. Constãtinopo. Ariouino & Messala Conss.

Nota quod nullus potest assumi in aduocationis officium, nisi tempore statuto fuerit: quod tempus esse quinque annorum Bald. ait: idq; videtur probari ex proœmio. Digest.

v. Idem. A. Sergio. pp.

Petitiones[h] * virorum disertissimorum fori præsidialis secundæ Syriæ prouinciæ aduocatorum cum competenti moderatione cẽsuim[9] admittendas: & iubemus[i] pro tempore primatem eorũ per biennium fisci patroni fungi officio, & solatia sibi communi consensu deputata, per idem biennium consequi: hocque transacto professionem aduocationis deponere, consortio videlicet eorundem aduocatorum ad triginta[k] tantummodo viros redigendo: ita vt si qui superflui sunt iam eidem consortio sociati, de aduocationis officio minime reiiciantur: nemine alio eis adiiciendo, ne[m] triginta virorum numerum aduocatorum excedere consortium contingat. Ad hæc, eos qui (prout statutum est) fisci patroni deposuerint officiũ, postea quoque non prohiberi singulos tam pro se, quam pro iugali sua, & socero & socru, nec non genero & nuru, liberisque propriis, colonis & seruis ad se pertinentibus aduocationis fungi officio: nec ædiculas eorum, metatorum onere molestari: si tamen in vna tantummodo suaque domo * singuli talem prærogatiuam sibi vindicare maluerint. Pro sportulis præterea modum[l] quem notitia nobis porrecta[m] declarat, tam pro his quàm pro colonis & eorum seruis custodiri: neminique præberi licentiam eundem modum circa sportularum exactionem contra eos excedendi. Nec decetero quenquam antequam per statuta tempora legum eruditiõni nosc atur inhæsisse, supradicto consortio sociari. Et filios aduocatorum, vel adhuc in tali constitutorum officio, vel eorum qui fisci patronatum deposuerint, superstitum vel mortuorum, extraneis ad idem officium accedentibus anteponi, eíque gratis & sine sumptibus sociari, si & ipsi (prout dispositum est) solito tempore legum doctrinam meruerint. Vt autem his qui fisci patroni officium adepti sunt vel fuerint, non tantũ superstitibus, sed etiam morte præuentis prospiciatur: tam ad heredes fisci patroni, qui semel ad talẽ gradum vocatus sit, solatia eius transire, hisque seruari: quàm ipsos qui fisci patronatum iam deposuerunt, vel postea deposuerint, minime cuiuslibet actus publici sollicitudinem nolentes subire compelli, nec exhibitionis seu deductionis onere (nisi speciali auctoritate nostra), molestari: & in prouincia incusandos per sententiam viri clarissimi prouinciam in qua degunt moderantis, vtpote competentis iudicis, conueniri atque litigare decernimus. Dat. Kalend. Decemb. Anatolio & Agapito Conss.

*celebrem rectu.

*Marien.

vi. Imp. Iustinvs. a. Marino. * pp.

Restituendæ[n] sunt clarissimis eloquentiæ luminibus[o] sexaginta auri libræ, quas sub imperio Zenonis diuæ memoriæ pedaneis deputatas arbitris[p], necnon fideiussorũ vires æstimantibus, tamen auferendas credidit præparca posterioris subtilitas principis [q]: vt iam liberalitate nostri numinis, viri clarissimi fisci patroni præfatam auri summam sine fraude annis singulis consequantur, ab amplissima tua sede pari lance in vtrumque[r] diuidendam. Nam vniuersis redditur, quod pro voto[s] omnium primatibus[t] indulgetur. Sacras insuper epistolas, quibus approbantur viri clarissimi tribuni prætoriani & notarij, non vnius tantũ nomine, sed alterius[u] quoque vtrius præstandas perspicim[9], siue suos filios siue alios quosdã duxerint illustrãdos[x]. Ad hæc[y] altiore beneficio codicillos quibus

*liberalitas eſt.

a *Quos.* scilicet codicillos. i. litteras quas alicui dirigit imperator de præstando beneficio vel priuilegio aliquo, puta forte q sit illustris.

b *Alteri.* sic supra de diuer. rescrip. l. j.

c *Indem.* id est de illo loco vnde sunt.

d *Nostram.* homines dico: id est ambasciatores adoraturos nostram purpuram: id est nos qui sumus vestiti de purpura. Accursius.

e *Vnum.* id est, vnus horum ambasciatorũ ponetur inter domesticos militum: alter peditum in locum defuncti.

f *Facundissimi.* scilicet, tribuni & notarij.

g *Offerendos.* id est, mittendos.

h *Dicacissimorum*, id est disertissimorum.

i *Stupendus.* id est denariis quos habent pro expensis.

k *Solatia.* id est solariis.

l *Tyronibus.* id e stam basciatoribus.

m *Iudicati iunt.* no. hic maiorem honorũ deberi his qui electi sunt ab imperatore ad alia quam dignitatẽ, quàm his qui ad eandem dignitatẽ sunt electi ab aliis. sic & ff. de al. scri. l. fin.

n *Per hanc legem.* Nõ legitur.

o *Vel.* istud vel, respicit aut, quod est infra. Accursius.

p *Eorum.* scilicet aduocatorum.

q *Numerum.* scilicet in matricula. filij ergo aliorum quinquaginta, qui sunt postea scripti, nõ possunt postea ibi taxari siue poni.

r *Gratis.* sic & supra eo. l. iubemus. §. & filios. & l. petitiones. §. & filios.

s *Exteri.* i. extranei.

t *Et vt in mercatorum.* subaudi, sit interdicendi licentia.

u *Industria.* id est calliditate aduocati.

x *Peregrinationis.* scilicet aduocati.

y *Eorum.* scilicet primatum.

z *Obtecerint.* sic & infra de appell. l. quoniã iudices.

a *Per annos singulos.* nã incipiebãt anni singuli secundum antiquos in Kalendis Aprilis. & sic argumentum pro pensione: soluenda in medio anni, sic & ff. soluto matrimo. l. diuortio. j. respond. Sed arumen. contra ff. de condi. & demonst. l.

*Honor maior debetur electo à maiori.

*præsentibus.

*P. V.

quibus illustris honoratur dignitas, consequantur: quos[a] vnius solum nomine eisdem viris facundissimis datoros nos pollicemur, profuturos, scilicet alteri[b] eorum altero concedente: seu qui ex prouinciis suis, vel ex amicis voluerint, in prouinciis tamẽ degentibus. Licentiam eis præterea facimus binos homines singulis annis itidem[c] offerendi, nostram[d] adoraturos purpuram, statutis inferendos præsentialib. * domesticis, vnum[e] equitum, alterum scholę peditum, in vacantem eorum locũ, qui diem functi sunt: nullo dũ superetur, de militia venundando pacto cum eis interposito, quorum eiusmodi cõuentiones interstant: ita tamen, vt iidem viri facundissimi[f] cum offerendos[g] eosdem crediderint homines, bina solidorum pro singulis milia, nihilq; amplius, nouerint dependenda viris magnificis comitibus dicatissimorum[h] domesticorum, id est equitum quidem pro eo qui inter equites meriturus est: peditum autem pro eo qui inter pedites inferendus est, solitis videlicet statim stipendiis[i] necnon etiam ceteris solatiis[k] iisdem tyronibus[l] deputãdis sine quolibet alio dispendio. Aliis etiam priuilegiis potiantur, quæ diuersis temporibus consecuti sunt, siue per angustos apices, siue per dispositiones & sententias amplissimæ tuæ sedis. nam qui nobis digni iudicati[m] sunt, hi multo magis in anterioribus quoque sunt adiuuandi. Dat. Kal. Decemb. Constantinop. ipso. A. & Eutherico Conss.

vii. Idem. a. Theodoro Præfecto prætorio. *

Per hanc legem[n] decernimus, ne antequam in octoginta tantum virorum numerum fori tui culminis togatorum collegium deductum fuerit, adspirare quis qualibet arte concedatur, aut possit: nisi vel[o] eorum[p] filij, qui triginta priorum obtinent numerum[q], facundiæ studiis eruditi, gratis[r] videlicet, & sine vllo suffragio, aut fortasse exteri[s] non vltra duos per annos singulos facundia & ipsi conspicui taxati fuerint: nullo deinceps, postquam in octoginta virorum numerum redacti fuerint, superare qualibet rursus ambitione vel astutia quã titatem ausuro. Interdicenda quoque cunctis licentia præuertendi progressus feriem, quam ipsius temporis ordo suppeditat: & vt in mercatorum[t] contractibus, loca permutandi: & adhuc tyrones id interesse veteribus. Hoc etiam pronuntiandum censemus, ne quis ex his aliis degat regionibus, relicta obseruatione glorificæ tuæ sedis. Nouerint etenim qui post nomẽ impetratum patroni litium, vltra tritum annorum spacium ex sacratissima hac vrbe morandum duxerint: nec nuncupationem togati, nec priuilegia virorum huiusmodi concedenda sibi: vt ne * repetitis ex industria[u] prædictæ sedis auctoritatibus protrahantur, aut multiplicetur peregrinationis[x] excursus. Quorum omnium si quid vel minimũ quocunque tempore fuerit violatum: viginti primates eiusdem ordinis & qui pro tempore sollicitudinem ab actis in amplitudinis tuæ gerẽt officio, aditores etiam eorum[y] denis singuli libris auri ferientur, quòd aduersus imperialia consulta serenitatis nostræ tendentibus non statim obiecerint[z] intercessionem legis præsentis, aut non restiterint, & omnino non prohibuerint ne quid tentaretur contrarium: cũ nec administratores sublimissimæ tuæ sedis, si non intente custodierint dispositæ salutaria, & vt non temerentur prospexerint, pœna decrit decem auri librarum. Sexcenti autem aurei, quibus pro tempore fisci patronis fori tuæ celsitudinis, ad exemplum priorum temporum, ex arca tui iudicij consulatur: ne post decursum celerem * aduocationis, & labores glorioſos egeni exeant: non (vt sæpe cõtingit) incerto die præstentur, sed cum ad medium iter peruenerint patrocinij rerum fiscalium, id est, Kalendis Octobribus per annos singulos[a] sine cũctatione[b] soluentur. Quicquid insuper priuilegiorum retro principum sacris affatibus, vel auctoritate tribunalis[c], cuius interest,[d] huic eidem ordini datum ostenditur inuiolatum seruari. Cuique lite quisquam eorum[e] pulsatus fuerit, seu ciuilis causæ certamine, aut criminalis quæstionis obtentu, hic[f], vel in prouinciis: cũ per concessum[g] tempus eorũ adesse quenquã euenit[h], nullas executores sportulas adlequinec[i] qui controuersiis mouendis inseruiũt, aut excipiẽdo seu præparando*, vel officio quolibet alio, quocunque nomine sumptum exigendum censemus. * Dat. Id. Feb. Cõstantinop. Iustiniano & Opilione Conss.

*celebrem rectu.

*sperantur.

*censeus.

viii. Item, a. Archelao præfecto prætorio.

Nemo[k], excepta Menadri[l] fisci patroni persona, speret decetero permutationũ saltibus superiore gradu captato fruiturũ[m] beneficiis quæ[n] patronis ærarij[o], seu dum officium exhibent[p] cautis fiscalibus, aut post impletum agmen[q] impertita monstrantur[r]. Dat. XIII. Kal. Septemb. Iustiniano & Opilione Conss.

ix. Imp.

a *Sine cunctatione.* id est sine mora.

b *Tribunalis.* id est iudicis.

c *Cuius interest.* id est, ad quem spectat dare talia priuilegia.

d *Eorum.* scilicet aduocatorum fisci.

e *Hic.* scilicet in Roma.

f *Concessum.* scilicet, dilationis.

g *Euenit.* quia venit in termino constituto.

h *Nec.* subaudi ab illis qui &c. & accipe sumptum exigendũ, quod est in fi. l.

i *Nemo.* non legitur.

k *Menandri.* proprium nomen aduocati fisci.

l *Fructuarum fe.* qui fecerunt saltum.

m *Quæ.* scilicet beneficia. Accursius.

n *Aerarij.* qui sunt aduocati, & non per saltum.

o *Exhibent.* qui fecerant saltum.

p *Agmen.* id est, officium. & facit. ff. de muneri. & honor. l. vt gradatim.

q *Monstrantur.* Nota,

*Nec?

nō habet priuilegiū qui per ſaltū prouehitur. ſic & de eo qui ſit ſacerdos antequā ſit diaconus. ADDITIO. Vide de hoc extra de cle. per ſaltum pro. in c. vnico, cum ibi not. per gloſſ.

a DE *conſtitutione*. Non legitur.
b *Si*. id eſt an.
c *Habere*. ſcilicet illa conſtitutio.
d *Eorum*. ſcilicet aduocatorum Illyrici.
e *Commeatu*. id eſt licentia habita à ſuperiore.
f *Aſſiſtere*. id eſt eſſe cum eis.
g *Eiuſdem*. Illyricanæ. Accurſius.
h DE ADVOCATIS *fiſci*.

Quia quædam ſpecialia ſeruantur in eis, ideo de eis dicit.

CVm te. } CASVS. Si pro fiſco, non pro perſona priuata aduocaſti prætextu ſalarij tibi nō ſoluti, aduerſus eum in eadem cauſa conſiſtere prohiberis. Exiſta. l. not. ar. quòd licet non ſoluatur ſalarium doctoribus, non tamē poſſunt interdici facere ſtudiū ſecundum Bald.

i *Agitaſſe*. ſed non vſque ad finem.
k *Proponas*. tu aduocate fiſci.
l *Placitis*. id eſt cōuentionibus, vt ducas ad finē. Vel dic placitis, ſcilicet principum.
m *Præſtare*. in eadem cauſa. ſecus in aliis: vt ℣. l. proxi. niſi in caſibus, vbi etiam in eadē cauſa. vt ff. de poſtu. l. pe. & fi. ſecus in patrono priuati ſi ſalarium non ſoluatur. vt ℣. de iud. l. properandum. §. illo proculdubio.

POtes. } CASVS. Si in vna cauſa pro fiſco aduocaſti, an in alia cauſa pro priuato contra fiſcum poſſis conſiſtere, quæritur. & dicitur quòd ſic. Viuia.

n *Potes auctoribus*. per l. iſtam.
o *Declines*. niſi in caſibus. §. l. proxi. dixi.

FIſci. } CASVS. Si pro fiſco aduocas: ea quæ ſibi neceſſaria ſunt, occultare nō debes, neque nomine fiſci contra priuatum calumniā mouere. Viuia.

p *Negotio*. quantū ad fiſcum qui nullum ius habet: & facit. ff. de admini. tut. l. quoties. §. nec vtique.

RAtionales. } CASVS. Si cauſam habeat fiſcus contra priuatum: coram rationali, id eſt, procuratore Cæſaris Auguſti debet agi & præſente patrono fiſci: alioquin lata ſententia reſcindetur. Viuian.

q *Rationales*, id eſt, procuratores Cæſaris: vt ſupra de modo multarum. l. iij. qui cognoſcunt inter fiſcum & priuatum. vt infra ſi aduerſus fiſc. l. j. & ij. Vel pro eiſdem.

r *Suſcipiant*. aliter reſcinditur ſententia: vt ff. de iure fiſc. l. ſi fiſcus. ſecus in priuato: vt ℣. de poſtu. l. velamento.

IX. Imp. IVSTINIANVS. A. Ioanni. P. P. *Conſtitutio Græca.*

DE conſtitutione[a] diuinæ recordationis Iuſtini patris noſtri ſuper togatis amplisſimæ tuæ ſedis prolata, Illyricani aduocati poſtulauerunt à nobis eis clarum fieri, ſi[b] locum etiam circa eos poſſit habere, [c] ſiue cum commeatu, ſiue ſine cōmeatu iudicio eiuſdem ſublimitatis tuæ abfuerint. Sancimus itaque talē B legem generaliter etiā in perſona eorum[d] valere, vt ſi quis ſine commeatu[e] vltra continuum biennium adfuerit, vel cum commeatu vltra quinquennium, de matricula penitus aboleatur: nulla licentia ei danda gradum ſuum vindicare, nec iterum viris diſertiſſimis togatis eiuſdē ſedis adſiſtere. [f] Perfruantur igitur aduocati eiuſdem & ſublimitatis hac noſtra generali ſanctione.

TITVLVS IX.
DE ADVOCATIS fiſci.[h]

Fiſcalem cauſam aduocatus fiſci non debet deſerere prætextu ſalarij non ſoluti. Baldus.

I. Imp. ANTONIN. A. Claudio.

VM te fiſci cauſam agitaſſe i propo-
nas: [k] quāuis te ſalarium percepiſſe neges, tamē placitis [l] acquieſce. Eos enim qui cauſam fiſci egiſſent, prohibitū eſt aduerſus fiſcum patrocinium præſtare.[m] PP. XIII. Kalen. Ianua. Antonino, A. IIII. & Balbino Conss.

Quiin vna cauſa fiſco præſtitit patrocinium, in alia poteſt contra fiſcum poſtulare. hoc dicit. non tamen intelligas in generali aduocato fiſci. Bald.

II. Imp. VALERIANVS. & GALLIENVS. AA. Frequentio.*

POtes[n] auctoribus nobis aduerſus fiſcum quoque patrocinium exhibere priuatis: dū eā ſcilicet cauſam quā tu cum fiſci aduocatus fueras, forte tractaſti, ſuſcipere decli-

Quoniam aduocati, de quibus dictum eſt, errant in officiis ſuis exequendis: ideo ponit de erroribus eorum, & ea occaſione ſubicit de erroribus ſcribentium libellos conuentionales, vel libellos precum. A ℣o.

s *De errore aduocatorum*. ſcilicet nocēat vel non.
t *Preces*. principi porrigendas.
u *Concipientium*. qui ſimiles ſunt in hoc aduocatis.

EA quæ. } CASVS. Si in cauſa mea aduocatus fuiſti, & aliqua me præſente & intelligente allegaſti, perinde allegata ſunt ac ſi egomet allegaſſem. & intelligo idem quo ad effectum: quia ſicut ego ſi erraſſem reuocare poſſem errorem vſque ad ſententiam: eodem modo & tu. Viu.

x *Præſentibus*. & intelligentibus.
y *Perinde*. quoad iuris rationem. ſicut ergo ſuum errorem poteſt corrigere vſq; ad ſentētiam, vt ſupra de iuris & fac. igno. l. error. ſic & aduocati ſecundum Io. & H. quidam contra: vt ℣. eo. l. fi. dices.

ERrores. } CASVS. Habebam cauſam contra te. dedit iudex contra me interlocutoriam ſententiā. ſciēs me grauatum, volo petere reſtitutionem in integrum: quia forte eram minor. in libello ſupplicatorio quidam ſcripſit ita, petit reſtitutionem, cum ſit condemnatus. nec tamen eram condemnatus. an ille error mihi noceat, quæritur. & reſ. quòd non, ſi probare poſsim quòd non fui condemnatus. Viuian. No. primo exiſta. l. quòd error ſcribētis libellum ſupplicatorium vel cōuentionalem, nō præiudicat veritati. ſecundum Bald. Not. ſecundo argu. quòd quando quis reſpondet conſitendo poſitionem, addit tamen, prout in tali inſtrumento continetur: quod ſi in illo inſtrumento non ſic cōtinetur, illa confeſsio non habetur pro confeſſata, licet dixerit, cōfiteor: quia eſt poſitio inefficax. caſus eſt hic ſecundum Bald. Vltimo. no. negatiuam probari, ſecundum eundem.

z *Preces*. vel principi vt delegetur iudex, vel iudici ordinario datas.
a *Manifeſtum eſt*. vt ff. de offi. præ. ſi. illicitas. §. veritas. & dere. iur. l. ſi librarius. & ℣. de teſta. l. errore. Accur.
b *Inſertam*. errore ſcribentis. volebam enim ſcribi in libello me petere reſtitutionem à contractu: ille adiecit à ſententia, qua dicebam me eſſe condemnatum: ſed non eram condemnatus, vel non in tantum.
c *Intereſſiſſe*. quomodo probatur negatiua, vt ℣. de proba. l. actor? Reſpond. eo ipſo quod non probatur contra, ſecundum quoſdam

quoſdam, vt ℣. qui mili. non poſ. ſuper ſeruis. lib. xij. Vel ſecundum Pla. probo non interceſsiſſe, ſcilicet ſicut dicit actor. nā dicebat in quinquaginta, eo quòd in precibus meis ſic continebatur: & ſic probabo contra per ſententiam, quæ dicit in quantum ſim condemnatus. & ſic ſecundum Pla. aliter ponitur caſus, quàm dictū eſt in prima gloſſ. Vel tertio probabo tunc iudicem fuiſſe alibi, vel mortuum: cum à certo iudice dicas datam ſententiam, vt infra de contrahen. ſtipula. l. optimam.

a *Diſceptaturus*. quis iſte? Reſpondeo, delegatus vel ordinarius ſublato errore.

SEntentiis. } CASVS. Eras aduocatus in cauſa mulieris. ea preſente, & non contradicente confeſſus es eam debere. x. triduo elapſo lata eſt ſententia contra eam. non appellauit intra. x. dies cum potuit. vult impetrare reſcriptū à principe, vt retractetur ſententia. an ſit audienda, quæritur? & reſpond. quod non. nam negocia per ſententiam, &c & maxime cum hæc mulier intra triduum errorem aduocati nō reuocauit, neque à ſententia appellauit, cum appellare potuit. Nota quòd incontinēti dicitur fieri, quod fit intra triduum: & ſic ſi quis incontinenti offert ſe aliquid probaturum, ſufficit ſi hoc probat intra triduum, vt hic, & infra de iudi. l. fin. Nota vlterius quòd error poteſt reuocari & corrigi in cauſa appellationis: & ſic habes quòd confeſſus appellat, quia in cauſa appellationis poteſt reuocare errorē: & probare contrarium. hoc probatur aperte. ff. de appel. l. creditor. §. iuſtus. Bald. hic.

b *Oportet*. vt & §. vt lite pendente. l. j. & ℣. ſenten. reſcin. non poſ. l. j. & ij. & §. de tranſa. l. cauſas. & ℣. de iudi. ſi cum tibi.
c *Triduo*. ſi contingat quòd duntaxat per tres dies cauſa durauit poſt errorem. & ſic non obſtat ſupra de iu. & fac. igno. l. error. Alii, vt Pla. dicunt errorem aduocati intra triduum tantum poſſe corrigi, vt hic, & infra. de iud. l. fin. Prima verior, vt §. eo. l. j. De errore autem iuris conſtat apud omnes vſque ad ſententiam, vt infra de iudi. l. iudices.

VT QVAE DESVNT ADVOCATIS *partium &c.*

Si errent aduocati, quid iuris ſit, audiſti. nunc ſi minus dicant. ADDITIO. Vel ſic ſecundum Bal. Dictum eſt. §. qualiter error aduocatorum corrigatur: hic qualiter omiſſum ſuppleatur.

d Aduocatis *de iure profert iudex, & ſupplet, vt quia actor dicit, mutuauit decem: vnde de æquitate faciatis mihi reſtitui: licet non ſim mihi ſtipulatus. neſcit autem dicere debitorum obligatum re. certe hoc profert iudex. Vel ſi dicat obligatum re, non tamen adducat legem. nam tunc iudex ſupplet inducendo legem. Vel cum actor inducat minus bonam legem, iudex ſupplet bonam. Vel melius potes hic dicere hoc modo: quòd iudex hic proferat cum actor dicit factum, vt cum dicit aliquem obligatum ſibi aliqua actione, ſed non dicit iu. i. non adducit legem: vel ſi dicit factum & ius. i. legem, ſed non bonam: iudex ſupplet meliorem. de facto autem ſupplere vel proferre nō debet, quod eſt ei notum vt priuato: ſed ſicut iudici, vt per teſtes.*

NOn *dubitandum eſt*. } CASVS. Si aduocatus tuus minus pro re alleganit, quàm debuit: vel omiſit, quod omittere non debuit: hoc ſupplere poteſt iudex, & proferre: dummodo iuri communi ſit conſonum. Viuianus.

e *Ab his*. vt aduocatis vel procuratoribus.
f *Munus*. etiam ſi nihil dixerint: quia minus dicit, qui nihil dicit, vt ff. de verb. ſig. l. minus.
g *Supplere*. cum minus continet.

Codex.

lædi non oportere, is qui ſuper negocio diſceptaturus[a] eſt, non ignorabit. PP. X. Kal. Iul. Pio & Pontiano Conss.

Error aduocati, poteſt reuocari vſque ad ſententiam, & etiam in cauſa appellationis. Baldus.

III. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. & CC. Vlpiæ.

SEntentiis finita negocia, reſcriptis reuocari non oportet.[b] Nec enim quæ conſtituta ſunt, ſi eſt } vt aduocatorum error litigatoribus non noceat, tibi etiā opitulari poſſunt: cum te præſente neque cauſæ palā ex continenti, id eſt triduo[c] proximo contradixiſſe, neque poſt ſententiā appellationis remedio (ſi tibi hæc diſplicebant) vſam eſſe proponas. D. VI. Kal. Septemb. Viminacij. CC. Cōss.

TITVLVS XI.
VT QVAE DESVNT ADVOCATIS[d] partium, iudex ſuppleat.

Iudex ex officio ſuo ſupplere poteſt in re non in facto. Alexand.

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. & CC. ad Honoratum.

ON dubitandum * eſt iudicem ſi quid à litigatoribus, vel ab his[e] qui negociis adſiſtunt, minus[f] fuerit dictū: id ſupplere, § & proferre[h] quod ſciat legibus & iuri publico[i] conuenire. S. XVI. Kalend. Mart. Diocleriano. V. & Maximiano. IIII. AA. Conss.

TITVLVS XII.
EX QVIBVS † CAVSIS infamia irrogatur.

Inquiſitio pendens non irrogat infamiam inquiſito. Bald. Vel ſic: Miſſus in carcerem, vel vinculatus cauſa maleficij inquirendo non eſt infamis. Bart.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Manilio.*

INſamiæ[k] detrimētum minime tibi affertur ob id ſolū, quòd in carcerem coniectus[l] es, vel vinculum[m] tibi iuſſu legitimi iudicis iniecta ſunt. PP. ſine die & conſule.

Publicanus condemnatus in duplum, qui exegit indebitum, non notatur infamia. Bald.

II. Idem. AA. Venerio.*

NEque[n] furti, neque vi bonorum raptorum, neque peculatus[o] damnatus intelligi poteſt, qui cum plus debito nomine debitorū exegiſſet, in duplum à præſide

† *Inclusa, ſi poſt. fuerunt ex poſt facto addita.*

al. dubitandum non eſt imdici.

Facit ad hanc. l. ca. bonæ memoriæ. ſū g. of. ſuper verbo, iuramus. extra de poſt. præla.

Freq. ti.

† *aliàs, De cauſis quib. infamia alicui irrogatur.*

al. Manuale. lib. al. Manuale.

al. Veren. mo. al. Hieronimo.

EX QVIBVS *cauſis infamia, &c.*

Quia à poſtulando de quo dictum eſt, removentur infames: ideo de his dicit.

INſamiæ. } CASVS. Si iudex te in carcerē vel in vincula ob crimen quod dicit te commiſiſſe, ſiue iniuſte coniecit: an propter hoc ſis infamis? & reſpon. quòd non.

k *Infamiæ*. id eſt infamia, quæ eſt detrimentum famę. ſic dicitur creatura ſalis: id eſt creatura quæ eſt ſal.
l *Coniectus*. iuſte, vel iniuſte.
m *Vincula*. ob crimen explorandum, non exploratum, ſcilicet in pœnam, vt ℣. eod. l. nullam. & ff. de cuſt. re. l. j. & ij. Et not. quòd infamia dicitur famæ priuatio ſeu deminutio. priuatur enim quis quandoque in totum, vt per maximam & mediam capitis deminutionem: & de hac nihil in titulo iſto, cum conſter. quòd ad nullum ciuile vel publicum officium admittatur is cuius fama eſt in totum conſumpta, vt ff. de pœnis. l. quidā. Fama autem minuitur cum ciuitas & libertas retinetur. ſed circa ſtatum pœna plectimur. vt ff. de var. cog. l. pe. §. conſtimitur. & §. minuitur. Fama autem econtra eſt illæſæ dignitatis ſtatus, legibus & moribus comprobatus, & in nullo deminutus, &c. Et not. quòd fama, & opinio, & exiſtimatio, idem ſignificant, vt ff. de var. & extra cog. l. pe. §. exiſtimatio. ADDITIO. Tu dic melius ſecundum Bal. hic quòd duplex eſt fama, ſcilicet hominis in ſeipſo, & de homine apud alios. Prima fama recte definitur. ℣. in glo. Fama vero ſecundo modo accepta non definitur per eſt, ſed per dicitur. Eſt enim fama iſta dictum & opinio maioris partis gentium, vt ff. de quæſtio. l. de minore. §. tormenta. & ibi per Bart.

NEque *furti*. } CASVS. Publicanus nomine tributorum exegit plus quàm exigere debuit. actione in factū quæ datur contra publicanos, egiſti, & in duplum condemnatus eſt, an proprer hoc efficiatur infamis? & reſp. quod non cum neque fur dicendus eſt, neque raptor, neque in crimen peculatus incidiſſe, quæ crimina infamant. Viuianus.

n *Neque furti*. quia hic actor à volente demum exegit, licet coacte volentes, & eadem eſt ratio quare nec vi bonorum raptorum tenetur, vel aliter: vt in ſi. huius. l. dicam.
o *Peculatus*. quod videbatur. nam & in crimine peculatus damnatur quis in duplum, ſi pecunia erat alicuius ciuitatis, ibi non propriè dicitur peculatus, non autem erat pecunia reipublicæ Romanorum, vbi proprie

Peculat⁹ vbi proprie dicatur. Publicanus furti non tenetur.

dicitur peculatus, vt ff. de fur. l. ob pecuniam. & ad legem Iul. pec. l. iiij. §. fina.

a *Condemnatus est.* suo officio, quod inhæret actioni in factũ in libello propositæ. Et sic no. publicanum non teneri furti: quare est contra infra de fur. l. etiam. Sol. vt modo dixi, hic à volente: ibi ab inuito exegit. vel hic ignorans, ibi sciens, vt & ff. vi bo. rap. l. ij. §. fi. publicanus. Tu dic verius quòd hic fuit dãnatus in actione in factum de publicanis, quæ est arbitraria, nec infamat, vt hic, & ff. de publi. l. j. in prin. & l. hoc edicto, in princ.

† Intellige hãc. l. quando imponitur vna pœna corporalis pro alia corporali. secus autem si imponatur pecuniaria pro pecuniaria, vel pecuniaria pro corporali, vt l. quid ergo. §. pœna. ff. eod.

ET *si seuerior.* ϛ CASVS. Si decurio qui propter falsum testimonium vel instrumentum quod retractauit sciente præside, fuit condemnatus in biennium, cum in decenniũ meruerit condemnari, an elapso biennio videatur sibi remissa infamia? & respon. quod sic, ex quo enim pœna remissa est, & sequela pœnæ, quæ est infamia, si causa cognita imminuta fuit pœna.

b *Et si.* id est quanuis.

c *Debuit.* quæ si dicta esset, infamiam irrogasset: vsque dum durat effectus sententiæ, vt ff. ad muni. l. ordine. in prin.

d *Clarissimus.* impropriè ponitur. nam spectabilis est, vt ff. de episc. & cleri. l. raptores.

e *Certis rationibus.* Pone exemplum, vt quia instrumenta apud se deposita meo aduersario prodidit, & inspicienda exhibuit: & ideo deportari & infamari in perpetuum debebat, vt ff. de pœn. l. si quis aliquid. §. instrumẽta. & ad legem Corne. de fal. l. j. §. is qui. Sed iudex mitigauit propter ætatem paruam vel magnam: vt ff. de mino. l. auxilium. §. in delictis. & ff. de termi. mo. l. ij. Vel quia sine dolo deliquit, vt ff. de pœ. l. respiciendũ. §. delinquunt. & l. absentem. §. finali. Vel quia dicit se commilitonem & militem reipublicę fuisse, vt ff. de re mili. l. omnes. §. finali. Vel quia non dolo, sed lasciuia homicidium fecit, vt ff. ad legem Corneliã de sic. l. in lege. Vel melius quo ad hanc legem pone exemplum in decurione biennio damnato, qui in decennio fuit damnandus propter falsum testimonium vel instrumentum quod recitauit cognoscente præside, vt ff. ad legem Corneliam de fal. l. falsi. prima. §. ordine. In acta autem pœna pone exemplum, vt ff. de pœn. l. aut facta. §. finali.

Pœnam mitigare ex quibus causis possit iudex.

f *Transacto.* Apparet ergo eum interim infamem, & eo transacto desinit, vt. ff. ad legem Corne. de fal. l. falsi. §. ordine. & ad municip. l. ordine. in princ.

g *Remisisse.* Cum enim pœnam remisit, & sequelam, hoc est infamiam remisisse videtur. Sed contra infra de genera. aboli. l. final. sed ibi loquitur de indulgentia principis quã fecit post pœnæ interpositionem, volens pœnæ gratiam facere, & non infamię: hic cum iudex in sua sententia pœnam minorem imponit causa cognita pro maiori, & non per errorem. aliàs secus, vt ff. de iniu. l. diuus. quæ est contra. Item nota quòd non distinguo secundum Hic ex quo crimine fuit pœna hęc minor imposita, vt. ff. de decur. l. ij. & de postu. l. imperator. Sed quidam distinguunt, vt si tale erat crimen quod nõ importat infamiam: obtineat quod hic dicit: aliàs durat etiã postea infamia, vt. ff. de decur. l. generaliter. §. primo. & l. ad tempus. quod non placet: & ibi non causa cognita fuit minuta pœna, vt infra eo. l. ad tempus. Item not. quòd hac & superiori. l. videbatur infamia irrogari, & pœna infligenda: sed non est ita. Item quomodo poterit iudex pœnã minuere vel augere, cum hoc sit in legis potestate, vt. ff. ad Turp. l. j. §. j. in fi. §. &. ff. ad mu. l. ordine. ij. resp. Solu. ibi nõ fuit causa cognita: hic sic. vel ibi post sententiã non poterit: hic in sententia poterit, vt &. ff. de pœ. l. hodie. Nec dicas illud esse verũ in extraordinariis tantũ crimini bus vt possit augeri vel minui pœna in sententia. nã idẽ dicitur in publicis iudiciis & extraordinariis, vt. ff. de pub. l. respiciẽ-

Iudex an possit pœnã augere vel minuere.

condemnatus est, a PP. V. Id. Ian. Laterano & Ruffino Conss.

Pœna accessoria deminuitur ex parte pœnæ principalis. Et potest iudex causa cognita alterare pœnam delicti. Bald. Vel sic: Vbi iudex ex causa minuit pœnam criminis: videtur super infamia transigere. Ia. Butr. Vel sic: Si pœna maleficij fuerit per sententiam deminuta, videtur infamia esse remissa. Alexand.

III. IDEM. AA. ad Metrodorum.

EE *si* b *seuerior* † *sententia* dici debuit, c tamen cum proconsul vir clarissimus d certis e rationibus motus mitiorem sententiam dixerit, & ordine decurionum te biennio abstinere iusserit, transacto f tempore non esse te in numero infamium palam est: eo quòd post biennium remissa g tibi prohibitionem decurionatus iudex videtur. PP. X. Kalend. Ian. Laterano & Rufino Conss.

Sententia causa cognita lata in minori pœna vel maiori, intelligitur super infamia dispensare, vt non duret post tempus sententiæ, hoc dicit textus cum glos. secundum vtranque lecturam. Bald.

IIII. Iidem. AA. Venustiano.

SI Posidonium h in tempus anni relegatum, i sententiam non excessisse k proconsulis probaueris: quinque annis exilio temporali* damnan dum l inter infames haberi nõ oportet: m quoniam n sententiæ o seueritas cum ceteris dãnis p trãsigere q videtur. PP. VI. Kal. Mart. Saturnino & Gallo Conss.

Decuriones non incurrunt infamiam ex genere pœnæ: sed incurrunt eam quæ irrogatur ex genere sententiæ. h. d. secundum Ia. Bu. & Bal. Vel sic: Licet decuriones & eorum filij non debeant fustibus cædi: tamen iniuriarum damnati sunt infames. h. d.

V. Iidem. AA. Ambrosio.

DEcuriones quidem, item filios Decurionum fustibus r castigari prohibitum s est. Verum si iniuriam te fecisse t proconsul vir clarissimus u pronunciauerit: ponitur tempus pro tempore. Et secundum has lec. tota ista. l. non ponit nisi vnum casum cum ratione, secundum Baldum hic.

h *Si Posidonium.* proprium nomen.

i *Relegatum.* exponunt quidam, id est relegandum. & quòd dicit infra damnandum, id est damnatum. sic & ponitur tempus pro tempore. ϛ. de leg. & constit. l. j. & hoc ideo, vt differat à lege superiori. nam secundum hoc ibi minuitur causa cognita, hic augetur. Tu dic etiam proprie poni hæc verba: & quòd minuit hic, sicut & superiori lege: sed in alio notetur differentia, quia hæc in relegato: illa de eo qui est ab ordine motus: hi enim duo conueniunt in quibusdam, vt nullus eorũ impleto tẽpore ad nouum adspiret honorẽ, nisi tanto tempore steterit iterum, quantum in pœna fluxit. ad veterem autem ambo similiter aspirant quando vacabit: sed cum vacabit, different: nam ab ordine motus ipso iure statim recuperat: relegatus non, nisi per nouam electionẽ, vt. ff. de decu. l. ij. in prin. & ad muni. l. ordine.

Tempus pro tempore quandoque ponitur.

Relegatus & ab ordine motus an differat.

k *Excessisse.* alioquin duplicaretur tempus, vt ff. de pœn. l. aut damnum. §. quisquis. Vel grauiori pœna afficitur, & sic infamis esset, vt. ff. de pœnis. l. capitalium. §. in exulibus.

l *Damnandum.* id est damnatum.

m *Oportet.* post tempus pœnæ finitũ, vt. l. ordine. ff. ad muni. l. qui cum vuo. §. ad tempus. ff. de re mili. aliàs autem esset perpetua etiam post tempus pœnæ, vt not. ff. de pœn. l. in seruorum. §. fi. & in summa titu.

n *Quoniam.* pro quia.

o *Sententiæ.* scilicet dictæ secundum quosdam. Vel dic, dicendæ, secundum aliam positionem: vt modo diximus.

p *Damnis.* cetera damna vocat infamiam.

q *Transigere.* nam de infamia dicitur transigi, id est finiti, vt ff. eo. l. quid ergo. §. fin.

r *Decuriones. Eustibus.* pro quibus contigit aliquem infamem fieri ex genere pœnæ. vt. ff. e. l. ictus.

s *Prohibitum est.* propter priuilegium personæ: & ideo non est remissa pœna ipso iure: sed propter decurionatum infligi nõ potest, vt. ff. de decur. l. ij. §. j. & l. fina. & infra. de pœ. l. decurionum. & l. si matrem. & l. decurionem &. ff. de iniur. testa. l. si quis filio. §. eius. & de pœn. l. moris. §. istæ ferè. &. §. parentes. & infra, de quæstio. diuo Marco.

t *Se fecisse.* filium decurionum, vel decurionem.

u *Clarissimus.* impropriè, id est claræ & ample dignitatis, vt ϛ. e. l. etsi seuerior.

Notatus es,

a *Notatus es.* quia condemnatus es actione famosa, scilicet iniuriarum, vt. ff. eo. l. j. Vel crimine iniuriarum, quo condemnatus quis similiter est infamis. vt ff. de pub. iudi. l. infamem.

† aliàs, notandus es.

AD *tempus* ϛ CASVS. Aliquid commisisti, propter quod in opus publ. condemnatus es seruire, vsque ad quinquennium puta: an elapso quinquẽnio remaneas infamis? Videtur quod sic: & quod dicit reteneto priore statu, dic vt in ciuitate & libertate.

b *Publicum.* hic fuit minorata pœna sine causa, vt ff. de publi. iudi. l. infamem.

c *Dati.* aliàs, damnati: qui erant damnandi in perpetuum: quia tunc perdunt ciuitatẽ: quod dic vt ϛ. de pœnis. l. j.

† aliàs, dati.

d *Statum.* id est ciuitatem & libertatem: secus si in perpetuum: quia tunc ciuitatem perderent, vt ff. de pœ. l. quidã. in fi. Illi enim qui dantur vel dãnantur in opus metalli, vel in ministerium metallicorum, vel in metallum, amittunt ciuitatẽ & libertatem. Item durioribus vinculis afficiuntur dati in metallum, quàm alij. Irẽ refugientes minorẽ pœnam dãnantur in maiorem. vnde refugæ ab opere metalli dantur in metallum, vt proba tur hoc. ff. de pœ. quidam. & l. capitalium. in princi. & §. diuus. & §. in exulibus. & l. aut damnum. §. inter eos. & de var. cog. l. cognitionum. in fi.

Damnatio in metallum est pœna ceteris grauior.

** al. forti si cedens, &c.*

e *Subiiciuntur.* propter genus pœnæ, quod est tale, vt infamem faciat post tempus pœnæ finitum, secundum quosdam. Tu dic ideo, quia damnatus est de publico crimine: & sic est infamis, vt ff. de publi. iudi. l. infamem. Item contra ϛ. eo. l. iij. Solu. hic fine causæ cognitione ibi cum causæ cognitione fuit minuta.

NEmo. ϛ CASVS. Si tibi hereditas paterna delata est, & ab ea abstinuisti: an propter hoc efficiaris infamis? & respõ. quòd non. videbatur quòd sic, quia fama patris per creditores iniuriatur, vt institu. qui ma. non pos. contrarium tamen est verum, vt hic. Viuianus.

f *Infamis.* contra videbatur: quia patris fama per creditores iniuriari videbatur, vt arg. insti. qui manumit. non pos. §. i.

SI *furti.* ϛ CASVS. An mulier de furto condemnata efficiatur infamis? & respond. quòd sic. sed si penes eam ignorantem rem furtiuam esse reperiatur: & ad exhibendum & rei vin. conuenta eam nolit restituere, & iuretur contra eam in litem, & in restitutione rei & ad interesse condemnata sit: an quia in plus condemnata est, fiat infamis, quæritur? & respon. quòd non.

g *Condemnata es.* à iudice, quia sententia arbitri nõ infamat. Vel dic condemnata, non ab arbitro, vt ff. eo. l. quod ergo. §. ex compromisso.

h *Subisti.* ex sententia, vt ff. eo. l. athletas. §. fi.

i *Ignorantem.* & ideo non feci sti furtum. sed certe idem si sciens, si modo non contrectauit, & lucrandi animũ non habuit, vt ff. de fur. l. inficiando.

k *Durior sententia.* puta condemnata in duplum proposita actione furti concepti, vt insti. de obli. quæ ex deli. nas. §. conceptum. & sic soluitur contrarium. ff. de fur. l. non potest. sed nescio an illa infamaret, vel non. Vel aliter fuit condemnata actione furti proposita in duplum: & tamen non est infamis, secundum M. quia licet prætiudicet quo ad pecuniam, non tamẽ præiudicat quo ad infamiam iuri litigatoris, vt ff. de publ. iu. l. generi. Sed certe speciale est ibi in socero. Et cõtra eũ est. ff. de ritu. nu. palam ϛ. quæ in adulterio. & ff. de fur. l. non potest. & ff. e. l. quid ergo. ϛ. pœna. & ff. de pœ. quod ad statum.

Codex.

Dic ergo tertio, quod fuit condẽnata in duplum, quæ est pœna actionis furti. & in ista pœna fuit damnata, proposita certi condictione generali. Ideo autem non infamatur, quia nulla condictio infamat, vt ff. de act. & obl. l. cessat. Vel dic quarto, quòd fuit condemnata in rem & in interesse, & plus etiam quàm esset in litem iu mate, ratũ: proposita actio- ne ad exhibendum, & l. videntur rei vindicatione. Vel legisse, dic quod error fuit in expresso in sententia, idq; vequia dixit: quia res fur Elysiene. tiua inuenta est apud te, ideo te condemno in duplum. & sic sentẽ tia est ipso iure nulla, actio furti vt ff. de appel. si expref cõcepti. Insium, nam talis senten- tia infamiam non irro j. Continuogat. Vel dic fuit appel † latum, vnde interim nõ defunct. non infamat, vt ff. eod. furti. §. j. Vel durior sententia erat lata con tra alium, scilicet furem, qui surripuit quæ non potuit lædere tuã existimationem: quia res inter alios, &c. Vel durior dici debuit, sed dicta non fuit: sed tantum ad rem, & ideo tuam existimationem nõ lædit. Vel dic quòd fuit durior lata, puta si te in parte bonorum debuit multare, & te relegauit, vt ff. e. quid ergo. §. pœna. sed tertia & quarta placent: aliæ non.

Condictio quòd fuit condemnata in rem & in interesse, & plus etiam nulla infamat.

** quidã vel. ne ad exhibendum, & l. videntur rei vindicatione.*

** al. lrenæo. † aliàs incipit: Qui bonis cesserit, licet, &c.*

NEminem. ϛ CASVS. Si hostes patriam tuam inuasissẽ, neque eam defendisti. an propter hoc efficiaris infamis? Respond. quòd non. secundum hanc expositionẽ est in litera, ob non defensa: aliàs est sine non: & dicas quòd aliquis detulit fisco esse hereditatem delatam: an ob hoc, quòd delator dicatur, efficiatur infamis? respon. quòd non. Vel sic: in actione famosa patriam tuam defendisti, & condemnatus fuisti: an efficiaris infamis? Respon. quòd non: quia alieno nomine condemnatus, &c. vt ff. eod. furti. §. qui alieno. Ratio dubitationis fuit, quia videbatur delator, vt ϛ. de episc. & cler. l. nulli. in fin.

l *Ob defensa.* in libro Martini est, ob non defensa. & est plana. videbatur enim quædam infamia, cum Cato dicat, Pugna pro patria. ar. ϛ. de aboli. fallaciter. §. pe. sed alij habent, ob defensa, puta etiam actione famosa. & est ratio, quia alieno nomine conuenitur, vt ff. eod. l. furti. §. si quis alieno. Vel pone quòd detulisti iudici patriæ tuæ, id est fisco hereditatem esse delatam, & non probasti, nec feci sti præmio: & ob id vt delator infamatus credebaris. sed secus est, vt hic, & ff. de iur. fisc. l. ij. in principio. Vel pone vt infra, de dela. l. ex varia. lib. x.

Iniuriarum. ϛ CASVS. Alieno seruo iniuriam intulisti, domino eius per seruum iniuria fit. actione iniuriarum conuentus, condemnatus es. an efficiaris infamis? & respon. quòd sic. & sic non est contra insti. de iniuriis. vbi dicitur quòd seruo non fit iniuria: quod intellige, quia domino fit per eũ, vt hic.

m *Serui.* iniuria fuerat facta seruo, & agebat dominus.

n *Damnatus.* si seruo alterius iniuriam intulisti, & ideo fuisti domino damnatus, cui per eum fuit facta iniuria. & sic non est contra insti. de iniur. ϛ. seruis. Vel illud iure ciuili inspecto, hoc naturali. Item secus si nomine tui serui iniuriam facientis es condemnatus: quia cum alieno nomine hoc sit, non es infamis. ff. eodem seruus. argu. eod. vt. l. furti. §. fi quis alieno.

DEbitores. ϛ CASVS. An ob hoc quòd quis alienis debitis grauatus bonis cedit, efficiatur infamis? & respond. quòd non: videbatur tamen quòd sic, quia non erat cautus in excipiendo.

o *Venerint.* id est distracta sint.

p *Fiunt.* facit insti. qui manu. non pos. §. j. & ϛ. qui bo. cede. pos. l. fi.

Site. ¶ Casvs. Iacente hereditate alicuius res hereditarias surripuisti: conuentus & condemnatus es. licet tibi iudex pœnam non imposuerit, an ob hoc minus efficiaris infamis? & respon. quòd non: quia actio furti, etiam si non fuisset nisi ciuiliter intentata, infamaret.

a *Alia.* fuisti enim solumm odo condemnatus, sed pœna tibi imposita non fuit: non ideo minus eris infamis: quia pœna legis seruatur arbitrio, vt ff. ad Turpil. l. prima. §. j. Vel dic, nulla alia pœna, quàm huius criminis, quæ est in arbitrio iudicis, vt ff. de crimin. expi. here. l. j.

b *Euitasti.* quanuis enim interim non sit persona cui furtū fiat: tenetur tamen extraordinariè crimine expilatæ hereditatis, q̄ succedit in locum actionis furti, vt ff. de cri. expi. heredi. l. ij. Et est hic infamis: quia condēnatus est de crimine expilatę hereditatis, quod descendere videtur ab actione, quę etiam ciuiliter intentata & pecuniariter, scilicet furti, irrogat infamiam: & ideo est infamis, vt ff. de public. iudic. l. infamem. Item nota hic furtum improbius esse crimē expilatæ hereditatis: sed rapinam, improbissimum: sed improbum est, cum aliàs committitur furtum clam, vt hic, & instit. vi bon. rap. in principio, & ff. quod metus cau. l. si cum ex. §. qui vim.

Expilatæ hereditatis rē infamatur.

** Vlpi. ve. Fur triplex est.*

Eaque. ¶ Casvs. Si pater filios suos in testamento increpauerit, dicendo eos malos: an propter hoc efficiantur infames? & respon. quod non, sed opinio grauatur: & sic incurrūt infamiam facti.

c *Eius.* scilicet filij. Et nota quòd mutat personas.

d *Onerant.* & sic de facto infamantur. Et de tali infamia dicitur. j. eo. l. verbum. & l. interlocutio. & ff. eo. ob hæc verba de obsequiis. l. honori. & l. parens. & l. licet. & est duplex effectus talis infamiæ, vt dicemus. j. eo. l. nullam.

Infamiæ facti effectus.

Vllam. ¶ Casvs. Licet aiunculus tuus ictibus fustium fuerat subiectus ad veritatem eruendam, scilicet an crimen quod commisisse dicebatur, commisisset: an propter hoc efficiatur infamis? & respon. quòd non, cum non præcesserit condemnatio per quam infamia irrogetur.

e *Infamiam.* de iure, sed facti infamiam contrahit, per quam repellitur à dignitate, nisi in subsidium, vt ff. de decu. l. eos. & l. generaliter. §. i. & infra de dign. l. ij. lib. xij. Item facit repelli à querela inofficiosi testamenti, qui aliàs admitteretur. j. de inoffic. testa. l. fratres. Aliàs est in glo. & ad querelam inofficiosi testamenti facit admitti talem, qui aliàs non admitteretur, vt fratrem consanguineum, vt j. de inoffic. testa. l. fratres.

f *Ob crimen.* explorandum.

g *Quæstione.* vt veritas eruatur per eius confessionem: siue etiam principaliter inculpetur, vt ff. eodem. l. j. siue contra alium vt testis inducatur. Nam quandoque testes torquentur, vt infra, de abol. fallaciter. §. quòd si ingenuorum. & ff. de quæstionibus. l. vnius. §. testes. & l. ex libero. Aliud autem si fustigetur non ad inquisitionem, sed in pœnam suam pro delicto quod certum est ab eo esse commissum, vt ff. eodem. l. ictus. & j. eod. l. fustibus. quæ sunt contra, vt hic in fin. Vel dic, hic causa non suberat, vt ex postfacto apparuit: ibi sic: & ita in inferenda infamia ex genere pœnæ distinguitur, subsit causa vere, vel non. si sic, per sententiam infamatur quis, vt ff. de furt. l. non potest.

Fustigatio dis infamet.

Decreto. ¶ Casvs. Per annum olim à morte mariti consuuit mulier deferre vestes lugubres. & hoc innuit imperator dicens q̄ hæc necessitas lugendi eis remittatur: non autem conceditur eis, intra annum nubere absque infamię nota. Not. hic secundū Bal. quòd vxor non cogitur plorare de morte mariti: nec inducere habitū nigrum si non vult. Vnde proprie viduitas nō stat in lacrymis nec in habitu. No. insuper quòd non potest intra annum nubere secundum Bal. hic.

** Addit. l. j. §. de secun. nupt.*

h *Ordinis.* senatorij: qui erant centum numero, vt. j. de peti. her. l. fi. in princ.

i *Remittuntur.* nā prius tristem habitum deferebant: sed contra vir vxorem lugere non compellitur etiam iure veteri, vt. ff. eod. l. vxores.

k *Cōtrahere.* nisi à principe impetrent. vt. ff. e. solet. Item nisi partum edant, vt. ff. e. liberorū. §. j. quod tamen dic vt ibi notaui. Itē est hoc verum etiam si est talis vir qui more maiorum non sit lugendus, vt. ff. e. liberorum. §. j. si tamen cōtrahat, tenet matrimoniū, vt in authē. de restī. & ea quę pa. §. fi. col. iiij. Itē dicit Apostolus, Mortuo viro nubat in domino, vt. ij. q. iij. c. Euphemium. §. q̄ etiam. Tamen potest dici q̄d nihilominus remanet infamis, quia punitur pro nimia festinatiōe, vt. ff. de dona. quidam. & ff. de iure fisc. edicto. §. cum ante. & ff. de his quib⁹, vt in dig. l. ij. Etiam quidā decretistæ subaudiunt, nubat in domino, dū tamen legitime. Addit io. Tu dic quòd doctores canonistæ in c. pe. & fi. extra de secundis nup. communiter tenent quòd pœna quæ imponitur nimis festinanter nubenti, de qua hic, sit hodie abolita per dictum. c. pe. & fin. sed pœna quæ imponitur mulieri, ideo quia nubit secundo, de qua in l. fœminæ. j. de secun. nup. non est sublata.

** Vide Alc. in lib. ij. disp. cap. xxvj.*

** ἀνυκόφαντος vir restitutum tamē reperi exemplar in quo aliter scriptum est, & in quo plura alia verba Græca sequuntur, quæ vitio librariorum legi non potuerunt. Constantinus.*

** elquia, sed peperam.*

l *Qui sciens.* non ignorans: sed ignorantia facti excusat, non iuris, vt ff. eo. liberorum. §. j. in fin. §. & facit. j. de secund. nupt. l. j. & j. ad Tercul. l. si qua.

m *Perpetuo.* id est generali.

n *Edicto.* cuius verba ponuntur. ff. eo. l. j.

o *Contrahat.* ipso facto, siue ipso iure non expectata sententia.

Fvstibus. ¶ Casvs. Aliquid commisisti propter quod verberibus subiectus es. tibi etiam dictum est per sententiam à prætore, quod fur fuisti. an ideo efficiaris infamis? & respō. quòd. sic.

p *Fustibus cæsum.* ob crimen exploratum.

q *Dictum est.* hæc verba exponēs. j. e. l. proxima. Item est contra. j. eo. l. nullam. Sol. vt ibi.

r *Notatum.* quia fuit condemnatus per sententiam.

Verbum. ¶ Casvs. Habebam contra te causam: aduocatus tuus tātum verbis instabat, quòd mihi vel patrono meo non daret locum loquendi: petit patronus meus vt iudex imponat ei silentium, sic dicens, tace, vel vade, sycophanta: non propter hoc fit infamis. Not. hic secundum. Bald. & Pau. de Castr. hic quòd condemnatus de damno dato eo quòd comedit ficus, non est infamis. Not. vlterius secundum eosdem quòd iudex potest facere quasdam experientias pro inuentione maleficij.

s *Precibus.* scilicet principi porrectis.

t *Insertum.* scilicet in libello precum, in quo & responsio iudicis continebatur.

v *Dictum.* sequitur Græcum, quod expressit M.

x *Ἐξοφαντίσας.* id est, comedisti ficus: à *φύκος*, & est ficus, & *φαγεῖν*, quod est comedere: quasi comedens ficus. Et dic quòd iudex dedit aquam calidam bibere illi qui dicebatur surripuisse ficus, & comedisse: & sic euomuit ficus. quare iudex dixit, vade sycophanta, id est commedens ficus. Sed Ioan. dixit, & verius, sycophanta, id est improbus litigator. Vel dic, id est proditor, inde est sycophantias tu, id est, proditor es tu. alia littera habet sycophagi. Addit io. Tu dic secundum Perott. quòd sycophanta dicitur à ficis edēdis mendax calumniator siue dolosus: quod hinc originem habuit. E duobus seruis Græci cuiusdā viri, alter ficus quæ domino parare erant, absumpsit. alter quis eas abstulisset, ignorabat. quærenti eas domino suos innocentem accusabat. Herus vt veri tatem exploraret, hauire vtrunque subtrepidā aquā iussit, deinde euomere. tūc primum sycophantę ortum vocabulum, eo ita appellato, qui ficos deuorauerat: culpámque in innocentem caullando ac mentiendo reiiciebat.

Sycophantia.

a *Patroni.* id est aduocati actoris vel rei secundum Io. vt in superiori gloss. Cum enim instares, nec locum loquendi aduersario dares, petiit patronus vt iudex tibi silentiū imponeret. & dixit iudex, tace, vel vade sycophanta, id est calumniator, secūdum Ioan.

† dubis preclusis inducta. † dubis quæstis.

Nos dilectus. ¶ Casvs. Non solum damnatus, sed & pact' de iniuria, notatur infamia. Sed refert an simpliciter pactus fit: an vero pecunia intercesserit. nam si intercesserit pecunia, notatur: si autem nihil dedit, non notatur. si autem conuento iniuriarū deferatur iusturandum & iuret se iniuriam non intulisse: absoluendus est, & non erit infamis.

Infamis est qui super certis criminibus pacisc itur.

b *Sed pactos.* quod obtinet in quatuor casibus, scilicet in furto, & in iniuria, in rapina, & dolo malo, vt insti. de pœna te. lit. §. ex quibusdam. & ff. eod. athletas. §. fin. sed aliter in actionibus famosis descendentibus ex contractibus, vt. ff. eod. l. in actionibus.

c *Vllos.* id est aliquos.

d *Pro mala conscientia.* quod dic vt no. ff. eo. furti. §. pactūsve.

e *Numerassent.* vel aliam rem soluissent, scilicet citra iussum iudicis: quoniam intelligitur crimen confiteri, qui pacisc itur, vt ff. e. l. quoniam. quod dic vt ibi dixi, & in l. furti. §. qui iussu.

Confitetur crimen, qui pacisc itur.

f *Ceterum simplex.* id est sine pecunia.

g *Pacti.* id est pacisc entis.

h *Iureiurando decisa.* vt ff. eo. furti. §. sed & si iureiurando. & dic vt ibi.

i *Religionem.* id est sacramentum.

k *Sequatur.* & sic non est infamis.

Interlocutio. ¶ Casvs. Si iudici de aliquo querimoniam deposuisti, & ei iudex dixit, reformes te ad frugem melioris vitæ, interloquendo, nec ipsum de aliquo crimine condemnauerit, an fiat infamis? & respon. quòd non: quia non de vi vel iniuria damnatus est.

l *Videtur.* de iure.

m *Reformet.* hęc est infamia facti, vt ff. e. quid ergo. §. quantū. & j. eod. l. nullam. & l. ea quæ.

Improbum. ¶ Casvs. Dicit hęc. l. quòd non solum is qui nomine vsurarum vltra leges statutū aliquid accepit, notatur infamia, sed qui pecunia credita suo die nō soluta vsuras cum

p b. agim. putat in sortem, & illius sortis accepit vsuras. Viuianus.

n *Improbū.* i. vltra legitimū modū, qui est. j. de vsur. l. eos. §. j.

o *Irrogauda.* ipso iure, aliàs non posset infamari. Nam cū condictione indebiti, vel sine causa, vel ex lege illa tantum posset conueniri ad repetendum, id est pro dictis vsuris illicitis repetendis, & ipsa non infamaret, vt ff. de actio. & obli. l. cessat. ergo ipso iure sit infamis. Præterea & si crimine stellionatus accusaretur, nō fieret infamis: quia nihilominus in locū prædictæ actionis condictio indebiti daretur, & sic nō infamaret, vt. ff. de publi. iudi. l. infamem.

Minoribus in delictis non datur venia.

Si fratres. ¶ Casvs. Dicit hæc lex, qđ exercens artem ludicram, sine dubio est infamis. an autem minor. xxv. annis. exercens artē ludicrā, infamis sit? & resp. q̄ non. neque obstat quod in delictis ei non subuenitur, vt infra fi. aduer. deli. in l. vlt. & ff. de minor. l. auxilium. quod est intelligēdum quo ad restitutionem. hic autem non restituitur: quia ipso iure non tenetur.

** ostensione. * præbuerit.*

p *Si fratres tui minores.* Sed nónne alij maiores infames sunt? vt ff. e. l. j. §. j. & l. ij. §. fi. minoribus autem nō paretur in delictis, quæ ex animo prouenīūt, vt j. fi. aduer. deli. l. fin. Respon. nō iuuantur, scilicet per restitutionem: hic autē non datur restitutio: quia ipso iure non tenentur: lex enim quæ eos infamat, de maioribus tantum sentit.

q *Spectaculum.* iuuantur in delictis, vt pro delinquentibus nō habeantur.

r *Iniuiolatam.* quasi diceret, non erunt infames.

Fidem. ¶ Casvs. Si mecum societatem contraxisti, & societatem dolosè rupisti, forte subtrahendo aliquas res de societate: conuentus actione pro socio tuo nomine, non solum vt mihi satisfacias compelleris, sed efficieris infamis. & bene dixi, nomine tuo: quia secus si alieno, vt. ff. eo. furti. §. si quis alieno.

Fidem rumpens. scilicet dolo. secus si culpa, vt instit. de susp. tu. §. suspectus autem remotus. Idem secundum canones de omni. eo qui est in mortali peccato posit⁹: quia est infamis, vt iij. q. vi. constituimus.

t *Suo nomine.* secus si nomine alieno, vel hereditario, vt ff. e. l. j. & l. furto. §. j.

v *Conuentus.* & damnatus. Et sic no. quòd tribus modis infertur infamia. s. ipso iure. Item per sententiam. Item ex genere pœnæ. De primo sunt exempla. ff. eod. l. j. in princ. vsque ibi, qui in iudicio, &c. & §. qui eam. & de ritu. nupt. palam. §. qui in adulterio. & supra eod. l. improbum. & l. decreto. De secundo sunt exempla ff. eod. l. j. §. qui in iudicio. &c. & supra eo. l. non damnatos. & l. fi furti. & l. iniuriarum. De tertio est exemplū supra eod. tit. l. fustibus.

DE PROCVRATORIBVS.

Quia infamia repellitur à postulando, vt supra de postu. si qui. ideo de procuratoribus, qui antiquitus repellebantur propter infamiam, ad hoc non sed non hodie: ideo dicit de his. Vel continua sic. Quia similes sunt procuratores aduocatis in quibusdam, vt ff. de var. & extraordi. cogn. l. ij. §. aduocatos. ideo de his subiicit. Differunt enim quandoque, cum procurator colludens teneatur mandatis: vt. j. eod. si procurator in fi. & ff. de aduo. diuer. in. l. j. Item nota differentiam inter hunc titulum & inferiorem

placet Iaſ. p tex. §. ſed de lo malo. ff. de dolo.

Procurator actoris de rato tunc demum cauet, cum de eius mandato incertum est. Alex. & Salyc.

n *Reformet.* hęc est infamia facti, vt ff. e. quid ergo. §. quantū. & j. eod. l. nullam. & l. ea quæ.

Improbum. ¶ Casvs. Dicit hęc. l. quòd non solum is qui nomine vsurarum vltra leges statutū aliquid accepit, notatur infamia, sed qui pecunia credita suo die nō soluta vsuras cum

postulatum patroni, a interlocutioni iudicis responsum sit: nequaquam hoc infamiam irrogat. PP. VII. Kal. Octobr. Attico & Prætextato Conss.

Transactio in causa famosa irrogat infamiam, sed non pactum gratuitum, nec purgatio per iuramentum. Bald. & Salycet.

XVIII. Impp. Valerian. & Gallien. AA. Anthiocho.

NOn damnatos quidem duntaxat iniuriæ, sed pactos b quoque perpetuum edictum infamat. Verum pactos eos demum qui vllos c aduersariis numos pro mala conscientia d ex transactione numerassent, e in hac causa placuit intelligi. Ceterum f simplex eius rei gratia integram pactiē existimationem illibatamque conseruat. Quòd si iureiurando h decisa contētio sit, nemo dubitauerit quin * religionem i absolutio iudicātis sequatur. k PP. XIIII. Kal. Ianua. Seculare. I. I. & Donato Conss.

Verba generalia, vt quis redeat ad meliorem vitam, non infamant. Bald.

XIX. Impp. Carinvs, & Nvmerian. AA. Aristocrati.

INterlocutio præsidis, quæ indictal est, infamem eum de quo quæris, † feciſſe non vidētur: l cum nō specialiter ob iniuriam vel admissam vim condemnatus sit, sed ita præsidis verbis grauatus & admonitus, vt ad melioris vitæ frugem se reformet. m PP. XVII. Kalen. Febr. Carino. II. & Numeriano. AA. Conss.

Omnes vsurarij improbum sunt exercentes sunt infames. Bald. & Salyc.

XX. Impp. Diocl. & Maximia. AA. & cc. Fortunato.

IMprobum n fœnus exercentibus, & vsuras vsurarum illicite exigentibus, infamiæ macula irrogāda o est. S. XVII. Kalend. Mart. ipsis. AA. & Conss.

Ætas minor veniam meretur, vt ipso facto infamia non irrogetur ob artem ludicram vel ioculatorium. Bald.

XXI. Idem. AA. & cc. Statio.

SI fratres p tui minores dum taxat ætate in ludicræ artis ostētatione * spectaculum q sui populo præbuerunt, * iniuriatam r existimationē obtinent. Dat. V. Kalen. Septemb. ipsis. AA. & Conss.

Condemnatus in actione pro socio de fide rupta, est infamis. Bald. & Sal.

XXII. Idem. AA. & cc. Domitiano.

IDem s rumpens societatis, cum infamiæ periculo, suo t nomine pro socio conuentus, u ad faciendum satis vrgetur. Dat. V. Id. Decemb. Nicomediæ, CC. Conss.

TITVLVS. XIII.

DE PROCVRATORIBVS.

Procurator actoris de rato tunc demum cauet, cum de eius mandato incertum est. Alex. & Salyc.

& inferiorem titulum mandati, quia hic de procuratoribus iudiciorum: A nisi in duabus legibus. j. eod. si procurator. l. si precum. ibi de procuratore negociorum tractat. Item hic de officio procuratoris: ibi de actione mandati.

Cautio.} Casvs. Tenebaris mihi in x. Titius procurator nomine meo illa x. petiit. dubitasti an haberet mandatum, & vt ibi satisdaret me ratum habiturum, petiisti. an cauere debeat procurator meus de rato, cum de mandato non conteſt ? & respondeo. quòd sic. No. quòd per cautionem rati legitimatur procurator, sicut per probationem mandati. concor. ff. de damno infecto. l. inter quos. §. alieno. Bal.

Cūcor. gl. in c. non nisi. super verbo speciali mandat.. post mediū, in verbo, generaliter tradit. extra de re script.

a Cautio. Nomen verbale est: quare dicitur actiue & passiue, scilicet respectu cauentis, quia cauet: & eius cui cauetur. Quæ cautio tanquam genus in tria diuiditur: aliàs enim satisdatio dicitur, accepto nomine tantum à parte dantis: aliàs satisd acceptio, accepto tantum nomine à parte accipientis. & hæ duæ cū fideiussore; alia remanent in suo nomine.

Cautio quid sit, & quotuplex est.

Et dicitur cautio, id est nuda promissio, vt habes hic, & ff. qui satisda. cog. l. j. & ff. de verborum obligatio. stipulationū aliæ. §. satisacceptio. & infra de verbo. signi. sancimus. Hic autem non ponitur proprie pro fua specie sed pro satisdatione, cum sit prætoria, vt ff. de præto. stipu. l. j. §. stipulationum. & l. prætoriæ. iij. & ff. eo. Pomponius. §. ratihabitionis. Item quid sit ratihabitio, habes. ff. rem ra. hab. l. quo enim. scilicet approbare agnoscereque quod actum sit à fallo procuratore. Item quod dicit, à procuratore, patsiue legas: quia aliud à procuratore actoris, & ad iudicium dato exigitur. secus in dato ad compromittendum. est ratio, quod dic vt ff. de arbit. l. non distinguemus. §. penu. Item quod dicit, incertum, dic hoc fieri negatione conuenti, vt infra, quibus ad li. pro non licet. l. iij. Item an posit angeri vel minui hæc cautio consensit partium, vt cum pignoribus fiat, vel etiã sine fideiussore? Respōdeo, sic, vt insti tu. de re. diu. §. venditæ. & ff. de col. bo. l. prima. §. iubet. & ff. de fideicommiss. lib. l. iiij. §. adiici. Item distingue: quia aut est certum de mandato, aut econtra certum est quod non est mandatum, aut dubium: & hoc tertio casu triplex est opinio. quod dic vt ff eo. l. non solum. §. qui alieno. Additio. Vide etiam gl in verb. habiturum. in §. finautem per procuratorem. instit. de satisda. & glo. j. in ca. j. extra eod. titu.

Ratihabitio quid sit. aliud repre hendunt cæ munster doctores, vt di cit hic Bartol. quē vide.

b Ratihabitionis. id est satisdationis de rato, quæ talis est, promitto me facturum & curaturum quòd dominus ratū habeat.

c Tunc. id est eo casu.

d A procuratore. scilicet actoris.

e Quoties. id est quo casu.

f Ei. scilicet procuratori.

g Negotium. id est exercitium iudicij vel causæ.

h Mandatum sit. siue generaliter, siue specialiter, sed in generali fallit. ff. de mino. l. illud. & ff. eo. qui duos. in his enim exigitur speciale. similiter fallit vbi speciale etiam habuit. ff. de no. ope. nunci. l. de pupillo. §. qui procuratorio. Additio. Multos casus in quibus speciale mandatum requiritur, habes in ca. qui ad agendum. iuncta ibi glo. in verbo, vel pacisci. eo. tit. lib. vj.

Cum rem.} Casvs. Mulier mulieri tenebatur in x. conuenta marirum procuratorem constituit. an posit, quæritur & respon. quòd sic, cum sit causa pecuniaria: & maritus iudicatum solui satisdat. & quod dicit, appellationes, dic, id est interpellationes secundum quosdã. Vel in causa principali alius egit, & in causa appellationis maritus: & ideo satisdatur de nouo. Tu dic quòd fuit satisdatio data in causa principali coram iudice illius causæ, tamen non intelligitur satisdatum in causa appellationis coram iudice, vnde satisdari debuit. vnde dicit appellationem proprie, id est in causam appellatio. vel pone casum. vt in glos. Nota, subtiliter ex hac. l. secundum Iason. hic qđ in causa criminali, in qua venit pœna pecuniaria applicanda fisco maritus non admittitur procurator. ita probat iste tex. à contrario sensu, glo. & communiter docto. in l. ferunt quoque. §. publice. ff. eo. & glos. in l. absentem. ff. de pœ. & de hoc vide plenius per Iaſ. hic.

i Cum rem pecuniariam. secus in criminibus, vt ff. de pub. iudi. l. pe. §. ad crimen. nisi in casu, vt infra de inint. l. fin. & ff. e. l. sed & hæ. §. patronus.

k Dicas. tu vxor.

l Solemnibus impletis. id est cautione vel satisdatione data de iudicato soluendo.

m Appellationi. id est interpellationi. si enim causa appellationis cesser, aut prius est satisdatum: & sic non satisdabitur. aut non: & sic fero petitur, vt infra eodem. l. ita demum. secundum quosdam. Tu potes etiam proprie ponere: & dic qđ de nouo interuenit, vt infra de consor. eiusdem. lit. l. ij. Vel pone tertio etiam prius satisdatum coram primo iudice: vnde non intelligitur satisdatū coram iudice appellationis, nisi sit expresse di ctum, vt ff. iudic. sol. l. cum apud. Item quod dicit hic solemnibus impletis: scilicet satisdando iudicatum solui: quod continetur in l. j. Item nota maritum esse procuratorem vxoris, vt infra eod. maritus. sed curator non, vt instit. de excu. tuto. §. penul.

Auguſt. ipſis. IIII. & III. AA. Conss.

Non defenſo minore ſit miſſio in poſſeſſionem bonorum eius: ſed negligens defensor ab adminiſtratione removetur. h. d. Iac. But. Vel ſic. Propter contumaciam adminiſtratoris poteſt ipſe ab officio removeri: & nihilominus contra dominum adminiſtratoris in poſſeſſionem proceditur. Adex.

III. Impp. Severvs & Antoninvs. AA. Pomponio.

Evm* qui res agit heredē, à quibus tibi deberi fideicommiſſum dicis, euocas ad prætorem virum clarissimum: qui aut tibi respondere cogetur, aut ab administratione negociorum secundum formam iurisdictionis prohibebitur. Deliberabit y autem prætor, si non defendantur heredes, an mittere te in possessionem debeat ſecuturus iurisdictionem quæ exerceri aduersus indefensos

*iſte tex. eſt ſingulariſſimus Bal. in l. manda. iū. j. māde. & ſecundū Pau. & Ia. ad hoc quē vide. index vidi ſe contemni à procurat. abſentis, ꝓ teſt procuratori intendere officiū procuratoris: nec domus per ſoli contumaciā damno eſſe ciatur.

n Appellationes. id est interpellationes.

o Poſſint. vt & j. eo. l. fin. sed fallit in quibuſdam cauſis pecuniariis: quia ibi requiritur ſpeciale mandatum, vt ff. eo dem. l. non ſolum. §. fin. & l. Pomponius. in prin. & l. licet. in prin. & ff. de mino. illud. §. ſi talis. ſed illæ non meræ pecuniariæ dici poſſunt, vt plene dixi. ff. eo. l. ſeruum. §. publice.

Evm.} Casvs. Teſtamentum feciſti: & filios tuos impuberes inſtituiſti: & eis tutorem dediſti: & mihi fideicō. ab heredibus præſtandum reliquiſti, ſi tutor à me conuentus actione ex teſtamento reſpondere non vult, an ſit compellendus vt reſpōdeat, vel ab adminiſtratione remoueatur, quæritur & reſpon. quòd ſic. ſummariè autem cognoſcit iudex ſi pupilli non defendantur, an ſim mittendus in poſſeſſ. bonorū pupillorum, vt ſi per calumniam petam mitti, non mittar: aliquin ſic, cum pœna non defenſi ſit vt in poſſeſſ. bonorum fiat remiſsio.

p Eum. ſcilicet tutorem, vel curatorem, vel geſtorem.

q Agit. id est adminiſtrat, ſiue tutor, ſiue curator, ſiue geſtor, ſiue quicunque ſit.

r A quibus. ſcilicet heredibus.

s Euocas. id est euocari per iudicem facias. nam ſic incipit cauſa, vt inſti. de pœna temere. lit. §. ſi.

t Reſpondere. ſoluendo, vel litigando.

D v Cogetur. ſi in adminiſtratione perſeuerare velit. & ita ſub cōditione cogitur defendere, vt ſi nolit defendere, remaneat vacua poſſeſsio. Additio. Hæc gl. poteſt procedere in procuratore, vt l. filiusfa. §. fin. & l. non cogendum in prin. ff. eod. ſed in tutore & curatore non procedit, quia iudex poteſt eos præciſe cogere vt defendant. l. j. in prin. ff. de admini. tut. ita dicit hic. Bar.

x Iuriſdictionis. quæ talis eſt vt nolens defendere, ab adminiſtratione removeatur vt j. de admi. tu. l. fin. in pri. & arg. §. de offic. præfec. præt. Orien. l. ſi quos.

y Deliberauit. ſummatim cognoſcendo an petatur per calumniam: quod ſi eſſet, nō mitteretur in poſſeſsionē, vt ff. de Carcdic. l. iij. §. cauſæ. & ff. vt in poſſeſ. lega. l. ſi is à quo. §. necnon.

z In poſſeſſionem. olim omnium bonorum, vt ff. quibus ex cau. in poſ. ea. Fulcinius. §. j. hodie pro menſura debiti declarati. vt in auth. de ex hi. §. ſi vero etiam quidam. col. v. ſecundū quoſdam. quòd puto verum ſi perſonali agatur ex teſtamento. ſecus ſi hypothecaria: quia tunc cum omnia ſint obligata tacite pro legato, vt j. communia de leg. l. j. in poſſeſsione omniū mittitur, vt j. vt in poſ. leg. l. certa. In perſonalibus ergo actionibus tantum locum habet auchen.

*Concor. gl. i. poſt. prince. in c. vit. extra de teſtā. * purgaret.

*Pacit ad hanc l. gl. ſic per verbo, curaturus. t ver. ſed vtraque parte præſente. in c. bonæ memo rie. extra de poteſt. præla. † alias quaſi ſuffragator. vtraque lectio poteſt retineri. Cont. b Die ſecundum Paulū quòd ſi ſunt in ſacris conſtituti, vel habeant beneficium eccleſiaſticū: non poſſunt eſſe procuratores, quia debent inte dere oneri ſuſcepto. * id. mereve. vtrumque vere dici puto. Cont.

Solet. Nam ſit miſsio ſi aliquis non defendatur. vt hic, & ff. qui. ex cau. in poſ. ea. Fulcinius. §. adeo. & j. vbi in rē actio. l. ij.

Quia abſente.} Casvs. Petebam à te. x. tecum ſum litem conteſtatus. lite conteſt. abiiſti reipub. cauſa, condemnatus es vxore tua te defendente: quæ & ſententiæ acquieuit, vel alio modo interfuit iudicio: an tibi prætiudicetur per vxorem tuam, quo minus reſtituaris ad cauſæ tuæ cognitionem & defenſionem, quæritur? & reſpon. quod non: cū neque alieno nomine agere poſsit mulier: neque defendere, niſi ſit procuratrix in rem ſuam. alij ſunt caſus quos die vt hic notatur. Viuianus.

b Quia abſente. nec le gitime defēſo, & poſt litem conteſtatam. Ité ex iuſta & probabili cauſa quod plene diximus. ff. de in integ. reſti. l. fin.

c Dicit. ô miles.

d Reſtitui. ipſo iure, quòd non opus ſit appellare.

e Defenſionem. omnino, non autem ad appellandum tantum.

f Poſſint. facit arg. ſi non poteſt ex parte actoris, neque rei. & ſic duo dicit hæc lex.

g In rem ſuam. vt ff. de regu. iur. fœminæ. & ff. eodem. l. neque fœmina. & ff. ad Velle. l. ij. in fin. excipe vt hic. Item & vt ff. eod. fœminis. Item vt j. quando mul. tur. offic. fun. poteſt l. ſi. & authē. ibi poſita. Item excipe, vt ff. de lib. cau. l. iij. & facit. j. quibus ex cau. mal. j. & infra quomodo & quando iudex. l. ab eo. Accurſius.

Actionem.} Casvs. Petebam à te x. per procuratorem: volebas vt caueret de defendendo. ſi non caueat, quid iuris ſit, quæritur? & reſpon. quòd denegabitur ſibi actio. hæc enim eſt pœna procuratoris non defendentis, vt ff. e. l. mutus. §. pœna. Not. ex hoc tex. quòd procurator ſimpliciter conſtitutus ad agendum, intelligitur etiam conſtitutus ad defendendum, licet non exprimatur in mandato: quia iſtud venit in neceſſariam conſequentiam. & ita tenet glo. in l. inuitus. in gl. ſi. circa med. infra eo. Ia. hic.

h Non cum defendat. proprie accipe ſi reus ſtatim agere vult.

a Cum iſta gl. tranſit Bar. licet Pe. de bella perti. lac. But. & Fult. teneant contra.

aliàs cauet, vt & dixi. ff. eo. ſeruum. §. ait prætor. & ibi eſt editum de quo hic dicit. & facit ff. eo. l. mutus. §. pœna. & hoc eſt verum, niſi ſit procurator in rem ſuam ex cauſa nō lucratiua, & non in fraudem eorum qui volunt agere, vt ff. eo. l. ſeruum. §. fi. & l. ſequen. ſecus ſi ex cauſa lucratiua: qui tunc defendit, vt ff. e. l. pater.

Rem.} Constitutum. accuſatione ſcilicet propoſita.

k Cauſæ. alicuius.

l Purget. vel ſententia pro eo lata vel alio modo: ſed niſi hæc exceptio obiiciatur, poteſt agere & defendere, vt infra eo. ita demum. Et concor. infra de reis poſt l. j. lib. x. & ff. de pub. iudiciis qui. & ff. ad muni. libertus. §. in quæſtionibus. & ff. de mu. & ho. l. reus. & j. qui accu. non poſſ. l. deneganda.

Militem.} Casvs iſtius legis eſt facilis in poſitione. Nota tamen ex eo, quòd miles non poteſt eſſe procurator etiã pro patre, ne diſtrahatur ab officio militari. & ſic habes quòd quis magis adſtringitur patriæ quàm parenti. facit. l. j. §. & generaliter. in fin. ff. de ven. in poſ. mit. & tex. no. in l. poſtliminium. §. filius. ff. de cap. per quem textum dicit Baldus. in l. qui

neceſſario. ſupra de aduo. diuer. iudi. quòd filius aduocatus debet potius aduocare pro patria quàm pro patre. & male dicit ſecundū fac. hic per text. in l. pe. ff. de poſtul. Specu. in titu. de aduocat. §. j. verſicu. quid ſi pater. nā vbi agitur de ſtatu publico, bene præfertur patria parenti, vt hic. & eſt text. not. in l. nemine. ff. de reli. & ſum. fu. ſed vbi agitur de cōmodo pecuniario, debet præferri pater patriæ, ſecundum Angel. & Rapha. Fulgo. in d. l. pen. ff. de poſtul. per Barrol. & docto. l. veluti. ff. de miſſit. & iur. Iacob. hic.

m Militem. ſcilicet militantem. ſecus in ſenatore. vt. ff. eo. l. filiusfamili. §. veterani.

n Reſcripto. ſupra de præci. impe. offe. quotiens. contra. Solut. ibi, de exceptione dilatoria ſolutionis vel iudicij, hic perſonæ. Vel hoc ideo, quia terribilis eſſet aduerſario, vel vt non deſeratur militiã, vt & infra loca. milites. & infra eo. qui ſtipendia. & ff. e. neque fœmina. An autem idē in clericis? Reſponde vt dixit in authē. de ſanc. epiſ. §. alium autē. coll. ix. b Ité hoc fallit quando pro ſuo commilitione agit, vt ff. eo. filiusfa. §. veterani.

o Redimere. Hoc etiã omnibus interdicitur, vt infra. eo. l. item. ſed huic videbatur licere forte: quod hic remouet.

p Suffragatorem. id eſt aduocatum, vt infra de iuſtin. l. vnica.

Quod quis.} Casvs. Mandaui tibi vt x. in quibus mihi Titius tenebatur, ab eo peteres. lite nō conteſta. tu alij à te vt ex x. peterer, mandare vo luiſti. an ſis audiēdus, quæritur. & reſpond. quòd non, neque procuratorem conſtituere potes, niſi demum lit. conteſta. cum ex tunc litis dominus efficiaris quod intellige ad cauſas: ſecus ad negocia, vel ſi in rem tuam ſis factus procurator. Ex hac. l. not. tres regulas: vnã expreſſam, & duas tacitas. & iſtas tres regulas ponit clare tex. in c. j. de procura. lib. vj. & Iaſ. hic.

q Quod quis. Litis procurator datus ad agendum, non poteſt procuratorem facere ante litem cōteſtatam: poſſet a poteſt, quaſi dominus litis factus, vt hic, & j. e. l. neque in fi. & l. nulla. ſed ad negocia ſic quandoque, vt ff. man. l. ſi procuratorem. §. j. Item quod hic dicit, eſt verum, niſi ſit in rem ſuam datus, vt j. de dona. l. illam.

Vſtipendia.} Casvs. Quæſitum fuit an actione ſibi ceſſa, miles in rem ſuam ſit factus procurator, & eſſe poſsit? Reſpond. quòd ſic. licet enim ex alterius perſona agat, ſuum tamen negocium gerit. Nota ex hac. l. quòd ille agit ex iure ceſſo, narrat factum ſiue cauſam in perſona cedentis actionē, nam poteſt narrare in perſona ſua intentando velem, vel in perſona cedentis intentando directam. Bal. hic.

r Stipendia. ſic directa, quia per ſtipes. i. modica æra colligebā tur, vt ff. de verb. ſig. l. ager. §. j.

*Stipendia vnde dicta.

s Inoffenſa. i. non offenditur per hoc diſciplina, vt arg. §. de epiſ. & cler. placet. & ff. e. filiusfa. §. milites. idem & criminalibus, vt infra qui accu. non poſſ. l. non prohibentur.

t Diſciplina. militari.

v Et verecunda. à malo, vt donatio, vel emptio, vel ſimilis. Verecundia eſt quaſi cuſtodia honeſtatis, ſecus ſi non honeſta, vt ff. de ali. iud. l. penult.

Propria causa quæ dicatur.

a *Rem suam.* Arg. quòd propria causa est alienius, ex eo quòd lucrum & damnum ad eum respicit, vt ff. quando appel. sit. l. j. §. in propria. & ff. eod. l. procuratore. & sic est argu. quòd iuret de calumnia procurator in rem suam, vt dices infra, de iuramen. calumniæ. l. ij. §. sinautem.

b *Iniquum est.* niſi, ſint illuſtres, vt infra, eod. l. quicunque.

Not. ipſum text. inſi. gl. quòd appellatione p curatoris p prie non venit procurator in rem ſuam, ſecundum Bal. Sal. & Ale.

Iſte tex. eſt valde not. ſecundū Xaco, hic ad hoc quòd dominus tenetur habere ratum id & factum eſt dolose à procuratore.

Concor. c. venerabilium. gl. ſuper verbo, mandati, de offic. deleg. & idem. Ia.

Concor. Bartol. & Pan. hic.

Ad iudicia: ſecus tamen ad negocia, per text. in l. ita tamen.

I *Procurator.* ¶ Casvs. Ordinauit procurator ad petenda decem vel equũ, plus petiit, vel alias res quã ſibi mandatũ ſit. an mihi præiudicauit quo ad alias ſpecies, ſi eas petẽdo ſuccubuit, quæritur? & reſpon. quòd nõ. ſi autem habuit generalem adminiſtrationem, & liberam, ſi quidem contra te per eum iudicatum eſt, nõ potes retractare. Sed ſi quid dolo commiſit, vt quia paſſus eſt ſuperari ſe ab aduerſario, habes actionem mandati contra eum.

Not. ex hac. l. ſecundũ Bar. & docto. quod fines mandati ſunt à procuratore diligenter cuſtodiendi. cõcor dat. l. diligẽter. in prin. ff. mandat. c. cũ dilecta. de reſcrip. & tex. ad hũc teram in c. per tuas. de arbit. & in ca. porro. & ibi gl. de priuileg. adde quod non ſolũ ſeruandum eſt mandatũ, ſed etiam qualitas mãdati. c. cum veniſſent. & ibi no. Bal. de eo qui mitt. in poſ. Ia. hic.

c Si *procurator.* actoris.

d Ad *vnam ſpeciem.* id eſt ad cauſam, vel negocium.

e *Geſta.* citra mandatum.

f *Potuit.* vt &. ſ. de tranſac. l. tranſactionis. & ff. de pac. ſed ſi tantum. & l. nam & nocere. & no. ff. eo. l. Pomponius. §. ſed & is. & j. manda. cum mandati. ff. de iureiur. l. iuſiurandum quod. §. final. & l. ſi itaque. & de doli except. ſi procurator. ij. j. de no na. l. non abſtulit. Hoc idem intellige in iudice delegato: [a]vt j. ſi à non compe. iudi. l. j. ſimiles enim ſunt: vt ff. de iuriſd. om. iud. l. & quia. in ſi.

g *Penam.* ſpecialiter [b]conceſſam, ſecundum quoſdam. arg. ff. de pecu. quam Tuberonis. §. alia. Tu dic[c] quòd ſufficit generalis cum libera ad agendum & tranſigendum: ſed generalis ſola non ſufficit ad tranſigendum, vt ff. e. l. procurator cui generaliter. & l. mandato generali. Sunt tamen quædam in quibus exigitur ſpeciale mandatum. quæ dic vt dixi. ff. eo. l. Pomponius. in prin. & ſ. eo. l. ij.

h *Cum ſi quid.* Sed eo exiſtente non ſoluendo, reus abſolutus de dolo conuenietur, qui participauit dolum, niſi ſit prius paratus pati iudicium ſub exceptione hac, ſi collusum ſit, vt ff. de dolo. l. & eleganter. §. pen. & ff. man. ſi procurarẽ. in prin.

i *Non prohibearis.* ſ. actione manda, vt. ff. eo. licet. §. ea.

Neque. Casvs. Quæſiuit quidam ab Imperatore, an in cauſa pupilli tutor aut curator ordinare poſſit procuratorem? & reſpon. quòd non, ſed actorem conſtituat in cauſa: quia dominus non eſt. an autẽ pupillus poſſit? & reſpon. quòd ſic, tutore auctore. an autem ſaltem lite cõteſtata poſſit tutor procuratorem conſtituere? Reſpon. quòd ſic, ad exemplum procuratoris, quia tunc dominus litis intelligitur.

k *Neque.* quare ad negocia ante litem conteſtatam procuratorem poteſt conſtituere, ſed in cauſis ſecus, vt hic? Sol. adminiſtrare quis cum mãdato & ſine mandato poteſt in negociis, in cauſis non. ff. de præſcript. verb. l. naturalis. §. ſed ſi facio.

l *Facere poſſunt.* lite nondum cœpta. & eſt ratio, quia non ſunt domini: [d]vt ff. e. l. j. licet ſint quaſi domini, vt. ff. pro emp. l. qui fundum. §. ſi tutor. Idem in actore ciuitatis, vt. ff. eo. l. nec ciuitatis.

m *Conſtituere*, ſuo periculo, & rerum ſuarum.

n *Debent*, cũ decreto iudicis ſi impediti fuerint adminiſtrare, vt inſt. de cura. §. fina. & ff. de admi. tut. l. decreto. &. j. de app. ſi actor. Vel poteſt dici quòd ipſe tutor o[r]dinabit actorem, vt §. geſtis. ff. nor. Azo. in ſum. huius titu. §. cõſtituent. vel ipſe iudex, vt in ff. de cura. §. final. Idem in epiſcopo, vt non procuratorem, ſed actorem ordinet vel œconomum. nã ipſe non eſt vniuerſitas vt ſyndicũ ordinet. Et tamẽ arg. cõtra. in auth. de ſanc. epiſco. §. ſi quando. vbi procurator ſit in cauſa eccleſiæ. ſed ibi expone. id eſt, ſyndicus. Vel die poſt litem conteſtatã à ſyndico, vt & hæc lex permittit. vel poni tur ibi procurator pro reſponſore. Item nota quòd differt hic actor à procuratore: quia procurator tantum à domino ordinatur, actor à non domino, vt hic. Itẽ procurator etiã ſine iudice fit: actor nõ, vt inſtitut. de cur. in ſi. Item procurator etiã ad vnam cauſam, vt ſupra. l. proxi. actor ad omnia inſtar tutoris, vt inſtit. qui teſtamen. tut. da. poſſeſſ. §. certe. licet aliud ſit in actore vniuerſitatis, qui etiã ad vnã ordinatur, vt. ff. & cuiuſque vniuer. l. item eorum. §. ſi. decuriões. &. §. actor. Item procuratoris officium certis modis finitur: actoris vero eiſdem quibus & tutoris. Itẽ differt ſit ſecundum quoſdã: quia liber tantum poteſt eſſe procurator: ſed actor etiam ſeruus. Sed dico ego econtra: quia procurator poteſt eſſe ſeruus ad negocia, vt. ff. e. ſeruum. in prin. ſed actor tantum liber, ad inſtar tutoris, vt j. qui dare tut. poſ. in ſeruili. Quomodo autem ſyndicus, & œconomus, & actor differant dixi. ff. quod cuiuſque vni. no. l. j. §. pe. Item alia differentia. ad futuras cauſas non poteſt eſſe, vt. ff. quod cuiuſque vniuer. l. item eorum. §. ſi decuriones. in cauſa autem vniuerſitatis tota vniuerſitas poteſt conſtituere procuratorem.

o *Intercuenientes.* Et ſic dicitur legitime datus, vt. j. ſi aduer. rem iudi. l. & cum minores. in cauſa tamen tutorem per ſe adeſſe oportet vt in alienatione rei minoris, vt. j. de prædiis mino. l. minorum. Sed, quid ſi citra tutoris auctoritatem procuratorem ad litem fecerit pupillus, & non fuit repulſus? Reſpon.[e] non valet iudicium contra eum prolatũ, vt. j. eo. licet. ſed pro eo ſic, vt. j. eo. non eo minus. Quid ſi non eſt lata ſententia, ſed teſtes ſunt producti, & plene probauit de iure ſuo minor, obiicitur nunc ab aduerſario quòd non eſt legitimus procurator. & quòd non tenet quod factum eſt: quia dicit lex quòd minores poſſunt conſtituere procuratorem legitimum, ſed hic nõ legitime ordinatur. Item quia l. non eo minus. dicit valere ſententiam latam pro eo: ſed non dicit quòd valeat alia pars iudicij non lata ſententia. Sed videtur argumen. contrarium prædictæ l. & argumen. ſupra. de leg. & conſtitu. l. quod fauore. & ff. de vſur. l. qui ſcit.

p *Ad exemplum.* nam procuratores poſt litis conteſtationem ſic faciunt, vt dixi ſupra eo. l. quod quis.

Exigendi. Casvs. Ab aliquo conuentus lite conteſtãte abſentaſti, vt iudex procederet, filius tuus minor. xxv. an. defenſioni tuæ ſe obtulit. obiicit aduerſarius ipſum non habere mandatum. quid iuris, quæritur? & reſpon. quòd mandatum ab eo exigendum non eſt, duplici ratione: quia quilibet ad alterius defenſionẽ ſiue extraneus ſiue libertus admitti debet. tũ quia eſt de perſonis coniunctis: quæ ſiue agant ſiue defendant, non probant mandatum, vt ff. de proc. ſed & hæ perſonæ. an autem repellendus ſit eo quòd minor? Reſp. quòd poteſt. ſed melius eſt eum admitti: quàm abſentem quaſi contumacẽ & indefenſum condemnari. Prædicta ſunt vera ſi is qui admittitur ad defenſionem, caueat de defendendo, & de dolo quòd abſit, & promittat ſoluere condemnationes.

q *Exigendi.* id eſt an ei mandaueris, necne.

r *Ratione.* prima communis, ſecunda ſpecialis.

Poteſt.

a *Hoc verũ quando ſuſcepit in ſe in debiti animo mandandi, & ipſe creditor reſiſtat acto re volente. Sal. & Pan.*

Exigitur malè. Cõ.

Compleue nalia omnib. reſtric. Cont.

b *Pro defenſione.* id quòd defendat vſque ad ſinem arbitratu bo ni viri ex quo incepit: vt ff. eo. ſeruum. §. ait prætor. Item & de dolo quòd abſit, & ſoluere condemnationem promittit. & hoc ſubiicit, & alia proculdubio, &c. quæ tria continentur ſub illa ſtipulatione, iudicatum ſolui: vt ff. iudi. ſol. l. indicatum ſolui. Alij dicunt quòd hoc primum de defenſione comprehendit hęc tria: & quod ſubiicit, & alia proculdo. &c. dicunt ſcilicet de rato. quod non placet: quia procurator rei non cauet de rato, niſi in caſibus: vt. ff. eod. l. Pomponius. §. ſed & is.

c *Obſeruatione.* id eſt ſatiſdatione.

d *Si vltro.* id eſt ſine mandato.

e *Non cogitur.* cum ſit de coniunctis: vt ff. eo. ſed & hæc. in princ. & eſt hęc ratio ſpecialis. An autem coniunctus admittatur ad agendũ ſine mandato in caſibus illis[b] vbi exigitur ſpeciale mandatum? Reſpondeo, non: vt ff. de mino. l. patri. circa prine. Item quod dicit, non cogitur. ſimilit arg. Pau. ſi eſt hoc ſpeciale in coniunctis, vt non cogantur præciſe de mandato probare: ergo alij cogitur præciſe probare de mandato. & ſic eſt in electionem rei. Sed tu expone, non cogitur, ſupple vel ſatiſdare, vel probare mandatum ad quorum alterum extraneus compelletur: vt dixi ſupra eo. l. j. Vel die probare, id eſt allegare.

f *Legitimam.* ad procedendum in publicum intra. xvij. ann. vt ff. de poſtulan. l. j. §. initium autem. quod nõ placet. ſed minor. xxv. annis erat: vt ¶ de his qui veniam æta. imp. l. ſi.

g *Non iniuſte.* iure communi, quia minor, vt ff. e. l. minor. licet ſpecialiter admittatur, vt hic ſubiicit. Vel iuſtum eſt repelli eum ante litem conteſtatam. ſed poſt iuſtius eſt eum admitti. Vel tertio. dic iuſtius poni electiue, vel correctiue de eo quod dixerat, non iniuſte: non comparatiue. prima verior eſt. ſic ergo iure communi repellitur minor à procuratione. Sed contra iuſti. qui. ex cau. ma. non li. ſ. iuſtæ. verſi. & ſeruus. Sol. ibi ad negocia, hic ad iudicia. Item contra. ff. de poſtu. l. j. §. puericiam. Sed aliud in aduocato qui damnum non timet: cum ſe non obliget, & aliud in procuratore qui ſe obligat ad iudicatum ſoluendum. Not. hic aliquid eſſe iuſtum, cuius contrarij eſt iuſtius: vt ff. de fur. ſi ſeruus cõmunis. §. quod vero ad mandati. & de offi. proconſul. l. nec quicquam. in prin. & l. obſeruare. §. j. & de verb. oblig. vbi autẽ. §. j. & depe ſi. l. bona fides. §. incurrit. & de vulg. ſubſti. l. ſi filius qui patri. ſic & econtra aliquid eſt malum, cuius contrarij eſt deterius. vt ff. de regu. iur. l. quoties nihil. & de doli except. l. ſi procurator rei.

h *Audire.* cum ſatiſdatione tamen: vt ff. qui ſatiſda. cog. l. filius. & in prin. huius legis.

i *Condẽnatione.* quod eſſet ſi hunc minorẽ repelleres. Si ergo abſens vt contumax damnari non poteſt, vt quia lis non erat conteſtata contra abſentem, non admittitur minor: vt ff. e. minor. & ar. ff. eo. l. non ſolũ. §. ſi. an autẽ hic defenſor poſt litem cõteſt. interueniens debeat damnari, hic non aperit. ſed puto quòd ſic: cum & hic dicat eũ defenſorem, & plene defendit:

Defenſor ne vt ff. de nego. geſto. libertos. §. licet M. dixerit non eſſe, ſed nims poſt li tem conteſtatam an ſit condemnandus.

abſentem in quẽ facta eſt conteſtatio litis condẽnandum, vt ibi dixi. Tertij dicunt. vt P. & V. hic loqui de eoqui cauſas abſentiæ tantũ allegabat. Sed tunc quæro, quare ſatiſfaciet ur iudicatũ ſolui, vt hac l. dicitur? Reſpõdet P. & V. in duob[b] caſibus eã loqui. In primo quando filius erat maior, in ſecundo quando minor. In primo admittitur ad plenam defenſionem, in ſecundo ad cauſas abſentiæ tantum allegandas, vt ff. eo. l. ſeruũ. §. publice. ſed prima verior. Si ergo condemnatur, nunquid

Iſte verũ eſt ſing. ſecũdum Bal. Pan. & Ia. ca. hic ad hoc q̃d exceptio dilatoria quæ non fuit obiecta ante litem conteſta. in cauſa principali, nõ poteſt opponi in cauſa appellationis. Alexand.

XIII. Imp. Gordianvs. A. Luciano* militi.

Ita demum ſuper lite perſequenda quam tibi mater mandauit, ¶ actionem intentare potes, ¶ ſi cum primum ¶ liteſtituetur ipſe, & ſideiuſſor eius? Dicunt quidam quòd ſic: vt ff. eo. minor. Vel melius dic eum non reſtituendum in tali cauſa: quia iure communi eſt vſus defendendo patrem, cum ipſã natura hoc exigat: & ſic non reſtituitur: vt infra de in integ. reſti. l. fin. ſicut & cum alimentorũ nomine matri vel alij coniuncto donat: licet alias ei donare non poſſit. vt. ff. de tute. & ratiſtra. l. j. §. ſed nonnul los. Item ideo, quia magis patri quàm ipſi filio tuo ſuccurri videtur: vt. ff. de mino. l. iij. §. ſed vtrum. & l. cum mandato. Item quare ſuccurritur filio ſideuenti pro patre: vt infra de filiofa. mino. l. j. & non defendenti, vt hic? Reſpon. hic admittit eum lex, ſcilicet iſta ad defendendum: vnde hic aduerſarius inueniret ſe deceptum auctoritate legis: & eſſe non debet: vt infra de his qui ven. æta. impe. l. j.

¶ Iſte tex. eſt ſing. ſecũdum Bal. Pan. & Ia. ca. hic ad hoc q̃d exceptio dilatoria quæ non fuit obiecta ante litem conteſta. in cauſa principali, nõ poteſt opponi in cauſa appellationis.

k *Audiere.* ſed valet ſententia, & facit litẽ ſuã. ſed nunquid valet ſententia quã dedit iudex hoc modo? Reſp. ſic, ſed poterit conueniri ipſe iudex: nam etiam iudex videtur facere litẽ ſuã dando iniuſtã ſententiã: vt ff. de var. & extraor. cog. l. ſi. & inſti. de obli. quæ ex quaſi delicto. in prin.

¶ imago. l. 3. & 2. j. qui legit. perſ. ſtands in tipo.

I *Tu demum.* ¶ Casvs. Mater filiũ tuũ niſi tem in cauſa quam habebat contra Titium, inſtituit procuratorem ad agendum, vtũ Titius eum repelle re, an poſſit, quæritur, quia nubes eſt? Reſpon. aut lis eſt cõteſtãta nõ. Primo caſu non repellitur. neq; ſi vſque ad ſententiã ſi lata fuerit, & obtinuerit, & à ſententia fuerit appellatũ, & in appellationis iudicio fuerit procurator vel interuenerit, non poterit excep. l. opponi. cũ in initio litis non fuit oppoſita. In ſecundo caſu. ſ. cum lis conteſta. non eſt, repelli poteſt. vel die in cauſa principali ſi non fuit obiecta exceptio: an poſtea in cauſa appellationis obiici poſſit? Reſpon. quòd non.

Cõcor. Bal. hic & Angel. in d. Pompo. §. ratiõ habitio. ff. ad hoc quòd terminus præfixus parti ad opponendum exceptionẽ dilatoriam, videtur eſſe præfixus ipſi iudici. de Concor. gl. in c. in noſtra. ſuper verb. excep tio circa medium, extra de probat. vt. o. & de diſtin ctione excep tionum, vbi de in c. excep tionum. contra de excep tio.

l *Militia.* à patre vel à iudice: [e]vt ff. eo. filius. fa. §. veterani. & ad hoc ſupra eo. militem. & l. qui ſtipendia. Sed an idẽ in quolibet qui non poteſt eſſe procurator. vt in fœmina & ſimilibus: vt ff. eo. neque fœmina: Reſpon. ſic, cum diuerſitatis ratio reddi non poſſit: vt ff. de verb. obli. à Titio. in fi.

m *Appellatio.* i. iudicium appellationis.

n *Agatur.* l. per te. Et ſic nota duo. Primum, quod huiuſmodi exceptio procuratoris cũ ſit dilatoria, in initio opponitur: vt. j. de proba. exceptionem. & de excep. ſi quidẽ. &. ff. e. Pomponius. §. ratihabitionis. Sed aliud ſi eſſet falſus: quia tũc quando inueniatur falſus, patet iudicium eſſe nullũ: vt. j. e. licet: & argu. j. de eo qui pro tu. neg. geſ. l. ij. Secundò no. q̃ cauſa appellationis eadem eſt cum prima, cũ in ea nũc nõ poſſit repelli, & pro hoc. j. eo. inuitus. Sed arg. contra. ff. iud. ſol. cum apud. &. j. de app. eos. in prin. & ſic faciunt hæc arg. ad quæſtionem ſalbatinã, an aduocatus pro eodem ſalario tenetur iuuare in cauſa appellationis, vel non. Addittio. Dic quòd ſi appellatur ab interlocutoria, tenetur aduocatus cauſam proſequi. ſi verò à definitiua, non laſ. hic.

o *Integrã.* i. non conteſtata lite, licet ſit datus libellus: vt in anthen. de litig. §. ſi verò apud iudicem. col. viij.

p *Acceptam.* i. demandatam poteſtatem exercendæ actionis.

Non eo. j. Casvs. Mulier minor annis in cauſa quam habuit cum maiore, maritum ſuum procuratorem conſtituit tutore non auctore. agit maritus, & obtinuit. vult maior vt reuocetur quod actum eſt à procuratore dato à minore ſine tutoris auctoritate: an ſit audiendus quæritur? & reſpon. quòd non: quia fauore eius introductum eſt, ſ. vt lata ſententia contra ſe non teneat, ſ. in læſionem eius. ſed ſi pro ſe, non retractetur.

q *Sine curatore.* auctore. hoc enim fieri nõ poteſt: vt. ff. e. l. neque.

r *In damnis.* vt &. j. qui leg. per. l. j. &. ff. de re. iudi. l. acta. in fine.

& facit;

& facit.ff.de leg.& con quod fauore.&sic cessat hic illa reg.q quisque iuris,&c.quia hoc priuilegium datur minoribus sine cuiuscunque postulatione.vt.ff.quod quisq; iur.l.1.ij.in princ.

Pactum de quota litis in procuratore reprobatur, & eum ab agendo repellit. h. d. Alexan.

XV.Impp.DIOCLETIAN.&MAXIMIANVS.AA.& cc. Cornificio.

LItem te redemisse[a] contra bonos mores precibus manifeste professus es: cum procurationem quidem suscipere (quod officium gratuitum[b] esse debet) non sit res illicita: huiusmodi autē officia [c] non sine reprehensione suscipiuntur[d].S.III. Non. April.CC.Conss.

Procurator vel actor sine speciali mandato non potest vendere rem in præiudicium domini.Alexand.& Salyc.

XVI.Iidem.AA.& cc.Mardonio.

PRocuratorem [e] vel actorem prædij, [f] si non specialiter [g] distrahendi mandatum accepit: ius rerum dominij †vendendi non habere, certum ac manifestum[h] est.Vnde si non ex voluntate[i] domini, vendentibus his, fundum comparasti, peruides*improbum tuum desiderium esse, dominium ex huiusmodi emptione tibi consedi desideran tis.†[k]S. Nonis April. Byzanti.CC.Conss.

Officium procuratoris quus inuitus accepta re non cogitur pro actore vel reo: sed si sponte susceperit, & contra se sententiam reportauit, appellare tenetur: non autem causam appellationis prosequi virtute mandati simpliciter facti ad illam, causam agendam. h.d. secundum lect. veram.

XVII. Iidem.AA.& cc.Mardonio.

INuitus[l] † procurationem susciperi nemo cogitur: nec eandem[m] vltra, nisi prouocationis[n] causa, extendereo. Sed nec[p] defensionem absentis subire compellitur: cū fidem susceptam implere sufficiat.PP.Non.Iun. Philipopoli,Diocletian.V.& Maxim. AA.Conss.

Mater non potest defendere filium pupillum: sed ei debet tutorē petere. h. d. Bal. Salic.& Alexand.

XVIII. Iidem.AA.cc.Dionysiæ.

Procuratorē.} CASVS.

PRocurator tuus vel rector, prædiū tuū sine speciali māda to distraxit, & traditionē tibi præiudicauit, quæritur & resp. quod non.neque emptor audiendus est si velit in te transferri,cum voluntate tua præcedente vel subsequente distractum non fuerat.Viuia.

e *Procuratorem.* scilicet liberum,non seruum, sed actorem seruum castaldum.secundum quosdam.sic enim plerumque ponitur actor vt.j.quod cum eo.l.fi.&.ff.de leg.j.l.legato generaliter.quod H.non placet,& dicit procuratorem,scilicet liberum vel seruum ad negocia scilicet,vt hic erat,&.ff.eo.l.seruū vel actorem scilicet à tutore constitutum,qui debet esse tantum liber ad instar tutoris. vt. j. qui da.tu. poss.l.in seruili.& secundum hoc dices prædium fuisse pupilli.

f *Prædij.* potest punctari ante & post.

g *Specialiter.* id est expressim: vt quia vel hoc dicit,vel generalem dedit & liberam:vt.ff.de procu.l. procurator cui generaliter. Alij exigunt speciale mandatum:vt & aliàs.ff.eo. Pomponius.in prin. sed prima verior. sic ergo refert habeat liberā vel non. Sed M.distinguebat an haberet totorum bonorum administrationem, & tunc non venderetnin vniuersorum, & tunc sic.quod non placet.

Procurator aliquando sine speciali mandato distrahit.

h *Manifestum est*,vt.ff.eo.l.procurator totorum.& l. mandator.& ē.eo.l.si procurator.& §. de transact. l. transactionis.& j.si ali.res pig.da.sit.l.fi.& mand.l.cum mandati. &. ff.de pact. nam & nocere. & j. quod cum eo. si seruus. & de noua.l.non abstulit.

i Ex *voluntate*.præcedente vel sequente:vt.j.eo.si precium.

k *Desiderantis*,nisi fructus essent, vel aliæ res quæ facile corrumpi possint:vt.ff.eo.l.procurator totorum.precium tamen recuperas per condictionem indebiti,vel sine causa,vel iudicis officio,vt dicitur.j.eo.l.si precium.

INuitus. Prima pars loquitur in procuratore actoris. Secunda in procuratore rei.In tertia ponitur regula generalis ad omnia prædicta.Secunda ibi,sed nec.tertia ibi,Cum fidē. Alexā. CASVS.Rogaui te vt esses procurator meus in quadam causa quam habebam contra Titium,si vis,potes:si non vis,compellere te non possum.& hoc in prima. Si autem sponte suscepisti,& sic te ad causam ordinaui, & per sententiam finita est, finitur officium procurationis,nisi quod appellare teneris tātum.& hoc in secunda. Si autem rogaui vt defensionem susciperes meam in causa quam habebat Titius contra me,si vis, potes:si non vis,non es compellendus inuitus:si sponte suscepisti,fidem adimpleas.& hoc in tertia.vnde duæ partes loquūtur in procuratore actoris, tertia in procuratore rei.& dicit quod ille vers.cum fidem,&c.potest referri ad finem secundæ partis.neque exten.&c. Vel continua ad proximum: & tunc supplebis,subire non compelleris, sed supple, si susceperis, complere debes,neque vltra extendere:cum fidem,&c.Nota secundum Iaco. hic quod nemo inuitus cogitur officium procuratoris susciperefecus in aduocato.l.j.§. ait prætor.j.ff. de postu. &.l. prouidendum.versic.si quis vero.C.de postu.Item secus in doctore qui potest cogi inuitus ad consulendum. l. in sacris. vbi glos. & Bart.not. C. de proxi. sac.scri. lib. xij. casus fallentiales vide per Ia.hic.

l *Inuitus*. intellige inuitum, si non probatur voluisse, vt. ff. eodem. l. filiusfamilias. §. inuitus. Accursius.

m Nec *eandem*. forte susceptā sponte.quandoque tamen cogitur suscipere, non præcise, sed causatiue scilicet si in administratione vult perseuerare:vt supra eod. l.cum qui. Quare compellitur defendere procurator actoris,rei non? quia fauorabiliores &c,Accursius.

n *Prouocationis*. interponendæ, non defendendæ.†

o *Extendere*. cogitur enim prouocare, nisi propter inopiam excusetur:non autem exercere appellationem:[2]vt. ff. man. si procuratorem.§. si ignorantes.& de neg.gest.l.liberto. §. fina. & infra de app.l.si actor. & infra vt cautæ post puber. adsit tut. l.j. Sed videtur quòd etiam exercere tenetur causam appellationis. & hoc dicit Pla. & sic intellexit hic. & pro eo est. ff. an per alium causa appel. l. fin. sed ibi ad principalem & ad appellationis causam fuit datus procurator. vel dic vt ibi. Item pro eo.ff. eodem.l.qui proprio. §. item quæritur. sed ibi eodem modo ad vtrumque fuit datus procurator, scilicet ad principalem,& ad causam in integrum restitutionis. Vel dic vt ibi not.Item pro eo:quia si appellare tenetur, (quod nemo negat)ergo prosequi quasi negocium inchoatum, vt.ff.commo.l.in commodato.§.sicut.sed non obstat: quia actus appellandi.& exercendi diuersi sunt. licet primus sit præparamentum secundi.

p *Sed nec defensionem*. puta egit procurator contra aliquem: nunc vult aduersarius quòd defendat,& satisdet de defensione eius cuius nomine egit:& dicit quòd non corrigitur inuitus,cum sufficiat impleſſe fidem quam suscepit:& sic nullam aliam partem pœnā quantum ad aduersarium, nisi quòd denegabitur ei actio vt.ē.eo.actionē.&.ff.eo.mutus.§.pœna.sed quantū ad eum à quo suscepit mandatum,patietur,quia tenebitur actione mandati ei ad interesse,vt.ff.manda. si procuratorem.§.si ignorantes.& sic loquitur tota hæc lex in procuratore actoris secundum hanc antiquam positionem:quod non placet,quia si alicui est mandatum vt agat aduersus aliquē, ea sibi videntur mandata,sine quibus id explicari non potest, vt ff.eo.l.ad rem.&.l.ad legatum.&.ff. de iurisdict. om. iudi.l. ij. ergo cum non possit agere nisi satisdet de defendendo,&defendat, merito hoc videtur sibi mandatum. & si non facit, non adimplet fidē.Alij dicunt quod satisdedit de defensione, sed vult aduersarius eum compellere vt præcise defendat. Et respondetur quòd non potest, si vult hic procurator præstare interesse,sed certe[b] contrarium est.ff. eodem.l.sed & hæ.§. præter.Tertij dicunt quòd non cogitur præcise ab absente si velit hic procurator præstare interesse:sed ab aduersario compellitur: sed nec hoc placet, vt. ff.eo. l. si defunctus. Tu dicas quarto modo secundum Ioan. scilicet quòd principium legis loquatur in procuratore actoris : postea loquitur in procuratore rei, quasi diceret, sicut aliquis non cogitur suscipere procurationem ad agendum : sic nec ad defendendum,quamuis publice vtile sit. vt. ff. eod. l. seruum quoque.§.publice.cum satis sit implere fidem susceptam sponte:non autem suscipere cogitur inuitus. Vel hoc cum fidem, &c.ad primum casum referas. [c] & facit. ff. de arbi. l. iij. §. tametsi

Prouidere Cicus.

† *desiderati.*

† *Nisi cōsuerat operas suas locare.*

† *aliàs domini. aliàs dominium. quæ rectius est.*

Mulier quare nō potest agere pro filio sicut pro patre.

* *Celestinæ.*

† *Si procuratorē.§. si ignorantes. ff. mandati. aConc.c.pe. cum glo.sup ver. appella re extra de procura.*

b Et bene quia præcise tenetur defendere: vt in.§.præter. hic allega. Barto.

Condemnatio debetur procuratori vel dominus.

c Immo ad vtrumque potest referri. Bar.Salyce. & Alexand.

tametsi neminem. Et sic possunt notari in hac.l.quinque casus.Primus & penultimus sine mandato. Secundus & tertius & quintus cum mandato.i.mandato suscepto.Accur.

Alienam.} CASVS. Si mulier in causa quam contra filium suum quis habet ad defensionem eius velit admitti:an sit audienda? & respond. quòd non : sed petet tibi tutorem.licet autem ab initio non admittitur, ex postfacto admittitur ad appellandum:vt.ff. de appellationibus recī.l.j. Vlianus.

a *Constat.* vt &.ff.de regu.iur.l. fœminæ.& ff. eodem neque fœmina. & supra eo. quia absente.& infra quando mu.tu. of. fun. potest.l.j.

b *Tutorem pete.* vt infra de leg. hered. sciant. nec sufficit etiam petere, nisi idoneū petat:& cum effectu, ita quòd detur vt. ff. ad Tertu.l.ij.§. non solū. sed licet non audiatur à principio, si tamen lata sententia contra filium mater velit appellare, potest.ff. de appel.rel.l. j. Sed quæritur, cum mulier agat pro patre quandoque: vt.ff.eo.fœminas. quare non etiam pro filio agat? Quidam vt H. idem.Sed dico contra: quia eis potest consuli per tutores: vt hic, &.ff. de neg. gest. qui aliena.§.pen. Item nota etiam,quibus cautis potest mulier agere pro alio, multo magis defendere: vt arg. supra eo.l.exigendi.Accursius.

Precium conuersum in utilitatem domini qui venditionem suæ rei fecit, per gestorem inuito non consentit, restitui debet per ipsum dominum emptori. Alex.

XIX. Idem. AA. & cc.Firmo.

SI precium quidem actoribus alienum* fundum vel seruum citra mandatum dominī tibi distrahentibus c dedisti:& neque præcessisse, neque secuta contractum domini declaretur voluntas,in rem autem eius idem precium[d] processisse prouincię præses causa cognita perspexerit,hoc tibi restitui iubebit. e Prid. Id. Mar.CC.Conss.

Non refert an procurator constituatur à principio ante litem contestatam, an post. h. d. Saly.& Alex.

XX. Idem. AA. ad Verinum præsidem Syriæ.*

NIhil arbitramur interesse, [f] vtrum ab initio, an cœpta iam lite negocium ad personam procuratoris transitum [g] fecerit. Dat. X. Kalend. Octob.* Demesso.CC. Conss.

Actor tuus contra mandatum tuum

Si precium.} CASVS. Actor tuus contra mandatum tuum speciale mihi vendidit vineam.solui precium. cum non valeat venditio, qualiter recuperabo precium, quæritur? & resp. quòd præses prouidebit,vt mihi restituatur,si constet voluntatem tuam non præcedentem, vel subsequentem contractui interuenisse, quæ autem actio mihi competat ad precium recuperandum, non aperit. tu dic actionem de in rem verso, si in rem tuam versum fuerit, & fuerit procurator seruus:vel negociorum gestorum.si fuit liber: vel condictionem sine causa,vel officium iudicis:vt hic. Viuianus.

c *Distrahentibus*.qui enim emit ab eo qui liberam non habuit administrationem,vel cui specialiter mandatum non est, facit furtum:vt.j.quod cum eo.l.si liberam.

d *Precium*.quod de.disti pro re illa quam emisti.

e *Iubebit*. actione de in rem verso, si seruus erat. si liber, actione negotiorum gestorum, vel condictione sine causa. ff. ad Maced. l. sed & si. §. j. vel officio iudicis : vt. j. quod cum eo.l.ei qui.&.ff.si cer.peta.l.si & me.& facit.ē.eod.l. procuratorem.

f *Nihil. Interesse*. quo ad dandi facultatem. nam qui potest dare,& dari ante potest & post:qui vero non ante, nec post. Item sicut tenetur mandati interueniens post : sic & ante Item satisdat interueniens post, sicut ante:vt hic, &.j.de consor. eiusdem lit. l. ij. Item sicut damnatus interueniens ante,sic post : vt. ff. eod. l. licet. §. penul.&. l. qui proprio.in princ. licet M. dixerit si postea interueniat, quod dominus non procurator debeat damnari,per. l.j.de sent.& interloc.l. j. Idem in defensore:quia debet ipse damnari,vt.ff.e. l.minor. §.j.&.l.Plautius.&.ff.de nego.gestis,liberto.in fi & ē.eo.l.exigendi.& hoc si verba condemnationis possint referri ad personam procuratoris vel defensoris. quandoque enim non post sunt,vt in criminali,quandoque procurator admittitur, vt. j. de iniur l.fi.& in causa matrimoniali vbi admittitur procurator. Item sicut euitatur infamia si intercueniat ante. sic & si post,vt.ff.de infa.l.seruus.Sed M. dixit tunc dominū non infamari,si à principio interuenit procurator,vt.ff.de in-

A fa.furti.§.si quis.sed subaudi ibi, maximè. Porro differunt in quibusdam : quia ordinatus ante litem contestatam, ordinat procuratorem. secus si detur post, secundum Ioan. sed forte idem posset dici vtrobique secundum Azo.argu. dictæ.l.j.de consor.eiusdem litis.l.ij.

Maritus potest agere pro vxore etiam sine mandato, dummodo caueat de rato in quacunque causa vxoris, nisi habeat ab ea mandatum de agendo in quadam causa: quia tunc in alio censetur prohibitus agere: adeo quòd in eis agere non potuit, etiam si caueret de rato.h.d.secundum intellectum, glo.Alexan.

XXI.Imp.CONSTANTINVS. A.ad concilium prouinciæ Africæ.

MAritus citra mandatū in rebus vxoris cum solenni[b] satisdatione[i] & alia obseruatione[k] intercedendi l liberam habeat facultatem, ne fœminæ[a] persequendæ litis obtentu, in contumeliam matronalis pudoris irreuerenter irruant, & conuentibus virorum vel iudiciis interesse cogantur.[m] Sin autem* mandatum susceperit, licet maritus sit,id solum exequi debet, quod procuratio emissa præscripserit.[n] Dat.IIII.Id. Mart. Adrumeti,Constantino. A.& Licinio Cæsare, vtrisque. II. Conss.

Procurator per litis contestationem efficitur dominus litis, nec potest sine causa remoueri. Bald. Vel sic, Lite cum procuratore contestata, dominus non potest litem in se transferre sine causa. Saly.

XXII. Idem.A.ad Bassum. P.vrbi.

g *Transitum*. à domino litis in procuratorem,vel econuerso:secus autem si procurator alium procuratorem velit dare : vt supra eodem. l. quod quis. An autem procurator datus ad audiendam sententiam debeat damnari? & non puto,quia non defendit: vt. ff. de neg. gestis.l.liberto. §.fi.j.respon.Accur.

Maritus. } CASVS. In causa vxoris suæ mandato non intercueniente an maritus esse possit procurator? & respon. quòd sic, cum non congruat sexui suo, iudiciis virorum interesse: interpolita tamen cautione de rato & de defendendo si contingat vxorem te conuenīri. Si autem ad certam causam eum instituerit, & de agendo ei mandauerit: an ad aliam causam sine mandato admitti possit, quæritur? & dicitur quòd non. Not. ex hoc text. secundum Iaco. quòd maritus potest agere pro vxore sine mandato. sic & alibi vbicunque protestatio vel denunciatio debet fieri vxori, tantum importat si fiat marito.l.aut qui aliter.§.sed & Seruius.vbi glo. not.ff.quod vi aut clam.Accursius.

h *Solemni*. quare citra mandatum potest in omnibus defendere agendo,mandato autem habito super vno, in aliis non? quia in primo non præiudicat mulieri, in secundo sic. Accursius.

i *Satisdatione*.ſ.de rato.

k *Obseruatione*.ſ.de defendendo.nam has duas præstat procurator actoris:vt.ff.eo.l.seruum.§.ait prætor. Sed in marito videtur econtra,vt non satisfaciat de rato:vt infra de pac.conuen. l.fin. Solut.ibi in paraphernalibus vel dotalibus, hic in aliis rebus mulieris.Accursius.ADDITIO.Dic quòd mulier habet patrimonium triplicis generis: quod prosequere vt per Barto.Bal.Cy.& Saly.hic,& Ange.Aret.in. §.penul.instituta. de excu.tuto.

l *Intercedendi*.i.interueniendi in rebus vxoris,& exercendi lites.Accursius.

m *Cogantur*.vt infra de receptarb.l.sancimus.& infra de his qui ve æta.impe.l.ij.§.j.

n *Præscripserit*.i.ante oculos scripserit, vel etiam sine scriptura dixerit.Et sic not.seruandos fines mandati:vt. ff. de iureiuran.si itaque.&.ff.de pact.sed si rantum. & supra de transact.lege transactionis.& supra eod.si procurator. &. ff. de arbi. non distinguemus.§.de officio. & institut.mand.§.is qui. Sed argumen. contra ā. ff. eodem .l. ad rem mobilem. & l. ad legatum. Item not. quòd quod in vno permittitur, in aliis prohibetur.sic &.ff.de fundo instructo.l.quæsitum.§. penult. & l. cum de lanionis. .cut fundum & de vsur. l. in. § cum Pollidius. & infra de pact. conuen.l.fina. &. ff. de vulg.sub.l. si ita quis. & infra de prædi. decur. l. fin.ibi, vt ex hoc, &c. lib.v.&.ff.de auro & argen. leg. l. j. & ff. de iudi. l. cum prætor.in princ.& de mi. l. & si fine. §. sed quod Papinianus. Sed argu.contra.ff.de fundo instructo.l.quæsitum.§.fin.[b]Item no. maritum esse de personis quæ sine mandato admittuntur. sunt & aliæ multæ,vt dixi. ff. eod. sed & hæ personæ in princ. Accursius.

Procuratoribus,

Concor. text.in c. mulieres. de iudi.li.6.& gl.in c. at si clerici.extra de iud.quæ inducit huiusmodi legem.

Iste text. est sing.secundum Bar. hic in casu sic.intelligendo tamen secundum intellectū glo.

Dic q; qui habet mandatū, ad vnū, ex. potest habere ad aliud, sine quo illud ex plicari non potest, vt in legibus contrariis: non tamen sic debet habere mandatū ad aliud pene tus diuersū & disparatum: vt hic Bar. Saly. & Pau.

b Dic quòd ibi exprimitur genus speciei: hic vero exprimuntur species tantum. Bar.

PRocuratoribus.§ CASVS. Ad agendum procuratorem instituisti.lis est contest. an eo inuito lite contestata in te possis transferre iudicium? Respond.quòd non nisi morbus vel inimicitia capitalis intercesit, vel alia causa legitima:quo casu etiam eo inuito in te erit lis transferenda.

a *Contestatam litem.* ante vero & sine causæ cognitione potest : vt ff.eo.l.ante litem contestatam.& infra mandat.l. si pater. ADDITIO. Vide.c.quanuis procurator.e.titu. lib. vj.Accursius.

b *Effectis.*hoc expone vt.j.l.proxi.

c *Persequendi.* & sic per consequens à procuratione eos remouere.Acc.

d *Necessaria.* quæ multæ sunt:vt.ff.e.l.filiusfa.§.fin.&.l. seq.vsque ad.l.seq. etiã. & l. post litem.vsque ad. l, quæ omnia.§.j.

e *Intercesserit.* scilicet inter procuratorem & dominum litis.tunc enim inuitus his transferri lis potest.

Simmach⁹ li.1.epi.18. memmit hoc ius constitutionis. Sed contra (inquit) venerabilis iuisauisanctio statuere procuratorum inf fit officia, causarũ dominis vinentib. inchoata.Cont.

f *Tunc enim.* scilicet quando sunt inimici capitales,vel alia iusta causa.

g *Etiam.*q.d, non solum procuratoribus volentibus trãsfertur in dominum : sed etiã eis inuitis.Accur.

NVlla.§ CASVS. Procuratorẽ ad agendum vel defendẽdum instituisti,lite cõtestata decessisti,: vel te,ex iusta causa absentasti, an non cominus quod decessisti , vel absentasti te , possit procedere procurator? & respond. quòd sic,cum per lit. cõtest. litis id est instantiæ iudicialis(non intellige rei petitæ in iudicio) dominus efficiatur, etiam procuratorẽ instituere potest : quod non posset , nisi dominus per lit. contest. fuisset. & dic quod est dominus quia potest testes quosdam reprobare,& quosdã approbare & admittere:& instare vt iudex in causa procedat, ac si dominus fuisset lis.

† *al.PP.vt ex in Cod. Th.*

h *Dominum litis.*id est instantiæ litis.Et sic no.quod per contestationem fit dominus,vt hic,&.l.proxi.&.ff.de ap.l.ab executore.§.fi.& de excep.do.l.si procurator agit.§.j.

i *Post excessum.* id est recessum. Vel dic,id est mortem, vt.ff. de iurisdi.om.iudi.l.& quia.in fi.Accursius.

k *Eum.*scilicet procuratorem per contestatam litem dominũ factum.Accursius.

l *Conditores.*vt.ff.eo.l.in causæ.in fi.& supra eo.l. neque. in fi. &.l.quod quis.

Ecce.§ CASVS. Tenebatur Titius mihi in.x.tu dicens te procuratorem meum,cum nõ eras,ea petisti, & obstinusti. lata sententia vult tibi Titius opponere exceptionem falsi procur. Respond. quòd licet talis exceptio falsi procu. in initio litis vel ante esset proponenda ad exemplum dilatoriarum excep.vt in authen. de litigio.tamen quandoque siue lis contestetur, siue non,proponi & probari potest ab aduersario:qua probata , licet lata fuisset sententia : fingitur retro iudicium nullum fuisse,id est neque contestatio , neque partium confessio,neque testium productio , neque controuersia.f.repetita.tenet tamen iudicium , vtrum fuerit procurator vel non.

m *Inquiri.* ex natura dilatoriarum exceptionum,vt.j.de proba.l.exceptionem.Est enim hæc dilatoria,vt instit. de excep. §.fina.

n *Habeat.*& sic cogatur mandatum ostendere,vel de rato satisdare,vt supra eo.l.j.

o *Innematur.* quod asserendo permittitur aduersario probare quandocunque velit.vt.ff.eo.l.in causæ.§.j.& de ind.l.non idcirco.§.fin.Item no.hic speciale in hac dilatoria,vt opponatur post litem contestatã. sic & in qualibet alia dilatoria per quã contenditur retro nullum fuisse iudicium , vt non sui iudicis. Vel melius in huiusmodi exceptione falsi dicas. quòd à principio videtur opponi , quia ipso iure nil est actũ, vt infra si à non cõpe. iudi.l.j. Alij dicunt, quòd si dicas, non es procurator , quòd est peremptoria.Si autem dicas , non potes esse, quia miles:hæc est dilatoria. quod non placet. Alij vt H.dicunt, aut scio falsum procu ratorem:aut credo verum : aut ambigo. si scio,repellor. a si credo verum,quocunque tempore iudicij probem non esse verum, repellor falsum asserẽdo,vt hic. sed si ambigo , in principio hoc debeo dicere : vt in princ.huius.l. Alij dicunt quòd hic ab initio fuit proposita , sed adiecit,audiamus quid dicere velit.

p *Salent.*de re principali.est tamen iudicij d epersona vtrum sit procurator vel non,& sic vtrum sit proceden dum vel non , vt.ff de iudi.l. si quis. j. hinc est quòd & si solutum fuerit tali falsò procuratori,qui.f.nunquam habuit mandatum, vel habuit sed fuit reuocatum, potest repeti, nisi per sententiam soluatur, vt. ff. fa. ercise.l.cum putarem. & ff.man.l.si fideiussor.j. §.in omnibus &.ff.de do.inter vi.& vxo.l.si spõsus.§. si vxor. magis tamen puto quod possit repetere per iudicem vel sententiam solutum:vt.ff.rem ra.ha.si fine.§.quòd si procurator. &.§.quòd si debitam.& de do.inter vir.& vxor.l.si sponsus.§. si vxor. Item nullum est iudicium,vt hic dicit, in præiudicium domini,nisi habeat ratum : vt.ff.de iud. l. licet. &. j. de neg.gest.l.si pecuniam. quod etiam appellando ratum habere videtur,vt.ff.rem ratam ha.l.iij.§.fi. sed in sunm præiudicium & fideiussorum , quos procurator de rato habendo dedit,valet iudicium.

a *Quasi dicat,* & *post h.cont.non possit ipsum repellere.Say. quod tamen est falsum Bar. Sal.Pau.Ale.& Areti. t fallissimum in ambo.vet. tenent.*

† *C.T.2.3.*

† *aliàs Eucheri.*

Personæ hic enumeratæ non possunt per se litigare,sed per procuratorem: & si contra fecerint , sententia pro eis lata non habet effectum:& iudex qui eas admisit,pœnam hic statutam patitur: & hoc hodie restrictum est vsque ad personas illustres inclusiue. hoc dicit cum authen. hic posita. Alexand.

XXV.Imppp.VALENT.THEOD. & ARCAD.AAA.Tatiano præfecto prætorio.

QVicunque prætorianæ q vel vrbanæ præfecturæ sublime† fastigium, r vel magisterium s militare , vel consistorianæ comitiuæ t insigniat meruerit dignitatis , vel proconsulare u ius dixerit, x aut vicarij y fuerit administratione fuffultus:si quod ab eo vel infertur iurgium, z vel refertur, procuratoris personam in negocij sui iura substituat.†

Quòd si quis sanctionis huius statuta transgressus , iudiciis † sese iurgaturus ingesserit : careat eius litis forte , cuius non per procuratorem expectauit euentum: iudex nihilo minus qui

† *aliàs comitiua insigni bus meruerit dignitates vel pos, &c.*

† *Cons.glo. circa fi.in ca.pastoralis. extrade iudi.*

† *al.iudicii, sese ingerit ingesserit.*

q *Prætorianæ.*quia sit prætor.Vel dic,præfectus prætorio.

r *Fastigium.*i.altitudinem,vt quia sit præfectus vrbis.

s *Magisterium.*quia magister militum.

t *Comitiuæ.*quia sit comes consistorij, siue palatij principis.

u *Proconsulare.*quia sit proconsul.

x *Dixerit.*alias dixit.

y *Vicarij.*scilicet quia sit vicarius principis.

z *Iurgium.* ciuile. nã criminale nõ instituitur per procuratorem:vt

rem:vt.j.de accu.l.tunc conuenit.&.ff.de pub iudi.l pe.§.j.& in auth.vt ab illustribus.§.j.col. v.nisi in crimine iniuriarum: vt.j.de iniur.l.fin.

A Vide.c.ij.extra eo.in.anti.iuncto.c.j.eo.tit.lib.vj.

a *Contra fecerit.*i.admiserit talem personam ad iurgandum.

b *Viginti libras.*publico ærario inferendas.

c *Officio.*i.officialib⁹.

d *Hoc.*vt non liceat ei agere per se , sed per procuratorem.

e *Vsque.* & extensiue & inclusiue.[a] sic ergo illustres & superillustres hoc seruabunt. Et est ratio : quia ratione dignitatis debent sedere cũ iudice:sed si allegarent, stare debe rent : & sic vnum absurdum inde sequeretur:vt in corpore huius auth.vt ab illustribus. §.j.

f *Cæteri.*clarissimi ac spectabiles.

g *Commune ius.* vt in criminibus ex quibus imponitur pœna vsq; ad relegationem , non posset institui procurator nisi in causa iniuriarum:vt j. de iniu.l. fi. in inferioribus , sic & in pecuniariis causis:vt dixi.ff. eo.l.cum rem.Accursius.

In pecuniariis.§ CASVS. Si in pecuniaria causa iudex vt ad iudicij venias te citari fecit, neque ribi nuncius dixerit vt venias,vel curatorẽ mittas : cum electionem habeas veniendi vel mittendi: si nõ venias, sed mittas: an videaris indicijs præcepto parẽsse,quæritur? & respon.quòd sic.electionem enim habes ex hac.l.nisi in casibus.vnus est, cum melius scias veritatem,quàm procurator, vel tua persona legalior est,ita quòd tibi credi debet quo casu in propria persona venire debes. vel si talis sit causa quæ per procuratorem expediri non possit:vt est popularis.ff.eod.licet in princ. & est quod sequitur, nisi, &c. si non idoneum procuratorem miserit , vult iudex vt iusticrem instituas. Ex ista.l.no. quòd in omni citatione simpliciter facta intelligitur alternatio , vt quis per se cõpareat, vel procuratorem mittat. facit.l.j.in.§.vsus.ff.eod.c.ff.de dila. in.c.dilecti,& c.penult.de iura.cal.la.hic.

h *In pecuniariis.*quare hoc dicat,dixi.ff.eo.l.ij.

i *Sententiæ.*scilicet conuentionalis;ac si dicat,licet præceptũ vel sententia quã quis ad iudicium vocatur, minimè designet vt vocatus habeat hanc electionem , scilicet vt veniat, vel procuratorem mittat:habet tamen ex hac lege.

k *Passum.*id est indistincte.

l *Maluerit.*nam inultus non cogitur.

m *Facultatem.*vt.ff.de iniur.l.sed si vnus. §. idem Iulianus.& ff.fa.ercis.l. plane iusti.de his per quos agere pos.§.fi. &.ff.de arbit.non distinguemus.§.quæsitum.versi.sed si domini, &.ff. de his qui ad eccl.cõfu.l.fi.§.cum autem. sed hodie prius iurat de calumnia,quàm constituat procuratorem: vt.j. de iura. calum.l.ij.§.fin.autem abfuerit.Vel aliter dic vt ibidem dixi.

n *Forte.*potest quilibet & per se litigare si vult, nisi &c.

o *Iustiores.*ff.procuratoris:vt.ff.proxi.l.& sic respicit quod dixit.ff. si tamen ita maluerit. quia ibi innuit quòd possit per se si vult.& ad illud ponitur hæc exceptio,nisi &c.Vel[b] dic ipsos dominos litis , quando non possunt per procuratores agere, quod quandoque euenit: vt.ff.eod. l. licet.in prin.&.j.de his qui vel[c] ea.imp.l.ij.Vel tertio, quia dominus melius scit veritatem,quàm procurator, vel est verior & legalior persona do mini,& non ita rixosa.

p *Nonnunquam.*& aliquãdo ob causas aliquas iustior est vnus quàm alius;vel ad causas ad quas vocantur , erit vnus iustior, quam alius.

q *Vehementiores* i.expeditiores,nam non est sic rixosus.

r *Maximi iudices.* maximum vocat quemcunque audientẽ causam,respectu enim partium saltem est magnus. ADDITIO.

Iustiss⁹ sequuntur Sal. & Ale. & de dicto ne vsque,vt dicbo per Ia.Bar.& Sa. & per Cy. & Salyc. in l.a cælio.ff. de inoff. & plenius per Bart. in l.patronus. §.iff. de legat.

contra fecerit , [a] nouerit à se viginti [b] libras auri , item ab officio [c] quoque suo tantundẽ ponderis exigendum. Dat. XVIII. Kal. Octob. Arcadio. A.II.& Rufino Conss.

IN AVTHENT. VT ab illustrib. §.j.col. v.cõst.18.

Hoc ius.[d] stabit vsque [e] ad illustres solos.ceteri [f] enim commune ius [g] amplectuntur.

Citatus in causis pecuniariis , potest per procuratorem comparere, licet hoc in citatorio non contineatur , nisi fuerit citatus vt personaliter compareat , quod facere potest index iusta ex causa,non aliter.Alex.

XXVI. Imppp.ARCAD.HONOR. & THEODO.AAA.Anthemio. præfect.præt.

IN pecuniariis [h] controuersiis etsi specialiter hoc præcepti , vel sententiæ minimè designat auctoritas : palsim [i] vnicuique(si tamen ita maluerit)per procuratorem respõdendi tribuimus facultatẽ ; [m] nisi fortè [n] quosdam iustiores [o] nonnunquam [p] ob causas vehemẽtiores [q] maximi iudicis [r] vocabit auctoritas. Dat. prid. Id. Octob.*

**Græca constitutio ex prætermiss. repetenda fo.12.col.4.D.*

a *Contra fecerit.*i.admiserit talem personam ad iurgandum.

b *Viginti libras.*publico ærario inferendas.

c *Officio.*i.officialib⁹.

d *Hoc ius.* vt non liceat ei agere per se , sed per procuratorem.

e *Vsque.* & extensiue & inclusiue. [a] sic ergo illustres & superillustres hoc seruabunt. Et est ratio : quia ratione dignitatis debent sedere cũ iudice:sed si allegarent, stare debe rent : & sic vnum absurdum inde sequeretur:vt in corpore huius auth.vt ab illustribus. §.j.

f *Cæteri.*clarissimi ac spectabiles.

g *Commune ius.* vt in criminibus ex quibus imponitur pœna vsq; ad relegationem , non posset institui procurator nisi in causa iniuriarum:vt j. de iniu.l. fi. in inferioribus , sic & in pecuniariis causis:vt dixi.ff. eo.l.cum rem.Accursius.

In pecuniariis.§ CASVS. Si in pecuniaria causa iudex vt ad iudicij venias te citari fecit, neque ribi nuncius dixerit vt venias,vel curatorẽ mittas : cum electionem habeas veniendi vel mittendi: si nõ venias, sed mittas: an videaris indicijs præcepto parẽsse,quæritur? & respon.quòd sic.electionem enim habes ex hac.l.nisi in casibus.vnus est, cum melius scias veritatem,quàm procurator, vel tua persona legalior est,ita quòd tibi credi debet quo casu in propria persona venire debes. vel si talis sit causa quæ per procuratorem expediri non possit:vt est popularis.ff.eod.licet in princ. & est quod sequitur, nisi, &c. si non idoneum procuratorem miserit , vult iudex vt iusticrem instituas. Ex ista.l.no. quòd in omni citatione simpliciter facta intelligitur alternatio , vt quis per se cõpareat, vel procuratorem mittat. facit.l.j.in.§.vsus.ff.eod.c.ff.de dila. in.c.dilecti,& c.penult.de iura.cal.la.hic.

h *In pecuniariis.*quare hoc dicat,dixi.ff.eo.l.ij.

i *Sententiæ.*scilicet conuentionalis;ac si dicat,licet præceptũ vel sententia quã quis ad iudicium vocatur, minimè designet vt vocatus habeat hanc electionem , scilicet vt veniat, vel procuratorem mittat:habet tamen ex hac lege.

k *Passum.*id est indistincte.

l *Maluerit.*nam inultus non cogitur.

m *Facultatem.*vt.ff.de iniur.l.sed si vnus. §. idem Iulianus.& ff.fa.ercis.l. plane iusti.de his per quos agere pos.§.fi. &.ff.de arbit.non distinguemus.§.quæsitum.versi.sed si domini, &.ff. de his qui ad eccl.cõfu.l.fi.§.cum autem. sed hodie prius iurat de calumnia,quàm constituat procuratorem: vt.j. de iura. calum.l.ij.§.fin.autem abfuerit.Vel aliter dic vt ibidem dixi.

n *Forte.*potest quilibet & per se litigare si vult, nisi &c.

o *Iustiores.*ff.procuratoris:vt.ff.proxi.l.& sic respicit quod dixit.ff. si tamen ita maluerit. quia ibi innuit quòd possit per se si vult.& ad illud ponitur hæc exceptio,nisi &c.Vel[b] dic ipsos dominos litis , quando non possunt per procuratores agere, quod quandoque euenit: vt.ff.eod. l. licet.in prin.&.j.de his qui vel[c] ea.imp.l.ij.Vel tertio, quia dominus melius scit veritatem,quàm procurator, vel est verior & legalior persona do mini,& non ita rixosa.

p *Nonnunquam.*& aliquãdo ob causas aliquas iustior est vnus quàm alius;vel ad causas ad quas vocantur , erit vnus iustior, quam alius.

q *Vehementiores* i.expeditiores,nam non est sic rixosus.

r *Maximi iudices.* maximum vocat quemcunque audientẽ causam,respectu enim partium saltem est magnus. ADDITIO.

NE LICEAT POTENTIORIBVS. &c.

Dixit de licita procuratione,& eius occasione:sequitur hic & sequentibus titulis de illicita. Nam omnia mala exempla sunt orta de bonis rebus:vt ait Salustius.

TITVLVS XIIII.

NE LICEAT POTENTIORIBVS patrociniis litigantibus præstare,vel actiones in se transferre.

Recipiens patrocinium à potentioribus ad terrorẽ aduersarij,debet puniri in iactura causæ.Et patrocinium præstans venit puniendus arbitrio rectoris prouinciæ , qui in prædictis est iudex etiam contra potentiores magistratus, quamuis tales iurisdictioni rectoris prouinciæ regulariter non subiecti. Alexand.

I.Impp. DIOCLET.& MAXIMIAN.AA. Aristobolo salutem.

Diuinè.§ CASVS. Tres habet partes:in prima recitat imperator constitutionem diui Claudij, qua cauetur , vt si aliquis causam habens cum aliquo , suffragium potentiorum ratione officij imploraverit , quò magis aduersarius vel ad transactionem veniat, vel cedat in amissione causæ, puniatur: & lis suo tramite æqualiter decurrat.& hoc in prima. Assumens,seuera sententia puniatur.quæ autem sit pœna , hic non aperit : & dicitur seuera in faciendo , non in patiendo : qui patiens ea dignus est. & hoc in secunda. quia autem omnia interest , & maxime paupertum , à potentioribus non grauari : duo præsidi committuntur per dictam constitutionem diui Claudij, scilicet vindicta, si non fuerit obseruatũ quod in constitutione dicitur , & cognitio pœnæ, scilicet iactura causæ: hoc est rei inductæ in causam debitore hoc petente, & querelam deponente, neque timeat præses quòd potentioribus præiudicet,scilicet in dignitate: cum quantũ ad hoc superior sit.Ex isto text.no.secundum la.quòd assumens patrocinium potentioris,punitur in amissione causæ. Similiter Comitatenses qui faciunt ciuem emere aliquam rem pro eis. vt sub titulo ciuis non subsint oneribus eis impositis : puniuntur amissione talis rei emptæ,quæ debet publicari.ita not.Bart. in. l.j. C.de naul.non excus.lib.xj.

† *Intelligit Claudij superiorẽ hoc nomine vocatum, nõ autem priorem illum Claudium Neronem.*

s *Admodum.*id est valde.

t *Constituit.* & ideo de nouo constituendum non est.

v *Iactura.*id est amissione.

x *Afficerentur.*an ipso iure quidam sic.Tu die per sententiã, nam dicit afficerentur, & non,sunt affectis:vt infra lege proxi. Item quia hic committit statim duo,scilicet vindictam,& cognitionem huius pœnæ,scilicet iactuæ debiti si appareat id commissum. & hoc implorante debitore, & querelam exponente.Accursius.

e Caueat.§. j.cum gl. ff. de offic. delegat.

y *Potentiorum.* non loquitur de quolibet potentiore: sed de eo qui ratione officij est potentior:& qui minacem potest feruorem ostendere:vt infra de his quæ vi met.cau. l. fi per impressionem.& si quacunque præ.po.l.j.& infra, si rector prouinciæ vel ad eum per.l.j.& paret hic, & infra ea. l.§.fi.vbi dicit,ne præiudices, &c. & sic differt hic tit. ab eo de alie.iudi. mutan. causa fac. quia ibi de potente alia ratione tractat: vt ff.de alie.iudi.l.iij.& ff.si ex noxa.cau.l.j.§.fi definat. Opponitur.§.de aduo.diuer.iudi.l.ij. sed ibi in minori , hic in maiori officiali.

Titulus nõ lucrat po. quomodo differt à tit.de ali.ass.mu.

z *Aduocassent.* videtur ergo quòd ex hoc solo quòd pacificuntur de patrocinio, licet non fuerit præstitum, puniantur. Vel forte de æquitate:tunc non puniuntur:vt.ff.de in ius voc. l.quanuis.

a *Proposito.*i.procul posito. Vel dic econtra , id est antepositio,scilicet de amissione causæ.

b *Marte.*i.æqualiter:vel.i.suo ordine.

c *Opibus.*i.suffragiis,& quod dicit domorum.i.illis de domibus:vt.ff.si cer.pera.l.lecta.in prin.

d *Quem.*f.diuum Claudium.

e *Humus sanctionis.*qua prohibentur potentes patrocinari.

f *Custodes.*quo ad amissionem causæ:sed iudices quo ad pœnam imponendam potenti.

Fecerit.

a *Fecerit.* diuus Claudius.

Aduocati actores vocantur.

b *In actores.* i. aduocatos, quos vocat actores, quia causã agũt. Sed cõtra. ℣. de fuffra. l. j. Sed nõ poteſt aſſumi i terrorẽ, vt hic: poteſt tamen ad ius conſeruandũ. Vel ibi non erat potentior.

c *In ſubſidia.* id eſt auxilia.

d *Vſurpatos.* id eſt ma lè quæſitos.

e *Redemptos.* ſcilicet precio.

f *Seuera.* id eſt capitali, ſecundum B. & dicitur ſeuera in faciendo. vel verius ſecundum Azo. pro motu iudicis.

g *Quare cum interſit,* quia diuus Claudius &c. & eſt locus ab auctoritate.

h *Tenuiorum.* fauetur debilib. vt hic, & infra quando impera. inter pupil. & vid. l. j. & in auth. de manda. princ. §. ſit tibi. col. iij.

†al. Nec mo tues.

i *Litigatores.* hoc ipſũ quærentes: conquerit enim reus de tali procuratore.

k *Metuas.* loquitur præſidi.

Illuſtres ſub præſide non cõuenĩuntur.

l *Præiudices.* præiudicat enim. nam aliàs clariſsimi & illuſtres non conueniuntur ſub præſide: vt infra vbi ſe. vel cla. l. iij. quæ incipit, quoties. & ſupra de offi. rec. prouin. l. ij. ſed ratione delicti hoc fit, vt infra vbi ſe. vel cla. l. j. & eſt optimum ſimile in authent. de mã. prin. §. patrocinia. col. iij.

ℳC. T. 2. 13. 1.

†Cone. cum hac. l. & ſuperiori. c. ũ. cum gl. ſuper verbo, ſanctiones. extra de alie. iu. mutan. cauſa fac.

m *Specialiter.* & ideo alij delegare non poteſt vt. ff. de offi. eius cui man. eſt iur. l. j. in princi. nec ob. ℣. de iu di. l. à iudice. in fin. Nã hic datur iuriſdictio ab ipſa conſtitutione vel à principe per conſtitutionem, vt ordinarius ſit illius cauſæ ſpecialiter: & ideo delegare non poteſt. vt. ff. de offic. eius cui mand. eſt iur. l. j. ibi autẽ vt delegatus ſimpliciter. Et quia de ceſsione actionis hic tit. dicit in ru. & in. l. fin. ideo diſtingue: quia aut fit in vltima voluntate, aut inter viuos: primo caſu valet: vt ff. de lega. iij. l. nomen. in princ. & de libe. leg. l. legaui. niſi iam erat in iudicium deducta: quo caſu agit heres: & quod cõſequitur, legatario præſtat, vt. ℣. de litig. l. quicunque. & in authent. ibi poſita. nunc ſi heres. Secundo, ſi quidem potentiori ratione officij, actio amittitur, vt. ℣. l. prox. &. ℣. qui dare tut. poſ. auth.

Tal. Hono. xiij. & Theodo. x. neque in conſtitutionis inſcriptione adiicitur nomen Arcadij. A.

Actionis ceſſio ex tribus præſumitur ſimulata.

minoris, ſi alia ratione, tunc habet locum titulus de alie. iudi. Si non potentiori, ſi eſt in iudicium deducta, nulla eſt ceſsio, niſi in caſibus, non tamen amittitur actio, licet fiat ceſsio de ea litigioſa, vt infra de litig. l ij. & ſi. in ſi. Si autem eſt indubitata, id eſt in iudicium non deducta: ſi conſtat veram eſſe ceſsionem, valet, vt per totum titu. de here. vel acti. ven. ſi autem conſtat eam ſimulatã, nulla eſt: vt. ℣. plus vale. quod agi. per totum. Si dubitatur an ſit ſimulata vel nõ, ex tribus præſumitur ſimulata, ſcilicet quòd pro parte ſit vendita, & pro parte donata: item quòd minori precio vendita: item quòd titulus ceſſionis non ſit in inſtrumento ceſsionis: quod eſſe debet in principio, vt infra de manda. l. per diuerſas. & l. fin.

S I *cuiuſcunque.* ℌ Casvs. Debebas mihi. x. actionem mihi cõperentem contra te, potentiori ceſsi, an valeat ceſsio, quæritur? & reſpõ. quòd non. adeo quòd amiſsione debiti multari debeam.

n *Actiones.* aliud ſi res: quia ſi tunc non admittitur: vt. ff. de alie. iu. di. l. pe. Vel aliter ſolue, vt ibi. vel hic de potente ratione officij, ibi alia ratione.

o *Delatæ.* ab eo cui competebant. Et dic, delatæ per ceſsionem.

p *Iactura.* id eſt amiſsione.

q *Creditorum.* id eſt creditorũ qui cedunt, & quibus cedit.

r *Actionem.* quid ſi minor fuerit? ſibi per reſtitutionem in integrum non ſubuenitur, per. l. ſi aduer. deli. l. j. tamẽ ſi ius ignorauit quod licet ei; poteſt.

s *Redimunt.* gratia vel precio: vt ſupra. l. proxi. & not. quòd hæc lex reſpicit vltimam partem rubricæ.

DE HIS QVI POTENTIORVM NOMINE

TITVLVS XV.

DE HIS QVI POTEN-

tiorum nomine titulos prædiis affigunt, vel eorum nomina in litem prætendunt.

Qui titulos ſeu inſignia potentiorũ prædiis ſuis affigunt, vel eorum nomina in litem prætendunt: ſuo iure priuantur, & in metallum damnantur: & potentior ſi conſenſerit, infamatur. h. d. in effectu. Bald. Salyc. & Alexander.

1. Impp. Arcadivs. & Honorivs. aa. Meſſalæ præfect. præt.*

A Nimaduertim[9] plurimos[t] iniuſtarum[u] deſperatione cauſarum, potentium titulos [x], & clariſsimæ priuilegia dignitatis, his à quibus in ius vocantur, opponere. At[y] ne in fraudem legum, aduerſarioru̅q; errore his nominibus abutantur & titulis: qui[z] huiuſmodi dolo ſcientes conniuerint, [a] †afficiendi ſunt publicæ ſententiæ nota. [b] Quòd ſi nullum hac in parte conſenſum præbuerint, [c] vt libelli aut tituli eorum nominibus, [d] vel ædibus affigerentur alienis: eatenus in eos qui fecerint, vindicetur, vt affecti[e] plumbo[f] perpetuis metallorum ſuppliciis deputentur. Quiſquis igitur lite pulſatus (cum ipſe g hoc in prima. In ſecunda ſtatuit pœnam in perſonas potentium qui conſenſerunt nomen ſuum imponi, vt infames efficiantur. & hoc ſimiliter dicit in ſi. l. ibi eos &c. & potes continuare illum verſi. cum hac ſecunda parte. In tertia dicit, quod ſi huiuſmodi potentiores non conſenſerunt, quod conuenti qui hoc fecerint, pœna plumbi afficiantur, & perpetuò in metallum dentur. Item ſi quis lite pulſatus cum poſsideret, nomẽ potentis in lite prætendat: amiſsione cauſę puniatur. ita quod neque facultas controuerſiã recuperandi ei tribuatur, &c. Ex tex. ibi, nec reperendæ actionis, no. ſecundum Bar. quod pœnæ huius. l. habent locum nedum in reo, ſed etiam in actore. & iſtud etiam ſequitur Alexand. licet Raph. Fulgo. hic teneat quod iſta lex ſolum habeat locũ in reo per aliqua verba text. ibi, in ius vocatus. & in verb. pulſatus. Iaſ. hic.

Tituli prædiis affixi, &c.

Superiori titulo prohibuit actores aduocare potentis patrocinium, nunc contra in reo prohibet.

Vid. Caſtiliorum, & iunge Nouel. in. 17. c. 18.

ADDITIO. Hanc continuationẽ reprehendit hic Barto. ea occaſione, quia innuit hæc glo. ſtatuũ præcedentem non habere locũ in reo: quod ſecundum eum falſum eſt propter generalitatem rubricæ, quæ dicit ibi. Patrocinium litigantibus præſtare. Item patet etiam ex. l. 1. in principio, quæ loquitur generaliter. Continuat ergo ſic: Supra punit litigantes qui aduocant patrocinium potentiorum præſtandum dicto vel facto ipſorum potentiorũ: hic punit litigates qui aduocant: patrocinium potentiorum dicto vel facto ipſius litigantis: quod facit aſſignando titulos, &c. vt videbitis infra.

ℳC. T. 2. 13. 1.

†conuenĩti.

A *Nimaduertimus.* ℌ Casvs. Petebã à te fundum: dicebas aliquẽ clariſsimũ eſſe poſſeſſorem illius fundi, vel te nomine illius fundum poſsidere: & inſcriptionem quandã in illo fundo feciſti talem, hic fundus eſt talis potentioris. & hoc feciſti quò magis me ab agendo repelleres. qualiter mihi cõſulatur, quæritur? & dicit imperator, quod animaduertit plures reos cõuentos hoc feciſſe.

†al. regalia.

B *Eos.* ſ. potentes.

Poſſeſſioni alienæ inſcribẽtis pœna.

C *Præburerint.* ſ. potentes. refert enim quo ad potentes vtrum conſenſerint, vel non. Non autem quo ad eos qui ſcripſerint, vtrum conſenſerint potentes, vel non.

D *Nobilibus.* ſcilicet adiectis.

Affecti. perpetuis metallorum ſuppliciis deputentur.

Plumbo. quod deferunt ad metalla.

Cum ipſe. interpoſitio eſt vſque ibi, contradictoriis.

a *Et rei.* ſcilicet corporalis pro qua conuenitur in rem.

b *Et iuris.* ſcilicet incorporalis: vt ſeruitutis, vel actionis perſonalis qua cõuenitur pro re corporali: quæ (licet improprie) poſsideri dicuntur à debitore: vt. ff. de peti. here. l. regitlarter. & l. etiam. §. penul. Vel dic iuris, ſcilicet emphyteutici. Vel dic pro eodem poni rei ſcilicet & iuris, id eſt rei iuſtè poſſeſſæ: vt infra ſtatim dicet. vel econtra, ita vt iure conueniri poſsit.

†aliis inſerendum.

c *Titulum.* id eſt actionem qua pulſabatur.

d *Exceperit.* id eſt exceptiõe repulerit. ſed hoc nihil eſt. Sed dic exceperit. i. ſuſceperit libellum recipiendo.

e *Eius poſſeſſionis.* cum in rem agitur.

f *Aut cauſæ.* cum agitur perſonali actione.

g *Retinere.* quando in rem.

h *Euitare.* cum agitur in perſonam.

i *Multetur.* ſed cui dabitur hæc multa? quidam fiſco. ſed puto aduerſario: vt ℣. titu. j. l. fina.

k *Actionis.* i. defenſionis. ADDITIO. Vtile hic gl. quòd hic tit. nõ habet locum in actore, ſed ſolum in reo. Idem vult glo. rub. ſed Bar. tenet hic contrarium, ſcilicet quòd etiam habet locum in actore ſicut in reo. Et l. j. ℣. tit. j. loquitur in alio caſu: vt dixi ℣. in rub. præſenti.

l *Eos.* ſ. potentes.

m *Oportebit.* vt ſupra e. l. ij.

VT NEMO PRIVATVS titulos prædiis ſuis vel alienis imponat, vel vela regia† ſuſpendat.

Qui titulum principis rei ſuæ imponit, illã perdit, & iuris publici illam facit. Bal. Saly. & Alex.

1. Impp. Honor. & Theodosivs. aa. Flauiano præfecto præto.

Egiæ[n] maieſtatis eſt, vt noſtræ tantũ domus & patrimonia, titulorum inſcriptione legantur. [o] Omnes igitur intelligant publico iuri eſſe deputandũ id cui nomen dominicum q† præſcribitur. [p] Dat. III. Kal. Decẽb. Rauennæ, Baſſo & Philippo Conss.

†al. dominii.

n *Egie.* ℌ Casvs. Si in fundo tuo vexilla ſuſpendiſti, cũ hoc ad principẽ pertineat: fundus confiſcabitur, ſi in alieno: nõ confiſcabitur fundus, ſed omnia tua bona confiſcabuntur. & differt iſte titulus à ſuperiori: quia ibi dicebat conuentus quòd res ſua erat alienа: hic ſua.

n *Regiæ.* id eſt ad maieſtatem regiam pertinet.

o *Legantur.* id eſt deſignentur.

p *Deputandum.* aliàs imputandum. videtur enim ipſe velle eã publico iuri deputari, cum ipſe inſcribat ei ſuum nomen, cũ proprium ſit regiæ maieſtatis ſua patrimonia tali gaudere inſcriptione. vt hic, & ℣. de bo. vacan. l. iij. lib. x. & eſt ſimile ad. l. iſtam. ff. de diuor. & repu. l. ſi. in fine.

q *Dominicum.* i. nomen domini imperatoris, vel id eſt eius cuius eſt domus vel poſſeſsio. & hoc cum dominus poſſeſsionis inſcribit. Si autem alienæ poſſeſsioni quis inſcribat, non conſiſcatur poſſeſsio illa: ſed omnia bona inſcribenti: vt in authẽ. de man. prin. §. fi. col. iij. Accurſius.

r *Præſcribitur.* id eſt in præiudicium ſcribitur, vel ante oculos ſcribitur.

NE *quis.* ℌ Casvs. In prima parte prohibet quòd nullus vexilla vel vela in aliena poſſeſsione, ſiue poſſeſſor fuit iuſtus, ſiue inuaſor, ſuſpendat. & hoc in prima. Si autem fece-

A rit: ſi plebeius eſt, vltimo afficiatur ſupplicio: ſi clarus vel etiã clericus, deportabitur: & non ſolum ciuitatẽ amittet, ſed & libertatem. & hoc in ſecunda. huiuſmodi autem pœnæ infligendæ ſunt per omnes iudices executores. & hoc in tertia. Cuilibet frangendi tales titulos vel vela pateat facultas: non ſolum ei in cuius præiudicium ſuſpẽſa ſunt: [s] & hoc ſiue ſeruus, ſiue liber: neque timeat ꝙ *epiſt.* 33. pro de calumnia accuſe. de de calumnia accuſe. de de calumnia accuſe. de

a Rebus. Alius, puta Titius.
b Nemini. scilicet Seio.
c Suas. id est Seij.
d Aliquis. scilicet alius à possidente, sed his quas ipse tenet, sint suæ vel alienæ, potest imponere signa, sed non vexillum vel vela, vt supra titu. j.l.j.& ij.
e Affirmet. non est tamen verum.
f NE FISCVS vel respublica &c. & dic Ne fiscus, id est procurator fisci.
g Vel respublica, &c. licet generaliter prohibuerit supra patrocinium potentis: nunc tamen specialiter prohibet fiscum vel rempublicam, id est fiscum, siue reipublicæ, id est fisci procuratorem. Accursius.

† al. Grugasio.

† aliàs procuratore alicui patrocinij causa illi cire præstet. * illicenè. sed plures libri habent, in litem, & recte. * viribus in omnib. manuscri. reperio.

REipublicæ. ¶ CASVS. Mihi in.c. tenebaris: & reipublicæ illa ecotum obtulisti, & contra me petentem illa. c. auxilium reipub. imploraſti: an sis audiendus, quæritur? & respon. quod non. Vel dic si reipub. tenebaris in. c. & ego tibi. in x. si fecisti mihi pactum de non petendo: si reipublicæ sua c. obtuleris quo magis contra me præstaret iu uamen, an sis audiendus. & dicit quod non.
h Reipublicæ. hic confitebatur se debere suo creditori: sed à fisco contra ius se iuuari contra priuatum postulabat. sed in vltima lege huius tit. non confitebatur se debere. Vel dic quod hic contra debitores exceptione tutos se iuuari petebat, in vltima contra creditores. Accursius.

† al. Tertullianus.

i CVm allegas. Plana est. Inuidiam. id est blasmum. Idem in quolibet aduocato, vt huiusmodi pactum facere non possit, vt supra de postulan. l. si quis.

AVt amotis his causa quę ex officio tibi infertur, terminetur. Dat. IIII. Kal. Iul. Probo. A. II. & Lupo. Conss.

II. Imp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Craugatio.†

REbus quas alius a detinet, imprimere signa nemini b licet, etiam si suas c vel obligatas sibi eas esse aliquis d affirmet. e

TITVLVS XVIII.
NE FISCVS f VEL RESpublica g procurationem† alicui patrocinij causa in lite* præstet.

† al. Gugasio.

Sub prætextu pecuniæ fisco debitæ, non debet fiscus patrocinium præstare. Bart. autem aliter istam legē intelligit, & summat eam sic: Actio iniqua vel dubia nō potest in solutum fisco dari sponte recipienti. Alex.

I. Imp. GORA. Legitimo & aliis.

REipublicæ[b] iuribus* adiuuari te sub obtentu quantitatis quā eidē reipublicæ debes, cō tra iuris rationem desideras. III. Id. Ian. Gordiano. A. II. & Pompeiano Conss.

C Respublica non debet pacisci de quota litis b.d. Vel sic: Actionem litigiosam vel dubiam ex causa donationis respublica suscipere non potest. Alexand.

II. Idem. A. Tertullo.†

CVm allegas partem rerū vel actionem dimidiam fisco, quò magis eius iuribus protegaris, velle te donare: huiusmodi litium donationē admitti temporum meorum disciplina non patitur. vnde ius tuum si quod tibi competit, circa inuidiam[i] fisci mei tueri solenniter cura. S. VI. Non. Augusti, Gordiano. A. II. & Pompeiano Conss.

† al. Tertulliano.

i CVm allegas. Plana est. Inuidiam. id est blasmum. Idem in quolibet aduocato, vt huiusmodi pactum facere non possit, vt supra de postulan. l. si quis.

III. Imp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. & CC. Amphioni.

ABhorret à seculo nostro, sub prętextu debitiꝝ procurationem contra priuatos[l] fiscum[m] præstare. Dat. VIII. Kalen. Ian. Philippopoli. CC. Conss.

Respublica non debet debitorem suum in nare cōtra alium prætextu debiti sui. Sa'y.

IIII. Idem. AA. & CC. Achilli.

ADfraudem[n] creditoribus faciendam, inuidiā[o] fiscalem, contra sæculi nostri tranquillitatem implorari nō decet. Redde itaque quod fisco nostro debes: & si conuentus velut à creditore fueris, quem tibi numeraſſe pecunia negas, exceptione non numeratæ pecuniæ secundum leges vti potes. Dat. XVI. Kal. Ian. Sirmij. CC. Conss.

TITVLVS XIX.
DE NEGOCIIS gestis.†

† aliàs de negotijs gestis.

Expensæ factæ pietate materna vel affectione domestica, non repetuntur: quia animo repetendi factæ non videntur. Alex.

I. Impp. SEVERVS & ANTONIN. AA. Sopatræ.

VM tutores filiorum tuorum suspectos faceres, p eisdemque tutores seu curatores peteres, munere pietatis q fungebaris: quæ causa non admittit[r] negociorum gestorum vt instit. de suspect. tuto. §. cōsequens. Et est ratio specialitatis, quia hęc mulier vindicauit suorum iniuriā accusando tutores de suspecto, quod est permissum, vt infra de his qui accusā. non pos. l. de crimine. & est alia ratio, quia remouetur etiam fine accusatore. vt. ff. de suspect. tuto. l. iij. §. præterea. licet regulariter contra, vt. ff. de mune. & ho. l. resc ripto. §. pe. & sic patet quòd accusatio de suspecto non inirātur alias accusatiōes. Vel repete suspectos faceres, impropriè. mater enim non facit eos suspectos, sed mala administratio. Ac.

q Munere pietatis. aliquando vocatur pietas, vt inter patrem & filium, ff. de cur. fur. l. furiosæ matris. Aliquando obsequium, vt inter libertum & patronum, vt infra eo. l. officio. Aliquando religio, vt erga deum, vt. ff. de iusti. & iur. l. veluti. quandoque beneficium, & generaliter atque proprie, vt. ff. de ser. expor. l. seruus. Vel dic, Munere pietatis, id est officio illo quod est pietas, quæ causa facit vt etiam si vtiliter gestum sit, nihil possit petere, quia videtur naturale debitum soluisse, Ir. sed non est semper verum quòd videatur mater donare quicquid impendit, sed hoc perpenditur ex qualitate & quantitate impensarum, & ex facultatib. matris & filiorum, vt. ff. de do. inter virum & vxo. l. verum. & de libe. agno. l. si quis à li. §. si mater. & dixi. ff. eod. l. Nesennius. & dices. j. eod. alimenta.

r Non admittit. id est non inducit. Vel dic, id est denegat, vt. ff. eod. l. ex duob. §. fin. & de condict. indebi. l. cum is. §. penul. & de relig. l. at si quis. §. sed interdum is, & fa. ercif. l. quæ pater. ij. & j. eo. l. alimenta. j. respon. sed fallit in casu. vt. j. de nup. l. patrem.

Possit

a Possit. sed quidsi est protestata se velle petere expensas? De hoc dic vt j. eo. l. alimenta.
b Cum etiam. probatur à minori.
c Si quis. scilicet extraneus alius.
d Domestica. quę est minor quàm paterna vel materna. Accur.
e Nulla. neque communi neque speciali, neque ciuili, neque naturali, vt hic, & ff. eod. l. is qui. & infra eod. l. quod in vxorem.

*al. petere.

COntra. ¶ CASVS. Præmittit regulā, qua ponit exemplum quod tale est: Quicunque siue minoris siue maioris vtiliter negotia gesserit, cōpetit sibi nego. gest. actio ad repetendum quod impēdit in pupilli, quatenus factus est locupletior. si ergo pupilli Romam duxisti causa tutoris petēdi, & sumptus fecisti: nego. gesto. act. repetere potes: nisi matertera sua probet se velle hunc sumptum fecisse. quo casu præsumeris donasse, nec repetes, sicut neque ipse repetet sumptus.

f Necessitatis. vt quia tu gestor curator eras. Azo. Vel dic quòd erat voluntarius. Et qđ dicit, necessitatis: dic, id est vtilitatis eius cui ius negotia geruntur. nam si sit necessarium, vt quia res erat periturа, etiam si non sit locupletior, tenetur, vt ff. de sol. l. in pupillo. & de minorib. l. vers. §. vnde Marcellus, quę sunt contra. Et dic necessitatis, qua tenebatur ille qui negotium gesit, vel ille qui necesse habebat geri.

g Locupletiores. quod tempore litis cōtestatæ incipitur, vt ff. eod. l. litis. & est in pupillis hoc ius singulare. aliàs sufficit vtiliter cœptum, etiam si euentus non sit secutus bonus, vt ff. eod. l. sed an vltro. §. j. sunt & alij similes casus huic, quos nor. ff. eod. l. si negotia absentis.

h Ex vtilitate. ne aliàs defererentur, vt insti. de obli. quæ ex quasi contractu. §. j. & ff. de mino. l. & si fine. §. idem faciunt. & ff. de admini. tuto. l. cum plures §. j.

i Quod. id est quia.
k Eiusdem. pupilli.
l Ostenderit. tunc enim donasse videris, vt ff. eod. l. si pupilli. §. fin. & arg. infra de ali. pup. præ. l. ij. in fin. & ff. de eo qui pro tut. l. j. §. fin. Item subaudi hic, vel nō amicitia paterna ductus, vt s. l. proxi. in fi.

SIue pro fratre. ¶ CASVS. Quæsuit quidam, an coheres debitum paterum soluens, à coheredibus per act. nego. gest. repetere possit? & dicitur quòd sic. Vivianus.

m Sive pro fratre, tuo scilicet, nomine eius.
n Pecuniam. à defuncto debitam, & sine pignore. ideo pro parte negotium potuit expedire, vt differat à casu sequenti.
o Potes. scilicet contraria, vt ff. de procur. l. si quis cum. §. j. Sed videtur quòd non possit repetere, sicut mater, causa pietatis, vt supra eodem. l. j. Solu. non est tanta pietas in fratre sicut in parente. non minus enim terrentur in persona filiorū, quàm sua. ff. quod metus cau. l. ifti quidem.
p Coactus es. si pignus velles liberare, vt j. de distract. pig. l. quandiu. ff. de verb. obli. l. in executione. §. fin. & fa. erc. l. heredes. §. in illa. & de contra. empt. l. fistulas. §. qui fundum. & ar. ff. e. l. si communes.
q Eandem. scilicet vtilem, secundum quosdam: cum ex necessitate, vt dixi, soluerit totum, vt arg. ff. eo. l. ait prætor. §. hac. & sic concurrit hic actio vtilis cum actione famil. ercis. & commu. diui. eo casu quando non potest negocium pro parte expediri, non autem directa, vt ff. fam. ercis. l. heredes. §. non tantum. & commu. diui. l. si quis putans. §. j. quæ sunt contra. Alij dicunt quòd hæc desijsse communis eo casu quo datur nego. gest. vt ff. commu. diui. l. j. in fi. Tu dic eandem. s. cōmu. diui. quæ dātur ad idem quod nego. gesto. & est simplex relatio. sicut & ibi, mulier saluauit, quæ dānauit; vt infra de iniurijs. l. dominū. & sic idem in genere non in specie.

R relatio simplex qualiter cognoscitur.

r Vos. sed videtur cōtra: quia petitio hereditatis, quod est vniuersale iudicium sicut illud amplius quàm semel potest intentari. Solu. hoc iudicium fam. ercis. vniuersale est effectu: illud nō. vnde aliud hic, & aliud ibi.

*al. Gracchо. al. Gldio.

s Redditum. nam amplius quàm semel intētari nō potest, vt ff. fa. ercis. l. filia. §. familiæ.
t Assequētis. cà fratre.

QVi pupillæ. ¶ CASVS. Mandato tutoris negotia pupilli gessisti: an ei pro tutelæ actione tenearis, quæritur? & respond. quòd non, sed negotiorum gesto. quia nō vt tutor gessisti, & tutori mādati teneris, & ipse tibi contraria, & tibi pupillus neg. gest. ad repetendum si quid impendisti.

*al. Trephōno. al. Trophanio.

u Mandatu. tutor mādauit gerenda pupillæ negotia, & non pupilla tutoris: licet hoc hæc littera etiam tolerare posset. Item quomodo ex mādato hæc actio datur? vt instit. de obl. quæ ex qua. cōtr. §. j. quæ est contra. Sol. hic pupilla non mandauit, licet mandauerit tutor. Accur.

x Pro tutore. vna pars est, sicut bonorum possessio.

Actio protutele contrà quē datur.

y Nō videtur. vt ideo teneatur actione protutelę qua ille tenetur qui credit se tutorē, vt ff. de eo qui p tut. neg. gesit. l. j. & per totū. Est enim vnum nomē protutor. sed hic nō credebat, sed sciebat se non esse tutorem: nec gesit vt tutor. Sed qualiter desiderabat agere potius protutelæ? Dic quia plus consequeretur, vel quia tacite habet bona obligata. Vel posset gestor ad vnum attēdere, procurator ad omnia, vt j. eo. l. tutori.

z Pupillæ. si & eius cōtemplatione gesit, secundū Io. Vel forte etiam si nō eius cōtemplatione: vt j. eo. l. si mandatū. Item ecōtra pupilla ei qui successit in locū tutoris, in eo quod locupletior est, tenetur, vt ff. eo. si pupilli. in prin. non impedien te actione mandati, quæ datur inter tutorem & gestorem.

Officiū, obsequiū, & pietas differunt.

a Officio. officiū dicitur inter hominē & hominē: vt ff. de ser. exp. l. seruꝰ. in fi. Obsequiū inter patronū & libertū, vt hic, & j. de obsequijs, rubrica. & j. q pe. tu. l. patroni. Pietas verò dicitur inter patrē & filiū, vt s. e. l. j. & ff. de cur. fu. l. furiosę matris.

b Functus. scilicet tu libertus.
c Pupillas. aliud forte si adultæ essent. Nam notabiliter videtur hic ponere pupillas: sed dic idem in adulta, nisi protestetur, vt ar. ff. e. Nesennius.

L Chirotecam.

a *Curatorem.* ℌ CASVS. Si pater tuus in testamento curatorem dederit tibi, & negotia tua administrauit: quæritur, an tibi neg. gest. act. teneatur? & respond. quòd licet recte datus non fuerit, tamen neg. gest. actione tenebitur, quia non rectè egit. institu. de curatoribus. §. j. Not. ex hoc tex. ibi, instituit, scilicet de facto: quia ante confirmationem iudicis nō habebat ius administrandi: vt ff. de excu. tut. l. Caius. Bald.

b *Factum.* vt hic, & insti. de cura. §. j.

c *Eum.* scilicet curatorem datum in testamento: sed non valebit.

d *Heredes.* vt infra eo. l. curatoris. nec etiam debet amodo postquā se immiscuit, vel gerere cœpit, deferere: nisi petito curatore, vel certioratis cognatis pupilli: vt ff. de admini. tuto. l. tutores. §. curatores. & de eo. qui pro tu. l. j. §. fina. Quatuor modis dicitur negotiū ad aliquem pertinere: vt quia impendi *in* rem tuam. ff. eod. l. si pupilli. §. videam[e]. Ipso gestu. quādo solui creditoribus tuis: vt hic. Cura & sollicitudine: vt ff. eod. l. si pupilli. in prin. vt in procuratore & curatore. Ratihabitione: vt quia exegisti à debitore meo, & ego ratum habui: vt ff. e. l. si pupilli. in fin.

Negotium quatuor modis ad aliquē dicitur pertinere.

S *Iab eo.* ℌ CASVS. Negotia mea gessisti, & male. vnde ex mala administratione mihi in xij. tenebaris. me heredem instituisti in duabus vncijs. quæritur, an ad repetendū x. aduersus coheredē mihi neg. gest. competit actio? & respon. quòd sic.

†*Imp. Antoninus Heliogabalus A. Seuero. quod nusquā reperi: nec probabile est sic inscriptam fuisse hanc constitutionem. videtur esse admonitio cuiusdam studiosi.*

e *Gessit.* & male: sicque in xij. pœnæ factus est debitor.

f *Adeas.* non solum si omittas, durat actio: sed &c.

g *Competit.* vt ℌ. de bo. aucto. iudi. posl. l. si. vxor. & ad l. Falcid. l. licet. & §. de pact. debitori. & ℌ. de rei vindi. cum à matre. & hic nisi compensandi gratia dimisit: vt ℌ. de hered. actio. l. si adulta. & ℌ. de hered. insti. l. si compensandi. ff. & de leg. ij. l. cum pater. §. Titio.

A *Duersus.* ℌ CASVS. Si negotia mea gessisti, & quia militiæ causa aberam, contra te act. negot. gest. intentare non potui per x. annos vel viginti, mihi reuerso an ea detur, quæritur? & respon. quòd sic. non enim longi temporis spacio. id est x. vel xx. annorum excluditur, cum sit personalis, & durat vsque ad xxx. annos.

h *Ciuiliter.* id est curialiter. prætoria enim est hæc actio: vt ff. eod. l. ait prætor. in princ. Vel large accipe ciuiliter, vt etiam prætorias comprehendat: vt ff. de var. cog. l. j. §. j.

i *Militares.* sic euenit. nam idem si qualibet causa, vel sine causa.

k *Tardius.* id est tarde. nondum enim xxx. anni elapsi erant: vt subijcit.

l *Hoc genus.* id est huiusmodi, scilicet personalium: vt infra de consti. pecu. l. ij. Vel genus. i. species, scilicet negotiorum gestorum.

m *Præscriptione.* scilicet decem vel viginti annorū. durat enim xxx. annis.

n *Excludit.* id est tollit.

S *Ipecuniam tuam.* ℌ CASVS. Si à debitore meo pecuniam mihi debitam exegisti, & solutionem tibi factam ratam habui: an mihi contra te actio nego. gesto. competat, quæritur? & respond. quòd sic. videbatur quòd non, sed litares[i] iam litem tardius[k] fueris executus: cum hoc genus[l] actionis longi temporis præscriptione[m] excludi[n] non posit. V I. Kal. Aug. Antonino & Aduento Coss.

In negotio quod est nostrum ratihabitione, oritur actio negotiorum gestorum ratihabitione secuta. Bald. & Alex.

IX. Idem. A. Saluſtio.

S I pecuniam † tuam[o] à debitore tuo P Iulianus exegit, q eamque solutionem ratam habuisti: habes aduersus eum[r] negotiorum gestorum actionem.[s] PP. VIII. Kalend. Mart. Præsente & Extricato Coss.

Qui curat seruum alterius non inutilem domino, habet actionem negotiorum gestorum. h. d. Bald. & Alex.

X. Imp. ALEXANDER. A. Secundo & alijs.

S I seruum alienum non inutilem[t] domino constitutum ægrum curasti: negotium[u] vtiliter gessisti, & competenti vobis actione sumptus recuperare potestis. P P. X II. Kalend. Decembr. Alexandro. A. II. & Marcello † Coss.

C *Quod mater expendit in alimentando filium, ab eo non repetit: quia videtur expendisse pietate materna, & non animo repetendi: secus in eo quod expendit circa res filij. h. d. Salyc. & Alexander.*

XI. Idem A. Herennio.

A Limenta quidē quæ filijs tuis præstitisti,[x] tibi reddi non iusta ratione postulas: cū Item vnde nascitur hęc actio negotiorum gestorum? Respondeo, ex ratihabitione, non ex pristina actione: secus in actione pro socio & tutelæ, quæ ex veteri contractu vel quasi oriuntur finito demum officio: vt ff. de tute. & ratio. distrahen. l. si tutor. in fin. sic & in contractu, do vt des, demum secuta traditione oritur actio in pristino pacto: vt infra de rerum permutatione. l. ex placito. Et nota hic quòd quatuor modis dicitur negotium alienum: vt dixi. ff. eod. l. si pupilli. §. idem ait. in fin. §.

D S *I seruum.* ℌ CASVS. Si in seruo meo ægroto curando sumptus feci̇sti, an negotiorum gestorum actione repetere possis, quæritur? & respondetur quòd sic, si vtiliter gessisti. Viuianus.

t *Inutilem.* quid autem si credidit vtilem, cum non erat? Respondeo, tenetur dominus secundum quosdam: vt ff. de bon. aucto. iudic. possiden. l. prætor. §. quod ait prætor. Sed tu dic contra secundum Gulielmum: vt ff. eodem. l. sed an vltro. §. j. & alium in creditore missō in possessionem: vt modo dicta. l. prætor.

u *Negotium.* quid si in causa noxali seruum defendat? Respō deo idem quòd hic, habita distinctione huius legis. ff. eod. l. qui seruum.

A *limenta.* ℌ CASVS. Si nomine alimentorum in filium mater aliquid impendit, an repetere possit, quæritur? & dicitur quòd non, cum officio pietatis functa videatur. si autem illa negotia tanquam aliena vtiliter gessit, & impendit animo repetendi, per actionem negotiorum gestorum repeter, si materna affectione quasi animo donandi nō repetet. Viuianus.

x *Præstitisti.* ô mater.

Materna.

Mater an possit repetere alimenta filio facta.

a *Materna pietate.* quæ impedit repetitionem, vt infra eod. l. si paterno. Et dic cum mater alit filium: aut patre viuente, & tunc non repetit à filio. vt argu. supra eodem. l. ij. in fin. aut eo mortuo: & tunc intra triennium idem, vt infra de pat. pote. l. nec filium, & hoc etiam si fuerit protestata quòd has expensas animo repetendi non donandi fecit. Si autem postquam habeat tres annos: & tunc cum quæstio sit facti, iudex deneget repetitionem ex qualitate siue ex quantitate facultatum matris & filiorum & impensarū, & qualitate personarum, vt hic, & ff. de liberis agno. l. si quis ali. vsque ad §. si vel parens. & §. si mater. & ff. de donatio. inter virum & vxorē. l. verum. & ff. commoda. l. in rebus. §. possunt, & de libe. agno. l. penult. & idem in auia, etiam mortuo patre. Si autem diuortio facto solutum sit matrimonium: tunc si culpa mulieris, alantur apud patrem expensis matris: econtra idem, scilicet quòd alantur apud matrem expensis patris, quo indo culpa viri factum sunt diuortium: vt in authent. vt liceat matri & auiæ. & illud quoque. colla. viij. & eadē per omnia die in auia & proauia. vt. ff. eod. l. Nesennius. In alijs autem expensis, quæ nō sunt circa alimenta, serua quod hic subijcit.

al. deest si.

b *Ostenderit.* tu mater, quia fuisti protestata, vt dicta l. Nesennius. secundum quosdam. Vel die verius eo ipso quòd non monstrarur contrarium, vt infra qui mili. non pos. super seruis. lib. xij. & §. qui testa. fa. pos. l. ij. & secus in alimentis: vt ibi exigatur protestatio: & sic verbum, ostenderis, est actiuum: quia ipsa ostendit, & in hoc dicitur agere. Alij dicunt, ostenderis, esse præsens passiui: quia filius est qui hic ostendit, & sic ponitur passiue quantum ad matrem, & in hoc ipsa dicitur pati. quod non placet: quia sic contra seipsam probaret. & facit infra de capti. & postli. reuer. l. liber. & ff. fa. ercis. quæ pater ij.

al. pro in clus. legitur debet, nec verè video cur cōtra fidem omniū librorum negatio hic addi debeat, cū præsertim in hac posteriore specie nō dicatur animo repetendi, sed potius animo donandi. Cōtinuat.

S *Filius.* ℌ CASVS. Si filius sui iuris negotia patris gerens, debitum eius soluit, & animo repetendi: actione negot. gest. à fratribus suis coheredibus repetet quod soluit. si autem animo donandi, non repetet. Viuianus.

c *Actionem.* contra patrem vel eius heredes.

Peculii est quadruplex.

d *Cum solueret.* nō de castrensi peculio vel quasi: quia tunc repeteret etiā eo viuo, vt ff. de fideiuſ. l. si dubitetur. §. fin. in eo enim vt paterfamilias habetur, vt ff. ad Maced. l. ij. & §. de episco. & cle. sacrosanctę. Soluit ergo hic de profectitio, vnde de propria bursa tibi soluisse videtur. Quid autem de adueſtitio? Dicunt quidam quòd repetit mortuo patre, per actionem fami. ercisc. nō eo viuo, vt arg. ℌ. de bo. quæ li. l. cum oportet. in prin. & §. eo. l. siue pro fratre. Ioan. contra: quia præsumitur donare patri per hanc legem. ADDITIO. Hæc l. videtur cōtrarium dicere. s. quòd videtur soluisse filius animo repetēdi secundum Bar. hic. quod probatur in simili. §. l. proxi.

e *Si donandi enim.* fi. i. quia. & ideo bene infert, si igitur &c. Vel dic quòd conditionaliter ponitur si.

f *Suo.* qui est tibi auus.

g *Gerens.* non animo donandi.

h *Cum parentis.* coheredibus patris. hæc enim actio heredibus & contra heredes competit, vt ff. eo. l. iij. §. hæc autem. & facit ff. fami. ercis. heredes eius.

Q Vod *in vxorem.* ℌ CASVS. Si in curatione vxoris tuæ Codex. ægrę aliquid impendisti: à socero tuo repetere nō potes: quia animo affectionis hæc feciſſe præsumeris. Si autem in funus eius aliquid impēdisti, repetes à patre ad quē dos redire debeat, actione funeraria. Not. q̄ maritus tenetur vxori in firmę subuenire de alimentis & medicinis & omnibus necessarijs. nā cū duret matrimonium, tenetur subire onera: & si non subijt, nec ex pacto nec ex statuto potest dotem lucrari, vt. l. si ab hostibus. §. si vir. ff. soluto matri. Sed pone quòd maritus expulit vxorē de domo: nunquid debeat eam alimentare? Respon. si propter culpam mariti, sic: si vxoris, non, secundum Ia. de Aret. Cy. & Bal.

† imputare, alias impetere.

i *A socero.* id est à patre vxoris tuæ.

k *Expendere.* expensam referre, vel. i. imputare, vt. ff. e. l. Nesenni[o]. l *Eius.* s. vxoris tuæ.

m *Recepturus.* à patre mulieris.

n *Conuenis.* funeraria actione de dote: & etiā ipse vir tenetur conferre si quid sibi de dote remanet, vt hic, & ff. de reli. in eum. & l. seq. & l. in patrem. & l. seq. & ff. de iure do. cū in fundo. ij. respon. & arg. ff. de in rem verſ. l. si filiusfamilias.

S *I mandatum.* ℌ CASVS. Si mādato meo negotia mihi & vxori meæ communia gessisti: tibi aduersus me contraria mandati cōpetit ad repetendum quod impēdisti, mihi autē contra te directa, mulieri autem aduersus eam contraria.

al. Mueld no.

o *Mariti.* contemplatione tamen vxoris gesturus eras secundum. Io. vt. ff. eod. l. si pupilli. §. si quis ita simpliciter. ibi, nam &c. Sed nos contra, vt ff. eo. l. item si cum. §. fi. & in l. pupilli. subaudi, maxime, vt no. ff. eo. l. iij. §. si.

p *Tam tibi.* scilicet gestori contrario.

q *Mulieri.* directa. sed non videtur hic habere locū, cū mandatū intercesserit: vt iusti. de obli. quæ ex quasi cōtractu. §. j. quæ est contra. Solu. hic quo ad mulierem non intercessit mandatū. Item videtur dari in factum, vt. ff. mand. l. si mandauero. ij. §. si curator. quæ est contra. Solu. ibi in rem absentis nihil erat impensum: hic sic. & ita est hic negotium mulieris re ipsa, ibi ratihabitione. ADDITIO. Hæc lex indubitatè intelligitur

D vbi de mandato viri contemplatione vxoris gessit. Quid autē in aliis generibus negotiorum, vide hic per Ioan. Fabrum in suo breuiario, vbi succinctam ponit distinctionem.

r *Mandati.* scilicet directa, si quid apud te ex gestione remansit, vt. ff. manda. idémque. §. idem Labeo. Accutius.

s *Contraria.* scilicet mandati: sed mulier agit contra maritum negotiorum gestorum, vt. ff. eo. l. nam & Seruius. §. ff.

S *I paterno.* ℌ CASVS. Si vxoris tuæ filiam, non tuam, quę prīuigna dicitur, aluisti, vel in magistrū suum vt eam doceret aliquid impendisti: an repetere possit, quæritur? & distingue: aut paterno affectu, id est affectione qua pater filium suum aleret, vel in eum impenderet, ita eam aluisti, non repetis: si autem animo repetendi sumptus fecisti, illos recuperabis. Viuia.

t *Si paterno.* lex ista intelligitur in prima parte quando fecit impensas circa personas, in secundo quando circa res.

v *Priuignae.* id est filias vxoris.

x *Aluisti.* scilicet tu vitricus.

y *Hīs.* scilicet priuignis.

z *Magistris.* vt docerent eas suere vel texere, quòd est proprium mulierum.

Mulierū artificia quæ sunt.

a *Erogationis.* id est eius expensæ.

a *Nulla.* vt ff.eod.l. is qui amicitia.
b *Repetiturus.* quod reprobare debes, secundum quosdam ex protestatione vel alio modo.* Tu dic quòd ipse debet probare te animo donandi feciſſe : vt ff. eodem. l. Neſennius. Sed poſſet etiam diſtingui, an in eius ſtabant ſeruitio, vel non: vt ff. de donationibus inter virum & vxorem, ſed ſi vir. §. fina. Et not. hic quòd ceſſat hæc actio ex multis cauſis. Primo propter paternum affectum : vt hic, vel amicitiam paternam: vt ff. eodem. l. is qui. & l. ex duobus. §. fina. vel cauſa pietatis : vt ſupra eodem. l. j. & ij. & infra de nuptijs. l. patrem. vel alimentorum ratione à matre factorum: vt ſupra eodem. l. alimenta. Vel affectionis domeſticę: vt ſupra eodē. l. quod in vxorem. vel cauſa obſequij : vt ſupra eodem. l. officio vel prohibitionis factæ à domino: vt infra eod. l. ſi. Accurſius.

Putà quia ſcripſiſti in debro tuo vt ſtionis : talis tenetur mihi, &c. vt l. Neſeminus. ff. eo.

Aliàs inſecundo.

S *I negotium.* §. Casvs. Si pro ſorore tua ſoluiſti ea mandante vel rogante, tibi contraria mandati actio competit. Vlpianus.

Recipere.

c *Soluiſti.* ſine mandato.
d *Rogãte.* ex vna parte. Vel non mandante, vel non rogante alia competit, &c. ſecundum Girardum.
e *Geſtorum.* immo mãdati, ſiue rogatio ſiue mandatum interueniat: vt ff. mandati. l. j. & l. ſi remunerandi. §. j. quæ ſunt contra. Solu. Redde hic ſingula ſingulis : vt quod dicit hic negotiorum geſtorum, referatur ad principium legis. quod vero mandati, referatur ad id quod dicit, mandante vel rogante. Alij dicunt quòd hæc rogamina non fuerunt tunc admiſſa : ſed poſtea geſsit : & ſic negotiorum geſtorum datur. Tertij exponunt, rogante, id eſt admonente: non autem volente ſe obligare ex eo mandato. ſic ff. eod. l. ſi ſeruitutei. & ff. manda. l. idemque. §. ſi quis. ſed in dubio ſtatur ſignificationi verborum : vt ff. de leg. iij. l. non aliter. prima verior eſt.

Curatoris. §. Casvs. Curam geſsiſti alicuius adultæ, deceſsiſti : an heres tuus de dolo & lata culpa à te commiſſa negot. geſt. actione conueniri poſsit, quæritur? & reſpond. quòd ſic. Sed an ad heredem officium adminiſtrandi te defuncto pertineat, quæritur? & reſpond. quòd non. vnde alienandi res adultæ facultatem non habet. Vel ſic : Certum eſt quòd curator negot. geſto. actione vtili tenetur : an heredes eius teneantur ſicut defunctus? Reſpond. quod ſic de dolo & lata culpa. neque officium adminiſtrandi ad eos tràſit, & ideo nullam, &c.

f *Vtili.* id eſt vtiliter. ſic ponitur per totum titulum. ff. de peti. here. vbi dicitur vtilem dari contra titulo poſsidentem. nam exponitur vtilis, id eſt vtiliter. & ſpecialiter in l. nec vllam. aliàs. l. etiam ſi. §. ſi quis ſciens. Nam directo & vtiliter reſpectu gerentis negotia dicuntur : directa verò & vtilis reſpectu domini negotiorum. & ſic in curatorem vel eius heredem, qui ſuſpicione neceſsitatis gerit, datur directa vtiliter : in ſpontaneum geſtorem, directa directo : vt ff. eodem. l. iij. §. penulti. & ff. de tut. & rat. diſtra. l. poſthumo. & de act. & oblig. l. ex contractibus. & ſupra eodem. l. curatorem.

Actiones ſunt in multiplici differentia.

g *Actione.* actionum aliæ directæ : aliæ contrariæ. Primæ domino, ſecundæ geſtori dantur : vt inſtitut. de oblig. quæ ex quaſi contractu. §. j. Item aliæ directæ, aliæ vtiles. Primæ dantur ex verbis & mente legis, ſecundæ ex mente tantum. & ſecundum hanc ſecundam diuiſionem dominus habet directam in duobus caſibus primi edicti. Item vtilem in tertio adiecto ab Vlpiano : vt ff. eod. l. ait prætor, in princip. & §. ſed ſi quid. Econtra geſtor ſpontaneus habet directam: vt inſtit. de oblig. quæ ex quaſi contract. §. j. At qui ex neceſsitate, vtilem habet, cum verba edicti deficiant. verba enim edicti quæ ſunt. ff. eod. l. iij. in ſpontaneo geſtore dicunt: & hic patet quod directa & vtilis per nomen ad actorem referuntur: ſiue dominus, ſiue geſtor agat. Econtra per aduerbium tenetur directo quandoque aliquis : quandoque vtiliter : vt ecce geſtor ſpontaneus directo : qui ex neceſsitate, vtiliter. Sic enim in rei vindicatione dicitur poſsidens teneri directo. : at qui dolo deſijt poſsidere, vtiliter. Item in petitione hereditatis poſſidens pro herede vel poſſeſſore, directo: qui titulo hereditatẽ ſciens emit, vtiliter : vt ff. de peti. heredita. l. nec vllam. aliàs. l. etiã ſi. §. ſi quis ſciens. Ecõtra dominus tenetur directo ſcilicet quando ſunt geſta negotia ſua vel hereditaria. Item vtiliter, quando neutrum horum erat: vt d. §. ſed ſi quid. Et no. ex præmiſsis quòd quandoque datur directa directo: quandoque vtilis vtiliter: quãdoque directa vtiliter: quãdoq; vtilis directo. Item & not. quòd cõſiderata vtraque diuiſione patet aliquando dari domino directam *vtiliter, directo : quandoque directam vtiliter. Item econtra geſtori contrariam directam, & contrariam vtilem.

Vtiliter directo.

h *Culpam.* à defuncto commiſſam, non etiam leuem ex perſona defuncti, ſed ſua ſic, licet ex ſuſpicione neceſsitatis gerat : vt ff. eodem. l. iij. §. penulti. Item verum eſt quòd ex perſona defuncti non tenentur niſi dolo & lata culpa, niſi ex damno pupilli lucrum captatum : aut gratia præſtitum ſit: vt infra de hered. tut. l. j. ij. & iij. & infra de in litem iuran. l. alio. & infra de hered. tut. l. j. ſecus autem in herede eius qui ſponte gerit. Nam ſi defunctus leuem, & ipſe leuem præſtet: vt ff. eodem. l. iij. §. hæc autem actio. At curatorem ſiue tutorem conſtat teneri de dolo, & lata culpa, & leui: vt infra eodem. l. tutori. & infra arbit. tut. l. quicquid. Sed contra. ff. eodem. l. actio. vbi dicitur non eſſe differentiam inter directam & vtilem: ſed ibi vtilis pro ſolenni ponitur: vt ibi dixi. Accurſius.

Heredes in ſolidum. de leui cul. pa.

i *Ad eos.* ſcilicet heredes: vt ff. de his qui no. infa. l. furti. §. penul. & j. ſi quis igno. rem mi. l. j.

k *Ideoq;.* id eſt cum officium adminiſtrationis ad eos heredes non tranſeat: ideoque, &c.

OB *negotium.* §. Casvs. Si negotia mea bona fide geſsiſti & ſumptum feciſti, moram autem in ſumptibus reddendis feci : an ad vſuras tibi tenear act. neg. geſt. quæritur? & reſpond. quòd ſic. vel intellige quando pecuniam ſub vſuris ob gerenda negotia mea accepiſti. idem eſt in eo qui alienum gerit negotium ex neceſsitate : puta quia eſt curator, vel ſuſpicatur ſe curatorem eſſe: vt ff. eod. l. iij. §. vlti.

Negotiorũ geſtor an tenetur de gerendis.

l *Geſtum.* ſcilicet ſponte.
m *Vſuras.* vt quia accepiſti ſub vſuris, vel etiam tuam impendiſti: & eras ſolitus fœnerare: vt ff. de vſur. qui ſemiſſes. & l. & in contraria. & j. mãdati. l. j. aliàs ex mora, vel ex alia iuſta cauſa veniunt: vt ff. eo. l. quia tantundem. & l. at qui. §. fin.

Vſura quãdo ſunt præſtandæ.

n *Neceſsitate.* puta quia fuiſti curator, vel ſuſpicabaris eſſe: vt ff. eod. l. iij. §. penulti.
o *Compulſum.* vt curator. Accurſius.

AB *vno.* §. Casvs. Si coheres rem mihi & tibi communẽ meo & ſuo nomine vendidit, & venditionem ratam habuiſti mihi cõtra eum pro parte precij dabitur neg. geſt. act. quæritur? & reſpon. quòd ſic, ſi ratum, &c.

Communi.

XVII. Imp. DIOCLET. & MAXI. AA. & CC. Claudiæ.

CVratoris etiam ſucceſſores negotiorum geſtorum vtili f conuentos actione, g tam dolum quàm latam culpam h præſtare debere, nec ad eos i officium adminiſtrationis tranſire: ideoque k nullam alienandi eos res adultæ poteſtatem habere conuenit. Dat. XIII. Kalend. Ianuar. Sirmij. AA. Coſs.

Hæc actio eſt bonæ fidei, ſiue ſponte, ſine ex neceſsitate geratur : ideo veniunt in ea vſure ex mora. Alexand. vel alia iuſta cauſa, ſecundum gloſſam. Bald. & Salycetus.

XVIII. Iidem AA. & CC. Pomponio.

OB negotium alienũ geſtum, l ſumptuum factorum vſuras m præſtari bona fides ſuadet: quo iure contra eos etiam quorum te neceſsitate n compulſum o negotium geſsiſſe proponis, per iudicium negotiorum geſtorum veteris. * Dat. VIIII. Kalend. Ianuar. AA. Coſs.

Obligatio contracta ratione adminiſtrationis, tranſit ad heredem. ſed ipſum officium non tranſit ad heredem : & per hoc non tranſit alienãdi poteſtas. hoc dicit Bal. Vel ſic: Contra heredes geſtoris neceſſarij competit hæc actio vtilis, in qua venit dolus & lata culpa defuncti, non leuis : licet officium ad ipſos heredes non tranſeat. Alexand.

a *Communi.* ſi enim non vt communem vendidiſſet, non poſſet habendo ratum hanc actionẽ habere, vt ff. eodem. l. ſi pupilli. §. item quæritur. in fin. §. & §. ſed ſi ego. in ſi. & ff. de precar. l. ſi ſeruus. niſi in ſubſidium. verba enim edicti deficiant. verba enim edicti quæ ſunt. ff. eod. l. iij. in ſpontaneo geſtore dicunt: & hic patet quod directa & vtilis per nomen ad actorem referuntur: ſiue dominus, ſiue geſtor agat. Econtra per aduerbium tenetur directo quandoque aliquis : quandoque vtiliter : vt ecce geſtor ſpontaneus directo : qui ex neceſsitate, vtiliter. Sic enim in rei vindicatione dicitur poſsidens teneri directo. : at qui dolo deſijt poſsidere, vtiliter. Item in petitione hereditatis poſſidens pro herede vel poſſeſſore, directo: qui titulo hereditatẽ ſciens emit, vtiliter : vt ff. de peti. heredita. l. nec vllam. aliàs. l. etiã ſi. §. ſi quis ſciens. Ecõtra dominus tenetur directo ſcilicet quando ſunt geſta negotia ſua vel hereditaria. Item vtiliter, quando neutrum horum erat: vt d. §. ſed ſi quid. Et no. ex præmiſsis quòd quandoque datur directa directo: quandoque vtilis vtiliter: quãdoque directa vtiliter: quãdoq; vtilis directo. Item & not. quòd cõſiderata vtraque diuiſione patet aliquando dari domino directam *vtiliter, directo : quandoque directam vtiliter. Item econtra geſtori contrariam directam, & contrariam vtilem.

Etiam pro communi negotio geſto habet locum negotiorum geſtorum actio. hoc dicit Bald. Vel ſic, Habens ratam venditionem pro parte ſua nomine ſuctam, agit ad precium actione negotiorum geſtorum. h.d. Salyc. Vel ſic, Vendens communem rẽ cum alio tanquam communem, tenetur ſocio reſtituere partem precij per actionem negotiorum geſtorum. Alexand.

XIX. Iidem. AA. & CC. Alexandro.

ABvno herede * pro ſolido re veluti communi a venundata, de precio coheres venditoris negotiorum geſtorum [actione *] ratam faciens venditionem, agere poteſt. Dat. Id. Feb. Sirmij. CC. Coss.

Officium tutoris & curatoris differt ab officio geſtorum, quia illorum officium neceſſarium eſt, & neceſsitate ceſſante finitur : officium verò geſtorum eſt voluntarium, & propterea voluntate finitur. Item illi actionem intentant, geſtor verò non, neque tamen etiam de leui culpa tenetur. Salyc. & Alexand.

XX. Iidem. AA. & CC. Octauianæ.†

TVtori b vel curatori ſimilis non habetur, c quid citra mandatum negotiũ alienum ſpõte gerit: quippe ſuperioribus e quidem neceſsitas f muneris g adminiſtrationis finem: huic h autem propria voluntas i facit. k Ac ſatis abundeque ſufficit, ſi cui vel in paucis amici labore cõſulatur: ſecundum quæ l ſuper his quidẽ quæ nec tutor nec curator cõ ſtitutus, vltro quis adminiſtrauit : cum non tantum dolum & latã culpam, ſed & leuem m præſtare neceſſe habeat: à te n conueniri poteſt: & ea quæ tibi ab eo o deberi patuerit, p cum vſuris q compelletur reddere. De cæteris verò quæ ab alijs tui conſtituta iuris detenta exacta non ſunt, r ab hoc qui nec agendi quidem propter exceptionis s obſtaculum facultatem habere potuit, exigi non poteſt t: & idcirco aduerſus eos quos res tuas u tenere dicis, detorquere tuas petitiones debes. Dat. VIII. Kalen. Maij: Sirmij. CC. Conss.

Ille vel. al. curatiũ eſt coheredi.

* *deeſt in omnibus vtili.*

†*al. Octauia.*

b *Tutori.* dominus negotiorum volebat geſtorem, & de geſtis & de gerendis, & de actionibus non intentatis, ad ſimilitudinem tutorum vel curatorum, qui tenentur de geſtis & gerendis, ſibi teneri. Et hoc eſt thema, & imperator reſpondet.
c *Non habetur.* quantum ad negotia adminiſtranda: quod hic timebatur.
d *Qui.* ille ſubaudi.
e *Superioribus.* ſcilicet tutori & curatori.
f *Neceſſitas.* ſcilicet finita.
g *Muneris.* ſcilicet publici. nam placuit, &c. vt inſtitu. de excuſa. tuto. & curatorum, in princip. Et quod ſubijcit neceſsitas, dic quòd eſt neceſſarium in ſubeundo : quia inuitus datur & inuito, niſi adulto extra iudicium, vt ff. de tuto. & curato. da. ab his. l. nec non. & inſtit. de cura. §. item inuiti. Item eſt neceſſarium: quia ex quo eſt, tenetur omnia gerere. hæc ergo neceſsitas, ſcilicet ceſſans, facit finem, vt quandiu ſcilicet duret officium, & ſic ex neceſsitate tenetur omnia gerere. Finitur autem tutela ſiue cura multis modis, vt inſtit. quibus mo. tut. ſi. & de curat. in prin. niſi quandoque vt j. vt cau. poſt pub. adſit tu. l. j.

Tutor datur inuitus & inuito.

h *Huic.* ſcilicet ſpontaneo geſtori.
i *Propria voluntas.* quam ab initio habuit. Nam ſi quaſi omnia geſturus acceſsit, de omnibus tenetur, vt ff. eodem. l. Pomponius. ij. & l. ſequen. ſecundum Guil. de Cabriano. Sed Ioan. contra, vt licet acceſsit quaſi omnia geſturus, non tamen teneatur niſi de geſtis. non autem de gerendis, vt ff. eodem. l. nam & Seruius. §. ſi viuo. Dic ergo, propria voluntas facit finem, vt quæ vult gerat, & quæ non vult gerere dimittat. licet omnia geſturus accedat. nam ſufficit &c. vt hic, & ff. de admi. tuto. l. tutores qui. §. iij. & ff. de procu. qui proprio. §. ei qui. & infra ne vxor pro mari. l. fina. Sed ſecundum ſecundam expoſitionem eſt argu. contra. ff. commodati. l. in commodato. §. ſicut. Solu. hic in inchoandis, ibi in inchoatis. Vel ibi alius erat geſturus, vt argu. ff. de negot. geſt. l. ſi pupilli. §. fina. vel ſecundum Guil. hic quaſi vnum geſturus acceſsit, ibi vero vt omnia gereret. Prima verior eſt, & expone vel, pro ſaltem. ADDITIO. Circa hanc glo. ſic diſtingue ſecundum Bart. hic. aut quis incepit gerere, & poſtea illud omiſit: & de illo tenetur, vt d. l. in commodato. §. ſicut. aut non incepit, & tunc aut ab initio acceſsit vt omnia geſturus : & de omnibus tenetur, vt d. l. Pomponius. ij. & l. ſequen. Aut non acceſsit vt geſturus omnia, ſed vt geſturus quædam : & tunc aut alius fuiſſet geſturus omnia, niſi ipſe acceſsiſſet. & tenetur de omnibus. d. l. ſi pupilli. §. videamus. Aut alius non erat geſturus : & tunc non tenetur niſi de his ad quæ gerenda acceſsit, vt hic l. cum ſimilibus.

Negotiorũ geſtor an tenetur de gerendis.

k *Facit.* ſcilicet finem adminiſtrationis.
l *Secundum quæ.* quia tunc non tenetur de gerendis, quando vnum geſturus acceſsit. nã ſi acceſsit tanquam omnia geſturus, de geſtis & gerendis tenetur : vt hic ſubijcit, ſecundum quæ. &c. ſecundum C. Vel ſecundum Ioan. ſic, ſecundum quæ, ſcilicet quia de geſtis tantum tenetur : etiam ſi omnia geſturus acceſsit, ſuper his, &c. Vel ſecundum H. ſecundum quæ. id eſt ſecundum prædictam differẽtiam, quia tutor vel curator omnia ſine mandato agere poteſt, hic vero cætera ſine mandato facit, non autem actionem exercet. Conuenì ergo eũ de his quæ geſsit, de his autẽ quæ num ſpõte gerit: quippe ſuperioribus quidem neceſsitas muneris adminiſtrationis finem: huic autem propria voluntas facit. Ac ſatis abundeque ſufficit, ſi cui vel in paucis amici labore cõſulatur: ſecundum quæ ſuper his quidẽ quæ nec tutor nec curator cõ ſtitutus, vltro quis adminiſtrauit : cum non tantum dolum & latã culpam, ſed & leuem præſtare neceſſe habeat: à te conueniri poteſt: & ea quæ tibi ab eo deberi patuerit, cum vſuris compelletur reddere. De cæteris verò quæ ab alijs tui conſtituta iuris detenta exacta non ſunt, rab hoc qui nec agendi quidem propter exceptionis obſtaculum facultatem habere potuit, exigi non poteſt: & idcirco aduerſus eos quos res tuas tenere dicis, detorquere tuas petitiones debes. Dat. VIII. Kalen. Maij: Sirmij. CC. Conss.

Geſtor de quo tenetur.

m *Et leuem.* quæ omnia præſtat tutor. vt infra. arbit. tut. l. quicquid. Item in geſtore eſt hoc regulare. quandoque enim de ſolo dolo, quandoque etiam de leuiſſima culpa tenetur, quandoque etiam de fortuito caſu, vt dixi. ff. eodem. l. iij. §. interdum.
n *A te.* ſcilicet domino.
o *Ab eo.* ſcilicet ſpontaneo geſtore.

Geſtor an teneatur à ſeipſo exigere debita.

p *Patuerit.* accedens ergo vt vnum geſturus, à ſe debet exigere ſecundum Ir. & colligitur. j. proxi. & ff. eod. l. ſi pupilli. in ſi. & l. diuortio. & l. qui ſine. & ſecũdum hoc dicit patuerit, ex antiquo contractu. Et alij exponunt patuerit deberi, ſcilicet ex adminiſtratione.
q *Cum vſuris.* quæ in hac actione veniunt ex mora, & ex alijs cauſis, vt j. de vſur. l. in bonæ fidei. & ff. eod. l. at qui. §. pen. & l. quia tantundem. & l. qui ſine.
r *Sunt.* ab eo qui ſponte geſsit. Accurſius.
s *Exceptionis.* quæ eſt, ſi ei mandatũ non eſt, & ſic ſine actione nemo experitur. vt, ff. eo. l. ſi pupilli. §. fin. & de admi. tuto. l. quoties. §. item ſi temporali.
t *Exigi non poteſt.* niſi erat de coniunctis, qui ſine mandato agunt, & poterat facilè ſatisfiere, vt ff. eod. l. ſi autem is fuit. in princip.
u *Reſtuas.* quaſlibet, etiam debitum, vt ff. ſi certum petatur. l. in fine.

SI *cognati.* §. Casvs. Si ſeruus tuus negotium geſsit, & cum manumiſiſti, an ob hoc quod geſsit, videtur impediri eius manumiſsio, quæritur? & reſpondetur quòd non. Videbatur quòd ſic, quia erat obligatus. An autem de eo quod geſsit in ſeruitute, liber factus teneatur, quæritur? Et diſtinguitur, aut eſt adminiſtratio connexa, vt quia in ſeruitute ædificare inchoauit, & liber factus conſummauit. quo caſu geſtum in ſeruitute, in iudicium negotiorum geſtorum actione venit, non vt ex eo teneatur, ſed vt ſeparetur in quod actum eſt in libertate, vt ex poſtfacto teneatur. Si ſeparata, vt quia quod ædificauit in ſeruitute, corruit in libertate, & iterum reædificauit, de ante geſtis nõ teneatur. Vlpianus.

Vſura quãdo ſunt præſtandæ.

a *Cōtēdit.* & male fupple. & ſic erāt obligati tantū naturaliter.
b *Non potuit.* contra videbatur: quia obligati erant ſerui: vt ff. de ſer. pig. da. l. ab eo. ſed ibi realiter, hic perſonaliter.
c *Quin.* pro etiam.
d *Antem.* pro ſed.
e *Præcedenti.* quod fecit eo tempore quo erat ſeruus.
f *Non connexa.* quid ſi connexa? Reſpondeo ſecundum B. & H. venit prima adminiſtratio in iudicio, vt ſeparetur, non vt reſtituatur: & de hoc quod geſſit poſtquam liber factus fuit, conuenietur. Alij contra. vt habes. ff. eod. l. eum actū. & l. ſeq. & l. at qui. in princip. & §. Scæuola. Reliqua tamen de peculio legato retineri poſſunt: vt ff. de peculio leg. l. ſi peculium. in fin. & de lib. l. Aurelius. §. Sticho.
g *Proculdubio.* vt & infra. an ſeruus ex ſuo facto. l. j. & ff. de reg. iur. l. quod quis. Sed contra infra de peti. hered. l. fin. Solu. illud ſpeciale: vt ibi dices.

Obligatio perſonalis non impedit libertatem ſeruo: & factus liber non tenetur de ante geſto. b. d. Bal. & Salyc. Vel ſic: Seruus qui alterius negotia male geſſit, non prohibetur a domino manumitti: nec ex ante geſto poſt manumiſſionem conueniri poteſt. Alexand.

XXI. Iidem AA. & CC.
Michræ.

SI cognati tui ſeruos ſuos manumiſerunt: hoc, quòd adminiſtraſſe eos rem tuam * contendis, [a] impedimento eorum libertati fieri non potuit. [b] Quin [c] autem † [d] ex B actu præcedenti [e] poſt manumiſſionem, ſi vtriuſque temporis adminiſtratio non connexa, [f] ſed ſeparata ſit: conueniri non poſſe, procul dubio eſt. Dat. VI. Kalend. Octob. Viminacij. CC. Coſs.

* *al. veſtrā.*

Negotiorum geſtor de caſu fortuito non tenetur, niſi hoc fuerit conuentum: ſecundū Bal. Salyc & Alexand.

XXII. Iidem AA. & CC.
Eulogio.

NEgotium gerentes [h] alienum non interueniente ſpeciali [i] pacto, caſum fortuitum præſtare non compellun tur. [k] Dat. XI. Kalend. Decēb. CC. Coſs. C

* *al. quin etiam.*

Pro negotiorum geſtione datur actio perſonalis, non hypothecaria, quæ eſt in rem. Alexand.

† *al. Theodoſio.*

XXIII. Idem AA. & CC.
Theodoro. †

NEgotijs geſtis, non in rē ſed in perſona eſt actio. Dat. XII. Kalen. Decemb. Nicomediæ. CC. Coſs.

Prohibitio domini tollit negotiorum geſtorum actionem in his quæ poſt prohibitionem gerūtur: ſecus in his quæ prius geſta fuerunt. Salyc. & Alexander.

† *al. Iuliano.*

XXIIII. Imp. IVSTINIANVS.
A. Ioanni. † PP.

Caſus fortuiti pericu lum quomodo quis in ſe ſuſcipiat. Geſtor quid doq; de caſu fortuito tenetur.

SI quis nolente & ſpecialiter [m] prohibente domino rerum adminiſtrationi earum ſeſe immiſcuit: apud magnos auctores dubitabatur, ſi pro expenſis quæ circa res factæ ſunt, talis negotiorum geſtor habeat aliquam aduerſus dominum actionē. Quam quibuſdam pollicentibus directam vel vtilem, alijs negantibus (in quibus & Saluius Iulianus fuit) hoc decidentes ſancimus, ſi cōtradixerit dominus, & eum res ſuas adminiſtrare prohibuerit, ſecundum Iuliani ſententiam nullam eſſe aduerſus eum, [vel directam, vel vtilem †] contrariam actionē, ſcilicet poſt denunciationem, quam ei dominus tranſmiſerit non concedens ei res eius attingere, li cei res bene ab eo geſtæ ſint. [n]

Quid deinde ſi dominus aſpexerit ab adminiſtratore multas expenſas vtiliter factas: & tunc doloſa adſimulatione habita, eum prohibuerit, vt neque anteriores expēſas præſtet? quod nullo modo patimur: ſed ex quo [ea*] teſtatio ad eum facta eſt vel in ſcriptis, vel ſine ſcriptis, ſub teſtificatione aliarum tamen perſonarum: ex eo die pro ſaciendis meliorationibus nullam ei competere actionem. ſuper anterioribus autem ſi vtiliter factæ ſunt, habere eū actionē contra dominū concedimus ſua natura currentē. P Dat. XIIII. Kalend. Decemb. Lampadio & Oreſte Coſs.

* *pro inclu ſo legendū eſt, die.*

† *Inclusa deſunt in meis libris, in quibuſ. dā aut ab vtilis. Alij concedebāt contrariam, & non directam contra riam. Tertij concedebant neutram, & iſta eſt ſententia Iuliani, quæ hic approbatur. Ratio autem talis eſt, quòd ſicut non cogor tecum contrahere inuitus, nec etiam incidere in obligationem tuam, ita non cogor tecum quaſi contrahere, nec te habere creditorem, ſecundum Bal.*

† *Cicer. cū hac. l. gl. ſtis per verbo ad reſignationem, in ea. ad audientiā, extra eo. tit.*

† *quid enim. quod eſt reſtitui. deſunt. reſtitui tamē deſunt.*

m *Specialiter.* id eſt expreſſe. ſic ponitur. ff. eod. l. ſed an vltro. in princ. & §. l. negotium ſecundum M.

n *Bene ab eo geſta ſint.* Locupletatur ergo eū aliena iactura, propter ſuam cōtradictionem. Et ſic eſt contrā. ff. de inſtitu. l. ſi quis mancipijs. §. Proculus. ſed ibi licet dominus contradiceret, ſeruus tamen voluit, qui etiam inuitum dominum de peculio vel de in rem verſo obligat: vt. ff. de pecu. l. ſi quis ſeruum. §. etiam. & continua ſequentia hoc modo: Bene dico expenſas poſt denunciationem factas non reperi: antiquiores autem ſic. quid enim, &c. vt ff. de re milit. l. defertorem. §. in bello.

o *Patimur.* nam nemo, &c. vt ff. de reg. iur. l. nemo poteſt mutare.

p *Curentem.* natura eius eſt vt currat vſq; ad triginta ann. vt j. de conſtitu. pecu. l. ij. cum ſit perſonalis. & ſ. eod. l. negotijs. & l. aduerſus. Item an de æquitate debitur aliqua actio pro geſtis poſt denunciationem cum bene eſt geſtum? In ſimili caſu poteſt quæri, Vt ſi mandaui vt emeres rem pro decem, & dediſti viginti, & vtiliter, quia bene valer, & plus? Et ait M. agi poſſe, arg. ff. de verb. ſignific. l. cum in teſtamento. & de condic. indebi. l. nam hoc natura, ſed B. contra. & Ioan. & nos, ſcilicet vt non poſſit agere niſi pro taxata quantitate: vt ff. eod. l. qui aliena. §. libertos. & l. ſi ex duobus. & hic, & ff. mand. l. ſi *poſſit repe* remunerandi. §. ſi paſſus. & l. ſi pro te. niſi in caſu: vt ff. de reli. l. at ſi quis. §. idem Labeo ait.

Mandatē vius tritūgra diem man datum, an tere quod plus dedit.

DE HIS QVAE VI METVSVE
cauſa geſta ſunt.

Seruant antiquam inſtitutionem: hodie ſufficit alterum, vt ff. eod. l. j.

Et contin.

Continuatio. *Et continua. Supra dixit de negot. geſt. quæ ab alio geſta, rata habemus: nunc de his quæ à nobis geſta infirmantur.*

PEr ſecutionem. } CASVS. Res ablata vel ſubrepta cuius periculo ſit, quæritur? Reſpond. quòd auferentis & metum inferentis & ſurripientis. vnde ſi rem tuam tibi aliquis abſtulit vel ſurripuit & periit: æſtimationem repetere potes per actionem quod metus cauſa. Viuianus.

a *Perſecutionem.* largū eſt verbum perſecutionis, vt. ff. de act. & obliga. l. actio in perſonam. & quod dicit vi, ſcilicet compulſiua & de furto gratia ſimilitudinis dicit. Diſtingue ergo quinque genera violentiarū: quia alia expulſiua, alia ablatiua, alia turbatiua, alia compulſiua, alia inquietatiua. Prima pars interdictum vnde vi. ff. de vi & vi ar. l. j. §. ij. Secunda actionem vi bo. rap. vt inſtitu. vi bo. rap. in princi. Tertia actionem quod metus cauſa, perſonalem & vtilem in rem: eo caſu quo vim paſſus erat dominus ante traditionem, & exceptio nem. vt dices. j. l. iij.

† *al. interdicunt. Violentia eſt nullaplex.*

Item in primis duabus ſine diſtinctione pertinet ad delinquentem periculum, vt. ff. de vi & vi ar. l. j. §. rectiſſime. &. l. penul. In tertia ſimiliter, niſi in caſibus, vt ſtatim dices, & hoc ſi agatur contra metum inferentem: ſecus ſi contra bonę fidei poſſeſſorem, vt. ff. eo. l. ſi cum. §. aliquādo. &. l. ſi ipſa. Quarta, ſcilicet turbatiua, locum habet quando duo ſe poſſidere contendunt: & inducit in rebus immobilibus interdictum vti poſſidetis, in mobilibus, vtrubi, vt inſtitu. de interdic. §. retinendæ. Quinta, ſcilicet inquietatiua, locum habet quando aliquid facis in meo prohibitus, vel ſciens te prohibendum. & hæc inducit quod vi aut clā, vt. ff. quod vi aut clam. l. iij. §. ſi. & l. iiij. Eſt ſexta vis, quando ſine auctoritate iudicis proſequor ius meum, vt. ff. eo. l. extat. ſunt & alia genera violentiarum, vt ibi dixi. ADDITIO. Vide ſimilem fere gloſin verbo, cauſa. in ca. ad audientiam. extra eo.

b *Intercideriut.* niſi extra tempora quadrimeſtria poſt ſecundam ſententiam currentia pereant, vt. ff. eo. l. ſi cum exceptione. §. quòd ſi homo. Item hoc, quando non erat peritura pernes actorem: quod dic vt. ff. eo. l. ſi cum ex. §. ſed & ſi ſine culpa. in gloſ. vt quia diſtracturus &c. Item hoc, niſi moram purgauerit per oblationem factam domino: quod dic vt. j. de fur. l. ſubtracto.

c *Reſponſum.* vt. ff. de vi & vi arma. l. i. 6. rectiſſime. &. l. pen. & j. de condic. fur. l. ij. &. ff. de condic. fur. l. ſi. &. ff. ſi cui plus quā per leg. Fal. l. iij. in princ.

CVm te. } CASVS. Aliquis te coēgit vt ſibi pecuniam promitteres, & promiſiſti: poſtea per interuallum temporis ſoluiſti: an iſtam pecuniam poſſis repetere quaſi per metum extortam? & reſpond. quòd non: quia potuiſti actionem quod metus cauſa intentare, & te liberare ab obligatione per metū extorta. quod cum non feciſti, ſed ſponte ſoluiſti: videris ratā habuiſſe promiſsionem: ſecus ſi vt ſolueres, metum tibi intuli, quo caſu repetes. Viuianus.

d *Camiſſe.* id eſt coacte promiſiſſe per metum.

e *Soluiſſe.* ſponte.

f *Paſſus.* in cauendo.

g *Non poteſt.* immo videtur perſpici poſſe, vt. ff. de condict. ob turpem cau. l. ex eo, &. ff. eo. l. metum autem. §. ſed quod prætor. quæ ſunt contra. Solu. ibi in promittendo & ſoluendo fuit facta vis. hic in promittendo tantū. Vnde nullo modo repetit: quia ſublata eſt proxima cauſa turpitudinis. turpitudo enim eſt vis & metus. Cauſa proxima dicitur coacta voluntas quæ tollitur: quia ratum quod fecit videtur habere ſponte ſoluendo, vt. ff. de condic. ob tur. cau. l. ſi ob turpem. Tum etiam quia odioſa eſt exceptio hæc, vt. ff. de excep. doli. l. ij. &. iij. in princ. &. l. apud Celſum. §. pe. vnde omnino ceſſat repetitio, vt. ff. de condic. inde. l. qui exceptionem. Tum etiam quia vna ſolutio non parit liberationem & repetitionem, vt. ff. de ſol. l. qui hominem. §. ſi. Vnde his tribus rationibus reprobatur gloſ. Ir. quæ dicit ſponte ſoluentem admitti ad repetendū,

Turpitudo eſt vis, & metus.

A ſi probet vim factam in cauendo, his verbis: Præſumitur enim querelam de vi non habuiſſe, aut ergo omnino non repetit: aut certus impeditur, donec probet contrarium. Ir. Primam ergo partem ſecundum B. & Pla. & Ioan. admittimus: ſecundam non, ſcilicet quod poſſit probare vim factam in cauendo. Sed Py. eam exponit donec probetur contrarium, ſcilicet vim factam in ſoluendo, quod nihil eſt ſecūdum Azo. nam quia certum erat vim non adhibitam in ſoluēdo: præſumitur ergo nec in promittendo. Item quid ſi parum poſt cautionem coacta ſponte ſoluit? Reſp. ſecundum Al. repeto, vt arg. ff. de mino. l. iij. §. ſcio. &. j. ad Velle. l. ſi mulier. ij. &. ff. ex quib. cau. ma. L. ab hoſtib. §. fi. quod nō placet ſecundū H.

† *al. Quis verisimile non ſit.*

Item quid ſi iuraui per metum dare decem; & do ſponte? Reſpō. non repeto: quia ſoluere non tenebar. argu. ff. qui ſatisd. cog. l. fin. & quia ſublata eſt proxima cauſa turpitudinis, vt. ff. de cōdict. ob tur. cau. l. ſi ob turpem. Sed Pla. contra: vt argu. j. ſi aduer. vendi. l. j. & in

Soluti per metum intercuniente iuramēto, an repeti poſſit.

C authen. ſacramenta. ſed ſecundum canones ſoluo & repeto, vt in vſuris, vt extra de iureiur. c. ad noſtram. ij. &. c. debitores. Item nonne hac. l. ſoluens errat in iure, credens ſe teneri. ergo in damno vitando ſubuenitur ei, vt. ff. de iuris & fac. ign. l. error? Reſpon. hic fuit factus error, vt. ff. eo. tit. l. nec ſupina. Item nunquid fuit turpis promiſsio, & ſic contra legem: quicquid ergo ſequitur ex eo vel ob id &c. vt. ſ. de legib. & conſti. non dubium. Reſpon. non fuit turpis, ſed turpiter facta: quia non venit turpe in obligatione.

h *Quando.* pro quia.

i *Properaſſe.* cum nemo ſuas pecunias iacter, vt. ff. de proba. l. cum de indebito: verſ. j. ſic ergo ad primordium tituli poſterior nō formatur cuētus: quod ſit alibi. j. de impo. lu. deſcrip. l. j. in fin. lib. x.

k *Querela.* ſcilicet metus.

l *Dicas.* & fidem iudici facias, vt. ſ. de tranſact. interpoſitas. & l. ſi maior. j. &. j. eo. l. metum.

SIvi. } CASVS. Si auo meo metum intuliſti vt tibi fundum venderet, & tu emiſti, & alij eum vendidiſti: an contra ſecūdum emptorem refuſo precio quod auus acceperat, ad repetendum fundum actio mihi competat, & quæ, quæritur? & reſpon. quod ſic: & datur ei in rem vtilis actio: niſi præſcriptione. xx. vel, xxx. an. ſe tueri poſſit: cum heres ei directo vel per patrem meum medium exiſtam.

m *Si vi,* quantum ad *corpus. metu.* quo ad animum.

n *Si maxime.* id eſt quod maximum videbatur, vt agere non poſſes.

o *Extitiſti.* ſiue directo, ſiue per medium patrem datur heredibus hæc actio, vt. ff. eo. l. quod diximus. §. ſi.

p *Reddito.* ſcilicet ei qui dedit, vel ei qui emit ab eo. & ſic fuit hic: & cogetur primus emptor habere ratum, cum ipſe teneatur ſecundo de euictione, vt. ff. de negot. geſtor. ſoluendo. &. l. Pomponius. j. &. l. quæ vtiliter. §. ſi. &. l. ſeq. & de excep. doli. ſi opera, ſic quilibet in ſuo reponitur ſtatu, vt. j. de reput. quæ ſi. in iudi. l. j. &. ff. de mino. quòd ſi minor. §. reſtitutio. Sed ad hoc quòd dicit reddi debere precium, eſt contra. j. de rei vin. l. ſi mācipium. ſed hic reſtituit, quia verſum eſt in ſui vtilitatem, id eſt aui, cui ſucceſſit, cuius perſonā heres ſuſtinet: vt in authen. de iure ciuitan. à mo. præſtito. §. j. col. v. ſic &. ff. de rei vind. l. emptor. Et eodem modo ſoluitur. j. de præſcrip. xxx. an. l. j. in fi. &. j. ne rei domi. vel templo. l. ij. Item ad idem eſt contra. j. de reſcin. vend. l. j. ſed ibi abundat, maxime. Item ad idem eſt contra. j. eo. ſi per impreſsionem. Solu. ibi ſpeciale. Item quod precium redditur? Reſpon. quod præſtitum eſt auo. Nam & ſi nihil auo præſtitū eſſet, nihil reddere, vt. j. de euict. ſuper emptione. ſed ſi aliquid ſit minus, & illud reddi poteſt, vt. j. de reſti. mili. l. ſi cum militaribus.

q *In rem.* licet enim non ſit dominus de iure ciuili (tranſtulit enim dominium in emptorē) tamen de æquitate prætoria videtur dominus, quia nemo videtur re ſua excluſus &c. vt. ff.

de in integ.restit.l.nemo.& non videtur possessionē adeptus, &c.vt ff.de acqui.pos.non videtur. Et dic in rem.i.rescissoriā.

a *Quoque.* quasi dicat non solū personalem quod metus causa, quæ est in rem scripta: & datur vtilis nō directa, quia translatum fuit dominium: vt supra dictum est, & datur cōtra quēlibet possidentem: vt ff.l.metum autem.§.fi. & l.si cum.§.in hac. & §.aliquando. Tria ergo auxilia dantur ex hoc edicto: actio in rē vtilis,& actio personalis quod metus causa.Item exceptio metus: vt hic, & ff.eod.l. metū.§.sed quod prætor.&.§.licet.& §.volenti.

b *Longæ possessionis.* vt decennij inter præsentes,vel xx. inter absentes.Accur.

c *Munitus.* præscribit enim vtili rei vindicationi, nō actioni quod metus causa, cum ipsa sit personalis: vt instit. de actio. §. præterea quasdam .& earum sit meta xxx.an.spacium: vt J. de consti.pecu. l. ij. secundū Plac.& sic, si modo, &c. refertur ad vtilem in rem, non ad personalem.Vel dic præscribi actiōi quod metus causa. nam cum excedit suos terminos in eo quòd est in rem scripta ,& datur cōtra quemlibet possidentem: vt ff.eod.l.metum autem. §. fin.exceditur à non suis terminis: vt J.de edic.diui Hadri.tol.l.fi.in fi. Item oppono,quomodo præscribit qui dominus factus est per traditionē.vt instit.de rerum diui.§.per traditionem.& per voluntatem, licet coactam: vt ff.eo. l.si mulier.§.fi metu.& ff.de vsucap.l.sequitur.§.Iana? Respond.quo ad ius ciuile verum est : sed de prætorio contra, vt ff. de in integ.restit.nemo. Præterea quia est dominus de iure ciuili,multo fortius præscriptione longi tēporis tueri in dominio prætorio se debet:vt sic magis contra intentionem agentis præscribatur, quàm dominium, vt ff. de cap.l.in bello.§.si quis seruum.Item adhuc cōtra iusti. de vsuca.§.furtiuæ.& J. de vsuca.pro empto.l.si partem.& ff. de vsucap.l.non solum.in prin.& l.sequitur.§.quod autem.quibus legibus dicitur quòd res furtiuæ & vi possessæ non præscribuntur.Solu.ibi de vi expulsiua: hic autem compulsiua,in qua est voluntas. hodie enim malæ fidei possessor,&c. vt in auth. vt sponsal.largi.§.rursus.colla.ix.& ff.de dolo. l. & eleganter. in princip. nam in metu dolus est.Item si emptor est munitus exceptione,nónne poterit agi contra metum inferentem? Respon.non, vt infra de his qui à non do.ma.l.fina. in fine. Item nunquid fiuitur anno rescissoriæ Respond.illud quando officio iudicis petitur restitutio: hic actionis iure. Item & illud post cōpletam vsucapionem, hic ante. Item quo iure est obligatus bonæ fidei emptor,an actione personali? Respond. ex variis figuris causarum.vt ff. de actio. & oblig.l.j. in princip. Item quid si res est iure gra.an agetur quod metus causa contra eum qui me compulit vt venderem? Respond. secundum Ioan.non,cum ipso iure non teneat cōtractus, vt in dolo simplici: vt ff. de dolo. l.& eleganter. in princip. vel illud in simplici dolo.

Al.Eut ycheri. al.Eutycheo.

† Concor.c. pen. in me. extra de his quæ vi metusve causa fiunt.

S I per vim. } Casvs. Si per metum compulisti me vt fundum meum tibi venderem , an actio quod metus causa ad recuperandum fundum mihi competat, quæritur? & respond. quòd sic , nisi postea ex interuallo venditioni consensum tacitum vel expressum præbuissem: & dabitur intra annum, nisi restituatur ex prima sententia qua iudex eum fundum mihi restitui iubet in quadruplum : post annum in simplum causa cognita.In causæ cognitione hoc veritur,an mihi alia actio competat:quæ si competat, hæc nō dabitur. & intellige quòd actio quòd metus causa, dabitur refuso precio tibi , quod accepi pro fundo.Not.quòd contra hanc actionem opponitur exceptio consensus adhibiti.Bald.

d *Si per vim.* scilicet compulsiuam.

e *Corporis.*.vel alium similem metum, vt §.de transactio.l.interpositas.

quoque[a] dari actionem secūdum formam perpetui edicti, adito præside prouinciæ poteris postulare : si modo qui secundo loco comparauit, lōgæ possessionis[b] præscriptione non fuerit munitus.[c] P P. VI.Id. Augusti.Pio & Pontiano Coss.

Actio quod metus causa, intra annum datur ad quadruplum , si res non restituatur: post annum verò ad simplum, si alia non competit. Bald.Saly.& Alexand.

IIII. Idem A. Primo & Euthydico.*

SI per vim,[d] vel metū mortis,aut cruciatus † corporis,[e] venditio à vobis extorta est,& non postea eam consensu[f] corroborastis : iuxta perpetui formam edicti ,intra annum quidem agentes, (quo experiundi § potestas est) si res non restituatur,[h] quadrupli condemnationem referetis , [i] scilicet reddito à vobis precio. [k] Post annum vero

Consensu. ex presso vel tacito: vt §.l.ij.

g Experiundi. ergo est annus vtilis: vt ff.eo.l.si cum.§.post annum.& ff.de diuersis temporal.præscriptionib.l.j.

h Restituatur. per primam sententiam: vt ff.eod.l.si cum.§.fatis.scire enim debemus, quod duæ sententiæ feruntur in hac causa cognita , eadem actio in simplum permittitur. quæ causæ cognitio eò pertinet , vt ita demum decernatur , si alia actio[l] nō fit.PP.III.Non. Aug. Gordiano. A.& Auiola. Coss.

Actio quod metus causa competit , siue quis sit coactus vendere, siue minori precio vendere: nec refert an vendatur metum inferenti, an alij. Salyc.& Alexand.

V. Idem A.Rufo militi.

NOn† interest[m] à quo visu adhibita sit patri & patruo[n] tuo , vtrum ab emptore , an vero sciente emptore ab alio , [p] vt vi metúve possessionem vendere[q] cogerentur.Nam si[r] adhibita vi compulsi sunt possessiones suas, quæ maiore[ss] valebant, minimo distraherent: iurisdictionis tenore, [u] vt id quod improbè factum est,in priorem statum reuoluatur,impetrabút.[x] PP. VI.Kalend.Ian.Gordiano A. & Auiola Coss.

† *Cōcur.cū hac.l.a.& hoc.extra eo.tit.*

Al.mouere, al.mouiri.

dicatione: vt ff.eod.l.metum autem.§.volenti.& §.eo.l.proxi. raro enim inuenitur quin alia competat, quandoque tamen inuenitur, vt cum promisi per metum : vel acceptum tuli per metum. Item post annum secundum iura vetera non competit de dolo. Potest etiam exponi secundum Ioan. si alia actio non fit,id est si aliunde actio non sit. Tertij dicunt non dari quod metus causa, vbi datur in rem : & in prædictis casibus tantū vbi non datur in rem, dicunt dari quod metus causa: quod non placet.

N On interest. } Casvs. Si pater tuus vel patruus metu compulsus fundū distraxit,nō aliàs distracturus: an repetere possit per act. quod metus causa, quæritur? & respond. q̄ sic: neque refert an ab emptore cōpulsus fuerit, an ab alio sciēte emptore: si aliàs fuerat distracturus , & metu cōpulsus in minori precio distraxit: puta valebat centū: distraxit pro.l. quod actum est,per actio. quod metus causa retractabitur.

m *Non interest.* quo ad emptorem. nam vtrobique tenetur.

n *Vir.* compulsiua.

o *Patruo.* id est fratri patris tui.

p *Ab alio.* vtrobique enim agitur actione quod metus causa contra emptorem. Item nec hoc interest: non erat aliàs venditurus , vt hoc casu : aut erat venditurus , & fuit coactus vt minoris venderet: vt infra proximo casu. nam si adhibita,&c. Item quod dicit, sciente emptore, supplent quidam, & fraudē participante: & sic soluitur contra. ff.eo.l.metum autem.§.sed licet. Sed certe in alio prorsus casu ibi loquitur : & hic subaudi maxime. Nam idem est in emptore ignorante , scilicet quòd semper teneatur quod metus causa: sed in hoc est solum differentia inter emptorem scientem & ignorantem : quia si ignoret,liberatur eius interitu: vt ff.eo.l.si cum.§. in hac. & §. aliquando.

q *Vendere.* pater tuus & patruus.

r *Nam si.* probat à minori.

s *Maiore.* scilicet precio, & subaudi, maxime. nam licet aliàs venditorem compellam iusto precio vendere, teneor: ar. ff.remo.l.non enim Ioan.Sed Py. contra, ar. ff.eod.sed & patruus. §.fin.& l.si cum.in princ.Sed certe secundum Azo. potest interesse eius magis quàm valeat res : vt ff. de mino. si in emptione. Item maioris precij est quod magis eligis : vt instit. de actio.§. huic autem.& §.præterea si quis.& ff.de in diem addic. l.si venditor.

t *Distrahere.* aliàs vendituri, vt differat à priori casu.

u *Tenore.* id est actione quod metus causa.

x *Impetrabunt.* ita quòd si contumax est, in quadruplum cōdemnabitur : quod verò iusto precio deest, suppletur secundum

dum P.& Ir. Accursius.

A D inuidiam. } Casvs. Si alicui potenti rem meā vendidi, & eo præcrextu volo eā reuocare, quia in dignitate fuit is cui vendidi, per act. quod metus causa.an posim, quæritur? & dicitur quòd non sufficit ad metum probandum , quòd ille fuerat in dignitate cō stitutus, etiam vno teste adiuncto : licet si vim passus fuissem , præsumptionem faceret contra eum dignitas, vt ff.eod. l. non est verisimile. Vtianus.

a *Ad inuidiam.* i. malam præsumptionem.

a *Inuidam.* id est creādam præsumptionem: vel id est blasmum , vt quia dignitatem habeat , non præsumitur fecisse vim , sed contra in passo vim facit præsumptionem contra eum sua dignitas, vt ff. eod. non est. in princip.

†al.senatorii. sed senatoria, rectius.

b *Arguendum.* id est argute probādum, quod est necesse, vt infra.e. l.metum. & J. titu. j. l. dolum. Accursius.

S I donationis. } Casvs. Si vt tibi donarē aliquid , vel promitterem , vel tecum transigerem, mihi metum intulistī: an valeat quod actum est , quæritur? & respon. quòd non, quamuis inde factum fuerit instrumētum , & hoc prætoris edicto, quod est. ff.eo. l.j.

†al. Cotiis. al. Tusco. al. Cecumo.

c *Alterius.* innuit donationē vocari cōtractū: vt & infra de præscrip.xxx.ann.l.si quis emptionis. in princ.

d *Capitales.* puta ne cō bureret instrumēta status, quod eximit capite de ciuitate , sicut mors naturalis, vt ff.e. l.fisti quidem.§.si is.nō dico quòd loquatur vbi timui capitalē accusationem , licet Io. procedendo hic respōderit, quia tunc nullo modo repetitur, vt J.eod.l.accusationis. nec dico quòd loquatur vbi minabatur quòd me interficeret: quia hoc continetur sub illo membro, metu mortis, & facit §. de transact. interposita. & J. de rescind.vendi.l.j.& ff.de condict.ob tur.cau.l.ex ea.

†al.Trophimo.al. Trophimo. al.Trophonio.

e *Formam.* quæ est ff.eo.tit.l.j.

C Vm te. } Casvs. Exactori tributorum , frumentum me soluturum promisi publicum, & factum est instrumentū promissionis , facta solutione ipse retinet instrumentum spe recuperandi instrumentum. fundum meum vendidi ei : volo fundum reuocare per act. quod metus causa,an posim, quæritur: & respon. q̄ non. Item si electus fuisti in ciuitate aliqua vt aliquos nominares ad subeunda ciuilia munera , & ne me nominares, fundum quem affectasti, tibi vendidi, an reuocare posim quasi per metum inductus, quæritur? Et respon. quòd non. & est ratio. quia causa pro qua vendidi , nō fuit expressa, vt J. de condic.ob cau.l.si repetendi.

f *Fecisse.* l. exactori tributorum.

g *Recipiendi.* expresse tamen hoc non dixisti.

h *Fecerat.* quod modo erat solutum. Accursius.

i *Instrumentum.* eidem enim caueras de dando instrumento.

k *Munera.* nominator enim erat. Et not. quòd prætor hos casus in edicto non posuit , sed princeps inter prætatus est, quia in his sæpe continetur atrocitas, vt ff.eod.l. non est. Accursius.

l *Non posse.* vt & arg. J. de rescin. ven. non idcirco. & §. de trāsac. si maiores. Ideo autē nō repetitur, quia in neutro casu fuit causa expressa. Quid autem si fuisset causa expressa? Respō. in primo casu huius legis reperitur, vt J. de condic.ob causam. l. si repetendi. & ff. de condic. causa. da. l. iij. §. si quis. In secundo, si quidem erat inhabilis, repetit. vt J. de cōdic. ob tur. cau. licet sit causa gaprella: quia in pari delicto &c. vt ff. de condic. ob tur. cau. si ob turpem. Est enim delictum militiam detrectare, vel munus militiæ euitare: vt ff. de re milita. l. qui cum vno. §. qui post. Accur.

Munus militiæ euitare, delictū est.

M Etum. } Casvs. Qui metum allegat , probare debere certum est. si ergo aliquādo minas mihi intulisti , quia mihi vim inferres, vel corā pluribus: an talis iactantia quòd mihi vim inferres , sufficiat ad metum probandum quæritur? & respon. quòd non.

m *Iactationibus.* quia præsens metus accipitur: vt ff. eodem. l. metum.iij. in princip. & diffingue quæ persona sit quæ iactauit se illaturam vim vel metum : potens, vel non, de qua fit verisimile q̄ inferre possit: vt infra ex qui.cau. ma. l. ij. & iij.& ff.eodem.non est in princip. & secundū hoc dic quòd hęc duo verba , iactationibus & cōtestationibus intelligantur in eo qui dicitur fecisse metum: vt iactatio dicatur quę fit præsente nullo, cōtestatio quæ fit præsentibus pluribus. possunt etiam diuisim intelligi , vt iactatio ad metum inferentem referatur, quia plerunq; minatus fuerat hunc se interficere: contestatio ad vim passum qui exclamauit coram alijs, vel nō coram.

† *al. cap. testatione eius. al. cōtestatione metus , vel eius.*

Al.Enestrium.

Venditio facta officiali deputato ad iustitiam administrandam, rescinditur ex hac. l. si facta sunt per impressionem , sine sit facta venditio sibi sine alteri supposito ab eo : nec precium ei redditur. Alexander.

Ex sola dignitate non præsumitur dolus vel metus inferri. Bald. Vel sic: Ex sola dignitate contrahentis non præsumitur violentia. Alexand.

VI. Impp. Diocletianvs & Maximian. AA. & cc. Polliæ.

A D inuidiam[a] alicui nocere nullam dignitatem oportet. Vnde intelligis, quòd ad metum arguendum, [b] per quem dicis initum esse contractum , senatoria † dignitas aduersarij tui sola nō est idonea. PP. III. Kalen. Maij. Heracliæ. CC. Conss.

Mine capitales inducam iustum metum: & omnis contractus qui sit per metum, potest peti vt rescindi. Bald. Vel sic: Quilibet cōtractus celebratus iusto metu, siue sit hinc inde obligatorius, siue ex altera tantū parte rescindatur. Alexan.

VII. Idem AA.& cc. Couti.†

S I donationis , vel transactionis , vel stipulationis, vel cuiuscunque alterius[c] *contractus obligationis confectū instrumentum, metu mortis, vel cruciatu corporis extortum, vel capitales*[d] *minas pertimescendo , adito præside protiinciæ probare poteris: hoc ratum haberi secundum edicti formam*[e] *non patietur.* Dat. II. Nonas Ianuar. A A. Coss.

Metus ne quis vocetur ad munera , non inducit actionē quod metus causa. Bal. Vel sic. Venditio facta ut cautio fiat enti sibi reddatur, vel ne ad ciuilia munera vocetur, per actionem quod metus causa non retractatur. Saly.& Alexand.

VIII. Idem AA. & cc. Tryphonio.†

C Vm te domus & horti venditionem feciſſet sub ſpe recipiendi[g] *quod de frumento feceras*[h] *inſtrumentum,*[i] *vel timore ne ad ciuilia munera*[k] *nominareris , proponas : & reſcindi venditionē veluti metus cauſa factā, deſideres, intelligis ad ratum non habendum contractum, metū huiuſmodi prodeſſe non poſſe.* Dat. XI. Kalen. Septemb. Viminacij. CC. Coſſ.

Ex ſolis minis non probatur metus , niſi fuerit denentum ad actum. Bal. Salyce. & Alexander.

IX. Idem AA.& cc. Hymnodæ.

M Etum non iactationibus[m] *tantum, vel contestationibus , † ſed atrocitate*[n] *facti probari conuenit.* Dat. Kalend. Decembr. CC. Coſſ.

Timor accusationis instituæ vel instituendæ, non facit hanc actionem competere ad rescindendum contractum. Alexand.

X. Idem AA.& cc. Fauſtinæ.

A Ccuſationis inſtitutæ vel futuræ metu alienationem ſeu promiſſionem factam reſcindi poſtulantis, improbum eſt deſiderium.[o] Da. VI. Kalen. Feb. CC. Coſſ.

Venditio facta officiali deputato ad iustitiam administrandam, rescinditur conditione ex hac. l. si facta sunt per impressionem , sine sit facta venditio sibi sine alteri supposito ab eo : nec precium ei redditur. Alexander.

XI. Imp. Constantinvs. A. ad Euagrium* præfectum prætorio.

Accuſatus transigens an poſſit datum repetere.

n *Sed atrocitate.* in qua capitales continentur minę & facit §. de transact. l. si maior.j.

A Ccuſationis. } Casvs. Ne te accuſarem de crimine aliquo vel vt iam accuſatione inſtituta deſiſterem, fundum mihi vēdidiſti, vel aliquid promiſiſti: an repetere poſsis, quæritur? Et reſpond. quòd non. non enim ſufficit talis metus ad venditionem reſcindendam, quia præſumitur tranſactio. Viuianus.

o *Deſiderium.* hoc est planum, si non fuit causa expressa ob quā dedit. Si autem fuit expressa. quod fieri debet: vt infra de condic.ob causam da. l. si repetendi. aut erat accusatio calumnioſa, & tunc datum repetitur: vt ff. de condi. indebi. l. in ſumma. in princ. aut non calumnioſa: & tunc ſi tale erat crimen de quo poterat tranſigi, & non ſtetur tranſactioni, repetitur datum, & exceptio obijcitur. ſi non poterat tranſigi , non repetitur datum, quaſi turpiter datum: vt ff. de condict. ob turpem cauſam. l. ſi ob turpem . & infra de contrahen. ſtipula. l. ſi quidem. De quibus autem criminibus tranſigi liceat , vel non; habes ſupra de tranſactio. l. tranſigere . Sed contrarium huic l. eſt. §. eodem. l. nec timorem. § fina. & l. ſequen. vbi dicit repeti poſſe id quod ab eo datum eſt, qui in adulterio ſit deprehenſus. Solu. ibi metus inſtabat. vel hic timebat pœnam legitimam, & à legitima perſona inferendam: ſecus vbi deprehendor in adulterio: nā ibi poſſum, vel nō, poſſum iure occidi: & ideo iuſte timui, quia non iure præcipiente, ſed permittente occidor. Item quia non eſt ibi miniſter legis vt iudex: ſicut eſt hic.

S I per impreſſionem, Casvs. Si tibi in aliquo officio cōſtituto timore officij tui me opprimenti fundum vendidi : vel amica,

amico,quem interpoſuiſti per fraudem, cum forte tibi eme- A re non licuit:totum debet reſcindi, nec precium reſtituitur. Nota iſtā legē contra fœneratores,qui faciūt res, vel inſtrumenta recipi per vxores vel per familiares eorum,quod tenementi ſecundum Bal.hic.

† Cōcor. c. ſuper hoc. cū gl. parua ſuper verbo oppreſſione. extra de renuncia. Metus multipliciter punitur.

a *Aliquem.* Caſtaldionem puta.
b *In mediocri.* aliàs in modico.
c *Reddatur.* per actionem quod metus cauſa, ſecundum quoſdā. Vel dic cōdictione ex hac. l. & ſic metus quā doque punitur per actionem quod metus cauſa, ex verbis legis & ſentētia: vt fere per totum titulum iſtum. Quandoque per ſententiam tantum, vt ff. e. inſti.§. pen. & §.fin. Quandoque per cōſtitutionem principis,vt hic. Quandoq; officio iudicis: vt ff. eo. l.non eſt.per totam.l.

SI per impreſsionem † quis aliquem [a] metuens ſalcem in mediocri [b] officio conſtitutum, rei ſuæ in eadem prouincia vel loco vbi tale officium peragit,ſub venditionis titulo fecerit ceſsionem : & quod emptum fuit , reddatur , [c] & nihilominus etiam pecunia retineatur : [d] ſimili pœna ſeruanda , ſi qui [e] vel coniugis vel amici nominibus abutentes , prædam [f] tamen ſibi acquirant.† § X. Kalend. Octob. Aquileiæ.Conſtantino.A.VII.& Conſtantino Cæſ.Conss.

†al. adquirunt.

d *Retineatur.* quadruplum quandoque fiſco datur : vt ff. de contrahen.empt. l.non licet. & l. qui officij. Et eſt hoc ſpeciale vt preciū non reddatur,aliàs cōtra, vt ſupra eodem. l.

†C.T.3.1. l.vlt.

Extortum per potentiam , infirmatur. Bald. Vel ſic: Quilibet contractus metu potentis celebratus, venit reſcindendus. Salyc. & Alexander.

XII. Impp. HONORIVS & THEODOSIVS.AA. ad populum.

† VEnditiones , † donationes, tranſactiones , quæ per potentiam extortæ ſunt, præcipimus infirmari. [b] Dat. XIII.Kalend. Mart.ipſis. AA. VIII. & III. Conss.

TITVLVS XXI.
DE DOLO MALO.

Si creditor pignora ſibi obligata velit iure creditorii vendere , fideiuſſor non debet pro ſe emere: aliàs tenetur de fide rupta,

† VEnditionem.† CASVS. Sicut venditio ſiue donatio , ſeu quilibet contractus metu mortis vel cruciatu corporis inuitus,pro rato habendus non eſt : ſimiliter neque ſi per potentiam extortus ſit. Vinianus.

h *Infirmari.* vt hic, & ff.de off.præſi.illicitas.in princip. & J. de contrahend.empt. l.inuitum. & intellige potentiam talem de qua lex ſuperior dicit. Vel dic de tali, quæ inducit actionē quod metus cauſa.

DE DOLO MALO.

Ideo dicit,malo: quia eſt & bonus & malus dolus, vt ff. eo.l.1. Et contrinua. Dixit de reſti. iure ac. quod metus cauſa: nunc de ea quæ datur in re actionis de dolo. Accurſius.

Dolus duplex eſt.

SI fideiuſſor.† CASVS. Mihi decem mutuaſti : pignora & fideiuſſorem dedi . & fideiuſſori iure creditoris pignora mea vendidiſti: qua actione ea reuocare poſſum, quæritur ? & reſpon. quòd ſi fideiuſſor emerit, conſulte faciet ſi oblata ſibi forte cum vſuris , pignora cum fructibus reſtituat : alioquin dabitur contra eum de dolo actio, id eſt actio mandati nomine doli , propter fidem ruptam. q. d. propter tacitum pactum videtur tacite conuenisse de ſeruanda fide in toto contractu, vnde mihi non ſibi pignora luere debuit. Nota ex hac l.ſecundum Bald. quòd quando actio eſt famoſa ,lex conſulit debitori quòd ſoluat, & non expectet ſententiam .concordat. ff. de procur. l.ſi reus paratus.

i *Pignora.* expoſita venalia.

k *Oblata.* hic reſponder. Et dic oblata,id eſt depoſita & cōſignata quantitate à te debitore illi fideiuſſori.

Præſumptio iuris & de iure nō admittit probationem in contrarium.

l *Vſurarum.* ſcilicet ſolutarum, & etiam vſuras totius quantitatis ſolutæ:cum & fructus reddat, & bonæ fidei ſit indicium: vt ff. mand. ſi verò non remunerandi.§. ſi mihi mandaueris.

m *Dominium.* fuit ergo dominium tranſlatum, vt inſtitu. quibus ali. licet. §. j. Vel dic dominiū, id eſt rem ratione dominij: vt ff.de verbo.ſig.l.interdum.

n *Reſtituet.* eſt ergo præſumptio iuris & de iure, contra quam nō recipitur probatio, quòd ex neceſsitate fuit facta v ēditio, ideoque debitori ſupereſt ius offerendi, vt ff. de diſtrac. pign. l.ij. & l. cum ſecundus. §. j. Item nota generale, non admittitur, ſcilicet fideiuſſor, vt quilibet alius. ſic & ff. de vulg. ſubſtitu. l. coheredi. §. coheres. & de l. ij. l. fin. §. quatuor. & de diſtrac. pig. l. ij. Sed argu. contra. ff. quod cuiuſque vniuer. l. item. in princ. & de adop. l. ſi paterfamilias. §. qui duos.

n *Reſtituet.* ſine lite. Accurſius.

o *Ruptæ.* ſcilicet taciti pacti. nam bonam fidem promiſiſſe videtur in toto negotio , quam non ſeruat emendo : ſed luendo: vt ff. man. l. ſi mandato. ij. §. j. in fi.

quia cenſetur habere mandatum ſoluendi, & ſic liberandi pignus. vnde ſi emat, tenetur rem debitori reddere, reſtituta ſibi forte cum vſuris. Alexand.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS.AA. Clementinæ.†

SI fideiuſſor à creditore pignora [i] emerit:oblata [k] quantitate ſortis & vſurarum, [l] tibi dominium [m] cum fructibus quos bona fide percepit,conſultus reſtituet, [n] ne fidei ruptæ [o] gratia de dolo p poſsit actio exerceri. Accepta. Dat.III.Id.Maij, Plautiano & Geta: Conss.

B

Actio de dolo non concurrit cum alia, & cauſa cognita competit, Bald. & Salyce. Vel ſic: Actio de dolo cum alia regulariter, non concurrit. Alexander.

II. Imp. ANTONINVS.A. Agrippæ.

DE dolo† actio,cum alia [r] nulla cōpetit , cauſa cognita [s] permittitur. Dat. Non. Nouemb. Gentiano & Baſſo Conss.

De vtili tempore deducitur tempus abſentiæ. Alexand.

III. Imp. GORDIANVS.A. Aquilino.

C

NOn poſsūt obeſſe tibi tē pora quæ in actione† de dolo ſolēt cōputari, [t] quib [u] qua iura:hodie vltra biennium, vt J.l.vlt. Item res,quia pro modica re non datur:vnde niſi quātitas ſit vltra duos aureos, non datur.Item perſona . vt non contra parentes vel patronū detur,cùm ſit famoſa,vt ff.e.l.ſi oleum.§.vlt. & l.ſeq.Vel pone caſum vt in gl. ſeq.

†actionem.

q *De dolo.* CASVS. Emi à te equum, non vis mihi tradere: volebam agere actione de dolo . dicit Imperator, non potes, ſed exempto.

r *Alia.* ſcilicet ſpecialis. & æquum ſit actionem dari ex dolo cōmiſſo: ſecus ſi generalis,vt condictione certi vel ſine cauſa: nam ſpecies non excludit ſuum genus.Item nulla alia,quæ non ſit arbitraria & prætoria , & ex eadem æquitate inducta, & reſtitutoria.alioquin contra, vt ff.quod metus cauſa. l.ſi cum.§.eum qui.& ſic poteſt dici interdictum vnde vi.& quod vi aut clam,& iniuriarum actionem dari cū hac actione: quia & cum actione quod metus cauſa, datur vnde etiam vi : vt ff. quod metus cauſa.l.metum.iij.in prin.Sed contra eſt .ff.de in inte.reſti.l.diuus.in fin. & ff.l.j.§.ait prætor.ibi, vſque adeo &c.Sic nota hanc actionem habere ſe ad modum intuidi : qui non maiori vel minori ſtatu , ſed pari inuidet. ſic hæc non cum pari , ſed cum generali ſupra ſe , vel ſpeciali ſub ſe bene datur,vt dictum eſt.

Actio de dolo aliquas actiones ſecum admittit.

Inuidus ſibi pari inuidet.

s *Cognita.* in cauſæ cognitione ſpectatur quantitas , tempus, & perſona, vt ff.eo.l.ſi oleum.§.fi.& ll.ſeq.

NOn poſsunt. † CASVS. Vltra annum vtilem à tempore doli commiſsi, de dolo nō datur actio. ſi ergo tibi competit, & reipubli. cauſa aberas,an currat tibi tempus,quæritur? & reſpon. quòd non. quod verum eſt; ſi procuratorem relinquere non potuiſti.ff.de diuer.tempora præſcrip.l.j.ſed à tempore tuæ reuerſionis,quo tibi experiendi faculas, currit : & extūc, niſi intra præfinita tempora litem terminaueris & agas, tibi præiudicaſti: hodie tamen hæc actio intra biennium poteſt expediri.

t *Computari.* ſcilicet vtilis anni ſecundum iura vetera , hodie biennij: vt J.eo.l.ſi.in prin.

u *Quibus.* ſ. dieb, ſubaudi. nullo enim modo currūt ſi nec per ſe nec per aliū agere potuit, ſi vero per alium potuit, currunt: vt J.eo.

vt infra eo.l.ſin. Sed reſtituitur, vt ff. de diuer. temporal. præ- A ſcrip.l.j. ſic & dicimus ff. de in integ. reſti.l.ſi. Item quòd mero iure currant, ſed reſtituantur. patet per l. vlt. J. eo. quæ eſt cōtra. & J. de reſti. mili. l.j. & ij. vel ſolue vt ibi.

a *Exinde.* id eſt eo tempore.
b *Cadere.* i. currere.
c *Intra.* id eſt iuxta.
d *Præſumta.* olim annus, hodie biennium.

CVm proponas.† CASVS. Ancillā meā tibi in cōtubernio copulaſti , & conuenisti vt mihi illud mancipium dares vt eam manumitterem , vel darē tibi ad manumittendum eam : poſtea manumiſi , vel tu manumiſiſti,& eſt cōtractus facio vt des. ſi non facias quod conueniſti, qualiter mihi ſuccurratur,quæritur. & diſtinguitur , aut eſt manumiſſa.aut non.ſi ſit manumiſſa, in ſeruitutem non reuocabitur , ſed mihi de dolo dabitur actio , ſi tempus quo mancipiū dari debet, nondū exceſsit.ſi manumiſſa non eſt . eam cum parte recuperabo, ſi mihi à te vel ab ea quæſtio ſtatus non moueatur. puta quia dicat ſe ingenuā à natiuitate.

reipublicæ cauſa (vt allegas) occuparis: ſed exinde [a] tibi incipiet tempus cedere, [b] ex quo muneribus liberatus,facultatem agendi intra [c] præſtitutad tēpora cœperis obtinere. PP. Idib. Aug. Sabino II. & Venuſto Conss.

Ex contractu innominato , facio vt des vbi ex facto præſtito nihil adeſt aduerſario , cuius contemplatione factum præſtatur : vel ſi adeſt , non conſiſtit in commodo pecuniario , non datur actio præſcriptis verbis, ſed actio de dolo vt nuncupantur contenta. h. d. ſecundum intellectum gloſſ. quem ſequitur Rey. Ioco. Bar. & etiam Bald. Vel ſic. Secundum intellectum Pe. Cy. Bar. & Ang. hoc intendit: Si in contractu , facio vt des , non ſeruatur fides facienti , & factum de ſe non eſt repetibile: datur actio de dolo ad id quod intereſt eius illud factum non præſtiteſſe . ſed ſi eſt repetibile , daretur condictio ob cauſam ad reperendum , vel ei daretur rei vindicatio , ſi dominium non erat tranſlatum. Alexander.

B

III. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIAN. AA. & CC. Menandræ.†

†al. Menādro. Matrimonium tantum inter liberos.

CVm proponas inter te & eum quem in contubernio [e] ancillam tuam ſibi coniunxiſſe memoraſti,placuiſſe, vt tibi [f] pro eadem ſtaret mācipium: intelligis quòd ſi manumiſiſti , vel ei tradidiſti , [h] & ille manumiſit, reuocandæ libertatis poteſtatem non habes: ſed ſolum,ſi necdum ſtatutum [k] tempus exceſſerit, & fidem placiti rumpat , deſiderare debes de dolo tibi deceruni actionem. [m] Quòd ſi penes te dominium eius remanſit [n]: adito præſide prouinciæ cum natis [o] eius hanc potes recuperare,ſi nulla moueatur [p] ſtatus quæſtio. Dat. III. Kalend. Maij Heraclīæ CC. Conss.

C

Valet tranſactio inter filium emancipatum & patrem , cuius tot claus pater geſſit, ſed ſi dolus paruis interueniat , talis dolus purgatur per actionem in factum , non per actionem de dolo. Bald. Vel ſic : Tranſactio facta pacto nudo , tollit actionem ope exceptionis , ſed ſi facta fuit per acceptilationem, tollit ipſo iure. Quòd ſi pater fuit in dolo tranſigendo , datur ſibi contra eum actio in factum , loco actionis de dolo. Alexander.

v. Idem AA. & CC. Amphidoſæ.*

SI ſuperſtite patre per emācipationem tui iuris eſſecta, matri ſucceſsiſti: rebusq; tuis per legitimum tutorem patrem q eundemque manumiſſorem† adminiſtratis, poſtea tranſegiſtis [s] cum eo bona fide: [t] perſpicis quòd ſi pactum [u] tantum factum ſit, petitio tua per exceptionem [x] ſubmouetur.Si verò nouatio legitimo modo interceſsit, & acceptilatio ſubſecuta eſt,nullam tibi iam ſupereſſe y actionem. Sanè ſi læſa [z] eſt immodice, [a] liberatione ſolenniter per nouationem atque acceptilationem tributa: non de dolo propter paternam verecūdiam,ſed in factum actio tibi tribuenda [b] eſt. Dat. Idib. Iun. CC. Conss.

D

†al. Manumiſſo ab poſſit per alium fieri.

Dolus non præſumitur , niſi per indicia vrgentia probetur. Bald. Salycet. & Alexand.

VI. Idem. AA. & CC. Hymnodæ.*

a *Immodice.* id eſt vltra duos aureos. vt ff. e.l.ſi oleum. in fin. vel dic, iudicis arbitrio æſtimabitur.
b *Tribuenda.* ſic ergo reſtituitur filia contra patrem : vt infra de bo. quæ lib. l. fina. §. fin aut m patre. & ſic eſt contra infra qui & aduer. quos. l. fin. Sol. vt ibi. Item no. hic quòd actio famoſa non datur in patrem: vt ff. de obſequiis. l. parens. & l. licet. & ff. non debet. Et ſic eſt contra. ff. de fur. ſi quis vxori. §. j. vbi dicitur dari furti , etiam in patrem , ſed hæc famoſior. Vel verius expone ibi , id eſt in factum nomine furti : ſic infra de iniur do. l. j. Item ad idem eſt contra. ff. de in ius voc. ſed ſi hac. §. prætor ait. & ff. de iniur. prætor edixit. §. præterea. vbi iniuriarum dicit filio dari in patrem , & liberto in patronum. Sed & ibi expone vel tempora ſecundum Azo. i. in factū nomine iniuriarum. Item ad idem contra. ff. de vi & vi ar. l. j. §. interdictum hoc. Sed illud non infamat: vt ff. illo tit. l. neque.

Actio ſamoſa an poſſit in patrē dari.

al. Aphro. diſia. al. Anphrodiſia.

al. Eudio.

Dolum. CASVS. Delata mihi erat hereditas aliqua, persuasisti vt eam adirem, quamuis minus soluendo esset. si dicam te dolo induxisse me ad adeundum, an dolum probare debeam, quæritur? & respō. quòd sic, ex perspicuis circūstantijs. non enim doli sufficit attestatio, vt §. de transac. si maior. Nor. quòd ea quæ cōsistunt in animo, non possunt probari directo, sed probantur ex indicijs perspicuis. q. d. lema indicia nō sufficiunt ad probationē, secundum Bar. & Bal.

Dolum a*ex indicijs† perspicuis b probari conuenit. c Dat. Kalend. Decembr. CC. Conss.

Dolo inducitus ad repudiandum hereditatem agit contra inducentem per actionē de dolo. Bal. Vel sic: Repudians hereditatem dolo substituti, contra illum agit de dolo. Salyc. Vel sic. Repudiatio hereditatis facta per dolum alterius ad quem deuoluta fuit hereditas, nō redditur propterea nulla: sed contra illum per actionem de dolo succurritur ad interesse. Alexander.

VII. Idem AA. & CC. Sebastiano.

SI maior[d] quinque & viginti annis hereditatē fratris tui repudiasti: nulla tibi facultas eius adeundæ relinquitur. Sane si eius vxoris tibi substitutæ dolo factum[e] est: actionem de dolo contra exercere potes. † Dat. XVI. Kalen. Maij. CC. Conss.

Actio de dolo hodie durat tantum biennio continuo à tempore doli commissi numerando, quod tempus currit absenti & ignoranti: & iis intra illud biennium inchoata, debet etiam terminari. Salycet. Vel sic: Hæc actio debet hodie intra biennium moueri & terminari: aliàs ipso iure tollitur, & ipsud tempus absenti etiam ignoranti currit.

VIII. Imp. CONSTANT. A. ad Symmachum vicarium.

OPtimum† duximus, non ex eo die quo se quisque admissum dolum didicisse commemorauerit †, neque intra anni vtilis tempus, sed potius ex eo die quo adierit commissus dolus, intra continuum biennium de dolo actionem moueri: § siue adfuerit, [h] siue præsto sit † is qui dolum[i] se passum esse cōqueritur. Omnes igitur sciāt, neque incipiendæ post biennium, neque ante completum biennium cœptæ, post biennium [vero] finiendæ [k] doli actionis [esse] concessam licentiam. Dat. VIII. Kalend. Aug. Nesso. Constantino. A. V. & Licinio Cæsare Conss.

TITVLVS XXII.

DE IN INTEGRVM RESTITVTIONE minorum (viginti quinque annis).

Minor læsus in renunciando querela inofficiosi testamenti tacite vel expresse, restituitur in integrum. Bald. & Alexander. Vel sic: Renunciatio querelæ expressa vel tacita præiudicat maioribus non minoribus ætatis beneficio. Salyc.

I. Imp. ALEXANDER. A. Plotianæ.

ILlud inspiciendū[l] est, nūm inofficiosi querelæ, vel palā,[n] vel tacita dissimulatione [o] sit renunciatum. P Nec hoc[r] autē in tuās[s] personā cadere[t] posse auxilium quod ægnouit legatum in eo testamento ei relictum. vel heredi patrocinium præstando, an ad eam redire possit, quæritur? & respond. quòd non, si fuit maior: si fuit minor, potest desiderare vt in integrum restituatur.

l *Inspiciendum.* quantum ad ius commune & regulariter.

m *Num.* id est an.

n *Palam.* quia fecit pactum de non agenda viua voce, vt & §. de pac. l. post quam.

o *Dissimulatione.* agnoscendo iudicium defuncti, accipiendo aliquid ex testamento, vel præstando patrocinium legatarijs, vt §. de inoffi. testa. parentibus. & ff. de inoffi. test. Papinianus. §. si conditioni. & l. fin.

p *Renunciatum.* an nō, subaudi, vt si renunciatum sit, amplius moueri non possit. & hoc si est maior, nam si est minor: dicitur quòd ætati impertitur[a], ostendit. Dat. V. Id. Iul. Maximo. II. & Aeliano Conss.

Liberorum numerus non supplet ætatem quantum ad excludendum à restitutione in integrum. Bald. Salycet. & Alexander.

II. Imp. GORDIANVS. A. Alexandro.

EO tempore quo soror tua auxilio ætatis iuuabatur, [b] si patris intestati bonorum possessionē accipere debuit: [c] licet quinque filios superstites habuerit, non tamen ideo minus ad edicti[d] prærogatiuam pertinet: scilicet si nunc per ætatem beneficium restitutionis largitur. † PP. VIII. Id. Aug. Pio & Pontiano Conss.

Si minor habens curatorem, contrahit sine eo, contractus est nullus: sed si non habet, contractus valet: sed restituitur si læditur. Bald. Vel sic: Contractus celebratus ab adulto curatorem habente, siue illius auctoritate, non valet ipso iure: ideo non est necessaria restitutio in integrum: sed cum auctoritate illius valet mero iure: tamen si læsus est, restitutionem petere potest. l. d. lex ista melior de corpore iuris in suo casu. Alexander.

III. Imp. DIOCLETIA. & MAXIMIAN. AA. & CC. Attiano.*

SI* curatorem[f] habens minor quinque & viginti annis post pupillarem[g] ætatem[h] expressa renūciatio minori nō nocet ipso iure per legē istā. A quod ætati impertitur[a], ostendit. Dat. V. Id. Iul. Maximo. II. & Aeliano Conss.

Liberorum numerus non supplet ætatem quantum ad excludendum à restitutione in integrum. Bald. Salycet. & Alexander.

II. Imp. GORDIANVS. A. Alexandro.

EO tempore quo soror tua auxilio ætatis iuuabatur, [b] si patris intestati bonorum possessionē accipere debuit: [c] licet quinque filios superstites habuerit, non tamen ideo minus ad edicti[d] prærogatiuam pertinet: scilicet si nunc per ætatem beneficium restitutionis largitur. † PP. VIII. Id. Aug. Pio & Pontiano Conss.

Si minor habens curatorem, contrahit sine eo, contractus est nullus: sed si non habet, contractus valet: sed restituitur si lædit. Bald. Vel sic: Contractus celebratus ab adulto curatorem habente, siue illius auctoritate, non valet ipso iure: ideo non est necessaria restitutio in integrum: sed cum auctoritate illius valet mero iure: tamen si læsus est, restitutionem petere potest. l. d. lex ista melior de corpore iuris in suo casu. Alexander.

III. Imp. DIOCLETIA. & MAXIMIAN. AA. & CC. Attiano.*

SI* curatorem[f] habens minor quinque & viginti annis post pupillarem[g] ætatem[h] expressa renūciatio minori nō nocet ipso iure per legē istā. A da hereditate curatori vel tutori, vt ff. ad Trebel. l. §. fuis quæsitum. item ad prin. legis videtur contra. ff. de verb. oblig. l. puberes: sed caute ibi punctabis, & nō erit contra. Sed quid si habēs tutorem vel curatorem cum decreto iudicis fecerit, & sine tutore vel curatore? Quidam q non valet: quasi vnum sit omissum de necessarijs, vt ff. de transactio. l. cum hi. §. si prætor. & infra si propter pu. pen. l. fin. Sed contrarium videtur, vt ff. eo. an prætor. §. permittitur. & §. qui admittad bono. poss. l. bonorum quidem. ADDITIO. Vide Barto. hic pulchre distinguentē de hac quæstione.

Parti. l. 8. §. de rescind. vend. † *Iudicijs. in meis omnibus manuscr. & rectius videtur, quàm indicijs: cum & hoc verbū sit in d. l. 8. de rescin. vend. vnde hæc cōstitutio sumpta est. Cont.*

Hispanorū cautela.

† *C. T. S. 25. 1.* † *memorauit. al. memoruerit. Venditio facta per dolum non valet.*

Impertitur. i. datur, & tamen hoc in speciendum est, vt si non renunciauerit, nec læsa dicaris, & ideo non restituenda. si autem renunciauerit, videris læsa & restituenda. ADDITIO. Ex ista gl. not. secundum Bald. Pau. & Alexan. quòd minor eo ipso q̄ est læsus, potest petere restitutionē in integrum absque hoc q̄ probet læsionem.

Ætatem. intra enim ipso iure non valet indubitanter: sed de hoc dubitabatur.

EO tempore, CASVS. Sorori tuæ habenti xx. an. & v. liberos, delata est bonorū possessio in bonis patris sui, neque intra annū petijt: vult restitui vt petere possit: objicitur quòd restitui non potest: quia filij v. pro v. an. debeant computari, vt tunc compleuerit. xxv. an. an dabitur ei restitutio, quæritur? & respond. quòd non obstante prædicto numero liberorū restitui debet, si adhuc tēpus non excesserit intra quod petere debet. No ta ex ista l. q̄ liberi minores nō excludunt beneficium restitutionis. Bal. adijciunt ætati, & ideo *Actione su* nō excludunt beneficium restitutionis. Bal. *perbum nō* b *Auxilio ætatis iuuaba bebat.* c *Debuit.* intra annū: vt in §. tum. de bon. poss. §. liberis. sed hodie in tali præscriptione ipso iure seruatur illæsa, vt §. in quibus cau. in integ. resti. non est necessarium. d *Edicti.* quod est de noribus, vt ff. de minor. l. j. §. j. e *Lædit.* minor est, vel intra tēpora restitutiōis: quod enim dictū est, vt singuli liberi pro singulis annis cōputentur, ad honores pertinent, vt ff. eo. l. ij. & §. de admi. tuto. l. de his. & ff. de mune. & honor. l. ad rem. & facit infra qui & aduer. quos. l. j. in fi.

Subaudi ratem præ- rogatiuam: *si adiuuatur sub- sidio iudic. obi subue- nitur. Cont.*

Hæc pos ma verba desunt in plurimis.

Ad. Atticia no. d. An- tonio.

Concor. in §. fi. d. c. cō- stitutus. in §. fin. glo. su per ver. so- lenitas ex- tra de resti. in integr.

SI curatorem. CASVS. Si minor. xx. an. curatorem habens, eo non auctorizante mihi prædium vendidit: an teneat vēditio, quæritur? & respond. quòd non ipso iure: neque est restituendus: sed quod vēdidit, rei vindicatione recuperare potest, similis est enim ei cui bonis interdictum est, qualis est prodigus. si autem curatorem non habuisti cum contraxisti, tenet contractus: sed in integrum restitueris causa cognita: vt si dolo malo facilitate læsus fuisti, neque tempus ad restitutionem petendam adhuc excesserit.

f *Si curatorem habens.* tu scilicet.

g *Pupillarem.* & ita erat adultus.

h *Ætatem.* intra enim ipso iure non valet indubitanter: sed de hoc dubitabatur.

i *Res.* scilicet mobiles. vel hodie quæ seruando seruari non possunt, vt §. de admi. tuto. l. lex. in fi. & ff. de mino. l. ait prætor. §. quæsitum. De alijs autem immobilibus etiam cum tutore non valet sine iudice.

k *Non oportet.* si ipso iure propter defectum tutoris vel curatoris: vnde nec restituendus es. vt ff. e. in causæ. ij. in prin.

l *Absimile.* quantum ad hoc. Item quantum ad aliud, vt se non obliget, sed alios sibi fic, vt ff. de verborum oblig. l. is cui. Sed & ille cui est bonis interdictum, similis est pupillo, non solum adulto habenti curatorem, vt ff. si cer. per. l. certi condictio. §. item quæri poterit, sic ergo adultus curatorem habens, similis est pupillo, non solum [a] adulto: sed in casibus sunt dissimiles, scilicet adultus curatorem habens. & prodigus, quia adultus testatur, non prodigus, vt ff. de testa. l. is cui bonis. & de lib. le. l. Aurelio. §. fina. & insti. qui. non est per. fa. testis. §. præterea. & §. item prodigus. & ff. de bon. poss. secundum tab. l. j. §. si quis autem. & de leg. ij. l. cum pater. §. curatoris. Item differt adultus à pupillo, vt in accusatione suspecti tutoris, vt instit. de suspec. tut. §. impuberes. Item in restituen-

Et sic præfumitur maior, nisi probetur minor. & cōcord. c. in præsentia. cū glo. sup. verbo, secunda. extra de proba.

Ad. restitutionem.

b aut captiui, additum in gl. manu.

Et sic præfumitur maior, nisi probetur minor. & cōcord. c. in præsentia. cū glo. sup. verbo, secunda. extra de proba.

a Hæc fol. ab omnibus reprehēditur secundū Alexand.

b Et male Alexan.

c Nihil est secundum scribentes hic.

prodigo hic legendū est. vt est in glossa manu.

Minoribus. CASVS. Minor si in cōtractu quē fecit, doceat se deceptum fuisse facilitate sua, restituetur, licet non probet,

probet dolum aduersarij sui intercessisse. vnde in quibuscun A que deceptum se ostendit ante completos xxv. annos, restituetur, & demum intra tempora ad hoc præstituta.

a *Captos.* sui facilitate, vel dolo aduersarij sui: vt ff. eo. l. j.

b *Possint.* nec enim &c. vt ff. de iureiuran. l. nam postea. §. si minor. & ff. eo. verum. §. item sciendum. & l. patri. §. j.

c *Quintum & vicesimum annum.* nō postea tantū, vt aduersarij[a] asserebat: vt j. si minor se ma. dixe. l. j. Sed tamen fallit in his quæ veniam ætatis impetrauerūt, maribus post xx. annos, fœminis post xviij. in eo quod postea faciunt præterquam in alienatione vel hypotheca rerum immobilium, vt infra de his qui ve. æta. impe. l. j. & penul.

Si intra. ℣ Casvs. Si minor intra tempus quo restitutio dari consueuit, eam petijt, & litem est contestatus, & ea pendente decessit aduersarius, an ei oberit quo minus eam aduersus heredes defuncti implorare seu prosequi possit, quæritur? & respō. quòd non, nisi ei tacite vel expresse renuntiauit, & in maiore ætate: vt supra de pac. l. post quam tacite: vt ff. de minori. l. minor autem magistratus.

d *Renunciatum est.* scilicet in maiori ætate, & expresse, vt supra de pact. post quam. vel tacite: vt ff. de minori. si filius. In minori non potest, cum hoc ipso esset læsus: vt ff. e. l. interdum. ibi, hoc enim ipso &c. & l. & si sine. §. restitut[b]. & l. ait prætor. in prin.

*minorem Pau.

*Quia beneficium restitutionis in integrum non extinguitur cum persona, sed transit ad heredes: vt in l. nemo autem magistratus. §. fi. ff. de minori.

e *Fraudi.* id est damno: vt ff. de ædil. edic. l. cum autem. §. excipitur. Sic ergo restitutio datur contra heredes, vt hic, & j. l. proxi. & heredibus, vt ff. de in inte. resti. non solum. & ff. de mino. l. minor autem magistratus. §. fina.

De *tutela.* ℣ Casvs. Aunnculus tuus tutelam tui administrauit. tu probas te ad instantiam eius esse maiorem, falso: eum à tutelæ ratione liberasti, vis restitui: an possis, quæritur? & respond. quòd si tempus non excessit, eam petere potes, neque debuit aunnculus tuus ætatem tuam ignorare, tum quia tutor, tum quia consanguineus est: vnde si decessit, heredes eius conuenire potes. Not. istam l. quòd coniuncti præsumuntur scire ætatem. Item allegatur quòd non repellitur ille qui allegat dolum proprium contra illum qui sciuit dolum, secundum Bald.

assista reprehenditur per Bar. & Alex. & dicit Pau. hic quod ista solutio nō est multum necessaria. bis tag. allegatur hic per doc. cui natura est contractus, illius natura est dissolui eius.

f *Aunnculi.* sic enim probauit quòd fuit natus quādo imperator Fridericus intrauit Lombardiam, sed nunc. xxv. ann. elapsi sunt, ergo fuit maior.

g *Probata.* à te minore, & sic turpitudinē suam allegat hic minor, quod non licet: vt ff. de transact. l. transactione. sed nō est ita.[a] nam tutor præsumitur scisse, & sic dolus ei non infertur: vt supra de transac. l. cum donationis. Vel tunc credidit se maiorem. & nunc aliter credit. Et secundum hunc casum est contra. ff. e. l. minor. xxv. an. adito. vbi non auditur ex quo falso probauit ætatem. Solu. hic duo sunt contra eum: quia tutor, & quia aunnculus. ibi enim tutor vel curator. Item ibi coram iudice, hic non. Item contra. infra si mi. se ma. dix. l. j. & ij. & l. si alterius. in prin. Sol. & ibi tutorem ignorantē decepit minor, hic sciens fuit tutor, vt hæc lex præsumit. Vel dic secundo secundum Ir. probata à tutore tibi minori. Et tunc quæro, quomodo tenet remissio, cum dolus[b] dederit ei causam? Resp. verum est si statū esset in finibus pactis: vt ś. de transac. l. sub præ-

Vbi reperitur minor ætas & læsio: ibi cōpetit in integrum restitutio. b. d. Bald. Vel sic: Minor læsus restituitur etiam si non dolo aduersarij sit læsus, sed sui facilitate. Item restitutio in integrum potest implorari durante etiam minori ætate, non solum post. hoc dicit Alexander.

v. Iidem aa. & cc. Rufo.

Minoribus in integrum restitutio, in quibus se captos[a] probare possunt,[b] etsi dolus aduersarij non probetur, competit, ante impletum etiam quintum & vicesimum annum, [c] de his in quibus se captos existimant minores, posse in integrum restitutionem implorare, certissimi iuris est. Dat. v. Kalend. Maij, Heracliæ. aa. Conss.

Instantia causæ in integrum restitutionis transit in heredem. Bald. & Salycetus. Vel sic: Iudicium restitutionis in integrum inchoatum non extinguitur morte rei, sed continuatur contra heredem eius. Alexander.

vi. Iidem aa. & cc. Sententiæ.

Si intra ætatem * cui succurri solet, in integrū restitutionis auxilio iis inchoata est, nec ei à te renunciatū[d] est: mors eius contra quem hæc fuerit implorata, fraudi tibi esse non potest. * Dat. v. Kalend. Maij. Sirmij. cc. Conss.

Non dicitur decipi qui credit assertioni quam scit esse falsam. Et ideo licet minor in liberatione tutoris & aunnculi se maiorem asserit, illa assertio aunnculo vel tutori non patrocinatur, nec restitutio-

nem minoris excludit. Bald. Vel sic: Minori qui asseruit se maiorem vt induceret aduersarium ad transigendum, non denegatur restitutio, si aduersarius sciuit vel scire præsumatur eum fuisse minorem, & sic eum mentiri, secundum primum intellectum glo. Alexander.

vii. Iidem. aa. & cc. Seuerø.

De tutela auunculi[f] eiusdemque tutoris, cui falso ætate probata ℊ præstitisti liberationem, quem[h] ignarum[i] ætatis tuæ nō fuisse tam officium tutelæ quàm sanguinis proximitas arguit, [k] si necdum statutum[l] tempus excessit, ex causa in integrum restitutionis heredes[m] eius[n] conuenire potes. Dat. xi. Kalen. Augu. cc. Conss.

In omissis ex certa scientia vel sine, minor restituitur. Saly. & Alex.

viii. Impp. Honor. & Theodo. aa. Iuliano proconsuli Africæ.

Minoribus † in his quæ vel prætermiserunt,[o] vel ignorauerūt, pinnumeris ℚ auctoritatibus[r] constat esse consultum. Dat. Non. Maij, Constantino. v. c. Cos.

Minor læsus non sui facilitate, quia facit id quod diligens paterfamilias faceret, nec etiam læsus dolo aduersarij, sed casu fortuito, non dicitur circunscriptus: & ideo non restituitur in integrum. Alexander.

ix. Imp. Zeno. a. Aeliano. †

Non videtur[s] circunscriptus, non est oppositum primi, scilicet vsus inter communi. & vere non est oppositum: quia quod infert, scilicet vsus iure communi, est species quod infertur, scilicet non est circūscriptus, est genus. & species potest inferre genus affirmando: vt homo est, ergo animal est: non autem

Spalter probat affirmatum genus inferre.

potius esse minor qui iure[a] sit vsus communi. Dat. Kalend. Ianuar. Basilio & Constante Conss.

titvlvs xxiii.

de filiofamilias minore.

Auctoritas patris non firmat contractū filij minoris contra restitutionem in integrum. Bald. & sic. Minor fideiubens etiam pro patre restituitur in integrum, nisi sibi successerit. Alexand.

i. Imp. Gordianvs. a. Gaudiano † militi.

Filiusfamilias si minor viginti quinq; annis ℘ extraneo fideiussit, in integrum restitutionem implorare non prohibetur.[b] Sed & si pro patre suo fideiussore[c] extitit, eique diem suum functo non successit:[d] in integrum restitutionē postulare potest.[e] † Dat. Kalend. Iul. Gordiano. a. II. & Pompeiano Coss.

Filiusfamilias minor restituitur aduersus mutuum, nisi iussus patris intervenerit, vel inuetur per Macedonianum. Salyce. & Alex.

ii. Idem. a. Triphoni militi.

Si frater* tuus cum mutuā pecuniam acciperet: in patris fuit potestate, nec iussu[f] eius, nec contra senatusconsultum ℊ contractum est: propter lubricum ætatis, aduersus eam[h] cautionem in integrū restitutionem potuit postulare. pp. iii. Non. Octob. Pio & Pontiano Conss.

titvlvs xxiiii.

de fideivssoribvs minorum.

Restitutio concessa minori, non prodest fideiussori: ideo si fideiussor soluat, vel ad soluendum condemnatus sit, repetere potest à minore, nisi minor aduersus fideiussorem restitutionem petat. Alexander.

i. Impp. Severvs & Antoninvs. aa. Mironi.*

Postquā in integrū ætatis[i] beneficio restitutus[k] es, periculū euictionis emptori cui prædiū ex bonis paternis vendidisti, præstare

a Hæc lex Odo.

b Hæc lex ſ frater. & ſ. ſuius. ſa. miſſa verſe ſunt, vt ſupra eſt omnibus mutatis.

al. minori.

Continuatio.

emissa de reddenda ea conueniri possit, quæritur? & respond. quòd potest, nisi iussu patris eam acceperit, quo casu cessabit restitutio: vel contra senatusconsult. Ma. quo casu iure communi tutus per Macedonianum non restituitur, vel si cum causa studij aberat, mutuum accepit. vel dic quòd publicè habebatur vt paterfamilias. Nota duo quæ faciunt cessare restitutionem in integ. primum est contractus firmitas, vt quia iussu patris contraxit mutuum. Est enim firmus & inexpugnabilis propter patrem qui habet in hac specie contractus ius præcipuum. Secundum est contractus infirmitas, vt quia contraxit mutuum in casu prohibito. nam cessat restitutio: quia est tutus ipso iure per Macedonianum, Baldus.

f *Nec iussu.* quo casu specialiter est restitutio denegandas: aliàs autem si iussu patris contrahat, restituitur filius si ipse conueniatur. si verò pater, tunc nec ipse nec filius restituitur: vt habes hic, & ff. eo. l. iij. §. sed vtrum. Sē vero nomine filij directa actione pater conueniatur, datur restitutio patri, etiā filio inuito, secundum quosdam: vt ff. eod. patri. §. j. quod non placet. [b] & illam aliter expone vt ibi.

b Et bene secundū Pau. intelligendo glo. quando pater non erat obligatus nec speculabatur obligari

g *Contra senatusconsultum.* quia tunc iure communi tutus per Macedonianum non restituitur, vt ff. e. in causa. ij. in prin. Sed qualiter esse potest quòd tūc detur restitutio quando nō contra senatusconsultum factum est? si enim studiorum causa aberat, vel in necessarias causas accepit, non iuuatur. Sed die loqui tantum cum publice paterfamilias videbatur: vt ff. ad Maced. l. iij. & l. pen. & infra ad Macedo. l. j. & ij. Item & quando in necessariam causam accepit, & pōst sua facilitate amisit: nam puto eum restitui, quamuis videbatur vsus iure communi. vt supra tit. j. l. fina. secus si faro: vt ff. eo. l. verum. §. sciendum. Vel dic eum non restitui: vt arg. ff. de solu. l. in pupillo. sed ibi in facto loquitur.

h *Eam cautionē.* quā forte emiserat de sorte reddēda & vsuris.

de fideivssoribvs minorvm.

De minoribus dixit, nunc de eorum fideiussoribus dicit.

Postquam. ℣ Casvs. Mihi minor fundum promisit: fideiussores dedit, si vult restitui ad fundum, an possit quæritur? & respond. quòd sic. sed an fideiussores liberantur? Respon. quòd non. Si autem quid præstiterit, idem erit.

i *Aetatis.* & læsionis.

k *Restitutus.* contra emptorem conuentus de dupla. vel dic restitutus ad rem vindicandam.

Non egeris,

a *Non cogeris.* consequitur ergo per restitutionem, vt de euictione nō teneatur, sed si fuerit paternum, vt hic dicit, & sic filij, iniuria sit emptori si extraneus euincat, & ita minor de iure communi nō tenetur, & sic non est opus petere in integrū restitutionē, vt ff. de eui. si per imprudentiam. Vnde dic quòd fuit patris quo ad æstimationem: quia fic credidit. Sed quid si fuit extranei, in quo decipitur reddēdo precium? Respondeo, nō eo quòd vendidit, sed quia duplam promisit: cum & sine ea tantidem potuit vendere, nec erat consuetudo regiōis promittere de dupla: vel quia preciū amisit. Alij dicūt prædium fuisse minoris, & eum restitutum ad rem vindicandam. Itē dic quòd cum decreto facta fuit venditio. aliàs ipso iure non valet, nisi quando pater permisisset, vt ℣. quando decre. opus nō est. l. prædium. & tamen fideiussor semper teneretur, vt ℣. de prædi. mi. l. & si is.

b *Sed eaves.* scilicet restitutio tibi data vt de euictione non tenearis. Vel restitutio tibi data ad rem.

c *Fuerint.* quia perinde est ac si soluissent: vt ℣. mand. l. si pro ea. & ff. man. l. Lucius.

d *Conuenieris.* tu minor à fideiussoribus actione mandati.

e *Iuuaberis.* contra fideiussores. iuuaris enim. ff. eo. l. in causæ. ij.

Si ea quæ. hæc l. si ea. in princ. dicit idem quod in superiori proxima. Casvs. Dicit igitur quòd si rem suam minor tibi vendidit decreto præsidis interueniente, & fideiussorem dederit nomine euictionis, an eo restituto liberetur fideiussor, quæritur? & respond. quòd si dolo minorem vt ibi venderet induxisti, non solummodo sibi, sed & fideiussori succurritur.

f *Possessiones.* i. res possessas, vt ff. de ver. sig. l. interdum.

g *Præsidis.* aliàs nulla esset venditio ipso iure. Item & tutoris auctoritas est necessaria, vt infra si propter pu. pen. l. fina. & tamen nihilominus poterit restitui, puta si minori precio vendidit quàm valeret, vt infra de præd. mi. l. si quidem. Sed contra ff. de mi. ait prætor. §. quid tamen. & §. sed credo. Solu. ibi præcipit. hic permisit, vt ff. eo. tit. quòd si minor. §. penult.

h *Inuitor.* puta læsa fui facilitate, non dolo aduersarij.

i *Ex persona sua.* id est ex suo pacto vel obligatione sua, sed in veritate nomine minoris est obligatus, vt ff. de his qui no. infa. l. furti. §. si quis. Sic infra de leg. l. ex legato nominis.

k *Si dolo malo.* sed non videtur hoc stare posse. si enim dolus dederit causam cōtractui: iure communi videtur tutus, & per actionem de dolo, & per conditionem sine causa, vt fideiussor liberetur, vt ff. de dolo. l. & eleganter. in princi. & ℣. de rescin. vend. si dolo si incidit dolus, ergo agitur actione ex eo cōtractu, vt ff. de dolo. si quis adfirmauerit. & de ac. emp. l. Iulianus. §. si venditor. & §. per cōtrarium. sic ergo semper cessat restitutio, vt ff. co. l. in causæ. ij. in prin. sed dic quòd dolus dedit causam contractui, & facta fuit venditio & traditio. cessat enim de dolo, quia datur restitutio, vt ff. de dol. l. j. §. penul. Vel posset dici quòd hic dolus nō emptoris, sed tertij interuenit, vnde & tenet emptio, vt dicitur ff. de dolo. & elegāter. §. j. sed datur restitutio, vt hic. Alij dicunt competere restitutionem cum actione ex eo contractu, vt ff. e. in causæ ij. §. Pomponius. & l. Aemilius & sic de incidenti dolo dicunt.

l *Vtrique.* hoc odio illius qui dolū adhibuit. Sed nūquid si minor restituitur, eo ipso fideiussor eius restitutus videtur? Respon. exceptionem habet, nō autem ipso iure liberatur, nisi & ipse restitutionem petat, quā petet eodem iure quo & minor, cum hic dicat vtrique personæ &c. secundum Azo. licet hoc mirabile videatur, vt ff. de excep. l. exceptiones. ij. §. rei autem. vsque in fi. sed secus vbi minor sui facilitate decipitur, vt ibidem dicitur in princ. Sed si minor non petat restitui, an fideiussor poterit? Respō. sic. vt ff. de bon. poss. contra tab. si post. §. fin. & de pac. l. fin. & ff. de fideiuss. ex persona. & hic. nam dicit tā vni quàm alij, ergo cuilibet eorum etiam altero nō petente. Vel dicas quòd nō potest fideiussor restitui minore nolente, sed eum effectu conuenit actione mandati, vt ff. eod. quòd si minor. in prin. Item in eo quòd hic in prin. l. dicitur fideiussori minoris non subueniri, & superiori. l. prox. est contra. ff. de procu. l. minor. vbi indistincte dicit fideiussori subueniri. Sol. distingue, an consulto reo & fideiussore detur in alium regressus actori, vt ibi erat, & tunc vtrique consulatur, vt ibi, an non, & tunc reo cātum, vt hic, & eodem modo soluas ff. de admin. tu. l. ij. & ff. de acq. here. si pupillus. ij. Vel dic hic in contractu in quo circūscriptus est, dedit fideiussorem: in legibus contrarijs in alio secundum Ioan. Alij aliter hoc soluunt, vt dixim' in d. l. minor. Itē ad id quod hic in fin. dicit, est contra. ff. de fideiuss. l. Marcellus. vbi dicit fideiussori non subueniri: sed die ideo, quia non tenetur cum pro furioso vel simili intercedit. Accursius.

rattus est sibi. Vel sic: Mora petendæ restitutionis contra additorem hereditatis, nō excludit remedium agendi contra curatorem qui perperam auctoratus fuit minori in ipsa additione vel immixtione.

I. Imp. Antoninvs. A. Martianæ & alijs.

SI iā puberes m vtriusq; sexus parētū hereditatē adijstis: n si etiā † nūc in ea ætate estis, vt eo q̄ paternæ hereditati vos obligastis, in integrū restitutionis auxiliū accipere debeatis, per procuratores o vestros adite præsidē puinciæ. Quòd si legitimā ętatē impleistis, idque tēpus q quo in integrū restitui potestis* excessistis: curatores vestros, si aduersus eos nondum expertiri estis, iudicio r secundū formā iuris cōuenite. PP. II. Non. April. Læto & Cereali Conss.

Tutoris auctoritas in iudicio vel extra nō impedit restitutionē minoris. b. d. Bald. vel sic: Minor circūuētus præsente tutore vel curatore in iudicio vel extra, restituitur. Saly.

II. Imp. Alexander. A. Martianæ.

MInorib. annis vigintiquinque etiā in his quę presentib' tutorib' vel curatoribus

SI TVTOR VEL CVRATOR, &c.

Quando interuenit fideiussor in contractu minoris, dixit nunc quando tutor vel curator interuenit.

Siam. ℣ Casvs. Si adulti vtriusque sexus auctoritate curatorum hereditatem paternam adierint, quæ non soluendo sit: an possint restitui, quæritur. & distinguitur: aut excessit tempus quo petitur restitutio, aut non. si non, eam implorare possunt: si sic, nō dabitur restitutio. sed curatores cōuenient, qui vt adirent suaserunt, secūdum formam iuris, vel vtili neg. gest.

m *Puberes.* quia impuberes non possunt sine tutore, vt insti. de auct. tu. §. neque tamen.

n *Adijstis.* curatore interueniente, vnde videbatur eius auctoritate corroborata aditio.

o *Per procuratores.* habētes speciale mandatū, vt ff. de mino. l. illud. §. si talis, & cū auctoritate curatoris, vt ℣. de pcur. l. neq;

p *Ætatem. xx.* annorum.

q *Idq; tempus.* f. quadriennium.

r *Experti.* ob hoc quod adierunt hereditatem non bonam.

s *Iudicio.* actione vtili negotiorum gestorum.

t *Secundum formam.* quę est vt de gestis & gerendis teneantur vtili actione negotiorum gestorum, vt ℣. de neg. gest. l. tutori. & in eod. titu. l. curatoris. Sic ergo secundum P. pupillus qui cum tutore adijt, abstinet sine restitutione, pubes non potest sine restitutione. Sed tu dic quòd vterque per restitutionem, vt diximus. ff. de mino. ait prætor. §. non solum. & facit ad hāc l. iusta si mi. se ab here. absti. per totum.

Mmoribus. ℣ Casvs. Cum minor tutore vel cura. præsente extra iudicium vel in iudicio circumscriptus sit, in integ. restit. auxilium potest implorare. etiam si tutor vel curator pupilli vel adulti emerit vel vendiderit, vel aliàs in rebus eorum contraxerit, & se læsos dixerint, non solum pupillo contra tutorem dabitur personalis actio tutelæ, sed etiam ad rem suam restituetur. idem est in adulto, vt ei teneatur curator vtili neg. gest. act. similiter & restitutio conceditur.

a *In iudicio.* accipe exempla, vt ff. de mino. l. & si fine. §. pe. & l. minor autem magistratus. §. j. & l. minor. xxv. an. adito. & l. etiā si. & ff. de confet. l. certum. §. pe. & ℣. si aduer. rem iu. per totū. & ℣. de iud. properandum. in fi. & ℣. de admi. tu. l. si bonam.

b *Circumuenti.* sui facilitate, vel dolo aduersarij, hoc tamen fallit in casibus, vt infra de admi. tu. l. constitutionem. & l. fancimus. j. & infrà ad Trebel. l. pe. in princ. Acc.

c Etiam. *Male gessisse.* dolo vel fine dolo, culpa tamen, vt ff. de minor. tutor. vrgen tibus. in prin.

d *A tutore.* actione sci licet tutelæ.

e *Curatore.* f. vtili negotiorum gestorum.

f *Suum.* id est sibi debitum. sic ff. si cer. pet. l. si & inc. Et dic secundum quosdam posse, scilicet de iure, non de facto: quia nō sunt soluendo. alioquin secus, vt ff. de mi. cum mandato. & l. intra. §. vendentibus. & eo modo soluitur aliud contrarium ℣. de iudi. properandum. in fin. Vel aliter vt ℣. eo. l. fin. no. Vel dic indubitabiliter hoc locum habere quando interest sua habere rē: vt ff. de mino. si ex causa. in prin. & quod cum fal. tu. l. pupilli. Item contra ff. de min. l. in causæ. ij. in prin. vbi dicitur dari restitutionem minori demum deficiēte alio auxilio. Sed dic contra eundem ibi, hic autem contra diuersos. Vel dic vt ibi, generale est quod hic dicitur, speciale ibi. ℣. de iud. properandum. in fi. secundum Ia.

SI creditor. ℣ Casvs. Tutori vel curatori minoris fidem eius secutus non adulti, pecuniam tuam credidisti, & ab eo stipulatus es eam tibi tradi: an aduersus adultum detur actio quæritur? & respon. quòd non: quia tantum cū curatore contraxisti, & opus est quòd hoc specialiter exprimatur.

g *Secutus.* scilicet specialiter.

h *Nullam.* neque directam neque vtilem: quia dixerat se nolle cum minoribus contrahere. aliter ex contractu tutoris in pupillum daretur actio, vt etiam datur pupillo ex contractu tutoris. Item nec fuit hic versa pecunia in pupilli vtilitatem, aliàs teneretur, licet cum tutore tantùm creditor contraxisset, vt ℣. quod cum eo. l. ei qui. in fin. &. ℣. quando ex fac. tu. si in rem. & ff. quod fal. tu. auct. l. pen. §. j. quæ sunt contra. Et dicas hic distinctionem si vis, quam habes ff. de neg. gest. l. si pupilli. §. j.

i Et. f. creditori.

k Vos. pupillos.

l *Manifestum est.* ergo non indiget restitutione, vt ff. e. l. in causæ. ij. in prin.

Etiam. ℣ Casvs. Si curator minoris res eius distraxit, vel aliàs contraxit, puta permutando, dabitur minori electio vel agere contra tutorem ad consequendum id in quo ℣ eū damnificatus est, vel petere rebus suis restitui: neque altera electa, præiudicabitur sibi altera, quo minus ad eū regressum habeat, vel habere possit.

m *Distrahentibus.* i. vendentibus res pupilli vel adulti.

n *Contrahentibus.* id est permutantibus.

in iudicio, a vel extra iudicium gesta fuerint, in integrum restitutionis auxilium superesse si circumuentib' sunt, placuit. PP. III. Non. Mart. Maxi. II. & Aquilino Conss.

Auxilium extraordinarium cum ordinario concurrit contra diuersos. b. d. Bald. Vel sic: Minor nō prohibetur restitui, licet indēmnitatē à suo tutore vel curatore possit cōsequi. b. d. Saly.

III. Imp. Diocle. & Maximian. AA. Nicomedi.

ETiam* in his quæ minorum tutores vel curatores male gessisse probari possunt: licet personali actione à tutore vel curatore eius sui consequi possint: in integrum tamen restitutionis auxilium eisdem minoribus dari iam pridem placuit. Dat. IIII. Non. Maij, Maximo & Aquilino Conss.

Minor non restituitur contra obligationem quam in se suscepit eius administrator. Bal. Vel sic: Vbi aduersus minorem ex contractu administratoris sui non datur actio, ei non competit restitutio. Saly.

IIII. Idem. AA. & cc. Isidoro.

SI creditor non vestram personam, sed curatorem secutus, & cum ipsis contractum habuit, & ab ipsis stipulatus est, nullam ei prorsus aduersus vos actionem competere, manifestum est, V. Kalen. Maij, Heracliæ. AA. Conss.

Licet minor possit restitui, tamen potest contra administratorem experiri nec præiudicat sibi per electionē. Bald. Vel sic: Vbi tutor vel curator res minoris distraxit, minor potest petere restitutionē, vel via ordinaria experi contra administratorem: nec sibi præiudicat per electionem. b. d. Saly. v. Idem. AA. & cc. Valentino.

2 ETiam tutoribus vel curatoribus distrahentibus, m vel aliàs contrahentibus, n* minores tam restitui rebus propriis, quàm tutorū vel curatorū damna sequi, o † nullo eis præiudicio per electionem generando, p placuit. VI. Id. Decemb. CC. Conss.

TITVLVS XXVI.

B SI IN COMMVNI EADEMQVE CAVSA, &c.

quia de negotiis minorum tantum gestis dixit, nunc de illis quæ cum aliis habent communia.

NEc si maior. ℣ Casvs. Fundum mihi & sorori communem possedit Titius, quem ego & soror mea petiuimus: soror me non mandante, neque ratum habente, vel forte lite contest. ab vtroque, me tamen postea absente, transegit, an mihi præiudicauerit quo ad portionem meam? Resp. quòd non: vt si maior esset, quòd non soluet, si minor repetet. Si autem maior xxv. an. eam ratam habui, & ipsa ad portionem suam beneficio ætatis restituta fuit, an mihi hoc prosit quo magis portionem recuperare possim, quæritur? & resp. quòd non.

q *Maior.* nedū quòd ipse erat minor, vt infra dicitur in fin. l.

r *Potuit.* vt ff. de pact. l. si vnus. §. & in summa. & supra de trāsact. l. transactionis.

s *Nam si cognitis.* scilicet à vobis fratribus.

t *Gesta.* etiam non nomine fratrum, sed tantum suo, vt infra de rei vindi. l. mater.

u *Ætatis.* scilicet vestræ.

x *Patrocinari.* quia est personale beneficium, vt ff. de except. l.

Restitutio in integrū an detur minori habenti aliud auxilium.

al. decessi vel. al. aliàs contrahentibus.

†al. præsecqui.

*gessierit.

*accommodastis.

*al. sis qui. busdā. ti. imploraſſe.

exceptiones ij.§.rei.ff.de admini.tu. ex pluribus. Item hoc si res erat diuidua, puta transactum erat super rei vindi. impetrauit hic restitutionē vt possit vindicare pro parte dimidia quæ ei competebat. Si autem esset indiuidua: puta seruitus forte: nam omnis seruitus est indiuidua præter vsumfructum, vt.ff. ad leg. Falcidiam.l.j.§. si vsusfructus. contra esset, vt ff. quemad. ser. amit. l. si communē. in princi. & j. si vnus ex plu.ap.l.j. & ij.ff. si seruiui. vin.l. loci corpus. §. si fundū. & arg.§.de di. reser.ip.l.j.& argu.ff.de ap.l. ii quis separatim. §.fin. Item not. quòd quidam signant cōtrarium huic l. quod est. ff.de mino.l. iij.§. scio. quasi hic facta fuit trāsactio omnibus istis existentibus minorib. à sorore. Sed certè non exigò hos fratres fuisse minores transactionis tēpore: licet & hoc posito adhuc lex illa nō obstaret: vt in solutione cōtrariorum ibi diximus. Accursius.

*Seruitus quælibet est indiuidua, excepto vsufructu. *Hæc poste. rior adiectio deest in omnib. manuſ. vt & in sequentibus post hac titulis: & elegantius subditur. †Iulius.*

SI ADVERSVS *rem iudicatam, &c. De personis dictum, est: nūc vero de negotio.*

Minus.} Casvs. Tutor obligatus pupillo in x. pro vna re malè administrata, & à pupillo facto adulto in x. conuentus. in v. condemnatus est, in aliis. v. absolutus. minor a sententia non appellauit, sed sterit vsque ad xxviij. an. petit nunc restitui, an sit audiēdus, quæritur? Distinguitur. aut post legitimam ætatem fuit sententiatum, aut non. si post, restituendus non est: si ante, sic, cum sit intra an. vtilem olim, hodie intra quadriennium restitutio peti potest de his quæ in minori ætate gesta sunt.

a *Minus.* pone hic casum quòd generalis fuit petitio, & generalis absolutio: & sic est contra, vt supra de transact. l. sub prætextu specierum. Vel pone quòd generalis vel specialis fuit petitio: sed sententia specialis. Ex vna specie ad decem egit, & in quinque fuit condemnatus, & in quinque absolutus. Quid autē si de aliis tacuit? Resp. iure cōmuni agit, vt ff. de neg. gest. l. si autem. §. fi. & de compen. l. quod in diem. §. j. nec præiudicat sententia, vt ff. de excep. doli. l. apud. §. item quæritur. Sed quidam dicunt tacitè in residuo absolutum per l. istam, vt infra de app. ampliorem. in fi. & infra depo. l. iiij. quod non placet. sed expone eam vt ibi dixi. Item nec dicitur nulla in eo quod expressit, sed aliqua secundum H. li. et quidam vt Azo hoc dixerunt. per. l. ff. fami. erciscun. l. in hoc. Item pro hoc quòd super toto debeat iudicare condemnando vel absoluendo, habes. ff. de rece. arb. l. qualem. §. dicere.

b *Confecuti.* puta quinque.

c De *superfluo.* ex aliis scilicet, quinque.

d *Actionem.* scilicet tutelæ efficacem, petita prius in integrum restitutione.

e *Iudicii.* scilicet totius. nā si tempore ferendæ sententiæ maior erat, ita demum restituitur, si dolo aduersarij hæc dilatio est facta, vt ff. de mino. l. iij. §. j. etiam si altero die post impletā ætatē est lata sententia Sed certè immo videtur restitui tunc: nam ille cuius res post absentiam vlcapta est, modo tēpore restituitur secundum omnes, vt ff. ex quib. cau. ma. l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter. Sed potest esse ratio, quia hic potest appellare. Additio. Aliam rationem diuersitatis assignat Bart. hic dicens, Modicum tempus ex quo quis reuersus est, computari non potest absenti, donec sarcinulas composuerit, & aduocatum quæsierit. quæ ratio cessat in modico tēpore ex quo superuenit ætas. Accursius.

f *Largitur.* quia estis intra vtilem annum. hodie quadriennium.

g *Ætatem.* scilicet xxv. annis.

h *Prolata.* non sorde tutoris, vt ff. eo. l. iij. §. j.

i *Eisdem speciebus*, maximè de eisdem nō potestis, nam nec de aliis, ne sit contra supra de transact. l. sub prætextu specierum. vel aliud in transactione dic quā iudicio, propter plures actiones & species quas transactio admittit. Vel in vtraque idē. sed ibi generaliter agitur & transigitur, hic specialiter iudicatum fuit. & facit j. de iudi. l. ij. & supra de transact. l. age cum Geminiano. & l. si de certa. & ff. de trāsact. l. qui cum tutorib. in princip.

TITVLVS XXVII.
SI ADVERSVS REM IVdicatam restitutio postuletur.}*

Contra sententiam pro parte condemnatoriam, & pro parte absolutoriam potest minor pro parte, scilicet quatenus est læsus, restitui. sed si sententia incidit in tempus maioris ætatis, restitutio cessat. b. d. & est not. lex. Bald. Vel sic: Aduersus sententiam latā contra minorem super actione tutelæ, datur restitutio: non si sit lata contra maiorem. b. d. Salyc.

I. Imp. Alexander. A. Viliis.†

MInus a ex tutelæ iudicio consecuti, b de superfluo c habere actionē d ita potestis, si tempore iudicij e minores annis fuistis, & tunc beneficium ætatis vobis largitur. f

Cæterum si post legitimam ætatem g sententia prolata h est: iterato eandem actionem de eisdem speciebus i infertis non potestis. PP. V. Kalend. Feb. Pompeiano & Peligno Conss.

Minor xxv. annis potest restitui contra sententiam latam pro patre, super patria potestate. Bald. & Salycetus.

II Imp. Gordianvs. A. Serenæ.

SIcum pater k tuus te in sua potestate esse, minimeque emancipationem l à se factam valere diceret, proconsul super causa cognoscens, te eius potestati subiectam pronunciauerit: m cum aduersus eam sententiam n in integrum restitui postules: o is qui prouinciam regit, p in impertiēda cognitione suas partes secundū leges exhibebit. q PP. XV. Kalend. Decemb. Pio & Pontiano Conss.

Aduersus sententiam vicarij vel delegati principis, solus princeps cognoscit & restituit. Bal. & Saly.

III. Imp. Philippvs. A. & Philippvs Cæs. Alicianæ.

ADuersus sententiā eius r qui tunc vice principis iudicauit, in integrum restitutionis auxilium apud prætorē seu præsidem prouinciæ clarissimum virum flagitare nequaquam poteris. s

Nam aduersus eius sententiā, qui vice principis cognouit, solus a princeps restituet. PP. XVIII. Kalen. Nouemb. Philippo. A. & Titiano Conss.

Sententia lata aduersus minores indefensos, est nulla ipso iure: sed si sunt legitime defensi, est valida, sed possunt restitui. b. d. Bal. Vel sic: Sententia definitiua contra minorē defensum est aliqua: sed per restitutionem rescindenda. Saly.

IIII. Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Vrbinio * & aliis.

CVm & minores vos esse affirmetis, & indefensos: b nullum c vobis præiudicium d fieri præses prouinciæ pro sua grauitate curabit. Nā si iusta defensione tutorū vel curatorum vobis assistente aliquid statutum e est: intelligitis in integrum restitutionis auxilium vobis esse necessarium: f eodem obtinēte etiam si per procuratorem vestrum legitimè g ordinatum lis agitata est. Datum XVI. Kalend. Maij, Maximo & Aquilino Conss.

Non attenditur qualitas administratorie, sed qualitas domini. b. d. Bald. Vel sic: Sententia lata contra tutorem in causa pupillari, dicitur contra pupillum lata: ideo pupillus potest restitutionem petere. Salyc.

v. Idem AA. & cc. Martiano.

a *Solue.* aliud videtur in appellatione, vt in authen. de ap. & intra quæ tempora. §. fi. col. iij. & hoc ideo, quia & ipse princeps videtur cognoscere, cum quis cognoscit vice eius. vnde sicut ipse posset tunc in integrum restituere, ita nunc, vt ff. de mino. l. minor autem magistratus. §. pe. sed quidam dicunt hodie immutatum. vt j. vbi & apud quem. l. fi. Additio. Dicit hic Bart. si restitutio petitur aduersus interlocutoriam aliquā, tunc ipsemet delegatus potest restituere, vt d. l. fi. si vero petitur restitutio aduersus definitiuam, tunc ipsemet delegatus restituere non posset, vt hic: nisi sibi specialiter committeret, vt d. l. fi.

Vrbano.

Vim & minores.} Casvs. Si contra pupillum vel adultū, & indefensos, quia neq; curator interuenit, lata est sententia: nulla est ipso iure: vnde restitutio non est necessaria. si autem defendantur, & contra eos lata est sententia, valet. sed aduersus eam restituuntur, idem est si per procuratorē defendantur.

b *Indefensos.* ?ab alio: sed vobiscum fuit lis contestata.

c *Nullum.* quia nō interuenit curator vel tutor, vt ff. de re iudi. l. acta. §. fi. & l. contra pupillum, & infra qui leg. per. l. j. & in eo nō est necessaria restitutio. vt hic, & ff. de min. l. in causæ. ij. Quid autem in adulto non habēte curatorem? videtur quòd valeat sententia: quia sibi sua defensio committi videtur, vt ff. quib. ex cau. in pos. ea. l. apud Iulianum. §. fi. & l. seq. in adulto tamē hoc est plus in iudiciis, quòd patitur venditionem. vt ff. de bo. auct. iud. pos. l. si minor. Item quid si tutor vel curator in exordio fuit: sed post citatus per iudicem destitit: & condemnatur minor? Videtur quòd non valeat: quia si medio tempore desierit esse tutor vel curator, non valet sententia, vt infra quomo. & quando iudex. l. si præses. & ad hoc infra de adul. l. quānis. j. Sed quid si in principio non fuit: postea autem citatus affuit: nunquid valet sentētia? Respon. vt infra qui leg. per. l. momē taneæ. Sed dic contra, quia hic non defierat, sicut à contrario sensu eiusdem. l. probatur. idemque dico & si non fuit tutor citatus: quia iam confessus erat. & causa cognita, sed minor cum tutore agit, vt argu. ff. de bo. auct. iu. li. pos. l. si minor. Accursius.

Sententia lata contra adultū non habentē cu ratorē, an valeat. Missio in possessionē fit contra pupillum.

d *Præiudicium.* per sentētiam in qua succubuistis.

e *Statutum.* contra vos. pro vobis autem valet etiam sine causa: vt §. de procur. l. non eo.

f *Necessarium.* & habebitis probata læsione. Sed contra. ff. eo. l. eum qui. Sol. ibi non restituitur qui sponte se obtulit defensioni minoris. nec minor: quia non tenetur. hic tenetur, & sic restituitur.

g *Legitimè.* scilicet à minore cum auctoritate tutoris vel curatoris, vt supra de procur. l. neque. & hanc. l. habent quidam pro vltima huius tituli, & alij pro penul.

INrem.} Casvs. Si in causa pupilli vel adulti contra tutores vel curatores lata fuerat sententia: an aduersus illam pupillis vel adultis deberur in integ. resti. licet in persona eorū lata fuerat, quæritur? & respon. quòd sic, perinde ac si cōtra eos aliquid fuerat statutum. ratio est, quia in res eorum mandatur sententia executioni, vt ff. de re iudic. l. si sc. §. j.

Codex.

h *Pupilli.* secus si non in rem eorum.

i *Contra tutores.* qui etiam iudicio affuerunt, vt j. de sen. & interloc. l. j. & j. in quib. cau. in integ. resti. nō est necesse. l. si tutor.

k *Aduersus eos.* scilicet minores præsentes.

l *Constat.* mandat retur enim sententia executioni in res eorū scilicet minorū. Azo. *contra tutorem* vel adultorum, vt ff. de re vel cura re iudi. l. si se. in prin. & *tores lata*, §. j. vnde secus quando *citra quos* aliquis se obtulit eorū *mādabitur* defensioni: cum tunc *executioni.* fiat executio in offerē tem. vt ff. de mi. l. cum qui. & de procu. l. Plautius. Restituitur hic ergo ad totam causam, vt ff. de in inte. restiti. j. fi. Vel ad appellationē, vt ff. de mi. l. ait prætor. §. penul. An autem hodie nō dandam restitutionem contra sententiam, cū iure communi possit appellari: sicque habes hunc titulum correctum: sed certe etsi nō currerent tempora appellationis, tamen plus est restituti ad totā causam, quàm ad appellationem, vt infra si ſæpius in integ. restitu. post. l. j. Vnde etiam si appellauit curator pro adulto, tamen adultus potest restitui, vt ff. de *cōpulsus* administ. tu. l. si minoris. *liquid tra-* Sed tu dic quòd hutuſ *dit, & in-* modi tempora iudicia- *ratū nō repe-* lia currunt hodie pro- *tere vt per* pter auctoritatem iudiciorum, vt infra de iudi. l. properandum in fi. & in authen. de here. & Fal. §. pupillus. col. j. sic quòd tam ad totam causam, quàm ad appellandum restitutio est necessaria. secus in absentibus reipublicæ causa, qui quandoque ad appellandum tantum restituuntur: vt ff. de in integ. resti. l. fin.

†Idē in eo quod potest restitui, vt ff. de cōpulsus administ. tu. l. si minoris. liquid tradit, & in- modi tempora iudicia- rū nō repe- tere vt per glo. super verbo restitui ad totam causam, quando ad appellandum tantum restituuntur. vt ff. de in integ. resti. l. fin.

SI ADVERSVS VENDITIONEM, *&c.*

SI *minor.*} Casvs. Minor xxv. an. cum decreto prædium tibi vendidit: promisit quòd non veniret contra venditionē: & hoc iuramento firmauit. petit restitui. an sit restituendus, quæritur? & respon. quòd non.

Vel adulti contra tutores. Sententia lata aduersus minores indefensos, est nulla ipso iure. Sententia definitiua contra minorē defensum est aliqua. sed per restitutionem rescindenda. Saly. Vrbano. Vim & minores. Nullum. Necessarium. Legitimè. Si minor. Emptori. Periurij. Perfidiæ. Periurij. Si aduersus venditionem. Si minor. Emptori. Periurij. Perfidiæ. Periurij. Si aduersus venditionem. Si minor. Emptori. Periurij. Perfidiæ. Periurij.

m *Emptori.* secus si alij iurasset, vel etiam coram testibus septē & tabellione, te venturum contra illam venditionem quam facturus sis: vt statim dices in authen. hic posita. Item dic emptori cum decreto, & sic tenuit contractus ipso iure. vnde non facit rem prohibitam, quare non potest venire contra, nisi per restitutionem, vt infra de præd. mi. l. fiquidem. sed prætor non vult eum restituere, vt hic. si autem sine decreto vendidit: ipso iure nullus est contractus, quia fecit rem prohibitā de iure. sicque potest suo iure vindicare minor, & sacramētum super hoc exactum nullum est, & sic loquitur lex contraria §. de legi. & consti. l. non dubium. in fi. & ff. de pac. iurisgentium. §. & generaliter. & hoc est quod dicit Bul. per elegantia verba, prælitio sacramento accedente decreto, officio non vtente: nō accedente decreto, tuo iure vtere, id est, rei vindicatione. nam prætor tuum non tuum tibi denegat auxilium. Sed M. dixit. l. istam loqui etiam sine decreto factā venditione: quia hæc lex non distinguit: ergo nec nos: vt ff. de Pub. in rē ac. l. de precio. & d. l. non dubium. intelligebat in perpetuo prohibitis, vt non accipere matrem in vxorem. Ac prohibitio ista quòd minor non vendat prædia, in multis casibus fallit: vt infra de præd. mi. l. ob æs. sed quæstio est decisa hodie per auth. sacramenta, &c. quam lege hic, per quam probatur intellectus. M. si modo sit pubes.

n *Cauisti.* id est per stipulationem promisisti.

o *Corporaliter.* vt in auth. iusiurandum quod præ. in prin. colla. ij. secus si verbotenus. vt j. si mi. se ma. dixe. l. si alterius.

p *Perfidiæ.* id est, contra fidem pacti.

q *Periurij.* contra sacramentum. sed contrā. de transact. l. si

Transactio iurata nō potest infringi.

ex falsis, vbi venitur contra transactionē etiam iuratā: sed ibi A fuit dolus ex altera parte, hic non. vel ibi fuit transactio cōtra legem, hic venditio non tamen fuit cum decreto secundum Bul. Vel dic secundum M. religio sacramenti facilè repellit aliquē à priuilegio quod haberet in contractu licite inito si non iurasset. Idem hodie in illicito per auth. hic posita, & ſ. si minor se ma. dixe. l. si alterius. sed à iure cōmuni quod quis haberet vt rescinderet pactum si non iurasset, non repellitur licet iurauerit: vt ibi. & supra de leg. & constit. l. non dubium. Nā & aliàs sola confessio repellit mulierem à priuilegio Velleiani, vt infra ad Velleia. l. antiquæ. sed non repellitur à iure communi, vt multis probatur argumētis, vt infra de probat. l. cum precibus. & de do. cau. l. fin. & infra de non nume. pecu. l. in contractibus. iura enim communia præferuntur priuilegiis, facilius enim tolluntur priuilegia, quam iura communia, vt hic & in authent. de non alie. §. una vero verisimile. colla. ij. vnde & difficilius expugnantur.

Velleiani priuilegium per solam confessionem.

Inclusa de sunt in mā. & Cod. Th. rectè. †C.T. 2. 16. 1.

Contractus puberum iuramento firmati nequeunt infirmari: nisi vis vel iustus metus intervenerit, vel nisi sit iuratum de non exponenda querela maleficiorum. Bal. Vel sic. Contractus puberum iuramento sponte confirmati, nequeunt retractari, secus si iuramentum per vim sit extortum. Salyc.

Nona constitutio Friderici.

SAcramenta puberū [a] sponte facta super [b] contractibus [c] rerum suarum non retractandis, inuiolabiliter custodiantur. [d] Per vim autem vel per iustum metum extorta [e] etiam à maioribus (maximè ne querimoniam maleficiorum commissorum faciāt) nullius esse momenti iubemus.

Minor lesus sui facilitate, vel per tutoris insidias, restituitur in integrum. Bald.

II. Impp. CONSTANTINVS. ¶CONSTANTIVS, & CONSTANS A. *ad populum.

INtegrū [f] restitutione minorib. aduersus cōmētitias [g] venditiones, & aduersus tutorum seu curatorū insidias, [h] sanctionum præsidio cautum esse non dubium est. Dat. Id. Aug. Sirmij, Constantio. *II. & Constanti. CC. Conss.

TITVLVS XX. IX.

SI ADVERSVS VENDITIONEM PIGNORVM.

Si res minoris est vendita iure creditoris, minor non restituitur nisi propter enorme damnum. Bal. & Sal.

I. Imp. DIOCLE. & MAXIMIAN. AA. & cc. Sabinæ & aliis.

B

ETiam aduersus [i] vēditiones pignorum quæ à creditorib. [k] fiūt, minoribus sub ueniri, [l] (si tamen magno detrimento [m] afficiantur) iā pridem placuit. Si igitur [n] pignori captis [o] prædiis, ac distractis, enorme damnum ex huiusmodi venditione passos vos ostenderitis: præsertim [p] quidam per l. ſ. tam quòd non potest. contra ff. de ver. sig. l. verba contraxerunt. & ff. de leg. j. l. nemo. vbi dicitur, nemo potest facere quin leges locum habeant, &c. pacto non potest. infra de inof. testa. l. si quando. ADDITIO. De hac quæstione vide gloss. in c. vltima voluntas. xiij. q. ij. & Io. An. in cap. quod semel, de reg. iur. lib. vj. in mercurialibus. & Bar. in l. ſi quis. in prince. ff. de lega. iij. qui dicit quòd posit non obstante iuramento contrauenire citra etiam metum periurij: quod est notabile.

C

Pignore nocens vē dere, an sit attribuenda restitutio.

Vel. Theodo.

IN integrum. ¶ CASVS. Siue minor siue eius tutor rem suam vendiderit, & deceptus fuerit, restituetur ad rem, & contra tutorem & curatorem datur ei actio tutelæ de iure communi.

f *Commentitias*, quas præsumitur commentitiè esse compositas: cum pupillum lædunt.

g *Venditiones*. & transactiones: vt infra de præd. mi. l. non soli. si res sint quæ seruari non possunt, quas non reuocat, nisi fordes tutoris interueniant: vt ff. eo. l. & ſ. fine. §. j.

h *Insidias*. per actionem tutelæ: sic ergo ad rem agitur: vt hic, & ff. eo. l. in causæ. j. §. & interdum. & contra tutorem vel curatorem: vt supra ſi tut. vel cura. l. fina.

SI ADVERSVS VENDITIONEM *pignorum, &c.*

ETiam. ¶ CASVS. Pater fami. pro mutuo quod accepit, pignꝰ obligauit: moritur pater fami. minorē sibi instituit heredē. creditor vel ex pacto vel ex lege pignus vendidit: vult minor restitui cōtra venditionem pignoris: an possit, quæritur? & resp. quod si enorme damnū passus est, & fit intra annos intra quos datur in integ. restit. restituendus est. vel potest hæc lex loqui in ipso minore tantum: & in pignore prætorio seu iudiciali, vt dixerat à sequenti. Et sic no. ex ista l. secundum Bal. quòd qui damnum allegat, probare debet.

D

i *Aduersus*. non solum aduersus alias venditiones: vt supra tit. j.

k *A creditoribus*. ex pacto vel lege, & cœpit pignus à prædecessore: aliàs etiam pro paruo damno restitueretur, licet non pro minimo: vt dices ſ. l. proxi. & non fuit necessarium decretum: vt ff. de reb. eo. l. j. §. ſi communis. in fin.

l *Subueniri*. contra emptores.

m *Detrimento*. vel fraudis cōsiliū interuenit. & sic nō est contra ſ. de præd. mi. l. ij. Alij dicunt quòd hic à minore cœpit, ibi à prædecessore.

n *Si igitur*. primo in genere, postea in specie.

o *Captis*. id est acceptis à prædecessore. Vel dic captis auctoritate iudicis: obligauit tamen prædecessor minoris.

p *Præsertim*. nam idem ſi in quadriennio esſetis. ſ. de temp. in integ. restit. l. superuacuam.

Emquam. ¶ CASVS. Pater minoris rem obligauit hoc pacto, vt liceret creditori distrahere rē, pecunia non soluta A die, ſi creditor ex pacto distrahat, an minor ad illud possit restitui? respon. quòd nō. & hoc in prima. Idem est & ſi extraneo succesſit. & hoc in secunda. Si autē creditor in venditione mala fide versatus fuerit, vt qua vendidit rē pro x. cum valeret xx. aget contra creditorē actione pignorat. contra tut. vel curato. vtili neg. gesto.

al. hodie ſi. al. hodie quæq.

a *Distraxit*. forte patre viuente. & ita nullam recipit dubitationem lex ista secundū quosdam, sed nō placet. quia in ſi. l. reprobatur. nam imputat tutorib. dic ergo eo mortuo.

al. ipſa. & tionem dari: nō autē a- Vll. contione ex eo cōtractu *stantiua* aget, amodo semel re *Coſſ.* IIII. tradita. ar. l. ff. de ver. ob. *Coſſ.* li. inter stipulantem. in *cōtra.* Bar. prin. & de act. emp. l. ſi *dum modo* quis alienā. & de cōtra. *minor ſide* emp. l. ſi cū fundū. Item *minus*. ſi vltra dimidiam iusti precij est deceptus qui iurauit, an veniet contra? Dic vt dixi. ſ. de reſcin. ven. l. ij.

al. Clemētiana.

b *Non habet*. vt infra de resti. mi. l. quæ à patre. & de re. ali. l. mancipia. Hoc tamen fallit in duobus casibus ſecundum Bul. ſcilicet, propter enormē damnum vel fraudis consilium cum emptore participatum: vt ſ. l. proxi. & infra de præ. mi. l. ij. & ff. de distract. pig. l. ſi creditor. & illud. in quibus etiam ad rem restituitur. ſed maior tantum contra creditorē aget, vt ſ. ſi vend. pig. aga. per totum.

c *Exorta*. quia non videtur deierare qui ex licita causa contrauenit: vt ff. qui satisf. cog. l. fin. Quid ſi iurauerit quis dare. x. vtrum per constitutionem istam teneatur? Dico quòd non. Quid ſi testator componendo testamēto tum iurauerit contra non venire? Dicunt contra ff. de ver. ſig. l. verba contraxerunt. & ff. de leg. j. l. nemo. vbi dicitur, nemo potest facere quin leges locum habeant, &c. pacto non potest. infra de inof. testa. l. ſi quando. ADDITIO. De hac quæstione vide gloss. in c. vltima voluntas. xiij. q. ij. & Io. An. in cap. quod semel, de reg. iur. lib. vj. in mercurialibus. & Bar. in l. ſi quis. in prince. ff. de lega. iij. qui dicit quòd posit non obstante iuramento contrauenire citra etiam metum periurij: quod est notabile.

C

Pignore nocens vē dere, an sit attribuenda restitutio.

IN integrum. ¶ CASVS. Siue minor siue eius tutor rem suam vendiderit, & deceptus fuerit, restituetur ad rem, & contra tutorem & curatorem datur ei actio tutelæ de iure communi.

f *Commentitias*, quas præsumitur commentitiè esse compositas: cum pupillum lædunt.

g *Venditiones*. & transactiones: vt infra de præd. mi. l. non soli. si res sint quæ seruari non possunt, quas non reuocat, nisi fordes tutoris interueniant: vt ff. eo. l. & ſ. fine. §. j.

h *Insidias*. per actionem tutelæ: sic ergo ad rem agitur: vt hic, & ff. eo. l. in causæ. j. §. & interdum. & contra tutorem vel curatorem: vt supra ſi tut. vel cura. l. fina.

SI ADVERSVS VENDITIONEM *pignorum, &c.*

ETiam. ¶ CASVS. Pater fami. pro mutuo quod accepit, pignꝰ obligauit: moritur pater fami. minorē sibi instituit heredē. creditor vel ex pacto vel ex lege pignus vendidit: vult minor restitui cōtra venditionem pignoris: an possit, quæritur? & resp. quod si enorme damnū passus est, & fit intra annos intra quos datur in integ. restit. restituendus est. vel potest hæc lex loqui in ipso minore tantum: & in pignore prætorio seu iudiciali, vt dixerat à sequenti. Et sic no. ex ista l. secundum Bal. quòd qui damnum allegat, probare debet.

D

i *Aduersus*. non solum aduersus alias venditiones: vt supra tit. j.

k *A creditoribus*. ex pacto vel lege, & cœpit pignus à prædecessore: aliàs etiam pro paruo damno restitueretur, licet non pro minimo: vt dices ſ. l. proxi. & non fuit necessarium decretum: vt ff. de reb. eo. l. j. §. ſi communis. in fin.

l *Subueniri*. contra emptores.

m *Detrimento*. vel fraudis consilium interuenit. & sic nō est contra ſ. de præd. mi. l. ij. Alij dicunt quòd hic à minore cœpit, ibi à prædecessore.

n *Si igitur*. primo in genere, postea in specie.

o *Captis*. id est acceptis à prædecessore. Vel dic captis auctoritate iudicis: obligauit tamen prædecessor minoris.

p *Præsertim*. nam idem ſi in quadriennio esſetis. ſ. de temp. in integ. restit. l. superuacuam.

Heres vti debet iure defuncti.

SI ADVERSVS DONATIONEM.

Minor non restituitur contra congruentē donationem propter nuptias vel nuptiales munera confuet. Bal. Vel sic Donatio ſponſalitia non immoderata, prætextu ætatis nō reuocatur. Salyc.

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Theodoræ.*

CVm hodie * minores vos esse affirmetis, auxiliū restitutionis vobis impertietur. Dat. X. Kal. Decem. Sirmij, ipſis AA. Conss.

Contra venditionē pignoris quod incepit ab auctore minoris, minor non restituitur: sed ſi creditor fuit in aliqua fraude, succurretur minori contra creditorem. Item contra tutorem vel curatorem qui passi sunt re mundari. Bald. Vel sic; Vbi pignus cœpit à prædecessore minoris, contra venditionem minoris non datur restitutio, sed contra venditorem agit ſi fraudem commiſit, & etiam contra tutorem vel curatorem, qui venundari passus fuit. Salyc.

B

II. Iidem AA. & cc. Seueræ & Clementinæ.*

REm quam à patre vestro quondam creditor eius obligatam ſibi distraxit, [a] per ætatem vestram postulantium reuocari desiderium, non habet [b] rationem, quod iuris est etiam ſi extraneo succesſiſtis. Nam ſi creditor non bona ſide versatus [c] est, ipſum magis [d] vel tutores ſiue curatores [e] vestros, qui hanc venundari passi sunt, cōuenite. Dat. XIII. Kaled. Maij. Sirmij CC. Conss.

TITVLVS XXX.

SI ADVERSVS DONATIONEM.

Minor non restituitur contra congruentē donationem propter nuptias vel nuptiales munera confuet. Bal. Vel sic Donatio ſponſalitia non immoderata, prætextu ætatis nō reuocatur. Salyc.

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Theodoræ.*

C

CVm hodie * minores vos esse affirmetis, auxiliū restitutionis vobis impertietur. Dat. X. Kal. Decem. Sirmij, ipſis AA. Conss.

Contra venditionē pignoris quod incepit ab auctore minoris, minor non restituitur: sed ſi creditor fuit in aliqua fraude, succurretur minori contra creditorem. Item contra tutorem vel curatorem qui passi sunt re mundari. Bald. Vel sic; Vbi pignus cœpit à prædecessore minoris, contra venditionem minoris non datur restitutio, sed contra venditorem agit ſi fraudem commiſit, & etiam contra tutorem vel curatorem, qui venundari passus fuit. Salyc.

B

II. Iidem AA. & cc. Seueræ & Clementinæ.*

REm quam à patre vestro quondam creditor eius obligatam ſibi distraxit, [a] per ætatem vestram postulantium reuocari desiderium, non habet [b] rationem, quod iuris est etiam ſi extraneo succesſiſtis. Nam ſi creditor non bona ſide versatus [c] est, ipſum magis [d] vel tutores ſiue curatores [e] vestros, qui hanc venundari passi sunt, cōuenite. Dat. XIII. Kaled. Maij. Sirmij CC. Conss.

TITVLVS XXX.

SI ADVERSVS DONATIONEM, *&c. Scilicet peratur restituto à minore.*

Magis. pignoratitia actione, vt ſ. si ven. pig. aga. per totum. & dic magis, quàm emptorem ad rem.

Curatores. vtili actione nego. gest.

Pars ſi. prædia. ſi. de prædiis & aliis rebus impſs.

IQuæ res [f] ante nuptias [g] cōgruenti moderatione [h] à minore annis vigintiquinq; marito [i] sponſaliorum tempore, etiā curatore [k] præsente tibi donatæ sunt: obtentu ætatis nō reuocabuntur. [l] S. III. Non. Nouem. Dioclet. iano & Aristobolo Conss.

f *Res*. mobiles.

g *Ante nuptias*. hodie appellatur propter nuptias, vt ſ. de do. ante nu. l. fin. Vel die quòd fuit hic donatio ſponſaliria ſiue ſimplex ante matrimonium, aliàs non exigeretur insinuatio, cuiuscunque esſet quantitatis, vt in auth. vt fratrum filij. §. illud. col. ix.

al. Medē. al. Medeæ.

h *Moderatione* quę pro qualitate personarum est arte denda, sicut dicitur in dote, vt ff. de iure do. l. quæro, & l. ſiue generalis. & l. cū post. & gener. & de minor. l. ti ex causa. §. in dotis.

† Cūcar. gl. in ca. 1. ſuper verbo, vedere. in fi. extra de veſt. mu. ten.

i *Marito*. futuro.

k *Curatore*. ſiue ea enim nō valet donatio vt ſ. de in integ. reſtit. mi ſi curatorem. & infra de iure do. l. mulier. Accursius.

l *Non reuocabuntur*. ipſo iure, ſed restitutione data. Vel ſpeciale est vt contra talem donationem nō restituatur. subeſt enim iusta causa. j ſpes matrimonij. vnde ſpe durante nō reuocantur, ſicut aliàs. ff. de ture. & ra. diſt. l. j. §. ſed nōnul los. & ſi. de ad. tu. l. cum plures. §. fin. Sed videtur in hoc casu reuocari, vt ſ. de præ. mino. l. prædia. quæ est cōtra. Solu. hic de mobilibus dicit, ibi de immobilibus, quę ſine decreto alienari nō possunt. Alij dicunt, hic de donatione propter nuptias, ibi de ſponſalitia largitate loqui. Alij contra. prima placet. An autem ſine decreto in re immobili fieri possit donatio propter nuptias, habes ſ. de admini. tuto. l. lex quæ. in prince. & ſi maior factus aliena. &c. l. ſi. §. ſi.

**al. decem modarum, in mmbo. recte.*

Donatio propter nuptias facta per minorē, an possit retractari.

SI inter. ¶ CASVS. In re & fratrē & ruſi emancipatos pater donationē prædij fecit. ſi portionē illius in aliū transferat, nō præjudicat vobis. ſi autē frater tuus patri donanti cōcesſit dominiū: ab eo discedere nō potuit propter auctoritatē cuiuſdam ſenatuſconſul. quod nō habemus: neq; restitutione opus est. Si autē vobis talē rem dedit, quæ ſine decreto alienari possit, & eam postea alienauit. restitutionis auxilium vobis impartietur.

Donatio facta filiæ in potestate à patre, non valet.

m *Emancipatos*. secus ſi in potestate: quia tunc non valeret: vt ſ. de inofſi. dona. l. ij.

n *Eius*. ſcilicet donationis.

o *Nihil vobis*. vt ſ. de præd. mi. l. cum emancipatis. & ſ. de cri. ſtel. l. ij.

p *Potuit*. vt ſ. de præ. mi. l. ſi ad resoluendam. & de his qui à nō do. ma. l. ſi patri, niſi factus maior habeat ratum. vt ſ. ſi maior factus. l. ſi.

q *Senatuſconſulti*. cuius nomen nō habemus, ſed verba sunt orationis in senatu recitata, quæ prohibent alienationem rerum minorū ſine decreto, vt ff. de re. eo. l. j. & ſ. de præ. mi. l. prædia.

r *Possunt*. quales sunt res mobiles omnes rēpore huius legis: ſed hodie idem in illis quod in immobilibus, exceptis his quæ non possunt seruari, vt ſ. de admin. tut. l. ex quæ.

s *Potest*. Sed non videtur danda contra patrem: vt infra qui & a

Codex.

aduersus,quos.l.fi. quæ est contra.Sol.petit restitui:sed nō datur secundum Ir.quod non placet. Tu dic quòd datur contra emptorem si non habet regressum de euictione.vt hic:nō contra patrem.vt ibi. Aliꝰ quòd per obliquum restituitur, & sic de euictione tenetur,vt hic.non autem directo:vt ibi.

SI ADVERSVS *libertatem, &c.*

TITVLVS XXXI.
SI ADVERSVS LIBERTATEM.

Minor restituitur contra sententiam quæ pronunciatur aliquem liberandum, sed non contra sententiam libertatis. b.d. hæc lex. not.Baldus.

1.Impp. SEVERVS & ANTONINVS.AA.Hamniæ.*

SI post decretū[a] prętoris viri clarissimi,qui [b]fideicommissariā libertatē deberi[c] pronunciauit, [d] Secundus (quē cōditioni[e] nō paruisse cōquereris) manumissus nō est:ætas tua litis instauratione admittit. § Quòd si libertatē (quamuis indebitā) dedisti, [h] non posse eam reuocari[i] *intelligis: sed damnum quod ob eam causam[k] illatum[l] est,iudicio negociorum gestorum à curatoribus tuis [m] sarciendū. PP.II.Kal.Iu. Laterano & Rufino.Conss.

Venocare.

Manumissio vindicta,id est, causa cognita & cum decreto, ratione minoris ætatis retractari non potest.b.d. Bald. Vel sic:Minor aduersus libertatem præstitam, licet dolo manumissi, non restituitur, sed manumissus propter dolum tenetur. Salyc.

II.Imp.GORDIANVS.A.Solanoæ.*

ET si minor viginti annis,[n] vt allegas, cōstituta seruū tuum ab eo circunscripta[o] in concilio [p] manumisisti:tamen vindictæ impositio, [†] qua libertas iusta munitur, nec obtentu [q] quidem ætatis rescindi potest:indemnitati vero tuæ à manumissō scilicet sarciendæ, ab eo cui[r] iurisdictio est,quatenus iuris ratio permittit, cō sulī[r] debet. PP. VI.Id. Mart. Gordiano.A. II. & Pompeiano Conss.

Solamia.

†aliàs, tamen vindicta imposita, quia &c.

Quod est nullum, non resciditur per restitutionem in integrum. Item inepte petitur restitutio in integrum super eo quod nullum est. Item resarcitio damni, & punitio criminis possunt procedere ex eadem instantia. Bald. Vel sic: Libertas præstita à minore cum sana non probata, non valet ipso iure, ea verò probata valet,nec restituitur, sed contra manumissum vel dolosum curatorem agit. Salyc.

II I.Imp.VALERIANVS.& GALLIEN.AA. Mathonæ* & Sabinillæ.

QVos retrahi in seruitutē postulastis, si non in concilio causā cognita cū minores annis vigīti fuissetis, manumissitis non per in integrum restitutionem, sed ipso iure[s] persequi potestis.Quòd si probata causa libertas prętita est: restitutio in integrum contra libertatem locum habere non potest.[t] Si tamen in ea re, culpa seu fraude liberti, [u] eiusdēque curatoris, ratio vestra læsa sit:farciri damnū ab eo qui hoc intulit, præses prouinciæ curabit:non dubitaturus[x] etiā grauioremy executionem[z] adhibere,si quid tam aperta fraude commissum est, vt puniendum in liberto crimen deprehendatur.[a] PP. VIII. Kalend. Octob.Sęculare II.& Donato Conss.

Matrona.

Contra sententiam libertatis procedit appellatio : sed non in integrum restitutio. b.d. Bald. Vel sic: Aduersus sententiam in causa liberali declaratoriè latam minor non restituitur, sed appellatur. Salyc.

IIII.Impp.DIOCLET.& MAXIMIANAA.& cc.Tatiano.*

IN iudicio de liberali causa sententiā pro libertate [b] latā,ne quidem prærogatiua minoris ætatis sine appellatione[c] restitui potest.Dat.VI. Id.Ian.ipsis AA. V.& IIII.Conss.

Hamra.

Honora.

TITVLVS XXXII.
SI ADVERSVS TRANSACTIONEM vel diuisionem in integrum minor restitui velit.

CVm in integrum.}CASVS.Minor fundū petiit,& transegit: aduersus transactionem vult restitui. an eo minore restituto,restituatur maior ad actionem pristinam,quæritur? & respō. quòd sic, & exponerba ibi, tu quoque. tu scilicet qui cum eo transegisti. vel dic, tu id est tu pupilla. & sic dic casum l.sequent. A pupilla fundum quis petiit,& trasegit. si aduersus transactionem restituitur minor in inte.an ad act. restituta tur maior? Et si minor excipiat de pacto de non petendo, replicabit maior, quod fides ei seruanda non est, qui fidem seruare noluit. Si autem interuenit stipulatio Aquiliana & acceptilatio : ad pristinum ius restituetur iudicis officio.

Trasactio facta à minore, an valeat.

a *Tu quoque.* id est tu pupilla impetrata in integrum restitutione. Vel dic tu, qui cum ea transegisti:& secundum hoc est contra.ff. de mi.l. cum minor. Solu. hic habebat actionem aduersus pupillam à primordio, qua modo poterit vti contra minorem, ibi non. Vel dic vt infra.l. proxi. Accursius. A pDITIO. Tu dic quòd aduersarius non restituitur nisi ad actionē illam in qua læsus erat per illum actum contra quem petita est restitutio, secus si suam actionem aliàs amisetat,vt in contrario. Bart.

Restituto minore, an aduersarius eius restituatur ipso iure.

b *Vteris.* distingue, an fiat transactio super re quam petebat minor : quæ poterat alienari sine decreto , vt tunc sine tutore nulla fit,cum eo scilicet tutore valeat , sed restituitur.idem in adulto habente curatorem,vt supra de in integ.resti.mi.l iij.an quæ non poterat alienari sine decreto: & tunc ipso iure nulla sit sine decreto : licet interuenerit tutor vel curator,vt infra de præ.mi.l. non solum. & ff. de transact.l.cum hi.§.sed cum lis.Sed arg.contra ff. de reb.eorum.l.iij.§.idemq; erit. ADDITIO. Dic quòd aliud in sententia,vt ibi.aliud in transactione,vt hic.Bar.

Æqualitas seruāda est

c S*i ex persona.Transactum.* aliàs transactionem.

d *Imploretur.* vt non dent promissa, vel dic vt supra l.proxi.

e *Repletatione.* eo casu quo per pactum simpliciter transactio facta est.

f *Peremptam.* scilicet per acceptilationem.

g *Instauratione.* ita enim fit restitutio, vt vnusquisque suum habeat, sine erat species, siue quantitas: vt tunc inquantum minor est locupletior,vt ff. de mino.l.quòd si minor.§. restitutio. & ff. de act.emp.l.Iulianus.§.si quis colludente.& arguin. infra de transact.l.vbi pactum. Si vero erat actio, & tunc restituitur ipso iure aduersarius minoris,ex quo minor est restituendus : & sic habet ex persona minoris,quod ex sua non potest,vt hic,& supra l.proxi.& infra de temp.in integ.restit.l. petendæ. in fin. & ff.ad Velle.ll. si debitrix.§.si pro eo. & l.ff.eod.fin.& contra alium : non solum contra minorem, vt ff. de tute. & ra. distra.l. alterius. licet aliàs actio extincta , &c. vt arguimen. contra ff. de solu.l. qui res.§. æream. sed speciale est hic in minore ratione qualitatis. iniquum enim esset, quòd minor restitueretur, alter non. seruari enim debet æqualitas:vt infra de impu. & al.sub.l.ij. & l.quamuis.& arguin.ff.si ex noxa.cau.aga.l.ij. in fin. Alij dicunt per officium restituendum, non ipso iure : vt hic innuit, & argumen. infra de acceptila.l.fin. Sed quodcunque dicas,* est contra ff. eod.l. cum minor. vbi aduersario minoris non datur restitutio, licet minor restituatur. Solu. distingue, aut perdidit aduersarius actionem ob restitutionem minoris, vt hic, & sic restituitur : aut

A non, vt ibi. vel ibi in sententia, hic in transactione. Vel verius distingue, an sint coniunctæ species,an non, vt ff. de eo. l. etiam. §. j. & infra de tempo. & repa.appel.l. per hanc.& infra de appel.l.fin.in prine.Item quid differt..hæc là superiori? Respond. hæc clarius distinguit , sit perempta prima actio ipso iure vel non, quā prima. Item in prima pupilla agebat ad rem super qua fuit transactum secundum primum casum ibi positum,in secunda conueniebatur. Item in prima de diuisione etiam dicit, de qua non dicit in secunda : de qua dic quòd prouocatur minor, & non prouocat : & valet tūc etiam sine decreto, sed restituitur: vt infra de præ. mino.l. inter omnes. & ff. de rebus eod.l. fi pupillorum, & econtra actor suæ actioni restituitur, vt supra.l. proxi.

**deest in omnibus. Quidam autem in quibusdam scripti inueniri, actione rescissoria, quod in nullo meoriue peri. Cont.*

h SI ADVERSVS *suæ solutionem à tut. &c.*

De hoc tractat hæc lex prima. Accursius.

i Vel à se. *de hoc tractat.l.ij. Accursius.*

k Factam.*subaudi, vel ille minor restituit.*

**debitore in omnib. rectè.*

**Sorafica.*

EX *emplo.*}CASVS. Situtor pupillo ex administratione tenetur in centum, & ei facto adulto vel eius curatori soluit: an liberetur,quæritur? & respond. quòd sic. si autem pecunia consumpta fuerit,vel aliàs læsus per solutionem sibi factam, neque tēpus restitutionis in integ.excesserit,puta xxix.annorum aduersus solutionem restituipotest.

**al. Laurentia. al. Laurentia.*

l *Tutores.*q.d.non solum debitores alij.

m *Administratione.*scilicet mala.

n *Liberantur.*}.de admi.tut.l. frustra.ij. Accursius.

o *Implorari.* scilicet officium iudicis, vt ff. de mino.l.quod si minor.§.vlti.

p *Potest.*quia sic quælibet datur,vt ff. de mi.l.in causæ.j.§.causa. Et considera hic quia debitor pupilli aut plenam, aut pleniorem,aut plenissimam consequitur securitatem. Plenam si solvit pupillo sine tutore, vel adulto sine curatore, & hanc pecuniam saluam habet,vel tantundem,vt institut. qui alie.lic.§. nunc autem admonendi.& ff. de sol.l. in pupillo. Pleniorem, quando cum auctoritate tut. vel cura.nam tunc ipso iure liberatur. sed restituitur minor si non habet pecuniam saluam,vel tantundem.vt institut.in d.§. & hic : nisi in tribus casibus, vt infra de admini. tu.l. sancimus j. & l. constitutionem. & infra ad Trebel.l. pennult. in princip. Plenissimam, quando cum iudice : vt d.l. sancimus. & institu. d.§. & ff. eod.l. ait prætor. §.j. & ij. ADDITIO. Similem habes gloss. in. §. fin. institu. qui. alie. lib. vel non. Item aliam similem. in l. ait prætor. §.permittitur. in verbo, imputandum. ff. de mino.

Debitor pupilli pleni, pleniorem & plenissimā consequitur quia dos; securitatem.

I*ndebito.*}CASVS. Si minor ex minus solenni testamento per ignorātiam iuris legata soluit indebita ciuiliter,licet naturaliter debita: an per beneficium restitutionis sibi detur restitutio,quæritur? & respond.quòd sic.Vel dic quòd detrahere potuit Falcidiam,& non detraxit, sed legata solita soluit,& restituetur.

q *Indebito.* scilicet iure ciuili, sed naturaliter debito, vt quia poterat per legem Falcidiam retineri, vel quia non erat solēne testamentum.

r *Licet per errorem.* quia fecit pater legatum non adhibitis septem testibus.

s *Iuris.*quo casu non daretur maiori repetitio, quia naturaliter debebatur, sed minori datur restitutio, vt ff. de iuris & facti. igno.l.cum quis.& infra ad l. Fal. error. sed per errorem fa-

cti solutum etã à maiore repetitur, vt. d.l. error. Et distingue: aut est debitum vtroque iure, scilicet iure naturali & ciuili, aut neutro, aut vno tantum. Primo si est tale quid quod non potest alienari sine decreto, non potest soluere sine decreto nisi defunctus permiserit, vt ff. de reb. eorum. l. magis. §. si pupillus. a-lias cum tutore faciat vt institu. de auct. tu to. in princ. & si sine eo faciat, liberatur per consumptionem creditoris, non aliàs, vt ff. si cert. pe ta. l. nõ omnis. §. si pupillus. In secundo repetit iure communi per condictionem indebiti. In tertio si est naturaliter tantum debitum legitime solutum, id est, cum tutore vel curatore vel decreto, non repetitur nisi per restitutionem, exstet vel nõ: vt hic. sed non legitime solutum, si exstat, vindicatur. si est consumptum, cedit in solutum: & ex communi iure patitur cõpensationem: sed ratione ætatis compensationẽ euitat, & repetit, vt. ff. de uego. gest. l. iij. §. alterius. & ff. si cer. pe. l. non omnis. §. si. & hic, & ff. ad Trebellià. si eius. Sed quidam dixerunt pupillum suo nomine repetere etiam sine restitutione, vt diximus. ff. de condic. inde. l. interdum.

Indebitum solutum minore, quemadmodum repetatur.

a *Tempus.* scilicet vsque ad annum vtilem olim: hodie vsque ad quadriennium. vt infra de tempo. in integ. restitut. l. superuacuam.

SI ADVERSVS DOTEM
restitutio postuletur.

Quoniam circumuentam. ❡ Casvs. Si mulier minor omnia bona sua marito qui indignus erat tot bona recipere, circumuenta in dotem dedit, & in matrimonio postea decessit: an frates sui ad quem de iure sua hereditas pertinet, ex persona defunctæ restitui possit, quæritur? & respond. quòd sic, si nondum tempus ex cessit quo locum habet in integ. resti. sed cum videatur quòd iure communi repetere possit, cum sit hæres, intellige quòd maritus fecit pactum de parte dotis lucranda mortua muliere in matrimonio: ad quam vult iste restitui, & ad fructus quos medio tempore ex portione quæ in dotem dari non debuit, recepit maritus. & sic est contra. ff. de mino. l. in causæ. in prin. sed ibi fuit maior, secundum Io. No. ex ista. l. quod mulier potest dare in dotem omnia bona sua: tamen si est minor & læsa, potest petere restitutionem in integ. non aduersus matrimonium, sed aduersus modum dotis cõstitutæ. Nor. insuper quòd restitutio transit ad heredem, secundum Bald.

b *Circumuentam.* quia facto pacto de nõ petendo condonasset marito suo bona sua.

c *Sororem.* quia cum nobiliori & ditiori & pro minori quantitate potuisset contrahi.

Prædia minoris an possint in dotẽ dari.

d *Omnia bona.* sed an prædia possint dari in dotem? Respond. non secundum Io. argu. infra de prædi. mi. l. ob æs. Argu. contra. ff. de iure dotium. l. Titia. quanquã possit responderi quòd ibi non dederit minor, sed maior effecta, secundum Io. minor tamen erat cum permutauit. & eodem modo respondeas ad id quod est infra de adqui. rud. lex quæ. in princip. sed secundum Azo. potest dici speciale in dote: nec obstat. d. l. ob æs. vt ibi notaui.

e *Pertinuit.* de iure prætorio. ad quid ergo fuit necessaria restitutio: cum communi iure possit repetere, cum sit heres, vt ff. eo. l. in causæ ij. in prin. Resp. die quòd pactum erat hic quòd partem dotis lucraretur vir mortua vxore. Vel aget pro fructibus medij temporis eius portionis quæ non debuit dari in dotem, cum vir non esset dignus tanta dote, vt ff. de vsufruct. l. qui vsumfructum. §. fina. & l. quæsitum. secundum Azo. etiam

Deficiẽte. quod fieri potest, vt ff. de in integ. restitut. l. non solum. & intra quantum tempus sit, dices. ❡. de temp. in integ. resti. l. ea quæ. §. j.

g *Præsente.* vel per cõtumaciam absente. ff. de mi. l. in causæ. j. §. causa. Et vt omnia solutas cõtraria, dic quod mulier maior omnia quæ habet, potest dare in dotem, vt infra de iure dotium. l. nulla. minor si vltra matrimonium promittat, ipso iure non valet etiam si tutor, vel curator promittat: nisi dolo vel animo donandi: quo casu valet in sui tutoris vel curatoris præiudicium, vt ff. de iure do. l. sine generalis. & de admi. tut. l. cũ post. §. j. si vero vltra vires, vt habens centũ debet quinquaginta, & lx. dat in dotem: valet, sed restituitur, vt ff. de mi. l. si ex causa. §. in dotis. sed & cum auctoritate tutoris vltra vires valet promissio, sed exceptionem dũ est, sed habet de æquitate: vt cum. in qui ff. de admini. tu. l. cum post. §. j. & hæc in ea: in herede autem eius dicas vt modo dixi.

**diuersa.* Mulier *a*pposit omnia bona sua dare in dotem.

Cõfer cũ l. auxilium. ff. de mino.

Prospicit

SI ADVERSVS delictum fuum, &c.

Supra dixi qualiter in vepreſi; nec cõtractibus minoribus ſuccurritur: nunc quomodo in ſe rectis. delictis. Cont.

IN *criminibus.* ❡ Casvs. Si minor ann. delictum aliquod cõmisit, an aduersus delictum restitui possit quæritur? & distinguitur: aut ex animo prouenit delictum, aut non. si sic: non restituetur vt in nihilum teneatur, sed cum aliàs quam ex animo puta ex culpa deliquisset, ei posset pœna infligi: sed per in integrum restitu. succurritur. & hic subintelligitur ille versi. etiam *quod minus* si pœna, &c. vnde posset continuari cum prima parte: & tunc *est quã* ille duo versi. sed cum, &c. & illud, & ideo, &c. debent distingui dolo an culpa deliquerit: vt si dolo non restituatur: & sic loquitur prima pars. vel culpa, & restituetur: & sic loquitur secunda pars.

**id est, sed. ius vel* ciguitur *titur tamẽ men, cõmittẽ Delictum, & crimen, differunt.*

h *In criminibus.* ex animo prouenientibus, vbi fuit voluntas nocẽdi: vt ❡. ad le. Cor. de sic. l. j. & l. si quis. malitiam enim, &c. vt ❡. si minor se ma. l. ij. & iij.

i *Minores.* sunt tamen doli capaces.

k *Infirmitas.* est tamen doli capax, cum ex animo delinquat: alias non tenetur: vt ff. ad. l. Cor. de sic. l. infans. & de fur. l. impuberem. & infra de pœnis. l. impunitas.

l *Delictum.* Delictum est genus generalissimum, siue veniat ex animo, siue non: sed crimen est genus subalternum. continet enim sub se furtum & adulterium, & alia quæ ex animo proueniunt, id est, ex conscientia. & sic caute dicit delictum, hic: sed supra dixit crimen.

m *Extra venit.* puta tantum ex culpa, non dolo: vt patet. ff. ad le. Cor. de fica. l. in lege. & ad le. Aquil. l v. §. j.

n *Noxia.* id est, delictum: vt infra. de noxa. in prin. vnde versus: Noxia delictum, delinquens noxa vocatur.

o *Non committitur.* scilicet in excusabilis. nam commissa per in integrum restitutionem excusatur: licet aliàs si delinquisset ex animo, irrogaretur ei pœna pecuniaria. nam tunc non subuenitur nisi vt habeatur pro transacto vel cõfesso, vt subiicit: & dixi plene. ff. de mi. l. si ex causa. §. nunc videndum. Item cõtra. ff. eo mmo. l. j. in fin. vbi ex dolo dicit pupillum non teneri. Solu. illud per tertiam flatim legem ibi corrigitur: vt ibi diximus. Accur.

p *Irrogetur.* cum ex animo vel sine. & dic irrogetur, si non petat restitui.

q *Hæc causa.* cum non ex animo delinquitur. Accur.

r *Competit.* scilicet in totum: vt ff. de reg. iur. l. fere.

Ideo,

LIcet.❡ Casvs. prima lex loquitur quando minor delinquit in faciendo, hæc in omittendo. si ergo mulier minor, quæ lubrico ætatis lapsa est, intra annum filiis suis tutorem non petiit, an restitui possit quod magis ad successionem filiorum suorum possit venire, quibus non petiit tutorem, quæritur? & respond, quòd restit. non eget auxilio: quia ipso iure tuta est, quia quòd amittat successionem filiorũ, locum habet in maioribus matribus. Viuianus.

Minor non petens tutorem filio impuberi, ipſo iure ſeruatur illeſa: nec ſucceſſione impuberis eſt priuanda, hoc dicit Baldus. Vel ſic: delictum tutoris non petiti, non cadit in matrem ætate minorem. ideo non priuatur ſucceſſione filij morientis in ætate pupillari. Salycetus.

a *Constet.* cum examinato proueniunt: vt supra. l. proxi.

b *Denegari.* nec ipso iure. Accurſius.

c *Obtineat.* vt intra annum petant, aliàs repellãtur ab eorum imputberum successione vt institu. ad Tertullia. §. fin. & infra de leg. hered. l. sciant. & infra quando mul. tutelæ offic. l. ij. & infra ad Tertullia. l. matres. & infra qui petant tuto. l. cum à matribus. sunt ergo tutæ matres minores ipso iure, nec est opus restitutione. sic & alias. ❡. ex quib. causis infa. irrog. l. penul. & infra de fal. mo. l. j. in fin. & ❡. de epise. & cle. auth. si captiui. Accurſius.

Pupilli res an poſſit vſucapi.

SI ADVERSVS
vſucapionem reſtitutio, &c.

Contra eos. ❡ Casvs. Si res minoris vsucapta vel præscripta fuerit, an restitui possit, quæritur? & respondetur quòd sic.

d *Vsucapione.* scilicet, triẽnij. nam. x. vel. xx. an. nõ dominum, sed quasi dominium acquiriturꝰ: vt infra de præscrip. triginta an. l. si quis emptionis. circa princip. Sed certe idẽ debet esse in præscriptione vt minores inuenturꝰ: vt hic, & infra quibus nõ ob. long. temp. præscrip. l. non est incognitum. & ff. de mi. l. etiam ei qui. & arg. ❡. de temp. in integ. resti. l. ij. intra. Et not. quòd hic titulus non videtur hodie habere locum. nam in re pupilli nõ, quia vsucapi non potest: vt ff. de acquiren. re. do. bonæ fidei. licet sit argu. contra. ff. de except. do. l. apud. §. si quis non tutor. Sed dic quo ad opinionem erat pupillus: vt ibi no. Nec in prædiis adulti, quia alienari non possunt: vt ff. de re. eorum. l. j. ergo nec vsucapi vel præscribi. ff. de verbo. significa. l. alienationis. nec in re mobili adulti hodie, siue seruari possit: vt infra de admi. tut. l. lex quæ. siue non: quia tanto tempore, scilicet, triennij, retineri non potest. Sed certe dicta argumentatio nõ valet: vt dices infra in quibus cau. in integ. resti. non est necess. l. fin. Item nec in animalibus superuacuis, quæ possunt alienari per illam. l. lex quæ. quia vt breuiter dicam, nulla præscriptio currit contra minorem: vt infra in quibus cau. in integ. resti. non est necess. l. sancimus. nec etiam præscrip. xxx. ann. locum habere videtur, licet lex illa, sancimus, illam permittat: quia aut cœpit à minore, & tunc non currit in pupillari ætate: vt infra de præscrip. xxx. anno. l. si cui. & sic essent xl. & iiij. anni quando esset completa. aut à prædecessore, & tunc currit, ita quòd restituantur: vt ff. de mino. l. Aemilius. & ex quibus cau. in pos. ea. l. apud Iulianum. & de fundo do. l. si fundum. Sed tu dic quamliber temporalem vel perpetuam ceptam in persona maioris contra heredem minorem currere, sed dari restitutionem si compleatur contra eum. & sic hanc intellige per. l. ff. de mino. l. etiam ei. vt not. in l. fancimus. & infra de non numę. pec. l. si intra. excepta. xxx. ann. præscriptione sui odio, quæ in pupillo dormit: vt in d. l. sicut. Sed

Præſcriptio nulla currit contra minorem.

eath expone vt ibi dixi.

SI ADVERSVS FISCVM, *&c.*

De perſonis minorum & rebus & negocijs aduerſus quæ reſtituuntur minores, dictum eſt: nunc de perſonis ipſorum dicendum, aduerſus quas reſtituuntur.

h.d. Bald. Vel ſic: Si minor lædatur in venditione facta procuratori Cæſaris, poteſt reſtitui & competens iudex eſt procurator fiſci. h.d. ſecundum nam. lect. & verorem. Salyc.

I. Impp. Severvs & Antonin. AA. Longino.

Probus. ❡ Casvs. Minor. xxv. ann. procuratori Cæsaris longe minore precio quam valuit vendidit, puta valebat. xxx. vendidit pro viginti rem suam. si petat restitui, coram quo restitutionis causa agitari debeat? Respond. quòd coram procuratore fisci, qui iudex est inter priuatum & procuratorem priuatæ rationis, id est procuratorem Cæsaris.

e *Si Probus.* proprium nomen est.

f *Circumuentus.* re ipsa, nõ dolo aduersarij. sic ponitur. ff. de minori. l. in causæ ij. §. idem Pomponius. aliàs non haberet in integrum restitutionem: cum si dedisset dolus causam contractui, ipso iure esset tutus: vel si incidisset, esset tutus actione ex eo contractu: vt ff. de actio. empti. l. Iulianus. §. si dolo. & §. per contrarium. Vel dic dolum dedisse causam contractui, sed processum fuit ad traditionem. vnde ficut maiori daretur de dolo, sic minori in integrum restitutio.

Hoc verũ bum iure, quod antea in omnibus decerat, additi ex ma nuſc. Contin.

g *Nostro.* scilicet, procuratore Cæsaris siue principis, qui etiam rationalis dicitur: vt supra de modo multarum. l. ij. & iij.

h *Minore.* non tamen vltra dimidiam insti precij, quia & tunc ageret actione ex eo contractu: vt infra. de rescin. vend. l. ij. arg. ff. de iure dotium. l. ij res. §. j. & l. iure sit cursum. §. fi. Accur.

i *Inuis.* ius priuatorum vocat hic ius publicum. ideo quia publica auctoritate est inuentum.

k *Publici.* id est iuris communis.

l *Fiscum nostrũ.* id est, procurator fisci, qui cognouit inter priuatum & Rufinum procuratorem Cæsaris: vt infra eod. l. iij. Vel dic Rufinum esse procuratorem fisci. & sic lis tus, id est procurator fisci Rufinus patietur dari contra te restitutionem. Sed hic expone, scilicet dispensatore nostro, id est, fisco. Sed tunc erit iudex procurator Cæsaris: vt infra l. proxi. prima verior.

Priuilegia ius cum eo priuilegiato non admittitur.

S *Aduersus.* ❡ Casvs. Si quis aduersus priuatum vult restitui, coram quo agitanda sit causa restitutionis, quæritur? & respond. quod coram præside prouinciæ. si autem contra fiscum priuatus vult restitui, cognoscet procurat Cæsaris an danda sit, necne: & hoc præsente prouinciæ præside, & aduocato fisci.

m *Procuratorem meum.* qui cognoscit inter priuatum & fiscum. vt hic, & infra. l. proxi. & infra vbi causæ fiscl. ad fiscum. Et dicitur rationalis.

n *Vna cum.* sed hodie secundum R. solus princeps cognoscit, vt in authent. vt omnes obe. iudi. §. fin. col. v. Accursius.

o *Patrono.* id est, aduocato, qui si non adesset, ex integro cognosci oportet. vt ff. de iure fisc. l. fiscus. & ❡. de aduo. fisc. l. fina. Et not. in hoc titulo priuilegiatum contra priuilegiatum admittit: vt ff. ex quibus cau. ma. l. fina.

Edicto,

EDicto.} CASVS. Habebat minor aliquis prædium censuale, pro quo reddere censum singulis annis tenebatur. cessauit in solutione. procurator fisci prædium distraxit. vult minor ad illud restitui, an sit audiendus, quæritur? allegat minor pro se quòd sit restituendus, quia edicto diui Marci cõtinetur, quòd si fiscus vendit rã alienam vt suã, emptor securus sit præscriptione quinquennali. quo edicto excipiebantur res minorum, vt vltra quintum annum competat minori rerũ suarum restitutio. Respõ. imperator quòd edictum pro minore isto nihil facit, quia tunc locum habet illud edictum, cum fiscus vendit rem alienã vt suã. hoc autem casu vendit dit alienam propter aliquam cessationem censuum. si autẽ procurator fisci longe minore precio vendidit quàm valuit, puta valebat. xxx. & vendidit pro x. vel solennitatẽ quæ in his desideratur non seruauit, minor restituitur. Sunt enim tria seruanda in tali venditione. Primũ vt quis debeat, secundũ vt in solutione cessauerit, tertium vt res subhastentur. quorum si aliquod defuerit, si minor fisco satisfecerit, procurator Cæsaris qui cognoscit inter priuatum & fiscũ, fundum sibi restitui iubebit venditione penitus reuocata.

Fiscus dupliciter rem alienam vendit.

a *Edicto.* duobus modis vendit fiscus rem alienam. Primo vt suã, & in hac venditione locus erat edicto diui Marci, quo cauetur vt emptor fecurus sit præscriptione. v. ann. quo edicto excipiũtur res minorum, vt etiam vltra. v. an. posint repetere, vt hic. sed hodie hoc edicto sublato statim securus est emptor. licet intra quadriennium dominus possit agere contra fiscum, vt instit. de vsuca. §. fin. & ĵ. de quadrien. præscri. l. omnes. & l fin. Sed minor etiam vltra quadriẽnium ad rem suam admittitur, vt infra de restit. mi. l. neque. Secundo vendit alienam ob aliquod debitum sibi, cuius rei possessionem nunquam habuit : in qua venditione nec maiores nec minores iuuantur: vt tria oportet ibi concurrere. Primum vt aliquis debeat, & eum cessare in solutione, & venditionem solenniter fieri. aliquo istorum deficiente reuocatur etiam à maiore talis venditio soluto precio : vt in fin. huius l. & infra si propter pu. pen. l. fin. & l. ij. & de rescin. vend. si quos. & ff. de rescin. vend. l. fundus. & ĵ. de fid. instru. & iure hastæ fis. l. j. ij. & vj. lib. x. & arg. §. si aduer. vend. pig. l. ij. & ĵ. de execu. rei iudi. l. ordo. & ff. eo. l. si ex causa. §. pe.

b *Excepta.* à præscriptione. v. annorum indulta ex edicto, cum rem alienam vendit fiscus. vt suam. Accursius.

c *Tuum.* minoris, vt dixi ĵ. de fid. instru. & iure hastæ fis. l. penult. lib. x.

d *Si quidem.* id est quia.

e *Debiti.* erat autem edictum diui Marci, vt si quis rem emptã à fisco quinquennio possedisset, tutus esset, nisi res esset minoris. sed neque res minoris intelligebatur excepta, cum nomine paterni debiti à fisco ei quæstio moueretur, & ob id cessat beneficium edicti in hac parte.

f *Patris.* ergo vt alienam vendebat.

g *Ipsius.* scilicet minoris.

h *Quæstionem.* quia non vt suam, sed vt alienam vendidit : & sic emptor est securus, si interuenerunt tria quæ sunt necessaria.

A i *Procuratoris nostri.* id est fisci, qui dicitur procurator imperatoris quantum ad iurisdictionem.

k *Iubebit.* scilicet procurator Cæsaris.

SI ADVERSVS CREDITOREM, &c.

Stricte hoc titulo ponitur creditor pro mutuatore, vt aliquid in eius odium inducatur specialiter: vt ĵ. l. proxi. dices.

CVm & ipse.} CASVS. Si minori an. xxv. decem mutuasti, & ea perdidit: si restitui velit aduersus obligationem mutui, ne ex ea teneatur : an sit audiendus quæritur? & respond. quòd sic, nisi probes eum locupletiorem factum. vn. de læsus præsumitur, nisi cõtrarium probetur. sed speciale est in odium creditoris: alioquin esset contra. ff. de iureiuran. nam postea. §. si minor. vbi dicitur quòd non ideo, quia minor est, læsus esse intelligitur: vnde debet se læsum probare.

l *Cum & ipse.* scilicet tu fœnerator. Accursius.

m *Contraxisse.* dando ei mutuam pecuniam. speciale est hic in odiũ fœneratoris eius contrarium est generale. supra de in integ. rest. l. minoribus.

n *Locupletiorem,* præsumitur ergo læsa, nisi contra probetur. & sic est contra ff. de iureiuran. l. nam postea. §. si minor. & supra de in integ. restit. mi. l. v. Solu. specia. est hic in odium fœneratoris. a argum. ff. de re. eo. l. magis. §. ne tamen. & ff. eod. l. patri. §. j. & argu. supra de sacrosan. eccle. authent. hoc ius porrectum. in fin. Sed & aliàs videtur idem, vt infra de præd. mi. l. si prædium. sed expone vt ibi. Alij dicunt vt Py. quod hic creditor sponte in se onus probandi susceperit, vt arg. ff. de proba. l. circa. Tertij dicunt quòd hic probauerat minor tria, scilicet se minorem tempore contractus fuisse, & pecunia non indigusse, & acceptam amisisse. ergo est restituendus, nisi creditor probet locupletiorem. & secundum hos tres casus dic restitutum, id est, restituendam. & sic supra de leg. & consti. l. j. Quarti dicunt quòd data fuerat restitutio iam minori, qui pio bauerat la fionem, & creditor appellauerat. Vnde in causa appellationis debet appellator probare, & iniquitatem sententiæ detegere, vt argu. ff. eod. l. præfecti. & infra de ap. l. hi quis. Sed male dicunt: immo idem qui prius, & nunc probare debet, vt infra de ap. l. iiij. & ff. nil. noua. ap. pen. l. j. & ff. ad Turpil. l. j. in fin. & in authen. de his qui ingre. ad appel. §. illud quoque determinare. colla. v. & dicitur detegere iniquitatem appellatoris eo ipso quòd dicit, inique dico sententiam contra me latam. sic ergo quatuor modis intelligi potest hæc lex : sed primus verior.

o *Restitutam.* id est restituendam.

SI vt allegas.} CASVS. Minori an. xx. mutuasti, quæ confessus est minor se recepisse, sed perdidisse. vult restitui, an sit audiendus, quæritur? & ref. sic nisi, probes pecuniã in rem suã versam esse. quod non præsumitur, nisi tu probes eam in eius commodum versam.

p *Versa est.* quod probare debes, scilicet non esse versam secũdum quosdam. Tu dic quòd præsumitur non esse versa, nisi creditor probet in eius odium, vt dixi §. l. proxi.

SI MINOR AB HEREDITATE *se abstineat.*

Si vero

Si minoris res alicui est vendita à fisco iure creditoris minus solenniter, & iniusto precio: etiam post quinquẽnium retractatur, debitore satisfaciente fisco. h. d. Bald. Vel sic: Si fiscus vendidit rem alienam vt suam, dominus poterat iure isto rem vindicare vsque ad quinquennium si erat maior. minor vero etiam vltra, si non vendidit iure creditoris. isto tempore neuter eorum auditur, nisi sit precio minori vendita, & solennitas debita non seruata: & de hoc cognoscit procurator Cæsaris. Salycetus.

III. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS. AA. & CC. Laurentio.

EDicto a quidem diui Marci parentis nostri res minorum excepta, *nihil tuum adiuuat desiderium : siquidẽ d debiti c causa patris f minoris, vel etiam ipsius g prædia venũdata, quinquennij præscriptionis nullam admittunt quæstionem. h Sed quoniam per collusionem siue fraudem tũc temporis procuratoris i nostri nimis exiguo precio fundum tuum cum mancipiis venundatum asseueras : si aditus Rationalis noster tuis adesse fidẽ allegationibus, nec seruatam solennitatem hastarum animaduerterit : fisco te satisfaciente, reuocata venditione fundum tibi restitui iubebit k. Datum Id. Febr. Sirmij. CC. Conss.

TITVLVS XXXVIII.

SI ADVERSVS CREDITOREM. &c.

Ipse minor in mutuo læsus præsumitur, nisi mutuans probet versum in rem minoris: & ideo minor restituitur. hoc dicit cũ l. seq. Vel sic: Contra fenerantem minori præsumitur, nisi probet mutuum in vtilitatem minoris conuersum, ex qua præsumptione restitutio datur, & data iustificatur. h. d. secundum omnes lect. Bald.

I. Imp. ANTONINVS PIVS. A. Prunico.

VM & ipsel pro fitearis † cũ Zenodora minore vigintiquinque annis [te] cõtraxisse, m nec docerit potuisse prætorem † virum clarissimũ ex eo contractu locupletiorẽ n [eam esse] factam : intelligis eam merito in integrum restitutam. o Dat. XI. Non. Aug. Largo & Messalino Conss.

II. Imp. GORDIANVS. A. Caiano. *

SI (vt allegas) minor annis pecuniã fœnori accepisti, nec ea in rem tuam versa est : p aduersus cautionem per quam eo nomine te obligasti, in integrum restitutionis auxiliũ potes solenniter postulare. PP. III. Nonas Feb. Gord. A. II. *

TITVLVS XXIX.

SI MINOR AB HEREDITATE *se abstineat.*

Filius qui se paterne hereditati non immiscuit, non eget beneficio restitutionis in integrum vt abstineat: quia tutus est ipso iure per beneficium prætoris. sed si se immiscuit, vel bonorum possessionem agnouit, & est minor & læsus, restitutio in integrum sibi est necessaria. Bald.

I. Imp. ANTONINVS PIVS. A. Prunico.

VM & ipsel pro fitearis † cũ Zenodora minore vigintiquinque annis [te] cõtraxisse, m nec docerit potuisse prætorem † virum clarissimũ ex eo contractu locupletiorẽ n [eam esse] factam : intelligis eam merito in integrum restitutam. o Dat. XI. Non. Aug. Largo & Messalino Conss.

† *docere reste. & ita in omnibus* † *prætori vero clarissimo, in aliis manuscriptis legitur.*

II. Imp. GORDIANVS. A. Caiano. *

SI (vt allegas) minor annis pecuniã fœnori accepisti, nec ea in rem tuam versa est : p aduersus cautionem per quam eo nomine te obligasti, in integrum restitutionis auxiliũ potes solenniter postulare. PP. III. Nonas Feb. Gord. A. II. *

* *al. Caiano. al. Gaio.*

TITVLVS XXIX.

SI MINOR AB HEREDITATE *se abstineat.*

Filius qui se paterne hereditati non immiscuit, non eget beneficio restitutionis in integrum vt abstineat: quia tutus est ipso iure per beneficium prætoris. sed si se immiscuit, vel bonorum possessionem agnouit, & est minor & læsus, restitutio in integrum sibi est necessaria. Bald.

I. Imp. ANTONINVS PIVS. A. Florentio * & aliis.

SI vos paternæ hereditati nõ immiscuistis : a ob eã rẽ b testificatio necessaria non fuit, cũ fides veritatis c verborum adminicula non desideret. Quòd si pro herede d gessistis, vel bonorum possessionẽ e accepistis propter ætatẽ cui subueniri solet in integrum restitutionis auxilium accipere debetis. f. PP. VI. Non. Maij, Saturnino & Gallo Conss.

Florentino.

Adire & immiscere differunt.

a *Immiscuistis.* immiscere suorum est, adire ex transeorum. vt instit. de here. qualitate & diff. §. extraneis.

b *Ob eam rem.* scilicet quòd abstineatis. Et dic testificatio, id est, denũtiatio vel protestatio coram restibus. Et sic not. quòd hæc. l. probatur opinio quorundam qui dixerunt quòd suus heres præsumitur adiisse, & tenetur statim creditoribus. & pro eis est illud Paulli. Si filius, ego & heres. Ité quòd est suus & necessarius. vt instit. de here. quali. & dif. §. sui. & le here. quæ ab intesta. §. ij. & arg. ĵ. de cur. fu. l. fin. §. j. Sed illud est verum quantũ ad nomen, non quantum ad commodum vel incommodum, vt hic, & instit. de hered. quali. & dif. necessarij vero. & ff. de acqui. hered. quæritum. vel domum patris inhabitauit post mortem. nã & tunc debet probare non animo adeundi fecisse. vt ĵ. de re. pu. here. l. j. in casu tamen perinde habetur ac si statim immiscuisset se. vt ff. de fideicom. li. l. cũ quasi. §. fed & quis. in fine. §.

Testificatio.

Adire hereditatem videtur qui domum patris post mortem in habitat.

c *Fides veritatis.* id est, fides quæ habetur veritati, scilicet hoc casu. alias autem quandoque exiguntur verba, vt in stipulatione: vt ff. de verbo. oblig. l. j. in princ. & in testamẽtis: vt infra de test. l. iubemus. & in nouationibus : vt infra de noua. j. in fi.

Gl. in l. c. quoniã fre quenter. adducit hanc auth. quòd testes nõ possunt recipi ante litem contest. vbi a liquid est expediẽtiã iudicis officio.

d *Pro herede.* i. pro domino: vt instit. de here. quali. & dif. §. fi.

e *Vel bonorum possessionem.* scilicet vnde liberi, quæ datur suis & manciparis. vt ĵ. vnde libe. l. j. & fi. Accursius.

f *Debetis.* scilicet si vultis: vt ĵ. si tutor vel cura. l. j. & hoc cum solennitate quam dicit auth. fi omnes. &c. quam hic lege, & est sumpta ab auth. vt sponsa. larg. §. ad hæc.

g *Si omnes præsentes.* scilicet in illa ciuitate: vt in corpore. alibi aliter accipitur: vt ĵ. de præscrip. long. temp. l. fina.

h *Vocentur.* alias non valet restitutio: vt ff. de mino. etiam si §. fi. cum & causa cognita fieri debeat: vt ff. e. l. in causæ. j. §. causa, & l. ait prætor. §. non solũ. in fi. §. & ĵ. si per vim vel alio modo. l. fi. & ff. si cui plusquam per leg. Fal. l. j. Quid in legatariis? Ref. & hi vocantur, vt in auth. de here. & Fal. §. sanctimus. col. j. & ĵ. de auct. presi. l. fi. sed argu. contra ĵ. de iure deli. l. fi. §. fed & legatarij.

Concor. c. cum ex literis, iuncta glo. super verbo, donec. extra de rest. in integ.

i *Abstinet.* id est petit restitui vt abstineat.

k *Citentur.* non ergo per præsentes plures præiudicatur absentibus pauciorbus secundum quosdam ĵ. fami. ercis. l. cohæredibus. Sed arg. contra ff. de pac. l. & fuum in fin. & l. maiorem. & l. reseriptum. & ff. de curato. bonis dan. l. ij. debent tamen hi omnes vocari saltem ad domum : vt infra de anna. excep. l. vt perfectius. in fine.

SI vos.} CASVS. Si filio fumil. minori delata fuerit hereditas paterna, neque ei se miscuit, an non obstante eo quòd prorestatus non est te illam habere velle, sibi præiudicauit quo minus eam repudiet, ne à creditoribus conueniatur, qui dicunt eum filium & heredem, quæritur? & respon. quòd non. si autẽ se immiscuit, & postea vult eam repudiare: an possit beneficium restitutionis in integrũ petere, quæritur? & respond. quod sic.

a *Immiscuistis.* immiscere suorum est, adire ex transeorum. vt instit. de here. qualitate & diff. §. extraneis.

b *Ob eam rem.* scilicet quòd abstineatis. Et dic testificatio, id est, denũtiatio vel protestatio coram restibus. Et sic not. quòd hæc. l. probatur opinio quorundam qui dixerunt quòd suus heres præsumitur adiisse, & tenetur statim creditoribus. & pro eis est illud Paulli. Si filius, ego & heres. Ité quòd est suus & necessarius. vt instit. de here. quali. & dif. §. sui. & le here. quæ ab intesta. §. ij. & arg. ĵ. de cur. fu. l. fin. §. j. Sed illud est verum quantũ ad nomen, non quantum ad commodum vel incommodum, vt hic, & instit. de hered. quali. & dif. necessarij vero. & ff. de acqui. hered. quæritum. vel domum patris inhabitauit post mortem. nã & tunc debet probare non animo adeundi fecisse. vt ĵ. de re. pu. here. l. j. in casu tamen perinde habetur ac si statim immiscuisset se. vt ff. de fideicom. li. l. cũ quasi. §. fed & quis. in fine. §.

Testificatio.

Adire hereditatem videtur qui domum patris post mortem in habitat.

c *Fides veritatis.* id est, fides quæ habetur veritati, scilicet hoc casu. alias autem quandoque exiguntur verba, vt in stipulatione: vt ff. de verbo. oblig. l. j. in princ. & in testamẽtis: vt infra de test. l. iubemus. & in nouationibus : vt infra de noua. j. in fi.

Gl. in l. c. quoniã frequenter. adducit hanc auth. quòd testes nõ possunt recipi ante litem contest. vbi a liquid est expediẽtiã iudicis officio.

d *Pro herede.* i. pro domino: vt instit. de here. quali. & dif. §. fi.

e *Vel bonorum possessionem.* scilicet vnde liberi, quæ datur suis & manciparis. vt ĵ. vnde libe. l. j. & fi. Accursius.

f *Debetis.* scilicet si vultis: vt ĵ. si tutor vel cura. l. j. & hoc cum solennitate quam dicit auth. fi omnes. &c. quam hic lege, & est sumpta ab auth. vt sponsa. larg. §. ad hæc.

g *Si omnes præsentes.* scilicet in illa ciuitate: vt in corpore. alibi aliter accipitur: vt ĵ. de præscrip. long. temp. l. fina.

h *Vocentur.* alias non valet restitutio: vt ff. de mino. etiam si §. fi. cum & causa cognita fieri debeat: vt ff. e. l. in causæ. j. §. causa, & l. ait prætor. §. non solũ. in fi. §. & ĵ. si per vim vel alio modo. l. fi. & ff. si cui plusquam per leg. Fal. l. j. Quid in legatariis? Ref. & hi vocantur, vt in auth. de here. & Fal. §. sanctimus. col. j. & ĵ. de auct. presi. l. fi. sed argu. contra ĵ. de iure deli. l. fi. §. fed & legatarij.

Concor. c. cum ex literis, iuncta glo. super verbo, donec. extra de rest. in integ.

i *Abstinet.* id est petit restitui vt abstineat.

k *Citentur.* non ergo per præsentes plures præiudicatur absentibus pauciorbus secundum quosdam ĵ. fami. ercis. l. cohæredibus. Sed arg. contra ff. de pac. l. & fuum in fin. & l. maiorem. & l. reseriptum. & ff. de curato. bonis dan. l. ij. debent tamen hi omnes vocari saltem ad domum : vt infra de anna. excep. l. vt perfectius. in fine.

I. Imp. SEVERVS & ANTONIN. AA. Florentio * & aliis.

SI vos paternæ hereditati nõ immiscuistis : a ob eã rẽ b testificatio necessaria non fuit, cũ fides veritatis c verborum adminicula non desideret. Quòd si pro herede d gessistis, vel bonorum possessionẽ e accepistis propter ætatẽ cui subueniri solet in integrum restitutionis auxilium accipere debetis. f. PP. VI. Non. Maij, Saturnino & Gallo Conss.

Florentino.

Adire & immiscere differunt.

a *Immiscuistis.* immiscere suorum est, adire ex transeorum. vt instit. de here. qualitate & diff. §. extraneis.

b *Ob eam rem.* scilicet quòd abstineatis. Et dic testificatio, id est, denũtiatio vel protestatio coram restibus. Et sic not. quòd hæc. l. probatur opinio quorundam qui dixerunt quòd suus heres præsumitur adiisse, & tenetur statim creditoribus. & pro eis est illud Paulli. Si filius, ego & heres. Ité quòd est suus & necessarius. vt instit. de here. quali. & dif. §. sui. & le here. quæ ab intesta. §. ij. & arg. ĵ. de cur. fu. l. fin. §. j. Sed illud est verum quantũ ad nomen, non quantum ad commodum vel incommodum, vt hic, & instit. de hered. quali. & dif. necessarij vero. & ff. de acqui. hered. quæritum. vel domum patris inhabitauit post mortem. nã & tunc debet probare non animo adeundi fecisse. vt ĵ. de re. pu. here. l. j. in casu tamen perinde habetur ac si statim immiscuisset se. vt ff. de fideicom. li. l. cũ quasi. §. fed & quis. in fine. §.

Testificatio.

Adire hereditatem videtur qui domum patris post mortem in habitat.

c *Fides veritatis.* id est, fides quæ habetur veritati, scilicet hoc casu. alias autem quandoque exiguntur verba, vt in stipulatione: vt ff. de verbo. oblig. l. j. in princ. & in testamẽtis: vt infra de test. l. iubemus. & in nouationibus : vt infra de noua. j. in fi.

Gl. in l. c. quoniã frequenter. adducit hanc auth. quòd testes nõ possunt recipi ante litem contest. vbi a liquid est expediẽtiã iudicis officio.

d *Pro herede.* i. pro domino: vt instit. de here. quali. & dif. §. fi.

e *Vel bonorum possessionem.* scilicet vnde liberi, quæ datur suis & manciparis. vt ĵ. vnde libe. l. j. & fi. Accursius.

f *Debetis.* scilicet si vultis: vt ĵ. si tutor vel cura. l. j. & hoc cum solennitate quam dicit auth. fi omnes. &c. quam hic lege, & est sumpta ab auth. vt sponsa. larg. §. ad hæc.

g *Si omnes præsentes.* scilicet in illa ciuitate: vt in corpore. alibi aliter accipitur: vt ĵ. de præscrip. long. temp. l. fina.

h *Vocentur.* alias non valet restitutio: vt ff. de mino. etiam si §. fi. cum & causa cognita fieri debeat: vt ff. e. l. in causæ. j. §. causa, & l. ait prætor. §. non solũ. in fi. §. & ĵ. si per vim vel alio modo. l. fi. & ff. si cui plusquam per leg. Fal. l. j. Quid in legatariis? Ref. & hi vocantur, vt in auth. de here. & Fal. §. sanctimus. col. j. & ĵ. de auct. presi. l. fi. sed argu. contra ĵ. de iure deli. l. fi. §. fed & legatarij.

Concor. c. cum ex literis, iuncta glo. super verbo, donec. extra de rest. in integ.

i *Abstinet.* id est petit restitui vt abstineat.

k *Citentur.* non ergo per præsentes plures præiudicatur absentibus pauciorbus secundum quosdam ĵ. fami. ercis. l. cohæredibus. Sed arg. contra ff. de pac. l. & fuum in fin. & l. maiorem. & l. reseriptum. & ff. de curato. bonis dan. l. ij. debent tamen hi omnes vocari saltem ad domum : vt infra de anna. excep. l. vt perfectius. in fine.

Tres menses. simile spatium datur. ĵ. de re iu. auth. iubemus. & ĵ. quomodo & quando iude x. auth. qui semel.

m *Desiderat.* per restitutionem.

n *Vbi.* dando curatorem bonis: vt ff. de curato. bo. dan. l. j. ij. & iij. & excipe nisi quid perit per imbecillitatem ætatis: vt ff. de mino. l. ait prætor. § pe.

S *Tres.*} CASVS. Tres hereditates erant delatæ, paterna, & duorum auorum patrum & matrum, quitas hereditates nõ adiit, sed paternam, sentit se læsum : vult restitui ad tacitè repudiatas : scilicet auitas : vt abstineat à paterna. an sit audiẽdus, quæritur? & respõ quod sic.

o *Auitas.* paternus vel maternus, scilicet tui, nominatiui casus.

p *Te heredem.* patre tuo forte exheredato antea vel mortuo.

q *Non adiit.* id est, repudiastiue anno tacuit, sic. ĵ. quando non pe. par. l. j. & ideo es læsus.

r *Successione.* scilicet, quam adiisti. & quam modo repudias iure restitutionis, vt subinde : vt ff. eo. l. quòd si minor. §. Scæuola. & nisi contra patrem velit iterum restitui : vt infra de bo. quæ lib. l. fin. vbi autem puerilis.

s *Parentum.* id est auorum. Sed nunquid iure ciuili, an prætorio? Resp. si auita est ei delata post hereditatẽ paternam, iure ciuili : si ante, prætorio : vt ĵ. vnde libe. l. qui se. nisi in duobus casibus secundũ Io. vt ff. de curato. dicit. instit. fina. & vnde liberi. l. fcripto.

t *Obtinere.* scilicet per restitutionem.

† *In scriptis ex empt. legitur, in integrum restitutionem postulare. Val. Seraphiadi.*

admittitur eorum separatione vt hic. Bald.

II. Imp. GORDIANVS. A. Herodotæ.

SI eum aui tui o testamento te heredem p reliquisset, hereditates eorum nõ adisti : q liberum tibi est repudiata paterna successione, r per in integrum restitutionis auxilium (quo te ætatis iure dicis esse munitam) hereditatem parentum s tuorum (licet non antea adiisti) nunc obtinere. t PP. III. Nonas Feb. Gordiano. A. II. & Pompeiano. Conss.

TITVLVS XL.

SI VT OMISSAM u HEREDITATEM vel bonorum y possessionem, vel quid aliud z acquirat. a

Aduersus hereditatis vel bonorum possessionis omissam agnitionem minor potest in integrum restitui. hoc dicit. l. j. Tamen si emancipatus restituitur, debet conferre fratribus quod habuit tempore mortis patris. hoc dicit. l. ij. & sic habes totum titu. Bald. Vel sic: Minor potest restitui vt adeat hereditatem de iure ciuili: & etiam vt bonorum possessionem petat de iure prætorio: a l collationem tamen tenebitur, hoc dicit totus tit. Salycetus.

I. Imp. GORDIANVS. A. Protæ.

MInores vigintiquinque annis non tantum in his quæ ex bonis propriis amiserunt, verumetiam si hereditatem sibi delatam non adierint, b posse in integrum restitutionis c sui auxilium postulare, iamdudum placuit. d PP. Id. Octobr. Pio & Pontiano Conss.

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Sarapiadi. †

AD bonorũ possessionẽ e

l. j. & ij.

a *Acquirat.* per restitutionem.

Minores.} CASVS. Si minori fit delata hereditas, & repudiauerit : an eam restitui possit, quæritur? & Respon. quòd sic. non enim solum restituitur si res suas quas habuit, amisit : sed si quas nondum habuerit, eas tamen habituus erat si non inconsulte repudiasse.

b *Non aduerunt.* id est, repudiauerint. & rursus poterit restitui vt repudiet : vt ff. de mino. l. ait prætor. §. restitutus. & hoc re in tegra. aliàs si distracta est hereditas forte à substituto denegatur : vt ff. eo. l. quòd si minor. §. Scæuola. & nisi contra patrem velit iterum restitui : vt infra de bo. quæ lib. l. fin. vbi autem puerilis.

c *Restitutionis.* & ita non solum in damno, sed etiam in lucro seruantur indemnes.

d *Placuit.* vt ĵ. de repu here. l. fi. & 5. de in integ. resti. mi. l. pen. & ff. de mino. l. ait prætor. §. hodie.

AD *bonorum.*} CASVS. Si tribus vel duobus fuerit delata possessio bonorum vnde liberi in bonis paternis, & nunc eam, vnus repudiauerit : an ad eam restitui possit, quæritur? & respon. quòd sic : sed restitutus, bona quæ habuit tempore mortis patris, confert cum fratribus suis.

e *Ad bonorum possessionem.* vnde li, vel secundũ tabulas, vel cõtra tabulas.

tabulas. secundum tabulas si fuit scriptus: contra tabulas si nō fuit scriptus.

a *Omiſſam.* ab emancipatis expreſſe vel tacitè.
b *Placuit.* vt §.l. proxi.
c *Decreto.* ſcilicet prætoris.
d *Patris.* vel dolo habere deſiſſent. excepto quod creditoribus debent, vt infra. de col. ea demum. Item hoc accipe ſecundum determinationem nouæ legis, vt §. de col.l. fin.

IN QVIBVS *cauſis reſtitutio in integrū neceſſaria non eſt.*

¶ *Deeſt in omnibus. non male.*

Dixit ſupra *quando reſtitutio eſt neceſſaria, quia eſt læſio, & datur: nunc quando non, quia non eſt læſio in ſequentibus tit. vſque ad titul. vbi & apud quem eſt neceſſaria, ſed nō datur.*

MInoribus. §. CASVS. Maior. xxv. an. ſi necem patris ſui non vindicarit, repellitur à ſucceſſione paterna. an autem hoc locum habeat & in minore, vt ipſe repellatur ſi omiſerit vindicare, quæritur & reſpond. quòd nō. vnde ſi propter hoc læſus fuerit, reſtitutione non indiget: quia ipſo iure tutus eſt ne hoc ipſi obiciatur.

e *Præſertim.* id eſt, maximè.
f *Nō defendantur.* quia forte non habent. idē & ſi habeant & defendantur, vt hic innuit, & §. ſi tutor vel curator. per totum.
g *Non obeſſe.* id eſt nō priuantur hereditate.
h *Non vleiſcatur.* ſcilicet accuſando interfectores. non autem debent ipſi interficere interfectores parentū ſuorum. vnde iure cōmuni debent auferri bona vt indignis: ſed quia ſunt minores, ideo iure ſeruantur illæſi, vt hic, & infra de his qui. vt indig. l. ſi ea. & l. minorib. Sed quid ſi poſtea maior efficitur, puta poſt triduum quàm adiit: an tunc teneatur vleiſci? Reſpon. non, quia omne beneficium debet eſſe perpetuum, vt in quib. cōſti. quæ de dignitatibus. §. illud. col. vj. & §. de diuer. reſcrip l fiſco.

¶ *Bona ſolū debet ſpectare.*

A *Doleſcentiæ.* § CASVS. Filio exheredato vel pro exherede habito datur querela inofficioſi exercenda intra quinquēnium: quo elapſo repellitur. an autē minori exheredato & intra quinquennium non agenti currat tempus quinquennij, quæritur? & reſpond. quòd non: vnde reſtitui non indiget, cum ipſo iure taciturnitas ſua non obſit ſibi, neque obeſſe debeat.

i *Adoleſcentiæ.* multo magis tempus pupillaris ætatis.
k *Solet.* hoc de quinquennio dicunt quidam à compoſitoribus ſtatutum, quaſi per Iuſtinianum fuerit nouiter inductum, vt §. de inofficioſ. teſta. l. ſi quis in filium. in fin. & l. ſciemus. §. penu. Sed certè immo & ante eum per hunc eundem Valerianū cōpilatorem huius legis: vt in eo. titu. contra minores. Item contra §. de in integ. reſti. mi. l. j. Solu. vt ibi.
l *Deſcripſerunt.* ſcilicet in Græco.

IN *minorum.* § CASVS. Minor rem ſuam tibi vendidit, & tradidit. ſteriſti vſque ad annum, vel plus, non curo, neque precium ſoluiſti, neque te vt ſolueres interpellauit. an ei tenearis, quæritur? & reſpond. quod ſic. & hoc in bonæ fidei contractib. locum habet, & in aliis, vt in legato & fideicom, ne-

in paternis rebus omiſſam, [a] minores in integrum reſtitutionis admitti beneficio iam pridem placuit. [b] Reſtituti autem decreto, [c] bona quæ habuerunt mortis tempore patris, [d] debent conferre [fratribus] †. Dat. XVI. Kal. Nouem. Sirmij. CC. Conss.

TITVLVS XLI.

IN QVIBVS CAVSIS IN integrum reſtitutio neceſſaria non eſt.

Pœna inultæ mortis defuncti non habet locum in heredibus minoribus. hoc dicit. Bal. Vel ſic, Minor hereditate paterna non priuatur, licet patris mortem non vleiſcatur. Saly. cetus.

I. Imp. ALEXANDER. A. Mutato.

MInoribus viginquinq; annis (præſertim [e] qui per tutores & curatores non defenduntur) [f] non obeſſe [g], ſi mortem defuncti parentis non vleiſcantur, [h] innumeris diuorum parētum meorum ac meis reſcriptis cō tinetur. V. Idus. Maij, Alexandro. A. III. & Dione. Conss.

Tempus mouendæ querelam inofficioſi teſtamenti, ipſo iure non currit minoribus. h. d. Bal. & Saly. Vel ſic, Non eſt neceſſarium miniſterium iudicis, vbi lex ipſo iure producit effectum. Bald.

II. Imp. VALERIAN. & GALLIENN. AA. Theodoræ. †

ADoleſcentiæ [i] tēpus non imputari in id quinquēnij, niſi liberis, cuius præſcriptio ſeram inofficioſi quæſtionem mouentibus opponi ſolet, [k] manifeſte ante deſcripſi-

mus. Impleta igitur ætate legitima, nō eſt in integrum reſtitutio neceſſaria: quia nō redintegratio † amiſſæ cauſæ his datur, ſed integra ipſa cauſa ſeruatur. PP. II. Id. Aug. Tuſco & Baſſo Conss.

Fauore minoris re ipſa ſine interpellatione in bone fidei contractibus mora contrahitur. Idem in teſtamentis: quia licet actio ex teſtamento ſit ſtricti iuris, tamen equipa ratur actionibus bonæ fidei. h. d. Bal. Vel ſic, Si minor rem venditam emptori tradidit, ſta tim emptor morans committit ſi ei precium non ſoluit. Saly cetus.

III. Imp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. & cc. Decimo.

IN minorum [m] perſona re ipſa [n] & [o] ex ſolo tempore tardæ precij ſolutionis, recepto [p] iure moram [q] fieri creditum eſt, in his videlicet quæ moram deſiderant, [r] id eſt bonæ fidei contractibus, & fideicommiſsis & legatis.

Sententia lata contra tutorem qui non ceno rat rem pupilli ſaluam fore, pupillo non præiudicat ipſo iure. h. d. Bal. & Saly. Vel ſic, Sententia lata contra tutorem qui non habet adminiſtrationem, eſt ipſo iure nulla. Bald.

IIII. Idem AA. & cc. Stratonicæ.

SI tutor tuus, qui pro tutelari officio non cauerat, [s] iudicio expertus eſt: contra eum lata ſententia [t] iuri tuo officere non potuit: [u] nec ea quæ ab eo geſta ſunt, vllam firmitatem [x] obtinent. Fruſtra ergo, in integrum reſtitutionis auxilium deſideras: quando [y] ea quæ ab eo geſta ſunt, qui legitimi † admi-

m *Re ipſa.* id eſt, interpellatione ceſſante. & hic ſubiicit, & pro, id eſt ex ſolo, &c. Et ad hoc quòd re ipſa fiat mora in talib. & ſimilibus, eſt ar. contra. ff. de leg. ij. l. Titia Seio. §. j. & de adimen. lega. l. iij. §. dicendum. & §. de act. emp. l. curabit. & ff. de fideicom. lib. l. tum vero. §. apparet. & ff. de vſur. l. mora. & l. cum ſine. & l. cum qui dam. §. ſi cum pupillo. & §. de compen. l. ſi cō ſtat. & infra. de vſur. & fru. le. l. j.
o *Et.* ponitur hic pro id eſt.
p *Recepto.* id eſt, approbato, prædictis. ſcilicet legibus, vel dic. ſcilicet ſpeciali iure.
q *Moram.* & ſi non interpellauerit. Et eſt mora debitoris vitiū.
r *Deſiderant.* ſ non fieri, ſed factum puniri.
s *Fideicommiſſis.* quæ quanuis ſint ſtricti iuris, tamen propter voluntatem defuncti adimplendam admittuntur vſuræ. Sunt & alij effectus moræ: de qua mora dic plene vt diximus. ff. de vſu. l. mora. in princ.

S *Tutor.* § CASVS. Si tutor ſiue curator legitimus, vel ſine inquiſitione datus, rem pupilli egerit vel defenderit, & ſuccubuerit: an pupillo præiudicet quod actum eſt, quo magis ſit neceſſaria in integ. reſtitut. quæritur? & reſpond. quòd illud quod per procuratorē talem factum eſt, ipſo iure nō valet. vnde in integreſti. non eſt neceſſaria. neq; enim legitimā adminiſtrationē aſſecutus eſt tutor nō ſatisdans rē pupil. &c. vnde nō valet quod per eum actum eſt.

† *Integratio, in omnibus, recte. & ſic apud Tex. in Auth. de trium, & dumm. tiū ire, & mortuus gratia eſt.*

† *Legitima adminiſtratio, in omnib.*

r *Non cauerat.* cum cauere debuerit, ſcilicet, rem pupilli ſaluam fore, vt quia legitimus erat, vel ſine inquiſitione datus, aliàs ſatisdare non teneatur, vt inſtitu. de ſatiſ. tu. §. j. & dic vt ibi not.
u *Non potuit.* ſcilicet iure communi. ſed ſi pro te, prodeſſet iure ſingulari, vt §. de procu. l. non eo.
x *Firmitatem.* ſcilicet in tui præiudicium, vt hic, & §. de tuto. vel cura. qui non ſatiſ. l. tutor. & l. in dubium. & ff. de cura. furi. &c. l. conſilio. §. j. & argu. ſupra de procu. l. quia abſente. & ff. de reb. eorum. l. qui neque. Sed argu. contra ff. de off. præto. l. Barbarius. Item not. ſecundum Io. quod non legitime ordinatus, pro nō ordinato habetur. ſic ff. de re iud. ſi ſe. §. cōdemnatum.
y *Quando.* id eſt quia.

S *Ancimus.* § CASVS. Spe futuræ numerationis minor ſcripſit ſe x. mutuo à Titio recepiſſe: & cum non recepiſſet, intra biennium exceptionem non numeratæ pecun. non appoſuit. an igitur currat tempus, quæritur? & reſp. quòd non ipſo iure, vnde decetero extendatur ad omnē exceptionem tēporalem: quòd ipſo iure minori non currat. ſed ſecundū iura antiqua cū curriſſet minoribus, ſed reſtituerētur. & hoc in ſecunda. In tertia dicit quòd iſta quæ dicta ſunt, vera ſunt in omni exceptione præterquā in præſcriptione xxx. vel xl. an. in iſta enim currit tēpus, ſed reſtituūtur. Not. ex iſta. l. vnā regulā generalem, quòd

quòd omnes præſcriptiones quæ olim currebant minoribus, in quibus dabatur reſtitutio, hodie nō currūt ipſo iure, laſcn.

a *Non numeratæ pecuniæ.* quæ ex tempore cauſam habet, ſecundum quoſdam. ſed certe immo tempore finitur, ſcilicet biennio: vt §. de non nume. pecu. l. in contractibus. ſed aliæ, ſcilicet trium annorum, & x. & xx. & xxx. & ſimiles cauſam habent ex tem pore: quia finito tēpore res confirmatur.
b *Currere.* aliàs currere: & alias nō currere. & expone, id eſt, non ſimul cum tēpore currere: ſed remanet fixa, vt demum cōpleta æta te currat. Alij exponūt, id eſt non cōponere: quod falſum eſt: nam competit minori, & contra eum. Item huic contra §. de non nume. pecu. l. ſi interea. in ſi. vbi enītit, & datur reſtitutio. Sed ibi incepit à prædeceſſore minoris. Vel ſolue vt ibi.
c *Obſtaculo.* puta quia maior fuerit interim, vel iuret ſe non ventu rum contra. & ſic ſubuertitur ius: quod eſſe non debet: vt inſtitut. de his qui ſunt ſui vel alie. in. §. pē. & ff. de offi. præſid. illicitas. in prin. vel petendo reſtitutionem non probaret, vel per fas & nefas perderet.
d *Legis interpretationē.* id eſt legem inducentem præſcriptionē nō numeratæ pecuniæ, interpretatus eſt iuſtinianus quaſi de minoribꝰ non ſenſerit illa lex. & hanc eandē interpretationem extendit ad omnes leges inducentes præſcriptiones temporales, quaſi de minoribus non ſenſerint.

† *Hoc lex ſanxit minoribus non currere non currat præſcriptio, & caſus in quibus nō currit præſcripto poniē. cum non liceat extendere præſcrip.*

† *Decurrere.*

e *Conceſſerunt.* ſecundum veteres enim leges quandoque curebat præſcriptio, ita quòd nō reſtituebatur minor: vt §. ne de ſta. defun. l. ſi inter. & ff. de mino. l. auxilium. in prin. quæ ſunt contra. quando quidē ipſo iure ceſſat: vt §. e. l. adoleſcentiæ. & ff. de minor. interdum. vbi erat vtile tempus. & §. ſi ma fac. aliena. l. ſi. in ſi. & ſunt hæc ſpecialia quæ ſunt contra, & in his nihil innouatur. Item quandoque currebant, ſed reſtituebantur. & de his hic dicit & innouat, ſed fallit quod dicit hic, vt §. de in di. l. properandum. in ſi. quæ eſt contra: & §. ſi ſæpius in integ. reſtit. poſt. l. j. Sed ibi ſpeciale in præſcriptionibus quibus iudicia ſopiūtur. ſic & aliàs in auth. de here. & fal. §. pupillis. col. j. Item fallit infra de temp. in integ. reſtitu. authent. ſi minor. quibus caſibus currit præſcrip. contra minorem. Item contra ff. qui ex cau. ma. l. ſi cum miles. Sed certe ibi nil de minore dicit. Item contra. ff. de mino. l. etiam ei. ſed expone vt ibi. Item contra. ff. eo. l. Aemelius. Sed ibi ex perſona prædeceſſoris cœpit præſcriptio. Item contra ſupra ſi aduer. vſu. l. j. Sol. hic corrigit. Vel dic vt ibi not.

Præſcriptio non currat contra minores.

f *Reſtitutionem.* vbi enim competit ordinarium auxilium, non eſt recurrendum ad extraordinarium.
g *Eas.* ſcilicet præſcriptiones, tam præſcriptiones non numeratæ pecuniæ, quàm alias, ſcilicet x. vel xx. an.
h *Quærere.* vt infra quando lic. vnicuique. Item indi. l. j. & infra ad Vell. l. an riquæ. §. pe. Sed argu. contra ff. de auct. tu. ſi tutor. ſed ibi nil de præſcriptione dicit. Sed quomodo ſuſtinia. hoc ſibi attribuit, cum etiam ante eum idem conſequebantur minores, vt ipſo iure ſeruarentur illæſi, vt infra ſi quis igno. rem mili. l. j. in fine. & in l. ſi. & infra. quibus non ob. long. tēp. præſcrip. l. non eſt? ſed expone ibi nō currit, ſcilicet eum effectu, quia currit, ſed datur reſtitutio. vel fuit illud à compoſitoribus additum. vel a ſecundum Pla. biberat hic Iuſtinianus. & nō recordabatur de illis legibus. Item eodem modo quæro, non ne prohibetur alienatio rerum minorum quæ ſeruari poſſunt etiam inobilium, etiam ante Iuſtinianum: vt infra de admini. tu. l. lex quæ. ergo vſucapio & præſcriptio: vt ff. de verb. ſigni.

Alienatio obſtat vſucapi. pa ri, de quo vide pulcra per do. meū Ioan. de Selua in tract. inuen. 4ª parte q. 3ª in caſu Fallentiali.

alienationis. expreſſe enim prohibebatur vſucapio: vt ff. de acquiren. re. do. bonæ fidei. ſed nec in illis quæ ſeruari non poſſunt, habet locum: quia non tandiu poſſunt ſeruari? Reſpond, ſecundum quoſdam, hic in actionibus perſonalibus loquitur. *Actiones loco immobilium* hoc vero non valet: quia actiones loco immobilium tantum: vt ff. de inre de *cum compte* lib. ait prætor. §. j. Alij *tantum.* dicūt hoc tenere quod *Contra.* c. hic dicit, quando tenuit *l. ciuilis. ff.* venditio, vt ob æs alie- *per verbo,* num. quod non placet: *licet ex-* quia cum teneat con- *tra de reſt.* tractus, ſtatim tranſit *in integ.* dominium, ſicque ceſſat præſcriptio: vt ff. de vſuca. ſequitur. §. Iana. & ff. de cap. l. in bello. §. ſi quis ſeruum. Alij dicunt hoc tenere quā do alienaſſet prædeceſſor minoris. Sed tunc quare daretur reſtitutio? Dic ergo tu quòd non valent dicta argumenta, non poteſt alienari, ergo nec vſucapi. nam falſitate vt ff. de *Vſucap. pro* fund. do. l. ſi fundum, *teſt aliquā* Item quia ſpecialiter *do, non po-* fuerat prouidendum, *teſt alienā.* & ſic non fuerat pro- *re* uiſum: ergo videbatur negligentum: vt ff. de iuris. Item apu. l. §. hoc edictum. ſpecialiter ergo Iuſtinianus dicit in hoc. l.ª Item quare non ſic in contractibus ipſo iure ſeruātur illæ- Reſpond. quòd certum eſt hic deceptum eſſe: ibi non ſic: vt ff. de iureiur. l. nam poſtea. §. ſi minor.

b *Tu die ſecundum te. de Are. & ſic vel minoris nō eſt ſimpliciter pro hibita alie-*

i *In ſuo ſtatu.* ſcilicet, vt currant poſt pupillarem ætatem, ſed reſtituantur, quia læſi: vt infra de præſcrip. xxx. an. ſicut. §. penul. vbi de hoc dicens. & ſupra ſi vt omiſ. hered. l. j. in eo quod ibi dicit, ex propriis bonis amiſerunt. & ff. eod. Iaut prætor. & l. non omnia. ſecundum Io. ſed Aldricus dixit currere, & non reſtitui: quia ſemper incipit contra prædeceſſorem minoris. Arg. ſupra ſi aduer vēd. pig. l. ij. & ſecundū eum idem eſſet in præſcrip. x. vel xx. an. ſi incipit à prædeceſſore. ſed certe ideo ſic dicitur in venditione pignoris, quia minor poteſt conuenire cum cum quo contraxit prædeceſſor, id eſt, creditorem: quia ex pacto defuncti ſit alienatiō. vnde ibi niſi in ſubſidium non reſtituitur: vt ff. de dolo. l. & elegantер. j. reſpon. & §. procurator. Accurſius.

ratio: quia eſt permiſſa cū decreto, vt §. de prædiis mino. per tu. merito præſcribi poteſt & ideo ſuperior argumētatio nō procedit.

QVI ET ADVERSVS QVOS IN INTEGRVM reſtitui non poſſunt

Supra dixit vbi propter cauſas ceſſat reſtitutio: nunc propter perſonas.

D IN *conſilio.* § CASVS. Si minor in contractu quem facit, dicat ſe læſum, & velit reſtitui, aduerſarius autem dicat non eſſe veriſimile eum deceptum eſſe, cum fuerit ſapiens, induſtriosus, & publicis actibus interfuerit: iudex iſta conſiderare debet: vt ſic concedat vel deneget reſt. in integ. cum cauſa tamē talis non ſufficiat vt prorſus non reſtituatur. ſed ſi appareat eū euidenter eſſe læſum & circumuentum, reſtituatur non obſtante exceptione tali. Accur.

k *In conſilio.* id eſt, in arbitrio ſiue deliberatione iudicis. Et no. quòd iudex poteſt iudicare ſine attendere id quod ei eſt notum vt notorium, etiam ſi ei non probetur ab aliqua partiū. erat enim hic notorium cum fuiſſe decurionem. ſecus ſi eſt notum non vt notorium, ſed vt priuato: quia tunc magis ad probationem reſpicit: vt ff. de offi. præſi. l. illicitas. §. veritas. & §. de his qui ve. æta. impe. l. ij. reſpon.

Iudex poteſt iudicare ſecundū id quod eſt ei notū vt notorium.

l *Docuerit.* id eſt facit doceri, vel proprie. ſic enim omnia faciebat, quia doctus apparebat: vt ff. de proba. cum de indebito. § ſin autem is qui. & ff. ad Maced. ſi quis, & de re mili. l. nō omnes. §. à barbaris. vt enim dicit Ir. non actus publici, ſed induſtria per eos probata exclu dit à reſtitutione.
m *Non ſit,* cū dubitatur an lapſus ſit. & ſic ſunt argumēta probabilia quę inducūtur vt nō videatur læſus: licet poſſit eſſe cō trarium.

trarium,vt hic dicit. Sed oppono,aut hic minor probat se deceptum,& sic restituitur, non attendendo sit diligens vel non: aut non,& non datur restitutio,vt ff. de in integ. resti.mi.l.minoribus.& ff.de iureiur.l.nam postea.§.si minor. Sed respond.

Testis vnius semiple probat. neutrum prædictorū erat, sed semiplene probauerat forte per vnum testem de læsione: quo casu deferetur ei iuramentum, nisi quia aliàs fuerat diligens, vt hic dicit.& sic loquitur in principio istius l.& infra de reb. cre.l. in bonæ fidei.Alij dicunt hic loqui in mutuo,vbi probat creditor,vt supra ſi aduer. cre.l.j.& ij.sed vbi agigitur contra industriū, non probat, quia pro creditore præſumitur. sed prima placet.

a *Vrgentibus.* quia deficiebant idonei: aliàs minores non admittuntur, vt infra qui ætate.libr.x.l. ad rem. & ff.de hono.l.mu.& ij.& ff.de decurio.l. generaliter.§.spurios. Vel aliter fuit ordinatus inuitus, quia habebat.xx. an. & v. liberos,vt ff. de mino.l. ij. & iij. in prin.

†*Confer. Nouel.155.*

b *Creatur.* supple,ſic.

c *Educatione.* id est,in educatione, propagabat sobolem.& sic hęc sunt argumenta, licet probabilia,diligentiæ: non tamen necessaria secundum Bul.in impediendo restitutionem, vt supra de in integrū restitu.mi.l.ij.

†*Inst. pudore, recte.*

CVm *apud.* CASVS. An filius cōtra patrem,vel libertus contra patronum restitui posset, inter veteres erat quæstio. quidam dicebant non esse dandam nisi propter enorme damnum, vel si esset turpis persona parens vel patronus.alij dicebant non esse dandam, nisi sui facilitate esset deceptus filius vel libertus minor, & non dolo parentis vel patroni. Iustinianus dicit nulla habita distinctione personæ vel causæ. q. d. vel esset turpis persona parens vel patronus, vel enorme damnum vel non, dicit imperator vt omnimoda reuerentia parenti vel patrono reseruetur, vt nulla liberto vel filio minori contra parentem vel patronum detur restitutio : cum verisimile est tales personas non velle committere id propter quod eorum opinio læderetur.

† *Quod in omnibus mani.*

d *Querimoniam.* petendo in integrum restitutionem contra eos. de aliis enim querimoniis habes supra de in ius voc.l.j. & ij.in fin.

e *Naturali.* hoc refertur ad parentes.

f *Patronali.* hoc refertur ad patronos.

g *Petulantiæ.* id est,superbiæ.

h *Refragante.* id est contradicente.

i *Ex magna causa.* propter enormē damnum, vt ff. de mino.ſi ex causa.§.fi.& l.seq.

k *Turpem.* hæc ratio non valet,quia semper sancta & honesta &c.vt ff.de obseq.l.ij.& l.liberto. & in auth. de incest. nup.in prin.colla.j.

l *Non ex dolo.* quasi eorum famæ parcatur.

m *Sed.* aliàs quòd,pro sed.

n *Nullo modo.* generale est hic: speciale in contractu.

o *Restitutionem.* vt argu.ff.de dolo.non debet.& ff.de mi.l.paratus atque intactus, sanci-

tri.§.fi.sed contra supra de dolo.l.ſi superstite.Sol.ibi de restitutione quæ datur iure actionis. hic officio iudicis, vt ff. de mi.quod ſi minor.§.fi.Item contra, vt infra de bo.quæ lib.l.ſi.§.in vtroque autem,&c. Sol.tibi.Item ad idem contra supra ſi aduer.rem iudi.l.ſi cum pater. Solu.vt ibi. Idem contra supra ſi aduer. dona.l.ij, Sol. vt ibi. ADDITIO. Pro solutione omniū contrariorū istius glo. vide succinctam & claram distinctionē.Bart. hic.

p *Restitutionem.* vtaliàs delictum excludit priuilegium, vt infra vbi sena.vel cla.l.j.

q *Ipsas personas.* scilicet patronorum & parentum. Vel dic minorum.q.d.non solum maiorum.

†*Test.*

r *Opinioni.* scilicet ipsius patroni vel parentis, secundum primam expositionem. sic ff.de offi.præſid.l.obseruandum. in fi.j. respōſi. Vel dic minorum. q.d. non solum maiorem,& quod dicit suæ scilicet patroni & parentis.

†*adiphic tur.*

SI MINOR SE maiorem dixerit,&c.

In superioribus. dicit vbi *propter paternam parsimoniā restitutio denegatur* : hic *propter factum,quia fallaciter se maiorem dixit.*

*Maiorē.

SI cum.§. CASVS. Aliquis volens contrahere cum minore, persuasit ei quod esset maior, ostendens ei instrumentum natiuitatis suæ,quo pater vel mater professa est tali tempore eum natum fuisse : per quod videbatur maior: cui instrumento fidem adhibēs minor,confessus est se maiorem.cum eo contraxit, & læsus est. an possit restitui, quæritur? & respon.quòd sic scilicet ſi est intra illa tempora intra quæ datur restitutio in integ. ſi vero excesit illa tēpora, de omnibus quæ contraxit intra minorem ętatem,restitui potest. nihilominus non intelligas quòd contra confessionem: quia ipso iure tutus est.

s *Professionem.* id est in quibus professus fuerat pater & mater tali tempore te natum.

t *Oblatū.*ſ.ab eo qui volebat tecum contrahere,vel ab alio.

u *Probasti.*id est,probatum credidisti. Vel dic,approbasti, vel forte subscripsisti.

x *Potes.*vt ſ.de in integ.resti.l. minoribus.Sed nunquam aduersus confessionem restituuntur? Resp.non, nam cum sit erronea facti,non præiudicat,vt ſ.de iur. & fac.ignoto.cum testamentum. & ff.de confes.l.non fatetur. licet sit arg.contra ſ.de condic. inde,l.cum & soluta.Item quia est extra iudicium, & indiscreta,vt ſ.de proba.l. cum de indebito.§.ſi. probas ergo te deceptum in contractu aliquo,& minorem fuisse:quia præſumeris maior non propter confessionem, sed iure communi:vt supra de in integ.resti.l.mi. ſi minorem. Vel *dic.*vt ibi.

SI *iquis.* CASVS.Minor volens cum aliquo contrahere,qui non aliàs cum minore contraxisset ſi eum minorem sciuisset,fraudulenter mentitus est se maiorem esse, & contraxit:postea vult restitui,dicens se maiorem fuisse tempore cōtractus: an sit audiendus,quæritur? & respon.quòd non:quia deceptus &c. Not. quòd vbi est dolus siue maleficium,cessat iuris beneficium:secundum Bald.*

Vide l.ſi quis ff. ſi quis caut. &c.

Nunc

a *Nunc.* scilicet cum restituī petit.

b *Mendacio.* id est fraudulento mendacio:quod fit à sciente tā tum vt ff.de fur.falsus.§.ſi quis nihil. Accursius.

c *Fallentibus.* vt ſ. ad Vel.ſi sine. & ff.ad Vell.l.ij.§.hæc verba. &.l.ſi decipiendi.& arg.ff. de apost.l.hi qui.in fi,& supra ſi aduer.deli.l.j.& ij.

Vitalio.

SI *alterius.* ſ. CASVS. In prima. & secunda parte huius.l.vsque ad illum vers. ſi tamen dic vt supra l. j. deinde dic sic : Minor voluit contrahere cum alio, quo. iuranit verbo se esse maiorem, hoc credens, scilicet, verum esse, neque suo neque alieno dolo ductus. & sic non obstat supra de transact. ſi ex falsis.& contraxit,vult restitui. an sit audiendus, quæritur? & respond. quòd non, nisi probet per instrumentum natiuitatis suæ se minorem fuisse tempore contractus : & non per testes. ex quo sumes quòd magis creditur mortuæ voci, id est instrumento,quàm viuæ,vt testibus. Si autem corporale præstiterit iuramentum, petens restitui non audietur.

†*Concordat supra parte vestra.cum glo. super incuria, de resempt.*

d *Minor.* scilicet tu.

e *Probare.* minor volebat decipere, & eius aduersarius ęſt. minor petit restitui. verum debeat? Videtur quòd non. scienti enim dolus non infertur:& ille non videtur defraudare,&c. vt ff. de re iud. nemo videtur. & in hoc est melior conditio possidentis:vt ff.de dolo.l. ſi plures dolo fecerint.

Dolus scienti non infertur.

f *Suppleat.* id est quod deficit in ætate suppler.

g *Statutum est.* vt supra l.pro xi. & not. quòd hæc lex vsque ad §.ſi tamen. continet ambas superiores. Primam ab illo versic. quòd ſi per iniuriam, &c. Secundam in principio legis vsque ad versic. quòd ſi per iniuriam,&c. tamen non superfluit, cū in ea aliquid additur. Vel secundum Azo. quòd ab inde, aditus,&c.sic tertius casus subdistinctus. Sed contra. huic resp. ff.de mino.l minor. xxv.an n.adito.§. plane. Solu.tibi minores noluerunt decipere curatores, sed soluentes:& ideo contra curatores agant, & non contra soluentes. Item ad idem contra supra de in integ. resti.mini.l.de tutela.Solu.eodem modo.Vel dic , minor ibi non decepit annuculum, cum sciens præsumitur. Item not.hic malitia,&c.& sic probitas:vt infra de his qui ve.æta.impe.l.ij.& supra tit.j.l.j.& lxxvij,di.ca.monachus vero.

h *Factum.* scilicet factum te esse maiorem.

i *Durabit beneficium.* sic ergo non potest renunciari beneficio, minoris ætatis:vt no.ff.de mino.ſi iudex.& l.interdum.

k *Tunc fuisse.* cum te decepit:vt supra de in integ. resti.mi.l.ſi minorem.

l *Per sacramenti.* non corporaliter, sed verbo tenus præstiti vt statim patet.& dic loqui vsque in fin. quando dolo aduersarij fuit deceptus : vt in superiori responso, quod ſi per iniuriam,&c. secundum quosdam. * Et sic huic responso & sequenti est contra.supra de transact l. ſi ex falsis. Sed hic non intercessit dolus aduersarij tantus & talis vt ibi : quia ibi falsa instrumenta produxerat , hic mendacia.vel secundum Azo. hic facilitate sui die fuisse deceptum : vt differat à præcedenti casu. Vel hic aliàs contracturus erat : ibi non nisi instrumenta essent probata. Vel ibi conditionaliter iurauit ſi instrumenta essent vera : hic non. Vel ibi iurauit non se moturum contra iusiurandum : hic se maiorem tantum. Vel hic tractatur de beneficio dando vel denegando, quod facilè negatur : ibi de iure communi dando vel denegando, quod durius ſit vt denegetur : vt in authen. de non alie.§. quia verò verisimile.col.ij. Et eodem modo respond. ad l.ff.de pact. turisgen.§.sed ſi fraudandi,& supra de transact.sub prætextu instrumenti. nam excepto vel replicatio doli est de iure communi.Vel ibi in eodem.l. ſi ex falsis. non fuit corporaliter iuratum : hic ſic. quod non placet , Item ad idem contra supra de legib. & consti.l. non dubium. sed ibi fuit in ratum super illicito cō tractu : hic non , immo super quadam assertione.

Eadē ratione quando nullus dolus intercessit. si cum dolus intercesserunt tollereur per iuramentū. & sic non obest.l.ſi ex falsis.j. all. & hoc nulla etiā glo.seq. in ſi.

m *Palam.* ſic in auth. de æquali.do.§.quia vero.col.vj.

n *Per testum.* plus ergo creditur scripturæ: quam testibus : vt ff. ſi liber.in.ge.esse di.l.ij.§. qui ſe. & §. qui post quinquennium. & ff. de proba. census. & ſ. de non nu. pecu.l. generaliter. & supra de man.prince.l.j.& j.arb. tu.l. ſi.in prin. Sed contra ſ. de ſi. instru.l. in exercendo. Sol. hoc casu speciale: quia difficile est tenere memoriam annorum & numerum:vt ff. de Car.edi.l. ij. §. duæ. distingue ergo secundum Azo.an dicat minor se maiorē aduersarij statione : an vltro per se. Primo casu sibi non præiudicat, ſi se minorem & deceptum probet: vt supra l.j. etiam ſi iuranit qualitercunque, ſi tamen aduersarij dolus intercesserit, vt ſic deciperetur in contractu : non tantùm in hoc vt adiceret se maiorem , quia quodlibet sufficit, huc in contractu, siue vt se maiorem adserat:quia replicabit de dolo, ſi ille excipiat quòd adseruit se maiorem : alias contra esset. ff. de pact.iurisgen.§. sed ſi fraudandi, vbi datur replicatio etiam maiori dolo commisso ab aduersario. Secundo casu omnino repellitur ſi facit animo decipiendi.aliàs quia se credebat maiorem, admittitur nisi iurauerit. tunc enim vel nullo modo admittitur, quando corporaliter iurauerit : vel per instrumenta probans contrarium vbi non corporaliter iuranit ; vt hic.ſi vero non apparet fecerit animo decipiendi vel non , præsumitur contra eum, qui tunc se maiorem , & nunc se minorem dicit : vt supra l. proxi.&.ff.de act.emp. l. Iulianus.§.j. & secundum hoc ab illo versic,a litus,&c. loquitur quidam nō dolo aduersarij nec suo, quia sic credebat se maiorem. ADDITIO. Petrus de Bel.perti.dicit non præsumi dolum nisi probetur.l.quoties.§. qui dolo.ff.de proba.& hoc putat Bart.hic verum per hanc.l.in verſi. aditus.ibi, ſi ruum dolum non repereri,&c.

Anchus. consil. cc. lxxxviij. quia lacuna nō deseruit ecclesiæ male agenti.

o *Auxilium.* cum non debeas sperare me auctorem periurij:vt supra ſi aduer.ven.l.j.

CVm *circa.* CASVS. Minor contraxit.petit restitui. allegat aduersarius ipsum fuisse.xij.& xiij.an. tempore cōtractus, iudex xij.& xiij.credens facere.xix.pronunciauit eum nō esse restituendum.an aduersus sententiam restitui possit,quæritur? & respon. quòd sic.

†*Nota, hic, quod secularis potest cogere parte observantes iuramentum. Abb. ſ. de iureiur. co.iij. de iud. cal. immo cogit se iurisdictione ecclesiastica. Rosin. cccx. ca.x. animo cognoscendo militare absolutionis per eccle siā facta. do. meus de Selua, in tract. ad de iureiu. q.v. in iij. parte allegat. Anchus. consil. cc. lxxxviij. quia lacuna nō deseruit ecclesiæ male agenti. 1 al. Libio. Sententia continens errorem nō valet.*

p *Cum circa.* rector prouinciæ putabat forte.xij.& x.esse xxv. & allegabatur : & sic errore ductus iudicauit eum maiorem xxv. an. sicque non restituendum : & hoc non expresso errore in sententia : & sic valet , aliàs non valeret : vt ff. ad Treb. seruo. §. cum prætor. & ff. quæ sen. sine ap.l. j.§. j. Vel aliter pone aduersarium hunc maiorem probasse per falsos testes , quos credidit esse veros : restituitur quidem contra sententiam ratione ætatis , & alia ratione , scilicet , communi : vt supra de aduoca. diuer. iudi. l.j & ff. de re iudi.l.diuus. nec vnum auxilium extraordinarium aliud tollit:vt ff. quod mer.cau.l.ſi cum ex.§. cum qui.

Sed

Ita die secundū lectura Azo. qua tenet & verā dicit hic Bar. quod iste possit, additum, vsq; ad finē loqui-

Vide l. ſi quis cast. &c.

Sed qualiter fuit pronũciatum? definitiuè, vel interlocutoriè? A secundo enim casu nõ præiudicat, scilicet in totũ. primo præiudicat, nec restituitur nisi ad appellationẽ, vt ff. ti. j. l. j. Respõ. interlocutoria fuit, quæ præiudicat, sed restituitur. Itẽ & definitiua, vt ff. tit. j. l. j. & ibi non est alia causa quare denegetur.

a *Rectorem.* qui tulit sententiã ei restitutionem negando: vnde nõ admittitur ad restitutionem, sed appellat in tra decẽ dies. ff. tit. j. l. j.

†precem in omnibus manus.

b *Minoribus.* quod non videtur, eo quòd per ipsos patribus prouideatur, vt ff. de minor. l. in causæ. ij. in fine.

c *Præsidem.* cundẽ, vel successorem eius, vt ff. de minor. l. in causæ. ij. in fine.

d *Prouinciæ.* corã quo petebatur restitutio, vel contra aliquam sententiam, vel aliam læsionem.

e *Opinione.* secundum primum errorem numeri, vel secundum alium propter errorem restium falsorum.

f *Ex probationum.* ff. quæ senten. sine ap. re. l. j. §. j.

g *Cognouerit.* modo. & die præsumpsisse, scilicet olim.

h *Sequetur.* restituendo te ad appellandum, vt ff. l. proxi.

SI SAEPIVS IN integrum restitutio postuletur.

Si restitutio fuit semel denegata, iterum non conceditur nisi ad appellandũ, vel nisi ex noua causa. hab. totus titulus. Bart. & Bal. Vel sic, Aduersus latam sententiam in causa restitutionis contra minorem, minor non restituitur, nisi ad appellandum. Salyc.

1. Imp. SEVERVS & ANTONIN. AA. Romano & aliis.

POst sententiã prouconsulis contra vos latam [k] desideristis in integrũ restitui, [i] nec obtinuistis: [m] frustra rursus, † vt ea quæstio in integrũ restitutionis agitetur, [n] desideratis. appellare enim debuistis, si vobis sententia [o] displiceba. sed si adhuc in ea ætate estis cui subueniri solet, appellandi ius vobis restituimus. P PP. V. Kalend. Augu. Chilone & Libone Conss.

†Sic restitutio denegata nõ debet iterũ peti. & concor. c. si. extra de restitu. in integ.

Ex noua causa potest peti restitutio quæ aliàs fuit denegata, & non aliàs. hoc dicit cum l. seq. Salycetus.

11. Imp. ALEXANDER. A. Iusto militi.

QVãquam curatores [q] pupillæ victi sunt cum in integrum restitui pupillã desiderabant: cum tamen nouis defensionibus causam instrui posse dicas: adeant curatores vxoris tuæ iudicem, & petant vt causas in integrum restitutionis agant. [s] PP. V. Kalend. Aug. Alexan. A. II. & Marcello Conss.

111. Imp. PHILIPPVS. A. Anitiæ †

IN vna eademque [t] causa iteratum in integrum restitutionis auxiliũ non iure, nisi nouæ [u] defensiones † prætendantur, posci, sæpe rescripsit est. PP. II. Kal. Iul. Peregrino & Aemeliano Conss.

TITVLVS XLV.

DE HIS QVI VENIAM ætatis impetrauerunt.

Auctoritate principis nemo debet decipi. Bal. Vel sic, Aduersus gesta post veniam ætatis impetratam, & iudici intimatam, minores non restituuntur. Salycetus.

1. Imp. AVRELIANVS. A. Agathocli. *

Os qui veniam ætatis [x] à principali clementia impetrauerũt [y], etiã si minus idoneè rem suam administrare videantur, in integrum restitutionis auxilium impetrare non posse, manifestissimum est: ne hi qui cum eis cõtrahunt, principali [a] auctoritate circũscripti esse videantur. PP. Kal. Iul. Aureliano. A. & Capitolino Conss.

Masculus probata ætate, xx. annorum, fœmina verò. xvij. veniam consequuntur ætatis, per quam tamen immobilia alienare nõ poterunt. Bar. quòd not. Bald. Vel sic: A solo principe venia ætatis impetratur. Et masculus debet esse maior annis xx. & debet probare ætatem, & morum institutа per se tantum apud competentem iudicem. Fœmina vero debet esse maior annis xvij. & hoc solum debet probare, nec cogitur per se: quia potest etiam per procuratorem: & venia impetrata non sunt immobilia alienari sine decreto. Salycetus.

11. Imp. † CONSTANTINVS. A. ad Verinum præfec. præt. *

OMnes adolescentes qui honestate morum præditi, paternam frugem, [b] vel auorum patrimonia gubernare cupiunt, & super hoc imperiali auxilio indigere [c] cœperint, ita demum ætatis veniam impetrare audeant, cum vicesimi anni metas impleuerint: [d] ita vt post impetratam ætatis veniam iidem ipli per se [e] principale beneficium fallegantes, [f] non solum per scripturam annorum numerum probent, sed etiam testibus idoneis aduocatis [g], morum suorum institura, probitatémque animi, & testimonium vitæ honestioris edoceant. [i] Fœminas quoque quas morum honestas, [k] mensque [l] solertia commendat, cum octauum & decimum [m] annum egressæ fuerint, veniam ætatis [n] impetrare sancimus. Sed eas propter pudorem ac verecundiam fœminarum, cœtui † publico demonstrari non cogimus: sed percepta ætatis venia, annos tantùm ætatis † probare posse testibus [o] quinque vel instrumentis [p] misso procuratore [q] concedimus: vt ipsæ etiam in omnibus negociis tale ius habeant, quale & mares habere præscripsimus: [r] ita tamen, [r] vt prædia sine decreto non alienent. [s] Sed senatores quidem clarissimi viri in hac regia vrbe commorantes, apud sublimitatem [t] tuam, ceteri vero apud prætorem, in prouinciis autem omnes apud eorum rectores de suis moribus & honestate perdoceant. Hi vero qui contra [u] memoratam dispositionem veniam ætatis à principali clementia † impetrauerint, sciant eam nullas vires obtinere. Dat. III. Kal. Iul. Romæ, Crispo. II. & Cõstantino Cæs. II. Conss.

Sicut minor obtenta venia ætatis non potest alienare sine decreto immobilia, ita nec obligare: vt hic. Bald. vel pignori vel hypothecæ dare. Salycetus.

111. Imp. IVSTINIANVS. A. Mannæ præfec. præt.

EOs qui [x] veniam ætatis à principali clementia impetrauerunt vel impetrauerint, [y] non solum alienationem, sed etiam hypothecam minime posse sine decreti interpositione rerum suarum immobilũ [z] facere iubemus, in quarum alienatione [a] vel hypotheca decretum illis necessarium est, qui necdum veniam ætatis meruerunt: vt similis [b] sit in ea parte conditio minorum omnium, siue petita sit, siue non ætatis venia. Dat. VIII. Id. April. Decio. V. C. Cos.

a *Principali.* ne inde iniuriarum nascatur, &c. vt ff. vnde vi. l. A meminerint. Sed si in eo quòd impetrat veniam ætatis, est læsus, an restituatur? & videtur quod sic: vt ff. de minor. l. ait prætor. in prin.

Minor. ¶ CASVS. Si minor vult impetrare veniam ætatis, vt omnia possit agere tãquam maior: aut est masculus, aut fœmina. si masculus, nõ aliter potest quã si xx. an. impleuerit, quo cõpleto potest si vult impetrare per principẽ, & obtento ipsi [c] beneficio, iudici in sinua re: coram quo probet instrumẽtis aut testib. [d] idoneis vocatis, & esse idoneũ ad administrãdum res suas. & fœmina si impetret, necesse habet se probare habere xviij. ann. quibus cõpletis per procuratorẽ adeat principẽ, & non per se; & eius beneficio impetrato & obtẽto, procu. suus iudici insinuet. & tantum numerũ au. probet misso procu. per testes idoneos vel instrumentũ, nulla probandi se sagacem imminente necessitate: quibus omnib. [e] subsecutis, tanquã maior res suas administrare poterit, excepto hoc, quòd prædia sine decreto prætoris alienare non possit. & si minor qui impetrat veniam ætatis, fuerit fecerator, doceat se idoneum esse coram prætorio: alij Romani coram prætore in prouinciis coram præside. si autem sine prædicta solennitate venia ætatis fuerit impetrata, omni ea reat firmitate.

†Ca. Th. a. 17. l. *al. PV. a. præscribi. quam lectio dosse vers. sanam, tam pastea subis tores ad eũ adquẽ firmitate, debet. re adhuc. * præscripto rum. in omnibus, & re. cte. id est in præscripto rum. 20. annorum.* † Aurelie. † Cõcor. c. vlt. & gl. super verbo, restituuntur. in ca. auditis. extra de restitu. in integ. * Agathocleti.

b *Frugem.* id est substantiam.

c *Indigere.* quia non possũt ad honores aspirare, nec contrahere, nec in iudicio agere vel conueniri, nisi habeant curatores: & ideo indigent imperiali oraculo concedente eis veniam ætatis.

d *Impleuerint.* scilicet masculi.

e *Per se.* non per procuratores.

f *Beneficium.* quo permissa est ætatis venia.

g *Allegantes.* apud suum iudicem.

h *Aduocatis.* id est adhibitis.

i *Edoceant.* sic se probasse coram principe secundum P. vt ar. ff. quorum bo. l. j. sed secundũ Ioan. non necesse est hoc probare apud imperatorem, sed sufficit sic allegare: postea autẽ probet coram iudice, & sic intellige hic, & d. l. ff. quorum bo. l. j.

k *Honestas.* quantum ad corpus.

l *Mentis.* quantum ad animam, seu animum.

m *Octauum & decimum.* quare minore tempore impetrat mulier quàm masculus? Resp. mala herba cito crescit, & citius est fabdola mulier & auara: vt ff. ad Velleia. sed si ego. in fi. & hac ratione non probat morum institura: quia sagacior præsumitur. ADDITIO. Tu dic secundum Bar. hic, quod vera ratio est, quia mulier cum sit minoris vitæ quàm masculus, citius perficitur, & ita contingit in quolibet animali: quia quanto res est breuioris vitæ, tanto citius perficitur.

Mulier plus de dolo & auaritia participat, quam masculus.

n *Ætatis.* quare in muliere minus quàm in viro? quia genus auarissimum est mulierum.

o *Testibus.* ætatis.

p *Vel instrumentis.* aliud est propter iuramentum, vbi instrumentum tantum: vt ff. si mi. se maio. dixe. l. iij. ru fi.

q *Misso procuratore.* nã qui per se, & per alios: vt ff. de admini. tut. ita autem. §. gessisse. & supra de procu. l. matritus. at masculus per se debet tantum probare: vt supra, §. proxi. fic & aliàs infra de iure emphy. l. finali. & infra de adser. tol. j. in principio. & supra de procur. l. fin. Arg. contra. ff. fami. ercil. l. plane. & infra etiam per procu. causã in integ. restitut. agi posse. l. j. ADDITIO. Die hoc esse propter aspectum personæ, qui requiritur hic ar. ff. de cad. tol. l. vnica. §. vt autem. & ff. de adopt. l. post mortem. Not. hic etiã tres differentias inter marem & fœminam. Prima in numero annorum. Secunda in probatione facienda per se tantum in mare, quod non est in fœmina. Item quia mulier de solo numero annorum debet probare. sed masculus etiam de aliis.

† *cœt.*

r *Sublimitatem.* i. præfec. vrb. vel præfec. præto. Et nota hic minorem impetrantem ætatis veniam posse esse senatorem. aliàs autem ad rempu. &c. vt ff. de mu. & hono. l. ad rem. immo ante erat senator in subsidium electus. quod dic: vt. §. qui & aduer. quos. l. j. notaui in glo. quia &c.

† *al. annos tantum probare testibus, vel instrumentis misso curatore concedit, &c. vbi rescripsimus.*

Minor potest esse senator.

s *Contra.* id est sine: vt & illud. Qui non est mecum. contra me est &c.

Mat. 12.

t *Masculitatem.* marem & fœminam. *Fœminam in impetrando ætatis veniam aliquo triplici differunt.* † *Concor. c. innotuit. de electi. & gl. in c. à multis super verbo metropolitã. de ætate. & qualitate ordi.*

E Os qui. ¶ CASVS. Si minor veniam ætatis impetrauerit, & obtinuerit, an ideo ei magis rerum suarum immobilium alienatio sine decreto iudicis concedatur? respon. quòd non: & quantum ad hoc onus par habetur conditio eorum qui impetrauerunt, & eorum qui non impetrauerunt.

x *Eos qui.* dubitari poterat an veniæ ætatis impetratio facultatem præstet alienandi etiã ea quæ aliàs minor sine decreto alienare non posset? & dicitur quòd non, immo nec obligãdi.

y *Impetrauerint.* scilicet in posterum.

z *Immobilium.* secus mobilia: quia tales minores qui veniã impetrauerunt, mobilia poterunt alienare: sed immobilia nõ. Iaf.

a *Alienatione.* scilicet: vt ff. de prædiis mi. l. nõ solũ. Sed contra. ff. quãdo decre. opus nõ est. l. ij. Sol. ibi speciãliter decretũ interposuit princeps, hic generaliter concessit veniam. Item contra. §. de epis. & cleri. authẽ. si captiui. Sol. ibi speciale est.

b *Similis.* ergo & cũ decreto alienato prædio dabitur restitutio.

SI *quis aliquid.*} CASVS. Minor mihi.x. promisit cum erit le gitimæ ætatis: posta existens. xx. an. veniam ætatis impetrauit. volo petere. x. cum 5 t legitimæ ætatis. an possim, quæritur: & respon. quòd non. illa enim verba, perfectę ætatis vel legitimæ, intelligenda sunt de ea ætate quę per annorum curricula recepit complę tionem, non quæ beneficio principis supplętur, nisi de ea specialiter dictum, esset: & hoc intelligendum est in substitutione. cũ dicitur: substituo illũ cum erit legitimæ ætatis. vel illi restitue cũ erit legitimæ ætatis. cum ergo legitimæ ętatis erit facta mentio. intelligendum est de ætate. xxv. annorum. nota ex hac. l. quòd maxime in testamẽtis verba debent iuteIligi naturaliter & proprie, & nõ fictè. concor. ff. de condit. & demonstra. l. fideicõmissum. cum similibus. Baldus.

a *Mentionem.* in cõtractu vel testamento, vt lego tibi centum cum eris legitimæ ætatis.

b *Substitutionibus.* directis puta, substituo Stichum pupillo meo si ille Titius est legitimæ ætatis. Accur.

c *Restitutionibus.* scilicet obliquis, & per fideicommissum factis. Et nota. hic ar. referre quid ex æquipollentibus fiat vel dicatur. nã refert vrrũ maior fiat natura, an p'er principem, licet hæc æquipolleant. Item non sufficeret aliquid ciuiliter fieri, nisi & naturaliter etiam fiat, vt hic & ar. infra de nup. fan. cimus. j. & ff. de legati. si ita quis. §. is qui. & ff. de verb. obl. ex ea parte §. insulam. & de Ie. ij. cum pater. §. here ditatem. & infra quando di. leg. ce. ex his. & ff. de condit. & demon. l. fideicommissum. & l. fi. & de leg. iij. l. cum filio. & §. in qui. cau. in integ. resti. non est ne. l. adolescentiæ. Sed ar. cõtra. ff. de in ius voc. quique. §. parentes. & l. adoptiuum. in princip. & est argu. ad hoc quod hic dicitur. ff de conrra tabu. l. non putauit. §. si quis emancipatum. Argu. contra. ff. man. l. fi. §. & ſ. de dona. quæ sub mo. l. fin. & ſ. de insti. & substi. si mater. & ff. de lega. iij. l. fideicommissa. §. si cui.

Verba debent intelligi naturaliter & proprie, non ciuiliter & ficte vel improprie. h. d. & semper allegatur, & est no. lex multum. Bald. Vel sic: Vbi fit mentio ætatis legitimæ vel perfectæ, intelligitur de naturali perfectione, non de accidentali fictione. h. d. Vel sic, Si quid debetur alicui cum ad legitimam ætatem peruenerit, licet veniam ætatis impetrauerit, non tamen illud petere potuit. Salyc.

† *al. autem.*

† *al. post vel bum habuerit, additur, actum.*

SI MAIOR FACTVS RATVM HABVERIT.

Cessat etiam restitutio: quia maior factus ratum habuit, quod minor gesse. hoc dicit hic titulus.

SI *inter minores.*} CASVS. Habebat minor cum minore rem communem, sine dolo facta est diuisio, maior factus, ratũ habebat quod factum erat, expresse dicendo, ratam habeo diuisionem. vel tacite, vt puta colendo partem. si erat fundus, an possit restitui si dicit se læsum, quæritur? & respon. quòd non, siue in diuisione interuenit scriptura, siue non.

d *Dolo.* si enim dolo inita esset, non posset ratihabitione confirmari etiam post maiorem ætatem, si cum ratum haberent, lateret dolus, vt. ff. de pac. tres fratres. &. de transac. cum Aquiliana. sed à sciente posset, vt ff. de lib. l. si quis rationes.

mentis: vt. ſ. de transact. l. si ex falsis. vel res fuit data quæ sine decreto dari non potest: vt. ſ. de prædi. mi. l. non solùm; &. ff. de reb. eo. l. magis. in prin.

Vim semmes.} CASVS. A quibus iudicibus danda esset in integr. restitutio, siue à maiore, siue à minore esset petita, olim dubitabatur, statuit ergo imperator, vt tam ordinarius iudex qui iurisdictionẽ habet cum administratione, & tam delegatus ab ordinario, quàm delegatus à principe, eam dare possit. & hoc in prima. An autem arbiter qui compromissarius dat[o] est sub pœna, vel delegatus ab eo qui iurisdictionem non habet cum administratione, restituere possit, quæritur? & respon. quòd non. & hoc in secunda. In tertia refert ad primam, dicens quòd tantum his iudicibus de quibus in prima parte facta mention est, licitum est restitutionem dare, siue fuerit specialiter causa restitutionis delegata, siue vniuersitas causarum, siue aliqua specialiter, & incidit causa resti. puta per reconuentionem.

† *al. Augusta.*

† *Hoc in omnibus, & verius quàm quòd quidã legendum putant, andeat.*

† *al. contrahendum non recte.*

a *Iurisdictio.* scilicet ordinaria cum administratione, etiam si non habeat merum imperium.

b *Pedaneos.* i. delegatos à quocunque.

c *Maiores.* qui æquales sunt in hoc, & in aliis quibusdam: vt supra de in integrũ rest. mi. l. fi.

d *Declaratum est.* scilicet quòd maiores debeant restitui.

e *Pro tribunali.* id est, ordinarij qui habent iurisdictionem cũ administratione: non tamẽ sunt simplices magistratus.

f *Administratores.* scilicet dederint. Accursius.

g *Restitutionem.* qui enim per alium. &c. vt ff. de admi. tut. l. ita autem. §. getsisse. &. l. tres tutores. in fin. &. ff. de dona. inter virum & vxo. l. iij. in fi.

h *Ne quis.* ne, pro non. id est aliquis non.

i *Compromissarios.* cum pœna sed licet non possit restituere, an possit pronuntiare restituendum, & de hoc compromitti? forte sic, quia tunc ipse non restituit.

k *Arbitros.* sine pœna.

l *Sententiã.* i. cõsensu: de quo dic vt. ſ. de recep. arbi. l. penulti.

m *Qui dantur.* id est delegantur.

n *Non habent.* id est non cum administratione & imperio: vt sunt illi qui à principe impetrant vt sint ordinarij: de quibus fit mentio. ff. de iudi. l. j. &. ſ. de iudi. rem non nouam. Sed an hi restituant? Respond. non: vt. ſ. ead. l. versi. hos tantum, &c. Vel dic, propriam, id est ordinariam non habent. sed delegatam. Et si quæras, quando potest delegare delegatus? Dic quando à principe vel proconsule, vel etiam ab alio lite coram se contestata: non aliàs: vt. ſ. de iudi. à iudice. &. ff. de of fic. proconsu. & leg. l. pen. &. ff. de iudi. cum prætor. §. j. & ar. ſ. de procuratoribus. neque.

Delegatus quando potest delegare.

o *Eis.* scilicet delegatis.

p *Et veteribus.* No. duo specialia etiam veteri iure. vnum, quia

III. Imp. IVSTINIANVS. A. Ioanni præfect. præt.

CVm scimus esse dubitatum de restitutionibus quæ in integrum postulantur, siue tantummodo apud iudicẽ cui aliqua iurisdictio[a] est, examinari eos oportet, siue apud pedaneos[b] iudices: siue eas minores vigintiquinque annis petierunt, siue maiores, [c] secundum quod anterioribus sanctionibus vel veteris iuris vel nostris declaratum est:[d] sancimus non solùm apud iudices pro tribunali[e] huiusmodi causæ cognitionem proponi, sed etiam apud eos iudices quos augustalis † dederit maiestas, aut nostræ reipublicę administratores, fvel in hac regia vrbe, vel in prouinciis: vt videatur ipse qui iudicem destinauerit, vtpote pro tribunali cognoscens, in integrum dare restitutionem, [g] & causas eius examinare. Sic etenim non difficilis erit causarum examinatio. Sed ne quis[h] ita effusse intellectum nostræ constitutionis audeat † esse trahendum, [i] vt etiam apud compromissarios[i] iudices, vel arbitros[k] ex communi sententia[l] electos, vel apud eos qui dantur[m] à iudicibus qui propriam iurisdictionem non habent, [n] sed tantummodo iudicandi facultatem, putet huiusmodi extendi sanctionem: hos tantum generaliter volumus tales causas dirimere, qui vel certæ administrationi cui & iurisdictio adhæret, præpositi sunt, vel ab his fuerint dati: & multo magis si à nostra maiestate delegata eis[o] sit causarum attidentia. Sed ne quid penitus dubitandum relinquatur: & hoc addendum esse censemus, vt his tantum quos supra enumerauim[p], *liceat de in integrum restitutione disceptare, siue hoc specialiter eis fuerit mandatũ: (quod & veteribus P non fuerat incognitum) vel si generaliter dati [q] sunt iudices: vel in aliis speciebus inciderit [r] † quædam quæstio restitutionis. Dat. III. Kalen. Septemb. post consulat. Lampadij & Orestæ VV. CC.

† *al. Aug.*

† *al. incidet vir tamen.*

TITVLVS XLVIII.

DE REPVTATIONIBVS quæ fiunt in iudicio in integrum restitutionis.

Restitutio concessa minori, omnia in pristinum statum redintegrat tam pro minore quàm contra eum: & extendit etiam effectum suum ad tertium personam. h. d. Bald. vel sic: Restitutio in integrum restituit omnia in pristinum statum etiam contra tertium. hoc dicit. Salycetus.

I. Imp. ANTONINVS. A. Tatiano.

C

Restitutio in integrum, an capetat iure magistratus.

QVi restituitur[s] in integrum, sicut in damno[s] morari non debet, ita nec in lucro: [t] & ideo quicquid ad eum[u] peruenit vel ex emptione, vel ex venditione, vel ex alio contractu, hoc debet restituere.[x] Sed & si intercessor minor viginticuinque annis interuenerit, [y] in veterem debitorem debet restitui[z] actio.

D

Sed & cum minor adiit hereditatem, & restituitur: mox norem delegauit, si restituitur minor, debet restitui creditori in veterem debitorem actio. & hoc in secunda. Si autem heres adiit. & vult restitui vt abstineat: quicquid de here. ad eũ est peruenit, vel dolo fecit quo minus peruenire, restituet. & hoc in tertia.

Cõcar. cum hac. l. c. 1. ff. ci. gl. ſi. ex nibus, id est computatio tra de resti nibus contra minores qui tut. in integ. restituuntur faciendis. Et dic quòd dixit apud quem iudicem petatur restitutio: nunc qualiter.

s *In damno.* & ideo datur restitutio.

t *In lucro.* ſ. faciendo cum alterius iactura. Vel dic, in lucro quod non potuit consequi sine aliena iactura.

u *Ad eum.* scilicet minorem locupletiorem.

x *Restituere.* si locupletior est: vt hic: & ſ. si aduer. transl. ij. & ff. de min. quod si minor. §. restitutio. & l. patri. §. j. & l. tutor. §. item quæro: & l. iutra vtile. §. vendentibus. &. l. minor annis. §. prædia. &. ſ. de prædi. mi. l. si prędium. & l. non solum. Sed ar. contra. ſ. de refci. ven. l. j. & ſ. quod met. causa. l. si per impreſſionem. Sed ibi est speciale, quando fuit contractum per impressionem. Et nor. quod si post imperratam restitutionem nolit ea vti, non compellitur: vt. ff. de min. l. si iudex.

y *Interuenerit.* apud me à debitore meo mihi delegatus animo nouandi.

z *Debes restitui.* & ita etiam q̃ ad maiorẽ peruenit etiã extra-

licet quidam contra, vt. ff. illo eod. titu. Aurelio. §. Caius. Sol. vt ibi.

e *Diuisio.* ſ. famil. ercisc. l. non ideo.

f *Ratam fecerint.* expresis verbis, vel aliquid faciendo per quod videbatur habere ratum, vt. ff. rem ratam haberi. l. non solum. & infra de codic. indebi. l. indebitũ. & ff. de lege commissaria. l. pen. Si autem tacite habeat ratum, vt tacendo: tunc habet locum. ſ. si maior fac. alie. &c. l. j. & vlti.

† *al. Sunt.*

g Qui *post.* Quod dixit in specie: vt supra. l. proxi. nunc dicit in genere.

h *Gesta.* siue à minori bus, siue eorum tutoribus. & facit supra si in cõmuni eádemque causa. l. j. & arg. ff. de pign. a. ct. aliena res. in princi. &. ſ. si alie. res pign. data fit. si in rem. i *Rescissionem.* nisi fecerit hoc ex consequẽtia prioris actus, vt. ff. de mino. l. iij. §. scio. quæ est contra. sed huic. l. & solutioni est contra. ff. de lib. cau. l. liberis. §. j. sed illud euenit quia in minori ætate præcesserit ei[9] delictũ: at in illo. §. scio, non præcesserit eius delictũ. præterea ibi participauit precium factus maior: quod si nõ fecisset, non posset in seruitutem vocari.

Vbi et apud quem cognitio in integrum restitutionis agitanda sit.

Quando cesset restitutio dicit: nunc in quo foro impetrari.

SI *quid.*} CASVS. Minor cum maiore causam habuit coram delegato principis, & succubuit: vult restitui contra sententiã. an præses restituere possit, quæritur? & respon, quod non: sed solus princeps. vel dic q̃ lata sententia à vicario principis. & expone à procuratore, id est à vicario principis.

† *Hoc est definitio fori competitiui. Comitus.*

k *A procuratore.* id est à iudice delegato à principe: vt ff. co. l. minor autem. §. pen. Vel dic à vicario principis, vt. ſ. si aduer. rem. iud. l. aduersus. Vel dic proprie procuratorem principis, qui inter fiscum & priuatum cognoscit, vt. ſ. si aduersus fisc. l. ij.

† *Fiscus dicitur patrimonium filiifamilias gerit, quia erit index.*

l *Solus.* vel ipse qui iudicauit. vt. ff. de min. in causæ. ij. §. fi. & l. præfecti. & l. præses. Alij dicunt in eo speciale, vt ipsemet non possit.

QVoniam ea.} CASVS. Inter minorem Bonum. meum, & maiorem Murin. transactio facta est ad decem quæ debit minor nomine illius transactionis. vult restitui vbi debeat agitari restit. causa, quæritur? & respond. quòd vbi res est quæ petitur, & ita coram Mutinensi, vel vbi reus habet domicilium. Viuianus.

m *Tradidisse.* nisi enim tradidisses, obligatum te aduersarius in tuo foro conueniret.

n *Consequens est.* iure communi, vt ſ. de iurid. om. iudic. l. iuris. & vbi in rem ac. l. actor.

o *Quãcunque.* vt quia per calumniã est facta, vel dolũ actoris, vt. ff. de condic. inde. in summa. in princip. vel ex falsis instrumentis;

neum restituitur, vt hic, & ff.de tit.& ra.distra. l. alterius. & hoc impetrata restitutione à minore prius, secus in muliere intercedenti sic animo nouandi:quia ibi ab initio mulier ipso iure non tenetur,vt ff.ad Velle.debitrix §.fi. Item in eo quòd hic restituitur actio in veterē debitorem,& contra insti.quib. mo.tol.ob.§.preterea. Sol.ibi de pupillo:hic de adulto, secundum P. Vel ibi pro extraneo, hic pro suo creditore intercesit. Vel dic quod ibi creditor donauit debitori si da ret interessorem:nec decetero volebat habere eum obligatum.Vnde per pupillum saltē naturaliter obligatum liberatur: sed secus in seruo, vt ibi dicit, qui nec naturaliter tenetur intercedendo, vt ff.de fideiuss. l. sed & si serui dominus.Vel dic verius: hic minor fuit ciuiliter & naturaliter obligatus : quia cum tutore vel curatore: & ideo restituitur: quare & eius aduersarius similiter contra suum debitorem : nisi dolo creditoris inductus sit minor, vt ff.de fideiuss. si Titius. in fi. ibi, naturaliter tantùm. quia sine tutore vel curatore. vnde restitutione non indiget, cum conueniri non possit, sicque neque aduersarius eius restituitur , & sic quando contra naturalem obligationē restituitur minor, quod sic quandoque:vt.ff.de nego gest l.in.§.pupillus.&.ꝫ. si aduer.solu. l. ij. tunc actio siue obligatio restitueretur in veterem debitorem.

Mulier fide iubens, ipsa iure tuta est per Velleianum.

†*Liciniano. Pupillus potest ciuiliter & naturaliter obligari.*

a *Peruenit.* vnde locupletior fit, vt. ff.e.l.ait prætor.§.penult.

b *Dolo.*hæc enim sunt paria.eum locupletiorem esse, & dolo feciſſe quo minus sit, vt hic, &.ff.depositi.l.j.§.an in pupillū.

ETIAM PER PROCVRATOREM.&c.

Dixit suprà quando minor per se petit restitui, vel per tutorem vel curatorem:nunc quando per procuratorem.

Causam.} CASVS. Vtrum minor per procuratorem possit petere in integ.resti.quæritur? & respon.quòd sic.

c *Per procuratorem.* vt.ꝫ.si tutor vel curator. l. j. & dic, legitimè ordinatum,vt.ꝫ. de procura. l. non ideo minus. &.l.neque.& quòd habeat speciale mandatum.vt.ff.de minoribus.l. illud.§.si talis.sic &.ff.de procur.Pom.in prim.[a] Item arg.contra.ꝫ.de his qui ve.ætat. imp. l. ij. Sed pater inuito filio petit restitutionem, quia eius vertitur periculum , quia de peculio conuenitur,vt.ff.de mino.l. patri.in princ. quod dic vt ibi no. Accurtius.

Aduerte quòd hoc est verū,quando principaliter postulatur restitutio.tunc enim requiritur speciale mandatum. per iura suprà alle. secus verò si veniat incidenter in causa cōmissa.de quo vide gl. in verbo, postulasse.in c.fusci tang.extra de in integ. resti.

b Hoc quod de executione dicit in-

quicquid ad eum ex hereditate peruenit, [a] debet præstare. verùm & si quid dolo [b] eius factum est,hoc eum præstare conuenit.Sine die & consule.

TITVLVS XLIX.

ETIAM PER PROCVratorem causam in integrum restitutionis agi posse.

Restituto in integrum potest peti per procuratorem ad hoc speciale mandatum habentem.Salyc.

1. Imp. ALEXAND. A. Licinio.† Ausam in integrū restitutionis , si qua competit,etiā per procuratorē agi posse placet. Dat.XIII. Kalend. Octobr. Pompeiano & Peligno Conss.

TITVLVS L.

IN INTEGRVM RESTItutione postulata , ne quid noui fiat.

Pendente causa restitutionis in integrū, nihil est innouandum.Bal & Salyc.

1. Imp. GORDIANVS.A. Secundino militi.

Postulata [d] in integrum restitutione , [c] omnia in suo statu esse debere & donec res finiatur, perspicui iuris est : idque curabit is ad cuius partes ea res pertinet. PP. XII.Kalend. Iul. Gordiano. A. & Auiola Conss.

TITVLVS LI.

DE RESTITVTIONIBVS militum, & eorum qui reipublicæ causa absunt.†

Absens lesus circa bonorum possessionem per absentiam probabilem & necessariam, transmittit bene licitum restitutionis ad hereditatem,b.d.hæc tex multum not. Baldus. Vel sic:Si miles absens causa reipublicæ, non petit bonorum possessionem intra tempus legitimum , & postea decessit : heres eius ex persona defuncti intra annum utile potest petere restitutionem.hoc dicit.Salycetus.

1. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Chiloni.

I Valerian[e] Centurio [h] cohortis duodecimę Alpinorū antè vita decessit, † quàm[bonorum] possessionē acciperet: heres eius ex persona defuncti[k] restitutionis auxiliū intra annum vtilem ita rectè implorabit , si Valerianus post exactos[l] dies quibus bonorū possessio defertur , in militia defunctus est.PP. Kalend.Nou. Laterano & Rufino Conss.

Ad actionem præscriptam restituitur absens reipublicæ causa.hoc dicit.Salycetus.

DE RESTITVTIONIBVS MILITVM , ET *eorum qui reipublicæ causa absunt.*

Non solum minores vt suprà, sed etiam maiores iuste ex causis iuuantur, quorum principaliores sunt causa reipublicæ absentes,& militiæ : & ideo de his præmittit.

Valerianus. } CASVS. Milui exilenti in militia delata erat possessio bonorum in bonis patris vnde liberi , vel in bonis aguati vel cognati. decessit in militia:elapso tempore quod datur ad petendum bonorū posſi. vnius anni , si erat pater qui decessit: vel.c. dierum,si erat de agnatis & cognatis qui cōcessit in fata: an heres eius ex persona ipsius intra annum vtilem possit implorare in integrum restit.ad bonos petendam, quæritur? & respon.quod si decessit miles post tē pus elapsum ad petendū.bo.possł.dabitur ei tūc quod competebat defuncto. Idem est si ante dies suitos decessit:& dic post exactos dies, scilicet maximè. Nota ex hac. l. hic qđ si quis in absentia est læsus, eo quod pō petit bonorū possł. in termino legali, si ipse vixit, potest petere restitutionem in integ. Si verò decedit , eam ad heredem transmittit. Bald.

h *Centurio.* miles qui centum præerat militibus in Alpibus existentibus causa reipublicæ. & cum forte duodecim essent cohortes, hæc erat duodecima.

i *Acciperet.*scilicet aliquius cognati vel agnati , vel superioris vel inferioris.Vel dic olim cum solennitate, hodie sola agnitione, vt.ꝫ. qui admit.ad bo.pos.l.fi.

k *Ex persona defuncti.*vt.ff.de in integ.resti. non solum.

l *Post exactos.*t.finitos,qui sunt annus si Valerianus est de ascendentibus vel descendentibus.aliàs centum dies , vt insti. de bono.possess.§.liberis. Item ideo dicit post exactos quia si prius decessisset,id tempus quod supereſſet ad heredē, transmitteret secundum quosdam, vt.ꝫ.tit.ij. l.ex persona.quod nō placet,cum non possit bonorum possessio ad heredem transmitti non petita,vt.ff.de bono.possess.l. iij. §.acquirere.in fi.§. ficut nec hæreditas non adita,vt ꝫ.de iure delib.l.quoniā. Itē alia ratione non placet, quod si secus decesserit ante dies exactos , vel post : quia expresse dicitur in lege quod idem est vt restitutio detur ex persona defuncti, licet intra dies decesserit, vt in contrario.ff.de acquiren.here. l. Pantonius.§.j.quare hic dic maxime si post.Vel dic,si ante,datur ex æquitate, non de rigore.si post,etiam de rigore datur restitutio. Vel secundū Io.si ante,non datur.Scotius temporis:quia id quod in præsentia heredis cucurrisset, cum effectū cōputaretur:& sic ex persona defuncti habet, quod ex sua habere nō posset. Itē quomodo tempora bonorum possess.cū sint vtilia , vt insti.de bo. possess.§.fi.currūt absenti? Resp.secundū P.olim erāt hęc omnia tēpora continua,vt d.§.fi.insti.de bo.possess.qꝫ nō placet, vt.ff.quis or.in bo.possess.l.ij.§.dies. Sed tu dic qꝫ currūt quātumcūque absens sit,cū potuerit habere procuratorē, quē nō habuit militia impeditus:vt.ff.de diuers. præscrip.l.j.ideo restituitur vt hic.secus si fuisset negligēs in cōstituendo procuratorem,quia tunc non restituitur. ff. ex quib. cau.ma. l. non enim.&. ff.de in integ.resti.l.fi. Item aliud est in absente necessaria causa tantùm,vt quia relegatus:qui non restituitur:vt.ff. de min.l.Papinianus. Alij dicunt,vt Azo, quòd hic de proximo erat absens:vnde currunt.secus si de longinquo , nec habuit procuratorem:quia tunc nō currūt,vt.d.l.de diuer. & tē. præscrip.

Bonorū possessio nō petita ad hęredē non transmittitur.

Negligentia hęres non sub uenitur.

præscrip.l.j.Item opponitur:Nonne si fuisset præsens , & tacuisset , currit ei tempus , & non restituetur ? idem ergo si fuisset absens:vt.ff.ex quib.cau.ma.l.is qui reip.ij. Respond. præsumo eum petiisse bonorum possessionem si præsens fuisset.argu.ff.si mulier ventris no.l.j.in fi.

II. Imp. ALEXANDER.A. Petronio Centurioni.

SIquid [a] de bonis eorum qui reipublicæ causa absentes [b] sunt deminutum [c] est, actionéve qua [d] competente eis aliquis liberatus fuit:in integrum restitutio perpetua [e] iurisdictione intra annum vtilem permittitur.PP.XII.Kal. Nouemb.Alexan.A.II.& Marcello Conss.

Si vsucapio fuit inchoata in præsentia,& in absentia consummata:reuerso datur annus vtilis: intra quem potest petere tempus absentiæ de medio submouendo ad rem vendicandam:quo elapso non auditur vlterius. h.d.Sal.

a *Si quid.*scilicet corporale.

b *Absentes.* sine dolo & necessitate:vt.ff.ex qui.caus.ma.& qui data.

c *Deminutum.*id est vsucaptum vel præscriptum:vt ff.de peti.here.l.deperditum.

d *Qua.* id est aliqua redhibitoria.vel quan to minoris liberatus præsens.

e *Perpetua.* id est generali iurisdictione prætoris:vt. ff. ex qui. cau.ma.l.j.fi.& instit. de satisd. tut.in princ. annua enim erat prætoris iurisdictio.vt institut.de perpe. & rēp. act. in prin. & facit.ff. de dolo. non possunt. &.ff.ex quib.cau.ma.l. Iulianus.

III. Idem.A. Flauio † Aristodemo militi.

QVod tempore [f] militiæ de bonis alicuius [g] possessum [h] ab aliquo[i] est, posteaquam is reipublicæ causa abesse desiit , intra annum vtilem amota præscriptione temporis [k] medij, *possessionem vindicare permissum est : vltra[l] autem ius possessoris lædere contra eum [m] institutum non oportet. P P. Non.Ian.Maximo II.& Aelia no Conss.

Absentes causa reipublicæ patiuntur primum decretum, sed secundum decretum nō patiuntur,hoc dicit.Bal.Vel sic:Contra absentem reipublicæ causa fit missio, non venditio.Salycetus.

IIII. Imp. GORDIANVS.A. Mastriano.*

IGnorare [n] non debes eorum qui reipublicæ causa sine dolo malo absunt , si absentes boni viri arbitratu non defenduntur , [o] bona tantùm possideri : [p] venditionem autem in id tempus differri, quo reipublicæ causa abesse desierint. Dat. XII. Kalend. Ianua. Gordiano. A.& Auiola Conss.

Præscriptio quadriennij non currit absentibus causa reipublicæ, nec similibus.hoc dicit.Bald. Vel sic:Contra præscriptionem quadriennij quæ currit quādo fiscus rem alienam vendidit vt propriam, absentes possunt restitui.hoc dicit.Sal.

V. Idem.A. Secundino militi.

NEque reipublicæ causa absentibus , neque aliis maioribus ad titulum [q] in integrum restitutionis [r] pertinentibus , præscriptionem quadriennij [s] post factam à fisco [t] venditionem obesse possę,[u] manifestum est. P P. VI. Id. Maij , Sabino & Venusto Conss.

Aduersus venditionem factam propter negligentiam committam tempore absentiæ iustæ,petitur restitutio.hoc dicit. Bald. Vel sic: Venditio pignoris facta à creditore debitore absente reipublicæ causa , valet : sed absens potest restitui.h.d.Saly.

convenio.qualiter mihi succurratur, quæritur ? & respond. quòd mittendus sum in possessionē bonorum tuorum , prorogata eorum venditione in tempus reuersionis tuæ.

n *Ignorare.*in debitore absente pone casum.

o *Non defenduntur.* quia idem est in pupillo.ff.ex quibus caus. in possess.ea.d.apud Iulianum.

p *Possideri.*hoc est commune ius eorum & pupillorum, vt.ff. qui.ex cau.in possess.ea.d.apud Iulianum.&.d. in possessionem.§. cum dicitur.Si autem fiat venditio, vel ipso iure non valet:vel quod melius est, per restitutionem rescinditur. vt. ff. de dam. infec. si finita.§. si forte.& §. postea autem.&. ff.de priui.cre.l. eum qui in. Alij autem absentes patiuntur præscriptionem, latitantes etiam venditionem:vt.ff.ex quib.cau. ma.l. item ait prætor.§.j.&.ꝫ.de procur.l.eum qui.in fi.

Absentum causa reip. bona ab hęde non possunt.

NEque reipubl.} CASVS.Abfui causa reipubl.rem meam vt fuum vendidit fiscus.Lapsum est quadriennium quo cōsuevit se tueri fiscus contra eum cuius erat res, an mihi reuerso dabitur in integ.restitutio,vt rem meam vindicare possim, quæritur? & respond.quòd sic: neque solùm dabitur mihi minori talis restitutio propter absentiam meam causa reip. sed cuilibet maiori. quod pertinet ad titulum de in integ. resti. maio.puta capto ab hostibus, & similibus de quibus fit mentio.ff.co.l.j.in fi.

q *Ad titulum.*vt quia sunt ab hostibus capti,& similes qui sunt in edicto:vt.ff.ex quib.cau.ma.l.j.in fi.

r *Restitutionis.* per legem Zenonianam introductam à compositoribus, non ab imperatore.

s *Quadriennij.* quam obiicit fiscus cum vendidit rem alienam vt suam : quæ olim quinquennij erat,sed à compositoribus est hic posita : de quo dic vt supra fi aduersus fiscum.l. edicto.

t *Fisco.*& est fiscum ipsum imperium,vel quod ei proponitur.

u *Posse.*scilicet cum effectu.datur enim restitutio.

SIcum.} CASVS. Abfuisti causa militiæ, interim heres

creditoris res suas sibi obligatas elapso biennio denuntiatio- A ne præmissa distraxit: reuersus vis restitui ad vindicationem. an sis audiendus, quæritur? & respond. quòd sic, oblato à te precio, vel debito. q.d. si debitum fuit in minus, precium fuit in plus. offerre debes debitum. Sed si precium fuit in minus, debitũ in plus: offerre debes preciũ. & hoc est quod dicit, oblato debito vel precio.

L. labor est in militia.

a *Laboribus.* est enim labor in militia, vt ff. de testa. mili. l. j. in fi.

b *Distraxerint.* secũdum leges, vt j. de iure do. impet. l. fi. si autem per pactum, tunc non reuocat, vt nec minor, vt s. fi aduer. vendi. pig. l. ij.

c *Impetrare.* vt ad rei vindicationem restituaris cõtra possessorem.

** alias possessionẽ, oblato à te debito.*

d *Retractẽque.* quod præsumitur de præsente quando non sumeret pignus pro rei vẽditione.

e *Venditione.* per in integrum restitutionẽ.

f *Recipies.* per rei vindicationem. Accur.

g *Possessiones.* id est res possessas.

h *Oblato.* scilicet emptori, cũ in tuam vtilitatem versum fuerit, vt ff. de rei vindi. emptor. & quia econtra debet dari restitutio, vt s. de reputationi, l. j. aliàs nõ, vt infra de rei vindi. l. si mancipium.

i *Debito.* vt arg. infrà quæ res pign. obliga. post. l. nomen.

EA quæ à patre. } CASVS. Pater tuus contraxit, & læsus est. an prætextu militiæ per restitu. in integr. reuocare possit quod à patre tuo factum est, eo dum vixit non conquerente se deceptum esse, quæritur? & dicitur quod nõ. Ex hac l. no, vnũ fundamentum in hac materia, quòd ex causa absentiæ quis restitui tur aduersus neglecta, non aduersus facta, secundum Bar. & Bal.

† Pater. l. vt j. de testa. militis.

k *Gerantur.* quoquo modo cõtrahendo stricti us ponitur. ff. de verb. signifi. l. Labeo. non præscribendo, si finiatur tempore militiæ filiorum: quia tunc restitueretur filij, vt. j. tit. ij. l. ij.

l *Disciplina.* siue doceant, siue doceantur. Et not. heredes non reuocare facta defuncti, vt hic, & s. si aduer. vend. pig. l. ij. & j. de sol. l. successores. & de reb. alie. non alienand. l. venditrici. & j. de his quibus vt indig. l. Polla. Accursius.

m *Militari.* quod dicitur à malo, vt. ff. de testa. mili. l. j. §. miles.

n *A filiis.* quia sunt milites.

o *Iretum.* No. heredem venditionem patris non posse rescindere: quia à maioribus minoribus non subuenitur: sed potius econtrario.

p *Contracta.* q. multum facit, vt. ff. ad senatusc. Silania. l. j. §. j.

SAncimus. } CASVS. Si miles militiæ causa absens fuerit, & interim res sua vsucapta vel præscripta fuerit, dabitur sibi reuerso restitutio, ne sibi officiat præscriptio quæ currit eo in militia existente. & hoc quod dicit, in exceptionib. declinandis, &c. & si legatum annuum relictum fuerit, restituetur ad petendum, ac si præsens fuisset, secus in militib. qui domi degunt, quia non restituuntur.

VI. Impp. VALERIANVS. & GALLIEN. AA. Germano Centurioni.

SI cum militaribus laboribus a operam dares, creditoris tui heredes possessiones sibi obligatas distraxerunt: b poteris adito præside prouinciæ in integrum restitutionẽ impetrare, c retractáque d venditione, e recipies f possessiones, g oblato h ante i debito, i vel precio, si minus debito fuisset. PP. IIII. Nonas Aprilis, Valeriano & Gallieno. AA. Conss.

Priuilegium successoris non rescindit factum legitimum prædecessoris, Vel sic: Ea persona successoris non mutatur robur contractus hoc dicit. Bald. Vel sic: Consumata cum defuncto, vim reuocantur heredis priuilegio, b. d. Salycetus.

VII. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS. AA. & CC. Marinæ.

EA quæ à patre geruntur, k non decet pro disciplina l militari m à filiis n ad irritum o reuocari: præsertim cum nec patrem tuum in rebus humanis agentem affirmes conquestum fuisse super huiusmodi contractu P. Dat. Non. Febr. CC. Conss.

Tempus absentiæ & occupationis reipublicæ causa profuit, non tempus præsentiæ vel occupationis voluntariæ. hoc dicit. Salyce. Vel sic, Miles est priuilegiatus in absentia, non in præsentia. Vel sic, Vbi occupatio est causa priuilegij, ibi cessante occupatione cessat priuilegium. Vel sic. Sola militia non præbet beneficium restitutionis in integrum, sed occupatio circa res militares. b. d. Baldus.

VIII. Imp. IVSTINIANVS. A. Mennæ præfecto prætorio.

SAncimus † his solis qui in expeditionibus occupati sunt, ea tantummodo tempora quæ in eadem expeditione percurrunt, tam in exceptionibus q declinandis, quàm in petendis in integrum restitutionibus r eis s opitulari: t illis temporibus per quæ citra expeditionis necessitatem in aliis locis vel in suis ædibus * degunt, u minime eos ad vindicanda memorata priuilegia adiuuantibus. Dat. VI. Id. April. Constantinop. Decio. V. C. Conss.

† absq;

TITVLVS LII.

DE VXORIBVS MILITVM, & eorum qui reipublicæ causa absunt.

Vxor quæ sequitur virum militantem, gaudet beneficio mariti. Baldus.

I. Imp. ALEXANDER. A. Secundinæ.

EMporalib v actionibus exclusis, mulieribus quæ cum maritis reipublicę causa absentibus peregrinatæ sunt, ad exemplum x militum subueniri solere non est ignotũ. y PP. III. Non. Decemb. Alexandro A. II. & Marcello Conss.

Quando vxor militis aduersus præscriptionem rei suæ restituitur: emptor à quo res euincitur, saluam habet contra venditorem ad precium actionem. hoc dicit secundũ primam lect. quæ est communis. Salice. Vel sic: Prima pars istius l. est clara, quia idem dicit quod est dictum in l. præcedenti, quòd vxores militum probabiliter cum viris peregrinantes, habent beneficium restitutionis in integrum. secunda habet diuersos intellectus. hoc dicit. Baldus.

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Quintiliano.

EI quæ diutissimè fuit † cum marito qui militiæ z operam dabat, non officit a præscriptio longi temporis. sed quia huiusmodi diutinæ absentiæ b commenda secundo sic: Mulier profectura cum viro generalem constituit procuratorem, qui in absentia mulieris domum eius dolo distraxit. ementi faciens gratiam: & precium in vtilitatem mulieris conuertit. si interim præscripta est, restituetur refuso ab eo precio emptori. vel sic: Venditor induxit mulierem vt abesset: quo casu precium refundet venditor si est solundo: alioquin mulier. Aliis etiam modis ponitur casus. sed ista sufficiant.

*Causa cessat, cessat priuilegium. * aliter ibi. Ideo vt ibi. Ista militaria. transfer hic Thuscia. Vegetius. iiij. vt. Ja. de test. mil. vel ille legendus ij.*

† Not. ex hac. leg. quòd quis est in causa quòd restituatur termino nec unquam eis terminus currit. & hoc est ratio ne vitandi circuitus secũdum Bal.

z *Militiæ.* idem est iste casus cum præcedenti. secundus est in extraneo vel procuratore qui vendidit rem mulieris, & male.

a *Officit.* scilicet cum effectu, quia restituitur vt s. l. proxi.

b *Absentiæ.* datiui casus sunt. q.d. ei quę diu abfuit. & dic cõmenta adhibita à quodam qui rem mulieris absentis vendidit suam dicens. Sicut ergo est æquum mulierem restitui ad vindicandum post præscriptionem: sic æquum est restitui emptori de euictione actionem ad precium: licet extincta fuerit de euictione actio per præscriptionẽ: vt hic, & ff. de euic. si cum venditor. §. j. & l. qui alienam. & ff. de tute. & ra. distra. l. alterius. potest dici quòd non datur de euictione quando extraordinario iure succurritur ei.

Mulier potest remitti ad petitionem vindicare quandocunque.

a *Compositæ.* à venditore dicente rem suam esse, cum etiam A mulieris esset. Accursius.

b *Obesse omnino.* sed neque mulieri quin rem recipiat: neque emptori quin pretium consequatur. sic infra de repudi. l. dubium. & supra de reputa. quæ fi. in iudi. l. j.

c *Refuso precio.* à venditore, vt dictum est, & sic plana est. Potest etiam legi secundum Azo. vt à muliere recipiat preciũ: vt si procurator generalis mulieris vendiderit dolo malo rem eius faciens alicui gratiam, & precium in eius vtilitatẽ conuertit: vt. ff. de reb. eodem. l. tutorem. & ff. de rei vin. l. emptor prædiũ. & infra quod cum eod. l. ei qui in fi. Tertij dicunt vendito rem adhibuisse commentum, vt mulier abesset: quo casu & ipse si est soluendo, precium refundit. aliàs mulier conuersum in suam vtilitatem. Quæri, vt M. dicunt quòd si manifeste potest probari mulierem commenta adhibuisse, quia studiose abfuit, remouetur à restitutione. sed si non possit probari, licet callide sit versata, eatenus subuenitur ei, vt refundat precium, & recipiat domum. Sed si venditor commenta adhibuit, ipse refundat: nisi cum est inops: & tunc mulier reddit. idem si venditor abest. Et sic dominus M. ex hac. l. colligit tres casus. Primum, si abfuit mulier bona fide. in prin. l. Secundum, qui non est in litera, sed colligitur à contrario, quando mala fide. Tertium quẽ lex ponit quasi medium inter duo extrema, scilicet cum callide abfuit, & calliditas probari nõ possit, tunc enim callid itas non debet emptori omnino nocere, sed pretium oportet refundere mulierem, si domum ad se pertinere probauit. Dic ergo secundum eum non obesse scilicet omnino venditori, cum mulier callidè abfuerit. vel mulieri cum venditor callide propter absentiam vendidit. priori casu mulier, posteriori venditor reddit pecuniam. sed prima & secunda lectura est verior.

Vxor militis non possit rem suam contra alienationẽ absentę de se fiendam facere.

Si minor læsus obtinet causa restituendi ætatem incipit currere. & leget, in minoribus. & supra si tu. vel cura. interue. l. j. currit ergo hic annus vtilis à tempore reuersionis: vt argu. ff. quando actio de pec. est an. l. j. §. annus. Sed alij vt M. dicunt currere in absentia vtilem annum. & secundum eos intra annum à tempore reuersionis petit restitui ad annum qui fluxit. sicque habebit duos vtiles annos post reuersionem: quod non placet propter circuitum euitandum. sed aliud in tempore petendæ bonorum possessionis, quod currit absenti Valeriano: vt supra titulo ij. l. j. quia saltem per alium potuit petere: vt ff. de diuer. præscrip. l. j. & quis or. in bonorum possessione fer. l. j. sed hic prohibetur, vt dixi, causa vitandi circuitus: quia forte ita restitueretur ad restituendum: quod esset absonum. vnde statutum est ne currat, vt absurdum hoc euitetur: vt ff. de condic. indeb. dominus testamento. & ff. eodem. l. interdictum. Sed cum hodie quadriennium sit continuum, an post minorem ætatem statim currit: vt infra eod. l. fin? Respon. non currit, nam quo ad sui initiũ est vtile in aliquo. licet enim feriati diei & nõ feriati computentur: tempora tamen quibus est absens probabili & necessaria causa, vel probabili tantum, excipiuntur. idẽ & si postquam cepit currere, tales absentiæ interueniant, vt subducantur talia tempora: vt infra eod. l. fin. §. fin. sicut erat de vtili anno. nam & ille quandoque currebat absenti: vt in Valeriano. quandoque non: vt in vtili anno interdicti quod vi aut clam: vt. ff. quod vi aut clam. l. semper. §. si quis reipublicæ. & vt s. dixi: sic est & aliàs tempus vtile quo ad quid, & quo ad quid non: vt ff. de calum. l. annus. & ff. de adul. l. quinquennium. & ff. de ædil. edic. l. cum sex.

C

Sine in eadem persona, sine in diuersa priuilegiata tempora coniunguntur: inserim tempus non currit. h. d. hæc lex coniuncta cum prima & secunda supra eo. Bald. Vel sic: Quadriennium quod datur minori facto maiori, non currit ei se absentanti causa reipublicæ. Salycetus.

III. Idem. A. Mutiano militi.

SI intra annos quibus in integrum restitutionis auxilium indulgetur, constitutes, o vel eo tempore p nomen militiæ dedisti, & expeditionem *absenti toto tempore minoris ætatis tempus petendæ restitutionis non currit. h. d. Baldus. Vel sic: Beneficium restitutionis transit ad heredem: & tempus quod supererat defuncto, non currit heredi minori, vel in minutia existenti. h. d. Salycetus.*

D

II. Idem. A. Secundino militi.

SI intra h † legitimam ætatem, vel ea impleta nondum exacto i tempore k præstituto, pater tuus l in fata concesserit, tuque ei heres extitisti, & intra vigintiquinque annos, vel post eam ætatem intra id tempus quod ad in integrum restitutionem defuncto supererat, nomen militiæ dedisti: præses prouinciæ causa cognita per in integrum m restitutionem ex persona defuncti n subueniri tibi prouidebit. Dat. XI. Kalend. Nouemb. Pio. & Pontiano Conss.

Si intra legitimam. } CASVS. Minor contraxit: læsus est ex contractu: & intra. xxv. ann. vel postea, intra tamen quadriennium decessit: successit ei minor: qui vel in minori ætate vel postea, intra tamen quadriennium quod supererat defuncto ad petendum resti. cœpit abesse causa militiæ: eoque elapso, puta in xxx. vel xl. ann. reuersus est. an possit restitui ex persona defuncti, quæritur? respon. quod sic, & dic non ad tempus quod fluxit in absentia, sed ad rem, scilicet intra tempus quod supererat defuncto. & si minor successit patri, restituitur totum illud tempus quod supererat patri.

Si militia ei ex parte cõpleuit quadriennium: restituitur ad totum tẽpus absentiæ.

Causa restitutionis minorum, &c.

† *Casus.*

Supra specialiter dixit de restitutione minorum, & quorundam maiorum: nunc generaliter de omnibus intra quæ tempora restituuntur. nec enim est nouum, &c. vt ff. ad l. Aquil. l. si seruus seruum. §. inquit.

† *hic.* No. quòd hęc prima lex loquitur quãdo minor cœpit militare, ibique factus maior post aliquod tempus est quadrien reuersus. Secunda cum non militans instituit eum qui militauit, quæritre cœpit postea. Tertia ponit vtrunque casum: id est in militante & non militante. Quarta cum militans instituit non militare. & re- tantem, & non militantem. Quarta cum militans instituit non militare. & respond. quòd litantem: nec etiam postea cœpit militare.*

Si intra annos. } CASVS. Rem minoris vsucepisti. an intra annum vtilem possit restitui, quæritur? respon. quòd sic. sed pone quòd eo tempore qui restitui potuit ætatis beneficio, cœpit abesse militiæ causa: & ibi stetit quousque tempus restitutioni præstituum elapsum foret: an restituatur, quæritur? respon. quod continuatio minoris ætatis ad militiam indulget restitutionem. q.d. minor ætas æquiparabitur absentiæ militiæ. nam licet cucurrisset sibi tempus, nihilo minus restituitur. olim enim currebat minori tempus secundum tempora huius l. vel dic, ipso iure non currit: vt l. fi. supra in quib. causa in integ. restitu. non est nec.

Mittionis. intra quadriennium vel post.

a *Continuatum.*minoris ætatis ad militiam.
b *Vsucapionem.*factam ab aduersario.
c *Ante militam.*scilicet finitam. Vel dic,id est inchoatam.
d *Suppleta.*id est completa,scilicet vsucapio.Acc.
e *Affligi.* scilicet cum effectu,quia restituitur. Et not.quòd hæc lex loquitur secũ dum antiqua tempora, quando currebant præscriptiones adultis: non dico pupillis, hodie contra: vt supra in quibus cau.in integ. restit.nõ est necess.l.fi.

In nonnullis exemplaribꝰ legitur,continuatio bene ficio restit. per vsucapi.licet an.mi. suppl.sit, nõ patimur te. &c.

EX persona.¶ CASVS. Minor contraxit,læsus est.postea ab fuit causa militię;& in militia maior factus decessit. totum tẽpus quo potuit restitui trãsmittit ad heredem,eo quòd non cessit sibi existenti in militia.

f *Ex persona.* hic successit non militans militanti.

g *Quem.* qui rem eorum suscepperat.

h *Agere.* petendo restitui.

i *Cesserit.* Ipso iure: vt dixi supra eo.l.j.

EAquæ.¶ CASVS. certum est quòd minoribus super his in quibus læsi sunt in minori ætate, datur in integ.restit. post legitimam ætatem olim inter annum vtilem, hodie intra quadriennium,& hoc in prima. Sed quæritur, si quis veniam ætatis impetrauerit,ex quo tempore hic annus vtilis ei cedat,vel quadriennium, Respondetur, quòd ex quo rescriptũ principis iudici impetrantis fuerit intimatum, & impetranti à iudice permissa fuerit bonorum suorum libera administratio, ita tamen quòd si hoc quadriennium intra legitimam ætatem acciderit, vsque ad xxv. ann. extendatur. & hoc in secunda.postea distinguit:aut minor succedit minori, aut minor maiori, aut maior minori. In primo casu si minor cui succeditur, læsus fuerit:minor succedens toto tempore minoris ætatis ex persona sui restituetur : postea vero ex persona defuncti intra quadriennium.licet quidam distinxerunt in contrariũ.& hoc ꝓ tertia. In secundo dicit,quod ex sui persona vt in prima restitueturꝰ quatenus ex tempore quadriennali defuncto superfuerit,& hoc in quarta. In tertio quidam ab adita here.vel bo. possagnita : deinde incipit tempus restitutionis præfitutum currere,& hoc in quinta.

† *sic in ve. & C.Th.*

† C.T.2. 16.2.

k *Legibus.*vt intra vtilem annum dentur restitutiones.

l *Intimata.*quæ qualiter fiat,habes supra de his qui ve.æta.impe.l.ij. de eo vero quod medio tempore gessit inter impetratam veniam & intimationem.videtur restitui:vt hic. Arg.contra supra de his qui ve.æta.impe.l.j.

m *Permissa.*aliàs admissa est,vt & repete conuenit.

n *Præfinitum.*scilicet vtilis anni,hodie quadriennij:vt l.fina.

o *Ita tamen.*id est dicere:si tunc quando impetrauit veniam, erat masculus vel maior. xx.ann.& fœmina.xxiij.& sic annus vtilis inueniatur compleri ante vicesimumquintũ annũ supplendus, m ad persequendas in integrum restitutionum finiendásque causas iure tempus habeat præstitutum: n ita tamẽ vt nunquam minoribus vigintiquinque annis constitutis de his quæ ante impetratam veniam ætatis gesserunt, auxilium in integrum restitutionis denegetur.

Tempus vtilis anni quod supererat ad restitutionem petendam defuncto, non currit eius heredi minori, sed demum & facto maiori.Salycetus.

IIII. Impp. DIOCLET.& MAXIMIAN. AA. & cc. Dionysio.

EX persona p fratrum; si tibi eorum quæsita est successio, potes contra quẽ q supplicas agere: r non ignorans, quòd si minores viginquinque annis militauerint fratres tui, atque in militia diem defuncti sunt:in integrũ restitutionis tempus eis non cesserat, s sed omne ad successorem transmiserint.S.VIII. Kalend.Ianuar.Philippopoli. CC.Conss.

Post veniam ætatis impetratam,& administrationem impetranti concessam, per indicem de anteacto datur restitutio vsque ad quadriennium,& vltra: donec compleuerit, xxv. annos. hoc dicit vsque ad §. siquando.Salycetus.Vel sic:Tempus petendæ restitutionis in integrum in minori ætate non currit, nisi venia ætatis sit impetrata, sed superuenientę maiori ætate in eiusdem persona, vel in persona successoris, incipit currere.Baldus.

v. Imp. CONSTANTIN.A ad Bassum.pp.

EA quæ † de temporibus in integrum restitutionum legibusᵏ cauta sunt, custodiri conuenit : & si fortè quis beneficio nostro ætatis veniam fuerit consecutus : ex eo † dic quo indulgentia nostra in iudicio competenti fuerit intimata, l eique administratio rei propriæ permissa, m ad persequendas in integrum restitutionum finiendásque causas iure tempus habeat præstitutum: n ita tamẽ vt nunquam minoribus vigintiquinque annis constitutis de his quæ ante impetratam veniam ætatis gesserunt, auxilium in integrum restitutionis denegetur.

Tempus vtilis anni quod supererat ad restitutionem petendam defuncto, non currit eius heredi minori, sed demum & facto maiori.Salycetus.

Si quandoꝰ sanè in minoris iura successerit minor, minimè prohibeatur, cum quintũ & vicesimum suæ ætatis annum transierit, in integrum restitutionis beneficio vti tẽpore illibato.q Quòd si maioris r fuerit minor iura nactus: quantum ad eas pertinet causas, quas ex persona maioris fuerit consecutus, tantum temporis ad exponendas in integrum restitutiones decidendásque s causas accipere debebit quantum defuncto, cuius heres aut bonorum possessor docebitur extitisse, reliquum fuerat.t

Maior succedens minori, habet annum vtilem, vel hodie quadriennium continuum ad petendum restitutionem ex persona defuncti.Sal.

Cùm verò maior successionem fuerit adeptus minoris; si quidem ciuili iure ab intestato vel ex testamento successerit,mox cum fuerit adita hereditas : u si verò honorario x iure, ex quo bonorum possessio fuerit accepta, examinando ac terminando in integrum restitutionis negotio, solida sine vlla deminutione

cæteris prouinciis. & hoc in prima. quod quadriennium non solũ in restitutione minorũ (q̃ est statim ex quo illuxit prima dies. xxv. an.) immo & in restitut. maiorũ obseruabitur, puta si maior fuerit absens causa reipub. & interim res sua vsucapta fit: dabitur sibi beneficiũ restitut. intra quadrienniũ à tempore reuersionis suæ q̃ incipiet currere à tempore quo fuit reuers[a]. & hoc in secũda. & sic cum minori non currit nisi post cõpletam minorẽ ætatẽ, ita maiori non currit tẽpus cum abest. & nõ refert quo genere causæ fuerit absens, siue reipubli. causa, siue quibuslibet quę enumeratę sunt ff. ex quib. cau. ma. l. j. & quantum ad hęc nulla est differẽtia inter maiores & minores.

Pro anno vtili datur hodie quadriennium continuum ad implorandum restitutionem in integrum, ex quocunque capite postulet. de quo quadriennio minor ætatis, & iusta absentia, & omne legitimum impedimentũ excipitur. Bald.

VII. Imp. IVSTINIA. A. Io. præfe. præt.

SVperuacuam[a] differentiam vtilis annib in integrum restitutionis à nostra reipublica separantes sancimus & in antiqua Roma, & in hac alma vrbe, & in Italia, & in aliis prouinciis quadriennium continuũ[c] tantummodo numerari[†] ex die ex quo annus vtilis cur rebat: & id tempus totius[d] loci[e] esse commune. ex differentia enim locorum aliquod induci discrimẽ, e[f]atis nobis absurdum visum est: quod non solum in minorum restitutionibus (quibus vtilis annus incipit currere ex quo vicesimi sexti anni dies illuxerit[f]) sed etiam in maiorum[g] hoc idem adhiberi sancimus, vt & hic pro vtili anno memorata continuatio[h] temporis obseruetur ad interponendam contestationẽ, finiẽdámque litem.[i] Et quẽadmodum omnis minor[k] ętas excipitur in minorũ restitutionibus: ita & in maiorũ, tempus in quo reipublicæ causa abfuerint, vel aliis legitimis causis, quæ veteribus legibus enumeratæ sunt, fuerint occupati, omne excipiatur:[l] & non absimilis sit[m] in hac parte minorũ & maiorũ restitutio. Dat. Kal. Septemb. Constanti nop. post consulatũ Lampadij & Orestæ. VV. CC. Conss.

† Cõcor. glo. in. c. contingit. super verbo, ánis. in fin. extra de transact.
† alias totis locus.
a *Supernacuam.* annus
b *Vtilis anni.* in quo tria oportebat cõcurrere: actori copiã agẽdi, & reo defẽdẽdi, & iudici iudicãdi, vt ff. de diuer. prę scri. l. j.
c *Continuum.* q̃ non est priuilegiatũ, licet facta rescindantur, sed priuilegiatæ rei datum. s. restitutioni. ADDITIO. Probatur in l. dos mali exceptio. §. diuersum. ff. de noua. fallit in casu. l. fi. j. de repud. here. vbi restituitur quis in eo q̃ facit intra quadriennium post perfectam ætatem. quem casum nota.
d *Totius.* id est omnium locorum.
e *Discrimen.* id est differentiam in hoc casu. sic & ff. de instit. ac. l. cum interdum. aliàs autem quandoque inducitur, vt ff. de eo quod cer. lo. l. ideoque. & ff. de offi. proconf. & leg. l. j. & ij.
f *Illuxerit.* si modo habeat facultatem agendi, & hoc si in minori ætate contingit læso. alioquin currit à tempore læsionis. vt ar. ff. quando act. de pec. est an. l. j. §. annus. sed secundum Io. quod accipe quando præscriptio completa est contra maiorẽ reuersum de absentia, & post modicum tempus. Argu. tamen contra. s. e. auth. si minor. sed ibi speciale.
g *In maiorum.* s. restitutionib. qui & ipse iudicis officio iuuantur, aliàs si iure, act. de dolo vel quod me. cau. vel simili habẽt sua tempora.
h *Continuatio.* hoc si hic absens minor lædatur tanto tempore secundum Azo. vel maiori, quod est quadriennium: si vero in minore, illud habet solum reuersus, & currit ei statim post reuersionem: vt ff. ex qui. cau. ma. l. sed & si per prætorem. §. si cum feriæ, & §. quoties. & die plene vt ibi dixi in gl. hic quęro. & idem in minore si lædatur ipse: vt quia res vsucapiatur: & vsucapio cœpit contra prædecessorem. Si autem lædatur in contractu, minori semper datur quadriennium: maior autem non restituitur in contractu, vt s. de resti. mili. l. quæ à patre.
i *Finiendámque litem.* s. in integ. restit. petitæ. & sic litis cõtestatione non perpetuatur: vt s. e. l. petendę. §. sin vero. & ff. de mino. l. Papinianus. §. si quis. & §. de dolo. l. fina. Sed ar. cõtra. ff. de min. l. intra. j. respon. Sed ibi aduersarius dolo appellauerat vt exẽderetur rẽpus. Iterũ contra. s. e. l. petendę. §. quòd si defensio. sed hęc secundũ illam, nã fauore rei hoc constituitur. vnde eo volente vltra retardatur, nõ eo inuito: vt hic. Idem dico in vtili in rẽ siue rescissoria, quæ datur post restitutionem, vt ipsa quadriennio finiatur, si non sit proposita, vt j. tit. j. l. fi. sed perpetuari poterit litis cõtestatione actio rescissoria: cũ nulla lex hoc prohibeat: licet quidã contradicant eam non perpetuari, secundum Azo: sed Ioan. habet eam pro contestata, eo ipso quòd in integrum restitutio est petita.
k *Omnis minor.* s. infantia, pueritia, adolescentia. Accur.
l *Excipiatur.* vt non computetur in ipso quadriennio ipso itere primum tempus absentiæ, siue medium vltimúmve, etiam in minore sicut in maiore diximus. s. ti. j. l. quod tempore, & est vtile quo ad hoc, quia non currit tempus minoris ætatis, vel iustæ absentiæ, vt de quadriennio minuat: vt diximus. s. ti. j. l. j. Item excipitur tempus quo impedior agere per aduersarium meũ nõ agam intra quadrienniũ, vt ff. de mino. l. intra.
m *Non absimilis sit.* vt sicut demum currit præscriptio quadriennij minoris. post maiorem ætatem: ita maioris. post reuersionem. vel aliter, Sicut minores conseruantur hodie ipso iure illæ si: & sic maiores: quod placet. sed sicut prædicta tempora iustæ absentiæ excipiuntur de quadriennio quod datur minoribus. sic de quadriennio quod datur maioribus vt hic dicit. Sed an quod alibi dicitur de anno vtili, est per hanc. l. correctum? Respon, non, ar. j. de appel. l. præcipimus. in fi.

QVIBVS EX CAVSIS MAIORES IN integrum restituantur.

Dixit s. de restit. mili. specialiter de quibusdam maioribus militibus & reipublicæ causa absentibus: nunc de omnibus etiam de his qui propter rei qualitatem restituuntur, vt in bonæ fidei iudiciis, vt j. e. l. in contractibus.

Cõsimilis.

SI propter officium,] CASVS. Petebam à te decẽ, litem sum tecũ contestatus. lite contest. legationis causa aberas: vel quia princeps misit te. vel quia ex causa à ciuitate tua missus es. te citato nec comparente, condẽnatus es. an tibi reuerso detur causæ tuæ integra defensio per beneficiũ restit. in integ. quęritur? Resp. q̃ sic. eo enim priuilegio vtetur legationis causa absens, quo & reipub. puta Romanorũ causa absens. Ex hac. l. no. secundũ Bal. hic quod in causa ambasiatorum nõ sunt feriæ à lege indictæ, quia tunc sententia esset ipso iure nulla, nec esset opus remedio restitutionis. Item no. quod licet quis sit absens causa legationis reipublicæ, tamen tacito facta ad domum valet: licet ei concedatur in integ. restit. Bald.
n *Ad me.* s. principẽ à ciuitate tua vel à me: quia princeps misit. & q̃ publicit, bona fide. s. interueniẽte ex parte tua: non enim hoc studiose, peruasti. vt ff. eo. l. itẽ hi qui. & l. & qui dato.
o *Indefensus.* id est nullo modo defensus, idem si fuit defensus, sed minus legitime: quia tũc restituitur ad totam causam, vt s. de procu. l. quia absente, sed si legitime defensus fuit, tũc ad appellandum tantum, vt ff. de in integ. resti. l. fi.
p *Condemnatus.* lite ante absentiam contestata, aliàs non posset valere ipso iure definitiua, vt j. de iudi. l. properandum. §. j.
q *Iudicij.* iam cœpti, id est instantiæ.

Reipublicæ causa. scilicet Romanorum: vt ff. eo. l. sed & si per prætorem. §. fin. & l. legatis. Et potes distinguere vt diximus supra de procura. l. quia absente.

datur restitutio, sed non maiori.

In integrum restitutionẽ petitæ, aũ tis contestationẽ perpetuentur.

S Idcirco.] CASVS. Petebam à te decem. lite contest. captus es ab hostibus: citatione ad domum tuam missa, nec te comparente, condemnatus es. an tibi reuerso detur in integ. resti. ad integram causæ tuę defensionem, quæritur? Respon. quòd sic. idem est si in carcere pub. vel priua. foret quis detentus.
b *Arbitrum.* id est iudicẽ ordinarium. sic supra de postu. l. quisquis. Sed videtur non valere ipso iure, cum non venerit citatio in notitiam absentis: sic non est restitutio necessaria: vt ff. quæ sen. si ap. l. j. §. item cũ. Sed illud ibi ad maiorem exaggerationem. nam nec citatus ibi fuerat ad domũ: hic sic. vnde sententia renuet. quare necessaria est restitutio. Vel potest dici vt loquatur de arbitro compromissario cum præcesserit contentio: vt etiam vno absente ferat sententiam: aliàs non haberet locum restitutio: cũ sententia arbitri lata altera parte absente non valeat: vt ff. de arbi. l. diẽ. §. (aliàs est l.) si quis litigatorum. & l. nõ distinguemus. §. cum in plures. sed prima verior: quia in arbitrõ ersi tenet sententia quo ad commissionem pœnæ, nõ tamen ex ea datur actio. vnde non restituitur contra sententiam, quod hic faciendum dicit, sed haberet exceptionem in pœna: vt ff. de arb. l. si cum dies. §. si quis. & de recept. do. l. apud. §. si in arbitrum.
c *Causæ.* s. iam cœptæ: vt hic. &. ff. e. l. succurritur. & l. in eadẽ.
In contractibus.] CASVS. Maiorem annis induxisti vt rem suam tibi venderet, quam nõ aliàs esset distracturus: an tibi subueniatur? quæritur: Respon. quod sic. sed non officio iudicis restituitur, sed iure actionis datur de dolo: si dolus dedit causam contractui. & die hoc officium quod adhæret actioni. nõ quod solum officium sit. vel pone exemplum. j. cõmun. vtriusque iudi. l. maioribus.
d *In contractibus.* vt in diuisionibus perperam factis, vt j. commu. vtriusque iudi. l. maioribus. Itẽ in venditione. si enim non alias venditurum me inducas vt vendam, ago re tradita de dolo, vt. ff. de dolo. l. & eleganter. in prin. si enim & dolo me induxisti, & tunc similiter actione ex eo contractu, vt. j. de rescin. vendi. l. si dolo. si autem non dolo: aut vltra dimidiam me decepisti, & tunc similiter actione ex eo contractu, vt. j. de rescin. vendi. l. ij. aut non vltra dimidiam, & tũc non agam, vt. ff. de mino. l. ex causæ. ij. §. pen. Sed an intra quadriennium tantum in secundo & tertio casu? quidam sic. Sed tu dic vsque ad xxx. an. prout aliàs actio competens durat. Et quod hic appellat officium, non dicit de eo quod est solum de quo dicitur. ff. de mino. l. quod si minor. §. fin. sed quòd actioni inhæret, de quo tractatur. ff. de rei vindi. per totum. & maxime in l. officium. Item ideo dicit, bona fide: quia ibi exuberantior est adhibenda bona fides: vt in titu. de oblig. ex consensu. §. fi. sed in strícti iuris iudiciis agitur de dolo: vt. ff. de dolo. l. & elegan ter. §. non solum. in fine.
e *Officio,* re ipsa. id est officio ministrante iudicij iam cœpti.
Respublica.] CASVS. Procurator reip. ciuitatis Romæ contraxit, & deceptus est. an respub. restitui possit, quæritur? Respon. quòd sic, exemplo minoris cui potest comparari respub. Viuianus.
f *Respublica.* scilicet Romanorũ. aliæ enim ciuitatis loco priuatorum habentur: vt ff. de verbo. signi. l. cum qui vectigal. &

Respublica æquiparatur minori: & ideo habet beneficium restitutionis in integrum. Bald.

III. Idem. AA. Prisciano.

RESpublica, [f] minorum iure vti solet: § ideóque auxilium restitutionis implorare potest. [h] Dat. I. Id. Nouemb. Diocletiano. & Aristobolo Conss.

Ista lex habet duas lecturas, secundum primam hoc dicit: Restitutione habita competit vtilis rescissoria, quæ anno finitur. b. d. Secunda lectura hoc intendit: Ad restitutionem in integrum petendam datur vtilis annus: quo elapso, nationes rescissoriæ impediuntur: vnde impossibile est quòd rescissoria proponatur. B. adhuc. Vel sic, Captus ab hostibus cum patre & matre, reuersus illis vita defunctis potest succedere, & eorum bona interim vsucapta potest vindicare vtili rescissoria, restitutione præhabita: quæ olim intra annum vtilem, hodie quadriennium continuum debet peti: non vsucapta autem ipso iure potest vindicare. b. d. secundũ verã quæ lectio. sed prima magis amicatur litere, scilicet vt in re vsucapta loquatur. Salyc.

V. Idem. AA. Licinio.

SI ab hostibus [i] cum patre ac matre captus, postea his ibi defunctis, legis Corneliæ [k] beneficio [l] reuersus successiones eorum quæsita: [m] exemplo vtilis actionis quæ in integrum restitutis datur, cum exceptionis

Resp. est sub administratoribus.

git eos mortuos prima hora captiuitatis. quasi si res non præscriptas vindicare posset directa rei vindicatione ad exemplũ rei vindicationis vtilis: quæ datur ad præscriptas, præhabita resti. in integ. & intra annum vtilem olim, hodie quadriennium, & die res vindicat non præscriptas. q. d. sicut datur vtilis contra possidentes non præscriptas præhabita restitutione, vel vsucaptas. vel pone casum quando inuenit præscriptas, & die sic, res vindicat præscriptas exemplo, &c. i. vtili actione: quæ in ducta est ad instar directæ solennis. Vel sic: Exemplo vtilis actione inductæ ad exemplum vtilis solennis, quæ olim cum solennitate proponebatur, vt. ff. de orig. iur. l. ij. §. omnia. Viuianus.
i *Hostibus.* qui sint, habes. vt ff. de capti. l. hostes. & adde quod dixi. ff. eo. l. ab hostibus. §. non minus.
k *Legis Corneliæ.* quæ fingit eos mortuos prima hora captiuitatis, & sic liberos, vt instit. qui non est permis. face. testã. §. fin. & ff. ad le. Fal. l. j. §. j. Item est hic fictio postliminij similiter, quo recipitur hic filius ac si non fuisset captus, & sic non est seruus. vt instit. qui. mo. ius pa. pote. sol. §. fin. & ab hostibus.
l *Beneficio.* aliud est iure postliminij: quia ad ea solum restituitur: quæ tunc habebat ante quam esset exul: sed ad successionem parentum non. Accur.
m *Quæsita.* i. ea eorum hęres. & accipe, res vindicare, &c. Et dic causam duobus modis. Primo, quod sint vsucaptæ. & tunc expone tribus modis. nam tunc vindicabis exemplo vtilis actionis, id est vtili actione rescissoria, quę datur ad exemplum primæ directæ. cui est præscriptum præhabita restitutione: vt hic, & infrà de postli. reuer. l. ab hostibus capris. & infra quib. non ob. lon. tẽp. præscrip. l. ab hostibus. & de rei vindi. l. nullo. Vel die ad exemplum primæ directæ, quæ olim cum solennitate dabatur: vt. ff. de orig. iur. l. ij. §. omnium. Vel die, datur vtilis non solennis ad exemplum vtilis solennis. nam vtilis rescissoria dabatur olim cum solennitate, sicut aliæ actiones: hodie sine solennitate: vt d. §. omnium. & j. de formulis. l. j. & ij. Et quod dicit, cum obiectu, &c. ideo est, quia si post reuerfionem quadriennio taceas, cum etiam tantum ante captiuitatẽ supererat parentib. tuis postea nõ audieris nisi fuerit litem contestatus super hac rescissoria restituta: vt dixi. §. titu. j. l. fin.

& hoc

Arbitri sententia non parit actionem.

Venditori deceptо qualiter subueniatur.

Deceptus vltra dimidium iusti pretij, agit vsque ad xxx. annos.

Casum pone

Minori læso in contractu

† al. continuum.

& hoc si ponas casum quod sint vsucaptæ. Sed si ponas secundo modo quòd vsucaptæ non sunt, tunc vindicabis iure directo, exemplò vtilis scilicet rescissoriæ, quæ datur restitutis, &c. aeſi dicat: Sicut datur directa re non vsucapta: sic vtilis cũ effectu re vsucapta, præhabita restitutiõe. Sic ergo annua obiicitur exceptio huic actioni, vt hic. ergo re uerso competit ipso iure, licet inefficax: & est similiter pro hoc. ff. de actio. & obliga. l. in honorariis. §. sed cum. vbi dicitur eam anno tolli. Alij dicunt eam non nasci aliquo modo, nisi præhabita restitutione. Et quod hic obiicitur exceptioni, exponunt, id est natiuitati huius actionis. Nã obiicitur extunc cùm erat restituta: & pro eo est hæc lex in eo quòd datur restitutis: ergo nõ restituendis. sed secundum nos vtrisque datur scilicet restitutis cum effectu, restituendis sine effectu. Dices ergo hic, restitutis: scilicet ipso iure per prætorem mortuum, licet sine effectu. Alij dicũt, id est restituendis.

† *Catullo. al. Catullio. & veteres lectionem sic ex vet. li. restitue. Cum in rem actioni possessio pariat aduersarium, &c. & possea intelligis quòd si rem, &c.*

a *Prohiberis.* vindicare.

DE ALIENATIONE *mutandi iudicij causa facta.*

Hæc quoque ex causa restitutionis. & merito hic ponenda propter futuram iudiciorum mentionẽ: & propter tractatum restitutionum suprà positum. Accurs.

C Vm in rem. ❡ Casvs. Rem meam possedistitimens tibi controuersiam me facturum, eam in potentiorem vendidisti: titulo alienationis tradidisti: qualiter mihi succurratur, quæritur? Respon. quòd agere possum contra possidentem directa rei vindi. vel contra alienantem actione in factũ de alien. iud. mut. cau. fact. ad interesse.

b *Cum in rem.* quidam habent actionem & aduersariũ, & tunc expone, id est facit aduersarium obnoxium, sicut obligatio actionem parit in personam. Alij dicunt, actionem & aduersarium. & vtraque bona. Et no. quod sola possessio non inducit actionem in rem, sed opus est vt & actor habeat dominium vel quasi, vt. ff. de rei vindi. l. in rem. in prin. vnde dicitur: rei vindicatio est actio quę cõpetit alicui ratione dominij vel quasi: & possessionis vel quasi, non dico ratione dominij vel quasi tantum, vel possessionis vel quasi tantũm, nam oportet quod sit dominus vel quasi, & tu possideas vel quasi, non autẽ sufficit quòd sit dominus vel quasi, & tu non possideas nec quasi.

Rei vindicatio non cõpetit, nisi duo concurrant.

c *Possessio.* s. rei.

d *Aduersario.* id est actori.

e *Alienationẽ.* repetere, & cum alienatione, &c.

Actio in factum ex edicto de aliena. iudi. mut. &c. vt locũ habeat, tria sunt necessaria.

f *Restituto.* s. actione in factum ex edicto de aliena. iudi. mu. cau. fac. vt hic. & ff. eo. l. ex hoc. §. ait prætor. & nota tria necessaria ad hoc, vt actio in factum locum habeat, scilicet quòd sit res alienata causa mutandi iudicij futuri. Item quòd dolo, vt durioremi mihi constituat aduersarium. Item quòd mea interfit: aliàs hoc locum non habet: vt. ff. eo. l. j. in fi. & l. ij. & l. iij. in prin. & in fi. & l. item. §. j. & l. ex hoc edicto. §. ait prætor. datur etiam contra alienantem vtilis in rem, cum dolo desiit possidere, vt. ff. de noxa. l. electio. §. item si. & l. si bonæ fidei. & de petit. here. l. nec vllam. §. pe. & de rei vindi. l. sin autem. §. sed & is.

g *Venundedit.* tribus interuenientibus, vt dixi.

h *Elegeris.* vel cum qui alienauit, actione in factum prætoria ex hoc edicto. vel possessorem directa rei vindicatione, nec cessat extraordinaria, scilicet in factum, per ordinariam, id est per directam in rem, quod quidam dixerunt, vt prius ordinaria inrendetur. per. l. ff. de min. l. in causę. ij. in prin. quia contra diuersos datur, & expresse hic dicit quam elegeris. Item nec vtilis in rem, quæ datur: quia dolo desiit possidere, per directam. Eadem ratione & alia, quia directa in rem vtilis extraordinaria dicitur respectu rei: non actoris qui iure sui dominij admittitur ad agendum. Sed an per actionem in factum tollatur directa vel vtilis in rem? Respon. non, cum ad interesse detur tantùm in factum, vt. ff. eo. l. ij. §. ex quibus.

DE RECEPTIS *arbitris.*

Dixit de præparatoriis iudiciorum: sequitur de iudiciis, præmittens de arbitris, quæ ad similitudinem iudiciorum sunt inducta, vt. ff. eo. l. j. Accurs.

EX sententia. ❡ Casvs. In controuersia quam mecum habebas in arbitrum compromisimus: lata est sententia contra me: volo appellare. an possim, quæritur? Respon. quòd non. adeo enim vilis est sententia arbitri, quòd ex ea non nascitur actio iudicati: & propter hoc hinc inde pœna committitur, vt metuo eius à placitis non recedatur. Sed si vltra diem compromisso comprehensum iudicatum est, sententia nulla est: nec vllam pœnam committit, p qui ei non paruerit. PP. IX. Kalend. Augu. Romæ, Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

Qui est contumax in non comparendo coram arbitro, incidit in pœnam compromissi. Bald.

II. Imppp. Carvs, Carinvs & Nvmerianvs. AAA. Clementi.

SI cõtra cõpromissum q aduersarius tuus apud electũ to no. quod si compromissum est tempore limitatum: quod sit vltra terminum, ipso iure non valet, & impune potest contemni. Bald.

i *Iure perfecto.* scilicet in quo adsunt quæ adesse oportet: & ecõtra absunt quæ abesse oportet: maximè quia pœna est hinc inde promissa, vt ff. eo. l. litigatores. §. j.

k *Aditi.* id est electi.

l *Non posse.* contra. ff. qui satisd. cog. l. arbitrio. & infra de iud. l. cum speciali. sed ibi ponitur arbiter pro iudice delegato.

m *Actio.* scilicet in factum, quæ aliàs datur ex sententia iudicis: vt infrà de re. cre. l. actoris. est ergo hoc, quia vilis & nulla, non quia digna. Vel potest esse ratio quare non appellatur: quia appellationis remedio extinguitur pronuntiatum, vt ff. ad Turp. l. j. in fin. sed cum arbitrium non possit vere dici sententia, vt ff. ex quib. cau. inf. irro. l. quid ergo. §. ex compromisso. ergo non potest rescindi per appellationem, vt ff. de iniust. testa. l. nam & si sub. §. j. Sed cum quandoque detur actio, vt quando est expresse, vel decem dierum taciturnitate firmata, vt j. eo. l. pe. §. j. & ij. an potest appellari? Respon. primo casu non. arg. j. de non nume. pec. l. generaliter. & quorum appell. non re. l. observare. & j. de re. cre. l. si quis. Secundo non: quia ante x. dies non datur, & sic non appellatur, vt hic. at post sero prouocatur. Et no. quòd hic est locus argumentandi à communiter accidentibus. accidunt enim sententiæ communiter, vt à qua sententia possit appellari, & ex eadem agi. ergo econtra à quo remouetur vnum, & alterum: sed licet appellari non possit, est tamen quædam species appellandi, vt ff. e. l. non distinguemus. §. cum quidam.

n *Inde.* id est ex sententia arbitri.

o *Metu.* ergo ea soluta potest recedi, vt in auth. decernit ius.

p *Committit.* id est non incidit in obligationem, vt ff. eo. l. si cum. §. si intra. & l. non distinguemus. §. compromisso. aliàs est versũ. sub. §. summa rei. & §. si. & l. si.

SI *contra.* ❡ Casvs. Compromisimus tu & ego in arbitrum, interposita stipulatione pœnali si sententiæ ipsius non staretur. citauit te arbiter, non comparuisti, an in pœnam in compromisso comprehensam incidisti, quæritur? respon. quòd sic.

q *Compromissum.* id est cõtra id quod fuit actũ in cõpromisso: fuit enim

TITVLVS LVI.

DE RECEPTIS.

arbitris.†

A sententia arbitri non appellatur, quia ex ea actio non oritur, sed metu pœnæ paretur, dummodo compromissum sit de iure perfectum, & sententia lata sit intra terminum compromissi. Bald.

1. Imp. Antonia. Nepotianæ.

EX sententia arbitri ex compromisso inter perfectos[i] aditi, k appellari non possel sæpe rescriptum est: quia nec iudicati actio m inde n præstari potest, & ob hoc inuicem pœna promittitur, vt metuo eius à placitis non recedatur. Sed si vltra diem compromisso comprehensum iudicatum est, sententia nulla est: nec vllam pœnam committit, p qui ei non paruerit. PP. IX. Kalend. Augu. Romæ, Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

Qui est contumax in non comparendo coram arbitro, incidit in pœnam compromissi. Bald.

II. Imppp. Carvs, Carinvs & Nvmerianvs. AAA. Clementi.

SI cõtra cõpromissum q aduersarius tuus apud electũ to no. quod si compromissum est tempore limitatum: quod sit vltra terminum, ipso iure non valet, & impune potest contemni. Bald.

i *Iure perfecto.* scilicet in quo adsunt quæ adesse oportet: & econtra absunt quæ abesse oportet: maximè quia pœna est hinc inde promissa, vt ff. eo. l. litigatores. §. j.

k *Aditi.* id est electi.

l *Non posse.* contra. ff. qui satisd. cog. l. arbitrio. & infra de iud. l. cum speciali. sed ibi ponitur arbiter pro iudice delegato.

m *Actio.* scilicet in factum, quæ aliàs datur ex sententia iudicis: vt infrà de re. cre. l. actoris. est ergo hoc, quia vilis & nulla, non quia digna. Vel potest esse ratio quare non appellatur: quia appellationis remedio extinguitur pronuntiatum, vt ff. ad Turp. l. j. in fin. sed cum arbitrium non possit vere dici sententia, vt ff. ex quib. cau. inf. irro. l. quid ergo. §. ex compromisso. ergo non potest rescindi per appellationem, vt ff. de iniust. testa. l. nam & si sub. §. j. Sed cum quandoque detur actio, vt quando est expresse, vel decem dierum taciturnitate firmata, vt j. eo. l. pe. §. j. & ij. an potest appellari? Respon. primo casu non. arg. j. de non nume. pec. l. generaliter. & quorum appell. non re. l. observare. & j. de re. cre. l. si quis. Secundo non: quia ante x. dies non datur, & sic non appellatur, vt hic. at post sero prouocatur. Et no. quòd hic est locus argumentandi à communiter accidentibus. accidunt enim sententiæ communiter, vt à qua sententia possit appellari, & ex eadem agi. ergo econtra à quo remouetur vnum, & alterum: sed licet appellari non possit, est tamen quædam species appellandi, vt ff. e. l. non distinguemus. §. cum quidam.

n *Inde.* id est ex sententia arbitri.

o *Metu.* ergo ea soluta potest recedi, vt in auth. decernit ius.

p *Committit.* id est non incidit in obligationem, vt ff. eo. l. si cum. §. si intra. & l. non distinguemus. §. compromisso. aliàs est versũ. sub. §. summa rei. & §. si. & l. si.

† *In vni vel, simpliciter inscribitur, Decretum alius verò, decreptis arbitris.*

† *Concor. cum gl. super verbo, sententiæ extra eo. titu.* ‡ *id est compromisso. Cuiacius.*

Arbitrium per appellationẽ non rescinditur.

Sententia lata in personali actione, non parit actionem in rem.

fuit enim actum vt adesset quando arbiter præciperet.

a *Detrectauit.* id est noluit.

b *Placitæ pœnæ.* quam placuit imponere, si quis contra præceptum veniret. Accurs.

c *Obnoxius.* videtur enim non stetisse sententiæ, quæ non fecit præsentiam, quo minus arbiter sententiã posset ferre, vt hic, & ff. eo. l. si cum dies. §. si arbiter. & l. diem. §. (aliàs est. l.) si quis litigatorum. &. l. non ex omnibus.

ARbitrorum. ❡ Casvs. Pater cum filia emancipata in controuersia quam inter se habebant, in arbitrũ compromisit, condemnatus est pater per sordes arbitri: non vult stare sententiæ: an teneatur soluere pœnã in compromisso comprehensam, quæritur? Respon. quod non: sed cum filiam agentem ex stipulatu ad pœnã, excipiet de dolo. Item potest agere aduersus filiã ad interesse, quãdo promisit dolum in toto negotio se non commissurum.

d *Obtemperans.* s. pater.

e *Ex stipulatu.* scilicet ad pœnam: cum non pareas sententiæ.

f *Patris.* immo videtur quòd ipso iure sit tuus, quasi sub hac conditione sit compromissum, si non fecerit dolo. vt. ff. e. l. ita demum. in prin. quæ est cõtra. Solu. a tacita conditio non facit negotiũ conditionale: vt ff. de condi. & demon. l. conditiones extrinsecus. Itẽ econtra videtur non excipi: vt. ff. eo. l. diem. §. ifiari. quæ est contra: sed ibi dicit, nisi fordes, &c.

a *Vtam sol. reprehendunt hic dolo, ideo dicit secundũ eos quòd in illa l. in demissa conditio inest exceptioni, nõ aute stipulationi, & sic nõ suspendit natiuitatem actionis, sed executionẽ eius. Bald. & P.*

g *Clausula.* nam cum multa in cõpromisiis promittantur hinc inde, inter cætera pontur quandoque nullũ dolum cõmitti, ex qua clausula agitur. vt hic, & ff. eod. l. ita demum. in fi. Sed. quid si arbiter dolo suo tulit, non dolo partiũ? Io. dicit stari, cum is qui excipit, dolum actoris debet probare: quòd hic facere nõ potest, vt ff. de except. do. l. ij. §. j. Item dolus commissus ab vno, non nocet alij, vt ff. quæ in fraud. cred. l. qui à debitore. Sed contra puto secundum Bal. quia saltem nunc dolo facit cum pœnam petit, quod sufficit vt dicta exceptio locum habeat, vt. ff. de doli exce. l. ij. §. & generaliter. & de act. emp. l. si sterilis. §. cum per venditorem. & de tribu. l. illud. §. si tamen.

h *Consentire.* ad interesse.

NE in arbitris. ❡ Casvs. Innuit hæc lex quòd olim arbitrio pœna vallato, adiecto quoque iuramento, licitum fuit soluta pœna recedere à compromisso. & sic periurium committere, & decreta eludere arbitrorum, quod absurdum non immerito videbatur. Obstruens ergo imperator viam periuriis, statuit quòd si arbiter de iusto arbitrando, partes verò de parendo simul iurauerint, vel se iurasse scripserint, seu apud acta se iurasse deposuerint, aut partes tantum, vel arbiter tantum, & hoc secundum prædictum modum firmauerit: sententiam à tali arbitro latam firmam manere: ex ipsa, si ad incertum actum fuit, actionem in factum generaleam concedens. Si verò ad certum, conditionem ex hac leg. & si forte res petita auctoritate iudicis tradita fuerit, vtilem rei vindica. l. si à possessione ceciderit, quod si quidem sub prædicta forma arbitrium vallatum non fuerit, nullum erit. In fine verò dicit, quòd si his non præcedentibus, vel partes subscripserint, vel se non contradicere protestati fuerint, perinde est ac si expresse consenserint, & valebit in omnibus, vt suprà dictum est.

i *Committatur.* ar. j. de indicta viduitate tollenda. l. ij.

k *Iudicum.* scilicet arbitrorum. sic & ponitur in authenti. de appell. §. deinceps. colla. viij.

l *Iudicem.* id est arbitrum.

m *Præstitis.* vel à se vel à partibus.

n *Electus.* non aperit an iurauerit vel non: sed scripserunt omnes se iurasse: cui scripturæ creditur, siue sit verum, siue non: vt aliàs ff. de donat. l. ex hac. Et nota quòd primus casus est, quando omnes scripturam arbitri vel publicam, vel in actis coram se.

p *Nihil tale fuerit vel compositum.* per se.

q *Vel scriptum.* per alium.

r *Se illiguerint.* nec hic aperit an iurauerint: sed dic vt in superiori casu.

s *In præsenti.* non solum in superiori casu quando omnes iurauerunt.

t *Immutatam.* id est immutabilem.

v *Similiter.* suprà in proximo casu.

x *Ab his.* scilicet actore & reo:

y *Vel depositionibus.* facta scriptura in actis.

y *Præstiterit.* id est præstitisse dixerit.

a *Libramenta.* id est finem. Accursius.

b *Omnibus.* scilicet tribus casibus. Accursius.

c *In factum.* s. generaliter de qua dicitur. ẽ. de sacrosanctis eccle. l. sancimus. j. & sic non est contra. ẽ. eod. l. j. Et dic in factum dari, cum agitur ad factum quod est incertum, vt cum dixit, decem, aut noxæ dare: condictionem ex hac lege quando est certũ in rem, quando actum est rei vindicatione, vel quando personali, & ex sententia fuit tradita possessio, & postea amissa. vt. ff. de publi. l. iij. in fin. aliàs non datur in rem ex sententia lata in personali actione, nisi in casu, vt instit. de offi. iudi. §. fin.

d *Ex lege.* scilicet isti.

a *Tale.* de tribus prædictis casibus.

b *Sermones.* nam vox vnius, vox nullius, vt infrà de testi. l. inrisiurandi. §. fimili. at iudex ordinarius potest suam sententiã interpretari, vt ff. de appell. l. iiij. & argu. infrà de iudi. l. properandum. §. illo. argu. infrà ad legem Corne. de fal. l. si quis decurio. quæ sunt argu. cõtra. An ergo potest esse testis iudex vel arbiter de his quæ corã eo acta sunt post sententiam? Die quòd sic, cum non sint prohibiti, vt ff. de testi. l. prima. Et quòd hic dicit, est ideo, quia scriptura exigebatur, quæ non aderat, item erat solus, & pro hoc quòd posit, est. ff. de testib. l. ob carmen. §. illud quoque. & §. item senatus. Sed argum. contra. ff. de testib. l. final. & hoc notat Azo. in ſũma de testib. §. habetur. sed prima placet.

ADDITIO. Distingue, aut iudex assumitur vt testis in causa donec est iudex vel arbiter & non potest, ne duplici fungatur officio, vt l. quisquis, suprà de postu. aut postquam causa est finita: & tunc si quidem assumitur vt testis super processu, valet eius testimonium: vt dicta. leg. ob carmen. §. illud quoque. nisi ei obstaret quod esset solus vel quòd scripturam non esset facta: vt hac l. aut assumitur ad testificandum super iustitia sententiæ suæ, & non potest: quia suspectus est, argu. leg. eos. in prin. infrà de appell & de hoc per gl. & Inno. extra de testi. c. cum à nobis, &c. dilecto filio. & de elect. l. cum dilectus.

c *Iudice.* id est arbitro. & est sensus: etsi constat iuratũ, tamen non est scriptum coram arbitro à notario, nec à partibus: nec præiudicat. vis est ergo in scriptura.

d *Incerti.* incertum dicitur, quia eius effectus non est certus: immo ecõtra est certũ quòd nullum effectũ habeat.

e *Sauxerunt.* vt partes non teneantur stare, nisi esset pœna apposita, vt supra eo. l. j.

f *Fecerunt.* Hæc authentica corrigit hanc legem vsque ad §. finalem, vt hodie non iuretur. & est ex authentico de iudi. §. quia verò multæ. coll. vj. & habent hic quidam decernimus, & aliàs decernit, scilicet noua constitutio.

CASVS. Hæc authentica corrigit. l. C. in eo quòd dicebat posse arbitrum eligi cum iureiurando. hæc prohibet quòd nullus arbiter eligatur cum iuramento, sed cum pœna. possea imponit pœnam ibi, si contra factum fuerit. Not. ex ista. l. quòd ex ciuilis potest reprobare iuramentum. Secundo nota casum in quo arbiter male iudicans non facit litem suam. Tertio nota casum in quo dolus non punitur nisi à Deo, secundũ Baldum.

g *Fieri.* id est eligi.

h *Sacramenti.* Præstiti à se, vel à partibus secundum Azo. & Ioan. vt hic, & indefinite dicit. & secundũ hoc habeas in fine, eis. sed B. à se arbitro præstiti tantùm, & pro eo est finis huius authenticæ, prout habes, et. sic ergo secundum eum partes non prohibentur iurare. Sed quid si pœna & iusiurandum sit præstitum? respondent quidam non valere: quia contra legem factum est, vt supra de legib. & const. l. non dubium. Sed Ioann. contra, quasi forma, seu qualitas arbitrij sit improbata, non substantia. nam cõpromitti nõ est prohibitũ: sed sic compromitti prohibitum est, vt ar. ff. de condit. institu. l. quæ sub conditione. §. quotiens. sic & matrimonij nimia festinatio punitur, sed matrimonium non cassatur, vt in authen. de restit. & ea quæ pa. §. vnum. col. iiij. & infrà de secun. nup. l. j.

i *Hoc.* prohibitum à lege. Accur.

k *Male.* quid si benè dicunt quidam valere. Tu die quòd non, vt argu. ff. de re mili. l. iij. §. in bello. Accurſius.

l *Panam.* periurij, vt j. de iureiur. l. ij.

m *Ei.* quidam habent eis, scilicet partibus; quia vna alteram vocabit periuram, non autem sententia arbitri pariet aliquam actionem de his quæ dicuntur in l. ne in arbitris. §. sed & si ipse, & sic est pro Martino, & Ioan. Alij habent ei, scilicet arbitro. & sic pro Bartol. & secundum hanc est contra. ã. de pac. l. si quis in conscribendo. in fi. Sol. hic speciale in odium eorum qui fecerunt iurare arbitrum, aliàs facit litem suam, vt ibi.

ADDITIO. Aduerte quòd hæc authen. habet locum in arbitratore: ille enim potest assumi cum iureiurando, vt ca. Quintanallis. extra de iureiur. & l. si libertus. ita ff. de ope. liber.

n *Si quis subscripserit.* hoc est Græcum quod sonat, id est permanere, stare.

o *Consuetudinem.* hæc enim lex facta fuit in ciuitate Constantinopolitana, vbi loquuntur homines Græcis verbis. Accursius.

p *Adiecerit.* & hoc Græcum homologo. i. confirmo, vel laudo.

q *Compelli.* dicit hic Ir. loqui quando fuit iuratum & scriptũ, quod non placet, quia tunc valeret secundum hanc legem etiam sine huius confirmatione.

r *Adiiciatur.* id est non contradico.

s *Omittatur.* s. confirmo & laudo.

t *Ab aula.* id est à iure quod fit in aula. & sic ponitur id in quo fit pro eo quod fit.

v *Correximus.* vt infrà de contrahen. stipula. l. scrupulosam. & l. magnam. & l. omnes.

x *Huiusmodi.* id est hac lege. vel dic. i. hoc verbum, non contradico.

y *Sed vt.* sic ergo nõ est hic simplex abnutiuũ, sed curare debet & seruare, vt ff. de verbo. obli. l. inter stipulantem. in princ.

CVm antea.] CASVS. Petebã à te. x. negabas te mihi debere. cõpromisimus in arbitrum sine pœna. olim obtinuit quòd

quòd si pro te lata esset sententia, valeret, & dabatur exceptio: si autem pro me, non valeret, nec dabatur mihi ex ea actio. Quod corrigit imperator, statuens quod si litigantes compromiserint in arbitrum, & conuenerint de stando sententiæ suæ sine pœna, & arbiter sententiauerit, & sententiæ subscripserunt quòd eis placeat, non solum dabitur eo exceptio si pro reo feratur, sed si pro actore lata fuerit dabitur tibi actio, & mandabitur executioni per officialem præfecti, vel per eum iudicem cuius forum sequitur reus. In prouinciis autem per moderatores, &c. vel iudicem in cuius foro est pulsatus. & hæc in primâ & secunda. §. *Sin autem.*] Si autem post sententiam non subscripserint partes, sed per decem dies tacuerint, nec dixerint contra, videntur eam confirmare per taciturnitatem, & ideo dabitur exceptio actori, & hoc in tertia parte. Si autem altera pars intra decem dies stare noluerit sententiæ, immo reclamauerit: nec reo ex ea dabitur exceptio, nec actori actio, nisi cum iuramẽto religione fuerit assumptus arbiter: vt supra. l. proxi. quo casu seruabitur quod in ea lege statutum est. & hoc in quarta parte. An autẽ per litis cõtestat. factum coram arbitro, vel per libelli oblationem, executore transmisso interrumpatur præscriptio fit cuꝫ corã iudice, quæritur? Respon. quòd sic. & hoc in quinta parte. An autem partium confessio, testiũ productio facta corã arbitro, si altera pars coram ordinario litigare voluerit, valeat corã ordinario si opus fuerit, quæritur? respond. quòd sic. & hoc in sexta. Ex ista. l. no. quòd homologatio debet fieri post laudum, non ante laudum: appellationi vero potest renuntiari ante sententiam & post, vt infra de tempo. appell. l. fina. in fi. Vterius no. in versi. sed in hac quidem. per quos sententia arbitrorum executioni mandetur, & dicit tex. quòd per iudicem rei. non ergo, respicitur locus arbitrij, sed forus conuenti. quod est not. secundũ Bald.

a *Sententia.* s. delegatoria.

b *Parte pulsata.* id est reo. illi enim acquiritur exceptio, sed pro actore non.

c *Forma.* id est sententia.

d *Velati.* non enim verum pactum & expressum compromittentium processit, sed tamen quod statuitur ab arbitro, videtur eorum pacto statui. licet autem in hoc casu secundum quòd hic dicitur exceptio reo competeret quasi facto pacto de non petendo, sed arbiter id sententiet: tamen hoc hodie cessat: vt sicut actio in casu illo non competit, sic nec exceptio, vt. j. eo. §. altera. H.

e *Calculus.* id est sententia.

f Et. hoc cõtigitur. j. eo. §. altera. nam quo casu valet pro actore: valet pro reo, secundum Azo.

g *Postquam.* aliud tamen est ante, cum pactum sit nudum: argu. tamen contra. ff. de pac. l. & heredi. §. filia. & supra de pact. l. j. si autẽ coram iudice ante sententiam fiat huiusmodi pactum valet: vt j. de temp. & repara. ap. l. fi. §. fi. Accursius.

h *Numine.* supra. l. proxi. in fi. Sic ergo ex lege nascitur actio & exceptio hoc casu, non ex sententia: & sic non est contra supra eod. l. j. & ff. eod. l. ij. Vel hic speciale, quia non fuit apposita pœna. sed nõnne hoc casu etiam iure veteri poterat agi conditione incerti ad interesse, vt ff. eod. l. diem. §. fin? Respon. hic nudum fuit pactum in compromitendo, ibi stipulatione vallatum. Iteꝝ quid si pigous detur arbitro pro sententia ferenda? Respon. secundum Ir. aut vt ipse teneat, quo casu est pignus naturali obligationi accedens, quia tenetur pars ipsi arbitro ad ferendam sententiam: vt argu. infra de vsur. l. per rerentionem. aut vt det parti, & tunc est depositum certa lege datum, & sic agit pars cui est dandũ, contra arbitrum actione depositi: vt infra ad exhibendum. l. si res. Tu die hoc vltimo casu dari præscriptis verbis. ff. de præscript. verb. l. si rem. §. pe. Item quid si pœna promittitur rato manente pacto? die vt. ff. eod. l. ij. Accursius.

i *Subscripserint.* actor & reus. & collige hic sententiam arbitri in scriptis dandam, vt iudicis: vt infra de sententiis iudicum, vt in authen. de appell. & intra quæ temp. §. j. coll. iiij. Acc.

m *Attestatio.* id est cõtradictio. Accursius.

n *Alterutra.* vt ff. eod. l. litigatores. §. interdum. sed contra in. l. ij. eo. titu. & ã. eod. l. j. Solu. vt supra eo. proxime in glo. supra. l. proxima.

o *Præfatum.* id est intra decem dies.

p *Constitutionem.* vt supra eo. l. proxi.

q *Licet.* hac lege habes effectum arbitrij in fine, vt supra de actione vel acceptione dandã. Item in principio, vt hic. Item in medio, vt infra proxi. §.

r *Ad quæstam.* non omnes, nec ad perpetuas.

s *Conuentum.* id est conuentionem factam in scriptis, & executore missũ, non aliàs, vt infra de præscriptionibus triginta annorum. l. sicut. nisi in casibus coram principe, vt supra quando lib. prince. l. j. & ij. Item nota hic libellum in scriptis debere dari coram arbitro sicut coram iudice: vt infra de litis contesta. authen. auferatur. Sed contra. argu. supra de episcop. & cleri. authen. generaliter. in fi. Solu. vt ibi.

t *Factum.* id est ad facti quæstionem.

v *Professum.* id est confessum ab eo.

x *Attestatum.* id est testibus adhirmatum coram arbitro.

y *Iudicio.* data electione alteri parti, vtrum velit testes iterum produci si viuunt, an attestationes, vt infra de testi. l. fin. Et ita not. quod actum est in vno iudicio, valet in alio, vt hic, & infra de lib. cau. l. iubemus, quod intelligitur esse verum inter easdem personas. Sed an etiam inter alias personas? Respon. non, vt supra de eden. l. ij. & facit infra de re iudi. gesta.

SAncimus.] CASVS. Petebam à te decem, negasti te mihi teneri, compromisimus in multerem: an valeat compromissum, quæritur? Respon. quod non, quantecunque sue-

rit

---

a *Tale.* de tribus prædictis casibus.

b *Sermones.* nam vox vnius, vox nullius, vt infrà de testi. l. inrisiurandi. §. fimili. at iudex ordinarius potest suam sententiã interpretari, vt ff. de appell. l. iiij. & argu. infrà de iudi. l. properandum. §. illo. argu. infrà ad legem Corne. de fal. l. si quis decurio. quæ sunt argu. cõtra. An ergo potest esse testis iudex vel arbiter de his quæ corã eo acta sunt post sententiam? Die quòd sic, cum non sint prohibiti, vt ff. de testi. l. prima. Et quòd hic dicit, est ideo, quia scriptura exigebatur, quæ non aderat, item erat solus, & pro hoc quòd posit, est. ff. de testib. l. ob carmen. §. illud quoque. & §. item senatus. Sed argum. contra. ff. de testib. l. final. & hoc notat Azo. in ſũma de testib. §. habetur. sed prima placet.

ADDITIO. Distingue, aut iudex assumitur vt testis in causa donec est iudex vel arbiter & non potest, ne duplici fungatur officio, vt l. quisquis, suprà de postu. aut postquam causa est finita: & tunc si quidem assumitur vt testis super processu, valet eius testimonium: vt dicta. leg. ob carmen. §. illud quoque. nisi ei obstaret quod esset solus vel quòd scripturam non esset facta: vt hac l. aut assumitur ad testificandum super iustitia sententiæ suæ, & non potest: quia suspectus est, argu. leg. eos. in prin. infrà de appell & de hoc per gl. & Inno. extra de testi. c. cum à nobis, &c. dilecto filio. & de elect. l. cum dilectus.

c *Iudice.* id est arbitro. & est sensus: etsi constat iuratũ, tamen non est scriptum coram arbitro à notario, nec à partibus: nec præiudicat. vis est ergo in scriptura.

d *Incerti.* incertum dicitur, quia eius effectus non est certus: immo ecõtra est certũ quòd nullum effectũ habeat.

e *Sauxerunt.* vt partes non teneantur stare, nisi esset pœna apposita, vt supra eo. l. j.

f *Fecerunt.* Hæc authentica corrigit hanc legem vsque ad §. finalem, vt hodie non iuretur. & est ex authentico de iudi. §. quia verò multæ. coll. vj. & habent hic quidam decernimus, & aliàs decernit, scilicet noua constitutio.

CASVS. Hæc authentica corrigit. l. C. in eo quòd dicebat posse arbitrum eligi cum iureiurando. hæc prohibet quòd nullus arbiter eligatur cum iuramento, sed cum pœna. possea imponit pœnam ibi, si contra factum fuerit. Not. ex ista. l. quòd ex ciuilis potest reprobare iuramentum. Secundo nota casum in quo arbiter male iudicans non facit litem suam. Tertio nota casum in quo dolus non punitur nisi à Deo, secundũ Baldum.

g *Fieri.* id est eligi.

h *Sacramenti.* Præstiti à se, vel à partibus secundum Azo. & Ioan. vt hic, & indefinite dicit. & secundũ hoc habeas in fine, eis. sed B. à se arbitro præstiti tantùm, & pro eo est finis huius authenticæ, prout habes, et. sic ergo secundum eum partes non prohibentur iurare. Sed quid si pœna & iusiurandum sit præstitum? respondent quidam non valere: quia contra legem factum est, vt supra de legib. & const. l. non dubium. Sed Ioann. contra, quasi forma, seu qualitas arbitrij sit improbata, non substantia. nam cõpromitti nõ est prohibitũ: sed sic compromitti prohibitum est, vt ar. ff. de condit. institu. l. quæ sub conditione. §. quotiens. sic & matrimonij nimia festinatio punitur, sed matrimonium non cassatur, vt in authen. de restit. & ea quæ pa. §. vnum. col. iiij. & infrà de secun. nup. l. j.

i *Hoc.* prohibitum à lege. Accur.

k *Male.* quid si benè dicunt quidam valere. Tu die quòd non, vt argu. ff. de re mili. l. iij. §. in bello. Accursius.

l *Panam.* periurij, vt j. de iureiur. l. ij.

m *Ei.* quidam habent eis, scilicet partibus; quia vna alteram vocabit periuram, non autem sententia arbitri pariet aliquam actionem de his quæ dicuntur in l. ne in arbitris. §. sed & si ipse, & sic est pro Martino, & Ioan. Alij habent ei, scilicet arbitro. & sic pro Bartol. & secundum hanc est contra. ã. de pac. l. si quis in conscribendo. in fi. Sol. hic speciale in odium eorum qui fecerunt iurare arbitrum, aliàs facit litem suam, vt ibi.

ADDITIO. Aduerte quòd hæc authen. habet locum in arbitratore: ille enim potest assumi cum iureiurando, vt ca. Quintanallis. extra de iureiur. & l. si libertus. ita ff. de ope. liber.

n *Si quis subscripserit.* hoc est Græcum quod sonat, id est permanere, stare.

o *Consuetudinem.* hæc enim lex facta fuit in ciuitate Constantinopolitana, vbi loquuntur homines Græcis verbis. Accursius.

p *Adiecerit.* & hoc Græcum homologo. i. confirmo, vel laudo.

q *Compelli.* dicit hic Ir. loqui quando fuit iuratum & scriptũ, quod non placet, quia tunc valeret secundum hanc legem etiam sine huius confirmatione.

r *Adiiciatur.* id est non contradico.

s *Omittatur.* s. confirmo & laudo.

t *Ab aula.* id est à iure quod fit in aula. & sic ponitur id in quo fit pro eo quod fit.

v *Correximus.* vt infrà de contrahen. stipula. l. scrupulosam. & l. magnam. & l. omnes.

x *Huiusmodi.* id est hac lege. vel dic. i. hoc verbum, non contradico.

y *Sed vt.* sic ergo nõ est hic simplex abnutiuũ, sed curare debet & seruare, vt ff. de verbo. obli. l. inter stipulantem. in princ.

CVm antea.] CASVS. Petebã à te. x. negabas te mihi debere. cõpromisimus in arbitrum sine pœna. olim obtinuit quòd

---

a *Consuetudinem.* hæc enim lex facta fuit in ciuitate Constantinopolitana, vbi loquuntur homines Græcis verbis. Accursius.

b *Parte pulsata.* id est reo. illi enim acquiritur exceptio, sed pro actore non.

c *Forma.* id est sententia.

d *Velati.* non enim verum pactum & expressum compromittentium processit, sed tamen quod statuitur ab arbitro, videtur eorum pacto statui. licet autem in hoc casu secundum quòd hic dicitur exceptio reo competeret quasi facto pacto de non petendo, sed arbiter id sententiet: tamen hoc hodie cessat: vt sicut actio in casu illo non competit, sic nec exceptio, vt. j. eo. §. altera. H.

e *Calculus.* id est sententia.

f Et. hoc cõtigitur. j. eo. §. altera. nam quo casu valet pro actore: valet pro reo, secundum Azo.

g *Postquam.* aliud tamen est ante, cum pactum sit nudum: argu. tamen contra. ff. de pac. l. & heredi. §. filia. & supra de pact. l. j. si autẽ coram iudice ante sententiam fiat huiusmodi pactum valet: vt j. de temp. & repara. ap. l. fi. §. fi. Accursius.

h *Numine.* supra. l. proxi. in fi. Sic ergo ex lege nascitur actio & exceptio hoc casu, non ex sententia: & sic non est contra supra eod. l. j. & ff. eod. l. ij. Vel hic speciale, quia non fuit apposita pœna. sed nõnne hoc casu etiam iure veteri poterat agi conditione incerti ad interesse, vt ff. eod. l. diem. §. fin? Respon. hic nudum fuit pactum in compromitendo, ibi stipulatione vallatum. Iteꝝ quid si pigous detur arbitro pro sententia ferenda? Respon. secundum Ir. aut vt ipse teneat, quo casu est pignus naturali obligationi accedens, quia tenetur pars ipsi arbitro ad ferendam sententiam: vt argu. infra de vsur. l. per rerentionem. aut vt det parti, & tunc est depositum certa lege datum, & sic agit pars cui est dandũ, contra arbitrum actione depositi: vt infra ad exhibendum. l. si res. Tu die hoc vltimo casu dari præscriptis verbis. ff. de præscript. verb. l. si rem. §. pe. Item quid si pœna promittitur rato manente pacto? die vt. ff. eod. l. ij. Accursius.

i *Subscripserint.* actor & reus. & collige hic sententiam arbitri in scriptis dandam, vt iudicis: vt infra de sententiis iudicum, vt in authen. de appell. & intra quæ temp. §. j. coll. iiij. Acc.

m *Attestatio.* id est cõtradictio. Accursius.

n *Alterutra.* vt ff. eod. l. litigatores. §. interdum. sed contra in. l. ij. eo. titu. & ã. eod. l. j. Solu. vt supra eo. proxime in glo. supra. l. proxima.

o *Præfatum.* id est intra decem dies.

p *Constitutionem.* vt supra eo. l. proxi.

q *Licet.* hac lege habes effectum arbitrij in fine, vt supra de actione vel acceptione dandã. Item in principio, vt hic. Item in medio, vt infra proxi. §.

r *Ad quæstam.* non omnes, nec ad perpetuas.

s *Conuentum.* id est conuentionem factam in scriptis, & executore missũ, non aliàs, vt infra de præscriptionibus triginta annorum. l. sicut. nisi in casibus coram principe, vt supra quando lib. prince. l. j. & ij. Item nota hic libellum in scriptis debere dari coram arbitro sicut coram iudice: vt infra de litis contesta. authen. auferatur. Sed contra. argu. supra de episcop. & clericis. authen. generaliter. in fi. Solu. vt ibi.

t *Factum.* id est ad facti quæstionem.

v *Professum.* id est confessum ab eo.

x *Attestatum.* id est testibus adhirmatum coram arbitro.

y *Iudicio.* data electione alteri parti, vtrum velit testes iterum produci si viuunt, an attestationes, vt infra de testi. l. fin. Et ita not. quod actum est in vno iudicio, valet in alio, vt hic, & infra de lib. cau. l. iubemus, quod intelligitur esse verum inter easdem personas. Sed an etiam inter alias personas? Respon. non, vt supra de eden. l. ij. & facit infra de re iudi. gesta.

SAncimus.] CASVS. Petebam à te decem, negasti te mihi teneri, compromisimus in multerem: an valeat compromissum, quæritur? Respon. quod non, quantecunque sue-

rit

rit opinionis:nec etiam si liberti in patronam compromiserint, & pœnam hinc inde stipulati fuerint si sententiæ non steterint.nec enim non stans sententiæ,propter hoc incidit in pœnam.Viuianus.

a *Optime.*nam generaliter præsumuntur omnes sapientes,vt l.de lib. caus.iubem'.
& l. de his qui ve. æta. impe.l.ij.§.j.

b *Agmine.*vt neque arbitri sint neque iudices, neque aliud officium in iudicio habeant:vt hic,& ff. de iudi.l.cum prætor.§.penult.& de re.iur.l.ij.& ff.de procu.l.neque.& arg. ff. de vsufruc. sed & fiquid.§.mãcipiorũ.

c *Earum.*scilicet mulierum.

d *Contemptores.*quidã habent conuentores, id est conuenientes,siue promittẽtes,qui fuit iusti,quia non possunt ad eas conueniri. Alij habent cõtemptores, & idem est sensus.nam iuste contẽnunt eis parere.Et quod dicit,nulla pœna, quæ fuisset promissa: nulla pacti, &c. si pactum de non petendo loco pœnæ fuit appositum: vt ff.e. l. litigatores. §. interdum.Vel de pacti,quia fuit compromissum, secundum formam supra l.proxi.in princip. Quid in commissa Campaniæ & Matilde,quæ arbitrantur? Respon. serua consuetudinem, quæ dat eis iurisdictionem, vt infra de eman ci.l.j. ADDITIO. De isto est casus expressus in c. dilecti filij. vbi verba istius. l. recitantur, extra eod. titu. & ibi Innocen, Hostien.& Ioan. And. tenent quòd succedũt in comitatu & iurisdictione,secundum Baldum hic.

Mulier non potest esse arbiter.h.d.Bald. Vel sic: Mulieres non possunt compromissum recipere,& per eas laudata non nocẽt. Saly.

VT.IDEM.A.IOANNI.PP.

SAncimus † mulieres suæ pudicitiæ memores, & operum quæ eis natura permisit,& à quibus ea iussit abstinere, licet summæ atque optimæ[a] opinionis constitutæ in se arbitrium susceperint, vel si fuerint patronæ,etiam si inter liberos suam interposuerint audientiam:ab omni iudiciali agmine[b] separari, vt ex earum[c] electione nulla pœna, nulla pacti exceptio aduersus iustos earum contemptores[d] habeatur.Dat.Kal. Septemb. Constantinopoli, Lampadio & Orestę Cons.

† C.dilecti. ext.de arbitr.

In omnibus enim.legitur conuentores.quæ lectio est huic loco conuenientissima. Cont.

TITVLVS LVII.

DE SATISDANDO.

Procurator actoris factus apud acta non tenetur satisdare de rato,sed de defendẽdo. Item venecatio mandati, quæ in notitiam iudicis vel aduersarij non peruenit, iudicium nois impedit: procurator vero rei indistincte cauetur de iudicato soluendo. Bar. & Bal.

1. Imp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA.& CC.

NOn est incerti iuris, cum qui apud acta[e] factus[f] est agentis procurator, non compelli ratam rem dominum habiturum satisdare. hoc enim casu veluti præsentis[g] procurator interuenire intelligendum est. Itaque etsi postea mutata voluntate procuratorem esse noluerit,[h] tamen iudicium quo quasi procurator expertus est, iudex ratum habere debebit.[i] Sin autem ei ab aduersario suo opposita fuerit in ipso litis exordio[k] defensionis †allegatio: etiam[m] ipse quasi absentis in hac parte procurator satisdationem super excipienda lite[n] præstare cogitur.quanon præcedẽte, lis quæ ei data est, vlterius procedere à iudice non conceditur.[p] Rei autem procurator[q] vel defensor,[r] etiam sub gestorum testificatione fact[s], in ipso litis-limine[s] iudicatum solui satisdationem in omnibus causis præstare cogitur.[t] Da. VIIII.Kal.Nouemb.CC. Conss.

Consuetudo dat iurisdictionem.

Acta quæ dicuntur.

Concor.gl. 1.circa prin. in c. 1. extra. de procura.

TITVLVS. LVIII.

DE FORMVLIS † ET IMPetrationibus actionum sublatis.

Rubrum summat totum nigrum: quia superuacue formulæ sunt sublatæ:& nõ oportet actiones à pontificibus impetrare, sed sufficit eas aperte proponere. hoc dicit lex prima & secunda. Bal.concor. Saly.

1. Imp. CONSTANTIVS.A. Marcellino præsidi Phœniciæ.

VTris formulæ[u] aucupatione[x] syllabarum insidiantes cúctorũ actibus,† ceptio quasi procuratoria.

† al. dele vis formule, & impetratione actionũ sublatis.

† al. nullis actibus.

Noluerit. iudice & aduersario ignorante, secus vtroque sciente,vt ff.de solu.l.vero procuratori.§.sed & si quis. Quid autem si alter tantum sciuit? Respon.si iudex tantum,nulla est sententia: quia in legitimam personã sciens tulit sententiã, ope replicationis.ff. de col. dete.l.ij.

Sententia cum procuratore reuocata, tenetur: vide glo.in.c.cum dilectus. cũ gl. super verbo, ad illum. circa me.in ca. middes. extra de procur.

torem interuenire intelligendum est. Itaque etsi postea mutata voluntate procuratorem esse noluerit,[h] tamen iudicium quo quasi procurator expertus est, iudex ratum habere debebit.[i] Sin autem ei ab aduersario suo opposita fuerit in ipso litis exordio[k] defensionis †allegatio: etiam[m] ipse quasi absentis in hac parte procurator satisdationem super excipienda lite[n] præstare cogitur.quanon præcedẽte, lis quæ ei data est, vlterius procedere à iudice non conceditur.[p] Rei autem procurator[q] vel defensor,[r] etiam sub gestorum testificatione fact[s], in ipso litis-limine[s] iudicatum solui satisdationem in omnibus causis præstare cogitur.[t] Da. VIIII.Kal.Nouemb.CC. Conss.

TITVLVS. LVIII.

DE FORMVLIS † ET IMPetrationibus actionum sublatis.

Rubrum summat totum nigrum: quia superuacue formulæ sunt sublatæ:& nõ oportet actiones à pontificibus impetrare, sed sufficit eas aperte proponere. hoc dicit lex prima & secunda. Bal.concor. Saly.

1. Imp. CONSTANTIVS.A. Marcellino præsidi Phœniciæ.

VTris formulæ[u] aucupatione[x] syllabarum insidiantes cúctorũ actibus,† ceptio quasi procuratoria.

† al. nullis actibus.

n *Lite.*quacunque velit reus reconuenire procuratorem nomine eius pro quo agit,vt ff.de procurator.l.omnium. & l.nõ solum.

o *Qua.*s.satisdatione.

p *Conceditur.*pœna enim non defendentis, &c.vt ff.de procura.l.mutus.§.pœna tenetur etiam domino mandati ad interesse.quasi hoc fuerit mandatum vt defendat, vt ff. de procu.l. ad.rem.& l.ad legatum.

q *Procurator.*cum mandato.

r *Defensor.*sine mandato.

s *Limine.*id est introitu.

t *Cogitur.*vt institu.de satisda.§. fin. & infra de consor. eiusdem lit.l.ij.quæ continet tria,vt ff.iudicatum solui. I.iudicati solui.j.

DE FORMVLIS ET IMPEtrationibus,&c.

Dixit de solennitate satisdationis quæ fiebat olim & hodie in principio iudiciorum,nunc de solennitate formularum actionũ quæ fiebant olim vt impetrarentur à collegio pontificum,vt ff. de ori. iur. l.ij. §.deinde ex his legibus. hodie non,vt hoc titulo.

1 *Vtris formula.*ℌ CASVS.Olim si quis volebat intentare actionem, impetrabat à iudice quandam formulam verborum quam debebat proponere : & si caderet à syllaba, cadebat à tota causa: quam formulã tollit imperator in hac l. de medio.

v *Iuris formulæ.*i.solennitates.

x *Aucupatione.*quia sicut quis studet capere aues,sic studebat aliquis capere suum aduersarium in syllabarum prolatione,vt sic eum à causa cadere diceret,si à syllaba caderet.

Ambutuntur.

a *Amputentur.* vt supra de his qui in eccle.manu. l.fina.& infra de testa. l.quoniam. & supra de arbit. l. ne in arbitris. §.fina.Sed argu. contra. ff.de in integrum resti. diuus. & infra de appella.ex illo.& l.nominationes.Item contra. ff.de iure fisci. in fraudem.§.quoties. vbi causam amittet etiam hodie si mutet syllabam : sed ibi non solum aliter prolit, sed & mutauit verbum actorum, falsitatem committendo. vel speciale in procuratore fisci.Accur.

NVlli prorsus.ℌ CASVS. Si aliquis actionem aliquam intentare velit, licet formulam verborum non impetrauit:nõ eo prætextu ab agendo siue coram iudice ordinario siue delegato repelletur, si suæ causæ actionem aptam esse constiterit.

b *In minore.* vt apud ordinarios.

c *Vel minore.* scilicet pedaneo siue delegato.

d *Exceptio.*quòd non impetrauit actionem à collegio pontificũ: vt ff.de orig. iu. l.ij. & deinde ex his legibus. Accursius.

e *Si aptam.* ff. si mensor fal. mo. l.prima. & si ineptam formam, amittit. ADDITIO. Aduertas quòd de iure canonico non est necessarium nomen actionis exprimere,sed debet factum ita clarè proponi, vt ex eo ius agendi colligatur, vt in ca. dilecti. extra de iudiciis. Et si quis forte ineptam actionem vel intentionem propofuerit, absolutur reus ab instantia iudicij.& audietur iterum actor si apte egerit,vt in ca. examinata, illo titulo.

DE IVREIVRANDO PROPTER calumniam dando.

Dixit de satisdatione quæ fit ante ingressum iudicii: nunc de iureiurando quod fit statum post ingressum.vel econtra: dicturus de institoria indeiij sine de iudicio,promittit de hoc quod fit in initio iudicij.

1 *In omnibus.*ℌ CASVS. Petebam à te decem. lite contestata vel post,non curo, protuli instrumentum publicum quo continebatur me tibi mutuasse prædicta decem.tu contra excipis de falsitate instrumenti.an iurare debeas non animo calumniandi te probationem exigere, quæritur? respond. quòd sic, siue in medio causæ, siue in principio : siue fuerint prolatæ litteræ priuatæ, siue instrumenta publi.& hoc in prima. in secunda dicit : si pater familias me & Titium instituit heredes,& in diuisione rerum hereditariarum occurrat aliqua res quam Titius coheres dicit non esse hereditariã, & petam seruos hereditarios torqueri, vt eruatur veritas : an sim audiendus,quæritur? respon.quòd non , nisi prius iuramero me animo calumniandi hæc non petere, scilicet non in odium seruorum , vel in coheredis offensam:sed quia aliter veritas sciri non potest,& hoc in secunda.

f *Litteras.* litteras dic priuatas: sed instrumentum publicum. vel dic litteras, [a] vt quia dubitabatur an sint illius tabellionis : & sic est controuersia de scriptura , & per consequens veritatis. de instrumẽto dic quòd bene confitetur esse illius tabellionis.sed dicit eum falsum scripsisse, & sic de veritate quæritur sola.

g *Quicquam.* sic ergo in exceptione ante litis contestationem opposita iuratur. Sed an in accusatione criminali? Resp. ibi iuratur secundum Ioan.& B.& H.& Azo.vt hic.& infra. l. proxi.vbi dicit, in omnibus liribus &c.circa princip.& infra, de pœna iud.auth.nouo iure.& infra de fide instru.l.fina. Sed

Codex.

Ea ista glos. iuncta text. arg. quòd appellatione ustitiæ nõ comprehendantur scripturæ priuatæ: quia hic potuntur vt diuersa, & est argumẽtum si datur terminus ad producẽdum instrumẽta, quòd post terminũ potest produci scriptura priuata. te. Pau. & Bald.

Sic dicit papa in cap. cum extra. eo.tit. quòd hoc tu,aut ab ea præstatur iuramẽtum eius.

A M.cõtra & pro eo: quia nihil videntur habere simile cum ceteris indicijs,vt institut. de publi.iud. in princ. Secundo quia fatis est eum puniri similitudine supplicij, vt infra,de acc. l.fina.Tertio quia cuilibet permittitur redimere sanguinem suũ. ff.de bon.eorum qui ante sententiam mor.sibi con.l j.Sed cer te prima non obstat: quia non est similitudo aliqua in effectu exigendi, cum publica faciant pœnam fisco inferri : priuata faciunt dari actori. Item nec secunda:quia non solũ similitudine supplicij.sed etiam hoc iure compescitur calumniator.Nec tertia:quia licet permittatur redimere transigendo, nõ tamen calumniando, facit etiam pro M. ff. de bon.liber. l. qui cũ maior. §. fi patris. vbi etiam calumniosa permittitur accusatio. Itẽ pro eo quòd ad accusandũ admittũtur personæ minus legitimæ, vt seruorũ & minorũ quãdoque, quorũ voces alias non admittũtur,vt infra de auctor. præstan.l.clarum.& ff. de accusa. l. secunda. & l. qui accusare. cum ij.ll. sequent. iunctа. l. hi tamẽ. in principio. Accursius. ADDITIO. Vide gloss. in verbo , criminali. & ibi Abba. in capitulo primo extra de iuramento calum.

Sanguinem fuũ redimere cuilibet permittitur.

h *Incumbit*, vel producendi. quia prima facie præsumitur falsum instrumentum dicenti falsum:quia præsumitur instrumẽtum verum vel econtra, vt ff.de proba.l.iubemus. i *Compelli.*eadem.

k *Exposuit.* ab aduersario.

l *Compescitur.* Item & alijs duobus modis, scilicet pœna pecuniaria,& metu infamiæ quandoque,vt institu.de pœ.te. li. circa prin. Accursius.

m *Ne autem,* calumniosam probationum exactionem compescit:nunc tormentorum calumniosam exactionem compescit. Vel aliter, supra de iuramento probationem exigenti ab alio fieri nunc de iuramento probãtis.sed per seruorum alienorum quæstionem,quæritur enim quandoque à seruis , vt ff. de quæstio.l.j.& l.interrogari. Et dic quid fit quæstio, vt ff.ad Silã.l.j.§. quæstionem.

n *Deponant,* id est affirment, vt ponitur infra de testa. l.hac consultissima. circa finem.

o *Coheredẽ.* si forte de seruis hereditarijs inter heredes quæstio postuletur, vt ff.de quæstio. l.fin.

p *Veritatem.*ℌ Vbi enim veritas aliter patefieri non potest,admittitur postulãtis desiderium. sic ff.si quis cau.l.i cum.j. refson.& ff.de appel.eos.§.si quis.& de temp.& re ap.l.per hanc; in fi.& ad leg.Cor.de fal.l.vbi.& l falsi.& quomodo,& quando calumniandi hæc non peterẽ, scilicet non in odium seruorum, vel in coheredis offensam:sed quia aliter veritas sciri non potest,& hoc in secunda.

Sic dicit papa in eodem extra. eo.tit. quòd hoc tu,aut ab ea præstatur iuramẽtum eius.

Veritatem eliquandum.

H Oc *sacramentum.*ℌ CASVS.Hæc authen.legitur super.l.in omnibus,in qua dicitur quòd quandocunque aliquis petit aliquam probationem , debet iurare quod animo calumniandi non petit eam,dicit ista authen. hodie non est iurandũ super qualibet probatione:quia in litis cõtesta. iuratur semel pro omnibus, quòd in tota lite non exiget probationem non necessariam,vel calumniose. hoc dicit.

q *Hoc sacramentũ.*quod sic scilicet fiebat pluries,quoties scilicet exigebantur aliquę probationes etiã in media causa, vt in authẽ.de his qui ingre.ad appel.§.fin.colla.v. vnde hæc sumitur.Sed videtur etiam pluries iurari, vt ff.de damno infecto l.

a Die mellius secundum Iaco. Bar. Bal. Cybi non fuit iuramentū vniuersale præstitū in figura iudicis: hic fic.

qui bona. §. penult. Solu. illa corrigitur per hanc, * vel ibi extra iudicium, hic in iudicio. Item contra in authentic. de testi. §. quia vero multi. in fin. §. collatione sexta, vbi in medio causæ iuratur occasione probationum, sed ibi de alio iuramento dicit. ADDITIO. Aduerte secundum Bartol. hic quòd hæc authentic. corrigit. l. & in his tantum, quę fiunt post litem contestatam: & sic post præstitum semel iuramentum tale. sed in his quæ fiunt ante litem contestatā, ita iuratur hodie super qualibet exceptione sicut olim: & sic in hoc hodie nō est correcta. l. C.

Litigantes & patroni causarum debent iurare de calumnia: & si debentes iurare, ad iudicem venire non possunt, vel non decet eos venire: debet ad eos mitti, hoc dicit vsque ad §. quod obseruari. Bald. Vel sic: Lite contestata debet iuramētum calumniæ præstari, & primo à litigantibus: secundo à patronis causarum. Et si qui sunt qui ad iudicium venire non possunt: vel eos venire non decet: iudex debet mittere notarium, qui ab eis exigat iuramentum aduersa parte præsente. Salycetus.

I I. Idem. A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm & iudices. §. CAVSVS. In principio. dicit quòd fecit quandam constitutionem, qua cauetur ꝙ iudices cuiuscunq; generis fuerint, non aliter lites dirimant nisi propositis coram eis sacrosanctis euangelijs. Item quòd aduocati iurent clientulis suis se fidele patrocinium præstaturos, aut causam deserturos ex quo nouerint iniustā vel desperatam esse, sed quia in illa constitutione nulla fiebat mentio de principalibus personis, actore scilicet & reo: ideo statuit hic quòd nullo modo in allegationibus suis audiatur actor vel reus, nisi post litem contestatam iuramentum calumniæ præstiterint. & hoc in prima parte. Iurabit ergo actor se credere habere iustam causam, nec eam mouere animo calumniandi. reus, quia credit se vti iusta instantia, & ita ad colluctandum peruenerit. Demum iurent aduocati coram iudicibus propositis sacrosanctis euangelijs, scilicet quod in cōstitutione illa infra de iudic. l. rem non nouam. sancitum est. & hoc in secunda. Si autem aliquis fuerit qui iurare debet, & tantæ fuerit dignitatis, quòd ad iudicem peruenire non debeat, vel mulier: in domo sua iurabit misso officiali præsente aduersario vel eius procuratore. & hoc in tertia. An autem in causa pupilli, vel adulti, vel filij iurare debet pupillus, vel adultus, vel filius: aut tutor, vel curator, vel pater, quæritur? Respond. quod tutor &c. quia illi forte nouerunt factum: nec iurabunt quòd sit iusta causa: sed quòd credant eam esse iustam, omnibus iuramentis &c. & hoc in quarta. Item si lis per procuratorem inferatur siue defendatur, demum facta litis contestatione nisi de calumnia iuretur, vlteriùs non erit procedendum. In eo tamen differunt quòd actor coram iudice causæ vel coram iudice loci in quo moratur: reus vero tantum coram de causa cognoscente iurat. & hoc in quinta. Hæc quidem ita vera sunt, quòd hoc iuramentum pro communi vtilitate introductum sit, & de consensu partium remitti non potest. & hoc in sexta. Si vero causa alicuius collegij seu alicuius vniuersitatis seu cuiuscunque corporis vel etiam priuati, data etiam satisfactione de rato, per alium moueatur: lite cōtestata vlterior non cōceditur processus extendi, nisi vel priuatus vel maior pars vniuersitatis de calumnia iurauerit. & hoc in septima. Et si actor iurare cōtradixerit, cadit ab actione: reus vero pro confesso habetur, non tamen ipso iure: sed demum lata sententia, vt in authentic. vt litigantes iurent. §. illa. & hoc in octaua parte. Hæc verò quæ dicta sunt de præstatione iuramenti: locum habent non solum in causis futuris, sed etiam iam cœptis: sub tali tamen diuisione, vt si vtraque pars præsens est, vtrinque iuretur. Altera vero absente, à præsente iuramentum præsteretur: neutra vero præsente, absque calumnia huius iuramenti lis libere dirimatur. Viuia. Nota ex ista, l. hic de duplici iuramento, scilicet partium & aduocati. primo iurant partes: secundo iurat aduocatus: & ex hoc ordine notat glossam quòd cum aduocatus antequam iuret non possit fungi officio aduocationis, quòd tempore quo reus respondet libello, debet iudex præcipere aduocato ꝙ stet à remotis: ita ꝙ non possit instruere respōdentem: non potest ergo aduocatus dictare responsionem clientuli. de hoc est casus extra de iu. hic. cap. pastoralis. Bald. hic.

a *Propositis*. sed non tactis vt infra titulo primo. l. rem non nouam. in principio. Nam de illa sit hic mentio, quæ fuit facta ante istam: licet posterior sit in ordine. sic etiam proponuntur, sed non tanguntur, vt supra de episcop. & cleric. authen. sed iudex. Cum enim iurāt in principio quando sit iudex, quòd omnia rectè iudicabit: non oportet quòd plus iuret, vt in authentic. iusiurandum quod præstatur &c. §. & quus. col. ij.

b *Patronos*. id est aduocatos.

c *Disposuerimus*. vt j. tit. j. l. rem non nouam. §. patroni.

d *In omnibus*. cōtra M. sed ipse ad pecuniarias refert, vt ff. de verborum significatione. l. ii tis nomen.

c *Fugientem*. i. reum. Accursius.

f *Narrationem*. id est dicere, post litis contestationem, vt infra de lit. contesta. l. j. sed certe immo in princi. debet fieri vt infra ea. l. §. fina. quæ est contra. Solu. satis dicitur fieri in primordio, si statim post fiat: vt §. proxi. & ff. si cert. pet. a. l. lecta. §. dicebam.

g *Responsionem*. Nec distinguo an responsio sit affirmatiua vel negatiua: quia vtroque modo lis contestatur, quamuis contra videatur j. titu. j. l. rem non nouam. §. patroni. sed nos stamus huic litteræ. quæ simpliciter loquitur. Iacob.

h *Vtriusque*. per hoc apparet aduocatos partes nō debere in interrogationibus vel responsionibus instruere, quia prius fiunt quàm ipsi aduocati iurent, vel aliquod officium habeāt in causa.

i *Et actor quidem iuret*. sic ergo prius iurat actor quàm reus, nec obstat quòd prius ponitur de sacramento rei: vt in fin. de pœn. temc. liti. §. j. non enim est ordo scripturæ seruandus, vt ff. de solu. l. nec enim. & de pecu. lega. l. quidam. & in fin. de pœn. tem. liti. §. j. nec quod ibi dicit, prius &c. quia intellige, iurat reus prius, scilicet quàm audiatur in processu causæ, non autem prius quàm actor, vt hic dicit ff. de iureiurando. iusiurandum. & ad pecunias. §. qui iusiurandum. & ff. de act. empt. l. Iulianus. §. offerri. Sed quid in duplicibus iudicijs? Respon. quiliber iurat vt actor, & vt reus. ff. famil. erciscun. l. inter coheredes. §. qui familiæ. Sed quis prior dicitur? Respond. ille qui prior prouocauit. ff. de iudi. l. in tribus. & l. sequen. Item quæro si peto decem, & tu confiteris debitum, sed exceptionem pacti opponis: quis primo iurat? Videtur excipiens, vt ff. de except. l. j. Sed puto contra, vt originalis causa inspiciatur, vt ff. de donat. l. qui id quod. in princ. & j. ad Maced. l. si filius fa. aliquid.

k *Monisse*. b id est mouere, vt ff. fami. erciscu. l. inter. §. qui familiæ. Item an remittatur hodie hoc iusiurandum parentibus & patronis: olim sic, vt ff. de no. ope. nun. l. de pupillo. & ff. de iureiu. l. iusiurandum. hodie non, secundum quosdam, vt infra ead. §. sed quia. Azo. quòd sic: cùm non inueniatur correctum, vt infra de app. l. præcipimus. in fin. Item an in causa appellationis sit iterum iurandum? Pla. & Azo. quòd non, vt in authent. de his qui ingre. ad appel. §. fi. colla. v. & pro etiam faciunt omnia quæ inducuntur quòd causa appellationis sit eadem cum prima, vt ff. de iudic. l. proponebatur. vt infra ne in vna eademque causa liceat tertio pro l. j. & infra de tempor. & repa. app. l. per hanc Ioan. contra & pro eo. infra de iudic. l. properandum. §. his omnibus. & in authē. vt litig. iur. in princip. coll. ix. & ff. de dā. infect. l. qui bona. §. si quis stipulaturus. & §. seq. Item quid si triennio finita sit iudicij instantia? Respon. iterum iurari. Idem dicit Ioan. si in medio triennij sit iudex mutatus: quod forte non est verum, cùm ex eisdem actis iudicetur, vt ff. de iud. l. mortuo. & l. proponebatur: sed pro eo facit. ff. iudi. solui. l. cum apud. Item in authen. de testi. §. quia vero. collatione septima, vbi dicit malitiam litigatorum terreri. Item infra de iudice properādum. §. fin autem. in medio. Item quid si actio mutetur patiente reo, sed non causa? Respond. non iurari iterum, cum super facto magis quàm super actione secūdum H. iureiur. licet Azo. contra, vt dixi supra. de edē. l. edita. Item quis iurabit quando agit coniunctus pro persona sibi cōiuncta contra volūtatem, vt ff. de liber. causa. l. iij. & iiij. &

Graecus non vtitur ista verborum Cautela.

Id est litis contestatio. Contin.

† *Et sic iuramentū calumniæ est de credulitate: vt dicit gl. i. circa prin. in c. pen. de iuramen. ca. lum.*

Sportula & xenia post sunt dari in dicibus.

iiij. & de appel. non tantum? Respond. qui agit, cū magis propter suum dedecus vitandum agat, vt ibidem dicitur de liberali causa. l. j. in fine. Accursius.

a *Instantia*. Caue tibi, quia reus non debet iurare rem suam esse, vel se ignorare rem pertinere ad actorem. nam si sciat rē pertinere ad actorem: si tamen iustam causam habeat subeundi iudicium, vt euictionis, non peierat, vt hic. secus in actore dico. Vel si vult reus, poterit confiteri rē esse actoris. & nihilominus agere de euictione, vt dixi. ff. de neg. gestis. l. at qui natu. §. cum me.

b *Postea*. scilicet sancimus.

c *Dispositum*. vt j. de iudi. l. rem non nouā. & lege hic authent. in isto iuramento.

Ista authentica respicit formam iuramenti, & aliquid adijcit ei. Bald. Vel sic: In iuramento calumniæ continetur quòd nulla probatio non necessaria exigatur. Salycetus.

IN isto iuramento. ¶ CAVSVS. Ista authent. ad l. C. sic continuatur: In iuramento calumniæ secundum. l. C. continebatur tale capitulū: quia iurabat actor se credere iuste mouisse litem, & bonā causam habere: reus autem iurabat quòd credit se iuste defendere. Per istam authentic. additur aliud capitulum in iuramento calumniæ, quòd actor & reus debent iurare quod non exigent aliquam probationem quā non putent necessariam. & istud iuramentū præstatur semel in causa principali, & non sæpius. Not. per istam authenti. quòd responsio facta per verbum credo, faciat probationem. verius dic ꝙ releuat ab onere probandi: quia non debet quis aduersarium grauare in onere probandi in eo quod credit esse verum, & aduersarium veritate fulciri, & iste est vnus finis ad quem ordinatur calumniæ iuramentū, secundum Baldum.

d *In isto iuramento*. Hæc & illa quam dixi in l. j. hoc sacramentum, idem sunt, & eodem loco, & vna est superflua. quæ ibi dixi, & hic dicere possem.

e *Iuretur*. vt fiebat olim, vt in cor. huius, vt in authent. de his qui ingre. ad appel. §. fina. & sequitur alia, quæ incipit. principales.

PRincipales. ¶ CAVSVS. Habuistis superius duo capitula cum iuratur iuramento calumniæ. in authent. ista additur tertium capitulum, scilicet quòd actor iuret, similiter & reus quòd non dedit, vel dabit, vel promisit iudici vel alicui personæ aliquid vt pro eo iudicet. vnde authent. ista dicit, quòd principales personæ iurent de calumnia: & si pendente lite & præstito iuramento calumniæ moritur alter, vel vterque eorum: heredes iurabunt de calumnia. & in isto iuramento calumniæ continetur quòd actor vel reus per se vel per aliū non dabit vel dedit, vel promisit aliquid iudici, vel alij personæ vt pro eo iudicet, nisi quatenus iura permittūt, puta aduocatis pro patrocinio eorum, vel apparitoribus pro sportulis. Viuianus.

f *Principales*. quæ inchoauerunt causas.

g *Migrauerit*. puta heredes. & certè verum est quòd quātum ad hoc capitulum iurare debent: sed quantum ad alia quid erit? Respond. idem, scilicet quòd iurent, vt ff. de dam. infect.

Codex.

A I. qui bona. §. si quis. Item & procurator forte subibit quo ad hoc sacramentum, ad quem causa transit.

h *Iudicibus*. Nota in præsentia iudicis, sicut dico in sacramento testis. Accursius.

i *Pro hac causa*. id est occasione huius causæ non dicas vt pro eo in causa feratur sententia, quia sic non bene sequeretur exceptio: non enim datur aduocatis salarium vt faciant vt pro eo feratur sententia, sed vt iuuent eum in causa, secundum H.

k *Absque*. puta executoribus, nā eis sportulæ præstantur, vt supra de episco. & cleri. cum clerici. in fine. & authenti. generaliter. & authenti. sed hodie. & institut. de actio. & tripli. Item xenia iudici dari licet, vt ff. de off. præfi. plebiscito. & de offi. proconsul. l. consulent. in fine.

l *Disponunt*. in libro Ir. non est plus. sed M. adiecit, sed si in sacro &c. & accepit ex eodem corpore, vt litigantes iurent.

m *Nequeunt*. propter infirmitatem suam.

n *Sexus*. ad hoc ff. de offic. diuer. iudi. l. j.

o *Litigatoris*. coram missis ad hoc ex officio, vt in authen. vt litiganes iurent. §. si verò mulier. collatione ix. & ff. de iureiu. ad personas. & infra de re. cre. generaliter. & in authen. de testim. §. & quoniā. colla. vij.

p *Præsente*. sic & in teste, vt infra de testi. l. si quando.

q *Vel curatores*. sed ad quid, cum eorum confessioni non stetur, vt ff. de confes. l. certum. ff. sed an & ipsos, quæ est contra? Respond. non statur: a vt in causa sua stare tur: quia hic audietur si per errorē facti vel iuris probat se errasse, secundum Hug. hoc non videtur valere, cùm idem esset in alio quo ad facti errorem, vt ff. de inter. actio. de ætate. §. fina. & supra de iur. & fac. ign. l. error. Alij dicunt (& hoc est in vsu) non stari, si peteret restitutionem etiam in eodem iudicio dandam: licet quidam dicant quòd tunc demum detur restitutio, cùm actio transfertur in eum: sed & hic est in dubio quando transfertur. quidam enim dicunt durante officio, vt Azo. alij demum eo finito. transferri enim constat, vt ff. de re iud. l. si se. §. cut. & de admi. tut. l. ij. & quando ex fact. tut. l. ij. & l. penult. & l. post mortē. §. tutor. Tertij dicunt quòd non statur vt ex ea detur actio: nocet tamen vt exinde sequatur sententia ex qua dabitur actio. Tu die quòd si minor suscepit litem cum auctoritate tutoris, quod potest, vt infra de auct. præst. l. clarum. & ff. de adm. tut. l. i. §. fulsicit. non statur dicto tutoris cōtentis sine pupillo. vt ibi. sed si ipse tutor, tūc distingue: b quia si presente pupillo & non contradicente cōsiterur, valet vt hic: si absente & intellectum habuerit: non, vt ibi. & arg. j. de iure delib. potuit. & eadem distinctio fiat in omnib. similib. administratorib. c Item si vnus sit tutor pluriū pupillorum, & vnus pupillus agat, alter accipiat iudicium: an tutor simul pro vtroque iurabit? Resp. ꝙ sic, vt ff. de auct. tu. l. accipientis, quod si fiat, peierabit. Nam impossibile est quòd credat vtrique bonā causam habere. Dic ergo contra, ꝙ non possit in vtraque esse actor & reus, vt ff. de procurato. licet. §.

Sportula & xenia post sunt dari in dicibus.

a *Dicto. authent. hoc ꝙ immo debeant interrogare: & cū responsiones faciunt præiudicia pupillo vel adulto, sec. Petr. & Paul. de Castel. hic.*

b *Ista distinctio glo. est falsa: nec facit ad propositum secundum Bal. hic.*

c *Vera solutio superioris secundū Bart. hic, et in. d. l. certis. §. sed an & ipsos. est ista, ꝙ ibi emanauit cōfessio per modū voluntariæ iurisdictionis. tunc enim non præiudicat pupillo, vt ibi, secus si emanauerit per modum iurisdictionis contentiosæ: quia tunc præiudicat, vt hic.*

si plures. & illa accipientis, intelligatur quando vnus pupillus agit contra extraneum, & alius conuenitur ab eodem extraneo: nam sufficit vnum sacramentum calumniæ tutoris pro vtraque causa. Vel loquitur ibi secundum antiqua iura quando non iurabatur, vel iurabatur ibi ab ipsis pupillis auctoritate tutoris, quod potest fieri, vt modo dixi.

a *Persone.* vt patet in bonis filij aduentitijs, vt infra de bon.ma.l.j. Itē actor minoris decreto constitutus, vt supra de procu. l. neque. Itē orphanotrophi & similes, vt syndicus, vt supra dixi de episco. & cleric. l. orphanotrophos, &.ff. quod cuiusq; vniuersi. l. item. §. actor. Verum in filio potest probabiliter distingui, agat pater vel conueniatur nomine filij: & tunc iuret de calumnia patet. An filij agat vel conueniatur, quod esse potest de auctoritate patris, vt infra de bo. quæ libe. l.j. §.fin. & tunc filius iurabit de calumnia, si aliàs habeat legitimam ætatem, quia maior est. In castrensi autem vel quasi, & alijs quæ tantum ipsi filio acquiruntur, dico ipsum filium iurare, vt.ff.ad Maced.l.ij. & ff.de actio. & obli.l.filusfami. cum consensu tamen patris, vt infra de bo.quæ libe.l.fina.§.j. Item cum in causa momentaneæ possessionis seruus & pupillus, & quiliber extraneus admittitur, vt infra si per vim vel alio. l.j.nunquid calumnia iurabunt? Respond. sic, argu. supra qui ven.æta.impe.l.j.

In vet. plerisque legitur. sententiā rectius. hoc enim erat vetus iurandi forma, vt & apud Athenienses auctore Polluce. συγγνώμην δικαι ὀράτω. Contius.

b *Iureiurando.* scilicet isto. secus in iuramento in litem, vt.ff. de in litem iur. l. videamus.

c *Causam.* id est iustitiam causæ.

d *Eam.* scilicet causam.

e *Peruenium.* iurando prius.

f *Scire possint.* ex hoc dicunt quidam si adultus scit veritatē melius quàm curator, [a] quòd ipse de calumnia iuret, vt ff. de admi.tu.l.j.§. sufficit. & de auct. tut. l. accipientis. & supra de procura.l.fi. & infra de auct.præstan.l.clarum. secus in pupillo, vt arg. j. de fal.mo.l.j.in fi. & ff. de iureiurā. qui iurasse. ibi, quia sciens, &c. Sed arg. contra id quod dictum est de pupillo. ff. de libe. cau. l. fi. Sed quid secundum eos si adultus vel curator sciant æqualiter, quis eorum iurati? Respond. ille qui conuenitur, vt dicit lex de admi. tut. l.j.§. sufficit. Sed tu dic quòd nunquam minor de calumnia iuret, quia hoc iuramentum cadit tantum in legitimam personam: & ideo dicit quòd tutor vel curator sciunt causam, id est qualitatem causæ, sit iusta vel non: sed maior non: licet sciat factum ita bene vt curator. Nec obstat quod dixi, quod potest eum cōuenire auctoritate curatoris: quia & tunc curator iurat. sic ergo alius agit, & alius iurat. sed respondetur, tutor agere videtur cū auctoritatem præstat, vt §. de vete. iur. enu. l. prima. §. omnia enim meritò. An autem de veritate dicenda iuret? Respond. sic, secundum Ir. & Ioan. & nos: vt §. de hæret. quoniam. in fi. & infra, de quæstio. l. interrogari. & ff. re. amo. l. Marcellus. §. primo. & ff. ad Silani. l. prima. §. impuberi. Item quia restituitur contra confessionem: ergo interrogatur, vt ff. de confes. certum. §. pe. & dixi de hoc supra. l. prox. in fi. Item dico in filio, cuius nomine cōuenitur patet: & in seruo, cuius nomine conuenitur dominus: & monacho & conuerso, ex quorum facto conuenitur vel agit abbas vel prælatus, licet non sic eorum nomine conueniatur vt prædicti. Item no. quòd cùm quæritur de veritate, palam respondetur, non secretè: sed nec quæritur ab eo, an credat vel non, sed an ita sit vel non, vt & à teste. Item quid si aliquis se minorem, dicens vult curatorem constituere ad causam: & aduersarius neget: an super hoc de calumnia iuretur? Respon. sic. argumen. ff. de iudi. l. si quis ex alieno, & ff. si quis in ius voc. non ier. l.ij. & j. qui tut. dare poss. l. prima. & ff. de tut. & cura. da. ab his. l. ei qui. Vel dic iurari de calumnia in facto principali sub hac exceptione, si maior sit. [b] argumē. ff. de dam. infect. prætor. §. si controuersia. & l. inter. §. fin.

b Istud dictum gl. ost valde singulare secundum Paul. hic, ad hoc quòd actor debeat audiri, & quod iudex debet ipsum cōpellere ad litigandum cum eo modo prædicto in gl. &c.

g *Causam.* id est iustitiam causæ.

h *Eo quòd.* quasi diceret, videtur, quòd adultus iuret, si melius scit factum, quàm curator: sed certe immo curator eo quòd, &c.

i *Scientia.* id est conscientia suæ credulitatis, non de veritate facti. Vel dic quam habent circa iustitiam causæ.

k *Causæ.* scilicet factum.

l *Existimat.* sic & quoddam aliud est de credulitate, vt in authentic. vt hi qui ob. se habe. per hi. §. vt autem. collatione vj. secus in sacramento testis, vt infra de testib. testium. & in authen. de here. & Fal. §. hinc nobis. collatione prima. licet quidam dicant in sacramento testis debere inferi etiam de credulitate, per prædic. authentic. Item not. quòd ex hoc quod est hic inducta generalis consuetudo quæreudi, credis hoc, vel nō? cùm per eam tollatur onus probandi ei pro quo est inductum hoc sacramentum, vt supra authen. in isto. Sed videtur quòd non tenetur ad hoc respondere: cum non iurauerit; nisi super tribus, vt in princip. l. & in authēt. continetur. Respōdeo: Debet ita fieri: credis super hoc titulo aliquam debere tibi fieri probationem? Sed cōsuetudo generalis admisit vt dixi: & etiam quidam iudices adijciūt, quòd non vtetur falsa charta vel teste, sed de iure fieri non debet: cùm, vt dixi, tantum tria capitula sint. Et sunt de hoc versus.

*Fal. Et licet vera causa non iurandi alia sit: tamen ero. * esse.*

Istud iuretur, quod lis sibi iusta videtur.
Et si quæretur, verum non inficietur.
Nil promittetur, nec falsa probatio detur.
Vt lis tardetur, dilatio nulla petetur.

Hoc vltimum potest probari per l.j. supra eo.j. respō. Itē quid si ita est incertus interrogatus, quod nō potest applicare animum magis ad vnum, quàm ad aliud, vt in hoc exemplo: Credis illum qui est vltra mare, viuere, an non? Respon. secūdum Albertum & omnes, quòd potest respondere, dubito: & tunc debet dari tempus ad deliberādum. ar. ff. de per. hered. l. si debitor. & infra de excep. si quidem. & ff. de iureiur. l. iusiurandum & ad pecunias. ibi, quid tamen si ideo &c. & ff. de interrog. act. l. qui interrogatur. licet sit argumen. contra. in eodem tit. l. de ætate. §. nihil. sed quidam iudices minus periti semper compellūt eos respondere, credere, vel non: per hoc quod legitur hic. & tunc do consilium respondenti, quòd præmissa negatione respondeat, vt non credo eum viuere: quia non sequitur: ergo credis eum mortuum esse: quia potest esse quòd non credo eum viuere, nec credo eum mortuum esse. Sed si ponas negationem, vt credo eum non viuere, bene sequitur: ergo credis eum mortuum. & sic posses incurrere periurium. Sic ergo not. quòd non tenetur ad omnia respondere: nam non ad incerta prorsus, vt dixi. Item non ad ea de quibus non fuit intellectum in iuramento, vt de his quæ non faciunt ad causam, vt ff. de nox. l. quoties. §. final. & de iureiuran. l. qui iurasse. §. fin. & j. de proba. l. ad probationem. & j. ad exhiben. l.ij. Item nec ad eam, per quam esset cōtrarius præcedenti interrogationi, ne incidat in periurium, & faciat sibi præiudicium, vt arg. ff. de peti. heredi. l. si quis liber. §. fin. Item non de facto alieno, vt ff. re. amo. l. Marcellus. §.j. quod dicunt quidā, sed male. Item dicunt, si quæstio sit iuris, vtrum ita sit de iure, an non, argument. ff. de iur. & fact. ignoran. l.ij. Sed argument. contra. ff. de iureiurando. l. fina. Item videtur quòd de negatiua non sit quærendum, cum enim probari non potest, [c] vt infra de probat. actor. & ea sunt ponibilia, quę probabilia sunt, cùm in locum probationem sint istæ interrogationes inductæ. vt in authentic. de his qui ingre. ad appell. §. fina. collatione. v. & quia propter exoneretionem probationis est inductū hoc sacramentum & interrogationes, & ideo semper interrogatur prius interrogans an ita credat, vt per hoc exoneretur interrogatus, vt quærens non quærat calumniose. Licet dixi de negatiuis non quæri, tamen iudex debet quærere sine positione quærentis, quando sibi videtur, vt ff. de interroga. actio. l. penult. & accipe exemplum in exceptione non numeratæ pecuniæ: vt infra de non num. pec. l. in contractibus. in principio. Item nunquid sæpius de eodem poterit quis interrogari? potest enim esse quòd prius non credebat, nunc apertis testibus credit. & dico quòd potest. [d] Sed argu. contra. supra. authent. in isto.

Procurator impetrit dari sibi curatorem ad litis cōtestationē.

Nihil est: ideo dicit licet iuramentum de calumnia quod habet solemnizare processum, debeat præstari per dominum etiam ipse procurator iurabit de calumnia sua, secundum Paul. & ista distinctio non placet scribentibus hic.

c Istud hic die est immutabile iure canonico, & ideo mittatur positiua negatiua, & sic est respondendū, quia licet nō possit probari per testes: potest tamen probari per confessum, vt est casus in l. de eo qui scribit. ff. Paulus de Castr. d Alias dic sus in quibus quis in teneretur respondere, vide per Paul. de Castr. hic.

m *Ex preteritis,* vt sacramentum in litem, & veritatis, & testis.

n *A nobis.* vt iudicis & aduocati, vt j. tit. j. l. rem non nouam. in prin. & §. patroni. Accursius.

o *Pars.* scilicet rei vel actoris. Accursius.

p *Licentiam.* videtur quòd ad litis cōtestationem & narrationē & interrogationes nō possit quis dare procuratorem. sunt enim

enim ista antequam iuretur de calumnia. vt supra, eadem. l. A in princip. Respond. immo potest, vt ff. de procura. l. sed etiam ex his. & l. non solum. in principio. & quod hic dicit, est intelligendum cùm sic vult dare procuratorem, vt totam causam debeat explicare vsque ad finem. Vel dic lite contestata cum domino nō constitui procuratorem, nisi primo dominus subeat sacramentum calumniæ. & intellige hoc quando constabat de mandato. & ita in §. hoc etiā. loquitur quando dubitabatur de mandato. Accursius.

a *Mandare.* scilicet vt procedat vltra litis cōtestationem.

b *Actus.* scilicet coram iudice illius terræ.

c *Degit.* siue degit in ea in qua sit lis, siue in alia.

d *Subeat.* hoc iureiurando ab vtraque parte præstito, non videtur habere locum de rato cautio: sed certe immo habet. infra eadem. l. §. hoc etiam. & supra de his qui ad eccle. confu. l. fina. & dixi plene. ff. de procura. l. Pomponius. §. sed & his. Non enim eo ipso quòd iurat dominus de calumnia, persona procuratoris cōfirmat: ideo etiam post iramentum præstitum procurator qui satisfecerat de rato, conueniri potest ad interesse, si dominus ratum non habet. Item cum procurator non iurat. vt l. quoties. §. si tutor, nonne calumniose per dilationes, [x] faciet interrogationes? Respond. iudex cum cautela [a] det, & inquirat à domino si præsens est: alias inquirit an dolose absit. Item nota quod hoc verum in simplici procuratore: secus de eo qui factus est in rem suam, qui iurat cum propriam fouet causam, vt supra de procura. l. qui stipendia. ff. quando appel. fit. l. prima. §. in propria, nisi possit melius veritas sciri per dominum, vt supra de procur. l. fin. siue ex parte actoris sit, siue rei. tamen quidam dicunt quòd ex parte rei non sit procurator in rem suam inuito actore, vt ff. de procura. l. si actor. Nos autem cōtra, vt ff. fam. ercisc. plane. Sed P. distinguebat [b] an intenderet vilē nomine suo, quod potest, vt infra de leg. l. ex legato. & tunc iuret. an directam nomine domini? tunc non. Sed argument. contra. ff. de procurat. non solum. §. sed interdum. sed secundum R. & M. nunquam procurator iurat: sed dominus semper. si autem non est in rem suam, procurator rei, aut dominus pro eo satisdat, & tunc non iurat, vt hic. Aut ipsemet. & tunc sic, ad instar fideiussoris, quem constat de calumnia iurare: nec obstat, infra proxi. ibi, vel defensor &c. nam ibi dominus pro eo promiserat indicatum solui. sed tu potes dicere aliter vt dixi. ff. de procurat. l. non solum. in principio. Item huic §. est contra. ff. de damno infecto. qui bona. §. si alieno. sed ibi est speciale, vel corrigitur, vel extra iudicium præstabatur ibi. Accursius. D

ADDITIO. Tu dic quòd ibi loquitur de iuramento calumniæ inuento per hanc. l. ad solennizandū iudicium, quia istud nō præstatur per procuratorē, sed per dominū, vt hic: sed loquitur in alio inuento per iura vetera, quod pluries præstabatur in causa ad remouendum calumnias, & illud poterat præstari etiam per procuratorem ad excludendum calumniam suam, secundum Paul. de Castr. hic.

e *Iudicatum.* quia dominus mandauit procuratori vt defenderet eum, & satisfecit pro eo iudicatum solui.

f *Procuratorem.* cum mandato.

g *Vel defensor.* sine mandato.

h *Et ipse.* repete, non aliter valet ordinatio procuratoris: vel defensor non aliter admittitur nisi & ipse &c.

i *Instructum.* ab actore præsente, vel verius præsente ad locū vbi reus iurat.

k *Vel etiam absente.* omnino per contumaciam: aliàs actori defertur sacramentum calumniæ etiam in absentia, vt supra authentic. principales. sicut etiam testibus, vt infra de fide instrumen. l. iudices.

l *Quod.* scilicet iuramentum.

m *Antea.* id est principio huius legis. Accursius.

n *Collusione.* quia fingunt se iurasse, & non iurauerunt.

o *Videantur.* id est remittant.

p *Dissimulatione.* simulant non calumniose agere.

q *Sancimus.* ex compromisso. Sic ergo nota quòd coram arbitro iuratur de calūnia, vt infra titu. j. l. rē nō nouam. & ff. de arbi. l. j. Sed nunquid si fuit à principio omissum tacitè, post poterit peti quacunque hora iudicij vt iuretur? Respond. tic. vt ff. de dam. infect. l. qui bona. §. penul. & quod in hac. l. in principio dicitur, quòd à principio est iurandum: verum est si deferatur. [c] Item an iurando de causa litis videtur litis cōtestatio fieri? Respon. nō. quia istud iuramētum fit post litem cōtestatam, vt §. in principio.

c Vide cōsum de hoc expressum in c.a. restitu. vj.

r *Quia.* videbatur enim quòd istud iuramentum de quo tractatur supra, inductū pro priuatis tantum, & sic potsit remitti: sed certe non est inductū pro priuatis tātum, immo ob publicam vtilitatem.

** sancimus.*

s *Remittat.* contra. §. de pact. ti quis in cōscribēdo. Sed istud est inductum ob publicam vtilitatem vt aliàs. ff. de postu. quos. Itē hoc est verum quòd non potest remitti expresse: tacite autem potest secundum Io. & M. cùm demum exactum præstatur, vt ff. de no. oper. nun. de pupillo. §. qui opus. & ff. de iureiuran. l. iusiurandum. §. qui iusiurandum. sic & alias plus valet tacita permissio, quam expressa. vt ff. de procurato. filius famil. §. penul. & tacita prohibitio quā expressa. vt ff. de solu. l. vero procuratori. & l. si quis stipulatus fuerit. x. in melle. & secundum hoc tacite omisso iuramento calūniæ valet nihilo minus sententia: & est necesse quòd appelletur. Sed Azo dicit etiam tacite non posse remitti, & sic sententiam non valere, quasi cōtra solitum ordinem iudiciorum latā, vt infra de sent. & interlo. l. prolatam. & infra de lite conteſt. authenti. offeratur. [d] De patrono & de patre dic vt dixi supra, eadem. l. in principio. Itē quid de clericis? M. dicit quòd non iurant, vt §. de episco. & cler. l. cū clericis. §. quòd si lis. & in Lombarda ti. de aduocatis & vicedo. l. honor. & l. quicunque & l. quoniam. Sed certe illa cum clericis dicit in sacramento iudicio sisti. Item in spiritualibus constat quòd non est iurandum, vt dicit decre. extra de iuramen. calum. capitulo, litteras. sed in alijs dico clericum iurare: vt in prædicto titulo. de iureiuran. capit. pen. & ff. Alij distinxerunt. an agat siue conueniatur clericus de suo facto, vt tunc iuret, cùm inueniatur eum purgare debere suam innocentiam: vt infra de his qui ad eccle. confu. l. presenti. §. fane. & aliàs argument. infra de resti. seruos. Aut de facto ecclesiæ, & tunc si de spiritualibus vt de decimis, primitijs, & similibus: tunc non iuretur. si de alijs, puta vinea, iuret non per se, sed per alium, vt extra de iura. calum. inhærentes. & capitu. in pertractandis & in Lombar. in d. l. quoniam. & supra de episc. & cleri. cum clericis. Item sacramentum testis puto etiam expresse remitti, secundum Azo. vt argu. ff. de fer. l. prima. sed Hidem quod in isto. Item à principe hoc potest remitti, si huius legis faciat mentionem, vt ff. de lega. iij. si quis. in princ. vt vni remissum, alteri profit, vt ff. quod quisque iu. l.j. & l. si quis. in princip. & infra de fruct. & lit. expen. l. finali. Item quid si aduersarius dicit per mendacium tale rescriptum impetratū, vel forte falsum? Dico super hoc etiam impetrantem iurare de calumnia, vt argu. ff. de in ius voc. is quoque. & ff. si quis in ius voc. non ie. l.ij. & ff. quis cautio. si eum. in princ.

d Istud est hodie decisum de iure canonico, in ca. 1. X. 1. e. ti. lib. vj.

t *Mutilari.* ad hoc. ff. de pac. l. ius publicum. Et die mutilari. id est annihilari.

u *Hoc etiam.* non solum supradicta: sed etiam hoc addimus.

x *Nullo mandato.* prolato vel probato, allegato tamen. aliàs cōtra. §. de procura. l.j.

y *Fideiussionem.* vnde videtur iusiurandum cessare, sed non cessat.

a *Firmauerit.* id est admissus fuerit.
b *Machinatione.* quæ esset si iurare non deberet.
c *Circumscribi.* id est ne sacramentum omittatur.
d *Corpore.* togatorum, coactorum, vel nauiculariorum, vel monachorum, vel canonicorum.
e *Fideinssionem.* i. rem ratam dominum habiturum.
f *Procedere.* sancimus.
g *Statuendum.* à iudice.
h *Principales.* quę sint istæ personæ, statim exponit.
i *Maluerit.* aduersarius.
k *Alio.* præsente.
l *Pro eo.* si vna persona sit. Accursius.
m *Agitur.* si vna persona sit. Accur.
n *Vel à plurima.* pluriman partem intelligit P. & M. idoneã & maiorẽ partem omnium hominum ciuitatis: & pro eis. ff. quod cuiusque vniuersitatis. ipẽ. §. actor. & §. ex ijsdem. Sed nos cũ Ioanne dicimus illos per quos defenditur vniuersitas, vel maiorem partẽ eorum, vt ff. de condition. & demonstra. l. municipibus. & ff. ad municipalẽ. l. municipes. aliud in tutoribus, vbi sufficit si vnus iuret, vt j. si vnus ex pluribus tut. vel curato. l. j. Esset enim ridiculũ, maiorẽ partẽ populi alicuius magnę ciuitatis debere iurare. iurabit ergo syndicus, quia ipse habet legitimã administrationem, vt ff. ea. l. §. quod obseruari. vel maior pars administratorum, quando aliquis agit pro vniuersitate sine mãdato, vt modo dixi. Itẽ syndicus monasterij eadẽ ratione, quia habet legitimam administrationem, vt ff. ea. l. quod obseruari. sed secundũ Albe. abbas tantũ iurabit. Item actor iurat secundum nos: & hoc dico, si agat vel conueniatur actor vel syndicus. sed secũdum Alber. non. si nullus est cõstitutus syndicus vel actor, iurat abbas. Item si melius scit abbas veritatem quàm syndicus, ipse iuret, vel saltem de veritate dicenda, vt ff. de procura. l. fin. Accur.
o *Idonea.* quãuis non sit maior pars. Accur.
p *Approbatum.* scilicet iudici.
q *Cadat.* nõ ipso iure, sed per sententiã: a vt in authẽ. vt litigan. iurent. §. illos. coll. ix. & j. proxi. Sed nõne hoc est iniquũ, cùm forte nolit causam prosequi? Respon. nõ: qui ad alterum compellitur ex quo sam litem inceperit, vt j. quomodo & quando iudex. authent. qui semel. Itẽ videtur quòd non debent ius si quod habent amittere: vt j. tit. properandum. §. fin autem ex gestis. quæ est contra. Solu. ibi de absente qui iurauerat, hic de præsente, & non iurante. Item dicit absente, qui non iurauit. Accursius.
r *Tristitia.* quia iudices debent ostendere se tristes & iratos contra iurare nolentes. Accursius.

tal. nisi iudex intra statuẽdum tempus faciat principales personas sacra &c.

Abbas an debeat de calũnia iurare, vel syndicus monasterij.

A s *Sin autem.* sed quid si quis iurauerit se nunquã iturum? Dico non esse remittendum iusiurãdum. sed repellendũ eum ab agendo si non iurauerit: quod videtur facere non posse cum contra iurauerit, vel si conueniatur facere soluere quod petitur, habeat facultatẽ, nec enim potest iurare: vnde habebitur pro cõfesso. Acc.
t *Narratione.* f. libello actoris. i. quæ comprehensa sunt in narratione ab actoris parte. H.
u *Pro confesso.* Sed nũquid hic & superiori casu poterit appellare? quidam nõ. Tu dic secundum Io. quòd sic, vt ff. de appell. creditor. §. iussus. vbi dicitur q contumax (præterquam in non veniendo) potest appellare. Item quomodo fertur sententia lite nõ contestata? Respond. immo est contestata, sed post noluit altera pars iurare: aliàs non daretur definitiua, vt j. de tẽpo. & repar. appel. l. fin. §. illud.
x *Rei qualitas.* per hoc apparet q non est sem per ideo cõdẽnandus. Quid enim b si actor fuerit cõfessus tale qd propter quod reus nõ deberet damnari: puta dixit illum sibi. x. per metũ promisisse, qui caderet in cõstantissimũ hominẽ? Nõ debet tunc index eũ condẽnare, licet nolit iurare. & hoc colligitur ex ipsis verbis, ipsa rei qualitas &c. Item nũquid potest petere tempus ad deliberãdũ, vt subeat sacramentũ calumniæ? Respond. q sic, vt dixi in respõdendo. §. ea. l. §. quod obseruari. in glo. sic & quoddam aliud est. Itẽ nunquid qui iurare nõ vult, tenebitur illi qui iurauit, iniuriarũ? Ir. & R. dicunt ita. Ioã. contra ga iuris executio &c. vt ff. de iniur. l. iniuriarum. §. is qui. Contra. ff. qui satisdar. cog. si verò. §. j. & ff. de iniur. l. si creditor. Acc.
y *Credendum est.* q. d. nullum alium.
z *Calumnia.* i. actione. quæ pro calũnia dabatur, quæ in decima parte litis multabat, vt inst. de pœna teme. litig. §. hæc autẽ. ADDITIO. Aduertas q & hoc ad ius antiquũ hodie redactum est, in auth. de liti. §. ad excludendas. colla. viij.

Id est calũnia actione. Inst. de pœna temer. litig. §. vtrum.

Lista gloss. putatur fuisse Bal. Paul. de Castr. licet hoc q. quãdo ex temere libelli q paret &c. quid contra ipsum actorẽ, propter quod reus deberet absolui licet reus vere vel ficte ei fecerit accentata in libello, nõ debet cõdemnari, sed absolui: quia censetur cõfiteri cũ omnibus suis qualitatibus.

a *Remedium.* idem in alio iuramento, vt ff. de iureiur. l. j.
b *Primordio.* i. post exordiũ incontinenti, vt ff. ea. l. circa prin.
c *Moratur.* f. vtraque persona. Et dic quid sit territorium, vt ff. de verb. signi. l. pupillus. §. territorium. Accur.
d *Ingressu.* ad iudicium.
e *Propositu.* quod est vt abbreuientur lites.
f *Predictum est.* f. in præcedentibus tantum.
g *Concedi.* i. remitti, sic ff. de arbi. l. ne in arbitris. in fin.
h *Absuerit.* vt quia per procuratorẽ ab vtraq; parte litigatur.

Secundi Libri Finis.

DE IV-

DE IVDICIIS.

Dixit de præparatorijs iudiciorum: vt de edendo, & de in ius vocando: nunc generaliter de iudicijs. Accursius.

Iudicio cœpto. CASVS. Mutuaui tibi x. & stipulatus sum nomine vsurarũ singulis mensibus quatuor denarios, clapsis sex mẽsibus, petij ista x. & vsuras. Item non sum contestatus. postea durauit his vsque ad vij. menses: an istorum septem mẽsium qui cucurrerunt à tempore litis contestata. possim petere vsuras, quæritur? Respon. quòd sic, cùm primo in iudicium nõ fuerint deductæ, nec poterãt: quia non erãt commissæ, & ideo alia interpellatione opus est. ff. e. non poterit videri. Vel pone casum in glo. seq. Nota ex ista. l. regulã, quia creditor petendo in iudicio sortẽ principalem, nõ præiudicat in vsuris, interesse, damnis, aut alijs accessorijs: secus widetur in receptione solutionis, quia recipiendo sortem simpliciter sibi præiudicat in istis accessorijs. l. si. in fi. ff. de eo quod cert. loc. iuncta diffinct. Bart. ibi, & l. in princ. ff. si quis cau. fa. hic.

Ista gloss. putatur fuisse Bal. Paul. de Castr. licet hoc q. quãdo ex temere libelli q paret &c. quid contra ipsum actorẽ, propter quod reus deberet absolui licet reus vere vel ficte ei fecerit accentata in libello, nõ debet cõdemnari, sed absolui: quia censetur cõfiteri cũ omnibus suis qualitatibus.

a *Iudicio cœpto.* quod fit litis contestatione, vt in auth. de liti. §. fi verò apud. colla vij.
b *Vsurarum.* quæ pendente iudicio currunt: tamen putabatur contra, quasi hæc nouatio exrigueret principalem obligationem sortis, siẽque per consequentiam stipulationem vsurarum. Sed a contra est, vt hic, & ff. de verborum obligat. l. si verò apud. colla vij.
c *Vsurarum.* quæ pendente iudicio currunt: tamen putabatur contra, quasi hæc nouatio exrigueret principalem obligationem sortis, siẽque per consequentiam stipulationem vsurarum. Sed a contra est, vt hic, & ff. de verborum obligat. l. si verò apud. colla vij.

a Nũ hic loquitur in nouatione necessaria vbi prima actio nõ tollitur, vt in glo. fin. ff. eo. tit. in nouatione voluntaria per quã prima tollitur. l. nouatione. & l. emptor. ff. de nouationibus. secundũ Bart. Bald. Paul. Salyc. Ale. et Iaf.

d *Stipulatio.* cùm principale non subsistit, neque accessorium, vt ff. de reg. iuris. cum principale. Solu. est quoddam accessorium quod non potest esse sine principali, vt in vsuris bonæ fidei: & aliud quod potest esse sine principali, si talis sit causa ex qua fit æquum tolli accessorium, vt præscriptio. nam negligentia causa est hinc inde si ex alia bona sit.
e *Perempta.* nouatio est in aliam vel nouam obligationem translatio. Vel dic perempta, quia nec cõmissa secundum principalem casum, vel proprie secundum alium.
f *Quod non est.* non solum vsuræ quæ ante litis ingressum debebantur, peti possunt: sed aliæ quæ post.
g *Dedolum.* quia nec poterat secundum primum casum: cum non esset commissa stipulatio, vt ff. eod. non quemadmodum. Ideoque alia interpellatione opus est, vt ff. eo. non potest videri. sed tamen ad officium iudicis spectat, vt ff. de ædil. edict. Ædiles etiam. §. item sciendum est. Io. contra in hoc. Nec dicas illud in bonæ fidei iudicio tantum: quia idem est in stricti iuris iudicio, vt ff. de rei vindi. l. non solum. nec mirum si habet locum officium iudicis & certi condictio ex stipulatione. nam & in illa. l. non solum. habet locum officium iudicis, & legis Aquiliæ actio. secundum alium casum potest aliorum diuorum annorum vsuras petere per stipulationem: secus est si non per stipulationem, sed iudicis officio debentur, vt j. depositi. l. iiij.
h *Potis.* etiam in eodem iudicio secundum primum casum per officium iudicis: vel alio iudicio secundum vtrumque. tot enim sunt obligationes, quot summæ, vt ff. de verborum obligat. l. scire debemus. in principio. licet aliter sit vbi non per stipulationem, sed iudicis officio debentur: quia non possunt peti in alio iudicio, vt modo dixi. Et quia nouatione videbatur sublata, ideo largius dic quod nouationum alia voluntaria, alia necessaria. Voluntaria fit per stipulationem, & per eã decedit & non accedit obligationi. vt ff. de no. l. aliã. & l. Paulus respõdit. & l. nouatione. & l. si Stichũ. §. fin. nisi in posteriore obligatione sint repetita quæ fuerant in prima, vt j. etiam ob chiro. pe. l. prima. & ff. de pig. act. l. solutũ. in princip. Item fit hęc voluntaria lit. cõtesta, vt si cõtra aliũ volens meũ debitorẽ liberare, litẽ cõtestetur, vt ff. de noua. l. delegare. & de solu. l. solutionem. necessaria autem cum contra debitorẽ meũ mihi soluere nolentem litẽ contestor; quæ ideo sic dicitur, quia etiam inuitum te traho, vt ff. de verbor. oblig. l. inter stipulantem. §. j. vel ideo, quia quodammodo inuitus videor vocare te in ius, cũ aliter mihi debitum consequi non possim, vt ff. de sepa. l. fi. & per hanc fit nostra conditio melior facta actione perpetua & transitoria in heredes, vt infra de an. exceptione. l. prima. §. ad hæc. & ff. de noua. l. aliam. Item transfertur rei periculum in possidentem, vt ff. de verborum obligatio. l. nemo. §. primo. & nihilominus currunt vsuræ, vt hic. Item interrumpitur præscriptio, & etiam vsucapio quantumad effectum: currit tamen nihilominus vsucapio, vt infra, de rei vindicatione. l. moræ. & ff. pro emptore. l. fecunda. §. fina. quæ dam tamen actio non perpetuatur, vt ff. de dolo, vt ff. de dolo mal. l. finali. & idem dicunt in rescissoria: quod negamus, vt dixi. supra de tempor. in integr. restitu. l. superuacuam. fit quoque necessaria per sententiam, & per eam reo absoluto, decedit obligationi cum agens modo repellatur exceptione rei iudicatæ, licet naturalis obligatio duret, vt ff. de cõdic. indeb. l. Iulianus, si autem dãnetur debitor, accedit in hoc, quia alia nona actio datur in factum, vt infra de re. credi. l. actori. fi vbi vetus erat personalis. alioquin vtilis in rem b ex sententia datur actio, vt ff. de arbitr. l. ne in arbitris. §. sed & si. vetus quoque dura. licet quidam dicant contra. Si ergo agatur veteri, & excipiatur de fore tua, replicabitur de re secundum actorem iudicata, vt ff. de except. rei indic. l. fi à te. §. fi quis. Item accedit: quia tunc causæ cognitione mandabitur c executioni, nisi nouatio fuerit facta, vt j. de execut. rei indic. l. si causam. Item maior vsura currit, vt j. de vsu. rei indic. l. j. ij. & iij. decedit autem, quia prior vsura currere desinit interim, vt j. de vsu. rei indic. l. sancimus. Item decedit, quia vbi duo tenebantur in solidum, & pariter condemnati fuerunt, viriliter d reneri incipiunt. Item periculum vnius alius amodo non patitur, vt j. li plures. vna fen. su. com. l. j. & ij.

b Et etiam datur actio iudicati sicut in personali. Bart. & Iaf. licet gl. contrà. c Et bene si imploretur officium iudicis: secus si actio. Alex. & Iaf. d Et bene si conueniatur ex sententia: secus si actione personali. Alex. & Iaf.

e Idem in ordinario Odo. & l.

f Et male. P. Alexan. & Iaf.

g Immo, dummodo esset in iuuenili ætate. Iaf. & Pan.

LIcet. CASVS. Tutelam alicuius pupilli administrasti. finita tutela in iudicium deduxit te, proposita actione tutelæ generaliter, sed super vna specie tantum processum est, & absolutus es generaliter: non obstante re iudicata: an possit petere vt tibi reddas rationẽ administrationis in alijs speciebus, quæritur? Respond. quòd sic: & si tu excipias de re iudicata, replicabit de dolo. Nota ex hac. l. vna regulam, quòd prosecutio specialis restringit sententiam generalem ad prosecuta. rationem vide per la. hic.

Ad. Valens. tino.

i *Accepto.* id est delegato e ab ordinario. Et die quod egisti generaliter, proposita actione tutelæ. Vel die secundum la. fu per vino, bladio, file, super pecunia: sed in iudicio vnam causam tantum es prosecutus, cum multas species administrationis vna tutela habeat, & iudex generaliter absoluit. Alij dicunt, f quòd proposuisti actionem adiecta vna causa quã prosecutus es, vt arg. ff. de pecul. l. si ex duobus. Sed tunc non obstaret aliquo modo exceptio, vt ff. de excep. rei iudi. si mater. §. si quis autem. & §. eandem. sic etiam non esset aliqua dubitatio huius. l. Item nec sic potest poni vel intelligi, vt fuerit generalis petitio, & specialis prosecutio & sententia, quia tunc non noceret in alijs, vt ff. de arbi. l. de rebus. ADDITIO. Non obstat illa. l. de rebus. quia ibi fuit omissa prosecutio scienter & dolose: hic per errorem. Bar. Bald. Paul. Alex. & Iaf.
k *Non est.* in parte quam prosecutus non es. In alia enim est natura debitor maneat, vt ff. de condic. indeb. l. Iulianus. tamẽ replicatio non datur.
l *Et ideo.* quia supereſt.
m *Eundem iudicem.* nõ aliũ, g ne causę cõtinẽtia diuidatur, vt ff.

de quib.re.ad eundem iudi.eat.l.ij.& ȷ.ar.tut.l.omnes.& ar.ȷ. eo.l.nulli. Accursius.

a *Vtilem.* id est efficacem prima facie, sed ope replicationis annullatur. Sed contra §. de transac. l. sub prætextu ſpecierum. Solu. distingue vt ibi. & ad hoc. ȷ. de exceptio. l. ſi ex maiore. & §. ſi aduer. rem iudi. l.j. & §. de trãſac. l.age. & l.ſi de certa. & ff. de arb. l. ſi cum dies. § pleniu̇m. & de admi. tut. Lucius. ij. §. tutelæ iudicio/ tutor cõuentus. Item arg. contra. ȷ. eo. l. ſi cum tibi. Solu. vt ibi. Accurſius.

b *Allegare.* ſi generaliter proponatur, ad ſpeciale deſcendi poteſt: nec obſtat exceptio rei iudicatæ in vno.

*Fauſtino. QVoties. ȷ. Casvs. Petebas à me hereditatem cuiuſdã Titij coram delegato iudice: dicebã te eſſe ſeruum meum: an iudex qui alias de cauſa ſtatus cognoſcere nõ poteſt, poſsit ſe intromittere, quæritur? Reſpõ. quòd ſic: quia incidẽs eſt. de liberali enim cauſa præſes cognoſcit, ſiue incidat, ſiue principaliter propona tur. No. ex hac l. regulam quòd ille qui eſt iudex cauſæ principalis, eſt etiam iudex cuiuſcunque cauſæ ibidem incidentis: ideo quòd de ea non poſſet principaliter cognoſcere, ſecundum laſ.

*id eſt quo minꝰ vt recte interpretatur vetus gloſſa interlinearis et Azo. quos ſcpila uit. Accurſ.

*al. pupillo.

c *Concurrit.* vt ſi à me hereditatẽ petas, & te ſeruum meum dicam.

d *Quo magis.* id eſt minus ſimile. ȷ. qui dat. tut. poſ. l.j. ſic e contra. infra. e.l. properandũ. in ſi. & ff. vi bo. ra. l.ij. §. j. vel proprie pone quo magis. q. d. nõ magis diſceptationẽ principalem terminabit quàm quæſtionem ſtatus. nam vtramque terminabit, & illa verba, nihil prohibẽt, &c. expone, id eſt omnia iura magis conſonant in hoc, quò, pro vt, &c. ſed in prima ponitur quo, in vim nominis.

e *Apud eum.* vt puta delegatum.

f *Qui aliquum.* id eſt aliàs ſi principaliter quæratur de ſtatu, non poteſt agnoſcere: vt ȷ. de ped. iud. l.ij. in fin. & ſic propter ſuam perſonam impeditur. Vel dic propter perſonam eius de cuius ſtatu quæritur, vt quia eſt pupillus. vt ȷ. de ordi. iudi. l.j.

g *Non poſſit.* quia forte pedaneus erat.

h *Diſceptatio.* ſcilicet vtraque, bonorũ, & etiã ſtatus: adeo vt ſi ſeciſdum eum qui ſeruus dicitur, de hereditate pronuncietur, ſufficit [a] ad libertatem, ſi cõtra non impediatur defenſio libertatis: vt ȷ. de ordi. cogni. l. ij. An enim de incidentibus ſit pronunciandum. triplex eſt opinio: vt ȷ. de ordi. iud. l.j.

a Et ſi aduerſarius vult poſtea per modum agendi petere declarari illum eſſe ſeruũ, non poteſt. Pau.

Sed *cum.* ȷ. Casvs. Curator tuus prædium tibi emit pro. l. Nec ſibi fecit caueri de euictione: finita tutela, vtili⁹ nego. geſto. actione conueniſti eum ex. c. quæ tibi debuit ex mala adminiſtratione. l. tibi ſoluit, & reliqua. l. quæ in emptione prædij impendit, tecum compenſauit, & abſolutus eſt; ſi poſt vis eum conuenire: quia non fecit ſibi caueri, vel quia prædio euicto non egit de euictione: an poſsis quæritur? Reſpond. quòd non poſsis.

i *Reputaretur.* cum generaliter contra curatores ageres.

k *Omiſſæ.* à curatoribus ſcilicet, quia curatores nõ egerunt de euictione prædijs illis euictis. vel dic quia omiſerunt ſtipulari de euictione: vnde de negligentia poterant conueniri. Vel dic omiſſę ſcilicet ab iſtis curatoribus, vel à te in iudicio, quia quæſtio euictionis acceſſoria eſt.

l *Non poſſe.* vt arg. §. de erro. aduo. l.ſi. & de iur. & fact. ignorã. l. error. Sed cõtra §. eo. l. licet. Solu. hic fuit generalis petitio, & proſecutio, & ſententia: ibi ſpecialis proſecutio. hæc non placet: quia hic proſecutio fuit ſpecialis. vel hic non inſtauratur: quia hic generaliter obſtat exceptio, ſed replicatur, vt ibi. ſic & hæc ſecundum illam. Vel dic, quòd hic ſpecies pendet ex alia, ſcilicet exẽptione prediorũ, vt cauſa principali ſinita nõ poſsit de hac acceſſoria plus quæri: vt ar. ȷ. depoſiti. l. iiij. & ſic non eſt ſpecies per ſe, ſed pars (vt ſic dicã) ſpeciei.

*Oportere.

m *Iudicem petieris:* contra vtilem [a] exceptionem rei iudicatæ, ſi de ſpecie de qua agis, in iudicio priore tractatum non eſſe allegas, [b] nõ inutiliter replicatione doli mali vtéris. PP. VI. Kalend. Ian. Fauſtino & Rufo Conss.

Iudex qui de cauſa ſtatus principaliter cognoſcere non poſſet: poſſet tamen incidẽter. Alexand.

III. Imp. Alexander. A. Fauſtinæ.*

QVoties quæſtio ſtatus bonorum diſceptationi cõcurrit: [c] nihil prohibet quò magis [d] apud eũ [e] quoque qui alioquin [f] ſuper cauſa ſtatus cognoſcere non poſsit, [g] diſceptatio [h] terminetur. PP. VI. Id. Feb. Iuliano. II. & Criſpino Conss.

Sententia lata ſuper certa ſpe iudicij generalis, nocet in omnibus eius acceſſoriis, vel dependentibus ex ea. licet ſuper eis non fuerit diſceptatum. b.d. ſecundum verũ intellectum. Alexand. & Saly. Vel ſic: Licet ſententia generalis non nocet in ſpecie non proſecuta: nocet tamen in appendiciis proſecutorum. b.d. ſecundum Bar. & Saly.

IIII. Iidem A. Popilio.

SIcum † tibi precium prædiorum à curatoribus cõparatorum reputaretur, [i] & inſtrumenta emptionis traderentur, quæſtionem omiſſæ [k] euictionis non mouiſti: intelligis ſemel finitam litem inſtaurari non poſſe. *IPP. Kalend. Aug. Modeſto & Proculo Conss.

Delegatus ab alio quàm à principe, delegare non poteſt. h. d: Salycetus & Alexander.

V. Imp. Gordia. A. Marcello.

AIudice * iudex delegatus, iudicis dandi [m] poteſtatem non habet, [n] cum ipſe iudiciario munere [o] fungatur: * [p] niſi à principe [q] iudex datus [r] fuerit. PP. IIII. Non. Septemb. Pio & Pontiano Conss.

IN AVTHENT. VT defun. ſeu fu. eo. non iniurì. à credi. §. illud. collat. v. conſtitut. xiij. Nouell. 60.

Ordinarius iudex cauſæ principalis poteſt eam delegare reſeruata ſibi ſententia. ſed tunc oportet quòd lis coram eo conteſtetur: probationes producantur. & per eum cunctis in fine examinatis, ſententia per eundem proferatur: & delegatus ab eo, reliqua expediet. Iudex verò cauſæ appellationis, & etiam delegatus habens de iure poteſtatem omnia ſubdelegandi, prout eſt delegatus principis, non poteſt alteri delegare reſeruata ſibi ſententia, & contra faciens, punitur. Alexand.

IIII. Iidem A. Popilio.

AD hæc, ſi adminiſtrator [s] ſit, & publicis occupationibus impediatur, litem apud ſeſe agitandam ſaltem in conteſtatione audiat: & rurſus in medio ſemel: & in fine omnia etiam quæ ſunt examinata, conſequenter audiat, & ſic ferat ſententiam: & appellationem, ſi fiat, ſuſcipiat: cetera licet expedi-

Mittio in poſſeſſionẽ quando ſit neceſſ.

non valet, vt ff. de office. eius cui manda. eſt iuriſdictio. l. & ſi prætor. Vel dic vt dixi in dicta. l. legatus. Item cõtra. ff. quis & à quo ap. l.j. Sol. ibi ad vniuerſitatem cauſarũ erat delegatus.

o *Munere.* id eſt honore, ſcilicet alteri ordinario competenti, non ſibi, vt ff. de iuriſdic. om. iudi. l. more. Vel dic munere, id eſt onere iudicandi, quod ex neceſſitate ſubit, vt §. de aduo. diuer. iudicio. l. ſancimus. ȷ. non honore vel poteſtate, quæ dicitur gladius. Accurſius.

p *Fungatur.* ſcilicet onere.

q *A principe.* vel à proconſule, [b] vel ad vniuerſitatem cauſarum: vt modo dixi. Sed videtur quòd nullus delegatus poſsit delegare. vt in auth. hic poſita, ad hæc. quæ eſt ex tit. vt defun. ſeu fu. §. illud. colla. v. Dic ergo, ad hæc &c.

r *Datus.* id eſt delegatus.

b Idem in liberatio cardinalium, ex quo cardinales æquiparantur proceſſibꝰ. c.ij. de offic. leg. in vj. Bald. Alex. & laſ.

AD *hæc.* ȷ. Casvs. Hæc auth. nõ corrigit. l. C. ſed ei aliquid addit. dicebatur enim in l. C. delegatum. ſubdelegare nõ poſſe, niſi eſſet à principe delegatus. Authent. iſta tractat de ordinario cauſæ principalis, & appellationis, & delegato à principe: & ita ponit tres caſus. Primus eſt: Iudex ordinarius occupatus propter reipublicam vult delegare cauſam reſeruata ſibi ſententia. nunquid hoc facere poſsit, quæritur? Reſpon. quòd ſic, ſi ſemel cauſam audiãt in principio, in medio, & in fine. Secundus eſt: Si iudex ordinarius qui de appellatione cognoſcit, vult delegare cauſam ſeruata ſibi ſententia: hoc facere non poteſt, quia per ſe debet cognoſcere. Tertius caſus eſt in delegato à principe, ſi velit ſubdelegare ſeruata ſibi ſententia. nõ licet ſibi hoc facere. ſed ſi velit delegare cognitionem & prolationem, hoc facere poteſt: vt ſi contra hoc factum fuerit, graues pœnæ imponuntur.

s *Adminiſtrator.* id eſt ordinarius, vt præſes. ſic accipitur in authen. de iudi. circa prin. colla. vj.

Conſilia-

*Qui dicitur aſſeſſores & plures extra mõtem. Bart. B. Pau. Ale. & laſ.

a *Conſiliarios.* id eſt per aliquos [a] quibus audientiam committat, ſicut aliàs iuriſdictio ex cauſa neceſſitatis per alium explicatur: vt ff. de office. conſul. l.j. §. ſed non poteſt. & intellige hoc, quando vult ſibi ſeruare ſententiam. ceterum ſi totã vult committere, poteſt. Accurſius.

b *Audiat.* ſcilicet totam ſi vult ſententiam ſibi ſeruare, vt nec etiam mediam commit tat. Vel dic audiat titẽ & ſententiet, vt in alio dixit. §. ſed prima verior, vt in delegato ſubijcit.

c *Delegatus.* non ergo delegatus à principe delegat. Sed eſt cõtra. §. eod. l. à iudice. Solu. hic de delegato ab alio, non à principe dicit ſecundum quoſdã. hoc non valet, quia etiam in delegato principis hic dicit: vt in cor. ibi, alios autẽ, &c. alij hoc nouum, illud vetus. Tertij, ibi fuit delegata habenti aliàs iuriſdictionem, hic nõ habenti, vt innuitur in cor. ibi, alios autem, &c. hoc non valet: vt ff. de offi. eius cui mãda. eſt iuriſdict. l. & ſi prætor. Tu dic quòd ordinarius reſeruata ſibi ſententia cetera committit, vt tamen audiat ter. delegatus autem ſi ſibi reſeruat ſententiam, alia non committit, vt hic. ſed ſi omnia velit committere, poteſt. & idem in iudice appellationis: & ſic conſuetudo interpretatur & ex ordine

*al. Hyrenice. litteræ ſumitur, ſed iure canonico ſecus: vt extra de office. & pote. iud. delega. ſuper quæſtionum articulis. in princ. vſque ad §. verũ. Accurſius.

d *Præſtabunt.* aliàs pendent. i. ſoluent.

Vnde verſus.

Pendo, do pœnam: dum pendeo, ſuffero pœnam.

Seruus. ȷ. Casvs. An ſeruus in iudicio vt actor vel reus cõſiſtere poſsit, quæritur? Reſpon. quòd non: nec ſi condemnetur, valet condemnatio.

e *Seruus in iudicio.* ſ. vt ſit pars iudicij vt actor vel reus, vel iudex: vt hic. & ff. ſi quis cau. l. quoties. & ȷ. l. prox. & ȷ. de rei vindi. l. nõ ſeruũ. & ȷ. de noxa. ſi tibi. & ff. de pecu. l. iij. §. ſi ſeruus. idem in arbitrio: vt ff. de arbi. non diſtinguemus. §. ſi ſeruus. hoc tamen fallit in caſibus: vt habes. ff. de iud. l. vix.

f *Subſiſtit.* i. vires habebit: aliàs eſt, non ſubſiſtit, & ſic vna negatio abundat: vt ff. de dam. infec. l. fluminum. in princ.

Vim debitoris. ȷ. Casvs. Seruum tuum mihi pro centum obligaſti: ſeruus ille tenebat omnia bona tua: an illum ſeruum bona tua tenentem conuenire poſsim, quæritur? Reſpõ. quòd non: quia inter liberum & ſeruum, &c. ſed officio iudicis mittar in poſſeſsionem bonorum tuorum, & ita mihi ſuccurretur. Nota ex verſi. ad poſſeſsionem. ſecundum Bar. Bald. Saly. & modernos, quòd contra hereditatem iacentem poteſt perueniri ad primum decretum, facit. l. ſi bona. & ibi Bar. C. de bo. auct. iud. poſſ. Bar. in l. iiij. §. prætor ait. in ver. toties. ff. de dam. in fe. la.

g *Siquidem.* l. quia.

h *Nullũ.* regulariter. Sed fallit, vt dixi. §. l. prox. & maximè in iudicio turbatę poſſeſsionis: vt ȷ. ſi per vim vel alio modo. l.j.

i *Officio iudicis.* cuius eſt iuriſdictio: vt ſi neque veniat, neque defendatur reus, mittatur actor in poſſeſsionem rerum eius cauſa rei ſeruandæ, immo etiam in ſeruum peritum obligatum: vt ȷ. de pig. l. creditores.

Vim debitoris. ȷ. Casvs. Seruum tuum mihi pro centum obligaſti: ſeruus ille tenebat omnia bona tua: an illum ſeruum bona tua tenentem conuenire poſsim, quæritur? Reſpõ. quòd non: quia inter liberum & ſeruum, &c. ſed officio iudicis mittar in poſſeſsionem bonorum tuorum, & ita mihi ſuccurretur. Nota ex verſi. ad poſſeſsionem. ſecundum Bar. Bald. Saly. & modernos, quòd contra hereditatem iacentem poteſt peruenire

a *Cum hoc ipsum.* scilicet eos sic interrogari.
b *Referenda.* quia non potest ipse definire, vt ff. de offic. procon. solent. & l. si quis. Vel quia cognitio tantum est delegata: vt infra ad leg. Corn. de fal. vbi & supra eod. authent. ad hæc. Vel tertio: dicat se minus sufficienter propter factum, non ius: quando secûdum

* *Concor. tex. in c. in dicantem. xxx. q. v.* † *sic in C. T. in quibusdam verò manuscrip. & fere omnibus, ne quid.*

iura ista poterat fieri relatio, vt infra de relat. per totû. hodie nõ, vt in authenti. vt iud. non. expe. fa. iuſ. §. j. colla. ix. poſt hoc lege authen. iubemus. quæ hanc confirmat. & addit. & eſt ex cor. vt cõ. de appel. cog. §. j. coll. viij.

IVbemus. ¶ CASVS. Hæc authen. confirmat & clarificat. l. C. & hoc dicit. Iudex examinato plene negotio, antequã perueniat ad ſententiã definitiuã, debet interrogare litigãtes an velint aliquid amplius proponere, & ſi dicant non, debet eos facere renũciare allegationib^9. Si autẽ vna pars dicit ſe velle aliquid noui proponere, & altera q^p nõ, illi parti quæ dicit ſe velle aliquid noui proponere, debet aſsignare terminũ, ſcilicet xxx. dierũ ad proponendũ. & ſi intra xxx. dies non propoſuerit, dantur ei adhuc xxx. dies, intra quos ſi non propoſuerit, dabitur ei iterũ xxx. dies ad ſuperandũ ſuam malitiã. & ſi intra illos tres mẽſes nõ propoſuerit, iudex debet ferre ſententiam.

* *Sic de iure canonico datur dilatio ad vincendã malitiam vt in ca. prout no bis cũ gl. ſu per verbo conuincendã. de dolo & cõtuma.*

Ex fin. huius. l. ibi, legibus & moribus: not. duo. Primo ſecundum Bald. & Salyc. hic, q^p index debet iudicare non ſolum ſecundum leges, ſed etiam ſecundum conſuetudines patriæ, & iudicando contra cõſuetudinem, ita facit litem ſuam, ſicut ſi iudicaret contra ius commune. Secundo not. ſecundũ eoſdẽ quòd ſicut iudex ſupplet circa ea quę ſunt in legib. per tit. C. vt quę deſunt. aduo. ita ſupplet circa conſuetudinem. & intellige quando conſuetudo eſt notoria, aliàs ſecus. Iaſ. hic.

c *Renunciauerit.* Hęc renũciatio in teſtibus facta ne producãtur, nõ nocet ſecundũ quoſdã, ſed nocet quarta productio, & didiciſſe teſtificata, vt in auth. de teſti. §. quia vero multi. coll. vij. idẽ forte in inſtrumẽtis, vt nõ noceat renũciatio. valet ergo hęc renũciatio in allegationib^9 iuris. Accur. ADDITIO: Contrariũ tenet gl. fin. per illũ text. in c. cũ veniſſet. & gl. fin. in ſi. ca. cõſtitutis. ij. extra de teſtibus. quod ſequitur ibi Abbas: & idẽ tenet Specula. in tit. de teſti. §. vlt. verſi. antepe. & ibi Ioã. An. in addi. Vide latius de iſto per Bart. in auth. at qui ſethel. in iij. col. verſic. circa ſecundum. infra de probationibus.

Dilatio eſt quandoque tertii meſſis.

d *Proponat.* cum iudex interrogat an addere velint, vt & ſupra eo. in l. iudices. Accurſius.

e *Tres mẽſes.* Similis dilatio infra quomodo & quãdo iudex. auth. qui ſemel. Sed non videtur tot dilationes debere dari, vt ff. de fer. l. fin. quæ eſt contra. Solu. hic abſenti, ibi præſenti & poſtulãti datur dilatio. Item contra. ff. de iudi. l. ad peremptorium. & l. ſeq. vbi quatuor dabantur edicta. Sed illa [a] ad dandã definitiuam, iſtæ vero dantur ad allegationes.

Dic ſp il la loquitur in dilationibus expectatoris ad cõparendũ iſta in dilationibus. allegatorijs. Pau.

f *Expectabis,* ob hanc cauſam, ſed citabitur ad ſentẽtiam peremptoriam.

g *Proferat.* erat ergo lis conteſtata, vt ff. de tẽp. ap. l. ſi. §. illud. *Vlt.* ¶ CASVS. Bononiẽſis petebat ſibi delegari iudicẽ ab imperatore inter ipſum & Mutinẽſem, ſuper poſſeſsiõe cõſtituta in territorio Mutinen. vult Mutinenſis tantũ ſuper

A poſſeſsione alium iudicẽ ſibi delegari in cauſa proprietatis an poſsit hoc impetrare, quæritur: Reſpõ. q^p non. ſed puniendus eſt quod hoc impetrauit. vel ſi cũ poſsidebas rem meam, vnum in cauſa poſſeſsionis petij iudicem: ea finita petij aliũ in cauſa proprietatis: an ſim audiendus. quæritur? Reſpond. q^p non, propter cõtinentiam cauſæ quæ diuidi nõ decet. Ex hac lege no. regulam quòd cõtinentia cauſę non debet diuidi coram diuerſis iudicib. & iſtam regulã limita ſex modis, vt per Iaſ. hic.

h *Nulli.* neque pagano, neque militi. Et pone caſum ſecũdum P. Bononien. petierat iudicem ab imperatore ſuper quæſtione poſſeſsionis fundi exiſtẽtis in territorio Mutinẽſi inter eum & quẽdam Mutinenſ. nunc Mutinenſis petit aliũ iudicem ſuper quæſtione proprietatis, nõ poteſt, vt ff. de ſenten. & interlocu. cum Papinianus. & authen. & conſequenter. ſed certe l. cum Papinianus, non loquitur de conjunctis vel continentibus: ſed alia eſt ratio quare ibi prohibet coram alio: quia eius &c. non quia continentia. Item authen. & conſequenter. eſt contra eũ, quia ſinita prima cauſa permittit corã alio fieri cõuentionem: qđ eſt intelligendũ de nõ coniunctis. Tu autem approba caſus poſitio nem non per illas, ſed per iſtam. l. nec obſtat exceptio rei iudicatæ agenti de proprietate: vt ff. de acquiren. poſſeſſ. naturaliter. §. nihil. Vel pone ſecundũ Ioan. quòd alium petij in cauſa poſſeſsionis, & alium in cauſa proprietatis, ſimul co-

Petitorij & interdictis de recuperanda vel adipiſcenda ſimul intentari poſſunt.

gnoſcendo non poſſum ſi opponas: & hic non impeditur petitio, quia continentia, ſed quia ſeruandus eſt ordo, vt ff. de rei vin. l. ordinarij. & de interdic. l. incerti. & de appel. l. j. & ff. fin. regun. l. ſi quis. Sed dic quòd de recuperanda vel adipiſcenda poſſeſsione poteſt ſimul agi cum petitorio, ſecundum M. vt hic. ſed [b] non de retinenda, vt dictis ll. vel ſecundum Ioan. dic quòd ſimul ſemper ſint agitandæ, ſed prius cauſa poſſeſsionis terminanda. Vel dic tertiò quòd ſi petito iudice ſuper cauſa poſſeſsionis, & ea finita, peto ſuper cauſa proprietatis alium, hoc ſola ratione continentiæ prohibetur. Sed an ſine noua delegatione de proprietate cognoſcant? Reſpon. vt infra ſi à non compet. iudi. l. iij.

b Melius in l. cum ſtipulã. in fi. de vi & vi ma. Alex.

i *Continentiam.* ſiue ſit cauſa quæ plures ſpecies continet, vt tutelæ, ſiue ſit talis ſuper qua plures concurrunt quæſtiones, vt hic dixi.

k *Prærogatiua.* ſcilicet à principe cõceſſa, vel quia erat miles.

l *Iudicio.* id eſt apud eundem iudicem. ſic inſtitu. de act. §. ſi minus.

m *Poterat.* id eſt debuerat. ſic e contra ponitur hic debet, pro poteſt. ff. an per alium cau. ap. l. fin.

n *Pœna.* fiſco applicanda, vt ff. de modo mul. l. multarum.

o *Quæſtione.* ſiue vnum petierat actor, alium reus, ſecundum P. ſiue idem petierit diuerſos, vt ſimul cognoſcatur, ſecũdum Io. ſiue ſeparatim, vt modo dixi. & facit infra de accuſa. l. qui de crimine. in fi.

p *Roper. andum.* ¶ Iſta l. diuiditur in ſex partes principales. Primo ponit ſtatutũ ſuũ, in quo limitat tẽpus inſtantiæ. Secũdo punit actorẽ contumacem. Tertiò punit reũ contumacẽ. Quartò punit iudicẽ negligentẽ. Quinto punit aduocatos negli-

negligentes. Sexto punit tutores & curatores negligẽtes. ſecunda ibi, & ſi quidem. tertia ibi, ſin autem reus. quarta ibi. §. ſin autem vtraque. quinta ibi, illo proculdubio. ſexta ibi, ſin verò cauſæ. Barto. Bal. & Iaſ. Caſus in terminis vſque ad fi. talis eſt: Petebam à te. x. tecum ſum litem conteſtatus: quantum durare poſsit inſtantia cauſæ à tempore litis conteſtat. vſque ad ſententiam quæritur? reſpond. olim durabat vſque ad x. an. vel vſque ad c. quod tempus vult imperator per hanc legem coartare. & hoc tribus rationibus. Prima eſt, ne lites extendantur in infinitum. Secũda eſt, quòd criminalis cauſa olim limitabatur certo tempore, pura biennio: multo magis & ciuilis certo termino debuit limitari: quia frequentior eſt. Tertia ratio eſt, quia criminalis cauſa, quæ aliquando ex ciuili cauſa ortum habet, coartatur: eodem modo ciuilis eſt coartanda. Placuit ergo quòd quæcunque fuerit cauſa, ſiue de proprietate, ſiue ſuper poſſeſsione, ſiue conditione alicuius, fuerit ſeruus vel liber: ſiue ſuper iure ciuitatum: triennio terminetur à tempore litis cõteſtatæ, exceptis cauſis fiſcalibus, & ſiue maior ſiue minor fuerit iudex: ſiue ordinarius, ſiue delegatus: non conceditur cauſam vltra triennium prorogare: nec exiſtimet ſe excuſatum iudex hoc prætextu quòd partes velint vltra triennium prorogare: quia eo inuito non audientur. & hoc in prima. Si autem tantum prætererit de triennio quòd non ſuperfuerint niſi ſex menſes: & contingat abſentia alterius partis: diſtinguit. Aut abeſt reus, vel actor. ſi actor iudex faciet eum citari per executorem per interualla decem dierum. quòd ſi nõ venerit, acta inſpiciat: & ſi per ea liquere ei de cauſa non poſsit, quia minus fortè plenè probatum eſt, vel nullo modo, vt non poſsit ſententiare, abſoluat reum ab inſtantia iudicij: & actorem abſentem reo condemnet in expenſis iuramento rei declarandis, ſcilicet vt iuret quantum expendit. ſi autem liquere poſsit, pro eo ferat ſententiam qui melius ius habuerit: & ſi pro actore, reum in expenſis condemnet: ita vt deducantur expenſæ rei de condemnatione. Verbi gratia. Actor petijt centũ, & impendit xx. reus x. ſi actor abſens non fuerit, condemnandus eſſet reus in centũ & in xx. Nunc autem deducitur expenſæ rei de condẽnatione. & condemnabitur in decem tantum ſcilicet in mediam partem eius quod impendit actor: & hoc ſibi imponitur propter ſuam contumaciam. Si autem reus melius ius habuerit, pro eo ferat ſententiam, nec audietur actor reuerſus appellans. Si autem iudex reum pro parte abſoluerit, & pro parte condemnauerit: puta debuit centum & in quinquaginta eſt abſolutus, & in l. eſt condemnatus: actor reuerſus nullum habebit regreſſum contra reum. & hoc in ſecunda. Si autem reus abſuerit, actor præſens ſiticitabitur reus tribus edictis. quòd ſi non venerit, contrahitur eremodicium: id eſt deſertio cauſæ. & ſi liquerit iudici de cauſa per probationes actoris: condemnabit reum, ſi viderit eum condemnandum: & in rebus eius fiet executio ſi hoc de ſua iuriſdictione poteſt iudex: alioquin referat executionem ad maiorem iudicem. & ſi reus reuerſus voluerit fideiuſſores dare de parendo iuri, & poſſeſsionem in actorem tranſlatam recuperare, non audietur. Cùm autem eremodicium contrahitur, debent eſſe ſacræ ſcripturæ coram iudice, vt rei vel actoris abſentia, Dei repleatur preſentia: nec timeat iudex ſi abſens ſententiæ ſuæ parére noluerit propter appellationis obiectum: quia reuerſus & appellans non audietur. Iudex autem prope finem triennij & non ante, ferat ſententiam definitiuam. Si enim longe ante triennium actor vel reus abeſſet, & ſpes eſſet quòd reuerteretur: tãtum in expenſis eſſet præſenti abſens condemnandus, nec eſſet ſententia definitiua. Et intellige quòd prope finem triennij eſt ferenda ſententia ex neceſsitate, ſi actor eſt abſens: ex voluntate iudicis reo abſente ante triennium, index autem victum victori condemnabit in expenſis per iuramentum declarandis: alioquin de ſuo parti læſæ compelletur ſoluere. & hoc in tertia. Si autem tam actor quàm reus eſt præſens: index autem propter amicitiam alterius partis, vel precio corruptus ſententiam intra triennium ferre noluit: eo lapſo ſi ſit minor, in decem punietur, & ab officio iudicandi fiet alienus, & alius ei ſubrogabitur. Si autem intra triẽnium deceſſerit iudex, vel alia de cauſa mutatus fuerit propter infirmitatem, vel propter rei familiaris periculum: ſubrogato ei dabitur tantum tempus quantum ſupererat de triennio defuncto, vel alias mutato. ſi eſt annus, dabitur ſibi annus: ſi minus, nihilominus annus. & hoc in quarta. Si autem per aduocatum ſteterit quo magis vltra triennium cauſa proceletur: in duabus libris auri multetur, hoc in ſententia iudicis expreſſo, cuius occaſione datur dilatio in quã triẽnij expirauit: & cauſam quam ſuſcepit, ad finem perducat: niſi ip ſe noluerit iniuſtã vel deſperatam: vel infirmitas, vel inimicitia inter ipſum & clientulum ſuum, vel infamia interuenerit: imponenda clientulo de præſtando ſalario neceſsitate, ſi poteſt: alioquin per executorem cõpelletur. & hoc in quinta. Hæc autem quæ dicta ſunt, in maioribus dicta ſunt. Si autem cauſa eſt minorum, per tutorem agitãda, & per eorum negligentiam intra triennium deciſa nõ fuerit, ſed vltra prolata: damnum quod propter hoc pupilli vel adulti paſſi fuerint, per tutorem reſarcietur. Si autem tutor vel curator ſoluendo non fuerint, in integ. reſtituentur. & hoc in ſexta & vltima parte. Vuianus.

al. priuata to.

¶ *Properandum.* quatuor caſus principaliter ponit, & incipit conſtructio, properandum, &c. vel ibi, cum criminales, &c. & pendet vſque ibi, præſentem, &c.

a *Immortales.* tres ponit rationes quare hanc l. facit. prima eſt finalis, ne lites, &c. quod erat ante hãc. l. vel per reum, vel per actorem, vel per iudicis moram, vel aduocatorum.

b Et *vitæ.* quæ eſt centum annorum: vt ff. de ſacroſanct. eccle. l. ſina. & in auth. vt eccl. Roma. con. anno. in medio conſtitutionis. colla. ij.

c *Modum.* i. terminum.

d I. ex. quæ eſt j. vt intra certum tempus. l. ſi. licet illa ſit poſterior in ordine, prior tamen fuit in compoſitione. & eſt ſecunda ratio de ſimilibus ad ſimilia.

e *Frequentiores.* vnde magis quàm criminales certo tempore ſunt limitandæ: vt ff. de li. leg. l. legati. in princ. & de vſuca. l. iuſto. in princ. & hæc eſt tertia ratio. Accur.

f *Crimenbus.* vt petis ſundum ex inſtrumento quod dico falſum.

g *Super his.* ſ. pecuniarijs cauſis.

h *Locorum.* vt arg. ff. de temp. in integ. reſti. l. ſi.

i *Temporum.* vt ff. de diuer. refeript. l. falſo.

k *Super conditionibus.* perſonarum, liberorum vel ſeruorum, adſcriptitiorum, colonorum.

l *Super iure.* interpoſitio eſt. & dic ciuitatis. ſalterius quàm Romanæ: vt patet. j. per id quod dicit, in fiſco: quia idem iuris eſt in republica Romanorum & in fiſco.

m *Seruitutibus.* prædiorum vel perſonarum.

n *Quibuſdam.* vt pro ſibatione, vel pro patria poteſtate, pro excuſatione tutorum, pro honoribus recipiendis, vel non recipiendis.

o *Fiſcale.* vt de fundo fiſci.

p *Punctiones.* puta ſuper tributo, hæc quidem non claudantur triennio, ſed etiam in feriatis temporibus exerceantur geminis menſibus: vt j. de fer. l. publicas. Item excipe, niſi prior iudex decedat iuxta finem triennij. vt j. ca. l. §. fin autem. in medio. Accurſius,

q *Triennij.* Quædam tamen tam ciuiles quàm criminales citiori tempore cõluntur. & eſt in eis caſibus ſpeciale, qui notantur his ll. infra vt intra certum tempus. l. final. & ſupra proxi. & in authen. vt ele. apud proprios epiſc. §. ſi tamen. coll. vj. & ſupra vt omnes tam ciuiles quàm mili. l. j. in fin. & infra de naufra. l. penulti. li. xj. & infra de decu. l. generali. lib. x. & infra de ædi. priua. l. fina. [a] & infra ad l. Falc. authent. ſed cum teſtator. & infra de aſſer. tol. l. j. Ioã. & ff. de exen. turo. l. quinquaginta. Azo. & in authenti. de ſanct. epiſc. §. ij. coll. ix. Item hodie videtur quòd omnis lis deber finiri biennio & ſex mẽſibus. infra quomodo & quan. iudex. in authentic. qui ſemel. Sed dic, vt vbi dixi. nam hodie non durat cauſa vltra annum & tres menſes, ſecundum quoſdam: vel biennium & ſex menſes ſecundum alios, vt diximus in dicta authent. Item in cauſa appellationis non habet locum: quia illa intra annum vel biennium terminari debet: vt infra de tempo. & repa. app. authentic. ei qui. Item not. ad euidentiam huius. l. quia aut vterque, id eſt actor & reus abeſt: & tunc nullo modo fertur ſenten-

a Del. hic allegare. l. j. de no. ope. nun. ubi cauſa non operis durat tantum per tres mẽſes. laſ.

sententia secundum omnes. aut vterque præsens: & tunc ferri potest quandocunque. cognito tamen de causa prius. & hoc secundum omnes. aut alteruter; & tunc si quidem reus absens esset, contrahatur eremodicium, & potest iudicari secundū veteres leges: vt ff. de liber. caus. l. diui. sin autem actor nō poterat iudicari nisi

in quibusdam casibus, vt in causa liberali, vt ff. eodem. l. & post. §. j. & de libe. cau. l. iuxta. & not. ff. de liber. caus. l. diui. sed hodie hoc nouum inducitur, vt etiam absente actore contrahatur eremodicium, vt infra eodem §. & si quidem. Item au potest prorogari trien nium consensu partium? videtur quòd sic ff. eod. l. ij. §. sed si iudex. Respond. non. cū publica sit vtilitas: vt patet ex rationibus positis supra in princip. huius. l. & pro hoc. ff. de postul. quos prohiber. & supra titu. j. lij. §. sed quia veremur. & de leg. & consti. l. non dubium. Item quid si sententia lata est post triennium? Respō. nō tenet: & ex ea causa solutum repetitur. nec ob. ff. famil. erciscun. l. cum putarem. quia ibi tenuit sententia & iudicium, licet nulla fuerit actio. Item an loquitur de prima causa tantum: aut etiam de causa appellationis? Respond. Causa appellationis non durat

*quàm triennium patitur.

*Aliàs voluerint, in vtte.

†Cap. 2. si per actorē.

a vltra biennium[a], immo minus quàm biennio: vt in dicta auctent, ei qui appellat. Quid de compromisso? Respond. quia statutum est tempus, vt supra de arbit. l. j. Item quid si per iudicem stet? Respond. vt infra. §. sin autem vtraque. Item hoc iure ciuili. sed iure canonico non expirat instantia triennio, vt extra de iudi. c. venerabilis. & c. significauerunt.

*Et hoc ex causa: aliàs datur annos ad prosequendum appellationem. Paul. & Alexan.

a *Sed omnes*, sine aula nostra, id est à nobis.
b *Extendere*. aliàs exercere.
c *Hoc etenim*. extendatur, vel non.
d *Iudicialis*. bene dico, iudicialis. non dico litigatoris &c.
e *Magis*. quàm partium.
f *Iudice*. cuius iurisdictioni supposit⁹ est. H. vel qui causæ præsidet.

ET SI QVIDEM. ℌ *Ex hoc. §. not. text. meliorem de iure, ibi, absentia incusante. quòd si absens fuit citatus etiam facta relatione per nuncium: non potest dici contumax, nisi per alteram partem præsentem sua contumacia fuerat accusata: & tunc volens comparere non auditur nisi refusis expensis, vt infra eod. l. sancimus. & ca. j. de dolo & contuma. lib. vj. Paul. hic.*

g *Et si quidem*. quid iuris sit quando vtraque pars est præsens, dictum est: nūc quando vna pars est absens: & primo de actore post litem contestatam.

h *Quatenus*. id est quia vel licet non faciat ex proposito, tamen lex hoc præsumit. vel ponitur consecutiue, vt infra de obseq. si manumissori.

i *Licentia*. iuro isto, non veteri: vt ff. eodem. l. & post. §. circunducto. Sed nunquid etiam antequam sit prope finem triennij. poterit hoc facere, & sic sententiam formare? Respond. secundum B. sic nam non imponitur ei necessitas vt non ferat ante: sed vt non differat vltra triennij finem, argumen. ff. eodem. l. non quicquid. & infra quomodo & quando iudex. l. j. sed secundum P. ante pronunciare licet, argumen. infra ea. l. §. huiusmodi. Sed tu distingue secundum Ioann. verum actor sit absens, an reus. si reus, tunc & ante finem pronuntiare potest: quia & veteribus legibus reo absenti cōtrahebatur eremodicium, & dabatur sententia: vt ff. eodem tit. l. & post. & cūm non sit correctum. dicam ante ferri posse sententiam. actore autem absente non licet ante pronunciare: cūm olim eo absente non contrahebatur eremodicium; & ideo cūm non inueniam eum posse ante pronuntiare: nec hoc dicam, & hoc cum altera pars est absens. si autem vtraque, nunquam iudex potest proferre sententiam. Si autem vtraque præsens, quandocunque potest: vt infra eodem. §. sin autem vteraque.

k *Per executores*. i. nūtios, vt in authēt. de liti. §. omnem. colla. viij. aliàs aliter accipitur, vt j. de exe. rei iudic. l. executorem.

hendas: sed omnes[a] iudices, siue in hac alma vrbe, siue in prouincijs maiorem seu minorem peragant administrationem, siue in magistratibus positi, vel ex aula nostra dati, vel à nostris procuribus delegati: non esse eis concedendum vlterius lites quàm * triennij spacio extendere. [b] Hoc etenim[c] iudicialis[d] magis[e] esse potestatis, nemo est qui ignoret. nam si ipsi noluerint, * nullus tam audax inuenitur qui posit inuito iudice[f] litem protelare.

Propter actoris absentiam, lite contestata non prorogatur definitio causæ vltra triennium: & si de causa non liquet, absoluitur reus ab obseruatione iudicij: & actor absens condemnabitur in expensis legitimis sacramento rei taxandis. Si autem de causa liquet, fertur sententia in fauorem illius quem constat iustitiam habere, expensis factis à præsente de sententia lata pro absente deducendis: nec à diffinitiua lata, quòd præsente licebit absenti appellare, h. d. vsque ad §. finantem reus. Salycetus & Alexander.

Et si †quidem[g] pars actoris cessauerit, quatenus[h] multipli

que, nunquam iudex potest proferre sententiam. Si autem vtraque præsens, quandocunque potest: vt infra eodem. §. sin autem vteraque.

ci dilatione reus fatigetur, & triennij metæ post litem contestatam iam prope finem veniant, vt semestre tempus tantum ei supersit: licentia[i] erit iudici per executores[k] negocij actorem requirere: parte fugiente[l] ex vna parte actoris absentiam incusante: & iudicibus omnimodo suas aures huiusmodi quęstionibus[m] reseruantibus. [n] & si per tres vices hoc[o] fuerit subsecutū, decem[p] dierum spacio per vnum quemque introitum destinato, & nec ita pars actoris fuerit inuenta, [q] & neque per se, neque per procuratorem instructum[r] peruenerit: tunc iudicem negocij acta[s] apud se confecta conspicere[t] [censemus: ℣] & si quidem nihil sufficiēs actitatum est, ex quo posit termino[u] causæ certa fieri coniectura: volumus non solum partem fugientem[x] ab obseruatione[y] iudicij[z] relaxare, sed etiam in omnes expensas quæ consueto modo circa lites

l *Fugiente*. sic dicta: quia consueuit fugere, non quia modo fugerit.
m *Quæstionibus*. id est querelis. Accursius.
n *Reseruantibus*. id est aperientibus.
o *Hoc*. scilicet requisitio per executorem.
p *Decem*. vt ff. e. l. per interualla. quod poterat minorare, vt ff. eo. nonnunquam. sed hodie est xx. x. dierum inter vnam dilationem & alteram non minus: vt in authent. de liti. §. omnem vero. versic. si verò causam. colla. viij. ADDITIO. Tu dic quòd ibi loquitur quando reus non obstante contumacia actoris vult facere probationes suas. & facere quòd liqueat de causa & istud est maioris præiudicij: ideo requirūtur maiores dilationes. hic loquitur quādo sententia est absolutoria ab obseruatione iudicij Bar. & Ia.
q *Inuenta*. i. noluerit venire ad causam: fuit tamen inuenta ab executoribus, & sibi denūciatum: & sic nō obstāt contrarium. ff. quæ sententiæ sine appel. l. j. §. item cum ex edicto. nam tunc ipso iure non valet sententia, vt ibi secundum quosdam. Vel dic. ibi non fuit citatus: secus autem si citatus, licet non inuentus, vt ff. de euictio. si ideo. §. fi. & ff. de dam. infe. l. iiij. §. toties. & ff. quod vi aut clam. aut qui. §. j. & j. de au. exceptio. l. vt perfectius. & si quidem, per contumaciam veram[b] abest: non audietur post, nisi veniat iudice sedente pro tribunali, vel ad appellationē, vt ff. de in integrum restit. l. diuus. & de iudi. l. & post. in fin. & j. e. §. cum autem. si autem sicte cōtumax fuit, tunc auditur, vt præalleg. l. & post. §. fin. si autem probabili causa: secus diffinitionem quā habes. ff. de procurat. quia absente. ADDITIO. Vide etiam pulchram glo. in l. si. ff. de in integ. restit.
r *Instructum*. id est doctum, argu. ff. de procura. l. fin. vel id est ordinatum. Accursius.
s *Acta*. id est scripta facta ante absentiam actoris.
t *Conspicere*. censemus.
u *Termino*. id est definitiuæ sententiæ. sic infra. ea. l. §. pe. sed videtur semper esse certum. aut enim probabit actor plene. & vincit. aut non, & absoluitur reus, vt supra de eden. l. qui accusare. quæ est contra, sed illud loquitur vtraque parte præsente, vbi in dubio pro reo iudicatur: vt ibi, & instit. de interdict. §. commodum. ADDITIO. Tu dicas post Bar. hic quòd. l. contraria loquitur quando apparet actorem non probasse datis ei legitimis dilationibus, vt l. fin. ff. de feriis. & infra de dila. l. j. Sed si ponimus actorem se absentasse non datis legitimis dilationibus, tunc de causa non liquet. ita loquitur hic Cy. Bald. & Ia.
x *Fugientem*. id est reum, qui tamen est præsens.
y *Ab obseruatione*. vt in sacramēto calumniæ, & iudic. solui. & si iterum venerit actor, oportebit ipsum incipere denuo, sed tamen eius perpetuatur actio per litis contesta.
z *Iudicij*. id est vt non teneatur huic instantiæ: sed de nouo incipiat actor si vult. & sic hæc absolutio non tenet in principali quæstione, vt ff. eod. l. non idcirco. §. postea. & l. & post. §. circunducto. immo in xl. ann. perpetuatur, vt infra de præscript. xxx. annorum. l. fin. Sed argu. contra. in authent. de litig. §. fina. colla. viij. sed ibi bis fuit absens, hic semel. Item potest dici quòd vitium litigiosi[c] duret. Item quid de attestationibus, & confessionibus ibi factis, nunquid valebunt in alio iudicio? videtur quòd non, quia perit instantia iudicij, argu. contra. ff. de arbi. l. penulti. in fin. & infra de testib. l. fina.

De hoc

De hoc dic vt supra de eden. is apud. Item quid si reus præsens vult in se onus probationis transferre? Respond. absoluētur definitiue secundum B. vt ff. de probatio. l. circa. in fin. Item hoc licet actori præsenti, reo absenti: ergo & reo præsenti. nam non debet actori, &c. vt ff. de regu. iur. l. non debet. Sed Ioan. contra.

quia non est qui ibi cōtradicat. Accursius. sed hodie iure nouissimo opinio Bulga. probatur per authent. qui semel, vt dicam j. proxi.

a *Eum*. id est actorem absentem: vt ff. eo. l. eū quem temere. & infra de fructib. & lit. expen. non ignoret. & j. qui accusare non posit. qui crimen.

*inuenirā via.

b *Sacramento*. Not. speciale. vt pro se aliquis suo creditur sacramento. quod est propter difficilem probationem. sic infra. vnde vi. si quando. aliàs non, nisi aliqua præsumptio sit pro eo: vt infra de rebus creditis. l. in bonæ fidei.

c *Fugientis*. i. rei qui solitus est fugere, sed nunc est præsens.

d *Cautela*. scilicet iudicio sisti, & iudicatū solui, quas faciebat reus: vt in sti. de satisdat. §. j. & ij.

*omnimodo.

e *Quæ*. scilicet cautelæ. Accur.

f *Euacuabitur*. huius legis auctoritate. Item nota quòd tria noua sunt inducta post. l. illā post authentic. infra quomodo & quando iud. authentic. qui semel. Primum, quia ampliatur numerus decē dierum vsque ad xxx. Secundum, quia abbreuiatur tempus triennij in absente actore ad biennium & sex mēses, secundū quosdam: vel ad annum & menses tres secundum nos. Tertiū, quia reus actore absente probat, & definitiue absoluitur per illā l. quod non erat per istam secundum Ioann. sed ab instantia tantum absoluebatur. Sed B. contradicit, etiam per l. istam, vt modo dixi. Item quartum, quia ipso iure cadit actor ab actione per l. illam: quod non erat per l. istam secundum Io. sed tantum instantia peribat. Vel ibi loquitur quādo bis fuerat absens. secus si semel, vt hic. argu. supra de epis. au. l. iij. §. fina. Item an idem in reo vt bis absens causam amittat. Sed dic vt in authent. qui semel.

g *Ei fiat*. scilicet iudici.

h *Non moretur*. immo contra. ff. de re iudic. l. contumacia. in principio. vbi damno expensarum litis, vel quia appellare non potest, punitur contumax. Item contra. ff. de confess. l. certum. §. penulti. vbi præsens non damnatur absenti. sed vtrunque solue: vt ff. eodem. & post in glossi. immo contra.

i *Iuraverit*. cum taxatione iudicis: vt j. eo. sancimus.

k *Excipiendi*. vt si petit actor centum, & expendit decem, reus expendit quinque. si actor non esset absens, condemnaretur reus in decem. modo autem deducuntur expensæ rei: & sic in quinque tantum condemnatur reus pro expensis, secundum Ioan. Alij dixerunt, vt P. nec sua decem repetere actorem: & quinque quæ reus expēdit, deducit de condemnatione: quod est iniquum, vt duplici damno graueretur.

l *Contumaciam imponimus*. quæ præsumitur cum sit absens: vt ff. de re iudica. l. contumacia. §. j.

m *Actor*. murat casum.

expenduntur, cum[a] condemnare: vera quātitate earum facta mēto[b] fugitēs[c] manifestāda, & omni cautela[d] quam sua per lite reus expōsuit, redden da: quæ[e] & si remanserit, viribus euacuabitur.[f] Sin autem ex gestis apud se habitis, parte actoris minimè inuēta, possit inuenire viam, * qua manifestum ei fiat[g] quid statuendū sit, etiam absente actore, si eū meliorē causam habere perspexerit, pro eo ferre sententiā non moretur,[h] & præsentem reum absenti actori condemnare: expēsis tantūmodo litis, quas reus legitimè se expendisse iurauerit,[i] condemnatione excipiēdis:[k] quia hāc pœnam actori & meliorē causam habenti propter solā absentiæ contumaciam imponimus[l] nullo penitus ci regressu ad eandē litem conseruando. Sed actor[m] contumax cadat omnino* de lite, si reus absoluatur.[n] Sin vero aliqua cōdemnatio contra reum pro absēte actore[o] proferatur, quam forsitan non sufficientem sibi actor[p] putauerit fugitiuus: nullo modo iterū eandem litem resuscitare concedimus. & hæc quidem pœna actori fiat[q] * impositæ.

Reus se absentans lite contestata legitimè citatus, si contra eum liqueat de causa, condemnatur definitiue: & mittitur sententia executioni in rebus suis: nec venerēs auditur appellans, nec possessionem recuperabit etiā si cautionē præstare paratus sit & absentia lucratoria, i. actoris, vel rei, repletur rei præsentia: & ideo si liqueat de causa, fertur definitiua post. a. finem triennij, & verus contumax non auditur appellans: & vbi vterque se absentauit, non pronunciatur definitiue, sed absolutione ab obseruatione iudicij: & tunc neutra pars condemnatur alteri in expensis. hoc dicit vsque ad §. sin autem alteruter. Alexand.

Sin autem † reus abfuerit, & similis[r] eius processerit requisitio, quemadmodum pro persona actoris diximus: * etiam absente eo eremodicium[s] contrahatur: & iudex (secundum quod veteribus legibus cautum est,) ex[t] vna parte cum omni subtilitate causam requirat: & si obnoxius fuerit inuentus, etiā contra absentem[u] promere condemnationem[x] non cessset, quæ ad effectum perducatur: & per res & facultates fugientis victori satisfiat: [y] siue ipse iudex ex sua iurisdictione hoc facere potest, siue per relationem ad maiorem[z] iudicem hoc referatur, & ex eo legitima via contra res[a] contumacis aperiatur: nulla licentia ei, [b] vel alij * personam eius solam[c] prætendenti concedenda contradicendi, cūm in possessionem ex huiusmodi causa actor mittitur.* nec si reuersus ipse fuerit, & voluerit fideiussores * dare, & possessionē recuperare, audiatur. [d] in huiusmodi etenim casibus omnem ei

Absolvatur. in totum.
o *Actore*. habente meliorem causam, & hoc reo præsente, & absente actore. non sic erat iure veteri: vt ff. eod. l. & post. §. j.
p *Actor*. qui volebat appellare, quasi in aliquo vel maiori summa reus fuerit dānandus: quod non potest, nisi veniat iudice sedente pro tribunali. vt ff. de in integ. restit. l. diuus.
q *Fiat*. id est sit.

SIN AVTEM. §. Not. ex hoc. §. meliorem text. de iure ibi, siue per relationē, secundū Paul. & Iaf. scilicet quòd iudex alterius territorij non potest mittere executioni sententiam ab alio iudice latam, nisi ad literas & requisitionem illius iudicis qui sententiam tulit: aliàs executio facta non valet.

Additio.

†Cap. 3. si per reum.

r *Et similis*. scilicet ter per decem dies: vt supra §. & si quidem.
s *Eremodicium*. i. deseri videatur iudicium: sic vt definitiue possit pronunciari. ab eremos enim sic dicitur.
t *Cautum est &c.* vbi scilicet reus absit, nō vbi actor: vt ff. eod. l. & post. j. resp. & §. j. nisi in causa liberali, vbi etiam in actore contrahebatur eremodicium: vt j. de lib. causa. l. iuxta. & ff. de libe. caus. l. diui.
u *Absentem*. Ireum. & hoc dū est liquidum: aliàs ab obseruatione iudicij: vt §. prox. Item potest eum mittere in possessionē rei absentis: cū enim ante litem contestatā facere possit, ergo & post multo magis. j. quomodo & quando iudex. consentaneum. Accur.
x *Condemnationem*. & hoc intelligo quando liquidum est ei de causa, alioquin obseruaretur quod dictum est in actore.
y *Satisfiat*. ℣ generaliter, quæcunque fuerit actio in rem vel in personam contra res possidendas & vendendas.
z *Ad maiorem*. ℣ delegantē, cum ipse sit delegatus. vel ad eum qui habet rem petitā in sua iurisdictione: vt ff. de re iud. à diuo pio. j. resp. & de bo. au. ind. possi. cum vnus. §. is qui.
a *Res*. possidendas & vendendas.
b *Ei*. scilicet reo.
c *Solā*. ideo dicit solā. qa ali⁹ ex suo iure vt hypothecę potest petere: vt ff. de pig. si superat⁹. & ar. ff. de re iud. à diuo. & si sup.
d *Audiatur*. Hoc cū agitur in rem, quare tantū in possessionē rei petitæ est mittendus, nō omnium reū: vt ff. ex qui. cau. in pos. ea. l. Fulcinius. §. ff. circa fi. l. secus autem si personali, quia & in omnibus fit missio olim: hodie pro mensura debiti: sicut fit ante litē contestatā: vt ff. qui. ex cau. in pos. ea. l. j. & in auth. de exhiben. §. fi vero nō administrat. col. v. & perpetuo auditur ad recuperandam rē, siue possessionem si auferatur debitū, nisi fuerit iam vendita, vel pro debito creditori adiudicata: vt j. de præscri. xxx. an. l. si quis emptionis. §. pe. Sed videtur etiā in tali audiendus, & sic est contra. j. vbi in tē act. l. ij. in fi. & j. de præscript. xxx. an. l. pe. §. Sed dic aut est lis cōtestata, & liquet de causa: & sic hic loquitur. aut quasi cōtestata, & non liquet de causa, & tunc de proprietate non de possessione auditur: vt d. l. vbi in rem act. aut nec cōtestata, nec liquidum de causa, & tunc pro possessione & proprietate auditur, & sic loquitur d. l. de præscrip. xxx. an. Item quid si actor in possessionē rei petitæ est missus, nō ex diffinitiua, quia non erat liquidum,

*nulla licētia erit alij personam eius.

*mittetur in quibusdā. *fideiussiones.

dum, sed lite vere contestata, an audiatur de proprietate? Respon. sic: non de possessione, vt ff. quomodo & quando iudex. l. consentaneum. Accursius.

a *Contradictionem.* nisi veniat iudice sedente pro tribunali: vt ff. de in iure. rest. diuus. vel nisi sit absens iusta causa. vel probabili, vt dixi §. de procura. l. quia absente. Vltimo quæro, cùm contra reum absentem non per cõtumaciam, non potest sententiari, vt infra. quomodo & quãdo iud. l. ea quæ. & l. penult. an contra reo præsente & actore absente non per cõtumaciam, poterit sententiari? Respon. quòd sic, vt infra ad l. Iul. de adul. quanuis indubitati. ADDITIO. Bartol. hic reprehendit istam secundã partem glossæ, dicens q̃ actore absente & non contumaciter, non potest sententiari: pro quo allegat text. in l. furioso. ff. de re iud. Vide eundem Bart. latius in l. quæsitum ff. illo tit.

Iste text. est singularis, secundũ Ang. Alex. & Iaso.

Sententia ferri non potest reo absente nõ per contumaciam.

b *Ventilatur.* id est inquiritur causæ euentus & meritum, & an posit definitiue pronunciari.

c *Præsente.* scilicet absente, quod est nouum per hanc legem.

d *Pro reo.* absente, q̃d erat in veteri iure.

e *Obstaculo.* scilicet veteris iuris. Vel dic paris absentis.

f *Scripturæ.* vt j. c. rem non nouam. & §. titu. j. l. ij. in princip.

g *Dei præsentia.* sic ergo pro præsenti habẽdus est qui est contumax, vt hic, & in auth. vt om. obe. iudi. §. si vero neque. colla. v.

† *Cap. 4. victum victori. Contumax an audiatur appellans.*

h *Quod.* id est vt qui vere contumax est, appellare non potest, vt infra quo. app. non reci. l. j. & ff. eo. l. & post. §. fina. Sed contra. ff. de appel. creditor. §. iustus, ibi fuit cõtumax in non exhibendo. siue nõ restituendo, hic in non veniendo. Accursius.

**solitis. quæ lectio defendi potest.*

i *Huiusmodi autem sententia.* §. definitiua.

k *Proferatur.* scilicet ex necessitate: ex voluntate autem iudicis reo vel actore absente ętiam ante triennium ferri potest secundum B. sed P. contra. Tu distingue secundum Ioan. vt dixi §. eod. §. j. in ver. licentia. & Ir. dixit idem his verbis. hæc omnia accipe si ex hac. l. contrahatur eremodicium: non si veteri iure.

l *Pro quo.* scilicet triennio.

m *Alterutra.* id est altera.

n *Absolutione.* id est obseruatione iudicij.

o *Forsit an.* abundat, vel non abundat. & dic obseruatione iudicij in absolutione rei præsentis.

p *Præsetur.* actor ergo orat absens.

q *Pœnalis.* quia condemnatur in expensis. B. vel dic, pœnalis, gratia expensarum.

r *Mors litis.* id est actionis & instãtiæ. Vel dic, Mors, id est sententia definitiua super principali.

s *Et condemnatio.* & pro id est, & dic scilicet definitiua. Vel dic condemnatio, scilicet actionis & instantiæ.

A t *Accidunt.* ex necessitate secundum B. Vel die vt modo not. Accursius.

SIVE AVTEM.

Not. ex hoc §. regulam vulgarem, quòd victus debet condemnari in expensis, vt hic, & l. eum quem temere. ff. de iudi. & ca. finẽ litibus. de dolo & contu. c. calumniam. de iudic. Iason hic.

u *Sine autem alterutra.* non vtraque, quia tũc nulla est sententia. Itẽ dic non per contumaciam veram, quia tunc siue reus siue actor absens vinceret: non cõdẽnabitur victus, quin suæ expensæ deducãtur, vt §. eod. §. sin autem ex gestis. sed P. contra, quia lex vnum solũ casum excipit scilicet cum actor est absens.

Ita Bal. in c. restitui. mu. ca. ea barba. vbi legum. tur, sic iura. magistrãdo sonante.

† *Cap. 5. per iudic.*

x *Victori.* actori vel reo præsenti, non absenti: vel absenti, non tamen per contumaciam: sed exceptionẽ facit à regula contumacia & iusta ignorãtia. quod dic vt not. ff. de iudic. cum quem temere secundũ Ioan. & Ir. & nos, vt §. eod. §. sin autem ex gestis. & §. de episc. & cler. omnes qui. in fin. & in authentic. de iudic. §. oportet. colla. vj. & ff. de leg. ij. qui solidum. §. etiam.

† *Ca. 5. per aliud.*

y *Iurauerit.* vt j. eod. sanctimus. & de bo. auctoritate iudi. posi. l. fina. §. j. ibi, & expensas &c. & in auth. de defen. ciui. §. & iudicare. coll. iiij. & j. de fru. & lit. expẽ. non ignoret. & ff. eod. cum quem. & instit. de pœn. temere litig. §. j. Item no. de iuramento, nam per hoc excipitur absens per contumaciã, vt si ibi de aliquibus iudici liqueat, secundum P.

z *Alterutra.* Non refertur ad proxi. dictũ, sed ad superiora, in quibus alterutra parte absente dicitur posse sententiari, vel definitiue cũ liqueat de causa: vel interloquendo cũ non liqueat: & absoluitur tunc ab instãtia iudicij.

* *præsed.*

a *Corrigentibus.* id est deducentibus.

Addicio.

Sin autem vtraque. No. q̃ ex hoc §. secundũ Bart. & Ia. hic, quòd grauius punitur constitutus in magna dignitate quàm in patua: quod intellige quando agitur de pœna pecuniaria. sed quando agitur de pœna corporali, totum est econtra: vt l. Pedius. ff. de incen. rui. nauf. secundum Cy. & Bald. in l. fi. §. de fum. trinita. & est doctrina glo. in c. non coguntur. xlij. dist. & in ca. cum quidam. & ibi doct. de iureiurando.

Pœna maior minore bus debetur.

b *Trium librarum.* maiori ergo pœna maiores afficiuntur. sic §. de episc. & cleri. l. presbyteri. sed nunquid hoc casu finitur instantia? Quidam dicunt quòd non vt in auth. vt spon. lar. §. hoc quoque. colla. ix. immo perit, sed restituitur, vt ff. ex qui. cau. maio. l. sed & si per. §. ait prætor. & §. sine cui.

c *Vel morte.* vt ff. eo. l. mortuo.

d *Irrecusabili.* vt habes. ff. eo. l. si longius.

e *Mutatum.* caute dicit mutatũ, nõn solutũ: vt ff. eod. l. proponebatur. Soluitur tamen iudicium quibusdam modis: vt ff. eo. l. Iulianus.

l. Iulianus. & l. iudicium. & l. fi à me.

a *Repleatur.* ex hac l. olim enim contra. vt ff. eo. l. fi iudex. quę est contra. vel sol. vt ibi. [a] Et not. hic casum vbi lis vltra triennium durat: quod quidam intelligunt in perpetuo iudice, non etiam annali: ne lis in infinitum, &c. quod non placet. Quid si ex

a Dic q̃ finis nocentium durat: quod vide. infinitum. de tempore. de tempore. Fusius in Authẽ. in fi. de iudic. delegato et de tempore iudic. Pau. Alexan. & Ia.

mensibus tantum durare videtur causa non finiri. ADDITIO. Immo habet locũ ista lex in quibuscunque iudicibus quo ad supplementum anni, qui semel redintegrabitur. Cy. Pau. Ale. & Ia. *Illo proculdubio.* Not. ex hoc §. circa fin. ibi in verſic. hæc autem omnia. & ad hoc sẽper allegatur secũdũ Pau. de Cast. quòd rẽpora iudicialia currunt minori hodie sicut olim, nec obstat. l. fi. §. de in integ. restitu. vbi dicitur quòd tempora quę olim currebant. & dabatur restitutio, hodie ipso iure non currũt. nam fallit hic in tempore iudiciali, puta instantiæ primæ causæ. idẽ in instantia causæ appellationis, & in tẽpore dato ad appellandum: vt no. glo. in l. fina. §. si aduer. rem iud. & Bald. in l. fin. in qui. cau. in integ. restit. non est necess. Accur.

b *Per patronos.* id est aduocatos.

c *Sententiam.* Qua cõdemnat patronos, secundum B. vel die, qua absoluit, vel absolutas declarat partes ab obseruatione iudicij. Sic no. iudicem debere in talibus casib. inferre causam in sententia, vt non pereat ius ex toto agenti actori: vt ff. de lega. j. l. filius familias. §. diui. & ff. de iure fisc. ij. §. fenat'. & ff. de verbo. oblig. l. qui Romę. in fin. & argu. ff. de suspect. tut. l. hæ. & de fideicõ. lib. l. si legatario. in fi. Accursius.

**aliquibus. ** tunc.*

d *Ad terminum.* id est ad definitiuam sententiam, sic ponitur §. eod. §. & si quidem.

e *Lex.* veluti sequens, rem non nouam. §. patroni.

f *Vel iusta causa.* vt valetudo, vel si infamis appareat, vel capitales inimicitiæ inter se & clientulum interuenerint. arg. ff. de proc. l. filius familias. §. fi. & ll. seq. & §. de postulan. l. prouiden dum §. fi quis verò. secus si per eum steterit aduocatum: vt j. de condict. ob causam. l. aduocationis.

g *Honorarijs.* id est salarijs.

h *Actientibus.* id est dominis causarum.

i *Præsumptio.* ex iudicis officio. Quid autem si dare non possunt? Respond. de publico dantur secundum quosdam: vt in auth. de mand. prin. §. fi tibi. col. iij.

k *Protrahuntur.* patet ergo ante sententiam solui debere salarium, ne subtrahatur patrocinium: vt no. ff. de var. & extraord. cog. l. j. §. diuus. sic ff. commun. prædio. l. venditor. §. fin. sed de nouo conueniri non potest ut §. de postu. l. quisquis. §. prętera. Accursius.

l *Litigator.* Tunc enim non compellitur statim per iudicem soluere salarium, sed aduocatus pro eo conueniet clientem actione competenti: vt dices infra de suffrag. lib. j. non autem ex ponas quòd non reneatur ad salarium, si alium aduocatum assumat: quia non esset verum. vt ff. loca. l. qui operas. & l. sed ad hęs. §. fin.

m *Malueris.* contra. j. l. proxi. §. fina. Solu. hoc corrigitur. Vel verius hic spernitur aduocatus. ibi non spernitur, cum malam

A inueniat causam & litteram ibi positam exponet vt ibi not. ne huic solutioni contraria videatur.

Sin vero causæ. Nota ex hoc §. casum in quo minores læsi in integrum non restituuntur, nisi in subsidium, secundum Bald. hic. Accursius.

executores negotiorum exigẽdis, ne per huiusmodi machinationẽ causæ merita protrahantur: [k] nisi ipse litigator [l] alium pro alio patronum eligere maluerit. [m] Hæc autem omnia in his omnibus à nobis cauta sunt, quibus perfectæ ætatis constitutis arbitriũ suum pro omnibus causis sufficit.

Tutores, curatores, vel procuratores minorum; per quos factum exiterit quo minus causa intra triennium terminata fuerit, omne damnum restituere tenentur; & eis non existentibus soluendo, minor restituitur in integrum. Salycet.

B

Sin verò † causæ vel pupillorum, vel adultorum sint, vel aliorum sub cura agentiũ, masculorum, vel fœminarũ, vt per tutores, vel curatores, vel actores, [n] vel eorum procuratores agantur, & eorum desidia triennium fuerit elapsum, & causa [o] ceciderint: litem [p] quidem nihilo minus [q] suum habere vigorem: [r] omnem autem iacturam quæ ex hac causa oritur, ad tutores, & curatores, aut eorum fideiussores, heredesq; & res eorum, & ad omnes [s], quorũ in hac causa legitimè interest, redundare. Sin autem non sufficiat pupillis vel minoribus eorum substantia: tunc in id in quo fuerint [t] detrimentum perpessi, placuit in integrum restitutionis auxilium eis superesse. *Dat. VI. Kalen. April. Lampadio & Oresto. VV. CC. Conss.

C

n *Curatores vel actores.* decreto ordinatos ad agendum.

o *Causa.* id est instantia iudicij.

p *Litem.* id est instantiam causæ.

q *Nihilominus.* id est nihilo magis* sic ecõtra. supra. c. l. quoties. & hoc si intelligas litem instantiam iudicij. sic ut ponitur. §. ea. l. in princ. Si autẽ dicas litem, id est actionem, sicut & ponitur. §. ead. §. huiusmodi. vbi dicit mors litis: impropriè ponitur nihilominus secũdum Io. Alij proprie ponunt, & dicunt lis, id est causa suum habet vigorem, id est quod statuitur de lite dimittenda. Vel litem, id est eremodicium quod idem est. Vel die litem habet suum vigorem post restitutionem.

**Sed verius est vt hic in propria significatione sumatur. Contius.*

r *Vigorem.* vt scilicet triennio finito denuo inchoẽtur secundum secundam expositionem. Sed an producentur iterum testes? Respond. sic, nisi mortui sunt: quia tunc creditur actis primis: vt infra de test. l. fin. ADDITIO. Die quòd illa lex loquitur in attestationibus productis coram arbitro, hic coram iudice: ideo glos. displicet Bart. in l. ij. ff. iudic. sol. & hic Alex. & Ias.

s *Ad omnes.* vt magistratus qui eos tutores dederunt. & similes: vt infra. de fatisda. tuto. §. penul. & fin.

t *In quo fuerint.* quasi in defectum. Et sic est contra. §. si tutor vel cur. l. etiam. Sol. vt ibi. Item ad idem contra in authen. de here. & Fal. §. pupillis. col. j. Sol. hic ideo restituitur in subsidium pro damno, quia saluam habet veterem actionem: alioquin electionem haberet, vt ibi. simile est alibi, vbi prius tutor cõuenitur. ff. de mino. l. etiam cum. l. imperatores. & argu. ff. de dolo. l. fi arbitrio. §. dolo cuius.

**perperam hic in quibusdam impressis additur verbũ placuit.*

D

Rem non nouam. CASVS. Habebamus ego & tu causam coram iudice. an iurare debeat se cum omni veritate dispositurum, quæritur? Respon. quòd olim sic consuetum fuit: sed iam abijt talis præstatio iuramenti in desuetudinem: quod reuocare intendit imperator per hanc. l. statuens vt quilibet iudex siue maior, siue ab eo delegatus, siue ab alio, siue ordinarius, siue compromissarius, siue communiter à partibus electus siue pœna, in primordio habeat coram se sacrosancta euangelia: & permaneant à principio litis vsque ad sententiam definitiuam: vt sic per Dei præsentiam sibi tributur auxilium iudicandi. & ifiud à quolibet iudice obseruetur. alioquin si hoc contempserit, grauiter puniatur. & hoc in prima. An autem patroni causarum iurare debeant, quæritur? Respond. quòd sic, incontinenti ex quo lis fuit cõtestata. & hoc in quolibet iudicio. & coram quolibet iudice cùm fuerit ordinarius &c. & sic iurabunt ergo fidele patrocinium præstare clientulis suis. & si causam improbam vel desperatam nouerint, eam relinquant: quo subsecuto, nullus in locum recusantis subrogabitur. Si autem quidam cre-

dens

dant iustam, quidam improbam: qui iustam nouerint, perseuerent: alij derelinquant: nec in locum eorum alijs subrogetur. & hoc dicit coniuncta authentic. hodie. Not. bonam. l. pro iuramento iudicantium, & ad terrendum omnes iudices à malè iudicando. facit bonus tex. in c. cum æterni. de re iudic. lib. vj. Alibi dicit Bald. in l. ij. vlti. col. C. de sen. ex bre. recitan. quòd iudex debet habere duos sales, vnum sapientiæ, ne sit insipidus: alium rectæ cõscientiæ, ne sit diabolus. Ia. hic.

Iudices ordinarij, vel delegati, & arbitri cõpromissarij post iuramentum quod debent præstare quod omnia secundum veritatem & legum obseruationem decident, sanctas euangelia coram se tenere debẽt: vt cõsiderent quòd illis contemptis nõ magis iudicabunt, quàm iudicabitur. Et aduocati debẽt corporaliter iurare quod cũ omni eorũ virtute & studio patrocinij præstabunt clientulis suis circa id quod verum & iustum putauerint: & si causa eis mala fuerit visa, causam deserent: qua deserta, nõ est clientis licitum recipere alios aduocatos. & ex cõscientia possunt quidam remanere. & quidam deserere, & qui melius fecerint, apparebit ex sententia. Salycetus & Alexand.

XII. Idem. A. Iuliano. P. P.

REm non nouã neq; insolitã aggredimur, sed antiqui quidem legislatoribus * placitam, cum verò cõtempta sit, nõ leue detrimentũ causis inferentem. cui[b] enim non est cognitum, antiquos * iudices nõ aliter iudicialẽ calculum[c] accepisse, nisi prius sacramentum[d] præstitissent omnimodo se secũdum veritatẽ & legum obseruationẽ[e] iudicium esse disposituros? Cum igitur & viã[f] nõ inusitatam inuenimus ambulandã, & anteriores leges nostræ quæ de iuramentis positæ[g] sunt, non minimam fuæ vtilitatis experientiã litigantibus præbuerunt, & ideo ab omnibus merito collaudãtur. ad hanc in perpetuum valiturã legem peruenimus, per quam sancimus, omnes iudices, siue maiores,[h] siue minores,[i] qui in administrationibus positi sunt vel in hac regia ciuitate, vel in orbe terrarum qui nostris gubernaculis regitur, siue eos quib[9] nos audientiã committimus,[k] vel qui à maioribꝫ[l] iudicibus dãtur, vel qui ex iurisdictione sua iudicandi habent facultatẽ,[m] vel qui ex recepto, id est compromisso[n] (quod * iudiciũ imitatur[o]) causas dirimendas suscipiunt, vel qui arbitrium peragunt,[p] vel ex auctoritate sententiarum[q], & partiũ consensu[q] electi sunt, & generaliter omnes omnino iudices

Romani iuris disceptatores, nõ aliter litium primordium accipere, nisi prius ante sedem iudicialem sacrosanctæ deponantur[r] scripturæ, & hæ permaneant * non solum in principio litis, sed etiã in omnibus cognitionibus vsq; ad ipsum terminum, & definitiuæ[s] sententiæ recitationẽ. Sic etenim attendentes ad sacrosanctas scripturas, & Dei præsentia cõ secrati,[t] ex maiore præsidio[u] lites diriment, sciturix qꝫ non magis alios iudicãt, quàm ipsi iudicantur: y cùm etiam ipsis magis quàm partibus terribile iudiciũ est. siquidẽ[z] litigatores sub hominibus, ipsi autem Deo inspectore adhibito causas proferunt trutinãdas.[a] Et hoc quidẽ iusiurandũ[b] iudiciale omnibus notum sit, & Romanis legibus optimum à nobis accedat incrementũ, & ab omnibus iudicibus obseruandũ: & si prætereatur,[c] cõteptoribus periculosum sit.

IN AVTHEN. † DE defen. ciui. §. iusiurandum. col. iij. & in authen. iusiurandum quod præ. ab his. §. pen. colla. ij. constit. iij.

Propter eius breuitatem non summatur hæc authen.

HOdie[1] iurant se facturos secundum quod eis visum fuerit iustius[d] & melius: exceptis defensoribus ciuitatum, qui iurant omnia secundum leges & iura se facturos.

Finis authen. Sequitur tex. l. C.

Patroni autem causarum, qui vtrique parti suum præstantes auxilium ingrediuntur,[e] eum lis fuerit contestata, post narrationem propositam, & contradictionem obiectam,[f] in qualicunque iudicio maiore vel minore, vel apud arbitros, siue ex cõpromisso,[g] siue aliter datos[h] vel electos,[i] sacrosanctis euangelijs tactis[k] iuramentũ præstẽt

Sequitur glossa texe. l. Codicis.

e *Ingrediuntur.* scilicet iudicium. Accur.
f *Obiectam.* id est post litem contestatam, vt infra de lit. contest. l. j. & supra tit. j. l. ij. in princ. & institu. de pœna temer. liti. §. item actoris.
g *Ex compromisso.* cum pœna.
h *Datos.* id est delegatos.
i *Electos.* scilicet sine pœna, sed cum iuramento. vel pignoribus, vt §. de arb. l. ne in arbitris.
k *Tactis.* No. tactis: sed qꝫ sic iuretur, lege cauetur, sed consuetudine.

Iudicis ord.
Iudicis vi. culpa est.
Iudices vi. peccasse dicuntur.
Iudicis vi. culpa est.
Iudicis vi. culpa est.
Iudicis vi. culpa est.

u *Præsidio.* id est auxilio Dei. vnde illud, De vultu tuo Domine iudicium meum prodeat: & oculi tui videant æquitatem.
x *Scituri.* iudices.
y *Iudicantur.* vnde dicitur: Nolite iudicare, & non iudicabimini. vnde & illud: Qua mẽsura mensi fueritis, remetietur vobis.
z *Siquidem.* pro quia.
a *Trutinandas.* id est diu rimendas.
b *Iusiurandum.* id est euangeliorum præsentia, quę loco iuramenti est. Vel dic quòd dicit de eo qui iurat se secundum veritatẽ & legem iudicaturum, vt in prin. l. dixi. Et dicitur iudiciale, quia iudex præstat, aliàs aliter accipitur, vt ff. de iureiur. l. j. & ij. Accurs.
c *Prætereatur.* sed nunquid valebit sententia? Respond. sic: vt ff. de ven. inspi. l. j. §. fin. & in authen. de instru. cau. §. si quis igitur vult. Argu. contra. infra de sent. & interlo. l. prolatã. & ff. de legi. & cõstit. l. non dubium.

† Item ma. ij. c. ij.

HOdie.} CASVS. Istam authen. cõtinuabis ad l. C. sic: Iurabant iudices cũ omni veritate & obseruatione legum negotia examinare & definire: hodie iurant secundũ quod eis visum fuerit iustũ iudicare, exceptis defensoribus ciuitatum qui iurant iudicare secũdum leges.
d *Iustius.* adijcias. secundum leges tamen: vt in authentic. de defen. ciui. §. iusiurandũ. colla. iij. Sed quidam dicũt (speciale in defensore ciuitatis, vt non discedat à lege: vt d. authent. & quidã habent. excepti &c: secus in maiorib⁹, qui iurant iudicare secundum id quod sibi videtur. vt hic: quòd nõ placet. quia omnis etiam maior tenetur sequi leges in iudicãdo: vt in auth. de iud. §. omnis autẽ. colla. vj. & sic prima opinio placet.

† ff. index maioris. Panor. ibi.

Iudicis vi. culpa est.
Iudices vi. peccasse dicuntur.
Iudicis vi. culpa est.

Tutores non debent facta tot.

Vidua dicens rem nõ nouã aggrauatur.

a *Rem non nouam.* Hic fuit derisus Bulga. à suis scholaribus cum in nocte duxisset vxorem viduam, & mane inciperet legem istã.
b *Cui.* id est alicui.
c *Calculum.* id est sententiam definitiuam. aliàs ponitur pro computatione: vt supra de errore calculi. l. j. Et dic calculum accipere, id est potestatem iudicandi. Vel dic calculum, id est causæ examinationem. & sic not. d. P. in summa de errore calculi.

Calculus qualiter accipitur.

**al. legumlatoribus.*

**significat vetetes illos iudices qui ante C. Cæsarem ex equestri aut alijs ordinibus sorte dabantur. hi etiã in singulis causis, instituendũ orabant: vt Asconius et Cicero auctores sunt. Contius.*

d *Sacramentum.* id est præsentiam euangeliorum: quæ cum prius fuisset in vsu, desijt: nũc reparatur. Vel dic quòd de vero sacramento dicit quo iurat quòd cum veritate & legum obseruatione iudicabit, quod prius fuerat in vsu: nunc renouat quod erat contemptum: & addit hic nouum de præsentia euangeliorum.
e *Obseruationẽ.* Sed hodie videtur sibi committi prout sibi videtur. & sic lege hic authẽtic. quæ est ex cor. iusiurãdum quod præ. §. penul. col. vj. quæ incipit, hodie &c.
f *Viam.* id est materiam.
g *Positæ.* vt ff. de iureiurand. per totum. non autem dicit de illa quæ est supra de iureiurand. l. ij. quia illa post istam facta fuit: cùm ibi de ista faciat mentionem.

**vel. qui iudiciũ imitantur.*

h *Maiores.* vt illustres.
i *Minores.* vt spectabiles vel clarissimos.
k *Committimus.* vt à principe delegati.
l *Maioribus.* ff. quàm ipsi sint: vt qui ab ordinario aliquo delegantur.

&Et ibi glo. magna circa fin. tenes idem quod ista. de quibus vide Inst. in l. error supra de in. & fa. ign.

m *Facultatem.* vt qui habent honorem sine administratione, qui iudicant quis in eos consentiat, vt ff. de iud. l. j.
n *Ex compromisso.* hinc inde pœna promissa.
o *Imitatur.* scilicet regulariter, vt ff. de arbit. l. j. & dixi supra de arbi. l. pe. §. penult.
p *Peragunt.* scilicet sine pœna: sed aliàs vallatum. vt pignoribus vel iuramẽto: vt §. de arbi. l. ne in arbitris. Vel si promiserit stare sententiæ. nã dabitur certi cõdictio ex lege nũc dicta.
q *Consensu.* vt puta delegati sunt iudices vtraque parte consentiente in eos.

Homo habetur cõsuetudinem quod præstetur iuramentum.

suetudine nõ habetur:[a] vt dixit B. Busoni iudici imperatoris.

a *Quod omni.* potest dici vt vel vsque illuc, hoc quæ, &c. sit forma iuramenti: vel vsque illuc, non autem credita, &c.
b *Creditæ.* id est commissa.
c *Improba.* quæ colorari potest allegationibus.
d *Desperata.* quæ non potest colorari.
e *Allegationibus.* id est, dictis partium.
f *Litigator.* Litigator ergo spretus fuit, sed ipse postea spreuit patronum: vt infra sequitur. & sic puncta post dictionem, cõtemptis. Vel quod infra dicit, expone, ne improba aduocatio surrogetur melioribus contemptis, id est, à contemptis clientibus. Et secundum vtranque expositionem[b] soluitur contra supra. l. proxi. §. pen. An autem recedens totum salarium habere debeat? Resp. vt not. ff. de var. & extraord. cogn. l. j. §. diuus.

Vide ibi per Bar. & P.

Dicitur in re quod in altare: per gl. not. in l. per interpretationẽ ff. eo. & in c. ij. de cõsecrat. dist. 6. Bal. Sal. & Ias. dista approbantur per Bar. Bal. P. & Ias.

Et etiam sententiam interlocutoriam solitã definitiuam secundum Ias. licet cõtra sentiant glo. Bar. & Pau.

f Istud placet Bart. P. Ale. & Ia. g Intrinseca: quia de extrinseco cõsideratio nõ habetur. ad l. si sterilis. §. cũ per venditorẽ. ff. de act. emp. l. inter §. nõ omnia ff. mã. Bal. & Præpositus de Ar. h Istã. gl. vt quæ ad finẽ approbat Bart. &Et bene secundum prædictos.

S Ancimus.} CASVS. Habebamus ego & tu causam coram iudice delegato. contumaciter te absentasti. reuersus non audieris, nec admitteris ad defensionem causæ tuæ, nisi omnia damna quæ in ingressu litis, id est, circa aduocatorum salaria passus fuero, mihi refarcias: declaranda per iuramentum meum, & eo præstito à iudice taxãda. & hoc in prima parte. Si autẽ iudex ad expensas & ad damna non te condemnet, ex suo mihi refundet. & hoc in secunda parte. Istud autem non solum habet locũ in ordinariis iudicibus, sed & in delegatis. & hoc in tertia. Ex hac. l. nota vnam regulam, quòd contumax amplius non auditur, nisi prius solutis damnis & expensis litis. cõ cor. tex. in §. omnem. & ibi Angel. in authen tic. de litigio. & auth. qui semel. infra quomodo & quãdo iudex. Ia.

g *Sancimus.* Loquitur in actore. Quid in reo, nõ inuenitur[c] expressum ante litem contestatam: sed post mittendus est actor in possessionem causa rei seruandæ.
h *Damna.* Sed nonne lex, properandum. §. sin autem alterutra. supra eo. prouidet de omnibus expensis quæ in iudicio factæ sunt, vt victus victori, &c. etiam sine vitio absentiæ? Respon.[d] hæc post litem contestatam & ante, illa post tantum loquitur. Item illa respicit finem causæ,[e] hæc cum redit absens ante sententiam: & potest esse bene quod postea pro eo feratur sententia. Item hic addit de taxatione facienda à iudice. Item[f] hæc de omni[g] damno: illa de litis expensis tantum.
i *Æstimatione.* quam leges taxarionem vocant. Et sic est contra ff. de rei. vindi. l. qui restituere. §. j. Sed non sit[h] taxatio hæc à lege, vt ibi: sed à iudice sic. vt hic. Item not. quòd prius iuratur, & postea taxatur post iusiurandum. & in hoc est contra[i] auth. quam lege hic, post iusiurãdum. & est ex cor.

Codex.

de iudi. §. oportet. col. vj.

k *Non citati.* per dicta in albo proposita: sed per se:[k] vt ff. ne quis eum qui in ius voc. l. iij. §. si quis. secundum quosdam: vel etiam per nuncium secundum nos: vt ff. de arbit. l. sed interpelatur. §. j.

k Istã appro bant. Bald. Bar. l. Pau. &. Ias.

POst iusiurandũ.} CASVS. Dicitur in l. C. quod contumax debet omnia damna resarcire parti præsenti, declaranda per iuramentum. hæc auth. dicit quòd postquã pars iurauerit, non licet iudici amplius taxare. sed pone quòd iudex prius taxauerit, & postea pars iurauerit vsque ad certam quantitatem: certe iudex nõ cõdemnabit in minus quàm iuratum fuerit. Si autem iudex considerat vtranque partẽ habuisse iustam causam litigandi, compensabit expensas. Viuianus.

l *Post iusiurandum.* Olim in hoc casu[l] erat contra: vt supra eod. l. sancimus. Sed nũquid per hanc auth. corrigitur quod est. ff. de in lit. iuran. l. videamus. §. penultimo? Quidã quod sic. Alij quod sit specialis in expensis litis dicunt. Tu dic[m] hic iurãt deveritate propter certitudinem, & aduersarij delictum: vt infra vnde vi. l. fquando, ibi in iuramento in litem, licitcet pro quanto nolle re carere. ADDITIO. Aduertas quod quandoque iuratur super veritate, vt sic: & tunc debet præcedere taxatio iudicis. postquam enim iurãtũ est, non posset taxare: quia tunc detegeret periurium iurantis: vt hic. quandoque iuratur de affectione, & tunc post iuramentum potest taxare iudex: vt dicta. l. videamus. §. penu. quia tunc non detegitur iurantis periurium: sed refrænatur immoderata affectio eius. Ita dicunt communiter doct. in d. l. videamus. §. penul. Ex quo facile concipi potest quid dicendum sit in casu. l. fiquando. j. vnde vi. & c. li. extra de his quæ.

l Istud placet Bar. P. & Ias. †Cõcor. cũ. fi. cum gl. fi. post princ. extra de rescrip. & cum quoniã contra, in fi. de proba. m Placet Bart. Bald. Pau. sed displicet Ia. i. contrario.

vi &c. vbi iuratur de veritate sicut hic.

APertissimi.} CASVS. An iudex delegatus recusari possit, quæritur? Respond. quòd sic: sed ante litem contesta. & hoc continebatur in statuto cuiusdam præfecti prætorio: quo cauebatur quòd potuit recusari ante lit. contesta. & partes compellebantur eligere arbitros coram quibus iura sua proponerent. Nec refert an fuerit delegatus à principe, quia omnimodo potuit recusari, si hoc partibus videbatur. non enim de conscientia principis est quòd sub suspecto iudice litigetur. eo autem recusato, & ei libello recusationis porrecto, alium assumat iudicem: & non lite. contest. fiat hæc recusatio, cum post li. contesta. nec recusationi sit locus, nec appellationi ante sententiam: & hoc in prima. Per executorem autẽ partes compellantur alium eligere: qui perinde erit index, ac si à principe esset delegatus. Et quòd dicit, de executore, potes

P intelli-

intelligere de delegato recusato. & hoc in secunda. Nec refert an fuerit recusatus iste delegatus à principe. & hoc in tertia & vltima. Not. ex hac l. ibi, antequam lis inchoetur, quòd dele gatus debet recusari vt suspectus ante litem contesta. postea non potest. Ratio est duplex. Prima, quia intelligitur alias in eum consentire. Secun da ratio : quia ista est exceptio dilatoria, quę debet ante lit. contest. opponi. & ita habes tex. in ca. inter monasterium, vbi gl. & doct. de re iudica. immo talis exceptio debet ante omnes alias opponi. l. sed & si suscepe rit. in prin. ff. de re iudic. Bar. & alij in l. quidam consulebat. ff. de re iudic. Iason. hic.

a *Litigatoribus.* etiam actori quando non certum [a] petiit. aliàs contra [b] infra de li. conte. auth. offeratur.

b *Iudices.* scilicet dele gatos. Sed an ordinarius possit recusari? & videtur quod non : vt supra de episc. & cler. 11. conueniicula. M. quod sic. & pro eo. infra de li. contest. auth. offeratur, sed illa loqui tur in delegato. Item pro eo. infra de li. contest. auth. om. iud. l. nemo. sed ibi non valet argumentū à contrario sensu. vel ibi loquitur [c] in eo qui sit ordinarius priuatorum consensu. ff. de iurisdict. om. iudi. l. si conueneris. qui cum demum lite con testata sit iudex, potest antea recusari. Vel loquitur authent. in delegato, qui post litem contestatam dicitur ordinarius i stius causæ. Item pro eo. ff. de liber. cau l. si pariter. quæ in ordinario loquitur. alias de liberali causa non cognoscere : vt j. de peda. iudi. l. ij. sed illa loquitur in actore. Item iustissima cau sa superuenit [d] inimicitiarum. Item pro eo infra de senten. & interlo. om. iud. authentic. & consequenter. sed illa loquitur in delegato. Item pro eod. infra de asser. tol. l. fin. & ff. de iurisdi. om. iudi. l. prætor. Sed ibi non solum tanquam suspectus, sed quasi acturus duo contraria officia repellitur à iudicando. Vel magis spernit, quàm spernitur. argu. supra eod. l. rem non no tam. §. fin. Item pro eod. ff. de arbi. l. non distinguemus. §. cum quidam. Sed Bul. dicit [e] nec ante litem contestatam nec post posse ordinarium recusari, nisi in casibus, vt infra si quicun que præsi. po. l. j. §. illo. & infra quādo imperator inter pupil. & & vid. l. j. & infra de iurisdi. om. iudi. l. fina & infra vbi quis de curio vel cohorta. l. fi. §. fi. sed potest ei associari episcopus : vt in auth. hic posita, si vero contigerit. sed opi. M. canonizata est : vt in. c. cum speciali. extra de appella.

c *Inchoetur.* per litem contestatam : vt in auth. de litig. §. si vero apud iudicem. colla. viij.

d *Formię.* habebat enim præfectus sua statuta per quæ hoc idem licebat.

e *Impoui.* non actori si non vult, sed reo si actor vult.

f *Ad eligendos.* vt sit in eorum arbitrio, quem habeant, vel non habeant : vt ff. de reb. dub. l. vtrum. §. cum quidam. & de verbo. obligat. l. centesimis. §. si ita. & de tute. l. qui habet. §. j.

g *Arbitros.* id est iudices quasi delegatos.

h *Omnes lites.* & matrimonia : vt j. de nup. l. viduę. & educatio nes : vt infra vbi pu. edu. l. ij.

i *Recusare.* nisi à principe fuerit inhibita recusatio : [f] vt ff. à quibus appella. non licet l. j. in fin. & nisi in eum consenserit. infra de testi. l. si quis testibus. & nisi in alio casu infra de lit. contest. authent. offeratur. & nisi partium acquiratur consen sus : vt infra de temp. appel. l. vl. in fine. Quid si recusationem, an & appellationem? sic, vt infra de senten. & interlo. om nium iudi. l. fina. Alia quæstio, si post litem contestatam in ter litigantem & iudicem orta est quæstio, nunquid potest recusari? Videtur quòd sic. [g] ea enim quæ de nouo emer guut, nouo auxilio indigent. ff. de interroga. actio. l. de ætate. § ex causa. ff. de procura. l. post litem. adhibetur ergo aliud remedium, vt episcopus ei adiungatur : quia per litem con testatam factus est ordinarius. Et nota hic secundum Ioan. quòd sufficit si simpliciter asseram eum suspectum etiam sine causa.,[i] hoc enim innuit verbum, putat : & verbum, suspicio nis. & pro hoc est authentic. hic posita, si vero contigerit, &c. & ff. ad Trebel. l. quia poterat. & ff. de appellat. l. si perlusorio. & in decre. iij. quæstio. v. quòd suspecti. & ff. ad legem Iuliam. de adult. l. denunciasse. §. quid ergo. Superfluo ergo quæritur an sit proban da, cum nec dicenda. Potest etiam dici quod iuret [k] se habere suspi cionem, licet causam non dicat, & hoc ne ca lumnioſe recuſet. nam & iuramentum calum niæ est ideo inductū vt calumnia euitetur, alij ve Py. dicunt eam esse asserendam & pro bandam, si dubitetur, & pro eis. ff. de libe. causa. l. si pariter. & in fra de suspe. tuto. l. iiij. & v. & infra de reb. cre di. l. penulti. §. fin autem. & ff. de transa ctio. l. cum hi. §, in cau sa. & ff. de priuile. credit. l. ij creditores. Et examinari causa debet apud recusatum : quia ratione dubitationis fortitur quis iurisdi ctionem. sic & ff. de iudic. & c. l. si quis ex alie na. & ff. ad municipal. de iure. sed illa de liber. causa. l. si pariter. loquitur in actore. Item est ibi causæ continentia : vt supra eod. l. nulli. & ff. de quib. reb. ad eundem iudic. cat. l. ij. Item ordinarius erat ibi : quia aliàs de causa liberali cognoscere non potest. Item & illa l. si quis ex aliena. & alia. l. de iure. loquuntur quando est dubium an sit de iurisdictione eius. hic autem est certum quòd est de iurisdictione delegati. Sed decreta suspicionis extra de offic. delega. dicit arbitros eligendos ad causam suspicionis probandam. [l] extra de appel. c. secundo requiris. §. tertio postulas.

k *Libello.* Qui sic concipitur, [m] Quoniam res periculosa est, & tristissimos solet sortiri euentus, sub iudice suspecto fabire iudicium. ideo ego audientiam tuam domine R. recuso. & hoc si offeratur iudici. si vero alij, puta deleganti, vel alijs vt infra eod. l. fina. retine omnia alia mutata ad audientiam illius. Et dic ei, id est in eius præiudicium porrecto. Accursius.

l *Appellari.* loquitur in ordinario. Accursius.

m *Statuerimus.* vt supra de episco. audien. l. ij. In principio enim est recusatio : in fine autem appellatio ; in medio non est locus remedio, nisi in casu, scilicet, cum iudex in ciuili quæstione vel criminali negotio habendum quæstionem contra leges in terlocutus [n] fuerit : vt ff. de appella. recipiend. l. ij. & infra de appell. l. si quis prouocatione. Item fallit. ff. de arbi. l. non di stinguemus. §. cum quidam. Sed secundum canones aliter ob seruatur : vt. ij. quæstio. vj. c. non ita. Accursius.

n *Extendantur.* Quod esse non debet : vt supra de transac. l. fratris. & infra de fruc. & li. expen. l. terminato. & supra de po stu. l. quisquis. §. præterea. & infra de re iudic. l. ij. & ff. pro suo. l. fina.

o *Executore.* Forte loquitur [o] de iudice delegato, qui licet desinat esse iudex quantum ad iudicandum postquam est re cusatus : non tamen quantum ad exequendum, vel faciendum exequi per ordinarium iudicem : vt infra eod. l. fina. §. electione.

p *Eligere.* quasi delegatos intra triennium : vt infra eo. l. si. §. il lico. qui non recusabuntur : vt j. de lit. contest. authen. offe ratur.

q *Delegati.* Substitutus ergo omnino inre vtitur [p] eius cuius loco est substitutus : vt ff. de dona. inter vir. & vxo. l. si donan te. §. si sponsus. &c & actio quæ loco alterius venit, vice illius. ff. si quis cau. l. si cum. §. si iniuriarum. Et nota hic ar. quod vbi do tibi electionē, & tu eligis, perinde est ac si ego elegissem : [q] vt supra de Iud. & cælico. l. iudi. & ff. de leg. ij. l. vnum ex familia. §. si de Falcidia. & de here. insti. l. asse. & de optio. lega. l. apud Anfidium. & per totum titu.

S *Ivero.*] Casvs. Dicitur in. l. Codicis quòd iudex delegat° [r] suspectus potest recusari. Quid autē si est iudex ordinarius suspect°, qui secundū leges recusari nō pōst? quomodo subue

rur parti, quæ habet cum suspectum? dicitur in hac authent. quòd adiungetur ei episcopus loci, &c. Sequentia clara sunt.

a *Si vero contigerit.* fumitur in auth. vt diff. iud. §. si vero contigerit. colla. ix.

b *Iudicem.* ordinarium [a] : nam delegatum omnino quis recu fat : [b] vt supra eod. l. a pertissimi. hic vero nō recusat : quod est pro sententia Bul. sed aliū ordinarium petit so ciari, scilicet, episco pum. Addit. Tu dic quod ista dubitatio epis copo nō est in vsu, nec seruatur de consuetu dine : immo saris est quod ei adiungatur alius probus vir, Guil. de Cug. Bal. Salyc. & Iason.

c *Compositionem.* non loquitur [c] de arbitris ex compromisso. illud enim ab ordinario iudice non recipitur : vt ff. de arbit. l. sed & si in seruum. §. ij. Sed de ar bitratore, [d] vt tanquā vir bonus arbitretur. nam arbitrorum duo sunt genera : vt ff. pro socio. l. societatem mecum. §. arbitrorum.

d *Annotationem.* pro prio animi motu.

e *Cognitionaliter.* id est aliorum consilio.

Certi iuris.] Casvs. An magister militum, vel literatum imperitus, inter milites suos iudicare possit? quæritur? Respond. quòd sic, cum tales a lliquando inueniantur per vtum quotidianū causarum approbati, & legum scientia dirimentes causas. Ex i sta. l. nota secundum communem intelle ctum quòd imperiti literarum possunt esse iudices, & in causis iu dicare: & propterea vi demus quod imperiti literarum eligunt po testates, & proferunt sententias : tamen de bent habere adsessores literatos in iure, quorum consilio regā tur secundum Cy. Bal. Sal. & Iaſ. hic.

f *Militaribus.* id est, magistro militum iu risdictionem habente.

g *Hominibus.* peritis in iure vel non.

h *Iudicandi.* non postulandi, vel procurandi : vt supra de procura. l. militem.

i *Habent.* & iurisdictionem. Accursius.

k *Magistratus.* id est magistri militum, & inter milites tātum : [e] non tamen vt infra de iurisd. omnium iudic. l. magistrię. non inter alios: vt infra si à non compet. iudi. l. ij. & ij. & erat hic peritus literę. Pau. ratus esse potest : vt argumen. ff. de re iudica. l. quidam. Item [f] Sed nō in potestates terrarum vel præsides, vt subiicit, & omnes, &c. alij ni. lo. Ba. in non : vt in authen. de iudicib. §. j. col. vj. & vbi dicit, non enim §. similiter. existimauimus oportere, &c. cum sit in scriptis ferenda senten tia : vt infra de senten. ex bre. recit. l. ij. & ij. Dic vt ibi. Accursius.

l *Tales.* iurisdictionem habentes, & potestates.

m *Et leges.* quam habent per se, vel per suos adsessores.

n *Scientia.* contra infra de iure delibe. l. fi. circa prin. hoc intel lige pro. scientia scilicet consiliariorum.

Vm *specialis.*] Casvs. In causa quam Tirius habebat contra Seium, fecit sibi Tirius iudicem delegari : quem Seius tanquam suspectum voluit recusare. sed in prouincia in qua iudex erat, non degebat. an coram præside prouinciæ suæ ii præsens est, vel eo absente coram magistratu municipali actis interuentibus possit eum Seius recusare, quæritur? Et dicitur quod sic, ne longo itinere fatigetur & hoc in prima parte. Intra autem triduum compelleutur arbitros eligere, & coram eis litigare : & si in eligendo arbitros concordare partes non poterunt, præses ii presens est, eliger. & hoc in secunda. Si autē arbiter sententiam tulit, ei stabitur, & per executorem effectui mancipabitur, nisi ab eo fuerit appellatum : & appellabitur ad eum qui iudicē delegauit suspectum, & qui vt suspectus recusatus est. & hoc in tertia & vltima.

o *Cum specialis.* id est, ad vnam causam datus, vel duas, vel tres. Sed quid si ad vniuersitatem causarum sit delegatus? Dic, nō potest [h] recusari secundū nos, quia dicimus ordinarium non recusari, sed adsociabitur ei episcopus : vt supra auth. si ve ro. Accursius.

p *Formia.* Fortunæ est regnare : vt dixi supra de legib. & constitutionibus. l. digna.

q *Libellum.* scilicet recusationis : qui sic vt di xi supra. l. apertissimi. Sed an in præsenti cū compareat coram eo, potest sine libello recusare? Videtur quòd sic, vt ff. de appell. l. ij. Sed arg. contra [i] infra de sententiis ex breui. recitan. l. ij. in fine.

r *Manifestum.* sic infra de appella. l. cum post.

s *Duumuiros.* qui sic dicuntur, quia duorum suffragio eligebantur : quorum vnus à plebe, alter à maioribus constituebatur, vt in tribunis : vt ff. de orig. iur. l. ij. §. iisdem temporibus. Accursius.

t *Intra triduum.* sic supra de errore aduocator. l. sententiis. Et eaue, quia non dicit recusationem [k] intra triduum faciendam, sed electionem arbitri. Sed recusatio fit intra. xx. dies : vt infra de litis contesta. authentic. offeratur. Accursius.

u *Apud eos.* ordinarium vel delegatum.

x *Varietatum.* quis eligatur, an non. Accursius.

y *Dirimenda.* Eligit prætor eis discordantibus : vt hic, & in stitu. de satisfda. tuto. & cura. §. fin autem. Sed argumen. contra. ff. de leg. j. l. huiusmodi. in fine. vbi compellitur consentire. Accur.

z *Mandata.* à lege, vel à delegante. vt ff. de re iudica. l. à diuo. in princip.

a *Mancipante.* Delegatus ergo exequitur. Sed contra. ff. de re iudic. l. à diuo. in princip. Solu. hic à principe fuit delegatus : [l] quod non placet : vt supra eo. ca. princip. Vel dic, hic exequitur sententiam alterius, id est, non suam. hoc non re net, quia quasi sua est. hoc nihil est dicere : vt supra. l. proxi.

a *Nisi ex causa iusta supe ruenie te.* Bar. Pe. & Iaſ.

b Et *bene.* Bar. P. & Iaſ.

c *Cōcor. 3. q. 5. c. quia suspecti. & c. cū inter. cum gl. extra de excc.*

d *Idē Bald. & Salyc.*

e *Idē Bald.*

f *Quia tūc nō recusabi tur nisi ex causa in re expressa.* Iaſ.

g *Idem Bal. & Saly.*

h Et *bene.* Bal. Saly. Franc. de Are. & Iaſ.

i *Nisi esset temerarius vt quia ſæpe iudex de offensa pro tumu. Iaſ.*

k *Idē Bal. Sal. Ar. & Iaſ. & est singu. secū dum Ange. in. §. si quis. dum. inſt. de fideic. hered. & placet prædicto, & ceteris non reperio. tur expreſſe sum. Host. in. l. quisquis. Treb.*

l *Idem Bal. Sal. Are. & Iaſ.*

m *Idē Saly. & omnes.*

n *Istā gl. probat Bal. P. & Ioan Bart. in. l. j. in glosse. o Idē B. & Sa. & per hoc probatur dictum B. in. l. quia poterat. ff. ad Trebel. quod procē fus agitatus poſt recusa tionē sit nul lus. da quo ibi plene per Alex. p Istam gl. approbat Bal. & Sal. q Et sic ipſi arbitri cen ſentur habere iurisdi ctionem ordinariā quā eis tribuit ista lex. Ia. & P. alter tamen dicit Bald.*

o *In crimi nali tamen oportet q*

p *Et bene.* B. B. & Iaſ. de iure ciuili. ne gl. in d. l. contraria. d. Idē. B. B. P. & Iaſ.

q *Concor. gl. in c. fe licitatus. ſuper verbo, impedimen to. in med. extra de re ſcrip.*

r *Si vero contigerit.* ſumitur in auth. vt diff. iud. §. si vero contigerit. colla. ix.

s *Vt remoueatur tanquā ſuſpectus. Iaſ.*

t *Dicitur de legatis in vrbe Roma, qui propter eo rū ſcientiā eligūtur: ideo debent eſſe literati & in negotiis experti, ſecundum Bart. ibidē.*

u *Idem Bal. Sal. & Iaſ.*

x *Dummodo non. qui ſic dicuntur, Dummodo non ſuffragio eligebantur.*

y *Seqnitur iſtā gl. Bal. & Sal. Recusatio iudicis intra quartū tem pus ſieri debet.*

z *Contrariū tenent Ioa. Bal. Sa. Pra. P. & Iaſ.*

a *Idē Bar. P. Sal. dicit Ia. tuncat con ſtet.*

apertissimi.in fine. Vel dic statuta non definiendo, sed in alia præparamenta causæ: vt supra.l.proxi.apertissimi.in fine. hoc non placet, cum hic de appellatione dicat. Vel dic quod etiam executio erat commissa vel eidem, vel alij, de quo hic dicit. Sed huic obstat quòd est mixti imperij : vnde non delegatur : vt ff. de iurisd. omnium iudic. Liubere. Tu dic omissis prædictis, manipante non per se, sed per alind simile auxilium, sicut si ipsemet dixisset.

a *Prouocatum.* Appellatur ergo à sententia arbitri. Sed contra supra de arbi.l.j.Sed ibi de cõpromissario, hic de delegato : vt ff. qui satisdare cog.l.arbitro. & infra de senten. ex breuicu.recitan.l.j. & ff. de appellationibus. l.ex consensu. & infra de appellationibus.l.si appellationem.

b *Antea.* Hoc cum distinctione intelligas: vt in auth. de appel. & intra quæ tem.§. fi.ibi, ita tamen hæc sanctionis, &c.col.iiij,Accursius.

c *Dedit.* scilicet illum qui antea.

d *Trutmata.* id est cognita.Sed quæritur, si delegatus proconsulis delegauerit, & appellatur, ad quem debeat appellari? Respond.ad primum delegantem: vt hic, & ff. quis & à quo.l.j. Sed videtur ad secundum delegantẽ: vt hic, & infra qui pro sua iurisdi.l. j. in fine. Sed illa corrigitur per hanc: & hoc secundum quosdam. Vel si est ibi, ad nos: planum est. Vel verius, refert an delegatus deleget, vt ibi : an recusetur, & alter eligitur: vt hic. & illa,l. j. quis & à quo, intelligitur in delegato ad vniuersitatẽ causarum.

b *Idẽ Bald. Sal.& An.*

c *Nihil est Bal. Sal.& Ang.*

DE SPORTVLIS
& sumptibus,&c.

Dixit de iudicijs : nunc de sumptibus in eis faciendis,& executoribus, qui sunt quasi partes adiacentes. Vel supra de personis principalibus: nunc de secundarijs, scilicet, executoribus conueniendis, & exactoribus. Accursius.

Rubrica duplex continuatio.

QVisquis.¶ CASVS.Habebas causam cum Titio.deputatus fuit nuncius ad citandum partes: ille idem à principio litis vsque ad definitiuam sententiam perseuerare debet. si autẽ aliter factum fuerit, primiserinius ad quem spectat apparitorem dare, in quinque libras auri multetur. Alio modo pone: quod si quis propter crimen captus creditus fuerit vni ad custodiam: alij tradi non debet ad custodiendum. Viuianus.

e *Exhibitus.* id est in iudicium ductus.

f *Terminum.* id est definitiuam sententiam. sic supra ti.j.l. properandum.§. primò.

g *Apparitore.* cum fideiussorẽ dare non possit in causa ciuili.

h *Traditus.* id est deputatus vt ab eo vocetur. Vel dic traditus ad custodiendum: vt ff. de cust. reo.l.j.& ij. Accursius.

i *Posthabita.* id est præterita.

Primiserinius quis dicatur.

k *Primiserinio.* qui præest scrinio, in cuius est officio apparitores dare: vt in auth. de iudic.§. hoc autem.& §. his qui causas. col.vj. Accursius.

l *Temerauerit.* iubendo alium exequi causam quã primum. Alij dicunt ipsum apparitorem, qui non compleuit. Accur.

m *Multando.* impropriè.ff. de verbo. significa.l.antepenul. Ac. prouocatum. a tunc enim ipse qui iudicem antea b dedit, qui suspectus visus est, appellatione trutinata, d formam causæ imponat legitimam. Dat. Id. Nouemb. Lampadio & Oreste Conss.

TITVLVS II.
DE SPORTVLIS ET sumptibus in diuersis iudiciis faciendis, & de executoribus litium.

Executor qui fuit in principio litis, debet vsq; ad finẽ in ea perstitere.b.d.Bar.Vel sic: Inchoata lis per vnum, non debet per alium expediri, secundum Iacobum. Bar. Vel sic: Apparitor siue nuncius in causa deputatus, debet in tota causa officio suo fungi, nec debet mutari.b.d. Bald. Vel sic: Per vnum & eundem nuncium tantum debet quis citare vsque ad vltimum. b. d. secundum vnam lecturam. Vel sic : Ille cui quis est traditus custodiendus, non debet illum alij tradere custodiendum. b. d. secundum aliam lecturam. Vel sic: Nuncius in causa deputatus, non potest per iudicem mutari.b.d.glossa posita super verbo, temerauerit & notabiliter. Salyc.

1.Impp. GRATIANVS. VALENTI. & THEOD. AAA. ad Potitum vicarium.

VIsquis fuerit exhibitus: e vsque ad negotij terminum f ab eo apparitore g cui primum traditus h fuit, obseruari eum decernimus: si qua præsumptione fuerit hæc manifestudinis nostræ posthabita i præceptio, primiscrinio k qui iussa temerauerit, l quinque librarum auri condemnatione multando. m Dat. Kalend. Iul. Mediolani, Ausonio & Olybrio Conss.

Græca constitutio Iustiniani.A.

Si executores non fuerint idonei sed negligentes, remouentur ab officio : & alij in eorum locum subrogantur. hoc dicit. Vel sic: Executores seu nuncij negligentes, vel aliter in officio delinquentes, possunt ab officio remoueri : & si res exegerit, multari etiam corporaliter, & alij eorum loco subrogari. Salyc.

11. Iidem A.Iuliano.P.P.

OMnibus† iudicibus licẽtiam præstamus, siue his quibus à nostro numine lites mandantur, n illustribus vel spectabilibus, vel clarissimis, vel togatis fori cuiuscunque præfecturæ, vel aliis quibuscunque, vel his qui ex nostris iudicibus delegandas lites accipiunt, executores, si cessauerint, causas eis instructas offerre, o & remouere ab executione eos, & alios idoneos suppone re, p vel etiam multis afficere. si quidem q illustres sint iudices, vsque ad sex solidorum summam. r sin autem alij, s vsque ad tres tantummodo aureos : & ad iudices t quorum interest, referre, quatenus militia exuti pœnas luant corporales. ¶ Nostris autem amplissimis u iudicibus licentia sit & maiores x pœnas, & corporales maculas executoribus imponere, si male fuerint circa lites versati : vt sciant non esse causas à se deludendas, nec lucri gratia aliquod cis y vitium imponendum. Dat. V. Kalend. April. Lampadio & Oreste Conss.

† *Clo. in. ex litteris per verbũ subdelegatus. eum. de off. dele. ga. dicit per hanc. subdelegatus habetur visitatio, sed modica coercitione.*

TITVLVS III.
DE PEDANEIS IVDICIBVS.

Sententia lata per delegatum ab incompetenti iudice ordinario, est ipso iure nulla. b.d.Bald. vel sic: Procurator Cæsaris non habet potestatem delegandi in causa priuatorum : ideo talis delegati sententia non valet. Salyc.

Idem.B. B.& Sal.

a Nostro. scilicet Cæsaris: qui inter fiscum & priuatum tantum est iudex : a vt supra si aduersus.ff.l.ij.

b *Agenti.* sed tunc agit vice præfidis, cum in eum priuati consentiunt prorogãtes eius iurisdictionem : vt infra de iurisdictio. omnium iudicum.l. j. Vel quia mortuo præside gerit eius vicem: vt supra de officio eius qui vicem al.l.j. & ij. & ff. de tuto. & curato. da ab his. l. j. Vel etiam b eo viuo in loco suo gerit eius vicem, si abest.

c *Priuatas.* non tamẽ inter fiscum & priuatum.

d *Arbitros.* id est iudices delegatos.

e *Nullo iure.* neque speciali neque communi: vt infra ti. à non compe. mod. l. j. & l. fin. & ff. de app. l. ex consensu. §. j. & infra vbi cau. fisc. l.iij. & infra ad l. Fabiã de plagi. l. non valet. & infra ne de sta. defunc. l. si pater. & infra de pœnis. l. procurator. Sed quid si vterq; fecit cum ab incõgruo delegatum? Respond. idem : c vt infra de interrog. iud. l. primatorum. Item quid si fecibant à congruo delegatum, sed in causa in qua non potuit delegari, vt in causa appellationis, d quæ ipso iure est nulla? Respon. idem c argu. ff. de appellat. l. quos prohibet.

c Verum est si iste delegatus nullam habet iurisdictionem à nemine ordinariam: sed a rege simplex priuatus. B. B. Pan. & Sal.

d Tu die quòd causa appellationis potest delegari.gl. in authẽ. ad hæc. & de iud. & gl. in l. eos. in verbo, cõuenti. infra de appell.

e Idẽ Bart. B. Pan. & Salyc.

f Illud placet Bar. & Bald.

g Idem Bal. Pa. Salyc. An. Ale. & Ia. in l. imperij. ff. de iurisdict. sic.

Causarum tria genera.

h Illud non procedit in delicte, secundum Bal. P. & Sal.

i Idem B. B. P. & Salyc.

f PLacet nobis. Ad euidentiam casus no. quòd tria erant genera causarum : vt in glossa. scilicet minima, media, & maxima. de minima potuit iudex cognoscere, & indifferẽter eam alij delegare: & mediam similiter: sed hodie non, nisi causa conita. vt si propter publicas occupationes vel plurimitatem causarum causæ superesse non posset. maximam nec olim nec hodie posset delegare, nisi in casu: vt. ff. de eo cui, man. est iurisd. l. si nec. Hæc dicta sunt, non vt aliquid detrahatur honori præsidis, sed potius augeatur. Licet autem causa maxima, vt dixi posset delegari in casu: non tamen causa status. & hoc est quod subungit in quarta parte ibi, dum tamen, &c. vt de ea præses, qui olim per se cognoscere consuerit, de ea hodie tantum cognoscat, Vel sic : olim præses prouinciæ vel alius iudex ordinarius si impediretur ex quacunque causa per se cognoscere de causa, poterat eam alij delegare : sed hodie non indistincte delegabit, sed tunc demum si impediatus publicis occupationibus, vel propter multitudinem causarum. Non autem responsum intelligas vt possint in prædictis casibus quamlibet causam delegare, quam illas de quibus poterant prius cognoscere, nec delegare : sic nec modo possunt: vt sicut olim de ingenuitate & libertinitate poterant cognoscere, & debuerunt per se : ita & nunc sic. prima vetior. Viuianus.

g *Si quidem.* modo distinguit multas. Accursius.

r *Summam.* possunt punire executores.

s *Alij.* scilicet inferiores. Accursius.

t *Ad iudices.* scilicet præsidis quibus suberant executores. vel ad alios delegantes, vt in authen. de iudi. §. neceſsitatem. & §. vnoquoque. colla. vj. & ad hoc supra de offic. rec. prouin. l. iiij. Accursius.

u *Amplissimis.* amplissimos vocat superillustres, cum de illustribus dixerit. Accursius.

x *Maiores.* vltra sex solidos. Accursius.

y *Eis,* scilicet causis. Accursius.

DE PEDANEIS IVDICIBVS.

Sicut pes est pars inferior corporis: sic & pedaneus iudex est inferior aliis. Accursius. *Cõtinuatio.*

PRocuratori nostro.¶ CASVS. Procurator Cæsaris cognoscit inter fiscũ & priuatũ. procurator fisci cognoscit inter procuratorem

rator principis, & priuatum. si ergo procurator Cæsaris causam inter duos priuatos delegauit, non valet sententia ab eo lata, nisi forte vices prædis gerat, non dico à præside delegatus.

a *Nostro.* scilicet Cæsaris: qui inter fiscum & priuatum tantum est iudex : a vt supra si aduersus.ff.l.ij.

b *Agenti.* sed tunc agit vice præsidis, cum in eum priuati consentiunt prorogãtes eius iurisdictionem : vt infra de iurisdictio. omnium iudicum.l. j. Vel quia mortuo præside gerit eius vicem: vt supra de officio eius qui vicem al.l.j. & ij. & ff. de tuto. & curato. da ab his. l. j. Vel etiam b eo viuo in loco suo gerit eius vicem, si abest.

c *Priuatas.* non tamẽ inter fiscum & priuatum.

d *Arbitros.* id est iudices delegatos.

e *Nullo iure.* neque speciali neque communi: vt infra ti. à non compe. mod. l. j. & l. fin. & ff. de app. l. ex consensu. §. j. & infra vbi cau. fisc. l.iij. & infra ad l. Fabiã de plagi. l. non valet. & infra ne de sta. defunc. l. si pater. & infra de pœnis. l. procurator. Sed quid si vterq; fecit cum ab incõgruo delegatum? Respond. idem : c vt infra de interrog. iud. l. primatorum. Item quid si fecibant à congruo delegatum, sed in causa in qua non potuit delegari, vt in causa appellationis, d quæ ipso iure est nullæ? Respon. idem c argu. ff. de appellat. l. quos prohibet.

f PLacet nobis. Ad euidentiam casus no. quòd tria erant genera causarum : vt in glossa. scilicet minima, media, & maxima. de minima potuit iudex cognoscere, & indifferẽter eam alij delegare: & mediam similiter: sed hodie non, nisi causa conita. vt si propter publicas occupationes vel plurimitatem causarum causæ superesse non posset. maximam nec olim nec hodie posset delegare, nisi in casu: vt. ff. de eo cui, man. est iurisd. l. si nec. Hæc dicta sunt, non vt aliquid detrahatur honori præsidis, sed potius augeatur. Licet autem causa maxima, vt dixi posset delegari in casu: non tamen causa status. & hoc est quod subungit in quarta parte ibi, dum tamen, &c. vt de ea præses, qui olim per se cognoscere consuerit, de ea hodie tantum cognoscat, Vel sic : olim præses prouinciæ vel alius iudex ordinarius si impediretur ex quacunque causa per se cognoscere de causa, poterat eam alij delegare : sed hodie non indistincte delegabit, sed tunc demum si impediatus publicis occupationibus, vel propter multitudinem causarum. Non autem responsum intelligas vt possint in prædictis casibus quamlibet causam delegare, quam illas de quibus poterant prius cognoscere, nec delegare : sic nec modo possunt: vt sicut olim de ingenuitate & libertinitate poterant cognoscere, & debuerunt per se : ita & nunc sic. prima vetior. Viuianus.

g *Si quidem.* modo distinguit multas. Accursius.

r *Summam.* possunt punire executores.

s *Alij.* scilicet inferiores. Accursius.

t *Ad iudices.* scilicet præsidis quibus suberant executores. vel ad alios delegantes, vt in authen. de iudi. §. neceſsitatem. & §. vnoquoque. colla. vj. & ad hoc supra de offic. rec. prouin. l. iiij. Accursius.

u *Amplissimis.* amplissimos vocat superillustres, cum de illustribus dixerit. Accursius.

x *Maiores.* vltra sex solidos. Accursius.

y *Eis,* scilicet causis. Accursius.

I. Imp. GORDIANVS. A. Vicanis.

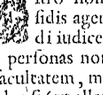

RocurAtori nostro[a] non vice præsidis agenti [b] dandi iudices inter priuatas [c] personas non competere facultatem, manifestum est: & ideo si (vt allegastis) inter priuatas personas is cuius ministris, arbitros [d] dandos putauit: sententia ab eis prolata, nullo [e] iure subsistit. PP. Kal. Feb. Attico. & Prætextato Conss.

Islam.l. dicit Bart. difficillimam quãm quæ sit in toto Codice: & hoc intendit: Cum fas mediae præsides debeant audire per se, vel delegare reservata sententia, si propter occupationes publicas, vel causarum multitudinem impediantur. Causas vero meri & mixti imperij, & causas iurisdictionis magnas iudicent per semetipsos. Causas vero minimas delegent indifferẽter. b.d. cum l.seq. secundum Bar. Vel sic : Causæ pecuniariæ centum aureos excedentes, quas præsides loci causa appellati potuerunt delegare hodie non possunt delegari, nisi præsides publicas occupationibus, vel multitudine causarum sint impediti. Causæ vero meri vel mixti imperij non delegantur nisi causa impe-

Maximæ: & tunc idem quod nos. Item mediæ: & tunc cognoscere & delegare possunt. Item minimæ, quas cognoscere non poterunt, sed tantum delegare. [k] quod cum esset iniquum, hac lemendatur secundum eos. Accursius.

g *Quod.* pro quia.

Contrarium tenẽt Bal.& Sal.

nitatis & libertinitatis. Salycetus.

II. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS. AA. & CC. Vicariis.

PLacet [f] nobis præsides de his causis in quibus quod [g] ipsi non possunt cognoscere, [h] antehac[i] pedaneis iudices dabant notionis huiæ examen adhibere: ita tamen, vt si vel propter occupationes publicas, vel propter causarum multitudinem [k] omnia huiusmodi negotia non potuerint[l] cognoscere, iudices dandi habeant potestatem. Quod non ita accipi conuenit, vt in his etiam causis in quibus solebat ex officio[m] suo cognoscere, dandi iudices licentia eis permissa credatur. Quod vsque adeo in præsidũ[n] cognitione retinendum est, vt eorum iudicia non deminuta[o] videantur: dum tamen[p] & de ingenuitate, super qua poterant etiam ante cognoscere, & de libertinitate præsides ipsi diiudicent.[q] Dat. XV. Kal. Au. CC. Cons.

h *Cognoscere.* propter facti impedimentum:

i *Antehac.* aliàs antehac aliàs ante hanc. id est ante. l. illam.

k *Multitudinẽ.* vel quia contingit eos abesse.

l *Non potuerint.* scilicet de iure, quia vilia erant negotia secundum quosdam : quod non placet, [l] cum non inueniam eos antiquitus de his non posse cognoscere, nec debere eos cognoscere: immo delegantur huiusmodi: vt infra eo. l. fin. Sed die non possunt cognoscere propter occupationes publicas, vel propter causarum multitudinem, [m] vel aliud insum impedimentum: vt in auth. vt defunc. fen. fu. &. illud. col. v. & de iudi. ¶. col. vj. & tunc possent delegare. ted si nõ habent tale impedimentum, non possunt: vt hic subiicit. sed olim etiam sine causa poterant delegare, sed principium contradicet fini. Respond. [n] sed primo ex pone, non possunt quamlibet etiã vilia. Accursius.

Ista glo. ap probant B. B.P. & Sal.

In Io.mo dic quod propter le ue impedimentum nõ licet alicui causa impediẽtur. B. & P.

Idẽ Salyc.

Quia post cognitionem delegare refert natæ sententiam. Lucas. de Arctio. Bart. & Pan. infra eo. de iudicijs. in princ. & de iudicijs. approbant B. Bal. Pan. & Salyc.

m *Ex officio.* puta ex lege vel senatusconsulto: vt ff. de offi. eius cui man. est iurisdictio. l. j. Dic ergo, loebant & debebant, nisi in casibus & tunc ad cognitionem: vt. d. l. diuitur. & ff. de offi. procon. l. a. loquando. & l. fidem. Accursius.

n *In præsidum.* nomen generale est pro quolibet ordinario habente imperium. ff. de offi. præsi. l. j. Accursius.

o *Deminuta.* sed ad quid dicitur, hoc dicimus non detrahendo [o] honori præsidis, sed augendo eum. Accursius.

p *Dum tamen.* hic continua: [p] dixit ibi quod non ita, & c. maximas non posse delegari, nisi adhibitis duin tamen, &c. ac eius enim dixi differt, sed & de ingenuitate, &c. nam & illæ sunt de maximis. In his ergo vt in aliis in casu delegat ad cognitionem, non ad definitionem: vt hic. Vel refertas ad id quod supra dictũ est de mediis, iudices dandi habeant potestatem : vt sic illud recipiat ista determinationem: & illam quod non ita accipi, &c. sed hodie etiam definitionem videtur posse committere in causa status: vt in auth. de cella. §. prohibemus. col. ix.

Ipsum glossa approbant Bal. Pan. & Salyc.

q *Debebant.* scilicet tantum, & nõ delegent: vt infra ne de sta. defun l. si pater. & insta vbi cause sta. debeãdum. & argu. ff. de iudi. de qua re. & de ai bi. non distinguemus. §. de officio. Sed contra infra de ordi. iudi. l. j. Sed ibi non loquitur de præside provinciæ, sed alio minore: cum generale nomen sit præsidis: vt ff. de offi. præsi. l. j. Vel secundum Ioan. distinguc, [q] an pupil. ha agar vel conueniatur posse sterio iudicio : quo casu differtur quæstio status per Carbonianum in tempus pubertatis, si ad moueatur quæstio status & bonorum. Si vero status tantum, tunc dic quod differtur similiter in fauorem pupilli per constitutiones: vt ff. de Carbo. edic. l. j. §. j. an petitorio: quo casu nõ differtur quæstio status si agat : sed si conueniatur, differtur: vt ff. de Car. edi. l. iij. §. fi quis liber & §. auffium. & §. fi duo impube. Alij dicunt quod ibi non poterat cognoscere, qui incidens erat, hic principaliter intentabatur. Sed certe secundum omnes cognoscitur de incidenti etiam antequam de principali: licet de hoc an sit sententiandum, fit optimo : vt ibi dices.

Pupillus suo statui non debet esse impedimento. Vel ille status.

ADDITIO. Tu dic quòd illa, l. j. de erdi. indi non intelligitur quod non possit cognoscere propter defectum iurisdictionis: sed propter qualitatem personæ de cuius statu agitur, quia erat pupillus. Pan.

PLacet.¶ CASVS. An iudex delegatus causam sibi demandatam ad delegantem remittere possit, quæritur? Respond. quod non. Et loquitur imperator præfecto prætorio significans ei quòd si aliquam causam deleget ei, nullo modo patia-

tur eam remitti: sed delegatus per sententiam definitiuam determinet. tamen si alicui litigantium sententia iniusta fuerit visa, pateat prouocandi facultas.

a *Dederit.* i. delegauerit, & loquitur hic Serapioni præfecto.

b *Cognoscant.* vt ff. de iudi. de qua re. in princ. & in auth. vt iudi. non expec. sac. iuſ. §. j. coll. ix. & de iudi. §. fi. col. vj. Sed contra l. de relat. l. j. Ibi in ordinario, hic in delegato. Vel ſolue vt ibi.

c *Tribuatur.* vel, de app. l. in maioribus. & §. ſi fæpius in integri reſti. poſtu. l. j.

Iudex pedaneus duobus modis dicitur delegatus.

PLacuit. } Casvs. An iudici delegato impedito ob aliquam cauſam quo minus cauſæ ſibi demandatæ ſupereſſe poſſit, vel mortuo lit. conteſta. iudex ſubrogari poſſit. qui finem cauſis imponat, quæritur? Reſpo. quòd ſic, ne quod detrimentum ex mora litigatoribus accedat.

d *Afferatur.* vt ff. de re iudi. l. duo ex tribus. & ff. de arbit. ſicuti. & in auth. de iud. §. ſi quis autem. col. vj. & ff. de iudi. ſi longius. in prin. & l. ſi iudex. & l. propone batur. & ſupra de iudic. properandum. §. illo. & §. ſin autem in medio triennij. Accurſius.

e QVædam, *Iudices*, Duobus modis dicitur iudex pedaneus delegarus: vt in authen. de iudi. §. vetus. & §. ſed debunt. & §. illo. & §. ne autem. col. vj. & hic. Item ordinarius, ſi tamen humiliora diſceptat, ſcilicet, vſque ad. ccc. ſolidos, vt defenſor ciuitatis: vt auth. de defen. ciui. §. & iudicare. col. iij. & de iudi. §. audient. col. 1a. vj.

QVI PRO SVA *iuriſdictione, &c.*

Occaſione ſumpta à pedaneis, qui ſunt delegati: generaliter de perſonis eorū qui dare poſſunt & dari, ſubiungit. Accur.

IN cauſarū. } Casvs. An poteſtas Bononen. homini ſuæ iuriſdictionis duorum Mutinen. cauſam, quæ ſua ordinaria non eſt, poſſit delegare, quæritur? Reſpond. quòd non: quia ſi cauſam ſuam ordinariam homini non ſuæ iuriſdictionis delegauit, puta duorum Bononen. Mutinen. præcepto eius impune non parebitur. & ſi paritum fuerit, & lata fuerit ſententia, non valebit: nec ab ea erit neceſſario appellandum. & hæc ſunt vera, niſi in delegatis à principe. & ſi à delegato à principe fuerit appellatum, ad delegantem appellabitur: ſi quidem eſt in litera, ad eos. ſi, ad nos: tunc dicit, appellabitur ad primum delegantem. & quod dicit cauſarum, dic ſiue fuerit ordinarius, ſiue non. & quod dicit perſonarum, dic cuiuſcunque fuerint iuriſdictionis.

f *Si ad iuriſdictionem.* ſcilicet, ordinariam, non delegatam, niſi ſit à principe delegatus: vt infra eo. l. ſ. hæc. niſi in caſu a quando confirmatur, etiam ſi non erat de iuriſdictione delegantis à principe. vt ff. de offi. proconſul. & leg. iiij. §. fin. & l. v. Et not. quòd hic delegat in hominem ſuæ prouinciæ, cauſam non ſuam ordinario iure, ſed in ſequenti caſu & cauſam non ſuæ iu

Iudices delegati debent iudicare de qua cauſa cognouerint: nec poſſunt ad delegantem remittere: & ab eis poteſt appellari. Bal.

III. Exemplum ſacrarum literarum eorundem AA. & cc. ad Serapionem.

PLacet, vt iudicibus (ſi quos gravitas tua diſceptatores dederit) a infinues, vt delegata ſibi negotia lata ſententia terminent, nec in his cauſis in quibus pronunciare debent & poſſunt facultatem ſibi patere remittendi ad iudicium præſidale cognoſcant: b maxime cum & ſi iudicatio alicui litigatorum parti iniuſta videatur, interponendæ prouocatiōis poteſtas à ſententia ex omni cauſa prolata libera litigatoribus tribuatur. c Dat. VIII. Kalen. April. Antiochiæ. CC. Conss.

Si iudices delegati ſunt impediti, debet cauſa aliis committi: vel per delegantem ad vlteriora procedi, & terminari. b. d. Bald. Vel ſic: Vbi delegatus lite conteſtata impeditur ratione publicæ abſentiæ de cauſa cognoſcere: detur alius, qui loco eius debet ſubrogari.

IIII. Iidem AA. & c c. Firmino.

PLacuit, quoties pedanei iudices dari poſt litem conteſtatam vel ad aliud iudicium neceſſario diriguntur, vel publicæ vtilitatis ratione in alias prouincias proficiſcuntur, vel diem obierunt, atque his rationibus negociis cœptis finis non potuit adhiberi: alium in locum eorum iudicem tribui, qui negotium examinet: ne huiſmodi caſibus interuenientibus impedimentum aliquod in perſequendis litibus offerat. tur. d Dat. X. Kal. *Tiberio & Maximo Conss.

Cauſa minimæ iuriſdictionis poſſunt indiſtincte delegari. b. d. Bal. Vel ſic: Præſides poſſunt conſtituere iudices pedaneos, qui de vilioribus cognoſcant. Salye.

V. Imp. Ivlianvs. a. Secundo præfect. præto.

Reſpond. quòd non: quia ſi cauſam ſuam ordinariam homini non ſuæ iuriſdictionis delegauit, puta duorum Bononen. Mutinen. præcepto eius impune non parebitur. & ſi paritum fuerit, & lata fuerit ſententia, non valebit: nec ab ea erit neceſſario appellandum. & hæc ſunt vera, niſi in delegatis à principe. & ſi à delegato à principe fuerit appellatum, ad delegantem appellabitur: ſi quidem eſt in litera, ad eos. ſi, ad nos: tunc dicit, appellabitur ad primum delegantem. & quod dicit cauſarum, dic ſiue fuerit ordinarius, ſiue non. & quod dicit perſonarum, dic cuiuſcunque fuerint iuriſdictionis.

a Iſtam gl. approbant B, B, & Sa.

A riſdictionis, & in hominem alterius prouinciæ, ſecundum Io. g *Pertineant.* ſcilicet cauſæ. ergo à contrario ſi non ſunt de iuriſdictione ſua cauſæ: licet in hominem ſuæ prouinciæ deleget, non valet.

h *Delegandam.* in hominem non ſuæ prouinciæ, vt addat ſuperiori.

Quædam ſunt negotia in quibus ſuperfluum eſt moderatorem expectare prouinciæ: ideoque pedaneos iudices c (hoc eſt, qui negotia humiliora diſceptant) conſtituendi damus præſidibus poteſtatē. Da. V. Kal. Aug. Antiochiæ, Mamertino & Neuita Conss.

TITVLVS IIII.

QVI PRO SVA IVRISdictione iudices dare dári ve poſſunt.

**Conſtitutio Græca.*

Non poteſt delegari cauſa quæ ad iuriſdictionem delegantis non pertinet: & ille cui delegatur, debet eſſe de iuriſdictione delegantis. Item cum delegatus principis ſubdelegat, appellatur ad ipſum. Bald.

I. Imp. Theodosivs. & Valentinian. AA. Cyro præfecto prætorio.

IN cauſarum delegationibus illud conſultiſſimè præcipimus obſeruari, vt ita valeant, ſi ad iuriſdictionē f pertineant & delegantis. Quod ſi quis alienæ iuriſdictionis cauſam crediderit deleganda, h nec præcepto † cognitorem datum i parientiam k * * accommodare cenſemus. Et ſi contra leges l obtemperauerit delegandi: omnia quæ ab ea delegatione gerūtur, ita pro infectis haberi præcipimus, ac ſi ipſi qui delegauerant, alienæ iuriſdictionis iudices m reſediſſent: n vt ne appellandi quidem neceſſitas victis aduerſus eas ſententias imponatur.

¶ Hæc teneant niſi iudices à nobis ſpecialiter o delegantibus dati, aliis cauſas delegauerint † iudicandas. P nam q his delegantibus, nullo perſonarum cauſarumve habito tractatu, appellationum ad eos r * iure iudicia remeabunt. Dat. XIII. Kal. Ianua. Valentiniano. A. & Anatolio Conss.

i *Datum.* i. delegatum.

k *Patientium.* id eſt, cō ſenſum. ſed quid ſi hic cognitor delegatus habebat alias iuriſdictionem, & partes ſcientes eum ab incognito delegatum, ſub eo tamen litigauerint? Videtur quod nullus ſit iudex, intelligo in poſſeſſorio vel peritorio: vel nō ſit iudex definiēdo vel ius ibi dicat etiam interloquendo: vel ſit iudex in iudicando, & ius ſibi dicat in exequendo: & cauſam ſub icit, in re enim propria, &c.

b Quod intelligo prout hic Bar. & Sa.

a *Iudicem.* quo ad proprietatem.

b *Debere.* quo ad poſſeſsionem. vel primo definiendo, poſtea interloquendo vel iudicem iudicando: ius dicere exequendo. ſic & ff. quod met. cauſa. l. extat. Sed contra infra de fideicom. l. ſi. Solu. vt ibi. Item contra infra man. l. in re mandata. Solu. vt ibi. Item contra ff. de offi. præſi. l. ſenatuſconſulto. ſed ibi a cum lis aliàs peritura erat. Item contra ff. de confeſſ. l. j. ſed ibi non ſententiando, ſed confitendo.

c *Admodum.* id eſt valde.

d *Sententiæ.* vt. ff. de iudi. Iulianus. & de iur. om. iudi. qui iuriſdictioni. & de arbit. l. penult. Sed arbitrator. ſic: b vt ff. de ope. liberto. l. ſi libertus. ij. & infra de contrahen. empto. l. finali.

c Idem Bal. & Saly.

*† Et ſic in Anon quòd partes poſt ſententiam conſentiſſent: vt infra communia vtriuſque iudi. l. j. Sunt ergo cauſæ diſtria neceſſariaꝝ valeat delegatio, & poſſit cō cerni. pelli delegatus, ſcili- paſſordii. cet quod ſit ordinarius cum gla. ſic delegans. Item quòd per verba, cauſa ad eum ordina- ſi coercitirie ſpectet. Item quod nem. extra delegatus ſic de iuriſ- de offi. dele. dictione delegantis: vt * parentū. ff. de offi. procon. & le. d Iſtud non l. iiij. in fi. ſed ſi hoc vl- procedit in timum deſit, valet ta- diſtinctis men delegatio: e vt ff. vt hic per de offic. eius cui man. Bar. Bal. & eſt iuris. l. & ſi prætor. Saly. ſed non poteſt cogi iu † Concor. dicare. vt habes hic, & paſſordii. ff. de iur. om. iud. l. eum cū gl. extra qui. de offi. dele.*

Approbatur. BB. P. & Saly.

o *Specialiter.* i. ad vnā * Ad not. ſpeciē. & ſubaudi, etiā. e Iſta ſequi Vel die. i. expreſsim. tur Bart.

p *Iudicandas.* Nam ipſi delegant ſibi delegatam: vt hic, & ſupra Bal. & Sal. de iudic. à iudice. Sed quidam prauè intelligunt, vt poſsit delegatus à principe cauſam delegare, quæ non fuerat ſibi delegata, per hoc quod dicit cauſas, indefinite, & infra, nullo perſonarum cauſarum, &c. Quid ergo ſi delegatus à principe cauſam criminalem ſibi commiſſam delegat? Videtur quòd poſsit ex hac. l.

q *Nam.* pro certe.

r *Ad eos.* aliàs eſt, ad nos. & aliàs, ad eos. & ſecundum pri- *Appellarid* mam concor. ff. quis & à quo appel. l. j. in fin. ſecundum aliam *quē debeat* eſt contra. d. l. quæ dicit ad principem deferri ſi delegatus de- *à ſibidelig.* legat. & tunc ſolue quòd hic in delegato à principe ad v- *gato.* nam, ibi à præſide ad vniuerſitatem cauſarum, ſed hoc videtur hodie hic corrigi per l. infra de appellat. l. præcipimus. §. hæc ſi appellatio. vſque in finem. l. Vel verius ibi in l. præcipimus. ab ipſo delegato principis appellabatur. hic à delegato delegati. Item ſecundum eandem literam,

literam ad eos, eſt contra ſupra de iudi. l. fin. Sol. vt ibi. Addi- A do petitorium, quæritur? Reſpon. quòd non. & hoc in tertia. ſic tio. Aduertas quod de iure canonico ſi delegatus commiſit in totum vices ſuas, tunc à ſubdelegato appellatur ad primum delegantem. Si vero reſeruauit ſibi aliquid delegatus. appellatur ad eum: vt in c. ſuper quæſtionum §. porro. extra de officio deleg.

TITVLVS V.

NE QVIS IN SVA CAVſa iudicet, vel ius ſibi dicat.

Nemo eſt iudex in cauſa propria. Bald. & Salycetus.

I. Imppp. Valens, Gratianvs & Valentinia. AAA. ad Gracchum præfectum vrbi.

† Cōcor. cū hac. l. cōtra quære. cū gl. ſuper vo, voluerit extra de re iſſpo.

GEnerali † lege decernimus neminem ſibi eſſe iudicē, a vel ius ſibi dicere debere. b In re enim propria iniquum admodum c eſt, alicui licentiam tribuere ſententiæ. d Dat. Kal. Decem. Valente. VI. & Valentiniano. † II. AA. Conſc.

b Quod intelligo prout hic Bar. & Sa.

c Idem Bal. & Saly.

TITVLVS VI.

QVI LEGITIMAM PERſonam ſtandi in iudiciis habeant, vel non.

Sententia lata contra pupillum indefenſum, ipſo iure non tenet. Bald.

I. Imp. Gordianvs. a. Candidæ.

† alias Valent. v. & Valentin. AA.

SI cum eſſes pupillaris ætatis, ſine tuatoris auctoritate cū aduerſario tuo conſiſtens c, præſes prouinciæ

Idem Bal. hic.

a *Iudicem.* hic excipe, niſi impetrauerit veniam ætatis: vt ſupra de his qui ve. æta. impe. l. ij. & niſi interdicto de libero homine exhibendo? vt. ff. de libe. homi. exhib. l. quod & lex. §. ſed & ſi mulier. vel niſi interdicto momentaneæ poſſeſſionis: vt infra. l. proxi. vel niſi pro coniunctis: e vt ff. de procura. l. minor.

Minor aliquādo ſine curatore in iudicio eſſe poteſt.

e Approbatur per Bal. & Sal.

b *Momentanea.* } Casvs. An minor de poſſeſſione rei ſuæ per vim expulſus, ſine curatoris auctoritate agere poſſit interdicto vnde vi, ad recuperandam poſſeſsion. ſuam, quæritur? Reſpond. quod ſic. & hoc in princip. Sed quid ſi ſuccumbat in poſſeſſorio: an petitorium ſimiliter curatore non auctore intentare poſſit, quæritur? Reſpo. quod non. & hoc in ſecunda. Si autem obtinuit in poſſeſſorio, an aduerſarius ſine tutore aduerſus ipſum poſſit intentare recōuentionem

Codex.

Iudicii eſt duplex.

Poſſeſſorium eſt triplex.

Poſſeſſorium quando de poſſeſsione tantum ſiue adipiſcenda: vt interdicto quorum legatorum. ſiue retinenda: vt per vti poſſidetis. ſiue recuperanda, vt per vnde vi. quod vltimum dicunt quidam corrigi per. l. infra vnde vi. ſi quis in tantam. Sed certe f quòd perpetuo *f Idem Bal.* ſit apud actorem, *Sal. & Pan.* eſt ex vi conſtitutionis, non interdicti: vt in eod. titul. l. momentaneæ. Item agitur de poſſeſsione *Poſſeſſio* per actionem, vel *mutuis mo-* per officium iudicis, *dis repara-* vel condictionem in- *tur.* debiti, vel triticaria: vt infra loca. l. ſi quis conductionis. & ff. de condict. indebit. l. indebiti. §. j. & de tritica. l. ij. Item per interdictum de precario. Item per interdictum quod vi aut clam. & per Saluianum, quod datur pro rebus coloni, loco tamen cuiuſlibet interdicti in factum actio hodie data tur: vt inſtitut. de interdict. §. fin. & dic vt ibi. & ff. de vi & vi rma. l. j. §. fina. Prædicta quidem iudicia dicuntur momentaria aptitudine: quia poterat eſſe quòd qui amiſit in poſſeſſorio, vincet in petitorio: & ſic parum durabit apud eum poſſeſsio. poteſt eſſe eccontra, & ſic multum durabit apud eum poſſeſsio. Poteſt s eciam dici momentaria, quia cito debet experiri, & ſine mo ra: vt argument. infra, vt intra certum tempus. l. ij. §. fina.

g Iſta actiō eſt bona: ſed alia me hoc ſecundum doctoꝝ h Idē Bart. B. & Sal.

k *Actio.* ſcilicet in factum, vel alia pro poſſeſsione competens: vt dixi. Et nota actio: quia non ſic ſi conuentatur l pupillus. Alij idem ſi conueniatur. Accurſius.

l *Per quamcunque.* id eſt, quælibet perſona nomine ſuo agere poteſt, etiam pupillus & ſeruus in recuperanda vel retinenda. non ſic in adipiſcenda: vt infra ſi per vim vel alio modo. l. j. & hic eſt primus caſus huius. l. Si tamen pupillus ſuccumbens in poſſeſſorio obrependo pedetentim agere velit de proprietate, non poteſt vt alter teneatur ei reſpondere ſub colore quæſtionis de poſſeſsione. Maxime autem ideo ſubiungit, quia ſi de poſſeſsione egiſſet pupillus cum tutore, & idem vellet de proprietate agere ſine tutore, idem eſſet vt non admitteretur. & hic eſt caſus ſecundus. Sed ſi pupillus obtinuit in poſſeſſorio, & reconuentatur in petitorio ſine tutore, non valet ſententia. & hic eſt tertius. & ſic ſunt caſus tres ſecundum Azo. i Alij intelligunt totum. l. cum pupillus agit nomine alterius de momentaria poſſeſsione, & ipſe idem vult agere de proprietate. Vel reconuenitur, & eædem dantur reſponſiones. & ſimiliter ſunt tres caſus, qui non placent. Alij vt Ir. dicunt quod tota lex duos tantum ponit caſus. Primus vſque illuc, ſub colore, &c. & ſic non mutatur prima poſitio. Secundus ab inde vſque illuc, nihil autem, &c. & quòd ſubiicit, nihil autem, &c. eſt expoſitio ſecundi. & ſecundum hoc dices, adipiſcendæ id eſt, adeptæ, & alteri, id eſt, minori. ſed ſecundum nos adipiſcendæ, proprie ponitur & alteri, id eſt, aduerſario minoris, qui eſt maior, poſſent etiam dici quatuor caſus, vt vnus aſſumatur in illa dictione maxime, alij tres non mutentur.

i Idem Bart. B. & Pan. & eſt communis lectura ſecundum Saly.

m *Obreptitia.* puta quia volebat intendere rei vindicationem, & de proprietate iſte minor probare.

n *Petitio.* quam aduerſarius fecit de recōuentione ſine proprietate.

a *Initiatum.* id est inceptum: vt in possessorio. nam idem & si interuenisset tutor in possessorio, vt modo dixi. & ad hoc. ſ. qui da. tuto. possl. in vniuersis.

b *Iurgium.* scilicet totale possessorij & petitorij. sed pars eius, scilicet possessorium fuit finitum, in quo succubuit.

c *Circa minorem.* id est vult aduersarius obrepere contra pupillum, & de proprietate litigare. & hic vltimus nō variatur.

d *Custodiri*, scilicet, potuerit. nam & minor potest conueniri cum auctoritate tutoris. ff. de admini. tutor. l. j. §. sufficit. Item ex eo quòd dicit, obrepti tia petitio alteri obesse non debet: no. arg. [a] quòd testes in causa possessionis non sunt interrogandi de proprietate. Vel si interrogentur, nihil in ea dictum eorum prosit. sic & ff. de pet. hered. l. si quis liber. §. fin. in fin. & ff. de iureiurand. l. si duo patroni. & §. ij. & l. cum qui. circa princ.

[a] *Approbatur per* B. *ar. Bal. Paul. & Salyc. Testes in causa possessionis producti, non super proprietate interrogandi.*

VT NEMO INVITVS *agere vel accusare cogatur.*

Nuitus ſ Casvs. Tenebaris mihi in quinque. non potes compellere me vt conueniam te. vel si habeam contra te actionem criminalem, non potes compellere me vt te accusem inuitus.

e *Inuitus.* idem dicit tex. quod rubrica. & probatur hæc regula infra de vſu pu. l. vlt. & de pig. creditor. & idem est [b] econtra in defendendo: quia sufficit in possessionem missio: vt ff. de in ius voc. l. satisfiat. nisi in casu: vt ff. de procur. fed & hæ. §. præter. sed etiam in agendo quandoque quis compellitur cauſatiue: vt gestor negociorum coniuncti: vt ff. de neg. gest. sin autem. in princip. Item procurator: vt infra man. l. à procuratore & l. procuratorem. Item tutor: vt infra arbit. tut. l. ij. & infra de adminiſt. tut. l. debitoribus. & l. tutores. ij. Item heres: vt infra de his quib. vt indig. l. j. Item administrator ciuitatis: vt ff. de admini. re. ad ciuit. perti. l. ij. §. si eo. Item mater: vt ſ. de leg. hered. l. sciant. Item ille qui semel actionem proposuit. nā loquitur hic tit. quando adhuc nullam proposuit actionem: vt infra quomodo & quando iudex. authen. qui semel. Sed soleт quæri an Bononen. possit cogi à scholari vt agat contra scholarem qui in breui est recessurus, cum forte Bononen. sperat eum conuenire cum habet pedem in stripedio: & est argumen. l. ista. quod non possit. magis tamen puto [c] iudicem debere ei statuere tempus intra quod agat & postea eum non audiri: argu. ſ. de remiſ. pign. si eo. & ſ. de inge. ma. l. diffamari. & ff. de opti. le. l. manciporum. & ff. de cur. bo. dan. l. j. & ff. de bo. aucto. iudi. possl. si seruus. & ff. de Carb. edic. l. iij. §. duæ.

[b] *Idē Bald. P. & Salyc. Agere quidoque quis cōpellitur.*

[c] *Istam glo. approbant B. B. & Sa.*

DE ORDINE IVDICIORVM.

Id est de quæstionibus ordinandis in iudicio, puta si concurrant duo iudicia inter easdem personas principaliter vel incidenter: quod præcedere, & quod consequi debeat. sic ergo dicitur iudiciorum, id est quæstionum vel rerum de quibus possunt fieri iudicia, id est quæstiones.

Adito. ſ Casvs. Testamentum fecisti nulla facta mentione de ventre vxoris, quæ prægnans erat. & extraneum iusticuisti. natus est posthumus: agere vult tutor petitione hereditatis aduersus scriptum heredem. obicit ei scriptus heres quòd pupillus non sit filius defuncti legitimus, sed seruus natus ex ancilla sua. quæ quæstio præferri debeat, quæritur? Respon. quo ſ praeses simul de vtraque cognoscet: nec quæstio status incidens impedit notionem præsidis: licet alias de statu cognoscere non posset, quando pupillus scilicet, conueniretur petitorio: vt ff. de Carb. edi. l. iij. §. si quis liber. licet in §. missum. dicatur contrarium. sed ibi agit pupillus. pronunciabit autem tantum super petitione hereditatis.

f *Adite.* ô vos tutores posthumi.

g *Agnatione.* i. natiuitate, quę rumpit testamentū: vt ſ. de posthu. here. inſti. vel exher. l. j. & de bo. poſ. contra tab. l. posthumo. & agitur peti. heredi. secundum [d] sed secundum eum est contra ſ. de Carb. edi. l. j. vbi dicit eam petitionem hereditatis differri. sed hic subaudi, [e] si impuberi, scilicet, expediat: quia [f] testes possunt mori: vt ff. de Carb. edict. l. iij. §. duæ. Item secundum hunc casum super illo versiculo huius legis, & si super causa status, &c. est cōtra infra de peti. here. l. liber. Sed ibi de statu defuncti: hic heredis. Item super eodem est contra. ff. de Carb. edi. l. iij. §. missum. vbi dicit posse agi de statu si impubes agat petitione hereditaris. Sed expone hic quod nō possit aliàs quando pupillus petitorio iudicio cōueniretur: vt in §. si quis liber. in e. l. iij. nā tunc in eius fauorem differtur quæstio status per Carbonianum: nō quia præses de libertate cognoscere nō possit: vt ſ. de ped. iudi. l. placet. j. & ff. de Car. edic. l. iij. §. duæ. hic autem agebat pupillus petitorio; & ideo non differtur quæstio status. Sed huic solutioni videtur contrariū: vt ff. de Car. edic. l. pe. vbi petitorio agit pupillus, & tamen differtur quæstio status. Sed ibi cōtra alios possidentes res hereditarias. secus autem si contra eum qui ei mouit quæstionem status. Vel loquitur ibi cum satisfecerit pupillus: vnde admittitur pupillus vt curator bonis datus: vt in eod. tit. l. sed & si is. §. j. sed & poni potest huius. l. casus in possessorio. [g] vt si dicas quòd pupillus volebat adipisci possessionem vel retinere ex Carboniano. quod potest. & vtrobique differtur quæstio status. & hoc dicit: & si super, &c. vt hic, & ff. de Carb. edi. l. iij. §. parui. & ff. de moſſic. testa. l. qui de inofficioso. nisi hactenus, vt summatim cognoscatur: vt ff. de Carb. edi. ĉl. iij. §. cauſæ. & quòd hic subiicit, de hereditate, secundum hunc casum expone, id est de possessione rerum hereditariarū. Vel dic retento eodem casu etiam de hereditatis proprietate summatim cognosci, cum petitur Carboniana: vt ſi euidenter probetur eum heredem non esse nec filium, denegetur ei Carboniana: vt ff. de Carb. edict. l. iij. §. cauſæ.

d *Idē Bart. B. Paul. & Sal.*

e *Ista est ratio cur filius nō cōgruat literæ Bart. B. Paul. & Sal.*

h *Eius.* scilicet præsidis.

i *Vertitur.* dicebant enim aduersarij eum non esse filium Fabij, vel dicebant eum seruum.

k *Etsi.* id est quanuis.

l *Non possit.* scilicet alias eum conueniretur petitorio. hic autem sic, vt subiicit, quia hic agit. Vel dic non possit, scilicet vt pronunciet. cognoscit tamen, vt subiicit, ne subiipsi hæc litera contradicat. & hoc prout posui in peritorio. sed secundum aliū casum dic quod non possit propter Carbonianum, quod differri præcipit.

m *Quæstionem.* scilicet, de statu. fundata tamen prius intentione actoris: vt infra de proba. l. exceptionem. & infra de except. l. si quidem. sed prout in Carboniano posui, quomodo de statu cognoscitur? Respond. summatim: vt infra de Carbon. edic. l. ij. prout autem in peritorio posui, plene cognoscitur.

n *Quoniam.* dixi cognoscendum, quasi non pronunciandum, quoniam. &c. & sic si detur sententia pro puero in principali etiam in incidenti pro eo data videtur. secus si contra eum in principali secundum Ioan. [f] vt hic, & infra de ordi. cog. l. ij. & supra de iudi. l. quoties. Sed videtur non præiudicari in incidenti, nisi de ea pronuncietur: vt ff. de his qui sunt sui vel alie. iur. l. pe. & ff. de lib. agn. l. si quis à liberis. §. si vel parens. Sol. vt d. l. ij. de ordine cognitio. Et not. quod primæ tres scilicet, leges huius titu. dicunt de incidentibus quæstionibus, quæ, in modum exceptionum vel defensionum opponuntur. vltima vero loquitur quando in modum reconuentionis vel accusationis, non defensionis tantum. An autem in incidenti sit pronunciandum? Pla. dicit quod sic: vt ff. de iudi. l. de qua re. in princip. & ff. de mino. l. intra. secundum vnam casus positionem. & ff. de præua. l. ij. j. rescripta. Bul. dicit quòd non, per l. j. huius titu. & infra de ordi.

[d] *Idē Bart. & alij.*

[e] *Sententia an sit super incidētis pro nunciāda.*

de libe ctali tractat. glo. 1. extra de ordi. cog. alle Bart. B. Paul. & Salyc.

ordi. cog. l. ij. & in illa, de qua re. intelligit principaliter. alia duo specialia dicit. Ioan. [a] vero distinguit inter incidentes: vt quæ habent causam vetustiorem ante iudicium, vt tunc non pronuncietur: vt in ſi. huius. l. emergentes, vt quæ nouam causam habent & originem, vt falsus testis, & tunc pronuncietur: vt infra de dila. à procedente. & ff. de lib. cau. liberis. §. fi. & l. seq. & hoc ideo quia aliter in causa procedi non potest. & hoc quando ciuilis incidit ciuili; vt in prima & secunda. l. huius tit. si autem criminalis criminali, tunc de vtraque pronuciatur secundum Bul. & pone exemplum vt. ff. ad le. Iul. de adul. l. ij. §. si publico. & arg. infra de libe. cauſa. l. ſi filium. idem si criminalis ciuili: vt si ex instrumento ta conueniam, quod dicis falsum. vel econtra ciuilis criminali: vt si de plagio te accuſem, & tu dicas seruum tuum vendirum fuisse: vt infra eod. l. penult. vel pronunciatur ibi per consequentiam secundum Ioan. vt ibi dices.

a *Approbatur per B. Bart. & Sal.*

ADDITIO. Vide de materia huius gloſ. aliam pulchram glo. in c. j. extra de ordi. cog. Bart. vero hic breuiter & clare sic distinguit: quòd aut exceptio opponitur ad impediendum processum, & super ea est pronunciandum de necessitate. vt infra de dila. l. à procedente. cum similibus. Aut opponitur ad iustitiam cauſæ, & tunc super ea non est pronunciandum, vt hic in ſi. quod intellige de necessitate: potest tamen iudex si vult: vt l. intra vtile. ff. de mino.

b *Idē Bart. & alij.*

SI *quæstio.* ſ Casvs. Si filius patrui mei & mihi delata fuerit hereditas alicuius agnati vel cognati, agere possum famil. ercisc. iudicio vt hereditas diuidatur. Si autem mihi obiicitur quod de illa cognatione non sum: quæ quæstio præferatur, quæritur? Respond. quòd prius cognoscendum est de genere, id est, de natiuitatis veritate, quàm de quæstione hereditatis diuidendæ, non tamen prius debet de ea pronunciari. Viuia.

a *Si quæstio.* in modum exceptionis.
b *Tibi.* agenti petitione hereditaria.
c *Generis.* quia non sis agnatus vel cognatus.
d *Patrueles.* tuos, & sic eodem gradu.
e *Experire.* ad diuidendam hereditatem cuiusdam agnati vel cognati tui & eorum.
f *Quæstio erit.* in modum exceptionis, quod potest esse: vt ff. de proba. l. j.
g *Queri.* non pronunciari: vt ſ. l. proxi. dixi in ſi.

CVm *ciuilis.* ſ Casvs. Si criminalis quæstio incidat ciuili, vt si petam decem per instrumentum, quod dicis falsum, vel econuerso. vt si agā contra te lege Fabia de plagiariis pro seruo quem mihi abduxisti, & dicas illum tuum esse: vtraque quæstio lata sententia super principali tantum debet vna sententia terminari, nec vna propter alteram differri.

[f] *Approbatur Bart. B. & Salyc.*

h *Incidit.* vt agis ex instrumento, [b] quod dico falsum excipiendo: vel agis ex testamento, quod dico te testatorem compulisse ad faciendum: vt infra si quis ali. testa. pro. l. j. Vel pone vt infra de ordi. cogn. l. j. sed ibi videtur vtraque principalis.

i *Adiungitur.* vt accuſes me de plagio: sed ego te seruum meū esse dico: vt ſ. ad l. Fa. de Plag. l. antepenul. Vel accuſes me de adulterio. vel similiter sed ego te seruum meum esse dico: vt ſ. ad le. Iuliam de adul. l. quoniam Alexandrum. Item pone exemplum ſ. de offi. recto. prouin. l. j.

k *Tempore.* immo videtur prius finienda criminalis: vt ſ. l. pro

Inter patrueles, si quæstio status non refertur, hereditas delata æquo iure diuiditur, sed si quæstio status refertur, prius de ea disceditur quàm super petitione pronuncietur. b. d. Bald. Vel sic: Si quæstio status incidit in iudicium diuisorium, prius de statu cognoscitur quam sententia definitiua detur. Paul. de Castro.

II. Imp. Antoninvs. A. Magnillæ.

SI *quæstio* [a] *tibi* [b] *generis* [c] *ab his quos fratres patrueles* [d] *esse dicis, non fiat:* adito præside prouinciæ, & accepto familiæ ercisc. iudicio, experire. [e] Quod si de ea re quæstio [f] erit: prius de natiuitatis veritate secundum iuris formā quæri, [g] idem vir clarissimus curæ habebit. PP. X. Kal. Aug. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

Quando ciuilis quæstio est principaliter mota, & incidens criminalis est: eadem sententia terminatur. Bald.

III. Imp. Valerian. & Gallien. AA. Demetrio.

CVm ciuili disceptationi principaliter motæ quæstio criminis incidit, [h] vel criminis prius instituto ciuilis causa adiūgitur: [i] potest iudex eodem tempore [k] vtranque disceptationem sua sententia dirimere. PP. Non. Gal. A. V. & Faustino Conss.

Prius de criminali est pronunciandū quā de ciuili causa cognoscatur. Bald.

IIII. Imp. Constantinvs. A. ad Calphurnium.

QVoniam ciuili disceptatione intermissa, [l] sæpe fit [m] vt prius de crimine [n] iudicetur, quod, vt pote maius, merito minori præfertur: ex quo criminalis quæstio quocunque modo cessauerit [o], oportet ciuilem causam velut ex integro in iudicium deductam distingui: P. vt finis criminalis negotij ex eo die quo inter partes fuerit lata sententia [q], initium ciuili quæstioni tribuat. Dat. Id. Mar. Nepotiano & Facundo Conss.

TITVLVS IX.

DE LITIS CONTESTATIONE.

Nec postulatio, nec libelli editio facium litis contestationem: sed narratio cum contradictione. Iaco. But.

I. Imp. Severvs & Antonin. AA. Valenti.

REs [r] in iudicium deducta [n] nō videtur, [t] si tantū postulatio simplex [s] celebrata fit, vel actiōis species ante iudicii reo cognita. [u]

[a] *Si quæstio.* in modum exceptionis.
b *Tibi.* agenti petitione hereditaria.
c *Generis.* quia non sis agnatus vel cognatus.
d *Patrueles.* tuos, & sic eodem gradu.
e *Experire.* ad diuidendam hereditatem cuiusdam agnati vel cognati tui & eorum.
f *Quæstio erit.* in modum exceptionis, quod potest esse: vt ff. de proba. l. j.
g *Queri.* non pronunciari: vt ſ. l. proxi. dixi in ſi.
h *Incidit.* vt agis ex instrumento, [b] quod dico falsum excipiendo: vel agis ex testamento, quod dico te testatorem compulisse ad faciendum: vt infra si quis ali. testa. pro. l. j. Vel pone vt infra de ordi. cogn. l. j. sed ibi videtur vtraque principalis.
i *Adiungitur.* vt accuſes me de plagio: sed ego te seruum meū esse dico: vt ſ. ad l. Fa. de Plag. l. antepenul. Vel accuſes me de adulterio. vel similiter sed ego te seruum meum esse dico: vt ſ. ad le. Iuliam de adul. l. quoniam Alexandrum. Item pone exemplum ſ. de offi. recto. prouin. l. j.
k *Tempore.* immo videtur prius finienda criminalis: vt ſ. l. pro principales: sed in superiori. l. non. Item est contra. huic. ff. de iudi. qui prior. sed hic fallit illa regula, quæ fallit & aliàs: vt ibi dixi.
n *De crimine.* hanc. l. intelligebatur. f cum criminalis ex tin- guit ciuilem: vt infra ad leg. Iuliam de adulte. l. adulterij. aliàs *Butri. Bal.* non: cum non prohibeatur quis post commissum crimen age- re contra quemlibet suum debitorem, nec donare: vt ff. de donat. l. post contractum. sed certe non prohibetur hic agere, sed debet differre donec criminalis terminetur. & posses hic distinguere vt dices infra de accusat. l. qui de crimine,
o *Cessauerit.* per absolutionem. Vel dic vt ſ. de his qui ac. non possl. j.
p *Distinguit.* id est finiti.
q *Lata sententia.* absolutionis. alioquin non datur, immo tollitur initium ciuili quæstioni. & sic intellige supra quocunque modo scilicet per sententiam absolutoriam, vel per pactū, vel per transactionem.

[f] *Idē Bald. Paul. & Sal.*

[b] *Approbatur per Bar.*

DE LITIS CONTESTATIONE.

Quia iudicia accipiunt exordium per litis contestationem, & ideo de ipsa ponit.

[a] *Approbātur B. B. Paul. & Sa.*

[b] *Cum ex quæ hic criminalis ciuili: vel sic quando ecōtra secūdum Bul. que incidit Vel potest dici secundum Ioan. d quod hic que criminis vtranque dirimit, pro- cit ciuilis, nunciando tamen de &c. principali tantum: & d Idē præcēd. adeo incidens determinari videtur, vt si contra eam quis veniat, competat exceptio rei iudicatæ: vt infra de fid. instru. l. fi. in fi. nisi vbi de incidenti summatim cognoscitur: vt ff. de libe. agno. si quis à liberis. §. si vel parens. & §. meminisse. scribentes.*

[c] *Cōcor. ex tra de lit. cōtest. & ff. c. vnico adulte. l. quoniam Alexandrum. Item hic e- rant ambæ quæstiones principales: sed in superiori. l. non. Item est contra. huic. ff. de iudi. qui prior. sed hic fallit illa regula, quæ fallit & aliàs: vt ibi dixi.*

[d] *Idē Iacob. Butri. Bal. & Paul.*

[e] *Ista gl. approbant B. Paul. & Sal.*

QVoniam ſ Casvs. Petebam à te decem. in modum reconuentionis accusabas me de homicidio. quæsit præferenda, quæritur? Respond. quòd criminalis: & illa ciuilis differēda est quousque criminalis terminetur. & intelligo criminali quocunque modo finita absolutione, ciuilis quæstio tūc ex integro aperitur. Viuia.

[f] *Cōcor. ex tra de lit. cōtest. & ff. c. vnico adulte. l. quoniam Alexandrum. Item hic e- rant ambæ quæstiones principales: sed in superiori. l. non. Item est contra. huic. ff. de iudi. qui prior. sed hic fallit illa regula, quæ fallit & aliàs: vt ibi dixi.*

[g] *Et ista cōtestatio nem requiritur Bald. P. & Salyc.*

l *Intermissa.* id est dilata ciuili.

m *Sæpe fit.* nam quandoque ſ aliter fit, vt cum ciuilis est præiudicialis: vt instituit. de actio. §. præiudiciales. & *rest. c. vnico* infra ad leg. Iuliam de *cil. vnica.* adulte. l. quoniam Alexandrum. Item hic e- *e Ista gl. ap* xandrum. Item hic e- *probant B.* rant ambæ quæstiones *B. Paul. &* principales: sed in superiori. l. non. Item est contra. huic. ff. *Sal.* de iudi. qui prior. sed hic fallit illa regula, quæ fallit & aliàs: vt ibi dixi.

n *De crimine.* hanc. l. intelligebatur. f cum criminalis ex tin- guit ciuilem: vt infra ad leg. Iuliam de adulte. l. adulterij. aliàs *Butri. Bal.* non: cum non prohibeatur quis post commissum crimen age- *& Paul.* re contra quemlibet suum debitorem, nec donare: vt ff. de donat. l. post contractum. sed certe non prohibetur hic agere, sed debet differre donec criminalis terminetur. & possēs hic distinguere vt dices infra de accusat. l. qui de crimine,

o *Cessauerit.* per absolutionem. Vel dic vt ſ. de his qui ac. non possl. j.

p *Distinguit.* id est finiti.

q *Lata sententia.* absolutionis. alioquin non datur, immo tollitur initium ciuili quæstioni. & sic intellige supra quocunque modo scilicet per sententiam absolutoriam, vel per pactū, vel per transactionem.

r *Res.* id est causa vel quæstio.

s *Deducta.* id est petita.

t *Simplex.* vt vocetur aduersarius in ius [b]. Sic igitur tria not. postulatio, libelli editio, & contestatio. Primum non facit contestationē, cum & post possit iurisdictio declinari: vt ff. si quis in ius voc. l. ij. Nec secundum: vt hic, & ff. de iud. l. nō videtur. & arg. ff. rem ra. ha. l. amplius. nisi in casu: vt ſ. quando li. prinda. l. j. & ij. Tertium sic.

u *Cognita.* per libelli dationem: vt ſ. de eden. l. edita. qui dabatur alitor

tur aliter olim: vt ff. de eden. l. j. §. j. aliter hodie proponitur: vt in auth. hic posita.

a *Cum iudex.* vel arbiter: vt ff. de arbit. l. j. & quod dicit narrationem, scilicet & respõsionem: vt ẽ. de iura. calum. l. ij. in principio. & de iudi. rem non nouam. §. patroni. merita enim causarum partium adsertione panduntur: vt infra

a Vsta gl. ap probatur per Bart. B. Paul. & Sal. Talis casus.

si per vim vel alio modo. l. ij. & quod subiicit per narrationem negotij, scilicet, principalis, a vt debet mihi decem Titius, Titius dicit nego, vel non est verum, vel similе: vt si exceptionem opponat pacti vel iurisiurandi. Secus si dicat non teneor respõdere b ratione iudicis, vel actoris, vel temporis: quia tunc delinat. Item secus si dicat reus, respondeo, sed non animo contestandi litem: vt argum. ff. quib. mo. pign. vel hypo. fol. l. si debitor. §. j. & de usufru. l. sed & si quid. §. fin. & l. sequen. Sed argum. contra ff. de condic. in de. l. quod quis. sed ibi tantum in mente concepit. Item puto per veritatem respondere: sed per sacramentum calumniæ: quod fit post de credulitate.

b Cõcor. vsque ad finẽ glo. prædicti scribentes hic

Quid autem si cõfiteatur? Respond. non fit contestatio: sed puto, si erat libellus datus, & animo contestandi hoc faciat, quod est contestatio, & dabitur. definitiua. alias si simpliciter sic petat actor sine libello, non est contestatio: sed præcipitur reo vt vsque ad certum tempus soluat: vt ff. de iudic. l. si debitori.

† Ista aut h. ẽ sequenti est canonizata 3. q. 3.

Inter litem enim contestatam, & editam actionem permultum interest. Lis enim tunc cõtestata videtur, cum iudex a per narrationem negocij causam audire cœperit. Dat. Kalend. Septemb. Seuero. III. & Antonino. AA. Conss.

IN AVTHEN. DE exhib. & introduc. reis. §. sanci mus. coll. v. consti. vj.

Vocato in iudicium libellus est offerendus, & danda dilatio viginti dierum ad deliberandum an cedat vel contendat, in iudicem dissentiat vel consentiat, vel contradicat vel fideiussorem præstet: & sine his contestatio facta non tenet. hoc dicit.

B Ofᶠferatur b † ei qui vocatur c ad iudicium, d libellus: & exinde præbitis e sportulis, f viginti dierum g gaudeat inducias, quibus deliberet cedat ne an contendat, aut iudici ne alium adsociari h petat, vel recuset i cum: nisi ille sit is quem ipse alio recusato iam petierit. k Denique præsens interrogetur, l an hoc tempus litis transierit. quod non modo ex ipsius responsione, sed etiam ex libelli subscriptione manifestetur, quam in initio m facere debet. Litis ergo contestatio contra hoc indultum* habita, pro nihilo n habenda est.

C IN AVTHEN. DE executoribus. §. j. col. vij. consti. vij.

Actor antequam dirigat libellum, debet satisfidare forma hic scripta. Salyc.

Libellum o vero non aliàs actor dirigat, nisi prius & in ipsum quem dicit obnoxium, & in negotij p executorem exponat cautionem, se, scilicet, vel intra duos menses litem contestaturum, vel omne damnum ei qui conuenitur, contingens, restituturum in duplum, cautione tamẽ non transcendente triginta sex aureos.

TITVLVS X. DE PLVS PETITIONIBVS.

Si cautio est per dolum extorta in maiori summa, & sequitur petitio, ante litem contestatam est locus pœnitentiæ: post ea non. per transactionem vero & confessionem sponte subsecutam purgatur dolus vel vo com missus, & cessat pœna huius. l. Bald. Vel sic: Qui per dolum cautionem pluris exigit, & plus petit, litem contestando debitum perdit, nisi transactio vel secunda cautio interuenerit. Paul. de Cast.

1. Imperator IVSTINIANVS. A. Ioanni præfecto prætorio.

Fideiussione. scilicet iudicio sisti, nisi possideat immobilia: vt ff. qui satisd. cog. l. sciendum. & instit. de satisda. §. sed hæc ho & Sal. die. Alij dicunt corrigi dictam, l. sciendum. per auth. istam. Item not. de fideiussione, scilicet personali, non pignorum: vt ff. de prætor. stipu. l. prætoriæ. iij.

Bart. B. Paul.

g Viginti dierum. scilicet ad plus. nam minorari possunt: & vt j. de g Approbati. dilati. l. j. & l. sine pars: *tur per præ.* & ff. de iud. l. nonnun- *di. scribentes* quam. Alij contra ff. de *hic dilatio* re iudi. l. iiij. §. si quis. *data à lege* & illas in dilationibus *an possint* à iudice datis intelli- *morari per* gũt, hic à lege si quos *iudicem.* confundit. ff. de iudi. l. nonnunquam. secundũ Azo. Sed die quod non possunt minorari, sicut nec decem dies qui dantur ad appellationem interponendã nec annus qui datur ad exercendum appellationem.

h *Adsociari.* cum prior ordinarius erat: vt supra de iudi. auth. si cõtigerit.

i *Vel recuset.* quia delegatus erat: vt ẽ. in l. apertissimi.

k *Petierit.* hic est arg. contra ff. de iudi. l. observandum. Sol. hic ad verecundiam petiti iudicij: vel hic corrigit. vel hic absente altera parte, ibi vtraque erat præsens, sicut Romana curia obseruat.

l *Interrogetur.* scilicet, *h Cauen;* ante litis contestatio- *dant Bar.* nem, sicut & aliæ mul- *& Sal.* tæ fiunt interrogationes: vt ff. de interro. act. per totum.

m *Initio.* debet enim in initio subscribere annos domini in libello, vt dicitur in cor.

quod hodie i non seruatur: sed scribitur terminus ad respondendum.

i Cõcor. sed *k Non procedit ante litis. Bar. Bal. et Paul.*

n *Pro nihilo.* non ergo interrumpit præscriptionem k secundum Ir. Sed contra videtur, secundum Al. cum etiam per solum executorem fiat interruptio: vt infra de præscript. xxx. ann. sicut & l. cum notissimi. in princip. Sed potest responderi illud secundum iura vetera quando incognita erat libelli oblatio. Vel aliter ibi non fit litis contestatio: sed si fieret, pro nihilo esset, nec interrumperetur præscriptio. Item an consensu partium potest remitti? videtur quod sic: vt supra de episc. & cleri. authen. generaliter. in fin. secundum vnam lectu. & infra de priui. schola. l. vlti. §. vlti. lib. xij. & ff. de fer. l. j. in princip. Econtra quod non: vt supra de iura. calum. l. ij. §. sed quia. Tu potes dicere vt tacite l posit, expresse non: vt argumen. ff. de procura. l. filius familias. §.

Et sic ante litem cõtest. potest pactum fieri. & cõcor. c. nicii cum glo. l. extra eod.

l Contrarii tenent Bar. B. Paul. & Sal.

D veterani.

Libellum. CAsvs. Authent. ista non legitur super. l. C. vt corrigat eam: sed legitur vt ponat aliud præambulum, quod debet præcedere lit. contesta. nam in superiori authen. quædam habuistis præambula quæ debent præcedere lit. contesta. vnde in authen. ista dicitur, si actor vult reo offerre libellum ante lit. contest. non licet actori libellum offerre reo, nisi caueat reo si præsens est, vel executori negotij si reus non est præsens, de lite contestanda intra duos menses: & caueat reo de omni damno ei resarciendo in duplum. dum tamen non excedat summam triginta sex aureorum.

o *Libellum.* hæc est in auth. de executoribus, & his qui con. §. j. col. vij. & respicit initium causæ sed illa. ã. de episc. & cleri. authen. generaliter. respicit finem. vnde non superfluit vna per aliam.

p *Et in negotij.* & pro authen. nam ex stipulatione executoris habet reus vtilem actionem: vt ff. rem pu. fal. fol. l. non quasi. & ff. de procurat. l. mutus. §. si procurator.

DE PLVS PETITIONIBVS.

Quia lite contestata petitur quandoque plus, ideo dicit de hoc in specie, scilicet quando plus petitur in rem. nam & aliis modis plus petitur: vt instit. de actio. §. plus autem, de quibus hic titulus non dicit. Adde. c. 1. cum suis gl. extra eo. tit.

Diosas. CAsvs. Decem Titio debes, dolo te induxit vt ei alia decem promitteres, & promisisti: & de hoc instrumentum fecisti. si te Titius vocauit, & xx. petit: si an te lit. contest. pœnituit de quantitate falsa adiecta, effugiet pœnam plus petentis, quæ est vt triplum soluat damnorum & expensarum quas fecerat reus: vt in fin. de actio. §. tripli. & hoc in prima. Si autem non pœnituit, sed in lite perseuerauerit, & per testes falsos quantitatem adiectam probauit non solum à quãtitate adiecta, sed à toto cadet debito, si de hoc per testes constitit. Si autem cum eo transegit, vel cautione emissa totum debere secundo cõfessus est, tenebit transactio & confessio. Et quod dicit, de confessionibus, intellige quòd ex cautione exorta facta fuit vna confessio, & ea emissa facta fuit alia. Not. ex vsta. l. contra vsturarios qui exigunt promissionem de duplo veræ sortis, & postea totum petunt, vt debeãt cadere etiam à vera sorte, hoc probato, quod sit de duplo veræ sortis. & perpetuo tene menti, secundum Paul. de Cast. hic.

Diosas contrahentiũ calliditates amputare properantes, censemus, vt si quis certa quantitate a sibimet debita, super ampliore pecunia per dolum & machinationem cautionem exegerit, b & ad iudicium debitorem vocauerit: c si quidem ante inchoatam d litem calliditatis eum pœniteat, & debiti veram quãtitatem confessus fuerit: nullo eum dispendio e prægrauari. Sin autem liti præbuit exordium, & in certaminibus negocij permanens arguatur f de adiecta falsa quantitate: non solum ea, sed etiam toto debito g eum fraudari: transactionibus h scilicet & secundis cõfessionibus, siue insinuate sint, siue non, etiam in hoc casu suam obtinentibus firmitatẽ. Talibus etenim cautionibus hoc obiicere i non oportet. Datum XV. Kalend. Nouem. Lampadio & Oreste. VV. CC. Conss.

h Cauen; dant Bar. & Sal.

TITVLVS XI. DE DILATIONIBVS.

Dilatio probatoria danda est & moderanda secundum locorum distantiam: nec est in potestate iudicis dare vel negare: & regulariter non datur nisi semel. hoc dicit se-

cundum Iaco. Bar. & Bald.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. dicunt.

Voniã plerunque cuenit, vt iudex instrumẽtorum k vel per sonarum gratia dilationem dare rerum l necessitate cogatur: sparium instructionis inhiben dæ postulatum dari conuenit. Quod hac ratione arbitramur esse moderandum, † vt si ex ea prouincia vbi lis agitur, vel persona, vel instrumenta poscantur: non amplius quã tres menses indulgeatur. si vero ex continentibus m prouinciis, sex n menses custodiri iustitiæ est. In transmarina autem dilatione nouem o menses computari oportebit. Quod ita constitutum iudicantes sentire debebunt, vt hac ratione non libi concessum intelligant dandæ p dilationis arbitrium, sed eandem dilationem si rerum vrgẽtissima ratio flagitauerit q & necessitas deliberatæ instructionis exegerit, non facile r amplius s quam semel, nec vlla trahendi arte sciant esse tribuendam. Dat. XV. Kal. April. CC. Conss.

† Cõcor. cũ hac. l. 3. q. 3. §. spaciũm, vbi ponitur tenor istius legis.

Dilatio ante litem danda propter absentiam.

Prouincia continentes quæ dicantur.

Dilationes sunt amputandæ.

DE DILATIONIBVS.

Quia dilationes in iudiciis petuntur: ideo de eis post iudicia ponitur.

Vonam. CAsvs. Si alterutra pars litigantium ad producendũ testes vel instrumenta ad instructionem, dilationem sibi cõcedi à iudice postulauerit: quæ dari debeat, quæritur? distinguitur: aut instrumenta sunt in eadem prouincia in qua lis est, aut in continentibus prouinciis, aut vltra mare. pro primo casu danda est trium mensium dilatio, pro secundo vj. pro tertio. ix. nec aliter iudici dandi dilationem tribuetur facultas, nisi instructio causæ hoc exegerit: nec amplius quàm semel.

k *Instrumentorum.* large accipe. vt ff. de fid. instru. l. j. & quod subiicit, personarum, scilicet, aduocatorum. Vel restringe instrumenta ad cartas tantum. personas accipe testium. item aduocatorum: vt ff. ex quib. cau. ma. l. ab hostibus. §. fin. & l. ait prætor. §. fin. An autem ob amicorum absentiam, non inuenio: sed argumen. est. ff. de vsur. l. sciendum. & de seruit. vrba. prædi. l. quidam Liberus. Item an est danda vt actori denuncietur? Argu. quod tic. j. vbi in rem actio. l. ij. Idem si ob quascunq; causas necessarias: vt j. eo. l. inter priuatos. in fi. & ff. de iud. l. interdum.

Dilatio ante sit danda propter amicorũ absentiam.

l *Rerum.* id est causarum.

m *Continentibus.* quæ aut nullo aut modico freto diuisungũtur: vt ff. de verb. sig. l. notionem. §. continentes.

n *Sex menses.* repete, non amplius.

o *Nouem menses.* repete, non amplius: vt j. eo. l. fi. minus autem potest, vt in fin. huius. l. & j. e. sine pars. & ff. de iud. l. nonnunquam. nec est hoc mutatum per auth. vt omn. obe. iu. prouin. quę est j. vbi de cri. agi oportet. auth. qua in prouincia. vbi alia spacia dantur: quia illa loquitur de inducijs quæ dantur illi qui est absens, vt præsumatur contumax: hic de his qui dantur præsenti & perenti. Item nec est mutatum per aliam quæ est. ã. de iud. auth. iubemus. quia & illa in absente ad eius malitiam superandam. & plene dixi de hoc. ff. e. l. fi.

p *Deinde.* prædictæ vel minoris.

q *Plagitauerit.* vt & j. vt intra certum tempus cri. l. ij. est enim materia dandarum dilationum amputanda: vt j. de temp. app. l. ij. in princ. nec concedendum nisi ex causa: vt j. de fal. l. fatis. & ff. de peti. here. l. fi quis libertatem. §. plane. & argum. ff. si cui plusquam per leg. Fal. l. hæc autem.

Dilationes sunt amputandæ.

r *Facile.* id est quòd facile & temerarium esset dari vltra quam semel pro singulis causis: vt ff. eo. l. oratione. & l. fin.

s *Amplius.* scilicet non potest.

si quando,

a Vsta gl. approbatur per Bart. B. Paul. & Sal. Talis casus.

b Cõcor. vsque ad finẽ glo. prædicti scribentes hic

† Ista aut h. ẽ sequenti est canonizata 3. q. 3.

e Contrarii tenent Bar. B. & Sa. hic

Sportulæ à quibus & quibus sunt dandæ.

f Concordant cum hac glos.

Transactio dolose inita super dolo, an valeat.

Confessio de indebito sufficiens præiudicat.

S I *quando*.} CAS VS. Duo de Bonen. habebant causam adinuicem: actor ad extraordinarium iudicem, Mutinen. puta impetrauit rescriptum, vt de causa cognosceret. an actori danda sit dilatio quæritur: Respon. quòd non, sed reo qui ad alienum iudicem citatus sibi prouidere nō potuit. & intelligo de rescripto impetrato à principe, alias impetrans caderet ab actione: vt ff. de iurisd. om. iud. in criminali.

Impetrans rescriptum, non debet habere dilationem ad producendum rescriptum: sed aduersarius eius debet habere dilationem ad contradicendum & ad impugnandum, hoc dicit. Bald.

a *Rescriptum.* quo cogit aduersarium ad alterius prouinciæ iudicem venire. Et dic à ce lesti oraculo impetratum, aliàs actionem perderet: vt infra de iu risd. om. iud. l. fi. in criminali.

b *Dilatio.* scilicet, ad probandum quòd veritate expressa impetrauit rescriptū quod prima facie videbatur suspectum.

c *Danda.* qua actor vti potest: vt supra de rēp. in integ. rest. l. petendæ.

d *Vel testes.* ad reprobandum rescriptum.

e *Præter ipsum.* vt ff. de excep. doli. l. pure. §. fin. Sed videtur hodie non tenere rescriptū: sed in prouincia eadē negotium terminandum: vt infra vbi de cri. agi opor. auth. qua in prouincia. quæ est contra, Sol. vt ibi.

†Cōcor. 3. q. 3. §. *quod fieri. & gl. super verbo, exactione. extra de his quæ vi metusue. causa fiunt.*

Q Vod *fieri.* } CAS VS. Dicitur in l. C. quòd rens potest conueniri per referipium imperatum ad alium iudicem. Hæc auth. dicit quòd hoc non est faciendum nisi prius actor satisfecerit & promiserit certā quantitatem si litē non exequatur, aut exequens non vincat. Secūdo dicit quòd actor debet intra decem dies cōparere: aliàs dimittetur reus, & exigetur ab actore quod ipse promisit in superiore satisdatione.

f *Quod fieri.* hæc auth. non bene aptatur ad. l. codicis prout Ir. eam posuit. Nam innitur secundum eum quòd rescriptū non teneat nisi præstita satisdatione: quod falsum est: immo tenet. Dic ergo quid fieri, scilicet, vt cogatur reus respōdere sub extraneo iudice per rescriptum: nisi actor, &c. vt probatur in cor. j. respon. & §. j.

g *Quantitatem.* quam statuet iudex suo arbitrio: vt eadem authen. dici videtur. non tamen aperit delegatus, an delegas: sed puto quod delegatus cui causa est cōmissa. nam & ea sine quibus, &c. vt ff. de iurisd. om. iu. l. ij.

h *Aut.* pro &. Nam si non exequendo vinceret causam, quod fieri posset si esset absens & contumax qui impetrauit rescriptum, & bonam foueret causam: vt §. de iud. l. properandum. §. fin autem ex gestis, tunc nihilominus teneretur reo ad expensas, siue ad quantitatem in cautione promissam. Vel proprie lege auth. nam quodcūque eorū deficit: satis est reo vt agat ex cautione, cum sit alternatiua: vt ff. de cōd. inst. l. si heredi. & sic semper est idem sensus.

i *Non occurrat.* scilicet actor. secus si agitur coram ordinario. nam tunc expectatur per annum & tres menses, secūdum nos: vel per biennium & sex menses secundum quosdam: vt j. quomodo & quando iudex. auth. qui semel.

k *Dimittatur.* ab obseruatione iudicij, cum non sit liquidum de causa: vt §. de iudi. l. properandum. §. j. & ij.

l *Cum tenuatione.* præcedente iuramentum: vt §. de iudi. authen. Post iusiurandum.

Iue. } CAS VS. Quo casu danda sit dilatio, in l. j. istius titu. dicitur naturali æquitati, (iniquum enim videtur si non daretur) propterea dic quòd iudex examinata causa coram eo, credens se insufficientem ad imponendum terminum controuersiæ per sententiam definitiuam: vel si tantum audientia erat commissa, sententia reseruata: delegatus retulit principi vt ipse iudicaret, vel alij iudicā dum committeret, vel referenti scribat qualiter iudicare debeat. & hoc siue fuerit causa principalis siue appel. & sic consultatio nē expone, id est, principalē causam. & quod dicit ad appellationem dic, id est, in causa appellationis: siue causa principalis sit examinata, vt non superfit ni si sententia, nō est post ea dāda dilatio ad proferendum instrumenta vel testes: quoniam instructus esse non potuit qui præter spem alienum iudiciū trahitur. Dat. II. Non. Mart. Volusiano & Aniano. Conss.

IN AVTHEN. DE exhi. & introduc. reis. §. j. coll. v. const. vj.

Non debet quis trahi ad extraordinarium iudicem, nisi prius actor satisfecerit secundum huius auth. formam. h. d. tamen ista forma non seruatur de consuetudine. Bald. Vel sic: Reus non cogitur sub iudice delegato respondere, nisi prius actor satisfecerit de lite exequenda, & de expensis reficiendis si succumbat in causa: & actore non veniente reus absolutur ab obseruatione iudicij. h. d. Salyc.

Q Vod fieri f † non debet nisi actor satisfecerit, c certam promittens quantitatem g se daturum si litem non exequatur, aut h exequens nō vincat causam. Si igitur post tempus à se constitutum intra decem dies reo præsente non occurrat i: dimittatur k reus, exacto eo quod promisū est, & si quid circa litem plus impendisse cum taxatione l iudicis iurauerit.

Dilatione pendente iudicis officium conquieuit: & dies feriati & non feriati in dilatione computantur. Bal. & Saly.

III. Idem. A. Profuturo præf. Pannoniæ.

S Iue pars, m siue integra n dilatio fuerit data: eo vsque iudicis officium cōquiescat, † donec petiti temporis defluxerint curricula. o ¶ Feriæ autem, siue repentinæ, siue solennes sint, dilationum temporibus non excipiantur, sed his connumerentur. p Dat. VII. Id. Feb. Sirmij, Licinio. V. & Crispo Conss.

Dilatio quam aduersarius negat dari debere, non debet dari vel denegari nisi causa cognita, & iudice pro tribunali sedente. & iudex denegans dilationem, statim potest ad vlteriora procedere. Bal. Vel sic: Expedienda cum causæ cognitione, non debent fieri à iudice procedente. Salyc.

III. I. Idem. A. ad Catullianum proconsulem Africæ.

A Procedente † iudice dilationem non conuenit q postulari, etiamsi r vtraque parte præsente tribuatur: s cū non aliàs nisi causa cognita indulgeri queat: & cognitio eau sæ non interpellatione plenaria, t sed confidente magis iudice legitime colligatur: vt si forte dilationis petitio fuerit improbata, u suscepta quæstio x per sententiam y iudicis dirimatur. Dat. V. Id. Febr. Sirmij, Licinio. V. & Crispo Conss.

†Idē dicit gl. 2. circa fi. in ca. extra eod. tit. per hoc.

†Cōcor. j. q. 3. §. adhuc. vbi pro hoc iuris uersus huius legis.

n *Integra.* id est legalis dilatio.

o *Curricula.* nisi ea data iudex ex causa abbreuiet, quod potest, vt ff. de re iudic. l. quod iusit. & ff. de arbit. l. qualem. in fin. qui sunt contra.

p *Connumerentur.* vt j. tit. j. l. j.

Procedente. } CAS VS. Ad instrumenta vel testes producendos alter litigan tium à iudice procedente dilationem petiit. q. d, in itinere po-stulauit dilationē: quæ tamen cum causæ cognitione danda est. & nisi iudice sedente pro tribunali expedienda non est. Si autem aduersarius dilationem petenti contradicat ne detur, hæc incidens quæstio, fit danda vel non dilatio, per sententiam iudicis interlocutoriam dirimatur. vel quod dicit, improbata, dic à iudice, & quod dicit, quæstio, scilicet, principalis terminetur per sententiam definitiuam. q. d. si videtur iudici quòd non sit danda, dari non debet: sed in causa principali procedat.

q *Non conuenit.* secus in bonorum possessionē quę non tribuit ius, quia posset dari à procedēte. vt ff. quis ordo in bonorum possess. sertur. l. ij. §. dies. Itē & litertas: vt insti. de liberti. §. ferui.

r *Etiamsi.* id est, quauis.

s *Tribuatur.* id est tribui postuletur.

t *Plenaria.* alias plenaria, quæ fiat de plano: sed subtiliter & cauſa cognita: vt & arg. ff. de reg. iur. l. omnia.

u *Improbata.* scilicet ab aduersa parte. & quod dicit quæstio, scilicet hæc emergens.

x *Quæstio.* vtrum sit danda, vel non.

y *Per sententiam.* scilicet interlocutoriam: & sic in emergenti pronunciatur: quia aliter in causa procedi non potest: vt dixi supra de ordi. iud. l. j. in fin. Vel dic improbata, scilicet à iudice interloquente non debere dari dilationem. & quod subiicit, quæstio, scilicet causa principalis. & per sententiam, scilicet, definitiuam. Et secundum hoc est arg. quòd ab interlocutoria non appelletur, cum dicat statim posse dari definitinam: & habes infra quo. ap. l. ante sententiæ. Accursius. ADDITIO. Hæc lex debet intelligi vt dicit hic Bart. in secunda vel in tertia dilatione quæ petitur. Nam prima cōceditur de facili: ideo posset peti & concedi à iudice procedente: vt supra cod. l. j. & ff. eo. l. fin.

C Vm *à nobis.* } CAS VS. Petebas à me. x. succubui. ad principem appellaui. an in causa appellationis siue ipse princeps de ea cognoscat, siue alij cognoscendam deleget, sit danda dilatio si fuerit petita, quæritur? & respond. quòd non, & hoc siue fuerit in principali causa petita, siue petita, & non data, siue non petita nec data: & hoc eadem ratione, qua ne in iudi. quidem cog. nostrarum dilatio tribui solet. subaudi, ex supradictis causis app. & consul. quòd si nec cum ipse princeps cognoscit de causa appell. danda esset dilatio: nedum ab alio iudice. Sed quia positio hæc aduersatur

DE FERIIS.

Dixit de dilationibus datis à iudice: nunc de datis à lege, de quibus dicit quod aliæ sint solennes, vt dies festiui, & tempora messium: vt j. eo. l. fi. & Lomnes. 2. Aliæ repentinæ: vt quia fuites nascitur principi. vt j. eo. l. à nullo. & in l. fin. & in repentinis si aliquod tempus puta messis superest, tunc ad litis contestationem eis finitis restituitur: sed non sic in solennibus: vt ff. eo quibus cau. maio. sed & §. si feriæ. & §. item. l. fine pars.

Cōtinuatio, Feriæ sunt duplices.

Vonam consulis. } CAS VS. An in causa appel. exercendæ & interponendæ similis sit obseruantia repentinarum & solennium feriarum, quæritur? Respond. quod sicut appellatur intra decem dies in solennibus, sic in repentinis neque deducentur tales ferię à temporibus statutis ad appel. nec à temporibus exercendarum appellationum: diebus tamen feriatis non exercentur.

k *Quoniam consulis.* Quærebat Verinus an sicut aliàs est similitudo inter solennes & repentinas feria, vt in nulla earum fiat aliqua litis contestatio regulariter, sic & in tempore faciendæ & in tempore exercendæ appellationis esset similis obseruantia in vtrisque. Vel dic an similis sit obseruantia à nobis adiiciendarum feriarum, &c. supple & solennium. q. d. quod feruatur in solennibus circa appellationem, seruetur etiam in repentinis. & eadem est quæstio propter verbum, quoque. sed non aperit quæstionem inquirendo, sed imperator aperit respondendo, & respondet quòd sic: vt ecce appellatur, & in tempore feriarū solennium: vt in auth. col. iiij. & ff. quando appellet. l. j. §. dies. sic ergo fit in tempore feriarum repentinarum, vt possit quis appellare per legem istam. Item tempore feriarum solennium non exercetur a causa appellationis, sed tamen tempora fatalium currunt: vt infra e. l. omnes. j. & infra de tem. app. l. ij. §. pen. & supra tit. j. siue. §. feriæ. sic ergo fit in repentinis, vt tunc non exerceatur causa appellationis, sed tempora currant per hanc l. & est ratio quare currant in exercenda: quia omni tempore possunt testes parari. & alia ad causam necessaria. Licet autem dixerim non posse fieri contestationem tempore alicuius feriæ: excipe à solennibus, niti sit res peritura: vt ff. e. l. j. in fin. Item in repentinis dic restitui in re restitutionis, non ipso iure tantum temptus quantum superat. vt ff. ex quib. cau. ma. l. sed & §. §. si feriæ. Et idem poterit dici in tempore quod datur ad appellationem exercendam: vt per restitutionem reddatur in repentinis, non ipso iure. vt hic. Vel dic esse hic similitudinem inter solennes, & repentinas, vt in vtrisque currant tempora continuè, scilicet, decem dierum & anni continui iure.

Appellationis non capiatur potest tempore feriarum exerceri. a Cōcor. gl. 2. ante e. §. item c. vlt. extra de tit.

l *Adiiciendarum.* scilicet repentinarum, sed nemo alius eas indicit: vt j. eo. l. à nullo.

m *Ad appellationum.* aliàs prouocationum, exercēdarum & interponendarum.

O Mnes. } CAS VS. Ne opera mechanica die dominico exerceantur, prohibet imperator. cultores tamen agrorum agriculturam exercere possunt: nec commoditas diuina permissione concessa propter diem dominicam perire debet.

Et cunctarum

DE FERIIS.

Etiam in causa status debet seruari spacium dilationum secundum distantiam locorum à iure taxatum. hoc intendit. Bal. Vel sic: Causa status in dilationibus præscriptur aliis. Sal. Vel sic: Tempus à lege statutum in dilationibus dandis, propter magnitudinem causæ non augetur. Pau. de Cast.

VII. Impp. ARCA. & HONOR. AA. Messalæ præfect.

NEc de statu ac patrimonio litigantibus in transmarina etiam dilatione mensium nouem spacia egredi i cō cedatur. Dat. VI. Kalend. Decemb. Eutropio & Theodoro Conss.

TITVLVS XII.
DE FERIIS.

Tempore feriarum solemnium & repentinarum appellatio potest interponi, sed non intersposita exerceri: nec propter tales ferias ipsa fatalia prorogantur. Bal. Vel sic: Appellationis tempora sunt continua: ideo in eis computatur feriæ repentinæ. Saly.

I. Imp. CONSTANTIVS & MAXIMIANVS. AA. SEVERVS & MAXIMIAN. Nobb. cc. Verino.

Voniā cōsulis k an similis obseruantia à nobis adiiciendarum feriarum quæ rebus feliciter gestis prouenient, ad appellationum m quoque tempora porrigenda sit, Verine charissime: rescribi placuit experientiæ tuæ, vt in causis prouocationum iugiter & sine additamento huiusmodi dierum tempora scias seruari debere, & supradictorum dierum obseruationi in appellationum causis minime fieri adiectionē.

C

D

v. Idem. A. ad Maximum præfectum vrbi.

CVm à nobis a fuerit b ad appellationem c consultationemve d rescriptum: siue sit primo iudicio petita dilatio, & ea tributa non sit, siue ne petita quidē: eam dare cuiquam e non licebit eadem ratione qua ne in iudiciis quidē cognitionum f nostrarum dilatio tribui g solet. PP. Romæ VIII. Kalend. April. Probiano & Iuliano Conss.

Fisces in dilationibus vtitur iure communi, hoc dicit. Bal.

VI. Impp. CONSTANTIVS. CONSTANS. & CONSTANS. AAA. ad Petronium vicarium Africæ.

INter priuatos & fiscum si aliqua lis mota fuerit: vtrique parti pertendæ dilationis per defensores suos copia deneganda non est, si hoc commoditatis ratio postulauerit. h D. V. Id. April. Aquileiæ, Acindyno & Proculo Conss.

a *A nobis.* si ad principem appellatur, siue ipse cognoscat, siue aliis deleget, non datur dilatio: siue priori iudicio sit data, vel non petita: sed in principali causa daretur.

b *Fuerit.* secundum antiquos casus ponitur quando ad imperatorem fuerat appellatum, siue ad alium, & ille retulit ad imperatorem negocium, & imperator causam delegauit.

c *Ad appellationem.* id est in causa appellationis. Vel ad appellationem, id est interpellationem.

d *Ve.* pro &. siue habeas ve, siue vel: sic an tiqui posuerunt. Nec ob. infra de temp. app. authent. sed lis. & infra vbi sena. vel cla. l. quoties. quia non loquitur de dilatione dā da vel non, sed dicit non perire instantiam fatalium dierum. magis autem contradicit æquitas naturalis. Vnde pone secundū Ioan. quòd iudex examinata causa (nec enim ante fieri potest: vt infra de rela. l. j. & infra de appel. l. nec causas.) cum se insufficientem videret, vel tantum audientia erat ei commissa, retulit principi vt vel ipse iudicet, vel alij iudicandum committat: vt in princip. vel sibiipsi referenti dicat qualiter iudicet. & hoc siue principalis causa, siue appellationis sit. Et pones ve, pro vel. sicque hodie corrigeretur hæc lex, cum se insufficientem dicat, cum non possit fieri relatio talis, scilicet, propter suam insufficientiam: vt in auth. vt iudi. non expec. §. iusſ. §. j. col. ix.

e *Cuiquam.* scilicet iudici vel parti.

f *Cognitionem.* scilicet habitarum ex causis suprascriptis.

g *Tribui solet.* q. d. si nos cognoscemus, non daremus aliquādo. ergo nec ab alio detur.

INter priuatos. } CAS VS. Siue priuatus cum priuato causam habeat, siue fiscus cum priuato: danda erit petenti dilatio, si causa subfuerit: quas causas habes ff. de iudi. l. interdum.

h *Postulauerit.* vt infra vt intra certum tempus. l. ij. & ff. de iud. l. interdum.

NEc *de statu.* } CAS VS. Status quæstionē cui dā mouisti. intentionem tuā nō nisi per instrumēta quæ erant vltra mare, probare nō potuisti: & dilationem vltra nouem menses postulasti. an danda sit, quæritur? Resp. quòd non solū in minoribus causis, sed nec in causa status vel patrimonij concedenda est.

i *Egredi.* nisi iusta causa videatur iudici faciendum dando nouam: vt ff. eod. l. oratione.

Et cunctarum

a Et *cunctarum artium*. præter milites: vt. ff. eo. l. penul. & idem in scholaribus, præter rusticos: vt subiicit. Additio. An studium sit licitum scholaribus diebus dominicis & festiuis, pertractat pulchre Abb. in c. j. extra eo. tit. in ver. & hæc faciunt ad quæstionem.

b *Die solis.* Diē Solis vocat diem dominicā. septem enim dies à septem planetis nomen sumpserūt, & sol inter eos est. & hodie sic denominauimus præter dominicū, & subbarum quod Saturni nomen habebat. & sunt affixi firmamēto secundum hunc ordinem descensiue: Saturnus, Iupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, Luna. Accur.

c *Quiescant.* ſ. die dominica.

d *Scrobibus.* i. foueis sub terra, vt faciunt vl tramontani.

e *Momenti.* id est diei dominici.

Dies à planetis nomina sumpserunt.

†*Hæc tota constitutio in vet. cod. non legitur.*

II. Imp. Theod. A. Viceno.

VT † in die dominico emancipare ac manumittere liceat, reliquæ causæ vel lites quiescant: & à die octauo Kalendarum Iulij vsque in Kalendas Augusti messis feria concedatur: & à Kalendis Augusti vsque in decimum kalendarum Septembris agendarum causarum tribuatur licentia. A decimo autem kalendarum Septembris vsque in Idus Octobris vindemialis B feria concedatur. ¶ Sanctum quoque diem Paschæ, & diem Natalis domini, & Epiphaniæ septem qui præcedunt, & septem qui sequuntur, sine strepitu volumus obseruari: & quod contra hoc factū fuerit, omnibus modis irritatur.

Die dominico debent iudices & officia artium quiescere: opera tamen ruralia ex necessitate possunt explicari. Bal.

III. Constantin. A. Elpidio.

OMnes iudices, vrbanæq; plebes, & cunctarum artium[a] officia venerabili die Solis[b] quiescant. c Ruri tamen positi, agrorum culturæ libere licentérque inseruiāt, quoniam frequenter cuenit, vt nō aptius alio die frumēta fulcis, aut vineæ scrobibus[d] mandentur: ne occasione momentic pereat commoditas cœlesti prouisione cōcessa. Dat. Non. Mart. Crispo. II. & Constantino II. Conss.

Solus princeps indicit generales ferias repentinas. Bald. Vel sic: Feriæ repentinæ non indicuntur per inferiores à principe: & si indicantur, non valēt, nec merentur habere nomen feriarum, nec etiam effectum. Pau. de Cast.

IIII. Idem. A. ad Seuerum.

ANullo iudice præsumi debet vt auctoritate sua ferias[f] aliquas condat. Nec enim imperiales ferias vocari oportet, quas administrator edixerit: ac per hoc si nomine eximuntur, etiam fructus carebūt. †Dat. Idib. Apri. Sirmij.*

In publicis & fiscalibus causis nō sunt obseruāda feriæ messiū vel vindemiarum. Sal.

V. Imppp. Valent. Valens. & Grat. AAA. ad Olybrium.

PVblicas ac fiscales causas tua sinceritas etiam feriatis geminis mensibus, hoc est fine aliqua intermissione distinguat.* pistoriisi quoq; causis iisdem diebus ratum in futurum examē adhibebit. Dat. IIII. Non. Maij Tiberiade, Valentiniano N. P. Cos.

Tempore quadragesimæ in criminalibus causis sunt feriæ. Bald.

VI. Idem. AAA. Luciano vicario Macedoniæ.

QVadraginta diebus qui auspicio[k] cæremoniarū Paschale tempus anticipant, omnis cognitio inhibeatur criminaliū quæstionum. Dat. Kal. April. Thessalonicæ.*

Omnis dies est iuridica, nisi appareat quòd sit feriata: & enumerantur hic dies feriati. Bald.

VII. Imppp. Valenti. Theo. & Arca. AAA. Albino præfect. vrb.

OMnes dies iubemus esse iuridicos.[m] Illos tantum manere feriarum dies fas erit, quos geminis mensibus[n] ad requiem[o] laboris indulgētior annus[p] excepit, æstiuos quidem dies feruoribus mitigandis, per autumnos[r] fructibus decerpendis. Kalendarum quoque Ianuariarum consuetos dies ocio mācipamus.[s] His adiicimus natalitios dies[t] vrbium maximarum Romæ atque Constantinopolis: in quibus debent iura differri, quia & ab ipsis nata sunt. Sacros quoque Paschæ dies, qui septeno numero vel præcedūt, vel sequuntur. Dies etiam Natalis atque Epiphaniarum[u] Christi: & quo tempore commemoratio Apostolicæ[x] passionis[y] totius Christianitatis magistræ à cunctis iure celebratur: in quibus etiam prædictis sanctissimis diebus neque spectaculorum copiā reseramus. In eadem obseruatione numeramus & dies Solis,[z] quos dominicos † rite dixere maiores: qui repetito[a] in sese calculo reuoluuntur, in quibus parum necesse est habere reuerentiam: vt nec apud

Fructibus feriis habent requiē q.

Epiphania vnde dicitur.

†*Conc. l. c. vl. extra eo. tit.*

d Quādo sit argumēt. à nomine, vide Ia. in l. 2. §. appellatæ. ff. si cer. pe. cano uistæ in c. cum secundum apostu lū. de præb.

†Not. hic tex. ad illud prouerbiū: si re prineris, de quo meminit gl. in c. charepiscopi. 68. dist.

a *Arbitros.* vt & ff. de arbi. l. idem Pomponius. §. fi. & l. si feriatis.

b *Diebus.* parem habere reuerentiam est necesse.

c *Auspicia.* quando natus est imperator. sed hoc non seruatur singulis annis, vt hic intendit dicere.

d *Vel ortus.* id est, coronatus. An autem ab omnib' prædictis possit consensu partium recedi? Respon. in his quæ ob necessitatem hominum sunt, sic: vt ff. eo. l. j. in princ. In his autem quæ propter honorem dei, secus: vt argu. ff. de arbi. l. nam magistratus. & l. si feriatis. in fine. e nisi fiāt quæ sunt de voluntaria iurisdictione: vt ff. l. proxi. Sed quando valet renunciatio, an testes cogantur? Respō. non puto: vt ff. de pac. l. si vnus. §. & in summa, aliàs est. §. ante omnia.

Feriis non possit à partibus renunciari. C. Cōcar. gl. in c. vlt. extra eod. tit.

e Et est expressum ex tex. eo. ca. Idē dicit in se tus repentinus vt tenet gl. in verb. ob necessitatem, in cl. fere post prīcipiū. de verb. signif.

c Actus. *Et manumittendi. & alia quædam: vt ff. eod. l. solet. non placet, sed ibi de aliis feriis dicitur.*

PRouinciarum. † Casvs. An tempore quadragesimali vel paschali latrones torqueri possint, quæritur? Respond. quod sic. Vel sic: Licet quidam dies sint quibus prohibitū est cognoscere de causis criminalib', vt quadragesima, eo tamen tempore permittitur punire quosdam latrones, & per tormenta inquirere de proditione factorum suorum: nec timeat præses: quia veniam à deo expectabit, cum per hoc multorum salus conseruetur. No. ex ista. l. secundum Paul. de Cast. hic quòd publici latrones insidiatores, stratores, etiam diebus dominicis & quibuscunquefestiuis possunt poni ad torturam, & etiam mitti ad furcas propter rationem quæ in text. ponitur. & idem putarem in quocunque reperto in flagranti crimine magno: quia non potest fieri maius sacrificium deo, quàm vt hi qui in suam & aliorum perniciem debacchantur, competenti debeant vigore compesci: vt dicit tex. xxiij. q. v. c. quali. & Seneca in tragœdiis, quòd non potest pinguior victima mactari deo, quàm reus iniquus.

f *Paschæ.* contra supra de episc. audi. l. iij. Sol. hic speciale in latronibus de Isauria, quia perfidiores erant. nā & in eo quod scrutantur super conscientia aliena, est similiter hic speciale. b nam regulariter contra: vt j. de accu. l. fin.

b *Hoc dicit etiā gl. in c. extra de confess.*

DIes. † Casvs. Præcipit imperator vt diebus festiuis Deo dedicatis nullus sit voluptati locus, nulla fiat debitorum exactio, nulla fideiussio fisti flagitetur, nulla citatio, nulla ad- C uocatio, litigantes à controuersiis se abstineant, cum bestiis nullus congrediatur, spectacula non fiant. & si dies natiuitatis imperatoris in hos dies inciderit, quo talia fieri consueuerant, vsque in alium diem differantur. & hoc in prima. Si autem aliquis his diebus spectaculis interfit, amissione patrimonij multetur. similiter & apparitor, qui præcepta harum legum transgressus fuerit, simili pœna † plectetur. & hoc in secunda & vltima parte.

† *Conco. c. vl. extra eo. tit.*

g *Voluptatibus occupari.* pessimarum mulierū. & no. legem bene cōpositam.

h *Fideiussionis.* id est, iudicio sisti, nisi timeat tur de eius recessu.

i *Apparitio.* pro ea die.

k *Delitescat.* id est, de lite quiescat.

l *Transactiones loquantur.* id est, de transactione loquantur, scilicet litigantes.

m *Relaxantes.* scilicet, nos.

n *Obscenis.* id est turpibus, vel his quæ fiūt in scena.

o *Lachrymosa.* quia lachrymantur homines præ dolore cum videt homines cum bestiis certantes succumbere: vt supra de ve. iur. enu. l. ij. §. quintus. in fi. §. fed hoc ita corrigitur vt j. de gla. l. j. lib. xj.

p *Ortum.* id est, natiuitatem. Vnde Esaias propheta, Surge & illuminare Hierusalem in splendore ortus tui.

Esai. 60.

q *Differatur.* prædictus ludus.

DE IVRISDICTIONE *omnium iudicum: & de foro competenti.*

Quia iudicia ratione iurisdictionis exercentur: ideo de ea dicit.

NOn quidem. † Casvs. Duo priuati in causa quā habebāt, procuratorem Cæsaris, qui inter priuatum & fiscum cognoscit, in dicem elegerunt: an eorum lis ab initio iudex, quæritur? Respō. quòd non. & hoc in prima. si tamē in ipsum cōsenserint, cum aliàs iurisdictionem habuerit inter fiscum & priuatum, & iudicauerit: stabitur eius sententiæ: & imputatur eis qui talem elegerint, quòd scientes non fuē iudicem consenserint. & hoc in secunda. Quod nō solum habet locum in procuratore Cæsaris, si inter non subditos suos fuerit

Iudex incompetens potest fieri competens partium prorogatione. l. d. Bald. Vel sic: Sententia iudicis non sui aliàs iurisdictionem habentis lata inter scientes & coram eo sponte litigantes, vi prorogationis est valida. l. d. Salyc.

I. Imp. Antoninvs. A. Seuero & aliis.

NOn quidem r fuit competēs iudex procurator noster in lite priuatorū: s sed cum ipsi t eum iudicem elegeritis, & is u cōsentientibus

cōsensum: sed in quolibet alio siue ordinario, siue delegato. & hoc in tertia.

r *Non quidē fuit.* ab initio ne sit cōtra. j. si à non compe. in. l. fi.

s *Priuatorum.* scilicet priuatæ rationis.

t *Sed cum ipsi.* scilicet vos.

u *Et is.* scilicet procurator Cæsaris prædictus.

a *Aduersariis.* id est vobis qui aduersamini.
b *Ex consensu.* non consensistis vt sic iudicaret, quia sic fieri non posset: vt ff. de arbi. l. qualem. in princ. sed in eum vt posset esse iudex, consensistis. An autem ante litem contestatam ex solo consensu fuit iudex? Respon. & dico tria Guill. dixisse circa hoc: vt not. ff. de iurisd. om. iu. l. si per errorem. in glo. §. fin. quæ incipit, id est, disco operit.
c *Personæ.* scilicet, inter fiscum & priuatū: vt §. si aduer. fisc. l. j. & ij. & ſ. vbi causæ fiſ. l. v. & hoc præterquam in quatuor generibus causarum vbi tātum præses, vel eo maior iudicat. Primum, §. de peda. iudi. l. ij. Secundum infra vbi cau. fisc. l. j. Tertium ff. de offic. eius cui man. est iurisd. l. j. in princ. Quartum. ff. ad Turpil. l. j. §. suspecti. Item Not. quod aliàs habebat iurisdictionem: vt dicit. ſecus ſi non haberet: vt infra eo. l. priuatorum.
d *Scientes.* alioquin secus esset: vt d. l. ſi per errorem. & ff. de iu. l. ij. in principio.
e *Quod & in aliis,* hæc est secunda pars.
f *Iudicibus.* aliàs iudiciis, quaſi dicat, non solum ſi in procuratorem Cæsaris à nō ſubditis fuit consensum, ſed etiam ſi in quemliber alium habentem quamcunque iurisdictionem ordinariam vel delegatam: vt. ff. de iudi. l. j. & ſic fit prorogatio de persona ad personā. Secūdo de re ad rē. ff. de iud. l. de qua re. §. j. Fit tertio de tempore ad tempus: vt ff. de iudi. l. ij. §. ſed ſi iudex. An autem in cauſis meri vel mixti imperij poſsit fieri prorogatio? videtur quòd nō, cum nec delegetur: vt ff. de offi. eius cui man. est iurisd. l. ij. in fin. & l. j. in princ. & §. de peda. iud. l. ij. Sed forte poteſt in iudicem habentem aliàs merum vel mixtū imperium, vt ſ. vbi de cri. agi opor. l. j. ibi, inchoata ſunt, &c. Item no. conſenſum facere valere, quod aliàs non valeret: vt. ſ. communia vtriuſque iudi. l. ij.

Causarum genera quæ eiusdem sunt, in quibus tantum præses, vel maior eo iudicat.

Vrbis. ⟩ Casvs. Bononen. à Mutinen. petebat. x. coram iudice Bononen. an corā eo teneatur. Mutinen. quæritur? respō. quòd non. actor enim forum rei ſecundum iuris ordinem ſequi debet, vnde vbi domum reus habet tempore cōtractus, vel ſi poſt tranſtulit, conueniendus eſt. Ex iſta. l. not. regulam quæ ſemper allegatur, quod actor debet ſequi forum rei. Pau.
g *Ordinem conuerti* ſubaudi, tu actor. fallit in fundo in cauſa reconuentionis, vel vbi contractus celebratur.
h *Sequatur.* nam hic eſt ordo vt ſequatur actor forum rei: vt hic, & infra vbi in rem actio. l. ſi. & ſ. e. l. in criminali. & §. vbi & apud quem. l. ij. & ff. de iud. heres abſens. in prin. & §. ſi. Accurſius.
i *Reus habet.* quòd vbi ſit, habes. ff. ad munici. l. eius. §. fin. & l. placet. & l. ſe. & l. aſſumptio. §. fin. & infra de incolis. l. ciues. §. ſiſti. x.
k *Contractus.* contractum large accipe: vt ff. de iud. l. omnem.
l *Tantum.* hæc dictio tantum, excludit domicilium actoris, non rei, ſi aliud forum reus habeat. Illud enim conſtat, quòd multis modis ſortitur quis forum: vt diximus ff. de iudi. heres abſens. §. proinde. in fin. in gloſ. niſi ratio.

PRiuatorum. ⟩ Casvs. Ego & tu in cauſa quam habebamus in iudicem qui nullam aliàs habuit iurisdictionem, conſenſimus vt inter nos iudicaret. an ſit iudex, quæritur? reſpond. quod non: nec ſi iudicauerit, auctoritatem rei iudicatę obtinet iudicatum.
m *Priuatorum.* puta duorum vel trium, vel etiā decem. nam ſecus in conſenſu alicuius collegij, puta cerdonum, pelliparionum, & ſimilium: vt ſ. co. l. ſi. Item ſecus in conſenſu vniuerſitatis: vt in auth. de defen. ciui. circa prin. & §. j. in fi. col. iij. Sed obſtat quod ibi dicit quòd eſt cōfirmandus à præfecto prætorio. Sed dico quod ſtatim facta electione habent iurisdictionē, ſed non effectum iurisdictionis. Electione facta ea ſta tim habent iurisdictionis. ſic & §. quibus ex cauſis maio. l. fin. Qui nulli. ſecus ſi alicui: vt & §. eod. l. j. & nē electus. ff. de iudi. l. j.

Electione confirmata.

NEmo. ⟩ Casvs. Petebam à te decem in iudicio: lite cōteſta. volebas iudicem recuſare. an poſsis, quæritur? Reſpond. quòd non. M. l. iſtam intelligit tam in ordinario quàm in delegato: vt ſi præfecto ſupplicaſti vt à primo recederes, non es audiēdus: ſed ad principem appellare poteris demum lata ſententia.
o *Poſt litem contestatam.* ergo ante litem conteſtatā recuſari poteſt ordinarius ſecundum Azo. quod eſt contra nos. ſed expone hic, id eſt delegati ab ordinaria ſede. Vel aliter vt dixi ſupra de iud. l. apertiſſimi. Sed arbiter lite pendente poteſt recuſari iuſtis ex cauſis: vt ff. de arbi. l. non diſtinguemus. §. cum quidam. Io.
p *Nec prius.* ante deſinitiuam ſententiam. nec eſt ergo remedio locus in medio: vt & ſupra de epi. audi. l. ij. & §. de iudi. l. apertiſſimi. in prin.
q *Auxilium.* volebat enim à primo recedere, & alterius iudicis auxilium poſtulare, quod non poteſt: vt hic, & infra de adſer. tol. l. j. in fin. & infra de excep. l. ſi quis aduocatus.

Iudex mālatum an poſſit recusari.

r *Auditorium.* id eſt ad iudicem appellationis.

IN criminali. ⟩ Casvs. Actor forum rei ſequitur. ſi ergo me coram iudice non meo ſuper crimine accuſaſti, vel te coram non meo per amicos meos compuli accuſare: tu in primo caſu in amiſsione cauſæ multaberis, in ſecundo caſu habendus ſum pro condemnato. & ſi ſententiam latam à non ſuo iudice executor aliquis executus fuerit, capitepuniatur.
s *In criminali.* idem in ciuili: vt §. e. l. ij. & ff. de ali. iu. mu. cauſa fa. l. iij. Accurſius.
t *Sine cœlesti.* nam cum cœleſti poteſt. §. de dila. l. ſiquando. & authen. quod fieri, ibidem poſita.
u *Oraculo.* id eſt ſiue reſcripto.
x *In vetito.* ſcilicet, prorſus: & dic, vocauerit, ſcilicet, cum effectu ſic vt venerit aduerſarius: vt ff. de in ius voc. l. quanuis. & quod quiſque iur. l. j. in fi. & ff. rem ra. habe. l. amplius.
y *Habeatur.* ſed quomodo hoc poteſt facere reus, vt cogat actorem coram alio iudice litigare? reſpond. forte ſi reus cōminetur ei ſi ſub eo non agat, & ſe ſub alio non reſponſurum: ſicque per metum eum ad hoc compellat, vel per dolum, vel per amicos. Sed quid erit ſi poſtea eum actorem vel reum pœniteat? Si quidem ante ſententiam, indulgetur ei vt actionem actor non perdat, & reus non habeatur pro condemnato: poſt non: vt ff. de in ius voca. l. quamuis. hodie reus etiam per reſcriptum non trahit actorem ad extraordinarium iudicem: vt in authent. qua in prouincia. infra in titu. ij. & die multetur non ipſo iure, ſed per ſententiam. non enim dicit multatus ſit. Videtur ergo quòd condemnatus reus poſt condemnationem agat condictione ex hac. l. vel condictione ſine cauſa, vt actor eum liberet. ſic infra de adſer. to. l. j. §. fin. vel in ipſa definitiua ſententiabitur contra vocantem in vetito

Reus actor ſit actum cogere in ſuo certo iudice.

examine

examine ſecundū formā no. ff. de rei vin. l. vtique. tenetur etiā A
iniuriarum: vt ff. de iniur. l. iniuriarum. §. ſi quis per iniuriam.
a *Tribuni.* §. de actore & reo: hic de iudice.
b *Capitalem.* id eſt deportationem.
c *Interdictam.* ex prædicta ſententia qua fuerit reus condemnatus, cum ſit lata à iudice non competente. Vel dic idem in tribunis qui præſunt militibus & vicariis, ſi ipſi adeantur, cum tamen ipſi non ſint iudices rei, vt audire nō debeant.

Militares ſunt duplices.

MAgiſteriæ. ⟩ Casvs. Si priuatus contra militem cauſam habuit, ſiue fuit ciuilis ſiue criminalis, de ea magiſter militum cognoſcere poteſt: & hoc ideo, quia miles ab alio quàm à iudice &c.
d *Magiſteriæ poteſtati.* id eſt magiſtro militū. B
e *Etiam ciuilium quæſtionum.* quaſi dicerer, non ſolum criminaliū. Sed contra in criminalibus: vt. ſ. vbi ſena. vel cla. l. j. &c. ff. de accu. l. ſi. in fi. Sol. hæc in milite militante: illa in non militante. Vel dic verius & plenius quòd in militari crimine, puta ſi vendidit arma, ſolus magiſter militum habet coercitionem: vt hic. In communi vero crimine, ſi quidem enormē, iudex ſiue præſes loci vbi deliquit, habet cognitionem & coercitionem, ſed de mediocri habet cognitionem, coercitionem vero remittit ad magiſtrum militum: vt in legibus contrariis, & ſ. de re mili. l. fin. in prin. lib. xij. Sic & aliàs ſit: vt in authenti. vt cler. apud proprios. §. penult. coll. vj.
f *Audienda.* id eſt auditionis, vt & iter eſt ins ambulandi, id eſt ambulationis: vt inſtitu. de ſeruit. in princi.
g *Eſſe.* vt & §. de iudi. l. penul.
h *Coerceri.* de iure.

Miles ſi de liquit, quis eius iudex.

PEriniquum. ⟩ Casvs. Pone in campſoribus Bonon. qui ſuos habēt conſules ſiue rectores. ſi ergo aliquis contra campſorem cauſam habet, examen ſui conſulis campſor declinare non poteſt: ſiue miles fuerit, ſiue non: ſiue in dignitate fuerit, ſiue non: vel fori excep. & hoc in prima. & licet ſub ſuo rectore vel conſule poſsit conueniri, nihilo minus ſub poteſtate, ſi hoc elegerit actor, conueniri poterit, & hoc in ſecunda. Qui autem contra hanc. l. intentauerit, amiſsione cinguli ſiue dignitatis multetur. & hoc in tertia.
i *Periniquum.* id eſt valde iniquum. Accurſius.
k *Eos qui.* puta medicinæ.
l *Profeſtiones.* vt parabolani.
m *Negociationes.* vt pannorum vel cambij.
n *Seu negociationum.* vt pelliparij, piſtores.
o *Pertinet.* ex electione eorum qui exercent. ſic ergo dant ordinariam iurisdictionem illi de illa profeſsione, vt etiam declinari non poſsit. Quid ergo in ſcholarium vniuerſitate? an poſsint habere rectores? Videtur quòd non, quia non exercēt profeſsionem, ſed ſub exercentibus ſunt diſcipuli: ſicut nec diſcipuli pellipariorum ſecūdum Azo. Magiſtri ergo poſſunt

Scholares an poſſint habere rectores.

eligere, quia ipſi exercent profeſsionem, & ſic ſit Pariſiis. Itē nota hic qui dant ordinariam, & qui delegatam iurisdictionē: vt diximus. ff. de iuriſdi. om. iudi. l. & quia. in glo. §. j. conſuetudo. Accurſius.
p *Militiæ.* ſcilicet armatæ: vel inermis ſecundum quoſdam. vel impropriè ponit nomen militiæ, qui aliquam exercent negotiationem, militare prohibentur: vt. ſ. ne negotiato. milit. lib. xij. Vel tertio dic quòd negotiatores militare poſſunt: ſed non vt irrent non euitaturos ſe mortem pro republica: ſed quia ſtigmate vel charactere quodā notabātur in brachiis: vt ſ. de fabricen. l. ſtigmata. lib. xij.
q *In publicis.* ſcilicet ſocietatis illius, & priuatis quas habent inter ſe ſocij de aliis ſuis factis occaſione ſocietatis. ſic enim ſeruatur ſecundum conſuetudinem.
r *Ita tamen.* q. d. licet ſub illo iudice valeant conuenire: nihilo minus ſub maiori, ſcilicet ſub poteſtate.
s *Spoliandis.* Forte vt in quinque libris auri damnentur: vt. ſ. de decu. l. curiales qui honorario.

QVANDO IMPERATOR &c.

Dictum eſt ſuprà, aliquem tantum eſſe conueniendum apud iudicem ſuū de cuius foro eſt. Item aliquem poſſe conueniri apud extraordinarium iudicem ratione priuilegij: vt §. de dila. l. 2. nunc ponit qualiter quibus ſtorum patiatur exceptionem. Azo.

TITVLVS XIIII.

QVANDO IMPERATOR inter pupillos vel viduas, vel alias miſerabiles perſonas cognoſcat: & ne exhibeantur.

Perſonæ miſerabiles non debent trahi in ius extra prouinciam: ſed ipſæ alios trahere poſſunt. b. d. Bald. Vel ſic: Pupilli & viduæ & aliæ miſerabiles perſonæ de quibus hic, habent hoc priuilegium quòd extra prouinciam non poſſint pertrahi etiam per reſcriptum principis, vel in curia principis: ſed in proprio domicilio ſunt conueniendi. ipſi tamen bene poſſunt trahere aduerſarios eorum extra domicilium coram principe, etiam per viam ſimplicis querelæ. b. d. iſta notabilis. l. ſecundum Pau. de C. iſt.

I. Imp. CONSTANTINVS. A. ad Andronicum.

Militares ſunt duplices.

SI contra pupillos, x * vel viduas, y vel diuturno morbo fatigatos & debiles impetratū fuerit lenitatis noſtræ iudicium: memorati z à nullo noſtrorum iudicum compellantur comitatui a noſtro ſui copiam facere. quinimmo intra prouinciā in qua litigator b & dictas ſcilicet perſonas.

Cōcor. 32. q. 5. vere alios petentibus. nam quo officiat à prædictis. dicit cū. & q. 3. enim ordinarium declinari ab imperato non poſſe: vt. §. l. proxi. hic ribus. excipit quando declinatur his & aliis miſerabilibus perſonis petentibus. Et contra dictum eſt de dilatoribus. d. ſi quando. quòd reſcriptum valet ad extraordinarium iudicem imperatum. hic excipit caſum vbi non valet, contra prædictas

SI contra. ⟩ Casvs. Si cauſam habens cum pupillo vel alia miſerabili perſona, ad extraordinarium iudicem reſcriptum impetrauit, non valet obtentum: nec ad obtinendum admittitur. Si autem econuerſo fiat, vt miſerabilis perſona reſcriptum impetrauerit, impetratum obtinet firmitatem. Not. ex hac. l. ibi, fortunæ iniuriam. quòd fortuna dicitur iniuriari illis, quibus accidit infortunium: & alibi dicitur quòd dicitur inſidiari: vt l. ſi. §. cum antea. poſt princ. ſ. de temp. ap. Pau.
x *Contra pupillos.* qui impuberes ſunt, & non in poteſtate: vt ff. de verbo. ſignifi. l. pupillus. in prin.
y *Vel viduas.* quæ virum non habent, etiam ſi non habuerūt: vt. ff. de verb. ſignifi. l. malum. §. viduam. Vel ſtrictę hic accipitur pro eis quæ habere deſierunt.
z *Memorati.* pupilli & viduæ.
a *Comitatui.* id eſt præſentiæ noſtræ, vel illorum quibus nos delegauimus.
b *Litigator.* pupillus, & vidua, & ſimiles.

a *Fortunam.* vt.j. vbi de ratioci.l.ij. & videmr hoc hodie ius commune: vt in authen. vt dif.iudi.j.respon.col.ix.
b *Cautela.* scilicet iudicio sisti.
c *Excedere.* fallit ergo hic quod est.ff.de dila.l.fiquādo. Quid autem si huiusmodi miseræ personæ consenserunt? Respond. Io. idem esse & tunc. hoc non puto, ar. eius quod sequitur.
d *Si pupilli.* scilicet agentes.
e *Perhorrescunt.* si ergo ex priuilegio hic conceditur iudex ordinarius declinari, ergo de iure communi recusari non potest. nam superfluum est &c. vt.j. de thesau. l.j. lib. x. & ff. de leg.j.si quando. & de condi. instit.l.verba.& ad munici.l.j.&.j.si quacunque præ. po. l.j. & in decre.xxv. q. j.ideo.§. penul.

VBI DE CRIminibus agi oporteat.

Divit.S. generaliter de foro: nunc specialiter vbi de crimnibus agi oporteat.

QVæstiones. ¶ Casvs. Tu Mutin. Bononien. deliquisti. vbi conueniri debeas, quæritur? Respond. ibi vbi deliquisti. Item vbi causa inchoata est.
f *Quæ legibus.* publicis: vt ff.de publi. iudi. l.j. & insti. de pub. iudi. per totum.
g *Extra ordinem.* vt priuata delicta, de quibus extra ordinem quis punitur: vt.ff.de prima. delic.l.fin.
h *Commissa.* si habes commissa, scilicet crimina, vnde oriuntur prædictæ quæstiones. Si habes commissæ, tunc eodem modo expone. & concordat cum hoc j. vbi sena. vel clar.l.j.&.ff.de noxa. l. fin.&. ff. de offi. præfi.l.iij.& de accu.l. fin. adeo vt si non sint ibi, tamen illuc remittantur: vt ff.de accu. si

Ordinarius de iure recusari non potest.

testes vel instrumenta sunt, experiantur iurgandi fortunam: a atque omnis cautela[b] seruetur, ne terminos prouinciarum suarum cogantur excedere.[c] ¶Quòd si pupilli[d] vel viduæ aliique fortunę iniuria miserabiles iudiciũ nostræ serenitatis orauerint, præsertim cum alicuius potentiã perhorrescunt:[e] cogantur eorũ aduersarij examini nostro sui copiam facere. Dat. Kalen. Iul. Constantinop: Optato & Paulino Conss.

TITVLVS XV.

VBI DE CRIMINIBVS agi oporteat.

Causa criminalis tractatur altero de tribus locis, scilicet vbi crimen est cõmissum, vel causa est inchoata, vel vbi deprehenditur reus habere domicilium. Bald. & Salyc. Additur & alius in vagabundo: vt in glos. Salyc.

1. Impp. Severvs & Antoninvs. aa. Laurianæ.

Væstiones eorum criminum quæ legibus, [f] aut extra ordinem[g] coercentur: vbi cõmissa, [h] vel inchoata[i] sunt, vel vbi reperiuntur[k] qui rei esse perhibentur criminis perfici debere satis notum est. PP. IIII. Non. Octobr. Dextro & Prisco Conss.

De plagio cognoscitur apud quemlibet iudicem competentem. Iaco. But. Bald. Vel sic: De crimine plagij cognoscitur in domo conuenti. b. d. Saly.

11. Impp. Diocletianvs & Maxim. aa. & cc. Niceæ.

SCiens liberum venundando, plagij crimen commit-

A iurisd. om. iudic. l. ij. Vel dic quòd loquitur ibi de vagabũdis, vt illi vbilibet possint conueniri: vt.j. vbi quis de cur. vel cohor. &c. l.j. & in auth. vt nulli iudi. §. si vero quis comprehenforum. coll. ix.

Vagabundi vbique possunt conueniri.

Ciens liberum. CASVS. Hominem vendidisti: commisisti crimen plagij. vbi conueniendus iis, quæritur? Respondeo, vbi domicilium habes.
l *Commutat.* vt &.j. ad l. Fabiam. de pla. l. pen.
m *Abeo.* vt à patre, matre, fratre: nõ extraneo, non muliere, non pupillo: vt arg. ff. de popu. ac. l. mulieri. nec enim publica est accusatio secundum Io. & P. sed tu dic secũdum Azo. quòd sic: vt j. ad. l. Fal. de plagi. l. plagij. ij. & ideo dicit, ab eo &c. quia etiam in publica accusatione sunt aliqui qui non accusant: vt. ff. de accu. qui accusare.
n *Degit.* id est habet domicilium. vel dicit de vagabundo. Vel dic, i. conuersatur vt scholaris in scholis, licet domicilium non habeat ante decenniũ: vt.j. de incolis. l.ij. lib. x. & sic non facit pro opinione P. vt dicit. §. l. proxi.

Scholaris habet domicilium.

SEQVITVR *authenti.*

Qua in prouincia. quæ est super. l.x. huius tit. lege. nda: & est in authent. vt omnes obe. iudi. prouin. §. 1. colla. v.

QVa in prouincia. CASVS. Hic authen. ponitur hic non vt corrigat, sed vt addat: & continet in se viij. dicta principaliter. Primo enim dicit in quo loco quis ratione delicti, vel contractus, vel alia ratione, debeat conueniri & respondere. Secundo dictum suum determinat verum esse vbi sunt ambæ partes præsentes, omni priuilegio cessante. Tertio ponit, si absens sit aliquis ex cuius domo iniquum quid patiatur præsens ex facto alicuius præsentis: qualiter debeat fieri pro iustitia consequenda. Quarto ponit, si dominus absens non veniat: quod remedium sit. Quinto ponit, si præsens qui fecit iniuriam, non compareat: quid fiet. Sexto si comparcat conuentus & non actor, in casu isto quid iuris videtur. Septimo excipit à primo dicto duos casus, in quibus aliquo tempore non cogitur reus respondere. Octauo & vltimo determinat tertium dictum. litera exponitur vt in glo.

** Ista auth. reputatur valde sing. secundum doc. ibi.*

o *Qua &c.* antiqui minus in litera habent huius auth. quam moder.
p *In prouincia.* contra. ff. de act. & obli. l. contraxisse. & de bo. auct. iu. poss. l. iij. Accursius.
q *Deliquit.* vt de eo ciuiliter conueniatur. & quod subiicit, criminum sit reus: vt criminaliter accusetur. Vel die, deliquit sine animo: sit reus ex animo: vt.j. ad le. Cor. de sica. l.j.
r *De terminis.* id est de terminis terræ. & agitur de termino moro: vt.j. de accu. l.j. &. ff. de ter. mo. l.ij. vel agitur finium regundorum: vt. ff. fin. regun. l.j.
s *Possessione.* per aliquod interdictum, vel per actionem ciuilem: quod quandoque fit: vt. ff. de condi. inde. l. indebiti. §. sed & si. Accursius.
t *Proprietate.* & sic agitur rei vindicatione. ff. de rei vindic. l. in rem.

a *Ius perpetuum.* i. generale. sic ponitur supra de eden. l. edicta. & instit. de satisd. tu. §. j. nam in delictis & quasi, in contractibus & quasi, in realibus & possessoriis vbi quis sortitur forũ ratione possessionis: vt.j. vbi in rem actio. l. fi. habet locum, vt dictum est.

Italia est prouinciarum domina.

b *In prouincia.* idem si in Italia, quæ non est prouincia, sed prouinciarum domina: nam vbique hæc lex suam ostendit virtutem: vt in authen. in cor. vnde sumitur. §. fina.

** Concor. c. extra de foro compe.*
** Iste text. est valde sin gu. & non reperitur ali bi secundũ Paul. de Ca. ibi: & concor. cum hoc text. i. extra deprimil.*
** Iste text. etiam reputatur singu la. secundũ P. hic, & nõ reperitur ali bicum concordat. cap. dilectus. extra de fer.*

c *Illic omni priuilegio.* sed nónne hoc erat etiam veteri iure: vt in hoc tit. l.j. &. j. vbi sena, vel cla. l. j. &. ff. de accu. l. fi cui. §. fin. &. l. fi. Respon. sic, vt in corpore ibi, hoc enim & apud præcedentes &c. sed non sic purè & indistincte: vt in hac authen. præterea multa adiiciuntur veteri iuri per authen. hanc: vt iam dices in vltima gl. Item per hoc quod dicit, omni priuilegio &c. nunquid tollit. l. ff. quando imper. interpu. & vi. l. j. in fi. & alia de clericis. ff. de episc. & cleri. authen. clericus. & authen. causa. & alia de legatis. ff. de iudi. l. ij. §. legatis. & in authent. de fanc. episc. §. fi vero episcopi. coll. ix. & alia de illustrib: vt. j. vbi sena. vel cla. l. ij. omnes enim istæ leges videntur huic contrariæ.

Scholaris habet domicilium.

** Ista sol. est bona secundum ta. But. & Paul.*

Sol.[a] secundum quosdam priuilegium fori tollitur per hanc. l. sed non sui iudicis. Si enim clericus extraneus Bononiæ delinquat, conueniatur Bononiæ sub episcopo, non sub potestate. Alij dixerũt quòd hæc corrigit omnes prædictas leges: quod non placet: quia illa, clericus. est post istam in cor. & illa de sanc. epis. §. si vero episcopi. col. ix. Dic ergo cessare priuilegia indulta per principem viuentem, vt in corpore authenticorum. sed non indulta per. l. redactam in corpore iuris. [b] Item ad hoc contra. ff. de dila. l. fiquando. & authen. quod fieri. sed hic prohibet reo, ibi actori cõcedit, quod est mirum, quia non debet actori &c. vt ff. de reg. iur. non debet &c. sed hic speciale. magis autem est contra. ff. de iurisdi. om. iudi. l. in criminali. in eo quòd innuit cum cœlesti oraculo etiam reum impetrare rescriptum. Sed tu dic illam in hoc corrigi. [c] Excipiuntur ergo priuilegia indulta per. l. istam. Item si actor impetret: vt dictum est. In territio excipitur si pragmatica &c. vt infra. Statim.

b Ista tenẽs dicit. & est sing. & vt hoc. & similis est in. l. hæres absens. in prin. ff. de Iudic. Paul.
c Immo non corripitur. ff. l. criminali. iniquum tum innuit à contrario sensu, quòd ch cælesti oraculo. i. rescripto principis vetus possit declinare fo rum ordinarium: & tra here actiõẽ ad extraordinarium, imo hodie etiam patet si speciliter concedatur secundum Bart. & Paul. de Cast.

d *Eo autem absente.* casus iste antiquitus est positus in domino domus, qui cum inquilinis siue hospitibus suis (quod proprius est) habitabat: vt. ff. de vsu. & ha. l. ij. §. j. & ex domo ab vno de hospitibus aliquid est ciectũ: ille hospes cõuenitur lege Aquil. vel ex illo titu. de ciec. actiõe in factũ ex suo maleficio. Dominus etiã posset conueniri: quia opera malorũ vtitur: vt insti. de oblig. quæ ex quasi delic. §. itẽ exercitor. Permittit ergo hæc auth. domino nunciari. & si veniat, bene est. & si non, damnatur præsens: & in subsidium satisfit etiã de rebus absentis. Sed hęc positio nõ placet. cũ enim certũ est quis deiecit, nõ debent alij teneri: vt. ff. de his qui deiec. l. j. §. fin. & l. seq. Secundo pone in eo qui alium deiecit te mãdante: vt. ff. de vi & vi arma. l. j. §. quoties. &. §. cũ autẽ. &. §. familiæ. &. §. si quis tamẽ. &. §. si filius fa. Item potest poni & in eo qui cõtraxit te mãdante: vt. ff. de insti. l. cuicunq;. §. fi. &. l. seq. Itẽ & in eo potest poni cui fuit data pecunia contẽplatione vtriusque: vt. ff. si tut. vel cur. inter. l. si creditor. & dices q; spõte suscepit defensionem absentis. nam inuitus non cogitur: vt. ff. de procura. inuitus. sed se tantum defendere habet necesse. Item dices ex domo eius, id est à domesticis eius. & permittit dominus nunciari. secundum quod hic subiicit. Vel secũdum Ioan. pone in eo qui fideiusserit pro alio iudicio sisti. nam si reus postea abfit, datur huic vel alij volenti eum defendere, & satisfacere iudicatum solui, tempus vt nunciet domino. & pro hoc j.

Pragmatica quæ sit.

Authentica, quæ in prouincia male permittitur fieri domino: quod olim non licebat nisi in casu: vt. j. vbi in rem actio. l. ij. Tertium de induciis quæ hic sequuntur: nam aliæ dantur aliàs: vt. ff. de dila. l. j. Quartum de satisdatione rerum absentis. Quintum quòd fertur definitiua secundum quosdam ante litem contestatam.

a *Iuris perpetuum.* generale. sic ponitur supra de fideiuss. sancimus. & secundum hoc dic patior iniquum ex domo absentis ab eo qui tenet id quod mihi debetur. Item secundum hoc pro parte derogatur legi. ff. de solu. l. solutionem. & ff. de procur. l. non cogendum. §. Sabinus.
b *Nolunt.* scilicet condemnetur: & tamen contra eum non est lis contestata: quod est mirum: aliàs contra, nisi in iudicio appellationis: vt.j. de fendere nemp. app. l. fin. §. illud. *Absentẽ de-*
no cogitur inuitus.

Vel dic hic quasi contestatam: vt. j. vbi in rem actio. l. ij. nam & in cor. dicit, condemnetur absens secundũ schema quod appellatur eremodicium. in. §. si vero neque. Item eo ipso quòd non prohibuit, videtur eam approbare: vt. ff. ad Macedõ. l. fi filiusfamilias. ij. &. ff. furt. aduer. naucau. sta. l. j. in fin.
f *Omnino.* id est omni tempore.
g *Non sit.* ex sententia contra se lata: item in rebus etiam absentis fit missio ex ea. s. sententia quæ contra se absentem datur: non autem dico vt sententia in præsentem lata habeat executionem in alium: licet hoc dicant quidam.
h *Præconia.* hodie per edicta: quia vox præconis pauci innotescit: vt. j. quòmodo & quando iudex authen. qui semel. vel hic est speciale.
i *Condemnetur.* per missionem in possessionem secundum mensuram debiti si lis non est contestata. idem si est, & non est liquidum de causa. Si autem est contestata vel quasi, & liquidum, datur definitiua: vt. §. de iudi. l. properandum. §. ij.

TITVLVS XVI.

VBI DE POSSESSIONE agi oporteat.

Causa violentiæ debet tractari vbi est possessio, vel vbi vis illata est. hoc dicit. Iaco. But. Bal. & Salyceius.

1. Impp. Valentin. & Valens. aa. ad Festum proconsulem Africæ.

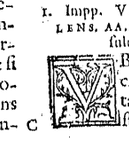

Bi aut[l] vis facta dicitur, aut momentaria possessio postulanda est: ibi loci

l *Vbi aut.* Aut pro &, nã non potest alibi fieri vis, quàm vbi

cipali comitatui exhiberi, aut ex lege hoc faciat, quale est super appellationibus. ¶ Inducíarum vero tempus noua cõstitutione varium præfinitum est ex diuersitate locorũ, quatuor scilicet mensium si vicina est prouincia in qua hoc agitur, vna aut duabus mansionibus in medio prouinciarum constituris: si vero maius sit spacium, sex. Si vero ex Palæstina, aut Aegypto, aut gentium longinquarum, octo mẽses sufficiant. Si vero ex Hesperiis gentibus, aut Septentrionalibus, aut Libya, sufficiens visum est tempus nouem mensium.

TITVLVS XVI.

VBI DE POSSESSIONE agi oporteat.

Causa violentiæ debet tractari vbi est possessio, vel vbi vis illata est. hoc dicit. Iaco. But. Bal. & Salyceius.

1. Impp. Valentin. & Valens. aa. ad Festum proconsulem Africæ.

Bi aut[l] vis facta dicitur, aut momentaria possessio postulanda est: ibi loci

Absentẽ de-
fendere nemp. app. l. fin. §. illud. non cogitur inuitus.

Pragmatica quæ sit.

Authentica, quæ in prouincia male permittitur fieri domino: quod olim non licebat nisi in casu: vt. j. vbi in rem actio. l. ij. Tertium de induciis quæ hic sequuntur: nam aliæ dantur aliàs: vt. ff. de dila. l. j. Quartum de satisdatione rerum absentis. Quintum quòd fertur definitiua secundum quosdam ante litem contestatam.

o *Forma pragmatica.* id est imperiale rescriptum.

VBI DE POSSESSIONE AGI OPORTEAT.

Hoc titulo vbi de possessorio agitur iudicio, dicit, siue per interdicta siue per aliàs actiones agatur.

VBi Casvs. De possess. mea me deiecisti: vbi te conuenire debeam interdicto vnde vi pro possessione recuperanda, quæritur. Respond. Vbi possessio est. vel sic: Possessio erat Mutinen. in districtu. Bonon. me vi retinuisti: ibi conueniẽdus es vbi vis mihi facta est, scilicet in districtu Bonon. & sic sumitur secundum authen. in sua significatione in prin. glo.

p *Vbi aut.* Aut pro &, nã non potest alibi fieri vis, quàm vbi

sit possessio.& sic vnum casum ponit tantum hæc lex secundum quosdam:quod non placet: imò potest fieri alibi vis, & alibi esse possessio : vt si possessio mea est Mutinæ, ad quam cum ire vellem,in districtu Bonon.me detenuisti. si enim suspicor me posse repelli:amitto possessionem, &agam vnde vi, & Bononiæ[a] vbi facta est vis: & Mutinæ vbi est,id est existit possessio momentaria : vt ff. de vi & vi arg. l.j.§.interdictum autem hoc. &.§. siue autem corpore. & sic duobus locis conuenitur:&,aut,ponitur disiunctiue.Quare possessio dicitur momentaria,dic vt dixi.§.qui le.per.l.fi.

a Immo Bononiæ,sed Mutinæ vbi fuit collatus effectus vocationis.arg. in.l. contraxisse.ff.de act. & obli. Pau.

VBI FIDEICOMmissum,&c

FIdeicommissum.]CAsvs. Legatum vel fideicommissum mihi reliquisti. vbi illud petere debeam, quæritur? Respon.quòd vbi hereditas est, vel eius maior pars.

a Fideicommissum.quod in fideicommisso dicitur, idem in legato. fraterozant enim hodie : vt. ff. de lega. j. l.j.

b *Relicta est.*id est factum est testamenti. nam ibi defunctus videtur cum legatario contrahere: vt instit. de obli. quæ ex quasi contract. §. heres. secundum quosdã,quod non placet : quia non cum defuncto, sed cũ herede legatarij contrahere videntur : vt ff.quib.ex cau. in pos. catur.l.apud.§.fin.&.l. seq. Dic ergo, relicta est, id est existit, vt sit tertiũ adiacens: vt.ff. de leg. j. l. cum res. sic & satisdatio petitur vbi existit: vt. ff. vt lega. not. l. postquam.§.fi. & plene hic posses distinguere. vt ff.de iud.l. quod legatur.in glos.j.legatarius &c.

Legatarij nõ cũ defuncto sed cum herede eius videntur cõtrahere.

** Concor.c. P. & G.cũ gl.l. in me. extra de offi.deleg.*

b Hoc est verbũ tertiæ personæ nullam determinationem habens, secũdum Dy.

VBI CONVEniatur qui certo loco dare promisit.

QVi certo.]CAsvs. Mutuaui tibi.x.ea certo loco puta mihi soluere promisisti:dolo vel culpa vel mora tua cepi dilationem:an alio loco te cõuenire possim, quæritur? Respon,quòd sic condictione certi ex mutuo arbitraria, in qua veniet damnum quod passus sum:& etiam propter loci mutationem,ideo quia suo loco pecunia soluta non est.

*c Arbitraria.*adiectum est, id est condictione certi arbitraria, quæ habet locum in tribus casibus:vt.ff.eo.l.ij.§. hæc autem actio.&.l.§.heres.&.l.aut si. Et dicitur arbitraria:quia solus index ex suo arbitrio æstimat damnum vtriusque si alibi soluatur:vt instit.de ac.§.præterea quæsdam.

a Tu dic in contrarium. Pau.hic.

d *Et in alio loco.*§.quolibet : nam vbi te inuenero, ibi te &c.& pro hoc.ff.de ind.l.eum.& de consti.pecu.§i duo.§.j.& de cõdic.inde.l.qui certo.quod non placet. Expone ergo idoneo[d] & hic & in prædictis. ll. vbi. §.habeat forum qui conuenitur: vt.ff. de mu. & ho. l. vt gradatim.§.j. Et quæro si certo loco promisi,an eo loco quo fuit facta promissio,possum conueniri? Io.dicit:quòd non,quia non ibi,sed vbi est soluendũ, contrahi videtur:vt.ff.de act.& ob.l.contraxisse.&.ff.eo.l.penul. Alij contra:& pro eis.ff.de iudi.heres absens.§.fi.&.l.omnem, Additio.Dicas quòd locus contractus non inspicitur, & ibi non potest conueniri,sed solum locus solutionis faciendæ

Hæc vera, & communiter tenetur. Pau.

e Et bene. Pau.

A inspicitur:nisi aliud actum sit.pro quo Petr. de bel. pert.in.l. contraxisse.ſ.alleg.allegat.l.quæro.vbi dicit esse casum.ff.de solu.vbi hoc tenet,& sequitur.Bart.

e Alterutrius. vt quia vnius interest, non alterius.si autem vtriusque,tunc secus secundum Ir.& P. sed certe etiam si simul vtriusque interest, vt plene dixi.ff.eo.l.ij.in princ.

VBI IN REM actio exerceri debeat.

IN rem.]CAsvs. Rem meam possedisti: quam cum petere vellem, dicis te non esse conueniendũ, sed eum qui tibi vendidit. vbi autem conuenien dus sis,an vbi domicilij habes,an vbi actor. quæritur? Resp. q̃ ibi vbi tu ẽptor: quia hæc forma iuris est, vt emptor ibi defendatur, vbi forum habet:vt.ff. de iud.l.venditorem.

f In rem actio. id est vindicatio.

g *Non contra.* nisi dolo desisset possidere: vt.ff.de rei vind.l.si autem.§.j.&.§.sed & is.

h *Contra possidentem.* vt &.§.de alie.iud.mutcau.fac.l.j. Sed quid si vẽditor vult suscipere iudicium pro emptore quasi defendendo scipsũ,nunquid potest actore inuito? Quidã quòd sic:vt.ff. de peti. here. sed & si lege. §. item si rem. in fin. §.& ff.de appel.ab executore.§.j.&.ff. de re iudic. sæpe.& de alie.iu.mut. cau.fac.l.iij.§.fin. Sed lex ista dicit contra.& ff. de procur. si actor. sed dic quòd potest in foro emptoris:vt.ff.de iudi.l.venditor. nisi vt ſ.de procur.l.fin. Nec ob hæc l. quia venditor non offerebat hic iudicium pro emptore suscipere.

i *Congredi.*id est agi.

k *Actore.* venditore.

l *Vindicantem.* scilicet rem ratione dominij: sed dominium non petit, cum habeat. vere enim habet illud: quia si non haberet,nõ haberet rei vindicationem:f vt.ff.de rei vin.l. in rem.in prin.vel dic,habet quo ad quid:& quo ad quid non habet. Nam habere multis modis dicitur:vt.ff. de verb. oblig. stipulatio ista.§. habere. Vel dic vindicat sibi dominium,id est attribuit sibi dominium.i.dicit se dominum.

m *Denunciaſti.*Cante sententiã:vt.ff.de euic.l.si rem quã.§.fi. &.j. de euic.si controuersia.&.j.de peric. & cõmo rei ven.l.j. secus si nõ denunciauit cum posset:vt.ff.de euic.si fundo.§.fi.

n *Forma.* quæ est vt vbi ipse emptor forum habet, defendatur per se vel per alium:vt.ff.de iudi.l.venditor.

SI quis.]CAsvs.Fundum ad me pertinentem non tuo nomine sed alieno possedisti,quem petere volui. feci te citari:dicebas dominum non te esse,quid iuris sit,quæritur. Respon,quòd dabuntur tibi inducię vt domino denũcies vt veniat, vel sufficientem pro se dirigat responsalem ad locum in quo sita est possessio. Si autem venire noluerit, iudex legitimis edictis propositis faciet eum citari:& si in eadem voluntate perseuerauerit:lit.contesta. quasi contra absentem interrupta præscriptione ex die quo possessor ad iudicium vocatus est,summatim de ea cognoscet, & me mittet in possessionem fundi:salua tibi reuersio de proprietate quæstione.

** intelligit euictionis periculum, Nec ex.*

foro emptoris:nec potest ex propria persona declinare forum. hoc dicit. Vel sic : Forum quod est declinabile à defenso, non est declinabile à defenso.hoc dicit.Bald. Vel sic:Actio in rem datur contra possidentem. non contra auctorem eius qui non possidet. datur tamen contra illum regressus de euictione,si sibi fuit lis denuntiata. Et si vult defendere possessorem de euictione,tenetur ipsum defendere in loco vbi lis est incohata: nec potest eum trahere ad forum suum. hoc dicit.Pan.de Cast.

I. Impp. Diocletianvs.& Maximianvs.AA.& cc.Pancratio.

IN rem actio f non contrag vẽditorem, sed contra possidentemh competit. Frustra itaque desideras non tecum congredi, i sed cum auctorek tuo dominium vindicãtem, l cum te possidere contendas. Nam si denunciastim ei qui tibi vendidit, intelligis euictionis illi periculum immineret.* Nec enim iurisdictionis forma,n in eadem prouincia constitutis tam petitore quàm possessore, ob auctoris personam,quem in alia prouincia dicis consistere,debet immutari.Da.Idib.April. AA.& Conss.

Qui possidet alieno nomine, potest reali actione conuentus dominum in iudicio nominare : & datur ei dilatio ad denunciandum domino:quo non veniente, habetur lis contestata quantum ad interruptionem præscriptionis.& si citatus legitime non comparet,fit missio in possessionem : & reuersus non auditur de possessione, sed tantum de proprietate. hoc dicit secundum Iacob. But.Bald.

II. Imp. Constantinvs ad vniuersos prouinciales.

SI quis * alterius nomine quolibet o modo possidẽs beret rei vindicationem:f vt.ff.de rei vin.l. in rem.in prin.vel dic,habet quo ad quid:& quo ad quid non haber. Nam habere multis modis dicitur:vt.ff. de verb. oblig. stipulatio ista.§. habere. Vel dic vindicat sibi dominium,id est attribuit sibi dominium.i.dicit se dominum.

Iste lex est singu. & in reperitur alibi in toto corpore iuris secundum Paulũ: licet de iure canonico habeatur vt in cle. quoniam frequenter.extra vt lit.nõ conte. & in cor.gl. in c.edocert.in prin. extra de reſcrip. Hæc glosa est dotta. Pau. Habere mal ziplicatur dicitur.

m *Denunciaſti.*Cante sententiã:vt.ff. de euic.l.si rem quã.§.fi. &.j. de euic.si controuersia.&.j.de peric. & cõmo rei ven.l.j. secus si nõ denunciauit cum posset:vt.ff. de euic.si fundo.§.fi.

n *Forma.* quæ est vt vbi ipse emptor forum habet, defendatur per se vel per alium:vt.ff.de iudi.l.venditor.

SI quis.]CAsvs.Fundum ad me pertinentem non tuo nomine sed alieno possedisti,quem petere volui. feci te citari:dicebas dominum non te esse,quid iuris sit,quæritur. Respon,quòd dabuntur tibi inducię vt domino denũcies vt veniat, vel sufficientem pro se dirigat responsalem ad locum in quo sita est possessio. Si autem venire noluerit, iudex legitimis edictis propositis faciet eum citari:& si in eadem voluntate perseuerauerit:lit.contesta. quasi contra absentem interrupta præscriptione ex die quo possessor ad iudicium vocatus est,summatim de ea cognoscet, & me mittet in possessionem fundi:salua tibi reuersio de proprietate quæstione.

o *Quolibet modo.*vt cõmodatarius rei immobilis,vel colonus, vel inquilinus qui non habet ius in re.Et die idẽ in eo qui habet ius in re:vt in feudatario,emphyteuta,vel fructuario,vel quocũque modo teneat nomine alterius secundũ Io.Sed alij, vt I.& P.dicũt aliud esse in eo qui habet ius in re,vt in feudatario,emphyteuta creditore & fructuario superficiario. & similibus: vt ipsi nõ possint dominũ nominare in iudicio:nec liberãtur hoc faciẽdo, sed defendere cogũtur respectu iuris quod habẽt. Nã & vir ſ in dote agit vel defendit, principaliter agere vel defendere dicitur ratione iuris q̃d habet: vt.ff.de re iud.l.sępe.§. sed scientibus.Item fructuarius respectu iuris quod habet in re tenetur ad exhi. vt. ff. ad exhi.l.Celsus. §.j.Item ẽphyteuta dicitur possidere vt euitet satisdationẽ: vt.ff. qui satisd. cog.l.sciendum.§. j. ergo onus cuitat, & onus sustinere debet circa defensionem faciendã. Sed an contra ciuiliter tantum possidentem detur rei vindicatio? quidã dicunt q̃ sic, & fiat missio in rem pro ciuili tantum si nõ veniat qui defendat:& non fit præiudicium in naturali. ff.de acqui.poſſ.pe.in prin. secundum Io.nisi naturaliter possidens sciat, & patiatur: vt.ff. de re iudi.l. sæpe. in fin. §.j. Alij dicunt non teneri rei vindicatione eum qui tantum ciuiliter possidet, cum non habeat facultatem restituendi:vt.ff.de rei vin. l.officiũ. Additio. Vide de hoc Bart. in l. Pomponius.§. si is qui precario. vbi de hoc etiam per gl. magnam in ſi.ff.de acqui.poſ.& quærit etiam glo.super rubr.ff.de rei vin. & est casus in l. cuiuscunque.§.j.ff.de vsufruc.

Possessor rei immobilis,ea posit dominũ nominare.

a *Immobilem.*pro mobili non potest domino nunciare:sed res deponitur si suspecta persona sit:& agitur.ff.qui facul. cog. l.si fideiussor.§.fi.& in hoc casu.ſ.immobili loquitur.d.l.officiũ. sed hodie idem in re mobili,per auth.qua in prouincia.ſ.vbi de cri.agi oportet. Additio. Dic quòd illa auth. loquitur in alio casu.Pau.hic.

b *Debet.*id est potest:vt.ff.an per alium causa app.l.fi.vel debet si nunquam facturus est.

c *Desimendo.*forte secundum legem, ſ. de dila.l.j.vel secundum authen.qua in prouincia.ſ.alleg.

d *Vt pote domino.* id est eo qui dominũ nominauit.sed verius pro vero domino pone.

e *Eum citare.*scilicet nominantem. Tu dic dominum,vt euidenter dicit litera, quòd dominus nunc primo citatur.

f *Summatim.* nam posset petere rem per calumniam: & ideo fit hæc summaria cognitio, ad eum pertineat, vel non. sic & j.de bo.auct.iud.poſ.authen.& qui iurat.&.ff.de Carb.edic.l. iij.§.causæ.

g *Seruata.*immo & de possessione:vt.j.de præscrip.xxx. an. l.si quis emptionis.§.pe.eo̊tra videtur quòd nec ad proprietatem : vt.ſ. de iud.l.properandum.§.finautem reus.quæ sunt contra.Sol.vt ibi in l.properandum.[a]Sed vsque ad quod tempus auditur de proprietate? Resp.vsque ad.x.an.inter præsentes.&.xx.inter absentes.nam postea res erit vsucapta siue præscripta:quia iuste possidet, qui auctore prætore &c. vt. ff. de acqui.poſ.iuste.nec distinguitur.vtrum res fuerit absentis.vel alterius. Aliud autem est in noxali actione. nam statim efficitur dominus accipiens,si primo possessor erat dominus. vt.ff. si ex nox.cau.aga.l.ij.in fi. & de nox.ac.l. & generaliter.& idẽ

Dicas quãdoque missio in possessionem sit antedict.citat.est, & tunc audit. de possessione &

proprietate: vt.dict. quis emptio nis.§.pen. quandoque sit post lit cõtest.vel quã si.& tunc non auditur de possessione,sed de proprietate : vt hic.quandoque sit post definitam sententiam, & tunc non auditur nec de proprietate nec de possessione: vt.d. l.properandum.§.finautem,reus.& j.quo.& quam.iud.l. consentaneum.Bal.

† Concor.c. sine.extra de ſo.compe.

Codex.

immobilem[a] rem, litem ab ali quo per iñ rem actionem sustineat:debet [b] statim in iudicio dominum nominare:vt siue in eadem ciuitate degat, siue in agro, siue in alia prouincia sit : certo dierum spacio à iudice definiendo, [c] eo̊que ad notionẽ eius perducendo, vel ipse in loca in quibus prædiũ situ est, peruenias, vel procuratorem mittẽs, actoris intentiones excipiat. Si verò post huiusmodi indultũ tẽpus minimè hoc quod dispositũ est, facere maluerit : tanquã lite, quę ei ingeritur, ex eo die quo possessor ad iudicium vocatus est ad interrumpendam longi temporis præscriptionẽ, contestata: iudex, vt pote domino [d] possessionis nec post huiusmodi humanitatem sui præsentiam faciente, edictis legitimis proponendis eum citare [e] curabit: & tunc in eadem voluntate eo permanente, negocium summatim[f] discutiẽs, in possessionem rerum actorem mitti non differet, omni allegatione absenti de principali quæstione seruata.[g] Dat. X. Kal. Augu. Basso & Ablabio Conss.

In vendi & personali actor sequitur forum rei. Item reus potest conueniri in loco vbi est res.Bald.

III. Imppp. Valentinian. Theod.& Arcad.aaa.

ACtor,rei forum, siue in rem, siue in personam sit actio,sequitur. [h] Sed & in locis [i] in quibus res [k] propter quas contenditur, constitutæ sunt, iubemus in rem actione aduersus possidentem moueri.† Dat.X. Kal.Iul. Arcadio & Bautone Conss.

TITVLVS XX.

VBI DE HEREDITATE agatur, vel vbi heredes scripti in possessionem mitti postulare debeant.

Siue agatur edicto diui Hadriani, siue petitione hereditatis : agi debet vbi est res. Item petitio hereditatis potest moueri in loco domicilij heredis.b.d .Bald. Vel sic, & clarius : Iudicium possessorium vbi res sunt sitæ,iudicium vero petitorium etiam in domicilio conuenti possunt agitari.Salyc.

I.Impp.Valer.& Gallienvs.aa.Messalæ.

ILlic [l] vbi res hereditarias esse proponis, heredes in possessionem rerum hereditariarũ mitti postulandum[m] est. Vbi autem domicilium habet qui conuenitur: vel si ibi vbi res hereditariæ sitæ sint, degit:[n] hereditatis erit controuersia terminanda. Dat.VII.Kal.Maij.Seculari & Donato Conss.

TITVLVS XXI.

VBI DE RATIOCIniis tam publicis quàm priuatis agi oportet.

De administratione priuata vbi debet ratio reddi, vbi administratio gesta est. Bald. & Salyc.

annum:M.& Azo.situm .sed P. &. B. post annum:vt plene dices. ſ.de præscrip. xxx.an. l. si quis emptionis.§. pe. sed hoc quando lis non est quasi contesta.at hic erat quasi cõtestata.Accursius.

Ctor.]Casvs. ATu Bonon. equũ tuum quę possidebat. Mutinen.petere voluisti. vbi conueniendus sit,quæritur? Resp.q̃ ibi vbi domicilij habet.ſ.Mutinæ.licet Azo cõtra.ſ. vbi res est. Si autẽ res sit immobilis,puta fundus quę petere voluisti, & apud Rhegiũ sit fundus : & Mutinę vbi domicilij habet, & apud Rhegiũ vbi possessio constituta est.petere potes.

b Sub.audi sententiã pro actore. Pau.

h *Sequitur.vt.ſ.de iurisdict.omn.iud.l.ij.*

i *Sed & in locis.* q. d. non solum ibi vbi habet domicilium.

k *Res.* Immobiles fere secundũ omnes. Sed Azo contra, quia hic dicit indistincte.& per id quod est. ff. de mi.di.l quod legatur. §. sin autem.& pro eo in eo. ti.l.fed & si susceperit.§.fi. sed certe secundum H. in mobili. aliud videtur dicendũ. ſ. quòd sufficiat satisfacere iudicio sisti in tuo foro : vt.ff. de offi. præsi. l. fenatus. &. ff. qui satisd.cog. l. si fideiussor.§.fin.nisi in causa vbi sufficit nuda cautio propter priuilegium legationis:vt.ff.de iudi.l.ij.§.pe.Vel loquitur ibi cum persona suspecta non erat.aliàs satisdabit, vel res deponi debebit:vt.d.l. ti fideiussor.§.fi. Alij dicunt tibi primo litem contestari, vbi res est:& postea satisdari, quod posset esse verum, si actio esset tempore peritura : vt dicit.l.fenatus. Sed quid si realis te conuenio hic vbi habes domicilũ, & res est alibi,quia executioni mandabit?[b] Respon,iudex illius loci vbi est res ex denunciatione huius, sicut fit in vera definitiua:vt.ſ.de iudi.l. properãdum.§.finautem reus.&.ff.de re iudic.à duo Pio. in princ.& vera interlocutoria:vt.ff.de bo.auctо.iud.poſ.l. cum vnus.§.fin. Item in cuius electione est,in loco domicilij,vel vbi res est,eligere forum? Respon.actoris:[c] vt.ff.de iudi.l.ij.§. plane & si perfecta.Accursius.

c Ista gl.sem per allegatur & quam do quis habet plures iudices sub quibus potest cõmetiri:electio est actoris circa quos conueniat. probatur in l.ſi.§.de iurisdict.omn.iud.& sic pręscription.ista pa.d.ſi. Pau. de Cast.

VBI DE HEREDITATE AGATVR,&c.

De hoc finis.l.& vbi scripti &c. de hoc principium.l.

ILlic.]Casvs. Pro hereditate ad te pertinente contra possessores hereditatis interdictum quorum bonorum intentasti.in isto possessorio iudicio vbi mitti debeas in poſ. rerũ hereditariarum,quæritur? Resp.quòd ibi vbi res hereditariæ sitæ sunt.Si autem peti.hered.contra eos intentasti:vbi domicilium habent,& vbi hereditas est,eos conuenire poteris:sed & vbi degunt. quòd intelligo maxime:quia idem est ſi ibi nõ degunt.

l *Illic.*& à iudice illius loci in cuius territorio sunt : vt. ff. de iurisdict.omn.iudi.l.ſi.& divi.ſ.ti.proxi.l.ſi.

m *Postulandum est.*per interdictum quo.bo.vt.ff.quo.bo.l.j.in princ. vel per officium iudicis,vel per condic.ex lege quę est j.de edic.diui Hadria.col.l.ſi.

n *Degit.* maxime ſi ibi degit. nam idem ſi ibi non degit vbi sunt res.quia poterat conueniri vbi sunt res, ad instar mere realis:vt.ſ.titu.j.l.ſi.& arg. ſ. vbi de poſ.agi opor. l.j. cum he-

reditatis petitio sit,& in rem,non solum in personam:vt. ℑ.de peti.her.l.hereditatis.

VBI DE RATIOCINIIS TAM PVBLICIS *quàm privatis agi oportet.*

EVm qui.} Casvs.Tutelam alicuius pupilli,vel adulti curam administrasti. finita tutela vel cura, vbi connenit debeas, quæritur? Respon.nõ ibi vbi domicilium habes, sed ibi vbi administrasti, puta si fueris Mutinen. & Bononiæ curam vel tutelam administrasti. Bonon.es conueniẽdus, & illuc transmittendus si alibi habes domicilium.

a *Titulo.* vt argentarius, vel procurator, vel quocunque modo: vt hic, &.ff. de iud.l. heres absens.§. j. & l. argentariũ. & de procu.l.neque. & de cõd. & demon. l. cum seruus.§.j.

b *Administrauit.* ff. de iudi.l.heres absens.

c *Rationem.* redditur ratio villicationis: vt instit. de obli. quæ ex quasi contract.§. fiuit autem. Sed an debeat transmitti si ibi non inueniatur? Quidam quòd sic.& sic speciale: vel non speciale, quia & idem in cõtractibus fit quandoque: vt dicta.l. heres.§.j. diximus. In.l.autem sequenti constat quòd sit transmissio.

NEmo.} Casvs. Aliquis constitutus ad subministrandũ militibus stipẽdia,minus quàm recepit impendit. finita administratione si appareat eum male administrasse, vbi conueniri debeat,quæritur? respon. quòd non vbi domicilii habet. sed vbi administrauit, scilicet sub magistro militum sub quo tempore administrationis militabat. & hoc sine fori præscriptione vel exceptione: vt si dicat se non esse conueniendũ vbi administrauit,sed vbi domicilium habet, non audiatur.

† *aliàs, vbi causæ stat? agi oportet.*

d *Nemo.* superior.l.de priuato, hæc de publico dicit. Accur.

e *Cingulum.* fuerat enim electus super aliqua professione militum vel negotiatorum: vt.ẽ. de iurisd.om.iudi.l.fi.

f *Quocunque.* idoneo ad petendum.

g *Fori.* vt dicat se non conueniendum sub eo iudice sub quo conueniuntur alij de illa militia.

h *Asseritur.* quia multa pro expensis ab eis accipiebat, & eis parum præstabat.

i *In militari.* hodie adiungitur episcopus: vt in auth. vt iud. fine quoquo suffra.§. necessitatem. col.ij. & de col.§. super hoc. col.ix.

k *Sufficiens.* sic.ẽ. quando impe. inter.pup.& vid.l.j.in fi.j. respon.& in auth. vt om. obe.iu.§. hæc considerantes. col.v.

VBI CAVSA STATVS AGI, *&c.*

EA quæ.} Casvs. Si ancilla tua à te fugiens & in alienam prouinciam se conferens,asserit se liberam: vbi causa status agi debeat,quæritur? respon.quòd non ibi vbi eam deprehendisti,sed ibi vbi seruierat antequam se in fugam inconsulte reciperet.

l *Seruiret.* id est esset in possessione seruitutis.

m *Vindicans.* id est in libertatem proclamans posteaquam constiterit eam esse possessam in seruitute.

n *Non iniuria.* sed de iure.

o *Recessit.* nisi diu.i.x.an. morata est in possessione libertatis bona fide.i. putans se liberam iustis rationibus ducta vel iniustis rationibus.xxx.an.vt.ff.de acqui.poss.l.iij.§. si seruus.&.l. per eum.§. ij.& &.ff.qui & à quib.ma.li.). si cũ fide:commissa.§. Aristo.& ad hoc. ff. de libe.cau.l.liberis. §. fin. &.l.igitur sciendũ est. &.ℑ. de præscrip. lon. tẽ.quæ pro lib.l.j.& ij. &. ℑ.de lib. cau. l. ea quæ.& ℑ.de prob.l.vicius.& de ser.fug.l. cũ seruum. Accursius.

Libertas quanto tempore præsti- batur.

p *Habebit.* cognoscendo primo & pronuncjando super possessione:nõ per vnde vi, vel vti possi.interdictum, cũ sit res mobilis. Itẽ quia nec dicit q̃ seipsum possideat, sed fit hoc officio iudicis, vel interdicto vtrobi. Ibi ergo quæritur & pronunciatur de possessorio: sed petitorij seruatur in loco vnde aufugit: & sic diuiditur causę continentia. & sic est contra ẽ. de iud.l.nulli.

q *Debet.* in petitorio.

PRocuratores.} Casvs. Si priuatus priuato status moueat quæstionem, puta dicit aliquẽ esse seruum qui se pro libero gerit:an procuratore Cęsaris qui cognoscit inter fiscũ & priuatũ, cognoscere possit, quæritur? respon.quod nõ. vel dic quòd si inter fiscum & priuatum de seipso &c.

r *Procuratores nostros.* scilicet Cæsaris.

s *Status.* ſingenuitatis.

t *Notum est.* inter duos priuatos inuitos. sec? inter fiscũ & priuatũ: vt dicunt. ℑ.e.l.iamdudum. quod nõ placet: nam nec inter fiscũ & priuatũ: vt. ℑ.ne de stadefun.l.si pater. Dic ergo q̃ in.l. iamdudum. erat vice præsidis: vt.ẽ. de pe.iud. l.). Vel tertio, si inter fiscũ & priuatũ de aliquo seruo vel liberto sit quæstio, quia quilibet ad se pertinere dicit: cognoscere potest. si inter fiscũ & hominẽ priuatũ qui se liberũ vel ingenuũ asserit,tũc nõ potest: vt hic, &.d.l. si pater. Vel quarto distingue q̃ quæstio est status: vt si quidẽ ingenuitatis, nõ possit: vt hic, & d.l.iamdudũ.in fi. Et q̃ hæc sit causa libertatis, habes. ℑ. de or. cog.l. si status.&.d.l.si pater. An alterius status, & tunc potest: vt in prin.d.l.iamdudum. vnde valet: vt.ff.eo.l.ij.&.iij.

† *Cœter. glo. 2. in c. de ser. non ordi.*

† *Cœter. glo. 2. in c. de ser. extra de ser. non ordi.*

SI in possessione.} Casvs. Alicui mulieri in possessione libertatis constitutæ quæstionem status mouisti, vbi hæc status quæstio agitari debeat, quæritur? respon. quòd in foro mulieris cui status quæstio mouetur.

Procuratur Cæsaris an possit cognoscere de causa status.

v *Deceretur.* vt.ff. de li.cau.l.liberis.§.fi.

SI ex possessione.} Casvs. Ex possessione seruitutis proclamasti in libertatem. vbi causa status agi debeat, quæritur? respon. quòd ibi vbi consistit qui se dominum dicit.

x *Si ex possessione.* hæc.l. est contra.ad superiorem: & est idem in.d.l.liberis.& ℑ. de li.cau.l.eam quæ.&.ff. de prob.l. circa.& l.si quis liberum.

IAmdudum.} Casvs. Inter priuatum & fiscum de quodam seruo vel liberto erat quæstio: quia priuatus dicebat eũ esse seruum suum vel liberum: econuerso fiscus suũ esse dicebat: an procurator

an procurator Cæsaris de ista causa cognoscere possit, quæritur? respon. quòd sic. Si autem fiscus dicat aliquem esse seruum suum, econuerso ille asserat se ingenuũ, quis cognoscere de causa debeat, quæritur? Respon. quòd præses prouinciæ.

a *Libertinitatis.* hic agebat vice præsidis. vel aliter vt modo dixi in l. ij. huius tituli.

b *Et seruitutis.* puta quia fiscus vocabat aliquẽ ad seruitutem, & ille dicebat se manumissum à fisco, vel ab eo cui successit fiscus. ac in sequenti responso dicebat se ingenuum, cum ad seruitutẽ vel libertinitatẽ vocaretur.

c *Rationalem.* hic agebat vice præsidis: vel aliter vt modo dixi in l.ij.huius tituli.

d *Vel magistrum.* vel pro id est.

e *Vnde.* id est de quo est quæstio an possint cognoscere. Accur.

f *Ingenuitatis.* scilicet inter fiscum & priuatum: vt infra ne de stadefunc.l. si pater. & supra eo.l. procuratores. &de pe.iudi.l.placet.ℑ.

Causa seruitutis & libertinitatis, quæ est inter fiscum & priuatum, potest per procuratorem Cæsaris examinari: causa vero ingenuitatis pertinet ad iurisdictionem præsidis. Baldus.

v. Iidem.AA.&.cc. Diogeni præfidi Insulæ rum.

IAmdudum.} Casvs. Hominem ingenuũ vt seruum possedisti. de facto cum manumisisti. an elapso quinquennio in ingenuitatem proclamare possit, quæritur? respond. quòd sic, licet olim cõtrarium obseruaretur sine principis beneficio super hoc impetrato & obtento: & post quinquennium de causa ista cognoscet ipse præses. nec refert an fuerit clarissimus, vel non, qui talem fuit passus quæstionem.

g *Præscriptionem.* aliàs, dimensionem.

Dimensionem.

h *Diuino.* id est referri pto concessõ per principem.

i *Veteres leges præcipiebant.* olim enim ingenuus de facto manumissus non poterat in ingenuitatem proclamare vltra quinque annos, nisi auxilio principis: vt hic in prin.&.ff. si liber. inge. esse di. l. ij.§.j.& ij. q.d corrigitur, vt hic subiicit.&.ar.ℑ. de præscrip. lon. tempo. quæ pro lib.l.fi. Item videtur corrigi totus tit. ℑ. ne de sta. defun. per istam.l. Sed illa loquitur de defuncti statu: hic viuentis. Item hic ad bonum: ibi ad malum reuocabatur in seruitutem. Accursius.

k *Clarissima persona.* scilicet quæ ad ingenuitatem prouocat, vel contra quam fit prouocatio.

l *Super tali cõditione.* ſquę ad ingenuitatẽ prouocat, vel cõtra.

VBI QVIS DE CVRIALI, VEL COHORTALI, *aliáve conditione conueniatur.*

SIquis.} Casvs. Nuncius vel procurator, vel executor cõmunis Bonon. in ciuitatem Mutinen. se contulit: & sub magistro nunciorum militare cœpit. ibi comprehensus, sub quo iudice conueniri debeat, quæritur? Respon. quòd in territorio illius sub quo captus est: non expectato eo sub quo militare cœpit: & conuictus societati eorum quos declinauerat, congregetur. No. ex hac.l. in fugitiuo regulam. Vbi te inuenero, ibi te iudicabo. & est speciale propter fugam, secundũ glo. & Bal.

m *Obnoxius.* in aliqua ciuitate.

Ab hic. vel procuratoribus eorum.

o *Comprehensus.* in alia ciuitate. Sic ergo speciale est hic, vt liberam personam quis sua auctoritate capiat. sic &. ℑ. de decu. l. generali. li. x. &.ff. quæ in frau. cre. l. ait prætor. §. si debitor ẽ. Et est ratio, quia sicut seruum in fuga vie, potest per eos à quibus fugerit, proprij auctoritate capi vbicunque reperitur, & conuictus reduci per iudicem ad pristinum st.atum. h.d. Bald. Vel sic: Curialis vel cohortalis fugiens potest capi, & agitur causa possessionis vbi capitur: de proprietate vero ad locum vnde aufugit, remittitur, secundum Iac. But. & Salyc. etum.

Persona libera dari non debet.

Dogue possit minus proprius dari.

Actor vbi de actore conueniri debeat.

Persona libera.

Militia quæ inermis: vt quia apparidam est inter- ermis.

Militare. in militia

I.Impp. ARCAD. & HONORIVS. AA. Floro. pp.

SI quis vel curiæ, vel officiis iudicum, aut aliis quibuscunque corporibus obnoxius, m intra prouinciam ab his n erit, quos aufugit, comprehensus: o nõ expectata eiusdem iudicis notione, sub quo per ambitum p cœperat militare, q penitusq; emendicati honoris præscriptione submota, à iudice r qui in locis aditus fuerit, audiatur: s manifestatúmque rerum probatione conuictus, eorum societati, quos declinauerat, aggregetur. Da. XII. Kal. Aug. Mediolani, Cæsario & Attico Coñss.

Homines obnoxiati, vel qui pro exactionibus vel concussionibus conueniuntur, non possunt fori præscriptionem opponere, nisi sint milites armatæ militiæ: vel ex speciali ter sit concessum. Baldus.

II. Impp. THEOD. & VALENTIN. AA. Cyro. pp.

HAc perpetua lege sancimus prouincialibus iudiciis non posse fori præscriptionem opponere eos qui ad curias vocantur, t vel cohortalibus u deberi dicũtur officiis, vel aliis corporibus obnoxij sunt: eos etiã, x qui super exactiones vel cõcussiones y perpetrasse firmentur: exceptis videlicet his qui armata z militia prædíti sunt, vel aliàs speciali beneficio principali sese defendunt: ita tamen, vt cui ex militaribus viris curiæ nostris quæstio mota fuerit, quis cognoscere debeat, quæritur? Respon. quod præses prouinciæ, nulla fori præscriptione opponenda, nisi miles fuerit, vel principis beneficio fuerit munitus quo minus sub præside cõueniatur: quibus causis à præside prouinciæ aliquid profertur quod ad magistrum militũ quæstio terminanda referatur. & hoc in prima & secunda parte. In tertia dicit quòd si aliquis publicis præstationibus vel debitis obnoxius inueniatur, nulla gaudeat fori præscriptione quin sub præside conueniatur, nisi principali priuilegio muniatur: aut præfecti vel præsidis nullo modo declinet examen. & hoc in tertia. Si qui autem huius. l. contemptores fuerint inuenti, à præside prouinciæ puniantur.

p *Per ambitum.* id est malum desiderium.

q *Militare.* in militia

r *A iudice.* quolibet qui ordinarius sit in eo loco vbi est cõprehensus. Et si c not. Vbi re inuenero &c. & propter huiusmodi fugã. Sed quid si ille ordinarius erat sub quo militabat? Respon. etiam sub eo potest quæstio hæc proponi. nõ enim verat hæc. l. sed dicit illum cognoscere in cuius territorio est captus, non expectato eo sub quo militabat. Item qua actione peti tur, cum sit libera per- sona? Respon. officio *ratione actus* iudicis, vel vtili in rẽ *ne est petenda* causa adiecta: vt. ff. de *dam.* rei vin. l. j.§.j.

s *Audiatur.* & expedia tur vsque ad tres menses hæc causa: vt. ℑ. de decu. l. generali. lib. x.

HAc perpetua.} Casvs. Si adstrictus curiæ, ab officio sibi deputato se subtraxit, vel actor aliquis de negocio alicui metũ, vt ab eo aliquid extorqueret, intulit: si de his quæstio mota fuerit, quis cognoscere debeat, quæritur? Respon. quod præses prouinciæ, nulla fori præscriptione opponenda, nisi miles fuerit, vel principis beneficio fuerit munitus quo minus sub præside cõueniatur: quibus causis à præside prouinciæ aliquid profertur quod ad magistrum militũ quæstio terminanda referatur. & hoc in prima & secunda parte. In tertia dicit quòd si aliquis publicis præstationibus vel debitis obnoxius inueniatur, nulla gaudeat fori præscriptione quin sub præside conueniatur, nisi principali priuilegio muniatur: aut præfecti vel præsidis nullo modo declinet examen. & hoc in tertia. Si qui autem huius. l. contemptores fuerint inuenti, à præside prouinciæ puniantur.

t *Vocantur.* id est reuocantur.

u *Cohortalibus.* cohortales erãt magis cohortati quã curiales.

x *Eos etiam.* repete, nõ posse &c. Et dic q̃d superexactũ est, restituitur in duplũ sine vi ablatiua, aliàs in triplum: vt. ℑ. de superexac. l. j. lib. x. &.ff. de publica. l. licitatio.§. quod illicite.

y *Vel concussiones.* quas fecerunt dum erant in officio.

z *Armata.* super quibus non potest initi manus.

a *Curiæ nomen.* quia dicitur curiæ adstrictus.
b *Ad magisteriam.* id est magistrum militum.
c *Potestate.* vt cõdenet, ipse tamẽ præses cognoscet: sed certe immo narrando factũ vt causam audiant & exequantur. Acc.
d *Prouinciali.* subaudi, à. nam sunt ablatiui.
e *Euentum.* id est sententiam super eo de quo impetuntur.
f *Opponere.* etiam si præditi sint armata militia: vt. J. in quib. cau. mi. fo. præscrip. l. j. cir ea prin. & quod subiicit, præter eos &c. nõ excipit de præcedentibus, sed ad subsequentia refertur: quasi diceret, cæteros præter eos &c. Vel dic excipi illos quos supra excipit: s. milites armatos.
g *Præter eos.* vel est hic §. vel infra cæteros &c. & secundum primum non refertur ad proximum.
h *Cæteros*, respicit vel infra vel supra.
i *Sententiam.* cum lis erat contestata: vel verius de pœna cõtuma ci imponenda dicitur: vt. ff. si quis ius di. non ob. l. j. & sic falsa est nota quam quidã hic faciunt, quòd sententia ante litem cõtestatam fertur. a Nota etiã hic ordinarium non recusari: vt & supra de iudi. auth. si vero contigerit.

a Guiel. de Cugno sic intelligit, quamuis desinens scheẽtia proferatur in contumaciã in casibus hic positis: quod sequitur hic Bar. & dicit mentis tenẽdum.

VBI SENATORES, &c.

QVicunque. § CASVS. Si clarissimus aliquis virginem rapuerit, vel fines inuaserit, vel in aliquo crimine deprehensus fuerit, vel crimen committat, nulla fori præscriptione opponenda puniatur à præside prouinciæ in qua deliquit: quia oinnem dignitatem huiusmodi crimen excludit.
k *Quicunque.* prima, in clarissimis & crimi nalibus tantum. Secunda, in ciuilibus & clarissimis & superioribus. Tertia in criminalibus & spectabilibus & (superioribus.
l *Non illustri.* in illis enim distinguitur, vt. J. eo. l. quoties.
m *Inuaserit.* & accusatus fuerit de crimine.
n *Culpa*, pro quo non tantum sicut pro dolo condemnatur: vt. ff. ad legem Cor. de sica. l. in lege.
o *Seu crimine.* quoniam voluntatem nocendi adesse oportet. infra ad leg. Cor. de sica. l. j.
p *Deprehensus.* secus si conuictus, sed non deprehensus: quod non placet: timò idem vtrobique: vt. ff. de ri. nup. l. palam. §. quę in adulterio.
q *Publicis legibus.* de quibus habes instit. de publi. iudi. per totum.
r *Excludit.* vt. §. de epi. & cle. l. raptores. &. J. de digni. l. quoties. li. xij. & de dec. l. infamia. li. x. & in auth. vt om. obe. iud. §. hæc considerantes. col. v. &. ff. de off. præf. l. iij. Sed contra. J. de exhi. re. l. j. &. §. de iur. om. iu. l. magisteriæ. Sed ibi de hoc dixi. Item no. quòd hæc l. loquitur cum criminaliter agitur: secus. s. senatores, quando ciuiliter.

SEnatoris. § CASVS. Si cum senatore causam quis habuit pecuniariam, vbi conueniri debeat, quæritur. Respon. quòd mẽ vel cohortalis officij quæstio ingeratur, rector prouinciæ super eius nomine tam ad sedẽ tuę magnificentię, quàm ad magisteriam b vel competẽ tem referat potestatem: c vt hi qui velut debiti postulentur, prouinciali d iudicio destinati ibi euentum e iudicij expectẽt, vbi iura moueri præcipiunt huiusmodi quæstiones. ¶ Super publicis autem functionibus & debitis nemini liceat fori præscriptionem opponere, f præter eos g qui specialiter excepti sunt. ¶ Cæteros h excelsæ tuæ sedis, & rectorum prouinciarum in quolibet negotio declinare minimè posse iudicium decernimus: ita, vt qui tam saluberrimam legem pertinaciter violare tentauerint, sciant à moderatoribus prouinciarum aduersus se tãquam contumaces sententiã proferendam. Dat. XII. Kal. Octobr. Cyro. V. C. Conss.

TITVLVS XXIIII.
VBI SENATORES VEL clarissimi ciuiliter vel criminaliter conueniantur.

Qui occasione criminis conuenitur, occasione dignitatis non illustris priuilegio fori nõ vtitur. h. d. Bal. Vel sic: R. eatus excludit omnem honorem. h. d. Bal. Vel sic: Dignitas clarissima nõ prodest quo minus clarissimus conueniatur vbi deliquit. Salyce.

I. Imp. CONSTANTIN. A. ad Octavianum com. Hispa.

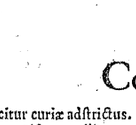

VIcunque k non illustri, l sed clarissima dignitate tantum prædituς virginem rapuerit, vel fines aliquos inuaserit, m vel in aliqua culpa n seu crimine o fuerit deprehensus: p intra prouinciam in qua facinus perpetrauit, publicis q legibus subiugetur, †nec fori præscriptione vtatur, omnem enim huiusmodi honorem reatus excludit. r Dat. II. Non. Dec. Gallicano & Basso Conss

Senatores in ciuilibus causis possunt conueniri vbi habent domicilium vel maiorem partem bonorum, vel vbi conuersantur: in verbe vero coram suis iudicibus. h. d. Bal. Vel sic: Senatores vel constituti in dignitate illustri in causis ciuilibus possunt conueniri corã ordinariis tã Romæ coram suis magistratibus, quàm in prouinciis vbi sortiuntur domicilium, vel assidue cõuersantur. Pau. de Ca.

II. Imppp. VALEṄS, GRA. & VALENT. AAA. ad Senatum.

SEnatores s in pecuniariis causis, siue in hac alma vrbe, siue in suburbanis degũt, in iudicio tam prætoriarũ, quàm vrbicariæ præfecturæ, nec non magistri officiorum (quoties tamẽ ad eum nostræ pietatis emanauerit iussio) in prouinciis verò vbi larem fouent, t aut vbi maiorem bonorum partem possident, †& assiduè versantur, respondebũt. Dat. Kal. Mar. u

Obtinentes dignitatem illustrem ex præcedenti administratione, in causis criminalibus arduis, in quibus non admittitur procurator, solum coram principe, vel cui princeps commiserit, possunt accusari: à quo commissario possunt absolui. Bal. Vel sic: R. eatus excludit omnem honorem. h. d. Bal. V el sic: Dignitas clarissima nõ prodest quo minus clarissimus conueniatur vbi deliquit. Salyce.

III. Imp. ZENO. A. Arcadio præfecto prætorio.

QVoties viro forte patricio u vel expatricio, x vel ei quem prætorianę y vel vrbicariæ z amplissimæ sedes administratio illustrauit, vel consulari viro, quem tam ordinaria

Senatores. qui superillustres sunt: vt. ff. de senat. l. fi. Quidam habent hanc pro vltima. l. huius ti. Et not. hoc seruari etiam si sint clarissimi, secus si criminaliter: quia tũc distinguitur sint clarissimi, an superillustres: vt infra. l. proxi.

†Concor. c. vl. extra de fo. compe.

t *Vbi larem fouent.* id est vbi habent domicilium: vt infra de incolis. l. ciues. lib. x. & in scriptis conueniuntur, & non fatidant: vt infra de dig. l. quoties. libro xij.

QVoties. § CASVS. Si superillustri vel spectabili aliqua criminis moueatur quæstio, cum per procuratorem respondere non liceat, cognitio principis est, vel eius cui princeps specialiter demandauerit: in iure nulla standi maneat necessitas, sed sedendi inferius iudicibus paribus licentia tribuatur: & si obnoxius inueniatur, principi eius condemnatio referuetur. aliquin vice principis cognoscens ipsum absoluat: accusatoris calumniam etiam principe inconsulto puniendo, nisi tantæ fuerit dignitatis accusator, quantæ & reus: quo casu in puniendo eius calumnia principis auctoritas requiratur. & hoc in prima. Alij autem illustres à prædictis, qui beneficio principis dignitatem siue administrationem adepti fuerint: si alicui eorum criminis inferatur quæstio, præfectus prætorio vel vrbis vel magister officiorum si sibi à principe specialiter demandatur cognitio, poterit cognoscere: ita vt accusato sedendi nulla pateat facultas: cuius condemnatio si contra eum tamen probata fuerit, ad principem referatur. hoc in secunda. In prouinciis autem si alicui illustri, cui dignitas ex administratione committitur, (vt differat & hoc à proximo superiori) aliquid obiiciatur: competens iudex absoluat absoluendum, nec condemnet si obnoxium inueniat, sed ad principem referat eius condemnationem: ita tamen, vt si in condemnando seu in puniendo inueniatur accusatoris calumnia, distinctione supradicta puniatur. & hoc in tertia, ita videlicet quòd sedendi copia sibi non denegetur.

†Conuen. i. dilectus. i. ius. vt gli. in verba. lias dicam. extra de test. scrip.

u *Obtinentes.* aggregatus. Et not. quod princeps aliquẽ sublimat. Et not. quod numerat quosdam illustres, qui tantum coram principe conueniuntur, vel delegato ab eo, ad hoc quòd poterit absoluere, non condemnare: vt hic subiicit. & hoc vsque illuc, viros autem illustres &c. Sed contra supra ne li. po. l. j. in fi. sed ibi in clarissimis, hic in illustribus. vel ibi specialiter vt sub præside respondeant. Alij vero illustres, præter prædictos, item & prædicti, qui tantum honorem siue administrationem habent, conueniuntur Romæ coram præfecto prætorio, & præfecto vrbis, & coram magistro officiorum, si hoc ei princeps permiserit. in prouinciis coram cõpetentibus iudicibus vt absoluantur, non damnentur ab eis, sed ad principem referatur. & hoc dicit vsque in fi.

Principi est aliquẽ sublimat. aggregatus.

a *Non per procuratorem.* nam quædam sunt crimina in quibus per procuratorem agitur & respondetur: vt quę imponunt pœnam relegationis, vel citra, scilicet minorem: vt ff. an per alium cau. ap. l. j. & infra de iniur. l. fin.
b *Vbe.* scilicet Constantinopolitana.
c *Mandauerit.* id est delegauerit.
d *Officij.* alterius quàm nostri, vel delegati à nobis. Accursius.
e *Fatalium.* q. d. licet fatum aliàs accipiat eam fatalibus diebus elapsis, vt in causa appellationum. hic tamẽ secus est, sicut & quando princeps cognoscit: vt. J. de temp. ap. auth. sed his.
f *Sedendi.* speciale propter nobilitatem, vt sedeant, & non dicant. secus si dicant: vt infra §. ita. & supra de offici. iu. l. j. & de offi. diuer. iudi. l. fi. & in auth. vt ab illustribus & qui. colla. v.
g *Absoluendo.* qui potest absoluere, non potest damnare. sic in auth. vt cle. apud propri. epi. conue. §. penul. col. vj. &. arg. ff. de Carbo. edic. l. iij. §. cauſæ. sed contra. ff. de regu. iur. l. nemo qui cõdemnare. hæc specialia. Vel dic quòd etiã hic condemnat: . sed

Nobilibus conceditur, quod alijs denegatur.

Absoluere quis potest, qui damnare nõ potest.

ges sanciunt, coërceri: nisi forte accusator quoque non minoris quam reus sit dignitatis. In hoc namque casu super coërcenda huiusmodi accusatoris calumnia, non immerito consulenda erit principalis auctoritas. Viros autem illustres b in hac inclyta vrbe degẽtes, qui sine administratione honorariis decorati fuerint ocdicillis, licet talẽ prærogatiuã nostræ iussionis mertuerint, vt quod nõ egerint, videãtur egisse: k in criminalibus causis magnificæ tuæ sedis, & illustrissimæ vrbicariæ præfecturæ, necnon etiam viri magnifici magistri officiorum, (quoties tamen ad eius iudicium specialis nostræ pietatis emanauerit iussio) sententiis respondere decernimus: ita vt huiusmodi viri sedendi quidem in cognitionibus dicendis minimè libi vindicẽt facultatẽ: sciant autem ipsi quoque nec de se, nec de suis facultatibus iudicaturos aliquid, nec probatis criminibus (nisi prius ad nostram pietatem retulerint) posse statuere. ¶ Quoties, autem viri illustres l in prouinciis constituti, non hi tamen quorum cognitio ad nostram maiestatem, vel ad iudicem vice nostri numinis auditurũ pertineat, in querimoniam fuerint criminalem vocati: & sedendi cum celebratur cognitio, in secretariis iudicantium ius consequantur: & iudices patefactis quoque criminibus, ferendis contra huiusmodi viros illustres vel facultates eorum sententiis abstineat, dum nostræ pietatis ad suas meruerint relationes responsum: supplicio videlicet quod accusatoribus patefacta eorum calumnia ingerendum est, nec apud prouinciales iudices, si non sic (vt superius dictum est) similem dignitatem habeant, differendo.

TITVLVS XXV.
IN QVIBVS CAVSIS MILITANTES fori præscriptione vti non possunt.

Militantes etiam in curia principis, fori præscriptionem non habent in publicis functionibus, vel si pro priuatis negotiationibus conuentantur: nisi tempore commeatus. hoc dicit. Bal. Vel sic: Conuenti super publicis debitis vel publicis functionibus, cuiusmodi sint dignitates, non possunt uti fori præscriptione, nisi pro tempore commeatus. hoc dicit. vel nisi sint milites armatæ militiæ. h. d. cum glo. Salyc.

I. Impp. THEODOSIVS & VALENTINIANVS. AA. Florentio præfecto prætorio.

MNes omnino domesticos, m & agentes in rebus, & quæcunque alia prætendatur militia n vel dignitas, sub moderatoribus prouinciarum pro functionibus publicis respondere, nulla fori præscriptione valitura, sancimus: si hac, o qui exiguntur publica debita, vti tentauerint: immo & in aliis priuatis actionibus occupatos, p volumus respondere, qui

priùs consulto principi in dicta auth. prius consulto epilogo. Sed econtra regula est vera, qui potest damnare, & absoluere: vt. ff. de re iudi. l. iij.

Damnat qui absoluit.

h *Illustres.* sine administratione.
i *Codicillis.* id est literis ab imperatore sibi commissis, vt aliquo honore vel dignitate gaudeant.
k *Egisse.* habent enim dignitatem illam sine administratione. ac si habuissent administrationem.
l *Viri illustres.* siue administratione.

IN QVIBVS *causis militantes fori præscriptione vti non possunt.*

m *Mnes. Domesticos.*
n *Militia.* armata, vel inermis secundũ quosdam. & sic est contra supra vbi quis decuria. vel col. l. ij. Sol. vt ibi: & sic hic non dicas de armata. Et dic quòd isti gaudentes aliqua dignitate, si negotiationem exercent super publicis functionibus, vel super publicis debitis, tantum apud præsides prouinciarum conueniuntur & exiguntur: & exigiuntur armata militia prædicti, & qui ostendunt se accepisse vni anni commeatum ad propriam rem componendam. & hoc hic dicit.
o *Si hac.* scilicet præscriptione.
p *Occupatos.* qui sunt de numero agentium, vel domesticorum.

a *Sociantur.* id est societatem contrahunt: aliàs negociantur.
b *Militia.* tunc enim conducere non possunt: vt. j. loca. l. fi. ab hic excipit postea, nisi forte commeatum &c. secundum H. sed secundum Azo. vt dixi, à superioribus excipit, vt intra spacium non conueniantur.
c *Commeatum.* sà militia quam exercuerãt secundum H. nam tũc conueniuntur. vel cõmeatum. i. relaxationem: vt non conueniantur.

VBI CAVSAE *fiscales vel diuinæ domus &c.*

d Hominúmque. *causæ autem hominum diuinæ domus, siue sint seruiì, siue coloni vel inquilini, siue agant, siue conueniantur, in ciuili vel in criminali negocio audiuntur & examinantur apud præpositum sacri cubiculi & comitem domorũ vel procuratorem Cæsaris: vt. j. e. l. vlt. & l. cum aliquid. Et est hic notandum, quòd serui principis agunt, & conueniuntur: quod est contra regulam. Item & illud not. est, vt si actor rerum priuatarum principis, vel procurator eius aliquem prouincialem vexauerit iniuriis præfectiis cõtumeliis vel depredationibus, qui fecit iniuriam, publice vinus concremetur, & certe vt ait P. in prædictis criminibus tantæ pœnæ tam horribilis tam horrendæ cõsilium non dedisset, si eo tempore fuisset. A. Xo.*

e Non defensæ. id est non vindicatæ. Tirius conuenit Caium coram procuratore Cæsaris, dicens Caium institutum à Sẽpronio interfecto, & non vindicasse necem eius: ideoque bona confiscanda. Caius dicit sua morte mortuum, nõ occisum. De hac quæstione, an sit mortuus vel occisus, non cognoscit procurator Cæsaris: sed primo apud præsidẽ sunt accusandi occisores & damnandi: deinde conueniendus est Caius & damnand⁹: & postea se intromittet procurator Cæsaris, idem si mortui sunt occisores: vt iam conuinci non possint: vt hic, & ff. de Carb. edic. l. ij. Accursius.

f *Quæstionem.* post moram ergo heredum alius accusat occisores, dicẽs heredes non defendisse, & sic se velle accusare: vt & no. j. de his qui. vt indig. l. j. & l. sororem.
g *Posse.* subaudi, prius quam, &c.
h *De crimine.* extra ordinem facta accusatione.
i *Eum.* scilicet præsidem prouinciæ.
k *Conuictis.* homicidis.
l *Defunctis.* homicidij reis: & ideo accusari non possunt.
m *Permittit.* ratio cur accusari non possunt: quia non pecuniaria, sed criminalis causa morte extinguitur. vt. ff. ad Sylla. l. Caius. Item contra. j. de his qui. vt indig. l. si ea. Sed illa secundum istam.

Non animaduertimus. ¶ Casvs. Testamentum fecisti: heredem instituisti. obiicitur heredi quòd mortem metu criminis vel pœnæ, tibi conscinisti. an procurator Cæsaris cognoscere possit, quæritur? Respon. quòd cum morte criminosi criminis quæstio infirmetur, cognoscere potest, nec ad præsidem est referenda.

vel per prouincias sociãtur,[a] vel conductorum vocabulis, cum non armata militia[b] præditi sint, defenduntur, siue do morum diuinarum, siue virorum potentiũ, seu cuiuslibet conditionis sint cõductores: nisi si forte cõmeatum[c] ad rẽ propriam componendã vnius anni inducias ostenderint se accepisse: eadẽ forma seruãda in his etiã qui mercãdi vel militandi sacra beneficia merue rint: vt & ipsi rectoribus prouinciarum respondeant. Dat. III. Kal.* Constant. Theod. A. XVII. & Festo Coss.

TITVLVS XXVI.

VBI CAVSAE FISCALES vel diuinæ domus hominúmque[d] eius agantur.

De bonis auferendis ab herede qui mortẽ defuncti nõ vindicauit, non potest agi nisi conuictis reis vel defunctis. b. d. Bald.

1. Impp. Severvs & Antoninvs. A. A. Dioscoro.

Non defensæ[e] mortis quæstionem,[f] apud procuratores nostros non oportere tractari: nec bona à fisco peti posse & priusquam de crimine[h] constiterit apud eum[i] cui conuictis[k] pœnam irrogare licet, quis ignorat? Planè defunctis[l] homicidij reis, apud procuratores quoque causam agendam esse ratio permittit.[m] P. P. V II. Id. Maij, Laterano & Rufino Coss.

Causa quæ pertinet ad procuratorẽ Cæsaris, coram incompetenti iudice tractari nõ potest. b. d. Bal. Vel sic: Procurator Cæsaris cognoscit an quis mortem sibi conscierit metu pœnæ criminis, forte propter publicationem bonorum à fisco petitam. b. d. Salyc. Vel sic: Quando de maleficio non restat imponenda alia pœna quàm confiscationis bonorum, tota causa venit tractanda coram procuratore Cæsaris. Pau. de Cast.

II. Idem. A. A. Aristæ.

Non animaduertimus. ¶ Casvs. Si colonus principis cum alio colono eiusdem causam habeat, quis cognoscere debeat, quæritur? Respon. quòd nõ aperit coram quo. tu dic quòd coram præfecto: non duces vel præpositi sacrorum limitũ, vel præses prouinciæ cognoscant. secus si priuatus cum colono principis vel seruo crediderit litigandũ. & hoc est quod subiungit lex sequens.

Quin. ¶ Casvs. Prædium à principe conduxisti, causam Titius habuit. quis debeat de ea cognoscere, quæritur? Respõ. quòd procurator principis: & si aliter iudicat quam debeat, non solum sibi nota infamiæ imminebit, sed & officiali suo inest discrimen.

d *Committi.* id est procuratori Cæsaris: vt. j. eo. l. vninersi.
e *Iudici.* prædicto scilicet procuratori. Vel dicalij qui se intromittet de hoc.
f *Existimationis.* i. famæ.
g *Officio.* i. officiali.
h *Discrimen.* id est periculum si faciat contra id quod debet.

Dominicis. ¶ Casvs. Si colonus principis cum alio colono eiusdem causam habeat, quis cognoscere debeat, quæritur? Respon. quòd nõ aperit coram quo. tu dic quòd coram præfecto: non duces vel præpositi sacrorum limitũ, vel præses prouinciæ cognoscant. secus si priuatus cum colono principis vel seruo crediderit litigandũ. & hoc est quod subiungit lex sequens.

Quin. ¶ Casvs. Prædium à principe conduxisti, causam Titius habuit. quis debeat de ea cognoscere, quæritur? Respõ. quòd procurator principis: & si aliter iudicat quam debeat, non solum sibi nota infamiæ imminebit, sed & officiali suo inest discrimen.

Præfectus quandoque ponitur pro procuratore Cæsaris.

Nonanimaduertim⁹, cur causas ad officium procuratorũ nostrorũ pertinẽtes, ad procõsulis notionẽ aduocare velis, nã cũ hoc queratur, an pater tuus mortẽ sibi cõsciuerit metu alicuius pœnæ, ac ꝑpterea bona à fisco vindicari debeãt: niã non de crimine, aut pœna mortui, sed de bonis quærẽdũ est. Da. VII. Kal. Oct. Apro & Maximo Coss.

Iudex qui non potest facere executionẽ, non habet ius pronunciandi. Bal. Vel sic: procurator qui non potest pœnam deserte accusationis exigere, ita nec pronunciare vt exigatur. b. d. Ia. Butr. Vel sic: Cui denegatur executio, denegatur & pronunciatio, vel, cui denegatur consequens, denegatur & antecedens. Sal.

III. Imp. Antonivs. A. Heliodoro.

PRocurator meus, qui vice prædis prouinciæ nõ fungitur, sicut exigere pœnam P desertæ accusationis non potest: q ita iudicare vt ea inferatur sententia sua non potest. Dat. X. Kal. Septem. Læto & Cereali Coss.

Quo officio cogitur quis ad soluendũ, eodẽ officio cogitur ille pro quo soluitur. b. d. secundum Iac. Bur. Bal. Vel sic: Illud officium quo quis compellitur pro alio soluere, potest quãdo soluit, implorare vt ille pro quo soluit, sẽ tandem det ei dare. b. d. Sal. quod no.

IIII. Imp. Alexan. A. Maximæ.

CVm vendente procurato rẽ meo emisse te prædia dicas: preciũ eorũ necessario soluere debes. s cum his vero quibus mãdantibus eadẽ prædia emisse t te & traditisse dicis, agẽte te ꝑcurator meus (si eius audiẽtia elegeris) u cognoscet: vt pecuniã quæ precij nomine tibi debetur, & vsuras quæ fisco soluendę sunt, x cõse qui possis. PP. IIII. Id. Octob. Maximo & Paterno Coss.

Inter fiscum & priuatum procurator Cæsaris cognoscit. Saly.

v. Imp. Constan. A. ad Vrsum.

Accusationis desertæ pœna est quinque librarum auri.

Procurator meus. ¶ Casvs. Accusasti. ab accusatione destitisti. an sicut procurator Cæsaris exigere potest pœnam desistenti inflictam à lege quinque librarum auri: ita an sit inferenda, cognoscere possit, quæritur? Respon. quòd sic, & secundum hoc nec negatio est in primo verbo potest, nec in fine. sed cum vtrobique est negatio, sic intelligatur de procuratore fisci, quòd sicut nec exigere pœnã promiserat, si ab actione desisteret: sic nec exiget, nec an sit inferẽda, cognoscet: & hoc, quia inter duos priuatum & fiscũ. Not. quòd qui non potest aliquem condemnare, nõ potest ipsum pronunciare condemnandum: & qui nõ potest absoluere, non potest pronũciare ipsum fore absoluendum. de hoc in. l. j. §. fi aduer. liber. Pau. hic.

p Pœnam. scilicet legalem.
q *Non potest.* quidam habent sine non, & hic & in fi. & tunc est plana, & loquitur in procuratore Cęsaris. §. de pœna desertæ accusationis, quę est quinque librarum auri: vt ff. de prœuari. l. iij. in fi. Si habes non potest vtrobique: tunc dices in procuratore fisci, vel etiam dic Cæsaris: sed de pœna dicet quã accusatur promisit accusato si desisteret: vt infra ad Turpil. l. ij. hanc enim est inter duos priuatos, & ideo non cognoscit. Accursius.

Vm vendente. ¶ Casvs. Aliquo mandante ad opus suum à procuratore Cæsaris prædium emisti, nec de precio satisfeciſti. satisfacere debes. an autem ante procuratorem ad precium quod soluisti, vel vsuras quas propter moram impendisti, mandatorem conueniri possis, vel idem procurator cognoscere possit, quæritur? Respõ. quòd sic, si eum iudicem elegeris: quod intellige cũ aduersario. nec obstat. §. de iurisdi. om. iudi. l. j. & de peda. iudi. in. l. j.

r *Procuratore.* scilicet fisci: vt patet in fin. l.
s *Debes.* nec potest fides haberi de precio vt transeat dominium: vt. ff. de iure fisci. si procurator. in fi.
t *Emisse.* scilicet à procuratore Cæsaris.
v *Elegeris.* cum altera parte. nec enim tu sufficis: vt. §. de iurisdi. om. iudi. l. j. & de peda. iudi. l. j.
x *Soluendæ sunt.* à te qui non soluisti pretium.

Procurator non sisti potest fideiubere de pretio.

Adfiscum. ¶ Casvs. Siue fiscus contra priuatum, vel econuerso priuatus contra fiscum causam habeat: quis cognoscere debeat, quæritur? Respon. procurator Cæsaris, nec à partibus vt cognoscat, pretium exigere debet.

Rationalis.

a *Rationalis.* id est procurator Cæsaris.
b *Decidat.* vnà cum præsidẽ: vt. §. si aduersus fiscum. l. ij. & hoc siue agat fiscus siue conueniatur. & idem econtra coram procuratore fisci, siue agat siue conueniatur procurator Cæsaris: licet quidam tunc tantũ istos cognoscere dicant quando conueniuntur. sed verum est quando agunt sub præsidẽ: quod non placet. Item contra. ff. ne quid in lo. pu. l. ij. §. sed hoc interdictum. vbi coram præfecto dicit agi has causas. Sed ibi ponitur præfectus pro procuratore Cæsaris: sicut & aliàs. ff. de fideicom. lib. l. iiij. §. si bona.
c *Concussionibus.* quia non debet exigere à partibus precium pro causæ cognitione.

A Dfiscũ pertinentes causas Rationalis[a] decidat,[b] omnibus concussionibus[c] prohibendis. Dat. Non. Febr. Constantino Feliciano & Titiano Coss.

Procurator Cæsaris cognoscit etiam inter duos priuatos, quando alter ipsorũ vel ambo sunt conductores bonorũ Cæsaris. b. d. cũ l. seq. secundum Alberi. Pau. de Cast.

VI. Idem. A. ad Italicum.

SI quis aduersus conductorem nostrum aliquid agendum crediderit, viro illustri comiti[d] rerum priuatarum referri oportet: ne & iudicis[e] existimationis, f & officio eius salutis discrimen h immineat. Dat. Kal. Febr. * Conss.

De quæstionib⁹ vertẽtibus inter dominicos & patrimoniales colonos cognoscit præfectus, id est procurator Cæsaris. Salycetus.

VII. Idem. A. ad Bulephorum Rationalem summæ rei.

DOminicis colonis & patrimonialibus grauitatẽ tuam[i] censemus disceptatricẽ esse debere. Duces enim & præpositos militum[k] & castrorũ, & rectores prouinciarum, eiocãdis & arcessendis colonis abstinere oportet. D. XVI. Kal. Mart. Licinio. * Conss.

Leges præcedentes loquuntur in causa ciuili, ista in criminali: & vult quòd colonus principis in causa criminali conueniatur coram præside præsente tamen procuratore Cæsaris. Pau. de Cast.

VIII. Imp. Constantivs. A. ad Taurum pp.

CVm aliquid colonus aut seruus rei priuatæ nostræ contra disciplinam publicam adferatur perpetrare, ad iudicium rectoris prouinciæ venire cogendus est: sic videlicet, vt præsente Rationali vel procuratore[l] domus nostræ inter eum & accusatorem causa tractetur: & si facinus fuerit approbatum, iuris seueritas exeratur.[m]† Dat. V. Non. Mart. Sirmij, Arbitione & Lolliano Coss.

Familiares principis debent se abstinere ab iniuriis prouincialibus inferendis: aliàs igne concremãtur. b. d. Salyc. Vel sic: Hic punitur procurator Cæsaris magna pœna, si faciat concussiones indebitas. Pau. de Cast.

IX. Impp. Valentin. & Valensaa. Philippum virum clarissimum.

VNiuersi fiduciam gerãt, vt si quis eorum ab acto rẽ rerum priuatarum nostrarum fiue à procuratore vexatus fuerit iniuriis, super eius contumeliis vel deprædationibus deferre querimoniã synceritati tuę, vel rectori prouinciæ non dubitet,[n] & ad publicæ sententiã vindictæ fine aliqua trepidatione conuolare. quę res cum fuerit certis probationibus declarata, sancim⁹ & edicim⁹, o vt si in prouinciali[ẽ] hãc audaciã quisquã moliri ausus fuerit, publicè viuus concremetur. Dat. III. Non. Iul. Heraclię, Valentiniano & Valente. AA. Conss.

Officiales procuratoris Cæsaris in causa ciuili debent conuenire coram ipso procuratore: sed in causa criminali coram præside. P. de Cast.

X. Imppp. Gratianvs, Valentinian. & Theod. AAA. ad Polemium præfec. præt.

NVllum ex officio[p] Rationalis, qui exactioni vel chartis inseruiat, in aliud iudicium adduci oportet. q nisi forte cuiuspiam caput accusatio legibus instituta pulsauerit. Dat. III. Kal. Maij, Arcad. & Bautone Conss.

Colon⁹ vel inquilinus, seu seruus rerũ priuatarũ principis, in causa ciuili vel criminali cõuenitur coram procuratore Cæsaris. Sal.

XI. Impp. Theod. & Valentinian. AA. Artaxi præposito sacri cubiculi.

HAc lege sancimus vt siue agat domorum nostrarũ colonus,[r] inquilinusue aut seru⁹, siue pulsetur ab aliquo super criminali seu ciuili negotio: non alterius quam tui culminis ac viri spectabilis comitis domorũ petatur examen: [s] nullius allegatione super fori præscriptione penitus admittenda. Dat. V. Id. April. *

TITVLVS XXVII.

QVANDO LICEAT VNIcuique sine iudice se vindicare, vel publicam[t] deuotionem.

Nocturnum depopulatorem agrorum, & aggressorem itinerum, licet occidere propria auctoritate. Idem in milite defertore. Nec est permissa defendendi facultas, vbi offendendo est data libertas, hoc dicit cum. l. seq. Bal.

I. Imppp. Valentinianvs, Theod. & Arcad. AAA. ad Prouinciales.

LIberam resistendi cunctis tribuimus facultatem: vt quicunque

Quia quandoque est aliquis iudex sui ipsius ex permissione legis: ideo de hoc dicit.

Liberam. ¶ Casvs. Siue priuatus siue miles vt populator agrũ alicuius intrauerit, dominus agri interficiendi eũ habeat po-

Sed videtur iudex comes rerum priuatarum: vt supra eo. l. si quis. quæ est contra. Solu ibi ciuiliter, hic criminaliter conuenitur colonus: vt infra eo. l. nullum. Vel ibi inter se: vt & in. l. dominicis. Vel ibi comes pro procuratore Cæsaris ponitur.

Vniuersi. ¶ Casvs. Si procurator principis vel actor contumeliam vel iniuriam alicui intulit: qui iniuriam passus est, querimoniam suã coram præfecto vel præside prouinciæ proponere non dubitet. & si contra eum probatum fuerit, igne concremetur.

n *Non dubitet.* similis exhortatio. j. de famosis lib. l. j.
o *Et edicimus.* id est generaliter dicimus. Accursius.

Nvllam. ¶ Casvs. Si officium procuratoris Cæsaris exactioni tributorum vel chart. deseruiens, quia erat tabellio aliquis, causam pecuniariam habeat: quis cognoscere debeat, quæritur? Respon. quòd procurator Cæsaris, nisi de crimine capitali accuseturquo casu prædis præsentia necessaria est, vt dicit l. seq.

p *Nullum ex officio.* id est ex officialibus procuratoris Cæsaris. Accursius.
q *Oportet.* scilicet nisi coram eo, & hoc cum ciuiliter. secus si criminaliter: quia tunc præses adest prouinciæ, vt subiicit: &. §. c. l. cum aliquid.

Hac lege. ¶ Casvs. Siue colonus principis, siue seruus vel inquilinus contra aliquem agat in causa criminali, & ab aliquo conueniatur, præses cum procuratore Cæsaris cognoscet: nulla fori præscriptione opponenda.

r *Colonus inquilinusue.* in his non est speciale, cum liberi sint: vt. j. de agri. & cen. l. omnes profugi. & l. hi. &. l. fi quid. sed in seruis est speciale, vt & allegatur. j. si per vim vel alio modo. l. j. nam regulariter contra: vt. ff. de iudiciis. l. vix.
s *Examen.* nihil minus & præses prouinciæ cognoscere poterit: vt supra eo. l. cum aliquid.

QVANDO LIceat vnicuique,

† *excercatur.*
† *aliàs in prouincia.*
† *aliàs ob pœnam.*
† *aliàs tuicam.*
† *Seruus quandoque etiam in causa ciuili potest iudicio stare.*

beat potestatem: & si publica itinera causa spoliandi homines frequentauerit: non expectato iudice interfici potest: melius enim & c. q. d. melius est vt interficiatur, quàm euadat, postea trahatur ad iudicem, cum inficiari possit se agrum intrasse, nec eum intrasse dominus probare possit.

Populator quis sit.

a *Populator.* id est depastator fructuum vel vinearum de nocte.

Vltio qualiter accipitur in iure.

b *In tempore.* sic &. ff. ex quibus cau. in integ. restitut. non est necesse l. fin.

c *Vltionem.* id est defensionem. argu. ff. ad leg. Aqui. scientiam. §. pe. &. j. de metatis. l. deuotum. lib. xij. sic & in psalmo. vt destruas inimicum & vltorem. vnde habet ibi alia ligera, defensorẽ. & pro his facit verbum, resistẽdi, quod est in prin. huius l. posirum. Vel dic proprie poni vltionem. i. vindictam. alioquin nullum priuilegium contra tales indulgetur: cum cuilibet vim vi repellere liceat: vt. ff. de insti. & iure. l. vt vim, & j. ad. l. Cor. de sica. l. ij. & ff. ad. l. Aqui. l. itaque.

†*al. nostrã.*

OPprimendorum.] CASVS. An militiæ desertor cum inueniatur, nec expecta to iudice interfici possit, quæritur? Respon. quòd sic.

d *Desertorum.* scilicet militiæ.

e *Permittimus.* vt. j. de deser. l. j. lib. xij. & sunt specialia iura huius tituli. Sed regulariter contra: vt. §. de Iudæ. l. nullus. & ne quis in sua causa. l. j. & ff. quod metus cau. l. extat.

DE INOFFICIOSO testamento.

Post iudicia de actionibus dicturus premittit de realibus: & primo de vniuersali: quam quia præcedit querela, ideo de hac dicit.

CVm de inofficioso.] CASVS. Materfamil. extraneum instituit: filium præterit, vel exheredauit: institutum rogauit de hereditate restituenda Titio, & restituit, vult filius agere querela inofficiosi vt rumpat testamentum: an possit, quæritur? Respon. quod potest: & ea perlata & finita si obtinuit, aget peti. hered. vtili, quæ datur aduersus fideicom. qui titulo ex testamento possidet rupto, querela tamen perlata & finita: & sic titulus pro non tit. habetur, sicut si ageret directa. si pro herede vel pro possessore possideret, tolleretur inofficiosi querela. Viuianus.

a *Et male. B. B. Sal. & Iaſ.*

f *Accommodari.* videbatur quòd non: quia vt dicunt quidam, a proponendo querelam proponitur petitio hereditatis, quæ non datur contra possidentem titulo. vnde hic datur vtilis, & titulus habetur pro non titulo: vt dicunt.

g *Teneatur.* scilicet ad restitutionem hereditatis cum agitur querela; & vtili petitione hereditatis: quod idem est ac si possideret pro herede vel pro possessore, & vero titulo: vt de inofficioso & directa hereditatis petitione teneretur, quæ esset idem secundum Hu. & ad id quod dicit pro possessore, non refertur querela. & secundum hoc querela & petitio hereditatis directa vel vtilis, idem sunt: vt. ff. eod. l. qui de inofficioso, &. j. eo. l. si quis filium: quod non placet: immo militum vel priuatorum ad agros nocturnus populator a intrauerit, aut itinera frequentata insidiis aggressiones obsederit, permissa cuicunque licentia digno ilico supplicio subiugetur: ac mortem quam minabatur, excipiat: & id quod intendebat, incurrat. Melius enim est occurrere in tempore, b quàm post exitum vindicare. Vestram igitur vobis permittimus vltionem: c & quod ferum est punire iudicio, subiugamus edicto: vt nullus parcat militi, cui obuiare telo oporteat vt latroni. Dat. Kal. Iul. Tatiano & Simmacho Conss.

Milites trãsferentes se ad hostes, possunt à quolibet impune capi: & desistentes possunt impune occidi, vt publici latrones. Saly.

II. Impp. ARCAD. HONOR. & THEOD. AAA. Hadriano præfect. prætor.

OPprimẽdorum desertorumd facultatem prouincialibus iure permittimus. e Qui si resistere ausi fuerint: in his velox vbique iubemus esse supplicium. Cuncti etenim aduersus latrones publicos, desertorésque militiæ, ius sibi sciant pro quiete communi exercendæ publicæ vltionis indultum. Da. V. Non. Octobr. Theodosio. A. & Rumoridio Conss.

TITVLVS XXVIII.

DE INOFFICIOSO testamento.

Contra fideicõmissarium vniuersalem, qui bona possidet, datur filio à matre præterito vel expresse exheredato inofficiosi testamẽti querela, & exunde petitio hereditatis. h. d. Bal. Vel sic: Querela primo, & subsequenter petitio hereditatis potest contra fideicommissarium intentari. Salycetus.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Victorino.

CVm de inofficiosi matris suæ testamẽto filius dicere velit aduersus eũ qui ex causa fideicommissi hereditatem tenet: non est iniquum hoc ei accommodari, f vt perinde fideicommissarius teneatur g, ac si pro herede, aut pro possessore possideret. PP. V. Kalend. Iul. Falcone & Claro Conss.

Bonorum possessio causa litis agnoscẽda non tribuit ius: & ideo eius virtute scripti heredibus non potest possessio auferri. h. d. Bal. & Saly. Vel sic: Per bonorũ possessionẽ causa litis agnoscende intentatam & obtẽtam per filium emancipatum exheredatum volentem agere querela, non obtinet hereditatem: nec eam à scriptis heredibus potest auferre: quia non tribuit ius, sed aperit viã querelæ: ideo necesse est postea querelam intentari, & post querelam petitionem hereditatis. h. d. text. cum glo. Paul. de Cast.

II. Idem. AA. Lucretio.

QVanuis h de inofficioso testamento acturum te, bonorum possessionem accepisse proponas: tamen scriptis heredibus auferri possessionem, inciuile est. Dat. IIII. Kal. Decemb. Dextro & Prisco Conss.

Ista lex est singularis, & non est alibi. & breuiter hoc intendit: Posthumus præteritus à matre quæ mutandi testamenti non habebat facultatem, quia in puerperio decessit: videtur cũ aliis viriliter institutus: & ideo testamentũ non rumpitur. Sed si essent extranei instituti: querela agere debet: & rumpitur in totum testamentum. Bald.

III. Idem. AA. Ianuario.

SImater filiis duobus heredibus institutis, tertio post testamentum suscepto, commutare idem testamentum potuisset, sed hoc * facere neglexisset: merito, vtpote non iustis rationibus neglectus, de inofficiosa querelam instituere poterit. Sed cum eam in puerperio vita decessisse proponas: repentini casus iniquitas per coniecturam b materne pietatis emẽdanda est. Quare filio tuo, cui nihil præter maternum fatum imputari potest, perinde viriliter c portionem tribuendam esse censemus, ac si omnes filios heredes instituisset. Sin autem heredes scripti extranei erant: tunc de inofficioso testamento actionem instituere non prohibetur. d PP. VIII. Kal. Iul. Laterano & Rufino Conss.

Rescisso testamento per querelam, non restituuntur libertates diu obtentæ. Bald. Vel sic: Per querelam non retractatur libertas relicta per fideicommissum, & semel data. Paul. de Cast.

IIII. Idem. AA. Soterico & aliis.

CVm ex causa e fideicommissi secundum prætoris f decretum in libertate morati sitis, filios Betiam suscepe ritis: quanuis postea domini vestri testamentum inofficiosum sit pronunciatum agente filio, non est æquum fieri vobis libertatis quæstionẽ. g PP. VI. Id. Mar. Antonino. II. & Geta. II. Conss.

Querela præparata transmittitur ad heredem. Bald. & Saly.

V. Imp. ANTONINVS A. Helio.

SImater.] CASVS. Mulier fecit testamentum. duos filios quos habuit, testamento instituit. post testamentum factum Titium suscepit, & decessit nulla facta eius mentione. an aduersus fratres querela inofficiosi competit, quæritur? Respon. distinguitur: aut potuit mutasse testamentum, ut non. Primo casu, si potuit & non fecit, agetur. Secundo casu, si non potuit morte præuenta, non agetur: sed videtur eum cum aliis instituisse propter affectionem maternam: & in virilem vocabitur portionem. si autem extraneos instituisset, querela inoff. agere posset. No. ex ista. l. in. ij. parte casum sing. secundum Ia. in quo posthumus præteritus in testamento matris. habetur pro instituto, quando in illo testamento sunt instituti alij filij: secus si extranei. item quando mater mortua est in puerperio, & sic non habuit tempus mutandi testamentum.

Idem. B. B. Saly. & Pal.

Cũ mutare idem videtur potuisse.

a *De inofficioso.* sed nonne agnatione posthumi rumpitur testamentum: vt insti. de exhere. lib. §. j? Respon. illud in maribus testantibus, non in fœminis: vt instit. eod. titu. §. mater. & ff. de libe. & posthu. l. Gallus. §. nunc de lege. Sed quę est ratio diuersitatis? Dic vt instit. de exhere. li. §. mater.

Approbatur per Bar. B. & Saly. & Sa.

b *Per coniecturam.* inspicitur mens: vt c. & ff. de leg. j. l. si seruus plurium. in fin.

c *Virilem portionem.* etiam si scripti heredes sint instituti ex disparibus portionibus: vt ff. de vulg. sub. l. qui cum plures. & de stat. lib. l. qui pecuniam. Sed arg. contra. ff. de leg. iij. l. nummis. & Et nota aliud esse cum quis habetur pro instituto à lege fine parte, completo asse à testatore, quia vocatur in virilem: vt dixi. & aliud cum à testatore, quia tũc in alium assem: vt instit. de here. instituen. §. fi vero totus.

Licet cum Bal. sq. transeant loc. Bar. & Bal. tamen remanent contra Sal. Bulg. & Iaſ.

d *Prohibetur.* quid si filij vnà cum extraneis sunt instituti? Respond. querelam habet secundum quosdam contra extraneos tantum. Argu. contra. j. fa. ercisc. l. fin. Sed melius est dicere nullam competere querelam, cum ille præfumitur instituus. §. j. licet autem hanc habeat, prius tam debet intentare querelam, & postea petitionem hereditatis, quàm possessionẽ rerum habeat. sic &. j. quorum bo. l. j. & secundum hunc casum non obstat, quòd hæc querela datur in subsidium: & hic habet possessionem bonorũ: ergo non datur querela: vt instit.

Qui est ve ne, reprobatio sequenti. B. B. Ful. P. & Ia.

b Et male. Bal. & Ia.

Et bene sentiũt præcedentes.

e *Ista lex est singularis, & non est alibi. & breuiter hoc intendit: Posthumus præteritus à matre quæ mutandi testamenti non habebat facultatem, quia in puerperio decessit: videtur cũ aliis virilit er institutus: & ideo testamentũ non rumpitur. Sed si essent extranei instituti: querela agere debet: & rumpitur in totum testamentum. Bald.*

Dic q̃ ibi non fuit rite exheredat⁹: hic sic. Saly & Ia.

f *Approbatur per Bar. B. & Saly. & Sa.*

Idem. B. B. Saly. & Pal.

Cũ mutare idem videtur potuisse.

g *Licet cum Bal. sq. transeant loc. Bar. & Bal. tamen remanent contra Sal. Bulg. & Iaſ.*

h *Quamuis.* filius emãcipatus petiit bonorũ possessionẽ causa litis agnoscẽdæ: vt sic possit admitti ad querelã, quæ est de iure ciuili, quod emancipatos non cognouit. vt insti. de here. quæ ab intest. defe. §. emãcipati, quod potuit: vt ff. e. l. Papinianus. §.

b Placet B. Sal. & Iaſ. reproba to intellectu præcedentis.

c Ista exposi tio placet Bal. Sal. & P. potest tamen aliter exponi, vt sit nota simi litudinis. secundũ Iaſ. hic.

Contra. dicta, secundũ Ia. licet P. si quatur glo.

A tutus, cum fratres sint instituti. sed nullo instituto vel pro instituto habito, competit querela. interpretandum enim est in beniginorem partem vt testamentum valeat, & vltima voluntas defuncti: vt. ff. eod. l. si pars. &. ff. de re. iu. l. in testamentis.

SI pater tuus post litem cõtestatam, vel postquam propositum † habuisset inofficiosum fratris k testamẽtum dicere, te herede relicto decessit: causam cœptam vel quocunque modo illi placitam † exequi non prohiberis. PP. II. Non. Octo. Gentiano & Basso Conss.

Filius cui est relicta legitima, quæ erat olim quarta, non habet querelam inofficiosi. h. d. secundum Bald. & Saly.

VI. Idem. A. Ingenuo.

CVm quæritur l an filij de inofficioso patris * testamento possint dicere: si quartam m bonorum partem mortis tempore testator reliquit, inspicitur. PP. VII. Kalend. Iul. Romæ, Duobus & Aspris Conss.

IN AVTHEN. DE triente & semisse. §. j. col. iij. constitu. v.

Si sunt quatuor liberi vel infra, legitima omnium est tertia pars totius assis. Si sunt plures quàm quatuor, legitima est dimidia inter eos æqualiter diuidenda: quam iam relinqui sufficit quoquo relicti titulo: & eius substractio liberis à parentibus primum non possunt. Bald.

NOuissima lege cautum est, vt si quatuor sint filij vel pauciores, ex substantia deficientis triens: n si plures sint, semis o debeatur eis quoB boreus neglectus, de inofficioso a querelam instituere poterit. Sed cum eam in puerperio vita decessisse proponas: repentini casus iniquitas per coniecturam b materne pietatis emẽdanda est. Quare filio tuo, cui nihil præter maternum fatum imputari potest, perinde viriliter c portionem tribuendam esse censemus, ac si omnes filios heredes instituisset. Sin autem heredes scripti extranei erant: tunc de inofficioso testamento actionem instituere non prohibetur. d PP. VIII. Kal. Iul. Laterano & Rufino Conss.

Rescisso testamento per querelam, non restituuntur libertates diu obtentæ. Bald. Vel sic: Per querelam non retractatur libertas relicta per fideicommissum, & semel data. Paul. de Cast.

IIII. Idem. AA. Soterico & aliis.

CVm ex causa e fideicommissi secundum prætoris f decretum in libertate morati sitis, filios Betiam suscepe ritis: quanuis postea domini vestri testamentum inofficiosum sit pronunciatum agente filio, non est æquum fieri vobis libertatis quæstionẽ. g PP. VI. Id. Mar. Antonino. II. & Geta. II. Conss.

Querela præparata transmittitur ad heredem. Bald. & Saly.

V. Imp. ANTONINVS A. Helio.

SImater.] CASVS. Mulier fecit testamentum. duos filios quos habuit, testamento instituit. post testamentum factum Titium suscepit, & decessit nulla facta eius mentione. an aduersus fratres querela inofficiosi competit, quæritur? Respon. distinguitur: aut potuit mutasse testamentum, ut non. Primo casu, si potuit & non fecit, agetur. Secundo casu, si non potuit morte præuenta, non agetur: sed videtur eum cum aliis instituisse propter affectionem maternam: & in virilem vocabitur portionem. si autem extraneos instituisset, querela inoff. agere posset. No. ex ista. l. in. ij. parte casum sing. secundum Ia. in quo posthumus præteritus in testamento matris. habetur pro instituto, quando in illo testamento sunt instituti alij filij: secus si extranei. item quando mater mortua est in puerperio, & sic non habuit tempus mutandi testamentum.

Idem. B. B. Saly. & Pal.

Cũ mutare idem videtur potuisse.

a *De inofficioso.* sed nonne agnatione posthumi rumpitur testamentum: vt insti. de exhere. lib. §. j? Respon. illud in maribus testantibus, non in fœminis: vt instit. eod. titu. §. mater. & ff. de libe. & posthu. l. Gallus. §. nunc de lege. Sed quę est ratio diuersitatis? Dic vt instit. de exhere. li. §. mater.

Approbatur per. B. B. & Sa.

b *Per coniecturam.* inspicitur mens: vt c. & ff. de leg. j. l. si seruus plurium. in fin.

c *Virilem portionem.* etiam si scripti heredes sint instituti ex disparibus portionibus: vt ff. de vulg. sub. l. qui cum plures. & de stat. lib. l. qui pecuniam. Sed arg. contra. ff. de leg. iij. l. nummis. & Et nota aliud esse cum quis habetur pro instituto à lege fine parte, completo asse à testatore, quia vocatur in virilem: vt dixi. & aliud cum à testatore, quia tũc in alium assem: vt instit. de here. instituen. §. fi vero totus.

Licet cum Bal. sq. transeant loc. Bar. & Bal. tamen remanent contra Sal. Bulgo. & Iaſ.

d *Prohibetur.* quid si filij vnà cum extraneis sunt instituti? Respond. querelam habet secundum quosdam contra extraneos tantum. Argu. contra. j. fa. ercisc. l. fin. Sed melius est dicere nullam competere querelam, cum ille præfumitur instituus. §. j. licet autem hanc habeat, prius tam debet intentare querelam, & postea petitionem hereditatis, quàm possessionẽ rerum habeat. sic &. j. quorum bo. l. j. & secundum hunc casum non obstat, quòd hæc querela datur in subsidium: & hic habet possessionem bonorũ: ergo non datur querela: vt instit.

Qui est ve ne, reprobatio sequenti. B. B. Ful. P. & Ia.

b Et male. Bal. & Ia.

Et bene sentiũt præcedentes.

Concor. glo. super verb. viueret. in c. sequenti. caut. on me. extra de re. scrip.

al. paratã.

Hodie tã directa quã fideicommiss. sorte sunt præstandæ, nullo dato pretio etiam post querelã tã testamentum. Sal. & Iaſ.

Idem. B. B. Saly. & Pal.

Approbatur per Bar. B. & Saly. & Sa.

Licet cum Bal. sq. transeant loc. Bar. & Bal. tamen remanent contra Sal. Bulgo. & Iaſ.

Cũ mutare idem videtur potuisse.

Limmo idem in casu hui. l. Cy. Sal. Iaſ. & Bal. in d. con traria.

Placet P. in d. præcedẽs & in l. præcẽdentibus. j. e. exẽplus tamẽ sic se habentibus ex testamento prouise habentes ab intestato, secundũ Bal. & Iaſ. lic.

Et si

Et si bene computes: tantum erat tertia, cum sunt quatuor: A quantum dimidia, cum sunt sex.

a *Titulo.* immo iure institutionis hodie per aliam authen. in authen. vt cum de app. cog. §. aliud quoque capitulum. col. viij.

alsam gl. approbat Bar. Bal. Paul. & Ia.

Sufficit[a] tamen si ex certis rebus instituantur: vt in eo. ti. §. hęc autem disposuimus, & sic corrigitur hic. vel refert verum fiat solenne testamentum: & tunc debet instrui. an minus solenne, puta inter liberos: & tunc sufficit quoquo relicti titulo. [b] excipe filium curialem qui nouem uncias debet habere. quod intelligo, id est tres partes eius quod esset ab intestato habiturus: ne inueniatur plus habere quàm alij. Vel secundum Io. dic quòd illi habeant nouem, & alij trientem vel semissem: & de quolibet decrescat, cum quantitas ei non sufficiat: vt. ff. de here. inst. l. interdum. §. sed si aliter. &. §. sed & si ex cesserit. Item intelligo etiam in ascendentibus [c] quartam auctam: vt in cor. §. j. ibi, hoc obseruando &c. sed de collateralibus non videtur loqui. Alij tamen dicunt etiam in fratribus augeri. sed in nouellis restringitur in liberis tantum. Item quarta Trebellianica vel iure institutionis debita non augetur[d] per hãc authen. sed ea tantum, quæ datur his qui ad querelam inoffi. testamenti vocabantur: vt in cor. §. j. & ar. infra de testa. l. faucimus. & de ap. l. præcipimus. in fi.

b Ista glos. est sing. secũdum Ale. & vide gl. in verb. instituit. in c. fi pater. de test. lib. vi. quæ dicit tuzium esse vt relinquatur legitima sem per iure institutionis.

eldem B. B. P. & Ias. j. sex. in. l. nã & §. ff. eo.

d Placet. B. B. P. & Ia.

b *Cuius portionẽ.* id est trientis vel semissis.

Vsufructu legitimæ an possit filius fraudari. c Approbatur per. B. B. Salyc. P. & Ia. & est similis glo. in l. quoniam. j. e. & in l. omnium. ff. de vsufru. f Vsus gl. est notabilis & magistra secundũ omnes ad sciendum quot modis accipiatur iste terminus Falcidia. & similis est gl. sup l. quotes. j. fa. ercis. g Immo hoc opinio potest teneri p tex. in l. i. in fi. & gl. ibi. h Diuinat. Bar.

c *Nec vsufructu.* immo vsufructu videtur posse fraudari: vt. ff. de vsufructu leg. l. vxori meæ. quæ est contra. Solu.[e] hic illa corrigitur. vel ibi filius habebat proprietatẽ omnium, & ideo poterat vsufructu fraudari. Prima verior: & est hoc commune in omni quarta: vt. ff. ad leg. Fal. l. quod de bonis. §. fructus, & ad Trebel l. mulier quæ. §. si heres.

VNde si.} CASVS. Hæc authen. addit dicens quòd si pater alicui filiorum fecit immensam donationem, id est vltra nouem vncias dedit ei: cæteri filij habebunt tantum pro legitima portione, quantum habituri fuissent si donatio illa facta non fuisset: & ille filius cui donatum est, potest abstinere ab hereditate dummodo suppleat portionem cæterorum filiorũ ex hoc quod sibi donatum est.

d *Immensam.* id est excedentem dodrantem.

e *Ex hereditate.* id est ex patrimonio quod erat ante donationem. Sed argu. contra. in authen. de nup. §. quia vero hactenus. col. iiij. ADDITIO. Dic quòd ibi pater donauit bona primæ vxoris, quæ debet reseruare filiis natis ex ea: ideo donatio reuocatur in totum. hic vero donauit propria bona. P.

f *Falcidiæ.* [f] proprie ponitur hoc nomen pro portione debita iure institutionis: improprie ponitur pro Trebellianica: improprissime pro debito bonorum subsidio. Sed qua actione reuocatur? Respon. querela inofficiosę donationis: & ea finita vtili rei vindicatione. dominium enim fuit translatum cum in fraudem hominis non legis facta fuit alienatio. ff. de iure pa. l. si libertus. Sed secundum R. habet locum vtilis petitio hereditatis, habito titulo pro non titulo: quod non placet, [g] cũ verus titulus donationis interuenerit. Sed cum non valuerit donatio filio in potestate constituto: ergo familiæ erciscundæ agitur: vt. j. de inof. do. l. ij. Sed respondeo, hic loquitur cum nõ fuit in stitutus ille cui fuit donatum: vnde donatio morte cõfirmatur, sed reuocatur quaten[h] est inofficiosa. Vel dic[h] quòd erat emancipatus. Vel tertio olim nulla erat, hodie valet: cum quo relicti titulo, [a] ex æquo scilicet inter eos diuidendus: cuius portionis [b] nec vsufructu[c] defraudari liberi à parentibus possunt.

IN AVTHENT. DE immensis dona. §. j. col. vij. consti. iij.

Immensa donatio in vnum ex liberis collata, per alios vsque ad legitimam reuocatur. hoc dicit. Bal. & Salycetus. Vel sic: Donatio inofficiosa facta vni ex liberis, per alios retractatur vsque ad legitimam eis debitam, & non vltra. Et filius donatarius licet velit abstinere ab hereditate, & retinere donationem: non propterea euadit quo minus fratribus suis teneatur supplere legitimam si eam integram non habet, inspecta quantitate bonorum quæ erat ante donationem. Paul. de Cast.

VIII. Imp. ALEXANDER. A. Florentino.

PArentibus arbitrium diuidendæ hereditatis inter liberos adimendum non est: dummodo non minus is [i] qui pietatis sibi conscius est, partis quæ intestato defuncto potuit ad eum pertinere, quartam [k] ex iudicio parentis obtineat. ¶ Qui autẽ agnouit iudicium defuncti, eo quòd debitum paternum pro hereditaria parte persoluit, [l] vel alio legitimo [m] modo satisfecit, etiam si minus quàm ci debetis aui viuebat filius, sed post decessit. [i] videbatur quòd neptis non admitteretur: quia alius eam præcedebat tempore mortis: sed non est ita, quia & hic neptis simul cum eo per edictum de coniungendo, admittebatur si pater decessisset intestatus: vt. ff. de coniung. cum emancip. lib. l. j. in princ. &. §. j. &. §. si pater.

h *Defuncti.* defunctum [k] autem & emancipatum esse ideo desideratur, quia donec ille viueret, præcederet eam filius: & neque ista, neque alia via admitteretur. [l] Item emancipatus, quia videbatur & ipsa extra familiam constituta, & sic non admitti: & ideo hic[m] dicit, quamuis.

PArentibus.} CASVS. Paterfa. substantiam suam inter liberos diuidere potest. aliis minus, aliis plus relinquere potest: ita tamẽ quòd nulli minus relinquatur quàm quarta eius partis quam habiturus esset ab intestato. si ergo vni minus quam suam quartam reliquerit, & secundum voluntatem defuncti pro portione sua creditoribus hereditariis soluerit, vel alio modo agnonerit: si maior, xxv. an fecerit: an defuncti testamentum per querelam inoffi. impugnare possit, quæritur? Respon. quòd non. & hoc in secunda.

i Is. scilicet filius. ff. fami. ercis. l. cogitatione. &. l. quæsitum. quia in testamento, & inter viuos.

k *Quartam.* hodie tertiam: vt in authen. nouissima supra eod.

l *Persoluit.* per quod agnoscere videtur: vt. j. de iur. delibe. l. ij. Accursius.

m *Legitimo.* sunt[n] enim plures causæ quæ repellunt querelam. Prima ingratitudo, quæ sit ex xiiij. causis in descendentes, & ex septem in ascendentes: vt in authen. vt cum de ap. cog. §. causas. &. §. has autem. colla. viij. ex tribus in fratres, & etiam turpi persona instituta: vt in authen. de nup. ingratitudinem. coll. iiij. secundo cursus quinque annorum: vt infra si quis filium. in fi. Item portio debita data: vt supra eo. l. cum quæritur. Item agnoscendo voluntatem defuncti, vel aduocando, vel similia faciendo: vt. &. ff. eodem. l. penul. & fi. Item si habet aliud auxilium: vt insti. eo. §. tam autem.

Relictum.

a *Relictum.* & illud accepit.

b *Maior.* secus si minor: vt. ff. de in integrum restitutione. l. j.

c *Probauit.* quod probo, non reprobo: [a] vt hic, & ff. de negot. gest. l. Pomponius. j. quæritur, hic filius mouit querelam, succubuit: frater vult mouere, & dicit turpem personã institutã: obtinet. filij[b] vult habere. quæstio vtrũ possit? videtur q. non. ff. eo. l. qui repudiatis. & l. filio. & ff. de succes. edic. l. fi. Contra. ff. eo. l. pater filium. Accursius.

Actor. lofr.

DE inofficioso.} CASVS. Paterfa. miles testamentum iure militis, id est cum duobus testibus cõmuniter, vel cum vj. in militia constitutus fecit, extraneum instituit, filium exheredauit: an filius inoffi. agere possit, quæritur? Respõ. q. non: quia nec testamentum centurionis vel tribuni impugnari potest per inofficiosę querelam. No. ex hac. l. regulam quòd priuilegium non intelligitur concedi cum damno tertij. l. nec auus. j. de emancipati. libe. Iason.

Militis. id est militaris: vt. j. e. l. testamentũ. aliud in vèterano: [b] vt. ff. eo. l. Papinianus. §. Papinianus. nisi sit filius familias veteranus: vt infra eo. l. fi.

Militi, in militia: vt infra eo. l. fi.

Militare inf. centum militibus, centurionatus dicitur.

Militum. Cæsarianis. Numeri. habebunt tamen bonorum sub filiorum. sed. & gl. sequitur. diu filij militis per authen. sup. de epis. & cleri. l. presbyteros.

Concor. Paul. Salyc. & Ias.

Posse. vt. ff. eod. l. si instituta. §. de inofficioso. & hoc si exheredet vel præcreat sciens se liberos habere, secus si ignorat: vt infra de test. mili. l. sicut certi.

Militi scilicet filio militis. Testamenti filio militis. habet quartam patris. suo iure. tum ex persona patris. Paul.

Testamenti militis. non potest. Paul.

Militis. Testamenti militis. Paul.

Militis. Testamenti militis. Paul.

*Militis. Testamenti militis

a *Præstari.* ab eo solo qui rogatus est, scilicet quia post quinquenniũ inofficiosum dictum sit: quo casu præstitæ vel competeritur durant. & xx. aurei vel saltem pro parte præstantur victori, secundũ quosdam: vt ff.eo. si autẽ. Vel dic, aliud est cũ totũ rescinditur testamentum, vt ibi. Sed hic testamenti pars quæ durat, facit vt etiam ante quinquennium omnes valeant: quia in pari causa pro libertate iudicandum est, vt non. xx. aurei ei præstentur, sed fiat æstimatio totius damni: & pars præstabitur à seruo ei qui obtinuit in querela: vt ff.de excep. rei iudi. l. indicatæ. ij. respon. &. ff. de li. cau. l. duobus, in fi. & arg. de lega. ij. cum filius. in prin. & ad l. Fal. l. lege Falcidia interueniente.

EVm qui. ¶ Casvs. Aliquis filium exheredauit, extraneum instituit: egit filius querela inoffi. & succubuit. vult dicere testamẽtũ falsũ. an possit, quæritur? Respon. q̃ sic. & si primo accusauit de falso, & succubuit: potest postea agere querela. Lex sequẽs clara est.

b *Delatã.* accusationẽ.

c *Non tenuit.* i. non obtinuit. Acc.

d *Placuit.* dicunt quidam [a] speciale in petitione hereditaria, vt ea simpliciter proposita, non videatur omne ius deductum in iudicium: sed aliud in rei vindicatione: vt. ff. de excep. rei iudi. l. si mater. §. an eadẽ. Sed dic [b] q̃ hic querela non petitio hereditatis fuit proposita. Alij dicunt quòd hic fuit proposita causa adiecta. ſ. ex inofficioso, sic etiam esset in rei vindicatione causa adiecta: vt. d. l. si mater. §. j. Vel hic de accusatione tantũ falsi dicit.

a *Et male Bart. Saly. & Ias. per l. si autem. §. sed & ide. de rei vin.*

b *Ista est vera. Bar. Saly. & Ia.*

e *Et si e contrario.* immo videtur contra: vt ff. de bo. li. l. si patronus ex minori. vbi patronus de falso agendo repellitur à contra tabulas: sed non sic est [c] patrono debita hereditas liberti, vt filio patris: vt. ff. de contra tab. l. illud. &. ff. eo. l. nam & fi. vel ibi [d] instituitus patronus fuerat. vnde per hoc à contra tab. repellitur: hic autem exheredatus vel præteritus filius. Item argu. contra ff. de trib. l. quod in heredem. §. eligere.

c *Propter naturam & productionẽ in esse. Sal.*

d *Idẽ Bar. & Ias. Exheredat' nõ habet cõtra tabulas.*

f *Iliam præteritam.* incerta causa præteritionis, aliàs non valeret: vt in authen. vt cum de ap. cog. §. aliud quoque capitulum.

g *Adspirare.* quia præteritio fœminarum pro exheredatione habetur.

h *Non posse.* nã contra tabulas nõ habet: vt. ff. de cõtra tab. l. illud. §. ad testamẽta. Itẽ quia haberur pro exheredata: vt instit. de exhe. liber. §. mater. sed exheredatus non habet cõtra tab. vt ff. de contra tab. l. non putauit. in prin. &. §. non quæuis.

e *Glo. in c. pastoralis. ſu per verbo audiatur.*

Contra maiores. ¶ Casvs. Materfa. extraneum instituit, filium exheredauit. exheredato duæ dantur viæ. Prima vt dicat testamentum ipso iure nullum, si forte fuerit imperfectum, vel non iure factum: secunda vt dicat inoffi. Si ergo dixit nullum, & in ventilatione causæ iſtius labitur quinquennium, & succumbat: an quinquennio elapso querela agere possit, quasi contra ipsum non currat præscriptio quinquennalis, quæritur? Respon. quòd sic: quia licet tempus currat, talis præscriptio non nascitur hinc, cum ei desidia imputari non possit, cum agere non cesset.

i *Contra maiores.* non solum cõtra minores. de his enim magis dubitabatur.

k *Perfectum.* agendo peti. here. in qua succubuit. Accur.

l *Mora.* nam dum intendunt non iure perfectum, cucurrit quinquennium. Accur.

m *Non cessantibus.* vt J. de anna. excep. l. j. in fin. &. ff. de mino. l. intra. in princ. & in authent. de ap. §. j. coll. viij. &. J. de rei vind. l. moræ. Sed argu. contra. ff. vi bo. rap. l. si seruus. & de euict. l. minor. §. j. [f] Sed cum quinquennium sit continuum, cur cessãt per aliam querelam? Respon. vtile est quo ad quid: quia ex quo currere incepit, feriati & non feriati dies currunt: sed non illi quibus iusta causa non potuit agere, vt hic. sic &. ff. quando app. sit. l. j. §. dies. & infra quomodo & quando in. l. ab eo. § Item secus in excusationibus tut. vt instit. de excu. tut. §. qui autem. sed hoc ideo, quia omnes simul, ponere potest, quod non est hic [h]: vt. ff. de excu. tut. l. scire oportet. §. scire.

n *Cvm filium.* Filius præteriit matrẽ: vel e contra [i] soror. præteriit sororem: & filium fororis instituit, qui est turpis persona. & sic est hic amphibolia: vt. ff. de bo. liber. l. & si ex modica. & secundum primum datur matri querela: sed patri daretur contra tabu. vt. ff. eo. l. pater.

Cvm te. ¶ Casvs. Filiam tuam cuidam in matrimonio copulasti. si te præcipiente vt à viro diuerteret, non diuertit & propter hoc in testamento tuo eam exheredasti, & extraneum instituisti: an inoffic. querela agere possit, quæritur? & respon. quòd sic.

o *Non veteberis.* nam iuste feceris: vt infra de instit. & substit. l. reprehendenda. & infra de repu. l. dissentientis. & ff. de vsu. & habi. sed neque. &. J. eodem. l. filia. &. ff. de lib. exhi. l. j. &. ij. Accursius.

f *Filiam.* ¶ Casvs. An pater filiam suam quia more meretrici viuit, exheredare possit, quæritur? Respon. quòd sic, si non inconsulto calore hoc fecerit. vt puta quia tantum audiuit murmur, statim exheredauit.

p *Calore.* secus si calore iræ: [k] vt. ff. de re. iur. l. quicquid.

q *Arbitrum.* vt. ff. de contra tab. l. non tantum. §. si emancipatus. idem per authen. colligitur: vnde sequitur authen. sed si post. quæ est vt cum de ap. cog. §. si vero vsque ad xxv.

Sed si

extra de excep. dilat. per Lyon. & ibi Ioan. de Imo. petitio dam. se excepisse nec si sententia fuit in vna potestate, non in alia.

Filius præterieris matrem, videtur eam exheredare. Mater à filio præterita potest veti querela. b. d. secundum vnam lect. & communem. Saly. cetera.

XVII. Impp. Carinvs. & Nvmerianvs. AA. Floræ.

CVm filium [m] †tuũ, te præterita, sororem heredem instituisse proponas: inofficiosi querelam apud præsidẽ prouinciæ persequi potes. PP. II. Id. Febr. Carino. II. & Numeriano. AA. Coss.

Non dicitur ingratitudinem cõmittere, quæ non vult diuertere à marito. b. d. Bald. Vel sic: Filia non diuertens à viro patris vel matris iussu, non meretur exheredari: ideo datur ei querela inofficiosi. Saly.

XVIII. Impp. Dioclet. & Maximianvs. AA. Faustinæ.

CVm te pietatis religionem non violasse, sed mariti coniugium, quod fueras sortita, distrahere noluisse, ac propterea offensum atque iratum patrem ad exheredationis notam prolapsum esse dicas: inofficiosi testamenti querelam inferre non vetaberis. [o] S. Kal. Maij, Maximo II. & Aquilino Coss.

Filia turpiter viuens, potest à patre exheredari. Bal. Vel sic: Turpis & inhonesta vita filiæ est iusta causa ipsam exheredandi, nisi pater distulerit eam maritare vltra xxv. annos. b. d. cum authen. seq. Sal. Et idẽ in filio: vt in authen. vt cum de ap. cog. §. cæterum. nisi pater causam dederit in authen. hic posita, quam nota, & tene menti, secundum Pau. de Cast.

XIX. Iidem, AA. Appollinari.

SI filiam tuam eo quòd turpiter & cum flagitiosa fœditate viuit, à successione tua excludendam putes: si non inconsulto calore, psed ex meritis cius ad id odium incitatus es: postremi iudicij liberum arbitrium [q] habebis. Dat. XV. Kalend. Iul. Sirmij, ipsis. AA. Conss.

a *Sed si post. Libero.* Si ergo vel seruo se copulet, vel ante peccet: cum quocunque iusta est causa exheredationis, nam his casibus vetera iura non corriguntur: remanent ergo: vt J. de ap. l. præcipimus. in fin.

Filia in orbitate. ¶ Casvs. Mater fa. filiam suam cuidam matrimonio copulauit. deinde pœnitẽtia ducta vult vt à viro diuertat. an si filia ei non paruerit, eam præterire, & alios instituere possit, quæritur? & respond. quòd non: quia filia ex matris inconstantia nupta vel vidua esse compellenda non est.

b *Filia in orbitate.* quia mortuus erat pater eius.

c *Ex momentariis.* reprobatur enim inconstãtia [a] vt & ff. de procul. l. in causæ. in princ. facit supra eod. l. Gaius. J. e. cum te.

Cicer. Sa lyc. Bart. & Bal. in l. & Gaius. J. e.

FRatris. ¶ Casvs. Testator extraneũ instituit: filium fratris vel fororis exheredauit: an ei detur inoffic. querela ad rumpendum testamentum patrui vel auunculi, quæritur? respon. quòd non: quia nulli ex collateralibus datur nisi fratri & sorori, nisi testamẽtum accusent de falso, vt ab intestato succedere possint. No. ex ista. l. ibi, frustra, secundum Bar. & moder. quòd illa dictio frustra, regulariter importat nullitatem ipso iure, secũdum eosdem in l. pen. &. ad crimen. in fin. ff. de pub. iudi. Ias.

d *Dicunt.* vt & ff. eo. l. j. sed hodie filij fratris videntur exæquari fratribus: vt infra de legi. he. authentic. cessante. sed illud in successionibus ab intestato.

e Sorore. consanguineis, [b] non vterinis, & hoc turpibus personis scriptis heredibus: vt infra eo. l. fratres.

b *Cicer. Sa lyc. & Pau.*

SIm. maritus. ¶ Casvs. Testator vxorẽ suã exasse heredem instituit: filiam exheredauit, nihilo ei relicto: an aduersus matrem querela inoffic. agere possit filia, quæritur? Dicitur quòd sic, cum nullam ingratitudinẽ commiserit: & ea vincente, quicquid marito à matre debebatur, forte dos vel aliud debitum, à filia consequetur.

f *Perhibetur.* scilicet iure: fuit tamen de facto exheredata. si autem præterita, dabatur ei ius accipiendi bono. possess. contra tabulas. Vel etiam dicit nullum: vt J. de li. præte. l. fin.

g *Relictum est.* maxime. nam idem si erat relictum aliquid. quod esset minus quarta: vt ſ. eo. l. cum quæritur. Vel dic [h] hoc esse additũ à nouo iuris communitoribus: vt dicam infra eod. l. omnimodo.

i *Oportet.* si tale sit debitum [d] quod ab herede posset exigi: vt ff. de here. vel act. ven. l. ij. §. fin. Item hoc verum. nisi fecisset hæc vxor heres institutora querelã posse moueri cũ hereditatẽ adijt. nam tunc amitteret: vt argu. ff. de his qui. vt indig. l. heredẽ. & ad Syll. l. proper. §. neptis. & ad Treb. l. pe. Accursius. Additio. Dic q̃ ibi loquitur quado heres adiuit cum delicto, quia non vindicauit mortem defuncti. Saly. c. Pau. & Ias.

d *Vtpote non existentis mortis testatoris. Saly.*

Testamento. ¶ Casvs. Materfamil. volebat facere testamentum filij sui. ne faceret, interdixerunt: & postea fecit, & filios præterijt, & extraneos instituit. an filij inofficiosi querelã agere possint, quæritur? Respond. q̃ hi non possunt: quia manifestam offensam contraxisse videntur.

k *Per testationem.* id est coram testibus, & sic q̃ non fecit tunc. [e] nam verba cum effectu, &c. vt ff. quod quisque iur. l. j. Vel dic per testationem subtrahtam: vt ff. si quis aliquẽ te. pro. l. si quis dolo.

e *Ista si gl. sequitur Bar. Bal. & Pau.*

Testamentum. ¶ Casvs. Filius fa. militis ex castren. peculio testamentum fecit. extraneum instituit heredem: patrem exheredauit. an per inoffi. querelam à patre vel à filijs eius impugnari possit, quæritur? Respo. quòd non.

l *Filiifamilias.* vt J. eo. l. fin.

m *Rescindi.* quia miles, & quia in castrensi.

Filijs. ¶ Casvs. Si mater filios suos etiã in sacris patris cõstitutos vult heredes instituere, sed timet ne parer ad quem pertinet vlusfr. eorũ quæ filijs acquirentur, bona ea dilsipen. Constulit ergo. l. ista sub cõditione instituere, si pater eos emancipaue rit: tunc enim non accipiet bonorum possel. secundum tab. nec nomine filiorum aget querela: cum magis voluit mater filijs suis prouidere, quàm iniuriam inferre. In fin. dicit, quòd ea bona debet restituere filijs emancipatis. ſ. pater.

† *aliàs secũ suſpicetur.*

n *Secus.* scilicet quàm

f Placet Bar to. Bal. Pau. & Ias.

g Et bene. Bald. Pau. & Ias. Bonorũ possessio quædã est facti, quædã iuris.

oporteat: quia forte prodigus erat, vel secus, id est male.

o *Emancipati fuerint.* quæ videtur impleri quocũq; modo fiat sui iuris: [f] vt J. de insti. & substi. sub condi. fac. l. si mater.

p *Pacto.* aliàs pacto: aliàs facto.

q *Cum re.* aliàs cum iure. Et die, id est ad suum commodum: [g] vt pater sibi retineat cum effectu secundum tab. Sed quam accepit bonorum possessionem institutus, vel pater eius nomine? Respon. quæ facti est: vt hic. & ff. de secundum tab. l. j. §. si sub conditione. Tu die non facti: sed eam quæ iuris est. secundum Azo. vt ff. de secundum tab. l. ij. §. si quis ita instituerit.

Neutra expositio re mihi satisfacit. Pau. & Bal.

h Idem & Ia.

Caſſi posſit iſtis inſtituere filium. matrem probatur. Iaſ.

Et iam ſalſo filio heredes opinantur. Bal. & Iaſ.

Nouella conſtitutio ſtatuit: quia filius inſtituatur.

Ex bona etiam falſa cauſa heredem inſtituit. Bal. & Iaſ.

tuerit.& ff.ad Treb. l. facta. §.si in danda. quæ dicunt institutum sub conditione non habere secũdum tab. l.facti. Vel dicas peti quod iuris est & facti.& quod ille & hæc dicunt non petiti.s.quòd remaneat in defectum conditionis. Vel quarto petitur quæ iuris est, non vt nunc prosit: sed in euentum conditionis. Vel dic hic non peti vt sibi pater reneat, & secundum hoc nec à principio nec cõditione impleta tribuitur patri in hac.l.ius, sed in d.§. si quis ita. confirmatur: sine tribuit ius extante conditione: vt & aliàs simile. ff. de offic. procon.& le.l.iij.§.fin. Accur.

a *Obtemperauerit.* sed an potest cogi vt obtemperet? Respond. non: b vt. ff.de lega. j. l. filius familias. §. secundum vulgarem.sed si patri esset legatum, vel aliquid relictũ vt eos emanciparet: si quidem pater agnoscit legatum, cogitur eos emancipare. vt. ff. de condit.& demon.l. si cui.

b *Providendum.* sic ff. eod.l. si pater.ij. & j.l. proxi.& ff.eod.l.Papinianus.§.si quis impubes.

c *Restituere.* subaudi ergo: vel igitur.

d *Deber.* pater filio, si est emancipatus, patre autem non emancipante, filio adeunte iudicem curator datur c hereditati, cui restitutio fieri debet: vt infra de bo. quæ lib. l. fin. §. sin autem in secunda. & in authenti. vt li.ma. & auiæ. §.j.& §. si vero forsan. colla.viij.& ff. ad Treb. l. imperator. Alij dicunt restitutionem faciendam prætori: & ipse restituet filijs dato eis curatore. In casu tamen etiam manenti in potestate sit restitutio: d vt.ff.ad Trebel.l.imperator.

a *Obtemperauerit.* sed an potest cogi vt obtemperet? Respond. non: b vt. ff.de lega. j. l. filius familias. §. secundum vulgarem.sed si patri esset legatum, vel aliquid relictũ vt eos emanciparet: si quidem pater agnoscit legatum, cogitur eos emancipare. vt. ff. de condit.& demon.l. si cui.

b *Concord. Bart. Saly. & Ias.*

b *Providendum.* sic ff. eod.l. si pater.ij. & j.l. proxi.& ff.eod.l.Papinianus.§.si quis impubes.

c *Si filius sit minor: quia si maior est potest sibi cura committi. Gui. de Cu. Bal. & Sal. probatur in. l. imperator. in fin. ff. ad Treb.*

c *Restituere.* subaudi ergo: vel igitur.

d *Et bene. Bald. & Pau.*

d *Deber.* pater filio, si est emancipatus, patre autem non emancipante, filio adeunte iudicem curator datur c hereditati, cui restitutio fieri debet: vt infra de bo. quæ lib. l. fin. §. sin autem in secunda. & in authenti. vt li.ma. & auiæ. §.j.& §. si vero forsan. colla.viij.& ff. ad Treb. l. imperator. Alij dicunt restitutionem faciendam prætori: & ipse restituet filijs dato eis curatore. In casu tamen etiam manenti in potestate sit restitutio: d vt.ff.ad Trebel.l.imperator.

EX *tribus.* ¶ Casvs. Filium tuum impuberem instituisti ex tribus vncijs, & sic habet quartam partem quam habiturus erat ab intestato, & ei directe in illa quarta substituisti sic, si filius meus intra annos pubertatis decesserit, Titius heres esto: an filio detur querela quasi videatur grauatus per substitutionem, quæritur? dicitur quòd non.

e *Filio.* qui erat vnicus: & sic quartã habet: vt §. eo.l.cũ quæritur. sed quia ei erat substitutum, videbatur exinanita: quod fieri non potest: vt ¶. eo.l. quoniam in prioribus. Sed non est ita, e quia magis ei consulitur: & sic valet: vt & §.l.prox. & l.si pater. & ff.eo.l.Papinianus.§.si quis impubes. & de adop.l.si arrogator.& ¶.de impu.& alijs substi.l.si testamento.

e *Cõc. Bal. Saly. Pau. & Ias.*

f *Pubertatis.* Secus si post: vt ff. de vulga. sub.l. coheredi.§. cum filiæ.

g *Directam.* si autem per compendiosam, vt plerumque faciunt, puta quandocunque decesserit, illum substituo: trahitur etiam pupillaris directa ad fideicommissortam, cum in vtrumque f tempus valeat: vt fideicommissoria: nisi in testamento militis: vt ¶. de test. mili.l.in testamento. & ff. de vulg. substi.l. iam hoc iure. & l. centurio.

f *Cõtrariũ est verum. Pau. & Ia.*

FRatres. ¶ Casvs. Si frater vterinus extraneum instituit, & fratrem aut sororem vterinum exheredat, an possit vterinus agere querela inoffi. quæritur? & respon. quòd non. secus in fratre consanguineo. & hoc sequitur. An autem frater consanguineus fratris sui consanguinei possit impugnare testamentum, quæritur? Respon. quòd sic, siue durauerit cognatio, quia non fuit emancipatus, siue non, si persona instituta turpis fuit, aut aliàs infamis, vel libertus. secus est si seruus necessarius fuit institutus: quia aduersus eum non poterit obijci inofficiosi querela. Nota ex ista. l. regulam, quòd querela inofficiosi testamenti competit contra testamentum fratris instituentis turpem aut vilem personam. concor. l. fratris. supra eod.& l.j. ff. eod. Ias.

g *Et bene. Bald. & Pau.*

FRatres. ¶ Casvs. Si frater vterinus extraneum instituit, & fratrem aut sororem vterinum exheredat, an possit vterinus agere querela inoffi. quæritur? & respon. quòd non. secus in fratre consanguineo. & hoc sequitur. An autem frater consanguineus fratris sui consanguinei possit impugnare testamentum, quæritur? Respon. quòd sic, siue durauerit cognatio, quia non fuit emancipatus, siue non, si persona instituta turpis fuit, aut aliàs infamis, vel libertus. secus est si seruus necessarius fuit institutus: quia aduersus eum non poterit obijci inofficiosi querela. Nota ex ista. l. regulam, quòd querela inofficiosi testamenti competit contra testamentum fratris instituentis turpem aut vilem personam. concor. l. fratris. supra eod.& l.j. ff. eod. Ias.

h *Vterini.* quasi ex eodem vtero nati, & non ex eodem patre: vt infra. de leg. ag. suc. §. j.

h *Fratres vterini, vel dicantur.*

i *Arceantur.* nec corrigitur hoc per authẽ. ¶. de legi. here. authẽ. cessante. vbi tollitur differentia agnationis & cognationis: quia illud verum est ab intestato.

i *Arceantur.* nec corrigitur hoc per authẽ. ¶. de legi. here. authẽ. cessante. vbi tollitur differentia agnationis & cognationis: quia illud verum est ab intestato.

k *Consanguinei.* qui sunt ex eodẽ patre, sed matre eadem vel non: vt institut. eod. titu. §. j.

k *Fratres consanguinei.*

l *Vel non.* quia sunt emãcipati. & hoc olim. hodie cõtra per Anastasiũ: vt ¶. de legi. tut. l.iij.& iiij.

l *Vel non.* quia sunt emãcipati. & hoc olim. hodie cõtra per Anastasiũ: vt ¶. de legi. tut. l.iij.& iiij.

m *Possunt.* vt insti. eo. §. j. vltra non: vt supra eod. l. fratris. & ff. eod. l. j.

m *Possunt.* vt insti. eo. §. j. vltra non: vt supra eod. l. fratris. & ff. eod. l. j.

n *Infamie.* quæ subditur. & hoc est qđ subiungit, vel turpitudinis, &c. Vel dic infamiæ ipso iure, vel turpitudinis quando sunt infames per sententiã. macula vero leuis est, talis qualis dicitur. §. ex qui. cau. infam. irro. l. ea quæ. & l. verbũ. & ff. de obse. l. licet. & l. honori. & ¶. de dig. l. ij. lib. xij. & hic. nisi qui agit, laboret simili nota: vt §. eo. l. in arenam. Vel nisi sit ingratus qui agit aliquo de tribus modis quos habes in authen. de nup. §. ingratitudinem. colla. iiij.

n *Infamie, turpitudo & macula differunt.*

o *Beneficijs.* i. malefi- cijs, siue blanditijs, ironice enim loquitur. sic. ff. de furtis. l. inter omnes. in prin. & de damno infe. l. ex damni. §. quoties.

o *Ingratos* sunt enim multi modi exheredandi: vt ff. de lib. & posthũ. l. j. ij. & iij

p *Instituto.* quia etiam si turpis sit, non potest de inofficioso conueniri. Et no. quòd hic posuit M. quandam authen. sed hodie querela locum non habet nisi inter fratres turpibus personis scriptis heredibus, per id quod est. ¶. de li. præ. auth. ex causa. sed ista est falsa, vt ibi notaui.

p *Vel dic ibi* instituit, dixi c ff. de minor. l. iij. §. fin. *Dixit ibi sic. Sa. Ias. & Ias. sic post glo. approbata.*

p *Eodemq; modo.* dixi cum pater dedit: nunc cum mater vel alius ascendens.

q *Liberi.* ¶ Casvs. Si quis testamentum fecit, & extraneum instituit heredẽ, & filiũ exheredauit: si vult filius ad querelam inoffi. admitti, probare debet se gratum extitisse, & ab obsequio patris non recessisse, nisi extraneus heres scriptus probauerit ipsum filium fuisse ingratum. & hoc in prima. Si ergo filius matrem exheredauit, & ex causa iusta, vt quia filiũ insidijs obsedit, vel inimicis sibi amicitias suas coniunxit, & hoc probatum fuerit. ad querelam non admitteretur: sed filijs etiam manebit vltima voluntas firma. & hoc in tertia.

q *Liberi.* ¶ Casvs. Si quis testamentum fecit, & extraneum instituit heredẽ, & filiũ exheredauit: si vult filius ad querelam inoffi. admitti, probare debet se gratum extitisse, & ab obsequio patris non recessisse, nisi extraneus heres scriptus probauerit ipsum filium fuisse ingratum. & hoc in prima. Si ergo filius matrem exheredauit, & ex causa iusta, vt quia filiũ insidijs obsedit, vel inimicis sibi amicitias suas coniunxit, & hoc probatum fuerit. ad querelam non admitteretur: sed filijs etiam manebit vltima voluntas firma. & hoc in tertia.

q *Debent.* hodie probant heredes: vt ¶. eo. l. omnimodo. quæ est contra.

q *Si tamẽ mater inhonestis factis atq; indecentibus machinationibus filium forte obsedit, insidiisq; eum vel clãdestinis vel manifestis appetijt, vel inimicis eius suas amicitias vsus copulauit, atq; in alijs sic cijs, siue blanditijs, ironice enim loquitur. sic. ff. de furtis. l. inter omnes. in prin. & de damno infe. l. ex damni. §. quoties.* *Glo. in vltimo extra de postu. sic. per verbo, contra ecclesiã. infe. induci ista. l. qui sic fatus. ff. de iure fisci. ista cõtra bonos. ecclesia is succedet.*

r *Iugiter.* id est continue. contra. §. de eden. l. qui accusare.

r *Iugiter.* id est continue. contra. §. de eden. l. qui accusare. *Vassallus amicus vsque ad pulans eum inimico de mini, an amittat feud.*

s *Exitisse.* suscipiendo probationis onus in se: vt ff. de proba. l. circa.

s *Exitisse.* suscipiendo probationis onus in se: vt ff. de proba. l. circa.

t *Deferatur.* vt. ff. eod. l. nam & si parentibus.

t *Deferatur.* vt. ff. eod. l. nam & si parentibus.

u *Amicitias.* hoc hodie nõ est, sed alij sic quę sunt hic: vt in authẽ. vt cũ de appel. cog. §. & hæc quidẽ. col. viij. Et no. hic arg. ad feudũ: vt ff. de offi. prefec. vr. l. j. §. cũ patron⁹. Additio. Vide glo. j. in princ. in c. porro. in tit. quę sunt prima cau. bene. a mit. in v sibus feudorum. & Barba h hic in additio. ad Bald.

u *Amicitias.* hoc hodie nõ est, sed alij sic quę sunt hic: vt in authẽ. vt cũ de appel. cog. §. & hæc quidẽ. col. viij. Et no. hic arg. ad feudũ: vt ff. de offi. prefec. vr. l. j. §. cũ patron⁹. Additio. Vide glo. j. in princ. in c. porro. in tit. quę sunt prima cau. bene. a mit. in v sibus feudorum. & Barba h hic in additio. ad Bald.

Crederetur.

a *Crederetur.* supple diligenter inquiri iubemus: vt hoc, &c.

b *Probato.* ab heredibus filij. hæc enim mater hoc probat. & ita videtur differentia, tractetur de ingratitudine ascendentium, vbi pro eis præsumitur: an descendentium, & tunc consilia: intelligendũ est. illi enim nõ

Amor descendit.

Cõc. Bal. Saly. & Ias.

b *Probato.* ab heredibus filij. hæc enim mater hoc probat. & ita videtur differentia, tractetur de ingratitudine ascendentium, vbi pro eis præsumitur: an descendentium, & tunc consilia: intelligendũ est. illi enim nõ imputabunt sibi in quartã, militiam à parentibus emptã: sed ex fauore huius. l. habent præcipuam. & hoc in quarta parte. Nor. ex ista. l. ille cui relictũ est minus legitima, non potest querela testamentũ, sed debet agere ad supplementum, secundum la. hic.

Idẽ Bal. Pau. & Ia.

c *Voluntati.* vt ¶. de secundis nup. l. fin.

c *Voluntati.* vt ¶. de secundis nup. l. fin.

Nouella. ¶ Casvs. Si pater famili. filiæ suæ dotem dederit, vel filio donationem propter nuptias, & postea testamẽtum fecit, & extraneum instituit: an ad excludendam inoffi. querelam prædictis filiæ & filio donatio & dos in quartam cõputari possint, quæritur? Respon. quòd potest, si de substantia patris vel matris profecta sit dos vel propter nuptias donatio. nec refert pater vel mater dotem dederit, vel alius de parentibus paternis vel maternis masculis vel fœminis, & hoc in prima & secũda parte.

Fratres vterini, vel dicantur.

Nouella. ¶ Casvs. Si pater famili. filiæ suæ dotem dederit, vel filio donationem propter nuptias, & postea testamẽtum fecit, & extraneum instituit: an ad excludendam inoffi. querelam prædictis filiæ & filio donatio & dos in quartam cõputari possint, quæritur? Respon. quòd potest, si de substantia patris vel matris profecta sit dos vel propter nuptias donatio. nec refert pater vel mater dotem dederit, vel alius de parentibus paternis vel maternis masculis vel fœminis, & hoc in prima & secũda parte.

d *Nouella constitutio.* quam habes. ¶. de coll. l. vt liberis.

d *Nouella constitutio.* quam habes. ¶. de coll. l. vt liberis.

e *Imputari.* vt & infra de rei vxo. act. §. videamus. sed non est bona ratio, vt ideo debeat cõputari in quartam, quia conferitur: vt infra de coll. l. illud. & infra eod. l. si quando. sed sic accipe similitudinem, b quia sicut ante nuptias donatio confertur ad similitudinẽ dotis: ita & cõputetur in quartã ad similitudinẽ dotis. An autem in dote possit institui, dixi c ff. de minor. l. iij. §. fin. sed vtrum. in fin. §. Eodemq; modo. dixi cum pater dedit: nunc cum mater vel alius ascendens. Et no. l. iij. §. quãdo. & q. quarta pars de. lib. x. l. Arguitur. ab heredibus. & sic corrigitur quod est. ¶. e. l. liberi.

e *Imputari.* vt & infra de rei vxo. act. §. videamus. sed non est bona ratio, vt ideo debeat cõputari in quartam, quia conferitur: vt infra de coll. l. illud. & infra eod. l. si quando. sed sic accipe similitudinem, b quia sicut ante nuptias donatio confertur ad similitudinẽ dotis: ita & cõputetur in quartã ad similitudinẽ dotis. An autem in dote possit institui, dixi c ff. de minor. l. iij. §. fin. sed vtrum. in fin. §. Eodemq; modo. dixi cum pater dedit: nunc cum mater vel alius ascendens. Et no. l. iij. §. quãdo. & q. quarta pars de. lib. x. l. Arguitur. ab heredibus. & sic corrigitur quod est. ¶. e. l. liberi.

f *Eodemq; modo.* dixi cum pater dedit: nunc cum mater vel alius ascendens.

f *Et hæc quidem de his personis statuim⁹, quarum mentionem testantes fecerint, & aliquam eis quantitatem in hereditate, vel legato, vel fideicõmisso, plicet minorem legitima portione, reli querint. Sin vero vel præterierint aliquã eorum personam iam natã, vel ante testamentũ quidem conceptã, adhuc verò in vtero constitutã: vel exheredatione, vel alia eorum mentione facta, nihil eis penitus reliquerint: tunc vetera iura q locum habere sancimus, nullam ex præsente promulgatione nouationem vel permutationem acceptura.*

g *Et innumerabilẽ.* sunt enim multi modi expugnandæ vltimæ voluntatis. ¶. bonorũ possessio cõtra tabulas, & inofficiosi querela. Itẽ & cum testamẽtum sit ipso iure nullum.

g *Testamentum multiplicater exp. gnari so lent.*

h *Vel alio modo.* vt per contra tabulas.

h *Vel alio modo.* vt per contra tabulas.

i *Alijs personis.* vt nepotibus ex filio. Vel dic, d parẽtibus vel fratribus. Vel dic etiã patronis: quia & ipsi debent agere ad supplementum: vt ff. de bo. li ber. l. etiam. §. cotes. & institu. de succes. li. §. si vero testamẽtum. Sed non videtur hoc nouum esse, quod dicit de repletione: vt ff. eo. l. si non mortis. Sed ibi c à cõpositoribus noui iuris fuit appositum.

i *Alijs personis.* vt nepotibus ex filio. Vel dic, d parẽtibus vel fratribus. Vel dic etiã patronis: quia & ipsi debent agere ad supplementum: vt ff. de bo. li ber. l. etiam. §. cotes. & institu. de succes. li. §. si vero testamẽtum. Sed non videtur hoc nouum esse, quod dicit de repletione: vt ff. eo. l. si non mortis. Sed ibi c à cõpositoribus noui iuris fuit appositum.

d *Idẽ Bal. Pau. & Ia.*

k *Exigere.* cõdictione ex hac lege. Additio. Aduertas q̃ suppletio illa legitimæ q̃ rata debet fieri tam de rebus quæ remanserũt apud heredẽ, q̃ de rebus legatis: vt probatur expresse in l. si libertus sub cõditione. §. libertus. ff. de bo. liber. ita vult Bar. in l. in quartam. in vlti. colũ. versi. quæro per quos. ff. ad legem Fal. & clarius in cõsilio sup. xxxiiij. incipiente, fact tale est. ante finem cõsilij. Itẽ adde q̃ filius pro sua legitima nõ solum nõ potest possessionẽ sua auctoritate occupare, vt dicit idẽ Bar. in li. ij. ¶. quãdo. & q. quarta pars de. lib. x. l. Arguitur. ab heredibus. & sic corrigitur quod est. ¶. e. l. liberi.

k *Exigere.* cõdictione ex hac lege. Additio. Aduertas q̃ suppletio illa legitimæ q̃ rata debet fieri tam de rebus quæ remanserũt apud heredẽ, q̃ de rebus legatis: vt probatur expresse in l. si libertus sub cõditione. §. libertus. ff. de bo. liber. ita vult Bar. in l. in quartam. in vlti. colũ. versi. quæro per quos. ff. ad legem Fal. & clarius in cõsilio sup. xxxiiij. incipiente, fact tale est. ante finem cõsilij. Itẽ adde q̃ filius pro sua legitima nõ solum nõ potest possessionẽ sua auctoritate occupare, vt dicit idẽ Bar. in li. ij. ¶. quãdo. & q. quarta pars de. lib. x. l. Arguitur. ab heredibus. & sic corrigitur quod est. ¶. e. l. liberi.

Testamentum multiplicater expugnari solet.

d Idẽ Bal. & alij.

e Tu dicmelius, q̃ ibi loquitur in eo quod post datum mater venit, et sic ei non erat locus ei succedere pro sua legitima: ideo excluditur à quærela: sed auburro boni vnus supplentur quod deest. hoc an sit togatur. in eo quod relinquitur in vltima voluntate. Sal. & Ias.

f Addas hic gl. in fin. in ca. porro. in tit. quæ sunt prima cau. sij a mit. in v sibus feudo. & sequitur gl. Bal. Pau. & Ias.

& Concord. Bart. Bald. Pau. & Ia.

natus suus [a] ipso iure infirmet, vel per contra tabulas si fuerit. A præteritus: emancipatus autem per contra tabulas. Sed exheredatus vel pro exheredato habitus agit querela: vt ff. de libe. præte. vel exhere. l. fina. Accursius.

a *Et illa.* Non solum prędicta hæc. l. Et not. quòd quædam est militia, id est reditus, siue officium vnde reditus prouenit, quæ potest vendi. [b] Quædam quæ certum quid heredi [c] dari permittit, licet vendi non possit: de quibus hic dicit, & infra de pig. l. fina. & in authen. de exhiben. & intro. reis. §. optimum. collat. v. & hæc computatur [d] in quartam, & confertur, vt hic. Alia, quæ cum persona finitur, [e] & nihil ad heredem transit: & illa non computatur, nec confertur: vt in contrario. ff. de colla. bo. l. j. §. fed an id. Vel ibi datum preciũ pro militia dicit non conferri: non id quod militia hodie valet: vt hic.

b *Vt si dicimus qp feudũ cõcedatur à rege, cum hoc qp possit vendi ad votũ imperantis. Bald.*

c *Vt sunt fendarii regulariter, quæ nõ venditur. Bald. d Concord. Bart. Bald. Paul. & Ia. e Vt est in pecuniaexpẽsa ãpatre in doctoratu filij. Bal. Inc. Silentiarij qui sint.*

b *Eo quòd.* q. d. aliquis, quomodo potest lucrari?

c *In morte testatoris.* Puta erat statutum vt si succederet militans post decem annos, dẽtur decem heredi eius à domino militiæ, & militia redit ad dominum: si post viginti annos, tunc quinque.

d *Obtinet.* scilicet si tunc decederet militans, quantum ad heredẽ trãsmitteret, tantum nunc in quartam imputabit.

e *Silentiarij.* quibus imperator sua silentia sub secreto committit.

f *Capitulis.* vt infra de fileh. lib. xij. l. j. & ij.

g *Computentur.* est enim castrense peculium eius vel quasi: vt infra de filen. l. fin. lib. xij.

Filius computare tenetur sibi in legitimam militiam, seu reditum annuum ex defuncti pecunia emptum, nisi sit de silentiarijs. Salycetus.

Imputari vero filijs aliisque personis, quę dudum ad inofficiosi testamenti querelã vocabantur, in legitimã portionem & illa [a] volumus, quæ occasione militiæ ex pecunijs mortui ijsdem personis acquisita, posse lucrari eas manifestum est: eo quòd [b] talis sit militia, vt vendatur, vel mortuo militante certa pecunia ad eius heredes perueniat: ita tamen, vt ille gradus eiusdem militię inspiciatur, quem in morte testatoris [c] militans obtinet: [d] vt tanta ei pecunia in legitimam portionem computetur, quantam dari constitutum est, si in eo gradu mortuus esset: is qui militiam ex pecunijs testatoris adeptus est: exceptis solis viris spectalibus silentiarijs [e] sacri nostri palatij, quibus præstita iam specialia beneficia tam de alijs capitulis, [f] quàm de pecunijs super memorata militia à parentibus eorum datis, nc in legitimam portionem eis computentur, [g] rata esse præcipimus. In cæteris vero personis prædictam obseruationem tenere volumus. Dat. Kalend. Iunij Constantinopoli, Iustiniano. A. II. Conss.

a *Et illa.* Non solum prędicta hæc. l. Et not. quòd quædam est militia, id est reditus, siue officium vnde reditus prouenit, quæ potest vendi. [b] Quædam quæ certum quid heredi [c] dari permittit, licet vendi non possit: de quibus hic dicit, & infra de pig. l. fina. & in authen. de exhiben. & intro. reis. §. optimum. collat. v. & hæc computatur [d] in quartam, & confertur, vt hic. Alia, quæ cum persona finitur, [e] & nihil ad heredem transit: & illa non computatur, nec confertur: vt in contrario. ff. de colla. bo. l. j. §. fed an id. Vel ibi datum preciũ pro militia dicit non conferri: non id quod militia hodie valet: vt hic.

b *Eo quòd.* q. d. aliquis, quomodo potest lucrari?

c *In morte testatoris.* Puta erat statutum vt si succederet militans post decem annos, dẽtur decem heredi eius à domino militiæ, & militia redit ad dominum: si post viginti annos, tunc quinque.

d *Obtinet.* scilicet si tunc decederet militans, quantum ad heredẽ trãsmitteret, tantum nunc in quartam imputabit.

e *Silentiarij.* quibus imperator sua silentia sub secreto committit.

f *Capitulis.* vt infra de fileh. lib. xij. l. j. & ij.

g *Computentur.* est enim castrense peculium eius vel quasi: vt infra de filen. l. fin. lib. xij.

XXXI. Idem. A. Mennæ præfecto prætorio.

Quæ nuper ad testamenta conseruanda nec facile retractanda sanciuimus [h] vt ratione † Falcidiæ † minime illis personis derelictæ, quæ ad inofficiosi testamenti querelam ex prioribus vocabantur, legibus, non pereliciteatur testamenta, sed

† *aliàs vt portione legitima minime illis perso. derelictis, quæ &c.*

† *id est, quarte debite iure naturæ. Pau.*

h *Sanciuimus.* vt §. eo. l. proxima.

Quoniam. §. Casvs. Quæ in duabus proximis ll. dicta sunt, recitat adhuc imperator: adijciens vt si testator minus legitima reliquerit filio, & eum in ea grauarit, forte detrahendo vsumfruct. vel sub conditione aliqua introducẽte moram; ad supplementum legitimæ condictionem ex hac l. habeat, vt eam percipiat sine vllo grauamine, & perinde sit ac si nullum grauamen in testamento fuisset adscriptum. No. ex ista. l. regulam, quòd omne grauamen & omnis cõditio & dilatio de legitima ipso iure reijcitur: ideo alia dubitatio est, nunquid hodie per istam. l. corrigatur. l. si pater. & similes. C. de insti. & substi. sed de hoc vide plenius ibid. per Iaf.

quod deest legitimæ portioni, id est quartæ parti scilicet ab intestato successionis, tantum repleatur: exceptis illis, quibus nihil in testamẽto derelictum est (in quibus prisca iuria illibata seruamus) etiam ad testamenta sine scriptis facienda locum habere sancimus. Dat. II. Id. Decemb. D. N. Iustiniano. A. II. Cons.

De legitima subducitur omne grauamen conditionis, vel temporis, vel alterius grauaminis. Bar. Vel sic: Omnis dilationis, conditionis, vel cuiuscunque grauaminis insertum à testatore in debita iure naturæ. habetur pro non inserto: & valet relictum tanquam purum. b.d. Vel sic: De portione vel legato relicto filio quantum est pro debito iure naturæ, aufertur omne grauamen dilationis vel conditionis. Salyc.

XXXII. Idem. A. Mennæ præfecto prætorio.

Quoniã in prioribus sanctionibus [i] illud statuimus, vt si quid minus legitima portione his derelictum fit, qui ex antiquis legibus de inofficioso testamento actionem mouere poterãt, hoc repleatur, ne occasione minoris quantitatis testamentum rescindatur: hoc in præsenti addendum esse censemus, [k] vt si cõditionibus quibusdam, vel dilationibus, aut aliqua dispositione moram, vel modũ, vel aliud grauamen [l] introducente, eorum iura qui ad memoratam actionem vocabantur, imminuta esse videantur: ipsa conditio vel dilatio † vel alia dispositio moram, vel quodcunque onus introducens, tollatur, [m] & ita res procedat, quasi nihil eorum testamento additum esset. Dat. II. Kalen. April. Decio V. C. Cons.

i *In prioribus sanctionibus.* vt supra eodem. l. omnimodo. & l. proxima.

k *Censemus.* Additur hic, vt sine aliquo grauamine.

l *Grauamen.* veluti vsumfructum. & sic est contra. ff. de vsufruct. legato. l. vxori meę. Solut. [f] illa corrigitur: vt [f] *Concord.* dixi ff. eod. authen. no- *Barto. Bal.* uissima. *& Iaf.*

m *Tollatur.* vt argu. ff. de iure pa. l. fiue. §. excluditur. nisi fecerit prospicius filio: [g] *g Approbat.* vt supra eod. l. filijs. & *Bart. Bald.* l. si pater. ij. & ff. de vulg. substi. l. cum ex filio, vel ntis [h] voluerit ei facere testamentum substituendo directo, non per fideicommissum: vt supra eodem. l. ex tribus. & infra de impu. & al. substi. l. humanitatis. sed alij dicunt leges prædictas supra eodem. corrigi per istã. Item nota hic vtile per inutile non vitiari, [i] sic infra. l. testamentum. & ff. de hered. instit. l. heredi- *i Hoc est* tas ex die. & ff. quan- *verum in dubitabb' sed* do appell. sit. l. j. §. bi- *bus: sed* duum. sed argu. con- *indistabilitra.* ff. de arbit. l. Pe- *bus, seu inf* dius. *parabilib'.*

Si quis. §. Casvs. *Ve hic in ti* Testator vnum ex *tratio allig.* suis filijs ex decem vn *de isto vide* cijs instituit, alium ex *in l. pecu-* duabus, vt non fit lo- *nie. ff. de* cus querelæ inoffic. *vsur. simila* institutus in duabus *glo.* vncijs, his contentus † Dicit hic fuit: sed institutus in *tamen vsq* maiori parte, eas sibi *tẽ. l. filius* restituere detrectauit. *fa. in §. di-* qualiter sit puniendus, *uus. de lu-* quæritur? Respondeo *ga. i. allegã* quòd condemnabitur *tes. ff. de ca.* in id quod sibi erat *in cõsi. 70.* restituendum. & hoc *& cõsi. 31.* in tertia parte alterius *in primo vo* rei eiusdem quantita- *lu. qz pater* tis: alijs quæ eodem *potest inhe-* testamẽto scripta sunt, *re vt dis-* ad effectum perducen *ratur in ca* dis. & hoc in prima. *tẽ ea autem* In secunda tangit im- *alienatio h* perator quandam antiquitatem in vna sua parte in qua continebatur quòd mater si filium suum infantem exheredare vellet, nõ posit nisi in odium mariti. hunc articulum corrigit in principi. statuens vt mater in odium sui mariti filium non exheredet: quia non debet quis alterius odio prægrauari: nec refert, maior fuerit vel minor, cum filios suos instituere valeat sub ista conditione, si pater eos emancipauerit: & sic odium mariti puniet, & filijs in nullo præiudicabit. Absurdum enim esset illum alterius odio prægrauari, qui non sentit, vel eum vt ingratum exheredari. & hoc in secunda. Vlianus.

Libero.

a *Libero.* in plurali numero tantum consueuit declinari: vt ff. de verb. signifi. l. non est sine liberis.

b *Masculum.* dandam ab vniuersali herede. Vel dic quòd totum occupauit.

c *Legitimam.* ergo legitimam hic appellat minusculam.

d *Hereditate.* puta partem restituenda sibi à fratre vniuersali herede: vt habeant locum sequẽtia. Et quod subijcit, de legato, dic hodie iure institutionis: vt in authentic. vt cum de app. cog. §. aliud. colla. viij. Vel ambo fuerant instituti: sed alter totum occupauit.

e *Consequitur.* spe.

f *Quantitatis*, illius minusculæ. & accipe quantitatis nomen large: vt ff. de leg, iij. l. quisquis. Sed videtur in totum amittere: vt infra de fideicommiss. l. fina. in fi. Solu. vt ibi. Accursius. Additio. Dic quòd ibi loquitur generaliter in quocunque herede: hic in casu speciali. in quo habet locum certa pœna per hanc l. statuta. Barto. in l. cõtraria in glossa allegata.

Quantitas quãdoq; sumitur largè.

g *Feriatur*, sic supra de plus peti. l. j. Accursius.

h *Testamento.* scilicet in scriptis facto.

i *Elogio.* sine scriptis.

Legis autem. Nota ex hoc §. regulam generaliter, quòd quis non debet alieno odio vel culpa vel delicto prægrauari: & hinc sumpta est regula. non debet aliquis de regu. iuris. lib. vj. secundum Iaf.

† *Similc in tam tãdem gl. sic per verb. in* ntã, *in qua hæc verba* pauantur, *extra de* prben. *& cgnita.*

k *Repelli.* & in hoc bene.

l *Odio*, & in hoc male.

m *Prægrauetur.* Nota vt & §. de pœnis. l. sanctimus. & ff. de pœnis. l. crimen. & ff. de his quibus vt indig. l. tutorem. in fin. & illud, *Filius non portabit* Filius non portabit. *iniquitatẽ pa-* &c. Sed hoc fallit in ca *trum.* sibus: vt §. ad legem Iuliam maie. l. penult. & fina. Item fallit. ff. de contra tab. l. iij. §. si emancipatus. secundum quosdã sed minus bene legẽ illã intelligũt. *a Vide Saly.* non enim loquitur *de nepoti Dy.* nepote exheredato, *in regula,* sed de filio. Item fallit *ff. debet. de* ff. de officio procon. *reg. iur. lib.* l. obseruare. §. j. sed cer *6.* te magis ibi propter *Cæter. gl.* propriam culpam te- *in §. vel nõ* netur. Item fallit. ff. de *ff. super* instit. l. sed & si pu- *verbo. iniu-* pillus. §. cæterum. in fi. §. & ff. quòd quisque iur. l. iij. §. si is. sed *stum. extra de* ibi potest eodem modo responderi. *temp. ordi.*

n *Sub conditione.* vt §. eod. l. filijs matrem.

o *Existimari.* & sic exheredari non potest: vt hic, & §. de libe. præte. l. fi. §. fi. diximus. Accur.

Si quis. §. Casvs. Tu testator extraneum heredem instituisti: filium exheredasti: nepotem ex filio, natum vel in ventre matris suæ reliquisti. decessit filius: postea extraneus heredit. adiuit. an nepos posit rumpere testamentum aui, quæritur? primo allegat quòd non. sed etiam quancunque ætatem agentibus, opponi minime concedimus: cùm possit sub cõditione [n] emancipationis hereditatem suam mater filio derelinquens, & patris odium punire, & iuri filij sui minime nocere, nec suam naturam fallere. Satis enim crudele nobis esse videtur, cum qui non sentit, ingratum existimari. [o] Dat. XII. Kal. Octob. Decio V. C. Cos.

Querela competens, vel quæ sperator competere, transmittitur ad liberos etiam non præparata: sed non competens vel extincta transmissionem non recipit. hoc dicit Bald. qui valde melius summat quàm Bartol. secundum Paul. de Cast. Vel sic: Querela etiam non præparata transmittitur ad liberos: contra quos poterit opponi de ingratitudine transmittentis, & de institutione de eo facta, & de repudiatione, & de temporis cursu. hoc dicit Bartolus.

XXXIIII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

2 Si quis filium suum exheredatum fecerit, alio scripto herede: reliquerit autem ex eo nepotem vel viuum, vel in ventre nurus suæ constitutum: [p] deliberante verò scripto herede filius exheredatus decesserit: nulla hereditatis petitione ex nomine de inofficioso [q] constituta vel præparata, omne adiutorium [r] nepotem dereliquit. Neq; enim pater [s] nepoti [t] aliquod ius, cũ decesserit, cõtra patris testamentũ derelinquit: [u] quia postea & adita est ab extraneo hereditas, & superuixit auo pater eius: vt neque ex lege Velleia [x] possit in locum patris sui succedere, & rescindere testamentum. Et hoc nonnulli iurisconsulti in medium proponentes, inhumanè reliquerunt. Sed nos (qui omnes subiectos nostros & filios & nepotes habere existimamus affectiõe paterna & imitatione) secundum quod possibile est, omnium commodis prospicientes, iubemus in tali specie eadem iura nepoti dari, quæ filius habebat:

b Ifud non est verũ secundũ Bar. Cy. Sal. & Pau.

c Approbatur Pau. & Iasoni.

d Concord. Bar. Pau. & Iaf. Lex Velleia quid statuebat.

suus: vt ff. vnde lib. l. scripto.

x *Ex lege Velleia.* ideo dixit, superuixit, quia lex Velleia dicit filium eo casu loco patris succedere, cum pater viuo auo decesserit: vt ff. de liber. & posthu. l. Gallus. in prin. & §. nunc de lege.

a *Et*ſ. id eſt quamuis.
b *Cauſam.* id eſt querelam. ipſo autem iure reſcindere nō poteſt: vt ff. de iniuſt. teſt. ſi quis filio. j. reſpon. & de libe. & poſthu. l. ſi quis poſthumos. §. ſi filium. Item nota hic querelam nō præparatam tranſmitti: quia ſpem [a] pater habuit, vt & in conditionali obligatione: vt inſtitut. de verbor. obliga. §. ex conditionali.
c *Etſi.* id eſt quamuis.
d *Probationibus.* vt ſ. eo. omnimodo.
e *Remoto.* per querelam.
f *Eum.* ſcilicet nepotē. Sed & ſi ponamus filium ingratū, cur repellitur nepos ex ſua perſona: vt ff. eo. l. ſi is qui. quæ eſt contra. inſtit. de ſucceſſ. liber. §. ſi vero teſtamentum? Reſpon. hic [b] ex perſona patris volebat admitti: ibi ex ſua. Vel die quòd hic etiam ex ſua perſona nō admittitur: quia hic nepos erat præteritus, & præterito nō datur querela: ſecus ſi fuiſſet exheredatus hic nepos: vt in l. contraria. ADDITIO. Vera ſoluto eſt, ep filius exheredatus hic, deceſſit ante aditam hereditatem per ſcriptum heredem, & ſic nondum delata ſibi querela: ideo non potuit eſſe locus ſucceſſorio edicto: ſecus in contrario. Fulgo. & Ia. per l. j. ff. de ſucceſſ. edic. & eandem ſolu. poſuit Ia. in l. in ſuis. ff. de libe. & poſthu.
g *Vel quinquennio.* Ad hoc. ſupra in quibus cau. in integ. reſtit. nō eſt neceſſaria. l. adoleſcentiæ.
h *Hereditatem.* Hoc referas ad vtrunque. nam neque ante aditā hereditatē repudiatio querelæ valeret: vtpote cum hereditate adita naſcatur: vt ff. eo. Papinianus. §. ſi conditioni. & de acquir. hered. l. is qui heres. in prin. nec quinquennium currit niſi demum adita hereditate: vt ſ. eo. l. ſcimus. §. penul. & §. ſi. ADDITIO. Aduertas quòd ſicut querela finitur quinquennio, vt hic: ſic etiam ius agendi ad ſupplementū (de quo ſupra eo. l. omnimodo) finitur quinquennio, ſecundum Bart. hic, pro quo facit ſecundum eum, quia ius agendi ad ſupplementum ſuccedit loco querelæ: vt d. l. omnimodo. ergo fortitur eius naturam: vt l. j. §. hæc actio. ff. ſi quis teſta. lib. eſſe iuſſus fue.
i *Cōceditur.* qui aliàs nō poterat teſtari: vt ff. de teſt. l. cius. §. j. & l. de ſtatu. ſi autē aliàs poterat teſtari, etiā ſolennitas remiſſa videtur, ne nihil operetur conceſſio: vt ff. ad municip. l. j. & ff. de leg. j. l. ſi quando. & ff. de conſtit. princi. l. fina.
k *Teſtamēti factionem.* & in actiua ſignificatione accipe: vt inſti. de here. quali. & diffe. §. teſtamenti. Sed videtur liberè cōcedi: vt ff. de bo. lib. l. criā. §. j. quę eſt cōtra. Sol. ibi ſciens princeps alienum libertum, teſtamenti conceſſit factionē. hic neſciebat habere liberos. Vel ibi dixit nō obſtante. l. aliqua: hic

a *Doctores hic in verbo, ſpemi, reputant glo. ſing.*

Cōcor. c. l. cum gl. i in perſ. poteſt ergo dici. extra de reſcrip. Querela re pudiari non poteſt ante ad tam hereditatem.

b *Reprobatur, licet cū teneat Sal.*

A vero non dixit. Vel magis liberis debetur hereditas quàm patronis. Item contra. ff. de iniuſto teſta. l. ſi quis filio. §. ſed & ſi quis fuerit. Solu. cum conceditur priuilegium militi, videtur ei concēdi quaſi militi: & ideo iure militari teſtari poteſt arg. ff. de mil. teſta. l. ex militari. §. ſed vtrūque. Cum autem paganus conceditur facere teſtamentum, videtur ei concedi quaſi paganō, vt iure communi teſtari poſſit: [c] vt hic. Vel ibi expreſsit iudex, vt iure militari teſtari poſſit. Vel hic [*] princeps: ibi alius iudex. F. contra videtur quòd conceſsio non valeat: vt etiam iure communi teſtetur: vt ff. de bon. libe. l. Paulus reſpondit. ij. §. patroni. ſed illa corrigitur, ſ. de bo. lib. l. fina. Vel aliud cum conceditur princeps, vt hic: & aliud cum patronus, vt ibi.

Priuilegium militis ſecundum qualitatem ſuæ perſonæ.

[*] Cōcor. ſi. de bo. poſſeſſo. ſuper verbo, ſuſtinet. & in c. cauſam de reſcrip.

l *Tuetur.* & facit infra de teſta. l. omnium. Item not. generali cōceſsione ea videri cōcedi, quæ verisimile eſt ſpecialiter conceſsa: vt & ff. de pecul. l. qui peculij. & ff. quæ in fraudem credito. l. ſi pater. & ff. mand. l. ii creditor. §. penulti. & de pig. l. obligatione.

§ Illud etiam. § CASVS. Filius pepigit cū patre de non impugnando teſtamentū per inoffic. querelam, accepta certa quantitate pecuniæ, vel ſpecie à patre. lapſo tempore fecit pater teſtamentum. extraneum inſtituit: filium exheredauit. an non obſtante pacto poſſit filius teſtamentum impugnare, quæritur. dicitur quòd propter pactum filius non gratur: ſed an agere poſſit querela, non aperit. hæc vera ſunt quando cum patre filius pactum fecit, ſecus ſi cum heredibus patris tranſegiſſet: quo caſu videtur iudicium patris filius agnouiſſe. & hoc in ſecunda. Et generaliter quando pater filio aliquid reliquit vel iure inſtitutionis, vel legati, vel fideicom. vel per dona. cauſa mortis, vel inter viuos, vt illud filius reputet ſibi in quartam, & poſt mortem patris illud filius agnouit ſimpliciter, id eſt nullam faciens mentionem de repletione: non propter hoc ſibi præiudicat quo minus poſſit agere ad ſupplementum. & hoc in tertia. In quarta dicit quòd hæc lex extendatur non ſolum ad filium & filiam, ſed ad illas perſonas quæ de inoffic. agere poſſunt. Viuianus.

Priuilegium militis ſecundum qualitatem ſuæ perſonæ.

Approbatur Bart. Bald. & Sa lyet.

m *Si quis.* ſcilicet filius.
n *Non agnouerit.* id eſt, non aliquid exceperit.
o *Granari.* q. d. ſolo pacto inſpecto quo conuenit ne ageret querela, non præiudicatur ei: quia pactum de futura ſucceſsione ſiue ſit vt ſuccedatur, ſiue vt non ſuccedatur, non valet: vt hic, & ſ. de pac. conuen. l. hereditas. & ſ. de colla. l. pactum. etiam ſi iuretur: vt ſ. de legi. & conſti. non dubium. ſed quod accepit, computatur in quartam, & ſic denegatur querela, & agitur ad ſupplementum. nō ergo grauatur, vt hic, quo minus agat ad ſupplementum. vt ſ. e. l. omnimodo. Vel illud imputatur quod accepit ex vltima voluntate, hic accepit inter viuos. Vel hic [e] non imputatur in odium patris qui filiū adſtringere voluit. ſed videtur huiuſmodi pactum inter patrem & filium valere: vt ff. ſi quis à pa. ma. fue. l. j. §. ſi parens. quæ eſt contra. Sōlu. aliud in patre cui non adeo filij debetur heredi-

d Dicit § tale iuramentum eſt ſer uandum: à fortiori eſt in lib. 6. de pa. e Concordat Paul. & Ia.

hereditas, vt patris filio: vt ff. eo. l. nam & ſi. Vel hic habet minus quarta: & quod hic dicit nō grauatur, ſcilicet quo minus agat ad ſupplemētum: vt hic ſtatim innuit, & generaliter & c. & ita hic & ibi valet. Vel ibi habebat integram quartam: vel ibi non iure pacti, ſed iure exceptionis doli: vel verius [a] iure vereri ex pacto: ſcilicet ſi contracta fiducia emāciper, filio ſuccedebat pater: ſic & e cōtra per pactum perdere poterat, ſed hodie ſicut nō pacto ſuccedit, & ſic nec pacto amittit: vt inſti. de leg. agna. ſuc. §. ſi. ADDITIO. Hanc vltimam ſolutionem dicit Bart. hic tenendam. Et aduerte quòd hæc regula pactum de non ſuccedendo non valet, ſalit ſi tantum quis ratione pacti accepit, quantū ſibi ex ſucceſſione debetur. ita ſingulariter limitat Bart. in d. l. j. §. ſi vel parens. ff. ſi quis à paren. &c. & idem in l. fina. in. ij. colū. ſ. de pact. & poſt eum Abbas in conſilio ſuo. cxvj. ij. voluminis, dicens ſe non reperiſſe hoc ab aliquo reprobari.

Approbatur Bart. Bald. & Sa lyet.

a *Computetur.* non aliàs, vt hic: & inſti. c. §. igitur. ſecus in quarta iure inſtitutionis, vbi cōputatur etiam ſi nō fuerit dictum: vt ff. ad leg. Falcid. l. cum quo. §. ſi. quæ eſt cōtra. Vel die quod & ibi ſunt dicta.
b *Non adiicient.* Ecce quare dixit ſimpliciter.
c *Præiudicium.* Secus iure veteri & in hoc caſu: vt ff. c. l. pe. §. fin. & l. ſi. & l. Papinianus. §. ſi conditioni. Et nō. quòd eligendo vnum ius ſibi competens, circa aliud ſibi non præiudicat. ſic & ſ. de trāſact. ſi quidem. & ff. de inoffic. teſta. l. mater. Sed argu. cōtra. ſ. depoſi. l. iiij. & de vſur. l. quamuis. & de pac. inter emp. l. commiſſoriæ.
d *Nullam.* ſcilicet ad ſupplerionem quartæ.
e *Iudicium.* quid autē ſi filius patrem vel matrem vel econtra vult inſtituere, & inſtituendus dicat nolo, & ſic alium inſtituit: ille adit, & exheredatus vel præteritus querelam inſtituit: vel dicit ipſo iure nullum teſtamentum? Certe cùm non ſit inſtitutus vel exheredatus, ergo nō tenet teſtamentum, ſicut in ſimilibus eſt arg. ff. de act. & oblig. l. obligationum fere. §. placet. & de his qui ſunt ſui vel alie. iur. l. patre. nec conſenſus inſticuendi firmat quod ipſo iure non valet: vt ar. ff. qui. mo. pig. vel hypo. fol. ſi debitor. in ſi. & de iure patro. l. ſicut. ſic & quādo pater filio, vel princeps ſubiecto, vel patroni filius liberto: vt ſ. e. in prin. & ff. de bo. lib. l. Paulus. ij. §. patroni. & inſt. qui. nō eſt permiſſum fa. teſt. in prin. quia nō nocet exheredatio, niſi ſit ingratus. vt ſ. de libe. prære. vel exhere. auth. ex cauſa. ergo non nocet conſenſus: vt inſti. de here. quali. & diffe. §. ij. Item non præiudicat conſenſus vi pacti vel repudiationis: vt ff. de acquirē. heredi l. qui ſuperſtitis. & infra de poſtli. reuer. l. nec nos, & ſ. ea. l. §. j. Econtra videtur q̄ non poteſt dici inofficioſum cum voluit filius pietatem ſeruare, & ſtetit per eū quo minus fieret, ergo volenti non eſt facta injuria: vt ſupra de tranſact. l. cum donationis nec inuito confertur beneficiū: vt ff. de reg. iur. l. inuito. H. Item hic videtur iuſta cauſa quare poſſet præteriri: vt ff. ſi quis ali. teſta. pro. l. j. Item conſenſus filij præteriti facit tenere quòd aliàs ipſo iure eſſet nullum: vt argu. ff. de inuſto teſta. l. filio præterito. & de iure dot. l. ſi res. §. j. quia paciſci potuit conſentiente filio: vt ff. de

Testamentū non poſſit dici inofficioſum ſi pater extraneum inſtituit, filio dicente, nolo eſſe heres.

a Ditat § tale iuramentum eſt ſeruandum: à fortiori eſt in lib. 6. de pa. e Concordat Paul. & Ia.

libe. & poſth. l. filio. eſt enim nullum teſtamentum, ſi hoc filius dicat patre conſentiente, vt alius habeat bona filij decedentis, vel econtra vt ſupra de pac. l. fin. arg. ff. ſi à patre quis ma. fue. l. j. §. ſi parens. & alias prohibita tolleratur voluntate partium. vt ff. de ſer. l. j. & ſpem futuræ &c. vt ff. de pact. l. pactum. in fi.

Sicut ſi ab initio minus legitima relinquitur, agitur ad ſupplementum: ita ſi ex poſtfacto legitima minuatur, per exceptionem. Per Falcidiam autem non poteſt minui legitima: & debet fieri ſuppletio de ſubſtantia patrimonij teſtatoris. & in legitima non imputatur quod caſu quæritur. h. d. vſque ad §. cum autem. Bald. Vel ſic: Si res filio relicta vel data pro legitima eſtimatur à filio, non propterea teſtamentum eſt nullum, quaſi nihil ſibi videatur relictum, quia loco eius res cenſetur relicta æſtimatio eius. ſed ad ſupplementum agendum eſt, ſi non ſufficiat, item de eo quod eſt relictum pro legitima, non detrahitur Falcidia: quia legitima plene eſt debita filio, quàm Falcidia ſit debita heredi. Item ſupplementum legitimæ debet fieri de ipſis rebus hereditarijs: & illa quæ adnentitio lucro veniunt, in eam non imputantur. hoc dicit vſque ad §. cum autem. Pau. de Caſt.

B

XXXVI. Idem. A. Ioanni præfecto prætorio.

SCimus antea conſtitutionem [f] relatam fuiſſe, qua cautum eſt, ſi pater minorem debita portione filio ſuo reliquiſſet: omnimodo, etſi non adijciatur, viri boni arbitratu repleri filio, attamen ipſo iure g ineſſe eandem repletionem. q Quærebatur itaque, ſi quis rem donatam vel inter viuos, vel mortis cauſa, vel in legatis, vel in teſtamento reliquam aggnouerit, & pro parte ſua habuerit: deinde eadem res euicta vel tota vel pro parte fuerit: an debeat ex noſtra conſtitutione pars legitima poſt euictione ſupleri, vel ſi ex lege Falcidia minuantur legata, vel fideicommiſſa, vel mortis cauſa donationes: debeat tamen ex hoc caſu ſupplementum introduci: ne dum tota Falcidia accitata morte heredis, aut aliquo temporis interuallo: reliquæ autem partes cum deceſsit heres: vel prout teſtator diſpoſuerit. à quo autem tempore currat quinquennium intra quod agere poſsit exheredatus, i. eſt quo elapſo excluditur à querela, quæritur, an ſcilicet à morte teſtatoris, an ab adita hereditate ſecundū tēpus. Et reſpōdetur quia ab adita hereditate ſecundū Vlpianū, & non à die mortis teſtatoris, ſecundū Modeſtinū. Sed quia heres tempus adeundæ here. poſſet prorogare, & filium ſua legitima defraudare, ſtatuit imperator, vt ſi in eadem prouincia commoretur ſcriptus, & exheredatus filius: detur ſpacium ſex menſium ad hereditatem adeundam. Si in diuerſis prouincijs, detur et anni ſpacium computandum à morte teſtatoris: & ſi intra ſtatutum tempus nec adire nec repudiare voluerit, per officium iudicis compellatur: & ſi filius medio tempore, id eſt poſt mortem teſtatoris & ante aditam hereditatem deceſſerit, querelā licet non præparatam, quia nec libellum porrexerit, nec in ea lis eſt conteſta. ad filios tranſmittit: ad extraneos autem ita demum poteſt tranſmittere, ſi præparatam reliquat. & hoc in quarta. Not. ex iſta l. in verſic. quærebatur. et ex. magiſtralem, quòd ſi pater inſtituit filium in re aliena, valet inſtitutio etiam re ignorata: nec cenſetur præteritus, cùm ſibi debeatur æſtimatio, ſecundum la.

Cimus. § CASVS. In prima parte facit mentionem illius cōſtitutionis. ſupra c. l. omnimodo. dicens quòd ſi teſtator nō reliquerit debitam portionem, & ſi non adijciatur, boni viri arbitrio repleatur ipſo iure debet repleri. In ſecūda vero dicit, quòd ſi teſtator filio reliquerit aliquid vel titulo inſtitutionis vel donationis, & illud euictum fuerit per extraneum vel per heredē ſcriptum, debet repleri ſiue in toto, ſiue in parte fuit euictū, nec habet locum Falcid. ſed ſiue minus legitima ab initio fuerit teſtimentum, ſiue legitima, ſed grauatur: rei grauatæ deminutione tēporali ſiue conditionali locum habeat repletio: nec ex fructibus repleatur, ſed ex bonis patris hereditatis: immo nec ex eo quod gratia ſubſtitutiōis (puta quia in legato alij fuit ſubſtitutus) lucratus fuerit: vel ſibi habenti proprietatem nomine legati vel alio quo titulo à patre cui accreuit vſusfruct. In tertia dicit quòd ſi extraneo inſtituto, filio exheredato, fuerit rogatus inſtitutus de reſtituēda hereditate filio poſt mortem, vel vſque ad certum tempus, vt non careat debita legitima: ſtatim quartæ partis fiet reſtitutio, & non expectata morte heredis, aut aliquo temporis interuallo: reliquæ autem partes cum deceſsit heres: vel prout teſtator diſpoſuerit. à quo autem tempore currat quinquennium intra quod agere poſsit exheredatus, i. eſt quo elapſo excluditur à querela, quæritur, an ſcilicet à morte teſtatoris, an ab adita hereditate ſecundū tēpus. Et reſpōdetur quia ab adita hereditate ſecundū Vlpianū, & non à die mortis teſtatoris, ſecundū Modeſtinū. Sed quia heres tempus adeundæ here. poſſet prorogare, & filium ſua legitima defraudare, ſtatuit imperator, vt ſi in eadem prouincia commoretur ſcriptus, & exheredatus filius: detur ſpacium ſex menſium ad hereditatem adeundam. Si in diuerſis prouincijs, detur et anni ſpacium computandum à morte teſtatoris: & ſi intra ſtatutum tempus nec adire nec repudiare voluerit, per officium iudicis compellatur: & ſi filius medio tempore, id eſt poſt mortem teſtatoris & ante aditam hereditatem deceſſerit, querelā licet non præparatam, quia nec libellum porrexerit, nec in ea lis eſt conteſta. ad filios tranſmittit: ad extraneos autem ita demum poteſt tranſmittere, ſi præparatam reliquat. & hoc in quarta. Not. ex iſta l. in verſic. quærebatur. et ex. magiſtralem, quòd ſi pater inſtituit filium in re aliena, valet inſtitutio etiam re ignorata: nec cenſetur præteritus, cùm ſibi debeatur æſtimatio, ſecundum la.

f *Conſtitutionem.* ſ. eod. l. omnimodo.
g *Ipſo iure.* id eſt etiam ſi nil dicat teſtator: ſi tamen filius hoc allegat: vt ſ. l. proxi. ſic in teſtamento dico filio ſuo præteritō: vt ff. de iniuſt. cap. teſta. l. filio. & in contra tabulas, & in cōpenſatione: vt ſ. de compen. l. fina.

a *Heres nititur* ex legato relicto filio.
b *Commodum*. Nam dato q̃ hoc non possit petere suppleri, cessat lex omnimodo. & sic habet locum lex illa, cùm quæritur. nam posito quòd non oporteat &c.
c *Amittat*. rescisso testamento per querelam inofficiosi. Sed contra ad sequens responsum. ff. de leg. ij. l. cum pater. §. euictis. Sed aliud [a] est in legato quod habet aliquis nomine quartæ vt agat de euictione, ne intentet querelam, vt hic: aliud in alijs: vt ibi. Vel illud in præceptionibus. Item est cõtra. ff. de bo. lib. l. si vexò. §. si patronus. vbi dicit totum auferri per contra tabulas parte legati euicta. Sed dico [b] quòd aliud est in isto filio quàm in patrono: quia magis est debita filio patris hereditas, quàm liberti patrono. Item contra. ff. de leg. ij. l. cum pater. §. euictis. Sed in præcepto ibi dicit agi de euictione.
d *Falcidia*. scilicet in hac parte. sic ergo per Falcidiam non minuitur legitima, licet vtráque libertates minuant: vt ff. eo. l. Papinianus. §. quarta.
e *Interueniẽte*. per Falcidiã vel per. cuictionem.
f *Substantia patris*. Ex hoc verbo corrigitur quod est. ff. eo. l. Papinianus. §. si quis. Vel illud in quarta Trebellianica: hoc in quarta iuris, naturæ: vt ff. ad Trebel. l. mulier. j. §. si heres. Vel ibi certum tempus erat appositum, intra quod tempus potest percipere tot fructus qui sufficiunt ad quartam. hic non. & de hoc habetur etiam. j. ad Trebel. l. iubemus.
g *Ex substitutione*. cũ forte substitutus sit in legato.
h *Accrescendi*. à fructuario, cùm ipse erat proprietarius tantum, vt dicit statim.
i *Substantia patris*. sed an fructus dicatur res? subijcit quòd sic: vt ff. de verbo. significa. l. bonorum. Argu. contra infra ad Trebel. l. iubemus.
k *Fieri*. sic ergo quæritur vnde & à quo fiat repletio. & sic sunt argu. contra. ff. de peti. here. l. item vendunt. §. à quo. & de verb. oblig. cum seruus. & §. de preci. impe. offe. l. vniuersis. Accursius.

a *Approbatur Salyce. & Ias.*
b *Idẽ Saly.*
Singularis textus secundũ Paul. hic ad hoc, quòd si filius minus legitima relictũ est, substituatur legatario vel heredi, non imputat in legitimam quod capit. ex substitutione.

¶ Cvm avtem. Iste §. est in hoc tantum correctus, quòd filio non potest reliquiri legitima etiam per fideicommissum vniuersale. Nec putes quòd sit superfluus propter. l. quoniam in prioribus. supra e. nam illa lex loquitur quando filius erat solum institutus in legitima: hic autem vltra legitimam in vniuerso fideicom. secundum Ia.
Additio.

l *Cum autem*. Si minus legitima portione relinquatur, qualiter repleri debeat, dictum est suprà. Si autem ex tempore relictũ est & plus, vt non careat debita portione dicendum est.
m *Instituto*. §. eod. l. quoniam in prioribus.
n *Celebrari*. cõdictione ex hac. l. & non per querelam, quod apparet ex sequentibus. Nam si per querelam, non valerent secundũ iura ista quæ testamento relicta essent, quasi à demente relicta: vt ff. e. l. Titia. Sed hodie aliud videtur quàm lex ista dicat, per auth. vt cum de app. cog. §. aliud quoque. col. viij. cum debeant habere iure institutionis: nisi velis dicere istum intelligi quasi institutũ. nam prætor fideicommissarium reputat pro instituto: vt instit. de fideicom. here. §. restituta. & est simile ad §. istũ. in authẽ. de trient. & semiss. §. j. coll. iij.
Videtur missarius reputatur pro instituto.
ADDITIO. Bart. reprehẽdit hãc glossam volentẽ q̃ fideicõmissum habeat hic vim institutionis: quia tex. in d. §. aliud quoque. dicit expresse q̃ non valet iure fideicõmissi. facit. l. ita tamen. §. quirogatus. ff. ad Treb.
Additio.
¶ Illvd. Not. ex isto §. q̃ querela non cõpetit filio exheredato, nisi adita hereditate per præscriptum heredẽ, quo tempore incipit nasci. l. Papinianus. §. si conditioni. ff. eo. secus est in bono. posse. contra tabu. quæ competit etiã si non sit adita hereditas. l. illud. in prin. & l. quod vulgo. ff. de contra tab. la.
o *Vt tempora*. scilicet quinquennij: vt §. eo. si quis filium. in fi.
p *Hereditate*. quia tũc nascitur: vt ff. eodem. l. Papinianus. §. si conditioni. sed contra tabulas ex die mortis: vt ff. de contra tab. l. illud. in princi. & l. quod vulgo.
q *Non liceat*. subaudi, tamen. Vel dic quasi diceret, ideo computabatur ab adita hereditate, ne liceat heredi adire quandocunque sibi placuerit: imò intra certum tempus cogemus eum adire: vt statim sequitur. si autẽ à tempore mortis cõputaret, haberet liberam potestatem adeũdi quãdo vellet heres.
r *Adire*. sed aliud vide. tur statui rempus: vt j. de iure delibe. l. fina. §. j. quæ est cõtra. Sol. vt ibi.
s *Hoc facere*. aliàs repellatur in perpetuum: vt ff. de cu. bo. dã. l. j. potest ergo post annum adire: quod est cõtra Pla. vt diximus. j. de iure delib. l. cum antiquioribus.

Ad ex-

a *Ad extraneos*. j. de iure delibe. l. sancimus.
b *Antiquis libris*. vt ff. eo. quemadmodum.

CVm antiquis. Cassvs. Olim licebat militibus in castrensi peculio testari militantibus iure militari: veteranis autẽ & qui extra rem militarem positi sunt iure communi: & in quasi cast. pecu. quibus specialiter fuerat indultum testari, puta consulibus & alijs certis personis dignitatẽ habentibus iure communi tantum, & specialiter super salarijs administrationis suæ sibi administratis. & hoc quidem priuile. exenditur hodie generaliter ad omnesqui ratione officij de publico salaria percipiũt. sed hodie non solum in his, sed in omni alio quasi castrensi peculio quilibet potest testari sine tumore inoffi. querelæ: adijciẽs, quòd sicut querela inoffic. locum non vindicat in testamento militari: nec contra eorum decretiohem admittatur. hoc vsque ad §. si enim &c. ibi enim dicitur quòd hæc non sine ratione introducta sunt tali argumento subnixa, quòd nec olim patrono prætexito contra testamẽtum liberti sui super peculio castren. id est rebus in castris acquisitis cõpetit bono. pos. In fine dicit quia durante patria potestate hac immunitate gaudent in quasi castren. peculio sui non iure effecti: cum nec tunc peculium dicitur confuso patrimonio extune, sicut cæteri non subiacent querelæ inofficiosi. Vivianus.
c *Cum antiquis*. vt supra e. l. de inofficioso. & ff. eod. l. si instituta. §. de inofficioso. Accursius.
d *Legibus*. vt ff. eodem. l. Papinianus. §. si conditioni. sed contra tabulas ex die mortis: vt ff. de contra tab. l. illud. in princi. & l. quod vulgo.
e *In castrensibus*. amodo de filijsfamilias tãtum dicit. Accur.
f *Paganum est*. scilicet profectitium vel adventitium: vt infra de bo. quæ libe. l. cum oportet. in princip. in quibus constat filiumfamilias non posse testari: vt infra. de bonis quæ liber. l. fina. §. filijs autem.
g *Conceditur*. id est cõcedebatur ante legem istam.
h *In proconsulibus*. qui erãt filijfamilias. & sic expone sequentia.
i *Non prohibẽtur*. Not. licito, etiam quo ad exheredationem: vt ff. e. l. Papinianus. §. Papinian⁹. & infra. ibi. quia militibus &c. & secundũ hoc in quasi castrẽsi finita etiam dignitate posset exheredare. quod secus est in castrensi veterano. Sed cur secus? Alij idem, pro quibus d. l. Papinianus. quia dicit patrisfamilias.
k *Concessum est*. ante hanc l. vt prædictum est.
l *Quia*. merito quæro an omnes qui

Approbatur per omnes scribentes hic.

suam posteritatem transmittet. Ad extraneos [a] vero heredes tunc tantummodo, quando antiquis libris [b] infertam faciet præparationem. Dat. Kalend. Septen. br. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis. VV. CC.

Sicut in castrensi, ita in quasi castrensi peculio filiusfamilias habet duplex privilegium: quia potest testari, & testamentum eius non subiacet querelæ: sed paterfamilias effectus, quia desinit esse peculium, & cum reliquis bonis confunditur, dicta privilegia non meretur. Bald.

XXXVII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm antiquis [c] legibus [d] declaratum est, vt militaria testamenta de inofficioso querelam euadant: multi alij casus emergunt, in quibus dubitationes exortas sopiri necesse est. In castrensibus [e] etenim peculijs introducta est & alia subdiuisio, & peculij triplex inuenitur causa. Vel enim paganum est [f] peculium, vel castrense, vel quod medietatem inter vtrunque obtinet, quod quasi castrense nuncupatur. ¶ In tali igitur peculio quod quasi castrense appellatur, quibusdam personis licentia conceditur [g] condere quidem testamenta, sed non quasi militibus quo voluerint modo, sed communi & licito & consueto ordine obseruãdo, quemadmodum constitutum fuerat in proconsulibus, [h] & præfectis legionum, & præsidibus prouinciarum, & omnibus generaliter qui in diuersis dignitatibus vel administrationibus positi, à nostra consequuntur manu, vel ex publicis salarijs quasdam largitates. ¶ Sed hæ quidem personæ testamenti faciendi habent potestatem in ipsis tãtummodo peculijs quæ iam enumerata sunt, id est quasi castrensibus. Sed & veterani qui tempore quidem militiæ sibi peculiũ acquisierunt, militiam autem deposuerũt: testari, licito tamen modo non prohibentur. [i] ¶ In his itaque omnibus quasi castrẽsibus peculijs dubitabatur si cõtra huiusmodi testamenta de inofficioso querelã extẽdi oporteret. Sed prior quæstio erat, si omnes qui quasi castrense peculium habeãt, testari in hoc possint: quia non omnibus patsim, sed quibusdam personis hoc priuilegij loco concessum est: [k] quia [l] militibus quidem & veteranis testamenta facere in castrensi peculio undique concessum fuerat: sed militibus quidem in expeditione constitutis iure suo, veteranis autem iure communi. De alijs autem personis omnibus, quæ non per speciale priuilegium hoc acceperunt, si possint testari, dubitatum fuerat: vtputa viris disertissimis patronis causarum, virisque deuotissimis memorialibus, [m] & agentibus in rebus, necnon magistris studiorum liberalium, archiatris [n] quoque, & alijs omnibus omnino qui salaria vel stipendia percipiũt publica. [o] In his itaque omnibus sancimus (quia ad imitationem peculij castrensis quasi castrense peculium superuenit) omnes qui tale peculium possident, super ipsis tantummodo rebus quæ quasi castrensis peculij sunt, vltima condere (secundum leges tamen) posse elegia: hoc nihilo minus eis addito priuilegio, vt neque eorum testamenta [p] inofficiosi querela expugnentur. Si enim patronus aduersus res quas libertus eius ex castris acquisiuit, sui iuris indubitanter cõstitutus, etsi præteritus fuerit ab ingrato liberto, tamen cõtra huiusmodi peculium [q] contra tabulas bonorum possessionem non habet secundum veterum legum sanctionem: [r] quemadmodum oportet præfata peculia quæ ad instar castrensis peculij introducta sunt, de inofficioso querelæ esse suppositа? Sed hoc obtinere oportet, donec in sacris parentum suorum constituti sunt hi qui quasi castrense peculium possident. Si enim sui iuris efficiantur, procul dubio est eorũ testamenta & pro ipsis rebus quas antea ex quasi castrensi peculio habebant, posse de inofficioso querelam sustinere: cũ neque nomen peculij permanet, sed alijs rebus confunditur, & similẽ fortunã recipit,

Additio.

m *Memorialibus*. id est notarijs qui scribunt causã memoriæ.
n *Archiatris*. id est medicis.
o *Publica*. vt §. de adduo. diuer. iudi. l. fori.
p *Testamenta*. duo privilegia dat filijsfamilias: vt & testentur in quasi castrensi, & non timeãt querelam: vt hic, & infra de testa. milit. l. fi. sed hodie timent: [c] vt §. de episco. & cleri. l. sacrosanctæ. & authẽ. presbyteros. j. & in authent. vt cum de ap. cog. §. sancimus. colla. viij.
Filiifamilias testãdo duo privilegia olim habebant.
q *Peculium*. sic dico respectu præteriti temporis quo fuit seruus. & sic accipitur pro patrimonio. vel alijs modis: vt ff. de pecu. super rubr.
b Cum consensu patris possit testari in aduersus tutijs, vt ostenditur in ea. pe. de sepul. li. vi.
r *Sanctionem*. vt ff. de bo. lib. l. si filius. §. Papinianus. Et no. quòd miles filiusfamilias etiam si sui iuris efficiatur, nihilo minus habet hoc idem priuilegium in bonis castrẽsib⁹: sed in bonis quasi castrensibus secus: vt hic in verbis. sed hoc secus etiam in veterano: vt ff. de militari testa. l. si à milite. §. fina. & l. nam inbona. & ff. eod. l. Papinianus. §. Papinianus. veteranus enim & filiusfamilias non habent priuilegium vt cesset querela inofficiosi testamenti, licet restari possit: vt supra ea. l. §. sed & veterani. sed libertus etiã veteranus habet hoc priuilegiũ, vt hic dicit. nec enim ita subuenitur patrono, vt filijs & parentibus.
c Approbatur per Bal. & Ias.

DE INOFFICIOSIS donationibus.
Continuatio.

Dictum est supra de querela inofficiosi testamẽti: sed quia sæpe in fraudem legis excogitantur donationes, vt cesset querela inofficiosi testamenti: vt infra eod. l. j. ideo ponit de inofficiosis donationibus. A.

SI vt allegatis. Cassvs. Materfam. filios habens quatuor, donauit duobus decem vncias inter vnos: postea fecit testamentum, & omnes in duabus vncijs reliquis instituit: demum duo non habere inue-

niuntur

niuntur niſi vnicam vnciam : & eam legatis & fideicommiſſ. A grauauit: qualiter eis ſuccurratur, quæritur? Reſpon. quòd ſicut contra extraneum inſtitutum filio cui debitum bonorum ſubſidium relictum non eſt, datur inofficiosæ querelæ: ita & his datur contra duos alios querela de inoffic. donat. & per eam conſequentur debitũ bonorum ſubſidium.

a *Si vt allegatis.* vos duo fratres.

b *Ad eludendam.* id eſt excludendam.

c *Inofficioſi.* ſcilicet teſtamenti. nam illa ad ſubuertenda teſtamenta tantum eſt inducta.

d *Exhauſit.* excedendo dodrantem.

e *Ex duabus vncijs.* ſed quomodo his duobus filijs poteſt dari querela, cum quartam habeant & plus: quia alij duo erant, vt in litera ponitur: & duæ vnciæ plus quarta ſunt: ſcilicet dimidię eorũ duorum filiorum quæ eis debebantur ab inteſtato? Reſpond. promptum eſt dicere quòd ex duabus vncijs non patrimonij quod erat ante donationem, fuerunt inſtituri: ſed eius quod remanſit: puta donauit decem vncias, & remanſerunt duæ: has duas vncias diuidit in xij, & ita ex duabus vncijs eius quod remãſit, fuerunt inſtituti. Vel ſi ex groſſis vncijs fuerunt inſtituti, dic quòd fuerunt eximanitæ legatis & fideicommiſſis. Secundo quero, cum aliquid habeant nomine quartæ: cur hanc querelam intentant? Reſpond. quia C ſuperiorem querelam de inofficioſo teſtamento habebat filius olim, ſi minus quarta habuit: ſed hodie remittitur omne grauamen: vt ſupra tit. j. l. ſcimus. & l. omnimodo, & l. quoniam in prioribus. Dic ergo quòd ſiue habeant querelam ſecundum leges veteres cõtra legatarios in modum exceptionis: (quod eſt, ſi ipſi poſſident res legatas, & legatarij agant, vt alias vides: vt ff. de inoffic. teſta. l. Papinianus. §. ſi filius.) ſiue ſecundum nouas, remittitur omne grauamen. Dico etiam hodie hanc querelam proponendam contra donatarios ſi id quod apud eum eſt, ad quartam nõ ſufficit, & ita verum- que habebit. Tertio opponitur: quia ſi habeat quod ſufficit ſibi ad quartam, remiſſo ſibi onere per leges ſuperioris titu. non videtur velle lex iſta quòd hanc querelam proponat. ſic enim dicit vtpote quartam &c. Sed dic, non habentibus a inſpecta quantitate bonorum quæ erat ante factam donationem: vt ſupra tit. j. authen. vnde & ſi parens. ſi autem de reſiduo intelligeres, bene habent quartam, vt dixi, & plus. Vel dic, etiam eius reſidui non videntur habere quartam, cùm ſit eximanita legatis & fideicommiſsis: & ita non ipſo iure b tollitur omne grauamen, licet hoc ſit in titu. ſuperiori. Quarto quæro, quomodo dicit, iuxta formam &c. ibi enim ageret tantum ad ſupplementum: vt ſupra titu. j. l. ſcimus. in princ. & l. omnimodo. hic autem agitur querela? Reſpond. hic habuit reſpectum ad id quod olim fiebat in illa. nam ibi olim habebat querelam, ſi minus quarta habueret. Vel ſecundo hodie idem eſt in hac quod in illa. Quinto quæro, in quantum ſit reuocatio per hanc querelam? Reſpond. ſecundum Azo, quatenus immoderate eſt facta: vt infra eod. l. ſi mater. & l. ſi totas. quod ſatis dici poteſt. Nec obſtat. ff. de leg. ij. l. Titia. ij. §. imperator. vbi ſuam dimidiam integram reuocat vnus duorum filiorum. Sed dic c ſecundum B. & R. dimidiam eius quod eſt vltra dodrantem: vt infra e. l. ſi mater. Vel diſtingue ſecundum B. in quæſtione prædicta, an ſit inofficioſa donatio re & conſilio, an re tantum. Primo caſu in totum ſit reuocatio: d ſecundo, in id tantum quod eſt immoderate geſtum. & hoc ſecundum vereres leges. Sed per authen. ſupra titu. j. vnde & ſi parens. ſit ſemper quatenus eſt geſtum immoderate. Vel illa authent. ſecundum hanc diſtinctionem intelligitur. Vel loquitur quando in alium filium eſt collata: ſecus ſi in extraneum. Huic diſtinctioni videtur obſtare infra eod. l. fina. vbi pariſicat querelas: ſed in ſuperiori non refert re tantum, an etiam conſilio fecit, nec ergo & hic. ſed illud

a Placet Bar. & P. in ſcipſa.

b Diſſilicet Bart. & P. & cõtra ſen tit. §. glo. et in reſponſione ſecun de quæſtionis.

c Cõe. Bal. in l. ſequẽti. & hic Bar.

Donationis inofficioſæ querela in quantũ reuocat.

d Et bene. Bart.

quemadmodum & cæterę res eorum, quæ in vnum congregantur ex omnibus patrimonium. Dat. Kalend. Septemb. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis. VV. CC. anno ſecundo.

TITVLVS XXIX.
DE INOFFICIOSIS DONATIONIBVS.

Si per inofficioſam donationẽ filij fraudantur in quarta, id eſt legitima portione: competit eis querela inofficioſæ donationis, quæ eſt introducta ad ſimilitudinem inofficioſi teſtamenti, ſecundum Baldum.

I. Imp. PHILIPPVS A. Nicanori & Papianæ.

SI (vt allegatis a) mater veſtra ad eludendũ b inofficioſi c querelam, pene vniuerſas facultates ſuas dum ageret in rebus humanis, factis donationibus, ſiue in quoſdam liberos, ſiue in extraneos, exhauſit: d ac poſtea vos ex duabus vncijs e fecit heredes, easque legatis & fideicommiſsis exinaurire geſtuit: non iniuria iuxta formam de inofficioſo teſtamento cõſtitutam ſubueniri vobis, vtpote quartam partem non habentibus, deſideratis. PP. XIIII. Kalend. Septembr. Philippo. A. & Titiano Cõss.

Si pater donat filio in poteſtate: quatenus immoderate donauit, mors eius non confirmatur: & ideo ad reuocãdum non eſt opus querela. ſi autem donauit filio emancipato, ab initio valet, & querela eſt locus. hoc dicit Bart. & Bald. Vel ſic: Donata inofficioſe à patre filio in poteſtate conſtituto, reuocantur ſimile erga ſcindũ iudicio. donata vero emancipato reuocantur per querelam iſtam. b. d. Salycetus.

II. Imperatores VALERIANVS & GALLIENVS AA. Aeriæ.

SI pater omne patrimoniũ ſuum impetu quodam immenſæ liberalitatis in filium

Azo. & Io. quòd ſi donatio illarum. ix. vociarum in fraudem facta fuit, quòd fiat reuocatio f ix. nec prodeſt ſi dicat, non fuit fraudatus re in illis: quia etſi nunc non erat fraudatus, fraudabatur tamen, ſicut in vſucapione aliàs ſolemus dicere: vt ſupra de reſti. mili. l. quod tempore. & aliàs vt ff. quod met. cau. l. ſed & partus. & aliàs ff. quod met. cau. l. extat. Item etiam victima relicta inducunt Falcidiam de primo relictis, quam prima non inducebant: vt ff. ad leg. Falc. l. pœnales. §. annua. & l. in quantitate. §. ſed & ſi legatar. & l. Plautius. & l. lineam. Si vero re tantum fuit inofficioſa donatio, omni remedio videtur excludi, niſi per authent. de immen. dona. quæ generaliter loquitur vbi donatio fuit immenſa: quia quartam bonorum quæ erat ante donationem, omnino debet habere filius. Idem ergo in vij. q. dici poteſt: vt ſi pluribus ſingulariter donauit, & vltima reddat alias inofficioſas: vt ff. de iur. pat. l. ſi libertus. §. fina. Item octauo quæro, quid ſi ab initio donauit quis totum ſuum patrimonium, poſtea autem multo plus acquiſiuit, & totum filio reliquit? Reſpond. g non dari ei querelam: vt argumen. in authen. de nupt. §. quia verò hactenus. colla. iiij. & ff. ad l. Falcid. in ratione. j. in princip. Argumen. contra ſupra titu. j. authentic. vnde & ſi parens. Nono quæro econtra: Quid ſi donando non excelſit dodrantem, ſed poſtea reliqua bona amiſit caſu? an fingetur modo inofficioſa donatio fuiſſe, quæ non fuerat tempore donationis inofficioſa? Reſpond. non, h quia legitime fuit facta: argu. infra de admi. tut. l. ſanctimus. j. Sed vt ſupra dicitur, in viij. q. pendet interim dum viuit. Decimo quæro, quæ actio proponitur pro reuocanda huiuſmodi donatione? Quidam dicunt (vt R.) vtilem petitionem here. quaſi titulo habito pro non titulo: quod non eſt verum, cum hic donatarius factus fuerit dominus, & bona fide. Alij dicunt dari vtilem rei vindicationem, quod ſatis dici poteſt i propoſita prius iſta querela, non autem datur directa: quia qui accepit, factus eſt dominus traditione, vtpote cum non in fraudem legis ſed hominis facta ſit alienatio: vt ff. de iur. pat. l. ſi libertus. Non autem hoc dixi, vt per omnia ſimilis ſit patrono hic filius: quia hic ſola donata, k ibi quoquo modo alienata, dolo tamen, reuocatur: hic & ſine dolo, vt puto: vt infra eodem. l. ſi totas. Sed (vt dixi) prius eſt proponenda querela, & ea perlata datur vtilis in rem, ſicut in querela inofficioſi teſtamenti, nec tamen omninò, ſic quia ipſo iure ibi deſijt heres dominus eſſe: vt ff. de vulg. ſubſtitu. l. in ſubſtitutione. At hic non ita credo: & merito: quia hic cui donatum eſt, non ſola voluntate vt heres habet dominium: ideoque licet infirmetur voluntas per hanc querelam, remanet tamen dominij tranſlatio per traditionem facta. at in herede infirmata

e Quæ ſint immitte: vt tenet Bal. in verſic. cumulo quæro, & ſic bimet tradition. 8.

Donatio patris in filij, quandoque ſtatum triſtet dominium.

f Immo diſtinguitur ab habet querelam, quia legata ſunt nulla. Bart. Bal. & P. Falcidiam. ducitur quia dooq; de primo relicto occaſione vel timorũ relictorum.

g Cõe. ibi hac gl. Bar. Bal. et Pau.

h Idem Bal. & Pau.

i Placet Bar. Bald. & P. ſtrictè donata extat, aliàs datur cõdictio ex lege. Guil. de Cu. & P. de Pan.

k Donatio morte confirmata, quemadmodo ſimo retrotrahitur.

infirmata voluntate defuncti non poteſt dici penes eũ aliquid A remanere. Itẽ poteſt dici q; detur condictio ex hac lege. nam ſecundum leges veteres non fiebat hæc reuocatio. Accur.

SI pater.} CASVS. Pater vni ex filijs inter viuos ſimplici donatione contulit fere totum patrimonium, & in reſiduo poſtea cum & alium filiũ inſtituit: ita quòd filius in quo non fuit facta donatio, inueniatur minus habere quãta, qualiter ſibi conſulatur, quæritur? Diſtinguitur: aut ille in quẽ facta fuit donatio, erat emancipatus, aut non. ſecundo caſu perindi eum familiæ erciſcundæ quod datum eſt ad diuidendum res hereditarias in quibus erãt inſtituti, is conſequitur quartam eius portionis quam erat habiturus ab inteſtato, in- B columem. Primo caſu, quia donatio ante mortem donantis non cõfirmatur: aget querela inofficio. donationis ad exemplum querelæ inoffic. teſta. a *In poteſtate.* Nota ergo quandoque patrem filio poſſe donare vt tranſeat dominij ſtatim: quod eſt verum in caſibus, ſcilicet in dote & donatiõe propter nuptias: vt ff. Famil. erciſcun. l. Pompo nius Philadelphus. & ff. de colla. bo. per totum titu. & de colla. do. Item cunti ad caſtra, res mobiles: vt j. famil. erciſc. l iiij. item aliquod diutinum pro alimentis, vel remittere vſumfructum in aduentitijs: vt infra de bonis quæ libe. l. cum oportet. §. ſin autẽ res, & l. fina. §. ſin autẽ patre. & his caſibus non eget confirmatione. vel immo eget ſecundum Azo. in ſum. de bo. quæ lib. Idem videtur hodie ex qualibet cauſa, cum ſibi habere poſſit aduentitia quantum ad proprietatem: maxime per auth. de immen. dona. quæ eſt ſupra tit. j. licet reuocetur ſi fuerit inofficioſa. nã ibi indefinite ponitur de filijs. olim autem ante luſtinianum erat nulla: quia ſigna eſſet, patri quæreretur: vnde perinde erat ac ſi ſibipſi donaret. niſi morte confirmaretur, vt hic. Alij dicunt quòd ibi in dicta auth. erant emancipati. vnde valebat. Tertij quòd erat ibi in morte confirmata, & ideo datur querela: quia ille cui donatio erat facta, non erat heres: alioquin daretur ei actio familiæ erciſcundæ: vt hic. ſic & ſecundum iſtos non tenet etiã hodie donatio inter patrem & filium vt hic.

b Idem Bal. & Pau.

c *Familiæ erciſcundæ.* videtur non habere locum actio familiæ erciſcundæ: quia talis donatio retrotrahitur: vt j. de dona. inter virum & vxorẽ. l. donationes. j. actio autem familiæ erciſcundæ non niſi pro his quæ erant in bonis tempore mortis, intentatur. Reſpon. trahitur retro non quantum ad dominij, vt qui olim expreſſa voluntate non potuit eſſe dominus, nũc videatur voluntate ficta fuiſſe: ſed quantum ad fructus: item quantum ad hoc vt non teneatur de damno dato. vel illud de iuris fictione. ſecus eſt quantum ad veritatem, quam hic reſpicit. Vel dic quòd non confirmatur morte hæc donatio, pro eo quod eſt immenſe donatum. & ſic nõ retrotrahitur pro eo quod immenſe donatum eſt, ſed pro alio ſic. Item quod hic dicit de iudicio familiæ erciſcundæ, intellige ſi vterque filius ſit heres. aliàs non haberet locum hæc actio, ſed querela inofficioſæ donationis: vt ff. famil. erciſc. l. j. & ij. Item nota hic quòd venit heres contra factum defuncti, & eo modo quo non veniret niſi eſſet heres quod eſt mirum. Item eſt cõtra. huic dicto. j. de colla. l. ſi donatione. Sol. vt ibi.

d *Incolumem.* per hoc apparet quòd debet habere quartam ſi- C ne onere legatorum & fideicõmiſſorum. ſic & in ea quæ erat ad excludendam querelam inofficioſi teſtamenti: vt §. titu. j. ſcimus. Item contra. ff. de leg. ij. l. Titia. ij. §. imperator. vbi dimidiam rẽuocat. Sol. vt not. ff. l. proxi.

e *Eximinitio.* quia adminiculum eſt, vt à morte donatoris cõfirmetur donatio: vt j. de dona. inter vir. & vxo. l. donationes.

f *Nititur.* vt infra de dona. l. ſiue emancipatis.

g *Ad ſimilitudinem.* vt j. de contrahen. empt. l. cum res. ſed fratribus inter ſe nõ datur ſecũdum Ir. ſed nos contra, a vt hic, & infra eo. l. ſi. Accur.

a *Et bene. Pau. et in l. ij. ſequen.*

PRecibus.} CASVS. Si inter extraneos donationẽ inter viuos feciſti, & totum patrimoniũ exhauſiſti, & in modico vel in nihilo filiũ tuum inſtituiſti, an aduerſus donatarios competat querela inofficioſi donat. Reſpõ. quòd ſic. Viuianus.

h *Demoſt.* ſcilicet feciſſe hoc quod ſequitur, qui cum &c.

i *Ad inteſt. uos.* ſecus in querela b inofficioſi teſtamenti, quæ tantũ facto teſtamento competit. Itẽ illa cõtra ſcriptos heredes tantum, hæc cõtra donatarios tantũ. Item illa in totũ renocat, hæc eatenus quatenus eſt bonorũ ſubſidiũ. licet quibuſdã quoddã: vt dixi §. eo. l. j.

b *Cõe. Bar. Bal. et Pau.*

k *Acquiratis.* ſic. ff. ad legem Aquil. l. illud. & j. ad leg. Falcid. l. fina.

l *Si filius.* } CASVS. Superius dictũ eſt qualiter prouideatur filijs, hic qualiter parẽtibus. dic ergo: Filius donationem fecit in extraneum, & totum patrimonium exhauſit: ita quòd nec remãſit matri debitum bonorum ſubſidium. qualiter ei ſcilicet matri ſuccurrendum ſit, quæritur? Diſtinguitur: aut ex perſona filij poteſt reſtitui, aut non. In primo caſu non dabitur ſibi querela inoff. dona. aduerſus extraneum ad exemplum querelæ inoffic. teſt. quod non datur quando aliud ſupereſt auxilium. ſecundo caſu ſic.

l *Si filius.* ſicut enim filij agunt, ſic & parentes: & ita agit hic mater. & idem in fratre: vt dixi ſupra eod. l. ij.

m *Subueniet.* ſcilicet dando reſtitutionem ex perſona filij: vt ff. de in integ. reſti. l. non ſolum. & ff. de mino. l. patri pro filio. & hoc ſi tenuit donatio, alias directo vindicaret: vt §. ſi aduer. don. l. ij.

n *Neceſſarium*, in ſubſidiũ ergo datur hæc querela, ſicut querela inofficioſi teſtamẽti: vt inſti. de inoffic. teſt. §. cã autem. & facit §. de inoffic. teſt. l. cũ filium. & j. eo. l. cum donationibus.

Vel ſic: Querela inofficioſæ donationis eſt ſubſidiaria, nec competit cum alio remedio etiam extraordinario competẽte ex defuncti perſona. Salycetes.

III. Imp. DIOCLET. & MAXIMIANVS. AA. Ariſtiuæ.

SI filius l tuus immoderatæ liberalitatis effuſione patrimonium ſuũ exhauſit, prædis prouinciæ auxilio vtèris: qui diſcuſſa fide veri, ſi in integrum reſtitutionem ex filij perſona tibi cõpetere ob improbabilẽ donationis enormitatem animaduerterit: in remouendis his quæ perperã geſta ſunt, tibi ſubueniet: m ideoque non eſt tibi neceſſarium n aduerſus immodicas donationes auxilium ad inſtar inofficioſi teſtamenti. Dat. V. Id. Febr. Maximo. II. & Aquilino Conss.

Quod immoderate vni ex liberis eſt donatum propter ſuperuenientes liberos vſq; ad debitum bonorum ſubſidium, reuertitur ad patrimonium donatoris. Bal. & Sal.

V. Idem AA. Cottaheo.

SI toras facultates o tuas per donationes vacuas feciſti, quas in emancipatos filios contuliſti: id quod ad ſubmouendum p inofficioſi teſtamenti querelam non ingratis liberis relinqui neceſſe eſt q, ex factis donationibus detractum, r vt filij vel nepotes poſtea ex quocunque

lius donationem fecit in extraneum, & totum patrimonium exhauſit: ita quòd nec remãſit matri debitum bonorum ſubſidium. qualiter ei ſcilicet matri ſuccurrendum ſit, quæritur? Diſtinguitur: aut ex perſona filij poteſt reſtitui, aut non. In primo caſu non dabitur ſibi querela inoff. dona. aduerſus extraneum ad exemplum querelæ inoffic. teſt. quod non datur quando aliud ſupereſt auxilium. ſecundo caſu ſic.

l *Si filius.* ſicut enim filij agunt, ſic & parentes: & ita agit hic mater. & idem in fratre: vt dixi ſupra eod. l. ij.

m *Subueniet.* ſcilicet dando reſtitutionem ex perſona filij: vt ff. de in integ. reſti. l. non ſolum. & ff. de mino. l. patri pro filio. & hoc ſi tenuit donatio, alias directo vindicaret: vt §. ſi aduer. don. l. ij.

n *Neceſſarium*, in ſubſidiũ ergo datur hæc querela, ſicut querela inofficioſi teſtamẽti: vt inſti. de inoffic. teſt. §. cã autem. & facit §. de inoffic. teſt. l. cũ filium. & j. eo. l. cum donationibus.

SVccurat.} CASVS. Si in filios quos emancipatos habebas, credens te plures filios non habiturum, totum tuum patrimonium contuliſti, & poſtea vxorem duxiſti, & filios ſuſcepiſti: quæritur an ex donationibus factis detrahi poſſit quarta, vt eam filij qui nihil habere inueniuntur, eõſequi poſſint? Dicitur quòd ſic. Vel ſit quæſtio, quatenus ſit detrahendum ex prædicta donatione: & dic vſque ad eam quantitatem, quæ ſufficiat filijs poſtea natis ad debitum bonorum ſubſidium. Vel quæſtio ſit, qualiter ſit eis ſuccurrendum: & dic quòd agent querela inoffic. dona. vt ex prædicta donatione detrahatur quarta. Viuianus.

o *Facultates tuas.* ô pater. Accurſius.

p *Ad ſubmouendum.* Nota cõtra factum ſuum in præiudicium etiã alterius venire quem poſſe: vt & j. de patr. qui ſi. diſ. l. ij.

q *Neceſſe eſt.* olim quarta, hodie triens vel ſemis: vt §. titu. j. l. cum quæritur: & authen. nouiſſima.

r *Detractum.* ipſo iure: vt dicũt, ar. infra de reuo. dona. l. ſi vna quam

quam.Sed tu dic secundum Io.per querelam inofficio.dona. A tenuit enim donatio:vt §.proxi.ibi, vacuas &c.& hoc subijcit cũ dicit,reuertitur:vt dixi §.e.l.j. Item nota ipsum patrem cõtra suum factũ venire,etiã se viuente:quod non est in querela inoffi.testa.nã nõ intentatur viuẽte illo qui fecit testamentũ.

Factũ proprium quandoque licet infringere.

Vel dic q demũ post mortem reuocatur: vt J.de sec.nup.l.hac edictalt. & in authent. de nup. §. quia vero hactenus.colla.iiij.

a *Debitum.* immo videtur totũ: vt J.de renoc.dona.l.ũ vnquam. sed ibi solui. Item contra,ff.de leg.ij. l.Titia. ij.§. imperator. Sol. vt dixi §.eo.l.j.

b *Reuertetur.* quantũ ad id quod de facto euenit:vt §. de sacrosan. eccle.l.iubemus. ij. in fi.Azo.Sed Ioan.contra vt modo notaui.

CVm *donationibus.* ℈ CASVS.Si in vnũ ex filijs tuis immẽsam donationem feciſti,ita q fere totũ patrimoniũ exhausiſti: deinde codicillis,quod supererat,inter ipsum & fratrem donatariũ diuiſiſti: an querela inoffic. dona.agere possit frater contra fratrem donatariũ,quæritur? Respõ.q sic, niſi voluntatẽ tuã agnouiſſet: vel aliud ei auxiliũ cõpetiſſet: puta beneficiũ in integrũ:vel niſi sibi relictum ad excludendã querelã sufficiat ad exemplum inoff. testa.

c *Patris tui.* filiç loquitur.

d *Non agnouiſti.* expreſſe renũciando: vel tacite accipiendo legatũ.[a] Et sic not.per agnitionẽ cessare:vt §. tit.j. l.parentibus. Itẽ cessat cursu quinquennij: vt J.c.l.fi. Item & ingratitudine:vt in auth. de immen.dona,col.vij.§. fi. Itẽ si datur aliud auxiliũ extraordinariũ: vt subijcit:nec beneficio &c. & idẽ si aliud ordinarium competat: vt §.eo.l.j. pater.

e *Aetatis.* paternæ, ex cuius persona restitutionem habes: vt & §. eo.l. fi filius.vel etiã tuę, quia fuiſti facilis in agnoſcenda volũtate: vt §. de in integ.reſt.l.j.Item ideo dicit,nec beneficium,&c.quia si hoc auxilium locum habet, denegaretur hæc querela: vt §. e.l.ſi filius.

f *Ad exemplũ.* vt §.eo. l.ſi pater. & J.de,cõtrahẽ.emp.l.cũ res.

SI *mater tua.* ℈ CASVS. In l.superiori dixit de patre : hic de matre, pone ergo quòd materfamil. totum patrimonium suum exhausit in vnum filiorum per donationem.alteri quædam donauit,quæ non sufficiebant ei ad quartam.an ei detur querela inoffic.donat:Dicitur quòd sic.Viuianus.

g *Exhauſit.* infra subijcit:vt &c.Accur.

h *Quartæ partis.* totius asſis. & hic est casus quẽ etiam habes ff.de lega.ij.l.Titia.ij.§.imperator. Accurſius.

i *Donationibus.* ſcilicet immodicis.

k *Reuocabitur.* vſque ad debitum ſubſidium, vt dicit:vt §.eo. l.ſi totas.

SI *liquear.* ℈ CASVS.Si mater tua in fratrem tuum donationem inter viuos contulit,& patrimonium ſuum totum exhauſit,ne ſi teſtamentum feciſſet, & te in minori ſcilicet debito naturæ ſubſidio,patrem & fratrem tuum in majore inſtituiſſet,teſtamẽtum ſuum per inoffi.querelam impugnari poſſet:qualiter tibi ſuccurratur,quæritur? Reſpon.quòd revocabitur donatio vſque ad quartam debitam naturæ partem per querelam inoffic. dona. hoc dicit vſque ad §.nam quod.in quo figura caſum vt ibi.

Sentiente: vir non vxor videtur donare. & perſona viri ſeu patrimonium eius attenditur.h.d.Bald.Vel ſic: Donatio facta viri ex liberis licet fuerit inofficioſa re & conſilio, non revocatur niſi vſque ad debitum bonorum ſubſidium. Et donatio inter virum & vxorem non valet ipſa inre : ideo ſi rem ſibi donatam à viro vxor donauerit filio emancipato conſentiente marito, revocatur tanquam de bonis viri non vxoris ſi reperiatur inofficioſa.hoc dicit.& eſt notab. lex ſecũdum Salycen.

VIII. Idem AA. Auxanoni.

SI liqueat[l] matrem tuam interuertendæ quæstionis inofficiosi[m] causa patrimonium suum donationibus in vnum filium collatis exhausiſſe: cum aduersus eorum cogitationes,qui cõsilijs[n] supremũ iudicium anticipare contendunt, & actiones filiorum exhauriunt, aditum querelæ ratio depoſcat: quod donatũ est,pro rãtione quartæ[o] ad instar inofficiosi testamenti cõtuĩti deminuetur. ¶ Nã quod vxor à marito in se matrimonij tempore donationis causa collatum,emancipato filio cõmuni consentiente domino[p] donauit.velut ex bonis patris (de cuius substantia prohibẽte matrimonio nõ potuit exire)?datum accipi,rationis est: in cuius[r] bonis si idem consilium & euentus[s] comprehendatur, lex quam de patrimonio * matris ediximus,[t] obseruabitur.PP.III.Id.Sept. CC.Conss.

Querelæ inofficioſæ donationis, in temporis duratione, & in excluſione ex cauſa ingratitudinis, ſimilis eſt querelæ inofficioſi teſtamenti.Bal.Vel ſic:Iſta querela aſſimilatur querelæ inofficioſi teſtamenti:& ideo durat quinquennio tantum, & non vltra. h.d.ſecundum Pau.de Caſt.

IX. Imp. CONSTANTIVS A. & IVLIA. Cæſ. Olybrio.

NOn cõuenit dubitari, q immodicarũ donationũ rito, eodemque patre.

q *Exire.* vt J.de dona.inter vir.& vxo. l.etiam ſi. & ff. de iure do.l.profectitia.§. ſi quis certam.

r *In cuius.* ſcilicet patris.

s *Conſilium & euentus.* Nota ergo duo neceſſaria vt ſiat reuocatio:conſilium & euentus, ſecundum quoſdam.quod nõ plãcet.imo & ſolo euentu fit reuocatio, vt colligitur ſupra e.l.ij. vbi dicit, impetu &c. Quod hic dicit,verũ eſt,ſi à primo incipias.non enim ſufficit fraus,niſi etiam euentus ſequeretur. ſic & infra de in.deli.l.potuit.& ff.de acqui.poſſ.l.quemadmodum.& l.iij.§.in amittenda.

t *Ediximus.* vt §.ea.l.in princip.

NOn *conuenit.* ℈ CASVS. Nulli venit in dubium, quin ſit ſimilitudo inter querelã inoffi.dona.& inoffi. teſt.quia in cauſa vtriuſque ineſt exclusio in tempore : quia ſicut vna intra.v.an,datur,& non vltra,ſic nec alia:quia ſicut vnam tollit ingratitudo,ita & aliam.Viuianus.

Omnibus.

Querelæ officioſæ donationis irritetur in totum.

Donatio ea debeat eſſe inofficioſa euentu & conſilio ut eequã poſſit revocari.

Quamuis omnium.

Dos inofficioſa per quos poteſt revocari.

a *Omnibus.* ſ.legib⁹,quod eſt.J. ſ.tractãtibus de hac materia.

b *Vel vna cauſa.* inſpecto genere:quia iniqua excluſio inducit vtramque.

c *Vel ſimilis.* inſpecta ſpecie:quia vt illam inducit excluſio facta in teſtamento:ſic hanc donatio inter viuos nimia.

d *Vel idem.* ſcilicet ius ſit in vtraq; in his quę ſubijcit.

e *Et temporibus.* quia vtraque quinquennio durat:vt §.tit. proxi. l. ſi quis filium.§.ſi.

f *Et moribus.* quia vtranque tollit ingratitudo:vt in auth.eo.tit. §.ſin.coll.vij.Sed differũt in tribus:quia hæc ex teſtamẽto & ab inteſtato, illa ex teſtamẽto tantũ: vt §.eo.l.precibus. Item illa datur cõtra ſcriptos heredes tantum, hæc cõtra donatarios.Item illa non intentatur vbi quis habet aliquid, licet minus: in hac contra : vt diximus.§.e. l.j.

DE INOFFICIOſis dotibus.

CVm *omnia.* ℈ CASVS. Aliqua mulier liberos habens ex primo matrimonio,cõnolauit ad ſecundum matrimonium: ſecundo viro omnia bona ſua dedit in dotem,fecit pactum de dote lucranda, qualiter libe-

ſtẽ.c.cũ ris primi matrimonij
dilectus. cũ ſuccurrendũ ſit, quæ-
gis, ſuper ritur? Reſpon.quòd ad
verbo, nec exemplum inoff. teſt.
ien com- dabitur liberis quere-
m extra de la inoffi.dotis.
uniſte. & g A matre. tranſeũte
c. cũ expe- ad ſecundas nuptias,&
dit de ele- faciente pactum cum
ctio. lib. vj. viro de dote lucranda.

alioquin , id eſt ſi non eſſet factum tale pactum , cùm ea mortua dos ad filiũ rediret, non haberet locum querela,ſecundum H.

h *Concordare leges.* ſcilicet ad hunc nouum casum.

i *Promptum eſt.* vt in authen.de exhi.re.§. ſi. colla.v.

k *Actionis.* hodie filij primi matrimonij habent conditionẽ ex lege vſque ad talem quantitatem quilibet , qualem dat ſecundo viro:vt infra de ſecun.nup.l.hãc edictali.& in authen. de nup.§.quia vero hactenus.coll.iiij. Vnde dicit Azo ceſſare hanc querelam hodie. Vel die ſecundum H. eam competere etiam cum auxilio , licet ſecus ſit in præcedentibus querelis: vt inſti.de inoffi.teſta.§.tam autem. & ſupra tit.proxi. l.ij.& l. ſi filius. Vel tertio ſecundum P.loquitur cum dotabat filiam vel extraneam:& ſic ceſſat dicta oppoſitio.Item contra.huic. Infra de iure dot.l.nulla. Solu. vt ibi. Item facit ſupra ſi aduer.dot.l.j.Et not. quòd demum mortua matre agit hic filius. & eodẽ modo hic agit vt in ſuperiori : vt dixi ſupra tit.proxi. l.j.

DE PETITIONE HERED. *&c.*

Poſt querelam inofficioſi teſtamenti, quæ eſt præparatoria, venitur ad petitionem hereditatis. Et nota quòd maxime de omnibus dicit,cum in ff.ſint quatuor tituli.

SEnatus.℈ CASVS. Hereditas alicuius decedentis facta est caduca, quæ olim fiſco deferebatur,cõtra poſſidentem iſtã hereditatem agebat fiſcus: cui poſſeſſor condemnatus eſt.ſed quia dubitabatur in quibus & in quantum tunc deberet ei condemnari , fecit Hadrianus imperator ſenatuſconſultum, quo cauebatur quid , & ex quo tempore deberet fiſco condemnari.hoc ſenatuſconſultum innouat imperator Titus.cuius eſt hæc lex, dicens quòd non ſolum habet locum ſi fiſcus à priuato,ſed etiam ſi priuatus à priuato petat. In ſecunda deſcendit ad ſpecies.& pone ſic:Tres habet partes hæc lex. In prima facit mentionem cuiuſdam ſenatuſconſulti, quod locũ habet cum fiſcus à priuatis hereditatem petebat ſecundũ antiqua iura:vt ff.de peti.hered.Item priuatorũ , quod habebat locũ ſimiliter ſecundũ iura. C.cum priua. à priua. here. petebat.In ſecunda dicit, hereditatẽ ad me pertinentẽm poſſediſti bona fide:& ante lit.conteſt.fructus & precia ex venditione rerum percepiſti,neque vſuras, neq; fructus prędiorũ red dere cogendus es, niſi factus ſis locupletior. In tertia dicit q poſt litẽ contestatã,cũ per lit.cõteſta, iſs factus malę fidei poſſeſſor: non ſolum fructus quos percepiſti, ſed quos percipere po tuiſti:item vſuras precio rum ex venditione rerum ante lit. cõteſt. red.ctorum à tempore litis conteſt.compu tandas,reſtituere com pelleris.

Bonæ fidei poſſeſſor in petitione hereditatis quid reſtituere tenetur.

I *Senatuſconſultum.* de quo ſenatuſconſulto hic loquitur , & quid in eo continetur, habes.ff.eo. l. itẽ veniũt. §. pridie. & §. cũ antequã. & §.aptãda.& ſeq. vſq; ad §. in priuatorũ. m *Emiſit.* quia verus heres euincit poſſeſſori , qui poſsidet pro herede vel poſſeſſore.

n *Pertinet.* Not. ergo ar. quod iura in fiſco ſtatura , & in priuatis obtinet. ſic.ff.e l item veniunt. §. in priuatorum.& de iur.& fac.ignno.l.pe.§.pe. & de cõpen. l. idem iuris. Sed arg.contra infra de cõpen. l.j. & iij.& loquitur , vt hic dicit, hoc ſenatuſconſultum in cauſa fiſci,cui olim deferebatur hereditas eadueta,ſed hodie ſeruatur quod eſt. J. de cad. tol.§.in nouiſſimo.

o *Vſuras.* de pecunia redacta ex venditione rei hereditariæ ante litẽ conteſt.& eius vſuris , loquitur ſecũdum Io.& Azo. & Il. & ſecundum hoc dicit col

lectas ante litẽ conteſt. & ſic cum ſit bonæ fidei. non tenetur niſi in quantũ locupletior eſt.& idem de fructibus ante lit.cõteſt.perceptis dicit : ſed poſt litẽ conteſt. tenetur etiã de omnibus ſcilicet fructibus & vſuris dictæ pecuniæ currentibus poſt. Alij dicũt etiã hanc.l.loqui in vſuris pecuniæ in hereditate inuentæ.& quod dicit,rerũ hereditariarum vſuras,ſubaudiunt eriam:quod non placet:quia de tali vſura nemo tenetur etiã ante vel poſt litẽ conteſt. niſi eã attingat malæ fidei poſſeſſor:vt ff.eo.l.ſi poſſeſſor.j.in prin.& de rei vindi.l.ſi nauis. attingere autem videtur,ſi conſumit vel erogat. ſecus ſi contemplatione hereditatis latius vtatur rebus ſuis: vel ſi pignori obligat rẽ quæ eſt in hereditate:vt ff.eo.l.ſed & ſi.§. ſi quis. &.§.quod autem quis. Item quid eſt quod dicit, poſt litem cõteſtatam?nõne idem eſt & controuerſia mota? Reſpon. ita.nã ſic malæ fidei ſola controuerſiæ motione denunciatione facta:vt.ff.eo.l.item veniunt.§.petitam.& l.ſed & ſi.§. ſi ante. & J.de his quibus vt indig. l.j. niſi quo ad fatalitatem:vt ff. e.l. illud.Item quid de vſuris fructuum,à quo vel qualiter præſtari debẽt & quidẽ bonę fidei poſſeſſor poſt litẽ cõteſt.tenetur præſtare vſuras fructũ perceptorũ ante litẽ conteſt.ſed perceptorũ poſtea nõ, quia ex neceſsitate percepit, & ſic intellige.ff.e.l.heres furioſi.§.fi.licet M.aliter illum. §.intellexit.

p *Vero.* pro igitur vel pro certe.

q *Locupletiores.* quod tempore rei iudicandæ inſpicitur:vt ff. eo.l.ſi à patre.§.quo tempore.

r *Poſt litem.* vel qualemcunque ſcientiam vel cõtrouerſiam, vt dixi. Et nota quoddam ſpeciale circa huiuſmodi vniuerſales actiones,ſcilicet petitionem hereditatis,& famil.erciſc.vt tantum operetur controuerſiæ motio , quantum litis conteſtatio , quantum ad vſuras & fructus. ſecus in rei vindicatione , & communi diuidundo. Hinc eſt quòd in familiæ erciſcundæ iudicio,etiam poſt motam controuerſiam tamen impeditur alienatio:vt habes.ff.famil.erciſc. l.alienationes.& ff. eo.l. diuus.

s *Poſſeruant.* vt infra de fruct.& lit expen. l.litigator.

Si poſt

Si post motã. ¶ Casvs. Titius Seium instituit heredem: Seius conuentus à legitimo herede puta Caio, Sempronio vendidit partem dimidiam. demum hereditate euicta, an fructus teneatur Sempronius restituere, quæritur? Distinguitur, aut post motam controuersiam emit, aut ante. primo casu tam ipse quàm eius heredes tenentur ad fructus: & cũ ista parte continua illud verbum, fructibus enim &c. & dic, augetur hereditas, id est hereditatis petitio. Secundo casu non, nisi à tempore litis cõtestationis vel motæ controuersiæ: vt §. l. proxi. dictũ est. & hęc vera sunt, cum vniuersitas empta est. Si verò emptæ res singulares sint, per actionẽ in rẽ vindicari possunt ab eo, non petitione hereditatis, quia titulum habet. & hoc in prima parte, & secunda, & tertia.

a *Menecratis.* Menecrates fecit Titium heredem: qui heres scriptus conuentus petitione hereditatis a legitimo qui dicebat testamentum non valere, vendidit partem dimidiã Musæo. Distingue tamẽ, vtrum emit post motã controuersiam, vt tunc ipse & heredes sui sicut malę fidei possessores conueniantur de fructibus fcilicet perceptis & percipiendis. & ad hũc casum est adaptanda litera quæ sequitur, fructibᵇ enim &c. An ante, vt tunc non nisi à tempore litis cõtestationis vel motæ controuersiæ: vt §. l. proxi. dixi, censeatur male fidei, quãtum ad fructus, & quantum ad vsuras restituendas. Et licet superiori casui bene aptetur litera quæ sequitur, fructibus enim &c. tamen & ad hunc potest aptari: & in primo casu subaudias, totis. nam & ante litis cõtestationem augetur fructibus, etiam bonę fidei possessore possidente, sed non totis. non enim conuenitur, nisi scilicet in quantum locupletior est, sed postea tenetur de omnibus: & hoc vbi empta est vniuersitas. Si vero quis fuerit emptor rei singularis, vel rerum singularium, nõ tantum tenetur restituere fructus, sed etiam rei vindicatione tenetur pro illis singularibus rebus, nõ autẽ petitione hereditatis, quia titulo munitus est. Item no. secundum Bulg. quatuor casus hic poni, scilicet cũ quis emit post litis contestationem. Item cum ante litem. Item tenetur de omnibus fructibus. Item tenetur de illis quos percepit, & locupletior est: siq́ue redditur quartum secundo, & tertium primo. Item notant hic quidam, emptorem vniuersitatis semper teneri petitione hereditatis per l. istam. Sed tu distingue, quia cum quis emit vniuersitatem, si mala fide, tenetur vtili: vt hic, & ff. e. l. etiam. §. si quis. si bona fide, non tenetur nisi modico est distracta, vel venditor non comparet: vt. ff e. l. etiam. §. p si quis. si tamẽ nõ habet regressum pro euictione: vt ff. e. l. sed & si. §. ité si rem. Ité tenetur, si titulus habetur pro non titulo: vt ff. e. l. nec vllã. §. j. Si verò rem singularem siue bona fide siue mala, non tenetur, nisi titulus habeatur pro non titulo.

b *Comparauit.* post motam enim litem prohibetur possessor aliqui alienare, nisi in casibus: vt ff. eo. l. diuus.

c *Quàm heredes.* etiã illatam quæstionem ignorantes: vt j. de fruct. & lit. expen. l. in. & ff. de diuer. & temp. præscrip. l. cũ heres. & ff. de publi. l. si ego. §. parrus. nec sibi prodest quòd vere est heres: vt ff. e. l. nec vllam. §. Neratius. & §. heredem. aliàs. l. Neratius & l. etiam. § heredem. Accursius.

d *Probetur.* hoc ipso quòd contrarium non probatur. sic j. de præscrip. lon. temp. l. super. & ff. de proba. l. verius.

e *Deducta est.* controuersia mota: vt diximus §. l. proxi.

II. Impp. Severvs & Antonini aa. Marcello militi.

SI post motam controuersiam Menecratis[a] bonorũ partem dimidiam Musæus ab A herede scriptæ quæstionis illatæ non ignarus cõparauit:[b] tam ipse quasi malæ fidei possessor, quàm heredes [c]eius fructus restituere coguntur. Si verò venditionẽ lite antiquioré esse liquido probetur: [d] ex eo die fructus restituantur, ex quo lis in iudicium deducta est. [e]Fructibus enim augetur [f] hereditas, cũ ab eo possidetur à quo peti potest. [g] ¶ Emptor autẽ qui proprio titulo possessionis munitus est, etiã singularum [h] rerum iure conuenitur.[i] Dat. Kal. Iul. Seuero. A. II. & Victorino Conss.

Exclusa à petitione hereditatis ex vna successione proposita, non excluditur si ex alia successione proponatur, licet ad easdem res. Item exclusus à querela, potest hereditatẽ ex alia causa vindicari. b. d. Vel sic: Sine actum sit petitione hereditatis, siue querela, absolutoria lata non nocet agenti ex alia persona vel causa. Salycetus.

III. Iidem AA. Epicteti.

HEreditas [k] ¶ materteræ petita [l]nõ infringit alterius hereditatis[m] petitionem, quæ venit ex alia successione. ¶ Sed & si quæstionis[n] titulus prior inofficiosi testamenti causam habuisset: iudicatæ rei præscriptio non obstaret eandẽ hereditatẽ ex alia causa vindicanti. [o] PP. V. Id. Aug. Geta & Plautiano Conss.

Fructibus enim augetur. adeo vt eadem actione veniant, licet non sic in rei vindicatione: vt dixi. ff. e. l. item veniunt. §. fructus. & ad hoc j. famil. ercis. l. non est. & ff. de verb. signifi. l. pecuniæ verbum. §. j.

Petì potest. vt quia possidet pro herede, vel pro possessore, vel titulo habito pro non titulo, non alias: vt ff. e. l. regulariter. & j. in quibus cau. cess. long. temp. præscrip. l. hereditatem.

Singularum. i. nõ solum facit fructus suos cum est bonę fidei, sed & singularum &c. Vel aliter. i. non tantũ fructuum existentiũ nomine tenetur, sed etiã singularũ &c. Vel secundum alios non tenetur tantum petitione hereditatis, sed etiã &c. Vel potest hic recitari casus superior, scilicet cum emit vniuersitate. & dices, non tantũ tenetur petitione hereditatis, sed etiã singularum rerum rei vindicatione. Sed an vtraq; possit simul intentari, potest dubitari. Arg. quòd non. j. de rei vindicatio. l. fi. & dic vt ibi in tot. an sufficiat magnæ glo. Vel dic mediante quæ contra diuersos simul sint.

Petitio hereditatis. *Cõtra hæc. gl. ibi. & vide ca. in ca. de libel. ob. vbi hæc allegatur.*

intentari, contra vnũ petitio, cõtra alium rei vindicatio. ff. e. l. si bonę fidei. s. fi. contra eũdẽ pro diuersis rebus possunt intentari, vt quia pro omissa petitione hereditatis agitur rei vindicatione: vt ff. eo. tit. l. si quis libertatem. §. fin. pro ijsdem rebus nõ possunt: quia lata sententia in petitione hereditatis, parit exceptionem rei iudicatæ in rei vindicatione. ff. de except. rei iudic. l. si quis cum totum. §. penult. & ideo simul intentari non possunt. arg. ff. de excep. l. fundi. & l. fundum.

Petitio hereditatis, an detur cõtra emptorem hereditatis.

i *Conuenitur.* scilicet rei vindicatione: vt ff. eo. l. nec vllam. §. quòd si quis. & l. quòd si in dies. §. fin. in fin. §.

k *Hereditas.* Quidam sic intelligunt, peto à te hereditatem materteræ: demum succumbo: decedis me herede relicto: & ego eandem hereditatem modo peto à quo. là possidẽte. Videbatur q; nõ possem, quia in eadẽ hereditate semel succubui. sed nõ est ita, quia ex alia successione nũc ago. sed certe est hic & alia ratio quare nõ obstat exceptio rei iudicatę, quia nõ est eadẽ persona quæ cõuenitur, quod esset opus: vt ff. de excep. rei iudi. l. cum quæritur. & l. seq. Dic ergo secundũ Io. D & P. q; peto à te hereditatem materteræ, quæ nec ad te nec ad me pertinebat, sed ad Titũ: succubui. postea Titius me heredem instituit. si agã contra te, nõ ideo quia semel succubui cõtra te, repelles me: quia nũc ex alia causa. i. alia successiõe ago. sed & si nulli successissem, si tamẽ ex alia causa nũc agerẽ, & ex alia egi, puta primo modo vindicabã hereditatem, quia testamentũ matris meæ dicebã inofficiosum: modo ex alia causa peto, puta ex fideicõmiss. vel falso, vel irrito, bene possum. & sic est hæc l. in argumentũ, q; qui proponit querelã, videatur intendere petitionem heredi. vt dixi. §. de inoffic. test. l. j. Vnde dic q; primo egi querela, & succubui, & per consequẽs in illa petitione hereditatis, quæ erat monenda post querelã.

l *Petita.* & super ea sententia dicta contra peritorem.

m *Hereditatis.* licet sit eorundem bonorũ, & transitiue lege.

n *Quæstionis.* quod §. facit diuersitas successionum, facit hic causarum diuersitas. Accursius.

o *Vindicanti.* vt ff. eo. l. Lucius. & §. de inoffic. test. l. eum qui. & j. ad exhib. l. neque. & ff. de except. rei iudi. l. & an eadem. & l. si is. & §. de iur. & fac. igno. l. cum falsa. Accursius.

In restituenda. ¶ Casvs. Hereditatẽ ad me pertinentẽ possedisti bona fide. egi contra te & succubuisti: tu per retentionem

tionem consequi possis quod probaueris in funus defuncti, vel infirmitatem eius impendisse, quæritur? Dicitur quòd sic. Idẽ est si creditoribus hereditarijs probauetis te soluisse bona fide: quia à creditoribus, quod sibi debitum solutum est, repetere non poteris. & hoc dicit cum l. seq.

a *In restituenda hereditate.* à bonæ fidei possessore.

b *Compensatio.* i. retẽtio. Vel dic, compensatio ad actionem negotiorum gestorum: vt ff. e. l. hereditas. §. j. & ad hoc. ff. de reli. l. impensa.

c *De hereditate. Bona fide.* inspecta causa hereditaria: id est quia hereditas debet. nam nomine hereditatis solut. si vero suo nomine, quia se debere vt heredem putabat: non aliàs detrahit quàm si cõdictionem indebiti cesserit, cuinam hereditatem: vt ff. eod. l. si quid possessor, & sic non obstat huic legi. ff. de condic. indeb. l. si pœnæ causa. §. j. nec. j. de condic. indeb. l. si à patre. & plene de his distinxi. ff. e. l. si quid possessor. in glo. in omni casu &c.

d *Exoluisse.* de tuo.

e *Bona fide.* contra. j. de condic. indeb. l. si à patre. Sol. hic nomine hereditario, illic tuo: vnde potest repetere: tamen hic potest agere actione negotiorũ gestorum.

Si putas. ¶ Casvs. Habebas filium, & ex eo nepotes: filium emãcipasti: nepotes in potestate tua retinuisti. decessit filius. dati sunt tutores nepotibus, cum dubiũ esset eos in potestate tua esse. cognoscet index de vtraq; quæstione, scilicet de hereditate, & an eos in tua potestate retinueris: & si comperiat eos in tua potestate esse, non tenebit datio. Vel sic: Habui filium. est emãcipatus. habui nepotes ex eo. si dicatur quòd post emancipationem eos subtituerit, & q eo mortuo nõ sunt in potestate mea, sed eis dati sunt tutores, & postea cõperior eos in potestate mea esse, quia natos ante filij emancipationem: an possim hereditatem petere filij per nepotes mihi quæsitam, quæritur? Dicitur quod possum secundum iura vetera, & remouere tutores. prima positio verior est, & plus concordat cum litera. Vuianus.

Tutor datur illi, qui est sui iuris.

f *In tua esse.* nam tutor datur ei qui sit sui juris: vt hic, & insti. de tute. in princ. sic & aliàs non tenet decretũ iudicis in datis tutoribus: vt ff. de tuto. & cura. da. ab his. l. Seiæ. & hic dicit, an à præsidalibus &c. & acta per talem tutorem non valẽt: vt ff. de reb. e. l. qui neque. in princ. Sed hoc videtur iniquum decipi. f. contrahentes qui decreto iudicis crediderunt: vt §. de his qui ve. æta. impe. l. j. Sed ibi erat decretũ veniæ ad permittendas alienationes, & ad contractus faciendos, hic tutoris est datio ad conseruandum magis.

g *Petere.* ad gubernandum.

h *Ab his.* scilicet tutoribus. nam nepotes possidẽt pro herede vel pro possessore hereditatem. & tutores eorum nomine debent respõdere, etiã si dicãtur nõ iure dati: & valet tale iudicium ratione incertitudinis. arg. ff. de iudi. l. si quis ex aliena. & sic nõ est contra. in co. titu. l. is nulla. nam incertum. est an sint in potestate ani, & per consequens an sit quæsita auo hereditas, & an tenuit datio tutorum. Sed arg. contra ff. e. l. etiã. §. si quis. Et hæc prędicta petit auus suo nomine, dicens se heredem filij sui. Et si obijciatur quòd prima causa est in successione liberorum: vt insti. de here. quæ ab intest. §. j. Respond. quòd illud sit verum, si sint in potestate morientis nepotes: hic non erant, sed aui paterni: quod non placet: vt ff. de contab. l. si retentus. & ff. de inoffic. test. l. filio. §. j. vel hic de hereditate extranea. Dices ergo casum, quòd hic auus nomine nepotum agit cõtra datos tutores tenentes hereditatem vt prædones, non contra tutores vt tutores. Et dic nepotes infantes: & hic non est opus eorum consensu: vt infra de iure deliber. l. si infanti. alias esset eorum voluntas necessaria, & aui iussus: vt j. de iure delib. l. porro. & j. de here. instit. l. si proponas. & ff. de acqui. here. l. si quis mihi. §. iussum. nisi in casu: vt ff. de acqui. hered. l. vj. §. interdum. & hoc est quod dicitur, in hereditate esse aliquatenus operas: vt ff. de acqui. re. do. l. liberi homo. licet in legato sit secus. i *Commodum.* loquitur secundũ antiqua tẽpora, quãdo omnia patri per filiũ quærebãtur: vt j. eo. l. si filius. & insti. per quas perso. §. j. sed certe idẽ hodie cũ nomine nepotũ agit. f. vt administrator.

k *Adire.* scilicet nomine nepotum pupillorum.

l *Discedendi.* nã quandoque non discedit: vt j. de patria pote. l. j.

m *Negarentur esse.* i. nõ dicerentur esse: aliàs si esset negatũ, & super eo iudicatum, staretur sententiæ: vt d. l. de pat. potestã. l. j.

Hereditatis. ¶ Casvs. Certum est. dari contra eũ qui possidet pro herede vel pro poss. peti. hered. Sed quæritur, an possessor excusetur propter longi temporis exceptionem? Respond. q nõ: quia peti. hered. mixta est in rẽ & in personã: vnde datur vsq; ad xxx. annos. quę autem mere reales sunt, vsque ad longum tempus durant: nisi possessor per vsucapio. vel longi temporis præscriptionem dominus factus fuerit. Sin autem singulas res velit quis vindicare, potest repelli per vsucap. vel longi temporis præscriptionem. die ergo quòd actionum aliæ sunt reales, aliæ sunt personales, aliæ mixtæ. reales tolluntur spacio x. annorum inter præsentes. xx. inter absentes: cum datur per possidentem bona fide & titulo. Sin verò non possideant titulo, tolluntur spacio. xxx. an. personales. xxx. an. hypothecaria ramen tollitur vsque ad spacium. xl. ann. mixtæ tolluntur spacio xxx. annorum.

Petitio hereditatis quæ non datur cõtra titulo possidentem vel gulariter.

n *Hereditatis petitionem.* vt ff. eod. l. regulariter.

o *Inexpeditum est.* vt j. de iure delibe. l. licet.

p *Actionis.* qui petitione hereditatis tenetur, non habet iustum titulum.

q *Compellat.* est enim regula, quòd personales actiones durãt xxx. annis: vt j. de constit. pecul. l. ij. hæc non videtur bona ratio: quia mulæ personales anteriori tempore tolluntur. Sed melior ratio est, quia non datur petitio hereditatis contra titulo possidentem, nisi in casibus: vt j. in quibus cau. cess. long. temp. præscript. l. hereditatem. & nulli competit præscriptio longi temporis, nisi titulum habeat & bonam fidem. j. de præscrip. long. tẽpo. l. diutina. Sed hoc quod hic dicit, potest esse ratio eius quod cõsueuit quæri, quare regulariter nõ datur petitio hereditatis contra titulo possidentem, quia cum debeat durare regulariter. xxx. annis: si possidens titulo tuetur se minori tempore, iam essent sibi iura contraria, & esset quædam repugnantia: & ideo sic fuit statutum. Vel dic vt not. j. in qui. cau. cess. long. temp. præscrip. l. hereditatem. sed videtur. x. an. vel. xx. eam tollì: vt j. de edic. divi Hadria. tol. l. fi. in fi. quæ est contra. Sol. vt ibi. Andreo. Doctores communiter dicunt quòd ratio quare petitio hereditatis non datur contra titulo possidentem, sit ista: In petitione hereditatis agens fundat se solum ex titulo suo, & possessione defuncti. licet enim defunctus non fuerit dominus: tamen venit in peti. hered. vt. l. & non tantum. ff. e. sed ille qui possidet titulo, habet titulum & possessionem, & sic habet æquale ius cum actore: ergo melior est conditio possidentis in pari causa: vt in ca. in pari. cũ multis similibus. de reg. iur. lib. vj.

Petitio vsucapiatur quãdoque ratione incertitudinis.

A ceteris

a A *cæteris*. titulis possidentibus.
b *Per usucapionem*. triennij, si res est mobilis.
c *Longum*. si est immobilis.
d *Exploſa sit*. id est exclusa.

LIber.§. Casvs. Petebam à te hereditatem Titij. dicebas Titium esse seruum tuum. prius inquirendum est, fuerit seruus nécne, antequam intenderetur hæred. petitio.
e *Testator* quod obijci potest in modum exceptionis.
f *Ante omnia*. si tempore mortis fuerat ei mota quæstio status: aliàs scriptus heres priᵛ mitteretur in possessionē: vt §. de edic. diui Hadri. tol. l. ij. quæ est contra. Vel ibi agitur possessorio, ª hic petitorio: & sic etiam nō obstat. §. de ordi. iu dic. l. j. pront in possessorio hic ponitur casus: vt §. de Cat. edic. l. j. Acc. ADDITIO: Tu dic secundum Bal. q̄p ibi obijciebatur exceptio de statu agentis: hic de statu defuncti. vel ibi nō opponebatur ad impediendū processum, sed in modum peremptoriæ: hic vero opponebatur ad impediendum processum per modum dilatoriæ, secundum Iac. de Arc. & Bal.
g *Disquiri*. bene dicit disquiri: non tamen pronuntiari: vt §. de ord. co. l. ij. & d. l. §. de ord. iu. l. j. Si ergo fuerit seruus, non potest agi petitione hereditatis pro hereditate eius, cum nulla sit, vt §. commu. de succeſ. l. seruus. Accur.
h *Petitur*. per petitionem hereditatis.

ª *Ista est vera secundum doct.*

SI scripti.§. Casvs. Titius duos cognatos suos heredes scripsit. scripti hereditatem repudiauerunt. si cognatus alius de iure prætorio, vel agnatus de iure ciuili eam quæsiuit: an res hereditarias ab alio possessas peti. hered. petere possit, quæritur? Respon. quòd potest.
i *Cognati*. nominatiuus.
k *Honorario*. quia cognatus es, & ab intestato per vnde cognati succedis.
l *Vtilibus*. quia es agnatus. Accur.
m *Quæsiti*. scilicet animo.
n *Durat*. §. hereditaria, neq; deperdita, neq; deminuta. Vel aliter, id est quę consistunt apud scriptos heredes. vel, id est quę possidentur pro herede vel pro possessore ab aliquo. Accur.
o *Hereditatis petitione*, vtili, & per vnde cognati, cum vero sis agnatus, tunc directa. Et sic apparet ex litera ista quòd eadem est vtraque in substantia: sed diuersa est qualitas: sic dico de vtili, quæ intenditur iure cessō: vt sit eadem cum directa. Hæc ergo in hac lege erat dubitatio: quia videbatur quòd tu non posses habere petitionem hereditatis: quia cognati qui te præcedebant, repudiauerunt. vel ideo, quia non videbatur tibi competere, cum sit ciuilis: tu vero succedis per prætorem, cum es cognatus: sed tu intendis bonorum possessoriam hereditatis petitionem eo casu, non directam. Accursius.

Hereditatis petitio quædam est directa, quædā vtilis.

SI filius.§. Casvs. Delata filiofamilias hereditate, iussit pater vt eam adiret. filius non obtemperans, postea pœnitentia ductus eam adiuit. longo tempore detinuit patre patiente & consentiente, & sciente. an patri quæsita videatur, quæritur? Et dicitur quòd sic.
p *Delatam*. contra infra de bo. lib. l. ij.

A q *Detinuit*. sed quomodo adiuit, cum sine iussu adire non possit: vt ff. de acqui. here. l. si quis mihi bona. §. iussum. aliter enim non videtur per filium patri acquiri hereditas, nisi iussus patris præcedat? Quidam dicunt quòd hic fingitur interceſsisse iussus in posteriori comprobatione. Alij quòd tantum facit sequens ratihabitio, quantum si prius comprobasset. quod non placet: vt dicto. §. Dic ergo. secundum Ioan. quod iussit, & tūc filius renuit: sed postea mutato proposito paruit. sic ff. de regu. iur. l. semper qui non prohibet. Vel vere mandatum præcesſit: sed non constabat filium mādato paruisse, vel voluisse. præsumitur tamen q̄p voluit propter temporis interuallum quo res ipsas detinuit: & idem si pater detinuisset: vt ff. de acqui. hered. l. qui in aliena. in princip. Et quod dicit, longū, dic triennium vel decennium, secundū quosdā. arg. §. de fideicom. l. j. Vel ᵇ dic per x. vel xx. annos. argu. ff. qui & à quibus ma. li. non si. l. si cum fideicommissa. §. Aristo. & infti. de vsucap. in princi. & infra de pat. pote. l. j. Accur.
r *Videtur*. olim in totum: hodie quo ad vsumfructum: vt infra qui admit. ad bon. possess. l. j. & de bo. quæ lib. l. fi. §. vbi autem in vnum.

Filius ex posse hereditatē dat ad alios iussu patris non præsente.

Alibi non placet seriabilius hic, seriabilis Bal.

ᵇ Tu dic quod inuno Plaut. dicit vsri. quæ Longius locatur ut ad legatum Contrectatione ordinatoria ti tulus autē contraria lo quitur ut ad legatum & probatione litis decisoria, et sicūb ab. secutio Bal.

C Ogi. §. Casvs. Primo ponit regulam. deinde subiungit exceptionē. regula talis est. Nullus possessor compellendus est dicere titulum suæ possessionis, nisi in hereditatis petitione: vbi compellendus est possessor dicere vtrum pro herede vel pro possessore possideat: non vt habeatur pro titulo, sed quædam modificatio siue qualitas est possidendi.
s *Cogi possessorem*. rei singularis vel vniuersitatis.
t *Expetit*. peti. here. vt §. de furt. & seruo corrup. l. in ciuilem, contra. Sol. vt ibi. ADDITIO. Tu dic secundum Bald. quòd ibi est speciale ad euitandam furti suspicionem. vel dic quòd ibi non interrogatur ad instantiam actoris, sed motu iudicis, secundum Iac. Bur. & facit quod not. ff. de condic. ob tur. cau. l. idem est. §. si tibi iudicium. Baldus.
u *Incivile est*. vt infra titu. proxi. l. fin. & de proba. l. possessiones. & ff. de iure fis. l. extat decretum. & supra de eden. l. j. Sed contra infra de probatio. siue possidetis. Solu. vt ibi. Item contra infra de furt. l. ciuile. Solu. vt ibi. Item non cogitur dicere an sit sua: vt ff. de rei vind. in speciali. sed an possideat cogitur dicere: vt statim dices. ADDITIO. Tu dic secundum Paul. de Cast. hic quòd etiam cogitur cōuentus rei vindi. per rationem quæ ponitur in l. qui petitorio. ff. de rei vindi. & l. qui seruū. §. in iure. de interrog. act. Et si mentitus fuerit, quia dicit se non possidere cum tamen possideret, punitur: quia possessionem perdit, & transfertur in actorem: vt in l. si. ff. de rei vindica.
x *Præter cum*. vt huius legis habeatur notitia, sic premitte, secundū B. certum est conuentum rei vindicatione debere respōdere an possideat: vt ff. de interro. act. l. qui seruum. §. in iure. adeo vt si de mendacio cōuincatur, puniatur: vt ff. de rei vind. l. fi. Sicut ergo in rei vindicatione cogitur dicere possideat vel non, ita in petitione hereditatis cogitur dicere possideat pro herede, vel non. nam tantum facit simplex possessio in rei

Rei vindicatione cōuentus, tenetur dicere, & possideat necne.

x. Idem AA. & cc. Theodosiano.

SI filiusfamilias delatam p sibi hereditatem per longum tempus decinuit: q̄ eo ipso (vtpote agnita hereditate) patri suo eius commodum acquisisse videtur. r Dat. XIII. Kalend. Ianuar. CC. Conss.

Qualitatem possessionis conuentus reali iudicio non tenetur dicere, nisi in petitione hereditatis. Baldus.

XI. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Aeternali proconsuli Asiæ.

COgi † possessorem s ab eo qui expetit, t titulum suæ possessionis dicere, inciuile u est præter eum x [scilicet] qui dicere cogitur vtrum pro possessore, an pro herede possideat. Dat. XII. Kal. Apri. Arcadio VII. & Hono. III. AA. Conss.

† *Cōm. l. extra de probat. l. q. in fine.*

Quando est controuersia de hereditate, legatarij possunt agere contra heredē scriptum: & consequuntur legatum præstita cautione: vel possunt expectare lite finitam, sed creditores agere possunt contra possessorem vel petitorem hereditatis cautione non præstita: & quod perceperint à possessore, si possessor postea succumbat, deducet.

Si vero à petitore, & petitor succumbat, repetet petitor à possessore hereditatis. si vero petantur libertates, differuntur ad annum: post annum vero præstabuntur: & non reuocabuntur, nisi testamentum sit falsum. & hi serui ad libertatem perducti tenentur de antegesto reddere rationem. Item petitio hereditatis est bonæ fidei. h. d. tota lex.

XII. Imp. IVSTINIANVS A. Iuliano præfecto prætorio.

in rei vindicatione, quantum huiusmodi modificata detentio in petitione hereditatis. ª nam vt ibi possessio parit actionem in rem: vt supra de alie. iud. l. j. ita hic possidere pro herede vel possessore, parit hanc actionem: vt ff. eod. l. regulariter. merito ergo cogitur respondere, hoc vel illo modo possideat. Nec cogitur dicere alterū, sed sub alternatione sufficit. & hic est vltimus casus huius legis. Dicit ergo Bul. nullus possessor cogitur dicere modum siue qualitatem possidendi: sed excipitur in hac petitione, in qua quis tenetur dicere modum & qualitatem suæ possessionis, & ita improprie ponitur titulus pro modificatione quadam, sicut & ponitur eū adiacet pronomini hic: vt. ff. eo. l. nec vllam. §. j. Et hæc lectio placet multis ratione inductæ similitudinis: sed tamen adhuc aliquid scrupuli habet in se. nec enim dicit lex illa, pro herede vel pro possessore: sed dicit, pro herede, an pro possessore: sed ipse Bul. addebat, vel pro possessore. & an prætermissum iterum sumebat, vt diceret, an non possideat pro herede vel pro possessore. P. autem hic somniauit, & mirabilia locutus est. dixit enim quod etiam in rei vindicatione quis cogitur dicere titulum per proximum cognatum agentem. & argu. forte pro eo infra de proba. l. fine possidetis. quod falsum est. ᵇ Item dixit in petitione hereditatis respondere per quemlibet cognatum, non per extraneum: non vt cogatur dicere, possideo pro herede, vel pro possessore. sic enim quasi furiosus contra se loqueretur: sed vt nisi probet titulum iustum, præsumatur eum pro herede vel pro possessore possidere. quæ somnia sunt. Io. & Azo. & Il. quibus assentio, tenent sententiam Bul. & modicum ex eo quod dicit P. sic scilicet ponendo casum vt Bul. sed interrogatio est facienda hoc modo, vt possessor debeat in primis interrogari an possideat, & si respondeat, non possideo: certum est quid debeat esse. Si vero dicat, possideo: interrogabitur secundo, an putet se hetedem. si dicat, puto, expeditum est: quia conuenitur. si dicat, non puto: tertio interrogabitur quomodo vel qualiter possideat. si dicat, quid ad te? vel non dicam tibi, quia nolo, vel similia: ecce ego scio quod possidet pro possessore. Si vero dicat: quia emi, possideo. quæram à quo, vt sciam an titulus habeatur pro non titulo. & si dicat, à compote mentis emi. si quidē probet, bene est, nec hac actione cōuenietur. Si vero nō probet, præsumitur quod pro possessore possideat. Et quod ita faciendæ sint interrogationes, innuit lex quæ est. ff. e. l. pro herede. & l. qui interrogatus. & l. seq. & ff. de interrog. in iud. facit. l. noluit. in princip. & l. seq.

ª *Alibi non placet seriabilius hic, seriabilis Bal.*

ᵇ Tu dic quod inuno Plaut. dicit vsri. quæ Longius locatur ut ad legatum Contrectatione ordinatoria ti tulus autē contraria lo quitur ut ad legatum & probatione litis decisoria, et sicūb ab. secutio Bal.

CVm hereditatis.§. Casvs. In prima parte dicit imperator quandam antiquitatem. olim enim si testator scripsisset heredem, & li si sperabatur moueri à legitimo contra scriptum heredem peti. hered. interim nec creditores debitum petere poterant, nec legatarij legatum, vel serui libertatem: sed differabatur istorum petitio donec finem accepisset here. petitio, ne posset præiudicium fieri petitio. hered. & hoc in prima. In secunda dicit: hodie omnes habent electionem, vel ex commodato, vel ex deposito vel ex alio contractu, vel ex mutuo conueniendi possessorem vel petitorem, si fuerint legitimi qui petant legata quæ debentur eis ab herede scripto eoq̄ue possessore, cautione præstita à legatariis de restituendis legatis, si contingat ab eo hereditatem peti. euinci: vt si legatum consisterit in domo & fundo: fundum, & fructus, & domum cum possessionibus restituat: si in pecunia, pecuniam cum vltris crescentibus ex quarta centesimæ, deductis tamen necessariis & vtilibus impensis quas fecit legatarius in legato. Si autem expectaret quousque imminere de hereditate quæstio potest: & si fuerit restitutio facienda, integra legata cum augumento percipiat. & hoc in secunda. Creditores autem qui defunctum habebant obligatum ex quacunque causa, satisfieri eis debet: sed possessor victus non aliter heredi. restituere tenetur prius quàm à petitore quod soluerit, fuerit consecutus: sed si petitor soluerit victus à possessore, iudicis officio repetet, vel nego.

Creditores hereditarij contra quos per legem Falcid. l. hæc autem. §. si duo. Si autem deposſint agere.

Codex.

a *Locus*. inter legitimum & scriptum qui possidet.
b *Fuerit*. vel re, vel spe.
c *Adsumebatur*. contra creditores & legatarios, quæ tuebatur, &c.
d *Præiudicium*. qualequale: vt ff. de arbi. l. nō distinguemus. §. si is faciat.
e *Centumuiralis*. fuit enim inducta à senatoribus, qui erant centum numero: vt ff. eo. l. item veniūt. §. cū præ-

a gesto. act. vel condictione ex l. ista. & loc in tertia. Serui quibus data est libertas, siue directa, siue fideicommiss. expectabunt vsque ad annum, vt si possessor fuerit victus, euanescant libertates. si obtineant, competant, & post annum perueniant ad libertatem: nisi in vno casu, scilicet quando testamentum pronunciatū falsum. Si autē aliquis ex seruis fuerit actor manumissus, red det rationem post annum. Item peti. hered. act. bo. fin. est: nec quod sit bonæ fidei, in posterū dubitabitur. & hoc in vltima. Viuianus.

Vsura centesima, quæ sit.

diximus. Accursius.
f *Per alios tramites*. id est per extraneos agere voleates, scilicet si erat lis mota, vel sperabatur moueri.
g *Vel suscipere*, vt scriptus.
h *Sperat*. aliud est si iam est contestata lis in peti. hered. etiam olim: vt ff. de excep. si post litem. secundum quosdam. Vel dic ibi loqui lite contestata, conuento debitores hereditarios: & si negligo, etiam petitor conueniet eos, qui agit contra me possessorem hereditatis: vt ff. eod. l. si bonæ fidei. & l. diuus. hic autem loquitur econtra, quando creditores conueniunt possessorem vel petitorem. Accursius.
i *Vel mouere*, vt legitimus.
k *Vel rem*. qui conuenitur petitione hereditatis.
l *Vel agentem* petitione hereditatis.
m *Cautione*. scilicet, euicta hereditate legata reddi: vt ff. si quis omiſ. cau. testam. l. j. §. non quærimus. ver. quocunque. & ff. qui satisdat. cogn. l. de die. §. item legatarius. & ff. ad leg. Falcid. l. dolo carere. & ff. si cui plus quam per l. Falcid. l. penult. & l. fin. & infra de lega. l. si in fraudem. Item hoc verum in legatis directo relictis, secus si per fideicommissum: vt intra ea. l. §. fin. & ff. eod. l. si quis libertatem. vel verius speciale in legibus illis in libertate legata, quæ differtur, quia res est fauorabilis, & cito daretur: sicque de facili præiudicium fieret peti. heredi. & non posset repeti. Item ei quod dicit statim agi, est contra. ff. de excep. rei iudi. l. ij. & ff. de actio. & obliga. l. qui cum herede. & ff. de interroga. act. l. & quia. §. j. & ff. de iure fis. l. apud. Solu. hæc corrigit omnes. Vel in. l. illa, apud. speciale est in fisco. Item per hoc quod hic dicit quod scriptus heres conuenitur: videtur quod contra possessorem, si alius quam scriptus possideat, non possit agi pro legato, nisi in casu quando agitur contra vtrumque: vt ff. si cui plus quam per legem Falcid. l. hæc autem. §. si duo. Si autem depositor vel similis agit, tunc tantum contra possessarem illius rei, siue sit possessor illius hereditatis, siue petitor. Si vero agit fœnerator vel creditor pro pecunia fœnerata: tunc contra vtrumque: vt hic poterit colligi, & infra ea. l. §. fin. autem ex contractibus. sed verius puto secundum Azo. quod in contractibus semper sit electio actoris. Accursius.
n *Cautela*. cum res iminobilis petitur, vel cum persona nō est suspecta.
o *Vel satisfactione*. cum res est mobilis, vel cum persona est suspecta. argument. ff. qui satisda. cogn. l. si fideiussor. §. fin. & ideo subiungit, pro qualitate personarum. Sed quare non præstatur cautio, cum agitur ex contractibus? Respond. quia credita non possunt steri iudebita: sed legata sic.
p *Centesimæ*. Centesima est, cuæ æquiparatur sorti in annō quarta centesimæ quæ in quatuor annis.
q *Cum pensionibus*. quas percepit.

a *Deductis*.ex ipsis fructibus vel pensionibus.
b *Vel si ipse*.scilicet legatarius.
c *Contestari*. super legato.s.magis quã cautionem exponere.
d *Si competeret*.quia valet testamentum,& sic sint soluenda legata.
e *Sin autem ex contractibus defuncti agatur*.cũ vtrunque possit conuenire.argum.ff.si cui plus quàm per leg.Fal. l.hæc autem.§.j.& ij.& ff.e.l.si quid possessor.
f *Agatur*.subaudi,cõtra possessorem.
g *Contra possessorem*, scilicet scriptum.
h *Petitoreps*. & sic est in electione agentis, velit agere contra petitorem,vel cõtra possessorem.nam non habet necesse quærere dominum, vt aliàs.ff. de damno infe.l. inter quos.§.j.
i *Petitor ei*. qui de proprio soluerat creditoribus hereditariis.
k *Officio*.vt ff.de ædi. edict.l. ædiles.§. item sciendum.
l *Negotiorum gestorum*. cum nomine hereditario fecit, ab initio fuit nata sibi hæc actio. si vero suo, tunc videtur negotium esse veri heredis cum obtinet : quia tunc incipit ei exceptio competere. & sic tunc nascitur actio negotiorum gestorũ, secundũ quosdã.
m *Condictione*.scilicet ex lege ista. Sed qualiter habet locum, cum obligatio erat per veteres leges: & hic non datur nisi pro noua obligatione:vt ff.de condic.ex leg.li.j. Respõ. condictio ex lege datur tunc quando iniuste amisit petitor. si vero iuste, tunc habet locum actio negotiorũ gestorum. vel dic hãc esse nouam : quia post legem duodecim tabularum.
n *Habeant*.si pronũcietur pro testamẽto.
o *Vel euanescant*.si pronuncietur contra testamentum. Et dic,id est euanescere videntur prima facie, non dico quod ex sententia lata inter alios fiat aliis præiudicium: vt ff.de except.rei iudic.l.j.& infra de ſi. instru.l.ij, nisi vbi faueret ius, vt in querela inofficiosi testamẽti:vt ff.de inoffi.testa.l.Papinianus.in fine.& l.qui repudiantis.§. fiua.vel hic speciale.
p *Directa*. immo necdum annus, sed etiam per quinquennĩũ debet expectari:vt ff.de inoffic.testa.l.Papinianus.§.fi.& l.seq. quæ sunt contra. Sol.ibi dicitur inofficiosum.hic minus solenne,vel ruptum per posthumi agnationem, vel alia causa rescindebatur.
q *Eripiantur*.huius legis potestate. Accursius.
r *Falsum testamentum*.quia tunc nõ fiunt liberi per legem istã, cum nõ adiũstat eis lex,sed nec resistat.nõ dico quod reuocentur in seruitutem illi quibus directæ competunt. Item intelligitur hic pronunciatum etiam falsum contralegatarios & seruos libertate donatos, nam non sufficeret contra scriptũ tantum:vt dicta lege de except. rei iudi. l.j. Sed videtur ex falsa scriptura libertatem datam valere:vt infra de fideicommiſ.lib. l.quamuis.& ff.de ma.testa.l.cum ex falsis.in princip.quæ sunt contra.Solu.hic non fuit data libertas per hominem : sed nec lex dedit, cum falsa esset scriptura:ibi data fuit ab homine.

Libertas per falsam scripturam data, an valeat.

A Vel dic ex falso testamento non valet, vt hic:sed ex falsis codicillis sic,vt in contrariis.Et est ratio,quia si testamentum est falsum,scriptus heres non est dominus:vnde nec ipse,nec lex pro eo manumittere potest. Sed codicillis falsis existentibus nihilominus heres est dominus : & ideo per se & per alium, cui dederit dominium manumittere potest.Item viderur quod etiam ex testamento falso data libertas teneat: vt ff.de ma.testa.l.cum ex falsis.in fin. quæ est contra. sed ibi seruus erat heredis. non hereditarius. Alij dicunt quod hæc corrigit illas.
s *Sub ea*, redit ad superiorem,non ad proximum.
t *Actores*. id est, Catstaldiones.
u *Sunt*. id est fuerint. Manuiſ.
x *Et rationes reddere*. *seu tantum rationes vel* nota manumissum debere reddere rationẽ. *dare*, & sic est contra. ff. de nego. gest.l.eum actũ. & l. quæ vtiliter.§.j. & supra de nego.gest. si cognati.& infra an seruus ex suo facto.l.j.Solu dicas hoc speciale: quia & aliud pro eo speciale inducitur, vt sit liber etiam ex testamento : quod forte nõ valebit. tic ff. de iureiurãndo.l.eum qui. in princip.
y *Commemoretur*.vt in stic.de act.§.actionum.

B Rei vindicatio contra quẽ detur.

C

D

TITVLVS XXXII.
DE REI VINDICATIONE.

Per seruum bona fide possessum possessio quæritur ex re ipsius possidentis, & opera possessi : male fides vero possessor ex delictis causis non acquirit.h.d. Bald. Vel sic : Per seruum bona fide possessum quæritur possessori etiam dominium rerum quæstarum ex rebus possessoris, vel opera possessoris : male fides vero nihil quæritur, ideo restituere tenetur. Salycetus.

1.Impp. Severvs & Antonin. Aa. Cæciliæ.

TIam per alienum z seruum bona fide a possessum b, ex re eius qui eũ possidet, vel ex operis serui acquiri c dominiũ vel obligationẽ placuit. d

Tiam.} Casvs.Si seruum alienum possedisti bona fide,& ex re tua vel operis suis aliquid acquisiuit : an domino seruum vindicanti restituere debeas ea quæ tibi quæsiuit, quæritur? Dicitur quod non:secus si mala fide possessor fuisti : quia non solum ipsum, sed quicquid habet, & operas & operarum æstimationem. Ex hac.l.not.regulam generalem,quod quando eadem res vẽditur vel donatur duobus in solidum, ille præfertur in dominio, cui prius res fuit tradita, non attento cui prius fuit vendita vel donata.concordat.l. siue autem.§.si duobus.ff.de Publicia cum concor. in gloss. alleg. secundum Iabic.

z *Etiam per alienum*. non solum per proprium,de quo constat: vt infi.per quas perso.no. acqui.§. item vobis acquiritur.
a *Bona fide*. saltem ab initio secundum Jr. vt ff. de vsur.l.qui scit.§.fin. sed aliud in libero homine possesso, vbi continuo exigitur bona fides:vt ff.de acquiren.re.do.l.qui bona fide.§. tandiu.
b *Possessum*.quia putauit cum esse vẽdentis.vt ff.de cõtrahen. emp.l.qui à quolibet. & de stipu.seruo,l.si seruus testamento.
c *Acquiri*.scilicet possidenti.
d *Placuit*.alias nisi ex his duab° causis quęrit domino dominiũ, & non

A & non possessionem,vt ff. de acqui.possess.l.j.§.fina. & de acquiren.re.domi.l.homo.liber in fine.& ff.de dona.inter virum & vxorem. l. si vxor. & contingit etiam aliàs vt dominium alicui sine possessione quæratur : vt ff.de fun.do.l.si fundum. Sed cõtra ff. de acquiren.rerum do.l.si seruus.vbi innuit quòd etiam extra has causas non quærit domino. Sed expone ibi literã vbi dicit non quæri domino,scilicet quando ex re possessoris, vel opera serui.nec possessori, vt ibi subiicit, vbi nec ex re, nec ex opera quærit.
a *Quare*. dixit in genere: nunc dicit in specie.
b *Eo tempore*. quo possidebas.
c *Tuis*, agendo & excipiendo : vt restituendo fœtum, non cogaris restituere quæsita per eum,id est illa prædia empta ex re tua.
d *Nihil potest*. immo viderur quod possit ex re possessoris: vt ff. eo.l.præterea. quæ est contra : nam ibi erat malæ fidei, cum his erat contestata:vt & supra tit.proxi.l.j.§. post litem autem contestatam.Solu. ibi remanet bonæ fidei post litis contestationem . Vel hic fuit semper malæ fidei, ibi fuerat bonæ fidei ante litis contestationem.
e *Operæ*.id est operarum æstimationem eæ dem enim reddi non possunt : vt ff. de condic.indebi.l. si non sortem.§.liberrus.

Quare a si tu quoque bona fide possedisti eundem seruum, & ex nummis tuis mancipia eo tempore b comparauit : potes secundum iuris formam vti defensionibus tuis.c ¶ Mancipium autem alienum mala fide possidenti nihil potest d acquirere : sed qui tenet , non tantum ipsum, sed etiam operas e eius, necnon ancillarum partus, & animalium fœtus reddere cogitur. PP. III. Non. Maij Eboraci, Faustino & Rufo Conss.

Superior pars ædificij cedit parti inferiori. hoc primo. Ædificium cedit solo.hoc secundo. Soluto ædificio materia redit ad pristinum dominum,non ad ædificantem.hoc dicit tertio. Vel ad ædificantem , si non ædificauit animo donandi. hoc quarto & vlti. dicit Bald.

II.Imp. Antoninvs.A. Aristeneto.

SI inferiorem f partem ædificij,quæ solum cõtingit,g ad te pertinere probare potes: eam h quem vicinus tuus imposuit,accessisse dominio tuo nõ ambigitur. i Sed & id quod in solo k tuo ædificatum l est, quoad in eadem causa manet, iure m ad te pertinet. Si vero fuerit dissolutum : eius materia ad pristinum dominum n redit, o siue bona fide, p siue mala ædificium extructum sit q : si non donandi animo

Si inferiorem.} Casvs. Habebas domum. vicinus superædificauit faciendo eam altiorem. quod superædificatum est,cuius dominio cedat. an super imponentis,an cuius erat inferior pars domus,quæritur? Dicitur quod domino cedat Item in solo meo in quo ædificatum non erat,ædificauit vicinus : nec constante ædificio materiam suam vindicabit prior dominus , siue ædificium fuisset extructum bona fide,siue mala,siue ab eo cuius erat solum,vel ab extraneo : de aliena materia, siue ex propria bona tamen fide. Si autem mala fide, aut ab eo cuius fuit materia, in hoc tertio casu donasse videtur. vel dic similiter quod ad dominum priorem redit,nisi animo donandi ædificauerit,secundum M.

f *Si inferiorem*. puta fundamentum.
g *Contingit*. alias secus si non cohæret solo:vt ff. de acquiren. re.do.l.Titius. Accursius.
h *Eam*.scilicet partem.
i *Ambigitur*.vt ff. de acquiren. re.do.l. si supra.& institut.de rerum diui.§.ex diuerso.& ff. de acqui. re.do.l.adeo.§.cum in fue. Sed possessio cuius est ? Videtur vtriusque. nam dominus solum possidet,alter possidet superficiem : vt ff. vti possideris.l.si duo.§.item videamus.& §. Labeo. Vel dic quod edificator tantum possidet:vt ff. de acquiren. pos.l.j. in princ.& in dicta.l.si duo.de alla superficie dicit, quæ non vsque ad solum est.
k *In solo tuo*.tamen si esset horreum quod separari posset, remoueret Titius horreum.ff. de acquir. re.do.
l *Ædificatum*.à vicino.
m *Iure* . gentium : quo iure Quidquid plantatur , ferit , vel inædificatur : Omne solo cedit , radices si tamen egit.
n *Dominum*. scilicet vicinum.
o *Redit*.etiam post tempus vsucapionis : vt d.l.adeo.ff. de acquiren.re.domi.§. cum in suo.& ff.eo.l.in rem.§.fi.& ff.de sol. l.qui res.§. fi.
p *Bona fide*. hic non quæro à quo,vel vnde sit.

Ædificii facti in alieno solo ex propria materia cuius sit possessio.

Versus.

Codex.

q *Extructum sit*.id est factum. Extructum inquam ab eo cuius est solum, siue ab alio,ex aliena tamẽ materia.Si autem ex propria,tunc si bona fide,idem,vt subiicit:si mala,tunc donare videtur:& hoc est quòd subiicit, si non donandi.& c. Sed M.arguebat hic malæ fidei ædificatorem posse reperere si nõ fecisset animo donandi: in casu tamen seruatur quædam media via : vt ff.e.l. si in aliena area. aliàs incipit, Iulianus lib.viij.digestorũ scribit,si in aliena; &c.

ædificia alieno solo imposita sint. PP.XII.Kalend.Nouem. Antonino A. IIII. & Balbino Conss.

Rem meam non nomine meo vendita vindicare possum:& possum ratum habere quo ad perdendum dominum rei meæ,& quo ad parandam actionem negotiorum gestorum in subsidium.h.d. secundum Bar.Bald.Vel sic: Venditio rei alienæ consentienti, non inuito vel ignoranti præiudicat,in subsidium tamen precium actione negotiorum gestorum recuperat.h.d.secundum Ray. & Sal.

III.Imp. Alexandria. Dominiæ.

MAter tua vel marit r fundum tuum inuita vel ignorante te vendere iure non potuit: r sed rem tuam à possessore vindicare etiam non oblato precio poteris. s Sin autem postea de ea venditione t consensisti , u vel alio modo x proprietatem eius amisisti : y aduersus emptorem quidem nullam habes actionem : aduersus venditorem † vero de precio negotiorum gestorum actionem exercere non prohiberis.z PP.III.Kalen.Nouem. Alexando A. II. & Marcello Conss.

Ab eo qui emit res à male fidei possessore,poterit res vindicari, nisi vsucceperit, vel præscripserit. hoc dicit secundum Bar. Bald. Vel sic: Vsucapio vel præscriptio quam mala fides auctoris non impedit,vel vindicationem tollit & excludit. Salycetus.

IIII.Imp. Gordianvs.A. Muniano militi Africæ.

C

Ratũ habeo res alienas quod mihi nocere non est gestum.

D

Tu dicas si volo agere rei meæ ? Dic quòd non:quia cum petitio precij, quod est te actionis.

Extructum solo cedit.

Ratihabitio retrotrahitur & mandato æquiparatur.

Tu dicas si volo agere rei meæ ? Dic quòd non:quia cum petitio precij, quod est te actionis.

Mater. } Casvs. An mater vel maritus possit vendere fundum filiæ ipsa inuita vel ignorante?Dicitur quòd non:sed filia cum vindicare poterit etiam non oblato precio.& hoc in prima. Si autẽ postea per consensum filiæ venditio ratificata est, vel ab emptore fundus sit præscriptus , contra emptorem nullum habet regressum , sed in subsidium contra venditorem act. neg. gest. aget ad precium. & hoc in secunda.

r *Non potuit*.quantum ad hoc vt transeat dominium.& sic soluitur contra ff. de contrahen.emptio.l.item alienam. Vel dic,nec etiã quantum ad obligationem si emptor sciebat vt ff. de contrahenda emptione.l. ſi in emptione.§. item si emptor. †*venditricem*.

s *Poterit*. vt infra eo. l.si mancipium. & infra de fur.l.ij. & infra ad Velleianũ.l.si sciẽs. Sed contra. ff.e.l. emptor. vbi dicit demum restituto precio restitui.Sol.ibi conuersum fuerat in vtilitatẽ eius cuius est res:vt J. si vend.pig.aga.l.ij.& iij.& J.de præd. mino. l.si prædium.& l.vtere.

t *Venditione*. sed nomine tuo gestum poteris habere ratum. & sic loquitur hic in contrarium.ff. de nego.gesto.l. si pupilli.§.sed si ego.ibi loquitur quando nomine tuo gestũ non est.
u *Consensisti*.hoc casu statim datur ex ratihabitione actio negotiorum gestorum,vt subiicit:& supra de neg.gest.l. ab vno. & infra familiæ ercisceen.l.in familiæ.
x *Vel alio modo*. puta vsucapione vel præscriptione:vt infra de reb. alien.non alie.l.ij. & infra de commun. re. alie.l.j. Vel quia in rerum natura res esse desiit:vt ff.de nego. gesto.l.fin.in princip.
y *Amisisti*.quo ad effectum.
z *Non prohiberis*. hoc si habes ratum, & venditio facta est nomine tuo.fieri enim potuit etiam te inuita:alioquin si non nomine tuo ratum habeas , licet tibi præiudices quantum ad rem petendam, vt hic:non tamen prodest ratihabitio ad precij petendum. nam non potes habere ratum non tuo nomine gestum vt ff.de preca.l.si seruus.& ff.de nego.gesto.l.si pupilli.§.fed & si.secundum B.& hoc si res extat non præscriptaralias bene cõcedebat B.in subsidium haberi ratum:vt ff. de nego.gestis.l.ff. & J.de reb.alie.non alien.l.ij.cum suis concordantiis. Sed M. dicebat me posse habere ratum, & non meo nomine gestum, & etiam re extante non vsucapta. pro quo est J.de his qui à nõ do.ma.l.j.sed ibi speciale fauore libertatis. Tu dic, aut habeo ratum quòd vendideris nomine meo,cum vendideris nomine tuo : & tunc nihil præiudicat mihi. aut quòd vendideris tuo : & tunc si non credebam me perdere actionem , agam ad rem adhuc : & sic si,repellar exceptione,replicabo : vt argu.ff.de pact.l. si cum te. Item quanuis ignorem ius,certo tamen de damno. a Item quid si tantum petij precium quando non meo nomine est gestum:an præiudico mihi in repetitio-

negotiorum gestorum principale, non valet: nec quod tacite ineſt, debet valere argu. ff. de ſerui. ruſti. prædio. l. item. §. qui habet. aliud ſi expreſſe hæc beret ratum, vt modo dixi. Item ſi tu vendidiſti paruo pretio negotio nomine meo ſine mandato, an repetam iuſtum, vel acceptum? & puto iuſtum ſi eras malæ fidei poſſeſſor, alias acceptum: vt ff. de petitio. hereditat. l. ſi poſſeſſor. §. fina. & §. ait. Item quid ſi non nomine meo vendidit, ſed ſuo proprio? Reſpond. à primo qui habet lucratiuam cauſam. nã nec alij videntur habere pretium, cum eis tantundem abſit: vt argu. ff. de mino. l. plane. & de verborum ſignific. Labeo. §. j. Sed pone te vendidiſſe rem meã Titio: poſtea Titium donaſſe Mæuio: item Mæuium vendidiſſe Sempronio: hic non poteſt ſuperiori ratiocinio cum habere: cum tu & Mæuius lucratiuã cauſam habeatis: numquid ergo vterque cõuenietur? Quidam dicunt primum. & eſt ratio hic & in ſuperiori caſu: quia cum ratas habeo omnes, ergo & primam. ergo hi qui emerunt à primo, rem eius propriam emerũt, deinde ſuam domini facti vendiderunt: vnde non debent teneri; quia rem propriã vendiderunt. Alij dicunt vtrumque teneri. Sed poſſet dici in ſuperioribus caſibus quod vltimus tantum debeat conueniri propter cuius factum rem meam illo vſucapiente amitto. Vel dic in ſecunda quæſtione aliud in eo qui habet lucratiuam cauſam, quia non tranſit ad eum exceptio ex perſona primi: vt ff. de pact. l. quod dictum. & ff. ſi famil. fur. fec. dica. l. iij. §. plane ſi emptor. & §. ſed an. Sed pone quod cauſam non habet vltimus à primo: vt puta rem meam vendidi deinde emptor habet eam pro derelicto, occupat eam quis, & poſtea vendit. quis primo conuenitur? Quidam quòd vterque; alij quod vnus. Tu dic quod primus: vt ſupra in ſimili quæſtione.

† Concor. cum hac. l. gl. ſuper verbo, vedatur. in c. 1. de reſtitu. ſpol. in ſi. gl.

A Diuerſus eos qui à malæ fidei poſſeſſoribus fundum bonæfide comparauerũt, ita tibi actio competit, ſi prius quàm vſucapionem implerẽt, vel longæ[a] poſſeſſionis præſcriptionem adipiſcerentur, dominium ad te peruenerit. [b] PP. XII. Kal. Nouemb. Pio & Pontiano Conss.

Male fidei poſſeſſor tenetur de re & fructibus perceptis vel percipiẽdis, ſumptibus nõ computatis niſi neceſſariis: vtiles vero per deductionem retinet. hoc dicit ſecundum La. Bart. Bald. Vel ſic: Poſſeſſor malæ fidei tenetur de fructibus perceptis & percipiendis, & omni cauſa damni: & ſumptus per eum factos non imputat in iure actionis, nec propriæ exceptionis, licet pro neceſſariis ei ſuccurratur officio iudicis: & vtiles ei tollere permittitur ſine læſione prioris ſtatus. hoc dicit & notabiliter. Salycetus.

v. Idem A. Herafiano.

DOmum quam ex matris ſucceſsione ad te pertinere, & ab aduerſa parte iniuria occupatam [c] eſſe oſtendis: præſes prouinciæ cum penſionibus quas percepit, aut percipere poterat, & omni cauſa † damni dati [d] reſtitui iubebit. Eius autem quod impẽdit, rationem haberi non poſſe, merito reſcriptum eſt: cum malæ fidei poſſeſſores, eius quod in rem alienam impendunt, non eorum negotium gerentes quorum res eſt, nullam habeant repetitionem niſi neceſſarios ſumptus fecerint. [f] Sin autem vtiles: licentia eis permittitur ſine læſione prioris ſtatus rei eos auferre. PP. II. Id. Feb. Gordiano. A. & Auiola Conss.

Res empta ex pecunia mea, non eſt mea: & ideo à me vindicari non poteſt. Bald. & Salycetus.

VI. Idem A. Vſtronio.

SIex ea pecunia quam depoſueras, is apud quem collocata fuerat, ſibi poſſeſſiones comparauit, ipſique traditæ ſunt: tibi vel omnes tradi, vel quaſdam ex his compenſationis cauſa ab inuito eo in te trãſferri, iniuriosum eſt. g PP. V. Id. Iulij. Gordiano A. & Auiola Conss.

Partus ſequitur matrem quantum ad ſtatus conditionem & dominium: ſed quantum ad dignitatem & honorem, ſequitur patrem, quia ex virili ſexu eos metimur. hoc dicit. Bal. Vel ſic: Cuius eſt mater, & partus. Salycetus.

VII. Philippvs. A. & Philippvs. Cæſ. Antonio.

PArtum ancillæ, matris ſequi conditionem, nec ſtatum patris in hac ſpecie[h] conſiderari, explorati iuris eſt. PP. XIII. Kalend. Nouembr. Philippo A. & Titiano Conss.

Res empta ex pecunia militis, poteſt ſpeciali fauore à milite vindicari: poteſt etiam agi negotiorum geſtorum, vel mandati ſi interceſſit mandatum. hoc dicit ſecundum Bar. & Bald.

VIII. Idem A. & c. Philippo militi.

SI ex ea.} Casvs. Penes me tuam pecuniam depoſuiſti. eam in emptionem prædiorum collocaui nomine meo. an res emptas vindicare poſſis, vtpote ex pecunia tua comparatas, quæritur? Dicitur quòd non, nec omnes, neque aliquas ex eis à me compenſandi gratia recuperare poteris. Viuianus.

g *Iniuriosum eſt.* vt infra communia vtriuſque iudic. l. ſi patruus. & infra ſi quis alteri vel ſibi. l. j. & argument. infra de pigno. l. quamuis ex ea. & de diſtrac. pigno. l. ſi maritus. & infra depoſi. l. ſi is. Sed contra infra eod. l. ſi vt proponis. Solu. vt ibi. Item nota hic qua ratione rem emptam ex pecunia mea non poſſum petere, non meo nomine emptam: eadem econtra precium rei meæ non debeo petere non meo nomine venditæ: vt ſupra eod. l. mater. & notãui. ff. ſi certum per. l. ſi pecuniam.

PArtum.} Casvs. Si ex ancilla mea tu liber filium ſuſcepiſti, an eum vt ſeruum vindicare poſſim, quæritur? Dicitur quod ſic, matris enim & non patris ſequitur conditionem. Viuianus.

h *In hac ſpecie.* id eſt in dominio: vt illius ſit filius, cuius eſt mater: vt inſtit. de inge. §. j. & infra de libe. cau. l. fin. & ff. eo. l. ſi frumentum. §. ſi equa. alias incipit. l. idem Pomponius ſcribit, ſi frumentum. §. idem ſcribit ſi equam, ſecus autem in honoribus & quibuſdam curialibus & aliis conditionibus: vt infra de decurio. l. nullus ij. & l. exemplo. & l. eos. lib. x. & infra de murile. l. ſi. lib. xj. & infra de ſer. fugi. l. fina. & ff. de ſtatu homi. l. cum legitimæ. & ibi dixi.

SI vt proponis.} Casvs. Si ex pecunia tua quam miles apud te depoſuit, fundum tuo nomine comparaſti: an pro fundo ſibi detur rei vindi. quæritur? dicitur quod ſic obtentu militiæ: & ſic ſoluitur contra. l. ſi ex ea. Item aget contra te actio. mandati, ſi mandato ſuo emiſti: vel nego. geſt.

a *Si vt proponis.* ſupple, ô miles.

b *Non negabit.* contra ſupra. c. l. ſi ex ea pecunia. Solu. hic ſpeciale in milite, ſic & in minore: vt infra atbi. rut. l. curator. & ff. quando ex fac. tu. l. ij. & eadem ratione in ecclesia idem in vxore & viro: vt ff. de donat. inter vi. & vxo. l. vxor marito. Addition. Aduertas ſecundum Cyn. hic quod iſti quatuor caſus non ſunt omnino ſimiles: quia in milite ſimpliciter verum eſt quod res empta ex pecunia ſua, ſua eſt. Sed in minore diſtinguitur, quia aut eſt empta à tutore vel curatore, & procedit iſta glo. aut ab alio, & tunc demum in ſubſidium poteſt res vindicari. probatur in l. ſi. liæ. ff. de ſolu. idem in eccleſia: vt ſi empta ſit per adminiſtratorem, ſit eccleſiæ. aliàs demum in ſubſidium, vt dictum eſt in minore. arg. l. orphanotrophos in princ. ſupra de epiſc. & cler. illud vero quod dicit gloſſ. de re empta ex pecunia vxoris, non eſt verum ſimpliciter, ſed demum in ſubſidium. ita loquitur l. ex pecunia. infra de iure dotium, Bar.

c *Mandati.* ſi forte procurator erat is qui comparabat, vel negotiorum geſtor. Idem tamen ſi non eſſet, ſecũdum quoſlam.

Occupare & inuadere quemlibet capiunt.

Expenſe tribuuntur ijs rebus quibus fiunt.

† Concor. c. vl. glo. nouica in ma. ord. extra.

Dece.} Casvs. An ancillam ab vxore titi daram in dotem vindicare poſſis, quæritur? Reſpond. quòd ſic: nec enim vxor tua vindicare poterit. Vel dic quod vxor egit rei vindicatione, & ſuccubuit. an tu nihilo minus eam vindicare poteris, quæritur? prima poſitio verior eſt.

d *Dece.* viro loquitur.

e *Dotalem*, æſtimatam: vel inæſtimatam, quæ proprie dicitur dotalis: vt infra de rei vxo. actio. §. & cum lex.

f *Neaquiuiſſe.* niſi ad inopiam maritus vergat: vt infra de iure dotium. l. vbi. Vel dic quòd ibi agit hypothecaria, non rei vindicatione. Item dicunt hic quidam intelligi ſi vindicat vxor vt ſuam: ſecus ſi vt dotalem, per legem ſupra de procurato. l. quia abſente. in fi. Item nota ex hac lege quod maritus dominus eſt rei dotalis ſecundum opinionem noſtram de ciuili & naturali iure: vt ff. de auro & argen. lega. l. Quintus ij. §. argento. quia id demum vindicare poſſumus, quod noſtrum eſt: vt ibi dicit. & pro hoc infra de iure do. l. de his.

Dotalis rei dominus eſt maritus.

CVm ſuper.} Casvs. Seruum vernam ex ancilla natum poſſidebas. eum vindicare volebam. ſi de intentione mea probare per inſtrumenta non potui, an per interrogationem ipſius ſerui, & per teſtes probare poſſim, quæritur? Reſpond. quod ſic.

Verna qui dicantur.

g *Cum ſuper vernis.* id eſt domeſticis, qui naſcuntur ex ancillis quæ domi, ſunt: vt inſtit. de leg. §. ſi quis in nomine. verſi. huic proxima. Accurſius.

h *Id quod.* id eſt, ſine inſtrumentis audiri alias tuas probationes.

i *Alias.* puta teſtibus.

k *Interrogatione*, vt infra de probat. l. proprietatis. Et nota diligenter tres modos probandi. Item not. quòd quidam intelliguat. l. iſtam cum inter aliquos de proprietate ſeruorum

Codex.

A quæritur. ceterum ſi agit contra aliquem qui ſit in poſſeſſione libertatis, iniquum eſſet eum torqueri contra libertatem ipſum. Tu dic non ſolũ ſi inter alios eſt de aliquo controuerſia, debet poſſe, ſi eſt torqueri: vt infra de lex. fugi. l. cuicunque. & l. cum ſeruum. quæſtio de & hic. ſed etiam cum ipſemet eſt in lite, debet interrogari, vt ipſius animo. ber in iudicio liberali. vt ff. de iudic. l. vix certis. & torqueri in poſſeſſorio, non petitorio vt infra de quæſtio. l. quoties. & dixi infra de libera. cauſa. l. eam quæ.

Seruus ſibi ne libertatis, iniquum eſſet eum torqueri contra libertatem ipſum. torqueri

SI quis.} Casvs. Sciens alienum agrũ ſeuiſti, vel plantã impoſuiſti. cuius dominio cedit quod ſertum vel ſatũ eſt, quæritur? dicitur quòd dominio ſoli, cum radices egerit. domino enim accedere facit plantã vel ſegetẽ ſolum ſuũ, id eſt, proprium domino. quaſi dicat, per ſolum acquiritur dominium in ſegetem vel plantã magis, quã acquiritur plantatori vel ſeminatori dominium per ſatum ſuum, quatenus per plantationẽ vel ſeminationem. & hoc in prima. Si autem bona fide ſeuiſti: domino vindicanti quod ſeminatũ eſt, obſtabit doli exceptio: niſi impenſas quas feciſti, præſtiterit. & hoc in ſecunda.

I *Si quis ſciens.* ſi enim bona fide, eriam poſtquam emiſit radices, datur vtilis in rem ſecundum M. vt ff. eo. l. ſi frumentum. aliàs incipit, idem Pomponius ſcribit. §. de arbore. quod nõ placet, immo datur actio in factum ad inſtar ſerruminatorum: vt ff. eo. l. in rem. §. item quæcunque.

in *Vnuſquiſque.* q. d. ſolum facit ſegetem vel plantam domini.

n *Fatẽtum.* ſeminatio.

o *Solum.* id eſt terra.

p *Suũ.* id eſt ſibi quærit dominium magis quàm ſcientia plantantis vel plantatio, vt hic, & ff. de vſur. l. qui ſcit. §. j.

p *Suum* nutriendo radices.

q *Seruare.* ſed poſſider.

r *Significatum eſt.* vt inſtit. de re. di. §. ſi Titius. & ff. de acqui. re. do. qua.

Vendition an poſſit vindicare rem vendi. tam & tradi. tam pro. pter precii non ſoluti.

INcaute.} Casvs. Mancipium mihi vendidiſti & tradidiſti. ſed nondum precium ſoluitan per reſcriptum principis illud me inuito auocare poſſis, quæritur? dicitur quòd non: ſed & partus poſt traditionem editus domini eſt, ſcilicet, meus, ſicut & mater. & hoc in prima. Si autem precium nondum tibi ſoluit: aduerſus me ad precium agere potes. & hoc in ſecunda.

s *Vt mancipium.* id eſt ancilla.

t *Aſſignatur.* quaſi ob cauſam datum, id eſt ob precium. & cauſa non ſecuta, id eſt precio non ſoluto, cum in alterius præiudicium talia reſcripta non concedantur: vt j. de ema. l. d. nec auus. & j. de do. ante nup. l. cũ te. & infra de reuocan. dona. l. ſi donationem.

u *Fuerit.* quo nati fuerunt, nõ quo conceptus: vt hic, & ff. de acquir. re. do. l. fin. & hoc tantſi quãdo fuit habita fides de precio, alias ſecus: vt inſtit. de re. diui. §. venditæ vero. Sed quid ſi ſtatim credidit habere precium, non autem ſolutum eſt? Reſpon. vindicare poteſt. argu. ff. de pig. act. l. ſi quaſi. Quid ſi vſq; ad decem

decē dies? Idē dicūt quidā ad similitudinē legis cōmissoriæ. sed magis placet cōtra, vt scilicet nō possit tunc res vindicari.

a *Consen.* vt hic, & ℣. de contrahen. emp. l. non idcirco. in fin.

ORdinarii. ℣ Casvs. Inter te & me de seruis quibusdā per interdictum vtrobi erat quæstio: quia dicebā dominium & possessionem naturalem pertinere ad me: an possit simul causa proprietatis intentari, quæritur? Respo. quòd non: sed. l. seruis exhibitis agam primo causa possessionis, & dein de causa proprietatis. Vel sic: Conueni te possessorio coram vno iudice: voluisti me cōuenire petitorio coram alio. quæritur, an possis: Respond. quòd non: quia primo agitāda est causa possessionis, & deinde proprietatis.

†Concor. c. cū dilect. l. cū gl. sup verbo triſſ. ponentes. in me. & in prin. gl. ſeq. extra de re ſcrip. & vide ca. cū dilectus, cum ſua gl. de cauſa poſ. & proprie.

b *Ordinarij.* quilibet se possidere contendit. & dominum esse, & alter celat rem. Primo agendum est ad exhibendum. Secundo vero vtrobi. Tertio de proprietate. Vindicabat seruos Titus: alius prætendebat se possidere, &c.

c *Iuris est.* vt & infra de interdic. l. incerti. & ℣. fini. regund. l. si quis. & ff. de iudic. l. si de vi. & ff. de acqui. poſſeſſ. l. exitus. & argu. infra de app. l. j.

d *Quæstione.* scilicet, duplici. proprietatis & possessionis.

e *Exhibitis.* per actionē ad exhibendum, quæ præparat etiam causam possessorij iudicij: vt hic dicit, & ff. ad exhi. l. iij. §. Pomponius.

Poſſeſſorium & petitorium ſimul poſſunt intentari.

f *Iudice.* ne diuidatur continentia causæ. vt supra de iudi. l. nulli. Sed nunquid in eodem libello poterit causa possessionis & proprietatis intentari? Ioan. & Azo. indistincte dicunt quòd non, & sic indistincte loquitur hæc lex. Tu die distinguendum inter ea quæ sunt retinendæ possessionis, & alia quæ diximus. ff. de iudic. l. si de vi, & sic loquitur hæc lex in interdictis retinendæ possessionis. Vel hic ab vno vnum, ab alio aliud proponitur. Vide hic plenius de hac materia per Ioannem Fabrum in suo breuiario.

CVm à matre. ℣ Casvs. Scienter à matre mea domum meā emisti, an eam vindicare possim, quæritur? distinguitur: aut succesi ei in totum, & in totum repellar: aut in parte, & pro parte qua hæres sum, doli mali excep. me repelles: si non successi, nec repellar.

g *Te ſciente.* idem si te ignorante: vt supra eod. l. aduersus, & subaudi maxime.

h *Dominum vindicantem.* id est rem ratione dominij.

i *Tueri.* vt supra eo. l. aduersus.

k *Pro qua portione.* id est pro quota.

l *Non prohiberis.* vt ff. de reg. iur. l. ex qua persona. & infra de bo. auct. iud. poſſ. l. si vxor. & §. de neg. geſt. l. si ab eo. & ℣. de libe. cauſa. l. si ab eo. & ff. de pig. act. l. ſolutum. §. ſolutam. Et habent hæc locum etiam eo casu quando non præstatur euictio, quia sciens emit, nec fuit stipulatus de euictione: vt ℣. de euic. l. si fundum. Eadem enim est heredis conditio, quę & venditoris fuit, qui omnimodo possit repelli: vt ℣. de fruc. & liti. expē. l. ij. & ff. de diuersis præscriptio. l. cum heres. Item quod dicit hæc lex in matre idem dicas & in patre, vt filius heres nō possit vindicare: vt ff. de libe. cauſa. l. filium. Alij contra, qui dicūt etiam heredem filium posse vindicare: vt ℣. de bo. ma. l. j. & ℣. de bo. quæ libe. l. cum oporteat. §. non autem. nam & ipse pater potest conueniri nomine filij, vt legitimus administrator, cum contra legem sit venditum: vt ℣. de agri. & cen. l. quemadmodum. lib. xj. multo magis ergo filius, cum plerunque etiam plus habeat. si permittatur quàm defuncto: vt infra de euict. l. ſi. Item sic est in patrono etiam herede liberti: & ex testamento vel ab intestato, qui agit reuocatoria: vt ff. si quid in fraud. pa. l. iij. §. patronum. & §. si intestatus. Sed prima opinio verior est, nec obstant dictæ leges de bo. ma. & de bo. quæ libe. quia ibi non

Filius ſuccedens patri poſſit reuocare rem ab ipſo alienatam.

A erat heres. Item nec quòd ipse pater reuocat: facit enim vt legitimus administrator, quam legitimam administrationem nō transmisit ad filium. Item nec suo nomine vindicat filius, quia succesit ei qui suo proprio nomine non poterat vindicare. Itē nec obstat de patrono: quia etiam in vita non potest deminuere iura patroni libertus: quod in patre non fic, qui libere alienat. Item quid si in debito bonorum subsidio instituatur heres? Resp. *subſidium* si in re vna quæ conti- *ſtitutus* net debitum naturæ, *ſit heres* sit heres inſtituatur heres aliis *legatarius.* etiam heredibus relictis, loco heredis non est, sed legatarij. vt infra de heredi. instit. l. quoties. & ideo vindicare non prohibetur, si vero pro debito naturæ instituatur heres in quota portione, puta tertia, repellitur pro tertia, sed agit contra cohereides quasi eo euicto quod sibi derelictum est: vt supra de inoffic. testa. l. scimus. quia non habet debitū naturæ. Si vero instituitur pro dimidia: repellitur pro dimidia fundi, etiam si hereditatis dimidia non habet precium dimidiæ fundi, vt dictum est. & ad debitū naturæ aget contra heredes. Et si obiciatur: filius nō potest grauari in quarta: vt ff. de inoffic. testa. l. quoniam in prioribus.

Filius in de bitis bonorū ſubſidio inſtituatur heres.

B Resp. verum est à patre, sed creditoribus licet vnumquenque pro parte hereditaria conuenire, vel possidentibus se tueri contra heredes pro hereditaria portione.

QVoties. ℣ Casvs. Vendidisti mihi & tradidisti, & alteri similiter vendidisti: quis nostrum potior sit, quæritur? Dicitur quòd possessor cui tradita est: nec prætextu instrumentorum emptionum quæ non tradidisti poterit mihi cedere possessionem: & à te precium recuperabit cum vsuris, habita cōpensatione fructuum quos percepit, & sumptuum vsque ad concurrentem quantitatem. & hoc in secunda. & perinde potiorem esse in vindicatione possessionis, cui prius tradidisti: sicut si mihi & ei donasses, illi autem prius eam tradidisses. & hoc in tertia. Viuia.

m *Quoties duobus.* id est diuerso tempore.

n *Iure.* id est in prædicium suum non teneatur vtrique. Vel iure, id est non dolo. Iure, id est bona fide, vel sine dolo secundum quosdam. Vel iure quantum ad vendentis præiudicium: non autem iure: quia incidit in legem Corneliam de falsis: vt ff. ad leg. Cor. de fal. l. qui duobus.

C

D

o *Prori.* nā remansit venditor dominus etiā post venditionē, & ideo erit dominus, cui prius traditi: vt hic, & ℣. de here. ven. l. qui tibi. & ℣. de his qui à non domino. l. qui tibi.

p *Dominio.* id est possessione. sic e contra ff. de verborū significatio. l. interdum. Vel secundum Placen. dominio scilicet præsumpto: quia interim eius esse creditur. arg. ℣. de probatio. l. ij. vel constabat vendentem dominum esse.

q *Potiorem.* siue agat siue conueniatur.

r *Poſſeſſionem.* id est, rem possessam emptam per traditionem acceptę.

s *Emiſſe.* id est quasi possessionem rei emptæ accepisse.

t *Exoluiſſe.* tractatur enim de directa rei vindicatione hic, & ideo hoc quæritur: vt inſtit. de rerum diui. §. venditæ. secus si Publiciana: vt ff. de Publi. l. de precio.

u *Non datorum.* id est factorum. Vel dic non datorum instrumentorum, quæ habuit ab actore suo venditor.

x *Non patietur.* Nam non ideo minus valet contractus & traditio, quòd instrumenta non interuenerint: vt hic, & infra de fide instrumen. l. cum instrumentis. & de contrahen. empt. l. non idcirco.

y *Recipere.* omissa præcedēti via, vel excipiēdo ab eo qui agit. Vel dic recipere per officiū iudicis excipiendo secundū quosdam. Vel dic, id est agendo secundū quosdam ex empto re euicta. Sed cū possit rem retinere excipiendo & probando hæc quæ

quæ hic dixit, scilicet se emisse, & precium soluisse, & sibi primo traditam fuisse: videtur non posse agere de euictione: vt ff. de euictio. l. si rem. j. Sed tamen hoc non potest venditor obiicere, cum ipsemet euincit, vel alius qui habet ab eo causam, vt hic fuit, & ff. de euict. l. vindicantem. in fin. & l. sequen. Vel dic quòd loquitur hic, cū non poterat probare prædicta, licet interesset: & sic sine culpa suæ euincitur sibi. Vel dic tertio quòd conuertit sermonē ad eum cui secūdo est tradita, quod non placet.

A propter titulum quem habet. Sed fallit in quatuor casibus: quibus titulus non excusat à percipiendis. Primus. ff. quod iner. causa. l. fin. & partus. in princ. Secundus in eo qui emit in fraudem creditoris: vt ff. quæ in fraudem credit. ait prætor. §. per hanc. Tertius in eo qui emit contra legis interdictā scientē: vt infra de agri. & cen. l. quemadmodum. in fi. lib. xj. Quartus in eo qui emit à fisco non solēniter vendente: vt infra de fid. instrum. & iur. hal. tin. l. j. lib. x. Idem posset dici in eo qui fructus maturos patitur corrūpi & studiose.

Fructus cōpenſantur cū vſuris & ſumptibus.

a *Fructuum.* fructus compensantur cum vsuris precij soluti. sic ff. eo. l. emptor. Itē cum sumptibus, vt hic subiicit: vt ff. eo. l. sumpt⁹.

Fructus percepti ſunt reſtituendi cū quatuor caſibus debēte reſtitui etiā ab habente titulum.

Et potes hic distinguere vt diximus. ff. de Publicia. l. ſi. §. quòd. ſi à diuersis. & concor. infra de probat. l. cum res. & de distrac. pig. l. qui prædium. & siquis alteri vel sibi. l. multū.

ADDITIO. Aduertas quòd hæc. l. non habet locum in concessione rerum spiritualium. Nam in illis ex sola concessione trāsferrur ius in re, vt est textus notabilis in c. si tibi absenti. de præbē. libr. vj. & facit ca. fina. de spon. duo. & quòd communiter nota. in ca. inter cætera. de præbendis. Ita dicit Abbas in. c. cum inhibitu. extra de præſcrip. fina. & c. vbi vide per Bart. in l. fina. & supera de sacroſanc. eccle. Vide etiam Innocen. & Hostien. in d. c. continebatur.

†Concor. c. cum M. Terrenū. cū gl. ſuper verbo poſt modū extra de offic. & ve. g. t. c. quia tm.

S *Iin area.* ℣ Casvs. In area mihi & Titio communi ædificasti, cuius erit ædificium, quæritur? dicitur quòd pertinebit ad me & Titium. si autem portionem tuam vindicauero à te possidente, & non sumptus quos feceris restituero: obstabit mihi vindicanti doli mali exceptio.

b *Aliquis.* socius vel extraneus, & bona fide.

c *Submoueri.* vt ℣. de ædi. pri. l. ſi vt proponis, & ff. de condic. inde. l. ſi in area. in fin. & ff. de except. do. l. Paulus. & ff. de act. emp. l. idemque. & insti. de re. di. §. ſi quis in aliena. & ff. de pig. l. Paulus.

S *Iſundum.* ℣ Casvs. Si tibi volenti fundum meum emere à non domino, denunciani ne emeres, quia non erat venditis eum tamen emisti: an ad fundum, & ad fructus quos percepisti, mihi teneāris, quæritur? Dicitur quòd sic.

d *Diſtrahentis.* hæc est admonitio.

e *Non recte* id est sciens alienum. Sed quid si non credidit, & sic retinuit bonam fidem? Videtur non nocere admonitio: vt ff. quod fal. tu. au&to. l. ij. & infra de rescin. ven. l. ſi maior. & ff. pro emptore. l. alienam. Sed certe immo habetur pro malæ fidei, per. l. iſtam. & ff. quæ in frau. cre. ait prætor. §. ſi quis participeps. & de leg præſtan. l. virilis. §. pe. & argu. ſupra de epiſc. & cleri. authent. ſi captiui. & de epi. audi. authent. liberi. vbi dicit de huiusmodi attestatione. Nec ob. d. l. quod fal. tu. auc&o. quia non nocet admonitio ibi, scilicet quo minus contra falsum tutorem iactantem se tutorem, & sic dolosum, agatur actione in factum: vt eodem titu. l. nouissimæ. in princip.

Denunciatione quis emat vē tralem, an ſaciat empto rē poſſeſſore malæ fidei.

f *Vel alio modo.* sine denunciatione.

g *Percepiſſe.* de percipiendis enim non tenetur, vt hic innuit.

Fructus percepti ſunt reſtituendi cū quatuor caſibus debēte reſtitui etiā ab habente titulum.

quam in alterius prædiorum iuris, non præiudicat filio in proprietate. Pau. de Caſt.

XVII. Idem AA. & cc. Claro.

RE tua h apud alium manente, proprietatis errori nihil tibi nocere potuit, nisi alia k contra te causa interuenerit. G. III. Kalend. Ianua. AA. Conss.

Dominium probatur per indicia & argumenta. B. d. Vel sic: Iudex debet omnē ſpeciē probationis admittere, etiā per indicia. b. d. Ia. But. Vel ſic: Dominiū probatur etiam per indicia. vel regulariter, Non minus probant teſtes, quàm inſtrumenta. Sal.

XIX. Idem. AA. & cc. Callistrato.

INdicia l † certa † quæ iure non resputuntur, non minorem probationis, quàm instrumenta continent fidē. m Quo iure, si de proprietate dubius ambigis, negotiumque integrum est, vti non prohiberis. G. II. Kal. Ianuar. Sirmij. AA. Conss.

Seruus licet detineat, non potest conuentri rei vindicatione. b. d. Idem in monacho: quia debet mitti cum abbate ſtandi, non cum monacho. Bald.

XX. Idem. AA. & cc. Quartillæ.

NOn seruum n quem res tuas detinere adseueras, sed eius dominium de rebus repetendis cōueniendum esse perspicis. G. Kalen. Mart. CC. Couss.

Contra non reſtituentem in rei vindicatione iuratur in litem. Bald.

XXI. Idem. AA. & cc. Hierocli.

A Possidentibus o vindicata mancipia quorum dominiū ad vos pertinere intenditis, si posteaquam impleueritis p intentionem, q hæc non restituatur: r iurisiurandi s fo-

Indicia non de dicitur.

gitur per Innocen. & Ioan. And. in nouel.

i *Error.* tuus.

k *Alia.* veluti vsucapio vel præscriptio.

INdicia. ℣ Casvs. Fundum tuum à Titio possidente vindicasti: intentionem tuam per instrumenta probare non potuisti an aliis probationibus vti possis, quæritur? Respon. quod eum à te petere debeo.

†Cōcor. ad hanc. l. ſi. an ter. & ibi gl. a. de dic. pere. ter. & c. cū cauſam. in ſ. de probat. l. ſi. ſeruus. & ibi gl. in ſ. ex. tra de teſt.

l *Iudicia.* id est, argumenta: sic dicta quia rem indicant. Accursius.

m *Fidem.* vt ℣. de fide instr. l. in exercendis. & l. j. & ff. de pig. l. contrahitur. & ℣. de iure dot. l. cum citra. Sed fallit in casibus: vt dixi §. de pact. l. pactum quod bona.

n NOn seruum. quia in iudicio esse non potest: vt supra de iudic. seruus. nisi in criminibus, vbi corporaliter punitur: vt infra de noxa. l. ſi seruus. & ff. de accu. l. hos accuſare. §. omnibus.

Poſſidentibus. ℣ Casvs. Seruum meum à possidente vindicaui & obtinui: nec restimere vult, quia dolo fecit quo minus posset: qualiter mihi succurratur, quæritur? Respond. quòd iuramentum in litem mihi a iudice deferr & ita rabo pro quanto nollem seruo carere, & in tanto mihi condemnabitur.

o *A poſſidentibus.* omnibus.

p *Impleueritis.* supple non posse accipere contra te. Accur.

q *Intentionem.* cessante exceptione.

r *Reſtituatur.* scilicet dolo.

s *Iurisiurandi.* in litem: vt infra ad exhi. l. non ignorabit. quòd

soleniter defertur, scilicet à iudice, scilicet in hac actione & in cæteris arbitrariis: vt ff. de in lit. iu. l. in actionibus. in prin. & l. videamus. §. penul.

a *Procedere.* si res non sit præsens. aliàs manu militari aufertur possessio: vt supra eo. l. domum. & ff. eo. l. qui restituere. sed certe idem si sit præsens.

Possessor nõ restituens, quatuor remediis cõpellitur.

Sunt ergo quatuor auxilia contra non restituentem, scilicet, manus militaris, quando res est præsens. Item iuramentum in litem: quando, scilicet, dolo desiit possidere. Item ad interesse, quando per culpam. Item ad veram rei æstimationem. & hæc plene no. ff. eo. l. qui restituere: & l. sequen.

† *Dicit ad hanc. l. ca. grauis. cum glo. super verbo, fructus, extra de restitu. spol.*

CErtum. ¶ Casvs. Si fundum meum à non domino sciens emisti: post restitutionem rei ad fructus teneris non solum extantes, sed etiam consumptos: bonæ fidei autem possessor ante litem contestat. ad fructus extantes. & hoc in secunda parte. post autẽ litis contesta. omnes restituentur. & hoc in tertia.

b *Possessores.* etiam sine titulo. Vel dic secũdum Hal. cum titulo: vt statim patebit.

c *Bruttus.* (perceptos: vt §. eo. l. si fundum. & J. de condic. ex le. l. mala fide. Accur.

d *Bonæ fides.* cum titulo vel sine titulo.

e *Extantes.* consumptos vero lucratur nisi in duobus casibus, quos habes ff. eo. emptor. & l. sumptus.

f *Vniuersos,* quia malæ fidei incipit esse quo ad fructus post litem contesta. vt & supra titu. j. l. j. Et dicas hic distinctionem quã habes ff. eo. l. & ex diuerso. in prin. in gl. quę incipit, etiã perceptorum.

†aliàs non assumitur.

Iennitate secuta, condemnatio procedere a débet. Petita. VI. Id. Octob. CC. Conss.

Male fidei possessor tenetur de fructibus perceptis & percipiendis: bonæ fides, de exactis tantùm: sed post litem contestatam de omnibus. l. d. secundum Iacob. & Bald.

XXII. Idem AA. & cc. Diodoræ.

CErtum † est malæ fidei possessores, b omnes fructus c solere eum ipsa re præstare: bonæ fidei d vero, extantes: e post litis autem contestationem, vniuersos. f Datum III. Kalend. Nouembr. CC. Conss.

Sine iusto titulo vsucapio vel præscriptio non procedit. Vel sic. Rei vindicationi non præscribitur longo tempore ab eo qui non habet titulum. Bald.

XXIIII. Iidem. AA. & cc. Iuliano.

NVllo iusto titulo præcedente possidentes, ratio g iuris quærere dominium prohibet. Idcirco cum etiam vsucapio cesset, intentio dominij nunquam absumitur, † vnde hoc casu postliminio reuerso, citra beneficium actionis rescissoriæ directa i permanet integra vindicatio. G. X. Kal. Decem. CC. Conss.

Casum ponit.

SImancipium. ¶ Casvs. Mancipium surripuisti mihi: vel abstulisti & vendidisti, an ab emptore vindicare possim nõ obstaro precio, quæritur? & dicitur quòd sic. Vivianus.

g *Soluendi precij.* vt §. eo. l. mater. & J. ad Velleianum. l. si scieus. & J. de furt. l. in ciuile. & ff. quæ in frau. credi. l. ti debitor. Sed contra. §. quod metus causa. l. iij. Sol. vt ibi.

NVllo iusto. ¶ Casvs. Si rem meã sine titulo possedisti, nec triennio nec decennio quæsisti tibi dominium, an mihi reuerso ab hostibus detur directa vindicatio, cessante beneficio actionis rescissoriæ, quæritur? Respond. quod sic.

h *Ratio.* vt infra de præscrip. long. temp. diutino. & de vsuca. pro herede. l. fi. & famil. ercis. l. seruum. & J. ne de sta. defun. l. fina.

i *Directa.* vt infra de post li. reuer. l. ab hostibus. iij.

SOlennibus. ¶ Casvs. Si prædium fiscale possedisti, & in solutione pensionis cessasti: alius autem nomine tuo pluribus annis soluit quod soluere debuisti, & fisco satisfecit: an videatur sibi quæsitum dominium, quæritur? Respon. quod nõ, nisi fiscus solenniter pro solutione sibi facta prædium ei vendidisset. Vel pone casum vt in glos.

k *Solẽnibus pensionibus.* quidam possidebat fundum, de quo nõ satisfecit fisco in pensione, alius pro eo satisfecit per duos annos. non acquirit dominium.

l *Interuenit e venditione.* scilicet fiscali, quæ à procuratore fisci solet fieri debitore cessante.

m *Facit.* vt ff. de acquir. re. do. l. quæ quisque. & infra de dona.

Descriptio in censum non facit quem dominum. Bal. Vel sic: Soluens pro alio pensionem publicam, rei dominus non efficitur. Salycetus.

XXV. Idem AA. & cc. Eugnomio.

SOlennibus pensionibus & rei pro alio satisfacientem, non interueniente venditione, l solutionis causa minime dominum facit. m Dat. XVI. Kal. Decem. Nicomediæ. CC. Conss.

Litis contestatio præscriptionem longi temporis interrumpit. hoc dicit. Vel sic: Possessio post litem contestatam continuata, non prodest possidenti ad præscriptionem. Bald. & Salycetus.

XXVI. Idem AA. & cc. Heliodoro.

MOræ litis n causam possessoris non instruunt ad inducendum longæ possessionis præscriptionem, quæ o post litem contestatã in præteritum æstimatur. Dat. Idib. Decemb. CC. Conss.

Titulus sine traditione non est causa transferendi dominij. Bal.

XXVII. Iidẽ AA. & cc. Philadelpho.

SEruum † emptor non traditum sibi præsentem p vindicare q non potest. r G. XII. Kalend. Ian. Nicomediæ. CC. Conss.

Non curamus de iure possessoris, si nõ constat de iure petitoris. Bal. Vel sic: Actore non probante, reus debet absolui, siue possideat iuste, siue iniuste. Saly.

XXVIII. Idem. AA. & cc. Sopatro.

REs † alienas possidens, licet iustam tenẽdi causam nullam habeat, non nisi suam intentionem implenti s restituere cogitur. t Dat. VIII. Kal. Ian. CC. Conss.

l. contra maiores. & ff. de minor. l. intra. ADDITIO. Per hanc l. docet Bart. in l. centibus. in vltima colu. ff. de vsuca. practicam quandam, hanc, scilicet, scis quòd articuli producuntur post litis contestationem, & restes etiam examinantur: facias quod articulus tuus concludat quod tu possedisti x. annis & vltra ante litem contestatam. Nam si probares possessionem x. annorum post litem contestatam, nihil probares. Ad hoc no. hanc l. quæ melius dicit quam aliqua de mũdo secundum eundem Bar. hic.

Præscriptio interrupta per litis contestationem.

Præscriptio longi temporis agenti non currit.

Concor. gl. superueniens bo. signum. propè fin. in c. 2. extra de consue.

Concor. cũ Bacil. sparadu. in fi. Cinyl. pend. extra de causa poss. & proprie. & c. 1. cum glo. 3. vt lite pen.

o *Quæ.* scilicet præscriptio.

PS *Erum præsentem.* id est præsentialiter.

q *Vindicare.* & hæc est ratio, quia rei vindicationi intendens, habere debet dominium.

Dominium aliquando transfertur sine traditione.

r *Non potest.* vt ff. eo. l. si ager. & ff. de actio. emp. l. quintus. & infra de hered. vend. l. qui tibi. & de distra. pign. l. qui prædium. & ff. de acquiren. poss. l. i. ex stipulatione. & §. de pac. l. traditionibus. sed hoc fallit in ecclesia & ciuitate: vt §. de sacrosan. eccle. l. ff. Item aliud est in vltimis voluntatibus: vt ff. de fur. l. à Titio.

RES *alienas.* ¶ Casvs. Si rem alienam interueniente iusta causa possedit quis, an illam vindicanti mihi, & non probanti eam esse meam, cogatur restituere, quæritur? Resp. quòd non.

s *Implenti.* i. probanti se dominum vel quasi: vt J. de proba. l. siue possidetis.

t *Cogitur.* vt & §. de eden. l. qui accusare. & ff. de iure fisc. l. extat decretum.

decretum. & instit. de interdic. §. commodum. & J. de excep. l. quidem. & J. de probatio. l. ij. & J. de libe. causa. l. non ideo. in fi. & J. de act. & obliga. l. negantes. & §. tit. proxi. l. cogi.

DE VSVFRVCTV, & HABITATIONE, &c.

In quibus dicit, adduntur vso.

De dominio corporalium dixit. Sequitur de dominio incorporalium. Vel sic: Dictum est supra de dominio corporalium rerum: nunc tractare intendit de dominio incorporalium rerum. & præmittit de vsufructu & habitatione & ministerio seruorum: quia iis eis quædam specialia obtinent (vt ex sequentibus patebit) quæ in seruitutibus aliis nõ seruantur. A. Zo.

TITVLVS XXXIII. DE VSVFRVCTV, ET habitatione, & ministerio seruorum.

Cautionem quam vsufructuarius præstare debet, testator non potest remittere, & an te eam præstetam vsufructuarius pro vsufructu vel quasi non potest actionem intentare. h. d. & est lex multum nota. Bald.

I. Impp. Severvs & Antoninvs. AA. Posidonio.

SI vsufructus a omnium bonorum testamento vxoris marito relict b est: quamuis cautionem à te prohibuerit exigi, tamen non aliter à debitoribus solutam b pecuniam accipere poteris, c quàm oblata secundum formam senatusconsulti d cautione. c PP. G. Kalend. Octob. Anulino & Frontone Conss.

Dominus potest proprietatem suam obligare, licet alius habeat vsumfructum. Bald.

II. Idem AA. Felici.

VErbis testamenti f quæ precibus inseruisti, vsum fructum legatum tibi animaduertimus. Quæ res non impedit proprietatis dominum obligare g creditori proprietatẽ, manẽte scilicet integro vsufructu cui iuris PP. VI. Id. Maij, Antonino A. II. & Geta. II. Cõs.

Vsufructus quid est.

a *Vsusfructus.* vsus fructus est ius vtendi fruendi salua rerum substantia. Improprie quoad ea quæ vsu consumuntur, sed proprie ad ea quæ vsu non consumuntur: vt instit. eod. §. constituitur. sicque verbum semel positũ proprie & impropriè ponitur: vt ff. de offic. procon. l. ij.

b *Solut. am.* scilicet heredibus.

c *Poterit.* scilicet ab heredibus. & idem de aliis quæ vsu consumuntur.

d *Senatusconsulti.* fauore hereditatis, & non fauore legis vel testatoris.

Cautiones quædam remitti possunt, & quædam non.

e *Cautione.* scilicet, de tanta pecunia restituenda si moriatur vel capite minuatur: vt ff. de vsufruct. ea. re. quæ vsu consu. l. ij. & iij. & hæc cautio remitti non potest, sicut nec illa, se vsurum & fruiturum arbitrio boni viri, & finito vsufruc. restituturum. Sed satisfactio legatorum sic: vt hic, & infra vt in possess. lega. l. ij. & l. scire. Et est ratio, quia hæc vltima remissa non præstat occasionem delinquendi vt superiores. Item illa de vsufructu magis formandi vsus fructus gratia, quam seruandæ vltimæ voluntatis est inuenta. Sed an heres potest remittere? Quidam, quòd non: vt ff. de reg. iur. l. heredem. Sed certe illa regula hic fallit: vt ff. ad legem Falcid. l. quod de bonis. §. j. & §. fin. & l. potest. Item quomodo sit contra voluntatem: vt in authent. de nup. §. disponat. colla. iiij? Sed R. videtur dicere, quod leges locum non habeant, quòd non potest: vt ff. de leg. j. l. nemo potest. Item an hæc cautio sit de substantia vsus fructus, dixi ff. eo. l. j.

VErbis. ¶ Casvs. Si mihi in fundo vsumfructum legasti, an Titio proprietatem possis obligare, quæritur? Respond. quod sic.

f *Verbis testamenti.* continebatur ibi, vsumfructum tibi lego.

g *Obligare.* item & vendere. vt ff. de vsufru. leg. l. fundi. Trebatiano. Accursius.

SI *patri.* ¶ Casvs. An vsufructuarius decedens vsumfruct. transmittat ad heredes, quæritur? Respond. quòd non, sed morte fructuarij vsus fru. cum proprietate consolidatur. & hoc in prima. An autem proprietario decedente vsufructuario superstite extinguatur vsus fruc. dicitur quòd non. & hoc in secunda.

Vsufructus quem

h *Regredi soleat.* insti. eo. §. fin. & ff. solu. ma. l. vsufructu.

i *Non tollitur.* fallit hoc secundum Pla. in vsufructu quem habet pater in rebus obuenientibus filio ex materna linea: quod fallum est: vt infra de bo. ma. l. ij. & infra ad Tertul. l. fi. §. fin au *habet pater* tem. Sed fallit cum pater habet filium emancipatum, & ex eo *in aduenti-* nepotes. nam filio mortuo succedit pater cum nepotibus in vi- *tia filii, as* rilem portionem vsus fructus: non autem totum habet: vt infra *sumitur* de bo. ma. l. penul. §. quod si nepotes. Item fallit cum habeo so- *morte filii.* lum filium, & ipse inoritur non relictis liberis nec fratribus nec matre. Item fallit hodie per authent. cum succedit ascedens cum fratribus: vt in authẽt. de heredi. ab intesta. §. si vero cum ascendentibus, colla. ix. ADDITIO. Die secundum Pau. de Cast. hic, quod ista fallentiæ glosse. non sunt bonæ: quia in illis non propter solam mortem proprietarij extinguitur, sed ex eo quod proprietas venit ad vsufructuarium: vnde non potest amodo dici habere vsumfructum formalem, qui cum sit seruitus, non cadit in re propria, cui illa non possit dominus seruire: vt in l. vti frui. in prin. ff. si vsusfru. pe.

Vsusfructus patris non transit ad alium, hoc primo. Morte proprietarij non finitur vsusfructus fructuarij. hoc secundo. Vel sic: in vsufructu perdendo attenditur mors vsusfructuarij, non proprietarij. Bald.

III. Imp. Antoninvs. A. Antoniano.

SI patri tuò vsusfructus legatus est, defuncto eo nihil ad te pertinet: cum morte eius, cui fuerat legatus, vel alio modo acquisitus, ad proprietatẽ regredi soleat. h Vsufructuario autem superstite, licet dominus proprietatis rebus humanis eximatur, ius vtendi fruendi non tollitur. i PP. III. Kal. Augu. Antonino A. iiij. & Balbino Conss.

Ex quacunque causa competat vsusfructus, habet cauere vsusfructuarius quòd vtetur & fruetur arbitrio boni viri. h. d. secundum Iac. Bot. Bald. & Saly.

IIII. Imp. Alexander. A. Verbicio.

VSufructu constituto, cõsequens est vt satisdatio boni viri k arbitratu præbeatur ab eo ad quem id commodum peruenit, quòd nullam l læsionem ex vsu proprietati afferat. Nec interest, siue ex testamento, m siue ex voluntario contractu n vsusfructus constitutus est. PP. G. Id. Mart. Alexandro A. II. & Marcello. Conss.

Vsusfructus non finitur si non potest satisdare quid erit.

Satisdatione onerandus,

fecundum arbitrium boni viri. hoc tamen fallit in calibus *per est* sa- vbi non satisdatur: vt cum relinquitur fisco: vt ff. vt leg. *tisdatione* vel fideicommissa. not. ca. l. j. §. si ad fiscum. Item quando *onerandus,* habet pater in bonis filij: vt infra de bon. quæ libe. l. cum non solum. §. vbi. & §. hoc proculdubio. Item in tertio, quando vsusfructus pure legatur, sed proprietas ex die & ad diem. Item multo magis si relinquitur proprietas, quandocunque vsusfructus finietur: quia his casibus verisimiliter quisque vt re sua vtitur: vt ff. vsufruct. quemad. ca. l. si vsusfructus mihi. §. illud. & §. plane. Sed eo casu quando debet satisdare, quid erit si non potest & velit iurare super eisdem? dicunt quidam sufficere: vt argument. infra de adfer. tol. l. j. §. super. Alij dicunt sequestrandum: vt infra de agri. & cen. l. litibus. libr. xj. Tertij dicunt quòd certum quid promittat proprietarius vsufructuario, scilicet nomine vsurarum vsque ad tertiam centesimæ: vt infra de secund. nupc. l. hac edictali. §. his illud, sed non placet, & est speciale in matre. Die ergo quòd non habet vsumfructum: vt ff. de vsufruct. lega. l. vxori. j. Sed op. instit. de hered. insti. §. impossibilis. Sed die illum. §. habere locum vbi naturæ vel iuris est impossibilitas, secus si facti tantum: vt ff. de verbo. obliga. l. continuus. §. illud. ADDITIO. Dicit Bart. hic sic posse distingui: Aut persona vsufructuarij est suspecta, & tunc res debet sequestrari, secundum formam. l. postquam. §. imperator. ff. vt leg. nor. ca. aut non est persona suspecta, & tunc committetur iuratoriæ cautioni. argu. l. j. §. super. in fin. §. infra de adfer. tol.

Vsusfructus quemadmodum caueatur.

l *Quod nullam.* Item de restituendo: vt ff. vsufru. quemad. caue. l. j. §. habet autem.

m *Ex testamento.* quantum ad satisdationem præstandam. interest tamen quo ad alia quandoque: vt ff. eod. l. vj. in princip. & ff. quemad. ferui. amit. l. si partem. §. fin. Item hoc, duobus modis constituti vsumfructum. Constituitur & tertio, scilicet, super iudicio famil. ercis. vt ff. famil. ercis. & l. puto. & ff. eod. l. vj. §. j.

n *Ex voluntario contractu.* scilicet inter viuos.

si pater,

SI pater.} CASVS. Vsumfru. fundi legauit maritus vxori vsque ad annos pubertatis filij sui impuberis: ipso facto puberе nihilo minus vxor sciens vsumfruc. percepit: an fructus illius temporis quod fluxit post pubertatē, filius à matre petere possit, quæritur? & dicitur quod sic.

a *In tempus.* id est vsque ad tempus.

b *Percepti.* Nor. perceptos. Est ergo species tale in matre propter maternam pietatem, vt de percipiendis nō teneatur secundū quosdam. Sed argu. contra infra de vsur. l. si mater. vsuræ enim vicem fructuum obtinent: vt ff. de vsur. l. vsuræ. vnde ex iure communi videtur, teneri de percipiendis: vt ff. de rei vindi. l. si nauis. §. generaliter.

Vsufructuarius fructus perceptos post tempus vsufructus adiectum, tenetur restituere. Bal. Vel sic: Vsusfructus potest relinqui vsque ad tempus quo finito, fructus postea percepti debent proprietario restitui. Salyc.

v. Idem A. Euocato & aliis.

SI pater vsumfructum prædiorum in tempus[a] vestræ pubertatis matri vestræ reliquit: finito vsufructu postquam vos adoleuistis, posterioris temporis fructus percep tos[b] ab ea repetere potestis, quos nulla ratione sciens de alieno percepit. PP. Kalend. April. Alexandro, A. II. & Marcello Conss.

Maritus vsumfructum in dotem recipiēs, proprietatem obligare nō potest: idem si proprietatem inæstimatam in dotem recipiat. Si vero rem æstimatam in dotem recipit, obligare eam potest. l. d. secundum. Bal.

VI. Idem A. Stratonicæ.

INterest,[c] vsumfructum solum maritus tuus in dotem acceperit, an proprietas[d] quidem dori data sit, verum pactum intercesserit, vt moriente eo tibi eadem possessio redderetur. Nam vsufructuarius quidem proprietatem pignorare non potuit. [e] ¶ Qui autē proprietatē æstimatam in dotem accepit, non ideo minus obligare eam potuit: quoniam soluto matrimonio restituenda tibi æstimatio eius fuit. [f] PP. Kal. Iul. Agricola & Clementino Conss.

Modica expensa pertinet ad vsufructuarium: magna ad proprietarium repetitur. Bald. Vel sic: Modica impensa specialis ad fructuarium: magna ad proprietarium. Sal. & Paul. de Cast.

VIII. Imp. GORDIANVS. A. Vlpiano militi.

EVm ad quem vsusfructus[g] pertinet, sartatecta suis sumptibus præstare debere, exploratiuris est. Proinde si quid vltra quam impendi debeat, [h] erogatum potes docere: solenniter repotces.[i] PP. Kalen. Feb. Arriano & Pappo Conss.

Vsufructuarius vel eius heres nō præscribit proprietatem. Bald.

VIII. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS. AA. & cc. Etheroni.

NEque fructuarium ad obtinēdam proprietatem[k] rerum quarum vsumfructum habet, neque successores eius, vlla temporis ex ea causa tenentes præscriptio munit.[l] VI. Kalend. Iul. AA. Conss.

Vsufructuarius, vel ille cui relicta sunt operæ serui alienandi facultatem non habēt. Bald.

IX. Iidem. AA. & cc. Auxanusæ.

VSufructu matri tuæ prædiorum & mancipiorum relicto, tam alienatio, quā manumissio interdicta est. [m] Sane mancipia quorum testamento ministerium[n] matri relictum est: cum in his dominium non habeat: nec tradendo cuiquam, nec manumittendo ad testatoris heredem pertinentia,[o] quicquam facit. Datum Kalend. Decemb. AA. Conss.

Morte domini non extinguitur locatio vsusfructus. l. d. secundum Baro. & Bald. Salyc. dicit quòd hoc summarium violat literā, licet in se sit verum: sed alia est glo. secundū quam sic summatur: Morte cōducentis vsum fructum, finitur vsusfructus. Salyc.

X. Iidem. AA. & cc. Pomponio.

SI domina[p] proprietatis vxori tuæ vsumfructum locauit sub certa annua præstatione: morte conductricis, ei quæ locauit, etiā vtendi fruēdi causa non est deneganda. XIII. Kal. Ianuar. Sirmij, AA. Cons.

Vsufructuarius quare non possit præscribere.

alienam: vt institut. per quas personas. infra de præscrip. xxx. an. l. male. Et not. quod dicit ex ea causa: quia secus si interuertisset, & dominum non admisisset. nam ex tunc. xxx. ann. præscriberet sicut & fur: vt infra de anna. excep. l. j. & infra de præscrip. xxx. ann. l. si quis emptionis. §. j. & ij.

Vsufructu. } CASVS. Vsufruct. quorundam prædiorum & mancipiorum est marri nostræ legatus: an ea alienare vel manumittere possit, quæritur? Dicitur quod non. & hoc in prima. Idem est si ministerium alicuius serui ei legati, quia cum nec manumittere, nec alienare poterit. & hoc in secunda.

m *Interdicta est.* generaliter, non specialiter, id est, per iudicem vt sit illis quibus bonis interdicitur.

n *Ministerium.* ministerium eius accipitur serui, cuius nullæ sunt in artificio operæ, vt mediastini.

o *Pertinentia.* scilicet mancipia.

Casus pone duplicis.

p *Si domina.* Duobus modis pone casum. Primo, domina locat vsumfructum: si moriatur domina locatrix, non extinguitur vsusfructus, vt hic, & ff. eo. l. si patri. & secūdum hoc ponitur, cōductricis, id est locatricis. & locauit, id est conduxit. vel etiam

etiam ex alio contractu concesserit: vt & ff. de actio. emp. l. veteres. & Iidem est. secundum M. & nihil est contra. Alij dicunt quòd si moritur fructuaria quæ conduxit, redit quidem ad dominam, & extinguitur quatenus ad fructuariā, & consolidatur. & sic omnia proprie ponuntur. & illud etiam superabundat: vt hic, & institut. eod. §. finitur. & supra eod. l. si patri. circa medium. & secundum hoc est contra infra de iur. do. l. si socrus. & ff. de pericu. & commo. rei vend. l. quod si pendente. alias incipit, necessario. §. fi. Sed his legibus fructuaria locauit, vel vendidit. vnde non conductricis vel emptricis morte finitur, sed locantis & vendentis. in hac autem l. domina locauit etiam secundum vtrumque casum. Item eidem secundæ positioni est contrarium infra locati. l. vlt. Solut. ibi in conductione proprietatis dicit transire ad heredē: hic vsusfructus erat locatus, secundum Azo.

Seipsam summat, & non indiget summario. Bald.

XI. Iidem AA. & cc. Theodo.

HAbitatio morte finitur:[a] nec proprietatem, qui habitationem habuit, legando, dominij vindicationem excludit.[b] Dat. XV. Kalen. Nouem. Constantino. Post cōsulatum Lampadij & Orestis. VV. CC.

Quando tempus certæ ætatis apponitur iuri iam acquisito, in dubio facit tempus, non conditionem. hoc primo. & vsusfructus morte extinguitur. hoc dicit secundum Bart. Vel sic: Vsusfructus relictus vsque ad tempus certæ ætatis alicuius, non perit morte illius: sed demum cum tempus euenerit, vel si legatarius morte preuentus fuerit. Relictus vero vsque ad tempus conditionis incertæ, finitur conditione euenīente: quia non euenīente, vel ad impossibilitatem euenīendi deducta, vsusfructus intelligitur vsque ad vitam legatarij relictus. Salyc.

XII. Imp. IVSTINIANVS. A. Iuliano præfecto prætorio.

AMbiguitatem[c] antiqui iuris decidentes, sancimus siue quis vxori suæ, siue alij cuicunque vsumfructum reliquerit sub certo tempore,[d] in quod vel filius eius, vel quisquam alius peruenerit: stare vsumfructum in annos singulos in quos testator statuit, siue persona de cuius ætate compositum est, ad eam peruenerit,[e] siue non.[f] neque enim ad vitam hominis respexit, sed ad certa curricula: nisi iple cui vsusfructus legatus sit, ab hac luce fuerit subtractus, tunc etenim ad posteritatem eius vsumfructum transmitti non est penitus possibile: cum morte vsumfructum penitus extingui, iuris indubitati sit. Sin autem[g] talis fuerit inserta conditio, donec in furore filius, vel alius quisquā remāserit, vel in aliis similibus casibus quorum euentus in incerto sit: si quidem resipuerit filius, vel alius pro quo hoc dicatur, & ad pristinum sensum redierit, vel ad eum qui ei substitutus est, vel ad heredem eius, vsumfructum ad eum reuerti: si verò in furore suo vel in alio tali casu decesserit, ad proprietarium reuerti. Quod si ante mortem furiosi, vel alterius cuius supra memoriam fecimus, is qui vsumfructum habuit, vel ipse, vel heres eius, proprietatem emerit, vel alio modo ad eum deuenerit, consolidationem fieri, & ipsum vsumfructum extingui. Quod si ante mortem furiosi, vel alterius cuius supra memoriam fecimus, is qui vsumfructum habuit, vel ipse, vel heres eius, proprietatem vendiderit, vel alio modo alienauerit, vel ad alium transmiserit, vsumfructum ad proprietarium reuerti, & ipsum vsumfructum extingui. Quod si ante mortem furiosi, vel alterius cuius supra memoriam fecimus, is qui vsumfructum habuit, vel ipse, vel heres eius, proprietatem vendiderit, vel alio modo alienauerit, vel ad alium transmiserit, vsumfructum ad proprietarium reuerti, & ipsum vsumfructum extingui. Quod si ante mortem furiosi, vel alterius cuius supra memoriam fecimus, is qui vsumfructum habuit, vel ipse, vel heres eius, proprietatem vendiderit, vel alio modo alienauerit, vel ad alium transmiserit, vsumfructum ad proprietarium reuerti, & ipsum vsumfructum extingui.

Habitatio differt ab vsu & vsufructu.

Habitatio. } CASVS. Si habitationem in domo mihi legasti, & decesisi: an eā transmittam ad heredem, quæritur? Dicitur quod non, sed morte finitur. & hoc in prima. nec ei proprietatem domus legasti, in qua habitationem habui, quæ minus eam vindicare possit, domino non præiudicaturi. & hoc in secunda.

a *Morte finitur.* vt ff. de vsu. & habita. l. si habitatio. & ff. de capi. demi. l. penult.

b *Excludit.* argu. infra de iure do. l. res quarum.

Ambiguitatem. } CASVS. Si vxori vsumfructum alicuius fundi legasti vsque ad xij. annum filij tui, & filius tuus ante. xij. an. ætaris decesserit, an in vlterius tēpus quàm vsusfru. erat relictus, extēdatur? Dicitur quod non, nec refert siue filius ad eam ætatem peruenerit, siue nō. an autem si fructuaria ante illud decesserit tempus, transmittet ad heredem, quæritur? Respond. quòd non. & hoc in prima. Si autem mihi vsumfruct. legasti quandiu filius tuus esset in furore, an si resipuerit, finitur vsusfructus? dicitur quod sic. Si autem in furore decesserit: vsque ad tempus vitæ meæ exenditur vsusfruc. quia potuit esse quòd quandiu viuerem, non peruenire ad sanam mentem. vnde humanum est vt in tempus vitæ meæ penes me resideret vsusfructus. sicut enim me vel furore finito extinguitur vsusfruct. Sed si in furore filius decesserit, cum non extinguit, quòd mors sanam mentem præcesserit, immo nec sana mens secuta est, cum iam sit mortuus antequam resipueret.

c *Ambiguitatem.* hæc lex ponit duos casus. Primus, quādo sub certo tempore. Secundus quando sub incerto.

d *Sub certo tempore.* id est, vsque ad certum tempus forte.

x. an. si autem ad incertum, distinguitur infra ea. l. §. fin autem talis.

e *Peruenerit.* lege Titio vsumfructum per decennium, donec vixerit filius meus.

f *Siue non.* vt j. quando dies leg. cedit. l. ex his. & ff. ad Trebellia. l. Seius Saturninus. & ff. de alimen. leg. l. libertis quos. §. ab heredibus. & infra de fideicom. lib. l. si fideicommissaria. & infra de nup. l. fanciimus. & ff. quando dies leg. cedit. l. si cum præfinitione. & l. si cum heres. Sed contra ff. de ma. testa. l. si ita scripti fuerit. Sol. hic ad certum tempus sibi ex certo tempore, siue sub conditione. Vnde hic non perit relictum, licet ille ad ætatem illā non peruenerit, cum sit purum. ibi vero perit ius. & eodem modo soluitur aliud contra. ff. de leg. j. l. si cui legetur. §. hoc autem. & aliud vt infra de manu. testa. l. cum testator. & aliud. ff. de stat. liber. l. si seruus.

g *Sin autem talis.* incipit secundus casus, & de eo dicit vsque ad finem.

h *Apud eum.* vt & ff. de vsufruct. leg. l. generalis. §. duas. in fin. Accursius.

i *Humanissimum.* non est hæc bona ratio: quia eadem posset assignari in superiori casu. Sed ideo est hic aliud: quia iste nondum peruenit ad sanam mentem cum est mortuus, & ideo extenditur. Item est illa potior ratio: quia superiori casu testator respexit ad certa temporis curricula, hic non. Potest enim esse ratio: vt enim immineba ne onus restituēdi ante, ita liceat & lucrum sperare: vt infra de cadu. tol. §. pro secundo.

Cum antiquitas. } CASVS. Testamentū fecisti, heredem instituisti, habitationem mihi legasti: cum erat dubium, an legatum habitationis esset vsus vel vsusfruc. vel nuda proprietas. Item an ille cui habitatio erat relicta, posset eam alij locare. Item an legata habitatione videatur testator proprietatem legasse. Ad primam respondet imperator quod habitatio est ius quoddam per se, neque vsusfru. neque vsus. Item alij potest eum legatarius locare nec refert, vtrum ipse maneat, an alius vt mercedem accipiat. Ad tertium respondet, quod habitatione mihi legata, proprietatem rei legatæ vindicare nō possum, nisi testatorem hoc expresse dixisse probauerim, id est, velle dominium ad legatarium pertinere. & hoc in secunda.

k *Habitationis.* id est habitationum.

l *Proprium.* primæ quæstioni respondet. tres enim facit.

m *Habitatio.* neque enim vsus neque vsusfructus est. Vsus non: quia locari potest: vt hic. vsusfructus non: quia hæc non finitur nisi morte: sed vsusfructus multis modis: vt ff. de vsu & habi. l. si habitatio. in fin. j. Respond. & infra e. corruptionem.

n *Postea.* secunda quæstio.

o *Vel dominium.* tertia quæstio.

Licentiam.

a *Licentiam.* & sic est soluta secunda quæstio. Sed contra ff. de vsu. & habita. l. cæterum. in prine. & l. sed neque. vbi dicit quod non locat sine se. Solu. ibi dicit in vsuario. nec ob. huic solutioni ia e. titu. l. si habitatio. in prin. vbi parificat vsum & habitationem: quia ibi dicit pene.

b *Accipiat.* vt & in instit. de vsu & habi. §. sed si cui. & arg. ff. de vsufru. l. arboribus. §. vsufructuarius.

c *Si habitationis vsumfructum.* id est per hæc verba quorum sensus est, id est, habitationē. nec enim potest esse seruitus seruitutis: vt ff. de vsufruct. leg. j. j.

Seruitus seruitutis non potest esse.

d *Vsumfructum.* in hoc scilicet, locando. Sed in eo quod non finitur nisi morte, antecellit: sed & minor est quandoque, cum non nisi in domo constituatur, vsusfructus autem in omni re.

e *Nec dominium.* solutio tertiæ quæstionis. Accursius.

f *Esse relictum.* nec enim aliter, &c. vt ff. de leg. iij. non aliter. probatur autem ex eo quod testator solebat vti vocabulo habitationis pro domo: vt ff. de leg. j. si seruus plurium. §. fi. & arg. ff. de supel. leg. l. Labeo. secus vbi verba testatoris nullo modo sententiæ conuenirent: vt ff. de leg. j. l. iiij.

g *Locis.* aliàs modis.

h *Constitui potest.* constituitur enim vt vsusfructus: vt instit. de vsu & habi. §. penult.

Antiquitas. } Casvs. Olim si testator alicui nudam proprietatem fundi reteto vsufructo pro herede legasset, dubitatio erat an valeret legatum, quibusdam adserentibus, quibusdam negantibus cum ideo nunquā esset reuersurus vsusfructꝰ ad proprietatē propter hoc quod secundus heres, & deinceps vsq; in infinitū, cū sint heredes heredis, & testatoris haberet hūc vsumfructū. hāc dubitationē decidit imperator dicēs hoc legatū valere, scilicet proprietatis mortuo scilicet primo herede: vel capite minuto, quare enim talis vsusfru. tale priuilegiū sibi vindicat, vt generali interdictione non excipiatur: cum ea quæ generaliter dicūtur, generaliter intelligātur: vt ff. de leg. j. l. j. §. generaliter.

i *Quatenus.* id est modo.

k *Heredem.* scilicet legantis.

l *Nunquam ad suam rediret proprietatem.* Argu. quod liber homo non potest [a] locare operas suas in perpetuum, ne inutilis sit libertas. Ir. pro eo institu. eod. §. ne tamen. & ff. de lib. ho. exhi. l. ij. & ff. de condic. & demon. l. Titio. §. Titio. ij. Io. & nos contra: quoniam poterit per alium operari: vt supra de epi. & cleri. l. quisquis. & l. ad similitudinem. & ff. de vsufru. leg. l. iij. Item not. quod quædam ad tempus valent, quæ in perpetuum non valent: vt ff. communi diuidun. l. in hoc iudi-

a Ex bene præcise tenentur seruire: sed causatim si non velit soluere

cationis licentiā.[a] Quid enim dīstat, siue ipse legatarius maneat, siue alij cedat vt mercedem accipiat? [b] & multo magis si habitationis [c] vsumfructum reliquerit: cum & minimæ subtilitati satisfactum videatur etiam nomine vsusfructus addito. In tantum etenim valere habitationem volumus vt non antecellat vsumfructum: [d] nec dominium [e] habitationis speret legatarius, nisi specialiter euidentissimis probationibus posit ostendere, & dominium eius domus sibi esse relictum. [f] Tunc etenim voluntati testatoris per omnia obediendum est. ¶ Quam decisionem locum habere censemus in omnibus locis & quibus habitatio cōstitui potest. [h] Dat. XVIII. Kalend. Octobr. Lampadio & Oreste. VV. CC. Conss.

Appellatio heredis relatiua ad id quod de sui natura non est transmissibile ad heredes, in persona primi heredis finitur. hoc dicit secundum Bart. Vel sic: Si testator legat proprietatem deducto vsufructu, mortuo primo herede finitur vsusfructus, & consolidatur cum proprietate. Saly.

XIII I. Idem A. Iuliano. P. P.

Antiquitas dubitabat, si quis fundum vel aliam rem cuidam testamento relinqueret, quatenus [i] vsusfructus apud heredem [k] maneret, si huiusmodi constaret legatum. Et quidam inutile legatum esse existimabāt, quia vsusfructus nunquam ad suam rediret proprietatem, [l] sed sem per apud heredem remaneret: & forsitan hoc existimabant, quia & secundus heres, & deinceps, successores vnius esse videantur, [m] nec posit huiusmodi vsusfructus secundū veterem distinctionem solitis [n] modis extingui. Alij autem huiusmodi legatum non esse respuendum existimauerunt. [o]

¶ Tales altercationes deciden tes, sancimus & huiusmodi legatum firmum esse, & talem vsumfructum [p] vnà cum herede ¶ finiri: & illo moriente, vel aliis legitimis modis eum amittente, [r] expirare. Quare enim iste vsusfructus sibi tale vindicet priuilegium, vt à generali interēptione vsusfructus ipse solus excipiatur: [s] quod ex nulla induci rationabili sententia manifestissimum est. Et propter hoc, & vsumfructum finiri, & ad proprietatem suā redire, & vtile esse legatum sancientes, huiusmodi paucissimis [t] verbis totam eorum ambiguitatem deleuimus. Dat. XV. Kal. Octob. Lampadio & Oreste VV. CC. Conss.

Si per seruum fuit vsusfructus acquisitus, alienatio eius non tollit acquisitionem iam factam, nec mansionis, nec mors. Bald. Vel sic: Per alienationem partis serui, non extinguitur vsusfructus seruo concessus. b. d. secundum Bart.

XV. Idem A. eidem Iuliano. P. P.

Inter antiquam prudentiā dissensio incidit, si per seruum vsusfructus domino fuerit acquisitus, [u] & ex quibusdam casibus (multi [x] enim casus rebus incidūt mortalium) pars huius serui ad alium peruenīat: vtrum omnis vsusfructus qui antea per seruum ad aliquem peruenerit, apud eum remaneat: an totus tollatur, vel ex parte deminuatur, ex parte autem apud eum resideat? Et super huiusmodi dubitatione tres sententiæ vertebantur. Vna, quæ dicebat ex particulari alienatione serui totum vsumfructum deminui. Alia, in tantum vsumfructum [y] deminui, inquantum & seruus alienaretur. Tertia, quæ definiebat partem quidē serui posse alienari, totum autem vsumfructum apud eū remanere qui antea seruū in soli-

Interest. vt ff. de verb. obli. l. stipulatio. §. si quis ita. & hic. Item in eo quod dicit, moriente primo finiri, est argumen. contra ff. de iure immu. l. iiij. sed ibi fuit concessa immunitas sibi & posteris generaliter. Item argum. contra infra de leg. l. in annalibus. & ibi soluti.

Dicit generaliter est intelligendi.

Putationes diuiduntur. §. Celsus. ff. loca. & Lin operis, cum similibus tenetur secundum Bal. hic.

Non obli. ff. de verb. obli. l. si fundum. §. j.

Vide an personalis act. &c.

Meares quamlocunque mihi debeantur.

a Istam Gl. reprobant hic Pert. Bal. & Pap.

Actio personalis. 10. vel. 20. an. aliquando tollitur.

a *Retentionem.* vt infra. l. proxi. & ff. de reb. dub. l. quoties in actionibus.

b *Etsi pars.* vt hic, & arg. ff. de ser. vt pomum. §. j. idem etiam si totus alienetur: vt ff. qui. mo. vsusfruct. amit. l. si seruo. & l. repeti. §. si quis. & j. eo. l. ii. & argu. ff. de dona, causa mor. l. fin. Sed contra. ff. de vsusfruct. l. qui vsumfructū. §. finpront est ibi in litera, seruo Titij. Sol. ibi cōtemplatione serui erat exclictus: hic domiui. Vel hic corrigit. Vel ibi est seruus mortuus: hic alienatus. Si autem habeas ibi, vsumfructum serui Titio: non est contra.

Corruptionem. } Casvs. In prima parte huius. l. dicitur quod olim erant certi modi per quos finiebatur vsusfruct. morte, vel capitis diminu. vsufructuarij, vel non vtendo, actione, scilicet, personali ex testamento, vel ex stipulatu, si in stipulationem deductus esset vsusfru. per quem perebatur vsusfruct. certum quasi erat satis quod morte vel capi. demi. vsusfru. tollebatur: sed dubitabatur an anno vel biennio actiones tollerentur, sicut vsusfructus. Hanc dubitationem decidit imperator, statuens quod vsusfructꝰ anno vel biennio non vtendo non finiatur: nec actiones competentes ex prædicto tempore, si fructuarius tacuerit, nec petierit: nisi præscriptio domino vindicanti obiici consueuit; puta decem inter præsentes xx. inter absentes. tanto tempore actio perit, & hoc in prima. In secunda dicit, non qualibet capitis demi. finietur vsusfruct. sed maxima, & media: sed non minima. & ponit simile in filiofami.

c *Corruptionem.* id est, amissionem.

d *Deminutione.* etiam minima. Accursius.

e *Vel non vtendo.* per annum vel biennium.

f *Quibusdam.* vt rei interitu, vel mutatione, vel consolidatione: vt infra. eo. §. finitur.

g *De personali.* scilicet, ex stipulatu, si per stipulationem fuit promissus: vel ex empto, si fuit venditus: vel ex testamento, si fuit legatus.

h *Eam tolli.* scilicet actionem personalem. Accursius.

i *Non vtendo.* id est non deducendo eam in iudicium, vel etiā non vtendo vsusfructu post traditionem vel quasi, amittit actionem, vt statim dices.

k *Si.* id est an.

Actio personalis pro vsufructu cō patens quātocunque tempore tollitur.

l *Altercantibus.* Sed certe non iuste videtur quæri vel dubitari de actione personali an tali tempore tollatur, nisi cum in testamento est relictus: & quis per biennium non petiit: tunc enim potest iuste quæri de vsufructu, an tollatur non vtendo: quia statim comperit adita hereditate: vt ff. quemadmodum ser. amit. l. si partem fundi. §. j. Item non potest iuste quæri de actione ex testamento, quæ simul competit. Cum autem per contractum inter viuos in conuentionem deducitur, aut est traditus, & tunc tollitur actio solutione: vt infra. quibus mod. tollitur obligatio. in princip. & sic non potest esse quæstio an debeat tolli tempore, vel non. Aut non est traditus: & tunc non amittitur tempore vsusfructus, cum non fuerit: vt ff. de vsufructu leg. l. Sempronius. & ff. quibus mod. vsusfruct. amitta. l. j. §. sed ita demum. & §. fin. Sed nec actio personalis potest tunc tolli, nisi xxx. annis: vt infra de constitut. pecu. l. ij. & infra quib. non obstat long. tempo. ff. præscrip. l. neque mutu. Ad hoc respondit quæstio procedit quæstio vbi etiam inter viuos constituitur: sed non ante traditionem, sed post. nam non est verum quòd per traditionem tollatur actio pro eo compensa, cum in eo non fit traditio: vt ff. e. l. iij. §. dare. & ff. de acquir. re. do. l. seruus. §. incorporales. Sed in rebus corporalibus illud tenet, quod solutione eius quod debetur, tollitur omnis obligatio. Nec obstat quod mihi constituta per patientiam, & me viuente dicitur mihi deberi. sicque res mea mihi debetur: quia (vt dixi) cum non fit ibi vera traditio, nō mere efficitur meus. quod studiosus lector poterit notare: quia plures dicitur, iste vetitur seruitute debita. Præterea & res mea quandoque mihi debetur scilicet ratione eius quod meum non est, scilicet testitui: vt ff. de verb. obligat. l. nemorem. Secundo vi letur quòd Iustinianus non respondeat huic quæstioni de personali actione [a]: sed dico quod plene respondet cum dicit, nisi talis exceptio vsufructuario &c. Aduerbium enim nisi, &c. excipit de eo generali quod dixerat, scilicet nec actionē, nec vsumfructum non vtendo tolli, &c. tunc ergo vsusfructus & actio tollitur. Et sic est mirabile; quòd actio personalis comperens pro vsufructu, tollitur x. an. inter præsentes, & inter absentes. xx. vt hic dicit. Sed an ipso iure? Respond. non: sed per exceptionem, quia tempus, & c. vt ff. de act. & obliga. l. obligationum fere. §. placet. sed si capitis deminutione vel aliis modis amittitur, tūc ipso iure.

Actio personalis. 10. vel. 20. an. aliquando tollitur.

m *Non vtendo.* vt olim scilicet per annum vel biennium.

n *Cadere.* nec alio modo.

o *Non possunt.* sic J. & præscrip. xxx. an. l. fi. & J. proxi.

p *Excludere.* x. annis vel xx. Sed quid si in re mobili est vsusfructus: an tolleretur actio personalis triennio? Respond. non, cum vsusfructus rei immobili comparetur: vt infra de præscrip. long. temp. l. fi. in fi. & ff. de vsucap. l. iusto. §. non mutet. & infra tit. j. l. ficut.

q *Amittat.* q. d. non. & sic non tolliqr minima capitis diminutione: vt instit. de acquisi. per arrog. in princ. & instit. de vsufru. §. fin.

r *Anima.* id est morte.

Ex libris

EX *libris* CASVS. Si seruio aut filiofa. testator vsumfruct. A fundi legasset:& sic dominus per seruum, vel pater per filium vsumfructū acquisissiet:dubitatio erat,an media, vel maxima capitis deminutione,vel morte, vel emancipatione filij,vel serui alienatione,vel manumissione finitus esset vsusfruct.vel penes patrem, & dominum,quibus per seruum vel filium acquisitus erat, remaneret. Hanc dubitationem remouet hic imperator, ac decidit, quòd obstante calamitate filio vel seruo contingente,vsusfruct. apud patrem vel dominum integer maneat.hoc in prima. Si autem pater vel mediam vel maximam capitis demi.passus fuerit , vel decessit,an ob hoc penes filium remanebit vsusfru. cui erat acquisitus ? Et dicitur quod nihilo minus remanet apud filium, cum præsumatur & sit verisimile testatorem filio magis contemplatione ipsius filij, quàm patris vsumfructū reliquisse, & hoc in secunda. & not. quòd de domino rationem non fecit capitis demi.&c. sed in ea dubitatio nō esset, &c. Viuia. & hæc lex & superior sunt de quinquaginta decisionibus secundū Bal.hic.

a *Ex liberis.* quos non habemus.

b *Emancipatione.* hoc respicit legem,inter antiquam.§.eo.

c *Intactum.*immo videtur amitti: vt ff. de vsufru.l. qui vsumfru. §.fin. prout est ibi seruo Titij, Solu. refert contemplatione domini tantum sit relictus : & tunc non perit. an serui, & tunc domino perit. aut dubium est.& tunc obtinet hæc.l.eo modo soluitur aliud contra.ff.de donat.causa mor.l.si filiofami & ff. de vsu & habita.l. plenum.§.si vsus.argu. contrarium huic solutioni infra in fin. huius.l. Alij dicunt quod illa.l. qui vsumfructum.corrigitur. aliæ duæ in aliis casibus loquuntur. nam aliter quencunque dixeris vsufructuarium:stare non potest, vt dicunt. præterea lex illa,plenum.non est contra : quia hic tractat de cuius morte finiatur, ibi nondum finitus vsusfructus ad quem porrigatur.Vel potest dici quòd principium l.huius dicit quando cōtemplatione patris:finis vero quando contemplatione filij. Item adhuc est contra. ff.de verb. oblig. si stipularus fuerim.in princip.& ff. de min.l.iij.§. sed & si et legatum sit.& ff.de infur.l.sed si vnius.§.fin. Solu. ibi loquitur in his quæ personæ cohærent filij & serui. Item adhuc contra infra de bo. quæ lib.l.cum oportet.& l.fi.nā nec in aduentitiis,nec in profectitiis, nec in castrensibus vel quasi, locum habere potest hæc lex, sed respondeo hic loqui cum dubium est cuius contemplatione. vel hoc corrigitur.

d *Neque si pater.* quid de domino? Respon. secus.nam seruus non habet,nec ad heredem transit.at filius habet,non vt heres sed vt vsufructuarius.

e *Contemplatione magis.*compatatiue. Et no.arg.quòd in dubio contemplatione filij relictum præsumitur:vt argu.j.arb.tu.l.si defunctus.

Vsusfructus seruo relictus, quando dicitur finiri.

DE SERVITVTIBVS, ET AQVA.

Dixit de seruitutibus personalibus , nunc de seruitutibus rerum : vt & ff.eod.l.1. & specialiter ponit de aqua, generaliter de aliis : quia quædam specialia in ea est dicturus : vt infra.l.2.sic & diuina scriptura, Dicite discipulis eius,& Petro.

Mat.16.

SI *quas.*Pone casum tribus modis. Primo secūdum antiquos, Domus tua debebat seruitutem domui meæ altius non tollendi:quæ acquisita erat domui meæ tempore. nunc tu altius exaltas contra seruitutem debitam:agam contra te vel vti possidetis, vel confessoria : & vincam si bonam fidem habui in præscribendo, non autem si vi vel clam, vel precario sim vsus seruitute. Et secundum hunc casum dic quòd hæc seruitus potest quæri tempore, cum habeat perpetuam causam. & incipit ab eo tempore quo vicinus meus fuit aliquando à me prohibitus ædificare. nam ex tunc incipit possidere iure seruitutis : quod est necesse : vt ff. quemadmodum seruitu. amit. l. fina. alioquin clam possidere,videretur ; quod non debet esse : vt hic dicit. Item quod dicit, longi temporis , proprie dicit secundum nos,licet quidam dixerint, cuius temporis non est memoria, per.l. ff. de aqua plu. arcen.l.j. in fina. & l. ij. Item quod dicit, vicem seruitutis constitutæ:scilicet per pactum vel per vltimam voluntatem. & sic consuetudo æquialet veritati. Item quòd dicit, si modo is qui pulsatur:dic, id est , tu qui pulsaris , id est, inquietaris ædificatione illius: vel eo agente negatoria. Et quòd dicit, possidet, id est, quasi possidet seruitutem: quia vere non possidentur : vt ff. de acquiren. re.domi.l.seruus.§. incorporales. Item hæc verba, vi,&c. expone vt ff. de vi & vi arma. l. vim facit. clam , expone vt ff. de acquirenda possess. l. clam precario, expone vt ff.de preca. l. j. in princip. Vel dic secundo : Domus tua debebat seruitutem domui meæ altius non tollendi , per constitutionem : altius ædificatam habuisti longo tempore contra veterem formam , id est, seruitutem. si ago contra te , iudex te absoluet : si modo nec vi,nec clam,nec precario sic tenuisti. Et quòd dicit,vicem seruitutis, scilicet amissæ per pactum.vel proprie,scilicet acquisite, scilicet,illi cui domus seruiebat contra meam domum. Nam libertas eius quodammodo dicitur seruitus meæ. Item quòd dicit pulsatur, proprie ponit. Et secundum vtrunquē supra dictum casum, quæro an sufficit si ab aduersario non teneatur precario,vi, vel clam,licet ab alio teneatur ? Sed dic à nemine debere habere precario, cum bonam fidem debeat habere:vt ff. quemadmodum serui.amit. l.fin.& de aqua plu.arc.l.fin.licet sit argu. contra.ff. vti possi. l.j.§.fin.& l.ij. Vel dic tertio : Domus tua debebat seruitutem domui meæ altius non tollendi, tempore mihi quæsitam, vt assero:si tu ædificas, ego agam & vincam te, ita demum, si tu contra quem præscripsi,nō possidebas domum tuā eo tempore quo præscripsi contra te,vi, vel clam,vel precario:nam tunc sicut non posses mihi in ea per pactum cōstituere seruitutem, sic nec per præscriptionem in ea quæram seruitutem.dic ergo, si quas &c. Sed quæ sunt actiones quæ pro seruitutibus competunt? Respond.confessoria. Item vti possidetis vsile:vt ff.si ser.vin.l.ij.in princip.& §.ij.& de serui.l. penul. Item negatoria quæ datur econtra : sed non simul : quia hoc esse non posset. ADDITIO. Ioanni Fabro in suo breuiario placet tertia lectura , quia notabilior : licet doctores primam approbent: quia aptior. Et si videre optas quanto tempore acquiratur seruitus, & à quo tempore incipit possideri : & an requiratur & præsumatur bona fides : vide hic plene & familiariter per

Casum ponit simplan.

Seruitutis alteri nō tollendi quando incepta quis habere possit.

II. Imp. ANTONINVS. A. Calphurniæ.

SI quas actiones aduersus eum qui ædificium contra veterem formam extruxit, vt luminibus a tuis officeret, competere tibi existimas : more solito b per iudicem exercere nō prohiberis.c Is qui iudex erit,longi temporis d cōsuetudinem, vicem seruitutis e obtinere sciet:modo si is qui pulsatur, f nec vi, nec clam, g nec precario possidet. PP.III. Id. Nouem. Gentiano & Basso Conss.

Ista lex est singularis , & est clauis in tota materia.& b.d.Seruitus quæ habet causam continuam, acquiritur longo tempore, nisi fuerit interrupta.nec repetit quis expensa quas fecit in re contemplatione seruitutis. b.d.Bald.

II. Idem.A. Martiali.

SI aquam per possessionem Martialis eo sciente h * duxisti : * seruitutem exemplo rerum immobilium tempore quæsisti. i Quod si ante id spacium eius vsus tibi interdictus k est, frustra sumptus in ea re factos l præstari tibi postulas cum in aliena possessione operis facti dominium quoad * in eadem causa manet, m ad eū pertineat, cuius est possessio.n PP. Kalen. Iul. Læto & Cereali Conss.

Prouinciales licet eorum prædia sint tributaria,habent tamen dominum : & ideo

Diuisio.

** per patientiam Pau.*

** Per longi temporis : vt §.l. proxi.*

Casus.

ter per ipsum dominum Ioan. Fab.in suo breuiario.

a *Ve luminibus.*vt consecutiue ponitur, non causatiue. sic §.de iudi.l.properandum.§.j.

b *More solito.* per libellum:vt §. de lit.contest.auth.offeratur.

c *Non prohiberis.* vt & ff.de serui. vrb.prædi.l.qui luminibus: & ff.de itine. actuque priua.l. apparet.§.pen.

d *Longi temporis.*cuius non extat memoria secundum quosdam: vel x.vel xx. annorum secundum nos.Accur.

e *Seruitutis.* constitutæ vel amissæ secundū diuersos casus.

f *Pulsatur.* proprie & impropric secundum diuersos casus.

g *Nec clam.* & dic,ille qui pulsatur opere & facto.

Ista lex est singularis , & est clauis in tota materia.& b.d.Seruitus quæ habet causam continuam, acquiritur longo tempore, nisi fuerit interrupta.nec repetit quis expensa quas fecit in re contemplatione seruitutis. b.d.Bald.

II. Idem.A. Martiali.

SI aquam per possessionem Martialis eo sciente b * duxisti : * seruitutem exemplo rerum immobilium tempore quæsisti. i Quod si ante id spacium eius vsus tibi interdictus k est, frustra sumptus in ea re factos l præstari tibi postulas cum in aliena possessione operis facti dominium quoad * in eadem causa manet, m ad eū pertineat, cuius est possessio.n PP. Kalen. Iul. Læto & Cereali Conss.

Prouinciales licet eorum prædia sint tributaria,habent tamen dominum : & ideo possint seruitutem constituere & acquirere. b.d. Vel sic:In prouinciali prædio licet tributario potest seruitus imponi,& omnis seruitutis impositæ comitatur vem ad quemcunque transeat. Saly.

III. Imp. ALEXANDER. A. Ricanæ.

ET in prouinciali prædio constitui aquæ ductus,vel aliæ seruitutes possunt : o si ea præcesserint , quæ seruitutes cōstituunt.P Tueri enim placita inter contrahentes debent.r

¶ Quare nō ignorabis,si priores possessores s aquam duci per prædia prohibere iure nō potuerint, cum eodem onere perserendæ seruitutis transire ad emptores eadem prædia posse.t PP. Kal. Maij, Maximo II. & Aciano Conss.

Ex fundo alieno non potest duci aqua, nisi domino volente,b.d.secundum Bal. Vel sic:De alieno fonte non potest aqua duci sine permissione domini. b. d.secundum vsum lecturam. Vel sic:Sine permissu eius cui seruitus prius fuit concessa, quando hæc secunda concessio priori foret nociua, non potest de eo dem fonte aqua duci. b.d.secundum aliā lecturam. Saly.

IIII. Idem.A. Cornelio.

AQuam quæ in alieno loco oritur, sine voluntate eius ad quem vsus u eiusdem

Rationem ponit.Dy. ea c.possessor de regu. iur.li.6.assi similes quia in præscriptione sit ars seruitutum tractatur de medico præiudicio, ideo nō requiritur titulus.

b Hanc solutionē dicit Bart.hic tenendam.

Incorporalia nō possidentur.

A *præscriptiones:vt ff.de verbo oblig.l. si sic stipulatus fuerim.nec vna est continua alteri:vt ff. de seruitu.l.seruitutes.inj.& aliud in possessione rei corporalis , quæ potest & debet esse continua. Sed cum prohibeam quòd amodo non vadat , & quod interesse reddat pro tionibus à.xxx.annis citra; vno iudicio potest agi : licet plura vt dictum est perantur: argumen.ff. pro socio. l.cum duobus.§. si plures.& ff.fa.ercil.l. heredes.§. de pluribus.& si pro quibusdam egi, non repellar exceptio ne rei iudicatæ agendo postea pro aliis : sicut si fuisti aliquando absolutus , quia non possidebas:nunc possides: vt infra ad exhiben.l. neque.Prædicta autem procedunt in seruitutibus quæ non quæruntur longo tempore. alias tollitur negatoria eodem longo tempore.*

k *Interdictus est.*naturali interruptione : vt ff.de vsucap. l. naturaliter. sicut & retinetur per cōtinuationem vsus : vt ff. de vsufru.l. arboribus.§. idem tractat. Item per lit. contest.non per solam denunciationem. non enim sola denunciatio vsucapionem interrūpit:vt supra de rei vind.l. moræ litis. & ff. pro emptore.l. alienā. Vel forte est speciale, vt sola denunciatio interrumpat, sicut facilius currit præscriptio quia sine titulo,& sine possessione. nam incorporalia non possidentur:vt ff.de acquiren.re.domi.l.seruus.§. incorporales. Et not.ff.de vsufruc.l.arboribus in fi.*

l *Factos.*post interdictionem, cum videaris velle donare:vt § de rei vin.l. domum.

m *Manet.*vt §.tit.ij. l.ij. & dic vt ibi.

n *Possessio.*id est,res possessa siue dominium.sic §.tit.ij.l.quoties.

ET *in prouinciali.*]. CASVS. An in prædio prouinciali possit seruitus constitui , quæritur ? Dicitur quod sic , præcedentibus his quæ ad seruitutem constituendam sunt necessaria, puta pactionibus aut stipulationibus &c.hoc in prima . Et si post constitutionem seruitutis prædium alienatum fuerit , transit cum suo onere , & hoc in secunda.

o *Seruitutes possunt.*contra videbatur,quia non sunt domini:vt infra de vsucap. transfor.l.j. & seruitutes non possunt constitui nisi à dominis:vt infra. de serui.§.ideo autem.sed tamen est contra.quia sunt quasi domini.

p *Constituunt.*scilicet pactiones & stipulationes:vt infra subiicit:vt instit.eo.§.fin.

q *Tueri.*id est defendi. Vel dic, tueri seruitutem.

r *Debent.*vt §. de transact.non minorem.

s *Possessores.*i.qui tibi vendiderunt.

t *Posse.* & non aliter : vt ff.de fernitu.rusti, prædi. via.§. si fundus, & de contrahen. emptio.l. si aquæ ductus. & l.alienatio.

AQuam.§. CASVS. An vicinus aquam quæ in fundo vicini oritur, eo inuito ad irrigandos agros suos ducere possit? nunquid & tu me inuito cui seruitus aquæ ducendæ constituta est : à tuo fundo alij ducere aquam concedere possis,quæritur? Dicitur quod non. & hic est casus quem habes ff. de seruitu.rusti, prædi.l. ex meo, vel sic : Concessi tibi vt ducere aquam : inuito te cui concessi primo , an possum alij secundo concedere, quæritur? Dicitur quod non,& hunc casum habes.ff.de aqua cotidia. & æsti. Lucio ff. de seruit. rusti. prædio.l per quem. magis placet prima positio : quia concordat cum litera.

u *Ad quem vsus.*i.proprietas ratione dominij.

Pertinet.

Seruitutem aquæ ductꝰ habens, an possit eã alij cõcedere.

a *Pertinet.* iure proprietatis, id est, sine voluntate domini soli in quo nascitur: vt ff. de aqua plu.arcen.l. in concedendo. & l. sequen. Si autem dominus soli velit alij cõcedere, potest: si nõ nocet ei cui primo concessit: vt ff. de qua cotidia. & æsti. l. Lucio. & ff. de seruitu. rusti. prædi. l. ij. §. si aquæ ductus. quæ sunt contra. secus si noceat: vt ff. de serui. rusti. præ di. l. per quem. Item si ille cui primo fuit concessi velit alij concedere, non potest: vt ff. de serui. rusti. prædi. l. ex meo. nisi postquam iam ingressa est fines agri sui: vt ff. de aqua cotidia. & æsti. l. j. §. illud.

b *Edictum*. puta vti possidetis. Item ne eius conditio fiat deterior per alterius factum. nam hoc inuenies fere in quolibet edicto prætoris: vt argumen. ff. de alien. iudi. mutan. cau. fac. l. j. Item & actione iniuriarum posses agere: vt ff. de act. emp. l. qui pendentem.

Pacti ad hanc l. gl. in is c. bonæ memoriæ. per verbo, communem. in fin. extra de postu. præs.

S *Iquid.* ¶ Casvs. Habebam seruitutem in domo tua recipiendi stillicidium: aliquid extruxisti, per quod impediebatur seruitus: an agere possim cõtra te, vt ad pristinum reducas statum, quæritur? Respond. quòd sic. In hac actione venit damni ratio quod passus sum, quia seruiture mea vti non potui.

c *Curabit.* vt ff. si ser. vindi. l. & si forte. §. j. in fin. & l. si quando. §. fin. Item not. in confessoria venire damnum, scilicet quanti eius interest, quod non est vsus seruitute: vt hic, & ff. si ser. vind. l. loci. §. j. sicut & in rei vindicatione, quæ est similiter in rem, habetur ratio damni: vt ff. de rei vindi. l. non solum. & §. de rei vindi. l. domum.

c *Curabit.* te agente confessoria: vt not. j. eo. l. altius.

P *Ræses.* ¶ Casvs. Habebas fontem ex quo ducebas aquam ad irrigandos agros tuos. volebam te inuito de eodem fonte aquam ducere ad agros meos: an possim, quæritur? Dicitur quòd non. Nota istam. l. quæ semper allegat. ad hoc quod ordinata charitas incipit à se. facit. c. j. de sup. nego. præla. libr. vj. & not. in c. quiescamus. xlij. distinct. Paulus.

Charitas ordinata incipit à se.

d *Iuris tui.* quia tuus est, vt subiicit.

e *Consuetudinis.* id est, non debetur alij seruitus, etiam per consuetudinem: nam hoc modo posset acquiri, cum habeat perpetuam causam: vt diximus supra eod. l. ij. Vel si non haberet, tunc tantum tempus requiritur cuius non extet memoria: vt ff. de aqua cotidia. & æsti. l. hoc iure. §. aquæ ductus.

f *Proximum.* vnde dicitur: Alpibus ille perit, qui se plus diligit vllum, &c. ordinata enim charitas incipit à se.

S *I manifeste.* ¶ Casvs. Debebas mihi seruitutem aquæ mihi à te ante confiscationem constitutam: quæritur an directe post confiscationem ducere possim? Respond. quod sic: & agetur coram procuratore Cæsaris, qui cognoscet inter priuatum & fiscum. Vel sic: concessi tibi seruitutem aquæ ducendæ de fonte meo. vis aliter ducere eam, quàm solitus eras, vel contra formam in constitutione seruitutis appositam: an possis, quæritur? dicitur quòd non. & hoc prouidebit procurator Cæsaris si ad fiscum deuoluatur prædiũ. prima positio verior est.

aquæ pertinet, a prætoris edictum b non permittit ducere. PP. Idib. Augu. Maximo. II. & Aeliano Conss.

In confessoria venit vt res in pristinum statum reducatur, & damna farciantur. hoc dicit. Bal.

V. Imp. Philippvs. A. Luciano militi.

SI quid pars aduersa contra seruitutem ædibus tuis debitam iniuriose extruxit: præses prouinciæ rẽuocare ad pristinam formam, damni etiam B ratione habita, pro sua grauitate curabit. c PP. Kalen. Febr. Præsente & Albino Conss.

Ordinata charitas incipit à seipso. hoc dicit. Bald. & Salyc.

VI. Imp. Clavdivsa. Prisco.

PRæses d prouinciæ vsu aquæ, quam ex fonte iuris tui d profluere allegas, contra statutam consuetudinis e formam carere te non permittet: cum sit durum & crudelitati proximum, f ex tuis prædiis aquæ agmen ortum, sitientibus agris tuis, ad aliorum vsum vicinorum, iniuria propagari. PP. VII. Kalen. Maij, Claudio. A. & Paterno Conss. C

In aquæ ductu antiqua consuetudo seruãda est. hoc dicit secundum Bart. & Bald.

VII. Impp. Diocl. et Maximian. AA. & cc. Iuliano. pp.

SI manifeste doceri possit, ius aquæ ex vetere more atque obseruatione per certa loca profluentis g vtilitatem certis fundis irrigandi h causa exhibere: procurator i noster, ne quid contra veterem formã atque solennem morem innouetur, prouidebit. PP. IIII. Nonas Maij, Maximo. II. & Aquilino Conss.

Contra seruitutem domum non eleuo: sed preter seruitutem possum vsque ad cœlum, hoc dicit. Iac. Bar. & Bal. Vel sic: Domus potest altius eleuari, nisi probetur seruitus deberi. Et faciens fenestram in alieno: cogitur propriis sumptibus rem in pristinum statum restituere. h. d. Salyc.

VIII. Idem. AA. & cc. Aniceto.

ALtius quidè ædificia tollere, si domus seruitutẽ non debeat, dominus eius minime prohibetur. k In pariete vero tuo l si fenestram Iulianus vi vel clam feciſſe conuincatur, sumptibus suis m in opus tollere, & integrum patrietem restituere compellitur. Datum Kalend. Ianua. Sirmij. AA. Conss.

A edificans contra debitam seruitutem eo gitur ædificatum tollere, quitamen dicit seruitutem sibi deberi, debet illud probare. hoc dicit. Salyc.

IX. Idem. AA. & cc. Zosimo.

SI in ædibus n vicini tibi debita seruitute, parietem altius ædificauit Heraclius: nouum opus suis sumptibus per præsidem prouinciæ tollere compelletur. Sed si te seruitutem habuisse non probetur, tollendi altius ædificium vicino non est interdictum. PP. V. Kalend. Iul. Sirmij. AA. Conss.

Prædium quodlibet præsumitur liberum.

k *Prohibetur*. videtur ergo quod quodlibet prædium præsumitur liberum, nisi probetur contrarium. est enim eius vsque ad cœlum, cuius est solum: vt hic, & ff. de serui. l. fin. §. pe. & ff. quod vi aut clam. l. fin. §. penul. & l. Proculus. & de reg. iur. l. domum. & de ser. vrb. præd. l. cum eo. & l. imperatores. & l. cuius. & infra eo. l. si in ædibus. & l. si tibi. Sed contra ff. de ser. vr, prædi. l. qui luminibus. Solu. ibi erat seruitus, & ideo altius non tollit.

l *Tuo.* id est tibi seruienti, vel proprie dicas.

m *Sumptibus suis.* hoc per interdictum quod vi aut clam: vt ff. de alie. iudi. mu. causa fac. l. iij. §. ij. Vel per confessoriam: vt supra eod. l. si quid. vel etiam per negatoriam, si proprie accipias tuo.

S *I in ædibus.* ¶ Casvs. Habebam seruitutem in domo vicini altius non tollendi. contra debitam seruitutem eam vicinus eleuauit: an possim compellere vt sumptibus suis tollat quod extruxit, quæritur? Dicitur quòd sic. & hoc in prima. Si autem nullam seruitutem mihi debuit: quin altius quantum voluerit tollat, prohibere non potero. & hoc in secunda.

n *Si in ædibus.* idem dicit quod superior, sed stylum conuertit: immo non omnino idem.

S *Itibi.* ¶ Casvs. Debebas mihi seruitutem aquæ ductus: non patiebaris me aquam ducere, ita quòd nõ vtendo per. x. an. vel per xx. eã amisi: an vindicare possim, quæritur? Dicitur & sic, si probẽ mihi seruitutẽ deberi: alioquin licuit tibi me prohibuisse

Molendinũ habẽs in fumine, an possit impedire ne aliud ibidem fiat.

loca profluentis g vtilitatem certis fundis irrigandi h causa exhibere: procurator i noster, ne quid contra veterem formã atque solennem morem innouetur, prouidebit. PP. IIII. Nonas Maij, Maximo. II. & Aquilino Conss.

Contra seruitutem domum non eleuo: sed preter seruitutem possum vsque ad cœlum, hoc dicit. Iac. Bar. & Bal. Vel sic: Domus potest altius eleuari, nisi probetur seruitus deberi. Et faciens fenestram in alieno: cogitur propriis sumptibus rem in pristinum statum restituere. h. d. Salyc.

VIII. Idem. AA. & cc. Aniceto.

ALtius quidè ædificia tollere, si domus seruitutẽ non debeat, dominus eius minime prohibetur. k In pariete vero tuo l si fenestram Iulianus vi vel clam feciſſe conuincatur, sumptibus suis m in opus tollere, & integrum patrietem restituere compellitur. Datum Kalend. Ianua. Sirmij. AA. Conss.

A edificans contra debitam seruitutem eo gitur ædificatum tollere, quitamen dicit seruitutem sibi deberi, debet illud probare. hoc dicit. Salyc.

IX. Idem. AA. & cc. Zosimo.

SI in ædibus n vicini tibi debita seruitute, parietem altius ædificauit Heraclius: nouum opus suis sumptibus per præsidem prouinciæ tollere compelletur. Sed si te seruitutem habuisse non probetur, tollendi altius ædificium vicino non est interdictum. PP. V. Kalend. Iul. Sirmij. AA. Conss.

Prædium quodlibet præsumitur liberum.

k *Prohibetur*. videtur ergo quod quodlibet prædium præsumitur liberum, nisi probetur contrarium. est enim eius vsque ad cœlum, cuius est solum: vt hic, & ff. de serui. l. fin. §. pe. & ff. quod vi aut clam. l. fin. §. penul. & l. Proculus. & de reg. iur. l. domum. & de ser. vrb. præd. l. cum eo. & l. imperatores. & l. cuius. & infra eo. l. si in ædibus. & l. si tibi. Sed contra ff. de ser. vr, prædi. l. qui luminibus. Solu. ibi erat seruitus, & ideo altius non tollit.

l *Tuo.* id est tibi seruienti, vel proprie dicas.

m *Sumptibus suis.* hoc per interdictum quod vi aut clam: vt ff. de alie. iudi. mu. causa fac. l. iij. §. ij. Vel per confessoriam: vt supra eod. l. si quid. vel etiam per negatoriam, si proprie accipias tuo.

S *I in ædibus.* ¶ Casvs. Habebam seruitutem in domo vicini altius non tollendi. contra debitam seruitutem eam vicinus eleuauit: an possim compellere vt sumptibus suis tollat quod extruxit, quæritur? Dicitur quòd sic. & hoc in prima. Si autem nullam seruitutem mihi debuit: quin altius quantum voluerit tollat, prohibere non potero. & hoc in secunda.

n *Si in ædibus.* idem dicit quod superior, sed stylum conuertit: immo non omnino idem.

S *Itibi.* ¶ Casvs. Debebas mihi seruitutem aquæ ductus: non patiebaris me aquam ducere, ita quòd nõ vtendo per. x. an. vel per xx. eã amisi: an vindicare possim, quæritur? Dicitur & sic, si probẽ mihi seruitutẽ deberi: alioquin licuit tibi me prohibuisse

habuisse per operis extinctionem quod in agro tuo extruxisti.

a *Si tibi*, nam si hoc minime probetur, scilicet deberi seruitutem, vel si probetur quidem: contra monstratur quòd amissi. & facit. §. eod. l. altius.

PEr agrũ. ¶ Casvs. Si per agrum vicinitui viæ vel actus cõstituta sit seruitus, eam petere potes: alioquin per agrum suum ire vel agere eo inuito tibi non licebit: sed via publica prohiberi nõ poteris.

Seruitus a prædictus debet (si negetur) probari: ac etiam probata, per non vsum cum gruo tempore potest amitti. h. d. Salyc. Vel sic: Qui habet seruitutem constitutam, & tempore non perdit am, potest eam vti, aliàs non. hoc dicit secundum Iac. Bur.

b *Minime licet*. de iure humano: vt hic, & instit. de rerum diui. §. feræ. versi. plane. secus de diuino. nam *Per agrũ alienum licet transire.* transire per agrum alienum fas est: vt in decre. dist. in. j. cap. j. Ità fallit quod hic dicitur, in casibus: vt. ff. de relig. l. si quis sepulchrum. in princ. & ff. quemad. seruit. amit. l. si locus. §. fin.

c *Prohibetur*. nisi & qui prohibet, habet ius obtinendi: vt sit in plaustris obuiantibus: † *Concordissima leges.* vt ff. ne quid in loco pub. l. ij. §. j.

NOn *modus*. ¶ Casvs. Habebam ius aquæ ducendę per prædium tuum ad prædium meum: postea ac quisiui alia prædia: an ad illa prædia aquam te inuito ducere possim, quæritur? Respon. quod non.

d *Non modus*. si post seruitutem constitutã aucta sunt prædia, scilicet constituta ab initio. Accursius.

e *Modus*. id est si multiplicata sunt prædia, vel aucta ei cui debetur seruitus: non per hoc crescit seruitus aquæ ducendę: sed seruitus, id est seruitutis impositio facit terminum & certitudinem, quanta debeat duci: vt ff. de serui. rusti. præ. l. ex meo. &. ff. de aqua quoti. & æsti. l. j. §. illud. & ad hoc. ff. de d. infect. l. damni. §. si is.

Aliter hodie vtimur.

Per agrũ alienum licet transire.

SIcut vsumfructum. ¶ Casvs. In vsufructu amitto do certum tempus est constitutum. s. decem annorum inter præsentes: viginti inter absentes: & non biennale in immobilibus, vel annale in mobilibus sicut olim. Ita & in cæteris seruitutibus amittendis idem obtinet: vt in hoc sit similis causa cuiuslibet seruitutis, differentiis relictis.

f *Dedimus*. vt. §. tit. j. l. corruptionem. sed hic etiam apertius dicit. Accursius.

Seruitutes prædiales quæ habet vsum discontinuum, perditur negligentia temporis dupli cati. h. d. vsque ad. §. cum autem. Bald.

XIIII. Idem. A. Ioanni præfe. præt.

CVm talis quæstio in libris Sabinianis verteretur, (quidã enim pactus erat cum vicino suo vt liceret ei, vel per se, vel b per suos homines per agrum vicini transitũ facere, iterq; habere vno tãmodo die per quinquennium, quatenus et licentia esset in suam syluam inde transire, & arbores excidere, vel facere quicquid necessarium ei visũ fuisset) & quæreretur quando huiusmodi seruitus nõ vtẽdo amitteretur: & quidam putarent, si in primo vel secundo quinquennio per eam viam itum non esset, eandem seruitutem penitus tolli, quasi per biennium ea non vtendo deperdita, singulo die quinquennij pro anno numerando: aliis autem aliam sententiam eligentibus, nobis placuit ita causam dirimere, vt quia iam per legem latam k à nobis prospectum est, ne seruitutes per biennium non vtendo depereant, sed per decem vel viginti annorum curricula: & in propotita specie, si per quatuor quinquennia nec vno die, vel ipse, vel homines eius eadem seruitute vsi sunt, tunc eam penitus amittat viginti annorum desidia. l Qui enim in tam longo prolixoque spacio suum ius minimè consecutus est, sera pœnitentia ad pristinam seruitutem reuerti desiderat.

Si area non potest habere ventum nisi ex vna parte, & non potest aliis fieri per dominum prædij: ipso iure prædia vicini seruitus est imposita per legem, ne ædificando ventum impedias. h. d. secundum Bal. Vel sic: Iuxta aream vbi fructus ædificatur, non licet vicino taliter ædificare, quòd ventum venientem valeat impedire. Salyc.

CVm autem apertissimi iuris est, fructus aridos cõculcatione quæ in area fit, suam naturam & vtilitatem ostendere: aliquis vicinum suum vetabat ita ædificium extollere iuxta aream suam, vt ventus excluderetur, & paleæ ex huiusmodi obstaculo secerni à frugibus non possent, quasi vetito vento suam vim per omnẽ locum inferre ex huiusmodi

Seruitutes prædiales quæ habet vsum discontinuum, perditur negligentia temporis dupli cati. h. d. vsque ad. §. cum autem. Bald.

XIIII. Idem. A. Ioanni præfe. præt.

CVm talis quæstio in libris Sabinianis verteretur, (quidã enim pactus erat cum vicino suo vt liceret ei, vel per se, vel b per suos homines per agrum vicini transitũ facere, iterq; habere vno tãmodo die per quinquennium, quatenus et licentia esset in suam syluam inde transire, & arbores excidere, vel facere quicquid necessarium ei visũ fuisset) & quæreretur quando huiusmodi seruitus nõ vtẽdo amitteretur: & quidam putarent, si in primo vel secundo quinquennio per eam viam itum non esset, eandem seruitutem penitus tolli, quasi per biennium ea non vtendo deperdita, singulo die quinquennij pro anno numerando: aliis autem aliam sententiam eligentibus, nobis placuit ita causam dirimere, vt quia iam per legem latam k à nobis prospectum est, ne seruitutes per biennium non vtendo depereant, sed per decem vel viginti annorum curricula: & in propotita specie, si per quatuor quinquennia nec vno die, vel ipse, vel homines eius eadem seruitute vsi sunt, tunc eam penitus amittat viginti annorum desidia. l Qui enim in tam longo prolixoque spacio suum ius minimè consecutus est, sera pœnitentia ad pristinam seruitutem reuerti desiderat.

Si area non potest habere ventum nisi ex vna parte, & non potest aliis fieri per dominum prædij: ipso iure prædia vicini seruitus est imposita per legem, ne ædificando ventum impedias. h. d. secundum Bal. Vel sic: Iuxta aream vbi fructus ædificatur, non licet vicino taliter ædificare, quòd ventum venientem valeat impedire. Salyc.

CVm autem apertissimi iuris est, fructus aridos cõculcatione quæ in area fit, suam naturam & vtilitatem ostendere: aliquis vicinum suum vetabat ita ædificium extollere iuxta aream suam, vt ventus excluderetur, & paleæ ex huiusmodi

Vsusfructus tempore alternato ita cõto, licet pro vno anno pore vtẽtẽ, amittatur, non ta. *si perditur, p* men amittitur pro a. *vno anno*, lio. Solu. ibi amisit *non perdi*- captis deminutione: *tur pro alio.* hic non vtendo. Vel verius ibi in seruitute personali, quæ potest ex tempore incipere, & in tempus finiri, & sic sunt plures: sicque pro vno tempore amitti, pro alio retineri potest: hic autem vna continua est vt. ff. de serui. l. seruitutes. ij.

a *Faciat.* speciale in area secundum Hu. fauore fructuum, vbi licet non sit constituta seruitus, tamen a lege videatur imposita. lic. ff. de serui. rusti. præd. l. ij. in princip. &. ff. de aqua plu. arcen. l. j. §. de eo opere. in princip. & versic. item Sabinus & Cassius opus quod manu factum est &c. &. §. in summa. & secundum hoc non erit contra. §. eodem l. altius. Ioan. & Azo dicunt quòd hic fuit constituta seruitus altius non tollendi (& ita ponunt casum) quę videbatur non valere, quasi non interesset: vt. ff. de seruitu. l. quoties. & de serui. vrba. præd. l. fi. ædes. & l. nemo. sed tamen valet & interest.

DE LEGE Aquilia,

In actionibus superioribus dicit damna venire: vt §. de rei vindica. l. dominus. & §. item. j. d. si quod. Audi nunc generaliter de damno, & de ipsa actione dicit dari.

Confirmatio.

DAmnū. ¶ Casvs. In syluam meam cædua damnum dedisti, quòd eam incendisti vel excidisti: qua actione mihi tenearis, quæritur? Dicitur quòd actio. l. Aquil. si proba uero te mihi damnum dedisse.

b *Per iniuriam.* id est non iure, siue per culpam: vt. ff. eod. l. fed & si quemcunque. §. iniuriam.

c *Excesi.* nec matura, nec cædua: aliquin furti & arborum furtim cæsarum tenetur: vt. ff. eodem. l. si seruus seruum. §. si oliuam. versi. Octauenus. Sed hoc fallit in duobus casibus, vbi rumpit vel incendit, & tamen non tenetur: vt. ff. eod. l. si quis fumo. §. j. & l. qui occiderit. §. penul. in fin. sed in illis non fuit culpa.

d *Probare potes.* nisi in casu: vt. ff. eo. l. si quis fumo.

e *Vtere.* vt. ff. eo. l. si seruus seruum. §. iij. in fi. §.

SI leges. ¶ Casvs. Si in domo mea mihi damnum dedisti eam incendendo vel deponendo: an actio. l. Aquil. te conuenire possim? Dicitur quòd sic. & si ab agro meo operę facto seu detracto aquam alio deriuasti, an tenearis? Dicitur quòd sic: vt quicquid actum sit, in antiquum statum reducatur. & vt damnum mihi resarciatur, prouidebit iudex. qua tamen actione tenearis, hic non aperit. tu dic, interdicto quod vi aut clā: & hoc in secunda. Not. ex hac. l. ibi, vt id damnum sarciatur. quòd hoc venit iure actionis, & hoc debet in libello peti, q condemnetur ad emendationem damni. & ad hoc est aduersarius obligatus. sed si diceret se velle reponere rem in pristinū statum, vt non condemnetur ad æstimationem totius domus: deberet audiri. & sic illud est potius in solutionē, quàm in obligatione: sicut in actione noxali, vbi emendatio damni est in obligatione, & datio pro noxa est in solutione. & ita intellige istum textum: & cessant ambages de quibus hic per gl. & Cy. secundum Pau. de Cast.

f *Deposuisse.* nisi feci set causa arcendi incendij iusto metu ductus: vt. ff. eo. l. si quis fumo. §. j. secus si nō iusto metu: vt hic, & ff. quod vi aut clam. l. si alius. §. est & alia.

g *Statum.* scilicet actione quod vi aut clam.

h *Impetrabis.* non actione ista quæ damnum datum prosequitur: sed interdicto quod vi aut clam: vt. ff. quod vi aut clam. l. j. in prin. sed & ista actio vtilis. poterit quandoque locum habere: vt ff. eo. l. si seruus seruum. §. si quis aquæductum. & facit ad principium. §. l. proxi. Accursius.

EX morte. ¶ Casvs. Si ancillam meam non iure occidisti: an ciuiliter act. l. Aquil. mihi tenearis, vt damnum mihi resarciatur: & nihilo minus act. l. Cor. de sica. te conuenire possim, quæritur? Respon. quòd sic.

ædificatione, cum secundum situm regionis, & auxilium venti aream accedit. ¶ Sanci mus itaque nemini licere sic ædificare, vel alio modo versari, vt idoneum ventum & sufficientem ad præfatum opus infringat, & inutilem domino aream, & fructum inutilitatem faciat. a Dat. XI. Kal. Nouembr. Constant. post consulatum Lampadij & Orestæ. VV. CC.

TITVLVS XXXV.
DE LEGE AQVILIA.

Damnum datum in syluam per ignis immissionem, vel neglectum, debet resarciri: proposita actione lege Aquilia. Bald.

I. Imp. Alexander. A. Glyconidi.

DAmnū per iniuriā b datum, immisso in syluam igne, vel excisa c ea, si proba re potes: d actione legis Aquiliæ vtere. e PP. VII. Id. Nouēb. Alexandro. A. II. & Marcello Conss.

Damnum datum in demolitione vel concremations domus, vel in destructione aquæ ductus, venit in actione legis Aquiliæ. Bal. & Salycetus.

II. Imp. Gordian. A. Mutiano.

SI legis Aquilię actione expertus es aduersus eū quē domum tuam deposuisse, f vel incendio concremasse, damnoque te afflixisse proponis: vt id damnum sarciatur, cum petentis iudicis auctoritate consequēris. ¶ Quinetiam si aqua per iniuriam aliò deriuata sit: vt in priorem statumꝫre stituatur, ciusdem iudicis cura impetrabis. h PP. VIII. Id. Nouē. Gordiano A. & Auiola Conss.

Occidens ancillam alienam tenetur ciuiliter actione l. Aquiliæ, & criminaliter l. Cor. de sicariis. & vna per alteram non tollitur. ad hoc allegatur. Vel sic: Si ex eodē facto oritur ciuilis & criminalis actio: vna non impeditur per executionem alterius. Bald.

III. Idem A. Dolenti.

EX morte ancillę, quam eę sam conquestus es, tam legis Aquiliæ damni sarciendi gratia actionem, quàm criminalem i accusationem aduersus obnoxium competere tibi posse non ambigitur. PP. V. Kalend. April. Gordiano. A. II. & Pompeiano Conss.

Actio legis Aquiliæ est pœnalis, id est in duplum, contra negantem. hoc dicit secundū Bald.

IIII. Impp. Diocl. et. & Maximian. AA. & cc. Zoilo.

CONtra negantem, ex lege Aquilia, si damnum per iniuriam dedisse probetur, k dupli procedit condemnatio.

Criminalem. si dolo hoc factum est: vt hic, & ff. eod. l. inde Neratius. §. si dolo. & ff. de præscrip. verb. l. qui seruandarum. §. j. & de iniur. l. prætor. in princ. & §. j. quando ciuil. act. crimi. præiudi. l. j. & instit. eo. §. liberum. aliàs non: a vt. ff. ad le. Cor. de fica. l. in lege, licet Aquilia posset agi etiam pro leuissima culpa: vt. ff. eod. l. in lege ij. Item hoc intellige non simul: vt ff. vi bonorum rap. l. ij. §. j. & de publi. iudi. l. iuterdum. Sed quid si fuit conuentus ciuiliter Aquilia, & absolutus? Respon. P. postea eum non posse conueniri criminaliter de sicariis. arg. pro eo. j. ne tut. vel cura. vectig. & Bndud. j. & j. de crimine stellio. l. j. Sed nos contra, nam tantum debet facere in hoc casu absolutio, quantum condemnatio & solutio, argu. ff. de excep. rei iudic. l. si quis cum totum. §. plane. licet fit arg. contra. ff. de libe. ho. exhib. l. ij. §. penul. sed illud est propter præsentem detentationem hominis, vt ibi dicitur. Sicut ergo solutione facta non obstaret exceptio: vt. j. quando ciuil. act. crimi. præiudicet. l. j. ita nec absolutione facta: nisi in quibusdam crimnibus, quæ omnino tolluntur, si antequam reus de crimine conueniatur satisfecerit, vt in dictis casibus. & ff. ad le. Iul. de adulte. l. si adulterium. §. iidem impetratores. & §. iidem Pollioni. & ff. de re milit. milites. ij. in fi. & j. ad l. Corne. de fal. l. si falsos. Item si damnetur in ciuili ex delicto priuato: nihilo minus potest damnari & in criminali etiam ab eodem iudice, cū tanquam alius condemnet, vt ex prædictis rationibus colligi potest. & hoc tam in priuato, quàm in publico crimine: licet dixerit P. contra in priuato: & illum titu. j. quādo ciui act. &c. intelligit quando pro publico crimine competit actio ciuilis, & criminalis accusatio. secus si pro priuato secundum eū. Sed contra nos est valde ad primam opinionem, non ad proximā, quod legitur. j. de fide instru. l. fin. quia ibi de falso primo habita fuit quæstio ciuiliter. & si velit accusare criminaliter, nō potest nisi ante definitiuam sententiam, quæ non est appellatione suspensa. Sed forte responderi potest nō posse vt refcin datur sententia: sed potest vt imponatur criminalis pœna, secundum Azo.

a *Dic fili. ciuil. Corn. ha. bene te. men potest accusari de culpa crimi. ex. l. Corn. ha, sed cessi tulo de ex. traordina. riis crimi. bus ad quæ. nam pœ. nianam, vel aliam extraordi. nariam quam. ff. de pœ. fecerit, Paul.*

CONtra. ¶ Casvs. Si in seruo Titij non iure damnum dedisti, & conuentus act. l. Aquil. confessus fueris te damnū dedisse, condemnaberis in simplum: si negasti, & te damnum dedisse Titius probauerit, in duplum teneberis.

k *Probetur.* per testes, vel per instrumenta, vel aliis probationibus, non per sacramenti dilationem: vt. ff. de iureiur. l. eum qui. in princ. Item fallit in minore, qui habetur pro confesso si petat restitui: vt. ff. de mino. l. si ex causa. §. nunc videndum. Et sic not. hic ex mendacio quem puniri: vt hic, &. j. de non nume. pecu. auth. contra qui propriam. & ff. e. l. inde Nerati. §. hæc actio. Sed quid duplatur? dic ergo id, quod erat simplandum. simplandum autem erat omne interesse: vt instit. eo. §. his autem verbis. & ff. e. l. ait lex. in fi. ergo hoc totum duplandum: vt. ff. quod met. cau. l. si cum ex. §. quadruplabitur. & ff. de ser. cor. l. in hoc iudicium. & instit. de act. §. omnes autem. Sed aliud in actione furti, vbi tantum verum rei precium duplatur: vt. ff. de furt. l. in furti actione. Item quod dico de duplatione, habet locum siue directa, siue vtili Aquilia, siue in factū agatur: vt. j. l. proxi. Acc.

Actiones legis Aquiliæ conuentum, & de mendato conuicium, in duplum, punitur.

l *Procedit.* ad idem instit. de pœna teme. litigant. circa principium.

De pecoribus.

DE pecoribus. ¶ Casvs. Pecora mea inclusisti: atque ita fame perierunt, qua actione te conueniam, & in quantum, quæritur? Dicitur quòd act. l. Aquil. & ad duplum post negationem de mendacio.

a *Fame.* scilicet actione directa.

b *Legis Aquiliæ.* vtili: vt instit. eod. §. cæterum. quando necantur fame. Sed certe immo videtur quòd in factū locum habeat: vt. ff. eo. l. item si obstetrix. §. si quis. & l. quemadmodum. §. magistratus. Sed dic & hanc & illam dari, cum ambæ sint ex æquitate. Et plene dic aut damnum datur à corpore in corpus, & tunc directa: vt instit. eod. §. cæterum. aut de corpore in non corpus: vt si annulum fecisti in mare cadere. & tunc vtilis, & in factum: vt. ff. eo. l. si seruus seruum. §. si quis de manu. & de præscrip. verb. l. qui seruandorum. in prin. aut de non corpore in corpus: vt si fecisti seruū ligatum soluisti, & fugit: & tunc in factum: vt instit. eod. in fin. Et not. quòd vbicunque locum habet vtilis, & in factum: sed non conuertitur: vt. ff. eod. l. quemadmodum. §. magistratus. Item not. quòd hæc lex habet tria capita. Primo tenetur de occisione tātum, scilicet serui & pecudis. In secundo nihil. In tertio de omni alio damno: vt instit. eod. in princip. & §. caput. &. §. capite. In primo habetur ratio in apno retro. In tertio intra. xxx. dies: vt. ff. e. l. ij. & l. si seruus seruum. §. huius legis.

Dat. XV. Kal. Maij. Heracliæ. AA. Conss.

Vbi est damnum datum de non corpore in corpus, habet locum vtilis actio legis Aquiliæ. hoc dicit Bald. & contra insticiantē ad duplum Saly.

Lex Aquiliatria habet capita.

V. Iidem. AA. & cc. Claudio,

DE pecoribus tuis, quæ per iniuriam inclusa, fame a necata sunt vel interfecta: legis Aquiliæ b actione in duplum agere potes. Datum XV. Kalend. Nouemb. AA. Conss.

Faciens depasci pratum meū, tenetur mihi actione legis Aquiliæ. h. d. secundum Bald.

VI. Iidem. AA. & cc. Plenio.

DE his quæ per iniuriam depasta contendis, ex sententia c legis Aquiliæ d agere e minimè prohiberis. PP. V. Kalend. Nouemb. CC. Conss.

TITVLVS XXXVI.
FAMILIAE ERCISCVNDAE.

Diuisio particularis non impedit agi in dicio familiæ erciscundæ pro vniuersali diuisione. Bald. Vel sic: Si quid hereditatis non est diuisum, agitur iudicio familiæ erciscundæ vt diuidatur. Bart.

I. Impp. Severvs & Antoninvs. AA. Martiano.

SI non omnem paternam hereditatem ex consensu f diuisisti, nec super ea re sententia dicta, vel transactio subsecuta est: iudicio familiæ erciscundæ h experiri familiæ erciscundæ, ibi communi diui. nomine hereditaris dividendæ. Vel dic agi secundo ex causa. Vel dic quòd primo fuerat actum communi diuidendo. Vel dic quòd extra iudicium fuit facta prima diuisio.

Xor. ¶ Casvs. Si testamentum fecisti, & duos heredes instituisti, vel plures: non curo: an in famil. erciscun. iudicio veniat dos quam nomine vnius filij recepisti, quæritur? Respond. quòd sic, scilicet recipienda: sed non diuidenda: vt. ff. e. l. si filia. & hoc amplius, siue adhuc constante matrimonio, siue non, vxor decessit.

i *Ei.* scilicet patri tuo.

k *Extiteris.* quid autē si exheredatus? Respond. habet vtili familiæ ercis. iudicium, vel in factum: vt. ff. de do. præleg. l. ij. §. si tamen. *cio iudicis*

†*Id est offi.*

l *Ad exequendam.* id *deferente* est consequendam. nō *huic actioni.* dico cœquandam: vt *nā actio* dabitur, &. ff. eod. l. si filia. *tur ad diui.* §. j. & l. si maritus. &. l. *dendū. Pau.* fundus qui. & de iure dot. l. si is qui. §. ibi dos. &. ff. ad leg. Falc. l. si dos. & j. de rei vxo. act. §. cautione. & ff. pro socio. l. actione. §. fin.

m *Retinet.* cum caueris coheredibus de indemnitate, vt prædictis legibus. Item not. quòd dicit, decessisse: secus si diuertere a quia tunc eam sequeretur: vt. ff. de do. prælega. l. per dotem.

Auersus. ¶ Casvs. Si duobus vel plus ribus heredibus institutis vnus ex illis à fratribus res de hereditate subtraxit: an alij aduersus eum act. expilatæ hereditatis intentare possint, quæritur? Dicitur quòd non: cum per familiæ erciscundæ iudicium indemnitati suæ possint consulere, si eum subtraxisse probauerint.

n *Sublatum.* quorum vnus de hereditate aliqua subripuit.

o *Probatum.* non enim præsumitur subtractum malo animo nisi probetur: vt. ff. pro socio. l. merito. Item loquitur hic cum post aditam hereditatem & ante apprehensam possessionem subtrahitur. Cessat autem crimen expilatæ hereditatis: quia pro hoc crimine datur alia actio, scilicet familiæ erciscundæ: vt hic subiicit. & j. de crimi. expila. hered. l. fin. alia enim quæ respectu possessionis tantum datur, vt rei vindicatio, non ratione delicti, bene concurrit cum crimine expilatæ heredi. vt. ff. de crimi. expil. heredit. l. diuus. quæ est contra. Vel ibi aduersus diuersos intentabatur. si autem adita esset hereditas, & possessio apprehensa, nunquam daretur crimen expilatæ hereditatis: vt. ff. de crimine expila. heredit. l. ij. sed familiæ erciscundę datur post aditam hereditatem aliquo subtractio: siue fuerit apprehensa possessio, vel non: vt. ff. eo. l. & puto. §. ij. & l. qui erat. Item & ante aditam hereditatem habet locum vtilis: vt. ff. e. l. inter coheredes. §. fructus. Addi-

Hereditatis expilatæ crimen, an possit concurrere cū vei vindicatione & aliis.

tio. Adde hic Bald. quòd cum ista iudicia, scilicet ciuile & criminale, non contrariantur in causis, item nec veniunt ex eadem causa, merito iudicium familiæ erciscundæ concurrit cum criminali iudicio expilatæ hereditatis, si constat de dolo, secundum Ia. But. Post aditam vero hereditatem & apprehensam possessionem contrahitur crimen ordinarius & ideo cessat extraordinarium. & vide quod not. ff. de vsucapioni. l. si homo. & in. l. j. §. Scæuola. ff. si quis testa. lib. esse iussus. &c. Bal.

p *Frustra.* pro deo: ad quid dicitur cessare vnum pro alio, cum ad diuersa dentur? pro crimine enim non inuenitur agi nisi criminali

criminaliter: vt. ff. de effrac. l. j. §. expilatores? Respon. in factū agi posse ciuiliter pro crimine, arg. huius. l. & ff. de præscrip. verbis. l. quoties. & illa est quæ tollitur per hāc, scilicet famil. ercisc. non forte criminalis actio: vt. j. quando ciui. act. cri. præ. l. j.

Si filius familias. ¶ Casvs. Si filio tuo in castris tuis constituto res mobiles [a] vel se mouentes, [b] quæ castrensis peculij esse possunt, donatæ tibi à patre sunt, eas quoque in cętero peculio castrensi non commu nes cū fratribus tuis habes. [c] ¶ Prædia autem licet eunti tibi in castra filio pater donauerit, peculij tamen castrensis non sunt. [d] Diuerso iure ea prædia habentur quæ ex occa sione [e] militiæ filiisfamilias obueniunt. hęc enim castrensi peculio cedunt.

A dispositione odiosa facile recedit ur per dispositionem fauorabilem. Bald. Vel sic: *Vltima voluntas potest mutari tacite & expresse. hoc dicit secundum Bart. Vel sic: Vltima voluntas præualet etiam sine scriptura. Salycetus.*

v. Idem. a. Statiliæ.

In ipsius mariti tui fuit potestate, mutare quod in seruos suos iratus testamento cauerat, [g] vt vnus quidem in perpetuis vinculis moraretur, alter verò exportandus venundaretur. Proinde si offensam istam clementia [h] flexit (quod licet scripturā non prohibetur, aliis tamen rationibus [i] doceri nihil impedit: præsertim cum posteriora eorum talia merita deprehenduntur, vt ira domini potuerit mitigari) nouissimam eius voluntatem arbiter familiæ erciscundæ sequetur. [k]

Quod est ipso iure diuisum per legem, non potest ministerio iudicis diuidi. hoc dicit. Bald. Vel sic: Nomina debitorum per hominis iudicium non veniunt dimidenda, cum sint ipso iure diuisa. Salyc. & Paul. de Cast.

vi. Imp. Gordianvs §. a. Pomponio militi.

Ea quæ in nominibus [l] sunt, non recipiunt diuisionem: [m] cum ipso iure in portiones hereditarias ex lege duodecim tabularum diuisa sint. [n]

In iudicio familiæ erciscundæ venit prælegata. Bal. Vel sic: Iudex aditus super hereditate dimidenda, de prælegatis cognoscit: & ei cui debentur, adiudicat. Salyc.

vii. Idem. a. Aeliano.

Si qua fideicommissorum petitio inter coheredes cō fiat: [o] prætor vel præses prouinciæ eius rei P disceptator constitutus, vel iudex familiæ erciscundæ iudicio aditus, vt voluntas testatoris [q] seruetur, suas partes accommodare [r] debet.

In vno libello potest agi familiæ erciscundæ iudicio pro pluribus hereditatibus diuidendis: puta pro hereditate paterna & materna. hoc dicit secundum Bald.

viii. Idem. a. Telesphoro.

Bona quęcunque tibi sunt communia cum fratre tuo ex hereditaria successione patris vel matris, cum eodē familiæ erciscundæ iudicio experiens, vt diuidantur impetrabis [s] eadem medicamenta. Item iniuste quæsita. Item libri improbatæ lectionis: vt. ff. e. l. cæteræ.

Non est ambiguum. ¶ Casvs. Si tu cum aliquo alio in hereditate aliqua iustitutus, vnius fundi, sciens eum hereditarium, & alium in eo heredem esse, fructus percepisti tan quam eos tenearis, vt in diuisionem cum cæteris bonis veniāt per iudicium famil. ercisc. cum: Respon. quòd sic: cum iudicium famil. ercisc. sit bo. fi. & portio hereditaria fructibus augeatur.

Hæc actio est bonæ fidei: & in ea veniūt fructus. Bal. & Saly.

ix. Idem. a. Verino.

Non est ambiguum, cum familię erciscundæ titulus [a] inter bonæ fidei iudicia numeretur, [b] portionem hereditatis si qua ad te pertinet, incremēto fructuum augeri. [c]

Testator potest inter suos heredes hereditarias res dividere, salua Falcidia. & clausula generalis sequens determinatur per speciem clausulam præcedentem. hoc dicit secundum Bart.

x. Idem. a. Thelesphoro.

Quotiens inter omnes heredes [d] testator successionem suam diuidit, [e] ac singulos certis possessionibus cum mancipiis quæ in eisdem sunt constituta, iubet esse contentos: [f] voluntati eius (salua legis Falcidiæ [g] auctoritate) obtemperandum esse manifestum est. Nec mutat, †quòd in sequentibus verbis [h] mancipia sua vniuersa, nulla facta eorum diuerticone, commendanda i putauerit heredibus: cū vtique his ea videatur insinuasse, [k] quibus etiam testamento relinquenda esse decreuit.

Inter filios & filias debet hereditas patentis æqualiter dundi. hoc dicit secundum Bald. Vel sic: Pro rata successionis petitur diuiso hereditatis. Salyc.

xi. Imp. Philippvs. a. & Philippvs. c. Antonio.

Inter filios & filias bona testatorum parentum pro virilibus portionibus æquo iure diuidi oportere, explorati iuris est. [m]

Diuisio valet sine scriptura. hoc dicit. Bald. & Saly.

xii. Impp. Gallienvs & Valerianvs. aa. Rufo.

Non ideo diuisio inter te & fratrem tuum (vt proponis) facta, irrita habenda est, [n] quòd eam scriptura secuta non est: cùm fides [o] rei gestæ rata diuisionem satis affirmet.

Pecunia nomen actionis venit inter heredes dividendum. Item debitum vnius fratris non onerat alios, nisi de eius peculio profectitio. Bald.

xiii. Impp. Diocletianvs & Maximianvs aa. Saturnino.

Certum est liberorum peculia P post mortem patris in hereditatem dividendam ad communionem esse reuocanda. ¶ Frater autem & coheres tuus, ob contractus quibus viuente patre etiam ignorante ipso obligatus fuit, conuenire [q] te & alterum fratrem tuum coheredem vestrum vltrā non potest [r] quàm vt de peculio suo recipiat tantam quantitatem, in principio.

Non ideo. ¶ Casvs. Duo fratres bona paterna inter se diuiserunt. an ob hoc quòd scriptura non interuenit, diuisio sit minus obseruanda, quæritur? Dicitur quòd non, cum fides &c. quasi dicat, cum post diuisionem factam insecuta est possessio: quia quilibet possessionem apprehendit, & sic euidentia facti probat.

Habend. est. vt. ff. de pac. l. pactum quod bona. & de rei vindic. l. iudicia. & ¶. de probat. l. proprietatis.

Fides. quia diuisio facta est, & possessio inde secuta est: vt. ¶. eo. l. si diuisionem. & facit. ff. si mi. ab hered. se absti. l. j.

Certum est. ¶ Casvs. Si paterfa. habens filios, eos scripsit heredes: an peculia profectitia, quæ filij habent, veniant in diuisionem cum cæteris bonis post mortem patris, quæritur? Respon. quòd sic. & hoc in prima. Si autem vnus ex filiis viuente patre & ignorante eum aliquo contraxit, & eius debitor factus fuerit, an coheredes suos conuenire possit vt cōferant illud debitum, quæritur: Dicitur quòd non, nisi vt de peculio suo tantum recipiat, in quantum his cum quibus contraxit, fuerit condemnatus. & hoc in sequenda.

Peculia. profectitia, subaudi. nam castrensia vel quasi non conferuntur: vt. ff. eod. l. si filius familias. & ¶. de col. ea demum. & l. filiæ licet. Item nec aduentitia hodie: vt. ¶. de colla. l. fin. Sed quomodo reuocantur ad communionem, cum nec discesserint: vt. ¶. de col. l. filiæ licet? Respon. quatenus de facto exiuerunt, scilicet quo ad administrationem: vt & ff. de inoffic. dona. l. si totas. sic. & de sacrosan. eccle. l. iubemus. ij. §. fin.

Conuenire. vtili iudicio famil. ercisc. non directo: vt. ff. e. l. & puto. §. fed & si dolo. versi. & ideo. l. qui erat. in fi. Vel speciale in filiis: vt. ff. eo. l. heredes. §. si filius.

Vltra non potest. nisi fuerit in rem patris versum, vel eius iussu contractum: tunc enim præstabitur de substantia patris solidum: vt. ff. eo. l. si filia. §. j.

a *Mobiles.* vt arma.
b *Mouentes.* vt equus.
c *Habes.* vt & ¶. de castren. pecu. l. j. lib. xij. & ff. de castren. pecu. l. iiij. in prin. Et not. castrense non communicari, nec quasi castrense: vt hic, & ¶. de col. l. fin. & ¶. de aduo. diuer. iudic. l. fori. & ¶. de bo. quæ lib. l. cum oportet. §. j. & institu. quib. non est permissum face. testamen. in princip.
d *Non sunt.* tenet tamen donatio, si morte firmetur tacite vel expresse, & præcipua adiudicentur: vt infra de donat. inter virum & vxorem. l. donationes. j. & ¶. eod. l. filiæ. & dic vt ibi.
e *Ex occasione.* forte à comilitone: non acquisiturus aliàs nisi fuisset miles: vt. ff. de castren. peculio. l. si forte. & l. castrense.
In ipsius. ¶ Casvs. Si testator præcepit in testamēto, vt vnus ex seruis suis in perpetuis staret vinculis, alius exportandus venderetur, & postea voluntatem suam mutauerit clementia ductus, licet probari non possit per scripturam, sed aliis rationibus, quòd voluntatem suam mutasset, tamen posterior sua voluntas seruanda est, & non venient hi serui in diuisionem cum aliis rebus hereditariis per iudicium familiæ erciscundę inter coheredes.
f *Mutare.* cum ambulatoria sit voluntas &c. No. quòd voluntas defuncti deambulatoria est vsque ad supremum vitæ: vt ff. de adimen. leg. l. iiij.
g *Caueret.* cauerat dico vt vnus &c.
h *Clementia.* sic ¶. l. si quis aliquem te. pro. l. fi.
i *Rationibus.* sic. ¶. de rei vindi. l. iudicia certa.
k *Sequetur.* sicque faciet diuisionem seruorum, vel curabit pœnas imponi, si non reuocauit testator: vt. ff. eod. l. his consequenter. §. idemque.

Castrensia non veniunt in diuisione cum fratribus, sed donata in peculum veniunt in diuisione. b. d. & est valde singularis. Vel sic: Ex qualitate rei & persone præsumitur aliquid esse donatum in castrensi vel in simplici peculio. Bald.

Defuncti voluntas est deambulatoria.

Nomina hereditaria per homines dimidi non possunt.

Titulus vario modo sumitur.

a *Titulus.* id est actio. vel titulus, scilicet iudicij, sicut possessionis titulus, id est causa, sicuti est emptio vel alius contractus. aliàs autem ponitur pro modificatione, aliàs pro dignitate, aliàs pro signo ponitur, aliàs pro priuilegio: vt in auth. de eccle. titu. in princ. colla. ix.
b *Numerentur.* vt insti. de act. §. actionum.
c *Augeri.* hoc si percepit tanquam heres, sciens se habere coheredem, & fundum hereditarium esse. Sed quid si suum credebat, vel ex alia causa communem, vel percepit cum non credebat se habere coheredem? Videtur quòd non teneatur: vt. ff. eo. l. inter coheredes. §. fructus. sed eos debeat lucrari percipiens: vt. ff. eod. l. fundus qui. §. j. ibi, qui vero ante lit. contest. & ff. finium reg. l. iiij. §. post litem. & insti. de re. diui. §. si quis autem à nō domino. Sed tu dic quòd teneatur vtili actione sed non directa. quia non percepit vt coheres: vt. ff. eo. l. puto. §. penult. & l. qui erat. & ad instar petitionis hereditatis in quantum locupletior est: vt. ¶. de petit. hered. l. ij. & ff. de peti. hereditat. l. sed & si. §. penult. & fina. & l. illud. §. prædo.

†Hæc. l. sic. in ad. c. secundo requiritur. §. super verbo, virginal. extra de app. ubi vide.

Pater filiis bona dimittendo, videtur eos instituere.

Q Votiens. ¶ Casvs. Paterfamil. tres filios habens, & tria prædia, & in vnoquoque prædio tria mancipia, vnicuique filiorum certum assignauit prædium cum mancipiis quæ in eo erant, & decessit: an filij hute diuisioni, quam pater in testamento fecit, stare debeant, quæritur? Dicitur quòd sic. & hoc in prima. Si autem in inferiori parte testamenti sic dixit testator: rogo vos ō filij de mancipiis quę vobis reliqui, quòd eos clementer tractetis: an videatur per hæc verba, mancipia quæ prius diuisit, communicasse, quæritur? Respon. quòd nō. & hoc in secunda.
d *Heredes.* Not. generalem clausulam referri ad antecedentia.
e *Diuidit.* & sic dico, quòd si pater inter filios suos in solenni voluntatem diuisit bona assignando cuilibet certam portionem vel etiam certam rē: pro eodem habeo ac si dixisset, heredes instituo. nam quilibet nescit dicere, heredes instituo. Si autem in minus solenni voluntate, dico idem, si assignauit ei quotam portionis. Si autem certam rem: tunc non vt testamentum valebit, sed vt voluntas ab intestato. Alij tamen aliter dicunt: vt. ¶. eo. l. filij. dicemus H.
f *Contentos.* quæ institutio valet: vt. ff. de heredi. instituti. l. ex facto. ij. §. j. & ff. e. l. si filia. §. fi. pater. & sunt heredes, cum nulli alij sint heredes aliàs essent isti tales loco legatariorum: vt. ¶. de hered. insti. l. quotiens.
g *Legis Falcidiæ.* quæ debetur iure institutionis: vt probatur. ff. de hered. insti. l. ex facto. ij. vel quæ debetur iure naturæ: nam quamcunque vult potest retinere. De Trebellianica autem posset etiam quis hoc intelligere: licet quidam dicant quòd non habet locum, nisi cum rogatus est quis restituere totam hereditatem, vel quotam portionem: & pro eis.
h *Verbis.* scilicet testamenti.
i *Commendanda.* id est commendauit: sic. ff. eo. l. cum putarē, ex quo videbatur in commune redegisse, quæ ante diuiserat: sed non est ita, vt dicit. & sic sequētia per præcedentia intelligantur: vt. ff. de lega. j. l. si seruus plurium. §. fin. & de lega. ij. l. legatorum. §. fin. Sed argu. contra. ff. de verbo. signifi. l. si cum fundū. & de lega. iij. l. is qui cum plures.
k *Insinuasse.* id est cōmendasse.
Inter filios. ¶ Casvs. Si paterfamilias vel materfamilias ab intestato decessit, & filios vel filias reliquerit: in bonis eorum qualiter inter liberos facienda est diuisio, quæritur? Respond. quòd pro portionibus virilib⁹. Vivian. Et intellige istam. l. in bonis allodialibus. Secus in feudalibus, quæ non transeunt ad fœminas, sed masculos tantum. Pau.
l *Æquo iure.* id est æquitate sola inspecta. cum enim ex sententia ius fieri debeat, sicut ipse legislator æquitatem sequitur: ita & iudicem sequi oportet: licet quandoque non ita sequatur, oculo iudicis caligante.
m *Explorati iuris est.* à sapientibus: vt insti. de hered. quæ ab intesta. in princip. & ¶. de leg. hered. l. lege. & de colla. l. vt liberis. & ff. de suis & legi. l. j.
n *Habend. est.* vt. ¶. de pac. l. pactum quod bona. & de rei vindic. l. iudicia. & ¶. de probat. l. proprietatis.
o *Fides.* quia diuisio facta est, & possessio inde secuta est: vt. ¶. eo. l. si diuisionem. & facit. ff. si mi. ab hered. se absti. l. j.
Certum est. ¶ Casvs. Si paterfa. habens filios, eos scripsit heredes: an peculia profectitia, quæ filij habent, veniant in diuisionem cum cæteris bonis post mortem patris, quæritur? Respon. quòd sic. & hoc in prima. Si autem vnus ex filiis viuente patre & ignorante eum aliquo contraxit, & eius debitor factus fuerit, an coheredes suos conuenire possit vt cōferant illud debitum, quæritur: Dicitur quòd non, nisi vt de peculio suo tantum recipiat, in quantum his cum quibus contraxit, fuerit condemnatus. & hoc in sequenda.
p *Peculia.* profectitia, subaudi. nam castrensia vel quasi non conferuntur: vt. ff. eod. l. si filius familias. & ¶. de col. ea demum. & l. filiæ licet. Item nec aduentitia hodie: vt. ¶. de colla. l. fin. Sed quomodo reuocantur ad communionem, cum nec discesserint: vt. ¶. de col. l. filiæ licet? Respon. quatenus de facto exiuerunt, scilicet quo ad administrationem: vt & ¶. de inoffic. dona. l. si totas. sic. & de sacrosan. eccle. l. iubemus. ij. §. fin.
q *Conuenire.* vtili iudicio famil. ercisc. non directo: vt. ff. e. l. & puto. §. fed & si dolo. versi. & ideo. l. qui erat. in fi. Vel speciale in filiis: vt. ff. eo. l. heredes. §. si filius.
r *Vltra non potest.* nisi fuerit in rem patris versum, vel eius iussu contractum: tunc enim præstabitur de substantia patris solidum: vt. ff. eo. l. si filia. §. j.

†aliàs, Gal. lus, & Vocalus. AA.

a *Condemnatus est.*vt.ff.eo.l.his consequenter.§. si filius.&.ff. de pecu.l.si quis seruum.in princ.&.l.quæsitum.§.j.&.ij.&.ff. de condic.indebi.l.frater à fratre. Item quod dicit condemnatus, ad factum respicit: quia & si condemnatus non esset, sed tantum obligatus, idem iuris esset secundum quosdam. sed certe immo non idem: quia tunc non deduceret,sed tibi caueretur à coheredibus se defensum iri:vt ff.de pecul.l. sed si dānum.§.fina. Item hoc cauere debet coheredibus, se defensurum eos:vt.ff.eod. l.si filia. §.ij.

SI *familiæ.*} Casvs. Paterfamil. decessit duobus heredibus relictis. iudicio famil. erciscun. hereditate inter eos diuisa: puta vt vnus haberet prædia quæ erant vltra Rhenum, & alius citra:nec super euictione aliquid inter eos conuenit. puta si prædium aliquod vltra Rhenum esset euictū: coheres qui habebat citra, pro parte cognosceret, vel econtra: an eo obstante quòd non conuenit, compelletur onus euictionis subire, quæritur? Respon.quòd sic, per actionem præscriptis verbis.

Id est, periculum. Paul.

† *Id est, periculum. Paul.*

b *Inter te.*secus si pater inter vos duos diuisit: quia de euictione non agitur:vt.ff.de leg. ij. l. cum pater. §. euictis.Accursius.

c *Id est.*istud id est, non expositiue,sed exemplificatiue ponitur.q.d.nihil conuenit,id est non hoc vt vnusquisque &c.

d *Rei.*contra.ff.de act.emp.l.emptorē.§.fi. vbi dicitur quòd pacto interueniente de euictione nihilo minus agitur.Sol.hic vertitur vtilitas vtriusque,ibi non.

e *Pro parte.* nam cum vnaquæque res sit communis coheredibus pro indiuiso, in iudicio familiæ erciscundæ fit adiudicatio in singulis rebus,& sic habet vnusquisque coheres partem alterius in qualibet re sibi adiudicata: aliam vero partem ex se.pro parte igitur quam habet ab alio, habet eum de euictione obligatum per actionem præscriptis verbis,quæ nasci tur ex permutatione rerum. Est enim in diuisione quædā permutatio:& ideo bene dicit,præscriptis verbis agendum:vt.ff. de rerum permu.l.j.& de præscrip.verb.l.naturalis.§. fin autē do rem.& ad hoc.j.tit.ij.l.si fratres.&.ff. eod.l. heredes.§.penult.&.ff.de euictio.l.si cum venditor.§.j. Sic ergo distingue: aut conuēnit vt de euictione teneretur, & tenetur: aut nihil conuēnit, & similiter de eaictione tenetur: nisi fecerit aliquis alienum accipiat:vt.j. commu.vtriusque iud.l.ii fratres. &.j.de euict.l.si fundum. Aut conuēnit vt non teneretur: & tunc non tenetur: vt hic. Sed hoc casu an saltem ad precium verum agi possit?quod videtur:vt.ff.de act.emp.l.emptorem. §.fin.Sed magis puto non posse. nam hic vterque suscepit rei euentum: ibi solus emptor. a In casu tamen non agitur nisi cautum sit,sed alius est casus:vt.ff.de leg.j.l.si domus.§. j. Ité hoc fi fiat diuisio à iudice vel partibus,secus si à testatore: vt dices.j.eo.l.si cogitatione. Item quid si vni assignetur per diuisionem iudicis totum allodium:alij feudum, qui decedens reliquit tantum filiam: an hæc filia euicto ei feudo agere possit? quod videtur, quasi non sit ei vitium: quòd fœmina sit nata:vt. j. de leg. hered.l.lege.& de l.b.præte. vel exhered.l. fina. Econtra quòd non, sicut si res empta naturaliter interisset,vel fato: vt. ff. de euictio.l.si seruus. Item quia pater causam præstitit.argu.ff.de euic.l. si seruum. Sed puto quòd non, cum pater eius filiæ accipiens in partem hoc scirebat posse euenire,nisi fuisset stipulatus de euictiõe:vt.j. de euict. l.si fundum.Additio. Hoc vltimum intellige secundum Richard. Malumb. quando expresse stipulatus esset de euictione in hunc casum:aliàs si generaliter esset stipulatus,cum sciret bona esse feudalia, & ex natura feudi euincerentur, de

Diuisio permutatio quædam est. Heredes ut tenantur sibi inuicem de euictiõe.

a Istā tenet Bar.& dicit eam sing.& imenti tenendam: licet Guil.de Cu. & Paul. teneant cōtra.

in quantum condemnatus a est his cum quibus ipse contraxit.

Ex diuisione iudicii obligatur quis de euictione sicut ex diuisione contrahentium, nisi vnusquisque recepent in se res euentū. hoc d.cit. Bald. Vel sic: Ex diuisione etiam facta inter mediante, teneatur quis de euictione per actionem præscriptis verbis, nisi fuerit expresse aliud contrarium. Paul. de Cast.

XIIII. Iidem.AA.Hermiano.

SI familiæ erciscundæ iudicio, quo bona paterna inter teb ac fratrem tum æquo iure diuisa sunt, nihil super euictione rerum singulis adiudicatarū specialiter inter vos conuenit, id estc vt vnusquisque euentum † reid suscipiat: rectè possessionis euictæ detrimentum fratrem & coheredem tuum pro partee agnoscere, præses prouinciæ per actionem præscriptis verbis compellet. Dat. VIII. Kal. Septemb. AA. Coss.

Ex pacto nudo diuisionis non oritur actio, nec transfertur dominium, nisi traditione secuta. Bald.& Paul. de Cast.

XV. Iidem.AA.Theophilo.

SI diuisionem conuentione

B

C

euictione non ageret.arg.ff.de here, vel act.vend.l.si nomen. & facit secundum Bart.hic.l. si quis domum. §. j. ff. locati. & ff. de damno infec. l. damni infecti stipulatio pertinet. in princ.

Si diuisionem.} Casvs. Duo fratres hereditatem paternam ex consensu suo diuiserunt: & vnusquisque possessionem suæ partis quantam contingebat apprehendit, decessit alter relicta filia: inuenit portionem patris sui ab alio fratre occupatam: an eam vindicare possit, quæritur? Respond. quòd sic. & hoc in prima. Si autem diuisio tantum verbis facta fuisset, hoc modo: Diuidamus hereditatem: vel tantum de ea diuidenda conuenerit: nec sequebatur apprehensio, & possessio non fuit subsecuta, & dominium nō erat quæsitum patri nec filiæ:iudex familiæ erciscundæ inter fratrem & filiam bona diuidet.

f Et.l.patri tuo.

g *Stetit.* & vltra non processit, & sic dominium non fuit quæsitum: vt hic, &.ff. de pact. l. traditionibus. &.ff.de pact.l.diuisionis.&.j.de rerum permu.l.ex placito. Item intellige non valere pactum ad agendum, sed ad excipiendum sic:vt.ff. communi diuidun. l. iij. §. fin. quæ est contra.&.ff. de pact.l.cum proponas.

h *Prouidebit.*non ex pacto:vt hic & dictis concordantiis.

Filii.} Casvs. Si testamentum feciti & solenne:filij tui illud rescindere non poterunt nisi per inofficiosum querelam. Si autem non solenne,puta adhibitis tribus testibus tantum: & in illa minus solenni voluntate diuisionem bonorum tuorum inter eos fecisti: puta assignando vni prædia quæ vltra Rhenum erant, alij quæ erant citra: an iudex qui cognoscit famil.erciscun. iudicio, diuisionem factam in minus solenni voluntate bonorum tuorum inter eos seruare debeat,quæritur? Respond. quòd sic:dum tamen vnusquisque filius non habeat minus legitima:quod si non habeat, ex senatusconsulto sibi supplebitur.

i *Filij.* idem est in cæteris liberis:vt.j.de testa.l.hac consultissima.§.ex imperfecto.Accursius.

k *Testamentum.*non etiam coram quinque testibus factum.

l *Inofficiosum.* large ponitur hoc nomen.f.pro omni testamento quod est factum contra officium pietatis, siue exheredationem, siue præteritionem contineat. sic inst.de suc. li. §. si vero testamentum.

m *Possint.*licet & aliquis eorum gratus.

n *Faciat.*quia nec suo iure, nec iudicis officio.

o *Deficiat.* quia nec quinque testes interfuerunt:vt.j.de codicil.l.fin.§.in omni.

p *Verbis.* puta sic dixit: omnia bona mea diuidatis inter vos filij mei,secundum quosdam: quod non placet: quia dicit retentionis modo seruato.Vel melius dic, vnum fundum tibi:& aliis alia bona reliquit.Vel dic, ipse pater diuisit.

q *Ab intestato.* Ex hoc dicunt quidam quòd ex minus solenni voluntate parentis non succeditur nisi ab intestato.quod non placet: cum lex dicat quòd quælibet patris voluntas inter liberos est seruanda:vt.j.e.l.fi. ergo & hic, & ita ex testamento potest succedi. Est enim testamentum testatio mentis:b vt instit.de testamen.in prin.sed nihilo minus potest ei ab intestato succedi:vt.j.si omis. sit causa test. per totū. & sic hic dicit. &.j.l.fi.nec ob.j.de testa.l.hac consultissima.§.fi.uam ibi non loquitur de filiis, sed de aliis qui possunt ab intestato succedere. Vel hoc ab intestato &c. referas ad casum cum fecit codicillos. Vel refert ex quota portione vel re certa eos instituat, vt diximus.ff.e.l.quoties,

Patris quod bet velitas est inter vos seruāda. b Glo. videtur hoc velle dicere per locū ab etym.

Ex consul-

nalogia vo-cab. de quocumq. lum l. ii. §. ad Trebel. l. recusare. §. j. &. ff. ad. l. Fal. §i filius familias. videtur enim hic pater fidei commisisse eorum, vt contenti partibus adhgnatis, restituant cæteras: vt. ff. de leg. ij. l. peto. circa principium. nam & Falcidia inter heredes locum habet: vt infra ad leg. Fal. l. coheredibus.

Aduocatus.

Ex senatusconsulto. Trebelliano, cui locus est & in fideicommissis quæ ab intestato relinquuntur: vt hic euenit:vt.ff. A i

*Adiudicari.*sed quo titulo?tit.quasi legati adiudicati: vtpote relictum quod semper datur præcipuum: vt infra de col. l. filiam.ij.& fupra eo.l.fiqua.

k *His itaque.*scilicet rescriptis.

l *Si res mi egra.*quia nec sententiatum est, nec transactum est. S.e.l.j.

m *Familiæ.* si res pro parte geri no possit: vel minus commode. cum autem commode geri potuit, pro parte agitur neg.gest.vt hic subiicit,&.ff.communi diui.l.fi quis putās. §.fiue.&.ff.eo. l.heredes.§. si vnus. &. l. his consequenter. &. l. Pomponius. & supra de neg. gest. l. fiue. & ff. de neg.gest.l.ii communes ædes.

n *Erciscunde.* in luendo pignore quod pro parte lui non poterat: vt.ff.cōmuni diuidun. Conss. l.fi quis putaus.

† Dat. Kal. XVIIAA. Conss.

I Ncerti. } Casvs. Duobus heredibus relictis decessit testator,& vnus coheredū de rebus hereditariis vel consumptis, vel deteriores fecit:an earum ratio si habenda, & alij coheredi indemnitas præstanda, quæritur? Dicitur quòd sic.

o *Adsumpserunt.*id est consumpserunt.Acc.

p *Indemnitatē.*in simplum,non in duplum: & tenetur etiam heres coheredis: quæ duo non sic seruantur in.l.Aquil.vt.ff.eo.l.& puto.&.fin.&.l.damno. &.ff. communi diuidun.l.item quanuis.in prin.

IN familia.} Casvs. Decessit Titius relictis tribus heredibus:vnus rem communem vendidit, & precium recepit: qua actione à coheredibus ad precium conueniri possit,quæritur? Distinguitur: aut rem cō munem alienauerit no mine coheredis: aut nomine suo tantum. In primo casu subdistingue: quia aut habuit mandatum, aut non. primo casu conuenitur actione mandati.secundo casu, si alij coheredes ratā habent venditionem, conuenitur act.nego. gest. nec veniet precium in iudicio fami. erciscē. quia forte venditio poterat pro parte expediri. Si nomine suo,conueniatur ad precium petitione hereditatis.

q *Venumdatæ.*id est venditæ.

r *Non venit.*hoc ideo:quia pro parte poterat expediri: vt supra eo.l.filiæ,in fine diximus. Vel quia hic erat actum: vt not. secundum Io.ff.e.l.heredes.§.idem est & si vnus.

s *Præcesserit,* scilicet mandatum.

t *Venditionem.*vt & supra.de neg.gest.l.ab vno. & de rei vindi.l.mater.

v *Velut propriam.* & per hoc patet quòd diffiteturme coheredem.

x *Possideat.* quod est loco rei:vt.ff.de peti. here.l.fi & rem. idem si habeat emptorem obligatum:quia tunc vt verus possessor conuenitur petitione hereditatis:vt.ff.de pe.here.l.regulariter.&.l.quòd si in diem.

y *Petenda est.*i.precium pro petenda heredit.vt hic, &.ff.e.l.

inter coheredes.§. si coheredes.in fin.§. Et ad euidentiam distinguendum: cum quis vendit rem communem, aut est communis ex causa societatis: & tunc si vendit rem communem socio rum voluntate, non vindicatur, sed agitur pro socio.si autem

a Die hoc verum nisi res ad hoc esset in commu deducta, vt pdatur, vt in mbribus & rebus vendabbus.nã nes ex sociis aliis ignorantibus vel contradicentibus, si non habent iustum causã contradicendi: potest vendere merces communes, arg. eius quod no. in l.Sabinus.ff. communi diui. & not.in d. l. nemo.ff. pro socio.Pau. †aliàs. communis suo vel qualecũque iudicio suam &c.

eis inuitis,tunc non præiudicat aliis:vt.ff.pro socio.l. nemo.[a] Si autem ex alia causa est communis : aut ex causa hereditaria, aut aliunde : quia donata, vel legata. primo casu si vendidit vt communem,ac per hoc verisimile est quòd alterum confiteatur coheredem , agitur ad precium familiæ ereiscundæ si pro parte nõ potuit commode expediri:vt.ff.eo.l.heredes.§. idem est & si vnus.&.ff. communi diui. l. si quis putans. §. siue.& hoc siue interuenerit mandatum siue non. hæc enim actio secum aliam admittit: vt.ff.e.l. & puto. §. sed & si dolo. Si vero pro parte potuit expediri venditio,agitur actione neg. gest. vel mandati,si mandauit de vẽdendo. Nec agitur cõmuni diui.sicut nec ea nihil ereis. quia pro parte commode potuit expediri:vt.ff.communi diui.l.si quis putãs. §. siue.& hac.l.j.respõ. Si autem rem vendidit vt propriam,ac per hoc verisimile est quòd difficultatur me coheredem:tunc proponam ad precium petitionem hereditatis , vt in hac. l. ij. respon.&.ff.si pars here.pe.l.j.§.proinde.Verisimile autem ideo dixi,quia potest esse quod vendidit vt propriam: & tamẽ confiteatur me heredem esse,& sic agetur ad precium famil.ercisc. non nego.gest.quia quod non suo nomine gestum est, ratum habere non potest:vt infra dicam. Item si vendidit vt communem, & diffiteatur me coheredem,agam petitione hereditatis. Vbi autem ex alia causa nõ hereditaria est cõmunis, si quidẽ meo & tuo nomine vendis, nec tamen ego mandaui: possum agere de precio actione negotiorum gestorum ratum habendo. Si vero tuo nomine tantum:non agam ad precium contra te nisi in subsidium:vt dixi supra de rei vind. l.mater.j. respon.&.§.fin autem.Illud autem in omnibus verum est, quòd mandato interueniente agi potest mandati. Item & illud, quòd semper possum rem meam vindicare, nisi voluntas mea præcedat.vel sequatur alienationem : vel nisi venditum sit à fisco:vt infra de communi. re. alie. l. ij. Vel nisi coheres qui se solum putat heredem , vendidit : quia senatusconsultum noluit bonæ fidei possessorem affici damno, [b] vnde videtur rem non posse vindicari: vt ff. de peti.here. l. sed & si. §. item si rem.

Ista glo.refutatur singularis secũdum Pau. hic ad hoc quòd licet bonæ fi.possessi.heredi. non sit dominus, tamen ne damnum patiatur, & senatusconsultum non vult : si vendat rem hereditariã tanquam hæres, non potest emptor molestari à vero herede; licet non consenserit venditioni: quod perpetuo tenet. mã secundum eundem. & bene facit.l. fi.§.fin.ff.de de lega.ij.

[c] Si cogitationes.§. Casvs. Decessit paterfami. heredibus relictis:cuilibet certas partes adsignauit,puta omnia bona quę erant vltra Rhenum,vnitalij quæ erant vltra Sagonã: & quædam in montanis reliquit indiuisa: diuidenda tamen inter coheredes.an huic diuisioni stari debeat, quæritur ? Respon. quòd sic:nec iudex fami.ercisc.eam immutabit:quia bona quę erant in diuisa,diuidet inter coheredes pro æqualibus portionibus, & dictis diuisionibus stabitur : & si vnus habet minus sua legitima,de portionibus aliorum suppleatur:licet cum singuli instituantur , & aliquis eorum rogatur vt sit contentus certa re, quæ forte quartam naturæ non faceret , portio legitima à coheredibus sibi cõplebitur,secundum Azo.& hic casus verior est,quod colligi potest ex illis verbis,exemplo &c. & ex illis,pro virili prætetea &c.

a *Arbitri.*id est iudicis familiæ ercisc undæ.
b *Iudicio.* scilicet non scripto.
c *Vel qualitercunque.*in scriptis vel non.
d *Iudicio.* imperfecto vel scripto, vt innuit verbum declarauit:immo ad vtrumque refertur.
e *Suam.* volentem maiorem hereditatis partem ad aliquem ex liberis peruenire,ad alium minorem.
f *Voluntatem.*§.diuidendo res hereditarias, quibusdam tamen prætermissis.

g *Exemplo.*hoc ideo, vt dicunt quidam:quia Falcidia tantum in testamento locum habet, sed certe immo etiam ab intestato:vt.ff.si omissa sit causa test.l.fi.&.ff.quando dies.ce.l.fi.Sed hoc ideo dicit exemplo, vt sicut aliàs detrahitur de legatis & fideicommissis,sic & hic de prælegatis:vt &. ff.de here. instit. l. ex facto. ij.§. vnde scio.in fin.§.

h *Virili.* qui & in aliis habent viriles : licet per quandam prælegationem vnus habet plus quàm alius : vt hic,&. ff.de her. instit. l.ex facto. ij.§. j. & sic non est contra.ff. eo.l. quæ pater.j.

i *Nulli.* expresse vel tacite , scilicet vt res non adsignatæ expresse adsignentur illas quas expresse adsignauit,vt instrumentum, fundũ, arundineta,vineam:vt ff.e.l.quæ pater.j.

k *Voluntatem.*vt &.ff. de inoffic.testa. parentibus. &.ff.eod.l.quoties. & in auth. de trie. & semis.§. & quod sæpe.colla.iij. Et not.qp pro huiusmodi diuisione non agitur de executione:vt.ff.de lega. ij. l. cum pater. §. cuidam.secus in ea quę fit per iudicem , vel per partes:vt supra eo. l. si familiæ. Accursius.

l *Voluntatem.* singulis prout defunctus voluit.

Falcidia & testamenta & ab intestato habet.

Pactum coheredum non præiudicat creditoribus : sed inter ipsos coheredes suum operatur effectum. Bal. & Pau.de Cast.

XXIII. Iidem.AA. & cc.Hermogeni.

Licet pacto diuisionis aduersus singulos actio pro hereditariis portionibus creditori parata mutari non possit:[q] tamen ex hibendam fidem his quę cõuenerant,stipulationis & iuris[r] adhibito remedio, qui placitum excedit, vrgeri potest:cũ & hoc omisso,[s] si non contrarium conuenisse[t] probaretur , præscriptis verbis conueniri potuisset.

Diuisione facta pars, non agunt filij de cessione.

S Eruum.§.Casvs. Decessit Titius heredibus relictis: vnus seruum hereditarium per.x.vel.xx.an.possedit, aliis per ex rorem credentibus eum ad coheredem pertinere:si possessor aparuerit cum communem fuisse, non obstante præscriptione longi temporis, partes suas possint vindicare : & portiones adsignatas à lege.xij.tab.penes eos remanere debere manifestum est.Viuianus.

l *Tenens.*aliquis heredum.
m *Deficiat.*igitur & vsucapio.
n *Suum.*nec per vsucapionem,nec per præscriptionem. x.vel xx.an.sed tantum.xxx.

o *Non facit.* nam in præscriptione titulus est necessarius, vt hic, & supra de rei vin.l.re tua.&.l.nullo.&. ff.pro donato.l.j. & de vsuca.l.Celsus.& infra de præscrip.long. tempo. l. diutina, & infra in quibus cau. cessat long. tempo. præscript. l. vnus.

p *Adsignatas.* l.xij.tabu.vt & supra de pact.l.pacto successorum.& facit infra de dona.l.nec ignorans.

Licet.§.Casvs. Decessit quis tribus heredibus relictis: duo à tertio stipulati erant , vt creditoribus hereditariis responderet: & aliquo dato pepigerunt , vt eis satisfaceret. si fidem seruare non vult , qua act. conueniri possit à cæteris coheredibus,quæritur? Respon. quod licet pactum ab eis interpositum præiudicare non possit creditoribus , tamen coheres qui promisit , ad fidem seruandam conuenietur act. ex stipulatu, si stipulatio intercesserit:vel si non intercesserit,agetur ex pacto incontinenti apposito act. præscriptis verbis. hoc dicit.

q *Possit.*vt & supra de pact.l.debitorum.&.l.pacto.&.j.si cert. pe.l.j.

r *Et iuris.*id est stipulationis iure factæ secundum Io.

s *Omissõ.* id est stipulatione non interueniente : sed tantum pacto in rei traditione appositoꝛvt infra de re.permu.l.rebus. & infra de dona.l.legem.&. l. cum res. aliàs si non esset facta traditio,nulla ex tali pacto actio nasceretur:vt.ff.de pact.l.diuisionis.& supra eo.l.si diuisionem.

t *Conuenisse.*post pactum interpositum:nam pacta nouissima sunt seruanda.vt supra de pact.l.pacta nouissima.

Filius.§.Casvs. Paterfa.habuit quater centum in bonis.& habuit quatuor filios.vnl filiorum in vita sua dedit fundũ valentem.xl.ad sui sustentationem: postea condidit testamentum, & instituit æqualiter quatuor filios , id est quemlibet in centum computato fundo dato filio ad sustentationem in suis.c.& rogauit testator illum filiũ cui dederat fundum, per fideicommiss. vt restitueret coheredibus suis , & quibusdam extraneis

extraneis suam partem hereditatis sub conditione si nauis veniret ex Asia , perceptis x. à coheredibus. coheredes vlunt dare:x, ista conditione existente. debet restituere coheredibus suam partem hereditatis : vult deducere quartam : quæstio est, vnde debet deducere,& qualiter? dicitur quòd debet computare in quartam illa.x. quæ percepturus est à coheredibus vel ab aliis : item quartam partem prædij sibi dati , quæ est. x. & ita habet. xxi. Item debet habere. v. in eodem fundo sibi dato ad supplementum:& ita debet. xxv. quæ sunt quarta pars de centum : restituendo de fundo debet restituere coheredibus. & hoc est quod dicit secundum Viuianum. vel pone casum aliter vt in glo.j.

a *Filium.* Fama & re difficilis est hæc lex: dic ergo casum[a] secundum antiquos. Quidã habens trecenta , tres quinque filios , vni in vita fundum de suo patrimonio concessit ad sui sustentationem,& sic in peculium:quos tres filios solos heredes instituit æqualiter: hereditaria ergo portio cuiuslibet est centum : & rogauit filium cui fundum concesserat , vt suam portionem hereditatis restitueret coheredibus, & quibusdã aliis sub conditione,puta si nauis ex Asia veniret, perceptis à coheredibus pone.x. hic autem debet habere quartam, id est. xxv. computantur autem in quarta illa.x. quæ accepit à coheredibus causa implendæ conditionis. Item hereditaria pars prædij, pone quòd valet fundus. xij. ergo habet in fundo quatuor. sic ergo habet. xxiij. quod autem deest, soluetur ei in eodem fundo. Hoc non placet: quia non superesset aliquid de eo fundo. Immo dic quòd fundus valuit. xxx^c. & sic habet. x à coheredibus. Item ex parte hereditaria fundi, quæ est alia. x. desunt. v. Fal. vt instit. de fideicom. here. §. restituta. in fin. §. Sed secundum hoc quid faciat ad titulum? Respon. quòd hęc restitutio[c] siet coheredibus per hanc actionem , sicut & prælegationes veniunt in hoc iudicium. vt. ff. e. l. si qua. &. ff. eo. l. inter coheredes. §. j. &. l. si ita legatum. vel quia coheredes restituta sibi diuident hoc iudicio:vt.ff.eo.l.sed & eius.in fi. Alij dicunt q etiam hi extranei fuerunt cum filiis instituti. Literam autem expone, filium id est filius. sic &. j. de fideicom. l. eam quam. vel subaudies , filius. & secundum vtrumque erit suspensiua vsque in finem. Vel dic, testator sanxit filium habentem quẽ, id est aliquem fundum.& quod dicit in fine, cõpellitur, subaudi,prædictus filius.

Famosa & difficilis est hæc lex : & hoc intendit : Fideicommissum vniuersale restituendum post conditionis euentum, conditione adueniente debet restitui, quarta deducta : in qua computatur hereditaria portio fundi in peculium dati , secundum antiquos : vel prælegati , secundum Ioan. vel mortis causa dati seu donati secundum Azo. & acceptum causa conditionis implendæ. hoc dicit secundum communem lect. Ia. But. Bald. Vel sic : Filius grauatus de restituendo coheredibus suis partem suam hereditatis,in quartam Trebellianicam,quæ sibi debetur,tenetur computare totam hereditariam partem fundi sibi concessi per patrem in peculium profecticium , etiam quicquid datum est à coheredibus gratia conditionis implendæ : & si ista non sufficiant , debet supplere in eodem fundo , & sic de portionibus aliorum coheredum quæ in eo habent. Residuum vero quatenus habet vltra quartam tam in eodem fundo,quàm in aliis rebus , tenetur coheredibus restituere ex causa fideicommissi. Et totum expedietur officio iudicis diuidentis hereditatem inter eos : & sic in indicio fami. ercis.l.h.d.secundum Pau. de Cast.

Sequuntur Bar.Bald. Pau. & Ia.

Diuisione facta pars, non agunt filij de cessione.

XXIIII. Iidem.AA. & cc. Socrati.

Filium,[a] * quem habentem fundum, portionem [b] hereditatis fratribus & quibusdam aliis† sub conditione vel bis precariis restituere sanxit testator : post eius conditionis euentum, hereditaria parte[c] prædij in quartæ ratione retenta:compensato præterea quod à coheredibus vice mutua percepit, [d] & si quid amplius quàm hereditariam portionem,& ideo callide posiit in litera , à cæteris quod ab extraneis. Vel dic vt dicemus in glo.alia inferiori, scilicet destinatione &c. Vel si vis secundum Azo. & Hug. dic hunc fundum collatum filio à patre , vel bene merito[e] , vel conferendo vltimum arbitrium , [f] puta emendo nomine suo. vnde venit in iudicium fami. ercisc. percipiendus:vt supra eo. l.filiæ. Et bene dico quòd tota hereditaria portio computatur in Falcidiam:qua contra voluntatem[m] defuncti retinet quartam. secus si ex voluntate:vt.ff.ad leg. Fal. l. Titia. nam ibi de cõ Trebel.Fal.dicit.& sic habet tres partes fundi præcipuas. Nec ob. quòd sequitur, si quid deest:non enim hic dicit vt vltra hereditariam partem imputet:sed repetit quod dixerat.q. d, hereditaria parte prædij &c.quod soluetur, id est hæc hereditaria in eodem fundo de quo iam habet tres partes. Sed quid si omnia hæc non sufficiunt ad quartam? [n] Respond.compleatur ex aliis iure communi. Item nunquid prælegationes computantur in fideicommisso generali? Respon.[o] vt infra de fideicom.l.cum virum. Item quomodo imputabit etiam hereditariam partem rei quam habiturus erat etiam si heres non fuisset:quia morte hutiusmodi donationes confirmantur: & idem in prælegatis:vt.ff.de leg.j.l.qui filiabus.§.fi. & l.seq? Sed respon.quia cum testator posset illa reuocare : videtur,cũ non reuocet , sed instituat , grauare vt hereditariam partem rei prælegatæ, vel quartam hereditariæ computet:vt dictum est.Ex prædictis pater aliter secundum antiquos:vt in prædicta prima glo.fama &c.& in prin. huius.l. & aliter secundum Io.& aliter secundum Azo.& Hl. illam posse intelligi. Item qualiter computat sibi hereditariam partem prædij , cum à seipso habere eam videatur : vnde cadit in fideicommissum generale:vt.ff.ad Trebel.l.in fideicommisso.§.fi.quæ est contra? Sed certe satis cadit in fideicommissum, cum computet sibi in quartam. Item not. quòd hæc lex corrigitur hodie in eo quod dicit talia imputari in quartam liberis primi gradus: vt infra ad Trebel.l.iubemus.in prin. Sed quidam dicunt hoc ideo sic esse , quia sic defunctus voluit.quod non placet : vt ibi notatur.

Vide Alciatii paradox. lib.v.c.v.
† Idem si sobles fratribus. Ia.
† Id est, verbis obliquis. Ia.

a Pilium. Fama & re difficilis est hæc lex: dic ergo casum[a] secundum antiquos. Quidã habens trecenta , tres quinque filios , vni in vita fundum de suo patrimonio concessit ad sui sustentationem,& sic in peculium:quos tres filios solos heredes instituit æqualiter: hereditaria ergo portio cuiuslibet est centum : & rogauit filium cui fundum concesserat , vt suam portionem hereditatis restitueret coheredibus, & quibusdã aliis sub conditione,puta si nauis ex Asia veniret, perceptis à coheredibus pone.x. hic autem debet habere quartam, id est. xxv. computantur autem in quarta illa.x. quæ accepit à coheredibus causa implendæ conditionis. Item hereditaria pars prædij, pone quòd valet fundus. xij. ergo habet in fundo quatuor. sic ergo habet. xxiij. quod autem deest, soluetur ei in eodem fundo. Hoc non placet: quia non superesset aliquid de eo fundo. Immo dic quòd fundus valuit. xxx^c. & sic habet. x à coheredibus. Item ex parte hereditaria fundi, quæ est alia. x. desunt. v. Fal. vt instit. de fideicom. here. §. restituta. in fin. §. Sed secundum hoc quid faciat ad titulum? Respon. quòd hęc restitutio[c] siet coheredibus per hanc actionem , sicut & prælegationes veniunt in hoc iudicium. vt. ff. e. l. si qua. &. ff. eo. l. inter coheredes. §. j. &. l. si ita legatum. vel quia coheredes restituta sibi diuident hoc iudicio:vt.ff.eo.l.sed & eius.in fi. Alij dicunt q etiam hi extranei fuerunt cum filiis instituti. Literam autem expone, filium id est filius. sic &. j. de fideicom. l. eam quam. vel subaudies , filius. & secundum vtrumque erit suspensiua vsque in finem. Vel dic, testator sanxit filium habentem quẽ, id est aliquem fundum.& quod dicit in fine, cõpellitur, subaudi,prædictus filius.

Famosa & difficilis est hæc lex : & hoc intendit : Fideicommissum vniuersale restituendum post conditionis euentum, conditione adueniente debet restitui, quarta deducta : in qua computatur hereditaria portio fundi in peculium dati , secundum antiquos : vel prælegati , secundum Ioan. vel mortis causa dati seu donati secundum Azo. & acceptum causa conditionis implendæ. hoc dicit secundum communem lect. Ia. But. Bald. Vel sic : Filius grauatus de restituendo coheredibus suis partem suam hereditatis,in quartam Trebellianicam,quæ sibi debetur,tenetur computare totam hereditariam partem fundi sibi concessi per patrem in peculium profecticium , etiam quicquid datum est à coheredibus gratia conditionis implendæ : & si ista non sufficiant , debet supplere in eodem fundo , & sic de portionibus aliorum coheredum quæ in eo habent. Residuum vero quatenus habet vltra quartam tam in eodem fundo,quàm in aliis rebus , tenetur coheredibus restituere ex causa fideicommissi. Et totum expedietur officio iudicis diuidentis hereditatem inter eos : & sic in indicio fami. ercisc.l.h.d.secundum Pau. de Cast.

XXIIII. Iidem.AA. & cc. Socrati.

Filium,[a] * quem habentem fundum, portionem [b] hereditatis fratribus & quibusdam aliis† sub conditione vel bis precariis restituere sanxit testator : post eius conditionis euentum, hereditaria parte[c] prædij in quartæ ratione retenta:compensato præterea quod à coheredibus vice mutua percepit, [d] & si quid amplius quàm hereditariam portionem,& ideo callide posiit in litera , à cæteris quod ab extraneis. Vel dic vt dicemus in glo.alia inferiori, scilicet destinatione &c. Vel si vis secundum Azo. & Hug. dic hunc fundum collatum filio à patre , vel bene merito[e] , vel conferendo vltimum arbitrium , [f] puta emendo nomine suo. vnde venit in iudicium fami. ercisc. percipiendus:vt supra eo. l.filiæ. Et bene dico quòd tota hereditaria portio computatur in Falcidiam:qua contra voluntatem[m] defuncti retinet quartam. secus si ex voluntate:vt.ff.ad leg. Fal. l. Titia. nam ibi de cõ Trebel.Fal.dicit.& sic habet tres partes fundi præcipuas. Nec ob. quòd sequitur, si quid deest:non enim hic dicit vt vltra hereditariam partem imputet:sed repetit quod dixerat.q. d, hereditaria parte prædij &c.quod soluetur, id est hæc hereditaria in eodem fundo de quo iam habet tres partes. Sed quid si omnia hæc non sufficiunt ad quartam? [n] Respond.compleatur ex aliis iure communi. Item nunquid prælegationes computantur in fideicommisso generali? Respon.[o] vt infra de fideicom.l.cum virum. Item quomodo imputabit etiam hereditariam partem rei quam habiturus erat etiam si heres non fuisset:quia morte huiusmodi donationes confirmantur: & idem in prælegatis:vt.ff.de leg.j.l.qui filiabus.§.fi. & l.seq? Sed respon.quia cum testator posset illa reuocare : videtur,cũ non reuocet , sed instituat , grauare vt hereditariam partem rei prælegatæ, vel quartam hereditariæ computet:vt dictum est.Ex prædictis pater aliter secundum antiquos:vt in prædicta prima glo.fama &c.& in prin. huius.l. & aliter secundum Io.& aliter secundum Azo.& Hl. illam posse intelligi. Item qualiter computat sibi hereditariam partem prædij , cum à seipso habere eam videatur : vnde cadit in fideicommissum generale:vt.ff.ad Trebel.l.in fideicommisso.§.fi.quæ est contra? Sed certe satis cadit in fideicommissum, cum computet sibi in quartam. Item not. quòd hæc lex corrigitur hodie in eo quod dicit talia imputari in quartam liberis primi gradus: vt infra ad Trebel.l.iubemus.in prin. Sed quidam dicunt hoc ideo sic esse , quia sic defunctus voluit.quod non placet : vt ibi notatur.

Vide Alciatii paradox. lib.v.c.v.
† Idem si sobles fratribus. Ia.
† Id est, verbis obliquis. Ia.

Sequuntur Bar.Bald. Pau. & Ia.

Diuisione facta pars, non agunt filij de cessione.

Scilicet testatoris & sic perinde habetur ac si esset præceptum Ia.
q Et male Bar.Bald. P & Ia.
r Immo est bona. Bart. Bal.& Ia. & est singulare secundum Bart.
s Et male secundũ prædicta.
t Et male Bar. & alij.
v Et bene Bar.Bald. P.& Id.

a *Die.*§.fi. & l.j.§.fi.ff.de lega.ij.

b *Filium.* scilicet ex causa fideicommissi.

c *Restituere.* scilicet ex causa fideicommissi.

d *Deducto.* scilicet ex causa fideicommissi.

e *Bene merito.* scilicet ex causa fideicommissi.

f *Arbitrium.* scilicet ex causa fideicommissi.

g *Et bene Bar. Bal. P. & Ia.*

h *Et male Bar. Bald. Pau. & Ia.*

i *In hoc placet prædicta.*

k *Azo sibi ipsi contradicit.*

l *Dumodo valeat quòd requiratur confirmatio mortis. Bal. P. & Ia.*

m *Et bene. Bar. Bal. P. & Ia.*

n *Est de letura Azo. quæ displicet Bar. Bal. P. & Ia. quæ ad text.*

o *Ista placet Bart. Bal. P. & Ia. in scip. famosa tamẽ inquantum prosequitur opi. Azo.*

p *Scilicet testatoris & sic perinde habetur ac si esset præceptum Ia.*

q *Et male Bar. Bald. P & Ia.*

r *Immo est bona. Bart. Bal.& Ia. & est singulare secundum Bart.*

s *Et male secundũ prædicta.*

t *Et male Bar. & alij.*

v *Et bene Bar. Bald. P.& Id.*

quod

rescindetur. & hoc in prima. Si vero minor fuisti cum diuisi- A
sti, & te læsum probare possis, nec tempora restitutionis inui
tus egressus fueris, restituēris. & hoc in secunda. Si autē bona
cōmunia remanserunt inter vos: præses prouinciæ iubebit di
uidi. Item doli & culpæ ratio in hoc iudicio habetur. Viuia.

Diuisio an præsumatur facta ex longa rei possessione prodiuisio.

a *Si maior.* vt. &.§. tit.
j.l. non ideo. &.j. de fi
de instru. l. instrumen
tis. Sed quid si non a
liis probationibus ꝓ
bat: sed probat hoc,
scilicet se possedisse
rem vt propriam pro
parte vna, & per. x. an
nos inter præsentes,
vel. xx. inter ablentes
sol⁹ subinit onera rei,
& solus sensit commo
da? Respon. secundum
Azo. & Hug. verisi
mile est diuisionem
factam, arg. ff. de vsur,
l. cum de in rem ver
so. & de aqua pluuia
arcen. l. j. §. fin. &. j.
de acquiren. pos. l.
minus. An autem i
dem in eo qui rei vin
dicatione conuenitur,
vt non sit necesse pro
bare titulum: sed præ
sumatur dominus ex
diutina detentione,
posset quæri. Addi
tio. Bart. & communiter docto. hic respō
dent ad istam quæstio
nem quòd non, per. l.
nullo. §. de rei vindi.
Nec obstat quod dicit
hæc glo. in præceden
ti quæstione: quia ibi
non agitur de tanto
præiudicio &c.

b *Diremptam.* i. separatam.

c *Causa cognita.* nec enim &c. vt. ff. de iureiur. nam & postea. §. si minor. & de hoc dixi §. fi aduer. transac. l. j.

d *Idem*, scilicet præses.

e *Proudebit.* præses dico habiturus rationem sumptuum &c. Et sic not. sumptuum & fructuum rationē haberi: vt hic, &. ff. eod. l. si quis putans. §. j. &. l. in communi. &. l. antepenult. &. ff. pro socio. l. quibus casibus.

Ratio sumptuū & fructuū habendi debet.

f Et *culpæ.* vt &. ff. eo. l. in communi. &. l. &. si non omnes. §. ve D
nit. &. l. si is. &. ff. fami. ercis. l. heredes. §. non tantum.

g *Hæc omnia.* id est præstationes omnes.

In *communione.* ¶ Casvs. Si cum sorore tua res habe
bas communes, si à communione vis discedere, po
tes, & eas inter vos dividet præses: quia nemo in commu
nione vel societate inuitus detineri compellitur. Not. ex
hac. l. regulam, quæ fallit in quibusdam personis, quæ non
possunt ad diuisionem prouocare: possunt tamen prouocari:
& istæ sunt tres personæ: minor, maritus in dote, & ecclesia.
Bald. hic.

Ecclesia, minor, maritꝰ ad diuisionē non prouocāt: sed prouocantur.

h *In communione.* inchoanda: vt. ff. de condict. inde. l. si non
sortem. §. si centum. quod fallit ratione impossibilitatis in
duobus casibus: vt ibi notaui. Vel verius hic subaudi, reti
nenda: vt. ff. pro soc. l. actiones. §. item qui. & infra pro socio. l.
tandiu. Sed hoc fallit ratione personæ: vt quia minor, vel
maritus, vel ecclesiæ: quia isti non possunt prouocare, sed
prouocari: vt. ff. de condic. furti. l. & ideo eleganter. &. j. de
præd. mino. l. inter. &. j. de fun. do. l. j. &. ij. Item fallit ratione
pactꝰ: vt. ff. eo. l. in hoc iudicium. §. si conueniat. Item ratione
temporis, scilicet. xxx. ann. vt. j. de anna. excep. l. j. §. ad hæc.
Item si testator prohibuerit: vt. j. de re alie. non alie. l. fin.
Accursius.

i *Inuitus.* fallit in pupillo & marito, qui de re dotali alium ad
diuisionem vocare non potest.

COMMVNIA VTRIVSQVE, &c.

Dixit quæ singularia sunt vtriusque inducit: nunc quæ communia.

Diuisionem. ¶ Casvs. Habebam tecum prædia communia:
iudex orientalia mihi adiudicauit, occidentalia tibi: hæc
diuisio vicem emptionis obtinet: puta propter euictionem,
& dominij translationem.

1. Imp. Antoninvs A. Marco.

Diuisionem prę
diorum, vicē emptionis ob
tinere placuit. l
PP. VI. Kalen.
Decemb. Gen
tiano & Basso. Conss.

Litigantes factum à non competenti in dice possunt confirmare. b. d. secundum Odofre. Bald. Vel sic: Diuisio facta à iudice incompetenti, potest partium consensu validari. Salyce. Vel sic: Sententia nulla potest consensu partium approbari. ad hoc semper allegatur ista. l. Paul. de Cast.

2. Imp. Alexander A. Euphratæ.

Etiam msi is diuisioni arbitrumº dedit, cui dandi ius non fuit: ꝑ tamen si socij q
quondam diuisioni consen
sum dederint: quod quisque
eorum secundum placita pos
sedit, pro parte socij dominiū
nactus est. PP. XVI. Kal. De
cemb. Alexandro. A. III. &
Dione Conss.

In diuisionibus subuenitur ei qui est deceptus dolo aduersarij vel re ipsa vltra dimidiam iusti precij. b. d. & est not. Barto. Bald. & Salyce.

3. Impp. Diocletian. & Maximianvs AA. & cc. Seuæ.

Maioribus etiam, r per
fraudemˢ vel dolum vel
perperamᵗ sineᵘ iudicioˣ factis
diuisionibus, solet subueniri:
quia in bonæ fidei iudiciis,
quod inæqualiter factum esse
constiterit, in melius reforma
bitur. ꝑ PP. XVI. Kal. Iul. ipsis.
AA. Conss.

Emptio & diuisio differunt.

k *Vicem.* quia pars
tua mihi adiudicatur,
& mea tibi.

l *Placuit.* diuisio enim
est similis permuta
tioni: vt. ff. de leg. ij. l. *alsit gl. non congrue loquitur.*
cum pater. §. heredita
tem. & permutatio em *quoniam secundum Pau. hic quia nō similis est idem: vt not. in l. Neruaꝰ. depositi.*
ptioni: vt. j. de rerum
permu. l. ij. &. ff. de con
trahē. emp. l. j. ergo &
ipsa. cōueniunt enim:
quia ex vtraque possessio
sequitur eum qui
præstat: vt. ff. de vsuca.
l. si per errorē. re quoque euicta vtrobique
præstatur euictio: vt
j. eo. l. si fratres. bonæ
fidei contractus est v
terque: vt insti. de act.
§. actionem. Sed disse
runt: quia in emptio
ne non est locus con
dictioni ob causam: se
cus in diuisione: vt. ff.
de re. permu. l. j. in fin.
cum diuisio appelle
tur permutatio? vt di
xi. Item ex nudo pa
cto diuisionis non na
scitur actio: vt ff. de
pac. l. diuisionis. secus
in emptione.

Etiam. ¶ Casvs. Habebam tecum rem communem: vo
lebas à communione discedere: abbas sancti
Proculi nobis iudicē delegauit, qui eam di
uideret. quia is delega
uit, cui dandi iudicem
licentia non fuit: an
illa facta diuisio infir
mari debeat, quæritur?
Dicitur quòd non.

m *Etiam.* pro parte.

n *Diuisioni.* factæ ab illo delegato.

o *Arbitrum.* id est iu
dicem.

p *Non fuit.* contra. §. de iurisdi. om. iudi. l. priuatorum. sed dic, potius tenuit auctoritate pacti, quàm arbitri.

q *Si socij.* quia & pro sua ipse habebat dominium. Et not. quod non tenuit, consensu & pacto partium confirmatur: ᵇ vt. §. tit. *b Consen. gl. ij. l. si diuisionem. & de iurisdi. om. iud. l. j. &. j. de testa. l. non dubium. &. ff. rem rat. habe. l. iij. in fin.* *in c. cū olim. i. post prin. de eff. dele.*

Maioribus. ¶ Casvs. Habebam recum rem communem. *vbi dicit, q si index ex dolo dante causam diuisioni, vel fraude incidente in ipsa* *cedens sua mandat si diuisione, vel perperam, quia re ipsa eram deceptus vltra di* *entibus per midiam, sine iudice eam diuisi: an retractari possit? Dicitur* *vibus, prout dicam cis.*
quòd sic, etiam si maior fuisset, &c.

r *Maioribus etiam.* q. d. non solum minoribus.

s *Per fraudem.* vel dolum, id est per fraudulentum dolum. Vel
dic, fraudem, id est culpam, quæ incidit in dolum, qui det cau
sam diuisioni. alij econtra. vel dic fraudem. i. culpam & dolum
committi: vt. §. tit. proxi. l. pe. in si.

t *Vel perperam.* cum vltra dimidiam sit alter deceptus
ad instar venditionis: vt infra de rescin. vendi. l. ij. & supra
eo. l. j.

v *Sine.* hoc ad proximum tantum refertur.

x *Iudicio.* subaudi maxime. Vel dic sine iudicio referri ad ter
tiam clausulam, non ad duas primas.

y *Reformabitur.* iudicio communi diuidundo. & nō agitur ad
diuisionem faciendam hic: sed ad decipiendum. Alij dicunt
officio iudicis faciendam: vt plene diximus. §. quib. ex cau.
ma. l. in contractibus.

Si patruus.

Si patruus. ¶ Casvs. Cum patruo meo habebam pecuniam A
communem: nomine suo ex pecunia illa rem comparauit:
an rē illā cum omnium bonorū socius non erat, communica
re debeat, quæritur? Dicitur quòd non: sed vt pecunia cōmu
nis diuidatur, communi diuidun. iudicio agere potero.

a *Si patruus.* i. frater patris tui.

b *Ex communibus bonis.* f. nummis communi
bus, quibus res compa
rātur. Vel die, bonis. i.
nummis redactis ex
communibus bonis.
& secundum hoc num
mi erant tantum emē
tis: vt. ff. de fur. l. qui
vas. §. fin. & sic minus
dubij quàm in primo.

c *Gerens.* l. suo nomine, aliàs secus: vt. ff. de
neg. gest. l. fi ego.

d *Non omnium bonorū.* Nam tunc licet sibi
quæreretur, cogere
tur tamen communi
care: vt. ff. pro soc. l. si
quis societatem. &. l.
præceden.

e *Socius.* scilicet fact⁹ ex conuentione, non autem coincidenter: vt quia heredes sumus de vna hereditate: vt ff. pro socio. l. si fra
tres. in prin.

f *Oportet.* actione cō
muni diuidun. quia ex re communi percepit: vt. §. tit. proxi. l. j.

g *Postulas.* vt. §. de rei vindi. l. si ex ea pecunia. &. j. si quis alteri vel sibi. l. j. &. j. de proba. l. ad probationem. in simili: si miles, vel mi
nor, vel ecclesia, vel
maritus: vt dixi. §. de
rei vindi. l. si vt pro
ponis.

Res empta communi pecunia, vel redacta ex rebus communibus, non est communis nec venit communicanda nisi inter socios omnium bonorum: sed pecunia peti debet. b. d. & est multum cotidiana. Bart. Bald. & Salycetus.

iiii. Iidem. aa. & cc. ad Maximianum.

Si patruus a tuus ex com
munibus bonis b res com
parauit, sibi negocium ge
rens, c non omnium bonorū
socius c constitutus: pro com
petentium portionum modo
indemnitati tuæ consuli opor B
tet, f & ideo rem emptam com
municare cum contra iuris
formam postulas. g PP. XVI.
Kal. Nouemb. ipsis. IIII. & III.
AA. Conss.

Penes quem debeant esse communia instrumenta, iudex prouidere debet. Bald. Salycetus, & Paul. de Cast.

v. Iidem. aa. & cc. Frontino & Gafirioni.

De instrumentis quæ cō
munia fratrem vestrum
tenere proponitis: rector pro
uinciæ aditus, h apud quem
hæc collocari debeant, exisi
mabit. i PP. VI. Id. Feb. Sirmij.
AA. Conss.

Conditio iuramenti appositi in diuisione, debet impleri: aliàs diuisio non officit diuidenti. Bald. & Salye. C

vi. Iidem. aa. & cc. Thesidianæ & aliis.

Si cum patruo vestro hac
conditione diuisionem fe
cistis, vt se nullum dolum ma
lum adhibuisse k iuraret, nec
fidem placitis exhibuit: l quo
minus res indiuisasᵐ requira
tis, eorum placitum quæ in
diuisionem venerunt, nihil
vobis nocere n potest. Dat. V.
Kalend. April. Sirmij C C.
Conss.

Ex contractu diuisionis quis tenetur de euictione, nisi aduersarius sciens res alienas, vel alij obligatas accepit: quia tunc D

iuramentū quandoque ex delictō quandoque ex conuentō volūtatis firmitatem ex cōsensu præstatur.

quis non tenetur, nisi promiserit. b. d. secundum Bar. & Bald. Vel sic: Diuisio facta extra iudicium inducit actionem de euictione, nisi facta sit interscientes. La. But.

vii. Iidem. aa. & cc. Seuerianō & Flauiano.

Si fratres vestri pro indiui
so commune prædium ci
tra vestram voluntatem obli
gauerunt, & hoc o ad vos se
cundum pactum diuisionis
nulla pignoris facta mentione
peruenit: cuictis ꝑ partibus
quæ ante diuisionem socio
rumᵖ fuerunt, in quibus obli
gatio tantum constitit, ex sti
pulatu, q si intercesit: alioquin
quanti interest, præscriptis
verbis contra fratres agere po
testis. r nam si fundi, scientes
obligationem, dominium su
scepistis: tantum euictionis
promissionē solennitate ver
borum, vel pacto promissam
probantes, eos conueniendi
facultatem habebitis. Dat. II.
Non. Decemb. Nicomediæ.
CC. Conss.

A diuisione facta tradendo, vel possessionem dimittendo apud alterum de consortibus, solo consensu recedi nō potest. Bal. cum Saly.

viii. Iidem. aa. & cc. Nicomacho & aliis.

Si inter vos maioresᵘ annis
vigintiquinque rerum cō
munium diuisio, relicta vel
translata possessione, finem
accepit: ˣ instaurari mutuo bo
na fide terminata consensu y
minime possunt. Dat. Non.
Decemb. CC. Conss.

Vbi non est communio, non cadit diuisio. Bald. & Saly.

ix. Iidem. aa. & cc. Demetriano.

Familiæ erciscūdæ, vel cō
muni diuidūdo iudicio ita
demū si corpora maneāt cōmu
nisi stipulatio vel pacto de euictione interuenerit, vt subii
cit, vt. §. de euic. l. si fundum. sic itaque pactum solum ad eam
parandam sufficit. Sed contra. §. communia de leg. l. fin. in fi.
Solu. vt ibi. & facit. ff. eo. l. item quanuis. in fi.

Inter vos. ¶ Casvs. Habebam cum Titio rem communē:
facta diuisione, & cuilibet nostrum portione sua adiudi
cata, non vult Titius stare diuisioni: an tit audiendus, quæritur?
Dicitur quòd non.

v *Maiores.* secus si minores: vt. §. tit. j. l. penul.

x *Finem accepit.* his enim modis accepit finem: vt. §. tit. ij. l. si di
uisionem. & ff. de pact. l. diuisionis.

y *Consensu.* hoc est per pactum. vel dic solo consensu non
reuocari re perfecta: vt &. ff. de pact. l. ab emptione.

Familiæ. ¶ Casvs. Lex ista dicit quòd iudicium fami ercis
& communi diuidundo habent locum pro corporibus
communibus ex hereditaria causa vel alia: ita demum si cor
pora communia sunt. & hoc est verum de directo dominio.
sed vtile dominium habet locum pro rebus diuisis: puta
pro damno dato. & sic soluitur contra. ff. communi diui. l. in
summa.

Agi po-

liturgę amōbas istas solutiones, & de qꝰ conditio in restituendis sine sit de præterito, siue de futuro, remittuntur ad contractꝰ in vltimis vero voluntatibus quidem si de futuro, remittitur per prætorem, nō de iure ciuili: vt. §. l. allegio. in glo. & in l. facta. §. si in dando. ff. ad Treb. Paul. de Cast. hic.

Si fratres.

distum gl. se qui videtur Pau. hic: licet Per. teneat contra.

a Agi *potest*.vt.&.ff.eo.l.per hoc.&.l.j.in fi.Sed contra. ff.con munī diuidun.l.in summa. vbi etiam post interitum rei communis agitur. Idem & in familiæ ercisc undæ iudicio: vt.ff.fami.ercisc un. l. si ferus. Solu. hic dicit de directa ibi de vtili. Item contra.ff.communi &.ff.de dam.infect.l.finita.§.Iulianus.versi. sed si quis. in quibus legibus agitur communi diuidundo pro præstationibus & sumptibus factis antequā res esset communis. aliàs est in glo. post communionem. sed dices agi vtili, non directa. vel responde, ad omnia ita demum agi potest, scilicet vt fiat diuisio.

Scriptura. ¶ Casvs. Paterfa. fecit testamentum, in quo omnia bona inter filios suos diuisit. in vltima parte testamenti adiecit se nihil indiuisum reliquisse: an si appareat aliqua res indiuisa, non obstantibus verbis illius testatoris possit venire in diuisionem? Dicitur quòd sic.

b *Testamenti.* hodie determinat authen.de iureiu. à mod. præsti. col.v.

c *Nihil impedit.* nam dispositiuæ voluntates seruantur, nō enunciatiuæ: vt hic, & infra de testa. l. verba. nisi inuenerit: vt in authē. de iureiur. à mo. §. j. colla.v.

Possessionum. ¶ Casvs. Si fundum tecum habebam communem, & in eo colonum: & in diuisione velim vt mihi Stichus adsignetur, & tibi vxor tua: an sim audiendus, quæritur? Dicitur quòd non. sed vni nostrum vterque adsignabitur, & in pecunia fiet condemnatio alteri:

d *Permaneat.* aliàs permaneret. sic & infra de agri. & cen. l. definimus. §. illud. lib. xj. & ff. de ędi. edic. l. plerunque. &. ff. de lega. j. l. si domus. §. qui confitetur. &. ff. de fun. instru. l. quæritum. §. item lanificas. & infra de cuſto. re. l. quoniam vnum. Item nec ipsa mancipia à terra debēt separari: vt infra de agri. & cen. l. ij. &. l. quemadmodum. lib. xj. Item nec corpora indiuidua: vt insti. de offi. iudi. §. quòd si commode.

† *Vsta lex est singul. nec reperitur alibi, & est noua secundū Paul. hic: quia hæc quæ hic dicuntur, non erant de iure veteri, secundum eum dem.*

e *Cogantur.* scilicet in communionem. vel postulabitur iudicio communi diuidundo, vt aliter fiat diuisio, vel adiudicatio. Sed quo postulante? Respon. quolibet dominorum, scilicet quāndo iudex sine voluntate eorum ita diuisit. Sed quid si domini sic diuiserunt, vel ab alio ita diuisa retinuerunt? Respon. quilibet forte repellitur, si consensit ei quod retractare intendit, arg. dictæ. l. de lega. j. si domus. §. qui confitetur.

L. lud. ¶ Casvs. Si pater vel consimilis persona dotē vel donationem propter nuptias dedit, vel aliquis pro eis, & soluto matrimonio ad eum dos vel donatio propter nup. reuertatur, & facto testamento non faciat mentionem de illa donationia, agi potest. a Da. VI. Id. Decemb. Nicomediæ CC. Cōss.

Verbis testatoris enunciatiuis non statur, nec creditur si contrarium apparet. h. d. Paul. de Cast.

x. Iidem. AA. & cc. Gallicano.

SCriptura testamenti, b qua specialiter omnia diuisa continentur: quo minus res quarum testator non fecit mētionem, heredes inquirere possint, nihil impedit. c Sine die & consule.

Officium iudicis in diuisione est familias non separare, & separatas, coniungere, Sal. Vel sic: Officium iudicis in bonis diuidendis esse debet, vt vna familia seruorum adinuicem se attinentium non diuidatur, sed integra sui adiudicetur, ne inducatur dura separatio. h. d. Paul. de Cast.

XI. Constantinvs. A. Cærulo rationali trium prouinciarum.

POssessionum diuisiones ita fieri oportet, vt integra apud successorem vnumquemque seruorum, vel colonorum adscriptitiæ conditionis, seu inquilinorum proximorum agnatio vel adfinitas permaneat. d Quis enim ferat liberos à parentibus, à fratribus sorores, à viris coniuges segregari? ¶ Igitur si qui sic fociata in ius diuersum mancipia vel colonos distraxerint, in vnum eadem redigere cogantur. e Dat. III. Kalen. Maij, Proculo & Paulino Conss.

Dos & donatio propter nuptias ad patrem reuersa, debet esse præcipua illius filij vel filiæ pro quo vel qua data fuerit, extraneis instantis cum illo vel illa. sed institutis filiis, debet ita demum ad eundem redire, quando alij simile lucrum haberent non diuidendum. aliàs diuiditur inter omnes. Vel sic: Dos à patre profecta, & ad eum reuersa, venit inter liberos diuidenda, nisi ratio inæqualitatis aliud inducat. sed cum herede extraneo non diuiditur, sed ad ipsos liberos pro quibus data fuerat, reuertitur. la. Bu. & Paul. de Cast.

XII. Imp. Ivstinianvs. A. ad Senatum.

ILlud† æquitatis fouere rationibus, bene nobis apparuit. Si quis etenim pro filio suo ante nuptias donationem conscripserit, f vel dederit, g vel pro filia sua dotem: & hoc quod dedit, iterum ad eum reuertatur, vel stipulatione vel lege hoc faciente: vel & si alio dotem, vel ante nuptias donationem dante, stipulationis partenæ tenor, vel forte legis h hoc induxerit: ille autem testamento condito, vel filios suos, vel extraneos k scripserit heredes, & nil de huiusmodi rebus quæ ad eum reuersæ sunt, l vel peruenerunt, disposuerit: inueniantur autem alij liberi eius res à paterna substantia lucrati, vel per ante nuptias donationem, vel dotes, vel militiæ causa, quas (vt pote testamento existente) non coguntur conferre: m tunc filius vel filia easdem res quæ ad patrem reuersæ sunt, vel peruenerunt, n habeant præcipuas, ad simile tamen lucrum computandas: o vt in præsenti casu tantum habeat ipse, vel ipsa, quantum eius fratres à patre sunt consecuti, p secundum eos modos quos supra diximus, & quos conferre propter testamentū non coartantur. ¶ Sin autem nihil tale penitus in fratres eorum à patre collatum est: neque ipsos sibi præcipue hāc partem vindicare, sed quasi paternæ facta substantiæ sit, inter omnes secundum institutionis tenorem diuidi, & hæc quidem, si inter fratres patris elogium compositum sit. ¶ Sin autem extranei sint scripti q heredes, & nihil in testamento suo neque in hac parte testator dixerit: tunc omnimodo r præcipuum habeat filius vel filia, quod ad patrem reuertitur, vel peruenit. ¶ Si tamen minus quam fratres lucrati sunt, distribui. Si autē nihil præcipuum habent, quorum durant adhuc connubia, communicabuntur inter eos res ad patrē reuersæ, at si plures ad patrem reuersæ sunt, quàm ipse dedisset, forte facto pacto de lucranda dote, vel dona. propter nup. præcipuum habebit, superfluum filius vel filia cuius nomine lucrari contingit. Si vero minus ad patrem peruenerit quàm dedisset, dispendium ad eundē filium vel filiā ad quos vel quas datū est, pertinebit. Si autē extranei sunt instituti cum filio & filia, quorum dos & ante nup. dona. ad patrē reuersæ sunt, tunc extranei nihil habebunt de illa dote vel donatione si pater nullam fecit mentionem. & ita si bene inspicias, in duobus casibus hic cessat collatio: & cum plus rediit ad patrem (scilicet pro illo superfluo, & cum heredes extranei instituti sunt. Sed nunquid corriguntur hæc hodie per authen. j. de collatio. ex testamētor dic quòd nō. quod dic vt in summa de colla. §. fi. ibi, facienda est.

a *Agi potest.* vide Azo. Arc. in. §. quædam actiones. in gl. super verbo, item finium regundorum. ff. de actionibus.

b *Excepto*, id est præcipuo adiudicato huic filiæ cuius dos est reuersa: sine dicas inter ipsam & fratres, quorum matrimonia durabant.

c *Institutionum.* inter ipsam & extraneum heredem.

d *Proculdubio.* Nunc dicit e contra.

e *In fratres.* qui non sunt heredes. idem & si essent.

f *Collata.* quando rediit.

FINIVM REgundorum.

Sicut superiores actiones diuidunt, sic & hæc diuinum finium quæstionem, vbi est quædam qualis communio: & ideo merito hic ponitur.

REgiones. ¶ Casvs. ifiius. l. ponitur in glo. j. sed clarius dic quòd quidam fundum habebat, cuius partes per nomina erant distincta, & vna vocabatur Titiana: alia Mutiana. dominus quoque aliam volens ampliare, aliam distrahere: mutauit metam alterius, quam postea vendidit. emptor vero aliam perebat, licet venditio interuenisset post mutationem finium. Dicitur quòd non potest. & facit ad hanc posit. ff. e. l. eos.

† *Demetenda. vide in gl. extrinseca. extra de glo. hat. & ibi scribentes.*

g *Regionem.* pone: Habeo fundum terminatum in duas partes. muto terminos: & alteram partem vendo, puta minorē. emptor credens primos terminos non posse mutari, ingreditur vsque ad primos terminos in possessionem. cogetur quidem hoc iudicio stare illis finibus qui fuerunt sibi demonstrati in venditione. nam potui agrum meum terminare prout volui: vt hic, & infra l. prox. &. ff. eo. l. in finalibus. &. l. eos. & de le. j. l. quod in rerum natura. §. si quis & de leg. ij. l. Gaius. in fi.

h *Ratione.* id est rationabiliter. Vel die ratione conuentionis: vt subiicit.

Vexationum. ¶ Casvs. Cum haberemus agros confines an D tiquis terminis distinctos, placuit alios ponere, & à veteribus recedere. si forte postea his mutatis moneatur quæstio, iudex nouos fines sequetur: cum aliàs termini successionem varietate & nouo consensu mutari possint. Viuianus.

i *Varietas.* scilicet quia vni succedunt duo heredes, qui terminant inter se aliter quam terminatum habuit testator vel tenuerit.

k *Agris.* id est partibus agrorum.

l *Alterutro.* hodie dicimus alterutri: sicut olim alio, hodie alij.

Monumentum quid dicant esse esse.

m *Monumenta.* id est terminos, à moneo: quia monent & docent quousque protendantur fines. Vel per similitudinem: quia sicut sepulchrum est memoria hominum, sic per terminos finium memoria retinetur. Vel appellat monumenta instrumenta, quæ continent alios fines, qui modo immutantur. Statur ergo antiquis terminis, nisi noui probentur: vt hic, & supra. l. proxi. &. ff. eo. l. eos. &. l. in finalibus. &. ff. de aqua plu. arcend. l. quod principis.

vbi intelle finissima.

L. Si quis. ¶ Casvs. Ego & Titius habebamus fundos distinctos, ego dico fines male positos: quia vltra eos fundos meus porrigitur, pone per duo iugera, licet ego non possideam illa duo iugera: vnde peto aliter fines poni, talis ergo seruandus est, vt primo de possessione, id est vsque ad quem locum possideam: secundo de proprietate super duobus iugeribus cognoscatur, tertio agrimensore misso ad agrum hu-

nihil habeant vltra vtilem. & hic. §. vsque in fi. non corrigitur per authen. dictam, ex testamento. Quid autem si hæc filia & fratres & extranei sint instituti? Respondeo idem esse ac si filiam & filios sine extraneis instituisset. Accursius.

a *In fratres* non in institutos. idem si instituti.

b *Excepto*, id est præcipuo adiudicato huic filiæ cuius dos est reuersa: sine dicas inter ipsam & fratres, quorum matrimonia durabant.

c *Institutionum.* inter ipsam & extraneum heredem.

d *Proculdubio.* Nunc dicit e contra.

e *In fratres.* qui non sunt heredes. idem & si essent.

f *Collata.* quando rediit.

FINIVM REgundorum.

Sicut superiores actiones diuidunt, sic & hæc diuinum finium quæstionem, vbi est quædam qualis communio: & ideo merito hic ponitur.

REgionem. ¶ Casvs. ifiius. l. ponitur in glo. j. sed clarius dic quòd quidam fundum habebat, cuius partes per nomina erant distincta, & vna vocabatur Titiana: alia Mutiana. dominus quoque aliam volens ampliare, aliam distrahere: mutauit metam alterius, quam postea vendidit. emptor vero aliam perebat, licet venditio interuenisset post mutationem finium. Dicitur quòd non potest. & facit ad hanc posit. ff. e. l. eos.

† *Demetenda. vide in gl. extrinseca. extra de glo. hat. & ibi scribentes.*

g *Regionem.* pone: Habeo fundum terminatum in duas partes. muto terminos: & alteram partem vendo, puta minorē. emptor credens primos terminos non posse mutari, ingreditur vsque ad primos terminos in possessionem. cogetur quidem hoc iudicio stare illis finibus qui fuerunt sibi demonstrati in venditione. nam potui agrum meum terminare prout volui: vt hic, & infra l. prox. &. ff. eo. l. in finalibus. &. l. eos. & de le. j. l. quod in rerum natura. §. si quis & de leg. ij. l. Gaius. in fi.

h *Ratione.* id est rationabiliter. Vel die ratione conuentionis: vt subiicit.

Vexationum. ¶ Casvs. Cum haberemus agros confines an D tiquis terminis distinctos, placuit alios ponere, & à veteribus recedere. si forte postea his mutatis moneatur quæstio, iudex nouos fines sequetur: cum aliàs termini successionem varietate & nouo consensu mutari possint. Viuianus.

i *Varietas.* scilicet quia vni succedunt duo heredes, qui terminant inter se aliter quam terminatum habuit testator vel tenuerit.

k *Agris.* id est partibus agrorum.

l *Alterutro.* hodie dicimus alterutri: sicut olim alio, hodie alij.

Monumentum quid dicant esse esse.

m *Monumenta.* id est terminos, à moneo: quia monent & docent quousque protendantur fines. Vel per similitudinem: quia sicut sepulchrum est memoria hominum, sic per terminos finium memoria retinetur. Vel appellat monumenta instrumenta, quæ continent alios fines, qui modo immutantur. Statur ergo antiquis terminis, nisi noui probentur: vt hic, & supra. l. proxi. &. ff. eo. l. eos. &. l. in finalibus. &. ff. de aqua plu. arcend. l. quod principis.

vbi intelle finissima.

L. Si quis. ¶ Casvs. Ego & Titius habebamus fundos distinctos, ego dico fines male positos: quia vltra eos fundos meus porrigitur, pone per duo iugera, licet ego non possideam illa duo iugera: vnde peto aliter fines poni, talis ergo seruandus est, vt primo de possessione, id est vsque ad quem locum possideam: secundo de proprietate super duobus iugeribus cognoscatur, tertio agrimensore misso ad agrum hu-

vide Azo. Arc. in. §. quædam actiones. in gl. super verbo, item finium regundorum. ff. de actionibus.

iusmodi litigium terminetur præsente vtraque parte, si adesse vult. Si vero pars aduersa se absentet: non eo minus iudex cum agrimensore & altera parte præsente aget ad primum partem. & facit supra de rei vin. l. ad eam.

n *Si quis.* actor agit finium regundorum. Primo inquiritur quātum teneat. Secundo, quot iugera ibi habere debeat. Tertio mittitur executor, qui renunciat iudici quantum habeat minus actor, quām habere debet. Quarto iudex definit* præcipiendo ponē terminos in confinibus veris: vel per adiudicationem.

o *Locus.* locus est regio aliqua fundi: vt ff. de verb. sign. l. locus.

Locus quid sit.

p *Querimoniam.* id est libellum ages finium regundorum.

q *Cohæres.* sicut enim † *Cum hac* in rei vindicatione in- *l. concor. c.* quirit iudex quid & *quia iudex* quantum sit meum: *ff. eum gl. sic* & hic, cum dicam *per verbo,* vltra terminos, vel *ad locu.* vltra id quod dicit *extra de præ* a luerarius, esse meū: *scrip.* sed in rei vindicatione ideo quærit, vt totum restituatur ei cuius est. at hic quandoque non totum restituitur, sed alteri adiudicatur. & ille ibi in eius æstimatione condemnatur, vt sic competenter loca distinguantur: vt. ff. eod. l. ij. &. l. fin. &. l. seq. & institu. de offic. iud. §. fi finium.

r *Finiatur.* per officium iudicis non sententiando, cum libellus non sit datus. Vel die sententiando definitue: b sic & supra de rei vindi. l. ordinarij. & infra de interdic. l. interdicti. & supra de iudi. l. nulli. Et potest hoc habere locum, quando habebam instrumentum quo continebatur quòd ego debebam habere decem iugera: sed ego dico me habere minus. prius ergo quæritur vsque ad quem locum possideo, quia feci seminari terram, & arari & coli: & postea si minus est quàm dicat instrumentum meum, scietur per agrimensorem, & etiam ipse iudex videbit si opus est: vt. ff. eo. l. si irruptione. §. fin. & ponentur termini ante.

Quia est b *verus de cons* ti *exceptus* à *regula: ex ante lit. con testa. nō de fideo, bent testes recepi, vel sententiam: vt per gl. l. in e. quæstā frequenter extra vt lit. non contest.*

s *Et tunc.* scilicet probato prius quantum litra meum est.

t *Vt patefacta.* scilicet per hæc duo iudicia, scilicet possessorio, & alio scilicet communi diuidundo, quo probati per instrumentum vel testes, quantum vltra est ager meus, finiatur lis, vt subiicit, agrimensore interueniente vice cuiusdam executoris.

v *Terminetur.* per sententiam. vel die mero iudicis.

x *Huiusmodi quæstio.* hic erat lis contestata: & ideo dicit quæstio, aliàs nō posset definitiue procedi: vt supra de iudi. l. properandum. §. j. sed in prin. huius. l. dixit quērimoniam: quia nō erat ibi lis contestata. Additio. Putat Bar. hic quòd quando quæstio est solum de finibus & non de proprietate, lite non contestata possit ad definitiuam sententiam peruenire. pro quo facit quod no. idem Bart. in authen. si omnes. supra ſi minor ab here. se absti.

Quæstio & querimonia differunt.

Observante.

a *Obseruante.*id est præsente.

Si constiterit. CASVS. Aliquis egit contra vicinum suum de finibus:litem est contestatus:antequam fin.regun.proferretur sententia,occupauit de terra vicini sui, & posuit fines propria auctoritate:quid iuris sit,quæritur? Respon,quòd illud quod petebat, amittet; quod occupauit,restituet, & nihilo minus tantundem de suo.& hoc est quod dicit.

b *Si constiterit.* scilicet iudici.

c *Qui finalem.*id est de finibus.

d *Quæstionem.* loquitur ergo hęc constitutio de post litem contestatā violentia commissa,sed illa,si quis in tantam. ℣. vnde vi loquitur & ante & post. hæc de immobilibus tantum : illa etiam de mobilibus: vt insti.vi bo. rap. §.sed ne dum. Item hęc locum habet tantum cum controuersia est de finibus.

Voluntas, sine effectu, an sit puniенda.

e *Voluisse.* i. voluntarie vsurpasse:ne sit cōtra.ff.de pœnis.l. cogitationis.sic &.ff.de rediui.l.fi.&.℣.de re.cre.l.antepe.ibi, renunciandum putauit &c. Et hoc etiam innuit verbum irreptor: & similitudo interdicti vnde vi,& si quis in tantam, & furti. in quibus casibus oportet factū interuenire. Vel dic ꝙ non tantum cogitauit: sed etiam vltra processit:vnde punitur: vt.§. de his qui ad eccle. confu.l.fi.in prin.

f *Male.* si autem bene, amitteret tātum rem: sicut in cōstitutione, si quis in tantam/

g *Tentaut.* i.temerarie ademit.

h *Admittat.*condictione ex hac.l.& facit. ℣. de suffra.l.j.

Quinque pedum. CASVS. Deminori spacio v. pedum olim non agebatur:hodie per hanc. l. illud tollitur:quia de minori spacio agi potest,nō obstante exceptione. v. pedum, si viderit de alterius finibus occupatum.& hoc est quod dicit.

i *Præscriptione.*i.exceptione.quidam dicunt sic scribi, prescriptione,non præscriptione.q.d.protentione vel prolongatione:vt,pro,localiter ponatur.Vel verius dic,præscriptiōe.i.exceptione præscriptionis.nā olim si controuersia erat de quinque pedibus tantum,vel minus,& ageretur hoc iudicio,repelebatur agens præscriptione.i.exceptione: quod erat propter terræ vilitatem: sed hodie agitur quantuncunque vnus de alterius finibus occupauerit,per hanc.l.Sed Petrus Baylardus, qui se iactauit quòd ex qualibet quantuncunque difficili litera traheret aliquem sanum intellectum:hic dicit,nescio.

Petri Baylardi iactantia.

k *Finalis.*cum quæstio est de finibus totius possessionis.

l *Vel locorum.*i.alicuius partis agri:vt.ff.de ver.sig.l.locus.

m *Intentio.*proposita hac actione.

Actio finiū regundorum quando & vnde nascitur.

Vnctior. CASVS. Quæstio finium regundorum non tollitur longo tempore,sed longissimo.ratio est : quia mixta est in rem & in personam.insti.de act.§.præterea.

n *Machinationibus.*eorum qui conabantur eam finiri decennio vel vicennio.Azo.

o *Sed triginta tantummodo annorum.*est enim mixta, vt instit.de actio.§.quædam.Sed quando nascitur?Respon.ex quo cœpe-

A rant fines turbari.Item vnde nascitur? Respon.non ex contractu,vel quasi:vel maleficio,vel quasi:sed est datiua propter turbationem : vt.ff. eodem. l. fina. Sed videtur tolli decem annis : vt ff. pro empt. l. ij. §. sed & si fundus. &. l. qui fundum. §. j. vbi dicit, quòd si vicinus meus vendidit aliquid de meo, quòd emptor præscribit decem annis:sed certe non ideo mihi denegatur hæc actio, vt termini commodius distinguantur:sed sibi remanebit quod præscripsit. Vel dic durare. xxx. ann. vbi nihil de meo præscripsit : vt hic. aliàs contra:vt ibi. quod in idem recidit.

DE CONSORTIBVS *eiusdem litis.*

Quia in præsentia finium regundorum, vel communi dividendo iudicio euenit eiusdem litis esse plures consortes, siue agendo, siue excipiendo : qui agentes finium regundorum, vel communi dividendo repellebantur ea ratione, quia quidam eorum abessent: & econtra si conuenirentur, se exceptione tuebantur simul, quia non omnes adessent:ideo generaliter remouet in omnibus.

VI. Impp. THEOD. ARCAD.& HONOR.AAA.Rufino præfecto prætorio.

CVnctis molitionibus & machinationibus [n] amputatis, decernimus in finali quæstione non longi temporis, sed triginta tantummodo annorum[o] præscriptionem locum habere.Dat.II.Non.Nouemb. Arcadio.A.II.& Rufino Conss.

TITVLVS XL.

DE CONSORTIBVS *eiusdem litis.*

Licet plures sint consortes eiusdem litis, tamen quilibet potest pro parte agere & defendere.Bal.& Saly.

I. Imp. IVLIANVS.A. Secundo præfecto prætorio.

EXplosis atque reiectis præscriptionibus, quas litigatores sub obtentu cōsortium,studio protrahendæ disceptationis excogitare consueuerunt: siue vnius fori omnes sint,siue in diuersis prouinciis versentur, nec adiuncta[q] præsentia consortis vel consortium, agendi[r] vel respondendi iurgantibus licentia pro parte[s] pandatur. [t] Dat.III.Non. Septemb. Mamertino & Nouato Conss.

Pro consorte post litis contestationē absente potest quis agere & defendere sine mandato,præstitis legitimis satisdationibus. b.d.& iste casus non reperitur alibi.Bald.

II. Impp. VALENTIN.& VALENS.AA.Sallustio præfe.prætor.

COmmune † negotium post litem legitimè ordinatam [u] etiam quibusdam absentibus in solidum agi finc mandato potest : [x] si præsentes rem ratam dominum

† *Cœter.ff. l.in.cum M.ferentis.ff.de const. & con. dotis, & gl.ibi.& con.*

B Respon.non ex contractu, vel quasi: vel maleficio, vel quasi:sed est datiua propter turbationem : vt.ff. eodem. l. fina. Sed videtur tolli decem annis : vt ff. pro empt. l. ij. §. sed & si fundus. &. l. qui fundum. §. j. vbi dicit, quòd si vicinus meus vendidit aliquid de meo, quòd emptor præscribit decem annis:sed certe non ideo mihi denegatur hæc actio, vt termini commodius distinguantur:sed sibi remanebit quod præscripsit. Vel dic durare. xxx. ann. vbi nihil de meo præscripsit : vt hic. aliàs contra:vt ibi. quod in idem recidit.

DE CONSORTIBVS *eiusdem litis.*

Quia in præsentia finium regundorum, vel communi dividendo iudicio euenit eiusdem litis esse plures consortes, siue agendo, siue excipiendo : qui agentes finium regundorum, vel communi dividendo repellebantur ea ratione, quia quidam eorum abessent: & econtra si conuenirentur, se exceptione tuebantur simul, quia non omnes adessent:ideo generaliter remouet in omnibus.

EXplosis.} CASVS. Consortibus eiusdem litis, siue conueniebantur, siue agebant, semper obstabat exceptio ante legem istam,quòd nunquam vnus sine alio admittebatur pro parte sua, & tunc præcipue vbi non haberent idem forum, si in diuersis prouinciis versabantur : sicque in fraudem contingebat litigia protelari. hæc insolentia remouetur hic:& cauetur vt semper pro parte audiatur, siue agat siue conueniatur : etiam consortis præsentia non habita. & hoc dicit hæc lex. & loquitur ante lit. contestat. sequens post litem contestatam.

p *Consortium.*dicit reus,non respondebo tibi, nisi tui vel mei consortes adsint.

q *Nec adiuncta.*id est sine.

r *Agendi.*post litem contesta.ab aliis:vt infra.l. proxi.sed respondere pro aliis potest & ante & post.& ad hoc.℣.si cer.pet. l.cum te.&.ff.de iud.l.non idcirco.

s *Pro parte.*id est propter partem, vel proprie.

t *Pandatur.*id est præbeatur.

Commune.} CASVS. Sub prætextu absentiæ consortis vel consortium eiusdem litis, non prorogandum est negotium,sed lit.contest. agi potest absentium nomine:neque mādatum exigitur ab his qui præsentes sunt. Sola enim cautio de rato si agatur,& de iudicato soluendo si conueniatur, necessaria est, quòd si certum sit eum non habere mandatum, admittatur consors pro altero præstita satisdatione:hoc tamē nisi fuerit inhibitum : quo casu aliud est. & sic loquitur.ff.de iudiciis.l.si prætor.

v *Ordinatam.*i.inchoatam.contra.ff.de procur.l.Pomponius. sed loquitur post litem contestatam:illa ante.

u *Ordinatam.*non ante si certum sit eum non habere mandatum:vt dixi.ſ.de procura.l.j.

x *Potest.*immo videtur ꝙ nō:vt.ff.de iud.l.si petitor.quæ est contra.

contra.Solu.alijs inuitis non potest, vt ibi : sed ignorantibus fic:vt hic,& ff. de procur. l.Pomponius.§.fina. ADDITIO. Barto. hic sic distinguit, quia aut plures consortes habent eandem litem circa rem indiuiduam.& potest vnus solus agere & defendere:vt.l.si cum vno.ff.si ex noxa.cauta aga. Aut est res diuidua, & tūc ante litem contestatam nō potest agere vnus, nisi pro parte sua : vt supra l. proxi. Post litem vero contestatam aut vult agere alijs inuitis & contradicentibus,& non potest: vt l.si petitor. ff. de iudic. aut alijs ignorantibus, & potest præstita cautione de rato.vt hic.

a *Cauere.* i. satisfare, cum prætorię sint.Sed videtur lite contestata[a] huiusmodi cautiones non præstari:vt ff. de procur. l. Pomponius. §. ratihabitionis. quæ est contra. Solu. ibi interuenit procurator ante litem contestatā:vnde erat quod imputaretur aduersario.hic interuenit postea : vt supra de procur.l.nihil. Idem dici potest in causa suspicionis: vt ff. de arbi. l. non distinguemus. §. cum quidem.

b *Satisdatione.* scilicet pro parte sociorum.

DE NOXALIBVS *actionibus.*

Dixit de damno dato à liberis personis : vt supra ad leg.Aquil. nunc de dato à seruis, & omni maleficio ab eis commisso.

Si extat corpus.} CASVS. Testator in testamento suo reliquit libertatem pure seruo suo.iacēte hereditate iste seruus subtraxit res hereditarias. adita hereditate statim est liber. an hoc ipso furti agere possim? Respon. quòd nō:immo si res extant, eas vindicare possum : quia licet seruus furtum faciat domino, tamen cum eo furti agere nō potest : neque si postea est manumissus: nisi res furtiuas post manumissionem contrectet,scilicet baiulando de loco ad locum.

c *Si extat.* aliàs extitit.

d *Liberum.*scilicet iussum in testamento tui patris: suus enim erat seruus.

e *Alias.* quando extraneo esset factum furtum à seruo.

f *Teneatur.* vt instit.de noxa.act.§.omnis.

g *Competit.* vt & ℣.de furt.l.furti.sed heredi sic:vt iusti. de perpet.actio.§.est enim.

h *Committat,* & res fiat furtiua:vt institu. de oblig. quæ ex delict.§. hi qui.

i *Est nata.* vt ℣. an seruus ex suo facto.l.fin.

k *Aduersus ipsum.* nedum aduersus heredem, aduersus quem tentasti agere.

l *Contrectet.* quæ nascetur ex præsenti contrectatione, cùm ex prima non fuerit nata.aliàs contra:vt ff. de fur.l.ei qui.l.habet etiam iste aliud auxilium, scilicet præter actionem in rem, & ad exhibendum, scilicet actionem in factum in duplum:vt ff.si quis testa.li.esse iuſ. l.j.in princi.& facit ad istam ℣.ff. de fur. l. serui & filij. & ff.de noxa. l. si seruus legatus. & ff. de mino.l. verum. §.j. & de act. & obli. l.serui.& ff.de condict.furt.l. quod ab alio.

Auxilium multiplex quandoque simul conuenit.

S*I seruus vester.*} CASVS. Serui vestri dederunt damnum arboribus vicini, qui furtim eas cæciderunt : super quo delicto statuta est certa pœna à lege. & si hoc fecerint vobis ignorantibus vel prohibentibus : an ad illam pœnam teneamini, quæritur: dicitur quòd non: vnde habetis in electione vel dare seruos pro noxa, vel condemnationem pœnæ subire. Not. ex ista. l. quæ semper ad hoc allegatur, quòd statuta disponēria aliquid super eo super quo disponit ius commune, intelligūtur secundum ius commune. & cum hoc etiam allegatur gloss. magna in ca. fina. §. in cōputatione.extra de iure delibe. Item etiam allegatur quòd statuta recipiunt interpretationem restrictiuā, ne quis indebite damnum patiatur: [a] nam indebitè pateretur dominus damnum, si cogeretur emendare vel soluere pœnā ex delicto à seruo suo commissam ipso ignorante vel prohibente, & sic nulla culpa eius cō currente. Pau.

a Quę pœnia. Elis hoc plene cōsidera. nat Salyce. quem vide.

m *Arbore.* cuiusdam extranei.

n *Quibus.* scilicet arboribus vel syluis.Vel dic scilicet seruis, & quibus libet damnum tale dantibus.

o *Legem.*[b] qua imponitur pœna dupli.

b Scilicet municipale. Pau.

p *Saltui.* id est loco vbi erant arbores. Et die quòd erat pœna dupli damni dati computato precio arborum vel lignorum manentium : & hoc per ætionem arb. fur. cæ. l. furti.§. fina.& l. seq. Vel dic ciues illius loci statuisse pœnā contra eos qui arbores cęderent. Vel saltui dicit propter Nili aggeres: vt infra de Nili aggeribus rum.l.j.

Saltus quatenus accipiatur.

q *In sua potestate.* vt ff. cod.l.j.& ij.in princip. Et scias ꝙ noxæ deditio est in solutione : sed damnum est in obligatione & condemnatione : vt ff.de re iudi.l.milites.§.j.& instit.de offi.iudi.in princip.

S*ius seruum plagij.*} CASVS. Si seruus alicuius subtrahit filium tuum.tu potes accusare seruum plagij si velis,vel dominum suum noxali iudicio conuenire, vel furti.sed si dominus est ignorans,nec postea habet ratum factum serui, noxæ dedendæ,vel damni sarciendi habet electionem.

Lex Fabia de plag. & locum hic habet.

r *Accusare,* scilicet ex.l. Fabia de plag. quæ habet locum quando filium tuum hic seruus subtraxit, & celauit. & ideo accusatur seruus:quia corporalis pœna imponitur:vt infra ad l.Fab. de plag.l.fi.aliàs contra:vt ff.de accu.l.hos.§.omnibus. dominus etiam hic pro eo poterit allegare:vt infra de accu. l. ij.Accutius.

s *Solemniter.*inscribendo te,& libellum proponendo: vt ff. de accu.l.libellorum.

t *Serui.* scilicet nomine.

u *Nouali.* scilicet serui corrupti, vel filij corrupti. Vel dic furti : vt infra ad l. Fab. de plag. l. si quis seruum. & hic subijcit.

x *Facultatem,* vt ℣. l.proxima.

SI *seruus*.} CASVS. Cõuenitur dominus ex delicto serui, aut in solidũ detracta noxæ deditione, aut quatenus ad eũ peruenit ex eo maleficio, aut conuenitur eũ noxæ deditione: qui tres casus signãtur hac lege. {*Quòd si.*} Si verò dominus magis velit seruũ dedere pro noxa, tamẽ adhuc conuenietur pro rebus quæ ad eũ peruenerunt. Si autem potuit prohibere, & non prohibuit, tenetur in solidum. Sed quid si seruus commisit crimen publicum rapiẽdo vxorem alicuius? certe si damnum passus velit accusationem publicã instituere: debet eam dirigere contra seruum, non cõtra dominum.

Vel, quòd.

a *Si seruus.* conuenitur dominus ex delicto serui, aut vt eum noxę dedat, aut in quantum ad eum peruenit, aut in solidum sine noxæ deditione: quos tres casus ponit hæc lex. Annectit & quartum, vbi & ipse seruus conuenitur.

b *Vi rapuerit.* & sic habet locum actio vi bonorum raptorum.

c *Conuenire.* vt ſ. vi bo. rap. l. de his. & ff. c. l. ij. in prin.

d *Qui.* scilicet dominus.

e *Non prohiberit.* vt ff. de vi & vi arma. l. j. §. familiæ. & ff. de pecu. l. licet. §. ex furtiua causa.

f *Compellendus est.* vt ff. eo. l. ij. circa princip. Accursius.

g *Debes.* & corporaliter punietur: vt infra ad leg. Iuliam de vi. l. si criminis. Accur.

SI *tibi per furtũ.*} CASVS. Si seruus tuus furto non manifesto rapuit ancillam, dantur cõtra te duæ actiones non ciuiles, tamen rei persecutoriæ. Vlpianus.

h *Ancillam.* ſ. tuam.

i *Seruus.* alienus.

k *Seruum.* Cillum.

l *Et liberum.* ſ. re.

m *Ciuile.* secus in criminali: vt supra. l. proxi. Item hoc in ciuili regulariter: vt §. de iudi. seruus. sed fallit. §. vbi cau. fi. l. fina. & ff. de iudi. l. vix.

n *Eum.* dominum.

o *Et de rebus.* furti. si velis suo nomine de contractu noxæ deditione agere noxaliter ex maleficio serui.

p *Vel conditione.* in hoc quod ad eum peruenit, secundum Ir. & H. vt ff. de condic. fur. l. proinde. & debes alteram eligere, cum ambæ sint rei persecutoriæ: vt & ff. de re. iur. l. nemo ex his. §. quotiens.

q *Potes.* si res pernenit ad eum. Accursius.

AD EXHIBENDVM.

Quia in rei vindicatione de qua dixit, & etiam aliis multis opus est hac actione, ideo de ea dicit: vt & ff. eo. l. 1. & 2. & 3. §. est autem.

SI *dominium.*} CASVS. Si pater tuus ancillam ex successione materna ad te pertinentem distraxit: nec ei successisti: tibi non præiudicat quo minus pro ea rei vindi. & ad exhibẽdum agere possis.

r *Permutit.* per quod præsumitur ad te pertinere: vt ſ. de proba. l. siue possidetis. & subaudi hic, maxime. nam & si ex alia causa velles petere ancillam, esset hæc actio præambulatoria: vt ff. eo. l. j.

s *Nec iure.* quia nullum fecit tibi præiudicium, sed quantum ad contrahentes sic: vt infra de bo. ma. l. j. & infra de iure dot. l. si à matre. & ff. de contrahen. empt. l. rem alienam.

t *Venundata est.* nec patri tuo successeris.

u *Paratus es.* cum patri tuo non successisses, alioquin non audieris: vt supra de rei vind. l. cum à matre.

Actio ad exhibendum est præparatoria ad rei vindicationem. Bald. Vel sic: Qui rem sibi vult vindicare ratione dominij, potest prius ad exhibendum experiri. b. d. Salyce.

I. Imp. ALEXAN. A. Crescenti militi.

IDominiũ ancillæ de qua agis, ad matrẽ tuã pertinuit, r nec iure s à patre tuo venũdata t est, ciusq; proprietatem tibi vindicare paratus es u: præses prouinciæ exhiberi eã iubebit: x vt apud iudicem de rei veritate y quæratur. z PP. Kalend. Maij, Alexandro. A. Cons.

Ratione criminis ventilandi debet persona exhiberi. Bald. & Salyc.

II. Idem A. Syro.

SI criminis a alicuius reus seruus postulatur b per ad exhibẽdum actionem producic à domino, d non celari debet. PP. XI. Kalend. Decemb. Alexandro. A. Cons.

Sententia absolutoria non nocet agenti de nouo ex causa super qua non fuit pronunciatum. Bald. Vel sic: Absolutoria lata quia reus non possidet, non præiudicat quin ex noua possessione possit agi. b. d. Salyc.

III. Idem. A. Felicissimæ.

NEque ad exhibendum actio, neque proprietatis vindicatio, si nunc competit, e propterea perempta est, quòd aliquando aduersus te ad exhibendum actione aliter f pronũciatum g est: quia commutatione litis h alia res esse incipit. PP. Kal. Septemb. Maximo. II. & Aciliano Conss.

Contra nõ exhibentẽ instrumenta, iuratur in litem. b. d. Bald. Vel sic: In actione ad exhibendum, iuratur in litem. b. d. Salyce.

IIII. Idem A. Flacillæ.

NEque.} CASVS. Si à me rem tuam non possidente vindicasti, vel ad exhibendum egisti causa dominij non expressa, & succubuisti: si postea incepi possidere, non obstante exceptione rei iudicatæ, ad exhibendum poteris agere. Vel pone casum vt in glossa magna.

e *Competit.* propter præsentem possessionem aduersarij,

f *Aliter.* quàm tibi fuerit oportunum.

g *Pronunciatum est.* quia fuit reus absolutus.

h *Litis.* id est instantiæ iudicij. Et dic casum, quòd primo nõ possidebat, nunc vero possidet: vt ff. de exceptio. rei iudica. l. si quis ad exhibendum. & l. si rem. & ff. rem ra. hab. l. procurator. & ff. de rei vin. l. fin autem. §. j. & de noxa. l. fed & si. & de iureiur. l. qui iurasse. §. fina. Et potes hic quærere vt ibi. Vel pone quòd primo non erã dominus, nunc sum, quia extitit conditiõ rei mihi legatæ: vt ff. de excepr. rei iudi. l. si mater. §. candem. Vel alio modo quæsiui dominium: vt ff. de petit. here. l. hereditas. & ff. eod. l. de eo. §. sæpius. & argumen. supra, si sæpius in integ. restit. postu. l. ij. Vel tertio pone, quia qui primo egit nomine meo, non habebat mandatum, nunc habet: vt ff. de excep. rei iudi. l. si is. §. si te. Et distingue hic, quia si ago in rem vel in personam, & exprimo causam: non præiudicat in alia: vt ff. de except. rei iudic. l. si mater. §. si quis autem.

Si autem.

Si autem nõ exprimo causam: si quidem in rẽ ago, & absolutur quia non possidet: non obstat mihi exceptio rei iudi. vt ff. de except. rei iudi. l. si rem. & ſ. seq. si vero quia me dominum non probo, nocet mihi: nisi ex superueniente dominio agerem, a vt dixi. Vbi autem personaliter, & non proposita causa, aut vnã prosequor: & tunc serua supra de iudi. l. licet. aut omnes, & tũc in omnibus nocet exceptio rei iudi. vt infra de anna. except. l. fin.

a *Vide tu quæso nonne contrarietas sit inter hæc duo iura.*

NOn *ignorabit.*} CASVS. Si instrumenta ad me pertinẽtia tenuisti, iurabo in litem pro quanto nolem te non exhibuisse, & in tantum condemnaberis.

a *Non ignorabit iudex.* turpe est patricium ius ignorare, circa quod ipse versatur. ff. de orig. iur. l. ij. §. Seruius autem Sulpitius.

b *Posse.* in initio litis secundum Ioan. arg. ſ. de fide instr. l. fin. & ſ. de reuo. donat. l. his solis. §. quicquid igitur.

Alij subaudiunt, quãdocunque. b nã præsumunt eũ qui aliquando possedit, & nũc possidere. arg. huius. l. fed expone vt dixi. Item pro eis. ſ. de probatio. l. siue possideris. sed a liud in dominio: vt ibi. Item pro eis. ff. de except. rei iudi. l. fi rem. sed ibi probatur eum non possidere eo ipso quòd contrarium non probatur.

b *Pro ista parte glossa in text. ii. & glossa l. pretium. ff. commun.*

c *Non exhibeantur.* iusta causa exhibendi à te probata: c vt ff. de in dit. iurand. l. in instrumentis.

c *Ista glos. sequuntur Odofr. Cy. & Pau.*

d *In litem.* vt & ſ. eod. l. instrumenta. & ff. eo. l. iij. §. præterea. Quandoque fit ad interesse tantum condemnatio, puta cũ possessor nihil dolo fecit, sed culpa: vt ff. eod. l. Iulianus scribit. §. fin. & l. sed si. hereditas. in princ. & l. de eo. §. si post. Quandoque manu militari, sicut in rei vindi. vt §. de rei vin. l. à possidentibus. & ff. de rei vin. l. qui restituere.

Actio ad exhibendum non capit nisi interesse pecuniarium.

ADexhibendum.} CASVS. Non tantum qui possidet, sed & qui dolo desiit possidere, actione ad exhiben. conuenirí poterit. & hoc à Modestino responsum est.

e *Dolo fecit.* hic enim tenetur vtiliter, vt hic, & ff. eod. l. Iulianus. in princip. & ff. de reg. iur. parẽ. Sed contra. ff. eo. l. cum seruus. vbi dicit quòd nulla est vtilis ad exhibendum. Solu. verum est in eo casu quem ibi dicit cum seruus dolum cõmisit. Vel dic, aliud est dari vtiliter, quod est respectu rei, & hoc fieri potest: vt hic. aliud vtiliter, quod est respectu actoris, & hoc non inuenitur: vt ibi. sed hoc non placet: vt infra eod. l. si res. in fin. Item no. quòd tantum venit hoc casu in hac actione, quantum in principali id est quantum interest: vt d. l. ff. eo. l. Iulianus.

Actio ad exhibendum vtilis, an aliqua sit.

f *Responsum est.* vt iuretur in litem contra eum.

INstrumenta.} CASVS. Si instrumenta ad me pertinentia inuasisti, aduersus te criminaliter. l. Iul. de vi pu. si cum armis: si sine armis, priuata agere potero. & hoc in prima. Si vero ad exhibendum, & non exhibeas, iurabo in litem.

Casum ponit multipliciter. sententia absolutoria quando non creat iteum agenti ad eandem rẽ, & quando non.

g *Instrumenta ad ius tuum.* large accipe: vt infra. vi bo. rap. §. fi.

h *Inuasisse.* improprie: vt insti. vi bo. rapt. §. pe. sic §. de rei vin. l. domum. nam pro immobili ad exhibendum non agitur: vt ſ. quando & qui. l. ij. §. j. lib. x.

i *Crimẽ.* scilicet criminaliter. l. Iulia de vi publica vel priuata.

Codex.

k *Solennibus.* libello solenniter facto. ff. de act. l. libellorum.

l *Fidem.* probationibus luce clarioribus: vt ſ. de proba. l. fin. sed in actione ad exhibendum summatim: vt ff. eo. l. iij. §. Iciẽdum. Et nota quòd accusatio de instrumentis subtractis quãdoque est publici iudicij, vt quando testamentum alicuius dicitur surreptũ vel interleguũ, ex lege Corn. de fal. Si vero alia charta, tunc non videtur esse publici iudicij: vt ff. ad leg. Cor. de fal. l. Paulus respondit. & l. qui testamentũ. & ſ. ad l. Cor. de fal. l. est qui. Item nota quãdoque nõ agi pro instrumento ad exhibendũ: vt ff. eod. l. ij. §. si quis extra. & §. interdum.

Instrumentorum subtractorum accusatio ciuilis inuris est.

m *Experire.* vt §. eod. l. non ignorabit.

EXhibitionis.} CASVS. Egi aduersus te ad exhibendum seruũ, iudex præcepit vt exhiberes. exhibuisti, sed deteriorem. ab act. quidem ad exhiben. liberaberis: sed quia culpa tua rem deteriorem exhibuisti, propter damnũ datum actione in factũ teneberis.

n *Qui facultatẽ.* exhibendi vel restituendi: vt ff. eo. l. ij. §. fin.

o *Præcepto.* iudicis qui præcepit exhiberi. Et sic no. & est arbitraria: vt insti. de act. §. præterea quæsdam.

Actio ad exhibendum arbitraria est.

p *Deteriorem.* in eadẽ forma tamen, vt seruũ debilitatũ vel elusca tum. at mutata forma ea exhibita, vt ex scypho massa: tenetur ad exhibendum: vt ff. ad exhibẽ. l. Iulianus scribit. §. si quis. verſic. sed & si quis.

q *Æquitas.* id est talis debet exhiberi, quæ antiquam formam nõ amittit: vt ff. ad exhib. l. Iulianus. §. Marcellus cessare.

r *In factum.* subsidiaria legis Aquiliæ. nec obstat. ff. ad leg. Aquil. l. qui tabulas. nam ibi dicit dari Aquiliã ſ. vtilem, quæ bene cõcurrit cum actione in factũ, d vt diximus §. ad leg. Aquil. l. pen. & fin. Item nõ obstat ꝙ ibidem dicit dari ad exhibendũ, quia est verũ cùm exhibet mutata forma. Item cõtra. ff. depositi. l. j. §. si res deposita. & ff. cõmoda. l. iij. §. j. Sol. vtrũq; refertur ad suum tractatũ, & rectè: quia differentia est inter actionem bonæ fidei, & actionem stricti iuris: e vt ff. de dolo. l. & elegãter. §. nõ solum. Item cõtra. ff. de solu. l. etiã. Solutio, ibi aliquid de eo quod principaliter erat dandũ, decrat: hic nihil, licet deterior detur. Alij dicunt quòd hic in factũ, quando dominus non est actor. quod non placet.

Doctores dicunt quòd hic non loquitur de illa actione in factũ sed quæ est subsidiaria leg. Aquil. sed de gene alia quæ datur in defectũ alterius actionis, secundum Pa. hic.

ista glos. pro quo adsequitur Pau. & dicit. hic.

STres.} CASVS. Rem meam Titio commodasti, vel penes eum depositisti. aduersus eum rei vin. & ad exhiben. agere potero. & hoc in prima. Si vero pepigisti de re mihi restituenda cum depositario. & successi tibi iure hereditario: agam depositi cum depositario, & hoc in secunda. Si vero nullo iure tibi successi, neque emi neque prætorio: ex pacto tuo tamen datur vtilis depositi actio. & hoc in tertia.

e *Vtilis.* contra ff. eod. l. cum seruus. Solu. nulla est vtilis in casu illius legis. An autem idem in cõmodato? Videtur quòd non, cùm de hoc non respondeat: vt institu. de inuti. stipu. §. quoties. Item quia quod in vna permisit, in alijs prohibere videtur: vt ff. de iudic. l. cum prætor. sed lo. dicit idem: quia quod statuitur in vna, & eius simili: vt §. de diuer. rescri. si libellum. Item no. quòd ex hac l. dixit M. ex alterius pacto semper dari vtilem actionem: vt hic, & ſ. de pact. cõ. l. pater. & ſ. de dona.

quæ sub mod.l.quoties. & ff. depositi.l.Publia.& ff. si certum pet.l.certi condictio.§.si nummos.& infra per quas perso.no. acquir.l.cum per liberam.& ff. de pigno.act. l. si cum venderet. & ff. solu. mat. l. Caius. & ff. de verbor. obliga. l. quodcunque. sed Io. dicit hæc omnia specialia, & alia plura quæ notantur plene instit. de stipu.§. si quis. alij regulariter contra. ff. de verb. obliga. k stipulatio ista.§. alteri. & ff. de regu. iuris. l. quo tutela.§. fina.

S I ex quocunque.} CASVS. Si decem mihi numerasti, & me tibi soluisse probare potero, exhiberi instrumenta, id est chirographa, præses prouinciæ iubebit: quibus tibi fui obligatus.

a *Nihil peti potest.* vt & infra de solu. l. si actore.

b *Pertinentia.* condictione sine causa: vt infra de condict. ex le. vel sine cau. l. dissolutæ.

† Cõcor. gl. *super verbo, resignãt. in c. cũ lutæ.*

c *Naturaliter.* & ciuiliter, quia solutione: vt instit. quib. mo. tol. obli. in princip.

d *Reddi.* per conditionem sine causa, cum debitor non fuit dominus: quia creditor soluit tabellioni: vt hic, & infra de condict. ex le. vel sine cau. l. dissolutæ. & infra de sol. l. fin. Si autem debitor soluit: agit ad exhibendum, & rei vindicatione: vt hic. Item nota hic vtroque iudicio simul agi, & exhibitorio & restitutorio.

DE RELIGIOsis, & sumptibus funerum.

De rebus corporalibus quæ vindicantur, & diuiduntur, quia in bonis sunt, dicit: nunc de his quæ in bonis non sunt, & sic nec vindicantur, sed nec diuiduntur sed alio iure defenduntur, vt per actionem in factum, & interdictum de mortuo inferendo. & sic ponit de religiosis. Sed quia in monumentis faciendis, & cadaueribus inferendis fiunt sumptus: ideo de his dicit. Et quia extrema luctus gaudia occupant quandoque, sicut econtra: ideo subijcit de alea lusa &c. de quo nihil dicit hic titulus. Et est sic infra tit. 1. nam ibi nihil dicit de rebus creditis. quidam tamen habent vnam legem Græcam pro vltima huius tituli, quæ tractat de ista materia.

e SI vi. *Refert pronuncia.* Si vero non est iusta causa, exigeret Augustus: vt infra eod. l. fin. Item hoc si erat datus perpetuæ sepulturæ, alias contra. j. cod. l. fi necdum.

Naturaliter liberatus potest condicere instrumentum debiti. h.d. secundum Bald. & est no. Vel sic: Debitori solmenti competit actio vt instrumenta debiti exhibeantur, & ei reddantur. h.d. Salyc.

IX. Iidem. AA. & CC. Faustino.

SI ex quocunque contractu apud præsidem prouinciæ iure debitum, cui oportuerat te reddidisse probaueris: chirographa tua, ex quibus iam nihil peti potest, a & instrumenta ad eum contractũ pertinẽtia, b tibi naturaliter c liberationem cõsecuto, exhiberi ac reddi d iubebit. S. VIII. Kalen. Septemb. CC. Conss.

TITVLVS XLIII.
DE RELIGIOSIS, ET sumptibus funerum & aleæ lusu & alearibus.

Corpus humanum sepultum in vno loco, potest in alium locum transferri subsistente iusta causa, & intercedente superioris authoritate. h.d. Paul. de Cast.

I. Imp. ANTONINVS. A. Doritæ.

SIvi fluminis reliquiæ filij tui contingũt, vel alia iusta & necessaria causa interuenit: existimatione rectoris prouinciæ e transferre eas in alium locum poteris. PP. VIII. Kalen. Nouem. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

Locus in quo sepelitur corpus humanum de voluntate domini efficitur religiosus: & sic desinit esse in commercio, vt non possit vendi, nec obligari: quia in nullius bonis est. secus si contradicente domino, vel etiam ignorante. h.d. Paul. de Cast.

II. Idem A. Hilariano.

INuito vel ignorante te ab alio illatum corpus in pura possessionem tuam, vel lapidem locum religiosum facere non potest. f Sin autem voluntate tua mortuũ aliquis in locũ tuũ intulerit, religiosus iste efficitur. Quo facto monumẽtũ & neq; venire, neq; obligari à quoquam prohibente iuris religione potest, h in dubiũ nõ venit. PP. Kalend. Maij, Aquilino. II. & Anulino Conss.

Legatarius non tantum legatum, sed etiam id quod expendit in infirmitate & funere testatoris, potest repetere. h.d. Salyc. Vel sic: Legatarius non prohibetur vna cum legato petere etiam impensas quas fecit in personam defuncti, vel in eius sepulturam. h.d. Paul. de Cast.

III. Imp. ALEXANDER. A. Rimo.

EGatum i à defuncto tibi relictum, & quod in fu-

A & eis translatis desinit prior locus esse religiosus: vt ff. eod. l. cum in diuersis.

f INuito, *Non potest.* vt instit. de rerum diuisio. §. religiosum. Accursius.

g *Monumentum.* id est sepulchrum. improprie enim accipitur: vt infra eod. l. si sepulchrum, nam in monumento esset secus, cũ res esset profana: vt j. eo. l. locum.

h *Posse.* inferendi ius tamen legatur: vt infra de lega. l. monumenta.

i LEgatum. hoc actione ex testamento.

k *In funus.* hoc venit in funeraria actione.

l *Vel morbum.* hoc actione neg. gest. vt ff. eod. l. impensa. & l. in eum. & §. de peti. here. l. iiij. & de nego. gest. l. quod in vxorem.

m SI *sepulchrũ.* Dicitur sepulchrum *Sepulchri* postquam ibi aliquis *& monumẽ* sepultus est: ante vero *tum differ.* dicitur monumẽtum: *runt.* vt ff. eod. l. ij. §. sepulchrum. & §. monumentum. dicitur & alia significatione monumẽtum, res memoriæ causa in posterum prodita: vt ff. eo. l. monumentũ. & l. ij. §. monumentum. & de rerum diui. l. intãtum. §. fi. ADDITO. Dic & alio modo dicuntur monumẽta, id est fines & termini diuidentes duo prædia vicina: vt §. finium regun. l. ij. quod dic vt ibi in glo.

n *Vindicare.* sed actione in factum peti potest: vt ff. de rei vindi. l. in rẽ. §. loca. & l. quæ religiosis.

o *Sed etsi.* id est quãuis. nam multo magis est hoc in hereditario. Azo. & quod sit familiare, & quod sit hereditarium, dicitur. ff. eo. l. familiaria. & l. vel quæ.

p *Cui illa.* scilicet obtigerunt ex diuisione, vt dicit. j. & est sic. ff. de le. iij. l. prædijs. §. fi. & de contrahen. emp. l. in modicis. & l. æde. §. j. Item in fine legis videtur cõtra dictam. l. quę religiosis. sed ibi adherent. hic non, sed sunt proxima.

q MIlitis. *Delatio.* id est accusatio vel actio: nam non possunt cogi aliqua actione: cùm soli sint heredes: sed põtificali authoritate compelluntur: vt ff. de peti. here. l. hereditas. §. j. & de annuis leg. l. quintus.

r *Inuidiam.* id est blasphemum.

s *Et conscientiam.* scilicet famam.

Monu-

a MOnumentorum. Verba sunt, mihi & liberis meis. Dic & libertis meis. sine traditione dominium sibi non acquirit.

b *Inscriptiones.* scilicet sic conceptæ, mihi libertisque meis fa- *alia prima* cio. a Et bene dicit, *positio non* non transferunt: quia *placet scri-* non ex vi donationis *ptoribus hic.* inter viuos: cum liberti neque per se neque per epistolam vel nuncium huic donationi consenserunt. Item nec ex vi vltimæ voluntatis: quia non affuerunt quinque vel septem testes: Vel secundo b dic inscriptiones tales fuisse, mihi heredibusque meis facio. & secundum hanc non profunt libertis, cùm non sint heredes. Vel dic à quodam extraneo sine voluntate domini factæ sunt huiusmodi inscriptiones. & ad hoc, ff. eodem l. vel quæ. c Vel dic inscriptiones tales fuisse secundum quod dicitur de iure codicil. l. literæ.

§ Vsu est vna P.

c Dicunt. P.

c *Vobis.* libertis. Sed contra. ff. de mor. infe. l. longa. Solu. purus vel profanus locus circa monumentum præscribitur: vt hic. religiosus non: vt ibi. Alij dicunt d ius inferendi posse præscribi: vt hic. sed dominum sepulchri non, vt ibi, & infra de lega. l. monumenta.

d Placet scribentibus hic.

Sepulchrũ familiare quod dicatur.

Hic omnia videas quæ notauimus. l. de

Mortuorum corpora non debent in ciuitatibus sepelri. h.d. Salyc.

XII. Iidem AA. & CC. Victorino.

MOrtuorũ reliquias, ne sanctum m municipiorum ius polluatur, n intra ciuitatem cõdi, iampridem vetitũ est. o PP. III. Kal. Octob. ipsis IIII. & III. AA. Conss.

Ita lex dicit idem quod dixi in l. si sepulchrum. quòd heredes etiam extranei habent ius sepeliendi tam in sepulchro familiari. quia censentur de familia: quàm in hereditario, quia sunt heredes. sed in familiari, non habent ius sepeliẽdi nisi sint de familia, id est de agnatione: & etiam heredes extranei, licet non sint de familia. h. d. Paul. de Cast.

XIII. Iidem AA. & CC. Dionysio.

IVs sepulchri tam familiaris, quàm hereditarij ad extraneos etiam heredes: p familiaris q autem ad familiam, r etiam si nullus ex ea heres sit, non etiam ad alium quenquã, qui nõ est heres, pertinere potest. S. III. Id. Nouemb. Sirmij. CC. Conss.

XIIII. Inppp. VALENTIN. THEOD. & ARCAD. AAA. Cynegio. P. P.

NEmo humanũ corpus s ad alium locum sine Augusti t affatibus trãsferat. Dat. III. Kalend. Mart. Constantinopol. Honorio nobili puero & Euodio Conss.

Alearum vsus est prohibitus: & qui perdit potest repetere. h.d. Salyc.

XV. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfect. præto.

* ALearum vsus, antiqua res est, & extra operas pugnatoribus concessa. Verum pro tempore prodijt in lachrymas, multa milia extranearum nationum suscipiens. Quidam enim nec ludentes, nec ludum scientes, sed numerationem tantum propter substantias perdiderunt, die noctuque ludendo argento, apparatu, lapidibus, & auro. Cõsequenter autem ex hac inordinatione blasphemare, id est Deo maledicere conantur: & instrumẽta cõficiunt. u Commodis igitur subiectorũ prospiciẽtes, hac generali lege decernimus, vt nulli liceat in publicis vel priuatis domibus vel locis ludere, neque inspicere. & si contra factum fuerit: nulla sequatur condemnatio, sed solutum reddatur, & actionibus competentibus repetatur ab his qui dederunt, aut eorum heredibus: aut his negligentibus, ab eorum procuratoribus, vel patribus seu defensoribus repetat fiscus, nõ obstante nisi quinquaginta annorum præscriptione. Episcopis vero locorum hoc prouidentibus, & præsidum auxilio v- tentibus, deinde verò ordinent quinque ludos, * cory-

g *Cognatos.* secus in agnatis: quia continentur familiæ appellatione: vt infra eod. l. *homi. in §. magnæ admonitionis & q. pe. Rom.* ius sepulchri. quæ est contra. & instit. de le- *quæ ponitur* gitima. to. §. sunt au- *in calce al-* tem. & ff. de verb. si- *phabeti an-* gnific. l. pronunciatio. *tiqui.* §. communi. & ff. de adop. l. qui in adoptionem. hodie tamen idẽ videtur in cognatis: vt in authen. de here. quæ ab intesta. §. nullã. colla. ix.

h *Locum. Manifestum est.* vt & supra eo. l. si sepulchrum. & instit. de empt. & vendi. §. fina. & ff. eod. l. vel quæ. §. fina.

i SI *necdum. Traditum est.* vt ff. de sepulchro. l. iij. §. non perpetuæ. alias secus: vt §. e. l. j. & j. eo. l. nemo.

k *Non prohibeas.* vt & ff. eod. si quis enim eo animo. & de cada. pu. l. j. & ij. & fi. Accur.

l OBnoxios. *Non vetamus.* immo hodie petitio est necessaria, si vel in certũ locum relegatus est, vel capitaliter damnatus: vt ff. de cadaue. pu. l. j. & iij.

m *Mortuorum. Sanctum.* vt instit. de rerum diui. §. fanctæ.

n *Ius polluatur.* Videtur ergo q reliquiæ pollutæ sunt, quod dici potest. Vel die quòd plerumque euenit vt res non polluta per se, alij iuncta polluat aliam, vt æs auro. sic & hic.

o *Vetitum est.* vt & ff. de sepul. vio. l. prætor. §. diuus.

p IVs *sepulchri.* Heredes. l. pertinet.

q *Bambario.* id est sepulchri ius.

r *Ad familiam.* agnatorum, nõ cognatorum: vt ff. eo. l. ius. & facit. ff. eo. l. vel quæ. in princi. & de suis & legiti. here. l. j. §. interdum.

s NEmo. *Corpus.* perpetuæ sepulturæ traditum aliàs contra. §. e. l. fi necdum.

t *Sine Augusti.* id est papæ. argu. ff. de mor. infe. l. fi. ff. eo. l. ossa.

** In vetustissimo codice nota tur Græcũ hic cõstitutionẽ deesse: quam nempe Latinè fidèlè & corruptam no eius nos sensus omnino fugere, subiicere placuit. Autũ posita tur ab arte.*

** al. quinq; ludos: como bεῦ comõ. diantomoῦ, rhumdalca, kayron & ecf cruf. m. Sed nec per mutamus &c.*

a *Learum vſus. Comonuolon.* Ludus vbi lapis in longum proijcitur.
b *Comodaulomolo.* ludus vbi lapis vel palus in breue ſpacium proijcitur.
c *Regindalia.* ludus vbi equites currendo in certam rem proijciunt.

corycouelon,[a] † comodiaulion,[b] baſilinda,[c] catampon,[d] ἐφετίνδα Ἀνδρόμαχος. ¶ Sed nemini permittimus etiam in his ludere vltra vnum ſolidum, etiã ſi multum diues ſit: vt ſi quem vinci contigerit, caſum grauem non ſuſtineat. Non enim bella ſolummodo bene ordinam[e], ſed & res ludicras. ¶ Sed iſtam interminantes pœnam tranſgreſſoribus, poteſtatem dando epiſcopis hoc inquirẽdi, & præſidum auxilio ſedandi: prohibemus etiam ne ſint equi lignei. Et ſi quis ex hac occaſione vincatur, hoc ipſe recuperet, domibus eorũ publicatis, vbi hæc reperiuntur. ¶ Sin autẽ noluerit accipere is qui dedit: procurator noſter hæc inquirat, & in opus publicum conuertat. ¶ Similiter prouideant iudices, vt à blaſphemijs, & periurijs (quæ eorum inhibitionibus debent comprimi) omnes penitus cõquieſcant.

† Vide in hanc l. Ioã. Baptiſtam Piſi annotationũ poſte riorũ c. 72. & Andreã Alciatũ lib. prætermiſſo rũ. i. in dictione, luſum aleæ. Nã Alciatũ hic ſequimur.

a De illa vide Cur. in c. ſi de conſue. col. 12. verſ. item poſt prædictum. tenet quòd ſic.

Codicis domini IVSTINIANI SAcratiſſimi principis ex repetita prælectione Liber quartus.

TITVLVS I.
DE REBVS CREDITIS, & iureiurando.

Cauſa iuramento deciſa non retractatur prætextu periurij, niſi in caſibus in lege expreſſis. h.d. Baldus.

1. Imp. ANTONINVS. A. Herculiano.

CAuſa iureiurando ex conſenſu vtriuſq; partis,[e] vel aduerſario inferente,[f] delato & præſtito, vel remiſſo g deciſa: nec periurij prætextu retractari poteſt[h] niſi ſpecialiter[i] hoc lege excipiatur. PP. XV. Kalend. Iul. Antonino A. IIII. & Balbino Conss.

Periurus à Deo ſolo punitur: nec tenetur crimine læſæ maieſtatis. h.d. Bald.

II. Imp. ALEXANDER A. Felici.

IVriſiurandi contempta religio ſatis Deum vltorem[k] habet. Periculum autem corporis, vel maieſtatis crimen,[l] ſecundum conſtituta diuorum parentum meorum, etſi[m] per principis veneratioñ quodam calore fuerit peieratum, inferri non placet. n PP. VI. Kalend. April. Maximo II. & Aeliano Conss.

Hæc autem exceptio non fit à iuramento voluntario: [1] quia *iſta glo.* illud nunquam retractatur: vt ff. eod. l. admonendi. in fin. Sed *qui allegat* à iudiciali, quod in caſu vno retractatur: vt infra eod. l. fin.[m] *caſum fall.* Item neceſſarium in alio caſu: vt ff. eod. admonendi.[n] Item in *tiatem, cum* alio: vt infra de pœna iud. authen. nouo iure.[o] Sed ibi defer- *debet præ-*
tur à lege, non à iudi- *ſtare ſecun-*
ce vel à partibus. Item *dã. lodoi.*
nec fuit ibi delatum in *l. iſta eſt de*
eo in quo litigiſi erat. *mente vn.*
Sed in voluntario vi- *num.*
detur excipi: vt infra *m. ibi eſſe*
de repu. authent. ho- *ciale ſauor*
die. ſed dic ibi ſimili- *vltima v.*
ter ſpeciale. vel ibi ne- *lutatis. h.d.*
mo detulit. Item & ſu- *n. ibi eſſe*
pra de tranſact. ſi ex *ciale in mu*
falſis. [p] & infra de *nicip.*
dig. l. quoties. lib. xij. *ſauo ipp.*
& ff. de cri. ſtel. l. de *ter inter-*
periurio. [q] quibus le- *mẽdã in*
gibus retractantur iu- *uo reperia*
ramenta voluntaria, Sed *Bald.*
dic ibi iuratum fuit ſu- [o] *Dic quãdo*
per vallando contra- *erat iuramẽ*
ctu: hic ſuper hte diri- *tum ſingu-*
mẽda: vt ſit loco pro- *larem. &*
bationis. præterea in l. *iſte eſt ver-*
illa, ſi ex falſis. venit *ſimile*
contra duo, ſcilicet cõ *illius authẽ-*
tra iuramentum, & cõ- *tici.*
tra pactum: hic ſolum [p] *Dic q; ſic*
peierat. vel ibi non *loquitur in*
retractatur prætextu *iuramẽto i*
periurij, ſed falſitatis: *periurij.*
& ſic non eſt contra. *ibi vero ſi*
Item no. q; iuſiurandũ *erat inter*
aliud voluntariũ, aliud *tũ ad deci-*
iudiciale, aliud neceſ- *ſionẽ latis.*
ſarium. Voluntariũ ex- *ſed ad obſer-*
tra iudicium deferturꝰ *uantiã &.*
& ſic dicitur, q; ſponꝰ *tractus re-*
te ſuſcipitur, & refer- *nullo modo*
tur, & recuſatur: vt ff. *ſi nõ vult*
eo. l. iuſiurãdum quod *principale,*
ex cõuentione. in prin. *nec acceſſo-*
Iudiciale defertur in *rium. Bald.*
iudicio à parte parti, & [q] *Dic q; ibi*
iudice approbante & *nõ ſunt data*
confortante. & hoc *tũ iuramẽ-*
poteſt recuſari & re- *tum, ſed vi-*
ferri: vt infra c. l. de- *tio præſtita.*
lata. & l. generaliter. §. *tũ ex ſic in*
ſin autem is cui. olim verò non poterat recuſari: vt ff. c. l. ma- *fuit latũ de-*
nifeſte, vel expone eam vt ibi dixi. Neceſſarium[r] defert iu- *ciſſum. hic*
dex, & neceſſitatem imponit. arg. ff. de in litem iur. l. fina. nec *verò ſic.*
recuſatur niſi iuſta cauſa: vt J. eod. l. generaliter. §. ſin autem is *Bald.*
cui. ADDITIO. Vide ſimilem glo. in §. item ſi quis poſtu- [r] *Approbã-*
lante. in verbo, quæritur. inſtit. de actio. & ampliorem in c. ſi. *tur ſecundũ*
in prin. extra de iureiur. *Salyc. Ang.*

IVriſiurandi.] CASVS. Quam pœnam pati debeat peierans, & quæritur? Dicitur quòd ſatis Deũ habet vltorem. nec enim ſi per principem eſſet iuratum quodam calore &c. nec peieranti corporalis pœna eſſet infligenda.

k *Vltorem.* q. d. non retractatur hoc ſeculo: & ſic ſunt eadem contraria quæ ſunt ſuperiori. l. & ſolue hic vt ibi. Poſſet etiam intelligi hæc lex, quando quis iuraret non comedere carnes: vt tunc ſolum Deum habeat vltorem. ſecus ſi ſuum iuramentum prauum alij noceat, vt in contrarijs, & ſic nil eſſet contra. Item videtur contra. ſupra de ſum. tri. l. j. in fi. Sol.[s] hic contemnit religionem peierando: ibi violando aliter fidem catholicam. [s] *Approbã-*
tur per Bart. Bal. Ang. & Bal.

l *Crimen.* id eſt periculum maieſtatis, i. criminis læſæ maieſtatis. ADDITIO. Facit text. ſing. ſecundum Lud. de Ro. in l. iiij. ff. ad leg. Iuliam maie.

m *Etſi.* id eſt quamuis.

n *Non placet.* immo videtur in corpore puniri: vt ff. eodem. l. ſi duo. in fin. Solu. hic per calorem, ibi non: argu. infra ad le. Iul. maieſt. l. alienam. & ff. de regu. iur. l. quicquid calore. Vel ibi contra duo venit, ſcilicet pactum, & iuramentum: hic contra iuramentum tantum. Vel ter tertio hic non patitur pœnam corporis, vel pœnam læſæ maieſtatis, ſed certe nec ibi, ſed quandam minorem. Item contrarium huic fini & principio eſt. ſupra de tranſact. l. ſi quis maior. in fi. Sol. hic de alio iuramento dicit.

INbonæ.] CASVS. Dicebã te mihi teneri in decem ex cauſa venditionis: ſed plene probare nõ potui, quia nõ habebam niſi vnũ

niſi vnicum teſtem: tu negabas: propter probationum inopiã iureiurando delato à parte parti iudice approbante, vel iudice deferente, poterit decidi cauſa. & iſta ſunt vera non ſolum in contractibus bonæ fidei, ſed ſtricti iuris, & in his quæ ex maleficio deſcenduntꝰ.

a *In bonæ fides contractibus.* qui enumerantur inſtitu. de actio. §. actionum.

b *Cauſis.* non repetit contractibus. nam nõ ſolum comprehendit cõtractus ſtricti iuris, ſed etiam delicta, & quaſi delicta. nam ſuper omnibus poteſt iurari: vt hic, & ff. e. l. iij. §. j. & ff. rerum amo. l. Marcellus. §. j.

c *Inopia.* ſcilicet emergente.

d *Per iudicem.* deferẽtem iuſiurandũ, vel à parte parti delatũ approbantem. & ſic de utroque hic dicit.

e *Dicit oportet.* id eſt cauſa definiri poteſt ſecundum eum qui iurauit: vt ff. e. l. admonẽdi. Et nota, Si actor plene probat, vincit: licet ſi nullo modo, abſoluitur reus, licet non iuret: vt §. de eden. l. qui accuſare. &. de iudi. l. properandum. §. j. & J. de probatio. l. ij. niſi in caſibus, [b] in quibus lex defert reo iuramẽtum ad purgationem ſui: vt §. de his qui ad eccleſiam confu. l. ſi tuna. §. ſicubi. & J. de fide inſtrumen. l. fina. & de inre deliberan. l. finali. §. licentia danda. & in authen. de fide inſtrumen. §. ſi tamen. coll. vj. & ff. de eden. l. prætor. §. ſed ſi inſcio. Si autem actor ſemiplene probauit per ſcripturam domeſticam puta, vt J. de probatio. l. inſtrumenta. vel per comparationem literarum per quam qualiſqualis colligitur fides: vt in auth. de fide inſtrumen. §. ſi vero moriantur omnes. & §. ſi verò nullus. colla. vj. Vel per fugam rei qui debuit ſtare iuſtitiæ. de actio. §. actionum. Vel ſic: Vbi ſemiplene tantum eſt probatum: poteſt deferri cauſa cognita ſacramentum neceſſarium. hoc dicit Salycetus.

III. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIAN. AA. & CC. Seueræ.

INbonæ fidei contractibus, [a] necnon etiam in cæteris cauſis [b] inopia[c] probationum, * per iudicem[d] iureirando cauſa cognita res decidi oportet. [e] PP. X. Kal. Septẽb. Maximo. II. & Aquilino Conss.

Pupillus tutori iuramentum deferre non poteſt. Baldus.

IIII. Iidem AA. & CC. Maximæ.

SI ad excludendam tutelæ actionem pupillus iuſiurandum tutori detulerit, [f] poſtea eandem litem exercere non prohibetur. g PP. Kalend. Iul. ipſis IIII. & III. AA. Conss.

Relictum à tutore, videtur relictum à pupillo: & ſi dubitatur de eo, poteſt tutori deferri iuramentum. Bald. Vel ſic: Relicta à tutoribus intelliguntur relicta à pupillis: & vbi adgerſarius ſtatur ad ſacramentũ non recurritur. Et tutor iurat in cauſa pupilli ſo mota. Salyc.

V. Iidem AA. & CC. Iuliano.

Inopia probationum emergente, debet deferri per iudicem iuramentum cauſæ deciſium. Baldus. Vel ſic: Omnem litem cum cauſæ cognitione poteſt iudex iureirando decidere. Vel ſic: Vbi ſemiplene tantum eſt probatum: poteſt deferri cauſa cognita ſacramentum neceſſarium. hoc dicit Salycetus.

III. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIAN. AA. & CC. Seueræ.

INbonæ fidei contractibus, [a] necnon etiam in cæteris cauſis [b] inopia[c] probationum, * per iudicem[d] iureirando cauſa cognita res decidi oportet. [e] PP. X. Kal. Septẽb. Maximo. II. & Aquilino Conss.

Pupillus tutori iuramentum deferre non poteſt. Baldus.

IIII. Iidem AA. & CC. Maximæ.

SI ad excludendam tutelæ actionem pupillus iuſiurandum tutori detulerit, [f] poſtea eandem litem exercere non prohibetur. g PP. Kalend. Iul. ipſis IIII. & III. AA. Conss.

Relictum à tutore, videtur relictum à pupillo: & ſi dubitatur de eo, poteſt tutori deferri iuramentum. Bald. Vel ſic: Relicta à tutoribus intelliguntur relicta à pupillis: & vbi adgerſarius ſtatur ad ſacramentũ non recurritur. Et tutor iurat in cauſa pupilli ſo mota. Salyc.

V. Iidem AA. & CC. Iuliano.

Quando agitur ciuiliter: ſed nõ quãdo criminaliter. Bart. Bald. But. Ange. Alber. & Odof. hic. * Concor. c. circa fin. extra de probat. cum glo. I.

a Quando agitur ciuiliter: ſed nõ quãdo criminaliter. Bart. Bald. But. Ange. Alber. & Odof. hic. * Concor. c. circa fin. extra de probat. cum glo. I.

Huic vel alij, vel nulli: in caſibus tamen actori tantum deferetur in odium rei: vt J. vnde vi. l. ſiquando. & §. de iudi. l. properandum. §. j. & §. finautem alterutra.

SI *ad excludendam.*] CASVS. A tutore pupillus petijt fundũ: detulit ſibi iuſiurandum: qui iurauit ſe non debere, & perirus eſt. an non obſtante quòd iurauit ſe non debere, poſſit pupillus iterato litẽ exercere, quæritur? Reſpon. quod ſic. Vel dic quòd deferente pupillo tutor iurauit ſe non teneri ex ea adminiſtratione: quod verius eſt.

f *Detulerit.* aliàs dederit.

g *Non prohibetur.* non ratione periurij: vt §. eod. l. j. ſed quia detulit ſine auctoritate tutoris. non enim poteſt dici quòd tutor qui iurauit, in hoc ei auctoretur in re ſua: vt ff. de auct. tuto. & cura. l. a j. [h] & dicas hic quæ dicuntur. ff. e. l. iuſiurandum quod eo conuentione. §. j. ADDITIO. Dic quòd in omni iuramento requiritur veritas intentionis, iudicium diſcretionis, & iuſtitiæ impletio. in *ad hoc quod arbiter in-*
authen. quod eis. J. de *cidatur pro*
nupt. Bal. *teſt cognoſ-*
cere de cauſa ſua ſtatus.

CVm etiam.] CASVS. Teſtamentum feciſti, filium tuũ impuberem inſtituiſti, ei tutorem dediſti, fideicommiſſum mihi reliquiſti. ex cui' ſubſtantia fideicommiſſum ſolui debeat, an tutoris an pupilli, quæritur? Dicitur q; licet ea quæ à pupillo relicta ſunt, videantur à tutore relicta: tamen ex ſubſtantia pupilli ſunt ſoluenda: & de hoc præſes cognoſcet. & ſi conſtiterit aliquid mihi fuiſſe relictum: præſes compellet tutorem ad iurandum, aliqua præſumptione pro me faciente.

h *Relicta.* à patre.

i *Videantur.* & ſic de bonis pupilli ſoluentur: vt hic, & ff. de lega. ij. l. peto. §. mater. & de lega. iij. l. fina. & J. de fideicom. l. ettam. & ff. de fideicommiſ. lib. l. Thais. §. ij.

k *Idem.* ſcilicet præſes.

l *Si inficietur.* i. ſi neget fideicommiſſum eſſe relictum, aliqua præſumptione pro te faciẽte, ſecundũ quoſdam. ADDITIO. Quotuplex ſit præſumptio. vide glo. in cap. is cui. de ſponſa. & in l. ſi. ff. quod met. cau. & cũ iſta glo. concordant Bal. & Sal.

m *Adiget.* id eſt compellet, non tamen vt anteceps periurium ſubire cogatur, arg. ff. eo. l. iuſiurandum & ad pecunias. ij. reſpon. Sed in iuramento in litem, eſt ſecus: vbi etiam ſciens nõ compellitur iurare: vt ff. de in lit. iuran. l. videamus in princ. Quid autem ſi expreſſe voluit tutorem dare de ſuo vel pupillo vel extraneo? Reſpon. non valet. [i] niſi aliquid fuerit ei relictum. arg. ff. de fideicom. lib. l. Thais. §. ij. & facit. J. de fideicom. l. fina. & l. ab eo.

k *Id eſt, nõ compellitur iurare de quæ non habet notitiã. Lauuerenſis.*

i *Idẽ Bald. & Salyc.*

CVm *proponas.*] CASVS. Cum de ſucceſſione cuiuſdã amitæ quæreretur, ſciliceꝰ an ei poſſent filij ſuccedere: quæſtio ſtatus & generis ab agnatis mouebatur: detulerunt extra ius filijs iuramentum: & iurauerunt, volebant agnati retractare iuſiurandum, quaſi quòd talis quæſtio per iuramentum decidi non potuiſſet: fuit de hoc inter eos compromiſſum ſcilicet, an talis deciſio teneret? pronũciauit arbiter quòd tenuit. adhuc nolebant agnati ſeruare ſententiam, dicitur quòd præſes prouinciæ ſeruari iubebit. duobus alijs modis poteſt intelligi prout dicitur in glo.

n *Religione.* extra ius.

o *Decidi.* & deciſa fuit.

p *Conſulet.* iubẽdo iuſiurandũ ſeruari. primo enim fuit præſtitum: & cũ diceretur q; non poſſet talis quæſtio iuramento decidi, fuit de hoc cõpromiſſum an tenuit talis deciſio? & di-

i Concordat Salyc.

cauſa ſit ſtãgna vel pauua, die hoc attende ex qualitate perſonarũ, & regionis more. Alb. & idẽ Ang.

† Iſte text. eſt ſing. ſecundum Lud. de Ro. ſing. 446. ſecundum lect. vlt. gl. iuſtitiæ impletio. in ad hoc quod authen. quod eis. J. de nupt. Bal.

h Vtã lect. ſi, ei tutorem dediſti, eſt bona, ſed mouet dubitatio. modo dic quòd ſunt ſumta tutoris. Sal.

k Id eſt, nõ compellitur iurare de quæ non habet notitiã. Lauuerenſe.

l Idẽ Bald. & Salyc.

xit arbiter quòd sic. & adhuc non seruabatur. præcipiet ergo præses quòd seruetur. Vel dic arbitri, id est ordinarij iudicij iudicis. sic §. de postu. l. quisquis. & hoc dico ne sit cõtra. ff. de arbi. l. non distinguemus. §. de liberali. & §. de peda. iudi. l. ij. in fin. Vel dic quòd principaliter de hereditate agebatur coram arbitro, & incidenter de statu. arg. §. de iudi. l. quotiens.

NEc filius. ℈ Casvs. An filius debitori patris iuramentum deferens, ei possit præiudicare, quæritur? Dicitur ℔ non, neque litigando neque paciscendo, nisi pater quod gestũ erat, ratum habeat.

a *Alius.* nisi de hoc haberet mandatum.

b *Litigando.* id est fue cumbendo.

c *Citra.* i. præter. sic ff. de pac. l. paciscì. & ad Treb. l. si cui. §. si autem à me. & de furt. l. qui vas. §. vetare. & ff. de serui. vrb. præd. l. inuitum.

d *Aliquid.* deferendo forsitan iusiurandum debitori.[a] Et sic nota non præiudicari alij per alium: vt hic. & arg. ff. de pecu. l. depositi. §. j. & ff. eo. l. quanto magis. & l. seq. & l. iusiurandum quod ex conuentione. §. fi. & l. tutor. in princ. & §. de pact. l. filius. & l. seruus. & ff. de solu. l. filiusfamilias. & §. de procu. l. maritus.

[a] Approbatur secundũ Bald. Ang. & Salyc.

ACtori delato. ℈ Casvs. Dicebam te mihi teneri ad decem. negasti: detulisti mihi iuramentum, vel detuli tibi iusiurandum, & tu mihi retulisti: vel cum paratus essem iurare, mihi remisisti. ad similitudinem iudicati dabitur mihi actio in factum ex iureiurando.

c *Actori delato.* à reo extra iudicium, nõ à iudice, secundum P. ne duæ nascantur in factum actiones. Nos contra.[b] vt dixi. §. eo. l. j. Accursius.

f *Remissum sit.* quod fuit susceptum mox[c] quàm fuit delatũ: vt ff. eod. l. non erit. §. fin. & l. remitti. & ad hoc. ff. qui. mo. pig. vel hypo. fol. l. item. §. j.

g *In factum.* ſ. si informiter iurauerit, non referendo se ad aliquam speciem causæ: sed si super aliqno facto nominatim iuratum est: veluti se vendidisse: sicut venditi si vẽdidisset, actio competeret: sic & nunc vtilis actio datur venditi: vt ff. eo. l. si duo. §. fi quis.

℞ Idẽ Bar. Bul. Ang. Bal. & Cy. in l. 1. §. eo.

x Vide glo. in c. quia propter. extra de ele. & in c. fi in qualibet. xxij. q. ij.

Iuramenti actoris quã actionẽ pariat.

DElata. ℈ Casvs. Dicebã te mihi teneri in decem: negabas: detuli tibi iusiurandũ. cum hoc cõmuniter placuisset, si per me nõ steterit quo minus de calũnia iurẽ, scilicet ℔ nõ animo calumniandi detuli tibi iusiurandum: istorũ vnum facies: aut iurabis, aut referes, aut solues per iudicis delationem, & compelleris ad probationem, ad aliquod istorum.

d Ista est de mente omnium.

h *Delata.* scilicet quia placet[d] parti, puta actori, causam decidi per iusiurandum.

e Cõcor. Saly. & Bar.

i *Per actorem.* quia nisi iuret, denegabitur ei actio, & habebitur pro remisso iusiurandum:[e] vt ff. eo. l. si non fuerit.

f Idem Salycet. & Bar. & Ia. in l. hic alleg.

k *De calumnia iuret.* nisi sit patronus vel parens, qui de calumnia non iurant:[f] vt ff. eo. l. iusiurandum. §. qui iusiurandum.

g Idẽ Salycet.

l *Per iudicem.* délationem approbantem.

m *Soluere.* quod petitur.

n *Referat.* qui nõ debet de calumnia iurare:[g] vt ff. eo. l. iusiurandum & ad pecu. §. ait prætor. Et not. quòd quandoque non licet ei referre: vt ℨ. de fideicommiſ. l. fina. & ff. rerum amot. l. Marcellus. §. fin. & ff. de iniur. l. lex Cornelia. §. hac. & ℨ. de iu-

re delibe. l. sancimus. §. licentia danda. & §. de his qui ad eccles. confug. l. præsenti. §. sicubi. ADDITIO. Dic quòd in actionibus turpibus vel famosis defecndentibus ex delictis, reus præcisè cõpellitur iurare, nec potest referre. in ca. fin. extra de. Iã. in l. iusiurandum. ff. eodem.

IN actione etiam depositi quæ super rebus quali,* sine scriptis datis mouetur, iusiurandum ad exemplum cæterorum ℙ bonę fidei iudiciorum deferri potest. S. V. Kalẽ. Dec. CC. Conss.

**quamuis*

Iuramentum delatum potest reuocari antequam sit iuratum vel pronunciatum: & reuocatum non potest iteratò deferri. b. d. not. Bald. Vel sic: Delatio iuramenti antequam præstetur vel sententietur, potest reuocari. Salyc.

B XI. Imp. IVSTINIANVS A. Demostheni præfect. præt.

SI quis iusiurãdum intulerit, & necdum eo præstito, postea (vtpote sibi allegationibus[q] abundantibus) hoc reuocauerit: sanctimus nemini licere penitus iterũ ad sacramẽtũ[r] recurrere, (satis enim absurdũ est redire ad hoc, cui renunciandum putauit:[s] & cum desperauit aliam probationem,[t] tunc denuo ad religionem conuolare) & iudices nullo modo eos audire ad tales iniquitates[u] venientes. ¶ Si quis autem sacramentum intulerit, & hoc reuocare maluerit: licere quidem ei hoc facere, & alias probationes, si voluerit, præstare: ita tamẽ, vt huiusmodi licentia vsque ad litis tantummodo terminum ei præstetur. ¶ Post definitiuam[x] autem sententiã quę prouocatione susp̃ensa nõ sit, vel quæ postquam fuit appellatũ, corroborata fuerit: nullo modo reuocare iuramentum, a & iterum ad probationem venire cuiquam concedimus: ne repetita lite, finis negotij alterius causæ fiat exordium.[b] Dat. XV. Kalend. Octobr. Chalcedone, Decio. V. C. Conss.

Ista est not. lex, & ita vtilis sicut est in isto quarto libro, & hoc intendit: Iuramentum ad decisionem litis delatum à parte, vel in defectum probationis delatum à iudice, ante sententiam definitiuam vel in ipsa sententia est præstandum. h. d. vsq; ad §. sed iuramento. Bal. Vel sic: Si iudex in definitiua sententia reum condemnat, sub cõditione si actor iurauerit, & sententia sit appellatione suspensa: non poterat actor interim iurare: propter quod actore interim moriente sententia non habebat effectum: nunc prouidetur vt possit iurari etiam appellatione pendente. Salyc.

XII. Idem A. Demostheni. præfecto prætorio.

GEneraliter de omnibus iuramentis quæ in litibus[c] offeruntur vel à iudice vel à partibus, definiendum modo reuocare iuramentũ,[a] & iterum ad probationem venire cuiquam concedimus: ne repetita lite, finis negotij alterius causæ fiat exordium.[b] Dat. XV. Kalend. Octobr. Chalcedone, Decio. V. C. Conss.

Ista est not. lex, & ita vtilis sicut est in isto quarto libro, & hoc intendit: Iuramentum ad decisionem litis delatum à parte, vel in defectum probationis delatum à iudice, ante sententiam definitiuam vel in ipsa sententia est præstandum. h. d. vsq; ad §. sed iuramento. Bal. Vel sic: Si iudex in definitiua sententia reum condemnat, sub cõditione si actor iurauerit, & sententia sit appellatione suspensa: non poterat actor interim iurare: propter quod actore interim moriente sententia non habebat effectum: nunc prouidetur vt possit iurari etiam appellatione pendente. Salyc.

XII. Idem A. Demostheni. præfecto prætorio.

GEneraliter de omnibus iuramentis quæ in litibus[c] offeruntur vel à iudice vel à partibus, definiendum est. Cum enim iã increbruit,[d] iudices in plenissima[e] definitione[f] sacramentum imponere: geuenit, vt prouocationẽ[h] lite susp̃ensa, hi quidem qui iusiurandum præstare iussi sunt, ab hac forte luce subtrahantur, probationes[i] autẽ rerũ[l] cadãt: cum[k] multum discrepet iuramentum hereditarium[l] à principali[m] sacramẽto. ¶ Necessitate itaq; rerum coacti, & probationibus pinguius[n] subuenientes, ad huiusmodi venimus sanctionem. ¶ Omne igitur iuramentum siue à iudicibus siue à partibus illatum, vel in principio[o] litis, vel in medio, vel in ipsa definitiua[p] sententia, sub ipso[q] iudice detur, non expectata[r] vel vltima definitione, vel prouocationis[s] formidine.

Iuramento præstito est standũ, præcedẽte

a Quia illud extra iudicium, et quãdocunque. Aug.

b Idẽ Bald.

c Et bene. Ang. † alias, eo. rum.

d Increbruit. id est eõ fuetudo fuit.[b]

e *In plenissima.* id est interlocutoria: vt quidam dicunt. Tu dic in definitiua. nam dicit plenissima: vt ff. de re iudic. l. j. interlocutoria enim plene non plenissime definit.

f *Definitione.* & bene: quia sententia debet continere condemnationem vel absolutionem: vt ff. de re iudic. l. j. nam sub eõditione solebant ferre sententiam, si iuraret reus vel actor.

g *Imponere.* veluti, eõdemno Titium Scio in quinquaginta, si Seius sibi iurauerit debere: vt §. proxi. in fi. & ℨ. de sen. & inter. l. cum iudex. Vel econtra absoluo Titium, si iurauerit se non debere. Accursius Flo.

h *Vt prouocationẽ.* vel etiam ante appellationem intra decem dies.

i *Probationes.* præstandæ per eorum iusiurandum. Et sic not. quòd sacramentum obtinet locum probationis: vt ℨ. de non num. pecu. l. in cõtractibus. §. illo. & de iure delib. l. fi. §. licẽtia danda. & fi. eo. l. fed & si possessori. §. fi. Sed argu. contra. ff. eod. l. cum qui. in prin. sed illud verum quãtum ad pœnam: secus autem quantum ad rem. Item quandoque obtinet locũ veritatis: vt ff. eo. l. fed & si possessori. §. j. Quandoque locum sibi vim litis cõtestatæ: vt ff. eo. l. ad & postea. §. fi is cui. Quãdoque vim pacti vel transactionis: vt ff. eo. l. j. & ij. Quandoq; vim solutionis siue acceptilationis: vt ff. eo. l. iusiurandi si etia. & l. seq. §. j. Quandoque vim nouationis: item delegationis: vt ff. eo. l. qui in alterius. §. fin.

d Dic q̃ ibi fuit ei fides rationi omni: hic verò assectus. Sal. & Ang.

k *Cum.* pro quãdo. temporaliter melius ponitur, q̃ causatiue.

l *Hereditarium.* id est heredis.

m *A principali.* scilicet defuncti: vt quia nesciat heres veritatem: nam licet ei ignorare: vt ff. de regu. iur. l. qui in alterius. nec de alieno facto compellendus est iurare: vt ff. re. amo. l. Marcellus. §. iurare. Item potest esse quòd defunctus bonæ fidei & legalis homo fuit: sed heres nequam.

n *Pinguius.* no. lic. ℨ. de heret. l. quoniam. in fine.

o *In principio.* id est post litem contestatam, vel id est ante.

p *Definitiua.* id est paululum ante sententiam, quoniam quæ incontinenti fiunt, inesse videntur: vt ff. si cert. pet. a. l. lecta. & ℨ. de pact. l. petens. Alij dicunt, id est paululum postea: vt non sit correcta lex superior. & illa quæ est. ℨ. de sen. & interlo. l. cum iudex. & pro eis facit. ℨ. e. §. fi. vbi dicit non mutari vetera iura. Tertij dicunt, id est in ipsa sententiæ prolatione. & reddunt singula singulis. i. vt ad id quod dicit in prin. liuis. vel in medio, referatur id quod dicit, non expectata sententia. & ad id quod dicit, in ipsa definitiua sententia: referatur, nõ expectata pronouationis formidine. ADDITIO. Aduertas secundum Cy. hic, quòd hoc principium illius. l. nõ corrigit superiorem. l. proximam in fine, licet gl. hoc ibi velit. & gl. fi. ℨ. eo. l. sed solum hoc nouum inducit, quòd etiam appellatione pendente possit hodie iurari, ne probationum copia pereat. & sic non corrigitur etiam hodie. l. cum iudex. ℨ. de sent. & interlo. omnibus. vt vult etiam Bar. & hic & ibi.

q *Sub ipso.* id est coram. sic ℨ. de episco. audien. l. mathematicos.

r *Expectata.* redde singula singulis. vt dixi. Vel dic non expectata vltima definitione, & cum à partib" defertur: vel pronouationis formidine, cùm à iudice:

s *Prouocationis.* quia secundum legem post sententiam tãtum licet appellare. ℨ. de episcopali audientia. l. ij.

m Iuramentum. id est delationem.

n Exordium. quod esse non debet: vt ℨ. de fru. & lit. expen. l. terminato.

GEneraliter. ℨ Casvs. In princ. huius. l. recitat imperator quandam antiquitatẽ, quæ talis est: Olim si Titius à Sempronio decem petisset, & intentionem suã simpleue forte per vnũ testem: iudex quia non plene sibi liquebat in causa, pronunciabat sic, condemno Sempronium Titio in decem, quę petijt Titius, si Titius iuret Sempronium sibi teneri. & à tali sententia appellabatur. pendente autem appellatione contingebat Titium moriturum: & delatione ad heredem transibat: quia forte heres veritatem ignorabat, vel non erat fide dignus, vt defunctus. ualẽtæ causæ ideo quòd iuramentum post sententiam confueuit interponi, periclitabantur: propterea hanc antiquitatem corrigit imperator, statuens quòd omne iuramentum siue necessarium siue in diciale ante sententiã præstetur. Si verò actor reo vel iudex iusiurãdum deferat: reus potest iurare, si vult: si non vult, reus potest actori referre: & habet actor necesse iurare. Si verò recusat & condemnetur, non appellat, cùm non debeat respuere in persona sua quod placuit in persona aduersarij. Vel pone sic: Delato iureiurãdo, si non recusetur, præstetur. Si vero referatur, delato nullatenus potest recusare. Si vero recusetur, & iudex viderit iuramentum esse: condemnabit illum quantum ad illud capitulũ super quo iurare debuit, nec audietur appellans: quis enim ferendus est &c. ℨ *Sin autem &c.* ℨ Si vero is cui iuramẽtum defertur vel à parte vel à iudice, illud recusauerit, hoc ei facere licebit. si tamen iudex videtur esse iurandum, condemnabit eum super illo capitulo super quo iurare debuit, quasi eo referẽte delator iurare paratus esset, & ei fuisset remissum quando eo volente recusatur. & hoc est quod subijcit, quasi volente &c. nihilo minus super alijs capitulis hte suo marte currente &c. ita tamen quòd reus protestetur quando recusset: & si non audiatur, appellet: & si iudex appellationis viderit iuramentum bene illatum, sed male recusatum, confirmabit sententiam primam iudicis. Si vero fuerit male illatum, & bene recusatum, rescindetur prima sententia: neutri parti quo ad expensas præiudicio generãdo. sed si actor obtinuit in prima sententia, reus in secunda, vel econuerso, fiet expensarum inuicem compensatio. ille verò qui iuramentum detulit, siue iurauit is cui delatum est, siue ei remissum fuerit cùm paratus erat iurare, non audiatur appellans. & hoc in secunda.

℞ Eis *de præsentibus personis.* ℨ Prædicta vera sunt, cum tam actor quàm reus præsens est. si vero actor sit præsens, reus absens, & per procuratorem litiget, si debeat iuramẽtum deferri: datis inducijs præsentare debet se coram iudice, & iuramentum subire vel recusare. Si vero adeo nobilis sit, vt in prouincia in qua degit, iudex in randum perspexerit: mittere debet ad iudicem illius terræ, & ille iuramentum recipiet, & in scriptis redigi faciet: sic illatum, siue relatum. si fuerit præstitum & præstiterit, vincat. si illatum vel relatum recusauerit, causam amittat: nec deferenti licebat appellare. poterit autem, si voluerit, ire per se vel per procuratorem, & iuramento interesse. si vero nec ire voluerit, nec procuratorem mittere: reus coram iudice illius prouinciæ iuramentum debet subire vel referre: & debet rediri in actis qualiter iurauerit vel retulerit: & debet acta mittere ad iudicem coram quo causa agitur. quid autem sit statuendum de expensis, index examinabit. Interim tamen dum omnia ista fiunt, alia capitula causæ poterunt examinari: sed non definitur sententialiter, & postea examinabitur capitulum super quo iuratum est. ea vero quæ sancita sunt cum tã actor quàm reus præsens est, & in personis absentibus obseruentur. & hoc in tertia. Index vero coram quo causa agitur, videre debet qualitatem personarum, an iuramentum sit præ-

A

B

C

D

a *Factum*. id est delatum.
b *Approbatum*. & sic est iudiciale. & ideo dicit approbatum, quia quandoque non approbat, vt si ille cui defertur, dicat se nescire veritatem: vt ff. eodem.l. iusiurandum & ad pecunias. circa princip.
c *Illatum*. & sic est necessarium.
d *Reluctatus*. id est nõ recusat.
e *Hoc præstetur*. nunc respondet.
f *Vel referatur*. cum à parte infertur, vel etiã cùm à iudice: & poterit isto casu is cui defertur, recusare, item appellare: vt j. ea. l.§. sinautem is cui.
g *Illato*. id est delato.
h *Sacramẽto*. quia perinde habetur ac si primus iurasset.
i *Præstito*. ab eo cui ab initio illatum fuit.
k *Causa*. quãdo super tota causa defertur: sed capitulum, quando super certo capitulo defertur.
l *Decidatur*. sic ergo delator non potest recusare, si ei refertur: sed is cui primo delatũ fuit, bene potest recusare: vt infra ea. l. §. j. Item nec appellat: vt hic, quòd alteri, cui scilicet primo fuerat delatum, nõ denegatur: quia potest appellare. vt infra proxi. §.
† *Scilicet il le cui relatũ est iuramentum. Salyc.*
m *Procurauit*. procurauit enim vt his iurare. Ideo decideretur. & est sic. ff. quod quisque iur. l. j. & ij. & ff. eod. l. iusiurandum & ad pecu. §. & si is.
n *Cui*. siue sit actor, siue reus.
o *Recusare*. a contra supra eodem. l. delata. & ff. eodem. l. manifeste. Solu. hic nouum. Vel dic vt in d.l. manifeste diximus.
a *De hoc vide. c. vlt. vbi bo. glos. extra eo. ti.*
p *Si hoc*. hoc ad necessarium tantum restringitur.
q *Existimauerit*. id est illum cui illatum est, nõ iuste recusare perspexerit.
† *Iste text. est sing. secundũ Ang. hic, q̃ sententia interlocutoria impugnari & nisi ſignificato test ex nouiter agitãdis in causa appellationis. & vide glo. ij. in c. j. de his quæ vi me. ve causa fiunt.*
r *Volente*. id est sicuti si alteri retulisset: & cum ille subire vellet, iste ei remisisset, & sic ille recusasset isto volente. Vel aliter: id est sicuti si relatum sibi sacramentũ recusasset, quod ab initio detulisset. & hæc duo paria sunt quo ad sententiam, non quo ad appellationem. nam secũdum primum intellectum, qui defert vel refert, non appellat: vt j. ea. l. §. siue autem. hic autem qui recusat, appellat. Item secundum alium non appellaret, quod hic facit: vt subijcit.
s *Capitula*. super quibus non est iuratum: vt infra ea. l. §. nullo tamen &c. Vel dic super quibus est iuratum: vt infra. §. proxi. sed & causæ &c.
t *Sibi*. scilicet reu- vel actor.
u *Hoc attestetur*. qua ex causa subire iusiurandum recusat? Forte quia dubitat de facto, cum hoc iuramentum sit veritatis: vt ff. eo. l. iusiurandum & ad pecuniãs. circa princ. & ff. rerũ amot. l. Marcellus. §. iurare autem. Accursius.
x *Auxilium*. ille ergo cui defertur, appellat, & datur iudex appellationi: cuius officium quale sit, statim subijcit.
y *Ex recusato*. hoc expone vt supra. Et quasi dicit, ideo quia non per omnia est simile, vt modo notaui.
z *Præiudicij*. ex prima sententia.

A a *Dispendij*. nam neuter alteri damnatur in expensis ob hoc quòd calumnioſe egerit. nam vnus vicit vnam causam, alius aliam: & sic quilibet bonam causam fouisse videtur: vt in authent. de iudic. §. oportet. coll. vj. Vel dic, dispendij ex prima sententia, scilicet quia cassatur per appellationem. Vel dic id est damni.
b *Cursus*. quãtum est in alijs capitulis: vt infra ea. l. §. nullo. Vel dic etiam huius, scilicet primæ & secundę. nam procedit vt moris est procedi in causis principalibus & appellationis.
c *Recusatũ*. ab eo cui delatũ est, volente tamen deferẽte. Dic ergo recusatũ, id est remissum: secus si iudex detulit: & is cui delatum est, recusat delatum, vt subijcit, cũ &c. & §. eo. §. sin autem.
d *Detulit*. Not. delator non appellat: sed relator, secundum P. sic: quia facit hoc ex necessitate: vt ff. de cõstitu. pecu. l. illud. fed Ioan. contra: quia omnis relator est delator.
e *Petitionem*. id est iurisiurandi illationem. *m, delatũ* Et no. hic triplex iuramentum: vt no. ff. eod. l. j. in fi. & supra eo. l. j. & est voluntarium, quod spõte suscipitur, & recusatur, & refertur: vt ff. eod. l. iusiurandum quod ex conuentione. in princ. de alijs duobus dicit hæc. l. sunt & alia multa iuramenta, de quibus in corpore iuris tractatur: vt not. ff. eod. super rubrica. Item no. quòd in casibus nullo modo refertur: vt ff. rerum amo. l. Marcellus. §. fina. & l. non magis. Item & infra de fideicom. l. fina. Item & vbicũque lex deferat, nisi eadem lex dicat de recusatione: vt infra de bo. aucto. iud. poſ. l. fin. §. fin. & d. l. Marcellus. & supra ea. l. delata.
f *His de præsentibus*. Personarum, quarum est negotium, alię sunt præsentes, aliæ absentes. supradicta locum habent inter præsentes. In absentibus autem non omnino quantum ad expensarum præstationem: sed quædam eorum obtinent. Item not. secundum Iro. quòd illatum auctore iudice iusiurandum à parte parti: aut suscipitur, aut recusatur: suſceptum, aut præstatur, aut refertur. relatum rursus, aut suſcipitur, aut recusatur. qui delatum aut relatum præstitit, obtinet: qui recusat sine causa, cedit quidem: sed qui intulit relatumque recusat, non potest prouocare, quod scilicet alteri non denegatur. nam appellare potest, qui sacramentum sibi delatum recusat. cum iudici videatur quòd iuret. nam contra eum fertur sententia, ab absente quoque altero idem & casus & iuris euentus deprehenditur. & hoc dicit lex ista secundum Iro.
Summariũ totius legis.
g *Statutis*. vsque nunc.
h *Necesse est*. deferri ergo potest absenti, sicut & remitti: vt ff. eo. l. pen.
i *Existimauerit*. vt ff. eo. l. iusiurandum. §. si de qualitate. aliàs, destinauerit.
k *Sub actorum*. conficiendorum corã iudice illius prouinciæ vbi absens degit. & ad hoc. j. de fi. instru. l. iudices. & §. de iur. calum.

iudex appellationi præsidens, bene quidẽ illatũ iusiurandũ, nõ ritè autẽ recusatũ pronunciauerit: res secundũ quod iudicatum est, permanebit. Sin autẽ nõ ritè quidẽ illatum, rectè autẽ recusatum sacramentũ pronunciauerit: tũc ei licebit emẽdare sententiã iudicis, quæ quasi ex recusato y sacramẽto processit: & nihil penitus nec præiudicij, z nec iniusti dispendij a cuicunq; incurret: sed & causæ cursus b ab initio vsq; ad nouissimũ terminum non impedietur: & lis æqua lance trutinabitur. ¶ Siue autem illatũ iuramẽtum præstitũ fuerit, siue recusatum: c ipsi parti quę hoc intulit, nullum prouocationis remediũ in hoc reseruabitur: cũ nimis crudele est, parti quæ hoc detulit, d propter hoc ipsum, q̃ iudex eius petitionem e secutus est, superesse prouocationem.

Iuramentum defertur absenti, & debet venire ad iudicem, vel ad eum mitti, vt sub aliorum testificatione iuret, vel referat, vel recuset. Et quæ dicta sunt de appellatione inter præsentes, dicuntur inter absentes. h. d. no. vsque ad §. in omnibus. Bal. ...a.

His de præsentibus f personis statutis, g nec absentes nos fugiunt, sed etiam eos huic legi subiugamus. ¶ & si persona præsens non inueniatur, cui sacramentum illatum est, lite fortè per procuratorem ventilata: necesse est h vel ipsam principalem personam datis certis inducijs ad iudicẽ venire, vt ea quæ de sacramentis statuta sunt, impleat: vel si iudex exiſtimauerit, i in prouincia vbi degit, sub actorum k

alias sub iuramento, quandoque nullo modo refertur.

Summariũ totius legis.

calum. l. ij. §. finautem. & auth. principales. & ff. eod. ad personas. & §. fin. reg. l. si quis.
a *Euentus*. vt si illatum sibi susceperit & præstiterit, vincat. idem est si relatum præstat. si autem relatum vel illatum sine causa recusat, amittat causam: nec liceat ei qui intulit, appellare.
b *Neutrum*. id est neque per se, neque per procuratorem.
c *Iudicis*. coram quo iuratur.
d *Ab vtraque parte*. cũ alteri parti fuit delatum, & ab ea alteri relatum, vel cum vnicuique fuit delatum super diuersis capitulis, & sic vtrique profuit sententia.
† *Iste text. est sing. secundũ Ang. hic, q̃ iuret & ab ea præstitum: in nullum iudi cialem vel ne cessarium po test præstari per partem aduersam.* c *Ab altera*. cum alteri parti fuit delatum, & ab ea præstitum: in quo casu condemnatur in expensis pars quæ detulit. & sic secundum l. properandum. §. si autem alterutrum. & de iudic. & in authent. de iudi. §. oportet. vel. vj. Item not. dicis imponendis. & de expẽsis officio iudicis imponendis. & ad hoc infra de appel. l. eos. §. si quis autem. & infra de testi. l. quotiens. & infra de testi. l. quotiens fecinam liberi.
Relatum mutuatum, debitum Ange.
f *Vel huic*. vel pro id hic, q̃ huic est.
An iuramẽtũ iudiciale possit recusari.
pendeãt differentiæ
g *Membris*. id est calatio data pitulis.
super vno: tamẽ super alijs indicã. officium
h *In domibus*. ratione sexus vel dignitatis: vt ff. eod. l. ad personas. & iusiurandum & ad pe cunias. §. si de qualitate. & §. de iur. calum. l. j. §. j.
tata est lex pars.
i *Oratorijs*. id est super altari.
k *De calumnia*. quod præstatur à deferente. & de his habes. ff. eo. l. iusiurandum & ad pe. §. ait prætor. & §. qui iusiurandum.
l *Legibus*. super iuramento calumniæ. & in litem, & in alijs: vt no. ff. eo. l. j. etiã super illo, excepta recusatione: quod hodie sit & tempore sententiæ: vt supra ea. l. in princ. §. fin autem is cui. nam olim fiebat post sententiam: vt supra ea. l. in princ. ADDITIO. Tu dicas hanc glo. communiter reprobari per docto. in eo quod dicit duo nona hac lege induci contra iura vetera. De secũdo enim diximus supra ea. l. in fine. De primo vero, scilicet quòd hodie possit iuramentum iudiciale recusari dic hoc verum subexistente causa: vt satis probat text. supra in §. fin autem is cui. iũcto. §. sequen. & sic. l. manifeste. ff. eo. non corrigitur hodie, vt dicunt communiter ibi docto. Vide Abbatem in cap. fina. in princ. extra eod. versic. sed contra prædicta.
m *Cauta sunt*, exceptis casibus duobus primis huius. l.

CVm quis. ℈ CASVS. Testamentum fecisti, heredem instituisti. ex eodem testamento fundum mihi quasi relictum ab herede perij: heres negauit fuisse mihi aliquid relictum. non apparente testamento, detulit mihi heres iuramentum: quæritur an restituere debeam quod accepi, cum appareat post nihil mihi fuisse relictum? Respond. quòd sic: & hoc in prima. Si vero aliquid fuerit mihi relictum, sed erat quæstio inter me & heredes an detrahere possent Falcidiam, & delato mihi iuramento iuraui Falcidiæ locum non esse. si possem heres Falcidiam detrahere, quæritur? Dicitur quòd sic: vt non ex periurio meo lucrum consequar. & hoc in secundam.
n *Exigeret*. in iudicio.
o *Pro eo*. scilicet legato.
p *Manifestum esset*. nõ per testes, sed per scripturam testamenti secundum P. vel die a *Idẽ Bar. & Sal.* tiam per testes.
q *Accepisset*. hoc primum soluit infra, nobis itaque &c. aliam quæstionem soluit ibi, sed & si verum &c.
r *Legatum*. contra. ff. de dolo. l. quòd si deferente. Solu. transactio non valet in rebus testamenti antequam aperiatur: vt ff. de transact. l. de his cõtrouersijs. & sic fuit hic.
s *Lucrum*. immo videtur stari delationi: vt ff. de dolo. l. quòd si deferente. & l. sequen. vel si iuratum est sine delatione, tũc detur de dolo: vt in eod. titu. l. si legatarius. quæ sunt contra. non condictio indebiti, de qua hic dicit. Solu. Hæc corrigit illas quo ad hunc casum. & erit ratio: quia iuramentum obtinet vim transactionis: vt *Transactio* ff. eod. m. l. j. & ij. sed *non potest* transactio non potest *fieri nisi* cognitis verbis testamenti, ergo *bis testamẽ* nec iuramentum deferri: vt ff. de transact. l. de his. & quemadmodum testa. aper. l. j. Vel ibi erant cognita verba testamenti: hic nõ. Item not. hic speciale vt retractetur iuramẽtum: vt ff. eod. l. admonendi.
t *Ne cui*. potes intelligere vt de Falcidia non fuerit facta quæstio: & ideo ipso iure in ea non obstat iuramentum. Vel secundo die quòd de ea fuerit facta quæstio, & sacramẽtum delatum, & iuratum quòd Falcidia non habebat locum. intelligi de alio pacto delicto.

tata septies in nouo consistorio palatij Iustiniani. Dat. III. Kalend. Nouemb. Decio. V. C. Conss.

Ista est no. & facilis lex, & hoc intendit: Causa vltimæ voluntatis falsò iuramento decisa, retractatur veritate reperta: & in causa executionis testamenti potest obijci leg. Falcidiæ beneficium. h. d. no. Bald. Vel sic: Iuramentum super vltima voluntate præstitum retractatur, si contrarium postea probetur. & si Falcidia immineat, illa detrahitur iuramento non obstante. Salyc.

XIII. Idem A. Ioanni. PP. P.

CVm quis legatum vel fideicõmissum, vtpote sibi relictũ, exigeret, n & testamẽto fortè non apparẽte, pro eo o iuramentum ei ab herede delatũ esset, & is religionẽ suã præstaret, affirmãs sibi legatũ vel fideicõmissum derelictum esse, & ex huiusmodi testamẽto, id quod petebat, cõsecutus esset, postea manifestum esset p factum, nihil ei penitus fuisse derelictum: apud antiquos quærebatur, vtrũ iurando standum esset, an restituere deberet quod accepisset: q vel si reuera ei derelictũ fuisset legatũ r vel fideicõmissum, an daremus licentiã heredi Falcidiã, si competat, ex hoc retinere? Nobis itaq; melius visum est repeti ab eo legatum vel fideicõmissum, nullumque ex huiusmodi periurio lucrum s ei accedere. Sed si verum fuerit inuentum: quarta detentionem introduci (si tamen locum habeat) ne cui t ex delicto impium sibi lucrũ afferre nostris legibus concedatur. Dat. XV. Kalend. Nouemb. Constantinop. post cõsulatum Lampadij & Orestæ. VV. CC.

TITVLVS II.
SI CERTVM PETATVR.

Onera hereditaria inter heredes pro hereditarijs portionibus diuiduntur, etiam si in prælegatis sit inæqualitas, h. d. Bald. Vel sic. Heredes tenentur ad onera hereditaria non pro modo prælegatorum, sed pro hereditatis rata. Salycetus.

SI CERTVM PETATVR.

De actionibus personalibus dictum est, & de condictionibus præmittit. & primo de illa quæ petitur certum, quæ est generalis: vt ff. eod. l. certi. sed etiam dicit hic titu. de condictione certi ex mutuo, in qua ser- Continuatur *uantur quædam specialia: vt ff. eo. l. singularia. & quod hic dicit, si certum petendo, ad esse mutuum, nam vestimentum eius significatio, alij dicunt esse actionis nomen: vt ff. de vsufr. l. 1.*

NEq; ℈ CASVS. Testamentũ fecisti, duos heredes instituisti, alteri fundũ prælegasti: qualiter inter eos æris alieni facienda est diuisio: an pro portionibus hereditarijs tantũ non habita

habita ratione prælegati,an habita? Respon.q̃ ius institutionis nõ prælegati inspiciendũ est: & qui aliud desiderat, neque rem vsitatã,neq; æquã desiderat,siue dirigit sermonẽ ad eum cui nihil erat prælegatũ volentẽ habere rationẽ prælegati,qui nõ videtur hoc ignorasse q̃ pro portione hereditaria faciẽda sit diuisio æris alieni:

cum ipse creditoribus pro portione sua cauisset.Viuianus.

a *Neque æquam.* quo ad ius scripti. Accursius.

b *Neque vsitatã.* quo ad consuetudinem.

c *Aes alienum.*quod pater tuus debuit : vt ff. de verb.signifi.l.cedere.§.æs alienum.

d *Pertinere.* vt §. de pact. l. pacto. & famil. erciscun.l.licet.& l. ea quæ. & infra de hered.act. l.creditores. & l.pro hereditariis.& ĵ. de excep. l.j. Et est alia ratio,[a] quia personalis obligatio non sequitur fundum etiam prælegatum: vt ff. ad Trebel.l.j.§.si heres. Item & alia,quia legata non consueuerunt esse de damno: vt ff. man. l. si hereditatem. sed reuocãtur propter æs alienum, & debitum bonorum subsidium : vt sint nulla: vt ff. de here. institu. l. ex facto. ij.§. vnde scio .& ĵ. de iure delib. l. scimus. licentia danda creditoribus.

[a] *Idem Sal. Bu. & Bal.*

e *Caueris.* per quod agnoscere videris pro rata : vt infra ad leg. Facid.l.j.

Q *Vamuis.*ĵ. Casvs. Pecuniam meam Titio tu nomine tuo mutuasti , & eam tibi reddi tuo nomine stipulat" es:an mihi quæsita sit actio aduersus Titium? Respond.non, si pecunia consumpta fuerit. Sed qua actione te conueniam,non aperit.Tu dic, vtili nego.gest.

f *Pecuniam tuam.*per quod videbatur tibi quæsita actio.

g *Suo.* si autem tuo,esset tibi actio quæsita:vt ff.e.l.certi. §. si nummos. licet si tibi stipulatus esset, nulla tibi quæreretur actio:vt in ea.l.§. quoniam.

h *Stipulando.* nisi enim esset stipulatus , non quæreretur sibi actio.nisi ex consumptione . nam eo modo reconciliatum esset mutuum : quod dic vt ff.eod. l.ij.§.appellata. Item amouet stipulatio sequens actionem,quæ oritur ex numeratione, & quando, dixi.ff.eod.l.certi.§.quoniam.in glo. scilicet, cõdicere &c.

h *Stipulando.* similiter per vsucapionem.ff.eo.l.non omnis numeratio.circa prin.

i *Ius obligationis.*certi cõdictionis ex stipulatione,non ex numeratione &c.

k *Mãdatu.*scilicet vt negotium tuum gessisse videatur te ratum habente in subsidium,pecunia cõsumpta per debitorem.

l *Consequeris.*vtili negotiorũ gestorum:vt §. de rei vindi.l.mater. & ĵ. de reb.alie.non alie.l.ij.vel depositi,si erat deposita,& generaliter ex quouis cõtractu ex quo apud eũ fuit. Sed quid si pecuniam alienam, quam dedi mutuo , stipulatus sum mihi reddi, & dominus pecuniã suam vindicet antequã consumpta sit,an tenebitur mihi ille cui numerauit? Videtur q̃ nõ, arg. ff. de in rem ver.l.sed dicendum. & ff.de condict. sine cau.l.j. in fi.& l.ij.& iij. Item pro hoc.ff.de stipu. ser.l.j.§.ij. Sed econtra videtur q̃ sic:quia in genere debitor est, quod nõ perit : vt ĵ. eo.l. incendium.primum verius est.Item quid si dedi pecuniã alienam mutuo , nec debitor vult eam consumere , qualiter à me conueniatur? Videtur quòd non possit,ar.ff.eo.l.non omnis. §. & cum pecunia. Item condictio sine causa non datur: quia ex causa est apud eum, quæ non est finita : nec datur re-

A spectu possessionis:quia ad certæ pecuniæ possessionem non est adstrictus. Magis videtur verum [b] vt teneatur quasi consumpta pecunia:quia per eum fit ne consumatur:vt ff.de condi. & demon.l.iure ciuili. si vero bona fide hoc faciat, non tenetur:vt quia est ei denunciatum à domino ne consumat : vt ff. hic.

[b] *Vsted q. Probat vi. detur Cyn.*

Qui officium in prouincia administrat, fœnus exercere non potest. Bald.

III. Imp. Gordianvs A. Sempronio.

EOs qui officia administrant,[m] neque per se, neque per suppositas personas tempore officij sui in prouincia fœnus [n] agitare posse, sæpe rescriptum est.PP.VIII.Kalend. Septemb. Gordiano A. & Auiola Conss.

B *Qui nomine domini mutuat : si dominus nomen debitoris ratiõ non habet, agit actione mandati, vel vtili, absque cessione. Hoc dicit. & est not. Baldus.*

IIII. Imp. Philippvs A. & Philip. Cæs. Maximo.

SI absentis[o] pecuniam nomine eius [p] fœnori dedisti, ac reprobato[q] nomine, [q] mandatis actionibus [r] experiris: præses prouinciæ iurisdictionem suam præbebit.Idem [s] si cessare [t] mandatum [u] animaduerterit, vtilem [x] tibi [y] aduersus debitorem actionem eo nomine competere non negabit. Propos. XV. Kalend. Mart. Præsente & Albino Conss.

Nor. est, & *h. d. Numeratio in persona vnius non obligat alios , nisi constituerint se eos debendi in solidum re vel verbis , vel chirographo , & biennium sit elapsum vel inuicem fidemfecerint. Baldus. Vel sic : Plures res debendi possunt in solidum tam re quàm verbis constitui . & plus valet verum, quàm simulatum. Salycetus.*

C

D

m *Administrant.*ad tẽpus .secus si sunt perpetui:vt ff.eo. l.præsidis.in prin.c.

n *Fœnus.* ff.fœnerando. Alij idẽ si sine fœnore dent : & idem in quolibet contractu:vt ff.e. l.& principalibus. & §.de cõtra.iud.l.j. & ff.de contra.emp.l.põ licet.& l.qui officij.& idem argu. sumere videtur quòd possit: vt d.l.ff.e.l.præsidis.in fi. quod intellige à non subditis: ne sit contra. ĵ.eo.l.pen. Accur.

SI absentis.ĵ. Casvs. Absente me pecuniam meã & meo nomine Titio mutuasti, quem conuenire volebam , sed mutuum reprobaui:qualiter mihi succurratur ad recuperationem pecuniæ à te mutuatæ, cùm tecũ actionem nõ habeam, quæritur? Respond.q̃ cedam tibi actionem, & vtĕris iure cessũ. Si vero nõ cedã: quia nõ compellar , nisi te cõuenissem , & tu excipperes,quia nomine meo mutuasses, quo casu per except. cõpelleret cedere.tunc vtilem actionem quasi fictione quadam nomine tuo mutuasses,præses prouinciæ tibi competere non negabit.

o *Si absentis.* scilicet Titij.

p *Nomine eius.* vnde directam actionem ei non tibi quæsisti: vt ff.eo.l.certi.§.si nummos.

q *Reprobato nomine.*ab eo cuius fuit pecunia, volente eo agere tantũ aduersus te. Et dic nomine, id est cõtractu vel actione. Vel dic, debitore. Vel dic quòd reprobat per in integrum restitutionem. Vel verius reprobat eoipso quod nõ vult agere ex actione sibi quæsita. Alij dicunt eo quòd ratum non habet:quod non placet : sed licet reprobet,vt dixi : tamen ei est quæsita etiam ignoranti & inuito : vt & allegatur. ff.de actio. & obliga.l.si à furioso,& ideo eã cedit:vt hic dicit. Sed quid si dederit nomine absentis, & postea incontinenti sibi stipulatus est? Forte dici potest vt tantum ex stipulatione agatur: vt ff.de noua. l.cum enim . nec dicã priori ablatam actionem: quia nec habuisse videtur. Vel dic aliud esse cum quid suo nomine numerat, & postea stipulatur:& aliud cum alterius nomine dedit.sic ergo tenetur duobus: & cui primo soluerit,ille habebit. Vel dic quòd non potuit nouare : vt ff. de procurat.l.mandato.& l. procurator totorum.& de iudi.l.si petitor. & hoc placet.

r *Actionibus.* si cedat tibi,actionem directam habes:sed si nõ, vtilem.

s *Idem.*præses prouinciæ.

t *Si cessare.*quia nõ cogitur mãdare:nisi opposita exceptione.

u *Mandatum.*id est cessionem.

x *Vtilem.*quasi tuo nomine dedisses:vt ff. de admini. tuto.l. cum quæritur.& ad hoc infra de contra.iudi.tu. l.si non.

y *Tibi.*scilicet mutuanti, vel cuius nomine est numerata.

Si non

Casum po-nit.

SI non singuli.ĵ. Casvs. Tres fuerunt confessi se mutuo decem accepisse, & vni tantum fuerunt numerata. dicit quòd alij duo non tenentur: si nullum tamen horum quatuor interuenerit, id est quia non obligauerunt se in solidum re vel verbis constituentes se reos, vel si non fideiusserant pro eo qui accepit,vel non est lapsum biennium.Item eodem modo profequeris in tribus qui confessi fuerunt se accepisse oleũ, sed vni numerata fuit pecunia.nam duo non tenentur , nisi aliquid supradictorũ quatuor interuenerit: sed tunc tenentur sicut tertius tenebatur . Item ille etiam cui est pecunia numerata,non tenetur ad oleum, sed ad pecuniam quam vere accepit,nisi in stipulatione fuerit oleum deductũ: vt ĵ.l. proxima distinguitur.

† *alias addatur negatio non.*

b *In solidum.* te & ipsis mandantibus & volentibus.

c *Quantitate.*quia numeratione tenetur in solidum: sed hoc quomodo? cùm eiusdem pecuniæ & dominium vel possessio non possit esse penes plures quàm penes vnum: vt ff. commo. l.si vt certo.§.fina. Respon.si vni numeretur aliorum voluntate : vt ff.de solu.l.qui hominem. §. j. & ff.de duobus reis. l.eandem. & ad hoc infra de duobus reis. l. exprimere. & ĵ.loca.l.si dunsa.

† *In quibus dam exẽpl. sic legun. ut.ff.de rei dẽdo eleo sit palato nul la subiecta ẽt,et huius rei habita est solennis cõfectio) in so stare, eo quòd ve. fac.inter-cesse eleo accip. ni. debet ma-nifestũ sit.*

d *Vel stipulanti.* repete,si non: & sic fierent per stipulationem duo vel plures rei debendi:vt institu. de duo.reis.in princip. & infra de duobus reis.l. propter, Accursius.

e *Vel intercessionis.*repete,si non. si ergo intercessissent,in solidum tenerentur:vt institu.de fideiuss.§. si plures.

f *Præstitutum tempus.*l. biennii:vt institu.de lit.ob.§.multum.

Exceptio non numeratæ pecuniæ limitata tempore, ab habeat locum fallit cõtractu ce lebrato non in scripto.

g *Rei gestæ.*qualiter fuistis confessi:sed alij fuit data, & non vobis vt sperabatis: vt ĵ. de condi.ex lege.l.fin.sed oppo. hic non proponitur quòd interuenit scriptura confessionis : ergo etiam post biennium potest excipi , cùm biennium obligat vbi literæ interueniunt. Sed dic hic etiam fuisse scripturam.Item nec ob.infra plus vale.quod agi. l.j. quia illa regula fallit in obligatione literarum.

h *Multo magis.*supra fuit vna simulatio, hic duæ:& ideo dicit, multo magis.

i *Si pecunia.*quidam habent,si pro pecunia numerata:& secũdum hoc ponitur casus in hoc loco, vt ponitur ĵ.l.proxi.ideo subijcit, cum si reddendi &c. quia si stipulatio nouãdi animo interponatur,contra est: vt ĵ.l.proxi.sed hoc non placet,quia tunc non fieret confessio olei spe accipiendi pecuniam,cum iam erat accepta ab illis qui de oleo confitentur:vnde nõ haberet locum de protestatione exceptionis quam dicit hic locum habere:vt subijcit, & huius rei est.&c. & ĵ.de nõ nu. pecu.l.aduersus.& alij habent sine pro, quæ est melior. Et dices pecunia numerata,scilicet vni, confessi sunt alij duo de oleo: & ideo subijcit, cum si reddendi &c. quia si stipulatio interuenit ab alijs duobus, datur exceptio in factum : vt ĵ. de non nume.pecu. l.cum vltra. Vel secundum istam eandem literam dic,numerata,id est numeranda:sic §. de le. & constit.l.j.& sic non fuit alicui numerata.& secundum hos duos vltimos modos soluitur contrarium. ĵ.de re.permu.l.rebus. cum istis cõfitentibus non fuit numerata aliqua pecunia,vel aliquid aliud datum. Item secundum primum non fuit facta confessio post numerationem inconsulenti.

k *Stipulatio.* de oleo scilicet , sed tantum confessio huius rei de oleo non accepto.

l *Contestatio.*ante biennium.

A m *Intercesserit.* scilicet numeratio pecuniæ.

n *Nihil deberi.* scilicet ab accipiente pecuniam.

SI ex precio.ĵ. Casvs. Debebas mihi decem ex causa venditionis:rogasti vt dimitterem penes te ex causa mutui, & dimisi : & stipulatus sum ea nouandi animo mihi reddi ex causa mutui: & similiter stipulatus sum vsuras licet falsò demonstres te debere ex causa mutui:quia nouata est prima obligatio, dicitur quòd legitimas vsuras petere potero. si vero vsuras per stipulationem non promisisti, sed obligasti te ad reddenda decem in instrumento ex causa mutui, & simpliciter cõuenisti mihi dare vsuras , eas petere non potero : nec mutatur prima obligatio. Viuianus.

o *Si ex precio.* id est quantitate debita pro precio cuiuslibet venditionis puta.

p *Nouatione.*ipsius sortis.

q *Per stipulationem.* & animo nouandi hoc modo,Decem quæ mihi debes ex venditione tali , confiteris ex causa mutui te debere , & ex causa ea reddere per stipulationẽ promittis & vsuras , & animo nouandi priorem obligationem ex venditione .alias non fit nouatio: vt infra de nouã.fin.

Casum ponit.

r *Præmissa.* in instrumento.

s *Substantia.* inspicitur ergo quòd causa ista fuerat : vt hic , & infra ad Macedo. l. si filius.famil. aliquid.

t *Citra.* id est hinc stipulationẽ.

u *Conscriptum est.* scilicet in chirographo. Sed nonne peierauit tabellio, qui hoc scripsit? Respo.erat priuata scriptura,nõ publica. Vel scripsit quòd sic confitebatur , & non quòd sic esset veritas:vt dicebant Iudæi ad Pilatum, Scribe quòd dicit se regem Iudæorum,non quòd sit rex Iudæorum. *Ioan.19.*

x *Conuenit.*nudo pacto, & sic peti nõ potest:vt infra de vsur. l.quamuis . sed in primo casu huius legis fuerunt vsuræ deductæ in stipulationem.

y *De præcedenti .* sola ergo pactione vel scriptura constitui non potest mutuum . nisi ad manus pecuniam habeat, non dico præsentem, sed in arca . & sic soluitur contra.ff.eodem. l. singularia. & ff. man. l. qui negotia. Item adhuc huic responso est contra. infra de non nume.pecu.l.aduersus. Solu. hic scriptura fuit facta ad nouationem , ibi ad nouationis probationem . sic & ff. de iudic. l. exigere. Vel melius ibi caura fuit quantitas per stipulationem , hic pacto nudo : vt hic distinguitur . vel sol.vt ibi. & concordat huic. l. supra de transact. l. cum ea.& infra ad Vell. l. iij. & supra de postul. si sub specie.& infra plus vale. quod agitur. l.j. & ff. de leg. ij. l. cum filius.§. dominus. *Mutuũ non potest sola pactione vel scriptura cõstitui.*

N *On vnde originem.*ĵ. Casvs. Mutuaui tibi pecuniam redactã ex re furtiua : (quod bene potest fieri: quia dominus est pecuniæ, licet dominus non sit rei furtiuæ. ff.de fur. l. qui vas.§.fi.)si pecuniam mutuasti , non inquiritur vnde ad te peruenerit,sed an sit tui mutuantis.

z *Vnde originem.* id est vnde peruenit ad mutuantem , dummodo sit sua, vt subijcit.

a *Si est propriam.*& sic statim nascitur condictio,aliàs demum reconciliato mutuo:vt dixi §.eo. l.ij. Vel dic propriam , id est suo nomine:aliàs alij quæritur condictio:vt ff.eo. l.certi condictio.§. si nummos. Accur.

SI pro mutua.ĵ. Casvs. Volebã à te mutuo accipere pecuniã: quã cum nõ haberes ad manum,equum vel speciem aliam æstimatã,puta xx.de cõsensu vtriusque nostrum mihi tradi-

disti,

disti, vt ex eo pecunia redigerem, & haberem eam tanquam mutuatam: & stipulatus es eam tibi reddi eum vsuris centesimis: & aurum tibi pignori obligaui. ex isto themate eliciuntur tres quæstiones. Prima est, an teneat ad pecuniam, cùm mihi numerata non sit. Secunda, an ad vsuras centesimas. Tertia, si pignus tantum non valeat, an teneor ad prædictam solidam quantitatem. Vivianus.

a *Æstimatas.* & sic æstimationē videris ab initio accepisse vt hic, & ff. si certum petatur. l. rogasti. & ff. mandat. l. qui negotia. prout habes ibi in litera, nihilo minus. sed si habes, nihilo magis, est contra. Solu. vt ibi.

b *Vsuram.* & ideo per hoc videbatur infirma promissio vsurarū: & sic nihil eo nomine peti posse. quod est minime verū, sed potius siue stipuletur quis vltra statutum modum, siue vsuras vsurarum: nō ideo minus licitas dum taxat petere potest, vt hic, & ff. de vsur. l. placuit. & ff. de cōdic. indeb. l. si nō sortem. in princip. & ĵ. de vsur. l. pro auro. sed per auth. nec licitas peteri, vt ĵ. de vsur. authen. ad hæc.

c *Legitima.* quantitas.

d *Pareas.* vt infra de pigno. l. j. & de distracti. pignorum. l. iij. & ff. si certum petatur. l. creditor. ij. & ĵ. de actio. & obligati. l. aduersus. & ff. de distracti. pignorum. l. quæ-

Veterorum situm. §. finali. sed Veneti contrarium seruant.

observatio.

Vm te. ĵ Casvs. Titius & Seius Gallio in Gallia decē mutuauerunt, reddenda Romæ. Titius in solidum petere volebat: nunquid potuit? distinguitur: aut Titius & Seius constituerunt se duos reos credendi in solidum, re vel verbis, aut non. Primo casu in solidum petere potest: vel Seij esset procurator vel eius heredis. Secundo casu Titius solam dimidiam partem consequetur: & Seius aut eius heres aliam dimidiam.

e *Cum te.* scilicet Caium.

f *Dedisse.* Titio pone.

g *Stipulandi.* in solidum: vt ff. de duo. reis. l. reos.

h *Pro solido.* scilicet vt dixi. & ĵ. eod. l. si non singuli.

i *Animaduerterit.* scilicet iudex.

k *Debitum.* primis duobus casibus iure tuo, sed tertio partim tuo nomine, partim procuratorio: vt ff. famil. erciscun. l. plane. in fi. & facit. ĵ. de consortibus eiusdem lit. l. j.

l *Solum.* nisi lite contestata: vt ĵ. de consor. eius. lit. l. ij.

Eo quòd. ĵ Casvs. Potest poni in tribus scholaribus, qui promittunt domino collectam: eorum nomina in schedula aliqua conscripta sunt: vult dominus primo pecuniam petere ab eo cuius nomē vltimo scriptum est. dicunt illi, aut debitum primo scriptum exiges totum, aut simul. an impeditur exactio, quæritur? Dicitur q. non. vel sic: Mutuaui tribus pecuniam, & quilibet se in solidum obligauit. volo petere ab vno: excipit ille quòd solus cōueniendus non est: quia tres se obligauerunt. Respon. quòd non obstat exceptio mihi talis: vnde ab vno petere possum. & hoc in prima. Item si mutuaui tibi pecuniam, & stipulatus sum oleum mihi reddi: petere potsum: & si debitorem pœniteat quòd ad oleum se obligauerit, non ob hoc rescinditur contractus. & hoc in secunda.

m *Eo quòd.* sic construe: exactio non interpellatur, id est non remouetur, eo quòd vno tantum instrumento continetur obligationis probatio proprij debiti singulorum. debiti dico à multis. nam dicebatur prout quandocunque debitum prius in instramento legitur: ita prius exigendum videtur. vel videbatur non posse peti, nisi totū simul quod in vno instrumento continetur, sed tamē aliud est: vt ff. de cuic. l. cū plures.

n *Exactio.* id est petitio.

o *Non interpellatur.* id est remouetur.

p *Nam si.* vere prædicta ratione non interpellatur: quia nec ista quæ sequitur. Vel dic nam pro certe.

q *Stipulantis.* secus si sine stipulatione transacta fuit mutuatio pecuniæ in vinum, vel in aliam speciem: vt ff. e. l. si non singuli. in fin. & l. si pro mutua.

r *Recte.* id est iure ciuili.

s *Irritum.* vt ff. de trās. act. l. quamuis. & infra de cōtrahē. empt. l. nō idcirco. in fin. & ĵ. de act. & oblig. l. sicut.

Incendium. Casvs. Mutuaui tibi decē. pòst omnia bona tua per incendium perierunt: nunquid desinas mihi esse obligatus, quæritur? Dicitur q. non.

t *Incendium.* vel alius fortuitus casus: vt infra. qui. mo. re contra. ob. §. item is cui res.

u *Aere alieno.* siue sit pecunia, siue aliud genus. quod enim in genere debetur, perire non potest: vt ff. ad l. Fal. l. in ratione. ij. §. diligenter. ibi, incertæ &c. & de verb. ob. l. in-

Genera debita non pereunt. Debitor ea quando liberetur perempta re debita.

ter stipulantem. §. fieram. at in cæteris contractibus vbi species debetur mihi, vel mea vel futura mea, interitu eius liberatur: vt ff. de verb. oblig. l. si ex legati causa. & l. si seruum. sed fallit quod hic dicit, in nautica pecunia: vt ff. de nauti. fœ. l. pecuniæ. & ĵ. de nau. fœ. l. j. Ité in act. noxali: vt ff. de noxa. l. electi. §. si is. & in actione de peculio: vbi tempus rei indicandæ inspicitur, an sit in peculio: vt ff. de pecu. l. quæsitum. in prin. & ff. de lib. leg. l. si quis reum. §. idem Iulianus. aliàs est. l. si filiusfa. & de fideiuss. l. cum fideiubeat.

S i in rem. ĵ Casvs. In refectionem domus communis mihi & Titio pecuniam mutuasti. ego totum tibi soluitan à Titio petere possim, quæritur? Respond. quòd si ego & Titius nec re nec verbis in solidum nos obligauimus, & ego postea in solidum solui: Titiū conuenire potero pro parte ac si ei mutuassem: sed qua actione, non aperit. Tu dic nego. gest. act. vel locati. Viuianus.

x *Pecuniam.* puta in communem domum reficiendam.

y *Nec re.* qualiter fiat, dictum est. ĵ. eo. l. si non singuli.

z *In solidum.* quod facere potuistis: vt supra eodem. l. si non singuli. quòd si esset & solueres, dicereris alium liberare, non officio gestionis, sed natura obligationis: sed & tunc actio negotiorum gestorum locum haberet: vt not. infra de duo. reis. l. j.

Experiri.

a *Experiri.* actione negotiorum gestorum.

b *Debitum.* id est sicut si ei mutuasses aliquid.

c *Potes.* actione negotiorum gestorum. & ad hoc. ff. loca. l. si diuisa. & ĵ. de duobus reis. l. j. & ibi not.

Vm qui. ĵ Casvs. Si pecuniam quam in rem tuam impēdebam, mutuo accepi, & Titius creditor mutuit non cōtemplatione tui, sed meique nostrum habebit Titius obligatū? Respō. quòd me, qui mutuam accepi.

d *Alienas.* scilicet impendendam.

e *Dante.* aliàs haberet eum obligatum actione negotiorū gestorum: vt plene dixi. ff. de neg. gest. l. si pupilli. §. j.

f *Obligatum.* scilicet accipientem.

Mvtuo. ĵ Casvs. Mutuasti mihi x. cōfectum est inde instrumentum, cui subscripsit Titius tanquā testis. nunquid subscribendo videatur se obligasse, quæritur? Respond. quòd non: cum ab eo ea tibi reddi stipulatus non fuisses.

g *Subscribentem.* vt testis, non vt se obliget: vt infra de act. & obli. l. nimia. & infra de fideiuss. l. si pater. & infra de adminis. tuto. l. si non. & no. ff. de cuic. l. quidam.

Non aduersus. ĵ Casvs. Mutuasti mihi decem, postea eadem decem mutuaui Titio, & decessit. vis me cōuenire: dico me non esse conueniendum, sed heredes Titij, cui mutuaui. nunquid sim audiendus? Respon. quòd nō. Vivianus.

h *Postulas.* vt infra de act. & obli. l. cum. & de solu. l. cum à quo. & infra depositi. l. si is. & ff. de condic. indeb. l. his solis. & hoc quando nō ideo remetur, quia habebat actionem. aliàs cessio pro iusta præstatione est: vt arg. ff. de pecu. l. quod debetur. in fine.

Cessio aliquādo pro iusta præsumitur.

Qvisquis. ĵ Casvs. Si potestati Bononien. aliquis de sua iurisdictione mutuo fœnebrem pecuniam dedit: vnà cum potestate exilij pœna plecteretur. & hoc in prima. Idem si duo eundem honorem ambiebant, & alter alteri pecuniam dedit vt desisteret: exilij pœna plecteretur: & hoc in secunda. Alius tamen est modus petendi exemplum in hac vltima parte: sed die vt in glos.

i *Versatus.* licet ibi domicilium non habeat.

Collectarii quo dicitur.

k *Collectarius.* qui mecū eundē desiderans honorē, dat mihi pecuniā vt desistā, & cum non impediā. Alij dicūt. quòd emit honorē vt inde duplū colligat: vt in authen. vt iudi. sine quoquo suffrag. §. cogitatio. & §. eos. & §. ti quis autem. colla. ij.

Istā glo. sequitur Bal. & Cy. hic.

l *Ambierit.* eundem honorem. Vel die secundum alium, id est ei qui desiderat pecuniam pro hoc sibi dari.

m *Pœna.* huic. l. & ĵ. eo. l. eos. est cōtra. ff. e. l. præsidis. & l. principalib⁹. & ff. de vsur. l. Caius. Sed distingue⁹ an sint perpetui, & tunc possunt: vt d. ll. cōtrarijs. ff. eo. si vero temporales, pro

A republica possunt: vt d. l. Caiꝰ. sed si pro se, ab homine alterius prouinciæ possunt: vt hic, & ff. eod. l. præsidis. in fi. l. à suo non possunt: vt hic, & ĵ. eod. l. eos. & ff. eo. l. principalibus. & facit ad hanc. l. quod diximus. ff. de offic. præto. l. Barbarius.

Sper. ĵ Casvs. Duo dicuntur in l. ista, primum, quòd si debitor in instrumento aliquo confiteatur se à creditore recepisse vltra l. libras auri: non aliter fides huic instrumento adhiberida est, quàm si tres testes adhibiti fuerint, & ei subscripserint. idem est si creditor cōfessus fuerit in instrumento sibi à debitore solutū, nec ab aliquo iudice tale instrumentum admittatur. In fine dicit quòd lex ista in futuris creditis & debitorum solutionibus locū habeat: non in præteritis. Viuianus.

n *Chyrographariis.* à chir, quod est manus, & graphe quod est scriptura.

Chirographum vtr de dicatur.

o *Credere.* i. mutuare.

p *Voluerit.* f. creditor.

q *Accipere.* f. debitor.

r *A creditore.* scilicet debitorem.

s *Per eorum.* capiat dico per eorum &c.

t *Nam si contra.* in authē. de fi. instru. & cautē. §. oportet.

u *Oportet.* quātum ad probationem. sed contra. ĵ. qui po. in pign. l. scripturas. Solu. ibi. ĵ. quantitatē istam subintelligebat contractus: vel ibi rogati. Item cōtra. ĵ. de testi. l. testium. Solu. vt ibi. & facit ad. l. istam. ff. de reficiā. vēd. l. fi. Titij. & ĵ. de fideicommiss. l. quæstionē. sed hodie aliter distinguitur quàm hæc lex dicat: & ideo vide authent. sed nouo iure.

Alibi. vel à creditore percipere, quam si testimonium &c. chirographum præcipiat.

quæ est ex titu. de instru. cau. & fi. §. oportet. coll. vj. quam antiqui ita habebant.

Sed nouo iure neq; quantitas vltra vnā libram auri, neque cōtractus distinguitur in ciuitate, nisi quinque testibus probatæ opinionis atque subscriptionibus adhibitis. & intelligitur hæc authent. si partes contraxerunt in scriptis, & non rure. & breuiter dicunt si fiat cōtractus rure, statur legi codicis: nec distinguitur si sit in scriptis, vel nō. si verò in ciuitate, si quidē in scriptis, tunc seruabāt auth. sine scriptis, statur legi codicis. Sed tu aliter habes authen. Sed nouo iure quinque testes &c. In qua figura casum hoc modo secundū Viuia. Casvs. Hæc auth. in parte corrigit. l. C. & in parte non corrigit: & breuiter tria dicit. In prima corrigit: quia dicebatur in l. C. si quis vellet mutuare pecuniā excedentem summam. l. librarū auri, oportebat adhibere in chirographo tres testes: aliter tale chirographū nō valebat. hæc auth. hoc corrigit, dicens quòd non sufficiūt tres testes, sed quinq; opus sint, si cōtractus fiat ab imperito literarum: & in ciuitate: & excedat prædictam summam. In secūda parte permittitur quòd in contractu facto sine scriptis sufficiant duo testes. In tertia dicit quòd si contractus fiat in agris, quòd ius vetus habet locum in l. ista codicis. Viuianus.

Chirographum non præcipiat.

Ab impe-

D DN. Iustiniano. A. II. Cons.

IN AVTHENT. DE instru. cau. & fide. §. oportet vero. col. vj. consti. iij.

Cõtractus coram quot testibus, & cum quas solennitate celebrari debeat.

a *Ab imperito.* expone verba breuiter, & vltimo distingue, vtrum fiat super minori summa librae auri, aut super maiore. & si super minori sufficiunt duo testes ad plenam probationem, siue peritus, siue imperitus literarum contrahat: siue in scriptis siue sine scriptis, ruri vel in ciuitate contrahatur. & hoc est quod dicitur in authen. de fi. instru. §. fina. colla. vj. ibi, vt non de rebus exiguis &c. si super maiore: si quidem imperitus literarum contrahat, & in scriptis & in ciuitate, exiguntur quinque testes, inter quos exquiritur tabellio: & omnes subscribere debent cum ipso contrahente: vel pro contrahente subscribet vnus testium, & praemittetur signum contrahẽtis: vt in auth. de fi. instru. §. oportet. coll. vj. & ideo tanta solennitas exigitur, quasi stulte faciat quod de scripcura se intromittit imperitus. Si verò imperitus sine scriptis contrahat in maiore summa, exigentur tres testes: vt in authent. de fide instru. §. ij. & §. sed & si instrumenta. in eo quod dicit, adhibeatur similiter testiũ ex scripto praesentia. Cũ autem peritus contrahit in maiori summa, siue in scriptis siue sine scriptis, exiguntur tres: vt in praedicto titulo, §. ij, & §. sed & si instrumenta. & fit cõparatio literarum priuatarum, si priuata intercesserit scriptura, & negetur, ita demum si supersint testes: nec exigitur eorum subscriptio. sed si subscripserint, exigitur vt veniant, & proprijs subscriptionibus attestentur. vel si non subscripserint: quòd eis praesentibus confectum est documentum. & ita collatio, id est comparatio adiuuatur augmẽto testium: & in hoc casu potest loqui authen. quae est infra de fide instrumen. l. at si contractus &c. & in authen. de fide instrumen. §. j. & ij. & iij. vbi autem inde facta est publica scriptura, quae reuocatur in dubiũ: probetur de eius fide per tabellionem, & per eius ministrum, & per eum per quem, id est per cuius manum numerata est pecunia, vel per solum tabellionem. non est opus vel locus comparationi vel comparationē. Si vero nõ supereſt tabellio, vel ministet, vel adnumerator pecuniae: sit comparatio literarum tabellionis, & signorum vel notarum ad plenam fidem, & non subscribentium sit comparatio. Si verò nec tabellio, nec minister, nec adnumerator veniant, tabellionis & subscribentium sit comparatio, & vna qualisqualis colligitur fides: vt habes hoc in auth. de fide instru. §. si vero moriantur. & §. seq. In scriptis autem duo contrahi, quando id agitur, vt aliter non valeat, nisi facta scriptura: vt videtur innui in authen. de fide instru. §. & haec dicimus super instrumentis ex scripto &c. coll. vj. secundum P. Sed Azo aliter, vt not. in l. contractus. infra de fide instru. Vel dic vt no. instit. de contrahen. emp. & ven. §. j. Et hoc in vrbe in agris vetera iura seruantur: vt in authen. de fide instru. §. fi. quae dicunt vt in omni summa sufficiant duo testes, nisi vbi contractus chirographario instrumento initus est vltra quinquaginta lib. auri, vbi tres exiguntur: vt in hac. l. alias duo. ff. de testi. l. vbi. Accursius.

Cõtractus quando dicitur in scriptis celebrari.

Contractus supra libram auri celebratus in scriptis ab imperito litterarum, quinque testium eget solemnitate: inter quos commemoratur tabellio, si autem sine scriptis sit contractum, testibus aut iureiurando causa decidetur. Si autem non sit in ciuitate contractum: propter simplicitatem contrahentium vetera iura seruantur, hoc dicit text. authen. cum suppletione quae est in corpore vnde sumitur. Bald.

SEd nouo iure quinque testes adhibendi sunt, si fiat ab imperito[a] literarum contractus in scriptis, & in ciuitate, & excedat libram auri. nã si quis facere quemlibet contractum ex nõ scripto voluerit: manifestũ est. quia aut per testes, aut per iusiurandum fidem percipiet, actore quidem testes deducente, pulsato autem iurante aut referente, sicut iudex disposuerit. In agris autem, quae hactenus valuerunt apud eos, & nunc sint firma.

TITVLVS III.
DE SVFFRAGIO.†

Ex nudo pacto debetur salarium aduocato: & si salarium consistit in quantitate, vel re mobili, vel se mouente, non est necessaria certa scriptura promissionis vel traditionis: secus in re immobili. & si aduocatus sibi ius dicit, tres poenas patitur: quia de vi punitur, possessionem restituit, & iure (quod per promissionem meruit) & patrocinio priuatur. Bald.

I. Imppp. THEOD. ARCAD. & HONOR. AAA. Rufino praefecto praetorio.

SI qui desideria sua explicare † cupiẽtes, [b] ferri sibi à quoquã suffragiũ postulauerint, & ob referendã vicem se spõsione cõstrinxerint: [c] promissa restituant, [d] cum ea quae optauerint, [e] cõsequantur. [f] si artibus [g] moras nectant: [h] ad solutionem debiti coartandi [i] sunt. ¶ Et si quid eo nomine in auro, vel argento, vel cæteris rebus mobilibus datũ [k] fuerit: traditio sola [l] sufficiet, & contractus habebit perpetuam firmitatem: quoniam collatio [m] rei mobilis inita, [n] integra fide ac ratione cumulatur. [o] Quòd si prædia rustica vel vrbana placitum [p] continebit: [q] scriptura quae ea in alium [r] transferat, [s] emittatur, sequatur & traditio corporalis, & rem fuisse completam gesta [t] testentur. aliter enim ad nouum dominum transire non possunt, [a] neque de vetere iure [b] discedere. ¶ Quòd si quis dum solo commonitorio [c] suffragio * nititur, bona [d] duxerit occupanda: reus temeritatis ac violẽtiae retinebitur, ac in statum pristinum possessio reducetur, [e] eo à petitione excluso, qui non dubitauit inuadere, quod petere debuisset [f]. Dat. III. Non. Mart. Arcadio. III. & Honorio. II. AA. Conss.

Aduocati salarium quo testi pati, talis, ei debeat.

† *Super hoc vide Alcia. paradox. li. 2. c. 14.*

Suffragium.

Aduocatus non debet pro vno salario praestare patrocinium in causa appellationis.

Aduocato quando salarium praestandum.

1 *Suffragio.*

a *Non possunt.* Nota speciale: aliàs etiam ante scripturã transfertur dominium, licet sit contractus in scriptis: vt not. infra de fid. instru. l. contractus. licet B. quandoque dixisset contrarium.

b *Iure.* id est dominio.

c *Commonitorio.* id est sola admonitione. Vel id est hac sola ratione quod cõmonuit cum suffragio.

d *Bona.* mobilia vel immobilia.

e *Reducetur.* sic infra vnde vi. l. si quis in tantam. & instru. de interdic. §. recuperandae. & supra finium regun. l. si constiterit.

f *Petere debuisset.* per officium quando conuentum non erat, vel aliis modis, vt in prin. dixi. Item not. quòd nomine palmarij, id est, victoriae, potest aliquid pacisci: vt ff. de var. cog. l. j. §. & si nomine. Sed tunc quaero, si plura fuerunt capitula, & in aliquibus amisit, in aliis vicit: quod conuentum est nomine palmarij, in totum vel in partem peti debeat? & forte in totum: quia verum est eũ vicisse. Idem & quaeri potest si non vicit, sed transegit: & puto posse, quasi vicerit, vel quasi per eum nõ steterit quo minus vincat. pro hoc. ff. man. l. fin. & est quaestio sabbatina. Item potest quaeri an etiam pro salario vno etiam in causa appellationis debeat praestare patrocinium? quod non puto, ne sic in infinitum teneatur: argu. ff. de dam. infec. l. qui bona. §. fin. & l. sequen. & l. si finita. in prin. & etiam est haec sabbatina quaestio, quae pender ex ea, an causa appellationis sit eadem cum prima: an alia? & dicimus quòd non: vt not. supra de procurato. l. inuitus. Item & posset quaeri, an cogatur exire prouinciam, si dicatur quòd in causa appellationis debeat eum iuuare? H. quod non, etiam in prima, in qua constat quod vsque ad finem debeat iuuare. quod non puto: vt ff. de procuratorib. l. fi. sed haec personae. §. non solum. vbi de hoc dixi.

g *Si artibus.* id est fraudibus.

h *Nectant.* id est faciant clientuli.

i *Coartandi sunt.* scilicet eo modo, qui sequitur.

k *Datum.* id est promissum dari.

l *Sola.* scilicet sine scriptura: quae infra statim erit necessaria ad translationem dominij.

m *Quoniam collatio.* id est datio.

n *Inita.* id est facta.

o *Cumulatur.* id est firmatur.

p *Placitum.* scilicet quo de salario rei immobilis dandae conuenit. & est in scriptis redactum, quod est necesse.

q *Continebit.* quando salarium conuenitur pro patrocinio praestando in re immobili, debet de cõuentione fieri scriptura: alias non transfertur.

r *In alium.* scilicet patronum.

s *Transferat.* id est dominium transferri significet.

t *Gesta.* i. prima scriptura, quę facta est de salario, vt dixi. debet enim & in ea scriptura cõtineri rem esse perfectã & consumatã. Alij dicunt duas scripturas fore necessarias, vnam tunc, & aliam

Fit quarto propter conditionem personae: vt si seruus de conditione seruitutis proclamat in libertatem: & contra eius domini pronunciatum est. Fit enim sequestratio rerum earum de quibus dubitatur si sint domini, an eius qui dicit se liberũ: vt infra quibus ad lit. procla. non licet. l. fin. & de adser. tol. l. j. §. & super peculio. ADDIT. *in c. 2. extra de sequestra. que, vbi potest videre ponuntur caeteris hic per Ioannem Fabrum in suo breuiario satis succincte. Ad questratio.* uerte tamen hic, secundum Bart. quod licet regulariter non admittatur sequestratio, vt hac l. tamen permittitur bene permutatio & descriptio rerum in domo existentium & fructuum, quae ibi percipiũtur. de quo est text. not. secundum Bar. hic in l. j. §. pe. ff. de vend. in pos. mitten. vbi hoc etiam not. quod notabiliter limitat Bal. hic, nisi fieret cum iniuria. vt in descriptione supellectilium.

1 *Committat.* sic supra de eden. l. qui accusare.

DE CONDICTIONE indebiti.

Indebitum per errorem solutum, nisi sententiae auctoritas refragetur, condicitur sine scriptis. h. d. no. secundum Bald. Vel sic: Indebitum praeter sententiam per errorem solutũ, repetitur etiam ab herede soluentis: nec venit vsura ex mora. Salyc.

I. Imp. ANTONINVS. A. Mutiano.

PEcuniae [k] indebitae, [l] per errorem, [m] non ex causa iudicati [n] solutae, esse repetitionem iure condictionis, [o] non ambigitur. Si quid igitur probare potueris patrem tuum, cui heres extitisti, amplius debito creditori suo persoluisse: repetere potes. [p] Vsuras [q] lis est: indebiti per errorem soluti ex causa, nisi iudicatum solutum fuerit, per condic. indebi. competit repetitio: sed non venient vsurae nisi in stipulatu fuerint deductae. Vivianus.

Cõtinuatio.

Sequester quis est.

Sequestratio.

Sequestratio quibus ex causis admittatur a Concor. extra de sequestra. ca. ij. & iij. & glo. in ca. a.

k *Pecuniae.* large accipe pro qualibet re: vt ff. de verbo. signifi. l. pecuniae. j. & ij.

l *Indebitae.* naturaliter & ciuiliter, vel naturaliter tantum: vt plene diximus supra de iur. & fac. ignor. l. cum quis. in fin.

m *Per errorem.* scilicet facti, vt quia credebat suum procuratorem accepisse, vel eum cui succesisit. & ad hoc ff. lo. l. sed addes. §. si quis eum. An idem si per errorem iuris? quidam non, nos idem, cum non debeat nocere in damno vitando: vt ff. de iur. & fac. ignor. l. error. in fine.

n *Iudicatum.* nam tunc secus. Et sic not. casus vbi solutum indebitum non repetitur. Primus, quando ex causa iudicati: vt hic, & ff. e. l. eleganter. §. j. & l. Iulianus. & ff. man. l. si fideiussor. tertio. j. §. in omnibus. & infra de compen. l. ex causa. & ff. famil. ercis. cum. l. cum putarem. & supra de iuris & fac. ignor. l. j. Secundus, si iurauit creditor debitore deferente licet falso: vt instit. de iuram. l. §. item si quis postulante. Tertius. si ex causa transactionis: vt infra. l. proxi. & ff. eod. l. in summa. in princip. Quartus, si soluitur ex causa quae per inficiationem crescit: vt infra eo. l. ea quae. Quintus, si ex causa pietatis: vt ff. eod. l. cum & infra de constitu. pecu. l. ij.

De debito naturali tũc cum. & ciuili. & ea si iurauit creditor debitori fuit. de iuram. l. §. item quãdo fin. extra de soluto.

o *Condictionis.* intransitiuae, id est eo iure quod est condictio. Est autem actio siue condictio ius persequendi in iudicio, &c. vt instit. de ac. in prin.

p *Potes.* dic vt ff. de proba. l. cum de indebito.

q *Vsuras.* ante litem contestatam perceptas. nam post secundum quosdam currunt. argumen. ff. de vsur. l. in fideicommissis. §. in his. & l. lite. quod non placet. & illa. l. lite. in bonae fidei iudiciis vel quasi loquitur. Item ille. §. in his, loquitur in fructibus: vt ff. de vsur. l. videamus ij. in princi. nec ergo etiam post currunt in iudiciis, scilicet, stricti iuris. quod est notandum

dum: vt hic, & ff. de noua. l. emptor. & ff. de vſur. l. videamus. ij. §. ſi actio, & infra de vſur. l. quamuis. & ff. de condi. ob turpem cau. l. quoties.

a *Actione enim cõdictionis*, quia ſolum per hanc actionem fructus naturales peti poſſunt: ſed vſura eſt fructus accidentalis. Et dic quod intranſitiue loquitur.

b *Sola*. vt ff. eo. l. quod per errorem.

c *Indebita*. id eſt, dicere non etiam vſuræ. Incrementa autem naturalia bene veniunt in hanc actionem, vt fructus & partus: vt ff. eodem. l. indebiti, in princip. & ff. de vſur. l. videamus. ij. §. item ſi indebitum, quæ ſunt contra.

SI citra. ¶ Casvs. Dicebam te mihi teneri in x. & credebas te mihi debere: creditori meo delegaui te, nulla tranſactione interueniente. ſi ſoluiſti, à me condices per condic. indeb. ſi non ſoluieris, compelleris: ſed à me condices vt libereris ab obligatione. Viuianus.

d *Tranſactionem*. vel aliam ſimilem cauſam. vt ſupra. l. proxi. diximus.

e *Aduerſus eam*, cui nihil debebas, & tua ſolutione liberata eſt: & ſic nihil refert an accipiat per ſe vel per alium, ſecundum Ir. & ff. ad Velle. l. non putauit. Et referas hic quod dicitur ff. de excep. doli. l. pure. §. ſi cum. & l. Iulianus. & de noua. l. doli. in ſi.

CVm & ſoluta. ¶ Casvs. Si quantitas indebita per ignorantiam ſoluta repeti poteſt, multo magis ſcriptura confecta de indebito ſoluendo condici poterit. Viuianus.

f *Cum & ſoluta*. prius emiſſo chirographo ex indebito, vel generaliter dicit.

g *Multo facilius*. nam cui damus actionem, multo magis exceptionem: vt ff. de ſuperſt. l. j. §. quod autem. & ff. de reg. iur. l. fauorabiliores.

h *Condictio*. id eſt repetitio indebiti vel ſine cauſa vel incerti, ſecundum Azo. vt ff. de condic. ſine cau. l. j. ij. & iij. & facit ad hanc legem ſupra l. proxi. & ſupra de tranſac. l. nec intentio. & l. ij. & ff. de ac. emp. l. ſi heres. & ſupra de iur. & fac. igno. l. ſi non & infra de fideiuſ. l. ſi indebitam. & infra de condic. ex leg. l. ſi non eſt.

EA quæ. ¶ Casvs. Quædam cauſa eſt quæ per inficiationem creſcit, ex qua ſi indebitum fuerit ſolutum, repeti non poteſt: puta in act. l. Aquil. in legato relicto in pias cauſas. & hoc in prima. Idem eſt & ſi ex ea cauſa aliquid fuerit promiſſum, ſcilicet quod condictioni locus non erit: vt ſi datum mihi fuerit damnum, competit mihi pro damno dato act. l. Aquil. quæ per inficiationem creſcit: non ſi ex ea cauſa mihi ſoluiſti, cum mihi damnum non dediſti. idem eſt ſi promiſi, & nondũ ſoluiſti. Viuianus.

i *Ea quæ*. puta damnum erat. x. & iſta poſſunt per inficiationem creſcere: quæ. x. ſi fuerint ſoluta, licet indebita quo ad ſoluentem, quia alius dedit damnum, non repetuntur: ſed ſi ſoluiſſet aliquid vltra, iſtud poſſet repetere: quia illud non creſcit per inficiationem. & hoc ſecundum. M. quod H. & Ioan. non placet: quia lex reſpicit cauſam quæ creſcit per inficiationem, ſicut cauſam tranſactionis vel rei iudicatæ: vt ff. ad l. Aquil. ſi ex plagis. §. tabernarius. & ſecundum hoc ſiue damnum tantum ab alio datum alius emendet, ſiue etiam vltra det vel promittat, non repetitur. idem ſi à ſe datum eſt, & confitetur. nam ſi ſoluat duplum vel vltra, idem. Sed an à dante damnum repetat? Dic vt ff. de interrog. act. l. qui ſeruum. §. j.

Cauſa ingrãdoque per inficiationẽ creſcit.

IIII. Iidem AA. & cc. Heraclio.

EA quæ i per inficiationem k in lite creſcunt, l ab ignorante m etiam indebita ſoluta repeti non poſſe, n certiſſimi o iuris eſt. Sed & ſi cautio indebitæ pecuniæ ex eadem cauſa interponatur: condictioni locum non eſſe conſtat. S. V. Id. April. Byzantij. AA. Conss.

B *Putatiuus ſucceſſor & filius repetit indebitũ quod eo nomine ſolut. Bal.* vel ſic: *Debitum hereditarium per errorẽ à non ſuccedente ſolutum repetitur. Salyc.*

V. Iidem. AA. & cc. Attalo.

SIà patre emancipatus, ei non intra tempora præſtituta p iure honorario ſucceſſiſti: quicquid indebitum q poſtea per errorem (vtpote patris ſucceſſor) dediſti, r eius conditionem tibi competere, non eſt incerti iuris. S. XIIII. Kal. Maij. AA. Conss.

Indebitum vero nomine ſolutum ratum habens, condico. Bal. vel ſic: *Indebitum alieno nomine ſolutum, ab illo repetitur, ſi ratum habet. Salyc.*

C VI. Iidem. AA. & cc. Mnaſeæ.

SI per ignorantiam facti s non debitam quantitatem pro alio ſoluiſti, & hoc adito rectore prouinciæ fuerit probatum: hanc ei cuius nomine ſoluta eſt, reſtitui eo agente t prouidebit. S. VI. Id. Aug. AA. Conss.

Hanc declarat vt. ff. de iur. & fac. ig. l. cũ quis. Et adde quod not. inſtitu. de obliga. quæ ex quaſi contrac. in fi. Bal. & ſic ſummatur: Naturaliter tantum debitum, facti erro-re ſolutum, repetitur. Salyc.

VII. Iidem AA. & cc. Dionyſiæ.

D p *Præſtitut.* ſcilicet intra annum: vt inſtitu. de bonorum poſſeſ. §. liberis.

q *Indebitum*. ſcilicet quantum ad tuam perſonam, qui neque ciuili neque honorario iure ſucceſſiſti.

r *Dediſti*. tuo nomine, alioquin obtineret quod legitur ſupra de peti. hered. l. de hereditate. & ff. eod. l. petitio. quæ ſunt contra. quæ ſolutio probatur. ff. de ſol. l. cum quis. §. de peculio. ibi, & magis ſimile, &c. & ff. eod. l. ſi pœnæ cauſa. §. j.

SI *per ignorantiam*. ¶ Casvs. Titio debebam decem. Seius amicus credens me non ſoluiſſe, ſatisfecit ei pro me. cui cõpetit indebitæ quantitatis per errorem ſolutæ condictio, quæritur: ſcilicet an mihi, cuius nomine ſolutum eſt, an Seio, qui ſoluit? Reſpond. quod mihi. Idem & in minus ſolenni voluntate, ſi ſoluit legatum vel fideicom. heres credens ſolennitatem interueniſſe: & ita errabat in facto: poſtea apparuit voluntatem non fuiſſe ſolennem: an heres qui ſoluit, per condictionem indebiti repetere poſſit, quæritur? Reſpond. quòd ſic, hoc dicit eum. l. ſeq.

s *Si per ignorantiam facti*. cum forte ideo eſſet indebita, quia debitor iam perſoluerat: ſecus autem ſi iuris fuiſſet ignorantia hoc caſu ſecundum. Ir.

t *Eo agẽte*. & ſic ratũ habẽte q̃ ſuo nomine eſt ſolutũ indebite: aliàs vel mandatis actionibus experieris: vel ceſſante mãdato dabitur vtilis indebiti. arg. ff. ſi cer. peta. l. ſi abſentis. ff. e. l. ſi procurator,

curator. & l. indebitum. & l. dominus. & ad hoc infra per quas perſo. no. acquir. l. cum per liberam.

a Fideicommiſſum. *Indebitum*. ciuiliter: ſed naturaliter debitum.

b *Facti*, quia putauit interceſiſſe ſolennitatem ſeptem teſtium, quæ non interceſſit. Vel die vt j. ad leg. Falcid. l. error. & §. de iur. & fac. igno. l. cum quis.

c *Soluntum*. per errorẽ iuris non poſſet: vtpote ſi crederet valere teſtamentum.

d *Repeti poſſe*. niſi tale ſit legatum, quod per inficiationem creſceret, vt venerabilibus locis relictum: vt §. eo. l. ea quæ. & inſtitut. de obligq. quæ ex quaſi cõtractu. §. fin. & inſtitu. de act. §. item mixta. & §. quadruph. alias eſt. §. ſed furti.

Fideicommiſſum vel legatũ indebitum a per errorẽ facti b ſolutum c, repeti d poſſe, explorati iuris eſt. S. V. Idus Septemb. AA. Conss.

Procurator falſus tenetur cõdictione indebit. Bald. Vel. Soluenti falſo procuratori, condictio, non liberatio competit. Saly.

VIII. Iidem AA. & cc. Zyparo.

CReditoris falſo procuratori ſoluenti, e aduerſus eum f indebiti repetitio, non obligationis liberatio g competit. S. Peti. XV. Kal. Nouem. AA. Conss.

B *Dominus ſoluendo ex contractu falſi pro curatoris ſiue geſtoris ſine mandato, videtur approbare contractum. b. d. not. Vel ſic: ſtile qui facit quod eſt faciendum ſecundum natu-ram contractus, videtur probare contractũ. Baldus.*

IX. Iidem AA. & cc. Gratianæ.

INdebitum ſolutum ſciens, nõ recte repetit. h Citra mã datum i autẽ ab alio re diſtracta: dominus euicta re, vel ob præcedens vitium k ſatis emptori l faciens, non indebitum prætendere poteſt, ſed per huiuſmodi factum m ratum contractum habuiſſe probans, à ſe debitum oſtendit eſſe ſolutũ. n S. IIII. Non. Decemb. Nicomediæ. CC. Conss.

C *Beneficium electionis non perditur facilitate erroneæ ſolutionis. hoc dicit no. ſecundum Baldum. Vel ſic*: Debitor alternatiue ad duo, ſoluens vtrumque, habet electionem quod repetat, ſicut habebat antequam ſolueret. *Salyceius.*

X. Imp. Iustinianvs. A. Iuliano præfecto prætorio.

PRo dubietate z eorum qui mẽte titubante a indebitã quoddam medium, ſcilicet quod ceſſat quandoque obligatio, nec eſt extincta: vt ff. eod. l. ſi non ſortem. §. fin. & ff. de ſol. l. qui res. §. ſi. ſecundum Azo.

PRo *dubietate*. ¶ Casvs. Certum eſt quod qui indebitum ſoluit, repetit. quid ergo ſi aliquis dederit, dubitans an debeat vel non? de hoc erat quæſtio, quam decidit imperator, dicens quod qui animo titubante aliquid dedit vel ſoluit, repetit: nec præſumitur tranſactionem interueniſſe, niſi ab altera parte hoc ſpecialiter fuerit probatum.

z *Pro dubietate*. Nota hic quòd dubitans pro ignorante habetur. *Dubitans pro ignorãte.*

a *Titubante*. id eſt dubitante debeat vel non: & ſic quantum ad *Titubãte habetur.* hunc titulum non eſt differentia inter errorem & titubationẽ: & neſcientiã & ignorantiam: nec quantum ad titulum de iuris & fac. igno. ſed quantũ ad alia differũt: vt ff. de iur. & fac. igno. ſuper ipſa rubrica. & potes dare exẽplum huius legis. ff. eo. l. ij. Vel die quòd nihil dixit. ff. de regu. iur. l. non debet actori. §. in re obſcura.

Kathabitio ſignatum mandato.

i *Citra mandatum*. ſi enim mandaſſet, teneretur vtili ex empto ad exemplum inſtitoriæ: vt ff. de act. emp. l. Iulianus. §. ſi procurator.

k *Vitium*, quæ redhibitoria erat.

l *Emptori*. ex empto, vel ædilitia actione agenti.

m *Factum*. quia ſatisfecit.

n *Solutum*. ad hoc facit. ff. rem ra. ha. l. Paulus reſpondit. & ff. ad Maced. l. ſed Iulianus. §. penul. & ſi. & l. ſed & ſi pater. rati enim habitio mandato comparatur: vt infra ad Maced. l. fin. & cõcor. ff. de inoffic. teſta. l. eum qui. §. j. & ff. de euic. l. ſi mancipium. §. duplæ.

SI *quis ſeruum*. ¶ Casvs. Promiſi tibi ſeruum aut decem ſub alternatione. credens me ad vtrunque teneri, per ignorantiã vtrunque ſolui. cuius rei erit repetitio dubitatur: & an promiſſoris eſſet electio, an tui creditoris. Dicit Vlpianus electionem pertinere ad te, cui vtrunque ſolutum eſt, vt reddas vtrum horum volueris. Papinianus econtra, in cuius ſcilicet ſententia erat Iulianus: & in eorum ſententiam declinat imperator, vt habeam electionem repetendi: quia habui electionem ſoluendi quod vellem. Viuianus.

Codex.

o *Promiſerit*. ſub alternatione.

p *Per ignorantiam*. putans ſe vtrunque datum promiſiſſe.

q *Res faciat eam*. ſcilicet quam velit retinere, vel reſtituere.

r *Electionem*. quandiu vtrunque extat: vt ff. eod. l. cum is. in princip.

SI quis ſeruum certi nomiſ nis aut quãdam ſolidorum quantitatem, vel aliam rẽ promiſerit: o & cum licentia ei fuerat vnum ex his † ſoluendo liberari, vtrumque per ignorantiam p dependerit: dubitabatur cuius rei daretur à legibus ei repetitio, vtrum ne ſerui, an pecuniæ: & vtrũ ſtipulator, an promiſſor habeat huius rei facultatem. ¶ Et Vlpianus quidẽ electionem r ei præſtat s qui vtrunq; accepit, vt hoc reddat, quod ſibi placuerit: & tã Marcellum quã Celſum ſibi conſonantes refert. ¶ Papinianus autem ipſi qui vtrunque perſoluit, electionem t donat: qui & antequam dependat, ipſam habet electionem quod velit præſtare: u & huius ſententiæ ſublimiſſimum teſtẽ adduxit Saluium Iulianum ſummæ auctoritatis hominem, & prætorij edicti perpetui ordinatorẽ. ¶ Nobis hæc decidentibus, x Iuliani & Papiniani ſentẽtia placet: vt ipſe habeat electionem † recipiẽdi, qui & dãdi habuit. y Dat. Kalen. Aug. Conſtantino. Lampadio & Oreſta VV. CC. Conss.

Ratione dubitationis oritur condictio indebiti, ſicut ratione erroris. b. d. ſecundum Bal. Vel ſic: indebitum ſolutum accepti animo ſine mente titubante, repetitur. Salyc.

XI. Iidem. A. Iuliano præfecto prætorio.

PRo dubietate z eorum qui mẽte titubante a indebitã quoddam medium, ſcilicet quod ceſſat quandoque obligatio, nec eſt extincta: vt ff. eod. l. ſi non ſortem. §. fin. & ff. de ſol. l. qui res. §. ſi. ſecundum Azo.

PRo *dubietate*. ¶ Casvs. Certum eſt quod qui indebitum ſoluit, repetit. quid ergo ſi aliquis dederit, dubitans an debeat vel non? de hoc erat quæſtio, quam decidit imperator, dicens quod qui animo titubante aliquid dedit vel ſoluit, repetit: nec præſumitur tranſactionem interueniſſe, niſi ab altera parte hoc ſpecialiter fuerit probatum.

z *Pro dubietate*. Nota hic quòd dubitans pro ignorante habetur. *Dubitans pro ignorãte.*

a *Titubante*. id eſt dubitante debeat vel non: & ſic quantum ad *Titubãte habetur.* hunc titulum non eſt differentia inter errorem & titubationẽ: & neſcientiã & ignorantiam: nec quantum ad titulum de iuris & fac. igno. ſed quantũ ad alia differũt: vt ff. de iur. & fac. igno. ſuper ipſa rubrica. & potes dare exẽplum huius legis. ff. eo. l. ij. Vel die quòd nihil dixit. ff. de regu. iur. l. non debet actori. §. in re obſcura.

DE CONDICTIONE OB CAVSAM datorum.

Dictum eſt. §. de ea condictione quæ datur ob præteritam cauſam. Nunc videamus quæ datur ob cauſam futuram & honeſtam: proprie tamẽ cauſa Cõtinuatio dicitur de præterito tantum: vt ff. de condi. & demon. l. ſi ita legatum. in fi. Cauſa & res vero in futurum: vt ff. de condi. inde. l. damus. & congrui hæc cõdictio res deſſ'erũt cum ſuperioris: vtrobique enim intuitus cauſæ rem in alium emittit: neque res eniſſa diſtinguitur: ſed hæc futura, illa præterita reſpicit: vt dixi. Inde eſt quòd in illa ſtatim condictio naſcatur poſt ſolutionem: in hac demũ cum fuerit ceſſatum, niſi prius pœnitear.

Pecuniam. CASVS. Mulier cum aliquo contraxit matrimonium: centum dedit in dotem, & pacta est sibi de dote restituenda quocunque modo soluto matrimonio. postea apparuit non contractum matrimonium fuisse: quia erant cõsanguinei. nunquid act. de dote possit repetere dotem, quæritur? Respon. quod non, sed condic. ob causam. & pactum quod intercessit, perinde est ac si interpositũ non fuisset: quia sicut matrimonium non valuit, ita nec pactum. Vlpianus.

a *Quam.* id est aliquã. vel dic ad pecuniam recipiendam quam te, &c.

b *Pactumq;.* id est, de dote lucranda vel restituenda soluto matrimonio,

c *Interpositum.* de dote lucranda.

d *Auctoritate.* quod ex multis causis prohibetur: vt not. institu. de nup. §. fiunt. & aliæ.

e *Nullam.* de dote.

f *Actionem.* ex eo pacto.

g *Habet.* scilicet mulier. vel pactum habet, id est continet.

h *Condictionem.* est enim personalis actio: vt j. de do. quæ sub mo. l. j. Et intrà stitiue legitur. sic supra tit. j. l. j. Et dic hoc casu condictionẽ esse priuilegiatam: vt ff. de priuileg. cre. l. ij. §. fin. & l. sequen. Sed quomodo datur condictio pro dote? immo debet confiscari: vt infra de inceſt. nup. l. qui contra. & ff. de ritu. nup. l. incestæ. & instit. de nup. §. si aduersus. quæ sunt contra Solu. in legibus illis fuit sciens, hic ignorans fuit. argu. ff. eod. l. j. §. sed si parendi. & l. ij. & infra de interdic. mat. l. si tutor. Sed P. dixit etiam scientem agere condictione sine causa: vt ff. de condic. sine causa. l. fi. quod non placet: quia ibi nec facto secutum fuit matrimonium: vt ibi. Et distingue circa hoc: vt infra de inceſt. nup. l. qui contra. Item nec obstat quòd hic fuit causa secuta: quia de iure sequi debet, quod hic non fuit: vt ff. eod. l. iij. §. si liber. hæc ergo condictio locum habet: quia ob matrimonium datum fuit: vt ff. de iure do. l. dotis. & ff. eod. l. si extraneus. Item quomodo datur ob causam, cum ob nullam causam videatur datum: vt ff. de condic. sine causa. l. auunculo? Respond. causa est, si genus attendas: nulla est, si speciem attendas.

Dos data ob matrimonium, quod de iure non potuit sequi, an possit reperi.

Talius est rectius, pecuniã, quã te ob dotem accepisse putato interpositũ (vt fieri, cũ iure matrimonii contrahitur ad solet), proponis: impediente quocunque modo iuris auctoritate matrimoniũ iure condictionis vestituere debere pactum. etc.

i *Haberi oportet.* vbi enim causa deficit, & effectus: matrimonium autem est causa dotis: deficiente ergo matrimonio, non potest dos locum habere: vt infra de dona. ante nup. l. fin. circa princip. & vbi nulla dos, nulla de dote actio. in qua sola est locus pacto retentionis. si ergo nulla est de dote actio, nulla retentio ex pacto: vt hic, & in authent. de nup. §. si vero ab initio. colla. iij. & concor. huic legi infra de dona. l. cum res.

SI *vt proponis.* CASVS. Si pater tuus sorori tuæ emancipatæ prædium dedit, vt creditoribus satisfaceret: alioquin reuerteretur prædium ad heredem si non satisfaciat: quæ actio competit tibi ad repetendum quod dedit, si pater tuus concesſit in fata, vel ad huc superstes est, quæritur? Respo. quòd condictio ob causam. Vi.

k *Sorori tuæ.* emancipatæ, vel ab alio patre natæ: aliàs si in potestate esset donantis, cum patri non fuerit nata condictio ob causam, nec eius filio, scilicet, fatri huius sororis potest cõpetere, vel forte tunc daretur fratri in sororem.

l *Resolueretur.* sic ff. e. l. iij. in princ. sed & hoc non dicto idem ius esset, cum dicta lex in donatione hoc tacite contineat, vt si non fiat quod dictum est, resoluatur quod donatum est: sed hic nascitur condictio ex ipso contractu: sed quando non fuisset dictum, tunc ex quasi contractu: vt ff. de condi. indeb. l. ij. in pri. & l. quod quis sciens. secũdum quosdam. sed verius est ex re ipsa, siue ex rei interuentu: vt argu. instit. quibus mod. re contra. obli. §. is quoque. Sed videtur huic legi contra. infra de rescin. ve. l. ea. Solu. vt ibi. Item not. dari hoc casu ob causam, cum contractui innominato esset apposita pactio: vt infra de cõtrahen. empt. l. si donationis. & de dona. quæ sub mod. l. si deceas. ni hilo minus & actio præscriptis verbis: vt infra de dona. l. cũ res. & ff. de dona. l. hereditatem. sed vbi est nominatus, tantum præscriptis verbis: vt ff. de re. permu. l. j. in fi. & ff. e. l. fi. & infra de pac. inter empt. & ven. l. j. & l. cum te. & §. fami. erciſc. l. licet. Sed cum hodie sit nominatus: vt not. infra de re. permu. super rubrica. videtur ex huiusmodi pacto non dari ob causam: sed prę scriptis verbis tantũ, per quod omnes leges huius tituli videntur abrogatæ, quæ de donatione dicũt. Sed dic speciale in donatione, vt quamquam sit hodie nominatus, tamen datur hæc condictio per has leges: vt dicta l. j. de dona. qui sub mod. l. j. ADDITIO. Bart. hic sic dicit, quòd donatio simplex & olim & hodie fuit contractus nominatus, de quo latius per eundem in l. fin. ff. isto ti. verſic. pro declaranda ista, &c. Donatio vero quæ fit ob causam, non est vere donatio, sed magis ob causam datio: vt l. j. ff. de dona. ergo merito dicitur contractus innominatus & olim & hodie.

Donatio ex hac l. ff. de dona. l. cum res.

Donatio ex contractu nominatus.

Libertas sit aut difficile reuocatur, sic difficiliter tribuitur.

EA *lege.* CASVS. Nepotibus tuis prædium dedisti hoc pacto quod neuter portionem suam alienaret: an donatio facta hoc pacto teneat: & quis sit huius pacti effectus, quæritur? Respon. quod tenet, & habet talem effectum, scilicet ne timore eius aliquis ad alienationem procedat: tamen tenet, si facta fuerit donatori: tamen contra donatarium tantum: non autem contra possessorem alium competet condict. ob causam. Viuia.

m *Ea lege.* id est, eo pacto: vt ff. depos. l. j. §. si conueniatur.

n *Alienet.* id est, faciat quod ille timore pacti ductus de facto non alienabit, id est, non procedet ad alienationem faciendam de facto: sed si alienabit, tenebit alienatio de iure, & dominium transferetur: sed donatori dabitur condictio contra alienantem, cum personalis sit actio: non contra possessorem ad rem, licet hoc quidam dixerunt per l. infra de reuo. do. l. his solis. quam rem cum non possit restituere, restituat eius æstimationem: sicque aliud petit, & aliud consequitur: vt ff. si cert. petu. l. i. vinum. & ff. de verb. obliga. l. si seruum. §. penult. & vlti. vindicatio enim non datur ei, cum detur condictio: nemo enim potest condicere rem suam præterquam à furẽ: vt ff. vsufruct. quemadmo. ca. l. fi. & sic dominium est translatum de primo in secundum, & de secundo in tertium. Et alia est ratio quare sit translatum de secundo in tertium: quia cum nudum pactum, id est quodlibet quod rei traditione non est vestitum, trãsferre in aliquem dominiũ non potest: vt supra de pac. l.

pac. l. traditionibus. multo minus potest rem transferre in primum dantem, vel impedire quò minus transferat in secundo accipientem: præterquam in pacto legis commissoriæ, vel additionis in diem: vt d. l. traditionibus. & ita ex hac disiunctiua altera pars est vera: nempe vltima. Alij vt R. dicunt primã partem verã, id est, quod nõ potest alienare, nec dominium transferre, sed sequens est falsa: & hic dicit ratione possessionis dari condictionem. & pro eis. j. de re. ali. non alie. l. fin. quæ lex est contraria nostræ lectuæ. Sed certe ibi nõ dicitur quod non possit transferri dominium in accipientem: sed ad signantur quæ continentur verbo alienationis, cum prohibita est alienatio. Item aliud est contrarium j. si mancip. ita fuer. ali. vt ma. l. ea quidem. Sol. aliud in libertate, quam aliis rebus: quoniam apponens cõditionem ne manumittatur, non de actu manumittentis, sed de beneficio libertatis intelexisse videtur: vt ff. de fer. expor. l. si vendidi. Hic autem de ipso actu intellexisse videtur. Item est alia ratio: quia sicut difficile reuocatur libertas, sic difficiliter tribuitur: quod non est in aliis rebus: vt ff. qui & à qui. l. generaliter. §. fi. & est simile vbi libertas est deterioris conditionis. ff. de mann. testa. l. cum ex pluribus. & ff. de leg. j. l. si quis à filio. §. si quis. Vel dic quod manumissio fuerat prohibita propter serui delictum: quia dominum offenderat: quod delictum non debet remanere impunitum: vt ff. ad leg. Aquil. l. ita vulneratus. & de fideiuſſ. l. si ab eo. Vel ideo vt possit torqueri, vt veritas eruatur. Vel ideo, quia si pœna apponeretur, exigi non posſet: quia sic esset indignatio pœnæ non irrogatę. vt ff. de fer. expor. l. seruus. Vel distinguitur, an prohibeatur alienatio facti, vel iuris tantum: vt hic, & ibi, & ff. de lega. iij. l. pater. §. filiam. Item distingue super hac. l. vtrum alienatio fuerit prohita à lege, vel à testatore: an pactis contrahentium. In primis duobus casibus volens alienare non potest, nec dominium in accipientem transferre: vt supra de legi. & constitu. l. non dubium. & instit. quib. alie. licet. in princ. & ff. de lega. ij. l. peto. §. fin. & l. cum pater. §. libertis. & de leg. iij. l. pater. §. filiam. In tertio bene transfertur dominium: vt hic, & argumen. contra. ff. de distract. pigno. l. si creditor. §. fin. Item pro hac distinctione est ff. de transact. l. cum hi. §. hæc oratio. & §. plane. Item etiam in vltima voluntate si sic est dictum, ne alienet extra familiam inter viuos, & extraneum heredem instituat, transit ad eum dominium, nec agitur ad interesse: vt ff. de legib. iij. l. pater. §. fundum. Sed si per pactum est prohibita alienatio, & extraneum heredem instituat, tenet alienatio, sed agitur ad interesse: vt ff. de verb. obliga. l. si ita quis promiserit decem tibi. §. ea lege. Sed contra in authen. de alien. & emphy. §. sanctiſſimarum. colla. ix. & infra de bo. quæ lib. authen. excipitur. Solut. ibi in vltima voluntate. Item in illa de alie. & emphy. pactum consonat cum l. quæ regulariter prohibet alienationem rei ecclesiasticæ: vt supra de sacrosanct. eccles. l. iubemus. ij. & pro hoc est. ff. de pactis. l. si vnus. §. quod in specie. & hoc secundum Io. Sed B. distinxit vtrum prohibitio fuerit apposita in contractu, & in traditione: vel in traditione tantum, vel in contractu tantum. In duobus primis non transfertur dominium: in vltimo sic. & est pro eo in seruitute excepta, quæ si in vtroque tempore excipiatur, vel tempore traditionis, valet, & datur confessoria: aliàs agitur actione ex eo contractu: vt ff. de actio. empto. & vend. l. si tibi liberum. & de ser. vrb. præd. l. si binarum. Sed Io. dixit in omnibus illis casibus, scilicet, cum excipitur seruitus: vel vtroque tempore, vel altero posse agi actione ex eo contractu: nec competere confessoriam ex pacto, cum tunc non potuerit esse seruitus quæsita: quia sua res nemini seruit. ff. de ser. vrb. prædi. l. in re communi. Tertij distinguunt, an appareat causa quare prohibita sit alienatio, & tunc non potest ille alienare. an non appareat, & tunc

Alienãs rẽ prohibitam alienari, eius transfertur dominium.

vel vt donatori, vel eius heredi condictio,[a] si non fuerit cõditio seruata, quæratur. PP. Kalend. April. Valeriano. IIII. & Gallieno. III. AA. Conss.

Defectum sperati patrocinij, inducit condictionem ob causam quatenus causa deficit. Bal. Vel sic: Confessus se plus recepisse quam reuera receperit: potest non recepti liberationem condicere. Salye.

IIII. Idem. AA. & Valerianus c. Aemiliæ.

SI cum exiguam pecuniam reuera suscideres, [b] longe maiorem te accepisse causisti, eo quod tibi patrocinium aduersarius[c] repromitteret: cum dicas fidem promissi non secutam: vt libereris obligatione eius quod non acceptum propter sperantum patrocinij spõspondisti, per condictionem[d] consequeris. PP. V. Kalend. Maij, Aemiliano & Basso Conss.

Datum militi occasione procurationis non

Codex.

secutæ, condicitur. Bald. & Saly.

IIII. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS. AA. & cc. Martiali.

SI militem ad negotium tuum procuratorem fecisti, [e] cum hoc [f] legibus interdictum sit, ac propter hoc pecuniam [g] ei numerasti: quicquid ob causam datũ est, causa non secuta [h] restitui tibi cõpetens iudex curæ habebit. [i] PP. X. Kalen. Octob. ipsis. IIII. & III. Conss.

Simplex donatio non reuocatur: sed vbi in causa de facto erratur, conditur per cõdictionem ob causam. Bald. Vel sic: Ancilla data vt dantis filia manumittatur si non manumittitur, repetitur: quod secus est si pure donata fuerit. Salye.

VI. Idem AA. & cc. Cyrioni & Plotioni.

CVm ancillã patrẽ vestrũ ei contra quẽ supplicatis, dedisse apponatis: interest multum, vtrumne donandi animo dederit, an ob manumittendã

Respond. quod sic.

b *Susteperes.* pone decem.

c *Aduersarius.* id est, ille contra quem agis, scilicet, creditor.

d *Per condictionem.* ob causam, vel exceptionem doli mali potes te tueri. & ad hoc infra de nõ nu. pecu. l. minorem. & supra tit. j. l. ij. & §. de postu. l. si sub specie. & ff. de cõdi. sine cau. l. iij. & ff. de var. & extraor. cog. l. j. §. in honorariis. & supra de pac. l. creditori.

SI *militem.* CASVS. Dedisti pecuniam militi, vt esset procurator tuus ad causam quandam. obiecta um est ei, quod procurator esse non potest, quia miles. numquid repetes pecuniam quam dedisti? Dicitur quod sic, per condictionem ob causam. Viuianus.

e *Fecisti.* de facto, id est, quantum ad destinationem animi tui.

f *Cum hoc.* scilicet vt miles procurator fiat: vt supra de procu. l. militem. & infra loca. l. milites.

g *Pecuniam.* vt eam in sumptus litis erogaret secundum quosdam.

h *Causa non secuta.* vel quia nolit esse procurator, vel quia non potest de iure: vt & argum. ff. e. l. iij. §. si liber. & infra. l. proxi. licet si non obiiciatur ei exceptio, admittatur: vt ff. de procura. l. filius familias. §. milites. & supra de procura. l. ita demum. quo casu si peregit, non potest repeti quod datum est. sed videtur huic ex huius pecuniæ datione nullam nasci actionem: vt ff. de actio. & oblig. l. non solum. quæ est contra. Solu. hic loquitur cum re contrahitur obligatio: ibi cum consensu vel verbis. Vel hic non erat impossibilis conditio prorsus: vt dicta. l. supra de procur. l. ita demum. Item contra infra de lega. l. ab administratione. Sol. vt ibi, & eodem modo solue aliud in co. tit. l. si legatarius. in fi.

i *Habebit.* vt argu. ff. loca. l. ex conducto. alias. l. si vno. §. item cum. & habet hoc locum indubitabiliter, cum ignorauit militem: vt ff. loca. l. si ignorans. & idem si sciuit mihtem, sed credidit eum posse procuratorem esse, vt non noceat iuris ignorantia in damno vitando, sicut nec in condictione indebiti: vt diximus supra titu. l. j. Item si sciebat vtrumque: sed adiecit condictionem expresse, si fueris procurator. argu. ff. de condic. inde. l. ij. secus si non dixisset. argu. ff. de reg. iur. l. cuius per errorem. Item contra infra eo. l. fi. Sed die, hic non stat per eum, sed per ius.

CVm ancillam. CASVS. Pater tuus mihi dedit ancillam quandam, vt ancillam meam filiam suam naturalem manumitterem. distinguitur in l. ista, aut simpliciter dedit: aut dedit vt manumitterem. primo casu non revocabitur donatio. secundo casu, si non feci quod conuenit, aut quia nolui, aut quia

nõ potuit:quia forte erat liberata:cõdictio ob causam cõpetit.Vi.

a *Iuliam*,scilicet dedit.

b *Non posse*, vt ff.de contrahen.emp.l.iij.& ff.de vſuca.pro donato.l.ut rem.& infra de act.& oblig.l.ſi quidem.& hoc niſi ex cauſa ingratitudinis:vt infra de reuo.dona.l.ſi.

c *Non fecerat*,quia nec ſequi potuit de iure:vt ſupra.l. proxi. & l.j.& ff.e.l.iij.§. ſi liber.& ff. manda. cum ſeruus.in fi. Et not.quòd libero non poteſt præſtari libertas, non iuris prohibitione, ſed eius impoſsibilitate ſecundũ Ir. ſed in caſu valet libertas libero relicta:vt ff.de fideicom. lib.l.generaliter, §. ſi homini libero. Item not.ſecum dnm Azo.qui dicit hic ceſſante cauſa &c. habere locũ,ſi cauſa fuerit finalis non impulſiua:arg.ſ. de nup.l.imperialis.§.ſed & ſi tales. & de iure do.l. ſi mulier dotem.

Libertas libero præſtari nequit.

Cauſa ceſſante,quãdo ceſſet effectus.

† *Quia ſine conditione act.a,vtpote dat nõ ſunt: vt 32.q.vl. e.vlt.in fine*

S *I repetendi*, ℈ CASVS. Dedi vxori tuæ.x. vt ſic induceret te ad proficiſcendum mecum ad ſcholas. nõ es profectus: an repetere poſsim, quæritur? Diſtinguitur : aut expreſſe dixi quod repeterem niſi ipſe proficiſceretur, aut hoc tacite in animo meo geſtabam.primo caſu repetam per condictionem ob cauſam: ſecundo caſu non repetam. Viuianus.

d *Conditionem*. expreſſe, ſed tacite hoc in mente agebatur ab altera parte tantum:vt ℑ.de dona.ante nup.l.ſi mater.& ff.e.l.dedi.§.ſi quis quaſi.Si autẽ ab vtraq; parte, tũc daretur repetitio : vt in donatione cauſa mortis:vt ff.de dona.cau.mor.l.ſenatus.§.j.& ff.e.l. cũ quis mortis cauſa.& idẽ eſt §. eo.l.j. nã ibi ab vtraque parte agebatur,ſi ſequeretur matrimonii:vt ℑ.de dona.ante nup.l.cũ veterum.circa.fi.& arg.ff.eod.l.j.§.fi.& l.ſeq.& l.ſi filius.ſic ergo fuit cauſa impulſiua,non finalis, quia tunc eſſet aliud : vt ff. de dona.l.ij.§.ſi. & l.ſeq. & ff. de don. inter virum & vx.l.ſed ſi mors.§.ſi.& ff.de condic.& demon. l. Titio centum.in princ.& concor.huic leg.ℑ.de don.ante nup.l.ſi præſidi.& §.de tranſac. l.ſi maiores.& ff.de duo.reis.l.duos.& ℑ.de re.permu.l.ex placito.& ff.de acquir.poſſ.l.quod meo.§.ſi furioſo.& §.quod me. l.cum re.

Cauſa impulſiua dazii, an poſsit repeti cauſa non ſecuta.

D

Dictam legem.℈ CASVS.Sponſus ſponſæ dedit decem, vt illa intra certum tempus veniret ad domum ſuam. non venit cum venire potuit.nunquid repetit ſponſus quod dedit? Reſp. quòd ſic, vel ab ipſa ſi ſuperſtes eſt, vel ab eius ſucceſſoribus ſi deceſſit.Viuianus.

e *Dictam legem*. id eſt, dictum pactum à ſponſo : vt ſtatim dicet.

f *Sinon*.ſi non babes,maxime ſubaudias:vt probatur.§. eo.l.j. & l.ſi militem.& l.cum ancillam.& ff.eo.l. iij.§. ſi liber.Vel diſtingue an qui dat, ſcit conditionem impoſsibilem:& ſic non reperit.an nõ:& tunc repetit.arg.ff.de acquir.poſſ.l.quod meo. §.ſi furioſo. & ff. de condic. ſine cauſa.l. aunculo. & diximus idem ℑ.de leg.l.ab adminiſtratione.Tertij vt Ir.dicunt: ſi non impoſsibilem ſcilicet de natura:vt do tibi decem,ſi cœli digito tetigeris.nam non repetitur,etiam ſi ceſſat. & eſt argu.ff.de act.& oblig.l.non ſolum.& ſic non ſubaudi maxime. ADDITIO. Veritas eſt ita ſecundum Bar.hic : quando aliquis dat ob cauſam impoſsibilem ignorantes, habet locum hæc condictio vt ſupra eod.l.ſi militem. Si vero ſcienter,tunc aut dedit adiiciendo conditionem, & repetitur:vt d.l.ſi militem.aut nõ adiiciendo conditionem , ſed per modum cauſæ aut modi:& tũc

Conditione ſub impoſsibili datũ,an poſsit repeti

non repetitur, ita loquitur ſecundum eum hæc lex.

g *Quapropter*.quod dixit in genere:ponit in ſpecie.

h *In ſponſum*.cui maiori affectione donare videtur,propter ſpẽ futurarum nuptiarũ: vnde videtur conuenienter nõ repeti quod donatum eſt.

uenire non prohibeberis.i S.III. Id.Febr.AA.Conss.

Accipiens à libero nõ implens cauſam,condictione tenetur:ſecus ſi acceptat à ſeruo pro prio, vbi eſt hortandus,non artandus.b.d.ſecundum Bal.

IX. Idem.AA.& cc.Bibulo.

S *I liber conſtitutus*, vt filiæ k tuæ manumittatur, aliquid dediſti:cauſa nõ ſecutâ,de hoc tibi reſtituendo condictio cõpetit l.nam ſi m quid ſeruus de peculio domino dederit: contra eum quidem nullam actionem n habere poteſt : ſed dominum qui ſemel accipere pecuniam pro libertate paſſus eſt , aditus prouinciæ rectorem hortabitur o (ſalua reuerentia) fauore ſcilicet libertatis , placito ſuo ſtare. P S.III.Id.Febr. Sirmij.AA.Conss.

Si cauſa non impletur caſu fortuito,ceſſat condictio.b.d.cum.l.ſequen.ſecundum Bart. Vel ſic : Si propter caſum fortuitum res non ſequatur : pecunia data non repetitur. Saly.

X. Idem.AA.& cc.Cononianæ.

P *Ecuniam* à te datam,ſi hęc cauſa q pro qua data eſt, non culpa accipientis,ſed fortuito caſu r non eſt ſecuta:minime repeti s poſſe certum eſt. S.III.Non.Decemb.Nicomediæ,CC.Conss.

Si non ſtetit per aduocatum , non veddit ſal.arium,aliàs ſecus,ſecundum Bal.

XI. Idem AA.& cc.Stratonicæ.

i *Prohiberis*. ad hoc ℑ. de contrahen. empt.l. iij.& de dona.l. legẽ.& l.cum res. Item contra ℑ.de reſcin.vendi.l.ea. Solu. vt diximus ibi: quia ibi erat aliàs venturus : hic non erat aliàs donaturus.

S *I liber*. ℑ CASVS. Stichus cum liber eſſet, decem dedit vt filiæ ſuæ manumitterentur.ſi non fiat quod conuenit, per condic. ob cauſam repetere poteſt.ſed ſi ſeruus meus eſſet,& de peculio mihi dedit. x. aduerſus me acti. non habebit: ſed hortari poterit præſes prouinciæ , vt fiat quod conuenit,fauore libertatis : ſaluo mihi iure patronatus in illis ſi eas manumittam.Viuianus.

k *Filiæ.ancillæ*.

l *Condicto competit*. vt ff.eod.l.dedi. §. j. & de præſcrip.verbo.ſi tibi. Contra videtur.cũ ſuccedat conſtitutio, faciatque eas liberas : vt ff.eo.l. ſi pecuniam.§.j. & ℑ.ſi manci.ita fue.alie.&c.l. ſi is.ſed illud obtinet cum data eſt quantitas: ſecus ſi ſpecies.vt ff. de præſcrip. verbis.l.naturalis.§. at cum do.

m *Non ſi*. bene dixi:ſi liber conſtitutus, &c.

n *Nullam actionẽ*. neq; ad repetendum quod dedit,neque ad implendum quod conuenit: cum iure ordinario domini cum ſeruis paciſcentes,nihil agant : vt ſupra de tranſact.l.interpoſitas.licet quidam contra:vt ibi diximus.Item cõtra ff.de manu.l. ſi quis ab alio. ſed ibi ab alio non à ſeruo accepit.

o *Hortabitur*. non compellet : vt infra de lib. cau.l. cum affirmes.

p *Stare*. ſcilicet quod manumittat.

P *Ecuniam*.℈ CASVS. Dedi tibi. x. vt præſtares mihi patrocinium:non præſtitiſti,quia deceſſiſti,nunquid ab heredibus tuis repetam quod dedi? Reſpon.quod non.vel pone ſic ſecundum Azo.Dedi codicem vt ſeruum meum curares, cum eſſes medicus.deceſſiſti ſine culpa tua, quia caſu fortuito,& ſic eum non curaſti.nunquid quod dedi repeto? Reſ. quod non.Si vero per te ſteriſſet, & non per caſum fortuitum:ſecus eſſet.& hoc dicit.l. ſequens.

q *Cauſa*.quæ ab accipiente pendet : puta do tibi codicem vt me ægrum cures.aliàs enim cauſa non ſecuta qualitercunque, dummodo dantis dolus ceſſet , repetitio competit ſecundum.Ir.

r *Caſu*.contingente in perſona ægri conducentis,& pecuniã dantis:ſecus ſi in perſona medici locantis operas, ſeu pecuniã recipientis:quia tunc repetitur,vt in contrario.ff.locа.l. ſi vno. §.item cum quidã.niſi in aduocatis:vt ff.de var.cog.l.j.§.diuus. in quibus eſt ſpeciale.

s *Repetere*.ex ceſſatione.Sed nonne licet pœnitere:vt ff.eod.l.ſi pecuniam.in prin.& l.iij.§.j.Reſpon.non, cum impleta ſit conditio, vel pro impleta habeatur:habetur autẽ pro impleta,cum iam adimpleri non poſsit:tibi autem poterat. ADDITIO.Bart. hic reprehendit hanc gl.dicens ſic hic dicendum:aut volo repetere quaſi cauſa non ſecuta, & non poſſum,vt hic : aut quaſi me pœniteat, quia pœnitentiæ eſt locus in contractibus innominatis,& poſſum:vt in contrariis.

Aduocationis.

a *Duocationis.Datam*.non ex pacto:ſed ſponte:vt bene faciat ad titulum iſtum.

b *Per eos*.ſecus ſi per caſum vel clientuli ſteterit:vt ff.de var. cog.l.j.§.pen.& ff.loca.l.qui operas.& §.de iud.l. properãdum. §.honorariis.& §.l. proxi.

Cõmutatio.

DE CONDIGtione ob turpem cauſam.

Superiores condictiones duæ reſpiciunt honeſtam cauſam : hæc turpem , & præteritam,& futuram.

S *I ex cautione*. ℈ CASVS. Si alicui lenæ decem promiſiſti vt alicuius mulieris per eam tibi fieret copia, & illa decem cõfeſſus fueris ex cauſa mutui te acceppiſſe ab ea , & ex cautione tua conueniaris : qualiter tibi ſuccurrendum ſit, quæritur ? Reſpond. quòd probabis tibi pecuniam numeratam non fuiſſe, & ex turpi cauſa eam promiſiſſe: quibus duobus probatis abſolueris. Vel pone caſum, quòd promiſiſti centum cuidam vt faceret alij furtũ vel homicidium. Viuia.

c *Si ex cautione*.emiſſa non ſpe numerãdæ pecuniæ, licet in ea contineatur numerata pecunia, ſed ob turpem cauſam emiſſa.

d *Ob turpem cauſam*.ſci licet ex vtraque parte, vel alia ſecundum Ir. & da exemplum,ſi promitto ne delinquas. Item ſi promitto vt delinquas. Item ſi promitto meretrici. Primo eſt turpitudo ex parte recipientis,ſecundo vtriuſque, tertio dantis : vt ff. eod.l.j. in fin. & l.vbi autem. & l. idem eſt.§. ſed quod meretrici.

e *Prohibitum eſt*.poteſt eſſe quod iſte voluntarius aſſumpſit ſibi onus : vel aliter habet in ſe implicitam affirmationem, vel præſumitur pro inſtrumento.

f *Ei qui*.& ſic not.iudici faciendam fidem:vt §. de eden.l.procurator.

g *Probandum eſt*.à te.& ita probat nõ numeratam.& ſic eſt contra infra de proba.l.actor.& infra de non nup.pecu.l.ſi ex cautione. Solu.probat admiſſus, non iuſſus. Vel probat eo ipſo, quod non probatur contrarium. ſic infra qui mili.non poſ.l.ſuperſeruis. libr.xij. & ff.de iure do.l.dotem quæ in prius. Vel hoc non ſimpliciter negat, ſed negando aliud aſſerit:ideoque ab eo exigitur probatio. Sed quare dicit hic quod vtrunque probet, cum alterum tantum probare ſufficiat ad hoc vt ſequi debeat abſolutio ? Reſpond. Reſpexit lex quod duplici de cauſa poteſt conueniri, ſcilicet, vel ex mutuo, & tunc debet probare non numeratam eo modo vt dixi. vel ex promiſſione , & tunc ſe promiſiſſe ob turpem cauſam præcedentem. Sed an huiuſmodi exceptiones & probationes etiam poſt biennium admittantur ? Quidam quod non , argumen. ſupra de poſtulan.l. ſi ſub ſpecie. ſed ibi non negat poſt biennium dari exceptionem doli,licet non detur non numeratæ pecuniæ : & ita hic poteſt dari poſt biennium doli. Vel quia promiſſum eſt ob turpem cauſam , quod idem eſt . nam præcedentem pactionem turpem conſiderare debemus : infra ad Macedonianum.l.ſi filiusfami.aliquid.Sed opponitur : Nonne abſoluendus eſt hic conuentus propter primam negatiuam , etiam ſi non probetur de turpitudine : non enim debet in eo probando grauari, quo probato non debet releuari : vt infra de proba.l. ad probationem. Sed dici poteſt hoc eſſe neceſſe poſt biennium. vel hic non ſolum perebat abſolui , verumetiam cautionem condicebat.& concor.infra de inuti.ſtipula.l.dolo. & l.ex eo.& ℑ. de condic. ſine cau.l. fina.& ſupra ſi cer.peta.l. ſi non ſinguli.

Probatio ſit quandoque eiuſdem, quod contrarium nõ probatur

C

D

C *Vm te*.℈ CASVS. Si mulieri cauſa ſtupri domum dediſti, eam reperere non poteris : quia in pari cauſa turpitudinis potior eſt conditio poſſidentis.Viuianus.

h *Turpem*.vt ei commiſcereris,& non erat meretrix.

i *Deditſe*. ſic ergo fecit accipientis:vt inſti.de act.§.ſic itaq;.

Codex.

k *Deideras*. ſic ergo ex inutili contractu dominium tranſfertur. & ſic eſt contra ſupra de legi. & conſtitut.l. non dubium. Sed die quod hic repetit fiſcus : vt ff. de iure fiſci.l. Lucius.

Fiſcus repetit datũ alicui ob turpem cauſam.

l *Melior*. in pari ergo cauſa melior &c. vt hic,& §.de tranſact. l.tranſactione finita.& ff.de verb.obli.l.ſi ſeruum.§. de illo.& ff.ne quis eum qui in ius vocatus.vi exi.l.nam cum vterque.& ff.eod.l.ſi ob turpem.& de reg.iur.l. in pari.& ne quid in loco pub.l.prætor.§.idẽ. & ff. de calum.l.in heredem.& infra e.l.mercalem.& ff.de doli excep. l. apud Celſum.§. Marcellus . Sed quid de pignore?nũquid pignus poterit vindicari vel repeti pignoratitia actione? Reſpon. Al.& M.quod non.ſed certe melius eſt vt dicamus pignus poſſe iure domini vindicari : quia vindicatio contra eum ſicut cõtra quemlibet inſtituitur:vt ff. ad exhib.l.de eo.§. penul.& ſi.& ff. ſi quadru. pau. fe.di.l.j.§.ſi.licet ſit argumen . contra quia quandoque quis non tamquam quilibet admittitur : vt ſupra de dolo.l j. Secus vero in re principali ſoluta: quia eius dominum tranſlatum eſt in accipientem , quod nulla conditione vel actione poteſt reuocari. & idem in pignore ſi agatur pignoratitia actione ex contractu turpiter celebrato. Sed econtra ſi creditrix agat, aut actione ex contractu turpiter celebrato: & nõ poteſt per hanc legem, cum in pari, &c. Nec obſtat.ff.eod.l. idem.§. ſed quod meretrici. quia quædam honeſte accipiuntur, quæ non honeſte petuntur : vt ff.de var. cog.l.j.§.j. aut hypothecaria , quod poteſt : cum contra quemlibet poſsidentem detur,& non inſpicit contractum.argum.d.l.ff. ad exhiben.l.de eo.in fi.ſecundum ff.quod non placet:quia ſi datur vindicatio debitori non poſsidenti etiam nihilo ſoluto, multo magis exceptio.argumen.ff. de ſuperfi. l.j.§. quod autem ait prætor.

Pignus datũ ob turpẽ cauſam, an poſsit vendicari vel repeti act.

D

Vod euitandi. ℈ CASVS. Si clericus aliquis, vel inhabilis ad exercitium publicæ militiæ, puta mancus vel claudus, aliquam pecuniam alicui poteſtatem habenti vocandi homines ad ciuilia munera , ob vtandam militiam dederit: an repeti poſsit , quæritur ? Dicitur quòd ſic. per condic. ob turpem cauſam : &accipiens de crimine concuſſionis poterit accuſari , & condemnari. ſic intelligo legem iſtam de dante qui erat inhabilis. alioquin ſi habilis fuiſſet , vterque eſſet in turpi cauſa : nec haberet locum repetitio . Viuianus.

m *Tyrocinij*.id eſt militiæ.

n *Competentem*. inhabilis erat, & ipſo iure excuſatus:ſed quia inquietabatur, dedit.

o *Eius*.ſcilicet iudicis.

p *Recipies*. per hanc condictionem.& die quod turpiter accepit:vnde etiam crimine concuſſionis tenetur, vt ſubiicit : ſed qui dedit, honeſte dedit, quia erat inhabilis ad militiam. aliàs grauè eſſet de tractare militiam:vt ff.de re mili.l.qui cum vno. §.qui poſt deſertionem.nec eſt contra §. quod met. cauſa.l.cum te.quia ibi ſolui.

q *Qui*. ſcilicet iudex.

r *Concuſſionis*.Crimen concuſſionis, eſt cum aliquis occaſione publici officij quod habet,aliquid extorquet à ſubiectis:vt ff.de cri.con.l.j.& facit.ff.de contrahen.emp.l.non licet.& hic tenetur,ſiue erat habilis, ſiue non.

Crimẽ concuſſionis.

Q *Votiens*. ℈ CASVS. Dedi tibi x.vt furtum vel homicidium non faceres. licet non feceris : quia tamen gratis abſtinere debuiſti,turpiter feciſti. vnde petam per condict.ob tur.cau. Potes ponere exemplum ff. eod.l.j.in fin. & l.ij.& ſi marito alicuius mulieris vt cum ea commiſcereris ɣ. promiſiſti, an ea petere poſsis,quæritur? Dicitur quòd non.Si vero

dediſti, quia vterque noſtrum fit in pari cauſa turpitudinis, nõ repetes. hoc dicit cum l. ſequen.

a *Quotiens*. da exemplum vt ff. eo. l. j. in fi. & l. ij. & l. fi. & l. ſi ob turpem. & l. idem. §. j. & ff. depoſi. l. fina.

b *Vſuræ*. quod dic vt ſupra de condictione inde. l. j.

Lenocinio. Mercale *Lenocinij*. Quid ſit lenocinium, habes ff. de mi. l. auxilium. §. fin. & de adul. l. nariti lenocinium. & l. j. §. lenocinij. & facit infra de adulte. l. crimen.

d *Demonſtratur*, vt infra de dona. ante nup. l. ea quæ. & ff. eod. l. ſi ob turpem cauſam.

OB reſtituenda. ¶ Casvs. Si pecuniam meã furripuiſti, & ob eam reſtituendam x. tibi dederim: ea per condict. ob turp. cau. repetere potero: quia licet honeſte dedi, turpiter tamen feciſti: quia gratis reſtituere debebas. Vi-
Iſta lex eſt not. ab. & ad hoc ſemper ſolet allegari: quod allegans ſuſtinebit pudorem non eſt audiendus. nianus.

e *Ob reſtituenda*. conſer. infra l. proxi. & ff. eod. l. idem. §. quotiens. & l. ſi ob turpem.

f *Ea*, vt puta pecora, & ob illa reſtituenda dedi pecuniam.

g *Intervenerat*. Titius. *Vtrum quis*. Casvs. Si pecora mea abegiſti, & ad ea reſtituenda pecuniam tibi dedero: non ſolum pecuniam per condic. ob tur. cau. repetere potero: ſed & pecora, licet morte vel aliquo caſu fortuito perierint, reſtituere debes per condi. furtiuã, cum intelligaris ſemper fuiſſe in mora. Vinianus.

h *Tam hanc*, ſcilicet, pecuniam per condictionem ob tur. cau. vt ff. eod. l. fina. & ſupra l. proxi. & die quid ſit crimen abigeatus: vt ff. de abige. l. j. & fina.

i *Tenuit*. ſcilicet pecora. & hoc per condictionem furtiuam.

k *Mora*. vt infra de fur. l. ſubtracto. & infra titu. proxi. l. ante. & ſupra quod met. cauſa. l. j. & ff. de condic. fur. l. in re. & l. fina. & de vi & vi. argumen. l. j. §. rectiſsime. & l. merito. Sed videtur contra infra de fur. l. poſt deciſionem. ſed non obſtat: vt d. l. ſubtracto.

DE CONDICTIONE FVRTIVA.

Sicut conſilio ſuperior reſpuit turpem cauſam ſuſcepit & hæc: & ideo poſt illam iubetur de hac. **Cõſimatio.**

PRæſes. ¶ Casvs. Si tres mihi pecuniam ſubtraxerunt, agam furti aduerſus quemlibet in ſolidum: & vno ſoluente alij nõ liberabuntur, ſecus in condi. furti. nam habet electionẽ quem velit in ſolidum conuenire, & vno ſoluente cæteri liberantur. & hanc diuerſitatem in inferenda condictione conſiderabit

A præſes.

l *In ſolidum*. quando agitur actione furti, omnes in ſolidum tenentur: quando condictione furtiua, vno ſatisfaciente pro aliis eſt ſatisfactum. a

m *Teneri*. nec vno ſoluẽte cæteros liberari: vt ff. ad. le. Aquil. l. item Mela. §. ſi plures. & de iuriſd. om. iu. l. ſi quis. §. fin. & l. ſeq.

a Cicer. pl. 1. in mon. c. 2. extra de his qui vi metuſve cau. fiunt.

n *Condictionis*. ſcilicet furtiuæ, quæ non tollitur per actionem furti, vel econtra: vt ff. e. l. ſi pro fure. §. furti. miſi in caſu quando contra tutorem datur in duplum actio de rationibus diſtrahendis. nam condictione liberatur: vt ff. de admini. tuto. l. tres tutores. circa pri. quæ eſt contra.

o *Subtractorum*. à pluribus: vt ff. de fur. l. vul garis. §. penult. & arbo. fur. cæ. l. ſi plures.

p *Liberari*. à condictione furtiua, non ab actione furti: vt ſupra. & eſt ratio diuerſitatis ſecundum M. quia actio furti ex maleficio datur: ſed condictio furtiua ex poſſeſſione: quod non placet, immo ex variis figuris cauſarum: vt not. ff. e. l. ſi pro fure. §. ſi. ADDITIO. Videas de hoc plene per Aug. Areti. & dominum Iaſo. de May. in §. omnium. ſuper gloſſ. ibi in verbo, modum. inſtitu. de actio.

ANte. ¶ Casvs. Si rem meam furripuiſti: & antequam offeras, perierit: cuius ſit periculum, quæritur? Reſpon. tuum, qui furripuiſti. Viuia.

q *Certiſſimi iuris eſt*. vt ſupra tit. j. l. ſi. in fin. & in concor. ibi poſitis. & dicas hic de purgatione vt dixi infra de fur. l. ſubtracto.

DE CONDICTIONE EX lege, & ſine cauſa, vel iniuſta cauſa.

Iſta eſt not. lex & h. d. Plures eandem rem furto ſubtrahentes, in ſolidum obligantur: & ſoluto vnius non liberat aliam à pœna furti, ſed liberat à condictione furtiua, hoc dicit not. ſecundum Bald.

B I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & cc. Hermogeni.

REſes prouincię ſciens furti quidem actione ſin gulos quoſque in ſolidum l teneri, m cõdictio nis n vero numorum furtim ſubtractorum o electionẽ eſſe, actum demum, ſi ab vno ſatisfactum fuerit, cæteros liberari: Piure proferre ſententiam curabit. Dat. Kalen. Maiis CC. Conss.

Fur eſt in mora: quæ non purgatur niſi res reſtituatur. h. d. Bal.

II. Idem. AA. & cc. Ariſteneto.

ANte oblationẽ interemptæ rei furtiuæ damnum ad furem pertinere, certiſsimi iuris eſt. ¶ Dat. Kalend. Maiis. CC. Conss.

TITVLVS IX. DE CONDICTIONE EX lege, & ſine cauſa, vel iniuſta cauſa.

Iſta eſt not. lex & h. d. Plures eandem rem furto ſubtrahentes, in ſolidum obligantur: & ſoluto vnius non liberat aliam à pœna furti, ſed liberat à condictione furtiua, hoc dicit not. ſecundum Bald.

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & cc. Hermogeni.

REſes prouincię ſciens furti quidem actione ſin gulos quoſque in ſolidum l teneri, m cõdictio nis n vero numorum furtim ſubtractorum o electionẽ eſſe, actum demum, ſi ab vno ſatisfactum fuerit, cæteros liberari: Piure proferre ſententiam curabit. Dat. Kalen. Maiis CC. Conss.

Fur eſt in mora: quæ non purgatur niſi res reſtituatur. h. d. Bal.

II. Idem. AA. & cc. Ariſteneto.

ANte oblationẽ interemptæ rei furtiuæ damnum ad furem pertinere, certiſsimi iuris eſt. ¶ Dat. Kalend. Maiis. CC. Conss.

TITVLVS IX. DE CONDICTIONE EX lege, & ſine cauſa, vel iniuſta cauſa.

Fiſcus debitorem debitoris ſui ex cauſa pri mipili præcedente deſcriptione ſolemni exigit ante diem. Bal. Vel ſic: Propter inopiam debitoris fiſci poteſt debitor debitoris ſui ante tẽpus exigi. h. d. Salye.

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. Vlpio.

LIcet ante tẽpus debita exigi nõ poſsint: tamen ſi te ex primipilo s debitorẽ cõſtitutum fiſci, ac patrimonium tuum exhauſtum præſes t prouinciæ compererit, vt ad ſolutionis ſecuritatem ſolum fœnebris pecuniæ ſubſidium ſupereſſe debitorem tuum conuenire poſsis (immo fiſcus, quod verius eſt) vt pecuniam recipias vt ſic ſatisfaciat fiſco, quæritur? Dicitur quòd ſic: licet aliàs ante diem cum eſſe ctu peti non poſsit. & propter priuilegium fiſci ages condictione ex l. iſta.

r *Non poſſint*. obſtante exceptione: vt ff. man. l. ſi mandauero. ij. in prin. & ff. de verb. oblig. l. cum qui Kalendis.

s *Ex pyrmpilo*. id eſt ex primipilaria adminiſtratione.

t *Præſes*. ſed quomodo præſes cognoſcit inter fiſcum & priuatum? Dic quòd hoc facit cum procuratore Cæſaris, vt ſ. ſi ad uer. fiſc. l. ij.

Cõſimatio.

Debitorem

A vin. l. ſi fundum.

SI *non eſt*. ¶ Casvs. Volebam à te pecuniam accipere mutuo: ſpe futuræ numerationis, confeſſus ſum in inſtrumento me recepiſſe. poſtea cum eam numerare deberuas, mihi numerare nolebas. qua act. te conuenire poſsim vt reddas inſtrumentum? Reſpond. quod ſi biennium intra quod cõſueuit opponi exceptio non numeratæ pecuniæ, effluxit: & ante biennium elapſum proteſtatus fuero me velle eam opponere: condicam per cõdictionem ſine cauſa illud inſtrumentum. Viuianus.

m *Acceperum*, aliàs acceptum: aliàs acceperum, id eſt, in animo tuo gerebas te accepturum. hoc enim, *non d. bet ſcilicet te accepturum, ſcribere in* *Notarius non debet in inſtrumẽto ſcribi.* *inſtrumẽto*. *ſ. ſ. partiũ*

n *Tempus*. ſcilicet biẽnij: vt §. de non nume. pecu. l. in cõtractibus.

o *Vel intra hunc*. licet tranſierit iã, qui in ſcripti eſt proponendus: vt j. de nõ nume. pecu. auth. hanc querelam.

p *Redds*. condictione ſine cauſa. parum enim refert vtrum ab initio ſine cauſa datum ſit: an cauſã pro qua datũ ſit, ſecuta non ſit: vt ff. de condic. ſine cau. l. ij. iij. & iiij. & facit ad hãc l. ſupra, eod. diſſolutæ. & ſi cert. petatur. l. ſi non ſinguli. & infra de fideiuſſo. l. ſi indebitã. & de non nu. pecu. l. ſi quaſi. Sed quomodo tam breui tẽpore hæc perſonalis actio tollitur? Reſpond. ſingitur non nata.

DE ACTIONIBVS, ET OBLIGA. &c.

Quia in ſuperioribus quædam generalia ſeruantur: ideo hîc in medio de actionibus & obligationibus ponit.

DAta. ¶ Casvs. Fideiuſſi pro te apud Titium: tradidi ei pecuniam in ſacco in ſpecie, vt mandaret mihi actiones quas habebat contra te. antequam tecum fuiſſem litem conteſtatus, deceſſit Titius. dicitur quod vtilis mihi competit actio contra te debitorem. Vel pone caſum in contractu nominato, & omnia verba ſtant proprie, & fere omnes gloſſ. ſuperfluunt: vt ſi ego numeraui tibi. c. vt mihi mandares ſiue cederes actiones tuas aduerſus tuum debitorem, ipſis ceſſis deceſſi antequam eſſem litem conteſtatus cũ debitore tuo. dicit quod poſſum agere vtili act. quia in principio ſtatim fuit mihi nata. Viuianus.

q *Data*. non vt eum pro quo ſoluiſti, liberare velles, ſed vt actiones eo nomine competentes in te transferantur. Et nor. quòd præceſſit pecuniæ dationẽ pactum de actione cedenda: aliàs non valeret ceſsio: vt ff. de fideiuſſ. l. cum is. & de ſolut. l. Modeſtinus. Item non fuit data pecunia vt quantitas. quia ſic eſſet emptio, ſed vt corpus: vt ff. de leg. j. l. plane. §. j. & l. ſed ſi certos. & l. ſi ſeruus legatus viuo. §. qui quinque. & ſic fuit contractus innominatus, do vt facias, vel facio vt des. alioquin ab initio contractus daretur vtilis actio: vt infra de hered. vend. l. emptor. & l. ex nominis. & infra l. proxi. Nam in contractibus nominatis ab initio competit vtilis ſine ceſsione, ſed in innominatis in ſubſidium demum: vt hic dicit. Nec obſtat quod dicit, quantitate, quia etiam ſpecies appellatione quantitatis continetur. vt ff. de leg. iij. l. quiſquis. Item nec quod dicit, ſoluiſti: quod dic, id eſt, tradidiſti. ſed M. in quo liber ab initio dat vtilem: & ſubaudit hic, maxime, ſed hodie hæc videntur expedita. Nam cum mandatum nõ finitur morte procuratoris, nec mandatoris finiri debet: vt j. de don. l. illam. Vel ibi fuit ceſſa, hic mandata ad ſimplex exercitiũ, ſecundum quoſdam. Vel tertio ſpeciale illud in donatione. Vel illud in quinque

Quantitas appellatione etiã cõtinetur ſpecies.

Poſſeſſor male fidei tenetur actione pro fructibus conſumptis.

Creditor cui eſt ſatisfactum, tenetur reddere chirographum debitoris. Bal. Vel ſic: Soluto debito poteſt cautio repeti per cõdictionem ſine cauſa. h. d. Salye.

B II. Idem. AA. & cc. Sculatio.

DIſſolutæ quantitatis d retentum e inſtrumentum, inefficax † penes creditorem remanere, f & ideo per conditionem g reddi oportere, nõ eſt ambigui iuris. S. III. Non. April. CC. Conss.

d *Diſſolutæ quantitatis*. id eſt diſſolutæ obligationis pro quantitate competenti. Vel, id eſt ſolutæ.

e *Retentum*. ſi ex ſua pecunia eſt factum.

f *Remanere*. vt j. de ſoll. nihil. & j. depoſi. l. propter. & j. locat. l. ſi conductionis.

g *Per condictionem*. ſine cauſa. & ſic apparet dominium inſtrumenti eſſe creditoris, per quod videtur eum nõ debere reſtituere. ſi enim eſſet debitoris, non daretur ei pro re ſua condictio: vt ff. ſoluto. quemadmo. ca. l. fin. niſi ratione poſſeſsionis daretur: vt ff. de condic. indebi. l. indebiti. §. j. & hoc cum ex pecunia creditoris fuit ſolutum tabellioni, aliàs daretur rei vindicatio, & ad exhibendum debitori: vt ſupra ad exhibendum. l. ſi. & facit j. l. fin. & §. de condic. indebi. l. cum & ſoluta.

C Mala fide. ¶ Casvs. Si fundum meum mala fide poſſedi ſti, quia eum inualiſti. & egi & obtinui: qua act. ad fructus quos percepiſti, agere poſsim, quæritur? Reſp. quòd ad extantes, rei vindica. ad conſumptos, condictione ſine cauſa, ſiue ex iniuſta cauſa. Not. ex hac. l. quod malæ fidei poſſeſſor fructus percipiendo non facit furtum: ſed conſumendo ſic, ſecundum Bal. & ratio eſt ſecundum eundem: quia cum non teneatur de percipiendis, eſt adſtrictus percipere: & facit hoc de præcepto legis. conſumere autem non adſtringitur, imo vetatur: quia ſtatim debuit domino reſtituere perceptos. facit quod not. ff. de peti. here. l. etiam heres. §. ſi. vbi videas.

h *Mala fide*. quod iuris eſt ſcilicet, bona vel mala fide poſſidere: ſed fructus percipere, facti eſt: vt ff. de acqui. re. do. l. bonæ fidei. §. in contrarium.

i *Extantibus*. ſubaudi, pro extantibus &c.

k *Vindicatione*. vt ff. de rei vind. l. fructus pendentes. & §. de rei vindi. l. certum. vbi de hac materia plene dixi. ſed & actione furti & condictione furtiua tenetur. argu. ff. de fur. l. ſi creæ. & de condictio. indebi. l. ſi vrbana.

l *Condictione*. ſine cauſa, vel iniuſta cauſa: vt. j. de cri. expi. her. l. adueſus. in fin. qua tenetur & is qui rem quam emerat ſeruus meus quem poſsidet bona fide, ſibi traditã accepit: vt ff. ſi cert. peta. l. cum fundum. §. ſeruum. ſed etiam rei vindicatione poteſt conueniri pro conſumptis mala fide: quia dolo deſiit poſsidere: vt ff. de reg. iur. l. parem. Itẽ condictione furtiua: vt ff. de cõdic. fur. l. in re furtiua. §. fi. de percipiendis partum tenetur officio iudicis: vt in ſtit. de offi. iudi. §. illorum autem. & j. de fruc. & li. expen. l. litigator. & hoc ſi nõ habet ti. alias dic vt. §. de rei

quinque

quiuque aliis casibus speciale, in quibus ab initio datur vtilis. Primus in emptione.vt ff.de heredi.vendi.l.emptor.& ff.l.pro-

Actio vtilis in aliquibus casibus ab initio datur sine cessione.

xi.in fi.Secundus,in dote:vt infra l.proxi. Tertius,in nomine dato in solutum:vt infra quando fis.vel priui.l.fina.Quartus,in nomine dato pignori.ff. de pigno.l.cum conuenit. Quintus,in de lega. ex legato nominis : vt ff. de lega. ex legato nominis.Et de natiuitate huius vtilis dic vt diximus ibi. & quis debeat in ea iurare de calumnia, dixi supra de iura.calum.l.ij.§.fin autem. Est & sextus hodie in donatione : vt infra de donat.l.illam. Restat ergo vt in hoc casu non detur ab initio vtilis , sed in subsidium:vt hic, nec etiã in omni nominato: nam in societate si velim tibi omnia communicare ex causa societatis, non tamen dabitur vtilis actio,sed debeo cedere directas: vt ff. pro socio.l.j. in fin.& l.ij.& iij.& de pecul.l. si Stichon.hoc ergo casu viuente mandante habet directam nomine mãdantis, suo nomine nullam : sed mortuo mandante extinguitur directa , & nascitur vtilis.

a *Quantitate.*in specie scilicet, quia in sacculo, & non in numero: & fuit ibi contractus do vt facias.

b *Debitorem.* pro quo forte sideiussisti.

c *Solusti.* pro cuius obligatione quærenda solusti.

Actionẽ cedere & mãdare differunt.

d *Mandatam.*aliud est cedere actionem, & aliud mandare.nã primo casu nil penes cedentem remanet: secundo casu remanet directa,secũdum quosdam.Sed Io.dixit quod qui cedit, retinet directam, vtilem transfert:sed qui mandat, tantum committit causæ exercitium, & non transfert directam vel vtilem: nisi in casibus, vt dixit:vel nisi in subsidium, vt in hoc casu:vel nisi fiat mandatum vt fiat procurator in rem suam:quo casu idẽ est cedere,quod mãdare,& ita hic potest accipi. Tertij dicunt vt Azo.& H.inter cedere actionem,& mandare, nullã esse differentiam quo ad cedentem vel mandantem:quia semper remanent penes eum directæ:licet quo ad eum cui fit cessio, differentia sit:vt modo dixi secundum Io. vt ff. pro soc.l.j.in fi.& l. ij.& iij.& de pecu.l.quis ergo.vel nulla est quãtum ad casum huius legis,secundum M.

e *Contestareris.* nam tunc secus esset:vt ff.de noua.l.iij.

f *Sine herede.* subaudi maxime, secundum M.vt ff. dixi.

g *Fati munus.* videtur ergo quòd mandatum mandantis morte finiatur,etiam si in rem suam constituatur procurator. & ideo in subsidium datur vtilis.sic & ff.de contrario iudicio tu.l.si nõ ex propria.& ff. ad exhi.l. si res.& ff. de pact.l. si cum emptore. Item not, rem integram ante litem contestatam:vt ff.de iurisd. om.iu.l.& quia.in fi.Sed nunquid qui tibi tenetur vtili actione, est tibi obligatus? & nunquid in libello vere poteris dicere eũ tibi obligatum? Quidam quod non,sed lex permittit tibi agere vtili actione ad vtilitatem tuam.

Actione vtili qui tenetur, an sit obligatus.

h *Quæ si ita sunt.* quia vtilis & directa idem sunt in substantia.

i *Competit.*contra debitorem nomine tuo, quam vsque nunc non habuisti.

Nominibus. ℈ Casvs.Mulier marito, debitorem habens, ius quod habebat in debitore, dedit in dotem.licet debitorẽ marito non deleget, vtilis tamen actio competit ei contra debitorem vxoris suæ : sic est in eo qui emit à creditore ius quod habebat in debitore. Viuianus.

k *Nominibus.*id est actionibus.

l *Nec delegatio.* scilicet debitoris,quæ fit per stipulationem:vt ff.de noua.l.j.aliàs.l. delegare.§.j.

m *Contestatio.*cõtra debitorẽ mandata actione:vt ff. de noua.l. iij.& hic est alius modus delegãdi.his enim duobus modis fit:

A vt ff.de noua.l.delegare.§.j.

n *Marito.*sponso non:vt ff.de iure do.l.stipulationẽ.Sed quæritur,an eadem sit substantia vtilis & directæ actionis? quod Io. dicit arg.contra.ff.de procur.l.non solum.§.sed interdum,& de iureiur.l.nam & postea. §. iusiurandum.

Actionis directa & vtilis an sit eadem substantia.

ADDITIO. Vide de hac quæstione per Bar. in.l.j.ff.c.tit.in iij. col. versi.quæro vtrũ actio vtilis & directa,&c.

o *Emerit.*in quẽ transit sine cessione vtilis: vt hic, & infra de here. vel act.vend.l.emptor. & ff.de pac.l.si cũ emptore.Et idẽ est in quibusdam aliis quos notaui supra l.proxi, his ergo casibus statim eõpetit vtilis , sed facta cessione competit directa nomine cedentis. vt enim in vindicatione rei corporalis non transit dominium nisi facta traditione:vt supra de rei vind.l.seruum.sic ille cui venditur nomen, vel cui datur in dotem, non habet directam nisi facta cessione:vt infra quando fiscus vel priua.l.si vtilem tamen in casibus: vt dixi. Sed quia nõ proprie dicitur traditio incorporalium: vt ff.de acqui. posl.iij. in princ. ideo nomine cedentis non sio intentat directam : vt ff.pro socio.l.ij.& iij.

B *Causam.* ℈ Casvs. An ex contractu domini locantis fundum colonus conueniri possit, quæritur? Dicitur quòd non, solutis pensionibus conuentis. Vi-

Colonus in posse conueniri pro debito locatoris.

uianus.

p *Satisfacientes.* alioquin conueniuntur coloni condemnato prius locatore:vt infra quando fiscus vel priua.l.ij.iij. & iiij. & ff.pro soc.l.ij.& iij.

q *Perquam.*id est valde.

Bona fides quæ exigatur in contractibus.

Bonam fidem. in l. ista ponitur quædam regula circa actiones & obligationes,quæ talis est : In omni contractu bona fides exigitur,non tamen omnes actiones sunt bonæ fidei. Viuianus.

r *Æquum est.*exemplum vt ff.depo.l. bona fides.Et dic in bonæ fidei contractibus exigitur,vt cesset dolus ad eorum essentiam : vt ff.de dolo.l.& eleganter.in princip.& de contrahen. empto.l.domum. in fin. nisi quando incideret dolus. in contractibus vero stricti iuris quo ad effectum , siue incidat dolus, siue det causam : vt ff.de verbo. obligã.l.si quis cum aliter. & plene dixi supra ex quib.cau.maio.l.in contractibus. & vide glos.in c.iij.extra de empto.& ven.An autem dolus tertij dans causam contractui , vitiet contractum? Quidam quod sic: vt dicta.l.& eleganter.nos contra per eandẽ legem circa princ.

D r *Æquum est.*quia vbi dolus dat causam contractui, nullus est. ff.de dolo.l. & eleganter.

Sicut.præmittit duas regulas. Ab initio cuilibet liberum est contrahere vel non:eo celebrato,alter contrahentium altero inuito obligationi semel constitutæ renuntiare non potest. si ergo cum aliquo contraxisti vel vendendo vel locando , eo inuito ab obligatione recedere non potes.Viuianus.

s *Non consentiente.*contra ff.de commu.seruo ma.l.j.vbi dissentiente socio potest mandari.

t *Quapropter.*quod dixit in genere, nunc dicit in specie.

u *Mentionem.*contra ff.de condic.ob cau.da.l. si pecuniam. in princip.

x *Minime posse.* vt & ff. commo.l. in commodato.§. sicut. & infra de rescin.vend.l.de contractu.& supra de transact.l.quanuis.& infra de contrahen.empto.l. non idcirco.in fin.ff.man.l. si mandauero. ij. §. sicut. & ff. de cur. fur.l. cuius bonis. in princip.& ff.nau.cau.l.j.§.j.& ff.de iud.l. interdum.§. senator. & infra de dona.l. si quis argentum.§. fina. & infra ad Vell.l. si mulier.i j. §. fin autem. & l. fin. Et sic collige ex prædictis, quod qui ex voluntate imponit sibi necessitatem , non est ei

Contractus in secunda tempora prorogatus tacite consentitur.

est ei subueniendum:vt ff.qui satisda.cog.l.si fideiussor.§.pen, Et Not.hic duas regulas.Prima, quòd nemo compellitur contrahere. quod fallit in casibus:vt not.ff. de iure deliberan.l.nec emere.Secunda,quod facto contractu nemo discedit altero inuito.quæ fallit in dato ob causam : vt ff. de condic. ca. data.l. dedi.§. j. & l. si pecuniam.§. fin.Sed distinguc , an fiat contractus innominatus gratia tua, vel mea & tua, & tunc obtinet quod hic dicit.an mea tantũ, & tunc quod ibi dicit. fic.ff. de pact.l.si cum fundum. secundum quosdam. Item fallit in actione mandati : vt ff. manda.l. si mandauero.ij. §. fina. & l. si quis alicui. §. qui suscepit mandatum, & in actione pro socio. ff. pro soc.l.verum.§. fin. Sed specialia sunt. Vel die secundo quod in casibus prædictis non erat nata actio, nascitur enim mandati ex renunciatione facta re non integra : vel si interfit:vt d. l. si mandauero.& institu.manda. §.fi.Item pro socio, ex renunciatione intempestiua , vel finita societate: vt d. l. verum. §.fina.& infra pro soc. l.tandiu.& ff.pro soc.l. sed & socius.§. fin. vel aliter, licet socius renuncier, tamen remanet obligatus,sicut potest facere emptor renunciare contractui, sed tamen tenetur ad interesse.Item ad illam mandati,die quod non nascitur nisi quando res est non integra:vel quãdo interlit.vt præ-dixi. vnde reuocando prius non se eximit ab obligatione,cum ei non teneatur : vt ff.de verbo. obliga.l.decem.Item nec obst.ff.depositi.l.j.§. penul. & ff. de precã.l. cum precario. quia precario concedens vel deponens non se obligat vt non reuocet. Sed tu dic tertio secundum Azo. quòd prædicta ratio, quòd actio non sit nata,non valet : quia non de actione,sed obligatione hic tractat:quam constat natam in casibus prædictis.Sed plus dico:quia actio depositi nascitur ante dolum commissum:vt ff.depositi.l.j.§. idem Pomponius quærit. & §.est autem. Et idem in consimilibus, sed secus in pro socio. Est ergo illa ratio differentix,quia in mandato non damnificatur dominus vel procurator:vt ff.man.si procuratorem.§.mandati.In condictione vero ob causam ideo pœniteo, quia is cui dedi, non obligauit me vestiendo contractum ex parte sua. in societate est ratio:quia agitur ad interesse.In depositio & precario respon.vt dixi, & eodem modo respon.ad illam.ff.si cer.peta.l.qui pecuniam.

Cessa personali titulo dationis in solutum vel titulo venditionis:hypothecaria etiã intelligitur esse cessa,siue veniat ex obligatione generali,siue speciali,b. d. not. cum l.seq. Bal. Vel sic:Quando debitor dat suo creditori in solutum nomen debitoris sui cuius bona erant etiam hypothecata,potest creditor ipse persequi pignora, nisi à prioribus creditoribus sint distracta.Saly.

VI.Iidem.AA.& cc. Mauricio.

SI in solutum nomen debitoris sui debitor tibi dedit tuus, ac te in rem tuam procuratorem fecit:pignora quæ specialiter vel generaliter habes obligata, persequere. a Quod si ab his quibus fuerant obligata, cum potiores erant, distracta probentur : emptoribus auocari non posse perspicis.b.Dat. IX. Kal.Iul.Sirmij. AA.Conss.

Vendita hypothecaria,dicitur vendi actio rei vindicationis.Bal.Vel sic:Ex simplici emptione nummus in emptorem transfertur etiã persecuto & distracto pignore,& hypothecæ venditori competentis: nisi à prioribus creditoribus sit vendita,vel ab emptoribus præscript.a.b.d.Saly.

VII.Idem.AA. & cc. Dionysio.

SI à creditore c nomen cõparasti:d ea pignora quæ venditor nominis persequi posset, apud præsidem prouinciæ vindica.e nam si debitum ex eius f persona res tibi obligatas tenentes non transferant: g iure communi h pignora distrahere non prohiberis. ¶ Sane si creditoribus in ordine pignorum antecedentibus venũdantibus qui possident,comparauerũt, i vel longi temporis præscriptione k muniti perhibentur : l pignorum distrahendorum facultatem te non habere perspicis.S. III. Kal.Ian. Sirmij.AA. Conss.

Donatio non finitur morte , sed permissio ordinata ad donationem de futuro,re integra morte finitur.b.d.not.Vel sic : Mandatũ etiam remunerationis gratia , finitur morte mandantis re integra.b.d.secundum Pe. & Cy.& Bald.

VIII.Iidem AA.& cc. Crescentio.

SI quidem donationis causa ei quem adfectione patris te dilexisse proponis,tuam accipere pecuniam permisisti: m & hanc tuam liberalitatem ille remunerans , te à procuratore suo aliam pecuniam sumere præcepit, rebusque humanis ante perceptionẽ n fuit exemptus : nec o quod dederas, recuperare, (cum perfectam habuit donationem) nec quod tibi dari mandauit,nec-dum tibi traditum , petere potes à procuratore. p ¶ Quod si mutuo dedisti,nec à delegato q dari nouandi causa stipulatus es : successores

a *Persequere.*per hypothecariam.sed & personalem habes vtilem:vt infra quando.ff.vel priua.l.fina. & differt hæc ab inferiori.l.proxi.quia ibi emit,hic in solutum accepit.Item hic accepit in solutum specialiter vel generaliter ius pignoris , ibi non. ADDITIO. Aduertas quòd finis istius glos.non placet doc. volentibus & concludentibus quòd cessa personali actione , etiam hypothecaria eius accessoria intelligitur cessa.

b *Persicis.*vt ℣.qui po.in pign.ha.l.si generaliter. & ℣.si antiquior credi.l.j.& ij.

S *A creditore.* ℈ Casvs.Si cõparaui act. à Titio, pignora quæ Titius habebat obligata , possum vindicare ab his qui ea possident,& ea distrahere possum:nisi illi qui possidẽt, solua quod mihi debetur. & hoc in prima. Si vero possidẽtes pignora erant potiores, & vendiderint,aut etiam longi temporis præscriptione tuti sint qui emerunt : tunc neque vindicare,& per hoc neque distrahere possum. Viuianus.

c *Si à creditore.*scilicet alicuius.

d *Comparasti.*an idem si fuerit datum nomen pignoris Respond.vtique. cum enim habet principalem vtilem, & accessoriam habet: vt infra de hered. ven.l. postquam.

e *Vindica.* per hypothecariam.

f *Ex eius.* scilicet creditoris vendentis.

g *Non transferant.* id est non soluant.

h *Iure communi.* secundum formam quam habes infra de iur, do.im pe.l.fi.& facit infra de hered.ven.l.emptor.& l.ex nominis.& ff. de here. vendi.l. emptori nominis.

i *Comparauerunt.*sic ℣. ad Macedo.l.si permittente.

Actio hypothecaria durat quandoque decem annis inter præsentes.xx.inter absentes, quãdoque.xxx.annis.

k *Vel longi temporis præscriptione.* hypothecaria *thecaria durat quandoque decem annis inter præsentes.xx.inter absentes, quãdoque.xxx.annis,*vbi scilicet, deficit titulus.quandoque.xl. durat:vt ℣.si aduer.credi.l.j.& ij.& de præscr. xxx. annorum.l.sicut. & l.cum notissimi.

quanto tempore duret.

l *Perhibentur.* licet à posterioribus emerint.

S *Iquidem.* ℈ Casvs. Diligebam quendam scilicet, Seium ex affectione , qua pater filium diligit suũ. permisi volens ei donare, vt acciperet pecuniã à procuratore meo, ille volens me remunerare, mandauit procuratori suo vt mihi pecuniam restitueret. antequam acciperem, decessit Seius.an decem quę dedi Seio, repetere possim, vel à procuratore petere, eo quod mandauit tibi Seius mihi dandam, quæritur? Respond.quod non repetam ab heredibus , cum perfecta donatio non reuocetur : nec à procuratore repetere potero, quia morte mandantis finitum est mandatum. & hoc in prima. Si vero Seio mutuassem eam, possem ab heredibus petere: & hoc nisi aliquem debitorem mihi delegauerit, à quo fuerim stipulatus illam pecuniam mihi reddi. Viuia.

Mandatum mandantis morte finitur.

m *Permisisti.*donando eidem:& sic etiam de facto habuit.

n *Ante perceptionem.* id est , antequam perciperes à procuratore.

o *Nec.*nunc soluit.

p *A procuratore.* cum morte mandãtis finitum sit mandatũ : vt ff.de leg.ij.cum pater.§. Mæuio.& de don.l.ij.§. si pecuniã.Sed contra infra de don.l.illam.vbi dicit non finiri morte.Sol.quidam dicunt quòd illa corrigit hanc.Alij dicũt ibi quòd decessit ille cui mandatæ sunt actiones, hic ille qui mandauit.cui solutioni est contra.in stit.mandati.§.item si adhuc, & c.Tertij dicunt quod hic non mandauit illi cui volebat donare, sed procuratori quem volebat dare. ibi vero illi cui volebat dare,mandauit.Tu dic quod hic nihil mihi donauit vel cessit,sed permisit vel mandauit vt pecuniam à suo procuratore acciperem. vnde sicut expresse potest reuocare:vt ff.de dona.l.qui saxum.ita hic tacite, scilicet eo mortuo. Alij tamen alia ratione dixerunt hic non agi,non illa,quòd morte sit finitum mandatum,sed illa quia iure anti:quo sine traditione donatio non valebat: nec ab herede poterat peti:sic in actione donata non valebit sine mandato vel etiam cum mandato, sed reuocato vel finito. quod nihil est quantum ad hanc legem.

q *Dedisti.* & sic non fuit donum.

r *Nec à delegato.*id est à procuratore.

Eius,

a *Eius.* scilicet cui mutuo dediſti.

Negantes.}Casvs. Si mutuaſti mihi x. & negem tibi me teneri. non debes me armata manu ad ſolutionem cõpellere, ſed petere debes corã iudice: & te non probante quod intendis, vel ſi propter exceptionem te remoueo, abſoluar. ſi probaueris, condemnabit me iudex: & per executionem rei iudi. cõpellendus ero ad ſolutionem. Viuianus.

b *Negantes.* ſcilicet, ſe debere.

c *Terreri.* ſic ff. quod metus cau. l. extat.

d *Exceptione.* etiã poſt impletam & fundatam intentionem. & ad hoc ſupra de rei vind. l. res. & de eden. l. qui accuſare. & j. de excep. l. ſi quidem.

e *Remedii.* vt ff. de re iudi. l. à diuo.

Aduerſus.}Casvs. Mutuaui tibi pecuniam, pignus mihi obligaſti: non ideo quòd cœpi pignus vindicare, tollitur perſonalis actio. ſed ſi precium pignoris ad debitum nõ ſufficit, pro reſidua quantitate debita te porero conuenire. Viuianus.

f *Integra.* vt infra de diſtrac. pigno. l. hypothecis. & de iure do. im pe. l. fina. circa. ſi. & de pigno. l. j. & ſupra ſi certum peta. l. ſi pro mutua. & ff. ſi cert. peta. l. creditor. ij. & ff. de diſtract. pigno. l. quæſtum. & ff. de pac. l. ſi ex duobus. circa princip. & l. quæſitum. §. ſi annua.

Imia.}Casvs. Si colono meo in rem ſuam decem mutuaſti, à me petere non poteris: nec mihi præiudicauit præſentia actoris mei, id eſt, caſtaldionis, quo magis tibi obliger. Viuianus.

g *Rem ſuam.* id eſt colonorum. nam ſi domini, ſecus eſſet: vt infra quod cum eo. l. ei qui.

h *Actorum.* caſtaldionum. vel quia ſubſcripſit vt teſtis: vt ſupra ſi certum petatur. l. mutuæ. ſic econtra. ſupra eo. l. iij.

Aes alienum.}Casvs. Ob æs alienum quod contraxi, me facto poſtea nõ ſoluendo, an ego liber ſeruus creditoris fieri compelli poſſim, quæritur? Reſpond. quod non. vel dic compellendus ſeruire. & ſic accipitur ſeruire proprie, poſtmodum improprie. tertio dic, ſeruire liberos, id eſt, filios obligari. Viuianus.

i *Aes alienum.* Aes alienum dicitur quod nos aliis debemus. Aes ſuum vel noſtrum, quod nobis alij debent: vt ff. de verb. ſignifica. l. cedere. §. æs.

Aes alienũ. Aes propriũ

k *Seruire.* id eſt, ſeruos fieri, vel retine propriam ſignificationem: ſed repetitur inſtantia infra de cap. l. fin. & infra communia de ma. l. j. §. iij. & cum aliquis ſe obligat ad ſeruiendum vſque ad aliquod tempus. Vel dic, id eſt, filios obligari: vt infra quæ res pigno. oblig. l. qui filios. ſed hoc fallit ſecundum

A B. vt argu. j. de pat. qui fili. l. ij.

Imo à debito.}Casvs. Hæc auth. nõ corrigit. l. Codicis, ſed addit, & imponit pœnas tres creditori qui compellit debitorem vt pro debito fiat ſeruus eius: quia perdit debitum. Itẽ cogitur tantundem dare ipſi debitori. vel eius parentibus. tertio patitur creditor talia faciens pœnam corpo ralem. Viuianus.

quod tripliciter punior: quia primo iure meo. Secundo, quia debeo tantundem dare detento, vel parentibus eius. Tertio quia punior pœna corporali. Et quia non dicitur qualiter, relinquitur arbitrio iudicis. Bal. Vel ſic: Not. quod triplici pœna adſtigitur qui debitorem ſuum capit & retinet. Secus ſi debitor eſſet fugitiuus: quia capi poteſt, vt ad iudicem ducatur: & tunc modico ſpacio debet retineri: vt not. in l. extat. ff. quod metus cauſa. & l. interdum. 2. §. qui furem ff. de furtis. Salycetus.

l *Creditor cadat.* ſi eum ſeruire compellat.

m *Retento.* id eſt illi qui fuit retentus vi, etiam ſi patet cõſenſiſſet: & argu. ff. quæ res pigno. obliga. poſſe. l. fina.

n *Parentibus.* agentibus nomine retenti, in quorum poteſtate eſt retentus. Vel dic parentibus qui ſucceſſerant retentis. idem tamen ſi extranei ſucceſſerant: ſed de parentibus dicit ideo, quia frequẽtius ſit. Vel tertio, ſi retentus vellet remittere, parentes poſſunt petere: quia eis videtur fieri iniuria. ff. de liber. cau. l. ij. & iij. & iiij. An autem his legibus poteſt renunciari? Reſpond. non: vt not. in authen. vt ſine pro. hibi. & c. §. j. colla. vij. alias incipit, ſiue debiti. ſiue credi.

Pactũ quod creditor poſſit debitorẽ capere, & retinere pro debito, non valet.

Vm qui.}Casvs. Si decẽ mutuaſti mihi, & de his veſtes comparaui an aduerſus venditorem veſtiũ actionem habes, quæritur? Reſpond. quòd non: ſed contra me cui mutuaſti, agere debes. Viu.

o *Meribus.* ſuis venditis.

p *Abſtuliſſe.* id eſt acceptiſſe à debitore tuo. ſic ff. de fur. l. qui vas. in princip.

q *Actionem.* vt j. depoſi. l. ſi is. & §. ſi cert. pet. l. non aduerſus. & ff. de condic. indeb. l. his ſolis.

Et in arbitrio.}Casvs. Titius obligauit mihi pignus pro pecunia quam ei mutuaui, & pignus diſtraxit, & vendidit. in electione mea eſt, velim conuenire Titium actione perſonali, an agere hypothecaria aduerſus emptorem pignoris, niſi poſſeſſor pignoris tueri ſe poſſit præſcriptione longi temporis. Viuianus.

r *Actione.* ſcilicet conueniatis.

s *Pignora.* vt infra de pigno. l. quannis perſonali. & l. diſtractis. & l. debitorem. & l. perſecutione. & de preca. & Saluti. inter. l. j. & argumen. infra de fideiuſſ. l. j. & hoc in pignore expreſſo. ſecus ſi in tacito etiam iure veteri: vt ff. de iure fiſc. l. Moſchis. & eſt ſimile infra de ſer. pigno. da. ma. l. j. ij. & iij. & infra de pigno. l. ij.

t *Longi temporis.* de hoc dic vt dixi. ſupra eod. l. ſi à creditore.

Ed hodie.}Casvs. hæc authen. corrigit. l. codicis, quia prius debet conuenire fideiuſſores & debitores, quam pignoris poſſeſſores. Viuianus.

Poſſeſſores.

a *Poſſeſſores.* huic eſt contra in authen. de liti. §. ad hoc. aliàs ab hoc. colla. viij. quæ eſt infra de pigno. authent. hoc ita B. dicit quod hæc corrigitur. Ir. & Io. dicunt quod illa de litig. ſecundum iſtam. Vel quod ibi dicit, verum eſt ſi poſſeſſor habeat cauſam à debitore. alioquin contra. ſed hoc non placet: ideo quia dolus actoris eum ptori nocere non debet cum conueniatur: vt ff. de excep. doli. l. apud. §. ſi cum. Vel dic vt plene ibi dices, Andito. Baldus hic dicit notabiliter illã authent. non habere locum ſi extraneus poſſeſſor non ſibi, ſed debitori poſſidet pign". Nam tunc poterit ipſe non excuſſo principali aut eius fideiuſſore, conueniri: quia effectus iudicij fundatur contra principalem: ex quo non tam ipſe poſſeſſor quàm principalis cuius nomine poſſidet, videtur cõueniri. arg. l. ij. ſupra vbi in re act.

VT ACTIONES & ab hered. &c.

Cõmutatio

Dixit titulo ſuperiori de actionibus. Sed quia quidam ab heredibus incipiunt, & contra heredes, ideo de his dicit: & alio priùs nunc prout eminatur contra heredes, & heredibus: vt infra de hered. act. per totum.

Vm & ſtipulationes.}Casvs. Olim ſtipulatio poſt mortem alicuius contrahentium concepta, vel pridie quàm moreretur, non valebat. Verbi gratia: Si ſtipuler me aliquid daturũ poſt mortem tuam, non valebat. ratio quare non valebat, erat illa: quia actio contra heredem & ab herede incipere nõ poterat. Quam antiquitatem emendauit Imperator, dicẽs quòd ſtipulatio ſic concepta valeat: & quòd actiones incipiant competere heredi, & aduerſus heredem propter nimiam ſubtilitatem verborum voluntas contrahentium impediatur. Viuianus.

Stipulatio eſt contractus impropriè.

b *Contractus.* ſic ergo innuit ſtipulationem eſſe contractum, ſed impropriè: vt ff. de verb. ſignifi. l. l. abeo. ij. idem innuit in legatis. ſed illa ſunt ex quaſi contractu: vt infra. de obligꝫ. quæ ex quaſi contra. §. heres.

c *Poſt mortem.* alterius contrahentium. Verbi gratia: Si promittam me daturum. x. poſt mortem tuam, vel legem tibi decem poſt mortem tuã, quod pro eodem eſt ac ſi heredi tuo legem. vt habes hæc exempla infra. de inut. ſtipula. §. poſt mortem. & §. ſeq. & infra. de leg. §. poſt mortem. & j. de contrahen. ſtipu. l. ſcrupuloſam.

d *Antiquitas.* cui videbatur ex facto cõtrahentium inter ipſos incipere debere obligationem: ſed hoc fallebat in ſtipulatione conditionali, etiam olim: vt infra. de verb. obliga. §. ex conditionali.

e *Recepimus.* ſcilicet in dicta. l. ſcrupuloſam.

f *Illam.* non ſolum rem mutare. & ad hoc in auth. de non alie. §. ſinimus. col. ij.

g *Vel contra heredes.* vt ſi defunctus ad diem certum ſub pœna pecuniam promiſit: eo etiam ante diem mortuo nec dum hereditate adita committitur pœna: vt ff. de verbo. obliga. l. ad diem. & ff. de nau. fœ. l. fin. & ad hoc. ff. de verbo. obliga. l. quocunque. §. j. imo pone prædicta exempla vt modo notaui in alia gloſſ. alterius contrahentium, &c. Et caue tibi, quia

A aliter dicitur poſt mortem incipere actio in ſtipulatione, & aliter in legato. In ſtipulatione enim dicitur incipere, non quia nulla fuerit ante mortem, ſed quia nunc incipit eſſe efficax: vt ff. de euic. l. ſi per imprudentiam. §. non mirum. ſed vbi *Actio aliter dicitur incipere in ſtipulatione quàm in legato.* *Ratione poſſit* mihi legas poſt mortem meam, nunquam mihi debetur, ſed *mortem, & heredi meo* tantum *alter in le-* *gato.* vt ff. de euic. l. qui à pupillo. & ff. de act. & obliga. l. obligationum ſubſtantia. & j. & ff. quando dies le. ce. l. iij. Item huic. l. eſt contra ff. de act. & obla. ſub hac. Sed ibi non poteſt velle heres, quia nec à principio, nec facta valet: promittendo ſi volã. vt ibi dicit. *hic. l.* Vel ibi non eſt inutilis *duobus ſequentibus* ratione, quia actio non poſſit ab herede *vestra cum glo. ſuper verbo, alienatio ex ſui natura inuti-* *lis eſt ſic concepta, ſi de re ſerip-* *tum.* Item not. argu. *dubitas* de prædendi non vacante: vt dixi. ſ. de pac. l. fin. & ſicit ff. ad leg. Falcid. l. l. pœnales. circa prime. ibi, nec contrarium eſt &c.

*† Vt ẽcor. cito ſi volã. vt ibi dicit. hic. l. & Vel ibi non eſt inutilis duobus ſequentibus ratione, quia actio non poſſit ab herede vestra cum vel cõtra heredem in glo. ſuper verbo, alienatio ex ſui natura inuti- lis eſt ſic concepta, ſi de re ſerip- tum. Item not. argu. *dubitas* de prædendi non vacante: vt dixi. ſ. de pac. l. fin. & ſicit ff. ad leg. Falcid. l. l. pœnales. circa prime. ibi, nec contrarium eſt &c.*

h *Subſtitutam.* ſic infra pro foc. l. de ſocietate. & ff. quib. mod. pign. vel hypoth. ſol. l. ſticut. §. ſi debitori. l. Itẽ ad hoc infra de conſtit. pec. l. penult. prope finem.

NE VXOR PRO marito, &c.

Licet heres pro defuncto conueniatur: vt ſupra tit. 1, non tamen ſic eſt in abſit, etiam qui valide commẽti videntur: vt hoc tit. & ſequen.

Raſtra diſputas.}Casvs. An ex contractu mariti poſsit, conueniri vxor, quæritur? Reſp. fruſtra diſputat mulier, reuerit contractus initus cum marito ipſo iure vel non: quia ex contractu mariti nõ cõueniretur propter ſenatuſcon. Velleia. Viuia.

Vxor comenta ex contractu mariti, non habet neceſſe contractũ infringere: quia ſine valeat ſine non, ex eo conuenti non poteſt. hoc dicit. Bal. Vel ſic: Mulier ex cõtractu maviti nõ poteſt cõuenire, niſi ex intentione à qua immunis Velleiano. Sal.

II. Inpp. Diocletianvs & Maximian. AA. & cc. A Eclepiodotæ.

Raſtra † diſputas *i de contra ctibus cũ marito tuo habitis, vtrũne iure ſtetierint, an minime cum tibi ſufficiat, ſi proprio nomine k nullum contractum habuiſti, quo minus pro marito tuo conueniri poſſis, quod nec ſi ſpõte pro eo interceſſiſſes: quicquam à te propter ſenatuſconſultum l exigi iure potuiſſet. Dat. Prid. Id. April. Diocletiano. III. & Maximiano AA. Conss.*

Pro debito mariti non poteſt fieri miſſio in bona vxoris: tamen ſi maritus poſſidebat, habet vxor probare ſe dominam. hoc dicit not. ſecundum Bal. & Saly.

II. Idem. AA. Terentiæ.

Ob maritorum culpam vxores inquietari leges vetant. m *Proinde rationalis noſter, ſi res quæ à fiſco occupatæ ſunt,* n *dominij tui eſſe probaueris,* o *ius publicum ſequetur.* p Dat. III. Non. Septemb. Diocletiano & Maximia. AA. Conss.

Res traditæ ad ſuſtentationem filiæ, non præſumuntur eſſe dotales, ſed extra dotem. h. d. not. ſecundum Bald. nec poſſunt capi pro debito mariti. Sal.

II. Idem AA. & cc. Carpophoro.

i *Diſputas.* alias dubitas, ſcilicet tu vxor.

k *Si proprio nomine.* id eſt, vtilitatem tuam: vt j. loca. l. contractus.

l *Senatuſconſultum.* Velleianum: vt & j. ad Velleia. l. fruſtra. ſed hodie ipſo iure ſeruatur illæſa, quando obligat ſe cum viro: vt in auth. vt nulli iudi. §. & illud vero. colla. ix.

Dos aliqua ſo retinetur pro debito mariti.

Ob Maritorii.}Casvs. Si maritus alicuius mulieris aliquod crimen commiſit, propter quod omnia bona ſua confiſcantur, & interea bona mulieris occupantur à marito poſſeſſa: cum leges noluerint vt ob delictum maritorum vxores inquietentur, procurator Cæſaris qui cognouerit inter priuatum & fiſcũ, probante muliere res occupatas ad ſe pertinere iure dominij, eas faciet ſibi reſtitui. Viuianus.

m *Veriant.* vt infra de dona. inter vi. & vxor. l. res. & infra ad leg. Iuliam de vi. l. j. & infra de pœn. l. ſancimus. ſed hoc fallit in caſu, ſcilicet, propter primipili neceſſitatem, pro. pter quam retinetur dos: vt infra quib. cau. pigno. ta. contra. l. ſatis. de primipilo. l. fin. lib. xij. non autem alias res vxoris: vt infra de priuileg. fiſci. l. bona. Sed & maritus ob culpam vxoris conuenitur in caſu: vt ff. de offic. procon. l. obſeruare. §. proficiſci. Vel ibi ob ſuam propriam: vt ibi dixi.

n *Occupatæ ſunt.* nomine mariti qui eas poſsidebat.

o *Probaueris.* ſcilicet, tu mulier.

p *Sequetur.* id eſt faciat tibi reddi: vt hoc publicum ius ſeruetur, ne mulieres pro altero inquietentur.

Cunte.

Vm te posſeſſiones. ¶ CASVS. Pro filia tua centum in dotem non dediſti, ſed ad ſe ſuſtentandam prædium aſignaſti: matritus ex adminiſtratione tutelæ vel munere ciuitatis alicuius, factus eſt debitor meus: nunquid prætextu illius debiti poſſit capi illud prædium quod in dote non erat, quæritur? Dicitur quòd non: quia ſicut nec mater pro obligatione filij ſui obligati tenetur: ſi ita nec maritus pro vxore, ſi poſtea ſe non obligauit: certiſſimum enim eſt, &c.

a *Poſſeſſiones.* id eſt res poſſeſſas.

b *In dotem.* maxime, nam idem tunc niſi in caſu: vt ¶. in quib. cau. pig. &c. l. ſatis.

c *Munerum.* vt tutelæ.

d *Ex perſona mariti.* ſci licet interpellari non potes.

e *Quomodo.* id eſt, ſicut.

f *Conſtet.* vt ff. ad municip. l. Lucius. §. idem reſpondit conſtante. nili in caſu: vt ff. de offi. procon. l. obſeruare. §. j. & niſi ſolitis modis pro eo ſe obligauerit. & hoc eſt quod ſubiicit, niſi ipſe &c.

g *Nemmem.* niſi pater pro filio, dominus pro ſeruo, heres pro defuncto: & hoc ideo, quia pro vna perſona cenſetur: vt inſtitut. de inutil. ſtipulat. §. ei vero qui. & §. poſt mortem. & infra de impub. & aliis ſubſtitu. l. fin. & in authen. de iureiur. à mo. præſti. §. j. collat. v. Vel potes dicere: hæc regula de iure ciuili obtinet, non prætorio.

Vm te. ¶ CASVS. Cum mater ex cõtractu filij, ſi filius fuerit non ſoluendo, partem debiti ſoluerit: an ſuper reſiduo eo prætextu quod debitum agnouit partem ſoluendo, conueniri poſſit, quæritur? Reſpon. quòd non. & hoc prouidebit competens iudex. Vivianus.

h *Cum te.* ô mater.

i *Quod.* pro quia. debita filij tui ſoluiſti cum nõ teneberis: volebant creditores te cogere ad totum ſoluendum.

k *Aliquid.* partem ſoluendo.

l *Vel.* ne alter pro altero cõueniatur. nec obſtat quod aliquid eſt ſolutum: vt hic, & ff. de vſur. l. cum de in rem verſo. & infra de vſur. l. creditor. & infra de excuſa. tut. l. voluntariæ. & ſupra de pac. l. ſi certis annis. Sed contra infra ad l. Falci. auth. ſed cũ teſtator. Solu. hic nullo modo eſt debitum: ibi ciuiliter & naturaliter, vel ſaltem naturaliter. Item contra ¶. de fideicommiſſ. l. j. Solu. vt ibi. ADDITIO. Soluas ſic, ibi heres fuit naturaliter obligatus: & coadiuuat fauor alimentorum, & vltimæ voluntatis cum diutina præſtatione, qua viſus eſt in futurum velle ſoluere.

id eſt inquietari. Bal.

Ed omnino. ¶ CASVS. Si tibi Anglico vel Hiſpano mutuo pecuniam: vel ſum ſpoliatus in Anglia vel Hiſpania vel Tuſcia: non propterea ſi inueniam alios Anglicos, vel Hiſpanos, vel Tuſcos, debeo eos pignorare in ciuitate iſta: nec hoc mihi licet facere, immo omnino prohibeor hoc facere: & ſi contra facio, debeo puniri & condemnari in quadruplum eius quod pignoraui: inſuper cadam ab actione mea. Hoc dicit iſta authen.

m *Formam.* id eſt vt quæ accipiat, habeat loco pignoris. idemque magis ſi accipiat vt habeat in ſolutum. Aliud puto, ſcilicet quod non habeat locum pœna huius legis, ſi à debitore mea

1 CVm te poſſeſſiones[a] nõ in dotem[b] pro filia tua dediſſe, ſed ad ſuſtentandã eam extra dotis cauſam filiæ tuæ prædia adſignaſſe proponas: ciuilium munerum[c] vel onerũ municipalium obtẽtu, ex perſona mariti[d] eius, quomodo[e] matres ex perſona filiorum interpellari † non poſſunt: cum neque maritum pro vxoris obligatione conueniri poſſe cõſtet,[f] niſi ipſe pro ea ſe obnoxium fecit. Certiſſimum enim eſt ex alterius contractu neminem[g] obligari. III. Id. Septem. Sirmij. AA. Conss.

Gratuita ſolutio partis non grauat in ſolutionem alterius partis. h. d. not. ſecundũ Bal. Vel ſic: Licet mater ſoluerit partem debiti filij ſui, non propterea poteſt compelli ad ſolutionem reſidui. Saly.

IIII. Idem. AA. & cc. Philoteræ.

2 CVm te[h] ideo ex perſona filij tui commemores conueniri, quod[i] pro debitis eius aliquid[k] intuliſſe videaris: defenſionibus tuis vti[l] apud eum cuius ſuper ea re notio eſt, minimè prohiberis: vt is ad ſolutionem alieni debiti vrgeri te non patiatur. Dat. X. Kal. Septemb. Titiano & Nepotiano Conss.

IN AVTHEN. VT non fiant pig. pro aliis. §. j. colla. v. conſti. v.

Qui pro debito ꝓprias ſua auctoritate grauat auum, punitur in quadruplum, & cadit à iure ſuo. Bald. & Saly.

SEd omnino qui alium pro alio ſecundum formam[m] auctoritate debitum vel indebitum auferam: tunc enim ius tantum quod habeo in re, vt quia obligata: vel pro re, vt quia debita eſt, amitto per edictum diui Marci: ſed per conſtitutionem, ſi quis in tantum. licet ius non habeam, in alio tamen patior pœnam. & eſt pro me, vt tantum ius quod habeam, perdam, non autem quadruplum. ff. de his quibus vt indign. l. reſcriptum. vt infra de pœnis. l. ſancimus. Alij putant me ſemper debere cadere à debito, & non tantum pignus occupatum perdam. arg. ff. quod met. cau. l. extat. ſed ciuitates ſeruãt contra hanc authenticam. ADDITIO. Superleas, concedendo Re præſalias. Huius occaſione Baldus hic pertractat ſuccincte materiam repreſaliarum; quam quidem ad longum tractat Bartol. in tractatu ſuo repreſaliarum, & Ioan. And. in c. nõ debet aliquis,[a] de regu. iur. lib. vj. in mercurialibus. Pe. de Ancha. in c. j. de iniur. lib. vj. & nouiſſime Socinus in conſil. ſuo. ccxxxj. incip. cum in præſenti cõſultatione. in ij. parte.

Rem miſi obligatã ſi auſero, quid perdo.

a *Vide qua ibi notam.*

n *Id ipſum.* ſcilicet quod eſt exactum.

TITVLVS XIII.

NE FILIVS PRO PATRE,

vel pater pro filio emancipato, vel libertus pro patrono, vel ſeruus pro domino conueniatur.

Mutuatum filio emancipato, pater reddere non tenetur. mutuatum vero filio in poteſtate in caſu permiſſo, non iuſſu patris, pater tenetur reddere de peculio. Bald.

1. Imp. GORDIANVS. A. Candido militi.

NEque ex eius filij perſona, qui cùm ſui iuris eſſet, mutuam pecuniam accepit, pater eius, ſi non fidem ſuam obſtrinxit, conueniri poteſt: neque ex eius quem in poteſtate[o] habet, ſi ſine iuſſu[p] eius contractum eſt: neque ſi contra ſenatuſconſultum Macedonianum mutua pecunia data eſt, amplius quàm de peculio actionem ſuſtinere cogitur. Qua propter pater tuus, ſi ei pecunia à creditore fratris tui extorta[q] eſt, ad quam reddendam non tenebatur: præſidis prouinciæ auctoritate eam recuperabit.[r] PP. III. Non. Octob. Pio & Pontiano Conss.

Filius vt filius non tenetur pro debito patris, nec pro officio ab eo male geſto. h. d. & ideo agens contra filium ex perſona patris, debet facere mentionem quod ſit heres: aliàs libellus eſt ineptus: vt not. in l. ſi cum dotem. §. transgrediamur. ff. ſol. matrimo. Bal.

o *In poteſtate.* hic aſſume quod dicit infra amplius, &c. & ab eo excipitur, ſi ſine iuſſu, &c. & ſi neque contra ſenatuſconſult. &c. nam tunc, ſcilicet, ſecundo caſu in nihil tenetur: vt infra ad Macedo. l. ſi filius tuus. & inſtitut. quod. cum eod. §. fina. not. contra Macedo. autem poteſt accipi multis modis: vt infra ad Macedo. l. Zenodorus. In primo autem, ſcilicet, quando cum iuſſu: tenetur in ſolidum pater.

p *Sine iuſſu.* nec aliud interuenerat, quo ſimiliter in ſolidum teneri poſſit, veluti in rem verſo, vel præpoſito tabernæ, vel negotiationi: quod ſi factum eſſet, teneretur in ſolidum.

q *Extorta.* ſuaſionibus: [b]non per vim, tunc enim caderet à iure ſuo: vt ff. quod met. cau. l. extat.

r *Recuperabit.* per condictionem indebiti: & hoc quia nomine ſuo ſoluit. ſi vero nomine filij, non repetit: vt ff. de condict. indeb. l. ſi is, quæ eſt contra. & pro hac ſolutione eſt ff. de conſtitut. pecu. l. j. in fin. & l. ſequen. & ad hoc ff. ſi certa peta. l. ſi filius familias. & ff. ad Macedo. l. ſed & ſi pater. §. j.

NE *contra.* ¶ CASVS. Si pater tuus ob adminiſtrationem miniſtratam factus eſt debitor, puta tutelæ, & eſt non ſoluendo:

b Iſta ibi ſuaſionibus eſt ſing. non. vide que notaui in extrauag. Io. 22. excabilis in princi. verbũ, ex perſiſte.

ſoluendo: an tui iuris effectus, conueniri prò eo poſſis, quæritur? Dicitur quod non.

a *Patrem veſtrum.* viuum adhuc: quia ſi mortuus eſſet, eius ſucceſſione delata ad vos, poſſet vos conuenire, non quaſi filios, ſed quaſi heredes: vt §. de filiofamil. l. j.

b *Prouidebit.* vt infra de primip. l. fin. li. xij.

Si filiusfamilias. ¶ CASVS. An pater pro filio decurione creato eo mortuo, ſi filius debitor factus fuerit, cõueniri poſſit, quæritur? Dicitur quod non, ſi eo inuito factus fuerit decurio.

c *Si filiusfamilias inuito.* Si enim patre ſciente, teneretur in ſolidum pater: vt ff. ad municip. l. quotiens. & infra lib. x. de filiofamil. & quemad. pro eo pa. re. l. j.

d *Non poſſe.* niſi de peculio: vt infra quod cum eo. l. j. & ff. de pecul. l. iij. §. fin. & l. ſeq. & infra quando prouoc. non eſt neceſſ. ſi pater. Et diſtingue hic vt diximus. ¶. quod cũ eo. l. j.

Patris. ¶ CASVS. An patre ſuperſtite obligato ratione debiti principalis, puta quod acceperit aliquid mutuo ratione cõmuni debeat, quæritur? Dicitur quòd non. Et dico notanter, ſuperſtite: quia ſi eſſet heres, tunc teneretur vt heres.

† In quibuſdã codici. i. huc beatris vel. ſi filius familias fuerit.

e *Perſona.* reali forte ſic, ſi rem peculij pater obligauit.

f EX *Patroni.* tempore contractus.

g *Vel domini.* tempore contractus. & facit ff. de act. & obliga. l. ſerui. & ſupra de iudic. l. cum debitoris. & de noxa. l. j.

HAbita. ¶ CASVS In hac authentic. talis eſt: Imperator primo præcipit quòd ſcholares ſecure vadant ad loca ſtudiorum, & nullus eis iniurias inferat: & reddit rationem ibi, dignum enim, &c. & rationem rationis ibi, quis enim, &c. deinde concludit ex ſupradictis ibi, hæ igitur. Secundo prohibet imperator ne ſcholares damnum patiãtur pro delictis vel debitis commiſſis ab aliis: imponendo pœnam temeratoribus huius. l. Tertio dat electionem ſcholaribus ſub quo velint conueniri. Quarto iubet hanc. l. poni in titu. iſto, ne pater pro filio. hrera ſatis plana eſt de ſe.

† Not. hic quod perſonæ eccleſiaſticæ poſſunt eſſe conſiliarij principis ſeculares: de quo vltra Bald. hoc percauto niſi eſt vtrũ, da vo. quia debet eis pro habeatur ꝓ ga & indi- cessa ſecu- laria nego- tiorum tra- ctatio: poſ- ſunt tamen nihil tracta- re, c. in ac- chriſtus, de raptu.

h *Examinationes.* ſicque erit lex ſolennis: vt ſupra de legi. & cõſtitu. l. humanum.

i *Sacrarum legum.* Not. leges ſacras: vt §. de leg. & conſtitu. l. leges. iij.

k *Specialis.* Nã licet omnes debeant ab iniuriis defendi: ſhi ma-

IIII. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIAM. AA. Neotherio & Eutolmi.

NE contra iuris auctoritatem ab eo qui patrem[a] veſtrum à quo emancipatos vos dicitis, ad munus ciuile deuocauerat, inquietemini, præſes prouinciæ prouidebit. [b] Datum. VIII. Kalend. Feb. Maximo. II. & Aquilino Conss.

Propter officium filij, pater non tenetur. h. d. Bald. Vel ſic: Si pater contradixit quando filius fuit electus decurio, non poteſt conuenire pro eo. Saly.

III. Idem AA. & cc. Theogeni.

SI filiusfamilias inuito[c] patre decurio creatus ſit: pro eo patrem inquietari non poſſe,[d] iure manifeſtiſsimo cautum eſt. G. X. Kalen. Maij, CC. Conss.

Viuente patre filius non tenetur ad debitum patris. Bald.

IIII. Idem. AA. & cc. Achiuæ.

PAtris † nomine ſuperſtitis filium, nec munerum ciuilium, nec debiti cauſa perſonali[e] poſſe conueniri actione conſtat. S. XII. Kal. Mart. Sirmij, CC. Conss.

Ex contractu patroni vel domini, libertus vel ſeruus non tenetur. Bald.

V. Idem. AA. & cc. Lampetio.

EX patroni[f] vel domini[g] contractu, liberti vel ſeruti conueniri non poſſunt. Da. Idib. April. CC. Conss.

Iſta eſt notabilis authentica, Scholares ad legitimã ſtudia procedentes, ipſi & rerũ ſuarum poſſunt ire & ſtare libere & ſecure, tanquam bona merenti, & quorum ſcientia munditias illuminatur, præmia promerentur, eos nullus debet offendere: nec pro alio pignorare, qui contra facit, punitur. Electio quoque datur eis tenentes coram magiſtro vel domino ſuo, aut coram epiſcopo, ſub quo velint. & qui eos contra priuilegium huius authenticæ trahit ad iudicem perdit cauſam. Deinde iubet hanc authenticam ſtimari ſub hoc titulo. Bald.

Nouæ conſtitutio Friderichi.

HAbita quidem ſuper hoc diligenti inquiſitione epiſcoporum, abbatum, †ducum, omnium iudicum, & aliorum procerum ſacri noſtri palatij examinatione,[h] omnibus qui cauſa ſtudiorũ pere grinantur ſcholaribus, & maxime diuinarum atque ſacrarum legum[i] profeſſoribus, hoc noſtræ pietatis beneficium indulgemus, vt ad loca in quibus literarum exercentur ſtudia tam ipſi quam eorum nuncij veniant, & in eis ſecurè habitent. Dignum namque exiſtimamus, vt cum omnes bona facientes, noſtram laudem & protectionem omnimodo mereantur, quorum ſcientia totus illuminatur mundus, & ad obediendum Deo & nobis eius miniſtris vita ſubiectorum inſoſtematur, quadam ſpeciali[k] dilectione eos ab omni iniuria defendamus. Quis enim eorum non miſereatur, qui amore ſcientiæ exules facti, de diuitibus pauperes ſemetipſos exinaniunt, vitam ſuam multis periculis exponũt, & à viliſſimis ſæpe hominibus (quod grauitèr ferendum eſt) corporales iniurias ſine cauſa perſe-
C runt? ¶ Hac igitur generali & in perpetuum valitura lege decernimus, vt nullus deinceps tam audax[l] inueniatur, qui aliquam ſcholaribus[m] iniuriam inferre præſumat, nec ob alterius cuiuſcunque prouinciæ delictum ſiue debitum (quod aliquando ex peruerſa[n] conſuetudine factũ audiuimus) aliquod damnum eis inferat: ſciturus huiuſmodi ſacræ conſtitutionis temeratoribus, & etiam ipſis locorum rectoribus, qui hoc vindicare neglexerint, reſtitutionem rerum ablatarum ab omnibus exigendam in quadruplum: notaque infamiæ eis ipſo iure irroganda, dignitate ſua ſe carituros * in perpetuum. ¶ Verum tamen ſi litem[o] eis quiſpiam ſuper alio quo negotio mouere voluerit: huius rei optione[p] data ſcholarib⁹, eos coꝝ domino[q]

Pedagia ſol arg. ff. de leg. l. ſi quando. Item quia in vſum proprium feruut li bros & alia. ¶. de vect. & commiſſ. l. vniuerſi. Item quia non eſt ne confuetum: vt ff. de pub. & vect. l. iiij. in fin.

Pedagia ſol neminẽ ſibi Lares.

l *Audax.* Audacia in malum. ſic ¶. vnde vi. l. ſi quis in tantum. & ff. ſi pars hered. pet. l. j. in fin. & de libe. & poſthu. l. Gallus. §. videndum. in fine.

Audacia & audaces ſo matur.

m *Scholaribus.* cuiuſlibet facultatis: vt §. & ſubaudi maxime. nec enim licet alicui alij iniferre iniuriã: ſed ideo de his dicit ſpecialiter ne videatur negligi: vt ff. de iniur. l. item apud §. hoc edicto. Itẽ quod dicit iniuriam. q. d. vim dicãdo ſe: ſed ad defenſionem ſic, cũ modera mine: vt ¶. vnde vi. l. j.

n *Ex peruerſa conſuetudine.* Not. peruerſam conſuetudinẽ non ſeruandam. ſic & in auth. vt nul. iud. §. j. col. ix. & in noua conſti. Fride. de ſta. con. li. ec. edi. §. j. col. x.

Audacia

o *Sed item.* large poniLi ex cauſa quomodo ſummatur.

tur pro ciuili & criminali, licet alibi tantum pro pecuniaria: vt ff. de teſti. l. j. & hoc patet ex eo quod §. dixit vbi propria auctoritate vindicari prohibuit ſic & cauſa licet dicatur criminalis: vt d. l. j. quandoque pro ciuili ponitur: vt ſupra de iuriſd. om. iud. l. in criminali. Sed per ſcholares & doctores renunciatum eſt Bononiæ quãtum ad criminales. & ſic ſeruatur, exceptis clericis, qui ſuo non potuerunt priuilegio renunciare: vt §. de epiſc. & cleri. auth. ſtatuimus.

P *Optione.* id eſt, electione. Et not. quòd in contractibus alternatiuum eſt electio rei: vt ff. de iure do. l. plerunque. in fi. ſed in iudicijs, actoris: vt ff. de nou. ope. nun. l. ſtipulatio. §. j. Item in dubio dicto: vt ff. de iudic. l. ſi quis intentione. vel ſi duabus actionibus agere poteſt, eius eſt electio. Ité cõuenire ſub quo iudice velit: vt ff. de iudi. l. quod legatur. & l. ſi fideicõmiſſum. hoc autem fallit hic fauore ſcholarium. An autem ex quo elegit, variare poteſt? videtur quod ſic vſque ad litis conteſtationem, ſicut actor: vt ff. de iuriſd. om. iud. l. ſi conuenerit. & ff. ſol. matrimo. l. ſi cum dotem §. eo autem tempore. ADDITIO. Hoc intelligas verũ, quòd ſcholaris poſſit variare ſcilicet, ſemel, & non plures. l. nõ vtique. §. j. ff. de eo quod cer. loco. pro quo facit, quia vnum eligendo, videtur recuſare alium: quare ad alium redire non poteſt, auth. offeratur. ¶. de lit. conteſt.

Irrogata dig. ſna carent in perpetuum.

q *Domino.* legum, qui alias præceptor appellatur: vt ff. de damn infect. l. ſi ædibus. aliàs magiſter: vt ff. de arbit. l. qualem. (aliàs eſt l. dicere.) §. Caſsius.

Vel ma-

a *Vel magistro.* alterius facultatis.

b *Dedimus.* per hanc constitutionem. Sed nónne etiam iure veteri hoc idem erat? vt idem in proœmio.ff. §. in Berytensium? Respond. non: quia ibi tantum de legum professoribus dicit. Item non dicit quòd optio est scholaris, vt hic dicit. Item cum dederit in hoc iurisdictionem prædictis: nūquid poterunt delegare? videtur quod non: *C. eū cōtinent. eīt glo.* vt ff. de offic. eius cui *super verbo* man. est iurisd. l. j. §. quæ *cōsuetudi-ne. in med.* vero. Sed dic quod sic, poterit: quia non contradicit alicui eo quòd de maioribus sit: sed cuilibet etiā grammatico: vnde competit iure magistratus: nā pro eo quòd regimen iuris potest delegari: vt in dicta. l. olim. §. quæ vero. Sed olim non: eū tantum legum professoribus erat concessum: ideo quia de maioribus sunt. Item nunquid poterit aliquis

a Nõ *esse*. & in aliis duobus casib*: vt no. in prima & vlti. gl. ſ. proxi. l. ſed priuatus tũc tantũ, quãdo fecit condẽnari ſuũ debitorem: vt. ff. de in diem addic. l. fi. & ſ. e. l. j. & ij. & ſ. l. proxi.

In ſolutum. ℌ Casvs. Tenebatur mihi Titius in. x. ius quod habebat contra Seium debitorem ſuum, dedit mihi in ſolutum. quæ actio mihi competit aduerſus Seium, quæritur? Reſpõ. quòd vtilis nomine meo: directa vero nõ, niſi fuerit mihi mandata.

b *Dato.* ſed nõ delegato: quia tunc ſecus eſſet: vt. ſ. de noua. l. j.

c *Mandatis.* ſed ſi fuerit mandata actio, finitur mandatum morte. ſecus ſi ceſſat, ſecundum quoſdam. Sed dic vt not. ſ. de act. & obliga. l. j.

d *Debitoris.* poteſt ſcilicet directa.

e *Suo autẽ nomine.* Suo nomine dicitur agere, non quia promiſit ei, vel quia ſecum contraxit, ſed propter cõuentionem, quã fecit cum ſuo creditore. Et eſt ſimilitudo inter emptionem rei corporalis, & nominis datio nem. nam per ſolã venditionẽ non transfertur dominium rei venditæ: niſi ſequatur traditio. ſic non transfertur actio directa per donationem in ſolutum, niſi ea cedatur. & ſic ſecundum hoc ſuo nomine agit ex ſua perſona, cum vtilis actio ei datur à lege. Poteſt etiã dici ſuperiori caſu agi ex perſona debitoris: quia ab eo habeat cauſam. ſic. ff. de his qui no. infa. l. furti. ℌ. ſi quis alieno. & facit ad. l. iſtam quod not. ſ. de act. & obliga. l. j. & ij. & l. ſi in ſolutum. & ſ. de lega. l. ex legato. & ſ. de nego. geſt. l. ſi ab eod. & ſ. de pact. l. pacto. & ſ. ſi cer. pet. a. l. ſi abſentis.

Traditio ſicut ſe habet in rebus corporalibus, ita ceſſio in actionibus.

DE HEREDITARIIS ACTIONIBVS.

Superiori titu. dixit alterum pro altero conueniri in caſu: hic ponit & aliũ caſum. Vel aliter: Ab alio debiti nomine aliam vna eademque actione conuenĩri poſſe hic inſinuatur: ſuperiori vero titu. alia actione idẽ fieri declaratur, alia dico quantum ad nũ & perſonas: eademq; quantum ad rem & cauſam.

PEcuniam. ℌ Casvs. Mulier aliqua filio tenebatur in decẽ, & eum cum duobus aliis heredibus inſtituit, pro duabus partibus habebit coheredes ſuos obligatos, pro tertia cripetitio ſua confuſa. & hoc in prima. Si vero filio iure pignoris aliqua obligauit, & ab vno coheredum inueniantur poſſeſſa: aduerſus eum aget hypothecaria, & in ſolidum. & hoc in ſecunda.

f *A matre.* quæ te cum aliis heredem inſtituit.

g *Pro parte, debiti.*

h *Competent.* ſcilicet actione, non autem coniungas pro parte tibi competente: nam pro ea parte, qua ſucceſſit, extinguitur obligatio: non vero remanet: vt. hic, & ſ. de nego. geſt. l. ſi ab eo. & ſ. de bo. auctо. iudi. poſ. l. ſi vxor. & ſ. de pactis. l. debitori. & ſ. ad leg. Falc. l. licet. Vel dic pro parte debiti cõpetente tibi, non pro parte hereditatis. Sed quid ſi mater rẽ indiuiduam tibi debuiſſet vt ſeruitutem: nunquid extincta eſt tota actio tua, vel in nullo erit extincta? Reſpon. forte æſtimabitur ſeruitus, & pro parte precij tenebuntur coheredes: vt. ff. de lega. ij. l. cum filius. in princ. & ff. ad l. Fal. l. lege Falcidia interueniente. & ſ. de inoffi. teſta. l. cum duobus. & potes hoc diſtinguere vt dixi ſ. de pact. l. debitori.

Debiti vel indiuidua non extinguuntur totum creditore debitori in partem ſuccedente.

i *Non probiberis.* hypothecaria in ſolidum agendo, vel quaſi Seruiana. licet ſit debitum pro parte extinctum. ad quod eſt ℌ. de diſtract. pign. l. quandiu. & ff. famil. erciſcun. l. heredes. ℌ. au ea. in fin. & ff. ad Trebel. l. debitor. ſed pro ea parte qua dominus eſt rei obligatæ, non agit hypothecaria cum effectu: cum in ea remanet heres: ſed pro aliis ſecundum

A Azonem.

Pro hereditariis. ℌ Casvs. Si debitor meus duos heredes inſtituit, vnum ex. viij. alium ex. iiij. vncijs: pro portionibus hereditariis eos conuenire debeo. Si vero pignora mihi obligata aliquis eorum poſsideat, poſſeſſorem tantum habeo obligatum, & hypothecaria eum in ſolidum conuenire poteро.

k *Placuit.* vt. ſ. de pac. l. pacto. & ſi cert. pe. l. j. & ſ. fami. erciſcun. l. ea quę & ℌ. de iure delib. l. ſi re. & ℌ. ſi vn⁹ ex pluribus. l. ij. & ff. de rei vindica. l. ſi poſſeſſor fundi. Sed hoc fallit in caſibus. Primo, quando induiduum eſt in obligatione: quo caſu quilibet tenetur in ſolidũ: vt. ff. de verb. oblig. l. in executione. ℌ. ij. Secundo, ſi res quæ debet reſtitui ab vno, teneatur in ſolidum: vt ff. commo. l. iij. ℌ. heres. & ff. depoſiti. l. ſi duo. Tertio, in pollicitatione facta ob honorem apud rempu. tunc enim pollicitator in ſolidum, item heres eius in ſolidum tenetur. facta vero pollicitatione ſine cauſa, ob id quòd opus promiſſum cœperum eſt, ſi bona liberalitati non ſunt ſoluendo ad totum opus: extraneus heres in quintam partem patrimonij defuncti, liberi vero defuncti in decimam tenentur: vt. ff. de pollu. l. j. ℌ. ſed ſi quidem. & l. ex pollicitatione. Quarto, in alimentis quæ pro voluntate iudicis vel defuncti, vel ab vno in ſolidum, vel à pluribus partibus deſignatis petuntur: vt. ff. de alie. leg. l. iij. in princ. & ℌ. Quinto, ſi teſtator legauerit ab vno herede creditori hereditario cauſa debiti compenſandi: tunc enim heres ille vſque ad quantitatem legati onus æris alieni ſuſtinebit: vt. ff. de leg. ij. l. cum ab vno. Sexto in funeraria quæ non tantum in heredes pro hereditariis portionibus, ſed etiam in virum ad quem aliquid peruenit nomine dotis, inſtituitur pro rata portione eius quam lucratus eſt de dote: vt ecce lucratus eſt vir centũ: in hereditate ſunt. cc, ipſe conuenitur pro tertia, & heredes pro duabus: vt. ff. de relig. l. quotiens. & l. veluti. & l. Celſus. ℌ Item fallit in caſu quodam mirabili, quem habes, ff. ad l. Fal. l. qui fundum. ℌ. ſi tu ex parte. & hoc in perſonalibus. Reales autem contra poſſidentem ſemper inſtituuntur: vt. ff. ad exhi. l. de eo. ℌ. ſi. & hic ſubiicit.

Actiones hereditariæ communes quos competant.

a Aduersus ſecundũ hic, quia non eſt ſententia diffinitiua. ſecus ſtatim quia in hoc caſu non eſt defuncta obligatio. vt vide ita de Azone. hereditas ſtatim defuncti in hereditate. Item vide vt dicit hic Azo. heredes ſtatim defuncti non tenentur pro hereditariis actionibus: quia nemo omnia ſua reſtituere cogitur.

H*Eredem.* ℌ Casvs. An mulier ſtipulata dotem ſibi reddi, diuortio vel morte ſoluto matrimonio: & maritus deceſſit: debitores hereditarios defuncti act. perſonali pro dote ſibi reddenda conuenire poſsit, quæritur? Dicitur quòd non: ſed heredem defuncti conueniet.

l *Poſtulet.* vt. ℌ. eo. l. ſi. & ℌ. ſolu. mat. l. dotis. Sed videtur etiam contra debitores eam poſſe experiri: cum omnia bona martiti ſint tacite pro dote obligata: vt. ℌ. de rei vxo. act. in prin. ergo & nomina. Inſtituet ergo actionem vtilem contra debitores: vt. ff. de pig. act. l. ſi cõuenerit. ij. in prin. & ℌ. quæ res pig. obli. poſ. l. nomen. Sed poteſt dici aliud in expreſſa obligatione, & aliud in tacita: vt & aliàs eſt differentia: vt. ſ. de act. & obli. ſi. & ff. de iure. ſiſ. l. Moſchis. ſecundum Azo. Vel dic quòd hic denegat perſonalem contra debitores viri, non hypothecariam: eam ergo intendit dicens: peto à te decem quę debes viro vel heredi eius: quia dico iure hypothecario nomen tui debitoris vel ius obligationis mihi obligatum. non autem dicit quòd ſit ei perſonali obligatione obligatus. Sed & perſonali poteſt eum conuenire debitore prius condemnato: vt. ſ. tit. j. ij. Item quod dicit, decerni, ſecundum vetera iura dicit, ſecũdum quæ actiones decernebantur à prætore: hodie contra: vt ſ. de formulis. l. j. & ij.

Sub prætexta.

SVb *prætexta.* ℌ Casvs. Titius mihi tenebatur in x. deceſsit, & filium impuberem heredem inſtituit: an petitio debiti hereditarij prætextu ætatis in tempus pubertatis differri debeat, quæritur? Dicitur quod non: ſed tutor mihi ſatisfaciet.

a *Hereditarij.* id eſt, qui hoc ipſo debitor eſt, quod heres eſt: alias aliter accipitur, id eſt qui debet hereditati.

b *Exactionem.* id eſt petitionem.

c *Eundem eſt.* vt & infra manda. l. ſi tibi. & de non nu. pecu. l. ſi intra. in fin. & ff. de nego. geſtis. l. Neſennius. ℌ. j. & ff. qui. ex cau. in poſ. ead. apud Iulianum. & hoc, niſi fieret ei quæſtiõ ſtatus & bonorũ: vel ſtatus tantum: vt ff. de Carb. edic. l. iij. ℌ. j. & l. de bonis. ℌ. ita demum. in princip. Accurſius.

d *Creditoribus.* hereditariis.

e *Eniti.* vendendo de bonis eorundem.

Vt debitum ante tibi de hereditate.

VT *debitum.* ℌ Casvs. Debitor meus in centum me heredem inſtituit, peruenit hereditas iſta ad Titium. volo eum primo conuenire ad centum: an petitio mea per confuſionem ſit ſublata: quid iuris ſit, quæritur? Reſpond. quod non poſſum eum conuenire ad. c. & quaſi præpoſtera petitione audiendus non ſum. Vel ſic: Socer meus debebat mihi centum: qui decedens inſtituit me heredem & Titium. petere volo tota centum à Titio coheredemeo: & dico, nolo eſſe heres. debet inquiri an velim eſſe heres, aut non: & poſtea debeo totum primo petere. ſi non ſum heres, ſed pro parte ſum heres, partem debiti potero petere petitione pro parte mea debiti confuſa.

f *Aduam hereditatem.* ſcilicet antequam adeat, vel repudiet.

g *Soluatur.* à poſſeſſore rerum hereditariarum qui te dicebat vel negabat heredem. Sed an eo quòd petit debitum, videtur renunciare hereditati? Reſpond. non: quia expreſſe reſeruat ſibi quæſtionem hereditatis: vt ff. de condic. indebi. l. ſi quis ſic ſoluerit.

h *Præpoſtera.* id eſt præponitur quod poſtponendum eſt: quod eſt abſurdum: vt ff. de excep. t. l. fundi. & l. fundum. niſi in caſu: vt ℌ. de teſta. l. præpoſteri. item nota maiorem cauſam præponendam. ſic & ff. de iudic. l. per minorem. Item not. quod ideo hic ſeruatur ordo, quia vna pendet ex alia. aliàs autem ſeruatur ordo; vel quia prætudicialis ſit vna: vt inſtit. de act. ℌ. præiudiciales. vel quia electione tollantur: vt ff. de tribu. l. quod in he redem. ℌ. eligere. vel quia ſint contrariæ: vt infra ſi ſeruus extero ſe emi. man. l. j.

i *Non ambigitur.* vt ſ. de pac. l. debitori. & ff. de fideiuſ. l. generaliter & l. heres à debitore. ℌ. j. & ℌ. proxi.

S *Iadulta.* ℌ Casvs. Titius geſsit tutelam alicuius pupilli, & factus eſt debitor ex mala adminiſtratione in ecc. pupillum cum duobus aliis heredem inſtituit, non prohibendo ne à coheredibus debitum peteret pro duabus partibus. curator pupilli facti adulti coheredes conuenire poterit, cum vltra ſuam tertiam debiti petitio non ſit confuſa. hoc in prima. Si vero curator petat reſcindi teſtamentum ob hoc quòd petitio pro parte tertia heredis ſit cõfuſa. nõ eſt audiendus: quia ſi hoc petit, magis petit contra vtilitatem pupilli, quam pro vtilitate pupilli. & hoc in ſecunda. Si vero coheredes ſoluendo nõ ſint: petere poterit curator vt bona coheredis ſeparentur à bonis teſtatoris, & adulto ſatisfiat. & hoc in tertia.

Codex.

k *Nec ab eo.* teſtatore.

l *Prohibita eſt.* animo compenſandi: quia tunc non poſſet petere debitum ex quo hereditatẽ vellet: vt ℌ. de here. inſti. l. ſi cõpenſandi. vt ff. de lib. leg. l. tutor. & ℌ. de fideicom. l. cum neceſſitatem.

Actas debitoris non infringit ius creditoris. Bald.

IIII. Iidem AA. & cc. Criſpo.

SVb prætextu ætatis pupilli debitoris hereditarij a creditorum actionemb differri non poſſe, nimis euidens c eſt. vnde cum te tutorem proponas: quemadmodum à pupillis creditoribus d ſatisfiat, eniti e debes. Datum X. Kalend. Decembr. Sirmij. AA. Conss.

Præpoſtera petitio non procedit: & qui ſe in allegatione contrariorũ implicat, repellitur ab vtroque: poteſt tamen poſſe ea agere ordinarie. h. d. Bal. Vel ſic: Præpoſtera petitio non admittitur: & per ſucceſſionem quam creditor facit debitori, actio extinguitur. Salycetus.

v. Iidem. AA. & cc. Iulio.

VT debitum tibi ante aditam hereditatem *f ſoluatur: ſ ac tunc ſi ad te pertineret hereditas, quæri iubeamus: præpoſtera h petitio eſt. Etenim cum tibi ſoceri ſucceſsionem quæſitam patuerit: debiti petitionem extingui per confuſionem non ambigitur. i Dat. Prid. Non. Mart. Sirmij. CC. Conss.

Pro hereditaria parte, pro qua creditor debitori ſuccedit, conſunditur actio, non in totum, niſi fuerit inſtitutus animo compenſandi, hoc dicit ſecundum Bal. Et ſi coheredes nõ ſint ſoluendo, poteſt impetrari bonorum ſeparatio. Salycetus.

VI. Iidem. AA. & cc. Domno.

SI adulta cuius curam geris pro triẽte patruo ſuo (quẽ etiam tutelam eius adminiſtraſſe proponis) heres extitit, nec ab eo k quicquam exigere prohibita eſt; l debitum à coheredibus eius pro beſſe m petere non prohibetur, cum vltra n eam portionem qua ſucceſsit, petitio non confundatur. o Nam aduerſus adultam p tuam reſcindi poſtulas teſtamentum, ſi quidem q coheredes eius adeuntes hereditatem ſe etiam obligant. r & ſi non ſoluendo conſtituti probentur; s poſtulata ſeparationet, nullum ei damnum u præſes prouinciæ fieri patietur. x T Datum Kalend. Decemb. AA. Conss.

Creditor non agit contra legatarios, ſed contra heredes. huc dicit. Bal. & Salyce. Vel ſic: Perſonalis actio non ſequitur ſingulorum ſucceſſorem. Salycetus.

VII. Iidem AA. & cc. Apolauſto.

CReditores y hereditarios aduerſus legatarios non habere perſonalem actionemz conuenit: quippe cum euidentiſsime lex duodecim tabularum a heredes huic reib faciat obnoxios. Dat. VI. Id. Decem. Nicomediæ. CC. Conss.

TITVLVS XVII.

EX DELICTIS DEFVNctorum inquantum heredes conueniantur.

Actiones ex delicto poſt litem conteſtatam tranſeunt ad heredes: ſe l. ante litem conteſtatam non tranſeunt, niſi quatenus ad eos peruenit. Baldus.

m Pro *beſſe.* id eſt octo vncijs.

n *Cum vltra.* id eſt ad damnum.

o *Non confundatur.* vt ſ. de nego. geſt. l. ſi ab eo. & infra de bon. auctо. iudi. poſſ. l. ſi vxor. & ℌ. ad leg. Falcid. l. licet. & ℌ. de contrario iudi. tu. l. ſi pater.

p *Aduerſus adultam.* id eſt contra eius vtilitatem facis, ſi hoc facis: nam alius accipiet hereditatem: & eſt ſic ℌ. de his qui. vt indig. l. Polla.

q *Si quidem.* duo timebat. Primum, ne adulta adeunte, coheredes non tenerentur. Secundum, dato quod teneantur, timebat portiones eorum ab creditoribus eorum reditores: ſed vtrunque timorem remouet.

r. *Obligant.* adultæ tuæ.

s *Probentur.* ſcilicet ſi ſoluatur propriis creditoribus eorum & hereditariis. vel dic: Probentur tam ſuis creditoribus, quàm adultæ.

t *Separationẽ.* ſcilicet, bonorum defuncti à bonis coheredum: quã ſeparationem poſtulant à prætore vel præſide creditores hereditarij: & ita hoc adulta hic poſtulat. infra de bo. auct. iudic. poſſ. l. eſt iuriſdictionis. & datur cauſa cognita, ſcilicet, ſi creditores ab heredе non nouauerint, vel vſuras vel ſideiuſſores non acceperint: vel ſi hereditatis & bonorum heredis confuſio facta non fuerit: vel ſi quinquennium non tranſierit: vt ff. de ſepara. l. j. ℌ. illud. & ℌ. præterea. & ℌ. quod dictum. Sed creditores heredis non poſtulant ſeparationem bonorũ heredis à bonis hereditariis: vt ff. de ſepara. l. j. ℌ. quę-ſitum.

u *Damnum.* & ſic prodeſt ei adultæ ſeruari teſtamentum: vel ſaltem non obeſt.

x *Patietur.* in vim paſsiui ponitur.

†*In ſcriptis noſtris exẽplar legitur poſtulata ſeparatione vnius ei damnũ fieri patietur. & ita legit Accurſ. exponẽdo verbum patietur, paſsiue. Ita quibuſdã impreſsis ita legitur, at ſi nõ ſoluendo conſtituti probentur: poſtulata ſeparatione nullũ ei dãnum fieri patietur.*

C *Reditores.* ℌ Casvs. Si debitor meus me heredem in c. inſtituit, & multa legauit: an aduerſus legatarios perſonalem habeam act. quæritur? Dicitur quod non: ſed actione hereditaria. & hoc vult. l. xij. tab.

y *Creditores hereditarios.* innuit ergo legatarios nõ eſſe hereditarios creditores: ſed certe immo ſunt: vt ff. de act. & obli. l. hereditariarum, niſi cum inter eos & creditores eſt controuerſia, vt hic: & ff. de ſepara. l. creditoribus.

Legatarij an ſint creditores heredi-tarij.

z *Actionem.* vt & ſ. ſi cert. pet. l. j. & ℌ. de here. inſtit. l. quotiẽs. & ff. ad Trebel. l. j. ℌ. ſi heres. Sed contra: ℌ. de iure delib. l. fin. ℌ. & ſi præfatam. a Solu. ibi heres non eſt ſoluendo, hic ſic. Vel ſolue vt ibi. Item facias vim in eo quod dicit perſonalem. nam hypothecaria agere poſſunt cõtra legatarios, ſi res legatæ ſunt obligatæ: vt infra de dona. ante nup. l. de rebus. & ℌ. de dona. l. æris alieni.

a Aliàs, ℌ. lectia erat ditoribus.

a Lex *duodecim tabularum.* vt & ſ. de pact. l. pacto. & famil. erciſc. l. licet. & l. ea.

b *Hæc rei.* ſcilicet ſolutioni debiti.

EX DELICTIS DEFVNCTORVM &c.

In quantum heredes ex contractibus defunctorum vel quaſi teneãtur, dixit: nunc in quantum ex delictis audi.

Posſ. CASVS. Si vim mihi fecisti rem meam rapiendo, an heres tuus ex delicto à te commisso teneatur, quæritur? Dicitur quod non regulariter, nisi tecum fuero litem contestatus vel aliquid ad heredem occasione delicti tui peruenisset.

a *Qui vim fecit.* rapiendo mobilem rem: vel inuadendo immobilem: vt instit. vi bo. rap. §. sed necdum.

b *Vel concussionem.* Da exemplum vt §. quod met. cau. l. si per impressionem. & de condic. ob tur. cau. l. quod euitandi. & dic quod in facto datur actio ad repetendum: vt ff. de condict.

c *Deliquit.* extra contractum: vt inferendo dolum vel metum. Accursius.

d *In solidum.* vt & ff. de regu. iur. l. omnes actiones. & insti. de perpe. & temp. act. §. penales.

e *Alioquin.* id est si lis non est contestata.

f *Scelere ditentur.* turpia enim lucra ab herede sunt exorquenda: vt & ff. de calum. l. in heredem. & quod met. cau. l. videamus. Et diligẽter distingue hic, an detur actio ex delicto vel quasi, an ex cõtractu vel quasi. Primo casu dic quod actiones heredibus actorum dantur: vt inducitur here §. sed heredibus. act. nisi quando dantur ad vindictam, vt in actione iniuriarum: vt ff. de colla. bo. l. cum emancipati. §. emancipatus. & in actione in factum, quæ datur contra libertum temere vocantem in ius patronum sine venia: vt ff. de in ius voc. l. penul. vbi dicitur quòd heredi non competit. & idem in popularibus actionibus: vt ff. de his qui deiec. vel effu. l. si vero plures. §. quæ autem. Non ita in actione in factum de calumniatoribus. nam illa datur aut quia mihi abest, aut quia aliquid ad te peruenit: vt ff. de calum. l. hæc actio. potest tamen dici speciale in ea, ne detur heredibus eius qui dedit pecuniam: cum habeat condictionem ob turpem causam. Econtra regulariter non dantur contra heredes, nisi in quantum ad eos peruenit: vt hic, & instit. de perpe. & temp. act. §. non omnes. & infra de fur. l. furti. Sed hoc fallit in actione vi bonorum raptorum, quæ etiam in id quod ad eos peruenit, non datur: sed condictio furtiua: vt ff. vi bo. rap. l. ij. §. fin. quæ est contra. Item in interdicto vnde vi. quod in heredem non datur etiam de eo quod peruenit: sed in factum: vt ff. de vi & vi arm. l. j. §. fin. Nec obstat quod hic dicit de vi: quia hic non dicit dari vi bonorum raptorum, vel interdictum vnde vi: immo dicit, vim fecit, vel aliquid deliquit, innuẽs quod criminalis erat causa de vi. & sic dabitur hic in factũ vel condictio furtiua, vel secundum P. prætor non dat vt in illis legibus: sed de æquitate datur in id quod peruenit, vt hic. Item fallit in condictione furtiua quæ datur etiam si non peruenit: vt ff. de condic. fur. l. in condictione. & l. si pro fure. §. fi. Sed dic eam non esse ex maleficio, sed ex variis figuris causarum: vt not. in. d. l. si pro fure. in fin. Item fallit ff. quod quisque iu. l. iij. §. quod autem. sed ibi priuilegium durabat heredi: sic ergo & pœna. præterea non actio ibi contra heredem datur, sed exceptione remouetur. Item fallit si lis est contestata, vt hic & dicta regula iuris: vt ff. de regu. iur. l. omnes actiones. Item fallit. ff. ad l. Iuliarepe. l. ij. sed ibi lis erat contesta. In alio tamen est ibi speciale, quia ibi contestatione non perpetuatur nisi vsque ad annum, vt ibi dicitur. Ved erat publicum crimen, de quo dicam statim: sed in duobus casibus non perpetuatur contestatione: vt ff. ne de statu defun. l. j. §. sed interdum. & supra de dolo. l. fin. a Si autem sit ex contractu vel quasi, regulariter datur heredi: nisi in duobus casibus vbi non transit etiam lite contestata in heredem: vt infra de rei vxo. act. l. j. §. videamus igitur. & ff. de operis libert. l. si operarum iudicio. Item in alio casu, scilicet, in condictione in qua reuocatur donatio quæ non datur heredi: vt infra. de reuocan. do. l. j. & l. his solis. Item cõtra heredes dantur similiter, regulariter etiã ex doli clausula: vt ff. de act. & oblig. l. ex contractibus. & l. ex depositi. & de verb. obl. l. ex ea parte. §. fi. sed hoc fallit cum dolus testatoris dedit causam contractui: & ad heredem dolosi aliquid non peruenit: vt instit. de perpe. & temp. act. §. aliquando. Item fallit in actione in factum quæ datur contra mensorem: vt ff. si mensor fal. mo. di. l. iij. §. pen. & §. fi. Itẽ in actione tributoria: vt ff. de tribu. l. illud. §. de. & §. fin. Item in actione ex stipulatu competenti pro iudicio sisti pro eo quod quis cõueniebatur in iuriarum: vt ff. si quis cau. l. si eum. §. qui iniuriarum. Item fallit si in rem uerso: vt ff. de exercitoria. l. j. In publicis autem criminibus nec heredibus dantur, nec contra heredes etiam lite contestata. vt ff. de accu. l. ex iudiciorum. & j. si reus vel accu. mor. fu. l. si. ni si in quinque casibus. Primus est legis Iuliæ maiestatis in duobus capitulis eiusdẽ legis: vt ff. ad l. Iul. ma. l. fin. Secundus est crimẽ hęresẽos. ii. de hæreti. l. iiij. & de apostat. l. apostatarũ. Tertius est crimen repetundarum. Quartus, de residuis. Quintus, peculatus: vt ff. ad l. Iul. pecul. l. fin. Et facit. j. rerum. amo. l. de rebus. & de magistra. con. l. in heredes. & ff. de pecul. l. summa. §. emptor. & de tribu. l. quod in heredẽ. §. toties. Accursius.

Actiones ex delicto heredibus dantur.

Actiones quando dentur heredibus, & in heredes.

Condictio furtiua vnde sit.

a *Aduertas quod permissa, habẽti locũ de iure ciuili: de iure vero canonico longe aliter est dicendum.*

DE CONSTITVTA PECVNIA.

Non solum hereditario, sed etiam hac actione quis conuenitur alieno nomine: & ideo de hoc hic ponit.

S *I pro alieno.* CASVS. Tenebaris Titio in x. constitui me soluturum ei illa. x. non solum aduersus me, sed & heredem meum competit actio.

g *Constituisti.* nudo pacto sine stipulatione: vt instit. de actio. §. de pecunia.

S *I quando.* CASVS. Lex non dicit quibus verbis se cõstituit soluturum: sed auth. distinguit, an aliquis dicat, satisfaciam tibi pro illo: & tunc tenetur in solidum. an sic, satisfiet tibi à me, & ab illo, & illo: & tunc tenetur pro parte. Aut satisfiet tibi à me, vel ab illo: & tunc tenetur in solidum nominato non consentiente. aut satisfiet tibi: verbo impersonali prolato: & tunc in nullo tenetur.

h *Promisit.* vt & in. l. Codicis dicitur.

h *Promisit.* si autem dixit, satisfiet impersonaliter, non tenetur.

i *Soluo.* alium ergo non obligat. nam non potest quis aliũ constituere: vt ff. eo. l. eum qui. §. sed si quis constituerit. & insti. de inuti. stipu. §. si quis alium. & de duo. reis. l. his verbis. Sic econtra aliis non potest constitui: vt ff. e. l. eum qui. §. Iulianus. li. xj. scribit. & arg. ff. de verbo. oblig. l. si mihi & Titio. in prine. Item adiicias si dixerit, satisfiet tibi, hoc non valet. vt in cor. nã persona loquentis generali sermone non continetur: vt ff. loca. l. qui insulam. §. fi. & j. de solu. l. inquisitio.

R *Eceptitia.* CASVS. Olim habebant locum duæ actiones scilicet receptitia, & de constituta: sed solum locum habebant in his quæ pondere, numero, mensúráve consistunt: & durabant vsque ad annum. Item inter veteres erat dubitatio an in debito conditionali, vel in diem, competeret actio facto constituto: & receptitia locum habebat quando aliquis constituerat se soluturum illud quod nullo modo debebatur. Hodie vero ampliat naturam actionis de constituta: quod locum habet in omnibus rebus quæ in stipulatum deduci possunt, siue sint mobiles, puta liber vel seruus: vel immobiles, puta fundus: & vel se mouentes, vt equus. & durat vsque ad xxx. annos: & locũ habet in debito tam puro, quã conditionali, receptita decærero locum non habente. & hoc in prima. An heredibus & in heredes detur actio de constituta? Dicitur quòd sic: nec illud quod nullo modo debitum est, constitutum

constitutum tenet: licet illo debito de luto condictio proponebatur ad repetendum, & nomine pecuniæ continentur omnes res, cum in eam possint conuerti: & veteres omnes res nomine pecuniæ designabant. & hoc in secunda. Si vero argentarij vel campsores consuetudinem habent in cõstituendo pro aliis, illa obseruetur. & hoc in tertia.

a *Communiter.* Nota tria vitia quæ per ordinem corrigit.

b *Longæua.* id est perpetua.

c *Concluderetur.* quos casus non habemus.

d *Constituto.* id est existente.

e *Fieri.* scilicet tantum.

f *Valeret.* scilicet si debitum erat conditionale, vel in diem. Vel dic quòd etiam de puro nõ videbatur pure fieri, cum verba prætoris diem ponunt: vt ff. eo. l. si duo. §. finali.

g *Hæ apertissimæ.* hic corrigit primum vitium.

h *Instrumenta.* fundi secundum quosdam: vt ff. de fundo instru. l. quæsitum. vel etiã pro chartis pone.

i *Et neque.* hic corrigitur secundũ vitium.

k *Triginta.* Not. personales actiones. xxx. annis durare: vt instit. de perpe. & tempo. ac. circa prin. & j. de præscrip. xxx. an. l. sicut in rem. Sed fallit in quibusdam, vt in actione de dolo: vt. §. de dolo. l. fin. & iniuriarum: vt. j. de iniur. l. si non conuicij. in fine. & redhibitoria, & quanto minoris: vt ff. de ædil. edic. l. sciendum §. fin. & in omnibus prætoriis personalibus: vt ff. de act. & obl. l. in honorariis. & in quibusdam aliis.

l *Et liceat.* hic corrigitur tertium vitium.

m *Pro debito pure.* quod ergo debetur pure, potest constitui in diem & sub conditione, sed non econtra: vt ff. eo. l. id quod. in prin cipio.

n *Vel sub conditione.* vt existente conditione teneatur etiam si pure fiat: aliàs vtraque actio depereat: vt ff. e. l. id quod.

o *Defraudata sit.* vt scilicet ex nudo pacto detur: vt instit. de act. §. de pecunia. Item datur spacium. x. dierũ, etiam si pure fiat: vt ff. eod. l. promissor. §. j. sed in hoc vltimo videtur ius cõmune: vt ff. de solu. l. quod dicimus. ADDITIO. Tu dicas quod licet sit iuris communis, quòd olim obtinet per receptitiam, & pro illo debito de luto condictio proponebatur ad repetendum, & nomine pecuniæ continentur omnes res, cum in eam possint conuerti: & veteres omnes res nomine pecuniæ designabant. & hoc in secunda. Si vero argentarij vel campsores consuetudinem habent in cõstituendo pro aliis, illa obseruetur. & hoc in tertia.

In quacunque re debita tenet constitutum, non in indebita. Item actio de pecunia constituta durat per. xxx. annos, & transmittitur hinc inde. Item statuta artificum inter se sunt valida. b. d. Bal. Vel sic: Actio de constituta olim non competebat, nisi quãdo res constitutæ consistebant in pondere, numero, vel mensura: & non durabat nisi anno: & pro aliis rebus dabatur actio recepti: ita hodie vero pro omnibus rebus & speciebus in constitutum deductis datur actio de constituta, sublata receptitia: cum omnes species in pecuniam conuerti possint: & durat spacio. xxx. annorum: & debitum etiam in diem vel sub conditione potest constitui, & datur heredibus, & cõtra heredes, dum tamen debitum sit constitutum. Et statuta ab argentariis & mercatoribus, inter eos sunt seruanda. Saly.

XI. Imp. IVSTINIANVS. A. Ioanni præfect. prætor.

R *Eceptitia* actione cessante quæ solennibus verbis composita, inusitato recessit vestigio, necessarium nobis visum est magis pecuniæ constitutæ naturam ampliare. Cum igitur præfata pecunię constitutæ actio in his tãtummodo casibus à veteribus concluſa est, vt exigeret res quæ ponderę, numero, mẽſura cõſiſtunt, in aliis autem rebus nullã haberet communionem: a & neque in omnibus casibus longæua b esset constituta, ſed in ſpeciebus certis annali ſpacio concluderetur: c & dubitaretur an pro debito ſub conditione vel in diem conſtituto d eam poſsibile eſſet fieri, e & an purè conſtituta pecunia contracta valeret: f hac apertiſsima g lege definimus, vt liceat omnibus conſtituere non ſolum res quę pondere, numero, menſura cõſiſtunt, ſed etiã alias omnes, ſiue mobiles, ſiue immobiles, ſiue ſeſe mouentes, ſiue inſtrumenta h vel alias quaſcunque res, quas in ſtipulationẽ poſſunt homines deducere. neque i ſit in quocunque caſu annalis: ſed ſiue pro ſe quis conſtituat, ſiue pro alio, ſit & ipſa in tali vitæ menſura, in qua omnes perſonales actiones poſitæ ſunt, id eſt in annorum metis triginta: k & liceat l pro debito purè, m vel in diem, vel ſub conditione n conſtitui: vt o non abſimilẽ penitus ſtipulationi habeat dignitatem: ſuis tamen naturalibus priuilegiis minime defraudata p ſit, ſed & heredibus & contra heredes Pcompetat: vt neque receptitiæ actionis, neque quæ alio indigeat reſpublica in huiuſmodi caſibus admini culo, ſed ſit pecuniæ conſtitutæ actio per noſtram conſtitutionem ſibi in omnia ſuf ficiens: ita tamen vt hoc ci inhæreat, vt pro iam debito q fiat conſtitutum: cum ſecundum antiquam receptitiam actionem res exigebatur etiam ſi quid non fuerat debitum: cũ ſatis abſurdum, & tam noſtris temporibus quàm iuſtis legibus contrarium ſit, permittere per actionem receptitiam res indebitas conſequi, & iterum r multas proponere condictiones, s quæ & pecunias indebitas, t & promiſsiones corrumpi u & reſtitui deſiniũt. ¶ Vt non erubeſcat igitur tale legum ſurgitum, hoc tantummodo conſtituatur, quod debitum eſt: & omnia quæ de receptitia in diuerſis libris legumlatorum poſita ſunt, abo leantur: & ſit pecuniæ conſtitutæ actio omnes caſus complectens, qui & per ſtipulationem poſſunt explicari. ¶ Et neminem moueat quòd ſub nomine pecuniæ etiam omnes res exigi definiamus: cum & in antiquis libris prudentium licet conſtituta pecunia nominabatur, tamen non pecuniæ tantum per eam exigebantur, ſed omnes res quæ pondere, numero, menſura conſtituræ erant. Sed & poſſibile eſt omnes res in pecuniam conuerti. v Si enim certa domus, vel certus ager, vel certus homo, vel alia res, quæ expreſſa eſt, in conſtituendis rebus ponatur: quid diſtat à nomine ipſius pecuniæ? Sed vt ſubtilitati eorum ſatisfiat, qui non ſenſum, ſed vana nominum vocabula x amplecti deſiderant: ita omnes a res veniant in conſtitutam actionem, tanquam ſi fuiſſet ipſa pecunia conſtituta: cum etiam veteres pecuniæ b appellatione omnes res ſignificari definiant, & huiuſmodi vocabulum & in libris iuris auctorum, & in alia antiqua prudentia manifeſtiſsime inuẽtum ſit. ¶ His videlicet quæ argenti diſtractores, & alij negociatores indefenſe c conſtituerint, in ſua firmitate ſe-

a *Communiter.* Nota tria vitia quæ per ordinem corrigit.

b *Longæua.* id est perpetua.

c *Concluderetur.* quos casus non habemus.

d *Constituto.* id est existente.

e *Fieri.* scilicet tantum.

f *Valeret.* scilicet si debitum erat conditionale, vel in diem. Vel dic quòd etiam de puro nõ videbatur pure fieri, cum verba prætoris diem ponunt: vt ff. eo. l. si duo. §. finali.

g *Hæ apertissimæ.* hic corrigit primum vitium.

h *Instrumenta.* fundi secundum quosdam: vt ff. de fundo instru. l. quæsitum. vel etiã pro chartis pone.

i *Et neque.* hic corrigitur secundũ vitium.

k *Triginta.* Not. personales actiones. xxx. annis durare: vt instit. de perpe. & tempo. ac. circa prin. & j. de præscrip. xxx. an. l. sicut in rem. Sed fallit in quibusdam, vt in actione de dolo: vt. §. de dolo. l. fin. & iniuriarum: vt. j. de iniur. l. si non conuicij. in fine. & redhibitoria, & quanto minoris: vt ff. de ædil. edic. l. sciendum §. fin. & in omnibus prætoriis personalibus: vt ff. de act. & obl. l. in honorariis. & in quibusdam aliis.

l *Et liceat.* hic corrigitur tertium vitium.

m *Pro debito pure.* quod ergo debetur pure, potest constitui in diem & sub conditione, sed non econtra: vt ff. eo. l. id quod. in prin cipio.

n *Vel sub conditione.* vt existente conditione teneatur etiam si pure fiat: aliàs vtraque actio depereat: vt ff. e. l. id quod.

o *Defraudata sit.* vt scilicet ex nudo pacto detur: vt instit. de act. §. de pecunia. Item datur spacium. x. dierũ, etiam si pure fiat: vt ff. eod. l. promissor. §. j. sed in hoc vltimo videtur ius cõmune: vt ff. de solu. l. quod dicimus. ADDITIO. Tu dicas quod licet sit iuris communis, quòd

p *Contra heredes.* vt. §. eod. l. j.

q *In omnia.* l. negotia.

r *Pro tam debito.* l. ciuili & naturali, vel naturali tantum. Item debitum debet esse re vel spe. ad hoc. ff. eod. l. j. §. debitum, & §. fi. & l. ij. & iij. in princ.

s *Et iterum.* id est ecõuerso.

t *Condictiones.* indebiti & sine causa.

v *Indebitas.* hoc per indebiti.

x *Corrumpi.* hoc per condictionẽ sine causa, vel incerti: vt. §. de condict. ex lege. l. vlti. Alij dicebant repeti cautionem per receptitiam. Alij per actionem de constituta. sed prima placet.

y *Conuerti.* non sic econtra pecunia in res: vt ff. de fideiuss. l. si ita fideiussorem.

z *Vocabula.* controuersiam de nomine pertinacibus hic relinquit. sic & in topicis Marcus Tullius: Cum res intelligitur, minus de nomine laborandũ est.

a *Ita omnes.* arg. quòd etiam quælibet vltima voluntas potest dici testamentum: vt. j. communia de leg. l. penult.

b *Pecuniæ.* nomen pecuniæ quandoque strictè sumitur: vt. j. tit. j. *modis pont.* l. j. & insti. de empt. & *nitur.* ven. §. item precium. Quandoque largius pro his quæ pondere, numero vel mensura cõſtiunt: vt. ff. de leg. j. l. talis. & ff. si cer. per. l. ij. §. item mutuum. Quandoque largiſsime pro omnibus quæ in patrimonio sunt: vt hic, & ff. de verb. sig. l. pecuniæ verbum. & l. pecuniæ appellatione. sed verbũ rei pro his quæ sunt etiam extra patrimonium: vt ff. de verb. signi. l. rei appellatio.

Pecunia nõ

c *Indefense.* id est sine defectu: vel id est eum tanto studio vt nõ sentirent animi fatigationem. constituebant enim olim argentarij quædam inter se, forte vt etiam non debitum posset constitui, & id seruabatur inter eos: vt hic, & arg. ff. de eedendo. l. quædam. §. ff. & in auth. de fideiuss. §. fin. coll. j. & hoc etiã hodie seruaretur, si inter se huiusmodi

constituerent: vt hic, &.d. authen. scilicet coram suo iudice quem habere possunt: vt. §. de iurisd. om. iudi. l. fi. non coră alio: cum non sit commune ius.

Statuta negotiatorum an sint seruanda.

DIui.} CASVS. Epistola diui Hadriani loquebatur tantum de fideiussoribus: vt si quatuor pro aliquo fideiusserint, poterũt impetrare beneficium diuisionis: vt quilibet pro parte teneretur. dicit quòd epistola ista locum habeat etiam in his qui constituunt se pro aliis soluturos: nam quilibet in solidum tenetur: præstito tamen beneficio epistolæ. ex quo enim est eadem equitas in fideiussoribus quę in constitutoribus: ergo idem ius obseruetur.

a *Diui Hadriani epistolam.* vt. ff. de fideiuss. l. fideiussor. hoc est verum vbi sunt soluẽdo.

b *Loquitur.* vt institu. de fideiuss. §. si plures. &. ff. de fideiuss. l. fideiussor. &. ff. de fideiusso. l. inter fideiussores. &. l. si plures. sed quandoque non diuidunt inter se: vt ff. rem pup. fal. fo. l. j.

† *Simile in ca. bonæ memoriæ. cum glo. cũ super verbo, similitudine. de constit. vti. vel inuti.*

c *Nullo modo.* idem ergo in tutore & curatore: vt. ff. de tut. & ratio. distra. l. j. §. nunc tractemus. Item nota: vbi eadem æquitas, ibi idem ius: vt. ff. de leg. & senatusc. l. nam vt ait. & ff. ad. l. Fal. l. fin. &. ff. ad. l. Aquil. l. illud.

DE PROBATIONIBVS.

Sicut actor tenetur probare suam intentionem, ita reus suam exceptionem. hoc dicit. Cy. Bar. & Paul. de Cast.

1. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Faustino.

VT creditor qui pecuniam petit numeratã, impleret cogitur: ita rursum debitor qui solutam affirmat, eius rei probationẽ præstare debet. § PP. Prid. Kal. Iulij Dextro. II. & Prisco Conss.

Agens rei vindicatione, probare debet se dominum: aliàs reus absoluitur, & dominus esse præsumitur. Bald. Salyce. & Paul. de Cast.

II. Imp. ANTONINVS. A. Aulizano.

alsam continuationẽ tribr. sequitur Odofr. Bar. B. Paul. & Sal.

In prædictis & infra dicendis opus est probationibus: & ideo de his potius per argumenta ostensio. & dicitur secundum P. quod intendit.

b Scilicet vt quis pro se obtinere possit sententiam. P.

VT creditor. } CASVS. Si creditor à me petit pecuniam, & negem ipsum numerasse: probare debet se numerasse. econuerso si eam me soluisse dicam, & neget: debeo probare pecuniam esse solutam.

d *Vt.* id est sicut. Accursius.

e *Implere.* id est probare, siue debitor neget, siue dubitet: vt hic. &. j. de non nume. pecu. l. si ex causa. &. l. adsueratio. &. l. j. j. de fal. cau. adie. &. l. si non designata.

d Idem tenet Ang. hic.

e Quæ præsumptio trãsfert onus probãdi, secundũ Cy.

f *Rursum.* id est contra.

g *Præstare debet.* siue neget creditor solutum, siue dubitet: vt hic, &. ff. eod. l. in exceptionibus. &. §. de rei vin. l. inciuile. Et euenient hæc duabus rationibus. Prima, quia debet habere lucrum ille qui adserit: sic & onus: vt. ff. de reg. iur. l. secundum naturam. Secunda, quia qui dicit, debet probare: vt. ff. eod. l. ei incumbit. quandoque tamen solutum præsumitur, cũ si debitor non probet: vt. ff. eod. l. si chirographum.

f Ista censetur approbata per Bart. & illam sequitur.

POSSESSIONES. } CASVS. Titius possidet fundum pertinentẽ ad me: conuenire eum debeo rei vin. ad fundum, & probare de dominio. quod si non probauero, fundus remanebit apud Titium.

g Ista placet Bal. & Paul.

h *Possessiones.* id est res possessas.

h Quo ad ius excipiendi, & retinendi. P.

i *Iudiciorum.* dato libello, & alia faciendo: vt. §. de lit. contest. authen. offeratur. Accursius.

i Ista ratio datur per Paul. hic. & huius rationibus quas vide per eum. dem.

k *Ad se pertinere.* vt. §. de eden. l. qui accusare. & de rei vindi. l. fin. &. §. eo. l. actor. &. l. fruſtra. &. §. de peti. here. l. cogi. &. ff. e. l. quinquaginta.

k Quæ cũ habet hoc beneficium diuisionis, scilicet coram iudice de quo agitur, & non coram alio. Bal. in. l. j. §. fin. quis. §. defferentia. ff. de acquir. poss. Quod dicitur vide.

l *Cessante.* vel quia nolis, vel quia non possis.

l Ista ratio datur per Bal. in. l. j. §. fin. quis. §. defferentia. ff. de acquir. poss. Quod dicitur vide.

m *Dominium.* id est possessio[f] secundum Io. vt. &. §. de rei vin di. l. quotiens. &. ff. de verb. sing. l. interdum. Sed P. dicit § proprie poni, & præsumi possessorem[h] dominum: vt dices. j. e. l. cũ res Tertij[i] dicũt quòd spoute reus probauit se dominum: vt. ff. eo. l. circa.

m Dominium. Bal. in. l. j. §. fin. quis. §. defferentia. ff. de acquir. poss. Quod dicitur vide.

n *Remaneat.* de facto.

n Remaneat. Bal. in. l. j. §. fin. quis. §. defferentia. ff. de acquir. poss. Quod dicitur vide.

EX persona. } CASVS. Auus meus & duo alij gesserunt tutelam cuiusdam pupilli: & ex mala administratione facti sunt debitores pupilli. auus soluit centum, & decessit: ne here rede relicto: alij facti sunt non soluendo, vult pupillus factus iam adultus me heredem aui mei ad. cc conuenire. dico alios contutores aui mei fuisse soluendo tempore depositæ administrationis: vnde tibi imputet pupillus qui tantum superfedit cõuenire: dicitur quòd si probem hoc, non debeo conueniri ex persona collegæ aui mei. & dirigit imperator sermonem ad me heredem.

o *Aui.* cuius est is heredes. Et dic vt supra, id est auum & collegam administrasse, & auum pro ſta parte satisfecisse. k Vel dic collegam tantum administrasse, & illum auum teneri: quia non petiit eum remoueri: quo casu etiam magistratus primo conuenitur quæ auus: l & si tempore depositi officij fuerit soluendo collega, non tenetur magistratus: nec iste: m vt hic, &. ff. de magi. conue. l. j. §. si magistratus. & de tut. & ratio. distra. l. §. nunc tractemus. &. §. vsque adeo. &. ff. eodem. l. non est necesse. &. j. in quibus cau. habenti tu. l. fin. &. de diui. tu. l. j.

o Ista ratio datur per Bal. in. l. j. §. fin. quis. §. defferentia. ff. de acquir. poss. Quod dicitur vide.

POSSESSIONES h quas ad te pertinere dicis, more iudiciorum i persequere. Non enim possessori incumbit necessitas probandi eas ad se pertinere: k cum te in probatione cessante, l dominium m apud eũ remaneat. n PP. XV. Kal. Decemb. Læto & Cæreale Conss.

Si collega fuit soluendo tempore depositi officij, alter collega non potest conueniri, nec eius heres. Bal. vel sic: ex præsenti statu præsumitur in præteritum, & qualis quis hodie reperitur, præsumitur fuisse, nisi probetur contrarium. & ad hoc allegatur. Item allegatur quòd ex persona tutoris, qui erat soluendo tempore finiti officij, non potest quis conueniri. hoc dicit secundum Paul. de Cast.

III. Imp. ALEXANDER A. Leænæ & Lupo.

EX persona collegæ aui o vestri conueniri non debetis, si eundem collegam tẽpore depositi officij soluendo fuisse ostenderitis. p PP. V. Kalend. Ianuar. Pompeiano & Peligno Conss.

Dominum potest probari tam per instrumentum quàm per testes. hoc dicit, vel per alia indicia. Paul. de Cast.

IIII. Idem A. Vito.

PROprietatis dominium q non tantum instrumento emptionis, r sed & quibuscunque aliis legitimis s probationibus ostenditur. PP. Kalend. Nouembr. Alexandro A. III. & Dione Conss.

Scriptura priuata sine aliis adminiculis non sufficit ad probationem plenam inducendam. hoc dicit. & vt dicit erat à lege sequenti, pone casum in scriptura priuata debitoris, contra quam agitur. Lex autem sequens, & lex exempto, loquuntur in scriptura priuata ipsius agentis, vt non faciat fidem pro se, sed nec scriptura priuata contincti facit fidem cõtra se nisi habeat alia adminicula. Paul. de Cast.

a *Instrumenta domestica.* id est priuata, non à tabellione facta, sed à confitente, siue ab alio: vt si scribo, debeo tibi decem. & dicuntur domestica, quasi in domo mea scripta. Et est notandum ℣ primo ponit genus, postea duas species, quæ sunt hic, scilicet testatio, quando inter ueniunt testes. sic & j. tit. j. l. j. & ff. de nego. gest. l. Nesennius. & ff. eo. l. fi. in princip. Adnotatio quando sine testibus, & semper a sine causa. aliàs valet b in mutuo post biennium, in aliis causis statim: vt infra de non nume. pecu. l. in contractibus. in princip. & l. generaliter, & ff. qui. ex caus. ma. l. nec non. §. si quis.

† *Concor. c. licet gl. in. c. extra de fi. instru. & immo locutor de scriptura priuata ad testata, vel ad habente eandem obligationẽ, quæ non facit in mutuo post biennium vel in aliis causis statim plenã fidem de se si sine admin. B. & Paul.*

b *Aliis quoque.* nisi tres sint testes inscripti. ergo cum aliis prosunt. Et sic no. quæ nõ prosunt singula, multa iuuant: vt hic. & infra. l. proxim & ff. ex quibus cau. l. nec non. §. si quis sæpius. nec debet iudex allegare animum ad vnam speciem probationum: vt ff. de testi. l. iij. §. ciuſdem. Argum. contra infra qui numero tu. l. vnica in fine. ADDITIO. Die quòd quando plura tenduntur ad fundandum diuersa, tunc procedit contrarium. quando autem tenduntur ad perficiendum vnum totum, tunc procedunt ista iura secundum Barth. in. l. j. §. iidem Cornelio. ff. de quæst.

b Hoc verũ si stat confessata: secus si negata, secundũ Bal. & Paul.

RAtiones. } CASVS. Si scripsi in rationibus meis Titium debere mihi decem, hæ rationes ad probationem non sufficiunt. Idem est si dicam in testamento quod debeam Titio x. & debeam, non præiudicatur per hoc heredibus: quod verum est si ego testator non iurani: quia si iurauit, heredes tenentur seruare iuramentum meum. alioquin amittent omnia quæ sibi relicta sunt: & licet hoc iuramẽtum præiudicet heredi, non tamen præiudicat creditoribus. h. d. cum authen. sequent.

c *Rationes.* quæ sint, dic vt ff. de eden. l. si quis. §. rationem.

d *Desimili.* ideo, quia credebatur quòd si quid esset ibi falsum, remouisset testator.

e *Eiusdem turis est.* i. sicut superiori casu non operatur aliquod præiudicium debitoribus: sic & in sequenti non parat eis securitatem: quod obtinet, vt in authen. hic posita.

c Placet Bar. & Paul. & Opi. Hi. procedit vbi testator omnia probauit per testes, & de pac. l. tale. & ff. de fal. causa adiec. l. j. in fi. & ista placet Bal. & Paul. & ista ratio est bona secundũ Bar. & Sal. & Dd. & ita tenet Bal. in. l. j. §. fi. ff. de testa. l. fin. vers. quæritur.

f *Quantitatem.* hoc limitat authen. quam hic signat: quia si iurauit defunctus, heres eius plus non potest petere: sed nihilo minus potest excipere. Et die, quantitatem, scilicet. x. cum sibi deberentur c xx. Aliud si dixit tantum, secundum Ilu. Sed Azo dicit idem etiam si dixit tantum, quia errore id videtur dixisse, cum per heredem aliter esse probetur, niti inueniantur probationes deficientium, id est morientium, non de pac. l. tale. & ff. de fal. causa adiec. l. j. in fi.[d] Et nota hic quòd enunciatiuæ voluntates deficientium, id est morientium, non sunt pro lege seruandæ niti probentur: vt ff. ad Syllan. l. j. §. fi. & l. ij. & habes hoc etiam supra cõmunia vtriusque ind. l. scripsi & ff. de leg. ij. l. Titia. §. Caius. & l. antepen. §. quisquis. & infra ar. tut. l. j. Sed in casu seruantur voluntates enunciatiuæ:*

d Ista ratio est bona secundũ Bar. & Saly.

e Dissimiles. Bald. Ang. Io. & Paul.

v. Imp. PHILIPPVS A. & PHILIPP. Cæs. Sertorio.

INstrumenta † domestica a, seu priuata testatio seu adnotatio, si non aliis quoque b adminiculis adiuuentur, ad probationem sola non sufficiunt. PP. VII. Idus April. Philippo. A. & Titiano Conss.

Rationibus defuncti non statur ad probandum sibi vel heredi vel seruienti debitum fuisse. h. d. Bal. Vel sic: Rationes priuatæ, defuncti non probant sibi deberi: & verba enũciatiua in vltima voluntate emissa ad commodum heredis, etiam prosunt, nec ad incommodum eius emissa nocent, nisi testator iurauerit. h. d. Saly. Vel sic: Scriptura priuata non facit fidem pro scribente. h. d. vsque ad ver. eiusdem iuris est. cum. l. exeiusdem. in fi. eo. Paul. de Cast.

VI. Idem A. & CAESAR Romulo.

RAtiones c defuncti d, quæ in bonis eius inueniuntur, ad probationem sibi debitæ quantitatis solas sufficere nõ posse, sæpe rescriptum est. ¶ Eiusdem iuris est & si in vltima voluntate defunctus certam pecuniæ quantitatẽ f, aut etiam res certas sibi deberi significauerit. PP. Idibus Martij, Philippo. A. & Titiano Conss.

IN AVTHEN. DE iureiurando à moriente præstito. §. vlt. colla. v. constitu. ij.

Adserenti iurata testatoris heredes stare debent: creditoribus autem non potest imponere legem. Bald.

QVod obtinet g omnimodo si testator non iurauerit: alioquin heredes necesse habent testatoris religioni stare. aut minime fruentur his quæ relicta h sunt:

f Fundata intentione actoris, secundum Bald. & Paul.

g Sustinetur secundũ B. quia licet non teneatur probare se minorẽ tempore quo petit restitui, etiã si allegetur tamen tenetur se probare minorẽ tempore lesionis. Bald.

h Istam sol. sequitur B. Bald. Saly. & Paul.

i Ista ratio est bona secundũ Bar. & Saly.

k Dissimiles Bald. Ang. Io. & Paul.

sed creditoribus nihil ex hoc præiudicij comparabitur i.

Ex propria scriptura creditoris non conuincitur debitor, etiam in fiscali. h. d. Bald. Vel sic: Etiam pro fiscali debito propria scriptura non probat. Salycet.

VII. Imp. GALLIENVS A. Sabino.

EXemplo pernitiosum est k, vt ei scripturæ credatur, qua vnusquisque sibi adnotatione propria debitorem constituit. vnde neque fiscum l, neque alium quemlibet ex suis subnotationibus debiti probationem præbere oportet. PP. III. Non. Mart. Gallieno A. VII. & Sabinillo Conss.

Reus non est onerandus in probatione. Baldus.

VIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIANVS. AA. & CC. Publicio & Optato.

FRustra veremini ne ab eo qui lite pulsatur, probatio exigatur m. PP. XIIII. Kalend. * Basso & Quintiano Conss.

Allegans se minorem, debet probare se minorem. B. Bald. & Salyc.

IX. Idem. AA. & CC. Martianæ.

CVm te n minorem quinque & viginti annis esse proponas o: adire præsidẽ prouinciæ debes, & de ea ætate probare P. Dat. Idib. April. AA. Conss.

Illud quod potest & solet ab alio abesse, non probat illud esse. ad hoc allegatur. Vel sic: Quando sunt aliqua penitus separata, vno probato reliquum non probatur. h. d. Bal. Vel sic: Probatio debet esse de necessario, non de contingenti concludente. Vel sic: Non probat hoc esse, quod ab hoc etiã quidquam contingit abesse. Vel sic: Consequentia quæ procedit ex fallibili, non est bona: quia non officit ex, vel necessaria. Salycetus.

sic: vt supra eo. l. j. & supra de eden. l. qui accusare. & infra eo. l. actor.

CVm. } CASVS. Si dico me minorem, quia volo excusari à tutela, vel forte quia nolo liberari à curatoribus: de ætate probare debeo.

n *Cum te.* nolens à cura liberari.

o *Proponas.* adserendo te velle restitui secundum quosdam, quod non placet s: quia & maior petit restitui intra quadriennium. quare dic vt dixi. ff. de mino. l. de ætate. Vel dic, nolebat à curatoribus liberari.

p *Probare.* testibus vel instrumentis, vel etiam corporis aspectu: vt ff. de mino. l. minor. xxv. annis adito. est ergo aliud b in ætate quàm in dominio, vbi quis præsumitur dominus. qui aliquando fuit: vt hic, & j. eo. l. fin. c. non autem sic præsumitur minor qui aliquando fuit: vt hic. & est ratio, i quia solus temporis cursus facit maiores: non autem mutat dominium. Et distingue sic in ætate, vtrum intendendo quid dicat minor: vt quia velit à tutoribus liberari: & tunc probat: vt ff. de mino. l. minor. xxv. annis adito. an negando k pura cum tutores volunt finire tutelam, dicentes eum factum puberem, & tunc nõ probat. Ecõtra si dicat se minorem, probat: quod vel hoc modo probat, quòd tempore cõtractus fuit minor: vt §. de in integ. resti. mino. l. si minorem. ADDITIO.

Dicas breuiter ex mente doctorum & ille debet semper probare ætatem, qui eam allegat: siue actor ad fundandã intentionem suã, siue reus ad fundandam exceptionẽ: de quo est casus

NVt dicit Bar. ibi, in l. si minorem. §. de in integ. restitut. *Eque natales.* ¶ CASVS. Si de possessione seruitutis in libertatem: pronocauerit filia tua ancilla: an sufficiat ad probãdum eam liberam, si instrumẽtum natiuitatis tuæ ostendas, quo probatum est ingenuũ te esse, vel aliquando fuisse ademptum honores, quæritur? Dicitur quòd non: quia bene potest esse & sis ingenuus: filia vero ancilla, puta si eam ex matre ancilla susceperis; quo casu partus ventrem sequitur. * Vlianus.

a *Natales.* id est natiuitates[a], seu scripturæ natiuitatis alicuius, quibus cõtinetur quo patre sit natus, & qua matre, & quibus consulibus.

b *Ingenuitate.* & est ratio, quia conditio matris inspicitur in liberis.

c *Cum nihil.* probabilitatis vel necessitatis, cum partus vẽtrem sequatur: vt supra de rei vind. l. partum. & ff. de ста. ho. l. & seruorum. §. fi. & infra de lib. cau. l. aui. licet sit arg. contra infra ne de ста. defunc. l. si pater[b]. Et not. hic arg. quòd non probat hoc esse, quod ab hoc contigit abesse: facile scilicet & frequenter. ff. ¶. eo. l. ad probationem dominij. & l. ad probationem seruitutis. vt infra vnde cognat. l. pe. si vero sunt duo talia quorum vnum non est sine altero, vel raro est, [c]vel non est sine altero frequenter: vno probato, probatur & reliquum: vt ¶. eo. l. siue possideris. & l. cum precibus. & l. matrem: nam & potest mater libera fuisse, & filij serui esse, sed non præsumitur: vt ¶. eo. l. matrem. & idem in auia materna, & cæteris vsque ad sextum gradum in quo sit computatio cognatorum: vt ¶. de lib. causa. l. aui. In auis & proauis etiam maternis contra: quia fœminarum condicio tantum hic est spectanda.

Si scriptum. CASVS. Si amita tua, quæ est soror patris tui, testamentum fecerit, & extraneum instituerit: si testamentum probare possis esse falsum, vel instittutum non capacem: de hereditate agere poteris. Viuianus.

d *Scriptum.* quod satis est interim pro eo, siue possideat, siue[d] petat.

e *Aliaratione.* forte quia non sit capax, præsumitur enim capax: vt ff. eo. l. ab ea parte. vel non sit solenne testamentum, vel falsum. ADDITIO. Istud exemplum est bonum in se, sed quo ad literam non: quia litera præsupponit veritatem facti. Bal. & Saly.

f *Agere potes.* possidens idem probaret. & ad idem §. de iur. & fac. igno. l. si post. Arg. contra. ff. de Public. l. quæcunque. §. fi. & §. de inoffic. testa. l. liberi. & ¶. de codicil. l. nec codicillos. & ff. eo. l. quidam[f]. Et nota quòd hic agitur petitione hereditatis.

Vnus res. CASVS. Si fundum à patre tuo emptum Seius possideret, & eum per rei vin. petere velles si instrumenta emptionalia nõ haberes sed alias probationes, quibus probare possis patrem tuum emisse, & precium numerasse, & in vacuam possessionem inductum fuisse, & venditorem dominum fuisse: tunc sufficit & licet Pla. hanc quartam non exigebat, tamen dixit quòd vindicare possis, licet non est eius res, quia contractus eam firmitatem habet ex solennitate verborum, & scriptura interueniente, & alijs adminiculis, aliquando enim interuenit scriptura non vt contractus per eam firmitatem & substãtiam obtineãt: sed solum ad æternam rei memoriam. Viuianus.

g *Cum res.* i. obligationes: vt inst. de rebus cor. & dictio cum, ponitur pro quando. nam quandoque fiunt in scriptis, si hoc

x. Iidem AA. & CC. Isidoro.

NEque natales[a] tui, licet ingenuum te probare possis, neque honores quibus te functum esse cõmemoras, idoneam probationem pro filiæ tuæ ingenuitate[b] continẽt: cum nihil[c] prohibeat & te ingenuum, & eam ancillam esse. Dat. XVIII. Kalen. Maij. AA. Conss.

Qui vitium inuisibile obicit testamento, illud probare tenetur. b. d. Bal. Vel sic: In dubio præsumitur pro testamẽto, nisi cõtra probatur. b. d. secundum. Bar. Vel sic: Qui testamentum impugnat, debet ostendere causam quare caueat viribus. Vel sic: Iuris negligentia debet probari, quando intentio fundatur ex ea. Salyc.

xi. Idem AA. & CC. Antoniæ.

SI scriptum[d] heredem ab amita tua, vel de testamenti vitio, vel quacunq; alia ratione[e] nõ posse obtinere hereditatem, probari à te posse confidis: de hac hereditate apud rectorem prouinciæ agere potes[f]. S. V. Kal. Maij Heracliæ. AA. & CC. Conss.

Etiam sine instrumenti potest probari dominium probando titulum emptionis cum precij numeratione, & vacuæ possessionis traditione. hoc dicit secundum Baldum & Salycetum.

xii. Iidem AA. & CC. Chroniæ.

CVm res g nõ instrumentis gerantur, sed in hæc rei gestæ testimonium[h] conferatur: factã emptionem[i], & in vacuam[k] possessionem inductum patrẽ tuum, [l]precium[q] numeratũ[l], quibus[m] potes in re proditis probationibus docere debes. Dat. V. Non. Octob. AA. & Conss.

Litera per quas quis mulierem quandam sibi sororem appellat, eam vere sororem non faciunt, sed probant seu præsumi faciunt: aliter tamen rem se habere probare potest: b. d. primo. Item rescriptum quo datur arbiter ad diuidendum hereditatem inter duos velut fratrem & sororem, & tanquam coheredes, non præiudicat absenti. Sal. Vel sic: Per literas adsertorias consanguinitatis non inducitur consanguinitas, nec probatur si simpliciter propter aliud sint emissæ. b. d. Pau. de Cast.

xiii. Idem AA. & CC. Iustino.

NOn epistolis[†] necessitudo consanguinitatis, sed natalibus[n], vel adoptionis solennitate coniungitur[o]: nec

Quæ dicta sunt de pign. l. contrabitur. & infra de contrahen. empt. l. non id. circo. & ff. de fid. instr. l. in re.

Dic quòd probatio ad probationem testium recedit, nõ tamen quam. Accurs.

Dic quòd demonstratiue ponitur: non ut Bar. & Sa. fundum. dominij. vacuam. Dicitur possessionem vacuã quã aliquis nõ sed requirit. possessionem. vel sic: vt ff. de act. emptionis. l. ij. §. j. & l. iij. Et dic quòd demonstratiue ponitur: non ut Bar. & Sa. quòd sit opus ad translationem dominij vacuam tradi: vt ff. de per tuas. de fundo. l. si fundum. licet quidam contra: vt per glo. ibi dixi. Item dixit non sufficere hic P. quòd satis est ad probationem dominij probationem rem filium probare hæc tria, nisi, [p]si quis emptionem, & vacuæ possessionem, & precium soluisse. vt ff. de acquir. re. do. & P. quæ. l. traditio. oportet ergo probare quod vendens dominum fuerit[p]: iudicio. per vt ff. de pign. l. & quæ. vbi Angelus dicit quòd potest probari, quia probat eum vel vsucepisse, vel specialiter: vel agitur ibi tantum de possessione reuocanda, non dominio.

l *Numeratum.* non ergo Publicianam intendit: vt ff. de pub. l. de precio, sed directam in rem. [q] vt §. de rei vin. l. quotiens.

m *Quibus.* de hoc erat quæstio: quia solis instrumentis videbantur probari. sed non est ita: vt hic, & §. eo. l. proprietatis.

Non epistolis. CASVS. Si alicui ancillæ epistolam misisti, in qua eam sororem vocasti, illam credens sororẽ tuam esse, illa petiit iudicẽ, qui diuideret inter te & ipsam bona hereditaria: diuisit, vel non, non curo, si postea apparerat eam ancillam esse: an tibi per epistolam in qua eam sororem vocasti, præiudicasti, quæritur? Dicitur quòd non: nec diuiso facta per iudicem præiudicauit, cum non per epistolam soror fiat, sed per consanguinitatem, vel per adoptionem.

n *Natalibus.* id est natiuitate: vt infra de lib. cau. l. parentes.

o *Coniungitur.* vt infra de testa. l. neque professio. neque liber fit per epistolam: vt arg. infra de liber. cau. l. inbemus. nec coheres, vt hic subijcit: vt ff. de pactis. l. epistolam. Et quod dicit, non coniungitur epistolis, dic quòd nec reuera, neque ad præiudicium, secundum quosdam. nec ob. ff. eod. l. quidam. in fin. quia ibi non probant heredes fratres defuncti: quia erant in possessione filiationis[r]. Alij vt Ia. quòd ad præiudicium valent epistolæ, donec contra probetur: vt ar. ff. de lib. agn. l. j. §. Iulianus, alias est. §. quod senatusconsulto, sed videtur quòd per epistolam probetur: vt ff. eo. l. fi. j. respon. Solut. non probant plene epistolæ, vt hic, sed semiplene: vt ibi. [s] & sic cum alijs prosunt: & supra eod. l. instrumenta.

a *Aduersus absentem.* id est contra illum qui suam ancillam vocauerat sororem.

b *Pro ancilla.* à procuratore ancillæ quę constituit procuratorem ad petendum iudicẽ familiæ erciscundæ, ideo quia soror nominata erat, secundum. Azo. & sic duo erant pro ea.

c *Emisisti.* nec est amplius aliquid factum.

d *Pro coherede.* à procuratore ancillæ, quasi ipsa esset coheres. Az. & dic quòd hic erat in possessione fraternitatis: & ideo frater, probat.

Non nudis. §. CASVS. Nutriui Titium in domo mea tanquam filium, & eum filium nominabam. nõ præiudicatur mihi per talem adseuerationem si meus filius non sit.

e *Non nudis.* filius petebat paternã bonefacia à patre: hic negat filium.

f *Adseuerationibus.* adseuerare, est sine interrogatione aliquid verum falsúmve affirmare: aliquin si interrogatus respõdeat, est hoc profiteri vel professio.

g *Professione.* scilicet falsa.

h *Consentiant.* vnde videbatur præiudicium veritati fieri per talem consensum: id est vt vtera non queratur an filias sit. Accursius.

i *Constituuntur.* vt & dixi supra. l. proxim. in princip.

k *Alienum.* scilicet filium.

l *Detege.* cum ille quasi possideat filiationem, [b] & quæstio est, vtrum filius sit istius, vel alienus. sic & supra. l. proxi. erat in possessione fraternitatis. Sed secundum Iaco. non erat ita, sed dicebat ex confessione facta extra iudicium plenum alicui fieri præiudicium. ADDITIO. Dic hoc verum, quando fuit principaliter facta propter filiationem: secus si propter aliud, vt est de mente Salyc. de quo per Bar. in. l. j. §. idem per. contrarium. ff. de alien. libe.

VIs eius. CASVS. Duxisti Stichum ad domum tuam per vim, vt sic seruiret tibi. postea fugit. an ob hoc quòd tibi seruierit, & ita dicis te esse in possessione seruitutis illius, probare debeat se esse liberum, quæritur? Dicitur quòd non. sed si dicat se liberum, debet iudex inquirere an bona fide, an dolo sit in possessione. si dolo, quod præsumitur quia aufugit, debet probare se liberum. si bona fide, quod præsumitur ex violentia sibi facta, debes probare ipsum esse seruum tuum.

m *Vis eius.* i. violenta possessio quam habet in seruo.

n *Minime prodest.* iusta tamen prodest. & sic infert, cum igitur, &c. vel plane. & hæc verior.

o *Profitearis.* quod facit contra te.

p *Verum.* hoc autem pro te.

q *In possessione.* scilicet an ille per violentiam[c] detinuit te: quo casu præsumeris quòd bona fide sis in possessione libertatis. an non per violentiam, & tunc præsumeris mala fide. Vel aliter id est an fugeris: quo casu præsumitur eum te bona fide tenuisse. an non fugeris, & tunc præsumitur mala fide te tenuisse. Sed non placet: quia de fuga constetur[d]; & sic certa est, & ideo non inquiritur. & hac eadem ratione non placet secunda expositio. Vel tertio [e] subaudi, & post inquiratur an violenter tenuerit te: & tunc licet aufugeris de domo Seueri, & sic in possessione libertatis sis dolo malo: & ideo videtur idem ius statuendum quod esset si esses in possessione seruitutis: vt §. vbi causa sta. agi debeat. l. j. & ¶. de lib. cau. l. eam quæ. quia tamen seruus iustum initium non habuit, commodum possessionis nancisci non debet: vt. ff. eod. l. si quis liberum. & super huiusmodi quæstione pronunciabitur: vt hic. & ff. de lib. cau. l. liberis. §. fi. & ff. eo. l. si filius.

Siue possidetis. ¶ CASVS. Titius habebat quatuor filios, duos emancipatos, duos in potestate: decessit in patria potestate constitutus institutis heredibus, emancipatis præteritis vel exheredatis: & ita nihil eis dedisse videtur. emancipari dicũt quoddam prædium ad se pertinere causa donationis in eos factæ à patre: dicitur quòd si possiderent prædium, & alij in potestate peterant: qui in potestate non sunt, habent probare prædium ad se pertinere. Si in contrarium, adhuc debent probare emãcipati dominium prædij ad se pertinere ex causa donationis in eos factæ a patre. Not. ex ista. l. quæ semper allegatur ad hoc quòd qui semel probatur fuisse dominus, præsumitur semper durasse dominus vsque ad mortem: vel si viuit, præsumitur hodie esse dominus, nisi contrarium probetur. Pau.

r *Bacti.* vnde. ff. vel quo titulo sint sua.

s *Siue ipsis.* præteritis[f] forte, vel exheredatis.

t *Constituit.* per quod præsumitur esse vestra. qui enim fuit dominus, adhuc dominus præsumitur, & vel eius heres: vt hic. & ff. de reg. iur. l. quod nostrum. & arg. ¶. tit. j. auth. si testis. & §. de seruil. l. altius. & not. ff. fin. reg. l. in singulis. secus in ætate: [h] vt & §. de in integ. restit. minor. l. si minorem. & dixi supra eod. l. cum re. Vel dic contra. vt not. & bene ibi colligitur in l. si minorem. Quid in possessione? Idem secundum P. & H. vt infra. de pignor. action. l. si creditor. & supra ad exhibend. non ignorabit. Sed Ioann. non idem: quia facilius amittitur possessio, quàm dominium: vt ff. de acquirend. possess. l. si quis vi. §. differentia: & non obstat lex, si creditor. quia habuit causam à me. nec illa, non ignorabit. quia probatur quòd tempore litis contestatæ erat apud possidentem rem. Vel [i] distinguitur quando tractabitur de commodo possessoris: vt quia dicat se vsucepisse, & tunc sit vera opi. Pla. aut de incommodo: vt quia conuenitur rei vindicatione, & tunc est vera opi. Io. [k] Vel potest dici quòd vbi à me vindicas, non præsumor possidere, licet aliquando possedi. sed econtra si dico me vsucepisse, præsumor quòd tempore litis cõtestatæ erat apud possidentem: sed econtra constat quòd non præsumor ideo non possidere hodie, quòd aliquando non possedi. [l] vt ff. de except. rei iudic. l. si rem. & l. si quis ad exhibendum. & ff. rem ra. haberi. l. procurator. in prin.

ADDITIO. Potes apertius dicere ex mente Ia. de Arena, quem sequitur hic Sal. quòd si quis probat te possedisse sunt iam. decem anni, non præsumitur ex hoc quòd hodie possideas. sed si quis probat te possedisse iam est mensis, vel sunt. decem dies, præsumeris etiam hodie possidere: quia in modico interuallo non præsumitur interuenisse mutatio.

u *Petitis.* s. fundum. & sequentia erunt verba responsionis: vel petitis hoc, scilicet vt intentionem, &c.

x *Facti sunt.* sic ergo reus probat, & causam siue titulũ dicere cogitur.

Antonio.

VIs eius[m] qui se dominum contendit, ad imponendum onus probationis seruo, minime[n] prodest. Cum igitur aufugisse te de domo Seueri profitearis[o]: verũ [p] nec ab illo iusto initio, [†] sed per violentiã adseueras te esse detẽtum: inquisito prius an in possessione[q] libertatis sine dolo malo constitutus sis, tunc etiã onus probationis quis debeat subire, per huiusmodi euentum declarabitur. Dat. VI. Kalend. Ianua. AA. Conss.

Dominium patris præsumitur continuatum in filium heredem, non in eum qui se prætendit donatarium. Bald. Vel sic: Filius emancipatus adserens rem sibi donatam à patre, debet illud probare: siue ipse per se ab herede possidente: siue heres ab eo possidente petat. Salycetus.

xvi. Idem AA. & CC. Philippo & Sebastiano. †

SIue possidetis prædia quæ à patre cõmuni sibi fratres emancipati donata cõtendentes vindicant, ipsis incũbit facti[r] probationis necessitatis. Siue ipsis[s] ea prædia quasi à patre vestro sibi donata tenentibus, vos coheredes cõstituti[t] patris petitis[u]: vt intẽtionem vestram non constituisse detegant, vnde domini facti sunt[x] emergente quæstione donec compellãtur. Dat. X. Kal. Feb. AA. Conss.

aliàs, vel secundũ. Sa. licet eũ sequatur Bal. & Ange.

Dixit est de mente Bar. B. Aug. & Pau. & Sa. & qualiter possessio possit probari, vide plene per B. Paulus. & Pe. in. c. per tuas. extra. & per Pau. in. c. a vestris. extra. & per Pau. de Castr. in. l. si filij sine. ff. de probat.

Dixit prima est de mente B. & Sa. Idem B. Pau. & Sal. ista placet Pau.

Dixit aliàs nec ab illo iusto initio, sed per violentiã detentũ adseuerat: inquisito.

† *In scriptis exẽ. legitur Philippe & Sebastiane.*

Cũ causa legitima. S. Si allegetur de hodie dominij, quia præsumptio iuris non prodest, nisi qui eam allegat. Pau.

b Quæ solo cursu tẽporis mutantur. Bar. Bal. P. P. & Salyc.

c Ille punitur quædam additio. Odo. quæ est vera, secundum Bal. Bar. & Ang. Pa. & Sal. k Scilicet quòd nõ præsumitur possidere, nisi habuerit causã ab adore, vel nisi eum tempore litis cõtestatæ possideret. B. Bo. P. S. et Ang. l Sed isto casu standum est probationi, quòd debet facere ille qui dicit Bar.

cogitur. & sic est contra. ff. de rei vind. l. res. & de petit. here. l. cogi. & supra eod. l. frustra. & infra eo. l. actor. & omnes tractantes de tali materia. Solu. ideo probat : quia præsumptio [a] est pro actore : vt hic, aliàs non : vt ibi. Et not. hic circa huiusmodi præsumptionem : quia aut non est dubitatio inter partes de facto, & ita lex præsumit super certo facto aliquid, vt reuersum ab hostibus non esse captum : vt ff. de testa. l. lege Corneliam. & idē in cæteris fictionibus, & tunc nunquam admittitur probatio [b] in contrarium : vt instit. quibus mo. ius pa. pote. solui. §. sed si ab hostibus. & infra de rei vxo. act. l. vna. §. accedit. & in j. respō. & hęc præsumptio dicitur ꝓprie [c] fictio. Vbi autem dubitatio est de facto inter partes, vt an quęsierit de bonis mariti vxor : & an contraxerit matrimonium cum libera muliere, ad quā consuetudinem habebat : & lex de facto de quo dubitabatur, præsumit sic fuisse vel non : bene admittitur probatio in contrariū : vt infra de dona. inter virum & vxo. l. etiam. & ff. de rit. nup. l. in liberę. nisi lex præsumat [d] & statuat : quod sit quandoque ex vigore scripturæ : vt infra. ar. ru. l. fin. & infra de contrahen. sti. l. j. & ff. de verb. obl. l. sciendum. sed in his duabus quæ ponunt eundem casum, dicunt quidam sic, non contra : [e] vt ff. de pac. l. iurisgentium. §. quod fere. Item ad hoc quod est hic, facit infra ad Velleianum. l. antiquæ. quandoque fauore vltimæ voluntatis : vt supra de inoff. testar. l. iij. [f] & infra de instit. & substi. l. generaliter. §. cum autem. sed hic posset probari contrarium. Quandoque fauore dotis : vt infra de rei vxo. act. in prin. [g] Itē vt j. ad Macedo. l. fi. Item est huic contra. argu. ff. eo. l. cum de indebito. §. finautem pro parte. vbi ex solutione transfertur onus probandi. sed hic non fuit solutum : [h] sed alio modo ad emancipatos prædia peruenerunt. & adde. ff. quod met. cau. l. non est verisimile.

a Ratione cuius præsūptionis erat eius intētio fundata. B.

b Sequitur eam Bart. & Paul.

c Idem Bar. B. & Pau.

d Quo casu asst præsumptio iuris & de iure, contra quā non admittitur probatio in contrariū ni si per cōcessionem partis. Bar. B. et Pau. hic.

e Et bene, vt per B. Ang. Alex. et Iaſ. in l. sciendū. ff. de ver. ob. f Ibi est præsūptio iuris tātum : ideo admittitur probatio in cōtrariū. Ange. hic et idē tenet Ia. in d. l. 3.

g Ibi est fictio, nō præsumptio. B. Pau. et Sal. h Cōcor. B. Bald. Pau. Ang. et Sal. i Sed quia manumissio hic allegatur, de aliis modis nō erat quæstio B. & Salyc. k Et bene, Bart. Bald. Pau. et Sal. l Virumque exēplum est verū : sed secundum. est amicabilius litere secundum Salyn. Nisi aliqua suspicio sit cōtra instrumentum propter rasurā vel quia

Probatio concludens ex tempore requirit probationē illius temporis : & probatio non concludens, non est probatio. b. d. no. secundum Bal. Vel sic : Non sufficit probari quòd quæstio status non moueatur fratribus vt præsumatur quis ingenuus : sed quod mater fuerit libera ante eius partum. Bal. Vel sic : Qui fundat intentionem suam in tēpore agē do vel excipiendo, debet tempus probare, ad hoc semper allegatur. b. d. Pau. de Cast.

XVII. Iidem AA. & CC. Paulinæ.

MAtrem tuam[a] consecutam libertatem, ac te post editam, vt ingenua probari possis, ostendi conuenit. [b] Quòd enim fratribus tuis nulla moueatur quæstio, ad defensionem tuam nihil prodesse potest. [c] Dat. V. Id. Feb. AA. Conss.

Statur instrumento donec probetur contrariū. Bal. Et plus valet quod agitur, quàm id quod instrumento inscribitur, seu simulate concipitur. Salyc.

XVIII. Iidem AA. & CC. Violantillæ.

CVm precibus tuis significes ignorante te prædium eū cuius meministi, sibi velut à te donatum[d] instrumentis inseri feciſſe : si vera sunt quæ precibus indidisti : nec ad nomen [e] factæ donationis fundus iste peruenit.

a Matrem tuam. CASVS. Si mulierem aliquam petieris vt seruam tuam, ipsa vero asserit se esse liberam, eo quòd fratres eius liberi sint : an eo ipso probare possit se liberam, quæritur? Dicitur quòd non, sed oportet quòd probet matrē suam fuisse manumissam : ideo quia ipsam constitit fuisse ancillam aliquādo, & se fuisse natam ex ea post manumissionē : quibus probatis erit ingenua.

b Conuenit. probatur & aliis [i] modis ingenuitas, scilicet per restitutionem natalium : vt ff. de nata. re. l. queris. Item per sententiam : vt ff. de sta. ho. l. ingenuum. Item quòd sit natus ex ancilla passa ignoram in fideicommissaria libertate : vt j. ad Orficia. l. fin. Item not. quòd hic ideo probat quia aliquando fuit mater ancilla : quod non placet : [k] quia probato de manumissione modo, quare magis nata præsumeretur ante manumissionē, quā post : sic enim in deterius præsumeretur, ꝙ esse nō debet : vt ff. eo. l. cum de ætate. Die ergo quòd ideo probat se post editam, quia erat in possessione seruitutis. & ad hoc arg. §. de peti. her. l. ij. & de rei vind. l. quoties. ADDITIO. Ista glos. ibi, dic ergo. bene loquitur, si filia erat actrix : sed si erat rea, prout litera innuit, die quòd si constituat se probatricem, debet etiam probare ingenuitatem, secundum Bald. Pau. & Salycet.

c Potest. neque quo ad necessitatem, neque quo ad probabilitatem : vt j. de libe. cau. l. multis.

Cum precibus. CASVS. Fecit Seius scribi in instrumento quod fundum Cornelianum ei dederas, cum de Semproniano intelligeres : vel debuit scribi quòd commodaque-

ras, & scriptum est quòd dederas : an per tale instrumentum præiudicetur, quæritur? Dicitur quòd si probare possis hoc esse, scriptum contra voluntatem tuam, tibi non præiudicat.

d Ad te donatum. cùm de alio intelligeres fundo, [l] vel cum deberet scribi, commodo. scriptum est, dono, vel, loco.

e Ad nomen. nedum ad rei veritatem : vt & supra de ferijs. l. à nullo.

f Oportet. præsumitur enim interim pro instrumento. [m] vt in authen. de fide instru. §. fi vero moriātur. col la. vj. fed probatio in cōtrarium admittitur, vt plus valeat veritas, quàm scriptura : vt hic, & infra plus va. quod agi. l. j. & infra si quis alteri vel sibi. l. cū proprias. & de reb. ali. non alien. l. diffrahente. & de emancip. l. ij. & de dona. l. nec ignorans, & ff. de excep. l. qui agnitis. Sed contra infra arbitr. tu. l. fina. §. j. & ff. de vsufruc. legat. si alij. Solu. illa specialia sunt [n] & facit extra de probatio. cap. tertio loco. & ibi not.

Exceptionem. CASVS. Mutuaui, & pactum feci de non petendo tibi vsque ad annum. cum sit dilatoria ista exceptio, initio opponenda est, & probanda postquam actor fundauerit intentionem suam : & verum est quòd probare potes prædictā exceptionem, nisi dideris testificata vel dicta meorum testium : & hoc dicit authentica.

g Exceptionem dilatoriam. Alia enim est peremptoria, alia dilatoria : quod dic per exempla : vt instit. de except. §. appellantur. Peremptoria potest [o] opponi, & probari quandocunque ante sententiam scilicet postquam actor monstrauerit intentionem suam : [p] vt infra. de except. l. si quidem. & infrà. sentent. rescind. non posse. l. peremptorias. & j. de præscript. longi temp. l. emptor. & extra de ordin. cognit. ca. j. hæc tamen lex, & alia de excep. videntur velle quòd reus debeat eam cōtestari ante probationē actoris : sed puto [q] quòd illa contestatio ex voluntate fiat, non ex necessitate. Item & quædam peremptoriæ opponuntur post sententiam : [r] vt diximus. ff. de iur. & fac. igno. l. j. & j. senten. rescin. non posse. l. peremptorias. Si autem dilatoria sit exceptio, si quidem solutionis ex pacto vel lege, opponi debet in initio causæ, & sub conditione, si actor probauerit intentionē suam : vt d. l. si quidem j. de except. aliàs si diceret se debere, sed sibi pactum factum, statim actor monstrasset per confessionē rei. Et intellige [s] causæ initium, contestationē litis, vel ante, vel circa : vt ff. de iura. calum. l. ij. in prin. & §. fin. Probatur autē hæc exceptio, postquā actor monstrauerit quod adseuerat : vt hic, ita tamen si reus non didicit testificata, quia tunc per testes non posset [t] probare, vt in authen. hic posita dicit. Si autem sit declinatoria iudicij : si quidem sciat hanc sibi cōpetere, in principio opponat, aliàs sileat : vt j. de excep. l. fi. & ff. de iud. sed & si susceperit. in prin. Si nesciat, opponat [u] etiam post sententiam, vt falsi procuratoris, & non competentis iudicis : vt ff. de proc. l. licet. & infrà. si à non compe. iudice. l. fi. ADDITIO. Addas hic pulchram glo. in verbo, in dilatoriis. in cap. exceptionem. extra de except.

AT qui semel. CASVS. Si ego produxi testes semel vel bis, & aperta sint dicta testium, ita quòd sciam ea quæ dixerūt testes, & aduersarius meus dispputauit super dicta testium : non potero postea alios testes producere. si non didici, postsum ter vel quater producere. Iurare tamen debeo, quòd nec ego nec aduocatus meus, vel alius pro me dicta testium perquisiuit.

At qui

produceno milia falsa erat facere. Bar. in l. 3. de iureiur. propter calum. dd. et so quitur ipsum gl. Bal. Bald. An. et Sa. † Concor. cum Tod. de fid. instrum. † De diffinitia exceptio num vide bo nam glan. exceptionē extra de ex ceptio. n Quibus in. l. si pro in strumento et præsumptio iuris : & de iure : contra quā non ad mittitur probatio. Salyc. o Idem Bar. & P. dicto nō sit cōtinuo in cau sa vel renūciatīe, probationē.

p Hoc est de iure cōmuni quia res nō incumbit eius probāti. l. frustra. §. q. Et bene, B. Am. Bal. Pau. & Sa. r Quæ sunt ille, quæ no impugnes sententiam, quæ tantum sunt limitatoriæ exceptionis, scilicet dilatoria et peremptoria. s Seqnitur Bart.

t Una posset quia licet animaduerso per alios articulis à pte nullum do defectū, tū ipsis cum vix : de quo latius in asthen. sequi. An. et est de mente Bal. & Pau. v Hoc verū in exceptionibus reales tibus inclusis : nō nullum : sed in aliis de quibus fit si ebat, sine si non abat, de posit poss. fe contestatio ponere. Pau. & Salyc.

a At qui semel. quidam legunt hanc authen. j. tit. j. l. fi.

b Acceperit. ac si dicat, siue à se, siue ab alio sciuit.

c Didicerit. vel suorum testium, vel aduersarij : vt in cor. auth. Accursius.

d Licentiam. id est facultatem. ff. de rei vin. l. officium. contra. Solu. vt ibi. ADDITIO. Die quòd ibi quintar in produ ctione quæ fit in nouo super alio articulo, hic super eodem. Bart. & Pau.

† Concor. cū hac authen. cum causis. cēsa glos. extra eo. tit. a Hoc intelli ge quando reprobatio respectu personæ. Bar.

e Productione. nisi ad reprobationē [a] testiſi : vt. j. tit. j. l. fi. quis testibus. & l. fi. & authen. si testis. An autem à se inductum posset reprobare? forte non : vt. d. l. fi quis testibus. Item nunquid in causa appellationis possunt produci? Respond. vtique secundum Azo. [b] vt infra de app. l. eos. §. fi quid. & de temp. app. l. per hanc. cum sit alia causa à prima. Ala. dicit quòd non, & quia dicit esse eandem causam, & quia ratio auth. est generalis : timor scilicet subornationis. sed prima opi. [c] fernatur. Sed iis canonicum distinguit, an super eodem capitulo, & tunc non potest : an super alio, & tūc potest : vt extra de testi. ca. fraternitatis. Item an possint produci? Dic quòd sic : quia ibi non est suspicio. & sic se habet consuetudo.

f Iussione. ff. de mino. l. minor. xxv. an. omissum. contra. Solu. vt ibi.

g Productio testium. renunciauerit, vel non renunciauerit testibus : ergo sola scientia nocet, sed renunciatio non : vt in cor. §. illud. & in nouel. de testi. §. & quia.

h Productionem. quidā dicunt [d] vnam productionem esse cum semel producuntur : [e] & si eadem die, & intra eandem dilationē iterum producuntur, est alia pro ductio. Alij vocant vnam dilationem, productionem vnam, intra quam quotiens voluerit, poterit producere. sed prima verior est. [f] Item quid si per se redierit? Videtur vltimo dicto standum : ar. ff. de manumiss. testa. l. Stichum. & de here. insti. l. fi ita scriptum. &. j. de libe. cau. l. cum precium. sed puto non habendam fei fidem, si cum aliqua parte fuerit locutus.

i Etiam in foro ciuili p cano in c. fraternitatis, extra de testi.

d Et bene Bart. Bald. & Salyc. e Cum examinatione. Bart. Bald. Ange. & P.

fidem prad.

g Die quòd si incontinenti restis redit, potest corrigere dictum suum : secus si ex intervallo. Bald. Pau. & Sal.

k Minime potest. vt. j. de Lati. liber. tol. §. ille autem.

l Nam si. vere non junatur agendo, quia neque excipiendo, si non dolo erat in libertatis possessione.

m Ad emptionis. scilicet Eutychiæ : sed an hoc sufficit?

n Furtum. ab aduersario factum. [h] secus si alio vel fortuito casu amittatur instrumentum : vt in contrario. j. tit. j. l. testium. in fi. & de fide instrū. l. fi. cui iniquum. &. j. de iure dot. l. cum citra. quæ sunt contra.

h Quo casō si potest pare instrumētum esse fabricatum, si et testes nō deponāt de eius tenoramento perdentis.

AT qui semel [a] † produxerit testes, aut bis, aut ter, & testificata tractauerit, aut ab aduersario hoc faciente disputationem acceperit, [b] & ex hoc testificata didicerit, [c] non habebit licentiam [d] vlterius vti productione [e] testium ex diuina etiam iussione. [f] g Si vero hoc non egerit : tunc danda est quarta productio testium g sacramento ab eo priùs dando, quòd neque subtraxerit, neque percontatus est ipse testificationes, vel aliquis aduocatorum eius, vel alius pro eo agens : nec per dolum, nec per machinationem, vel artem, quartam productionem [h] testium petat fieri.

Per productionem instrumenti subtracti non probatur libertas, sed magis præsumitur contra subtrahentem. hoc dicit not. secundū Bald.

XX. Iidem. AA. & CC. Phrominæ.

SI de possessione seruitutis, emptionis instrumentis subtractis [i], in libertatem proclamat Eutychia : cum peCtitori probationis onus incumbat, intentione sua defecta, his iuuari minime potest. Nam si in seruitutem petatur : ad emptionis [m] probationem nō est indiciis aliis opus, sed instrumentorum furtum [n] monstrare sufficit. III. Non. Decembr. Nicomediæ. CC. Conss.

Instrumentum nil aliud probat, quàm illud quod continetur in eo : & quod omittitur in instrumento, præsumitur non actum inter partes. Bald. Vel sic : Ad probationem dominij non sufficit agenti producere instrumentum in quo alius sua nomine emit, & probare quòd emit de pecunia ipsius agentis. b. d. secundum Pau. de Cast.

XXI. Iidem. AA. & CC. Crispo.

AD probationem dominij, aliena subtrahentes instrumenta, his vti minime possunt : quippe cum horum lectio non recitantem, sed quem tenor scripturæ designat, adiuuet. Cum itaque nec cætera probationum indicia reprobentur : iure competenti [p], prædiorum quæ in quæstionem veniunt, dominium ad te ostende pertinere. nam res vindicantem ab emptore, fuos numeratos numos adseuerantem, erga probationem [q] laborare non conuenit. [r] siquidem huiusmodi, licet probetur factum, tamen intentioni nullum præbet adminiculum. S. VI. Id. Decembr. Singiduni. AA. Conss.

Per media impertinentia non fit probatio. Bal. Vel sic : Ad probādum quem seruis, qui est in possessione libertatis, non sufficit probare matrem exercuisse seruilia ministeria, nec fratrem seruum esse. Bald.

XXII. Iidem. AA. & CC. Agathoclęæ.

AD probationem [t] seruitutis Glyconis, matrē [u] eius ac fratrem seruilia feciſſe ministeria, non sufficit : [x] cum neque ingenuorum conniuentia [y] coniunctis necessitudine præiudicet, neque de seruis ex eadem matre [z] natis libertatem vnus adipisci prohibeatur. [a] Dat. IX. Kal. Ianua. ipſis. CC. Cons.

Licet actor dicit se non posse probare, omnes tamen probationis non refundatur in reum. b. d. secundum Bald. & Salyc. & no. Vel sic : Actori asserenti incumbit onus probandi : reo vero negantinon incumbit, etiā si actor dicat se probare non posse : nec propter hoc conuenit in eum onus probandi transferre : quia negatiua probari non potest. b. d. Pau. de Cast.

XXIII. Iidem. AA. & CC. Menelao.

AD probationem dominij [a] Casvs. Si ex pecunia mea quam pene tes depōsui, prædium tuo nomine cōparasti : instrumentum emptionis quo continebatur te emisse, confectum fuit, & ego illud subtraxi : an ad probationem dominij, scilicet quòd precium ratione dominij ad me pertineat, eo vti possim, quæritur? Dicitur, quòd non, cum in eo de me nulla fiat mentio. Item nec sufficit si probem ex pecunia mea emptum fuisse, ad dominij probationem.

o Cum itaque. cum eis subtractis vti non possis. constat autem aliis argumentis vti posse, itaque, &c.

p Competenti. probando ea quæ dicuntur. §. eo. l. cum res.

q Nam res. bene dixi competenti.

r Probationem. scilicet talem.

s Non conuenit. quia non prodest. sic ergo nota quòd id debet quis probare, quo probato adiuuetur. sic & in interrogationibus. & arg. ff. de inoffi. testa. l. j. Item no, hic quòd res mea pecunia empta, non ideo est mea : vt &. j. si quis alteri vel sibi. l. j. & fallit in tribus casibus : vt dixi ff. de dona. inter virū & vxo. l. vxor marito [t]. *Et in d. si vt prade res*

t Et in d. si vt prade res

AD probationem. CASVS. Si Glyconem de possessione libertatis in seruitutē petieris : non sufficit probare quòd seruus tuus sit, ideo quia mater sua quę est libera, & fratres sui aliquā prætiterunt seruitium vel ministerium tibi : cum non matris & fratris consensus Glyconi vt fiat seruus possit præiudicare : & esse potest quòd Glyco sit liber factus ex eadem matre, fratre suo seruo existente.

t Ad probationem. quę domino incumbit, cum ex libertate petatur in seruitutem. aliàs secus si ex seruitute in libertatem petatur : vt. §. eo. l. matrem.

v Matrem. quæ erat libera. Azo.

x Non sufficit. vt infra de lib. cau. l. liberos. in fin. & infra de inge. ma. l. ij. Nam etiam liberi quandoque seruilia faciunt ministeria : vt. ff. de vsu & habi. l. cæterum. §. Proculus. & in instit. de vsu. & habi. §. j. Accursius.

y Conniventia. i. consensus matris & fratris, scilicet qui sunt ingenui, non præiudicat filiis : vt. §. de transact. l. transactionis matris.

z Matre natis. etiam ancilla.

a Prohibeatur. vt infra de libe. cau. l. multis. & l. aui. hic tamen seruus præsumitur.

Aliter, †

ACtor.¶ CASVS.Si fundum à te peto, nec probo, quia nō possum: & peto quòd tu probes contrariū, scilicet quòd ad me non pertineat: an sim audiendus, quæritur? & dicitur quòd factū negantis, &c. & intellige secundum rerum naturam, & secundum solitum cursum causarum.

a Actor. actorem accipe[a] etiam pro accusatore. vt. ¶. eod. l. fi. & pro reo excipiente affirmatiue: vt. ff. eo. l. in exceptionibus. nō negatiue. vt. ¶. de non nume. pecu. l. si ex cautione.

† Istam glo. vsque ad finem sequitur Saly.

† Concor. c. super hoc prope fi. extra de rem. & c. 3. circa fin. de causa poss. & proprie. & c. quoniam contra falsam. & c. ad nostram extra eo. ti.

ACtor,[a] quod adseuerat, probare se non posse profitendo, reum necessitare monstrandi contrarium non[b] adstringit, cum per rerum naturam[c] factum[d] negantis probatio nulla sit. † Datum VIII. Kalend. Ianua. CC. & Conss.

b *Non adstringit.* quādoque tamen ab actore præsumptionē pro se habente in reū transfertur probatio: vt. §. eo. l. siue possidetis. & infra de dona. inter vi. & vxo. l. etiam. quandoque econtra. à reo in actorem: vt. ff. eo. l. si pactum. & l. si chirographum. & l. cum de indebito. in princ. & §. j. & idem in accusatore & in accusato, scilicet quòd transferatur probatio de vno in alium: vt infra ad leg. Iul. de adul. l. si hi qui. & in authent. vt li. ma. & auiæ. §. quia vero ita comperiuntur. colla. viij. &. §. de episc. & cleri. l. si qua per calūniam.

Probatio quandoque transfertur de vno in alium.

c *Cum per rerum naturam.* id est per solitum cursum causarum. consuetudinem enim alteram naturam appellamus: vt. ff. de libe. & posthu. l. si quis posthumos. in prin. quæ est vt negans probare non debeat, sed affirmans. Alij vt Ir. dicunt per rerum naturam, vt affirmatum: quia quod affirmatur, est: & ita potest probari per differentias & species. sed illud quod negatur, nō est: & sic non potest probari, cum non habeat species vel differentias. Sed certe licet sit verum quòd illud quod non est non probatur per species vel per differentias: tamen probatur per alia, vt per medium: vt patet. infra de contrahen. & commit. stip. l. optimam. in fi. &. §. eod. l. cum precibus. ADDITIO. Dic melius, quòd negatiua facti infiniti tempore & loco non limitati, non est probabilis: negatiua tamen facti finiti tempore & loco limitati, est probabilis. Salycetus.

Consuetudo altera natura est.

d *Factum.* secus si ius: [b]vt. ff. eo. l. ab ea parte. immo non secus, quia ideo probat negans ius, quia est præsumptio pro actore, quòd omnia liceant: vt. ff. ex quib. cau. maio. l. necnon. §. j. sic & in facto, si sit pro actore præsumptio, transfertur in reum probatio: [c]vt diximus modo. Item huic regulæ, quod reus nō probet, signantur contraria, quæ diximus. ff. eo. l. ij. Et distingue vt ibi. & quæstiones fac quas fecimus in l. circa. in eo. tit. In casu tamen mere negatiua probatur, vt cum iuro me nō cōscium alicuius malignitatis: vt in auth. de here. & Fal. §. si vero absunt. col. j. & te non habere vxorem: vt in authen. de sanct. episc. in prin. col. ix. & arg. §. de his qui ad eccle. confu. l. fin. §. sicubi. Sed hæc non sunt sacramenta probationis, sed cuiusdā purgationis. ADDITIO. Aduerte quòd triplex est negatiua: iuris scilicet, facti, & qualitatis: vt notatur plene per glos. in versic. per rerum naturam. in. c. bonæ. j. extra de electione. vbi dicitur quòd negatiua iuris bene probatur. vt. ff. de proba. l. ab ea parte. §. j. Facti negatiua pura & simplex probari nō potest directe vel indirecte: mixta sic. Negatiua verò qualitatis potest probari ab eo qui dicit, hic non est legitimus &c. ibi vide.

Quia negatiua iuris nō habens aliquā mixturam facti, est probabilis per aperitionem libri. Bar. & istud dictū placet. Saly.

I*Vbemus.*¶ CASVS. Si scripturā aduersus aliquē suspectā tuleris, & ea vsus fueris: nisi eā probaueris veram, vt falsarius eris puniendus. Vel sic: Si proferentem scripturā de falso accusaueris: nisi probes eā falsam. pœnā quam sustineret ipse si tu probasses, patieris tanquā falsarius. Secundo casu expone cō miniscuntur. l. ad memoriam reducunt accusando falsarios. primo casu comminiscuntur, scilicet proferendo tanquā mendaces: quia mendaces proferunt scriptas subscriptas.

d Vtraque lectura est vera & no. secundum Bal. & eas sequitur Bart. & Paul.

e *Qui scripserunt.* i. qui dicunt, vel ad probandum [d] intentionē adducunt.

f *Suspectas.* vel ratione personæ: quia aliàs fecit malas scripturas[e] qui istam composuit: vt ar. ff. de accu. l. si cui. §. iiisdem. & de re mili. l. non omnes. §. à Barbaris. &. ¶. de suscept. & arc. l. si aliquid. li. x. vel ratione chartæ ipsius, vt quia si abrasa,[f] vel quia vituperata. arg. ¶. de edict. diui Hadria. tollen. l. fi. in princ. & hic.

e *Approbatur per Bar. Bal. Paul. & Ang. sin loco sed. Pecu. Rau.*

g *Comminiscuntur.* cōponitur à con, & memini. i. ad memoriam reducunt accusando. f. fallarios. nam nisi probent, eādem patientur pœnam: [g]vt. ¶. tit. ij. l. ij. & l. ij. Vel dic cōminiscuntur. f. proferendo & vtendo. à con, & mentior: quia mendaces proferunt & suspectas. & ad hoc. ¶. tit. ij. l. ij. §. fi. & l. iudices. & ff. ad l. Cor. de fal. l. antepen. & ¶. de fal. l. vbi, & l. fi. & secundū hāc casum est hic speciale, quòd sine accusatore quis damnatur: vt. ¶. ti. ij. l. nullum. & ff. ad le. Iul. de adult. l. ij. §. si publico. & de suspect. tuto. l. tutor. §. prætorea, & concor. extra de cō fess. cap. ij.

† Comm. vide tamen Bar. & Paul. & sic est non sine scrupulo dum aliam lectionem. Bald.

SCiant † cuncti accusatores eam se rem deferre in publicam notionem debere, quæ munita sit idoneis testibus, vel instructa apertissimis documentis, [h] vel indiciis ad probationem indubitatis & luce[k] clarioribus expedita.

TITVLVS XX.

DE TESTIBVS.

Ingenuitas potest probari non solum per testes, sed etiam per instrumenta & alia argumenta seu præsumptiones. h. d. secundum glos. quæ legitur duobus modis. Paul. de Cast.

I. Imp. ALEXANDER A. Carpo.

SIcut tibi[l] controuersia ingenuitatis fiat: defende[m] causam tuam instrumentis & argumentis quibus potes.*

Sicut tibi. per se sufficientibus, vel cum aliis, cum multa sint, diligentius enim debet fieri examinatio vbi de hominis salute tractatur: vt hic, &. ¶. de pœnis. l. qui sententiam. & de appel. l. addictos. non autem ex præsumptione: quia sanctius est &c. vt. ff. de pœnis. l. absentem.

k *Et luce.* scilicet meridiana. hoc tamen fallit: vt. ¶. ad leg. Iul. de adult. l. si hi qui. & in authen. vt li. ma. & auiæ. §. fi. coll. viij. & no. in toto illo generali dolum præsumi.

DE TESTIBVS.

Dixit in genere de probationibus, nunc per species: & primo de viua probatione.

Cōmuniū.

SIbi.¶ CASVS ponitur tribus modis in hac. l. Primo sic: Si quis aliquem de possessione libertatis in seruitutem petierit, & ille velit probare se liberum: quia sponte forte vult in se transferri onus probādi, sed testes nō habet: an per instrumētum vel alia argumenta possit probare se liberum, quæritur? Dicitur q̄ sic: quia nō soli. i. non solūmodo, & c. alia enim sicut testes sufficiunt ad probationem. Secundo pone casum sic: Si seruus tuus fugit à te, & eum dolo malo in possessione libertatis existentem petieris: necessitas probandi se liberum esse, ei incumbit, cum dolo malo sit in libertatis possessione. Si per testes probare non possit, probet per instrumenta. Tertio sic: Si seruus de possessione seruitutis in libertatem proclamauerit, & testes non habet: probet per instrumenta natalium, siue aliis indiciis (quod intendit) se esse liberum. & sic dic, defendere. i. agere. & sic reus dicitur facere controuersiam, sed impropriè: vt aliàs. ff. de procur. l. non solum.

l *Sicut tibi.* in reo potest pdni, & sic probat ex voluntate: vt. ff. de prob. l. circa. Vel dic necessitate, cum erat dolo malo in possessiōe ingenuitatis: vt. ff. de li. cau. l. liberis. §. si quis. Vel quod iam actor probauerat: vnde incumbebat reo probatio exceptionis: vt. ff. de proba. l. in exceptionibus. & ad hoc multum facit litera. Vel dic in actore, & ponitur defendere pro agere: vt ff. de his qui no. infa. l. furti. §. si quis. &. ff. de re iudi. l. sæpe. §. j. & secundum hoc reus facit controuersiam: vt & aliàs. ff. de proc. non solum. §. si status.

m *Defende.* s. p traditionē. f. vno modo age causā defendendo te, vel hoc imperādo nō dicit, sed cōsulēdo, secūdū qđ litera iacet. & tūc expone soli. i. solūmodo. ff. de vsu & ha. l. ij. Vel dic soli, &

soli, & nihil aliud ius, quod facit generalem exclusionem, vel A ff. de transact. l. cum hi. §. in causa. Sed argumen. contra. ff. de *bene* legat. condic. & demon. l. cum tale. §. falsam. [b] Sin autem non interrogeturide causa, stabo dicto suo: quia non debet esse verbo- *tur Bar.*

b Ibi loquitur Bal.

Dist. §.

Alie expositiones plectibus Bart. & Pau.

† Concor. glo. incidenter posita per verbo, de familia. extra eo. ti. Tellis dep. sito sine red dente cau sa, an sufficiat.

† Sola testimonia pro latam.

a *Soli.* id est solummodo: vt ff. de vsu. & habi. l. ij. & de vulga. subst. l. qui liberis. in prin. & ibi, Non in solo pane viuit homo. & testibus ergo & aliis probationibus probatur de statu: vt hic, & ¶. tit. j. l. statum.

& infra de libe. cau. l. nec amissa. Vel dic, soli, [a] cum non reddant rationem sui dicti, quā debent facere manifestam: vt in authent. eo. §. & licet. ibi, aut etiam causam, &c. col. vij. videtur. tamen quod sim plex affirmatio vel negatio eius rei de qua dubitatur, sufficiat sine reddītione causæ: vt in authen. vt li. mat. & auiæ. §. quod autem à nobis. colla. viij. & ff. de conditio. & demon. l. cum tale. §. falsam. & in authent. de sanc. episco. in princi. col. ix. & de alie. & emphyteu. §. prædicti. & §. etiam super. col. ix. Accursius. ADDITIO. Dic quòd testis tenetur causam sui dicti dicere si interrogatur, aliàs non. glos. ff. & Bar. in l. solam infra eod. titu.

ETiam iure ciuili. ¶ CASVS. Non solum de iure naturali sed ciuili domesticum reprobatur testimonium. vnde illos qui de familia rua sunt, in testimonium producere non potes.

b *Etiam iure ciuili.* non solum naturali. [b] vt ff. eo. l. penul. Vel dic, non solum prætorio. & sunt domestici: [c] vt ¶. de his qui ad eccle. confu. l. fi. §. fi. & ff. de pœnis. l. respiciendum. §. furta. & ¶. de quæstionibus. l. pridem. & qui accu. non poss. l. penul. Quid in viro & vxore? Die quod sunt domestici. [d] arg. ff. si quis cautio. l. sed & si. §. prætereà. & ff. de iu. l. interdum. & ad Syl. l. j. §. si vir. Quid si petam domesticum aduersarij producī? forte cogetur: quia fauore mei forte impediebatur: arg. ¶. de leg. & consti. l. quod fauore. sicut diximus de aduocatis. ff. eo. l. si. ADDITIO. Hoc intellige secundum Pau. de Cast. hic, quando subest sola ratio domesticitatis: secus si etiam reuerentia subesset, vt quia esset libertus aduersarij, vel vxor, vel etiam concubina, secundum Bal. hic.

† Sequitur Bart. & Pau. & idē dicendū est in filiofamiliæ concubina, quæ non dicitur ab vxore in affectu animi, sed soli in honore. Bal. & sequitur ipse gl. Bar. Pau. & Sa.

† Intelligo q̄ nō valet attestatio non secutā fundītia indicij, vt habeat sententiā stari exe cutioni per alium sicut sententiæ prohabitā me in alio indicio. l. fi. j. e. Bar. & in hoc

† Cōcor. c. vlt. tā in ciuilibus q̄ in criminalibus.

SOlam. ¶ CASVS, Si peto à te fundum: & super dominio fundi induco testes: si dictum eorum sit audum, puta quia dicāt fundum ad me pertinere. si non adiiciant causam quomodo sciant ad me pertinere: nō valet huiusmodi testimonium. & sic suam testationem per scientiam dicti sui debent facere manifestam. Vel dic: fuit testimonium non coram iudice. vel sola, id est sine sententia iudicis: quia iudex postea non fert sententiam. vel dic sola vt dicitur in glos.

c *Solam.* sola fine iuramento, sola extra iudicium, sola fine adiectione causæ. Accursius.

† Cōcor. c. vlt. tā in ciuilibus q̄ in criminalibus.

c *Solam.* à iureiurando: vt infra eod. l. iurisiurandi. in princ. vel solam [c] à præsentia iudicis: vt in authent. vt defun. seu fu. §. illud. coll. v. Vel solam [f] à sententia iudicis sequenti: vt supra de iudic. l. properandum. Vel solam puta si coram vicinis fuerit protestatus: vt infra titu. j. l. apud. & supra quod met. cau. l. metum. Vel solam dicit scripturam depositionis testis ante publicationem, quæ quidem cum in se testes nō contineat, quibus præsentibus aliqui testificati fuerunt, non habet vires coram alio iudice. Dicet quis: Nonne eo ipso quod tabellioni dicta testium scribit, publica sunt? Respond. non: vt ff. eo. l. iij. §. idem diuus. sed tunc cum iudice ordinario & audiente, à tabellione dicta testium coram testibus recipiuntur ad æternam rei memoriam, secundum Il. non tamen intelligentibus quid dicunt: & citata parte aduersa. Vel solam dicit id est sine redditione causæ, quam interrogatus dicere debet: vt hic, & in authent. de hered. & fal. §. si vero absit. col. j. & de sanct. episcop. §. j. col. ix. & in authen. eod. §. & licet. col. vij. & in authen. vt li. mat. & auiæ. §. quod autem à nobis. colla. viij. &

ff. de transact. l. cum hi. §. in causa. Sed argumen. contra. ff. de *bene* legat. condic. & demon. l. cum tale. §. falsam. [b] Sin autem non interrogeturide causa, stabo dicto suo: quia non debet esse verbo- *tur Bar.*

b Ibi loquitur Bal.

Dist. §.

Alie expositiones plectibus Bart. & Pau.

† Concor. glo. incidenter posita per verbo, de familia. extra eo. ti. Tellis dep. sito sine red dente cau sa, an sufficiat.

† Sola testimonia pro latam.

a *Soli.* id est solummodo: vt ff. de vsu. & habi. l. ij. & de vulga. subst. l. qui liberis. in prin. & ibi, Non in solo pane viuit homo. & testibus ergo & aliis probationibus probatur de statu: vt hic, & ¶. tit. j. l. statum.

& infra de libe. cau. l. nec amissa. Vel dic, soli, [a] cum non reddant rationem sui dicti, quā debent facere manifestam: vt in authent. eo. §. & licet. ibi, aut etiam causam, &c. col. vij. videtur. tamen quod sim plex affirmatio vel negatio eius rei de qua dubitatur, sufficiat sine reddītione causæ: vt in authen. vt li. mat. & auiæ. §. quod autem à nobis. colla. viij. & ff. de conditio. & demon. l. cum tale. §. falsam. & in authent. de sanc. episco. in princi. col. ix. & de alie. & emphyteu. §. prædicti. & §. etiam super. col. ix. Accursius. ADDITIO. Dic quòd testis tenetur causam sui dicti dicere si interrogatur, aliàs non. glos. ff. & Bar. in l. solam infra eod. titu.

ETiam iure ciuili. ¶ CASVS. Non solum de iure naturali sed ciuili domesticum reprobatur testimonium. vnde illos qui de familia rua sunt, in testimonium producere non potes.

b *Etiam iure ciuili.* non solum naturali. [b] vt ff. eo. l. penul. Vel dic, non solum prætorio. & sunt domestici: [c] vt ¶. de his qui ad eccle. confu. l. fi. §. fi. & ff. de pœnis. l. respiciendum. §. furta. & ¶. de quæstionibus. l. pridem. & qui accu. non poss. l. penul. Quid in viro & vxore? Die quod sunt domestici. [d] arg. ff. si quis cautio. l. sed & si. §. prætereà. & ff. de iu. l. interdum. & ad Syl. l. j. §. si vir. Quid si petam domesticum aduersarij producī? forte cogetur: quia fauore mei forte impediebatur: arg. ¶. de leg. & consti. l. quod fauore. sicut diximus de aduocatis. ff. eo. l. si. ADDITIO. Hoc intellige secundum Pau. de Cast. hic, quando subest sola ratio domesticitatis: secus si etiam reuerentia subesset, vt quia esset libertus aduersarij, vel vxor, vel etiam concubina, secundum Bal. hic.

† Sequitur Bart. & Pau. & idē dicendū est in filiofamiliæ concubina, quæ non dicitur ab vxore in affectu animi, sed soli in honore. Bal. & sequitur ipse gl. Bar. Pau. & Sa.

† Intelligo q̄ nō valet attestatio non secutā fundītia indicij, vt habeat sententiā stari exe cutioni per alium sicut sententiæ prohabitā me in alio indicio. l. fi. j. e. Bar. & in hoc

† Cōcor. c. vlt. tā in ciuilibus q̄ in criminalibus.

SOlam. ¶ CASVS, Si peto à te fundum: & super dominio fundi induco testes: si dictum eorum sit audum, puta quia dicāt fundum ad me pertinere. si non adiiciant causam quomodo sciant ad me pertinere: nō valet huiusmodi testimonium. & sic suam testationem per scientiam dicti sui debent facere manifestam. Vel dic: fuit testimonium non coram iudice. vel sola, id est sine sententia iudicis: quia iudex postea non fert sententiam. vel dic sola vt dicitur in glos.

c *Solam.* sola fine iuramento, sola extra iudicium, sola fine adiectione causæ. Accursius.

† Cōcor. c. vlt. tā in ciuilibus q̄ in criminalibus.

c *Solam.* à iureiurando: vt infra eod. l. iurisiurandi. in princ. vel solam [c] à præsentia iudicis: vt in authent. vt defun. seu fu. §. illud. coll. v. Vel solam [f] à sententia iudicis sequenti: vt supra de iudic. l. properandum. Vel solam puta si coram vicinis fuerit protestatus: vt infra titu. j. l. apud. & supra quod met. cau. l. metum. Vel solam dicit scripturam depositionis testis ante publicationem, quæ quidem cum in se testes nō contineat, quibus præsentibus aliqui testificati fuerunt, non habet vires coram alio iudice. Dicet quis: Nonne eo ipso quod tabellioni dicta testium scribit, publica sunt? Respond. non: vt ff. eo. l. iij. §. idem diuus. sed tunc cum iudice ordinario & audiente, à tabellione dicta testium coram testibus recipiuntur ad æternam rei memoriam, secundum Il. non tamen intelligentibus quid dicunt: & citata parte aduersa. Vel solam dicit id est sine reddītione causæ, quam interrogatus dicere debet: vt hic, & in authent. de hered. & fal. §. si vero absit. col. j. & de sanct. episcop. §. j. col. ix. & in authen. eod. §. & licet. col. vij. & in authen. vt li. mat. & auiæ. §. quod autem à nobis. colla. viij. &

Ideō tenet B. hic, & in l. qua testamēto. §. quæcunque. ff. de test. Vn ea tamē prohibita nō facit tantā fidem sicut extranei. Bar. hic & in §. quæcunque. allega. in hoc verū in causa criminali Bart. hic.

n Sequitur Bar. & Ang.

a *Adduci.*ar.ff.de excusa.tu.l.humanitatis.sed fallit in casu, vbi est speciale: vt supra de assess.l.si post.[a] quæ est contra.

Seruos. ¶ Casvs. An seruus pro domino vel contra dominū possit induci vel interrogari, quæritur? Dicitur quod non. sed de facto proprio seruus interrogari potest.

b *Non posse.* vt & infra de quæst. l. hoc quod placet. [b] exceptis criminibus adulterij, fraudati census, & maiestatis: vt infra de quæstionibus.l.j. & excepto casu qui est infra de iure delibe.l. fin.§. licentia danda creditoribus.

c *Pro facto autem suo.* vt infra de quæst.l. interrogari. & ff. de æd il. edic.l.quæro. in fi. & ff. de proba.l. cum probatio. & quando recipitur cum tormentis: vt ff.eo.l.ob carmen.§. si ea. his autem quæstionibus [c] fides adhibetur: vt ff. de quæstionibus.l. edictum. sed non omnino: vt ff.eod. tit.l.j.§. quæstioni.

Visurandi. ¶ Casvs. Testes debent prius iurare antequam perhibeant testimonium de veritate dicenda. & hoc in prima. Iudex semper debet credere honestioribus & etiam ex vna parte productis. & hoc in secunda. vnius etiam testimonium non admittatur, etiam si in dignitate sit constitutus. & hoc in tertia.

d *Iurisurandi.* corporaliter præstiti: vt in decre.ij.q.ix.c.hortamur. licet sit argu. contra ij.q.iiij. si quis presbyter. Item pro vtraque parte: vt argu. in authen. de sanc. episc.§. nulli vero. col. ix. Item quod falsitatem non immisceat: quia posset dicere verum aliquid, & aliud falsum: & sic se habet generalis consuetudo, & pro hoc supra de episc. & cler. l. presbyteri. Sed fallit in episcopo, qui non iurat: vt supra de episc. & cler. authen. sed iudex. Item si remittatur consensu partium: vt ar. ff. de feriis. l. j. & j. de tempo. appel. l. fi. in fi. Itē quando tractatur de ventre inspiciendo, in renunciatione quam faciunt obstetrices. etiam sine iuramento: vt ff. de ventre inspi. l. j. circa prin. Item præsente vtraque parte iuratur: vt infra eo. l. si quando.

d *Iurisiurandi.* quia aliter esset ordo præposterus.

e *Adhibeatur.* dignitas enim, & auctoritas, & opinio, & verisimilitudo, in testibus attenditur: vt hic, & ff. e. l. ij. & iij. circa princip. & l. ob carmen. §. fi. & in auth. eo. §. j. col. vij. Azo. Item potest ad lignari contra. ex duabus. ll. infra tit. j. l. scripturæ. & l. in exercendis litibus. Sed aliud in instrumentis contrarits: quia producens potuit prouidere: non autem sic testium dicta.

f *Sanximus.* scilicet iamdudum.

g *Vt nulus.* contra. ff. de ventre inspi. l. j. quia creditur obstetrici. sed hoc est speciale.

h *Facile.* propter tabellionem, cui soli quandoque creditur: vt infra ad legem Cornc. de fal. l. si quis decurio. & in auth. de fide instru. §. si vero moriantur. col. vj. Vel dic id est facile esse & stultum si pateretur. sic. §. de fideiuss. si fideiussores. & ff. de probat. si quis liberum. & infra. e. l. testium. & recita hic quæ diximus supra de reb. cre. l. iij.

i *Si præclare.* puta silentiarius. & ad hoc supra de arbi. l. ne in arbitris. §. si autem.

Omnibus. ¶ Casvs. In causa quam habebam aduersus Titium, ordinauj procuratorem: an procurator possit induci in testimonium? Dicitur quod non: quia omnibus, &cæt.

k *Omnibus.* ff. eo. ti. l. nullus. ff. quādo appel. sit. l. j. §. in propria. vbi dicit quod causa est illius ad quem pertinet emolumentū, & damnum.

l *In re propria.* principaliter vel secundario. puta venditor pro

Vel dic q̄ ibi non probationem, sed personam præsentium petit pars. Salyc.

Idē Bart. & Saly.

Cōcor. cū ista glo. Sa.

Cōcor. ca. super. extra eo. tit.

Cōcor. ca. veniens. in fi. & c. licet in fin. extra eo. tit.

Iuramentū quandoque testibus remittitur.

vnde intelligitis, quod intentionis vestræ proprias afferre debetis probationes, non aduersus se ab aduersariis adducī. [a] Dat. VI. Kalend. Mij. CC. & Conss.

Seruus non potest produci in testem cōtra dominum suum: de facto tamen suo interrogari potest. Salyc.

VII. Iidem Augusti & Cæsares Deruloni.

SEruos pro domino, quem admodū aduersus eum, interrogari non posse: [b] pro facto autem suo [c] interrogari posse, non ambigitur. Datum Kal. Nouem. Nicomediæ. CC. Conss.

Testi non iurāto, nō adhibetur fides. Item vox vnius, vox nullius. Baldus.

VIII. Imp. Constantina. ad Iulianum præsidem.

IVrisurandi[d] † religione testes prius quàm perhibeant testimonium, iamdudum artari præcepimus: & vt honestioribus potius testibus fides adhibeatur. [e] Simili modo sanximus, [f] vt vnius [g] testimonij nemo iudicum in quacunque causa facile [h] patiatur admitti. C Et nunc manifeste sancimus, vt vnius * omnino testis re-

† *Cōcor. ca. super. extra eo. tit.*

ponsio non audiatur, etiam si præclaræ [i] curiæ honore præfulgeat. Dat. VIII. Kalend. Septemb. Arzi, Optato & Paulino Conss.

In re propria nemo est iudex idoneus. h. d. Bal. nec testis. Salyc.

IX. Imppp. Valens, Grat. & Valentin. AAA. ad Gracchum. P. vrb.

OMnibus [k] in re propria [l] dicendi testimonij facultatem iura submouerunt. † Datum V. Kalend. Decembr. Valente. V. & Valentiniano Iun. Conss. B

Testes debent esse liberi, & non debent esse socij vel participes criminis. & qui producunt testes, debent eis dare impendia. h. d. no. Bal. & Salyc.

X. Impp. Honor. & Theod. AA. Ceciliano. PP.

QVoniam [m] liberi testes [n] ad causas [o] postulantur alienas, [p] si socij & participes criminis [q] non dicantur, sed fides ab his notitiæ postuletur: [r] in exhibitione [s] necessariarum [t] personarum, hoc est testium, * talis debet esse cautio [u] iudicantis, vt his venturis ad iudicium, per accusatorem, [x] vel ab his per quos [y] emptore. quòd enim sit sua causa, paret, quia appellat victo emptore: vt ff. de ap. l. ab executore. §. j. & l. à sententia. & de re iu. l. sæpe. §. j. Item biduum dabatur sicut in propria: vt ff. quando ap. sit. l. ij. §. fed si alius. Item quia lucrum & damnum ad eum redit: & sic est propria: vt ff. quando ap. sit. l. j. §. in propria. Sed quidam contra, arg. ff. finium re. l. pe. sed expone vt ibi. Sed contra huic. l. institu. de testa. §. legatariis. sed ibi in causa testamenti nō sua fert testimoniū: nec propter hoc quod valeat testamentum, sequitur quod valeat legatum. Item contra infra de fideicommiss. l. fin. sed improprie ibi ponitur nomen testis: posset tamen sic intelligi hæc lex, quòd nil esset contra: vt dicatur illa propria, quam aliquis per se agit, & facit. ff. eod. l. nullus. & ff. de iurisd. om. iud. l. qui iurisdictioni. & de arbi. l. penul.

† *Cōcor. ca. j. q. j. §. nulli. De testib. visitū. Item pueri. vide quod no. in c. quis testis. extra eod. per gl. ibi. Ang. in mar. la. & in. Spec. titu. qualiter. in additione quæ incipit. & in prima dicta. tali. statum, &c. De materia autē fidei partis huius l. vide quod no. in c. nimis. extra eo. tit. & in c. eo. tit. & c. eo. ti. 6. & quod ibi no. in gl. mag. & q̄ habetur per gloss. in. l. quis filium infra de lib. causa. ff.*

Qvoniā liberi.] Casvs. Liberi homines produci debent ad dicendum testimonium. in causa autem criminali non producuntur testes eiusdem criminis participes. Item prouideat iudex vt producens testem, eū alat. Idem erit in causa ciuili, vt testem producens eum alat.

m *Quoniam liberi.* continuatur. l. superiori. Vel dic si permitteretur [d] dominò produce re seruum, nemo dubitaret eum nutrien-

d Quibus vera sectum dum. Bald. & Salyc.

dum, cum & dominus aliàs eum alat, sed quia liberi & extranei producūtur, ideo dicit qualem cautelam iudex adhibeat. & sic no. seruum non admitti: quia pro nullo est: vt ff. de reg. iur. l. quod attinet. & de testa. l. qui testamento. §. seruus. Et lege hic authen. si testis.

n *Testes.* ff. de reg. iur. l. quod attinet. & l. seruitutem morti comparamus.

o *Ad causas.* proprie hic ponitur, scilicet pro criminali: vt ff. e. l. j. Accur.

p *Alienas.* vt supra. l. proxi.

q *Participes criminis.* non ergo appellat aliorum socios, omnes qui ab aliquo possunt accusari, sed si de eodem crimine [e], & vnius absolutio alteri prosit plene: vt ff. ad leg. Iul. de adul. l. denunciasse. §. fi. vel ad qualequale præiudicium isti quidem tales non admittuntur ad testimonium: & sic ad prædicta refertur. In casibus tamen admittuntur: vt ff. de custo. re. l. diuus. & j. de male. & math. e. l. fin. & ff. de re mili. l. non omnes. §. fi. sed ibi nō erāt socij: vt j. de fal. mo. l. j. & §. de fer. l. prouinciarum. sed hæc specialia sunt. Vel dic, isti tales non sunt alendi, cum magis ad excusationem sui veniant: & quandoque etiam torquentur: vt §. de fer. l. prouinciarum. & secundum hoc legitur cum sequenti. Item nunquid in ciuili idem, vt socius non admittatur? Ir. sic vt in fi. huius. l. & hic, Sed secundum Io. contra. & hoc in criminali dicit: & quod dicit in fi. non refertur ad omnia: sed tantum ad alimenta. pro parte ergo socij potest admitti: pro sua non: & idem si sine societate res sit cōmunis: quia licet vnus vincat, ni hil alij reddit: vt ff. si pars her. pe. l. j. §. quinimmo. aliud si essent vere socij omnium bonorum, vel illius quod petitur, quasi sit futurum cōmune lucrum: vt arg. ff. quando ap. sit. l. j. §. in propria. Et an legatarij? respon. vt §. l. proxi. diximus.

e Gl. gratis de iure ciui. & q̄ quidā dicūt, quòd prodeāt, non erat de crimine eōdem natus: quia sic tanquā infamis repelleretur. de iure vero canonico minorē nō condemnati repelli nō possunt, nisi post peractā penitentiam. Pa. per tex. in c. 1. de testib. extra. l.

r *Postulatur.* vt in aliena causa.

s *In exhibitione.* id est alimento.

t *Necessariarum.* i. testium, qui sunt necessarij ad probandum.

u *Cautio.* id est cautela vel prouisio.

x *Per accusatorem.* solennem.

y *Per quos.* vt per non solennem accusatorem: vt in crimine notorio: vt infra de accusa. l. ea quæ. Vel dic per accusatorem quēcunque, & per quos scilicet accusatos qui quandoque probāt: vt infra de aboli. l. fallaciter.

Sumptus.

a *Sumptus.* vt infra de ap. l. eos. §. si quis. & est arg. quòd labo- A ratores debent ali: [a] sed non eorum instrumenta emendari: vt ff. ad leg. Rho de iac. l. ij. §. j.

a Hoc verū si grauis labor ratiabilis sit & continuis continuo vel continuando aliud dispon. Bart. Bal. Sal. & Ang. de ana. vide la. ana. p Bart. & Ja. in l. si non forum. & libertus. ff. de condic. indebi.

b *Idem iuris est.* quòd debeant ali: non autem ad omnia præ- dicta refertur.

Testis. ¶ Casvs. Bene dixit de liberis: quia si seruus esse dicitur: distinguitur. aut dicit se ingenuum, aut libertū. Primo casu fert testimoniū: sed si postea apparuerit seruus, non valebit testimonium eius. Secūdo casu antequam testimonium dicat, ostēdere debēt instrumentū manumissionis: nisi dicat se habere instrumentum alibi: & testificabitur, sed non valebit testimonium, nisi postea instrumentum manumissionis ostendat. Si vero qui contra me inductus est, sit mihi inimicus ex aliqua causa criminali: non audietur, nisi prius de causa cognoscatur. Si vero ex pecuniaria causa dicatur testis inimicus, fert testimonium: sed quæstio illa vtrum sit inimicus, vel non, reseruabitur in tempus disputationū. Ba. d. ista authen.

c *Impleatur.* id est recipiatur. Quid de sta- tuliberis? Respond. [b] idem, quia sunt serui: vt. ff. de statuliber. l. statuliberi. Item quid de adscriptitiis? Respon. admittuntur: vt argu. supra de epi. & cleri. l. iubemus. & authen. adscriptitios. Item quid de monachis, & conuersis? Dic admitti: quia non inueniuntur repelli: vt ff. eo. l. j. & argu. in authen. de mona. §. cogitandum. col. j. & idem de conuerso & regulari canonico.

b Idem glo. in fine ad ſ. idem, quia sunt serui: sequitur Cy. Bal. & Saly.

Monachi possunt testificari.

Cōcor. glo. super verbo. notabiles. post me. in c. expute. extra eo. tit.

d *Pecuniaria.* sed hic refert, an de omnibus bonis, vel parte maiore: vel de statu, vt tunc non admittatur: vt infra tit. de excusa. tut. §. item propter inimicitias. & §. item is. & j. de reuo. do. l. fin. Et no. ex hac authen. quòd quidam testes in principio repelluntur: alij ex post facto. Item no. quòd post apertu- ram reprobantur: vt infra eo. si quis.

Libertus contra patronum non testificatur: immo testificando punitur. Ia. d. Bald.

XI. Iidem. AA. Georgiæ.

LIbertorum [c] aduersus patronos illicitas atque improbas voces pœnę obiectione præcludimus: atque ita, vt non solummodo sponte prodire non audeant, sed ne vocati quidem in iudicium veni re cogantur. Dat. IIII. Id Aug. Rauennæ, Mariniano & Asclepiodoto Conss.

Periurus testis delinquens in officiis testificationis, efficitur de foro iudicis coram quo testificatur: nec habet aliquod priuilegium, nec immunitatem propter quam possit euitare pœnam pro motu iudicis imponendam. h. d. no. secundum Bald.

XII. Imp. Zenoa. Arcadio. P. P.

NVllum penitus, cum semel ad iudicem quemlibet, licet non sui, dicendi gratia testimonium fuerit ingressus: armatam forte militiā, vel quamlibet aliam fori præscriptionem [a] ad euadendū iudicis motum; quem vel testimonij verborum improbitas, & vel rei qualitas [b] flagitauerit, posse prætendere præcipimus: [i] sed ōnes qui in ciuili [k] scilicet causa suum præbent testimonium, separato, & tanquā ante iudicium, interim depositō exceptionis fori priuilegio, huiusmodi præsidio [l] denudatos, ita ad iudicantis intrare secretum, * vt quicunque [m] aureus eius offenderint, non dubi tēt sibimet formidandū: data cunctis iudicibus absque vllo præscriptionis obstaculo (si- cut sæpe dictum est) in testes quorū voces falsitate vel frau de non carere perspexerint, pro qualitate videlicet delicti, animaduertendi [n] licentia. Dat. XII. Kalend. Iun. Decio & Longino Conss.

Firmans vel approbans personam testis in vno actu, firmat & approbat eam in omni alio simili: nisi noua infirmandi causa superueneret. h. d. Salyc. Et est canon. ita hæc lex, iij. q. iij. c. si quis testibus. Salyc. Vel sic: Contra personam testis quem quis semel produxit, non potest opponere, nisi causa de nouo emerserit, sed contra eum dicta sic. h. d. secundum Bart. Bonus casus quem tenemi. Pau. de Cast.

D

XIII. Imp. Iustinianus. Mennæ. P. P.

SI quis testibus vsus fuerit, iidémque testes aduersus eum [o] in alia [p] lite producantur: non licebit ei personas eorum excipere: [q] nisi ostendat

Vllum. ¶ Casvs. Inter me & Titium vertebatur quæda causa: produxi quosdam testes, qui non erant de foro iudicis causa, vel erant milites. isti testes inueniuntur incredibilia dicere: an iudex eos possit punire, cum non sint de sua iurisdictione? Dicitur quòd sic: ne possint allegare priuilegium fori: quia dum sunt in iudicio, debet cessare eorum priuilegium.

f *Præscriptionem.* quia sit clericus. Additio. Aduertas inquātum glos. ista sentiat clericum in casu isto posse puniri à iudice laico, quòd hoc repre hēdit Inno. in. c. verū. extra de fo. compe. & post eum Pau. de Cast. hic.

g *Improbitas.* quia varię.

h *Rei qualitas.* quæ falsitate non caret.

i *Præcipimus.* quo minus per iudicem causę verberetur, si sit administrator: vel per apparitores sui maioris; si non sit administrator, sed delegatus: vt in authen. eo. §. si vero ignoti.

k *In ciuili.* subaudi, etiam.

l *Præsidio.* scilicet priuilegio fori, alij dicūt de sportulis.

m *Quicunque.* aliàs quodcunque: & tunc est offen derit. & aliàs, quicunque: & tunc est offenderint.

** Ita sit pars aduersa non debet esse præsens. & concor. c. veruerabili. extra eo. ti. & damnatio. extra eo. ti. & c. inquisitio. j. l. pe. & ff. e. l. qui fal- sa. Sed an pœna leg. Corneliæ: & an adhuc [c] Sic etiā poterit accusari? Respon. & alia pœna minor poterit imponi, & tra simonia poterit accusari.*

c Vel quod dic cū.

n *Animaduertendi.* vt in auth. eo. tit. §. si vero ignoti. & not. hic quem sine acculatore damnari: vt dixi ff. tit. l. pe. & ff. e. l. qui falsa. Sed an pœna leg. Corneliæ: & an adhuc [c] Sic etiā poterit accusari? Respon. & alia pœna minor poterit imponi, & tra simonia poterit accusari.

Si quis. ¶ Casvs. In vna causa quam habeo. Titio, produxi ses testes pro me: in alia causa quā habuit Sei contra me, eosdem testes produxit cōtra me: an eos reprobare possim, quæritur, dicēdo eos infames? Dicitur q̄ nō: nisi postquā tulerunt pro me testimoniū, interuenerint inter me & eos capitales inimicitiæ: & nisi velim adsignare temeritatē in dictis eorū: vel nisi probem eos corruptos per pecuniam.

o *Aduersus eum.* ff. de nego. gest. l. Pomponius. j.

p *In alia.* nam in eadem non producuntur plus: vt. ff. e. l. producti. & j. eo. l. si. §. j. Et non distinguitur an ab eodem contra quem fuerunt primo producti: an ab alio postea producātur, cum sit eadem ratio: vt. ff. de verbo. obl. l. à Titio. in fi. j. respon. & ff. ad le. Aquil. illud.

q *Excipere.* i. excipiendo repellere. & hoc ideo, quia approbat se videtur eorum personas, licet inhabiles: vt &. ff. ad leg. Iul. de adul. l. si vxor. §. fi. licet sit argu. contra. ff. de inoffi. testa. l. Papinianus. §. sed nec. Vel quia cui stetit prose, stet & con-

R. probare nō possumus quos approbauimus.

tra

tra se:vt infra tit. proxi authen. ad hæc. & supra de reb. cre. l. generaliter. §. j. &. §. fin autem. erit ergo idem & si sit seruus hic testis, excipe. ff. de adul. l. si vxor. §. vlti. vbi dicitur quòd mores non potest quis recusare quos approbauit.

a *Nisi ostenderit inimicitias.* scilicet capitales: vt. ff. eo. authen. si testis. Idem dico si quælibet alia nona interueniat causa: non sic si erat antiqua: vt ff. vt in poss. leg. l. si is à quo. §. fin. & l. seq. & ff. de interro. act. l. de ætate. §. ex causa. cum eadem sit ratio æquitatis: vt. ff. de consti. pecu. l. fin. licet quidam dicant speciale in his tribus exceptionibus. Accursius.

b *Testimonium.* secundò dictum.

c *Arguere.* assignando contrarietatē in dictis eorum: & sic post aperturam inducuntur testes ad reprobationē aliorum: vt. ff. authē. si testis. in fi. vt hic subiicit. Itē videtur huic l. contra. ff. e. l. producti, secundum vnum illius l. intellectum. sed ibi primo contra se, postea pro se: vnde videtur redemptus. hic econtra. Hoc nihil est dicere: nam isti duo ea sus sunt idem, si bene considéres. vnde dic quòd hic producūtur ab alio, non ab illo cōtra quem primo deposuerunt. Vel hic in alia lite: vt in prin. huius. l. ibi in eadem.

d *Ostēderit.* vt falsum dicant in secundo testimonio.

Testium facilitatem. §. Casvs. Accepi à Titio decem mutuo, interueniente scriptura. posita dico me totā pecuniam vel partem soluisse. econtra asserit creditor quòd nō. qualiter solutionem factam probare possim, quæritur? Dicitur quòd per quinque testes, qui iurent se interfuisse solutioni factæ: vel per scripturam factam à creditore de solutione. Sed si obligatio contracta est sine scriptis, licebit mihi probare per duos testes solutionem fore factam: & hoc in prima. Ista quæ dicta sunt, locum habent in futuris temporibus post l. istam: & non in pecunia quæ dicitur soluta ante. l. istam. & hoc dicitur in secunda. Si vero dico super solutione scripturā me amisisse: probabo amissionem per testes, & solutionem debiti. & hoc in tertia. Et isti testes debent rogari siue interfint solutioni, siue interfint quando creditor confiteatur sibi solutam pecuniam, & hoc dicit auth. rogati.

e *Testium facilitatem.* nam quandoque magis occultant veritatem, quàm dicant, vt in authent. eodem. in princ. colla. vij. consti. ij.

f *Omnibus.* scilicet debitoribus. & hoc si quantitas excedat quinquaginta aureos. aliàs sufficiunt duo: vt non de rebus exiguis maximas adstrictiones homines sustineant: vt in authen. de fide instru. §. vt autem colla. vj.

g *In scriptis,* adiunge debita, & dicitur in scriptis, quando est actum vt non aliter valeant contractus: nam vt. ff. tit. j. l. cōtractus. vel secundum alios quocunque modo sit actum vt fiat inde scriptura.

h *Resulerint.* id est soluerint.

i *Non facile.* id est quod esset facile & leue. & ideo nullo modo fiat. & nisi, quod sequitur, ponitur exceptiue. b Vel dic, nō facile, quia quandoque: & sic ponitur expositiue: vt. ff. de procu. l. quæ omnia. in fin. & l. sequenti. Item videtur quòd tres sufficiant: vt supra si cer. pe. l. fi. sed & ibi scripturam recipiebat à creditore: hic non.

k *Super huiusmodi.* quinque testes idonei.

l *Præsto.* sic ergo de sua scientia debent reddere testimoniū: vt hic. & statim subiicit, sua presentia. vt in authen. de here. & fal. §. si vero absunt. colla. j. De auditu autem alieno non, nisi in casu aquæ pluuialis arcendæ: vt. ff. de aqua plu. arcen. l. ij. §. antepenul. & de probatio. l. si arbiter. & in causa matrimonij, xiiij. q. ij. super. quod hodie est correctum: vt extra de clandest. despon. c. j. aliter obseruatur in sacramento calumniæ: vt supra de iura. cal. l. ij. §. j. & tutoris: vt in authē. vt hi qui obli. se habere per hi. res minorum. §. vt autem col. vj. Item non exigo vt dicant, nos vidimus. sic enim de alieno visu testificarentur, quod esset durum. qualiter enim vnus scit si alius vidit? sed dicat, talis fuit præsens. ne inueniatur varietas temporis: vt in Danièle de varietate loci dicitur de Susanna: per quod non creditur: vt. iij. q. ix. cap. nihilo minus, & xxxv. q. vj. de parentela. Item nota quòd quādoque de credulitate testis auditur: vt. ff. de vent. inspi. l. j. in princ. De tempore autem & vestibus & similibus insidiationibus nō quæritur, nisi quando videtur suspecti: & tunc sic: vt. ff. ad Syll. l. pri°. sic enim dicit quo in anno flagitium sit admissum. Sed de loco sic, vt dixi de Susanna. Item nota in solutione quinque testes necessarios, vt hic & in confessione: vt in authen. rogati. j. eo. & in codicillis: vt. j. de codicillis. l. fi. in fin. & in donatione causa mortis. vt. j. de donat. causa mor. l. fi. Item alibi.: vt in authen. de fide instru. §. oportet. coll. vj. Item septem in testamentis: vt j. de testa. l. hac consultissima. Quandoque octo: vt. j. qui testa. fa. pos. l. hac consultissima. Quandoque. xv. vt cum aliquis est promouendus inter agentes in rebus: vt. j. de proxi. scrin. l. vnicuique. lib. xij. quandoque tres: vt. ff. si cer. pet. l. fin. regulariter duo: vt. ff. eo. vbi numerus. vnus autem non sufficit: vt. ff. e. l. iurisiurandum. in fi.

Testes quinque in causis criminum.

Testes in causis cognitionum & concordatorum. l. & capit. j. cum glo. super verbo, immo. ex iure de testi. cog.

m *Sacramenti.* id est iurisiurandi.

n *Statuta.* scilicet per hanc legem.

o *In scriptis.* scilicet per apocham: vt. j. tit. j. l. plures. nam nihil &c. vt. ff. de reg. iur. l. nihil ram naturale.

p *His.* scilicet excipiendis, vt posit etiam duobus testibus probare. Accursius.

q *Quisiam.* i. olim ante hanc legem.

r *Securitas.* fit scilicet in scriptis.

s *Infortunij.* sunt enim multi fortuiti casus: vt institu. quibus mo. re contra oblig. §. item his.

t *Probantibus.* sic ergo qui casum dicit, eum probet: vt. j. de testi. l. ij. Item nota quòd duo probant. l. casum, & debiti solutionem. & sic est contra. ff. tit. j. l. si de possessione. vbi sufficit probare furtum. Solu. ibi delicto aduersarij amissum erat: hic non.

v *Per testes.* scilicet duos: vt. ff. eo. l. vbi.

x Rogati. ab eo qui introducit eos: vt in authen. eo. titu. §. & licet. in fine. §.

y *Vt in testamētis.* de quo cōstat etiā veteri iure: vt. ff. de test. l. heredes. §. fi. & j. de codic. l. fi. in fi. No. ergo quatuor casus in quib° sūt rogati. tres sūt hic, & quart° est. ff. de diuor. l. nulli. aliàs regulariter est cōtra: vt. ff. e. l. ad fidē. Alij exigunt hodie semper

semper rogatos, per hanc authen. & male.

a *Confessioni.* in corpo. authent. nō aperitur quòd sunt quinque necessarij, & sic duo sufficiunt, secundū Ioā. vt ff. eo. l. vbi. Sed Azo cōtra. nā ex quo in solutione sic est: ergo in cōfessione, cū sit eadē ratio. H. vero distinguit, vt rogati sufficiāt duo, nō rogati sint quinq: siue sit solutio siue cōfessio. Itē no. quod secundū istam. l. testiū. & auth. hāc, videtur quòd confessio extra iudiciū valeat. sed hoc est ad liberandū: aliud ad obligandū. Item an contra confessionē istā possit veniri intra. xxx. dies? Respon. sic, vt. j. de nō nume. pecu l. in contractibus. §. j. Vel distingue, aut fuerit cō fessio solēnis, i. coram testibus habita: vt tūc non possit venire contra: vt hic. an non, & tunc possit: vt ibi.

Confessio extra iudicium, an valeat.

Si quando inuitos.] Casvs. In causa quam habebā cum Titio in ciuitate Bonoñ. produxi testes Mutiū. si dubito de eorum recessu, si velint dare fideiussores de stādo in ciuitate Bonoñ. donec ferant testimoniū, possunt si volunt. vel si non possunt dare fideiussores, aut nolunt: iurēt quod nō recedent: aut quod die eis adsignata comparebūt ad ferendum testimonium veritati. & isti testes cogi possunt quod stabūt quousque deposuerint. & eorum iuramento necessario standum erit: quia si pro principali causa creditur eis, multo magis hic. & hoc in prima. Non autē compellendi sunt stare vltra. xv. dies: intra quos citabit partem aduersam, vt præsto sit quādo dicant testimoniū. si nō veniat, iudex audire debet ipsos: & elapsis xv. diebus poterunt reuerti ad propria sine licentia iudicis, nec redire compelluntur. & hoc in secunda. Si vero per iudicem stetit quo minus testimoniū dicant: damnum quod propter hoc altera pars passa fuerit, resarciet ei ex suis facultatibus, & hoc in tertia. Et hāc. l. intellige in causis iā cœptis: nō autē in præteritis:

b *Siquando inuitos.* ergo inuiti coguntur: vt hic, & ff. de tabu. exhiben. l. locum. §. exhibere. & quemadmodum testa. ape. l. cum ab initio. & arg. ff. si quis cau l. ij. §. j. & ff. ex quibus. causa maio. l. fed & si. §. fi. & hoc captis pignoribus. vt arg. insti. de satisd. tu. §. penult. nam & hoc est inuius publicum: vt. d. l. ij. §. i. si quis cautionibus, colligitur. Nec ob. ff. quemadm. testa. pe. l. fed si quis ex signatoribus. quę est contra: vbi non videntur cogi: quia ibi erāt absentes, & alterius prouinciæ. Vel aliud est in recognitione sigillorum testamenti, quæ potest etiam fieri domi: vt ibi. & aliud in testibus, qui eorum iudice debent cogi venire: vt hic. Vel coram eo cui delegat in alia prouincia lege statuente præterquam in criminali: vbi tantum coram eo debent venire: vt in authen. eo. §. & quoniam. & ff. eo. l. iij. §. testes. Item ideo dicit si quando, quia quidam volentes admittuntur, qui inuiti non coguntur: vt. ff. eod. l. inuiti. j. & ij. De proxenetis autem quando coguntur, habes in authen. eo. §. antepenult.

c *Causis.* in criminalibus idem. nam cum quidam excusentur vt inuiti nō dicāt, restat alios compelli: vt. ff. cl. l. iij. §. lege. & l. iiij. &. v. Item dic causis. f. cœptis, nō ante litem contestatam: nisi in casu. & hoc dicit auth. sed & si quis. quam lege hic.

d *Nostra lege.* scilicet Græca, quam non habemus: federatin antiquo Codice.

e *Suæ personæ.* permansuræ in iudicio donec dicant testimonium, quod dicere debent.

f *Sine damno.* id est sine coactione.

lutionem rogati interfint confessioni a creditoris, dicētis pecuniā sibi debitā solutā fuisse.

Testes absentes possunt cogi venire ad testificandum etiā in causa pecuniaria. & postquam venerint, possunt detineri per quindecim dies cum satisdatione de nō recedendo si voluerint saltē ea præstare: vel si noluerint, cum iuramento: aliàs violentia nō debet eis fieri. & intra dictos quindecim dies debent iurare parte aduersa præsente vel citata, & de ponere dicta eius: & index in hoc debet esse solicitus. quod si factum non fuerit, possunt propria auctoritate recedere, & sine licentia iudicis: & iudex qui fuerit negligens, debet puniri. b. d ista lex singularis. Bar. de ea.

xv. Idem. A. Iuliano. P. P.

Si quando inuitos.] Casvs. In causa quam habebā cum Titio in ciuitate Bonoñ. produxi testes Mutiū. si dubito de eorum recessu, si velint dare fideiussores de stādo in ciuitate Bonoñ. donec ferant testimoniū, possunt si volunt. vel si non possunt dare fideiussores, aut nolunt: iurēt quod nō recedent: aut quod die eis adsignata comparebūt ad ferendum testimonium veritati. & isti testes cogi possunt quod stabūt quousque deposuerint. & eorum iuramento necessario standum erit: quia si pro principali causa creditur eis, multo magis hic. & hoc in prima. Non autē compellendi sunt stare vltra. xv. dies: intra quos citabit partem aduersam, vt præsto sit quādo dicant testimoniū. si nō veniat, iudex audire debet ipsos: & elapsis xv. diebus poterunt reuerti ad propria sine licentia iudicis, nec redire compelluntur. & hoc in secunda. Si vero per iudicem stetit quo minus testimoniū dicant: damnum quod propter hoc altera pars passa fuerit, resarciet ei ex suis facultatibus, & hoc in tertia. Et hāc. l. intellige in causis iā cœptis: nō autē in præteritis:

b *Siquando inuitos.* ergo inuiti coguntur: vt hic, & ff. de tabu. exhiben. l. locum. §. exhibere. & quemadmodum testa. ape. l. cum ab initio. & arg. ff. si quis cau l. ij. §. j. & ff. ex quibus. causa maio. l. fed & si. §. fi. & hoc captis pignoribus. vt arg. insti. de satisd. tu. §. penult. nam & hoc est inuius publicum: vt. d. l. ij. §. i. si quis cautionibus, colligitur. Nec ob. ff. quemadm. testa. pe. l. fed si quis ex signatoribus. quę est contra: vbi non videntur cogi: quia ibi erāt absentes, & alterius prouinciæ. Vel aliud est in recognitione sigillorum testamenti, quæ potest etiam fieri domi: vt ibi. & aliud in testibus, qui eorum iudice debent cogi venire: vt hic. Vel coram eo cui delegat in alia prouincia lege statuente præterquam in criminali: vbi tantum coram eo debent venire: vt in authen. eo. §. & quoniam. & ff. eo. l. iij. §. testes. Item ideo dicit si quando, quia quidam volentes admittuntur, qui inuiti non coguntur: vt. ff. eod. l. inuiti. j. & ij. De proxenetis autem quando coguntur, habes in authen. eo. §. antepenult.

c *Causis.* in criminalibus idem. nam cum quidam excusentur vt inuiti nō dicāt, restat alios compelli: vt. ff. cl. l. iij. §. lege. & l. iiij. &. v. Item dic causis. f. cœptis, nō ante litem contestatam: nisi in casu. & hoc dicit auth. sed & si quis. quam lege hic.

deant quatenus cognitionem l suscipiant, in qua testes necessarij visi fuerint: vt omnino licentia eis cōcedatur & alterutra m parte cessante, & minimè eos n obseruare o volente, * si per executores admoniti venire noluerint, p testes accipere, & alterutra parte presente quę eos introducit, q testimonia eorū capere. ¶ His autē diebus effluentibus, liceat quidē testibus discedere à iudice, nullam habentelicentiā eos, postquā abfuerint, iterum retrahere. r ¶ Ipsum autē iudicē, si per eum stetерit quo min° testimonium præstetur, parti lęsæ oēm iactură s pro huiusmodi causa illatā ex suis facultatibus resarcire disponim°. Da. XII. kal. April. Lampadio & Oresta Cōss.

IN AVTHEN. DE testi. §. & hic vero quia multoties. coll. vij. consti. ij.

Testes ante litem contestatā quandoq; recipiuntur et publicātur parte citata legitimè: & valent ad æternā rei memoriam. b. d. not secundum Bal. Vel sic: Testes ad æternā rei memoriā possunt recipi etiā ante litem contestatā, si de facili possunt mori, vel in remotis sunt. & absentaturi: parte aduersa legitimè citata. Salyc.

Sed & si quis * ab aliquo aliquid patiatur cōtra leges, t aut aliter læsus, aut damnū patiēs, & testes apud iudicē pducere voluerit, & eorū testimonia publicare: v aduersarius moneatur à iudice, & sic eo præ-

Testes quinque in causis criminum.

Testes in causis cognitionum & concordatorum. l. & capit. j. cum glo. super verbo, immo. ex iure de testi. cog.

tudo generalis. arg. pro hoc. ff. e. l. nullum. Item licet hic absente altera parte recipiantur, reseruatur tamen licentia objiciendi in dicta eorum: vt infra eo. l. fin. §. j. & fin.

q *Introduxit.* siue sit ille qui primo produxit, siue contra quē producti fuerint, qui modo eos producere videtur, cum petit vt iudex eos recipiat. si autem vtraque pars esset absens, non contra heretur eremodicium: nec testes testificarentur.

r *Retrahere.* ne leges sint ludibrio; vt & j. de bo. qua lib. l. fi. §. vbi autē puerilis. & ff. de ado. l. emācipari. 6. fi. al. incipit, adoptare.

s *Omnem iacturam.* fecit enim litem suam: vt institu. de oblig. quæ ex quasi de lic. §. j.

Sed & si quis.] Casvs in hac authen. talis est: Si Titius aliquid mihi fecerit contra. l. quia non soluit quod mihi soluere tenebatur: & ego testes nomino, quos producere volo antequam ei moueam cōtrouersiam, forte quia abfuturi sunt vel de eorum morte timeatur: iudex debet citare partem aduersam, vt præsto sit quando producentur. Si venire noluerit: iudex audiet eos, & attestationes valebūt, perinde ac si aduersarius fuisset præsens: nec obiicere poterit quòd vna parte præsente receptæ sunt.

t *Contra leges.* vt quia non soluitur quod debetur, cum leges suum ius vnicuiq; tribui volunt: vt institu. de iustit. & iure. §. iuris præcepta. vel contra peritur à reo quod non debet.

v *Publicare.* i. per publicā manū authēticari: nō tamē in aperto, quia sic nō possent postea produci testes: vt. ff. tit. proxi. authēt. ar qui semel. A lij dicunt illā habere locū quādo inducuntur lite contestata: hic ante. Sic ergo licet regulariter post litē contestatam

* Supple cū glo. capitales famen, & si sine solū lesoes, secundū Bal. in mar. in §. testis. colla. 8. non adhibetur ei certa fides. *Adde etiā, & cōsanguineos suos. Bart. contra glo. in. l. tutor. §. si tutor. ff. de fu. & pe. tut.

*Concor. c. licet vnus sit, cū verbo, quædam. in fin. extra eo. titu. *Iste te. est valde nota. & semper allegatur ad hoc quòd testis debeat reddere rationem dicti sui per sensū corporalem: puta visum vel auditū: quia visus & auditus percipiūtur. nā nō constaret fuisse præsēs nisi audisset vel vidisset: vt l. die proferre. §. coram. ff. de arbi. sed si testificatur de aliis quæ nō percipiuntur visu vel auditu, sed gustu vel odoratu, aut tactu, debent deponere se sum illi appropriatum: aliàs non esset sufficiens probatio: vt no. per Bar. in l. j. ff. de ver. obli.

a Cōtractus quando dicātur in scripturis celebrati. b Nisi capitur duplicater.

contestatam inducatur: fallit tamen quando possunt facile nō A esse. & sic hoc intellige per id quod est ff. ad le. Aquil. in l. j. & ff. de vsu. pup. l. pupillus. & infra de testa. l. qui testamenta. & ad idem ff. eo. l. curent.

a *Aut testationes.* id est iuramētum non dictum, vel dic attestationes, scilicet faciendas. debet enim videre & audire qui sunt testificāres. Alij dicūt quod etiam dicta, vt notaui modo super. l. siquādo. prima verior.

b *Vna parte.* quæ producto non valet nisi altera parte vocata: vt hic, & l. siquādo. ff. eod. Accursius.

CVm apud.] CASVS. In causa quā habebam aduersus Titium, compromissimus in arbitrum, & sub pœna produxi testes. arbiter tulit sententiam. sed melius ponitur: aut propter publicationē nolui stare sententiæ, & soluo pœnam conuētam; & volo habere regressum aduersus eū coram iudice ordinario: an testes producti coram arbitro, possint produci coram iudice? distinguitur: aut omnes sunt superstites, aut nullus, aut quidam. Primo casu iste contra quem testes producuntur, eligeret velit adhuc quòd producantur, an velit stare testimonijs scriptis coram arbitro. Secundo casu necesse habet ille contra quem producuntur, credere * Et sic scripturæ in qua dicta testium poteſt testium rēdigebantur. Tertio quantum ad mortuos credetur dictis eorum, quantum ad viuentes, reus habet electionē an velit quòd iterum producantur: an quòd stetur dictis eorum, salua semper omni allegatione contra dicta eorum in omnibus casibus prædictis. Viuia.

c *Cum apud compromissarios.* id est delegatos. arg. ff. de iud. l. iudiciū soluitur. Vel dic proprie poni. i. arbitros, à quibus licet recedere soluta pœna & ante sententia & post: vt. ff. de arbi. l. si quis rem.

d *In iudicio.* scilicet ordinario.

e *Obseruari.* quod scilicet per pactum conuenit: vt arg. ff. de re iudi. l. si conuenerit.

f *Testes.* scilicet omnes: vt differat ab vltimo casu.

g *Iterum.* nunquid iurabunt iterū? Respon. sic, arg. ff. de dam. infec. l. qui bona. §. si quis stipulatur. & forte idē in causa appellationis si super nouo articulo vel capitulo inducātur: vt & in sacramēto calūniæ dixi §. de iur. calū. in prin. l. ij. secūdum Accur. ADDITIO. Hoc intellige quādo in noua instantia & coram alio iudice denuo producuntur. secus autem si in eadem instantia repetantur, ad declarandum id quod non clare dixerunt: quia qui declarat, de nouo nihil inducit. l. heredes. §. sed & si notam. ff. de testa. & l. adeo. §. cum quis. ff. de acquirerum do.

Testis secūdo productus anteriorem non tenetur iurare.

sente iudex attestationes recipiat. Quòd si venire noluerit, eriā eo absente attestationes a recipiat: & perinde valebūt, ac si eo præsente receptę fuissent: nec opponere poterit, quod ex vna parte b datæ sunt.

Testibus examinatis coram arbitris, nō tenetur quis stare coram iudice si vinunt, sed poterit petere eos iterum examinari si vult. sed si sunt mortui, nō requiritur vltrior examinatio: sed standum est eis sicut si coram iudice fuissent recepti: saluo tamē iure opponendi cōtra personas, & dicta. h. d. ista lex singularis, quæ non est alibi nisi in. l. penul. ff. de arbitris. Tamen illa declaratur & limitatur per istam. Paul. de Cast.

XVI. Idem A. Iuliano P. P.

CVm apud compromissarios c iudices testes fuissent producti, variatū erat vtrum deberet eorum depositionibus in iudicio d litigator vti, an nō esset audiendus. Sancimus igitur, si quidem in compromissis aliquid pro huiusmodi causa statutum est, hoc obseruari. e Sin autem nihil conuentum est in huiusmodi casibus: si quidem supersint testes, licentiam habere eum contra quem depositiones eorum proferuntur, si eas recusauerit, concedere testes f iterum g *adduci, & non opponi h eis quòd iam testimonium suum dederint. vel si hoc concedere minimè maluerit, depositiones eorū quasi factas i accipere: omni iure legitimo quod ei competit aduersus eas, seruato. k Sin autem ab hac luce oēs subtracti l sint: tunc necessitatem ei imponi, fide scripturæ approbata, in qua depositiones eorū referūtur, eas quasi factas m accipere. Si vero *res permixtę fuerint, & quidā ex his mortui, alij viuētes: tunc in superstitū quidē testimonijs eandē electionē seruari litigatori, aduersus quē testimonia proferuntur: in morientium n autem personas depositiones eorum non esse respuendas: omni (secūdum quod iam prædiximus o) aduersus eas & testes legitimo iure, quod ei competit aduersus quem proferuntur, integro reseruato. Dat. VI. Kalen. April. Lampadio & Oresta Conss.

TITVLVS XXI.

DE FIDE INSTRVMENTorum, P & amissione q eorum, & de apochis & antapochis faciendis, & de his quę sine scriptura fieri possunt. B

Probato debito per creditorem, debet iudex ad solutionem compellere debitorem, non obstante instrumēti amissione. h. d. Salycetus. Vel sic: Perditio instrumēti nō nocet si poteſt fieri probatio per testes, vel alios modos legitimos. Et sic loquitur de secunda parte rubricæ, de qua loquūtur multæ aliæ leges. Paul. de cast.

I. Imp. ANTONINVS A. Marchiæ.

DEbitores tuos quibuscūque r rationibus debere tibi pecuniam si probaueris, ad solutionem compellet s aditus præses prouinciæ: nec oberit t tibi amissio instrumentorum, si modò manifestis probationibus eos debitores esse apparuerit. PP. V. Id. Septēb. Antonino A. IIII. & Balbino Conss.

Sententia lata contra vsum quòd instrumentum sit falsum, non præiudicat consorti eodem instrumento utenti: sed bene potest accusari. & per se conuinci. h. d. nota. secundum Bald. Vel sic: Alter ex creditoribus potest vti instrumento de quo alter fuit condemnatus de falso. Et sibi non præiudicat illa sententia licet per neutrum eorum fuit appellatum ab ea. Salycetus.

II. Imp. ALEXANDER A. Mabiliano.

SI vteris v instrumento de quo alius x accusatus falsi victus y est, & parat z est (si ita

a *Reum facere.* id est accusare, eo quod falso vteris: vt. j. si reus vel accu. mor. l. iij. vel quia dicat te feciſſe, vel feciſſe fieri.

b *Et diſcrimen.* repete, paratus est. & dic, diſcrimē. i. damnum.

c *Periculi.* scilicet pœnę: quod infligitur per pœnā legis Corneliæ de falsis, quæ est deportatio, & omnium bonorum publicatio in libero, in seruo vltimum supplicium: vt. ff. ad legem Corne. de fal. l. j. §. fin. Sed qui solum vtitur & nō fecit, an patitur eandem pœnam? Dico quòd sic, sed poteſt euadere abstinendo ab vsu: vt. j. ad legem Corn. de fal. l. si falsos. Vel dic verius, decennio a tantum relegandum qui vtitur, nisi desistat: vt. ff. de fal. l. falsi. §. ordine. Itē no. quòd ex hac litera dicunt quidam debere inscribere accusanteim in libello se subiturum eandem pœnam quam & reus, si non probauerit. sic. j. e. l. fi. & ff. de accu. l. libellorum. Nos dicimus non esse necesse, & nihilo minus partietur similitudinem supplicij: vt. §. de aduo. diuer. iudi. l. j. &. ff. de testib. l. iij. §. idem diuus. Item contra ad fi. hujus. l. ff. de inoffi. testa. Papinianus. §. fi. quæ est contra. vbi præiudicatur legatarijs sic isto, si cōtra testamentum pronūciatur. Solu. ex testamento pendet petitio omniū quæ in eo scripta sunt: quo infirmato, cætera nihil valent. sed ex instrumento non pendet petitio debiti. Sed huic solutioni est argu. contra. ff. de excep. rei iud. l. j. vbi idem in testamento dicit, quod hic in instrumento debiti quòd alijs non præiudicet. Sed dic quòd ibi nullum vel irritum dicebatur, vbi index nihil noui facit, sed declarat quod est. at in querela in officio. testamen. nouum facit: quia rescindit: & facit heredem qui non est, & desinere qui est: vt dicta. l. Papinianus. in fi. & ff. de vulga. substitu. l. in substitutione. Alij soluunt, quòd ibi fit ius ex sententia: hic non quod in idem recidit. Alij. quòd ibi legatarijs, non autem coheredibus præiudicatur. & sic non est argu. contra. ē. de in officio. testamen. l. cum duobus. Sed contra supra de petitio. heredi. l. fin. §. fi. sed solu. vt ibi. Item contra. j. de his quibus vt indig. l. Polla. in fi. Sed ibi expone, retractas. i. retractare intendis. vel ibi transactio: hic sententia. Item quæro, an idem in teste, vt semel falsum dicens non repellatur, si ab alio producatur? Respon. si iudex notauit illum falsum, non idem quod hic. aliàs si simpliciter suo dicto non credidit, contra: vt. ff. ad Turpil. l. j. §. j. ff. de his qui notantur infa. l. Lucius.

c *Non oberit.* quia res inter alios &c. vt hic, &. ff. de re iudica. l. sæpe. &. j. res inter alios. & infra quibus res iud. non noc. per totum.

f *Crimini.* id est criminationi.

g *Debuisti.* ex necessitate. potuisti tamē: vt. ff. de appel. l. à sententia. &. l. ab executore. §. j.

SI aduersarius.] CASVS. Debebat mihi Titius xv. habebam instrumentum, & testes, volebam eum conuenire ex instrumento. forte dicebat Titius instrumentū esse falsum, vel reuocabatur in dubium, an valeat instrumentum vel non dicebam me nolle eo vti, & sic ei renunciaui. postea penitui, & volebam eo vti: an possim, quæritur? Dicitur quòd non.

h *Reuocaretur.* aliud forte si non reuocaretur; licet diceret se non vsurum.

a *Visum fuerit.* No. generale dictum, res inter alios &c.

b *Reum facere.* id est accusare, eo quod falso vteris: vt. j. si reus vel accu. mor. l. iij. vel quia dicat te feciſſe, vel feciſſe fieri.

c *Et diſcrimen.* repete, paratus est. & dic, diſcrimē. i. damnum.

d *periculi.* scilicet pœnę: quod infligitur per pœnā legis Corneliæ de falsis, quæ est deportatio, & omnium bonorum publicatio in libero, in seruo vltimum supplicium: vt. ff. ad legem Corne. de fal. l. j. §. fin. Sed qui solum vtitur & nō fecit, an patitur eandem pœnam? Dico quòd sic, sed poteſt euadere abstinendo ab vsu: vt. j. ad legem Corn. de fal. l. si falsos. Vel dic verius, decennio a tantum relegandum qui vtitur, nisi desistat: vt. ff. de fal. l. falsi. §. ordine. Itē no. quòd ex hac litera dicunt quidam debere inscribere accusanteim in libello se subiturum eandem pœnam quam & reus, si non probauerit. sic. j. e. l. fi. & ff. de accu. l. libellorum. Nos dicimus non esse necesse, & nihilo minus partietur similitudinem supplicij: vt. §. de aduo. diuer. iudi. l. j. &. ff. de testib. l. iij. §. idem diuus. Item contra ad fi. hujus. l. ff. de inoffi. testa. Papinianus. §. fi. quæ est contra. vbi præiudicatur legatarijs sic isto, si cōtra testamentum pronūciatur. Solu. ex testamento pendet petitio omniū quæ in eo scripta sunt: quo infirmato, cætera nihil valent. sed ex instrumento non pendet petitio debiti. Sed huic solutioni est argu. contra. ff. de excep. rei iud. l. j. vbi idem in testamento dicit, quod hic in instrumento debiti quòd alijs non præiudicet. Sed dic quòd ibi nullum vel irritum dicebatur, vbi index nihil noui facit, sed declarat quod est. at in querela in officio. testamen. nouum facit: quia rescindit: & facit heredem qui non est, & desinere qui est: vt dicta. l. Papinianus. in fi. & ff. de vulga. substitu. l. in substitutione. Alij soluunt, quòd ibi fit ius ex sententia: hic non quod in idem recidit. Alij. quòd ibi legatarijs, non autem coheredibus præiudicatur. & sic non est argu. contra. ē. de in officio. testamen. l. cum duobus. Sed contra supra de petitio. heredi. l. fin. §. fi. sed solu. vt ibi. Item contra. j. de his quibus vt indig. l. Polla. in fi. Sed ibi expone, retractas. i. retractare intendis. vel ibi transactio: hic sententia. Item quæro, an idem in teste, vt semel falsum dicens non repellatur, si ab alio producatur? Respon. si iudex notauit illum falsum, non idem quod hic. aliàs si simpliciter suo dicto non credidit, contra: vt. ff. ad Turpil. l. j. §. j. ff. de his qui notantur infa. l. Lucius.

c *Non oberit.* quia res inter alios &c. vt hic, &. ff. de re iudica. l. sæpe. &. j. res inter alios. & infra quibus res iud. non noc. per totum.

f *Crimini.* id est criminationi.

g *Debuisti.* ex necessitate. potuisti tamē: vt. ff. de appel. l. à sententia. &. l. ab executore. §. j.

SI aduersarius.] CASVS. Debebat mihi Titius xv. habebam instrumentum, & testes, volebam eum conuenire ex instrumento. forte dicebat Titius instrumentū esse falsum, vel reuocabatur in dubium, an valeat instrumentum vel non dicebam me nolle eo vti, & sic ei renunciaui. postea penitui, & volebam eo vti: an possim, quæritur? Dicitur quòd non.

h *Reuocaretur.* aliud forte si non reuocaretur; licet diceret se non vsurum.

A i *Non vsurum se.* aliis abundantibus probationibus.

k *professione.* cui magis credendum est, quàm alicui instrumento.

l *Constitit.* vt &. j. de confeſſ. l. i. An autem de falso possit accusari? Dic quòd non: vt. j. ad legem Corne. de fal. l. si falsos.

ILlatæ.] CASVS. Tenebaris fisco: soluisti, & à procuratore fisci recepisti instrumētum de soluto. alio instrumento in rationibus fiscalibus, in quibus scribebatur soluta, penes eum remanente, tuum amisisti. si procurator te conuenire velit ac si non soluisses, & solutionem probare non possis, quod penes eum de soluto remanseſit, an inspiciendi faciendi sit tibi copia, quæritur? Respon. quòd sic.

m *Illatæ.* id est solutæ.

n *Dispensatori.* id est procuratori fisci.

o *Instrumentorum.* Nota hic quòd quis contra se exhibere tenetur. contra. ē. de testi. l. nimis grauc.

p *Deficeris.* Secus si probationes habebas: * Aliàs, vt. ff. de eden. l. ij. &. l. si quis. §. prohibetur. non existē- tibus in- strumentis siderante eas exhiberi vel ab tibi: ut. ē. de eden. pro- curator. &. l. non est. & l. iustum. fidem præ- cibus. &c.

q *Demonstrabit.* te de- fisci argumē- tū probare, l. j.

Sicut iniquum.] CASVS. Tenebaris mihi in. x. habebā instrumētum: igne consumptum est an à debito liberaris, quæritur? Respon. quòd non: nec mihi facile debet credi de amissione, nisi probem. vnde si per instrumenta probare non possum quod intendo: saltem alijs probationibus vti debeo ad faciendum fidem.

r *Solutionem.* vt. ē. co. l. j.

s *Facile.* sed si crederetur ei quòd amiserit, quid prodesset? Respon. in duobus prodesset. Illud enim in casu recipitur, cum est amissum instrumentum per aduersarium: vt supra de probat. l. si de possessione. Itē in alio prodest. vt exoneretur solennitate quinque testium: vt supra titu. j. l. testium. in fi. Sed hic si probet creditor per duos testes se amisisse instrumentum in quo continebatur quòd Titius debebat decē, & ipsi audierunt legi, qua re probatur debitum magis, quàm per quoddam exemplum, cui non creditur nisi originale ostendatur: vt supra de edendo, authent si quis. &. ff. eod. l. quicunque. Sed dic quòd erit præsumptio si hoc probet, vt possit deferri iuramētum. Alij dicunt b hoc sufficere, argumento dictæ. l. si de pos- sessione. b *Haud tenent Sa- lyc. et Paul.*

t *Vel.* Pro saltem.

v *Fidem* id est veritatem.

STatum tuum.] CASVS. Manumissionis tuæ instrumentum amisisti: non ob hoc status tuus periclitatur.

x *Certi iuris est.* si aliæ sunt probationes: vt &. ē. e. l. j. nam & sine instrumentis de statu probatur: vt supra tit. j. l. j. & infra de Libe. cau. l. nec omissa. &. j. de nupt. l. si vicinis.

SI solemnibus.] CASVS. Princeps quendam dimisit à militia, concessis & in scriptura redactis priuilegijs, quæ Priuilegia. consueuerunt honestè dimissis à militia concedi: an ei obsit amissio instrumentorum quibus continebantur priuilegia, quo minus vtatur priuilegio veteranorum, quæritur? Respond. quòd non si alias habet probationes de missione honesta.

a *Si solennibus stipendijs.* excursis vel finitis. Accur.
b *Honestè.* vel causarie. secus si ignominiosè: vt.ff.de his qui not.infa.l.ij.§.ignominiæ.
c *Sacramento.* quod faciebãt; vt.ff.ex quibus cau.maio.l.penul.
d *Si alijs.* cum non sis in quasi possessione a priuilegiorum.

a Et sic innuit quod quasi possessio priuilegij vt leuet quem ab onere probandi: quod displi cet Bart. & B. per c cum persõe.de priuileg.

XIII. Kal. Feb. Nicomediæ, Maximo. II. & Aquilino Cõss.

Aliquè essẽ militia persunctum, & per consequens habere priuilegia veteranorũ: amissis instrumẽtis, vel inde non confectis, potest probari per testes. Bal.

VII. Iidem AA. & CC. Zinimæ.

SI solennibus a stipendijs honestè b sacramento c solutus es: licet super huiusmodi re instrumenta (vt dicis) facta perdita sint: tamen si alijs d euidẽtibus probationibus veritas ostendi potest, veteranorum priuilegia e etiam te vsurpare f posse, dubium non est. Da. XV. Kal. Iun. Maximo. II. & Aquilino Conss.

Licet dominus perdat instrumẽtum proprietatis, propter hoc nihil accrescit vsufructuario. b.d. Bald. Vel sic: Factum fructuarii non præiudicat proprietario probãti de suo dominio. Salyc.

VIII. Iidẽ AA. & CC. Alexandro. †

SI constiterit proprietatem g possessionis de qua agitur, apud vos esse: prouidebit iudex ex persona fructuarij nullum h præiudicium dominio i vestro cõparari propter amissionem instrumentorum. Dat. XV. Kal. Mar. Dioclet. II. & Maximiano. AA. Conss.

Licèt non intercesserit instrumẽtum, tamen diuisio valet. Bal.

IX. Iidem AA. & CC. Aristæneto.

INstrumentis etiã non interueniẽtibus, semel diuisio recte k facta non habetur irrita. l

Ea quæ possunt celebrari sine instrumẽtorum confectione, nõ perdunt vires ex instrumẽtorũ amissione. Bal. Vel sic: Vẽditio valet etiã sine scriptura: ideo amisso instrumento nõ vitiatur, si aliter probetur. Salyc.

X. Iidem AA. & CC. Victorino.

CVm instrumentis m etiam nõ intercuniẽtis b vẽditio facta rata maneat: cõsequenter amissis etiã quæ interciderãt, D

Non existat. quia amissa sunt. sine his enim non valeret. ff. de adopt. l. fi. & de emancipa. l. iubemus. in fi. Quidam tamen dicunt sine scriptura fieri posse per. l. istam. & .ff. de mancip. l.ij. & .l. prædicta iubemus, loquitur in absente emancipato, & alia loquitur in adoptione. ADDITIO. Paul. de cast. hic dicit

Emancipatio facta non tollit substantiã testationis de adopt. & emancipa. tenet Bal. hic. Et sic scriptura.

nõ tolli substantiã veritatis placuit. Dat. VIII. Kal. Nouemb. Retinasi. AA. Conss.

Perditis actis potest emancipatio probari per testes b.d. secundum. Bald.

XI. Iidem AA. & CC. Theagenæ.

EMancipatione facta, etsi actorũ tenor nõ existat: n si tamẽ alijs indubijs probationibus, vel ex personis, o vel ex instrumẽtorũ incorrupta fide p facta esse emancipationẽ probari possit: actorũ interitu veritas cõuelli nõ solet q. Dat. III. Id. Nouembr. AA. Conss.

Breuis est & lenis. Vacua possessionis traditio potest probari testibus & instrumentis. Bald.

XII. Iidem AA. & CC. Dionysiæ.

NOn idcirco minus in vacuã r inductus prædij possessionem donationis causa, q eius facti prætermissum s instrumentum adfeueratur, hãc obtinere potes. Dat. Id. Decẽbr. Nicomediæ. AA. Conss.

Non debet credi protestanti super eo quod non apparet. Bald.

XIII. Iidem AA. & CC. Leontio.

APud eos t qui rem gestã v ignorauerunt, amissorũ instrumentorũ habita testatio nihil ad probationem veritatis prodesse potest. Dat. XVI. kal. Ian. Nicomediæ. AA. Conss.

Constitutus scripturarum ab eadem parte productarũ, expellit subsistãtiã probationis, b.d. no. Bal. Vel sic: Repugnantia scripturarum ab eadem parte productarum, facit illis fidem non adhiberi. Salyc.

XIIII. Iidem AA. & CC. ad Senerum com. Hispaniarum.

SCripturæ x † diuersæ fidem sibi inuicem derogantes, ab vna eademque parte prolatæ, nihil firmitatis habere poterunt. Da. iiij. Kal. Maij. Viminatij. CC. Conss.

Instrumẽta repugnantia non probant.

† *Contra. ex testes. ex extrã scripturã. & contrarii. de fide instrum.*

Testes diuersa vel contraria dicentes, non probãt.

Testamento inscriptis perdito, an deficiat probatio.

Cessat pœna.

APud eos. CASVS. Mutuaui tibi .x. confectum est instrumentum. amisi illud. vocaui vicinos, & corã eis protestatus sum de amissione instrumenti. an huiusmodi protestatio valeat vel prosit ad debitæ quantitatis probationem, vel ad probationem amissionis, quæritur? Dicitur quod non. & sic dic quod apud eos, id est vicinos. Vel sic, coram iudice corã quo te volebam conuenire, protestatus sum meinstrumenta amississe, qui de veritate contractus ignorauit. an mihi prosit illa protestatio, quæritur? Dicitur quòd non. & sic dic apud eos, id est iudices.

t *Apud eos.* scilicet iudices secundum M. & sic est arg. à contrario sensu, quod secundum conscientiam debeat iudicari. Vel dic, apud eos. s. testes: vt. ff. quod met. cau. l. metum. & .ff. de transac. l. si maior. j.

v *Gestam.* id est amissionem. vel dic. i. veritatem contractus.

Scripturæ. CASVS. Volo probare fundum Titianum ad me pertinere proprietatis ratione: produco instrumentum, quo continetur quod illum fundum emi, & mihi traditus est in solidum. Item produco aliud instrumentum, quod in illo eodem die fuit mihi constitutus vsusfru. in eodem prædio. Dicitur quòd tales scripturæ sunt diuersæ, imo potius aduersæ: vnde non prosunt mihi. Est enim impossibile quòd eodem tempore sim dominus in rorum, & habeam vsumfr. tantum formalem. aliàs pone exemplum ad. l istam & die vt in glo.

x *Scripturæ.* scilicet publicæ ambæ si autẽ altera est priuata, stabo publicæ, cum sit dignior: vt. ff. de contrahen. stipul. l. optimã. in fi. Pone casu in diuersis, ita quod nõ aduersis directo, nec

per medium: vt ecce profero duo instrumenta, in quorum vno A continetur me fructuarium, in altero me proprietarium. quod non placet: quia vtrunque potest esse verum, si diuersis tẽporibus ad me peruenerit vsusfructus & proprietas: sed eodẽ tempore nõ possum esse vsufructuarius formali vsufructu, & proprietarius: cum sua res nemini seruiat: vt patet ex definitione vsusfructus: vt instit. de vsufru. in prin. sed secũdũ hoc esset exemplum in aduersis directo. nam directe sequitur, si sum vsufructuarius: ergo nõ proprietarius. & econtra. Pone ergo quod profero vnũ. quo cõtinetur me solũmodo emisse: aliud quo cõtinetur quod cũ vxore mea eandẽ rem emi, & eadẽ die, & alijs testibus præsentibus. Vel in vno me emisse, in alio mihi donatũ fuisse, & eadẽ die. quod nõ est verisimile. & ideo neutrũ valet, vt hic. Potest etiã poni in diuersis, ita quod aduersis non directo, sed per medium: vt si produco vnum quo continetur quod x. mihi promisisti Bononiæ, aliud quod dicit te promisisse mihi decẽ Romæ, & habẽt eandẽ diẽ: neutri statur per. l. istam. sic & cũ dico, homo est animal, & homo nõ est substãtia: hæc sunt diuersa, ita quod aduersis, non directo, sed per mediũ. Sed quidã dicunt Ioã. in diuersis tantũ legisse. l. istam, ita quod non in aduersis. quod falsum est. sed dixit quod in eis poterat intelligi, nihilo minus tamẽ & in aduersis: vt dixi. si hæc sunt in contrariis per obliquum: multo magis si sunt directè cõtraria, sibi derogant, vt in primo exẽplo, quando dicitur eodẽ tẽpore me vsufructuarium & proprietariũ. Sed quidã contra, & dicunt standũ digniori. Prædicta autẽ seruantur quando ab eadem parte producuntur, vt hic. si autem vnum ab vna parte producitur, aliud ab alia, statur digniori: vt. ff. de contrahen. stipul. l. optimam in fi. Et no. quod non põt aptari pro concor. huic. l ff. de reg. iur. vbi repugnantia quia ibi eadem scriptura sibi erat contraria. Item intelligimus illam de repugnantia perplexitatis verborum: vt. ff de cond. insti. l. fi Titius. vel iuris: vt pater. ff de vsu & hab. l. per seruum. §. fi. & .l. vsus pars. & de serui. l. viæ. Sed quidam (vt H.) intelligunt eam in testamento duobus codicibus scripto: vt dicitur instit. de testa. §. fin. & in vno continetur Stichum legatum Titio, & in alio legatum Seio. neutrum Valet. sed si in eodem esset talis diuersitas, tunc distingue vt diximus. ff. de testa. l. si vnus. Item contra. huic. l. ff. de probat. l. cum de etate. Solu. vt ibi. An autem idem in testibus diuersa vel contraria dicentibus ex vna parte producẽtis? M. idem, arg. ff. eo. l. in exercendis. B. cõtra: quia potuit sibi prouidere: quod nõ est in testib⁹. Vel aliud in testibus ideo, quia videtur ab vtraque parte producti, licet vna pars inducat. Vnde sicut in instrumẽtis à diuersis partibus prolatis statur digniori, ita in testib⁹ plurib⁹ & melioribꝰ stabitur: vt. ff. de testi. l. ob carmen. §. si testes &. l. ij. §. j. & in authẽ. de testib. § fi vero quædã. col. vij. ADDITIO. Aduertas quod hęc. l. habet locũ nõ solũ in actore, sed etiã in reo: nã licet reus possit vti cõtrariis defensionib⁹. l. nemo ex his. ff. de regu. iur. tamẽ nõ potest vti cõtrariis probationibus, vt dicit Ioã. A. in cap. imputari. extra. eo. tit. iu.

Tantum valet instrumentum ad probãdum quantum depositiones testium: & econuerso. b. d. & ista lex ponit regulam quæ fallit in multis casibus, in quibus ad substantiã rei requiritur scriptura, & per consequẽs etiã ad probationẽ, qui ponitur per glos. in c. a. de cẽsib. lib. 6. & in Specu. de instru. edit. §. restat. secũdũ Paul. de cast

XV. Imp. CONSTANTINVS A. ad populum.

IN exercendis a litibus eandem vim obtinent tam fides instrumentorum, quàm depositiones testiũ. Dat. Romæ. XII. Kalen. Aug. Gallicano & Basso Conss.

Ex contractu in scriptis non oritur ius, nisi completa scriptura munda & sine vitio in forma in qua fieri consuenit, & contractu absoluto, id est pro perfecto habito inter Partes: interim dum dictatur, locus est pœnitentiæ, & licitum est recedere à proposito, saluo quòd præcedentibus arris arra perduntur ex pœnitentia. Et hæc lex dat formam non futuris solum, sed & præteritis & perfectis: nisi quæstio sit sopita transactione vel sententia & nisi in contractibus veterum emptionum in quibus seruari debent statuta veterum: vt hic no. b.d. secundum Bald.

XVI. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ. P. F. P.

COntractus b venditionũ vel permutationũ, vel do C

Instrumẽta in scriptis non oritur ius, nisi completa scriptura munda & sine vitio in forma in qua fieri consuenit, & contractu absoluto, id est pro perfecto habito inter Partes: interim dum dictatur, locus est pœnitentiæ, & licitum est recedere à proposito, saluo quòd præcedentibus arris arra perduntur ex pœnitentia. Et hæc lex dat formam non futuris solum, sed & præteritis & perfectis: nisi quæstio sit sopita transactione vel sententia & nisi in contractibus veterum emptionum in quibus seruari debent statuta veterum: vt hic no. b.d. secundum Bald.

si vero tale aliquod. coll. vj. vbi plus viuę voci credi videtur, quã mortuę sed ibi ex vna parte erãt instrumentũ & testes qui pro eo testificabãtur, ex alia solũ instrumentũ: vnde preuallet duo. Item videtur cõtra. ff. ti. l. j. sed expone vt ibi. Et cõtra fallit hæc regula in multis casibus qui nõ probãtur nisi per scripturam: vt diximus §. de pact. l. pactũ quod bona. Vide hos casus col. lectos per Ioan. And. in c. j. de censib. lib. vj.

super verbo, testimonia. extra de test circa prin.

† *in quibusdam ex emptionibus deest negatio, non.*

CONtractus.] CASVS. Contraxi cũ Titio vendendo forte vel permutãdo, & confeci instrumentũ super cõtractu, ita vt ex scriptura nõ solũ probationum habeat, sed etiã causa subsistantiã. Dicitur quòd cõtractus talis vel alius quicunq; puta donationis, vel trãsactionis, nullã obtinebit firmitatẽ: nisi abbreuiatura quã facit tabellio in quaterno suo vel tsche dula, in mundum sit recepta: & nisi in instrumento partes se subscribãt. antequã enim mũdum sit complerum, ex abbreuiatura tota nulla dicitur obligatio, nec ex ea abbreuiatura agi potest, nec potest cõpelere venditorem vt rem tradat, vel vt teneatur ad interesse meũ & hoc in prima. Hæc vera sunt & locũ habẽt in instrumentis quę fiunt post. l. istã, & in illis instrumẽtis quę tunc erant cœpta, nisi super his transactum sit. i. iudicatũ. sed instrumẽta emptionalia, quę erãt cœpta tempore istius legis, debent cõpleri per iura, secundũ quod locum habent ante. l. istam. & hoc in secunda. Si vero dedi arras, & nolo perficere contractũ, ego emptor eas amitto. Si vero venditor nolit adimplere contractum per traditionem rei, restituet arras quas accepit, in duplum. & hoc in tertia.

Cõtractus ponitur pro actione, improprie ponitur: prout ad alia, proprie: vt. ff. de verb. sig. l Labeo. §. contractum. Dicitur ergo hic contractus, proprie.

b *Contractus.* hic. l. dicitur quando contractus debet perfici in scriptis. Contractus prout refertur ad donationem & transactionem, improprie ponitur: prout ad alia, proprie: vt. ff. de

Arrarum contractus an sit contractus per se.

c *Quas.* s. donatiões. & die de illis quę nõ excedunt quingẽtos solidos: vt. ff. de don. l pen. Alij dicũt qñ fiũt inter cõiũctos, exigi scripturã, etiã. j cã sumã: vt. j. de dõ. l. data. quod non placet.

d *Etsi arrarũ.* vt in spõsalibus exercẽdis: vt. j. de spõsal. l. mulier. Et est hic arg. cõtra M. quod cõtractus arratũ sit cõtract⁹ per se: vt. ff. de act. emp. & vẽd. l. ex empto. §. is qui vina & sic põt hic locũ habere cõdictio ob causam: vt no. ff. de cõdic. ob. cau. l fi.

Scheda quid est. Mundum.

c *In scriptis.* s. vt aliter nõ valeat nisi scriptura facta. ar. s. de probat. l. cũ res. secundũ Ioã. vel secundũ P. & Azo. quãdo in cõtractu vel ante cõueniũt vt scriptura inde fiat: gerentes in animo non prius contrahere, quàm scribatur, secus si à principio simpliciter contrahant, & postea ad probationẽ fit inde scriptura.

f *Trãsactionũ.* improprie dicitur cõtractus. sic & in cõditione indebiti: vt instit. quib. mo. re cõtrahitur ob. §. ità is quoq;. sed quia consensu fit trãsactio: ideo sic dicitur secundum Ioan.

g *In instrumento.* quæ dicuntur vulgò rogationes secundum Ioan. & schedula, vt hic subijcit, est breuiatura & protocollum: vt in authen. de tabel. §. illud colla. iiij.

h *In mundum.* mundum vocat instrumentum in quo post factam rogationem omnia comprehendũtur. & dicitur à munditia, eo quòd sine vituperatione debet esse.

i *Absoluta* id est subscripta à partibus: vt in authen. eo. §. sed & si instrumenta. & .§. oportet. colla. vj.

k *Aliquod ius.* actionis vel obligationis.

l *Perficere.* id est adimplere. nam perfici dicitur statuto precio vt. j. de peri. & commo. rei ven. l. j. sed adimplere dicitur per traditionem: vt. ff. de act. emp. l. fi quis alienam.

m *Vel id quod emptoris.* contra M. facit, qui dixit venditorem

præcise teneri ad rem tradendã: vt. not. ĩ. de act. emp. l. si traditio. item quid si tradat vẽditor ante mundum completum: an dominium transferatur? Bul. aliquãdo dixit quòd non, sed postea mutauit consilium, dicendo quòd sic: vt not. ĩ. de suffra. l. vnica. & pro hoc quòd trãseat dominium ex inutili contractu, est. ff. de dolo. l. & eleganter. in prin. Item in contractu conditionali: vt. ff de iure dot. l. dotis. j. §. fi. & l. sequẽ. &. l. stipulationem. & ĩ. de donat. ante nupt. l. cum veterum. Item quomodo rem repetet, cum non possit precium petere? Respon. condicet rem condictione sine causa, nec ob. quod dicere solemus, ex contractu nominato traditum non posse condici: quia nõ est contractus nominatus, cum non sit adhuc perfectus, sed tantum initiatus. Sed de vsucapione potest quæri: si dominus non est tradens, an causam vsucapiendi præstet? Respon. non. nec mirum: nam cũm sponsa tradidit sponso res, licet conditionalis sit traditio: vt ff. de iure do. l. plerunque. §. si autem. fit tamen res sponsi, si hac mente tradat: vel nisi appareat quod actum sit: sed non vsucapit dotem, nisi post nuptias secutas: vt. ff. de vsucap. pro dote. l. j. & ij.

Dominium an transferatur ex inutili contractu.

a *Iam scripta.* ante legem istam.

b *Emptionalibus.* secunda exceptio.

c *Reddere.* condictione ex hac. l. vel officio iudicis: vel actione ex eo contractu: vt. ff. de actio. emp. l. ex empto. §. is qui vina. & de cõtraben. emp. l. sed Celsus. §. j. Et intellige dari directam ex empto cum contractus tenuit: vtilem, quando non tenuit: quia mundum nõ erat complerum. Sed quidam non dant actionem ex eo contractu hoc casu. Item si quis est passus damnum arrarum, an nihilo minus teneatur ad interesse? Respon. non, secundum M. & Azonem. Ista est ratio: quia in datione arrarum videor posnere spem meam. arg. ff de precario. l. & habet. §. cum quis. & ĩ. de execu. rei iud. l. si causam. & ĩ. de iure delib. l. fi. §. si vero post quam. & §. sin autem hoc aliquis. & ĩ. de reb. credi. l. generaliter. §. siue autem. & ff quemad. testa. ape l. sed & si quis. & ĩ. de pact. do. l. sin. §. j. & ĩ. de procura. l. maritus. & ff. de act. & oblig. l. obligationum fere. §. fin. vbi tacite fit nouatio. An ergo agatur ad arras, an ad interesse tantum, & in eo computentur arræ? Sed H. dixit, si agitur ad arras, nihilo minus potest agi ad interesse: & forte quod consecutus est pro pœna, id est arras, in interesse computabit: quia cum possit petere legalem & conuentionalem, petita vna videtur in residuo tantum agi. arg. ff. vi bo. rap. l. j.

Arras perdens ad nullum aliud interesse tenetur.

d *Repetitione.* deneganda, venditore contento hac pœna secundum nos, vt modo dixi in emptore. Et no. secundum H. quòd non dico referre quantum ad ista, an sit data arra loco precij & arræ, vel arræ tantum: quia illud ad aliud interest: vt dicetur. ĩ. quando liceat ab emptio. disc. l. j. & ij.

IVdicet.] CASVS. Habebam causam cum Titio Bonoñ. erant testes. nouerunt de causa Mutinæ. Dicitur quòd iudex illius ciuitatis coram quo ventilatur quæstio, potest mittere litigantes Mutinam, vel procuratores suos: & ibi testes ferent testimonium præsente vtraque parte. quæ est coram iudice Mutinen. & postea negotium ad priores iudices reuertetur. Et quod ita possint iudices facere, probatur per quandam constitutionem Græcam quam non habemus. Idem est si profero instrumentum quod dicitur suspectum: quia si testes alibi sunt per quos probare possim veritatem huius instrumenti, debet iudex permittere vt accedam ad locum in quo testes degunt, & ibi recipiantur eorum testimonia, quæ postea ad priorem iudicem referentur.

Receptio testium potest committi in ciuilibus causis, non in criminalibus. Bald. & Salye.

APud eloquentissimum q aliquem iudicem vel defensorem ciuitatis, siue à prouincia in prouinciam, vel ab vrbe in vrbem, siue ab vrbe in prouinciam hæc petantur, sed hoc in ciuilibus tantummodo causis. Nam in criminalibus testes apud iudices repræsentandi sunt, & cum res exegerit, r tormentis † subiiciendi

† Conc. c. 2. cũ glo. sequẽte. nouissima. extra de testi.

Iudices possunt committere examinationem absentium testium iudici illius territorij vbi testes degunt, & mandare partibus quòd ibi conparerant: & hoc sine testes producantur ad probationem, siue ad aliquius instrumenti reprobationem. hoc dicit. Vel sic: Testium vel instrumentorũ receptio potest ex causa committi iudici alterius territorij. l. d. no. Bal. Vel sic: Sine testes petantur examinari ad prolationem principalis negotij sine ad comprobationem alicuius instrumenti: producit. iudex potest cõmittere examinationem absentium iudici illius territorij in quo testes degunt. cõmenereque partes debet, vt absint delatoni sacramenti ab ipsis testibus præstandi. l. d. & not. Saly.

XVII. Idem A. Mennæ P. F. P.

IVdices, e siue in hac inclyta vrbe, f siue in prouinciis, secundum ea quę disposuimus, g vt posint si hoc perspexerint, occasione testium in aliis locis degentium litigantes vel procuratores h eorum ibi destinare, vt depositionibus i sub vtriusque Partis præsentia † factis, res k ad eos referatur: etiam in illis seruare volumus, qui prolatis instrumentis fidem adhibere exiguntur, l vt si popposcerint, in aliis locis id eis facere permittatur: & hoc si iustè peti iudex inuenerit, similis m proferatur sententia: n vt postquam in locis opportunis fides instrumento data vel minus o data fuerit, referatur negotium ad priorem p iudicem. Dat. VIII. Id. April. Decio V. C. Cos.

IN AVTHEN. DE testi. §. & quoniam &. §. hæc omnia. colla. vij. constitu. ij.

e *Iudices.* scilicet iubemus, vel suncimus, subaudi: vel volumus. quod est. j. & incipe cõstructum, ea quæ.

f *Vrbe.* Roma veteri vel noua, per excellentiã: vt insti. de iure natu. §. sed quotiens. Acc.

g *Disposuimus.* id est ad similitudinem eorũ quæ statuimus. ĩ. de iuramen. calum. l. ij. §. sin autem. & de reb. credi. l. penul. §. fin. & secundum hoc subaudi, ea: & subaudi, sancimus iudices &c. Vel verius dic, statuimus in Græca lege quam non habemus. Accur.

h *Vel procuratores* aliàs vel procurator: & tunc plana est. aliàs, vel per procuratores: & tunc dic vel pro etiam: vel saltem.

i *Depositionibus.* id est iuramentis, non autem dictis, vt diximus. ĩ. de testi. l penul.

k *Res.* id est negotiũ. & hoc vt facilior sit probatio: vt hic, & ĩ. vbi de ratio. l. fin. &. ff. de incen. rui. nau. l. ne quid. §. de his. & vt testes à suis non auocentur negotijs: vt. ff. quẽ ad. testa. aper. l. sed & si quis ex signatoribus.

† Conc. c. 2. §. j. cũ glo. sequẽte. & al. vid. res exe. subijciendi

l *Exiguntur.* qũia suspecta videntur prima facie: vt. ĩ. de proba. l. pen. vnde per testes absentes vult dare fidem instrumento.

m *Similis.* scilicet ei quæ dicta est ĩ. proxi. Respon. j. vt possint destinare litigantes, vel procuratores eorum.

n *Sententia.* interlocutoria: vt. ff. de arbi. l. qualem. §. fi.

o *Minus.* id est non.

p *Priorem iudicem.* respectu eius apud quem sunt attestationes productæ, dicitur prior iudex.

APud.] CASVS. Hæc generaliter sunt vera quæ dicta sunt, siue petantur testes de prouincia in prouinciam &c. & quod dictum est, quod iudex istius ciuitatis debet partes mittere ad loca in quibus testes degunt, habet locum in causis ciuilibus. In criminalibus debent duci testes coram iudice coram quo causa ventilatur, qui potest eos subijcere tormentis, si eos inuenerit vacillantes. Et not. quod dicta testium non debent manifestari alicui de partibus: sed debent claudi sub sigillo iudicis qui recepit eorum dicta: & debent ista testimonia sic recepta referri ad priorem iudicem.

q *Eloq. i. ordinarium.* & subau. recipiantur testes. Sed contra videtur in authen. vt def. seu fu. §. illud. coll. v. vbi dicit nõ demandari testium receptionem, Sed dic, habenti iurisdictionẽ potest demandari, vt hic: non habenti, non: vt ibi. vel ibi testes erant præsentes: hic non.

r *Exegerit.* quia vacillãt: vt. ff. de quæst. l. ex libero ĩ prĩ. & l. vni §. testes.

§. testes. & ĩ. de testi. l nullũ. & in auth. de test. §. j. col. vij. cõst. ij.

PLures.] CASVS. Locaui tibi fundum, conueniebat vt dares: vt. ff. de verb. signi. l. verbum reddendi. Vel dic propriè: quia primo debitor facit antapocham continentem tantum se soluisse, & creditori dedit: & creditor subscripsit, & debitori reddidit. repetit ergo nunc illam antapocham, cum & pro eo nomine solutionis, & ei subscripsi: & tibi & non mihi parta est securitas. elapsis. xxx. annis tenuisti, nec aliquid recognitionis gratia soluisti. qualiter mihi succurrẽdum sit, quæritur? Dicitur quod duplici via. vna est, vt retineam exemplũ illius apochæ quã dedi tibi: & vt in ea te subscribas. vel si faciã apocham de recepto, possim petere vt facias antapocham de soluto: in qua cõtineatur quod à me talem fundum recepisti sub annua pensione: & quolibet anno tãtum soluisti nomine pensionis. & si hæc duo nõ faciam, nullũ generabitur mihi præiudicium si habeã alias probationes, cũ id quod pro me introductum est, in læsionem meã nõ debeat retorqueri. Hæc quę dicta sunt in colono, possunt intelligi in debitore qui tenetur mihi in. c. sub vsuris. & per xxx. an. vsuras soluit, & ei de recepto feci apocham, & eandẽ dicat præscripsisse cõtra me in personali actione, qua mihi tenebatur spacio trigin ta annorum.

Sicut creditor tenetur facere debitori soluenti apocham solutionis: ita econtra debitor creditori facere vnam antapocham, in qua cõtineatur se soluisse debitum creditori: quod est necessarium in annis vel mẽstruis debitis. Bald. & Salye.

XVIII. Idem A. Demosthenis præfec. præt.

PLures a apochis b vel redituum vel vsurarũ perceptis, c fiquando super his fuerit dubitatio exorta, eas d habere se negando, ius agentiũ faciunt vacillare, e cum coloni aduersus dominum certantes & sibi iniquam forte libertatem vindicãtes, vel debitores creditoribus suis temporalem f præscriptionem opponere cupientes, ad easdem inficiationes peruenerunt. ¶ Quod resecantes, iubemus vt in præfatis casibus vel aliis priuatis similibus, si voluerit is qui g apocham conscripsit, vel exemplar h cum supscriptione eius i qui apocham suscepit, ab eo accipere, vel antapocham suscipere: omnis ei licentia hoc facere concedatur, necessitate imponenda k apochæ suscriptori antapocham reddere: ita tamen, vt si hoc is qui apocham conscripserit, facere neglexerit, vel non curauerit: nullum ei præiudicium ex eo quòd antapocham non recepit, generetur: cum hoc quod pro quibusdam introductũ est, inferre eis iacturã minimè rationi conueniat æquitatis. l Dat. XII. Kal. Octob. Chalcedone, Decio. V. C. Cos.

Ex scriptura priuata prius approbata, item ex scriptura forensi, id est facta coram iudice, & ex scriptura publica sit comparatio literarum. & hi qui eam faciunt, debẽt solemniter iurare quòd faciant remoto odio vel gratia: id est absque corruptione alicuius precij. Bald. Vel sic: Comparatio literarum potest fieri ex scriptura forensi, vel publica, vel etiam priuata prius tamen approbata: & hi qui comparationem habent, facere debent prius formam hic scripturam. Et hoc est seruandum vbique, & in cõparationibus faciendis, non tam factis relatibus. Saly.

XIX. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

COmparationes m literarum ex chirographis n fieri, & aliis instrumentis quæ non sunt publicè o confecta, satis abundèque occasionem criminis falsitatis dare & in iudiciis p & in contractibus, manifestum est. ¶ Ideoque iancimus q non licere comparationes literarum ex chirographis fieri, nisi trium testium habuerint subscriptiones, r quas vult probare, habeant subscriptionem trium testium: & qui supersttites sunt, iurent quòd ipsi interfuerunt quando instrumentum fuit factum: & iurent se subscripsisse omnes, vel saltem duo. alioquin si iam decesserint, non procedet comparatio: nec aliter facienda est literarum comparatio, etiam si aliquis proferat instrumentum quo continetur quòd debeas mihi. x. ad probandum illud quo continetur quòd debeam tibi. xx. facienda est etiam comparatio de instrumento publico ad instrumentum publicum: & de forensi ad aliud forense. & hoc in prima parte. Qui vero petunt comparationem, vel illi qui eam facere debẽt, vt puta partes in scriptura, iurabunt quòd neque lucri gratia, neque odio faciunt, neque fieri petunt comparationem huiusmodi, sed bona fide. & hoc in secunda, habet autem locum hæc lex in omnibus iudicijs, & tantum in futuris negocijs non præteritis & hoc in tertia.

a *Vsuel est a Plures.* scilicet debitores vel coloni: vt subijcit. & cit.

b *Apochis.* Apocha est a Bald. Apocha Antapocha. de receptis, puta confiteor me recepisse tantum: & à creditore fit, & datur debitori: vt. ff. de condi. inde. l. fi. §. Titius. &. ff. de fur. l. qui tabulas. §. apocha. & de acceptil. l. si acceptolatũ. §. j.

c *Et mẽte Bart. & Paul. Et bene. Et sic etiam apocha dicitur scriptura in qua debitor confitetur se debere creditori ex aliqua causa secundum eundem.* Cõfiteor me tantũ vsurarum nomine vel pensionis soluisse & creditori datur, & dicitur ab ante: quia fit ante apochã, secundum Ioan. Alij b vt B. dicunt antapocham scripturam debitoris: scilicet qua confitetur se debere, quod diximus apochã: c & dicunt ab anti, quod est contra: quia fit contra primam obligationem: vt quia dicitur, cõfiteor me debere. quã vocãt apocham. Tertij vt Ia. dicũt quod creditor scribit duas apochas, & dat eas debitori, vt vnam sibi retineat, & in alia se subscribat, & reddat eam creditori. quod non placet: vt hac. l. §. j.

Cuius opinio est vera eam tuendi generaliter in omnibus præsentione rem respectiua ad diem prin-

c *Percepti.* à dominis.

d *Eas.* scilicet apochas.

e *Vacillare.* per negationẽ enim res fit dubia: vt hic, & ĩ. quibus ad lib. procla. non lic. l. iij. & de acquiren. possi. cl. nemo.

f *Temporalem* immo est perpetua, quę est. xxx. annorum: sed x. vel xx. esset temporalis sed expone temporalem, id est causam habentem ex tempore. Item not. hic quod annuæ prestantioni præscribitur. xxx. ann. quod est contra M. d vt plene dices. ĩ. de prescri. xxx. an. l. cum notissimi. §. fi. Item arg. huius. l. dixerunt quidam quod si. xxx. an. cessat in solutione colonus, fit dominio præiudicium, & amittit possessionem: sed aliud si soluit: vt. ĩ. de præscri. xxx. an. l. male. &. ff. de vsur. l. cum quidam. §. dius. sed nos e non distinguemus an soluerit: vt. ff. de acqui. possess. l. quamuis. §. j. vel non: vt. ĩ. de præscriptio. xxx. an. l. ij. &. ff de vsur. l. cum quidam. §. diuus. & dicta. l. male.

g *Si voluerit is qui.* scilicet dominus vel creditor.

h *Exemplar.* scilicet apochæ.

i *Eius.* scilicet debitoris. Et dicitur apocha ista scriptura facta in præiudicium creditoris. Antapocha quam facit dominus in præiudicium coloni vel debitoris.

Imponenda. f per condictionem ex hac. l Et die reddere. *ciualiorem, sed æque principalẽ. Pau.*

e intelligere gl. præcedere nisi colonus inuertisset possessionẽ dominus: quia ab eo tẽpore inciperet præscribere

g *Comparationes.* Ista lex est solennis, & habet materiam intricatam: ideo diuiditur in tres partes: quia primo præmittit proœmium. Secundo ponit statutum de causis. Tertio ponit statutum de modis. Secunda ibi, Ideoque. Tertia ibi, Omnes. CASVS. Olim fiebat comparatio siue similitudo de priuata scriptura ad priuatam: per quã multæ falsitates committebãtur: vt si Titius tenebatur Scio in. x. & in instrumento confessus fuerit Scio in. x. se teneri: ille negabat se instrumentum scripsisse: fiebant comparationes ad istam priuatam scripturam per aliam similem scripturam. Hodie vero non fiet comparatio literarum ex priuatis scripturis, nisi ipse priuatæ scripturę super

Sal. f Concor. cum hac dicta gl. sic per verbo, monumentum. ta. in c. statutum de causis. Ter- gnificauit. tio in med. exmodis. Secunda ibi, tra de te- Ideoque. Tertia ibi, stib.

a Vt *prius*. quàm comparatio fiat.
b *Literis*. dic, id est subscriptioni.
c *Eorum*. testium.
d *Deponentibus*. id est iurantibus.
e *Duobus*, scilicet testibus. & facit pro M. qui dicit solennitatē testamēti posse per duos testes probari: licet septem exigantur in cōpositione, quod diximus. ī. de bono. pos. secundum tab. l. fin.
f *Testium*. quas literas fecerant alibi: & cōstat eos fecisse hic, ex eo quòd subiicit, comparatio efficiatur. Sed quare tertij ad primum non sit recta via? Respon. in tertio non erāt literæ cum testium inscriptione. Et not. hic, & ex eo quod subiicit, comparatio efficiatur, secundum hanc. l. plenam fidem haberi comparationi. sed per authen. non sufficit sola comparatio: quia oportet argumento alio eam iuuari: vt in authen. cod. §. si quis igitur vult. &. §. sed & si quis aut mutui. &. §. oportet autem iudicantes. &. §. si vero nullus. &. §. si vero tale aliquid contigerit. &. §. si vero moriantur. & videtur committi iudici an plenam faciat fidem comparatio. sed illud in publicis. in priuatis secus: quia ibi aliud exigitur argumentum. & sic potes hic legere authen. at si contractus &c. & ibi plene de hoc dices statim. Accursius.
g *Comparatio*. scilicet literarum contrahentium & subscribentium. quòd si non inueniantur tales subscriptiones, fiat quod hactenus valuit: vt in authen. eo. §. si vero nullus horum. Accur.
h *Aliter*. aliàs est non aliter: & hæc quoque plana. & aliàs, naturaliter: & tunc dic, id est naturali ingenio alicuius: vel naturaliter, id est simpliciter natura literarū tantū inspecta. Variatio enim plerunque in literis eriā eiusdem inuenitur ex variis causis: vt in authen. eo. §. i. Accur.
i *In semetipsum*. hoc referatur ad id quod. ī. dictum est ex priuata scriptura non fieri comparationem, nisi habeat subscriptionem trium testium: licet &c. vt quia profers contra me instrumentum à Titio factum, quo continetur quod mihi debes. x. vt approbes aliud quasi ab eodem factum, quo continetur me debere tibi. c. Vel dic, emptor nondum numerato precio instrumentum venditionis profert, vt res trādatur sibi. venditor negat eum scripsisse. vnde emptor producit prioris debiti instrumentum: in quo casu magis pro se quàm contra se facit. Sed hoc responsum corrigitur per authen. ad hæc. Item not. hic ex eo quòd dicit, licet &c. & si partes velint consentire comparationi: quòd etiam consensu partium non potest aliter fieri cōparatio, nisi secundum leges: vt argu. ff. de posthu. l. quòs prohibet.
k Ex *forensibus*. id est eorum quæ conficiuntur in foro, id est in iudicio: puta acta quæ fiunt per tabellionem, & generaliter quæ formam publicam habēt: sic dicta, quia eis vti mur in foro. Sed quæritur, an forensi instrumento non scripto per manum publicam, sit fides adhibenda vt publico? Respon. non. sed arg. contra. ī. de dona. l. in donationibus.
l *Omnes autem*. Ex quibus instrumentis debeant fieri compationes, diximus. nunc autem quomodo.
m *Ab hiis*. scilicet peritis scriptoribus, quibus iudex committat: vt ar. ī. de re. mili. l. semel. lib. xij. & in auth. de non alien. §. quod autem. coll. ij. Iurāt autem duo alij hodie, scilicet qui inducit instrumentum ad comparationem, & qui petit eam fieri, quòd non aliam habeneres probationem veniunt ad comparationem: nec circa eam aliquid egerunt. quod possit veritatem abscondere: vt in authen. c. §. si vero nihil. & sic (quod est mirabile in hoc casu) bis de calumnia iuratur. & est speciale, sed regulariter contra, per anteriorem authen. vt in authen. de his qui ingre. ad appel. §. fin. colla. v.

Iuramentū calumnia præstitum in iudicijs semel in causa sufficit.

n *Scrinijs*. id est audientijs, sic dictæ quia in scrino, id est in pectore principis sunt iura: vt. ī. de testa. l. omnium. Vel quia contueuerunt ibi esse scrinij: vt patet in palatio Boñ.

Adduntur ad. l. C. alia duo genera scripturarum, ex quibus potest fieri comparatio, scilicet de scriptura quæ producitur per partem aduersam, & de sumpta ex archiuo publico. Pau. de cast.

B Ad hæc.] CASVS. Dictum est in. l. antiqua quod potest fieri comparatio priuatæ scripturæ ad priuatam habentem subscriptionem trium testium, & ex publico & ex forensi instrumento, addit autem duos modos. Pone quòd Titius profert scripturam contra me à se scriptam, quam dico veram. ego profero aliam contra eum, quam dico ab eo Titio esse scriptam. dicit quòd bene potest fieri comparatio. Item saliquod instrumentum de archiuo publico vel scrinio profero, fiet cōparatio ex alia scriptura quæ producitur ex archiuo publico.

† *Cōparentem, post pra. cap. 30. qu.*

o *Examinationem*. per comparationes literarum, puta producis literas tuas vel alterius contra me: ego eas confiteor. Vel tu probas, & induco aliam priuatam contra te, quam dico te vel eundem fecisse: & id probo per comparationes literarum, quas contra me induxisti. Ideo corrigitur hic. l. comparationes, in eo quod dicit, licet in semetipsum &c. Alij dicunt quòd & hic est attestatio, id est trium testium præsentia. ADDITIO. Dicas cum Pau. de cast. quòd. l. C. in nullo corrigitur in quantum dicit, licet in semetipsum: sed loquitur in alio casu quàm ista authent. quæ loquitur quando vna scriptura producebatur contra me per te. & alia per me contra te. At. l. C. loquitur quando vtraque producebatur ab eadem parte: quo casu non potest fieri comparatio: quia potest subesse manifesta fraus. ita dicit ipse Pau. ī. l. proxi.

D p *Publico*. id est arca, in qua reponuntur publicæ scripturæ: vt. ff. de pœn. l. moris. §. foler.

q *Testimonium publicum*. Non dico quòd publica sit, vel manu publica facta: quia sic nihil adderet, sed habet publicum testimonium, eo ipso quod confitentur magistratus ex archiuo eam esse. vel eo ipso quòd talia erant signa in ea, qualia solent fieri, scilicet manu commentariensis: vt. ff. de iur. fisc. l. in fraudem. §. quotiens. Patet ex prædictis ex quinque generibus scripturæ fieri comparationes, scilicet ex priuatis subscripris, ex publicis, ex forensibus, a & ex his duabus quæ sunt in hac authent. Sed an cuilibet, & à quolibet, vel contra quemlibet? Respon. secundum Ioan. sic, cum simpliciter dicatur eam fieri. sed Hug totum contrarium. Sic ergo dicit priuati, ad priuatum tantum probandum vel improbandum. Item forensis, ad forense tantum probandum vel improbandum. sic de publico & alijs: non autem publici ad forense, vel econtra: nec priuati ad publicum, vel econtra: cum etiam diuersa forma fuit proposita. Sed Azo dicit, quando ex vno genere ad aliud, si sint eiusdem formæ vt ecce forense & publicum: nam forense potest formam habere publicam. ADDITIO. Aduertas quòd opinio Ioan. volētis inter scripturas diuersorum generum posse fieri comparationem: cōmuniter tenetur per docto. reprobatis opinionibus H. & Azo. quia non tractatur hic de comparatione formæ extrinsecæ seu qualitatis, sed de substantia literarum, & formæ extrinsecæ earum, vt sciatur si ab eodem sint scriptæ, necne, secundum Bar.

Comparationes ex quibus scripturis fiant.

a *Gl. super verbo, vires pleni. mod. in. c. quemlibet contra. de probat. dicit quòd scripturæ inter se sunt eiusdem*

Diuersi generis sunt fides in his quæ geruntur in iudicijs: secus in cōtractibus.

A T si contractus.] CASVS. Hoc addit, & dicit quòd si contractus fiat in ciuitate, & excedit libram auri, non credatur soli cōparationi literarum: sed alij testes adesse debeant qui de causa veritatem dicant.

a *In ciuitate*. secus si in agris: vt statim dicēs.
b *Collationi*. id est cōparationi.
c *Argumentum*, aliàs argumentum. quod dicitur in ea authentica, §. oportet.

Comparatio sola an plene probet.

d *Soli*. No. hic effectum comparationis. nam olim in totū credebatur: vt. l. comparationes. & in authent. cod. in princip. Hodie verò quandoque committitur iudici, vt vnā qualemqualem inde assumat fidem: quod est in publicis: vt in authen. c. §. si vero nullus horum. quādoque plus etiam argumenti exigitur, vt hic. quandoque nullo modo: vt quando ab vna parte est instrumentum & vox viua, ab alia vero sola comparatio literarum: vt in authen. eo. §. si vero tale. licet quidam dicant aliter: scilicet plus testibus quā instrumētis credi: quod est falsum. & habent hic authen. hodie magis &c. quæ non legitur, sed intellige vt dixi. & est ratio, quia aliter &c. vt in authen. cod. §. j. Item cautius sit hodie comparatio. nā distinguitur vtrum fiat contractus super minore ſumma libræ auri: & tunc indistincte duo testes sufficiunt, siue in scriptis, siue sine scriptis: siue à peritis, siue non: siue in ciuitate, siue extra: vt in authent. cod. §. vt autem. si vero vltra, si quidem imperitus, & in ciuitate & in scriptis, tunc quinque: vt in authent. cod. §. oportet. si sine scriptis, imperitus, vel econtra peritus, in scriptis vel sine scriptis, tunc tres: vt in authent. cod. §. si quis igitur. &. §. sed & si quis aut mutui. &. §. sed & si instrumenta. Et dicitur in scriptis, quando id agitur vt non aliter valeat, nisi fiat scriptura: vt innuitur in authent. cod. §. & hæc dicimus. &. ī. cod. l. contractus in princ. Ex prædictis autem instrumentis fit comparatio priuatæ quidem scripturæ, si supersint testes: & propriæ subscriptioni attestentur, vel quòd eis præsentibus est facta charta: & sic alio argumento iuuatur: vt hic: & in authent. cod. § ij. &. iij. si autem est publica: tunc si supereſt tabellio cum alijs qui interfuerunt, siue etiam ipse solus, non sit comparatio, sed creditur ipsi soli tabellioni. si vero non supereſt, sed minister vel annumerator supereſt, fit comparatio literarum tabellionis & signorum, & non subscribentium. sed si non supereſt minister vel annumerator: tunc etiam subscribentium fit comparatio: vt in authent. cod. §. si vero moriantur. &. §. seq. &. hoc in vrbe. in agris seruabatur legem veterem: vt in authent. cod. §. hæc autem omnia, vt duo sufficiant: nisi contractus excedat. l. libras auri: vt. ī. si cer. peta. l. fi.

A Cvm quidam.] CASVS. Petebam à te. x. protuli instrumētum. apparuit suspectum. dedi ei fidem per duos testes. vis vt illud iterum producam, vt illud possis accusare de falso: an sis audiendus, quæritur? Respon. quòd sic, si iures propter calumniam hoc te non petere, & quod credis illud posse arguere de falso: quo casu in inscriptione facta, in qua obligabis te ad pœnam talionis nisi probaueris apud iudicem, compellar id iterum producere & hoc in prima. Si verò dixi me illud producere non posse, quia perdidi, & illud non habeo: non aliter sum audiendus quàm si iurem me illud producere non posse. & hoc in secunda. Si verò nolim iurare, nullā pœnam sustinebo aliā. nisi quòd scriptura illa viribus carebit, & perinde erit ac si confecta non fuisset. & hoc in tertia. Quod autem dictum est, quòd possis petere iteratò produci instrumentum cum solennitate prædicta, verum est vsque ad sentētiam, sed post non. & hoc in quarta.
c *Instrumentū*. publicū.
f *Chartulam* quancunque etiam priuatam, quando est producibilis.
g *Imposuerit*. cum appareret suspectum: vt. ī. co. l. iudices. &. ī. de probat. l. penul. vel dic, imposuerit, scilicet produ ctiones.
h *Falsum*. scilicet accusando: nam etiam excipiendo dicere posset.
i *Existimēs*. Nota quòd sufficit semel exhibuisse, nisi iuretur non calumniandi causa id est postulare. sed hodie nō iuratur, cum semel sit iuratum: vt in authen. de his qui ingre. ad ap. §. fin. col. v. vel verius hæc est alia causa à prima: quia hæc est criminalis. Et sic not. in criminalibus de calumnia iurarit vt diximus. ī. de iur. calum. l. j. in prin. & est simile iuramentum. ff. ad exhiben. l. thesaurus.

Ciuiliter agi de crimine an possit ad hucusque quod illud cōmisisse dicitur viuente.

a *Concor. c. 2. circa finem, cum gl. c. extra de probat. Actore non probante quandoque cogitur reus se defendere.*

Culpa non mine nullus tenetur in suis.

B At si contractus fiat in ciuitate, & cvnā librā auri excesserit: omnimodo collationi b adsit argumentū c quodlibet, nec credatur ei soli. d

Instrumentum cuius fides semel est approbata, debet iterum produci si aduersarius dicit se velle & posse redarguere illud de falso: & si non producatur, habetur pro falso: nisi ille qui non produxit se perdidisse fateatur iuret: vel nisi sit lata sententia definitiua, quæ in rem iudicatam transiuit. hoc dicit not. secundū Bald. Vel sic: Postquam instrumento publico vel priuato in iudicio producto quis fidē imposuerit, non cogitur illud iterato producere: licet de falso is contra quem producitum fuit, velit id redarguere: nisi petens iuret quòd credit se falsum illud posse probare: quia tunc cogitur iterū illud coràm iudice crimen producere: nisi causa sit iā finita, & ex tota septa: vel nisi iuret quòd instrumentum sit casu deperditum sine eius dolo vel culpa. & si hoc fecerit, tenetur præstare nolueret, instrumento nulla fides in causa adhibenda erit. hoc dicit tota lex ista. Saly.

C prolatum est, ad huiusmodi veniat petitionem. Quid enim si cum nosset deperditam esse chartam, vel forte concrematam, vel alio modo deminutā, hanc requiri ad simulans, & ad difficultatē productionis respiciens, huiusmodi faciat petitionem? Et postquam hoc ab actore vel petitore fuerit iuratum, & inscriptionū pagina k apud competentem iudicē deposita: tunc necessitatem imponi ei qui protulit chartam de qua quæritur, iterum eam apud iudicem criminis proferre, quatenus possit apud eum crimen falsitatis ventilari. Sin autem dicat non esse sibi possibile eā ostendere, quia per fortuitos casūs huius copia ei abrepta sit: tūc subeat sacramētūl quòd nec habeat eandē chartulam, nec alij cā dederit, nec apud alium voluntate eius cōstituta sit, nec dolo malo fecerit quo minus appareat ea, sed reuera ipsa chartula sine omni dolo m sit deperdita, & productio eius sibi impossibilis sit. & si tale subeat sacramentum, ab huiusmodi necessitate relaxetur. Quòd si prædictū iusiurādum subire minime maluerit: tunc quasi falsa chartula nullas habeat vires aduersus eum cōtra quē prolata est, sed sit penitus euacuata. Neque enim vlterius pœnā producti cōtra eos qui nō iurauerint, volumus: cū forsitā quidā subtili n reuerētia

D

k *Pagina* quæ inscriptiones debent fieri ab accusatoribus: vt dixi. ī. eo. l. ij. & criminaliter hic agitur. Sed quidam fumunt hic arg quòd donec de crimine potest agi criminaliter, quia viuit qui dicitur commisisse crimen, non agitur ciuiliter. & pro eis. ff. de Carb edicto. l. ij. &. ī. vbi causæ fisc. l. j. &. ī. si ex fal. instru. l & qui. &. ī eo. l. ij. sed falsum est: vt. ī. ad. l. Corne. de fal. l. dam⁹. &. l. fi. &. ī. de trāsact. l. si ex falsis. & dixi. ī. eo. l. ij. l

Sacramentum. a quia præsumitur quòd habeat eam, cum habuerit tempore litis contestatæ: vt ī. ad exhib. l. non ignorabit. Item no. sufficit si iuret: secus in creditore: vt. ī. de pign. act. l. si creditor. quia ille ex contractu tenetur de dolo & lata culpa & leui: hic non. Item creditor liberatur eo probato: hic autem non sentit tale emolumentum: & ideo sufficit si iuret. & est simile huic. ī. de iure do. impe. l. fi. §. fin autem dubitatio. Item no. hic quòd actore non probante, cogitur reus se defendere per sacramentum. alioquin contra eum pronunciatur. vt. ī. de proba. l. pe.

m *Dolo*. de culpa enim in suis non tenetur: vt. ff. solu. ma. l. etiam. §. j. in fi.

n *Subtili reuerentia*. vt. ff. si de condit. institu. l. quæ sub conditione. circa princip.

a *Ei.* qui falsum dicit.
b *Per solitam* vt per in integrum restitutionẽ, vel supplicationem factam à præfecto prætorio.
c *Et sopita.* vt & supra de trãsac. l. fratris. & insti. de. pœ. te. li. circa. princip. & infra de agri. & cẽ. l. litibus. lib. xj, sed videtur post sententiam audiri:

a *Concor. cum hoc si. gl. super verbo, post sententiam post prin. in c. licet extra de proba.*

vt infra si ex fal. instr. l. j. & .ij. quæ sunt contra. Sol. hic non soli instrumento habuit fidẽ iudex: ibisic. Vel hic, a quando ab initio fuit de hoc quæstio, ibi quãdo non. & hæc vera.

PLVS VALERE *quod agitur, &c.*

Quia per scripturam de qua dictum est, aliud fingitur quàm sit verum: ideo dicit quid præualeat.

IN *contractibus.*] CASVS. Emi fundum: confectum est instrumentum non me, sed vxorem meam emisse. nunquid veritas præfertur scripturæ, quæritur? Respõdetur quod sic: quia in contractibus &c.

d *In contractibus.* Præmittit aphorismum generaleꝫ, specialẽ subiiciens postea. & pone casum vt supra quod met. cau. l. si per impressionem & .ff. ad Macedo. l. si filius familias. j. §. penul. &. l. sed Iulianus. §. mutui. & de legj. l. qui quartã. & de here. instituꝫ. l. quotiẽs. §. j. & de dona. inter vi. & vxo. l. si sponsus. §. circa. & supra de proba. l. cum precibus. & .l. ad probationem seruitutis. & infra de emã. l. j. &. ij & infra de dona. l. nec ignorans. & supra de transac. l. cũ ea. & infra de contrahen. empt. l. iij. & supra si cer. peta. l. si ex precio. Sed videtur huic. l. contra. infra ar. tu. l. si. sed ibi speciale, sicut &. ff. de vsufru le. l. si alij.

Scriptura iis multis casibus præualet veritati.

secundum Io. vel ibi non constabat aliud actum secundum R. Item fallit hæc regula .j. ad Velleianum. l. antiquæ. ibi speciale. sic & in re iudicata fallit: vt. ff. de reg. iur. l. res iudicata. & in iure iurando: vt. ff. de iureiur. l. sed & si possessori. §. item si. & in transactione. vt. ff. de iureiur. l. ij. & in repudiatione hereditatis: vt. ff. de acquiren. here. l. is qui putat. & in casibus illis vbi fit ius ex sententia: vt. ff. de inoffic. test. l. Papinianus. §. fi. & de sta. ho. l. ingenuum. & deli. ag. l. j §. fi. &. l. ij. &. iij. in prin. Item & fallit hæc regula in obligatione literarum post biennium: vt .j. de non nu. pecu. l. si intra. Item. fallit vt. ff. de leg j. l. iiij. & de sup. leg. l. Labeo.

e *Veritas.* Hoc verum est vbi paratus est probare contrarium.

Acta.] CASVS. Tutor rem pupilli emere non potest. & si simulat vxorem emisse, magis inspicienda est veritas, quàm quod simulate actum est: vt dicatur nullam fuisse venditionem.

f *Acta simulata* forte tutor erat, qui admihistrabat: ideoque rem pupilli emere non potest, sed facit per vxorem. ff. de auct. tu. l. v. §. pupillus. & de coutrahen. empt. l. si in emptione. §. fi. vel in dignitate erat: vt. ff de contrahen. emp. l. non licet. vel pone. ẽ. quod me. cau. l. si per impressionem. item etiam vt. ff. pro socio. l. cum duobus. &. j. fi quis alte. vel sibi. l. multum. &. j. ad. Velleia. l. si cum pater.

g *Sed eius.* ad idem. ff de. contrahen. empt. l. non licet.
h *Non possimꝰ.* neque in rei veritate, neque in præiudicio.

A & si hæc simulatio de persona in personam: vt infra cod. l. si quis gestum. aliàs à causa in causam: vt infra. l. proxi.

Emptione.] CASVS. Accepi. x. à te mutuo sub vsuris, & obligaui pignus. tu timens ne dicereris vsurarius, velne posses vsuras petere iure casui obstante, feci fi scribi in instrumento contractũ emptionis & venditionis interuenisse, cum interesset pignoris obligatio. vnde non fecisti fieri instrumentum, cum esset pignus: vt si ad diem redderetur pecunia, res esset incempta. non valet, cum sit in fraudẽ legis commissa: vt. j. de pac. pigno. l. j. ij. & .iij. vel fructus volnit lucrari, ne teneretur computare in sorten: vel nõ videri vltra legitimam vsuram eos esse: vel euitare iura canonum, quę de vsuris repetendis dicunt. hęc quidẽ non valent sic simulata. Quid autem si hoc inquit? Respon. idem: b vt. ğ. de legi. & constit. l. nõ dubium. in fi. & facit. ğ. de contrahen. emp. l. fi. ancillam.

B *Contractus in fraudem legis factus non valet.*

Si quis.] CASVS. Mutuasti mihi. x. quia maiores vsuras stipulari nõ poteras, supposuisti Titium, qui potuit maiores vsuras stipulari, & stipulatus est: & in instrumento Titi non tua persona cõprehensa fuit. Actum, non scriptura, inspiciẽdum est. Vel pone casum vt in glos.

k *Scribi.* Mutuatus fui. x. feci alium scribi in fraudem vsurarum: vt infra de vsur. l. cos. §. fin. Vel pone in vendente, qui faciebat alios vendere: sicut & supra eod. l. ij. posui in emente. & sic differt hæc ab illa. Vel illa specialiter: hæc generaliter. Vel ibi publica charta fuit: hic non. & facit infra si quis alteri vel sibi. l. cum propria. &. ğ ad Velleia. l. si cum. &. infra. de donatio inter virum & vxo. l. fi filij.

b *Singul. glo. secundum ia. in §. fueraꝫ. instit. de actio. in glo. super verbo. creditoribus.* * *aliàs, subscribentis non recito, sed fideiussoribus fuisse &c.*

C *Si falsum.*] CASVS. Procurator tuus cum deberet locare domum mandato tuo, vendidit eam & fecit te subscribere, cum crederes locationem, sed erat venditio. nec vt venditio, quia non cogitasti, nec vt locatio valet: cum accipiens in hoc non cõsenserit. ff. de contrahen. emp. l. in venditionibus. & infra de dona. l. nec ignorans. & de rebus ali. non ali. l. ij. & manda. l. cum mandati. &. ff. de transac. l. cum Aquiliana.

m *Velut.* instrumentum locationis tu credebas factum de locatione, & fuit factum de emptione.
n *Non relegentem.* scilicet instrumentum.
o *In verõne.* scilicet contractu: nam in venditione non consensit qui subscripsit: in locatione non consensit qui accepit. Sed supra eo. l. j. vterque consensit veritati, & ideo valet.

TITVLVS XXIII.
DE COMMODATO.

Commodatarius de casu fortuito non tenetur secundum simplicem naturam contractus, sed secundum naturam expressã conuentionis potest teneri de casu fortuito. h. d Baldus. Vel sic: Commodatarius non tenetur de casu fortuito, nisi se ad id inuerit pacto. Salyc.

X. Kalend. Maij. CC. Conss.

Contractus emptionis intelligitur esse factus causa pignoris: maxime quando apponitur pactum de retrouendo. Bartolus.

III. Iidem A A. & C C. Maximæ.

EMptione i pignoris causa facta, non quod scriptũ, sed quod gestũ est, inspicitur. Dat. Kal. Maij. Sirmij. C C. Conss.

Breuis est, & in ista est simulatio de persona ad personam. & ideo inspicitur vera persona, non simulata. h. d. Sal. Vel sic Persona quæ vere contraxit, attenditur, non quæ simulate fingitur. Salycetus.

IIII. Iidem A A. & C C. Decio.

SI quis gestum à se, alium egisse scribi k fecerit, plus actum quam scriptum valet. Dat. VIII. Kalend. Decemb. C C. Conss.

Erronea subscriptio vitiat actum. h. d. Bal. Vel sic: Subscribẽs se instrumẽto quod non legit, putans continere id quod mãdauit, vel quod sibi persuasum extitit, cum aliud contineat: sibi non præiudicat. Salyc.

V. Iidem A A. & C C. Victori.

SI falsum l instrumentũ emptionis conscriptũ, tibi velut m locationis quã fieri mandaueras, * subscribere te, nõ relegentem, n sed fidẽ habentem fuasit: neutrum contractum (in vtroque o alterutrius consensu deficiente) constitisse, procul dubio est. Dat. XIII. Kalend. Ianuar. CC. Conss.

TITVLVS XXIIII.
DE COMMODATO.

Commodatarius de casu fortuito non tenetur secundum simplicem naturam contractus, sed secundum naturam expressã conuentionis potest teneri de casu fortuito. h. d Baldus. Vel sic: Commodatarius non tenetur de casu fortuito, nisi se ad id inuerit pacto. Salyc.

I. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIAN. A A. & C C. Soteriæ.

ACta simulata f velut nõ ipse, sed eius vxor cõparauerit, veritatis substãtiã mutare nõ possunt. g Quæstio itaq; facti, per iudicẽ vel præsidem prouinciæ examinabitur. Dat.

a *Vi maiore.* cui resisti non potest: vt. ff. quod metus causa l. ij.
b *Non solent.* iure cõtractus: nisi vitio eius casus intervenerit: vt. ff. cod. l. in rebus. in prin. &. l. si vt certo. §. quod vero. &. §. seq. & institu qui. mo. re contrahitur ob. §. item is.
c *Commodari ff.* commo. l. si de damno.
d *Futuri.* non est contra naturam cõtractus, sed præter.
e *Suscepisse.* speciali pacto, non generali: vt dixi. ff. si quis cau. l. sed & si. §. quæsitum.
f *Conuentionis.* contractus enim &c. vt. ff. depos. l. j. §. si conuenia-tur. & facit. ff. loca. l. si domum. & de contrahen. emp. l. si quis fundum.

A

Vm eum.] CASVS huius. l. ponitur in glos. sed clarius dic sic: Commodauit tibi ancillam vsque ad annum ad faciẽdum certum ministerium, puta lanificium, adueniente tempore non vis eam restituere: quia dicis lanificium non esse completum. qualiter mihi succurratur, quæritur? Respon. quòd probabo me ancillam vsque ad tempus tradidisse: & eam recuperabo.

g *Suscepit.* ex commodatione à socero tuo. gener pro socero facit verba.
h *Socerum tuum.* adito præside &c. quod est. ğ. Sed cur probat hic socer, immo commodatarius, qui affirmat ad certum vsum & tempus sibi commodatum? Respon. hic constabat ancillam commodatã ad certum vsum, puta lanificium: sed dicebat commodator quòd ad certum tempus commodauerat. hoc probare debet: quia contra cum præsumitur quòd vsque ad finem ministerij commodauerit se

a *Erbene, secundum dicto.*

cundum a Ioan. & sic ante tempus non debet reuocare, quod esset vsu finito: vt. ff. cõmo. l. in cõmodato. §. sicut. Et dic quòd ancilla erat commodantis, vel aliena: non curo. ff. eo. l. ita vt si fur. Vel aliter dicas quòd ille commodatarius dicebat socerum suum ei donasse. nec obstabit supra de prob. l. siue. quia ibi reali, hic personali actione agitur ex eo contractu.

i *Huius rei.* id est ad certum tempus.
k *Compellatur.* scilicet commodatarius.

De restituendis.] CASVS. Commodaui tibi codicẽ vt pro te cum obligares. soluto debito, aduersus te & aduersus heredem tuum pro restituendo agam commodati.

l *Dederas.* scilicet alicui.
m *Postquam.* vel ante quandoque, vt statim dices.
n *Extenuatum.* id est solutum.
o *Commodati.* distingue ergo cum rem meã obligo pro alio: aut trado illi vt obligeꝫ, aut ego obligo pro illo. & si trado: aut gratis, & tunc datur actio commodati: vt hic. aut non gratis: & tunc præscriptis verbis, vel locati: vt. ff de præscrip. verb. l. rogasti. §. fi. Si autem obligo pro alio, aut pro præsente: & tunc agitur mãdati: vt. ff. mãdati. l. qui fidẽ. aut pro absente: & tunc

Rẽ meam subligo pro alio, quæ actio mihi competit.

I. Impp DIOCLETIANVS & MAXIMIAN. A A. Sciolæ.

EA quidem quæ vi maiore a auferuntur detrimẽto eorũ quibus res cõmodatur, imputari nõ solent. b

Sed cũ is qui à te commodarie sibi boue postulabat, hostilis incursionis cõtẽplatione periculũ amissionis ac fortunã futuri d dãni in se susceпisse e proponatur: prẽses prouinciæ, si probaueris eum indẽnitatẽ tibi promisisse, placitum conuentionis f implere eum compellet. Dat. VI. Kal. Iuñ. ipsis. A A. Conss.

B

Qui intẽtat certũ f. eciẽ cõtractus, debet probare formã ex qua resultat illa species. h. d. Bal. Vel sic: Cõmodator debet probare vsum finitum ad quẽ commodauit. h. d secundũ vñ lec. Vel sic: Deducẽs certũ specieꝫ cõtractus in iudicio, debet illum probare, si negatur. h. d secundum aliã lectu. Salyc.

II. Iidem AA. Aulizano.

CVm eũ qui tẽporalis misterij causa suscepit ancillam, ad restitutionẽ eius bona fides vrgeat: cõsequẽs est socerũ tuũ h huius rei causa tradidisse ãcillã, adito præside, pronunciẽ probare: vt fidẽ susceptã is aduersus quẽ supplicas cõpellatur k agnoscere. Dat. Prid. Non. Nouẽb. ipsis. AA. Cons.

C & Alexandro Conss.

Fructus qui debuerant percipi, extenuãt sortem, sicut percepti. Bald.

II. Idem A. Victorino.

CVm eũ qui tẽporalis misterij causa suscepit ancillam, ad restitutionẽ eius bona fides vrgeat: cõsequẽs est socerũ tuũ h huius rei causa tradidisse ãcillã, adito præside, pronunciẽ probare: vt fidẽ susceptã is aduersus quẽ supplicas cõpellatur k agnoscere. Dat. Prid. Non. Nouẽb. ipsis. AA. Cons.

Commodatarius tenetur restituere rem sibi commodatam ad pignorandum postquam fuit inde facta mentio debitum. h. d. Bald. Vel sic: Res ad pignorandum commodata extenuato debito est restituenda. Salycetus.

III. Iidem AA. Soterię.

DE restituẽdis rebus quas [marito] obligãdas pro se dederas, l postquã m debitũ fuerit extenuatũ, n cõmodati o actioné etiã aduersus heredes eius exercere potest. Dat. III.

D

Id. April. Sirmij, ipsis & Con.

Breue est, & ideo non formatur Salyc.

IIII. Iidem A A. & C C Faustinæ.

PRætextu p debiti q restitutio commodati nõ probabiliter recusatur. Dat. XII. kalend. Decemb. ipsis A A. Cõs.

TITVLVS XXIIII.
DE PIGNORATITIA † actione.

† *Pignoratitia.*

* *Græca Constitutio Seueri & Antonini A A ad Metrodorum. P P. Idib. Octobris, Apro & Maximo Conss.*

Fructus & commoda rei pignoratæ sortem extenuãt ipso iure creditore percipiẽte. h. d. Bal. Vel sic: Obuentiones rei pignoratæ à creditore perceptæ, extenuant debitũ, Salyc.

I. Imp. ALEXANDER A. Demetrio.

QVod ex operis ancillę, vel ex pẽsionibus domus quã pignori detineri dicis, p perceptum est: debiti quantitatem releuabit. r Dat. Kalen. Octob. Antonino. IIII.

Fructus qui debuerant percipi, extenuãt sortem, sicut percepti. Bald.

II. Idem A. Victorino.

CReditor † qui prædium pignori nexum detinuit, fructus quos percepit vel percipere debuit, in rationẽ exonerandi debiti s computare necesse habet. x & si agrum deteriorem constituit, y eo quoque nomine pigneratitia actio ne obligatur. z PP. VI. Id. Decembr. Antonino. IIII. &

† *Facit ad hanc legem centum. ADDITIO. glo. super verbo fructus ante fi. in c. grauꝫ de vsur.*

Licet sit data vendendi facultas, nõ minus tamen potest interim auferri. h. d. Bal. Vel sic: Pactum quòd liceat creditori pignora vendere, non facit vt si plus debito vendantur, illud creditori sibi lucretur: sed reddere debitori tenetur. Salyc.

III. Idẽ A. Hermeo & Maximillæ.

DE PIGNORATITIA *actione.*

QVod ex operis.] CASVS. Obligaui tibi ancillam vel fundum pro. x. quæ mihi mutuasti. quod ex operis eius, vel fructibus fundi lucratus es, computabis tibi in debitum. si vero fundum deteriorem fecisti, teneberis ad damnum resarciendum, vel ad debitum exonerandum: admissa compensatione in eo quo res deterior facta est, per act. pigno. hoc dicit cum. l. seq.

r *Dicis.* ô debitor.
s *Perceptum est.* vel percipi potuit: vt infra. l. proxi. &. l. fi. & infra de distrac. pign. l. fundum. & de pign. l. si dominum. &. ff. in quibus cau. pign. ta. contra. l. cum debitor. & infra de partu pign. l. ij.
t *Releuabit.* vt. ff. de pig. act. l. si pignore. in princip.

v *Creditor. Debiti.* quia fidem adhibuisse debuit: vnde negligentia nocet ei. ff commoda. l. iij. §. j. vbi dicitur, res quæ deteriorata redditur, reddi non videtur.

x *Necesse habet.* vt supra. l proxi. & infra de vsur. l. ex prædijs.
y *Constitut.* dolo vel culpa, id est faciendo quod facere, non debuit, vel omittendo quod facere debuit. secus si seruos pro maleficijs coercuit: vt. ff. eo. l. eleganter. in fi.
z *Obligatur.* vel ad dãnum resarciendum, vel ad debitum exonerandum:

nerandum: admissa compensatione in eo quo res deterior facta est: vt infra.e.l.creditor.

Pactum.] CASVS. Obligasti mihi rem tuam pro.x. cõueni vt eam distraherẽ pecunia non soluta sua die: an pactum istud debitori præiudicet quo minus agat pigno.ad id quod excedit debitum, si pro maiori precio sit vẽditum: vel quo minus adimatur actio pigno. si non vendidi vel dedi pro. xx. cum esset obligata pro x. vel dolo vendidi, vel ante diẽ? Dicitur quòd non.

a *Pactum.* quod valet: vt infra de pac. pig. l. j. &.ff.de pig.l, si fundus. in fi.

b *Debitori.* tale pactũ non adimit quin creditor possit petere.

c *Actionem.* si forte creditor plus vendiderit: vt.ff. eo. l. quanuis. in fin.&.l. seq. &. j. de iure do.impe.l. fin. §. si vero creditor. vel nondum vendidit, vel male vendidit, vel dolo malo, vel ante diem: vt.j. si vendi pign. aga.l.j.

† *aliàs, probationibus.*

Si creditor.] CASVS. Si rem quam creditori meo obligaui, sine culpa mea lata vel leui perdidit, eam restituere non compellitur. & hoc in prima. Si vero dolo vel sua culpa amiserit, ipse mihi renebitur. & hoc in secunda. Si autem soluta sibi pecunia dicit se rem sibi obligatam amisisse, non creditur eius adsertioni, nisi manifestis probationibus hoc ostenderit, quod si non probauerit, quanti mea interest, mihi condemnabitur. & hoc in tertia.

* *quæ ex inuisimili causa*

d *Sine vitio.* id est sine dolo vel culpa lata, vel leui: de quibus tenetur creditor: vt institu. quibus mo. re contrahi. ob.§.fi.&.ff.eo.l.si cum venderet.§.fi.&.l.ea. &.j.de pign.l.sicut.

e *Perdiderit.* & ita fortuito casu amisit.

f *Nõ cogitur.* & ad debitũ tenetur debitor: vt.j.eo.l.proxi.in fi.

g *Deprehenditur.* tenetur de dolo & culpa lata & leui.

h *Manifestis.* non manifestissimis, sed in crimine hoc obtinet: vt supra de proba.l.sciant.

i *Rationibus.* & hoc ideo probatur, quia cõtrariũ nõ mõstratur.

k *Se perdidisse* hoc probare debet secundum omnes, scilicet quod perdidit pignus: vt.j. de resta.l. publicati.&.j.de testi.l. testiũ. in fi.& de fide instr.l.sicut. Sed an sine culpa se perdidisse probare debeat, sub iudice lis est. verbũ Oratij. Bul. enim distinguebat an debitor cõfiteatur amissum: vt tũc ipse debitor probet culpã. aut difitetur, & tũc creditor probet amisionẽ: & per cõsequens causam amisionis probare debet, scilicet sine culpa se perdidisse. & pro eo ff. locati.l. si quis fundũ. aliàs, si quis domũ. §. imperator. &. j. de peri. tu. l. si tutor. &. ff. de excep. rei iu. l. si rẽ. sed M. & Io. & H. & Azo & nos cõtradicimus dicimus enim indistincte debitorẽ probare debere culpã: vt.ff. de proba. l. quotiens. §. dolo. & de admi. tu. l. chirographis. in fi. j resp. & de leg. ij. l. omnia. aliàs. l. cum ita legatur. §. species. &. j. c. l. si nulla. nec ob. dicta. l. ff. loca. l. si quis domum. §. imperator. nec illa; si rem. quia ibi probat eo ipso quod non probatur contrarium: vt. j. qui mili. non possunt. l. fi. lib. xij. Item pro nobis: quia potest vnum esse sine altero. potest enim creditor probare amisionem: nec tamen sine culpa. Item quia tantum debet facere confessio debitoris confitentis amissum, quantum & si creditor probauit. nec plus, nec minus. ff. de inoffi. testa. l. qui

Pignoris amissio per creditorem probari debet.

PActũ vulgare quod proposuistis, vt si intra certum tempus pecunia soluta nõ fuisset, prædia pignori vel hypothecæ data vendere liceret: nõ adimit debitori b aduersus creditorem pignoratitiam actionem. c PP. XII. Kal. Maij. Maximo. II. & Aeliano Conss.

Creditor nõ tenetur de casu fortuito: qui tamẽ nõ præsumitur, nisi probetur. hoc dicit. Bald. Vel sic: Creditor nõ tenetur de pignore perdito sine culpa vel vitio. Sal.

III. Idem A. Dioscoridæ.

SI creditor sine vitio d suo argentum pignori datũ perdiderit, e restituere id non cogitur. f sed si culpæ reus deprehenditur, g vel non probat manifestis h rationibus i † se perdidisse: k quanti debitoris interest, condemnari debet. PP. XIII. Kal. Maij, Iuliano. II. & Crispiano Conss.

Casus fortuiti, qui nõ possunt præueniri, nõ veniunt in contractibus bonæ fidei vel stricti iuris. hoc dicit. Bal. Vel sic: Creditor de casu fortuito contingente in re pignorata non tenetur: nec à debiti petitione excluditur: nisi de contrario actum fuerit. Salycetus.

V. Idem A. Trophimæ.

QVę fortuitis casibus acciderũt, cũ præuideri nõ potuerint (in quibus etiã aggressura latronum l est) nullo bonę fidei iudicio præstantur: m & ideo creditor pignora quę huiusmodi casu * interierint: præstare non cõpellitur: nec à petitione debiti submouetur, nisi inter contrahẽtes placuerit, o vt amisio pignorum liberet debitorẽ. PP. Idib. April. Fusco & Dextro Conss.

Creditor tenetur de dãno sine culpa dato tempore obligationis. Bal. Vel sic: Creditor tenetur pignoratitia pro dãno illato in re pignorata eius dolo vel culpa: et necessarios sumptus in ea factos recuperat. Salyc.

VI. Imp. GORDIANVS A. Iuliano.

CReditor qui fundos p & domos pignori vel hypothecæ accepit, damnum in decidendis arboribus, domibusque destruendis ab eo datum, in rationem debiti q deducere cogitur. Et si dolo vel culpa rẽ suppositam deteriorẽ fecerit: r eo quoq; nomine pignoratitia actione tenebitur, vt talem restituat, qualis fuerat tempore obligationis. Creditor autem necessarios s sumptus quos circa res pignoratitias fecit, exigere nõ prohibetur. PP. XIII. Kalen. August. Gordiano A. II. & Pompeiano Conss.

Vera amisso prodest: simulata non prodest. Bald. Vel sic: Creditor non tenetur si pignora sint perdita sine eius culpa: & perditio simulata præsumitur si postea possidere reperitur. Salycetus.

VII. Imp. PHILIPPVS A. & PHILIPP. Cæs. Saturnino.

SI nulla culpa t seu segnitia creditori imputari põt: pignorũ amissorũ dispẽdium ad periculũ ei u minime pertinet v.

Creditor tenetur de dãno sine culpa dato tempore obligationis. Bal. Vel sic: Creditor tenetur pignoratitia pro dãno illato in re pignorata eius dolo vel culpa: et necessarios sumptus in ea factos recuperat. Salyc.

VI. Imp. GORDIANVS A. Iuliano.

CReditor qui fundos p & domos pignori vel hypothecæ accepit, damnum in decidendis arboribus, domibusque destruendis ab eo datum, in rationem debiti q deducere cogitur. Et si dolo vel culpa rẽ suppositam deteriorẽ fecerit: r eo quoq; nomine pignoratitia actione tenebitur, vt talem restituat, qualis fuerat tempore obligationis. Creditor autem necessarios s sumptus quos circa res pignoratitias fecit, exigere nõ prohibetur. PP. XIII. Kalen. August. Gordiano A. II. & Pompeiano Conss.

Vera amisso prodest: simulata non prodest. Bald. Vel sic: Creditor non tenetur si pignora sint perdita sine eius culpa: & perditio simulata præsumitur si postea possidere reperitur. Salycetus.

VII. Imp. PHILIPPVS A. & PHILIPP. Cæs. Saturnino.

SI nulla culpa t seu segnitia creditori imputari põt: pignorũ amissorũ dispẽdium ad periculũ ei u minime pertinet v.

Creditor tenetur de dãno sine culpa dato tempore obligationis. Bal. Vel sic: Creditor tenetur pignoratitia pro dãno illato in re pignorata eius dolo vel culpa: et necessarios sumptus in ea factos recuperat. Salyc.

VI. Imp. GORDIANVS A. Iuliano.

CReditor qui fundos p & domos pignori vel hypothecæ accepit, damnum in decidendis arboribus, domibusque destruendis ab eo datum, in rationem debiti q deducere cogitur. Et si dolo vel culpa rẽ suppositam deteriorẽ fecerit: r eo quoq; nomine pignoratitia actione tenebitur, vt talem restituat, qualis fuerat tempore obligationis. Creditor autem necessarios s sumptus quos circa res pignoratitias fecit, exigere nõ prohibetur. PP. XIII. Kalen. August. Gordiano A. II. & Pompeiano Conss.

Vera amisso prodest: simulata non prodest. Bald. Vel sic: Creditor non tenetur si pignora sint perdita sine eius culpa: & perditio simulata præsumitur si postea possidere reperitur. Salycetus.

VII. Imp. PHILIPPVS A. & PHILIPP. Cæs. Saturnino.

SI nulla culpa t seu segnitia creditori imputari põt: pignorũ amissorũ dispẽdium ad periculũ ei u minime pertinet v.

a *Experiri potes.* & sicut infra de distr. pig. l. & qui sub imagine.

Pignus.] CASVS. Cum pignus in bonis debitoris remanet: si perit sine culpa creditoris, debitori non creditori perire dicitur. Si ergo librum tuum mihi obligasti, & in horreo depositi, & periit: tibi non mihi perijt: & nihilo minus habebo aduersus te debiti persecutionem.

b *In bonis.* id est dominio: vt hic, &. ff. de distra. pigno. l. rescriptũ. in princi. &. ff. de ædil. edic. l. quis sit fugitiuus. §. pignori. &. ff. qui & à quibus ma. lib. non. fi. l. generaliter.

c *Ideoque.* nõ est bona ratio. adde ergo, cum creditoris culpa non interuenerit.

d *Ipsi perire.* ni si creditori culpa possit imputari: vt supra. l. proxi vel pactum: vt supra titu. proxi. l. j. vel mora: vt. ff. depositi. si in Asia. §. fi.

e *In horreis.* & in tutiori loco reponi non poterant: vt. ff. de damnifect. l. vtique. & de administr. tuto. l. tutor pro pupillo. §. j.

f *Publicè.* Not. ar. ergo quòd non intelligitur culpa, quam consuetudo admittit. sic. ff. de ædil. edic. l. quis sit fugitiuus. §. apud Labeonem. & argu. ff. ad Macedoñ. l. iij. Accur.

NEc creditores. GASVS. Mutuani tib. x. pro eis. x rem tuã mihi pignori obligasti: & eam tenui spacio. x. an. in ter præsentes. xx. inter absentes. an tibi debitum offerenti opponi possit à me vel à successore meo lõgi tẽporis præscriptio, quæritur? Dicitur quòd non, sed si debitam quãtitatẽ offeres, & non eam recipere velim: debes eã consignare & deponere: & debes probare rem mihi obligatam. & si neges pecuniam me tibi mutuasse, probare debeo me tibi mutuasse siue numerasse: siue possideam rem obligatam siue tu. & sic hoc probato, & oblato à te debito, & me recipere nolente, consignato & depósito: facilis erit tibi pignoris liberatio. & hoc in secunda.

g *Successerunt.* in ius vniuersum. secus in emptoribus: vt infra si aduersus credi. l. diuturnum. & est ratio, quia emptor tenetur tantum rei vindicatione debitori, hic autem etiam pignoratitia. quæ est personalis, & sic durat. xxx. annis: vt. ẽ. de constit. pecu. l. ij.

h *Et deposita.* vt infra de vsur. l. acceptam. in iudicio autem sola oblatio sufficit: vt. ff. eo. l. si rem. §. fi. &. aliena. §. j. &. ff. quibus modis pign. vel hypothe. solui. l. item. §. j.

i *Longi temporis.* scilicet. x. vel. xx. annorum: quia personalis est pignoratitia: vt. j. de distra. pig. l. vlti. & ideo eius vita. xxx. annis durat: vt. d. l. de constitu. pecu. l. ij. & j. quib. non obst. long. temp. præscrip. l. neque mutui. Sed quando nascatur: dic, vt. ff. eo. l. si rem. §. omnis. Vel ideo heres non præscripsit, quia successor est scientiæ eius: vt. ff. de diuer. præscrip. l. an vitium. quia ergo creditor non præscripsit propter conscientiam rei alienę: vt. ff. de vsuca. l. pignori. non dico propter malam fidem, sicut fructuarius & colonus: vt institu. per quas perso. no. acqui. §. sed bonæ fidei. Idem in herede. Sed an longissimo tempore præscribet? Io. vtique.

k *Possint.* quantum ad cursum vsurarum.

l *Originem.* id est te obligasse ei rem & tradidisse: & sic præsumitur habere hodie: quia ab isto habuit. aliàs secus: nisi possedisset tempore litis contestatæ: vt supra ad exhiben. l. non ignorabit. cum ergo possidere præsumatur, rei vindicatione tenetur: aliàs non teneretur vt supra de alie. iu. mu. cau. fa. l. j.

m *Dominium* debes. sed an creditor poterit dicere, non es dominus tu debitor, qui agis rei vindicatione? Quidam quòd non: quia nõ potest referre quæstionem dominij, cũ ab eo causam habeat: & pro eo hæc. l. & infra de non nu. pecu. l. j. & infra de præscrip. xxx. an. l. si quis emptionis. §. sed hęc super. Tu die quod potest: vnde etiam dominum se esse tunc debet probare. & quod hic dicit sufficere probare originem, verum est, nisi referatur quæstio dominij. vel die probare hic originem sufficit, vt præscriptio non opponatur. Vel dicit vindicari dominium, id est rem suam per pignoratitiam actionem. & de hoc dixi infra de præscript. xxx. an. l. si quis emptionis. §. penult.

Pignus vindicanti an possit dici, non es dominus.

† *Facit ad hanc l. gl. 2 in ca. vlt. post prin. gl. extra de præscrip.*

n *Se tueri* cum ipse possider.

o *Probandi.* si quæstio sit an debeas vel non.

p *Tu.* scilicet debitor.

q *Per vindicationem.* id est per quasi Seruianam vel hypothecariã: quæ idem est: vt institu. de actio. §. item Seruiana.

* *extra*

r *Inducitur.* vt creditor probet debitum.

s *Et tibi.* scilicet eo probato.

t *Difficilis.* scilicet de iure etiam post lõgum tempus: nec potest creditor obijcere quare tam longo tempore debitorem dimiserit: vt hic, & infra de non nume. pe. l. j.

v *Vel oblatione.* vt. j. c. l. si. & de pignoribus. l. creditor. & de lui. pingn. l. fi. & de compensatio. l. inuicem. &. ff. de mino. l. ait prætor. §. j. & infra de vsur. l. acceptam. Accur.

Pignoris.] CASVS. Soluto debito, res obligata per actionem pignoratitiam restituenda est. si ergo mancipiũ mihi obligasti, & debitum soluisti: per act. pign. mancipium poteris recuperare. an vero si non soluisti, propria auctoritate possim res tuas mihi obligatas inuadere, quæritur? Respon. quòd non, nisi hoc ab initio cõuẽnit: vel iustus iudicis interuenisset.

x *Obligatas.* & traditas.

y *Declarat.* vt. j. de lui. pign. l. fin. in fi. Et quod dicit, soluto, die vel aliàs satisfacto: vt. ff. c. l. si rem. § omnis.

z *Titulo.* non est titulus, sed die, id est modificatione possidendi.

a *Obligasti.* id est tradidisti.

b *Actionem.* pignoratitiam, non tua auctoritate.

c *Conuentionem.* vt si conuenit, vt nõ soluto debito liceat creditori auctoritate sua rem accipere obligatam.

d *Vel præfidatum.* per quã licet etiã sine pacto: sed si nullũ horũ interuenerit, & creditor abstulerit sua auctoritate: tenetur Iulia de vi, & incidit in edictũ diui Marci: vt. ff. quod met. cau. l. ex.

Soluto debito, vel oblato & consignato legitime, creditor possidens pignus conuenitur potest à debitore duplici via: scilicet rei vindicatione, & pignoratitia directa. Econtra autem si debitor possidet, nec debitum sit solutum, vel legitime consignatum: conuenitur à creditore hypothecaria, præscriptione longi temporis non obstante in aliquo casuum prædictorum. hoc dicit. Bald. Vel sic: Debito vero soluto vel oblato consignato & depósito, debitor à vindicando pignore non potest submoueri longi temporis præscriptione: tamen agẽs rei vindicatione, debet probare causam suæ intentionis: & creditor excipiens de pignore, vel agens hypothecaria debet probare suam exceptionem vel hypothecariæ actionem, à qua debitor liberatur, si probet debitum solutum, vel oblatum & depositum. Salyc.

VIII. Idem. AA. & CC. Apollodoro.

NEc creditores, nec qui his successerunt, g aduersus debitores pignori quondã res nexas petẽtes, reddita iure debiti quantitate, vel his non accipientibus, oblata & cõsignata & depósita, h longi i tẽporis præscriptione muniri possunt. k vnde intelligis quòd si originẽ l rei † probare potes: aduersario tenente vindicare dominiũ debes. m ¶ Vt autem creditor pignoris defensione se tueri n possit extorquetur ei necessitas probãdi o debiti: vel si tu p teneas, per vindicationẽ q pignoris hoc idẽ inducitur: & tibi nũ erit difficilis t vel solutione, vel oblatione v atq; solenni depositione pignoris liberatio. Dat. Nonis Maij, ipsis. CC. & Conss.

Pignoratitia competit soluto debito. hoc primo. Creditor non potest hypothecam sine pactovel iudicis decreto immittere h. d. secundo. Baldus.

x. Idem. AA. & CC. Ammiano.

PIgnoris causa res obligatas x, soluto debito restitui debere, pignoratitiæ actionis natura declarat. y quo iure, si titulo z pignoris obligasti a mancipia, per eandem actionẽ b vti potes: nec creditor citra * conuentionem c vel præsidalẽ diusionem debiti causa res debitoris arbitrio suo auferre potest. Dat. V. Kalẽd. Ianuar. Sirmij, ipsis. CC. & Conss.

Actio pignoratitia est personalis.

Hypathec & pignus differunt.

Creditor pignus vel hypothecam non interuenerit, & creditor abstulerit sua auctoritate: tenetur

Pignoris causa.

Pignoris amissio per creditorem probari debet.

Pignoris amissio per creditorem probari debet.

sadens propria auctoritate, qua actione tenetur.

l. extat. &. l. pe. Item vi bonorum raptorum, si res est mobilis: vt ff. vi bon. rapt. l. res quanuis autem ex cõuentione liceat auferre, tamen ciuilius faciet cum iudicis auctoritate: vt. l. contraria. ff. de pign. l. creditores. Itẽ adhuc contra. ff. de damno infec. l. vtique sed ibi inquilinus eart suspectus ne recederet. vel ibi. locator quodammodo etiã prius videtur habere possessionem pignoratitiam, vnde merito sua auctoritate capit: vt argu. ff. in qui. cap. pignus. ta. contrahitur, l. est differentia.

Fructus extenuant sortem: quod intelligę quãdo cum sorte recipiunt functionem, vel à principio, vt pensio domus: vel ex postfacto, quia sunt consumpti: vel quasi, puta commixti, ita quòd non possint discerni. Bal. Vel sic: Creditor fructus perceptos computat in sortem, & residuo soluto pignus tenetur restituere: nec longi temporis præscriptionẽ potest opponere. Salycet.

QVo minus.] CASVS. Si prædium mihi obligasti, & certo spacio. x. vel xx. an. fructus percepi: an facta compẽsatione fructuũ & debiti vsque ad concurrentem quantitatẽm, & residuo soluto vel oblato, consignato & deposito, me restituere nolente tibi prædium pignoratum, obstare possit longi temporis præscriptio, quæritur? Dicitur quod nõ. Viuianus.

XI. Idem A A. & CC. Herisco.

QVo minus fructuũ quos creditor ex rebus obligatis accepit, [a] habita ratione, ac residuo debito soluto, vel si per creditorem factum fuerit quo minus solueretur, [b] oblato, & consignato, & deposito, pignora quæ in eadem causa durant, [c] restituat debitori: nullo spacio longi temporis defenditur. [d] Dat. XII. Kalend. Decemb. CC. Conss.

a *Accepit.* vt. ẽ. eo. l. j.
b *Solueretur.* consignatiõne tamen eius facta: vt dixi. ff. eod. l. nec creditores. in fi.
c *Durant.* nec perdita nec deminuta: aliàs non tenetur nisi in culpa fuerit: vt. ff. eod. l. creditor qui fundos.
d *Defenditur.* scilicet creditor: vt & dixi. ff. e. l. nec creditores. & facit. ff. de vsur. l. debitor.

TITVLVS XXV.

DE INSTITORIA ET exercitoria actione.

Cõtinuatio.

Ex *contractu* serui *institoris dominus tenetur institoria in solidum: sed si non est institor, tenetur dominus qu vtenus in rem suam est versum. b. d. Bald. Vel sic: Seruus institor domini ex causa suæ institutionis obligat dominũ in solidum: non institor vero, vel ex causa non suæ institutionis, obligat. de in rem verso tantum. Salycetus.*

I. Imp. ANTONINVS. A. Hermeti.

SErnus c tuus pecuniam mutuam accipiendo, ita demum te institoria actione obligauit, si cum eum officio alicui vel [f] negotiationi [g] exercendæ præponeres, etiam vt id faceret, [h] ei permissum i à te, probetur. [k] Quòd si hæc actio locum non habeat: si quid in rem tuam versum probabitur, actione in eam rem proposita, l cogeris exoluere. PP. VIII Kalend. Septembr. Duobus & Aspris Conss.

Ex cõtractibus serui dominus de pecunio duntaxat tenetur: nisi alia ratio augeat obligationem, vt præpositio vel versio in rem domini. Bald. & Saly.

II. Imp. ALEXANDER A. Callisto.

EX contractibus seruorum, quanuis de peculio duntaxat domini teneantur: de eo tamen quod in rem eorum m versum est, vel cũ institore ex causa cui præpositus fuit, contractum est: etiam in solidum conueniri posse, [n] dubium nõ est. [o] PP. III. Kalẽ. Maij, Alexandro A. II. & Marcello Conss.

Ex deposito facto penes institorem, tenetur dominus b. d. Sal. Vel sic: Ex illo contractu datur institoria vel exercitoria, qui celebratus est ob causam in quam fuit positus: & intelligo tacite vel expresse. Paul. de cast.

III. Idem A. Martiæ.

INstitoria tibi aduersus eum actio cõpetit, à quo seruum mensę præpositum dicis, si eius negocij causa quod per eum exercebatur, deposita pecuniam, nec reddidit, potest probari. p PP. Nonis Maijs, Agricola & Clementino Conss.

Etiam mulieres tenentur institoria & exercitoria Baldus.

IIII. Imp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC Antigonæ.

ET si à muliere q magister nauipræpositus fuerit: ex cõtractibus eius ea exercitoria actione ad similitudinem institorię tenetur. r PP. XIII. kalen. Nouemb. Sirmij. C C. Conss.

Exercitoria locũ habet tribus concurrentibus.

Cõtinuatio.

Dixit *qualiter ex nostris conueniamur contractibus: nunc qualiter ex alienis, & de duobus generibus contractuum præmittit, in quibus in solidum tenemur. Vel dixit de pignore quod eum accessoribus: nunc de aliis accessoriis. Est enim in contrahente seruo vel filio obligatio principalis, naturalis & ciuilis, vel naturalis tantum.*

SErnus.] CASVS. Si seruum tuum alicui stationi præposuisti ad emendum frumentum, vel vendendum: quæritur, quæ actio locum habet? Respon. quòd institoria. & hoc in prima. Si vero in eam causam ei mutuaui. x. qua act. te habeam obligatum? Respon. quòd institoria. & hoc in secunda. Si vero non fit eam forte causam mutuaui, sed in rem tuam versa est: de in rem verso habebo te obligatum.

c *Seruus.* nam & serui & omnes possunt esse institores: vt. ff. eo. l. sed & si quis meam rem §. parui.
f *Vel.* pro id est.
g *Negotiationi.* dominicæ, non peculiari, quando non institoria, sed tributoria sibi vindicat locum: vt &. ff. eod. l. sed & si pupillus. §. penult.
h *Faceret.* id est acciperet mutuum.
i *Ei permissum.* tacite vel expresse.
k *Probetur.* quod fieri intelligitur quãdo ad emendas merces cum præposuit: nisi nominatim hoc prohibuerit: vt. ff. de institor. l. cuicunque. §. non tamen. &. §. seq. &. ff. ad Macedo. l. sed Iulianus. §. interdum. Et arg. ff. de exer. act. l. j. §. non autem. Et no. quod ad hoc vt ista actio locum habeat, tria concurrere oportet, vt in exercitoria, scilicet quòd ei mutuaueris pecuniam in eam causam, in qua est præpositus expressim vel tacite. Item quòd scias eum præpositum in eam causam: licet Ia. in hoc contradixerit. Item quòd in eo loco mutues, vbi res ex pecunia tua comparanda reperiatur: vt. ff. de exerci. l. j. §. noa autem. &. l. fin.
l *Proposita.* de in rem verso: vt. j. l. proxi.

EX cõtractibus.] CASVS. Seruo meo pecuniam mutuasti, & in rem meam versa est: præposui seruum alicui negotiationi, & in eam causam mutuasti ei: habebis me obligatum in solidum: licet aliàs de contractibus seruorum domini duntaxat de peculio teneantur.

m *Eorum.* scilicet dominorum.
n *Posse.* scilicet dominos. Accursius.
o *Dubium non est.* ad hoc concor. ff. eod. l. cuicunque. in princ. & si non est dominus soluendo, conuenitur institor si est homo liber: vt. ff. de instit. l. j. in fin. &. l. ij. Accur.

INstitoria.] CASVS. Si penes seruũ tuum quem mensæ nummulariæ præposuisti, aliquam quantitatem pecuniæ in eam causam vt meã cum tua cambirẽ, deposuisti: si probem depositam, & non redditam probas: coipso quòd non probatur contrarium, habebo te obligatum institoria.

p *Potest probari.* quod est coipso quòd contrarium non probatur: vt. j. qui mil. non pos. l. penul. & si. lib. xij. nec enim iste deponẽs probat non redditam, cum sit negatiua: vt. ẽ. de proba. l. actor. & de depositam: vt tamen si vellet vteretur: vt. ff. si cert. pet. l. si quis nec causam. Vel deposuit cum postea cambire secum proponebat aliter non contraherent in causam in qua esset præpositus. & facit. ff. e. l. cuicunque. §. j. ver. sed & si in mensa.

ET si.] CASVS. Sicut mulier ex contractu, si quem præposuit alicui negotiationi, tenetur institoria: sic ex cõtractu magistri si quem naui præposuit, tenetur exercitoria & hoc ad exemplum institoriæ.

q *Et si à muliere.* tractat de vltima parte rubricæ.
r *Tenetur.* sicut teneretur institoria, si negociationi præposuisset: vt. ff. de instit. l. sed & si quis meam. §. parui. sic & in ista: vt. ff. de exerci. l. j. §. cuius. &. §. parui. & erat huius l. dubiũ, quia videbatur intercedere. sed nõ est verũ: immo rẽ suam agit, vnde cessat Velleianum: vt. ff. ad Velle. l. simulieri. ij.

Si mutuam. CASVS Domitianus mandauit Demetriano institori suo vt acciperet mutuam pecuniam à Titio, expendẽdam forte in negotijs suis, qua act. habet Titius dominum obligatum? Respon. quod vtili institoria ad exemplum directæ, quia directa nõ datur: quia negotium vnum fuit mãdatum: vt. ff. eod. l. in eum. secus si plura: vt. ff. eo. l. cuicunq. §. vel quòd mutuauit Demetriano contemplatione Domitiani, tunc agitur nego. gest. act. ad exemplum instit. vt. ff. de nego. gest. l. liberto. Vel dic datur institoria non solennis ad exemplum directæ solennis quæ olim dabatur, quæ iam sublata est: vt. ẽ. de formul. l. j.

Demetriano

a *Demetriano.* seruo suo, si autẽ creditori mandasset, haberet contra eum creditor actionẽ mandati: vt. j. manda. l. si literas.
b *Ad exemplum institoriæ.* scilicet directę. sed cur non datur directa hoc casu? Respõ. quia vnum negocium fuit mandatũ: vt. ff. eo. l. in eum. in princ. secus si negociũ pecuniæ generaliter: vt. ff. eod. l. cuicunque. §. j. Alij dicunt quòd mutuatti Demetriano cõtemplatione Domitiani, & sic dicunt dari negociorum gestorum ad similitudinem institoriæ: vt arg. ff. de negest. l. liberto. in princ. Vel die tertio ad similitudinem directæ, quæ cum solennitate dabatur olim, quæ hodie est sublata: vt. ẽ. de formu. l. j. &. distingue circa hoc vt dixi supra si cer. pe. l. eum qui mutuam.

Ex contractu præpositi ad mutuum accipiendum, obligatur proponens ad exemplum institoriæ, hoc dicit secundum Bald. Vel sic: Ex contractu facto cum procuratore speciali, datur contra dominum vtilis institoria, hoc dicit. Paul. de cast.

V. Idem. AA. & CC. Caio.

SI mutuam pecuniam accipere à te Demetriano a Domitianus mandauit, & hoc posse probare confidis: ad exemplum institoriæ b eundem Domitianum apud cõpetentem iudicem potes conuenire. Dat. IIII. Kalend. Nouembr. ipsis CC. & Conss.

Ille qui sequitur voluntatem alienius, perinde est ac si sequeretur mandatũ eius. Bald. Vel sic: Ex contractu celebrato cum seruo de voluntate domini, tenetur dominus in solidum ad exemplum institoriæ. Salycet.

VI. Idem A A. & CC. Onesimæ.

QVi secutus domini voluntatem, cum seruo ipsius habuit contractum: ad instar actionis c institoriæ recte in solidum † dominum conuenit. [d] Dat. XIIII. Kalen. Decembr. CC. Conss.

TITVLVS XXVI.

QVOD CVM EO QVI in aliena potestate est, negocium gestum esse dicetur, vel de peculio, siue quod iussu, aut de in rem verso.

Ex officio tutelæ vel curæ gestæ per filium, pater non obligatur nisi peculio tenus, & de in rem verso: nisi huiusmodi tutela ex decurionatu in quo pater consensit, sumpsit officium: quia tunc tenetur in solidum. Baldus.

I. Imp. SEVERVS & ANTONIVS AA. Ælio.

QVod cum eo qui in aliena potestate est, &c.

Prima pars rubricæ est generalis, sequentes tres speciales: & dantur non in solidum hæ actiones, sed quatenus est in peculio, & quatenus est in rem versum, & in rem versum.

CVm filiusfam.] CASVS. Filiusfa. fuit in testamento datus tutor, quatenus ex administratione pater teneatur, quæritur? Respon. quòd tenetur vtili actione tutelæ quatenus est in peculio: vel de in rem verso, si in rem eius versum est: vel nego. gest. cum filius erat curator. & hoc in prima. Si vero voluntate patris creatus fuit decurio, & à magistratibus datus tutor: tenebitur pater in solidum. & hoc in secunda. & perinde tenetur in solidum tutelæ, sicut si aliquod publicum munus filius administrasset, & male. & hoc in tertia.

e *Curator.* in testamento: sed indiget confirmatione: vt institor. de cura. §. j.
f *Datur.* in testamento, agnouit pater vel nõ: vt. ff. de admini. tuto. l. Lucius. j. secus si à iudice: quia tunc teneturin solidũ si agnouit: vt. ff. de tut. l. si filius. quæ est contra. vel ibi scisuit & agnouit: hic licet sciuit, non agnouit.
g *Pater.* agnoscens vel non: vt dixi.
h *In rem verso.* contra. ff. de tut. l. si filius. & ibi scisuit & consensit, hic non: & ibi publicum auctoritate & vtilitate, vt decurionatus.

VM filiusfamilias tutor aut curatore datur, [f] pater [g] tutelæ vel negociorum gestorum iudicio de peculio & de in rẽ verso [h] cõueniẽdus est. Quòd si voluntate eius filius decurio fit creatus, & à magistratibus tutor constitutus: [i] pater in solidũ satisfacere cogitur: cum id onus [k] exemplo cæterorũ municipũ ciuilium [l] introductũ intelligatur. Dat. VII. Id. Nouẽ. Dextro. II. & Prisco Conss.

Actio naturaliter formata in solidum, ex accidenti moderatur quatenus quis facere possit. Bald. Vel sic: Si filiusfamilias qui patris, vel propria voluntate cõtraxit, ab hereditate patris se abstinuit: in quantũ facere potest duntaxat conueniri debet. Salycet.

II. Idem AA. Annio.

EIus rei nomine de qua cũ filiofamiliàs contractum est, siue sua voluntate, [m] siue eius [n] in cuius potestate fuit, siue in peculium ipsius, siue in rem patris ea pecunia redacta est: si paterna [o] hereditate abstinuit, actionẽ, nisi in id quod facere possit, [p] non dari, [q] perpetui edicti interpretatione [r] declaratum est. PP. VIII. Kalend. Decemb. Dextro. II. & Prisco Conss.

Pariasunt mandare & subscribere. hoc dicit text. cum glos. Et sic not. quod subscriptio domini habet vim mandati. Bald. Vel sic: Ex contractu celebrato cum seruo, etiam domino inscio, tenetur dominus de in rem verso. Salycetus.

Pater quemadmodum teneatur pro filio suo tutore.

Filiusfa. in sex casibus in quãtum facere potest condemnatur.

Alimenta sunt parentibus & pronepotibus præstanda.

Ius rei.] CASVS. Si cum filiofamil. contraxeris sine voluntate patris, vel cum patris voluntate: siue illa pecunia versa est in peculium filij, siue in rem patris, & pater decessit filio heredeinstituto, & ab hereditate abstineat: in id quod facere potest, deducto ne egeat, filius conuenietur.

m *Voluerat.* scilicet tantum.
n *Siue eius.* subaudi, siue & eius.
o *Si paterna* quasi dicat, non solum si viuo patre fuit emancipatus. Sunt enim sex casus in quibus in quantum facere potest condemnatur: vt. ff. eod. l. ij. & de mino. l. iij. §. sed vtrum. & de fideiuss. si dubitetur. §. filiusfamilias.
p *Possit.* deducto ne egeat: vt. ff. de reg. iur. l. in condemnatione. Item & hoc posse facere dicitur, quod commode potest: vt. ff. de verb. signi. l. Nepos Proculo. Alij dicunt in quantum patitur patrimonium, vt in eo qui cessit bonis: vt instit. de act. §. fi. Sed quod secundum eos habent hi priuilegium? Respon. vt vsurę centesimæ post condemnationem non currant contra eos, quæ currerent si in solidum damnarentur. quod non placet. sed in parentibus & patronis, quibus sunt alimenta præstanda, dicunt idem quòd nos, scilicet condemnari deducto ne egeant.
q *Non dari.* habita ratione ne egeant: vt. ff. de pecul. l. si filius.
r *Interpretatione.* id est sententia. sed & verba dicunt: vt. ff. eod. l. ij.

ETsi.] CASVS. Si seruo, domino nec mandãte, nec iubente, nec contractui subscribente, pecuniã mutuaueras: & in rem eius versa est: de in rem verso habebis obligatũ dominũ.

Neque.

Mandatum & iussus differunt.

a *Neque iubente.* vel etiam ratū habente, quibus casibus habet locū quod iussu: vt. ff. quod iussu. l. j in prin. & §. si ratū. Nota hic differentiam esse inter iussum & mandatū: vt in authen. vt nulli iud. §. & hoc vero iubemus. coll. ix. & dixi. ff quod iussu. l. j, in prin. Itē quod dicit, mandante, dic siue seruo siue cōtrahenti cum eo: licet P. dixerit contrahenti cum seruo tantum facto iussu habere locum quod iussu. Sed contra cūm. ff quod iussu. l. j. in prin.

b *Subscribente.* per quod videtur iubere: vt. ff. quod iussu. l. j. § fed & si serui. Quid autem si prohibuisset? Respondetur, nihilo minus tenetur de peculio: vt. ff. de pecu. l. si quis seruū. § etiam. Accursius.

c *Deberi.* vt &, si. de in seruem verso. l. j. in prin.

SI *ex contractu.*] CASVS. Mutuasti decem filio Titij iubente Titio, & tradidisti ei vt ministro, vel nuncio. Titius decessit filio herede instituto, sed ab hereditate abstinente. nunquid filius ex contractu patris tenebitur? Dicitur quòd non.

d *Accepisti.* vt nuncius vel minister: vt. ff. quod iussu. l. ij. in principio. Et ar. ff. de proxene. l. ij, secus si obligādo iussu patris: quia tūc in solidū teneretur vno patre, adeo vt nec posset restitui in integrum: vt. ff. de in integrum restitu. mino. l. iij. §. sed vtrū. si absentus dānaretur in quantum facere posset: vt. ff. quod cum eo. l. pater. ADDITIO. Aduertas secundum Saly. hic, cognosci quod iste filius vt nuncius patris accepit pecuniam mutuo, ex eo quia pater fuit ille qui contraxit: sic filius capiendo illam pecuniam ad hoc missus, voluit patrem solum obligatum esse, ex causa enim cognoscimus aliquem esse nuncium, vt quia vult dominum solum obligari: pro quo facit. l. fin. ff. quod iussu. & l. fi. ff. de instito. item ex forma nunciandi, quia scilicet verba sunt concepta in persona mittentis.

III. Imp. ANTONIVS. A. Artemoni.

ETiā si nō mandante, neq; iubente, a neq; subscribente b domina, pecuniā mutuam seruo Priscæ dedisti: tamen ea quātitas si in rē dominę eius in ſtis erogationibus versa est, de in rē verso apud suū iudicē eā cōueni: cōsecuturus secūdū iuris formā id quod tibi deberi c apparuerit. Dat. III. Kalend. Iul. Læto & Cereale Conss.

Nuncius seu nervus minister ex contractu nullatenus obligatur. & vtrum sit nudus minister, cognoscitur ex causa & forma. Bald. Vel sic: *Filius vt patris nuncius recipiens pecuniam patri debitam vel creditam, non obligatur. Salycetus.*

IIII. Idem. A. Lucio.

SI ex contractu patris iussu ei[a] mutuam pecuniam accepisti, d teque eius hereditate abstines: frustra vereris e ne à creditoribus eius conueniaris. Dat. V. Kal. Ianu. Messala & Sabino Conss.

Filiusfamilias potest fideiubere pro alio, si sit ætatis legitimæ. Baldus. Et tenetur in solidum: pater vero de peculio tātum. Sal.

V. Imp. ALEXANDER. A. Asclepiadi.

NVlla res prohibet filios familias si pro alijs maiores vigintiquinque annis fideiusserint, actione f cōpetenti ad versus eos teneri. Sed si duntaxat de peculio tecum g agatur: defensionibus si quæ sibi competunt, vtêris. PP. VI. Id. Decemb. Maximo. II. & Aeliano Conss.

Filiusfa. & seruus differunt in multis.

c *Veteris.* qui non succedit, nō tenetur: vt hic, &. ff. ar. tu. l. eū.

NVlla.] CASSIVS. Si filiusfami. maior. xxv. an. apud creditorem tuum pro te fideiussit: an teneatur, quæritur? dicitur quòd sic. & hoc in prima. Et si cū patre de peculio agatur, vtetur filius defensionibus suis: sed quibus, non aperit. & hoc in secunda. Tu dic deducendo quod sibi debetur, vel alijs qui sunt in potestate. Aliter intelligitur hæc secunda pars, sed dic vt in gloſ.

f *Actione.* ex stipulatu & in solidū dum est in potestate: vt. ff. de iud. l. tā ex cōtractibus. & de act. & obli. l. filiusfamilias ex omnibus. & de fideiuſ. l. si dubitetur. §. filiusfamilias. & infra de fideiuſ. l. filius. & in hoc differt à seruo, qui fideiubere non potest. Item differunt in compromisso. Item in iudicio: vt. ff. de pecul. l. iij. §. si seruus. &. §. sed si filius. Item in Macedoniano: vt insti. quod cum eo. §. j. &. §. penul. Item seruus ex ante gesto non tenetur, sed filius sic: vt. ff. de nego. gest. l. cū actum. & quod cum eo. per totum titu.

g *Tecum.* ô pater. vteris quidem tu defensionibus deducendo quod tibi debetur, vel alijs qui sunt in potestate tua: vt. ff. de pecu. l. sed si damnū. §. præterea. Item quia lapsus sit annus ab emancipatione filij: vt. ff. quādo act. de pecu. est an. l. j. in prin. Vel dic, tecū ô fili, cum velis defendere patrem. Vel dic quòd cōuenieris vt heres patris: & tunc his duobus modis eædem sunt defensiones, vt in primo casu. Vel dic quarto filiū suo nomine conueniri. & dices de peculio, id est propter peculiū, aut ex stipulatu. & dic defensionibus, scilicet senatusconsulti Macedo. Vel quia sibi inuicem aliquid debeatur.

Seruus in præiudicium domini nō trāsfert possessionem rei dominicæ: & de facto immissum dominus potest expellere. Bald.

VI. Impp. VALERIAN. & GALLIENVS AA. & VALERIAN. Cæs. Matrono.

SI seruus tuus sine permissu tuo accepta pecunia mutua, in vsurārū vicem habitandi facultatem creditori cōcesserit: nullo iure aduersarius tuus hospitiū h ex hac causa sibi vindicat, cum te serui factum non obligauerit. i & ingrediēs k rem tuam, contra vim eius auctoritate competentis iudicis protegēris. Dat. XII. Kalendas Iul. Aemiliano & Basso Conss.

Ex contractu serui tenetur dominus actione de peculio, quæ post mortē serui vel eius status mutato durat anno: & si aliquid est versum in vtilitatem domini, datur de in rem verso quæ durat perpetua. Ex contractu vero cum libero gesto nō obligatur dominus, nisi pecunia in eius vtilitatē sit versa, vel ratum habuerit. Salycetus. Vel sic: *Actio de peculio est perpetua quousque vivit servus, & est in eius facultate potestate, licet sit prætoria, quia est rei persecutoria nō pœnalis: sed morto seruo, manumisso vel alienato, efficitur annalis à tempore mortis, manumissionis vel alienationis. Actio vero de in rem verso semper est perpetua, etiā post mortem ipsius vel alienationem. h. d. vsque ad §. alioquin. secundū Paul. de cast.*

VII. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. & CC. Crescenti.

EI qui seruo l alieno dat pecuniam mutuam, quandiu supereſt seruus, m item post mortem eius intra annū n de peculio in dominum competere actionem: vel si in rē domini versa sit hæc quantitas, post annū etiā esse honorariā a actionē non est ambigui iuris. Quapropter b si quidem in rē domini pecunia versa est: heredes ei[o] cōuenire potest de ea sum ma, quę in rē ipsius ꝓcessit. Si vero hoc ꝓbari nō potuerit: cōsequēs est vt superſtite quidē seruo dominum de peculio conuenias: vel si iam seruus rebus humanis exemptus est, vel distractus, seu manumissus, nec annus excesſit, de peculio quondam ad uersus eum[c] experiri possis.

Supra locutus est imperator de contractu celebrato cum seruo alterius, an dominus ex illo teneatur, & qua actione, & vsque ad quantum. hic loquitur quando cum libero homine gerente negotium alterius, & recipiente mutuum auctoritate illius cuius negotium gerit an dominus tenetur, & quando? Et respondetur quod si dans mutuum, non habuit respectum ad dominum, sed ad illum cum quo contrahebat: ille solus tenetur, & non dominus, nisi in duobus casibus: scilicet si pecunia fuisset in rem domini versa, vel si dominus habuisset ratum contractum. h. d. & reputatur singularis. Paul. de cast.

Alioquin si cum libero[d] res eius agente cuius precib[o] meministi, contractū habuisti, & eius personā[e] elegisti: peruides cōtra dominū nullā te habuisse actionē, nisi vel in rē eius pecunia processit, vel hunc contractum ratum habuit. [f] Dat. Non. Apri. Byzantij. AA. Conss.

Pater tenetur in solidum ex contractu filij, quando mandauit vel iussit eum fieri, vel fideiussit pro eo. h. de aliis non tenetur nisi de peculio, vel de in rem verso, nisi filium præposuisset negotiationi quæstuariæ: quia tunc etiam in solidum exercitoria vel institoria tenetur: vt supra tit. i. per totum. Paul. de cast.

VIII. Idem. AA. & CC. Diogeni.

SI mandator pro filio tuo extitisti, vel iussu tuo cum eo, D

enim nō agam intra annum, sed intra sex menses tunc mortuo seruo. Item hoc verum est cū pura erat obligatio, alioquin cō tra: vt ff. quando actio de pec. est an. l. j. §. annus. & l. cum post.

a *Esse honorarium.* scilicet de in rem verso.

b *Quapropter.* quod dixit in genere, dicit in specie.

c *Aduersus eum.* scilicet qui habet peculiū, vt venditorem, qui habet precium peculij & serui. Et sic primo est conueniēdus, & postea ipse emptor: vt ff. de pecu. l. si creditor. §. j. & l. si ex duobus. §. fi. & l. sequen. & l. hinc quæritur. §. penul.

d *Cum libero.* vt procuratore, vel negotiorum gestore alicuius, vel tutore, vel curatore. Non dicas possesso bona fide: quia tunc dū stingueretur, an in peculium, quod ad se, an quod ad bonæ fidei possessorem pertinet, vertisset: vt ff. de pec. l. j. §. fin. & l. ij. & l. hinc quęritur. §. penult.

e *Et eius personam.* scilicet tantum secundum nos. Alij dicunt, etiam dominū contemplatione fecisti.

f *Ratum habuit.* his enim duobus casibus vtilis actio negotiorum gestorum habebit locum contra dominum secundum Guillelmū: vt infra de re. ali. non ali. l. j. & supra de reivin. l. mater. non directa, quia non eius nomine dedisti: vt ff. de nego. gest. l. si pupilli. §. sed si ego. Alij dicunt hic habere locum vtilem condictionem certi. & ad hoc quod teneatur, supra de ꝓcur. l. si precium. & supra ti. j. l. si mutuam. sed videtur etiam his duobus casibus dominum non teneri: vt supra si tur. vel cura. l. si creditor. & supra si cer. per. l. cum qui. Sol. illa secundum istam. vel non datur in dominū actio à principio, sed ex postfacto sic, rato habito, vel in rem eius verso, vt hic: quod in idem cum prima recidit. Sed quomodo poterit haberi ratum, cum eius nomine non dederim? Respon. etsi ego non dedi eius nomine, ipse ramē accepit eius nomine: & ideo sua ratihabitione quæritur ei proprietas pecuniæ: vt ff. de nego. gest. l. si ego. & sic tenetur. cum re ipsa quasi suum negotium videatur, facta tali versione: & per talem ratihabitionem: vt ff. de nego. gest. l. si pupilli. §. item quæritur. Vel dic, secundum alios, quod licet non egerim vt eum haberem obligatum, non tamen egi contrarium, scilicet vt non haberem eum obligatum. differunt enim hæc inter se. Et distingue circa hoc vt supra si cer. pet. a. l. cum qui pecuniam.

SI *mandator.*] CASVS. Si mandasti mihi vt contraherē cum filio tuo, vel iussu tuo contraxi: non solum in sortem, sed etiam in vsuras, si pro sorte & vsuris te obligasti, teneberis vt soluas, ad hoc vt pignora tua & tuo nomine obligata liberētur. & hoc in prima. Sed si tu pater ꝓ filio tuo fideiussisti quādo accipiebat pecuniam mutuo, indubitanter tu pater ex illa obligatione poteris conueniri vt fideiussor. & hoc in secunda.

g *Obligasti subaudi, maxime.* nam idem & si simpliciter acceptus fis: vt ff. loca. l. quæro. in fi. j. respon.

h *Iure detinentur.* obligatæ scilicet tuæ, & tua volūtate: vt & infra man. l. si tibi. non autem videris permittere vt obliget, cō ipso quòd mandas mutuari ei: vt ff. quòd iussu. l. dominum.

i *Ex ea obligatione.* ex stipulatu, sicut extraneus teneretur. Est enim aliud iubere, & aliud fideiubere: vt ff. quod iussu. l. j. §. quid ergo si fideiusserit. Et nota in hac. l. tres casus quib[y] pater tenetur in solidum: cum mandauit, & cum iussit, & cū fideiussit: vnde paret q̄ aliud est cum mandauit alicui quòd contraheret cum filio, quo ea fu tenetur ei mandati: & quod iussu, si est in re dominica, sed in peculiari solum quod iussit: & aliud cum filio iussit, quia tunc tenetur quod iussu, nō mandati, siue in re peculiari, siue in dominica: tenetur etiā de in rē verso. Sed P. aliter dixit, cōtra cū tamē est, vt ff. Item *scripti* quod iussu. l. j. in prin. *excep. hæc* SI *lex alio.*] CASVS. Si filius tuus in potestate constituras apud creditorem tuum fideiussit pro te, vel cum aliquo contraxit licite non accipiendo pecuniā mutuo contra Macced. non solum dum est in potestate, sed etiam si per mortem tuā suiuris sit effectus, tenebitur pro rata. & si tibi hæres extitit, tenebitur in solidum: si non, in quantum facere potest. idem si per emancipationem sui iuris fit effectus, vt scilicet conueniri possit in quātū &c.

k *Ex illicita.* hoc dicit propter Macedonianū, quia tunc nullo tempore tenetur aliquo modo: vt j. ti. ij. l. pen.

l *In fide suscepisti.* fideiubendo enim pro eo teneris vt hic, & j. de fi.

Filius pro patre, & pater pro filio fideiubere.

Pater ex filij contractu sæpe tenetur in solidum.

Pater pro filio tenetur in potestate.

deiusso. l. filiusfamilias. & ff. de fideiuſ. l. si dubitetur. §. filiusfamilias. & ff. qui satisda. cog. l. fideiussor. §. & filius. & ecōtra pater pro filio, & dominus ꝓ seruo: vt j. l. ꝓxi. & ff. quod iussu. l. j. §. quid ergo. si autē soluisset ꝓ patre, teneretur de in rē verso pater mutuāti in hāc causam: vt l. de de in rem verso. l. si pro patre. in prin.

m *Hæres extitisti.* vel bonorum possessor, vel ex Trebelliano. Et dic in parte non modica, scilicet ad minus in legitima: vt ff. eo. l. ij. & l. iiij. in prin. & l. v. §. j.

n *Formam.* hoc priuilegium perdit filius variis ex causis: vt ff. eo. l. iiij. §. j. & vsque in fi.

o *Similiter.* id est in quantum facere potes: vt supra provi.

SI *liberam.*] CASVS. Si seruus tuus liberam habens peculij administrationem, equas quas habebat in peculio, cum forte vendidit: contractum reprobare non potes. & hoc in prima. Si vero seruus nō habens liberam peculij administrationē, res aliquas peculiares distraxit: nec dominiū trāsfert, nec emētib[y] seruilē cōditionem non ignorantibus paratur causa vltra capiendi, si res fuit immobilis. & hoc in secunda. Emptor autem qui sciens res mobiles à seruo emit, furti tenetur. & hoc in tertia.

Mandatum & iussus differunt.

a *Neque iubente.* vel etiam ratū habente, quibus casibus habet locū quod iussu: vt.ff. quod iussu.l. j in prin.&.§. si ratū. Nota hic differentiam esse inter iussum & mandatū: vt in authen. vt nulli iud. §.& hoc vero iubemus. coll.ix.& dixi.ff. quod iussū.l.j.in prin. Itē quod dicit, mandante, dic siue seruo siue cōtrahenti cum eo: licet P. dixerit contrahenti cum seruo tantum facto iussu habere locum quod iussu. Sed contra eum.ff. quod iussu. l. j. in prin.

b *Subscribente.* per quod videtur iubere: vt. ff. quod iussu. l. j. §. sed & si serui. Quid autem si prohibuisset? Respondetur, nihilo minus tenetur de peculio: vt. ff. de pecu.l.si quis seruū. §.etiam. Accursius.

c *Deberi.* vt &. ff. de in rem verso. l. j. in prin.

SI *ex contractu.*] CASVS. Mutuasti decem filio Titij iubente Titio, & tradidisti ei vt ministro, vel nuncio. Titius decessit filio herede instituto, sed ab hereditate abstinente. nunquid filius ex contractu patris tenebitur? Dicitur quòd non.

d *Accepisti.* vt nuncius vel minister: vt. ff. quod iussu. l. fi. in. princip. Et ar. ff. de proxene. l. ij. Secus se obligādo iussu patris: quia tūc in solidū teneretur vno patre, adeo vt nec posset restitui in integrum: vt. ff. de in integrum restitu. mino. l. iij. §. sed vtrū. si absentus dānaretur in quantum facere potest: vt. ff. quod cum eo. l. pater. ADDITIO. Aduertas secundum Saly. hic, cognosci quod iste filius vt nuncius patris accepit pecūniam mutuo, ex eo quia pater fuit ille qui contraxit: sic filius capiendo illam pecuniam ad hoc missus, voluit patrem solum obligatum esse. ex causa enim cognoscimus aliquem esse nuncium, vt quia vult dominum solum obligari: pro quo facit. l. fin. ff. quod iussu. &. l. fi. ff. de instito. item ex forma nunciandi, quia scilicet verba sunt concepta in persona mittentis.

III. Imp. ANTONIVS. A. Artemoni.

ETiā si nō mandante, neq; iubente,[a] neq; subscribente[b] domina, pecuniā mutuam seruo Priscæ dedisti: tamen ea quātitas si in rē dominę eius in ſtis erogationibus versa est, de in rē verso apud suū iudicē eā cōueni: cōsecuturus secūdū iuris formā id quod tibi deberi[c] apparuerit. Dat. III. Kalend. Iul. Læto & Cereale Conss.

Nuncius seu merus minister ex contractu nullatenus obligatur. & verum sit nudus minister, cognoscitur ex causa & forma. Bald. Vel sic: Filius vt patris nuncius recipiens pecuniam patri debitam vel creditam. non obligatur. Salycetus.

IIII. Idem. A. Lucio.

SIex contractu patris iussu ei[a] mutuam pecuniam accepisti,[d] teque eius hereditate abstines: frustra vereris[e] ne à creditoribus eius conueniaris. Dat. V. Kal. Ianu. Messala & Sabino Conss.

Filiusfamilias potest fideiubere pro alio, si sit ætatis legitimæ. Baldus. Et tenetur in solidum: pater vero de peculio tātum. Sal.

V. Imp. ALEXANDER. A. Asclepiadi.

NVlla res prohibet filios familias si pro alijs maiores vigintiquinque annis fideiusserint, actione[f] cōpetenti ad versus eos teneri. Sed si duntaxat de peculio tecum[g] agatur: defensionibus si quæ sibi competunt, vtēris. PP. VI. Id. Decemb. Maximo. II. & Aeliano Conss.

Filiusfa. & seruus differunt in multis.

a *Neque iubente.* vel etiam ratū habente, quibus casibus habet locū quod iussu: vt. ff. quod iussu. l. j in prin. &. §. si ratū. Nota hic differentiam esse inter iussum & mandatū: vt in authen. vt nulli iud. §. & hoc vero iubemus. coll. ix. & dixi. ff. quod iussū. l. j, in prin. Itē quod dicit, mandante, dic siue seruo siue cōtrahenti cum eo: licet P. dixerit contrahenti cum seruo tantum facto iussu habere locum quod iussu. Sed contra eum. ff. quod iussu. l. j. in prin.

b *Subscribente.* per quod videtur iubere: vt. ff. quod iussu. l. j. §. sed & si serui. Quid autem si prohibuisset? Respondetur, nihilo minus tenetur de peculio: vt. ff. de pecu. l. si quis seruū. §. etiam. Accursius.

c *Deberi.* vt &. ff. de in rem verso. l. j. in prin.

SI *ex contractu.*] CASVS. Mutuasti decem filio Titij iubente Titio, & tradidisti ei vt ministro, vel nuncio. Titius decessit filio herede instituto, sed ab hereditate abstinente. nunquid filius ex contractu patris tenebitur? Dicitur quòd non.

d *Accepisti.* vt nuncius vel minister: vt. ff. quod iussu. l. fi. in. princip. Et ar. ff. de proxene. l. ij. Secus se obligādo iussu patris: quia tūc in solidū teneretur vno patre, adeo vt nec posset restitui in integrum: vt. ff. de in integrum restitu. mino. l. iij. §. sed vtrū. si absentus dānaretur in quantum facere potest: vt. ff. quod cum eo. l. pater. ADDITIO. Aduertas secundum Saly. hic, cognosci quod iste filius vt nuncius patris accepit pecūniam mutuo, ex eo quia pater fuit ille qui contraxit: sic filius capiendo illam pecuniam ad hoc missus, voluit patrem solum obligatum esse. ex causa enim cognoscimus aliquem esse nuncium, vt quia vult dominum solum obligari: pro quo facit. l. fin. ff. quod iussu. &. l. fi. ff. de instito. item ex forma nunciandi, quia scilicet verba sunt concepta in persona mittentis.

e *Vereris.* qui non succedit, nō tenetur: vt hic, &. ff. ar. tu. l. eū. NVlla.] CASVS. Si filiusfami. maior. xxv. an. apud creditorem tuum pro te fideiussit an teneatur, quæritur? dicitur quòd sic. & hoc in prima. Et si cū patre de peculio agatur, vtetur filius defensionibus suis: sed quibus, non aperit. & hoc in secunda. Tu dic deducendo quod sibi debetur, vel alijs qui sunt in potestate. Aliter intelligitur hæc secunda pars, sed dic vt in glos.

f *Actione.* ex stipulatu & in solidū dum est in potestate: vt. ff. de iud. l. tā ex cōtractibus. & de act. & obli. l. filiusfamilias ex omnibus. & de fideiuss. l. si dubitetur. §. filiusfamilias. & infra de fideiuss. l. filius. & in hoc differt à seruo, qui fideiubere non potest. Item differunt in compromisso. Item in iudicio: vt. ff. de pecul. l. iij. §. si seruus. &. §. sed si filius. Item in Macedoniano: vt insti. quod cum eo. §. j. &. §. penul. Item seruus ex ante gesto non tenetur, sed filius sic: vt. ff. de nego. gest. l. eū actum. & quod cum eo. per totum titu.

g *Tecum.* ō pater. vteris quidem tu defensionibus deducendo quod tibi debetur, vel alijs qui sunt in potestate tua: vt. ff. de pecu. l. sed si damnū. §. præterea. Item quia lapsus sit annus ab emancipatione filij: vt. ff. quādo act. de pecu. est an. l. j. in prin. Vel dic, tecū ō fili, cum velis defendere patrem. Vel dic quòd cōuenieris vt heres patris: & tunc his duobus modis eædem sunt defensiones, vt in primo casu. Vel dic quarto filiū suo nomine conueniri. & dices de peculio, id est propter peculiū, aut ex stipulatu. & dic defensionibus, scilicet senatusconsulti Macedo. Vel quia sibi inuicem aliquid debeatur.

Seruus in præiudicium domini nō trāsfert possessionem rei dominicæ: & de facto immissum dominus potest expellere. Bald.

VI. Impp. VALERIAN. & GALLIENVS AA. & VALERIAN. Cæs. Matrono.

SI seruus tuus sine permissu tuo accepta pecunia mutua, in vsurarū vicem habitandi facultatem creditori cōcessit: nullo iure aduersarius tuus hospitiū[h] ex hac causa sibi vindicat, cum te serui factum non obligauerit. i & ingrediēs[k] rem tuam, contra vim eius auctoritate competentis indicis prote gēris. Dat. XII. Kalendas Iul. Aemiliano & Basso Conss.

Ex contractu serui tenetur dominus actione de peculio, quæ post mortē serui vel eius statu mutato durat anno: & si aliquid est versum in vtilitatem domini, datur de in rem verso quæ durat perpetua. Ex contractu vero cum libero gesto nō obligatur dominus, nisi pecunia in eius vtilitatē sit versa, vel ratum habuerit. Salycetus. Vel sic: Actio de peculio est perpetuo quousque viuat seruus, & est in eiusdē potestate, licet sit prætoria, quia est rei persecutoria nō pœnalis: sed mortuo seruo, manumisso vel alienato, efficitur annalis à tempore mortis, manumissionis vel alienationis. Actio vero de in rem verso semper est perpetua, etiā post manumissionē vel alienationem. h. d. vsque ad §. alioquin. secundū Paul. de cast.

VII. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. & CC. Crescenti.

EI qui seruo[l] alieno dat pecuniam mutuam, quandiu supereſt seruus, [m] item post mortem eius intra annū[n] de peculio in dominum competere actionem: vel si in rē domini versa sit hæc quantitas, post annū etiā esse honoraria[a] actionē non est ambigui iuris. Quapropter[b] si quidem in rē domini pecunia versa est: heredes ei[o] cōuenire potest de ea summa, quę in rē ipsius ꝓcesit. Si vero hoc ꝓbari nō potuerit: cōsequēs est vt superſtite quidē seruo dominum de peculio conuenias: vel si iam seruus rebus humanis exemptus est, vel distractus, seu manumissus, nec annus excesit, de peculio quondam ad uersus eum[c] experiri possis.

Supra locutus est imperator de contractu celebrato cum seruo alterius, an dominus ex illo teneatur, & qua actione, & vsque ad quantum. hic loquitur quando cum libero homine gerente negotium alterius, & recipiente mutuum auctoritate illius cuius negotium gerit: an dominus teneatur, & quando? Et respondetur quod si dans mutuum, non habuit respectum ad dominum, sed ad illum cum quo contrahebat: ille solus tenetur, & non dominus, nisi in duobus casibus: scilicet si pecunia fuisset in rem domini versa, vel si dominus habuisset ratum contractum. h. d. & reputatur singularis. Paul. de cast.

Alioquin si cum libero[d] res eius agente ciuius precib[p] meministi, contractū habuisti, & eius personā[e] elegisti: peruides cōtra dominū nullā te habuisse actionē, nisi vel in rē eius pecunia pro cesit, vel hunc contractum ratum habuit. [f] Dat. Non. Apri. Byzantij. AA. Conss.

Pater tenetur in solidum ex contractu filij, quando mandauit vel iussit eum fieri, vel fideiussit pro eo. h. de aliis non tenetur nisi de peculio, vel de in rem verso, nisi filium præposuisset negotiationi quæstuariæ: quia tunc etiam in solidum exercitoria vel institoria tenetur: vt supra tit. i. per totum. Paul. de cast.

VIII. Idem. AA. & CC. Diogeni.

SI mandator pro filio tuo extitisti, vel iussu tuo cum eo, quē in potestate tunc habuisti cōtractū est: intelligis & sorti & vsuris te parere oportere, si te his omnibus obligasti: [g] vt res quæ pignoris iure detinentur, [h] liberari possint. ¶ Quòd si fideiussor creditæ pecuniæ interceſisti: teneri te ex ea obligatione[i] explorati iuris est. Dat. III. Kalend. Maij. CC. Conss.

Filiusfamilias ex cōtractu licito tenetur in solidum: & liberatus à potestate per emancipationem, ex illo conuenitur solum, quatenus facere potest: & idem de morte patris, dummodo heres nō existat. Sal. Vel sic: Filiusfamilias ex licito contractu in solidum obligatur, & etiam conuenitur viuente patre, & durante paterna potestate: sed ea soluta non tenetur nisi quatenus facere potest, nisi sit heres patris in solidum, vel pro magna parte, quia tunc tenetur in solidum. Paul. de cast.

IX. Iidem AA. & CC. Isidoro.

SIex alio[l] contractu, nō exillicita[k] mutui datione debitor extitisti, vel quod patrē tuum in fidē suscepisti: tam in patris posit[o] potestate iure teneris, quàm etiam morte genitoris tui iuris effectus. Et si quidē patri hæres extitisti,[m] in solidū: alioquin in quantum facere potes secundū edicti formam.[n] Sed & si per emancipationē tui iuris effectus es: similiter[o] conueniri te posse, debes intelligere. Dat. VI. Id. April. Byzantij. CC. Conss.

Habens liberam administrationem, potest alienare rem dominium habens, non potest alienare. & quidam sciens rei vitium, non habet instum possessionis mutuum. Baldus. Vel sic: Seruus habens liberam peculij administrationem, potest res peculiares alienare, & dominium transferre: aliis secus: quia nec transfert dominium, nec ꝓficiendi conditionem in scientem eius conditionem, h. d. Paul. de cast.

X. Iidem AA. & CC. Aphrodiseo.

enim nō agam intra annum, sed intra sex menses tunc mortuo seruo. Item hoc verum est cū pura erat obligatio, alioquin cō tra: vt ff. quando actio de pec. est an. l. j. §. annus. & l. cum post.

a *Esse honorariam.* scilicet de in rem verso.

b *Quapropter.* quod dixit in genere, dicit in specie.

c *Aduersus eum.* scilicet qui habet peculiū, vt venditorem, qui habet precium peculij & serui. Et sic primo est conueniēdus, & postea ipse emptor: vt ff. de pecu. l. si creditor. §. j. & l. si ex duobus. §. fi. & l. sequen. & l. hinc quæritur. §. penul.

d *Cum libero.* vt procuratore, vel negotiorum gestore alicuius, vel tutore, vel curatore. Non dicas possessō bona fide: quia tunc dicitur stingueretur, an in peculium, quod ad se, an quod ad bonæ fidei possessorem pertinet, vertisset: vt ff. de pec. l. j. §. fin. & l. ij. & l. hinc quæritur. §. penult.

e *Et eius personam.* scilicet tantum secundum nos. Alij dicunt, etiam domini contemplatione fecisti.

f *Ratum habuit.* his enim duobus casibus vtilis actio negotiorum gestorum habebit locum contra dominum secundum Guillelmū: vt infra de re. ali. non ali. l. j. & supra de rei vin. l. mater. non directa, quia non eius nomine dedisti: vt ff. de nego. gest. l. si pupilli. §. sed si ego. Alij dicunt hic habere locum vtilem condictionem certi. & ad hoc quod teneatur, supra de ꝓcur. l. si precium. & supra ti. j. l. si mutuam. sed videtur etiam his duobus casibus dominum non teneri: vt supra situr. vel cura. l. si creditor. & supra fi cer. pet. l. eum qui. Sol. illa secundum istam. vel non datur in dominū actio à principio, sed ex postfacto sic, rato habito, vel in rem eius verso, vt hic: quod in idem cum prima recidit. Sed quomodo potest haberi ratum, cum eius nomine non dederim? Respon. etsi ego non dedi eius nomine, ipse tamē accepit eius nomine: & ideo sua ratihabitione quæritur ei proprietas pecuniæ: vt ff. de nego. gest. l. si ego. & sic teneatur. cum re ipsa quasi suum negotium videatur, facta tali versione: & per talem ratihabitionem: vt ff. de nego. gest. l. si pupilli. §. item quæritur. Vel dic, secundum alios, quod licet non egerim vt eum haberem obligatum, non tamen egi contrarium, scilicet vt non haberem eum obligatum. differunt enim hæc inter se. Et distingue circa hoc vt supra si cer. peta, l. eum qui pecuniam.

a Et habet, secundum Paul. de cast. hic.

Seruus non potest dare mutuum peculiare.

SI *mandatur.*] CASVS. Si mandasti mihi vt contraherē cum filio tuo, vel iussu tuo contraxi: non solum in sortem, sed etiam in vsuras, si pro sorte & vsuris te obligasti, teneberis vt soluas, ad hoc vt pignora tua & tuo nomine obligata liberētur. & hoc in prima. Sed si tu pater ꝓ filio tuo fideiussisti quādo accipiebat pecuniam mutuo, indubitanter tu pater ex illa obligatione poteris conuenīri vt fideiussor. & hoc in secunda.

g *Obligasti* subaudi, maxime. nam idem & si simpliciter acceptus sis: vt ff. loca. l. quæro. in fi. respon.

h *Iure detinentur.* obligatæ scilicet tuæ, & tua voluntate: vt & infra man. l. si tibi. non autem videris permittere vt obliget, cō ipso quòd mandas mutuari ei: vt ff. quòd iussu. l. dominum.

i *Ex ea obligatione.* ex stipulatu, sicut extraneus teneretur. Est enim aliud iubere, & aliud fideiubere: vt ff. quod iussu. l. j. §. quid ergo si fideiusserit. Et nota in hac. l. tres casus quib[p] pater tenetur in solidum: cum mandauit, & cum iussit, & cū fideiussit: vnde patet ꝙ aliud est cum mandauit alicui quòd contraheret cum filio, quo ea fu tenetur ei mandati: & quod iussu, si est in re dominica, sed in peculiari solum quod iussit: & aliud cum filio iussit, quia tunc tenetur quod iussu, nō mandati, siue in re peculiari, siue in dominica: tenetur etiā de in rē verso. Sed P. aliter dixit, cōtra eū tamē est, vt ff. Vlt *Pater ex filij contractu non tenetur in solidum.* *Filius pro patre, & è contra pater pro filio fideiubet.*

Scripsi quod iussu. l. j. in prin. excep. hac l. si ex alio.

SIex alio.] CASVS, l. si ex alio. Filius tuus in potestate constituturus apud *dator, imò* creditorem tuum fideiussit pro te, vel cum aliquo contraxit licite non accipiendo pecuniā mutuo contra Maced. non solum dum est in potestate, sed etiam si per mortem tuā suiiuris sit effectus, tenebitur pro rata, & si tibi hæres extitit, tenebitur in solidum: si non, in quantum facere potest. idem si per emancipationem sui iuris sit effectus, vt scilicet conueniri possit in quātū &c.

k *Ex illicita.* hoc dicit propter Macedonianū, quia tunc nullo tempore tenetur aliquo modo: vt j. ti. ij. l. pen.

l *In fidē suscepisti.* fideiubendo enim pro eo tenetur, & j. de fideiuss. l. filiusfamilias. & ff. qui satisda. cog. l. fideiussor. §. & fili[p]. & ecōtra pater ꝓ filio, & dominus ꝓ seruo: vt j. l. pxi. & ff. ꝙ iussu. l. j. §. quid ergo. si autē soluisset ꝓ patre, teneretur de in rē verso pater mutuāti in hāc causam: vt ff. de in rem verso. l. si pro patre. in prin.

m *Hæres extitisti.* vel bonorum possessor, vel ex Trebelliano. Et dic in parte non modica, scilicet ad minus in legitima: vt ff. eo. l. ij. & l. iiij. in prin. & l. v. §. j.

n *Formam.* hoc priuilegium perdit filius variis ex causis: vt ff. eo. l. iiij. §. j. & vsque in fi.

o *Similiter.* id est in quantum facere potes: vt supra proxi.

SI *liberam.*] CASVS. Si seruus tuus liberam habens peculij administrationem, equas quas habebat in peculio, cum fœtu vendidit: contractum reprobare non potes. & hoc in prima. Si vero seruus nō habens liberam peculij administrationē, res aliquas peculiares distraxit: nec dominiū trāsfert, nec emētib[p] seruilē cōditionem non ignorantibus paratur causa vsucapiendi. si res fuit immōbilis. & hoc in secunda. Emptor autem qui sciens res mobiles à seruo emit, furti tenetur. & hoc in tertia.

a *Si liberam.*ff.de pecul. l.procurator cui.
b *Liberam.* quæ ſpecialiter eſt concedẽda: vt ff.de pec. l. quam Tuberonis.§. alia.
c *Rem dominicam.* id eſt peculiarem. aliàs fruſtra diceret de libera adminiſtratione.nam & hæc peculiaris eſt dominica.
d *Eo ignorante.* vel ſciẽte,ſed prohibente.
e *Non habent.* quandoque tranſfert aliquis quod non habet, vt dixi inſti.qb.ali.licet.§.j.
f *Scientibus.* ſcilicet non habere liberam adminiſtrationẽ. ſic ſunt malæ fidei qui emunt. Ac.
g *Initium.* id eſt titulum vel cauſam vſucapiendi.ſic ponitur infra de præſcri. xxx.an.l. ij.
h *Vnde.* quia non habent iuſtum initium.
i *Præſcriptionem.* ſcilicet in immobilibus.
k *Ideoque.* quia non ignorauerunt conditionem eorum. Accurſius.
l *Etiam furti.* vt pro rebus mobilibus: vt infra de fur.l.j. & l. eos qui. nam pro immobilibus non fit furtum: vt inſti.de vſuca.§.quod autem.Sic ergo diſtingue: quia ſi contraho cum ſeruo habente liberam adminiſtrationem, & bona fide: quod iuſſu dominum conuenio.rei quoque mihi traditæ dominium acquiro, vel vſucapiendi cauſam mihi paro: vt ff. quod iuſſu.l.j.§. ſi iuſſu. & in princ. huius.l. & ff. de pig.act.l.ſi conuenerit. ij.§.fin. & ff. de rei vin. l.ſi quis hac.§.fin. & de acquir. poſ. l. ſi ſeruus. ſi autem non habeat liberam, dominium non quæro: vt in.ij. reſpon. huius.l. & ff. quod iuſſu.l.dominum. ago tamen de peculio: vt ff. de pecul.l.ſi quis ſeruũ.

SI liberam[a] peculij adminiſtrationem habẽtes, equas de peculio cum fœtu ſerui vendiderunt: reprobandi contractum dominus nullam habet facultatem. Quod ſi non habẽtes liberã[b] peculij adminiſtrationẽ, rẽ dominicã[c] eo ignorante[d] diſtraxerũt: neque dominium, quod nõ habent, [e]in aliũ transferre poſſunt: neq; conditionem eorũ ſeruilem ſciẽtibus[f] emptoribus poſſeſſionis iuſtũ afferunt initium. [g] vnde[h] non immerito nec longi tẽporis præſcriptionem[i] huiuſmodi poſſeſſoribus prodeſſe manifeſtum eſt. ideoque [k]res mobiles emẽtes à ſeruo, etiam furti[l] actione tenentur. Dat. V. Non. Octob. Sirmij. CC. Conss.

Ex contractu ſacto cum ſeruo vel ancilla impubere, non tenetur dominus ſimpliciter de peculio, ſed eatenus quatenus peculium eſt locupletatum, l.d ſecundum intellectum gl. & dict. regulariter autem actio de peculio datur contra dominum vſque ad vires peculij, etiam ſi ex tali contractu peculium non fuerit in aliquo locupletatum, quia in peculium non eſt verſum ex illo contractu. l.d. Paul. de caſt.

XI. Idem AA. & CC. Attalo.

CVm ancilla[m] contrahenti (quam iure[n] non obligari poſſe cõſtat) aduerſus dominum in quãtũ locupletius[o] eius peculium factum eſt, ea ſuperſtite, ac poſt mortem eius intra vtilem[p] annum dandam actionem non ambigitur. Dat. prid. Kalend. Decemb. CC. Conss.

Dominus per ſeruum non obligatur de iure ciuili: ſubtilitate tamen edicti prætoris tenetur de peculio & de in rem verſo. l.d.t.ex. ſecundum Bald. Vel ſic: Actio de peculio datur deducto eo quod domino debetur à ſeruo. l.d. Paulus de caſtro.

XII. Idem AA. & CC. Victori.

DOminum per ſeruũ obligari non poſſe,[q] ac tantum de peculio (deducto ſcilicet quod naturaliter ſeruus domino debet)[r] eius creditoribus dari actionem: vel ſi quid in rem eius verſum probetur, de in rẽ verſo: edicto perpetuo declaratur. Dat. XIII. Kalẽ. Feb. Sirmij. CC. Conss.

Literæ commendatitiæ & ſimilia non cenſentur emiſſæ animo obligandi, ſed ſimpliciter commendandi. l.d.no. ſecundum Bal. Vel ſic: Si pecunia mutuatur ſeruo ſine ſpeciali iuſſu domini, dominus non tenetur quod iuſſu, ſed tantum de peculio: de quo primo deducitur quod debetur domino, nec literæ commendatitiæ obligant, vt commendantem: ideo conſulitur contrahenti cum ſeruo, vt accipiat fideiuſſorem, ne ſibi debitum reperiatur ſuum. Salycetus.

XIII. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Ioanni præfecto prætorio.

DOminos ita cõſtringi manifeſtum eſt actione prætoria, quæ appellatur *Quod iuſſu*, ſi certam[s] numerari[t] præceperint v ſeruo[x] actorive pecuniã. ¶ Igitur hac in perpetuum edictali lege ſancimus, vt qui ſeruo, [y]colono, conductori, procuratori factorive poſſeſſionis, pecuniam mutuam dat: ſciat dominos poſſeſſionum cultorésve[z] terrarum obligari nõ poſſe. [b]Neque familiares epiſtolas, quibus homines plerũque cõmẽdant abſentem[c] in id trahere cõuenit, vt pecuniã quã rogatus nõ fuerat, impẽdiſſe pro prædiis mẽtiatur: [d] cum nihil ſpecialiter[e] A p Vtilem. niſi cõmunis præſcriptio obſtet: vt dixi.§.eo.l.ei qui.

Dominus.] CASVS. Si ſeruus tuus ſe mihi obligauit, an tu mihi per ſeruum tuum obligaris quæritur: Reſpon. quod dominus per ſeruum obligari nõ poteſt. veruntamẽ habeo actum ſus te act. de peculio ſi nihil eſt verſum in rem tuã. ſed primo antequam creditoribus detur actio, deducetur id quod ſeruus tuus debuit tibi. ſi autẽ in rẽ tuã fuerit verſum, perpetuo de in rẽ verſo dabitur cõtra de actio. q *Non poſſe.* ſcilicet iure ciuili, ſed prætorio ſic ex ea cauſa ex qua ſeruus ciuiliter teneretur ſi eſſet liber: vt ff. de pecu. l. non ſolum. §. fin.

r *Domino debet.* Item his qui ſunt in eius poteſtate, vel quorum tutelam vel curam gerit: vt ff. de pec. l. ſed ſi dam nũ.§.j. aliàs. l. peculium autẽ deducto. & de tribu. l.j. in prin. Item pro ſocio: vt ff. de pecu. l. ſi noxali. §. ſi. & l. ſeq. ſecus in quibuſdam aliis qui videtur ſocij, quia vnus cõuentus non deducit alij debitum: vt ff. de pecu. l. ſed in empto re. & l. ſeq. Irẽ cum agitur de peculio, nõ æſtimatur ſeruus in ſui peculio: vt ff. de pecu. l. de poſiti. §. Stichus.

Dominos.] CASVS. Si ſeruo tuo colono mutuatus. x. nec iuſſiſti q̃ ei mutuarem: an habeam te obligatum quod iuſſiſti, quæritur? Reſpon. quod non. vnde à ſeruo fideiuſſorem accipere debeo. & licet non detur in prædictis caſibus quod iuſſu: dabitur tamen vtilis & efficax de peculio.

s *Si certum.* idem ſi incertam, ſecundum Bul.
t *Numerari.* vel aliter contrahi: vt ff. ad Vell. l. ſi dominã.

u *Præceperint.* generaliter vel ſpecialiter. vel mandauerint, vel ſubſcripſerint, vel ratum habuerint. ff. quod iuſſu. l.j. & l. dominum.

x *Seruo.* non caſtaldioni. actor eſt caſtaldio domini.

y *Vequi ſeruo.* generale eſt: ſequentia ſunt ſpecialia; & omnia in ſeruis. Dic ergo colono ſuo & conductori, ſcilicet ſeruo, qui conducebat & laborabat prædia ad opus domini. *Caſtaldio, quis dicatur.*

z *Procuratori.* ad vnum negotium: actor ad omnia.

a *Cultoréſve.* id eſt dominos per alios colentes: vel non obligatur vllo modo dominus ſecundum quoſdam: nec ſeruus ciuiliter, ſed naturaliter ſic.

b *Non poſſe.* etiam de peculio ſecundum Io. quod non placet: vt in ſi. huius. l. & ff. de pecu. l. ſi quis ſeruum. §. etiam. & hic dicas non poſſe, ſcilicet quod iuſſu.

c *Abſentem.* ſcilicet ſeruum.

d *Mentiatur.* vt ſic ei reddatur. non ergo huiuſmodi epiſtolæ ei præiudicant: vt hic, & ff. manda. l. ſi verò non remunerandi. §. cum quidam. & infra de libe. cauſa. l. iubemus. & de fideicõmiſ. l. ex verbo. & ſupra de proba. l. non epiſtolis.

e *Specialiter.* i. expreſſim, ſicut exponitur ſecũdũ Azo. ff. de negeſt. l. negotiũ. nã generalis iuſſus ſufficit: vt ff. q̃ iuſſu. l.j. §.j. licet quidã contra per hoc verbũ, ſpecialiter. Itẽ p hoc quod ff. de actore & procuratore generali & ſpeciali dicitur, & p hoc quod dicit,

Mandatum generale aut ſpeciale dominæ.

A nia ſolueretur, res ſit inempta, & domino tradi retur ſecundũ Io. vel dominus rẽ vindicaret. vel dic tu eam integrare, id eſt reintegrandæ, & ſic tempus pro tempore. & ſic eſt pactum legis cõmiſſoriæ. & die ſiue fecit ſtipulationẽ, vt ſubiicit: ſiue pactũ vt prædixi. hic procurator concepit verba eius in perſona domini vel etiã in ſua: ſed donationem in perſona domini. hæc quidem pactio non quærit dominio dominium vel poſſeſſionẽ. & ſic non ager, ſed procurator intendet rei vindicationẽ ſecundum quoſdam: quod nõ placet, vt ille habeat in rem, qui prius non fuerat dominus. Die ergo non valet domino vt perſonalẽ habeat actionem ex ſtipulatione, ſed realem ex pacto de re inempta: vt j. de pactis inter emp. l. commiſſoriæ. nõ ex illo vt domino reddatur, vel vt liceat ei vindicare: quia reali actione non dices emptorem perſonaliter obligatum: vt inſti. de act. §.j. Alij dicunt quod nõ ſunt hic pactum legis cõmiſſoriæ, ſed alterius rei dãq; pactio. & quod dicit, vindicationem, id eſt dationem vel reſtitutionẽ. & ſic nullo iure aget dominus.

a *Intelligas iſtud in rebus peculiaribus quæ non tranſeunt ad debendum, quoniam tales res ad debendum tranſeunt poteſt. nihilominus ſine conceſſio ne libera.*

Ee ſi procedas & quæras, an ementi cauſa vſucapiendi quæritur? hoc caſu dico, ſi res incidit in vitium furti (quod eſt ſtatim cũ ſeruus amouet furãdi animo, ſi eſt res dominica: vt j. de ſer. fugi. l.j. ſi vero peculiaris, cum tradita eſt ſcienti vel ignoranti: vt ff. de fur. l. interdũ. ij. §. ſi res.) certe non vſucapitur: vt inſtit. de vſucapioni. §. furtiuæ. ſi autẽ nõ incidit, & emptor putat ſeruũ habere ius diſtrahẽdi, & ſic eſt bonæ fidei: vt ff. de verb. ſig. l. bonæ fidei. vſucapit: vt ff. de y ſti. l. ſi ſeruus.

b *Vtrum ancilla.*] CASVS. Cum ancilla tua impubere contrahit mutuãdo ei. x. an habeo te obligatum, quæritur? Reſpon. quod ſic, quatenus ex ea pecunia locupletatus es, & ea ſuperſtite & ea mortua ineram animum vtilem habeo contra te actionem.

m *Cum ancilla.* ſcilicet non pubere, ſecũdum Ir. vt ff. de pecu. l.j. §. ſi cum impubere.

n *Quamuis.* ſcilicet ciuili: nec etiam naturali ſine tutoris auctoritate: vt ff. de actu & oblig. l. pupillus. Accurſius.

o *Locupletius.* Nota ergo quatuor caſus vbi de peculio datur in quantum eſt locupletatum, & non in plus. Primus, vt hic. Secũdus, vt in maleficiis: vt ff. de pecu. l. licet. §. ex furtiua cauſa. Tertius, ſi niuram pecuniam accipiat ſeruus ad ludendum: vt ff. de aleæ luſu. l. fin. §.j. Quartus. ff. de nego. geſt. l. ſi pupilli. §. ſed ſi ego. in fine. §. Vel ſecundum alios loquitur hic etiam in maiore im pubere. Et quod dicit, in quantum locupletius, &c. id eſt deducto quod domino debetur.

De peculio duorum quatuor.

In certis caſibus.

Actiones reales ſunt ſingulares.

Quæritur.

Per alterũ, quam perſonis nobis.

Actiones realis ſunt duæ.

Poſſeſſionis traditio non de duobus operatur.

Per quas perſonas nobis acquiratur.

Per procuratorem quæritur cauſa poſſeſſionis, non obligatio perſonalis. Ideo pacto legis commiſſoriæ vel addictionis in diem à procuratore interpoſito, nulla quæritur obligatio domino. ſal. Vel ſic: per procuratorem acquiri poteſt domino tam poſſeſſio, quàm etiam dominium: ſed actio perſonalis, vel obligatio non poteſt acquiri ſine ceſſione. l. d. ſecundum lec. glo. Paul. de caſt.

I. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. Marcellæ.

EXcepta poſſeſſio nis cauſa, [p] libe rã perſonã, quæ alterius iuri nõ eſt ſubdita, [b]nihil ac qui poſſe, indubitati iuris eſt. Si igit̃ procurator nõ ſibi, ſed ei cui negotia adminiſtrabat, reditegratę rei vindicationẽ pactus

Excepta.] CASVS. Certum eſt q̃ per liberam perſonam, quæ non eſt iuri noſtro ſubiecta, nihil nobis acquiritur: cauſa tamen poſſeſſionis nobis acquiritur per procur. & hoc in prima. Si verò pro curator meus prædium meum vendidit Titio, & pactum inter eos factum eſt, ſubſecuta ſtipulatione, vt ſi preciũ ſua die non ſolueretur, inempтum eſſet, & liceret mihi rem vindicare: an poſſim agere ex pacto quod interpoſuit procur. meus cum Titio, quæritur? Dicitur quòd non: nec habeo ratione pacti ſeu ſtipulationis vindicationẽ prædij, ſi in eodem ſtatu eſt quo fuit antequam eſſet venditio. & hoc in ſecunda. An autem ſeruus meus per traditionem mihi acquirere poſſit, quæritur? Reſpond. quòd ſic. & hoc in tertia.

p *Excepta poſſeſſionis cauſa.* Cauſa cauſans poſſeſſionis eſt dominium, & vſucapiendi conditio. nam tradita poſſeſſione vel ſequitur dominium, vel conditio vſucapiendi: & hæc duo per pro curatorẽ quæritur. ſ. poſſeſſio & dominiũ etiã ignorãti: ſed cõditio vſucapiẽdi tãũ ſciẽti: vt hic, & inſti. de. §. ex his. & j. de acqui. poſ. l.j. & l. per procuratorẽ. Itẽ poſſeſſio. ſ. cõtinua per triẽniũ vel x. vel xx. annorũ eſt cauſa cauſans mediata dominij quę rendi: vt ff. de vſuca. l. iij. Item die, & excepta poſſeſſione: quia & ipſa ſola per procuratorẽ quęritur, quãdo nõ plus eſt penes dãtẽ: vt d. §. ex his. & ff. de acqui. poſſ. l.j. §. per procuratorẽ. & l. cõmunis. §.j. dicitur etiã cõtra quo ad aliq̃d cauſa cauſans dominium poſſeſſionis. nã quia ſum dominus, vindico poſſeſſionẽ: vt inſti. de ac. §. alię. Alij dixerũt ſolam poſſeſſionem quæri per procuratorem: & per poſſeſſionem dominium: vt d. §. ex his. & exponunt excepta cauſa poſſeſſionis, id eſt poſſeſſione q̃d non placet, immo & dominiũ quæritur per procuratorẽ: vt & ibi dixi.

h *Non eſt ſubdita.* nam tũc ſeruus eſſet: vt inſti. e. §.j. & ſeq. & ff. de acqui. re. do. l. etiam inuitis. & de verb. obl. l. ſeruus vetante.

i *Redintegratæ.* ſcilicet venditionis reſciſionem: vt niſi pecu-

vt pecuniam præſtet, à domino fuerit poſtulatus, idẽ dominus teneri non poſſit:[a] creditaq̃e quãtitate multari[b] volum[c] creditores, [c]ſi huiuſmodi perſonis non iubẽte domino, nec fideiuſſoribus ſpecialiter acceptis, fuerit credita pecunia. [d] Sane creditori damus licẽtiã, vt ſi liber à rationibus[e] quas gerebat, fuerit inuẽt[e] actor, ſeruus, procuratórve prædiorum: vtilis[f] actio pateat de peculio. Dat. V. Id. Iul. Rauennæ, Honorio. X. & Theodoſio. VI. AA. Conss.

TITVLVS XXVII.

PER QVAS PERSONAS nobis acquiratur.

a *Teneri non poſſit.* quod iuſſu.
b *Multari.* ſ. quo ad actionem quod iuſſu.
c *Creditores.* Not. puniuntur in hoc quòd admittunt pecuniam ſic conceſſam.
d *Credita pecunia.* nam illi tenerentur: vt inſti. de fideiuſ. §.j.
e *Vt ſi liber à rationibus.* vt quia deductio eo quod domino debetur, aliquid ſupereſt de peculio ſuo, & poſtquã reddiderit rationẽ domino de omnibus quæ geſſit. Alij etiam ſatiẽ dicunt hoc caſu ſeruum de peculio conueniti, quando liber eſt à ratiociniis.
f *Vtilis.* id eſt efficax. Alij dicunt ideo vtilem, quia tẽpore mutui credebatur peculium, cum non erat: quia non erat à domino conceſſum. quod nõ placet. Et not. quòd quidã habent hic aliam. l. quæ incipit, ſi quis cum filio. quæ hic eſſe non debet.

PER QVAS personas, &c.

Dixit qualiter per alios obligemur: nunc qualiter lucremur.

E Xcepta.] CASVS. Certum eſt q̃ per liberam perſonam, quæ non eſt iuri noſtro ſubiecta, nihil nobis acquiritur: cauſa tamen poſſeſſionis nobis acquiritur per procur. & hoc in prima. Si verò pro curator meus prædium meum vendidit Titio, & pactum inter eos factum eſt, ſubſecuta ſtipulatione, vt ſi preciũ ſua die non ſolueretur, inempтum eſſet, & liceret mihi rem vindicare: an poſſim agere ex pacto quod interpoſuit procur. meus cum Titio, quæritur? Dicitur quòd non: nec habeo ratione pacti ſeu ſtipulationis vindicationẽ prædij, ſi in eodem ſtatu eſt quo fuit antequam eſſet venditio. & hoc in ſecunda. An autem ſeruus meus per traditionem mihi acquirere poſſit, quæritur? Reſpond. quòd ſic. & hoc in tertia.

Quæſita perſonali ſine ceſſione, ſimiliter quæritur hypothecaria. Bal. Vel ſic: Quãdo per liberũ perſonam alteri acquiritur obligatio perſonalis, vt in mutuo facto nomine alterius, acquiritur etiã hypothecaria. l. d. licet an te hãc. l. hoc nõ eſſet, ſed veniebat eodẽ die quæ ceſſio hodie non eſt facienda. Paul. de caſt.

II. Imp. IVSTINIANVS. A. Iuliano præfecto prætorio.

CVm per liberam perſonã, ſi pecunia alteri[o] nomine fuerit numerata, acquiratur q dem ei cuius nomine pecunia credita eſt, per huiuſmodi numerationem[m] condictio:[n] non autẽ hypotheca vel pignus eorum quæ procuratori data vel ſuppoſita ſunt, dominis cõtractus acquiritur:[o] talẽ diſſertiã expellẽtes, ſancimus & condictionẽ & hypothecariã actionem, vel pignus ipſo iure & ſi nea liqua ceſſione ad dominũ cõtractus peruenire. Si enim[p] procuratori neceſſitas legibus impoſita eſt, domino contractus cedere actionem: quare quemadmodũ ab initio in perſonali actione ceſſio ſuperuacua videbatur, nõ etiam in pignoribus & hypothecis ſimili modo dñs contractus habeat

Actiones realis ſunt ſingulares. Quæritur. Per alterũ, quam perſonis nobis. Actiones realis ſunt duæ.

eſt, idq̃; pactũ etiam ſtipulatio inſecuta eſt: nulla[k] dñio obligatio, acquiſita eſt. Seruis autem res traditæ[l] dñis acquiruntur. Dat. Kalẽd. Iul. ipſis & Cõſs.

Quæſita perſonali ſine ceſſione, ſimiliter quæritur hypothecaria. Bal. Vel ſic: Quãdo per liberũ perſonam alteri acquiritur obligatio perſonalis, vt in mutuo facto nomine alterius, acquiritur etiã hypothecaria. l. d. licet an te hãc. l. hoc nõ eſſet, ſed veniebat eodẽ die quæ ceſſio hodie non eſt facienda. Paul. de caſt.

II. Imp. IVSTINIANVS. A. Iuliano præfecto prætorio.

CVm per liberam perſonã, ſi pecunia alteri[o] nomine fuerit numerata, acquiratur q dem ei cuius nomine pecunia credita eſt, per huiuſmodi numerationem[m] condictio:[n] non autẽ hypotheca vel pignus eorum quæ procuratori data vel ſuppoſita ſunt, dominis cõtractus acquiritur:[o] talẽ diſſertiã expellẽtes, ſancimus & condictionẽ & hypothecariã actionem, vel pignus ipſo iure & ſi nea liqua ceſſione ad dominũ cõtractus peruenire. Si enim[p] procuratori neceſſitas legibus impoſita eſt, domino contractus cedere actionem: quare quemadmodũ ab initio in perſonali actione ceſſio ſuperuacua videbatur, nõ etiam in pignoribus & hypothecis ſimili modo dñs contractus habeat interſit: vt ff. de verb. obl. ſtipulatio iſta. §. pe. & antepe. Itẽ nota. hic pſonalia iura. i. pſonales actiones nõ ita acquiri per alterum vt realia. i. rerũ, vt rei vindicatio. i. dominium vel poſſeſſio. & eſt *ales ſiacilius* ratio: quia perſonalia. i. iura & actiones magis iunt oſſibus obligantis inſixa: vt ff. de pecu. l. quis ergo & ff. pro ſocio. l. ij. & iij. *per alterũ, quam perſonis nobis.*

l *Res traditæ.* animo transferendi. & hoc ideo, quia nihil prosprium habere poteſt: vt inſti. co. §. item vobis acquiritur.

CVm *per liberam.*] CASVS. Si procurator meus pecuniam meo nomine mutuauit Seio: an habeam cõdictionem certi ex mutuo ad pecuniam repetẽdam, quæritur? dicitur quòd ſic. & hoc erat ſecundum antiqua iura. & hoc in prima. Si vero pignora pro mea pecunia mutuata ſuppoſita ſunt: an agere poſſim hypothecaria, quæritur? & dicitur quòd ſecundum antiquos nõ poteram: hodie poſſum agere pro pignoribus, etiam non ceſſa mihi actione à procuratore meo.

m *Numerationem.* aliàs rationem.
n *Condictio.* vt ff. ſi cer per. l. certi condictio. §. ſi nummos. & ſ. ſi cer. per. l. ſi abſentis. & ſ. de condic. inde. l. ſi per ignorantiam.
o *Acquiritur.* & ideo talium neceſſaria erat ceſſio.
p *Si enim.* hæc ratio non eſt generalis: quia in multis caſibus eſt actio cedenda: nec tamen competit ipſo iure: vt ff. de acqui. poſ. l. poſſeſſio quoq;. §. & ſi poſſeſſio. ſed hoc in mutuo locum habet. ſed pro hac ratione eſt: quia quod iuris eſt in principali, & in acceſſorio eſſe debet: vt infra de vſu. l. eos. in prin. & ff. de re. iur. l. cum principalis. Sed cõtra. ff. de pig. act. l. ſoluitum. §. ſi. vbi dicit hypothecariam non quæri per procuratorem. Solue: hic contigit. Vel ibi dicit plerunque propter hunc caſum. Vel directa non, vt ibi: ſed vtilis ſic, vt hic. & ar. ſ. ad exhibẽ. l. ſi res.

a *Hypothecarium.* q.d. non est ratio quare in hoc casu similiter non quæratur hypothecaria sine aliqua cessione, sicut & principalis. Item non ob. supra eo. l. j. quia hic speciale circa pecuniam mutuam: vt ff. si cer. pet. l. singulari a. Accursius.

b *Acquisitam.* quasi dicetée, bene debet habere.

SI *duo.*] CASVS. Titius. l. ponitur in glos. sed clarius dic & habebam tecum seruũ communem, iussi ei vt stipularetur ex mea causa pẽsionẽ domus meę. stipulatus est non mihi iubenti, sed tibi. non acquirit tibi, sed mihi. Si vero stipulari iussi non ex re mea, sed tua, & stipulate[9] est tibi: plus valet in persona tua. Idem est si res ad neutrũ pertinet, vt si stipulatus sit aliquid ex operis suis, tunc præsertim nominatio. Vel dic secundo, refert an iussi stipulari simpliciter, hoc modo: vade & stipuleris, quo casu si tibi stipulatur, tibi acquirit. an, mihi, & meo nomine: & mihi tunc acquirit, & non nominato. prima positio placet Ioã. & secunda M.

c *Si duo.* dic casum: Duo habet seruũ communem, vnus iussit sed alteri est stipulate[9]. quis prævalet? Et respõdeo, si causa spectat ad iubentem, vt ad fúræ domus pensionem, fúræq; uxoris dotem, prævalet iussio. si ad nominatum pertinet, vel ad neutrum, prævalet nominatio: vt ff. de stip. ser. l. proinde. §. fi. & ff. de vsufr. l. adhuc. aliàs l. si seruo. §. fi duos. Quod ergo dicit, quod enim, &c. non corrigit principium. & hoc secundum Ioã. Ir. & B. sed non videtur valere, quia ex re vnius potest alteri quæri: vt ff. de stpu. ser. l. si ex re. §. j. Alij dicunt, corrigi principium per finem. Tu potes tertio dicere secundum antiquos, vt dixit Azo: An simpliciter iubeam stipulari, & ipse alium nominat: & tunc quæritur nominato: vt in fin. huius. l. ibi., fin autẽ &c. an iussi stipulari & mihi & meo nomine, & tunc mihi quæritur, licet alium nominet: vt hac. l. distinguere videtur.

d *Vt stipulatio nomine.* qui seruus naturaliter domino debet obedire: cum causa spectat ad iubẽtem secundum primos. vel plane secundum Azo.

e *Iussione.* quia loquebatur cum vnus iussit, & alium non nominauit.

f *Et nescit.* aliud est ignorare aliud nescire, vt hæc. l. diffingue re videtur. ADDITIO. Et dicas quòd nescire dicimur, quod scire non tenemur. Ignorare vero, quod scire debemus: vt dicit glo. in l. de statu. ff. de testa. quæ glo. insuper ponit differentiam inter dubitationem, & errorem.

Ignorare et nescire vtrũque. Secundus duo

g *Quod enim.* dixit acquiri iubenti cùm ad eum causa pertinet: hypothecariam[a] actionem, seu pignoris vinculum, vel retentionem sibi acquisitam? [b] Dat. Kalend. Nouemb. Lampadio & Oresta. VV. CC. Conss.

Si vnus ex pluribus dominis iubet seruo communi, vt stipuletur ipsi iubenti, & ipse stipulatur alteri, prævalet iussio: quia iubenti tantum acquirit. Sin autem iubet ei simpliciter vt stipuletur, & non dicit cui: aut stipulatur nullo expresso nomine dominorum, & sic sibi: tunc quærit iubenti. aut stipulatur expressim alteri, & acquirit illi. hoc dicit secundum lect. Azo. quam sequitur glos. Salycet. Vel sic: Seruus communis iussus vni ex dominis stipulari, si stipulatur nominatim alteri, id quod stipulatur, principaliter spectat ad iubentem: & prævalet iussio nominationi. sin autem ad nominatum pertinet, vel ad neutrum: prævalet nominatio. h. d. secundũ lect. Io. Vel sic: Iussus & cui alis prævalet nominationi, sed iussus generali prævalet nominatio. h. d. Pau. de cast.

III. Idem A. Iuliano præfecto prætorio,

SI *duo*[c] vel plures communẽ seruum habeant, & vnus ex his iusserit vt suo nomine[d] seruus ab aliquo stipuletur, decem pura aureos, vel aliá rem: ipse autẽ seruus nõ eius qui iussit, sed alterius ex dominis suis C fecit mẽtionem, & nomine illius stipulatus est: inter antiquã sapientiam quærebatur, cui acquiratur actio, vel lucrũ quod ex hac causa accidit, vtrũ ei qui iussit, an ei cuius seru[9] fecit mẽtionem, an ambobus? Cúmq; ex omni latere magna pars actorum multum eluserit tractatum: nobis verior eorũ sententia videtur, qui domino qui iussit, asserũt stipulationem, & ei tantũmodo acquiri dixerũt: quàm aliorum qui in alias opiniones deserũtur. neque enim malignitati seruorum indulgẽdũ est, vt liceat eis domini iussione[e] contempta, sua libidine facere stipulationem, & ad aliũ dominum, qui eum forsitan corrupit, alienum lucrũ transferre. quod neque ferendum est, si seruus impius domino quidẽ qui iussit, minimè obediendũ existi mauerit, alij autem, qui forsitan ignorat & nescit[f], repentinum adducat solatium. Quod enim[g] sæpe apud antiquos dicebatur, iussionem domini non esse absimilem[h] nominationi[i], tunc debet obtinere, cum seruus iussus ab vno ex dominis stipulationem facere,[k] sine nomine stipulatus est. tunc etenim ei soli acquirit, qui iussit. Sin autẽ expresserit alium dñm,[l] soli illi ne cesse est acquisitionẽ celebrari. Multò enim amplius oportet valere dominici nominis mentionem, quàm herilẽ iussionẽ[m]. Dat. xv. Kalẽ. Decẽ. Lampadio & Oresta. VV. CC. Conss.

TITVLVS XXVIII.
AD SENATVSCONSVLtum Macedonianum.

Mutuans filiofamilias quem probabili ratione patremfamilias arbitratur, non repellitur exceptione senatusconsulti propter iniuriam, aut parsimoniam. hoc dicit non secundum Bal. Vel dic: Si filiusfamilias asserat se sui iuris esse mutuãti, hoc iusta ratione credere se dicenti, cessat beneficium senatusconsulti macedoniani. Salycetus.

I. Impera. AELIVS PERTINAX. A. Atilio.

I filius familias cũ in potestate patris esset, mutuam à te pecuniam accepit, cum se patrẽfamilias diceret, eiusq; adfirmationi credidisse te iusta ratione[n] docere potes, o exceptio ei denegabitur. PP. X. Kalen. April. Falcone & Claro Coss.

Enumerat quinque casus in quibus cessat senatusconsultum macedonianum. h. d. no. hæc l. Bald.

II. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Sophiæ.

o *Edocere potes.* Quod edoces ex ipso quòd contrarium non probatur: vt & infra qui mili. nõ pos. l. fin. lib. xij. & hoc quia præsumitur ignorantia: vt ff. de proba. l. veteres. Item quia dolus obiicitur: vt ff. de proba. l. quotiens. §. qui dolo. Item nota hic, propter mendacium quem grauat: vt hic, & ff. de rei vin. l. fin. & infrà qui pro. in pigno. ha. authenti. item, & ff. quod cum eo. l. sed & si. §. j. & l. eum. & supra si minor se maio. dixe. l. ij. & iij.

ZEnodorus.] CASVS. Lex ista ponit quinq; casus quibus cessat senatusconsul. Macedo. & dicit: filiusfami. cũ videretur sui iuris esse, quia sic agebat &c. mutuo accepit pecuniã vel vo[9]ti tate patris: vel accepit in rẽ patris, & cõuertit in rẽ patris: aut in eã rẽ quę patris onerib[9] incũberet: vel sui iuris effectus animo nolãdi ꝑmisit, vel aliàs agnouit, puta soluẽdo debitũ vel patrẽ debitiri an locũ habeat senatusconsul. quęritur? Respon. quod nõ. Vi. *Videretur*

a *Videretur.* aliàs, videbatur. sic enim agebat &c. vt ff. c. l. iij.

b *Voluntate.* præcedente vel sequente: vt infra eo. l. fi. vel etiã tantum sciente, & non contradicente: vt ff. eo. l. si tamen. &. l. si filiusfamilias patre absente. ad hoc supra ne filius pro patre. l. j. & ff. de mino. l. iij. §. sed vtrum. Item patris accipe qui eum habeat in potestate: vt ff. eo. l. filium. ADDITIO. Addas cum Bald. hic cessare etiam hoc senatusco. si filius fami. consueuit accipere pecuniam mutuo, & pater consueuit soluere. ex tali enim consuetudine præsumitur patris voluntas: vt. l. Titianus. ff. quod cum eo & l. vel vniuersorum. ff. de pign. act. quæ facit cessare Macedo. vt in hac l.

c *Incumberet.* vt deberet sororem suã: vt ff. eod. l. item si filius f. §. sed & si filius

d *Nomatione.* non per ignorãtiam facti: alioquin in factum excipiendum erit: vt ff. eod. l. fina. Accursius.

e *Agnouit debitum.* soluendo partẽ debiti, vel vsuras vt ff. eod. l. sed Iulianus. §. fina. & l. sequen. Aliud si pignus dederit: quia tãtum in quantitate pignoris videtur approbare. sic. ff. eod. l. sed & si pater. in princ. & est ratio quare aliud in solutione partis debiti, & aliud in datione pignoris: vt ibi dixi. Accursius.

SI *filiusfa.*] CASVS. Vendidi filiofa. librum, & ita erat venditio, & non mutuum in veritate: & in mutuo locum habet Macedo. non in venditione. stipulatus sum precium cum vsuris mihi reddi. an petenti mihi preciũ conditione certi, quia per talem actio. repetitur mutuum, posset mihi opponi exceptio Macedoñ. quæritur? Respondeo quòd non: quia initium obligationis, quæ erat ex causa venditionis nata, potius inspiciendum est, quàm titulus actionis, id est quàm conditio certi quæ consueuit dari ad mutuum.

f *Dubium est.* nisi factum sit in fraudem: vt ff. eo. l. si filiusfa. j. §. j. & l. sed Iulianus §. mutui. & §. sed si fraus.

g *Origo.* id est verum ab initio sit mutuũ vel alius cõtractus, non autem titulus: quia licet eadem venditori ad precium per stipulationem promissum detur actio, vel actionis titulus, quæ mutuanti datur, scilicet certi condictio: vt ff. si certum pe. l. certi condictio. in princi. tamen origo inspicitur: vt hic, & ff. de fideiuss. l. tutor & de donatio. l. qui id quod. & de lega. ij. l. cum filius. §. hæres meus. & supra si certum pet. l. si ex precio & ff. mãda. l. si procuratorẽ. in prin. Sed argu. cõtra. ff. de pecu. l. licet. §. idem scribit. ADDITIO. Dicas quòd ibi titulus posterioris obligationis non dependet à causa originalis obligationis: ideo ibi causa originalis non attenditur, hic vero contra.

SI *permittente.*] CASVS. Si filio fami. permittente patre pecuniã mutuasti, & rem patris in pignus accepisti, an cessat Macedo. quæritur? Respõ. quòd sic, & habebis act. hypothe. ad persequendum pignus, cum eidẽ filius hæres extitit, & nullus alius creditor potior re sit in ordine, & in tempore.

h *Patre.* qui filiũ habebat in potestate, aliàs non: vt ff. c. l. filiũ. & hæc permissio inducit quod iussu: vt ff. quod iussu. l. j. §. si ratũ.

i *Persecutio.* mala illatio videtur: nec enim ideo quòd præcepit dari pecuniam, permittit rem obligari: vt ff. quod iussu. l. dominum. Respon. hic vtrumque permisit: & ideo bene dicit infra, præsertim &c. Vel dic, non permisit obligare res: sed quia successit patri, confirmatur pignus, vt subiicit: & secundum hoc abundat præsertim.

k *Hæres extiterit.* quo casu pignus cõualescit, etsi ante non valebat: quia sine voluntate patris erat obligatum: vt ff. de pign. l. si Titio. & de condic. indebi. l. si non sortem. §. si filius. & supra quod cum eo. §. si mandator.

l *Modo.* Male videtur positum istud modo: nam etsi potior sit alius, hic tamen agit: vt ff. qui potio. in pign. ha. l. si prior. §. si simpliciter. sed sic continua: datur persecutio cõtra omnem modum.

m *Potior.* Vt in dote reddenda, & similibus: nam etiam tunc aduersus potiorem denegaretur: vt d. l. si prior. §. si simpliciter. & supra de actioni. & oblig. l. si à creditore. & infra qui pot. in pigno. ha. l. licet.

MAcedoniani.] CASVS. filiofamilias degenti in scholis pecuniam mutuasti. an cessat Macedonia, quæritur? Respõdetur quod sic, siad eam quantitatem mutuasti quam pater erat erogaturus, id est tenetur erogare. & hoc in prima. & hic in primo casu competit actio de in rem verso. In secundo de peculio, id est si in vtiles tantum, & non necessarios sumptus creditum est. In tertio quod iussu ex contractu filij in patrem post mortem filij dabitur actio de peculio: si nondum annus excesserit. & hoc in secunda. Si vero in rem patris versa est, post mortem filij perpetuo dabitur. & hoc in tertia.

n *Petitionem.* nam tenetur filius in solidum, & pater de in rem verso: vt ff. de in rem verso l. iij. §. proinde.

o *Non recusaret.* id est recusare non deberet: vt ff. eo. l. item si. §. quod dicitur. & dic vt ibi not. Sed nonne idem & si non abfit filius, & in necessarios sumptus ei credatur? Respon. idem videtur argu. ff. eod. l. item si. §. fina. & de in rem ver. l. quod si. §. proinde si seruus. & l. penulti. j. respon. &. l. fina. Sed miraculose loquitur hæc. l. in principio enim innuit patrem teneri in solidum viuo filio. In secundo casu, de peculio: quare dic quod in solidum tenetur quando sumptus fuit tales, quem necesse habuit pater facere: vt libros emere, ex quo ad scholas miserat. Si vero non habebat necesse, verum propter filij dilectionem paterna pietas non recusaret, vt libros cooperire, & literas deaurare: tunc de peculio tenetur etiam eo viuo. & secundum hoc loquitur supra ne fil. pro pa. l. j. ibi enim est creditum filiofamilias, senatusconsulto permittente: nec tenetur pater amplius quàm de peculio.

Pater prò mutuo filij quandoque in solidum tenetur.

p *Perpetua.* vt supra ti. ij. l. ei qui.

SI *filius.*] CASVS. Si filiofamilias contra senatusconsul. Macedo. pecuniam mutuasti: aduersus patrẽ de peculio actio. non habebis. & hoc in prima. An autẽ illud senatusconsul. tam ad alios, quàm ad filios extendatur, quæritur? Respon. q̃ sic ad

nepotes & pronepotes: licet de filio tantum faciat mentionem. & hoc in secunda.

a *Aduersus te*. vel fideiussores, vel mãdatores eius, nisi animo donandi intercesserint: vt ff. eo. l. sed & si. § non solum

b *Dirigi*. à creditore qui scimit vel scire potuit eum esse filiusfamilias, cui credebat: aliàs Macedoniani nõ obstat: vt ff. eod. l. penulti.

c *Nequaquam potest*. quod est verum etiam si paterfamilias esset eũ se obligauit, &c. postea filiusfamilias factus accipiat: vt ff. eod. l. contra etiam. & l. item si. § si filius. & l. sequen.

d *Filiifamilias*. cuiuscunque dignitatis: licet in militare secus dicatur: vt ff. eo. l. j. § si. & infra eo. l. si. in fi.

e *Porrigitur*. ad filios & ad filiasfamilias similiter: vt ff. eod. l. sed & si pater. §. hoc senatusconsultum.

Si filiusfamilias.] CASVS. Filiusfamil. sine volũtate patris vel iussu accepit pecuniam mutuo: procedente tẽpore pater habuit ratũ quod filius fecerat. an cesset Maced. senatusconsul. quæritur? Respon. quod sic: quia ratihabitio patris trahitur retro, & comparatur mandato. & hoc in prima. Prædicta vera sunt in filiosa. non milite. Si vero filius fa. miles mutuo accepit, non haber locum: quia præsumit lex quod ipse expendit illam pecuniam in causas castr. & emit inde arma &c. Argu. q si prælatus accepit pecuniam mutuo, videtur eam conuertere in vtilitatem eccleſiæ.

f *Constituerem*. vt supra eod. l. Zenodorus.

g *Huiusmodi*. scilicet legis.

h *Iniquum*, argu. supra de epis. aud. l. de creationibus.

i *Nouella lege*. vt infra de dona. inter vi. & vxo. l. donationes. j. Et nor. regulam hanc vt hic, & ibi. & ff. de iud. l. licet. sed fallit in casibus, vt ff. ad Trebel. l. seruo inuito. & de acquiren. hære. l. si quis mihi bona. §. iussum. & eam ra. hab. l. penult. & ff. de appel. recip. l. j. & ff. de his qui mor. infra l. quid ergo. in prin. Sed an inuito & contradicente filio potest pater habere ratũ, vt sic teneatur etiam filius? Videtur quod non: vt ff. de pac. l. fin. Sed contra puto per hanc legem.

k *Et cõfirmet*. infra de dona. inter vi. & vxo. l. antepe.

l *Sui iuris*. vt in macedoniano: vt hic, & ff. eod. l. j. in fi. & l. ij. & in testamento: vt insti. qui testa face. posse in prin.

m *Ex præsumptione*. quæ est iuris & de iure: vt & alias infra tit. proxi. l. antiquæ. § sed si quidem. An autem possit renũciare filius familias Macedoniano, cum mulier posuit Velleiano: vt ff. ad Vell. l. fi. § pe. & ff. eo. Examen si, & infra quando mul. tu. off. fungi potest l. fi. & authen. matri. Respon. minime. cum enim remissio sit donatio, & donare non potest: vt ff. de pac. l. cõtra iuris. § fi. & ff. de donat. inter vi. & vxor. si sponsus. § circa. & ff. de

Que sit differentia inter iussionem, mandatũ, auctoritatem, consensum, domini voce in reg. iur. ratihabitionẽ. lib. 6. & nouatur per Ange. in § tutor ipsis. de auctor.

Ratihabitio in certis casibus mandato nõ dissimilatur

Macedonia no vtentes non potest, sed bene Velleiano.

Beneficium Macedoniani facit patrem de peculio efficaciter non tenere, & in dispositione legis Statutum in filiũ, locum habent in nepote, vbi est eadem ratio. b. d. Salycetus. Vel sic: Ex mutuo facto à filiofamilias non datur actio de peculio contra patrem. Item senatusconsultum quod loquitur in filiis, habet etiam locum in nepotibus constitutis in potestate. Paul. de cast.

VI. Imp. PHILIPPVS. A. & PHILIPPVS Cæs. Theopompo.

SI filius tuus in potestate tua agens contra senatusconsultum Macedonianum mutuam sumpsit pecuniam: actio de peculio aduersus te [a] eo nomine efficaciter dirigi [b] nequaquam [c] potest. ¶ Quod senatusconsulti auxilium licet filiifamilias [d] meminerit, & ad nepotes & pronepotes porrigitur. [e] PP. VI. Non. Martij Philippo. A. & Titiano Conss.

Mutuum factum filiofamilias reconciliatur ratihabitum habenti: quia ratihabitio retro fingitur. Bal. Vel sic. Ratihabitio patris Macedonianum excludit: & filiusfamilias miles Macedonano non iuuatur. hoc dicit. Salycetus.

VII. Imp. IVSTINIANVS. A. Iuliano præfecto prætorio.

SI filiusfamilias citra patris iussionem, [f] vel mandatum vel voluntatem pecunias creditas acceperit, postea autem pater ratũ contractum habuerit: veterum ambiguitatem decidentes, sancimus, quemadmodum si ab initio voluntate patris vel mãdatu filiusfamilias pecuniam creditã accepisset, obnoxius & miter constitueretur: [g] ita & si postea ratũ pater habuerit contractum, validum esse huiusmodi [h] contractũ: cum testimonium paternum resspuere satis iniquum [i] sit. Necesse est enim patris ratihabitionem, [k] vel principali mãdato patris, vel cõsensui non esse absimilem: cũ nostra nouella lege [l] generaliter omnis ratihabitio prorsus retrotrahatur, & confirmet [m] ea quæ ab initio subsecuta sunt. Et hæc quidem de priuatis hominibus sancienda sunt. ¶ Sin autem milites filiusfamilias pecuniam credita acceperit, siue sine mandato, siue consensu vel voluntate vel ratihabitione patris: stare oportet contractum, nulla differentia introducenda ob quã causam pecuniæ creditæ, vel vbi cõsumptæ sint. In pluribus [n] enim iuris articulis filiifamilias milites non absimiles videntur hominibus qui sui iuris [o] sunt: & ex præsumptione [p] omnis miles non creditur in aliud quicquã pecuniãc accipere & expẽdere, nisi in causas castrenses. Da. XII. Ka. Aug. Lãpadio & Orest. VV. CC. Coss.

TITVLVS XXIX.
AD SENATVSCONSVLtium Velleianum.

Mulieri se pro alio obligauit succurritur, sed sed sine obligatione pro alio soluenti minime subuenitur. Bald. Vel sic: Mulieri pro altero intercedenti fideiubendo, vel in se obligationem transferendo succurritur: sed pro alio non obligato soluenti repetitio non datur. b. d. Salycetus.

I. Imp. ANTONINVS. A. Lucillæ.

MVlieribus quidem quæ alienã obligationem suscipiũt, [a] vel in se transferunt, si id contrahentes non ignorant, [b] senatusconsulto subuenitur. ¶ Sed si pro aliis, cum obligatæ non essent, pecuniam exoluerint: intercessione cessante, repetitio nulla [c] est. PP. Non. deceb. Gentiano & Basso Conss.

Mulieres quandoque vt decipiãtur vetus interpretatio.

Mulierum genus ab imbecillitate.

FRustra.] CASVS. Si mulier pro debito suo obligatur, non iuuatur per Velleia, & hoc in prima. Item si pro creditore suo se obligat alii: vel creditor mulieris delegat eam alteri creditore, mulier non iuuatur. verbi gratia: mulier tenebatur Seio in x. Seius eandem legauit Sempronio creditori suo: non habet locum Velleianum.

Obligauerit. non tamen animo nouandi: & ita in rem suam: quare tenetur, vt hic, & ff. eo. l. sed si eum. & l. aliquãdo in prin. & l. debitrix. & §. ne vxor pro ma. l. j. in prin.

Si eum.] CASVS. Si filius matre fideiubente accipiat x. mutuo: an locum habeat Velleianum quæritur? Respon. q sic. vnde siue mulier intercedat p extraneo, siue pro filio, locus est Velleia. vt hic, & ff. eo. l. ij. § vlti.

c *Accipere*. id est accipere velles.

d *Potest*. sic ergo mater non fideiubet pro filio: vt hic. Nec econtra filia pro patre: vt j. eo. l. si paternam.

Senatusconsultum.] CASVS. Mulier iuuatur senatusconsulto. quando per nouationẽ alienam transfert in se obligationem: vt si Titius debeat mihi centũ, postea promisit mulier se mihi ea soluturam. vel principaliter, verbi gratia: Volebat ipsa fideiubere, sed creditor volebat principalẽ debitricem eam esse: postea mandauit mihi p ea fideiuberem. in hoc casu mulier iuuatur. & hoc in prima. vel si participauerit aliis pecuniã, pura alio pecuniam accipiente: ipsa se obligauit principaliter. verbi gratia: Mulier volebat fideiubere pro me, creditor eam recipere nolebat, vnde principaliter se obligauit, & ego fideiussi, & habeo pecuniã. Item si mulier res suas pro alio obligauit, iuuatur per Velleianum. & hoc in secũda. Si vero mulier maior viginticinque annis prædia sua pignorara vendidit, & pecuniam creditori mariti soluit, non iuuatur. & hoc in tertia. Viuianus.

e *Transtulit*. vel participauit fideiubendo.

f *Ab initio*. accipiendo ipsa mutuum. quo casu datur in stitoria: vt ff. eo. l. quãuis. §. si cum essem.

g *Earum*. scilicet mulierum.

h *Admissum est*. vt & ipsæ res non teneantur cum effectu: vt j. proxima. Accursius.

i *Solutisti*. quod est verum, si aliàs esset non venditura.

k *Deficit*. Quia donanti non succurritur & c. vt §. eo. l. j. in fine. sed à viro repetit: quia donatio inter virum & vxorem sic facta non valet: vt ff. de dona. inter virum & vxorem. l. si sponsus. §. si vxor. Item huic respõ. est cõtra. ff. eo. l. fi. §. item si mulier. Solui: ibi vendidit creditori viri mulier: & sic frans fuit à creditore quæsita: hic ipsamet inuenit alium emptorem.

Si sine voluntate.] CASVS. Maritus obligauit res vxoris suæ ea non cõsentiente, non tenentur res. & hoc in prima. Si vero consensit marito obliganti, & creditor sciebat res mulieris esse, iuuatur senatusconsulto. & hoc in secũda: Si vero mulier tacuit cum maritus res suas obligaret, vt deciperet creditorem qui pecuniam præstitit, non iuuatur. & hoc in tertia.

l *Si sine voluntate tua*. id est inuita vel ignorante.

m *Non tenẽtur*. de iure etiã cõmuni hoc est: vt hic, & §. ne vxor pro ma. l. j. & j. quæ res pign. obli. pos. l. qui filios. in fi.

n *Vtpotes*. & ita iure speciali: vt § . l. proxi. & ff. eod. l. quanuis. in prine.

o *Mutuam*. no. q plus operatur tacitus consensus quàm expressus: vt ff. de procura. l. filiusfamilias. §. veterani.

p *Consultum est*. vt ff. eod. l. j. & ij. & j. si alieres ping. da. sit. l. si probaueris. Sed solet hic quæri: quare possum rẽ tuam obligare te præsente, vt tibi præiudicem, vt hic, non autem vendere vt tibi præiudicem? Respon. pignus re contrahitur, sed venditio consensu. quod non placet: quia & pignus contrahitur consensu: vt ff. de pigno. act. l. j. Dic ergo quia per obligationem rei agitur vt in iptã re ius creditori quæratur. q fieri non potest nisi volente eo cuius est. Merito ergo cum patitur, videtur suum accommodare cõsensum, sine quo obligatio alter esset nulla. At venditio etiã contradicente me fieri potest, & tenet inter eos: quia id nõ agitur per contractum, vt ius in re quæratur: sed vt alter alteri obligetur de euictione: vt ff. de actio. empti. l. ex empto. in prin. Merito ergo cum nõ impedit cõtractum contradictio mea, nec presentia prosit contractui: vt ff. de re iudi. l. sæpe. §. j. Sed argu. contra. scilicet q videatur consentire, est ff. de euic. l. quidam ex parte. sed ibi pariẽ precij accepit. & dic vt ibi.

Rem tuam te præsente obligare possum, sed nõ vendere.

Si mater.] CASVS. Volebat mulier gerere tutelam filij sui. tutor dubitabat ne sustineret damnum, si ipsa non bene administraret: mulier ad hoc vt administrationem haberet, promisit indemnitatem, vt si propter suam malam administrationem vna manu aliquid damni præstaret filio, ipsa ei alia manu refunderet: & pignora dedit & fideiussores. in hoc casu nec pignora nec fideiussores iuuantur. & hoc in prima. Si vero tutor volebat se excusare, & mulier promisit eum indemnem conseruare de eo quod impenderet in rem pupilli, an hoc casu iuuetur, quæritur? Respon. quòd sic. & hoc in secunda. Si verò petiit tutorem filio, & pro tutore fideiussit, quia omne periculum in se recepit, hoc casu iuuabitur senatusconsulto. l. Velleia. quia videtur intercedere. & hoc in tertia. Viuianus.

q *Gereret*. id est gerere velelt.

r *Promisserit*. propter hoc vt dimitteret eã gerere, si ipsi cessarent.

s *Repromittens*. quasi pro pupillo filio, & sic iuuatur, vt hic.

Sed contra. ff. eod.l. quamuis §.j. & l.tutor. in princi. Solu. refert an promiserit indemnitatem pupillo de eo quod debet vel debebit tutor, & tunc suscepit obligationem tutoris. Vel contra promisit tutori indemnitatem de eo quod debet vel debebit pupillo, vel econtra promisit indemnitatem pupillo de eo quòd debet vel debebit tutori. in vtroque cessat. Vel. Icianum, vt in legibus contrariis. & hoc est quod dixit Bul. S. & T. tollunt contrarium: quia scilicet refert, vt dixi, dicat mulier: promitto quod debes vel debebis. & tunc non intercedit: vt in cõtrariis. an promitto quod debet vel debebit tibi pupillus: tunc est intercessio: vt hic dicitur.

a *Suscepit.* pro tutori[b] intercedens.

b *Tuetur.* nisi specialiter fuerit comprehensum decreto prætoris, matris periculo dari: vt j. si ma.indem.pro. l. fina.

SI *sciens.*] CASVS. Si creditor acceperit à marito prædium vxoris pignori, sciens illud ad mulierem pertinere, & vendidit. an præiudicauit mulieri, quæritur? Respon. q nõ. nec hæres mulieris necesse habet refundere præcium emptori si velit prædium vindicare.

c *Debitum.* scilicet mariti.

d *Vendendo.* scilicet creditor.

e *Nequiuit.* vt & ff. de rei vin. l. redemptores. §.fi. & l.seq.

f *Nec tibi.* scilicet filio qui succesisti matri cuius prædium à marito suo tuoque patre obligatum fuit, licet ea consentiente.

g *Precio.* vt & §. de rei vin.l.fi mancipium.& l. mater.

h *Emptori.* loquitur filio mulieris.

SI *paternam.*] CASVS. Seius habuit duos filios, & duas filias emãciparas. tenebatur Titio in cẽtũ. filij & filię animo nouãdi receperunt in se paternam obligationem, & promiserũt reddere Titio prædicta, e. & redimere pignora patris obligata. an filiæ per beneficium Vell. ab obligatione liberentur, & ita remanent filij obligati pro medietate? & si ita sit, qualiter suscipiatur Titio, quæritur? Respon. q restituitur actio in patrẽ pro ea parte qua filiæ se obligauerunt. & hoc in prima. Item pignora quæ obligauerat, remanent obligata pro parte filiorum. & hoc in secunda. Illa vero quæ fuerunt in prima obligatione, eatenus tenebitur, quatenus aduersus patrẽ redit actio pro portionib[i] filiarũ.

i *Emancipatæ.* hoc nihil ad rem. nã in potestate positus, potest fideiubere pro patre vt §. quod cũ eo.l.fi ex alio. & infra de fideiuss.l.filiusf. & ff.qui satisd.cog.l.ij.§.& filius.

A k *Tueri.* scilicet pro eorum virili. Sed videtur insolidum: vt ff. de fideiuss. l. si Titius. in prin. Solu. hic intercesserunt non constituendo se debere in solidum, vnde pro partibus tenentur: vt ff. de duo.re.l.reos.§.fi. ibi, in solidum se reos constituerũt, at fideiussores tenentur in solidum semper, etiam si hoc nõ sit dictũ: vt inslit. de fideiuss. §. fi. *Fideiussores.* vel aliter, & hic *vel semper* & ibi in solidum tenebantur, sed ibi in soli. *tenentur,* dum exempta fuit femina, cum in omnem fideiussorit, hic pro par. *Hallen.* te fuit exempta: vt ff. eod.l.vir vxori.in fin.& l.sequen.

l *Contenuit.* scilicet restituta in eum prima actione, quæ sublata erat nouatione.

m *Pignora.* licet pateat in partem communari, pignora tamen tenẽtur in solidum.

n *Accepta.* scilicet tantum. & sic not. tenere accessorium in totum, licet principale pro parte tollatur per Velleianum.

o *In priore.* quando pater se obligauerat.

p *Eatenus.* pro parte ergo filiorum, quia tenuit nouatio eum effectu, non tenentur pignora, vt hic innuit, & ff. de noua. l. nouatione. & l.aliam. & j.etiam ob chirogra. pe. pignus te. posti.l.j. sed pro parte filiarum non tenuit cum effectu: vnde adhuc pro ea parte tenentur: vt hic, & ff.eo.l. aliquando. §. j. & est ratio quare & hoc casu nouatione non tollatur pignus: quia non tenuit cũ effectu. Vel dic, non fuit nouata principalis. statim enim q fuit personalis directa extincta per nouationẽ, fuit eius loco à iure suppositа restitutoria. vnde omni tempore inuenitur principalis directa, vel vtilis restitutoria, & sic hypotecaria non extinguitur: vt d.l. aliquando. §. j. & l. debitrix.§.penul.

QVamuis.] CASVS. Mulier si soluat q alio, non iuuatur, quia videtur donare: sed si fideiussit, & postea soluit, sic.

q *Ignorans.* scilicet ius vel factum, credens se intercessisse, cum non intercesserit: vt ff. de cõdic. inde. l. qui exceptionẽ. in prin. secus si sciens, quia tunc non repetit: vt ff. de condict. indeb. l.j. & de regu. iur. l. cuius.

r *Repetitio.* id est condictio indebiti.

SI *aduersarius.*] CASVS. Si aliquis locauit rem nõ marito, sed mulieri: mulier nõ vitur auxilio Vell. sed si locauit marito, & ipsa intercessit, vel in se recepit obligationem, iuuatur.

s *Negotium.* conductionis, & sine fraude.

t *Reliqua.* id est debita.

v *Contractui.* in obligationem deducta.

x *Recusare.* vt j. loca. l. contractus. in fi. & ff. eo. l. Seia mãcipia.

y *Secutus est.* scilicet to intercedere. Accur.

Etiam

ETiam] CASVS. Mulier habebat omnia bona mariti tacite A obligata pro dote sua. si ergo constante matrimonio ius hypothecæ seu pignoris marito remisit, an ei succurratur per Vel. quæritur? Dicitur quod non. duabus tamen rationibus videbatur contrarium. Primo: per Velle. quo succurritur mulieri. Item propter remissionẽ factam inter virum & vxorem, quæ videtur donatio, non tenet: ergo nec remissio. contrarium est verum.

a *Etiam.* dubitatio huius. l. fuit, quia omnia bona viri mulier tacite obligata tenet. ADDITIO. Et intelligas hanc. l. &. Liubenius. iuxta. eod. in muliere sui iuris, secus vero si esset filiasfa. quia tunc non faceret præiudicium patri, nec sibi, donec fuerit in potestate. ita dicit Alexan. de Imo. in addi. suis ad Bartol. in d. l. iubemus, pro quo allegat notata in l.ij. §. quod si in patris. ff. solu. ma. Secundo intelligas & hanc, & l. iubemus. quando marius in alis rebus remaner soluendo. aliàs secus, vt latius per Bart. in d.l.iubemus.

b *Hypothecarum.* exceptis his quæ specialiter ob dotem obligantur, secũdum quosdam.

c *Remisit.* duabus rationibus videbatur contra; & propter Velleianum quo succurritur mulieribus, sicut si rem suam obligant pro alio, sed tamen hic secus est: vt ff. eo.l. quanuis. in prin. & propter donationẽ quæ fit inter virum & vxorẽ. sed nec hoc nocet: quia non dicitur donatio: vt hic, & ff. quib.mo.pig. vel hypo. solu.l.j.&.l.Lucius. &.ff.quæ in fraudẽdi. l. si pignus, & de leg.iij.l.iij.§.fi. Et loquitur hæc.l. quando remissio fit viro generaliter. nam quando fit alij contrahenti cum viro, vel in re vna, vel certis, loquitur. infra eo. l. iubemus.

SI *dotare.*] CASVS. Si mulier pro filia sua genero suo dotem constituit. & pro ea res suas obligauit: an iuuetur per senatusc̃on. Vell. quæritur? Respon. quod non. & hoc respondent iurisperiti.

d *Volens.* O mater.

e *Causam.* scilicet dotis.

f *Putauerunt.* fauore dotis est hic speciale: vt infra eo.l. generaliter. & ff. de cõdic. inde. l. cum his. §. penul. similiter sunt & alij casus in quibus cessat Velleianum: vt dices infra eo.l. generaliter.

SI *fœnebres.*] CASVS. Mulier accepit pecuniam mutuam, vt eam daret viro sciente creditore: an iuuatur beneficio, quæritur? Dicitur quod non.

g *Fidem veri.* i. ipsa rei veritate, non in fraudem accipientis.

h *Tota quantitas.* i. tota quantitas quæ fœnori data fuit.

i *Patrum.* id est senatorũ, sed iure ciuili quo impediuntur donationes inter virum & vxorem. immaris in quantum tu pauperior, & ipse est locupletior: vt ff. de dona. inter virum & vxo. l.j.

XI. Idem A. Heboræ.

ETiam[a] constãte matrimonio ius hypothecæ[b] seu pignorum marito remitti[c] posse, explorati iuris est. PP. VIII. Kal. Octobr. Peregrino & Aemiliano Conss.

Mulier obligans se pro dote filiæ, non iuuatur Velleiano. b.d. cane tibi, quia hoc intelligitur interueniente publica persona: sed si nõ interuenit publica persona, die vt infra. eo.l. antiquus. §. fi. Bald. Vel sic: Fauor dotis facit Velleianum cessare. b. d. Saly.

XII. Impp. VALERIAN. & GALIEN. AA. Sepiduæ.

SI dotare filiam volens[d], genero res tuas obligasti: pertinere ad te beneficium senatusc̃osulci falsò putas. Hanc enim causam[e] ab eo beneficio esse remouendam prudẽtes viri putauerunt. PP. IX. Kal. Martij, Tusco & Basso Conss.

Mulier accipiens mutuum, obligatur ex eo: nec refert qualiter patur, sed qualiter contrahat. Bald. Vel sic: Mulier si principaliter mutuum recipiat, non iuuatur: licet postea in alienos vsus eã vertat. b.d. Saly. Vel sic: Quãdo mulier contrahit, & pro se, licet vtiliter tam contractus transferat in alium etiam creditore inuante, non iuuatur Velleiano. Paul. de cast.

XIII. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIAN. AA. Condianæ.

SI fœnebris pecunia iuxta fidem veri[g] à creditore tibi data est: siue tota quantitas[h] fœnoris, siue pars eius in vsum mariti processisse proponatur, decreto patrum[i] non adiuuaris, licet creditor causam contractus nõ ignorauerit. [k] Dat. III. Kal. Septemb. ipsis. AA. & Conss.

Exceptio Velleiani competit etiam fideiussori, nisi successerit principali, Salycetus. Vel sic: Exceptio Velleiani competens mulieri, competit etiam fideiussori suo, & mandatori, vel ei cui ipse mandauit, hoc dicit cum. l. sequen. Paul. de cast.

XIIII. Iidem AA. & CC. Basilissæ.

MVlierem contra senatusconsulti Velleiani auctoritatem non posse intercedere,[l] eademque exceptione fideiussorem[m] eius vti posse, iuris auctoritas probat. Vnde si mater tua marito[n] quondã suo hæres non extitit,[o] satis idoneæ exceptiõis remedio tuta est. PP. viij Kal. April. Byzãtij, CC. Conss.

Qui mandato mulieris pro alio promittit, ab ipso initio efficaciter non tenetur. hoc dicit. Bald.

XV. Idem AA. & CC. Agrippinõ.

SI vxor pro marito contra senatusc̃osultũ intercessura, te rogauit mandatorio nomine, vt pro ea tuam fidem obstringeres, initio contractus per exceptionis auxilio obligationi tuæ adhæsit securitas,[p] qua conuent[o] defendi potes. PP. XVIII Kal. Iun. Sirmij. CC. Conss.

Mulieri soluenti, datur in antiquum debitorem rescissoria. Bald. Vel sic: Si mulier alienam obligationem in se transtulit animo nouandi: creditori contra debitorem restituitur actio prima: sicut supra eod. si paternam. in fi. Paul. de cast.

XVI. Iidem AA. & CC. Rufino.

SI mulier alienam suscepit[q] obligationem, cum ei per exceptionem Velleiani senatusc̃onsulti succurratur, creditori contra priores debitores rescissoria[r] actio datur. PP. XVII. Kal. Sirmij. CC. Conss.

Si nomẽ vxoris simulatè est appositũ in instrumento loco viri obligatio est ipso iure nulla ratione simulationis, vnde non est hic locus exceptioni Velleiani, sed nullitati ipso iure. Baldus.

XVII. Iidẽ AA. & c c. Alexã, & aliis.

SI cum pater vester à Callistrato mutuã sumpsisset pecuniã, velut hanc eius vxor accepisset, instrumentũ cõscriptũ est, nec ad exceptionis tractatũ ex senatusconsulto venientem Mulier volebat intercedere pro marito suo. creditore nolente eã recipere, mandauit Titio vt pro ea fideiuberet, & fideiussit. an teneatur, quæritur? Dicitur q nõ: sed ei cõtũo dabit exceptio. Vell.

p *Securitas.* vt ff. e.l, si mulier iij. §. fi. &. l. si fideiussores.

SI *mulier.* CASVS.] Tenetur mihi Titius in x. animo bonandi accepi mulierem quæ in se recepit obligationem, an iuuetur per senatusc. Dicitur quod sic, sed an iuuetur veterem debitorem mihi detur actio, quæritur? Dicitur quod sic,

q *Susceptit.* animo nouandi, vel ab initio, vt supra eo.l. senatusc.

r *Rescissoria actio.* i. restitutoria datur: quæ scilicet prius dabatur: Vel institoria. i. quæ erat dãda: vt &. ff. ie. l. quis. §. quotiens. & §. si mulieri hæres. & §. sicũm essem. & hoc versũ est etiã si creditor sciuit mulierẽ nõ teneri, non tamen ea decepit, vt. ff. e. l. quidam. & de fideiuss. l. si Titius. Item est verũ etiã sub cõditione ea obligata, nã etiã interim hac actionee agitur: vt ff. e. l. liquãdo. §. fi.

SI *cum.*] CASVS. Callistratus accepit pecuniam mutuo, & inde.

& inde factum est instrumentum, quòd vxor sua non ipse acce- A
pit mutuam pecuniam mulier iuuetur? Respon. quod cessante
exceptione Velle. magis respiciendum est quod actũ est, quàm
quod scriptum est: & ita vir tenetur: vxor vero non tenebitur.

a Eam, scilicet vxorem, quæ ipso iure tuta est: quia non est recur
rendum ad extraordina-
rium iudicium: vt ff. de
minor. l. in causæ. ij. in
princip.

† Callas, potior, quàm &c.

b *Simulata.* vt & ff. plus
vale. quod agitur & c. l.
j. & l. acta. & l. si quis.

FŒminis.] CASVS. Si mulier animo
nouandi transferat in se
obligationem quatenus
Titius tenebatur Scio: si-
bi succurritur, nisi Seium
decepisset quo casu si ip-
sa excipiat de Velleia-
no, replicabit Seius de
dolo.

c *Veteres.* per nouationem transferendo in
veterem obligationem:
vel suscipiẽdo iudicium,
vel patiendo se delega-
ri: vt ff. de noua delega-
re. j. & ff. solu. l. solutionem, vel dic vete-
res fideiubendo, constituendo, vel etiam mandando: vt ff. manda. l. si
vero non remunerandi.
§. si post creditam. Item
quod subiicit, nouas, pu-
ta cum erat contracturus cum alio, creditor
elegit mulierẽ in frau-
dem senatusconsul. vt j.
l. prox. & in primo casu
datur restitutoria: in
secundo institoria: id
est actio quæ in creditorem dabatur, vel erat
danda: vt ff. eo. l. quamuis. §. si cum essem. & §.
quotiens.

d *Nisi creditor.* vt & ff.
eod. l. ij. & de regul. iur.
l. in eo quod plus. §. fi-
na. & de except. don.
apud Celsum. §. Mar-
cellus. in fi. §. vel nisi si-
milis sit casus, vt dices. j.
eod. l. fina.

Deceptis subueniendum est.

e *Deceptus sit.* quia de-
ceptis & non decipien-
tibus iura subueniunt:
vt ff. eod. l. ij. † Sed & si
vterque sciuit, non dico
cessare senatusconsul. vt
quidam dicunt: quia
non videtur celatus &c.
vt ff. de act. empt. l. j. §.
fina. Et.

CVm ad eas.] CA-
SVS. Si fideiu-
beat mulier etiam quan-
do per calliditatem creditoris obligat se, non tenetur. verbi gra-
tia, creditor alicui masculo pecuniam mutuare proponebat, & fœ
mina pro masculo debebat intercedere: postea noluit eam accipere pro fideiussore, sed fecit quod mulier constituit se ream &
principalem debitricem, quamuis alius pecuniam receperet. an
iuuetur, quæritur? Dicitur quòd sic.

f *Etiam obligationes.* non solum ad eas quando intercedit in vete-
rem: vt supra eod. l. senatus.

g *Perpetuo.* id est generali.

h *Defendi potes.* scilicet tu mulier: vt ff. eod. l. quamuis alias. l. non
putant. §. si cum essem. Accur.

HAEredes.] CASVS. Non solum mulier si intercessit iuuatur A
sed & eius hæredes.

i *Dubium.* apud sapientes.

k *Dubium non est.* & ideo restitutoria datur similiter in hæredes
vt ff. eo. l. hæ actiones. sed videtur exceptionẽ nõ dati hæredi, cũ
persona facit locum be-
neficio: vt ff. de reg. iur.
l. in omnibus. ij. sed
hoc speciale. Vel aliter
hoc nõ est speciale,
quia istud beneficium
est reale. & ideo trans-
fertur cum re. & quòd
sit reale, dicit. l. ff. de ex-
cep. l. exceptiones. ij.

a Ad restitutionem iuuatur filius familias. vt ff. de min. l. ij. & vide ibi scribentes.

† Cessat. glo. ibi. mod. vide.

Iubemus.] CASVS. Certum est quòd mu-
lier habet omnia bona
mariti tacite obligata
pro dote sua. pone ergo quod aliquis vult
contrahere cum mari-
tò alicuius mulieris, sed
dubitat contrahere, quia
sunt omnia bona sua
tacite obligata mulie-
ri. an ipsa possit renun-
ciare iuri hypothecæ
vel pignoris, quæritur?
Respond. quod sic, sed
tamen si renunciauit in
vno contractu vel duo-
bus etiam verbis gene-
ralibus, non debet hæc
renunciatio trahi ad a-
lias personas, nec ad a-
lias res vel alios con-
tractus, nisi de quibus
actum est. & hæc quæ
dicta sunt, locum ha-
bent in contractibus fu-
turis & præteritis mon-
dũ sopitis.

Iubemus licere mulieribus & pro vno contractu, vel certis contractibus, seu pro vna vel certis personis [l] seu rebus, iuri hypothecarum sibi competenti per consensum proprium renunciare. † quodque ita gestum sit, hac auctoritate nostra firmũ illibatumque custodiri, [m] ita tamen, vt & si generaliter tali renuntiatione pro vno (vt dictum est) contractu, seu certis contractibus, vel ad vnam, vel ad certas res seu personas consensum proprium accommodantes vsæ sunt, vel fuerint, eadem renuntiatio ad illos contractus & illas res seu personas quibus consensum suum proprium accommodauerint, coarctetur, [n] nec aliis quibusdam contractibus, quibus minimè mulieres consenserunt vel consenserint prætendentibus ° eam opponendi licentia præbeatur. His scilicet omnibus quæ in præsenti per hanc consultissimam legẽ statuimus, ad præteritos nihilominus contractus pro negociis & controuersijs necdum transactionibus, vel definitiuis sententiis, seu alio legitimo modo sopitis, locum habituris. Dat. Kalen. April. Anatolio & Agapito Conss.

l *Certis personis.* contrahentibus cum viro.

m *Custodiri.* vt & habes supra. eo. l. etiam.

n *Coarctetur.* arg. contra generalitatem, vt non trahatur nisi ad ea specialia de quibus est cogitatum: vt, ff. de transact. l. cum Aquiliana. & l. qui cum tutoribus. & supra de transact. l. si de certa. & ff. quib. mod. pig. vel hypoth. solui. l. Paulus. in princip.

o *Prætendentibus.* scilicet contrahentibus.

IN AVTHEN. vt immobilia aũ nup. dona. §. si quis igitur. coll. v. const. xiiij.

Alienationi siue obligationi rei donatæ propter nuptias mulier consentire non potest nisi certa forma hic expressa, & in casu quo dos est salua futura, non obstante consensu vel renunciatione, hoc primo. In dote autem non solum est dicta prohibitio, sed maior: quia si valeret renunciatio, dos esset periturа, & hoc in re immobili. Tertio dicitur, quod per hanc authen. non derogatur priuilegijs dotis: quia venit ad priuilegia ampliauda, non minuenda. Salye.

SIue à me † siue ab alio pro
me fiat donatio [p] propter
nuptias: quod ea ex causa est im-
mobile, [a] neque alienare valeo,
neque [b] obligare. in hoc ergo cõ-
tractu mulieris consensus nihil
proficit quo minus demus mulie
ri in rem actionem, [c] in sponsali-
tia [d] largitate soluto matrimo-
nio: nisi & secundo post bien-
nium profiteatur, & aliæ res viro
sint, ex quibus ei consuli possit.
Absque his [e] enim neque si fre-
quenter consentiat, lædetur: vir
tamen obligabitur in aliis rebus
silis huius obligationis seu alie-
nationis occasione, quæ quãtum
ad mulierem pro non dicta &
pro non scripta habetur. & mul-
to magis [f] idem in dotibus lo-
cum habet, vt non aliquid immo
bile [g] pro ea alienetur vel obli-
getur: omnibus tamen priuile-
giis doti datis, in sua firmitate
durantibus, siue agat mulier, siue
nomine eius alius.

† Donatio propter nuptias est in dominio mulieris.

Sponsalitia largitas quæ dicatur.

a *Immobile.* in rebus vxoris mobilibus stabo iure veteri.

b *Neque obligare.* cum mulieri est obligatũ pro dote: vel veri[c]
ipso est eius dominiũ,
sicut dotis dominii est
viri: & ideo dabit sta-
rim actionem in rem.

c *In rem actionem.* quæ
datur iure dominij. vel
posset dici hypotheca-
ria. primo placet.

d *In sponsalitia.* id est
in donatione propter
nuptias, sicut patet in
authen. vt spon. larg. l.
specialis &c. colla. ix.
proprie autẽ dicitur ea
quæ fit ante matrimo-
nium, quæ valet sicut
quælibet simplex dona-
tio: vt &. § fi aduer. dona. l. j. Accursius.

e *His si.* nisi hæc duo
sint, scilicet q̃ sint alie-
nes. & secundus cõsen.
sus: vt. j. eo. l. si mulier.

f *Etmultò magis.* hæc
refertur quidam ad om-
nia prædicta. & sic etiã
dos poterit alienari in-
æstimata, secũdum hũc
modum: quod non pla-
ceat quia male diceret,
& multo pori[o] &c. Dic
ergo secundum Ioan.
vt referatur ad id tan-
tũ quod dixit de prohi-
benda alienatione, non
addit quod de permit-
tenda. in dote ergo & si
milies cõsentiat, & post
tempora, non præiudi-
cat sibi: vt institu. qui.
ali. licet. in princ. Alij
dicunt, vt hac. q. loqui-
tur hæc clausula de re-
bus immobilibus datis
in dote æstimatis: quæ
licet possint quantum
ad proprietatẽ aliena-
ri, quia maritus est do-
min[us] rei dotalis: rema-
nent tamẽ obligatę mu
lieri. Vel intelligitur de
rebus mobilibus datis
in dotem inæstimatis,

† Cessat. ut hæc authen. fallat super vendendo, alienando, & in. c. ea parte vltra. extra de regul.

a Ratio est, quia tales res diutius remanentes, inde aurum rei non habent æstimandi. Martinus. §. res quæ. ff. ad Trebell. sal tem post tri ennium, in quod præscriptione in is iuuatur, petitis. & c. d. l. C. si alienauer. & si quod be-neficio.

quæ seruari possunt: vt
seruus. aliud in his quæ
nõ possunt seruari: quę
sine huiusmodi solẽni-
tate alienantur: a vt.
ff. de iure dot. l. res in
dotem datæ.

g *Immobile.* hoc ver-
bũ non est in corpore.

h *Præea.* & ea viuen-
te. Si autem esset mortua, hæc priuilegia non transirẽt ad extra-
neos hæredes, sed ad suos: vt. ff. solu. matri. l. etiam. & j. de prin
uileg. do. l. vna. & j. qui potio. in pign ha. l. vlti. & in cor. vnde
hæc sumitur, in fin.

Si mulier.] CASVS, Mulier. xxv. an. fideiusserit pro me: postea
intra biennium confirmauit suam fideiussorem, quia dedit
creditori aliquod pignus: vel fecit instrumentum: quæritur, an
per talem consensum sibi præiudicet? Dicitur quòd non. Sed si
post biennium dedisset creditori, bene teneretur.

i *Perfectæ ætatis.* xxv. an. vt ff. de his qui ve. æta. l. fi.

k *Vel cautionem.* nomine cautionis intelligitur nuda promissio,
j. de verb. signi. l. sancimus.

statim ita dari mulieri rei vindicationem soluto matrimonio, A
cum deberet redire ad virum, vt dos ad mulierem: vt j. de pact.
conuen authen æqualiter.

a *Immobile.* in rebus vxoris mobilibus stabo iure veteri.

b *Neque obligare.* cum mulieri est obligatũ pro dote: vel veri[c]
ipso est eius dominiũ,
sicut dotis dominii est
viri: & ideo dabit sta-
rim actionem in rem.

c *In rem actionem.* quæ
datur iure dominij. vel
posset dici hypotheca-
ria. primo placet.

d *In sponsalitia.* id est
in donatione propter
nuptias, sicut patet in
authen. vt spon. larg. l.
specialis &c. colla. ix.
proprie autẽ dicitur ea
quæ fit ante matrimo-
nium, quæ valet sicut
quælibet simplex dona-
tio: vt &. § fi aduer. dona. l. j. Accursius.

e *His si.* nisi hæc duo
sint, scilicet q̃ sint alie-
nes. & secundus cõsen.
sus: vt. j. eo. l. si mulier.

f *Etmultò magis.* hæc
refertur quidam ad om-
nia prædicta. & sic etiã
dos poterit alienari in-
æstimata, secũdum hũc
modum: quod non pla-
ceat quia male diceret,
& multo pori[o] &c. Dic
ergo secundum Ioan.
vt referatur ad id tan-
tũ quod dixit de prohi-
benda alienatione, non
addit quod de permit-
tenda. in dote ergo & si
milies cõsentiat, & post
tempora, non præiudi-
cat sibi: vt institu. qui.
ali. licet. in princ. Alij
dicunt, vt hac. q. loqui-
tur hæc clausula de re-
bus immobilibus datis
in dotẽ æstimatis: quæ
licet possint quantum
ad proprietatẽ aliena-
ri, quia maritus est do-
min[us] rei dotalis: rema-
nent tamẽ obligatę mu
lieri. Vel intelligitur de
rebus mobilibus datis
in dotem inæstimatis,
quæ seruari possunt: vt
seruus. aliud in his quæ
nõ possunt seruari: quę
sine huiusmodi solẽni-
tate alienantur: a vt.
ff. de iure dot. l. res in
dotem datæ.

g *Immobile.* hoc ver-
bũ non est in corpore.

h *Proea.* & ea viuen-
te. Si autem esset mortua, hæc priuilegia non transirẽt ad extra-
neos hæredes, sed ad suos: vt. ff. solu. matri. l. etiam. & j. de prin
uileg. do. l. vna. & j. qui potio. in pign ha. l. vlti. & in cor. vnde
hæc sumitur, in fin.

Si mulier.] CASVS, Mulier. xxv. an. fideiusserit pro me: postea
intra biennium confirmauit suam fideiussorem, quia dedit
creditori aliquod pignus: vel fecit instrumentum: quæritur, an
per talem consensum sibi præiudicet? Dicitur quòd non. Sed si
post biennium dedisset creditori, bene teneretur.

i *Perfectæ ætatis.* xxv. an. vt ff. de his qui ve. æta. l. fi.

k *Vel cautionem.* nomine cautionis intelligitur nuda promissio,
j. de verb. signi. l. sancimus.

l *Incidit.* vt. ff. de minor. l. ij. §. scio.

m *Cautione.* plus ergo duæ confessiones operantur quam vna,
vt & §. de plus peti. l. j. in fi. & j. de præscrip. xxx. an. l. cum notif
simi. §. sed & si quis. & j. tit. j. l. in contractibus. §. j.

Si qua.] CASVS. In antiqua. l. dictum est quòd post biennium
consentiendo mulier si-
bi præiudicat confirmã
do quod prius fecerat.
aut ponit casum quan-
do non præiudicat, etsi
pluribus vicibus appro
bet quod fecerat. pone
ergo q̃ Titius vellebat
alienare substantiã vxo
ris suæ. quod nihil est:
immo loquitur in cre-
ditore, pro quo interes
sit &c. ipsa consensit in
publico instrumento:
an sibi præiudicet, quæ-
ritur? Dicitur quod
non.

n *Nullatenus.* Ipso iure,
etiam si iurauit: vt. ff. de
legi. & constit. l. non du
bium. Et. not. quod arg.
huius. l. sumpserunt qui
dã auth. ealem: sed ho-
die nõ tenetur, nisi pro
betur manifeste pecu-
niam in vtilitatẽ mulie
ris conuersam: & sic di-
cunt hodie non habere
locum Velleianũ, quia
aut non est versa, & nõ
tenet ipso iure: aut est
versa, & ipso iure tenet
cum effectu. quod non
placet: quia etiã per po
steriorẽ authen. de hæ-
redibus ab intesta. §. ex
his, coll. ix. renũciatur
Velleiano: ergò fœtum
habet. Est ergo quòd
hic dicit, speciale: cũ p
viro intercedit ea ratio
ne, qua & donationes
prohibitæ sunt. fine mu
tuo amore &c. ff. de dõ
na. inter virũ & vxo. l.
j. ij. & iij. in prin. vel se-
cundũ B. potest intelli-
gi hæc authen. eo casu
loqui cum mulier in in-
strumẽto publice con-
fecto, & à tribus testi-
bus subsignato confes-
sa est se precium rece-
pisse pro intercessio-
ne: olim enim tunc ces
sabat Velleianum: vt j.
l. antiquæ. hodie non:
vt hic. nisi probetur il-
lud precium in vtilita-
tem eius esse versum.
& sic in aliquo corrigi
tur l. antiquæ, per au-
then. istam.

Velleianũ non hodie locũ habet.

ANtiqua.] CASVS. Si mulier accepit pecuniam vt fideiu-
beret, non iuuatur. & hoc in prima. Sed si ostendatur publi
cum instrumentum tribus testibus subsignatũ, in quo continea
tur mulierẽ pro fideiussione pecuniã accepisse: instrumẽto sta-
bitur. & hoc in secunda. Si vero sine scriptis, aut debet creditor
probare mulierẽ accepisse pecuniam, & non iuuatur. aut si non
probet, mulieri succurritur. & hoc in tertia. Si vero alicui mulie
ri inopi pecuniã dedi vt pro me intercederet, & intercessit: si
cõueniatur à creditore, nõ iuuatur. Et si ab ea aliquid accipiat:
potest residuum petere à me. & hoc in quarta, si vero mulier ve
lit se obligare pro alio fideiubendo pro eo: non aliter tenetur,
nisi intercedat in instrumento publice confecto, & à tribus te-
stibus

stib[9] subſignato. & hoc in quinta.

a *Retia.* id eſt diſpoſitiones ex iure profectæ.

b *Nodos.* id eſt per ſimilitudinem.

c *Accipiens*, & hoc nō negat.

d *Sed ſi quidem.* Si conſtet eam aliquid accepiſſe, non iuuatur. ſi verò de hoc dubiū ſit, ſic probatur vt ſequitur.

e *Eſſe credendum.* An admittatur probatio in contrarium? Reſpond. nō, quia præſumptio eſt iuris & de iure, contra quam non recipitur probatio: vt &. j. arbitr. tur. l. fina. & §. titul. j. l. fina. & ſic non obſtat. j. de contrahen. & committ. ſtipul. l. optimam. &. j. titul. proxim. l. in contractibus. in princip. &. §. de proba. l. cum precibus. &. j. de do. cau. non nu. l. fin. quæ ſunt contra. Item nec obeſt ei quod dicit. j. in verſi. ſi autem. ſuper ver. repelli. nam ibi vult ſignari hoc contra j. cod. §. fina. quia ibi in primo dicto ſecundum B. nihil accepit. Et eſt ratio quare hic non poteſt probari contrarium: quia per huiuſmodi confeſsionem à iure ſpeciali receditur, ſcilicet à beneficio Velleiani: quod facilius fit quàm ſi à communi iure vellet recedere, ſicut erat in contrariis legibus: vt in authent. de non alie. §. quia vero veriſimile. in fin. colla. ij. Alij dicunt quod hoc euenit quòd non poteſt probari contrarium, quia teſtes ſubſignauerunt: ſecus ſi non ſubſignauerunt: vt in contrariis. Tertij dicunt non probari contrarium, ſcilicet per duos teſtes: cum & inſtrumentum vicem habeat duorum teſtium: vt. §. de fide inſtrumen. l. in exercendis. ſed per tres vel per plures ſic, vt in contrarijs. Accurſius.

Præſumptio iuris & de iure non admittit pro bationem in contrarii.

Renunciatur facilius iuri ſpeciali, quā communi.

f *Oſtendere eam.* cum ipſa neget.

g *Auxilium.* Velleianum ſcilicet: ſed hodie ipſo iure ſunt illæſæ: vt j. eodem. §. ne autem.

h *Antiquam actionem.* quando non eſt ſublata: vel ſi eſt ſublata vel non nata, tunc nouam pariter: vt ff. eod. l quanuis §. quotiens. &. §. ſi cum eſſem.

i *Eum*, debitorem.

xxiii. Idem A. Iuliano p. p. A

ANtiquæ iuriſdictionis retia,[a] & difficillimos nodos[b] reſoluentes, & ſuperuacuas diſtinctiones exulare cupientes, ſancimus mulierem ſi interceſſerit, ſiue ab initio, ſiue poſtea aliquid acceperit[c] vt ſeſe interponat, omnimodo teneri, & non poſſe ſenatuſconſulti Velleiani vti auxilio: ſiue ſine ſcriptis, ſiue per ſcripturā ſeſe interpoſuerit. Sed ſi quidem[d] in ipſo inſtrumento interceſſionis dixerit ſeſe aliquid accepiſſe, & ſic ad interceſſionem veniſſe, & hoc inſtrumentum publice confectum inueniatur, B & à tribus teſtibus cōſignatum: omnimodo eſſe credendum[e] eam pecunias vel res accepiſſe, & non eſſe ei ad ſenatuſconſulti Velleiani auxilium regreſſum. ¶Sin autem ſine ſcriptis interceſſerit, vel inſtrumento non ſic cōfecto: tunc ſi poſsit ſtipulator oſtendere eā[f] accepiſſe pecunias vel res, & ſic ſubiiſſe obligationem: repelli eam à ſenatuſconſulti iuuamine. Sin verò hoc minimè fuerit ab eo approbatū: tunc mulieri ſupereſſe auxilium, & & antiquam actionem[h] aduerſus eum[i] ſeruati[k] pro quo mulier interceſſit, vel ei[l] actionem parari. C

Mulier quæ pro fideiubendo aliquid accipit, in ſe obligationem alterius animo nouādi transferendo, primo debet exequi: & quatenus non eſt ſoluendo, reſtituitur actio contra veterem debitorem. hoc dicit: & iſte caſus non reperitur alibi. Bald. & Salyc.

Sed ſi minus idoneæ mulieri conſtitutæ aliquis[m] pecunias vel res dederit, vt pro eo ſeſe obligaret: mulieri quidem quæ reuera hæc accepit,[n] nullus pateat aditus ad ſenatuſconſulti auctoritatem: creditori autem liceat aduerſus eam venire, & quod poteſt, ab ea exigere, & in reliquū, antiquum debitorē aggredi, vel in partem, ſi aliquid à muliere poſsit accipere: velin totum, ſi ea penitus inopia fatigetur.

Iſte §. eſt valde no. & hoc dicit. Mulier in inſtrumento publico à tribus teſtibus ſubſcripto intercedens obligatur: tamen valet beneficium Velleiani in caſibus in quibus dictum beneficium loquitur. ſed ſi omiſſa hac forma intercedit, ipſo iure non obligatur. Bal.

Ne autem[o] mulieres perperam ſeſe pro alijs interponāt, ſancimus non aliter eas in tali contractu poſſe pro aliis ſe obligare, niſi inſtrumento publice confecto, & à tribus teſtibus ſubſignato, accipiant homines à muliere pro aliis confeſsionem. tunc etenim tantummodo eas obligari, & ſic omnia tractari, quæ de interceſsionibus fœminarum, vel veteribus legibus cauta, vel ab imperiali auctoritate introducta ſunt. Sin autem extra eandem obſeruationem mulieres acceperint intercedentes: pro nihilo habeatur huiuſmodi ſcriptura, vel ſine ſcriptis obligatio, tanquam nec confecta, nec penitus ſcripta: vt nec ſenatuſconſulti auxilium imploretur, ſed ſit libera & abſoluta, quaſi penitus nullo in eadem cauſa ſubſecuto.

Mulier intercedens pro libertate, tenetur efficaciter libertatem fouere. & eſt ſpeciale. hoc dicit. Bald. Vel ſic: Fauor libertatis facit ceſſare Velleianum. hoc dicit. Vel ſic: Mulier intercedens pro ſeruo vt conſequatur libertatem, non iuuatur Velleiano. Sal.

xxiiii. Idem A. Iuliano p. p.

VEterum ambiguitatem decidentes, ſancimus, ſi quis vt ſeruo ſuo manumiſsionem imponat, mulierem acceperit obnoxiam ſeſe pro certa quantitate facientem: ſi in libertatem ſeruum perduxerit, ſiue principaliter mulier ſeſe obligauit, ſiue pro ſeruo hoc fecit, teneri eam rectè omnimodo, ſenatuſconſultum Velleianum in hoc caſu tacere imperantes. P Satis etenim acerbum eſt, & pietatis rationi contrarium, dominum ſeruī qui credidit mulieri, ſiue ſoli, ſiue poſt ſeruī promiſsionem, †& libertatem ſeruo imponere, & ſuum famulum perdere,[q] & ea minime accipere, quibus fretus ad eiuſmodi venit liberalitatem.

Si maior ætate maſculus vel fœmina dotem pro muliere promiſerit, Velleianum ceſſabit. hoc dicit. Salyce. Vel ſic: Mulier intercedens pro dote etiam nudo pacto, efficaciter obligatur. hoc dicit. Vel ſic: Dotis fauore ceſſat Velleianum. hoc dicit. D

xxv. Idem A. ad populum vrbis Conſtantinopolitanæ, & vniuerſos prouinciales.

GEneraliter ſancimus, vt ſi quis maior vigintiquinque annis, ſiue maſculus ſiue fœmina, dotem pollicitus ſit vel ſponderit pro qualibet muliere, cum qua matrimonium licitum eſt: omnimodo compellatur ſuam confeſsionem adimplere. neque enim ferendum eſt, quaſi caſu fortuito interueniente mulierem fieri indotatam, & ſic à viro forſitan repelli, & diſtrahi matrimonium. Cum enim ſcimus, fauore dotium & antik *Seruare.* ſcilicet creditori.

l *Vel ei.* ſcilicet creditori.

m *Aliquis*, debitor.

n *Accepit.* & hoc conſtat. Accurſius.

o *Ne autem.* Bulg. dicit hunc. §. nihil innouare in his caſibus vbi Velleianum mulieribus olim non ſuccurrebat: ſed in illis tantum, vbi ab obligationibus eas eximebat: in quibus niſi ſic interceſsio fiat in ſcriptis, ſeruantur ipſo iure illæſæ: ſed ſi fiat interceſsio hoc modo, tunc ope exceptionis. & ſic principium huius. l. non corrigitur per hunc. §. nec duæ ſequentes. ll. veterum. & generaliter. quę poſt iſtam ſunt. Sed M. dixit hunc. §. generaliter loqui, cum dicat interceſsione ſic facta omnia tractari quæ de interceſsionibus cauta ſunt veteribus legibus vel nouis, & ſic niſi ſic intercedat in inſtrumento publico confecto, & à tribus teſtibus ſubſignato: ipſo iure eſt tuta. etiam in illis caſibus vbi olim non iuuabatur: & ſic corrigit hic finis huius legis principium. & debet eſſe hæc vltima in hoc titulo ſecundum eum: vt ſic duæ ſequentes per hanc corrigantur. ſi autem intercedat ſic vt hic dicit, tunc in illis caſibus vbi olim non iuuabatur, nec hodie iuuatur. in quibus olim iuuabatur, & hodie iuuatur ſimiliter, nō ipſo iure, ſed per exceptionem Velleiani. Prima opinio verior eſt.

† aliàs, ſeu pro ſeruī promiſſione.

VEterum.] CASVS. Seruus tuus promiſit tibi. c. vt eum manumitteres. mulier fideiuſſit pro eo. an iuuetur, quæritur? Dicitur quod non. hoc eſt fauore libertatis.

p *Tacere imperantes.* fauore libertatis: vt & ar. gu. ff. e. l aliquando. in princ & ad hoc. §. an ſer. ex ſuo fac. l. promiſſæ.

q *Perdere* ſic. ff. de act. empt. l. emptorem. §. fina.

GEneraliter.] CASVS. Si maſculus vel fœmina pro aliqua promiſit dotem: mulier promittens an iuuetur, quæritur? Dicitur quod non. & hoc in fauorem dotis.

Satipus.

Dos habet exceptionis legis.

a *Sæpius mollire.* vt nudo pacto oriatur actio: vt infra de dot. promiſ. l. ad exactionem. Item in tacita ſtipulatione & tacita hypotheca, vt infra de rei vxo. ac. §. j. & ij. Item vt in ea præferatur alijs creditoribus: vt infra qui poſ. in pig. hab. l. fin.

b *Satisfacere.* ſicut enim &c. vt ſupra. de ac. & oblig. l. ſicut.

Velleianū eſtat in multis caſibus.

c *Ceſſante.* ceſſat ergo Velleianum fauore dotis: vt hic, & §. e. l. ſi dotare. Item libertatis: vt ſupra l. proxi. Item ſi renunciet: vt ff. e. l. fina. §. penul. d Item ſi accipiat preciū pro interceſsione: vt ſupra l. antiquę. Item ſi decipiat: vt ff. e. l. ſi decipiendi. Item ſi ſecūdo caueat: vt ſupra eo. l. ſi mulier. ij. vnde verſus: Cauſib⁹ in ſenis mulier ſpōdendo tenetur. Pro liberare, pro dote renunciet: & ſi Decipiat, preciū capiat, caueaque ſecūdo. Item ſeptimus, ſi in rem ſuam: vt ff. eodem tit. l. ſi. denq aliquando. in princ. & fin. ſupra eod. l. ij. in fin. Idem ſi ſuccedat ei pro quo interceſſit: vt ff. e. l. quauuis. §. plane ſi miſer. Poteſt addi & nonus, quæ eſt ſic vt ſi mulier interceſſit pro me in. x. & ſolui ei nouatione prædicta. x. nam ſi conficta in ueniatur ex fideiuſſione, dicuſita de non opponet exceptio cōſumi non: vt ff. eo. l. ſi mulier de hac, contra ſenatuſcōſul. Vel e. l. ſeianum pro me. penult.

Velleianū eſtat in tot⁹ vim vtrum de exceptione, de vero pro poteſt mulier renūciare Vel ſilentio gnita ex ipſo quod renūciauerit de decipiendo vel de vtendo.

Aliàs inter ſe conſentiunt de dotis lucro. & ſecundo.

DE NON NVmerata pecunia.

Superioribus ſenatuſconſultis ſufficienter cautū eſt vt & ſequitur naturaliter obligatis ratione eam Pau. ſpeciali: hic ciuiliter tantum & Bar. Sa obligatis ſuccurritur ratione ij. ei cūm naturali. Et not. quod non pōnit. ta pecunia dicitur etiam reſpectu creditoris: inter mo- vt infra e. l. in contractibus §. ij.

Dos habet exceptionis legis.

SI pecuniam.] CASVS. Obligaui me Titio inſtrumento ſpe futuræ numerationis: feci inſtrumentum de reddendo pecuniam, & pignora dedi vel obligaui. Titius non numerat: inde volo pignus repetere. an poſsim, quæritur? Dicitur quòd ſic, ſi probem me pignus dediſſe, cum creditor negat pignus datum, & pecuniam mihi numeratam non fuiſſe. quod probatur eo ipſo, quòd non probatur contrarium. & hoc in prima. Si verò creditor conſiteatur pignus conſtitutū, & pecuniā eſſe creditā: oportet quod probet pecuniam fuiſſe numeratam, ſi vult agere hypothecaria ad uerſus me debitorem poſsidentem pignus. & hoc in ſecunda.

Pignus datum ob pecuniā numerandam, numeratio nunc ſecuta, qua actione repetatur.

d *Fruſtra.* bene dicit fruſtra: quia licet ciuiliter obligetur, habet tamen exceptionem. vt infra eo. l. in contractibus. in princ. etiā ſi promiſerit: vt infra eo. l. cum vltra.

e *Cautionem.* id eſt ſimplicem promiſsionem.

f *Adſeris.* id eſt adſertiue dicis. Vel dic adſeris, id eſt probas, quod eſt eo ipſo, quod non probatur contrarium: nam creditori incumbit onus probandi quod numerauit: vt infra eo l. ſi ex cautione. vt & ſupra de probat. l. j. ſimilis. probatio eſt infra qui mi. non poſ. l. ſuper ſemis. lib. xij. & ff. de iure dotium. l. dotem. j.

g *Datum.* id eſt traditum.

h *In rem.* ſcilicet pignoratitia propter rem: vt ff. de pign. act. l. ſolutum. §. ſi quaſi. & ideo bene ſufficit probati pignus datum, vt hic dicit. nam datur pignus ex contractu: & hoc ſecundum nos. Alij dicunt in rem, id eſt rei vindicatione, ſed ſecundum eos præſens poſſeſsio debet probari & dominiū: vt & ſupra de ali. iud. l. j. Sed hic quod creditor nō obijciebat quæſtionem de dominio: ſed ideo ſe defendebat ſecundum eos, quia non erat pignus ſibi datum, vt dicebat. Tertij vt H. dicunt quòd agit rei vindicatione, & ſufficit probare traditionem: quia poſſeſſor non poteſt de dominio quæſtionem referre, cum cauſam habuit à petente: vt & hoc dixi ſupra de pig. act. l. nec creditores. Quæri dicūt quod quis præſumitur poſſidere, quia aliquādo poſſedit, ſicut in dominio: v. §. de pba. l. ſiue poſsidetis. niſi probet ſe perdidiſſe creditor rationibus manifeſtis: vt ſupra de pig. act. l. ſi creditor. ſed ſi probat debitor pignus datū pro centū, non videtur quod poſsit recuperare niſi ea ſoluat, ſicut & qui iurauit: vt. ff. de in reiur. l. ſi duo. §. Marcellus. Item quomodo probat contra ſe? Reſp. e *probat non pro data, ſed pro danda pecunia.* *e Iſta glo. ſequitur* & ſic non obſtant præ- *Bal. & Sa* dictæ oppoſitiones.

i *Experiri.* id eſt vindicare, vel aliter in rem, id eſt ad rem.

k *Intentio.* bene dico, ſi negetur pignus datū, te probare debere illud datum, & pecuniā non numeratam, etenim ſi creditor pignus datum conſiteatur, ſed pecuniam non eſſe redditam, oporteat ipſum probare pecuniam numeratam. & hoc dicit, nam &c. & dic intentio, id eſt exceptio dati pignoris oppoſita à creditore, qui enim excipit, agit vel intēdit vt ff. de excep. l. j.

l Nec *numeratæ pecuniæ.* id eſt non redditæ pecuniæ.

m *Sire.* ſ. debitore.

n *Agere experiri*, actione hypothecaria. & habes hoc de verbo ad verbum infra ſi pign. con. nume. pec. ſec. non fue. l. j. Accurſius.

Minorē.] CASVS. Volebā à te mutuo accipere. xx. numerāſti. x. & ſpe futuræ numerationis aliorum. x. confeſsus fui me debere. xx. non numeraſti.

TITVLVS XXX.

DE NON NVMERATA pecunia.

Creditor non præſumitur numeraſſe niſi pro bet. ſiue pignoratitia conuentione, ſiue hypothecaria. agat. Bald. & Salyc.

1. Imp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Hilario.

SI pecuniā tibi nō eſſe numeratā, atque ideò fruſtrā[d] cautionem[e] emiſſam adſeris,[f] & pignus datum[g] probaturus es, in rem[h] experiri[i] potes. nam intētio[k] dati pignoris, nec numeratæ[l] pecuniæ, non aliter tenebit, quam ſi de fide debiti conſtiterit. Eademque ratione veritas ſeruetur, ſi te[m] poſsidente pignus, aduerſarius tuus agere cœperit.[n]

Exceptio non numeratæ pecuniæ oppoſita reſpectu partis, idem operatur quo ad partem: quod ſi opponeretur reſpectu totius, ad totum. b. d. not. Bald. Vel ſic: Exceptio non numeratæ pecuniæ ſicut poteſt opponi pro tota quantitate confeſſita & non numerata, ita pro parte non numerata. Pau.

B

II. Imp. ANTONINVS A. Maturio.

MInore[o] pecuniam te accepiſſe, & maiorem cautionem interpoſuiſſe, ſi apud eum qui ſuper ea re cogniturus eſt, conſiterit, Pnihil vltra quàm ac cepiſti cū vſuris in ſtipulatum deductis, reſtituere te iubebit.

Rem contentus ex cautione mutui confeſſati, opponens actori exceptionem non numeratæ pecuniæ vel dñi, definitive debet abſolui. dicere non probante mutuationem. Bald. Vel ſic. Si creditori agenti opponatur exceptio non numeratæ pecuniæ: creditor debet probare numerationem, aliàs reus abſoluitur. S. Aydecus.

III. Idem A. Demetrio.

SI ex cautione[q] tua, licet hypotheca data, cōueniri cœperis, exceptione obſita ſeu doli[r] ſeu non numeratæ pecuniæ, [s] cōpellitur petitor proba re [t] pecuniam tibi eſſe numeraqualiter mihi ſuccurratur, quæritur? Reſpond. quòd ſi probē te non numeraſſe integra. xx. (quod probabitur niſi probetur, contrarium ad x. quæ accepiſſola, & ad vſuras in ſtipulatum deductas tantum teneor.

o *Minorem.* ſuperiori lege dixit quando nil accepit: hic quando minus quàm ſit confeſsus.

p *Confiteris.* id eſt probatū fuerit à te. & ſic eſt cōtra infra. l. proxi. vbi dicit creditorem probare debere. Solu. ibi totū negauit debitor: hic partē fatebatur. ar. ff. de prob. l. cū de indebito. §. j. & infra. eo. l. cum fidem. & probauit hanc negatiuam per confeſsiones, item per numerationes diuerſis temporibus factas ſecundū varias quantitates. Vel verius die probas eo ipſo, quod non probatur contrarium: vt & ponitur contra. ſupra de condic. ob. tur. cau. l. j. & §. l. prox. in ver. adſeris, nā quod iuris eſt de toto quo ad totum, idem de parte quo ad partem: vt j. eo. l. cū vltra. & ar. §. de cō dic. ob cau. da. l. ſi cum exiguam. & ff. de rei vindic. l. quæ de tota.

Si ex cautione.] CASVS. Si confeſsus fui in inſtrumento me accepiſſe à te mutuam pecuniam ſpe futuræ numerationis nec numeraſti: ſi conueniar ex cautione mea: oppoſita à me doli. excep. vel non numeratæ pecuniæ, probabis te numeraſſe: & te non probante abſoluar.

q *Si ex cautione.* in qua continetur, confiteor me debere. x. ex causa mutui: vt infra de lit. obling. §. plane. Vel per ſtipulationem promitto. x. reddere quæ confiteor me accepiſſe: quo caſu excipiam in factum. vt infra. e. l. cum vltra. Accurſius.

r *Doli.* quæ eſt generalis vbicunque alia locum habet: vt ff. de excep. doli. l. ij §. & generaliter. niſi ratio perſonæ vel iuſta ignorantia eam excludant: vt ff. de excep. doli. l. apud. §. aduerſus. & l. ij. & §. generaliter.

s *Pecuniæ.* hæc contra omnem datur, etiam contra patrem vel patronum: vt ff. de excep. doli. l. apud. §. aduerſus.

t *Probare.* ſi vult obtinere: vt §. de probat. l. j. & hoc vſque ad decimum, non vltra, niſi antea eſſet cōteſtata exceptio: vt infra. e. l. in

contractibus,

Exceptio non numeratæ pecuniæ contra quã scriptu rã obiicitur

contractibus. in prin. & §. in omni & loquitur hæc. l. in mutuo tantum, aliàs ſtatim præiudicat ſibi debitor: vt. j. eo. l. generaliter. Sed qualis erat hæc cautio? non videtur loqui in priuata: ga hæc nil probat: vt ſ. de probat. l. inſtrumenta. nec de publica: quia illa plene ꝓbat, nec poteſt excipi: vt ſ. ti. proxi. l. antiquæ. & infra arbi. tut. l. fin.

Sed dic loqui in priuata debitoris: vt inſtit. de lite. obliga. §. j. ſecus ſi alius ſcribat me debere: vt d. l. inſtrumenta. Vel non erat ibi cauſa. Item & in publica poteſt loqui, ſi ibi dicat, confeſſus eſt ſe accepiſſe. ſecus ſi dicat, accepit: nam tunc plene probat. ſed hoc non debet ſcribere notarius, niſi ſit pecunia in præſenti. nec ob. d. l. antiquæ. quia ibi receditur à beneficio ſpeciali. nec illa inſtra arbit. tut. l. fi. quia ibi ſpeciale. Item nec obſtat. j. eo. l. in cõtractibus. in prin. vbi dicit in inſtrumẽto datam eſſe &c. quia ibi erat priuatum. Vel expone vt ibi dices. Sed & ſi dicat ſic, Accepit, & eſt publicum inſtrumẽtum: poteſt contra probari, ſicut contra aliam publicam ſcripturam per tres vel per plures teſtes: vt ſupra de proba. l. cſi precibus, & infra de cõtrahen. & cõmit. ſtip. l. optimã. in fi. Sed ſi renũciauerit exceptioni nõ numeratę pecuniæ: nonne & tunc poteſt opponi? Reſp. ſecundũ quoſdã hic, doli exceptio.

Exceptionẽ & interrogabitur creditor, an numerauit: & ſi dixerit, non: ſi ei nõ numera. pecu. an poſ ſit qui ei renũciauit opponere.

probetur, videtur eſſe in dolo, qui ei non potuit remitti per renunciationem antequàm fuit commiſſus dolus: vt ff. de pact. l. ſi C vnus. §. illud. & l. iuriſgentium. §. fin autem. & de tribu. l. illud. §. j. Duo enim ſunt quæ debitori dantur, ſcilicet exceptio, & quòd onus probandi ſibi non imponitur. cum ergo renunciat, huic oneri renunciare videtur, ne nihil renunciatio operetur. Item pro hoc. ff. de offi. præſi. l. illicitas. in prin. Item pro hoc quia quantũcunque renunciat, facit ſub ſpe numerationis, quod ſecus eſt cũ Velleiano vel alijs exceptionibus renuncietur. Item idem dicas poſt biennium, vt exceptio doli habeat locum. Item pro hoc, quia datur condictio ſine cauſa ad cautionem vſque ad. xxx. an. vt infra eo. l. ſi quaſi. ergo multò magis exceptio: vt. ff. de ſuperfic. l. j. §. quod autem ait. Item ad duo tenetur creditor intra biennium, ſcilicet ad liberandum, & ad reſtituendum chirographum. non ergo temporis curſu liberatur: vt. ff. de actio. & obliga. l. obligationum fere. §. placet. Alij vt Azo, dicunt ex toto præiudicare: vt ff. de pact. l. iuriſgentium. §. ait prætor. & §. ſed & ſi quis, & quod dicitur de condictione, dicunt eam dari poſt biennium, quaſi iam numeratum ſit. Item quomodo compellitur creditor probare, immo qui excipit: vt ſ. de proba. l. in exceptionibus? Sed dic hic quòd qui excipit, nil ponit, ſed poſitum negat. vnde non probat: vt ſupra de proba. l. actor. in fin. quod non eſt in alijs D exceptionibus regulariter.

Excipiens non ſemper compellitur probare.

a *Sequatur.* quid addit hæc l. primæ huius titu? Reſpon. hæc dicit de exceptione doli, illa non. Item ibi hypothecaria agebatur: hic condictione certi.

CVm *fidem.*] CASVS. Confeſſus es tu te recepiſſe. x. mutuo à Titio: non tibi tamen numerauit. v. ei ſoluiſti. an in non ſolutis exceptionem non nume. pecu. & in ſolutis repetitionẽ habeas, quæritur? Reſpon. quod non: immo ſi extracti, onus probandi tibi incumbit: vt ff. de proba. l. cum de indebito. in prin.

b *Deferre.* ſed nõne etiam condictio indebiti datur ei ad repetendum ſolutum, vt per totũ titu. de condict. indebiti? Reſpon. ſic. ſed hic ſciens ſoluit ſecundũ. B. vnde nec ſoluti habet repetitionẽ: vt ff. de cõdic. indeb. l. j. & de reg. iur. l. cuius. & ſupra. quod met. cau. l. ij. & ad leg. Falc. authen. ſed cum teſtator. nec non ſoluti habet exceptionem: vt hic. Vel dic ſecundum M. & Ir. quod errando ſoluit credens ſibi numeratam, & ſic præiudicat ſibi in ſoluendo (melius ſtaret in ſoluto) vt hic, ſcilicet vt onus probandi immineat, ſicut aliàs & ex cauſa trãſfertur probãdi onus: tam: quo non impleto, abſolutio ſequetur[a].

Qui ex interuallo cautionis præteritæ debitum agnoſcit, non poteſt opponere exceptionem non numeratæ pecuniæ. h. d. Bald. & Saly. Vel ſic: Soluens ſcienter partem totius debiti confeſſati, non poteſt pro reſiduo opponere exceptionem non numeratæ pecuniæ.

IIII. Idem A. Baſſiano.

CVm fidem cautionis agnoſcẽs, etiam ſolutionẽ portionis debiti vel vſurarum feceris: intelligis te de non numerata pecunia nimiũ tardè querelam deferre.[b]

IN AVTHEN. DE trien. & ſemiſ. §. ſtudium verò, colla. iij. conſtit. v.

Qui propriam ſcripturam vel numerationem in ea contentam negat, reus actor vel curator, de mendacio conuictus, pœna hic inſerta punitur: à qua releuatur, ſi delato ei iuramento fatetur. hoc dicit not. Bald. Vel ſic: Leges huius tituli prouident ei qui conuincitur de mendacio.

CVm *ſcripturam.*] CASVS. Lex Codicis dicit de eo qui agnouit ſcripturam ſuam, & ſimul ponit contrarium, ſcilicet quando debitor non agnouit ſcripturam: ſed negat dicens: Ego obligaui me Titio in inſtrumento in quo confeſſus ſum me x. recepiſſe. Titius conuenit me ex illa propria ſcriptura mea: & ego nego illam. quæritur, verum ſim puniendus? Reſpon. quòd ſi Titius probet me ſcripſiſſe, & pecuniam ſe numeraſſe per teſtes, aut per inſtrumentum, in duplum puniar: ſecus ſi mihi detulit iuramentum, & confiteor ipſum numeraſſe, & poſtea dico me ſoluiſſe: non prodeſt mihi ſolutio quam feci, ſed debeo ſoluere totam quantitatem quam petit. Si verò creditor negat propriam ſcripturam, de ſoluta eadem pœna punitur, forma ſacramenti præcedente, idem eſt ſi curator adulti negat ſcripturam in cauſa adulti: quia curator punitur, non adultus.

c *Contrà.* id eſt econtrario.

d *Propriam.* id eſt propria manu factam[a], negans ſe ſcripſiſſe. Sed quid ſi publicam aliquis abneget eſſe publicam: Reſpon. non habet locum[b] hæc authen.

e *Qua continentur.* id eſt ex qua obligatus eſt. ſecus ſi ſine ea ſit obligatus: vt quia vere eſt numeratum ante: ſed tantum ad probationem & in eius præiudicium producitur.

f *Abnegat.* ſi ſcripturam & numerationẽ negat, obtinet quod hic dicit: idem ſi numerationem tantum in ſcriptura contentam, dummodo obligatio literis ſit contracta.

g *Vel numerationem.* contentam in illa ſcilicet ſcriptura.

h *In duplum.* actione ex eo cõtractu: & eſt pœna ſimpli ſi præceſſerit numeratio. ſi non, eſt pœna dupli: vt in corp. authen.

i *Sacramento illato.* à debitore actori: vel econtra ab actore reo, qui confitetur potius quàm iuret: ſed non iurauit hic, cum probata ſit numeratio.

k *Confiteatur.* ſic. ff. de iureiur. l. eum qui. in prin.

l *Iuramento.* ſic ſupra de iudi. l. properandum. §. ij.

m *Numerationis.* propria ſcriptura contentę. Vel dic etiã ſcripturę.

n *Facta ſolutio.* ſed cum ſublata erit omnis obligatio ſolutione eius quod debetur: vt inſtit. quib. mod. tol. obliga. in prin. ergo actione hic duplum vel ſimplum exigitur? Reſpon. certi condictione, vel prima vtili: quia fingitur non ſoluiſſe, propter mendacium. Vel verius condictione ex hac lege. Item nota creſcere pœnam per inficiationem vbi nil debetur. ſecus in lege Aquil. vt ff. de interrog. act. l. confeſsionibus. & ad leg. Aquil. l. inde Neratius. §. fi. Item not. propter inficiationem creſcere condemnationem: vt inſtit. de oblig. quę ex quaſi contractu. §. fin. &c. & ſupra ad. l. Aquil. l. contra negantem. Item nota quem puniri de mendacio, vt ff. de rei vindi. l. pe. & infra qui pot. in pig. ha. authen. item poſſeſſor. in fi. Item quod dicit, omnino in ſolidum exigitur, id eſt tantundem. & ſic habet duplum, cum vnum ſit ſimplum ipſum debitum. Vel dic exigi dulpum præter ipſum debitum quod eſt ei ſolutum.

Pœna hic inficiationis creſcit.

o *Literas.* quibus continetur de ſolutione ſibi facta, quæ dicitur apocha: vt ſupra de fide inſtru. l. plures.

p *Abneget.* ſi ſcripturam & numerationem negat, obtinet quod hic dicit. idem ſi ſcripturam tantum, idem ſi numerationem ſcripturæ contentam, dummodo obligatio literis ſit contracta.

q *Et pœnæ.* id eſt vt careat petitis, & in tantundem de ſuo condemnetur

demnetur condictione ex hac. l. niſi iuramentum ſit delatum. A à *Curatori.* ſic. j. vnde vi. l. meminerint. & ſ. de iudi. l. properandum. § fina.

A *Duerſus.*] CASVS. Si tu petis à me. x. nõ ex cauſa mutui, ſed ex alia cauſa præcedente, puta venditionis, tunc nõ debet inquiri, an tu numeraueris, ſed an cauſa quæ præceſſit, fuerit venditio vera, necne. vel pone caſum vt in gloſſa magna.

tas.

b *Quaſi.* veritatis expreſſiuum eſt.

c *Pecunia petitur.* quia dicit creditor mutuatam: & ex ea cauſa petit, cum mutuata non ſit: & ideo ex ea cauſa peti nõ poteſt propter hanc exceptionem.

Caſum ponit. B

d *Debiti.* puta venditionis vel penſionis.

e *Præceſſerit.* dic quòd decẽ mihi debebas ex venditione. volui vt cõ fitereris te recepiſſe ea decem à me ex cauſa mutui: certe non requiritur modo an fuit numerata vel forte debita ex cauſa præcedenti vel non, vt hic: ſed bene inquiritur, an hæc ſecunda confeſſio fuerit ſtipulatione vallata, vt ſic ea agi poſſit: an non, & ſic non poſſit: vt ſ. ſi certum pecu. l. ſi non ſin guli. & l. ſi ex præcio. quæ ſunt cõtra. & . j. de duobus reis. l. ij. Tria enim ſunt ſubaudiẽda. præſens numeratio: & hæc non probatur præcedens cauſa debiti: hæc ſic inquiritur, vt hic. ſolennitas cautionis: & hæc ſic vt in contrariis: & ita locuitur vel quæritur de obligatione ſecunda. hic non quæritur de cauſa debiti, præceſſerit vel non. Vel dic ſecundum. M. quod hic erat parata pecunia ad ſoluendum, ibi non. Vel hic fuit cõfeſſus debitum præcedens ſe debere ex cauſa locationis vel emptionis, & ſic alia quã mutui: quare incontinenti ſibi præindicat: vt. j. eo. l. generaliter. ibi, ex cauſa mutui quod ex alia debebatur. vel ſecũdum Irn. hic chirographum fuit ad probationem factum, nõ ad obligationem vt ex eo agatur: ſed vt præcedẽs debitum poſſit probari. ibi verò fiebat chirographũ ad obligationem, vt ex eo agatur. Item quis hanc præcedentem cauſam probat? Reſpon. ſecundum Irn. præſumitur pro actore propter hanc cautionem ex. l. j. eo. generaliter. & probat reus non interceſſiſſe: vt habes in exemplo. ſ. de poſtulan. l. iiij.

Exceptio non numeratæ pecuniæ non poteſt opponi obligationi primæ, quæ originem trahit aliunde, quam ex numeratione. h. d. ſecundum gl. ſ. vel ſecundum Pe. Exceptio quæ non competit petitioni non procedit. h. d. Bal. Vel ſic: Exceptio non numeratæ pecuniæ habet locum quandocumque petitur pecunia ve mutuata: non ſi ex alia cauſa. h. d. ſecundum Ioſ. Petri. Saly.

V. Imp. ALEXANDER A. Hauſtiano.

ADuerſus petitiones aduerſarij ſi quid iuris habes: vti eo potes. Ignorare autem non debes, non numeratæ pecuniæ exceptionem ibi locum habere, vbi quaſi[b] credita pecunia petitur.[c]

B

¶ Cum autẽ ex præcedente cauſa debiti[d] in chirographũ quantitas redigitur: non requiritur, an tunc cum cauebatur, numerata fit: ſed an iuſta cauſa debiti præceſſerit.[e]

Qui ſe pro alio conſtituit debitorem principali ter vel acceſſerit, non poteſt opponere exceptionẽ nõ numeratæ pecuniæ. Bald. Vel ſic: Suſceptions in ſe obligationem, nõ poteſt opponere exceptionẽ non numeratæ pecuniæ. Saly.

VI. Idem A. Iuſtino.

FRuſtra opinaris exceptione non numeratæ pecuniæ te eſſe munitũ, quando (vt fateris) in eius vicẽ, qui erat obligatus, ſubſtituteris te debitorem.[f]

Obligatio chirographi non numeratæ pecuniæ condicitur. Bal. Vel ſic: Qui confeſſus eſt ſe ſolu tæ numerationis & reddere promiſit poteſt intra biennium condicere obligationem, ſi contra eum non agatur, & ſi agatur, ſufficit quod obiciat exceptionem non numeratæ pecuniæ. h. d. Pau. de Caſt.

Per condictionem. ſcilicet ſine cauſa: vt. ff. de condict. ſine cau. l. qui ſine. & ſ. de condict. inde. l. cum & ſoluta. & de condict. ex lege. l. ſi. & . j. de fideiuſ. l. ſi indebitam. & de ſolu. l. fi.

Si *Eſt.* id eſt quanuis.

Interea.] CASVS. Si is cui competit exceptio non nume. pecu. intra biennium deceſſit, reſiduum tempus quod ſuperfuerit defuncto, dabitur hæredi. & hoc in prima. Si verò intra biennũ conteſtatus fuerit litẽ, perpetuabitur & perpetuò heredi dabitur. & hoc in ſecunda. Si verò poſt biennium deceſſerit, nec intra illud tempus eam oppoſuerit, hæredi etiam pupillo non dabitur.

k *Tempus.* olim quinque an. hodie biennũ: vt inſtit. eo. §. multum.

l *Querimonium.* vel coram vicinis, vel in domo propria ſecundum Ia. ſed Io. dicit debere fieri in ſcriptis ad domum creditoris, vel in iudicio ad ſimilitudinẽ querelæ nõ numeratæ dotis: & tũc perpetuam ad hæredes tranſmittit: vt. j. proxi. reſpon. & . j. eo. l. in contractibus. §. in omni. & authen. hic autem.

m *Heres eiꝰ.* ſed ex quo tempore currit contra hæredem? Reſpõ. ſi eſt minor, completa ætate ſua: licet quidam dixerint ſtatim. ſi maior eſt, ſtatim ab adita hæreditate ſecundum P. vt ſ. de temp. in integ. reſtit. ea quæ in fin. & hic innuit: quod vltimum, ſcilicet de maiore, non placet: quia illud in inchoanda, ſecus in complenda: quæ ſtatim currit: vt ibi diximus per l. ff. de in diem addict. l. ſi prædio.

Præſcriptio an currat contra hæredem hæredis mondũ adita.

VII. Idem A. Iuliano & Amniano.

SI quaſi accepturi mutuam pecuniam aduerſario cauiſtis, & quæ numerata nõ eſt: per conditionem[h] obligationem repetere, etſi[i] actor non petat: vel exceptione non numeratæ pecuniæ aduerſus agentem vti poteſtis.

Exceptio non numeratæ pecuniæ tranſmittitur ad hæredem, niſi tempore ſit ſopita. h. d. Bald. & oppoſitio facta per defunctum, prodeſt hæredi. Saly.

VIII. Idem A. Materno.

SI intra legibus definitum tempus[k] qui cautionem expoſuit nulla querimonia vſus defunctus eſt: reſiduum tempus eius hæres habebit tam aduerſus creditorẽ, quàm aduerſus eius hæredem. ¶ Sin autem quæſtus eſt, exceptio non numeratæ pecuniæ hæredi & aduerſus heredem eius perpetuò competit. ¶ Sin vero legitimum tẽpus excelsit, in querimoniam[l] creditore minime deducto: omnimodo hæres eius,[m] etiam ſi pupillus[n] ſit, debitum ſoluere compellitur.

C

Qui partem accepit, non tenetur ad ſolidum: ſed dimittat ad acceptum, dum modo acceptat tempore competenti. h. d. Bal. Vel ſic: Si poſt eam ttionem factam ex cauſa futurę numerationis per tem dimittat quantitatis conſiſſ. te recepiſſe: re. deat totum petenti poteſt exceptio obiici, ſi tempora competentia non ſint elapſa. Saꝰ ceo.

IX. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIANO. AA. Zoilo.

CVm vltra hoc quod accepit, re obligari neminem poſſe conſtet:[o] & ſi ſtipulatione interpoſita, placita creditor non

Præſcriptio non currit contra hæredem hæredis adita.

l. vltra. ſed intellige quia bienniũ partis elapſum erat. Vel diſtingue, verum ſuo nomine, vel alterius. ſi non ſuo, non currit: vt. j. eo. l. contra ſi alieno, bene currit.

n *Etiam ſi pupillus.* currit ergo pupillo hæc præſcriptio biennalis. & ſic eſt contra. ſ. in quib. cau. in integr. reſti. non eſt ne. l. ſi. Solu. hic totum biennium euecurrit contra defunctum: vt hic aperte dicit. Vel die ſecundũ quoſdam licet nõ cucurriſſet, idẽ cum deſcendat ex parte defuncti: vt. ff. de mino. l. Aemilius. vel ſolue vt ibi. Item no. priuilegiatum ſuccedentem non priuilegiato, non habere priuilegium: vt ſupra de hære. act. l. ſub prætextu. & infra de his qui. vt indig. l. Polla.

Priuilegium ſuccedentis nõ priuilegiato nõ habet priuilegium.

CVm *vltra hoc.*] CASVS. Confeſſus fui me recepiſſe à te decem mutuo, non recepi, quia non numeraſti: qualiter mihi ſuccurratur, quæritur? Reſpon. quòd condicam ſcripturam in qua confeſſus fui per condict. ſine cauſa: vel te agente excipiam de non numerata pecunia.

g *Cauſſa.* id eſt reddere promiſiſtis. ſ. pecuniam quam &c.

accepit ipse vel alius pro eo sicut fit in dictis duobus reis: quia autem nō obligatur vltra, nec vltra excipitur. sed si obligetur vt quia fuit stipulatus creditor, op' est exceptione. & hoc subiicit secundum quosdam.

a *In factum.* quæ per interpretationē inducta est ad similitudinem non numeratæ pecuniæ: vt insti. de exc̄ep. in princ. Vel dicitur in factū quando est habēda ratio personæ: vt ff. de except. doli. l. apud. §. aduersus. Vel die quòd species hic prōmissa fuerat, non quantitas. Vel die quòd eadem est hæc exceptio & exceptio non numeratæ pecuniæ secūdum Ia. Vel verius vbi sine stipulatione, habet locū exceptio nō numeratæ pecuniæ. vbi verò cū stipulatione: hæc in factum locum habet.

b *In testando.* id est ,prestando: vt ff. l. proxi. dixi.

Ad Dseueratio.] CASVS. Si affirmo me soluisse pecuniam quam mutuasti, vsque ad. xxx. annos probare possum me soluisse: si dico mihi non numerata pecuniam, vltra biēnium non potero opponere exceptionē nō nume. pecu. & hic casus non est contrarius superiori. in priori casu affirmo: & ideo incumbit mihi probatio. in alio nego: vnde non mihi, sed creditori incūbit probatio.

c *Contendentis.* debitoris.

d *Non excluditur.* vt & ff. de except. doli. l. pure. §. fi.

e *Obloquitur.* id est contra loquitur: vel contradicit.

f *Enaresceat.* quia pro eo vnum, vt scilicet non probet: & con ra cum sit aliud, scilicet vt biennio duret tantum. Accursius.

g *Cuminter eum.* scilicet magna sit &c. vt in fine.

h *Subiit.* vt ff. de proba. l. j.

i *Nulla est.* vt ff. de proba. l. actor. similes quidē sunt: quia vter que negat. se debere. sed differunt: quia alter factum negat, alter adserit, secundum Ir.

Si transactionis.] CASVS. Petebas à me decem: renouatum erat in dubium an teneret: trāsegi: & quinq; stipulāti promisi: si cōuenias me, an possim obiicere except. non nume. pec. quæritur? Respond. quòd non: quia ex quo promisisti per stipulationem, ex causa trāsactionis illa quinque debētur, interest numeratio vel non.

k *Non potes.* quia subest causa hoc ipso q̄ à lite discedit: vt ff. de transac. l. ij. & ff. de condic. indē. l. in summa. circa princip.

Am mandatori.] CASVS. Mandasti mihi vt mutarem Titio decem: Titius confessus est in instrumento se decē recepisse, cum tamen non receperit, quia non numerauit: & p eo Seius fideiussit. an tibi sicut ei detur except. non nume. pec. quæritur. Respond. quòd sic, & etiam eius fideiussori.

l *Competit.* cinuito etiam reo principali sicut in aliis, dūmodo rei cohęreāt, nō personę: vt ff. de fideiuss. l. ex persona. & l. si sti pulat' esses. & ff. de pac. l. & ff. de except. l. omnes exceptiones. & j. eod. l. pe. Sed ex cuius persona? Respon. debitoris. Item nun quid post biennū? Respon. non. b Item nūquid numeratio postea factasfacit vt fideiussori exceptio auferatur? Videtur q̄ nō: vt ff. de pac. l. fi. Sed dico contra: quia fingitur nō competisse exceptionem numeratione facta. Item nūquid hoc dicies si etiā iam opposuit exceptionē fideiussor? Respon. vtique. Sed nonne licuit reuocare mandatū vel renūciare? Respōdetur, c Aliud est reuocare siue renunciare: mandatum: & aliud hanc exceptionem opponere.

c *Idem Scy-thes.*

Generaliter.] CASVS. Debeo tibi decē ex causa legati vel vēditionis, vel alia, non curo: nec interfuit scriptura. vel interfuit, & in illa cōfessus sum me tibi debere decem. si conuenias me, & instrumentum ostēdas mihi: an habeas necesse probare ex qua causa promisi tibi decem, quæritur? Dicitur quod non: satis enim est si ostendas instrumentum prioris cōfessionis. vnde compellendus sum ad solutionem nisi probem quod verum nō fuit quod eram cōfessus. verbi gratia, Si cōfessus sum me tibi debere. x. ex causa legati: & per falsum instrumētum, & testamētum in quo tibi legatū dicis, verum vel validū non est: non teneor tibi soluere. alias sic: quia absurdum esset venire contra confessionem propriam.

m *Scriptis.* quid si sine scriptis fiat huiusmodi confessio? Quidam dicunt quod non habet locum hæc lex, sed secundum Ioan. sic: quia in fin. dicit, indignum est &c. Sed an tunc poterit probare contrarium per testes? Respon. sic, ar. ff. de reg. iur. l. nihil tam.

n *Descendentibus.* vt ex venditione vel locatione, vel etiam ex maleficio.

† *Vide an sua acquirere debeat.*

o *Etsi.* scilicet venditionis. vel etiā ex ma leficio, vt dixi: & sic alia quàm mutui, quia tūc biennū expecta retur: vt j. l. prox. vel dotis: quia tūc tēpora seruātur quę habes j. de dote cauta nō nume. l. fi. & auth. ibi posita. "Item no. causam exprimi. si enim nulla exprimeret, cautio nō valeret: vt ff. de proba. l. cū de indebito. §. j. & ff. de dona. l. nuda ratio. Sed an stipulatio valeat sine causa? potest dici quod sic secundū quosdā: sed nisi causa probetur, reus absoluitur: vt ff. de do. except. l. ij. §. j.

p *Scriptis.* non testibus. & sic est cōtra. ff. de fi. instru. l. in exercendis. Sol hic speciale: vt & alias. ff. si minor se ma. di. l. iij. & fi. Alij dicunt etiā per testes, quod nō placet. Item an per cōtrariā scripturā tollatur talis obligatio literārū: puta scribo illum nō debere, vel nō scripsisse? Puto sic, per regulā iuris: vt ff. de reg. iur. l. nihil tam: "Item an etiā vltra biennū admittitur? Rn. sic secundū quosdā: vt ff. c. l. adseueratio. & est etiā secundū Pil. ratio. quia statim tenetur, nisi cōtra probetur. Item hoc fallit in casibus vbi nō potest probari cōtrarium. Prim' est: j. arb. tū. l. fin. "Excepto licet ibi priuata erat scriptura: vel fauore pupillorū. Item in alio fallit: vt ff. tit. j. l. antique. §. j. sed ibi recedit à iure speciali quod est facili' quàm à iure cōmuni: vt hic. Item quid si creditor cōfiteatur sibi solutū ex alia causa quàm mutui? an statim sibi præiudicet: an demū post triginta dies: vt j. l. prox. §. supra? Et vide quod dicit Alber. Item quid si dicat se soluisse, & non probet? Respon. quòd tenetur soluere. & ff. de pac. l. si conuenerit. Item quid si dicat se soluisse, & non probet? Respon. quòd tenetur soluere. & ff. de pac. l. si conuenerit. Item quid si dicat se soluisse, & non probet? Respon. quòd tenetur soluere.

l procurator. Et hoc plene scias, die cum quis confitetur extra ius, aut pro se, vt alium sibi debere, & tūc non valet: vt ff. de proba. l. cum de indebito. § fin. vel adiicit certam: & tunc vel est sr. numerationis, vt mutui, vel aliam. si numerationis, competit exceptio debitori intra biennium: & nisi creditor probet, cadit à causa: post biennium vero nō auditur: vt j. l. proxi. in princip. quia biennium pro numeratione est: & secundum quosdam obligatio post biēnium efficitur naturalis & ciuilis, quæ erat ante tantum ciuilis. sed secundum nos b etiam post biennium ciuilis tantum. sed tamen effectum habet naturalis, vt in ea quæ prouenit ex sententia: vt ff. de re. cred. Lactori. & ff. de cō dic. ind. l. Iulianus. Item secundum Iac. & nos etiam post biennium admittitur debitor ad probādum: vt diximus in simili casu ff. e. l. si ex cautione. fin. autē alia est causa quàm numerationis, puta vēditionis. tunc serua. l. iftam. Item dote serua. j. de dote cauta. l. fi. & authen. ibi posita. Item no. q̄ licet hic dicatur literarum obligatio: tamen sola scriptura non obligat, sed necessaria est ratio intellectualis obligādi. & sic dicit lex. ff. de act. & obli. l. non figura. non autem per locum vel causa doctrinæ dicendo obligatur: vt in eod. titu. l. obligationum substantia. §. fi. item not. quod licet quis scribat se debere alicui non inserta causa non obligatur. non enim plus facit scriptura quàm faceret stipulatio. Vnde sic dicendo, debeo tibi decem, nō obligatur quis alij. at cum scribat confiteri se accepisse mutuam pecuniam, obligatio oritur ciuilis: sed exceptio opponitur intra biennium, nisi contrarium probetur: vt in stit. eo. §. j.

Ita hent. Bart. Bald. Arg. P. & Sal.

Legali an valeat si te stator dicat, lego tibi x. quæ debeo.

a *Quinquam.* vt puta quia non fuit vera venditio, sed donatio: tamen placuit eis aliqua de causa vt comprehenderetur in scriptis, vt venditio. vel forte cum Titius emeret, placuit aliqua de causa Seium in chirographo poni: quo probato præualet veritas: vt hic, & ff. plus vale. quod agitur. l. j. & ij. & l. fi quis.

b *Indigniū.* vt ff. de reb. cre. l. fi quis iusiurandum. & ff. de dona. l. quidam. in fin. j. respon. Sed argu. contra. ff. de inoffic. testa. l. Papinianus. §. sed nec impuberis. Quid autem sit si huiusmodi confessio fiat in vltima voluntate, distingue. aut dicit testator, lego tibi. x. quæ debeo, & es non capax. & sic omnino non valet: quia in fraudem dictum videtur: vt ff. de proba. l. qui testamētum. si vero capere potest, & iuro: valet, etiam si nil debeo: vt ff. de leg. iij. l. cum quis. §. codicillis. si non iurauit, sed quantitatem exprimo, adhuc valet: vt fideicommissum: tamen non valet vt debitum, cum nil debeatur: vt j. de fal. cau. adic. l. j. & ij. & ff. de leg. ij. Lucius Titius. ij. §. quisquis. ij. secus si non exprimo, sed dico, quod debeo lego tibi, & nil debeo: quia non valet: vt ff. de li. le. l. legaui. §. contra. & de leg. j. d. si sic. §. j. Si autem econtra dixi, c cōfiteor mihi solutum. vel dixi, talis soluit mihi, & ideo ab eo petinolo: videtur velle remittere. j. de fal. causa adiec. leg. l. j.

In contrahitus.] CASVS. Olim poterat opponi exceptio non nume. pecu. vsque ad v. annos, hodiè vsque ad biēnium. sed si minor nō opponit, potest iurari per restitutionem in integrū. & ista sunt vera & locum habent in debitore. & hoc in prima. Si vero sit depositarius, qui confitetur res penes se esse depositas: statim sibi restituras res depositas: q̄ statim sibi iudicat. idē est & in procuratore fisci, qui cōfitetur sibi esse solutas publicas functiones vel tributa. idē est in marito, qui primo confessus fuit sibi solutam dotem, demū secundo cōfessus est vxorem sibi soluisse: quia nō poterit obiicere exceptionē non soluta dotis: sed statim sibi præiudicat. Si vero sit creditor, qui cōfitetur sibi solutum debitū, vel in partē vel in solidum: si reddidit instrumentū debitori, vel promisit reddere, non præiudicat sibi statim: sed post lapsum xxx. dierum, intra quos poterit opponere except. nō solutæ pecuniæ. & hoc in tertia. An aūt creditor si velit deferre iuramentum debitori post xxx. dies, vt iuret se soluisse, sit audiendus, quæritur? Dicitur q̄ non. & hoc in quarta. Qualiter autē is cui competit exceptio non nume. pec. debet eam opponere quæritur. Respon. quod coram testibus debet dicere non fuisse numerata: & tūc si præsens est aduersarius vocabitur. si non est præsens, opponere eā coram iudice: si verò præsens non sit aduersarius, nec ipse iudex: tunc apud alios iudices est opponēda. sed si nō sit alius iudex, tunc coram episcopo. & hoc in quinta. Prædicta vera sunt similiter & in dote non numerata, scilicet quod per talem protestationem huiusmodi exceptio non nume. dotis perpetuatur. & hoc in sexta.

c *Alias res.* quæ constituit in numero, pondere, vel mensura. hoc enim in biennium in mutuo tantum sibi vindicat locū, non aliter: vt ff. l. proxi. dixi. Item hoc intelligę quādo sit spe futuræ numerationis. alioquin non quæro de non numerata, cum nec actū sit de numerando: vt ff. eod. l. aduersus. licet videatur contra. ff. de postu. l. si sub specie. & si cer. pe. l. si non singuli. sed in prima subaudi, maxime, secundum G. vt ibi dixi. & in illa, si non singuli, sperabat mutuari.

d *Confiteatur.* sed si hoc est ita scriptum, scilicet pecuniā numeratam: ergo ita est. vt in auth. de li. instr. §. si vero moriantur. col. vj. Rn. hic erat priuatum instru. quod non probatur vt ff. de proba. l. instrumēta. vel si publicu est, expone numeratæ vel datæ. i. cōfessio de numeratione vel datione cōscripta est. Item per verba futuri tēporis cauet se redditurū. nā per verba præteriti tēporis tantū non cōtrahitur obligatio literis, sicut nec stipulatio: vt ff. de verb. obli l. v. § stipulatio secundum Io. Alij dicūt hic cōtrahi etiā per verba præsentis tēporis: vt instit. e. §. plane. e *Continuum.* quo elapso in simplū teneatur: nisi abneget protestatione. Item quid si dicat se soluisse, & non probet? Respon. quòd tenetur soluere. & ff. de pac. l. si conuenerit. Item quid si dicat se soluisse, & non probet? Respon. quòd tenetur soluere.

Sed quoniam securitatibus i *& instrumentis depositarum* k *rerum vel pecuniarum talem nullo modo* f *querela non numeratæ pecuniæ introduci possit: his* g *scilicet qui propter aliquas causas specialiter legibus expressas etiam elapso quinquennio in præteritis temporibus adiuuabantur, etiam in posterum (licet biennium pro quinquennio statutum est) eodem auxilio potituris.* h

B Hæc est secunda pars, in qua ponuntur tres casus in quibus cessat exceptio non numeratæ pecuniæ. Primus, quando cautio fit ex causa depositi. quod intelligo dummodo non sit facta fraus de contractu ad contractum: videlicet si cum tacite ageretur quod esset mutuum, fuit appositum nomen depositi. Secundo, quando publicus officialis confitetur se recepisse publicas functiones. Tertio, quando dotem vetro promissam moribus constituitur retro se recepisse. secundum Pe. sed glo. intelligit, & melius, quando fuit gemina confessio: in literis tamen hoc non exprimitur. hoc dicit secundum Bald.

Sed quoniam securitatibus i & instrumentis depositarum k rerum vel pecuniarum talem nullo modo f querela non numeratæ pecuniæ introduci possit: his g scilicet qui propter aliquas causas specialiter legibus expressas etiam elapso quinquennio in præteritis temporibus adiuuabantur, etiam in posterum (licet biennium pro quinquennio statutum est) eodem auxilio potituris. h

B Hæc est secunda pars, in qua ponuntur tres casus in quibus cessat exceptio non numeratæ pecuniæ. Primus, quando cautio fit ex causa depositi. quod intelligo dummodo non sit facta fraus de contractu ad contractum: videlicet si cum tacite ageretur quod esset mutuum, fuit appositum nomen depositi. Secundo, quando publicus officialis confitetur se recepisse publicas functiones. Tertio, quando dotem vetro promissam moribus constituitur retro se recepisse. secundum Pe. sed glo. intelligit, & melius, quando fuit gemina confessio: in literis tamen hoc non exprimitur. hoc dicit secundum Bald.

i *Et bene.* Bal. Sal. & Pau. hic.

d *Et bene.* Cy. & Ang.

e *Et bene, secundū Cy.*

f *Et male.* Cy. & Ang.

g *Dic quod si fiunt in eadem instrumento, non valet renūciatio. si in diuersis quæ tūc valet, & nō poterit.*

h *Potiuris.* quales sunt minores, & absentes ex iusta causa, qui vt minores hodie ipso iure iuuantur: vt ff. in quibus cau. in integ. resti. non est necesse. fi.

i *Sed quoniam securitatibus.* id est instrumentis in quibus creditores scribunt se accepisse debitum, id est apochis.

k *Depositarum.* cum hæc lex non distinguat an loquatur in deponente

opponi iſta exceptio ſecundum Paul. hic.

ponente vel depoſitario: nec ego diſtinguo. nam ſiue depoſitarius ſcribat, ſtatim ſibi præiudicat: vt & ſ.l. proxi. ſiue deponens ſe accepiſſe, & tunc ſtatim ſibi præiudicat: vt hic. Sed in depoſitario videtur quòd hodie ſint teſtes tres neceſſarij, qui ſubſcribant huiuſmodi inſtrumento: vt in auth. de fid. inſtr. §. j. col. vj. ſed ibi loquitur quando contractus ſit in ſcriptis. vel ibi non conſtabat ſcripturam depoſitarij eſſe. & ideo tres exiguntur. Vel ibi erat priuata, hic publica. Vel ibi vt ex ea fiat comparatio ad aliam improbandam.

a *Litigatores*. ſcilicet contradictores.

b *Breui tempore*. ſ. triginta dierũ: vt j. §. proxi. aliàs dicitur aliter modicum tempus: vt ff. de iudi. l. ſi debitori.

c *Depoſitionis*. acceptæ.

d *Functionum*. vt ſi procurator fiſci vel adminiſtrator publicas functiones ſolutas fateatur in totum vel in partem: vt infra de apochis pu. l. ſi. lib. x.

e *Exponuntur*. à viro conſitente dotem ſibi ſolutam, quæ non eſt.

f *Penitus*. nec illam quæ concluditur biennio, vel aliam. Sed eſt contra j. e. l. §. fi. in fin. Solu. hic ſunt duæ conſeſſiones, quæ valent plus quàm vna: vt & ſ. de plus peti. l. j. & ſ. tit. j. ſi mulier. ij. ſed in. l. contraria, vna tantum. Vel hic propria manu ſcripſit inſtrumentum, ibi nõ. Vel hic loquitur cum marito ſcripſit ſibi ſolutam dotem: ibi cum mulier ſcripſit ſibi redditam ſoluto matrimonio. Item not. hic tres caſus vbi confeſsio de recepto ſtatim præiudicat. Eſt & quartus: vt ſi procurator fiſci confitetur precia rerum fiſci venditarum ſe recepiſſe: vt infra de quadrien. præſcrip. l. omnes. §. fin. l. ne quis grauetur bis ſoluendo fiſco. Eſt & quintus. ſ. titu. j. l. antiquæ. in principio. Sed quid ſi procurator fiſci, qui ſic fuit confeſſus, non eſt ſoluendo fiſco: an in debitorem actio dabitur fiſco? Reſpon. ſic: vt j. de cano. ſtru. l. j. lib. xj. Sed argu. contra j. de conue. ſſe. debi. l. quoniam. lib. x. & ff. de repu. l. fin. & j. de apoch. pub. l. penult. lib. x. & j. de fideiuſ. l. ij. & j. de quadrien. præſcript. l. j. Item argu. q̃ etiam ab initio non valeat cõfeſsio. ſ. de tranſac. l. præſes, ſed ibi gratis remittebat, hic confitebatur: acceptum. Itera quæ eſt ratio in caſibus aliis magis quàm in mutuo? Reſpon. quia illa confeſsio plurimum fit in mutuo creditore confitente, & ideo prouidendum fuit. arg. ff. de leg. & ſenatuſc. l. nam ad ea. Item quid in aliis caſibus à prædictis quinque? Quidam idem quod in hiſ quinq;. Alij idem quod in mutuo. quod verum eſt: vt j. proxi. §.

Confeſsio de recepto ſtatim præiudicat in quinque caſibus.

exceptionem opponere litigatores[a] conantur, iuſtũ eſſe perſpeximus huiuſmodi poteſtatem in certis quidem caſibus prorſus amputare, in aliis vero breui tẽpore[b] concludere. ¶ Ideoque ſancimus inſtrumento quidem depoſitionis[c] certarum rerum vel certæ pecuniæ, ſecuritatibusque publicarum functionum, [d] (huc in ſolidum, ſiue pro parte ſolutæ eſſe conſcribantur) illis etiam ſecuritatibus quæ poſt confectionem dotalium inſtrumentorum de ſoluta dote ex parte vel inſolidum exponuntur,[e] nullam exceptionem non numeratæ pecuniæ penitus[f] opponi.

Tertia pars hoc dicit. Contra confeſſionem ad liberandum prætextu numerationis emanatam, necnon contra promiſſionem reddendi inſtrumenti cancellati admittitur exceptio non numeratæ pecuniæ intra xxx. dies tantum. Bald.

Super cæteris verò ſecuritatibus[g] quæ ſuper priuatis debitis à creditore conſcribuntur, partem debiti ſortis vel vſurarum nomine ſoluendam eſſe ſignificantes, vel adhuc fœneratitia cautione apud creditorem manente, ſolidi tamen debiti ſolutionem factam eſſe demonſtrantes,[h] vel etiam futuram eſſe redhibitionem inſtrumenti fœneratitij promittentes,[i] vel (ſiqua alterius cuiuſcunque contractus gratia, in quo numeratio pecuniarum, vel datio certarum ſpecierum ſcripta eſt, ſecuritas ſimiliter data ſit) depenſas eſſe pecunias, vel alias res, vel partem earum ſignificantes: intra triginta tãtummodo dies[k] poſt huiuſmodi ſecuritatis expoſitionem[l] connumerandos, exceptionem non numeratæ pecuniæ poſſe obiici: vt ſi hi tranſacti fuerint, eadem ſecuritas à iudicãtibus omnibus modis admittatur: nec ei liceat[m] qui ſecuritatẽ expoſuit, poſt exceſſum memoratorum triginta dierum non eſſe ſibi ſolutas pecunias vel alias res dicere.

Quarta pars hoc dicit: Elapſo termino inrit, non eſt manifeſtæ turpitudinis nolle iurare, nec iuſiurandum referre. hoc dicit Bald. Vel ſic: Vbi exceptio nõ numeratæ pecuniæ nõ poteſt opponi: ibi non poteſt iuramentum deferri. Salyc.

Illo videlicet ſemper obſeruando, vt in quibus non permittitur exceptionem non numeratæ pecuniæ opponere, vel ab initio, vel poſt taxatum tempus elapſum: in his nec iuſiurandum offerre[n] liceat.

Quinta pars. h. d. Querela non numeratæ pecuniæ in ſcriptis eſt proponenda coram iudice loci contractus: & abſente aduerſario, & etiam ſine citatione ſola propoſitio præſcriptionem interrumpit. Bal. Vel ſic: Ad perpetuandum querelam non numeratæ pecuniæ perueniunt hoc ordine: vt eo abſente qui dicitur numeraſſe, vel etiam præſente ſed adminiſtrationem iuriſdictionis habente, querela fiat coram iudice loci: vel nullo iudice ibi exiſtente, coram epiſcopo: eo vero præſente, vel adminiſtrationem iuriſdictionis nõ habente, eidẽ fieri debet querela. & hæc omnia in ſcriptis & intra tempora querelæ præſcripta. Sal.

In omni enim tẽpore[o] quod memoratæ exceptioni taxatum eſt, ei licebit cui talis exceptio cõ petit, vel denunciationibus ſcripto miſsis querelam non numeratæ pecuniæ manifeſtare ei qui numeraſſe eam vel alias res dediſſe inſtrumento ſcriptus eſt: vel ſi abeſſe eum his locis in quibus cõ tractus factus eſt, contigerit, in hac quidem alma vrbe apud quẽ libet ordinarium iudicem, in prouinciis vero apud viros clariſſimos rectores earum, vel defenſores locorũ,[p] eandem querelam manifeſtare, eoque modo perpetuam ſibi exceptionem efficere.[q] ¶ Sed ſi præſens[r] quidem ſit qui pecunias numeraſſe, vel alias res dediſſe ſcriptus eſt, aliquam verò adminiſtrationem in hac alma vrbe vel in prouinciis gerat, vt difficile eſſe videatur denunciationem ei mittere: licentiam damus ei qui memorata exceptione[s] vti velit, alios iudices adire, vel in hac alma vrbe, vel in prouinciis, & per eos ei manifeſtare cui exceptionem huiuſmodi obiicit, factam à ſe ſuper non numerata pecunia querelam eſſe. ¶ Quòd ſi in prouinciis vel non ſit alius adminiſtrator ciuilis vel militaris, vel propter aliquam cauſam difficile ſit ei qui memoratam querelam opponit, adire eum, & ea quæ dicta ſunt, facere: licentiam ei damus per virum reuerendiſſimum epiſcopum eandem ſuam exceptionem creditori manifeſtare, & ita tempus ſtatutũ in-

Hanc autem.

HAnc autem.] CASVS. In hac authentica dicitur qđ querela non numeratæ dotis debet fieri in ſcriptis. & ita ſi vult maritus eam opponere, vocet mulierẽ quę dotẽ dedit: vel cũ qui pro ea dotem conſtituit, ſuã exceptionẽ ſibi in ſcriptis offerens.

a *Hanc autem querelam*. ſcilicet non numeratæ dotis. hoc idem intelligit Ioan. in exceptione non numeratæ pecuniæ: cum eadem ſit ratio: vt j. ad le. fal. l. fi.

b *Conſcripſit*. id eſt qui ſcriptus eſt dediſſe.

SI cui.] CASVS. Sejus mutuauit Titio decem, & ei obligauit res ſuas: vel forte miſſus fuerat in poſſeſſionem bonorum. ipſo non ſoluente iſte idem Titius obligauit ſe Sempronio ſpe futuræ numerationis: ſed non numerauit: vult Sẽpronius conuenire creditores Titij qui habẽt pignus vel conuentionale vel iudiciale. an poſſint opponere except. non numer. pecu? Dicitur quòd ſic. ſi tamen creditores ſuccumbant, quia Sempronius aduerſus eos obtinuit, non præiudicat Titio: quia res inter alios acta, &c.

c *Si cui*. ſi debitor non vult excipere de nõ numerata pecunia contra ciuilem creditorem, creditores veri exceptione vtuntur.

d *Tali auxilio*. fic. ff. de contra tabulas. l. ſi poſt mortem. §. fi. & de ſepa. l. j. §. ſed ſi quis.

e *Vel præſente*. ſed nolente vti, vel latitante.

f *Creditores*. ſcilicet veri: qui cum iam ſint miſſi in poſſeſſionẽ bonorum debitoris, conueniuntur à ciuilibus.

g *Debita*. ſcilicet pecuniam quam non numerauerunt. immo certe & ſi neq; agant, neque conueniantur: ſed debitor conuenitur. argu. ff. de appel. l. ſi perſuaſorio.

h *Contra alios*. ſcilicet ciuiles creditores, qui poſſident: vt hic, & ff. de condic. inde. l. tutores.

i *Aliquam actionem*. puta hypothecariã ex conuentione: vel quia veri fuerant in poſſeſſionem miſſi: vt ff. de pig. actio. l. non eſt mirum.

Fideiuſſor cuiũ obligationi tantũ accedat.

k *Fideiuſſori*. accedit ergo fideiuſſor ciuili obligationi tantum: vt hic, licet quidam contradicant. & quod dicit, præiudicium, ſcilicet plenũ. qa res inter alios &c. vt j. res inter alios actas, & ar. ff. de interrog. act. l. ſi defenſor. in princ. generatur tamen quale quale præiudicium: vnde appellare poſſunt: vt d. l. ſi perſuaſorio.

INdubitati.] CASVS. Obligaui me Titio ſpe futuræ numerationis: iuraui me ſoluturum. ſi iurauí, an mihi competat exceptio non nume. pecu. quæritur? Dicitur quòd ſic.

Iuramento quãdoque tacita ſolitio. &

l *Sacramenti*. vt, confiteor me debere decem, quæ iuro me redditurum. Et not. hic tacitam conditionem ineſſe iuramento, ſcilicet ſi detur pecunia. & hoc ideo, quia hoc cogitabatur: vt & arterrumpere. Quę etiã in exceptione non numeratę dotis locum habere certum eſt.

IN AVTHEN. de tempore nõ ſolu. pec. ſuper do. §. ſin autẽ. coll. vij. conſti. x.

HAnc autem querelam[a] in ſcriptis fieri oportet: & ſi quis eã in iudicio faciat, oportet eam mulieri, vel omnimodo ei qui dotem conſcripſit,[b] innoteſcere. B

Verus creditor & quilibet iuſtus poſſeſſor vel petitor, poteſt ciuili tantum creditori opponere exceptionem non numeratæ pecuniæ etiã debitore abſente, vel contradicente: in quaſi ſit cumbat debitori vel eius interceſſoribus nõ præiudicat. hoc dicit not. ſecundum Bald.

XV. Idem A. Mennæ. P.P.

SI cui[c] non numeratæ pecuniæ competere poſsit exceptio: etiam eo ſuperſedẽte tali auxilio[d] vti, vel præſente,[e] vel abſente, creditores[f] eius (ſiue ipſi conueniantur, vtpote res eius detinentes, ab his qui debita[g] eius exigũt, cui competit huiuſmodi exceptio, vel dotis vel alterius cauſæ nomine: ſiue cõtra alios[h] poſſidentes aliquã actionem[i] ipſi moueãt) poſſint in examinando negocio ſuis aduerſariis eandem non numeratæ pecuniæ exceptionem opponere: nec eo prohibeantur q, principalis debitor ea nunquam vſus ſit: ita tamen, vt neque principali debitori, neque fideiuſſori[k] eius aliquod præiudicium generetur, ſi is qui eam exceptionẽ oppoſuerit, victus fuerit: ſed poſsint illi poſtea, ſi conueniantur, intra ſtatuta ſcilicet tempora, eadem ſe exceptione tueri. D

Confeſsus ſpe futuræ numerationis, ſiue contractus ſit mutui gratuiti, ſiue vſurarum, etiam appoſito iuramento, habet exceptionem non numeratæ pecuniæ. h. d. Bald. Vel ſic: Iuramentum de reddendo ſubiectum cautioni, non impedit exceptionem non numeratæ pecuniæ opponi. Salycetus.

TITVLVS XXXI.
DE COMPENSATIO.
nibus.

Fiſco ex diuerſa ſtatione non opponitur compenſatio. Bald.

I. Imp. ANTONINVS. A. Dianenſi.

ET ſenatus[n] cenſuit, & ſæpe rescriptum[o] eſt, cõpenſationi in cauſa fiſcali[p] ita demum locum eſſe, ſi eadẽ ſtatio[q] quid debeat quæ petit. Atque hoc ius propter confuſionem[r] diuerſorum officiorum tenaciter ſeruãdum eſt. ¶ Si quid autem tibi ex ea ſtatione cuius mentionem feciſti, deberi conſtiterit: quã primum recipies. C

Ex cauſa iudicati ſicut non condicitur, ita nec compenſatio ipſius admittitur, & exceptio compenſationis poteſt opponi in executione ſententiæ. Bald.

II. Idem A. Aſcepiadæ.

EX cauſa quidem iudicati ſi debitum ſolutum repeti non poteſt,[s] ea propter nec cõpenſatio eius admitti[t] poteſt. Eum vero qui iudicati conuenitur, compenſationem pecuniæ ſibi debitæ implorare poſſe, nemini dubium eſt. D

Hic enumerantur caſus in quibus ceſſat compenſatio ipſo iure in effectu. Bald. Vel ſic: Debitor reipublicæ poteſt ei compenſationem obiicere, niſi ſit debitor ex aliqua de cauſis hic ſubiectis. Salycetus.

III. Imp. ALEXAN. A. Capitoni.

IN ea quæ reipublicę[v] te debere fateris, cõpenſari ea quæ

libet ciuitate: vt arg. ff. ex quibus cau. ma. l. sed & si per prætorem. §. fi. & l. legatis. & ff. de publica. l. sed & hi. §. j.

a *Inhebit.* vt procurator Cæsaris: vt §. si aduer. fisc. l. ij. Et not. generaliter fisco cõpensari: vt hic, & §. eod. l. fi. si modò qui fisco compensat intra duos menses probat suum debitum: vt ff. de iure fisc. l. aufertur. §. qui cõpensationem. sed hæc compẽsatio cessat in casibus qui sunt hic, quorum quidam sunt etiam ff. eo. l. ideo. & l. ob negocium. & d. l. de iure fisc. l. aufertur. §. vt à debitoribus. Item fallit §. eod. l. j.

Compensatio an & quemadmodũ fisco opponatur.

b *Ex kalendario.* liber est rationum omnium sic dictus, quia in kalendis fiebant reuocationes ad debitorum: vt ff. de lega. iij. l. qui filium.

Kalẽdarii quid signat.

c *Ex vectigalibus.* s. soluendis pro rebus vehẽdis: vt j. de vectiga. l. vniuersi.

d *Pecunia.* vt & j. e. l. si ex venditione.

e *Tributorum.* quæ pro prædiis vel capitibus præstantur.

f *Alimentorum.* statutorum alicui seruienti reipublicæ.

g *Seruit.* id est quæ si soluantur, statutum est in quos vsus ista expendantur.

h *Ciuitatis.* s. cuiusliber: vt modo dixi.

Adde quod kalendis quandoque fiũt seruiæ. l. omnes dies. C. de ser. & l. vltima. ff. eod & de kalendis vide plura in data li. vi. & per gloss. in l. ei qui Kalendis. & l. cũ dissertus. ff. de verbo. sign.

i *Ipse vsurę non habent locum hodierno iure canonico xiiii. q. iii. c. fi. et Deu. 24. Et adhuc hic non licere mutuare cum pacto quod alio tempore tantundem mutuetur mihi. gl. in c. si fuerat vis. xiii. q. iij. quã gloss. dicit sing. Iaso. l. ex hoc iure. col. xii. vers. decimus quintus.*

Si constat.] CASVS. Si debeam tibi decem, tu mihi alia decẽ, ipso iure fit compensatio. Si vero debeo tibi decem, & tu mihi duodecim, opponam tibi compensationem vsque ad concurrentem quantitatem: de vsuris residuis, si aliquo iure debeantur, integra manente petitione.

i *Ipso iure.* Not. pro M. quod ipso iure fit compensatio, etsi non opponatur ab homine: vt hic, & j. eo. l. fi. & instit. de act. §. in bonæ fidei. Sed Io. dicit eam fieri tunc demum cum ab homine opposita fuerit: vt ff. e. l. j. & ij. & l. quod Labeo. nam si ius ipsum compẽsaret, nõ esset in hominis potestate cũ quo debito cõpensaretur. quod tamen lex dicit ff. eo. l. si quid. & l. verum & l. quod Labeo. Item dicit lex cum male agere, cui obstat compẽsatio: vt ff. eo. l. vetũ. vnde patet esse actionẽ: sed elidi exceptione: vt ff. quando dies vsufr. leg. ce. l. j. §. fi. Quod autem dicitur alicubi fieri eam ipso iure: verũ est, si ab homine opponatur: hoc tamen fallit in delictis, vbi ipso iure fit: vt ff. eo. l. si ambo. §. quotiens. Itẽ ad inhibendum cursum vsurarũ, vel pœnã cõmittendam, vel pignus liberandum: vt hic, & j. l. proxi. & j. de solu. l. eius. & ff. e. l. cum alter. cum enim debeantur ex mora, & nulla est mora vbi est exceptio: vt ff. si cer. pe. l. lecta. in fi. ergo non curruntur.

k *Subsistit.* quod est in bonæ fidei iudicio ex mora: in stricti iuris, ex stipulatione: vt ff. de nego. gest. l. quia tantundem. & j. ti. j. l. in bonæ fidei. & §. in quib. cau. in integ. restit. non est ne. l. in minorum.

Etiam si.] CASVS. Debebas Titio x. legauit tibi duodecim si à te petat decem, an vsque ad concurrentem quantitatem possit fieri compensatio, quæritur? Respon. quod sic, vsurarum exclusa petitione: nam vsurarum in id quod est amplius debito, integra manebit petitio.

l *Etiam si fideicommissum.* quod à sola liberalitate olim pendebat: vnde non videbatur compensari: sed hodie etiam actionis iure: vt instit. de fideicommiss. hæred. in princ. & j. communia de leg. l. omne verbum.

m *Debuisse.* qd peti poterat, vel solutũ non repeti: vt ff. eo. l. etiã

A n *Eius.* id est petitio vsurarum eius fideicommissi quod amplius, &c. vt §. l. proxi.

Neque scriptura.] CASVS. Confessus fui me recepisse ab vxore mea. c. nomine dotis, nec recepi illa. postea ex causa futuri diuortij. furripuit mihi res propter quas tenetur mihi in constat, cui debuisse [m] te minorem quantitatem dicis: æquitas compẽsationis, vsurarum excludit computationẽ. Petitio autẽ eius [n] quod ampli[a] tibi deberi probaueris, sola relinquit.

Causa sed non recepta non possunt compensari: nec quis teneatur soluere vbi potest compensare. h. d. Saly. Vel sic: Si petitur id quod non debetur, obiicitur exceptio interitionis: sed si id quod debetur, obiicitur exceptio compensationis. hoc dicit in effectu secundum omnem lectionem gl. quæ legitur multis modis propter duo contraria. Paul. de cast.

B

vi. Idem A. Pollidenti.

Neque scriptura [o] qua cautum est accepta quæ negas tradita, obligare te contra fidem veritatis potuit: & compensationis * æquitatẽ iure postulas. non enim prius exolui, quod debere te consiteris, æquũ est, quàm petitioni mutuæ responsum * fuerit, eo magis q ea te persequi dicis quæ à muliere diuortij causa promota queris. [p]

Venditor petens precium, patitur compensationem. fallit in fisco. hoc dicit. Paul. de cast. post Salycetum.

C

vii. Idem A. Euzosio.

Si ex venditione preciũ venditori debetur: compensationis ratio opponitur. aduersus fiscum enim solũmodo emptores petitioni precij compẽ-

Eũ qui potest quis sibi debere.

nem contra vxorem. & hoc vsque illuc, & compensationis. &c. post biennium non: sed compensat in res amotas. & hoc vsque in fi. vel. Vel tertio confessus fuit decẽ se recepisse ab vxore ex causa mutui, cum v. tantũ acciperet. in illis quinq; habet exceptionem: vt in prin. in aliis quinq;, quæ vere accepit, obiicit compensationẽ ad res amotas: vt & §. de non numerata pecunia. l. minorem. Et secundum has tres expositiones non est contra. j. de rei vxo. act. §. sed nec ob res amotas. cũ ibi in dote loquatur, hic nõ. Vel quarto die etiã in dotis confessione hic loqui, & dic in confessione fuisse centũ, in datione quinquaginta fuerunt. pro quinquaginta non datis habet locũ exceptio non numeratæ dotis: vt in prin. pro aliis obiicit cõpensationem ad res amotas. Nec obstat prædicta. l. contraria: quia nec hic dicit retentionem fieri dotis perpetuam ob res amotas, sed maritum non debere prius soluere quod debet; quàm responsum fuerit mutuæ petitioni: & postquam responsum fuerit, & res amotas fuisse constiterit, compensatio locum habebit. Vel dic quòd scripsit se centum in dotem accepisse, cum nihil receperit. & idem intra tempora statuta. j. de do. cau. l. fi. & authen. ibi posita, obiicit exceptionem: vt hic in princi. postea obiicit compensationem: & sic non obstat contrarium: quia hic non fuit dos vere numerata, ibi sic. Vel hic dos erat in pecunia, ibi in specie. Vel hic res dotales nõ exrabãt, ibi fuerat. ff. si cer. peta. l. cum fundus. §. j. Si quæras qualiter fit hic compensatio speciei ad quantitatem, dic amotam fuisse pecuniam vel frumentum, vel aliud quod in quantitate consistat. Vel dic, hic erant amota consumpta: vnde ad æstimationẽ ventũ fuit.

C

[p] *Quæritur.* vt & j. rerum amotarum. l. j.

Si ex venditione.] CASVS. Ex causa legati debebam tibi. x. tu mihi. x. ex causa vẽditionis. quia tibi rem vendidi, nec preciũ soluisti. an hinc inde admittatur compensatio, quæritur? Respon. quòd sic

quòd sic. & hoc in prima. Si vero fiscus rem mihi vendidit pro x. & mihi ex alia causa tenetur in. x. si petat sua. x. non potero opponere compensationem. & hoc in secunda.

A

a *Si Prohibentur.* vt diximus. §. eo. l. iij.

Si propter.] CASVS. Si mulier prædium pertinens ad filium suum inuito filio suo viro tradidit, & ex eo fructus percepit & cõsumpsit, & ratione illorum fructuum factus sit debitor filij in c. & postea ipsa decessit filio hærede instituto, relictis viro. c. nomine legati: an marito petenti. c. ex causa legati, possit filius obiicere compensationem. c. quæ debet vitricus, quæritur? Dicitur quòd sic.

b *Perceptos.* & consumptos.

c *Matre tua.* cuius es hæres.

d *Mutuo.* i. inuicem.

Eius. Pone casum vt in glo. seq.

e *Eius.* vt si decem à te petam, & tu inuenis quẽdam cui ego debeo decẽ quæ tui causa vult mihi remittere vt tibi remittam: non compellor quidem: vt ff. e. l. in rem. §. j. & facit in eod. tit l. fi cum militi. Sed hæc fallunt in procuratore in rem suam: vt ff. eo. l. in rẽ. in prin. Item in fideiussore, qui potest obiicere cõpensationem in eo quod sibi debetur, vel reo principali: vt ff. eo. l. v. similiter socius quod debetur socio: vt ff. de duobus reis. ti. l. si duo. Item & in alio casu: vt ff. eo. l. si cũ filiosa. §. j. Quod ergo hic dicit alij, dic omnino alij. Accur. ADDITIO. Addas etiam quòd exceptio compensationis obstans venditori, potest opponi emptori. ita determinat Dy in c. is qui in ius. in fin. de regu. iur. lib. vj.

Causa compensandi.

Quoniam.] CASVS. Vendidisti mihi prædium pro decem, & dicebas illud liberum à seruitute: erat tamen obligatum Titio pro decem. si Titio agenti hypothecario solui debitum, an tibi agenti ex vendito ad precium possim obiicere compensationem, quæritur? Respon quòd sic.

f *Quoniam liberum.* scilicet à seruitutibus. erat tamen obligatus cuidam creditori.

g *Obligatione.* scilicet personali, pro qua hic etiam fundus erat creditori venditoris obligatus.

h *Soluisse.* scilicet proponis te emptorem soluisse creditori venditoris hypothecaria agenti.

i *Debitum.* scilicet precium quod debetur ex venditione.

k *Indebite.* quantum ad te: debite tamen quantum ad venditorem. alioquin si à neutro deberur, cõpensationem obiicere non posses, immo indebitum repeteres. & facit ff. de rei vind. l. emptor. & j. de cuic. l. cum tibi.

Si tutores.] CASVS Magistratus compulerunt me nominare aliquos tutores quibus dã pupillis, & illos nominaui. postea cum isti pupillis aliquid deberent ex officio primipili, solui pro eis. conueniorà pupillis pro eo quòd nominaui tutores minus idoneos, qui facti fuãt debitores pupillorũ in. x. modo quæro, nunquid possim eis obiicere compensationem de eo quod pro eis officia primipili solui? respondetur quod sic.

I *Pro his.* scilicet pupillis.

B

Vitricus percipiens fructus ex rebus priuigni, tenetur eis restituere. hoc dicit. Bald. Vel sic: Aestimatio fructuum debita ab eo cui legatum quantitatis est relictum, potest eum illa quantitate cõpensari. hoc dicit. Saly. Vel sic: Qui tenetur ad fructus consumptos, patitur compensationem. hoc dicit. Paul. de cast.

viii. Imp. GORDIANVS. A. Emerito.

Si propter fructus ex possessione tua perceptos [b] vitricus tuus debitor tibi constitutus est: cum id quod à matre tua [c] ei legatum est, à te petere cœperit: mutuo [d] debitæ quantitatis apud eum qui super ea re iudicaturus est, compensationem non immerito obiicies.

Nemo compensat quod sibi non debetur. Bal. & Sali.

ix. Idem A. Eumenidi.

Eius [e] quod nõ ei debetur qui conuenitur, sed alij compensatio fieri non potest.

Qui pro liberando prædio empto aliquid soluit creditori, illud venditori compensat cum pretio. hoc dicit not. & tene memoriæ causa. Bald. & Sali.

x. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Nicandro.

Quoniam liberum [f] fundum distractum tibi proponis: post vero, veluti præcedente emptionem obligatione, [g] certum quid si. luisse: [h] si debitum [i] à re apud præsidem prouinciæ petatur: compensationem eius quod indebitè [k] soluisti, potes opponere.

C

Quod debetur reipublicæ, non potest compensari cum eo quod officialis debet tanquam priuatus & singularis persona. Bal. Vel sic: Si compensatio facta in causa publica non tenet: ad summa debitum qui compensauit agere potest. Salyc.

xiii. Iidem AA. & CC. Bassio.

Si veluti in id debitum, quod solennium publicarum pensitationum nomine debueras, compensaturo tibi, nihil te petiturum postea Mutiano [q] scripsisti: redditis [r] his quæ venerant in compensationem, non indebiti soluti repetitio, sed ante debiti competit exactio.

D

Deliti ad debitum admittitur compensatio. sellite in tribus casibus: scilicet quando debitum petitum est liquidum, exceptio autem obscura: & tunc non debet index exceptionem admittere, sed reseruare excipienti ius petendi. Item quando debetur ex causa depositi. Item quando debetur ex causa rapinæ vel furti. Bald.

Pensare: & si in pluri tutor minus idoneus tenetur illud nomination solucre cogitur. Sa.

xi. Iidem AA. Iuliano & Paulo.

Si tutores pupillis officio magistratus vrgente nominastis, ac pro his [l] propter onus primipili pecuniam soluistis, [m] supersticiosam geritis solicitudinem ne ab ipsis conuenti [n] hanc eis imputare minimè possitis, vel à vobis quicquam amplius exigatur, si tantum * quantum eis tutores debuerunt, vel vos [o] nomine ipsorum maiorem quantitatem dedisse probetur.

B

* tantum

Qui partem debiti compensat, alium autem partem offert cõsignat & deponit: potest ingressu vindicare. Bal. & Salyc.

xii. Iidem AA. Corneliano.

Inicem debiti compensatione habita, si qd ampli[o] debeas soluens, vel accipere creditore nolente offerens, & consignatum deponens, de pignoribus agere potes. [p]

C

Qui debetur reipublicæ, non potest compensari cum eo quod officialis debet tanquam priuatus & singularis persona. Bal. Vel sic: Si compensatio facta in causa publica non tenet: ad summa debitum qui compensauit agere potest. Salyc.

xiii. Iidem AA. & CC. Bassio.

Si veluti in id debitum, quod solennium publicarum pensitationum nomine debueras, compensaturo tibi, nihil te petiturum postea Mutiano [q] scripsisti: redditis [r] his quæ venerant in compensationem, non indebiti soluti repetitio, sed ante debiti competit exactio.

D

Deliti ad debitum admittitur compensatio. sellite in tribus casibus: scilicet quando debitum petitum est liquidum, exceptio autem obscura: & tunc non debet index exceptionem admittere, sed reseruare excipienti ius petendi. Item quando debetur ex causa depositi. Item quando debetur ex causa rapinæ vel furti. Bald.

Veluti. Pone casum vt in glossa.

q *Mutiano.* qui tunc dispensator erat reipublicæ, & mihi decem debebat proprio nomine, & ego sibi decẽ nomine publico: compensaui secum. tandem eo mortuo compensatio non valuit: quia erat in aliquo de specialibus casibus positis supra e. l. in ea. & si coactus fui soluere sequenti administratori: agam ego ad meum debitum: sed si compensatio tenuisset, quod postea soluissem, vt indebitum condicerem: vt ff. eod. l. si ambo. & l. postea. j. respon.

r *Redditis.* scilicet solutis à te alij dispensatori.

Compensationes.] CASVS. Tam in actionibus realibus, quàm in personalibus admittitur compensatio. In realibus sic, Si possedisti equum meũ, & culpa tua periit, teneris mihi ad æstimationem: quæ si fuerit in xxx. & debeam tibi. xxx. hinc inde fit compensatio. In personalibus sic: Si debeas ex causa mutui. x. & ego tibi alia. x. fiet compensatio, si debitum vtraque parte sit liquidum. Si autem ex vna parte sit obscurum, non erit locus cõpensationi: sed cognoscetur de causa, & hoc in secunda. Si verò debeas mihi. x. ex causa depositi: quia apud te rem meã deponebãs: & ego tibi ex alia causa debeo. x, non fiet cõpensatio. & hoc in tertia. Si vero possessionem meam siue mobilem siue immobilẽ per vim occupasti, & distracta est: teneris ad æstimationẽ;

Cõpensatio in quibus debitis fit, & in quib' non.

quæ si fuerit in x.& ego ex alia causa teneat tibi in xx. hinc-
de non fiet compensatio odio prædonis.& hoc in quarta.
a *Actionibus.* vbi quātitas hinc inde debetur, & non obstat ex-
ceptio: vt ff. eo.l.quæcunq;.& §. eo.l. si constat. secus si hinc inde
species debetur, vel ab altera parte species, ab altera quātitas:
vt ff. de pign. actio.l. si
cõuenerit.ij.rſi & ff. de
condic inde.l.si nõ sor-
tem.§. si centum, & de
impen.in re.do.l. quod
dicitur.in prin. & §. de
rei vind.l.si ex pecunia.
& idem si hinc inde de-
betur pecunia : sed vt
species. nā non fit com
pensatio: vt ff. de pecu.
l.si creditor. §.j. Quid
est ergo quod hic sub-
icit rei vindicationi
opponi compensatio-
nem? Respon. desit res
posse hic præstari dolo
vel culpa possessoris:
unde venitur ad æsti-
mationem, & sic fit cõ-
pensatio. res ipsa ta-
mẽ dicitur esse in obli-
gatione siue petitione:
vt ff. de verbo. obli. l.si
seruum.§.an filius. & §.
effectus.& §. nouari au
tem. Sed secundum hoc
quomodo æstimatio-
nis, quæ nõ debetur, fit
compensatio? Respond.
videtur esse in obliga-
tione inspecto exitu, &
pro hoc est quod dicit
lex talem æstimationē
posse constitui: vt ff. de
cõstit.pec.l promissor.
j. responso. Item quid si
hinc inde debetur in ge
nere, vt equus vel ho-
mo? Satis dici potest
compensationem ipso
iure admitti : vt ff. si
pars hære.peta.l.j.§. ité
si cum me, & ff. de hæredi instit.l.qui non militabat.j. respon. &
de lega.ij.l. vnum ex.§. sed si vno. Item quod subiicit, ipso iure,
dic, vt diximus.§. e.l si constat.

b *Si causa.* f. secunda, ex qua compensatur.

c *Conuincta est.* per testes, non per confessionem. ar. ff. de iure-
iu.l cum qui in prin. & no. ff. de reg. iur.l . nemo ex his.

d *Indaginem.* Not. sic ff. ad exhib.l.iij.§. ibidem. & ff. de offic.
proconsul.l.si quid erit & potest dici exposcere maiorem inda-
ginem vel examinationem, si intra duos mẽses nõ potest pro-
bari: vt ff. de iure fisci.l.aufertur.§. qui cõpensationem. Vel offi-
cio iudicis fit hic. & illud speciale in fisco.

e *Terminati.* id est definitiua.

f *Depositi* f. directa secus si contraria: quia tunc non de fide tu-
pta agitur: vt ar. instit. de act. §. in bonæ fidei . vbi dicit sub præ-
textu com. &c. Vel dic secūdum B. idem in vtraq; . si ergo est in
hac speciale, ergo secus in commodato, & sic ibi fit compensa-
tio. Sed contra §. de commo. l. sub prætextu. Sed ibi non cõpen-
satione, sed retentione vti volebat. Item quod dico in cõmoda-
to, & cæteris personalibus, vbi species petuntur, fieri compen-
sationem: intellige semper si res desiit posse restitui. In actione
autem in rem diximus §. ea. l. in prin.

g *Sanctionem.* j. depositi. l. penult.

h *Possessionem*, mobilem vel immobilem & intellige quando ad
æstimationem fuisset peruentum . aliàs nullum esset dubium.
Item ratione pœnæ in qua est quātitas: vt j. vnde vi. l, si quis in
tantam. Item ratione rerum mobilium amissarum: vt ff. de vi &
vi ar. l. j. §. rectissime. Habēt ergo hæc locum siue condictione
ex lege, siue actione in rē, siue interdicto agatur ad huiusmodi
possessionem: & hoc odio huius possessoris. Sed ar. contra ff. e.
l. si ambo. vbi in delictis fit cõpensatio . Sed ibi in aliis delictis.
vel ibi erat hinc inde delictū, hic non. Et nota hic casus vbi ces-
sat compensatio. primo odio: vt hic . Item in deposito eadem ra-

Cõpensatio cessat in multis casibus.

XIIII. Imp. IVSTINIANVS. A. Ioanni præfec. præt.

COmpensationes ex omnibus actionibus[a] ipso iure fieri sancimus, nulla differentia in rem, vel in personalibus actionibus inter se obseruanda. Ita tamen compensationes obiici iubemus[b], si causa[b] ex qua compensatur, liquida sit, & non multis ambagibus innodata, sed possit iudici facilem exitum sui præstare. satis enim miserabile est post multa forte variaque certamina, cum B res iam fuerit approbata, tunc ex altera parte quæ iam pene conuicta[c] est, opponi compensationem iam cesto & indubitato debito, & moratoriis ambagibus spem condemnationis excludi. Hoc itaque iudices obseruent, & non procliuiores ad admittendas compensationes existant: nec molli animo eas suscipiant: sed iure stricto utentes, si inuenerint eas maiorem & ampliorem exposcere indaginem,[d] eas quidem alij iudicio referuēt: litem autem pristinam iam pene expeditam, sententia terminali[e] componant: excepta actione depositi[f] secundum nostram sanctionem, [g] in qua nec compensationi locum esse dispo suimus. q Possessionem[h] etiam alienam perperam occupātibus, compensatio non datur.

TITVLVS XXXII.

DE VSVRIS.

Vsuræ per stipulationem promissæ, probatu interrogatione præcedente & responsione sequente debentur iure optimo. Bald. Vel sic: Probata solemni stipulatione vsurarum, licet in instrumento scripta non sit, vsuræ debentur. Saly.

I. Imp. ANTONINVS PIVS A. Euocato.

SI interrogatione[i] præcedente promissio vsurarum recte[k] facta promento cõscripta non sit, tamen optimo iure[m] debentur.

Emptor ex die traditionis possessionis tenetur venditori ad vsuras precij non numerati: nec sufficit ipsum precium minus solemniter deposuisse. Bald.

II. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. A A. Lucio.

VSuras emptor, cui possessio rei tradita est, [n] si precium venditori non obtulerit: quanuis pecuniam obsignatam in depositi[o] causam habuerit: æquitatis ratione præstare cogitur.

Optimo iure. quod moribus inductum rebúsque receptū est, secundum It. Vel dic secundū B. deberi vsuras bono iure, vt pacto nudo quādo non peti, sed retineri possunt: vt j. eo. l. iij. Item meliori, vt officio iudicis. sic enim euenit in bonę fidei iudiciis: vt j. eo. l. in bonæ fidei. Item optimo, per stipulationem: vt hic. Vel tertio dic optimo, id est vtilissimo. est enim vtile accipiēti & danti, vt ar. instit quib. mo. re contra. obli. §. fi. sic ergo secundū B. ius aliud bonū: vt ff. de vsuc. l.j. aliud melius: vt §. de procu. l. exigendi. aliud optimum: vt hic, & de verbo. obli. l. vbi autem. non diuino: vt dices j. eo. auth. ad hæc.

D VSuras.] CASVS. Rem mihi vendidisti & tradidisti : sed precium tibi non numerauī : vsuræ ex mora an debeantur, quæritur? Respon. quòd sic. nec obstat quo minus debeantur, cum penes me aut alium habui precium non legitimè depositum: quia non prius oblatum.

n *Tradita est.* secus si tradita nõ esset: vt hic, & j. de actio. emp. l. curabit. & ff. de act. emp. l. Iulianus. §. ex vendito. & ff. eo. l. liberalitatis. §. fin. Sed cum fructus pertineant ad emptorem ex tempore contractus: vt j. de act. empt. l. fructus sicq; posit eos petere & percipere, videt semper teneri ad vsuras : vt ff. de act. empt. l. Iulianus. §. posse ssionem. & de reg. iur. l. qui actionem. & l. qui potest? Respon. hoc non potest obiicere venditor, qui ipse percepit. An autem hic vsura sit illicita etiam iure canonico? Respondetur secundum Azo. & H. non : quia loco interesse præstatur & fructuum: vt hic, & argu. ff. pro socio. l. socium qui meo. ADDITIO. Hoc tenet etiam glo. in c. conquestus. extra de vsuris. & sequitur ibi Abbas, & communiter canonistæ. alios etiam quosdam casus in quibus est licita, ponit eadem gl. in prin. & plures ponuntur xiiij. q. iij. in summa.

o *Depositi.* immo videtur liberatus, vt j. eod. l. acceptam & ff. e. l. euictis. §. j. Sed dic quòd hic deposuit sortem sine vsuris, vt j. debi.

debi. ven. pig. impe. non pos. l. fin. vel deposuit, scilicet apud se vel alium, non tamen legitime. & hæc melior.

QVamis. CASVS. Mutuasti mihi c. pacto incontinenti apposito, conueni de vsuris prestandis: an debeantur, quæritur? Respon. quod non: sed si solui, non repetam, nec in sortem sunt accepto ferendæ si ex pacto debentur.

a *Pecuniæ.* hoc nomen pecuniæ, stricte accipe: vt non contineat cætera in quibus est mutuū. alias esset contra infra eo. l. frumenti. Item fallit hoc in duobus casibus: vt ff. eo. l. etiam. & de nau. fœ. l. periculi. Itē est verū quod hic dicit etiā si pactū de eis præstandis incontinenti apponatur : vt ff. de præscr. verb. l. Titius. sic & alibi pactum incontinenti appositum non parit actionem : vt ff. de reli. l. quod si locus. & j. de iure do. l. auia. Regulariter contra etiam in stricti iuris iudicijs : vt ff. si cert. pet. a. l. lecta. Sed in bonæ fidei cõtractibus non solum ex pacto incontinenti facto deben tur vsuræ, sed etiam ex mora. infra de pact. intertemp. l. in initio. & ff. eo. l. cum quidam. §. ex locato. & infra eo. l. in bonæ fidei. & supra de pact. l. in bonæ fidei. & ff. depositi. l. Lucius. & l. Publia. §. Lucius. & §. Titius. & ff. man. l. qui negotia. & de in rem verso. l. si pro patre. §. in rem.

b Ex pacti. f. nudi.

c *Soluta.* nomine vsurarum, secus si simpliciter: quia tunc in sortem tenetur : vt ff. de solu. l. in his. §. eidem autem. sed secus vbi etiā ciuiliter debetur vsura. tunc enim prius in vsuras soluti accipitur: vt infra. c. l. si vsuras. Sed ex vēditiõe pignoris redacta pecunia, etiā in naturale debitū potest retineri. ff. de sol. l. Paul° respondit non ideo. §. j. & danti, vt ar. instit. quib. mo. re contra. obli. §. fi. sic ergo secundū B. ius aliud bonū: vt ff. de vsuc. l. j. aliud melius: vt §. de procu. l. exigendi. aliud optimum: vt hic, & de verbo. obli. l. vbi autem. non diuino: vt dices j. eo. auth. ad hæc.

Si vsuræ nudo pacto promittantur, non oritur actio: sed si soluantur, nec datur repetitio, nec fit extenuatio sortis. Bal. Vel sic: In contractibus stricti iuris citra vinculum stipulationis vsuræ non debentur: nudo tamen pacto conuentæ nõ repetuntur, nec extenuant sortem. Salyc.

III. Idem AA. Iuliano.

QVamuis vsuræ fœnebris pecuniæ[a] citra vinculum stipulationis peti non possint, tamē ex pacti[b] conuentione solutæ, [c] neque vtindebitæ repetuntur, neque in sortem accepto ferendæ sunt.

Pignus obligatum pro minoribus vsuris, nõ potest retineri pro maioribus ex posteriori cõtractu nascentibus. ad hoc allegatur. Bald. Vel sic: Pro vsuris etiam nudo pacto conuentis tempore traditionis pignorum, possunt pignora retineri, non pro earum augmento postea conuento, nisi specialiter dictum sic. Salyc.

IIII. Idem AA. Honorio.

PEr retentionem pignoris vsuras seruari posse[d] de quibus præstandis cõuenit, licet stipulatio interposita non sit, merito cõstitutū est, [e] & ratione habet, cũ pignora conuentione pacti etiā vsuris obstricta sint[f]. Sed enim[x] in causa de qua agit, hęc ratio cessat, siquidē tepore cõtractus[g] de minoribus vsuris petendis conuenit[h] postea autem cum se debitor præstaturū maiores repromisit,[i] nõ potest videri rata[k] pignoris retentio, quando eo tempore quo instrumentā emittebantur, [l] non conuenit vt pignus etiam ob hanc adiectionem[m] teneatur.

Rationem minoris perceptionis vsurarum præsumitur recessisse à maiori, etiam si vsurarum accipitur: vt infra c. l. si vsuras. Sed ex vēditiõe pignoris redacta pecunia, etiā in naturale debitū potest retineri. ff. de sol. l. Paul° respondit non ideo. §. j.

PEr retentionem. CASVS. Si mihi x. mutuasti, & pignus dedi, & conueni pacto nudo de præstandis vsuris: retinebis pignus quousque soluerim vsuras. & hoc in prima. Si vero promisi minores vsuras: puta quatuor, & pignus dedi: & postea sequenti die conueni vt soluerem maiores vsuras, puta viij. den. an habeas retentionem pignoris pro maioribus, quæritur? Dicitur quod non. & hoc in secunda.

d *Posse.* etiam à fisco successore talis debitoris : vt infra de vsur. fisc. l. ij. lib. x.

e *Constitutum est.* vt ff. de pign. l. grege. §. fi. & de pig. act. l. solutum. §. siue autem. & infra eod. l. pignoribus.

f *Obstricta sint.* scilicet nominatim.

g *Contractus.* pro quo datum fuit pignus.

h *Conuenit.* nudo pacto & cum pignore.

i *Repromisit.* nudo pacto. sed pro his maioribus pignus obligatū non fuit.

k *Rata.* aliàs rata ; aliàs nata. sed videtur quod sic : quia tacite sit repetitum ; vt insti. ad l. Aquil. §. at nec plurimi. & ff. de verb. oblig. l. Titia. §. idem respondit. j. & ff. de condit. instit. l. cum seruus. sed hoc est speciale odio vsurarum. Vel dic quod ex interuallo conuenit de maioribus. ar. ff. de adi. leg. l, si tibi certam. Item etsi non sit nata actio, videtur tamen habere retentionem: vt infra etiam ob chiro. pe. l. j. quod hic negat : sed hic natura-

Vsuræ debentur ex pacto incontinenti appositio.

Si enim aliàs, Sed tamen.

Et secundum test. proba. per testes.

Vsuræ debitæ, vel promissæ, quæ promissio ex diuersa, vel alio modo vsuras stipularum deductas probauerit. Viui.

l *Emittebantur.* pro maiori vsura, vel dic pro minori.

m *Adiectionem.* aliàs actionem: & aliàs cautionem.

ADuersus.] CASVS. Mutuasti mihi x. & promisi tibi vsuras maiores per stipulationem: postea conueni de dandis maioribus : an si per certos annos minores recepisti, in maioribus tibi præiudicasti quo minus eas petere possis, quæritur? Respon. quòd sic.

n *Aduersus.* hic fuerunt promissæ maiores, sed solutæ minores.

o *Per certos annos.* decem vel viginti: vt ff. eo. l. cui semisses. vel v. vel vj. vel secundum Azo. triennio. arg. j. de fideicommiss. l. j.

p *Pacti.* f. tacitis: vt j. eo. l. quamuis. Sed cum quis præiudicet sibi minores accipiendo, vt hic dicit, quare debitor nõ præiudicat sibi dando maiores: vt ff. de solu. l. creditor. §. fi? Resp. vt ff. de act. & oblig. l. Arrianus.

Vsuras minores accipiēs, sibi præiudicat.

q *Ciuitatis.* hic ergo remiserunt tacite vsuras maiores. & sic est contra ff. de pact. l. imperatores. Sed ibi expresse, hic tacite: vt ar. ff. de procu. l. filiusfamilias. §. veterani. sic & contra tacite remittit, non expresse: vt in authen. de sanctiss. episco. §. si vero intra. in fin. tit. coll. ix. & in authen. vt cum de ap. cog. §. si vero liberi. col. viij. Vel dic quòd ibi erat liquidum, hic non: vt arg. §. de transac. l. præses. Vel tertio hic ciuitas successerat creditori, vnde debet vti eius iure: vt ff. eo. l. cum quidam. §. fiscus. vel eorum propria erat pecunia, non ciuitatis. Vel iidem illi non possunt petere maiores, sed alij defensores successores eorum possunt: vt ff. de publica. l. licitatio. §. earum rerum.

Remissio tacita aliquādo valet. vbi expressa non valeret.

r *Ex cautione.* qua cauerat amita pupillorum, cui pupilli vestri successerunt.

D SI creditrici.] CASVS. Mulier mutuauit mihi x. sub pignore, & vsuras stipulata est: obrulit pecuniam. si illa nolit accipere, qualiter mihi succurratur, quæritur? Respon. quòd consignabo & deponam in ædem sacram, & ex eodem tempore non currunt vsuræ. & hoc in prima. hæc verā sunt quando mulier præsens est. Si vero absens est, interpellabo præsidem.

s *Non cogeris.* quia ipso iure es liberatus: vt j. eo. l. accepta. am. & hoc nisi idem debitor fuerit in mora reaccipiendo pecuniā depositam: vt j. eo. l. acceptam. in fi. eo. & ff. l. debitor. quæ sunt contra.

t *Præsidem.* vt & §. tit. ij. l. in contractibus. §. pen.

CReditor.] CASVS. Decē mihi mutuasti: per annū vel bienniū vsuras solui : an mihi prejudicauerim quo minus in posterum soluere teneat, quæritur? Rñ. q̄ non: nec ex tali solutione ꝓbabis me ad vsuras futuri tēporis teneri, nisi per instrumentū vel alio modo vsuras stipularum deductas probauerit. Viui.

v *Intendit.* vt & §. de proba. l. j.

x *Aliquando.* minus tamen triennio, vt non contradicat infra de fideicom. l. j. secundum M. quod non placet. sed illud fauore alimentorum, hoc odio vsurarum.

y *Constituunt.* immo videtur quod sic: vt ff. eo. l. cum de in rem verso. Sed ibi petebantur vt promissæ, quæ promissio ex diu-

uina præstatione probatur: hic autem tantum ex eo quod præstitæ erant, & plene dixi de hoc supra de pac.l.si certis.

QVamuis.] CASVS. Si debitor à creditore minores vsuras stipulatus est: & nisi intra certa tempora soluerit minores, conuenit vt soluat maiores: si eo elapso recepit minores: an in maioribus sibi præiudicauit, quæritur? Respon. quod illæ debebuntur ei, in quarum exactione & solutione perseuerauerit. Viuianus.

a *Licitas.* & certas, aliàs nõ valet promissio: vt ff.e.l.tutor.§.fi.

b *Post tempus.* quo potuit petere maiores. Et no. q̃ differt hæc lex ab illa lege, aduersus, supra eo.quia ibi non fuerunt promissæ minores vsuræ, sed tantum petitæ & exactæ. Item nor. quod vnum ius eligendo, alij renunciare videtur: vt & infra de iure do.imp.l.ij. & ff.e.l.pecuniæ.§.j. & l.qui semissales. *Electione vnius tollitur aliud.*

SI per te.] CASVS. Titius mutuauit mihi decem, & minores vsuras stipulatus est: cõuenit de præstandis maioribus si sua die minores non soluerẽ. Titius decessit, relictis pupillis hæredibus: minores intra tẽpus tutores nouerũt accipere. ex quo per me non steterit, maiores vsuras non exigent. & hoc in prima. Si vero deposui & consignaui sortem solemniter: ex eo quod deposui, vsuras amplius soluere nõ compellar. & hoc in secunda. Viuianus.

c *Per tutores.* idem si morte creditoris nemo fuit cui solueretur: vt ff. eod.tit.l.pecunia.§.j.

Eligens ex duabus clausulis eiusdem contractus vnam ex illis, scilicet leniorem: grauiori renunciare videtur. Bal. Vel sic: *Si creditor cui sunt promissæ maiores vsuræ in casu quo minores promissæ non fuissent solutæ, minores exegerit eo tempore quo maiores petere potuit: sibi præiudicat, vt maiores non exigat. Salyceius.*

VAR I. Idem A. Theophoro.

QVãuis Basla cũ pecuniam mutuam acciperet, minores vsuras Menophani spopondit: & nisi intra certũ tempus eas soluisset, ampliores (licitas[a] tamen) promisit: tamen si B post tempus[b] cautioni præfinitum creditor eadem accepit, nec maiores sibi dari postulauit, ac per hoc non recessisse eũ à minorum præstatione probari potest: eas vsuras computari oportet, quarum in exactione creditor perseuerauit.

Mora tutoris impedit cursum vsurarum quæ veniunt ex mora debitoris. Bal. Vel sic: *Si debitor offerat minores vsuras tempore cõgruo, ipse cessat cursum maiorum: & depositio sortis facit cessare cursum omnium. Salyceius.*

IX. Idem A. Probo.

SI per te non stat quo minus intra tempora præfinita pecuniam minorum solueres vsurarum, sed per tutores[c] filiorum creditoris, qui eã accipere noluerunt, idque apud iudicẽ data tum probaueris: eius temporis quo p̃ te nõ stetisse apparuerit, vsuræ maiores[d] non exigẽtur.[e] Quòd si etiã sortẽ deposuisti: [f] exide ex quo id factũ apparuerit, in vsuras non conuenieris. C

Computationem. id est quantitatem sortis: vt ff. de nautico fœnore. l. nihilo.§.penul.

EX *prædiis*] CASVS. Obligaui tibi prædiũ pro x. ea tibi obtuli. te accipere nolente consignaui & deposui. ex eo tempore quo obtuli, vsura quæ incepit currere, desinet currere: & fructus post oblationem percepti deminuũt sortẽ, vel sic: Conueni vt darẽ tibi vsuras [l] *In singulis* à Pascha in antea. ante *nostrũ ei.* pascha obtuli, per obla- *additur in.* tionem solam cessat vsurarum futuri temporis impeditur. & quod dicet, exonerari debitum sortis, intellige scilicet ab vsura futura: cum non erat dictum vt debitor perciperet fructus nomine vsurarum. In secundo casu prima positio verior est. Viuianus. *vsurarum pœna.*

m *Fructus.* qui ex conuentione loco vsurarum percipiebantur: vt infra eo.l.si ea lege. & secundum hunc casum fuit hic oblatio, consignatio, & depositio sortis, vt vsura quæ currere cœperat, desinat: vt infra e. l.acceptam. Sed secundum hoc nõne ipso iure est liberatus: non ergõ dicitur debitum exonerari propter fructus? Respon. conuenit eam postea in suos vsus. Vel dic secundo quod sola oblatio fuit hic: & futuras quæ non cœperant currere, impedit: vt supra e. l. si per te erant enim conuenæ à certa die in antea: & quod dicit debitum sortis exonerari, sab ipsa vsura futura, sin ante diem aduenientem obtulit, & secundum hoc nil de fructibus erat dictum, vel quod eos perciperet creditor vice vsurarũ certa die in antea. Vel dic tertio nullas hic fuisse vsuras. & quod dicit post oblationem exoneran: subaudi, maxime. nam idem & ante: vt supra de pig.act.l.j. & tunc dic debitum sortis, id est debitum quod est sors.

FRumenti. CASVS.] Si pro x. coribus frumẽti, quos tibi mutuaui, nudo pacto conueniſti mihi. xij. dare: an præstare tenearis, quæritur. Respon. quòd sic.

n *Accessio.* non enim proprie potest dici vsura.

o *Pacto.* dummodo intra legitimum modũ: vt infra eo.l. eos. §. cæteros. Sed qua actione? Respon. per conditionem triticariam: vt ff. de tritica. l.j. vel die conditione ex hac. l. & facit infra eo. *vsura dicitur quando debeatur & de nau. fœ.* l. peticuli. sed regulariter contra: vt supra e. l. quanuis. j. Item not. quòd ex nudo pacto hic oritur actio quod speciale est, vt diximus supra de pac.l.legem. *de pacto.*

IN *bonæ fidei.*] CASVS. Tenebaris mihi ad x. act. neg. gest. quia gesseras negotia mea: fuisti in mora, & conueni te: iudex condẽnauit te ad x. & de vsuris nihil dicitur: an possim petere vsuras, quæritur? Dicitur quod non, nisi à sententia fuerit appellatum: nec eas quę cucurrerunt à tempore latæ sententiæ ante quadrimestre, quod datur condemnatis: sed eo elapso nisi iudicatis satisfiat, vsuras centesimas petere potero. Viuianus.

In bonæ

a *In bonæ fidei.* & in his quæ naturam habent bonæ fidei: vt ff. in quib.cau.in integ.resti.non est ne.l.in minorum. A

b *Gestorum.* vt iusti.de act.§.actionum.

c *Rationem.* id est emolumentum habere.

d *Haberi.* officio iudicis ex mora: vt ff.eo.l. mora §. in bonæ fidei. & ff.loca.l. quæro. & ff.de neg. gest.l. quia tantundem. & j. depositi. l. vsuræ. & j. loca.l.aduersus.

e *Minoris.* scilicet propter vsuram de qua nõ dixit, vt hic subiicit.

f *Retractanda.* quia in bonæ fidei iudiciis non est alia actio sortis, & alia vsuratum: vt iusta depositi. l.iiij. & ff. de act. emp.l. qui per collusionem. §. fi. fecus si alia actione debeatur: vt in stricti iuris iudiciis vbi per stipulationem debentur: vt §. de iud.l. j. & ff. de eo quod cer. loco.l.centum.

g *Nisi ex causa iudicati.* id est nisi post quatuor menses quãdo currunt centesimæ: vt infra de vsur. rei iudic.l.ij. & fi. sed M. dixit etiam medio tempore currere, si antea fuerat debitor in mora, per l.ff.eod.l. in fideicommissi. in princ. quod non placet: quia ibi in fructibus dicit, qui sunt accessio naturalis. secus autem in ciuili vt dixi, nisi quando appellasset frustratorie: vt ff.eo.l.tutor.

SI ea pactione.] CASVS. Mutuet aliqua mutuauit mihi x. nomine vsurarum: permisi vt habitaret in domo mea: quæ inhabitauit, nec alij locauit. postea comperio quòd si alij locassem. xx. percipere potuissem: vnde quia non debui nisi v. nomine vsurarum, volo repetere: quæritur, an possim? dicitur quòd non: quia videor ei locasse viliori precio, quàm alij potui. Viu.

h *Redegit.* secus ergo si locasset, & pensiones maiores legitimis vsuris percepisset. tunc enim in fraudem legitimæ vsuræ videtur factum secundum Ioan. D

i *Sortem.* id est quantitatem.

k *Conducta.* quod tolerarur ratione incertitudinis: vt j. eo. l. si ea. & quia licitum est contrahentibus, &c. vt ff. de mino. l. in causæ.ij.§.pe. secus ergo si hæc locatio est vltra dimidiam iusti precij: vt infra de rescin. ven. l.ij.

CVm allegas.] CASVS. Mutuaui tibi x. conueni si sua die non solueres, quod teneatis ad quadruplum nomine pœnæ præter sortem: an valeat conuentio? dicitur quod non, nisi vsque ad pœnam legitimarum vsurarum. vnde superfluo detracto stipulatio vires habebit. Viuianus.

l *Vltra.* superfluo ergo detracto stipulatio vires habebit: vt hic, & ff.eo.l. pecuniæ. in prin. Et nor. quod H. intelligit hanc l. quãdo talis erat persona, quæ cõsueuerit fœnerari: quod si est, contra talem præsumptionem non admittam probationem: in aliis autem dantibus gratis pecuniã, & maxime ius ignorantibus hoc pactum non reprobatur: vt argu. ff. eo. l. qui semisses. §. fi. & ff. de peti. hæredi. l. vtrum. §. si. & de pig. act. l. vel vniuersorum, & de re mili. l. non omnes. §. à barbaris. Alij vt Ioan. non distinguunt, sit solitus fœnerari vel non, nam semper fraudem præsumit ex quantitate pœnæ: vt hic, & ff. de act. emp. l. Iulianus. §. idem Papinianus respondisse. & ff. eo. l. pœnã. & l. pecuniæ. Nec obstat. d. l. qui semisses. quia ibi ex negligentia, hic ex promissione petiit vsuras. & hoc vbi pœna adiicitur quantitati, secus si promissæ speciei vel facto: quia tunc tota petitur: vt ff. de actionib. emp. l. Lucius. & supra de trãsac. l. promissis. Sed secundum nos, qui dicimus de vsuris correctis per authẽ de eccle. tit. col. ix. qualiter de hac pœna iudicabimus, cũ nec pœnam vt dixi, nec vsuras iudicemus? Respon. condemnabo in tantam quantitatẽ nomine pœnæ, quanta est legitima vsura. quod non placet: quia sic semper posset quis stipulari nomine pœnæ etiam vsuram. Item nõ rebus, sed verbis lex imponeretur: & nõ verebis quod esse non debet: vt infra cõmunia de leg. l.ij. in fi. dic ergo quantum interest. *Fraudẽ præsumimus ex quantitate pœnæ.* *Lex rebus imponeretur: & nõ verbis. vt infra cõmunia de leg. ni debet.*

CVm non.] CASVS. Mutuasti mihi pecuniam: & animo nouandi stipulor frumentum tibi reddi vsque ad certa m mensuram, & si sua die non soluerem, stipulatus es in fraudem legitimarum vsurarum additamentum, tibi petenti obstat exceptio. Viu.

m *Præstaretur.* nomine sortis in stipulatione deductæ, & animo nouandi obligationem pecuniæ.

n *Improbam.* quantum ad additamentum. Ir.

Sequitur authen. ad hæc quæ est in cor. nullũ creden. ag. colla. iiij. quam quidam Jegunt super. l. frumenti. alij super legem, oleo.

AD *hæc.*] CASVS. huius authen. sic ponitur. Si volo mutuare agricolæ pecuniam vel fructus, possum pacisci vt in fine anni pro modio reddat totum eorbem frumenti. Si autem maiorem vsuram adducerem in stipulationem: cado ab actione mea ipso iure, vel ope exceptionis: & terra propterea obligata, vel aliquid aliud piguori datum, non tenebitur. Viuianus.

o *Aridos.* vt frumentum & ordeum: & idem in liquidis: vt ar. infra. e. o.l. oleo. Vel verius in alijs, remanet lex antiqua.

p *Siliquam.* quid sit siliqua, dic vt no. supra de epis. & cler. auth. sed hodie.

q *Cadat.* ipso iure, vel per exceptionem: quod verius est. Item no. quod hanc authen. Al. & quidam alij intellexerunt in omni homine, non solum in agricolis: quia text. in cor. sit generaliter quàm rubrica: sicut & alias est infra. etiam ob chiro. pe. l. j. nam etiam ad aliam quàm ad pecuniam trahitur ibi in tex. in princi. sed secundum eos corrigitur infra eo. l. oleo. vbi vltra octauam permittebatur. Item & lex infra eo. l. eos. vbi maiorem permittit vsuram, quàm sit siliqua pro solido. Tu dic secundum Azo. & H. & Io. quod tantum in rusticis loquitur hæc authen. & ideo in cæteris serua leges illas. nam & aliàs subuenitur rusticis plus quàm aliis: vt infra de testa. l. fi. Et distingue circa hoc vsurat quã an mutuet quis pecuniam ad numerum, an aliud quod constet pondere, numero, vel mensura, primo casu si stipuletur in pecuniis vsuras, potest intra legitimum modum, non vltra: vt *tenus stipu lari licebit.*

infra

infra eo.l.eos.sed in rusticis vsque ad sliquam:vt hic.si autem stipuletur nomine vsurarum aliud quod consistat pondere, numero,& mensura: si quidem certum,non valet vltra legitimum modum:vt hic, & l.cū non frumentū.supra proxime.si autem incertum modum: tunc etiam vltra legitimum,& vltra cētesimam: vt infra.l.proxi.& ş.eo.l.si ea.& est ratio: quia in incertitudine se posuit: vt ff.de nau. fœ. l. periculi. nā potest esse quod plus aut minus percipiet,quàm nunc credat. & hæc serua in rusticis & aliis. Secundo casu, scilicet quando mutuavit quod est pondere, numero , & mensura: tunc si stipulatur vsuras, siue accessiones illius rei pro quantitate illa, vltra centesimam etiam potest stipulari:quia tāto minus poterit tunc valere, quòd non excedat,vnde ratione incertitudinis valet:vt innuitur in hac.l.vt infra eo. l.oleo.sed in rusticis vsque ad octauani modij: vt hic. Sed iure nouo secūdum Ioan. & Azo. & nos non solum in rusticis , & nou solum in minorandis vsuris vel accessionibus,sed ex toto tolluntur vsuræ vt in authen.de eccle.titu.§.j.colla.ix.vbi dicit seruandas regulas sanctorum quatuor conciliorum: sunt enim prohibitæ in Nicæno: vt.xlvij.distinct. cap. quoniam. Item si nulla lex diceret , adhuc non valerent:cum sint contra legem dei : & inferior non potest tollere legem superioris:vt ff.ad Trebel.l.ille à quo.§. tempestiuum.& de aīb.l. nam magistratus. Item Christus ad Paulum di. xit:Durum est tibi contra stimulum calcitrare. Item contra naturam est vt seruus tollat legem domini sui : vt supra de pact. l. seruus.non ergo stipulatio,non pignus,non iuramentum de his præstandis tenet:vt supra de legi.&constit.l.non dubium.& pro hoc etiam facit multum,quia dicta.l.Iustiniani in authen.de eccle. titu.est de suis vtimis. vnde iam quasi pœnituisse videtur de eo quod permiserat eas.nam posteriora prioribus derogant:vt ff. de iure codi.l.diuus.§.licet.& de leg.j.si mihi & tibi:§.fi. nec obstat huic opinioni in auth.de vsur.nau.colla.ix. quæ est post illam de eccle.titu.& permittit vsuram:quia speciale est in nautico fœnore, in quo etiam iure veteri multa erant specialia, propter periculum,quod subit creditor: & quod nudo pacto , & quod sine stipulatione debentur: vt ff.de nau .fœ.l.periculi. & infra eo.l.eos.§. j.Sed contra in authen.de eccle.titu.§.fin autem distulerint. Solu.ibi speciale duplici fauore, scilicet vltimæ voluntatis , & in legato ad pias causas relicto.

Vltra de iure ciuili iunctæ & sublatæ.

Legem superioris inferior tollere nō potest. Act. 9. & 26.

Fœnus nauticum multa habet specialia.

Ratione incertitudinis futurorum fructuū, aliquid iudicatur iustum: quod si appareret certum,esset iniustum.Bald.

XVII. Imp.PHILIPPVS A. Euxeno.

SI ea lege possessionem mater tua apud creditorem suum obligauit,vt fructus in vicem vsurarū cōsequeretur:obtentu maioris percepti emolumenti , propter incertum fructuum euentum † rescindi plácita non possunt.[a]

Vsuræ indebitæ solutæ prius sorte soluta, cum in sortem cedere non possint, vt indebitæ condicuntur. Bald.

XVIII. Idem. A. Castori.

INdebitas[b] vsuras etiā si ante sortem solutæ nō fuerint, ac propterea minuere eam nō potuerint,[c] sed post sortem redditam creditori fuerint datæ, exclusa veteris iuris[d] varietate repeti posse perpensa ratione firmatum est.

† al.deàs præsentum.

B

Vsuræ de iure ciuili iunctæ & sublatæ.

Legem superioris inferior tollere nō potest. Act. 9. & 26.

Fœnus nauticum multa habet specialia.

Solutioni

partitula

que tem

pus quis recipiat.

Oblatio facit debitū quid aperire.

Ratione incertitudinis futurorum fructuū, aliquid iudicatur iustum: quod si appareret certum,esset iniustum.Bald.

Hæc lex est singularis. Oblatio debiti & consignatio ac depositio , tempore & loco congruo cursum vsurarum impedit : à periculo casus fortuiti liberat debitorem: pignera dissoluit: hypothecaria obstat : quod etiam in traiectitia pecunia seruatur : creditori verò parit actionem contra depositarium & quemlibet detentorem. sed si debitor depositum recuperauit in veterem obligationem reincidit.b.d. Bal.

XIX. Idem A. Hyreniæ.

ACceptam mutuo [e] sortem cum vsuris [f] licitis creditoribus post contestationē [g] offeras. at si non suspiciant, consignatam in publico depone, vt cursus legitimarum vsurarum inhibeatur, [h] (in hoc autem casu [i] publicum intelligi oportet vel sacratissimas ædes , vel vbi competens iudex super ea re aditus deponi eas disposuerit) quo subsecuto, etiam periculo [k] debitor liberabitur,& ius pignorum tolletur, [l] quod actione vtili: sed non aperit quæ actio illa sit: tu dic depositi vel in rem.Vtuia.

e *Acceptam mutuo.*idem in omni debito,quod potest consignari, secus in eo quod consignari non potest : vt infra de donat. ante nup. authen.dos data. Quid ergo faciet debitor speciei quæ consignari non potest? Respon.offerat,& si quidem res oblata postea pereat,si est in specie,iure ipso debitor liberatur,si in genere, per exceptionem secundum Ioan. vt ff.de solu.l.qui decem. in prin.

f *Cum vsuris.* hoc ideo,quia totum debitū debet offerre , vt cursum vsurarum inhibeat. vt hic,& ff.e.l.tutor.ş.Lucius. nisi in tribus casibus. Primus quādo hoc actū est vt ff.eo.l.tutor.ş.Lucius. Secundus,quando non est liquidū: vt ff.si cer. pet.l.quidam. Tertius in libertate, vt ff.de sta.libe.l.cum heres.ş. item si decem.

g *Post contestationem.* id est post testium vocationem, & denunciationem,sicut & alibi.ff. de legi.& cōsti.l.fi.& ş.eo.l.ij.& hoc congruo loco tempore: vt ff.solu. l. fi soluturus. & de verbo.obl. l.qui Romæ.& infra de sol.l. obsignatione.§. sed ita demum.

h *Inhibeatur.*quid mirū ipso enim iure omnis obligatio tolli videtur:vt infra de solu.l.obsignatione. & ff.mānda.l.qui mutuā.ş.j. nec obstat quod nō sit directū dominiū creditoris: vnde nō datur ei directa rei vindicatio, sed vtilis vt j.in fi. huius l.nā nihilo minus ipso iure est debitor liberatus: sicut & heres cedēdo actionē legatario nomināis, liberatur ab actione ex testamento, non tamen à se seperari potest actio ex toto.ff.pro socio. l.iij. in princ. & de pecu.l.quod ergo,idē.in muliere, quæ fundū in dotē promisit.nā dādo eū liberatur:licet domina remaneat secundū quosdā: vt j.de iure do.l. in rebus.idem in eo qui soluit illi procuratori à quo est reuocatū mandatū.nam liberatur , licet nō efficiatur dominus pecuniæ creditor:vt ff.de so.l. vero procuratori.ş.sed & si quis mandauerit,& l.cum quis.ş.fi debitorē, sed B. dixit dominiū transire in dñm ,ppter precedēs mandatū. Vel dicas non ipso iure,sed per exceptionē tolli: vt in fi.l.dices. Itē hoc verū sine vsuræ per stipulationē siue officio iudicis debeantur.Sed quidam dicūt vt Io.tūc sola oblatione tolli:quod reproba.vt ş.eo.l.ij.& l.ex prædijs.Item hoc etiam in currentibus,nam quæ nondū " cœperunt currere,etiam sola oblatione tolluntur, vt ş.eo.l. si per te.

i *In hoc autem casu.*bene hoc casu dicit. nam aliàs aliter accipitur publici nomen : vt ff.ne quid in loco publi.l.ij.ş. publici.& aliter instit,de rerum diuisio.§.j.

k *Periculo.*omnimodo : sed sola oblatio liberat secundum distinctionem quam in prin.legis dixi.

l *Tolletur.* vt & ff.quibus mo.pig. vel hypo.sol.l. item liberatur. ş.qui paratus.& l.Paulus.ş.j.Si quæris an inducat pignoratitiam actionem sola oblatio ? distinguitur an fiat in iudicio , & tunc agit pignoratitia an non,& tunc non:licet possit debitor credi A tandi in vsuras. Vivianus.

Oblatio facit debitū quid aperire.

Solutioni

partitula

que tem

pus quis recipiat.

Oblatio sola debiti, an inducat pignoratitiam actionem.

agit pignoratitia? an non,& tunc non:licet possit debitor credi A tandi in vsuras. Vivianus.

torem petentem repellere, vt ff.de pig.act. l.si rem alienam. ş. fin.& d.l.item liberatur. ş.j.

a *Cum Seruiana.* id est quasi Seruiana, quæ hypothecaria vocatur,vt instit.de act.ş.item Seruiana.

b *Solutantur.* vt ff. de pig.act.l.aliena.ş. fi. & d.l.item liberatur. ş. j. & j.de lui.pig.l.fi. & j. de pign.l.si dominium. & l.creditor.

c *In traiectitiis .* vt debitor offerendo , consignando , & deponendo liberetur, de quibus dices j.tit.j.l.j.

d *Actione vtili .* depositi vel in rem , & sic non est in eum translatum dominium directum.

e *Eas receperit .* & hoc casu loquitur. ff. eod. l. debitor.in fi. sed qua actione tunc ipse conuenitur? Prima non : quia sublata est ipso iure. vnde in perpetuū , &c. vt ff.de sol. l. qui res.ş. aream & ff. depositi .l. j.ş.satisdatione. Respō. vtili in rem, vel ad exhibendum sicut quilibet alius : vt subiicit. Vel dic etiam prima cō uenit , & fingitur non facta depositio , cū non duraverit, vt ff. de in rē ver.l.si pro parte.ş.versum , Vel tertio dicas tolli per exceptionem, quæ exceptio fit ineficax cum debitor recipit pecuniam.

f *Sed contra depositarium.* vtili depositi.

g *Pecunias.*id est posidentem pecunias vtili in rem . collige ergo ex prædictis oblationem & consignationem & depositionem ipso iure vel per exceptionē tollere omnem obligationem : at depositio sola nihil : vt supra eo. l.ij. in fin.nisi cum non est cui offeratur: vt ş. eo.l si creditrici.in fi.Item oblatio sola vsuras futuras impedit, item pœnam committendam impedit, vt ş.eo.l. si per te.& ff. de arbi.l.Celsus. in fin.non illas quæ cœpgrant currere, vt ff.de admini . tute.l . tutor pro pupillo . ş j . Item sola oblatio tollit pignus, vt dixi.Item interitū facit esse creditoris: vt ff.de verb. obl.si seruum .ş. sequitur. Item in duobus casibus sola oblatio liberat debitorem à debito: vt j.de cond.inser.l.fi.& j. de fisce. & arc.l.j.lib. x. Sed quare sola oblatio non tollit cursum vsurarum inchoatarū, & tamen facit transire interitum ? Respon. nō possiunt cōsignari & deponi illa super quibus tractamus de interitu : & ideo sufficit oblatio. Item & si quandoque possunt, tamen in vsura est sola oblatio . cum vero dicimus de interitu, est oblatio, & sequitur interitus. nam & in pecunia si sequatur interitus , non tenetur debitor: vt ff. de sol. l.qui decem.in prin.

Oblatio sola debiti, an inducat pignoratitiam actionem.

Vsuræ quæ cœperunt currere, etiam sola oblatione tolluntur. Oblatio sola debiti, an inducat pignoratitiam actionem.

Pignus obligatum pro sorte , & vsuris, potest pro vtroque debitor retineri, sed pignus obligatum pro sorte tantum , non potest retineri pro pœna. b.d.Bald.& Salyc.

cum Seruiana [a] etiam actio manifeste declaret pignoris inhiberi persecutionem vel solutis pecuniis,vel si per creditorem stetit quo minus soluantur,[b] Quod etiam in traiectitiis[c] seruari oportet:creditori scilicet actione vtili [d] ad exactionem earum non aduersus debitorem , nisi fortè eas receperit,[e] sed contra depositarium, [f] vel ipsas competente pecunias[g].

Mandator & fideiussor conuenti vltra legitimum modum vsurarum,sunt ipso iure tuti: sicut reus principalis. b.d. Bald.

XX. Idem A. Aelio.

CONstitutionibus sacris, quæ vltra certum modum vsuras fœnebris pecuniæ exigi prohibent: mandatoribus etiam vel fideiussoribus subuentum est: quibus [h] quasi [i] mandator vel fideiussor conuentus vti potes. [k]

Simpliciter solutum credit in debitum vsurarum.hoc dicit.B.ald.Vel si. Simpliciter solutum creditore volente,credit in debitum vsurarum,seu prius in vsuras,quàm in sortem.b.d. Salycetus.

XXI. Idem A. Chresimo.

SI vsuras præstari pignore dato conuenerat ? [l] & incontinenti [m] numeratione facta , postea vel ante, propter quod debirum solutionē feceras , non designasti : habuit creditor in vsuras tibi accepto ferendæ solutæ quantitatis facultatem. [n]

Pignus obligatum pro sorte , & vsuris, potest pro vtroque debitor retineri, sed pignus obligatum pro sorte tantum , non potest retineri pro pœna. b.d. Bald.& Salyc.

XXII. Idem A. Carino.

PIgnoribus quidem interuenientibus, vsuræ quæ sine stipulatione peti non poterant, pacto [o] retineri possunt.[q] Verum [p] hoc iure constituto,cum huiusmodi nullo interposito pacto [q] tantum modo certæ summæ præstari pœnam conuenisse [r] proponas : nec peti nec retineri quicquam amplius potest , † [s] & ad pignoris solutionem [t] vrgeri te disciplina iuris perspicis.

B

Non considerantur quod casualiter contingit: & illud quod habet in se potentiam plus vel minus non dicitur excedere modum . b. d. Bal. Vel sic:Ratione incertitudinis conceditur, quod alias non concederetur.b.d Saly.

XXIII. Idem A. Iasoni.

OLeo quidem,vel quibuscunque fructibus mutuo datis,[v] incerti precij ratio addimenta vsurarum eiusdem materiæ suasit admitti.

Mater gerens negotia filij, tenetur ad vsuras pecuniæ quam administrauit.b.d.Bal. vel quam potuit fœnerare. Salycetus.

XXIIII. Idem A. Glauciæ.

SI mater tua maior annis constituta,negotia quæ ad te pertinent,gesserit:cum omnem diligentia [x] præstare debeat : vsuras pecuniæ tuæ quam administrasse fuerit cōprobata, [y] præstare cōpelli potest.

Species æstimata recepit vsuras.b.d. Bal. Vel sic:Species potest dari æstimata,vt eius æstimatio conuertatur in mutuum, & tunc creditor potest stipulari vsuras.n.b.d. Saly.

XXV. Imp. CONSTANTI. A. ad populum.

† al. posse.

a Vti vidit Salyc.

lus.ri.non ideo.ş j.

m Incontinenti. quæ enim incontinenti sunt, inesse videntur &c . vt hic,& ff.si cer.pet. l. lecta.& ş.de pac.l. pactis.

n Facultatem . vt & j. de solu.l.j. & ff. de pig. acti. l. cū & sortis . imò videtur etiā in grauius debitū,& sic in sortem: vt ff.de solu.l.j.ij. & iij. Solu . consideratur quoddā grauius debitum est vsura: quia magis inuite quis soluit , quod ad se non peruenit. quod non placet:nam & cum qs suo nomine debet,item & fideiussor.o nomine,si soluit,indistincte videtur solutum in duriorē causam : & durius est quod suo nomine, quàm quod alieno: vt ff. de solu. l. & magis . Dic ergo ibi loqui cum ex pluribus causis est debitor: hic cum ex vna partiin principaliter , partim accessorie, Accursius.

Pignoribus.] CASVS. Mutuani tibi decē, & obligasti pignus , & actum est vt pro vsuris pignus teneatur . si eas solemniter stipulatus nō fuit , vsuras legitimas petere nō possum: puta non conuenras per stipulationem : habeo tamen retentionem pignoris pro eis & hoc in prima . Si vero dictum non erat quod pignus pro eis teneretur , nihil ampli? sorte petere possum : nec habeo retentionem pignoris,sed ad restitutionem pignoris compellendus sum .& hoc in secunda.Viuianus..

*o Pacto.*i.ratione vel nomine pignoris possunt,cū hoc dictū est vt pignus pro eis vsuris teneatur:vt hic:& ş.eo.l.p retentionē.

*p Verum.*lege ita.Hoc. f.est verum iure cōstituto iamdudum, j.in d.l.per retentionem a. & ff.de pig.l.gregę.§.fi.&c.

*q Pacto.*vt per pignoris retentionem possint seruari.

*r Conuenisse.*nudo pacto, cum sine stipulatione peti nō possit, sic nec vsura: vt ş.eo.l.quamuis.j.

s Amplius potest.f.sorte.

*t Solutionem.*id est restitutionem.

Leo quidem.] CASVS.Mutuani tibi oleum , vt tantundem cū accessione in eadem messura in fine anni redderes , an valeat talis conuentio,quæritur? Dicitur quòd sic: licet hæc accessio excedat legitimum modum vsurarum & hoc ratione incerti precij & incerti exitus introductum est.

v Mutuo datis. ita vt tantumdem olei cum accessione in eadem materia reddatur vsque ad legitimum modum . Idem etiam si fiat solutio in pecunia,& valebit etiam vsque ad legitimū modum vsque ad duplum propter incertitudinem. nam poterit esse quòd longe minus valebit tunc oleum, vel longe plus quàm nunc.& facit.ş.eod. frumenti.

Si mater.] CASVS.Mater tua gerēs negotia tua,pecuniā tuā fœnori nō dedit:si dare cōsueuisti,&nō dedit,tenebitur.Vi.

x Diligentiam. regulariter,vt ş.de nego.gest.l.tutori.

y Comprobata. si & ipse dominus consueuerit fœnerare , vt ff. cō l.qui *

co l.qui semisses.§. fin. Item hoc si potuerit fœnerare. Itē præstat etiam sic periculum nominū,nisi subito suas substātias amiserint: vt ff.de neg. gest.at qui natura.§.fi.& l.litis.§.j. Ac.

PRo auro.] CASVS. Volebā à te accipere x. mutuo:non habebas:sed aurum æstimatū dedisti : & conuēnit vt æstimationem cum vsuris redderem : an valeat hæc conuentio, & debeantur vsuræ,quæritur? respon. quòd sic. & hoc dicit Imperator vt solui & promitti possint vsuræ.

a *Pro auro & argento.* his æstimatis omnibus,quę consistunt pondere,numero,vel mensura.

b *Et veste.* æstimatis datis, vt reddatur æstimatio: vt & §.fi cer. peta.l. si pro mutua. nam speciērum non præstatur vsura, nisi in casibus : vt ff. c. l. in fideicommiss. in fin. l. cum quidam.§.fi.de peti.hęre. hæres furiosi. §. fi. vel forte etiam si in illis casibus fuerint species æstimatæ , arg.j. de secun.nup.l.hac edictali. §.his illud.

EOs.]CASVS.Mutuaui tibi decē: pignus obligasti : stetisti per triginta an. vel quadraginta quod nec solui nec fortem, nec vsuras,nec pignꝰ petij: certum est quod condictio certi ex mutuo, sublata est spacio triginta an. sed nunquid petitio vsurarum similiter sit sublata,quæritur? Respon . videbatur quòd non , nisi vsurarum illarum , quas potui petiisse , iam elapsum sit spacium triginta an . nec petij , pura si vsuras primi anni & secundi nolui petere: sed vsuras sequentium annorum petij,quia eis nondū præscribitur per triginta an.nūquid possim petere? Ad hoc respon . quòd nō , quia extincta est accessoria de vsuris,actione principali de mutuo extincta,& hoc in prima.In secunda dicit,q̄ illustres, & qui super eos sunt, possunt stipulari vsuras vsque ad tertiam centesimæ : vtputa sors est in xij. vsura mēsis erit quatuor: mercatores possunt stipulari vsque ad besses centesimæ: qui si mutuarūt triginta suo periculo,possunt stipulari centesimam, quæ æquiparatur sorti in annum, & hoc ideo est,quia pecunia talis periculo mutuantis est, puta cū quis stipulatur decem pro libra . Alij possunt stipulari vsq; ad mediā cētesimæ: quia si mutuaui xx. possum stipulari.x. creditores non debent detrahere de sorte. & hoc in tertia.Item per interpositas personas non debent maiores vsuras stipulari. & hoc in quarta. vnde ista lex tota loquitur cum nō mutuatur agricolæ:secus si mutuarerur agricolæ: vt in auth.ad hæc.

c *Eos.*scilicet iubemus.

d *Vel quadraginta .* hoc refertur ad hypothecariā , vel etiam ad personalē,facta in ea contestatione litis: vt j. de præscrip . triginta an. l.fi. Sed quid si hypothecaria sit sublata decem vel viginti annis? quare nō agit pro vsura,cum principalis obligatio duret: vt in contrario casu: vt j . de luit. pig. l. intelligere? Rñ.Io.hoc verum , cum pro vsura pignora teneantur. Vel intellige hanc l. quando præscriptione quadraginta annorum tollitur hypotheca ria : Item cur tollitur accessoria obligatio vsurarum per aliam accessoriam sublatam immo(vt dicam verius) principalis scilicet vsurarū petitio quæ est principalis quo ad pignus quod pro

Gl.vlt. in c.si diligēti. me.extra de foro com pe. inducis hanc l. in arg.quod sublato principali tollitur accessorium.

PRo auro & argento[a] & veste[b] facto chirographo licitas solui vel promitti vsuras iussimus.

Ista lex est notabilis: & licet sit correcta in quantum permittit vsuras: tamen bona notabilia extrahuntur ex ea. & principium hoc dicit in summa. Debitor tutus præscribitur in principali debito vel re principali , est etiam tutus in vsuris cum fructibus.h.d. vsque ad.§.super.Bald.

XXVI. Imp.IVSTINIANVS A.Mennæ.P.P.

EOs[c] qui principali actione per exceptionem triginta vel quadraginta annorum, siue personali siue hypothecaria cecidерunt : iubemus non posse super vsuris vel fructibus præteriti temporis aliquam mouere quæstionem , dicendo ex hisdem temporibus eas velle sibi persolui, quæ non ad triginta vel quadraginta[d] præteritos annos referūtur,asserendo singulis annis earum actiones nasci . principali enim actione*non subsistente,satis superuacuum[e] est super vsuris vel fructibus adhuc iudicem cognoscere.

Modus vsurarum hic taxatur: & non valet consuetudo quæ vlteriores vsuras permitteret: & fœneratores non possunt aliquo prætextu fraudare taxationem huius legis , nec per interpositā personam circumuenire . Et si dubitatur an persona sit interposita necne, deferetur iuramentum purgationis.h.d.non obstante vsque ad fi.Baldus . Vel sic: Modus vsurarum hic taxatur secundum varietatem personarum: nec consuetudo vel commentio contraria est seruanda : & si dubitetur an in

A eis teneatur? Respon .hæc sola ratio non est sufficiens , sed eam adiuuat:quia ex stipulatione agenti ad vsuram , obstat præscriptio xxx. an.quæ respōsio valet, cum xxx . annis vel quadraginta an.tollitur hypothecaria.

c *Supernacuum est.* vt ff. de reg. iuris .l. cum principalis. & ff. de pecu.leg.l.nam quæ.& j.de præscript. xxx. an. l.si quis emptionis.§.fi. Sed contra infra in prædicto titu.l, cum notissimi.§.in his etiam. vbi dicit , ex initio cuiuscunque anni incipere præscribtionem . Solu. hic odio vsurarum . vel verius vt ibi. Item contra infra de lutt . pign. l. intelligere . Solu . de alio accessorio ibi:& de alio hic . Item distingue hic, an vsuræ debentur iudicis officio? & tūc siue tollatur prin. cipalis præscriptione, vt hic: siue per sententiam: vt §.eo.l.in bonæ fidei . & infra depositi. l.iiij.siue solutione:tollitur semper accessoria, vt ff.de eo quod certo loco.l. centum. & l.fin. si autem stipulatione: tunc etiam si principalis per præscriptionem tollitur , & accessoria, vt hic. secus si per sententiam vel solutionem sortis: vt dicta.l. centum Capuæ.

f *Etiam generalem .* non solū singula exponere.

g *Præcedentibus.*vt super illustribus. vel die illustres qui tantum dignitatem habent. sed si administrationem habēt: tunc dicuntur eos præcedere . Et not. materiam huius l. comprehendi in his versibus: Discant illustres stipulari posse trientes: Et mercatores sibi possint quærere besses.

Vsuras tollitur per exactionē, non per tempus.

Quærere semisses possint communiter omnes.
In traiectitiis vires centesima sumis.

h *Tertiam partem centesimæ:* sors est duodecim, vsura sit in anno quatuor. sed & si octo, tunc est bessis. si æquiparatur sorti,tunc est centesima.

i *Exagerint* , id est stationibus . ab erga , quod est opera , & steron quod est statio: vt §.de episco.& cleric. l. ij.

Exagerint quid sit.

k *Vel specierum.* datarum æstimatarum . vel pone exemplum vt §.eo. l. oleo.Et dic specierum datarū vt traiiciantur.item etiam est traiectitia , vt si piscatori detur pecunia in apparatum : vel athletæ , vt se exerceat : vt ff. de nau.fœ.l.periculi. Nota ergo quatuor casibus vsuram centesimam præstari in traiectitia vel quasi: vt hic.Item in accessione frumenti,vel vini,vel hordei:vt §.eo .l. frumenti. Item post tēpus quadrimestre: vt j. de vsur.rei iud.l.fi.Item in pupillari pecunia clam accepta . ff. de neg. gest. l.qui siue.Item in quinto : vt ff. pro so.l.cum duobus.§.j.& j. de mutuis.dicti.pri.l. si vt proponis. Item in sexto: vt §.eo.si ea.Item not. quandoq; lex statuit alium certum modum extra generalitatē quæ hic est,vt semisses: vt j. de his quib.vt indig.l.j in fin.Item quartam cētesimæ: Vt auth.hoc ius porrectū est.§.de sacrosanc. eccle.Item in agricolis siliquam: vt §.eo. auth.ad hæc.

Vsuras centesimæ quando.

l *Vsurarum nomine.* etiam fiscus: vt j. de vsu.fis.l.fi.lib. x.

m *Exigi solent.* vt in bonæ fidei iudiciis: vt §. e. l.in bonæ fidei. velin legatis,& fideicōmissis: vt §.in qui.cau.in integ. restit.nō est necessiu minorū.Vel dic vt §.e.l.frumēti.&.ff.eo.l. etiā. H.

n *Consuetudinis.* vt & j.quæ sit longa consue. l. ij . Hoc verum nisi iu

nisi iurauerit sequi consuetudinē : quod non placet: vt supra de legi.& consti.l.non dubium.Sed minui possunt occasione cōsuetudinis.aItem vbi simpliciter vsuræ legitimæ sunt promissæ, debētur ,i. tot.q.§.ex cæteris.licet sit ar.cōtra.ff.c.l. quod in stipulatione.

a *Vel Sed. remittit ad* ,i. tot.q.§.ex *extra de v.*

b *Superfluo.*no. vtile non vitiari per inutile.

b *Compelletur.* vt & ff. de cōci.indebi.l. si non sortem. in princi. & facit.ff.eod. l. vsuras. & l. placuit.& l.Caius.& l. j.in prin.

c *Siliquarum.* id est certum nummorū numerum , vt vnum piscem emat, & cum sua familia gaudeat.

d *Vel siserularum.* quas forte , vt dicit quidam, dabāt executoribus pro hac pecunia petenda: vel tabellionibus pro cautione scribenda.

e *Interdictum est.* nam quidam possunt maiores stipulari quàm alij: vt supra ea.l.§.super.Fit ergo hic fraus de persona ad personā. & facit ad hoc.ff. de legi. & senatusconsul. l. contra legem,& ff. de aucto. tuto.l.pupillus.§.fin.

f *Sacramenti.* nota vt di xi supra de his qui ad ecclē.confu.l. præsenti.§. ficubi. sed hodie nō vatent : vt dixi supra eo. tit. *No.hic Saly. quod authen.ad hæc. propter difficultatē pro tantorum temporum* legem istam stipulatus & *ff. ar.* est vltra modum taxa- *quod valet* tum , præcedens lex vi- *obstantio ce-* res habet, & secundum *ssoris ad-* eam fiet exactio. & hoc *mittēs fac-* in prima.In secunda di- *tum proba-* cit quod nullus debet *tionem in* stipulari vltra duplū sor *probando a-* tis: sicut olim fieti con- *liquem vsu* sueuit: nec pignora quo *rarum.* rum occasione consuetum erat olim vltra duplum stipulari , nullo modo hodie procedant, nec vltra duplum tenēantur. & hoc in secunda. Hæc quæ dicta sunt,sunt obseruanda in bonæ fidei contractibus:& in alijs quibus vsuræ debentur vel exiguntur.& hoc in tertia. Viuia.

Vsuras taxatio est in his casibus.

Vsura debetur in traiectitia.

Exagerint quid sit.

** eandē stu dia.*

In scripta nostra exemplaria hoc vsurarum. non exactionis. sed mutuationis. legitur.

g *Statuimus.*§.l. proxima.

h *Exactiones.*& sic legitimum modum excedat:& sic in parte seruatur, & in parte non. & ponit exemplum. ff.de legi. & senatusconsul. cum lex.

Fœnerātibus.

i Exigi.per retentionem pignoris.

k *Censemus.* vt & infra manda.l precij.& facit supra.l.proxi.

VT nullo.] CASVS. Vt vsura vsurarum non exigatur. veteribus legibus fuerat constitutum, sed non ad plenum: cōtra modū huius fecerit constitutionis , nullam penitus de superfluo[a] habeat actionem, sed & si acceperit, in sorte hoc imputare compelletur,[b] interdicta licentia creditoribus ex pecuniis fœnori dādis aliquid detrahere vel retinere siliquarum[c] nomine , vel sportularum,[d] vel alterius cuiuscunque causæ gratia. Nam si quid huiusmodi factum fuerit, principale debitū ab initio ea quātitate minuetur,vt tam ipsa minuenda pars, quàm vsuræ eius exigi prohibeantur.

¶Machinationes etiā creditorum qui ex hac lege prohibiti maiores vsuras stipulari, alios medios subiiciunt quibus hoc non ita interdictum est,[e] resecantes,iubemus si quid tale fuerit attentatum,ita vsuras computari, vt necesse esset , tanquā si ipse qui alium interposuit, fuisset stipulatus. in quo casu sacramenti[f] † etiam illationem locum habere sancimus.

Lex nouæ trahitur ad præterita quatenus pendet de futurō : non quatenus vobur & perfectionem recepit pro tempore præterito.h. d.Bald.

XXVII. Idem A. Mennæ præfecto prætorio.

DE vsuris, quarum modum iam statuimus,[g] prauam quorundam interpretationem penitus remouentes, iubemus etiam eos qui antè eandem sanctionem ampliores quam statutæ sunt,vsuras stipulati sunt, ad modum eadem sanctione taxatum ex tēpore lationis eius suas moderari actiones, scilicet illius temporis,quod ante eam desluxit*legem,pro tenore stipulationis vsuras exacturos. [h] ¶Cursum insuper vsurarū vltra duplum minime procedere concedimus,nec si pignora quędam pro debito creditori data sint , quorum occasione quædā veteres leges & vltra duplum vsuras exigi [i] permittebant. quod & in bonæ fidei iudicijs, cæterisque omnibus casibus † quia olim si mutuaui decem,poteram rediger vsuras n sortem : puta sors erat x. vsura v. poteram redigere in sortem x. & v. & ita essent xv. & illorum xv. poteram stipulari vsuras. sed hoc erat obseruare verba , & non sensum: ideo statuit imperatur, vt nullo modo vsura præteriti vel futuri temporis in sortem redigatur, sed maneat vsura semper vsura : nec sors incrementum vsurarum suscipiat , sed sorti tantum accedat vsurarum incrementum.

Vsura in sortem conuerti non potest:& leges non imponuntur verbis,sed rebus.h.d.Bal. Vel sic: Sicut vsura vsurarum non potest exigi, ita nec in sortē singulis annis imputari,alias lex esset imposita verbis,& non rebus. h. d. Bald.

1 *Constitutum fuerat.*vt & ff.eo.l. placuit. & de condict.indebi. l. si non sortem.in princ.& supra ex qui cau. infra itro.l. improbum.

m *Ponere.*quod esse non debet : vt infra communia de leg.l.ij.in fi.vt scilicet vsuræ præteritæ vel futuræ pariant vsuras : vt & infra de vsur. rei iudi.l.fina.Sed si vsura præterita sit oblata in præsentia , & postea ex causa mutui concessa, valet. nam duo actus creduntur intercuenire: vt ff.si certum peta.l.singularia.

DE NAVTICO fœnore.

Nautica vel traiectitia dicitur pecunia , quæ traditur vt trajiciatur, & cuius creditor suscipit periculum:& eius centesimam vsuram creditor stipulari permittitur : eamq; præstabit debitor quaod periculum susceperit creditor,& ex quo nauem nauigare contigerit,vt ff.eodem.l.1.& l.periculi. & infra. l.ij.& l. fina.

Pecunia nautica quæ dicatur.

ADDITIO. *Aduertas hic quod etiam iste modus fœnerandi,licet creditor suscipiat in se periculum pecuniæ , est de iure canonico prohibitus: vt in c.nauigauti.i.resp.on. extra de vsuris,*

TRaiectitiam.] CASVS. Si pecuniā traiectitiam vltra mare vehendam mihi credidisti tuo periculo , & vsuram centesimam stipulatus es : tandiu debebuntur vsuræ centesimæ, quousque nauis adpulerit ad portum:tūc enim cessat tēpestas maris, qua cessante cessant centesimæ,& tunc incipit esse meo periculo, & communis vsura debebitur.Viuia.

n *Communium vsurarum.* sed non centesimarum.

o *Adpulerit.* si cousque ad se periculum creditor suscepit , & exinde communis præstatur vsura, si pecunia non fuerat soluta seruo sequenti eius gratia, vel consignata non fuerit: vt ff.eod.iij.Accursius.

CVm dicas.] CASVS. Si pecuniā mihi mutuasti vt tibi redderetur in ciuitate Hierusalē, & cōuenit vt esset periculo mei debitoris

debitoris: quæ vsuræ præstari debeant, quæritur? Respondet A quòd vltra legitimum modum non exigentur. Quis etiã ille modus, habes supra tit. j. l. eos. §. super. Viuianus.

a *In sacra vrbe.* Hierusalem, vel Romæ.

b *Professaris.* vnde communiure est periculo debitoris: vt supra si certum peta. l. incendium.

c *Licitum.* quid liceret, habes supra tit. j. l. eos. §. super.

A iure communi non recedituri nisi pactum in contrarium reperiatur. ius autem commune continet. l. incendium. supra. si certum pet. quod ergo in contractu non dicitur, pro non intellecto censetur. h. d. secundum Bald. Vel sic: Pecuniæ nauticæ debitoris est periculum, nisi aliud fuerit conuentum. h. d. Salycetus.

CVm proponas te.] CASVS. Si mihi pecuniam mutuasti, periculum quousque nauis in Africam veniret, & in portu Salonitanorum vbi deferebatur, pecunia solueretur, qui portus est in Africa, in te suscepisti: & vsuras stipulatus es cetesimas: an si antequam nauis ad locum destinatum peruenisset, propter illicitas merces quas vehebam, nauis confiscatur, periculum pecuniæ amissæ ad te pertinere debeat, quæritur? Dicitur quòd non: quia pecunia non ex discrimine tempestatis malis amissa est, sed propter illiciras merces, & sic propter delictum tuum: vnde sicut si nauis salua ad portum veniret, tu tenens. Viuianus.

d *Mercibus.* vt atramento (aliàs ornamẽto) regali, vel vestibus imperialibus vel similibus. nam tunc nauis cũ mercibus confiscatur: vt ff. de publi. l. cotem. §. dominus. & §. illicitarum.

e *Quæ.* scilicet illicita.

f *Tempestatis.* ex qua sola periculum suscepisti.

g *Non permittit.* culpa enim debitoris præcessit casum: vt & ff. commo. l. si vt certo. §. interdum.

II. Iidem A A. Chosimaniæ.

CVm dicas te pecuniam ea lege dedisse, vt in sacra vrbe[a] tibi restitueretur, nec incertum periculum, quod ex nauigatione maris metui solet, ad te pertinuisse profitearis: [b] non est dubium, pecuniæ creditæ vltra licitum[c] modum te vsuras exigere non posse.

Ista lex est multum notabilis. Qui suscepit in se periculum nauigationis, intelligitur in se suscipere periculum fortunæ, non culpæ debitoris. h. d. Baldus.

III. Iidem. AA. Iuniæ.

CVm proponas te nauticũ fœnus ea conditione dedisse, vt post nauigiũ quod in Africam dirigi debitor adseuerabat in Salonitanorum portũ naue delata, fœnebris pecunia tibi redderetur, ita vt nauigij C duntaxat quod in Africam destinabatur, periculum susceperis, perque id vitium debitoris necloco quidem nauigii seruato, illicitis comparatis mercibus, [d] ea quę[e] nauis continebat, fiscũ occupasse amissarũ merciũ detrimentũ, quod non ex marinæ tẽpestatis [f] discrimine, sed ex præcipiti auaritia, & inciuili debitoris audacia accidisse adseuẽtur, adscribi tibi, iuris publici ratio nõ permittit. [g]

Debitor generis liberatur per interitum, si creditor suscipit in se periculũ: alias nõ. h. d. Bal. Vel sic: periculum pecuniæ traiectitiæ spectat D ad debitorem, nisi aliud sit actum. h. d. Salycetus.

IIII. Iidem AA. Eucharistio.

TRaiectitiæ quidẽ pecuniæ quę periculo creditoris mutuo datur, casus, antequam ad destinatum locum nauis perueniat, ad debitorem[h] non pertinet.[i] Sine huiusmodi vero cõuentione[k] infortunio naufragij debitor non liberabitur.

TITVLVS XXXIIII. DEPOSITI, VEL contra.

Casus verus, non casus pretensus liberat debitorem, etiam si interficiatur. h. d. Baldus. Vel sic: Periculum depositi contingens casu non dolo vel lata culpa depositarij, spectat ad deponentem. Salyc.

I. Imp. ALEXANDER. A. Mesteno.

SI incursu latronũ, vel alio fortuito [l] casu ornamenta depositа apud interfectũ [m] perierint[e] detrimentũ ad hæredẽ eius qui depositũ accepit, qui dolum solũ & latã culpam [n] (si non aliud specialiter cõuenit [o]) præstare debuit, nõ pertinet. Quod si prætextu latrocinij commissi, [p] vel alterius fortuiti casus, res quæ in potestate hæredis sunt, vel quas dolo desijt possidere, non restituuntur, tam depositi, quàm ad exhibendum actio, sed & in rem vindicatio competit. [q]

In actione depositi vsuræ veniunt ex mora. Baldus & Salyceus, quod intellige in quantitatibus: secus si in specie: vt ff. de vsu. l. in fideicommissi. §. fi. h. d. Baldus.

II. Imp. GORDIANVS. A. Celso.

VSuræ [r] in depositi actione sicut in cæteris [s] bonæ fidei iudiciis, ex mora venire solẽt. [t]

Depositum vltra dẽ tenetur & culpã.

Casus fortuitus non præstatur.

Depositarius vtendo facit furtum: & si non consentiunt furti, sed depositi, debet agere gratias exactori. h. d. Bald. Vel sic, Si depositarius vtatur re deposita inuito deponente, furtum facit: & si non consentiunt furti, sed depositi, debet conqueri vt furi exactori. Salycetus.

III. Idem. A. Austero.

SI depositi experiaris, non immeritò etiam vsuras tibi restitui flagitabis [a] cum tibi de beat gratulari [b] q, furti [c] eum actione non facias obnoxium. [d] Siquidem qui rem depositam B inuito domino sciens prudẽsque in vsus suos conuerterit, etiam furti delicto succedit.

Lata definitiua officium iudicis in accessoriis consequitur. h. d. Bal. concordat Sa.

IIII. Idem A. Timocrati.

SI deposita † pecunia is qui eam suscepit, vsus est: [e] non dubium est etiam vsuras debere præstare. [q] Sed si cum depositi actione expertus es, tantummodo sortis facta condemnatio est, vltra non potes propter vsuras experiri. Non enim duæ sunt actiones, alia sortis, alia vsurarum [f], sed vna: ex qua [g] condemnatione facta, iterata actio rei iudicatæ exceptione [h] repellitur.

Instrumenta apud sequestrum deposita per conductorem & locatorem, debent de iure reddi conductori fact. l. solutione. Bal. Vel sic: Sequester tenetur restituere sequestrum ei de quo actum fuit impleta conductione. Item debitor, post quam solvit, tutus est, licet non rehabuerit instrumenta debita. hoc dicit. Paulus de Castro.

suos vsus conuertit, etiã nulla mora alia interueniente: vt hic, A & ff. eo l. Lucius. j. & l si sacculum. §. fin. & l. die. §. j. & infra. e. l. si depositi. & l. si is qui depositum. & ff. de neg. gest. l. atqui. §. pe. & de pigno. act. l. quamuis. §. fina. & l. sequen & l. fina. & infra de pac. inter emp. & ven. l. in initio. & infra de act. empt. l. curabit. & l. fructus.

Si depositi.] CASVS. Si pecuniam depositam, signatam, & clausam penes me habeo, nec restituo: ex mora tenetur ad vsuras: & sic debeo gratulari deo, si conuenias me actione depositi, cum furti possis me facere obnoxiũ, quia qui rem depositam sciens in vsus suos conuertit, furti etiam tenetur. Viuia,

a *Flagitabis.* cum pecunia numerata sit.

b *Gratulari.* scilicet depositarius.

c *Quod furti.* Distinguitur: aut signatã, aut numeratã. si signatam, tenetur furti ad duplũ. ff. eo. l. si sacculum. si numeratam, tantundem tenetur reddere.

d *Obnoxium.* Loquitur ergo cum clausa est deposita: alioquin si aperta, videtur concedere vt vtatur: vt ff. eo. l. die. §. j. Item expresse concedat ab initio, agitur tamen vt sit depositum: vt ff. eod. l. Lucius. j. & l. si sacculum. §. j. aliàs in dubio esset mutuum ex tunc: vt ff. si cert. pet. l. quod si ab initio.

Si deposita.] CASVS. Si pecuniam penes me deposuisti, & ea vsus fuero: quin ad vsuras tenear, & nõ solum ad eas, quibus fuero vsus, dubium non est, & hoc in prima. Si vero iudicio depositi in sortem tantum fuero codẽnatus, propter vsuras postea experiri non poteris: quia sortis & vsurarum non duæ actiones sunt, sed vna. Viuianus.

e *Vsus est.* cum esset clausa: vt supra dixi. l. proxi.

f *Vsurarum.* quod est verum in vsuris quæ petuntur ex officio iudicis in bonæ fidei iudiciis, & illa lex cõtra. ff. de eo quod certo loco. l. centum. loquitur in vsuris debitis ex stipulatione. & dicit quòd diuersæ sunt stipulationes, & diuersa iudicia: quia tunc possent peti etiam post sententiam: vt ibi, & de excep. rei iud. l. si in iudicio. & supra de iudi. l. j.

g *Ex qua.* scilicet actione.

h *Exceptione.* prodest ergo exceptio rei iudicatæ condemnato. & sic est contra. ff. de excep. rei iudi. l. euidẽter. & l. si à te. §. j. Sol. non prodest ei in quo est condemnatus, sed in quo fingitur absolutus. scilicet de vsuris. sed hoc nõ placet Io. vt ff. de neg. gest. l. si autem. §. fi Vel dic non prodest antequam soluat condemnationem: vt ibi. postea sic: vt hic, & ff. de excep. rei iudi. l. si quis cum totũ. §. plane. nec hoc placet; quia nec hic soluerat vsuras. Dic ergo quòd hæc est ratio: quia non potest iurare accessorium sine principali: vt hic, & ẽ de vsu. l. in bonæ fidei. & l. eos. in princi. & secundũ hoc iterata actione vsurarum repellitur exceptione rei iudicatæ, scilicet illatæ, & distingue vt & ibi dixi. Sed nonne officiũ per se etiam exercetur? vt in restitutione minorum. quare ergo hic non durat post sententiã? Respõ. triplex est officiũ. vnũ quod principaliter intenditur, per quod restitutiones petuntur: vt ff. de mi. l. q si minor. §. fi. & salaria constituuntur aduocatis: vt ff. de va. cog. l. j. §. in honoratiis. & aliud quod inhæret arbitrariis, & hoc perit perefluxu actione principali: vt ff. de eo quod certo loco. l. centũ. & l. fi. nisi in casu: vt ff. eo. tit. l. iij. §. item Iulianus, est tertium quod inhæret actionibus bonæ fidei: & hoc similiter cũ actione perit: vt hic, & ff. de act. empt. l. qui per collusionem. §. j. & §. de vsu. l. in bonæ fidei. A DDITIO. Hoc intellige in vsuris actionis bonæ fidei. secus vero in fructibus: quia illi veniunt iure actionis: vt vult glos. in verb. bonæ fidei. prope fi. in §. actionum. instit. de actio.

Depositum vltra dẽ tenetur & culpã.

Casus fortuitus non præstatur.

Officium iudicis est triplex.

Propter.] CASVS. Ego ex causa conductionis fundi debebam tibi decem. soluisti bi quinque, & instrumenta conductionis de posui apud quendam eo pacto, vt soluta residua pecunia, illa instrumenta mihi redderentur: solui residuam quantitatem pecuniæ quam debebã, nec instrumenta recepi: qualiter mihi subueniretur? Respõ. soluta à me pecunia quæ debebatur ex pacto, possum petere instrumenta deposita ab eo apud quem sunt in sequestro.

i *Propter.* loquitur colono qui nummis colit, & partem soluerat, & de residuo cauerat, & apud communem amicum instrumentum deposuerat.

k *Aduersario.* locatore.

l *Conductione.* ſ. domus: quia soluerat partem, & de communi consensu apud aliũ deposuerat instrumentum.

m *Ea.* instrumenta.

n *Conuenire.* depositi sequestraria: vt ff. eo. l. si in Asia. §. cum sequestro. vel præscriptis verbis: vt ff. de præscript. verb. l. apud. & facit. j. l. proxi.

o *Tuum es.* vt j. loca. l si conductionis. & ẽ. de condic. ex lege. l. dissolutæ.

V. Impp. VALERIA. & GALLIEN. AA. Claudiano.

PRopter [i] instrumenta quidẽ quæ te deposuisse cum aduersario [k] tuo dicis, vt residua pecunia quæ ex conductione [l] debebatur, soluta, ea [m] recideres: si id q, placuerat impleſti, sequestrũ potes conuenire. [n] Quamuis autem hæc reddita non fuerint: tamen aduersus eum à quo fundũ cõduxeras, si omne quod ex hoc contractu debebatur, reddidisti: ipsis solutionibus tutus es [o].

Sequester instrumentorum tenetur ea reddere in casu reddendi. h. d. Baldus. Vel sic: Sequester tenetur seruare legem à partibus sibi datã. Salyc.

VI. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS. AA. Alexandro.

IS penes quem vtramque partem transactionis [p], vel alia instrumenta commendasse dicis: legem qua hæc suscepit, seruare necesse habet. [q]

Per instrumentum factum inter te & Titium, in quo continetur quod tu mutuasti ei centum quæ tibi deposuerant, potuisti deponere istum casum alibi. Bald. Vel sic, Depositarius tenetur deponentem non ille cui pecuniã in depositum credidit. Salyc.

VII. Iidem AA. Attico.

DEsiderium tuũ cum rationibus iuris non congruit, [r] nã si custodiam pecuniæ suscepisti, quam aliis à te mutuo datam, conscriptum instrumentum quo hãc tibi reddi profiteris, arguit: [s] solutionem eius competentem improbè recusas.

Desiderium.] CASVS. Si pecuniam quam penes te deposui, alij mutuasti: & inde factum sit instrumentum, quo cauit se reddituram quandocunque eam peteres: si te conueniam non ob hoc minus solutionem pecuniæ improbè recusas, quia alij mutuo concessisti, & quod de ea reddenda per instrumentum tibi caueri feceris. & si id desideras, desiderium tuum nulla iuris ratione subnixum est. Viuianus.

p *Penes.*] CASVS. si ego & tu instrumenta transactionũ vel alia ad nos spectantia apud aliquem cõmendauimus, fides depositi seruanda est: & ideo illa instrumenta debebit reddere alteri nostrum vel ambobus, sicut nos conuenimus.

q *Partem transactionis.* id est instrumenta transactionum.

r *Habes.* vel per actionem depositi, vel per actionem præscriptis verbis: vt ẽ. l. proxi. & ff. de dolo. l si oleum. in princ. & hoc nisi sit improba lex: vt ff. de præscript. verb. l. si rem. §. si.

s *Non congruit.* quod plerumque euenit.

t *Arguit.* i. argute probat, cũ sit publicè: vt in auth. de fide instru. §. si vero moriatur, col. vj. Et dic q depositarius pecuniæ mutuatæ eã alij, vel deposuerat apud aliũ forte hoc pacto, vt statim cũ deponẽs repeteret reddatur pecunia: nũc autẽ dicit depositari [t], cõueniẽdũ debitorẽ cui mutuauit illã pecuniã vt instrumẽtũ dicit, nõ se: quod dicere non potest: vt hic, & j. l. px. & supra

supra de act. & obl. l. eum & ſ. ſi cert. pet. l. non aduerſus. & ff. de condic. indeb. l. his ſolis.

Si is.] CASVS. Si pecuniam apud te depoſiti, & alij mutuaſti: ſi feciſti conuentionem ſcilicet de cuſtodiendo, & reſtituendo; nō ſolum tu teneberis, ſed etiam is qui tibi ſucceſſit. & hoc in prima parte. An autem aduerſus eum cui mutuaſti, actio mihi competat, quæritur? Reſpon. quod ſi exiterit, aduerſus poſſeſſores habeo in rem actionē. & hoc in ſecunda.

a *Suſcepta fide.* ſecundum quam cuſtodire & reſtituere debet, vt ple ne diximus ſupra l. pro xi.

b *Vindicatione.* vt & ſ. ad exhi. l. ſi res.

Actio depoſiti perſonalis debitoris non ſequitur debitorem. Bald. Vel ſic: Actio depoſiti vt perſonalis, competit contra depoſitarium, & eius hæredem, non contra ſingularem eius rei debitorem. Salyc.

VIII. Iidem. AA. Alexandro.

Si is qui depoſitam à te pecuniam accepit, eam ſuo nomi ne vel cuiuſlibet alterius mutuo dedit: tam ipſum de implenda ſuſcepta fide[a], quàm eius ſucceſſores teneri tibi, certiſſimum eſt. ¶ Aduerſus eum autem qui accepit, nulla actio tibi competit, niſi nummi extent. tunc enim contra poſſidentem vti rei vindicatione[b] potes.

Hæreditas ſuſtinet vicem perſonæ defuncti. hoc dicit. Bald. & Salyc. & quod ei interim quæritur, hæredibus poſtea adeuntibus quæſitum intelligitur. hoc dicit. Saly. Vel ſic: Ex contractu ſerui hæreditarij acquiritur actio hæreditati iacenti, & per eam poſtea hæredi. Paul. de Caſt.

IX. Idem. A. A. Menophyllo, & cæteris.

CVm hæreditas perſonam domini[c] ſuſtineat: ab hæreditario ſeruo[d] priuſquam patri veſtro ſucceſſeritis, [e] res commodatas, [f] ſecundum bonam fidem ab eius qui ſuſcepit ſucceſſoribus apud rectorem prouinciæ petere poteſtis.[f]

Condemnatus in actione depoſiti directa, quia non reſtituebat rem, efficitur infamis. Paul. de Caſt.

X. Iidem AA. & CC. Septimæ.

QVi depoſitum non reſtituit, ſuo nomine[g] conuentus & condemnatus, ad eius reſtitutio nem cum infamiæ periculo vrge tur.

Depoſitarius ſine dilatione compellendus eſt ad reſtitutionem: nec poteſt obtiere compenſationem, vel dicere ſibi in contrarium factam proteſtationem. h. d. comm. la auth. hic poſita. Bald. quæ lex eſt ſingularis.

Tollus commendatas.

d *Seruo.*] CASVS. Seruus hæreditarius de poſuit: agit hæres poſtea ſuccedens depoſiti: vt hic, & ff. eo. l. j. §. idē ſi ſeruus. & ff. de act. & oblig. l. qui à ſeruo.

e *Succeſſeritis.* hi enim erant emancipati, vel ſui, ſed ſub conditione poteſtatiua inſtituti: alioquin non hæreditati, ſed ipſis videtur actio quæſita, ſecundum quoſdam. [a] ADDITIO. Ex hac gloſ. habes quod vbi eſt ſuus hæres, ibi nunquam iacet hæreditas: quia exiſtentia ſui hæredis inducit continuationem dominij ſine aliquo medio: vt ff. de libe. & poſthu. l. in ſuis. Hæc ex Bald. hic.

a Et bene, vt per doct. l. in ſuis. hæc allega.

f *Poteſtis.* hoc, niſi bona fide eidem ſeruo alienato vel manumiſſo ſolutum ſit: vt ff. eo. l. quod ſeruus.

QVi *depoſitum.*] CASVS. Si qui conuenitur directa actione depoſiti, & ſuo nomine condemnatur: eo quod rem depoſitam non reddit, notatur infamia. Viuianus

g *Suo nomine.* non hæreditario, tutorio, curatorio, procuratorio: vt ff. de his qui no. infa. l. furti. §. quia lieno. & l. j. & l. ſeruus.

Si quis.] CASVS. Si decem penes me depoſuiſti: & tu mihi teneris in decem: tibi reperenti depoſitum, an compenſatio nem obiicere poſsim, quæritur? Dicitur quòd non. & hoc in prima. Si vero rem aliquam penes te depoſui, & tu apud me hinc inde: quo minus depoſitum repetatur, nulla obſtabit compenſatio. & hoc in ſecunda. Si vero rem quam penes te depoſui, quo minus mihi reſtituas, contradixerit aliquis: ſatisfāte me de ſeruando te indemnem, mihi eam reſtituere debes. & hoc in tertia. Not. primo ex hac l. ſecundum Bal. hic, quòd depoſiti ad depoſitum non fit compenſatio: tamen bene admittitur recon-

uentio: non cum defertur liquidum propter non liquidum: ſed reſeruaretur hoc quod eſt probādum: quod tene menti ſecundum eundem. No. ſecundo ibi prima fronte: quia illud quod reſtituitur, debet de proximo reddi: & dicitur prima facie, reſtitui. facit quod not. in c. debitores. extra de iureiur. Bald.

XI. Imp. IVSTINIANVS A. Demoſtheni.

Si quis vel pecunias, vel res quaſdam per depoſitionis ac ceperit titulum: [h] eas volenti ei qui depoſuit, reddere, ilico modis omnibus compellatur: nullámque compenſationem, [i] vel deductionem, [k] vel doli exceptionem [l] opponat, [m] quaſi & ipſe quaſdam contra eum qui depoſuit, actiones perſonales, vel in rem, vel hypothecariam prætendens: cum [n] non ſub hoc modo depoſitum acceperit, vt non conceſſa [o] ei retētio generetur, & contractus qui ex bona fide oritur, ad perfidiam [p] retrahatur.

¶ Sed & ſi ex vtraque parte aliquid fuerit depoſitū: nec in hoc caſu compenſationis præpeditio oriatur, ſed depoſitæ quidem res vel pecuniæ ab vtraque [q] parte quàm celerrimè ſine aliquo obſtaculo reſtituantur, ei videlicet primum, qui primus [r] hoc voluerit: & poſtea legitimæ actiones integræ quoque ei reſeruētur. Quod obtinere (ſicut iam dictum eſt) oportet & ſi ex vna parte depoſitio celebrata eſt, ex altera autem compenſatio fuerit oppoſita: vt integra omni legitima ratione * ſeruata, depoſitæ res vel pecuniæ prima fronte reſtituantur. ¶ Quòd ſi in ſcriptis [s] atteſtatio non per dolum vel fraudem [t] fuerit ei qui depoſitum ſuſcepit, ab alio tranſmiſſa, vt minimè depoſitum reſtituat, hóc; per iuſiurandū affirmauerit: [v] liceat ei qui depoſuit, ſub defenſionis cautela idonea præſtita, [x] res depoſitas q̄ ocyſimè recuperare.

h *Titulum.* aliàs ponitur titul⁹ pro cauſa, qua dominiū vel poſſeſſio trāſfertur: ſiue de vſucapione quæramus, vel de publiciana, vel de petitione hæreditatis, quę non datur contra titulo poſſidētem: vt infra in quib. cau. eeſ. lōg. tem. præſcrip. l. hæreditatē. ſed hic pro detentatione ponitur: & ideo non impediret petitionem hæreditatis: vt ff. de peti. hære. l. & non tantū.

i *Compenſationem.* in toto.

k *Deductionem.* in partem

l *Exceptionem.* hoc ad vtrunque refertur: & ad hoc ſupra de compen. l. fi. & inſtitu. de act. §. in bonæ fidei. & ff. ad exhiben. l. iij. §. ibidem. Sed nónne ſaltem propter impenſas habetur Depoſitentionem? P. ſic, ſicut *ni anpro* in commodato: vt ff. eō *pter impe* mod. l. in rebus. §. fi. & *ſus habita* ff. de acquiren. poſſeſ. *retentio.* l. ſi quis rem, ſed Ioan. contra per literam i. ſtam.

m *Opponat.* nec ſpoliatio opponi poteſt in depoſito ſecundū quoſdam. Alij contra. extra de ordine cogni. c. ij. & ibi de hoc in gloſſ. hic patet ſimile ad. l. iſtam. extra etiam de depoſi. *Actiones* to. c. bona fides. circa ſinem.

n *Cum.* pro, quando. ſi autem pro quia poneretur: mala eſſet cauſa vel ratio.

o *Non conceſſa.* à iure vel ſine permiſſu domini: ipſe enim permittere poteſt: vt ff. eo. l. j. §. ſi cōueniat. redditur ergo cuilibet etiam prædoni: vt ff. c. l. j. §. ſi prædo. niſi apud dominum depoſuit non dominus: vt ff. eo. l. bona fides. §. fin.

p *Ad perfidiam.* vt & ff. eo. l. j. §. eſt autem. & §. quod autem. & de pact. l. iuriſgentium. §. ſiue autem.

q *Ab vtraque.* cum duobus idem privilegium datur: vterque ſuum contra alium exercet: vt hic, & ff. ex qui. cau. ma. l. fi.

r *Qui primus.* vt ff. de iudi. l. qui prior.

s *Quod ſi in ſcriptis.* idem ſi ſine ſcriptis, vt puto: vt argu. ſupra de peti. hæred. l. fina.

t *Vel fraudem.* depoſitarij.

v *Affirmauerit.* depoſitarius.

x *Præſtita.* depoſitario à deponente, & cum fideiuſſoribus: vt recitatur in authen. eo. in fi. colla. vj. Sed cum non fuerat litem conteſtatus denuntians, non videtur danda cautio: vt ff. ſi cui plus quàm per leg. Falci. l. hæc autem. j. reſpon. & §. hæc cautio. Sed forte ſpeciale eſt in depoſitario, qui recipit gratia deponentis tantum, vel vt ei caueatur ante litem conteſtatā. Vel melius dic nec ibi caueri tantum poſt litem conteſtatam, immo poſt controuerſiam: ſed controuerſia etiam ante litem conteſt.

conteſta. facta cauetur vt in eod. tit. l. iij. §. ſi legarius. Sed ad quid fiet hæc cautio, cum ille qui denunciauit, nullam habeat actionem de iure, ergo non videtur interponi debere, vt ff. de procura. l. non cogendum. §. fina. & ff. vt in poſſeſ. leg. l. ſi is à quo. §. diuus? Reſpon. poterit vel iniuſte conueniri vel vinci, vel ſaltem faciet expenſas. Vel dic etiam caueri, vt probet ſibi reſtitutum debitum ſic & ff. de rei vind. l. is à quo. & de peti. hæred. l. penult. Item videtur quòd de iure communi debeat teneri, vt ff. de eden. l. quædam. §. is autem? Reſpon. hic reſtituit ei à quo cauſam habuit, & idco non eſt in culpa, hodie autem nō præſtatur huiuſmodi cautio, nec curantur huiuſmodi interdictiones per authen. quam legehic, ſed iam &c.

Ed iam.] CASVS: In lege Codicis dictum eſt, q̄ non poteſt interdici reſtitutio deſiti, ſed debet depoſitum reſtitui, & poſtea eum qui depoſuit, poterit is apud quem depoſitū erat, conuenire quādocunque voluerit, & ſi contradicat, & ille qui depoſuit, dānū aliquod patiatur, contradicens damnum debet reſtore, immo ad tertiam & ad centeſimas vſuras tenebitur. & pœnam eandem ſuſtinebit qui interdixerit colono ne penſionem ſoluat, & magiſtratui ne miniſtret ex publico miniſtrāt[i]b⁹ debitas præbendas: q̄ panes ciuiles appellantur in corpore.

a *Cautum.* per authen. in eo. titu. §. j. col. vj.

b *Extrinſecus.* ex hoc videtur corrigi quod eſt. ff. de rei vindi. l. officium. & ff. eo. l. bona fides. vbi dicit dominū admitti ad vindicandum. Solu. dicunt quidam hic extrinſecus, id eſt præter rei dominū, vel eum qui habeat ius in re. Sed Ioan. dicit denunciationem ſimplicē non admitti, vt hic: ſed ſi vindicare vult in iudicio. poteſt. Dic ergo extrinſecus, id eſt præter deponētē.

c *Qui ſubſecuta.* id eſt reſtitutiōe: ſed certe & ea nō ſubſecuta, cū ciuiliter & naturaliter poſſideat deponēs: vt ff. e. l. licet §. rei.

d *Damnum.* quodcunque fortuiti caſus.

e *Præſtabitur.* à denunciatore. ſ. deponenti: vt in cor. §. nemini.

f *Vſurarum.* ſi eſt in pecunia vel auro depoſitum: & idem ſi in ſpeciebus: nam æſtimantur, & æſtimationis datur vſura deponenti: vt in corp. §. j. ſic & ſ. de vſur. l. oleo.

g *Vel publicæ perſonæ.* id eſt magiſtratui. inſtitu. de Attil. tu. §. penul. ne ſoluant alicui præbendam, quam ex publico deberet habere: vt in cor. §. huic autem.

Vpernacam.] CASVS. Si rem tuam penes me depoſuiſti, & deceſſiſti hæredib⁹ relictis: & vnus egerit depoſiti aduerſus me: & partem ſuam conſecutus eſt: & alij agere ex negligentia ſuperſederint: ſi poſtea factus fuero non ſoluendo, an cohæredes aduerſus cohæredem, qui partem ſuam conſecutus eſt, habeāt regreſſum; vt partē illā cōmunicet, quæritur? Reſpō, q̄ nō.

h *Conſecti.* ſcilicet in ſpeciem aut quantitatem.

i *Fortunam.* vt quia factus eſt non ſoluendo, dolo & lata culpa.

k *Obnoxius.* ſcilicet cohæres: repete cohæredi negligenti.

l *Neque in ſpecie.* diuiſibili, cū dicatur ſuā partem accepiſſe: vel accepit æſtimationē partis. Si autem decē (homines puta) eſſent depoſiti: nec quinque poſſent vni reſtitui, cū in quolibet medietas remanſit. Sed ſecus in quantitatibus: vt ff. de ſolu. l. cum Stichus. & Pamphilus. & ff. eo. l. j. §. ſi pecunia. & per hoc eſt: quia ſi quis togatur reſtituere hæreditatem retenta certa quātitate, illam totam retinet de portione ſua. ſed ſi rogetur reſtituere retento prædio, alia portio prædij à cohærede qui dominium habet, accipitur: vt ff. ad Trebellianum. l. deducta. §. nummis acceptis. & de leg. ij. l. cum pater. in princ.

Hereditatē rogatus reſtituere retā quātitate vel prædio, quid retinē bit?

a Quia licēt ēt eſt ciuiliter pro cons modo ſuo vſ gitare, & cō cor. gl. ſuper verbo, circūuentus in me. in c. ciſolim. extra deſent. & re ſtit.

m *Mandati, vel alias de mandato.*

Aduerſus.] CASVS. Si mandato tuo negotia tua geſſi, & aliqua impēdi, vel pecuniā mutuo accepi vt in ea impēderē: nō ſolū ſortē, ſed etiā vſuras actione mādati cōſequi potero: & ſalariū quod mihi promiſiſti, mihi reſtitui prouidebit iudex. Vi.

o *Geſta ſunt.* cum mandato.

p *Opib⁹.* quas fœnerare cōſueueris: vt ff. de vſur. l. q̄ ſemiſſes. §. ſi.

q *Acceptum.* ſub vſuris.

r *Et vſuris.* etiā ſine mora; vt ff. e. l. ſi vero nō remunerādi. §. ſi mihi.

s *Salario.* certo & promiſſo animo remunerandi laborem: vt ff. eo. l. ſi remunerandi. in princ.

t *Præbebitur.* vtrum fuerit licitum vel nō, certum vel incertum.

IN AVTHEN. DE depoſito & denuncia. inquilinorum. §. j. col. vj. conſtitu. fina.

Tertia perſona veniens ex tranſuerſo, non poteſt extraiudicium prohibere ne reddatur depoſitum, vel ne inquilinus reddat perſonam domino, vel ne prehenda vel ſalarium præſtetur ei cui debetur. hoc dicit. Bald. Vel ſic: Hodie nulla perſona veniens ex tranſuerſo, poteſt extraiudicialiter interdicere depoſiti reſtitutionem: nec vt inquilinus domino debitam non ſoluat penſionem: nec vt prehenda ſeu ſalarium de publico non ſolnatur ei cui debetur. Salyce.

Sed iam cautū[a] eſt, ne quis extrinſecus [b] depoſitario interdicat depoſiti reſtitutionem: qua ſubſecuta, [c] depoſitor poſsidens pulſari poterit ab eo qui interdixit. ¶ Si contra factum fuerit: damnum [d] quodcunque acciderit ei qui vim paſſus eſt, præſtabitur [e] ab eo qui interdixit, nec non & tertia centeſimæ vſurarū[f] nomine, ex quo facta eſt huiuſmodi conteſtatio. ¶ Quibus pœnis ſubiacet, qui vel inquilino dationem penſionum, vel publicæ perſonæ[g] panis interdicit adminiſtrationem.

Iſte eſt notabilis lex, & hoc dicit: Si vnus ex hæredibus deponentis recipit ſolummodo portionem quæ ſibi contingit, quicquid poſtea contra debitorem accidat, cohæredibus non tenetur. Bald. & Saly.

XII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

Sperauacuam veterum diſſerentiam de medio tollentes, ſi quis certum pondus auri vel confecti[h] vel in maſſa conſtituti depoſuerit, & plures ſcripſerit hæredes: & vnus ex his contingentem ſibi portionem à depoſitario acceperit, alter ſuperſederit: vel alias fortuito caſu impeditus hoc facere non potuerit, & poſtea depoſitarius in aduerſam inciderit fortunam, [i] vel ſine dolo depoſitum perdiderit: ſancimus, non eſſe cohæredi eius licentiam venire contra cohæredem ſuum, & ex eius parte auellere, quod ipſe ex ſua parte conſequi minimè potuit, quaſi eo q̄ cohæres accepit, communi conſtituto: cū ſi certtæ pecuniæ depoſitæ fuerint, & ſuā partē vn⁹ ex cohæredibus acceperit, nemini veniat in dubium bene eum accepiſſe partem ſuam, & non debere aliam partem attingere. Nobis etenim non videtur eſſe homo obnoxius, [k] neque in maſſa, neque in ſpecie, [l] neque in pecunia numerata, qui ſuam partem ſuſcepit: ne induſtria pœnas deſidiæ ſoluat. [m] Si enim & alius hæres tempora opportuna quemadmodum cohæres eius, obſeruaſſet: & ſuum vterque reciperet, & ſequētibus altercationibus minimè locus relinqueretur.

TITVLVS XXXV. MANDATI, [n] VEL contra.

Procurator pecuniam verſam in vtilitatem domini repetit per actionem mandati. de ſalario autem prætoris eſt notio. Bald.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Leonidæ.

ADuerſus eum cuius negotia geſta ſunt[o], de pecunia quam de propriis opibus[p] vel ab aliis mutuo acceptam, [q] erogaſti, mandati actione pro ſorte & vſuris[r] potes experiri. ¶ De ſalario [s] autem quod promiſit, apud præſidem prouinciæ cogni tio præbebitur.[t]

Expoſitionis ſupra de contractibus qui re contrahuntur: vt de depoſito, & pignore, & indebito, & mutuo, & commodato. Nunc videamus de contractibus in quibus ſolo conſenſu naſcitur obligatio. Et quia inter eos excellentior eſt contractus mandati (trahit enim originem ex officio & amicitia) ideo prius videndum eſt de mandato. Videndum quid ſit mandatum, & vnde dicatur mandatum, qualiter contrahatur, & inter quas perſonas, & in quibus rebus, & quot modis, & quando naſcatur actio mandati directa, vel contraria, & quando competat, & in quantum, & quales ſint. &c.

Et vt plene videas: aut est incertum, & nō valet: vt j. eo. tit. l. salarium. & ff. eo. l. qui mutuam. §. salarium. a aut certū: & tūc aut erat aliàs facturus, & tunc pro eo incontinenti promisso agitur mandati contraria informata: vt hic. si ex interuallo, tunc agitur extraordinaria: vt ff. e. l. salariū. Si autem non erat aliàs factur[b]: aut tale factum cōsueuit locari: & tunc est locatio: vt ff. eo. l. j. aut non: & tunc est contractus innominatus, & agitur præscriptis verbis: vt ff. de præscrip. verb. l. naturalis. §. ar cū dolo. & hoc quando est licitum. Si autem mediam vel quotam partē litis paciscatur, tunc nō valet, & punitur: vt ff. eo. l. salarium. & l. si remunerandi. §. Manutius. & §. de postu. l. si qui. Sed quæro, an hoc salarium procuratoris possit excedere centum aureos, vt dicitur de aduocatis? Respon. non, nam aduocati procuratores dici possunt: vt ff. de var. cog. l. j. §. aduocatos. & §. licita.

a Hoc intelligas verum vt cōpetat procuratori actio ex promissione. index tamen ex suo officio cōstituet ei salarium secundū meritum eius dē: vt dicit Saly. hic.

Salarium procuratoris an possit excedere centū aureos.

& aliàs tui.

Actio mandati competit ad pecuniam solutam à mandatario, & ad pignora persequenda. Bald. Vel sic: Videtur pro pecunia ab eo soluta, à principali recuperanda, & pro pignoribus consequendis, competit actio mandati. Saly.

CVm ex causa.] CASVS. Si pater tuus apud creditorem pro me fideiussit, & pignora obligauit, & pecuniam soluit, & decessit: habebis tu aduersus me mandati actionem, per quam non solum pecuniam, sed pignus consequi poteris. Viuianus.

a *Patrem*. item idem si tu hæres eius solueris: vt ff. eo. l. hæred. m.

b *Pecuniam*. & eius vsuras.

c *Pignora*. puta res patris tui creditori ab ipso patre obligatas debitore mādante: vt ff. commo. l. si vt certo. §. plane si ego. Vel secundum alios, à debitore obligata, patre tuo ad hoc ei commodante: & hoc casu agitur commodati: vt ff. commo. l. si vt certo. §. nūc videndum. in prin. vnde lite contest. in actione mandati pro pecunia, videtur & super commodato actio cōtestata: vt j. de anna. excep. l. l. fin. Vel tertio dic res debitoris fuisse obligatas creditori. nam non cogeris creditori soluere: nisi tibi cesserit hypothecariam contra debitorem: vt j. de fideiuss. l. ij. & sic iure exceptionis consequeris pignora. Vel quarto debitor obligauit patri tuo pro fideiussione quædam pignora, quæ consequeris hypothecaria à debitore. Et secundum hos tres intellectus hæc dictio qua, facit simplicem relationem, cum non mandari, sed alio auxilio pignora petantur: vt & j. de iniur l. dominum. Vel die quinto quod cum fideiussit illius debitoris mandato, incontinenti quædam patri tuo debitor pro fideiussione obligauit: ex quo pacto & hypothecaria & præscriptis verbis actio nascitur: & mandati actio informatur: vt ff. de pac. l. iurisgentium. §. quipiimo. & j. de pact. inter empt. & vendi. l. ij.

Si pater tuus.] CASVS. Pater filio suo emancipato mandauit vt aduersus debitores experiretur: numquid si pater præsens venerit, experiri possit, quæritur? Dicitur quod sic, re integra. alioquin si res integra non: est: quod per patrem actum est, non rescindetur. Viuianus.

d *Si pater tuus*. si, id est quānuis.

e *Sui iuris*. id est tui iuris.

f *Mandauit*. ad exercitium tantum.

g *Re integra*. vt ff. eo. l. si vero non remunerandi. §. si mandauero exigendam. & instit. manda. §. penul. lite vero cōtestata nō potest: nisi intercesserit aliquid horum, per quod repellātur procuratores: vt ff. de procu. l. post litem. cum vi. ll. seq. & §. de procu. l. procuratoribus. Sed quid si faceret hunc filium procuratorem in rem suam? Tunc dic vt j. de noua. l. iij.

ETiam.] CASVS. Duo habentes cōtrouersiam cum Titio, egerunt, & succubuerunt. appellauerunt, & in causa appellationis procuratorem constituerunt, & procurator in causa appellationis sine culpa sua succubuit. an sumptus quos fecit rationabiliter, consequi possit, quæritur? Respō q sic, contrario iudicio mandati. Viuia.

h *Reportauerunt*. dominus ergo videtur damnatus, secūdum. M. Io. contra: vt dices. j. de sen. & interlo. l. j. & q dicit, reportauerunt: quia tu procurator fuisti damnatus.

i *Mandati*. fuit ergo procurator cum mandato: sicq; repetit sumptus: vt hic, & ff. eo. l. qui mutuam. §. fin. & j. eo. l. si contra licitum. in fi. secus b si sine mandato defendisset: nam tunc demum si obtineret, repetit sumptus: nō aliàs, quasi non vtiliter gesserit: vt ff. indi. solu. l. iā tamen. §. in hac. ij. quæ est contra. Sed si hic procurator sua culpa damnificauit dominum in x. & suis sumptib' meliorauit in x. an hæc. x. repetat vel compenser? Videtur quòd non: vt ff. de negot. gest. l. fine hæreditaria. & de lega. j. l. fi modo nulla.

Si tantum si eius secutus, qui pecuniæ actor fuerit, ei qui tibi literas tradidit, pecunias credidisti: tam condictio aduersus eūo qui à te mutuam sumpsit pecuniam, quam aduersus eum cuius mandatum secutus es, mandati actio[a] tibi competit.

Ex mandato patris competit actio contra hæredem. h. d. Bald. Vel sic: Mutuum seruis ad mandatum domini, habet illum obligatum ad clione mandati: & hypothecariā potest etiam pignora persequi. Saly.

VIII. Impp. VALERIAN. & GALLIENVS AA. & VALER. Cæs. Lucio.

SI tibi pupillorum pater vt pecuniam in rem suam ferenis eius crederes mādauit, & in hanc rē æque ipso præcipiente pignora sunt obligata, b & mādati actione pupillos c post mortem patris cōuenire, & exequi ius obligationis pignorū[d] poteris, si in solutione cessabitur.

Procurator qui dominū læsit in causa etiā in minimo articulo, tenetur domino. Bal.

IX. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS. AA. Marcello.

CVm per procuratorem causam tuam læsam [e] esse dicas, mandati actio aduersus eū tibi competit.

Hæc est solemnis lex Fideiussor ante solutionem non agat mandati, nisi sit condemnatus, vel nisi debitor bona dilapidet, ita quod verisimiliter periculum sit in mora: vel nisi sit contentum inter reum & ipsum, quod possit agere quandocunque. hoc primo, Fideiussor iniuste condemnatus appellatione non vsus, non regredatur contra reum. h. d. notanter secundum Bal. & Saly.

X. Iidem AA. Papio.

SI pro ea † contra quam supplicas, fideiussor seu mandatorinterfecisti, & neq; cōdemnatus es, neq; bona eam dilapidare postea cœpisse[f] cōprobare possis, vt tibi iustam metuendi causam[g] præbeat, neque ab initio ita te obligationem suscepisse, [h] vt eā possis & ante solutionē cōuenire, nulla iuris ratione antequam satis creditori pro ea feceris, [i] eam ad solutionem vrgeri certum est. Fideiussorem [k] vero seu mandatorem exceptione munitum, [l] & iniuria[m] iudicis damnatum, & appellatione[n] contra bonam fidem minimè vsum, non posse mandati agere, manifestū est.

Procurator tenetur de culpabiliter gestis & culpabiliter non gestis. h. d. Bal. Vel sic: Procurator tenetur de gestis & gerendis per eum suscepturis & de dolo & lata culpa. Sal.

XI. Idem AA. Caio.

PRocuratorem non tantum pro his quę gessit, sed etiam pro his quę gerēda suscepit, o & tam ꝓpter exactam exmanda to pecuniam, quàm non exactam, [p] tam dolum, quàm culpam. sumptuum[q] ratione bona fide habita, prestare necesse est.

Contra tenorem mandati non valet quod procurator fecit. h. d. Bal. Vel sic: Procurator seruato mandato, non præiudicat domino. Salycetus.

XII. Idem. AA. Firmo.

† *Concer. cum hac. l. c. fin. cū gl. extra de fideiussor.*

SI pro Titia fideiussisti, vel mandasti vt sibi pecunia mutuaretur: an antequam pro ea soluas, possis agere aduersus eam, quæritur? Dicitur quod non, nisi condemnatus fueris, vel nisi hoc conuenit, vel nisi Titia incepisset dilapidare bona sua. & hoc in prima. Si vero tu pro ea fideiussor vel mandator extitisti: & conuentus except. habens eam non oppositi, aut condēnatus non appellasti: an mādati si quid pro ea soluisti, agere possis, quęritur? Dicitur ꝙ non. & hoc in secūda.

f *Cœpisse*. aliud si iam cēpore fideiussionis cœperat dilapidare: vt ff. vt in pos. leg. l. si is à quo. & l. plane. & ff. de vaca. mu. l. pe. §. vl.

g *Causam*. quia homines dicunt quod male fecit facta sua: vt & dicemus. infra de col. authen. quod locum. & infra de iure do. l. vbi & ff. solu. matri. l. si constante.

h *Suscepisse*. quod facere potuisti speciali pacto.

Fideiussor an possit agere antequā soluat.

i *Feceris*. nota non posse fideiussorem agere antequam soluat: sed fallit in quatuor casibus: si dilapidare bona sua debitor cœpetit. Item si condemnatus fuerit. Item si hoc conuenit. & hi tres sunt hic, quartus est si diu steritin obligatione, quod quantum sit diu, iudex arbitratur: vt ff. eo. l. Lucius. alias autem non: sed secus in eo qui animo nouandi intercessit, qui statim agit: vt ff. eo. l. si mandato meo. §. si iudicio. quæ est contra. & est ratio: quia iam liberauit eum, ac si soluisset: vt ff. eo. l. inter. §. si is. Itē secus si mandem tibi vt mihi fundum emas: nam agitur contra me etiam antequam soluas, vt suscipiam obligationem: vt ff. eo. l. si mādato meo. j. resp̄ō. & de neg. gest. l. si quis mihi mandato. quæ sunt contra. Sed dic ꝙ ratio est diuersitatis: quia si fideiussor statim ageret, afficeretur dāno debitor, qui modo alium tam commode inuenire non potest, vt poterat tunc: quod esse non debet: vt ff. cōmo. l. in cōmodato. §. sicut. Item qui mandatū accepit de fide iubendo, videtur accipere & de soluendo: vt ff. de condic. indeb. l. indebitā pecuniā at qui de emendo fundo mandatum acceperit, non videtur accipere de soluendo. Item in casu etiam post solutionem non agit, vt si ante diem soluendi soluit: vt ff. eo. l. si mādauero tibi vt pro me. in princ. ADDITO, Videas similem glo. in c. fi. extra de fideiuss. quod capi. sumptum est ex hac. l.

c. fin. cū gl. extra de fideiussor.

k *Fideiussorem*. dixit §. fideiussorem damnatum mandati agere posse: quatenus autem hoc verum sit, subiungit.

l *Munitum*. sed si reus vti non potest, & minus honesta erat, & soluit, agere potest: vt ff. eo. l. idemque. §. pe.

m *Iniuria*. ad hoc j. de euictio. l. emptor. & ff. de fideiuss. l. exceptione. & ff. de euic. l. fi per imprudentiam. Item contra. ff. de pub. l. si quis prohibuit. alias incipit, Papinianus lib. vj. sed ibi ignorabat exceptionem sibi competere: hic sciebat.

Fideiussor si omisit exceptionē, non sit ei imputandum.

n *Appellatione*. quam interponere debet ex bona fide: vt supra de procurat. l. inuitus. nisi eo præsenti denunciet vt appellet: vel nisi propter paupertatem dimittat: vt ff. eo. §. fl. si procuratorem. §. si ignorantes. Et breuiter de his exceptionibus distingue, an sit declinatoria iudicij quam fideiussor omisit: & tunc nihilominus agit mandati: vt ff. eo. l. si fideiussor. j. §. quædam. an sit solutionis dilatoria vel peremptoria: licet quidam inter eas distinguant: & tūc si ex persona fideiussoris competat, & turpis est, quia impetrauit ius iniquum, vt dicunt quidam: vel aliter erat turpis, & tunc agit nihilominus mandati: vt ff. eo. l. idemque. §. pen. si honesta, quia pactum fideiussori est factum ne à se vel à reo peratur, & sic porrigitur ad reum: vt ff. de pact. l. idem. §. j. non ager: vt ff. eo. l. idemque. §. pe. Nec distinguo sciens vel ignorans eam omittat: quia in suo facto nō probabiliter erat: vt ff. ad Velleia. l. quanquam. Si autem ad reū non porrigebatur, vt Velleiana vel similis, tunc nihilominus agit: vt ff. eo. l. fideiussor. j. §. fi. Si autem ex persona principalis competit si quidem peremptoria, & sciens eam omittit: non agit: mandati sed ignorans, si quidem ius, non ager: si factum, agere: vt ff. eod. l. fideiussor. j. §. non male. Si vero dilatoria solutionis, non aget interim: sed dem um adueniente die, vt ff. eo. l. si mandauero tibi. ij. in princ. Si autem erat talis exceptio reo competens, qua fideiussor vti non potest, non imputatur fideiussori, etiam si sciens eam omittit: si modo non habuerit facultatem rei conueniendi &c. vt ff. eo. l. idemque. §. penul. & hoc etiam no. ff. eo. l. si fideiussor. j. §. quædam.

PRocuratorem.] CASVS. Ordinaui procuratorem ad exigendam pecuniam à debitore: suscepit mandatum: non solum de gestis, sed etiam de his quæ omisit gerere, tenetur: tenetur etiam de dolo & culpa: sed si aliquos sumptus bona fide fecit in administratione, illos poterit repetere.

o *Suscepit*. tenetur enim non quia gessit, sed quia gerenda suscepit: vt hic, & ff. eo. l. si remunerandi. §. j.

p *Non exactam*. quia debuit exigere: vt & ff. eo. l. dolus est.

q *Sumptuum*. vt & supra. e. l. etiā. & infra. eo. l. si contra licitum. in fi. & ff. eo. l. idemque. §. idem Labeo. & l. ex mandato.

breuiter, quia aut dirigitur mandatum ad creditorem, vt pecuniam mutuet procuratori: & sic loquitur hic. aut procuratori mittitur: & tunc tenetur dominus vtili institoria: vt supra de exercit. l. si mutuam. aut fuit nūcius, & tunc certi condictio cōtra dominum datur: vt supra quod cum eo. l. si ex contractu. Et de his pleue dixi. §. si cer. pet. l. eum qui.

a *Actio*. contraria.

SI *filii*.] CASVS. Si mandato meo seruo meo pecuniam credidisti, & decessi filiis relictis impuberibus: an aduersus pupillos mandati habeas act. quæritur? Respon. quòd sic, tam ad pecuniam, quàm ad pignora. Viuianus.

b *Obligata*. à seruis.

c *Pupillos*. nō enim eo minus ex contractu patris tenentur, quòd pupilli sunt: vt hic & supra de nō nu. pecu. l. si intra. & de hære. act. l. sub prætextu. Item no. mandati. mandauerat enim dominus in sua re, vt dicit: ergo si in peculiari: quia tunc daretur quod iuss. vt ff. quod iussu. l. j. & supra. quod cum eo. l. si mandator, posset dici vtranque simul competere cum dirigitur ad extraneum, non ad filium, vel ad seruum.

d *Pignorum*. per hypothecariam. Accursius.

CASVS. Si procurator meus cum aduersario meo colluserit pactiendo se superari: vel nō appellauit cū potuerit: an aduersus eum habeā mandati actio. quæritur? Dicitur quòd sic. Viuianus.

e *Læsum*. vt quia collusit cum aduersario: vt ff. eo. l. si procuratorem. in princ. vel si non appellauit: vt supra de procu. l. inuitus. vel aliud quid dolo vel culpa fecit: vt supra de procura. l. si procurator.

SI *pro ea*.] CASVS. Si pro Titia fideiussisti, vel mandasti vt sibi pecunia mutuaretur: an antequam pro ea soluas, possis agere aduersus eam, quæritur? Dicitur quod non, nisi condemnatus fueris, vel nisi hoc conuenit, vel nisi Titia incepisset dilapidare bona sua. & hoc in prima. Si vero tu pro ea fideiussor vel mandator extitisti: & conuentus except. habens eam non oppositi, aut condēnatus non appellasti: an mādati si quid pro ea soluisti, agere possis, quęritur? Dicitur ꝙ non. & hoc in secūda.

f *Cœpisse*. aliud si iam cēpore fideiussionis cœperat dilapidare: vt ff. vt in pos. leg. l. si is à quo. & l. plane. & ff. de vaca. mu. l. pe. §. vl.

g *Causam*. quia homines dicunt quod male fecit facta sua: vt & dicemus. infra de col. authen. quod locum. & infra de iure do. l. vbi & ff. solu. matri. l. si constante.

h *Suscepisse*. quod facere potuisti speciali pacto.

Fideiussor an possit agere antequā soluat.

i *Feceris*. nota non posse fideiussorem agere antequam soluat: sed fallit in quatuor casibus: si dilapidare bona sua debitor cœpetit. Item si condemnatus fuerit. Item si hoc conuenit. & hi tres sunt hic, quartus est si diu steritin obligatione, quod quantum sit diu, iudex arbitratur: vt ff. eo. l. Lucius. alias autem non: sed secus in eo qui animo nouandi intercessit, qui statim agit: vt ff. eo. l. si mandato meo. §. si iudicio. quæ est contra. & est ratio: quia iam liberauit eum, ac si soluisset: vt ff. eo. l. inter. §. si is. Itē secus si mandem tibi vt mihi fundum emas: nam agitur contra me etiam antequam soluas, vt suscipiam obligationem: vt ff. eo. l. si mādato meo. j. resp̄ō. & de neg. gest. l. si quis mihi mandato. quæ sunt contra. Sed dic ꝙ ratio est diuersitatis: quia si fideiussor statim ageret, afficeretur dāno debitor, qui modo alium tam commode inuenire non potest, vt poterat tunc: quod esse non debet: vt ff. cōmo. l. in cōmodato. §. sicut. Item qui mandatū accepit de fide iubendo, videtur accipere & de soluendo: vt ff. de condic. indeb. l. indebitā pecuniā at qui de emendo fundo mandatum acceperit, non videtur accipere de soluendo. Item in casu etiam post solutionem non agit, vt si ante diem soluendi soluit: vt ff. eo. l. si mādauero tibi vt pro me. in princ. ADDITO, Videas similem glo. in c. fi. extra de fideiuss. quod capi. sumptum est ex hac. l.

† *Concer. cum hac. l. c. fin. cū gl. extra de fideiussor.*

k *Fideiussorem*. dixit §. fideiussorem damnatum mandati agere posse: quatenus autem hoc verum sit, subiungit.

l *Munitum*. sed si reus vti non potest, & minus honesta erat, & soluit, agere potest: vt ff. eo. l. idemque. §. pe.

m *Iniuria*. ad hoc j. de euictio. l. emptor. & ff. de fideiuss. l. exceptione. & ff. de euic. l. fi per imprudentiam. Item contra. ff. de pub. l. si quis prohibuit. alias incipit, Papinianus lib. vj. sed ibi ignorabat exceptionem sibi competere: hic sciebat.

Fideiussor si omisit exceptionē, non sit ei imputandum.

n *Appellatione*. quam interponere debet ex bona fide: vt supra de procurat. l. inuitus. nisi eo præsenti denunciet vt appellet: vel nisi propter paupertatem dimittat: vt ff. eo. §. fl. si procuratorem. §. si ignorantes. Et breuiter de his exceptionibus distingue, an sit declinatoria iudicij quam fideiussor omisit: & tunc nihilominus agit mandati: vt ff. eo. l. si fideiussor. j. §. quædam. an sit solutionis dilatoria vel peremptoria: licet quidam inter eas distinguant: & tūc si ex persona fideiussoris competat, & turpis est, quia impetrauit ius iniquum, vt dicunt quidam: vel aliter erat turpis, & tunc agit nihilominus mandati: vt ff. eo. l. idemque. §. pen. si honesta, quia pactum fideiussori est factum ne à se vel à reo peratur, & sic porrigitur ad reum: vt ff. de pact. l. idem. §. j. non ager: vt ff. eo. l. idemque. §. pe. Nec distinguo sciens vel ignorans eam omittat: quia in suo facto nō probabiliter erat: vt ff. ad Velleia. l. quanquam. Si autem ad reū non porrigebatur, vt Velleiana vel similis, tunc nihilominus agit: vt ff. eo. l. fideiussor. j. §. fi. Si autem ex persona principalis competit si quidem peremptoria, & sciens eam omittit: non agit: mandati sed ignorans, si quidem ius, non ager: si factum, agere: vt ff. eod. l. fideiussor. j. §. non male. Si vero dilatoria solutionis, non aget interim: sed dem um adueniente die, vt ff. eo. l. si mandauero tibi. ij. in princ. Si autem erat talis exceptio reo competens, qua fideiussor vti non potest, non imputatur fideiussori, etiam si sciens eam omittit: si modo non habuerit facultatem rei conueniendi &c. vt ff. eo. l. idemque. §. penul. & hoc etiam no. ff. eo. l. si fideiussor. j. §. quædam.

PRocuratorem.] CASVS. Ordinaui procuratorem ad exigendam pecuniam à debitore: suscepit mandatum: non solum de gestis, sed etiam de his quæ omisit gerere, tenetur: tenetur etiam de dolo & culpa: sed si aliquos sumptus bona fide fecit in administratione, illos poterit repetere.

o *Suscepit*. tenetur enim non quia gessit, sed quia gerenda suscepit: vt hic, & ff. eo. l. si remunerandi. §. j.

p *Non exactam*. quia debuit exigere: vt & ff. eo. l. dolus est.

q *Sumptuum*. vt & supra. e. l. etiā. & infra. eo. l. si contra licitum. in fi. & ff. eo. l. idemque. §. idem Labeo. & l. ex mandato.

CVm] CASVS. Mandaui tibi vt venderes fundum meum pro centum: vendidisti pro. l. nec ratum habui: nunquid mihi præiudicasti quo minus eum vindicare possim, quæritur: Dicitur quod non.

Tal. incipit, si mandati.

a *Contra.* i. citra. sic supra de Iudæis. l. cœlicolatum.

b *Tenorem.* qui erat vt certo pretio venderet: vt ff. eo. l. diligenter. vel vt certæ personæ venderet: vt ff. de contrahen. empt. l. cum seruo.

c *Non potuit.* non ergo nocet domino procurator, siue pro parte sit falsus, quia excedit mandatum: siue ex toto, vt hic, & ff. de no. ope. nunc. l. cum procurator. §. fin. & pro emptore. l. qui fundum. §. procurator. & infra de noxat. l. non absoluit. & supra de procu. l. si precium, & l. si procurator.

Procurator an teneatur de leuissima culpa.

†Cōcor. gl. in. c. ij. supra verbo, si tuimus. in mand. extra de rapt. in inte.

A Procuratore.] CASVS. De dolo & culpa, nō casu fortuito, tenetur procurator.

d *Et omnem culpam.* de dolo & lata culpa & leui tenetur secundū omnes: vt hic, & ff. eo. l. si procuratorem. §. dolo. & l. dolus. & ff. de reg. iur. l. contractus. Sed secundum Io. & B. & Azo. etiam de leuissima culpa tenetur: vt hic. nam qui omnem dixit, nihil omisit. sed Od. & M. contra: vt dices infra. e. l. in re. Nec obst. primę opinioni, scilicet de leuissima. ff. eo. l. idemque io prin. vbi dicit nihil amplius quàm bonam fidem. nā expone, id est nihil quod sit melius. nam nil melius est bona fide. Vel ibi emerat procurator, & omnia fecerat, & sola restabat traditio faciendi, in qua sufficit bona fides, quæ sit in tradione. Item nec ob. ff. de reg. iur. l. contractus. quia ibi non remouet quin de leuissima teneatur. ADDITIO. Quòd autem procurator teneatur de leuissima culpa, tenet Cy. hic post Ia. de Are. & etiam Dy. in. c. contractus. de reg. iur. lib. vj. & dicunt rationem esse tacitam adsertionem industriæ suscipientis mandatum, cum procurator propter solam industriam eligatur. ergo &c. vt arg. ff. de ædil. edic. l. si quid vendutor.

e *Improuisum.* nisi specialiter cōuenit: vt & ff. depo. l. j. & de pig. act. l. quæ fortuitis. & de neg. gest. l. negotium. & ff. cōmod. l. j. Vel nisi culpa præcedat casum: vt ff. cōmo. l. in rebus. & l. si vt certo. §. sed iuxta. Ité nisi fuerit in mora: vt ff. depo. l. si in Asia. §. fin.

Si secundum.] CASVS. Titio & Seio pecunia tua quos comparasti: vel in solutum à debitore tuo accepisti: & alteri eorū de voluntate vtriusq; tradidisti: vt tibi restituatur quod nomine equorum à te proficiscebatur, mandati eos habebis obligator.

f *Tua pecunia.* comparatos illorum mandato. sic & ff. e. l. si fundum. & l. qui negotia. §. fin.

g *A proprio.* scilicet tuo, subaudi.

h *Placuit.* f. vt restituatur tibi q̄ equorū nomine à te fuit profectum. Sed nōnne videntur illi mihi mandare de re mea vendenda eis: & sic non valet: vt infra tit. j. l. j: Respō. immo de aliena, vt eam eis acquiram: quod feci: ex quo facto mihi abest.

Mandatum.] CASVS. Mandasti mihi vt fundum tibi emerem: antequam arras donarem, decessisti: an expiret mandatum, quæritur: Dicitur quod sic.

i *Finitum.* vt infra. eo. §. item si adhuc. & ff. de solut. l. fina. Item no. re integra aliàs enim secus: vt ff. de institor. l. si quis mācipiis. §. eius: & ff. de actib. l. arbiter. Sed quando dicitur res integra.

A Reseruatis causis emptionis venę: vt ff. de institor. l. m. si ei. & quia in rebus autem potest quis aliquid, vel parare emi fecerit: vt pater. ff. de pecul. l. j. §. cœpisse. & de condict. ob. cau. da. l. si pecuniam. in prin. Ex tunc ergo reuocari non potest, ne ei sit suum officium damnosum: vt ff. de furt. l. si seruus communis. §. quod vero. Item licet mandatum mone finatus (vt hic dicit) tamen si ignorans mandatarius eum mortuum, et adhuc integra aliquid fecerit: potest agere contra hæredem, ne iusta & probabilis ignorantia eum damno afficiat: vt institut. eod. §. item si adhuc. & ff. eo. l. inter. circa prin. Item quod hic dicit, est verum: nisi sit tale mandatum quod suscipiat initium à morte testatoris, vt de sepulchro: vt ff. eo. l. si vero. §. si.

Mādatū si finitum re integra, quid de eius re integra.

AD comparādas.] CASVS. Si mandaui tibi vt ex pecunia mea merces emeres, nec emeris, pecuniam in vsus tuos conuertas, quāti mea interest, iudicio mandati mihi condemnaberis.

k *Rupea.* quia cuius eamit, quàm potuerit: vel etiam in suam vtilitatē conuertit.

l *Interest.* quanti scilicet tunc eum agitur interest, nil agitur, licet aliquando interfuerit: vt ff. eo. l. si procuratorem. §. mandati. secus in agentario, vbi sufficit semel interfuisse: vt ff. de eden. l. vbi. §. j. & similiter secus in eo qui promisit iudicio sisti. ff. si quis cau. l. qui autem. §. fina.

Salarium.] CASVS. Pro expediendis negotijs meis promisi salariū, sed incertum, dicendo se remuneratūrum laboré tuum. nunquid tale salarium peti potest, quæritur? Respon. quod non.

m *Incerta pollicitatione.* re & genere. nam si re tantū, valeret: vt promittio equi in genere, secundum Io. Item si dixero, faciam te militem: non est incertum, secundum Io.

n *Peti non potest.* sed solutum retineri potest. & quod dicit pollicitatione, ideo dicit: quia si esset in stipulatione deductum (licet incertum.) forsan posset agi ex stipulatu secundum Hug. sed Azo dicit etiam tunc non valere: & de pollicitatione ideo dicit, quia salarium plerunque offertur à domino nulla interrogatione facta, sed subito dicit dominus, ita & ita faciam tibi. & qua actione petatur salarium, dixi supra. eo. l. j.

POst.] CASVS. Mandasti Titio vt mutuatur. x. Sempro. sed iusti Titio illa. x. tam Sempronium, quàm eius hæredes ad sortem & ad vsuras ex mora act. mandati conuenire poteris.

o *Post soluționem.* mandator soluit, & cōuenit eum qui mutuari mandauit, & eius hæredes. & quod dicit, post solutionem, scilicet non ante: nisi in casibus, vt dixi. supra. eo. l. si pro ea.

p *Cum vsuris.* ex mora vel communi iure debitis: vt in bonæ fidei iudicio: vt ff. e. l. si vero non re. §. si mihi. & supra eo. l. j. & j. proxi. & supra. depo. l. ij. Sed contra: ff. eo. l. inter. §. præterea, vbi dicit nihil plus venire nisi quod soluit. sed ibi supple, nisi ratio vsurarum emergat, vt hic.

q *Postulas.* actione mandati.

PRecij rerum.] CASVS. Mādaui tibi vt res meas vēderes, & stipulatus sum vsuras vltra legitimū modū, puta tres soli dos pro libra, & pignus dedisti, & vendidisti res meas ad precium mihi

mihi teneberis: & ad vsuras legitimas, & pignora vltra legitimum modum vsuratum non tenebuntur. Viuianus.

a *Precij rerum.* accepisti res vendendas à me: reddas precium & vsuras legitimas, non vltra: licet in mora fueris, vel in stipulationem sint deductæ: & licet pignora pro his sint obligata: quia non valet quod sequitur ex eo, vel obid: vt supra de leg. & consti. l. non dubium.

A *Precij rerum* accepisti res vendendas à me: reddas precium & vsuras legitimas, non vltra: licet in mora fueris, vel in stipulationem sint deductæ: & licet pignora pro his sint obligata: quia non valet quod sequitur ex eo, vel obid: vt supra de leg. & consti. l. non dubium.

Si contra.] CASVS. Habebā causam cōtra Titium ad. c. conuenti tibi dare dimidiū vrefles procurator me[b] in causa: fuisti. an iudicio mandati agere possis ad. l. quæritur? Dicitur quod non: & hoc in prima. Si vero mandatum gratuitum susceperis, & impendisti: repetes: Viuianus.

b *Redemisti.* pattem dimidiam litis paciscendo secundum quosdam vel quantācunque quotā: vt diximus supra de postu. l. si qui. redemisti dico modica pecunia data vel nulla: sed ideo, quia procurabas eius causam, fecisti tibi cōuenti. Et no. contra licitum. nec enim licet procuratori vel aduocato: vt §. de procu. l. item. & ff. e. l. si remunerandi. §. fi. ff. de pact. l. sumptus.

Procurator possessis de quota litis an possit petere quæ viliter expendit?

c *Frustra petis.* Quid autem si de tuo impendisti, & viliter? Respō. nihil repetis ex pacto de quota parte litis facto, p expēsis vel actione mandati informata, licet incontinenti fuerit pactum factum de quota litis: quia illicitum pactum non informauit: nec etiam officio iudicis, quod super illicitis non est implorandum: nec actione negotiorum gestorum. & hoc probatur ex eo quod subiicit, quòd si gratuitum &c. Quidam tamen dicunt contra: nam dant ei negotiorum gestorum pro ex pensis quatenus vtiliter impendit.

d *Postulas.* vt ff. eo. l. si quis alicui. §. fi. & §. eo. l. j.

INre.] CASVS. Mandaui tibi vt gereres negotia mea: recepisti mandatum si dolum adhibuisti in gerendo, non solum in pecunia ad interesse mihi cōdemnaberis? sed & efficieris infamis: quia suas res potest quilibet administrare prout vult: alienas autem non nisi cautissimo officio. Viuianus.

e *In re mandata.* id est in negotio mandato.

f *Solum.* scilicet est periculum.

g *Certissimum.* immo cum contineat interesse: vt ff. eo. l. si procuratorem. §. mandati. continet incertum: vt & actio præscriptis verbis dicitur hoc respectu incerta: vt infra de rerum permu. l. rebus. Sed dic, id est certissimum est actionem mādati dari, vel etiam est certissima inspecto fine: quia iudex certificat: vt institu. de actio. §. curare.

h *Existimationis.* id est famæ. sic accipitur. ff. de var. cog. l. penult. damnatus ergo. mandati directa, est infamis: vt hic, & ff. de his qui not. infa. l. j. §. qui pro socio. & l. futis. §. mandati. ADDITIO. Intelligas hoc, quando est damnatus propter dolum suum. secus vero si propter culpam esset damnatus: vt dicit glo. in dicto. §. qui pro socio.

i *Arbiter.* scilicet existens. i. dispositor. proprie enim non potest arbiter quis esse in sua re: vt ff. de arbi. l. pe. & est simile huic ff. solu. matri. l. etiam. §. licet.

k *Ex proprio.* quædam enim facimus inpiiii: vt ff. de act. empt. l. Iulianus. §. idem Celsus. quędam nec volētes facimus, vt restamentum si sumus minores xiiij. annorum: vt institut. qui. non est permiss. fa. testa. §. præterea. & ad idē institu. de his qui sunt sui vel alie. iur. §. fina.

Mādati si finitum re integra, quid de eius re integra.

l *Exacto.* id est exactissimo, secundum Io an. & B. sic institu quib. mo. re contrahi. ob. §. item is. venit ergo secundum eos in actione mandati etiam leuissima culpa. & arg. institu. loca. §. fi. sicut ibi, Saturnia sancta deatum. i. maxima siue sanctissima. aliàs secundum M. distinguebat, verum gratia mandantis tantum interueniat mandatum. & tunc præstabitur dolus & lata culpa tātum: an mandatarij tantum: & tunc leuissima, sicut in commodato distinguitur. ff. commod. l. si vt certo. §. interdum. & l. in rebus. m *Geruntur.* id est geri debent.

n *Neglectum.* cum incepit facere, & destitit. Ioan.

o *Declinatum.* cum ab initio commisit. Vel pone contra secundum Azonem: & vtrunque dictum ponitur pro eodem.

PRecij rerum[a] distractarum, quas venales præcedente mandato acceperas, vltra licitū vsuras ex stipulatiōe vel mora præstare (licet pignora data p̄ bentur) compelli non potes.

Illicitum salarium non potest peti, nec etiā sumptus quos in lite improba quis fecit. b. d. Bald. Vel sic: *Ex pacto de quota litis nil potest procurator petere: sed si tale pactum non fuit: bene potest petere expensas factas de suo.* Paul. de cast.

B XX. Iidem AA. Epagatho.

SI contra licitum, litis incertum redemisti: [b] interdictæ conuentionis tibi fidem impleri frustra petis. [c] Quòd si gratuitum mandatum suscepisti, secundum bonam fidem sumptus rectè postulas.[d]

Condemnatus mandati directa, dicitur infamis: quia licet quis in re propria sit moderator & arbiter, non sic in re aliena. b. d. not. Bald. Vel sic: *Cogendus est in actione directa mandati, efficitur infamis: ideo consulitur procuratoribus, ne sint diligentes, non negligentes.* Saly.

XXI. Imp. CONSTANTINVS A. Volusiano PF. P.

IN re mandata[e] non pecuniæ C solum,[f] cuius est certissimus mādati iudicium, verumetiam existimationis[h] periculum est. Nam suæ quidē quisq; rei moderator atque arbiter,[i] nō omnia negotia, sed pleraq; ex proprio[k] animo facit. Aliena verò negocia exacto[l] officio gerūntur:[m] nec quicquā in eorum ad ministratione neglectū[n] ac declinatum[o] culpa vacuum est.

Ex parsimonia precij cessio actionum præsumitur simulata, & est invalida, nisi ipsa ne ad concurrentem quantitatem eius precij numerati. fallit in casibus hic expressis, & similibus eandem rationem habentibus. Si autem cessio non fit facta contemplatione precij, sed ex mera & pura liberalitate: efficaciter trāsfeuntur vtiles actiones secundum tenorem directarum. b. d. Bald. & est singularis lex secundū Paul. de cast.

D XXII. Imp. ANASTASIVS A. Eustachio præfect. præt.

PEr diuersas[p] interpellationes ad nos factas, comperimus quosdā alienis rebus fortunisq; inhiantes, [q] cessiones aliis cōpetentiū actionū in semetipsos exponi properare: [r] hocq; modo diuersis personas litigatorum [s] vexationibus [t] afficere: cum certū [v] sit pro indubitatis[x] obligationib[o] eos magis quib[o] antea supperebāt, iura sua[y] vindicare, q̄ ad alios ea transferre velle. [z] Per hāc itaq; legē iubemus in posterū huiusmodi cōmentas inhiberi. * nec ēm dubiū est redēptores litiū alienarum

Hoc etiā prohibet papa in c. sæpe de apostol. ca. cū gl. super verbo, liceat. extra de rapt.

si. pro xx. & vsuris. In quibusdā tamen contractibus potest fieri cessio, puta inter cohæredes. potest enim vnus alij cedere act. Item si creditor acceperit à suo debitore nomen sui debitoris in solutum, aget iure cessō: vel si patiatur creditor controuersiam super pignoribus sibi obligatis, potest petere vt debitor cedat ei act. vel si patiat act. à non domino super re quam possideo: possum petere vt mihi cedatur ius fructuarij. vel superficiarij: vt sic possim me tueri aduersus verum dominum. vel sic: Si possideo rē in emphyteusim: possum petere vt dominus mihi cedat act. suam. Item legatarij possunt petere sibi fieri cessionem ab hærede. In vltima parte dicit, quòd si titulo donationis cedatur actio, bene tenet cessio.

p *Per diuersas.* In primo casu fuit simulatio, in secundo præsumitur. à secundo quatuor exeipiuntur.

q *Inhiantes.* i. insidiātes. sic & j. de prescriptio. xxx. an. l. j. in prin.

r *Properare.* modicum dando pro cessione faciendā: vt infra. l. proxi. in prin.

s *Litigatorum.* debitores pura.

t *Vexationibus.* in plus petendo.

v *Cum certum.* audaciter hoc dicas, cum certum &c. dic certum præsumptione iuris: vt ff. de probatio. l. cū de indebito. & ff. de alie. iudi. l. item si res. §. fi. & l. seq. & l. fi. non tamen statur huic præsumptioni, nisi aliàs probetur simulatio.

x *Pro indubitatis.* dicuntur indubitatæ, in quibus aduersarius nō negat: aliàs est dubia per negationem: vt j. qui. ad lib. procla. non licet. l. ij. & iij.

y *Iura sua.* id est sibi debita. & large pone vindicare, vt etiam contineat actionem personalem.

z *Velle.* id est magis præsumitur quòd ei commiserit, vt quod consecutus fuerit, partim reddat, & partim retineat. Vel dic quē cedere prædicto modo minori precio.

a *Conamen.* scilicet fictitium.

b *Dubium.* præsumptiue.

a *Cessiones.* pro nihilo vel modico factas dolo vel fraude, vel simulatione aliqua.

b *Solutarum.* No. in hoc forte est vis, vt sit necesse precium solutum: vt ff. de rei vindica. l. quotiēs. Item hoc de vsuris videtur corrigi. ff. l. proxi. sed die vt ibi.

c *Venditionis.* quæ si vera esset, valeret cessio: vt per totum tit. de hære. vel act. vendi. sed hic loquitur secundum Azo. & bene, cum parua pecunia emit, & animo vexandi. quare solum quod dedit, repetere permittit hæc lex, secus cū iusta causa sit cessio, & non animo vexandi.

d *Insertum.* scilicet pro tota actione.

e *Contingit.* quando agunt familiæ erciscundæ: vt ff. de litig. l. fin. in fi. & ff. famil. erciscun. l. plane. licet pro hac cessione detur mun⁹ quām cessio sit.

f Et *his.* cessionibus, exceptis quascunq; creditor scilicet accipit pro debito, quod est. j. & cum nomen sui debitoris etiam plus debentis à debitore suo accipit in solutum: vel die, creditor cedit actionē fideiussori etiam minus soluenti: vt ff. de fideiussori. l. si fideiussores. §. idem respon. Vel tertio pone q̄ rem tuam quam possideo, obligasti Titio creditori tuo, & ego facio mihi cedi ius suum pro minore pecunia quām ei debeatur in illam rem, vt sim contra te rutus: & secundum hæc duo exempla accipit, id est facit. sic. ff. de dam. infect. l. Proculus. Vel pone q̄ alle qui nomine meo est stipulatus cum mandato vel sine mandato, non mihi cessit.

† Hic not. Salye. quod casus singu & excepti, ob idemnitatē rationis extenditur ad similes. de quo punctō vide post alios Dec. in rub. ff. de regu. iur.

g *Is qui res.* Hoc est aliud exemplum vbi tenet cessio, puta accipit quis pro re quā possidet, ius Emphyteuticarij vel fructuarij, vel superficiatij, vel similis, vt tueatur se à domino: licet valeat plus vel minus q̄ dat cedenti, quām illud in quo vult se munire. Vel die cum timerem domui meæ ruinam ex domo tua, accepi à te ius quod habes in domo tua, puta rei vindicationem: dedi tibi minus quām valet ius cessum. quod non placet: quia verbis tantum fit hæc expositio. Vel tertio in te quam possideo, habes Publicianam: impetro à vero domino vt cedat mihi ius dominij, modicum sibi dando: vt contra te tueat me: vt ff. de Publicia. l. penult. & fina.

h *Necnon his* scilicet cessionibus exceptis, quas inter legatarios &c. & pone pluribus legatum nomen. tunc enim & ipsi inter se cedūt actiōes minimo dato, & ab hærede petūt sibi cedi directā.

i *Debita* i. actiones personales, vt dixi modo in exemplo.

k Vel *actiones.* scilicet in rem.

l *Seu res.* scilicet hæredis: a nam si testatoris, non esset necesse cedere legatario rei vindicationē, cum statim ab adita hæreditate dominus fiat: vt j. communia de lega. l. j.

a Placet Sal. reproba. l. fi. in l. ij. j. com. dele. quæ vult contra. vium.

m *Pro his.* scilicet relictis.

n *Ratione.* id est nō intercedente aliquo prædictorum casuum exceptorum.

o *Magis.* quām vetus actionis emptor.

p *Precunia.* paucis ab eo cui facta est cessio, illi scilicet qui cedit. Alij dicunt ecōtra præstitis à cedēte illi cui fit cessio: quod non placet.

q *Per donationē.* scilicet veram.

r *Quām aliis causis.* Lex ista videtur subipsi contraria. si enim valet cessio & in exceptis casibus, & aliis: ergo in omnib⁹: ergo male dixit in principio. l. non valere. Die ergo hic loqui de non simulatis, puta ex causa donationis. secus autē in simulatis quæ non valent: vt supra dixit. Sciendum est ergo quod simulata est cessio, cum id agitur inter cedentem & eum cui ceditur, quod omne lucrum & emolumentum ad cedentem referatur: sed fi mulatur contrarium, scilicet quod debeat pertinere ad eum cui fit cessio: & tunc non valet: vt ff. plus valere quod agitur, per totum.

Cessio quā do simulata dicatur.

Si autem sit dubium an sit simulata vel nō: præsumitur simulata ex paritate precij. Nam non est verisimile quod pro tam paruo precio sit facta cessio. argu. ff. de vsū ac. l. cum hi. §. modus. licet ad dolum arguendum hoc non sufficiat. vt insta de rescin. ven. l. dolus. & dic non agit nisi in tantum quantum dedit: vt ff. hac. l. ij. respō. pro residuo autem agit qui cessit. aliud tamen est vbi est pro parte venditā, & pro parte donata: vt j. l. proxi. secundū Io. & Azo. Sed quantū precium dicitur modicum? Respon. forte quā do nec dimidiam continet actionis: vt insta de rescin. ven. l. ij. Vel dic, quando deductis expensis, & labore, & precio, adhuc plus satis valet actio, ex qua fit cessio. Item præsūmitur simulata si non reperitur nomen contractus ex quo fit cessio, in cessione: vt supra hac eadem l. inuitur, ibi, licet instrumento. & sic forte contingit, ille cessit illi actionem suam contra illum, vel similia. b Si vero nomen contractus ibi cōtinetur, nō præsumitur simulata. nec obstat. supra ibi, licet instrumēto &c. nā intellige quod primo debeat fieri instrumentū vēditionis vel donationis, & postea subsequi cessio: vt nō videatur fraus facta. hic aūt fuerat prius cessio facta, & postea instrumentū cōtractus: & ideo aliud est. Vel verius titulus deficiens facit simulatam, sed alsistēs non facit non simulatam, si aliud sit quod faciat simulatam, vt paruitas precij: & hoc casu non admittitur actio, sed agit qui cessit: cum cessio non tenuerit, vel ex paritate precij erat simulata. Item tertio præsumitur simulata, si actio sit iusto precio pro parte venditā, & pro alia parte donata: & hic agit is qui emit, in tantum quantum dedit: in residuo nullus agit: nec is qui cessit, nec is cui creditur: vt infra l. proxi. licet aliud sit cum modica pecunia data pro tali actione, facta est cessio: vt modo dixi. sed in casibus non præsumitur simulatio quantumcunque precium datū sit pro cessione, qui hac lege continentur. & distingue hic vt §. ne liceat po. l. j. ADDITIO. Addas post Bar. hic præsumi etiam cessionem simulatam, quando precium pro quo facta est cessio, non apparet in veritate solutū. hoc secundū eum innuitur in hoc tex. iuncta glo. in ver. solutarū. supra & j. l. proxi. ibi, vero contractu re ipsa persoluit. ex quo concluditur secundū eundē non sufficere si in instrumēto cessionis cedens sibi solutum esse confiteatur, nisi reuera sibi solutum probetur. quod verum est quantum ad eum contra quē editur: sed contra ipsum cedentem noceret illa cessio.

Cessio simulata dicitur.

Cessio simulata quando præsumenda simulata.

c Adde hic etiam quod priuilegia fori inhærentia iuris ci vilis in cessionarium transeūt, sed nō si hæres cedenti succedat. in fi. col.

XXXII. Imp. IVSTINIAN. A. Ioanni præfec. præto.

AB Anastasio¹ diuæ memoriæ principe iustissima constitutio cōscripta est ᵗ tā humanitatis quām beneuolentiæ plena: vt ne quis alienum subeat debitum cessione in eum facta, & ne amplius à debitore consequatur his ˣ quæ præstitit ᵘ cessionis auctori: exceptis quibusdam casibus, qui specialiter illa sanctione cōtinentur. ¶ Sed cū hi qui circa lites morantur, ᵛ seruanda: vt cessiones tam pro exceptis & specialiter enumeratis, quām aliis causis ʳ factæ seu faciendæ, secundum actionum quæcunq; cessæ sunt vel fuerint tenorē, sine quadam imminutione obtineant ˢ.

Præsumitur in cessione quā do dicatur modicum.

Cessionarius quando in cessione quā do dicatur modicum.

Hæc est no. lex, quæ venit ad præcedentem declarationē & hoc intendit in summa: Si actio est pro parte vendita, & pro parte donata: præsumitur cessio simulata. idem si solus titulus donationis sit appositus, tamen clam aliquid sit datum nomine precij. His ergo casibus cessionarius non agit nisi quatenus re ipsa persoluit. cedens etiam propter suā fraudē actione priuatur. & licet de rigore ipsa sanctio deberet retrahi: tamen de aquitate nō trahitur retro: sed ad futura tantū pertigitur. h. d. secundum. B. ald.

Cessionarius quando in cessione quā do dicatur modicum.

¶ Cessionis quā do dicatur modicum.

Cessionarius quando in cessione quā do dicatur modicum.

Adde quæ not. ff. de cōdi. ob turp. causā. l. ij. & gl. ij. ca. tra. ibi. ind. mul. com. fa. & al. cons. quæritur quis quantum quæ præstitus. & vide de hoc Bal. in fi. ff. cod. quæ cessio debeat haberi pro remissa.

a *Venditionis.* iusto precio factæ.

b *Per coloratam.* quare dicit coloratam, cum vere & iusto precio vendebat partem, & mera liberalitate aliam partem donat? Respon. quia non donaret partem, nisi aliā donatarius emeret. similis color. ff. de nat. lib. l. legem. in fi.

c *Partem.* hic tangit tertium casum, quem. j. apertius declarabit.

d *Non aduersamur.* immo consentimus: vt ff. l. proxi. in fine.

e *Si quis.* ff. creditor.

f *Occulte.* quia aliàs non erat donaturus, ni si aliam partem emisset: sed hic tacebat, & sic redit ad primum, vt aliquid addat.

g *Particulatim.* id est partem actionis.

h *Persoluit.* & etiā vsuras: vt ff. l. proxi. circa princ. quæ est contra. Vel hæc corrigit illam: vel verius, his trib⁹ casibus tantum sortem petit, scilicet quando pro parte vēdidit, pro parte donauit alicui directò, item quando per interpositā personā: vt hic. Itē quando aliquid occulte dat, vt ex causa donationis tota sibi cedatur: vt j. pxi. §. ar superior lex loquitur quando modicū assignatur pro cessione tota facta, illo modico precio: tunc & precium & vsuras petit emptor, vt ibi.

i *Vtraque parte.* scilicet cedētis, & eius cui cedit tur sic & in possessione furioso tradita: vt ff. de acquir. pos. l. quod meo. §. si furioso.

k Et *si hoc.* ff. quod vere solutum fuit.

l *Molestia.* ex aliquo.

SI SERVVS EXTERO se emi mandauerit.

Audisti generaliter supra de mandato: nunc audi specialiter in quodam casu, scilicet cum seruus extero se emi mandauerit.

Item vnā scilicet an fuerit vtile mandatum dividit in quatuor.

Et not. quatuor dicta in hac. l. *Item an actio detur ipsi domino ex venditione, licet mā datum sit inutile. Item an solutio nummorum peculiarium liberet emptorem. Item an agat de ancilla & de precio. In primo dicit nullum esse mandatum. In secundo dari domino actiones ex vendito. In tertio quod emptor non liberatur. In quarto de vtroque agi non posse. Die ergo si seruus extero &c.*

SI seruus extero.] CASVS. Seruus mandauit Titio de se emendo & manumittendo. ex isto themate tres eliciūtur quæstiones. Prima est an valeat mandatum. Respō. quòd nō, nec inspecta persona serui, neque inspecta domini. serui non: quia cum liber homo de se emendo non posset mandare, multo minus nec seruus ex persona sua. domini non: quia qui mādat rē suam à se emi, inutiliter mandat: quia cū mandat de emendo à seipso videtur emere: sed nulla est emptio suę rei. Secūdo quæritur, an ex tali mandato dominus habeat actionē mādati, vt sibi reddatur seruus: vel habeat actionē ex vendito ad cōsequendū precium? Respon. q̄ mandati. Tertio quæritur, an emptor soluendo nummos peculiares, liberatus sit? Dicitur q̄ non. Quarto quæritur, an possit intentare vtrā que? Dicitur quòd non: quia contrariæ sunt: quia per actionem mādati consequeris seruū: per actionem ex vendito, precii eius: & sic emptor tenebit seruū. sed ista non possunt simul stare, vt consequaris precium, & consequaris seruum.

A eandem piam dispositionem in sua natura remanere minime cō cesserint, inuenientes machinationem vt partem quidem debiti venditionis ᵃ titulo transferāt in alium creditorem, reliquam autem partem per coloratam ᵇ cedant donationem: generaliter Anastasianæ constitutioni subuenientes, sancimus, nulli licere, partem quidem debiti cedere pecuniis acceptis, & venditione actionū habita, partem ᶜ autem donationis titulo videri transferre: sed si voluerit debitum totum purè donare, & per donationem actiones transferre: non occulte, nec per artes clandestinas pecunias suscipere, publicè autē simulatam donationē celebrare sed vndique puram & non dissimulatam facere donationem. huiusmodi enim cessionibus nō aduersamur. ᵈ ¶ Si quis ᵉ autem occulteᶠ aliud quidem agere conatur, & pecunias pro parte accipit, & vendit particulatim ᵍ actiones, partem autem donare simulat, vel ipsi qui emptionem actionis partim subit, vel forsitan alij per suppositam personam: (quia & hoc fæpius perpetratū esse didicimus) huiusmodi machinationem penitus amputamus, vt nihil amplius accipiat, quam ipse vero contractu reipsa persoluit: ʰ sed omne quod superfluum est, & por figuratam donationem translatum, inutile esse ex vtraque parte ⁱ cēsemus: & neque ei qui cessit actiones, neque ei qui eas suscipere curauit, aliquid lucri vel fieri vel remanere, vel aliquam contra debitorē vel res ad eum pertinentes esse vtrique eorū actionem. ¶ Sed & si quis donationem qui dem omnis debiti facere adsimulauerit, vt videatur esse tota donatio, aliquid autem occultè susceperit: & in hoc casu tantummodo exactionem sortiri eius quod datum esse comprobetur. & si hoc ᵏ à debitore persoluatur: nulla contra eum vel substantiam eius ex dissimulata donatione oriatur molestia. ˡ Et iustum quidem fuerat hoc remedium debitoribus ab Anastasianis temporibus impertiri, ex quibus etiam lex data est, quam homines astutè lacerandam esse existimauerunt. Sed ne videamur in tanta temporū nostrorum beneuolētia aliquid acerbius admittere: in futuris post præsentē legem casibus hęc obseruari censemus: vt omne q̄ contra legem Anastasianam excogitatum est, hoc in posterum nostro perfruatur remedio.

B

C

D

TITVLVS XXXVI.
SI SERVVS EXTERO se emi mandauerit.

Hæc lex consuevit difficilis reputari, & in materia seruorum est cotidiana: & hoc dicit: Si seruus de se emendo mandat extraneo: mandatum in suis finibus stans, non parit actionem aliquā.

C *Si autem mandato fingatur contractus emptionis: subsequitur actio oritur de aquitate, non ex solo mandato, sed emptionis cooperante cōtractu: & mandatarius idēmque emptor soluendo precium de peculiaribus nummis sibi administrati, à seruo, non liberatur à precio: ideo nihilominus potest ad precium conuenire: non tamen ad rem & precium, contradictione obstante, quæ non sinit produci duo contradictoria ad effectum. b. d. not. secundum Bald. Vel sic: Mandatum serui mandatis se extero emi, est inualidum ab initio: sed conualescit emptione secuta ex postfacto: & non liberatur mandatarius soluendo nummos peculiares domino, sed domino datur electio, agat mandati vt seruum consequatur: vel ex vendito vt precium ei detur: vtrāque tamen actionem non potest cumulare obstante contrarietate hoc dicit.*

I. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS. AA. & CC. Dionysiæ.

SI seruus extero ᵐ se mandauerit ⁿ emendum: quātis nec ex pśona serui (quia hoc liber mandare non potest ᵒ) nec ex domini persona (quoniā qui mandat ᵖ vt à se res comparetur, inutiliter ᵍ mādat) consistere credebatur actio: tamen optima ratione, ʳ quia nō id agitur vt ex ipso mandato, ˢ

m *Extero.* per hoc quod dicit extero, intelligas quemlibet aliū à domino & seruo.

n *Extero.* Exterum siue extraneum dic omnem præter dominum. Sed quid si domino mā dat? Respon. non valet: quia à seipso nō potest mandet domino suo de lio rem suam: vt ff. de *se emendo*, contrahen. empt. l. suæ rei. Sed quid si seruus plurium, vni domino mādet de se emendo ab alio? Item quid si rem vnius mandet alij emere? Videtur quòd valeat: vt ff. de accep. l. an inutilis. §. accepto. Sed puto quòd non: cū nec si extraneo mandet valeat: vt hic dicit, scilicet de se emendo.

Seruus si mandet domino suo de nihil valet.

n *Mandauerit.* liber non posset hoc mādare, multo minus seruus.

o *Non potest.* scilicet de se emēdo: & sic multo minus seruus: vt hic, & ff. quibus ad liber. procla. non licet. l. penult. in princ. & de libe. causa. l. ordinata. §. si is. Item aut dices tenere mandatum secundum ius naturale, quo est liber. & sic non valet, cum nec liber mandet: vt dixi. Item secundum ius ciuile pro nullo habetur: vt ff. de reg. iur. l. quod attinet.

p *Qui mandat.* cum idē inueniretur venditor & emptor, quod esse non potest: vt ff. de rerum permu. l. j.

q *Inutiliter.* quia iam sequereturq; idem esset venditor & emptor. in casu tamen valet, vt in creditore qui possidebat pignus. ff. man. l. si mandauero. ij. §. si hi.

r *Ratione.* scilicet æquitatis, quæ prævalet rigori iuris: vt ff. de iud. l. placuit.

f *Ex ipso mandato.* scilicet solo, id est per consequens de æquitate. Sed mandatum sit inutile: vel fit propter mandatum ex illo contractu.

ſ *Ex ipso mandato.* nullo alio secuto, sed alio secuto, scilicet venditione, datur actio ex mādato, vt subiicit secunndum Io. Sic &

Stipulatio vna alium corroborat.

aliàs vna stipulatio præstat alij robur: vt institu. de inuti. stipu. §. alteri. Sed hic tanto plus, quia cum sequēs causa, scilicet vēditio sit bonæ fidei, & præcedens causa mandati: facit sequens, vt ex prima detur actio, quod in stipulatione non est ita. & quod hic subiicit, propter mandatum &c. conuerte literam, id est ex mādato propter alium cōtractum. Similis conuersio literę est. §. cōmuni diuid. l. j. Alij vt P. dicūt ex ipsa vēditione dari mādati: vt hic innuit, pro quo est, quia & aliàs ex pacto inconuenienti appositio datur actio ex contractu præcedenti vel sequenti: vt j. de pac. l. inter empt. & vend. l. ij. Bul. etiam dicit ex se dari actionē mandati, scilicet ab imperatore viuo, cū nō detur per. l. ex dicto mandato. sed prima placet.

a *Ignorante*. secus si sciret: quia tunc reciendo suum precium sibi imputat, & emptor liberatur. Vel dic secus si sciat. quia tunc sibi præiudicat in seruo, vt nō possit agere mādati.

b *Soluti*. tibi scilicet venditori.

c *Per huiusmodi factum*. id est per huiusmodi solutionem. nam emptor tenetur facere nūmos accipiens: vt ff. de act. empt. & vend. l. ex empto. §. j. Sed quare non conceditur vt ex peculio soluat, sicut & vbi manumissus est si x. dederit: vt ff. de statulibe. l. statuliberos. §. & parui? Respō. quia ibi voluit testator aliquid dari, sciens illum non habere aliud patrimoniū, videtur permittere: vt & ff. de manu. test. l. si quis locuples. & de cōdit. instit. l. quæ sub conditione. & j. de condit. inser. l. cum patremfa. at hic nihil potest videri permissiue, cum & mādatum à seruo emanauerit. Alij distinguunt, an simpliciter mādat seruus se emi: an se emi suis nummis, & manumitti. Primo casu non potest dare pecuniares nummos: vt hic. Secundo sic: vt in dicta. l. de statulibe. quod non placet. nam hic geritur contractus venditionis inter dominum & emptorem: vnde debet secundum cōmune ius facere nūmos capientis, per. d. l. ex empto. §. j. Sed in hoc casu esset tunc vis: quia primo non posset agere contra emptorem vt manumittatur: vt ff. de manu. l. iiij. §. si ab ignoto. nec ali' forte nomine serui, at in secūdo ipse seruus consistit aduersus emptorem vt manumittatur. vt ff. de iudi. l. vix. & etiā ipse venditor ratione affectionis: vt ff. manda. l. cum seruus. & pronūtiatur liberand', nō liber. vt ff. de manu. l. iiij. in prin. & ff. de iudi. l. qui se.

Manumissus si x. dederit, ex peculio ea soluere potest.

d *Nec tamen*. hic mutat personam.

e *De ancilla*. scilicet consequenda: vt statim dices.

f *Empti*. id est venditi: vt & ff. de act. empt. l. veteres. contra ff. de act. empt. & vend. l. ex empto. vbi dicitur quod iniquissimum est. vt re & precio careat. Accursius.

g *Contrarias actiones*. Dic quòd loquitur de actione mandati ad ancillam consequendam, secundum Io. sicut & si emi asinū mandasset. & hoc innuit dictio, consequendo: quæ licet sit neutri generis, concipit tamen fœmininum: & idem innuit postea cum dicit, vtrúmne mancipium &c. Alia actio est ex vēdito ad precium, quæ sunt contrariæ: cum per vnam auferatur emptori seruus: per aliā apud eum remaneat. Et sic no. contrarias actiones nō posse quem exercere: vt j. de fur. l. j. Sed cōtra hoc quod dicit dari actionem mandati ad ancillam persequendā, videtur esse contra: quia contraria non datur emptori contra me, vt recipiam, si nolim, si ergo contraria non datur, ergo nec directa: quia vltro citroq; esse solēt: vt instit. de obl. quæ ex quasi cō. in prin. & habes hoc. ff. man. l. seruus meus. Sed dic, esse solēt regulariter. fallit autē in hoc casu: vt hic & ibi dicitur, & in eo, scil.

sed propter mandatum ex alio contractu nascatur actio: dominо quæri placuit obligationem. ¶Si itaque domino ignorante[a] emi te mandasti, ac te nummos subministrante peculiares soluti[b] sunt: emptori minime liberatio per huiusmodi factum[c] potuit peruenire. Nec tamen[d] si tradita nec manumissa es: etiam mandati de ancilla, [e] & empti[f] de precio consequendo contrarias actiones[g] ei exercere concedi placuit. Sane in illius arbitrio relictum est, vtrúmne mancipium, [h] an precium [i] consequi velit: cum ex peculio, quod eius fuit, solutio celebrata, obligationis vinculo emptorem liberare non potuerit.

TITVLVS XXXVII.

PRO SOCIO.

Valet societas in qua vnus pecuniam confert, alter operam. h. d. Bald. concor. Saly.

1. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & cc. Aurelio.

Societatem, vno pecuniam[k] conferente, alio operam, posse contrahi, magis obtinuit.[l]

Enentes prædium communiter, videntur tacite contraxisse societatem tam rei quàm onerum sup portandorum propter vem. h. d. no. secundū Bald. Vel sic: Fundus emptus communiter à duobus, vtroque in possessionem inducto, communis efficitur: & pensiones solutæ ab eorum altero vnà cū precio possunt peti actione pro socio. Saly.

Iidem AA. & cc. Pantonio.

Cvm proponas te prædium coniuncto dominio[m] cum patrono * tuo comparasse, in possessionémque tam te quàm ipsum inductum: iuris ratio efficit, vt dominium fundi ad vtrũque pertineat. [n] Sane quia precium à te solo numeratum, [o] & solennibus penfitationibus, cessante socio, satisfactum esse dicis: iudicio societatis id quod eo nomine præstari oportuerit, consequēris.[p]

Societatis commoda transeunt ad heredem. h. d. Bal. & hoc verum etiam si sit talis societas, quæ ad hæredem non transeat.

III. Iidem AA. & cc. Victorino.

Cvm in societatis contractib[q] fides[q] * exuberet, conueniátque æquitatis[r] rationibus etiam compendia[s] æqualiter inter socios diuidi: præses prouinciæ si patrem tuum salinarum societatem participasse, [a] & non recepta communis compendij portione, rebus humanis exemplum esse perspexerit: commodum societatis, quod deberi iuxta fidem veri constiterit, restitui tibi[b] præcipiet.[c]

Causa testati vel intestati non pertinet ad cōtractus. hoc dicit. Bald. Vel sic: Non refert an socius decesserit testatus vel intestatus: quia hæres eius commoda tenetur seruare. Salycetus.

IIII. Iidem AA. & cc. Cæleri.[t]

Si societatis[d] iure, vel transactionis stipulatione subdita, bonorum omnium æquis partibus inter te & Fauiam diuisionem recte fieri placuit: quo minus hæc rata seruentur, nihil interest, vtrum testatus, qui fuerit obligatus, an intestatus,[e] rebus sit humanis exemptus.

Durat societas ad beneplacitum sociorum. hoc dicit. Bald. & Salyc.

V. Iidem. AA. & cc. Theodoro.

TAmdiu societas durat, quādiu consensus partium integer perseuerat.[f] Proinde si iam tibi pro socio nata[g] est actio: eam inferre apud eum cuius super ea re notio est, non prohiberis.

Societas potest contrahi sub qualibet conditione: quia solitates contrahentium sunt seruandæ. Bald.

VI. Imp. IVSTINIANVS. A. Ioanni præfec. præt.

DE societate[h] apud veteres dubitatum est, si sub conditione contrahi potest: puta si ille consul fuerit, societatem esse cōtractam. ¶Sed ne simili modo apud posteritatem, sicut apud antiquitatem, huiusmodi causa vēditetur, sancimus societatem contrahi posse non solum purè, sed etiam sub conditione. Voluntates[i] etenim legitimè contrahentium omnimodo conseruandæ sunt.

Curator furiosi potest renuntiare societati fu-

nisi contractum sit: vt ff. e. l. si non fuerint. in princ.

a *Participasse*. id est partem habuisse in societate salinarum.

b *Tibi*. agenti actione pro socio.

Societas ad vnum ad hæredē, etiā si sit dictū: vt ff. e. l. nemo. nisi in vectigalibus: vt ff. e. l. adeo. tamen emolumenti successor es: vt hic, & ff. eod. l. verum. §. in hæredem. & agis pro socio, vt hic. & incepta negocia debes consummare: vt ff. eo. l. hæres socij. transit.

Cessum potest.

d *Si societatis*. Duo confitentes se socios omnium bonorū, adinuicem promiserunt diuidere pro æqualibus partibus. Vel cum de hoc esset controuersia, animo transigendi fecerunt eandem promissionem per stipulationē: quæ stipulatio hoc casu est necessaria, cum iure transactionis pactum interponatur: vt ff. de pac. l. diuisionis.

e *Intestatus*. nam personalis obligatio comitatur omnem hæredem: vt hic, & ff. de acti. & obliga. l. ex contractibus. & facit ad l. j. qui testa. fac. poss. l. j. respon.

Xpatres.

Aliàs bene trahi possit societas, sibi, quæritur? Dicitur q; sic.

f *Perseuerat*. vt institu. eo. §. manet.

g *Nata est*. fuit ergo ab initio nata, sed non intenatur nisi finita societate secundum quosdam. Vel dic nec etiam nasci nisi finita societate, sicut in actione tutelæ dicitur. ff. de tutel. & ra. dist. l. si tutor. §. fi. & l. seq. hoc tamen fallit in societate vectigalium: vt ff. e. l. actione. §. nonnunquam. Et idē etiam posset dici in societate priuata si expediat ab ea non recedi: & opus sit sic agi vt tali casu, & nascatur & interetur etiam societate durante. Item prædicta vera sunt, si agitur ad personales præstationes hincinde. si autem vt res non cōmunis cōmunicetur, etiā ea durante agi potest: vt ff. eo. l. iij. & cōmuni diui. l. j.

Actio pro socio quādo nascitur.

DE societate.] CASVS. An sub conditione possim contrahere societatem, quæritur? Dicitur quòd sic: licet apud veteres, scilicet ante iura digestorum, de hoc esset dubitatum. vnde tam pure quàm sub conditione contrahi potest.

h *De societate apud veteres*. ante leges digestorum. nam etiam per eas potest contrahi sub conditione: vt ff. eo. l. j.

A i *Voluntates*. vt ff. depo. l. j. §. si conueniat.

a loco. de Are. quę sequitur hic Cyn. repro bando istum responsionem glosse, dicas quod in dubio nō præsumitur pactum cum micata; deo saltem est habere de bet in quæstionibus. alia quia vt dicit hic P. si queretur quod pactum operis haberet locum, & ad damnum: sic assertio æqualitatis quod esse non debet.

SAncimus.] CASVS. An curator furiosi dissoluere possit societatem quam contraxit furiosus ante furorem, quæritur? Dicitur quod sic: & socius furiosi societati renunciare potest: licet olim esset dubitatū apud veteres. vnde sicut curator in aliis contractibus habet legitimam administrationem, ita in societate distrahenda. Viuianus.

Furiosi. & qui habet auctoritatem legitimam in contractu, habet etiam in distractu. Bald.

VII. Idem A. Ioanni P. P.

SAncimus, veterum dubitationе semota, licentiam habere furiosi curatorem dissoluere[k] (si maluerit) societatem furiosi, & sociis licere ei[l] renunciare. Et quemadmodum in omnibus cōtractibus aliis legitimam auctoritatē ei dedimus, ita & in hac parte eum permittimus competenter commodis furiosi prouidere.

TITVLVS XXXVIII.

DE CONTRAHENDA emptione & venditione.

Valet venditio rei etiam existentis in alio loco quam vbi contractus celebratur. hoc dicit. Bald. Vel sic: Non vitiatur venditio, quia res sit constituta in alio loco quàm vbi contrahitur. Salycetus.

I. Impp. VALERIAN. & GALLIENVS. AA. Paulo.

Enditiones etsi in alio loco quàm in quo possessiones constitutæ sunt, fiant: non ideo irritæ esse creduntur.[m]

Vbi nō est consensus, ibi deficit substantia emptionis & venditionis. Bald. Vel sic: Furiosus nō potest vendere propter defectū consensus: nisi tempore dilucidi intervalli. Salycetus.

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Auito.

EMptionem & venditionem consensum desiderare,[n] nec furiosi vllum esse consensum,[o] manifestum est. Intermissionis autem tempore furiosos maiores vigintiquinq; annis venditiones & alios quoslibet contractus[p] posse facere, non ambigitur.

Si non valet quod ago vt ago: valet vt valere potest. hoc dicit. Bald. Vel sic, Contractus verus donationis prætendit simulatæ venditionis: & pactum de alimentis præstandis eiadictum, seruandum est. hoc dicit. Salyc. Vel sic & clarius: Si fiat donatio vestra, & simuletur fieri venditio, valet donatio: nec potest rescindi propter simulationem venditoris. Donatarius tamen debet impiere modum vel conditionem appositam in donatione. h. d. Paul. de castr.

k *Dissoluere*. renunciando aliis sociis, vel alij renunciando curatori sic fit per procuratorem etiam generalē vt ff. eo. l. actione. §. renunciare.

l Et. scilicet curatori.

DE CONTRAHENDA *emptione & venditione.*

VEnditiones.] CASVS. An rem constitutam Mutinæ possit aliquis vendere Bononi existens, quæritur? Respon, quòd non refert an præsens sit res vel non quo minus ratificetur venditio. Viuianus.

m *Creduntur*. vt & j. si quis alteri vel sibi. l. fina. sic & donatio, vt infra de donatio. l. data. in fin. & stipulatio: vt ff. de condic. fur. l. parui.

EMptionem] CASVS. An furiosus vendi tionem rei celebrare possit, quæritur? Dicitur quòd non: quia non potest consentire: nec sine consensu contrahitur venditio. Si vero di lucida habeat interualla, puta quia sit furiosus in æstate, respiscat in vere, & rem suam vēdat si maior sit. xxv. annis, tenet venditio. Itē & alios quoslibet contractus potest celebrare. Viuianus.

n *Desiderare*. vt instit. eo. in princ. Si ergo interuenit error vel in contractu, vel in precio, vel in corpore, vel in qualitate, non valet contractus: vt ff. eod. l. in venditionibus. idem si in sexu: vt ff. eod. titu. l. alioquin. §. fin. Idem si in essentia: vt ff. eod. l. domum.

o *Consensum*. vnde nec vendere nec emere potest: quandoque tamē tacite videtur consentire: vt ff. solu. matr. l. ij. §. fin.

p *Contractus*. & omnia quæ vult, quæ non infirmantur propter superuenientem furorem: vt hic, & j. de cur. fu. l. cum aliis. & qui testa. fa. pos. l. furiosum. & ff. de spon. l. furor.

SI donationis] CASVS. Donaui tibi prædium hoc pacto vt ministres mihi alimēta: & finxi venditionē interuenisse. nō quod simulatū est, sed quod vere gestū est, compelleris seruare act. præscriptis verbis: vnde si mihi subtrahebas alimenta, compelleris soluere eadem actione præscriptis verbis. Viuianus.

Si donationis,

a *Si donationis.* quæ vere fit.
b *Deficit.* quia plus valet quod agitur.
c *Substantia.* substantia emptionis est consensus: vt supra .l. proxima. non autem consentiunt in venditione, qui licet verbis emptionem exprimãt, corde tamẽ aliud sapiunt: vt ff. de rebus dubiis .l. in ambiguo.

Emptionis substantia est consensus.

& hoc quando in totum agebatur vt esset donatio. si vero precio viliori, valet venditio nisi inter virum & vxorem: vt ff. e. l. cum in vẽditione. & l. si quis donationis. Item no. hic simulatum contractum non tenere: vt supra plus val. quod agi. per totum. & ff. eod. l. nuda. & de regu. iur. l. imaginaria.

** aliàs, emptionis deficit substantia.*

d *Vt te*, ibi fuit contractus innominatus à muliere, scilicet do vt facias.
e *Aleret.* id est hoc pacto vt te alat.
f *Perfecta.* olim stipulatione ei interposita, hodie etiam nudo pacto: vt insti. de dona. § perficiuntur. Vel perfecta dicitur, id est impletra traditione: vt ff. de act. empt. l. si quis alienam. & supra de act. & obl. l. si quidem. facile autem dicit, quia propter ingratitudinem reuocatur quandoque: vt infra de reuo. do. l. fi.

** Quod enim meũ est, amplius meum fieri nõ potest. & concor. in c. inter dilectos. cũ glo. super verbo, meũ. extra de fide instru.*

g *Conuenit.* actione præscriptis verbis: vt infra de re. permu. l. rebus. & ff. de pac. l. in traditionibus. & infra de dona. l. legẽ. vel condictione ob causam: vt ff. de præscri. verb. l naturalis. §. finautem rem do. & supra de condic. ob cau. l. ea & l. si vt proponis. Vel etiam vtili rei vindicatione, cum sub modo fuerit donata: vt infra de do. quæ sub modo. l. j. valet ergo vt donatio: vt infra eo l. empti. Accursius.

III. Iidem AA. Valeriæ.

SI donationis[a] causa, venditionis simulatus contractus est: emptio in sui deficit[b] substantia.[c]* Sane si in possessionẽ rei, sub specie venditionis, causa donationis, vt te[d] aleret, [e]induxisti: sicut perfecta[f] donatio facile rescindi nõ potest, ita legi quam tuis rebus donans dixisti, parêre conuenit. g.

Nemo potest emere rem suam, nisi quatenus ab eo posset aliquo remedio euinci. hoc dicit no. se cundum Bald. concor. Salyc.

IIII. Iidem AA. Luciano.

CVm res tibi donatas[h] ab hærede[i] donatricis, tibi distractas[k] esse proponas: intelligere debueras duplicari tibi titulum possessionis[l] non potuisse,* sed ex donatione & traditione dominum factum re frustra emisse: cum rei propriæ emptio non possit consistere.[m] At tunc demum tibi profuit, si ex donatione te non fuisse dominum demonstretur.[n] Sane quoniam omnia bona tibi ab ea donata & tradita dicis: ad hoc & à filio fa-

Res perfecta non vitiatur, licet perueniat ad eas um à quo non posset oriri. hoc dicit. Bald. Vel sic: Donatio ante facta non irritatur, licet matrimonium inter donatorem & donatricem postea sequatur. Salyceius.

VI. Iidem AA. Lucretio.

SI Gaudetius[s] in matrẽ tuam titulo venditionis[t] sine quadam fraude[v] dominium manci pij transtulit: nõ idcirco quòd postea inter eos matrimoniũ & diuortium secutum dicitur, iuri ei[o] quicquã derogatum est: [x]quod vindicare,[y] re matri tuę succesisse probans, minime prohiberis.

Emptio suæ rei quare nõ valeat.

Emptio fuæ rei quare nõ valeat.

Si donationis.

cta venditio rerum maternarum afferre perfecta etiam donatione poterit defensionem, ne vel exemplo inofficiosi testamẽti posit hæc auocare.[o]

Hæc est no. lex, & hoc dicit, Tam tutor, quàm vxor eius potest rem pupilli emere palam & bona fide. Bald & Salyc.

V. Iidem AA. Gratiæ.

CVm ipse tutor[p] nihil ex bonis pupilli quæ distrahi possunt, cõparare[q] palam & bona fide prohibetur:[r] multò magis vxor eius hoc facere potest.

VI. Iidem AA. Lucretio.

SI Gaudetius[s] in matrẽ tuam titulo venditionis[t] sine quadam fraude[v] dominium mancipij transtulit: nõ idcirco quòd postea inter eos matrimoniũ & diuortium secutum dicitur, iuri ei[o] quicquã derogatum est: [x]quod vindicare,[y] re matri tuę succesisse probans, minime prohiberis.

Auocare. quatenus immoderate donatum est: querela scilicet inofficiosæ donationis: vt supra de inoff. don. l. cũ donationibus. Et nota hic quod ratione iuris valet venditio. quod & in legato est: vt ff. de leg. j. l. si domus. §. fi. sed non semper: vt ff. de leg. ij. l. Mæuius. §. pe. quanquam & hic potest dici quod non valeat venditio: sed qui emit, habet exceptionem. Sed si emit putans esse vendẽtis, & sic potest repetere precium: vt ff. eo. l. suæ rei. nunquid habet exceptionẽ pro re, vt non reddatur? Non puto, quia sic postularet contraria: quare non auditur, scilicet vt habeat rem quasi ea leat venditio, & repetat precium quasi non valeat venditio, vt arg. supra tit. ij. l. in fi.

Vm ipse.] CASVS. An res pupilli quas distrahi necesse est propter æs alienum patris, bona fide & palam emere tutor possit, quæritur? Respon. quod sic, & multò magis vxor sua.

Cum ipse tutor. auctoritate contutoris.

Comparare. comparare immobilia non potest, mobilia autem palam potest, vt ff. eo. l. si in emptione. quæ pro contraria signatur.

Prohibetur. immo prohibetur, vt ff. e. l. si in emptione. §. fi. quæ est contra. Solu. ibi. administrabat, hic nõ, secũdum Azo. arg. ff. de auct. tut. l. tutores. Sed hoc non placet, vt ff. rem pu. sal. fo. l. iiij. §. illud. Vel hic emit à pupillo cũ auctoritate cõtutoris, ar. ff. de auct. tu. l. iiij. & v. §. sed & si cum. vnius enim auctoritas sufficit, licet plures sint, vt infra de auct. tu. l. fi. ibi vero se auctore. Vel dic quòd palàm potest, vt hic. clam non, vt ibi. ar. ff. de admi. tu. l. non existimo. & de auct. tut. l. pupillus. §. sane. & de ritu nup. l. fi. sic & infra de don. l. donatio siue. §. in conscribendis. & habent hæc locum in omni officio publico vel priuato. aliter punitur: vt ff. e. l. nõ licet. Item opponitur huic solutioni prox. secundæ. ff. de admi. tu. l. tutor rerum. in fi. vbi dicit pupillum rem vindicare nõ posse quam sibi tutor accepit de bonis eius, & precium rationibus pupilli intulit. Sed respon. ibi est ideo, quia res pupilli erat vsucapta ab hærede tutoris. Vel non ideo quia emptio valeat, sed quia bona fide fructus siue animalia inde nata ita perceperat: vnde fecit suos. Vel dic, ibi non potest vindicare nisi reddat precium quod in suam vtilitatem peruenit. arg. contra infra de precium quod in suam vtilitatem peruenit. arg. contra infra de pre di. mi. l. si prædium, vel ibi palam egit. Et not. quòd vbi ex tuto ris parte tantum oritur obligatio, se auctore obligatur tutor, vt ff. de admi. tu. l. quotiens. §. non tantum.

Si Gaudentius.] CASVS. Si Bertæ mancipium, minoris, puta x. cum valeret. xxx. vendidisti animo donãdi propter affectũ quem habes de ea ducenda: postea cum ea nullum contraxisti matrimonium, quia ratione consanguinitatis distractum est: an præiudicet ei vel eius heredi quo minus mancipium vindicare possit. quæritur? Dicitur quòd non.

Si Gaudentius. proprium nomen.

Venditionis. aliàs donationis, & tunc plana. aliàs venditionis, & tunc dic factæ minori precio animo donandi, quæ valet inter cæteros, sed non inter coniuges: vt ff. e. l. si quis donationis.

Fraude. à matre tua commissa.

Derogatum est. quod videbatur, cum peruenerit in eum statum à quo incipere non potest: vt arg. ff. de verb. oblig. l. pluribus. §. & si placeat. Vel quia non durauit causa propter cuius spem facta fuerit. arg. ff. de in rem ver. l. si pro patre. §. versum. sed nihilo minus valet: vt hic, & ff. de dona. inter vi. & vxo. l. si inter extraneos.

Vindicare. ab omni possidente.

Si ancillam.

Si ancillam.] CASVS. Si mater tua ancillam comparauit, & à matrito suo simulauit titulo donationis accepisse: an tibi præindicauit, pura quia dicat maritum sibi donasse constante matrimonio, & ideo velit maritus ancillam à te reuocare: an possit, quæritur? Dicitur quod non. Viuianus.

Figmentum veritati non præstat impedimentum. Baldus.

VII. Iidem AA. Pisoni.

SI ancillam ex emptione sibi quæsitam, mater tua donatione à secundo marito postea se simulauit: accepisse tituli falsi figmentum, donationis dominium ei duplicare vel auferre non potuit.[a]

In contractibus nominatis non habet locum condictio ob causam. h. d. Bald. vel clarius: Licet precium non soluatur, non agit venditor condictione ob causam ad repetitionem rei, sed actione ex vendito ad ipsum precium. h. d. Paulus de castro.

VIII. Iidem AA. Diogeni.

SI non donationis causa, sed vere vineas distraxisti, [b]nec precium numeratũ est: actio[c] tibi precij, non eorum quæ dedisti repetitio competit.[d]

Sine precio contractus venditionis non habet substantiam. Bald. vel sic: Sine precio non est venditio, nec precium consentiunt non solutum facit possessorem iniustum, & ex venditione simulata precium non petitur: nec res tradita repetitur, si agebatur vt donaretur. h. d. Salyc. vel sic: In emptorem transit dominium facta traditione, licet precium non sit solutum, si fuerit habita fides de precio, nisi venditio sit simulata, quia non fuerit consentum de certo precio, & si fuit facta animo donandi, precium peti non potest. h. d. Paulus de castro.

IX. Iidem AA. Seuero.

EMpti fides[e] ac venditi sine quantitate[f] nulla est. Placito autem precio non numerato, & sed solum tradita possessione, iltiusmodi contractus non habetur irritus: [h]nec idcirco is qui cõparauit, minus recte possidet,[i] quod soluta summa quã dari conuenerat, negatur. Sed & si donationis gratia prædij fa-

Emptionis fides.] CASVS. Sine precio nulla consistit emptio. & hoc in prima. Si vero precium constituatur nec soluatur, & res tradatur: non ob hoc minus tenebit venditio: sed agere ad precium. & hoc in secunda. Si vero venditor precium sibi solutum negaret, non ob hoc minus possideat quis quod comparauit. & hoc in tertia. Si vero aliquis prædium tibi donauit, simulauit autem se vendere: si subsecuta fuerit traditio, non aget ad precium: quia perfecta est donatio. & hoc in quarta.

Empti fides. ab vtroque contrahentium habita.

Sine quantitate. id est precio, & certo: vt insti. eo. l. precium. nec sine re quæ veneat, valet venditio, nisi in fructibus, & alea, & similibus, vt ff. eo. l. nec emptio.

Non numerato. fide tamen habita.

Inritus. non enim est precij numeratio, sed conuentio & c. vt ff. eo. l. ij. §. j.

Recte possidet. cum à venditore habeat, vel eius voluntate expressa vel tacita, alias secus: vt infra de acquir. pos. l. minus. & ff. de acquir. pos. l. si ex stipulatione. Et dic quod hic fuit habita fides de precio à venditore.

Facta venditione. simulata tamen.

Sequatur. hoc iure veteri. hodie etiam nudo pacto fit donatio: vt infra de dona. l. si quis argentum. §. fi.

Si mater.] CASVS. Mulier volens dare pecuniam viro suo (quod non potuit, cum non valeat donatio inter virum & vxo.) simulauit se emere prædium suum propriũ à matrito, & preciũ ei dedit. an mulieri vel eius heredi per talẽ vẽditionẽ præiudicatur quo minus prædiũ repetere possit, quæritur? Dicitur q non.

Patris tui. mariti sui.

Non consistat emptio. vt & ff. eo. l. suæ rei. & l. si debitor, nisi ratione possessionis: a vt ff. eo. l. si in emptione. §. rei suæ. vel sub conditione: vt ff. eo. l. existimo. & ff. de leg. j. l. cætera. §. j. & ar. ff. de leg. ij. l. Mæuius. §. pe. quanquam & hic.

Hoc verũ dicitur nisi ratione partis alio- medii possessorum: vt ff. de in diem soluti emptor addic. l. quod si vno. in non possit à fi. Sed quidam ibi in- ueditore pos telligunt sub conditio- sessionem ne, qua existente res recuperanon sit nostra. randa, alias sic.

Simulatam. & ideo Bar. & Bal. pro infecta quoque habendam: vt supra plus ptione. §. rei val. quod agi. Duplici suæ in glo. ergo ratione nõ valet. *allega.*

Substantiam veritatis. b Intelligo cum fuerit simulata. quatuido vẽq Non potuit. cũ sua etat dens potefupra eo. l. si ancillam. *rat invita Nuitum.*] CASVS. *domino vẽ*

AN rem tuam vitio- *distrahere.* sam per iudicẽ me pos- *aliàs ẽptio* sis compellere emere, *reis sua pen* quæritur? Dicitur quod *alium cele-* non. contra si rem vi- *brata nõ va* tiosam habuero, & tu *let. Cy. &* eam desideraueris: non *Bal. in l.* poteris me compellere *nica. supra si* vt tibi vendam. *ser. ex.*

Non constituit. vt & ff. eo. l. suæ rei. & l. si debitor, nisi ratione possessionis: a vt ff. eo. l. si in emptione. §. rei suæ. vel sub conditione: vt ff. eo. l. existimo. & ff. de leg. j. l. cætera. §. j. & ar. ff. de leg. §. non solum. Item & secunda fallit: nam quandoque quis distrahere cogitur: vt infra de communi seruo. l. j. licet quidam ibi dicant quod iam erat liber. vnde eum non sit seruus, non dicitur cogi vẽdere rem suam, licet sidere. Quæstimationem recipiat. Item fallit. ff. de de his qui sunt sui vel alie. iur. §. fi. & ff. de relig. l. si quis sepulchrum. & infra de patribus qui fi. dis. l. ij. in fi. & ff. de act. emp. l. Iulianus. §. idem Celsus. & infra eo. l. dudum.

aliàs prædone præseruus, non dicitur cogi sumitur possidere. Quæ dos.

Non idcirco.] CASVS. Si mihi prædium vendidisti, non ob hoc minus tenebit venditio quod fideiussorem nomine euictionis non accepi: vel instrumentum venditionis non interuenit: quia sufficit quod consensi tuo sim introductus in vacuam possessionem: & hoc in prima. Si vero precium tibi adhuc non solui, petere poteris: nec facto contractu interueniente consensu, si pœnituerit, minus valebit venditio. & hoc in vltima.

Non idcirco minus. fallit in seruo communi manumisso.

Non accepit. de euictione, cum nec dandus est, nisi actum esset: vt ff. de euic. l. emptori. & ff. de præto. stip. l. j. §. stipulatio.

Omissum est. vt supra de fide insttu. l. non. idcirco. & supra de rei vind. l. quotiens. & infra de communium re. alie. l. si. & supra de proba. l. cum res.

Possidet. vt infra de acqui. pos. l. minus. & ff. de acqui. possi. l. ex stipulatione. & infra si quis alteri vel sibi. l. si emancipatis.

Petipotest. vt d. l. quotiens. & in eo. tit. l. inciuile.

Contestatio.

a *Conteſtatio.*id eſt coram teſtibus proteſtatio.
b *Reſcindit.*ſupra de tranſac.l.quamuis. & de ac. & obl.l.ſicut. & ſi cer.pet.l. eo quod.

IN *vendentis.*C A S V S.] Vendo tibi ſi emere voluerís, vel ego voluero.non valet emptio. Vel pone caſum,vt in gloſ.

c *In vendentis.* Quidã nõ intelligentes ponũt caſum : Vendo tibi talem rẽ pro quãto voluerís, vel quanti æſtimaueris: qui caſus eſt ff. e.l.quod ſæpe.§.j.Tu dic q̃ ipſum commerciũ, id eſt contractus qui eſt emptio & venditio, fuit hic poſitum in arbitrium alterius : vt ſi voluerís ſic emere.ſic & ff.de ac.& obli. l. ſub hac. & de verbo. obli. l. centeſimis. §. ſi. Sed videtur contra inſti.eo.§. emptio.vbi dicit tenere. Sol. aliud eſt cum dico vendo quanti voluerís : vt hic. aliud ſi volueris : vt ibi.Alij vt R. quòd vbi expreſſe dixi, quanti fueris arbitratus: tunc non valet. at vbi vel à re facta fuit , vt ſi voluerís emere,valet : ſicut & ſi diceremi , ſi capitolium aſcenderis; quia expreſſa nocent:vt ff. de condi.& demon.l.nonnunquam.& de leg.iij. l. fideicommiſſa. §. ſi fideicommiſſum. Sic ergo dicit hic voluntare, ſcilicet expreſſa. Aliquod ibi fuit collatum in arbitrium alterius contrahentium : vt boni viri arbitrio. Ioan. vero diſſu notabili cit quòd ibi fuit inſtitutio pure facta, ſed reſoluitur ſub conditione. hic autem facta fuit ſub conditione. Tu dic, ſi precium conferatur in alterius arbitrium. non valet : vt ff. eo. l. quod ſæpe.§.j.& idem ſi commercium:vt hic. Porro res ipſa confertur: vt inſtitur, eo.§.emptio. Si autẽ in extranei arbitrium precium conferatur: ſi quidem innominati,non valet:niſi in caſu:vt ff.loca.l. ſi merces.& de pig.l.ſi fundus.§.ſi. Si autem nominati, valet, ſi ipſe fuerit arbitratus.aliàs non, nec recurritur ad arbitrium boni viri:vt arg.infra eo.l.ſi.Si autem arbitretur,ſed male , recurritur ad arbitrium boni viri:vt argu.ff. pro ſocio.l.ſi ita coita. & l. ſocietatem mecum. Accidentale autem , id eſt accidens aliquod quod non eſt de ſubſtantia contractus, ſiue in alterius contrahentium arbitrium,ſiue extranei conferatur, ſicut in ſocietate ita in vẽditione ad boni viri arbitr.ſi recurritur, ſiue arbitretur , ſiue non:vt ff.eo.l. hæc venditio.& pro ſocio.l.ſi ita coita.& l. ſocietatem mecum. Quod dixi in venditione, ſerua etiam in locatione:vt arg.infra eo. l. ſi. in fi. In ſtricti vero iuris iudicijs non recurritur ad alterius arbitrium:vt ff.de verb.obli.l. ſi quis arbitratu.quod poteſt dici ſi non arbitretur.alias ſic: vt ff. de eper.li.l. ſi libertus ita. Porro in arbitriũ promittentis ſi conferatur tacite, valet,vt ſi aſcenderis capitolium: vt d.l. de condit. & demon. l. nonnunquam.ſi expreſſe : vt ſi vis vel voles vel voluerís , non valet. ſed ſi cum voles vel voluerís , ſic : vt ff.de verb. obli. l. centeſimis. §.ſi ita.& l.à Titio.§. fi. & l.ſi quis ſtipulatus. & de act. & obl.l.ſub hac. Sed quid ſi dicam, volo tibi vendere rem iſtampro x. & tu dicas , ego volo emere pro x.an erit contracta venditio ? Videtur quod non.nam ſi dicam , volo aſcendere arborem,non ſequitur quod aſcendam. Sed certe hoc valet. cum ſolo conſenſu contrahatur. at ibi neceſſe eſt vt aſcendat. & clarum eſt quod nõ aſcendit,licet ſic dicat. ſed hoc non eſt clarum eum non conſentire. nam & his verbis fideicommiſſum relinquitur:vt inſti.de ſingulis re.per fideicom.reli.§. fin. & mandatum contrahitur: vt ff.man.l. j. Item quid ſi dicam , rem meam velem vendere tibi pro x. & tu dicis , ego vellem emere? Reſpon. nõ hoc valet: quia ponitur verbum præteriti imperfecti, quod rem imperfectam ſignificat. Item quid ſi dicam,vendo tibi pro. x. ſi vis , & ego emio ſi vis? Reſpon. hoc non valet, ſecundum Azo. per. l. Iſtam. Alij vt H. quod ſic : & hæc lex intelligitur quando in futurum apponitur cõditio volũtatis.Sedar. contra ff.de condit. inſti.l.ſi Titius. ADDITIO. Videas ſimilem gloſ. in. l. in perſonam.§.generaliter.ff. de regu.iuris.

Vditio an valeat ſi in alterius arbitrii precium cõferatur.

Talàs, quæ

†*Hanc.l.ii mita in ca.1.1. ff. de prætu.creditorii.& vide oro do. Io.ignem. quã hic per tractat ma ternã retra ctus.*

DVdum†proximis[d] cõſortibuſque[e] cõceſſum erat, vt extraneos ab emptione removerent,neque homines ſuo arbitratu vẽdẽda diſtraherẽt. ſed quia grauis hæc videtur iniuria,quæ inani honeſtatis colore velatur , vt homines de rebus ſuis facere aliquid cogãtur inuiti;[f]ſuperiore lege caſſata, vnuſquiſque ſuo arbitratu quærere vel probare poſſit emptorẽ,[g] niſi lex[h] ſpecialiter quaſdã perſonas hoc facere prohibuerit. Dat. VI. Kal.Iunij Vincentiæ, Tatiano & Symmacho Conss.

Precium rei venditæ per tertium arbitratorem definitum ſeu declaratum: cogitur emptor ſoluere,& non arbitrante eo non tenet venditio : quod etiam in locatione ſeruari mandatur. h.d. Vel breuius,Si precium ad tertij arbitrium committitur:illo non arbitrante contractus venditur nullus,nec à perſona recedatur: & illo arbitrante firmatur. Salyc. Vel ſic : Si precium committatur in arbitrium vel declarationem tertij,ſecuta declaratione valet contractus , ſed ea non ſecuta non valet,tanquam defecta cõditione ſub qua cenſetur contractus celebratus. nec eſt credendum an illi fuerit commiſſa declaratio tanquam amico communi , & ſic fuerit habitus reſpectus ad perſonam eius: an tanquã in arbitrium boni viri, & ſic fuerit habitus reſpectus ad id quod facere debet vel faceret bonus vir: quia non ſecuta declaratione , neutro caſu valet contractus.nec recedetur ab eius perſona , vt per alium bonum virum declarato fiat.hoc dicit iſta lex ſing.quæ cotidie allegatur Paul.de caſt.

XV. Imp. IVSTINIAN. A. Iuliano præfecto prætorio.

SVper rebus venundãdis, ſi quis rem ita comparauerit, vt res vendita eſſet quanti Titius æſtimauerit: magna dubitatio exorta eſt multis antiquæ prudentiæ cultoribus : quã decidentes,ſancimus, cũ huiuſmodi conuentio ſuper venditione procedat,quanti ille æſtimauerit,ſub hac cõditione ſtare venditionem, vt ſiquidem ipſe qui nominatus eſt , preciũ definierit omnimodo ſecundum eius æſtimationem & precia perſoluí,& venditionem ad effectum tanquam lex ſeruanda eſt,ſi voluntas non fuerit nuda.

XIIII. Iidem AA. Iuliano.

IN vendentis[c] vel emẽtis voluntatem collata conditione comparandi,quia[i] non adſtringit neceſsitate cõtrahẽtes, obligatio nulla eſt. idcirco domin[k] inuitus ex huiuſmodi conuentione rẽ propriã vel quilibet alius diſtrahere nõ compellitur.

Non ſolum proximis & conſortibus , ſed etiam alijs liberum eſt arbitrium rem propriam diſtrahendi: non obſtantibus conſtitutionibus quæ olim contrarium diſponebant. h.d. no. Bald. Vel ſic:iure nouo non cogitur quis prius vendere proximis & conſobrinis ,quàm extraneis. Salyc. Vel ſic : Poteſt quis vendere rem ſuam cui vult,reprobata lege quæ cogebat eum vendere conſortibus , non extraneis. Paulus de caſtro.

XIIII. Impp. VALENTINIA. THEOD. & ARCAD. AA. Fabiano præfecto prætorio Illyrici & Italiæ.

DVdum†proximis[d] cõſortibuſque[e] cõceſſum erat, vt extraneos ab emptione removerent,neque homines ſuo arbitratu vẽdẽda diſtraherẽr. ſed quia grauis hæc videtur iniuria,quæ inani honeſtatis colore velatur , vt homines de rebus ſuis facere aliquid cogãtur inuiti;[f]ſuperiore lege caſſata, vnuſquiſque ſuo arbitratu quærere

Contractus in alterius contrahentium voluntatem collatus , non intelligitur efficaciter celebratus. Salyc. Vel ſic:Contractus vltro citroq; obligatorius non poteſt conſeruí in voluntatem vel arbitrium alterius ex contrahentibus: & ſi contra fiat, non valet. Paulus de caſtro.

XIII. Iidem AA. Iuliano.

IN vendentis[c] vel emẽtis voluntatem collata conditione comparandi,quia[i] non adſtringit neceſsitate cõtrahẽtes, obligatio nulla eſt. idcirco domin[k] inuitus ex huiuſmodi conuentione rẽ propriã vel quilibet alius diſtrahere nõ compellitur.

Non ſolum proximis & conſortibus , ſed etiam alijs liberum eſt arbitrium rem propriam diſtrahendi: non obſtantibus conſtitutionibus quæ olim contrarium diſponebant. h.d. no. Bald. Vel ſic:iure nouo non cogitur quis prius vendere proximis & conſobrinis ,quàm extraneis. Salyc. Vel ſic : Poteſt quis vendere rem ſuam cui vult,reprobata lege quæ cogebat eum vendere conſortibus , non extraneis. Paulus de caſtro.

XV. Imp. IVSTINIAN. A. Iuliano præfecto prætorio.

SVper rebus venundãdis, ſi quis rem ita comparauerit, vt res vendita eſſet quanti Titius æſtimauerit: magna dubitatio exorta eſt multis antiquæ prudentiæ cultoribus : quã decidentes,ſancimus, cũ huiuſmodi conuentio ſuper venditione procedat,quanti ille æſtimauerit,ſub hac cõditione ſtare venditionem, vt ſiquidem ipſe qui nominatus eſt , preciũ definierit omnimodo ſecundum eius æſtimationem & precia perſoluí,& venditionem ad effectum tanquam lex ſeruanda eſt,ſi voluntas non fuerit nuda.

d *Proximis.*id eſt conſanguineis.
e *Conſortibusq;.*licet non conſanguineis.
f *Inuiti.* vendere ei cui nolunt,vendere tamen volunt.
g *Emptorem.*vt infra de communium re. alie.l. falſo. & infra de dona.l.portionem.& ſupra communi diuidun.l.j.& ſupra de Iudæis.l.nemo externus.
h *Niſi lex.*forte à teſtatore ſic dicta,vel ab eo qui rem tibi dedit, adiecta vel ſcripta : vt infra de re.alie.non alie.l.ſi. Vel ſi emphy- *Emptorem* teuta velit vendere emponemata ſua,id eſt meliorationes: præ- *quid ſignifertur* quidem dominus extraneo: vt infra de iure emphy.l.ij. Iũ *ſuet.* iudicio familiæ exciſcundæ poſt moram controuerſiam alienationes voluntariæ extraneis ſunt interdictæ: vt ſupra communi diui.l.j.in fi.& ff.fa.erciſc.l.alienationes. Vel dic,niſi lex,ſcilicet quã habes infra lib.xj.non licere habitatoribus metrocomiæ.l.j. ADDITIO. Hæc exempla non placent Cy: quia hic loquitur de prohibitione in perſonam:ideo pone exemplum de lege vnica ſupra ne Chriſtianum man. Vel dic ſecundum Bald,niſi.l.id eſt ſpecialis conſtitutio loci,vel municipale ſtatutum hoc prohibuerit, quia ſtatuta valent:vt c. conſtitutus: de ininteg. reſtitu.

SVper. CASVS. Olim ſi aliquis rem ſuam venderet quanti Titius definiret, dubitatio erat,an valeret talis venditio. Dicit

cit imperator. quod ſi vẽditio facta fuit ſub illa conditione,nec deficit conditio,pura quia Titius pretium definiuit : emptor ad precium, venditer ad rem tradendam tenebitur, ſiue in ſcriptis, ſiue ſine ſcriptis celebrata fuerit venditio. Si non definiat , non valebit,remota diuinatione an ſit collatum arbitrium in certam perſonam , an in virum bonum. & hæc eadem dici poſſunt in locatione & conductione.cum peruſio in alicuius arbitrium conferatur. Vi.

a *Peruenire.* ſiue bene ſiue male ſit arbitratus, ſecundum Azo. Tu dic ſi male, recurritur ad arbitrium boni viri : vt ff. pro ſocio. l. ſi ita coita. & l.ſocietatem mecum. Idem dico in ſtricti iuris iudiciis:vt ff.de ope. lib. l.ſi libertus. ij. licet alij contra:vt ff.de verb. obli. l. ſi quis arbitratu. Tertij dicunt,vt P.quod ſi exceſsit dimidiam iuſti precij,petat deceptus reſcindi contractum eo modo,quo ſi ipſemet re de contrahens fuiſſet deceptus:& hoc officio iudicis , vel actione ex eo contractu, data emptori electione: vt infra de reſcin. ven. l. ij.& hoc cum non doloſe fecit. aliàs teneatur de dolo, ſi non poteſt agi contra contrahentem , quia nõ

Glo. Miſſe participauit dolum, nec *quam* Bal. eſt deceptio vltra dimi- *& Paul.* diam.

Et hoc ſa- b *Legis.*vt ſupra de fide *nare dolli,* inſtru.l. contractus.
quam vult c *Pro nihilo.* vt nec ad *ſpacium nul* alterius arbitriũ recur- *la quantita-* ratur. a & in ſimili ca- *te ſatisfac-* ſu loquitur. ff. de verb. *to,nihil ſi nõ* oblig. l. ſi quis arbitra- *ſtum declaratu.* hoc tamen fallit in *ruo alteri* duobus caſibus. Primus *commiſſa.* infra de dotis pro l. iij. *Paulus hic.* & ff. de iur.do.l. cum poſt.§. gener. b Secundus eſt ff.e. l. hæc *ita eſt ratio* venditio.eEt eſt tertius,infra communia de leg.l.ſi.§.j. ADDI- *quia ibi fuit* TIO. Et hoc fauore vltimæ voluntatis,vt non pereat,licet ter- *ſicta cõmit-* tius non arbitretur:ſed recurritur ad ſuperiorem. Pau. *ſa ſuper ac-* d *Venerint.*nam diſtinguebant veteres , vtrum in perſonã cer- *cidentalibus* tam,an vt in bonum virum in eum conſenſerunt. *contractibus* e *Quia hoc.* id eſt per coniecturam ſcire. *hic ſuper pref* *Locum habere.* vt & ff.loca.l.ſi merces.in prin.& inſti.loc. in *cio,quod eſt* prin.ibi,ſi merces.Sed an ſit cogendus arbitrati ille in quem ſic *de ſubſtan-* arbitrium eſt collatum?Reſpon.ſic, d ſi cum pœna vel pignori- *tia.eam.* bus cautum ſit ſtari eius arbitrio , g ipſe recepit ad definien- *d Diſſicet* dum.alias non.ſicut & arbiter:vt ff.de arbi.l. iij.§. tamẽſi. & l. *Cy.Ang.* & litigatores.§.j.& l.non diſtinguemus.§.j. ſed illo non arbitran- *Paul.ideo* te vnus alterum compellere non potent ad eligendũ alterum, *hic ſecundũ* ADDITIO.Vt tibi liqueat an & quando precio collato in ar- *eſſe quæſt* bitrium boni viri,ab eius perſona recedatur, diſtingue breuiter *ſi bitrium* ſic poſt Bar. in.l.ſi quis arbitratu.ff.de verb.oblig. Aut fuit ar- *valet,& ac* bitratus inique, & receditur ab eius perſona.l.ſi libertus. ij. *tenetis ar-* ff.de oper.lib. cum ſimilibus. Aut nunquam fuit arbitratus, & *bitrij, pote* tunc aut fuit vnus de contrahentibus, & receditur: vt l.hæc ven *tis cogi arbi-* ditio.ff.eo. Aut fuit tertius, & tunc aut fuit aſſumptus ſuper *trum,ſine in* contractu perficiendo,& non receditur ab eius perſona, vt hic *tenenti pig* cum ſimilibus. Aut ſuper contractu perfecto & in aliquo ac- *nus vel pe-* ceſſorio,& receditur à perſona eius: vt l.domũ. ff.eo. *cunia non* *ctum conſti-* DE HAEREDITATE VEL ACTIONE *tuationẽ* vendita. *ſequitur* Dicite de venditione rerum corporalium,nunc incorporalium. *Cy. & Bal.*

AEs alienum.] CASVS. Hæreditate nomine ſiſci vendita emptor tenetur ad onera,& ad æs alienum: & hoc eſt ſpeciale in fiſco.fiscus in priuato venditore hæreditatis.

f Approbatur per Odo.Cy. Bal. de iure fiſci.l.eũ qui bona vacãtia:vtff. l. ſi. eo.l. pxi. Sed & Paul. quid ſi emptor non eſt ſoluẽdo?Reſp.

g *Vendi.a.*à procuratore fiſci.

h *Fiſcum.*ſpeciale eſt hic,ſicut & quãdo vẽdit bona vacãtia:vtff. de iure fiſci.l.eũ qui bona vacãtia.aliàs non: vt j. eo.l. pxi. Sed & Paul. quid ſi emptor non eſt ſoluẽdo?Reſp. g æquũ eſt in fiſcũ dari a- *Idem Cy.* ctionẽ. ar. ff. de eo per & intellige quẽ facit.l. ſi. in prin. *quod fiſcus* Itẽ huic.l.eſt contra.in- *tunc tenetur* fra de quadriẽ.præſcrip. *in quantũ ad* l.ij.& inſti.de vſuca.§.ſi. *eũ peruenit* Sol.hhæc per illas corri- & *vltra.* gitur. Vel aliud i eſt in Bald. hæreditate priuilegio ſiſ h *Iſta eſt* ſal ci, ne vexetur plutibus *ſa,quia legiã* actionibus: : vt hic. & *correctio eſt* aliud in venditione ſin- *enitanda.* gularium rerum. Eſt & Ang. aliud ſpeciale in fiſco: i Hæc poteſt vt qui emit hæredita- *eſſe vera.* tẽ ab eo quaſi vacãtem, *Ange.hic* teneatur petitione hæ- k *Dic quod* reditatis : vt ff.de peti. *aut ſiſcus* hære.l. nec vllã. aliàs.l. *vendit vẽ tãẽ* etiam ſi putauit.§. itẽ ſi *quã ſuã ſine* quis.ſ cum alterius rei *pliciter* , & ſtatim ſit tutus emptor: *tunc nõ pa-* vt infra de quadriẽ.præ *teſt res ab* ſcrip.l. ſi. Dicunt tamen *emptore e-* quidã hic ita demum te *uncit:vt in-* neti emptorem,ſi fiſcus *ribus in cõ-* ſciuit. Alij ita demum ſi *trariũ alle-* ignorauit. Alij non di- *gatis.aut tã* ſtinguunt. *quã ſuã ex*

RAtio iuris[l] poſtulat,vt creditoribus hęreditarijs & legatarijs ſeu fideicommiſſariis te[k]cõuenire volentibus, tu refpondeas,[l]& cum eo cui hæreditatẽ venũdediſti, tu experiris ſuo ordine.[m]Nã vt ſatis tibi detur,[n] ſero deſideras, quoniã eo tempore quo venundabatur hæreditas,hoc non eſt comprehenſum. Quanuis enim ea lege emerit,vt creditoribus hę reditariis ſatisfaciat , excipere tamen actiones hæreditarias inuitus cogi[p] non poteſt.[q]

Actionem ſuam poteſt quis cedere contra inuitum & ignorantem debitorem. Baldus & Salyceius.

Hæres, & non emptor hæreditatis à creditoribus conuenitur hæreditarijs:& ſi eis ſatisfacere contenit , nec ad ſatisfaciendum tenetur, niſi hac lege emerit. Salyc. Vel ſic : Venditor hereditatis debet conueniri à creditoribus hæreditariis non autem emptor,etiam ſi fuit actum inter ipſum & venditorem,vt deberet illis ſoluere vel ſatisfacere , quod tamen venditor eis B *ſoluerit , poteſt per actionem ex vendito ab emptore recuperare,qui cenſetur eam emiſſe cũ commodis & oneribus,non autem poteſt venditor poſt venditionem & traditionem cõpellere emptorẽ ad ſatisfaciendum de ſatisfaciendo creditoribus, ſi tempore venditionis hoc dictũ non fuerit.h.d.Paulus de caſtro.*

II. Imp. ANTONINVS.A. Flotiano.

RAtio iuris[l] poſtulat,vt creditoribus hęreditarijs & legatarijs ſeu fideicommiſſariis te[k]cõuenire volentibus, tu refpondeas,[l]& cum eo cui hæreditatẽ venũdediſti, tu experiris ſuo ordine.[m]Nã vt ſatis tibi detur,[n] ſero deſideras, quoniã eo tempore quo venundabatur hæreditas,hoc non eſt comprehenſum. Quanuis enim ea lege emerit,vt creditoribus hę reditariis ſatisfaciat , excipere tamen actiones hæreditarias inuitus cogi[p] non poteſt.[q]

Actionem ſuam poteſt quis cedere contra inuitum & ignorantem debitorem. Baldus & Salyceius.

C

Hæres, & non emptor hæreditatis à creditoribus conuenitur hæreditarijs:& ſi eis ſatisfacere conuenit , nec ad ſatisfaciendum tenetur, niſi hac lege emerit. Salyc. Vel ſic : Venditor hereditatis debet conueniri à creditoribus hæreditariis non autem emptor,etiam ſi fuit actum inter ipſum & venditorem,vt deberet illis ſoluere vel ſatisfacere , quod tamen venditor eis B *ſoluerit , poteſt per actionem ex vendito ab emptore recuperare,qui cenſetur eam emiſſe cũ commodis & oneribus,non autem poteſt venditor poſt venditionem & traditionem cõpellere emptorẽ ad ſatisfaciendum de ſatisfaciendo creditoribus, ſi tempore venditionis hoc dictũ non fuerit.h.d.Paulus de caſtro.*

II. Imp. ANTONINVS.A. Flotiano.

RAtio iuris[l] poſtulat,vt creditoribus hęreditarijs & legatarijs ſeu fideicommiſſariis te[k]cõuenire volentibus, tu refpondeas,[l]& cum eo cui hæreditatẽ venũdediſti, tu experiris ſuo ordine.[m]Nã vt ſatis tibi detur,[n] ſero deſideras, quoniã eo tempore quo venundabatur hæreditas,hoc non eſt comprehenſum. Quanuis enim ea lege emerit,vt creditoribus hę reditariis ſatisfaciat , excipere tamen actiones hæreditarias inuitus cogi[p] non poteſt.[q]

Actionem ſuam poteſt quis cedere contra inuitum & ignorantem debitorem. Baldus & Salyceius.

C

i *Iuris.*id eſt legis.xij.tabularum, & iuris prætorij, quæ volupt vt hæredes creditoribus hæreditariis teneantur,vt ſupra de hæred.ac.l.ſi. & de pac.l.pacto.nec ideo quia vendunt,definũt hæredes eſſe vel teneri: vt hic, & j de reuo.his quæ in frau.cre.l. j. & ff.de leg.j.l.quãuis hęres.& arg ff.de iure do.l.ſi mulier. §. j.

k *Te.*ſcilicet venditorem.

l *Tu reſpondeas.*nõ emptor, niſi factus ſis tu nõ ſoluẽdo.ar.ff.de leg.j.l.plane.ij.§.qui rogat[o]. & ff.de fun.dot. ſil. maritus fundũ. Sed quare nõ ſic creditores poſſunt emptores cõuenire vt emptor debitores? Reſp.venditor de ſuo poteſt facere quod ei placet,& ſic actiones trãſferre cõtra debitores:ſed de alieno nequa quã:vt ff.de nego.geſtis.l. ſoluẽdo.& ff.de noua.l.ſi Stichũ.§.ſi.

m *Suo ordine.*libello dato, & actione ex vendito, vel negotiorũ geſtorum:vt ff.eo.l.ij.§. ſiue,& de procura.l.licet.§. ea.

n *Vt ſatis tibi detur.*de ſuſcipiendis actionibus : vel de ſeruando indemnem.ſic & ff.de iudi.l.in omnibus.quæ eſt contra. Alij dicunt quod hoc non petitur ex iuſta cauſa. Tu dic quod petitur hic ſatisfieri,ſcilicet cum fideiuſſore,quod non poteſt ſed caueri de indemnitate ſic:vt ibi.

o *Comprehenſum.*nec natura contractus ea eſt.

p *Cogi.*ſponte poteſt:vt ſupra de pac.l.ij.

q *Non poteſt.*à creditoribus:ſed à te ſic tenetur,vt vel actionẽ ſuſcipiat,vel quanti tua intereſt præſtet.vt ff.de don.l. hæreditatẽ.ſic.ff.de leg.j.l.apud Iulianũ.§.hæres. Alij.dicũt ſpeciale in donatione,ſicut in fiſco:vt ſ̃.eo.l.j. Vel dic à creditoribus non, ſed à te ſic etiam preciſe:vt ſi de no.ope.nũ.l.ſtipulatio.§.ſiue. Vel refert cõuenerit vt ſatisfacit , vel vt reſpõdeat creditoribus. In primo caſu non cogatur ſuſcipere iudicium, in ſecundo ſic.

Nominis.

Nomen vēdi potest ignorāte. creditore, & etiam inuito, non aute delegati.

NOminis] CASVS. Inuito vel ignorante debitore meo, ius quod in eo habeo, distrahere possum.

a *Nominis venditio.* id est actionis venditio, sit etiam ignorante debitore, vel inuito cuius nomen vēditur: siue pure debeat, siue non: vt hic, & j. de dona. l. ij. & ff. c. l. nomina eorum. Secus est in delegatione, quæ fit cōsentiente demum debitore: vt infra de noua. l. j. Quod ideo est, vt dicunt, quia ibi nullæ reliquiæ actionis penes delegantem remanent. Tu dic clarius, quod delegatio sit per nouationem, nouatio per stipulationem: ac stipulatio tantum à præsente & volente contrahitur: vt ff. de verbo. oblig. l. j. in princip.

QVI] CASVS. Erat hæreditas mihi delata, dicebas eam non esse bonam: vnde vel minori precio eam tibi vendidi: vel cum nō essem venditurus, dolo induxisti me ad vendēdum. si non tradidi, an tradere compellendus sim, quæritur? Respon. quod non: sed si tradidi, repetam, & à quolibet possidente res hereditarias persequi potero.

b *Qui nendum certus* secus si certus: vt ff. de act. empt. l. j. in fin. Sed nonne semper videtur certus: vt infra de rescin. ven. l. quisquis. quæ est contra? Sol. speciale in hæreditate: vt ff. de regu. iu. l. qui in alterius.

c *Quantitatem.* scilicet continentia hæreditas. & dic dolo dante causam contractui. & sic ipso iure non valet. vel inciden re: & tunc actione ex eo contractu vel exceptione purgatur: vt hic, & ff. de dolo. l. si quis affirmauerit in princ. & de actio empt. l. Iulianus. §. si venditor. & §. per contrarium. Et distingue hic vt diximus supra ex quib. cau. ma. l. in contractibus.

d *Conuenīri.* id est conuentus.

e *Eorum persecutionem.* quæ sunt in hæreditate vel actione de dolo si tradidit, vel dolus dedit causam: vel petitione hæreditatis, vel rei vindicatione ab extraneis possidentibus res hæreditarias.

f *Habet.* scilicet venditor.

EMptor.] CASVS. Si emisti ab herede hæreditatē tibi delatā, si hæres cedit tibi actiones, habes vtiles, & exercitiū directarum actionum. si non cedit, habes vtiles actiones sine omni cessione.

g *Mandatis.* s. directis: nam vtiles habet sine cessione ex natura cōtractꝰ: vt j. subijcit. in directis ergo est procurator in rē suam.

h *Fungitur.* agit ergo directa nomine mandantis. nec enim separata est à mandante: vt ff. pro socio. l. iij. de pecu. l. quis ergo casus. Vnde etiam post cessionem potest venditor agere, nisi in tribus casibus: vt j. de nouā. l. iij. Item quæ poterant venditori exceptiones nocere, & isti noceant. Item cessione facta an statim vtilis deficiat? Respon. non: & sic competit vtilis & directa nec sunt duæ, sed vna duas habens qualitates, alterā iure cō

Hereditatis emptor, quā actionem habet facta sibi cessione per venditorē.

tractus, alteram iure cessionis. Alij dicūt statim annihilari vtilē facta cessione directæ, quancunq; tamē exerceat, puto eū secundum Ioan. iurare de calumnia, cum sit principalis persona, & suū negocium gerat: vt §. de procura. l. qui stipendia. Alij distinguūt an vtilem intentat, vel directam. Item huiusmodi cessio inutilis videtur, cum & sine cessione detur vtilis: vt hic subijcit, & ff. de pac. l. si cū emptore. & ff. de pet. hære. l. ei. qui. & §. de act. & ob. l. nominib. & l. fi. à creditore. & j. de leg. l. ex legato, nisi actiōes facto heredis vēdētis sint quæsitę: quo casu necessaria est cessio, vt in Trebelliana restitutiōe: vt ff. ad Treb. l. si hæres pecuniā. *Actiones.* etiā sine cessione. Et nota aduersus debitores. Idem tamen puto aduersus possessiones singularium rerum illius hæreditatis, dummodo non contra venditorem qui vtique dominus remansit: vt in fra. l. proxi. & posset agēdo præferri empton: insi in tribus casibus: vt dixi. Quid autem si ego à Titio, tu à me emisti hæreditatem: an vterque nostrum, an prior tantum habeat vtiles actiones? & dic quòd vltimus emptor.

III. Imp. ALEXANDER, A. Timotheo.

NOminis venditio[a] etiam ignorāte vel inuito eo aduersus quem actiones mandantur, contrahi solet.

Deceptus in contractu dolo aduersarij, non cogitur adimplere contractum. Bald. & Salycetus.

IIII. Idem. A. Diogeni.

QVi nondū certus[b] de quātitate hæreditatis, persuadente emptore quasi exiguam quantitatem[c] eam vendidit, bonæ fidei iudicio conueniri[d] vt res tradat, vel actiones mander, non compellitur. nam suo quoque iure eorum persecutionem[e] habet.[f]

Emptor hæreditatis mandatis actionibus habet directas, quas concipit in personam mādantis. sed non mandatis actionibus habet vtiles. Bald.

V. Idem A. Onesimo.

EMptor hæreditatis, actionibus mandatis, [g] eo iure vti debet, quo is cuius persona fungitur, [h] quanuis vtiles etiā aduersus debitores hæreditarios actiones[i] emptori tribui placuit,

Posterior in titulo sed prior in possessione, priori in dominio præfertur. Bald. Vel sic: Ex sola venditione hæreditatis dominium rerum possessarum non transfertur, ideo non prohibentur illas alteri vēdere & tradere, licet teneatur priori emptori ad interesse Salyc. Vel sic: Venditor antequam tradat est dominus: & ideo alteri vendendo & tradendo transfert dominium: & sic secundus emptor in eo erit potior quàm primus. concord. l. quotiens supra de rei vind. Pau. de cast.

VI. Idem A. Pomponio.

QVi tibi hæreditate vendidit, antequā res hæreditarias traderet,[k] dominus earum perseuerauit,[l] & ideo[m] vendēdo eas alijs, dominium transferre potuit. Sed quoniā contractus fidem fregit: ex empto actione conuentus, quanti tua interest, præstare[n] cogetur.

Nomen potest pignerari & vendi, & trans sit non solum personalis sed etiam hypothecaria. h. d. Vel sic: Nomen debitoris potest dari pignori: & ille cui datum est, potest ipsum alteri vendere iure creditoris sicut aliam rem pignoratam: & emptori datur vtilis actio ad exigendum, sicut debatur venditori antequam venderet hoc dicit tex. cum glos. Pau. de cast.

VII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Mānasiæ.

POstquā eo decursum[o] est, vt cautiones[p] quoque debitorum pignori dentur: ordinariū visum est, post nominis vēditionem vtiles[q] emptori (sicut Cresponsum est,) vel ipsi[r] credito ri postulanti dandas actiones.[†]

Qui emit nomen, non propterea efficitur dominus rei debitæ: sed agit ad illam actione personali. Bald. Vel sic: Ex venditione nominis transit vtilis, & etiam exercitium directæ si cedatur, tam ad debitum, quàm ad pignora: non autem dominium rerum pignoratarum. hoc dicit. Pau. de cast.

do. l. traditio. Sed hoc qualiter, cum vtilis cōpetebat emptori? Respon. vt supra l. proxi.

n *Præstare.* Nota pro opinione Io. contra M. vt venditor præstādo interesse liberetur: vt j. de act. empt. l. si traditio. ADDITIO. Dic hoc verum, si venditor non habet facultatem rei tradendæ. aliās præcisè poterit cogi tradere. glos. in §. precium. insti. de empt. & vendi. Barto. in l. j. ff. de act. emp. Bart. & Ia. in l. stipulationes non diuiduntur. ff. de verbo. obli. Bal. & Pau. in l. si traditio. infra de act. emp. & Iason §. actionū inst. de act. & Ang. hic.

D

POstquam] CASVS. Olim tantum corpora obligabantur. sed postea deuentum est ad hoc vt actiones obligentur. si ergo actionem quam habebas aduersus debitorem tuum, mihi vendidisti, habeo vtilem actionem.

o *Postquam eò decursum est.* prius fuit in vsu tantum mobilia impignorari, secundo etiam ad immobilia ventū est, tertio ad nomina, sicut fit in executione: vt ff. de re iudi. l. à diuo. §. j. Vt ergo ius tuetur creditorem, vt agendo contra debitorem nomen exigat, & exactum pignoris loco teneat vel cōpenset: vt infra quæ res pig. obli. pos. l. nomen. & ff. de pig. act. l. si conuenerit. ij. sic tuetur emptorem nominis in pignore, vt hic, & ff. eo. l. emptori nominis. & infra l. proxi. in fi. Vel hic dicit de actione principali.

p *Cautiones.* scilicet instrumenta.

q *Vtiles.* quia scriptum tradēdo videor remisisse debitum: vt ff. de pact. l. Labeo.

r *Vel ipsi.* alias vel ipsi: & tunc vel, pro etiam, alias velut ipsi, & tunc construe: & dicito velut, non ponitur similitudinaliter: sed sic responsum est, scilicet à sapientibus secundū hanc lecturam. Aliās deficit vtrunque: & tunc planum est.

EX *nominis.*] CASVS. Mutuaui tibi. x. & pignus obligasti. si ius

si ius quod aduersus te habeo, vendidero Titio: an dominiū pignoris ad emptorē pertranseat, quæritur. Dicitur q̄ non: nec pignoris persecutio datur ei, nisi procuratori in rē suā constituto: directa noie cedētis, vtilis noie suo, ad explū mei creditoris.

a *Dominium rerum.* quæ sunt accessiones nominis vēditi. secus autem si ipsum pignus per se creditor vendēret: vt infra. l. quib⁹ alie. §. j.

b *Facto.* subaudi datur directa personalis, vel hypothecaria.

c *Constituta sunt.* vt dixi. §. l. proxi.

d *Persecutio.* quæ directō fuerat creditoris, scilicet hypothecaria.

CErti.] CASVS. Certum est quòd personalis actio vendi potest per supradicta. an similiter in rem actio, quæritur? vt si habeam contra te rei vindi. q̄ re mea: an eā vendere possim, quæritur? Respon. q̄ sic, cum nomen actionis non tantū ad personales, sed & ad reales extendatur.

c *Redemerit.* id est emerit.

f *Conceditur.* vt & §. et. l. nominis. & l. postquam. & l. ex nominis.

g *Facultate.* licet non videtur sic acquiri vtilis in rem, quæ datur ratione dominij vtilis, nisi traditio interuenerit. idem tamen est, vt dicit.

g *Facultate.* fallit in actione iniuriarum.

h *Omnium.* largissime accepto vocabulo: quia nomen actionis continet etiam iudicis officii: vt ff. de act. & obli. l. actionis verbo. alias strictius: vt ff. de act. & oblig. l. actionum genera. aliās strictissime: vt in eod. tit de act. & oblig. l. actio. in fin.

i *Pateat.* iuris prudentibus dicentibus posse vtilem actionem intendere eum qui emit actionem. Item an hypothecaria sine personali possit cedi alij creditori vel non creditori? Respon. non, cum sit accessoria: vnde sine principali non transit. Item sequeretur quod si ageret principali cedens, q̄ alius perderet hypothecariam cessam.

Actionis an possitlet an plus fieri cessio.

k *Differentiam.* quia vbi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus. ff. de Publici. l. de precio.

l *Introduxere.* potest ergo cedi & personalis & realis: & semper vtilis dabitur procuratori in rem suam suo nomine: directa nomine cedentis. Sed fallit in actione iniuriarū: quæ nec ante litis contestationem potest cedi, cum nō sit in bonis: vt ff. de iniur. l. iniuriarum. iij. nec pōst facta litigiosa: vt j. de liti. l. ij. secundum Io. vel forte potest ante. & quod dicitur, non est in bonis, verū est vt trāseat ad heredē viuentibus nobis: tamen cedimus alij, a Item pone me possidere codicē meum, & vendo tibi actionē in rem cōperentem mihi nomine codicis, nihil quidē agitur. Si vero dixi cōperituram, valet, & est spes vēdita, & ages quādo alius cœperit possidere codicē meum: & ita videor vēdidisse, quòd & mihi competat. Item no. hic quod verbū legis indefinite prolatū generaliter accipiēdum est: vt ff. de leg. præstan. l. j. §. j. Idē in verbo, legantis: vt ff. de au. & argen. leg. l. j. & l. Plautius. & idē in verbo, contrahentis: vt j. quæ res pig. obli. pos. l. fi. Arg. cōtra §. de transa. l. si de certa. & ff. de transac. l. qui cum tutoribus. in prin. & in fi. & l. cum Aquiliana. ADDITIO. Dic quod ibi ex mente proferentis verba generalia erant restringenda: quæ mēs colligitur ex expressione rei vel causæ. Bar. in l. si de certa. alleg. in glos.

Actionis non possitlet emptori. vendendi vtiles actiones emptori sicut respōsum est, ita creditori postulanti, dandas.

† *Talis. scilicet vendendi vtiles actiones emptori sicut respōsum est, ita creditori postulanti, dandas.*

QVAE RES VENdi non possunt. &c.

Ex præditis videbatur omnes res posse vendi, & quibuslibet, quod hic removet.

I. Impp. GRATIANVS VALENTINIAN. & THEOD. AAA. Fausto comiti sacrarum largitionum.

EVcadæ[m] atque diphrygiæ purpuræ, vel in serico,[n] vel in lana, quæ blatta vel oxoblatta * atque hyacinthina dicitur, facultatē nullus possit habere priuatus. Sin aūt aliquis supradicti muricis[o] vellus vendiderit, fortunarū suarum & capitis sciat se subituram esse discrimen.[p]

Item an. l. non feruant Pisani, qui emunt sericum à Barbaris, h. d. h. & c. l. Bald.

II. Idem AAA. Toriobando duci Mesopotamiæ.

COmparādi serici à Barbaris facultatem omnibus (sicut iam præceptū est)[q] præter comitem commerciorum, etiam nunc iubemus auferri.

Non licet frumenta publici cannabis emere in littoribus: & est ratione detur materia delinquēdi & portandi ad hostes, secundum Oldra. Vel sic: Non licet frumentum publici cannabis alibi quàm in locis ordinatis emere. Salycetus.

III. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. ad senatum & populum.

QVia nonnunquam[r] in diuersis litoribus distrahi publici canonis frumenta[s] dicuntur, vendentes & ementes sciant capita li pœnæ se esse subdendos, & in publicam fraudem commercia contracta damnari.

Frumentum exercitui missum non potest quis emere sub pœna hic subiecta. Salyc.

IIII. Impp. HONORIVS & THEOD. AA. Fausto. p. p.

NE frumentū quod deuotissimo exercitui mittitur, in prædam lucrumque vertatur: hac sanctione decernimus, vt quicumque hoc fuerint forte mercati, honestiores quidem stylum proscriptionis,[t] & omnium bonorum amissionem incurrant: inferiores[v] autē vilioréſq; personæ capitali * supplicio subiaceant.

ff. ille tit. & sequitur Bar. in de. l. viniariā. Nec obstat illud genera le non transmissibile nō est ctsimile. l. ex. pluribus. ff. de ad minis. tut. quia hoc est verū in non transmissibilibus simpliciter: sed ubi inest ius fit bona transmissibilis per litis contestatiō nem.

vel oxyblatta. Fucus quid est.

FVcande.] CASVS. Si priuatus quis lānam vel sericum ex quibus vestis imperialis fit, vendiderit: non solum in publicationem bonorum multabitur, sed capitali supplicio subiicietur.

m *Fucundæ.* i. tingēdæ. fucus enim color est.

n *In serico.* scilicet siue fit purpura de serico, siue de lana.

o *Muricis.* quod j. vellus appellat. Et no. duo cōmoda prouenire de hoc murice, scilicet de encausto imperiali: vt §. de diuer. re. l. sacri affatus. Item purpura: vt hic.

p *Discrimen.* hæc accusatio post mortem concedi videtur: vt ff. de his qui. vt indig. l. j.

COmpar.] CASVS. Nulli tributur licentia comparandi sericum, nisi cum licentia illius qui consueuit emere vestes imperiales.

q *Præceptum. est.* in ll. quas non habemus. Vel die vt supra l. proxi. vbi prohibuit vendere: & per consequens emere.

QVis.] CASVS. Qui in fraudem reipub. frumentū emit capite puniatur.

r *Quia nonnunquam.* vt infra de nauicularriis. li. xj. l. penul.

**aliàs, capi. tis.*

s *Frumenta.* quæ tantum ad fiscum debebant deferri, per latores vendebantur: vt j. l. proxi.

NE *frumentum.*] CASVS. Si frumentum exercitui principis mittatur, nullus nisi de exercitu principis comparare poterit: quia si aliter factum fuerit, si est honestior, deportabitur: inferior capite punietur.

t *Proscriptionis.* id est deportationis secundum P. nam inferiores capite damnantur. Vel die, stylum proscriptionis, id est publicationis bonorum.

u *Inferiores.* deportantur, cum & hæc sit capitalis pœna: vt ff. de bo. pos. l. edicto. prætor. §. rei. & in dubio mitiorem pœnā intelligimus: vt ff. de pœ. l. inter pretatione. & sic etiam intellige legem superiorem proximam. Item not. quod dicit inferiores plus puniri: & est sic vt ff. de incen. rui. nau. l. Pedius. arg. contra j. de epis. & cler. l. presbyteri.

QVAE

QVAE RES EXPORTARI, &c.

Ad idem tendit ad quod & superior titulus.

AD *barbaricum*.] CASVS. Ad hostes transferendi vinum vel aliud nulli facultas est, nec ad gustandum: nec eo præextu, put se mercatores esse huiusmodi cõmerciorũ dicere solent.

a *Ad barbaricum*. scilicet solum.

b *Liquaminis*. scilicet alterius. nam & supradicta liquamina sunt. Sed quid in aridis? Dic idem eadem ratione.

c *Quisquam*. Romanus.

d *Commerciorum*. quia dicit se mercatorem.

NEMO.] CASVS. Legati missi à barbaris ad ciuitatem Romanam, nullam habeãt facultatem comparandi arma, nec ferrum factũ vel infectum. quòd si aliter factum fuerit, venditor cum publicatione bonorum capitali sententiæ subiaceat.

e *Alienigenis*. id est hostibus populi Romani. Accursius.

f *Telis*. & etiam nauium fabricandarum scientia: vt infra de pœnis. l. fi. & facit infra de littorum & itinerũ custo. lib. xij.

DE EVNVchis.

Scilicet non faciendis: vel si facti fuerint, confiscandis, ideoq; non alienandis & sic conuenit cum prædictis.

SI *quis*.] CASVS. In ditione Romana si aliquis post has. ll. seruum suum eunuchum faciat, capite puniatur: & seruus applicetur fisco vnà cum loco vbi hoc commissum fuerit domino sciente & dissimulante.

* *Quis dicatur proditor vide per Fel. in ca. 1. de homi.*

g *Eunuchos*. etiam seruos: vt statim probat.

h *Capite*. accusatur enim. l. Cornelia de sicariis: vt ff. ad leg. Cornelia. de sic. l. iij. §. fin. & l. iiij. licet in quibusdam tertis pro melioribus quo ad quædam reputentur: vt ff. ad leg. Aquil. l. si seruus seruum. §. & si puerum. quæ est contra.

* *aliàs, ad fiscum adiici.*

ROMANÆ.] CASVS. Siue in Romano, siue in Barbarico solo serui Romani eunuchi fiant: nulli comparandi eos licentia tribuatur. si qui comparent, pœna grauissima puniantur, & tabellio qui instrumentum venditionis scripsit, simili pœna punietur. Qui octauam vel aliquid aliud nomine vectigalis illorum eunuchorum susceperit, totum penes fiscum remanebit: & qui hoc commiserit, pœna mortis punietur. & hoc in prima. Eunuchos autem factos extra solũ Romanũ apud Barbaricã gentẽ cuilibet cõparãdi licẽtia tribuatur. & hoc in secũda.

i *Homines*. scilicet seruos. nam postea dicit, ad dominium cuiusquam. H.

k *Pœna grauissima*. mortis: vt ff. de pœnis. l. vltimum. secundum. H.

l *Extra loca*. apparet ergo in locis nostri imperij fieri non posse. & facit ad hãc l. infra de vectig. l. ex præstatione.

TITVLVS XLI.
QVAE RES EXPORTARI non debeant.

Nullum liquaminẽ potest transferri ad Barbaros, quãtumcunque modicum, etiam causa degustandi.

I. Impp. VALENS & GRAT. AA. ad Theodorum magistrum militum.

AD Barbaricum [a] transferendi vini, olei, & liquaminis [b] nullam quisquam [c] habeat facultatem, nec gustus quidem causa, aut vsus commerciorum. [d]

Non licet vendere arma hostibus populi Romani nec eorum legatis, sub pœna capitis, & confiscationis bonorum. Salyc.

II. Imp. MARTIANVS A. Aulo præfecto prætorio.

NEMO alienigenis [e] Barbaris cuiuscunque gentis ad hanc vrbem sacratissimam sub legationis specie, vel sub quocunque alio colore venientibus, aut in diuersis aliis ciuitatibus vel locis, loricas, scuta & arcus, sagittas & spathas & gladios, vel alterius cuiuscunque generis arma audeat venundare. nulla prorsus iisdem tela, nihil penitus ferri, vel facti iam, vel adhuc infecti, ab aliquo distrahatur. Perniciosum nanque Romano imperio, & proditioni * proximum est, barbaros, quos indigere conuenit, telis [f] eos vt validiores reddantur, instruere. ¶ Si quis autem aliquod armorum genus quarumcunque nationum Barbaris alienigenis contra pietatis nostræ interdicta vbicunque vendiderit: bona eius vniuersa protinus fisco addici, * ipsum quoque capitalem pœnam subire decernimus.

TITVLVS XLII.
DE EVNVCHIS.

Tanquam homicida punitur ille qui castrat aliquem. Bald. Vel sic: Faciens quem eunuchum punitur capite: & tam seruus quàm locus confiscatur vbi sciente domino eunuchus efficitur. Salyc.

I. Imp. CONSTANTIN. A. Aurelio duci Mesopotamiæ.

SI quis post hanc sanctionem in orbe Romano eunuchos [g] fecerit, capite [h] puniatur: mancipio tali, necnõ etiã loco vbi hoc commissum fuerit domino sciente & dissimulante, confiscando.

Subditi Romano imperio in loco nullo possint fieri eunuchi nec facti in aliquem alienari, pœna capitis imminente contra facientes, & tabellionis qui instrumentum alienationis conscripsit. Barbari autem Romano imperio non subiecti, & extra Romanum imperium eunuchi facti, vbique possint vendi. Salycetus.

II. Imp. LEO A. Viuiano præfecto prætorio.

ROmanæ gentis homines, [i] siue in Barbaro, siue in Romano solo eunuchos factos nullatenus quolibet modo ad dominiũ cuiusquã transferri iubemo: pœna grauissima [k] statuenda aduersus eos qui hoc perpetrare ausi fuerint: tabellione videlicet qui huiusmodi emptionis siue cuiuslibet alterius alienationis instrumenta conscripserit, & eo qui octauam vel aliquid vectigalis causa pro his susceperit, eidem pœnæ subiiciendo. ¶ Barbaræ autem gentis eunuchos extra loca [l] nostro imperio subiecta factos, cunctis negotiatoribus, vel quibuscunque aliis emendi in commerciis, & vendẽdi vbi voluerint, tribuimus facultatem.

TITVLVS XLIII.
DE PATRIBVS QVI filios suos distraxerunt.

Pater vel alius parens non potest suos descendentes afficere iugo seruitutis, vel alterius nexus libertatem impedientis. Bald. Vel sic: Parentes non possunt liberos alienare quoquo titulo, etiam pignoris. Salyc.

I. Imp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Papinianæ.

IBeros à parẽtibus [o], neque venditionis [m] neq; donationis titulo, neq; pignoris iure, aut alio quolibet modo, nec sub præ textu ignorantiæ [n] accipientis, in alium transferri posse, manifesti iuris est.

Hæc est ro. lex. Propter nimiam paupertatẽ egestatemq; pater vendere potest & pignorare filium & filiã: qui tamen possunt ad ingenuitatem proclamare satisfaciendo creditori, vel quãtis homo est venditus emptori. h. d. Vel sic: Propter nimiam paupertatem & summa necessitatem potest pater vendere filium & filiam: sed postea precio oblato, vel alio æque bono mancipio præstito, in pristinam libertatem repeti potest. Salycetus.

II. Imp. CONSTANTIN. A. prouincialibus.

SI quis propter nimiã paupertatem egestatẽq; victus causa filiũ filiamve sanguinolentus [o] vendiderit: [p] vẽditione in hoc tã tummodo casu valente, emptor

DE PATRIBVS, *qui filios, &c.*

Et hic tendit ad idem ad quod superiores.

LIberos.] CASVS. Nullus titulo donationis, vel venditionis, vel pignoris iure filium alicuius suscipiat à patre: nec excusabitur si prætendat ignorantiã: scilicet quia eum esse liberum ignorauit: nec ad alium trãsferendi tribuatur emptori facultas.

m *Venditionis*. Not. nullo titulo contrahi super filio, cum liber homo sit: vt hic, & infra quæ res pig. obli. posl. qui filios. & de pat. pote. l. abdicatio. & infra de cuic. l. si tibi. & ff. de cuic. l. minor. §. pater. & ff. quæ res pig. oblig. post. l. fi.

n *Ignorantiæ*. emptoris. Accursius.

SI *quis*.] CASVS. Si pater filium suum famis causa distraxit, certe eius seruitio vti potest emptor: quia vere seruus eius est, in hoc casu valente venditione: ita vt pater vel ipse filius eum redimere possit oblata emptori precio, aut dato alio mancipio pro filio.

o *Sanguinolentus*. aliàs sanguinolentus: aliàs sanguinolentos. prima melior est: & subaudi aliàs est pater sanguinis, id est sanguine siue capitaliter puniendus, secundum Azo. & H. nisi iusta causa fuerit quare vendat.

p *Vendiderit*. an pignorare poterit eodem casu? Respon. sic, cum liceat quod maius est: vt ff. de reg. iur. l. non debet. j. Sed quidã contra. Item an hoc liceat matri? Respon. non, ar. supra de trãsac. l. trãsactione. Item nunquid propter aliam similem causam necessariam permitteretur? Respon. non, cum hoc non inueniam

niam. a Quare ergo dantur pro ob fidibus ex aliqua causa? Respon. vsurpatum est. b Item an efficitur seruus? Quidam quod non, sed seruit: vt infra communia de manu. l. j. §. j. sed Io. dicit vere eum seruum factum. Nec mirũ si dominus liberare cogitur quia hoc fit & aliàs: vt supra de epis. audi. l. nemini. & instit. de noxa. §. dominus. & infra, de cap. & postlimi. reuer. l. fi. Idem dico de filiis ex filia vẽdita natis. Item ad hoc infra de lib. cau. l. rem quidẽ. & infra de cuic. l. si tibi. Item pro hoc hæc litera, ad ingenuitatem propriam repetere.

a *Offerat*. & cõsignet, si non vult accipere: vt infra de cõmu. ser. ma. l. j. §. j.

b *Potest valere*. si esset seruus. iusta enim precia petuniaria ex præsenti æstimatione, & non ex præterita emptione constituuntur. vt. ff. de iure fisci. l. iij. §. diuus. Accursius.

DE RESCINDENDA venditione.

Rescinditur vẽditio facta per metũ, maxime si precium restituitur. Bal. cõcor. Salycetus.

I. Imp. ALEXAN. A. Matroni.

SI pater [a] pervim [b] coactus domũ vẽdidit, ratũ nõ habebitur, [c] q, nõ bona fide gestũ est. malæ fidei enim ẽptio irrita est. [d] Adtus itaq; nomine tuo præses pũncię auctoritatẽ suã interponet: maximè cũ paratum te ꝓponas id q, precij nomine il latum est, emptori refundere.

a *Dicit equaliter contrahauit est de iure venditio: nunc qualiter nititur Odofr. rescindatur altero contrahente & cõsentiente inuito.*

Vide per Angel. Bald. & P. & ibi dicunt alia circa hoc. Ide. iud. interpone. supra de transac.

Ista est famosa lex, & habet materiam singularem & not. & h. d. vbi re ipsa venditor vltra dimidium iusti precij decipitur, ex æquitate huius. l. tam ipsi quàm heredi eius succurritur, vt vel restituto precio res ei reddatur, vel iustum precium suppleatur: & electio est emptoris. h. d. Baldus. Vel sic: Venditor deceptus re ipsa vltra dimidium iusti precij potest precium restituendo rem recuperare, nisi emptor malit iustum precium supplere. Salycetus.

b *Potest valere*. si esset seruus. iusta enim precia petuniaria ex præsenti æstimatione, & non ex præterita emptione constituuntur. vt. ff. de iure fisci. l. iij. §. diuus. Accursius.

Fi mulc. Angel. Vexatione permetũ facta si quis velit rescindere, tu debes precii offerre. Sic facit gl. in ver. Sal. b Diuinatio est. i Et eorũ opinioni sequitur. Per. & Cy. licet cõtra teneãt Bar. Bal. Sal. Ang. & Pau. k Notãda est ista. glo. ad hoc quod quicunq; ca. ius offerũ in diem requisitus ad rescindendũ, cõpetit tamen intra quadrennium. Salyc.

Vide per Ang. Vexatione permetũ facta si quis velit rescindere, tu debes precii offerre. Sic facit gl. in ver. Sal. b Diuinatio est. i Et eorũ opinioni sequitur. Per. & Cy. licet cõtra teneãt Bar. Bal. Sal. Ang. & Pau. k Notãda est ista. glo. ad hoc quod quicunq; ca. ius offerũ in diem requisitus ad rescindendũ, cõpetit tamen intra quadrennium. Salyc.

c *Per vim*. scilicet compulsiuam. nam de alia dicere non potest hic, & hoc quando cadit in hominem constantem: vt ff. quod met. l. metum autem non.

d *Non habebitur*. apud iudicẽ: vt & ẽ. de trãsac. l. inter positas. & ff. de aucto. præst. l. j. in fi. & ff. de reg. iur. l. nihil consensui.

e *Irrita est*. id est irritanda. per actionem quod metus causa. Alij distinguunt an metus dat causam contractui, vel non: vt in dolo simplici &c. & metus in se habeat dolum: vt. ff. quod me. cau. l. si cum exceptione. §. eum qui. & sic intellige quod hic dicit causam. & eodem modo intelligitur. ff. quod met. cau. l. si mulier. §. si dos. sed verius ibi est speciale in dote.

f *Tuo*. à te, vel ab alio pro te.

g *Maxime*. ideo dicit maximè: quia & si non offerret, adire præsidem posset: necesse tamen haberet offerre postea in lite, sicut & diximus supra de transact. l. si maior annis. & ad hoc supra de his quæ vi. &c. c. l. vi. & supra de reputa. l. j. vel dic quod abundat maximè. sic & aliàs infra de ma. testa. l. fi. §. fin autem. & infra de fideicom. li. l. cum inter. Vel dic g tertio vt ad hoc respiciat, quia licet detur ei actio, quamuis non sit paratus precium refundere: non tamen irritanda est emptio, nisi demum restituat: sed demum reddito à te precio restituatur domus. Vel dic quarto h referri hoc ad casum quando venditio extorta est per impressionem, vbi non restituitur precium, vt supra quod metus causa. l. si per impressionem.

RES.] CASVS. Si rem quæ c. valebat, pro. xl. vendidisti: an rescindere possis venditionem, quæritur? Respõ. quod de rigore iuris, non: de æquitate, sic: refuso precio quod accepistis tamen vt emptor eligat velit soluere iustum precium, & habere rem: vel rẽ restituere refuso sibi precio quod dedit. quod quando sit minus precium, in fi. dicit: illud scilicet quod est minus dimidia iusti precij.

h *Humanum est*. secus de rigore iuris, cum licuit contrahentibus sese decipere. vt. ff. de mino. l. in causæ. ij. §. penult. Sed ille rigor mitigatur, cũ est immẽsa deceptio: sicut & quãdo inest dolus.

i *Iudicis*. sed qua actione? Quidam i ocio iudicis per hanc. l. & supra ex quib. cau. ma. l. in contractibus. & vsque ad xxx. annos. quod non posset esse cum intra quadriennũ k ad plus de-

beret dari officium iudicis: vt supra de temp. in integ. rest. l. superuacuum. Tu dic iure actionis, scilicet ex eo contractu: cum in bonæ fidei contractibus veniãt ea de quibus nec est actum, nec cogitatum: vt infra de act. emp. l. ij. Nec obstat quòd quasi petitur rescindi. nam etiam ad rescindendum datur actio ex vendito: vt ff. de contrahen. emp. l. sed Celsus. §. fi fundus annua. in qua actione exercet officium iudex. sic & alias ff. quod met. causa. l. metum autem præsentem. §. ex hoc edicto. In stricti iuris autem iudicijs obstaret exceptio doli: vt ff. de verb. obli. l. si quis cum aliter. quãquam posset dici ibi locum esse stipulationi interpositæ fuit super contractu bonæ fidei. Illud autem constat, in alijs bonæ fidei contractibus habere locum legem istam. Item quid si aliàs venisse venditor iuraverit se nullo modo venire contra venditionẽ? Respon. P. quod nihilo minùs tunc habebit locum quod hic dicitur: quia non præcise agit vt venditio rescindatur. Nos contra. quia quodammodo videtur agere ad rescissionem. ar. ff. de condi. iusti. l. quæ sub conditione. §. si. quis sub. Secus dico in minore qui iuravit: cum ipse iurasset etiam occasione minoris precij non venire contra: quod semper præsumo, cũ sciat vires suæ rei: vt. j. e. l. quisquis. & ff. de act. empt. l. j. Ité quid si ipse emptor rem iã alij vẽdiderat & tradiderat? Dico tñ ille minus habere locũ quod hic dicitur, quia per eũ factũ est quo min' habeat: arg. ff. de rei vin. l. si hominẽ. in prin. & ff. de verb. obli. l. si seruũ. §. idẽq;. secus si fortuito casu perisset penes istum emptorẽ, quia tũc sufficit tenere precio sum quod habet: vt. ff. de iure do. l. si res. §. j. Alij dicũt & tũc eũ teneri, cũ alternatiue ad duo teneatur: vt. ff. de cõtrahẽ. emp. l. si in emptione. §. pe. Sed certè immo res tantum erat in obligatione: vnde ea perẽpta nõ debet amplius teneri: vt. ff. de verb. obli. l. si ex legati. Ité habet locũ lex ista econtra. f. decepto emptore vt res recipiatur. Sed quæ est hæc dimidia? Dic in emptore deceptor: si res valet decem, emit pro. xvj. licet alij dicant emit pro xxj. quod non placet: quia tunc non dimidiam iusti precij, sed duplum egrediretur. In venditore: sicut si res valet decẽ, venditur pro quatuor. Et probantur hæc in fi. huius. l. & infra. eo. l. si voluntate. & infra si ma. fac. l. j. Et sic not. quod summa captio cui tatur: vt. ff. de auro. & argẽ. lega. l. si vxori. Sed qualiter scirã quãdo excedit? Respon. non per hoc quod duo vel tres volunt tantum dare, quoniam precia rerum non constituuntur ex adfectione singulorũ: vt ff. ad leg. Falc. l. precia. &. ff. ad. l. Aquil. l. si seruum meum. Dic ergo inspici vẽditiones factas locorũ existẽtium iuxta illũ. Item rei qualitatem, & redituum quãtitatem: vt infra eo. l. si quos. & in auth. de alie. & emphy. §. sanctissimas. colla. ix. & de nõ alie. §. quia vero leonis quidem. &. §. si vero alicuius. coll. ij. & ff. de rebus eorum. l. penul. j. respõ. & de leg. ij. l. Caius. §. Titius. & ff. de iur. fisc. l. nõ intelligitur. §. diui fratres. & ad le. Fal. l. iij. in prin. & l. precia. & hoc in immobilibus. In mobilibus autem rebus, vt frumento, est precium certum. Sed arg. contra. ff. de condic. fur. l. fi seruus. in fi. j. respon. & ff. ad leg. Falci. l. in lege. iiij. §. j. & l. in quantitate. §. magna.

k *Elegerit*. est ergo in potestate emptoris. & idem dico econtra emptore decepto esse in potestate venditoris. Et distingue supra ex quib. cau. ma. l. in contractibus.

DE *contractu*.] CASVS. Si contractum venditionis celebrasti, & perfectus est: emptore inuito ab eo recedere non potes, nec rescriptum si impetres vt rescindatur, valebit: siquis etiam eodem iure tenetur.

Deceptus vltra dimidiã iusti precij, potest restitui, quamuis intelligatur illa dimidia.

a *Patitur.* fallit in actione redhibitoria. Itē in alijs tribus, scilicet lege commissoria, & pacto addictionis in diem, & manus iniectione. Sed his tribus casibus cōtrahens semel sic volūit. H. argu. ff. de aqua plu. arcen. l. in diem.

b *Nec ex rescripto.* vt supra de rei vin. inciuile. & infra de emanci. li. l. nec auus. & supra de actio. & obli. l. ficut.

c *Fiscum.* not. fiscum vti iure priuati: vt & plene diximus supra de petitione hæredi. l. j. Accursius.

Ad rescindendam.] CASVS. Fundū pro c. emptū vendidi, postea pto. xl. volo rescindere vēditionem, quasi dolus intercesisset, pro hoc quod plus emi, & minus vendidi, an possim, quæritur? Dicitur quod non: nec sufficit ad probandum dolum quod pluris emptū minoris vendidi: quia potest esse quod tūc quando vendidus fuit mihi, plus valuit quām nunc quando ego vendidi.

d *Distractum.* etiam si constet precium duplicari. Hoc quia diligentia possessoris res melioratur, & negligentia deterioratur: vt. ff. de iur. fi. l. iij. §. diui.

Si dolo.] CASVS. Si per dolum dantē causam cōtraxi, tenuam quam alias non eras distractурus, vendidisti, officio iudicis rescinditur. Si vero dolus non intercesserit, & vēditio mutuo consensu perfecta est: non rescinditur emptore inuito, si maior. xxv. annis distraxisti.

e *Si dolo.* dante causam contractui: aliàs non rescinderetur, sed ad supplementum ageretur: vt ff. de dolo l. & eleganter. circa princ.

Non obstat: quia ibi agitur ad rescindendum contractum actiōe ex eo cōtractu, ex eo quia fiebat relatio ex partis cō uentione hic nō, immo ex pactis ab initio fuit vt ipso iure. Ange. *Quia non obstāte quod sit ipso iure nullius si deceptus voluerit, potest stare contractui* glo. & Bart. in. l. & elegā-

f *Aduersarij* secus si dolo tertij: quia tunc agitur actione de dolo contra illum tertium, si aliter non posset res esse salua venditori: puta quia emptor non fuit conscius doli, quia tunc tenetur ex vendito: vel si fuit, non est soluendo: vt dicta. l. & eleganter.

g *Deceptum.* id est induxisti me dolo ad vendendam rem quam vendere nolebam: non valet. sed si non fuit dolus, & erā maior valet vendi tio.

h *Venditionem.* scilicet rectissimā ostendit de facto: vel secūdo si præcessit venditio vt infirma, sequitur vēditio vt iusirmanda.

i *Rescindi venditionem iubebit.* scilicet officio suo, vel condictione indebiti, si putans te obligatum tradidisti: vel actione de dolo proposita secundum quosdam. Tu dic actione ex vendito, quæ datur ad rescindendum re non tradita: vt ff. de act. emp. l. ex empto. §. is qui vina. & de cōtrahen. emp. l. sed Celsus. §. si fundus annua. Et rescinditur eatenus quatenus de facto processit: & tibi decepto datur actio, non doloso, cum ipso iure nullus sit in eius præiudicium. hic & infra de prædi. min. l. & si is. Vel dic ex venditione ad supplementum, cū vellet stare contractui: vt notatur in. l. & eleganter.

k *Non posse.* altero inuito: vt infra quando licet. ab emp. discē. l. perfectam. in fi. & facit infra de præscrip. long. temp. l. si fraude. & ff. pro socio. l. iiij.

Non est.] CASVS. Vēdidisti mihi rē pro. x. vis rescindere vēditionē offerēdo mihi duplū precij. an sis audiēdus, quæritur? Dicitur q nō; quia hęc nō est causa probabilis rescindēdi.

l *Non est.* triplex poterat esse causa quare venditor vellet rescindere venditionem offerendo duplum precij emptori, scili. si certo quia deceptus fuerat in dimidia iusti precij. Sed certe hoc licet facere cōtrahentibus, nō tamē vltra precedant. Itē quia res in causa non erat melior facta, quām fuerat tēpore contractus. Itē quia ut precij affectionē habet in ea venditor: at precia rerum secundum veritatē non ex affectione singulorū vel vtilitate sunt æstimāda: vt ff. ad. l. Falcid. l. precia. & l. præcedenti. & ff. ad legem Aquiliam. l. si seruum meum.

m *Duplum.* vel etiā decuplum. Accursius.

Rata.] CASVS. Duo milites sē vendiderunt. volebant impetrare rescriptum, vt liceret eis rescindere venditionē oblato precio. Dicit imperator quod non sunt audiendi, & non expedit eis rescindere venditionem cum alij similiter possent impetrare rescriptū ad rescindendas suas venditiones quas fecerunt cum eis: siue fiscus fuerit, siue priuatus qui eis aliquid vendidisset, quia eadem. l. vti possent.

n *Factas iure.* cum adsint quæ adesse oportet, & absint quæ abesse oportet.

o *Vestra etiam interest.* loquitur quibuslā militibus. & sic est instit. de leg. Fal. §. j.

p *Permittatur.* per rescriptum: quia priuilegiati erāt milites, vel pro priuilegio petebant.

q *Conueniamini,* quia quod quisque iur. &c. vt ff. quod quisque iur. l. j. in princip. & infra de fruc. & h. expen. l. fi. & infra de commu. re. alie. l. portionem. Sed si concederetur tale rescriptum, nōnne nullum esset, cum ex toto absorberet ius alterius: vt supra de preci. imper. offe. l. quotiens. ergo nemo vtetur contra impetrantē, cum nihil obsit conatus &c. vt ff. quod quisque iur. l. j. in fi? Ad hoc dicas quod hic non dicit quod fuit concessum. vel quod concessum valeat: sed dicit posito hoc quod non oporteat, sequitur & aliud quod non oporteat, vt dicit Azo non valet autem etiam si concedatur. Alij dicunt quod licet non valeat, debet tamen imperans vti eodem iure: vt. ff. quod quisque iur. l. ij. in fin. ij. respon. & §. si is pro quo. Et quod in prima lege dicit, loquitur cum inter non subditos fuit latum: quod non placet: quia in dicta. l. iij. bene valet, licet impetrans non fuerit eo vsus. Tertij dicunt quod hic petebatur vt fieret generale ius. Quarti quod petebatur vt concederet non obstāte lege aliqua, vel ex certa scientia: quibus casibus valeret. prima verior.

r *Vobis.* vt. ff. quod quisque iur. l. j. §. fina. & supra de precibus imperatori offerendis. l. j.

Si voluntate.] CASVS. Filius tuus te cōsentiente vēdidit sum pro paruo precio: vis rescindere venditionem propter parui precij quantitatem. an possis, quæritur? Dicitur quod non: quia ad hoc vt possis rescindere contractum, probare debes filium tuum dolo inductum ad vendendum, vel metu: quia non est rescindenda venditio propter parvum precium: quia hoc consueuerunt facere emptores, cum venditores primo offerunt vendere magno precio: & emptores offerūt paruam quantitatem, & postea maiorem, & vendentes detrahunt de eo quod petierant, & ita contendunt inuicem, & postea consentiunt: & sic propter exiguitatem precij nō potest rescindi venditio, nisi probes filium tuum deceptum vltra dimidiam iusti precij.

a *Argui debet.* id est argute probari: vt supra de dolo. l. dolum.

b *Detegi.* hæc enim duo inducunt actionē quod metus causa: vt supra de transact. l. interpositas. & ad hoc in fra. de distra. pig. l. & qui sub imagine.

c *Hoc enim solumi.* ideo ad hoc quod dixi probā dum te remitto.

d *Tuetur.* vt. ff. de pac. l. j. §. j.

e *Vllam rationem.* cum liceat contrahentibus inter se &c. vt hic, &. ff. de mino. l. in causæ. ij. §. pe. &. ff. loca. l. item si precio. § quemadmodum. & ff. de cōtrahenda emptio. l. res bona.

f *Vel statim.* nudo verborum verbo.

g *Disceptationem.* coram iudice.

h *Iusti precij.* de hoc dixi supra eo. l. ij.

i *Tempore venditionis.* a contrario sensu. Not. vt. ff. de iur. fisc. l. iij. §. diui fratres.

k *Præstita.* per legem supra eo. l. ij.

Recij.] CASVS. Vendidisti mihi fundum pro decem: dedi tibi equum in solutum. vis rescindere contractū eo prætextu, quia quantitatem conuentā nō soluisti. an possis, quæritur? Resp. quod non.

l *Consentienti.* inuito enim non soluitur aliud pro alio: vt. ff. si cer. pe. l. ij §. mutui. & infra de solu. l. cum à quo. Sed contra. huic. l. videtur quod aliàs dicitur in vē ditione debere interuenire precium: vt instit. de contrahen. empt. §. item precij. sed illud quo ad venditionē, non quo ad numerationem: vt ff. de cōtrahē. empt. l. inter. §. sine precio.

Dolus.] CASVS. Dolo tuo interueniente vendidi tibi rem pro. x. quæ valebat. xv. volo rescindere contractum quasi dolus commissus sit dando paruum precium. an possim, quæritur? Respon. quod dolus qualitate facti non exiguitate precij probatur: qui etiam si intercessisset, non aduersus eū agere possum qui rem à te habuit, puta secundum emptorem: sed contra te restituar in integrum propter dolum tuum, qui incidit in contractum. Viuianus.

m *Qualitate.* puta quòd emptor plura dixit de re quę venditur, vituperando eam, dissimulādo præsentia, nunciādo futura: vt ff. de act. empt. l. j &. l. Iulianus. §. si venditor &. §. per contrarium. & §. idem Iulianus. & ad hoc. ff. de minori. l. ait prætor. §. proinde. & supra de dolo. l. dolum.

n *Non quantitate precij.* vt supra eo. l. ad rescindēdam, sed licet non prorsus valeat, valet tamen cum aliis. & sic soluitur contra. ff. de transactio. l. cum hi. §. modus.

o *Transtulit.* siue sit emptor, siue sit alius eius voluntate.

p *Rei vindicatio.* tenuit ergo contractus, & sic fuit dolus incidēs: vt. ff. de dolo. l. & eleganter. in prin. idem videtur & si dedit cautam contractui: vt eadem. l.

diis emptoris argui debet, a vel metus mortis, vel cruciatus corporis imminens detegi, b ne habeatur rata venditio. Hoc enim solum, c quod paulo minore precio fundum venditum * significas, ad rescindendam venditionem inualidum est. Quòd si videlicet contractus emptionis atque venditionis cogitasses substantiam, & quòd emptor viliore comparandi, venditor cariore distrahēdi votum gerentes, ad hunc contractum accedant, vixque post multas contentiones, paulatim venditore de eo quod petierat detrahente, emptore autem huic quod obtulerat addente, ad certum cōsentiant precium: profecto perspiceres neque bonam fidem, quæ emptionis atque vēditionis conuentionem tuetur, d pati, neque vllam rationem e concedere rescindi propter hoc consensū finitum contractum, vel statim, f vel post pretij quantitatis disceptationē, g nisi minus dimidia iusti precij h quod fuerat tempore venditionis i, datum esset, electione * iam emptori præstita k seruanda.

Pro pecunia numerāda possunt dari pecora: & videtur datum precium. B. Vel sic: Pro precio vēdere res possunt res in solutum dari: nec ex hoc irritatur venditio. hoc dicit. S. l.

IX. Iidem AA. Domitio.

PRecij causa non pecunia numerata, sed pro ea pecoribus in solutum consentienti l datis, cōtractus nō constituitur irritus.

Dolus consistit in animi qualitate. non in rei precio. h. d. Vel sic: Ex qualitate facti non paritate precij dolus probatur: qui si intercesserit, q *Restituio.* iure actionis: vt infra de act. empt. l. j. & plene dixi supra ex qui. cau. ma. l. in contractibus.

r *Competit.* actione ex vendito, vt rescindatur.

Venditor.] CASVS. Si Titius comparauit à me rē aliquam, & dolo me induxit, possū agere aduersus ipsum, si probauero ipsum dolum tēpore contractus adhibuisse: nec sciui illum dolū commisisse. & hoc in prima. Sed si vendidi Titio fundum pro. c. & in instrumento vēditionis scriptum sit quòd e mit pro cc. non propter hoc rescinditur venditio. & hoc in secunda. Si tamen Titius adhuc precium non persoluit, agere possu vt soluat: vel si per errorem facta fuerit compensatio, possum hoc non obstante petere precium. verbi gratia: Titius tenebatur mihi dare. c. ex causa venditionis: ipse dicebat quod debebam ei alia. c. ex causa mutui, cum in veritate non debebam: & sic per errorem facta est compēsatio: qua non obstante agere potero ex vendito ad precium. Viuianus.

aliàs, quod

contra emptorem actio competit, non contra eum qui ab emptore emit. Saly.

X. Iidem AA. Seuero.

DOlus emptoris, qualitate m facti, non quantitate precij n æstimatur. Quem si * fuerit intercessisse probatum: non aduersus eum in quem emptor dominium transtulit, o rei vindicatio p venditori: sed contra illum cum quo contraxerat, in integrum restitutio q competit. r

Scienti non infertur dolus: & licet precium non sit vsquequaque conueniens, contractus tenet. h. d. Bal. concor. Saly.

XI. Iidem AA. Magnæ.

VEnditor factū s emptoris q eum tempore contractus latuit, post arguendo, non quod eo tempore scierit quo id ageretur, & consensit, de dolo queri potest. t Igitur cum patrem tuum, vt maius comprehēderetur instrumento precium, quàm rei quæ distrahebatur, esse conueneret, v consensisse profitearis, propter hoc solum de circunscriptione frustra queritur. Sanè * si placitum precium non probetur solutum, vel in quantitatem debiti y per errorem facti cōpensari cautum fuerit: hoc reddi rectè postulatur. z

Dolus non infertur scię

Necessitas rei familiaris contractum inefficacē non reddit: & supinus est qui non petit illicita. Bal. Vel sic: Venditio facta viliori precio propter munus publicum vel vrgens debitum, non rescindatur. Saly.

XII. Iidem AA. Antiocho.

NOn idcirco minus venditio fundi, quod hunc ad munus sumptibus necessariis vrgentibus, non viliore precio, a vel vrgente debito te distraxisse contendis, rata manere debet. b

u *Conuenerat* id est conueniens erat.

x *Sanè.* nunc redit ad primum, quando vēditor fuit deceptus, & dicit quòd agitur ad precium non solutum: & est idem vt si cautum fuit vt compensaretur illud precium cum eo quod dicebatur à venditore debitum emptori, cum non esset.

y *Debiti.* non subsistentis. & ad hoc infra de actio empt. l. ij in prin. & ff. de pac. l. si cum te. & supra de rei vin. l. inciuile.

z *Postulatur.* per venditorem.

NOn idcirco.] CASVS. Tenebaris fisco ob munus publicum in. x. vel alij priuato, non curo: vendidisti mihi prædium non viliori quàm esset dimidia iusti precij, vt sic fisco satisfaceres: vis rescindere venditionem, quasi pro vrgente debito & sumptibus distraxeris: an sis audiendus, quæritur? Dicitur quod non: sed abstinere debes à tali petitione illicita: & precium petere, si nondum solutum est, potes. Viuianus.

a *Vilioris precio.* aliàs, non vilioris precij. & aliàs, non viliori precio, & semper subaudi, quàm sit dimidia iusti precij.

b *Debet.* vt infra de pigno. l. cum te. & ad hoc supra quod mer. cau. l. cum te.

Si maior.] CASVS. Volebam tibi fundum vendere: socer meus nunciauit tibi ne emeres: nihilo min⁹ emisti. volo hoc prætextu rescindere venditionem: an possim, quæritur? Licitur quod non: cum maior. xxv. annis sit. Vt videtur. Viuianus.

a *Si maior.* maximè, licet alia ratione nō valeret: vt. ff. de reb. eorum. l. j.

Denūciatio illius cuius nō interest, nō nocet.

b *Denunciasse.* Nota, non nocet denunciatio ab eo facta, qui non habet denunciare: vt hic, & ff. de minō. l. tutor. & infra debitorē ven. pig. impe. non pos. l. ij. secus si interesset eius qui denunciauit, quia dominus esset. vt. ff. de rei vin. l. si fundū. & ff. quod fal. tutor. auct. l. ij. Accursius.

EA *conditione.*] CASVS. Debes. x. fisco: vendidisti mihi prædium vt soluere illa. x. nō solui. an debeat rescindi vēditio, quasi cōditioni non paruerim? Respō. q̄ non: sed ages ad interesse. Viuianus.

c *Debebatur.* puta tributa.

d *Solutione.* maximè: vt ff. de nego. gest. l. si quis mandato. & de hæred. ven. l. ij. §. fi. secus in fideiussore: vt. ff. man. l. si pro ea.

e *Experiri potest.* vt. j. de re. permu. l. rebus. & de dona. l. legem.

f *Constituitur.* immo videtur quòd sic: vt infra de pac. inter empto. & ven. l. cum te. Sol. hic erat aliàs venditurus, ibi non. & eodē modo solue aliud contrarium. ff. de condic. ob cau. da. l. si vt proponis.

QVisquis.] CASVS. Si prædia alibi sita mihi vendidisti: an eo prætextu quod ignoraueris vires illorum prædiorum, quia procul erant sita, rescindi possit venditio, quæritur? Respon. cuēd nō: quia nullus debet ignorare vires patrimonij sui. Vivianus.

g *Quisquis maior.* si vero minor, aut nulla esset ipso iure venditio facta sine decreto, aut daretur restitutio: vt infra de præd. min. l. si quidem nisi minima esset deceptio: vt. ff. de in integrum restitu. l. scio.

h *Procul posita.* ad hoc est argu. cōtra. j. de fal. mo. l. j. §. domus.

i *Paulo vilior.* secus ergo si vltra dimidiam esset deceptio: vt supra eo. l. iij. licet quidam dicant idem: & tunc hæc lex præsumat eum scientem: & sic donare. Item loquitur hæc lex cum re ipsa est deceptus. nam si dolo aduersarij, secus esset: quia licet iste sit in culpa, ille est in dolo, qui præponderat: vt. ff. ad legem Aquil. l. item si obsterrix. §. fina.

Dolus præponderat culpæ.

k *Immorari.* nota contra aduocatos.

l *Vt vires.* colendo.

m *Emolumenta.* locando.

n *Debuerat.* pro eodē ergo debet haberi ac si ipse sciuisset de his: vt ff. ad l. Aquil. l. idem. §. j. & ff. ad Vell. l. quamquam. & ff. de ædil. edict. l. j. §. causa. & ff. si cer. pet. l. quod te. & pro empt. l. qui fundum. § seruus. Sed arg. cōtra instituit, qui ma, non pos. §.

Ab illicitis itaque petitionibus abstinenco, ac precium, si non integrum solutum est, petendo, facies constitutius.

Protestatio non l. absentis ius protestandi, non officit contra eius h. d. Bald. Vel sic: Denunciatio vel protestatio facta ab eo qui non habet de denunciando vel protestando, non officit contra eum h. d. Salyc. cens.

XIII. Iidem AA. & C C. Nissæ.

SI maior a annis viginti quinque fundum distraxisti; propter hoc solum, q̄ emēti ne cōpararet, socer tuus denunciauit, b emptionem factam à te rescindi bona fides non patitur.

Licet non seruetur modus, non reuocatur venditio: sed agitur ad id quod plenum, & æqui pollens. h. d. Bal. Vel sic: Vel cùm res alienatur ex eo quod emptor non soluit tributum reipublicæ prout conuenit: sed emptor tenetur venditori ad interesse. h. d. Salyce.

XIIII. Iidem AA. & C C. Basilicæ.

EA conditione distractis prædiis, vt quod reipublicæ debebatur, c qui comparauit restitueret: venditor à te celebrata solutione, d quanti interest, experiri e potest non ex eo q̄ emptor non satis conuentionem fecit, contractus initus constituitur. f

Imputet sibi ille qui vendidit rem cuius precium ignorauit quia tō debuit esse tam exiguum & sup. nu. h. d. Bal. Vel sic: Vendidit facile, si solo viuari precio, non respexisse quia in ignorantia quantitatis rei, si precij. h. d. Salycetus.

XV. Imppp. Gratianvs Valentin. & Theod. AAA. ad Hypatium. P. P.

QVisquis maior ætate prædia etiā procul posita h diligenter distraxerit: paulo vilioris i precij nomine, repetitionis rei venditæ copiam minime consequatur: neque enim inanibus immorari k finatur obiectis, vt vires l locorum sibimet cauleturi incognitas, qui familiaris rei scire vires vel merita atque emolumenta m ante debuerat. m Dat. VI. Kalend. Maij, Mediolani. Dn. Gratiano. II. & Sabinino Conss.

Publicus exactor debet res vendere gratiose: nec cogi in subsidium alterius rei vendere. h. d. Bal. & Salyc. Vel sic: Tres duo debitores reipublicæ vendens eius ab exactore debet subsidiarie & secundum qualitatem eius, & reditum qualitatum eius æstimari, & res sic fiat delitteri. aliter venditio facta rescindibilis. h. d. Salycetus.

XVI. Imppp. Valentin. Theod. & Arcad. AAA. ad Magillum vicarium Africæ.

SI quos b debitorū mole depressos necessitas publica c rationis adstringat proprias distrahere d facultates: rei qualitas, & reditum quantitas æstimetur: q nec sub romine subhastationis publicę locus fraudibus relinquatur, vt possessionibus viliore precio distractis, plus exactor ex gratia r, quàm debitor ex precio consequatur. q Hi postremò subempti titulo perpetuo dominij iure potiantur, qui tantum adnumerauerint fisco, quantum exegerit vtilitas priorum. Etenim periniquum est, vt alienis bonis sub gratiosa auctione s distractis, parum accedat publico nomini, cum totum pereat debitori.

Furtiui & clandestini contractus in præiudicium fisci non tenent. h. d. Bald. & Saly. Vel latius. Venditiones factæ in fraudem reipublicæ, irritantur: & emptor conscius in precio multatur. h. d. Salyc.

XVII. Imp. Arcadivs & Honor. AA. Messalæ.

HI qui imposita munera t ciuitatum fuga destituunt, v vel ineuntes furtim existimant esse contractus: intelligant sibi nihil hæc profutura esse commenta, & precio emptorē fugæ

a *Consilium.* vt arg. ff. quæ in fraud. credi. l. si debitor in fraudem. secus si ignorans: vt ff. pro empt. l. qui fundum. § procurator. & datur precium hoc fisco.

VEstium.] CASVS. Prohibetur hac. l. ne silentiarij principis à priuatis hominibus vestes, argētū, aut mācipia emāt: licet alij priuati hoc facere possint. quod si fecerint, amissione precij multentur. Viuia.

b *Coëmendorum.* negotiandi causa: vt & infra de commer. & mer. l. nobiliores. B.

c *A priuatis.* id est à comite rerum priuatarum: id est à procuratore fisci. Vel vetius à quibuslibet priuatis hominibus.

d *Palatini.* id est proceres palatij: quorū cōsilio regitur respublica: & est hoc ideo, quia possunt ostendere minacem feruorē, & idem intellige in qualibet alia re: vt supra de contrac. iudi. l. j. §. j. & de offi. re. pro. l. nullum.

e *Denegatam.* nisi ad hoc vt sibi habeant, & retineant, secundum. B. vt supra de cōtrac. iud. l. j. Vel generaliter loquitur secundū ea tempora quādo imperator sufficienter dabat omnia prædicta ipsis palatinis.

f *Ingenos palatinos,* non venditorem. Azo.

g *Amissionis.* i. venditor vt innocens non punitur.

QVANDO LICEAT AB emptione discedere.

Sicut emptio & venditio solo consensu contrahitur, ita solo dissensu dissolvitur, sine traditione & solutione. h. d. Bald. Vel sic: Re integra contrario consensu ab emptione disceditur: re vero non integra actus priori similis requiritur. h. d. Salycetus.

I. Imp. Gordianvs A. Rufino.

RE quidem integra h ab emptione & vēditione, vtriusque partis consensu recedi i potest. k Etenim l quod consentu contractū est contrariæ voluntatis admiculo dissoluitur. k At enim post traditionem m interpositam nuda voluntas non resoluit n emptionem, si non actus o quoque prioris similis retroagens p venditionem intercesserit.

Per dationem arrarum res non desinit esse integra: sed per solutionem partis precij desinit esse integra. h. d. Bald. Vel sic: Nudo consensu re integra ab emptione disceditur, & arræ datæ reputantur: sed quia parte precij soluta res non est in integra, ideo nudo consensu non receditur, sed vt res tradatur, agitur. Salycetus.

II. Impp. Diocletian. & Maximianvs AA. Felici.

PErfectam emptionem q atque venditionem re integra tantum pacto & consensu r posse dissolui constat. Ergo si quidem arræ nomine aurum datum sit: potes hoc solum secūdū fidē pacti recuperare, s Sin vero partem t precij persoluisti: ad ea quæ venditoré ex venditione oportet præstare, v magis actionem, x quàm ad precij quantitatē quam te dedisse significas, habes.

TITVLVS XLVI.

SI PROPTER PVBLICAS PENSITATIONES VENDITIO FACTA FVERIT CELEBRATA.

Venditio solemniter facta, ob tributa non soluta non reuocatur, licet à debitore vel creditore tributum postea offeratur. h. d. Bal. Vel sic: Venditio solemniter facta per fiscum, ob cessationem tributorum non rescindibilis per priorem dominū, nec per eius creditorem. Salycetus.

PErfectam.] CASVS. Si rem mihi vendidisti, nec tradidisti, nec tibi precium numerauit: contrario consensu re adhuc integra resolui potest venditio: & si arras dedi, repetere potero: sed qua actione, non aperit. tu die condictione sine causa vel ex empto. & hoc in prima. Si vero partem precij solui, ab emptione non possum recedere: nec precium quod dedi reperam, sed actionem habebo ad ea quæ in venditione præstari conuenit. Viuianus.

q *Perfectam emptionem.* quantum ad obligationem. Vnde tam de pœna, quàm de conditionali dicit: & sic dicitur perfecta fi. de pericu. & com. rei vend. l. necessario. alias autem dicitur perfecta traditione: vt fi. de actio. empt. l. si quis alienam rem.

r *Pacto & consensu.* id est pactionali consensu mutuo interposito, vt neuter aliud contendat: vt infra. de fer. §. fi. Idem videtur & si de vno tantum fit dictum: vt. ff. de accep. l. fi. & ff. cod. l. cum emptor. in prin.

s *Recuperare.* scilicet actione ex empto, vel condictione sine causa, vel ob causam, vel præscriptis verbis: vt ff. de act. empt. l. ex empto. §. is qui vina. & §. ego. Item hæc vera, nisi arra sit data loco precij, & arrarum: quia tunc seruatur id quod est vbi non est res integra quod satis videtur secundum quosdā quando in pecunia datur arra. Item no. hic quòd arræ datio non facit rem non esse integram: cum sit contractus per se venditioni accedens: vt supra de fi. instru. l. contractus. Item fidem pacti dicit ideo: quia ex quo conueniunt de dissoluendo contractu, & de arris reddendis conuenisse videntur.

t *Partem.* est enim aliud precium vel partem eius, aliud arram dari.

t *Partem.* pro arris ex pagamento.

v *Præstare.* quæ habes. ff. de act. emp. l ex empto. in prin.

x *Actionem.* ex empto, & hoc doli mali replicatione opposita, si ille exceperit de pacto. Sed pone quòd parte precij soluta, & re tradita actum est vt recedatur à cōtractu: numquid in eo quod solutum non est, habet emptor exceptionem? Videtur quòd sic: cum nudum pactum pariat exceptionem: vt. ff. de pac. l. iurisgentium. §. sed cum nulla. Sed dic contra: quia iam habueret rem fi- *Pactum nudum semparabile.* bi traditam, & precium: quod esset iniquum. Vnde remanet mi- *per parit ex* nus, vt nudum pactum nō pariat exceptionem. Et est ratio, *ceptionem.* quia non ad hoc interponitur, sed vt contractus rescindatur.

SI PROPTER PVBLICAS PENSI. &c.

Quia fit venditio quandoque propter publicas pensiones non solutas vt & habes. ff. de vsufruct. vend. l. si quos. Ideo de ea dicit. s. quando vehiculatur. quod fit si non est solemniter facta vt. j. eo. l. ij. Et dicuntur pensiones annuæ exactiones publicæ tributorum, vel vectigal, vel aurij, vel argenti, quæ à certi personis debebantur quæ dicuntur fiscales. sed & ea quæ ad murum vel pontium reparationem præstanda sunt à possidentibus: vt. j. eo. l. fi.

VEnditionem.] CASVS. Possidebam prædium tributarium. cessaui in solutione tributorū. exactor tributi prædium solenniter vēdidit. an me postea offerente precium possim prædiū

Præsentia tributa.

Cōtra. ad quæ vtiuntur obligationes cessantes extinguntur.

Palatinus qui dicatur.

Palij exercenda.

Cōsilium palatinum, vel aulicum dicitur cōsilium principis interpretum iuris. sic fuit cōsilium Papiniani contra duos Imperatores. l. fi. cod. l. qui testamentum. & cōsilium Gregorij in l. fi. de testa. & cōsilium Hermogeniani. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Modestini. l. ij. de excu. tu. & cōsilium Vlpiani. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Iulianum. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Scæuolæ. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Papiriani. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Paulinum. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Gaij. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Vlpiani. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Iulianum. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Scæuolæ. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Papiriani. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Paulinum. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Gaij. l. ij. de ædi. edic.

Cōsilium palatinum, vel aulicum dicitur cōsilium principis interpretum iuris. sic fuit cōsilium Papiniani contra duos Imperatores. l. fi. cod. l. qui testamentum. & cōsilium Gregorij in l. fi. de testa. & cōsilium Hermogeniani. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Modestini. l. ij. de excu. tu. & cōsilium Vlpiani. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Iulianum. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Scæuolæ. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Papiriani. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Paulinum. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Gaij. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Vlpiani. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Iulianum. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Scæuolæ. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Papiriani. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Paulinum. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Gaij. l. ij. de ædi. edic.

Cōsilium palatinum, vel aulicum dicitur cōsilium principis interpretum iuris. sic fuit cōsilium Papiniani contra duos Imperatores. l. fi. cod. l. qui testamentum. & cōsilium Gregorij in l. fi. de testa. & cōsilium Hermogeniani. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Modestini. l. ij. de excu. tu. & cōsilium Vlpiani. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Iulianum. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Scæuolæ. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Papiriani. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Paulinum. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Gaij. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Vlpiani. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Iulianum. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Scæuolæ. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Papiriani. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Paulinum. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Gaij. l. ij. de ædi. edic.

Cōsilium palatinum, vel aulicum dicitur cōsilium principis interpretum iuris. sic fuit cōsilium Papiniani contra duos Imperatores. l. fi. cod. l. qui testamentum. & cōsilium Gregorij in l. fi. de testa. & cōsilium Hermogeniani. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Modestini. l. ij. de excu. tu. & cōsilium Vlpiani. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Iulianum. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Scæuolæ. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Papiriani. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Paulinum. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Gaij. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Vlpiani. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Iulianum. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Scæuolæ. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Papiriani. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Paulinum. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Gaij. l. ij. de ædi. edic.

Cōsilium palatinum, vel aulicum dicitur cōsilium principis interpretum iuris. sic fuit cōsilium Papiniani contra duos Imperatores. l. fi. cod. l. qui testamentum. & cōsilium Gregorij in l. fi. de testa. & cōsilium Hermogeniani. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Modestini. l. ij. de excu. tu. & cōsilium Vlpiani. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Iulianum. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Scæuolæ. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Papiriani. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Paulinum. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Gaij. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Vlpiani. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Iulianum. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Scæuolæ. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Papiriani. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Paulinum. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Gaij. l. ij. de ædi. edic.

Cōsilium palatinum, vel aulicum dicitur cōsilium principis interpretum iuris. sic fuit cōsilium Papiniani contra duos Imperatores. l. fi. cod. l. qui testamentum. & cōsilium Gregorij in l. fi. de testa. & cōsilium Hermogeniani. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Modestini. l. ij. de excu. tu. & cōsilium Vlpiani. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Iulianum. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Scæuolæ. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Papiriani. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Paulinum. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Gaij. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Vlpiani. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Iulianum. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Scæuolæ. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Papiriani. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Paulinum. l. ij. de ædi. edic. & cōsilium Gaij. l. ij. de ædi. edic.

recuperare, quæritur? Respon. quòd non. Idem est in creditore cui obligaui illud prædium: quia tributorum causa est potior, quàm causa alicuius creditoris, vnde propter hoc, quia cessauit in solutione tributorum, bona sunt obligata. Viuianus.

a *Cessationem factam*, per quantum tempus sufficiat cessasse, non est lege expressum: & ideo dici potest secundum Azo. & H. quòd biennio debeat transire, sicut in colono prinati: vt ff. loca. l. quæro. §. inter. & sicut in emphyteuta ecclesiasticæ rei: vt in auth. de alie. & emphy. §. si verò quis locator. licet in emphyteuta priuati triennium sit: vt infra de iure emphy. l. ij. Alij dicunt statim ex quo est cessatū, per hanc l. & arg. infra de vec. & cō. l. iiij. Item & pro eis est quod dicitur pupillo remitti pœnam postquam cessatū est intra. xxx. dies: vt ff. de publica l. imperatores, §. j. quasi speciale sit in eo.

b *Non oportet*. vt infra de remiſ. pign. l. si hypothecas, & infra si antiquior cre. pignus vendi. l. j. & de quadrien. præscrip. l. j. ij. & ij. & de distrac. pig. l. si priuus.

c *Creditore*. nisi potior esset tempore: vt infra de priuile. fisci. l. ij. & qui po. in pign. ha. l. si fundum. & ff. qui po. in pigno. ha. l. si pignus.

d *Eius*. quia scientes tacuerunt.

e *Obligata sunt*. tacite: vt infra in qui. cau. pig. ta. cōtra. l. j. Et sunt multa necessaria in hac venditione: vt diximus supra de rescin. ven. l. si quos.

Si deserta.] CASVS. Si prædium censuale, quod possidebam, quia cessauit in solutione tributorum, comparasti: an venditio conuelli possit, quæritur? Dicitur quòd non. & hoc in prima. Si verò in venditione præsidis auctoritas non intercessit; rata non est habenda venditio: sed reuocari poterit prædium cum fructibus. & hoc in secunda & hæc omnia fieri debēt præsente me qui primo emi predium illud tributarium. & hoc in tertia. Viuianus.

f *Collationum*. quia cessabant conferre ad vias reficiendas.

g *Vel reliqua*. reliqua dicuntur non solum cum aliquid est solutum, sed & cum nihil: vt ff. de verb. signifi. l. cæterorum.

h *Syncera fide*. & quod publicè hic subhastetur.

i *Solemiter*. scilicet facta subhastatione.

k *Auctoritate*. licet iusto precio & solennitèr facta sit. Idémque est & si quid istorum deficiat quæ sunt necessaria: vt diximus supra. l. proxi.

l *Reuocari*. cum fructibus: vt infra de fi. instru. & iure hastæ ff. l. j. ij. & penul. lib. x.

m *Consulatur*. scilicet à domino.

n *Præsente eo*. priore emptore. quæ enim causæ cognitionem desiderant, præsentibus partibus agenda sunt: vt ff. de minor. l. in causæ j. §. causa. & l. ij. ex causa. §. fi.

1. Imp. ANTONINVS A. Materno.

EDitionem ob tributorum cessationem factam[a] reuocari non oportet, [b] neque priore domino precium offerente, neque creditore [c] eius [d] intra hypothecæ siue pignoris prætendente. Potior est enim causa tributorum, quibus priore loco omnia bona cessātis obligata sunt. [e] B

Venditio legitimè facta non retractatur. si iuste est facta minus legitimè, debet quatenus de facto processit, retractari citato tamen possessore, & non aliter. h. d. Bald. Vel sic: Venditio ob tributa non soluta solemniter facta non retractatur. secus si solēniter non fuerit facta: quia quatenus de facto processit, reuocatur, citato tamen possessore. h. d. Salycetus.

11. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIAN. AA. Plotio.

SI deserta prædia ob cessationem collationum, [f] vel reliquas[g] tributorū, ex permissu præsidis ab his quibus periculum exactionis tributorū imminet, distracta syncera fide [h] iusto precio [i] comparasti: venditio ob solennes præstationes necessitate facta, conuelli non debet. Sin autem venditio nulla iusta auctoritate[k] præsidis præcedente facta est: hanc ratam haberi iura non concedunt. Id itaque quod frustra gestum est, reuocari[l] oportet: ita, vt indemnitati tributorū omnibus modis cōsulatur. [m] Quæ omnia tractari conuenit præsente eo [n] quem emptorem extitisse proponis. C

Conuento debitore ac conuicto vbi publicas pensitationes non solutas, debet solennis celebrari venditio. & si minor sit debitor, debet citari legitimè. scilicet quod comparetur cum tutore vel curatore. h. d. Bal. Vel sic: Si debitor fisci conuentus, & conuictus cessauerit in solutione publicarū functionū, solemnis venditio debet fieri eius bonorum: & si debitor sit minor, debet citari vt comparetur ad defensore, qui etiam venditioni debet adesse. h. d. Salycetus.

111. Imp. CONSTANTIVS. A. Faustino præsidi Beticæ.

SI quis fundum, vel mācipium aliámve rem ob cessationem tributorum, vel etiam ob vestiū auri argentiq; debitū, quę annua exactione soluuntur [o], occupata, conuento debitore, & apud iudicem interpellatione celebrata, cum solutio cessauerit: sub hasta [p] distracta comparauerit: perpetuam emptionis accipiat firmitatem. Sin autē minoris [q] forte persona fuerit inserta, necesse sit legitimæ defensionis venditioni personam adesse: nihilq; interfit, vtrumne officiū summæ rei [r] procuratoris, an certe rectoris prouinciæ, [s] id quod debitū fuerit, proposuerit. [x]

TITVLVS XLVII.

SINE CENSV VEL RELIQUIS fundum comparari non posse.

Promittens soluere tributa rei in dotem date, non tenetur ex promissione re ad dotatorem reuersa. h. d. Bald. Vel sic: Pactū de tributis soluendis per mulierem ex re dotali euanescit soluto matrimonio, re remissa restituta. h. d. Salycetus.

1. Imp. ALEXANDER A. Capitoni.

EX conuentione quidem qua pactam nouercam tuam cum patre tuo dicis cum fundum in dotē daret, vt ipsa tributa agnosceret: [t] actio tibi aduersus eam cōperere nō potest, [u] etiā si pactum [b] in stipulatione deductum probetur. Sed & si fundus æstimatus, ita vt pars instrumēti significat, [y] in dotem datus est: illa in solutione tributorum cessauit. an hæres viri aduersus eā vt soluat tributa agere possit, quæritur? Dicitur q; non: nec sua interest. & hoc in prima. An autem si datus esset æstimatus, haberet hęres actionem ex vendito aduersus mulierem ad faciendum quod conuenit, scilicet vt soluat tributa, quæritur? Dicitur quòd non. & hoc in secunda. Viuianus. D

y *Fundum*. inæstimatum.

z *Agnoscere*. id est soluere. Accursius.

a *Non potest*. quia sicut matrimonium, ita dos & de dote pactum personis eorum cohæret, nec transit ad hęredes secundū Ir. quæ ratio non placet. Alij dicunt ideo non valere, quia priuatorum pactis ius publicum lædi non oportet. Tu dic tertio, quia sua nihil interest secundum Azo. & soluto matrimonio dos redeat ad virum, alias ad mulierem.

b *Etiam si pactum*. quia possidens teneretur reddere tributū de iure publico. Vnde pactis priuatorū & c. ff. de pact. l. iius publicum. & hac ratione soluto matrimonio desinit esse dotalis, scilicet quā do inæstimatus datus est. Contra supra de pac. l. ex cōuentione.

Ex vendito.

2 *Ex vendito*. hoc est contra. C. de pact. P. ex conuentione. Solu. dicunt quidam q; ex vendito nō datur: vt hic, sed ex empto sic: vt ibi. quod nihil est: quia exponitur hic, id est ex empto: vt & supra si fer. ex. se emi man. l. j. Alij dicunt quod nō valet: scilicet in præiudicium fisci, sed pactū tale sic. quod satis dici potest. Vel dic secundum Io. quòd fuit hic facta æstimatio, vt sciat quātō minus valuerit: vt. Jide iure dot. l. si inter ibi fuit vera æstimatio. Vel solue vt ibi. Vel hic autequā soluat filius, vult agere.

Eh.] CASVS. Possidebam prædium censuale: vendidi hoc pacto, vt ego sustinerem onera tributorum. solueūtorum: an valeat talis conuentio, quæritur? Dicitur quòd non: sed ea non obstante tenebitur emptor ad solutionem tributorum: cūrem censualem nec vēdere sine censu, nec emere cuiquam sit permissum. Viuia.

b *Emolumenta*. non minuenda.

c *Causam*. corrigendum.

d *Reliquorum*. id est tributorum remanētium ad soluendum.

e *Reliqua eorum*. cum pars soluta est.

f *Hac lege*. vt nihil soluatur eum.

g *Pro reliquis*. scilicet debitis impositi pro præteritis.

h *Vniuersis*. etiam præteriti temporis: vt. ff. de publi. l. imperatores. & xvj. q. j. c. si quis laicus.

i *Agnoscere*. id est soluere.

k *Vel vendere*. in præiudicium fisci: vt. ff. de pac. l. inter debitorem. sed inter se agant postq; venditor soluit fisco. vt. ff. de pac. l. epistola. §. pactum. non autē prius: vt. C. l. proxi.

Sequitur authen. sed & periculum, quæ est de man. prin. §. non permittas itaque. colla. iiij. quæ addit huic. l.

Sed & periculum.] CASVS. Hæc authent. addit ad. l. Codicis: & dicit quòd venditor prædij tributarij potest in se suscipere periculū soluendi tributa illius prædij quod vendidit: immo cogitur si constet emptorem non esse sufficientem: quia tunc venditor cogitur coram iudice confiteri, id est promittere quòd periculo suo sit talis venditio prædij, id est quòd ibi ipse subibit solutionem tributorum. Viuia.

l *Recipere*. scilicet venditor de soluendis tributis.

m *Potest*. id est debet, vt colligitur in corpore, vbi est, coges: & ita hic subiicit, cogitur &c. & sic ecōtra debet, pro potest. ff. de offi. proconſ. & leg. l. iiij. in fin.

n *Fiscalium* prædiorum: pro quibus fisco tributa præstantur.

Omnes.] CASVS. Si possideam prædium censuale: nec dare nec vendere potero hoc pacto, vt penes me omnia onera tributaria residеant: sed talis pactio nullius sit momenti: nec mihi proderit scriptura in qua confessus eram me promisisse centum pro tali agro vt penes me resideat: nec ad emptorem ex vendito[a] actio, vt placitis flectur, nō cōpetit. PP. No. Decēb. ipso. A. III. & Dione Conss.

Comparans fundum ea lege, ne soluat censum vel tributum: tali pacto non excusatur quin soluere compellatur: quod pro ipsa possessione debetur. hoc dicit. Bald. Vel sic: Emens fundum à priuato ea lege, ne soluat tributum vel censum fisco: tenetur nedum ad futura, sed etiam ad præterita: & tacitum fisco non præiudicat. Saly.

11. Imp. CONSTANTINVS A. ad Marcellum.

REi annonariæ emolumenta[b] tractantes, cognouimus hanc esse causam[c] maximè reliquorum, [d] quòd nonnulli eapartes aliquorum momentarias necessitates, sub hac conditione fundos comparant, vt nec reliqua eorum[e] fisco inferant, & immunes eos possideant. Ideóq; placuit, vt si quem constiterit huiusmodi habuisse cōtractum, atque hac lege [f] possessionem esse mercatum: tam pro solitis censibus fundi cōparati, [g] quàm pro reliquis [h] vniuersis [i] eiusdem possessionis obnoxius teneatur: cum necesse sit eum qui cōparauit, censum rei comparatæ agnoscere: [k] nec liceat cuiquam rem sine censu comparare vel vendere. [l]

IN AVTHEN. DE mandat. princ. §. non permittas itaque. colla. iij. constit. iiij.

Ista est nota, qualiter per quam patet quod si emptor non est sufficiens ad soluendum veteres collectas impositas venditori, quod fiscus recurrit contra venditorem, licet nō possideat: & hoc vēditur tenetur profiteri, & promittere tempore cōtractus. h. d. ista authen. non secundum Bald. Vel sic: Prædia tributaria non possunt vendi sine decreto: ideo iudex diligenter debet examinare an emptor sit idoneus, & soluendo. & si reperit eum minus idoneum, non debet auctorari, nisi venditor in se suscipiat onus tributorum. h. d. no. Salycetus.

12. Imp. CONSTANTINVS A. Secundo præfect. prætor.

OMnes [o] pro his agris quos possident, publicas pensitationes [p] agnoscant: [q] nec pactionibus contrariis adiuuentur, si venditor aut donator apud se collationis [r] farcinam pactione illicita voluerit retinere. [s] & si necdū trāslata sit professio [t] censualis, sed apud priorem fundi dominum fortè permaneat: dissimulantibus ipsis, vt non possidentes pro possidentibus exigantur. [v]

TITVLVS XLVIII.

DE PERICVLO ET commodo rei venditæ.

Perfecto contractu commodum & incommodum est emptoris: tamen si ex causa antecedenti res eximitur, ratione euictionis agitur. si fuerit denunciatum venditori vt adesset causæ, & emptor non fuit ex contumacia condemnatus. hoc dicit. Bald. Vel sic: Emptione perfecta, rei periculum vel incommodum spectat ad emptorem: nisi ex causa antecedenti res sit euicta præcedente demum citatione legitima. Salycetus.

1. Imp. ALEXANDER A. Apollonio.

Italicæ prædia nō debēt dare tributa.

Sed & periculum in se recipere [l] potest, [m] si examinatione ante traditionē facta emptor minus idoneus inuentus fuerit. tunc enim venditor apud gesta profiteri cogitur, quia periculo suo transpositio sit fiscalium [n] tributorum.

Qui possident prædia tributorum, tenentur soluere tributa & publicas pensitationes, non obstante pacto inter emptorem & venditorem apposito. & pro libra quæ reperitur apud venditorem, tenetur emptor, licet in ipsum emptio transfusa non sit. h. dicit. Bal. Vel sic: Possessores prædiorum tenentur ad tributa & publicas pensitationes non obstante conuentione contraria cum suo auctore inita: licet professio non possessoris non sit iterum facta. Salyc.

111. Imp. IVLIANVS A. Secundo præfect. prætor.

OMnes [o] pro his agris quos possident, publicas pensitationes [p] agnoscant: [q] nec pactionibus contrariis adiuuentur, si venditor aut donator apud se collationis [r] farcinam pactione illicita voluerit retinere. [s] & si necdū trāslata sit professio [t] censualis, sed apud priorem fundi dominum fortè permaneat dissimulantibus ipsis, vt non possidentes pro possidentibus exigantur. [v]

TITVLVS XLVIII.

DE PERICVLO ET commodo rei venditæ.

Perfecto contractu commodum & incommodum est emptoris: tamen si ex causa antecedenti res eximitur, ratione euictionis agitur. si fuerit denunciatum venditori vt adesset causæ, & emptor non fuit ex contumacia condemnatus. hoc dicit. Bald. Vel sic: Emptione perfecta, rei periculum vel incommodum spectat ad emptorem: nisi ex causa antecedenti res sit euicta præcedente demum citatione legitima. Salycetus.

1. Imp. ALEXANDER A. Apollonio.

Italica prædia nō debent dare tributa

Sed & periculum in se recipere [l] potest, [m] si examinatione ante traditionē facta emptor minus idoneus inuentus fuerit. tunc enim venditor apud gesta profiteri cogitur, quia periculo suo transpositio sit fiscalium [n] tributorum.

Qui possident prædia tributorum, tenentur soluere tributa & publicas pensitationes, non obstante pacto inter emptorem & venditorem apposito. & pro libra quæ reperitur apud venditorem, tenetur emptor, licet in ipsum emptio transfusa non sit. h. dicit. Bal. Vel sic: Possessores prædiorum tenentur ad tributa & publicas pensitationes non obstante conuentione contraria cum suo auctore inita: licet professio non possessoris non sit iterum facta. Salyc.

111. Imp. IVLIANVS A. Secundo præfect. prætor.

OMnes [o] pro his agris quos possident, publicas pensitationes [p] agnoscant: [q] nec pactionibus contrariis adiuuentur, si venditor aut donator apud se collationis [r] farcinam pactione illicita voluerit retinere. [s] & si necdū trāslata sit professio [t] censualis, sed apud priorem fundi dominum fortè permaneat: dissimulantibus ipsis, vt non possidentes pro possidentibus exigantur. [v]

TITVLVS XLVIII.

DE PERICVLO ET commodo rei venditæ.

Perfecto contractu commodum & incommodum est emptoris: tamen si ex causa antecedenti res eximitur, ratione euictionis agitur. si fuerit denunciatum venditori vt adesset causæ, & emptor non fuit ex contumacia condemnatus. hoc dicit. Bald. Vel sic: Emptione perfecta, rei periculum vel incommodum spectat ad emptorem: nisi ex causa antecedenti res sit euicta præcedente demum citatione legitima. Salycetus.

1. Imp. ALEXANDER A. Apollonio.

Italica prædia nō debent dare tributa

Sed & periculum in se recipere [l] potest, [m] si examinatione ante traditionē facta emptor minus idoneus inuentus fuerit. tunc enim venditor apud gesta profiteri cogitur, quia periculo suo transpositio sit fiscalium [n] tributorum.

Qui possident prædia tributorum, tenentur soluere tributa & publicas pensitationes, non obstante pacto inter emptorem & venditorem apposito. & pro libra quæ reperitur apud venditorem, tenetur emptor, licet in ipsum emptio transfusa non sit. h. dicit. Bal. Vel sic: Possessores prædiorum tenentur ad tributa & publicas pensitationes non obstante conuentione contraria cum suo auctore inita: licet professio non possessoris non sit iterum facta. Salyc.

111. Imp. IVLIANVS A. Secundo præfect. prætor.

OMnes [o] pro his agris quos possident, publicas pensitationes [p] agnoscant: [q] nec pactionibus contrariis adiuuentur, si venditor aut donator apud se collationis [r] farcinam pactione illicita voluerit retinere. [s] & si necdū trāslata sit professio [t] censualis, sed apud priorem fundi dominum fortè permaneat

&.j.de actu.l.ij.& de præd.mi.l.fi. & ff.de impen.in re.do.fa.l. neque stipēdium.etiam eccleſia vt in decre xj.q.j ſi tributum. &.c.magnum.Sed arg.contra ff.de leg j.l.apud.§.hæres.ſed ibi cogitur hæres non poſſidēs à legatario,non à fiſco.

DE PERICVLO ET COMMODO rei venditæ.

Quia in re vendita & non tradita ſæpe contingit periculū: ideo de hoc dicit.

POſt perfectam.] CASVS. Si rem mihi vendidiſti, nec tradidiſti, & interiit,aut aliquid ei accidit: ad me emptorem periculum pertinebit: ad venditorem autem ſi res fuerit vitioſa præcedenti tempore cauſam euictionis parant: & ita, ſi ei denunciatum eſt vt cauſæ agendæ adeſſet, nō abſente emptore contra eum pronunciatum eſt.

Cum vinum venditur ad menſuram: antequam menſuretur, periculum mutati vini pertinet ad venditorem.Cum autem non venditur ad menſuram,ſed vt certum corpus:tunc ſtatim periculum eſt emptoris.& quod dictum eſt in vino: idem in oleo, frumento, & cæteris ſimilibus poſt venditionem deteriorati, vel penitus corrupti, hoc dicit.Bald.concor.Saly.

II. Idem A. Iuliano.

CVm conuenit vt ſingulæ amphoræ vini certo pretio veneant: antequam tradantur, imperfecta etiam tunc venditione, periculum vini mutati,emptoris,qui moram mē ſuræ faciendæ non interpoſuit, non fuit. Cum autē vniuerſum quod in horreis erat poſitum, veniſſe ſine menſura, & claues emptoribus traditas alleges:poſt perfectam venditionem quod vino mutato damnum accidit, ad emptorem pertinet. Hæc omnia locum habent non ſolum ſi vinum, ſed etiam ſi oleum, vel frumentum,vel his ſimilia venierint,& ea aut deteriorata,aut penitus corrupta fuerint.

Dicit hic Nicol. de Matarel. quod hunc l. & quæ ſcripta ſunt per eam, intelligere non poteſt.Bald.

III. Idem A. Diaphaniæ.

DOlum auctoris, bonę fidei emptori non nocere certi iuris eſt.

Emptione perfecta, niſi mora intercinat, periculum eſt emptoris.l.d.Bald.Vel ſic Perfecta emptione ad emptorem ſpectat periculum rei venditæ, niſi mora venditoris præceſſerit. Salycetus.

IIII. Imp. GORD. A. Siluto.

CVm inter emptorem & venditorem contractu ſine ſcriptis inito, de precio conuenit, moraque venditoris in traditione non interceſſit; periculo emptoris rem diſtractam eſſe, in dubium non venit.

Caſus incendij emptione perfecta emergit emptoris periculo. hoc dicit.Baldiri. Vel ſic: Si emptio eſt pura, periculum incendij ſpectat ad emptorem.Salycetus.

V. Impp. DIOCLE. & MAXIMIANVS AA. Leontio.

Dolus venditoris emptori non nocet. vt concordet cum titulo, ſic pone caſum: Aliquis mihi vendidit vinum, & adſeuerauit bonitatem vini, dicens vinum eſſe tale, quòd poſſet durare vſque ad nouum annum, immo quòd poſſet portari vltra mare ſine periculo. vinū illud mutatur circa Paſcha: an periculum ſpecter ad te venditorem,an ad emptorem, quæritur? Dicitur quod ad venditorem: quia dolus venditoris, bona fide ementi nocere non debet.Viuia.

Venditæ rei multiplex utilitas accedere poteſt.

Singule.id eſt vniuerſum vinum quod habebat.

Venetum.& ſic fit venditio in quantitate,ſiue in genere:quod idem eſt.

Traditur. ſpeciale. aliàs etiam ante traditionem: vt ſupra l.proxi.

Imperfecta quantum ad periculū, non quantum ad obligationem, Vel imperfecta, quia tacita ineſt conditio, ſi admiſſum fuerit: vt. ff. de contrahen. empt.l. quod ſæpe.§.in his.

Morum. nam ex tunc emptoris eſſet periculum: vt hic,& ff.co.l.ſi per emptorem.in fi.

Cum autem. nunc dicit quando in ſpecie.

Et claues. ad maiorem euidentiam dicit idem tamen & ſi non tradentur, cum idem iuris ſit quod in cæteris rebus: vt dicta l. quod ſæpe.§. in his.ſed & clauium traditio facit vt vinum traditum videatur: vt.ff. de contrahen. emptio.l.claui. bus. & plene dicas hic de hac materia vt diximus.ff.co.l.j. in prin.

ADDITIO. Addas etiam gloſ. in verbo ſtatim. in. §. cum autē. inſtitu. de emptio. & vendit.

Dolum.] CASVS. Dolus venditoris emptori non nocet. vt concordet cum titulo, ſic pone caſum: Aliquis mihi vendidit vinum, & adſeuerauit bonitatem vini, dicens vinum eſſe tale, quòd poſſet durare vſque ad nouum annum, immo quòd poſſet portari vltra mare ſine periculo. vinū illud mutatur circa Paſcha: an periculum ſpecter ad te venditorem,an ad emptorem, quæritur? Dicitur quod ad venditorem: quia dolus venditoris, bona fide ementi nocere non debet.Viuia.

Dolum. vt & de eo ſcriptum eſt, qui ſciens bonitatem vini non duraturam,hoc celauit emptorem: vt ff.eod.l.ſi vina quæ. Item hoc dicit quantum ad rei periculum, non quantum ad euictionem. Si tamen dolo eius res periit: ei periit,& non emptori. Vel pone venditorem in vino vendito lethiferos immiſciſſe ſuccos, a vel repudiaſſe hæreditatem, quæ ad ſubſtituū erat delata. ſi poſtea vendit hæres hæreditariam rem alicui, & conueniatur emptor à ſubſtituto, non nocet emptori mala fides venditoris,cum non habeat rem ex lucratiua cauſa: vt ff. de except.doli.l.apud Celſum.§. de auctoris. Item quod dicit dolum,intellige niſi ſit talis, qui rem afficiat: vt inſtitu. de vſucapionibus.§. furtiuæ. Item intellige dolum in contrahendo aduerſus emptorem interpoſitum. Item poteſt poni.ff. de pecu. l. ſumma.§. emptor. & de actio.empt.l.j.§.j. & l.ſicut æquum.& ff.de diuer.præſcrip.l.an vitium. & ff.de Publicia.l.quæcūque. §.fi.& ff.quæ in fraud.credi.l.qui autem.§.hoc edictum.

a Mota ſecundā lectura. Venditori mala fides an nocet emptori

Emptori. qui nihil doli fecit in emptione contra venditorem. dicitur & alio modo bonæ fidei, qui credit rem eſſe vendentis: vt ff.de verb.ſignifi.l.bonæ fidei.

Vim inter.] CASVS. Si rem mihi vendidiſti, nec in mora tradendi extiteris: ſi pereat, periculo meo perit. Viuianus.

Sine ſcriptis. hoc à compoſitoribus eſt additum ex.l. ſ. de fide inſtrum.contractus.

Non venit. vt ſ eo.l.j.& ff.eo.l.lectos.& l.ſuper emptorem.

Vm ſpeciem.] CASVS. Si equum mihi vendidiſti, nec tradidiſti,& igne conſumptus eſt: ſi pura eſt venditio,nō ad te, ſed ad me damnum pertinebit. Viuianus.

Speciem.

Speciem. ſcilicet certam.

Suſpenderat alioquin periculum peremptionis ad venditorem; deteriorationis ad emptorem pertinet: vt ff. eo. l. quod ſi pendente aliàs.l.neceſſario.§.plane ſi pendente.

Te. venditorem. & hoc niſi culpa vel mora vel pactum aliud inducat, vt dixi. ſ. eo.l. j. Vel niſi venditoris vitio accideret, vel ab eo prouideri potuerit: vt ff.eo l.ſi vendita.

MOrtis.] CASVS. Vendidi ancillā: antequā traderem, deceſſit, an nihilo minus ad precium tenearis; quæritur? Reſpō. quod ſic, ſi non fui in mora tradendi.Viuia.

Mortis. qui debet aliquid certum alicui, vt Stichum:ſi eo non exiſtente in mora, decedat Stichus caſu, ipſo iure liberatur: vt hic, & ff.de reſcin. vend. l. cum emptor. & de rei vin.l.cū autem & ſupra eo.l.j. etiam ſi intereat eo caſu quo non interiiſſet penes eum cui debetur, ſecundum Io. & nos: vt argu.ff.de lega.j.l.cum res.§.ſi,Ecō tra ſi in mora debitor, indiſtincte tenetur de caſu per eādem.l. licet quidam cōtra in vtroque caſu. ſed ſi debet quis hominem in genere, & offerat Stichum ei cui obligatus eſt, & ille nolit recipere: Sticho poſtea mortuo caſu, non ipſo iure, ſed per exceptionem liberatur: vt ff.de ſol. l. qui decem.in prin.

Ex præterito. quando tenetur ædilitia actione: vt infra de ædil.act. l.iij. niſi erat manifeſtum: vt ff. de contrahen. emptio.l, ea quæ.

Recuſat. vt ff.de contra.emp.l.ſi in emptione.§.pen.

Caſus liberat ſpretis debitum.

DE ACTIONIBVS EMPTI &c.

Quia parum valerent venditiones niſi actiones clarentur, ideo de eis dicit.

Contractus.

Diuerſus eum.] CASVS. Prædium mihi vendidiſti, & tradidiſti.ſi precium non numerani, an prædiū à me vindicare poſſis,quæritur? Reſpon.quod non: ſed ages ad precium actione ex vendito.Viuianus.

Iudicio. id eſt actione.ſic & ff.de mino.l in cauſæ j.§.interdū.

Conſiſte. ſcilicet ad precium.

Competit. vt & ſupra de rei vind.l.inciuile & de cōtrahē. emp. l.non idcirco.Sed contra.ff.de tribu.l.procuratoris. §.penul.& inſtitu.de re.diui.§.venditæ. Solu. hic fuit fides habita de precio,vel erat ſoluetum,ſed ad aliud agebatur, cum ad multa agatur hac actione.Alij intelligunt hanc.l:quod emptor cui tradita fuit res,reuendidit venditori,ſed non retradidit:vnde perſonaliter agit cu contra eum.Et quod dicit, venditi, id eſt empti ſecundum eos.ſic.ff.de act.emp.l.veteres.ac.ibi & rei vindicatio competit,ſed poteſt agere actione venditi.

Venditi.] CASVS. Fundum vendidi pro.c.numeraſti.l. alia.l.actionem habeo ex vendito. & hoc in prima. Si vero tu dedebam me tibi debere.l.cum nōn debebam, & cōpenſauimus: poſtea apparet me nihil tibi debuiſſe: an non obſtante compenſatione poſſim agere ad partē precij reſiduam? Reſpon. quòd ſic.& hoc in ſecunda ſi quos vero fructus percepiſti ante venditionem, teneris mihi reſtituere per actionē ex vendito: quia fructus qui percepti ſunt ante venditionem,non accedunt venditioni.& hoc in tertia. Vel pone caſum vt in gl.

Venditi. id eſt ex vendito,quod idem eſt: vt ff de actio. empt. l.Iulianus.§.ex vendito.

Aduerſario tuo. id eſt contra aduerſarium tuum. l.emptorem.

Debores. emptori: cum reuera non deberes: puta quia primo illi aliquid debuiſti, ſed procurator tuus illi ſoluit: quam ſolutionem ecōtra emptor negabat, vnde tu credens ei, illud compenſaſti quod debebat tibi ex venditione. H. & facit ſupra de reſcinden. venditio. l. venditor.in fine.

In bonæ fidei contractu. maxime.nam & in ſtricti iuris ſimiliter adiuuantur, ſaltem doli exceptione oppoſita: vt ff. de verbo. obliga. l. ſi quis cum aliter. Sed ideo dicit bonæ fidei; quia in eis habet locū magis officium iudicis, quàm in aliis: vt inſtitu. de actio.§. in bonæ fidei.& ſupra de tranſac. l.age.

Dolo. intercedente vel ex proposito, vel ex ipſa re: vt & ſupra ex qui.cau.ma.l.in contractib.& ſ.cōmu.vtriuſq; iudi. l. maioribus. & ff. de iure do.l.iure ſuccurſum.§.fi.& ff.de pac.l.ſi cum te.

Pepigiſſe. i. pacto remiſiſſe, ſcilicet compoſſando.

Perceptos. licet in ſuido ſint.

Ante venditionem. ſolo enim tempore venditionis cohærentes, vel poſtea percepti accedunt: vt infra eod. l. fructus. & ff. eod. l: ex empto.

Immiſiſſe. id eſt rapuiſſe: vt probatur inſtitu. de rer. diui. §. quod non ſolum, ſicut exponitur ſupra de rei vind. l.domum.

Eodem iudicio. ſed cum hi fructus venditionem non attingant: vt ff.eo.l.fundi.§. ſi tuta. quomodo veniunt fructus in actione ex vendito? Reſpon. immo multa veniunt de quibus non eſt actum nec cogitatum: vt ff.de contrahen.empt.l: quotiens. & l. ſeq.& de ædil.edic.l.j.§.cauſa.& de dolo.l. & eleganter. §. nō ſolum. Alij dicunt quòd à parte hoc erat actum ne venirent fructus. Alij dicunt, eodem iudicio, id eſt coram eodem iudice: ſed alia actione, id eſt rei vindicatione ſecundum P. Alij vtili vi bo.rap.

EX arrali pacto.] CASVS. Volebam emere rem à Titio dedi anulum pro arra. Titius cecidit à poſſeſſione anuli. nūquid vindicare poterit, quæritur? Dicitur quod non: ſed per triticariam condictionem petet. vnde non ex eo quòd conuenit vt detur pro arra,ex tali pacto arrali competit tibi rei vindic. pro anulo. Vel retēto primo caſu dic quod cōuenit quod anulus mihi reſtitueretur ſoluto precio,an eū reperere poſſim precio ſoluto quæritur? Dicitur quod ſic, perſonali act: præſcriptis verbis, nō in rem ex empto.aliis modis conſueuit poni: dic vt not.in gl. v. *Ex arrali pacto.* anulū emptori dedi pro arris: venditor à poſſeſſione cecidit: non poteſt vindicare, ſed ratione poſſeſſionis nō condicere per triticariam ſed nec qui dedit, vindicat quaſi ex contractu illo vel pacto: ſed quia alius erat dominus: & hoc, ſi anuli dominium non tranſtuli. Alij dicunt, ſi dedi arram, non ideo ſum rei emptæ dominus, ſed perſonaliter ex empto agam. & hoc innuit verbum, præparatur. nam non dicit naſci-

Caſum pro

tur.

tur. Vel dic tertio, in datione arræ conuenit vt mihi redderetur precio soluto, personaliter quidem agam præscriptis verbis, nō in rem ex pacto, licet quia aliàs, eram dominus possum vindicare. vel si mihi conueni, repetam per condictionem sine causa, & per actionem ex empto vt ff. eod. Lex empto. §. is qui. Vel secundū P. loquitur de tacito pacto, quod semper intelligitur super arris, scilicet vt emptor pœniteri possit, vendit. dupl̄ū reddat: ex quo pacto tacite persolualis nascitur obligatio & actio: vt ff. de fide instru. l. contractus. Sed opponitur, si dedi arram hoc pacto, vt si pœniteam, a sit tua: nonne venditor dominus factus, ex hoc pacto vindicat si, a possessione eadari? Sed certe nō ex pacto, sed ex traditione & possessione dominij: nam solū pactum hoc non operatur.

SI traditio.] CASVS. Emi fundum a Titio, nec vult ex sua superbia tradere: qualiter mihi succurratur? Respon. quod condemnabitur, mihi non præcise ad rem, sed ad interesse.

a *Iusta.* id est secundum quod conuenit.

b *Prouocet* id est contumacia: habet enim venditor rē, nec tradit: & sic condemnatur hic in interesse. & argi est cōtra Mar. vt no. ff. de hær. ven. l. qui tibi. & no. ff. eod. l. j. ADDE TIO. Dicas post Bart. in l. j. ff. eod. & gl. in verbo, tradatur. in §. preciū instit. de emp. & vend. quod si emptor habet facultatem rei traden-

Vēditor an teneatur præcise ad rē tradendam.

dendæ, tenetur præcise eam tradere, si vero nō habet facultatē rei tradendæ, liberatur soluēdo interesse. hæc est cōmunis omnium pene doct. distinctio. Item de quo interesse hic dicat, vide ibidem in not. per glos. quæ incipit. Hic nota triplex &c. illud nota etiā hic, q. emptori obiicitur exceptio, nisi preciū soluat: vt ff. eo. l. Iulianus. § offerri, & econtra emptor obijcit vēditori nisi rem tradat: vt ff. eo. l. qui pēdente. Quid ergo si vterque de alio timeat? P. dixit sequestrari vtrūque: vt arg. ff. de solut. si soluturus. sed ibi vtroq; cōrahētiū volente, vel ibi iudice iubēte facta fuit sequestratio. est em regulariter ꝓhibita: vt §. de phi. seq. l. j. Dic ergo q prius agens offerat, vt modo dixi, vt arg. ff. de ædil. edict. l. ediles etiam. §. fina. & j. vel. l. pater tuus. in fi.

c *Taxationem.* per se vel per emptoris sacramentum factam.

VRabat præses.] CASVS. Minor. xxv. an vendidit mihi prædium, ex quo fructus percepi, partem precij solui, partem non solui. tenebor ad precium, & ad vsuras patris precij nō soluti à tempore traditionis factæ. & hoc duplici ratione: tum quia fructus percepi, tum fauore minoris ætatis. Viuian.

d *Restituet.* hoc quando ipse emptor percepit: secus si ipse vēditor percepit, & eos emptor consequitur: vt arg. ff. de pig. act. l. si pignore. §. si prædo. secundum Or. & quosdā alios: quod nō placet, sed sic esse ac si agat emptor ad fructus, & vēditor agat ad vsuras: alias non cum culpa sua ibi obstet, quoniam rē non tradidit; nam dicit emptor, vt culpent alij, &c. & ff. de iure dot. l. cum in fundo. §. quod si accidetit. & pro hoc est quod dixi-

Ratio.

mus ff. eod. l. Iulianus. §. ex vendito. Accursius.

e *Ratio.* quæ adeo iusta est, vt cum quasi interesse percantur vsuræ: de vsuris etiam iure canonum obtineat. quod hic dicit, secundum Azo.

f *Nulla.* vt supra in quibus cau. in integ. restitu: non est necesse. l. in minorum. Sed contra infra de pact. inter empt. & vend. l. in initio. sed expone vt ibi.

VG *Interesseris.* de iure communi.

Venditi.] CASVS. Actio venditi nō ad rescindendā venditionem, sed ad precium competit, nisi hoc conuenerit, vt est in emptione siue pacto. l. com missoriæ, vel addictionis in diem. vel si vltra dimidiā iusti precij fuerit venditor deceptus. Viuianus.

h *Aliud.* nam quādoque aliud conuenit per quod agitur hac actione etiam ad destruendam emptionem, vt in pacto legis commissoriæ, & addictionis in diem, & in simile: vt ff. de le cōmiss. l. si fundus. & j. de pac. inter empt. & ven. l. j. & ij. & l. cum re. & ff. e. l. ex empto. §. is qui vina. & de contrahen. emp. l. sed Celsus. §. si fundus.

i *Non facile.* nam quandoque datur etiam ad destruendam, & etiam si nihil fuit actum: vt §. de rescind. vend. l. ij. & ff. eod. l. ex empto. §. si quis virginem. & ar. §. quod met. cau. l. si vi. & ff. eod. l. si hæres. sed in illis duabus vltimis nō agitur ex vendito.

Actio quæ te minoris, & recipit ultimum.

SI *seruos.*] CASVS. Seruum mihi vendidisti: nummos peculiares, quos mihi subministrauit seruus tuus tibi solui. an sim liberatus, quæritur? Dicitur quod non, quia peculium seruorum meorū erat tuū: sed act. habes ex vēdito ad precium.

k *Nesciens.* alioquin donare videtur emptori, & ei solutum videretur: vt ff. de pos. l. j. §. eleganter. & ff. de regu. iur. l. cuius per errorem.

l *Non præsent.* vt & supra si ser. exte. l. j. & ff. manda. l. si procuratorē. §. si liber homo. in fi. §. & l. si mandauero. ij. §. si mandauerim, & l. cum seruus extero. & de ac. emp. l. ex empto §. emptor. Sed contra ff. de manu. l. iiij. §. proinde. Sol. licet habeat locum constitutio, vt seruus ad libertatem perueniat solutis pecuniarijs nummis, nihilo minus tamen emptor remanet obligatus: vt d. l. ff. manda. cum seruus.

SI *pater.*] CASVS. Pater tuus portionem prædij quod cum Titio habebat communē, vendidit Seio: sed cum in vacuam possessionem non induxit, & sic adhuc dominus remansit: si tri butum pro prædio solutum sit à Seio tanquam esset suum, non propter hoc mutabitur veritas: scilicet quod pater tuus dominus perseuerauit. & hoc in secunda. Si vero tu cœperis conueni ri ex empto à Seio. vt eum inducas in possessionem vacuam. prouidebit præses, an precium sit solutum. quod si non fuerit, solui tibi iubebit & hoc in tertia.

m *In vacuam.* demonstratiue, non causatiue dicit. sufficit enim ad dominij translationem etiam in non vacuam induci secundum nos: vt de fun. do. l. si fundum. & no. supra de proba. Item

Dominij trā slatio non requirit vacuitatem.

res. & dicitur vacua vt ff. eod. l. ij.

n. *Gerrum est.* vt & supra de hæred. vend. l. qui tibi. & infra de his qui à non do. l. qui tibi.

Emptio sub conditione legati, vel pro tali mancipii.

o *Potuit.* vt supra de rei vindi. l. solennibus. & ff. de acquirendo. l. ante pen. & infra de donat. l. si functiones.

p *Patrem tuum.* id est venditorem

q *Locoli.* quocunq; gradu. sunt enim multi gradus hereditarij: vt instituit. de vulga. substitu. in princip.

a *Hoc restitues.* i. dari vel solui: & interim tenebis rē loco pignoris: vt ff. eo. l. Iulianus. §. offerri & de hoc dixi. §. eo. l. si traditio.

SI *minor.*] CASVS. Vendidisti mihi fundū tributariū sciens vel ignorans: nō curo dicebas quod non debebat nisi. v. nomine tributi, & debebat. x. agam ex empto quāto minus emissem. & hoc in prima. si vero

Scies. *Ignorabit.*

sciēs huiusmodi onus, illud subij: contra te nulla mihi dabitur actio. & hoc in secunda.

Capitatio posita.

b *Capitatio.* id est tributum siue reditus.

c *Minus daret.* id est dedisset. Sed certe immo non videtur teneri quādo ignorauit: vt ff. e. l. si sterilis. §. j. quę est contra. Sol. hic scire potuit venditor: ibi non, quia hæreditariū fuit. ar. ff. de reg. iu. l. qui in alterius. Vel dic (quod est verius secundum P.) quod hic adseuerauit. arg. ff. eo. l. Iulianus. §. j. Vel non refert vtrum fuerit sciēs an ignorās quātum ad hoc vt agatur quāto minoris emisset ꝓtor: vt hic. & ff. de ædil. edi. l. quotiens. Sed quantum ad actionem ex empto, quę pro toto ad interesse datur, interest: quia sciens tenetur in totum, sed non ignorans: vt j. de ædil. ac. l. j. & ff. de contra. emp. l. Labeo. quæ sunt contra. & de hac materia diximus. ff. e. l. Iulianus. §. j. in gl. immo videtur &c. Item not. differentiā inter actionē quanto minoris ciuilē, de qua hic dicit, & prætoriā, quæ datur quāto minoris res est: vt ff. de ædil. edic. l. quod si nolit. §. si plures.

d *Cognouisset.* emptor.

e *Nullam* l. nomine illius grauaminis, quia dolus &c. vt supra de transac. l. cū donationis. & ff. de ac. empt. l. j. §. j. & infra de in. do. l. si à matre. & de euic. l. si fundum.

CVm *venditorem.*] CASVS. Inuitauerat quosdam ad cœnam: conueni cum Becario vt mihi venderet carnes nō secit quod conuenit, sed ab alio emi maiori precio. quāti mea interfuit eas tunc præstitas fuisse quando eas præstari cōuenit; tenebitur mihi Becarius.

f *Interfuit.* etiam si nunc paratus sit tradere: quia lebuit duo; & tradere, & tunc tradere. sic & ff. de arbit. l. Celsus. & insp̄icitur in hoc interesse: quia carius erat tunc: non ih hoc quod nō habuit familia quid manducaret: vt ff. eod. l. si sterilis. §. cum per venditorem.

SI *Ancillam.*] CASVS. Ancillam mihi vendidisti, & tradidisti, traditione facta eam manumisisti. an hoc facere potuisti, quæritur? Respon. quod non: quia ancillæ per traditionem factę alienæ libertatem dare non potuisti. Sed quid si nondum ancillam tradidisti, & dominus perseuerasti? Respon. non retractabitur manumissio: sed teneberis mihi ad interesse.

Seruus sub conditione legatus, vel pro tali mancipii, quis.

g *Non potuit.* vt infra de his qui à non domi. ma. l. si tradita.

h *Non prohibetur* vt & infra de his qui à nō domi. mai. l. j. & iij. & hoc cū emit priuatus. secus si ecclesia: vt supra de sacrosan. eccle. l. fi. sed & hæres seruum sub cōditione legatum non potest manumittere: vt ff. qui & à quib. l. generaliter. nec alienare: vt j. cōmu. de leg. l. fi. §. sed quia. & ff. de lega. j. l. seruo legato. §. j.

A i *Competente.* vt supra de hæte. vendi. l. qui tibi. & facit. ff. de manumissio. l. cum qui.

Scius.] CASVS. Si vendo tibi. x. corbes ex tali segete: post venditionem perfectam commodum & incommodū ad re emptorem pertinebit. Sed si vēdo tibi vinum, nec trado: tenetur tibi ad interesse; non tantum ad preciū quod soluisti.

k *Certum.* in specie.

l *Pertinet.* nam secundum naturam. est &c. vt ff. de reg. iur. l. secundum naturam. Et dic certum, scilicet in specie. Item dic cum vinū venditur in specie; secundum Ioan. & P. post degustationem, emptoris est periculū: cum vero in quātitate, post degustationē & mensuratione habitam est pericula emptoris, nisi vinū veneat in auersione: vt ff. de peri. & com. rei ven. l. si quis vina. §. si in auersione. & ff. de contra. emp. l. quod scripe. §. in his. Ante mensurationem itaq; & degustationem periculū est venditoris. Omne inquam periculum siue acoris, siue mucoris, siue effusionis; nisi emptor periculum in se susceperit, vt dixi, vel nisi fuerit in mora degustā di: sed licet & tunc, scilicet ante degustationē & mensurationē sit periculū venditoris: transfert tamen in emptorē, vt dixi, offerēdo & denunciando ei vt degustet & metiatur, periculum acoris & mucoris non effusionis: sed omne periculū est emptoris post degustationem & mensurationem, sed non post degustationē tantum, nisi periculum deteriorationis tātum: sed ante degustationē omne periculū est venditoris. & sic nō est ratio eadem contrariorum, vt post degustationem omne periculum sit emptoris. sic ff. de negō. gest. l. si quis negocia aliena gerens in debitum &c. Et hoc secundum omnes excepto Azo. qui aliter dixit: vt diximus §. ti. j. l. ij. Acc.

Vinum venditum, cuius est periculum.

m *Vtique.* id est sicut.

n *Qualitatis.* id est bonitatis: vt est Campaniæ. & nota quod hoc fuit in genere, quod perire non potest. ff. ad leg. Falcid. l. in ratione. ij. §. incertæ.

o *Quantitatis.* scilicet de illa vinea, vel de hoc vase, nec solum conuētum vel commune: sed etiam singulare petitur interesse: vt ff. eod. l. j.

FRuctus.] CASVS. Post perfectam venditionem fructus ad emptorem transeunt, & emptor tenetur soluere tributa. & hoc in prima venditor non potest petere nisi precium: nisi emptor fuerit in mora: quo casu peteret vsuras.

p *Post.* & non ante: vt supra co. l. venditi. j. in fi. Accursius.

q *Perfectum.* ad quod plura sunt necessaria: vt supra ti. j. l. j.

r *Conuerit.* vt ff. eo. l. Iulianus. §. si fructibus. nisi venditor excepit: vt ff. de contrahen. emp. l. qui fundum. §. fundi.

s *Gravamen.* vt & supra fine cen. vel re. l. ij. & iij.

t *Ac si mora.* idem si non fuerit in mora: vt §. e. l. curabit. cū habeat fructus: vel pactio: vt j. de pac. inter emp. & ven. l. in initio. Sed cū possit venditor petere precium, ergo habere videtur: vt ff. de reg. iur. l. qui actione. Sed respon. hoc nō potest dicere emptor cum

ptor,cũ habeat vel petat fructus: vt & diximus.5.eo.l curabit.
a *Exigere potest.* vt & ff. de pericu. & commo.rei vend.l.fin. & de vſur.l.mora.§.in bonæ fidei.

Emptor.] CASVS. Qui vendit ſeruũ,debet promittere quod non ſit fugitiuus, & quod ſit ſanus,& quod non ſit erro,& quod ſit noxa ſolutus,
& quod eum trader.
b *Tradendus.* ſed quomodo cauetur de tradendo,cum ſtatim debeant tradi?Reſpõ.ſorte poſt certum tẽpus tradi debebant : vt ff. de iudi.l. in omnibus.
c *Eorum fugã.* quod abſit.
d *Sanitate.* quod adſit. & ſic de corporali & animi vitio cauetur : vt ff.eo.l ex empto.§.etiã & §.animaliũ. Sed hæres nõ cauet de corporis vitio pro ſeruo legato : vt ff. de legg.l. ſi ã ſubſtituto.§.hæres.

Vtro quis dicatur.

e *Vtroneſq.* erro dicitur, qui in res nugatorias totum expendit. Qui ſint fugitiui & erones,habes.ff.de ẽdil. edi.l. quis ſit fugitiuus. in princ.& §.erronem.
f *Noxa ſoluta.* id eſt quod eorum nomine dominus noxaliter nõ teneatur,vel quia nunquam commiſerũt delictum , vel quia eſt ſatisfactũ: vt ff. de ædil. edic.l.quis ſit fugitiu⁹. §. quod aiunt ædiles. ſed ſi domino fecerit furtum, non tenetur niſi dixerit vel promiſerit: vt ff.de ædil. edic. l.ſi furtum.& l. quod ſi nolit.§.j.

Vtramodum.] CASVS . Si vendo frumentum pro.v. non poſſum petere niſi v.ni ſi emptor fuerit in mora,vel niſi aliud conuenit.vel dic , ſi vendam ad certam menſuram, puta. x. corbes : vltra petere non poſſum,niſi &c.& tunc petam intereſſe.
g *Vtramodum.* id eſt quantitatem.
h *Faigere poteſt.* vt ff.e l.fructus. ſed facta mora venit⁹ intereſſe.

Poſt perfectam.] CASVS. Si pecora mihi vendidiſti : fœtus reſuſis tibi ſumptibus , ſi quos bona fide feciſti, reſtituere debes.
i *Poſt perfectam.* ad quod plura ſunt neceſſaria: vt ſupra titu.proxi.l.j.diximus.
k *Notiſſimum eſt.* vt & ff.eo.Iulianus.§ præterea.

Expulſus.] CASVS. Si prædiũ mihi vẽdidiſti, & de euictione mihi promiſiſti: de eo quod vi expulſus ſum à Titio , non agã cõtra te de euictione, ſed aduerſus Titium interdicto vnde vi, vel actione in factum,quæ datur loco cuiuſlibet interdicti.
l *Negatis.* hodie etiam ſi haberet,amitteret: vt infra vnde vi.l. ſi quis in tantam.
m *Probatis.* nam iniuria quæ fit emptori, non nocet venditori: vt ff. de euict.l.ſi per imprudentiam circa princip.
n *Actu ſtat.* non ideo , quin poſſit vel interdicto vnde vi agi, vel actione in factum.vt ſubijcit: ſed ideo , quia ſublata eſt antiqua ſolennitas: vt inſtitu. de interdic.§.fina. poteſt etiã per cõſtitutionem,ſi quis in tantam.infra vnde vi,experiri. Sed & rei vindicatione. & in hac ſi ſuccubuerit,aget de euictione: vt ff. de euictionibus.l.euicta.§.duplæ.

ras officio iudicis exigere poteſt.a

Venditor tenetur ſe obligare particulariter & diſtincte ad omnia capitula quæ ſunt de natura contractus.b.d.no.& tene menti.Bald. Vel ſic: Venditor ſeruum tenetur ſe obligare ad hic ſcripta.Salyce.

XIIII. Iidem AA. Ruſoni.

EMptor ſeruorum certè de his tradendis,[b] & de eorũ fuga,[c] itemque ſanitate,[d] erroneſq; [e] non eſſe, aut noxa ſolutos, [f] repromitti ſibi rectè poſſulat.

Determinata conuentio parit actionem determinato modo.hoc dicit. Bal. Vel ſic: Emptor non poteſt petere vltra conuenta. niſi mora ſit facta. Salyce.

XV. Iidem AA. Antonio.

VLtra modum[g] tritici diſtracti citra pactũ, in ſolutione mora non facta , nihil emptor exigere poteſt.[h]

Fructus pecorum pertinent ad emptorem: & tenetur venditori reſarcire ſumptus quos fecit in pecoribus.b.d. Bald.concor. Salyce.

XVI. Iidem AA. Cyrillo.

POſt perfectam[i] venditionem fœtus quidem pecorum emtori , venditori verò ſumptus ſi quos bona fide fecerit,reſtitui debere notiſſimum eſt.[k]

Venditor non tenetur defendere emptorem à violentia quæ fit de facto nisi rem. hoc dicit nec. ſecundũ Bald. Vel ſic Violentia facta emptori nõ nocet venditori , ſed emptor contra expellentem habet actionem.Salycetus.

XVII. Iidem AA. Hermiano & Lupo.

EXpulſos vos de fundo per violentiam à Nerone,quem habere ius in eo negatis, [l] profitentes : nullam vobis aduerſus eum , ex cuius venditione fundum poſſidetis, actionem competere probatis.[m] Igitur ad inſtar [n] interdicti ſeu actionis permiſſæ experiendum eſſe perſpicitis.

TITVLVS. I.
SI QVIS ALTERI[o] VEL SIBI[p] ſub alterius nomine vel alienа pecunia emerit.

Res empta ab vxore de pecunia mariti, ab herede mariti vindicari non poteſt : ſed ad pecuniam eſt agendum. Bald. & Saly.

I. Imp. ANTONINVS. A. Secundino.

SI pecunia[q] patris fundus mãcipiaq; comparata[r] ſunt: tamen cum emptiones matris tuę nomine factas eſſe proponas : ignorare non debes traditione matrem tuam dominam fuiſſe conſtitutam.[s] plane ſi pecuniæ petitionem competere tibi propter numerationem[t] precij exiſtimas,ciuiliter[v] contende.[x]

Donatio facta filio in poteſtate, confirmatur eius ætate . ſi res fuit filio tradita,vel reperitur in poſſeſſione de voluntate patris tacita vel expreſſa.hoc dicat.Bald. Vel ſic : Si pater tradit filio emancipato fundum quem erat ei⁹ nomine dum erat in poteſtate, vel cum ſimil poſſidet: donatio perficitur , & eo emancipato dominium acquiritur. Salyc.

I. Imp. ALEXANDER. A. Septimæ & alijs.

SI emancipatis[x] vobis fundos quos nomine veſtro cũ in poteſtate ageretis,pater emerat , tradidit vel in poſſeſſione eorum voluntate[y] patris fuiſtis: dominium acquiſiſtis.

Emptio ſiue.

Item idem ſi vir ex de pecunia dotali emerit *mea, aſ* res aliquas voluntate *mea.* vxoris: vt ff. de iure do. l ita . & l res quæ hic tamen concurſu volũtatis vtriuſq; videtur dominium in vxorem tranſire. Item & ſi vxor donauerit marito pecuniam, & ille ex illa rem emerit, nec ſoluendo eſt. nam datur mulieri vtilis in rem actio. vt ff. de dona. inter vi. & vxo. l. vxor marito.

t *Præter numerationem.* à patre tuo factam.
v *Cauetur.* ſi negocia geſſit,negociorum geſtorum vel mandati.alias ſi donauit vir,conditione ſine cauſa,vel ex iniuſta cauſa,vel rei vindicatione ſi extat , & erat hic filius ha res patris, ſed mater viuebat, & fuit reuocata donatio per virum,ne morte confirmetur Accurſius.

Emancipatis.] CASVS. Filio tuo in poteſtate tua conſtituto prædũ emiſti,& emancipato tradidiſti: an ſibi ſit acquiſitum dominium,quæritur? Reſpon.quod ſic.idem eſt ſi tu paſſus fuiſti eum in poſſeſſione fundi eſſe.
x *Si emancipatis.* aliàs ſecus, vt & ſupra de inoffic.do.l. ij. & de probat l.ſine poſſideris.& infra de dona l.ſtue.
y *Voluntate.* quod ſufficit vt & infra de acquir. poſ.l minus. & ſupra de contrahen.emptione.l. non ideirco. in prin. Accur.

Ancipitis.] CASVS.Si mater tua tuo nomine & fratris , cui ſcilicet fratri ſucceſiſti.fundum comparauit , & tibi fratríque tuo tradtus eſt : licet in inſtrumento venditionis contineatur quod ipſa pecunia ſua comparauit ipſum , eo non obſtante fundum perſequi poteris.

Fratris

a *Fratris tui.* ſcilicet nomine.
b *Empta.* ſcilicet à marre veſtro nomine.
c *Continetur.* hoc enim non probat ſua: vt & ſupra.de prob.l.ad probationem.j.

Vxoris.] CASVS. Si maritus fundum cõparauit: & in inſtrumento ſcribi fecerit quòd ſocrus ſua emerit , cum in veritate non emit : magis inſpicitur quod in veritate actum eſt , quàm quod ſimulate cõceptum eſt. vnde illa nec totum, nec partem fundi vindicare poterit.
d *Inſcripſerit.* id eſt inſcribi fecerit. ſic. ff. de his qui not. infa. l. furti. §. mandati. Vel dic proprie , tu tamẽ emebas ſecundum vtrãque expoſitionem, & aliud agebatur, & aliud ſimulabatur : vt & ſupra plus valere quod agid.ſi quis. &j. l. proxi. &l. multum.inſtrumento tamen ſtatur prima facie : vt ſupra de probat.cum precibus.
e *Tenens.* ſcilicet tu.
f *Tabulas.* id eſt ſcripturam.

Cum propria] CASVS Ex pecunia tua, & tuo nomine , fundum comparaſti : in inſtrumento venditionis nomen vxoris cauſa honoris inſcribi feciſti:illa inſtrumentum ſurripuit , & in filiam fundũ tanquam ſuum titulo donationis tranſtulit. nunquid tibi prærauidicauit, quæritur? Reſpõ. quod non. ſed poſt recuperabis fructus quos percepit , æſtimatione taxata , ſi probaueris te emiſſe, & gratia honoris inſtrumento nomen eius inſeruiſſe.
g *Cum propria pecunia.* ad remouendũ vt de pecunia non tenearis , vel quia ita forte euenerat.
h *Accommodaſſe.* forte cauſa honoris : vel forte alia ratione ſimili , quæ redditur.ff. de aucto.tu. l.pupillus.§. ſane ſiquidem. & infra de commer. & mer. l. nobiliores.
i *Stue.* datiui caſus.
k *Habens.* hoc quod ſequitur, donationẽ, &c.
l *Filiam ſuam.* ex alio viro.Accurſius.

Cum propria] CASVS Ex pecunia ſua te comparante poſſeſſionem, quondam vxoris tuæ nomen tantummodo accommodaſſe [h] dicas, eandemque occaſione cuſtodiæ ſuæ [i] commiſſorum inſtrumentorum contra bonam fidem proprietatem eiuſdem fundi vſurpaſſe dicas : rector prouinciæ pro ſua exercitatione cognitum habens , [k] donationem à non domina vxore tua in filiam ſuam [l] collatam nullum præiudicium dominio tuo attulille:docenti[m] tibi veritatem precibus tuis adſiſtere,reſtituere eandem poſſeſſionem,habita etiã fructuũ taxatione, [n] curabit.

Numerans precium alio emente , non queritur ſibi dominiũ.b.d. niſi nomẽ exemptoris fuerit appoſitum ſimulate. Bald. Vel ſic: Miniſtro nõ queritur dominium , licet numeraverit precium. Salycetus.

III. Idem. A. Patrimo.

MAncipia quorum meminiſti, ſi (vt proponis) nomine tuo,itemque fratris tui,[a] cui ſucceſiſti , empta, [b] vobis tradita ſunt: licet inſtrumento emptionis matrem tuam pecunias numeraſſe contineatur , [c] perſequi ea more iudiciorum nõ prohiberis.

Probata ſimulatione nihil prodeſt habere penes ſe inſtrumentum : tamen in dubio non præſumitur ſimulatio. hoc dicit text. cum glo. Bald.

IIII. Impp. VALERIAN. & GALLIENVS. AA. & VALERIAN. Cæſ. Cyrillo.

QVanuis inſtrumento emptionis ſocrus nomen inſcripſeris : [d] tamen ſi poſſeſſionem tenens [e] dominus effectus es:ob eam rem fruſtra calumniam mulieris, quanuis ipſa contractus tabulas[f] habeat,reformidas.

Si vir emens in veritate , facit apponi nomen vxoris in inſtrumento ſimulate , acquiritur viro, non vxori & vxor poſſidens tenetur reſtituere rem cum fructibus taxatis à iudice. hoc dicit. Bal. Vel ſic: Si maritus de vxore confeſſionem inſtrumentum emptionis ſcribi fecit in perſona vxoris , & vxor contra fidem rem emptam contulit in filiã, non præiudicatur marito petenti rem cum fructibus reſtitui,probata ſimulatione inſtrumenti. Salycetus.

V. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. Vero.

CVm propria pecunia[g] tua te comparante poſſeſſionem, quondam vxoris tuæ nomen tantummodo accommodaſſe [h] dicas, eandemque occaſione cuſtodiæ ſuæ [i] commiſſorum inſtrumentorum contra bonam fidem proprietatem eiuſdem fundi vſurpaſſe dicas : rectorem prouinciæ pro ſua exercitatione cognitum habens , [k] donationem à non domina vxore tua in filiam ſuam [l] collatam nullum præiudicium dominio tuo attulille:docenti[m] tibi veritatem precibus tuis adſiſtere,reſtituere eandem poſſeſſionem,habita etiã fructuũ taxatione, [n] curabit.

Hæc lex eſt multum ſingularis , & hoc dicit: Res empta per vxorem de pecunia viri , eſſicitur vxoris: tenetur tamen viro quatenus de precio eſt locupletata. ſed res empta per virum appoſito nomine vxoris in inſtrumento pertinet ad virũ qui in ſe concepit contractũ verũ ſed ſi vir nõ concepit contractum in ſe, ſed in perſona vxoris abſentis, contractus non tenet: & ideo ex eo non oritur obligatio : ſed tamen traditio facta ex eo transfert dominium.b.d. no. ſecundum Bald. Vel ſic : Si vxor cum ſibi fundum de pecunia quam vir numerauit ſibi, fundus vxoris efficitur , & maritus pecuniã ab ea repetit , quatenus locupletior exiſtit,ſecus ſi maritus emerit ſibi ,ſed nomen vxoris in inſtrumento fecerit ſcribi : quia tunc fundus efficitur mariti veritate attenta, & non ſcripturã : & vbi vir præmator vxoris concepit verba contractus in perſonam vxoris, contractus eſt inutilis,& ideo neutri eorum competit actio, ſed in traditione facta ex eo,ſi eui traditur, potiorin dominio habetur. Salyc.

VI. Iidem AA. Dionyſio.

MVltum [o] intereſt vtrũme vxore tua comparante pecuniam numeraſti, [p] eique poſſeſſio tradita eſt: an contractu emptionis à te nomine tuo habito, [q] tantum vxoris nomen poſt inſtrumẽtis inſcribi feceris, Nam [r] ſi quidem vxor tua nomine ſuo emit, eiq; res traditę ſunt, nec in re quicquã de his proceſſit, nõ niſi de precio[s] aduerſus, eã, in quãtum tu pauperior, & illa locupletior facta eſt , habes actionẽ.
¶ Quod ſi tu quidem emiſti, [t] & tibi tradita eſt poſſeſſio, tantum autem nomen vxoris quondam tuæ inſtrumento inſcriptum eſt: res geſta [v] potior quã ſcriptura [x] habetur. ¶ Si vero ab initio negocium vxoris gerens , comparaſti [y] nomine ipſius [z] empti actionem[a] nec illi , nec tibi quæſtio:dumque tibi non vis, nec illi potes. [b] Quare in dominij quæſtione ille potior habetur , cui

Numerata.

Vtrum.

Emptio.

Fructus.

Cauſſa.

A hoc in prima. Si vero ego comparaui,& mihi traditum eſt, fecí tamen ſcribi in inſtrumẽto quod vxor mea emit: mihi erit quę ſitum dominiũ. ſed quid ſi non vt nuncius , ſed vt procurator volens negocium gerere vxoris meæ,dixi ſic venditori, Vendis vxori meæ tale prædiũ ? & ipſe reſpõdeat, vẽdo: cui ſit acquiſita actio ex empto , quæritur? Reſpon. quod nec mihi,quia noluit: nec vxori, quia non potuit: quia alteri paciſci &c. ille tamen cui facta eſt traditio , potior erit in dominio fundi. & hoc in tertia.
o *Multum.* tres caſus ponit.Accurſius.
p *Numeraſti.* ſcilicet ipſi mulieri vt emeret, volens tu vir ei donare. & ſic habent locum ſequẽtia. alias ſi venditori numeraſſes ſimiliter volens ei donare , in ſolidum tenereturvxor ff. de donat.inter vi.& vxo. l. quod autem. §. ſi vxor. & l.ſi cum mulier.& iuſtrade donat. inter virũ & vxo.l. & ſi de tua.
q *Mihi.* & te pecuniã numerante.
r *Nam.* redit ad primum.
s *De precio.* non ergo petes ití: vt & diximus. ſupra eod.l.quanuis. & de rei vindic. l. ſi ex ea pecunia.
t *Si tu quidem emiſti.* redit ad ſecundum.
v *Res geſta.* id eſt veritas.
x *Scriptura.* ſed interim ſtatur ſcripturę: vt ſupra de probat.l. cum precibus. & j. de contrahen. ſtipu. l. optimam. in ſi. cõtinebatur enim in inſtrumento virum & vxorem emiſſe , vel vxorem tantum,cum tu tãtum emeris. & ad hoc ſupra eod.l.quanuis. & l.proxi.& ſupra plus valere quod agi.l.acta.& infra de contrahen.& cõmit. ſtipu. l.ſi cum tuam. ſi autem de viro tantum contineretur , ſed nomen vxoris tantum eſſet poſitum , vt quia dixiſſet vir : vendi mihi & Bertæ vxori meæ ementi mecum nomine, ſed non re , vt dixit M. quia tunc fatis patet ſimulatio. & hoc ſecũdo modo intelligunt quidam hoc reſponſum.
y *Comparaſti.* ſi tu mandato,vel etiam cum mandato: ſed tamen procuratoris non officij receperat officium,& ipſe nuncij & nõ procuratoris concepit verba in emptione, ſcilicet ſic, vendis illi.
z *Ipſius.* per hæc verba,vendis vxori meæ.
a *Actionem.* aliud enim in nuncio eſt.
b *Potes.* Nota quod poſſum[a] nolo,& quod volo non poſſum. ſic & j. de don.l.ſiue emancipatis.& j. de iure dot.l.ſi genero. Item not.quod omnis nuncius eſt procurator large.ſed non cõuerti. Procurator tus: vt ff. de procura.l.j.§.j. Hic tamen ſtricte accipitur nuncius, & eſt nuncius velut pica & organum domini: & in perſona domini debet

Comitis.c. ex parte.ciuitatis. glo.i. circa principe.de re. ſtipu.

Procurator differunt.

mini debet cõcipere verba contractus: & domino quæri dicitur per seipsum, non per aliũ. & concipit verba sic, vendis illi: vt ff. de consti. pe.l.qui autem.§. fi.& l.seq. & de contrahen. emp.l.j.§.fi.Si autem dicat nuncius, vẽdis mihi: & sic in sua persona cõcipiat verba, valet vt sibi quæratur, sed domino tenetur mandati, secũdum H. quasi male fecerit mandatũ, arg. dictæ. l. ff. de procura. l.j.§ j. Si autem est procurator, tũc verba contractus debet concipere in sua persona, & sibi quærit: vt j.l. proxi. in fin. & ff. de constit. pec. l. eum qui.§. Iulianus quoque. lib.xj. scribit. in fin. sed domino cedere tenetur: vt ff. de acquir. poss. l. possessio quoq;.§. etsi possessio. Si autem in persona domini, nõ valet sibi: quia non vult. nec domino, quia non potest. Alteri enim stipulari &c. vt ff. de verb. oblig. l. stipulatio ista.§. alteri. & sic hic loquitur, & ff. de contrahen. empt. l. fundus. & de consti. pecu. l. sed & si filio.§. j. Sed M. dixit alteri per alterum quæri vtilẽ actionem: vt arg. ff. de act. empt. l. Iulianus.§. si procurator. & quod hic dicit, intelligitur non quæri domino, scilicet directã. quod non placet. & in d. l. Iulianus: ideo est, quia dabatur in dominum vtilis institoria, vnde iniquum erat nisi & sibi daretur ex eiusdẽ persona actio. Regulariter ergo non quæritur actio per alterum, nisi in casibus quos not. instituta. de inuti. stipu.§. si quis alij. sed dominium & possessio sic: vt

Actio per alterũ non quæritur regulariter.

possessio à domino tradita est:[a]

Procurator contrahere potest, & debet ex eo agere, vel procuratorem ad agendum constituere ad petitionem domini, hoc dicit. Bal. Vel sic: Mandatarius subiectus potestati mandantis, sibi quærit, actionem, nõ subiectus vero sibi quærit, sed debet experiri ad petitionem domini, vel procuratorem ad experiendum constituere. Saly.

VII. Iidem AA. Geruntio.

CVm per eos qui negotia tua gerebant, olei materiam recõparasse, contractusq; fidẽ precio suscepto rupisse vẽditorẽ proponas:[b] si quidem exempto, his qui iuri tuo subiecti fuerant, contrahentibus,[c] tibi quæsita est actio, vel per te, vel per eum cui mandaueris.[d] ¶ Sin vero sui iuris constituti, secundum mandatum tuum hunc contractum habuerunt,[e] ac sibi empti quæsierunt actionem: per eos, vel quibus[f] illi dederint mandatum, adi competentem iudicem: qui secundum bonam fidem (quæ in huiusmodi contractibus obseruari solet) satisfieri prouidebit.

C

Si vnus ex fratribus de pecunia communi emit suo nomine: sibi, non alteri fratri dominium acquiritur. h.d. Bald. & Saly.

VIII. Iidem. AA. Valentiniæ.

QVi aliena pecunia comparat, non ei cuius nummi fuerunt, sed sibi tam actionem empti, quàm dominiũ si ei fuerit tradita possessio, quærit.[g] Cum itaque de rebus[h] communibus fratrem patruelẽ tuum quædam comparasse contendas: de tua pecunia hunc conuenien do,[i] facies consultius.[k] Nam in rem de rebus ab eo comparatis, tibi contra eũ petitio non competit.[l]

In contrahendo inter absentes requiritur nuncius vel epistola. h.d. Bal. Vel sic: Dominium trãsfertur in eum cui per venditorem res traditur, licet alius pecuniam numerauerit: & venditio inter absentes requirit nuncium vel epistolam. Saly.

IX. Iidem. AA. Rufinæ.

NIhil prohibet, altero[m] pecuniã numerante, in alium[n] vel vtriusque[o] contrahentis consensu, vel certe venditore tantummodo volente, dominiũ transferri, eo etiam manifeste constituto[p] vt inter absentes per medium personam, veluti per nuncium vel per epistolam talis contractus perfici possit.

TITVLVS LI.

DE REBVS ALIENIS NON alienandis, & de prohibita rerũ alienatione vel hypotheca.

Emptor rei alienæ tenetur restituere domino, nisi probet quo iure emit, vel nisi præscripserit: quo casu emptor securus est. sed venditor domino tenetur condictione ad precium. hoc dicit. Bald. Vel sic: Emens rem alienam scienter, non vsucapit: & domino restituere tenetur. emens vero ignoranter, vsucapit, ideo post vsucaptionem dominus agit solum de precio contra venditorem. Saly.

I. Imp. ALEXANDER. A. Cantiano.

Habuerunt. sic o nomine. alias non valet. vt supra. l. proxi.

Vel quibus. potes enim eos cogere actione mandati vt cedãt actionem contra venditorem cuiusvis: vt hic, & ff. de vsucapi. l. pignori. & ff. de acquir. poss. l. possessio.§. & si possessor. & ff. mandat. l. idémque.§. si cui mandauero. Item not. hic quòd ex alterius cõtractu alteri non quæritur actio: licet M. dixerit hoc verũ de directa: vt & diximus j. eo. l. proxi.

Comparauit pro pecunia quã ipse ponit.

QVi aliena] CASVS. Si pecunia mea tuo nomine fundum comparasti: si tibi traditus venditor id ẽ, dominus, tibi est dominium acquisitum. Si vero non tradidit: acquisita est tibi actio ex emp to. & hoc in prima. Si tua pecunia tibi cum Titio communi comparauerit, & tuo nomine: conueniet te Titius ad partem pecuniæ quæ sua erat, sed non ei debitur tua ad fundum in rem actio. & hoc in secunda.

Quærit. vt j. eod. l. j. diximus. & facit. j. de distra. pignor. l. si maritus. & j. de pign. l. quãdo ex ea. & ff. pro socio. l. si quis.

De rebus. id est de pecuniis cõmunibus.

Conueniendo. pro socio, vel condictione sine causa: vel alia generali condictione.

Consultius. pro suo positiuo ponitur

Non competit. nisi sit socius omnium bonorũ: vt supra communia vtriusque iudi. l. si patruus. secundum H. quod non placet, immo ad cõmunicandum agitur vt ibi.

Comparauit pro pecunia quã ipse ponit.

NIhil prohibet.] CASVS. Si procurator meus fundum nomine suo comparauit, si tamẽ ipse vẽditor gestiuit in animo vt mihi quæreretur, mihi acquisitum est dominium. & hoc in prima. An autem inter absentes vel per epistolam vel nuncii contrahi possit venditio, quæritur? Respon. quòd sic. & hoc in secunda.

Nihil prohibet, altero. id est procuratore, qui scienti & ignoranti domino quærit: vt ff. de acquir. re. do. l. si procurator. siue ergo ambo hoc gestiant, siue venditor tantum, mihi acquiritur. vt hic, & ff. de dona. l. qui mihi. idem si solus procurator hoc gestiat, vt ff. de acquir. poss. l. j.§ hæc quæ de seruis. secus in negotiorum gestore, qui non acquirit: vt ff. de neg. gest. l. si ego.

In alium. cuius nomine empta est.

Vtriusque. scilicet tam eius qui precium numerauit, quàm vẽdentis.

Constituto. vt ff. de contrahen. empt. l. j §. finali. & supra de cõtrahen. empt. l. j. & institu. de oblig. quæ ex consensu.

DE REBVS ALIENIS NON alienandis, &c.

Audisti alterius factum alteri non prodesse: nisi modo non obesse.

SI præsidi.] CASVS. Si seruum meum Titio scienti vendidisti: an eum vindicare possim, quæritur? Respon. quòd sic. & hoc in prima. Si vero ignorans meum esse, emerit & vsucceperit: à te precium recuperabo: sed non aperit qua actione: tu dic actione nego. gest. habendo ratam venditionem. & hoc in secunda.

Si præsidi

Si præsidi prouinciæ probatum fuerit. Nota iudici faciendã fidem: vt & ff. de proba. i. quinquaginta. in fin.

Imo, dominij, vel creditoris, vel officij publici, vel priuati. & hoc præsumitur, nisi contrarium probetur. sic infra qui militia. non possi. l. super seruis. lib. xij. Vel verbum (probationis) ad hoc non refertur, sed ad ad verbum, sciente: & nisi probaretur scientia, ignorantes præsumenteur: vt ff. de proba. l. verius. & iuste. de leg.§. non solum.

Seruos. si munitus: vt tutor pupilli, exactor publicorum per vsucapionem: & in creditore fallit.

Scientibus. scilicet eis ptoribus eũ nõ habere ius vendendi. Azo.

Iubebit. per rei vindicationem. non ad precium, non sit facta venditio: vnde non potes habere ratum: vt ff. de preca. l. si seruus. & de nego. gest. l. pupillus.§. sed ti ego. nisi in subsidium re præscripta vel vsucapta: vt infra statim. vel peremptam: vt ff. de neg. gest. l. fin. M. tamen dixit ante vsucapionem completam dari actionem negotiorum gestorum: vt not. supra de rei vindi. l. mater. & hoc cum à nullo habet causam is qui vendidit: vel habet, sed lucrativã. alias si habet, sed non lucrativam, cum tantum absit quantum adsit: non tenetur ad precium etiam in subsidium: vt ff. si cert. pet. a. l. si cum seruum.

Ignorauerint. quia se procuratorem dicebat.

Facti. s. vsucapione.

Precium. in subsidium aget per actionem negotiorum gestorum. ff. de nego. gest l. vlti.

Iubebit. per actionem negotiorum gestorum. habẽdo ratum in subsidium: vt hic, & supra de rei vindic. l. mater. & infra si vẽd. pig. aga. l. seruos. & ff. depositi. l. sed & si non sit hæres. & de nego. gest. l. fin. & infra. tit. j. l. j.

Disrahente.] CASVS. Si fundum vxoris tuæ ea non consentiente vendidisti: & fingens instrumẽtum venditionis esse instrumentum locationis vel epistolam, vxorem tuã induxisti vt illa sigillum suum apponeret: non præiudicabit mulieri quo magis emptor tueatur: nisi fit secuta præscriptio, vel vsucapio, si res erat mobilis.

Non accommodasti. licet tamen maior eras.

Conquisita. quia dicebat vir se locasse: vt supra plus va. quod agi. l. fin. vel quia dicebat esse epistolam. & ad hoc supra de proba. l. cum precibus. & sume à contrario. ergo si sciuit apponendo sigillum, videtur habere ratũ. quod est no. vt supra de epis. & cle. l. si qua per calumniam. & ff. rem ra. ha. l. ne satisdatio. Sed arg. contra. ff. de pig. act. l. Gaius. sed hic ignotabat: ibi sciebat ius suum vbique durare.

Vendidisti] CASVS. Si mulier rem tuam vendidit, & ei successisti, rata est venditio: nec revocare poteris: & vindicanti tibi obiiciet emptor de dolo. & si hac exceptione vti noluerit, & euincas rem: aget aduersus te ex empto ad hoc quod tua interest, vel ex stipulatione ad duplum nomine euictionis.

Venditrici succedenti. id est hæredi venditricis, qui ei succedit iure hæreditario.

Reflẽ. dupliciter potest intelligi hæc. l. nã venditix nõ domina succedit domino rei, & sic ex sua persona. s. nouo dominio vult vindicare. vel verius econtrà dominus rei succedit venditrici, non dominæ. & sic secundum vtrumque modum nõ domina vendidit, & secundum casum habes. ff. de euict. l. Scia. sed primus est in l. vindicantem & construe diuersis modis.

Nõ licet ea ratiõe quia res nõ fuerat defensi, secũdũ quosdã.

Defensione. i. prædicta exceptione doli.

Experiri. actione ex empto potest etiam agere ex stipulatu ad duplum: vt & ff. de euict. l. vindicantem. & l. seq. & l. Scia. & infra de hb. causs. si ab eo. & de euic. l. siue possessio. & supra de rei vind. l. cũ à matre. & de restitu. mil. l. quę à patre. & aliud in hærede fideiussoris, qui suo iure vindicat. j. de euic. l. fi. non autẽ ipse fideiussor: vt in eod. tit. l. exceptione. sed si omni sit exceptionẽ sua culpa, est cõdemnandus: nihil ergo debet consequi vt ff. de euic. l. fi rem. j.§. si duplæ. & de regu. iur. l. quod quis. in fin. Respon. hanc culpã non potest sibi venditor imputare, cũ ex ea lucrum senserit. i. remvt ff. de iur. dot. l. cũ in fundo.§. quod si mulier. Sed si omisit exceptionẽ, & sic scienter reddidit: ergo nõ debet repetere: vt ff. de condic. inde. l. j. quæ est contra. Sol. hic habet emptor actionẽm ex empto & exceptionem: vnderesti tuendo rem solum exceptioni renunciare videtur: remanet ergo sibi actio, maxime cum sciat ius suum vbique durare: vt ff. equib. mo. pign. vel hypo. sol. l. fi. cur.§. non videtur. sed in. l. contra. solam exceptionem facti vel iuris habet: quam cum soluendo perdit, nil remanet. Item & si opposuit, & non est ad nulla exceptio, adhuc agit: vt ff. de euic. l. sed & si exceptio. nec potest venditor dicere pro se factam emptori iniuriam? vt ff. de lega. j. l. si tertius plurium.§. si.

SI præsidi prouinciæ probatũ fuerit,[a] Iulianũ nullo iure[b] munitũ seruos[c] tuos scienti bus[d] vendidisse: restituere tibi emptores seruos iubebit.[e] Quod si ignorauerint,[f] & eorum facti[g] sunt precium[h] eorũ Iulianũ tibi soluere iubebit[i].

Venditio mariti sigillantis sigillo vxoris non officit vxori, quæ non nouit quid sigillaretur. h. d. Baldus Vel sic: Vxor quæ venditioni rei suæ factæ per maritum ignoranter apposuit sigillum suum, sibi non præiudicat. Bald.

B

II. Imp. GORDIA. A. Græciæ.

DIstrahente marito rem tui iuris, si cõsentum ei non accõmodasti;[k] licet sigillo tuo venditionis instrumẽtum frau de conquisita[l] signaueris: eiusmodi tamen commentum emptori vsucapione non subsecuta, vel longi temporis præscriptione minime muniro, nullã præstitisse securitatem potest.

C

Non potest hæres iure hæreditario vel proprio venire contra factum defuncti & si venit & euincit, tenetur de euictione ad interesse. h. d. Bal & concer. Saly.

III. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Valeriano.

VEnditrici succedẽti [m] hæreditario iure perfectam recte [n] vẽditionem rescindere, ac dominium reuocare nõ licet.[o] ¶ Sed & si hæc ex persona sua vindicet: vel exceptione te doli mali, si hanc viam elegeris, tueri: vel euicta re, si defensione[p] monstrata vti nolueris, quanti tua interest, poteris experiri.[q]

Mater pro debito filij non potest res filii dare in solutũ, nisi filius ratificet. hoc dicit. Bal. Vel sic: Mater pro debito filij non habet potestatem dandi res illius in solutum creditori, nisi illo cõsentiente, vel ratum habente. Saly.

D

IIII. Iidem AA. Affabili.

MAncipia patris, qui fundum à Philippo cõduxerat, successione tibi quæsita, domino fundi pro debitis[r] in solutum mater tua dãdo, nihil tibi auferre potuit.[s] Ideoque si tu maior vigintiquinq; annis effectus, ab ea negocium gestum non fecisti ratum: oblato debito,[t] si non hæc locator iure pignoris sibi obligata[v] vendidit, petere poteris.

Filius potest venire contra factum patris iure proprio. hoc dicit. Bald. & Saly. Vel sic: Si pater vendat rem filij, non præiudicat illi. Saly.

V. Iidem AA. Aegrõ.

SI fundum[x] tuum pater post emancipationem[y] te non consentiente[z] venundedit, neque ei successisti,[a] neq; possidens longi tẽporis præscriptio ne munitus[b] est: tibi agẽti, eũ rector prouinciæ reddi efficiet.

Pro debitis. mercedibus.

Auferre potuit. vt & supra de rei vindi. l. mater.

Debito. quod habet locum etiam si esses minor: vt infra de prædi. mi. l. vtere.

Obligata. à patre tuo. & ad hoc supra si aduersus ven. pig. l. ij.

Si fundum.] CASVS. Pater meus mihi emancipato fundum donauit vel vendidit. postea eundem fundum me inuito alij vendidit & tradidit: nunquid potero vindicare? Certe sic, si patri non successi, vel emptor non præscripsit.

Si fundum. quem post emancipationem quæsisti. Vel dic aduentitium: & secundum hoc dic secus si ante &c. Accurs.

Post emancipationem. secus si ante: quia tũc pater esset dominus, & sic posset alienare: vt j. de bonis quę liber. l. fi.§. vbi autẽ, & §. ipsum autem. Vel dic idem si ante: vt infra de bo. ma. l. j.

Consentiente. aliter si te volente: vt supra si aduer. dona. l. ij.

Neque ei successisti. aliter si successisti: vt j. eo. l. venditrici.

Munitus. tunc enim cõfirmaretur alienatio: vt j. eo. l. j. Et sic no. casus in quibus res aliena potest alienari. Accursius.

Nemo.]

NEmo.]CASVS. Si rem meam tibi non obligatam, vel non habens ius distrahendi, puta ratione officij, distraxisti: mihi non præiudicasti.

a *Nemo.* priuatus, secus in fisco vel imperatore: vt ff. tit. j. l. ij. & de quadrien. præscrip. l. fi. secus in flumine, vt ff. de acqui. rerũ do. l. ergo. § alluuio.

b *Sibi.* quia tunc potest vendere ex pacto, vel ex lege vt ff. de iure dom. impe l. fi. Accursi.

c *Ex officio.* publico vel priuato: vt tutor, curator, executor, exactor tributorum principis, vel procurator filei: vt ff. de tut. l. interdum. ij. §. qui tutelam. & institr. de offic. iudi. fi. §. & ff. de cuic. l. si pignora. & ff. de censi. l. forma. §. illã. & l. cum possessor. §. pro pecunia. & idem in procuratore si habet liberum vel speciale mãdatum: vt ff. de procu. l. procurator cui. secus alie. licet. in princip.

d *Potuit.* vt & supra eo. l. j. & ff. de acquiren. rerum domi. l. traditio. sed fallit in casibus superioribus legibus notatis.

Bene facit ad hãc. l. ex pacto de cõstit. & ad hãc cõtinentia. in gl. super verbo, omnia mala.

SAncimus.]CASVS. Quæ verbo alienationis cõtineantur, intendit dicere hæc lex: siue lex, siue testator, siue pacta contrahentiũ prohibeant alienationem fieri. Dicit ergo quod prohibitus alienare, dominium transferre non potest rei quæ alienari prohibetur, nec obligare, nec in emphyteusin dare, necin ea vsumfructũ constituere: nisi in casibus in quibus testator, vel lex, vel cõtrahentium pactio alienationem fieri permisit.

Dominium trãsferatur si res contra prohibitionẽ alienatur.

e *Sancimus.* hæc lex tractat de vltima parte rubricæ, id est de prohibita &c. & enumerantur hac. l. quæ cõtinẽtur appellatione alienationis, siue lex, siue testator, siue pactio prohibuerit eã. non autem procedit vt quæratur an trãsferatur dominiũ si stat contra prohibitionẽ: tunc enim dicas, si lex prohibeat, nõ: vt supra de legi. & consti. l. non dubiũ. Itẽ si à testatore, cũ & eius vtilitas sit lex: vt in auth. de nup. §. disponat. col iiij. nisi sit nudũ: vt ff. de leg. j. l. filiusfamilias §. diui. si vero pacto contrahẽtium prohibeat, nihilominus trãsit. Vt enim pactũ sine traditione nõ transferat: ita & non retransfert, vel translationẽ non impedit: vt ff. de pactis. l. traditionibus. quod sit in vltimis volũtatibus: vt de facto facta alienatione redeat dominiũ in eum quẽ testator voluit sine aliqua traditione: vt & ff. de lega. iij. l. pater. §. quindecim. nam & transit sine traditione. ff. de fur. l. à Titio. Alij dicunt idem in prohibitione quę fit pacto vt dominũ non transeat, ar. huius. l. quę hæc patificat. sed certe nõ in hac patificat, sed in eo quòd cõtinentur appellatione alienationis: vt si fiat cõtra, agatur vel rei vindicatione, quando lex vel quãdo defũctus prohibuit: vel cõdictione ob causam, quando pactio: vt ff. de condic. ob cau. l. ea lege. Itẽ pro eis. j. si manci. ita fue. alie. l. ea. sed speciale in libertate, quia postea nõ posset reuocari: vt ff. de mi. l. si ex causa. §. aduersus. Vel ideo speciale: quia propter maleficia fiũt huiusmodi prohibitiones, quæ expedit puniri: vt j. de pœnis. l. si opetis. Vel ea est ratio, quia prohibita alienatiõe, videtur cogitatũ de facto, sed prohibita manumissione, videtur cogitatũ de effectu beneficij: vt ff. de seruis expor. l. si venditor. Alij antẽ vt non sit contra dictam, l. ea lege. ff. de condic. ob cau. da. dicunt: Aut fuit cogitatum de facto, vt tunc transferatur dominiũ, sed agatur ad interesse. Aut de effectu transferẽdi dominium: vt tũc non transferatur dominiũ. Sed alij distinguunt vtrũ in tradendo & contrahendo, vel vtrũ in tradendo tantũ apponatur prohibitio, vt tunc non transferatur dominium: an in contrahendo tantũ, vt tunc trãsferatur. Et inducũt pro se quod est. ff. de act. emp. l. si tibi. & de ser. vrb. prædi. l. si binarũ. sed certe ibi loquitur de quodam pacto imponẽdæ seruitutis, quod ante traditionem imponi nõ potest: cum suares nemini seruiat. ff. susfru.

Maleficia fiũt propter expeditũ.

Hæc l. declarat per id quod dixi supra. eo. l. i. Bal. Vel sic: Vendens rem alienam, nõ præiudicat domino. Salycetus.

VI. Idem AA. Rufo.

NEmo[a] res ad te pertinentes, non obligatas sibi, [b] nec ex officio vendẽdi potestatem habens, distrahendo, quicquam tibi nocere potuit.[d]

Prohibita alienatione simpliciter, videtur prohibitus omnis actus per quem alteri quæritur ius rei. hoc dicit. Bald. Vel sic: Si res prohibetur alienari, non solum prohibetur dominij translatio, sed pignoris obligatio & vsusfructus aliarumq; seruitutum constitutio. Salycetus.

VII. Imp. IVSTINIANVS. A. Ioanni præfecto prætorio.

SAncimus, [e] siue lex [f] alienationẽ inhibuerit, siue testator hoc fecerit, [g] siue pactio contrahentiũ hoc admiserit: [h] non solum dominij alienationem, [i] vel mancipiorum manumissionem esse prohibẽdam, [k] sed etiam vsusfructus dationẽ, vel hypothecam, [l] vel pignoris nexum penitus prohiberi. ¶ Similiq́ue modo & seruitutes minime imponi, nec emphyteuseos cõtractus, nisi in his tantũmodo casibus, in quibus constitutionum auctoritas, [m] vel testatoris voluntas, vel pactionum tenor qui alienationem interdixit, [n] aliquid tale fieri permiserit.[o]†

TITVLVS LII.
DE COMMVNIVM RERum alienatione.

B Qui vendit rem communem, non præiudicat consorti, nisi secuta vsucapione vel præscriptione: quo tamen casu in subsidium tenetur ad partem precij. b. Bal. Vel sic: Vendens rem communem non præiudicat socio quin partem sibi possit vindicare, nisi res sit vsucapta vel præscripta: & tunc contra socium potest agere ad precium. Sal.

1. Imp. ANTON. A. Apollodoro.

SIcut nulla vsucapionis prærogatiua, vel diuturni silẽtij præscriptio ẽptorẽ possessiõis [p] sed pacto appositio, quæ comprehenduntur, an autem valeat, habes infra de pac. inter empt. & vend. l. fi.

C i *Dominij alienationem.* quod sit quocunque modo transferatur dominium: vt infra. de fun. do. l. ij.

k *Prohibendam.* à lege, cum lex: à testatore, cum testatoria pacto, cum pactio prohibuerit. Accursius.

l *Vel hypothecam.* hæc non sunt veræ alienationes, cum vsusfructus sit in re aliena. vt instit. de vsufru. in prin. & pignus in bonis debitoris manet: vt ff. de pig. act. l. pignus. & per contractum emphyteuticũ non dicitur fieri alienatio: vt infra de iure emph. l. ij. sed ex interpretatione loquitur hæc lex: vt in authen. de non alien. §. alienationis. & §. quia vero Leonis. ij. col. ij. nã vere nõ est alienatio: vt d. l. & ff. de verb. sign. l. alienationis. & j. de fun. do. l. j. & ij. Item ad pignus est argu. contra. ff. de pign. l. in quorum. solue vt ibi. Vel dic quod appellatione alienationis continetur pignus: vt hic, sed appellatione venditionis non: vt ibi. P. ADDITIO. Bart. ibi dicit, aut res prohibetur vendi vel alienari: tunc non potest obligari, vt hic. Ratio est, quia per obligationem pertinetur ad venditionem pignoris: vt l. ij. & iij. ff. de distra. pign. sicut ergo prohibetur venditio, ita & eius præambulum: vt l. oratio. ff. de spon. Quandoque prohibetur persona emere res, non autem prohibetur res vendi: tunc ille non impedit pignori accipere. casus est in d. l. in quorũ. in gl. alle. Ratio quia licet accipiat pignori, per hoc non conuenit vt ipse accipiat sibi in solutum, vel in emptionem, sed quòd alij vendat pro suo debito: quod non est prohibitum. hoc tamen limita singulariter vt per Bartho. hic.

Pignus non tenet in bonis emptoris, sed debitoris.

m *Auctoritas.* quæ permittit rẽ doralẽ, si mulieri expedit, alienari: vt ff. de iure dot. l. fi. Itẽ rem ecclesiasticã: vt ẽ. de sacrosan. eccle. auth. hoc ius. item rem minoris: vt j. de prædi. mi. l. ob res.

n *Interdixit.* scilicet generaliter.

o *Permiserit.* scilicet specialiter in aliqua persona vel casu.

DE COMMVNIVM RERVM alienatione.

SInulla.]CASVS. Si duo cohæredes rem habeant cõmunẽ, & vnus in solidũ eam vendat cohærede ignorante: an pars suã vindicare possit? Distinguitur: aut emptor præscribit, aut nõ. si sic, nõ potest & hoc in prima. & hæc sunt vera nõ solũ in emptore & cohærede, sed & in hærede ẽptoris, & hærede cohæredis.

p *Possessionis.* & rerum mobilium quæ in ea erãt, propter quas mentionem facit de vsucapione. Vel quod dicit de possessione, & ad mobilem rem & ad immobilem potest referri. Accursius.

Patres.

a *Patrui tui.* patruo hic successit: qui patruus successerat eũ quibusdam aliis cuidam alij: cum quibus cohæredibus patrui non erat hæc res communis huic.

b *In rem actio.* quæ quidem longo tempore tollitur: vt j. in qui. cau. cess. long. temp præscrip. l. hereditatem. Sed contra in eo. tit. l. vnus. sed ibi solui.

c *Ius.* id est vsucapio vel præscriptio.

d *Arbitrium est.* supple vel non conueniendi, & dic actione negociorũ gestorum in subsidium: vt supra titu. j. l. j. & hoc si pro parte potuit expediri: aliàs familiæ erciscũdæ: vt supra de nego. gest. l. si ab vno. & dixi. ẽ. fam. ercisc. l. in familiæ.

Vltum.]CASVS. Inter duos casus ponit hæc lex differentiam: cum quis habet rem communem cum aliquo, aut cum priuato, aut cum fisco. Primo casu, si priuatus rem communem vendat priuato, nõ præiudicat quo minus eam rem vindicet. Secundo casu, si fiscus vendat: rata manet venditio propter priuilegium filei. vnde in primo casu licet emptor à priuato delegetur, vt fisco partem soluat, vin dicet.

Fiscus alienantẽ non præiudicat.

e *Tui.* priuati.

f *Proprium priuilegium.* quod est vt occasione quãdã domi modicæ partis totum possit vendere. vel quia melius vẽdit suam partem: vel quia indiuidua est: vt infra de vend. rer. com. l. j. lib. x. Si autem nullam habet ibi partem, aut suam credit, tunc habet locum infra de quadrien. præscript. l. fi. Si sciat alienam, nõ puto quòd præiudicet domino. nam si ideo præiudicat, quia partem habet: ergo si partem non habet, non præiudicat.

Ratione priuilegii, &c.

g *Soluerit.* & ita videbatur conueniens venditionem non posse infringi: quia precium fiscus habet: vt ẽ. sed tamen secus est: vt ff. de vsuris. l. cum quidam. §. fi. debitores. & ff. de iure fisc. l. fiscus.

Fiscus alienare non potest sine causa.

Alienatio pro parte non valet. hoc dicit. Bald. Vel sic: Miles partem rei suæ alienare potest vindicare: sed non socij partem etiam si pro illa offerat precium. Salyc.

Quando aliqua communia sunt pluribus vel singulis, vnusquisque per se habet partis suæ alienandæ liberam facultatem. h. d. Bald. Vel sic: Pars rei communis potest vendi etiam extraneo ante intentatum iudicium communi diuidundo. Salyc.

III. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIANVS. AA. Eusebio.

FAlso tibi persuasum[h] est, cõmunis prędij portionem pro indiuiso, antequam communi diuidũdo [i] iudicium dicatur, tantùm socio, non etiam extraneo posse distrahi.

Ratione communionis potest fiscus totam rem efficaciter vendere: cui fuit socius in priuato, etiam si precium in fisci vtilitatem conuertat. h. d. Bald. Vel sic: Si fiscus rem communem vendat, præiudicat socio: non si priuatus vendat: licet emptor de voluntate venditoris fisco precium soluat. Salyc.

II. Idem A. Terentiano.

MVltum interest vtrum cohæredes tui [c] possessionem cõmunem distraxerunt: an verò fiscus cum partis dominus esset, soliditatem iuxta proprium priuilegium [f] vendidit. Etenim si à fisco facta sit venditio: fidem eius infringi, minimè rationis est. Si verò cohæredes soliditatem vendiderunt: licet emptor ab his delegatus partem precij fisco solue rit, [g] alteramq; in cautionem deduxerit: tamen portioni tuæ ea venditio non potest obsistere.

Quando aliqua communia sunt pluribus vel singulis, vnusquisque per se habet partis suæ alienandæ liberam facultatem. h. d. Bald. Vel sic: Pars rei communis potest vendi etiam extraneo ante intentatum iudicium communi diuidundo. Salyc.

III. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIANVS. AA. Eusebio.

FAlso tibi persuasum[h] est, cõmunis prędij portionem pro indiuiso, antequam communi diuidũdo [i] iudicium dicatur, tantùm socio, non etiam extraneo posse distrahi.

Alienatio pro parte non valet. hoc dicit. Bald. Vel sic: Miles partem rei suæ alienare potest vindicare: sed non socij partem etiam si pro illa offerat precium. Salyc.

A 1 *Eius.* scilicet fratris non militis.

m *Precio.* quia tua contentus esse debes.

n *Grauatã cõuent.* vt & ẽ. de cõmunia vtriusque iudi. l. fi fratres. arg. ẽ. de rescin. vend. l. ratas.

Maior.]CASVS. Siprædium mihi & tibi commune, Titio credenti tuum proprium vendidisti: parte mea cuicta, licet de cuictione nihil conuenerit, emptori ad interesse teneberis.

o *Nesciens.* quia si sciuit, non tenetur aliqua actione: vt j. de cuict. l. si fundum. nisi stipulatione prosexerit: vt ẽ. communia vtriusque iudi. l. fi fratres. & ff. de doli excep. l. apud Celsum. §. item Labeo scribit. Alij dicunt etiam scientem agere, saltem ad precium, per l. ff. de act. em. l. ex empto. §. qui autem. quod non placet. & in alio casu ibi loquitur.

p *Conuenerit.* agitur ergo de cuictione, licet non conuenerit: vt j. de cuict. l. non dubitatur. & ff. de cuict. l. ij. & facit ẽ. de contrah. empt. l. non idcirco.

q *Emptori.* scilicet conuentus actione ex empto pro cuictione. Accursius.

REM ALIENAM gerentibus, &c.

Sed tamen tutor conducere vel ligat a fisco non debet: vt j. ne tutor vel cu. nec. con. l. ij.

Ratione officij male gesti non interdicitur vt dictum sit cum sua causa res transferatur. h. d. Bald. Vel sic: Tutores vel curatores administratione durante non prohibentur res suas alienare, nec ea finita: licet sint ex ea causa iam condemnati. Salycetus.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Publicæ.

NOn est interdictũ tutoribus vel curatoribus, [r] etsi ex eo titulo iudicati debitores sunt cõstituti, cum sua causa [s] res suas alienare. Potuit ergo curator tuus fundum suum cum suo onere [t] obligare fisco nostro: nã & priuato potuisset, [v]

TITVLVS LIIII.
DE PACTIS INTER emptorẽ & vẽditorẽ cõpositis.

Propter inopiam ex pacto emptor arrhas perdit, & rem traditam restituere tenetur. hoc dicit. Bald. Vel sic: Pactum vt emptor perdat arras, &

r *Vel curatoribus.* & multo minus procuratoribus, qui priuatum habent officium.

s *Sua causa.* scilicet pignoris. Sunt enim tacite obligata pupillo & adulto: vt ẽ. de administ. tuto. l. pro officio. & quod dicit de alienatione, idem est de obligatione: vt subiicit.

t *Onere.* vt & ff. de iure fisc. l. res. §. j. & j. de distra. pig. l. si debitor. & ff. de contrahen. emp. l. alienatio

v *Potuisset.* vt & ff. qui po. in pig ha. l. si pignus. si tamen deposito officio tutor antequam rationem reddat, cum fisco contrahat, tenetur. Cor. de falsis, si adhuc viuit ille cuius tutela est administrata vel cura: non alias: vt ff. de fal. l. j. §. tutores. Sed si cũ Tutori periit priuato, tenet crimine stellionatus, qđ subsidiarium est: vt ff. de cuiosum est ceri. stel. l. iij. §. fi. & ff. de pig. ac. l. tutor. §. fi. & cõcor. ff. de ac. em. cõtrahere opti. l. si hæres. & j. de his qui in prio. cre. lo. sue. l. si potiores. Ac. ficto de nostro antequã

DE PACTIS INTER EMPTOREM & venditorem, &c. ratumve ved

Quæ in venditionibus varia apponuntur pacta: ideo de his dicit, vel ponit distert.

Sea.]CASVS. Vendidisti mihi prædium ea lege, vt si statuto tempore pretiū nō soluerem, arras quas dedi, amitterē, & rē tibi restituerē: an valeat talis pactio, quæritur? Respō. quòd sic.

a *Arras perderet.* in hoc facit. ff. de le. con. l. de lege. & potes hic dicere distinctionē pactorū, quā no. ff. de pactis. l. in bonæ fidei.

b *Pertineret.* id est restitueretur tibi. similis expositio ponitur. ff. de dona. ante nup. l. si cum ante nuptias & ff. de iure do. l. etiam si non. & est ad hoc supra de trāsac. l. si super. Et sic patet quòd non est pacta l. commissoriæ, vbi ipso iure redit dominium: sed sic per hæc verba, nec sit inepta: vt & infra eodem. l. commissoriæ.

c *Seruanda est.* per actionem ex vendito informatam, vel præscriptis verbis: vt ff. proxi. & eūdem casum habes. ff. l. iiij. Item facit. ff. de condi. ob cau. l. & ff. de leg. com l. fin.

Si fundum.]CASVS. Pater tuus vendidit Titio fundum hoc pacto: vt quandocunque precium sibi refunderet, vel hæres, vel intra certa tēpora, restitueret, qui es hæres patris, pecuniam, si Titius vel hæres eius fundum nō restituat, agere potes præscriptis verbis vt fides seruetur.

d *Ea lege.* id est pacto. Et no. quòd nec hic est pactum l. commissorie.

e *Sine hæredes.* hoc non fuit necesse dici: vt ff. de proba. l. si pactum.

f *Restitueretur.* scilicet fundus.

g *Tēque parato.* scilicet venditore, vel hærede venditoris.

h *Ex vendito.* informata. Accursius.

i *Dabatur.* sic ergo nota duas actiōes dari ex hoc pacto incōtinenti apposito: vt & infra de præscrip. ver. l. rebus. & de donatio. l. legem. & de iure. do. l. auia. & ff. de actio. emp. l. si sterilis. §. si tibi. & ff. quando dec. opus non est. l. j. & ff. de præscrip. verb. l. si vir. & ff. de contrahen. emp. l. qui fundum in vlti. col. ff. de pac. l. iurisgentium. §. sed cum nulla.

k *Oblatam.* & consignatam, & depositam: vt ff. eo. l. si à te. & ff. de lege commiss. l. fin.

l *Peruenerunt.* ad hoc est. ff. de lege commiss. l. si fundus. in princip. & l. lege.

Qui ea lege.]CASVS. Prædium mihi vendidisti, & partem precij solui hoc pacto, vt si intra annum residuam partem precij non offerrē, q prædiū ad te reuerteretur. si nō solui vt conueni, an rei vindi. habes pro prædio, quæritur? Respon. q nō, sed actionem personalem ex vendito, quia trāstulisti dominiū: nisi precario possessionē vsque ad id tēpus mihi tradidisses: quo casu cōpetit tibi in rē actio, quia apud te dominiū remāsit.

m *Qui ea lege.* nec hic fuit pactum legis commissoriæ.

n *Tradidit.* sed pure. sin autem precario tradidisset, dominium apud se retinuisset: vt ff. de preca. l. & habet. § cum quis.

o *Vindicationem.* quia verbis legis cōmissoriæ non est vsus, scilicet quod esset res inepta. tūc enim bene vindicaret: vt ff. l. prox. rem restituat, si intra tempus conuentum non soluat periculum est seruandum. Salycetus.

1. Imp. ANTONINVS Diotimæ.

Si ea lege prædium vendidisti, vt nisi intra certum tempus precium fuisset exolutum, emptrix arras perderet, [a] & dominium ad te pertineret: [b] fides contractus seruanda est. [c]

Valet pactum de vetorotundenda, & ex mora veniunt fructus. hoc dicit. Bald. Vel sic: Pactū vt emptor rem restituat si intra certum tempus precium ei offeratur, est validum: & ex eo datur actio precium offerenti, & consignanti: & habetur ratio fructuum perceptorum post obligationē. Salycetus.

II. Imp. ALEXANDER A. Charisio.

Si fundum parentes tui ea lege [d] vendiderunt, vt siue ipsi siue hæredes [e] eorum emptori precium quandocunque, vel intra certa tempora obtulissent, restitueretur, [f] teque parato [g] satisfacere conditioni dictæ, hæres emptoris non paret: vt contractus fides seruetur, actio præscriptis verbis, vel ex vendito [h] tibi dabitur, [i] habita ratione eorum quæ post oblatam [k] ex pacto quantitatem, ex eo fundo ad aduerlarium peruenerunt. [l]

Valet pactum vt res ad venditorem reuertatur, si refusuū non soluatur. Bald. Vel sic: Tradēs fundum vt preci intra certum tempus non soluto, ad se reuertatur ex vendito habet actionem, non rei vindicationem. Saly.

III. Idem A. Felici militi.

Qui ea lege [m] prædium vendidit, vt nisi reliquum precium intra certum tempus restitutum esset, ad se reuerteretur: si non precariam possessionē tradidit, [n] rei vindicationem [o] nō habet, sed actionem ex vendito.

Qui elegit viam contractus, non potest assumere viam pœnitentiæ & disractus hoc dicit. Bal. Vel sic: Pacto legis commissoria non patest vti, qui precium vel eius vsuras maluit sequi. Salyc.

IIII. Idem A. Iuliano.

Commissoriæ venditionis legem exercere nō potest, qui post præstitutum precij soluendi diem, non vindicationem [p] rei eligere, sed vsurarum [q] precij petitionem sequi maluit.

Vsuræ ex pacto, veniunt ex pacto. Vsuræ ex mora, veniunt ex mora. Bald. Vel sic: Vsuræ deductæ in pactum intra contractum incontinenti apposītum, iure actionis debentur: non si pactum sit ex intervallo appositum: quia tunc non ex pacto, sed indicis officio tantum debentur ex mora. Salyc.

V. Imp. GORDIANVS. A. Longino.

Nitio venditionis si pactus es, [r] vt is cui vendidisti possessionem, precij tardius [s] exoluti tibi vsuras pensitaret: non immerito existimas etiā eas tibi, adito præside prouinciæ, ab emptore præstari debere. Nam si initio contractus non es pactus: si cœperis experiri deberi ex mora duntaxat [t] vsuras: tam ab ipso debitore, quàm ab eo [v] qui in omnem [x] causam empti suam fidem adstrinxit, de iure postulabis.

Si non fernatur substantiale pactum, rescinditur quidquid est actum. Substantiale est, quod causam contractui dat. Bald. Vel sic: Si non impleatur id propter quod fundus exiguo precio vēditus fuit, potest venditor illum petere sibi restitui cum fructibus. Salycetus.

quod dedisti: quia precio refuso, nullam videris passus iniuriā.

a *Cum te.* pone sic casum. Dabo tibi fundum pro cētum, si dederis mihi equum.

b *Contemplatione.* dante causam contractui.

c *Fraudi.* id est damno.

d *Quando.* pro quia.

e *Conueniat.* immo videretur ad interesse tantum agi: vt §. de rescin. vendit. l. ea conditione. quæ est contra. Sol. hic duo cōuenerunt vt aliquid fieret: quod si non fieret, quòd res restitueretur: ibi vnum tantū. Vel verius hic causam dedit cōtractui hęc conuentio: quia alias non erat contracturus: ibi sic.

f *Perficiet.* id est præcipiet per actionē ex vendito: vt ar. ff. de contrahen. empt. l. hæc venditio. §. fin. & l. sed Celsus. §. j. & l. fundi partem. & sup. de contrahē. empt. l. si non donationis. & infra de dona. l. legem. vel per cōdictionem ex hac. l. non autē per condictionem ob causam, quæ in cōtractibus nominatis locum non habet: vt ff. de cōdic. ca. data. l. si. Accursius.

Si à te.]CASVS. Vendidisti mihi prædiū hoc pacto, vt si statuto die, puta intra annum, precium mihi redderes, quòd esset inemptū: an possis impetrare rescripti punitum, vt in lōgius tempus liceat soluere? Respond. nec concessum tenet. Si vero nolui recipere oblatum à te precium: ossseres, deponeres, & consignabis. Viuia.

g *Soluta.* id est reddita à venditore emptori.

h *Petis.* tu venditor: petebas enim vt quod tibi licebat vsque ad annū, posses facere vsque ad biennium, scilicet reddere pecuniam, & recipere rem. & sic est contra supra de preci. impe. sol. l. quotiens. Sol. hic ad actionem petebatur: ibi ad exceptionem. Vel hic magnum, ibi parvum tempus petebatur. Vel hic noluit princeps indulgere.

i *Contra fraudem.* emptoris nolentis recipere quod debet: vt hic, & infra quando decreto opus non est. l. j. occurritur dico per obligationem & consignationem & depositionem: vt hic, & infra de iur. emph. l. ij. in fi.

Tempore.]CASVS. Pacta quæ inter emptorem & venditorem tempore contractus incontinenti ante vel post apposita sunt, vt quòd fideiussorem mihi dares nomine euictionis, obseruanda sunt: nisi vt recedi possit, postea conueniat.

k *Tempore.* id est incontinenti ante vel post: vt §. de pactis. l. petens. & l. in bonæ fidei. & ff. de pactis. l. in emptionibus. & l. iurisgentium. §. quinimo. & §. de rebus alie. non alien. l. fi.

VI. Imppp. CARVS, CARINVS & NVMERIANVS AAA. Rimulo.

Cvm te [a] fundum tuum certæ rei cōtemplatione [b] inter vos habita, exiguo precio in alium transtuliſſe commemores: poterit tibi ea res non esse fraudi: [c] quando [d] non impleta promissi fide, dominij tui ius in suam causam reuerti conueniat. [e] Et ideo aditus competēs iudex, fundum cuius mentionem facis, restitui tibi cum fructibus suis sine vlla ludificatione sua auctoritate per ficiet: [f] præcipue cum & aduersa pars receptis nummis suis nullā passa videri possit iniuriam.

Dilatio quæ vim contractus perimit, non potest concedi per rescriptum in forma communi impetratum. si autem non perimit, sed prorogat. sic Bal. Vel sic: Pactum quòd res sit inempta precio reddito, est validum, nec tollitur rescripto, & contra se subtrahentem, sufficit oblatio & depositio. Salycetus.

VII. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIANVS. AA. Musæo.

Si à te cōparauit is cuius meministi: & conuēnit, vt si intra certum tempus soluta [g] fuerit data quantitas, sit res inempta: remitti hanc conuentionem rescripto nostro non iure petis. [h]

¶ Sed si se subtrahat, vt iure dominij eandem rem retineat: denūciationis & obsignationis depositionisque remedio contra fraudem [i] potes iuri tuo cōsulere.

Illa conuentio rata habetur, quæ tempore cōtractus celebratur, nisi postea reſoluatur. Bald. Vel sic: Pacta sunt seruanda, nisi contrario pacto tollantur. Saly.

VIII. Iidem AA. & cc. Auxanoni.

Tempore [k] contractus inter emptorem & venditorē habitam conuentionem, integram seruari, si ab ea posteriore pacto [l] non recedatur, certum est.

1 *Pacto.* vt supra de pactis. l. pacta. & arg. supra de vsur. l. aduersus. & l. quanuis. Accursius.

Si quis.]CASVS. Vendidisti mihi prædium hoc pacto, ne liceret mihi in eo facere monumentum: an valeat tale pactum, quæritur? Respō. quòd licet olim dubitaretur an valeret: dicit tamen imperator valere. potest enim tua interesse ne sit monumentum, ne occasione monumēti, inimici tui veniant ad domū tuam quæ iuxta fundum illum est: vnde valebit pactum.

m *Vel alienationis.* scilicet alterius. nam & vēditio alienatio est.

n *Nouo domino.* id est emptori.

o *Eximere.* scilicet dedicando.

p *Permanere.* immo duabus rationibus videtur non valere. Prima, quia non interest per. l. ff. de pact. l. nemo. quæ est cōtra. sed hic valet pactū, vt posīt agere ad interesse, si contra fiat: alienatio tamen valet: vt ibi. Vel hic in contractu: & sic in re quæ erat tradenda, ibi non. Secunda est: quia hic non fuit stipulatio: vt ff. de relig. l. quòd si locus. quæ est contra. Sol. hic erat locus purus: ibi iam religiosus, vel religioni destinatus. Vel hic corrigit, vel hic fuit stipulatio, Sed an aggitur ex hac stipulatione vel pacto? Quidam quòd non, cum pecuniariter non interlit. sic & alias ex inutili stipulatione non agitur: vt ff. de verbo. obliga. l. Titia. quod non placet: immo pecuniariter potest interesse propter frequētiam hominum, vel aliquorum inimicorum qui ad locum illum venirent. & hoc subiicit, forsitān enim, &c.

q *Aggregaretur* quod esset quando pactum fuit ser de non alienando.

r *Fretus.* tali casu reperet rem actione ex vendito, reddito precio: vt sup. eod. l. cum te. non rei vindicatione: vt dixi supra de rebus alie. non alie. l. fi.

TITVLVS LV.

SI SERVVS EXPORTANDVS VENEAT.

Emptor serui exportandi potest eum manumittere antequam veniat contra pactum, non posset & tamen contrauentens fiscs seruitus subiicitur: quæ ad fiscum pertinet debita punire. vnde omne delictum fiscum habet vltorem. Bald. Vel sic: Seruus venditus exportandus (& sic, ne certo loco moretur: alias liceat venditori manus mittere) potest exportatus (& sic non rupta fide conuentionis) manumitti, & tunc manumissus ad locum prohibitum non potest accedere: alias in seruitutem deduceitur, & à fisco vindicatur. ante tamen manumissionem, si sit contrā fidē tum, habet dominus manus iniectionem. Saly.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Petronię.

Lege vēditionis exportata [f] mancipia sub denunciatione [g] manus iniiciendæ, libertatis [h] beneficium non habent. [i]

Specialia quædam pacta sunt in venditionibus seruorum: ideo de his dicit.

Lege venditionis.]CASVS. Seruum mihi vendidisti hac. l. vt exportaretur intra annum: & nisi exportaretur, quod liceret tibi manumittere. ante tempus eum manumisi, tenet manumissio: sed elapso tempore nisi exporterur, redigetur in seruitutem: & fisco applicabitur. Si vero non manumisi, nec exportatus est, manus iniectio non denegatur.

s *Exportata.* id est exportanda. sic §. de legi. & constitu. l. j.

t *Denunciatione.* id est conuentione.

a *Antequam fides.* postea non: vt infra eo. l. ancilla.
b *Vindicantur.* recidunt ergo in seruitutem, & ipso iure facto dominio fisci vindicat fiscus, vt & racitum fideicommissum: vt ff. ad leg. Falcid. l. etiam.
c *Eadem lege.* Nam si fiscus vendat, simili pacto vendet, vt in loco prohibito non moretur. Sed si permissu emptoris qui emit à fisco, moratur in loco prohibito: cui datur manus iniectio, primo venditori, an fisco? Videtur quòd fisco. alius enim homo videtur, cum toties sit mutatus: vt ff. de fol. l. qui res. §. aream. Sed Io. & Azo dicunt quòd primo venditori: & sic si per plures manus ambulauerit, semper prior est potior: sicut & in lege de seruo non prostituendo dicitur: vt ff. eo. l. si Titius. & de contrahen. empt. l. si quis sub hac. cū non eius voluntate peruenerit ad libertatem, sicut nec perditur condictio furtiua. ff. de condic. furt. l. & ideo. sed cessauit ad tempus actio: vt d. l. qui res. §. arcam. & de verb. oblig. l. inter stipulantem. §. sacram.
d *Veniunt.* ad fiscum.
e *Exceperunt.* vel excepisse intelligentur: vt §. d. l. fina.
f *Ante.* id est fracta fide, quòd in locis prohibitis non moretur.
g *Denegatur.* ipso iure ex pacto redeunte dominio in vēditorem, sicut in pacto. l. commissoriæ, secundum H. vel demum manu iniecta, secundum Ioan. & Azo. vt infra l. proxi. in princip.

**alias, moriante, in qua empta, & manumissa est.*

S I vt.] CASVS. Vendidi tibi seruum vt exportaretur, salua mihi manus iniectione, si non exportaretur: eum non exportasti. manus iniiciam. si vero non reseruaui mihi manus iniectionem, sed sum stipulatus pœnam si non exportaretur: petā pœnam, & seruus confiscatur. & hoc verum est, nisi domini voluntate in loco prædicto moram fecerit.
h *Vti potes.* Si contra legem factum sit: vt §. l. proxi. in fi.
i *Omisisti.* iniectionem manus.
k *Commissus est.* si contra factum sit, ad quem fiscum spectat punire delicta, & succedere delinquentibus: vt ff. de iure fisc. l. Lucius. Venditor autem vtrunque habere non potest, nisi hoc actum esset, vt haberet pœnam & seruum: vt ff. de transact. l. qui fidem. & ff. de excep. do. l. apud Celsum. §. Labeo. & §. tit. j. l. j. Item caue: quia dicit, stipulatus, nam si tantum pactus esset de pœna, licet incontinēti, non valeret, nisi sua interesset: quod non inspicitur interfit sua vel non, quando stipulatio interuenit: vt hic, & ff. eod. l. seruus.
l *An domin.* quondam, renunciare enim suo iuri potuit. ff. de pactis. l. pactum. Vel dic præsentis scilicet. nam si sine eius voluntate moretur, nō cōmittitur pœna: vt ff. eo. l. j. & l. si Titius.
m *Voluntate.* pœnitentia ductis.

A Ncilla] CASVS. Si ancillam tibi vendidi hoc pacto, vt exportaretur: nec exportata est, & eam manumisisti, non valet manumissio, & interueniente fisci procuratore, qui discernet inter fiscum & priuatum an ancilla debeat publicari vel non, fisco applicabitur.

Dicenti se venditum à seruis propriis, licet ab emptore manumissus, non creditur, nisi per eum sic esse probetur. Sal.

IIII. Idem A. Papiæ.

M Oueor, P quòd te à seruis tuis dominum eorum veniisse affirmas sub ea lege, ne in patria moreris, & ab eo cui te emptor prior vendiderat, manumissum esse dicis. Quare competens iudex aduersus eum q quem præsentem esse dicis, cognitionē suam præbebit: & si veritas accusationi aderit: execrabile delictū in exemplum r capitali pœna vindicabit. Sed quoadusque probaueris quæ intendis, status tuus esse is videtur, qui in te post manumissionem deprehenditur. s

Odiosum pactum imputatur extensiue: & patria sua debet cuilibet esse maior omni alia patria. Bald. Vel sic: Cui ex pacto interdicitur ciuitas sua, interdicitur etiam Romana: & cui interdicitur certa prouincia, interdicitur etiam tota Italia. Salyc.

V. Idem A. Seraphiano.

Q Vi exportandus à domino de ciuitate sua venit, nec in vrbe t Roma morari debet: qui autem de prouincia certa, nec in Italia. v Si itaque contra legē con stitutam factum probare potes: vtere iure quod propterea tibi competit.

TITVLVS LVI.
SI MANCIPIVM ITA venierit, ne prostituatur.

Vendita ne prostituatur: si contra fit, redit ad venditorem: nisi consenserit eam prostitui, nam tunc fit libera. & si primus emptor nō prostituit, sed secundus vel tertiustres redit ad primum, non ad immediatum venditorem. Bal. Vel sic: Si ancilla est vendita eo pacto ne prostituatur (aliàs venditori liceat eam abducere, vel manus iniicere) ea prostituta, licet ei abducere eam, nisi consenserit: quia tunc ad libertatem perducitur. & hoc habent locum etiam si per plures emptores transierit. Salyc.

Q Vi exportandus.] CASVS. Si seruum tuum mihi vēdidisti hac lege vt ei ciuitate Bonoñ. exporteretur: an in ciuitate Romana stare possit, qua ratione? Dicitur quòd non: Idem si cōuenit vt exporterur de Hispania, seu aliqua alia prouincia, quòd scilicet in Italia non moretur.
t *Nec in vrbe.* tum quia maius: & non debet frui maioribus, cui est interdictū minoribus: vt ff. e. l. cui pacto. & de interdic. & relega. l. relegatorum. §. fi. & ff. de sena. l. qui indignus. Item quia Roma communis est patria: vt ff. ad municipa. l. Roma. Accur.
v *In Italia.* hoc ea ratione quam modo dixi. Et no: quod tribus locis videtur hic prohibitus, scilicet illo, & sua patria: item omni maiori loco, vt hic, sic & si erat pœnæ tio interdictum, nec in ciuitate moraretur: vt ff. e. l. cui pacto. sed minoribus vti potest prohibitus maioribus: excepta sua patria, quæ quātum ad eum est, pro maiori habetur: vt ff. de off. præt. vrb. l. j. §. fi. quę tamen quantum

Pœna conuentionali debet quis esse contentus: legalis autem applicatur fisco, & qui consentit, si eam remittit: nec etiam fiscus petit. Bald.

II. Iidem AA. Nedicino.

S I vt manus iniectionem haberes, causti tibi: iure tuo vti potes. h Quòd si hoc omisisti, i & pœnam stipulatus es: homo quidem fisco commissus est, k tu verò nactus es ex stipulatu actionem. In omnibus tamen quæritur, an domini l voluntate m in locum prohibitum venerit.

Contra pactum ancillæ manumitti non potest. C Bald. Vel sic: Vbi solum pactum de exportando interuenit, solus fiscus agit. Sal.

III. Imp. ALEXANDER. A. Nonio.

A Ncilla quæ exportandæ n venit, nec exportata est, sed ab emptore in eadē ciuitate morante, *empta & manumissa est: aduersus legem venditionis libera fieri non potuit: & ideo adi tus à re° procurator meus, partibus suis fungetur.

De trephicimotu anima loquitur: nam anima monetur admirative, & iste fuit primus secundum huius legis ordinem. Secundo monetur punitiue, & iste fuit secundus motus. Tertio monetur præsumptiue: & iste est tertius motus. Bald. Vel sic:

n *Exportanda.* hoc pacto vt extra aliquem locum extaret: puta extra Bononiam.
o *Ate.* venditore, vel quolibet deferente: vt ff. de iure fisc. l. j. & est procurator Cæsaris iudex in hac causa: cum ipse venditor sibi non est pactus manus iniectionem, sed tantum dixit, exportetur: vt §. l. proxi. ij. respon.

Municipia non sunt prostituenda. Glosa c. si super vero, 30. per totum. de off. delegati. & idem Host. quod nunc non fatemur debere, nec aliter.

M Oueor.] CASVS. Si seruus dominū suum vendidit hoc pacto, vt exportetur, & emptor eum de facto manumisit: si postea dominus seruum accusauerit, & probauerit: capitali pœna seruus plectetur, pendente vero lite quousque dominus de intentione sua probauerit, habendus erit pro liberto.
p *Moueor.* & bene debuit moueri.
q *Aduersus eum.* scilicet seruum.
r *In exemplum.* scilicet ordinarij criminis punietur; hic extra ordinem. Vel dic in exemplum, vt scilicet alij terreantur. a sic ff. de abi. geis. l. j. in fin. & de pœnis. l. fi. & ff. de contrab. l. si post mortem. in fi. sed aliud in pacto superioris ti. vt §. tit. proxi. l. ij. in fi. & aliud in pacto inferioris tit. vt infra tit proxi. l. si. quia in illis legibus pactum fuit gratia venditoris.

a Placetas est fug. gitiui.

s *Deprehenditur.* scilicet libertinitatis. Et sic not. quo statu te inuenero, eo te tenebo, donec cōtrarium videbo: vt hic, & infra de inge. ma. l. penult. & ff. de offic. præto. l. Barbarius. Sed in causa libertatis & seruitutis, & etiam dum agitur vtrum seruus sit in possessione seruitutis, nōne: habetur pro libero interim, & sic alio statu quā prius erat: vt ff. de libe. cau. l. ordinata. & est ratio: quia ibi alias non posset esse in iudicio: hic vero potest, quia liber.

Semit ad libertatem consequendam multæ constitutiones auxiliantur.

Q Vi exportandus.] CASVS. Si seruum tuum mihi vēdidisti hac lege vt ei ciuitate Bonoñ. exporteretur: an in ciuitate Romana stare possit, qua ratione? Dicitur quòd non: Idem si cōuenit vt exporterur de Hispania, seu aliqua alia prouincia, quòd scilicet in Italia non moretur.
t *Nec in vrbe.* tum quia maius: & non debet frui maioribus, cui est interdictū minoribus: vt ff. e. l. cui pacto. & de interdic. & relega. l. relegatorum. §. fi. & ff. de sena. l. qui indignus. Item quia Roma communis est patria: vt ff. ad municipa. l. Roma. Accur.
v *In Italia.* hoc ea ratione quam modo dixi. Et no: quod tribus locis videtur hic prohibitus, scilicet illo, & sua patria: item omni maiori loco, vt hic, sic & si erat pœnæ tio interdictum, nec in ciuitate moraretur: vt ff. e. l. cui pacto. sed minoribus vti potest prohibitus maioribus: excepta sua patria, quæ quātum ad eum est, pro maiori habetur: vt ff. de off. præt. vrb. l. j. §. fi. quę tamen quantum

Pœna erio prohibitus, violatur prohibita ciuitate.

quantum ad alios non est maior & ideo non videbatur prohibitus: vt d. l. relegatorum. §. constitutum. Vel dic vt ibi.

SI MANCIPIVM ITA VENIERIT, etc.

Carpsan.

Vt superius pactum gratia venditoris apponitur, sic & istud gratia serui. Vnde superius potest venditor remittere: vt §. eo tit. in fi. hic non potest. Accursius.

P Ræfectus.] CASVS. Si vendidi tibi ancillam ne prostitueretur: & si contra factum esset, quòd liceret mihi eam abducere si prostituatur, vtar pacto. & hoc in prima. Si vero consilium tibi præbui vt prostituatur: ancilla peruenit ad libertatem ex constitutione diui Hadriani ad Auſidium Victorinum. & hoc in secunda. Si vero nō consēnissem, sed per plures manus ambulauerit, & vltimus emptor eā prostituit, ad me peruenit. & hoc in tertia.

I. Imp. ALEXANDER A. Socrati.

PRæfectus vrbi a amicus noster, eam quæ ita veniit, vt si prostituta fuisset, abducendi potestas esset ei cui b secundum constitutionem diui Hadriani id cōpetit: abducendi impertiet facultatem. c ¶ Quòd si eum patientiā accommodasse contra legē d quā ipse dixerat, c vt in turpi quæstu mulier haberetur, animaduerterit: libertate competente e secundum interpretationem eiusdem principis, perduci eam ad prætorem, cuius de liberali causa iurisdictio est, vt ibi lis ordinetur, & iudicetur. Nec enim * tenor legis h quam semel comprehendit, i intermittitur, quòd dominium per plures emptorum personas ad primum k qui prostituit, sine lege simili peruenit.

Iudex debet ex officio tueri libertatem ancillæ contra pactum prostitutæ, & de hoc inquirere ex mero officio. Bal. Vel sic: Ancillam contra legem venditionis prostitutam, quia cauetur vt prostituta libera esse debeat, debet iudex facere exhiberi. & si pactum negetur, coram competenti iudice cognoscitur: nec curatur quòd pactum sit in scripturam redactum, dummodo de eo constet. Sal.

a *Præfectus vrbi.* cuius officium est tueri ne mancipia prostituantur: vt ff. de offi. præfec. vrbi. l. §. hoc quoq; officium.
b *Ei cui.* f. venditori.
c *Facultatem.* si cōtra pactum fuerit factum, vel in eius fraudem: vt infra eo. l. si.
d *Contra legem.* id est cō uentionem.
e *Diuersus.* contra suum ergo pactum venire nō potest: vt hic, & ff. commo. l. in commodato. §. sicut. & ideo quia hoc gratia mancipij fuit positum, vnde iam ei hic fauor auferri non potest: sic & ff. de contrab. l. si post mortem. in fi. sed aliud in pacto superioris ti. vt §. tit. proxi. l. ij. in fi. & aliud in pacto inferioris tit. vt infra tit proxi. l. si. quia in illis legibus pactum fuit gratia venditoris.
f *Competente.* non tamen ius patroni habet: vt ff. de in ius voc. l. sed & si. §. prostituta. & ff. de contrah. emp. l. si quis sub hoc.
g *Ordinetur.* per adsertores, qui hodie non sunt: vt §. de adser. tol. l. j. in principio.
h *Legis.* id est pacti de non prostituendo. aliàs liceret manū iniicere. Et dic quod si is cui vendita est secundo, sine simili lege eam prostituat potest abduci mancipium, si primus vēdiderat sub ipso pacto manus iniectionis. Si autem dixit vt fieret libera: & libera efficiatur, sed hoc ipso quod vēdita est, si non simili lege, non iniicitur manus: nec libera efficitur ex constitutione diui Hadriani, sed ex constitutione diui Vespasiani sic: vt ff. de iure patro. l. diuus Vespasianus. Ac.
i *Comprehendit.* scilicet primus venditor.
k *Ad primum.* id est qui primo prostituit, non dico qui primo emit. Et not. quòd si pactum primi differat à pacto secundi venditoris: quia primum de manus iniectione, secundum quod sit libera vel econtra, semper præualet libertatis pactum, eius fauore: vt ff. eo. l. si Titius. Et plene no. hic de huiusmodi constitutionibus. habet enim locum constitutio diui Hadriani vbi vendo vel ex qualibet causa trado ne prostituatur, & hoc eripit ancillam in libertatem. Vbi autem seruaui manus iniectionē, tunc eam seruo mihi, nisi ego consentiam prostitutioni: vt hic. Est etiam edictum diui Vespasiani, cum ego ancillam emptam ne prostituatur, alteri vendo sine simili lege: vt ff. de iure patro. l. diuus Vespasianus. Est constitutio diui Marci & Commodi missa ad Auſidium Victorinum: vt si dono vel vendo seruum vt manumittas, vel si precium do, non pecuniam in specie, vt manumittas tuum seruum: vt infra tit. j. l. j. & ij. & l. si is qui. & ff. de condictione cau. da. l. dedi. j. §. sed si tibi. & l. si pecuniam. §.

Codex.

II. Imp. ALEXANDER A. Socrati.

R Æfectus vrbi a amicus noster, eam quæ ita veniit, vt si prostituta fuisset, abducendi potestas esset ei cui b secundum constitutionem diui Hadriani id cōpetit: abducendi impertiet facultatem. c ¶ Quòd si eum patientiā accommodasse contra legē d quā ipse dixerat, c vt in turpi quæstu mulier haberetur, animaduerterit: libertate competente e secundum interpretationem eiusdem principis, perduci eam ad prætorem, cuius de liberali causa iurisdictio est, vt ibi lis ordinetur, & iudicetur. Nec enim * tenor legis h quam semel comprehendit, i intermittitur, quòd dominium per plures emptorum personas ad primum k qui prostituit, sine lege simili peruenit.

Satis videtur prostitui, quæ in caupona tenetur, & in pactis non debet committi fraus. Bald. Vel sic: Ancilla quæ non debet ex pacto prostitui: non debet etiam in caupona retineri. Salyc.

III. Idem A. Aurelio.

E Am quæ ita venit, ne corpore quęstum faceret: nec in caupona sub specie ministrandi l prostitui, ne fraus * legi dictæ fiat, m oportet.

TITVLVS LVII.
SI MANCIPIVM ITA fuerit alienatum, vt manumittatur, vel contra.

Constitutio disponens in fauorem libertatis in venditione tradituæ ad donationem ex interpretatione extenditur, & potest disponens pœnitere, sed non heres eius: nec qui habet libertatem, non debet petere se liberari, sed in libertate defendi. Bald. Vel sic: Seruus alteri donatus & traditus, vt certo tempore transacto ad libertatem perducatur, tempore transacto liber efficitur, nisi donator interim mutauerit voluntatem. Salyc.

a *Præfectus vrbi.* cuius officium est tueri ne mancipia prostituantur: vt ff. de offi. præfec. vrbi. l. §. hoc quoq; officium.
b *Ei cui.* f. venditori.
c *Facultatem.* si cōtra pactum fuerit factum, vel in eius fraudem: vt infra eo. l. si.
d *Contra legem.* id est cō uentionem.
e *Diuersus.* contra suum ergo pactum venire nō potest: vt hic, & ff. commo. l. in commodato. §. sicut. & ideo quia hoc gratia mancipij fuit positum, vnde iam ei hic fauor auferri non potest: sic & ff. de contrab. l. si post mortem. in fi. sed aliud in pacto superioris ti. vt §. tit. proxi. l. ij. in fi. & aliud in pacto inferioris tit. vt infra tit proxi. l. si. quia in illis legibus pactum fuit gratia venditoris.
f *Competente.* non tamen ius patroni habet: vt ff. de in ius voc. l. sed & si. §. prostituta. & ff. de contrah. emp. l. si quis sub hoc.
g *Ordinetur.* per adsertores, qui hodie non sunt: vt §. de adser. tol. l. j. in principio.
h *Legis.* id est pacti de non prostituendo. aliàs liceret manū iniicere. Et dic quod si is cui vendita est secundo, sine simili lege eam prostituat potest abduci mancipium, si primus vēdiderat sub ipso pacto manus iniectionis. Si autem dixit vt fieret libera: & libera efficiatur, sed hoc ipso quod vēdita est, si non simili lege, non iniicitur manus: nec libera efficitur ex constitutione diui Hadriani, sed ex constitutione diui Vespasiani sic: vt ff. de iure patro. l. diuus Vespasianus. Ac.
i *Comprehendit.* scilicet primus venditor.
k *Ad primum.* id est qui primo prostituit, non dico qui primo emit. Et not. quòd si pactum primi differat à pacto secundi venditoris: quia primum de manus iniectione, secundum quod sit libera vel econtra, semper præualet libertatis pactum, eius fauore: vt ff. eo. l. si Titius. Et plene no. hic de huiusmodi constitutionibus. habet enim locum constitutio diui Hadriani vbi vendo vel ex qualibet causa trado ne prostituatur, & hoc eripit ancillam in libertatem. Vbi autem seruaui manus iniectionē, tunc eam seruo mihi, nisi ego consentiam prostitutioni: vt hic. Est etiam edictum diui Vespasiani, cum ego ancillam emptam ne prostituatur, alteri vendo sine simili lege: vt ff. de iure patro. l. diuus Vespasianus. Est constitutio diui Marci & Commodi missa ad Auſidium Victorinum: vt si dono vel vendo seruum vt manumittas, vel si precium do, non pecuniam in specie, vt manumittas tuum seruum: vt infra tit. j. l. j. & ij. & l. si is qui. & ff. de condictione cau. da. l. dedi. j. §. sed si tibi. & l. si pecuniam. §.

Si quid prohibetur vna vice, alterā vō debet admitti. Conuenit. caupona fraternitatis. cum glo. sū effectum extra de procur.

j. & si certum tempus adiiciatur, eo elapso constitutio inducit libertatem, si potuit manumitti. Si vero dico, manumittas quādo voles, inducitur libertas te mortuo. Si vero, quando poteris, te & seruo præsente post duos menses, alioquin post quatuor inducitur libertas. Si vero vt manumittas simpliciter, dicunt quidam idem quod in casu proxi. §. dixi. ergo postquam potuisti manumittere, & cessasti: vt & ff. de præscript. verb. l. naturalis. §. at cū do. & qui sine ma. ad libert. per. l. Latinus. Est & quarta constitutio diui Marci & Commodi in semestribus: cum tradoseruum vt post tempus sit liber, non comprehendendo factum manumittentis: vt §. tit. j. l. iij. & ff. de ser. expor. l. fina. Est & constitutio diui Seueri & Antonini ad Vrbium Maximum, cum seruus mādat vt emātur suis nūmis: quā habes. ff. de manu. l. iij. & ff. de iudi. l. qui se.

M Vlierem.] CASVS. Si ancillam mihi vendidisti hoc pacto vt non prostituatur, & si cōtra fieret, quod libera esset: si prosti & contra uenerit quòd tale pactum non intercesserit, officio iudicis exhibere compelleris, & erit libera. & licet hoc pactum in scriptis non redigatur, non ob hoc minus valet.
l *Militare.* nemine agente. Sunt enim quædam quæ per officiales iudicis nemine agente expediuntur.
m *Controuersia.* quasi non ea lege vel conditione sit vendita, vel quasi conditio non euenit. quod vtrunque sequi necesse est vt libera fiat. Azo
n *Quod tamen* interpositio est.
o *Causa.* liberalis.
p *Lex.* id est pactum in venditione appositum.
q *Et nisi.* aliàs, & si non. aliàs, & nisi, & tunc ponitur pro, si nō. sic. ff. de senat. l. fœminæ. & ff. si quis cau. l. si eum. §. fi. in fi.
r *Quamvis epistola.* aliàs, quamuis sine epistola.
s *Facta.* f. conuentio. nam epistola nunquam sit sine scriptis. Azo. & est ad hoc infra de don. l. in extraneos. Item ff. de mancipatione l. Stichum Sempronio.

E Am quæ.] CASVS. Si ancilla erat hoc pacto vēdita, ne prostitueretur, ne fraus pacto fiat, in taberna causa ministrādi vt sic prostituatur, morari non potest.
t *Ministrandi.* quam speciem assumunt quidam volentes male agere: vt ff. de his qui not. infa. l. athletæ. §. ait prætor.
v *Fiat.* cum, ergo aliquid prohibetur, & id per quod peruenitur ad illud. sicut & ff. de spon. l. oratio. & instit. vi bonorapto. §. j. Sic econtra cum quid conceditur, & id per quod peruenitur ad illud: vt ff. quemadmodum testa. ape. l. j. §. inspectio.

SI MANCIPIVM ITA FVERIT alienatum, etc.

Specialiter dixit in superioribus titulis duobus pacta contra mancipium & pro eo inducta, nunc mixtim de vtroque, & quando pro eo, & quando contra eum.

S I Patroclus.] CASVS. Dedisti mihi seruum hoc pacto, vt xv. annis mihi seruiret, & liber esset finito tempore. si eu interim non pœnitueris, vel in fata concesseris, præterito tempore liber eris, & non solum ad venditos, sed ad donatos talis pactio extenderetur, nec translato dominio eum alij distrahere potuisti: nec seruus de libertate præstanda litigare habet necesse, sed ex constitutione erit liber.

a *Continuis.* quæ si aliquo tempore fugerit, tantundem tem- A poris postea debebit seruire vt sit liber: vt ff. de statulib. l. cum nascens. in fi. & l. seruus qui. §. seruus. Accursius.

b *Vt ciuis Romanus.* nam quidam liberti non erant ciues Romani, sed hodie omnes: vt in Instit. de liber. & libertinorum.

c *Voluntatis.* Potest ergo mutare voluntatem: vt hic, & ff. de manu. vind. l. si pater. & de condic. caus. da. l. si pecuniam. §. j. & ff. de ser. exporcan. l. iij. Sed contra nec. titu. l. quæsitum. vbi non potest mutare. Sol. potest, vt constitutio non repræsentet libertatem, vt hic: sed no potest quin emptor si ponte velit, possit manumittere, vt ibi. vel tolue vt in d. l. iij. Accursius.

Fallit ratione huius legis, si post ea quam ta Patroclus Hermiæ, &c.

d *Situm decesserat.* vnde iam non potest mutare voluntatem, nec hæredis voluntas exquiritur, vt d. l. ff. eo. l. iij. Sed contra ff. de dona. inter virum & vxor. l. quod autem. §. vxor. Sol. ibi non fuit vxor donatarij facta domina.

Romanus esset, tempore peracto si modo Patroclus non contrariò fuerit voluntati, aut si iam decesserit) ad lib. &c.

e Ad *donator.* ex interpretatione constitutionis: vt ff. qui fiue manu. l. mancipia. & hoc faciebat hic quæstionem.

f *Vendere.* scilicet in tuum prejudicium, quo minus sis liber finito tempore, venditio tamen valet: vt ff. de contrahen. emp. l. rem alienam. Accursius.

g Ex *constitutione.* diuorum Marci & Commodi: vt infra l. proxi.

h *Defendere.* arg. contra. ff. de verb. oblig. l. qui Romæ. §. Flauius. Sed ibi de actu certo manumittendi fuit cogitatū. Accursius.

Si ea.] CASVS. Filiū tuum naturalem seruum, quem ex ancilla tua sustulisti, Titio hoc pacto vēdidisti, vt intra mensem eum manumitteret. si non manumisit, ex constitutione diui Marci & Commodi liber etit. Viuia.

alias interpti, Cum iusta.

i *Crescet.* maior xxv. an. vt ff. de minor. l. verum. §. quid si minor. Azo. Sed certe immo videtur idem esse minor tum erat filius: vt iustit. qui mā. non possl. §. eadem.

k *Sed.* pro &.

l *Filium.* id est qui erat filius.

m *Venumdedit.* intra duos annos.

n *Liber est.* vt hic, & l. proxi. & ff. de in ius voc. l. sed si hac lege. in princip.

Si iusta.] CASVS. Vendidisti mihi ancillam septennem hoc pacto, vt cum veniret ad xxv. annum, ad libertatem perueniret illa non manumittitur. nūquid perducitur ad libertatem? Certe sic, ex constitutione diuorum Marci & Commodi. & licet manumissa non fuerit, quod ex ea post prædictum tempus natum est, ingenuum est. Viuianus.

o *Si iusta.* proprium est nomen fœminæ.

1. Imp. ALEXANDER A. Particensi.

SI * Patroclus postea quā te Hermiæ donationis causā dedit lege dicta, vt si quindecim annis continuis [a] seruiisses, ad libertatē perducereris, ita vt ciuis Romanus [b] esses tempore peracto: si modo Patroclus non contrario voluntatis [c] fuerat, aut etiam si iam decesserat, [d] ad libertatem peruenisti: quoniam placuit non solum ad venditos, sed etiam ad donatos [e] eam legem, vt manumitterentur, pertinere. ¶ Nec te potuit, semel translato dominio in Hermiam, postea alij Patroclus vendere: [f] & ideo nō de præstanda tibi libertate, (quā ex constitutione [g] iam fueras adeptus) litigare debuisti: sed libertatem quam obtinuerat, defendere. [h]

Quod non sit per hominem, reputatur à lege. Bald. Vel sic: Seruus venditus vt manumittatur, ad libertatem perducitur, si differatur. Salycetus.

II. Idem A. Eutychiano liberto.

SI ea lege Cretes [i] seruū suum, sed [k] naturalem filium, [l] venūdedit, [m] vt emptor eum manumitteret: quamuis non est manumissus, ex cōstitutione diuorum Marci & Commodi ad Ausidium Victorinum, liber est. [n]

Pactum essendi operatur idem quod pactum fiendi. hoc dicit nō. Sic inuisiliter factum, non impedit dispositionem legalem: vt in ver. nec obest. Bald. Vel sic: Ancilla vendita vt certo tempore elapso sit libera, eo transacto libera efficitur, licet pactum non contineat factum emptoris in manumittendo debere intervenire: ideo postea ex ea natus est ingenuus. Salycetus.

III. Idem A. Fulginio.

SI * Iusta [o] Saturnino puellam nomine Firmam agentem tuncannos septem, hac lege vendiderit, vt cum haberet annos viginti quinque, [p] libera esset: quāuis factum ab emptore prætandæ libertatis pacto non sit insertum, [q] sed vt libera esset, expressum: tamen constitutioni diuorum Marci & Commodi in semestribus scriptæ locus est: [r] ideoque impleto vicesimoquinto anno Firma libera facta est: nec obest ei quòd vicesimoseptimo anno manumissa est, [s] quæ iam ex constitutione libera erat. Et is quem post vicesimumquintum annum ex te conceptum enixa est, ingenuus est.

Cum primum potest, intelligitur quia in vltera fluere libertatis. Bal. Vel sic: Si dominus recipit precium vt libertas emptoris sit, mora in manumittendo cessat, liber efficitur. Sal.

IIII. Imp. GORDIANVS. A. Iocundæ.

SI is qui precium [t] pro te acceperat vt statuto tempore te libertate donaret, moram repromissæ libertati præstitit: ex eo tempore te liberam esse effectam manifestum est, [v] ex quo cū posset dari libertas, non est præstita: & ideo ex te natos, ingenuos videri procreatos, non incertæ [x] opinionis [y] est.

Pactum quod resistit libertati, appositum vendi tioni serui proprii, impedit libertatem: pœnæ tamen petitionem non inducit. Et citatur à iudice incompetente, vel sub conditione quæ non tangit eum: non tenetur comparere. h. d. not. Bald. Vel sic: Seruus venditus cum pacto vt ad libertatem perducatur sub certa pœna, per emptorem manumissus, liber non efficitur, nec pœna committitur, nec procurator fisci est competens iudex inter partes. Sal.

V. Idem A. Martino.

EA quidem mācipia, quorum vēditio eam legem accepit, ne ad libertatem perducantur, [z]

D

scilicet vt speciem, & non præsumitur emptio. aut dedi pecuniam numeratam, tunc si illa pecunia correspondet vero precio serui, præsumitur emptio. si non correspondet, sed est minus, non præsumitur empto: sed est contractus innominatus, ita habeat locum text. in dicto. §. sed si tibi. & in d. §. at cum do.

t *Posset.* & deberet.

v *Opinionis.* vt & ff. de sta. ho. l. Herennius.

EA quidem.] CASVS. Mihi mancipium vendidisti hoc pacto, ne manumittam: & si contrà factum esset, stipulatus es. c. nomine pœnæ, si manumisi, an agere possis ad pœnam? Dicitur quòd non: quia non tenuit manumissio: nec si me coram procuratore fisci vocaueris ad pœnam, coram eo respondebo: cum non sit competens iudex.

z *Vendentur.* scilicet per aliquem, secus forte si dixi à te non manumitti;

manumitti: quia tunc alij possunt manumittere.

a *Manumittantur.* scilicet de facto.

b *Non possunt.* vt & ff. de manu. l. si quis hac. & infra de his qui ad liber. per. nō possunt. l. j. & ar. ff. pro socio. l. sed & si socius. Sed fallit si mortem domini vindicaderit: vt ff. ad Syll. l. iij. §. Itaque. & si suus nummis sit emptus: vt ff. de manu. l. iiij. §. siue autē.

c *Causam.* quia licet fuerit pœna apposita, non tamen committitur, vt exigatur si contra fiat: eum effectum non habeat manumissio: vt infra l. proxi. fic & ff. ve leg. no. ca. l. licet. sed hoc fallit si etiam de facto fuerit manumissi: vt ff. de verb. obligā. l. qui Romæ. § Flauius. Sed si ea lege donati vel vendidi, ne tu alienares; poteris quidem alienare, sed agam condictione ob causam ad interesse, vel ad preciū: vt supra de condic. ob caus. l. ea lege. quę est contra. Sed aliud in alienatione, quę facti est: vt & ff. de cura. fur. l. cōsilio.

Alienā vt possint vendere, sed nō seruum de hac re manumittere.

Vnde etiam rem alienā vendere possumus, non solum nostram sic prohibitam: vt ff. de cōtrahen. emptio. l. rem alienam. Ité incido in pœnam ex solo facto: vt supra de transactio. l. vbi pactum. ar. manumissio est iuris: vt hic, & ff. eo. l. si vē litor. nisi in casu: vt ff. de condic. institut. l. mulier. §. penul. Vnde quia est iuris, non possumus alienum seruum manumittere: vt infra de his qui à non do. per totum titul. Ilst & alia ratio: quia libertas semel præstita, difficilè renocatur: vt instit. quib. ex causis manumit. non pos. §. semel alienatio facilè. vnde facilius contra prohibitionem fit alienatio, quā manumissio: vt arg. infra de app. l. nec causas. Alij tamen distinguunt, an in contrahendo vel tradendo tantum sit pactum appositum: quod non placet: vt diximus de rebus alie. non alie. l. fina.

d *Procuratoris.* fisci, coram quo agebat priuatus cōtra priuatum ad pœnam, eo quòd contra venerat manumittendo: sed hic non est competens iudex, vt subiicit: vt ff. de iurisdi. om. iudi. l. ij.

e *Litem.* repere, & cum.

f *Factum.* id est de facto tantum.

g *Non contineam.* die literas istas esse in quibus venditor hoc pactū cum emptore facit: vt supra titu. j. l. penul. & habeas hic, non contineāt. Vel si non habes, repete supra positū, & sic venditor misit, & emptor consenserat his literis. Vel die secundo quod literas mittebat procurator fisci ad conuentum, quibus dicebatur: Si manumisisti, venias responsurus ad pœnam, aliàs non venias. Vel tertio quòd in literis procuratoris fisci reperebatur forma pacti, de quo pacto inserto hic dicit. & hoc si habes, non, vel subaudias, non. Si vero non habes, die quòd non manumisit, sed alij vendidit. & ille manumisit. hic non tenetur, si de se tantum fuit dictum, vt non manumitteret. & repete, & qua ratione literæ à te &c. perspici non potest.

Si puellam.] CASVS. Ancillā mihi vendidisti ea lege vt intra annum manumitterē. & si manumissa non esset centū aurei præstarentur: si non manumisi eam, cū ex constitutione ad libertatem peruenerit, an ad pœnam agere possis, quæritur? Dicitur quod non, nisi intra illud tēpus volūtas tua fuerit mutata.

Codex.

etiam si in manumittantur, [a] nanciscī libertatem non possunt. [b] Neque enim conditio, quæ personę eius cohæsit, immutari facto eius, qui ea lege comparauit, potest. ¶ Nec tamen pœnæ exactio (siqua addita est) conditioni non seruatæ iustam exigendi tribuit causam. [c] ¶ Qua igitur ratione te poterit reuocare ad officiū procuratoris, [d] qui eam legem venditioni dedit, perspici nō potest: cum nec in priuatorum contractibus fiscus se interponere debeat: & literæ [e] ad te missæ, personæ factum [f] (si non ipse manumiserit) non contineant. [g]

Factum legis excusat negligentiam hominis. Bald. Vel sic: Si vendatur ancilla vt manumittatur sub pœna licet non manumittatur, non potest peti pœna: quia per constitutionem effectu est libera. Salyc.

VI. Imp. Diocletian. & Maximianvs AA. & CC. Rufinæ.

SI puellam ea lege vendidisti, vt manumitteretur, & si manumissa non esset, centum aurei præstarentur: [h] non seruata fide, nihilo minus eam raptam ex vestigio seruitutis ad libertatem, quæ præstari potuit, constitit: [i] nec pecunia [k] quasi rupta fide suscepta, recte peterur [l]: cum non mutata [m] venditoris voluntate, cōditionis potestatem post manumittentis factum repræsentari, optima ratione placuit.

TITVLVS LVIII.
DE AEDILITIIS
actionibus.

Vendens scienter seruum vitiosum, tenetur nō solum ad precium, sed etiam damna petuntur. Bald. Vel sic: Vendens scienter seruum fugitiuum, vel aliter vitiosum, tenetur emptori tunc ignoranti ad precium, & omne damnum illatum. Sal.

I. Imp. Antoninvs. A. Decensio.

SI non simpliciter, [n] sed consilio fraudis seruum tibi nescienti [o] fugitiuum, vel alio modo vitiosum, quis vendidit, isque idem fugitiuus abelt: [p] non solum in precium serui venditorem conueniri, sed etiam damnum [q] quod per eum tibi accidit, competēs iudex (vt iam pridem placuit præstari iubebit, [r]

Licet seruus post annum fugiat, vel post multos annos (quod hic dicitur de animo fugę, potest fieri accidentaliter) tamē potest agi redhibitoria intra sex menses: vel quanto minoris, intra annum. Bald. Vel sic: Ex fuga serui post annum contingē te non potest agi, quāto minoris nec redhibitoria agi. Salycetus.

II. Imp. Gordianvs. A. Penthilio.

CVm proponas seruum quē pridem comparasti, post anni [s] tempus fugisse: qua ratione eo nomine cum venditore exceptionem generalem, quando dixit se nolle teneri de aliquo vitio. nā primo non prodeste ei exceptio, altero sic: vt ff. de act. emp. l. j. §. j. & l. qua ratio. & ff. de hared. vend. l. hoc autem, sed specialis pactio etiā scieti prodest: vt ff. de exceptdoli. l. apud Cel sum. §. item Labeo scribit.

Libertatis species est fugitiuus.

Vendens fraudulenter seruum vitiosum, multis differt ab ig noranter vendente.

dum.in fi.niſi fuerit emptor ignorans,vt ſtatim dices.

a *Congredi.* redhibitoria,vel quanto minoris, ex empto.vero, ciuili, cum ſit perpetua, agere potes: ſi ante venditionem quoque tale vitium non abfuit.alioquin nõ ages:poſteriores enim caſus ad emptorem pertinent: vt & J.l. proxi. & ſupra de periculo & com. rei ven. l. j.& ff.de ædil. edic.l.ædiles. j. in princ.& l. actioni.

b *Sex menſium.* vtilium. & quod ſubiicit de anno, dic vtili: vt ff. eo.l. ſciendum,in fi. & ff. de excepto rei iudi. l. ſi is, & intellige vtile quo ad quid, ſcilicet quia demum ſcienti currit illud tempus, non enim videtur experiundi teſtatem habuiſſe, qui ignorauit: vt ff. eo.l. cui ſex. Ideóque à tempore ſcientiæ currit tempus continuum: vt & aliàs. ff. de calum. l. annus. Et caue q̃ quando quę redhibitoria intra duos menſes: quãto minoris, ſex menſibus finitur: ſcilicet quãdo ob hoc ipſum agitur, quia non cauetur: vt ff. eo.l. ſi venditor.

Redhibitoria.& quãto minoris, bimpus quãdoque breuiatur.

c *Concludi.* tamen actione exempto poteſt agere.

Si apud.] CASVS. Si ſeruus ad venditorem non fugiat, venditor non tenetur. Si vero venditor promiſerit in poſterum non fieri vitioſum,quamuis videatur impoſſibilis promiſſio: tamen tenetur. Si vero fugiat ad venditorem: iuxta rei qualitatem præſes dabit ſententiam.

d *Dominum.* melius poſſet aſſignari ſuper illo verbo, non docea-
tur,quia tũc tenetur rei vindicatione ſi fuit dominus in tradendo.ff.de rei vindica.l, ſi ager.ſi autem non fuerit dominus,tenetur Publiciana, licet quidam & tũc dent ei rei vindicationem, dicentes non licere ei referre quæſtionem dominij: vt diximus ff.de non nu. pecu. l.j. & ad hoc ff. de contrahen.empt.l.ſi cum fundu.§.j. & ſecundũ hoc pone caſum vt in vltima parte legis.

e *Ineruientis.* f.ſeruũs: qui nunquam ante fugerat.

f *Pertinet.* vt & ar.ff. l.proxi.

g *Impoſſibile.* quia factum alienum, & ideo propter nullam difficultatem quaſi impoſſibile habetur. Sed expone id eſt difficile ſic ff. de his qui deiec.vel effu.l. cũ ſanè. alias agi non poſſe:vt ff. de reg. iu.l. impoſſibilium. Sed quomodo valet, cum alienum factum non poſſit promitti: vt ff. de verb. obl.l ſtipulatio iſta. in prin? Reſpon. videtur promittere ſe curaturũ hoc caſu,& ſimilibus.& ſic eſt non ſimplex abnutium: vt ff.de verbo.obli.l. inter. ſtipulantem. in prin. Vel promiſit duplũ. Aliud ſi fieret vitioſus: vt ff. de euic. l. quod dicitur, Vel videtur promittere intereſſe ſi fiat: vt ff.de euic.l.ſi ita quis.

Factum alienum promitti non potest.

h *Antecedẽtis.* vt & ff.de pac.l.i bonę fidei.& l. peteſ.& ff.de ſur. l.ſi vſuras & ff.de ſer.vrba. prędi.l.ſi binarũ.& de euic.l. Lucr⁹.

i *Pacto.* ſcilicet nudi.

k *Expectant.* niſi pactum aliud faciat: vt ff. dictum eſt. Ac.

l *Curabit.* quia ſi dolo venditoris fugit, qui eum corrupit, tenetur ſerui corrupti. Item & rei vindicatione, vel Publiciana tenetur: vt in prin .l.dixi. & facit ad hanc.l.j,de contrahen.& commit. ſtip.l.non moriturum.§.ſi.

Ipſe edium.] CASVS. Si prædium ſub conditione emas,vt ſi diſpliceat, reſoluatur venditio ; redhibitoria locum habet.

A Idem eſt ſi habebat peſtiferas vel lethiferas herbas.

m *Diſplicuerit.* ſcilicet intra tempus præfinitum, quod in perpetuũ conuenire poteſt. & ſi quidem nihil de tempore conuenit,intra dies. lx. vtiles poteſt redhiberi per actionem in factum vltra non, niſi cauſa cognita: vt & ff. eo.l. quod ſi nolit.§.ſi quid ita. Et datur hæc actio in factum, in quinque caſibus. Primus eſt vt modo dixi. Secundus ſi venditor non pronunciat de his quibus inbent ædiles pronunciari, ſcilicet de natione vel ſimilibus : vt ff. eo. l. quod ſi nolit. §. qui mancipia. Item ſi non cauerit de his, de quibus cauere iubetur: vt ff. eo. l. ſi venditor. & tunc intra duos menſes vel ſex, vt ibi dicitur. Item ad precium, cum fuerit facta redhibitio ſine iudice : vt ff. eo. l. quòd ſi nolit.§. in factum. Item propter ornamẽta intra.ix. dies ad rehibẽdum , nihil ornamenta dentur: vt ff. eo.l. ædiles.ij. in princ. & §. vendendi. Poteſt dici & ſextus , ſcilicet cum veteranus pronunciato eſt venditus: vt ff. eo.l.præcipiunt ædiles. & l.ij.§.quoties.

A Alio iuſtã cauſa retinẽte, hibendũ in quãtũ eſt.

n *Sub conditione.* ſ. reſolutiua: vt ar.ff.de contrahen.emp. l.iij. & inſti.de contrahen.empt. §.ſi. Acc.

o *Redhibitoriã.* id eſt in factum.

p *Per eandem.* ſimplex ſit relatio : nam non ad in factum quæ ad redhibendum datur : ſed ad aliam , ſcilicet ex empto redhibitoriã. & ſic pro vera redhibitione hic ponitur, ſupra non: vt ff.eo l.etiam.

Si apud.] CASVS. Si precium reperas,quia vendidi fugitiuum: probare habes ipſum fugitiuum. & hoc locum habet non ſolum in Barbaris , ſed etiam in prouincialibus ſeruis.

q *Repetendi.* per hanc actionem redhibitoriam. Ac.

r *Si illud.* ſcilicet mancipium.

s *Exhibere.* id eſt probare vel oſtendere. immo viderut & ſi ſic mortuum,q̃ poſſit redhibitoria agi: vt ff. eo l.q. ſi nolit.§.idem ait hominem. & § ſi mancipium. & §. penulti. & l. ſi hominem. Idem & ſi eſt in fuga: vnde & tũc exhiberi non poteſt: vt ff. eo. l.redhibere.§.ſi. quæ omnes ſunt contrariæ. Sol. hic ponitur exhibere,id eſt probare. & nihil eſt contra. Et alij dicunt quod ibi fuit emptor ſine culpa, hic non. Alij quod hic fuit vndique bona fides:ibi tantum in emptore.prima placet.

t *In Barbaris.* id eſt mancipiis noſtris ab hoſtibus captis.

v *Sed etiam in prouincialibus.* id eſt natis apud nos.

DE MONOPOLIIS ET conuentu,&c.

Quia venditores illicitas ineunt inter ſe pactiones: ideo eas prohibet hic tit.

Et dicitur monopolium, id eſt ſingul.vris negotiatio in ciuitate , à monos quod eſt vnum,& polo quod eſt venditor: vel polium,quod eſt venditi,qui ſit vno & certo modo faciendi negotiatio vel venditio . Inde etiam dicitur bibliopola , id eſt venditor librorum . Biblos enim dicitur liber . Item & vnde dicitur mercapola penulti. produc.ſcilicet talis negotiator, qui ſic eum aliis pactus eſt. P. autem dorſum mo-

Monopolium.

Bibliopola.

quatio nopolium à monos quod eſt vnum , & polis quod eſt ciuitas. id ſe monopolium.id eſt vnica negotiatio in ciuitate,& per hoc vetita,& inde monopolios dicitur puniti. correpta,qui ſolus vult eſſe in ciuitate emptor & venditor.

Libertas

Vbemus.] CASVS. Prohibet ne alicuius ſpeciei mercatores ſuper rebus vendendis,vel ad eorum precium etiã impetrato reſcripto monopolium audeant exercere. Nec cuiuſquam operis artifices ſuper inceptis operibus non cõplendis. ſi cõtra fiat, ſine iudiciariis ſumptib⁹ denuntietur. Iacentes monopolium , ſpoliati bonis, in exilium damnantur. Aliarum profeſſionũ primates , qui hic nominantur,in qua draginta libris auri puniuntur.Si præſes in puniendo venalitate . vel diſſimulatione veniſſus fuerit, in quinquaginta libris auri punitur.

Artifices, vel artifices, ex globatorum, nec non bal neatores pro habitis illicitis pactis adhibẽtes.

a *Echini.* id eſt eborei. vel dic quòd echin⁹ eſt paruus piſcis ſemipedalis.

b *Vendentur.* Iuſtum eſt enim vnicuique ſua cõmittere.§.de ludæis. l.nemo ij.

c *Ergolabi.* i. redemptores operum, mancipes.

d *Implere.* contra hanc artifices faciunt in multis locis.

Pretii non piſces eſt Pectini bus pauſtis ſdens Ho. nem) ita. dat ſemo. is Tarũ.

e *Omnibus.* repete data licentia.

f *Denunciandi.* ſic ſupra de epiſco. & clerici. l. ſi quis in hoc.

g *Conſtringere.* forte quòd . neminem docent.niſi tantum dec.

DE NVNDIIS &c.

Occaſione emendi venditi, quandoque quis impetrat à principe mundinas , id eſt , vt celebretur generale forum in aliquibus villis vel poſſeſſione,& ideo de hoc ponit.

Qui exercendorum.] CASVS. Qui nundinas aut mercatum imperrant, nullum ibi venientem cõueniant ratione mercium: aut ratione loci temporalem quæſtum faciant: vel ratione priuati debiti aliquã moleſtiam faciant.

Nundinæ quomodo emittantur.

h *Licentiam.* quam decennio nõ vtendo amittunt: vt ff. eo.l.j.

i *Conueniant.* de impetrante reſcriptum dicit. cæterum alij ibi contrahentes cum his qui habent ibi pergulam vel horreum, poſſunt conuenire eoſdem: vt ff de iudi.l.heres.§. proinde. Et dicas hic mercibus, id eſt occaſione mercium : & ſic ſubaudi in ſequentibus.

k *Venalitiis.* id eſt ſeruis.

l *Locorum.* vt exigant aliquid ratione loco-

A rum.habẽt enim grande cõmodum ex eo,quòd propter forum terra eorum impinguatur.arg.ff.de aqua pluuiarcen.l.j. in fin.

DE VECTIGALIBVS ET COMMISSIS.

Quarationerum venditarum , vel quocunque modo quæſitarũ ſi deſcendant de vna ciuitate in aliã, præſtatur vectigal.ſ. octaua: vt J. eo.l. ex præſtatione.& duas partes habet fiſcus, & tertiam ciuitas vel ordo ciuitatis : vt J. eo.l. fin . ideo de his dicit . Et dicitur vectigal: quia præſtatur de rebus quæ vehuntur.

Vectigalia non ſoluta, ab tota res in ciuitate cõmiſſum.

Si iure . Dic caſum quòd ex aliquo ſeruo delato erat præſtanda octaua : vt J. eo. l.ex præſtatione. ſed licet octaua ſit fiſci, & ordinis , tamen poteſt manumitti, cum vnus ſociorum aliis etiam inuitis manumittit: vt J. de com.ſer. ma l.j. Vel dic quod alicuius conduxit vectigal à fiſco: pro quo hic ſeruus , & cætera bona fiſco tacite ſunt obligata: vt J. in quib. cau. pig. ra. contra l.j poteſt tamen manumitti . ſecus ſi ſpecialiter & expreſſe: vt J. de ſer. pign. da. ma.l.j. & ij. Sed primo caſui videtur cõtra. ff. de publica. l. cõmiſſa. vbi totus videtur ſiſci factus. Sol. ibi fuit omiſſa profeſſio:hic nõ: ſed facta profeſſione nõ ſoluit : quo caſu nõ rorum habet fiſcus,ſed eius octaua du plicatur: vt ff. eo.l. ij.§. diui quoque fratres.vel ibi in.§. diui. etiam pro feſſio fuerat omiſſa.ſed multum intererat dominj ſeruum non perdere,cum forte vxorem corrupit , vel rationes reddere debebat . ADDITIO. Potes breuiter & clarius dicere poſt Dynum & Bar . in d. l. cõmiſſa. dũ quæritur an propter vectigal non ſoluta res tota incidat in cõmiſſum , aut quis omiſit ſcilꝫ rei profiteri f. ſe debere tantũ nomine vectigalis fiſco vel ciuitati , & ſoluere: & tota res incidit in commiſſum.d.l.commiſſa aut profeſſus eſt, ſed non ſoluit: & tunc ſoli octaua pars publicatur. aut ignoranter omiſit profiteri, & tunc ſi fuit deceptus perpublicanum , duplicatur octaua pars: vt d §.diui quoque fratres.

Vectigalia non ſoluta, ab tota res in ciuitate cõmiſſum.

a *Ante quæſtionem .* nam poſt manumitti nõ potuiſſet factus litigioſus: vt J. de liti.l.ij.in fi.

Neque

NEfque commissum.] CASVS. Post quinquennium, nisi sit lis contesta, pro commisso res vindicari nō potest. & si res non extat: nec dolo extare desierit, non potest precium peti.

a *Non est*, nam si esset, perpetuata esset actio: vt ſ. de præscript. xxx. anno. l. ſi.

b *Nec dolo*. vel lata culpa: vt ff. ſi mensor falsum. dixe: l. j. §. lata. non leui, ſicut etiam in depoſito: quia ſicut ibi gratia deponentis tantum: ita hic tantum gratia fiſci erat. Item not. quòd quinquēnio tollitur rei vindicatio fiſci, & ſic videtur contra. ff. de diuer. præſcrip. l. in omnibus. Sed in litera ibi ſoluitur, niſi minora tempora, &c. Item contra. j. de præſcript. xxx. anno. omne. Sed de his dixi ſ. de ſacroſanc. eccle. l. ylti.

Fiſco aliquādo tollitur rei vindicatio quin quennio.

OMnibus.] CASVS. Pœna recognitionis omiſſæ ſuper vectigalibus eſt militibus remiſſa.

Vectigal nō ſoluendum, & multa alia faciunt vt cadant in cōmiſſum.

c *Tenerentur*, cum hoc ſit militis priuilegium: apparet aliud eſſe in priuato: vt hic, & ff. eo. l. fina. ſ. diuus quoque Pius. Item & pro vectigali non præſtito: vt ff. eo. l. imperatores. & ff. de mi. l. ſi ex cauſa. §. ſi in commiſſum. Item ex illicita delatione: vt ff. eo. l. corem. §. dominus. Item ex illicita emptione: vt j. eo. l. ſi quis. Item expone profeſſiones, id eſt ſcripturas quibus continetur ſe tantum debere nomine vectigalis, & nomine talis rei.

d *Depoſito*. id eſt omiſſo.

e *Portoria*. id eſt vectigalia.

f *Exolue*. tu miles.

PEnes illum.] CASVS. Remaneant vectigalia penes illum qui plus dabit, & duret per triennium locatio, poſtea renouetur.

g *Exiterit*. ſi modo bene caueat: vt ff. eo. l. licitatio. in prin. & de iure fiſc. l. non intelligitur. §. cum quinquennium. & infra tit. proxi. l. fina.

VNiuerſi.] CASVS. Pro rebus quæ ad vſum proprium vel ad fiſcum vel ruris gratia vehuntur, vectidicitur, ſi lite res anticipata non eſt, [a] vindicari poteſt: neque pro re quæ in commiſſi cauſam cecidit, ſi ipſa non exiſtat, nec dolo [b] ſupprimatur, precium peti poteſt.

Licet milites non incidant in commiſſum, tamen ſoluere tenentur cum omiſſum. Bald. Vel ſic: Miles ob profeſſionem omiſſam priuilegiatur ne incidat in commiſſum. Saly.

III. Iidem AA. Ingenuo militi.

OMnibus militibus noſtris proſpeximus, ne ob omiſſas profeſſiones pœna commiſſi tenerentur. [c] Proinde depoſito [d] hoc metu, ſi qua portoria [e] debere te apparuerit, exoluo. [f]

Quando fiſcus vendit vel locat prouentus vectigalium, debent concedi plus offerenti, ſi tamen idonè caueat. Item nō debet vendi vel locari pro minori ſpacio triennij. Item non debet interrumpi præſtatio, id eſt nec vnum momentum vltra debitum dandum eſt emptori vel conductori ad ſoluendum fiſco. Item finito triennio de nouo banniuntur, id eſt ſubhaſtantur, & venduntur. Bald. Vel ſic: Locatio vectigalium debet fieri per trien nium: & ei qui plus obtulerit in licitatione tempore ſtatuto, debet concedi: & omnino tempore ſtatuto ſoluendum eſt, & triennio finito ad nouam locationem debet procedi. Saly. etiam.

IIII. Imp. CONSTANTINVS A. ad Rufum.

PEnes illum vectigalia manere oportet, qui ſuperior in licitatione extiterit: & ita vt non minus quàm triennij fine locatio concludatur, nec vllo modo interrumpatur tempus exigendis vectigalibus præſtitutum. Quo peracto tempore, licitationum iura conductionumque recreari oportet, ac ſimili modo aliis collocari.

Non ſoluitur gabella de eo quod pro vſu proprio, nec de eo quod ad fiſcum portatur, nec de inſtrumētis rurabilibus, ſed ſi cauſa negociationis ſoluitur. Quid ergo ſi dubitetur? Reſpon. recurrendū eſt ad iudicia. Bal. Vel ſic: Pro rebus quæ portantur ad fiſci, vel proprij vſus cauſa, vel gratia ruris exercendi non debet vectigal ſolui. Saly.

V. Idem A. Menandro.

VNiuerſi prouinciales pro his rebus quas ad vſum proprium [h] vel ad fiſcum inferunt, vel exercendi ruris gratia reuehunt, [i] nullum vectigal à ſtationariis exigantur. ea verò quæ extra prædictas cauſas, vel negociationis gratia portantur, ſolitæ præſtationi vel penſitationi ſubiugamus: capitali pœna propoſita ſtationariis, & vrbanis militibus, & cæteris perſonis, quorum auaritia id tentari firmatur.

Nullus eſt immunis à ſolutione vectigalium, etiam ſi ſuper immunitate proferat principis reſcriptum: quia præſumitur obreptionis. Saly. etiam.

VI. Imp. VALENS & VALENTIN. AA. ad Florentinum comitem ſacrarum largitionum.

OMnium rerum ac perſonarum quæ priuatam degunt vitam, in publicis functionibus æqua debet eſſe inſpectio. ¶ Hoc ideo dicimus, quia nonnulli priuatorum elicitas ſuffragio proferunt ſanctiones, quibus vectigalia vel cætera huiuſmodi quæ inferri fiſco moris eſt, ſibi aſſerant eſſe conceſſa. [k] ¶ Si quis ergo priuatorum huiuſmodi reſcriptione niratur, caſſa eadem ſit. Vectigalium enim non parua functio eſt, [l] quæ debet ab omnibus, qui negotiationis ſeu transferendarum mercium habent curam, æqua ratione dependi: exceptis nauicularijs, cum ſibi gerererem probabuntur.

Nomine vectigalis ſoluitur oct. ua, à qua nullus eſt immunis. Saly.

VII. Iidem AA. & GRATIANVS A. ad Archelaum comitem Orientis.

EX præſtatione vectigalium nullius omnino nomine quicquam minuatur, quin octauas [m] more ſolito conſtituatas omne hominū genus qđ cōmerciis voluerit intereſſe, dependat: nulla ſuper hoc militarium perſonarum exceptione ſecienda. [n]

Ambaſſiatores pro veſtibus quas portant non ſoluūt gratia ad locum ad quem vadunt, tenentur ſoluere vectigalium pro his quas portant de loco vnde reuertuntur. Saly.

VIII. Imppp. GRATIA. VALENTI. & THEOD. AAA. Palladio com. ſacra. largi.

ALegatis [o] gentium deuotarum, [p] ex his tantum ſpeciebus quas de locis propriis vnde cōueniunt, huc deportant, octauarij [q] vectigal accipiant: quas vero ex Romano ſolo, quæ ſunt tamen lege conceſſæ, [r] ad propria deferunt: has habeāt à præſtatione immunes ac liberas.

Licet gabella non ſoluatur, tamen curandū eſt ne ad hoſtes aromata deferantur. h. d. tex. cum glo. Bald. Vel ſic: Licet vectigal lodre per Aegyptum non ſoluatur, tamen tranſductio animalium olim prohibita non permittitur. Saly.

IX. Iidem. AAA. eidem com. ſac. larg.

VSurpationem totius licentiæ [s] ſummouemus circa vectigal Arabarchiæ per Aegyptum atque Auguſtaneam conſtitutum, nihilque ſuper tranſductione animalium (quæ ſine prohibitione ſolita minimè permittenda eſt) temerariè per licentiam vindicari conceſimus.

Quod conceditur ciuitati ad auguſtias ſumptuum relcuandas, primum eſſe debet. Bald. Vel ſic: Quælibet ciuitas vectigalia ſibi conceſſa pro ſuis curiis imponere poteſt. Sal.

X. Impp. ARCADIVS & HONORIVS AA. Rufino præfecto prætorio.

VEctigalia quæcunque quælibet ciuitates ſibi ac ſuis curiis ad anguſtiarum ſuarum ſolatia quæſierunt [a], ſiue illa functionibus curialium ordinum profutura ſunt, ſiue quibuſcunque aliis earundem ciuitatum vſibus deſignantur: firma his, atque ad habendum perpetua manere præcipimus, neque vllam cōtrariam ſupplicantium ſuper his moleſtiam formidari. [b]

Salinarū ſi commixtio ſalinas, nihil poteſt menſurari vel vendi ſine eorum licentia: & pœna eſt ipſis applicanda. Bald. Ra. ff. de act. empt. l. creditor. Vel ſic: Nemini licet vendere ſal ſine licentia publicatorum, aliàs ſal, & pretium cadit in commiſſum, & publicanus debetur. Saly.

XI. Iidem AA. Lampadio. P. P.

SI quis ſine perſonā mancipū, [c] id eſt ſalinarum conductorum, ſales emerit, vendereve tentauerit, ſine propria audacia, ſiue noſtro munitus oraculo: ſales ipſi vnà cum eorum precio mancipibus addicantur.

Reſcripta contra conuentiones & ſtatuta vectigalium non valent. l. d. Saly.

XII. Impp. HONORIVS & THEODO. AA. Cuſoni comiti ſacrarum largitionum.

QVicquid contra vectigales [d] largitionalium [e] ritulorum, vel pragmaticis, vel ſacris adnotationibus fuerit elicitum, effectu & viribus carere cenſemus.

Tertia pars gabellarum & pedagiorum pertinet ad ciuitatem: duæ vero ad fiſcum imperij. Bal. Vel ſic: Vectigalia ſoluti duas partes habet fiſcus, tertiam ciuitas vel municipium, niſi ſit vectigal principi reſeruatum. Sal.

XIII. Impp. THEOD. & VALENTINIAA. Flauiano. P. P.

EXceptis his vectigalibus quę ad ſacrum [f] patrimoniū noſtrum quocunque tempore peruenerunt, cætera [g] reipublicæ ciuitatum atque ordinum, eſtimatis diſpendiis quæ pro publicis neceſſitatibus tolerare nō deſinunt, reſeruētur: cū duas portiones ærario [h] noſtro conferri priſca inſtitutio diſpoſuerat. atque hāc tertiam iubemus adeo in ditione vrbis municipiumque conſiſtere, vt proprij compēdij curam nō in alieno potius quàm in ſuo arbitrio nouerint conſtitutam.

Vectigalia quibus applicāda.

Octauæ qui dicantur.

TITVLVS LXII.
VECTIGALIA NOVA
inſtitui non poſſe.

In arduis princeps communis examinationem, & ſibi reſeruat deliberationes: vt hic, & no. prudentiam regis. Bald. Vel ſic: Si expedit alicui ciuitati nouum vectigal imponere, præſes debet principi pro licentia obtinenda reſcribere. Saly.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Victorino.

NOn quidē [i] temere permittēda eſt nouorū vectigaliū exactio: ſed ſi adeo tenuis eſt patria tua, vt extraordinario auxilio iuuari debeat, allega præſidi prouinciæ quę in libellū contulit: illiusque re diligenter inſpecta, vtilitatem communem intuitus, ſcribet nobis quæ compererit: & an habeāſit ratio veſtri, & quatenus, exiſtimabimus.

Ciuitates quæ ſunt ſub principe, non poſſunt imponere nouā datia: & impoſita non debent ſolui, & ſoluta vi vel ſimplicitate, debent reſtitui. hoc dicit cum ſeq. Bald. Vel ſic: Sola ciuitatum decreta non ſufficiunt ad nouā vectigalia inſtituenda. Saly. etiam.

II. Iidem AA. Calliſtiano.

VEctigalia [m] noua nec decreto ciuitatum inſtitui poſſunt.

Vectigal illicitum non debet exigi: & exactum debet reſtitui. b. d. Saly.

III. Impp. GALLIEN. & VALERIAN. AA. Tuſco, & aliis.

NOn ſolent [n] noua vectigalia in conſultis principib[us] inſtitui. *Ergo & exigi aliquid quod illicitè poſcatur, cōpetens iudex verabitur: & id quod exactū videtur, ſi cōtra rationē iuris extortum eſt, reſtitui [o] iubebit.

*Vide tex. & Panor. in ca. ſuper quibuſdam. de ver. ſig.

Vectigal non debet exigi vltra antiquum conſuetudinem, vel vltra ſtatutum à principe, ſub pœna perpetui exilii. Saly.

IIII. Imp. CONSTANTINVS A. ad Felicē præſec. præt.

SI prouincialium noſtrorum querela de conductorum auiditate extiterit, & probatum fuerit vltra antiquā conſuetudinem, [p] & noſtræ termīnos iuſſionis aliquid eos profligaſſe: rei tanti criminis perpetuo exilio puniantur. Sub conſpectibus autem tuis, vel eorum qui tuę grauitati ſuccedunt, licitationis cura ſeruetur.

TITVLVS LXIII.
DE COMMERCIIS, ET MERCATORIBVS.

Benigne & ſalua cōgrua honeſtate ſunt compellendi homines ad ſoluti ſines fiſcalium. Bald. Vel ſic: Negociatores prouinciis, & etiam mercatores debent benigne moneri vt ſoluāt vectigalia & debitas penſiones ſoluant. Saly. etiam.

I. Imp. VALENS & VALENTINIAN. AA. ad Iullianum comitem Orientis.

EGotiatores [q] ſi qui ad domum noſtram pertinent, potentiorum quoque hominum neceſſitatem [q] debitam penſionum (vt honeſtas poſtulat) agnoſcere monentur: [r] vt per cunctos

n *Non ſolent*. Inconſultis principibus, ad hoc ff. de leg. & ſc. con. l. & ideo. & de conſti. princip. l. in rebus. & ſupra titu. j. l. quicquid.

o *Reſtitui*. cum pœna: vt ff. de pub. l. licitatio. §. quod illicite. & infra de fur. l. eriam. & ſupra ex quib. cau. infra. intro. l. j. & infra lib. x. de ſuperexacto l. j. & de exeu. mu. l. placet. & infra de cenſi. l. peraequatores. lib. xj.

p *Si prouincialium*. Conſuetudinem. ſic ff. de ver. ſign l. munus. ij. & facit ad hanc. l. j. de ædi. priua. l. per prouincias. & ff. de publi. licitatio. §. quod illicite. & l. ſi publicani. §. ſi. & ff. ad l. Iul. de vi pu. l. fin. & ſ. tit. j. l. iij. & non legitur.

DE COMMERciis & mercatoribus.

In hoc tit. quadam ſpeciālia petūt circa negociatores pertinentes ad domum principis: & quædam generalia omnium mercatorum.

NEgociatores.] CASVS. Negociatores domus principis, & aliorum potentiorū, debent moneri vt ſoluant: & ſiat effectus tolerabilis agnoſcendæ deuotionis.

q *Neceſſitatem*. alias neceſſitate debitam peſſionem.

r *Monentur*. hic benigne exiguntur debita etiam à quolibet negociatore ad domum principis pertinente.

a *Denetica.is*, scilicet debiti siue vectigalis siue alterius: quia cum efficacia benigne, & cũ instantia humane conueniendi sunt vt soluant: vt ff. de vsuris. l. si bene. Azo.

b *Effectus*. alias affatus: & alias effectus.

c *Non solum*. *Subtili.* & hic bonus est dolus: vt ff. de dolo. l. j. §. non fuit. Et erant hi Barbari hostes populi Romani: vt ff. de cap. l. nihili. subiecti enim imperio deuoti dicuntur: vt supra titu. ij. l. de garis. & facit xxij. q. ij. c. vtilem.

Deuoti qui dicuntur.

d *Repertum*. ad hoc j. de priua. car. l. j. & ad legem Iul. de vi. l. fernos. in fi. & ff. ad Syll. l. j. an fi. & ff. de scp. vio. l. iij. §. diuus Hadrian[9]. & ff. de noxa. l. in delictis. & l. in omnibus. & j. de priui. scho. l. j. lib. xij. & ff. de his qui not. infam. l. quid ergo. §. ij. & in decre. distin. lxxxiiij. error. & lxxxvj. facientes. & ij. q. vij. negligere. & xxiij. q. iij. qui potest. & q. viij. c. præterea.

e *Nobiliores*. facit l. locat. l. milites. & in decre. xiiij. q. iij. clerici. & §. de resein. ven. l. fin. & ff. de auctor. tuto. l. v. §. pupillus.

Mercatores.] CASVS. Prohibet ne vltra certa loca mercantiæ fiant, & pœnas imponit mercatoribus & iudicibus si contra fiat. excipiuntur legati, nisi sub specie legationis diu morentur in prouinciis. Viuianus.

f *Persarum regi*. qui non erat subiectus Romano imperio tempore huius l. sed incepit tempore Iustiniani: vt in authen. de hære. & Falcid. in prin. colla j.

g *Commeauerint*. habent enim in sua cura limites custodire. Azo.

h *Comitentur*. quò non debent permitti redire, si diutius resideant. Azo. & non legitur.

i *Cessante enim ambitione*. loquitur de mercatoribus pertinẽtibus ad domũ principis: de quibus loquitur §. eo. l. j.

k *Collegiatorum*. quia de eorum collegio vel corpore erant.

l *Substituendi*, vltra prædictum numerum. cunctos qui emolumenta negociationibus captant, tolerabilis fiat agnoscendæ deuotionis[a] effectus.[b]

Licitum est ab hostibus furari, & prædari. Bald. Vel sic: Cum hostibus populi Romani vel sacri imperij non licet mercatri. h. d. secundum glos. Salyc.

II. Imppp. GRATIANVS VALENTINIANVS & THEOD. AAA. Tatiano comiti sacr. larg.

NOn solùm barbaris, aurum minimè præbeatur, sed etiam si apud eo inuentum fuerit, subtili[c] auferatur ingenio.* ¶ Sed si vlterius aurum pro mancipiis vel quibuscunque speciebus ad Barbaricum fuerit translatum à mercatoribus: non iam damnis, sed suppliciis subiugentur. Et si id iudex repertum non vindicat: tegere vt consci[e] criminosa festinat.

Alij sunt nobiles, alij virtuosi, alij diuites, unde virtus non dicitur nobilitas nec diuitiæ. Iac. Bus. & qui facit artes mechanicas, non potest esse nobilis. text. est hic not. Bald. Vel sic: Potentiores & nobiliores debent se à negotiationibus abstinere, vt plebeij facilius possint negociari. Salyc.

III. Impp. HONO. & THEOD. AA. Theodoro. P.P.

NObiliores[e] natalibus, & honorum luce conspicuos, & patrimonio ditiores, pernicio-C sum vtilibus mercimonium exercere prohibemus, vt inter plebeios & negociatores facilius sit emendi vendendique commercium.

Non est licitum mercationis causa conuersari cum gentibus non gratis populo Romano: nec dandæ mercationi Romani explorat ores arcanorum regni alieni. Et not. iacram hic imposi subditis de eo quod faciũt extra territorium patræ. Bal. Vel sic: Dñi imperator in ffet fœdus cũ rege Persarũ, statuit quòd extra certa loca hic nominata subiecti Romano imperio non possẽt mercari à Persis nec e contra. alias puniuntur ipsi, & iudices per quorum inertiam limites. excipit legatos Persarum, qui tempore suæ legationis merces discerint commutandas. Salycetus.

IIII. Idem AA. Anthemio præfecto prætorio.

MErcatores tam imperio nostro, quàm Persarum[f] regi subiectos, vltra ea loca in quibus fœderis tempore cum memorata natione nobis conuenit, nundinas exercere minimè oportet, ne alieni regni (quod non conuenit) scrutentur arcana. ¶ Nullus igitur post hac imperio nostro subiectus vltra Nisibin, Callinicum, & Artaxatan emendi seu vendendi speciei causa proficisci audeat: hæc præter memoratas ciuitates cum A Persa merces existimet commutandas. ¶ Sciente vtroque qui contrahit, & species quæ præter hæc loca fuerint venundatæ, vel comparatæ, sacro ærario nostro vindicandas: & præter earum rerum ac precij amissionem, quod fuerit numeratum, vel commutatum, exilij se pœnę sempiternę subdendum. ¶ Non defutura contra iudices eorumque apparitores per singulos contractus qui extra memorata loca fuerint agitati, triginta librarum auri condemnatione, per quorum limitem ad inhibita loca mercandi gratia Romanus vel Persa commeauerint. [g] * ¶ Exceptis videlicet his qui legatorum Persarum quolibet tempore ad nostram clementiam mittẽdorum iter comitati, merces duxerint commutandas: quibus humanitatis & legationis intuitu extra præfinita etiam loca mercandi copiam non negamus: nisi sub specie legationis diutius in qualibet prouincia residentes, nec legati reditum ad propria comitentur.[h] ¶ Hos enim mercaturæ insistentes, non immerito vnà cum his cum quibus contraxerint seu resederint, pœna huius sanctionis persequetur.

Mercatores ad domum principis pertinentes debent esse. cccccxiij. qui à muneribus personalibus sunt immunes. h. d. Salyc.

V. Idem AA. Actio præfecto prætorio.

CEssante omni ambitione,[i] omni licentia, quingẽtorum sexagintatrium collegiatorum[k] numerus maneat, nulliúe his addendi, mutandíve, vel in defuncti locum subsituẽdi[l] pateat copia: ita, vt iudicio tuæ sedis sub ipsorum præsentia corporatorum in eorum locum, quos humani subtraxerint casus, ex eodem quo illi fuerant corpore, subrogentur: D nulli alij corporatorum præter dictum numerum per patrocinia immunitate concessa.

Transgredientes ciuitates prohibitas, vel negotiationes prohibitas suscipientes, cuiuscunque sint dignitatis, puniuntur pœna exilij, & publicatione bonorum. quod not.

VI. Idem AA. Maximo comiti sacrarum largitionum.

SI quis[m] inclytas nominatim vetustis legibus ciuitates transgredientes ipsi, vel peregrinos negotiatores sine comite commeciorum susceptores fuerint deprehensi: nec proscriptionem bonorum, nec pœnam perennis exilij vlterius euadent. Ergo omnes pariter, siue priuati, siue cuiuspiam dignitatis, siue in militia constituti, sciãt sibi aut ab huiusmodi temeritate penitus abstinendum, aut supradicta supplicia subeundum.

Vendalem.

a *Venalem possessionem*. Patruus tuus venalem possessionem habebat, & viginti: pater tuus volens emere, dedit ei nomine precij aliam possessionem, sed non taxata quantitate, dicens, bene sufficiet tibi pro precio rei tuæ quam venalem habes. Possessio itaq; quam pater tuus accepit, euicta est. tu qui es hæres patris, ages ad exemplum ex empto actionis, id est actione præscriptis verbis. Vel die vtili ex empto ad exẽplũ directæ: nã nõ fuit emptio, cum nõ fuit precium certũ: nec permutatio, cũ patruus propositum vendendi haberet, & nomine precij rem accepit, ac si cum non haberet propositum vendendi, permutauit: euicta re ageret præscriptis verbis, vel conditione ob causam.

Causam possidi

b *Taxata*. ex quo apparet nõ fuisse emptionem, alias enim secus, a vt §. de rescin. vendi. l. precij.

c *Comparauit*. quantum ad hoc quod alter vendere destinauerat. Vel die. b quòd compararo est verbum generale: vt ff. de contrah. empt. l. j. §. penulti.

Idem Cyn. Bar. & Sal. & est notabile. § eadem est de præsenti facilius in tri verbis, compara.

d *Euictum est*. si enim iniuria iudicis, vel culpa patris, quia fuerat absens, sit euictum, non agetes: vt ff. de euict l. si per imprudentiam. & l. si ideo. Ergo patet quòd fuerit aliena: ergo non fuit permutatio: o vt ff. eo. l. j. §. item emptio. vbi dicit impediri. Accursius.

** Dic hoc materia vic. de lo. tex. in ca. 1. & ibi Pan. extrade his quæ fi. à pedo. cinno Cy. Bar. & Sal. à Vilis ad exemplum actionis ex empt. Bar. ibi est con actio de permutando: sed non potest actionem ibi dicta vendenda rem alienã. Cy. & Sal. sic hanc glo. sequitur Bar. Angel. & Salyc. & Idem Aug. in l. si. proxi. Empt. & permutatio in quibus conueniãt, & in quibus differunt.*

e *Interest*. nõ etiã quod dedisti. ex quo apparet non fuisse permutationem, sed aliam cõtractum innominatum similem emptioni, & permutationi. & dabitur vtilis ex empto secundum. B. & Azo. vel præscriptis verbis, d secundum H. & est ad hoc j. de euictio. l. si prædium. & l. si permutationis.

f *Præstitum est*. caute dicit, præstitum: nam & in re aliena consistit permutatio donec euincitur: licet Pedius contra videatur sensisse: vt ff. eo. l. j. circa fi.

g *Postulabit*. per condictionem ob causam. Et not. quod aut datur precium pro re, & est emptio: aut species pro specie, & tũc aut incerta pro incerta: vt bouem pro asino: aut incerta pro certa, aut certa pro incerta, vt oleũ pro frumento in genere: vt j. eo. l. emptionẽ. & his tribus casibus est contractus innominatus generalis: vt do vt des: vt habes hoc. ff. de præscript. verb. l. naturalis. §. j. & ij. aut certa pro certa, & tũc est permutatio: vt j. eo. l. quoniã, quæ & ipsa est innominatus cõtractus, & sic nudo pacto: sed non nascitur actio nisi re ex altera parte secutarsecut & in generali, do vt des. Et hac ratione dicitur contineri permutatio sub illo generali, do vt des. & fa. ff. locati. l. & hęc distinctio.

*Permutatio quare non dicatur contractus innominatus. * commentum verbi.*

PErmutatio[n] eon.] CASVS. Cum emptione similitudinem habet contractus permutationis, & est bonæ fidei.

h *Re ipsa*. cinspecta. Vel die, id est veritate inspecta. sic. ff. de iureiur. l. quotiens.

i *Constituendi*. vt instit. de act. §. actionum.

k *Obtinere*. vt ff. quæ. ex eau. in possess. ea. l. si. In hoc ergo conueniunt: quia vtraq; est bonæ fidei: vt dicto. §. actionum. Item ex vtraq; paratur causa vsucapiendi: vt ff. de vsucap. l. sequitur. §. de illo. Ex vtraq; parte præstatur euictio: vt §. l. proxi. Ex vtraq; fit rei vindicatio: vt ff. de adil. edic. l. sciendum. §. penul. Item in vtraq; promittitur sanitas seruti: vt ff. eo. l. ij. Sed differũt in multis. primo, quia venditio fit consensu: sed permutatio ex rei traditione: vt j. eo. l. ex placito. Item in venditione alius est emptor, & alius est venditor: sed in permutatione non discernitur: vt ff. eod. l. j. Item in venditione emptor facit precium accipientis: sed venditor non: at in permutatione videtur quòd A vterque deberet facere accipientis, secundum Pedium: vt ff. eod. l. j. in fin. Item in venditione non transfertur dominium nisi pretio soluto: licet res tradita sit. secus in aliis contractibus, & sic secus in permutatione: vt instit. de rerum diui. §. per traditionem. & §. venditæ. & facit supra communia vtriusque iudi. l. j. ADDITIO. Vult hæc glossa in fin. quòd §. venditæ. instit. de rerum diui. solum loquatur in contractu emptionis & venditionis, & non in aliis. hoc ipsum etiam vult glossa. vnica in l. tradition ibus. supra de pactis. Sed aduerte quòd glossa. in verbo, remansit. in l. cum proponas, supra de dolo. & glossa. in verbo, facere. in. l. si seruus. §. locaui. ff. de fur. tenet contrarium: quod sequitur ibi Bartol. reprobata hac glossa. & glossa. in. §. traditionibus. pro quo allegat tex. in l. ij. ff. de pigno. actio.

Permutatio est similis venditioni: & ex ea oritur actio præscriptis verbis, quæ est bonæ fidei. Bald. Vel sic: Tria dixit: videlicet quòd permutatio est bonæ fidei, & re ipsa perficitur: & similis est emptioni. & quia est bonæ fidei, ideo actio resultans ex ea, est bonæ fidei: vt sæpe dict. de act. §. actionum. Sal.

II. Impp. DIOCLE. & MAXIMIAN. AA. Primitiuæ.

PErmutatione, vtpote re ipsa[h] bonæ fidei constitutam,[i] sicut commemoras, vicem emptionis obtinere,[k] non est iuris incogniti.

In contractibus innominatis causa habetur loco conditionis: sicut in contractibus nominatis. l. d. quo ad originem actionis, non quo ad alia. Bald. Vel sic: Permutatio est contractus nudus, nisi intercesserit rei vestitura: sed stipulatio est contractus solemnis. Vel sic: Ex pacto permutationis non oritur actio: nisi vestitura rei interuenerit, vel solemnitate verborum. Vel sic: Pactum permutationis nudum à rei interuentu, non producit actionem nisi interuenerit stipulatio. Sal.

III. Idem AA. & cc. Leontio.

EX placito permutationis nulla re secuta,[l] constat nemini actionem competere: nisi stipulatio subiecta, [m] ex verborũ obligatione quęsierit partibus actione.

Peculij si mmus sit quibus debitum seruo, quod inrit.

Actio prædatur ex contractu dudum inito.

Actio restituti non potest agi ex stipulatu, vbi habet locum.

Peculium si mmus sit quibus debitum seruus, quod inrit.

Actio prædatur ex contractu dudum inito.

Actio restituti non potest agi ex stipulatu, vbi habet locum.

slitui postulabis.[g]

Permutatio est similis venditioni: & ex ea oritur actio præscriptis verbis, quæ est bonæ fidei. Bald. Vel sic: Tria dixit: videlicet quòd permutatio est bonæ fidei, & re ipsa perficitur: & similis est emptioni. & quia est bonæ fidei, ideo actio resultans ex ea, est bonæ fidei: vt sæpe dict. de act. §. actionum. Sal.

II. Impp. DIOCLE. & MAXIMIAN. AA. Primitiuæ.

PErmutatione, vtpote re ipsa[h] bonæ fidei constitutam,[i] sicut commemoras, vicem emptionis obtinere,[k] non est iuris incogniti.

In contractibus innominatis causa habetur loco conditionis: sicut in contractibus nominatis. l. d. quo ad originem actionis, non quo ad alia. Bald. Vel sic: Permutatio est contractus nudus, nisi intercesserit rei vestitura: sed stipulatio est contractus solemnis. Vel sic: Ex pacto permutationis non oritur actio: nisi vestitura rei interuenerit, vel solemnitate verborum. Vel sic: Pactum permutationis nudum à rei interuentu, non producit actionem nisi interuenerit stipulatio. Sal.

III. Idem AA. & cc. Leontio.

EX placito permutationis nulla re secuta,[l] constat nemini actionem competere: nisi stipulatio subiecta, [m] ex verborũ obligatione quęsierit partibus actione.

Actio præscriptis verbis in pactis inconstinenti appositis.

vt hac. l. manifeste probatur. & ff. de pac. l. iurisgentium. §. sed si in alium. in fi. §. j. Idem probatur & in actione de peculio, licet enim seruus debeat centum: si tamen duo tantum fuerint in peculio, ad illa duo tantum est obligatus: vt ff. de pecu. l. quotiens. §. si semel. Quid ergo si postea augeatur ei peculium? Ad. hunc potest agere creditor serui: vt ff. de pecu. l. quæsitum. §. is qui. Sed vnde agit, vel ex quâ causa? Certe ex eadem ex qua primo egit. nec enim ex incremento peculij actio nascitur: sed agitur ex veteri contractu. Hoc etiam ad alias nostras sententias prodest. Dicimus enim quòd ex contractu dudum inito, hodie datur actio: vt patet in mutuo. vt ff. de fideiuss. l. si quis pro eo. §. si nummos. & in societate & in tutela. nam demum finita tutela datur actio, licet quidam dicant nasci, sed non inueniri: sed falsum est: vt ff. de tutelis & rationibus distra. l. si tutor. §. fina. & l. sequen. & argu. ff. de fur. l. serui & filij. Idem quandoque in mandato: vt ff. de offi. proconsl. l. obseruare. §. fina. Idem dicimus in actione ex stipulatu pro dote. nec enim nascitur nisi soluto matrimonio. & pro hoc & contra hoc infra de repud. l. j & ff. de bon dam. l. sed & si alia. & ff. soluto matrimo. l. hæc actio. Item nunquid ab vna parte re tradita, etiam alteri qui non vestiuit, datur actio? Ioan. non. & probatur ex necessitate supra de pact. l. si certis. Sed hæc quæstio videtur fatua. ad quid enim daretur actio, cum sibi iam sit adimpletum, licet ipse non impleuerit quod conuentum est? Dici potest ad euictionem rei sibi dari.

Actio præscriptis verbis vbi habet locum.

Subiecta. scilicet pacto. primo enim pacisceuntur nudo pacto, secundo subiicitur stipulatio, & sic nascitur actio ex stipulatu, vel conditio certi ex stipulatione: vt instit. de verbo. obli. in prin. Sed in primo casu huius. l. nascitur in factũ, vel præscriptis verbis, quod idem est: vt §. i. proxi. & habet locum præscriptis verbis in pactis inconstinenti appositis: vt §. de pac. inter em. & vendi. l. ij. Ité secundo vbi dubitabatur de nomine contractus: vt. ff. de præscri. verb. l. j. ij. & iij. & l. si tibi rem. & de exerci. ac. l. j. Item tertio in tribus contractibus innominatis. f. do vt des. sub quo est permutatio: & in facio vt facias: &, do vt facias. Sed in quarto. f. facio vt des, datur de dolo: vt d. l. naturalis. §. quod si fa-

si faciam. Et est ratio: quia ex hoc facto mihi abest, & tibi non adest: vt si de manumittendo conueni: vt supra de dolo. l. cum proponas. aliàs contra, scilicet si tibi adesset: vt ff. eo. l. solet. Sed hæc ratio fallit in facio vt facias, si de manumittendo conuenit hincinde. vt ff. eo. l. naturalis. §. fina. Sed ibi est alia ratio: quia hincinde est obligatio facti. vnde condemnatio fit in interesse: vt ff. de re iudi. l. si quis ab alio. §. fina. Est & alia ratio quare de dolo dari vt dixim[9]. ff. e. l. naturalis. §. quod si faciam. & §. iij. Item not. hos contractus cognosci ex facto, nõ ex eo quod præuenitur ab altero: vt supra de transac. l. cũ mota. item in facti actio, in multis sibi locũ vindicat. Primo vbicũque præscriptis verbis, & tũc dicitur in factum ci uilis: vt ff. eo. l. j. in fi. Secundo in subsidium. l. Aquil. vt institu. ad legem Aquil. in fi. & ff. de dolo. l. & eleganter. §. idem Labeo. Item loco edictorum & interdictorum: vt institu. de interdic. §. fin. Itẽ aliàs vbicũque æquitas suadet actionem dari vel ex contractu vel quasi, vel ex maleficio vel quasi: vnde dicitur nasci ex variis figuris causarum: vt ff. de actio. & oblig. l. j. & ff. eo. l. quotiens. & supra de sacrosanct. eccle. l. sancim[9]. & facit ad. l. istam ff. de pac. l. diuisionis.

Actio in facti in multis habet locum.

Cõdictio ob causam nõ datur cõtra singularẽ personam successoris: nec actio præscriptis verbis: quia personalis actio non sequitur fundum. h. d. Bald. Vel sic: Re tradita vt impleantur conuenta, præscriptis verbis actio competit. Salycetus.

Cvm precibus.] CASVS. Cõuenit inter me & te de permutando fundo meo cum tuo. tradidi tibi fundũ, & distraxisti, nec vis stare placitis: an eõtra emptorem habeam actio. quæritur? Dicitur quòd non: sed si interessisset stipulatio: agam ex stipulatu. si non: agã præscriptis verbis, vt facias quod cõuenit, vel condic. sine causa. vt supra de re petam.

a *Nullam.* in rem vel in personam: quia cum eo non contraxisti.

b *Non prohiberis.* vt supra de pac. l. si pacto.

c *Seruetur.* scilicet vt tradat quod conuenit, per hanc præscriptis verbis actionem: vt hic, & ff. eo. l. naturalis. §. j. Sed an præcise? Videtur quòd sic: vt hic, & infra eo. l. fi. in fi. Sed dico contra, & subaudi hic, nisi velit interesse præstare: vt hic, & inst. de dona. §. ij. Item quæro si ex causa permutationis tradidi rem, & fidem non habui de illa, sed ita tim sperabam dandã: an transeat dominium? Videtur quòd non: arg. institu. de rerum diui. §. venditæ. Alij dicũt aliud in permutatione, quàm in venditione. ADDITIO. De hoc dicas vt dixi supra eo. l. ij.

d. *Restituatur.* per condictionẽ ob causam da. causa non secuta: vt hic, & ff. e. l. naturalis. §. & infra e. l. proxi. j.

Vt cum.] CASVS. Conueni tecum de permutando domum meam cum tua: tradidi meam: non facis quod conuẽnit. agam præscrip. verb. vel condictione sine causa ad repetendum quod dedi.

Vsta verba, hac conditione vt non faciũs conditionem, sed modum. & ex isto contractu oritur actio præscriptis verbis. h. d. Bald. Vel sic: Qui implenit permutationem: potest agere contra non implentem præscriptis verbis vt impleat: vel per condictionem ob causam vt data restituat. Saly.

v. Iidem AA. & cc. Theodolanæ.

Qvoniam adseueras patrem tuum ei contra quem preces fundis, hac conditione dedisse fundum, vt inuicem domum certam acciperet: aditus præses prouinciæ placitis eum partere: vel si causam propter quã fundus datus est, sequi non perspexerit: * conditionis ratione datum [à te] restituere sicut postulas, iubebit.[e]

Actio præscriptis verbis ex incerto contractu nascitur, id est ex cõtractu nominis incerti. Bald. Vel sic: Re tradita vt impleantur conuenta, præscriptis verbis actio competit. Salycetus.

vi. Iidem AA. & cc. Protogeni.

Rebus certa lege [f] traditis, si huic non pareatur, præscriptis verbis incertam [g] ciuilem dandam actionem, iuris auctoritas demonstrat.[h]

Generis ad genus non est emptio, sed contractus innominatus: & ideo causa non secuta, habet locum condictio ob causam. Bald. Vel sic: Emptio non est sine precio: ideo si frumentum datur pro oleo, est permutatio. Salycetus.

vii. Iidem AA. & cc. Timotheo.

Emptionem rebus fieri non posse, pridem placuit.[i] Igitur cum frumenti certam modationem Callimacho & Acamato te dedisse, vt tibi repræsentent olei designatum pondus, adseueres: si placitis citra stipulationis solennitatem [k] non exhibeant fidem: quantum dedisti, causa non secuta condicere pro desiderio tuo potes.[l]

Ex cõdictione ob causam finalẽ, oritur præscriptis verbis. Item habet locum condictio ob causam tanquam in contractu innominato: secus si causa sit impulsiua. h. d. text. cũ glos. & not. hanc legem. Bald. Vel sic: Ex pacto in traditione rei apposito tanquam vestito, agitur præscriptis verbis vt conuenta impleantur. Salycetus.

viii. Iidem AA. & cc. Paulinæ.

Ea lege rebus donatis Candido, vt quod placuerat, menstruum seu annuũ tibi præstaret: cum huiusmodi conuentio non nudi pacti nomine censeatur, sed rebus propriis dictæ legis substantia [m] muniatur: ad implendum tibi placitum (sicut postulas) præscriptis verbis competit[n] actio.

k *Solennitatem.* aliàs obtinet quod est supra si cert. peta. l. si non singuli.

l *Petes.* vt & ff. eo. l. quoniam. & supra de condic. ob causam. l. ea lege, & l. dictam. & infra de dona. l. legem.

Ea lege.] CASVS. Si dedi fundum vt annuatim dares mihi decem corbes frumẽti, vel quolibet mense vnum corbem: si placitis non obtemperes, agam præscrip. verb.

m *Substantia.* id est ipsa lex dicta rebus propriis rei traditione minuatur. Azo. vt & supra eo. l. rebus. cum suis concor. & infra de euict. l. ij. Et not. quòd refert cum aliquid do vt aliquid facias: quia aut aliàs eram daturus, & tunc nulla competit actio: vt ff. de dona. l. ij. in fi. & l. seq. aut non, & tunc vel condictio ob causam ad repetendũ datur, vel præscriptis verbis, vt fiat quod conuenit, vel interesse præstetur.

n *Competit.* vt hic, & dixi supra de pac. inter emp. l. cum te.

Qui

Quia locatio ad similitudinem emptionis est inducta: ideo de ea ponit post venditionem.

Dominus.] CASVS. Locaui tibi horreum vt in eo frumentum tuum reponeres. reposuisti, & latronum incursu vel alio fortuito casu amisisti, puta quia horreũ non erat clausum: periculum rerum repositarum ad me nõ pertinebit. Sed si non fractis vel non læsis horreis, dominus horreorũ tenetur.

a *Latronum.* qui effractis horreis surripuerũt ibi posita.

b *His cessantibus.* & aliis similibus casibus fortuitis, qui non præstantur hic: vel simili alio iudicio bonæ fidei: vt hic, & ff. e. l. dominus. in principi. & l. ex conducto. § j. & l. perinde. & l. sed & de damno. & l. habitatores. & ẽ. de pig. act. l. quæ fortuitis. & depositi. l. j. & ff. cõmo. l. ad eos. & ff. de act. empt. l. si ea res. Sed hoc casu debet exhibere custodes: vt j. eo. l. iiij.

c *Extrinsecus.* id est non vitio ipsarum rerũ depositarum. Vel dic id est extra has causas, fortuitorum scilicet casuum. Et dic mercede, scilicet interueniente, secundum Ir. vt ff. eo. l. qui mercedem.

d *Illatis.* per quod præsumitur dominus in culpa prima facie, scilicet eius culpa periisse res. Et distingue hic secundum Ioan. vt diximus. ff. eo. l. dominus. Item no. quod dicitur vulgo, scilicet an quid de suo perdiderit, qui rem commodatam vel depositam perdidit. pro quo est ff. commoda. l. si vt certo. §. quod vero. Accursius.

e *Depositarum.* id est positarum in dictis horreis. nec enim fuit depositum, immo mercede data dominus horreorum retinet dictas merces in horreis suis. & sic fuit locatio, nõ depositum: vt ff. depositi. l. j. §. si quis feruum. in secundo dicto. Si vero econtra depositum, tunc tenetur de solo dolo & lata culpa: vt ẽ. depo. l. j. nisi in certis casibus qui not. ff. depositi. l. j. §. fæpe.

Aduersus.] CASVS. Si faber opus faciendum à me conduxit, nec præsto sibi mercedem operæ: ager ex conducto ad interesse. Sed nunquid veniens vsuræ ex mora sicut in cæteris bonæ fidei iudiciis? Respon. quòd sic.

f *Conduxisti.* conductor dicitur nomine ædificij: & eiusdem ratione dominus dicitur locator. Item conductor dicitur dominus ratione operæ: & faber locator ratione eiusdẽ operæ. vnde faber potest agere ex locato & condue. ad mercedem, diuersis respectibus. sic & ff. ad l. Rho. de iac. d. ij. circa prin.

g *Ex iudicio.* l. ex conducto, quod est bo. fid. vt hic, & institut. de act. §. actionum.

h *Cum fabrile.* mora interueniente, vel alia simili causa. & ad hoc ẽ. de vsur. l. in bonæ fidei.

i *Solitis.* id est quæ in regione frequentantur: vt ff. de vsur. l. j. in prin. & ff. de admini. tu. l. tutor qui repertorium. §. ex cæteris. Dummodo legitimum modum non excedãt, quem habes ẽ. de vsur. l. eos. §. fin per. Sed iste qui sic locauit operas, quando poterit mercedem petere? Respon. finito opere vel tempore. vt ff. e. l. opus quod. secundum B. sed illud quando suo periculo conduxit. vnde quando non suo periculo conduxisset, posset dici econtra: vt arg. supra de iudi. l. properandum. §. in honorariis. at in pensione domus vel fundi dices j. l. proxi. ADDI. TIO. Tu dicas quando quis locat operas suas ad faciendã totam domum vna mercede, in speciendam qualitatem personæ: puta si sit forte locator pauper, qui non posset totam domum perficere, nisi minutatim des sibi pecuniam: tunc enim videtur tacite actum, vt etiam ante opus perfectum sibi pecuniam minutatim præbeas arg. l. si vero non remunerandi. §. fi. ff. mandat. idem si consuetudo sic esset: vt l. quòd si nolit. §. qui assidua. ff. de ædil. edic.

Aedes.] CASVS. Si domum tuam mihi locaueris: an me inuitũ expellere possis, quæritur? Respon. quòd non, nisi in solutione pensionis domus cessauerim: vel eam habitare voluero, vel reficere. aut in domo male fuerim versatus: puta destruendo parietes, vel tectum.

k *Aedem.* id est de æde. vel id est ædis: sic & ibi. Sermonem quem audistis, non est meus, alij habent, insula.

l *Pensionem.* in pecunia consistentem, alias si partiarius est, vel in alia re consistat merces, agitur pro socio vel præscriptis verbis: vt ff. depositi. l. j. §. si quis ferunm. & ff. locat. l. si merces. §. vis maior. & ff. cõmmu. diuid. l. si conuenerit. in fi.

m *In solidum.* nam particulariter nõn sufficit: vt ff. de vsufruct. uxor. §. Iulius. & ff. de colla. bon. l. j. §. si cum duobus. cũ non minima incommoda habeat particularis solutio: vt ff. fami. erciscund. plane.

n *Soluisti.* scilicet de facto. Idem dicas si paratus sis soluere: vt ff. man. l. diligenter. § j. & ij. cum proximus est danti: vt in authen. vt exact. instan. do. §. fin. col. vij. sed cessare per biennium oportet, quãdo fuit actum vt non expelleretur: vt ff. loca. & condu. l. quæro. § inter. Accur.

o *Necessarium.* intellige quando post locationem ex inopinato superuenit necessitas: vt quia alia domus quam habitabat. corruit: vel vxorem duxit. b secus autem si tempore contractus hoc prouidere potuit: vt ff. vt in possessione. l. si is à quo. §. fi. & l. seq. & ff. de interdict. l. de ætate. §. ex causa. & eodem modo dicas in seq. casu.

p *Corrigere domum.* hoc tamen sine damno in quilini procedit: secundũ Ir. scilicet duobus his casibus, scilicet primo & secundo: in tertio autem opinio est, vt pro rata remittatur ei merces vel restituatur. & intellige tunc cum necessaria fuerit refectio. alias ad omne interesse inquilini tenetur locator: vt ff. eo. l. qui pauper in insulam in prin. & l. & hæc distinctio in prin. Accur.

q *Verisimile.* hoc vsu dicunt quidam d deminuendum de mercede quasi compensatione eius faciẽda cum damno. Non consentio. tra, cum dominus vel locator possit cõuenire inquilinum pro damno dato in re locata, actione locati: vt in authen. de al. & emphy. §. si vero quis colla. ix. & ff. in quib. cau. pig. ta. contra. l. non solum. alias Pomponius. sed & actione legis Aquil. vt ff. eo. l. si vulneraueris. Sunt ergo quatuor casus, quibus expelli potest inquilinus & etiam colonus. Quorum primus ille fuit, si non soluit pensionem. sed si nullus istorum interuenerit, potest resistere colonus & inquilinus: vt ff. vti possidetis. l. si duos. §. cum inquilinus. & infra eo. l. ne quis eui nisi contrarium esset actum, vt in quibusdam aliis casibus: vt hic. l. & ẽ. de iudi. l. propecandum. § in honorarijs. Quædam in medio, sicut in salario. quod fiscus dat patrono suo: vt supra de aduoc. diuer. iudicum. l. per hanc. §. sexcenti aurei. Quædam: in fine, sicut & cum aliquid deberetur in diẽ: vt ff. de verbo. obligat. h. qui hoc anno. & ff. de migrando. l. j. §. si pensio. Tu dic, g primo seruari quod actum est. quod si nõ apparet, tũc seruã morem regionis: vt ff. de fun. inst. & institu. lega. l. cum de lanionis. §. asinam. quod si non apparet, tunc quod minimum est, id est in fine anni: vt ff. de inst. reg. iur. l. semper in obscuris. & l. semper in stipulationibus. Sed hîc tenẽt licet non teneatur persoluere conductor prius, si tamen non soluat, potest repelli secundũ Azo. vt hic dicitur, maxime post tempus soluendæ mercedis: adeo vt si pœnam promiserit, si ex-pellereretur. Pro tũc expellere. nõ teneatur: vt ff. eo. l. quæro. §. inter. Alij vt Hug. dicunt quod demum tempore conductionis finito potest expelli: quia totum debet contractum prius adimplere ex sua parte: vt ff. de act. l. vt ar. ff. de act emp. l. Iulianus. § i. offerri. Sic & conductor non potest agere, nisi soluat totam pensionem: vt ff. de migrando. l. infra de iudi. j. Sed certe tunc ea ratione posset expelli, quia tempus sit finitum: vt dicta l. vti possidetis. § cum inquilinus. & infra eo. l. ne quis eui nisi contrarium esset actum, vt in quibusdam aliis casibus: vt hic dices. & facit ff. eo. l. quod si domus. ADDITIO. Concor. cum hac. l. c. penult. in §. fi. extra isto titulo.

TITVLVS. LXV.
DE LOCATO, ET conducto.

Locator horrei non tenetur de casu fortuito vel violento: sed bene tenetur de culpa præsumpta. Baldus.

I. Imp. Antoninvs A. Agrippino.

Dominus horreorum periculi vis maioris, vel effracturam latronum [a] conductori præstare nõ cogitur. His cessantibus, [b] si quid extrinsecus [c] ex depositis rebus, illæsis [d] horreis, perierit: dãnum depositarum [e] rerum ei resarcire debet.

Faber qui præstitit operam, & nõ recipit mercedem, petet mercedem cum vsuris. h. d. Bald. Vel sic: In locato veniunt vsuræ ex mora. Saly.

ii. Idem A. Epicteto.

Aduersus eos à quibus extruenda ædificia conduxisti, [f] ex conducto actione contendens, [g] eo iudicio quod est bonæ fidei, debirũ cum vsuris [h] soluris [i] consequeris.

Inquilinus qui soluit pensionem, non potest per dominum durante locatione expelli: nisi propter necessitatis domini, vel propter necessariam refectionem rei, vel culpam inquilini abutentis. h. d. not. Bald.

iii. Idem A. Callimorphoniæ.

Aede, [k] quam te conductam habere dicis, si pensionem [l] domino in solidum [m] soluisti, [n] inuitam te expelli non oportet: nisi proprijs vsibus dominus eam necessariam [o] esse probauerit, aut corrigere [p] domum maluerit, aut tu male in re locata versata es.[q]

a Nisi glo. tenet Bal. Ang. et Sa ly. hic.

b Vsque ad finem glos. non sequitur Bal. et Sal. Sed vide si velit, poterit in

c Sequitur eũ Bal. et Sal. immo tũc si velit, potest agere ex locato. & tum: vt dicta l. vti possidetis. § cum inquilinus. & infra eo. l. ne quis eui nisi contrarium esset actum, vt in quibusdam aliis casibus: vt hic dices. & facit ff. eo. l. quod si domus. ADDITIO. Concor. cum hac. l. c. penult. in §. fi. extra isto titulo.

d Vide glo. Ioan. 24.

e Consistis.

f Ex incerto contractu nascitur actio præscriptis verbis. Bald. Vel sic: Re tradita vt impleantur conuenta, præscriptis verbis actio competit. Saly. Cy. & Sal. b Ista gl. ff. de mitt. D. dof. Cyn. & Sal.

g Idem pa dicta.

h Item est ad. l. istam quod no. ẽ. eo. l. j.

i Certum, quia cõuenit interesse quod est incertum a prima facie, licet postea certificetur: vt insti. de act. §. curare. sic & stipulatio dicitur incerta, eo quòd incertum cõtinetur in ea: vt ff. de verb. oblig. l. vbi autem non. Item ciuilis hæc dicitur: quia ex æquitate ciuili datur. vbicunque enim ex æquitate ciuili b actio datur, præscriptis verbis dicitur: vt per exempla dicas: vt ff. eo. l. quotiens. & l. si tibi polienda. & l. quia actionũ. & l. duo. Non tamen ego quin in factum & præscriptis verbis quãdoque sint idem: vt diximus supra eodem. l. ex placito. Item contra. huic l. ff. de pact. l. si tibi. in princ. Sol. cibi de ea obligatione quæ contrahitur re: vt ibi dixi. & eodẽ modo sol. ff. si certum pet. a. l. rogalti. § j.

a Innom est certũ, sed in re incertus. Cy. & Sal. b Quod dicitur incertus, quia ex incerto contractu nascitur. Cy. & Sal.

k Demonstrat. vt infra de dona. quæ sub modo. l. j. & de dona. l. legem. & l. cum res. & de pact. do. l. legem. & ẽ. de act. emp. l. ij. & de contrahen. emp. l. si donationis. & supra de pac. l. legem. & ff. de pac. l. in traditionibus.

Emptionem.] CASVS. Si rem meam cum tua permutauero: emptio non est. Si igitur conuenit vt darem tibi decem corbes frumẽti, & tu mihi decem codos olei: si stipulatio secuta non fuerit, & decem corbes tradidi, nec stas placitis: repetam condictionẽ sine causa quod dedi.

l Potes. vt & ẽ. eo. l. quoniam. & supra de condic. ob causam. l. ea lege. & l. dictam. & infra de dona. l. legem.

i Solitis. id est quæ in regione frequentantur: vt ff. de vsur. l. j. in prin. & ff. de admini. tu. l. tutor qui repertorium. §. ex cæteris. Dummodo legitimum modum non excedãt, quem habes ẽ. de vsur. l. eos. §. fin per. Sed iste qui sic locauit operas, quando poterit mercedem petere? Respon. finito opere vel tempore. vt ff. e. l. opus quod. secundum B. sed illud quando suo periculo conduxit. vnde quando non suo periculo conduxisset, posset dici econtra: vt arg. supra de iudi. l. properandum. § in honorariis. at in pensione domus vel fundi dices j. l. proxi. ADDI. TIO. Tu dicas quando quis locat operas suas ad faciendã totam domum vna mercede, in speciendam qualitatem personæ: puta si sit forte locator pauper, qui non posset totam domum perficere, nisi minutatim des sibi pecuniam: tunc enim videtur tacite actum, vt etiam ante opus perfectum sibi pecuniam minutatim præbeas arg. l. si vero non remunerandi. § fi. ff. mandat. idem si consuetudo sic esset: vt l. quòd si nolit. § qui assidua. ff. de ædil. edic.

Locat opera sua quasi quando post finitum tempus.

m Substantia. id est ipsa lex dicta rebus propriis rei traditione minuatur. Azo. vt & supra eo. l. rebus. cum suis concor. & infra de euict. l. ij. Et not. quòd refert cum aliquid do vt aliquid facias: quia aut aliàs eram daturus, & tunc nulla competit actio: vt ff. de dona. l. ij. in fi. & l. seq. aut non, & tunc vel condictio ob causam ad repetendũ datur, vel præscriptis verbis, vt fiat quod conuenit, vel interesse præstetur.

n Competit. vt hic, & dixi supra de pac. inter emp. l. cum te.

o Necessarium. intellige quando post locationem ex inopinato superuenit necessitas: vt quia alia domus quam habitabat. corruit: vel vxorem duxit. b secus autem si tempore contractus hoc prouidere potuit: vt ff. vt in possessione. l. si is à quo. §. fi. & l. seq. & ff. de interdict. l. de ætate. §. ex causa. & eodem modo dicas in seq. casu.

p Corrigere domum. hoc tamen sine damno in quilini procedit: secundũ Ir. scilicet duobus his casibus, scilicet primo & secundo: in tertio autem opinio est, vt pro rata remittatur ei merces vel restituatur. & intellige tunc cum necessaria fuerit refectio. alias ad omne interesse inquilini tenetur locator: vt ff. eo. l. qui pauper in insulam in prin. & l. & hæc distinctio in prin. Accur.

q Verisimile. hoc vsu dicunt quidam d deminuendum de mercede quasi compensatione eius faciẽda cum damno. Non consentio. tra, cum dominus vel locator possit cõuenire inquilinum pro damno dato in re locata, actione locati: vt in authen. de al. & emphy. §. si vero quis colla. ix. & ff. in quib. cau. pig. ta. contra. l. non solum. alias Pomponius. sed & actione legis Aquil. vt ff. eo. l. si vulneraueris. Sunt ergo quatuor casus, quibus expelli potest inquilinus & etiam colonus. Quorum primus ille fuit, si non soluit pensionem. sed si nullus istorum interuenerit, potest resistere colonus & inquilinus: vt ff. vti possidetis. l. si duos. §. cum inquilinus. & infra eo. l. ne quis eui nisi contrarium esset actum, vt in quibusdam aliis casibus: vt hic dices. & facit ff. eo. l. quod si domus. ADDITIO. Concor. cum hac. l. c. penult. in §. fi. extra isto titulo.

r Vide dicta.

Ex diui.] CASVS. Si horreum tibi locani, vt in eo frumentū tuū reponeres, & custodes exhibui: de fortuito casu non teneor: nisi aliud conuenisset: quod vt fiat, prouidebit: præfectus. & hoc in prima. Si vero conuenerit vt custodiam præstarem: eam adhibere debeo. & hoc in secunda.

a *Deferentibus.* hominibus conducentibus horrea.

b *Nec vltra.* quàm vt custodes exhibeant, cum domini depositarū rerum tēpore depositionis sciebant per custodes horrea exerceri.

c *Parentem.* in scientia & ætate.

d *Curabit.* sic est ff. de offic. præfec. vigil. l. iij. & de lega. iij. l. j. §. his quibus.

e *Sed quia.* prædicta secundum naturam contractus, sed quia &c. sic & supra commodati. l. j. & ff. eo. l. si quis domum. §. Iulianus.

f *Idem.* scilicet custodiam: & de hac materia die plene vt ff. eod. l. dominus horreorum. Accursius.

Certioris.] CASVS. Inuecta à colono domino sciente, loco pignoris tantum tenebuntur. ab inquilino in uecta, omnino tacite sunt obligata: siue dominus ea sciuit inuecta, siue non.

g *Voluntate.* id est domino scīente: vt j. inuit.

h *Induxerint.* vt ibi perpetuo sint quandiu inhabitauerint: vt. ff. de pig. l. debitor. & ff. in qui. cau. pign. tac. l. eo. iure.

i *Nam ea quoque.* aliàs hęc quoque. quæ inducuntur domino ignorante. & est ratio, quia sæpe talia inducuntur, quæ non vult cōductor sciri à locatore: quod de leui non accidit in rusticis: cum non nisi ligones & aratra & similia inferant: non pecunias, quas nō audent optare: vt infra de agric. & censi. l. dominj prędiorū. lib. xj. & fa. ad l. iſtam infra in qui. cau. pig. ta. con. l. fin. & ff. de pa. l. item quia conuentiones. & ff. in qui. cau. pig. ta. con. l. in præ-dijs. Sed quid si in domum vel in fundum conductum res alienas inferat domino reſciente, & non contradicente? Videtur quod sint obligatæ: vt arg. ff. de pign. act. l. aliena. in prin.

a Adde simile gl. in §. nec Seruiana in ver. colo-nis. ff. de act. quā ibi sequitur laſ.

ADDITIO. Iſta gloſſ. eſt ſingu. ſecundū laſ. in §. item. Seruiana in viij. col. inſtit. de act. ad hoc q̄ eo ipſo quod ille cuius res ſunt, ſcit & patitur res ſuas per cōductorē inferri indomū conductam: videtur per hoc conſentire, adeo quod res illatæ in domum ſint tacite obligatæ. & hanc gloſ. ſequitur ibi Ia. licet Saly. B. & Ange. dicant ibi contrarium.

NEmo.] CASVS. Si locaui domum: an alij locare poſſis, quæritur? Reſpon. quod ſic.

k *Nemo prohibetur* alij æque idoneo, & ad eundem vſum. b ar. ff. de vſufru. l. æquiſſimum. §. fi. & l. ſed & ſi quid. §. mancipiorum. & de vſu & habit. l nō aliter. per nouiſſimū tamen retinet dominus poſſeſſiones ſuas: vt ff. de acqui. poſſ. l. qui vniuerſas. §. fi. ff. loca. & condu. l. ſi cui locauerim. & l. cū in plures. & l. ſi tibi.

b Sequitur eam Bald.

SI cum.] CASVS. Si vectigal in quinquennium à principe cōduxiſti, & fideiuſſorem dediſti: finito autem tempore conductionis tu illud iterum conduxeris: an renouata cōductione ignorante fideiuſſore, pro penſione futuri temporis fideiuſſor teneatur, quæritur? Dicitur quod non. & eſt argu. quòd ſi ſcholaris pro ſcholari fideiuſſerit, & poſtea ignorante fideiuſſore fiat nouatio, quod fideiuſſor non tenetur.

l *Octauarum.* ſic dictum, quia octaua ex mercibus pro vectigali aſſumebatur: vt ſupra de vectig. l. à legatis. & l. ex præſtatione.

m *Conduceret.* pro certa mercede ſingulis annis, vt ipſe minuratim colligat: & talis cō ductor dicitur publica nus: vt ff. l. de publica. l. qui dicatur. j. hic titulus.

n *Detineretur.* videtur ergo quod inuitus poſſit retineri idem conductor. quòd videtur verum, ſi non poſſit alij ſic commode locari: vt hic. & ff. de publi. l. corem. §. fin. Sed contra in eo ticu. l. licitatio, §. j. ſed ibi æque commode poterat locari alij. Sed plus eſt cōtra. ff. de iur. fiſc. l. iij. §. cum quinquennium. vbi dicit nō detineri inuitum, etiā ſi nō ſic commode poſſit locari alij. Solu. Illa corrigit illam de publica. & hic volens ſuis deſtectus ſecundū Aro. & H. Vel de rigore loquitur hæc & illa de publica. alia de iure fiſci, de æquitate, quod in idem recidit. Vel verius in illa de publica. maximos perceperat fructus publicanus, ita quod rem forte debilitauerat, & propterea cogitur reconducere: & hic dices ſponte retentum.

Conductor poteſt rem conductam alteri locare, niſi ſit actū quod alteri locari non poſſit. Bald. VI. Idem. A. Victorino.

NEmo prohibetur[k] rem quam conduxit, fruendam alij locare, ſi nihil aliud conuenit.

Fideiubens in prima conductione, non tenetur in ſecunda: ſine ſit prorogata, ſiue innouata, etiam ex conſequentia primæ. l. d. ſecundum Bald. Vel ſic: *Fideiuſſor vectigalium finito tempore non tenetur, licet in pro quo fideiuſſerit, de nouo reconduxerit.* Saly.

VII. Idem A. Terentiano.

SI cum Hermes vectigal octauarum[k 1] in quinquennium continuum conduceret,[m] fidem tuam obligaſti: poſteaque ſpacio eius temporis expleto, cum idem Hermes in conductione vt idoneus derineretur,[n] non conſenſiſti, ſed cautionem tibi reddi poſtulaſti: non oportere te de poſterioris temporis periculo adſtringi. competens iudex non ignorabit.[o]

Propter ſterilitatem ſit remiſſio, niſi eā vbertate compenſetur. Bald. Vel ſic: *Remiſſio conge-ri debet fieri propter ſterilitatem, niſi aliud fuerit conuentum: vel niſi tanta fuerit vbertas aliorum annorum, quod poſſit eandem compenſari cum ſterilitate.* Saly.

VIII. Idem A. Higinio.

LIcet certis annuis quantitatibus[p] fundum conduxeris: ſi tamen expreſſum nō eſt in locatione (vt mos regionis poſtulabat)[q] vt ſi qua lue[r] tempeſtatis, ſcientia domini. nam ea quoque[k] pignoris iure tenentur.

Conductor poteſt rem conductam alteri locare, niſi ſit actū quod alteri locari non poſſit. Bald. VI. Idem. A. Victorino.

NEmo prohibetur[k] rem quam conduxit, fruendam alij locare, ſi nihil aliud conuenit.

Fideiubens in prima conductione, non tenetur in ſecunda: ſine ſit prorogata, ſiue innouata, etiam ex conſequentia primæ. l. d. ſecundum Bald. Vel ſic: *Fideiuſſor vectigalium finito tempore non tenetur, licet in pro quo fideiuſſerit, de nouo reconduxerit.* Saly.

VII. Idem A. Terentiano.

SI cum Hermes vectigal octauarum[k 1] in quinquennium continuum conduceret,[m] fidem tuam obligaſti: poſteaque ſpacio eius temporis expleto, cum idem Hermes in conductione vt idoneus derineretur,[n] non conſenſiſti, ſed cautionem tibi reddi poſtulaſti: non oportere te de poſterioris temporis periculo adſtringi. competens iudex non ignorabit.[o]

Propter ſterilitatem ſit remiſſio, niſi eā vbertate compenſetur. Bald. Vel ſic: *Remiſſio conge-ri debet fieri propter ſterilitatem, niſi aliud fuerit conuentum: vel niſi tanta fuerit vbertas aliorum annorum, quod poſſit eandem compenſari cum ſterilitate.* Saly.

VIII. Idem A. Higinio.

LIcet certis annuis quantitatibus[p] fundum conduxeris: ſi tamen expreſſum nō eſt in locatione (vt mos regionis poſtulabat)[q] vt ſi qua lue[r] tempeſtatis, rempus. ar. ff. de ſepara. l. j. §. illud. & de preca. l. & habet. §. cum quis. Tu die quod ſic. ar. ff. man. l. qui mutuam. §. non ideo. & ff. de admini. tu. l. Lucius. ij. in prin.

Publicanus dicatur.

Conductor vectigalis tenetur vel derelicta inuitus pro-ducere.

a Illa opinio eſt magis probabilis vt conductor non teneatur dare quid plus, vt vtrique eo rum ſterilis datio poſſit. de ergo modus vt per Saly. hic.

b Alias octauarum in quinquennio conduceret.

LIcet.] CASVS. Locaui tibi fundum in quinquennium pro ſingulis annis x. corbibus frumēti. vnus annus fuit ſterilis, an illo anno à ſolutione pēſionis releuari debeas, quæritur? Dicitur quod ſic, niſi aliud conuenerit, vel niſi fertilitas præceden tium annorum poſſit compenſari cum ſterilitate illius anni.

c Lū Bal. ſal. hic. al-ſi glo. ſimile quā ſequitur Paul. in c. propter in ver. mu-gno. extra eo.

Quantitatibus. non erat partiarius hic colonus: quia tunc omne damnum & lucrum eſſet commune: vt ff. eo. l. ſi merces. §. ſi vis maior. ſed erat in nummis merces, & ſic proprie conductor dicitur: vel in certa quātitate frumenti, vt xx. corbium, vbi agitur præſcriptis verbis: vt ff. depoſi. l. j. §. ſi quis ſeruū. Et erat dubitatio legis: quia annua erat merces cōſtituta: & ſi nihil per ciperet, videbatur teneri. d Vel erat dubitatio in eo: quia cum certa erat merces, ſicut non creſcebat, licet multos haberet fructus: ſic nec deminui videbatur, licet paucos vel nullos colligeret.

d Dic quod hic vere de-betur quāti tatis propter fructus, & eorum reſpe-ctu, ideo ha-betur cōſide-ratio ipſius fructuū ſo-lue. & Pa-per. in c. pro-pter. extra eo.

Poſtulabat. ſ. exprimi. ſi autem nil ſubaudiretur, ſed eſſet mos quod non teneretur colonus his caſibus: etiam ſi nihil eſſet dictum, ſuperfluo diceret hic: ſi tamen expreſſum non eſt &c. vt ff. de reg. iur. l. ſemper in ſtipulationibus. Alij hęc verba adapeāt j. ibi, repenſatæ non probabuntur, vt mos regionis poſtulabat. & hic omittunt.

e Idē Bal. ſal. hic. al-ſi glo. ſimile quā ſequitur Paul. in c. propter in ver. mu-gno. extra eo.

f Dic quod hic vere de-betur quāti tatis propter fructus, & eorum reſpe-ctu, ideo ha-betur cōſide-ratio ipſius fructuū ſo-lue. & Pa-per. in c. pro-pter. extra eo.

g Alias labe. aliàs lue & eſt nomen, & ſignificat quandā peſtem ſiue corruptionem ex aliquo elemento prouenientem.

Aliàs

Lue, varias ſignificatio-nes habet, ſcientiam quando du-cas ut.

Vbertas quando dicta fuit.

Aliàs eſt verbum: & habet multas ſignificationes. Vnde verſus:
Crux luit, æs crepo, lux mala pignus, ouem tenebræque.
Aere luo pignus, cruce pœnas, luce tenebras.
Dicitur & luere quando ſalitur ouis.

a *Sterilitates.* quando dicitur ſterilitas? quædam quando nec ſemen recollegitur: vt ar. ff. e. l. ex cōducto §. ſed & ſi labes. & l. ſi vno anno. §. vbicunque. Sed lo. dicit inſpicit vulgi opinionem. Itē quando dicitur eſſe vbertas, vt ſic recompenſet ſterilem annū? dicunt quando bis tantum habuit, quantum ſit ſolitus habere. Sed Ioan. dicit a quando tantum habuit, vt facta compēſatione vtrinſque, neuter dicatur ſterilis. Sed ſi nouiſſimus annus fuerit ſterilis, nunquid ex præcedentibus fiet compēſatio? Reſpon. ſic, vt ſic teneatur pro eo ſolueere, ſi dominus ignorauit vbertatem præcedentem, quando remiſit pro hoc anno ſterili. Si autē ſciuit, non tenetur remittere: ſed ſi remiſit, videtur donare irreuocabiliter: vt ff. eo. l. ſi ex cōducto, aliàs. l. ſi vno anno. §. quid tamen. & ff. de tri. lega. l. ex eo. & de annuis leg. l. legatū. §. vlti. ADDITIO. Dicas cum Bar. hic, quem ſequitur Abbas in c. propter ſterilitatem. j. reſpon. extra eo. q. p tunc dicitur ſterilitas, vt fiat remiſſio pro rata, quando colonus recipit tam modicos fructus, vt ſoluendo penſionem remaneat deceptus vltra dimidiā iuſti precij. eſt enim cōtractus bonæ fidei: & bona fides non patitur quem ita decipi: vt l. ij. §. de reſcinden. ven. pro quo facit iſte textus ibi, rationem tui iuxta bonam fidem &c.

b *Rationem tui.* poſtulantis remiſſionē, vel vt nō præſtes: vt ff. eo. l. ex conducto. aliàs. l. ſi vno anno. §. vbicunque.

c *Bonam fidem.* & idem lex præcepit: vt ff. eod. l. ex conducto. §. ſi vis.

d *Cognoſces.* fuerat enim hic iudicatum, ſed altera pars appellauerat.

EMptorem.] CASVS. Locaſti mihi fundum, poſtea vendidiſti: an inuito emptore poſſit colonus in eo morari, quæri D tur? Dicitur q̄ non, niſi hoc pacto conuenerit inter emptorem & venditorem, vt in ea conductione liceret ei morari.

e *Emptorem.* quidam habent, emptorem: & bene. alij, emptori, & tunc habet duos ſenſus, vt ſcilicet emptor non ſtet colono, vel econtra emptori colonus nō ſtet. ſed primus intellectus eſt verus propter exceptionem: niſi ea lege &c. ſed & ſecundus eſt verus: licet non per legem iſtam, ſed per aliā: vt ff. eo. l. qui fundum.

f *Colono.* colonus in villa, inquilinus in ciuitate: vt ff. de aequi. poſſ. l. res pignoris. An idem ergo in inquilino? Reſpon. ſic, ſecundū Ioan. vt ff. eo. l. ſi merces. §. j. & ff. de act. emp. l. Iulianus. §. pe. ſed nō idem in miſſo in poſſeſſionem à prætore. qui ſtat colono debitoris: vt ff. de bo. auct. iudi. poſſidē. l. in vēditione. §. j. Item non ſic in eo qui conduxit ad nō modicum tēpus, qui habet actionem ſi à poſſeſſione cadat: vt ff. ſi ager vectig. per totū. & ff. de ſupſi. l. j. §. j. & j. de ſun. patrimo. l. ſi. lib. xj. multo magis ergo exceptionem: vt ea. l. de ſuperfi. §. quod autem ait prætor. Sed quidam dixerunt idem in eo quod in ſimplici colono, & ſi expellatur, agat contra locantem: vt ff. eo. l. ſi merces. §. j. Si ergo non teneatur ſtare, & eum expellat', non tenetur vnde vi, aut lege, ſi quis in tantam. & quia colonus nō poſſidet ciuiliter vel naturaliter: vt ff. de vſucap. l. non ſolum. §. quod vulgo. Item ſecundum Hug. ſi colonus reſiſtat, nō tenetur aliqua prædictarum actionum: quia facit cauſa ſui iuris conſeruandi: vt ff. vti poſſi. l. ſi duo. §. ij. quod poteſt eſſe verum: ſed tamen expelli poteſt: vt hæc lex dicit. Item quod hic dicit in emptore, idem in quolibet ſingulari ſucceſſore: vt & ff. de lega. j. l. nihil proponitur. §. fin. & ff. eo. l. qui fundum. in fin. & ff. de vſufruct. l. arbores. §. j. Sed contra eſt. ff. de iure fiſc. l. fin. vbi colonus inuito emptore percipit fructus: ſed ibi ſpeciale, ne fiſcus teneatur colono. Accurſius.

g *Emat.* tunc enim ſi emptor colonum expellat, teneatur emptor venditori in eo quod vēditor colono non auetē poteſt colonus reſiſtere quo minꝰ expellatur: vt d. l. ff. eo. l. ſi merces. §. j. & l. ſi fund'. & l. & hæc diſtinctio. & de act. emp. l. Iul. §. pe. Vel poteſt dici colonum habere exceptionē licet non habeat actionem: vt arg. j. de euict. l. emptori. & ff. pro ſoc. l. idémque erit. §. fi.

In quolibet an teneā-tur ſtare emptor de-mus.

h *Pacto.* etiam ciuiro.

i *Conſenſiſſe.* ſcilicet colono.

k *Sine ſcripto.* vt & ſupra de pact. l. pactum quod bona. & facit ad hoc. ff. de regu. iur. l. nemo ad alium. & ff. de contrahen. empt. l. alienatio.

VLum.] CASVS. An in ius conductionis ſuccedat hæres conductoris, quæritur? Dicitur quòd ſic, ſiue fuerit perpetua conductio. xxx. an. ſiue temporalis vſque ad annum, ſcilicet ſi moriatur intra tempora locationis: quia vtroque caſu tranſmittitur ad hæredes.

l *Exiſtimauit.* eſt ergo veritas q̄ ſuccedit, vt hic ſubilicit, & ff. e. l. cum in plures. §. hæredē. & l. d addes. §. pen. & j. de iur. do. l. ſi ſocrus. & inſtit. e. §. fi. & de rerum diui. §. is vero. in eo q̄ eſt ibi, fere. Sed cōtra ſupra de vſufruc. l. ſi domina. Solu. vt ibi. ADDITIO. Dic quòd ibi loquitur de locatione vſusfructus: hic vero proprietatis. Odof. hic, & glo. in l. contraria.

INuitos.] CASVS. An colonus finito tempore conductionis poſſit retineri inuitus in locatione? Reſpon. quod non.

m *Reſcriptum eſt.* vt & ſupra de contrahen. empt. l. inuitum. Sed contra. ff. de publica. l. cotem. §. ſi. vbi tenetur inuitus. Solu. dixi. ſ. e. l. ſi cum Hermes. Item contra infra de agricol. & cē. l. cum ſatis. §. j. lib. xj. ſed ibi in perpetuo conducentibus: hic *b Idē Ange.* ad tempus dicit.

DAmnum.] CASVS. Locaui tibi fundum meum: boues induxiſti: an damnum tibi datum reſarcire debeam, quæritur? Reſpon. quod non, niſi ego reus criminis fuero.

n *Deſiderasti.* vt & ſupra de actio. empt. l. fina. Sed contra. ff. eod. l. ex conducto. § ſi vis tempeſtatis. vbi dicit dominum præſtare debere colono omnem vim: ſed ibi de diuina dicit, ſi licet tempeſtate, vbi tenetur dominus, ſcilicet ad mercedem remittendam: ſed hic de humana vi dicit. ADDITIO. Tu dicas, aut damnum contingit in fructibus, ſiue in re locata: & tunc debet fieri deminutio mercedis: vt in dicto. §. ſi vis. aut damnum contingit in rebus propriis coloni, & non fit deminutio: vt hic. Bar. Bal. Angel. & Salycetus.

SI diuisa.] CASVS. Titus domum tuam diuisim locasti, A quilibet pro patre sua tenebitur, nō autem pro aliena: & vno soluente partem suam, alij non liberantur. Sed si conuenit vt quilibet in solidum teneretur: hoc casu quem elegeris, conuenire poteris: & ei satisfacienti, cedes actionem aduersus alios pro quibus soluit.

a *Sr diuisa*. quia egerunt vt quilibet pro parte tantum teneretur expresse vel tacite supplendo. vel quilibet suam partem conduxit: vt subiicit.

b Et. pro id est &c.

c *Non oportet*. vt & infra de diui. tut. l. ij, §. j. si tamen in solidum alter vellet soluere, peteret sibi cedi actiones: vt supra si cer. pet. l. si in rem.

d *Locatori sunt obligati*, quia hoc egerunt vt quilibet in solidum teneretur etiam iure veteri: vt ff. de duobus reis. l. eandem. & l. reos. §. cum tabulis. Accursius.

e *Auferri*. hoc corrigitur hodie: quia licet sit actum vt quilibet in solidum teneatur, tamen pro parte sunt cōueniendi, si ambo sunt soluendo, & præsentes: vt in authen. de duob. reis. in prin. colla. vij. Sed & beneficium epistolæ diui Hadriani potest implorari: vt ff. de tut. & rat. distr. l. j. §. nunc tractemus. Accursius.

f *Habetis sane*. vt infra de duob. re. l. j. & de diui. tut. l. ij. in princip. & §. fina. & infra arbi. tut. l. cum interdictæ. in fin.

SI diuisa[a] conductio fuit, & [b] in singulis pro partibus facta: alieno nomine conueniri vos nō oportet.[c] ¶ Si autem omnes qui conducebant, in solidum locatori sunt obligati:[d] ius ei competens conueniendi quem velit, non debet auferri.[e] ¶ Habetis sanè [f] vos facultatem [g] locatori offerendi debitum, & vt transferantur [h] in vos ea quæ ob hanc conductionem ab his quorum B nomine [i] inquietamini obligata sunt postulandi.

Quilocat operas, tenetur operari dominum per cepta mercede: quia tunc intelligitur fidem fallere, & non ante. b. d. not. tex. cum glos. Bald.

XIIII. Iidem AA. & Cæs. Iuliano & aliis.

SI hi qui à vobis [k] redemerāt [l] frumentum & hordeum annonæ [m] inferendum, accepta pecunia [n] fidem fefellerunt: ex locato agere cum eis poteritis.

Conductor indebite expulsus, debite petit præmam promissam: & reponitur in pristinum, si sit apposita clausula, rato manente pacto: & si non soluat pensionem, potest eam retinere pro pœna: & gratis fructus fructibus conductis. Bald.

XV. Iidem AA. & CC. Euphrosynæ.

SI de fundo à locatore expulsa es, cum eo agere ex conducto [o] potes: pœnamque

g *Facultatem*. & necessitatem.

h *Transferantur*. sed an in solidum, vel pro parte: Respon. pro parte: vt statim hic innuit, & ff. de admini. tuto. l. si plures tutelam. & ff. de cens. l. cum possessor. & ff. de pecu. l. quæritum. §. ij. sed pone cessionem non esse factam. Respon. si sunt socij, dabitur actio pro socio ad interesse, nō ad pignora. & non sint socij, sed vt scholares sunt, tunc dabitur vtilis pro socio: vt ff. de his qui deie. vel effu. l. perceptione. Alij nullam dant: vt ff. de fideiusso. l. Vranius.

i *Quorum nomine*. videntur ergo inuicem fideiubere secundum hoc quod dicit vt ff. ad Velleia. l. vir vxori.

SI hi.] CASVS. Procurator fisci conduxit plaustrum ad ferendum annonā: mercedem soluit: si nō facit locator quod conuenit, aget aduersus eum ex locato.

k *Si hi qui à vobis*. scilicet procuratoribus fisci. Accursius.

l *Redemerant*. id est operas suas locauerant circa frumentum vehendum: & frumentum vehendum dicuntur cōducere: & sic locare & conducere dicuntur.

m *Annonæ*. publicæ.

n *Accepta pecunia*. caute dicit, accepta pecunia: alias non est locatio: vt ff. de pe. l. j. §. si quis seruum. Item caute dicit, acceperant. nam sicut emptor demum soluto precio cogit venditorem ad rem tradendam, sic & hi conductores frumenti inferendi acceperunt pecuniam cogentur fidem adimplere: vt ff. de ac. empt. l. Iulianus. §. offerri. & ff. locati. l. ij. in prin.

SI de fundo.] CASVS. Mihi fundum locasti, demum me expulisti. agam ex conducto ad interesse: & si pœnam promisisti si me expellerer, agam ad pœnam.

o *Ex conducto*. ad interesse, in quo venit etiam lucrum: vt ff. e. l. si fundū. §. fi. Item & agit ex cōducto, si quid vti iter vel necessario sit impētum: vt ff. eo. l. dominus. §. j. & l. penul. in prin. An autē per cōstitutionem, si quis in tantum. vel interdicto aliquo succurratur colono cōtra dominū? Rep. nō videretur, cum nullā habeat possessionē de qua sit expulsus: nec potest dici quod incontinenti interuerterit possessionē: & sic incipit sibi possidere cōductor. & sic secundo expulsus agat, per. l. ff. de vi & viarm. l. j. §. qui a me vi. quia hęc incontinenti fiunt: vt in eod. tit. l. iij. §. eum igitur. Item an possit resistere dominō? Respon. vt diximus. ff. eod. l. emptorem. Item an & contra extraneū agere interdicto, si ab eo repellatur? Respon. si prius possessionē interuerterat domino, secus alias non: vt ff. de vi & viar. l. colonus & l. cum fundum. Sed an eo ipso videatur interuertere, quòd inuit[e] expellitur. Respon. non cum non sibi. sed domino semper possidere intendat.

Colonus ex contradicti succurritur quod interdictum.

à locatore, quam præstari rupta conuentionis fide placuit,[p] exigere ac retinere potest.[q]

Pactum firmatur & tacito consensu conductio renouatur. Bald. Vel sic: Quirgmanet vltra suum tempus in re cōducta, videntr de nouo con duxisse. Salyce.

XVI. Iidem AA. & CC. Timotheo.

LEgem quidem conductionis seruari oportet,[r] nec pensionem nomine amplius quam conuenit repōsci.[s] Sin autem rēpus in quo locatus fundus fuerat, sit exactum, & in eadem locatione conductor permanserit: tácito consensu [t] eandem locationem vnà cum vinculo [v] pignoris renouare [x] idetur.

Conductor mulctare tenetur, soluere pensionē, & vsuras ex mora. Bald.

XVII. Impp. DIOCLETIA. & MAXIMIA. AA. Hosalio.

PRæses prouinciæ ea quę ex locatione debentur, exolui sine mora curabit: non ignarus ex locato & conducto actionem, cum sit bonæ fidei,[x] post moram vsuras[y] legitimas admittere.

Propter edacitatem vermium sit remissio mercedum: & in pensionibus seruanda est consuetudo. Bald.

XVIII. Iidem AA. Amno.

EXcepto[z] tempore, quo eda ci locustarum [a] pernicie

p *Placuit*. inter posita stipulatiōe vt onus probandi interesse, euitetur. vt in instit. de verbo. oblig. §. pe.

q *Retinere potes*. l. exactam. Vel die retinere mercedem loco pœnæ. & hoc nisi in casibus quos habemus supra e. l. de altero tamen debet esse contentus, nisi sit actum pacto manente rato: vt ff. de except. do. l. apud Celsum. §. Labeo. & ff. de transac. l. qui fidem.

LEgem.] CASVS. Locasti mihi fundum pro. x. & ea soluit: pl[o] petere nō potes. Si vero in cōducto ne te cōsentiente remāsit: tēpore locationis finito eandem cōductionē videor renouasse, pignoribus remanentibus in causa conductionis, quæ fuerint in prima cōductione vel locatione.

r *Oportet*. sic & ff. eo. l. si merces. §. conductor. & ff. de contrahen. empt. l. pacta.

s *Repōsci*, hoc in priuatis locationibus. alias secus: vt infra de allu. & palu. l. ij.

t *Tacito consensu*. in sequentem annum, nisi interim dominus fuerere ceperit: vel decesserit: vt ff. eo. l. qui ad certum.

v *Cum vinculo*. sic. ff. si cer. pet. l. si quis nec causam. § pen. & hoc nisi fuerit res aliena illata. nam tunc exigitur nouus domini cōsensus. In vrbanis autem prædiis intelligitur recōductio facta, quatenus inhabitauerat, nisi inscripsis aliter cōprehensum sit: vt ff. eo. l. item quæritur. §. qui impleto.

IN *Reses*.] CASVS. Si domum mihi locasti, nec pensionē fuzdi soluī: tenebor ad vsuras ex mora: sicut in cæteris bonæ fidei contractibus.

x *Cum sit bonæ fidei*. vt instit. de act. §. actionum. & supra eo. l. ij. & l. emptorem.

y *Vsuras*. vt supra eo. l. ij. & ff. eō. l. quæro. & de vsur. l. cum quidam. §. ex locato.

EXcepto.] CASVS. Locasti mihi fundū in triennium: primo anno erat sterilis: duob[o] annis sequētib[o] fertilis: subducto tempore sterilitatis in residui tēporis pensionē sum obligatus.

z *Excepto*. nisi ex vbertate aliorū annorū possit recompensari, vel nisi speciali pacto spectetur tuum periculū: quod seruandū est: vt supra eo. l. legē. & l. licet. Et dic q̄ colonus de sterilitate potest quæri: vt hic, & plene diximus. ff. eo. l. licet. non autem de exiguitate: vt ff. eo. l. ex conducto. §. cum quidam.

Colonus de sterilitate non de exiguitate queri potest.

a *Edaci locustarum*. quia omnia edunt.

Lyncker.

a *Fructus*. id est merces propter fructus sequentis temporis. nam nō potest intelligi de partiario colono, sed de eo qui nummis colit: vt ff. e. l. si merces. §. vis maior. Vel fuit hic contractus innominatus do vt des, scilicet vt daret certam mēsuram fructuum singulis annis, puta decem corbes frumenti, quotcūque fructus percipiat singulis annis, siue. x. siue xx. siue xl. vnde cum hic cōtractus sit similis locationi, eadem æquitas est in isto seruanda, quę in illo: vt arg. ff. depositi. l. j. §. si quis seruum. & de præscriptis verbis. l. naturalis. §. fi.

b *Consuetudinem*. de prestandis pensionibus. quando enim certa merces non exprimitur, datur quantum solet ex consuetudine dari: vt hic: & argu. ff. de dam. infec. l. si finita. in prin. & de ædi. edi. l. qui silitē. §. quia assidua. & est ad. l. iftam. ff. eod. l. ex conducto. §. si vis tempestatis.

Creā.] CASVS. Pacta quæ fiunt in locatione, seruāda sunt. si ergo locauerint duo mihi fundum, & vnus pēsionem pro parte sua mihi remiserit: alij non præiudicatur quo minꝰ partem suam exigere possit.

c *Fides*. vt supra eod. l. legem. maximè autem ideo dicit, quia & quædam non dicta seruantur, si modo bonum & æquum sit: vt in stit. de obli. ex consensu. in fi. & supra eo. l. proxima. in fi. & ff. eo. l. ex conducto. in prin.

d *Specialiter*. repete maxime: & sic contra proprie ponitur. Vel dic contra pro præter: vt ff. de pact. l. pacisci. & eodem modo subaudi maxime.

e *Contra legem*. melius dixisset, præter legem. nec enim contra legē aliquam fit, si aliquis renunciet ei quod pro se introductū sit. potest enim de iure hoc fieri: vt C. de pact. l. si quis in conscribendo. & prodest hoc notare propter id quod diximus supra de pact. l. j. Item not. hic quòd res inter alios &c. vt & infra l. res inter alios. & supra de pact. l. si actionem. & ff. de pactis. l. si vnus. §. pacta quæ.

QVi rem.] CASVS. Si rem meam quam putabam tuam esse, locasti mihi: non valet locatio: nec in re dominium est translatum.

f *Existimans*. idem si sciens. sed facilitatem facti notauit: vt j. eo. l. ad probationem. sed possessionem perderet sciens: vt ff. de acquirē. poss. l. si rem aliquam. & l. quod meo. in prin. & ff. de rei vindi. l. quædā mulier. & de vsuca. l. ei à quo. & facit ad. l. iftam ff. de acqui. re, do. l. si procurator. ij. & ff. de rei vin. l. inter officium. & ff. eo. l. nō solet. & C. de rei vind. l. re tua. & j. de do. inter vi. & vxo. l. si. & ff. de reg. iur. l. neque pignus.

Locatio nō potest esse sine merce. vt supra eo. l. ij.

SI olei.] CASVS. Locasti mihi fundum vt soluerem, v. cados olei: & locasti in triennū. solui. alius offert. xv. cados olei: an à contractu locationis recedere possis, quæritur? Diciturquòd non.

g *Locasti*. id est vsum concessisti, non tamen fuit locatio: quia sine mercede in pecunia esse non posset: vt ff. depositi. l. j. §. si quis seruū. & de præscr. verb. l. naturalis. §. at cū do. & ff. de dona. inter vi. & vxo. l. si vir vxori. & supra de præscript. ver. (aliàs de re. per.) l. emptionem. & argu. supra de cōtrahen. empt. l. emptor.

ADDITIO. Habes ex hac glos. quòd hic non erat locatio, sed erat contractus innominatus: quare dicas quòd oleum hic fuit solutum, & sic res non erat integra. aliàs enim esset locus pœnitentiæ: vt l. si pecuniam. ff. de condict. causa data. Item supple as secundo quòd hic erat res exposita locationi, vnde habet similitudinem cum contractu bonæ fidei, arg. l. j. supra tit. j. aliàs enim non esset contractus iste bonæ fidei: quia contractus innominatus non dicitur bonæ fidei, nisi in duobus casibus: vt instit. de act. §. actionum. ita intelligit Barto. hic hanc l.

h *Bona fide*, maxime. nam idem est in stricti iuris iudicio: vt supra de act. & obligatio. l. ficur. & §. de transact. l. quamuis.

i *Quod alter*, scilicet tertius.

k *Oblatis*. nisi vltra dimidiam esset deceptus: vt § de rescin. vend. l. ij. & l. si voluntate.

SIhi.] CASVS. Locasti mihi operas in quinquennium. vt fidem contractus seruet, iudex te compellet.

l *Certi*. minus. xxx. annis. Quid autem si in perpetuum vel vltra triginta annos? Ir. quòd non tenet. Nos quos sic, cum saltem certa quamuis. Secundū quod heredes non oportet.

Qui promittit operas, tenetur seruare bonam fidem. Bald.

XXII. Iidem AA. & CC. Papiniano.

ZSI hi contra quos supplicas, facta locatione certi [l] temporis suas tibi locauerint operas: quatenus bona fides patitur, causa cognita competens iudex conuentionem seruari [m] iubebit.[n]

B *Per instrumenta locationis non probatur dominium. Et qui rem propriam à se possessam concedit: non putat sibi posse fieri euictionem. Balduus. Vel sic: Locatio non sufficit ad probandum dominium contra conductorem, qui postea de dominio cepit litigare. Salyc.*

XXIII. Iidem AA. & CC. Prisco.

AD probationem [o] * rei propriæ siue defensionem non sufficit locatio ei facta qui pòst de dominio cœperit contendere: cum inscientia domini proprij [p] & errantis [q] nullum habeat consensum: sed ex euentu, si victus fuerit, [r] contractus locationis non constitisse magis [s] declaratur. Nemo enim sibi iure possessionem [t] mutare potest

Ex conductione mariti non tenetur vxor: sed si ipsa conduxit, tenetur. Bald. Vel sic: Contractus conductionis valet etiam sine instrumentis vel scripturis: & tenet heredes conductoris, non eius vxorem, nisi ipsa postea conduxerit. Salycetus.

XXIIII. Iidem AA. & CC. Antonino.

CONtractus locationis conductionisque, non interuenientibus etiam instrumētis ratus habeatur, secundū quod heredes

Bona fides

Locatio nō potest esse sine merce. vt supra eo. l. ij.

Colonus de sterilitate, non de exiguitate queri potest.

non oportet.

Qui promittit operas, tenetur seruare bonam fidem. Bald.

XXII. Iidem AA. & CC. Papiniano.

ZSI hi contra quos supplicas, facta locatione certi [l] temporis suas tibi locauerint operas: quatenus bona fides patitur, causa cognita competens iudex conuentionem seruari [m] iubebit.[n]

B *Per instrumenta locationis non probatur dominium. Et qui rem propriam à se possessam concedit: non putat sibi posse fieri euictionem. Balduus. Vel sic: Locatio non sufficit ad probandum dominium contra conductorem, qui postea de dominio cepit litigare. Salyc.*

XXIII. Iidem AA. & CC. Prisco.

AD probationem [o] * rei propriæ siue defensionem non sufficit locatio ei facta qui pòst de dominio cœperit contendere: cum inscientia domini proprij [p] & errantis [q] nullum habeat consensum: sed ex euentu, si victus fuerit, [r] contractus locationis non constitisse magis [s] declaratur. Nemo enim sibi iure possessionem [t] mutare potest

Ex conductione mariti non tenetur vxor: sed si ipsa conduxit, tenetur. Bald. Vel sic: Contractus conductionis valet etiam sine instrumentis vel scripturis: & tenet heredes conductoris, non eius vxorem, nisi ipsa postea conduxerit. Salycetus.

XXIIII. Iidem AA. & CC. Antonino.

CONtractus locationis conductionisque, non interuenientibus etiam instrumētis ratus habeatur, secundū quod heredes

Bona fides

SI olei certa ponderatione fructus anni locasti: [g] de contractu bona fide * [h] habito propter hoc solum, quod alter [i] maiorem obtulit [k] ponderationem, recedi

a *Hoc verū si æquitas hoc suadeat, quia forte aliàs nescieret, vel vō posset talem operas præstare: aliàs solūdo interesse vel pœnam si erat promissa liberabitur. Bald. & Sal.*

* *Clo. in c. inter dilectos. super verb. quod meliùs. me. extra de fi. iuss. inducit hic l. in arg. quod si est ex plures hæres, causa iudicis possit fieri tractatio vter ex suis hæredibus quæratur.*

tatem: a sic. ff. de verbo. significat. l. interdum. & sic est plana. Alij sic: bene dixi sic esse in dominio. nam secus est in possessione, quam conductor non potest sibi commutare, sed colonario iure tenet. quod non placet: vt ff. de vsucap. l. ei à quo. Alij econtra, b vt locator qui possidebat pro prædone vel pro possessore, nõ ideo incipit pro suo possidere per colonum. Vel quarto non potest prodesse locatori prædicta locatio ad probationem sui iuris: quia non potest sibi mutare causam suæ possessionis. nã nec nullus alius potest. Vel quinto non mutat aliàs cum locatio tenet hic autem mutat: quia non tenet locatio: vt ff. de vsuca. l. ei à quo. & de hac mutatione causæ possessionis plene dixi. ff. de acquirẽ. pos. l. cum nemo. c Et ad hoc quòd errans nõ consentit, est supra de in. & fac. igno. l. non idcirco. & ff. eo. l. qui rem. & ff. de præscript. long. temp. l. nec peremptorium.

a Et hoc sciue sciens siue ignorans fuerit ipse conductor. Cyn.

b Ista glo. allegatur secũdum Salyc. hic ad hoc quod locatio non præbet titulum secundi eundẽ.

Vide. c. in literis dilectos. vbi Panor. Imo. & Felin. extra de fide instrum. & c. cũ venerabilis de reli. do. & l. solennibus. ff. de rei vind.

CONTRACTVS.] CASVS. Eũdum hi locasti. nõ ideo quia non interuenit instrumentum, minus est habendus ratus locationis contractus. nec vxorem meam conuenies, nisi in posterius tempus de nouo conduxerit.

a *Etsi non interuenerint.* vt & ff. de fi. instru. l. si conscripserit. & est ratio, quia cum nudo consensu contrahatur, neque verba neque scriptura desiderantur: vt ff. eo. l. j.

b *Non vxorem.* sic & supra ad Vell. l. si aduersarius. & supra ne vxor pro ma. l. j.

Casum pone.

c SI quis conductionis. Pone casum quòd vendidi tibi rem rotto vsufructu. vel constituens me tuo nomine possidere, quam tibi postea loco, agam finito tẽpore locationis contra re conditione ex hac l. & postea vindicabis tuum dominium: licet duæ regulæ videantur obstare: vna quæ dicit, cui damus actionem, multo magis exceptionẽ: vt ff. de superficie. l. j. §. quod autẽ ait prætor. Et alia, dolo facit, qui petit quod restituturus est. Sed hoc expræsse sic ordinat lex. Vel vbi lex non ordinat, sic habent locum prædictæ regulæ. & idem potest dici in omnibus qui alie no nomine tenent: vt in tutore, curatore, gestore, depositario, commodatario, vsuario, & vsufructuario, si non est in his aliqua iusta causa retinendi: vt ff. de acquiten. posl. l. si quis rem quam. (Alij dicunt etiam in his dominij causam obstare agenti possessorio) & agitur his & aliis causis vtili condictione ad instar huius directæ, quæ ex hac l. datur. d Vel pone e casum & melius secundum quod hæc litera sonat simpliciter: vt supra eo. l. ad probationem.

d *Restituere.* condictione ex hac. l. vt dixi. sic & aliàs actione ciuili agitur possessorio: vt ff. de condict. indeb. l. indebiti. §. j. & de tritica. l. ij. vel etiam ex locato agitur hic ad possessionem: vt ff. locati. l. videamus. §. qui vinum. & argu. ff. de act. emp. l. ij. in fi. & secundum hoc iuratur in litem: vt ff. eo. l. si cui. §. j. & tunc pœna. l. conductores. ff. eo. habebit locum. nisi iustã causam habeat retinendi: vt ff. de acquiren. posl. l. si quis rem. & de vi & vi ar. l. colonus. in fi. Sed apponitur, non tenuit locatio rei propriæ, sicque non potest agi ex locato. Respon. interim dum est dubium vtrum teneat vel non, agi potest. vel etiam si sit certum, tamen agitur sicut & agitur pignoratitia actione vbi etiam constat non tenere pignus: vt ff. de pigno. act. l. si rem. j. §. is quoq; secus si ageret rei vindicatine: quia tunc potest excipi: vt supra eo. l. ad probationem. Sed videtur huic. l. contra. ff. de ag. & cẽs. l. litibus. lib. xj. vbi dicit fructus sequestrandos, & de possessione cauendum, si dominum apparebit melius ius habere. per quod patet quòd non statim reddet. Sol. illa hanc corrigit. Vel hic g constabat de locatione: ibi non. sed ab alio forte domino se habere dicebat conductor. vnde cum iste seruitium pro eo vellet potest de hoc iure secum litigare. licet aliàs non posset secum litigare: vt infra in quibus cau. co. cen. l. j. & ij. lib. xj. & infra de agri. & cen. l. cum satis. lib. xj. Vel secundũ Ir. licet domino ibi non restituat statim, tamen non obest ei: quia colonus tenetur probare nihilo minus alterius esse: non eius qui se dominũ esse dicit. Vel ibi loquitur de perpetuo censitis: hic non. & hæc vera. Vel hic possessorio, h ibi petitorio perebatur. nam redditus ibi perebantur, & prædium penes colonum esse volebat. Item secundo est contra. ff. depositi. l. bona fides. vbi deponenti nõ redditur, sed domino vero. Solu ibi petitorio, i scilicet depositi: hic possessorio, conditione scilicet ex hac l. agitur. vel ibi erat lis vel prædo: hic bonæ fidei possessor. Vel ibi incõtinenti paratus erat dominus probare: hic non, arg. ff. ad exhiben. l. ij. §. ibidẽ, quam distinctionem Io. non admittit, quãdo lex expressim ordinat vt prius restituatur possessio: vel causa possessionis prius agatur, & postea proprietatis. k Vel ibi constabat alium dominum, hic non. Item contra. ff. de regu. iur. l. in condemnatione. §. fin. & de excep. doli. l. dolo. Item & ff. de regul. iur. l. inuitus. §. j. & de superficie. l. j. §. quod autem ait. ibi, cui damus actionem &c. Sed illa lin petitorio, non in possessorio intelligenda sunt, cui damus &c. & est ad. l. stam supra de rei vindic. l. ordinarij. & infra de interdict. l. incerti. Sed ibi dicit, hodie constat &c. vt not. infra de edicto diui Hadri. tol. l. ij. ADDITIO. Colligas hic paruã distinctionem ex iuribus in hac glos. allega. dum quæritur, an conductor possit locatori referre quæstionem dominij: quia aut de locatione est dubium, & potest opponi exceptio dominij: vt d. l. litibus. aut constat de locatione: & tunc si locator agit condictione ex hac. l. non potest excipi de dominio, vt hic. si vero agit actione ex eo contractu, tunc aut obiicit cõductor de dominio proprio, & potest: quia illa exceptio perimit totum ius agentis: vel. ad probationem. supra eod. aut obiicit de dominio tertij. & tunc si ille tertius sibi adsistat & agit, & tunc potest: vt. l. bona fides. §. fi. ff. de p. o. alias non potest.

Si conductionis. simplestis fidem: e eiusdem rei gratia factum instrumentum euanuit. f Quòd si quid vestrum in fundo g fuit, vel vi direptum h est: hoc restitui i vobis præses prouinciæ iubebit.

Si soluerem pro colono tuo, & tu mihi promittis per stipulationem: teneris ex fide ex eo quod facto fideiubes. Bald. Vel sic: Vbi mutuum pactum non subsisteret, stipulatio prodest. hoc dicit. Salyc. Vel sic: Pactum coherentia traditionis non vestitur, quando cum tertio & non cum recipiente interponitur. Salyc.

XXVII. Idem AA. & CC. Neroni.

SI tibi, k quæ pro colonis conductî prædij prorogasti, l dominus fundi stipulandi dare spondit: competens iudex reddi tibi iubebit. m ¶ Nam si conuentio placiti fine steterit: n ex nudo pacto perspicis actionem iure nostro o nasci non posse.

Etsi euanuerit instrumentum si exinaniatur debitũ. Bald. Vel sic: Impleta fide conductionis finita agi potest contra locatorem, vt retenta. vel alrepta restituat. Salyc.

XXVI. Idem AA. & CC. Oploni & Hermogeni.

Conductor debet prius domum seu possessionem restituere, quàm de proprietate litigare seu obiicere. b. d. Bald. & Salyc.

XXV. Idem AA. & CC. Epagatho.

SI quis conductionis c titulo agrum vel aliam quancunq; rem accepit: possessionem prius restituere d debet, & tunc de proprietate litigare.

Si conductores, etsi non interuenerint a instrumenta, nõ vxorẽ b conuenire debes. Sane de posteriore tempore quo conductricem ipsam proponis fuisse, adesse fidem precibus tuis probans, pensiones integras ab ea pete.

XXV. Idem AA. & CC. Epagatho.

SI quis conductionis c titulo agrum vel aliam quancunq; rem accepit: possessionem prius restituere d debet, & tunc de proprietate litigare.

Euanescit instrumentum si eximatur debitũ. Bald. Vel sic: Impleta fide conductionis finita agi potest contra locatorem, vt retenta. vel alrepta restituat. Salyc.

XXVI. Idem AA. & CC. Oploni & Hermogeni.

Conductor debet prius domum seu possessionem restituere, quàm de proprietate litigare seu obiicere. b. d. Bald. & Salyc.

XXV. Idem AA. & CC. Epagatho.

SI quis conductionis c titulo agrum vel aliam quancunq; rem accepit: possessionem prius restituere d debet, & tunc de proprietate litigare.

Euanescit instrumentum si eximatur debitũ. Bald. Vel sic: Impleta fide conductionis finita agi potest contra locatorem, vt retenta. vel alrepta restituat. Salyc.

XXVI. Idem AA. & CC. Oploni & Hermogeni.

Si conductionis. simplestis fidem: e eiusdem rei gratia factum instrumentum euanuit. f Quòd si quid vestrum in fundo g fuit, vel vi direptum h est: hoc restitui i vobis præses prouinciæ iubebit.

Si soluerem pro colono tuo, & tu mihi promittis per stipulationem: teneris ex fide ex eo quod facto fideiubes. Bald. Vel sic: Vbi mutuum pactum non subsisteret, stipulatio prodest. hoc dicit. Salyc. Vel sic: Pactum coherentia traditionis non vestitur, quando cum tertio & non cum recipiente interponitur. Salyc.

XXVII. Idem AA. & CC. Neroni.

SI tibi, k quæ pro colonis conductî prædij prorogasti, l dominus fundi stipulandi dare spondit: competens iudex reddi tibi iubebit. m ¶ Nam si conuentio placiti fine steterit: n ex nudo pacto perspicis actionem iure nostro o nasci non posse.

d Ista sequitur sal. hic. e Verũ est secundum Iac. de Arct. & Ang. hic. f Iste intellectus reprobatur secundum Bar. Ange. & Salyc. hic. & est tex. in cõtrarium in l. qui rẽ. ff. depos.

g Hanc tenent Cy. B. et Ang. hic. & idem Bar. in l. cõtraria.

h Vsum. neue Lo. h Ang. sic. Vsucapere potuerit. Hartf. versus ẽ sal. sic dicit quòd depositus opponit nõ sibi dominiũ tertij. sed tãtùm retinet. Sic quando quis fit dominus quarũ quis fit colonus. & opponit tibi pactum quòd dominus tertius ratificauit. Salyc. Idem hic. Ioan. Bal. & Ange. dicunt prædicta glo. j.

i Non. sed in. l. seq. & ff. de pact. l. si conuentione. & ff. de rei vind. l. si alienam. & l. ij. §. ibidẽ. quam distinctionem Io. non admittit, quãdo lex expressim ordinat vt prius restituatur possessio: vel causa possessionis prius agatur, & postea proprietatis. Vel ibi constabat alium dominum, hic non. Item contra. ff. de regu. iur. l. in condemnatione. §. fin. & de excep. doli. l. dolo. Item & ff. de regul. iur. l. inuitus. §. j. & de superficie. l. j. §. quod autem ait. ibi, cui damus actionem &c. Sed illa l in petitorio, non in possessorio intelligenda sunt, cui damus &c. & est ad. l. stam supra de rei vindic. l. ordinarij. & infra de interdict. l. incerti. Sed ibi dicit, hodie constat &c. vt not. infra de edicto diui Hadri. tol. l. ij. ADDITIO. Colligas hic paruã distinctionem ex iuribus in hac glos. allega. dum quæritur, an conductor possit locatori referre quæstionem dominij: quia aut de locatione est dubium, & potest opponi exceptio dominij: vt d. l. litibus. aut constat de locatione: & tunc si locator agit condictione ex hac. l. non potest excipi de dominio, vt hic. si vero agit actione ex eo contractu, tunc aut obiicit cõductor de dominio proprio, & potest: quia illa exceptio perimit totum ius agentis: vel. ad probationem. supra eod. aut obiicit de dominio tertij. & tunc si ille tertius sibi adsistat & agit, & tunc potest: vt. l. bona fides. §. fi. ff. de p. o. alias non potest.

Si conductionis. simplestis fidem: e eiusdem rei gratia factum instrumentum euanuit. f Quòd si quid vestrum in fundo g fuit, vel vi direptum h est: hoc restitui i vobis præses prouinciæ iubebit.

Si soluerem pro colono tuo, & tu mihi promittis per stipulationem: teneris ex fide ex eo quod facto fideiubes. Bald. Vel sic: Vbi mutuum pactum non subsisteret, stipulatio prodest. hoc dicit. Salyc. Vel sic: Pactum coherentia traditionis non vestitur, quando cum tertio & non cum recipiente interponitur. Salyc.

XXVII. Idem AA. & CC. Neroni.

SI tibi, k quæ pro colonis conductî prædij prorogasti, l dominus fundi stipulandi dare spondit: competens iudex reddi tibi iubebit. m ¶ Nam si conuentio placiti fine steterit: n ex nudo pacto perspicis actionem iure nostro o nasci non posse.

Cassimpositis depositario.

l. in condemnatione. §. fin. & de excep. doli. l. dolo. Item & ff. de regul. iur. l. inuitus. §. j. & de superficie. l. j. §. quod autem ait. ibi, cui damus actionem &c. Sed illa l in petitorio, non in possessorio intelligenda sunt, cui damus &c. & est ad. l. stam supra de rei vindic. l. ordinarij. & infra de interdict. l. incerti. Sed ibi dicit, hodie constat &c. vt not. infra de edicto diui Hadri. tol. l. ij. ADDITIO. Colligas hic paruã distinctionem ex iuribus in hac glos. allega. dum quæritur, an conductor possit locatori referre quæstionem dominij: quia aut de locatione est dubium, & potest opponi exceptio dominij: vt d. l. litibus. aut constat de locatione: & tunc si locator agit condictione ex hac. l. non potest excipi de dominio, vt hic. si vero agit actione ex eo contractu, tunc aut obiicit cõductor de dominio proprio, & potest: quia illa exceptio perimit totum ius agentis: vel. ad probationem. supra eod. aut obiicit de dominio tertij. & tunc si ille tertius sibi adsistat & agit, & tunc potest: vt. l. bona fides. §. fi. ff. de p. o. alias non potest.

CONductores.] C A S V S. Si conducis à me rem aliquam, vel A precario concedo tibi rem aliquam, finito tempore conductionis debes mihi reddere si viuis, aut hæredes tui si non viuis. Si autem tu aut tui hæredes differant vsque ad sententiam definitiuam: competens iudex non solum in re, sed in æstimatione rei debet te condemnare.

a *Precario*. sic de vtroque loquitur alia, quæ dicit idem. ff. vnde vi. l. non ab re. & quę hic desunt, ibi supple.

b *Volentibus*. scilicet iure: vt ff. l. proxi.

c *Æstimationem*. res petitur actione locati: vt ff. eo. l. videamus. §. qui vinum. & l. si cui. §. qui seruum. sed hæc æstimatio condictione ex hac. l. proponēda est post definitiuā sententiam secūdum quosdā, vt innuit hæc lex: nam tunc demum est in obligatione. sed Io. dicit etiam ante, scilicet sub illa cōditione si dilluerit, restituere vsque ad sententiam. sed obiicitur. ff. de iudi. l. non quemadmodū. Sed respōderur, ꝙ illud est verum in principali[b]; sed hæc æstimatio est accessoria.

Licet.] C A S V S. Leges aliorum imperatorum prohibebāt milites cōducere prædia aliena ne locatoribus & aliis vicinis essent iniuriosi. veruntamē quia. ll. illæ in multis circumueniebant: ur, Iustinian[a] imponit pœnam militibus contra facientibus: & dicit ꝙ si aliquis miles conduxit rem alienam, ipso iure sit infamis, & perdit gradum militiæ: & ex illa locatione non datur actio locatori vel conductori.

d *Principes*. vt C. eo. l. milites. cū suis concor.

e *Procurandas*. id est reficiendas.

f *Constitutionis*. id est constituti.

g *Procurandos*. i. defendendos armis.

h *Conuertere*. atrocitatē.

i *Optionibus*. id est, qui diuersis tēporibus militabant pro mercede. Vel dic optionibus, id est electionibus, aliàs opinionibus: vt in authen. vt nec ma. & auiæ. §. quod autem. coll. viij.

k *Saltem in posterum*. iusmodi controuersiā sacris iussionibus interdictam crediderit commouendam: si priuatus est, acriter cæsus exilij subeat pœnā: si militat, decem librarum auri dispendio feriatur.

Qui rem conductam non restituit ante condemnatoriam sententiam, postea tenetur etiam ad eius æstimationem qua fuit tempore. h. d. Bal. idem Saly.

XXXIII. Idem. A. Sebastiano præfect. prætor.

CONductores alienarum rerū, seu alienam cuiuslibet rei possessionem precario[a] detinentes, seu hæredes eorum, si non eā dominus recuperare volēribus[b] restituerint, sed litem vsque ad definitiuam sententiam expectauerint: non solum rem locatam, sed etiam æstimationem[c] eius victrici parti ad similitudinem inuasoris alienæ possessionis præbere compellantur.

Signa imperialia dicuntur victricia, hodie debet imperator in Italia verecundari de tanta fama, quæ tenet gloriam nominis, sed non hominis. & licet in suo imperium, dico in Italia: nō in sua maiestate consistit nō potest: vt in authen. quem ad. oportet. §. fin. col. i. Bald. vel sic: Milites prohibētur à conductione rerum alienarum, aliàs tam ipsi, quàm locatores puniuntur pœna hic scripta vel inserta: & quilibet potest eos accusare. Salycet.

XXXIIII. Imp. IVSTINIANVS A. ad Senatum.

LIcet retro principes[d] multa de militibus qui alienas possessiones vel domos conductionis titulo procurandas[e] suscipiunt, sanxisse manifestum est: tamen quia res sic est contempta, vt neque interminationis sacratissimæ constitutionis[f] milites memores, ad huiusmodi sordida audeant venire ministeria, & relictis studiis publicis, signisque victricibus, ꝙd cōductiones alienarū rerum prosilire, & armorū atrocitatem non in hostes ostendere, sed contra vicinos, & forsitan etiam aduersus ipsos miseros colonos, quos procurandos[g] susceperint, conuertere: [h] necessarium duximus ad hanc satratissimam venire constitutionem, altius & plenius huiusmodi causam corrigentes. ꝙ Iubemus itaque omnes omnino qui sub armis militant, siue maiores, siue minores, (Milites autem appellamus tā eos qui sub excellis magistris militum tolerare noscūtur militiam, quàm qui in vndecim deuotissimis scholis taxati sunt, necnon eos qui sub diuersis optionibus[i] fœderatorum nomine sunt decorati) saltem[k] in posterum ab omni conductione alienarum rerum temperare:

¶ Sciturosquod ex ipso contractu ab initio sine aliquo facto vel aliqua sententia cadant militia,[l] & non sit regressus eis ad pristinum gradum, neque beneficio imperiali, neque consensu vel permissu iudicis, sub quo tolerandam sortiti sunt militiam. ne dum alienas res conductionis titulo esse gubernandas existimant, suas militias suamque opinionem amittant, ex militibus pagani, ex decoratis infames cō stituti:[m] & quod post huiusmodi conductionem, (quam penitus interdicimus) à publico fuisse perint,[n] & hoc[o] sine aliqua mora vel procrastinatione reddere compellantur: Sciturisque & ipsis, qui suas facultates post hanc legem eis ad conductionem permiserint, nostra lege eorum conamine violata, quòd nulla eis exactio cōtra eas cōgedatur: vt[p] qui alieni appetens constitutus[q] militem procuratorem elegerit,[r] & à suis cadat reditibus[s]. ¶ Pateat autem omnibus huiusmodi copia apud comperentes iudices accusationis: vt qui in hac causa delator existat, laudandus[t] magis quàm vituperandus intelligatur: pœna quam contra milites nostrorum præceptorum contēptores, & ipsos qui eis conductiones rerum ad se pertinentium permiserint, statuimus, in futuris causis obtinente.

l *Cadant militia*. ipso iure.

m *Infames constituti*.

n *Susceperint*. nole stipt diorū vel alimētorum.

o *Et hoc*. id est, non solum à militia cadent, sed etiam hæc percepta reddēt, & hoc condictione ex hac. l. vel condictione indebiti.

p *Vt*. id est sicut.

q *Constitutus*. f. actor qui alienum petit, sibi tamen debitum.

r *Elegerit*. cedēdo ei actionē, quod est vetitū: vt C. ne lice. po. l. ij. & ij.

s *Et à suis cadat reditibus*. ille qui cessit. Vel dic, qui locauit. & facit in authen. de eccles. titu. §. antepe. col. ix.

t *Laudandus*. sic. C. de epis. & cle. l. nulli. in fi.

TITVLVS LXVI.

DE IVRE EMPHYteutico.

Videbatur contractus emphyteuticus similis locationi, sed non est: vt infra. de loca. & con. §. adeo. & ideo titu. de locato ponitur vicinus tit. iste.

ADDITIO. *Et sic contractus emphyteuticus hoc pacto. non ab initio datur certa quantitas pecuniæ, deinde constituitur modica annua pensio in recognitionem patris directi dominij, quàm in fructuum percipiendorum recompensationē. ita dicit Iason de Mayno in l. i. §. eodem.*

IVS.] C A S V S. Emphyteuticus contractus, id est melioratio-nis, neque est venditio neque locatio &c. & si quis in non modicum tempus, imo in perpetuum concedit mihi fundum vt faciam domum, vt ibi plantem &c. & redicum sibi annuum reddam: & si inter me & dominū fiat aliquod pactum, illud seruandū est. verbi gratia: Si cōueniat scripturæ interueniente, ꝙ si flumē auferat tortū fundū, vt dānū princat ad aliquē nostrum. Si verò nō conuenit, distinguitur: aut totus fundus periit, aut pars fundi. primo casu dānū respicit dominum: secundo casu me emphyteutam.

Ius emphyteuticarium. id est, contractus emphyteuticus: qui qualiter fiat, habes instit. loca. §. adeo. Circa quē contractum sunt tria naturalia siue tacita pacta. Primum habes in fi. huius. l. Secundum habes infra. eo. l. ij. §. i. Terti-

Ius emphyteuticarium. vide plura in l. i. §. eodem.

Estimatio.

rium habes. ff. eo. l. fin. §. j. Et cū dicit iste textus. ius emphyteuticarium: ex hoc patet quòd emphyteuta habet ius in re, per quod à locatore differt: vt ff. de leg. j. l. si domus. §. fin.

a *Neque conductionis*. quia nō solet locatio &c. vt ff. loca. l. non solet. ar hic sic trāsit vtile dominiū, & naturalis possessio & ius constituitur in re: vt ff. si ag. vec. l. j. §. fin. Item hoc ius in rebus soli tātum constituitur.

b *Alienationis*. quia hic ex quibusdam causis posset res auocari: vt infra eod. l. ij. & si. Item quia dominium, scilicet directum remanet penes dominum, sed alienatio est actus per quem dominium transfertur: vt ff. de fund. do. l. j. Item in venditione est precium, & certum, & in quantitate, hic autem & in specie, & præterea per singulos annos soluitur: vt instit. de contrahen. empt. §. precium. & § . seq. & loc. & condu. §. adeo. Item hic necessaria est scriptura: vt hac l. quod in alienatione, vel locatione non est opus, & in multis alijs: vt cu riosus lector poterit reperire. Sed opponitur: quia etiam alienationis vocabulo cōtinetur, sci licet donatio in emphyteuticum: vt in authen. de non alie. §. alienationis. coll. ij. & supra de reb. alie. non alie. l. fin. quæ sunt contra. Solu. non continetur appellatione alienationis si prone, & stricte accipias, vt est dominij translatio: vt hic: sed large sic, vt ibi.

Alienationis. vide plura in l. i. §. eodem.

c *Conceptionem*. in animo contrahentium, vel in verbis.

d *Definito tempore*. scilicet in lege, hoc est obseruationem specialiter definitam.

e *Cautela*. pura pacta.

f *Super omnibus vel etiam fortuitis casibus*. veluti de euictione, & de alienatione, & cæteris causis.

g *Scriptura*. N. o. hunc contractum fieri debere in scripris: a sic & aliàs: licēt cōtra regulariter: vt not. C. de pac. l. pactum quod bona. Vel die hoc dici de pactis, non de contractu. Vel nō prohibet sine scriptis fieri, licet dicatur fieri in scriptis. ADDITIO. Et sic nota contractum emphyteuticum posse fieri sine scriptura, quod approbat consuetudo, teste Bart. hic.

h *Custodiri*. per condictionem ex. l. ista Zenonis, vel præscriptis verbis.

i *Ingrauebat*. id est eueniebat.

k *Particulare*. scilicet medietatis: ar. ff. de verb. sig. l. nomen filiarum. §. portionis. & de v. sufru. l. etiā partis secundū M. quod B. non placet. Sed dicit particulare dum nō sit totius rei, id est dūmodo non sit tota res extincta, quamuis maior pars perierit, damnum periret ad emphyteuticariū: vt infra. loca. §. adeo. in fi. §. alioquin non complecteretur omnes casus hæc. l. quod facere vult, cū subditur aduersatiua, sin vero particulare &c. hoc placet. Sed videtur distinguendum: vt ff. de cōtraheu. empt. l. domum. Sed ibi ante contractū periit. si vero post, semper esset emptoris periculum, vt in venditione: vt instit. de contrahen. empt. §. cum autē. Item contra. huic dicto. ff. de allu. & pallu. l. ij. sed est speciale in tributis, vt aucto vel deminuto prædio augeatur vel deminuatur pensio: vt ibi.

Particulare. vide plura in l. i. §. eodem.

l *Emphyteuticarius*. quia emolumentum si quod accessit, forte iure alluuionis, ad eu spectat. Sed quid econtra si augeatur res, an augeatur pensio? Respon. ꝙ potest distingui sit apparens vel latens augmentū, vt alluuionis ad instar fructuarij. vt ff. de vsu fruct. l. item si fundi. §. sed si insulam.

Emphyteuticarius. vide plura in l. i. §. eodem.

IN *emphyteuticarijs*.] C A S V S. Dictum est. §. ad quē debet spectare periculum rei daræ in emphyteusin. hic dicit ꝙ pacta si quæ fiant, siue sint de natura cōtractus siue de extrinsecis, debeant seruari. & si non fiant, debet emphyteuta soluere singulis annis pēsionem, & debet reddere apochas domino, in quibus confitetur se soluisse: & si in solutione per triennii cessauerit, dominus potest eu expellere, nec ei resistere poterit dicendo se fundum meliorasse, & posuisse emponemata, id est aliqua ædificia, allegādo quòd dominus pœnæ se subiecerit si emphyteutā expelleret. Itē nec emphyteuta poterit obiicere domino quòd pensionem non petit, quia offerre debuit. & si dominus nolit accipere, debet cōsignare & deponere.

Pacta emphyteutica seruanda sunt: quibus cessantibus seruanda est natura contractus, quæ est vt si per triennium canon non soluatur, possit dominus expellere emphyteutam, nisi stererit per dominum, & emphyteuta depositerit cessum. Bald. Vel sic: Pacta inita inter dominum & emphyteutam, sunt seruanda: & maxime super reiectione emphyteutæ. Et si de eius reiectione nihil fuerint conuentum, potest expelli si non soluerit per triennium, nulla meliorationis vel alienius pœnæ habita ratione: nisi per dominum steterit, quo minus solutionem receperit, & emphyteuta consignauerit, & deposuerit. Salycetus.

m *Pactiones*. præter illas quæ ex natura rei contractus tacite intelliguntur.

n *Capitulis*. scilicet vel super interitu: vt supra l. proxi. vel alienatione: vt ff. l. proxi. vel super aliis, vel etiam super reiiciendo emphyteutam, puta si non soluat per quinquennium vel decennium, vt subiicit & de reiectione. &c.

o *Apochas non præstiterit*. id est pensio soluebatur domino, & fundo, & emphyteuta qui suscipiebat a prochā à fisco, id est cōfessionem de soluto: vt ff. de fi. instru. l. plures. debebat eam domino dare in vno quo que anno, aliàs si nō redderet per triennium, expelli poterit, vt hic. & hoc ea ratione, quia posset esse quòd res ad dominū rediret, & sic eus peteret ctiā præteritas functiones: vt ff. de publi & l. imperatores. in princ. Si ergo habuit dominus apochā ab emphyteutam emphyteutæ à publicano. tuebitur se contra eundem publicanum. Vel die apochā cum subscriptione suā: vt d. l. plures. vel die apochā cum subscriptione suā: vt C. de fide. & l. fin. ff. de pac. l. pactum. & C

annorum quibus est cessatum, an amodo poterit deijci? Respō. non, ar. ff. de lege commiss. l. post diem. Duorum enim alterum poterat facere dominus, vel deijcere, vel pensionē petere: vt in auth. de ali. & emphy. §. si vero quis locator. col. ix. eligendo ergo vnum, alteri renunciasse videtur: vt d. l. post diem. & l. si fundus. §. j. in eo. titu. Item quis probabit, vtrū emphyteuta se solutū sse, an dominus sibi non fuisse solutum? Respon. emphyteuta: vt argu. ff. de proba. l. j. quod faciet per testes, b vel instrumenta, vel cōfessiones. Vel quòd tribus continuis annis proximis soluerit. per quod præsumitur retro soluisse semper: vt j. de agrochis pu. l. pe. lib. x. Item quid si emphyteuta promisit pœnam si non soluerit pensionem, an poterit deijci? Videtur quòd non, quasi per pœnam renunciauerit dominus deiectioni. ar. j. de pac. con. l. fin. Tu dic contra, c ne quod fauore domini, scilicet pœna, est introductum & cc. ff. de legi. & sena. l. quod fauore. & d. l. j. de pactis cō. loquitur in priuilegijs, quæ facilius quàm iura communia tolluntur. Sed tamen vtrunque, scilicet eum deijcere, & pœnam petere nō potest, nisi hoc actū sit vtrunq; possit fieri: vt ff. de excep. dol. l. apud Cels. §. Labeo. & §. de trāsac. l. cum proponas. & de verb. obli. l. ira stipulatus, in fi. Itē si semel pœna est exacta, si iterum stet per aliud triennium ꝙ non soluat, an iterū poterit exigi? Respondeo nō: d vt arg. ff. de arb. l. si duo. §. fi. Nec obstat etiam si sit dictū rato manente contractu: quia nō cōprehendit pœnæ stipulationē: quia non est contractus: vt ff. de exceptio. dol. l. apud Celsum. §. Labeo. nisi expresse esset dictum, rato manente &c. vt quotiēs cessaueris: toties in pœnā incidas: vt d. l. si duo. §. fi. Item si promisit pœnā rato manente &c. & petijt pœnam, & vult nihilo minus deijcere, an potest? Respon. sic. farg. ff. de trāsac. l. qui fidem. & l. pacto. & §. de pactis. l. cū proponas. ij. In fauorem enim domini dictū est q; cōtractus debeat ratus manere. & pro hoc est arg. ff. de reg. iur. l. cū par. & §. de trāsac. l. si quis maior. Item quid si emphyteuta faciat aliū emphyteutam vnū vel plures, & cessant in solutione canonis: quod auxilium datur domino? Quidā dant ei condictionem ex. l. Ioan. dicit quod vindicat dominum sub à secūdo emphyteuta. & si ille excipiat de iure emphyteutico, ꝙ replicet: quia non debet ei fides seruari. &c. vt §. de pactis. l. cū proponas. ij. & ff. vsufructua. quemadmodum ca. l. si vsusfructus nomine. Sicque poterit cōsequi pensiones. Item quid si aliquis nō emphyteuta possidens fundū pro quo. xl. annis soluit pensionē, deijciatur nūc? Respō. nō potest deijci: sed præsumo emphyteuticū cōtractū celebratū fuisse: vt arg. j. de fūdis patrimo. l. fi. & l. ius emphyteutici. li. xj.

c *Emponemata.* aliās emphynemata exponunt aliqui, id est ædificia, vel sunt meliorationes.

b *Vel pœna opponenda.* promissa à domino si emphyteutam expelleret: vt ff. loca. l. quæro. §. inter. Et dic ꝙ emponema Græcè, Latine dicitur melioratio: vt hic dicit, & j. l. proxi. in princ.

c *Cautum est.* vt j. de contrahen. stipu. l. magnam. & facit. ff. de vsur. l. pecuniæ. §. vsurarum. & ff. de ali. leg. l. libertis. §. manumissis. & ff. de leg. com. l. si fundus. §. fina. Fallit tamen in casu, vt in operis libertorum; quæ videntur debere peti coram iudice ad hoc vt stipulatio committatur: vt ff. de operis liber. l. cum patronus. Vel ibi non fuerat dies præfinitus. Sed quo tempore anni fiat solutio? Respon, secundum quod actum est aliās etiā inter tres vices poterit solui, dummodo ante kalendas Ianuarij: vt j. de colla. fun. pa. l. placuit. lib. xj.

*Hanc etiā sequitur omnes doctō. indistinctē. prout refert hic la. xliij col.

*emphytemnosa.

b *Hanc sequuntur omnes dom. pro Fol.*

Proprie rapiendo: sed bene lar. Bald. Ab. & Salyc.

d *Hanc vn. partem sequuntur omnes doctores.*

e *Cū glo. tamen communiter omnes doctos. secundū distinctionem quā refert hic la. xliij col.*

f *Hanc vij. partem gl. sequuntur omnes doc. indifferenter pro vt refert Ias. hic col. lxiij. Emponema quid dicitur.*

meliorationis, vel eorum quæ emponemata[a] * dicuntur, vel pœna opponenda: [b] sed omnimodo eo (si dominus voluerit) repellendo, neq; prætendēte ꝙ non est super hac causa inquietatus: cum neminē oporteat cōuentionē vel admonitionē expectare, sed vltro sese offerre, & debitū spōtanea voluntate persoluere, secūdum quod & anteriore lege nostri numinis generaliter cautū est. [c] ¶ Ne autē ex hac causa dominis facultas ojatur emphyteutas suos repellere, & reditum minime velle suscipere, vtex huiusmodi machinatione triennio elapso, suo iure is qui emphyteusin suscepit, cadat: licentiā ei cōcedimus: attestatione præmissa, pecunias offerre, hisq; obsignatis, & secundum legem [d] depositis, minime deiectionis timere periculum.

Emphyteuta potest ius suum vendere vel non secundum tenorem pactorum. cessante autem super hoc pacto, dominus est requirendus, an velit emere pro tali precio, quod ab alio inueniur: & expectandus est per duos menses. C

Et *secundum legem*: ita quòd amodo in suos vsus non conuertat: vt ff. de vsu. l. accepram. & j. qui potio in pign. ha. l. j. Sed videtur quòd sola oblatio sufficiat, cum velit pœnam cuitare tantum. quod quidam dicūt. arg. j. de suscep. & arca. l. j. li. x. & j. de cōdit. insert. l. fi. & ff. de arbitris l. Celsus in fin. Hic ergo subaudies depositis, scilicet maxime. Alij dicunt ꝙ est hic speciale vt sola oblatio non liberet. etiam à pœna committenda. Sed quid si ille qui soluere debuit, ignorauit, quia hæres est acceptoris: vt ff. de regu. iur. l. qui in alterius. & sic non soluit: an possit deijci? Respondeo, de stricto iure sic: vt ff. de verb. oblig. l. cū filius. §. in hac. & l. ad diē. & ff. de nautico fœnore l. fi. sed dabitur restitutio ex clausula generali. ff. ex qui. cau. maio. l. j. in fi. Sed de æquitate non potest dici: quia non cedit tempus ignoranti: vt ff. quod vi aut clam. l. semper. §. hoc interdicto. & ff. de calum. l. annus. & de ædil. edi. l. cum sex. & ff. quando ap. fit. l. j. §. dies. & ff. si quis iuge. esse di. l. ij. sed in illis legibus de vtili anno dicitur & facit ad finem huius. l. j. de pigno. l. creditor.

Emphyteuta emphyteusin si vult vendere, alias requirendus est consentire.

aliàs an vero ius expectare consensum non opor. teat: satis. mus cre.

CVm.] CASVS. Accepi ab aliquo fundum in emphyteusin ad non modicum tempus: ædificaui in eo fundo: volo ædificiū vendere: quæritur, an possim? Dicitur quòd sic, si hoc contineatur in instrumēto emphyteuseos. Si nihil dictum sit, non possum sine consensu domini: nec etiam ius si quod habeam in re, non habita voluntate domini vendere possum. & si volo vēdere, debeo denūciare domino. & si dominus velit tantū dare quantū alius, ille præferatur. Et si intra duos menses dominus nolit emere, potero vēdere cuicunque voluero: non tamen illi, cui dominus prohibuerit vēdere: puta quia dixit: do tibi fundum in emphyteusin hac lege, ne liceat tibi vendere domū, si domum ædificaueris, Titio. Si vero alij vendidero, dominus non poterit contradicere tunc: immo emptorem necesse habet in possessionē mittere, non per procuratorē, sed per seipsum, vel per literas suas, per quas ostēdat se velle ipsum mitti in possess. dirigendas in ciuitate magistro census, vel in prouincia præsidi prouinciæ, qui emptorem ducat in possess. & pro hac inductione, vel renouatione contractus emphyteuseos, non plus habebit dominus: quàm quinquagesimam rei datæ in emphyteusin. Sin autem dominus hoc modo post duos menses facere noluerit: licētia datur ex hac l. ipsi emphyteutæ, emptorem ducere in possessionem domino inuito. & si aliter fiat quàm hac l. continetur, ego eadam à iure.

c *Volumtate.* tacita quasi ex natura contractus.

f *Emponemata.* inde est emponematographi: de quibus dicitur j. de decur. l. si quos. lib. x. dabātur enim olim sterilia in emphyteusin sola: quia diligentia emphyteutæ fiebant fertilia: sed hodie ad id ventum est, vt omnia dentur; in ecclesiasticis autē dantur, quæ congrua videtur œconomo: vt §. de sacrosan. eccl. authen. perpetua. & authen. si quas. Accursius.

g *Consensum.* scilicet expressum.

h *Deperditum est.* nec adiunc testes, qui probent amissionem. & quod in eo continebatur, immo ipsum pactū; alioquin aliud esset: vt §. de fide instru. l. in exercendis. Vel secundum quosdam ideo, quia scriptura tantum probatur, quod nihil est: quia etiā tunc sufficeret probari interuenisse instrumentum & amissum, & quod in eo continetur: vt. §. de fide instru. l. emancipatione.

i *Aliis vendere.* vendere, & ius emphyteuticum trāsferre, idem est, secundum quosdam. Sed an donare? Ir, quòd non; quia de alienatione hic fit mentio. Sed certe immo potest etiā sine do-

Contenti sunt tenere. Bar. hic nō addunt. dū. l. & hoc videtur ve-

mini consensū: vt j. de fun. par. l. j. lib. xj. & institu. loca. §. adeo. & ar. infra de præd. curialium. l. fin. a Item an pignorare? & idem dicain quod in dono: vt ff. de pign. actio. l. tutor. §. fin. & de pigno. l. lex. Sed cum donat, qualiter dominus petet pensionem à secundo emphyteuta? Respon. proponat rei vindicationem nisi soluat pensionem: vt ff. vsufruct. quemadmodum ca. l. si vsusfructus nomine. Item an in venditione debeat contineri, saluo iure dominij: an simpliciter quòd ius emphyteuticum vendat? Puto alterum sufficere. Item si primus emphyteuta vēdiderit, & secundus velit nunc vendere, cuius exquiratur consensus, domini, vel emphyteutæ primi? Quidam dicunt emphyteutæ primi; quia ab eo causam habet. Tu dic domini: quia hæc lex dicit domini consensum requiri. & primus emphyteuta definit dominus esse alienando, nec possideat ciuiliter, nec naturaliter: vnde eius non est quærenda voluntas. Præterea à domino qui induxit eum in possessionem, videtur habere causam: argumentum ff. de religio. l. j. §. j. & ff. ad Syllanianum. l. j, §. j. & supra deposi. authent. sed iam cautum est. ADDITIO. Istam glossam sequitur Barto. Baldus, & Salycetus, & est de mente aliorum.

Emphyteuta emphyteusin si vult vendere, alias requirendus est consensus.

a *Accipere.* confirmando.

b *Vetari.* apponitur enim quandoque in contractu emphyteutico, ne Titius, vel Seius, vel alia persona, quam nominat, debeat accedere ad emptionem illius rei: Vel die b de hoc vt dicitur supra titu. j. curialis. & l. milites. & l. licet. & §. de sacrosan. eccle. authen. quibuscunque. Item ad hoc supra de contrahen. emptio. l. dudum

Illa secunda intellectus videtur magis placere Bar. Bal. Saly. & latius primus se verus.

c *Transponere.* permutando.

d *Non contradicere.* scilicet consensum dominum.

e *Per se.* sic supra de his qui ve. æta. imp. l. ij. & j. de decur. l. nullus qui nexu. lib. x.

f *Per depositionem.* id est qualemcunque scripturam, qua ostendat se velle ius dominum emphyteutam suscipere.

g *Per attestationem.* id est scripturam cum testibus.

h *Partem precij.* quando venditur.

Alias secundum Bal. Sal. & Ias. est de mente aliorum.

i *Assignationis.* quando alio titulo transfertur, & hoc dicitur hic pro renouatione dari.

k *Accepere.* à nouo emphyteuta.

l *Versa vice.* scilicet emphyteuta.

m *Cadat.* ipso iure. d Quicquid ergo contra legem istam fiat, poterit dominus rem vindicare. aliud in fructuario: e vt ff. de vsufructu. l. qui vsumfructus.

Contenti sunt tenere Bar. hic nō addunt. dū. l. & hoc videtur ve-

Emphyteuta emphyteusin si vult vendere, alias requirendus est consensus.

Illa secunda intellectus videtur magis placere Bar. Bal. Saly. & latius primus se verus.

Alias secundum Bal. Sal. & Ias. est de mente aliorum.

Continuatio.

partem precij, h vel æstimationis i loci qui ad aliam personam transfertur, accipere. k ¶ Si autem nouum emphyteutam, vel emptorem melioratiōnis suscipere minimè dominus maluerit, & attestatione facta, intra duos menses hoc facere supersederit: licere emphyteutæ, etiā non consentientibus dominis ad alios suum ius, vel emphyteumata * transferre. ¶ Sin autem aliter fuerit versatus, l quàm nostra constitutio disposuit, iure emphyteutico cadat. m

Codicis domini IVSTINIANI sacratissimi principis ex reperita prælectione Liber quintus.

TITVLVS I.

DE SPONSALIBVS, ET arris sponsalitiis, & proxeneticis. n

Dissolutis sponsalibus de futuro, licitum est alij nubere. Baldus.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Annonariæ.

LIj desponsata o renunciare conditioni, & nubere alij, non prohibetur.

Sponsa sponsum absentem tenetur per biennium expectare: quo elapso, alteri nubit impune. Bald. Vel sic comprehendendo vtramque lectionem. h. d. Sponsa per verba de futuro, debet expectare sponsum vsque ad tempus conuētum: & si non fit conuentum, vsque ad tempus legitimum, intra quod illa non veniente potest iure sine meti arrarium alij nubere. Saly.

II. Impp. CONSTANTIVS. A. & CONSTANS: c. ad Cælium Probinum præfectum vrbi.

SI is qui puellam suis nuptiis pactus est; intra biennij exequi nuptias, in eadem prouincia p degens, supersederit: eiusque spatij fine decurso, in alterius postea coniunctionem * puella per uenerit: nihil fraudis q ei sit; quæ nuptias maturandò, vota sua diutiùs eludi non passa est.

Conuentio nem.

p *Sis. In eadem prouincia.* sed si alia, post tres annos: vt j. de repu. li. j. & hoc si absens sit exprobabili causa tātum. si vero absens sit ex probabili & necessaria causa: expectatur donec adsit: vt ff. eod. l. sæpe. quæ est contra.

q *Nihil fraudis.* i. damni, neque in pecunia, neq; in fama. Veteres enim pro dāno & c. vt ff. de ædil. edic. l. cū autē. §. excipitur. ADDITIO. Circa huius. l. materiam vide ca. de illis. & cap. sicut ex literis. & quæ ibi notantur per glos. & doctores extra eō.

n Proxenetelcis. *f id est fabriis quæ dantur proxenetis: vt ff. de proxeneti. l. ij. sed de hoc nihil dicitur in nigro. Accursius.*

Proxenetica quæ dicantur.

f Alcia. hisp. disputet. c. 22. legit pro xeneticis, quæ vide.

a ARris.hæc eadem pignora vocantur:vt infra tit.j.l.j.
b *Restitui*. pœna ex vtraque parte cessante.
c *Nuptiæ*.quæ nunc promittuntur tempore sponsaliorum.
d *Defuncta persona*. interueniente osculum , vel non: licet in donatione propter nuptias secus:vt infra ti.ij . l.si à sponso.committebatur ergo hoc.

casu pœna hæredi . sic & infra titu.ij . l. cum veterum.
e *Præbuit* . & ideo tunc amittit arras.

Obligationem purificatam,sequentis casus occursu non resolui.secus in obligatione purificanda.Baldus.Vel sic: Casus non facit quem perdere arras sponsalitias, nisi culpa illius casum præcedat.quod nota.Sal.

SI *pater* .] CASVS. Pater de filiæ nuptiis si pactum fecerit, post eius mortem filiæ tutor vel curator non potest transigere, vel mutare quod pater fecerat.
f *De filiæ nuptiis* . de tali , quem iure recusare non poterat: vt ff.eo.l. sed ea quæ.
g *Eorum* . habita ratione vel comparatione eius quod pater fecit, & quod tutor vult. & sic non obstat .ff. de verbo. obli. l . Titia . j. respon.
h *Destinatum*. aliàs destinatum: & aliàs definitū. & hoc nisi puella iure recuset , sicut est in tutore . ff. de confir. tu.l . vt iliratem. Accursi *Defensore*. id est tutore,vel curatore.

Tutor,aut curator,non debeat se intromittere de maritanda puella.

k *Commoda* . scilicet pecuniaria tractanda: non autem de maritando eam . in coniunctione ergo puellæ. non quæritur consilium tutoris, sed ipsius puellæ: quæ si cultu verecundiæ non eligat , iudicis erit deliberare : vt infra de nupt . l . in coniunctione.& l. in copulandis.vt ff.eo.l.si puellæ.& ff . de ritu nup . l. sciendū. secundā quosdam . sed aliæ in curatore dicūt. illa , si puellæ . dicit quod ipse solus non potest constituere spōsalia , sed certe cum aliis debet aduocari:vt infra de nup. l.j.Accursius

l *Ipsius fœminæ* . consentiendo tutori vel curatori . & facit ad l. istam infra si nupt. ex rescrip.pe. l.j . & ff.de dudor . & repu . l . Iulianus.

MVlier.] CASVS. Mulier sui iuris constituta, si maior,vel post veniam impetratam arras recepit , & non copulat:in duplum tenetur.Si minor, siue per se, vel tutō. vel cura.fecerit,in simplum.si pater,vel mater,velauus & maiores susceperint,in duplum tenētur. hæc vera,si sine causa desistāt.Si vero aliquod impedimentum emerserit , aut sciebat qui recipit arras, & hoc sibi imputet si ignorabat,reddat quod susceperit.Et de hoc idem in sponso quod in sponsa dictum est quadrupli pœna reiecta, vt fuit olim ; nisi aliter sit ex pacto : cautio vero pœnalis interuenire non potest.

A m *Mulier*.præbens causam vt nuptiæ non celebrentur.
n *Quod accepit*.seruatur ergo ipso iure illæsa minor à pœna. vel dic,præhabita in integrum restitutione.
o *Per tutorem*. quia qui per alium accepit &c. vt ff.de administra.tuto.l.ita autem.§.gessisse.

Prouisio paterna circa liberos,est maioris efficacie,quàm tutoris,etiam si paterna sit expressa per modum vltimæ voluntatis . hoc vltimum tamen non dicit textus.Baldus.Vel sic:Tutor vel curator non poterit dissoluere sponsalia contracta per patrem puellæ,Salyceus.

IIII. Impp. HONORIVS &. THEODOSIVS AA. ad Marianum præfectum prætorio.

SI pater pactum de filiæ nuptiis finierit, & humana sorte consumptus, ad vota non potuerit peruenire : id inter sponsum & sponsam firmum g ratumque permaneat, quod à patre docebitur destinatum: h nihilque permittatur habere momenti, quod cum de sponsore, i ad quem minoris commoda k pertinebant, docebitur fuisse transactum. Per iniquum est enim, vt contra paternam voluntatem, redempti forsitan tutoris aut curatoris admittatur arbitrium: cum plerumque etiam ipsius fœminæ l aduersus commoda propria inueniatur laborare consilium. Data. III. Nō. Nouembr. Honorio. XIII. & Theod. X. AA. Coss.

Qui contraxit sponsalia, & ea non vult exequi: si est ætatis legitimæ,arras quas recepit,restituet duplicatas: si minor, solum quas recepit . Si autem pater, vel auus vel alius ascendens receperunt,& per eos stetit : ipsi restituunt duplicatas, nisi legibus,vel moribus, vel alia ex causa probabili de nouo in nothium peruenta, vel noviter emergente sponsalia non mittantur executioni . & olim erat pœna quadrupli , hodie dupli, nisi partes de quadruplo vel triplo conuenerint: extra quam pœnam partes pacisci non possunt.Baldus.

v. Impp. LEO & ANTHEMIVS AA. Erythrio præfecto prætorio.

MVlier m iuris sui constituta, arrarum sponsalium nomine vsque ad duplum teneatur, id est, in id quod accepit, & aliud tantundem , nec amplius, si post completum vicesimumquintum annum , vel post impetratam veniam ætatis , atque in competenti iudicio comprobatam , huiusmodi arras susceperit . In simplum autem, id est tantummodo in id quod accepit, n si minoris ætatis est: siue virgo , siue vidua sit, siue per se, siue per tutorem o, aut curatorem,vel aliam personam eisdem arras acceperit . Patrem verò, vel matrem legitimæ ætatis constitutos, siue simul, p siue separatim q arras pro filia susceperint:auum etiam , vel proauum, si pro nepte, r vel pronepte , in duplum tantummodo conuenit s teneri . Quæ ita custoditi censemus, si non propter personam, t vel conditionē, v vel aliam causam x legibus vel generalibus constitutionibus y interdictam,futurum matrimoniū constare prohibetur . z tunc enim quasi nullo facto , vtpote sine causa easdē arras præstitas , tantummodo reddi a consequens esse præcipimus. His illud quoque b adiicimus, vt etiam si legibus prohibitæ non sint speratæ nuptiæ: post arras autem sponsalitias sponsa coniugium sponsi propter turpem , vel prodigam, vel impudicam conuersationē, aut religionis c vel sectæ d diuersitatē recusauerit , vel eo quòd quasi vir coitum (ex quo spes sobolis oritur) facere e non potuerit , vel ob aliam iustam excusationis causam : si quidē probatū: fuerit ante datas eisdem arras sponsalitias hoc idem mulierem

Tutor pellam iura re tenere.

B

C

D

mus in ignorante, vt ibi diximus, & ff. de dona.inter virum & vxo.l.cū hic status.§.fi.& infra de inceſt.nup.l.qui contra.& ff. de rit.nupt.l.præfectus.& supra de condic.ob cau.l.j.

b *His illud quoque*.scilicet exceptionibus prædictis. & facit supra de episco.audien.l.si legibus.
c *Religionis*. quia non vult iacere in pennis , vel bibere vinum Accursius.
d *Secte*.quia Patarenus est.
e *Facere*. facit ſ. de repudi.l. in causis. & xxxiij. q.j.cap.j. & ij.

p *Simul*.cum filia.
q *Separatim* . id est siue filia.
r *Pro nepte*. scilicet susceperint.
s *Conuenit teneri* . idem dicam in tutore vel curatore . sic infra vnde vi.l.meminerint. & supra de iudi.l.properandum.§.fi.& infra de ser. fugi.l.quicumque. nam vt patris , sic & tutoris est officium pupillam dotare : vt infra de do. re tenere.
t *Personam*. quia si turpis mercenator , vel similis , & alter nobilis: vt ff. de rit. nup. l. lege. & ſ. de Iudæ.l.ne quis.
x *Aliam causam* . veluti cognationem , vel mortem alterius.
y *Generalibus constitutionibus* . vt in tutoribus & curatoribus: vt infra de interdict. ma. per totum. & deo dicatis: vt supra de episc.& clerici. l. deo nobis. in prin. & de sacro fonte susceptis: vt infra de nup.l.si quis alumnam.
z *Prohibetur*. inter eos qui de facto contraxerunt sponsalia.
a *Tantummodo reddi*. cōdictione ob causam, vel sine causa : & hoc quando ignorauit accipiens : vt supra de condic. ob cau.l.j. aliàs in duplum. ar . infra proxi . §. & hoc in accipiente. in dante autem si quidem ignorauit, prædicto modo repetet: si sciuit, non repetit propter scelus suum, sed fit arra caduca . Alij dicunt quòd etiam rūc repetit, quasi nulla fuerit causa: vt ff. de condic.sine causa.l.fin. Sed illam legem intelligi.

Matrimonium debet esse ab vtroque libere.

vel parētes a ei b cognouisse: sibi debeāt imputare. b Sin vero horū ignari sponsalitias arras susceperint , vel post arras datas aliqua iusta causa pœnitentię intercesserit:iisdē tātummodo reddatis, super alterius simpli pœna liberi custodiantur. Quæ omnia c simili modo etiam de sponsis super recipiendis necne arris præfatis custodiri censemus : quadrupli videlicet pœna , quæ in anterioribus legibus definita d erat , in qua & arrarum quantitas imputabatur , cessante : nisi specialiter aliud ex cō muni consensu inter cōtrahentes de eadē quadrupli ratione placuerit . e ¶Extra definitionē f autem huius legis si cautio pœnam stipulationis continens fuerit interposita, ex vtraq; parte nullas vires g habebit:cū in contrahendis nuptiis libera a potestas h esse debeat.

TITVLVS II.

SI RECTOR PROVINciæ,vel ad eum pertinentes,sponsalitias dederint arras.

Rector prouinciæ vel assessores, etsi ipse præbeat fauorem, perdit arras quas pro matrimonio contrahendo dedit sponsæ reuerti : sed finito officio matrimonium contrahi non est prohibitum.Bald.

I. Imppp. GRATIAN. VALENTINIAN. & THEODOSIVS AAA. Eutropio. P.P.

ISti quis de potestate publica politus atq; honore administrandū prouinciarum, qui paretibus, aut tutoribus,aut curatoribus, aut ipsis quæ matrimoniū contractū-

Cuius, i. gamia. & accipiendi. extra desponsa.

A

B

C

D

a *Vel parentes*.alterius ergo scientia alteri nocet. & sic est contra.ff. de iuris & fac.igno.l. iniquissimum. sed soluitur supra de episco.audien.l.si legibus
b *Imputare*. vt in duplum arram reddāt.scienti enim dōlus &c. vt ff.de act. empt.l.j. in fi. & ff.de reg. iur.l. nemo fraudatur. & supra de transl.l.de fidei commisso.
c *Quæ omnia* . dixit quando mulier accepit arras à sponso , nunc econtra quando sponsus à muliere . & similiter distinguitur in dante & accipiente: vt ē.
d *Definita erat* . nam petebatur, etsi non erat promissa.
e *Placuerit* . non errando . & sic non obstat. ff.si quis cau.l.sed & si quis. §. fin. vel hic specialē. Item no. pœnam stare vsque ad quadruplum , de quo plene diximꝰ infra de sen. quæ pro eo quod interest.l.j.
f *Definitionem* . definitio legis est , arras in duplum reddi , nisi de pœna vsque ad quadruplum placuerit.
g *Nullas vires* . vt & infra de inuti.stip.l.ij.& de verb.oblig.l . Titia. & l. stipulatio hoc modo.& infra de nup.l.neque ab initio.
h *Potestas*.prætet quàm à duplo arrarum , vel à pœna quadrupli pacto comprehensa , ne sibi ipsi contrahendi.at , vt hic proxime dixit . & infra tit.j. l.j. Inter alios tamen quàm inter eos qui nuptias volunt contrahere , non erit hæc libertas:vt si promittas mihi.x . si filia tua noui nupserit filio , aut illi. & licet libera sint matrimonia ab obseruatione pœnæ : tamen si quis filiam suam instituat si nupserit tibi,non prius sit hæres, quàm ti hi nupserit , vel tu recuses . neque enim inhonesta vel remittenda est illa conditio: vt ff.de condit.& demon.l. Titio centum.§.j.& infra de institu. & sub.l.j.& l.reprehendenda. ADDITIO. Videas de hac materia plene per Abbatem in ca. Gemma mulier. extra eo.& Bar. in l.Titia.in princip.ff.de verbo.obliga.

SI RECTOR PROVINCIAE &c.

Dixit de sponsalitibus in genere,nunc in specie.

SI quis.] CASVS. In potestate publica constitutus seu positus, vt rector prouinciæ , vel proconsul, vel eius filius , vel consiliarius,aut domesticus,qui mulieri,aut suis parentibus,aut eius tutori vel curatori potest esse terribilis : si cum ea sponsalia contraxerit,tenent sponsalia . Sed si mulier velit postea pœnitere, hoc sibi licebit , & arras non redder duplicatas. immo si fuit coacta contrahere , arras retinet. Et si postea depositio officio mulier cum talibus voluerit facere matrimonium, bene qui dem .Et nota quòd hic vocat arras pignora.
i *Mutauerint voluntatem*.durante officio,secundum M.
k *Non modo*.id est non solummodo.
l *Pignorā* . hæc appellauit arras titulo superiori : & non est vis in nomine. Sed huic videtur cōtra. supra tit.j.l.fi.§.quæ ita.Sol. vt ibi . Item contra.ff. de rit.nupt.l. si quis officium.vbi dicit in simplum reddi. Solu. ibi finito officio mutauit voluntatem, hic

Sponsalitia possunt esse vltra 2. annos post esse matrimonium.

A eo durante . Vel hæc lex loquitur quando per potentiā vel blandiam induxit eam ad sponsalia.Et not.hic desinere regulā quæ est. ff. eo. scilicet de spon.l.oratio.nam hic sunt sponsalia,sed matrimonium non potest esse: vt dicta.l.si quis officium.
m *Administrantes*. nisi in patria sua id exercēant: vt ff . de ritu nup.l. eos.
n *Quibus* . subaudi pro quibus &c . & sic nota ex illorum facto ita demum administrantem damnificari , si operam dederit,non aliàs.
o *Impleri* . si de nouo consentiant: vt ff.de ritu nupt.l. eos qui.
p *Postea* . id est honore deposito . Et sic no. quòd rector prouinciæ in prouincia quam regit , potest habere concubinam : vt ff.de concubi.l.fin. Item filias in matrimonium collocare: vt ff . de ritu nupt.l. si quis officium. §. fin. Item sponsalia contrahere , sed non ducere vxorem. si tamen deposito officio de nouo consentiant , iustæ nuptiæ fiunt : vt in eodem ti.l.eos qui. si verò post depositum officiū mulier noluerit nuptias contahere , distinguitur: fuerit volens , vel coacta contrahere sponsalia. primo casu redditur arras : vt d.l.si quis officium , si coacta,luceraturcas,vt hic. ADDITIO. Tu dicas quod licet de iure ciuili prohibeatur matrimonium inter illas personas hac l.expressas , de iure tamē canonico (quod observandum est , & prævalet in matrimoniis)tenet matrimoniū cōtractū inter eas:vt dicit Abbas extra de cogna. lega.super rub.& sequuntur cōmuniter omnes.

DE DONATIONIBVS ante nuptias, vel propter nuptias, & sponsalitiis.

Donatio ante nuptias potest in dotem conuerti:nisi donatio in tempus matrimonii sit collata. Baldus.Vel sic: Simpliciter donata à sponso sponsæ,possunt in dotem conuerti, seu retro dari : nisi fuerint collata in tempus prohibitum matrimonij.Salyc.

I. Impp. SEVERVS & ANTONIN. AA. Metrodoro.

VItum interest , si ea q quæ donat r vir futurus, tradiderit vxori s, & postea in dotem acceperit:an verò donandi animo dotem auxerit, t vt videatur accepisse quod non accepit. priore enim casu donatio nō impedit v, & res quę in ea causā sunt dotis effectæ , iudicio de dote peti

Sponsalitia quæ sunt.

Dixit de præambulis nuptiarum in duobus proximis titulis : sequitur de nuptiis. Cūtinualio. sed quia huiusmodi donationes præcedunt : ideo de eis præmittitur: & dicitur ante nuptias,& propter nuptias idem.& ſ.e.l.fi.& sit in recompensationem dotis. Sponsalitia vero est simplex donatio quam sponsus facit sponsæ & econtra: vt infra eod. l.cum te.& aliis pluribus.

D

MVltum] CASVS. Sponsæ meæ futuræ dedi centum.contraxi cum ea matrimonium: & dedit mihi in dotem illa.c. Dicitur quod soluto matrimonio illa potest petere act . de dote.sed si non dedisset nisi tantum.c.& ego cōfessus sum recepisse.cc.soluto matrimonio non potest repetere nisi centum.
q *Si ea*. scilicet bona.
r *Quæ donat*. simpliciter.
s *Tradiderit vxori*.& sic perfecta est donatio.idem & si promiserit sic vt teneatur: vt arg. ff de do.inter virum & vxo.l. iij. §. fi. & l.seq.licet sit ar.cōtra.ff.de do.inter vi.& vxo.l Papinianus.
t *Auxerit*.solo pacto,confitendo recepisse xx.cum nihil vel minus receperit. hoc quidem pactum iure veteri etiam (quia nudum)non erat obligatorium: vt ſ. de dona.l.si quis argentum.§.fi.
v *Non impeditur*. quia completa est donatio ante nuptias : & sic in dotem dari possunt, & tanquam in dotem datæ repetuntur, vt subiicit,& infra.e.l.si consentiente.& de secun.nup. l.generaliter,& ff.de Publici.l.cum sponsus.in prin.

Nihil

a *Nihil actum est*. quia in id tempus exequitur dotis cõstitutio, & sic donatio eo tempore quo coniugales esse incipiunt. vnde non tenet: vt infra eo.l.quod sponsa. & ff.de iur.do.l.si res.ij. respond.& infra de do.cau.l.j.Sed contra l.ij. & iij.in eo.titu. Solu.ibi interuenit scriptura, hic non; animo ibi morte donantis fuit donatio confirmata: hic diuortio, vel morte donatariæ fuit dissolutum matrimonium.

SI *præsidi*.] CASVS. Volebam puellam quandam vxorem ducere: & ideo dedi munera parentibus suis: postea nolunt mihi illam dare: an munera quæ dedi, reperere possim, quæritur? Respon. quod sic.

b *Vxorem ducere*s. hoc expresso, alioquin contra.ff.de condic.cau.da. l.iij.§. si quis quasi. & supra de condic.ob cau. l.si repetendi. Alij dicunt etiam non expressо: quia tacite intelligitur: vt infra eo.l. cum veterum. Sed certe ibi tacite intelligebatur ab vtraq; parte, quod etiã alias vbicumque sufficeret ad repetendum, vt diximus supra de cõdic.ob eau.da.l.si repetendi.Sed quid si contestet mea cõfessione me *se donasse*, donasse: adiicio tamen *sed sub conditione* causam matrimonij in donatione fuisse expressam: ipsi vero dicunt me simpliciter donasse: quis probabit, vel pro quo præsumetur? Respondeo: si agam condictione ob causam, mihi incumbit onus probandi causam: si condictione sine causa, oportet quòd probẽ simpliciter factã: quia non præsumitur donatio: vt ff. de proba. l. cum de indebito.§.j. nisi confitio personarum aliud inducat: vt ff.illo tit.l. Procula.

Confitens se donasse, sed sub conditione ne donauit. teneatur hoc proba- re quod sub cõditio ne donauit.

c *Nupserit*.quocunque operam dante. & sic not.argu. non referre per quem fiat.sic & ff.de verbo.obliga.l. cũ seruus.& hoc argumentum facit ad multa.

Casum pro- pos.

d *Pollicitatione*. Pone quòd frater tuus, cui successisti ratione dotis promisit sponsæ suæ stipulanti aliquid sponsalitij causa,cum dos ei data non fuerit.licet tenebatur stricto iure: exceptione tamen se defendere poterit, quæ tibi quoque proficiet si eius nomine cõueniaris.ad quod est.ff.de verbo.obli.l.si quis cum aliter. & hoc quando ab initio dos debuit promitti, quæ promissa vel constituta non fuit.& idem dico si fuit promissa & data.sed dicebat mulier fundum valere centum, qui vix decem valebat.nam saltem nũc dolo facit: vt argu.ff.de doli exceptio. l.ij.§.j.& ij.& §.& generaliter.

e *Facta*.sponsæ suæ.& hac causa expressa. Accursius.

f *Deducta*.id est conuenta per pollicitationem.

g *Ideo*.nunc respondet.

h *Exceptionem*. ob causam. enim dotis facta fuit promissio.

Quod sponsæ.] CASVS. Eram ducturus quandam in matrimonium: dedi ei centum sub tali conditione, vt eius fierent post contractum matrimonium. Dicitur quod talis donatio non valet: quia ante matrimonium nolui in eam transferre dominium: & post contractum matrimonium non possum ei donare.

i *Sine effectu*, quia nec ante matrimonium transit dominium, quia noluit.nec post, quia non potuit: vt ff.de dona. inter virum & vxo.l.cum hic status.§.si sponsus.& infra de dona.inter virum & vxo.l.à marito.sic & ff.de manumiss.testa.l.libertas in prin. sic ergo quod potuit, noluit: & quod voluit, non potuit: vt hic,& supra si quis alteri vel sibi.l.multum.& ff.de rebus dubiis.l.in ambiguo. Sed econtra illa quæ conferuntur in tempore soluti matrimonij,valet: vt donatio causa mortis: vt ff.de do.inter vir.& vxo.l.si cum.§.fi.& l. seq.

Mercatis promissus, an sequi.

Impossibilitas de iure vitiat promissionem etiam à sciente factam.Bald.Vel sic: Donatio facta ob modũ impossibilem,non valet: nec potest quis duas vxores habere.Sal.

v. Impp. VALERIANVS & GALLIE. AA. Theodoræ.

EA quæ tibi vt sponsæ datum se promisit is qui te ficto cœlibatu, k cũ aliam matrẽ familias l domi reliquisset, sollicitauit ad nuptias, petere cum effectu non potes m: cum tu sponsa, vxore domi posita, non fuisti.

Præmitte ad euidentiam quòd sponsæ de futuro potest donari: sed contractu matrimonio per verba de præsenti, non potest donari.h. d. & ista lex non est alibi. Bald. Vel sic: In dubio donatio facta in vxoris domo, præsumitur facta sponsæ: & est valida.in domo viri præsumitur facta vxori. & sic non valet.h.d.notanter. Salycetus.

VI. Imp. AVRELIANVS A. Donatæ.

CVm in te simplicem donationem n dicas factam esse die nuptiarum, & in ambiguum possit venire vtrum à sponso an à marito o donatum sit: sic dictum quendum est, vt si in tua domo donum acceptum est, ante nuptias p videatur facta esse donatio, quod si penes se dedit sponsus retrahi q possit. vxor eũ fuisti.

Verbum, remaneat, ponitur pro verbo reddatur, siue restituatur. Bal. Vel sic: Mors dicitur matrimonium dissoluere contra voluntatem morientis. Vel sic: Agentem magis, quàm verba spectamus. Salycetus.

VII. Imppp. CARVS CARINVS & NVMERIANVS AAA. Lucianæ.

Vtin te] CASVS. Ea die qua quis vxorem ducit, donat ei aliquid: postea vult reuocare, dicens donationem non valere, quia inter maritum & vxorem donatio non valet: mulier eõtrario dicit quod immo valet: quia nõ accepit vt vxor, sed vt sponsa. quæritur quid iuris sit? Respondet imperator distinguendo: aut dedit vir cum iam vxorem domum duxisset, & non valet: aut antequam eam duxisset domum, & valet: quia primo casu censeretur iam vxor, secundo vero non.

n *Simplicem donationem*. ad differentiam popter nuptias donationis, quæ multiplex est: pendet enim ex liberalitate quodammodo,item ex dote.

o *Amarito*.eodem enim die & vir & sponsus esse potest.

p *Ante nuptias*,& sic tenet: vt supra eo.l.j.& ff.de iur.do.l. dotis.j.ij.respon.& infra.e.l.si ante.& ff.de Publici.l.cum sponsus j.respon.Sed quid si in via,scilicet cum sorte in domum viri deberet? Respon.idem quòd si fieret in domo.sponsæ.arg. ff.de ritu nup.l. denique Cinna.& facit.ff.de do.inter virum & vxo. l.inter eos.& l.pe.in prin.& §.virgini.

q *Retrahi*. quia prohibita est inter virum & vxorem donatio: vt ff.de don.inter virum & vxorem.l.j.ij.& iij. retrahitur ergo rei vindicatiõe si extat.si consumpta est, condictione sine causa,quatenus locupletior facta est: vt ff.de dona.inter vir.& vxo. l.pen.

Promissa in nup- tijs fieri facilius.

l.pen.§.fin.& l.quòd autem.& l.si sponsus.§.fi.& l.seq. Et nota quòd fatue quidam hic colligunt quòd secundum leges traditio sit necessaria ad matrimonium.secus secũdum canones qđ non placet: vt ff.de reg.iu.l.nuptias.& in authen.de nup.§.nunc. & de rit. nup.l. muliere, & facit ad. l. istam infra de incest. nup.l.licet

SI *cum ante*.] CASVS. Titius dilectus Seiã in vxorem, dedit ei centum ante nuptias hoc pacto, vt si contingeret matrimonium dissolui, ipsa illa. c.redderet. si matrimonium dissolutum est potierit hæres Titij illa centum petere.

a *Munera*. simplicia, quæ in talibus dari cõsueuerunt: vt ff.de verbo.signi.l.munus j.

b *Daturum*. tibi puellæ.

c *Sors*. quia mors alterius eorum interueniret.

d *Remanerent*, id est residerẽt. & ex hoc verbo erat dubitatio: cum stipulatio dandum vel faciendum debeat contineri. quod hic non fuit: sed ponitur impropric, vt dixi. & sic infra de iure do.l.etiam si non. & sic nota sentẽtamenti inspici: & plus quod actum, quàm quod dictum sit, intuendum: vt ff.de adi.leg.l. iij.§. conditio. & ff. de contrahen. emp.l. sed Cellus. sic & qui stipulatur animal esse & viuere, interesse stipulari videtur: vt ff.de euic.l.si ita quis. Accur.

Stipulans animal esse & viuere, quid stipulatur.

e *Accepit*, adeundo vel recipiendo ex constitutione Trebellianica.

f *Cui*. id est à quo defuncto.

g *Postulare*.actione præscriptis verbis. & ff. de pac. inter emp. & ven. l.ij. & facit. ff. de pac. do.l.inter socerum.

SI *ante*.] CASVS. Titius maior viginti quinque annis dedit sponsæ suæ fundum aliquem in dotẽ: & eam induxit in possessionem: vult postmodum illũ fundũ alienare.quæritur, verum possit? Dicitur quòd non, si nõ est appositum aliquod pactũ q̃ aliquo casu reuerteretur ad ipsum viru.

h *Matrimonium*.contractum.

i *Maior*.seu si minor: vt infra de prædi.mino.l. prædia.

k *Eundem*.scilicet fundum.

l *Alienare*.id est alienare non potuit.

m *Potuisse*. vepote quòd alienum est factum. sic & infra de do.inter vir.& vxo.l.si quidem.& ff.de donat.l.j.& supra de rei vin di.l.quotiens Item intellige hanc legem secundum determinationem legis infra eo.l. cum veterum.Vel loquitur hic quando fuit dictum vt nullo casu repeteretur.

Vtin te.] CASVS.Dicitur in hac lege q̃ donatio ,,pter nupt. legitime facta,non potest rescindi per rescriptũ principis.

n *Oportet*. vt infra de reuo. dona.l.si apud. & l.si donationem. & supra de transact.l. quamuis. & supra de condic. ob cau. l. si repetendi.

SI *stic*.] CASVS. Titius filiæ Seij sponsę suæ mancipiũ dedit: Seius etiã Titio iumenta quędã liberalitatis causa dedit: cõtracto matrimonio Titius per vim abstulit. dicit imperator quòd iste Titius debet restituere id quod per vim abstulit vxori suæ.

o *Donauit*. simpliciter, non contemplatione matrimonij, vt non obstet infra eod. l. cum veterum. & dic in donatione duo inspici secundum Ir.ius & volũtatẽ. Vel si fuit hæc donatio contemplatione matrimonij, dicens cortigi per legem illam, cum veterum. A DDITIO. Prior verior, vt ceteretur correctio vt in authẽ.qtib. mo.nat. effi.§.tribus.col.vij. & arg. supra de inofficioti.l.vnica.

Donatio an valeat, dũ sunt insinuandi.

p *Nec nuptiis secutis*, id est non secutis: vt sic nec negatio neget qđ includitur in dictione secutis,nõ in verbo abstulit. sicque ponitur nec,pro & non.

q *Repetito*. per actionem vi bonorum raptorum.l.si quis in tantam. infra vnde vi. & secundum primum casum die quòd simplex donatio non reuocatur:licet matrimonium non sequatur. ff. de donat.l.j.

SI *stic*.] CASVS. Sponsus sponsæ fugeres proprias donauit cõ ferendo in eam sponsaliũm largitatẽ: postea sponsus captus est ab hostibus: nunquid donatio propter hoc efficiatur irrita? Respon. quòd non.

r *Si stic*. in præcedenti lege simpliciter fuit facta donatio, non sub conditione futurarum nuptiarum, similiter & in hac, & in sequenti lege. Vel die sub conditione illa matrimonij: sed secuto matrimonio fuit impleta, ſ. l. proxi. si mater.

s *Proprias*.sui sponsi.

t *Donatio*, hoc immutatur infra eo.l.cum veterum. & l. si à sponso. Vel die vno de prædictis modis duobus intelligi hanc legem.

SI *mater*.] CASVS. Mater sponsæ sponso filiæ suæ donauit prædia,& eum in vacuam possessionem induxit,postea secutæ fuerunt nuptiæ, sed tandem diuortio solutæ.nunquid mater poterit illam donationem reuocare? Certe non. & hoc est verũ in sponsalitia largitate.secus in donatione propter nuptias.

v *Si mater*.expone hanc legem vt dixi supra l.proxi. & facit supra de condic.ob cau da.l. si repetendi.& ff.de vsur.l.cum quidam.§.diuus. & ff.de condic.cau.da.l.j.

x *Marito*. nam socrus donat genero, sed non socer: vt ff.de donat.inter vir & vxor.l.iij.§.socrui.& l.cũ hic status.§. oratio.& infra de do.inter vi. & vxo.l.si te.

DE *rebus*.] CASVS. Sponsus aliquas res sponsę donauit. postea cœpit sponsus creditores habere. nũquid creditores poterunt res illas à sponsa reuocare? Respon. quòd non, si nullo tempore eas obligatas habuerunt.

y *Minime possint*.quia heredes,non successores in rem personali actione

actione conueniuntur: vt §. de hæredi vel act. vendi. l. fin. & §. de don. l. æris. & §. de iure do l licet dos. hoc verũ, nisi ante esset eis obligata: vt hic, & §. de do. inter vi. & vxo. l. si quidem. & in alio, scilicet quando in fraudem eorum esset facta: vt §. de reuo. his quæ in frau. l. ij. & ff. quæ in frau. cre. l. fi. § j.

SI *consentiente.*] CASVS. Sponsus filiæ meæ de cõsensu matris suæ mancipia matris in sponsam contulit. secutis nuptiis eadem mancipia inæstimata recepit in dotem. decessit maritus, & ei mater extitit hæres. mater vult offerre mãcipiorum æstimationem, & eam reuocare. poteritne? Certe non.

a *Matre sua.* cuius erant mancipia: & ideo eius exigitur consensus.

b *Non æstimatis.* aliàs æstimatio repetetur: vt §. de iure do. l. quotiẽs. & l. cum dotem.

c *Improbè.* restituet ergo mancipia mater spõsæ matri sponsi, non eorum precium.

d *Recusat.* repetit ergo sponsa: vt hic, & ff. de publici. l. cum sponsus. in princip. Item ad id quod dicit, consentiente, facit ff. de cuic. l. quidam.

CVm *veterum.*] CASVS. Olim si sponsus dabat sponsæ, valebat donatio, etiam si non fuerit completum matrimonium, hodie si sponsus donat sponsæ, vel econuerso, semper intelligitur dare sub conditione, si matrimonium sequatur. Sed si sponsus donat sponsæ, & parentes sponsi nolunt perficere matrimonium: tunc sponsa non tenetur restituere donationẽ quam accepit, sed promissam petere potest. Si vero pater sponsæ noluerit vt perficiatur matrimonium: tunc sponsus & hæredes sponsi repetere poterunt quod donatum est. Idem obseruetur quando spõsa donat sponso.

c *Cum veterum sententia.* quæ deprehenditur §. co. l. si filiæ. & l. si tibi. ideoque illæ ad hanc trahendæ sunt. nam per has duas leges Constantini debemus intelligere omnes alias leges istius tituli quæ indistinctè dicunt valere & non reuocari donationes inter sponsos. Alij dixerunt quòd aliæ leges huius tituli loquuntur quando causa liberalitatis tantum, & non matrimonij, facta est donatio. prima placet secundum Ir. Item nota quod hæc lex loquitur quando stat per alterum. si verò per neutrũ, tunc loquitur. §. e. l. si tibi res. Item & loquitur hic vbi non est ex mera liberalitate donatio, sed cõtemplatione matrimonij: quod semper præsumitur, nisi in contrarium sit actum.

f *Donationes.* scilicet factas.

g *Affinitatis.* id est matrimonij: quod non est adfinitas, sed causa adfinitatis: vt ff. de gradibus cogna. l. non facile. §. adfines.

Mater consentiens donationi rei suæ, venire contra non potest etiam precium rei offerendo. Baldus. Vel sic: Tutius potest donare res matris ea consentiente: & donatio sponsalitia potest retro in dotem dari: nec mater volens precium dari audiatur. Salyc.

XIIII. Iidem AA. & CC. Aureliæ.

SI consentiente matre sua [a] sponsus filiæ tuæ mancipia donauit, & his acceptis in dotem non æstimatis, [b] in matrimonio post decessit: mater eademque hæres eius precium offerens, restitutionem eorum impprobè [c] recusat [d].

Donatio inter sponsos præsumitur esse largitas sponsalitiorum: & matrimonio non secuto, donatum redditur donatori: nisi per ipsum donatorẽ steterit quòd matrimonium non sequatur. Bald. Vel sic: Simplex donatio sponsalitia intelligitur hodie ob causam futuri matrimonii facta. & is per quem steterit ne matrimonium fiat, non repetit quod dedit: & etiam sibi datum restituit. Salyc.

XV. Imp. CONSTANTI. A. ad Maximum præfectum vrbi.

CVm veterum sententia [e] displiceat, quæ donationes [f] in sponsam nuptiis quoque non secutis decreuit valere: ea quæ largiendi animo inter sponsos & sponsas iure celebrantur, redigi ad huiusmodi conditiones iubemus: vt siue adfinitatis [g] coeundæ causa, siue non ita, [h] vel in potestate patris degentes, vel vllo modo proprij iuris constituti, tanquam futuri causa matrimonij aliquid sibi ipsi, [i] vel consensu parentum mutuo largiantur: si quidem spõsus, vel parentes * eius sortiri filium noluerint [k] vxorem: id quod ab eo donatum fuerit, nec repetatur traditum: & si quid apud donatorem resedit, [l] ad sponsam & hæredes eius summotis ambagibus transferatur. [m] Quòd si sponsa, vel is in cuius agit potestate, causam non contrahendi matrimonij præbuerit: tunc sponso eiusque hæredibus sine aliqua deminutione per condictionem, [n] aut per vtilem actionem in rem [o] redhibeantur. Quæ similiter obseruari oportet etsi ex parte sponsæ in sponsum donatio facta sit. Dat. XVI. Kalen. Nouemb. PP. XVI. Kal. Septẽ. Romæ, Constantino. A. V. & Licinio Coss.

** al. parens eius sortiri filium noluerit.*

Dictum est supra in l. præcedenti quando per pœnitentiam matrimonium non contrahitur: sequebatur videre quid turis quando per casum. & nunc determinat hæc lex quòd quando sponsus donauit sponsæ, & non interuenit osculum repetitur omne datum. sed si interuenerit osculum, repetitur dimidia pars: aliam lucratur sponsa ratione osculi. Salyc.

XVI. Idem A. ad Tiberianum vicarium Hispaniarum.

SI à sponso rebus sponsæ donatis interueniente osculo, [p] ante nuptias hunc vel illam mori contigerit, dimidiam partem rerum donatarum ad superstitem pertinere præcipimus, dimidiam ad defuncti vel defunctæ hæredes, cuiuslibet gradus sint, & quocunque iure [q] successerint: vt donatio stare pro parte dimidia, & resolui pro parte dimidia videatur. ¶ Osculo * verò non intercedente, [r] siue sponsus siue sponsa obierit, totam infirmari donationẽ, & donatori sponso, vel hæredibus eius restitui. ¶ Quòd si sponsa, intercedente vel non intercedente osculo, donationis titulo (quod raro accidit [s]) fuerit aliquid sponso largita, & ante nuptias hunc vel illam mori contigerit: omni donatione infirmata, ad donatricem spõsam, siue eius successores, donatarum rerum dominiũ transferat. Accep. XIII. Kal. Maij. Hispali. Nepotiano & Pacato Coss.

** Ecclesiæ magistantur mulieri, quam non, contra Lanmutius, & ibi not. per Albe. ff. de leg. simitis fauor mulieris est mitis. C. de his quæ in simp.*

Osculum gratia cuiusdam interuenit.

Minor in potestate patris constituta, maximè si patris auxilio est destituta, puta quia pater abest: non tenetur in firmare donationem ante nuptias. Bald. Vel sic: Donatio ante nuptias facta mulieri in minori ætate, non indiget insinuatione. Salyceius.

XVII. Impp. THEODOS. & VALENT. AA. Hicrio. P. P.

MInoribus ætate fœminis, etiam actorum restitutione in ante nuptias donatione [t] ad eas facta, omissa: si patris auxilio destitutæ sint, iustè constante.] CASVS. Mulier copulauit sibi Titium in matrimonium, & paruam dedit dotem, & ille paruam donationẽ. an illa posita constante matrimonio possit augere dotem, vel ille donationem? Et respon, quod sic. Item si illa vult augere dotem, ille donationem facere potest, vt æqualis sit quantitas tam dotis quàm donationis. Et pacta quæ apponũtur de non reddenda dote, vel retinenda illa, debebunt obseruari in donatione: & bona Titij tacitè erunt obligata pro illa quantitate quam mulier adiecit ab eo tempore quo aucta est dos. Et sicut vir & vxor possunt augere dotem & donationem constante matrimonio, ita possunt deminuere, nisi in casu. verbi gratia, Matiens vel vxor suscepit filios ex primo matrimonio: vult conuolare ad secundum matrimonium: tunc si vult mulier dotem, vel partem dotis dare marito, non potest: nisi tantum det vnicuique filiorum quos suscepit ex primo matrimonio, quantum dat ipsi secundo marito. & hoc casu mulier non potest deminuere dotem in fraudem filiorum iure præsumente contra eam quòd aliud agat, & aliud agere simulet. pone enim quod mulier dedit causa dotis marito. c. si vult modo deminuere dotem, non potest.

Constante matrimonio dos & donatio propter nuptias possunt de nouo augeri, & de nouo constitui, & pacta de nouo apponi, vel vetera prorogari & hypotheca ex die augmenti contrahi. & econtrario possunt dos & donatio minui, nisi ista deminutio fieret in fraudem filiorum primi matrimonij. Bald. & Salyc.

XIX. Imp. IVSTINVS A. Archelao præfect. præt.

SI constãte matrimonio cõsilium augendæ dotis inierit vel vxor forte, vel ei [p] nomine quilibet alius: nihilominus [p] marito quoque licebat, seu [p] marito cuilibet alij, tanto donationem ante nuptias additam ẽro maiorẽ facere, quanto dotis augetur titulus. Nec obsit in huiusmodi munificentiis interdictas esse [c] liberalitates tempore nuptiarum. Indulgendum [d] est namque consensui communi partium: ne cum negetur augendæ potestas donationis, dotis etiam pignus [e] constituatur augmentum. Idemque licere præcipimus etiam in his matrimoniis, in quibus interdum accidit ante nuptias quidem donationem nullam esse, [f] solam vero dotem marito mulierem obtulisse: vt etiam tunc mulier dotem augente, liceat marito quoque donationem in vxorem suam eiusdem quantitatis [g] facere, quantum aucta dos continere dinoscitur: pactis videlicet de redhibitione, vel retentione auctæ doris, vel donationis (prout partes consenserint) proiam statuto modo [h] ineundis, siue injungendis veteribus pactis, quæ initio nuptiarum de ante nuptias donatione, & dote principaliter constituẽda inita sunt. [i] ¶ Iura etiam hypothecarum, quę in augenda dote, vel donatione fuerint, ex eo tempore initium accipiant, ex quo eædem hypothecæ contractæ sunt, & non ad prioris dotis, vel ante nuptias donationis tempora referantur. [k] ¶ Sed & si e contrario maritus & vxor ad deminuendam dotem & ante nuptias donationem consenserint: licere eis ad similitudinem deminationis quæ in dote fit, etiam ante nuptias minuere donationem: vt pacta de amborum deminutionibus ineunda, firma [l] & legitima esse intelligãtur: exceptis videlicet his casibus; in quibus aut maritus ex priore matrimonio liberos habens, ad secundus migrauerit nuptias: aut vxor similiter ex anteriore matrimonio liberis extantibus, secundo marito se iunxerit. in hoc enim secundo matrimonio, vel à parte mariti, vel à parte mulieris, vel ab vtraque (si hoc etiam acciderit) interdictam esse deminutionem dotis, vel ante nuptias donationis, ne aliquid aduersus filios prioris matrimonij machinari [m] videatur, censemus.

IN AVTHEN. de æquali. do. & propter nup. do. §. aliud. e. col. vij. const. viij.

ad lucrum dotis: vt §. ib authen. eo decisum est.

SI *liberos.*] CASVS. Paterfamilias habuit primam vxorem, & ex ea suscepit liberos, & dotem lucratus est ex pacto. vxore premortua nunquid teneatur seruare dotem liberis primi matrimonij? Certe non, si non consolat ad secundas nuptias. Idem econtra est in muliere cui donata est donatio propter nuptias à viro.

a *Ex donatione.* ad se reuersa, vt debet: quod est no per l. istam quia sicut dos ad mulierem, ita donatio ad virum redit soluto matrimonio: vt hic dicitur. Item dubitatio legis erat secundum quosdam: quia si vir lucraretur dotem ex pacto, teneretur seruare, sic ex morte mulieris lucrari videtur donationem, sed certe magis videtur rehabere suam. sic econtra dicas in muliere.

b Nihil. cum habeat alia bona ex quibus potest relinquere vnicuique filio tantum, quantum dat secundo viro in dotem. & sic soluitur contrarium quod est §. de secu. nup. l. hac edictali. in princip. Aliud autem si apud maritum aliquid ex dote remaneret. vel apud vxorem ex donatione: quia seruare cogeretur: vt §. de secun. nup. l. fœminæ.

SI *constante.*] CASVS. Mulier copulauit sibi Titium in matrimonium, & paruam dedit dotem, & ille paruam donationẽ. an illa posita constante matrimonio possit augere dotem, vel ille donationem? Et respon, quod sic. Item si illa vult augere dotem, ille donationem facere potest, vt æqualis sit quantitas tam dotis quàm donationis. Et pacta quæ apponũtur de non reddenda dote, vel retinenda illa, debebunt obseruari in donatione: & bona Titij tacitè erunt obligata pro illa quantitate quam mulier adiecit ab eo tempore quo aucta est dos. Et sicut vir & vxor possunt augere dotem & donationem constante matrimonio, ita possunt deminuere, nisi in casu. verbi gratia, Matiens vel vxor suscepit filios ex primo matrimonio: vult conuolare ad secundum matrimonium: tunc si vult mulier dotem, vel partem dotis dare marito, non potest: nisi tantum det vnicuique filiorum quos suscepit ex primo matrimonio, quantum dat ipsi secundo marito. & hoc casu mulier non potest deminuere dotem in fraudem filiorum iure præsumente contra eam quòd aliud agat, & aliud agere simulet. pone enim quod mulier dedit causa dotis marito. c. si vult modo deminuere dotem, non potest.

c *Interdictas esse.* iure ciuili: vt ff. de do. inter vt. & vxo. l. j. sed ibi de simplici donatione.

d *Indulgendum.* id est remittendum aliquid de rigore iuris. sic infra de tempo. appel. l. fina. in fine.

e *Pignus.* sic §. de bo. quæ l. fi. constitutionis. §. prospiciendum.

f *Nullam esse.* scilicet ab initio.

g *Tantam quantitatis.* vt instit. de don. §. est & aliud. & die quantitatis, id est quoritatis iure ipso: sed hodie etiam quantitatis vt §. de pac. con. l. ex morte. & l. lege. & in authen. æqualitas. secundum quosdam. quod non placet. & illæ leges ad pactum lucri intelligunturnæ ad constituendam dotem & donationem.

h *Statuto modo.* in principio huius legis: vbi dicitur indulgeri sibi pacta: & si nil dicatur, erit & illud seruãdum, quod in principali erat: vt ff. de pact. do. l. inter socerum. §. ij.

i *Initasunt.* cum dos constitueba tur.

k *Referuntur.* sic & §. de secun nup. l. hac edictali. §. fin. & §. de pac. con. l. fi. Sed argu contra est §. de bon. quæ lib. l. cum oportet. in fine. & §. qui post. in prg. h. a. l. fin.

l *Firma.* in casibus illis tantum, vbi licet soluto dotem constante matrimonio: vt ff. solu. matri. l. si constante. & de iu. do. l. mutuo. §. manente alio quin contrarium §. si dos constante matrimonio. l. vnica. quæ est contra. Vel dic, hic nõ erat dos præstita, sed promissa, & per pactũ remissa.

m *Machinari.* sed quomodo aliquis posset machinari, cum quantum sit datum secundo conjugi nomine dotis vel donationis, spectetur tempus mortis binubi parentis: vt in authentica de nup. §. quia vero hactenus. colla. iiij? Respon, nihilo minus & tempus contracti matrimonij, inspicitur enim vtrunque. si enim tempore contracti matrimonij fuerint, vx. in dotem data sub pacto de lucrando, tempore autem mortis binubi parentis sint deminuta in v. tantum tempus contracti matrimonij spectatur. Si verò ponas econtra, inspicitur tempus mortis binubi. ergo ideo dicit hic, quia cito per hoc si est peractum deminutione n

deminutionem filij prioris matrimonij grauarentur, qui debet renocare quod plus est: vt infra de sec. nup. l. hac edictali. §. sin vero plus quàm statutum est. Iste autem ideo vult deminuere, vt fraudet illios priores matrimonij, vt non possint renocare scilicet sibi: cum iam tempore mortis non inueniatur plus in dote, & sic debeat communicari cum filiis & secundi & primi matrimonij, secundum H.

Sequitur authentica, Sed iam necesse. &c. quę legitur super principio huius legis, & est ex corpore de æquali. do. §. aliud. colla. vij.

Dictum est in lege si constante. quòd licitum est si constante matrimonio dos augetur, augere vel facere donationem propter nuptias. In hac authen. in. I. resp. dicitur quod hoc non solum est permissum, sed est necesse. sed statim exoritur, in quibus rebus posit fieri istud augmentū? Pone quod vir est grauatus ære alieno: nimber vult facere augmentum dotis, vt excludat anteriores creditores maritii: vt §. qui potest pign. ha. Item quid si dicitur. an istud augmentum poterit fieri in qualibet re? Respon. quòd hoc casu deberet fieri in re immobili, non in quantitate. nam si fiat in re mobili, vel quantitate, in isto augmento non venit aliquo priuilegio contra creditores mariti. Baldus.

SEd iam necesse est, si alia pars augmentum præstat, alteram quoque parte incrementum celebrare, [a] & si quidem vir alieno ære [b] nõ impediatur, in rebus qui busliber procedat augmẽtum. [c] At si debitor sit [d] : ne fraudis erga creditores suspicio [e] subesse possit, omnino res immobiles incremẽto dotis proficiant. ¶ Si enim mulier immobilis substantiæ domina, res mobiles in augmẽtum dederit: in hac parte dotis nullo vtetur aduersus alios creditores [f] priuilegio.

Donatio quæ olim ante nuptias dicebatur hodie propter nuptias appellatur, proprio vocabulo ei imposito, & potest fieri constante matrimonio. Et pacta dotalia ad est in dote apposita in ista donatione correlatiua tacitè intelliguntur repetita. Et potest donatio propter nuptias insinuari tam ante quàm post matrimonium, quocunque modo durante matrimonio. Baldus.

XX. Imp. IVSTINIANVS. A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm multæ nobis interpellationes factæ sint aduersus maritos, qui decipiendo suas vxores faciebant donationes, quas ante nuptias antiquitas nominauit, insinuare autẽ eas actis interuenientib [b] supersedebát [g], vt infectæ maneant, & ipsi quidem dotis cõmoda lucrentur, [h] vxores autem [i] sine nuptiali remedio relinquantur: sancim [o] nomine prius emendato, [k] ita rem [l] corrigi, & non ante nuptias donationẽ eandẽ vocari, sed ꝓpter nuptias donationem. Quare [m] enim dotẽ quidem etiã constãte matrimonio, mulieri marito dare conceditur: donationem autem marico, nisi ante nuptias, facere non permittatur? & quæ huius rei differentia rationabilis potest inueniri: cum melius erat mulieribus propter fragilitatem sexus, quàm maribus subueniri? sicut enim dos propter nuptias fit, [n] & sine nuptiis [o] quidem nulla dos [p] intelligitur, sine dote autem [q] nuptiæ possunt celebrari: [r] ita & in donationibus quas mariti faciunt, vel pro his alij, debet esse aperta licentia & constante matrimonio talem donationem facere: [s] quia quasi antipherna [t] hæc possunt intelligi, & non simplex donatio. Ideo enim & antiqui [v] iuris conditores inter donationes etiam dotes connumerant. ¶ Si igitur & nomine [x] & substantia [y] nihil distat à dote ante nuptias donatio: quare nõ etiam ea simili modo & matrimonio contracto dabitur? Sancimus itaque omnes licentiam habere: siue prius quàm matrimonia contraxerint, siue postea, donationes mulieribus dare propter dotis donationem: vt non simplices donationes intelligantur, sed propter dotẽ & propter nuptias factæ.

IN AVTHEN. VT immo. ante nup. do. §. si quis. co. la. v. constitu. xiiij.

Pro donatione propter nuptias competit in rem actio mulieri. Baldus.

sunt causa causans: sed dos est causa causata. ergo deficiẽte causa causante, deficit & causa quæ debet causari.

p *Nullatenus.* sic & ff. de iur. dot. l. iij. & in authen. de trien. & semiss. §. sed nec. col. iij.

q *Sine dote autem.* argu. contra. in decre. xxx. q. v. c. nullum sine dote.

r *Celebrari.* & sic est similiter in donatione.

s *Facere.* scilicet sicut est in dote.

t *Antipherna* contra dotem: ab anti quod est contra: & pherna, id est dos, quasi contra dotem dario, vt & hæc donatio est.

v *Antiqui iuris.* dicentis quòd alia est simplex donatio: alia ob causam, sicut est dos, & hæc donatio: vt ff. de dona. l. j.

x *Nomine.* quia ambæ dicuntur donationes.

y *Et substantia:* quia vtraque fit propter nuptias, & propter vtranque: datur rei vindicatio. & hoc dicit authen. permissa est &c. quam hic lege.

Antipherna quid & unde dicatur.

Vide de hoc Alc. præterquis. lib. 10.

Permissa.

[a] PErmissa est [a] & in rem actio pro tali donatione mulieri ad uersus omnes possessores.

Finis authentica.

Sequitur textus Codicis.

Simplices etenim donationes non propter nuptias fiunt, sed propter nuptias vetitæ sunt: & propter alias causas [b], & libidines forsitan, vel vnius partis egestatem, nõ propter ipsarum, nuptiarum affectionẽ efficiuntur. [c] ¶ Si igitur [d] dote iam prẽstita, marit [e] nulla ante nuptias donatione facta, donare mulieri res maluerit, ita tamẽ, vt dotis quantitatem [e] non excedant, & quod ipsum significauerit, quod non simplicem faciat donationem, sed propter dotẽ iam conscriptam, & ipse ad donationem venerit: licebit hoc ei facere: & supponatur pactis dotalib [f] huiusmodi donatio: & si quidem hoc specialiter fuerit expressum, [f] pacta conuenta seruari oportet. § ¶ Sin autem donatio quidem talis facta sit, vt pote dotali instrumento antecedente, nulla autem pacta tali donationi post nuptias inserantur: re ipsa videatur hoc esse pactum, vt secundum dotales conuentiones intelligantur & in tali donatione pacta fuisse conuenta: vt æquis pasibus [h] vtraque ambulet, tam dos quàm donatio: ita tamen, vt Leoniana [i] constitutio (quæ super exæquatione pactionum loquitur, non in quantitate, sed in partibus [k]) maneat in his casibus intacta: & non solum ea immutilata custodiatur, sed etiam nostra, [l] quam de interpretatione eius fecimus, ambiguitatem eius tollentes. disparibus etenim pactionibus factis, maiorem lucri partem ad minorem [m] deducendam esse censemus, vt eodem modo vterque minorem partem lucretur.

IN AVTHEN. VT exact. instan. do. §. illud. colla. vij. consti. v.

Nota est valde: & dicit quod dos data meretur donationem propter nuptias coequalem sibi in quantitate, & qualitate, & pactis. ita intelligit glo. Secundo dicit quod si mulier non dedit dotem, sed promisit, & vult dare & offerre: deponit & consignat, si res consignabilis est: vel offert tantum, si immobilis: (quod simile est dicti) & promeretur donationem. sed si differt dotis præstationem, non meretur propter nuptias præstationem, aliàs largitionem. Baldus.

DOs data donationem propter nuptias meretur. [n] præterea si pars mulieris dotẽ soluere sit parata, cum ex diuerso recusetur, & mulier hoc contestetur: cumque sit res mobilis [o], signaculo impositio recondat: aut ingrediens iudicium hoc petat fieri, vt parti viri denuncietur: & hc nequaquam declinanda est donationis exactio [p]. At si per dilationem dos viro non detur: etiã donatio prorsus denegetur.

Finis authentica.

Sequitur textus Codicis.

Similiq; [q] modo si facta quidẽ fuerit talis donatio, quæ antea quidem ante nuptias vocabatur, nunc autem propter nuptias, non autem fuerit actis interuenientibus insinuata: licebit etiã constante matrimonio eam insinuare, nullo penitus obstaculo ex nuptiarum interuentu faciendo. si enim fieri eas post nuptias concedatur: multo magis insinuari. ¶ Similiq́ modo & ea constitutio, quam pro augendis tam dotibus, quàm antenuptias donationibus fecimus, [r] intacta illibataq́ue conseruetur: omnibus videlicet quæ de simplicibus donationibus inter maritum & vxorẽ constante matrimonio, vel à veteribus, [s] non fecit sibi fieri donationem. Item nunquid pactũ de lucrãda dimidia parte dotis valebit, cum nullum fiat in donatione? Respon. alij sic, cõtra: cum dicat lex ista, cum mulæ dispares etenim, &c. & minus dicitur, & si nihil sit: vt ff. de tri. l. illud. §. pe. & ff. de verb. signifi. l. minus. Sed contra eos est supra e. l. §. sinautem donatio &c.

DOs data] CASVS. Lex codicis dicit quod maritus potest facere donationem. Auth. imponit ei necessitatem faccre donationem, & mulier si velit soluere dotem, & maritus eam nolit accipere, potest eam consignare, & deponere coram iudice & coram testibus. dicit mulier se esse paratam soluere secundum pactum, quod fecit de lucranda donatione.

n *Meretur.* id est debet eam mulier lucrari soluto matrimonio: licet nullum pactum de ea vel eius quota parte lucranda fuerit factum, quod non placet: immo est dicere quod sicut mulier constituit dotẽ, ita & maritus debet donationem propter nuptias constituere. & sicut dos ad mulierem soluto matrimonio redit, nisi pactum sit de lucrãdo: vt infra de rei vxor. ac. §. illo procul dubio. *Dos & donatio propter nuptias meretur.* nuptias æquis passibus ambulare, sed cur meretur vxor, cum ipsa nõ lucretur eam, nisi ex pacto speciali: vt d. §. illo. nec fructus habeat? Respon. vt secutior sit in dote. nam res suas vir alienat consentiente vxore: vt supra ad Vell. l. etiam. quod non est in donatione: vt in authen. ibi posita sine à me &c. Sed qua actione agitur vt fiat donatio? Respon. condictione ex hac. l. Sed Azo dixit q agit mulier cõdictione, vt sibi tradatur; non autem vt constituatur: quia ipso iure est constituta in simili quãtitate qua est dos.

Donatio ante nuptias ambulare debet cum dote.

o *Res mobilis.* nam aliter non fit depositio: vt argu. infra quando & quibus quarta pars. l. ij. lib. x.

p *Exactio;* sed quid si nec fuit cõstituta donatio, nec petita constituí, sed facto diuortio petit eam constitui, & lucrari pro tertia, cũ dotem dedisset: & de ea lucranda pro tertia fit factum pactum? Respon. non potest agere: sed sibi imputetur quare constante matrimonio non fecit sibi fieri donationem. Item nunquid pactũ de lucrãda dimidia parte dotis valebit, cum nullum fiat in donatione? Respon. condictione ex hac. l. Sed Azo dixit q agit mulier cõdictione, vt sibi tradatur; non autem vt constituatur: quia ipso iure est constituta in simili quãtitate qua est dos.

q *Similiq; modo.* tertia pars legis, & refertur ad princi. l.

r *Fecimus.* supra. l. proxi. videtur enim fecisse, cũ fecerit pater eius. Vel dic quod fecit aliam quam non habemus, similem illi.

s *A veteribus.* vt ff. de do. inter virum & vxor. per totum. & infra de do. inter vi. & vxorem. per totum.

EO *decursum*.] CASVS. Lex antiqua dicit quòd maritus debet insinuare donationem. Auth. dicit quòd non est necesse vt insinuetur, siue maritus fecerit donationem in vxorem, siue econuerso. & quod dixi, non est necesse vt insinuetur, verum est quòd ad mulierem: quia si vxor fecit ei pactũ de lucranda dote, maritus petere non potest dotem, si non est insinuata.

a *Sponsalitia*. id est donatio propter nuptias. & sic improprie dicitur: sed proprie illa quam sponsus sponsę, vel eõ tradat & facit.

b *Specialis*. quia quoddam speciale in ea seruatur, vt subiicit: nec enim insinuationẽ &c. olim contra, nisi in casu: vt supra.e.l. minoribus.

c *Insinuationem*. quæ exigitur in donatione excedente quingentos solidos: vt j. de dona. l. pen. & si.

d *In viri personam*. scilicet nonune viri fiat mulieri.

e *Quatenus*. id est eo pacto, vt conferibat scilicet maritus in hunc contractum, id est donationem propter nuptias, id est dicere hoc pacto, vt fiat insinuatio. vel vt subscribat maritus.

f *Quantum ad mulierem*. vt insinuatio non sit necessaria.

g *Cum ea sit quantitas*. quia excedit quingentos solidos.

h *Concedant parti*. dicit enim quod fecerat pactum vir de lucranda dote, quæ erat mille. & sic vltra quingenta, si mulier scilicet præ decederet, & mulier deberet lucrari donationem propter nuptias si vir præcederet: quæ similiter erat in mille. lucrabitur ergo mulier donationem si vir præcedat, licet non interuenerit insinuatio. at econtra si vxor præcedat: non lucrabitur vir de dote, si donatio non est insinuata.

NVnc.] CASVS. Lex codicis dicit quòd constante matrimonio potest dos minui. ista auth. corrigit dicens q; hodie istud est prohibitum. secundò dicit quòd maritus vel vxor tenetur dare vni filiorum primi matrimonij tantum quantum dat vir mulieri, vel mulier viro.

DE NVPTIIS.

Dicit de præambulis nuptiarum, scilicet sponsalibus, sequitur nũc de nuptiis. Vel sic: Præmissis præparatoriis nuptiarum, ponit de nuptiis. A.Zo.

CVm de nuptiis.] CASVS. Mulier quædam habebat filiam minorem xij. an. cuius malitia supplebat ætatem: eratque toro natura; vnde mater & tutor illius puellæ impuberis trahebant de marito ei tradendo: super quo eligendo fuerunt discordes. quæritur quid hoc casu agendum sit? Respon. quod recurrendum est ad præsidem prouinciæ: & ille qui sibi iustior videbitur, præferetur in nubendo cum puella. Viuianus.

i *De nuptiis futuris*. aliàs si non esset pupilla, non haberet tutorem, & eius voluntas quæreretur: vt infra. e .l. in copulandis; & l. viduæ. & l. in coniunctione. Alii dicunt quod hæc puella nolebat suam voluntatem dicere, cultu verecundiæ: vt d. l. in coniunctione. quod tamen non placet, cum & ibi in adulta dicat.

k *Arbitrium*. per quod sedetur eorum discordia. sic & instit. de satisda. tuto. §. finatem. & ff. de admini. tuto. l. iij. §. finali.

SI *nuptiis*.] CASVS. Filiafamilias cõtrahit nuptias consentiente patre: pater instrumẽto docali non se subscripsit. nunquid nuptię sunt legitimè contractæ? Respon. quod sic, Viuianus.

l *Non subscripsit*. hoc visum quandoque: hodie contra: vt in auth. sed nouo iure. quæ est infra eo.

LIbertum.] CASVS. Libertus non potest contrahere nuptias cum patrona, vel patroni filia, vel coniuge, vel nepte, vel proneptę: & si contraxit, nuptiæ non valent: vnde de hoc potest accusari, & sustinebit pœnas iudicantis. Viuianus.

m *Coniugem*. quondam.

n *Accusare poterit*. quicunque sis, scilicet de stupro, vel adulterio, vel sacrilegio: nisi vilis esset talis fœmina: vt ff. eo. scilicet de ritu nup. l. si patrona. quæ est contra.

o *Consentiente*m. scilicet extra ordinem suo officio secundum quosdam.

p *Odiosas*. iure ciuili. sed non naturali.

q *Merito*. propter reuerentiam personarum, & facit. ff. eo. l. senatoris filia. & l. lege.

Libertum.] CASVS. Libertus non potest contrahere nuptias cum patrona, vel patroni filia, vel coniuge, vel nepte, vel proneptę: & si contraxit, nuptiæ non valent: vnde de hoc potest accusari, & sustinebit pœnas iudicantis. Viuianus.

m *Coniugem*. quondam.

n *Accusare poterit*. quicunque sis, scilicet de stupro, vel adulterio, vel sacrilegio: nisi vilis esset talis fœmina: vt ff. eo. scilicet de ritu nup. l. si patrona. quæ est contra.

o *Consentiente*m. scilicet extra ordinem suo officio secundum quosdam.

p *Odiosas*. iure ciuili. sed non naturali.

q *Merito*. propter reuerentiam personarum, & facit. ff. eo. l. senatoris filia. & l. lege.

Per concubinatum & illicitum coitum contrahitur affinitas, vnde eius affines prohibentur matrimonio copulari. Bald. Vel sic: Concubina patris non debet esse vxor filij. Salyc.

IIII. Imp. ALEXANDER A. Perpetuo.

LIberi concubinas parentum suorũ vxores [r] ducere non possunt [s]: quia minus religiosam & probabilem rem facere videntur. Qui si contra hoc fecerint, crimen stupri committunt.

Qui non contradicit, & patitur eum posse ratare: censetur consentire. l. d. Vel sic: Patientia habetur pro consensu in fauorabilibus. Bal. Vel sic: Taciturnitas patris habetur pro consensu in filij nuptiis. Salyc.

V. Idem A. Maximæ.

Liberi.] CASVS. Filius tuus illam quæ fuit tua concubina, in vxorem ducere non potest: & si contra fecerit, stuprum committit, & lege Iulia de stupro tenetur. Viuianus.

r *Vxores*. nec concubinas habere: vt ff. de concubi. l. j. §. penulti.

s *Non possunt*. propter adfinitatem. Sed certe contra non videtur adfinitas, cum dicitur adfinitas regularitas personarũ ex nuptiis coniunctarum, omni carens parentela. at hæc non prouenit ex nuptiis, sed certe sic impeditur matrimonium propter illicitam coniunctionem, sicut per adfinitatem: & sic est hic illicita coniunctio: vt ff. eo. l. semper. sed & hic potest dici adfinitas: vt xxxv. q. iij. c. de incestis. ADDITIO. Aduertas quòd de iure canonico, non solum ex illicito coitu, sed etiam ex nefario oritur adfinitas impediens matrimonium contrahendum, & dirimẽs iam contractũ.

Adfinitas definitur.

Sicitis si vt in c. diserationem. & simul sed c. penul. extra de eo qui cognouit consan. vxo. suę. & c. per tuas. extra de proba. vnde secundum canones sic definitur: Adfinitas est personarum proximitas ex coitu prouenies, omni carens parentela sanguinis, de quo vide latius per Io. And. in declaratione arboris adfinitatis in prin.

SI *vt proponis*.] CASVS. Titius patre suo sciente, & non contradicente, contraxit matrimoniũ cum Berta ex qua procreauit filiũ. nunquid iste filius erit auo suo iustus nepos? Respond. quòd sic, & eum agnoscere tenetur. Viuianus.

a *Non contradixit*. Idem contra in patre filiæ nubentis. ff. de spon. l. in sponsalibus. § . j. Et no. arg. hic, quitacet, consentit. sic ff. furti aduer. nau. cau. sta. l. j. in fi. & ad Macedl. l. sed Iulianus. §. interdum. & l. si filiusfa. patre. & ff. nau. cau. l. fi. & §. ad Vellejanum. l. fi sine. Sed arg. contra. ff. de fur. l. qui vas. §. vetare. & adde hic quod dicitur ff. de contra tab. l. iij. §. fi emancipatus.

Tacitumitas equipollet consensui.

ET *si contra mandata*.] CASVS. Si præses prouinciæ durante suo præsidatu contraxit nuptias cũ sibi subdita: illæ nuptiæ non valent, veruntamen si sponsa deposito officio remansit in eadem voluntate, nouo consensu interueniente legitimũ erit matrimonium, secundũ consilia Pauli prudentissimi. Viui.

Mandata principum, & constitutiones legis.

b *Mandata*. differentia est inter mandata principum, & constitutiones. Nam cõstitutio generale est nomen ad omnes leges imperatorias pertinens. Mandatum vero est cõstitutio qua cauetur quomodo rector prouinciæ debeat se habere in prouincia quam administrat: vt in authen. de manda. prin. in prin. colla. iij.

c *Contractum sit*. Cum administratore, qui non sit oriundus inde. non enim qui in sua patria militat, prohibetur ibi ducere vxorem: vt ff. e. l. si quis officium. & l. eos qui. concubinam autem potest habere: vt ff. de concubi. l. fin.

d *Post depositum*. Nota hic quòd post depositum officii opus est nouo consensu. secus est in minore. xij. annis nupta, & loco vxoris habita, quæ scilicet legitimo tempore impleto fit vxor, etiam sine nouo consensu: vt ar. ff. de sponsa. l. quæritum. & de do. inter virum & vxorẽ. l. cum hic status. in fin. & ff. de ri. nup. l. iiij. ADDITIO. Tu dicas de hoc vt in c. j. §. idem quoque. de despons. impub. lib. vj.

e *Post ea liberos*. quid si ante? Respon. non sunt legitimi. ar. ff. de sta. ho. l. Paulus. secus in natis ex cõcubina: vt insti. de nup. §. fin. Sed cur hoc? Respon. quia concubinatus nomen per legem accipit: vt ff. de concu. l. in concubinatu. Sed alij contradixerunt. Sed quare non inspicitur initium contractus, vt ita nullum sit matrimonium: vt & aliàs. ff. manda. l. si procurator. §. j. & depo. l. j. §. item si seruus hæreditarius? Respon. non concedo vt contra legem inchoatum conualescat: sed de nouo incipit hic finita administratione. & sic nõ obstat supra de leg. & con. l. non dubium. Alij respond. illi. l. quòd loquitur in perpetuo pro hibitis: quod hic non est. concordantiæ sunt huic. l. infra si quacunque præ. po. l. j. & supra si rector pro. l. j. & ff. de ritu nupt. l. qui in prouincia. in princ. & ff. de do. inter vir. & vxo. l. in fi. & ff. de dona. inter vir. & vxo. l. donationes j.

SI *vt proponis*.] CASVS. Filia mea habebat maritũ cum quo contraxerat matrimonium me consentiente: tandem conquesta de marito suo, fuit celebratum diuortium: postea reconciliata est suo marito me inuito. cui competit repetitio dotis, quæritur? Respõ. quòd tibi patri: quia sicut filia tua te inuito non potest matrimonium contrahere: ita nec marito reconciliari. Viuianus.

f *Non petente*. immo etiam contradicente. quod aliàs non esset: vt infra de rei vxo. act. §. & hoc ex rei. & ff. sol. matri. l. ij. §. penul. & l. dotem. & l. voluntate. & facit ff. de sta. hom. l. Paul[a]. & ff. eod. l. nuptiæ. ij. xxxij. q. iij. c. patrem. Sed contra. xxvij. q. ij. sufficiat. extra de rapto. ca. cum causa. & ff. de pac. do. l. cũ maritus. §. Titius. ADDITIO. Dicas quòd de iure canonico valet matrimonium etiam sine consensu parentum: vt d. c. cum causa. & d. c. sufficiat. supra allegatis per gl[a].

IN *copulandis*.] CASVS. Si puella est adulta, & agitur de nup. præsentibus contrahendis, voluntas puellæ, si eam vult exprimere, requiritur, non curatoris, cuius officium est administrare, non nubere: nec requiritur consensus propinquorum suorum. Viuianus.

g *Nec cognatorum*. ex necessitate.

h *Eius voluntas*. cum vult eam exprimere, alioquin præsidis: vt supra. e. l. j. vel aliud in tutore, quàm in curatore. & est sic. ff. de appell. l. cum in vna. §. tutor. & facit. ff e. l. sciendum. & supra de spon. l. si patrem. Et no. curatorem principaliter dari rebus; sed contra in tutore: vt inst. qui da. tu. pos. §. certæ.

SI *vicinis*.] CASVS. Contraxi matrimonium cum Berta nullis cõlectis doralibus instrumẽtis: postea mihi nati sunt filij ex ea: non feci natalia instrumenta filiorum conscribi, an sit legitima vxor, & liberi ex ea nati legitimi, quæritur? Respõ. quòd sic. Viuianus.

i *Ad natam filiam*. ex tali matrimonio.

k *Pertinentes*. scilicet tabulæ, quæ dicuntur natales. & facit. xxx. quæst. v. per totum.

l *Potestatem*. nisi in contrarium sit actum, quòd vt cõcubinam

SI (*vt proponis*) *pater quondam mariti tui, in cuius fuit potestate, cognitis nuptiis vestris, non contradixit* [a]: *verè non debes ne nepotem suum non agnoscat.*

Quod prohibetur initiari, potest postea impedimento cessante confirmari, accedente consensu nouo. Baldus. Vel sic: Matrimonium inualidum validatur ex nouo consensu adhibito: tempore quo cessauit causa impediens. Salycetus.

VI. Imp. GORDIANVS A. Valeriæ.

ETsi contra mandata [b] principum contractum sit [c] in prouincia consentiente muliere matrimonium: tamen post depositum [d] officium, si in eadem voluntate perseuerauerit, iustæ nuptiæ efficiuntur: & ideo postea liberos [e] susceptos, natosque ex iusto matrimonio, legitimos esse, responsum viri prudentissimi Pauli declarat.

Solennitas requisita in actu faciendo, requiritur in eo reparando, vel reficiendo. Baldus. Vel sic: Sicut consensus patris necessarius est in matrimonio contrahendo à principio, sic in dissoluto reparando. Salycetus.

VII. Idem A. Apro.

2 SI (*vt proponis*) *post querelam de marito à filia tua ad te delatam, dissolutum est matrimonium, nec te consentiente ad eundem regressa est: minus legitima coniunctio est, cessante patris voluntate, in cuius est potestate. atque ideo nõ petente [f] filia, petitionem dotis repetere non prohiberis.*

Auctoritas curatoris in nuptiis adultæ

A gem accipit: vt ff. de concu. l. in concubinatu. Sed alij contradixerunt. Sed quare non inspicitur initium contractus, vt ita nullum sit matrimonium: vt & aliàs. ff. manda. l. si procurator. §. j. & depo. l. j. §. item si seruus hæreditarius? Respon. non concedo vt contra legem inchoatum conualescat: sed de nouo incipit hic finita administratione. & sic nõ obstat supra de leg. & con. l. non dubium. Alij respond. illi. l. quòd loquitur in perpetuo pro hibitis: quod hic non est. concordantiæ sunt huic. l. infra si quacunque præ. po. l. j. & supra si rector pro. l. j. & ff. de ritu nupt. l. qui in prouincia. in princ. & ff. de do. inter vir. & vxo. l. in fi. & ff. de dona. inter vir. & vxo. l. donationes j.

nil operatur, quia persona curator non datur. Bal. Vel sic: Non curatorum, vel consanguineorum, sed solius puellæ consensus in eius nuptijs spectatur. Salyc.

VIII. Idem A. Romano.

IN copulandis nuptijs, nec cu
B ratoris (qui solam rei familiaris sustinet administrationem) nec cognatorum [g] vel adfinium vlla auctoritas potest interuenire, sed spectanda est eius voluntas, [h] de cuius coniunctione tractatur.

Ista lex tractat duo. Primo de matrimonio præsumendo. Secundo de simulatione præsumenda: & dicit quòd nati ex ea quæ est vel præsumitur vxor: si sint nati in domo patris, præsumuntur legitimi. Bald. Vel sic: Ad præsumendum matrimonium non sunt necessaria instrumenta nuptiarum, nec ad probationem filiationis est necessarium instrumentum natiuitatis: sed quod probetur natus ex ea cum qua dicitur esse legitimum matrimonium, & in domo vicinis scientibus. Salycetus.

IX. Imp. PROBVS A. Fortunato.

SI *vicinis*, vel alijs scientibus, vxorem liberorum procreandorum causa domi habuisti, &
C ex eo matrimonio filia suscepta est: quanuis neque nuptiales tabulæ, neque ad natam filiam [i] pertinentes [k] factæ sunt: non ideo minus veritas matrimonij, aut susceptæ filiæ, suam habet potestatem [l].

Dignitas accedens alis contrario accidenti restituitur: sed non ea quæ ex natalium radice procedit. Baldus. Vel sic: Mulier nobilitatem quam acquisiuit propter virum, statum perdit cum alteri inferiori nubit. Salycetus.

X. Imp. DIOCLETIAN. MAXIMIANVS AA. & CC. Paulinæ.

D

scilicet eã habeat: vt ff. de concubi. l. in concubinatu. Vel plene dic vt diximus. ff. de rit. nup. l. in liberæ. Et no. probationem filiationis. sic & ff. de his qui sunt sui vel alie. iur. filium. & ff. de proba. l. fi. & supra de testi. l. j. & supra de fei. vin. l. indicia. vel enim probari non potest de patre: vt ff. de condic. & demon. l. Lucius.

Filiatio qualiter probatur. Pater vere probari non potest.

CVm te.] CASVS. Si aliqua nõ est filia senatoris, sed vxor: si mortuo senatore nubat homini inferioris honoris, definit clarissima esse.

a *Cum te.* differentia est inter eam quæ sortita est nomen fœminæ clarissimæ per patrem senatorem, & eã quæ propter maritum. Nam primo casu retinet dignitatem etiam si sit nupta viro ordinis inferioris, dum tamen non plebeio. Sed in secũdo vxor retinet, si est vidua: si vel nubat: non tamẽ viro inferioris ordinis, nisi & tunc cõsularem dignitatem impetret à principe: vt ff. de sena. l. fœminæ. & l. fi. in princ. & infra de incolis. l. fi. lib. x. & de dig. l. mulieres. lib. xij. & in authent. de nupt. §. non tamen. coll. iiij. & ff. ad muni. l. filij. §. vidua.

b *Clarissimæ.* id est illustris.

c *Secundi ordinis.* id est plebeij, secũdum M. vel verius simpliciter, id est inferioris.

d *Dignitatis.* si quam antea habebas.

¶ Cõcor. cũ hac. l. ca. nõ est extra de spon. & matrimo. a Cõcor. c. ex parte. B in fi. cum gl. in fi. extra de fo. cõpe. vbi papa vocat Reginã Angliæ, quæ erat relicta à rege Angliæ.

SI inuita.] CASVS. Si mulier tua volẽs aut inuita à parentibus suis te inuito detineatur: adi præsidem prouinciæ, qui eos coget vt patiantur eam ad te redire. Viuianus.

e *Si inuita.* maxime. nam si esset volens, esset idem.

f *Exhibita.* per interdictum de libero homine exhibendo: vt infra de libe. exhibẽdis. l. si ad instar. Item & vtile de liberis exhibendis: vt ff. de libe. exhi. l. immo. & sic referatur. l. immo. ad titulũ sub quo posita est, licet quidam contra.

NEc filium.] CASVS. Filius non potest cogi à patre inuitus vxorem ducere. similiter ipse inuito patre non debet sibi vxorem eligere. Viuianus.

g *Permittit.* vt ff. eo. l. non cogitur. & l. si patre.

h *Turis præceptis.* quæ sunt instit. e. per totum. & facit. xxxij. q. ij. non omnis. §. cum ergo dicitur. q. iij. c. j. arg. contra. xxvij. q. ij. ca. j.

NEque.] CASVS. Si inter me & mulierem instrumentum dotale conscriptum est, & ego non consensi in eam per verba de præsenti, non sufficit dotale instrumentum ad cõsummationem matrimonii: & licet sit matrimonium contractum, non propter hoc exigitur instrumentum dotale. Viuianus.

i *Contiuente.* nam plus valet quod vere est gestum, quàm scriptum: vt ff. de off. præsi. l. illicitas. §. veritas. & supra plus valet. quod agi. interim tamen seruatur scripturæ publicæ: vt supra de proba. l. cum precibus.

k *Instrumentis.* non enim dotibus, sed affectu matrimonium

A contrahitur: vt infra de repu. l. iubemus.

l *Irritum est.* nisi in casu infra eo. tit. authen. sed nouo iure. Itẽ & in alio: vt infra. e. authen. maximis. & in alio secundum quos dam: vt insti. de nup §. fi. quod non placet: vt ibi diximus.

Neque ab initio.] CASVS. Sicut aliquis ab initio non cogitur inuitus contrahere matrimoniũ, ita contracto matrimonio si diuortio dissoluitur, nõ cogitur reconciliare. Vivianus.

m *Distrahendi.* secus in contractibus: vt supra de actio. & ob. l. ficut.

n *Matrimonij.* quam habet ab initio.

o *Necessitatem.* si dixerit vir vxori: promittis decem, si vnquam diuerteris à me? non valet: vt ff. de ver. oblig. l. stipulatio facta. & l. Titia. & infra de inuti. stipu. l. libera. & supra de spõ. l. fin. in fin. Sed contra. ff. de dona. inter virum & vxorẽ. l. ea quæ. Solu. ibi pecunia processit à stipulante: sed licet non valeat prædicta pœnalis stipulatio, pœnam tamẽ legalem subibit, qui sine causa diuertit: vt infra de repu. l. iubemus.

Stipulatio pœnalis, in matrimonio nõ valet.

VXorem.] CASVS. Patronus regulariter libertam suam in vxorem accipere potest, nisi patronus esset de his personis, quæ prohibẽtur contrahere cũ liberta sua: puta quia senator, vel senatoris filius. Viuia.

p *Ex his personis.* puta senator vel senatoris filius: vt ff. de ritu nup. l. lege Iulia. sed econtra non potest: vt supra eo. l. libertum. & die vt ibi. & ratio in prompta est.

Sed nouo iure.] CASVS. Si liberam nullierem cum qua non prohibeor contrahere, domi teneo: videor eã in vxorem retinere: nisi ab initio protester quòd teneo eam vt concubinam: vt ff. eo. l. liberæ. Sed si senator tenet libertam in domo sua, nunquã præsumitur sua vxor, nisi inueniatur dotale instrumentum in quo contineatur: confiteor me accepisse à tali muliere tantũ in dotem, cum qua matrimoniũ contraxi. Et est casus in quo requiritur dotale instrumentum contra hoc quod dicitur supra eo. l. neque sine. Viuianus.

q *Cum liberta.* idem econtra, secundum H. vt libertus cum filia senatoris.

r *Dotalibus.* id est nuptialibus. & est speciale: sed regulariter contra supra eo. l. neque sine.

PAtrem.] CASVS. Titius filiam suam exposuit, id est in locum publicum proijci fecit. ergo misericordia motus eam filiam nutriendam suscepi, ita quòd adulta facta est: nunc vole quòd filia Titij nubat filio meo, Titius nõ vult. an omnes sumptus quos feci in ea nutriẽda, potero à Titio recuperare, quæritur? Respon. quòd sic. Vnde quanuis pietas videatur inhibere repetitionem, tamen quia nõ vult quòd sua filia nubat meo filio, sumptus factos recuperabo.

s *Exposuit.* scilicet in hospitali.

a *Filio tuo desiderantis.* subaudi, tui desiderantis.

b *Qui.* scilicet pater.

c *Remittatur.* consentire. Sed videtur quod patria potestas sit soluta. & sic est contra infra de infan. exp. l. ij. & sic etiam citra consensum eius pater viri potest eam dare filio suo. quod quidam concedũt. vel dic aliud in seruo & liberto quàm filio: vt in prædicta. l.

d *Solutioni.* regulariter contra: vt supra de neg. gest. l. j. & ij. & ff. de condic. inde. l. cum is. §. pe.

Nemini.] CASVS. Hæc lex ponit inter quas personas nuptiæ sunt prohibitæ. Et certe inter ascendentes & collaterales. Itẽ inter affines. Viuianus.

e *Pronepte.* & vsque in infinitum: vt insti. eo. §. j. & ff. eo. l. fororis. & l. nuptiæ consistere. adeo vt si Adam viueret, non posset contrahere matrimonium secundũ Ioan.

f *Antiquo.* nisi sint in septimo gradu: vt in decre. xxxv. quæstione ij. cap. progeniem. & c. consanguinitate. & c in copulatione. & c. nulli.

ADDITIO. Hodie prohibitio solum extẽditur ad quartum gradum inclusiue. cap. non debet. extra de consangui. & affini.

Viduæ.] CASVS. Si mulier aliqua est vidua, & habẽs patrem sit emancipata, vel in potestate patris: & est intra xxv. an. si vult contrahere nuptias, debet contrahere cum patris volũtate. Sed quid? filia vidua vult sibi eligere vnum maritum: pater vult alium? Certe si æque bonus sit ille quem vult eligere mulier sicut pater, stabitur iudicio mulieris. Sed quid si mulier vidua non habeat patrem, & tractatur de eligẽdo mulieri marito: quorum consensus requiratur, quæritur? Respon. Agnatorum & cognatorũ qui non sunt ei successuri ab intestato: quia isti non videntur suspecti. Viuianus.

g *Sententia.* id est scientia. non autem consensus est necessarius. Vel dic quòd est consilium quod hæc lex dicit, cum emancipata sine patre possit hoc facere: vt ff. eo. l. filius emancipat. & de contra tab. l. iij. §.

cõiugi filio[a] tuo desiderantis fauere voto cõuenit: qui[b] si renitatur,[c] alimẽtorũ solutioni[d] ĩ hoc solummodo casu parêre debet.

Hæc lex ponit quæ sunt personæ cum quibus matrimonium non consistit. Bald.

XVII. Iidem AA. & CC.

NEmini liceat contrahere matrimonium cum filia, nepte, vel pronepte:[e] itémque cum matre, auia, vel proauia, & ex latere amita ac matertera, sorore, sororis filia, & ex ea nepte: præterea fratris tui filia, & ex ea nepte: itemque ex affinibus priuigna, nouerca, nuru, socru, cæterisque quæ iure antiquo[f] prohibentur, à quibus cunctos volumus se abstinere.

Ponitur hic forma qualiter viduæ debent contrahere matrimonium, & qualiter virgines, & de quorum consensu. Aduerte tamen, quia ista forma non est substantialis, quantum ad substantiam matrimonij, sed est quædam forma continens quandam iustitiam publicæ honestatis. Bald.

XVIII. Imppp. Valentin. Valens & Grat. AAA. ad Senatum.

VIduæ* intra quintum & vicesimum annum degentes, etiam si emancipationis libertate gaudent, tamen in secundas nuptias sine patris sententia[g] non conueniant. ¶ Quòd si in conuentionis * delectu[h] mulieris voluntas patris repugnat sententiæ, & propinquorũ: placet admodũ (vt in virginũ cõiunctionibus sanctum est) habendo[i] examini auctoritatem quoque iudiciarie cognitionis adiũgi: vt si pares[k] sint genere ac moribus comperitores, is potior existimetur, quem sibi consulens mulier approbauerit. ¶ Sed ne forte hi qui gradu proximo ad viduarum successionem vocantur, etiã honestas nuptias impediant: si huius rei suspicio[l] præcesserit, eorũ voluntas auctoritatẽ iudiciumque succedere,[m] ad quos etiãsi fatalis sors intercesserit, tamen hæreditatis cõmodum peruenire non possit. Dat. XVII. Kal. August. Gratiano. A. II. & Probo Coss.

Inter consobrinos consistit matrimonium: dicit glo. iure Romano, sed non diuino: & ideo nati ex consobrina sunt incestuosi, & non succedunt, secundum Cy. & Baldum.

XIX. Impp. Arcad. & Honor. AA. Eutychiano præfecto prætorio.

CElebrandis inter consobrinos matrimonijs licentia le-

A *Emancipatus.* & ar. infra eo. l. in coniunctione. sic est supra de iure emphy. l. fin.

h *Delectu.* id est deliberatione. aliàs, delectum.

i *Habendo examini.* id est ad habendum examen.

k *Pares.* si vero impares, protinus debet ei dici vt meliorem eligat.

l *Suspicio.* sic & infra vbi pu. edu. l. j. & ij. & supra ti. j. authen. sed iam necesse est.

m *Succedere.* id est ad deliberationẽ admitti.

Celebrandis.] CASVS. Licet inter ascendentes & descendentes & collaterales nuptiæ sint prohibitæ: tamen inter consobrinos nuptiæ sunt permissæ. Sunt autem consobrini ex duobus fratribus nati: sicut cõsorini ex duabus sororibus nati. Hæc lex hodie non seruatur iure canonico. Viuia.

n *Auctoritate.* quæ idem quod hæc lex flatuebat.

o *Fomentis.* quæ erant media iuris prudentiæ.

p *Fratribus.* hi sunt patrueles.

q *Sororibus.* hi sunt consobrini: vt insti. de gradi. §. quarto gradu.

r *Legitimi.* hoc est verum iure fori, vt hic, & ff. eo. l. iij. & l. non solum. §. j. & instit. eo. §. duorum. sed non iure poli. vt xxxv. q. j. c. cum igitur.

In continẽtiore.] CASVS. Si filia quæ est in potestate patris, vult contrahere nuptias: debet contrahere cum voluntate patris. sed si est sui iuris, & est destituta patre & matre, nõ requiritur cõsensus eorum, sed sui ipsius: sed si nõ vult declarare suum arbitrium, tunc recurritur ad propinquos. Viuianus.

s *Ipsius.* patris familias.

Caligato.] CASVS. Nedum plebeij possunt contrahere nuptias sine dotalibus instrumentis, immo & milites.

t *Acaligato.* caligatus dicitur ille, qui habet ocreas ferreas. *Caligatus quis dicatur.*

v *Protectoris.* id est pedites, qui regit & protegit armatos milites. *Protector quis dicatur.* Vel caligatum vocat, *tur.* id est infimum & obscurum: vt in authent. qui. mo. na. effi. leg. §. quisquis. collatio. vj.

Protector quis dicatur. Pedestres milites qui dicantur. Equestres milites.

Protector ergo erit maior, quasi dicat à minore vsque ad maiorem. Vel tertio, est militia pedestris, & equestris. Pedestres milites dicuntur, qui habent caligas de corio: & hi dicuntur caligati milites. Equestres, qui in equis vadunt. Et not. quòd hodie est ius generale quòd hæc lex dicit, vt sine solennitate scripturæ & aliorum quæ dicuntur infra. l. proxi. contrahatur matrimonium. Accursius.

SI *donationum.*] CASVS. Quidam contraxit matrimoniũ cũ aliqua muliere, nec donauit ei propter nuptias, hoc fecit fieri dotale in strumentum, & pompam nuptiarum dimisit: propterea non deficit matrimonium, & nihilo minus liberi suscepti erunt legitimi. Viuianus.

a *Instrumenta*- sic & supra eo. l. neque sine. & infra de repu. l. iubem⁹. & in authen. vt li. ma. & auiæ. §. quia vero dudum. col. viij.

b *Pompa*. id est conuiuium familiare. Accursius.

IMperialis. diuiditur in tres partes grossas. Primo ponit proœmium. Secundo ponit statutum. Tertio concludit. Iaco. de Are. Bald. CASVS. Sicut Deus misereτur hominibus, ita princeps vult prouidere subiectis, & eis misericordiam impertiri. dicit ergo quòd si mulier in meretricio degens pœnitere voluerit: poterit postea nubere cui voluerit, dum tamẽ interueniãt dotalia instrumẽta: nec vocabitur postea fœnica, & filij nati legitimi erunt, & succedent ex testamẽto vel ab intestato: nec nocet eis si non nubant ex quo eis permissum est nubere: quia eis filij postea suscepti succedunt. & licet mulier non petat priuilegium, sed à principe ei cõcedatur, mũdã etit: & filiæ postea susceptæ fœnicæ non dicentur: sed iam natæ

* *Quædã exem. inibant, iustum sit.*

imperrare possunt priuilegiũ, & nubere cuicunque voluerint, interuenientibus instrumentis. filiæ etiam natæ ex ea quæ in meretricio vsque ad mortem perseuerauit, post mortẽ matris poterunt priuilegium impetrare. Item cõtrahi potest matrimonium inter dispares: quia clarissimus poterit accipere spectabilem in vxorem, si interueniant dotalia instrumenta. Item hæc lex locum habet in præteritis negotijs. Viuianus.[a]

XXII. Iidem AA. Hierio præfecto prætorio.

SI donationum ante nuptias, vel dotis instrumenta[a] defuerint, pompa[b] etiam, aliaque nuptiarũ celebritas omittatur: nullus existimet ob id deesse recte aliàs inito matrimonio, firmitatẽ, vel ex eo natis libẽris iura posse legitimorum auferri, inter pares honestate personas nulla lege impediente consortium, quod ipsorum consensu, atque amicorum fide firmatur. Dat. X Kalend. Mar. Constantinop. Felice & Tauro Conss.

Clementia decet principem. restitutio natalibus omnem abstergit maculam. infectio parentum inficit filios post conceptum. inter pares etiã sine dot. instrumentis consistit matrimonium. h. d. lex ita long. t. Iaco. de Are. Bal.

XXIII. Imp. IVSTINIAN. A. Demostheni præfecto prætorio.

IMperialis beneuolentiæ proprium hoc esse iudicantes, vt omni tempore subiectorũ commoda tam inuestigare, quàm eis mederi procuremus: lapsus quoque mulierum, per quos indignã honore conuersationem imbecillitate sexus elegerint, competenti moderatione subleuandos esse censemus: minimeq; eis spẽ melioris conditionis adimere: vt ad eam[c] respicientes, [d] improuidam & minus honestam electionem facilius derelinquant. Nã ita[e] credimus Dei beneuolentiam, & circa genus humanũ nimiam clementiam (quantum nostræ naturæ possibile est) imitari, [f] qui cotidianis hominum peccatis semper ignoscere dignatur, & pœnitentiã suscipere nostram, & ad meliorem eam statum deducere. Quod si circa nostro subiectos imperio nos etiam facere differamus: nulla venia digni esse videbimur. ¶ Itaque [g] cum iniustum sit, * seruos quidem libertate donatos posse per diuinam indulgentiam natalib⁹ suis restitui, postque huiusmodi principale beneficium ita degere, quasi nunquam seruissent, sed ingenui nati essent: [h] mulieres autem quæ scenicis[i] quidem ludis sese ante immiscuerunt,

A c *Ad eam.* meliorem conditionem.

d *Respicientes.* scilicet mulieres.

e *Nam ita.* scilicet subleuando lapsus mulierum, sicut & nostros lapsus deus miserator subleuat.

f *Imitari.* Nor. quòd dicit imitari nimiam, aliàs diuinam clementiã, id est dei, quod ideo dicit, quia in sola pietate possumus eos deo pares: sicut dicitur, sola deos æquat clementia nobis. sic & in authen. vt iu. sine quo. quo suffra. §. itaq;. coll. ij. & infra de dona. inter vi. & vxo. l. fi. in fin.

g *Itaque*. suspensiua est constructio vsque illuc, præsenti sanctione, &c.

h *Nati essent*. vt ff. de nata. restit. l. quæris.

i *Scenicis*. quæ dicantur scenicæ, dicitur in authen. fœnicas nõ solam &c. colla. v. scilicet prostitutæ. hic autem licet de eis tractare intendat, temperauit tamen vocabuli significationẽ, earũ turpitudinem supprimere volens. aliàs enim dicuntur scenicæ, quæ ludunt in scena: & istæ etiam sunt infames: & de eis etiam posset dici hic loqui: vt ff. de his qui not. infa. l. j. & ij. §. fin.

k *Scitis*. id est statutis.

l *Dignitate*. sibi data.

m *Alio modo*. puta data patri, scilicet dignitate: vt quia ille senator, & hic sit filius senatoris.

n *Dotalibus*. id est nuptialibus. nam & sine dote potest esse matrimonium: sed non econ *Matrimonia*: vt supra de dona. *nisum ante* nupt. l. fi. turius est *sit esse sine* tamẽ aliquid (licet modicum) in dotem dari. *dote.*

o *Omni macula*. Not. argu. quòd testis sit admittendus licet prius fuerit infamis, si accepit pœnitentiam: quod quidam concedunt. & pro eis in decret. xxxij. quæstione. j. quod autem. & capi. apud. & in Lombardia de periur. capi. fi. l. ij. Sed Ioan. cõtra, arg. ff. de re mili. l. qui cum vno. §. ignominia. & ff. de ritu nuptia. l. palam. §. non solum. & pœnitentia quo ad deum, non quo ad mundum vel solũ principem valeat sibi data. ADDITIO. Videas de hoc in capi. testimonium. cum ibi notatis per glossam & docto. extra de testibus.

p *Vocabulum*. sic supra de fer. l. à nullo.

q *Distulerint*. idem & si nunquam venerint. sic & supra de condic.

Pietas non deo parsitur.

* *al. non nullam.*

Scenicæ quæ sint.

* *subiecta legi &c.*

Seruitus eorum cuiũ dissentiat.

Matrimonia cum conditione debent.

dic. ob cau. l. si reperten di. sic ergo late interpretatur concessio. sic & ff. de constit. prin. l. fin. & ff. de re iudica. l. quidam cõsulebat. & j. de bo. vacan. l. si quando. j. lib. x. prædictam autem interpretationẽ licet facere etiam si iurauerit contrarium. Vnde sequitur authen. Quod eis &c. quæ est ex corpore, Scenicas &c. colla. v.

QVod *eis.*] CASVS. Hæc auth. nõ corrigit. l. codicis, sed addit ei: vnde lex eo dicis dicebat quòd mulier impetrabat vt posset contrahere nuptias intercenientibus dotalibus instrumentis. hæc authen. dicit, quòd si mulier scenica iurauit non reliquere illam vitam, & vult postea pœnitere, potest hoc facere, nec deferendo illam vitam peierauit: quia talc sacramentum est illicitum. Viuia.

a *Quod eis.* aliàs eis. & aliàs his.

b *Permittitur*. sic & aliàs ex permissione legis defertur sacramentum ratione pietatis: vt ff. de obse. l. nullum. & aliàs ratione tacitæ cõditionis: vt §. de nõ nu. pecu. l. fi. Item & aliàs quia contra leges fiat: vt §. de legi. & constit. l. non dubium. & ff. de leg. j. l. si quis inquilinos. §. fin. & ff. de pact. Liuit gentium. §. & generaliter. & aliàs habes. Melius est vota stultæ promissionis non implere, quàm crimen admittere. Item tolerabilius est iuramentũ non implere, quàm turpiter facere: vt in decre. xxij. quæst. iiij. cap. j. & c. vnusquisque.

c *Pœna*. x. librarum auri: vt j. ea. authent. Et no. ꝙ tria debet continere iuramentum, veritatem, iustitiam, & iudicium. quorum si quod defuerit, periurus est qui facit: vt xxij. quæstione. ij. animaduertẽdũ. at hic nulla fuit discretio: nullũ iudicium. de hoc dicitur extra de iureiur. & si Christus.

d *Similes merentibus*. ad sui petitionem.

e *Dignitatem* à principe sibi datam.

f *Habent*. per priuilegiũ principis.

g *Vtroneam*. scilicet sine administratione.

saluã eis nihilo minus existimationem seruare præcipimus tam in aliis omnibus, quàm ad transmittendã quibus voluerint suam substantiam, & suscipiendam competentem sibi legibus ab aliis relictam, vel ab intestato delatam hæreditatem.

IN AVTHENT. fœnicas non solum si fideiussores. §. ij. col. v. consti. iiij.

Ista authen. continuatur ad l. C. hoc modo: Dictum est ff. in l. codicis, quod fœnicæ pœnitentes possunt supplicare principi vt eis restituat famam, vt possint nubere honestis personis. Nunc dubitatur, quid si illa mulier imuenerit semper permanere in illo vitio & in illo opprobrio & libidinis insania, numquid inuenientium impediat quin possit priuilegium impetrare? Determinat quòd inuentũ non valet, quia est illicitum: & dicitur quòd potius est puniendus ille qui exigit tale inuentum, quàm illa quæ inuit. Bald.

QVod eis[a] permittitur[b] etiã si iurauerint in tali professione se perseueraturas: quia legibus expressum est illicitæ rei iusiurandum seruari non oportere: & pœna[c] periurij, si qua est, in eum conuertenda est, qui exigit

Finis authenticæ. Sequitur textus Codicis.

Qui consequitur dignitatem, tacite videtur velle stipendia ad eam. Bald. Vel sic: Si mulieribus fœnicis vel quibuscunque aliis imperator dignitatis titulum concessit, videtur eum omni macula & impedimento dispensare. Salycetus.

Similes vero tale meretibus[d] ab imperatore beneficium mulieribus, illas etiã esse volumus, quæ dignitatem[e] aliquam habent, [f] etsi non sereniſſimo principi supplicauerint, vltroneam[g] tamen donationem[h] ante matrimonium meruerint. ex qua dignitate, & aliam etiam omnẽ maculam per quam certis hominibus legitimè coniungi mulieres prohibentur, aboleri penitus oportet.[i]

Non dicitur fœnicæ filia, quæ concepta est adsertu macula: sed tantum illa, quæ nata est vigente macula. Bald. Vel sic: Filiæ natæ post priuilegium matri concessum, illo potiuntur priuilegio. n. prius natæ, nisi pro illis fuerit supplicatum. Saly.

His illud adiungimus, vt & filiæ huiusmodi mulierum, si quidem post expurgationem prioris vitæ matris suæ natæ [k] sint: non videantur scenicarum esse filiæ, nec subiacere legibus quæ prohibuerunt filias scenicarum certos homines in matrimonium ducere. ¶ Sin vero antè procreatæ sint, liceat eis Codex.

A preces offerentibus inuictissimo principi, sacrum sine obstaculo vllo mereri rescriptum: per quod eis ita nubere permittatur, quasi non sint scenicæ matris filiæ: nec iam prohibeantur illis copulari, quibus scenicæ filias vel dignitatis vel alterius causæ gratia vxores ducere interdicitur: vt tamen omnimodo dotalia inter eos etiam instrumenta conficiantur.

¶ Sed & si à scenica matre procreata, quæ vsque ad mortẽ suã in eadem professione durauerit, post eius obitum preces imperatoriæ clementiæ obtulerit, & diuinam indulgentiam meruerit, liberationem maternę iniuriæ, & nubendi licentiam sibi condonantem: istam quoque posse sine metu priorum legum in matrimonio illis copulari, qui dudum scenicę filiam vxorem ducere prohibebantur.

Remotis veteribus legibus, quæ disponebant matrimonia sine dotalibus instrumentis inter impares honestate personas non valere: statuit imperator ea valere: excepti nefariis incestis, & aliis prohibitis. Bald. Vel sic: Matrimonia inter pares possunt fieri etiam sine dot. alibus instrumẽtis: sed si personæ sint impares. Salyc.

C Immo etiam illud remouendum[l] esse censemus, quod in priscis legibus (licet obscurius) cõstitutum est, vt matrimonia inter impares[m] honestate personas contrahenda, non aliter quidem valeant, nisi dotalia instrumenta confecta fuerint. his vero etiam non intercedentibus, omnimodo firma sint sine aliqua distinctione personarum: si modo liberæ sint & ingenuæ mulieres, nullaque nefariarum[n] vel incestarum [o] coniunctionum suberit suspicio. Nam nefarios & incestos coitus omnibus modis amputamus, sicut & illos qui præteritarum legum sanctione specialiter vetiti sunt: exceptis videlicet his quos præsenti lege permittimus: legitimique matrimonij iure muniri præcipimus.

IN AVTHEN. VT lic. ma. & auiæ. §. quia vero legẽ. colla. viij: constit. vlti.

Maximis dignitatibus præditi debent matrimonia contrahere cum dotalibus instrumentis. ex cipiuntur ab ista solemnitate Barbari subiecti Romano imperio. Bal.

MAximis decorati[p] dignitatibus vsque ad illustres, [q]

Regis filius an dicatur qui natus est ante quã pater eius rex esset.

l *Illud remouendum*. à dubitatione.

m *Impares*. vt inter clarissimum & illustrem: & inter illustrem & superillustrem.

n *Nefariarum*. quando inter ascendentes & descendentes.

o *Incestarii*. inter collaterales, vel affines.

MAximis.] C A S V S: In l. codicis dicebatur: Si mulier scenica impetrauit à principe quod posset contrahere nuptias: poterit contrahere dotalibus instrumentis interuenientibus. Hæc authent. dicit quæ sunt personæ quæ debent contrahere nuptias sine dotalibus instrumentis. Nam regulariter inferiores personæ possunt contrahere nuptias sine dotalibus instrumentis. Fallit in maxima decoratis dignitate. & certe aliæ personæ solo affectu nuptias contrahũt, exceptis Barbaris. Vi.

p *Decorati*. vt supra illustres.

q *Ad illustres*. descen-

siuè

siuè & inclusiuè nam & ipsi maximis decorantur dignitatibus. A
a *Dotalibus.* id est instrumentis nuptialibus. Nam dos non est op⁹, vt dixi. §. ea. l. Sed arg. cõtra in authen. qui. mo. na. efti. le. §. hoc ergo. col. vj. Itẽ & aliàs in tribus casib⁹ exigitur scriptura, q̃ sunt in hac. l. Est & quæ tus. §. eo. authẽ. sed no uo iure. regulariter cõ tra: vt §. eo. l. neq; sine. & hic subiicit.
b *Antè contractas.* s. ante dignitatem adeptam vt in corpore.
c *Barbaris.* id est subiectis nostræ reipublicæ, quibus solo affectu sine aliqua scriptura licet cõtrahere nuptias: licet maximis decoren tur dignitatibus.
d *Affectu solo.* non obstat institut. cod. §. fina. quia illud quo ad hoc vt filij fiant legitimi, nõ quo ad substantiam matrimonij.
Finit glos. authenti.
¶ Sequitur glossa textus Codicis.
e *Subiecto.* id est deinceps.
f *Successores.* si prædictum priuilegium impetretur.

Ancimus.] CASVS. Si promitto mulieri dare vel facere sub his verbis, cum nuptias contraxerit: non intelligimus cum est viripotens, sed cum venerit ad actum nuptialem. Nota circa hanc notabilem legẽ, quod tunc satisfit huic conditioni, quando fit desponsatio per verba de præsenti: quod probatur hac. l. ibi, sed ex quo vota &c. votum enim nuptiarũ procedit quãdo fit desponsatio per verba de præsenti. & sic diceretur conditiõ impleta, licet nondum fit facta coniunctio per carnis copulam, ita dicit Bart. hic, & idem latius in l. Titio centũ. §. Titio genero. in pen. quæsti. ff. de condic. & demonst. per. l. cui fuerit, illo tit.
g *Festinitas.* vt infra de testa. manu. l. cũ testator, & argu. §. de his qui veni. æta. impe. l. fin. & j. de le. hære. l. si maior. Argu. contra. j. de fideicommissariis libert. l. fideicommissaria. Sed ibi statuit certum tempus: hic autem non. Item ibi fauore libertatis. Item argu. contra infra de instit. & substitu. & restitutionib. sub condi. fac. l. si mater.
h *Mediocrem.* aliàs est in textu, meliorem.

non nisi dotalibus[a] instrumentis conscriptis, rite contrahunt nuptias: licet ante contractas[b] retineant, exceptis Barbaris:[c] reliqui omnes affectu solo[d] recte contrahunt matrimonium.

Sequitur textus. C.

Hæc lex trahitur etiam ad matrimonia iam cõtracta post imperium Iustiniani, non ante. Bald.

His itaque per hãc generalem legem ita constitutis, & decætero conseruandis, præteritas etiã huiusmodi coniunctiones ex subiecto[e] tempore factas secundum prædictam dispositionem iudicari præcipimus: vt si quis talem vxorem ab initio nostri imperij (prout dictum est) iam duxerit, & liberos ab ea procreauerit: iustos eos & legitimos, & tam ab intestato quàm ex testamento patris successores[f] * habeat, & legitima in posterum nihilo minus ea vxore permanente, procreati quoque liberi legitimi sint.

Vbi fit mentio nuptiarum, non sufficit nubilis ætas: sed oportet quod matrimonium respiciat consortium. hoc dicit Ang. secundum Bald. Vel sic: Conditio nuptiarum impletur per actum & verba ipsam, non per habitum & potentiam. Salye.

XXIIII. Idem A. ad Senatum.

1 SAncimus, si quis nuptiarum fecerit mentionem in qualicunq; pacto, quod ad dandum, vel ad faciendum, vel non dandum vel non faciendum concipitur, & siue nuptiarum tẽpus dixerit, siue nuptias nominauerit: non aliter intelligi conditionem esse adimplendam, vel non extenuandam, nisi ipsa nuptiarum accedat festiuitas: s & non esse tempus inspiciendũ in quo nuptiarũ ætas vel fœminis post duodecimum annum accesserit, vel maribus post quartumdecimum annum completum: sed ex quo vota nuptiarum re ipsa processerint. sic enim & antiqui iuris contentio dirimetur, & immensa librorum volumina ad mediocrem[h] modum tandem peruenient.

Filiæ vel filij furiosi vel mente capti sine consensu patris matrimonium contrahere possint: & dotem & donationem ante nuptias cum authoritate curatoris constituere: & gratis debet procedere, ne afflicto detur afflictio. Bald. & Saly.

Si furiosi.] CASVS. Hanc. l. habetis. §. de epi. audi. l. tam dementis. & vult hæc lex hoc dicere: Sicut filius & filia mente capti possunt nuptias cõtrahere, ita filius furiosi. Sed quomodo hoc potest esse, cum in nuptiis filij requiratur consensus patris?

XXV. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

SI furiosi parentis liberi, in cuius potestate constituti[i] sunt, nuptias[k] possint contrahere, apud veteres agitabatur. & quidem filiam furiosi marito posse copulari, omnes penè iuris antiqui conditores admiserunt. sufficere enim putauerunt si pater non contradicat. In filio autem familias dubitabatur, & Vlpianus quidem retulit constitutionem imperatoris Marci, quæ de furioso non loquitur, sed generaliter de filiis mente capti: siue masculi, siue fœminæ sint, qui nuptias contrahunt: vt hoc facere possint etiam non adito principe. Et aliam[l] dubitationem ex hoc emergentem, si hoc quod de mente capto cõstitutio induxit, etiam in furiosis obtinendum sit, quasi exemplo mente capti & furiosi filios adiuuantes.[m] His itaq; dubitatis, tales ambiguitates decidentes, sancimus hic repleri, quod diui Marci constitutioni deesse videtur, vt non solum dementis, sed etiam furiosi liberi cuiuscunque sexus possint legitimas contrahere nuptias, tam dote, quàm ante nuptias donatione à curatore eorum præstanda, æstimatione tamen in hac regia vrbe excellentissimi præfecti vrbis, in prouinciis autẽ virorum clarissimorum earum præsidum, vel locorum antistitum,[n] tam opinione personæ, quàm moderatione[o] dotis & ante nuptias donationis constituenda, præsentibus tam curatoribus dementis vel furiosi, quàm his qui ex genere eorũ nobiliores sunt: ita tamẽ, vt nulla ex hac causa oriatur vel in hac regia vrbe vel in prouinciis iactura substantiæ furiosi, vel mente capti, sed gratis omnia procedant: ne tale hominum infortunium etiam expensarum detrimento prægrauetur.

Potest quis alumnam suam ducere in vxorem, sed non eam quam de sacro fonte leuauit. Bald. Vel sic: Cum ancilla manumissa patronus potest contrahere matrimonium: cum filia vero adoptiua etiam emancipata non potest: nec cum aliena de sacro baptismate sumpta. Salye.

XXVI. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

Curator furiosi habens curatorem, non potest.

Filius patris curator esse potest.

Matrimonium non potest contrahi per procuratorem.

te, ducere non possum. Vlpianus.
a *Alumnam.* id est quam ipse aluit cum sua esset ancilla, & in de eam manumisit: vt subiicit. & facit institu. qui ma. non possunt. §. eadem.
b *Loco filiæ.* scilicet adoptiuæ, quam etiã non licet ducere: vt insti. eo. §. & hæc adeo.
Vel hic dicit quando aluit vt filiã. §. in princ. alitus fuit cum ea. Vel aluit vt ancillam. & facit xxix. q. ij, si quis ancillam. & j. ad l. Iul. repetun. l. fi.
c *Deo mediante.* no. est sic ad hunc casum. xxx. q. iij. & iiij. per totum & extra de cogna. spiri. capi. j. lib. vj.
i *Constituti sunt.* remanent enim in potestate: vt ff. de his qui sunt sui vel alie. iur. l. patre.
k *Nuptias.* vt instit. eo. §. j.
l *Aliam.* repete, retulit Vlpianus.
m *Adiuuantes.* repete, conditores antiqui iuris. aliis adiuuante.
n *Antistitum.* æstimatione, repete constituenda, quod est j.
o *Quàm moderatione.* sic & ff. de iure doti. l. quæro. & §. de episc. audien. l. tam dementis. Sed quid si idem sit filius patris curator, quod potest: vt ff. de cura. fur. l. j? Respon. specialis ad hoc dabitur: vt ar. ff. de iure do. l. siue generalis. quo minus enim curator detur habenti curatorem, regula iuris non est. impedimento: vt ff. de tut. & cura. da. ab his. l. venti. §. fin. Vel aliter dic quòd prædicta fiant au ctore prætore vel iudice: vt & quando debitor soluere vult minori: vt ff. de mino. l. ait prætor. §. j. & facit ad. l. ſtam. ff. de lega. iij. l. filiæ. & ff. eo. l. si nepos. & l. si ita. & l. si filius.
ADDITIO. Not. ex hac glo. q̃ filiusfam. potest donare causa mortis patri in cuius est potestate, non auctoritate patris, sed iudicis. quod not. pro limitatione glos. rem acquirit. l. j. ff. de aucto. tut. secundum And. Barba.

Si quis alumnam.] CASVS. Si ego nutrivi aliquam puellam ancillam vel libertam, vel aliqua nutriuit me: ego cum illa non prohibeor nuptias contrahere: quia licet ad illam habeam affectionem, non tamen prohibentur nuptiæ inter me & illam, eam tamẽ quam susceperi de sacro fonte, ducere

Curator interdum habens curatorem non potest.

A tertius coniugis infelicitas facit valere matrimonium, quod nõ valet: vt ff. eo. l. si quis in senatorio. non autẽ infelicitas patris: vt ff. de senato. l. filiam.
g *Deminutum.* non ergo viriatur, licet ad eum casum perueniat, à quo incipere non potest: vt & instit. de lega. §. potest autẽ.
h *Dissoluatur.* sic & ff. sol. mat. l. si cum dotẽ. §. an autem illa. & ff. de his qui sunt sui. vel alie ni iuris. l. patre.
i *Vna.* scilicet hac.

Si quis alumnam[a] suam libertate donauerit, & in matrimonio suo collocauerit: dubitabatur apud antiquos, vtrũmne huiusmodi nuptiæ legitimæ esse videantur, an nõ. Nos itaque vetustam ambiguitatem decidentes, non esse vetitũ matrimoniũ censemus. si enim ex affectu omnes introduxuntur nuptiæ, & nihil impium, nec legibus contrariũ in tali copula expectamus: B quare prædictas nuptias inhibendas existimemus? nec enim homo sic impi⁹ inuenitur, vt quam ab initio loco filiæ[b] habuit, eam postea in suo collocet matrimonio: sed ei credendum est, quia eam & ab initio non vt filiam educauit, & libertate donauit, & dignam esse postea suo putauit matrimonio: Ea videlicet persona omnimodo ad nuptias venire prohibenda, quam aliquis, siue alumna sit, siue non, à sacrosancto susceperit baptismate: cum nihil aliud sic inducere potest paternam affectionem, & iustam C nuptiarum prohibitionem, quã huiusmodi nexus, per quem deo mediante[c] animæ eorum copulatæ sunt.

Potest quis accipere vxorẽ sexagenarium, vel decrepitæ ætatis constitutam. Bald.

XXVII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

2 SAncimus nuptias quæ inter masculos & fœminas maiores vel minores sexagenariis vel quinquagenariis lege Iulia vel Papia prohibitæ sunt, homines volentes[d] contrahere, & ex nullo modo vel ex nulla parte tale nuptias impediri.

Nota dignitas mariti vel soceri matrimonium non dissoluit: quia felicitas viri debet vxori prodesse, & similiter felicitas vxoris debet prodesse viro: & similiter felicitas soceri debet nurui prodesse. Baldus. Vel sic: Res perfecta & consummata non vitiatur, licet veniat ad casum à quo non potest incipere. Saly.

XXVIII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

SI libertam quis vxorem habeat, deinde inter senatores scribatur dignitate illustratus, an soluatur matrimonium, apud Vlpianum quærebatur: quia lex Papia inter senatores & libertas

Matrimonium non potest contrahi per procuratorem.

Homines volentes. Dicꝑ lege papia cautum fuerat ꝙ masculus maior sexagenario non contrahat cum maiore vel minore fœmina quinquagenaria: & econtra maior quinquagenaria non cõtrahat cũ maiore vel minore sexagenario: & eatenus ratio, quia nuptiæ fiunt causa liberorum, quæ causa hic deficere videbatur: sed contra est vt hic, & j. de legit. hære. l. si maior. ADDITIO. Hanc. l. intellige de tali sene, qui tamen coire potest, licet difficulter. aliàs autem si omnino non posset coire, non valeret matrimonium. facit. c. ij. extra de fri. & male. de quo vide latius per Christoph. Pore. in §. j. in fi. instit. de nuptiis.

Si libertam.] CASVS. Si liberta est vxor alicuius, qui postea senator efficitur, non propter hoc debent nuptiæ dissolui: nam felicitas casus mariti non debet esse dãnosa vxori. ab initio tamen senator non potest contrahere matrimonium cũ liberta, Secundo dicitur: ꝙ si pater mulieris quæ nupsit liberto, nõ erat senator, & postea effectus est senator: nunquid dissoluitur matrimoniũ ex eo quòd non licet filiæ senatoris nubere liberto? Respon. non. Viuia.
e *Non patitur.* vt ff. e. l. lege Iulia.
f *Decretum.* sic & j. de stat. & imagi. l. si, & ff. de condit. & demon. l. falsa. §. sed si cui, & §. eo. authen. maximis. Sed cõtra al-

DE INCESTIS & inutilibus &c.

Nuptiæ nefariæ & incestæ quæ sint.

Latæ omnes dicuntur inutiles: *sed nefariæ proprie intelligendæ & descendentes, incestæ inter collaterales vel affines: vt instit. eod. §. ergo non omnes. & ff. eod. l. quin etiam. & l. fina. & ff. de adul. l. si adulterii. j. resp. Hæ quæ aliis rationibus prohibẽtur, simpliciter inutiles dicuntur, quod multis modis contingit: vt dicimus infi. eo. §. finis & alias.*

Liberta.] CASVS. patronus cum sua liberta matrimonium cõtraxit: postea liberta ipso inuito à se discessit, & alij nupsit: an hoc facere potuit, quæritur? Rn. ꝙ non. & si alteri nubit, nõ erit sua vxor.
k *Non habeat.* diutortium tamen tenet: vt ff. de repu. l. fina. in prince. vnde non committitur adulterium cum ea: vt ff. ad l. Iul. de adult. l. pe. sed quo ad hoc venò possit alij nubere, dicitur durare prius matrimonium: vt ff. vnde vir & vxor. l. j. §. fina. & facit. ff. eod. l. matrimonij, & l. in eo iure. & de diuor. l. penul.
l *Vela.* quod qualiter fiat, die vt ff. de repu. l. fina. Accursius.

TITVLVS V.
DE INCESTIS ET inutilibus nuptiis.

Liberta vxor patroni non potest aliud facere inuito patrono, & cum alio contrahere matrimonium. Bald.

1. Imp. ALEXANDER A. Amphigono.

LIberta, eadémque vxor tua, si à te inuito discesserit: connubium cum alio non habeat, k si modo vxorem eam habere velis.[l]

Binas habens seu tenens vxores, est infamis. Bald.

11. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. Sabastianæ.

NEminem qui sub ditione sit Romani nominis, binas vxores[m] habere posse, vulgo patet, cum etiam in edicto[n] prætoris huiusmodi viri infamia notati sint, quam rem competens iudex inultã esse non patietur.

Hæc verba ponuntur in gl. super verbo, non is ante §. in c. fraternitas. extra de testi.

Cum ancillis.]

Cvm ancillis.] CASVS. Si liber homo velit ancillam ducere in vxorem: de iure hoc esse non potest, cum ea tamen posset esse contubernium. Item decuriones non possunt cū ancillis contubernium contrahere: & si cōtra fecerint clam in aliqua villa vel prędio: si quidem fecerint procuratoribus domini nescientibus: mulier dā natur in metallum, decurio damnatur in insulam si fuerit sui iuris, omnibus bonis suis cōfiscandis, si non habebat aliquos propinquos ab intestato. Si autem fecerint procuratoribus domini scientibus: ipsi damnātur in metallum. Si autem dominus fundi sciuerit, & permiserit: si patiē fieri in prædio rustico, quæ sunt in illo prædio, vnā cū prędio confiscantur. Si autē patitur fieri in prædio vrbano: quia facinus intra parietes domesticos cōmissum est, pœna augetur: quia dimidia pars bonorum suorum confiscatur. Vi

Inter liberum & seruum matrimonium non consistit: & filij qui nascuntur ex serua, dicuntur serui: quia sequuntur conditionem matris. Hoc primo. Deinde qui contraxit matrimonium cum serua, deportatur: bona eius curiæ confiscantur: puniuntur & fures, & procuratores locorum scientes, qui passi sunt in domibus dominorum suorum huiusmodi libidinem exerceri: punitur etiam dominus si fuit scius, & non denuncians: & in publicatione fundi venient accessoria, mancipia, & pecora illi fundo deputata: & magis punitur delictum commissum in ciuitate, quàm in agro. hoc dicit hæc lex. Bald.

III. Imp. CONSTANTINVS A. Patroclo.

CVm ancillis non potest esse connubium,[a] nam ex[b] huiusmodi contubernio * serui nascuntur: ideoque præcipimus ne decuriones in gremia potentissimarum domorum libidine seruarū ducente confugiant. Si enim decurio clam actoribus, & procuratoribus nescientibus, alienę fuerit seruę coniunctus: & mulierē in metallum detrudi per sententiam iudicis iubemus, & ipsum decurionem in insulam deportari: omnibus bonis eius ciuitati cuius curialis fuerat, mancipandis, si patria potestate fuerit liberatus, nulloque[c] habeat liberos vel parētes, vel etiā propinquos, qui secundum legum ordinē ad eius successionem vocentur.

¶ Quod si actores vel procuratores loci in quo flagitium admissum est, fuerint conscij, vel cōperti facinus promere noluerint: metallo eos conuenit implicari. ¶ Si vero dominus loci hoc fieri permisit, vel postea cognitum celauit:[d] si quidem in agro id factū est, fundus cum mancipiis & pecoribus cæteris que reb[9] quæ cultui rustico sustinentur, fisci iuribus vindicetur. Si vero in ciuita te[e] id factum est: dimidiam bonorum omnium partem præcipimus confiscari, pœnam augētes,[f] quoniam intra domesticos[g] parietes scelus admissum est, quod noluit mox cognitum publicare.

Ex matrimonio reprobato liceat matrimonialia non procedunt: sed veniunt potius confiscanda. Idem in donatione simplici: nisi ætas, sexus, vel inst. ignorantia excusset. Bal. Vel sic: Nuptiæ à iure prohibitæ, simul ipso iure nullæ: & donata hinc inde à fœmellus auferuntur vt indignis, & fisco applicantur: non ab errantibus iuste: dum tamen communem dirimant comperto errore. Salycetus

IIII. Imppp. VALENTIA. THEOD. & ARCAD. AAA. ad Andromachum comitem rerum priuatarum.

QVi contra legum[h] præcepta, vel contra mandata[i] constitutionésque[k] principū nuptias forte contraxerit: nihil ex eodē matrimonio, siue ante nuptias donatum,[l] siue deinceps quoquomodo datum[m] fuerit, conse quatur: idque totum quod ab alterius liberalitate[n] in alterum processerit, vt indigno indigne ve sublatū, fisco vindicari[o] iancimus, exceptis tam fœminis quàm viris qui aut errore[p] acer-

Matrimonium vetitū per errore contractū, ab excusat ignorantia.

Filij nati ex matrimonio vetito an sint legitimi.

p *Errore acerrimo*, id est iustissimo vel fortissimo. Et dicas hic breuiter, quòd hæc lex propter errorem facti iustum & cōtinuum excusat. Si vero in iure, quantum ad pœnā incestus mulier in totū relenatur, & idem in mare qui sic errat in iure ciuili: quia credidit posse contrahere cum pupilla. si autem in iure gentium in aliquo subleuatur, non in totum: vt ff. ad l. Iul. de adul. l. si adulteriū. §. nōnunquā. in fi. ibi, cum in adulterio &c. & §. stuprū. in fi. §. Est tamen arg. contra. ĵ. tit. j. l j. Sed certe ibi clam fuerat cōtractum, vnde præsumitur scientia: secus si palā, quādo bona fides præsumeretur: vt ff. de ritu nup. l. fi. Item quid erit de filiis ipsorum? Respond. nō est cautum in lege. Sed dico esse legitimos, si vterque ignorauit, licet nullū sit matrimonium: sicut & in adoptiuis contingit, qui sunt legitimi sine matrimonio. & hoc dicitur rescripsisse Alexander ex priuilegio cuidam: vt dices. ĵ. eod. l. si quis incesti. ad hoc. ff. de ritu nupt. l. qui in prouincia. §. diuus. vbi autem alter sciuit: illi non sunt legitimi, sed ignoranti sic. ADDITIO. Tu dicas de hoc. Si matrimonium est publice contractum in facie ecclesiæ: tunc siue vterque ignorauit impedimentum, siue alter tantum, filij sunt semper legitimi. c. cū inter. & c. ex tenore. extra qui filij sint legi. Si vero matrimonium esset contractum clandestine, licet vterque ignoraret impedimentum, non essent filij legitimi. c. cū inhibitio. §. si quis vero. de clandestina desponsa.

Affectato.

a *Similis in c. sane. vbi matrimonia contracta per sacerdotes dicitur contubernia. extra de clerc. coniuga.*

Cōtubernium quid sit.

a *Connubium*, id est matrimonium. cōnubium & coniugiū idem sunt, nisi in casu, vbi etiam quod matrimoniū non est, dicitur cōnubium. ff. de ritu nupt. l. in eo. §. hoc caput.

b *Non ex &c.* bona ratio: vt instit. de pa. po. in princip. appellabitur ergo contubernium: vt infrà ad legem Iul. de adul. l. serui. Item hoc iure fori, secus iure poli: vt extra de coniugio ser. c. j.

c *Nullosq;* repete, & si.

d *Cognitum celauit.* & not. hac & sequenti. l. tantundē esse siue quid sciam ab initio esse, siue postea sciam, si patiar. Sed arg. contra. ff. de his qui not. infa. l. quid ergo. facit. xxxiiij. q. j. cap. iij. & ĵ. de vsur. transfor. l. j. §. quod & in rebus. & ff. de vsuris. qui scit. §. fin. Item sume hic argu. quod parcitur ei qui delictum cognitum à se patefecit. sic. ĵ. de his qui se def. l. j. lib. x. & ĵ l. proxi. dices.

e *In ciuitate.* sic & in lege Mosaica distinguebatur, fieret adulterium in ciuitate, vel in rure.

f *Augentes*, immò in casu non augetur, si fundus in villa vbi hoc factū est, plus valeat, quam alia sua bona. Ad quod Ioan. dicit quod tunc nō totus fundus publicaretur, sed id omne quod est minus dimidia. hæc enim lex augere pœnam voluit. Alij dicunt cōtra, & rarò inueniri quod decuriones plus habeant extra ciuitatē quam intra: & sic de eo non cauent legislatores: vt ff. de leg. & senatusc. l. nam ad ea.

g *Domesticos.* facit ĵ. de fal. mo. l. j. & ad l. Iuliam de adul. l. Græcchus.

Qvi contra.] CASVS. In hac. l. dicitur quæ pœna imponitur ei qui incestas nuptias & inutiles contrahit. Et dicit q; si aliquis contrahit nuptias contra legum præcepta vel constitutiones principū, illæ nuptiæ nō valent: & dos data, & donatio propter nuptias debēt cōfiscari. nā & dos & donatio auferetur acciptēti vt indigno, & fisco applicat. Fallit si maritus vel fœmina, vel vtraque eorum iusto errore facti prohibitas nuptias contraxerūt: quo casu nec dos nec donatio ꝓpter nuptias publicātur. Itē fallit si vir vel mulier sunt minores. xxv. an. quod est verū,

a *Affectato.* cum forte potuit scire, & noluit.

b *Comperto.* parcitur alicui propter ignorantiam, vel cum scit, si se offerat: aliàs purget. sic. ff. depo. l. iij. & ff. de ędil. edic. l. quis sit fugitiuus. §. idem Celsus ait si seruus. ar. cōtra. ff. de his qui no. infa. l. quid ergo. in princip. Nam ibi patre nesciente. sed

Vsucapio an interrumpatur si filiusfamilias rei alienæ sciens vsuceperit.

postea ratum habente filius duxit vxorem intra tempus luctus: & tamen non notatur pater infamia. Similiter est argu. contra in vsucapione, vbi bona fides sufficit ab initio: & si postea superuenit scien tia rei alienæ. nō enim vsucapio interrumpitur, nec ideo minus vsucaptor facit fructus suos: vt ff. de vsucap. l. qui scit. §. fina & ĵ. de vsucap. transfor. l. vnica. Sed arg. contra prędictis vbi superueniens scientia nocet, sicut & in nostra lege in petitione hæreditatis: vt ff. de peti. hære. l. sed & si lege. §. consuluit. Item & in vsucaptore partus, incipiēte cognoscere quòd mater sit furtiua, interrumpitur vsucapio: vt ff. pro suo. l. penulti. in princip.

c *Procrastinatione.* sic in decre. j. q. j. constat.

Ratris.] CASVS. Inst. ista dicitur q̄ quis non potest cā ducere in vxorē quæ fuit vxor fratris sui. Item si aliquis habuit vnam sororem, non potest aliā ducere prima mortua, Viuianus.

d *Fratris* facit insti. c. §. affinitatis. & ĵ. c. l. penult. & fina.

Siquis.] CASVS. Aliquis cōtraxit incestas nuptias, non amittit bona dum vivit: sed filij illegitimi erūt: nec pater eis aliqua da re debet: nec in testamento, nec inter vivos, nec per se, nec per interpositas personas. & dos si qua cōstituta est, confiscabitur: & si contrahens incestas nupt. testamentum faceret, non potest relinquere extraneis: filijs tamen quos suscepit ex primo matrimonio, potest relinquere, & nepotibus, & pronepotibus, patri & matri, & auo & auiæ, fratri & sorori: si tamen aliquis eorum consilium dederit vt cōtrahatur tale matrimonium, non habebit aliquid de hæreditate, sed ille qui est in secundo gradu. Viuianus.

Cæsus, incestus.

e *Vetitis.* propter incestum, & sic specialiter de incestis tantum. Et dicitur cæstus, id est cingulū Veneris. vnde incestus, id est effrenata libido. Vel dic vetiti generaliter: vt ad secundam partem rubricæ referatur.

f *Habere credatur.* vt in authen. qui. mo. na. effi. sui. §. fin. colla. vij. sed per desse. Alex. permittitur quòd sint legitimi eo casu quo permittitur stare matrimoniū: vt extra qui fil. sint legi. ex tenore. & ff. de rit. nup. l. qui in prouincia. §. j.

g *Testandi.* imponitur ergo necessitas in personas certas testari. sic & ĵ. de secun. nupt. l. iij. §. fin. & S. de sacrosanc. eccle. authen. si qua.

de descendentibus, filius, filia, nepos, neptis, pronepos, proneptis: de ascendentibus autem pater, mater, auus, auia: de latere, frater, soror, patruus, amita. Testandi[g] sanè ita demum habeat facultatem, vt his tantummodo personis, pro iuris ac legum quod voluerit arbitrio relinquat, quas succedere impetialis præcepti tenore mandauimus: ita tamen, vt ab hæreditate defuncti penitus arceatur, si quis ex his quos memorauimus, in contrahendis incestis nuptijs cōsilium inijsse mō strabitur: succesturo in locum illius, qui post eum gradu[h] proximus inuenitur. ¶ Ea fenè que de viris cauimus, etiam de fœminis, quæ prædictorum sese cōsortijs commaculauerint, custodiantur. Memoratis vero personis non extantibus, nostro fisco locus pateat. Dat. VI. Id. Decembr. Constantinop. Arcadio. IIII. & Honorio. III. AA. Conss.

IN AVTHEN. de incestis & nefarijs nuptijs. §. j. colla. ij. constitut. fina.

Ista authen. dicit quòd bona contrahentium incestas nuptias ipso facto sunt confiscata. Item dicit quòd filij eorum legitimi ipso facto sunt effecti sui iuris. Item dicit quòd isti debent poni in exilio. Item dicit quòd licet pater sit exul: filius tamen debet eum alere, hoc dicit. Bald.

INcestas[i] nuptias contrahentis pœna est confiscatio[k] bonorum tam cæterorum quàm dotis, exilium etiam, & cinguli[l] (si quo potitur) spoliatio, verberatio quoque, si vilis est: fœmina quoque talia scienter[m] peccante, simili pœnæ subiugan da. Substantia sic amissa[n] liberis hoc ipso sui iuris effectis, [o] si quos habet legitimos, applicetur, [p] vt tamen pater ab eis alatur: quibus non extantibus, fisco defertur. [q]

h *Gradu.* nisi sit alius in eodem gradu cum eō qui excluditur: & est ad l. iiſtam. xxxv. q. vij. quidam. & ĵ. de minor. ie. quæ ser. proprijs. l. j. & infra de secū nupt. l. hac edictali. & ff. de ritu nupt. l. semper. Itē intellige hanc. l. secundum ea quæ notauimus. S. l. qui contra. id est quando sciuerunt. Item sunt & aliæ pœnæ quas patiuntur prędicti. vnde vide authent. incestas. quæ est ex titu. de incest. nupt. colla. ij.

Nuptiæ sunt nullis ex causis vetitæ.

Incestas.] CASVS. Lex codicis dicit quòd qui incestas contrahit nuptias, retinet bona. Authent. corrigit, dicens quòd bona illius confiscantur, si nō habet filios: alioquin substātia eius deuoluitur ad filios, & pater debet ali à filijs: & si miles est qui tale cōtrahit matrimonium, amittit cingulu, & mittetur in exilium: si vilis est, verberabitur.

i *Incestas.* Et hanc & sequen. authent. intel. lexerunt quidam tantūm de vetitis iure sanguinis. secus si aliàs sint vetitæ: vt cum ancilla alicuius, quod est vetitum: vt S. cod. l. cum ancillis. vnde eius filium dicunt naturalem. quod non placet: immo large hanc & proximam authen. accipe, quocunque modò sint inutiles. argu. incorpore huius authen. & S. cod. l. qui contra. & l. si quis incesti. proprie autem qualiter accipiatur, not. S. cod. in rubrica.

k *Confiscatio.* scilicet si non habet filios legitimos: vt ĵ. proxi. Sed videtur quòd etiam alij excludunt sifcum: vt in authen. vt nulli iudi. §. fina. colla. ix. Solu. illa hanc corrigit: vel aliter vt plene dices. ĵ. de bo. dam. authen. bona.

l *Cingulū.* id est dignitatis.

m *Scienter.* secus si ignoranter. & idem in mare: sed non ita ad plenum: vt plene dixi. S. cod. l. qui contra legum.

n *Substantia sic amissa.* Redit ad primum casum qñ vir delinquit.

o *Effectis.* ipso iure, vel hoc ipso quòd pater supplicio decimus est. Ad hanc expositionem pertinet quod dicitur in corpore, Paternam mox illi accipiant successionem &c.

p *Applicetur.* scilicet substantia.

q *Defertur.* ipso iure.

Filij sunt nuncupandi.

Senatores an possint cū fœminis humiliorib⁹ contrahere.

Ex complexu.] CASVS. Auth. incestas, dicit quòd substātia patris defertur filijs. Authē. hæc addit dicēs, quòd filijs natis de incestuoso matrimonio nō est danda patris substātia, nec ab eo ali debent. Vivianus.

a *Nefario.* large accipe, licet impropriè: vt §. proxi. auth. dixi.

b *Nec naturales.* quales sunt ex cōcubinana ri, qui sunt naturales tā tum: & legitimi tātum, vt adoptiui: legitimi & naturales, vt ex vxore. nec legitimi nec naturales: vt institu. de quibus hic dicitur.

c *Indigni.* & maternæ: quod est verū quando coitus per legem poterat accusari. aliàs nō: vt si ex meretrice: quo casu matri, non patri succedit: vt institu. de suc. cog. §. vulgo. & ff. de in ius vo. l. quique. in fi. & l. quia. Sed quid si non obstante hac l. concessit imperator talem fieri legitimū? Respond., potest: vt argu. ff. de testa. authen. hoc inter. cum nullus eiusmodi legem imponere potuerit: vt ff. de arbi. l. nam magistratus.

Humilem.] CASVS. Senator vel filius senatoris prohibetur contrahere nuptias cum humili persona: vt puta cum ancilla, aut eius filia: cum scenica, aut eius filia: aut cum illa quę lenocinium exercet. Vivian.

d *Humilem.* quia inhibitum erat senatoribus contrahere nuptias cum humilioribus fœminis: vt ff. de ritu nup. l. lege Papia. Quæ sunt intelligendæ humiles, hæc lex dicit: quæ innouatur per authen. vt liber. decę. §. si quis autem. coll. vj. per quam authen. licet senatoribus ducere libertas, dotalibus instrumētis cōfectis, sed per authen. vt liceat matri & auiæ, §. quia vero legem dudum. col. viij. generaliter permittitur idem de omnibus humilioribus personis.

e *Præditis*, i. ornatis.

f *Opulentiores*, i. dicere non refert, si sint ingenuæ, an sint diuites pecunia, an sint opulentæ fortuna. i. bona conuersatione vel bonis moribus. & facit in decretis. xciij. dist. c. leginus.

Licet.] CASVS. In l. ista dicitur quòd in terra Aegypti erat talis lex, quòd si contraxeram matrimoniū per verba de præsenti cum sorore vna: si ante contractum matrimonium volebam contrahere cum alia forore, poterā hoc facere. Sed hæc lex hodie est correcta. Vivianus.

g *Antiquarum.* §. e. l. qui contra. & l. si quis incesti. & est ad istam l. §. e. l. fratris. & j. l. proxi. & sic dona. ante nup. l. cū in te.

Incestis.] CASVS. In hac l. imperator reprobat leges & cōstitutiones quorundam vsurpatorum Romani imperij, qui suis legibus & constitutionibus incestas nuptias contrahi permiserunt. vnde imperator omnes leges & constitutiones tyranni tollit, & præcipit incestas nuptias nō contrahi etiam ex auctoritate imperialis rescripti. Vivianus.

h *Ab incestis.* §. l. proxi. & l. fratris. & j. si nup. ex re. pe. l. ij. xxiij. q. v. incestuosi. Item not. rescriptum permittens illicitum matrimoniū, nullius esse momenti.

i *Nam.* accipe decernimus. quod est j.

Licet quidam Aegyptiorum idcirco mortuorum fratrum sibi coniuges matrimonio copulauerint, quòd post illorum mortem manssisse virgines dicebantur, arbitrati scilicet quod certis legum conditoribus placuit, cum corpore non conuenerint, nuptias non videri re esse contractas: & huiusmodi connubia tunc temporis celebrata, firmata sunt: tamen præsenti lege sancimus, si quæ huiusmodi nuptiæ contractæ fuerint, eas, earumque contractores, & ex his progenitos, antiquarum legum tenori subiacere, nec ad exemplum Aegyptiorum (de quibus supra dictum est) eas videri fuisse firmas, vel esse firmandas.

Rescriptum permittens incestuosum matrimonium, est ipso iure nullum. Saly.

IX. Imp. ANASTASIVS. A. Seueriano. PP

Ab incestis h *nuptijs vniuersi qui nostro reguntur imperio nouerint temperandum. nam* i *rescripta quoque omnia, vel pragmaticas formas, aut constitutiones impias quæ quibusdam personis tyrannidis tempore permiserunt scelesto contubernio matrimonij nomen imponere, vt fratris filiam, vel sororis, vel eam quæ cum fratre quondam nuptiali iure habitauerat, vxorem legitimam turpissimo consortio licerer amplecti, aut vtalia huiusmodi committerentur, viribus carere decernimus: ne dissimulatione * culpabili nefanda licentia corroboretur.*

TITVLVS VI.
DE INTERDICTO MATRIMONIO INTER PVPILLAM & TVTORĒ SEV CVRATOREM, FILIOSQVE EORVM.

Rusticitas vel imperitia non excusat. Bald. Vel sic: Inter pupillam & tutoris filium prohibitum est matrimonium: nec pretextu ignorantiæ excusatur. Salycetus.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Marino.

Matrem pupillæ.] *Non prohibetur.* nam priuigni sui tutor quis esse potest: vt j. de contrario. iudi. tu. l. si.

Venit post susceptum priuignū.

Cum proponas.] CASVS. Contraxi matrimonium cum aliqua muliere ex qua suscepi liberos: ista erat minor xxv. ann. post ea pater meus fuit ei datus curator: nunquid matrimonium dissoluitur? Certe non. sed vt omnis scrupulus cesset, dādus est ei alius curator. Vivianus.

b *Susceptos.* maxime. nam idem & non susceptis liberis. sic & ff. de ritu nupt. l. qui in prouincia. §. j.

c *Habuisse.* idem esse & si in potestate esset: vt ff. de ritu. nupt. l. non est.

d *Videantur.* quod enim legitimè fit. &c. vt j. de admini. tuto. l. sancimus. j.

e *Omnis scrupulus.* de iure, & de facto. nā tractu temporis diceretur forte curatorē datū ante matrimoniū. & facit ff. de reg. iur. l. quæ dubitationis, & ff. co. l. pen. §. ij. & j. de exc. tut. l. liceat. & l. amplissimi.

f *Habeat.* scilicet vxor tua.

g *Substitutus.* etiam à patre tuo.

Libertorum.] CASVS. Libertus qui fuit tutor filię patroni, prohiberur illam ducere in vxorem finita tutela, & etiā filius eius. Vivianus.

h *Susceperat.* nunc libertus.

i *Non oportet.* Et relegatur: vt ff. de ritu. nup. l. libertum. ij. in princ. & facit supra de nupt. l. libertum.

Vxorem.] CASVS. Ponamus quòd fui tutor aut curator alicuius adulti: nunquid filiam meam isti adulto potero matrimonio copulare? Quidam dicebāt quòd non: sed falso suadebant: quia non timebit pupillus ab vxore & hæredevxoris reposcere rationem.

k *Falso.* quia bene potest fieri vt tutor filiam suā pupillo, & curator adulto copulet: vt hic, & ff. de ritu nupt. l. libertum. ij. §. tutor, &c. Et ratio est, quia non est hic timor ne timeat pupillus ab vxore & hærede tutoris reposcere rationem: quod esset econtra: argu. ff. de ritu nupt. l. si quis officium. in princ. & §. fina & j. l. proxi. & l. si tutor.

Et sic permittitur incestus.

Et sic mutare non licet consuetudinem. xxij. q. vlt. canete.

Non oportet. Nota errorem vel imperitiā non excusare. Et sic est contra. ff. de adulte. l. si adulterium. §. stuprum. & §. nonnunquam. ibi enim videtur quòd iure ciuili error excusat à pœna incestus in totum etiam mares, nedum fœminas. Sed dic speciale hoc cast. Vel hic clam, vnde à iure præsumitur scientia: vt ff. de ritu nup. l. si. Item concor. huic. l. §. de in ius vocan. l. ij. Sed arg. contra. j. de his qui sibi adsc. l. senatus. & l. penulti. & ff. de iurisdict. omnium iudi. l. si quis id. §. doli. & de eden. l. j. §. fina. & §. ritu. j. l. qui contra.

Error an excusat à pœna.

Matertuella.]

Cum proponas.] CASVS. Contraxi matrimonium cum aliqua mulere ex qua suscepi liberos: ista erat minor xxv. ann. post ea pater meus fuit ei datus curator: nunquid matrimonium dissoluitur? Certe non. sed vt omnis scrupulus cesset, dādus est ei alius curator. Vivianus.

b *Susceptos.* maxime. nam idem & non susceptis liberis. sic & ff. de ritu nupt. l. qui in prouincia. §. j.

c *Habuisse.* idem esse & si in potestate esset: vt ff. de ritu. nupt. l. non est.

d *Videantur.* quod enim legitimè fit. &c. vt j. de admini. tuto. l. sancimus. j.

e *Omnis scrupulus.* de iure, & de facto. nā tractu temporis diceretur forte curatorē datū ante matrimoniū. & facit ff. de reg. iur. l. quæ dubitationis, & ff. co. l. pen. §. ij. & j. de exc. tut. l. liceat. & l. amplissimi.

f *Habeat.* scilicet vxor tua.

g *Substitutus.* etiam à patre tuo.

Libertorum.] CASVS. Libertus qui fuit tutor filię patroni, prohiberur illam ducere in vxorem finita tutela, & etiā filius eius. Vivianus.

h *Susceperat.* nunc libertus.

i *Non oportet.* Et relegatur: vt ff. de ritu. nup. l. libertum. ij. in princ. & facit supra de nupt. l. libertum.

Vxorem.] CASVS. Ponamus quòd fui tutor aut curator alicuius adulti: nunquid filiam meam isti adulto potero matrimonio copulare? Quidam dicebāt quòd non: sed falso suadebant: quia non timebit pupillus ab vxore & hæredevxoris reposcere rationem.

k *Falso.* quia bene potest fieri vt tutor filiam suā pupillo, & curator adulto copulet: vt hic, & ff. de ritu nupt. l. libertum. ij. §. tutor, &c. Et ratio est, quia non est hic timor ne timeat pupillus ab vxore & hærede tutoris reposcere rationem: quod esset econtra: argu. ff. de ritu nupt. l. si quis officium. in princ. & §. fina & j. l. proxi. & l. si tutor.

Et sic permittitur incestus.

Et sic mutare non licet consuetudinem. xxij. q. vlt. canete.

Non oportet. Nota errorem vel imperitiā non excusare. Et sic est contra. ff. de adulte. l. si adulterium. §. stuprum. & §. nonnunquam. ibi enim videtur quòd iure ciuili error excusat à pœna incestus in totum etiam mares, nedum fœminas. Sed dic speciale hoc cast. Vel hic clam, vnde à iure præsumitur scientia: vt ff. de ritu nup. l. si. Item concor. huic. l. §. de in ius vocan. l. ij. Sed arg. contra. j. de his qui sibi adsc. l. senatus. & l. penulti. & ff. de iurisdict. omnium iudi. l. si quis id. §. doli. & de eden. l. j. §. fina. & §. ritu. j. l. qui contra.

Error an excusat à pœna.

Mater

Mater pupillæ.]

Non prohibetur. nam priuigni sui tutor quis esse potest: vt j. de contrario. iudi. tu. l. si.

Venit post susceptum priuignū.

Cum proponas.] CASVS. Contraxi matrimonium cum aliqua mulere ex qua suscepi liberos: ista erat minor xxv. ann. post ea pater meus fuit ei datus curator: nunquid matrimonium dissoluitur? Certe non. sed vt omnis scrupulus cesset, dādus est ei alius curator. Vivianus.

b *Susceptos.* maxime. nam idem & non susceptis liberis. sic & ff. de ritu nupt. l. qui in prouincia. §. j.

c *Habuisse.* idem esse & si in potestate esset: vt ff. de ritu. nupt. l. non est.

d *Videantur.* quod enim legitimè fit. &c. vt j. de admini. tuto. l. sancimus. j.

e *Omnis scrupulus.* de iure, & de facto. nā tractu temporis diceretur forte curatorē datū ante matrimoniū. & facit ff. de reg. iur. l. quæ dubitationis, & ff. co. l. pen. §. ij. & j. de exc. tut. l. liceat. & l. amplissimi.

f *Habeat.* scilicet vxor tua.

g *Substitutus.* etiam à patre tuo.

Libertorum.] CASVS. Libertus qui fuit tutor filię patroni, prohiberur illam ducere in vxorem finita tutela, & etiā filius eius. Vivianus.

h *Susceperat.* nunc libertus.

i *Non oportet.* Et relegatur: vt ff. de ritu. nup. l. libertum. ij. in princ. & facit supra de nupt. l. libertum.

Vxorem.] CASVS. Ponamus quòd fui tutor aut curator alicuius adulti: nunquid filiam meam isti adulto potero matrimonio copulare? Quidam dicebāt quòd non: sed falso suadebant: quia non timebit pupillus ab vxore & hæredevxoris reposcere rationem.

k *Falso.* quia bene potest fieri vt tutor filiam suā pupillo, & curator adulto copulet: vt hic, & ff. de ritu nupt. l. libertum. ij. §. tutor, &c. Et ratio est, quia non est hic timor ne timeat pupillus ab vxore & hærede tutoris reposcere rationem: quod esset econtra: argu. ff. de ritu nupt. l. si quis officium. in princ. & §. fina & j. l. proxi. & l. si tutor.

Et sic permittitur incestus.

Et sic mutare non licet consuetudinem. xxij. q. vlt. canete.

Non oportet. Nota errorem vel imperitiā non excusare. Et sic est contra. ff. de adulte. l. si adulterium. §. stuprum. & §. nonnunquam. ibi enim videtur quòd iure ciuili error excusat à pœna incestus in totum etiam mares, nedum fœminas. Sed dic speciale hoc cast. Vel hic clam, vnde à iure præsumitur scientia: vt ff. de ritu nup. l. si. Item concor. huic. l. §. de in ius vocan. l. ij. Sed arg. contra. j. de his qui sibi adsc. l. senatus. & l. penulti. & ff. de iurisdict. omnium iudi. l. si quis id. §. doli. & de eden. l. j. §. fina. & §. ritu. j. l. qui contra.

Error an excusat à pœna.

Mater pupillæ cum tutore filiæ suæ vel filio tutoris nuptias contrahere non prohibetur. a

Matrimonium vite contractum; ex superuenienti casu retractari non debet. h. d. Bald. Vel sic: Socer non prohibetur dari curator nuru: nec cura superueniens dirimit matrimonium legitimè contractum inter adultam & filium curatoris. Salyc.

III. Idem A. Rogatiano.

Cum proponas, ei quam matrimonio tuo iunctam suggeris, post liberos susceptos b curatorem patrem tuum datum, quem contendis nec te in potestate habuisse: c cum rite contractum matrimonium ex post facto vitiari non potuerit, iustam interpretationem metuere non debes, ne liberi quos habetis, non ex iusto matrimonio suscepti videantur. d Vt autem omnis scrupulus e auferatur: iubsistere pater tuus debet, necnon & vxor tua, vt alius loco eius detur. habebit f enim facultatem repetendæ rationis negotiorum gestorum ab eo qui fuerit substitutus, g

Appellatione filiorum etiam naturales filij existimantur. Bald. Vel sic. Inter filium liberti, & pupillam cuius ipse libertus est tutor, prohibetur matrimonium. Salyc.

IIII. Imp. PHILIPPVS A. Higinæ.

Libertinum qui filio suo naturali, quem in seruitutem susceperat, h postea manumisso pupillam tuam, eandemq; patroni sui filiam in matrimonio collocauit: ad sententiā amplissimi ordinis, qui huiusmodi nuptiis interdicendum putauit, pertinere, dubitari non oportet. i

Curator adulto suo potest in vxorem filiam suam dare. Baldus.

V. Imp. PHILIPPVS A. & PHILIPPVS Cæs. Apuleio.

Curatorem adulto suo filiam suam nuptui collocare non posse, fallo k tibi persuasum est.

Vtla lex determinat spatium temporis quod debet intervenire ad hoc vt filius tutoris vel curatoris possit contrahere matrimonium cum pupilla, vel adulta: quia debet esse lapsum tempus xxv. annorum, & vtilis annis. Item quod ratio administrationis sit reddita. Bal. Vel sic: Non reddita ratione, vel filio meo antequam reddam ei rationem administrationis tutelę. Item nec adhuc potest nubere si est intra xxv. annum, vel intra tempus in quo periret restitutio.

l *Si patris.* concor. ff. de liberis & postu. l. filius à patre. & de ritu nupt. non est tutor. & l. penulti. §. de vno. aliis demuo. & l. non est. & l. sequen. & j. de donatio. inter virum & vxorē. l. si ex voluntate. & ff. de spōsali. l. tutor. & j. eod. l. proxima.

m *Sese pecunia.* idē si præcesserunt sponsalia: vt ff. de ritu nupt. l. tutor. vel si imperret à principe: vt ff. de ritu nupt. l. non solum. §. j.

Si tutor.] CASVS. Impetraui rescriptū vt possim ducere vxorem adultam cuius fui tutor: an possim, quæritur? Respon. quod sic. Si autem sine rescripto eam duxerim, ero infamis: & dos data reperi potest. Vivianus.

n *Infamia.* ipso iure. Accursius.

o *Confessum.* si constiterit extra iudicium, non fit infamis, nec fit ei præiudicium: sed si in iure, & eb dolū efficitur infamis, sec⁹ si ob culpam: vt institu. de iuspec. tuto. §. suspectus. ij. & ff. de his qui not. infa. l. quoniam. & ff. de interro. ac. l. §. si.

Confessio extrauiudicialis non infamat.

P *Dos data.* contra §. tit. j. l. qui contra. Solu. vt ibi. Item cōcor. huic leg. ff. de ritu nupt. l. nō est liberum. in principio & ff. de spōnsa. l. tutor. & j. de excusatio. tutorum. l. amplissimi. & j. de donatio. inter virum & vxorem. l. si ex voluntate. & ff. de donat. inter virum & vxorem. l. cum hic statuis. §. fi. Item facit contra. §. de condic. ob causam. l. j.

Si quis.] CASVS. Licet ille qui in vexatione fuit tutor, vel ei⁹ filius, prohibetur contrahere nuptias cum illa cuius fuit tutor: non tamen ille qui gessit negotia pupillæ, aut eius filius.

q *Et non ad exemplum.* est & alia differentia: quia excipitur de dolo tutoris si pupillus fit locupletior, nō etiam de dolo procuratoris: vt ff. de doli except. l. apud. §. illa etiam. & §. sequenti. Sed opponitur, cum hic pro tutor teneatur vt tutor de his quæ gessit: cur hic diuersum? Item concor. §. si rector prouinciæ. l. j. & ff. de rego. iur. l. in ambiguis. Item not. quod licet sit hic eadem æquitas quæ in lege superiori: non tamen idem ius. Argu. contra ff. ad leg. Aquiliam. l. illud. & de verb. obligā.

Si patris.] CASVS. i ex ista continet mentem totius tituli. Et dicit, si fui tutor alicuius puellæ: ipsa non potest mihi nubere vel filio meo antequam reddam ei rationem administrationis tutelę. Item nec adhuc potest nubere si est intra xxv. annum, vel intra tempus in quo periret restitutio.

l *Si patris.* concor. ff. de liberis & postu. l. filius à patre. & de ritu nupt. non est tutor. & l. penulti. §. de vno. aliis demuo. & l. non est. & l. sequen. & j. de donatio. inter virum & vxorē. l. si ex voluntate. & ff. de spōsali. l. tutor. & j. eod. l. proxima.

m *Sese pecunia.* idē si præcesserunt sponsalia: vt ff. de ritu nupt. l. tutor. vel si imperret à principe: vt ff. de ritu nupt. l. non solum. §. j.

Si tutor.] CASVS. Impetraui rescriptū vt possim ducere vxorem adultam cuius fui tutor: an possim, quæritur? Respon. quod sic. Si autem sine rescripto eam duxerim, ero infamis: & dos data reperi potest. Vivianus.

n *Infamia.* ipso iure. Accursius.

o *Confessum.* si constiterit extra iudicium, non fit infamis, nec fit ei præiudicium: sed si in iure, & eb dolū efficitur infamis, sec⁹ si ob culpam: vt institu. de iuspec. tuto. §. suspectus. ij. & ff. de his qui not. infa. l. quoniam. & ff. de interro. ac. l. §. si.

Confessio extrauiudicialis non infamat.

P *Dos data.* contra §. tit. j. l. qui contra. Solu. vt ibi. Item cōcor. huic leg. ff. de ritu nupt. l. nō est liberum. in principio & ff. de spōnsa. l. tutor. & j. de excusatio. tutorum. l. amplissimi. & j. de donatio. inter virum & vxorem. l. si ex voluntate. & ff. de donat. inter virum & vxorem. l. cum hic statuis. §. fi. Item facit contra. §. de condic. ob causam. l. j.

Si quis.] CASVS. Licet ille qui in vexatione fuit tutor, vel ei⁹ filius, prohibetur contrahere nuptias cum illa cuius fuit tutor: non tamen ille qui gessit negotia pupillæ, aut eius filius.

q *Et non ad exemplum.* est & alia differentia: quia excipitur de dolo tutoris si pupillus fit locupletior, nō etiam de dolo procuratoris: vt ff. de doli except. l. apud. §. illa etiam. & §. sequenti. Sed opponitur, cum hic pro tutor teneatur vt tutor de his quæ gessit: cur hic diuersum? Item concor. §. si rector prouinciæ. l. j. & ff. de rego. iur. l. in ambiguis. Item not. quod licet sit hic eadem æquitas quæ in lege superiori: non tamen idem ius. Argu. contra ff. ad leg. Aquiliam. l. illud. & de verb. obligā.

obliga. l. à Titio. AD. DITIO. Dicas ꝙ non est eadem ratio: quia iste protutor non habet tantam potestatem in pupillum, quantam habet verus tutor.

SI QVACVNque præditus &c.

Hic propter officium sicut titulo superiori matrimonium prohibetur. Item hic de nuptiis, supra si vector provinciæ &c. de sponsalibus dixit.

Si quis.] CASVS. Rector prouinciæ vel iudex ordinarius alicuius loci voluit habere aliquam in vxorem: & cum ipsa recusaret, sibi & suis parentibus minacem terrorem intulit: qua pœna sit puniendus, quæritur? Respon. ꝙ patitur pœnam. x. lib. auri. & priuatur dignitate sua: quam intra biennium recuperare non potest: & hoc casu mulier poterit eum recusare, & vicarium, si fuerit in eodem delicto. alias non.

* Gl. 1. in ea. insinuante. de offi. de leg. allegata hanc l. quod propter dominum tota familia recusatur tanquã suspecta. *famorem.

a *Ipsis.* scilicet mulieribus.

b *Sortis.* id est conditionis sit mulier subaudi.

c *Non peregerit.* scilicet de iure.

*alias & cum honore suberit.

d *Attamen.* sic & ff. de extraor. cri. l. fi. & §. de epis. & cleri. l. si quis non dicam. Sed ar. cõtra ff. quod quisque iure. l. j. in fi. solu. vt ibi.

e *Vsurpauerit.* illum honorem.

f *Biennium.* scilicet continuum.

g. *Constituto.* scilicet reuerso.

h *Euitare.* si hic speciale conceditur declinari ordinarius iudex, ergo regulariter prohibetur: vt ff. ad municip. l. j. & de hoc diximus §. de iudi. l. apertissimi. circa medium legis.

i *Domus eius.* scilicet mulieris quæ circumuenta est.

k *Vicario.* illius iudicis.

l *Vel similis.* veluti legatus proconsulis.

m *Præfecturam.* scilicet verbis. & facit supra de nup. l ersi contra.

SI NVPTIAE *ex rescripto petantur.*

Quæ scilicet aliàs non valerent: vel etiam quæ aliàs valerent.

QVidam.] CASVS. In l. ista prohiber impe-

TITVLVS VII.

SI QVACVNQVE PRAEditus poreſtate, vel ad eum pertinentes, ad ſuppoſitarũ iuriſdictioni ſuę adſpirare tẽtauerit nuptias.

Qui ſibi ſubiectam ratione iuriſdictionis per metum vel terrorem nititur vxorem accipere, punitur pœna. x. lib. auri, & perdit officium ſeu dignitatem ſine ſpe recuperationis: quam ſi dempto vſurpat, expellitur de prouincia in qua delinquit & tam mulier, quam alij de domo mulieris ab eius iuriſdictione eximuntur in omnibus queſtionibus ciuilibus & criminalibus: & aliàs iudicem fortiuntur. hoc dicit. & eſt not. tex. Bal.

VIII. Imppp. GRATIA. VALENTI. & THEOD. AAA. Theodoro. P. P.

SI quis * ordinaria vel B qualibet præditus poteſtate, circa nuptias inuitis ipſis [a] vel parentibus earum contrahendas (ſiue pupillæ, ſiue apud patrẽ virgines, ſiue viduæ erunt, ſiue ſui iuris viduæ, denique cuiuſcũq; ſortis[b],) occaſione poteſtatis vtatur, & minacem feruorem * ſuum inuitis his quorum vtilitas agitur, exhibere aut exhibuiſſe detegatur: hunc, licet phibitas nuptias non peregerit, [c] attamẽ [d] pro tali conamine multæ librarum auri decem obnoxium ſtatuimus: & cum honorẽ ambierit, * peractam dignitatem vſurpare prohibemus: tali ſcilicet pœna vt ſi circa honorem eum quo male vſus eſt, vindicandũ, noſtris ſtatutis parẽre noluerit: eam prouinciam in qua ſibi vſurpauerit, [e] habitare per iuge biennium [f] non ſinatur. ¶ Illo videlicet adiiciendo, vt & in poteſtate adhuc conſtituto [g], liceat perſonæ quã huiuſmodi ambitu circunuenire tẽtauerit, cõfeſtim cõteſtatione propoſita, cum ſua ſuorumque domo iuriſdictionem eius euitare: [h] curaturis hoc vniuſcuiuſque ciuitatis defenſoribus, & eiuſdem iudicis apparitoribus. Et quidem ſi hæc prauitas ordinarij iudicis erit: vniuerſa domus eius [i] ratio, atque omnia vel ciuilia vel criminalianegotia, quandiu idem in adminiſtratione fuerit, vicario [k] competant. Sin autem vicarius, vel ſimilis [l] poteſtatis, vim in huiuſmodi matrimonio contrahendo molietur: viciſſim ordinarius iudex interceſſor exiſtat. Sin autẽ erunt vtriq; ſuſpecti: ad illuſtrem præfecturam [m] ſpecialiter talium domorum, quandiu ibidem adminiſtrauerint, tuitio pertineat.

TITVLVS VIII.

SI NVPTIAE EX RESCRIPTO petantur.

Non valet reſcriptũ obreptitium, vel de illis impetratum. Bald. Vel ſic: Per reſcriptum principis mulier inuita non contrahit nuptias: & impetrantis bona publicantur ſine ſpe venię: & filij ex tali coniunctione nati ſunt illegitimi: impetranti tamẽ permittitur, vt ſponſalia patris conſenſu celebrata, impleantur: vel data nomine arrarum, reddantur. Salyc.

I. Impp. HONORIVS & THEODO. AA. Theodoro præfec. præto.

QVidam [n] vetuſti C iuris ordine [o] prætermiſſo, obreptione precum nuptias quas ſe intelligunt non mereri, à nobis exiſtimant poſtulandas, ſæpe habere puellæ conſenſum confingentes. [p] quapropter tale ſponſalium genus præſentis legis definitione prohibemus. ¶ Si quis igitur contra hanc definitionẽ nuptias precum ſubreptione meruerit: amiſſionem bonorum, & pœnam deportationis ſubiturum ſe eſſe non ambigat: & amiſſo iure matrimonij, quod prohibita vſurpatione meruerit filios ſe ex hac coniunctione ſuſceptos, iuſtos non habiturum, nec vnquam poſtulatæ indulgentiæ annotationiſve indulto efficacem ſe veniæ effectum meruiſſe: exceptis his qui parentum ſponſionem de nuptiis filiarum implere deſiderant, vel ſponſalia, hoc eſt arrarum data nomine, reddi ſibi [q] præcepto legum cum ſtatuta pœna depoſcunt. Dat. Ka. Februariis Honorio. VIII. & Theodo. III. AA. Conss.

Idem dicit in effectu, quod lex præcedens. Vel quod in l. præcedenti dixit in genere, hic dicit in ſpecie. Bald. Vel ſic: Reſcriptum per quod inceſtæ nuptiæ concedũtur, non eſt impetrandũ: nec impetratum eſt ſeruandum. Salyc.

II. Imp. ZENO A. Baſilio. præfect. prætο.

NEfandiſſimum ſcelus fratris ſororiſve filiæ nuptiarum, quod ſacratiſſimis conſtitutionib[9] ſub grauiſſimæ pœnę interminatione dãnatũ eſt, [r] iterato præſentis diuinæ ſanctionis tenore modis omnibus prohibemus. ¶ Precandi quoque in poſterũ ſuper tali coniugio (imò potius contagio) cunctis licentiã denegamus: [s] vt vnuſquiſque cognoſcat impetrationẽ quoq; rei cui[9] eſt denegata petitio, nec ſi rator contrahi prohibitas nuptias, & imponit ei qui contrahit, pœnã. Vltra dicit quod filij nati ex eis nuptiis non erunt legitimi. Si tamẽ quis, impetrauerit reſcriptum quòd ſi contraxerit ſponſalia cum aliqua prohibita, cui deberit arras, quòd arræ ſibi reſtituantur hoc caſu, valebit reſcriptum. Viuianus.

n *Quidam.* loquitur de his quæ non poſſunt tenere. vnde qui impetrat, ſuſtinet pœnam quã hic dicit: niſi in caſu quem excipit. Poteſt etiam ſecundo intelligi de illo matrimonio loqui, quod etiam de iure cõmuni tenet. Item tertio poteſt plane intelligi in præſide: vt & §. tit. proxi. Accurſius,

o *Ordine.* quo cauetur vt cum non prohibitis contrahatur ſecundum primum: vt infr. de nup. §. j. vel quo cauetur vt liberè contrahantur matrimonia: vt j. de inuti. ſtip. l. j. ſecundum ſecũdũ caſum. vel quo cauetur vt tales nuptiæ, ſcilicet inter præſidem & ſubiectam, non ſtent ſecũdum tertium: vt §. de nup. l. etſi contra.

p *Confingentes.* ſcilicet cum non habeant ſecũdũ omnes caſus, vel etiam habeãt ſecundum primum & tertium.

q *Reddi ſibi.* ſub alternatione. hi ergo qui conſentiente parte nullam pœnam patiũtur, & eſt ſic. §. de incerdi. matri. l. ſi tutor. & de ſponſa. l. mulier. & ff. de ritu nup. l. tutor. & xxxvj. q. ij. ca. nullus. Accur.

NEfandiſſimum.] CASVS. Si aliquis impetrat à principe vt poſſit contrahere nuptias cum filia ſua; non debet concedi alicui tale reſcripti: & ſi concedatur, nõ valet. Accurſius.

r *Damnatum eſt.* vt ſupra de nupt. l. nemini. & inſtit. de nupt. §. ij. & §. ſi aduerſus. & §. de inceſt. nup. l. ſi.

s *Denegamus.* & hoc eſt prohibetur iure naturali vel gentium: vt *Reſcriptum ſuper matrimonio* quia ratione ſanguinis *eradicando* vel affinitatis: ſecus vbi de iure ciuili tantum prohibetur, vbi reſcriptum tenet: vt ſupra de interdict. matri. l. pe. & facit infra ad Tertul. l. ſiqua mulier. *an valeat.*

DE

DE SECVNDIS NVPTIIS.

Dicta de primis, ſequitur nunc de ſecundis nuptiis, quæ omnes vlteriores dicuntur: & dic quod contrahuntur eodem modo: ſed multa concedũtur primis, quæ nõ ſecundis contrahentibus dantur.

Ideſt ſecunda quæ dicitur.

I qua.] CASVS. Si mulier marito mortuo nubat intra annum luctus, ſit infamis. & ſecundo viro non poteſt dare in dotem niſi tertiam partẽ bonorum ſuorũ: nec in teſtamento relinquere. Item nec ex teſtamento alicuius aliquid capere poterit, vel iure legati, vel inſtitutionis. & ea quæ auferuntur mulieri, dantur hæredibus illius teſtatoris: & non danetur fiſco. Si vero marius prior aliquid ei reliquerat, auferetur mulieri, & applicabitur proximioribus de cognatione: primi viri: vt filio & filiæ. ſecundò, nepoti mariti. tertiò, patri & matri. quartò, auo & auiæ. quintò, fratri & ſorori. poſt illos vocatur fiſcus. poterit autem ſuccedere agnatis vſq; ad tertium gradum, ſiue ex teſtamento, ſiue ab inteſtato: vltra non. & ſic habes ex hac l. v. pœnas, quæ imponuntur mulieribus conuolantibus ad ſecundas nuptias intra annum luctus, Sed hodie ſecundum canones inipſune intra annum luctus nubere poſſunt. Viuia.

a *Peſtimatione.* Nubendo intra annum à tempore mortis primi viri.

b *Sit infamis.* vt ff. de his qui not. infam. l. j. niſi à principe impetret ante: vt ff. illo titu. l. ſolet vel poſt: vt infra ad Tertul. l. ſiqua. vel niſi decubuerit intra annum; cum vir non eſt lugendus; nam hæc duo ſunt neceſſaria: vt ff. de his qui no. infam. l. liberorum. §. j.

c *Vltra tertiam partem.* Minus autem quãdóq; ſic: quia filij eam coartant, quorum vnicuique, &c. vt j. co. tit. l. hac edictali.

d *Teſtamento.* Nec etiam inter viuos ſecundum H. ne inueniatur via qua fiat contra legem: vt j. co. l. hac edictali. in prin. Sed quid ſi in ſolidum faciat eum hæredem? ſi dicas habere totum, contradicit hæc lex. ſi dicas tertiam: ergo erit pro parte inteſtata, & pro parte teſtata: quod eſſe non debet. vt ff. de reg. iur. l. vij. Solu. ſecundum Ioan. in ſolidum eſt hæres, ſed tenetur reſtituere venientibus ab inteſtato, quod vltra tertiam habet: vel fiſcus aufert quaſi indigno. licet enim acceperit, non tamen fuit capax: vt ff. de verb. ſig. l. aliud. idem in eo qui necem defuncti non vindicat. hæres enim eſt, ſed auferetur hæreditas: vt ff. de vulg. ſubſtit. l. ex facto. §. Iulianus. & ad Trebel. l. cogi. §. hi qui. ſic & ff. de adop. l. ſi arrogator. Alij dixerunt hic ſpeciale, vt pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus quis decedat: ſic & ff. de inoffi. teſta. l. circa.

Vltatus pro parte, & pro parte inteſtatus *poteſt nõ ſuus.*

e *Relictorum.* ab alio quam à primo viro.

f *Cauſa donationum.* Non idem forte in ea quæ ſit inter viuos. arg. ff. de pœ. l. interpretatione.

g *Ab inteſtato.* quando fuit ſola inſtituta. & dic quòcunque gradu ſint etiam vſque ad decimum: niſi quando à viro priore fuerunt relicta: vt ſubiicit, quanquam hæc, &c.

h *Suprema:* vel inter viuos: vt infra l. prox. Sed tunc dicam vindicari tantum ab hæredibus ex teſtamento vel ab inteſtato venientibus.

A i *Innatarum.* id eſt valde maturum.

k *Enumeratis.* qui ſunt cognati: vt in authen. de nup. §. primæ ſiquidem. colla. iiij.

l *Aſcendentibus.* patre, auo, & auia.

m *Deſcendentibus.* filio, filia, nepote, nepte.

n *Ex latere*, fratre, ſorore, qui omnes in ſecundo gradu ſunt.

o *Senatus.* vt primò qui ſunt in primo gradu admittantur. Sed an primo linea deſcendens, quam aſcendens? ſorte ſic: vt in authen. de hæred ab inteſt. §. j. colla. ix. Sed an frater & ſoror, auus & auia admittuntur ſimul, eo quod pares ſunt in gradu? Puto quòd ſic ſecundum Azo.

p *Præſumi.* id eſt capi. Sed quare cum ab extraneo quid detur, non præſumitur à fiſco, aliis deficientibus? Reſpondeo, quia maior eſt indignatio primi viri ſi ad ſecunda vota tranſeat, quàm alicuius etiam extranei. Item ſi habet ſubſtitutum, an excludat fiſcum? Reſpon. ſic, argu. infra de cadu. tol. l. j. §. in primo. & §. pro ſecundo.

q *Ab inteſtato.* multò magis ex teſtamento: vt §. ead.

r *Legitimas.* quando ſunt ſuæ, vel agnatæ.

s *Honorarias.* quando emancipatæ vel cognatæ. Sed cum hodie ſtatim nubere poſſit ſecundum canones: vt in *tempus* debeat. ij quæſtio. iij. Et *Mulier nubens intra* *Eius, an pœnam.* phemium. alias Paulum. an patiatur illas pœnas legales. *tiatur pœ-* *bens intra*

habet quidē donationem illam,sed auferrur ei vt indignæ: vel si verè nupsit intra tempus luctus,verum est quod amisit & proprietatem & vsumfructum:vt j. eo.l.ij.sed postea solā proprietatem:vt. j.eo.l.iij.secundum Hu.

a *Sacramentum*.hodie non iurat: vt in authen.vt sine prohi.matres.coll.vij. Sed an eadem pœna habeat locū ?Quod videtur per dictum.vt sine prohi. secundum Io. Alij dicunt contra, cū propter triā hæc pœna imposituat vt in corpore vnde hæc sumitur, scilicet de nupt.colla.iiij. & fac.ē. ex qui.cau.insa.irr.l.decreto.

Celeritas vindicta quando quæ puniatur.

F *Si quis.*] CASVS. Superiores leges dicunt qualiter puniatur mulier quæ intra tempus luctus nubit. hæc loquitur qualiter punit illā quæ nubit post annū dimissa adfectione liberorum:&dicit q talis mulier quicquid habuerit ex primo marito,siue in testamēto,siue inter viuos: reseruabit filiis primi matrimonij, nec poterit aliquid alienare: & si quid alienet, cogetur restituere tantū de suo proprio remanente vsufr. apud eādem mulierē. Item si quis de filiis primi matrimonij decedat : poterit succedere filio. id tamen quod percepit sacramentum, [a] secundo nubit, non prius tutorem petens, & rationem reddens,&exoluens omne quicquid debet. ¶ Sed hodie vlteriore iure sacramentum ab ea non exigitur, sed contractis nuptiis à tutela repellitur.

Hic prosequitur materiam.l.i.§. eod. & dicit quod olim mulier tenebatur lugere virum per mēses decem,& intra istud tempus decem mensium non debebat nubere: hodie sunt additi duo menses, & sic annus luctus per duodecim menses est constitutus. Bald. Vel sic: Tempus luctus intra quod mulier non potest nubere, est annus : intra quem nubens, vltra infamiam perdit omnia lucra nuptialia à primo marito habita. Sal.

* *Ista lex reputatur singularis.secundū Bal. hic.*

III. Idem A A A. Eutropio præfecto prætorio.

F *Oeminæ* * quæ susceptis ex priore matrimonio filiis, [h] ad secundas post tempus luctui statutum [i] transierint nuptias : quicquid ex facultatibus priorū maritorum sponsalium [k] iure, quicquid etiā nuptiarum [l] de successione, debet restituere. filiis primi matrimonij. Si vero aliqui filij non sunt ex primo matrimonio, quia omnes decesserunt:quicquid iuris percepit ex successione filij,vel filiorum, pleno iure habebit. Nor. ex hoc textu ibi successi:onem, quod istud primum dictum respicit principium huius l. & vult dicere quòd vbi non sunt filij primi matrimonij, ibi non sunt pœnæ. cōcor. §. si verò expectet. j. respon.in autē.de nupt. colla.iiij. & ita notatur hic in glo.ij.huius.l.secundum Bald.

g *Fœminæ*. hucusque de his quæ intra tempus luctus nupserint: nunc quando postea. h *Filiis*. secus si non haberet filios, cum cesset causa prohibitionis, scilicet amor filiorum: vt in authen.eo.§.si vero expectet. & §.primæ siquidem. colla.iiij.& j.in fin.

i *Statutum*. id est annum.nam & si ante,maiorem patitur pœnam: vt §.l. proxi.& l.j.

k *Sponsalium iure*. id est simplicis donationis, vel propter nuptias.

l *Nuptiarum*, vt lucrum donationis propter nuptias.

m *Dummodo*. interpositio est.

n *Dignissimos*. quia sunt capaces. Accur.

o *Atque*. pro sed.

p *Redintegrabitur*. scilicet si cōsumptæ sunt, aliàs vindicantur : vt j. proxima. & l.generaliter. & facit j. ad Tertul.l.mater.& j.rit.proxi.l.j.& de indi.vi.l.amplius.item. & j. ad.l. Iul.maie.l.quisquis.

q *Successionem*. scilicet filij : quia mater succesit filio.

r *Possessione delata*. causa vtendi & fruendi vt & ē.dixi. Alij vt Azo dicūt in plena proprietate,& idem in viro: vt in authen. neque virum quod ex dote. colla.viij. Et nota quod ex hac l. & alia j.ad Tertul.l. mater. distinguitur,nubat ante mortem filij,vel post vt not. in dicta l.mater.

sequitur authen. In donatione,&c.& est ex corpore de nup.§. si vero expectet. colla. iiij. quam hic lege. Et nota quòd quidam dicunt, quod mulier habet plenam proprietatem in talibus, cum possit testari. & secundum eos hæc authen. est necessaria,quæ corrigit, quæ solum vsumfructū eam habere dicit. Sed Bul. dixit tantum vsumfructum eam

Mulier transiens ad secunda vota,succedat filius primi viri ex testamento, vel ab intestato, vt possit possidere talia bona donec viuit: tamen extra filios superstites illius matrimonij alienandi potestatem non habet.b.d.primo.Et si vnicus erat filius qui decessit, vel si plures, & omnes decesserunt: tunc habet plenum & liberum domini um,etiam alienandi quamlibet potestatem.Bald. Vel sic:Mulier transiens ad secunda vota, tenetur aliis filiis ex primo matrimonio reservare, quæsita ex successione liberorum dicti matrimonij: & ex his nullo superstite pro libito de bonis illis potest disponere. Salyc.

Illud etiam addimus huic legi, vt si aliquis ex iisdem filiis quos ex priore matrimonio suscepros esse constabit, forte decesserit matre iam secundis nuptiis funestata, aliis etiam ex eodem matrimonio progenitis liberis superstitibus : id quod per eandem successionem [q] ab intestato vel ex testamento suæ posteritatis mater videbitur consecuta, in diem vitæ suæ pro sibi debita portione sola tantum post sessione delata, [r] omne his quæ

ctum eam habere, & testatur de alienis ex permissione legis. A sic & §. de sacrosanc.eccle.authen.siquatenus ad id quod dicit hæc lex,fœminæ,crediderit dirigendum,id est eligenda vnum de filiis : quod corrigitur per aut ten. lucrum.quæ sequitur.& est de nupt.§. si vero expectet. colla.iiij.

IN *donatione*.] CASVS. Authentica ista addit ad legem codicis. Nam.l. C. dicebat quod si mulier conuolauerat secundas nuptias, perdit donationē propter nuptias, & perdit lucrum cuiuscunq; donationis. Sed hæc authē.addit, & dicit quod si maritus nō dedit donationem propter nuptias mulieri, sed alicui pro viro dedit, illud lucrum perdit quātum ad proprietatem, si conuolat ad secundas nuptias.

L *Verum*.] CASVS. Hæc authen.corrigit.l.C. Nam l.C. dicebat:Si mulier conuolās ad secundas nuptias, post annum dimissā affectione filiorū lucrata est aliquid ex primo matrimonio, illud lucrum potest diuidere inter liberos primi matrimonij, vel omnibus viriliter, vel cui elegerit. sed hoc hodie est correctum, & vult hæc authen. vt lucrum per ipsam l. diuidatur inter liberos æquāliter : non autem vult quod mater habeat licentiam dividendi, Viuianus.

EX *testamento*.] CASVS. Lex codicis dicit quod mulier potest succedere filio suo: sed non dicit qualiter: quod aperit authent. quia succedit ex testamēto sicut quilibet instituetus,& ab intestato: & si filius habuit aliqua bona à patre, mulier non habebit nisi vsumfructum.in aliis quæ habuit filius non à patre, habet mulier plenum ius. hoc tamen ita, si mater non inueniatur ingrata erga liberos.

a *Ex testamento*. hæc authent. partim est ex titulo de non eligendo secundò nuben.§. cum igitur.coll.j.partim ex titulo de nup.§.hinc nos.colla. iiij.

b *Quilibet*.hucusque est ex vtroque.

c *Filij*.quem solum habebat.

d *Nuptias*. hoc ex illo de non eligendo.& quod subiicit,sed eorum &c.vsque in fi.est de nupt.sed ad hoc quod dicit succedere ab intestato simpliciter,est contra proximam authen. sed & si quis.vbi aliter succedit.Sed dic, ibi circa donationem ante nuptias, hic circa alia. quod non placet, cum & hic de illa donatione dicat, vt hic in fine. Alij quod ibi fuit ab extraneo facta donatio,hic à viro.Vel verius:illa in donatione, & quando appositum fuit pactum: hic generaliter, & quando nullum pactū fuit factum de lucrando.

e *Residuis*.scilicet à viro habitis: vt nubens secūdo amittat ius Codex.

supererunt ex priore susceptis matrimonio filiis relinquat: nec super istiusmodi facultatibus testandi in quamlibet extraneam personam,vel quicquam alienādi habeat potestatem. Quòd si nullam ex priore matrimonio habuerit successionem,vel natus native decesserint: omne quod quoquo modo perceperit, pleno proprietatis iure obtineat, atque in his nancisendi dominij, & testandi circa quem voluerit, liberam habeat facultatem. Dat. VI. Kalen. Iun. Constantinop. Antonio & Syagrio Conss.

IN AVTHEN. DE nup. §. si verò expectet. colla. iiij. constitu. j.

Ista authen.se habet ad l. C. hoc modo: Dictum erat in l.codicis quod si intercenerit pactum de donatione propter nuptias lucranda liberis existentibus, vel simpliciter, quod mater lucretur præmortuo viro in matrimonio : tamen si postea transiit ad secunda vota,tale lucrum debet reservari filiis primi matrimonij, & ipsa dum vuit, habet donatarat potestatem ad vtendum & fruendum: tamen text.in l.C.non declaraverat vtrum ista potestas sit dominium, an vsusfructus: & quidam dicebant quod erat dominium ad vtendum & fruendum. Alij dicebant quod erat vsusfructus formalis. modo ista authent. decidit quod dominium ipso facto est perditum:quia desiit ipsum proprietas. ergo remanet ipsi simplex vsusfructuarius formalis. Baldus.

IN *donatione propter nuptias, etiam si alius pro viro dederit, deserit eam proprietas.*

IN AVTHEN. colla. consti. & §. quibus supra versi. venient autem talia.

Hæc authent continuatur ad l. C. ita : Dictum erat ibi quod mater transiens ad secunda vota poterat testari inter liberos, & disponere, & alteri ipsorum pro qualitate meritorum eligere : sed ista authent. determinat quòd legis dispositio ipso iure distribuat inter liberos tam proprietatis: vt in authen.de nup.§.si vero expectet. col'a.iiij.

S *Ed & si quis.*] CASVS. Lex codicis dicit quòd quicquid percepit mulier ex primo matrimonio quocunq; tempore, compelletur reseruare filiis primi matrimonij. hoc autem in donatione propter nupt. distinguit: aut pacta est mulier de lucranda donatione, aut non. Si non, restituet eam filiis. Si verò sic,nō semper restituet : quia pone quòd sit pacta de lucranda tertia parte donationis si maritus decederet sine liberis: si liberis existentibus, pacta est de lucranda donatione tota mortuus est maritus existētibus liberis, & ita extitit conditio. habet ergo mulier totam donationem plenę iure fecundum pactum. conuolat ad secundum matrimonium,& ita amittit proprietatem. si aliquis ex filiis primi matrimonij sine filiis decederet, mulier succederet ei in tertiam partem eius partis quę cōtingebat filium ex donatione, aliæ duæ partes darentur hæredibus defuncti : & si mulier aliquid de rebus illis alienauerit, pro tertia parte confirmatur alienatio. sed si esset filio suo hæres in totum, confirmaretur alienatio in totum. Vel pone casum vt in glos. sequen.

Casum ponit multiplicater.

F *Sed & si quis*. hæc est de non eligendō. §. hoc autem.& etiam de nup. §. quoniam infirmas. Et dic casum. Pactum fuit vt si vir prædecederet, vxor lucri faceret tertiam partem donationis propter nuptias, liberis scilicet non extāntibus: & idem de viro dictum est. postea forte cuibus relictis liberis decessit maritus : & postea decessit vnus ex liberis. sicut haberet totam tertiam partem si omnes decederent, sic debet lucrari tertiam partem portionis contingentis decedentem. Quam lecturam quidam improbant: quia liberis existentibus deficit conditio, nec potest amodo lucrari mater: sed tu approba vt in nouellis titu de muliere quæ post mortem mari. l. nullam post hanc. & de his quæ ad secun. nupt.l.nulla licentia. Et die quantum acquiritur, id est, acquiri posset ex pacto. &c. & ad dictam opinionem responde: quia si omnes decederent, perinde haberetur ac si à principio nullus natus fuisset. quod ergo est de toto quo ad totum, idem de parte quo ad partem.l.quæ de tota ff. de rei vindi. Negari tamen nō potest quin hæc authentica contra ius cōmune dicat. Alij exiguit hic ad di, quòd pactum fuit de lucrando aliquid in casu existentiū liberorum,puta totam donationem quam amisit nubendo. sic & poniter in nouellis in titulo de muliere quæ post mortem mariti.l. nullam post hanc. Contra quod est.ff. de verborum obli-

ga. l. si ita quis stipulatur. & ff. iudica. solu. l. conquerebatur. si enim committitur pactum in vno casu, non debet postea committi in alio. Ad quod dicas, quod duo fuere pacta. vel aliter, primo casu committitur ex vi pacti, secundo ex vi legis magis quàm ex vi pacti. Tertij ponunt, quod pacta est lucrari tertiam partem in casu nõ existentium liberorum; in casu existentium liberorum nihil, sed totum dictum est permanere penes filios. Cui opponitur, quòd male diceret redire dominium, cum nunquã fuerit penes eam. & eodem modo primæ positioni opponitur. Sed dic quod fuit saltem constante matrimonio, & amisit eo soluto. Item & per hoc tollitur alia quæstio, si fuit pactum de tertia lucranda in casu liberorum existentium, & de tota in casu non existentium liberorum, & exiterunt. & sic tertiam lucratur, quam nubendo postea amittit. & tunc si decedant omnes, totam lucratur. sic ergo post plus redit, quàm primo habeat. male ergo ponitur, redit. Sed dic habito respectu, vt dixi, quando matrimonium durabat. Item quid si simpliciter pepigit de lucrando? Respon. in vtrunque casum videtur pepigisse. Item quid econtra si plus pepigit in casum existentium, puta totum: & minus in casum non existentium, puta tertiam? Dic si amisit nubendo quod recuperare poterit ex secundo pacto secundum formam eius, licet sit minus quàm id quod ex primo. sic ergo hæc sunt paria, ab initio nullos filios extare, & ex postfacto deficere omnes: vt in authent. vnde hæc sumitur. & idem si vnus decedat: vt quod iuris est in toto quo ad totum, idem seruetur in parte quo ad partem: vt in authent. de nupt. §. quoniam infirmas. colla. iiij. quod est mirabile & voluntarium, & non nitens ratione, cum adhuc aliqui sint de liberis.

ex his [a] præmoriatur absque progenie: redit ad matrem [b] dominium quantum acquiritur ex pacto non existentium liberorum: residum autem concedit quibuslibet [c] defuncti hæredibus. [d] ¶ Si quid ergo ex his alienauerit: [e] pro suprascripta portione confirmatur alienatio. quare si sola hæres extiterit: [f] in solidum ad ipsam redit. [g] vel alienationem sequitur.

Ex quocunque coniugio susceptis filiis, à suis parentibus collatas sponsalitias largitates sibi vindicant præcipuas. Bald. Vel sic: Sicut mulier cum transijt ad secunda vota tenetur reseruare liberis illius matrimonij sponsalitiam largitatem, quam vir primus ei contulit: ita mulier que transijt ad secunda vota, sponsalitiam largitatem ex donatione secundi viri ad eam deuolutam tenetur filiis secundi viri reseruare: siue ad tertium matrimonium transeat, siue non. Sed alia bona simpliciter materna ipsa mulier decedens transmittit ad liberos disponendo de eis prout vult. Ab intestato verò omnes filij tam primi quàm secundi matrimonij succedunt pro numero liberorum. Bald.

IIII. Impp. Honorivs & Theod. AA. Marino. præfecto prætorio.

Cvm aliis [h] sanctionibus [i] iusserimus materna bona integra ad liberos peruenire: quod tamen mulier mariti largitate [k] percepit, id ex eo tantum liberi coniugio procreati, sibi speciale tanquam paternum nouerint patrimonium vindicandum. ¶ Itaque [l] si habens [m] filios ad secundas nuptias fortasse transierit: sponsalitiam largitatem, quam vir secundus contulit in vxorem, tantum modo filii qui ex secundo matrimonio suscepti sunt, pro solidi tate possideant, nec prosit [n] liberis ex priore susceptis matrimonio, quod mulier ad tertia minimè vota migrauerit. ¶ Quod si posterior vir sine liberis ex eodem matrimonio susceptis decesserit: quicquid ab eo ex sponsalium largitate vxor fuerit consecuta, id sibi [o] iuriqué suo sciat esse collatum, etiam si ex priore matrimonio donator filios reliquisse doceatur. ¶ Ad maternas [p] sanè veniens vel ex hoc vel ex quolibet alio titulo facultates omnis posteritas, ex quocunque suscepta viro [q], pro debita sibi portione vt à matre, [r] vel spontanea largitate, vel per testamentum eius fuerit collata, [s] possideat. ¶ Nos enim hac lege id præcipuè costodiendum esse decernimus, [t] * vt ex quocunque coniugio suscepti [v] filij, patrum suorum sponsalitias retineant facultates.

Sicut mater transiens ad secunda vota, lucra prioris matrimonij tenetur reseruare filiis eiusdem matrimonij, ita vir transiens ad secunda vota tenetur reseruare filiis eiusdem matrimonij lucra dotis: alienandi facultate penitus interdicta, administratione tamen permissa patri dum vixit, & etiam potestate eligendi, ac etiam diuidendi. hoc dicit vsque ad §. in his autem. Baldus.

dum Io. Accurlius.

a *Ex his.* scilicet filiis ex primo matrimonio natis.

b *Redit ad matrem.* quod habuerat tempore matrimonij in donatione, secundum primũ & tertium casum: & quod amisit per solutionem matrimonij. nam vt dos ad vxorem, sic donatio ad virum redit soluto matrimonio: vt j. de rei vxo. actio. §. illo. nam æquis passibus ambulant. vel secundum alium casum dic, redit quod amiserat per secundum matrimonium, cum illud habebat ex pacto existentium liberorum.

c *Quibuslibet.* ergo matri, cum ipsa sit hæres. male ergo stat hæc authen. Sed dic quòd alios instituerat, & matri solã legitimam dimiserat. Vel dic speciale in hanc donationem, vt nõ plus debeat habere mater si ei succedat.

d *Hæredibus.* ex testamento, vel ab intestato: vt in corpore.

e *Alienauerit.* mulier.

f *Extiterit.* puta filiõ instituto.

g *Redit.* cum nihil est alienatum.

Vm aliis.] CASVS. Sicut mulier cogitur restituere quicquid habet ex primo matrimonio filiis primi matrimonij: ita debet restitui filijs secundi matrimonij quicquid habet ex secundo matrimoniõ. quòd si non habeat filios ex secundo matrimonio, habebit pleno iure: & ea poterit relinquere cuicunque voluerit. Viuianus.

h *Cum aliis.* Cum, id quanuis.

i *Sanctionibus.* quas non habemus. vel dicit de illa infra de bo. mater. l. si viua.

k *Largitate.* id est donatione propter nuptias.

l *Itaque.* Nunc dicit in specie quod in genere dixerat. Vel quia sicut est circa primũ matrimonium, sic & circa secundum.

m *Habens.* scilicet mulier.

n *Nec prosit.* Videbatur prodesse: quia hæc pœna mulieri imponitur, vt nõ alij relinquere possit: quia secundò contraxit matrimoniũ, per quod tantùm primis filiis fecit iniuriam, non secundis. Vnde primi cum secundis videbantur admitti, quod nõ est verum: vt hic dicit, & in authẽ. de nup. §. illud. colla. iiij. Sed argu. contra infra eod. l. si quis prioris. §. talem. vbi etiam filiis primi martimonij dat de his lucris secundi matrimonij. sed hic de donatione propter nuptias, & de dote: ibi autem de aliis lucris secundum Bul. vel hic loquitur cũ filij secundi matrimonij vtriusque parentis hæreditatem adierunt: ibi illius tantum qui lucrifecerat donationem vel dotem, & ideo ibi prædicti filij secundi matrimonij habẽt eam donationem, vel dotem simul cum liberis prioris matrimonij secundum Io. Accurlius.

Mulier filios habens, &c. primis filiis minorum.

præcipua. alijs, scilicet minor.

o *Id sibi.* quasi dicat, mulier libere habet etiam si donator, id est vir secundus ex alia vxore filios habebat.

p *Ad maternas.* lege sic, sane omnis posteritas ex quocunque viro susceptа possideat lucrum, subaudi, veniens ad matrem: veniens dico ex hoc titulo, scilicet donationis propter nuptias, vel ex aliquo alio, scilicet simplicis donationis inter sponsos. Vel sic: Omnis posteritas veniens ad maternas facultates quæ obueniunt matri ex hoc vel ex alio titulo, quod in idem recidit. In aliis autem lucris à donatione propter nuptias. & de dote & sponsalitia largitate loquitur dictus. §. talem. & ibi plene dices.

q *Susceptа viro.* scilicet in primo, vel in tertio secundum quosdam, vt non obstet. §. talem. & caue tibi, quia non sunt filij ex hoc coniugio in quo habuit lucrum, sed ex aliis viris primis, vel posterioribus.

r *Vt à matre.* quasi dicat, ita habebunt sicut mater volet: verbum enim vt, denotat veritatem.

s *Collata.* scilicet portio.

t *Decernimus.* in principio legis.

v *Suscepti filij.* si sunt filij, alias omni posteritate, vt hoc. §. in princip. §.

Generaliter.] CASVS. Sicut mulier connolans ad secundum matrimonium cogitur restituere quicquid percepit à primo marito, filius primi matrimonij: ita vir connolans ad secundum matrimonium, omnia quæ habuit ex prima vxore, cõpellitur relinquere filij primi matrimonij, & filij habent dominiũ illarum rerum: & si mortuo patre res ab aliquo possidẽtur, filij eas possiunt vindicare si extant: & si non extarent res, haberent condictionem sine causa. pater autem dum viuit, possidebit res illas, & in morte relinquet filijs suis sicut vult, nec eas alienat. Ité filij primi matrimonij possiunt petere ea quæ pater vel mater lucrati sunt ex primo matrimonio, siue velint adire hæreditatem patris vel matris prius decedentis, siue nõ, adire tamen debẽt hereditatẽ illius qui posterius moritur. Si autẽ vir vel mulier ad matrimonium secundum non conuolat, potest facere de rebus illis ad arbitrium suum, quas habuit ex primo matrimo. si tamen non alienarent, filij post mortem parentum poterũt vindicare. Viuian.

v. Impp. Theod. & Valentinianvs AA. Florentio præfecto prætorio.

Generaliter [a] censemus, quocunque casu [b] constitutiones ante hanc legẽ mulierem [c] liberis cõmunibus, morte mariti matrimonio dissoluto quæ [d] de bonis mariti ad eam deuoluta sunt, seruare sanxerunt: ijsdem casibus maritum quoque quæ de bonis mulieris ad eum deuoluta sunt, morte mulieris matrimonio dissoluto, cõmunibus liberis seruare. ¶ Nec interest, si alter pro marito donationem ante nuptias, vel pro muliere dotem crediderit offerendam. ¶ Hoc obseruari præcipimus, licet res ante nuptias donatæ [e] (vt adsolet fieri) in dotem à muliere rediguntur. [f] ¶ Dominium autem rerum quę liberis per huius legis, vel præteritarum constitutionum auctoritatem seruantur, ad liberos pertinere decernimus.

a *Generaliter.* id est siue mulier nubat intra annum, siue post. Item siue mater, siue auia.

b *Quocunque casu.* quod est quando secundò nubit. vel §. eod. l. fœminæ. & l. proxi. Item & quando non nubit si non alienauit vel consumpsit: vt infra hac l. in fin.

c *Mulierem.* migrãtem ad secundas nuptias.

d *Quæ.* ea subaudi.

e *Donata.* sponsæ simpliciter, quod postea datur in dotem: vt hic, & supra de dona. ante nupt. l. j. & l. si consentiente.

f *Redigantur.* vt seruentur filijs primi matrimonij viro lucrante.

¶ Itaque defuncto eo qui eas liberis seruabat, extantes ab omni possessore liberi vindicabunt, [g] consumptas vero ab hæredibus eius exigent, [h] qui eas seruare debuerant. ¶ Alienandi sanè, vel obligandi suo nomine [i] eas res quæ liberis seruari præceptæ sunt, eis qui reseruaturi sunt, adempta licentia est. ¶ Negotia vero liberorum patri vtiliter [k] administrare concedimus. ¶ Diuidendi quoque res inter eos liberos ipsis parentib[o] pro suo arbitrio, vel eligendi quem voluerint, licentiam non denegamus. [l]

g *Vindicabunt.* vt & j. de bonis quę lib. l. quęcunque. & argu. ff. de sacrosan. eccle. l. iubemus. ij. & j. de repud. l. consensu. §. si.

h *Exigent.* condictione ex hac. l. secundum Ioann. vel etiam sine causa. arg. econtra §. de condic. sine causa. l. pe.

i *Suo nomine.* bene dixit, suo nomine: quia filij nomine potest, vt sequitur.

k *Vtiliter.* immo & nõ vtiliter: quia erubescit lex &c. vt authent. de nupt. §. sed quid sanctum est. colla. iiij.

l *Non denegamus.* immo hodie denegatur: vt §. eo. auth. lucrum.

Lucra quæ debent reseruari filijs primi matrimonij, pertinent ad eos, siue sint hæredes præmortientis, siue lucrantis. hoc dicit vsque ad §. illud. Bald. Vel sic: Hæc lucra debentur liberis si hereditatem patris parentis non adierint: dummodo hæredes existant secundo morientis. hodie vero etiam si neutri eorum existant hæredes, dummodo non fuerint ingrati. hoc dicit ciu authen. hæres. Salyc.

In his autem casibus, in quibus res vt paternas mater liberis communibus seruare præcepta est: (hoc est, vbi morte mariti matrimonio dissoluto, mulier ad alias nuptias peruenerit) vel vbi res vt maternas patrem liberis communibus seruare censuimus: (hoc est, vbi morte mulieris matrimonio dissoluto, vir ad alias nuptias venerit) si hæreditatem eius parentis qui prior mortuus est, [m] non adierint liberi: licebit eis, tãquam eius tantum res fuerint qui posterior moritur [n], eas sibimet vindicare, scilicet si eius qui posterior moritur, hæreditatem crediderint adeundam: ne quod fauore [o] liberorum inductum est, quibusdam casibus ad læsionem [p] eorum videatur inuentum.

m *Mortuus est.* & qui donauit, vel dedit in dotem.

n *Moritur.* & qui recepit in dotem.

o *Fauore.* vt ea bona seruentur eis, tanquam primo mortui parentis fuissent.

p *Ad læsionem.* quod vtique fieret, si ipsi non possent ea bona habere nisi prius adita hæreditate defuncti parentis dantis. fauore enim eorum inductum est, vt liceat eis res quas mater accepit à patre, vt paternas: vel quas pater à matre, vt maternas vindicare. hoc autẽ ad eorum læsionẽ posset retorqueri: quia si non adeant hæreditatẽ patris moriẽtis qui dedit: viderur quod non possint vindicare res suas vt paternas: quod hic remouet. nam hic (vt sic dicam) additio omissa non efficit quominus hic admittatur. cui simile dicitur. ff. de contra tab. l. non tantum. §. si emancipatus. & facit ad hoc. §. de le. & constit. l. quod fauore. & de fide instr. l. plures. & j. de rei vxoriæ actione. §. illo. Quod autem hic dicitur, si vel eius &c. innouat authen. quia hæres lucro cedit liberis, licet non sint hæredes patris vel matris, vel non sint hæredes vtriusque: idem & si neutrius sint, dummodo non sint ingrati circa vtrumque, vel saltem circa posterius decedentem: vnde sequitur auth. hæres.

IN AVTHEN. DE NUPT. §. fi vero expectet. & §. quoniam infirmas. & §. soluto. colla. iiij. constitut. j.

Hæres.] CASVS. Lex Codicis dicit quòd filius potest petere ea quæ pater vel mater lucratus est ex primo matrimonio, etsi non adeat hæreditatem patris vel matris qui posterius decessit. Hæc authent. corrigit hanc distinctionem, dicens quòd filij debent habere res, siue velint adire hæreditatem parentum, siue non.

Hæres.] Hæc authen. est ex auth. de nupt. §. si vero expectet & §. quoniam infirmas. & §. soluto. & §. deinceps. colla. iiij.

Hæ res [q] lucro cedunt liberis, licet hæredes non sint patris, aut matris, aut vtriusque, [r] nisi fuerint ingrati, & probetur ingratitudo.

Finit authentica, sequitur text. Codicis.

Qui non transijt ad secunda vota, potest lucra libere alienare, & consumere. si verò non alienat, nec consumit, possunt liberi illius matrimonij tanquam reseruata vindicare. Baldus.

Illud etiam humanis sensibus huic legi credidimus inserendum, vt eo quoque casu quo lucratur vel mulier res quæ ad eam à marito peruenium̃t, vel maritus eas quæ ex bonis mulieris ad eum transeunt: hoc est vbi primum matrimonium alterius morte dissoluitur, nec superstes ad secundas nuptias peruenit: si res vel maritus, vel vxor, hoc est qui superstes est, non consumpserit, vel alienauerit (quod eis [s] ad secundas nuptias non venientibus, quasi rerum dominis concessum esse non dubium est) liberis [t] liceat res à patre profectas, vt paternas: à matre, vt maternas accipere.

q *Hæres.* Hæc authen. est ex auth. de nupt. §. si vero expectet & §. quoniam infirmas. & §. soluto. & §. deinceps. colla. iiij.

r *Vtriusque.* nisi ingrati extiterint. si non est in textu: & in auth. de nupt. §. & super his quòque lucris. & §. si quis enim. ex his.

s *Quod eis.* l. alienare vel consumere. & facit j. e. l. hac edictali. §. fin.

t *Liberis liceat.* sed hodie

die non potest consumere vel alienare. & sic sequitur alia auth. vxore. quæ & ipsa in aliquo corrigitur: & sic sequitur alia auth. si tamen. quas ambas lege, & non omittas quod dicit §. cod. in authen. sed & si quis.

VXore.] CASVS. Lex C. dicit quod mater conuolans ad secundũ matrimoniu, non potest alienare res quas habuit ex primo matrimonio. authen. cõfirmat hoc modo: quia si maritus aliquid lucratus est ex dote: cogitur seruare filio, siue connolet ad secũdum matrimonium, siue non, & si mulier aliquid lucrata est ex donatione propter nuptias à marito: compellitur reseruare filio, siue conuolet ad secundas nupt. siue non: & prædicta habent locum non solum cum matrimoniũ vxoris vel mariti soluitur, sed etiam in diuortio. Nam quædam est constitutio quæ loquitur super his lucris. Viuianus.

a *Ex dote*. Non corrigitur hic lex vetus in aliis rebus, nisi in dote & donatione propter nuptias.

b *Omnimodo*. id est siue contraxit secundum matrimonium, siue nõ.

c *Sponsalitia*. i. propter nuptias donatione.

d *Aliter*. diuortio.

e *Constitutio*. vt §. eo.l. quoniam.

In quibusdam excep. legitur. Idẽ quæ si aliter matrimonium soluatur omissis his verbis, superiissem lucr. loqui. hæc ea. constitutio.

SI tamen.] CASVS. Authen. hæc continuatur cum superiori lege, & dicit quod mater quæ non connolat ad secũdum matrimonium, potest habere virilem portionem cũ filiis suis in donatione propter nuptias: & idẽ in parte.

f *Si tamen*. Hæc est ex corpore, vt fra. filij. §. quia vero mulieres. col lat. ix.

HAec edictali.] CASVS. Superiores leges loquuntur qualiter puniantur mulier & vir secundo nubentes, in rebus quas lucrati sunt ex primo matrimonio, cum connolant ad secundum matrimonium. mulier nec in vltima voluntate, nec inter viuos potest plus secundo marito dare, vel relinquere, quàm dat vni ex filiis primi matrimonij. Idem est in auo, & in auia: si verò plus detur secundo marito, vel secundæ vxori: quod plus datum est, non valebit. Item mulier proprietatem eorum quæ lucrata est à primo marito, perdit: vsumfructum tãtum retinet in rebus immobilibus, mobiles verò res æstimabuntur, & habebit vsumfr. si satisfecerit secundum formam hic positam, alioquin res remanebunt penes filios: & filij satisfabunt matri de tertia parte centesimæ æstimationis soluẽda matri, quæ constituitur

A pro rebus quas mater lucrata est. sic nec filius, nec mater defuncti. mulier habebit vsumfruc. & bona mulieris tacitè erunt obligata pro rebus illis: & si nec vir nec mulier cõuolet ad secundas nuptias, alienare poterunt ea quæ habẽt ex primo matrimonio: sed si non alienant, filij prioris matrimonij mortuis parẽtibus vindicabunt, licet hæreditatem patẽtum non adierint.

Mulier secundo viro, vel vlteriori, vel maritus secundæ vxori, vel vlteriori, nullo liberalitatis titulo, seu nullo lucrãdi pacto vel relicto, potest plꝰ conferre quàm vni liberorum prioris matrimonij minus habentiꝫ & quod vltra reliquit, vel donauit, pro non scripto habetur & quicquid in fraudem huius constitutionis agitur, ipso iure cassatur. hoc dicit vsque ad §. his illud. Baldus. Vel sic: Cum uxor transiens ad secunda vota, non potest vllo titulo in secundum coniugem transferre plus quàm reliquerit vni e filiis primi matrimonij cui minus reliquerit. & quod vltra reliquerit, non valet: sed inter liberos æqualiter diuiditur. Salycetus.

B

VI. Impp. LEO & ANTHEMIVS AA. Erythrio præfecto prætorio.

HAc edictali ᵍ lege in perpetuum valitura sancimus, si ex priore matrimonio procreatis liberis pater matérve ad secunda, vel tertia, aut vlterius repetiti matrimonij vota migrauerit: non sit ei licitum nouercæ, vel vitrico, testamento, ʰ vel sine scriptura, seu codicillis, hæreditatis iure, siue

C

VXore mortua quod vir ex dote ᵃ lucratur, filiis communibus omnimodo ᵇ reseruatur quantum ad proprietatem, vsufructu patri concesso. Idem est ex parte mulieris, si lucretur ex sponsalitia ᶜ largitate. Item * si aliter ᵈ matrimonio soluatur, super iisdem lucris loquitur hæc eadem constitutio.ᵉ

IN AVTHEN.

vt fratrum filij. §. quia verò mulieres. colla. ix. constitu. vij.

Vsta authen. dicit quòd mulier quæ non transiit ad secunda vota, non solum habet vsumfructũm lucratorum ex causa donationis propter nuptias: sed etiam habet vtilem proprietatis partem secundum numerum liberorum. Baldus.

SI tamen ᶠ abstineat mater à secundis nuptiis, habebit & ipsa proprietatis portionem pro numero liberorum. Idem in patre obtinet, & in omnibus ascendentibus à secundis nuptiis abstinentibus.

D

Mulier secundo viro, vel vlteriori, vel maritus secundæ vxori, vel vlteriori, nullo liberalitatis titulo, seu nullo lucrãdi pacto vel relicto, potest plꝰ conferre quàm vni liberorum prioris matrimonij minus habentiꝫ & quod vltra reliquit, vel donauit, pro non scripto habetur & quicquid in fraudem huius constitutionis agitur, ipso iure cassatur. hoc dicit vsque ad §. his illud. Baldus. Vel sic: Cum uxor transiens ad secunda vota, non potest vllo titulo in secundum coniugem transferre plus quàm reliquerit vni e filiis primi matrimonij cui minus reliquerit. & quod vltra reliquerit, non valet: sed inter liberos æqualiter diuiditur. Salycetus.

VI. Impp. LEO & ANTHEMIVS AA. Erythrio præfecto prætorio.

HAc edictali ᵍ lege in perpetuum valitura sancimus, si ex priore matrimonio procreatis liberis pater matérve ad secunda, vel tertia, aut vlterius repetiti matrimonij vota migrauerit: non sit ei licitum nouercæ, vel vitrico, testamento, ʰ vel sine scriptura, seu codicillis, hæreditatis iure, siue communibus omnimodo ᵇ reseruatur quantum ad proprietatem, vsufructu patri concesso. Idem est ex parte mulieris, si lucretur ex sponsalitia ᶜ largitate. Item * si aliter ᵈ matrimonio soluatur, super iisdem lucris loquitur hæc eadem constitutio.ᵉ

IN AVTHEN.

vt fratrum filij. §. quia verò mulieres. colla. ix. constitu. vij.

Vsta authen. dicit quòd mulier quæ non transiit ad secunda vota, non solum habet vsumfructũm lucratorum ex causa donationis propter nuptias: sed etiam habet vtilem proprietatis partem secundum numerum liberorum. Baldus.

SI tamen ᶠ abstineat mater à secundis nuptiis, habebit & ipsa proprietatis portionem pro numero liberorum. Idem in patre obtinet, & in omnibus ascendentibus à secundis nuptiis abstinentibus.

Mulier secundo viro, vel vlteriori, vel maritus secundæ vxori, vel vlteriori, nullo liberalitatis titulo, seu nullo lucrãdi pacto vel relicto, potest plꝰ conferre quàm vni liberorum prioris matrimonij minus habentiꝫ & quod vltra reliquit, vel donauit, pro non scripto habetur & quicquid in fraudem huius constitutionis agitur, ipso iure cassatur. hoc dicit vsque ad §. his illud. Baldus. Vel sic: Cum uxor transiens ad secunda vota, non potest vllo titulo in secundum coniugem transferre plus quàm reliquerit vni e filiis primi matrimonij cui minus reliquerit. & quod vltra reliquerit, non valet: sed inter liberos æqualiter diuiditur. Salycetus.

VI. Impp. LEO & ANTHEMIVS AA. Erythrio præfecto prætorio.

HAc edictali ᵍ lege in perpetuum valitura sancimus, si ex priore matrimonio procreatis liberis pater matérve ad secunda, vel tertia, aut vlterius repetiti matrimonij vota migrauerit: non sit ei licitum nouercæ, vel vitrico, testamento, ʰ vel sine scriptura, seu codicillis, hæreditatis iure, siue

a *Alio quocunque*, cum fingat se vendere cum donet.
b *His*. s. supradictis.
c *Statuta*. vt §. e. l. fœminæ. & l. cum alijs. & l. generaliter.
d *Matrimonium*. quando censentur immobilia: vt ff. de diuer. & tẽpo. præscrip. l. longe.
e *Ciuilium*. quæ de publico dantur annatim: vt in auth. de non alie. §. ij. colla. ij. & §. de anno. ciui. lib. xj. Itẽ not. q. hic loquitur de morte soluto matrimonio. nam secus si per diuortium: quia tunc alia pœnam patitur: vt §. de repud. & diuor. l. consensu. §. hæc nisi. & §. si vero.
f *Sacramento*. à partibus, non ab arbitrio, secundum H. ne obstet authen. decernit ius. ff. de recept. arbi. Vel dic etiam ab arbitrio: quia nõ est vere arbiter, sed arbitrator.
g *Fideiussionem*. quam nõ præstaret pater pro bonis maternis: vt §. de bo. quæ lib. cum oportet. §. non autem hypothecam. & l. fin. §. illo. proculdubio: vel forte aliud est in casu isto, & in patre. Item non aliter facit fructus suos: vt ff. de vsufru. lega. l. vxori. j.
h *Contigerit*. scilicet matrem.
i *Legum modum*. vt ipse si exant., eriam deterioratio æstimetur.
k *Superstiti*. id est dum viuit.
l *Omnes res*. Item si vsus de pluribus decedat, habet locum pactum appositum in casu non existentium filiorum: vt in authen. e. §. sed si quidem nobis pridem. secundum Io. vt scilicet tanto minus nunc restituat. Aliqui libri habent finem istius glo. sic vt in authen. eo. §. & sancimus. Sed hoc quidem nobis prodest secundum Io. vt scilicet tanto minus non restituat.
m *Restituantur*. condictione ex lege, vel rei vindicatione si extant: vel ex stipulatione, quę interponitur. sic ergo est aliquis solicitus de hæreditate viuẽtis. Sed arg. contra. ff. de vulg. substi. l. ij. §. interdum. sed ideo est hoc, quia ab ea processerunt, & quodammodo, scilicet per vsumfructum adhuc sunt suæ.

positam personam, vel alio ᵃ quocunque modo fuerit excogitata, cessante.

Mater transiens ad secunda vota, donec vixit, rerum mobilium lucratarum percipit commodũ, alienatione penitus interdicta. Immobilium verò præstita satisdatione, & facta æstimatione, vsumfructum habet. Si autem non vult vel non potest satisfidare: facultas satisfidandi conuertitur ad filios, qui debent satisfidare matri pro vsufructu æstimationis medij temporis: quæ satisfactione præstita, filij possunt liberè res alienare. neutro verò satisfaciente propter impotentiam, vel dissimulationem, res remanent apud matrem donec vixit: pro quarum restitutione sint tacitè obligata bona matris præsentia & futura: & ipsa mater posterioribus præfertur creditoribus: & hoc si transiit ad secunda vota. Si autem liberorum affectione, vel caritate seruata non migrauit ad secunda vota, remanet domina pleno iure: & habet alienandi potestatem: tamen si non alienat, licebit liberis extantia vindicare. Baldus. Vel sic: Si mulier transiit ad secunda vota, proprietas rerum à primo viro prouenientium in liberos primi matrimonij transfertur: & ipsa vsufructuaria efficitur, quæ pro mobilibus tenetur satisfidare forma hic scripta: & ea non satisfaciente, possessio transfertur in filios satisfidantes: & neutro satisfaciente, possessio remanet penes matrem: omnibus liberis matrimonium, proprietas redit ad matrem. Salycetus.

His ᵇ illud adiungimus, vt mulier in his casibus, * in quibus ante nuptias donationes, cęteras etiam res à marito ad se deuoluras, secundum priorum legum statuta ᶜ liberis communibus, vt paternas, seruare compellitur: hoc est vbi morte mariti matrimonio dissoluto ad alias nuptias venerit immobiliũ rerum & mancipiorum, ᵈ annonarum quoque ciuilium ᵉ vsufructu duntaxat vitæ suæ temporibus potiatur, alienatione earum penitus interdicta. ¶ Mobilium vero rerum, iustis precijs æstimatione habita per eos quos vtraque pars elegerit arbitros iudicaturos interposito * sacramẽto, ᶠ simili modo vsumfructum habeat, ᵍ si idoneam fideiussionem ʰ præbuerit, quod easdem res mobiles, vel earum precium filijs & filiabus ex eodem matrimonio procreatis, vel post mortem eorum nepotibus & neptibus ex ijsdem liberis procreatis, siue omnibus, siue vno vnáve superstite mori contigerit: ⁱ secundum legum modum ʲ restituat. vel certe si fideiussiones idoneas præstare distulerit, aut nequiuerit: prædictæ res mobiles nondum matri à liberis traditæ, apud eosdem manebunt.

Codex.

A n *Vtrilibet* primo matri: postea filijs.

Solutæ vero eidem matri, vel ab eadem detentæ restituentur liberis, si tamen ab his fideiussio idonea matri fuerit oblata, qua caueri debet, * quòd eidem superstiti ᵏ pro vsufructu earundem rerum mobilium, vel precio quo taxatæ sunt, vsurarum nomine centesimæ partem tertiam annuis quibuscunq; tẽporibus præstare non differant, ita tamen, vt in eadẽ fideiussione hoc quoque caueatur, quòd à filiis filiabúsve, vel ex his progenitis liberis (si ante eandem matrem omnes eos obire contigerit) omnes res ˡ prædictæ mobiles secundum legum moderationẽ matri, vt ad eandẽ luctuosum lucrum redeat, restituantur. ᵐ ¶ Erit itaq; licitum vtriliber ⁿ parti, quæ fideiussionem præbuerit, si sibi commodũ esse perspexerit, his rebus mobilibus vti frui, easdẽque dare ᵒ mutuo, ᵖ vel obligare, vel vẽdere, vt ex his maximè ᵠ liberi acquirentes possint materno affectui ʳ sine suo incommodo deseruire. ¶ Sin autem vtraque pars prædictã fideiussionem dixerit mulauerit, aut forte auferre nequierit, eædem res apud mulierem vsque in diem vitæ suæ manebunt.ˢ

IN AVTHEN.

de non eligẽ. §. aliud. coll. j. confli. ij. & in authen. de nup. §. & quia parum. coll. iiij. constit. j.

Hæc authen. vult quòd si maritus aurum, vel pecuniam certam promisit ex causa donationis propter nuptias, & non soluit: quòd si in fidestantia viri non reperiatur quantitas auri vel argenti promissa, quòd mulier volens illam exigere: quia ex pacto est lucrata, non possit illam exigere ab hæredibus: nec compellatur fidestantiam vendere: sed teneantur hæredes cautionem vsurarum præstare: secus si quantitas illa est reperta in hærede. Salycetus.

Sed si aurum ᵗ fuerit in donatione propter nuptias ᵗ scriptũ: cautio vsurarum exponitur, non autem aurum exigitur: ᵛ nisi forte viri substantia habeat aurũ, & cętera quę scripta fuere.

Finis authenticæ. sequitur textus Codicis.

Romanatris ad secunda vota transeuntis sunt obligata filiis pro rebus ab eorum patre ad matrem pertinentis à die qua res illæ ad matrem pertinerunt: & ideo si illas alienet, filij vindicare poterunt vt potiores. Salyc.

Omnibus videlicet iisdem maritalibus ˣ facultatibus, y his etiam ᶻ quas habet habituraꝫ

o *Dare*. cui vult.
p *Mutuo*. id est pro mutuo.
q *Maxime*. quia ipsi habent dominium: & mater posset idem facere, si satisfecisset, cum ad precium teneatur.
r *Affectui*. l. in vsuris prædictis.
s *Manebunt*. Sed quid si ambo sint parati satisfidare, sicut & aliàs: vt §. de test. ma. l. fin? Rosp. potest dici meliorem conditionem possidentis: vel melius, mater præfertur, quę fructuaria est. arg. pro hoc est quod hic in contrario casu statuitur. Sed arg. contra. ff. vsufructua. quemadmodum ea. l. si vsusfructus nomine. & facit in authentico de nuptiis. §. finautem inter status. colla. iiij.

** aliàs quæ caueri debent.*

SEd si aurum.] CASVS. Lex codicis dicebat quod in omnibus rebus mobilibus si mulier volebat dare fideiussores de rebus restituendis filiis cũ morereturr, poterat illis rebus vti & frui. Hæc authent. corrigit l. codicis in aliquo: & dicit quòd si mulier acceperit centum in donationem propter nuptias in auro, & præmortuo marito ea c. lucrata sit: si ad secundas nuptias postea connolauerit, dicta centum à filiis primi matrimonij etiam datis fideiussoribus non exiger, sed filij præstabunt cautionem de præstanda tertia parte centesimæ illius anni.

t *In donationem propter nuptias*. quam mulier lucrata est ex pacto.
v *Aurum exigitur*. scilicet in solutione faciendæ.
x *Maritalibus*. id est lucris, pro quibus sunt obligata à sua bona mulieris, à primo viro habitis. & dic vt §. eo. l. si quis. §. in illo.
y *Facultatibus*. Idem in viro: vt §. e. l. si quis. §. in illo. & dic, id est lucris habitis à viro. & sic videtur interim filij, non domini. Vel dic vertius eos dominos, & non habere hypothecam: vt §. eo. l. si quis prioris. in fin. ibi, extra memorata, &c. & subaudi hic, præcis.
z *His etiam*, id est facultatibus.

a *Pignoris.* expresse scilicet.
b *Traditas.* à filiis, &c. & est etiam ad legem istam. ff. de bo. quæ lib. cum oportet. §. fin. & §. de dona. ante nupt. si constante. §. pactis. & ff. de pact. con. l. fina.
c *In vindicandis.* per hypothecariam.
d *Prohibeluntur.* vt §. eo. l. generaliter. §. fi.
e *Parentum.* primo decedentium. nam posterius decedentium adire debent: vt §. eo. l. generaliter. quod & ipsum recipit correctionem: vt in authen. ibi posita, hæres, &c. Item nouo iure nec pater quod ex dote est, nec mater qd ex ante nuptias donatione lucratur: nisi partem pro numero liberorum sibi competentem in alium transferre potest: vt in authen. vt fra. fil. colla. ix. quæ est §. cod. l. generaliter. authen. si tamen. Item facit in authen. de nup. §. soluto. colla. iiij. & ff. de bo. quæ lib. l. cum oportet. §. fin autem.

IN quibus.] CASVS. Si pater vel mater ad secundas nuptias conuolauerit: lucra quæ habet ex primo matrimonio, cogitur reseruare filiis primi matrimonij. si non sunt filij, restituet nepotibus, & non fratribus defuncti, si quis ex filiis decesserit. Nota ex hac l. ibi portionem, quòd beneficia vadunt secundum lineam sanguinis: & potius sequuntur lineam descendentem, quàm transuersalem, secundum Bald. hic.

f *Præcepti sint.* vt §. e. l. fœminæ. & l. generaliter. in prine.
g *Debebatur.* vel deberetur, si in tempore secundarum nuptiarum superstes fuisset: & hoc non facta electione à parente.
h *Perueniré decernimus.* hoc intellige saluo pacto non existentium liberorum: nam solum reliquum conceditur filiis hæredibus extraneis: vt hic, & in authen. de non eli. §. prosperimus. & §. hoc autem. colla. j. Sed per aliam de nupt. §. quoniam infirmas. col. iiij. redit ur ad legem istam: vt §. authent. sed & si quis. ibi, absque progenie, &c. Item nota quòd dubitatio huius fuit & erat, quia cùm donatio propter nuptias processerat ex substantia patris, mortuo filio ad liberos alios videbatur peruenire, scilicet ad fratres defuncti, ad quos etiam bona patris peruenirebant: Sed non est ita: quia in perpetuum docessit ab aliis, quod ad hunc deuenit, secundum Ioannem, si autem sine

A liberis decederet: quid iuris sit, dicit authen. §. cod. sed & si quis ex his.
i *Eligendi* eligat ergo hic filius de suis filijs, sicut & pater & mater potest eligere: vt hic, & §. eodem. l. fœminæ. & l. generaliter. §. negocia. Sed an ita corrigatur in hoc casu, sicut in patre: vt §. eod. auth. lucrum? quod potest dici: sed alia ratio posset assignari, quòd illud corrigatur, non hoc: quia filijs omnibus fit iniuria per secundum matrimonium, & nō nepotibus, & facit ad legem istam. ff. l. proxima in princip. & infra communia de succes. l. fina.

SI quis.] CASVS. Si pater vel mater conuolauerit ad secundum matrimonium, cogitur reseruare filijs ex primo matrimonio. Et si non supersint, restituet nepotibus, non fratribus. [ILLVD.] si pater vel mater non conuolet ad secundum matrimonium, poterit alienare, siue specialiter concedat, puta legata faciendo, siue generaliter instituendo hæredem: & si non alienauit, filij poterunt vindicare, etiam si non adiuerint hæreditatem patris aut matris post decedentes: adire tamen debent hæreditatem patris vel matris qui potestam decedit.
[TALEM.] Hic. §. sic continuatur: In superioribus dictum est quòd filij primi matrimonij possunt vindicare ea quæ pater vel mater habuit ex primo matrimonio, & si non adierint hæreditatem patris, vel matris: sed hæc licentia non conceditur filijs secundi matrimonij: quia non possunt vindicare in totum lucra quæ habuit pater vel mater ex secundo matrimonio: sed pro parte filij primi matrimonij vindicant.
[IN ILLO.] Sicut omnia bona matris, ita omnia bona patris facite sunt obligata filijs pro his quæ pater lucratus est ex primo matrimonio, & pro alijs rebus quæ ad filios pertinent.
k *Ante,* idem si post: vt supra. l. proxima, in fine.

Pater vel mater non transiens ad secunda vota, potest de lucris nuptialibus disponere pro libito: & eo vel ea non disponente possunt filij vindicare, licet hæreditatem primi parentes repudiauerint. Salycetus.

Sin verò liberorum suorum affectione seruata, pater matérve ad alias nuptias migrare noluerit, neque vir his quæ de bonis vxoris ad se transeunt, neque mulier rebus quæ ex substantia mariti ad se peruenerunt, pro suo arbitrio vti, vel eas vendere, aut quocunque iure vel modo alienare, vel pignoris iure seu hypothecæ, si voluerint, obligare, vtpote domini earum, prohibebuntur. d ¶ Existantes autem prædictas res, si non fuerint alienatæ, vel consumptæ, vel suppositæ, licebit liberis vindicare, etiam non adeuntibus hæreditatem parentum. e Dat. II. Kal. Martias, Martiano & Zenone Conss.

Ista lex & principium sequentis tendunt ad idem & hoc dicit. Quod debet per lucrantem filiis reseruari: si alter filiorum decedit liberis, alter vero adhuc viuit: liberi morientis succedunt loco sui genitoris, & non fratres: eis tamen electione reseruata. Bald. Vel sic: Filius transmittit ad descendentes ius vindicandi lucrum sibi proueniens propter transitum quem parens fecit ad secunda vota, discedentibus & collateralibus exclusis. Sal.

VII. Imp. ZENO. A. Sebastiano præfecto prætorio.

IN quibus casibus pater do-

tem, mater ante nuptias donationem, vel alias res ad se ex altera parte deuolutas, filijs vtriusque sexus seruare præcepti sunt: f si quem ex filijs vel filiabus ante patris vel matris obitum mori contigerit (sine ante secundas nuptias, siue postea) filio vel filia, nepote vel nepte, vel pluribus, patre suo adhuc viuo, vel matre superstite, derelictis: portionem quæ defuncto filio, vel filiæ debebatur, g vel lucrum ex ea, non ad fratres vel sorores mortui, sed ad filios eius, vel filias, vel nepotes vtriusque sexus, aut pronepotes, auis vel proauis superstitibus, peruenire h decernimus: eligendi i videlicet, quos voluerint ex liberis superstitibus, non adempta licentia. Dat. Kalend. Mart. Ello. V. C. Cos.

Item non succedunt fratres, sed liberi, ita nec parentes: & quotquot liberi existunt ex uno filio præmortuo, tantus loco habentur. h. d. vsque ad §. illud etiam, addendo principium istius. l. ad filium summarij. præcedentis. Item addatur hic, quòd omnes nepotes ex uno filio, ad unam partem vocantur, & patruus ad alteram. Bal.

VIII. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

SI quis prioris matrimonij filiorum ante k secundas nuptias patris vel matris mortuus fuerit, filijs à se, vel nepotibus, vel pronepotibus relictis: partem eius non ad fratres, vel si nullus alius frater, vel soror sit, ad patrem, vel matrem eius peruenire, sed ad filios, vel nepotes vel pronepotes eiusdem mortuæ personæ, sancimus: vt siue vnus, siue plures sint, eam tantùmodo partem vindicare possint, quæ mortuo competijt. l

Vtrum §. habuimus etiam in superioribus: & dicit quòd lucrans, qui non transiit ad secunda vota, potest de ipsis lucris disponere & alienare, si verò non disponit nec alienat: in defectum prouisionis hominis succedit prouisio legalis reseruans hæc lucra filijs, & nepotibus. Bald.

Illud m etiam certa sanctione definire censemus, vt si quis vel siqua ex alio matrimonio

1 *Competijt.* id est competere poterat. sic ff. de sta. lib. l. Labeo. & hoc non facta electione à parente. & habes idem quod hic, l. proxima.
m *Illud.* hæc eadem sunt §. eod. l. generaliter. in fin. & l. hac edictali. in fin.

a *Ex priore coniugio.* quo ad dotem certum secundi quod contrahi potuit, sed contractum non est.
b *Paternam.* id est eius parentis qui primo decessit: adeant tamen hæreditatem eius qui posteriori moriatur, etiam qui est lucratus: vt supra eo. l. generaliter. §. in his. licet authen. hoc res. corrigat ibi posita.
c *Sanctimus.* id est sancientes: alias scientes.
d *Specialiter.* id est particulariter.
e *Instituendo.* scilicet in torqm. nam alienatio est &c. vt infra. de fin. do. l. j. & est similis: quia instituendo hæredem videatur alienare: vt ff. de le. ij. l. penul. §. fratre. & de verb. obli. l. si ita quis. premissis. §. ea lege. Sed argu. contra. ff. de fundo. l. j. & ff. de alie. iudi. ex hoc edicto. §. sed hæredem. A DDITIO. Dic, aut prohibitio alienationis est: facta simpliciter, & nō, incelligitur prohibita trāmissio ad hæredem testamētarium, vel legitimum. ita loquitur d. l. j. ff. de fundo do. Aut est facta limitatiue: & tunc si limitatio est facta circa modum, puta quod non fiat alienatio fraudulenta vel dolosa: & tunc etiam non videtur prohibita transmissio ad hæredē, quia in ea cessat dolus. ita loquitur lex, ex hoc edicto, in §. sed hæredem. supra alleg. Si autem prohibitio est facta limitatiuè respectu personæ in quam potest alienari, tunc vtera illā & personam prohibitio est generalis. ita loquitur. l. peto. in. §. fratre. ff. de leg ij. & hic cum similibus. de quā distinctione vide latius per Bar. in d. §. fratre.

Eodem Adeonis vt infra.

Sallis. Ce tem sen tiam.

Idem pa. ni.

Ista. §. continuatur ad præcedentia sic: Dicit. n. est supra quòd lucrans, qui non transiit ad secunda vota, potest libere alienare res lucratas. modo posset obijciari, quòd hæredem instituendo sine filium, siue extraneum, intelligatur alienare? Responsio. quod sine specialiter relinquat, sine hæredem instituit in alien ist: videtur. Baldus.

Certū esse sancimus, c quòd etiam illa decretero videbitur ea rundem fuisse rerum alienario, quæ in testamento genitoris, vel genitricis, vel specialiter d relinquendo, vel generaliter hæredē instituendo, e facta sit.

IN AVTHEN. DE nup. §. deinceps, & §. soluto. colla. iiij. conlti. j.

Hæc authen. corrigit quod supra de institutione hæredis dixit. non habes, siue hæredem instituendo, siue generaliter bona sua relinquendo, non dicitur hæc lucra nuptialia alienare, seu in alium velle transferre: nisi expressè de eis faciat mentionem, sed præsumitur liberis seruare. hoc dicit. quod no. Bartolus.

filijs procreatis, minime ad secundas nuptias veneritt: eodem modo licerat quidem genitori vel genitrici res ex priore coniugio a sibi acquisitas, quomodo voluerit, alienare, vel administrare. si quæ verò earum minimè sint alienatæ, possint liberi etiam non ad eunres, paternam b vel maternam hæreditatem eas vindicare.

C

NVnc autem f nisi expressim transponat in alios, præsumitur ipsis conseruare talia lucra.

Finis authenticæ.

Sequitur textus Codicis.

Iste. §. primatum, difficilis propter varietatem lectionum & vt intelligas, vide Baldū & Salycetum.

Talem g verò licentiam dātam filijs, h vt etiam non adeuntes i paternam vel maternam k hæreditatem lucra vindicarēt, l quæ parens eorum ex matrimonio quod secundo toro m minimè mutauit, sibi n acquisita non alienauit, nullo modo eis concedimus, si paternam vel maternam hæreditatem o ab intestato ex parte p (si forte alij etiam ex anteriore matrimonio morienti parenti filij sunt) sibi acquisierint. q

Bona parentum ad secunda vota transeuntis sunt liberis quibus debent lucra reseruare, tacite obligata: nec patris potestas impedit istam tacitam hypothecam: tamen pater filio ad reddendam rationem administrationis non cogitur. h. d. cum glo. Baldus. Vel sic: Sicut bona matris, ita patris ad secunda vota transeuntis sunt obligata liberis primi matrimonij pro lucris conseruandis, ne etiā pro alijs bonis à matre vel à materna linea ad filium perueniēs, in quibus pater habet vsumfructum: tamen tamen filij ex causis prædictis possunt perfacti. ei adminstrationem parentum. Salyc.

Adde quod similiter omne potest dici de pertinentia aute quod aliud nō esset vt notat Odd. consil. 431. col. 2. tex. est no. Ioseph. de verb. sig. vnde dicit hic Salyc. quod nō ex tantum sunt primi matrimonij, sed ibi matrimonij habet Barosata in præludicijs filiorum tertij matrimonij.

Mulier lucrata bona si ex vtroque matrimonio tu eretur, quaeliter illud inter filios dundetur.

Bona parentum ad secunda vota transeuntis sunt liberis quibus debent lucra reseruare, tacite obligata: nec patris potestas impedit istam tacitam hypothecam: tamen pater filio ad reddendam rationem administrationis non cogitur. h. d. cum glo. Baldus. Vel sic: Sicut bona matris, ita patris ad secunda vota transeuntis sunt obligata liberis primi matrimonij pro lucris conseruandis, ne etiā pro alijs bonis à matre vel à materna linea ad filium perueniēs, in quibus pater habet vsumfructum: tamen tamen filij ex causis prædictis possunt perfacti. ei adminstrationem parentum. Salyc.

Nvnc autem f nisi expressim transponat in alios, præsumitur ipsis conseruare talia lucra.

Finis authenticæ.

Sequitur textus Codicis.

Iste. §. primatum, difficilis propter varietatem lectionum & vt intelligas, vide Baldū & Salycetum.

Talem g verò licentiam dātam filijs, h vt etiam non adeuntes i paternam vel maternam k hæreditatem lucra vindicarēt, l quæ parens eorum ex matrimonio quod secundo toro m minimè mutauit, sibi n acquisita non alienauit, nullo modo eis concedimus, si paternam vel maternam hæreditatem o ab intestato ex parte p (si forte alij etiam ex anteriore matrimonio morienti parenti filij sunt) sibi acquisierint. q

Mulier lucrata bona si ex vtroque matrimonio tu eretur, quaeliter illud inter filios dundetur.

Adde quod similiter omne potest dici de pertinentia aute quod aliud nō esset vt notat Odd. consil. 431. col. 2. tex. est no. Ioseph. de verb. sig. vnde dicit hic Salyc. quod nō ex tantum sunt primi matrimonij, sed ibi matrimonij habet Barosata in præludicijs filiorum tertij matrimonij.

a Adde quod similiter omne potest dici de pertinentia aute quod aliud nō est vt notat Odd. consil. 431. col. 2. tex. est no. Ioseph. de verb. sig. vnde dicit hic Salyc. quod nō ex tantum sunt primi matrimonij, sed ibi matrimonij habet Barosata in præludicijs filiorum tertij matrimonij.

b *Filius.* secundi matrimonij.
i *Ademtes.* & hoc in diuersis casibus secundum has leges, vt proxi. diximus, sed hodie licet nullius: vt in auth. hæres. §. eo.
k *Vel materna.* non. scilicet primo morientis, sed secundi sic: vt supra eo. l. generaliter. § in his.
l *Vindicarent.* ipsi soli.
m *Secundo toro* id est tertio. omne enim matrimonium potest dici secundum, quod primum sequitur. vel forte respectu secundi quod est primum post a secundum. & sic de aliis: vt in authen. de hære. & Fal. §. inordinatum. col. j.
n *Sibi.* id est parenti.
o *Hæreditatem* ad quam venit lucrum.
p *Ex parte.* quod ita esse potest, si forte &c.
q *Acquisierint.* id est acquirere potuerint. quasi dicat: non eius

parentis à quo venit lucrum, secundum casum Io.

a *Veterem.* i. illam §. coll. hac edictali. §. omnibus. vbi dicitur quod hic subiicit vsque ibi, patris.

b *Illius.* etiam patris, non solum superioris. Et dic quòd §. pro conseruatione lucrorum: hic pro conseruatione rerum maternarum.

c *Ius hypothecæ.* cum res obligatæ transeant cum sua causa: vt ff. de distrac. pignorum. l. si debitor. quod autem hic de patre dicit, si impliciter verum est q̃ filij in eius potestate cõ-

Filij in potestate cõstitu scrutari eius administrationẽ, vt in authent. de nup. §. & ita circa tutores, & lium. & infra de bonis quæ liber. l. fi. nisi ipse suspectus habeatur de fraude, vel de alien ando: vt ff. ad Trebellianum. l. imperator Hadrianus. sed in matre non est ita simpliciter admittendũ, nã nil prohibet eius administrationẽ perquiri in prædictis lucris. & facit ff. de bonis mater. l. j. & de bonis quæ li. l. cum oportet. §. non autem. & §. finali.

QVoniam.] CASVS. Mater non potest plus dare secundo marito, quam dat vni ex filiis primi matrimonij: & si dat plus, non valet: quia reseruabitur filiis primi matrimonij: vt supra eo. l. hac edictali. hæc lex corrigit illam, dicẽs quòd id quod plus datum est, pertiner tam ad filios primi matrimonij, quàm secundi. Si vero mater sine causa repudiauit partem, lucrabitur pater dotẽ, & cõpelletur filio eam reseruare.

d *Quoniam præterita.* vt supra ep. l. hac edictali. & de donatio. ante nupt. si constante. §. finali.

e *Liberis.* ablatiui absoluti.

f *Mentio facta.* s. vt ipsi aliquid habeant.

g *Pertinere.* sic ergo per hanc legem corrigitur illa lex, hac edictali. in princi. sed hæc corrigitur per authenti. quam hic habes, ad eos solos etiam &c.

h *Ad hæc.* id est iuxta hæc.

i *Seruari.* subaudi, iancimus.

k *Causam requiri.* s. à qua parte, vel quare sit missum.

ADeos.] CASVS. Lex codicis dicit quòd lucra perueniunt filiis prioris matrimonij & secundi. Hæc authent. addit quod si quis decedat relicta sobole, poterit ad eam quod ad eum peruenit transmittere.

a *Ad eos.* Hæc authen. sumitur in authen. de nuptiis. §. optime. & §. nec illud. coll. iiij. & sic redit ad legem istam veterem.

Ista authenti. corrigit. l. codicis, & redit ad legem, hac edictali. Et ratio est: quia soli iniuriam passi debent consequi lucrum in recompensationem iniuriæ. Salyc.

¶ In illo etiam veterem [a] sanctionem adimplentes, præcipimus exemplo matris cuius res post secundas nuptias filiis ex priore matrimonio natis in hypotheca suppositæ sunt, ad conseruanda eis lucra quæ ex priore matrimonio ad eam peruenerunt: patris quoque bona, quæ habet habitu rúsque est, filiis ex priore matrimonio natis post secundas eius nuptias ad ea conseruanda, quæ ex eorum matre lucratus est, suppositæ esse. ¶ Illius [b] etiam patris qui in sua potestate talem liberum vel liberos habens, maternam eis substantiam, vel ex materna linea ad eos deuolutam seruare cõpellitur: bona iisdem liberis suppositæ esse ad conseruandas easdem maternas res decernimus: ita tamen, vt occasione talium hypothecarum, neque patris, neque matris administrationem filij valeant pscrutari, vel aliquam eis mouere super hoc quæstionem: cum perspicui sit iuris, etiam si alienata fuerint eorum bona, quæ extra memorata lucra, vel maternas res sunt, ius hypothecæ [c] integrum iisdem manere filiis. Dat. III. Id. Decemb. DN. Iustiniano. A. II. Cos.

Ista lex concernit. l. hac edictali, & hoc dicit: Totum quod vltra modum secunda coniugi datur, vel relinquitur, tanquam non datum liberis vtriusq; matrimonij applicatur. in hoc corrigitur lex, hac edictali. §. si vero, quæ dicebat quod applicabatur solum filiis offensis per transitum ad secunda vota, hodie corrigitur hac lex, & redit ad l. hac edictali. per auth. de nup. §. optime. vers sic. & hoc decernens. & per auth. ad eos. hic positam. vnde corrigens corrigitur, & ad pristinum statum iste reducitur. Bal.

IX. Idem A. Mennæ præfecto prætorio.

QVoniam [d] præteritę leges omnia quæ liberis [e] ex priore matrimonio procreatis, mulier quidem secundo marito, vir autem secundæ vxori dotis, vel ante nuptias donationis nomine, vel alio quocũq; modo dederit, vel reliquerit, his ampliora, quę vni filio, vel filiæ ex anteriore matrimonio [f] genitis danda vel relinquẽda sunt, reuocata ad solos filios, vel filias ex ãteriore matrimonio natos peruenire cõstituerunt, nullaq; in hac parte filiorum ex secundo matrimonio natorum mentio facta [g] est: hoc quoque corrigentes, omnia quæ memorato modo reuocantur, non solum ad filios prioris matrimonij sed etiam ad eos qui ex secundis nuptis nati fuerint, pertinere, [h] & in capita inter omnes diuidenda sancimus.

B *Statuta in lucris nuptialibus matrimonio mortę soluto, locum habent etiam si soluatur diuortio. Salyc.*

Ad hæc, [h] lucra quæ marito vel vxori ex dote, vel ante nuptias donatione occasione repudij accedunt, indistinctè post secundas eorum nuptias liberis ex priore coniugio procreatis ad similitudinem matrimonij morte dissoluti seruari, [i] nec de cætero repudij causam requiri [k] vel aliá in ea re exquisitionem fieri. Dat. Idib. Aprilis, Cõstantinop. Decio. V. C. Cos.

IN AVTHEN. DE nuptiis. §. j. & §. nec illud. & §. optime. coll. iiij. constitutio. j.

C *Ista authenti. corrigit. l. codicis, & redit ad legem, hac edictali. Et ratio est: quia soli iniuriam passi debent consequi lucrum in recompensationem iniuriæ. Salyc.*

AD eos [l] solos etiam nunc pertinet: & si quis ex eis præmoritur relicta sobole, portio eius ad eam defertur.

Ne natura iniuriæ fiat leges, liberi qui sunt more ingrati, non habent beneficium l. hac edictali. §. ad. Vel sic: Liberi ingrati non admittuntur ad partem liberi quod debetur filiis primi matrimonij: ex eo quia plus debito sit datum, vel relictum secundo coniugi. Salyc.

X. Idem A. Demosthenis præfecto prætorio.

D CVm apertissimè legibus [m] caueatur ingratos liberos à maiorum suorum hæreditate merito esse repellẽdos: si hoc [n] iidẽ [o] in suis elogiis [p] conscripserint, & reuera hoc fuerit reuelatum, [q] reclamare videtur huiusmodi sanctioni [r] diualis constitutio [s] Leonis inclitæ recordationis, quam super filiis ex priore matrimonio procreatis conscripsit. Nam cum necessitas [t] est patri, vel matri, qui ad secunda vota migrauerit, tantum prestare per quancunque causam, secundo marito, vel nouerce, quantum [v] filio vel filiæ ex anteriorib⁹ nuptijs progenitis, qui partem minimam habiturus est, reliquerit: maxima iniquitas ex hac sanctione contra genitores efficiebatur. liberi etenim scientes quod omnimodo aliquid sibi à genitoribus suis etiam nolentibus relinquendum est, & tantũ, quantum secundus maritus, vel nouerca acceperit: omni licentia & lasciuia suos genitores iniurijs adficiebant. Quapropter sancimus, ingratos reuera liberos, neque hoc beneficiũ, quod diualis constitutio Leonis Augustæ memoriæ eis præstitit, in posterũ posse sibi vindicare, [a] sed quasi ingratos ab omni huiusmodi lucro repelli, quam obseruationẽ in personis etiam aui & auiæ, proaui & proauiæ, nepotum, vel neptium, item pronepotum vel proneptiũ, siue in potestate, siue emancipati emãcipatæve sint, ex paterna vel materna linea veniẽtibus, custodiri censemus. ¶ Sed quãdmodũ genitoribus prouidemus, ita & innocuam posteritatem nullis affici iniurijs patimur: vt non genitores, qui sese secundis nuptijs deuouerint, irrationabile odium ad priores liberos forsitan habentes, sine iusta ratione eos ingratos vocare concedantur. ¶ Eos enim liberos huiusmodi beneficio defraudari volumus, qui re ipsa ingrati circa suam antiquitatem [b] ab hæredibus genitorum liquidis & indubitatis probationibus conuicti fuerint ex eiusmodi casibus qui antea priscis legibus enumerati sunt. Dat. XV. Kalend. Octob. Chalcedone, Decio V. C. Cos.

TITVLVS X.

SI SECVNDO NVPSERIT mulier cui maritus vsumfructum reliquit.

Mulier transiens ad secunda vota, vsumfructum filii relictum à primo marito perdit: & liberis prioris matrimonij restituitur: & si est in mora expressa vel tacita restituendi, condemnatur ad omnes fructus quos percepit indebitè: secus si fuerat lucrata plenum dominium: nam tunc vsumfructum non perdit. Baldus.

I Imppp. VALENTINIANVS THEOD. & ARCAD. AAA.

a *Vindicare.* immo & illa concedit exhæredare. sed dic illud à compositoribus additũ: vel illud verum in quarta, non autem in beneficio legis Leonis.

b *Suam antiquitatem.* id est maiores suos. Et potest hic legi authentica, quæ dicit sic: Mater tamen filio donans, si ad secundas nuptias venerit, nõ poterit occasione ingratitudinis reuocare, nisi ex tribus causis: Si filiꝰ vitæ matris insidietur: aut manus impias inferat, aut circa totius substantiæ ablationem agere aliquid aduersus eã declaretur: vt in authent. eo. §. mater. colla. iiij.

SI SECVNDO *nupserit mulier cui maritus vsumfructum reliquit. De pœnis secundo nubentium dictis §. nisi. I. generaliter. & nunc specialiter in casu isto.*

I *vsumfructum.*] CASVS. Si vir vxori suę vsumfructum rerũ suarum reliquerit ita vltima voluntate, & illa ad secundas nuptias conuolauerit: an vsumfructum retinere possit, quæritur? Dicitur quòd non: sed filius restituet. quòd si filius fuerit impubes, & propter ætatis imbecillitatem vsumfruct. non petierit, nec tutorẽ habuit, & mater vsumfru. vsurpauerit: rem cum fructibus quos percepit, restituet: vsufructu rerum donatarũ ante nuptias suam obtinente firmitatem.

c *Filiis.* legitimæ ætatis.

d *Et cum competentibus.* id est perceptis tãtum, non percipiendis secũdum quoddam. & sic intelliguntur quod dicitur supra de vsufruct. l. si pater.

e *Ea obseruari.* vt proprietas amittatur vsufructu retento, si secundò nupserit: vt & supra eo titu. j. l. hac edictali. §. his illud & l. fœminæ.

Sequitur authẽ. Hoc locum. quæ legitur in prin. l.

HOc locum.] CASVS. Lex codicis dicit quòd si maritus reliquerit vxori vsumfructum, perdit illum si ad secundas nuptias cõuolauerit. Hæc authen. distinguit aut vir dixit ex presse quod perdat si ad secũda vota migrauerit, & perdet. aut nihil de hoc dixit: & non perdet, licet secũdo nubat,

f *Hoc locum.* id est talis vsusfructus amissio.

§ *Relictus.* per legatum, vel fidecommissum.

h *Donatus,* inter vivos.

i *Lucrit.* scilicet constante matrimonio: quod die per exempla vt ff. de dona. inter vi. & vxo. l. si sponsus. §. concessa. & §. si maritus. & §. si quis. & l. quod si vir. & l. quod adipiscendæ.

k *Derogari.* arg. in authen. consttiutio quæ de dignitati. §. pen. col. vj. & est ratio in superiori casu: quia conditio non nubendi, secundò, non est in vidua improbata, sed in virgine sic: vt infra de indi. vidui. l. ij. & in authen. cui relictum. Item aliud est forte in vsufructu aliorũ luciorum, quibus poterit derogare testator. Sed quid si dicat vir, relinquo eam dominam & vsuariam, vel dominam & vsufructuariam, quid habebit mulier per talia legata? Videtur quod nil: vt ff. de reg. iur. l. vbi repugnantia. Econtra quod sic, vt sint duo legata, scilicet plenæ proprietatis, & vsusfructus: vt ff. de vsufruct. lega. l. si Titio fundus. vnde cum proprietatem non habeat: quia testator alium instituit, habebit vsumfructum per legem illam, sicut & aliàs dicitur, lego vsumfructũ habitationis. nam vsum habitationis videtur legare: vt supra de vsufr. l. cum antiquitas. Alij dicunt eo plus quod hæredes iure fideicõmissi tenentur restituere hæreditatem: sed secundum consuetudinem a sic, & hic cum dicitur dominam & vsufructuariam, debet habere alimenta. Sed an in extraneis institutis habeat locum eadem consuetudo? Quidam quod non: alij quod sic: sed de iure videtur quod sic: vt ff. de le. & senatusconsulto de quibus. & infra quæ sit long. consuetu. l. j. Econtra quod non: quia plenius filiis, quàm extraneis hæreditas debetur: vt infra de codicil. l. fin. prædictus tamen vsusfructus non valet vltra dodrantem: vt ff. de vsufruc. l. omnium. & æstimatur: vt ff. ad l. Falcid. l. hæreditatum. Item ad hoc infra de indi. vidu. l. fina. & nõ. in authen. de tri. & se. §. prohibemus. colla. iij. & expresse. ff. de vsufruct. lega. l. vxori. ij. Sed an idem in extraneis institutis? Dico idem. Vel dic quod non, quia alia ratio est ibi: vt infra de codicil. l. fi. sed arg. contra. ff. de leg. & sena. consul. dẽ quibus. ij. respon.

Conditio non nubẽdi, an sit reprobata.

Mulier dotem, & vsufructuariam, vel relictã, quid habere debet.

* *Quædam exemp. habent, omnia cũ legitimè reperiuntur, cũ competẽtibus fructibus, ad liquidũ deducta ratione restituat.*

Et hæc de vsufructu, quę vir extremã constituens voluntatẽ de rebus propriis vxori reliquerit.

C *De vsufructu verò rerum ante nuptias donatarum, ea obseruari,* quæ anteriores constitutiones decreuerunt, sancimus. Dat. Idib. Martiis, Arcad. A. II. & Rufino Coss.

IN AVTHEN. DE nup. si verò solum. colla. iiij. constitu. i.

Ista authen. secundum veram lectionem legis dividitur in duas partes. Nam in prima loquitur in vsufructu relicto vxori. In secunda loquitur in vsufructu qui datur inter vivos, vel per se, vel cum proprietate secunda. vbi, sed vsufructus. Bal.

HOc locum [f] habet, si datus, vel relictus fuerit ea lege, vt ex secũdis nuptiis interiret, alioquin perseuerat, siue relictus & esset, siue donatus, [h] quibus casibus licuit. [i] ¶ Sed vsusfructus in dote, siue ante nuptias donatione lege permissus, non potest à testatore derogari. [k]

TITVLVS XI.

DE DOTIS PROMISSIONE, & nuda pollicitatione.

Dos incerta re & genere, ex pacto nudo non potest peti, etiam si nudum sit pactum in scriptura redactum. Bal. Vel sic: Duo specialia circa idem non possunt concurrere. h. d. & ad hoc semper allegatur. Salyc.

I. Imp. ALEXANDER A. Claudiæ.

RVstra existimas actionem tibi competere, quasi promissa dos tibi, nec

DE DOTIS PROMISSIONE, ET nuda pollicitatione.

Dictum est de nuptiis tam primis, quàm secundis, earumq; utriusque dos accedere solerat, ex ratione de eius promissione vel pollicitatione supponit. Et est pollicitatio solius offerentis promissio: quæ pars quidem pacti est, sed ponit partem pro toto: vt ff. de polli. l. iij.

Pollicitatio quid sit.

FRustera.] CASVS. Si paterfamilias p filia sua in genere dotẽ promiserat, nec reddit, nec de tali promissione dotis generali conficitur instrumentum: an maritus eam petere possit, quæritur? Dicitur quòd non. & ita dos generaliter promissa, puta dicendo sic: promitto dotem, peti non potest.

Aliàs, Si dos generaliter promissa.

a *Neque quantitas.* scilicet certa, vt habeat locum contrarium. Vel dic quod nec certa nec incerta: & sic nullum est contrarium.

Aliàs, si pro dote.

b *Dotem.* quæ nisi certa sit, non potest peti: vt hic, & arg. ẽ. manda. l. salarium. & ff. de verb. oblig. ita stipulatus. in prin. & l. triticum. Sed contra. ff. de iure dot. l. cum post. §. gener. Sol. ibi in arbitriũ boni viri erat collata, hic autem nullus, secundũ Azo. Vel hic promisit se daturum: ibi cõstituerũ. hæc nõ valet: vt j. co. l. si cum. vbi daturũ promisit, & tamẽ valet. Vel tertio ibi parer promisit, cuius officium est dotare: hic extraneus. quę non placet: nam & hic ipsamet mulier promittebat. Tu autem dic q ibi interuenit stipulatio, hic non, nec etiam pactũ, sed sola scriptura, qua continetur quod ea quæ nupsit, dotem promisit. sed huic obiicitur, quòd ex quo sic est scriptum, præsumitur & factum: vt instit de fideiusso. §. fi. & arg j. co. l. iiij. sed in illa l. j. co. fuit scriptum voluntate nubentis, hic sine voluntate. vel ibi certa quantitas, licet minor soluta fuit: vnde propter quantitatem certam pactũ ibi intercessisse intelligitur: hic autem tantum dotem promissam contineri in instrumento. Ad aliam dic, quod hic iam duo essent specialia: & quod præsumerentur solennitates, & quod incerta dos valeret: quod esse non potest. Vel hic nudo pacto, ibi stipulatione fuit promissa. vnde iam oportet hic esse duo specialia. s. quod ex nudo pacto actio detur: & quod ad incertum. ibi autem ad vnum tantum, scilicet ad incertum: & eisdem modis solue aliud contra. j. co. si cum ea.

Scriptura præsumitur solemniter facta. Specialia duo circa eadem cõcurrere non possunt.

SI *pro dote.*] CASVS. Pater pro filia. c. nomine dotis promisit, & vsuras si sua die non soluerentur. si aliquo tempore vsuras non soluerit, an postea sit compellendus, quæritur? Respon. quod sic.

c *Ostenderis.* scilicet dotem & vsuram promissam: & idem si tãtum vsura esset promissa: nam quòd aliàs facit solutio vsurarũ per longum tempus: vt ff. de vsur. l. cum de in rem verso. hoc debet stipulatio facere per vnam horam vt j. ad legem Falcid. l. fin. & sic etiam hic quidam dicunt, quod non fuit promissa sors nisi fictione iuris, per hoc scilicet, quod vsura fuit promissa à socero dicente & promittente vsuras prò centum in dotem datis. ex hoc enim & ad sortem dabitur ex tacito pacto actio. arg. infra eo. l. si voluntate. Et si hoc approbes, procedit arg. glossæ. & poterit tolerari. laco.

d *Præcipiet.* proposita certi conditione ex stipulatu: si tamen tu vir subeas onera matrimonij. secus si pater mulieris: vt ff. de iur. do. cum post §. in domum. & ff. de excep. do. l. pater. An autem dicendum sit idem si sponsus sponsam exhibeat, quæritur: quod satis dici potest: vt tunc scilicet habeat fructus, & vsuras: aliàs non.

Ille qui confitetur ex causa dotis plus recepisse quàm recepit: potest agere vt id quod non recepit, recipiat. b. d. Baldus. & non est alibi.

IIII. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & cc. Rufo.

SI voluntate dotantis in dotali instrumento plura tibi tradita scripsisti, quàm suscepisti: intelligis de his quæ desunt, petendis, h pactum esse consecutum i. S. Non. April. AA. Conss.

Ex promissione dotis agit maritus, non mulier. Bald.

V. Idem AA. & cc. Dasumianæ.

SI pater marito tuo stipulanti promiserit dotem: non tibi, sed marito contra successores socerik cõpetit actio.l Dat. VIII. Kalend. Decembr. AA. Conss.

Dos promissa nudo pacto cum scriptura vel sine scriptura, peti potest. b. d. Vel sic: Ex nudo pacto dotis præstãdæ oritur actio. Bald.

VI. Impp. THEOD. & VALENTIN. AA. Hiero præfecto prætorio.

AD exactionem dotis, quam semel præstari placuit, qualiacunque sufficere verba censemus: siue scripta fuerint, siue non, etiam si stipulatio m in pollicitatione rerum dotalium minimè fuerit subsecuta. Dat. Kal. Mart. Felice & Tauro Conss.

SI *quum ea.*] CASVS. Si pater pro filia marito non certam dotem, sed qualem ipse arbitratus esset promisit, nec ster placitis: condic. certi ex stipul. compelletur eam declarare: alioquin recurretur ad arbitrium boni viri.

e *Arbitratus.* f. is qui dotem promisit.

f *Actionem.* id est actione puta certi condictione ex stipulatu.

g *Videtur.* fauore dotis etiam certa, intelligitur quantitas: quæ scilicet colligitur ex facultatibus & secundum dignitatem viri: vt ff. de iure dot. l. quæro. & l. cum post. §. gener. & sic est contra. §. eo. l. i. sed ibi solui: quia hic est ad arbitrium. Item, Arbitrium boni viri recurri, & sic à persona recedi: vt ff. de reg. iur. l. in personam. §. generaliter. & ff. pro socio. l. si societatem. j. & ff. de contrahen. emp. l. hæc venditio. & sic faciunt ad quæstionem eius qui se cum pignoribus compromisit in offensum. Sed ar. contra, vt à persona non recedatur. ff. de verbo. oblig. l. si quis arbitratu. & ff. pro socio. l. si ita coita.

Arbitrium boni viri quandoque requiritur, & à persona recedi.

SI *voluntate.*] CASVS. Pater pro filia certum dedit nomine dotis: fecit confici instrumentum, quo continebatur maritum fuisse confessum se recepisse. cc. tacitè videtur pactum de dandis. cc. & ea maritus petere potest.

Dos super extraneum promittitur de cuius patrimonio promissa præsumitur.

h *Petendis.* id est, petes tu vir: nisi animo simulandi hæc facta sunt, vt faciunt ignobiles cum nobiles accipiunt. a Et nota mirabilem fictionem, cui est arg. cõtra, in mutuo: vt ff. si certum petatur. l. qui pecuniam. & facit ẽ. de non nume. pecu. l. in contractibus. §. sed quoniam. & j. de rei vxoriæ act. l. vnica, circa finem. & est hoc speciale in dote.

a Adde tarabilem fictionem, qui est arg. contra, in mutuo quod petatur. l. qui pecuniam. & facit ẽ. de non nume. pecu. l. in contractibus. §. sed quoniam. & j. de rei vxoriæ act. l. vnica, circa finem. & est hoc speciale in dote.

Nobilis præsumitur dotare: ignobilis præsumitur dotare præcedit à nobilitate. C. de dona. Barba. 10. 6. fides datæ fœri.

i *Consecutum.* agetur ex prima stipulatione: & si excipiatur de confessione, replicabitur de tacito pacto.

SI *pater.*] CASVS. Pater pro filia promisit dotem marito filiæ, & decessit: an hæredem patris filia pro dote conuenire possit, quæritur? Dicitur quod non, sed maritus.

k *Socerik.* sic: id est patris tui. sed si tu es hæres, æqualiter cum fratribus de tuo est tota dos soluenda: vt ff. de coll. do. l. i. §. pe. & j. de colla. l. ij.

l *Actio.* secus in legato: vt ff. de lega. iij. l. fideicõmissa. §. interdum. secundum lo. & de lega. j. l. seruo legato. §. si testator. Acc.

Pactum non dum quando que parit actionem.

Ad l. *exactionem.*] CASVS. An dotis conuentio stipulatione non interueniente, & ita nudo pacto fieri possit, quæritur? Dicitur q sic: & ita ex nudo pacto agi potest: quod est speciale in dote.

m *Si stipulatio.* speciale vt ex nudo pacto oriatur actio: vt hic, & infra de donat. l. si quis argentum. sed regulariter contra, vt suprà locati. l. si tibi. sed hodie fingitur inesse stipulatio: vt infra de rei vxo. act. circa princip. est & secundum speciale in dote. ẽ. eo. l. iij. Item tertium ẽ. eo. l. si voluntate. & facit. j. de re stamen.

stamen. l. quoniam indignum. & ẽ. de non nume. pecu. l. generaliter. & instit. eo. verbo. oblig. §. in hac. & ẽ. ad Vellei. l. generaliter. Accursius.

SI *pater.*] CASVS. Si pater pro filia dotem dedit, vel dare promisit, nec expressit ex cuius patrimonio, scilicet an filiq, an patris: præsumitur de bonis patris, & non filiæ. Si vero expressit de bonis patris & filiæ: si pater sit soluendo: de proprijs bonis ipsius videtur dos cõstituta: si non, de bonis filiæ. Viuianus.

Pater simpliciter dotando filiam, non exprimendo de quo patrimonio, videtur dotasse de proprio patrimonio ipsius patris. si vero expressit quod dotabat de proprio patrimonio & filiæ: tunc si est soluendo, intelligitur dotasse de proprio. si vero non est soluendo, intelligitur dotasse de patrimonio filiæ. d. h. ista lex singularis & unica, & una de quinquaginta decessionibus Iustiniani Baldus.

a *Simpliciter.* id est non designato ex quo patrimonio.

b *Dederit.* per destinationem.

c *Fecerit.* destinatione.

d *Effugiunt.* id est non acquiruntur patri, vt ad mentitia, castrensia, & quasi castrensia.

e *Habere.* cum sit emancipatus. Vel dic inspecto naturali iure. Vel dic de ipsis, in quibus pater habet vsumfructum.

f *Pro rata portione.* vt pl. de maiore substãtia dare videatur.

g *Ex sua liberalitate.* id est sua substantia.

h *Intelligi.* secus præsumam in auo materno: argum. ff. de neg. gest. l. Nesennius. nam ibi non compellitur auia dare alimenta quia nepotes sufficientes erant: hic autem sic dotare, licet filij sufficiant sibi.

i *Paternum esse officium.* vt & ff. de ritu nupt. l. qui liberos. non maternum: vt j. tit. j. l. neque mater. nisi cũ dicitur esse hæretica: vt ẽ. de hæretil. cognouimus. Quid autem si extraneus dotem pro muliere promisit: de cuius patrimonio videtur promittere: de suo, vel mulieris, siue patris mulieris? Respon. mulieris, vel patris: quasi eius gerat negotium, nisi aliud probetur. argu. ff. de negot. gest. l. Nesennius. & ff. de admini. tuto. l. cum post mortem. §. j. & de lega. iij. l. vxorem. §. pater.

Dos super extraneum promittitur de cuius patrimonio promissa præsumitur.

k *Vera.* non ficta, quòd pater iactet se dare de suo, & de substantia filiæ detur: vt infra ead. l. in fi.

l *Materni.* filio delatis.

m *Pertinent.* sed hoc quid prodest patri? nam etsi hoc non præsumetes; tamen non condemnaretur pater, nisi in quantum facere potest: vt ff. de re iudi. l. sed hoc ita. Respond. prodest: quia si peruenïat hoc casu ad meliorem fortunam, non poterit conueniri, cum iam soluta est marito. secus autem si de suo præsumeres eum promisisse.

n *Idoneam.* scilicet tantam vel talem ex qua commode poterat hanc dotem prò filia dare. & accipe cõmode. i. secundum dignitatem & facultatem suã: vt ff. de verb. signifi. l. nepos Proculo. & ff. de iure dot. l. quæro. Sed in casu superiori indistinctè videreteneri de suo dare, quando scilicet simpliciter promisit. sed & ibi puto quòd secundũ mensurã substantiæ suæ teneatur: superfluũ verò de bonis filij & filiæ intelligatur promissum: nec enim verisimile est, quòd vltra se obligauerit parer. arg. ff. de vsur. l. si stipulatus. sed forte fauore dotis potest hic dici contrarium: quia hæc lex videtur velle notare differentiam inter primum & secundum casum.

o *Intelligatur.* scilicet tò tum.

p *Poterat.* ratio vtriusque.

q *Consentire.* repete, & poterat &c.

r *Liberalitati.* id est ei quod pater dedit.

s *Periculum.* & sic qui se iactauit, se obligat, sic ff. de serui. vtb. prędd. l. si arborem. § penul. & ff. de reg. iur. l. in ambiguis. arg. contra. ff. de contrahend. empt. h ea quæ.

DE IVRE dotium.

Continuatio.

De dotis promissione, & de privilegijs circa promissionem dotis competentibus dictum est: sequitur videre de iure dotium, id est de iure quod circa dotes promissas & præstitas est inducendum.

Azo.

EVicta.] CASVS. Pater pro filia dedit fundum in dotem: postea euictus est. an maritus possit agere de euictione, quæritur? Distinguitur: an incipit dos à datione, aut à promissione. si à promissione, scilicet quod promittebat de ea præstanda, aget ex stipulatu. si à datione, aut erat æstimata, aut non. Primo casu aget actione ex empto vtili ad interesse: Secundo casu aut interuenit bona fides dantis, aut non. si sic, non ager. si non: aut interuenit mala fides, scilicet mulieris dantis; aut extranei dantis pro ea. Primo casu datur actio in factum, Secundo casu, actio de dolo.

TITVLVS XII.

DE IVRE DOTIVM.

Vt constitutio dotis incipit à promissione, ve euicta potest agi de euictione. sed vbi incipit à traditione: de euictione non agitur, nisi res æstimata sit data, vel dolus dantis dotem, vel traditionis intercesserit. Bald.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Nicephoro.

EVicta re quæ fuerat in dotẽ data, si pollicitatio t vel promissio v fuerit interposita: gener cõtra socerum vel mulierem, seu hæredes eorum cõdictione, x vel

t *Pollicitatio.* cum interrogatione præcedente: vt ff. de pollici. l. iij.

v *Vel promissio.* cum interrogatione: & die de dote danda tam hic, quàm in superiori casu. Vel quòd est melius, de tradenda: quo casu potest ad interesse agi, quod non esset in superiori casu, sed ad æstimationem tantum: vt ff. de verbo. oblig. l. si fundum tradi. Vel tertio scilicet de euictione præstanda.

x *Condictionis.* scilicet certi. Vel dic condictione ex hac lege: Et nõ;

Et not quòd ex nudo pacto datur hic actio, prout ad pollicita A
rationem respicit: & sic contra. arg. ff. de pact. l. ex conuentione.

a *Ex stipulatione.* id est, certi conditione, quæ datur ex stipulatione, quasi nec sit datum, cum sit euictum: vt ff. de verbo. oblig. l. vbi autem. §. fi. & ff. de re. permu. l. j.

b *Interfecerit.* si à datione dos cœpit: sic & in donatione distinguitur, an teneatur de euictione donator vel non, per legem istam.

Donatoran teneatur de euictione.

**Hæc inclusa in quibusdam codic. non habentur.*

ADDITIO. Vide glos. l. in verbo. vendi tionis. in fin. §. perficiuntur. fin. tit. de donationibus.

c *Ex empto.* quia æstimatio facit emptionẽ: vt. ff. eod. l. plꝛfunc̃ne. & l. quotiens. & supra de pact. ex. l. conuentione.

d *Marito.* iure veteri. & facit. ff. de ædil. edic. l. ad res. & de dona. l. Aristo. sed hodiè secundum Azo. ex stipulatu competit: quia semper fingitur interuenisse: vt infra de rei vxo. act. §. j. Sed nos contra. nec enim ibi dicitur quòd detur ex stipulatu: sed quòd rebus euictis tacita est hypotheca constituta, vt ibi dices.

e *Interposito.* vtpote quia res aliena data est.

f *Aduersus eum.* scilicet exteraneum dotem constituentem, non autem contra mulierem, vt subijcit.

g *Famosa.* vt j. rerum amota. l. diuortij.

h *In factum.* id est nomine doli datur in factum: & sic intelligo quod est, ff. eod. l. cum post. §. cum res. Sic ergo ex prædictis colligo cum datur res in dotẽ:

Dotẽ dans, an teneatur de euictione.

aut æstimata, aut non. Primo casu, aut sit æstimatio vt precium restituatur, & tunc est vẽditio: & re euicta ex empto competit vtilis ad interesse: vt j. eo. l. quotiens, aut ideo vt appareat in quantum res deterior erit: vt eo precio quo æstimata res est, restituatur: vt j. eo. l. si inter virum. & ff. eo. d. l. cum post. §. cum res. quo casu idem est ac si non esset æstimata. Itaque cum non est æstimata: aut initium capit dos à datione, aut à promissione. si à datione: aut promissum est de euictione, & agitur ex stipulatu re euictâ: aut non est promissum, & tunc vel bona fides dantis interuenit, vel mala. si bona, re euicta non agitur. si mala agitur de dolo aduersus extraneum dãtem. sed si mulier vel pater eius dedit, agitur actione in factum in defectum famosæ actionis de dolo. Vbi autẽ res siue dos incipit à promissione, re euicta agitur ex stipulatu, ac si data nõ esset, vt modo diximus.

Si *stipulatio.*] CASVS. Materfamil. duas habens filias, Seiam & Pollam, pro Seia dedit centum in dotem, & passa est Pollam stipulari mediam partẽ dotis sibi reddi animo donãdi causã mortis in casu dissoluti matrimonij mortua matre, decessit mater; Polla instituta hærede p tertia, si dissoluatur matrimonij vel diuortio, vel morte: an possit petere medietatẽ dotis sibi reddi aut tertiã, sicut fuit in tertia institutæ? Respon. q poterit petere medietatẽ: nisi probetur matrẽ mutasse voluntatem.

i *Subiecta est.* scilicet pacto præcedenti super eodem.

k *Eius* stipulationis, quia solutum matrimonium est.

l *Secundum quod.* dixit in genere: nunc in specie.

m *Si Polla.* pro qua mater dederat dotem.

n *Donandi.* causa mortis, vel verius mortis causa capionis: quod est ac si inter viuos.

ex stipulatione[a] agere potest.

¶ Sin autem nulla pollicitatio vel promissio interfecerit: [b] post euictionem eius, si quidem res æstimata fuerit, ex empto[c] competit actio. [*¶ Sin verò hoc non est factum: si quidem bona fide eadem res in dotem data est, nulla marito[d] competit actio.] [d] Dolo autem dantis interposito, [e] de dolo actio aduersus[f] eum locum habebit: nisi à muliere dolus interpositus sit. tunc enim, ne famosa[g] actio B
actio competit. PP. Dat. Kalend. Auguſt. Mutiano & Fabiano Conss.

Filia agens ex proprio contractu non agit pro hereditaria portione, sed secundum formam contractus: potest tamen exceptione repelli si instituta sit animo compensandi: seu instituta est esse contenta portione in institutionis & prælegatis, insista non petere à marito. hoc dicit. Bald. Vel sic: Filia quæ sibi fuit stipulata partem dotis maternæ de matris voluntate non prohibetur illam petere, etiam si à matre fuerit instituta in minori parte: nisi probetur quòd mater eam instituit, ne à viro eius peteret. Salycetus.

II. Imp. ANTONINVS. A. Alluuiadi. C

Si stipulatio de restituenda portione dotis. datæ subiecta[i] est, conditioque eius[k] extitit; habet ex ea actionem is in cuius personam vtiliter concepta commissaque est. secundum quod[l] si Polla[m] soror tua dereſtituenda sibi parte dotis habet actionem, eo quòd mater vestra donandi[n] animo passa est partem dimidiam dotis post obitum matris filiam stipulari: [o] metuere non debet doli exceptionem, quòd [p] matri suæ, quæ pactum interposuit, hæres ex minore [q] quàm dimidia portione extitit: nisi liquido probatum fuerit, matrem eius mutasse dotis pacti voluntatem, contentaque esse [r] voluisse filiam suam pro portione hæreditatis prælegationibus, maritumque suum exactione liberari voluisse. PP. Dat. III. Kal. Aug. Antonino A. IIII. & Balbino Conss.

Seruus dotalis potest per virum in testamento & inter vinos manumitti. Baldus. & Salycetus.

III. Imp. ALEXANDER A. Euphemio.

Et si[s] doris exactio, defuncta in matrimonio filia, potuisse ad patrem pertinere: * dotalibus[t] tamẽ seruis maritus testamento directam & fideicommissam libertatem iure dedit, & præstita reuocari non debuit: [v] cum & inter viuos manumittendi mancipia dotalia constante matrimonio liberam habeat maritus facultatem. PP. VI. Id. Decemb. Antonino & Alexandro Conss.

** alias per uentre.*

Stipulari. & aliam lucraretur vir.

p *Quod.* id est quia.

q *Ex minore.* quàm dimidia. per quod videbatur in tantum stipulationem etiam dotis deminutam.

r *Contentam; esse.* id est voluisse filiam contentam esse eiusdem partis dotis, cuius & hæreditatis. Vel dic quòd voluit quòd non haberet aliquid de dote propter hæreditatẽ: & secundum has duas expositiones improprie ponitur prælegationibus: id est beneficijs dotis, cum non esset in testamento relicta, sed inter viuos data, id est cõcessum ius petendæ dotis, sed ideo dicitur prælegatio, quia in tempus mortis fuit concessum ius petendi, & sic mortis causa donatio vel capio. sicq; simile legato: vt infra de dona. causa mor. l. fina. Vel die tertio secundũ Io. prælegationibus; id est quibusdã rebꝰ quas sibi prælegauit. prælegationibus dico valentibus pro portione hæreditatis. nam non valet prælegatio pro ea parte pro qua est hæres, sed pro partibus coheredum: vt ff. de lega. j. l. legatum. vlti. §. j. & hoc intellige salua Fal- * cidia ipsi filiæ. Colligo ergo hic, quòd ita demum reuocat mater, si aliquid p hoc reliquit quòd accipit filia. sic est contra. ff. de lega. iij. l. cum quis decedens. §. nuptura. vbi sola pœnitentia reuocat. Sol. hic valuerat filiæ donatio inter viuos: ibi non, sed pro se matre. vnde hic non potest suum consilium sola pœnitẽtia in alterius mutare iniuriam, idem si esset mera donatio causa mortis: quia sola pœnitentia posset reuocari, si solo nudo pacto esset inita, & sic inualida iure veteri: vt ff. de dona. l. fina. & facit ff. de dote prælega. l. Seia. & de alimẽ. lega. l. penult. & solu. matri. l. quæ dotis. & de pact. dot. l. cũ matrius. §. fin. & ff. de hæredita. actio. l. si adulta. & j. de dona. quæ sub mo. l. quotiens.

Et *si dotis,*] CASVS. Pater pro filia mancipium dedit in dotem & maritus in testamento suo reliquit fideicõmissi. libertatem: an pater ad quem dotis exactio pertinet, possit libertatem reuocare, quæritur? Dicitur quòd non, cum maritus etiã inter viuos potuerat eum manumisisse.

s *Eius.* id est quanuis.

t *Dotalibus,* & sic inæstimatis: vt j. tit. j. §. & cum lex.

x *Non debuit.* hoc si vir est soluendo: vt & infra de ser. pigno. da. manumiss. l. j. & l. fin. & ff. de manumiss. l. seruum dotalẽ. & ff. solu. matrimo. l. dotalem. Item not. hic maritu dominũ esse rei dotalis: vt & supra de rei vind. l. doce. & dices infra eod. l. in re bus. nec ob. ff. sol. matri. l. si constante. §. si maritus. vbi dicun. tur dotales serui alieni, id est non viri. sed illud propter spem, non rem. Inde est quod vir iubet seruo dotali hæreditatẽ adire vel repudiare, sed M. & Pi. dicunt virum reddere vxori interim quæsita vsque dũ adeat: per quod etiam probatur quod vir est dominus: vt ff. sol. matri. l. seruus dotalis. in fin. nec mirandum si quod seruus dotalis acquirit nõ ex re viri vel opera sua, vxori vir restituat: vt ff. de acquir. hæredi. l. aditio. nam & idem est in seruo vendito, qui redhibetur, de quo constat quod fuit factus emptoris: vt ff. de ædil. edic. l. & generaliter.

Maritus est rei dotalis dominus.

Nulla.]

Nulla.] CASVS. Omnia quæ habet mulier, potest dare in A
dotem. & hoc nulla lege prohibitum est. Viuia.

a *Prohibitum est.* immo permissum est: vt ff. eo. l. mulier bona. nec ob. §. de inoffi. dot. quia nõ reuocat ibi quia omnia dedit, sed quia inofficiosa erat pro filijs. Itẽ eodẽ modo nõ ob. §. de secund. nup. l. hac edictali. in princip. quia & ibi non ideo quia omnia, sed quia iniuriam facit filijs primi matrimonij. Item eodem modo non ob. §. si aduersꝰ dot. l. j. & ff. de mino. l. si ex causa. §. in dotis. quia & ibi non quia omnia, sed quia non erat vir dignus tam magnam dotem habere, & sic læsa. Item nec ob. quod dicitur quòd immobilia nõ possunt à minore alienari: & sic nec in dotẽ dari, quia illud est falsum: quia possunt ex hac causa alienari: vt ff. eo. l. Titia. & infra de admini. tut. l. lex quæ tutores. & j. de prædi. mil. l. prædia. & j. si ma. fac. ra. ha. l. fin. §. fi. Sed ar. est cõtra. in eo. tit. de præd. mi. l. ob æs. fed & hoc posito tamẽ nõ ga omnia, sed quia huiusmodi rei prohibita esset alienatio, & idem si datum est aliquid ea lege vt non alienet. Item nec ob. ff. eo. l. iure succursum. §. fi. quia ibi alia deceptio (non quia omnia, si modo matrimonius esset dignus) rescissionem induxit. & eodem modo respondeo ad ea quæ dicuntur. ff. eo. l. si res. §. j.

Brevis est, & per se patens. dicit enim quòd mulier marito suo potest dare in dotem omnia bona sua. quod intelligo non solum præsentia, sed & futura, si de futuris cauetur expresse: aliàs in vniuersali dispositione translatiua dominij futura non veniunt. Baldus.

IIII. Idem A. Valenti.

Nulla lege prohibitum est[a] vniuersa bona in dotem marito fœminam dare. PP. IIII. Id. Iul. Maximo II. & Aeliano Conss. B

Si res æstimata est in dotem data: soluto matrimonio res retinetur per virum, si æstimatio offeratur. ib. d. Bald. Vel sic: Æstimatio facit emptionem: sed maritus habet electionem restituat rem vel precium. Sal.

V. Idem A Statiæ.

Quotiens res æstimatæ in dotem dantur: maritus dominium[b] consecutus, summæ velut precij debitor efficitur. Si itaque non conuenit[c] vt soluto matrimonio restituerentur, & iure æstimatæ fiunt, retinebit[d] eas, si pecuniam tibi obtulerit. PP. Dat. III. Id. April. Alexandro A. II. & Marcello Conss. C

Extraneus dotem, ex nudo pacto incontinenti appositio sibi actionem quærit: pater vero communem actionem patris & filiæ sibi nudo pacto consolidare non potest. hoc dicit. Bald. Vel sic: Pater ex nudo pacto incontinenti appositio super dote profectitia sibi restituenda, agere non potest: mater vero & auia sic. h. d. Vel sic: Pater dotans filiam non potest sibi quærere actionem, nisi per stipulationem: cæteri etiam possunt ex nudo pacto. Salycetus.

VI. Imp. MAXIMINVS. A. Sulpitio.

A Via tua[f] *, eorum quæ pro filia tua[g] in dotem dedit, etsi verborum obligatio non intercesserit, actionem[h] ex fide conuentionis[i] ad te, si hæres extiteris, transmittere potuit. Nec enim eadem causa est patris & matris pacisscentium: quippe matris[k] pactum actionem præscriptis verbis constituit, patris[l] dotis actionem profectitiæ[m] nomine competentem[n] conuentione simplici[o] minimè creditur innouare. P Dat. III. Id. Februa. Maximino. A. & Africano Conss. D

Ius filiæ quæsitum facto patris, non potest ex post facto eam non consentiente mutari. Bal. Vel sic: Pater stipulando dotem sibi restitui ex intervallo, non præiudicat filiæ non consentienti. Salyc.

VII. Imp. GORDIANVS A. Marco.

Cvm à socero tuo pro vxore dos tibi data esset, si ea in stipulationem deducta non est sub tempore dationis, sed postea: secer tuus tuum pacisscendo[q] si id non ex voluntate filiæ suæ fecit, conditionem eius lædere non potuit. [r] quandoquidem sola[s] de dote experiens, id pactum non debere ad sui dispendium operari, de iure defenditur. PP. Dat. Kal. Octob. Pio & Pontiano Conss.

** Concor. cũ hac. l. inter dilectos. cũ glo. super verbo, quod meũ. quæ ponit casum huius l. extra de fi. instrumen.*

f *Filia tua.* id est pronepte sua, & sic pro extranea: vt j. tit. j. §. extraneum. nam idem in quolibet extraneo: vt j. eo. l. si dotẽ. & j. de pact. con. l. j.

g *Actionem.* scilicet præscriptis verbis: vt ff. de rerum permu. l. rebus. & ff. de pact. l. in traditione. & supra de pact. inter emp. & vendi. l. ij.

h *Conuentionis.* inconuenienti adhibitæ, quæ valuit, vt dixi: sed non est idem in pacto patris. vere non idẽ, quippe matris &c.

i *Conuentionis.* inconuenienti adhibitæ, quæ valuit, vt dixi: sed non est idem in pacto patris. vere non idẽ; quippe matris &c.

k *Matris.* idem in auia, vt in nostro casu: & idẽ in quolibet qui non habet personam dotis. stantem in potestate, qui omnes dicuntur extranei: vt infra tit. j. §. extraneum.

l *Patris.* subaudi, sed.

m *Profectitiæ.* profectitiam dotem facit non ius potestatis, sed patris nomen, si modo vt pater dederit: vt & ff. eo. l. profectitia. §. fi. & §. si pater.

n *Competentem.* id est competituram. nã non videtur nasci nisi dempto soluto matrimonio: vt ff. de bo. dam. l. sed si alia. in fi. & facit infra solu. matrimo. l. dos.

o *Simplici.* sed stipulatione posset incõuenienti, nõ ex interuallo post contractum matrimonium: vt ff. solu. matrimo. l. quotiens. & ff. de pact. dot. l. cum dos. & ff. eod. l. post nuptias & j. l. proxi. Sic ergo notabis: non autem informatur vetus. quæ nulla est.

p *Immutare.* id est ad nouum esse reducere. scilicet vbi est essentialiter patris & filiæ communis: vt sit solius patris. Bal.

Cvm à socero.] CASVS. Pater pro filia dedit dotem, nec ipse stipulatus est eam sibi reddi: postea pactus est cum marito eam sibi reddi. In secundo casu sol. matrimo. morte vel diuortio, an præiudicauit filiæ quo min⁹ petere possit, quæritur? Respon. quòd non si sine voluntate filiæ pactum huiusmodi fuisset interpositum. Vivianus.

Pater dotis quærat ratio quare dotem pro filia dederit. nam si ad filiæ filiæ, quæ non da, quia patris officium est dotare. non extranei: vt §. tit. j. l. fi. & de ha re. l. cognouimus. & ideo pacto nudo facilius operatur in extraneo, quàm in patre. Et & tertia: quia cum iam esset a proprietate communiter quæsita, non potest filiæ auferri sine eius voluntate: vt ff. solu. matr. l. quotiens. Sed nonne & sic est acquisita filiæ ætatim cum auus maternus vel mater dedit dotem: vt j. tit. j. §. accedit. & §. extraneum? Respon. sic, sed fingitur nõ quæ sita: vt arg. ff. de noua. l. cum enim. Et quarta est ratio quæ redditur hic, quia non potest simplex pactum nouare. & facit ad. l. istam. ff. de condit. ob. cau. l. si extraneus. simplici pacto innouare. vel quia pater sit turpis persona, auf absens; extraneis.

q *Pacisscendo.* vt sibi soli reddatur.

r *Non potuit.* vt ff. eo. l. post nuptias. & de pact. dot. l. cũ dos. secus si ante: vt ff. solu. matri. l. quotiens.

s *Sola.* veluti sui iuris facta emancipatione, vel morte patris: vt infra tit. j. §. videamus; vel quia pater sit turpis persona, auf absens;

absens: vt ff. sol. matrimo. l. si cum dotem. §. eo tempore. & facit ff. de mino. l. iij. §. sed verum, in fi. §. & sicut pater non facit filiæ conditionem deteriorem, vt hic: sic nec filia patris: vt ff. sol. matrimonio. l. ij. §. item si voluntate. Econtra si fiat pactum, ab aliquo corũ, vt prosit, dic vt diximus. ff. de pact. dot. l. cũ dos. in gl. ĩmo nec &c. & de pact. l. & hæredi. §. filia. & facit ad l. istã in eo quòd quædã pacta super dote non valent, vt quæ ad ius respiciunt. ff. de pac. dot. l. si pater. §. ex pactis. & l. ij. & infra titul. ij. l. quamuis. & supra. l. proxi.

Sensum spectari potius quàm verba.

ETiam.] CASVS. Mater pro filia dedit dotem, nec eam stipulata est sibi reddi: sed vt eam sequeretur, vel ad eã pertineret in casu soluto matrimo. morte vel diuortio: licet illa non fuerit vsa verbis dotem sibi reddi, an ob hoc minus sibi sit ex stipulatu pro dote acquisita actio? Dicitur q; non: & eadem actione nõ solum dotem repetet, sed & dotis augmẽtum. Viuianus.

a *Sequerentur.* sic supra de dona. ante nup. l. si cum ante. & ff. de pac. l. tale pactum. §. fina. Et not. argu. sensum non verba spectari. sic & ff. de adimen. lega. l. iij. §. cõditio. & de contrahen. empt. l. sed Celsus. & infra de lib. præ. l. iij. & ff. de pactis. l. tale. j. respon. Argu. contra. ff. de pac. l. iurisgentium. §. vtrunque.

b *Cui.* scilicet rationi.

c *Additamenti.* vt sunt accessiones, vel etiam aliquod separatum augmentum: quod intelligit Ioan. si & super hoc incontinenti fuerit pactum, aliàs non, sed certe & idem videtur etiam si nullum pactum speciale fiat super augmento: vt ff. de pact. dot. l. inter. §. cum inter. & supra de dona. ante nup. l. constantre. §. pactis.

DOtis.] CASVS. Pater pro filia dedit dotem: maritus postea contraxit cũ fisco, & factus est eius debitor. quis præferri debeat in bonis mariti, quæritur? Dicitur quòd mulier. Viuianus.

d *Magis esse.* fiscus & fœmina paribus passibus ambulant: vnde qui prior est tempore, potior erit in iure: vt hic, & infra de priuileg. fisc. l. ij. & facit ex quib. cau. maio. l. fina. & infra qui potio. in pig. hab. l. iiij. hoc autem nisi ex primipili causa. nam tunc etiam res dotales occupantur pro tali debito: vt infra in quib. cau. pig. ta. contra. l. satis. & de primipilo. l. vtilitas. lib. xij. liberi etiam si non sint hæredes, conueniuntur: vt infra de primipil. l. fina. lib. xij.

CVm dotem.] CASVS. Pater pro filia dotis nomine fundũ dedit marito æstimatum. si euincatur, an vt talia præstentur quæ præstanda sunt, maritus habeat actionẽ ex empto, quæritur? Dicitur quòd sic, & commodum dotis ad maritum pertinebit, & tantum ad æstimationem tenebitur. Viuianus.

Verba trahuntur ad intellectum: & dispositum in principali, in augmento intelligitur tacite repetitum, etiam in obligatione verbali. b. d. Baldus. Vel sic: Sensum magis spectamus, quàm verba. Et pactà nita in aliquo subiecto, intelliguntur repetita in eius augmento. Salycetus.

VIII. Idem A. Agrippinæ.

ETiam si non dotem reddi tibi mater, sed ea quæ in dotem data sunt, vt eam sequerentur,[a] vel ad se pertinerent, in matrimonio defuncta filia, stipulata sit: durante matrimonio filia decedente, actionem ex stipulatu videri quæsitam, æquissimum. esse iudicamus. cui[b] cõsequens est, vt etiã id quod additamenti[c] causa in dotem data est, eadem actione repetatur. PP. Kalendis Feb. Sabino & Venusto Conss.

Inter fiscum & mulierem prælatio sumitur ex tempore. hoc dicit. Baldus. Vel sic: Mulier in dote præfertur fisco posterius contrahenti. Salycetus.

IX. Imp. DECIVS A. & Cæsar Verbicanę.

DOtis tuæ potiorem causam magis esse[d] conuenit, quã reipublicæ, cui postea idem maritus obnoxius factus est. PP. VI. Id. Iunij. Decio. A. & Grato Conss.

Vbi res æstimata datur in dotem, tenetur maritus viro actione ex empto: & commoda & incommoda rei pertinent ad maritum. b. d. Baldus. Vel sic: Quando æstimatio facit emptionem, mulier tenetur ex empto ad rem: & maritus soluto matrimonio tenetur ad æstimationem, & interim periculum & augmentum spectant ad maritum. Salycetus.

X. Imp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Ingenuo.

CVm dotem te æstimatam accepisse profitearis: apparet iure communi per pactum quòd doti insertum est, formato contractu, ex empto[e] actionem esse. Quis enim[f] dubitet æstimationem à te mulieri deberi, cum periculo tuo res deteriores fiant,[g] vel augmenta lucro tuo recipiantur? PP. XII. Kalendas Maij, Maximo. II. & Aquilino Conss.

Si res dotalis vi auferatur, marito quæritur actio. hoc dicit. Baldus. Vel sic: Pro rebus dotalibus & abreptis agit maritus, non vxor. Salycetus.

XI. Idem AA. & CC. Seuerę.

DE his quæ in dotem data ac direpta[h] commemoras, mariti[i] tui esse actionem,[k] nulla est dubitatio. Dat. X. Kalen. Maij, Heracliæ. AA. Conss.

Res empta ex pecunia dotali non est dotalis, & ex tali emptione mulieri non acquiritur actio: & ideo si dos est in casu restitutionis, mulier pecuniam repetit, non ad rem agit. hoc dicit. Baldus. Vel sic: Fundus emptus ex pecunia dotali, num efficitur vxoris, ideo sola pecunia repetitur, vel eius vestibulum vbi pars vestitutæ fuit. Salycetus.

XII. Idem AA. & CC. Rufinæ.

EX pecunia dotali fundus a marito tuo cõparatus,[l] non tibi quæritur,[m] cum neque maritus vxori actionem empti possit acquirere:[n] at dotis tantùm actio tibi competit. Vnde aditus præses prouinciæ, si non te transegisse repererit, sed ex maiore parte dotem consecutam, residuum restitui prouidebit.[o] Dat. VIII. Kalen. Maij. Heracliæ. AA. Conss.

Mater non potest dare rem filiorum pro dote sua, & accipienti non competit actio nomine eiectionis, si fuit sciens, nisi pactum vel stipulatio intercesserit de eiectione præstanda. hoc dicit. Baldus. Vel sic: Mater non potest in præiudicium filiorum tradere pro sua dote res eorum. Salycetus.

XIII. Ijdem AA. & CC. Catulæ & Statiæ.

SI à matre vestra superstite aliquid ad vos pertinens, in dotem scienti vitrico vestro datum est: intelligitis nullam[p] firmitatẽ iuris dationem habere, si neque pollicitatio,[a] neque stipulatio[b] intercesit. Dat. prid. Kal. Maij, Heracliæ. AA. Conss.

Mater non cogitur dotare filiam, nisi ex ratio nabili causa, & nisi ex causis expressis in iure. Item pater ex bonis vxoris suæ non potest dotare filiam communem non consentiente vxore. b. d. Bal. Vel sic: Mater non cogitur dotare filiam nisi ex causis: pater sic: sed non potest de alieno, domino inuito. quod nota. Salyc.

XIIII. Iidem AA. & Cæs. Basilissæ.

NEque mater pro filia dotem dare cogitur, nili ex magna & probabili causa,[c] vel lege specialiter expressa: neque pater de bonis vxoris suæ inuitæ vllam dandi habet facultatem.[d] Dat. Nonis Nouemb. Philippopoli. AA. Conss.

Amissio instrumentorum non præiudicat dotis: quia subsistantia dotis etiam sine instrumentis consistit, dummodo probetur per testes vel legitimas præsumptiones. b. d. cum glos. Bal. Vel sic: Amissio instrumentorum dotalium non nocet, si alias sunt probationes. Salyc.

XV. Iidem AA. & c c. Vlpiano.

CVm citra fidem etiam instrumentorum datam dotem aliunde probanti,[e] post diuortium, quondam vxoris tuæ secũdum bonam fidem restitui debere constet: amissis[f] etiam instrumentis sine dubio cætera probationum indicia iure prodita, non habentur irrita. Dat. VIII. Kal. Aug. Sirmij. AA. Conss.

Soror habens bona indiuisa cum fratre, potest partem suam in dotem dare etiam fratre ignorante vel inuito. b. d. Bal. Vel sic: Communio non impedit partem pro indiuiso dari in dotem. Salyc.

XVI. Iidem AA. & c c. Aemilio.

ANte diuisionem soror tua in testato patri etiam ipsa succedens, pro indiuiso portionem fundi communis in dotem dare non prohibetur.[g] Dat. Nonis Iul. Sirmii. CC. Conss.

Dans proprietatem in dotem retento vsufructu, non potest in præiudicium proprietarij vendere, vel alio modo disponere. Bald.

XVII. Idem Augusti & Cæsares Sabino.

SI socrus.] CASVS. Socrus dedit filiæ suæ vxori meæ fundum dotalem cum decretio vsufructus vxor mea dedit mihi cum in dotem, & socrus vsumfructum, & fecit mihi pactum vxor mea & socrus de dote lucranda si vxor prædecederet, prædecessit vxor. an fundus pleno iure penes me remanere debeat, quæritur? Dicitur quod sic. si verò socrus filiæ suæ locasset vsumfructum, mortua filia ad socrum reuertitur. Viuianus.

l *Vxori tuæ.* scilicet filiæ suæ. & tenuit donatio.

m *Dedit.* donando vel faciẽdo simile pactum de lucrando, sicut & vxor facit super proprietate. & dedit cautelam, quamuis ipsa habeat formãlem.

n *Fundum.* id est plenam proprietatem.

o *Placiti.* de lucrando. & hoc cum socius dedit vsumfructum genero suo. socus autem si retinuit, & filiæ locauit. & hoc subiicit: & sic sunt duo casus: & huic secundo est contra supra de vsufruct. l. si domina. Sol. vtibi.

p *Vsufructus.* scilicet formalis.

CVm patrem.] CASVS. Pater duas habẽs filias, sciam, quæ erat in potestate, & Tiriam: pro Tiria dedit tibi centum in dotem, & pactus est vt matrimonio post mortẽ suam soluto, quod medietas dotis ad sciam perueniret. pater fecit testamentum, & sciam cum quibusdam aliis hæredem instituit, & prohibuit. Sciam aliquid à te petere pro dote. an Scia possit agere de dote, quæritur? Distinguitur: Aut pater stipulatus est, & non agit filia: quia alteri, &c. aut ipsa stipulata est, & agit. caremus quatenus est instituta. & non in plus: quia in eo quod plus est, obstaret exceptio, salua tamen retentione Falcid. verbi gratia, Quadraginta habuit ex institutione, & quadraginta ei debebantur ex stipulatione dotis, si agat, repellitur excep. in xxx. & x. sibi retinebit ex Falcidia. Viuianus.

a *Pollicitatio.* quæ fit circa dotem constituendã: vt supra tit. j. l. ad exactionem. & quando sic incipit dos, agitur de eiectione: vt ff. e. l. j.

b *Stipulatio.* f. de eiectione, etiam si incepit à traditione. & dic cum res non fuit æstimata. nam tunc agitur vtili ex empto: vt ff. e. l. j. & l. cum dotem.

Pro potest filius per patrem vocari.

NEque mater.] CASVS. An mater compellẽda sit dare dotem pro filia, quæritur? Dicitur quod non, nisi ex magna & probabili causa: vel lege specialiter expressa. & hoc in prima. an vero maritus bona vxoris ea inuita possit dare in dotem pro filia, quæritur? Dicitur quod non: & hoc in secunda. Viuianus.

c *Causa.* vt quia sit hæretica, filia vero orthodoxa: vt ff. de hæreti. l. cognouimus.

d *Facultatem.* sed de suis propriis habet necessitatem: vt ff. tit. proxi. l. fi.

CVm citra.] CASVS. An citra cõfectionem instrumenti dotalis dos à muliere sola. matrimonio re peri possit, quæritur? Respon. quod sic: nec sibi oberit quod instrumẽtum dotale non interuenerit: vel si interuenit, & amissum sit, non oberit quo minus reperat si alias habeat probationes. Viui.

e *Probanti.* per testes, vel alias probationes, vel præsumptiones.

f *Amissis.* sic in vendit ione: vt supra de fide instru. l. cum instrumentis. & in libertate data, infra de liber. cau. l. fi. cur. & fa. supra de rei vindi. l. indicia. & l. cũ super. & de proba. l. ad probationem. j. & ff. de fide instru. l. in re. & supra de nup. l. neque fine.

Dotalis res est ex pecunia dotali empta.

ANte diuisionem.] CASVS. Duæ sorores successerunt patri ab intestato. an altera portionem quam habet in fundo quasi pro indiuiso, ante factã diuisionem possit dare in dotem, quæritur? Dicitur quòd sic: nec obstat quòd fundus non est diuisus. Viui.

g *Prohibetur.* vt & ff. com. diuid. l. j. & de contrah. emp. dudum. & de com. re. alie. l. falso. Item hoc casu etiam lite contestata: vt ff. de litig. l. fi. in fi.

RES.] CASVS. Si pater pro filia fundum in dotem dedit, deducto pro se vsufructu, & eum vendat: an filiæ præiudicet, quæritur? Dicitur quod non. Viuia.

h *Quarum.* id est quas.

i *Vsufructu.* q. finitus. cedit lucro dotis: vt ff. eo. l. iij. Sed contra ff. de pac. dota. l. iiij. Sol. hic deduxit vsumfructũ, ibi fructũ. Iaco.

k *Tibi.* marito pro filia tua.

SI socrus.] CASVS. Socrus dedit filiæ suæ vxori meæ fundum dotalem cum decretio vsufructus vxor mea dedit mihi cum in dotem, & socrus vsumfructum, & fecit mihi pactum vxor mea & socrus de dote lucranda si vxor prædecederet, prædecessit vxor. an fundus pleno iure penes me remanere debeat, quæritur? Dicitur quod sic. si verò socrus filiæ suæ locasset vsumfructum, mortua filia ad socrum reuertitur. Viuianus.

l *Vxori tuæ.* scilicet filiæ suæ. & tenuit donatio.

m *Dedit.* donando vel faciẽdo simile pactum de lucrando, sicut & vxor facit super proprietate. & dedit cautelam, quamuis ipsa habeat formãlem.

n *Fundum.* id est plenam proprietatem.

o *Placiti.* de lucrando. & hoc cum socius dedit vsumfructum genero suo. socus autem si retinuit, & filiæ locauit. & hoc subiicit: & sic sunt duo casus: & huic secundo est contra supra de vsufruct. l. si domina. Sol. vtibi.

p *Vsufructus.* scilicet formalis.

CVm patrem.] CASVS. Pater duas habẽs filias, sciam, quæ erat in potestate, & Tiriam: pro Tiria dedit tibi centum in dotem, & pactus est vt matrimonio post mortẽ suam soluto, quod medietas dotis ad sciam perueniret. pater fecit testamentum, & sciam cum quibusdam aliis hæredem instituit, & prohibuit. Sciam aliquid à te petere pro dote. an Scia possit agere de dote, quæritur? Distinguitur: Aut pater stipulatus est, & non agit filia: quia alteri, &c. aut ipsa stipulata est, & agit. caremus quatenus est instituta. & non in plus: quia in eo quod plus est, obstaret exceptio, salua tamen retentione Falcid. verbi gratia, Quadraginta habuit ex institutione, & quadraginta ei debebantur ex stipulatione dotis, si agat, repellitur excep. in xxx. & x. sibi retinebit ex Falcidia. Viuianus.

q *Suam.* id est patris.

r *Eadem.* filia. nam si morte generi solueretur matrimonium, non noceret filiæ pactum patris: vt infra tit. ij. l. quamuis.

s *Amnia.* proprium nomen est filiæ emancipatæ non nuptæ.

t *Pactum.* ita quod stipulatus, vt statim innuit.

v *Nec Amniam.* repete, & proponas patrem. fanxisse se non velle Amniam aliquid petere ex stipulatione patris? Accursius.

a *Actio.*scilicet directa.sic & ſ. tit.ij.l.quanuis.& l. pactum. & ſupra ſi quis alte.vel ſibi.l.multum. veilis ſic, ſi non eſſet teſtamentum.ſic & infra tit.ij.l .pater pro filia . & infra de do ,quæ ſub modo.l.quotiens.

b *Tibi.*genero.

c *Probetur* . potuit enim dixiſſe gratia cohæredum:vt ff. de lega. iij.l. fideicommiſſa. §. interdum. Item gratia tui, qui eras gener,vt hic dicitur.

d *Accepit.* puta accepit quadraginta ex inſtitutione , cum totidem ei deberentur ex ſua ſtipulatione . in triginta patietur exceptiones quæ cõcurrunt cum eo quod ſupereſt deducta quarta in qua non potuit grauari, vt hic ſubiicit.& ff.ad legem Falcid. l. quod de bonis.§. fina.licet ipſe hæres poſſet ſe in ea grauare : vt ff.ad legem Falcid.l.poreſt . Vel & hic poſſet grauari , ſi hoc expreſſe diciſſet quod animo compenſandi dimittitur:vt ff. ad legem Falcidiam.l.ſi debitor. hodie autem conſtat quod poteſt: vt infra ad legẽ Falcidiam. authen . ſed cum teſtator.& facit.ſ. eo.l.ſi ſtipulatio. & contrarium ibi dictum & hic dici poſſet ex. ff. de leg.iiij.l.cum quis.§.nupetura.& ſolue vt ibi.

e *Falcidia.* iure inſtitutionis.

PRo oneribus .] CASVS. Fructus dotis lucro cedunt marito propter onus matrimonij quod ſuſtinet.Si vero conſtante matrimonio eos vxori dedit, reuocabit maritus eatenus quatenus locupletior facta eſt,& vir pauperior. Viuianus.

f *Pro oneribus matrimonii.* quæ ſunt plura,& ſuſtinet ea vir : vt ff.ſolu.matrimo.l. ſi cũ dotem.§. ſin autem in ſæuiſſimo.& ff. de donat.inter virum & vxo.l. ſi quis pro vxore. in prin.& §.j.& ff.eo.l.dotis fructus.& l. quanuis.in fin.& de doli exceptio.l.fin.in prin.& ff.famil.erciſc. l.ſi filia. & l.ſi maritus.

Matrimonij onera ſunt plura.

g *Totius* . niſi forte ſerui dotales quærãt aliquid extra res marriti,vel operam ſuam:quod quæritur mulieri.

h *Capere.*ſcilicet fructus.

i *Locupletior.* & ipſe pauperior : vt & ſupra ſi quis alteri vel ſibi.l.multum ,vbi ergo ipſa vxor & ſui ex eis ſuſtentara eſt, non repetet vir: vt ſ.tit.ij.l.fructus.& de donat.inter virum & vxo.l. ſi fructus .& ff.de dona . inter virum & vxo.l.ſi quis pro vxore. quæ ſunt contra. Sed videtur fructus poſſe donari nec repiti etiam in quo eſt locupletior: vt ff . de donat.inter virũ & vxorẽ. l.de fructibus. & ff. de vſu.l . fructus.quæ ſunt contra.ſed ibi rẽ donando donat fructus,licet iure nõ teneat donatio:hic autem principaliter fructus.

SI *inter.*]CASVS. Mulier dedit vineam marito in dotem:& pacta eſt vt in caſu ſoluti matrimonij in eadem bonitate,& eodem precio quo tunc æſtimabatur,ſibi redderetur . an maritus ſoluto matrimonio vineam retinere poſſit, & precium reddere,quæritur? Dicitur quod non.Viuia.

xxi. Iidem Avgvsti & Caesares ad Geminium.

SI inter virum & vxorem pactum ſit interpoſitum , vt ſi matrimonium intra quinquennij forte tempora quoquo modo eſſet diſſolutum,ſpecies æſtimatæ [k] doti datæ, preciis quibus æſtimatæ ſunt , redderentur: manifeſtum eſt non precia ſpecierum dari, ſed ipſas ſpecies debere reſtitui, cum in placitis ſpecierum reddendarum idcirco preciorum nomen videatur annexum,ne ſi species aliqua demi nuta [l] fuiſſet aut perdita,alio precio quàm quo taxata fuerat, reposceretur. Dat. Nonis Auguſt. Agrippinæ.CC.Conss.

Pater rem quam pro filia dedit in dotem,recte cepit,alienare non poteſt.Bald.

xxii. Iidem Avgvsti & Caesares Libyanæ.

REm quam pater in dotem genero pro filia dedit,nec recepit, [m] alienare non poteſt . [n] Dat.V.Kal.Decemb.iiſdẽ.CC. Conss.

Vxor non poteſt vendere prædium dotale,nec vendenti conſentire marito non conſentiente.hoc dicit.Bal.Vel ſic: Prædium dotale non poteſt vnus lier conſtante matrimonio alienare.Saly.

xxiii. Iidem AA. & cc. Diogeni.

SI prædium vxor tua dotale [o] venundedit : ſponte necne contractum ratum habuerit, nihil intereſt [p]:cum rei tibi quæſitę dominium [q] auferre nolenti minimè potuerit. Dat. V. Kal. Octob. Viminatij.CC. Conss.

Vbi mulier ex culpa perdit dotem,dos non reuertitur ad eum qui eam dedit,niſi ſibi fuerit pactus vel ſtipulatus.hoc dicit.Vel ſic : Pœna ſemel commiſſa propter vetulum non tollitur.licet mulier propter ingratũdinem ſit revocata in domini ſeruitutem.hoc dicit.Bald.Vel ſic: Vbi mulier ex culpa perdit dotem , non reuertitur ad eum qui dedit,niſi ille ſibi prouident.Salycetus.

xxiiii. Iidem AA. & cc. Aurelio & Lyſimacho.

Æſtimata . non tamen vt æſtimatio faceret emptionem , ſed vt ſciretur an eſſent deteriores : vt & ff.eo .l.plerumque.§. penult.& l.cum poſt.§.cum res. & ff.ſolu.matrimo l ſi æſtimatis. & ſ.de vſufr.l.intereſt. & ſ. ſolu.matri.l.dubium.& ff.de æſtima.actio.l. j. in fi. & vſufruct.quemadmodum ca.l.j.§.recte.

Quid autem ſi non apparet qua mente fiat æſtimatio? Reſpon. præ ſumitur illa quæ facit in dubio emptionem : vt arg. ff. eit vnpo loca.l. cũ fundus . Item quid ſi fuerit vilior in precio, non in ſubſtantia? Vel quid ſi fit in precio carior , non in ſubſtantia? Reſpõ.precium conſiderari.

Æſtimata ſumitur in dubio ſe emptionem.

Item nem.

l *Deminuta* . id eſt vſu capta: quod eſſe poteſt: vt ff. deſun.do.l.ſi fundus.deperdita vero,quę in rerum natura deſinit eſſe , & hoc dolo vel culpa viri . argu. ad has expoſitiones . ff. de peti.hæredi . l.deperditum.

REm quam .] CASVS . Pater pro filia dedit rem inæſtimatam in dotem , & poſtea non fuit ei reſtituta : quia non fuit ſolutum matrimonium. gener conſtante matrimonio rem illam alienauit : nunquid valet talis alienatio ,quæritur? Reſpon. quòd non. Viuianus.

m *Nec recepit* . ſecus ſi recepit , quia tunc alienare poteſt , vt innuit, ſed hodie contra : vt ſ. tit.j.in auth ,ſed quanuis.Vel die quòd non ſumitur hic arg. à contrario , quod in idem recidit.

n *Non poteſt* . cum non ſit ſuum : nec dotis poteſt conditionem facere deteriorem : vt ff. eod , l . poſt nuptias.& infra de dona .l . conſtante.

SI *prædium.*]CASVS. An vxor prędiũ dotale inæſtimatum ſponte vel coactè inuito viro alienare poſſit, quęritur? Dicitur quod non.Viuianus.

o *Dotale.* inæſtimatũ,cuius alienationẽ inhibet lex Iulia fundi dotalis: vt ſ.tit.j.l.& cũ lex.& inſtit. quibus alie.licet . in prin.

p *Nihil intereſt.* & poſſet ipſa venire contra venditionẽ etiam iuratam : vt ſ. de leg. & con.l.non dubiũ.& ſ.de agri. & cen.l. quemadmodum.lib . xj. Aliud dicunt quidã eſſe hodie per conſtitutionem Friderici ſacramenta puberũ ſponte facta , ſupra ſi aduer . vendi.ſed certe ſacramentum faceret eam haberi maiorem: at maior contraueniret : ergo & poſt ſacramẽtum cum erit minor , veniret contra . & ſic etiam ſibi non præiudicat ſecundum Io.Vel dic etiam cũ non iuraueret,diſtinguitur verum ſcienti vel ignoranti vendidit mulier . ſi ſciẽti,nullatenus tenetur de euictione . ſi ignoranti , obligatur emptori de euictione, licet res eius non fiat, nec qã habere poſſit: ſicut in re ſacra vendita dicitur: vt ff.de contrahen.empt.l.& liberi.& inſtit.de cõtrahen. emptio. §.fi.ADDITIO .Hæc quæſtio eſt deciſa de iure canonico in cap.cum contingat.extra de iureiur.in anti.& in cap.licet.co.tit.lib . vj.vbi dicitur quod mulier debet omnino ſuum iuramentum ſeruare.

q *Dominium.*not.vt ſ.co.l.in rebus.

Si dotem.]

Si dotem. CASVS. Si patronus pro liberta centum dedit in dotẽ, nec pactus eſt ea ſibi reddi in caſu ſol.mat. & propter culpam mulieris ſolutũ eſt matrimonium, vnde vir debet dotẽ lucrari : an patronus eam dotẽ repetere poſſit , quæritur? Dicitur q̃ non,nec ſi poſt diſſolu.mat. propter ingratitudinem eam in ſeruitutem reuocaſſet. Viuianus.

a *Matrimonio* . pacto vero appoſito culpa libertæ non nocet : vt in authent.de nupt . §. eſt quoque quoddam . colla.iiij.

b *Proęxiſtis* . ſic ergo fit vxoris , vt vel reddi, vel in pœnã ei auferri poſſit per maritum.

c *Fuiſſe.* poſtquam culpam diuortij commiſit. Sed quid ſi ante? Reſp. idem , ſi modo in ſeruitutem tunc non ſit reuocata, cum ſit diuortium factum ſua culpa. Sed an idem ſit in patre,ſi non ſit ſtipulatus ſibi reddi? Reſpon. vtique: licet lex prouideat ei: quia & filiæ prouidet,& tamen amiſit , & ſibi impuret quod non fuerat ſtipulatus ſecundum H. arg . dictæ authent. de nupt . Et nota de amiſſione dotis.ſicut & infra de repu. & dinor.l.conſenſu. & ff.ſolu.matri.l. Lucius.Item facit.ff.eo.l. cum poſt. §.patrona.

Si dotem * *marito libertæ veſtræ dediſtis,nec eam reddi ſoluto matrimonio* [a] *vobis incontinenti pacto vel ſtipulatione proſpexiſtis:* [b] *hanc culpa vxoris diſſoluto matrimonio,penes maritum remanſiſſe conſtitit , licet eam ingratam circa vos fuiſſe* [c] *oſtenderitis. Dat.VI. Kal. Nouembr. Antiochiæ. CC. Conss.*

Defectus cauſæ impulſiuæ non impedit ius agendi: nec habetur loco contractus formalis , nec loco conditionis , nec loco cauſæ finalis. hoc dicit. Bald.Vel ſic: Stipulatio de dote reddenda mulieri teſtandi cauſa , committitur illa mortua etiam inteſtata.Saly.

xxv. Iidem AA. & cc. Eutychiano.

SI mulier [d] *dotem à viro dari* [e] *ſtipuletur,vt de ea teſtari* [f] *poſſit:cum* [g] *ordinationis teſtamenti cogitatio mortis* [h] *antecedens tempus ſignificet,* [i] *nec conditionem,ſed cauſam* [k] *contineat:inteſtata quoque muliere defuncta,ſtipulationem cõmitti proficiet.* [l] *Dat.III.Id.Nouemb.Antiochiæ. CC. Conss.*

Pater non poteſt ſtipulari dotem extraneo red di.Bald.Vel ſic:Pater non poteſt ſtipulari filio emancipato.b.d.Saly.Vel ſic: Stipulatio alteri in terpoſita neutri eſt valida .b.d. Vel ſic : Preter intentionem agentis, & contra prohibitionem iuris non queritur actio. Saly.

xxvi. Iidem AA. & cc. Demoſtheni.

SI genero dotem dando pro filia pater cõmunis eam reddi tibi extraneo [m] cõſtituto ſtipulatus eſt: nec ſibi ceſſante voluntate , [n] nec tibi prohibẽte iure, quærere potuit actionem. [o] Dat. VI.Kalend. Ian.ipſis. CC. & Conss.

Bona lex & ſingularis eſt iſta.Licet maritus ſit locuratus dotem,non tamen tenetur ad ſoluendum tributa aliarum rerum vxoris ſuæ:ſed tenetur poſſeſſiones ſeu ſucceſſores. b. d. Bal. Vel ſic: Onera hæreditaria ſpectant ad hæredes , non ad maritum dotem locuratum.Saly.

xxvii. Iidem AA. & cc. Pompeiano.

LIcet dos iure [p] penes maritum remanſerit: pro rebus tamen hæreditariis ſucceſſores [q] non maritus quondam , ſolennibus penſitationibus [r] parere debent. S. VI.Kalend. Ianuar. Sirmij.CC. Conss.

Cum auctoris.te generalis vel ſpecialis curatoris poteſt dos conſtitui:licet curator vel fideiuſſor minus habeant in bonis quàm ſint res in dotẽ conſtitutæ.& idem in donatione propter nuptias. b.d.Bal.Vel ſic:Auctoritate curatoris generalis vel ſpecialis dos & donatio propter nuptias poſſunt conſtitui & exigi.Saly.

xxviii. Imp. Zeno A. Aeliano præfect. præt.

MVlier in minori ætate conſtituta, dotem marito conſentiente generali vel ſpeciali curatore [s] recte dare & exigere poteſt:licet ipſe [v] tempore creationis fideiuſſorem in minorem, quàm dos eſt, quantitatem dicitur præſtitiſſe [x] . ¶ Hoc idem obſeruatur & ſi minor ante nuptias [y] donationem conſentiente (vt dictum eſt) curatore fecerit. Dat. Kal.Ianuar.Baſilio.I. I. & Armatio Conss.

Terre duos ſolidos concedunt vt tibi reuiuas.quid ergo ſi reſpuis eũ?

Mulier.]CASVS. Mulier quæ dotem dederat, cum vellet de ea teſtari , ſtipulata eſt à marito ſibi reddi , vt ex ea teſtaretur . licet decedat ab inteſtato, ſtipulatio tamen committitur : quia non fuit conditio appoſita , ſed cauſa efficiens vel impulſiua : vt in tali exemplo, Dedi tibi decem vt emeres ſcyphum , licet non emeris , non reddes mihi decem:quia cauſa hæc fuit impulſiua,quia impellebat me ad dandum tibi decem : & ideo ſiue deceſſit teſtata ſiue inteſtata,debet reddi dos . Viuianus.

Mulier . quæ dotẽ dederat, cum vellet de ea teſtari,ſtipulata eſt eã à viro ſibi reddi, vt in ea teſtaretur,licet inteſtata ſit mortua,tamen ſtipulatio cõmittitur. nõ enim fuit hæc conditio,ſed cauſa ſcilicet impulſiua vel efficiens, non finalis.cũ enim ſcires eam velle teſtari ſuper dote, promiſiſti ei:ſicut ſi dẽ tibi decẽ vt emas caligas.nã licet nõ emas,nõ reddes decẽ,quia hęc impulſiua cauſa fuit: vt ff.de donatio.l.ij.§.ſi.& l.ſeq.& iunt hic ar . ad ſtiones huiuſmodi,cõcedã tibi duos pedes terrę vt ibi,piicias aquã,an tibi corũ proprietas vel vſus cõceſſus videtur? Et videt q̃ proprietas,eo q̃ non fuit cõditio proiiciẽdi,ſed cauſa dandi. Item ad hanc:dedi prædiũ vt haberent in vſu aliqui religioſi:vt proprietas data videatur, quaſi nõ cõditio,ſed cauſa ſit inſerta.

Terre duos ſolidos concedunt vt tibi reuiuas.quid ergo ſi reſpuis eũ?

c *Dari.* id eſt reddi ſub hoc modo,vt hic dicitur,&c.

d *Teſtari.* per quod dicit vim tacitum pactũ interueniſſe quod ipſe lucretur:niſi ipſa teſtetur.

e *Cum.* pro quia:vt ſit ratio ſequentis, nõ cõditio &c , nã quia hæc ordinatio ſignificat tẽpus antecedens mortẽ, ſi dixeris eſſe cõditionẽ, nunq̃ implebitur ſtipulatio,cũ nõ poſſit ante mortẽ finiri matrimoniũ,& ſic nec dos reddi:vt ſ.ſi dos cõſtãte matri. l.j.& ſic facit ſ. de teſta.l. præpoſteri.& de cõtrahẽ.ſtipu.l.ſecundum.Alij dicunt ideo non valere ſtipulationem,quia poſt mortem ſtipulari videbatur.hodie contra: quia valet:vt inſtit.de inutili.ſtipu.§. poſt mortem.quod non placet.

h *Morris.*id eſt mortem.

i *Significet.*vel dic.i.ſignificans vel facias.§.ibi,inteſtata &c.

k *Cauſam.*i.modum.& dic impulſuam,non finalem.

l *Proficiet.* hæredib[9] ſcilicet mulieris ab inteſtato venientibus, videbatur enim ſub cõditione facta ſtipulatio, ſcilicet ſi teſtata eſſet, & ideo inteſtata mortua cõditione defeciẽte ſtipulatio euanuiſſe putabatur, ſed nõ eſt conditio, quæ ſi deficiat,obſit. ſed ideo fecit, vt ſecerior eſſet. ſic & ſtipulatur mulier dotem red di: & tamẽ ſine ſtipulatione habet actionẽ : & hic etiã ſine ſtipulatiõe poterat de ea teſtari.

SI *genero.*]CASVS. Pater dans dotẽ pro filia ſtipulatus eſt eam reddi in caſu diſſolu. mat.extraneo , puta filio emãcipato.vnde extraneus eam non repetet:quia nõ poteſt:quia ſtipulari alteri quis non poteſt: nec pater, quia noluit ſibi quærere actionem.Viuianus.

m *Extraneo* . puta filio emãcipato,ſecus ſi eſſet in poteſtate : quia eadẽ vox patris & filij intelligitur:vt inſti.de inuti. ſtipu.§. ei. vel.o.licet ſit argu . contra ff. de pac. do.l. cum dos. vbi non eſt eadem vox.

n *Voluntate* , ſicut & ſ. ſi quis alte . vel ſibi.l. multum. & ff. de rebus dubiis.l.in ambiguo.

o *Actionem* . directam ſtricto iure: ſed ex æquitate habet vtilem: vt ſ. ti.ij.l. pactũ.& l.pater. & ff.ſol. matri.l. Caius. Vel dic q̃ nullam habet hic extraneꝰ, cũ eſſet rãtio,quæ redditur in fine illius.l. Caius.ſ.dotis & cõuentionis.ſed mulier habet ex.l.ſibi datã: vt ſ.tit.j.§.accedit.& §.extraneũ.q̃ facit ex nũeratiõe: vt & aliàs,vt ff.ſi cer.per.l.certi cõdictio.§.ſi nũmos.

Licet dos.]CASVS. Vir pactus cũ muliere habente prędia tributaria.i.alia q̃ ipſa dotalia,de dote lucrãda:ſi decedat mulier: ad quem debeat pertinere onus prædiorum tributariorum quæritur? Reſpon.quòd ad hæredes mulieris.Viuianus.

p *Licet dos iure.*vt ſ.vnde vir.auth.pręterea.a vel dic iure.i.pacto.

q *Succeſſores.*ſcilicet mulieris.

r *Penſationibus.* quæ non ex rebus dotalibus debentu. aliàs ſecus: vt ſ.ſine cẽ.vel reli.l.oẽs.& ff.de pub.l imperatores.in prſ. ſed funerari tã ex dote q̃ ex aliis hereditariis rebꝰ debet: vt ff.de reli.& ſump.fune. Calſus & facit.ſ.de dona.ante nup.l.de rebꝰ.

MVlier.]CASVS. An mulier minor an ſit reuenienda curatore generali vel ſpeciali ad hoc dato dotẽ conſtituere poſſit, q̃rit? Dicit q̃ ſic.& licet creatione faciẽda.i.cũ ipſe fuerit creatꝰ curator,fideiuſſorẽ dederit in minorẽ quãtitatẽ q̃ dos ſit: nõ ꝓpter hoc minus valebit dotis conſtitutio. Idẽ obſeruandũ eſt in don.propter nup.vbi.ſ.curatore auctore fieri debeat.Viuia.

s *Curatore.*ad hoc dato:vt ff.eo.l.ſiue generalis.& facit inſti.de cura.§.item inuiti. & ſ.de admi.tut.l.ſi curatores.

t *Poteſt.*ſcilicet à marito.

v *Ipſe.*ſcilicet curator.

x *Præſtitiſſe* . forte quia tunc parum erat minoris patrimonii, vel die hic minor:aliàs curator erat diues.

y *Ante nuptias.*facit huic.ſ.ſi aduer. dotem.l.j.

a *Dicit hic Saly.poſt Cyn . quod hoc probatur ibi arg. à contrario ſenſu.ſcilicet præmoriatur vxor, & matrimonii fuerit cũ dote: vir pauper qui relinquitur, luceatur de tẽ:quod dicti ſequitur ibi Bar. & vide quæ ibi notant.*

VBi adhuc.] CASVS. An constante matrimo. si vir ad inopiam vergat, mulier dotem reperere possit, quæritur? Dicitur q̃ sic, & si tenet res mariti, aduersus creditores mariti agentes habebit exceptionem. Sinon tenet: aget aduersum creditores qui tenent res viri, si ipsa sit prior tempore, seu posterior iure priuilegio legis. & hoc in prima. Nullam vero habet licentiam alienandi res mariti: sed ex fructibus eorum tã ipsa, quàm vir, quàm eorum communes filij debent sustẽtari. & hoc in secunda. Creditores vero habebunt maritum obligatum personaliter: & aduersus eum, si ad vberiorem fortunam peruenerit, agere poterunt. & hoc in tertia. Siqua autem pacta inter virum & vxorem de dote lucranda intercesserunt, ad illa obligentur. & hoc in quarta. Viuianus.

Cõcor. cũ hac. l. glo. super verbo, alienat. in ea. ex parte vestra de re scrip.

a *Ad inopiam.* habet tamen vt sibi possit mulier consulere in dote & donatione propter nuptias & cæteris rebus, vt subiicit: & sic est contrarium ff. sol. matri. l. si constante. in princip. vbi dicit tunc demum agi, quando euidentissime apparet mariti facultates non sufficere: scilicet si creditoribus soluatur pri⁹. verbi gratia. Dedi centum in dotem viro, vir habet. ccc. debet forte cccc. ecce facultas non sufficit si solueret eis prius. præueniet ergo ipsa. & sic non est contra. aliàs si demum cum nihil haberet, deberet agi, nullum esset legis consilium: quia tunc in quantum facere poterit, debet damnari: vt instit. de actio. §. item si de dote. Item quomodo peteret donationem & alias res, vt hic subiicit: cum nec dotem possit cũ effectu exigere. hodie autem constat prius & post posse agi: scilicet quando vir cœpit male vti sua substantia: vt authen. de æquali. dot. §. illud. colla. vij. quod inspiciam secundum opinionem vulgi. arg. ff. de fundo instruc. l. cum de lanionis. §. asinam. Sed quid in socero qui recepit dotem, si vergit ad inopiam? Dico idem quod in viro. arg. ff. de verbo. oblĩ. l. à Titio. in fin. & j. ad leg. Falc. l. si. Item quid si ambo teneantur, scilicet socer & vir, & alter vergit ad inopiam? Respon. iure isto non potest, cum alter sit soluendo: sed hodie per authen. cõtra, cum male vti iam inchoatum sit. Ex prædictis collige casum quo exigitur dos inuito viro etiam constante matrimonio. Est & alius casus ff. eo. l. quem ad modum. §. j. Sunt & alij vbi sponte potest soluere: non autem cogitur: vt ff. eo. l. mutuus. §. manente. & ff. sol. matri. l. quanuis. & l. sed & si. Regulariter contra: vt j. si dos constante matrimonio. per totum. Sed pone in nostro casu virum velle dare fideiussorem de dote restituenda vxori soluto matrimonio: nũquid euitabit exactionẽ dotis ad præsens? quod videtur: vt arg. ff. soluto matrimo. l. si cõstante. §. quotiens. & ff. qui satisdare cogã. l. si fideiussor. §. fina. Sed dico contra: quia infra dicit q̃ retinere debet ad sustẽtationem sui & vxoris. Item licet dotem non possit petere cõstante matrimonio si non vergat ad inopiam, an tamen pignus petere potest? quod videtur: vt ff. de pigno. l. quæstum. Sed dico contra: vt ff. de distract. pigno. l. cum soluendo. & quibus modis pignus vel hypoth. soluitur. l. soluitur. §. si paciscatur. Accursius.

Dos à marito potest repeti si ita substantia malè cœpit uti.

Dos in quibus casibus exigitur matrimonio constante.

Lex est not. & utilis, & habet omnia bona secum. Viro vergente ad inopiam, etiam constante matrimonio mulier potest dotem exigere, & hypothecaria agere, sicut posset matrimonio dissoluto. debet tamen dos exacta pro oneribus matrimonij deseruire: & alienari non potest pactis dotalibus in casum soluti matrimonij reseruatis. idẽ in donatione propter nuptias. hoc dicit. Baldus. Vel sic: Mulier cum maritus ad inopiam vergit, vel hodie incœpit male vti substantia sua: pro dote & donatione propter nuptias agit & excipit, & à possessoribus non potioribus auocat hypothecas vt se maritúmque sustẽtet & filios: & eas reseruat, non alienat: pactaq; dotalia remanent firma, & creditorum iura in postea quæsitis integra. b. d. secundum dominum meum, cuius verba formaliter sunt hæc. Saly.

XXIX. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ. P.P.

VBi adhuc * matrimonio constituto maritus ad inopiam[a] sit deductus, & mulier sibi prospicere velit, b resque[c] sibi suppositas [d] pro dote, & ante nuptias donatione, rebusque extra dotem constitutis tenere: nõ tantum mariti res ei tenenti, & super his ad iudicium vocatæ, [e] exceptionis præsidium ad expellendum ab hypotheca secundum creditorem præstamus: sed etiam si ipsa contra detentatores rerum ad maritum suum pertinentium, super iisdem hypothecis aliquam actionem secundum legum distinctionem [f] moueat, non obesse ei matrimonium adhuc constitutum sancimus, sed ita eam posse eaſdem res vindicare [g] vel à creditoribus posterioribus, vel ab aliis qui non potiora iura [h] legibus habere noscuntur, vt potuisset si matrimonium eo modo [i] dissolutum [k] esset, quo dotis & ante nuptias donationis exactio ei competere poterat: ita tamen, vt eadem mulier [l] nullam habeat licentiam eas [m] res alienandi viuente marito, & matrimonio inter eos constituto, [n] sed fructibus earum ad sustentationem[o] tam sui, quàm mariti filiorumque, si quos habet, abutatur: [p] * creditoribus scilicet mariti contra eum eiúsque res, si quas postea forte acquisierit, integra sua iura habentibus: ipsis etiam marito & vxore post matrimonij dissolutionem super dote & ante nuptias donatione pro dotalium instrumentorum tenore [q] integro suo iure potitu ris. Dat. III. Idus Decemb. DN. Iustiniano. A. II. Cons.

C IN AVTHEN. DE æquali. dot. §. illud. colla. vij. con stitu. viij.

Marito vergente ad inopiam mulier donationem propter nuptias vindicat vt domina. Saly. cetus.

DOnationem quoque propter nuptias in hoc casu [r] constante matrimonio vindicare[s] potest.

a Velit. agendo personali, itẽ reali: vt j. l. proxi. §. omnis. Item hypothecaria: vt subiicit.

b Rẽsque. scilicet mariti.

c Suppositas. id est obligatas ex conuentione vel lege pro dote: vt hic, & j. de rei vxo. actio. §. j. Itẽ pro donatione ante nuptias, vt subiicit. & ẽ. de don. ante nuptias. l. si cõstante. §. iura etiam. licet in aliis nõ sit priuilegiata donatio vt dos: vt j. qui po. in pig. l. fi. §. fin. quæ est contra. Item etiam pro aliis rebus extra dotem. i. paraphernis: vt subiicit. & j. de pac. cõuen. l. fin.

d Vocatæ. f. mulieri.

e Secundum legum distinctionem. hoc est contra alios in rem, contra virũ hypothecaria secundũ quosdam, quod nõ placet, sed dic eam esse distinctionem quæ sequitur, sed ita eã &c: vbi etiã triplex est opinio, vt plene distinximus. j. qui po. in pig. ha. l. fi.

Platus.

f Vindicare. per hypothecariam, secundum Azonem.

g Qui non potiora iura. contra fiscum enim vel cæteros priuilegiatos priores tempore vel liberos prioris matrimonij nõ exercet hoc priuilegium: vt l. adfiduis. & auth. ibi posita. j. qui pot. in pigno. ha. & j. de priuileg. fisci. l. ij. Item contra extraneos possessores rerum viri non agitur nisi prius viro excusso: vt in authen. de fideiusso. §. sed neque. colla. j.

h Legibus. non tamen per ofa idẽ, vt subiicit, ita tamen &c.

i Eo modo. non per culpam vxoris. aliàs nõ repeteret: vt infra de repu. l. consensu. P.

k Dissolutum. non per culpam vxoris. aliàs nõ

l Mulier. quid de viro si alienauit, & de euictione, pnisit? Certe tenetur de euictione: nõ tamen præiudicat mulieri alienatio, quia reuocabit: vt j. de prædi. mino. l. & si is.

m Eas res. idem dicas in re viri data ei in solutum pro dote, scilicet cum egerit actione personali.

n Constituto. quod posset si vere esset solutum.

o Ad sustentationem. sic ergo fructꝰ donationis sicut dotis seruiunt viro, nõ sic in fructu paraphernaliũ. Itẽ per hoc p̃ alitur ab vxore patet eũ damnãdum hoc casu in solidũ, cũ non possit agere.

p Abutatur. i. in totum consumatur secundum Ioan. aliàs ponitur in malo vsu: vt ff. de vsu & ha. l. plenum. §. ij. Quid autem si maritus efficiatur dives, an reaccipiet dotem? Respo. non, secũdum H. cum ex causa iusta est soluta.

q Tenore. quia pacta facta erant de lucrando.

Sequitur authen. donationem &c. quæ est in authẽ. de æquali. dot. §. illud. coll. vij. & legitur super prin. l. Accursius.

DOnationem. [CASVS. Lex codicis dicit q̃ mulier agere potest aduersus eos qui tenent res mariti. Authen. ista addit quod mulier potest vindicare res quæ dataæ sunt mulieri in dona, propter nuptias. Viuianus.

r In hoc casu. f. cum deductꝰ est ad inopiã mariti⁹: ac in dote tãtũ immutatur. f. cũ inchoauit male vti substãtia sua. nã & in corpore authẽ. dicit, dedim⁹ ei, quasi nihil mutet in donatione propter nuptias de eo quod hac. l. codicis statuitur. Vel potest dici idẽ in donatione propter nuptias, quod hodie dicitur in dote.

s Vindicare potest. directo si ponas eã inductã fuisse in possessionem,

nem, alioquin vtili: vt in authen. vt immo. ante nuptias. do. §. j. colla. v. Quòd autem ipsa sit domina, probatur ex eo q̃ dicitur alienari: vt j. cõmunia de lega. authẽ. res quæ. & ad Trebell. authen. cõtra rogatus. Item q̃ dicit eam vindicare, intellige cũ pacta erat de lucrãda. & hoc innuit finis huius. l. vbi adhuc. sed & si nõ sit pacta, idẽ videtur, propter spem quã habet lucrandi si mariti culpa soluat̃ matrimonium: & ita eius interest ne dissipetur. sic & in d. authẽ. cõmunia de lega. & ad Trebel.

Lex solemnis. In vindicatione & hypothecaria rerum dotalium vel quasi, mulier omnibus aliis creditoribus anteferitur: quia venit ad rem propriam vel quasi: & ei non currit præscriptio nisi ex tempore ex quo potuit actionem mouere. & quòd potest per veritatem introduci, facit fictionem cessare. hoc dicit. Baldus. Vel sic: Mulieri etenim soluto matrimonio pro rebus dotalibus etiam æstimatis competit rei vindicatio & hypothecaria: in quibus præfertur creditoribus ex tempore anterioribus: nec ei vlla currit præscriptio antequàm agere possit, soluto vel constante matrimonio. Salycetus.

XXX. Idem A. Demostheni. P.P. B

INrebus] CASVS. Siue res mobilis siue æstimata detur in dote, morte viri sol. mat. potest res vindicare mulier si exant. habet etiam hypothecam, & præfertur omnibus creditoribus mariti etiam anterioribus tempore, pura si vir fundum habens eum obligauit, deinde eundem vendiderit mulieri, & illa postea eidem viro nupserit in dotem dedit: licet creditor anterior sit in eo fundo, non tamẽ est muliere potior. nec est mirãdum si detur mulieri rei vindicatio, quia illæ res ab initio fuerunt mulieris, licet in distinctione iuris dicatur dominium rerum dotaliũ fuisse in virum translatum, & habebit, vtpote quando dedit res æstimatas, & hoc in prima. Si vero res inueniãtur ab aliquo possessæ, an præscrip. vel vsucap. excludatur mulier à rei vindicatione? Respõ. sic, si non agit eo tẽpore quo agere potuit, scilicet sol. ma. & marito vergente ad inopiam. si vero agere non potuit, quia vir dives erat, nec adhuc solutum est mat. nõ currit ei vsucap. vel præscrip. & hoc in secunda. Cum vero mulier repetit dotem constante matrimonio, non est necesse quod fingat se diuertere à marito. Viuianus.

Mulier quæ præfata reliquit in rebus dotalibus, Dos per quas actiones repeti potest.

a Dotalibus. largissime hic accipe, vt subijcit. proprié autem inæstimatæ dicuntur dotales: vt j. ritu. j. §. & licet. in quibus dolũ vel culpam præstare debet maritus vt ff. eo. l. mulier bona. §. j. & ff. sol. mat. l. etiam. §. licet. sed & talem diligentiam quam in suis: vt ff. solu. matri. l. si constante. §. si maritus.

b Æstimatæ. hic de æstimatis accipe secundum quod est. ẽ. eo. l. si inter virum. aliàs non vindicatio, sed hypothecaria competeret, cum quasi emisse videatur vir. vt ẽ. eo. l. quotiens. secundũ M. Alij dicunt quod hic seruata fuit electio mulieri rei vel æstimationis: vt & ff. eo. l. plerunq; §. si. vnde si rem eligat, habet directam vindicationem. si æstimationem, tunc hypothecariã. vel dic tertiò & verius q̃ pro nõ æstimatis habet directam: pro his quæ sunt æstimatæ, haberet vtilem, scilicet tunc quando vir aliàs non est soluendo: vt ff. de donat. inter vi. & vxo. l. vxor marito. in fine.

c Prærogatiuam. scilicet volumus, quod est. j.

d Anteriores. tempore, non priuilegio. nam ex hoc solo quod alius sit anterior tempore, non præfertur mulieri, nec distinguo verum alij creditores habeant expressam vel tacitã hypothecam, non obstante. l. superiori proxi. quia ibi loquitur de hypothecaria quam habet in alijs rebus viri. hic de illa quam habet in rebus datis in dotẽ. argu. infra qui po. in pig. hab. authẽ. si quid. Item non videtur quòd alius creditor in re data in dotẽ possit esse prior tẽpore, nisi ponas quod maritus hanc rẽ cum sua esset, obligauit creditori, & postea vendidit vel donauit alicui mulieri, quam postea duxit in vxorem, à qua eandem rem accepit in dotem, sed tunc ille præfertur: Dicas ergo quod mulier prõmisit viro dari in dotem secundum Cornelianum, non tamen dedit adhuc: vir obligauit istud prædium, quod facere potuit: vt ff. de pig. l. j. circa prin. postea mulier tradidit. præfertur mulier creditori priori tempore.

e Rei veritas. quæ est vt in eius dominio remansisse videatur de iure gẽtiũ secũdũ M. Vel quæ est vt videat esse domina quantũ ad sustẽtationẽ. & sic iure primæuo similis est veritas, quæ alio

rum respectu est falsitas: vt ff. ad Velleia. l. aliquando. in prin.

f Inrem actionem. scilicet contra alios creditores, sed contra maritum nõ habet nisi ex stipulatu, secundũ quosdã. vel rei vindicationem habet inspecto iure naturali, quo videtur domina. hypothecariam inspecto iure ciuili, in eisdẽ rebus sit. j. ad Trebel. authen. cõtra rogatus. vel tertio rei vindicationem in non æstimatis, hypothecariam in æstimatis: & dic veram æstimationẽ factam secundum H.

g Possidere. i. habere. & sic impropriè ponitur. ff. de acquiren. re. do. l. seruus. §. incorporales. & de acquir. pos. l. iij. in princ.

h Naturali iure. scilicet iure primæuo, quo non distinguebãtur dominia nisi quantum ad vsum. vnde quia promiscue cum viro vtitur, cum eo domina eo iure videtur: vt ff. re. amo. l. j. & j. de fur. l. quanuis. & j. de cri. expil. hæred. l. aduersus. sic cadẽ ratione filij dicuntur domini rerũ paternarum: vt instit. de hære. qua. & dif. §. fui. & ff. de lib. & posthu. l. in suis. Itẽ & quia sua fuit res, & ad eũ est reuersura, dicitur eius codẽ iure: nõ autẽ iure gentiũ vel ciuili. immo sunt viri, scilicet per traditionẽ: vt instit. de rerũ diui §. per traditionẽ. Itẽ habes expressum: vt instit. quibus alie. licet in prin. Itẽ quomodo obligat ei vt hic dicit, si sua fuit, & semper duraret? Itẽ muenirentur esse duo domini in solidũ si ipsa esset domina, cum de viro cõstet, scilicet q̃ sit dominus: quod esse nõ potest: vt ff. cõmo. l. si vt certo loco. §. si duob⁹. nec prodest si dicas vnũ vno iure, scilicet naturali, aliũ ciuili: quia pone vxorẽ dominiũ quæsiuisse prius per vsucapionẽ, & sic de iure ciuili. Itẽ pro hoc qa vir vindicat: vt ẽ. de rei vind. l. doce ancillam. quod non faceret nisi dominus esset: vt ff. de au. & ar. leg. l. Quintus ij §. ij. Itẽ manumittit seruũ dotalem: vt j. de ser. pig. da. ma. l. j. quod si nõ esset dominus, nõ faceret: vt j. de his qui à non do. ma. l. si non proprietarem. Item ipse iubet seruo dotali hæreditatem adire: vt ff. sol. matrimo. l. seruus dotalis. Item pro hoc ff. de acquirẽ. possess. l. Põponi⁹. §. in dotem. & ff. de fun. do. l. si maritus. & de iure dot. l. dotis fructus. §. si res. & ẽ. eo. l. si prædium. & hoc secundũ Bul. & Io. ac M. dixit mulierem dominam de iure naturali. i. gentiũ, scilicet de re inæstimata, arg. hui⁹. l. & ff. de colla. bo. l. filium. & ff. qui satisda. cogan. l. scied dũ. §. si fundus, sed hoc primæuo iure, nõ naturali, id est gentium (vt dixi) intelligitur. Item pro eo. j. qui pot. in pigno. habe. l. adsiduis. sed respõde vt ibi. Itẽ pro eo quia vir restituit thesaurũ quasi in alieno inuẽtũ: vt ff. soluto matrim. l. diuortio. §. si fundum. in fine. Itẽ de partu ancillæ dotalis: vt j. eo. tit. j. itaque. sed hoc facit emptor cum redhibitoria agit, tamẽ interim domin⁹ est: vt ff. de ædil. edic. l. cũ aũt. §. fin. Itẽ pro eo. ff. de mino. l. denique. §. sed verũ. in fi. §. sed ibi est vel subauditur quasi. Item pro eo sunt arg. illa quæ inducimus, vt nõ possit pater in dotem eã instituere: vt dicto §. sed verum notauimus. De æstimatis autem constat secundũ omnes q̃ viri sunt de iure gentium & ciuili: vt ff. eo. l. cũ post. § in dotem. & ẽ. eo. l. quotiens. licet etiam in his habeat vxor actionem in rem in subsidium: vt dixi. Accursius.

Dotalium rerum dominium cuius est, an viri, an mulieris.

Thesaurus in fundo de quo inuẽtus cuius sit.

i Vtranque vim. scilicet vt siue dicas vxorem dominam, præferatur in rei vindicatione: siue virum dicas dominũ, die eã præferri in hypothecaria in eisdem rebus: vt dixi.

k Omnes. dixi habere eam in rem & hypothecariam. hoc verũ. nisi exceptione repellatur: quod fieri potest ex tempore quo potuit dos repeti. & hoc dicit. Accursius.

l Exceptio. impropriè ponitur quo ad vsucapionem de qua sequitur, cum per eam dominium quæratur directum: vt ff. de vsucapionib. l. vsucapio est.

m Vsucapionem. scilicet triennij in rebus mobilibus datis in dotem. Sed videtur etiã soluto matrimonio q̃ remanẽat dotales;

vtff. de fun. do. l. etiam, & sic non vsucapitur: vt in eo. titu. l. si fundum. Sed dic illam. l. etiam loqui tantum in eo casu, qui est in eod. titu. si maritus fuerit. vbi vir factus est seruus, & sic soluitum matrimonium: non tamen dominus alienat. secus est si alio modo soluatur. quia desinunt esse dotales, & possunt vsucapi: vthic. vel hic vnum est speciale, promiuere, vt etiam constãte matrimonio agat propter inopiam viri. hc & aliud est contra eam, vt vsucapiatur res dotalis soluto matrimonio. argu. ff. de iureiuran. l. cum qui in princip. Vel tertio hic habet locum in re æstimata data, quæ non est dotalis proprie, & tamẽ vindicat eam vxor in subsidium: vt in princip huius. l. diximus: quæ vindicatio vsucapione tollitur. Vel quarto loquitur hic eo casu quando scilicet alienatio permittitur: quod fit quando que: vt ff. de fun. do. l. j. & vt eodem casu vsucapio permittatur. Vel quinto, quòd hic est disiunctiua, cuius altera pars est vera: vt ff. de verbo. signi. l. hæc verba, ille aut &c. quia sequens, non prima de vsucapione. Vel sexto loquitur de mobilibus æstimatis: quia etiam constante matrimonio possunt alienari, & sic vsucapi: vt ff. solu. matri. l. res. De rebus autẽ viri vsucapitis hic non dicit, cum in eis non habeat vxor nisi hypothecam, quæ vsucapione triennij non tollitur. vt infra de pign. l. vsucapio.

Concor. glo. super verbo alienat. in fin. ibi ea. ex par te vestra. extra de restript.

Et sic fi. Elio non est licita. & cõ cor. xxvij. dist. c. quadrin terrogastis.

a *Siue per viginti.* da exemplum de rei vindicatione inter præsentes & absentes: & hypothecaria contra extraneum habentem titulum, vel non habentem titulum: vt infra de præscript. long. tempo. l. fina. & supra si aduer. cre. l. j. & ij.

b *Maiore.* vt hypotheca contra ipsum maritum, quæ. xl. an. durat. & j. de præscrip. xx. an. l. cum notissimi. circa prin.

c *Vel minore.* xv. annis. quod dic vt j. de præscript. long tempo. authen. quod si quis quibuslam.

d *Mouere.* vt & argu. j. de anna. excep. l. j. §. fin. & d. l. cum notissimi. §. illud. & de bo. quæ lib. l. quæcũq;, & de bo. ma. auth. nisi.

e *Clamarit.* cum extunc agere posset: vt ff. l. proxi.

f *Ficti diuortij.* nam olim eo casu quando vergebat ad inopiam, fingebatur diuortium, vt sic ageretur ad dotem: quod hodie nõ est opus: vt hic nunc dicitur.

CVm quidam.] CASVS. Si quis extraneus olim dabat dotem magnam: id est vltra quingentos aureos pro aliqua, & non fuit stipulatus dotem sibi reddi, sed adhibuit quandam mulierem vt stipularetur donare ei volẽs, maritus poterat eam accipere sine omni insinuatione. sed si illa mulier stipularetur dotem sibi reddi solu. mattimo. nõ poterat agere, quia nõ erat insinuatio: & sine insinuatione donatio non valet, cum excederet summam quingentorum solidorum secundum quosdam: licet litera dicat contra. sed oportebat vt cederet mulieri act. ille qui pro ea dotem dederat, & ita remanebat aliquãdo mulier indotata. Dicit ergo imperator quod hodie si mulier dedit, habet cem siue per viginti [a] annorum curricula, siue per triginta vel quadraginta annorum metas, siue ex alio quocunque tempore maiore[b] vel minore[c] sit introducta: ea mulieribus ex eo tempore opponatur, ex quo possint actiones mouere, [d] id est opulentis quidem maritis constitutis, post dissolutum matrimonium: minus autem idoneis ex quo hoc infortunium eis illatum esse clamerit: [e] cum constante etiam matrimonio * possẽ mulieres contra maritorum parum idoneorum bona hypothecas suas exercere, iam nostra lege humanitatis intuitu definitum sit: ficti diuortij [f] falsa dissimulatione in huiusmodi causã, quã nostra lex amplexa est, stirpitus eruenda. * Recitata septies in nouo consistorio palatij Iustiniani. Dat. III. Kalẽd. Nouẽb. Decio. V. C. Cons.

Extraneo dotante, licet quo ad mulierem dos sit titulus lucrativus, & quo ad virum sit titulus onerosus: tamen sicut quo ad virum insinuatione non eget, ita nec quo ad mulierem: licet excedat legitimam summam. hoc primo vsque ad versi. si mihi quoquomodo. hoc intellige nisi sit pactum de lucranda dote. nam hoc tali pacto vir non gaudet, nisi insinuetur: vt in authenti. eo decurrente supra de dona. ante nupt. In donatione vero propter nuptias, licet quo ad mulierem sit titulus onerosus, quia reciprocus respectu dotis: tamen quo ad virum vel quo ad extraneum quando extraneus donat, est titulus lucrativus. sufficiat tamen insinuatio viriusque. hoc secundo vsque ad §. præterea. Baldus. Vel sic: Quando extraneus, id est non habens in potestate, dat dotem pro muliere: talis donatio respectu viri dicitur donatio ob causam: respectu mulieris donatio simplex: nec indiget insinuatione: licet olim secus. Salyc.

XXXI. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

CVm quidam dotes [g] pro mulieribus dabant, siue matres, siue alij cognati, siue extranei: [h] recte quidem eas [i] mariti sine monumentorum obseruatione [k] suscipiebant. Cum autem mulier redhibitionem casus [l] stipulabatur, & huiusmodi fortuitus casus [m] euenisset: ipsa mulier, vtpote à se non facta [n] donatione, propter hoc quòd monumenta [o] deerant, necessitatem habebat actiones in huiusmodi casu ad eum qui dotem dedit per cessionem [p] transferre, vel ipsas res [q] reddere: & ita inueniebatur forsitan post prolixa matrimonij [r] annorum curricula, & liberos forte editos, infelix mulier indotata. ¶ Sancimus itaque in omnibus huiusmodi casibus nullis monumentis [s] rem indigere, [t] sed in omni persona * [v] ratas esse huiusmodi donationes: & mulierem ipsam dotem suam habere (cum fortuitus casus hoc lucrum ei addiderit) & firmiter hoc apud eam permanere: nisi ipse, qui ab initio dotem dedit, sibi dari in huiusmodi casum stipulatus sit, [x] tunc etenim cum neque ab initio suspicio aliqua liberorum concurrit, [y] sed sibi omnem rem ille qui dotem dedit, pepigerit: huiusmodi tractatus habere locum non potest. atqui in alijs omnibus casibus, in quibus ipse non est stipulatus, tristitiæ suæ [a] mulier hoc proprium habeat solatium per actionem dotis.

Donatio propter nuptias excedens legitimam summam debet insinuari: & insinuatio facta cum principali prodest ei cui in conficiendo esset donatum. Salycetus.

Simili quoque modo si quis extraneorum, (id est qui eum pro quo dat, non in potestate [b] habeat) pro alio ante nuptias donationem nupturæ mulieri dederit, & necessaria monumenta adhibuerit: cũ excedat summam legitimam donatio, vel non minor [c] materfamilias nuptura sit: non solum ad eam [d] cui ante nuptias donatio datur, monumenta suam adhibeant fir mitatem, sed etiam ad illum pro quo dedit: vt si lucrum ei ex dotalibus pactis accesserit, [e] hoc non cedat donatori, sed in suum lucrum hoc maritus conuertat, firmumque & irreuocabile habeat: nisi donator & hoc sibi reddi huiusmodi casu fuerit stipulatus, ne & in præfato casu similes [f] anteriori vitium oriatur, ¶ Sin autem minor quãtitas sit, vel ita res gesta sit, vt monumentorum ex omni parte nulla sit vtilitas: [g] tunc & donatio ad vtranque personã valeat, [h] & maritus casum lucretur: nisi & hic donator eã sibi stipulatus sit. *

Singularis. §. est & quotidianus. Cursus biennij in præstatione dotis neglecta moram inducit, & decursum vsurarum vsque ad tertiam partem centesimæ. hoc dicit principaliter Bald. Vel sic: Extraneus qui dotem promisit, per lapsum biennij à tempore contracti matrimonij, sine alia interpellatione constituitur in mora, vt teneatur ad fructus & vsuras hac lege expressus: nec propterea prohibetur maritus dotem ante biennium petere, etiam si promissor sit paratus vsuras & accessiones soluere. Salyc.

Præterea sancimus si * quis [i] in dotem vel prædia, vel certum reditum, vel ædes, vel paues ciuiles spoponderit [k] vel promiserit: [l] si ex tempore matrimonij [m] biennium [n] tranfactum sit: ilico reditum vel pensionum, necnon panis ciuilis quæstum [o] eum præstare, etiam si non fuerint adhuc res principales [p] traditæ. & si tota dos in auro sit: iridem post biennium [q] vsuras Codex.

a *Tristitiæ suæ.* id est, mortis mariti, quibuscunque enim lætitia est.
b *In potestate.* sic dicitur extraneus: j. tit. j. §. extraneum. aliàs aliter: vt j. de impo. lu. defen. l. j. lib. x. Accursius.
c *Vel non minor.* vel pro & ne non minor: vt j. de donat. aute nup. l. minoribus.
d *Ad eam.* vt ipsa exacto lucretur si vir præmoriatur: sed hodie non est necessaria quãdo ad mulierem: vt j. de don. ante nupt. auth. eo decursum est.
e *Accesserit.* vt quia mulier præmoriatur.
f *Simile.* scilicet quòd post multa tempora inueniatur maritus sine donatione.
g *Visitas.* quia est fœmina minor: vt modo dixi.
h *Valeat.* quod hodie etiam in maiore seruatur per auth. illã, eo decursum est. vt modo diximus. & concor. j. de dona. l. sancimus. §. aliàs. & ff. de donat. l. ij. §. j.
i *Si quis.* ff. extraneus.
k *Spopondent.* pollicendo.
l *Vel promiserit.* scilicet per stipulationem.
m *Ex tempore matrimonij.* scilicet contracti.
n *Biennium.* elapsum post cõtractum matrimonium. ideo autẽ de biennio dicit, vt ex tũc in mora videatur.
o *Quæstum.* id est quod lucrari posset is cui debebatur: vt ff. pro foc. l. quæstus. aliàs cõtra: vt ff. de actio. empt. l. si stellis. §. cum per venditorem.
p *Principales.* scilicet prædia, vel alia immobilia.
q *Biennium.* & promissionem factam. sed alterum non sufficit: vt arg. ff. solu. matri. l. de diuisione.
r *In argento.* si sint aliæ res.
s *Quibuscunque.* repete, præter aurum.
t *Æstimatæ.* speciale est ergo in auro vt ei præstetur vsura, sit æstimatum vel non.
v *Biennium.* mirabili modo inducitur hic mora ex tempore, cum aliàs interpellatio sit necessaria. sic quando que purgatur tempore: vt ff. de lega. ij. l. Titia. §. vsuras. Et not. biennium seruari, in viro annus: vt infra titu. j. §. exactio.
x *Farum vsuras.* licet vsura æstimationis rerum petatur, non tamẽ petitur æstimatio, immo res æstimatæ.
y *Parte centesimæ.* vt supra.
z *Coadunationem.* vt vniuersa quæ æstimantur, sint tanti quanti æstimata sunt, an nõ. nã & potest esse quòd vna res iuste, alia iniuste æstimata est: & sic non sit æstimatio omnium vt ff. de ædil. edic. l. si plura. & l. penult. & ff. de euictio. l. j. sed tũc demum vt dicit dicta l. si plura. quãdo singulorum non erat precium designatum, sed hic erat: & ideo non sit idem ratione prædicta. Item & quia potest esse quòd vna res alio tempore fuit promissa, quàm alia.
a *Contestatam.* scilicet vt veniant fructus: vt ff. de vsur. l. videamus. ij. §. si actionem. & est similis præscriptio biennalis: vt supra de non nume. pecu. l. in contractibus.

Omnes personæ.

Dos habet tria consideranda.

aliàs, Sed æstimatione eius (quia & hoc apertius declarare oportet) ea intelligendum, quæ pro &c.

DE REI VXORIAE actione in ex stipulatu actionem transfusa, & de natura dotibus præstita.

Pro dote competit actio ex stipulatu, etiam si stipulatio non intercessit, vel intercessit inutiliter. hoc dicit vsque ad §. & vt plenius. Baldus.

1. Imp. IVSTINIANVS A. ad populum vrbi Constãtinopolitanæ, & ad. vniuersos prouinciales.

REm.] CASVS. Crederet aliquis quòd imperator non tractaret de arduis rebus, sed minimis. sed non est verum: quia in præsenti constitutione de arduis tractat: quia intendit ostendere per quam actionem dos solu. matrimo. repetatur. & qua actio. marieus petat cã sibi reddi, ex quo semel constituta est. Olim duabus actionibus petebatur: vel rei vxo. actio. vel ex stipulatu. hodie sublata est rei vxo. actio. remanet actio ex stipula. & si qd vtilitatis habebat illa, hoc in actio. ex stipula. tranflatum est: & omnes dotes petuntur

actio.ex ſtipul ſiue intercеſſit ſtipulatio, ſiue non.quia & ſi non interuenit,præſumitur interuenиſſe: & ſi interuenit, ſed inutilis puta inter abſentes, præſumitur vtilis: & ex ea agetur: nec mireris quòd dico agi actione ex ſtipulatu, licet non interuenit ſtipulatio: quia hoc ideo eſt ſcilicet, quòd ex nudo pacto non datur actio: vt quando conuenit rеcum de permutando codice: ſi interuenit rei traditio, vel ſtipulatio, agetur iam ex pacto veſtito. vel da exemplum, & melius, vt hic notatur. Item mulier habet omnia bona mariti tacitè obligata pro dote: licet de hoc nihil dictū fuerit: ſicut pupilli habet omnia bona tutoris tacitè obligata, & tacitè hypothecata. Item non ſolum mulieri datur pro dote, ſed viro in bonis mulieris: & hoc ſiue dos fuerit profectitia, ſeu aduentitia, ſiue data ab alio. Nec refert vtrum dos ſit promiſſa in ſcriptis, aut non. & hoc actio. ex ſtipula. transfuſa in eum rei vxo. actio. & ſicut illa erat bo. fid. ita & iſta. [SCIENDVM.] Olim ſi maritus in teſtamento ſuo reliquerat vxori aliqua legata, mulier non poterat petere, ſi volebat petere dotem: vel econuerſo. i. odie vtrumque petere poteſt: niſi maritus dixit contrarium. Item maritus non poteſt retinere dotē propter malos mores mulieris: ne propter hoc inter eos fieret diuortiū. Item nec vtetur retentione dotis propter teſquas amouit mulier, ſed conueniet eam actio. rerum amotarum. Item non vtetur retentione dotis ſi filios habeat ex vxore, quia pater filios ſuos alere debet, & filias dotare. Item nec vtetur retentione dotis propter impenſas in fundo dotali factas, ſed ſi accepit fundū in dotem, & partem dotis in re immobili & quantitate, puta. c. & impendit. x. in fundo: deminuetur dos data in x. & hoc quando facit neceſſarias expenſas. ſi vero vtiles, conſequetur eas per acti. mādati ſi mulier mandauit, ſiue nego. geſto. ſi non mandauit. voluntariæ nō repetūtur, ſed tollitur quod fecit ſine læſione prioris ſtatus rei, & ſi voluntate vxoris fecit eas. Si vero mulier decedat. hæredes eius repetent dotem: niſi maritus feciſſet pactum de dote lucrā da.. [CVM AVTEM.] Olim repetebatur dos ſoluto matri. annua bima trima die, ſi vir conueniebatur rei vxo. act. & condēnabatur in quantū facere potuit: per actionē autem ex ſtipulatu, ſtatim & in ſolidum. hodie in quantum facere poteſt, conuenietur deducto ne egeat: & ſi pauper eſt, nec dotem reddere poteſt, promittet de dote rota reſtituenda, cum ad pinguiorem fortunam peruenerit: & ſi eſt immobilis, ſtatim reſtituetur, mobilis elapſo anno: & ſi non reſtituat, tenebitur ad vſuras vſque ad tertiam centeſimæ: & fructus rerū immobilium debent mulieri reſtitui. & ſi mulier fuerit hæres inſtituta, de iure detrahet Falcidiam, & primo deducet dotem ſuam. [CVMQVE.] Dicta ſunt quæ ſunt propria tam in rei vxoriæ actione, quàm ex ſtipulatu hic intendit dicere, quod quæ erant cōmunia tunc, nunc ſunt accommodanda actioni ex ſtipulatu tantum. dicit ergo quòd ſi mulier ancillas dedit in dotem, & pepererint: ſoluto matrimonio, ſi inęſtimatæ ſunt mulieri debent reſtitui cum partu per actionem ex ſtipulatu. Item quicquid ſerui acquiſierint extra res mariti, & operas ſuas. Fœtus vero animalium, & quic quid fructuum nomine continetur, ad maritum pertinebit pro tempore matrimonij: & fructus vltimi anni in quo matrimoniū ſeparatum eſt, habebit maritus pro ea parte anni pro qua ſteterit in matrimonio. De fructibus autem rerum æſtimatarum nihil mulieri reſtituetur: cum earum commodum & periculum ad virum ſpectet. Si vero pater viri dotem à muliere percepit, & virum cum aliis hæredem inſtituit: detrahet vir dotem de hæreditate, & cauebit cæteris cohæredibus de ſeruando eos indemnes, ſcilicet quòd à muliere non conuenientur. Si verò mulier fuerit hæres inſtituta. ſiue exhæredata, ſiue emancipata à patre, vel auo, habebit dotem præcipuam: & ſic excludit querelam inofficio. & conferetur ſi decedat inteſtatus, vel ex teſtamento, ſi pater voluerit, & hæc erunt communia vtriuſque actionis. [ACCEDIT.] Olim ſi extraneus dabat dotem pro muliere, actione rei vxoriæ poterat dotem repetere, penè corpore[a] iuris effuſam: tam ſuper rei vxoriæ actione quàm ex ſtipulatu: earum communiones & differentias reſecātes,* & in vnum tramitem ex ſtipulatu actionis totum rei vxoriæ ius, quod dignum eſſe valere cenſemus, concludentes. ¶Rei vxoriæ itaque actione ſublata, ſancimus, omnes dotes[b] per ex ſtipulatu actionem exigi, [c] ſiue ſcripta fuerit ſtipulatio, ſiue non: [d] vt intelligatur re ipſa [e] ſtipulatio eſſe ſubſecuta. [f] Eodēmque modo[g] & ſi inutiliter[h] facta eſt ſtipulatio: adiuuari enim eam [i] magis, quàm euaneſcere oportet. Si enim cum vna in inſtrumento ſtipulatio valida inueniatur, alijs etiam inutilibus ſuam noſcitur præſtare fortitudinem: [k] quare non ex noſtra lege huiuſmodi ſtipulationibus robur accedat legitimum? Eſt enim conſentaneum nobis qui cenſemus [l] vbi ſtipulatio ſuppoſita non eſt, intelligi eam fuiſſe adhibitam: multò magis[m] etiam ſi inutilis eſt, validam eam effici.[n]

Reſeruātes.

Pro dote bona ſunt tacitè obligata. h. d. vſque ad § ſed & ſi. Bald.

vindicat actio ex ſtipulatu. [ET CVM.] In hoc. §. lex Iulia prohibet fundū dotalem alienari à viro & hypothecari, etiam conſentiente muliere: quod locum habet non ſolum in Italia, ſed in omni terra: nec cōtradicit huic lex quę dicit, quòd nulla res poſſunt renunciare iuri hypothecarum, ſupra ad Velleia. l. iubemus. quia loquitur ibi quando mulier renunciauerat iuri quod habet in bonis mariti tacite ſibi obligatis. Item ſi aliqua pacta fiant in conſtitutione dotis, puta de dote lucranda, vel ſimilia. illa debent ſeruari: dum tamen legibus non ſint contraria. Et ſi bona gratia ſeparetur matrimonium, non admittitur, infra de repudi. l. conſenſu. & hæc lex locū habet in futuris negotijs, non in præteritis. Viuianus.

a *Corpore.* Nota corpus iuris, in quo articuli iuris continētur, ſicut corpus humanum vbi membra continentur. *Corpus iuris quid ſit.*

b *Omnes dotes.* ſiue à parte viri, ſiue à parte mulieris: licet de parte viri poſsit dubitari. Item ſiue certa eſt, ſiue incerta: quod eſt notandum, cum ad incerta tantum alias detur ex ſtipulatu actio: vt inſti. de verb. obli. in prin. licet & hic quidam dent cōditionem certi, ſi certa eſt.

c *Exigi.* id eſt peti, vel repeti.

d *Siue non.* quia nec promiſſa.

e *Re ipſa.* id eſt eo quòd eſt dos.

f *Subſecuta.* ſcilicet conuentionem. Sic ergo nota fugi ſtipulationem vbi non eſt. ſic & ff. de adopt. l. his verbis. & ff. de dam. infect. l. ſi finita. §. eleganter. & in authent. vt nulli iudi. §. ſuper hoc autem iubemus. colla. ix. & ff. ſi cui plus quàm per legē Falcid. l. niſi. §. item. & de fideiuſſ. tut. l. cum oſtendimus. §. fina.

g *Eodemq; modo.* ſcilicet dos petatur ex ſtipulatu.

h *Inutiliter.* inſpecto iure communi: vt quia inter abſentes, vel ex interuallo, vel inepta conceptione, non autem ex diſſenſu: pura dixit vir, promittis equum in dotem? mulier dixit, promitto aſinum.

i *Eam.* ſcilicet actionem. & ſic. ff. de rebus dubijs. l. quotiens in actionibus.

k *Forſitandem.* da exemplum: quia ſtipulor alteri, hoc non valet. adijcio pœnam, hoc valet: & dat robur inutili. non vt ex ea agatur, ſed pœnæ metu ei pareatur: vt ff. de verb. obli. l. ſtipulatio iſta. §. alteri. & ſupra de pact. l. ſi pacto. hic tamen datur robur ex hac. l. huic, vt etiam ex ea agatur: & ſic fit vtilis. & eſt ſic ſupra ſi ſer. exte. ſe emi. l. j. Sed argu. contra ff. de his quib. vt indi. l. cum quidam. nam vtilis non firmat inutilem inſtitutionem: ſed inutilis vitiat vtilem. Item eſt arg. contra. ff. de adimē. leg. l. j. nam ibi vtile legatum non dat robur inutili ademptioni. Alij ponunt hic exemplum per. l. ſupra de pac. l. in bonæ fidei. & l. petens. ſin pacto incontinenti appoſito, cui datur robur vtilitate contractus. ſed illa non eſt ſtipulatio, ſed pactum: vnde primum melius eſt. *Inſtitutio inutilis non firmat vtilem.* *Vtilis ex ſtipulatu pro quibus ſit actio.* *Concordat. in eam pridē ſupra verbo dos nutis. poſt medium. et tra de pēn.*

l *Conſensus.* hoc quod ſequitur.

m *Multo magis.* locus à maiori: quia ſi nullum facimus aliquod a magis inutile. ſic & ff. de pact. l. iuriſgentium. §. adeo. & ſupra de dona. ante nupt. l. ſi. §. ſi.

n *Effici.* per hanc legem.

Et plenius

a *Vt plenius.* non ſolum in perſonali, verum in reali: hoc eſt in hypothecaria.

b *Rerum.* vbi tacita cōtrahitur hypotheca: vt j. de adminiſtra. tuto. l. pro officio.

c *Articulis.* vt legatis: vt j. communia de leg. l. j. & in aliis caſibus quos habes. j. in quibus cauſis pig. taci. contra. per totum.

d *Ex vtroque latere.* ſed nunquid ſic vir & vxor præfertur cæteris creditoribus? Reſpon. credo quod non, cum non inueniamus de hypotheca viri.

e *Hypothecam.* ſcilicet tacitam.

f *Euictis.* indiſtincte ergo re dotali euicta agitur de euictione. & ſic eſt contra ſ. titu. j. l. j. Solu. hæc illam corrigit: vel ſecundum Ir. & bene etiam hæc ſecundum illam, ſcilicet vbi ſtipulatio vel pactum præcedat donationem. Tertij dicunt hic dari hypothecariā indiſtincte: non autem perſona ſem. media placet.

g *Nominationem.* remanet enim nomen dotis profectitiæ & aduentitiæ: vt ff. de iure dot. l. profectitia. in prin. & §. ſi quis ceream.

h *Prouidentiam.* dando actionem ex ſtipulatu, & tacitam hypothecam. Accurſius.

i *Intelliguntur.* ipſo iure vt j. qui pot. in pig. hab. l. fin. §. ad hæc. & in authen. de æqua. do. §. quia vero & huiuſmodi. & argu ff. de iur. & fac. igno. l. fin. & de dotis promiſ. l. ad exactionem.

k *Sine ſcriptis,* vt & ff. de iure do. l. cum citra. l. *Vallatam.* nam non numerantur inter eas quæ bonæ fidei ſunt: vt inſtitut. de actio. §. actionum.

l *Non ex bona fide.* ad differentiam ſtricti iuris. *Vtilis rei vxoriæ actio.*

m *Et non ex bona fide.*

n *Beneficium.* erit ergo hoc caſu bonæ fidei: vt hic, & inſtit. de act. §. fuerat.

o *Euentus.* id eſt effectus.

p *Ex ſtipulatu.* id eſt ab actione ex ſtipulatu.

q *Maneat.* id eſt retineat.

r *Actionis.* rei vxoriæ. Ex prędictis ergo collige quinque ſpecialia. Primum, quod intelligitur ſtipulatio vbi non eſt. Secundum, vbi eſt in vtilis, ſit vtilis. Item quia datur ex ſtipulatu etiam ad certa. Item quòd eſt bonæ fidei. Quintum etiam de hypotheca tacita.

s *Primum.* quia ſua naturalia retinet, & alia nanciſcitur: itaque ſua naturalia exponamus.

t *Edictum.* quod non habemus: ſed cauebatur in eo, vt ſi maritus vxori aliquid in vltima reliquerit voluntate, eſſet contenta alterutro, ſcilicet vel dote, vel legato: quod in actione ex ſtipulatu non erat.

v *De alterutro.* adſequendo tantum.

x *Addiderit.* ſcilicet mulierem eſſe alterutro cōtentam. & fac. ff. fami. erci. l. ſi filia. §. pe. & de dote præleg. l. cū quis. §. j. & j. de repu. l. iubemus. Sed arg. contra. ff. de adimen. leg. l. alumnæ. aliàs. l. Titia. §. qui filias. & ff. ſolu. ma. l. ſi cum dotem. §. ſi pater. ſed ibi redditur ratio.

y *Maneat.* i. transeat.

z *Ius.* iam comperens. mulieri.

a *Ad ſucceſſores.* vtriuſque partis: mulieris ſcilicet vt repetere poſſint, & mariti vt reſtituere debeant, ſed primum fallit in caſu quē habes. j. cod. §. hoc ex rei vxoriæ. vbi non repetit hæres patris mulieris

b *Mora.* in antiquis legibus inſertæ: vt j. c §. exactio.

c *Taceat.* Et nota hic quinque caſus in quibus competebat retentio in actione rei vxoriæ, ſed hodie non cōpetit, ob mores, ob res donatas, ob res amotas, ob liberos, ob impēſas. *Dotis retentio olim propter quinque competebat.*

d *Mores.* & malos multos, quorum vnus non ſufficeret: vt in venialibus, vt ſi cotidie ſe inebriet, non tamen frangit matrimonialem pudorem. & facit. j. de repudi. l. fina. in fin.

e *Introducto.* ſcilicet diuortio: vt j. de repud. l. conſenſu.

f *Cauſa.* ſcilicet rationabili.

g *Donatis.* ſcilicet vxori à viro.

h *Directam.* cum res donata extat, ſed vtilem cum eſt mutata conditio, ſiue cum eſt extincta: vt & ff. de dona. inter virū & vxo. l. ſi ſponſus. §. fina. & l. ſeq. & l. vxor marito. in fin. & l. vtilem. & l. mulier. & facit. ff. de condic. ex lege. l. iij. & ff. de do. præleg. l. dote.

i *Nec retentio.* ex ſpeciebus, ſi ſpecies extēt: ſi quantitas ſit, compenſatur: & ſic nō eſt con-

Actio ex ſtipulatu actiuè & paſſiuè transmittitur in hæredem. hoc dicit. Vel ſic: Contractus fictus tranſit in hæredem, ſicut contractus veras. hoc dicit vſque ad. §. ſed nec retentio. Bal. Vel ſic: Actio ex ſtipulatu pro dote tranſit ad ſucceſſores. S. alye.

Et vt plenius [a] dotibus ſubueniatur: quemadmodum in adminiſtratione pupillarium rerum, [b] & in aliis multis iuris articulis [c] tacitas hypothecas ineſſe accipimus: ita & in huiuſmodi actione damus ex vtroque [d] latere hypothecam, [e] ſiue ex parte mariti pro reſtitutione dotis, ſiue ex parte mulieris pro ipſa dote præſtanda, vel rebus dotalibus euictis: [f] ſiue ipſæ principales perſonæ dotes dederint vel promiſerint, vel ſuſceperint, ſiue aliæ pro his perſonę, & dos, ſiue aduentitia, ſiue profectitia ſit, ſecundum veteris iuris nominationem. [g] Ita enim & imperitia hominum & ruſticitas nihil eis poterit afferre præiudicij: cum nos illis ignorantibus & neſcientibus in hoc caſu noſtram induxerimus prouidentiam. [h] Sicut enim & ſtipulationes & hypothecæ ineſſe dotibus intelliguntur, [i] & inutiles ſtipulationes emendantur: ſic & in poſterum cauſa inuenietur valida & perfecta, quaſi omnibus dotalibus inſtrumentis à prudentiſsimis viris confectis. ¶Et nemo putet nos hoc ſancire. in his tantummodo dotibus quæ inſtrumentis receptæ ſunt. Nihil enim prohibet & ſi ſine ſcriptis [k] dos vel detur, vel promittatur, vel ſuſcipiatur: ſimili modo intelligi factam ſtipulationem & hypothecam ex vtraque parte, quaſi fuerit ſcripta. Et natura qui dem ex ſtipulatu actionis hæc intelligatur, re vxoria in poſterum ceſſante.*

Actio ex ſtipulatu pro dote, eſt bonæ fidei: item actio rei vxoriæ eſt ſublata: tamen quod erat vtile in ea, transfuſum eſt in actionem ex ſtipulatu. hoc dicit vſque ad. §. primum itaque. Bal dus.

Sed etſi non ignoramus ex ſtipulatu actionem ſtricto iure eſſe vallatam, [l] & non ex bona fide [m] deſcendere: tamen quia nouam naturam de dote ſtipulatio ſibi intenit: accommodetur ei natura rei vxoriæ, & bonæ fidei beneficium: [n] & omnes quidem euentus, [o] quos dos ex ſtipulatu [p] habet, maneat [q] pro ſua natura exercens. Si quid autem optimum ex rei vxoriæ actione inue nimus, hoc in præſenti ſpecialiter ei addimus: vt ſit & noua iſta ex ſtipulatu, quam compoſuimus, & non propria tantum, ſed etiam veteris actionis [r] pulchritudine decorata.

Vir legans vxori, in dubio non intelligitur legare pro dote: & ideo vtrumque conſequitur. hoc dicit vſque ad. §. maneat. Baldus. Vel ſic: Relictum à viro vxori, non intelligitur in dubium re lictum animo compenſandi cum dote: ideo vtrūque poteſt peti. hoc dicit. Vel ſic: Actio ex ſtipulatu pro dote, non minuitur propter legatum ſi ctum vxori niſi exprimatur. S. alycetus.

Primùm [s] itaque quid naturale ſit ex ſtipulatu actionis exponatur: & ita ſi quid ex actione rei vxoriæ ſuperuenerit, addatur. ¶Sciendum itaque eſt edictum [t] prætoris quod de alterutro [v] interductum eſt, in ex ſtipulatu actione ceſſare: ita vt vxor & à marito relicta recipiat, & dotem conſequatur: niſi ſpecialiter pro dote ei maritus ea dereliquit: cùm manifeſtiſſimū ſit, teſtatorem qui non hoc addiderit, [x] voluiſſe eam vtrumque conſequi.

Maneat [y] ex ſtipulatu actionis ius [z] ad ſucceſſores [a] & ſine mora [b] tranſmiſſionis incorruptum.

Propter malos mores vxoris pudorem matrimonij non lædentes, propter res donatas, vel amotas ſeu propter communes liberos alendos nec propter impenſas in rebus dotalibus competentibus repetuntur hoc dicit vſque ad. §. illo. Salye. Vel ſic: Dos non poteſt retineri malos mores mulieris, nec ob res donatas, nec res amotas, nec propter liberos nec propter impenſas vtiles, vel voluptarias: ſed propter neceſſarias ſic: quia dotem minuunt ipſo iure. Item poteſt retineri per pactum de lucrando ſi mulier poteſt decedat. h. d. vſque ad. §. cum autem. Baldus.

Taceat [c] in ea retentionum verboſitas. ¶Quid enim opus eſt inducere ob mores [d] retentionem, alio auxilio ex conſtitutionibus introducto? [e] vel ex qua cauſa [f] ob res donatas [g] retentio introducatur, cùm ſit donatori facultas per actionem in rem directam, [h] vel per vtilem vel per condictionem ſuo. iuri mediri? ¶Sed nec retentio [i] ob res amotas neceſſaria eſt, cum

tra a.ʃ.de re.amo.l.j'.& ff.ſolu.ma.l .diuortio.§.ob donationes.& eodem modo ſoluitur aliud.contra,ſ.de compẽ.l.neque.Vel ſolue vt tibi.

a *Amotarium*.vtʃ.de bo.quæ libe.l.fi.§.ipſum autem filium.

b *Sileat*. ſubaudiunt quidam, ſcilicet Gotſiani, ſi diuortio ſoluatur matrimonium. aliàs ſi morte mulieris, dicunt retineri dotem. Sed B. & Ioan. contra, cùm hæc lex dicat indeterminate : vt ff.de in.do.l. iure ſuccurſum eſt. & ʃ. de bonis quæ libe.l.ij. & ʃ. ſolu. matrimo.l.dos.vbi de hoc etiam dices, ſed prima opinio ſeruatur.

c *Hortetur* . vtʃ . de bo. quæ libe.l.fin.§. ipſum autem filium.

d *Ne variem* . hoc refertur ad hoc quod dixit.ſ.de moribus.

c *Conſtitutionibus* . quas habes. ʃ. de repu. per totum.

f *Idonea*. vt & ff.de do. præleg.l.dotc.

g *Minuant quantitatem*. vt ff. de ritu nup. l. dote.& ff. de impen.in re. do.fa.l.j.§.j. & l.penul. & inſtitut. de act.§.itẽ ſi de dote. quod intellige cùm in quantitate conſiſtit quod deminuitur : vt quia fundus & pecunia ſit in dotem, expenſa quidem in fundo facta minuit pecuniam . ſi autem fundus tãtum, nec in parte deſinit eſſe dotalis , niſi tanta ſit expenſa quanti eſt fundus , tunc deſinit eſſe dotalis , niſi intra annum impenſas marito obtulerit . interim autem an ſit dotalis , & ſic quaſi pignus: an deſiit eſſe dotalis, & redincipiat eſſe dos ſi mulier luat, quidam tenuerunt primam , pro quibus eſt hoc exemplum, ſi habeo domum quæ valet centum , & debeo centum , verum eſt me habere domum valentem centum, non tamen habeo in bonis centum . Scæuola tenuit ſecundam opinionem, vt habes hoc. ff. de iu. dot. l. ſi is qui. §. quod dicitur. & ff. de impen. in re.do.fa.l.qſ dicitur

h *Voluntate*. vt & ff. de impen. in re, do.fa.l. vtilium.

i *Licet*. hoc ſpeciale in dote: vt ff.de impen. in re.do.fa.l .pro voluptariis. aliàs etiam talia repetuntur ex voluntate domini facta: vt ff.de in rem ver.l.quòd ſi ſeruus. §.ſed ſi mutua.& ſ.necnon.& facit.ſ. de rei vin.l.domum.

k *Vt ſit*.refert ſe ad omnia prædicta.

Præſumitur ergo ab quid ratione ſanguinis vt in c.literas, cũ glo. ſuper verbo, in fratrem. extra de præſump. aliàs, nec.

Dos an minuatur propter impenſam.

Voluptaria.

A l *Pactionibus* .id eſt pacto facto de dote lucranda ſi prædecedat vxor.ſic plurale pro ſingulari ponitur : vt ff.de orig.iur.l.ij.§.ex actis.Item eſt alius caſus quo remanet apud virũ propter adulterium: vt ʃ.ad l.Iul.de adul.l.fin.

m *Cum autem* . in ſupradictis quidem ſuam naturã exercet hæc actio ex ſtipulatu , ſed in actione datur ciius rei vxoriæ actionis, vt in quantum facere poſſit , damnetur: quod intelligitur deducto ne egeat: vt ff . de reg .iur. l.in condẽnatione perſonarum.

n *Ilico*. in vtroque male, quod ilico, & quod in ſolidum.

o *Anna bima*. id eſt primo anno tertia, ſecundo tertia, & in tertio tertia: vt ff . de pac. do. l. aliud.& ff.de ann .leg. l. iij.in princ.& fi.ff. de iur.do.l. cum in fundo. §.pen.

p *Figuram* . ſumptam ab actione rei vxoriæ.

q *Pacto* . de retentione dotis , vel de modo, vel de tempore reſtitutionis dotalium rerum: vt ff. de pac . dot. l. de die.& ſequẽtibus. Illud autem non valet , quod teneatur maritus in ſolidum: vt ff. ſolu.matri. l. alia.§.j.

r *Maritali*. vt & ff.ſolu. ma.l.aliæ. §.fin.& l.ma ritum.& ff.de re iudi. l. ſunt qui in id.& inſti.de act.§.item ſi de dote.

s *Verſatus eſt* . in deminuendo ſubſtantiã ſuã, vt dixit. idẽ ſi in re dotali diſſipanda dolum cõmiſit: & aliàs non eſt ſoluendo , licet in eo q aliàs non ſit ſoluendo, cõmiſerit dolum : vt ff. ſolu. matrimo.l. etiã.§. j. & ij.& hos duos caſus cõprehendit hic ſecundũ Ioan. quibus tenetur in ſolidum.

t *Cautione* . forte cum fideiuſſore: vt ar. ff. ſolma.l.ſi conſtante.§.quotiens. ſed tunc dic ſimplici: vt ff.pro ſoc.l. verum.§. item videndum. ſecus in actione de peculio, vbi non ſit etiam cautio: vt ff. de pecn.l. quotiens.§.ſi ſemel.

v *Annum* . poſt ſolutum matrimonium cõputandum.

x *Incorporalibus* . vt in nominibus: quandoque tamen incorporalia æquiparantur immobilibus: vt ʃ. de præſcrip. longi tempo.l. fin.in fi. & ff. de iure delibe.l. ait prætor. & de re iudi. l.à diuo.§.j.

y *Commune*. ſcilicet de immobilibus.

z *Vſuras æſtimationis*. ſic & ſ.tit.j.l.ſi. §.præterea . & ſubaudi hic, non ſolum res principales.

Reſtituendis

igitur.Bal. Vel ſic: Hæc actio contra virum datur inquantum facere poteſt: & rerum mobilium & iurium reſtitutio debet fieri intra annum, rerum verò immobilium incontinenti : & vſuræ debentur à tempore moræ , fructus verò à tempore ſoluti matrimonij. hoc dicit vſque ad §. igitur.

Cũ autẽ m in exactione dotis ex ſtipulatu quidẽ actio naturaliter reſtitutionẽ dotis à parte mariti vxori ilico n & in ſolidum fieri iubebat , * rei vxoriæ autẽ annua bima o trima die in his quæ pondere,numero, menſura conſiſtunt,exactionem policebatur , & non in ſolidũ , ſed in quantum maritus facere poteſt, ſi non dolo malo ſuã deminuerit ſubſtantiam: in hac parte rudẽ figuram p ex ſtipulatu damus actioni: vt ſi matrimonium fuerit diſſolutum , nullo pacto q adhibito, in tantum quidem maritus condemnetur, in quantum facere poteſt : quia hoc æquiſſimum eſt, & reuerentiæ debitũ maritali, r ſi non dolo malo verſatus eſt:s cautione t videlicet ab eo exponenda . quod ſi ad meliorem fortunam peruenerit,etiam quod minus perſoluit hoc reſtituere procuret. ¶ Exactio autem dotis celebretur non annua bima trima die, ſed omnimodo intra annum v in rebus mobilibus, vel ſe mouentibus , vel incorporalibus : x cæteris videlicet rebus quæ ſolo continentur, ilico reſtituendis:quod commune y vtriuſque fuerat actionis. ¶ Sin autẽ ſupерſederit res mobiles vel ſe mouentes vel incorporales poſt annale tempus reſtituere , vel cæteras res ſtatim poſt diſſolutũ matrimoniũ: etiã vſuras æſtimationis z omnium rerũ quæ extra immobiles ſunt vſque ad tertiã partẽ centeſimę ex bona fide introducendas maritus preſtet : fructibus videlicet immobiliũ rerum parti mulieris ex tẽpore diſſoluti matrimonij præſtãdis , ſimiliq; modo pẽſionibus , vel vecturis nauium ſiue iumentorũ, vel operis ſeruorum, vel quæſtu ciuiliũ annonarũ , & aliis quæ ſunt eis ſimilia , parti

Nisi tam diu quoad matrimonium durat. & ſimile habes in ca. quod à te, in fi.ii. gl. ſuper verbo, reddere. de dicta. cõdẽ. & in c. nuper. de don. poſt. nor. reſti.

Pactũ quod maritus teneatur ad dotem reſtituendam in ſolidum nõ valet.

a *Reſtituendis*. vel ſi malit , petat vſuram æſtimationis: vt modo dixi.vel forte ſuperiora locũ habent cum res deſierant eſſe culpa mariti.hic quãdo extabant , ſecundum Azo.Sed quid erit hodie vbi ſoluitur matrimonium per conſanguinitatem? nunquid ſtatim redderur dos,vel poſt annum.nam non poteſt dici diuortium , cum non fuerit matrimonium : nec ergo dos? Reſpon.ſtatim, argu.ſ. de condic . ob caũ.l. j . Item quid ſi rebus æſtimatis datis in dotem maritus ſeruauit ſibi electionem : quod poteſt? Reſpon. eligat. quod ſi non faciat,tranſferur electio in vxorem: vt ff.de ſolu . l. j.& ff.de iure do.l. plerumque, §.fin . Item quid ſi dos conſiſtit in rebus mobilibus tantum: vnde interim ſe aler mulier? Reſpõ. de aliis ſuis bonis.arg.ff. de ven . in poſſeſ.mit. l.extraneo. Sed quid ſi nil aliud habet?Si quidem ſunt hæredes patris , cõmunes filij ipſi alant matrem: vtʃ. de bo . quæ libe.l. fin.§.ipſum autem . Sed quid ſi extranei ſunt hæredes , vel diuortio eſt ſolutum matrimoniũ? Videtur quod vir vel hæredes eius teneantur alere, ex quo habẽt dotem: vt ff.de ven.in poſſeſ.mit.l.j. § . mulier.& l.curator. & argu . ff.ad Trebel.l. imperator . & ff.vein poſſ lega . l.pen. & ſ.tit. j . l., vbi adhuc. præterea pro dotis fructibus mulieri dabat alimenta . ergo & hodie alãteam , cum penes ſe habeat. arg . in authen. quibus mo.natu . eſſic. ſui.§.pen.coll . vij.& in auth.de exhibi. § . quoniam.coll.v.& ff. de liber.agno.l . ſi quis à liberis.§ ʼ. ſi vel parens Item adhuc videtur durare primum , cum nec poſſet nubere ſecundo: vt argu.pro hoc . ff . de repu.l.ſi.& in authẽ.de nupt.§.ſoluto.coll . iiij. Item pro hoc.ff. ſolu.matri.l.ſi cum dotem.§.fin autẽ . quaſi ſint dotis onus alimenta vxoris.eõtra dilatio legalis debet eſſe vſilis viro: vt argu.ff.ſi cer.pet.l.lecta.& ff.de iudi.l.ij.§.in omnibus.& authẽt. conſti.quæ de digni.§.penul.colla.vj . Sol. Diſtinguunt quidã, an habeat alia bona vnde ſe alat, vel non: vt primo caſu non alatur,ſecundo ſic: vt ff.de ven. in poſſeſ. mit l extraneo.A D D I T I O .Hoc tenent communiter doctores in l.diuortio,in princ. ff. ſolu.matrimonio. Ne aliàs traſlaretur de dedecore memorię mariti,quod mulier cogeretur mendicare. Et ſubdit ibi Barto. quod mulier reneretur intra ipſum annum operari in domo hæredum à quibus ſuſcipit alimenta,ad vtilitatem hæredum, per.l. ſicut. iuncta glo.ff.de ope.lib.De quo dic latius vt per eũdem Barto. vbi ſupra.

b *Igitur*. quia in prioribus capitulis ſua vtitur natura actio ex ſtipulatu iure petitionis dotis.igitur in ſequenti vtatur iure retentionis Hug.Vel ſecundum Azo.quia petere poteſt,vt modo dixi,petat & hoc caſu,ſcilicet deducendo.

c *Emerſerit*. inter eam,& legatarios.

d *Debitum*. vt & ff.ad leg.Falcid.l. pater.in princip.& ſ. eo.tit. §.ſciendum.licet aditione hæreditatis actio ſit confuſa: vt ff.de hære.ven.l.ij. §.fi. & ʃ.ad legem Falci.l. licet.

Mariti hæredes ante mortem vxoris dote.

mulieris reſtituendis . a

Vxor hæres inſtituta à marito , & gravata legatis,ante omnia deducit dotem: de reſiduo verò ſoluit legata deducta Falcidia. hoc dicit vſque ad §.cumque ex ſtipulatu. Bald. Vel ſic : Vxor inſtituta à viro , in ratione Falcidiæ dotem vt res alienum poteſt deducere. Salycetus.

Igitur b & in ſequenti capitulo ſua ex ſtipulatu actio vtatur natura : vt ſi mulier à marito ſuerit hæres inſtituta , & legis Falcidiæ ratio emerſerit:c etiam dotis debitum d liceat ei ſicuti alia debita e ex ſubſtantia mariti ſub trahere, & ſic f quartam partem deducere.g

Acceſſiones quæ non ſunt in fructu , augent dotem: vt partus ancillarum: & quæſita per ſeruum dotalem extra operam ſuam , & extra rem mariti. Acceſſiones verò quæ in fructu conſiſtunt, vt ſictus pecorum, & fructus agrorum,& ſimilia,cedunt lucro viri quo ad matrimonium conſtante, & fructus vltimi anni pro rata temporis diuidentur . & prædicta ſunt vera in rebus verè dotalibus , id eſt in æſtimatis : ſed quando ſunt res æſtimatæ, omnes acceſſiones integraliter ſunt mariti tanquam emptoris . & iſtud ſit pro caſu, ſummario, & pro caſu in terminis . hoc dicit vſque ad §. cautione. Bal. Vel ſic: Partus ancillarum dotalium , & etiam per ſeruos dotales quæſita extra operas eorum , vel res mariti,pertinent ad mulierem : fictus verò & fructus pertinent ad maritum: ſed pro rata, temporis vltimi anni veniunt diuidendi ſi dos ſuit inæſtimata : & ſi tempore diuiſionis alter filiorum dotem vxoris vel unus detinuerit , præcipuum cautionem de defendendo præſtare tenetur cohæredibus . Salycetus.

Cumque ex ſtipulatu actio in his caſibus h quos enumeraui mus , propriam naturam habeat : i neceſſarium eſt in ſequenti tractatu ea exponere , quæ vel communia k ſunt vtriuſque actionis , vel quæ in ſolam ex ſtipulatu l actionem colligi oportet: vel propria quidem rei vxoriæ actionis,exinde autem ex ſtipulatu actioni accommodanda. ¶ Itaque partus dotalium ancillarum, id eſt quę æſtimatę m non ſunt,vel quę ſerui dotales ex quacunque cauſa (niſi ex re mariti, vel operis ſuis) acquiſierunt: n ad mulierem pertinereo vtraque actio ſimiliter voluit. ¶ Fœtus autem iumentorum,& omnia quę fructuum nomine continentur, ad lucrum mariti pertineant pro tempore matrimonij,p ſiue æſtimata,ſiue nõ æſtimata ſint. ¶ Sed & nouiſſimi anni in quo matrimonium ſoluitur, fructus pro rata temporis portione q vtriquę parti debere adſignari , cõmuneque vtriuſque actionis eſt , in rebus ſcilicet non æſtimatis. Aeſtimata rum enim rerum maritus quaſi emptor, & commodum ſentiat, & diſpendium ſubeat,& periculum expectet.r

Percipiens dotem tenetur cohæredem ſeruare indemnem.hoc dicit vſque ad §. videamus igitur. Bald.

Cautione videlicet defenſionis in ſpecie in qua dotem ſuæ vxoris vel nurus s in familię erciſcunde iudicio præcipuam filius defuncti detrahit,ſecundum propriam naturam t ex ſtipulatu actionis cohęredibus ſuis præſtanda.

Actio ex ſtipulatu pro dote profectitia competens , per patris obitum eo ſolutatur in filium emancipatum , etiam exhereditatum. hoc dicit vſque ad §.quo à nobis. Bald. Vel ſic:

& quidem toto tempore matrimonij vſque ad vltimũ annum, & vltimi anni fructus diuiduntur pro rata: vt ſi per octo meſes vltimi anni durauit,habeat vir beſſem fructuum, vxor triẽtem. & incipit vltimus annus habita relatione ad primum ,vt & primus incipiat quando prædicta duo interueniunt : ſcilicet matrimonium,& dos data: vt d.l.de diuiſione.ſin autem talis ſit fundus,qui bis ferat fructus in anno , eadem ratio eſt habenda dimidij anni,quæ integri. vel ſi ſemel in triennio , eadem triennij,quæ & anni. Quod ſi maritus fundum cum fructibus pendentibus reſtituat, cõuere debet vxor de fructibus reſtituendis pro rata: & ſi marius locauit fundum colono , cauebit vxori de reſtituenda parte mercedis pro rata : vt ff.ſol . matrimo.l.diuortio.& l.ſi alienam.

Dotis fructus eius ſunt.

r *Expectet*.vt & ſ.titu.j.l.quotiens. & ff.de iure dot.l.plerũque . in princip.§. j.& ij . & l.iij.

s *Nurus*.quæ erat pronurus defuncti, vxor ſcilicet neporis: quę omnia præcipere , id eſt ante partem capere debet hic filius,idemque pater,qui eſt filius ad unum vt hic, & ff . ſami.ercife.l. ſi filia.§.j.& ff.de in. dot.l.ſi is.§.ibi. & ſ.ſami.ercife.l. ij. *Pronurus.*

t *Proprium naturam* . nõ quod ſub eo modo ſit inuenta : ſed cum natura ſui in ſingulos competat , ne ſine cauſa onerentur,præſtanda eſt cautio.& facit.ff.de dote præleg.l.j.§.Celſus.

Videamus

a *Videamus igitur*, quia propria ex stipulatu, & cõmunia vtriusque vidimus: igitur propria rei vxoriæ videamus.

b *Decesserit*. lite etiam mota: vt infra eo. §. & hoc ex rei vxoriæ actione.

c *Exheredata*. etiam bene: vt ff. de colla. do. l. si pater pro filia. & ff. pro soc. l. si socius. §. verum.

d *Actiones*. vt & supra fami. ercil. l. ea. & infra si vnus ex plu. hære. de. vel cre. l. j. & ij.

e *Aequissimum*. adsume, cumque iuris æquissimum.

f *Visum*. nunquid erit hoc verum etiam quando pater expresse fuit stipulatus quod potest: vt & ff. sol. matri. l. quotiens. in fi. Videtur q sic: ar. supra. §. illo procul. in fine. & auth. sed quamuis.

g *Recepto*. vt scilicet filia emancipata habeat dotem præcipuam.

h *Excludere*. vt supra de inoffi. testa. l. quoniã nouella.

i *Maximè*. nam & si nõ sufficit, nõ de inofficioso testamento, sed ad supplementum agitur condictione ex. l. vt supra de inoffi. testa. l. omnimodo. Sed hodie iure institutionis debent habere quartam, vt testamentum valeat: vt in authent. vt cum de appel. cog. §. aliud. colla. viij. Item in alio corrigitur: quia hodie ad tnentem & semissem agitur: vt in authent. de trien. & semiss. §. j. colla. iij.

Institutionis iure debet filis quartã relinqui.

k *Hoc testator*. scilicet fieri collationem. hodie autem & si non dicat, dummodo non dicat contrarium: vt infra de collat. authen. ex testamento.

l *Volumus*. in primo casu quo ad actionem ex stipulatu.

m *Fecerit*. incontinenti in ipsa donatione: vt supra de iure dot. l. si. dorem. & l. fina. §. j. & ij. ff. de pact. do. l. obres. §. j. & ff. solu. matri. l. si cum dotem. vnde fingitur nec nata mulieri: vt ff. de noua. l. cum enim. Sed quid si extraneus cum promisit dotem, nisi est pactus: sed postea cum ex interuallo dat, vult incontinenti paciscí restitui sibi: vir autem nolit? Videtur secundum Hu. quod extraneus possit, quasi tempus donationis inspiciatur per dictas. ll. & arpliciter exgu. ff. de pact. l. in traditionibus. & solu. matri. l. quotiens. & hoc quidam dicunt. sed Io. contra: quia sibi imputet quod ab initio non pepigit. Item lex videtur expressa infra tit. j. l. ex morte. in fine. Item ex promissione fit dos. vnde iam vir nouo pacto non restituit. est grauandus: vt ff. de condic. eau. dat. l. si donaturus. & pro hoc. ff. solu. matri. l. ij. in prin.

Dotem pro mientens sim traneus, an do pacisci eã fine, fibi reflitui. Fingere, & præsumere, differunt.

n *Præsumatur*. id est fingatur. superid enim quod est certum, fingitur, super incerto præsumitur.

Si filia efficiatur sui iuris morte patris, vel emancipatione, actio de dote consolidatur in eius persona, etiam si à patre fuerit exheredata: & dos confertur, & in legitima portione computatur. Salycetus.

Videamus[a] igitur quali incremento ei de rei vxoriæ actione accedente, formari decet ex stipulatu actionem. Cumque iuris certi atque indubitati sit, si parens per virilem sexum ascendens, dote pro filia vel nepte præstita emancipauerit eam, vel ipse decesserit[b], in rei vxoriæ actione dotem omnimodo ad mulierẽ pertinere, etiam si fuerit exheredata: [c] (quod non erat in ex stipulatu actione: tibi erenim velut alię actiones[d] in omnes cohęredes actio diuidebatur) æquissimum[e] nobis visum[f] est, & in ex stipulatu actione mulierem dotem suam præcipuam accipere, etsi emancipata vel exheredata sit, vel cum aliis heredibus scripta.

Dos imputatur filiæ in legitimam. l. d. Vel sic: Dos quæ ad filiã venerunt, ei in legitimã imputatur. l. d. vsque ad. §. accedit. Bal.

Quo à nobis recepto, [g] & alię multę species promptum ac cipient exitum: cùm dos posita & de inofficioso actionem excludere[h] (maxime [i] si sufficit ad quartam) & in collationem ferri, si intestatus paterfamilias decesserit, & testamento facto quãdo hoc testator[k] dixerit. quę omnia ex stipulatu actio à rei vxorię actione accepit.

Extraneus dans dotem, nisi sibi pacisca tur, donare censetur: & videtur mulier tacitè stipulata. l. d. vsque ad. §. cum lex. Bal. Vel sic: Extraneus dotem dans vel promittens pro muliere, censetur ei donare, nisi stipulatus vel pactus fuerit sibi reddi, & extraneus dicitur qui non habet in potestate. Saly.

Accedit ei & alia species ab rei vxorię actione. si quando etenim extraneus dotem dabat nulla stipulatione vel pacto pro restitutione eius in suam personam facto: quisquis is fuerat, mulier habebat rei vxoriæ actionẽ: quod anteà in ex stipulatu actione nõ erat. Stipulatione autem, vel pacto interposito, stipulator, vel is qui paciscebatur, habeat vel ex stipulatu, vel præscriptis verbis ciuilem actionem. In præsenti autem non sic esse volumus, [l] sed si non specialiter extraneus dotem dando in suam pernam dotem stipulatus sit, vel pactum fecerit: [m] tunc præsumatur[n] mulierem ipsam stipulationem feciſſe, vt ei dos ex huiusmodi casu accedat. Neque [o] enim in hac specie volumus videri extraneũ tacitam stipulationem feciſſe: ne quod pro mulieribus introduximus, hoc aduersus mulieres[p] cõuertatur. Immo magis in huiusmodi doribus quæ ab extraneis dantur, vel promittuntur, ipsa mulier feciſſe videatur tacitã stipulationem: nisi expresim extraneus sibi dotem reddi pactus fuerit, vel stipulatus, cum donasse magis mulieri, quàm sibi aliquod ius seruasse extraneus non stipulando videatur. ¶ Extraneum autem intelligimus omnem citra parentem per virilem sexum ascendentem, & in potestate[q] dotatam personam non habentem. * Parenti enim tacitam[r] ex stipulatu actionem damus.

Actio ex stipulatu pro dote consolidatur in persona filiæ, sicut actio rei vxoriæ mortuo patre. Salycetus.

Et hoc ex rei vxoriæ actione simili modo ex stipulatu actioni accommodãdum est. siquãdo etenim post dissolutũ matrimonium dos à patre ei[s] petebatur: si qdẽ rei vxoriæ fuerat actio, nõ poterat solus pater sine cõsensu filiæ suæ agere. & si necdũ actiõe mota ab hac luce fuerat subtractus. & si is cõtestata[s] esset, ad filiam quasi ,ppriũ patrimonium[t] si cum dotem. §. eo tempore. &. §. sequen. sed licet pater exigat, tenetur filiæ seruare pro alio viro: ideo ponitur hic authen. sed quamuis.

t *Patrimonium*. sic. ff. de minori. l. iij. §. sed vtrum. in fi. §. & supra titu. j. l. in rebus. Accursius.

Sequitur authent. sed quamuis &c. quæ est in auth. de æqua. do. §. quia vero. coll. vij.

Sed *quamuis*.] CASVS. Lex Codicis dicit quod pater potest pro dote agere. hæc authen. addit quod si agat, debet eã dare filiæ suæ, si vult demum nubere. non potest enim eam pater deminuere, nisi forte substantia partis aliquo casu deminuta fuisset: quia tunc pater filiam suam in quantum pati possent facultates suæ, dotare posset.

Lite etiam contestata non semper trãsit actio ad heredes.

**Dotandam personæ habentem.*

o *Neque*. scilicet vt tacita sit stipulatio.

p *Mulieres*. quod esset si extraneo tacita stipulatio quæreretur: quod esse non debet: vt hic, & supra de leg. & constit. l. quod fauore. & de fide instru. l. plures. & de procu. l. non eo min⁹. & de secun. nup. l. generaliter. & ff. de mino. l. si iudex. & facit. ff. de pac. do. l. cum dos.

q *In potestate*. videntur ergo duo necessaria: quod sit de ascendentibus, & quod habeat in potestate. sed videtur sufficere primum. ff. de iur. dot. l. profecticia. §. pe. & ff. de re. pu. l. si filia. & ff. de euic. l. pater filiam. & solut. ma. l. si ab hosti bus. & l. filiæ meæ. quæ sunt contra. Sol. secundum Io. ibi pater fuit stipulatus dotem, quam pro emancipata dabat. Vel secundũ alios legehic & pater habentem do. &c. sicut est pater adoptiuus. & prima pars capiat ascendentem: sue habeat in potestate, sue non.

r *Tacitam*. Sed quid si stipuletur? videtur non valere propter tacitam. Sed dic fingi tacitam non natam, licet sit nata: vt ff. de noua. l. cũ enim. Alij dicunt nec natã: quia nec omnis numeratio obligat: vt ff. si cer. pe. l. non omnis.

s *Lis contestata*. Nota speciale, etiam lite contestata non transire actionem ad hæredes: vt hic, & infra solu. matrimo. l. ij. & supra ea. l. §. videam[a]. Est secundus: vt ff. de ope. lib. l. si operarum iudicio. regulariter contra: vt institu. de perpe. & tempo. act. §. pe. Item ad consensum dic quod pater filia demum consentiente agit: vt hic, & ff. de solut. l. qui hominem. §. si gener. & l. si cum Cornelius. & ff. sol. matrimo. l. ij. §. j. & ff. de iure dot. l. post nuptias. vbi tamen sem per videtur consentire, nisi causam habeat contradicendi, & contradicat: vt ff. solu. matri. l. ij. §. voluntate. & l. dotem. sed & ipsa filia sine patre quandoque agit vt ff. sol. mat. l. si cum dotem. §. eo tempore. &. §. sequen. sed licet pater exigat, tenetur filiæ seruare pro alio viro: ideo ponitur hic authen. sed quamuis.

Lis etiam contestata non semper trãsit actio ad heredes.

**Dotandam personæ habentem.*

De rei vxoriæ actione. Tit. XIII.

a *Videamus*. quia propria ex stipulatu, & cõmunia vtriusque vidimus: igitur propria rei vxoriæ videamus.

b *Decesserit*. lite etiam mota: vt infra eo. §. & hoc ex rei vxoriæ actione.

c *Exheredata*. etiam bene: vt ff. de colla. do. l. si pater pro filia. & ff. pro soc. l. si socius. §. verum.

d *Actiones*. vt & supra fami. ercil. l. ea. & infra si vnus ex plu. hære. de. vel cre. l. j. & ij.

e *Aequissimum*. adsume, cumque iuris æquissimum.

f *Visum*. nunquid erit hoc verum etiam quando pater expresse fuit stipulatus quod potest: vt & ff. sol. matri. l. quotiens. in fi. Videtur q sic: ar. supra. §. illo procul. in fine. & auth. sed quamuis.

g *Recepto*. vt scilicet filia emancipata habeat dotem præcipuam.

h *Excludere*. vt supra de inoffi. testa. l. quoniã nouella.

i *Maximè*. nam & si nõ sufficit, nõ de inofficioso testamento, sed ad supplementum agitur condictione ex. l. vt supra de inoffi. testa. l. omnimodo. Sed hodie iure institutionis debent habere quartam, vt testamentum valeat: vt in authent. vt cum de appel. cog. §. aliud. colla. viij. Item in alio corrigitur: quia hodie ad tnentem & semissem agitur: vt in authent. de trien. & semiss. §. j. colla. iij.

Institutionis iure debet filis quartã relinqui.

k *Hoc testator*. scilicet fieri collationem. hodie autem & si non dicat, dummodo non dicat contrarium: vt infra de collat. authen. ex testamento.

l *Volumus*. in primo casu quo ad actionem ex stipulatu.

m *Fecerit*. incontinenti in ipsa donatione: vt supra de iure dot. l. si. dorem. & l. fina. §. j. & ij. ff. de pact. do. l. obres. §. j. & ff. solu. matri. l. si cum dotem. vnde fingitur nec nata mulieri: vt ff. de noua. l. cum enim. Sed quid si extraneus cum promisit dotem, nisi est pactus: sed postea cum ex interuallo dat, vult incontinenti paciscí restitui sibi: vir autem nolit? Videtur secundum Hu. quod extraneus possit, quasi tempus donationis inspiciatur per dictas. ll. & arpliciter exgu. ff. de pact. l. in traditionibus. & solu. matri. l. quotiens. & hoc quidam dicunt. sed Io. contra: quia sibi imputet quod ab initio non pepigit. Item lex videtur expressa infra tit. j. l. ex morte. in fine. Item ex promissione fit dos. vnde iam vir nouo pacto non restituit. est grauandus: vt ff. de condic. eau. dat. l. si donaturus. & pro hoc. ff. solu. matri. l. ij. in prin.

Dotem pro mientens sim traneus, an do pacisci eã fine, fibi reflitui. Fingere, & præsumere, differunt.

n *Præsumatur*. id est fingatur. superid enim quod est certum, fingitur, super incerto præsumitur.

o *Mulieres*. quod esset si extraneo tacita stipulatio quæreretur: quod esse non debet: vt hic, & supra de leg. & constit. l. quod fauore. & de fide instru. l. plures. & de procu. l. non eo min⁹. & de secun. nup. l. generaliter. & ff. de mino. l. si iudex. & facit. ff. de pac. do. l. cum dos.

q *In potestate*. videntur ergo duo necessaria: quod sit de ascendentibus, & quod habeat in potestate. sed videtur sufficere primum. ff. de iur. dot. l. profecticia. §. pe. & ff. de re. pu. l. si filia. & ff. de euic. l. pater filiam. & solut. ma. l. si ab hosti bus. & l. filiæ meæ. quæ sunt contra. Sol. secundum Io. ibi pater fuit stipulatus dotem, quam pro emancipata dabat. Vel secundũ alios legehic & pater habentem do. &c. sicut est pater adoptiuus. & prima pars capiat ascendentem: sue habeat in potestate, sue non.

r *Tacitam*. Sed quid si stipuletur? videtur non valere propter tacitam. Sed dic fingi tacitam non natam, licet sit nata: vt ff. de noua. l. cũ enim. Alij dicunt nec natã: quia nec omnis numeratio obligat: vt ff. si cer. pe. l. non omnis.

s *Lis contestata*. Nota speciale, etiam lite contestata non transire actionem ad hæredes: vt hic, & infra solu. matrimo. l. ij. & supra ea. l. §. videam[a]. Est secundus: vt ff. de ope. lib. l. si operarum iudicio. regulariter contra: vt institu. de perpe. & tempo. act. §. pe. Item ad consensum dic quod pater filia demum consentiente agit: vt hic, & ff. de solut. l. qui hominem. §. si gener. & l. si cum Cornelius. & ff. sol. matrimo. l. ij. §. j. & ff. de iure dot. l. post nuptias. vbi tamen sem per videtur consentire, nisi causam habeat contradicendi, & contradicat: vt ff. solu. matri. l. ij. §. voluntate. & l. dotem. sed & ipsa filia sine patre quandoque agit vt ff. sol. mat. l. si cum dotem. §. eo tempore. &. §. sequen. sed licet pater exigat, tenetur filiæ seruare pro alio viro: ideo ponitur hic authen. sed quamuis.

Lis etiam contestata non semper trãsit actio ad heredes.

**Dotandam personæ habentem.*

t *Patrimonium*. sic. ff. de minori. l. iij. §. sed vtrum. in fi. §. & supra titu. j. l. in rebus. Accursius.

Sequitur authent. sed quamuis &c. quæ est in auth. de æqua. do. §. quia vero. coll. vij.

Sed *quamuis*.] CASVS. Lex Codicis dicit quod pater potest pro dote agere. hæc authen. addit quod si agat, debet eã dare filiæ suæ, si vult demum nubere. non potest enim eam pater deminuere, nisi forte substantia partis aliquo casu deminuta fuisset: quia tunc pater filiam suam in quantum pati possent facultates suæ, dotare posset.

Mulier an possit renunciare iuri tacitæ hypothecæ marito dotem dãti cõstante matrim.

a *Deminuere*. promissam autem dotem primo viro, licet ei deminuere secundo viro ante matrimonium, vel post incontinenti: vt ff. sol. matrimo. l. quotiens. si autem pare viuente filia non nubat: si quidem instituatur eum extraneis, percipiet dotem. si cum fratribus conferet dotem: vt supra commu. vtriusque iud. l. fin.

b *Mensuram*. nisi nubat contra velle patris: vt supra de nup. l. si vt proponis. ij.

c *Fortuita*. quam ipse pater debet probare: vt in corpore authen. & arg. infra de testa. l. publicati. si autem ipsa dedit priori, tanundem viro dare debet secundo: vt ff. de iu. do. l. dotem. j. sit extraneus, qui sit pactus sibi reddi, dedit primo viro, non est dos secundo viro: vt ff. de iu. do. l. stipulationem. & l. seq. nisi consentiat deuno: vt argu. ff. de pac. do. l. cum maritus. §. Titius.

Finit glossa authenticæ.

d *Et cum lex*. duo dicta legis Iuliæ recitat.

e *In provincialibus*. ex differentia enim locorũ, &c. vt supra de rẽp. in integ. resti. l. superuacuam.

f *Cum autem*. in loco correxi, & in alienatione non videtur corrigendũ. sed & ibi corrigo.

g *Donatiuus*. vt supra ea. l. §. j. Accursius.

h *Voluerit*. quod potuit ea consentiente.

i *Hypothecæ*. quas habet in rebus viri: quarum hypothecarum iuri potest renunciari, vt subijcit. & supra ad Vel leia. l. etiam. quia ergo sic minui potest ius mulieris, seruetur ei pro re dotali de facto alienata rei vindicatio secundum Hugo. Alij dicũt in hypothecis quas habet in rebus dotalibus inæstimatis: quæ quia factæ sunt mariti, & obligatæ sunt mulieri pro dote: vt in his non teneat renunciatio. in æstimatis secus: vt subijcit. Tertij sic, licet mulier consentiat nutiro alienanti fundum dotalem: non tamen præiudicat ei. in hypothecis enim præiudicat, non in rebus dotalibus, cum vir non est soluendo: vt supra tit. j. l. in rebus. prima placet.

k *Addito*. per hoc quod addatur, & l. Iuliam corrigimus, vt fundum &c.

l *Alienare*. si contra fiat, ipse vir vindicet: vt supra de rei vindi. l. doce. non mulier, nisi soluto matrimonio. & hoc licet iuraverit vir, vel vxor, vel vterque: vt supra de legi. & constit. l. non dubium. & infra de agri. & cen. l. quemadmodum. lib. xj. Sed quid de mobilibus? Videtur quòd permittat, eo q de immobilibus verat. arg. ff. de iudi. l. cũ prætor. Item pro hoc quòd ferum doralem manumittit: vt infra de ser. pi. da. ma. l. j. Vel die speciale libertatis fauo re. concor. instit. quib. alie. li. in prin. in *Anastasiana* lex. quam habemus supra ad Velleia. l. iubemus.

** essesium: & non tam in iudicis, sed in omnibus, & non solli in hypotheca, sed etiam in alienatio e conclusum.*

n *Nuncupatur*. vt supra ea. l. §. itaque patrus.

o *Contra leges*. quod erit si speciali pacto naturam doris immutet. & quæ valent, & quæ non, habes. ff. de pac. dota. l. si pater dotem. per totam legem. & l. de die. & l. seq. Accursius.

p *Vt Theodosiana*. vt infra de repud. l. si consensu.

q *Vel nostra lege*. vt infra de repud. l. si constante.

r *Anastasiana*. vt infra de repu. l. si constante.

DE PACTIS conuentis tam sup. &c.

Diui de constitutione & obligatione & actione dotium, & donationum propter nuptias: super quibus quæ sunt quædam pacta, de his dicat, & de paraphernis: quod dicitur à para quod est iuxta: & phernæ quod est dotes, quasi iuxta dotem, scilicet quod vxor præter dotem secum ducit: vt ff. de iure dot. l. si ego. §. dotis. & supra de donat. ante nupt. l. fina. in principio.

Continuatio.

Paraphernæ vide dicuntur.

Legem.] CASVS. Dans quis dotem pro alumna sua, pactus est eam sibi reddi in casu solut. matrim. an ex tali pacto agi possit, quæritur? Respond. quod sic. videbatur quòd non: quia est nudum pactum: quod verum non est, quia interuenit pecuniæ numeratio.

Legem

TITVLVS XIIII.
DE PACTIS CONVENTIS tam super dote, quàm super donatione ante nuptias, & paraphernis.

a *Legem.*id est pactionem, vt tibi dos redderetur in casu dotis reddendæ.
b *Pro alumna.*scilicet quam aluisti.
c *Solet.*vt ff.de pact.l.iuris gentium.§. quinimmo.
d *Ex pacto.*scilicet nudo.
e *Hoc.* id est hanc regulam.
f *Dicimus.* scilicet habere locum.
g *Nudum.* quod vestitur multis modis: vt no.supra de pact.l.legem. quorum vnus hic requitur.
h *Datur.* vt fuit in nostro casu.
i *Vtilis.*id est efficax.
k *condictio.*scilicet certi generalis, quæ ad omnia certa datur: vt ff.si certum pet.l.certi condictio. in prin. Vel id est præscriptis verbis: vt iusta de dona.l.legem. quæ cum sit personalis, cõdictio dicitur: vt insti.de act.§. appellamus. hæc autem vera, nisi in casibus quos no. supra de vsur. l.iij.

HRuflus.] CASVS. Fecit maritus pactum cum vxore de fructibus fundi dotalis, vt se suosque aleret, ea ipso triennio vult vir pœnitere, an fructus quos mulier medio tẽpore suscepit, repetere possit, quæritur? Dicitur quod non, Vel dic secundo quòd maritus fructus percepit, & ex eis vxorem & eius familiam alebat si dissoluatur matrimonium, nunquid mulier poterit repetere fructus? Dicitur quòd nõ. & hoc casu loquitur viro primo, postea mulieri.

I *Tuis.* ô mulier, & sic vir non peteret à te quasi donum: vt ff.eo l.iiij.in fi.& l. si pater. §. ex pactis. & ff.de dona. inter vir. & vxo. l. si quis pro vxore. §. fi. Sed contra supra de iur. dot. l. pro oneribus. Sol. vt ibi. Vel dic quòd viro loquitur: & quod dicit secundum pactum, scilicet tacitum. & quod subijcit, seruierunt: ideo dicit, quia secus si non seruierunt: vt ff de exceptio. do. l. fina. in princi. prima placet. & sacit. ff. de pact. do. l. quæris.

m *Posse.* per maritum.

QVamuis.] CASVS. Pater dans dotem pro filia, pactus est cum marito de danda medietate dotis filijs decedente marito in matrimonio an valeat pactum? Dicitur quòd non, sed pater, vel filia (quod verius est) totam dotem repetere potest.

n *Nubtui collocaret.* data prius dote, & sic ex interuallo. secus si in ipsa donatione: vt ff.de pact.do.l.quæris. & supra de iure dotium.l.cùm à socero. Vel verius hic de aduentitia dicit. Vel pactum non stipulatio fuit: vt supra de iure do. l. auia. quia tenetur denuo dotare.
o *Non potest.* scilicet hæredibus viri: vt ff.eo.l.ij.& est ratio: vt ff.solu.mat l.j.& ff.de iure do.l.ij.

PActum.] CASVS. Mulier pacta est cum marito de redenda dote filio communi emancipato à patre, si in matrimonio decesserit. an filius dotem petere possit, quæritur? Distinguitur: aut filius stipulatus est eam sibi reddi, aut non. si sic, repetet, nec tamen ex pacto mulieris filio sit actio quæsita. si nõ, non repetet.
p *Cum patre tuo.* cui est data dos constante matrimonio.

Vbi lex est de verbo ad verbum. S. de pact. & hoc dicit: Pacta nuda etiam super dote non sunt seruanda: & non dicitur nudum quod cohærentia contractus seu traditionis est vestitum. Salycetus.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Nicæ.

EGem[a] quã dixisti cum dotẽ pro alumna[b] dares, seruari oportet: nec obesse tibi deber, quod dici solet, [c]ex pacto[d] actionem non nasci. tunc enim hoc[e] dicimus[f] cum pactum nudum[g] est: alioquin cum pecunia datur[h], & aliquid de reddenda ea conuenit, vtilis[i] est condictio.[k] PP. VII. Kalendas Febr. Albino & Aemiliano Coss.

Maritus assignare debet fructus dotis vxori pro suis alimentis: nec potest eos condicere. Baldus. Vel sic: Fructus dotis ex pacto versi in alimenta mulieris, non possunt repeti. Salycetus.

II. Imperator ANTONINVS A. Theodoræ.

FRuctus prædiorũ in dotẽ datorũ, si secundũ pactũ sumptibus tuis[l] eorumque seruientur: repeti non posse,[m] ambigere nõ debes. Dat. XI. Kal. Apri. Antonino A. IIII. & Balbino Coss.

Pactum de dote retinenda, præsentu liberorum ipsa mulieri dotem repetenti non obest. Baldus. Vel sic: Pactum contra fauorem dotis non valet. Vel sic: Pater mulieris non potest pacisci vt viro præmortuo liberis existentibus[o] pars dotis retineatur pro liberis. Salycetus.

III. Imper. GORDIANVS A. Torquatæ.

QVamuis pater tuus cum te nuptui collocaret[n], pactus sit, vt si maritus tuus superstitibus filijs communibus in matrimonio decessisset, pars dotis liberorum nomine retineatur: eiusmodi tamen conuentio, quo minus actionẽ integræ dotis habeas, proficere non potest. [o] Dat. VI. Id. Ian. Gordiano. A. & Auiola. Coss.

Ex pacto matris filio non quæritur actio. Baldus. Vel sic: Pactum matris non prodest filio etiam in dote restituenda, vt contra patrem detur actio: sed propria filij stipulatio sic. Salycetus.

B IIII. Idem A. Agatho.

PActum dotale, quo matrem conueniſſe cum patre tuo[p] proponis, vt si in matrimonio decessisset, tibi & fratribus tuis dos[q] restitueretur: si stipulatio ex persona vestra, cũ in potestate patris constituti non essetis,[r] minus legitima[s] intercesit, defuncta ea in matrimonio, actionem[t] vobis quærere non potuit. ¶ Sed si obligatione verborum rite intercedente dotis petitionem habere potuisti: [v] maximè[x] si adhuc vinculis potestatis patriæ nõ attingeris, petitionẽ exequi non prohiberis. PP. V. Id. Iun. Sabino & Venusto Coss.

Pactum inutile non habet vim pacti, nec vim vltimæ voluntatis. Baldus. Vel sic: Pactum de futura successione non valet etiam inter maritum & vxorem. hoc dicit secundum glo. Vel sic: Pactum vt bona mulieris post eius mortem pertineant ad maritum, non valet. Salycetus.

V. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. Claudio.

HÆreditas extraneis[y] testamento datur. Cum igitur adfirmes dotali instrumento pactum interpositum[z] esse vice testamenti, vt post mortem mulieris bona eius ad te pertinerent, quæ dotis titulo

q *Dos restitueretur.* nunc vel olim data.
r *Non essetis.* & ideo à patre stipulari potuissetis.
s *Minus legitima.* quia forte nulla.
t *Actionem.* directam, sed vtilem: sic & infra c.l.pater, & ff.so.mat.l. Caius. Alij dicunt speciale in auo & nepote propter rationẽ quæ redditur in dicta lege Caius.
v *Potuisti.* ex vestra stipulatione. non dicas ex pacto mulieris: vt infra de inuti. sti.l.si auia.
x *Maxime.* abundat, ne sit contra instit. de inut.stipu. §. item inutilis. sic & infra de ma. te.l.fin.§.ij. Alij quòd hic erat dos aduentitia, super qua tenebat stipulatio inter patrem & filium. Vel secundum R. erat hic dos ex peculio castrensi, vel quasi: qui dixit quòd etiam in potestate manẽs filius hanc posset stipulari, si castrensi peculio eam cedere voluisset pater.

HAereditas.] CASVS istius.l. ponitur in glo. magna: sed clarius dic quòd mulier pacta est cum marito, vt post mortem ipsius mulieris omnia bona sua ad eum pertinerent, decessit mulier relictis hæredibus ex testamento, vel ab intestato: maritus vult vindicare illam hæreditatem ostendens instrumentum dotale, in quo continentur prædicta: nunquid potest? Dicitur quòd non: quia hæreditas testamento non pactis dari consueuit: Vel dic: Pactũ fuit inter virum & vxorem, vt bona mulieris ad Titium post mortem suam pertinerent. iure testamenti petere hæreditatẽ non potest, quia nec mulier eum instituit: nec iure pacti, quia alteri pacisci &c.

y *Extraneis.* extraneũ appellat eũ qui ab intestato nõ succedit.
z *Interpositum.* inter virum & vxorem. dic pactum factum, vt bona mulieris ad te tertium extraneum pertineant post mortẽ mulieris: & hoc quidem non valet iure testamenti, vt hic: nec iure pacti. vt supra. l. proxi. Vel dic secundo, vt ad te scilicet virum pertineant. & hoc idem non valet iure dotis, quasi in id tẽpus constituto, quo matrimonium deficit: sicut nec vsus fructus post mortem fructuarij constitutus: vt ff. de vsufru. l. Titio cum morietur. nec etiam valet iure testamenti, cũ non interuenerit testamentum, sed pactum, vt hic: quæ differrepant, cum alterum scilicet testamentum posuit murari ex sola vnius voluntate, alterũ non. Itẽ alterum scilicet pactum dimittit hæredem obligatum: quod non eodem modo facit testamentum. Item alterum ex vnius, alterum ex duorũ ad minus voluntate pẽdet. alterum sine traditione trãsfert dominium, alterum non. Accur. Tibi.

Testamentum & pactum multũ differunt.

a *Tibi.* scilicet extraneo: secundum primum casum. Vel dic tibi viro, secundum alium.
b *Nulla actione.* neque reali, neque personali. Item neque directo, neque iure fideicommissi. Item nec vt tua, nec vt tibi debita, vt fiant tua. & facit supra de pac. l. licet. Si autem à muliere bona eius post mortem suam aliquis stipuletur, valet: vt supra vt act. ab hære. l.ij.
c *Successores eius.* id est hæredes mulieris non agent contra virum ad obseruandum pactum. Accursius.

SConuenit.] CASVS. Pater ex suo dans dotem pro filia, conuenit vt si filia in matrimonio decederet, ꝙ dos penes maritum remaneret: an valeat pactio? Dicitur quòd sic: quia potuit pater conditionem suam in hoc casu deteriorem facere per tale pactum: cum ei soli competebat dotis repetitio.
d *Si conuenit.* scilicet inter socerum & marium.
e *Responsum.* vt ff. sol. mat. l. quotiens. & supra de iure dot. l. cum à socero. & ff. eo. l. cũ dos. & facit supra eo. l. quãuis. & ff. sol. mat. l. ij.

PAter.] CASVS. Si pater pro filia nubente genero dotem dederit, & pactus est eam in casu soluto matri. morte filiæ filijs prioris matrimonij redi: an eam petere possint, quæritur? Dicitur quod sic: non actione directa, sed vtili ex æquitate: quia directa per pactum ani eis non erat quæsita. Vel sic: Pactus est eam reddi nepotibus ex eodẽ matrimonio, quod est difficile, vt filij habeant patrem suum obligatum. Vel dic: Pactus est nepotibus ex filio, qui erant in eius potestate, quibus vtilem quærere potuit: vt ff. de verbo. obli. l. quodcunque. Prior positio verior est.

f *Nepotibus.* ex ea natis ex alio matrimonio. alij ex eodem matrimonio: quod est difficile, vt filij suum patrem sic habeant obligatum: Vel dic. ex alio matrimonio habuerat eos. Vel dic de nepotibus ex filio, quos & in potestate habet, quibus querit vtilem: vt ff. de verb. oblig. l. quodcunque. §. ij. ADDITIO. Istam lecturam tenet hic Barto. dicens eam esse veram, superiorem vero falsam: quia per ascendentes ex linea materna nõ quæritur actio vtilis, nec directa.
g *Actionem.* scilicet directam.
h *Actio.* vt dicta. l. quodcunque. & facit supra ad exhiben. l. si res. & infra de don. quæ sub modo. l. quotiens & ff. solu. matrimo. l. Caius. sed contra supra de iure dotium. l. si genero. Solu. vt ibi. Item sumunt hic argu. quidam quòd vtilis actio non nascitur, sed accõmodatur, vel ex æquitate datur. & est pro eis. ff. rem pupilli saluam fore l. non quasi. vbi non nascitur ipso iure, sed datur: licet potest dici dari, siue accommodari, & etiam nasci quandoque.

HAc lege.] CASVS. An maritus de rebus mulieris paraphernalibus, quas extra dotem habet, mulieri contradicẽte pro suo arbitrio disponere possit, quæritur: Dicitur quod nõ: licet aliàs res arbitrio viri gubernandas committat: cũ & ipsa marito committitur gubernanda.

i *Paraphernæ.* Galli peculium appellant: vt ff. de iure dotium. l. si ego. §. dotis. Accursius.
k *Bonum.* vt & infra ne fide. do. den. l. ij. Et sic nota aliud bonum, & aliud æquum. & æquum præfertur: vt supra de iudi. l. placuit. & quandoque bonum præfertur: vt in vsucapione: vt ff. de vsucap. l. j. euæ plene dixi. ff. de iusti. & iure. l. j. in prin. Item nota hic non cogi quem ad bonum. sic & ff. de in lit. iur. l. videamus. §. sed neque. Argu. contra supra de Iudæis. l. cœlicolarum. & ff. de peri & commo. rei ven. l. j §. licet.
l *Fautores.* vt ff. de eo quod certo lo. da. opor. l. quòd si Ephesi. §. fin.

EX morte.] CASVS. Si maritus facit donationem in mulierem propter nuptias, & ipsa ei dotem dat: non refert an dotis quantitas sit maior vel minor quàm quantitas donationis, vel econuerso. & hoc in prima. Pacta tamen quæ fiunt de dote lucranda, vel donatione propter nuptias, debent æqualia esse in partibus: quia si maritus pacisc̃atur de lucranda tertia parte dotis, mulier potest pacisci de lucranda tertia parte donationis propter nuptias. & hoc in secunda. Nec refert quis dedit dotem, an pater vel mater, vel ipsamet mulier, vel extraneus: nec quis pro marito donationem propter nuptias fecerit, &c. & hoc in tertia. Si vero extraneus pro muliere dotem dederit: ipsa eam repetere potest, nisi ille tempore donationis vel promissionis pactus sit vel stipulatus eam sibi reddi. & hoc in quarta.
m *Eandem partem.* id est totam: hoc est, in quotitate, non in quãtitate: vt subijcit.
n *Ex dote.* si præmoritur mulier.
o *Donatione.* si vir præmoritur.
p *Similiter.* scilicet licebit offerre minorem quantitatem, vel maiorem, cum mulier mille obtulerit: quæ sunt vera ab initio. augmenta enim post contractum matrimoniũ facienda, æqualia debent esse: vt supra de dona. ante nup. l. si constante, quæ est contra. & l. fi. §. fin. Alij dicunt quòd hæc trahitur ad illam. Sed hodie etiam ab initio debet esse æqualitas, & sic sequitur auct. æqualitas.
q *Obseruandum.* quamuis non sit necesse quòd constitutio sit æqualis, tamen pacta lucri debent esse æqualia.
r *Quantum.* id est quotam.

Dotis ex donationis propter nuptias debet esse æqualitas.

Tantum:

a *Tantam.* id est totam.
b *Vetitum.* scilicet paciscendo non eandem partem. Vel secundum alios pone exemplum eius pacti quod est. ff. eod. l. quãuis.
c *Inualidum hoc esse.* hoc per. l. j. proxi. corrigitur: quia maius ad minus reducitur, & sic valet.
d *Ducturo.* viro.
e *Offerre.* sic. ff. de donationibus inter virum & vxorem. l. iij. §. finali. & ff. de admin. tuto. l. ita autem. §. gesisse.
f *Is qui.* pater scilicet, vel quisibet extraneus quicunque est, licet ei dicere legem suæ rei: vt ff. de rei vxo. act. §. accedit. & ff. solu. mat. l. si cum dotem. in princ. & ff. de iur. do. l. fina. §. j.
g *Oblationis.* quando ante matrimoniũ obtulit: vt ff. dixi: siue stipulationis tempore, quando postea daturus erat. & sic tempore dationis non potest sibi pacisci, qui ante simpliciter promiserat: vt & diximus ff. eit j. §. accedit.

AEqualitas.] CASVS. Lex Codicis dicit, quòd potest esse inæqualitas in dote & donatione: auth. dicit quòd quantitates debent esse æquales, & pacta debent esse equalia & in augmento, & in omnibus: quia sicut augetur dos, ita debet augeri donatio propter nuptias.
h *In lucris.* vt tantum ex pacto lucretur vnus, quantum & alius.
i *Præstatione.* i. datione quæ ab initio fit.
k *Constantione.* cũ promittitur, nõ tamen adhuc datur.
l *Pari.* scilicet quantitate, hoc etiam de augmentis olim erat: vt ff. de dona ante nupt. l. si constante. & l. fin. §. fin autem. sed cum hodie vel nulla fiat donatio, vel alia forma, vel minor: dices hanc authẽ. per consuetudinem tolli, aut eam loqui tunc tantum, quando pacta lucrorum fiunt. cæterum nulla etiam donatione facta dos constituta tenet.

SEd quæ.] CASVS. Lex Codicis dicit quòd maius pactũ deducitur ad minus. Authen. determinat: dicẽs quòd hoc verum est quando mulier promisit dotem, & tradidit: sed si non dedit, nihil de donatione lucrabitur. Itẽ si promisit centum, & dederit. l. pro. l. donationem lucrabitur.

tantã[a] & maritus ex dote partẽ, non pecuniæ quantitatem stipuletur sibi, si constante matrimonio prior mulier in fata collapsa fuerit. & si pactum contra vetitum[b] fuerit subsecutum: infirmum atque inualidum[c] hoc esse, vt nulla ex eo procedere possit exactio, præcipimus.
¶ Eadem custodiri censemus siue pater pro filio, siue mater, siue ipse ducturus vxorem sui iuris constitutus, siue quilibet alius pro eo ante nuptias donationẽ nupturæ dederit, seu promiserit. ¶ Similique modo siue pater pro filia, siue mater, siue ipsa pro se, sui iuris videlicet cõstituta, siue quilibet alius pro ea vxorẽ ducturo[d] dotem dederit, seu promiserit: quoniã & alio pro ea offerente dotem, ipsa eam pro se videtur offerre[e].
Quod adeo verum est, vt & ipsa ab alio pro se oblatam dotem in lucrum suum reposcat: nisi fortè is qui[f] eam obtulerit, statim (id est tempore oblationis[g] seu promissionis) stipulatus vel pactus sit vt sibi dos prædicta reddatur. D. XV. Kal. Septemb. Anthemio. A. II. Coss.

IN AVTHEN. de æqua. do. §. j. collat. vij. constitu. viij.

Hodie inter dotem & donationem propter nuptias debet esse æqualitas tam in constituendo, quàm in eius augmento, quàm etiam in pactis de lucrando. hoc dicit. hodie per consuetudinem derogatur: quia vel nulla datur donatio, vel minor. Salycetus.

AEqualitas omnimodo seruanda est in dote & in donatione antenuptiali, non tantum in lucris[h] exinde prouenturis, sed etiam in præstatione[i] & constitutione[k] vtriusque. Augmentum quoque vel prorsus non fiat, vel ab vtraque parte celebretur, pari[l] scilicet quantitate: qe vel eo modo subuertatur æqualitas.

IN AVTHEN. de non eli. secundo nubentes, §. fin. colla. j. const. ij.

SEd quæ nihil ex dote conscripta præstitit, nihil omnino viro mortuo percipiet ex donatione. Itẽ quæ minus quàm

LEge Leonis.] CASVS. Si pacta de lucranda dote vel donatione sint inæqualia, maius lucrum reducitur ad minus.
m *Lege Leonis.* quæ est supra l. proxi.
n *Adiciente.* immo dicit ibi in versi. & si pactum. quòd nullum est. Sed dic quòd nõ dicit aliquid, scilicet de hoc quòd maius reducatur ad min⁹. Vel secundũ alios dicit ibi id pactũ nullum, quod cõtra legem est: quale est ff. eo. l. quamuis.
o *Clara.* cùm nihil sit legi ita proprium: vt in authen. de testa. imper. §. nos igitur omnia, colla. viij.
o *Deduci.* Quid si in dotem nihil est pactus maritus vt lucrari posset, vel nulla est dos data, nec promissa: at donatio propter nuptias est data, & de ea lucranda pactum interpositũ fuit? Dicunt quidam pactum aliquod reduci ad nullum, quasi quod nullum est, sit minus: vt ff. de verbo. sign, l. minus. Sed Io. dicit quòd valet, & nullum reducitur ad aliquod. & cõtra eos & pro Ioan. est supra de dona. ante nupt. l. fin. §. fin autem donatio. Itẽ videtur contra huic. l. ff. de dona. ante nupt. l. fin. §. similique modo. Solu. vt ibi.

SI mulier.] CASVS. Si mulier extra dotem cautiones siue instrumenta in quibus. l. continebantur fibi debita, marito tradidit: an aduersus debitores agere possit, quæritur: Respon. quòd sic, muliere volente: nec satisfiet eam ratum habituram. Et si exegerit sortem, reseruabit mulieri, & vsuras in alimenta eius & familiæ suæ conuertet. & hoc in prima. Et si mulier pro his cautionibus specialem habet hypothecam, ea debet esse contenta: si non habeat, generaliter omnia bona mariti erunt obligata ex eo tempore quo incepit agere: quia ante poterat per marimum, vel per procuratorem experiri. & hoc in secunda. Maritus autem dum cautiones apud eum sunt, tenebitur de dolo, & tam diligentiam adhibebit, qualem in rebus proprijs, ne mulier aliquam patiatur iacturã. & hoc in tertia parte. Viuianus.
q *Instrumento.* idem si alio modo probetur. sed sic hic euenit.
r *Ratihabitione.* con-

professa est, dedit: pro quantitate præstita & lucrum sentiat.

Pactum inæquale reducitur ad æquale per modum diminutionis, non per modum augmentis: non tamen reducitur per modum annihilationis secundum glo. quia res debet interpretari vt valeat, non vt pereat. Bald. Vel sic: Maius pactum de lucrando super dote vel donatione non inualidatur, sed ad paritatem eius minori reducitur. Salycetus.

x. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

LEge Leonis[m] diuæ memoriæ pacta lucrorum dotis & ante nuptias donationis paria esse sanciente, nec adiiciente[n] quid fieri oporteat, si hoc minimè obseruatum sit: nos omnia clara[o] esse cupientes, præcipimus disparibus eis factis, maiorem lucri partem ad minorem deduci,[p] vt eo modo vterque minorem partem lucretur. Dat. VIII. Id. April. Constantinop. Decio. V. C. Cos.

Maritus potest mouere actiones paraphernales quarum sibi sunt tradita instrumenta, & exigere debita: pro quibus restituendis bona sua sunt tacitè obligata: licet vsuras inde perceptas possit in suam & vxoris vtilitatem conuertere: nisi mulier aliter sibi prospexerit: quia promissio hominis legis promissionem excludit. hoc dicit. & non habemus hunc casum alibi. Bald. Vel sic: Ex sola traditione paraphernalium dicitur maritus factus procurator ad exigendum: ideo agens non caret de rato, & vsuras potest in communes vsus conuertere: sortem verò debet seruare. & vbi mulier sibi de hypotheca non prouidet, lex ei tacitam hypothecam in bonis viri concedit: & maritus in his eandem diligentiã debet adhibere, quam in rebus suis. hoc dicit, & no. Salycetus.

XI. Idem. A. Ioanni P.P.

SI mulier marito suo nomina, id est fœneratitias cautiones quæ extra dotem sunt, dederit, vt loco paraphernorum, apud maritum maneant, & hoc dotali instrumento[q] fuerit adscriptum: vtrúmne habeat aliquas ex his actiones maritus, siue directas, siue vtiles, an penes vxorem omnes remaneant, & in quem euentum dandæ sint marito actiones, quærebatur.
¶ Sancimus itaque, si quid tale euenerit: actiones quidem omnimodo apud vxorem manere, licẽtiam autem marito dari easdem actiones mouere apud competentes iudices, nulla ratihabitione[r] ab eo exigenda, & vsu-

tra: ff. de procurat. l. maritus. Solu. hic in paraphernalibus, ibi in alijs rebus

aliis rebus mulieris, quas apud se detinuit. Vel hic in cautione, ibi in aliis rebus. Vel hic cõstabat de mandato expresso. Vel vetitus: scilicet paciscendo non eandem partem. Vel secundum alios pone exemplum eius pacti quod est. ff. eod. l. quãuis. Inualidum hoc esse. hoc per. l. j. proxi. corrigitur: quia maius ad minus reducitur, & sic valet. Dulturo. viro. Offerre. sic. ff. de donationibus inter virum & vxorem. l. iij. §. finali. & ff. de admiuturo. l. ita autem. §. gessisse. Is qui. pater scilicet, vel quisibet extraneus quicunque est, licet ei dicere legem suæ rei: vt ff. de rei vxo. act. §. accedit. & ff. solu. mat. l. si cum dotem. in princ. & ff. de iur. do. l. fina. §. j. Oblationis. quando ante matrimoniũ obtulit: vt ff. dixi: siue stipulationis tempore, quando postea daturus erat. & sic tempore dationis non potest sibi pacisci, qui ante simpliciter promiserat: vt & diximus ff. eit j. §. accedit. Equalitas.] CASVS. Lex Codicis dicit, quòd potest esse inæqualitas in dote & donatione: auth. dicit quòd quantitates debent esse æquales, & pacta debent esse equalia & in augmento, & in omnibus: quia sicut augetur dos, ita debet augeri donatio propter nuptias. In lucris. vt tantum ex pacto lucretur vnus, quantum & alius. Præstatione. i. datione quæ ab initio fit. Constantione. cũ promittitur, nõ tamen adhuc datur. Pari. scilicet quantitate, hoc etiam de augmentis olim erat: vt ff. de dona ante nupt. l. si constante. & l. fin. §. fin autem. sed cum hodie vel nulla fiat donatio, vel alia forma, vel minor: dices hanc authẽ. per consuetudinem tolli, aut eam loqui tunc tantum, quando pacta lucrorum fiunt. cæterum nulla etiam donatione facta dos constituta tenet. Sed quæ.] CASVS. Lex Codicis dicit quòd maius pactũ deducitur ad minus. Authen. determinat: dicẽs quòd hoc verum est quando mulier promisit dotem, & tradidit: sed si non dedit, nihil de donatione lucrabitur. Itẽ si promisit centum, & dederit. l. pro. l. donationem lucrabitur.

ras quidem eorum circa se[a] & vxorem expendere: pecunias autem sortis, quas exegerit, seruare mulieri, vel in causas ad quas ipsa voluerit, distribuere: & si qui dem in dotali instrumento hypothecæ pro his nominatim à marito scriptæ sint, his esse mulierem ad cautelam suam contentam. [b] Sin autem minimè hoc scriptum inueniatur: ex præsenti nostra lege habeat hypothecam contra res mariti, ex quo pecunias[c] ille exegit. Ante enim habeat mulier ipsa facultatem, si voluerit, siue per maritum, siue per alias personas eadem mouere actiones, & suas pecunias percipere, & ipsas cautiones[d] à marito recipere securitate ei[e] competente facienda. ¶ Dum autem apud maritum remanent eædem cautiones: & dolum[f] & diligentiam maritus circa eas præstare debet, qualem & circa suas res habere inueniturine ex eius malignitate vel desidia aliqua inuilieri accedat iactura. Quod si eue neritipse eandem de proprio re sarcire cõpelletur. Dat. Kalend. Nouembr. Lampadio & Orestle. VV. CC. Coss.

a *Circa se.* Quid in naturalibus fructibus paraphernalium, tunc scilicet quando non est dominium in maritum tranſlatum? prima facie præsumitur non esse translatum: vt ff. de iure do. l. si ego. §. si dotis? Videtur idem quod de vsuris. argu. ff. de vsur. l. vsuræ. Sed dic quod non idem, sed sunt vxoris: vt ff. ad leg. Falcid. Ie. penule. in princ. & ff. de dona. inter virum & vxo. l. si stipulata. §. j. licet ibi non erant paraphernales. & est ratio: quia in exigendo & agendo ex cautionibus labor est: quod nõ fit in fructibus. Item huic dicto est contra. ff. de dona. inter vir. & vxo. l. si stipulata. §. j.
b *Contentam.* quando scilicet ab initio conuenit, secus si ex post facto, cum iam sit nata generalis tacita: vt argu. ff. de actio. & oblig. l. quotiens. Et sunt huic simi. vbi si quis sibi præcauit, quod lex iam ei non caceat: vt ff. de præcar. l. & haber. §. cum quis. & j. de exec. rei iudica. l. si causam. & ff. de bo. liber. l. & si ex parte. §. fin. & ff. commo. l. si vt certo. §. si de me. & ff. de separa. l. j. §. illud est sciendum. & argu. ff. de col. do. l. pen. Sed contra. ff. de eo quod cer. lo. l. j. & infra de noua. l. fina. & ff. de re iudi. l. iiij. §. si ex conuentione.
c *Item.* & no. hic, quod in vno permittitur, in alio pro hiberi videtur: sic & ff. de fun. instru. l. quæsitum. §. idem respondit domo ita vt instructa. Sed an idem in dote? Ioan. not. & dicit quod non, scilicet si sic fecisset mulier, quod speciale pignus accepisset. Sed argu. cõtra. ff. de publi. l. j. §. vnde.
d *Cautiones.* quando non exegerat. & sic ponitur & pro vel. Vel cautiones appellat quas fecerat vir confitẽdo sibi solutum à debitoribus mulieris, quod non placet, quia illas debitores habent, non vir.
e *Ei.* scilicet viro, scilicet quòd mulier decætero non molestet eum petendo ab eo forte cautiones nunc sibi redditas, vel cauebit ei se omnia ab eo recepisse constendo.
f *Dolum.* quòd absit. vel si adfuerit, interesse præstetur. Et no. leuem culpam hic tantum venire, sed in alio procuratore etiam leuissimam: vt ff. manda. l. à procuratore.

DE DOTE CAVTA NON numerata.

Dos nuda confessione non constituitur, sed numeratione. Baldus. Vel sic: Dos confessata non

Dictum est supra de dote præstita, sed quia sæpe inuenitur dos cauta à marito, qui confessus est eam sibi num eratam vel traditã, cum non sit, ponit de dote cauta, & non numerata. A. Z.
§. Cauta. à viro, non numerata à muliere. vel secundo: Cauta à muliere cum est in specie, soluendi & non soluta, & non numerata similiter à muliere, si est in quantitate: & hoc continetur in instrumento dotis promissionis. Vel tertio die

TITVLVS XV.

DE DOTE CAVTA NON numerata.

Dos nuda confessione non constituitur, sed numeratione. Baldus. Vel sic: Dos confessata non numerata, esset inaliter repetinon posset. Salycetus.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. & cc. Dyonisiæ.

DOté numeratio,[h] non scriptura dotalis instrumenti[i] facit,[k] & ideo nõ ignoras ita demum te ad petitionem dotis admitti posse, si dotem à te re ipsa datam probaturа es. Dat. XIII. Kalend. Aug. Chilone & Libone Coss.

Licet non intercesserit traditio, si intercessit id quod per traditionem habet confirmare donationem inter virum & vxorem, morte donatoris confirmatur. Bald. Vel sic. Dos & eius augmentum confessa a marito donandi, confirmatur per mortẽ confitentis. Salycetus.

II. Imp. ALEXANDER A. Papinianæ.

QVod de suo maritus constante matrimonio donandi animo in dotem adscripsit: si eandẽ donationem legitimè confectã[l] non reuocauit, [m] qui incrementum doti dedit, & durante matrimonio mortem obiit: ab hæredibus mariti, quatenus liberalitas interposita munita[n] est, peti potest. PP. Non. Decemb. Alexandro A. III. & Dione Coss.

Exceptio non numeratæ dotis debet opponi intra annum à die matrimonij morte vel reuocato allegatioris. Baldus.

III. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

Donatio inter virũ & vxorem, si non intercessit traditio non confirmatur mortẽ.

Dotem.] CASVS. Si mulier dotem promisit marito, nec tradidit, & confessus sit post in instrumẽto in dotẽ se recepisse, quod non receperit: an mulier aduersus eum agere possit, quæritur? Dicitur quod non: quia numeratio &c.
h *Numeratio.* vel datio si species sit quæ dari possit, & repeti.
i *Instrumenti.* privati. secus si publici secundum quosdam. ar. j. arb. tut. l. fi. Sed tu dic: aut confessio ibi continetur tantum, aut præceptio: vt dixim⁹. ff. de nõ nu. pecu. l. si ex cautione. Item an probet qui excipit? Respon. nõ: sicut in d. l. si ex cautione. & facit. ff. de proba. l. neque. Item hoc intra tempus: vt j. l. fi. vel j. l. proxi.
k *Facit.* sed secundum hoc omnes Bononienses errant in confessione dotis. Sed dic quod renunciane exceptioni: aliàs non valet, nisi præscriptum sit: vt j. l. fi. & autẽ ibi posita, etiam si ante matrimoniũ: vt ff. de dona. ante nuptias. l. j. & l. quod sponsæ.
Vel de suo.] CASVS. Mulier dedit. cc. marito: maritus animo donandi confessus fuit in instrumento se recepisse. ccc. decessit maritus constante matrimonio, & ita morte eius confirmata est donatio: an mulier augmentum dotis, scilicet, c. quæ vir confessus est recepisse, possit petere ab hæredibus mariti, quæritur? Dicitur quod sic.
l *Confectam.* vt per traditionem, vel stipulationem.
m *Reuocauit.* expressim, vel tacitè: vt per diuortium: vt ff. de dona. inter vir. & vxor. l. & ideo. §. j.
n *Munita.* id est confirmata morte donãtis. Vel ideo dicit quatenus, propter legem Falcidiam, quæ eã minuit: vt j. ad legem Falcidiam. l. in donationibus.
o *Petipotest.* id est mulier petet ab hæredibus mariti: vt ff. de dona. inter vi. & vxor. l. si quis vxori. Sed cõtra. ff. de dona. ante nup. l. j. ij. responso. Sol. ibi diuortio solutum fuit matrimoniũ: hic morte. Vel ibi non intercessit scriptura: hic sic. Item & primum respon. eiusdem. l. est contra. quia dicit quod ab initio valuit: sed ibi ante matrimonium fuit facta donatio: hic post. Item contra. ff. de dona. inter virum & vxorem. l. Papinianus. vbi dicit tales donationes non confirmari morte, quæ per stipulationẽ fiunt factæ. Sed illud accipe quando post stipulationem nõ fuit secuta traditio aliqua, vel aliud quod pro traditione habeatur: hic sic: quia aliquid vir animo donandi promisit vxori, & hoc accepto tulit ei postea, & tunc ipse in dotem adscripsit: ex quo datum mulieri, & ab ea postea in dotem traditum videtur. Vel solue vt ibi. Accursius.

IN dotibus.] CASVS. si mulier promisit dotem, nec tradidit, si maritus scripsit se dotẽ recepisse: tam ipse, quàm hæredes sui possunt opponere excep. nõ nume. do. intra annũ post solutionem matrimonij, postea non. Viuianus.

a *Instrumentis* . priuatis , non publicis : ne sit contra ei quod diximus supra eo.l.j.nam hic dicit datas.
b *Pollicitatio* . solius . ſ. offerentis promissio: vt ff.de polli.l.pactum.quæ sufficit hoc casu, vt §.de dotis ,pmiſ.l.ad exactionē.
c *Hæredes*. scilicet vxoris.
d *Cuius morte* . scilicet mariti.
e *Socero* . id est patre viri.
f *Vel eius hæredibus*. scilicet liceat opponere exceptionem : sed secundum hoc errant omnes Bononienſes , cum confiteantur in instrumento dotem accepisse , & sic non valet : vt hac l . dicitur . sed dic quod & ipſi renuntiant exceptioni non numeratæ dotis , & tunc valet : aliàs non valeret talis confessio : vt hac l . dicitur . nisi præscripcio temporis cucurrisset : vt infra e.l . fi.& in authen . ibi signata. Nec valet quod quidam dicunt quod aut est confessio facta ante matrimonium : & tunc valet: aut post, & tunc non valet , cum eius confessio antę matrimonium facta trahatur ad tempus matrimonij : vt supra de dona. ante nup.l.j. &.l. quod sponſæ . quæ sunt vera quando confessio fuit facta in instrumẽto dotali,vel ante . secus autem si post : quia postea non excipit : vt in contrario supra de non nume. pecu. l.in contrarium.§.j.

Cōcor.gl. super verbo confessioni. in c.ſi cautio.extra de fide instru.

Kal.omni denique per ſonā.

g *Personæ*. licet opponere hanc exceptionē: vt supra de episco. audien. l.ſi præsens. in fine.
h *Annum* . in hoc tempore opponendi aliter distinguitur hodie.

Q*Vod locum* .] CASVS. Lex Codicis dicit quod post annū opponi non potest exceptio nō nu. do. Auth. hæc determinat quod potest opponi exceptio intra annum , quādo mattimonium duranit per biennium.ſi vsque ad . x.annos, opponitur except.non nu.dotis intra tres menses. postea vero non,nisi essent tales personæ,quæ petere possent in integrum restitu. sicut minor,& reip.causa absens.
i *Quad.ſ.vt* exceptio vsuj ad annū tātū def soluto matrimonio.
k *Decimum annum*. nondum completum.
l *Ipſi*.soluto scilicet matrimonio. nam eo durante quoquo tempore decennij opponi potest.
m *Transcurrerit* . & stupple , & matrimonium postea soluatur , & idem ſi non soluatur:nam nullo modo etiam durante matrimonio videtur posse opponi post decennium . licet superiores præscriptiones currant demum soluto eo.
n *Si minor ætas*.circa quā sunt multa specialia : vt diximus supra de temp.in integ. resti.auth.ſi minor.

Cōtinuatio.

DE DONATIONIBVS INTER VIR.&c

Dixit suprà de donationibus propter nuptias , quæ valent propter matrimonium. Nunc de simplicibus, quæ propter matrimonia non valent, nisi fiant ratæ per confirmationem mortis,vel aliam.& est ratio prohibitionis multiplex : vt ff.eo.l.ij.& iij.in prin.

B*Ona.*] CASVS. Maritus constante matrimonio vxori suæ donationem fecit : decessit nullo hęrede relicto,vnde fiscus omnia bona sua quasi vacantia occupauit : an fiscus donationem factam à viro morte confirmatā reuocare possit , quæritur? Dicitur quod non.Viuianus.

o *Vacantia* . sed quomodo , cum fisco vxor præferatur : vt infra de vir & vxor.l.ſ. ? Resp. non sponſa.nolebat hic vxor succedere.

p *Facta*.re, & non sola promissione:vt ff. eo. l. Papinianus.

q *Non possunt* , cessante hoc casu priuilegio fiſci . & facit ad legem iſtam. ff.de lega.j.l.quidam.§.quotiens. & l.filius.§.qui intestato.

SI *ancilla*.] CASVS. Miles ancillam cuſ comparauit , concubinæ suæ dedit . confecto instrumento emptionali in persona focariæ. an donatio reuocari possit , quæritur . Dicitur quod licet donatio tenuerit , quia inter virum & vxorem non est celebrata : tamen ad fauorem militis reuocari poterit . Viuianus.

r *Probaueris* . ô miles. Accursius.

s *Conſcriptum* . & post ei traditum, & sic alias dominium transiret: vt infra de dona.l. emptionum.ſed hic propter militiam ſecus.

t *Iure*. quia poterat esse nullum matrimonium inter ipſum & focariam. propter hoc videtur quod donatio ei facta valeat. Accur.

v *Voluerit*. de communi iure: vt ff.de dona. l. adfectionis. & l. donationes.in princip . quæ sunt contra. hic tamen non propter militiam, vt subiicit : & facit ff. e.l. oratio . & l. ſi prædia.& suprà ſi quis alteri vel sibi.l. cum propria . & plus valere quod agi.l.ſi quis.& supra de rei vin.l.ſi vt proponis.& j.eo.l.ſi filij.ADDITIO.Addas secundum Richar.Malumb.idem in clerico quod hic de milite dicitur: quod sequitur Bar.hic , & in l. adfectionis.ff.de dona.& idem in l.miles ita . § . mulier.ff.de mili.testa.& in l.miles.in princ.ff.de re iudic. vbi addit idem in aduocato: quia hi tres æquiparantur, scilicet clericus , aduocatus,& miles armatæ militiæ. facit gloſſ.ij.in dicta.l.miles.ff. de re iudi.Prædicta limitat Per.de Ancha.consil.ccxlviij. nisi tales personæ donarent propter merita:de quibus ſi constaret aliter quam per adsertionem donantis , valeret donatio.ita consuluit ipse pro concubina cuiusdam sacerdotis.

DOnatio ,] CASVS. Si vxor donat marito , aut est ſui iuris, aut non.ſi est , & in eadem voluntate perseuerat vsque ad mortem,conualescit donatio. secūdo casu ſi voluntate patris facta est donatio , valet , nec reuocatur.& hoc in primā. si vero mortua

mortua filia socer in generum donationē fecerit: nō ſolū mortę confirmatur , sed etiam inter viuos perfici potest . Viuianus.
a *Idfecit*.cùm esset in potestate.
b *Voluntate*.hoc qñ sola matrimonij ratione fuit inualida.Ac.
c *Perseuerauit*. quod fecisse forsitan videtur omnino, ſi non reuocauit . Item perseuerauit dico ipſa & pater, ſi in eius erat potestate:vt ff. e.l. enim hic ſtatus.§. oratio non ſolum. Item timeo ne cū patris volūtate in cuius potestate ſit , ſit donatio ; patrę quoque præmori oporteat, sicut est cum ipse pater donat: vt infra eod.l. ſi vt proponis.
d *Facta est* . tibi quondam coniuncto.
e *Etiam inter viuos* . non solum oportet demum morte confirmari.

NEc inter eas.] CASVS. An pater vxoris posset dare patri viri , quæritur ? Dicitur quod non : nec qui est in eadem potestate cum viro,puta frater , potest dare vxori , vel econuerso: quia videntur sibi adinuicem dare vir & vxor: vt ff. eo.l.j.Viuianus.

f *Subiecti sunt* . vt inter ſoceros . Sed ſocerus nurui potest , & econtra : quia non vertitur ibi ius potestatis : vt ff. eo. l. iij.§. ſocrui .
g *Qui quæve* . aliàs , qui vel quæ &c . pura ſeruos & filios,qui ſunt in potestate . qui ergo tangit virum per potestatem(quod tribus cōtingit modis) vxori nō potest donare : vt hic, & ff. eod.l.iij. §. qui in eiusdem.

SI *pa.*] CASVS. Titius marito filiæ ſuę instrumentum quo habebat debitorem ſibi obligatum,donauit. de cessit Titius , diuertit filia . an filia reuocare possit dona , quæritur ? Dicitur quòd ſic : quia diuortio ſubſecuto donatio non est confirmata morte Titij.
h *Ipſius* . ſ.patęr ruus.
i *Non valet* . quia causa propter quam ſoler huiuſmodi donatio confirmari, non est ſecuta:vt ff.eo.l.ſed interim.§.ſi.

ETiam.] CASVS . Depoſui quandam rem penes te nomine vxoris meæ vt ei restitueretur. an poſsim illam repetere,quæritur?Dicitur quòd ſic:cum per illa verba non auferatur mihi dominium, nec præſumatur res acquiſita mulieri aliūde, quàm ex rebus meis,ſi inter res mulieris inueniatur.
k *Nomine*. quia dixiti,reddes vxori:vel,eius nomine depono: vel,ſuæ ſunt:vel ſimilia .
l *Etſi*.pro etiam.
m *Intelligat*.quia forte animum habuiſti donādi, quādo dixiſti prędicta,vnde aliàs valeret:vt ff.de do.l.donationes.§.ſpecies.
n *Excepit*.id est accepit.
o *Irritasſis*.ſine ſpe confirmationis :vt ff. eo. l. cum hic ſtatus.

Codex.

fuit,vel patris ſui voluntate id fecit, [a] & in eadē volūtate [b] donationis vſque ad vltimū diem vitę perſeuerauit : [c] & ex mea & ex diui Seueri patris mei constitutione confirmata est. Sin autem post mortem filiæ facta est [d] donatio à quōdam ſocero tuo: etiā inter viuos [e] ea perfici potuit. PP. IIII. Non. Mart. Antonino A. IIII. & Balbino Conss.

Donatio facta inter ſoceros vel eorum inri ſubiectos, non valet.Salyc.

IIII. Idem A. Claudiano.

NEc inter eas * quidem perſonas,quarū iuri ſubiecti ſunt [f] vir & vxor , qui quæve [g] in eorum potestate ſunt , donationes iure ciuili fieri poſſunt. PP. III. Id.Au. Duobus & Aſpris Coss.

Donatio inter coniuges diuortio infirmatur: vel eorum reſpectu inter prohibitas diuortio infirmatur. Bald. Vel ſic: Donatio generi facta à ſocero , non confirmatur huius morte , matrimonio eius filia durante. Salyc.

V. Imp. ALEXANDER A. Quintillæ.

SI (vt proponis) pater tuus in cuius potestate fuiſti , marito tuo genero ſuo inſtrumentū debitoris donationis causa dedit, itaque [h] matrimonio durante vita functus est, ac postea à marito diuertiſti : quod gestum est, non valet. [i] PP.Id. Feb. Albino & Maximo Conss.

Licet vir deponat rem nomine vxoris , non perdit dominium : & donatio facta vxori, ſi vxor præmoritur , reuocatur . Item quicquid acquirit vxor conſtante matrimonio , de bonis mariti præſumitur. Bal.concor.Salyc.

VI. Idem A. Nepotiano.

ETiam ſi vxoris tuæ nomine [k] res quæ tui iuris fuerāt , depoſitæ ſunt : causa proprietatis ea ratione mutari non potuit , etſi [l] donaſſe te vxori res tuas ex hoc quis intelligat, [m] cum donatio in matrimonio facta, prius mortua ea quæ liberalitatem excepit, [n] irrata [o] sit. 2 Nec est pignoti, q, cum probari non possit vnde vxor matrimonij tempore honestè quæſierit, de mariti bonis eam habuiſſe , veteres iuris auctores merito crediderint. [p] PP. Non. Decēb. Alexandro A.III. & Dione Coss.

Vxor illicita viro donare non potest effectua liter, nec etiam potest talis donatio confirmari.b. d.& not.hanc notabilem eſſum.Bald.Vel ſic: Donatio inter coniuges veros non tenet, inter putatiuos vero licet teneat ipſo iure, non tamen in effectu: quia reuocari potest.Salyc.

VII. Idem A. Theodotæ.

SI ex voluntate patris [r] tui filio tutoris nupta es: [s] collata in maritum donatio ipſo iure irrita est . Sed ſi matrimonium iure non valuit:[t] licet ipſo iure donatio tenuerit:quia tamē indigna persona eius fuit, qui nec maritus potest dici : vtiles actiones [v] ſuper reuocandis his tibi competunt.PP.Kal.Octob. Lupo & Maximo Conss.

Fructus conſumpti ex causa donationis non veniunt reſtituēdi,ſed extantes ſic.b.d.dicta lex. Bal.Vel ſic:Etiam fructibus donatio non valet in ter coniuges,& eatenus reuocatur,quatenus recipiens locupletior efficitur.Salycetus.

VIII. Idem A. Leoni.

SI fructus eorū prædiorū quæ in dotem accepiſti , matrimonij tempore vxorē tuā percipere paſſus es , eōſque vxor tua conſumpſit : [x] reſtitui tibi poſt diuortium oportere,nulla ratione contēdis.Sin autē ex his locupletior [y] facta est : in tantum potest conueniri. PP. V. Kal. Octobr. Maximo & Paterno Conss.

Licet maritus emat rem vxori de pecunia ſua: tamen quæritur vxori dominium. Bal. Vel ſic: Dominium rerum emptarum de pecunia viri vxoris nomine,pertinet ad eam ſi ei ſunt traditæ:pecunia tamen tota repetitur, ſi fecit vt geſtor: & ſi vt donator,quatenus eſt locupletior.Salyc.

IX. Imp. GORDIANA. Origeni.

SI *fructus.*] CASVS. Mulier marito ſuo fundum dedit in dotem. patiente marito illa fructus percepit conſtante matrimonio , & conſumpſit . an diuortio facto eos reſtituere debeat, quæritur ? & dicitur quòd non : ſed quatenus facta ſit locupletior,conueniri potest.
x *Conſumpſit*. nec locupletior facta est : vt hic innuit ſtatim, vt quia aluit ſe & ſuos:quod vir facturus erat:vt ſupra de pac. eō. l.fructus,& ff.eo.l.ſi quis pro vxore.§ fin..
y *Locupletior*.quod est,ſi tantūdē de ſuo erat erogatura: vt ff.de peti.hære.l ſed & ſi lege § cōſuluit, & § ſeq. & §. qd autē.& ff. de ſolu.l.in pupillo. quod inſpicitur tēpore litis cōteſtatæ: vt ff. eo.l.quod autē. in prin ſic ergo habes hic nō tenere donationē fructuū: vt §.de iure dotiū .l. pro oneribus. Sed cōtra.ff.eo.l.de fructibus.& ff. de vſur.l. fructus.Sol.hic ipſos fructus donauit;

Quæſtus turpis ſuſpicio eſt vitāda.

Delinquens maioris cūmodationis eſſe non debet.

ibi autem prædia,& credidit tenere donationem : aliàs nec eo casu teneret in fructibus : vt ff.de acqui. possess.l.quod vxor. & ff.eod.l.si vxor filio. Item quod dicit, locupletior : subaudi, & vir pauperior: vt ff.eo.l.iiij.& l.si sponsus.§.concessa.& §.si maritus.& facit infra si dos con.ma.l.j.

ET si de tua] CASVS, Maritus de pecunia sua prædium vxori comparauit, non ad maritum, sed admulierem pertinebit : pecuniæ tamē repetitionem habebit ipse, siue negotium gerens vxoris pecuniam numerauit, siue dona sua in eā conferens, quanti precij emptor tradideritvxor conuenietur. primo casu nego.gesto. secundo casu condic. sine causa in solidū quatenus facta est locupletior.

a *Comparata sunt*.ãte: vt infra eo. l.si filij. & multò magis si ab ipsa.

b *Pertinet*. vt & supra si quis alte.vel sibi.l.multum.

c *Largitus est*. venditori.

d *In solidum*. id est non quatenus est locupletior: sed tamen in quantum facere potest, ne sit contra. ff. de re iudi. l. non tantum. & hoc quando gerēs eius negotium emisti, & numerasti. si autem animo donandi, tunc in quantū locupletior facta est : quod est in eo quod valent mancipia cum vir emit. si autem mulier emit,tunc in tantum in quantū eam ære alieno liberauit, cum scilicet soluit venditori. si vero mulieri numerauit, & ipsa soluit venditori : nunc tenetur mulier in quantum mancipia valent : vt ff. eod.l.si cum vxore. & l.quod aurē.§.si maritus.& §.eleganter. & §.si vxorem.& l.si id quod.§.si ex decem.

e *Competenti*. scilicet negotiorum gestorum primo casu, altero condictione sine causa. Sed quid si dubitetur voluerit donare, vel eius negotium gerere? Respon. ex modo & genere expensæ æstimandæ sunt.quod dic vt ff.eo.l.vtrum.

D Si *maritus*.] CASVS.Maritus cuiusdam mulieris dedit ei quædam prædia constante matrimonio, & in eadem voluntate vsque ad mortem perseuerans decessit : & confirmata erat donatio, & hæc secundo nupsit: pater primi mariti illa prædia occupauit. an teneatur? Dicitur quòd sic, scilicet act. vi bo.rapto. Si vero pater dicat mulierem maritum interfecisse : an eo ipso quòd accusatur,debeat mulier amittere prædia,quæritur? Dicitur q. nō: ga separata est causa donationis ab actione criminis.

f *Vxoris tuæ*.scilicet nunc.

g *Sui iuris*.scilicet per emancipationem.

h *Ex oratione*.quam habes ff.eo.l.cum hic status.§.j.

i *Defuncti*.primi viti.

k *Cogetur*. actione vi bo.rap.vel condic.fur.vel interd.vnde vi. quod etiam ad mobilia occasione immobilium datur: vt ff.de vi & vi ar.l.j.§.si fundus à quo.

l *Crimen*.id est criminalem accusationē legis Corneliæ de sica.

m *Accusationis*.instituræ iam,vel etiam faciendæ.

n *Separata sit*. id est non est verisimile quòd crimen commisit,quæ liberalitatem accepit : vt argu.infra. de quæsti.l.necsi mors.vel secundo separata sit, id est non debuit prætexru criminis vel accusationis criminalis liberalitatem sua auctoritate auferre,cum sit alia hæc,& alia illa causa.Et sic nota generale. secretorum secreta, id est separatorum separata debet esse ratio:sic & ff.de minori.l.Papinianus.lib, ij.& ff. de calum.l.fin, & ff.familiæ ercisc.in, & l. his consequenter. §. hoc esse.j.& infra de cdic. diui, Hadrian. tollen.l.j. Licet autem sua auctoritate auferre non debuerit & fecerit condemnari, auferturliberalitas vt indigno: vt infra de his quib. vt indig.l.j.& de re.do.l.fina. & ff. solut. matrimon.l.si ab hostibus.§. j. & ff. de his quibus vt indig.l. indignū. & faicit.ff.de tabu. exhiben. l.j.§.hoc interdictū.Sed nónne præcedit criminalis quæstio ciuilem : vt supra de ordin. iud. l. fin? Respondetur secundum duas expositiones quas dedi, non dixi, quæ præcedat. & sic dices quòd criminalis secūdum illam. l. Vel dic quòd licet præponatur criminalis, tamen ea pendente, & causa liberalitatis, quæ est ciuilis, agitur. Vel dic, in modū exceptionis opponebatur crimen. q. d. non potes agere ad res donatas, cū eum occideris.sed hæc replicat dicens iā prius suas factas, & sic non præcedit: vt supra de ordi.iu.l.penul.

Separatorum separata

Separata de re

hic dicun.

tra de vsufruc.

verbo, obiicit.

in fin.

alias pri-

mis solutis

ergo ipsis

nō da. Oro.

Donatio inter virum & vxorem non confirmatur ad agendum, sed ad possidendum. Bald. Vel sic : Ex promissione alicuius animi vel mentis nisi facta coniugi non agitur, licet soluti repetitio non detur.Salyc.

XI. Idem A. Maximo.

SIcut cessat o peritio quantitatis,quam de suo maritus vxori in menses singulos, vel annos singulos proprij vsus eius gratia promittit: ita & ex ea causa nūmi soluti erogatique p * non dari q repititionem manifestū est. PP.V.Kalē.Iul. Gordiano A.II. & Pompeiano Conss.

Specialis obligatio revocat donationem inter virum & vxorem. Baldus.Vel sic: Propter specialem hypothecā revocatur donatio facta vxori, seu inter coniuges. Salyc.

XII. Idem A. Secundinæ.

2 SI maritus,tuus creditores fortitus, post factam in te donationem, fundum, quem ex donatione iuri tuo vindicas,ijsdem specialiter obligauit:eandē obligationem defensionis tuæ firmitatem interrumpere, intelligere debes:cum sit manifestum, non solum huiusmodi obligatione, sed etiam donatione, vel venditione, vel alio quolibet modo rebus alienatis, reuocatam esse r à viro in mulierem factam donationem. PP.III. Kal. Februarij. Ariano & Pappo Conss.

Obligatio non impedit translationem dominij : sed dominij translatio præcedens impedit obligationem. Bal. Vel sic : Donatio valida facta vxori non præiudicat creditori anteriori, sed sequenti. Salyc.

XIII.Impp.DIOCLETIANVS & MAXIMIAN. AA. Rufinæ.

Si *certa*] CASVS.Si maritus singulis annis vel mensibus promisit vxori suæ donare aliquid : illud mulier petere non potest. sic & si maritus ex ea causa soluit vxori quod promisit, & vxor consumpsit, soluto matrimonio & eo consumpto nulla competit repetitio marito.

o *Sicut cessat*.vt ff.eo.l.si id quod. §. fina. quod potest intelligi per actionem scilicet ex stipulatu.sed & in factum potest: vt & argu.ff.de pact.do.l.inter.§. conuenit.confirmatur tamen mortē annui promissio.vt & ff.eo.l. si stipulata fuerit. quodintelligeratione præteriti, non futuri temporis: vt in eodem titu. l. Papinianus.

p *Erogatique*. id est consumpti. alioquin esset repetitio quatenus alter locupletior, & alter pauperior est effectus,secundum quosdam.

q *Non dari*.nisi sit immodicum:vt ff. eo.l. ex annuo.

SI *maritus*.] CASVS. Si vir constante matrimonio vxori fundum dederit,& eundem postea obligauerit, vel alij donauerit,vel vendiderit:videtur donationem reuocasse.

r *Revocatam esse*. nisi voluerit vir eam remanere: vt ff.eo.l.cum hic status.§.si maritus.Sed contra instit. de leg. §. si rem.& §. idem rescripserunt.vbi legatum non reuocatur per sequentem obligationem vel alienationem. Solu. Donatio odiosa est: legatum econtra fauorabile.Item donatio non tenuit ab initio, sed legatum sic:& ideo facilius donatio reuocatur.

SI *quidem*.] CASVS. Si vir donat vxori in casu licito:si primo donat, & postea obligat,non tenet obligatio:nec potest vir mulieri derogare. si primo obligat,postea donat:saluo iure pignoris transit:nisi iuri pignoris fuerit præscriptum.

Possessionis

a *Possessionis*.id est dominij.sic.ff.de verbo.sig.l. interdum.

b *Iure*. puta eo casu quo valeat constante matrimonio, vt statim dices.

c *Saluo iure*.vt & supra de do.ante nup.l. de rebus. & infra de remiss.pig.l.pe.& de distra.pig. l.si debitor.& ff. de donat.l.si.§. j. & ff. de contrahen. empt.l.alienatio.

d *Iuris ratio*. veluti præscriptio : vel quia sibi ius in re debita dixit: vt ff. quod metus causa.l.extat. Vel quia oblatum recusat: vt ff. de solut.l. qui decem. Vel quia aliud pro alio pignorauit: vt in authen. vt nou si .pig.§ j. colla.v. Vel quia creditor consensit: vt ff. quibus mo.pign.vel hypo.sol.l. si consensit.in prin.

e *Quod si*. nunc dicit econtra.Accursius.

f *Ante nuptias*. id est ante contractum matrimonium.

g *Facta est*. vnde statim valet : vt & supra de dona.ante nupt. l.si ante.& ff.e.l. intereos.

h *Procedere potest*. vt intra annum : vt supra eo.l.sicut. vel causa dignitatis:vt ff.eo.l.quod adipiscendæ. Vel maiumissionis causa : vt ff.eod. l.quod autem.§. finali. Vel causa religionis vel pietatis : vt ff.eod.l. sponsus.§.concessa. vsque ad.§.fina.

i *Non posse*. quia ea demum &c. vt infra quæ res pig.oblig.pos'.l.qui filios. & infra si alt.res pigno.da.sit.per totum.

EX *verbis*.]CASVS.Titius constante matrimonio dedit quoddam prædium vxori suæ, & in testamento suo donationem cōfirmauit, dicēs sic:Illud prædium quod dedi,confirmo vxori meæ, vel tibi habeto.an hęc liberalitas censeri debeat legatum habito respectu ad tēpus donationis : vt primo casu possit petere æstimationem prædij ab hęredibus, secundo casu prædium, quæritur? Respon.quod illa verba non habent vim legati vel fideicommiss. sed tātum illis verbis videtur confirmāsse præcedentem donationem. & ita videtur ei confirmasse dominium eiusdem prædij.

k *Inseruntur*. generaliter loquitur.

l *Legatum*. significandum & relinquendum.

m *Sed ita demum*. id est non quoriens talia verba inseruntur in testamento, totiens legatum & fideicommissum peti potest.

n *Vnde*. ad quam voluntatem cognoscendam non potest commodius attingi.quàm inspectis verbis testamenti superiorib' & inferioribus:& quia hoc est,igitur lecto &c. sic ergo licet verba quæ ad legatum vel fideicommissum petendū aliàs sint idonea,quæ posita sunt in testamento,non tamen ad petendum sufficiunt, nisi constiterit testatorem voluntate relinquendi illa posuisse. Sed econtra si sint inepta ad legatū & fideicōmissum, valēt si apparuerit testatorē ita voluisse:vt ff.de leg. iij. l. nō aliter.

o *Non iuris*. nam cognita voluntate scietur quid iuris erit. Item secundario quæstio est iuris, quid præsumitur in dubio quando non apparet voluntas testatoris.

p *Cum igitur cæt*. quia ita voluntas testatoris spectanda est.

q *Testamento*.ergo cum maritus tuus in testamento cauit de cō seruanda tibi proprietate rerum prius tibi ab eo donatarū: non pro hoc legasse, vel fideicommissum reliquisse tibi videtur: sed quod donauerat,confirmasse.nam cū maritus, qui quædā iure, quædā nō iure donauerat vxori,legat ei ea quæ viuus donauerat: non ad illa spectat legatū, quæ iure donata sunt, nec enim

Codex.

SI quidem ante donationem possessionis a in te iure b (vt dicis) à marito collatā, prędium ab eodem creditori obligatum fuerit: alienationē eius saluo iure c debiti, si tamen iuris ratio d actionem eius creditoris non excludit, factam esse non dubium est. ¶ Quod si e donatione iure celebrata, eo quod vel ante nuptias f facta est, g vel in iisdem calibus, in quibus etiam constante matrimonio donatio procedere potest, h obligatio insecuta est: factum marito quem diem suum obiisse memoratli,iuri tuo officere non posse, i certum est. PP. XII. Kalendas Iul. Maximo.II. & Aquilino Conss.

Confirmatio donationis inter virum & vxorem facta in testamento,non intelligitur esse noua dispositio,sed veteris corroboratio,& retrotrahitur. Bald. Vel sic: Confirmans id quod per se potest subsistenti non habere, non videtur de nouo dare.b.d. Vel sic: Donatione inter virum per maritum vxori collata in eius testamento confirmata, non debetur res, & eius æstimatio:sed res tantū ex donatione morte confirmata : de qua potest detrahi Falcidia.Salycetus.

XIIII. Idem AA. Octauianæ.

EX verbis quæ in postremis iudiciis inferuntur, k licet ad fideicommissum vel legatū l vtilia sint, non tamen omnino legari vel fideicommissi perfectio datur : sed ita demum, m si relinquendi studio huiusmodi verba fuerint adscripta. vnde n te voluntatis, non iuris o quæstionem in preces tuas contulisse palam est. ¶ Cùm igitur p testamento q lecto r animaduertimus s maritum tuum ex præcedente donatione dominium tibi reseruasse, securitatique tuæ ad obtinendam proprietatem causse: inditorū verborum conceptio non fideicōmissum relictū ostendit,sed ex senatusconsulti * auctoritate liberalitatē * mariti tui,cui custodiēdæ etiā moriens prospexerit,quatenus firmare potuit dominiū, morti tempore tibi esse addictam. * PP. III. Noñ. Octobr. ipsis &. AA. Conss.

Præterea donationis vxor non potest defendere rem donatam quo minus sistens agat in solidum: sed prætextu donationis infirmatæ, nullo modo defenditur causa. Bal. Vel sic: Ex re donata vxori,licet per contractum venditionis formatæ, satisfieri debet sicco creditori mariti ex officio primipili residuo remanente vxori, nisi fuisset renouatio facta. Salycetus.

XV. Iidem AA. Iustinæ & aliis.

SI non verum a contractum pater vester gessit, sed subspecie venditionis donationem possessionis in matrem vestram contulit, b nec ex bonis quæ in eodem.l.cum hic status.j.respon.

y *Cui*. scilicet liberalitati, &c.hæc lex argumen.ad confirmationem priuilegiorum quòd nihil nouum dare videatur imperator vel papa si vetera indulta confirmet & roboret vt ar.ff.de lega.j.l legata.Sed videtur hæc differētia nulla quo ad effectū, scilicet siue donet nunc, siue primam confirmare videatur. Respon.immo est differentia; quia posset revocari in dubium verū prius donasset, vel non. Et not. hic quòd imperator interpretatur voluntatem defuncti, cuius solius est interpretari voluntates.nam & iura interpretari est eius: vt supra de leg.& con.l.fi. cum & hæ voluntates pro iure seruentur: vt in authen. de nup. §.disponat.colla.iiij.& ff.ad leg.Fal.l.j.in prin.

Papa confirmando vetus,nihil nouum dat.

z *Potuit*.(vsque ad dodrantem:vt]. ad le.fal.in donationibus.

SI *non*.]CASVS. Si maritus volens donare vxori constante matrimonio, & sciens se non posse, finxit se vendere,& in eadem voluntate vsque ad mortem perseuerauit: si ex bonis mariti debitoris fisci ex primipilari administratione fisco satisfieri non possit: an ad ea quæ donauit vxori, peruenire possit, quæritur? Dicitur quod sic. Idem est si reuocauit donationes : quia tunc non erunt res illæ factæ vxoris, sed in hæreditate remanserunt: & ex eis & aliis bonis satisfieret fisco.

a *Si non verum*. nomen infinitū est,id est simulatū.vēditio ergo non fuit,quia noluit.donatio nō,quia nō potuit si tamē voluerint esse venditionē,sed precio minori animo donādi non valet, quatenus ex dono locupletior est: vt ff.eo.l si sponsus.§.circa.

b *Contulit*. postea quàm incepit esse obnoxius ob primipilariam administrationem,& sic erat iam res obligata fisco:& ideo in sua causa remansit: vt supra eo.l. si quidem. Sed quid si antea? tunc forte contra: vt infra eo. l. antepenulti. sed expone quod ibi dicitur,vt dices ibi.In venditione autem vera si ante fecit,aliud dicam quàm in donatione.

a *Persona.* id est ex bonis quæ remanserunt apud patrē vestrum.
b *Ob primipilum.* ad quod tenetur filius etiam si non est hæres: vt infra de primipi.l.fi.lib.xij.
c *Perseuerauerit.* quo casu morte confirmatur hæc donatio.
d *Pecuniam.* quam debet ex primipilaria administratione.
e *Ex bonis.* reliquis. aliter enim non peruenitur ad extraneum pignoris possessorem: vt hic, & ff.de iur.fisci. l.moschis. & infra de conuen.fi. debi. l.j. lib. xj. aliud autem in expressa hypotheca secundum has leges: vt infra de pig.l. distractis. & l. persecutionem. Alij subaudiunt hic, maxime si non sufficiunt bona debitoris, hodie autem vbilibet prius debitor conuenitur: vt in authen.de fideiuss.§. sed neque.col.j. & facit infra in quib. cau.pig.ta. contra.l.satis.
f *Relictis.* si ex bonis quæ remanserunt patri vestro, non potest satisfieri fisco: supplebitur de bonis datis matri vestræ à patre vestro.

SI filij.] CASVS. Maritus filium habens emancipatum prędium comparauit: & instrumento emptionis fecit comprehendi nomen vxoris. ea mortua ex eius successione voluit filius vindicare prædium: an possit, quæritur? Distinguitur: vtrum honoris causa fecerit comprehendi nomen vxoris: aut vt ei donaret, in dubio præsumitur maritū donasse, & si non probet eum non animo donandi nomen vxoris comprehendisse, nihil lucri habebit in prædio filius. si vero probet, cedet filio prædium, & precium patri. vel pone casum aliter vt in glos. Viuianus.

g *Si filia tua.* habeo ex vxore duos filios emancipatos: qua mortua filij adierunt hæreditatem eius. inter me & illos oritur lis de quibusdam prædiis quæ ego mea, illi matris fuisse contendebant: quoniam instrumentum emptionis factū erat in persona matris. Cum ego itaque illa prædia comparauero nomine vxoris, non animo donandi, sed volens ei facere honorem, passus sum nomē eius poni in instrumento, vel cū meo, vel eius nomine tantum: potero illa prædia mea facta vindicare. Si vero volens ei donare, repetam pecuniam, non prædia: quia dominium prædiorum translatum fuit in vxorem, sed repetā pecuniam: quia illa donatio non fuit confirmata morte mea, quia superuixi vxori: nisi sit nō soluendo mulier: quo casu habeo vtilem in rem ad fundum: vt ff. eo.l.vxor marito. in si.
h *Proba.* cum pro eis sit publicum instrumentum, cui statur: vt supra de proba. l. cum precibus. Sed quomodo negatiuam probo: vt supra de proba. l. actor? Respon. non probo me non donasse, sed hoc, scilicet per possessionem rerum &c. dominum me effectum, me dico vsum duntaxat titulo nominis eius. Alij volunt dicere vt H. ex ista, & ff.de lega.iij.l. vxori.§. fi. & supra famil.ercis.l.filiæ, quòd præsumatur vir animo donandi feciſſe, persona [a] patris vestri permansisse videbatur, ob primipilum [b] indemnitati fiscali satisfieri potuit: licet in eadem donandi voluntate perseuerauerit: [c] ex eadem tamen possessione ad supplendā pecuniā, [d] quæ ex bonis [e] ab eo relictis [f] colligi nequiuerit, conferendum est. ¶ Quòd si liberalitatis tenorem mutata voluntate pater tu⁹ interrupit: in hæreditate ei⁹ dominiū residisse nulli dubium est. PP. IIII. Kalend. Feb. Tyberiano & Dione Conss.

Præsumitur emptio simulata, si est appositus titulus in persona vxoris, & traditio est facta ipsi marito, seens si traditio & titulus in persona vxoris concurrunt: quia tunc ei acquiritur dominium. Baldus. Vel sic: Si maritus honoris gratia nomen vxoris adscribi fecit in instrumento emptionis simili quod fecit, ipsius fiendum potest vindicare. aliàs si donandi animo: solum precium quod soluit, potest repetere. Salycetus.

XVI. Iidem AA. Theodoro.

SI filij tuis emancipati matris hereditatē sibi acquisierunt: proba [h] apud præsidem prouinciæ non donandi animo te nomine vxoris tuæ prædia comparasse, sed nominis dūtaxat eius titulo vsum, * per possessionem rerum à venditoribus tibi traditarū dominū esse effectū, vt cum præhensa filiorum tuorum iniuria, [i] proprietatis ius incolume perseueret. Nam si largiendi proposito id te fecisse constiterit: pecuniæ [k] tibi persecutio competerit. PP. VI. Id. Mart. Tyberiano & Dione Conss.

Præsumitur vxor donare viro res quas patitur eum consumere. secus in rebus paraphernalibus, quas retinet sibi salvas. Baldus. Vel sic: Si maritus consumat paraphernalia vxoris ea consentiente, præsumitur donatio: & repetit vxor quatenus maritus est locupletior. si vero ea innita, totum repetitur. Saly.

XVII. Iidem AA. & CC. Capitolinæ.

DE his quę extra dotem in domum illata, à marito erogata commemoras: si quidem te donante consumpta sunt, intelligis aduersus hæredes non nisi in quantum locupletior fuit, [l] habere te actionem. Si verò cōtra voluntatem tuam: omnia tibi restitui oportere. [m] PP. VIII. Kalen. Mart. Heraclię. AA. Conss.

Intercedēte diuortio præmoriente donataria, & per renouationem donatio inter coniuges infirmatur. Baldus. Vel sic: Rei donatæ inter coniuges dominium non transfertur: nec donatio confirmatur si diuortium sequatur, vel donatarius præmoriatur, vel sit expressim renouata. Saly.

XVIII. Iidem AA. & CC. Maternæ.

A Marito in vxorē donatione collata matrimonij tempore, nec initio dominium transferri potest [n]: nec post, si diuortium intercesserit, [o] vel prior persona quę liberalitatem accepit, rebus humanis fuerit exempta, [p] vel ab eo qui donauit, fuerit reuocata, [q] potest conualescere. Dat. IIII. Kalen. Septēbr. AA. Cōss.

Mater potest donare filio etiam viuente marito. intelligę quando sic donat quòd patri nihil quæratur. Baldus. Vel sic: Socrus potest donare genero constante matrimonio. h.d. secundum vsum lectuarum. Vel mater potest donare filio communi etiam constante matrimonio. Saly.

XIX. Iidem AA. & CC. Dionysiæ.

SI constante matrimonio tibi [r] mater domum tradidit: hanc in tuis bonis fecit. Dat. Idib. Iul. Philippopoli. CC. Conss.

A nisi contrarium probetur. vnde & vxorem suam dicebat se ponere nomine, sed non re: quod non placet, nisi ex quātitate precij modica, & quia ipse sit diues, hoc præsumam: vt ff.e.l. vtrū. ADDITIO. Tu dicas post Bart. hic: Quando nomen vxoris inseritur in instrumento: si ipsi marito res traditur, non vxori: præsumitur non animo donandi. ita intelligitur iste text. secundum eum, si diligenter inspiciatur: & sic etiam secundum eundem debet intelligi. l. filiæ. supra famil. erciscundæ. Sed si alicuius nomine emitur, & sibi traditur, præsumitur donatio. ita intelligit dictus Barto. finem istius, l. quod nota.
i *Iniuria.* quam intulerunt: vel quia non iure tenent: vel forsan auctoritate sua ingressi sunt in possessionem. & facit supra si quis alte. vel sibi. l. multum. & l. quamuis. & l. cum propria.
k *Pecuniæ.* non rei: quia & mulier non à me, sed ab alio dominium consecuta est: vt diximus supra eo. l. & si de tua.

DE his.] CASVS. Si mulier extra dotem res in domum mariti intulit, & eas maritus consumpsit: quatenus maritus vel eius hæres teneatur, quæritur? Distinguitur: aut mulier eas donauit: & quatenus hæres locupletior factus est, conuenietur. aut non: & tunc insolidum.
l *Fuit.* scilicet maritus tuus.
m *Oportere.* actione rerum amotarum, vel condictione sine causa, vel depositi, vel mādati, vel ad exhibendum. & facit. ff. de iure dotium. l. si ego. §. dotis. & supra de rei vxo. act. l.j. §. fileat.

A Marito.] CASVS. Maritus donans vxori cōstante matrimonio domū: nec statim, nec ex post facto, id est traditione facta, si diuortium intercessit, vel persona accipiens prior decedat, vel donatio fuerit reuocata, valet.
n *Transferri potest.* nisi in casibus quos diximus supra eod. l. si quidem. & nisi in casu soluti matrimonij donetur: vt est mortis causa donatio: vt ff. eo. l. si cū. §. fi. & l. quia in hoc. sicut est ecōtra: vt supra de do. ante nupt. l. quod sponsæ
o *Intercesserit.* nisi expressim fuerit confirmata donatio sub diuortij tempore secundū R. immo tunc non confirmatur, sed donatio noua constituitur secūdū loā. vt ff. eo. l. si interim. §. fi. & l. seq. Ité hoc quādo non bona gratia factū est diuortiū. alioquin distinguitur: vt ff.e.l.cū hic status. §. si diuortiū. in dubio tamen semp̄ presumit̄ reuocata: vt ff. de aur. & argē. le. l. ij. in fi. & l. iij.
p *Exempta.* vel etiam simul: vt & ff. de rebus du. l. si inter virū.
q *Reuocata.* expresse vel tacite: vt supra eo. l. si maritus tuus. & his duobus modis etiam donatio causa mortis reuocatur: vt insti. de dona. §. j.

SI te.] CASVS. Constante matrimonio an mater filio emancipato possit donare, quæritur? Dicitur quod sic.
r *Tibi.* emācipato, vel nō habēti patrē, & est ratio: quia fœminæ non habent filios vel filias in potestate: vt insti. de adop. §. fœminæ. & est sic. ff. eo. l. iij. §. socrui. Sed quid si est in potestate viri martis, hoc est, sui patris? Videtur hodie tenere, cum huiusmodi aduentitia patri nō quærat: vt infra de bo. quæ lib. l. cum oportet. sed dic cōtra, cum adhuc remaneat ratio, nē mutuo amore &c. vt ff. eo. l. j. & ij.

CReditor.] CASVS. Maritus volens donare vxori prædium cp Titio obligauit, soluit Titio debitum, & finxit se non soluisse: & voluit vt daret vxori suæ prædium: & dixit se vēdidisse: & maritus consensit. non valet donatio, nec simulatio.
a *Nihil.* neque pro parte, neque pro toto.
b *Potuit.* vt venditio non, quia non nolebat: vt donatio non, quia non poterat: vt supra eod. l. si non verum. & facit supra plus va. quod agi. l. & de transac. l. cū ea. & loca. l. ad probationem. & si certum pet. l. si ex precio. in fin.
c *Interdictum.* vt ff. eo. l.j.
d *Exemptam.* vt & supra eo. l. à marito.

SI propriis.] CASVS. Mulier mutuo accipiēs pecuniam pro viro animo donandi soluit: an comperat sibi repetitio? Dicitur quòd non: nisi ex ea pecunia factus fuerit vir locupletior, vel dignitas inde empta marito fuerit.
e *Contractibus.* & sic nō intercessit.
f *Cum hac.* aliàs, cum hæc: & sūe plana. aliàs, cum nec: & tunc subaudi, maxime. nā nec tunc repeteretur: vt ff. eod. l. cum adipiscendæ. hodie tamen non licet donare causa dignitatis: vt infra ad leg. Iul. repe. l. fi.

MAritus.] CASVS. An constante matrimonio posset maritus donare vxori suæ mancipium ad manumittendum, quæritur? Dicitur quòd sic.
g *Potest.* quo casu simul desinit & incipit seruus esse mulieris: vt ff. e. l. quod autē. §. pe. sicut in acceptilatione simul oritur & extinguitur obligatio: vt ff. de noua. l. si stichu §. ij. & ideo quia non fit statim accipientis, sed demum cum manumittit, nō habet hic locum constitutio diuorum fratrum ad Ausidium Victorinū: vt in dicto. §. ff. eo. Adde quod dicitur in ca. l. quod autem. in fi. & l. si cum. j. respon. Item quid si donat vt post certum tēpus manumittat? dicunt quidam non tenere: vt ff. de dona. l. Aristo. nos contra. vt dicta. l. quod autem. in fi. interim tamen antequā manumittat, potest̄ reuocare expresse vel tacitè: vt supra. e. l. si quidem. & facit infra de bo. quę lib. l. si. § si & ff. de reiur. nemo prædo. §. locupletior. & ff. solu. ma. l. quod si vir.

SIte.] CASVS. Videtur alicui quòd sicut socer nō potest donare nurui, ita nec socrus. contrarium tamē est verum: nec si pœniteat, valet pœnitentia, quo magis reuocetur donatio.
h *Site in vacuum.* aliter olim non perficiebatur donatio. Azo. & facit supra de donat. ante nup. l. si ante. & quod dicit vacuam, demōstratiue dicit: quod sic erat, quia vacua erat: vt plene dixi supra de proba. l. cum res.
i *Socrus tua.* nurui loquitur.
k *Proficit.* vt infra de reuo. do. l. possessionem. & ar. infra si res alie. pi. da sit. l. quæ prædium. & est ratio quod hic tenet, quia non tangunt se per potestatem: vt ff. eo. l. iij. §. socrui. & supra eod. l. si constante.

REs vxoris.] CASVS: Si maritus vxori constante matrimonio animo donandi tradiderit: sicut morte eius naturali confirmatur donatio, sic si ciuiliter moritur: quia seruus pœnæ efficitur. Si vero deportetur, in pēdēti erit donatio, quia nec matrimonium dissoluitur. vnde si maritus in ea voluntate vsque in finem vitæ perseuerauerit, morte eius confirmatur donatio: nullo aduersus eā fisco seruato regressu.
l *Quilibet.* parentum vel extraneorum ex testamento, vel ab intestato, ciuili vel prætorio iure.
m *Mortuo.* naturaliter.
n *Deducto.* vt in metallum: vt insti. tu. qui. modus pa. po. fol. l. §. fer ui. & sic ciuiliter moritur: vt ff. de condi. & demon. l. intercidit. in fi. Sed hoc casu viderur donatum reuocari, non confirmari: quod hic dicit: vt ff. eo. l. cum hic status. §. si donator seruus, quæ est contra. Sol. ibi fuit factus seruus hominis vir, hic pœnę. Sed hoc cur tam varie? Respon. quia est ibi qui potest reuocare, scilicet dominus: sed hodie ex delicto non debet quis damnari vt fit seruus pœnæ. & sic sequitur authen. sed hodie. quā hic lege.
o *Adstringi.* vt & supra ne vxor pro mari l. ob maritorum. & infra ad leg. Iul. de vi pu. l.j. & j. de priuile. fiscī. l.j.

Mortuus ciuiliter censetur in metallum damnatus.

Obligatio tunc aliquæ modi extinguitur.

Donatio est triplex.

p *Integro legum.* nulla lege per hoc immutata, vel contradicente: quia & si pater vel auus erit, vsumfructum habebit.
q *Observanda sit.* vt infra de bonis proscrip. l. si quis post hanc.
r *Natura.* id est naturalis dissolutio animæ & corporis.
s *Vel deportatio.* quæ succedit hodie loco aquæ & ignis interdictionis: vt ff. ad le. Iul. pecu. l. iij.
t *In pendenti.* vt ar. de leg. ij. l. cum pater. §. hæreditate. An ergo poterit interim reuocare? Respon. sic: vt ff. eo. l. sed si mors. § j. & hic subiicit. & ar. ff. ad Treb. l ex facto. §. si quis.
v *Dissoluitur.* vt & ff. de bo. dam. l. sed & si. nisi mutet vxor assectionem: vt infra eo. l.j. Vltimo hic distingue triplicem donationem, scilicet causa mortis, & inter cōiuges, & inter viuos. Prima nō valet, siue fiat ante reatum, siue post reatum: ante donationem, siue post: cui etiam testamentum rumpatur, & omnia publicentur: vt ff. de dona. causa mor. l. si aliquis. & ff. eo. l. cum hic §. si maritus. in fi. §. Secūda si quidē ante reatū, distinguitur quæ pœna subsequat, vt vel cōfirmetur, vel in pēdēti remaneat: vt hac. l. si post reatū, nō valet: vt hic, & dicta l. cū hic status. §. si

Codex.

maritus, post damnationem constat non tenere. Tertia scilicet inter vinos, valet ante reatum: vt infra de bo. proscri. l. pe. idem & post reatum: vt ff. de dona. l. post contractum. nisi in crimine læsæ maiestatis: vt infra ad l. Iul. maiesta. l. pe. & fi. post damnationem autem non valet: vt d. l. post contractum. in fi. Ex prædictis patet quod donatio inter coniuges non adsimilatur omnino donationi causa mortis, nec inter vinos.

Sequitur athen. sed hodie, &c. & facit ff. sol. ma. l. si quis sic stipuletur.

a *Ed hodie. Natus.* id est ingenuus natus.

b *Ex supplicio.* id est ex pœna alicuius supplicij. olim enim sic: vt supra. l. pxi. Sed an lex sit correcta. ff. de pœ. l. qui vltimo? Respond. non, a quia hæc authen. super viuentibus dicit. Item hæc authē. de bene natis est intelligenda, vt in corpore inuitur vnde hæc sumitur, scilicet in authen. de nupt. §. quod autē colla iiij. & liberti, licet non per hanc authenticam, tamē per aliam: vt lib. decæstero. colla. vj. dicūtur bene nati.

c *Non dissoluitur.* quod fieret propter inæqualitatē si alter fieret seruus secundum leges, vt in corpore: sed non sic secundum canones.

a Responde ita secundū Sal. propter ædificationem rationis tamen licet quæstio fuit spectabilis: tunc de esto generalis est: ergo ex. c. l. i. §. generaliter. ff. de le. præstan. in ms inquit. l. viatores. ff. de epi. & cle. & infra de rapto. virg. l. raptores. per quas videtur istud cō stituum.

DOnationes.] CASVS. Si maritus dedit vxori constante matrimonio vel econuerso: licet ab initio donatio nō teneat: confirmatur tamē morte, si subsistat infra quantitatem quingentorum solidorum: si vltra, non confirmatur nisi fuisset insinuata, vel expresse confirmatio interuenerit. & si sit vltra quingenta, & confirmatio sit expressa: ex eo tempore capit firmitatem, ex quo donatio fuerit confirmata. & hoc in prima & secunda. si infra subsistit vel excedat, & est insinuata & confirmata: ex eo tempore quo erat facta donatio, firmitatem capit: sicut contingit in aliis negotiis in quibus ratihabitio retrotrahitur, scilicet ad tempus celebrati cōtractus. & hoc in tertia: subtili diuisione iuris vel facti decæstero locum non habente.

b *In liberos.* gratia similitudinis, & de his dicit, quę iuris spossibilitate ab initio nō valēt, sed iter cōiuges non valent iuris, phitione.

c *Eorum.* scilicet coniugum.

f *Personam.* quæ sit ei coniuncta per potestatem: vt filio mariti, vel vxoris seruo & de his habes supra co. l. nec inter.

g *Alie.* puta filij, vel serui.

h *Cui.* quæ in potestate viri vel vxoris sit.

i *Per silentium.* quo confirmantur: vt ff. eo. l. cum hic §. j. ait oratio. Accursius.

ita vt si vsque ad vitæ suæ tēpus maritus eas nō reuocauerit, ex morte eius cōfirmētur: fisco nostro ad easdem res nullā in posterum cōmunionem habituro. Da. III. Kalendas Mart. Sardiniæ, Crispo & Constantio Conss.

IN AVTHEN. DE nup. §. quod autem. coll. iiij. constitu. j.

Duo dicta ponit: & secundum infert ex primo. Salycetus.

SEd hodie nemo bene natus[a] à principio, ex supplicio[b] sit ser uus: & ideo matrimonium non dissoluitur[c].

Donationes inter vinos, quæ sola morte confirmantur, trahuntur retro. sed illa quæ confirmatur in vltima voluntate, quæ per mortem inter vinos valere non possunt, non habent tractū retro. Bal. Vel sic: Si donationes sunt inualida ratione potestatis vel matrimonij, confirmantur mortē, & confirmatio trahitur retro. Si autem sunt inualide, quia summam excedant legitimam, expressa confirmatio in morte requiritur, nec retro trahitur. Sal.

XXV. Imp. IVSTINIANVS. A. Mennæ præfecto prætorio.

1 DOnationes quas parentes in liberos[d] cuiuscunque sexus in potestate sua constitutos contulerunt, vel vxor in suum maritum, vel marit[e] in suam vxorem, vel alterutrum eorū[e] in aliam personam[f] cui constante matrimonio donare non licet, vel aliæ[g] personæ in eam cui [h] donare non poterant: ita firmas esse per silentiū[i] donatoris vel donatricis sancim[9], si vsq; ad quantitatem legitimā,[k] vel eam excedētes, actis fuerint intimatæ. Nam amplioris quantitatis donationem minime intimatam,[l] nec per silentium eius qui donauit, confirmari concedimus. [m]

¶ Sin verò specialiter eas in suprema voluntate donator vel donatrix confirmauerit, sine vlla distinctione[n] ratæ habebuntur: ita tamen, vt si quidem vltra legem finitam quantitatem expositæ, minimè in actis insinuatæ fuerint: specialis earum confirmatio ex eo tempore vim habeat, ex quo eædem donationes confirmatæ sunt. ¶ Si verò vel non amplior sit donatio, vel cum amplior esset, in actis insinuata sit: tunc & silentium donatoris vel donatricis, & specialis confirmatio ad illud temp[o] referatur,[o] quo donatio conscripta sit: sicut & alias ratihabitiones [p] negotiorum gestorum ad illa reduci tempora oportet, in quibus contracta sunt. Nec in cæteris[q] subtilem diuisionem facti vel iuris introduci posse. [r] Dat. Idi. Decembr. D N. Iustiniano A. II. Cons.

Contractus qui celebrantur cum imperatore vel Augusta, habent vim legis. Bald. & hunc textum non habes alibi. Baldus. Vel sic: Matrimonium non impedit donationem inter principem & eius vxorem. hoc dicit. Vel sic: Inter principem & Augustum valet donatio statim. Salycetus.

XXVI. Idem A. Mennæ præfecto prætorio.

2 DOnationes quas diuus imperator in pijssimā reginā suam coniugem, vel illa in serenissimum maritum contulerit, illico valere sancimus, & plenissimam habere firmitatem: vtpote imperialibus contractibus legis vicem obtinentibus, minimeq; opitulatione quadam extrinsecus egentibus. Dat. VIII. Id. Apri. Decio. V. C. Cons.

Princeps debet esse humanus, & non superbus. Bald. Vel sic: Si donator captus ab hostibus moriatur, siue donatarius captus post mortem donatoris redeat, donatio confirmatur. Salyc.

XXVII. Idem A. Ioanni. P. P.

SI vnus ex his qui matrimonio fuerant copulati, in alium donatione facta, ab hostibus captus esset, & in seruitutem deductus, & postea ibi morte peremptus: quærebatur an huiusmodi liberalitas quam ante fecit, ex hoc roborari videretur.

k *Legitimam.* scilicet quingentorum aureorum hodie: vt infra de donatio. l. penult.

l *Intimatam.* id est in actis non redactam.

m *Confirmari concedimus.* cum duobus careat adminiculis: scilicet ratione personæ & ratione rei.

n *Distinctione.* excedant legitimam quantitatem, vel non. & hoc iure relicti, non donationis, cum excedit legitimam summam.

o *Referatur.* quantum ad fructus & partus, & vt de damno dato in re nō teneatur: vt hic, & ff. de lega. ij. cum pater. §. pater filiæ. & ff. de donatio. causa mor. l. si mortis causa inter virum. non quātum ad dominium: vt argu. supra famil. erciscun. l. filiæ. & sic non obstat supra de inoffi. dona. l. ij. vbi dicit huiusmodi donationes habeti præcipuas iudicio familiæ erciscundæ quod non esset, nisi dominium apud testatorem resedisset: vt ff. famil. erciscun. si quod. & supra eo. l. si non verum. in fi. & hoc secundum Ioan. vel sol ue. vt ibi. Alij dicunt etiam dominium retro fuisse donatarij fictione huius legis, licet nō potuerit expresse trāferri tūc: quasi plus operetur fictio, quām veritas: vt arg. ff. de solu. l. sub conditione. & ff. eo. l. si is seruus. Item nota contra P. facere legem istā, qui dixit, vbi expresse cōfirmauit, esse relictum: vbi tacuit, & sic tacite habere vim relicti. si enim esset relictum, non traheretur retro. Item differt à relicto vel à donatione causa mortis in alio: vt no. ff. eo. l. res. in distinctione ibi posita. & facit. j. ad leg. Falci. in donationibus, habet ergo vim relicti, vbi testator hoc voluit, aliis nō: vt §. eo. l. ex verbis. Item est cōtra. §. de col. l. si donatione. vbi nec retrotrahitur, nec etiā vt ex nunc valet. sed ibi vt haberet, in peculium fuit donatum: non autem simpliciter, quod hic erat. Accursius.

p *Ratihabitiones.* vt pater qui factū filij accipictis mutuū habet ratū: vt §. ad Mace. l. fi. vbi plura dedim[9] similia. & facit. §. de nu. l. & si cōtra. & ff. de offi. pcō. l. obseruare. §. fi. & j. de don. l. data.

q *In cæterum.* id est de cætero.

r *Posse.* forte distinguebatur vtrum vir donans errabat in facto, credens rem donatā non valere vltra legitimam summā. Vel verius quia credebat valere donationem.

Contrarium imperiale est lex.

DOnationes.] CASVS. Si princeps donet vxori constante matrimonio, vel econuerso: indistincte valebit donatio, siue fuerit expresse vel silentio confirmata, siue non.

s *Sancimus.* & ita contractus imperialis est lex. sic infra de bonis quæ

bonis quæ liber. l. cum multa. & de quad. prescrip. l. fi. in fine. & in authent. de non alien. §. finimus. colla. ij.

SI vnus. CASVS. Si vir donauit vxori, & postea capiatur ab hostibus, & ibi decedat: an confirmetur donatio, quæritur? Dicitur q̄ sic. & hoc in prima. Idem est si vxor donet, deinde ilapiatur ab hostibus, & ibi decedat: quia pinde æstimabitur donatio ac si domi decessisset.

a *Augusto.* id est imperiali.

b *Imitatio.* sic supra de nuptiis. l. imperialis. circa princi. & facit. ff. eo. l. cum hic. §. fi. ambo. Accur.

DE REPVDIIS, & in. &c

Omne quod ligatur, solubile est: vt in authen. de nup. §. deinceps. colla. iiij. sic & post ligamina matrimoniorum, de solutione dicit.

MAtrimonium.] CASVS. Si maritus deporteur, non dissoluitur matrimonium. si propter status mutationem viri, mulier affectionem suam non mutauit. An autem constā te matrimonio possit dotem repetere? Respō. quod licet non iure stricto, de æquitate tamen sibi concedenda est. nec laudabile propositum suum, scilicet quod non vult diuertere à marito, ei erit impedimento quo minus repetat dotem à fisco bona occupante.

c *Vel aquæ & ignis.* vel pro id est: nam pro eodē ponitur: vt ff. ad legē Iul. pecul. l. iij.

d *Non soluitur.* si constat matrimoniū: ergo habet filios in potestate natos, & nascituros: vt institut. de pat. po. in princip. Sed contra probatur: quia si prius habebat, amittit: vt institut. quibus mod. ius pat. potesta. solui. §. cum autem. Item quia potestas patria, ppria est Romanorum ciuium: vt ff. de his qui sunt sui vel alieni iur. l. item in potestate. Sed hic ciuitatem amittit, & apolis dicitur: vt ff. de leg. iij. l. j. §. deportatos. & §. ij. quibus. & ff. de pœ. l. quidam. Non ergo habet ius patriæ potestatis? Respō. ad hoc q̄ est specialis casus vbi natus ex matrimonio non est in potestate. & q̄ generaliter dicatur in potestate nasci, intelligit quādo nullus mutauit conditionem. Item videtur matrimonium solui: vt ff. soluto matrimo. l. si quis sic stipuletur. Solu. ibi adfectionē mutauit mulier repudiando eum: vt hic subiicit.

e *Adfectionem.* quam habet vxor erga virum.

f *Non competit.* mulieri ipso iure, quia matrimoniū durat: sed de æquitate agit, & petit §. fisco: vt subicit. & est speciale, q̄ durante matrimonio petatur. sic & supra de iure do. l. vbi. Sed cōtra. ff. de bon. dam. l. sed & si. vbi demū morte interueniēte agitur. Solu. ibi mulier fuit deportata: hic vir.

g *Aequitatis.* inuadente fisco bona: & per consequēs est æquū eū teneri: vt j. ad leg. Iul. de vi. l. ij. & ff. sol. matri. l. si marito. in Codex.

an vacillare? & iterum si donator quidem in ciuitate Romana constitutus decessisset, mortis autem eius tempore is qui donatio nē accepisset, in captiuitate degeret, & post reuersus esset: an videretur & tunc donatio rata haberi? ¶ Cum itaque in vtroque casu oporteat augusto[a] remedio causam dirimi: cum nihil tam peculiare sit imperialis maiestatis, quàm humanitas, per quam Solam Dei seruatur imitatio: [b] in ambobus casibus firmam esse donationem censemus. Dat. Kal. Decembr. Lampadio & Orestа VV. CC. Conss.

TITVLVS XVII.

DE REPVDIIS, ET IVdicio de moribus sublato.

Deportatio non sit. vt soluere matrimonium nec vxor perdit dotem ob deportationem mariti. hoc dicit. Bald. Vel sic: Deportatione viri seu amissione ciuitatis matrimonium non soluitur: dos tamen de æquitate repetitur. hoc dicit. Saly.

I. Imp. ALEXANDER. A. Abutianæ.

MAtrimonium quidē deportatione, vel aquæ & ignis[c] interdictione non soluitur,[d] si casus in quem maritus incidit, non mutet vxoris adfectionem. [e] Ideoque dotis exactio ipso iure non competit: [f] sed indotatam eam esse, cuius laudandū propositum est, nec ratio æquitatis, [g] nec exempla permittunt. PP. Nonis Nouembr. Alexādro. A. III. & Dione Conss.

Mulier non teneatur sponsum vltra triennium expectare, ideo postea poterit nubere sine pœna. hoc dicit. Saly.

II. Impp. VALERIANVS & GALLIENVS AA. & Valerian. Cæs. Paulinæ.

D FIliæ diuortium in potestate matris non est. [p] Dat. III. Kalendas Iulias. Gallo & Volusiano Conss.

Filiæ tuæ, ò mater. Accursius.

i *Facere*, cum alio etiā non misso repudio, secundum R.

k *Remittere.* præsentē eod. & hoc est post biennium: vt §. de spon. l. ij. Dic ergo, si non est arra data, quandocunque poterit mittere repudiū: vt supra de spon. l. j. sed ea data ante biennīū inter præsentes, ante triennium inter absentes non pōt quis patiatur pœnam arrarum, secundum quod post stipulatæ sunt: vt hic. & d. l. §. de spon. l. ij. & l. fin. & hoc quando non est iusta causa vltra differendi, aliàs etiam vltra triennium expectant: vt ff. de spō. sarpe. & hoc in sponsalibus. vxor enim cum certum scit virum viuere, non nubit: si vero incertum, quinquennīū expectat à tempore captiuitatis: vt ff. eod. l. vxores. ADDITIO. Dicas de hoc vt in ca. de præsentia. extra de spon. & in c. dominus ac redemptor noster. de secun. nup.

* *secundum eos. nō est tēpus præfixum: vt in c. de illis. extra de spon. & ma.*

DVbium.] CASVS. Pater dedit dotem pro filia, & stipulatus est eam sibi reddi solu. matrimo. morte. mulier finxit se velle diuertere à marito sine culpa mariti, sed sua: vt sic maritus dotem lucraretur. an talis dolus filiæ, obsit patri, quæritur? Dicitur quòd nō: quia talis fraus principi displiceat: & ideo firmitatem nō habebit: quia tantum ea debent obtinere firmitatem, quæ rectè & cum consilio geruntur. vnde Salomon: Omnia fac cum consilio, & non pœnitebis. vnde non obstāte tali fraude, potest pater dotē repetere in casu solu. matrimo. morte.

l *Rectè.* i. rite secundum solennitatem qua debēt. & est sic. §. de appell. l. nominationes. & extra de his quę si. à pręla. ca. nouit. & xv. q. vij. c. episcopus. & dist. lxxxiiij. cap peruenit.

m *Ex morte.* i. si decederet in matrimonio, & ita in casu diuortij non fuisti stipulatus. sic & ff. sol. ma. si cum dotem.

n *Non dubitabit.* vtili actione, licet illa dolo fecerit quo minus cōditio stipulatiōis existat: vt ff. solu. ma. l. filię. & ff. eo. l. si filia.

o *Non possint.* No. sic & supra de vxo. mili. l. ij.

FIliæ.] CASVS. Si mater solueret matrimonium filiæ ea inuita: non est audienda.

p *Non est.* vt §. de inofficio. testa. filia. nec patris: vt ff. de do. inter virum & vxo. l. cū hic. status. §. si socer. & infra. l. proxi. sed spon

salia dirimere potest pater: vt ff. de spon. l. in potestate.

Dissentientis.] CASVS. An pater qui ab initio consensit in matrimonium filiæ suæ, quam habebat in potestate, inuita ea possit id dissoluere, quæritur? Dicitur q̃ non, nisi ex iusta causa suum sponsum repudiauerit. Sed ponamus q̃ filia secuta voluntatem patris diuerterit à marito: an possit cogere eam inuitam pater redire? Dicit q̃ non. Filiæ vero emancipatæ matrimonium nullo modo dissoluere potest pater.

a *Non haberi*, ne bene concordantia matrimonia pater distrahat: vt ff. de li. exhi. l. j. §. fin. & ff. de inof. te. l. filia: & l. cũ re. & dixi, §. l. ꝙxi.

b *Non habet*. facit supra de nup. l. si vt proponis. ij. & ad prin. l. apratæ auth. ccontra &c. quæ est ex corpore de nup. §. est quoque. col. iiij.

Contra.] CASVS. Lex Codicis dicit q̃ inuita filia pater non potest matrimoniũ dissoluere: at e conuerso si filia vult renũciare matrimonio in præiudiciũ patris, q̃ dedit dotem: an possit? Dicit author. q̃ non potest: quia sicut in cõiungendo matrimonio necessari[i] cõsensus parentum exigitur, ita in dissoluendo.

c *Econtra*. i. contra ad legem.

d *Lesionem*. vt fuit ff. co. l. dubium.

e *Parentum*. contra est supra de iure do. l. si dotem. solue vt ibi.

constitutio de his qui nuptias ire-rãt, &c.

I *Dissoluendo*. neutrum horum iure canonum obseruatur.

Licet.] CASVS. Destinauit mulier sponso libellum repudij, sed ad eum non peruenit, sed ad sponsi patrem, vel ad eum qui erat in potestate spõsi: an dissoluantur sponsalia? Dicitur quod sic,

g *Marito*. scilicet ab vxore: fuit tamen traditus alicui de sua familia quam habet in potestate, vel in cuius potestate ipse sit: vt ff. eo. l. ij. in fin. & causa debet mitti: vt ff. eo. l. consensus.

Vxor.] CASVS. Si marito in militiam profecto, nec etiã ante quatuor annos reuerso, ita vt vxor nesciat viuat aut non: & velit ad secundas nuptias conuolare, & ducem sub quo militabat maritus, consulat de marito: an possit, quæritur? Dicitur quod sic: nec dicetur in l. Iul. de adulte. incidisse: nec dorem amittet, nec clãdestinas nuptias dicetur contraxisse: nisi mulier habuit conscientiã alieni tori: quo casu furtiuæ essent nuptiæ.

h *Sospitatis*. i. an esset mortuus an viuus.

i *Ducem*. sub quo militauit.

k *Conuenit*. in quærendo virum an viueret.

A l. *Amissionem*. immo recuperabit eam ab hæredibus.

m *Violata*. ab aliquo. Nota ergo adulteriũ non fieri sine dolo, & mala cõscientia. fic. ff. de adul. l. miles. §. penulti. & l. pe. & fic profunt & sunt argu. ad quæstionẽ qua quæritur de eo qui cognouit coniugatã credens solutam. & facit extra de secũ. nup. l. dolo. *Adulterium nõ fit sine dolo.*

Kal. Ianuar. Sirmij. CC. Conss.

Diuortiũ filiæ nõ est in potestate patris, nisi ex magna & iusta causa: & si fuerit emancipatis, tunc multo modo. Baldus, & Salycetus.

V. Idem. AA. & cc. Phœbo.

LIcet repudij libellus non fuerit traditus vel cognitus marito, s dissoluitur matrimoniũ. Dat. XVIII. Kal. Ianua. Nicomediæ. CC. Conss.

Mulier quæ de marito per quadriennium nouas non habuit, palam nubens, adulterij, & cæteras pœnas euitat. Salycetus.

VII. Imp. CONSTANTINVS A. Dalmatio.

B *Vxor quæ in militiã profecto marito post interuentũ annorum quatuor nullum sospitatis* h *eius potuit habere indicium, atque ideo de nuptiis aliis* * *cogitauit, nec tamen ante nupsit, quàm libello ducem* i *super hoc suo voto contenit* k*, non* * *videtur nuptias iniisse furtiuas, nec dotis amissionem* l *sustinere, nec capitali pœnæ esse obnoxia, quæ post tam magni temporis iugitatem non temerè, nec clanculo, sed publicè contestatione deposita nupsisse firmatur.* ¶ *Ideoque obseruandum est, vt si adulterij suspicio nulla sit, nec cõiunctio furtiua detegatur: nullum periculum ab his quorum coniugio erant copulatæ vereatur: cum si conscientia maritalis tori furtim esset violata,* m *disciplinę ratio pœnam congruam flagitaret. Dat. * Nesso Feliciano & Titiano Conss.*

IN AVTHEN. VT lic. ma. & auiæ. §. quod autem à nobis. colla. viij. consti. fina.

C *Hodiè mulier habens virum in expeditione militiæ, non potest licitè nubere, etiam si diu eum expectauerit: nisi formam huius legis seruauerit.*

HOdie * quantiscunque n annis maritus in expeditione manserit, mulier sustinere debet, licet neque literas neque responsum ab eo acceperit. Sed si mortuum audierit, non prius nubat, quàm per se vel per aliũ, eũ sub quo militabat, adiens, interrogauerit si pro veritate mortuus est: vt apud gesta deponatur cum iureiurando, si mortuus sit: quo sub secuto, post annum o nubat. ¶ Si verò præter hęc nupserit: tã ipsa quã qui eam duxerit, velut adulteri puniantur. Sed qui iurauerit, si falso iurasse conuincatur: p militia nudat q, decem libras auri soluet illi quẽ mortuũ fuisse mẽtitus est: eo licẽtiã habẽte, si voluerit, suam vxorem recipere. q

Cum hac auth. cõcor. glo. q̃ si adeat per se, vel per alium, illum sub quo militabat, vt sciat veritatem, præstito ab ipso iuramento sub quo militabat, cõrã actis iudicis q̃ mortuus sit, quo subsecuto post annũ potest alij nubere. Sed si ille sp. &c. qui iurauit, falso iuraverit: ipse priuatur militia, & x. libras auri soluet illi quem iurarit esse mortuũ: data licẽtia primo marito, si voluerit suã vxorem recipere. * *Cum hac auth. concor. nisi forte.*

n *Hodie quantiscunque*. i. quotcunq;. Sed cõtra in auth. de nup. §. nouimus. colla. iiij. sol. hic corrigit. Item contra in eo. tit. §. sed etiam captiuitatis. sol. ibi in captiuo.

o *Post annum*. cõputandũ à tẽpore iuramẽti: vt in corpore. Sed contra. ff. de his qui no. infa. l. genero. §. sed cũ tẽpus. vbi statim assumit & deponit lugubria. Sol. hęc corrigit. vel ibi erat certũ: hic dubium, licet iuratum sit per vnum.

p *Conuincatur*. ff. de re. cre. & iureiur. l. ij. contra. sol. de alio iuramento dicit.

q *Recipere*. quomodo hoc, cum legitime contraxerit: Respondetur

fingitur nõ cõtractum vel nullum: licet verum & rectũ fuerit.

Consensu. Primo ponit exordium & rationẽ legis cõdendæ vsq; ibi, Si qua igit. Secũdo enumerat causas ꝓpter quas vxor potest diuertere a viro, vsq; ibi, vir quoq;. Tertio enumerat causas ꝓpter quas vir discedere potest, vsque ibi, hæc nisi. Quarto ponit diuertẽtẽ sine causa, vel causam nõ probatẽ, vsq; ibi, seruis. Quinto ponit per quas personas, & quomodo probari possit, vsq; ibi, si vero. Sexto ꝓ quẽ liberis luerantibus, vsque ibi, pactiones. Septimo annullat pacta huic legi contraria, vsque ad fin. Salycetus.

Adulterium nõ fit sine dolo.

Matrimonium non potest ab altero coniugum dissolui sine causa legitima hic expressa: & vxor contra faciens, dotem perdit & donationem propter nuptias restituit, nec intra quinquennium nubere potest. Vir autem contra faciens, dotem restituit. & donationem perdit. Et ad probationem causæ admittuntur domestici, & alias inhabiles: lucrabuntque debet liberis reseruare, & pacta contra hanc legem inita sunt ipso iure nulla. Salyce.

CASVS. Licet solo cõsensu contrahatur matrimonium, non tamen solo consensu dissoluit: nisi missio libello repudij prius, vel nisi aliqua ex causis in præsenti. l. expressis inciderit. & hoc fauore liberorum. Si ergo marius vel vxor in aliquã earũ inciderit: impune alter ab altero discedere potest: si nec vlla earum interueniente mulier à viro diuertat, vel de aliqua maritũ accusauerit, nec probauerit, amittet dotem: vir donationẽ ante nup. nec intra quinquennium alij nubet. quod si fecerit, erit infamis: nec dicetur connubiũ illa coniunctio. sed qui talẽ coniunctionẽ accusare voluerit, liberam habeat facultatẽ. si vero causam probauit: dotem recuperat; & donationẽ ante nup. & lucro suo cedat, & post annũ nubat, ne de partu dubitetur cuius fuerit. ff. an primi, an se quentis mariti. Si vero vir vxori aliqd de prædictis obiecerit, & ꝓbauerit: dotẽ lucratur, & donationẽ ante nup. & statim vxorem ducat si velit. Si vero non interueniente aliqua de prædictis causis eam dimittat, dotem & donationẽ amittat. & seruus vel ancilla si sit pubes (si aliter probari non possit an adulterij commisit) torqueatur, vt sic veritas eruatur: quia quę in domo geruntur, magis per domesticos quàm p extraneos sciri possũt. SI VERO. si vir aut mulier temere repudiũ miserit: filio aut filiis, siue filia aut filiabus ex matrimonio exãtibus: quicquid ex nuptiis lucratũ fuerit vel per dotem, vel per donationẽ propter nuptias, illud filiis & filiabus post mortẽ parentis reseruabitur: data electione tam viro q̃ mulieri quę filiorum velit instituere in dotẽ vel donationẽ, vel cui eã dare voluerit. & si aliqua pacta facta fuerint aduersus hui[us] legis statutã, puta

VIIII. Impp. THEODO. & VALENTINIA. AA. Hormisdæ præfect. præto.

B *Consensu*[a] *licita matrimonia* posse contrahi, contracta non nisi misso repudio [b] dissolui præcipimus. Solutionem etenim matrimonij difficiliorem [c] debere esse, fauor imperat liberorũ. [d] Causas autem repudij hac salubérrima lege apertiùs [e] designamus. Sicut enim sine iusta causa dissolui matrimonia iusto limire prohibemus: ita aduersa necessitate pressum [f] vel pressam, [g] quasi uis infausto, [h] attamen necessario auxilio cupimus liberari. ¶ Si qua igitur maritum suum adulterum, [i] aut homicidam, aut veneficum, vel certe contra nostrum imperium aliquid molientem, vel falsitatis crimine condemnatum inuenerit, si sepulchrorum dissolutorem, si sacris ædibus aliquid subtrahentem, si latronem, vel latronum susceptorem, vel abactorem, [k] aut plagiarium, vel ad contemptum sui domũlve suæ [l] * ipsa inspiciẽte cum impudicis mulieribus (quod maximè etiam castas exasperat) cœtum ineuntem, si suæ vitæ veneno, aut gladio, aut alio simili modo insidiantem, si se[m] verberibus [n] (quæ ingenuis aliena sunt) afficientem probauerit: tunc repudij auxilio vti necessario ei permittimus libertatem, & causas dissidij legibus comprobare.

Nat. quod datur prædictur vel non probatur per indicia ad quæstionẽ glo. in verbo, violata. adde Bal. Ang. in regula, non est sine culpa. lib. 6.

Ad alterum.

IN AVTHENT. vt lice. mat. & auiæ. §. causas. colla. viij. cõstit. fin. aliàs. §. quia vero quædã, in fi.

C qa mulier pepigit de nõ amittẽda dote, *vel* vir de nõ amittẽda donatione propter nuptias si in aliquã causam prędictarum inciderit, nullam obtineant firmitatẽ. No. ex hac l. ibi, exasperat. ꝙ nihil est quod tã exasperet vxorẽ, nisi impudicitia viri. No. secũdo ibi, fautricẽ. de fautrice. & vide quod no. in c. j. de pœnis. in clemen. vbi habes glo. magistram. No. tertio ibi, indignã, quod debet carere connubio, qui se iudicat indignũ. Quarto no. ibi, adeunt à contrario sensu, ꝙ si filius adisset, nõ posset reuocare factũ patris. quod *ad alterum* dic vt ff. de rei vin. l. cum à matre. Bal. hic. *Addit ante nuptias.*

a *Consensu*. solo sine aliqua solennitate, & hoc liberorum fauore: vt hic dicit, sed in casibus specialibus scriptura exigitur: vt inst. de nup. §. fi. & ff. de nupt. authen. sed nouo iure. & authen. maximis.

b *Misso repudio*. & sic cum solennitate, & iusta interuenięte causa.

c *Difficiliorem*. quàm contrahere.

d *Liberorum*. arg. ff. de rit. nup. l. qui in puericia.

e *Apertius*. quàm olim esset.

f *Pressum*. vinum.

g *Pressam*. vxorem.

h *Infausto*. id est malo omine siue infortunio. nam spes fuit indiuidui tatis: vt inst. de pa. pote. in prin. sed aliquid si nistrum euenit, quod & causã dat dissidij: quod in præsentia supremi rectium fieri debet: vt ff. eo. l. nullum.

i *Adulterum*. videtur contrarium ei quod dicitur. xxxij. q. ij. c. quicquid. & in Lombarda si quis vxorem suam amiserit. l. nulli liceat. vbi dicit ex alia causa nõ dirimi nisi causa fornicationis. & ad hoc in authen. de nupt. §. minores. & §. si igitur. & §. rursus. & §. si vero. colla. iiij.

k *Abactorem*. i. abigeũ.

l *Suæ*. mulieris.

m *Se*. vxorem.

n *Verberibus*. ad hæc aptatur authẽ. sed nouo iure &c. q̃ est in auth. vt li. ma. & a §. si qs in sua domo. & §. causas. & §. si qs autẽ propriã. col 8.

o *Ed nau. Haec fecerit*. id est vxorem verberibus affecerit.

p *Apertius*. quàm olim esset.

q *Adulterum*. quoniam non potest eã accusare, nisi se iscribat, vt in auth. vt li. ma. & a. §. qa vero plurimas. co. 8.

r *Foris*. nisi fuerit apud proprios parentes; vel alios qui sunt sine suspicione, vel nisi vir eã de domo sua ejecerit: vt in authen. vt li. ma. & auiæ. §. quia vero plurimas. colla. viij.

s *Obseruauerint*, quia diuertant sine causa.

Concor. cum hoc. §. e. t. cum pl. l. vera. & li. ult. ff.

a *Post annum.* vt §. de secun. nupt. l. ij.
b *Interdicta.* §. ea. l. § . vir quoque.
c *Sibi habere* . vt tamen accusando eam de adulterio inscribat, vt lucretur dotem: vt superiori. §. dixi. Sed quomodo eo casu dotem habebit? nã ipsa cum suo patrimonio vel toto vel parte retruditur in monasterium, & residuum datur ascendentibus, vel descendentibus : vt in authent . vt nul. iudi. §. adulteram. coll. ix ? Respon . illud intellige de alia substantia præter dotem . Cui responsioni obstat quod est in fine eius authent . &c. si enim ex auctoritate legis lucraret marit⁹ totũ, cur diceret dotalia pacta seruari , eũ & sine his totũ lucraturus: vt hic, sed vir eligit ? Dic ergo secundo quod etiã dos ea viuẽte debet monasterio applicari: quia inde debet sustentari: ea autẽ mortua dos debet dari viro tota vt hic : vel secundum pactum, vt vbi ,& hoc innuit finis dictæ authenticæ. Vel tertio hic loquitur cum ciuiliter agendo condictione sine causa vt liberetur, probat de crimine, ibi cum criminaliter instituta accusatione . Item quid dices vbi soluitur matrimonium ratione adfinitatis vel consanguinitatis : & postea vult vir dotem retinere, quia dicit vxorẽ adulterium cõmisisse ? Illa se excusat, quod non fuerit vxor, & sic nec matrimonium pro viro est. ff. de dona. inter virum & vxo. l. iij. §. j. Sed dic cõtra: vt in authen. de nup . §. si vero ab init. colla . iiij . & ff. rerum amo. l. in concubina . Item pone patrem dorasse filiam: an propter filiæ delictum perdit pater dotem ? quod videtur , quasi pactum non valeat quo minus pœna huius legis seruetur: vt §. cad . l. in fi. Argu. contra. ff. de pac. do. l. cum dos . & §. e. l. dubium. & authen. contra si filij &c . & dixi. §. de iure dot. l . si lotem.

* Cæter. dilecto. cõgl. extra de offic. archidiac . etc. tertio loco. extra de probat.

d *Sin autem alter.* id est sine aliqua de prædictis causis . Et nota hic quod olim libera erant matrimonia, & sine causa etiã altera parte inuita poterant dirimi: vt §. e. l. proxi. & §. de inuti. stip. l. §. ff. de verb. oblig. l. Titia. secũdo tẽpore ex certis causis permittitur dirimi misso libello repudij: vt hac. l. codicis i cui & aliæ causæ adiectæ sunt tẽpore sequenti: vt §. l. proxi. quæ etiam referuntur in authen . de nup. & §. l. in causis. & l. fi. Tertio iure abbreuiatæ sunt, & pauciores quàm sint in codice : vt in authẽ. de nup. §. per occasionẽ cũ sequẽtibus. & §. mitiores. col. iiij. Quarto iure adhuc pauciores: vt in auth. vt li. ma. & auiç. §. quia vero plũrimas. colla. viij. Quinto iure, vt canonũ, omnes reiectę sunt: nisi adfinitatis, vbi non dirimitur: sed nullum fuisse declaratur.

Matrimonium an dirimi possit.

e *Plagis.* subaudi alijs.

f *Ab alterutro* , id est vel à viro, vel ab vxore.
g *Eadem* . vt serui sub quæstionẽ mittantur. & est sic. §. de iure delib. l. fi. §. licentia danda. & §. de quæstio. l. j. & de adul. l. verba. & l. in adulterij. & l. fi. & ff. de testi. i. serui. & §. de admi. tu. l. lex quæ. & in authen. de hære. & Falci. §. si qui & à qui . l . prospexit. quæ faciunt etiam ad id quod hic dicit , ea quæ domi geruntur &c. Sed argu. contra . §. de testi. l. etiam.
h *Si mater.* scilicet temere liberum miserit.
i *Censemus* . huius edicti meminit. & §. cod. l. fin. §. codem.
k *Electione seruata* , aliud per authen . videtur : vt §. de secundis nupt. authen . lucrum. secundum Ioan. Vel ibi in aliis rebus dicit , secundum H . & Azo . & concordat huic. §. de secundis nupt . generaliter.
l *Ipsos.* filios.
m *Detrimento* . i. propter metum detrimẽti.
n *Contrarias* , vt quia pepigit de non perdenda dote, licet delinquat. nam per hoc ad delinquendum inuitaretur: vt . ff. de pac. dot. l. conuenire . & facit . §. de pac. l. pacta quæ contra leges.

Si constante.] CASVS. Si marit⁹ & vxor cõsenserint de dissoluendo matrimonio , mulier non expectabit vsque ad. v. an. sed post annum poterit conuolare ad secundas nuptias , si nulla causa interuenerit ex illis quæ in. l. consensu, continentur.
o *Si constante* . . hæc est Anastasij : superior Theodosij : sequentes duæ Iustiniani: de quibus omnibus meminit §. de rei vxor. act. in fin. Sed hodie hæc lex corrigitur : & sic sequitur authen . quod hodie, &c . quæ est vt lic. ma. & auiæ. §. quia vero ex consensu . colla . viij. & facit. §. de nupt. l. neque ab initio.
p *Communi consensu* . . in hoc differt à superiori lege : quia supra propter delictum alterius.

Quod hodie,] CASVS. Lex codicis Permittebat matrimoniũ separari consensu. Hæc auth. prohibet, nisi castitatis amore. quod si post diuortium aliquis eorum nubat, vel luxuriose viuat: filij eorũ debẽt habere omnẽ eorũ substantiã, & ipsi puniri.
q *Quod hodie.* vt mutuo consensu matrimoniũ separetur: quod per. l. C. si constante. permittebatur.
r *Hoc fiat.* puta quod ambo ingrediuntur monasterium vel ecclesiam vouentes castitatem. Vel alter tãtum ingreditur: & qui in seculo remanet, castitatem vouet. & facit in authen. de nup. §. per occasionem. colla. iiij. Azo. ADDITIO. Videas de hoc extra de conuersione coniug. per totum titulum.
s *Tradendæ sint.* scilicet dotes & donationes.
t *Proprietatem amittentibus* . Nota ergo quod licet ingreditur monasterium

Iure isto matrimonium potest dissolui mutuo consensu vxoris & mariti. Salycetus.

IX. Imp. ANASTASIVS A. Theodoro. P. P.

SI constante[o] matrimonio, cõmuni cõsensu[p] tam viri quàm mulieris repudium sit missum, quo nulla causa continetur quæ consulcissimę constitutioni diuę memorię Theodosi & Valentiniani inserta est : licebit mulieri non quinquennium expectare, sed post annum ad secundas nuptias conuolare. Dat. XV. Kalend . Mart . Anastasio. A. II. Conss.

IN AVTHEN. VT liceat matri & auiæ. §. quia vero ex consensu. col. viij. cõstitu. fi.

Communi consensu non dissoluitur matrimonium, nisi religionis & castitatis causa. Salycetus.

QVod hodie [q] non licet, nisi castitatis concupiscentia hoc fiat : [r] tam dote, quàm ante nuptias donatione filiis consentiatis . ¶ Quæ si alias post ea nuptias contrahere , vel luxuriosè viuere inueniantur : liberis tradendæ sunt [s] earum facultates: delinquentibus earum proprietatem amittentibus. [t] Filiis autem non extantibus , filiæ vel filiabus extantibus , repudium missum est: omne quicquid ex nuptiis, lucratum est , filio seu filiis, filiæ seu filiabus post mortem accipientis seruari: id est si pater tempus repudium miserit, donationem ante nuptias à matre seruari. si mater: [u] dotem ipsam eidem vel eisdem , filio seu filiæ patre morsente dimitti censemus: [x] patri videlicet vel matri in scribendis filiis hæredibus , si vnum seu vnam vel omnes scribere, vel vni ex his donare velit, electione seruata . [k] nec vllam alienandi seu supponendi memoratas res permittimus facultatem . Sed si aliquid ex hisdem rebus defuerit : ab hæredibus seu earum de tentatoribus (si tamen non ipsos [l] hæredes scripserit, aut scripti filij non adierint) reſatciri præcipimus : vt etiam hoc modo inconsulti animi à repudio mitten do detrimento [m] retrahantur. ¶ Pactiones sanè si quæ aduersus præsentia scita nostræ maiestatis fuerint attentatæ, tanquam legibus contrarias [n] nullam habere volumus firmitatem. Dat. V. Id. Ianuar. Protogene & Astorio Conss.

u *Ab altero* . vt §. de secun. nupt. l. ij.
x *Patri videlicet.* vt §. de secundis nupt. l. fi. & §. de iure delib. l. fi. & §. de quæstio. l. j. & de adul. l. verba. & l. in adulterij. & §. de testi. i. serui. & §. de admi. tu. l. lex quæ. & in authen. de hære. & Falci. §. si qui & à qui . l . prospexit. quæ faciunt etiam ad id quod hic dicit , ea quæ domi geruntur &c. Sed argu. contra . §. de testi. l. etiam.
k *Electione seruata* , aliud per authen . videtur : vt §. de secundis nupt. authen . lucrum. secundum Ioan. Vel ibi in aliis rebus dicit , secundum H . & Azo . & concordat huic. §. de secundis nupt . generaliter.
l *Ipsos.* filios.
m *Detrimento* . i. propter metum detrimẽti.
n *Contrarias* , vt quia pepigit de non perdenda dote, licet delinquat. nam per hoc ad delinquendum inuitaretur: vt . ff. de pac. dot. l. conuenire . & facit . §. de pac. l. pacta quæ contra leges.

monasterium pater vel mater, non tamen continuò eorũ substantia traditur filiis: sed expectatur mors vel delictum eorũ: vt hic dicitur . de his autem bonis aliter disponitur per aliam authenticam : vt nulli iudi . §. quia vero aliqui. & facit in eod. cor. vt li. ma. & auiæ. §. prædictis. colla. viij.

IN *causis* .] CASVS. Si maritus cum vxore sua tempore contracti matrimonij per cõtinuum biennium steterit , nec propter naturæ imbecillitatẽ eam cognouerit , poterit vxor ei repudium mittere: nec ei dotem amittet: nec vir dotationẽ propter nuptias . hodie expectare debet per triennium , Item nec post triennium hoc licet.
a *Ab initio* . sed quid si ab initio coiit , sed post biennium vel amplius non potuit ? aliud est quàm hic dicit, secundum canones.
b *Ad duos* . hodie tres: vt in authen . hic posita quæ incipit, sed hodie &c. quæ est de nup. §. per occasionem. colla. iiij.
c *Naturalem* . vel propter facturas aliquas: aliàs fracturas aliquas. Accursius.
d *Mulier* . item an contrà vir possit inuita vxore dirimere ? videtur quod sic: quia si primo nõ cognouerat nec conatus fuerat cognoscere mulierem , non imputatur ei : quia nemo peccare cogitur . ante ergo quàm haberet vxorem, non potuit scire an posset cognoscere necne . Item videtur

Solo consensu etiam absque dote contrahitur matrimonium: & repudians vxorem indotatam sine causa, punitur in quarta bonorum mulieri applicanda : ita tamen quod centum libras auri non excedat. & idem contra in vxore indotata virum repudiante. & hoc horum debet reseruari liberis eiusdem matrimonij, si extant : & iudicium de moribus est sublatus: & aliæ causæ ad diuortium sunt additæ. Salyc.

XI. Idem A. Hermogeni magistro officiorum.

IVbemus, vt quicunque mulierem cum voluntate parentum, aut si parentes non habuerit , sua voluntate maritali adfectione * in matrimonium acceperit: etiam si dotalia instrumenta non intercesserint, nec dos data fuerit: tanquam si cum instrumentis [c] dotalibus tale matrimonium processisset, firmum coniugium eorum habeatur . Non enim dotibus, sed adfectu [f] matrimonia contrahuntur. ¶ Si quis autem eam quam sine dote vxorem acceperat, à coniugio suo repellere voluerit : non aliter ei hoc facere liceat , nisi talis culpa intercesserit , quæ nostris legibus [g] condemnatur . ¶ Si vero sine culpa eam reiecerit, vel ipse talem culpam contra innocentem mulierem commiserit: compellatur ei quartam partem propriæ substantiæ prorata portione persoluere : vt si quidem quadringentarum librarum auri vel amplius vir substantiam habeat, centum libras auri mulieri præstet , & nihil amplius , etsi quantamcunque substantiam possideat. Si vero minus quadringentis libris auri puta substantia eius fuerit , tunc quarta pars computatione facta puræ [h] substantiæ eius vsque ad minimam [i] quantitatem mulieri detur . ¶ Eodẽ modo seruando & in mulieribus quæ indotatæ constitutæ , si fine culpa matiti constitutionibus cognita eos repudiauerint, vel ipsæ culpam innocenti marito præbuerint : vt ex vtraque parte æquia lance [k] & æquitas & pœna seruetur : Hoc lucro quartæ partis , filijs quidem non extantibus , ipsi viro & mulieri competente , & ab his quomodo voluerint, disponendo : Filijs autem & deinceps personis ex eodem matrimonio interuenientibus , eis seruando ad similitudinem dotis , & propter nuptias donationis per omnia quæ super his statuta sunt . [l]

¶ Inter culpas [m] autem viri & vxoris constitutionibus enumeratas , & has adijcimus, si forte vxor sua ope vel industria abortum fecerit, vel ita luxuriosa est , vt commune lauacrum cum viris libidinis causa habere audeat : * vel dum est in matrimonio, aliũ maritum sibi fieri conata [n] fuerit . & in his enim casibus * locum habere constitutiones sancimus, quæ de culpa tam mariti quàm vxoris loquuntur: vt quemadmodum dos vel donatio propter nuptias perit , ita & mulieres indotatæ in quartam partem , quam & viris & mulieribus ex hac lege destinauimus, amissionis periculum sustineant.

c *Cum instrumentis.* vt & §. de nup. l. neque sine . & l. si vicinis.
f *Adfectu* . vt & §. de donat. ante nup. l. fin. & ff. de reg. iu. l. nuptias . & de donã. inter vir. & vxo. l. cum hic. §. si mulier. & in authẽ. de nup. §. nuptias itaque. coll. iiij. contra argu. xxx. q. v. c. nullum.
g *Nostris legibus* . §. l. proxi. & §. e. l. consensu . quam . l. consensus suam facit per approbationem : vt §. de vete. iure emuleand. l. j. §. merito .
h *Puræ.* id est deducto ære alieno: vt ff. de iure dotium. l. mulier bona omnia.
i *Ad minimam* . id est in qualibet re etiam minima habet quartam . Alij sic: id est si paruam substantiam habeat: & tunc non puniatur in quarta ista. Accursius.
k *Æquæ lancæ.* non ergo debent ad imparia iudicari: vt & xxxij. q. j. c. si quis, . hodie autem vir hanc quartam non habet, si vltra tres liberos habeat: sed pro numero liberorum : vt in authen. vt lic. ma. & auiæ . §. quia vero quædam. colla. viij. quę hãc corrigit : sed illa corrigitur per aliam : vt fra. §. fi. col. ix. & sic redimus ad hanc legẽ. Acc.
l *Statuta sunt.* vt §. e. l. cõsensu. §. fin. & eadem quæ hic, habes in auth. de nupt. §. si quis enim duxerit . & in authent. quib. mo. na. effi. leg. §. fi. colla. vj. & facit. §. de secun. nupt. l. quoniam. §. fi. Accur.
m *Inter culpas.* has tres culpas refert in authen. de nupt. §. has itaque. & ad idem. xxxij. q. ij. aliquando.
n *Conata.* id est tractauit de habendo alium virum. Accursius.

Vir ergo debent ad imparia vxor ad iiij partes iudicari. vi nũ debẽt.

* *aliàs gaudeat.*

* *causis.*

a *Iudicio.* nunc tractat de vltima parte rubricæ. Accursius.
b *Abolito.* quod fuerit illud iudicium, ignoramus. Sed dicamus quòd multi mali mores & leues, vt inebriationes, & similes, inducebant solutionẽ matrimonij: quod hodie nõ est: vt hic, & ff. de rei vxo. act. l. rẽ. in prin. §. taceat. & ff. solu. matri. l. rei iudicatæ. §. j. iũ fin. §. ADDITIO. Intelligas quod istud iudicium de moribus est sublatum quãtum ad detractionem seu compensationẽ dotis. Non autẽ est sublatum quin maritus adhuc possit vxorem male morigeratam castigare: vt vij. q. j. sicut alterius. moderate tamẽ: vt ibi notatur per glos. j. & xxiij. q. iiij. duo ista.

SOLVTO MATRIMONIO &c.

De solutione matrimonij dixi, postquàm dos repetitur, sic de hoc dicamus: & dic petatur, id est repetatur. sic. ff. de pigno. act. l. peteni. vbi ponitur pro repetenti. Accursius.

DVbium.] CASVS. Si mulier marito suo ancillas æstimatas in dotem dederit, & eas stipulata fuerit sibi reddi in casu sol. matri. si extarẽt: vel si non, æstimationem earu: & ancillæ dotales peperetunt: an partum cũ matre maritus restituere debeat, quæritur? Dicitur quòd sic.

c *Ex stipulatu.* hodie semper fingitur stipulatio, olim autem si interceſſerit stipulatio. Sed videtur partum apud virum remanere: vt ff. eo. l. pe. §. mancipia. quæ est contra. Solut. ibi obligauit se vir quocunque modo perirent mancipia: ideo lucraturpartum. hic sic se obligauit ad istam æstimationem, si sua culpa non extarent: nõ autem de fortuito casu, secundũ Io. vel ibi fuerunt æstimata, vt eodẽ præcio redderentur, licet deteriorentur. hic autem restitui debebant ipsa qualiacunque essent: aliàs si nõ extarẽt, tunc æstimatio, vel ibi fuit vera æstimatio facta, hic non: vt §. de iure dot. l. si inter. & sic concor. §. de rei vxo. act. §. cumque. vel ibi electio fuerat seruata viro restituẽdi res, vel æstimationem, hic mulieri: vel hic actum fuit expressim vt partus restitueretur: ibi nõ. Item aliud contra. ff. de iur. do. l. si mancipia. vbi similiter partus remanet apud virum. sed solue eodem modo vt superius dictum est.

Ancilla si detur in dotem, soluto matrimonio cuius erit partus.

SEcundum.] CASVS. Si pater pro filia dotem det, & viro pater filiæ succeſſerit, & omnia bona sua ob aliquod delictum confiscata fuerint: an dotẽ suam à fisco filia petere possit, quæritur? Dicitur quòd sic, nec obstat quòd pater succeſsit generaliter, & sic actio dote sit confusa: quia bene præiudicat quo ad patrem, non quo ad filiam extincta erat actio.

d *Rationem iuris.* nam vult ius fiscum teneri ad dotem: vt hic, & ff. solu. ma. l. si marito. in princip. & §. de bo. proscrip. l. si vt prosonis. & l. si deportatus, & l. si. & ff. de vsur. l. cum de in rem, in fin. & hoc cum fiscus succeſsit viro, hic autem succeſsit viri hæredi, scilicet patri mulieris: quod tantundem valet, cum hæres hæredis &c. vt §. de hæredibus instit. l. fin.

Hæres hæredis est hæres testatoris.

e *Exiterit.* sicque videbatur actio dotis confusione sublata. quod est verũ quo ad patrẽ, nõ quo ad filiã. & hoc subijcit, attamẽ &c. cui cu patre actio cõmunis erat: vt ff. sol. matr. l. ij. §. j.

Hæres viri, & etiam hæres hæredis, & etiam fiscus, qui occepat bona, tenetur ad restitutionem dotis. Bald. Vel sic: Sicut pater per expressam exactionem non præiudicat filio: sic nec per tacitam ex quasi contractu additionis inductam. Salyc.

Af *Cum & ipse.* bene dico tacitam exactionem non præiudicare filiæ: quia nec expressa: vt hic. & ff. solu. matri. l. non solum. & l. ij. §. j. & ff. de sol. l. qui hominem. §. si gener. & ff. de iure dot. l. post nuptias. & ad legẽ Falc. l. pater filiam. & §. eod. l. filiæ. nisi in casibus: vt ff. solu. matri. l. si cum dotem. §. eo tẽpore. & l. dotem. & §. de nupt. l. si vt proponis. ij. Est autem tacita exactio, cũ quis suo debitori succedit: vt & facit hic pater generalis. quæstio. ro: vt ff. de euic. l. si ei cui vendidi. §. si is qui fundum.

SI *ignorans.* CASVS. Si mulier ignorans seruo se copulauit, quem credebat liberum, & dotem dederit, & ille pronunciatus fuerit seruus: an dotem de peculio repetere possit, quæritur? Dicitur quòd sic: & filij nati ex contubernio, ingenui sunt: quia ex matre libera nati: sed spurij erunt. nam sicut vulgo concepti spurij sunt, ita nati ex seruo.

g *Si ignorans.* secus si sciens: vt not. §. de condic. ob cau. l. j. in simili casu: licet alij contra.

h *Dotem.* quo ad tuam opinionem.

i *Recipies.* & si quidem res extant, vel aliæ ex his emptæ, præferetur ipsi domino. si nõ extãt, præferetur cæteris creditoribus, non autem domino: vt ff. eo. l. si cũ dotem. §. fin. & l. seq. & ff. de pecul. l. ex facto.

k *Ex libera.* matre. & facit instit. de inge. in Lõbardia de his qui in serui. al. se. de. l. pen. sed vltima est contra.

l *Incerto.* quia nullus est inspecto iure ciuili: vt ff. de reg. iur. l. quod attinet. & sic non est matrimonium: vt in authẽ. de nupt. §. si vero decretum & §. seq. colla. iiij. & facit. xxix. q. ij. c. si quis ingenuus. & c. perlatum. Item nota ex hac lege q̃ vxor ducit virum.

DOs.] CASVS. An pater dans dotem pro filia, ea decedente in matrimonio, & in sua potestate constituta possit dotem repetere, quæritur? Dicitur quod sic.

m *Filiafamilias.* & sic erat in potestate. nam secus si emancipata: vt diximus. §. de rei vxo. act. §. extraneũ. hic autẽ illud queritur, si sint filij ex eo matrimonio, an nihilo minus habeat locũ hęc lex: Io. & B. & Azo, & nos quòd sic: nisi sit factum pactum retẽtionis, ff. de pa. do. l. si pater dotem. & pro nobis est. §. de rei vxo. act. §. fileat. & d. l. si pater dotem. & ff. de iure dot. l. iure. in princ. & §. de bo. quæ lib. l. ij. & ff. rem ra. l. si. in princ. & ff. de euic. l. pater. & ff. sol. matri. l. si ab hostibus. in prin. & §. de neg. gest. l. quod in vxorem. & de iure do. l. auia. & ff. de in rem ver. l. & ideo. in fi. & l. sequen. & ff. ad Mac. si filius fa. in id. Item probatur hoc aperta ratione. nã actio quæ acquiritur extraneo dã ti dotẽ ex pacto, vel stipulatione, acquiritur patri ex ipsa lege: sed extraneus repetit dotẽ mortua muliere etiam interuenientibus liberis: ergo & pater. Itẽ actio de dote communis est patri & filiæ. vnde vel patre mortuo, vel filia emancipata, ad solã mulierem pertinet etiam exhæredatã: vt §. de rei vxo. act. §. videamus. ergo & filia mortua dos generaliter ad patrẽ pertinet. M. autem dixit contra. & hanc & aliàs prædictas intelligebat liberis nõ existẽtibus, & pro eo iustit. de hære. quali. & diffe. §. fini. & ff.

Dos profecticia debet reuerti patrem, etiã liberis existentibus.

sui. & ff. de lib. & posthu. l. in suis. Item & §. de coll. illam. sed ibi respon. Sed M. opinio vsu prævalet: quia hæc lex intelligitur si decedat sine liberis. ADDITIO. De hac quæstione vide latius per Bar. in l. post dotẽ. ff. eo. tit. in versi. quinto quæro quid in dote &c. vbi concludit quod de iure indistincte dos reuerti debet ad maritum. subdẽs ibi vtilitatem istius disputationis, si de iure, aut de cõsuetudine dos reuertatur.

Captiuitas vxoris non facit locum repetitioni dotis: sed eius mors naturalis. Salyc.

SIquidem.] CASVS. Muliere ab hostibus capta, si dubiũ sit viuat an non: an frater eius dicens se hæredem eius dotem à marito petere possit, quæritur? Distinguitur: aut viuit, & tũc non est hæres eius, nec dotẽ petere potest: aut non viuit, & tunc dotẽ reperet, si eam stipulatus fuerit ipse. & intellige maxime: quia idem esset si non fuisset stipulatus illa vel ille: vt §. de rei vxo. act. l. j. §. accedit.

n *Fuscla est.* sed quomodo probat eam defunctam? an erit necessarius testis qui mortuam viderit, vel sepelierit? Dico secundum H. famam solã ad hoc sufficere. si ergo sint ali qui qui testificentur ꝙ sic se publica habet fama in ciuitate sua ꝙ ipsa mortua sit, sufficit. nam aliter quomodo probaretur, secundum Bul. & Io. mortuam esse? & sic innuit lex. j. de capti. l. nec nos præterii. sed R. apertè dicit probari debere.

o *Vindicare.* beneficio legis Corneliæ: vt §. de legi. hæredi. l. si is. & ff. eod. l. si ab hostibus. in prin. Accursius.

p *Cum in stipulatum.* maxime. nam idem si non fuit stipulatus ipse frater vel illa: quia tacita ei quæritur, quæ ad fratrẽ hæredẽ peruenit: vt §. de rei vxo. l. j. §. accedit. & melius in §. illo proculdubio.

SIcreamscripta.] CASVS. Si maritus res sibi datas in dotem æstimauerit, & mulierem circumuenerit æstimando minori precio quàm valuerit: filij si eas possideant, habebunt exceptionem multò magis actio. ad æstimationem, nõ autẽ ad res si extãt. & hoc in prima. Si vero vir dicat se circumuentũ in æstimatione à muliere facta vltra iustum precium, non tenebitur nisi ad verã æstimationem, & hoc in secunda. Ista locum habent cũ res extant. si vero precium in dotali instrumento comprehensum sit, considerabitur si vir dolose nõ fuerit versatus: & hoc in tertia.

q *Proinde.* id est ergo.

r *Dolosis.* quo casu debet purgari dolus omnino: vt ff. de iure dot. l. iure. §. fi. & §. quib. ex cau. maio. l. in contractibus.

s *Ostenderitis.* vos hæredes matris.

t *Quando.* id est quia.

u *Opitulatur.* Nota, cui datur exceptio, eidem datur & actio: quod tamen fallit in multis: vt ff. de condic. inde. l. ex quibus.

x *Debeat.* faciendo ipsa prædia restitui.

y *Iustum.* arg. ad hoc quod cum emptor se grauatum allegat, iustum precium restituendum sit.

z *Compelletur.* siue exeat res, siue non.

a *Locum habent.* quod hic vsque in finem dicit, referrur ad id scilicet, proinde si dolosis artibus &c. & sic parcitur marito in hoc casu, vt licet dolo mariti circumuenta sit vxor, tamẽ quãdo res non extant, non tenetur ad iustam æstimationem communem præstandam, quia hæc lex intelligitur si deceſsit sine liberis. ADDITIO. De hac quæstione vide latius per Bar. in l. post dotẽ. ff. eo. tit. in versi. quinto quæro quid in dote &c. vbi concludit quod de iure indistincte dos reuerti debet ad fubauditum casum, per istud verbum maxime: scilicet quando non fuit vir in dolo. hoc enim placet: sed si fuit in dolo etiam ad iustam tenetur æstimationẽ: vt ff. de iure do. l. si res. §. Sequola. & in hoc casu, scilicet quando non fuit vir in dolo, generaliter accipiat mulier illam conuentam æstimationem: etiam si sit minus dimidia iusti precij: a cum si æstimatio facta non esset, nil haberet: vt ff. de iure dot. l. si res. §. quod si deceſserit. & §. cæterum. Fallit ergo hæc lex, id est filiis huius legis, cum vir fuit in dolo: vt dixi. §. Item & cum mulier est minor: vt d. l. si res. §. idemque. Item & quando inueniebat tempore donationis emptorem plus offerentem: vt eo. l. si res. §. plane. sed illud intellige in minore, non maiore: vt ea. l. subiicitur. idque dumtaxat &c. Item in quarto, quando scilicet est minor mulier, & extat res: nam restituitur, vt iustam æstimationem habeat: vt dicta. l. si res. §. si mulier. & hoc si in æstimatione sit deceptio. si autem in hoc quod dedit illam rem aliàs non datura, tunc ad ipsam rem. vel si non extat, ad iustam æstimationem: vt in d. l. si res. §. j. Accursius.

a Placet Salyc. remittendi ad notata per se in l. a. C. de rescind. vẽd. in 14. q.

Filiæ.] CASVS. An pater pecuniã quã dedit filiæ in sua potestate constitutæ adimere possit, quæritur? Dicitur quod sic, nisi pro filia eam in dotem dedisset: quo casu ea inuita adimere non posset solu. matri. nec ea consentiente constante matrimonio.

Pater non potest adimere filiæ dotem. Bal. Vel sic: Pater auferre potest filiæ profectitia quæ nõ sunt dotalia. Salyc.

VII. Iidem AA. & cc. Erotio.

FIliæ pecuniam adimere, quã habes in potestate, minime prohiberis. Nam si pro ea dotem dedisti: hanc constante matrimonio, ne consentiente quidem ipsa: matrimonio autem dissoluto, eadem inuita repetere non potes. S. V. Id. Febru. Sirmij. CC. Conss.

Pinguior fortuna mariti facit quod potest dotem conuenire ad residuum dotis. Bal. Vel sic: Exceptio ne quis teneatur vltra quàm facere possit, non prodest ei qui postea dines factus est: nec ad hæredes transit. Salyceius.

VIII. Iidem AA. & cc. Sallustiæ.

NEc maritus, licet post diuortium inquantum p facere possit condemnandus est postea idoneus factus, qui non reddiderat integrũ, residui probabiliter solutionem recusat. q At cum eius hæredes r in solidum conueniendos s non ambigatur: t ne cum his soluendo factis experiri non possis, superstitiosam geris solicitudinem: Dat. XIII. Kalẽ. April. Sirmij. CC. Conss.

Pecuniam. quam ei donaueras tu pater non in dotem. nam si sic, non posses adimere: vt in fine huius legis.

Non potes. fauore dotis hoc speciale permittitur: vt hic, & §. de colla. l. dotis. & ff. solu. matri. l. ij. §. j. & quod dixi supra eodem l. ij.

Ne maritus.] CASVS. Maritus licet sol. ma. in quantum facere poterit condemnandus sit, tamen facto eo postea idoneo, in residuum conueniri potest: nec solum ipse, sed eius hæredes in solidum conueniri possunt. & si sint non soluendo, sed postea facti fuerint soluendo, poterunt conuenire. hoc intellige in hæredibus extraneis. secus si essent sui.

In quantum facere. vt ff. sol. ma. l. maritus. & ff. de re iudi. l. non tantum. & l. seq. Sed hoc in casibus duobus fallit, quibus tenetur in solidum: vt not. §. de rei vxo. act. §. cum autem.

Recepisse. vt d. §. cum autem. & ff. pro socio. l. verum §. item videndum. Accursius.

Hæredes. extraneos tamen.

Conuenendos. etiam si pauperes sint.

Non ambigatur. quando non sunt sui: aliàs secus: vt ff. sol. ma. l. etiam. & ff. pro socio. l. verum §. parti.

DOtis.] CASVS. Mulier solu. ma. actione sibi competenti dotem repetere debet, nec propria auctoritate potest ingredi res dotales hæredibus mariti non consentientibus.

a *Conuenire debes.* vt & supra de here.act. l.hæredem.
b *Facultatem.* vt ff. de acquiren. posſ. l.ſi ex ſtipulatione. & ſupra vt nc. li.ſi.iud.au.ſig impri.re,quas al.de.l j.Sed his duobus caſibus quos hic excipit,poteſt, ſcilicet cum iudice, & cum conuentione: vt j. de pig.l. creditores. & ſ. de pig.act.l.pe.

SI ſocero .] CASVS. Si pater mulieris dedit dotem ſocero filiæ ſuæ , licet gener ſi mortuus in poteſtate ſui patris , ſolu . matri.ſocer, idémque pater mariti, non quærens eſt peculium , ſed in ſolidũ prodote reſtituenda conuenietur , conſentiente filia.

c *Si ſocero* , qui eſt pater generi.
d *In ſolidum* , habita tamen ratione ne egeat: vt ff. de re iudi. l . non tantum.& l , ſicut.& facit.ff.ſolu.ma .l . ſi cum dotem. §. pe.& l.ij . & de pecu.l.depoſiti. §. j. & ſupra de rei vxo. act. §. extraneũ . & ff. fa.ercif.l.fundus . ij . in prin.

SI *conſtante* .] CASVS. Si vir conſtante ma. in fata conceſſerit , mulier dotẽ de bonis, ſuis profectam petere poteſt : nec hæredes defuncti aliquid ſibi poterunt vindicare.

e *Data dicitur.* i. à datione cœpiſſe.
f *Vel promiſſa.* i . à promiſſione cœpiſſe . ſi enim tantum eſſet promiſſa , non repeteretur.
g *Facultatibus* , maxime: vt ſ. de rei vxo.act. §.accedit.
h *Vindicare* . id eſt retinere.

SI DOS CONſtante &c.

Dos etiam conſtante matrimonio quandoque reddeda eſt.

Quia non ſolum ſoluto matrimonio redditur dos : vt ſupra titu.j. ſed etiam durante quandoque : ideo de hoc dicit. In quo dic : conſtante matrimonio maritus dotem reſtituit ex cauſa neceſſaria quandoque, & quandoque ex cauſa probabili.& quandoque ſine cauſa. ex cauſa neceſſaria : vt cum maritus ſit non ſoluendo : vt ſupra de iure dot.l.vbi. Vel cum maritus deportatur,& vxor retinet aſſectionem: vt ſupra de repu.l.j. Ex cauſa probabili: vt in caſibus enumeratis ff. de iure dot.l.mutuus. §. manente. & ff. ſo. ma.l. quamuis.& l.ſeq. Superiori ergo caſu ex neceſſitate ſeiendo ex volumtate viri redditur. Sine cauſa autem redditur : vt in hoc tit. & tunc quia donatio preſumitur,redditur viro.

SI *conſtante* .] CASVS. Maritus conſtante ma.dotem reddidit mulieri:nõ valet redditio: quia initar habet donationis , quę prohibetur fieri inter virum & vxorem . Si ergo ea deceſſerit,ab eo tempore quo maritus dotem reddidit,fructus dotis marito reſtituentur cum dote,ita tamen ne proprietatem alienet maritus,ſed ſalua ſit liberis ex eo natis.

i *Legitima.* quæ multæ ſunt: vt ff. de iure dot.l.mutuo.§.manẽte.
k *Perficitur.* id eſt præſumitur: vt in authen.de nupt. §. dotes. colla.iiij.
l *Cum fructibus.* mala fide perceptis. alioquin contra : vt ff. de vſuris l.fructus percipiendo. & ff. de acquir . poſſ. l. quod vxor viro.& ff. de dona.inter vi.& vxo.l.de fructibus.

Soluto matrimonio dominum rei dotalis recuperat ipſo iure, ſed non poſſeſſio: & ideo non poteſt ingredi eam ſine iudicis auctoritate . Bald. Vel ſic : Quis non debet propria auctoritate ingredi poſſeſſionem rei ſibi reſtituende: ſed actionem ſibi competentem intentare. Saly.

IX. Iidem AA. & CC. Martiæ.

DOtis actione ſucceſſores mariti ſuper eo quod ei dotis nomine fuerat datum, conuenire debes [a]. Ingrediendi enim poſſeſsionem rerum dotalium,hæredibus mariti non conſentientibus, ſine auctoritate competentis iudicis nullam habes facultatem.[b] S. Dat. VIII. Kalen. Nouembr. CC. Conss.

Socer qui recepit dotem pro filio,tenetur eam reſtituere. Bald. Vel ſic: Pater recipiens dotem pro filio,ad eius reſtitutionem tenetur in ſolidum, non de peculio. Saly.

X. Iidem AA. & CC. Epigono.

SI ſocero [c] filiæ tuæ dotem dediſti:licet in eius poſitus poteſtate gener tuus rebus humanis exemptus ſit : tamen non de peculio ,ſed in ſolidum [d] à te,conſentiente filia , conuentum eum ſatisfacere oportet. S. VII. Id. Nouembr . Heracliæ . CC. Conss.

Quando mulier ſuperuiuit , vel ſecũdo dotis debet ei fieri integraliter . Baldus. Vel ſic: Mortuo viro res debet integra reſtitui mulieri. Saly-cetus.

XI. Imperatores HONOR. & THEODO. AA. Mariniano præfecto prætorio.

SI conſtante matrimonio maritus fatali fuerit ſorte conſumptus : dos quæ data dicitur [e] vel promiſſa [f], ex eius vxoris facultatibus [g], ad eandem reuertatur : nihilque ſibi ex hoc defuncti hæres audeat vindicare [h], quod ad mulierem recurrere fecit obitus maritalis. Da. No. Decemb . Rauennæ , Honorio VIII. & Theodoſio . III . AA. Conss.

TITVLVS XIX.
SI DOS CONSTANTE matrimonio ſoluta fuerit.

Dos conſtante matrimonio non poteſt vxori reſtitui: reſtituta cum fructibus interim perceptis repetitur. Saly.

I. Imperatores HONORIVS & THEOD. AA. Mariniano præfecto prætorio.

SI conſtante matrimonio à marito vxoris dos ſine cauſa legitima [i] refuſa eſt: (quod legibus ſtare non poteſt: quia donationis inſtar perſpicitur [k] obtinere) eadem vxore defuncta, ab eius heredibus cum fructibus [l] ex die refuſæ dotis marito reſtituatur [m]:ita vt proprietas eiuſdem liberis ex eadem ſuſceptis competens aliena ri contra leges à marito non poſſit. Dat. V. Non. Nouembr. Honorio. VIII. & Theodoſio III. AA. Cons.

TITVLVS XX.

NE FIDEIVSSORES VEL mandatores dotium dentur.

Satisdatio pro dote conſeruanda non debet dari:& ſi eſt data , non tenet . Baldus . Vel ſic: A parte viri fideiuſſor vel mandator non debet dari vxori pro dote conſeruanda. Saly.

I. Imppp. GRAT. VALENTIN. & THEOD . AAA. Cynegio præfecto prætorio.

SIue ex iure , ſiue ex conſuetudine [n] lex proficiſcitur, vt vir vxori [o] fideiuſſorẽ ſeruãdę dotis exhibeat:tñ eã iubem[p] abolemus. Dat. VIII. Nonas Septẽb. Eucherio & Syagrio Conss.

Contra virum & eius hæredes agitur : vt ſupra tit. ff. l. dotis. nunc contra fideiuſſorem, vel mandatores , qui non tenentur.

SIue.] CASVS. Lex ſcripta ſiue conſtitutudo quæ iubet vt maritus debeat vxori fideiuſſorem de conſeruanda dote dare , abolecatur , & non ſolum non debet dare fideiuſſorẽ, ſed nec mandatorem, nec à marito , vel patre, vel aliis qui dotem ſuſcepiunt , eſt exigenda cautio : quia ex quo mulier marito ſe committit ſine fideiuſſore, & dotem & alias res ſuas poteſt committere.& h.d. cum. l. ſe.

n *Sine ex conſuetudine.* ob errorẽ inducta : vel ante hanc legem.

o *Vir vxori fideiuſſorem* . In primis videtur contra . ff. de iur.do.l. cum dotis . quæ & ſequẽti legi ſimiliter contradicit. Solu.ibi vir accepit,quod poteſt: hic vxor à viro , quod non poteſt . ſecundo quid de pignore? videtur ſecus: cum & omnia ſint obligata, niſi dicas ab extraneo amico mariti dari : quia tunc idem quod in fideiuſſore videtur : vt arg. j. l. proxi. vbi omnem ſatisdationẽ prohibet. Item an ante matrimonium poteſt dari ſcilicet ſponſæ? videtur ꝙ ſic: cum de viro & vxore tantũ hic dicatur: vt arg. ſ. de dona.ante nup.l. ſi ante. Sed tu dic idem quod iam in viro, cum in eũ caſum obligatio cõferatur: vt ſ. de dona.ante nup. l. quod ſponſæ . Item an poſt ſolutum matrimonium pòteſt dari? Reſpon.ſic: vt ff.ſolu.ma.l. ſi conſtante.§.quotiens. & except.l. exceptiones.ij.reſpõ.& ſ. de rei vxo.act.§. cum autẽ in exactione. Item an alius poteſt pro viro dotẽ accipere , & ſe obligare? quod videtur: vt ſ. de do.cau.l.ſi.Econtra ꝙ non: vt j.l.proxi.poteſt dici,vt cum viro accipiens teneatur: vt ibi. ſolus accipiens non: vt in l.proxi.immo tenet vtrobique,cum nõ eſt ſatisdatio: niſi quando alterum eſt acceſſorium. Itẽ ſi extraneus dat dotẽ, & ſtipulatur,an poteſt accipere? quod videtur: quia de viro & vxore hic dicitur. Vel forte idem quod in vxore dante, vel patre cius,

cius,cum eadem ſit æquitas: vt arg. j. ad.l.Fal.l fina. Item ſiipſe vir dat,an teneatur fideiuſſor? Videtur ꝙ non,per.l. iſtam & ſequentem. Sed quidam dicunt vt dari non oporteat: datus tamẽ tenetur: ſicut in tutore reſtamẽtario, qui ſatisdare nõ tenetur: ſi tamen ſatisdederit,tenet: vt ff. de fideiuſ.l.Græce. §. à tutore. Alij ſic diſtinguunt , an ab errante, an à ſciente detur arg. ff. ſi quis cau. l.ſed & ſi quis.§. fin. Alij ſic diſtinguũt,an det ꝙ dote dãda ab vxore viro, vel reſtituẽda à viro vxori: & tunc dicunt teneri: vt ff. de iure dot. l.cũ dotis.an vero detur pro ea ſeruanda quaſi maritus ſic ſe habeat in adminiſtratione patrimonij ſui, vt nõ fiat inops: & tũc nõ tenetur . & ſic loquitur hic titulus, nã dicit hic, ſeruandę, quæ opinio eſt probabilis . & ſic dantur in ciuitate iſta. Sed Azo dixit & nos, nullo modo teneri: vt ſ. de leg. & cõſtil. non dubiũ .& ff. de fideiuſ.l.cum lex. Itẽ an poteſt renũciari huic titulo: quod dicunt quidã ex generali regula ſ. de pac.l. ſi quis in conſcribẽdo. Sed Azo dicit quòd non, in primis ex ipſa rubrica, quæ prohibitoria eſt: vt ff. ne quid in lo.pu. l ij. in prin. & ij.ſi.ſicut & aliàs. ſ. ne Chriſtia.mã.& aliàs. ſ. ne quis in ſua cauſa . in quib[q] caſibus nõ poteſt renũciari: nec ergo hic, eſt enim bonum arg. ex rubrica: vt ff. ſi cer. per. l. j. Item ſicut prohibet rubrica viro ne det: ſic textus vxori, ne acciat, ſi ergo contra fiat, non valet vt ff. de legi. & conſti. l. non dubium. & ff. de dona. inter virum & vxorem. l. iij. §. ſecundum . Item & pro hoc.ff. de aſb.l. ſed ſi in ſeruum. §. ſi quis iudex.

a *Generali . Conſtitutionem.* ſ. l. proxi.

b *Mandatum.* vbi poteſt aliàs ſatisſi atio eſſe, ibi & mandatum; vt ff. man. l. ſi hæreditatem. §. & in ſumma. ſic ergo vbi prohibetur alia,& mandatum: vt hic dicit.

c *Suſcipiunt.* contra ſ. de do.cau l.fin, Item contra. ff. de iur. do. l.cum dotis. ſed ſuperiori lege ſoluimus.

d *Credendam.* ſimile aug. ſ. de pac. con. l. hac generali. & ſ. de teſti.l. ſi quando.in prin. & j. qui po.in pig. ha.l. ſi. & in decret. xij. quæſt. j. præcipimus.

RERVM AMOTARVM.

De dotis petitione plene dictum eſt : ſed quia in ea ſæpe rerum amotarum obijcitur compenſatio : vt infra.e.l.j. ſupponit de rerum amotione,& earum actione, que dicitur rerum amotarum. AZo. Hæc actio datur cum mulier amouet conſilio diuortij,& ſecutum diuortium ſit: vt ff. eo.l. rerum. ij. & ſic cum non ſint diuortium,hodie inre eorum non habet locum,niſi vtilis,quando cauſa ſperatæ mortis vel diuortij amouit,& ſecuta non ſit: vt ff. eo.l.ſi mulier. nec poteſt dici habere locum vbi ratione ſanguinis ſit ſeparatio: cum ibi non temerit matrimo.ium : vt ff. eo.l.ſi concubina.ſimili autem actio ceſſat,ſecundum Io. niſi pro contractione poſtea facta ex fauore matrimonij: vt ff. eo.l j.& ij.& iij.in prin.

COmpenſationis.] CASVS. Si mulier res mariti ſurripiat , & diuertat, poſſea dotem petat: an vir poſsit compenſare res amotas cum dote, quæritur? Reſpon. quòd ſic. alioquin mulier niſi res amotas reſtituat, non audietur.

e *Conſiterit*, teneri ex alia cauſa, quàm dotis.

f *Tui iuris.* quia vel tuæ ſunt, vel tuo periculo : vt ff. e.l. ſi concubina.§. ſi.& concor.ſ. de compẽ.l. neque.Sed contra,ſ. de rei vxo.act.§. ſed neq; ob res. Sol. hic ex alia cauſa, quàm dotis vir debebat. vel hæc ſic illam corrigitur. Vel hic de dote in quantitate,ibi autem in ſpecie.

ſtante competit in factum. Saly.

II. Imp. IVSTINIANVS A. Iuliano præfecto prætorio.

GEnerali definitione conſtitutionem [a] priſtinam ampliantes , ſancimus nullã eſſe ſatisdationem, vel mãdatum [b] pro dote exigendum vel à marito , vel à patre eius , vel ab omnibus qui dotem ſuſcipiunt [c] . Si enim credendam [d] mulier eſſe, ſuamq; dotem parri * mariti exiſtimauit: quare ſideiuſſor, vel aliusinterceſſor exigitur, vt cauſa perfidiæ in cõnubio eorum generetur? Dat. X. Kal. Aug. Lampadio & Oreſta. VV. CC . Conss.

TITVLVS XXI.
RERVM AMOTARVM.

Maritus conuentus actione de dote , pro rebus amotis poteſt compenſationem obijcere. Saly.

I. Imperator ALEXANDER A. Polydeucæ .

COmpenſationis æquitatem iure poſtulas. nõ eſt prius exolui quod debere te conſtiterit, [e] æquum eſt, quam petitioni mutuæ reſponſum fuerit: eo magis, quòd ea te perſequi dicis, quæ diuortij cauſa amota quereris .

¶ Cũ igitur apud cõpetentem iudicem ex ſtipulatu conueniaris: apud eundem doce tui iuris [f] res ablatas eſſe. PP. Da. V. Kal. Dec. Alexandro. A. III. & Dioe Cõss.

Actio rerum amotarum non competit niſi ſoluto matrimonio. Bald. Matrimonio vero con-

II. Imp. DIOCLETIAN. & MAXIMIA. AA. & CC. Sereno.

DIuortij cauſa rebus vxoris à marito amotis, vel ab vxore mariti : rerum amotarum edicto perpetuo permittitur [g] actio. Conſtante etenim matrimonio neutri eorum neque pœnalis [h] neque famoſa [i] actio competit , ſed de damno in factum [k] datur actio. Dat. V. Kal. Octob. ipſis AA. Conss.

Succeſſores mulieris tenentur actione rerum amotarum, quatenus ad eos peruenit . Bal. Vel ſic : Actio rerum amotarum datur contra hæredes quatenus ad eos peruenit. Saly.

III. Iidem AA. & CC. Quartino.

DE rebus quas diuortij cauſa quondam vxorem tuam abſtuliſſe proponis, rerum amotarum actione contra ſucceſſores eius non in ſolidum , ſed in quãtum ad eos peruenit [l]: quòd ſi res extent, dominij vindicatione vti non prohiberis . Dat . V. No. Decemb. ipſis AA. Conss.

TITVLVS XXII.
NE PRO DOTE MVLIERIS, bona quondã mariti addicãtur, id eſt in ſolidum dentur. *

In dote exigenda debet iuris ordo ſeruari , non citra ſolemnitatem debent vxori bona addici. Saly.

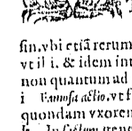

I. Imp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. Apollinariæ .

VT vxori pro dote ſtante competit in factum. Saly.

II. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIA. AA. & CC. Sereno.

DIuortij cauſa rebus vxoris à marito amotis, vel ab vxore mariti : rerum amotarum edicto perpetuo permittitur [g] actio. Conſtante etenim matrimonio neutri eorum neque pœnalis [h] neque famoſa [i] actio competit , ſed de damno in factum [k] datur actio. Dat. V. Kal. Octob. ipſis AA. Conss.

Succeſſores mulieris tenentur actione rerum amotarum, quatenus ad eos peruenit . Bal. Vel ſic : Actio rerum amotarum datur contra hæredes quatenus ad eos peruenit. Saly.

III. Iidem AA. & CC. Quartino.

DE rebus quas diuortij cauſa quondam vxorem tuam abſtuliſſe proponis, rerum amotarum actione contra ſucceſſores eius non in ſolidum , ſed in quãtum ad eos peruenit [l]: quòd ſi res extent, dominij vindicatione vti non prohiberis . Dat . V. No. Decemb. ipſis AA. Conss.

TITVLVS XXII.
NE PRO DOTE MVLIERIS, bona quondã mariti addicãtur, id eſt in ſolidum dentur. *

In dote exigenda debet iuris ordo ſeruari , non citra ſolemnitatem debent vxori bona addici. Saly.

I. Imp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. Apollinariæ .

VT vxori pro dote ſtante competit in factum. Saly.

Diuortij.] CASVS. Dicitur in hac. l. quòd facto diuortio, rerum amotarum actio datur: quia matri. conſtan. famoſa nec pœnalis alterutri eorum cõpetit actio: ſed in factũ pro damnis datis .

g *Permittitur actio.* ſecuto diuortio: vt ff. e. l. rerum ij. non autẽ durãte matrimonio : vt hic ſubijcit, conſtante &c.

h *Neque pœnalis* . eſt ergo hæc pœnalis : & ideo contra matrimonio ceſſat . Sed quidam dicit quod in caſu datur ad quadruplum: vt ff. eo.l. ad ſiſen. quod non placet: immo rei perſecutionem continet. vt ff. eo.l. ſi mulier. §. hæc actio . & pœnalis, vt diximus ſupra. l proxi. & ideo ſic datur: vt hic, & ſupra ex delict. def.l.ij. & infra de fur l. quanuis : Sed videtur dari in ſolidum, ſicut cõdictio furtiua: vt ff. eo l. contra naturam. §. ſi poſt quæ eſt cõtra. ſed nõ per omnia cõdictioni aſſimilatur.

Actio rerũ amotarum eſt pœnalis.

NE PRO DOTE MVLIERIS, &c.

Satis patet continuatio ex præcedentibus clara.

VT vxori.] CASVS. Si ſolu. matri. morte viti, mulier petat nõ obſeruando iuris ordinem ſibi addici bona mariti iure dominij pro dote : non eſt audienda . ſed ſi decedente marito non ſoluendo , & ſine ſucceſſore, petit ſe mitti in poſſeſ. bonorum cauſa rei ſeruandæ, debitore non ſibi reſpondente : per l.ij. ff. quibus ex cauſis in poſ. ea. & diſtractis bonis , conſulatur ex edicto de bonis auctorita. iud. poſſ. & ſi emptor non fuerit inuentus: vel inuentus quidẽ, ſed minus idoneus: dabuntur mulieri

** aliàs ne pro dote mulieri bona mariti addicantur.*

mulieri bona in solutũ per.l. fi.ff. de iur.do.impe. & ff.de re iudi.l.à diuo.§. exequuntur. & est hæc forma iuris, de qua fecit mentionem lex præsens. Viuianus.

a *Addicantur.* citra ordinem iuris. sic. & j. de iure do.impe.l.j. in fi. & de bo. auct. iudi. posl. si pro debito. & l. in possessionem. & ff. de pact. l. si pacto quo

b *Iuris formam.* quæ est vt mittaris in possessionẽ causa reseruandæ, debitore non respondente, ex titulo. ff. qui ex cau. in possess. ea. l. ij. & distractis bonis constiterit tibi: quòd sit per alium titulum. ff. de bo. auctio. iudi. posl. immo per eundem titulũ: vt l. Fulcinius. §. j. quòd si non inuenias emptorem, vel minus idoneũ, etiam tibi tunc dabuntur in solutum: vt & j. de iure do. impe. l. fi. & ff. de re iudi. l. à diuo. §. exequuntur.

DE FVNDO dotali.

Specialiter de re æstimata in dotem data dicit.

SI æstimata.] CASVS. Si mulier prædium æstimatum. c. in dotem dederit, & cõuenerit vt solu. ma. eligere velit prædiũ, vel æstimationem exigere: vir alienare nõ potest obstante lege Iulia de fundo dotali. quæ vetat fundum inæstimatum datum alienari. & hoc in prima. alienationis verbo cõtinetur omnis actus per quẽ transfertur dominiũ. hoc dicit.

c *Electio.* vel æstimationis: secus si esset viri: vt ff. eod. l. quòd si fundus.

aliàs æstimatum.

d *Lex Iulia.* quæ vetat fundum inæstimatũ in dotem datum alienari: vt in auth. vt licet. ma. & auiæ. §. illud. & j. de rei vxo. act. l. & cũ lex. & ff. eo. l. si fundum. nã pro non æstimato haberur: vt ff. de iure dot. l. plerunque. §. fi.

aliàs apud quem filij morantur.

TITVLVS XXIII.

DE FVNDO DOTALI.

Vbi electio est reservata mulieri, fundus dotalis licet æstimatus non potest alienari. Salycetus.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Didiæ.

Æstimata prædia ita dotẽ data sunt, & cõuenit vt electio c mulieri seruetur: nihilominꝰ lex Iulia d locum habet. ¶ Est autem e alienatio omnis actus per quẽ dominiũ trãsferꝛ. PP. Dat. XII. Kalend. Mart. Antonino A. IIII. & Balbino Conss.

Maritus non provocat ad diuisionem fundi dotalis, sed provocatur. Baldus. Vel sic: Alienatio fundi dotalis voluntaria est prohibita, non necessaria. Salyc.

II. Imp. GORDIANVS A. Domitiæ.

MAriti f qui fundum communem cum alio in dotem inæstimatum * acceperunt, ad communi diuidundo iudicium prouocare non possunt, g licet ipsi possint prouocari. PP. V. Non. Octob. Gordiano A. II. & Põpeiano Conss.

TITVLVS XXIIII.

DIVORTIO FACTO, apud quem liberi morari vel educari debeant.ᵏ

In arbitrio iudicis est, apud quem alatur liberi facto diuortio, hodie seruatur authen. hic posita. Salycetus.

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. & CC. Cælestinæ.

Licet neque nostra neque diuorum parentum nostrorum vlla constitutione cauetur, vt per sexum liberorum inter parentes h diuiso celebretur: competens tamen iudex æstimabit i verum apud patrẽ, an apud matrem matrimonio separato filij morari k ac nutriri l debeant. S. VIII. Kalend. Iul. Veronæ. CC. Conss.

IN AVTHENT. vt liceat matri & auiæ. §. illud. colla. viij. constit. fi.

Mater potest petere quòd pater alimentet filium. Bald. & tenent.

SI pater causam diuortij m præstiterit, apud matrem n ad secundas nuptias non venientem liberi nutriantur patris expensis. Si vero contrà, tuncapud patrem, matris locupletis expensis: o nisi pater minus idoneus sit. tunc enim apud matrẽ locupletem nutriantur. Nam quemadmodum locupletes filij matrem alere coguntur egentẽ: ita iustũ decernimus & à matre filios pasci. ¶ Quod de matre & filijs indigentibus dictum est, hoc quoque in omnibus ascendentibus & descendentibus p personis vtriusque naturæ decernimus obseruari.

TITVLVS XXV.

DE ALENDIS LIBERIS ac parentibus.

Filij diuites tenentur alere parentes. hoc dicit eum l. seq. Salycetus.

DIVORTIO FACTO *apud quem &c.*

Ex præcedentibus patet continuatio.

LIcet.] CASVS. Si qua lege vel constitutione non cauetur apud quem solu. matrimo. liberi vtriusque sexus ali debeant: tamen considerabit competens iudex, scilicet vt masculi penes patrem, & fœminas penes matrem alantur. Viuian.

h *Inter parentes.* scilicet vt apud matrem filiæ, apud patrem filij sint. vt & alibi. j. de custo. re. l. quoniam vnum.

i *Æstimabit.* taliter diuidendo vt hic, nisi ex aliqua causa in contrarium moueatur: vtff. de libe. exhiben. l. j. §. in hoc interdicto. & differt hic titu. ab illo. j. vbi pupilli &c. quia hic viuit pater: ibi decessit.

k *Morari.* adulti.

n *Nutriri.* pupilli. vel potest esse quòd alibi morentur, & alibi nutriantur. & facit. xviij. q ij. c. definimus. Per authen. autem plenius dicetur, quæ sequitur, si pater &c. quæ est, vt liceat ma. & auiæ. §. illud. colla. viij.

SI pater.] CASVS. Hæc authen. clarificat. l. C. & dicit quòd celebrato diuortio si maritus dedit causam diuortio, & ad secundas nuptias mater non consolauit: liberi debent educari expensis mariti apud matrem. Similiter econtra si mater præstitit causam diuortij, liberi debẽt educari expẽsis matris apud patrem, si est locuples: sed si pater non est idoneus, non tenetur filios alere: immo apud matrem locupletẽ debent ali. nã & filij locupletes tenentur marrem indigentem alere. & quod dictũ est de matre alẽda, & filijs indigẽtibus: idẽ per omnia seruetur in omnibus ascendentibus & descẽdẽtibus indigẽtibus alẽdis.

Alimenta sunt negantibus denegata.

m *Diuortij.* quæ mulrę sunt, vt diximus. ff. de repu. l. cõsensu. §. j.

n *Matrem.* immo vbi pater vult: vt ff. de ven. inspi. l. j. §. apud eũ. sed ibi decesserat, hic non. Item hic præstitit causam diuortij.

o *Matris locupletis expensis.* Hæc verba, matris locupletis &c. nõ sunt in corpore, sed Ir. adiecit: & si habeas ea, die nisi pater &c. vt referatur ad primum dictum, scilicet quando apud patrem expensis patris debent ali. si autem ea verba omittis: die, nisi &c. referri ad primum & proximum: vt sit sensus. Si mater præstat causam, subaudi, tunc apud matrem & à patre aluntur: nisi &c. quia tunc præstat mater. idem & quando est minor triennio: vt j. de pa. pote. l. pe. prima placet.

p *Descendentibus.* vt ff. de lib. ag. l. si quis à liberis. in princ.

DE ALENDIS LIBERIS.

Hic videbant parentes, & non diuerterunt, vel alter erat mortuus. & dicit hinc inde ali ne ita præsumida.

Parentum

PArentum] CASVS. Filij patrem vergentem ad inopiam alere tenentur. & hoc prouidebit iudex, si facultates filij supperant. & hoc dicit. l. seq.

a *Parentum necessitatibus.* id est alimentis: vt & j. de bo. quæ lib. l. fin. §. ipsum autem. & de patre. l. filia. & l. nec filium. non autem in æreo alieno: vt ff. de li. ag. l. si quis à liberis. §. parens. An autẽ frater fratrem? Videtur & sic: vt argu. ff. de tu. & ra. distl. j. §. j. & ff. vbi pu. edu. l. qui filium. & ja. j. l. proxi.

Mater fratrem alere tenetur.

b *Competens.* facit j. l. proxi.

Si competenti.] CASVS. Si pater non vult filium suum alere, probet mater filium suũ esse: & vt præstet sibi alimenta, compellet cõpetens iudex: & pendente lite filius commu nis, quia dicit pater eum filium esse non suum, apud quem educari debeat, scilicet an apud patrem, iudex æstimabit.

c *Ex Claudio.* marito: vt no. j. l. proxi.

d *Ei.* scilicet maiori triẽnio, aliàs mater deber eũ alere: vt j. de pa. po. l. nec filium. & fa. Sũ dehæret. l. cognouim⁹.

Si patrem.] CASVS. Parer filium suum si ei obsequiosus extiterit alere tenetur. & hoc in prima. si noluerit, cõpelletur à iudice pro modo facultatum suarum filio præstare alimenta. & hoc in secunda. Si pater dicat eum filium suum non esse, in primis an sit filius, inquiretur.

Alimenta sunt negantibus denegata.

e *Promeruerit.* ergo propter ingratitudinem possunt denegari alimenta. Vel si filius patrem deruerit: vt ff. e. l. si quis à liberis. §. si quis ex his. in fi. & onus probandi videtur imminere patri: vt ar. ff. de inof. testa. l. omnimodo. licet sit ar. contra. in eod. tit. l. liberi.

f *Non denegabit.* præstando alimenta.

g *Examinabit.* summatim: vt ff. eo. l. si quis à liberis. §. si vel parens. interim tamen alit, etsi non sit filius: vt ff. eo. l. j. §. Idem Iulianus. & l. si neget, & si constiterit non esse legitimum, non alit: vt ff. e. l. si quis à liberis. §. idem rescripsit, secus per au-

Cod ex.

I. Imp. ANTONINVS PIVS, A. Basso.

PArentum * necessitatibus a liberos succurrere iustum est. Sine die & consule.

II. Dim fratres & AA. Celeri.

COmpetens b iudex à filio te ali iubebit, si in ea facultate est, vt tibi alimenta præstare possit. Dat. Idib. April. ipsis & Conss.

Mater agere potest contra maritum vt alat filium. Salycetus.

III. Iidem. AA. Titianæ.

SI competenti iudici eũ quem te ex Claudio c enixam esse dicis, filium eius esse probaueris: alimenta ei d pro modo facultatum præberi: iubebit. Idem an apud eum educari debeat, æstimabit PP. XIII. Kal. Mart. Romæ, Rustico & Aquilino Cõss.

Pater in licis officio tenetur alere filium non ingratum: & vbi negatur filius, debet de filiatione prius constare. Salycetus.

IIII. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Sabino.

SI patrem tuum officio debito promeueris, e paternam pietatem non tibi denegabit. f Quod si sponte non fecerit: aditus competens iudex alimenta pro modo facultatum præstari tibi iubebit. Quòd si patrem se negabit: quæstionem istam in primis idem iudex examinabit. g PP. Non. Februa. Laterano & Rufino Conss.

TITVLVS XXVI.

DE CONCVBINIS.

Non licet marito concubinam habere. hoc dicit. & in hoc imperator sanctè vxoribus. Salycetus.

I. Imp. CONSTANTINVS A. ad Populum.

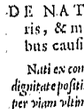

Emini h licentia concedatur, constante matrimonio concubinam penes se habere. Dat. XVIII. Kal. Iul. Constantinis patre & filio Conss.

TITVLVS XXVII.

DE NATVRALIBVS LIBERIS, & matribus eorum, & ex quibus causis iusti efficiantur.

Nati ex concubinis vilissimis, & patribus in dignitate positis: sunt spurij, & incapaces tam per viam vltimæ voluntatis, quàm contractus. Et quod eis auferuntur, quibusdam personis applicatur: quibus remittendus, negligentibus, vel non existentibus, fisco locus aperitur. Item nec ipsis concubinis aliquid potest relinqui, vel donari, vel fictio titulo vendi, vel concedi. Baldus. Vel sic: In dignitate positi non possunt nuptias contrahere cum personis hic nominatis: aliàs non tanquam infamia: nec valet matrimonium: &

A *collata liberis ex tali coniugio, vel etiam talibus vxoribus, renocantur per legitimas personas quibus negligentibus venit fiscus. hodie vero tenet matrimonium, & collata non renocantur. Salyce.*

I. Imp. CONSTANTINVS A. ad Gregorium.

SEnatores, seu præfectos, * vel quos in ciuitatibus dũ nuirilitas, vel facerdotij, i id est Phœniciarchiæ, vel Syriarchiæ ornamenta cõdecorant: placet maculam subire infamiæ, & alienos à Romanis legibus fieri, si ex ancilla, vel ancillæ filia: vel liberta, vel libertæ filia: vel scenica, vel scenicæ filia: vel tabernaria, vel tabernariæ filia: vel humili, vel abiecta persona: vel lenonis, aut arenarij filia, vel quę mercimoniis publicè præfuit, susceptos k filios in numero legitimorũ habere voluerint aut proprio iudicio, aut nostri prærogatiua rescripti: l ita vt quicquid talibus liberis pater donauerit (seu illos legitimos seu naturales dixerit) totũ retractũ legitimæ sũboli reddatur, aut fratri, aut sororii, aut patri, aut matri. ¶ Sed & si vxori tali quodcunq; datũ quolibet genere fuerit, vel emptione collatum: etiam hoc retractũ reddi præcipimus. ¶ Ipsas etiam quarum venenis m inficiuntur * animi perditorum (si quid quæritur, n vel commendatũ dicitur, quod his reddendum est quibus iussimus, aut fisco nostro) tormentis subiici o inbemus. ¶ Siue itaque per ipsum donatum est qui pater dicitur, vel per alium, siue per interpositam personam, siue ab eo emptum, vel ab alio, siue ipsorum nomine comparatum: statim retractum reddatur quibus iussimus: aut si non existant, p fisci iuribus vindicetur. ¶ Quòd si existant, & in præsentia rerum constituti agere noluerint pacto q vel iureiurando excluſi, torum sine mora fiscus inuadat. Quibus tacentibus & dissimulantibus, ad defensionem r fiscalem duorum mensium tempora limitentur: intra quæ si non retraxerint, vel propter retrahendum rectorem prouincæ [non] interpellauerint: quicquid talibus filiis vel vxoribus liberalitas impura contulerit, fiscus noster inuadat, donatas vel commendatas s res sub pœna t qua-

Nolle dicor, quod non dicor, quod non pos sum, &c.

then. vt j. tit. ij. authen. licet.

DE CONCVbinis.

NEmini.] CASVS. Vir constante matrimonio concubinam habere non debet.

h *Nemini.* facit j. communia de manu. l. fina. * *perficiſſimes.* nec vlra vnam concubinam: vt in authen. de trien. & se. §. considerauimus. circa fin. colla. iij.

DE NATVRAlibus. &c.

Ii proueniunt ex contubernis, ideo bene supponitur titulus.

i SEnatores. *Sacerdotij,* non loquitur de sacerdotio, id est presbyterio, sed de quadam dignitate. sic exponit ignotum per ignotius, secundum Io.

k *Susceptos.* vt ab vxore velut à concubina: nã nec naturales sunt. & facit §. de incest. nup. l. humilem.

l *Rescripti.* quid si dicit non obstante lege aliqua? Respon. tenet: vt argu. ff. de leg. iij. l. si quis in principio.

m *Venenis.* vt veneno occiditur corpus, sic animus istarum confuersatione. Accurſius.

Mulieris maritum corrumpunt fatione animus occidi. tur.

n *Si quid quæritur.* interpositio est.

o *Subiici.* si dubitetur an apud eas sint tales res.

Quæstio, inter dicta personæ quæ repetere possunt.

p *Existant.* scilicet præsentiuntur. dictæ personæ quæ repetere possunt.

q *Pacto.* quod secerant post mortem defuncti: nam ante non valet: vt j. de capti. & postli. reuer. l. nec nos. & ff. de acquiren. hæred. qui superstitis. Alij non distinguunt, antea vel postea fecerunt. & idem de iuramento dicas, quo iurauerunt se non petituros. Et no, noluerunt: quia nolle dicor, quod non pos sum, meo facto impeditus. valuit enim pactum: quia licet pater non possit pacisci, extranei possunt, sed fiscus aufert.

r *Ad defensionem.* id est ad defendendum se à fisco, & ad fiscum vincendum si intra duos menses agant: aliàs repelluntur, vt subiicit.

s *Commendatas.* alij vt denter concubinæ, vel filiis. Accurſius.

t *Pœna.* talibus filiis & concubinis inferen-

I.I. da, non

da, non forte alij detinenti tales res, & facit ſ. de iure fiſc. l. qui in contractibus, lib. x.

* *ſæua.*

a *Quæſtione.* torquentur enim concubinæ: vt ſ. dixi. ſed hodie hæc conſtitutio eſt abolita: vt in authent. quib. mod. nat. effic. ſui. §. fi. colla. vij. quia huiuſmodi fœminę cum omnibus poſſunt contrahere: vt ſ. de nupt. auth. ſed nouo iure. & authē. maximis. & hic habent quidam authent. ſed nouo iure huiuſmodi mulieres.

Concubinæ cū omnibus poſſunt contrahere.

MAtre.] CASVS. Si Titius habeat matrem & filios naturales & legitimos: quid naturalibus liberis ex concubina, & concubinæ relinquere poſsit, quæritur? Reſpō. quod vnciam. & ſoli concubinæ, ſi liberos naturales ex ea non habet, ſemunciam: ſi vltra relinquat, reſtituetur legitimis vel matri.

b *Matre.* alicuius qui habet filios naturales.

c *Centrici.* concubinæ ſcilicet.

d *Semunciam.* quid ſi ſoli filij? dic ſemunciam, alij dicunt vnciam. ſed licet directe nō capiant vltra: iure tamen pupillaris ſubſtitutiōis totum habere poterunt, quod tamen ex bonis patris non fuit: vt ff. de vulg. ſubſtit. ſiis qui. ſed per authen. deminuitur hæc lex quæ ſequitur, nunc ſoli &c. quę eſt in authen. quib. mo. nat. effi. ſui. §. ne igitur. col. vij.

NVnc.] CASVS. Lex Codicis dicit, ſiue teſtator habeat matrem, ſiue filios legitimos, poterit relinquere naturalibus tantum vnciam, concubinę tantum ſemunciam. Authen. iſta corrigit. l. C. in hoc quod dicit de matre teſtatoris: quia filij legitimi tantum impediunt naturales, non mater.

e *Soli liberi.* quod accipe in infinitum: vt ff. de verb. ſigni. l. liberorū. licet in corpore vnde ſumitur, dicat filios.

f *Naturales.* ſcilicet tantum.

g *Mater.* defuncti.

SI quis.] CASVS. Lege iſtas vſque ad l. humanitatis. poteſtis videre per vos. vnde. l. iſta ponit caſum. qualiter filium naturalem poſſum efficere legitimum, vt mihi ſuccedat. nam ſi ſum liber homo, & non habeo legitimam ſobolem: ſi volo ipſum tradere curiæ, efficitur legitimus: & ſuccedet mihi ſi ſum natus ex vico illo. Et idem ſi trado oneribus curiæ ex cuius territorio ſum. & idem ſi ſum ex regali ciuitate. Idem eſt ſi habeo filiam naturalem. & non habeo legitimam vxorem: ſi trado eam alicui in vxorem illi qui eſt obnoxius curiæ, poterit mihi ſuccedere: quia non refert *quideam*[d] oneribus curiæ an per liberos, an per generos,

A

drupli ſeuera * quæſtione,[a] perquirens. Dat. XII. Kalend. Auguſt. Carthagine, Nepotiano & Facundo Conss.

IN AVTHEN. vt li. ma. & auię. §. quia vero legem. colla. viij. conſti. ſi.

SEd nouo iure huiuſmodi mulieres cum omnibus hominibus contrahere nuptias poſſunt etiam cum prædictis magnis dignitatibus, dū tamen dotalia inſtrumenta ſuper hoc conficiantur ab illuſtribus. ¶ Reliqui vero citra eos, qui maioribus decorati ſunt dignitatibus, ſolo adfectu nuptias contrahere poſſunt, dum tamen liberæ ſint, cum quibus licet nuptias celebrare.

B

Iure iſto ſi quis habet matrem, vel filios legitimos non poteſt naturalibus & eorum matri relinquere vltra vnciam. Et ipſis naturalibus non extantibus ſolum ſemunciam concubinæ poteſt relinquere, & vltra relictum vrbis ad ſucceſſores. Salycetus.

II. Impp. ARCADIVS & HONORIVS. AA. Antemonio præfecto prætorio.

MAtre,[b] vel legitimis filijs, vel nepotibus, aut pronepotibus, cuiuſcunque ſexus, vno pluribúſve exiſtentibus: bonorum ſuorum vnam tantam vnciam pater naturalibus filijs, ſeu filiabus, eorumque genitrici: vel ſi ſola ſit concubina, ſemunciā[d] largiendi vel relinquēdi habeat poteſtatem. ¶ Quicquid vero vltra modum conceſſum relictū ſit: legitimis filijs, vel matri, vel ceteris ſucceſſoribus iure reddatur. Dat. Id. Nouemb. Stilichone II. & Anthemio Coss.

C

IN AVTHENT. quib. mo. natu. effi. ſui. §. ne igitur. colla. vij. conſti. j.

NVnc ſoli liberi[e] naturales[f] & legitimi ad hunc modum coarctant, non etiā mater,[g]

D

Filij naturales legitimantur, ſi per patrem principali curiæ offeruntur: & ſi pater in teſtamento ordinat quod ſui filij naturales efficiantur curiales: & ipſi hoc non habent ratum: & poſtea immoriuntur paterna bona poſſidere ſeu alienare, compelluntur curiæ deſeruire: quia ex poſteriore poſſeſſione præſumitur fraus. quod eſt notabile. Filia ſi eſt naturalis: efficitur capax ſi in vxorem viro tradatur. Baldus. Vel ſic: Pater qui filios naturales tradidit curiæ propriæ ciuitatis, vel ei quæ ſit caput prouinciæ: quando ortum habet ex regia vrbe, poteſt illos in ſolidum heredes inſtituere: nec poterunt illi conditionem curialem recuſare ſi reperiuntur paterna bona poſſidere. & idem ſi filiam naturalem obtinebuntur. Quid[a] *enim intereſt. ſic & in authē. eo. §. ſed hoc ſimiliter ſancimus. & argu. ff. de iti. actuq; priua. l. j. §. penult. & ff. de verb. obli. l. cum ſeruos. Sed arg. contra. ſ. de ope. pu. l. ſi. Item argu. contra. ſ. de decu. l. nullus qui. lib. x.*

A

b *Quoniam deſideria.*] hæc, l. loquitur de ſuperiori materia, ſed in ſpecie.

c *Concedatur facultas.* quia prius conſenſerat ſe dari curiæ, alioquin permitteretur ei hæreditatem repudiare, & curialem conditionem: vt ſ. l. proxi.

d *Philocalum.* proprium nomen eſt filij.

e *Ciuitatis.* ſcilicet Buſtrenæ: vt in auth. eod. §. prim[a] itaque. vbi hic caſus refertur.

B

Dui.] CASVS. Hæc lex ponit alium modū legitimandi: & dicit, ſi ex concubina habeo filium naturalem: ſi cōtraho matrimonium cum ea, illi efficiuntur ſui: ſiue erāt nati ante contractū matrimonium, ſiue poſt. Et ad iſtam. l. concordat iſte. & dicto. §. ſi quis igitur fuerit.

Coſtitutus inſtitut. de nupt. in fin.

ſui primus imperator Chriſtus.

f *Conſtantini.* hic huius prim[a] imperator Chriſtianus. Et non legitur hęc lex. & habet locum ſecundum ſua tempora quādo facta fuit. hodie autem aliter eſt: vt ſ. c. l. cum quis.

C

g *Vbenus.* hæc Anaſtaſij, & ſuperior Zenonis nō valēt: quia ſecundum ſua tempora loquuntur: in authen. eo. §. tribus. coll. vij. ſed ſequens ſic, quæ eſt Iuſtini. patris Iuſtiniani: vt in authen. eo. §. adoptionis. caſſatur ergo hæc per ſequentem ſecundum Ir. & nihil valet. & facit. ff. de ritu nupt. l. in liberæ.

Iuſtiſ falſitate Iuſtiniani.

h *Vxoris loco habentur.* puta cōcubinæ, quæ tenentur ac ſi eſſent vxores, ſecūdum quod hæc lex loquitur ſecundum ſua tēpora: dicit enim, in præſenti aliquæ &c. Vel aliter vere erat effecta vxor, & habebatur loco vxoris. nec obſtat quod dicit, in poſterū nihilo minus quiſ quis huiuſmodi mulierem dotalibus &c. nam poſſet eſſe quod cum copulauit eam ſibi, non fecit dotalia inſtrumentas ſed ſi modo faciat, idem erat.

D

i *In arrogationem.* hoc

Quid enim

Acceptans onus intelligitur acceptare emolumentum annexum. immo hoc caſu emolumentum eſt irrepudiabile. vnde qui inuita ordinatio nem patris acceptauit decurionatum: hereditatem ea contemplatione relictam repudiare non poteſt. Bal. Vel ſic: Naturalis per patrem curiæ depu tatus, ſi onus agnoſcit, hereditatem patris non poteſt repudiare. Salycetus.

IIII. Impp. LEO & ANTHEMIVS AA. Armaſio. P. P.

QVoniā deſideria[b] moriētium ex arbitrio viuentium non ſine iuſta ratione colligimus: & is qui naturalem filium habens, horrantibus legibus vltro ad inſtar legitimi filij municipalibus eum voluit aggregare muneribus, & donare patriæ principalem: manifeſtauit, notumque fecit ſine dubio profeſsione certiſſima facultatum ſuarū omnium elegiſſe ſe adfectione debita ſucceſſorē: cū certe huiuſmodi perſonis adeò ſacratiſsima conſtitutione ſubuentum ſit, vt nec renunciandi eis, aut alienandi, vel repudiandi paternas hæreditates aut donationes in fraudem curiæ cōcedatur facultas, c ſed muneribus patriæ ſuſceptis, patrimonia ſibi re cogantur: nullā è diuerſo calumniantium vocem penitus patientur admitti, ſed ipſum Philocalum, d & paternorum bonorum omnium ab inteſtato hæredem, & noſtræ ciuitatis curiæ principalem iniuncta vel iniungenda ſibi munera ſubire, ex eoque genitos vel naſcituros filios ſimiliter paternę conditioni ſubiacere præcipimus. ¶ Et huiuſmodi formam in omnibus cauſis quæ ſimiliter in quocunque ciuitatis e ordine curiaq; contigerint, in poſterum decernimus obſeruari. Dat. Kalen. Ian. Conſtantinop. Iordane & Seuero Coss.

B

Per ſubſequens matrimonium poſſunt legitimari illa ciuilia procreati. quod olim erat in cōtrarium ſtatutum à Conſtantino, corrigitur, & ſolum præterita caſibus reſeruantur. hoc dicit. Iſta lex eſt correcta per. l. cum quis infra. cod. Bald. Vel ſic: Iure iſto quis poterit concubinam ducere in vxorem ſi ex ea liberos habebat, nec ei vlla proles legitima extabat: & liberi efficiebantur legitimi, & in poteſtate, & poterant ſuccedere ex teſtamento, vel ab inteſtato etiam cum fratribus poſtea natis ſecus ſi prolem ex concubina non habebat. Salycetus.

Codex.

V. Imp. ZENO. A. Sebaſtiano prætorio.

DVi Conſtantini, f qui venerāda Chriſtianorum ſide Romanum munuit imperium: ſuper ingenuis concubinis ducendis vxoribus, filiis quinetiā ex eiſdem vel ante matrimonium vel poſtea progenitis, ſuis ac legitimis habendis, ſacratiſsimam cōſtitutionē renouantes, iubemus eos qui ante hanc legem ingenuarū mulierū, nuptiis minime intercedentibus, electo contubernio, cuiuſlibet ſexus filios procreauerint: quibus nulla videlicet vxor eſt, nulla ex iuſto matrimonio legitima proles ſuſcepta: ſi voluerint eas vxores ducere, quæ anteā fuerant concubinæ tam coniugium legitimum cum huiuſmodi mulieribus ingenuis (vt dictum eſt) poſſe contrahere, quàm filios vtriuſque ſexus ex earundē mulierum priore contubernio procreatos, mox poſtquàm nuptię cum matribus eorum fuerint celebratæ, ſuos patri, & in poteſtate fieri: & cum his qui poſtea ex eodem matrimonio ſuſcepti fuerint, vel ſolos (ſi nullus alius deinde naſcatur) tam ex teſtamento volentibus patribus etiam ex integro ſuccedere, quàm ab inteſtato petere hereditatem paternam: pactis quæ matrimonij tempore ſuper dotibus vel ante nuptias donationis rebus ſubſecuta fuerint, etiam ad ipſorum perſonas pertinentibus: vt vnà cum fratribus ſuis poſtea ex eiſdem parentibus forte progenitis, aut ſoli (ſi nullus alius ſit procreatus) dotis & ante nuptias donationis pro tenore legum, nec minus pactorum emolumenta percipiant. ¶ Hi vero qui tempore huius ſacratiſsimæ iuſſionis necdum prolem aliquam exingenuarum concubinarum conſortio meruerint, minime huius legis beneficio perfruantur: cum liceat eaſdem mulieres ſibi prius iure matrimonij copulare, non extantibus legitimis liberis, aut vxoribus, & legitimos illos (vtpote nuptiis præcedentibus) procreare: nec audeant quos ex ingenua cōcubina dilato poſt hanc legem matrimonio naſci voluerint, vt iuſti ac legitimi poſtea videantur magnopere poſtulare. Dat. X. Kalen. Mart. Baſilio. II. & Armaſio. Coss.

C

Per arrogationem poteſt filius naturalis legitimari. hoc eſt correctum per legem ſequentem cuius ratio per hoc aperiretur via libidini. hoc dicit cum l. ſeq. Bald. Vel ſic: Anaſtaſius imperator permittit per hanc legem naturalibus liberis quibibet titulo dari & relinqui non exiſtente legitima ſobole: ac etiam dicit quod propter conſequens matrimonium, & per arrogationem legitimantur. Salycetus.

VI. Imp. ANASTASIVS A. Sergio. P. P.

IVbemus[g] eos quibus nullis legitimis exiſtentibus liberis, in præſenti aliquæ mulieres vxoris loco habentur,[h] ex his ſibi progenitos ſeu procreandos, ſuos & in poteſtate legitimóſque habere: propriáſque ſubſtantias ad eos vel per vltimas voluntates, vel per donationes, ſeu alios legi cognitos titulos (ſi voluerint) transferre. ab inteſtato quoque ad eorum hæreditatem vocandos, nec aliquas quæſtiones ſeu altercationes exercendi ſub qualibet aſtutia ſubtiliſque legum vel conſtitutionum occaſione ſuper his, vel agnatis ſeu cognatis genitoris eorum, vel quibuſdam aliis ſuperſtite facultatem in poſterum nihilo minus quiſquis huiuſmodi mulierem vxoris loco dotalibus inſtrumentis confectis habuerit, pro eius ſobole ſimilem eandemque formam cuſtodiri: ne adimatur ei licentia ſibi quodammodo per liberos proprium ſuum patrimonium acquirendi. ¶ Filios inſuper & filias iam per diuinos adfatus à patribus ſuis in arrogationem[i] ſuſceptos, vel

D

LEgem.] CASVS. Hæc lex confirmat. Iubemus. & dicit quòd sicut nati ex libero matrimonio, sunt naturales & legitimi: ita nati ex concubina, siue contraho matrimonium cũ ea, siue impetro à principe vt legitimentur.

alias, Anatolio & Agap.

a *Legem*. & hæc est inutilis: nisi abrogaret præcedentem secundum Ir.

b *Vitio*. sic. ſ. ad legem Iuliam maie. l. quisquis.

c *Ante lata sanctio.* subleuabit.

d *Prætextus.* subleuabit.

e *Quæ*. arrogationes & adoptiones.

f *Non æstuæ*. subleuabunt. & est. ſ. de priuil. scho. l. j. lib. xij.

g *Machinationibus*. alias Imaginationibus.

h *Flagitiis.* id est flagitioso coitu.

HVmanitatis.] CASVS. Ista dicitur, (quod olim quadam antiqua, l. continebatur) quòd naturales filij cum matre sua poterant succedere ex testamento vsq; ad tres vncias: hodie vsque ad sex vncias. quod corrigitur per authen. licet, sitrauam. ſ. super. l. matre. eod. tit. quæ authen. à pluribus hic legitur.

i *Humanitatis*. concor. ſ. de confirmand. tu. l. naturalibus. & in authen. de trien. & semiſ. §. consideremus. collat. iij. & ſ. de inſtit. & ſubſti. l. generaliter. & in authen. eo. §. diſcretis. colla. vij.

* *Veniadignus est, qui alieno verbo laboret. cõcor. glo. in c. in nostra super verbo inutilem. in fi. extra de procu.*

LIcet.] CASVS. Hæc authen. legitur super hac. l. consuetudinis. tamen legi super illa, Humanitatis. Dicit ergo quòd Titius qui non habet filios legitimos, nec parentes: potest relinquere bastardis totam suam substantiam, siue in testamento, siue inter viuos. si vero tantum habeat parentes, eis relinquat quartam debitam iure naturæ: reliquum dare poterit filiis naturalibus. si decedat ab intestato non habens filios legitimos, nec vxorem, quia in fata concessit: naturales filij succedũt in duas vncias hæreditatis paternæ, & mater succedit cum eis viriliter: & si legitimos filios habeat, & vxor eius susceptas, huius prouidentissimę A nostræ legis beneficio & iuuami ne potiri censemus. Dat. Kalen. April. Anastasio. A. III. & Agapito * Coss.

Lex quæ cessatur, intelligitur cessari quo ad futura, non quo ad præterita. Bald. Vel sic: Hæc lex primo declarat præcedentem, dicens quod illa non vindicat sibi locum in liberis ex damnato coitu. Secundo cassat illam in eo quod dixerat naturales effici legitimos per arrogationem: statuẽs quod illud obtineat vsque ad diẽ præsentis legis, non postea. Salycetus.

VII. Imp. IVSTINIANVS. A. Marino præfecto prætorio.

LEgem [a] Anastasij diuinæ recordationis quæ super naturalibus filiis emissa est, in his valere tantum casibus concedimus, qui nunc vsque subsecuti sunt, pro eiusdem legis tenore in matrimoniis tunc constantibus, vel postea contractis: ita tamen, vt non aliunde progenitis subuenisse credatur, quàm non ex nefario nec incesto coniugio. ¶ Naturalibus insuper filiis, vel filiabus ex cuiuslibet mulieris cupidine non iuncta, non nefaria procreatis, & in paterna per arrogationem seu per adoptionẽ sacra susceptis, ex diuinis iussionibus, siue antequam eadẽ lex C irrepserit, siue post eandem legem vsque ad præsentẽ diem nõ sine ratione duximus suffraganDum: vt adoptio seu arrogatio firma permaneat, nullis prorsus improbanda quæstionibus, quasi quod impetrarunt, lege quadam interdictum sit: quoniã & si qua prius talis emergebat dubitatio, remittenda fuit, mouẽte misericordia, * qua indigni non sunt qui alieno laborant vitio. [b] ¶ Sint itaque post eandẽ arrogationem seu adoptionẽ sui, & in D potestate patrũ: successionesque tam ab intestato quàm ex testamento capiant, prout in arrogatis seu adoptatis constitutũ est. ¶ In posterum vero sciant omnes legitimis matrimoniis legitimam sibi posteritatem quærendam, ac si prædicta constitutio lata non esset. Iniusta namque libidinum desideria nulla deceptero venia defendet: nullum subleuabit nouum adminiculum præter anteriorum dispositionum ordinem: non ante lata sanctio, [c] quam ex hoc die resecãdam pia suggerit ratio: non arrogationũ vel adoptionum prætextus [d], quæ [e] vlterius minime ferendæ sunt: non astutiæ, [f] siue diuitiis adfectandæ literis, siue quibusdam illicitis ambiendæ machinationibus: [g] cum nimis sit indignum, nimis item impium, flagitiis [h] prælidia quærere, vt & petulantiæ seruire liceat, & ius nomenque patris, quod eis denegatum est, id altero legis colore præsumant. Dat. V. Id. Nouemb. Iustino, A. & Eutherico Coss.

Hæc lex tractat de successione naturalium, & dicit ad quem modum possint capere, ampliatus ius antiquum: sed etiam ampliatur per auth. licet. hic posita m. Bal. Vel sic. Iure isto non extante matre neque liberis legitimis & naturalibus, permittitur patri inter viuos, vel in vltima voluntate filiis naturalibus tantum, dare vsque ad sex vncias tantum: ab intestato vero in nullum possint succedere. Salycetus.

VIII. Imp. IVSTINIANVS. A. Mennæ præfecto prætorio.

HVmanitatis [i] intuitu naturalibus patribus hoc indulgemus, vt liceat eis nulla legitima sobole vel matre subsistente, naturalem vel naturales filios, matrẽque eorum non tantum ex tribus vnciis (quod præteritæ leges permittebant) sed etiam ex duplici portione, id est sex vnciis heredes scribere: vt licet ab intestato nullam communionem ad patris naturalis successionem habent, ex suprema tamen eius voluntate permittatur eis vsque ad prædictas sex vncias (si hoc scilicet naturalis pater voluerit) hereditatem eius capere: ita tamen, vt memoratam sex vnciarum quantitatem in omnibus naturalibus filijs & matre eorum minime testator excedat. quam & in legatis & in fideicommissis eis relinquendis, & dotibus & donationibus tam aliis, quàm ante nuptias, vsque ad sex vnciarum æstimationem liberam similiter naturalibus eorum patribus damus potestatem. ¶ Hęc autem in futuris tantummodo testamentis, vel vltimis voluntatibus, vel dotibus, vel donationibus locum habebunt. Dat. Kal. Ian. Constantinop. DN. Iustiniano. A. II. Conss.

IN AVTHEN. quibus modis natu. effi. sui. §. si verò filios. §. fi. colla. vij. constit. j.

LIcet patri sine legitima prole seu parente, cui relinqui necesse est decedenti, naturalibus totam substãtiam suam vel inter viuos largiri, vel in testamento transmittere. ¶ Quòd si parentes duntaxat ei supersint: legitima [k] parte parentibus relicta, reliquum inter naturales distribui permittitur. ¶ Ab intestato [l] verò cum desit soboles ciuilis, nec supersit coniunx [m] legitima: si naturales ex concubina extant, quæ sola fuerit ei indubitato affectu coniuncta: in duas paternæ substantiæ vncias † succedant, vt matri inter eos virilis portio (si supersit) detur. Huiusmodi enim naturales filios pasci boni viri arbitrio est necesse: siue legitimi extant, & succedunt: siue coniuge viua quilibet alij sint heredes. Hi ergo & parentibus parem præstent, si opus sit, pietatem. Sed qui ex

† *Contra glo. in c. vnic. ſi priden. super ver. matrem. in fi. extra de restitu.*

Claudius. & in authen. de æquali. do. §. his consequens. colla. vij. & ff. ad Tertul. l. ij. §. objicitur. & l. æquissimum. §. si ex filio. & ff. de iniust. test. l. pe.

a *Beneficio*. etiam imperiali, nisi dicat non obstante hac lege, argu. ff. de le. iij. §. siquis. in principio.

b *Communium rerum*. aliàs omnium rerum.

c *Licet illustrem*, etsi naturales fiant illustres, non tamen desinunt esse curiales. hoc si dignitate sola sine administratione fiant illustres: vt ſ. de decur. l. fi. lib. x.

d *Ipsi legitimi*. ad hoc in authen. quibus mo. nat. effi. sui. §. filium. colla. vij.

e *Præterquàm si quarta*. ſ. quando & qui. quarta pars de. l. j. lib. x.

f *Compellantur*. in auth. quib. mo. nat. effi. sui. §. si quis autem legirimos colla. vij. contra. ibi pater solutio.

g *Maternos eius*. immo videtur quòd nulla differentia facta bonorũ, vnde ad eum perueneruntfiscus habeat tres partes, & isti cognati quartam; vt in authen. eo. §. sciendum. Vel dic quòd illa per hanc distinguitur.

h *Qui postea*. id est post hanc. l.

CVm quis.] CASVS. Habebas mulierem quandam in concubinam, & ex illa filios. postea cum ea contraxisti matrimonium, & filios suscepisti, & dotalia confecta sunt instrumenta: an per subsequens matrimonium filij postea nati legitimentur? Dicitur quòd sic: & filij nati post matrimonium debent gratias referre filijs primò natis: quia illi fuerunt causa quare isti erũt futuri legitimi. vel quare pater postea concubinã accipit in vxorem.

* *Videntes nec quod incepto legato gemat nõ secundo pertinaci fondi, sint in alia sua successione. est nam contendentes in ista de fondi defunctis antenatis inter domina & gemma. vsi. seu. titio.*

qui ex dãato sunt coitu, omni A prorsus beneficio [a] secludantur.

Legitimatus per oblationem curiæ, consequitur iura legitimorum solum respectu legitimantis, non respectu cæteræ cognationis. hoc dicit. Ille autem qui legitimatur per matrimonium, efficitur legitimus quo ad omnes: quia ista legitimatio naturam imitatur. Baldus. Vel sic: filius legitimatus per oblationem curiæ, solipatri efficitur legitimus successor, non aliis agnatis vel cognatis: nec econtra ipsi sibi. Salycetus.

IX. Idem A. Mennæ præfecto prætorio.

COmmunium rerum [b] esse vtilitatem rectè iudicantes, lucidis & omni ambiguitate segregatis legibus vti nostro subiectos imperio, ad præsentem sanctionem venimus: per quam omni dubitatione amputata, quæ vsque adhuc obtinebat, certissimum facimus, vt quotiens naturales filij curiali fortunæ patriæque sui genitoris adsignantur, vel adhuc viuente patre vel post eius obitum pro dispositione testamenti ab eo conditi: & eo modo legitima iura in paterna successione adipiscantur, vt (quod recte fieri minime dubium est) licet illustrem [c] dignitatem, ex qua curialis fortunæ liberatio competere non potest, naturales filij antea meruerint: ne permittatur eis contra substantiam ab eodem naturali patre descendẽtium, vel ascendentium, vel ex latere agnationis, vel cognationis iure eidem patri coniunctorum (licet ipsi legitimi [d] successores eidem naturali patri per memoratam fortunam efficiantur) aliquod ius sibi vindicare. * ¶ Quod & in his locum habebit qui iam à naturali patre curiali conditioni traditi, & adhuc superstites sunt: eodem scilicet modo nec illis contra substantiam eiusdem naturalis filij, vel ex eo descendentium, D vel ascendentium, vel à latere coniunctorum, aliquod sibi ius vindicare valentibus.

Filius legitimato per oblationem curiæ descendenti ab intestato succedunt eius liberi, portione quarta curiæ danda, si dicti eius liberi non sint curiales: nati tamen postquam eorum pater fuit oblatus curiæ, efficiuntur curiales. Salyc.

Sed si quidem iste naturalis filius, siue postquam legitimus successor patri effectus sit, siue in antecedente tempore, filios ex legitimo matrimonio, vel alios descendentes liberos habeat: eos modis omnibus ad eius successionem, sine testamento morientis vocari, nec curiæ locum esse, præterquàm si quarta [e] portio bonorum eius eidem curiæ debeatur, eo quòd nullus forte ex mortui liberis curialia munera peragere cogitur: illo videlicet obseruando, vt hi quos iste naturalis filius posteaquàm fortunæ curiali datus est, procreauerit, & decuriones sine dubio sint, & curialia peragere munia compellantur.

Si legitimatus per oblationem curiæ, decedat sine liberis, succedit mater in tertia: in reliquum curia. Si vero mater non supereſt, succedit in paternis curia, cognati in reliquis. & si eius cognatus curiæ se offerat, omnia etiam paterna ad curiam deuoluenda habebit: etiam eo casu si mater supersit, ad omnia bona extra substantiam patris quæsita cum cæteris succedit. Salycetus.

Si vero sine liberis cuiuscunque gradus intestatus decesserit: si quidem matre supersti te: tertiam quidem partem bonorum eius matrem habere, duas vero alias partes curiam cui à patre datus est. ¶ Sin autem mater quidem defuncti non superesset, alij vero cognati ex materna linea descendentes, vel ascendentes, vel ex latere venientes ad eius vocentur successionem: tunc ea quidem quæ à patre naturali ad eum peruenerunt, eidem curiæ competere. ¶ Si quid verò filio postea legitimo successori effecto, vel à matre sua vel aliunde quocunque legitimo modo acquisitum sit, hoc ad proximos maternos eius [g] cognatos peruenire. ¶ Illo videlicet obseruando, vt siue matre eius superstite, siue ea ante filium mortua, aliquis ex eius genere eiusdem curiæ fortunam subire paratus sit: liceat ei offerenti se eidem curiæ, bona mortui, quæ de substantia patris ad eũ peruenerunt, capere, muniaque peragere curialia. quo accidente, mater defuncti (si adhuc superſit) non solum tertiam partem eorum quæ extra paternam substantiã filius eius aliunde acquisiuerit, sed etiã omnia ea, vel ipsa sola, vel cũ cohæredibus suis capiet.

Hæc. l. statuta non habent locum in iam mortuis, sed morituris. Salyc.

Ea vero quæ de successione naturalis filij post curialem conditionem morientis constituimus, non tantum in his locum habere debent, qui postea [h] à patre suo naturali curiæ dati fuerint: sed etiam in illis qui iam dati sunt, si tamen adhuc supersunt. ¶ Quòd si ante præsentem sanctionem mortui sunt: minime ad eorum successionem eandem nostram sanctionem extendimus.

Etiã habens filios legitimos, potest naturalem curiæ tradere: sed non potest ei plus relinquere vel donare, quàm vni ex filiis legitimis & naturalibus eui minus dederit. Salycetus.

Et quoniam omnimodo fauendũ est curiis ciuitatũ: illud etiam in hanc partem addendum esse censemus, vt liceat patribus naturales filios curiæ patriæ suæ tradere, non solum nulla eis legitima sobole existente, sed etiam si filios, vel alios liberos ex legitimis matrimoniis procreatos habeant, & eo modo naturales quoque filios sibi legitimos successores efficere: ita tamen, vt minime eisdem patribus liceat per donationem, vel vltimam voluntatem amplius eidem filio naturali dare, vel relinquere, quàm vni filio ex legitimo matrimonio procreato dederit, vel reliquerit, cui minima portio data vel relicta sit. Dat. Kal. Iun. D N. Iustiniano. A. II. Conss.

Per matrimonium legitimantur liberi naturales primogeniti, & succedunt æqualiter cum liberis postea nascituris. Bald. concor. Salyc.

X. Idem A. Demostheni præfecto prætorio.

CVm quis à muliere libera, & cuius matrimonium non est legibus interdictum, cuiusque consuetudine gaudebat, aliquos liberos habuerit minime dotalibus instrumentis compositis, postea autem ex eadem adfectione etiam ad nuptialia peruenerit instrumenta, & alios iterum ex eodem matrimonio liberos procreauerit: ne posteriores liberi qui post dotem editi sunt, sibi omne paternum patrimonium vindicare audeant, quasi iusti & in potestate effecti, fratres suos

a Ex iisdem matrimoniis. scilicet parentibus. & facit instit. de nupt. §. fin. & ff. proxi. & ibi no. & instit. de hæredi. quæ ab intest. §. j. & no. quòd hæc lex nõ distinguit, habeat legitimos vel non.

b Nuper legem. superiorem proximam.

c Nuptialia. dic vt diximus instit. de nu. iũ fi.

d Tollende. id est habendæ.

e Vtilitas. vt instit. de ingenuis. §. j. & ff. de senat. emancipatum. §. si quis post.

Quod ius.] CASVS. Lex Codicis dicit quod filij nati ante matrimonium, fiunt legitimi per subsequens matrimonium: quod verum est etiã si ex vxore sua prẽmortua, vel à qua legitimè per diuortium diuerterat, habeat Titius legitimos: quia si primo habuit vxorẽ, & ex ea filios, cũ his filij naturales possunt legitimari per principem.

f Quod ius. hæc auth. est in authen. de incest. nup. §. dubitatum. colla. ij.

*aliàs ex iisdem maioribus procreati &c.

Sed nona.] CASVS. Ista videtur distinguere primam authen. quia si ista concubina ancilla fuit, & filios habuit legitimos ante matrimonium: per subsequens matrimoniũ non possunt legitimari.

g Sed nova constitutio. scilicet in authent. de trien. & se. §. penult. in fin. colla. ij.

Noua alia.] CASVS. Hæc loquitur tã de ancilla, quàm de liberta: quia si aliquis desponset ancillam suam, & manumittatur: filij nati ex ea legitimantur.

h Nona alia constitutio. vj. quæ est vt liberti de cætero. §. si quis autem. colla. vj.

Præterea.] CASVS. Ponit alium modum hæc authen. qualiter pater potest legitimare filios, vt sic sibi succedãt. & dicit quòd pater potest supplicare principi vt eos legitimet, si non vult mulierem ducere vxorem: vtpotè quia deliquit, vel mortua est, vel latetur, vel aliàs matrimonium impediatur.

Item.] CASVS. Ista lex tollit dubium quod insurgit ex l. præcedenti & hoc intendit: Per sequens matrimonium filij nati ex concubina legitimantur, etiam si ex eo matrimonio nullus postea nascatur, vel natus viuens non reperiatur tempore mortis patris: & si antea nati legitimantur, multo magis qui erant in vtero tempore matrimonij: & tempus conceptionis vel natiuitatis inspicitur prout liberis est vtilius. Salycetus.

XI. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

NVper legem [b] conscripsimus qua iussimus si quis mulierem in suo contubernio collocauerit, non ab initio adfectione maritali (eam tamen cum qua poterat habere connubium) & ex ea liberos sustulerit, postea verò adfectione procedente, etiam nuptialia[c] instrumenta cum ea fecerit, filiósque vel filias habuerit: non solum secundos liberos qui post dotem editi sunt, iustos, & in potestate esse patribus: sed etiã anteriores, qui & his qui postea nati sunt, occasionem legitimi nominis præstiterunt. ¶ Quam legem quidam putauerunt sic interpretari, siue non progeniti fuerint post dotem conscripta liberi, siue iam ab hac luce subtracti: non anteriores filios iustos haberi, nisi vtroque tempore viuentes & superstites liberi inueniantur, quorum superuacuam subtilitatem penitus inhibendam censemus. Sufficiat etenim talem adfectionem habuisse, vt post liberorum editionem & dotalia efficiant instrumenta, & spem tollendæ [d] sobolis habeant: licet enim hoc quod speratum est, ad effectum non peruenerit: nihil anterioribus liberis fortuitus casus derogare concedatur. & multò magis si quis mulierem quam in contubernio suo habuerat, prægnantem fecerit, postea autem adhuc grauida muliere constituta dotalia fecerit instrumenta, & puer vel puella editus vel edita sit: iusta patri soboles nascatur, & in potestate efficiatur, & hæres existat morienti, siue ab intestato, siue ex testamento. Satis enim absurdum est, si filij post dotem progeniti anterioribus liberis adiutorium adferant, & ipsum puerum vel puellam sibi opitulari non posse. ¶ Et generaliter definimus, & quod super huiusmodi casibus variabatur, definitione certa concludimus: vt semper in huiusmodi quæstionibus in quibus de statu liberorum est dubitatio, non conceptionis, sed partus tempus inspiciatur. & hoc fauore facimus liberorum, vt editionis tempus statuamus esse inspectandum: exceptis his tantummodo casibus, in quibus conceptionem magis approbari infantium conditionis vtilitas [e] expostulat. Dat. XV. Kalen. April. Lampadio & Orestа. VV. CC. Conss.

IN AVTHEN. De incestis nupt. §. dubitatum. colla. ij. constitu. vj.

Filij legitimi non impediunt naturales legitimari per sequens matrimonium. hoc dicit: nisi illi naturales essent nati ex ancilla: vt in authen. sed nova. quod tamen permittitur, si dotalia conficiantur instrumenta: vt in authen. nona alia, quæ corrigit authen. sed nova. & authent. sed nova. limitat authent. quod ius. Salycetus.

Quod ius [f] locum habet & si ante hoc consortium legitimorum pater sit ex alia coniuge, à qua separatus sit legitimè, vel ea mortua.

IN AVTHEN. de trien. & semis. §. penul. colla. iij. constitu. v.

Sed noua constitutio [g] non permittit hoc in ancilla, nisi ei qui sine legitimis aliis reperitur.

IN AVTHEN. vt liber. decæ. §. si quis autem. colla. vj. consti. vj.

Noua alia constitutio [h] hoc generaliter inducere videtur & in his qui ex ancilla sunt, * vt ex ipsa dotis inscriptione simul & libertas tribuatur, & ius suorum.

IN AVTHEN. quib. mo. na. effi. legi. §. si vero is qui. & §. sed & aliud. coll. vj. const. j.

Bastardi non possunt legitimari à comite existentibus legitimis. quod credo verum, nisi consentientibus legitimis. Baldus. Vel sic: Hæc authent. addit, ideo dicit (præterea) quod sit natura est repetitiuum & ampliatiuum: quasi dicat, nedum per sequens matrimonium, vt in authent. præcedentibus, sed etiam sine matrimonio per rescriptum principis naturales legitimantur. Salycetus.

Præterea * qui legitimam non habet prolem, sed ex huiusmodi consuetudine duntaxat naturalem, potest, ab eo precibus principi datis, legitimos sibi constituere, & sine matrimonio, si mulier iam defuncta sit, vel deliquerit, vel occultetur, vel alias venire prohibeatur, vel quoquo modo matrimoniũ impediat, vt sacerdotio.

IN AV-

a Item sine legitimis, &c. quæ est quib. mo. na. effi. legi. §. illud. colla. vj.

b Filij. sic supra de transac. si quis maior. ff. de lega. ij. cum pater. §. liberis. & de regu. iur. l. cum par. §. illi.

Si quis.] CASVS. Hæc authen. ponit adhuc alium modũ per quem sibi succedũt tanquã legitimi: dicens q̃ si quis habet mulierem quæ potest esse vxor, & dicat in instrumẽto publico vel priuato cum subscriptione trium testium fide dignorum, q̃ vult filios naturales suos esse & legitimos, eerunt successores. q̃ si de vno filiorum dixerit ipsum suũ esse & legitimum: cæteri filij ex eadem muliere nati, etiam erunt legitimi.

c Si quis. sine legitimis forte. verũ in corpore nõ aperitur habue rit legitimos, vel non. ADDITIO. Dicas q̃ legitimatio nõ prodest existẽtib⁹ legitimis: nisi in duob⁹ casibus. s. quãdo fit per oblationẽ curię, & p̃ matrimonium: vt in authen. quib. mo. na. effi. sui. §. generaliter. colla. vij.

d Cæteris. sic. §. de diuer. re. l. j. & §. de adquo. diuer. iudicũ. l. restituendę. Et hic est casus vbi res inter alios acta, aliis prodest.

e Videam. Itaque talibus dubitationibus. stribus. nam ad omnia dicas responderi.

f Consequẽtia. quia nec filij, nec nepos legitimus est auo: vt subiicit in duob⁹ vltimis casib⁹.

g Extendimus. & sic nocet filio patris vita.

h Aperimus. No. ergo bastardos non succedere cognatis patris: vt in authẽ. eo. §. filiũ vero. colla. vij. Sed quid si ex spurio habeo naturalẽ vel legitimum nepotẽ? Vel quid si mulier habeat nepotẽ ex naturali vel spurio, vel ecõtra ex legitimo filio habeat nepotẽ naturalẽ? Potest respõderi: vt in naturali: vt distinguatur habeat legitimam sobolẽ vel non. & facit infra ad Orficianum l. pe.

DE TESTAMENTARIA tutela.

Dixit de contractibus nunc de quasi contractibus. Vel dixit qualiter viuens pater consulat filio in alendo, & nunc qualiter morienti in tutela.

Quem dicis.] CASVS. Si patrona liberto tutorem in testamento dedit, cum non teneat datio, licet tutor tutelam non administret, non tenebitur. si vero sponte gessit, tenebitur neg. gest. actione.

l Quem dicis. potest quæri hic in prima lege, quare tutor à iudice non potest dari sub conditione: vt ff. de tutel. muto. §. j. sed à testatore sic: vt infra. qui da. tu. pos. §. ad certum. Respon. quia præsumitur quòd est q̃ pater bene faciat etiã dando sub conditione: & multũ confidit lex in eo, adeo q̃ nũ quã facilẽ dat tutor ab eo datus rẽ pupilli saluam fore: vt instit. de satisd. tut. §. j. Vel die actũ esse legitimum in iudice, qui non recipiat diẽ vel cõditionẽ: vt ff. de reg. iu. l. actũ. legitimi. Hug. Itẽ an tutor datus in testamento pupillo, facto inuentario possit connire debitorẽ pupillarẽ nomine pupilli? Videtur q̃ non. nã videtur hic esse perplexio. nam non potest esse tutor, nisi adeatur hæreditas: vt ff. de testa. tute. l. si non. o. j. nec adiri hæreditas, cui si sit lucrosa, sine tutoris auctoritate: vt instit. de auctor. tut. §. neq;. sed die quòd iussu iudicis adeat: vt j. de iu. delib. l. si infanti. in fi. vel datur curator ad adeũdũ: vt ff. de admini. tut. l. cũ quædã. Itẽ an tutor inutiliter datus & confirmatus, sit testamentarius vel datiuus? Die vt j. rit. j. l. ij. Hug. Itẽ si dat tutorem j. pater in testamento facto coram quatuor testibus, an valeat datio? Videtur q̃ sic: quia potest testari quoquomodo vult inter liberos. sed verũ est in hæreditate: quæ etsi decedat ab intestato, ex voto peruenit ad eos. Item quãdo plures sunt tutores dati in testamẽto, & omnes decedant: vocantur legitimi. Sed si remoueantur vt suspecti, tunc datiui: vt no. infra ea. l. in magna glo. Sed quæ est ratio diuersitatis? Resp. quia quãdo sunt remoti, remanẽt reliquæ: vt adhuc quasi videatur adesse tutor: vt iusta inquib. eau. ha. tu. l. licet. Itẽ si auia det tutorem nepoti, & instituat eũ an valeat datio? Videtur enim quòd nõ: quia lex semper dicit de matre quæ eum instituit: vt j. eo. l. mater. sed q̃ dicit de matre, idẽ est auia.

Tutor datus in testamento sub conditione non potest dari.

Tutoris datio facta in testamento, an valeat.

k In testamẽto, quo alios;

Qualem excipiuntur filij spurij &c.

Tutoris datio facta in testamento, an valeat.

prohibentibus totũ patrimoniũ siue quantam partem voluerit, eis relinquere, & certo fine partes eorum cõcludẽtibus. ¶ Huiusmodi autẽ dubitatio & in alia dubitationis specie ventilata est. Quid enim si ex naturali filio neporem habeat auus legitimũ patri suo, vel naturalẽ? ¶ In omnibus itaque talibus dubitationibus, [c] cum nulla legitima consequentia [t] in huiusmodi personis custoditur, sed interuentu sobolis naturalis nullũ ius legitimum subesse potest, vt necessitas relinquendi aliquid eis ex legibus immineat: liceat eis quã tum voluerint suæ substantiæ in eos conferre, scilicet nulla legitima sobole subsistente. Filiis enim naturalibus relinqui constitutiones quantum voluerint, ideo p̃hibuerũt, quia vitium paternũ refrenandũ esse existimauerũt. In nepotibus autẽ nõ eadẽ obseruatio in præfatis speciebus custodienda est, vbi legitima soboles minime facit impedimentum. Ea enim subsistente: veterum constitutionũ tenorem in naturalibus filiis statutũ, & in nepotes extẽdimus. [s] ¶ Sed hoc in his tãtummodo sancimus, in quibus voluntate aliquid conferi sunt. Iura etenim ab intestato in aui successionẽ nemini corũ penitus aperimus: [h] & hæc nõ solũ eis accedere censemus à substantia aui paterni naturalis, sed etiã proaui, vel eius cognationis: si quis saltem huiusmodi vocabulũ in tam degeneres homines extendere maluerit. Dat. Kalend. Nouemb. Lampadio & Orestа. VV. CC. Conss.

In odiosis appellatione filii non continetur nepos, si ratio odij quæ erat in filio, cessat in nepote. b. d. hæc lex not. Vel sic: Vis fit mentio de filio respectu certæ qualitatis, non censetur nepos, qui est alterius qualitatis. Bal. Vel sic: Licet iure ipso pater prohibeatur totum velle quærere naturali filio, non tamen prohibetur nepoti naturali, ex legitimo nato nec nepoti legitimo, ex naturali nato: nec nepoti naturali, ex naturali nato. vbi nulla subest soboles legitima in successionibus ab intestato, remanens intra antiqua in suo statu. Salycetus

XII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

CVidã qui iustũ filiũ habebat, [k] nepos accessit naturalis. Si nepotis nomen huiusmodi sobolis legibus accommodandum esset, quærebatur. Volebat enim tali naturali nepoti ex suo legitimo filio iam defuncto progenito totã suam substãtiam reinquere, quasi sacris cõstitutionib⁹ tantũmodo in filiis naturalibus

Vem dicis [l] tibi tutorem in testamento [k] patronę datum, si administrationi se non immiscuit, nulla actione tibi tenetur. neq; enim [a]

non te instituit: & idem in patrono: vt ff.e.l. qui tutelã. §.fi.sec? si te instituisset: vt j.e.l.mater. & ff.de confir.tu.l.si patronus.

a *Neque enim*. bona ratio. vnde non habet necesse se excusare: vt infra tit.j.l.j. & ff.de excus.tut.l.scire oportet. §.hoc de his. & infra de appel.l.nominationes &c. sic. ff.de eo. qui protut.l.j.§. sed verum. in princip.

b *Sponte*. sciens se non teneri. & sic de gestis tantum tenetur, quia sufficit &c. vt supra de nego. gest.l.tutori. nisi cum accessisset omnia gesturus: vt ff.de nego. gest.l.si pupilli.§. fi. & l.dinortio.§.fi. si autem putasset se teneri, teneretur actione tutelæ. j. eo.l. mater in fin. & de gerendis teneretur, si alius modò fuerat gesturus: vt ff. de eo qui protu.l.j.§.pe. & de admi.tut.l.tutores.§. qui se. & vtili negotiorum gestorum secundum Ir. vt ff. de nego. gest.l.iij. §. hac actione. & infra qui da. tu. posl. militiæ. vel secundum nos non cõcurrit actio neg. gestorum cum actione protutelæ: vt dixi in l.iij.ff. de nego.gest. §.hac actione. Item no. hic quòd qui non tenetur: si incipiat, tenetur. Sic & ff. de polli.l.j. & ff.commo.l. in commodato.§. sicut. Item no. hic quòd triplex est tutela, testamentaria, legitima, & datiua. de prima hic tit. & sequens dicunt: de secũda. j. tit. ij. de tertia in sequentibus: quia quamdiu locum habet testamẽtaria, non habet locum legitima. Item testamẽtaria & datiua simul concurrunt quandoque: vt infra tit.j.l.ſi vt proponis. sed legitima nunquam habet locum cum testamentaria. neque tutela legitima cum datiua. Siue ergo nullus est datus in testamẽto, siue plures dati sunt, sed omnes decesserunt: succedit tutor legitimus. si verò vnus eorum decessit, loco eius constituitur datiuus scilicet si cæteri non sufficiunt: quia quãdiu locũ habet testamẽtaria, non habet locũ legitima. similiter sub cõditione dato, interim datur datiu⁹. sed si nõ speratur cõditio extitura, habet locũ legitim⁹. Itẽ si testamẽto datus est excusatus, vel vt suspectus remotus, venit datiuus: vt ff.de testa.tu.l.si quis sub cõditione. At vbi habet locũ legitima tutela, dat⁹ à iudice ipso iure nullus est: vt ff.de tute. & ra.dist.l.si tutor reipublicæ. §.j. & j.qui da.tu.l.si fororis. Ex prædictis ergo colligitur quòd datiua tutela admini culo testamentariæ excludit legitimam: quod non potest facere, per se. & facit supra de neg.gest.l.curatorem.

Tutela est triplex.

E*t si à patre*.] CASVS. Filio suo pater tutorem dedit in testamento: deinde in codicillis dedit alium: an videatur primum repudiasse? Respõ. q nõ: nisi hoc expresse dixisset testator.

c *Codicillis*, testamẽto cõfirmatis: vt ff.eo.l.iij. Azo. Quod hodie semper, verũ est, vt confirmati videantur: vt insti. de codic. §.j. d. *Tutor esto*. contra videbatur, quia tutorem habenti &c. vt j. qui pe.tu.l. antepen. & insti. de cura. §. interdũ. sed non postea, sed eodem tempore dari videtur: ac si eodem testamento, quo constat plures dari posse, secundum Ioan. Adita ergo hæreditate sæpe ab vno hærede, incipit tutela omniũ: vt ff.eo.l.ſi nemo. j. Antea ergo nullus erat prior: & sic non potest dici vnum ante alium. Item adhuc videbatur posteriorem dando, priorem remouere: vt ff.de procu.l.si quis cum. §.fi. quæ est contra. sed aliud in procuratore, quod priorati est officium, vel idem: quia inuenitur ibi vnus ante alium, hic autem non: cum ab adita hæreditate omnes incipiant hic esse tutores, & facit. ff. de adimen. lega. l. alumnæ. §. qui filias. & j. de testamen. l. sanc imus.

Procuratorẽ priorẽ remouet, qui posteriorem dat.

S*i tutores*.] CASVS. Si pater filiis dedit tutorem in testamẽto, & vnus ad adultam ætatẽ peruenit: an fratris sui pupilli iure datus tutor fuit. ¶ Quod si administrauerit sponte [b] res tuas: experiri aduersus eum actione negotiorum gestorum potes. PP. Kalendis Aug. Apro & Maximo Conss.

Quæ eodem tempore confirmantur, simul fieri videntur. Vel sic: Pater dando posteriorem tutorẽ, nõ intelligitur remouere priorẽ. l.d. Bal. *Vel sic*: *Tutor testamentarius non excluditur per codicillarium datum ex postfacto*: *sed simul tutores erunt ambo. Salyc.*

II. Imp. ANTONINVS A. Sabiniano.

E*T si à patre tuo testamento, iure tibi tutor datus, eo tempore quo heres extitisti, in rebus humanis fuit: tamen codicillis [c] alius tutor rectè datus est, & vterq; propter volũtatẽ testatoris tutor erit: [d] nisi testamento datũ pater alium codicillis dãdo reprobauerit, tunc enĩ posterior solus tutor erit. Dat. Id. April. Duobus & Aspris Conss.

Frater impuberis tutorem testamentarium nõ excludit. Baldus. Vel sic: *Tutela testamentaria non cedit legitimæ. Salyc.*

III. Imp. ALEXANDER A. Gordio & aliis.

S*I tutores testamento vobis dati sunt: quanquam vn⁹ vel duo ex his testamento non petierint, [e] nihilominus tamen omnes pro portione hereditaria tutelæ officio tenentur. Dat. XIII. Kal. Iulias Alexandro A. II. & Marcello Conss.

Tutores testamentarij non petentes, quod inter testamentum non fuisse. Salyc.

IIII. Idem A. Felicianæ.

M*Ater testamento filiis tutores dare non potest, [f] nisi eos hæredes instituerit. quando autem eos heredes non instituerit: [g] solet [h] ex voluntate defunctę datus tutor à præsidibus confirmari. Nullo verò [i] ex his interuenĩente, si res pupillares, qui dati sunt, administrauerit: protutelæ actione tenẽtur. P P. VII. Kal. ſũ. Iuliano II. & Crispino Conss.

Si seruus alienus cum libertate à patre tutor filio datur, debet redimi & manumitti, & vt curator vel tutor alteri adiungi. l. d. secundum vtramque lect. Salycetus.

V. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. Daphnæ.

S*I pupillorum pater alienum seruum de quo postulas, & tutorem esse voluerit, [k] & liberum: manente tamen alio tutore pupillis antè dato: [l] & redistrum suæ ætatis factus sit, id est pupillarẽ ætatem excesserit, tutela tamẽ vestra ad eum [e] nõ pertinet. Dat. V. Kal. Ianuar. Maximo II. & Aeliano Conss.

Mater non dat tutorem filio, nisi eum heredem instituat: datum tamen iudex cum inquisitio ne confirmat: & non confirmatus, tenetur protutelæ, si gerat. Sal.

IIII. Idem A. Felicianæ.

M*Ater testamento filiis tutores dare non potest, [f] nisi eos hæredes instituerit. quando autem eos heredes non instituerit: [g] solet [h] ex voluntate defunctę datus tutor à præsidibus confirmari. Nullo verò [i] ex his interuenĩente, si res pupillares, qui dati sunt, administrauerit: protutelæ actione tenẽtur. P P. VII. Kal. ſũ. Iuliano II. & Crispino Conss.

Si seruus alienus cum libertate à patre tutor filio datur, debet redimi & manumitti, & vt curator vel tutor alteri adiungi. l. d. secundum vtramque lect. Salycetus.

V. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. Daphnæ.

S*I pupillorum pater alienum seruum de quo postulas, & tutorem esse voluerit, [k] & liberum: manente tamen alio tutore pupillis antè dato: [l] & redistrum suæ ætatis factus sit, id est pupillarẽ ætatem excesserit, tutela tamẽ vestra ad eum [e] nõ pertinet. Dat. V. Kal. Ianuar. Maximo II. & Aeliano Conss.

Mater non dat tutorem filio, nisi eum heredem instituat: datum tamen iudex cum inquisitio ne confirmat: & non confirmatus, tenetur protutelæ, si gerat. Sal.

IIII. Idem A. Felicianæ.

M*Ater testamento filiis tutores dare non potest, [f] nisi eos hæredes instituerit. quando autem eos heredes non instituerit: [g] solet [h] ex voluntate defunctę datus tutor à præsidibus confirmari. Nullo verò [i] ex his interuenĩente, si res pupillares, qui dati sunt, administrauerit: protutelæ actione tenẽtur. P P. VII. Kal. ſũ. Iuliano II. & Crispino Conss.

Si seruus alienus cum libertate à patre tutor filio datur, debet redimi & manumitti, & vt curator vel tutor alteri adiungi. l. d. secundum vtramque lect. Salycetus.

V. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. Daphnæ.

S*I pupillorum pater alienum seruum de quo postulas, & tutorem esse voluerit, [k] & liberum: manente tamen alio tutore pupillis antè dato: [l] & redi-*

debeat esse tutor, & datus in testamẽto remoueri, quęritur? Dicitur quod non. sed secundũ hoc nulla est dubitatio legis: quia minor vigintiquinque annis tutor esse non potest: vt infra de legit.tu.l.vl. Dic ergo sic: Vnus filiorum habebat xxj. ann. alius xiij. qui alio pupillo remanente peruenit ad xxv. an. an tũc erit tutor fratris, qui fuerit datus in testamento?

c *Ad eum*. factum adultum: sed qui erat, remanet. Sed quid mirum cum hic erat minor xxv. annis: vt infra de legit. tute.l.fina. Respon. olim poterat esse tutor minor: sed excusabat se si volebat: vt hic: & insti. de excusa tu: § item minor. sic ergo hodie inutilis est hæc lex. Vel dic quod alter habebat vnũ mensem: alter undecim annos & dimidium, quibus datus est tutor. maior creuit, ita quod factus est. xxv. annorũ. adhuc tamen alter est pupillus, & remanet tutor idem: & hoc cum testamento datus fuit. secus si. §. iudice: vt ff. de tut. & rat. distra. l. si tutor reipub. §. j. & plene dixi supra eod. l. in fin. Et nota quod dicit suæ ætatis, id est adultus, secundũ primum casum vel maior xxv. an. secundũ alium. quod probatur supra de his qui ve. æta. impetra. l. ſi.

M*Ater*.] CASVS. An mater filio suo impuberi tutorem dare possit, quæritur? Distinguitur. aut instituit eum heredem, aut non. Primo casu potest, sed confirmabitur à iudice: sed sine inquisitione. Si vero dedit, nec institutus est, nec tutor cõfirmatus: & tunc cum inquisitione non tenet datio.

f *Non potest*. vt & ff. de cõfir. tuto. l. j. j. respon. & infra tit. j. l. j. & de lega. ij. l. peto. §. mater. & ff. eo. l. iiij. ij. respõ. & est ratio: quia non habet in potestate filios, quod est necesse vt teneat datio in testamento: vt insti. de tute. §. permissum.

g *Instituerit*. sed hoc quilibet extraneus posset: vt ff. de confirman. tuto. l. ſi patronus immo non, sed confirmatur cum inquisitione. matris vero datio tenet per se secũdum quosdam: arg. infra tit. j. l. fi. vel sine inquisitione hoc casu confirmatur. Sed videtur contra etiam quando instituit, scilicet quod non possit dare: vt ff. de leg. ij. l. peto. §. mater. Solu. hæc illam corrigit. vel ibi expone, non potest, scilicet alias quando non instituit: vt sic concordet cum principio istius. Vel non potest, vt ibi, quin egeat confirmatione quæ omnino sit.

h *Solet*. non dicit quod sit necesse: sed solet si expediat pupillo, non alias: vt ff. e. l. iij. ſ sed & inquiri. diligenter ergo inquiritur. sic & in patrono cum non instituit: vt ff. e. l. qui tutelam. §. fi. sed cum instituit, nulla fit, vel non tanta.

i *Nullo vero*. id est neque pupillo hærede instituto: neque confirmato cum non fuit institutus.

S*I pupillorum*.] CASVS. Pater filio suo impuberi tutorem dedit quendam libertum, & iussit alienum seruum redimi & manumitti, & eum tutorem dedit filio. eo redempto nihilominus alius erit tutor, & isto facto libero adiũgetur curator: quia tutorem habenti tutor dari non debet.

k *Voluerit*. quia potuerit: vt iustitu. qui testa. da tu. pos. §. j. & infra de fideicom. lib. l. & si non adscripta.

l *Dato à testatore eodem testamento, vel codicillis, secundum Io*. Vel dic, à iudice. Sed tunc oppones quod durante testamentaria non habet locum datiua. sed respon. esse verum, quãdo testamentaria tenuit ab adita hereditate, vt cum liber datur: sed secus cum seruus, quem oportet prius manumitti. Sed alia ratione non placet: quia non adiungitur tunc: sed solus esset,

a *Et placet dicta Sol. sed tamen si tutores non pupilli essent tũ antequam confirmati, quod inter testamentum non fuisse, eo quod non fuerunt tũc tutores. Salyc.*

set, eum ille interim datus deberet desinere: vt insti. de Attil. tut. §. j. prima ergo placet. a.

a *Et curatorem*. non tutorem, vt euites opinionem: quia habenti tutorem &c. vt j. qui pe. tu., l. antepe. & insti. tu. de cura. §. interdum. Vel dic secundum Io. etiam tutorem: quia eodem tempore dari videntur.

vt supra eo. l. ij. Tertij dicunt ideo curatorem: quia in minus solenni voluntate fuit datus. quod non placet: quia frustra diceret debere redimi & manumitti. & facit infra tit. j. l. ſi vt proponis.

S*i tibi*.] CASVS. Pater filio suo auunculum tutotem dedit: an valeat datio? Valet: quia conuenietur tam de gestis, quàm de negligentiis [c] (cũ administrari deberent) apud competentem iudicem conueni, secundũ bonam fidem tibi satisfacere in futurum. Subscr. Non. Aprilis, Sirmij. CC. Conss.

b *Si tibi pater*. non sic in matre: vt j. titu. j. l. j.

c *Negligentiis*. vt & infra si tutor. non gessit l. ij. & ff. de ritu nuptia. l. si quis tutor. §. quinetiam.

T*utelæ*.] CASVS. Finita tutela potest adultus tutorẽ cõuenire iudicio tutelæ ad id quod sibi ex administratione debetur. & hoc in prima. An autem in testamento dari possit curator, quæritur? Dicitur quod nõ. & hoc in secunda.

d *Inhibit*. finita tutela, non prius: vt ff. de tu. & rat. distra. l. nisi. in prin.

e *Non an tigitur*. sed confirmatur: vt supra de nego. gest. l. curatorem. & insti. de cura. §. dantur.

T*utores*.] CASVS. Nõ solum per verba Latina, sed etiam per Græca dari in testamento potest tutor.

f *Legitimis*. id est Latinis, & facit infra de testa. l. hac consultissima. in fine.

DE CONFIRmando tutore.

Hoc est opus quando datio non tenet omnino per se.

T*Estamento*.] CASVS. Tutor à matre in testamento datus, se excusare non habet necesse, cum datio non teneat: datus tamen à iudice confirmatur, & tutelã administrabit, vel se excusabit. Viuianus.

g *Dati*. antequam tamen detur, possunt se excusare si volunt: vt ff. de excusa. tuto. l. iurisperitos. §. fina.

h *Nõ habent*. quia nõ tenet datio: vt & supra titu. j. l. mater. sed secus si pater dat, quia debet se excusare: vt supra tit. j. l. ſi tibi pater.

i *Et quidem inquisitione*. secus cum pater minus legitime dat: vt insti. de tute. §. ſi & ſi. e. l. ſi filio. Sed quare magis inquiritur à matre datus? Respon. quia fragile & mutabile est mulieris consilium. & ad hoc. ff. de testa tute. l. pater. & ff. qui pe. tuto l. fina. in princ.

N*Eque*.] CASVS. Si tutor in testamento imperfecto datur, nõ tenet datio: cõfirmari tamẽ potest à iudice. temp⁹ tamẽ

k *In constituendis*, id est confirmandis.

l *Solet*. sine inquisitione: vt ff. e. l. ſi filio, & insti. de tut. §. fi. sed hodie videtur hæc lex corrigi: vt infra de testa. l. hinc consultissima. §. ex imperfecto. & supra famil. exciſ. l. fin. quod quidã dicunt. alij tamen econtra. Item an erit testamentarius, vel datiuus? Videtur quod testamẽtarius: vt. ff. e. l. ij. & de cura. fur. l. ſi furioſo puberi. Sed die datiuus: vt ar. ff. de ver. signi. l. lege. & in authẽ. de defen. ciuit. §. interim. colla. iiij. hinc est quod si mater interueniat ex auth. infra quando mutu. ossi. auth. matri præferrur huic. nec obst. quòd dicitur omnimodo confirmandus: vt d. §. insti. de tute. in fin. quia exponitur ibidem secũdum Io. id est sine inquisitione. non autem omnimodo, id est semper. & facit etiam pro matre infra. l. proxi. ADDITIO. Tu dicas doctores communiter tenere talem tutorem esse testamentarium, & præfiendum legitimo. de quo per Bart. in l. j. ff. eod. tit. An autem iudicium matris tutorem legitimum expellat? Die secundum Bal. quod non: vt infra qui pet. tuto. l. cum à matribus.

Tutor in testamento imperfecto confirmandus à iudice tamen confirmatus, an dicatur testamentarius.

m *Tempus*. quinquaginta dierum quod datur ad contestandas excusationũ causas: quod currit ex quo incipit tenere decretum. quatuor autem menses cõtinui ad peragendum negotium ex die nominationis: vt ff. de excusa. tuto. l. quinquaginta.

S*i vt proponis*.] CASVS. Si in testamẽto imperfecto tutor detur: & antequam confirmetur, iudex aliũ dedit: posterior etit tutor: an autem qui cum patre litigante, possint esse curatores? Prouidebit competens iudex pro vtilitate pupillorum.

n *Ab eo*. scilicet magistratu.

o *Interest*. quatuor enim adesse debent: quòd is det, qui iurisdictionem habet, & illi cui dari possit. & is detur, cuius dandi ei facultas. & pro tribunali qui dat sedeat: vt ff. eo. l. naturali. §. j.

p *Non potest* sic infra de admint. tuto. l. sancimus. j. & ad legem Iul. de adult. l. Gracchus. & hoc licet illi erant confirmandi. sic & ff. de minor. l. in integrum. & l. ſi mulieri.

q *Curatores*. nõ dixit tutores, ne obstet regula infra qui pe. tut. l. antepe. Vel die id est tutores. & sa. ff. de testa. tu. l. ex sententia. & supra tit. j. l. ſi pupillorũ. & quòd no. in. l. j. & supra l. proxi.

N*aturalibus*.] CASVS. An pater filio suo naturali tutorem in his rebus quas vsque ad modum lege definitum dedit inter vivos, vel reliquerit in vltima voluntate, dari possit, quæritur? Dicitur quod sic: tamen à iudice confirmabitur.

Quæ hactenus.

a *Quocunque*. inter viuos, vel in vltima voluntate: vt in authen. quib.mo natu.effic.fui. §.pen.colla.vij. secus si nihil dederint: vt ff.eo. l.naturali.in prin.

b *Modum*.scilicet vnam vnciam, vel sex, vel hodie in totum: vt supra de nat.libr.l. ij. & authen.nunc soli. Item in l. humanitatis. & in authen.licet. & sa.infra quando mu.tu. off.I. fi. Sed oppone, nonne datur certis rebus hic? sic ergo est contra ff.de testa.tute.l. certarum. & l.quia personæ.& instit. qui testa. da. tuto. pos.§.certæ? Respond. datur etiam rei, scilicet secundario, non principaliter: vt instit.de ex cusa. tuto.§. datus. vel non datur etiam rei scilicet certæ: sed rei quæ continet ius: vt ff.eo.l. si tamen.

Tutor an possit dari certæ rei.

DE LEGITIMA tutela.

Cessionaria.

Deficiente testamentaria successione hæc: vt instit. de legit.tu. in princ. & hanc nemo dat, sed lex: vt ff. eod. l. legitimos. in princ.

AD *anunculos*.] CASVS In hac. l. dicit imperator, quod frater patris, qui est adgnatus, tutor de iure duodecim tabularū esse potest.

c *Ad anunculos*. qui sunt matris fratres: & sic cognati.

d *Patruis*. qui sunt agnati. & ideo in his qui sunt de nouo fortiti ins agnationis: vt infra de leg.hæred.l.fin.§. fin. sed cum iure prætorio admittuntur cognati ad successionem: an eodē iure & ad tutelam, quærit Ioan. quod videtur. arg.instit.de le. patro. tu. hodie autem constat per authen.quæ sequitur, sicut &c. quæ est in authen. de hæred. ab intestato, §. ex his. colla.ix.

Cognati admittantur ad tutelam.

e *Sient. Inst. tutelæ*. vt & ff.eo.l.fi.

f *Suscipere*. vt miles: vt ff. eo. l. armatæ. & in aliis casibus: vt in eo. tit.

g *Elegi*. hæc electio fit propter commodiorem administrationem: vt hic, & ff. de leg. tu.l. legitimos. §.in legitimis. & ff. de admi.tu.l.iij.

h *Tacitis subiacentibus*. scilicet pro officio obligatis: vt hic, & ff. de admin.tut. l. pro officio.

Tutor datus filio naturali (etiam in testamento non solemne) est confirmandus si patris affectio erga filium naturalem ostenditur ex eo quod &c. aliquid reliquerit. b.d. Bald. Vel sic: Tutor datus a patre filio naturali, debet petere se confirmari: & confirmatus solum habet administrationem in prouentis a patre. Salycet.

IIII. Imp. IVSTINIANVS. A. Iuliano præfecto prætorio.

NAturalibus liberis prouidentes, damus licentiam patribus eorum in his rebus quas quocunque[a] modo eis dederint, vel reliquerint (scilicet intra præfinitum nostris legibus modum[b]) & tutorem eis relinquere: qui debet apud competentem iudicem confirmari, & ita res gerere pupillares. Dat. XV. Kalend. April. Constantinopo. Lampadio & Oresta. Conss.

TITVLVS. XXX.

DE LEGITIMA tutela.

Cognatis non defertur legitima tutela, hoc dicit lex ista, sed agnatus sic. Vel sic: Tutela legitima ex lege duodecim tabularum defertur ad agnatos, non ad cognatos: & sic ad patruos, non ad auunculos. Salycetus.

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMINIAN. AA. Firminæ.

AD auunculos [c] nec masculorum tutelæ ex lege duodecim tabularū deferūt: cū solūmodo patruis, [d] si non se excusauerint, id ius tributū sit. PP. VIII. Kalend. Iun. ipsis. *AA.* IIII. & *III.* Conss.

IN AVTHENT. DE hæred. ab intest. §. ex his. colla. ix. constitu. j.

Hodie tutela legitima defertur secundum ordinem successionis: vt sic proximior vocetur, ab tamen sit idoneus: & pluribus existentibus in eodē gradu, magis idoneo committitur administratio aliorum periculo, & cum tacita hypotheca bonorum. Salycetus.

SIcut hereditas agnatione non inspecta proximis defertur, sic & tutelæ onus comitatur emolumentum, si masculi & perfectæ sint ætatis,[e] & nulla lege prohibeantur suscipere. [f] ¶ Quod si plures sint eiusdem gradus, & ad tutelam vocantur: iubemus cōmuniter apud iudicem conuenientibus, vnum vel plures eligi, [g] & cum vel eos administrare: vt magis idoneo vel idoneis committatur tutela, periculo tutelæ omnibus imminente. qui ad tutelam vocantur: & substantiis eorum minoribus tacite subiacentibus [h] pro hu-

A iusmodi gubernatione.

Etiam minima capitis deminutio iure ipso excludit à tutela. b.d. cum glo. Saly.

II. Idem. AA. & cc. Asclepiodoto.

AD agnatos pupilli iure legitimo solicitudinem tutelæ pertinere, nisi capitis deminutio nē [i] sustinuerint, manifestissimū est. S. *III.* Non. April. AA. Cōss.

Etiam ad pupillarum tutelam vocantur masculi, licēt la cōtraria cōstitutione Cōstantini. b.d. quam tamen non habemus. Sal.

III. Imp. LEO. A. Erythrio præfecto præto.

COnstitutione diuæ memoriæ Constantini, lege Claudia sublata, [k] pro antiqui iuris auctoritate, saluo manente agnationis iure, [l] tam consanguineus, id est frater, quàm patruus, cæteriqúe legitimi ad pupillarē fœminarum tutelam vocantur. Dat. Kal. Iul. Martiano & Zenone Conss.

B

Frater emancipatus est legitimus tutor alterius fratris in puberitate veteris, & filiorum eius. b. d. Bald. Vel sic. Sicut frater emancipatus vocatur ad legitimam fratris & sororis hæreditatem, ita ad eorum tutelam. Salycetus.

IIII. Imp. ANASTASIVS. A. Polycarpo. P.P.

FRater emancipatus, qui in germani sui vel sororis successione omnes inferiores seu prolixiores gradus non tantum cognatorum sed etiam agnatorū antecedere [m] à nobis pro nostra dispositione iussus est: etiam ad legitimam [n] fratrū & sororum, necnon liberorum fratrum tutelam, quasi minimè patris potestate per ius emancipationis relaxatus, si non alia iuri cognita excusatione munitus sit, vocari: nec sub prætextu capitis deminutionis alienum ab huiusmodi onere semetipsum esse contendere sancimus. Dat. Kalend. April. Ioanne & Paulino Conss.

C

D

Quinon est legitime ætatis tutor esse non potest: & à successione propter hanc causam non repellitur. b.d. Bald. Vel sic: Minor xxv. annis non vocatur ad tutelam vel curam, cum ipse indigeat tutore vel curatore. Vel breuius: Qui non est ætatis perfectæ, non potest tutor vel curator esse. Salyc.

V. Imp. IVSTINIANVS. A. Demosthenei præfecto prætorio.

NEmo neque frater, neque alius legitimus in tutelam siue ingenui siue liberti vocetur, antequàm quintū & vicesimum suæ ætatis annū impleat. [o] Imminet enim cuiq; pro sua tātummodo administratione periculū,

Alius.

a *Alius prægrauetur*. scilicet minor.

b *Sub cura agere*. quandoque tamen vnus curator & alius subcurator constituitur: vt ff. de nego. gest. ex facto.

c *Cui*. i. quibus. vel cui, scilicet ætati.

d *Teneri*. arg. sume quod si minor accipiat dotē, non obligatur bona eius tacite, sicut nec hic. quod quidam dicunt. Alij q̄ sic: cum sit legalis obligatio, aliàs non sine decreto. ADDITIO. Hanc quæstionē decidit Bart. in repetitione l. si constante. ff. solu. matri. in tertio modo repetēdi. in versi. quarto quæro, pone q̄ minori. vbi cōsuluit danti dotem minori, quòd obligationē bonorum expressam recipiat cum iuramento, per authen. sacramenta puberum. §. si aduer. vendi.

Dotē accipiens minor non est sibi tutor nec ad tutele administrationē obligatur.

Tutor etiam inuitus cogitur ad tutelæ administrationē quæ ex.

e *Amittere*. nam fallit hæc regula vbi est successionis &c. vt instit. de le. patro. ture. §. fin. QVI PETANT tutores vel curatores. *Venit nunc ad dictarum & primo quærendo quis petat eam dari.*

Alibi limitatur & ibi nota.

ADmone.] CASVS. Si quis habēs minorem sibi obligatum velit eum conuenire, si curatorem nō habeat, admoneat eum vt curatorem petat: quod si nō petierit, adire poterit iudicem: & petat vt ei detur curator.

f *Admone*. si vis .. nec enim punieris si non petas: nisi quia si sententia definitiua daretur pro te, non teneret: vt supra de procu. l. non eo minus. vēditio autē fieri posset ex interlocutoria vel definitiua de iure lata, si non defenderetur: licet secus si esset pupillus: vt ff. de bo. auctо. iu. posl. si minor. & ff. quib. ex cau. in pos. ea. l. apud Iulia. Alij autem puniuntur si non petant in successione & in alijs: vt ff. qui pet. tut. l. ij. & j. de admi. tu. l. sancimus. ij. §. nec autem. & infra de legi. hære. l. sciant. & fac. ff. de min. l. ait prætor. §. permittitur.

Tutor petat dari ab alio.

g *Consistas*. aliàs consistat. aliàs consistat.

h *Potes*. non autem cogeris. vt dixi per. l. dictā si minor.

i *Officio suo*. quod est vt si litigat cum tutore, non aliter detur curator, nisi postulanti pupillo: vt ff. de tut. l. qui habet. §. idem Cassius.

PAtroni.] CASVS. Libertus filijs patroni sui tutorem petere debet: quod si non fecerit, punietur.

k *Nomina*. scilicet tutorum.

l *Ex quibus*. i. propter quæ supradicta, scilicet additionem & nominum editionem. Vel dic, ex quibus nominatis.

m *Subeas*. emendaris enim verberibus: vt & ff. eo. l. ij. §. liberti. & etiam in seruitutem reuocaris, vt dicunt quidam. ff. de iur. patro. l. ingratus. & j. de lib. & eo. lib. l. si manumissus. & sic est contra. j. de lib. cau. l. solo. Sed die, referri inter necessarium obsequium, & non necessarium: vt ibi diximus.

Libertus nō petēs tutores filijs patroni, punitur.

INlocum.] CASVS. Si tutor pupilli decedit vel relegatur: petente matre alius ei per cō petentem iudicem sub stituendus est.

n *Filijs*. matri loquitur.

o *Postula*. ô mater, & est ad hoc ff. ad Tertul. l. ij. §. si mater non petierit. & ff. eo. l. ij. & infra de admini. tuto. l. fina.

SIfilijs.] CASVS. Creditor potest petere tutorem filijs debitoris, si consanguineos non habet qui petant.

Creditor in subsidium petit tutorem dari pupillo debitoris sui. Salyc.

p *Et ipse*. scilicet creditor.

q *Curare*. cautè dicit curare. nam primo rogare debet eos qui possunt petere, vt petant: vt ff. eo. l. ij. §. si quidem aliquis.

AMita.] CASVS. An soror patris filijs tutorē petere possit, quæritur? Dicitur quòd sic.

r *Non prohibetur*. sed nec cogitur præcisè, sed cautè satisfaciet: vt j. de legi. hære. l. sciant.

MAtris.] CASVS. Mater filio suo tutorem petere debet, an autē filio curatorem habet necesse petere, quæritur? Dicitur quòd nō: cū ipse talis sit, qui sibijpsi curatorem petere possit, si rei qualitas exposcat.

al. scilicet quàm.

f *Matris pietas*. i. materna pietas.

t *Debes*. ô mulier, & fac. ff. ad Tertul. l. ij. §. si mater non petierit. & §. seq.

v *Et observare*. repete, & materna pietas instruere te potest quid observare debes? nē qd *Bald. Bart.* & c. id est q̄ illi q̄ petiti *per text. ibi* & dati sunt, admini- *in l. ij. j. de* strent. & bene: vt hic, *admini. tut.* & j. de admini. tut. l. fi. *Bal. in l. pre* §. personis *cib. in versi.* *quid ergo si petierit.*

Admonē.]

ne alieno onere alius prægrauetur. [a] Sic etenim & pupillis & adulcis competens gubernatio inducetur, & naturalis ordo per omnia conseruabitur. Cui enim ferendum est * eundem esse tutorem, & sub tutela constitui? & iterum, eundem esse curatorem, & sub cura agere? [b] ¶ Hæc certè & nominum & rerum fœda confusio est. ¶ Discretis itaque omnibus, vel datiui vel legitimi fiant tutores vel curatores hi qui talis ætatis sunt, cui [c] B *sui* curam gerere. quandoque tamen vnus curator & alius subcurator constituitur: vt ff. de nego. gest. ex facto. *Cui*. i. quibus. vel cui, scilicet ætati. *Teneri*. arg. sume quod si minor accipiat dotē, non obligatur bona eius tacite, sicut nec hic. quod quidam dicunt. Alij q̄ sic: cum sit legalis obligatio, aliàs non sine decreto. ADDITIO. Hanc quæstionē decidit Bart. in repetitione l. si constante. ff. solu. matri. in tertio modo repetēdi. in versi. quarto quæro, pone q̄ minori. vbi cōsuluit danti dotem minori, quòd obligationē bonorum expressam recipiat cum iuramento, per authen. sacramenta puberum. §. si aduer. vendi. *Amittere*. nam fallit hæc regula vbi est successionis &c. vt instit. de le. patro. ture. §. fin. QVI PETANT tutores vel curatores. *Venit nunc ad dictarum & primo quærendo quis petat eam dari.*

ADmone.] CASVS. Si quis habēs minorem sibi obligatum velit eum conuenire, si curatorem nō habeat, admoneat eum vt curatorem petat: quod si nō petierit, adire poterit iudicem: & petat vt ei detur curator. *Admone*. si vis .. nec enim punieris si non petas: nisi quia si sententia definitiua daretur pro te, non teneret: vt supra de procu. l. non eo minus. vēditio autē fieri posset ex interlocutoria vel definitiua de iure lata, si non defenderetur: licet secus si esset pupillus: vt ff. de bo. auctо. iu. posl. si minor. & ff. quib. ex cau. in pos. ea. l. apud Iulia. Alij autem puniuntur si non petant in successione & in alijs: vt ff. qui pet. tut. l. ij. & j. de admi. tu. l. sancimus. ij. §. nec autem. & infra de legi. hære. l. sciant. & fac. ff. de min. l. ait prætor. §. permittitur. *Consistas*. aliàs consistat. aliàs consistat. *Potes*. non autem cogeris. vt dixi per. l. dictā si minor. *Officio suo*. quod est vt si litigat cum tutore, non aliter detur curator, nisi postulanti pupillo: vt ff. de tut. l. qui habet. §. idem Cassius.

PAtroni.] CASVS. Libertus filijs patroni sui tutorem petere debet: quod si non fecerit, punietur. *Nomina*. scilicet tutorum. *Ex quibus*. i. propter quæ supradicta, scilicet additionem & nominum editionem. Vel dic, ex quibus nominatis. *Subeas*. emendaris enim verberibus: vt & ff. eo. l. ij. §. liberti. & etiam in seruitutem reuocaris, vt dicunt quidam. ff. de iur. patro. l. ingratus. & j. de lib. & eo. lib. l. si manumissus. & sic est contra. j. de lib. cau. l. solo. Sed die, referri inter necessarium obsequium, & non necessarium: vt ibi diximus.

Libertus nō petēs tutores filijs patroni, punitur.

INlocum.] CASVS. Si tutor pupilli decedit vel relegatur: petente matre alius ei per cō petentem iudicem sub stituendus est. *Filijs*. matri loquitur. *Postula*. ô mater, & est ad hoc ff. ad Tertul. l. ij. §. si mater non petierit. & ff. eo. l. ij. & infra de admini. tuto. l. fina.

SIfilijs.] CASVS. Creditor potest petere tutorem filijs debitoris, si consanguineos non habet qui petant.

Creditor in subsidium petit tutorem dari pupillo debitoris sui. Salyc.

Et ipse. scilicet creditor. *Curare*. cautè dicit curare. nam primo rogare debet eos qui possunt petere, vt petant: vt ff. eo. l. ij. §. si quidem aliquis.

AMita.] CASVS. An soror patris filijs tutorē petere possit, quæritur? Dicitur quòd sic. *Non prohibetur*. sed nec cogitur præcisè, sed cautè satisfaciet: vt j. de legi. hære. l. sciant.

MAtris.] CASVS. Mater filio suo tutorem petere debet, an autē filio curatorem habet necesse petere, quæritur? Dicitur quòd nō: cū ipse talis sit, qui sibijpsi curatorem petere possit, si rei qualitas exposcat. *Matris pietas*. i. materna pietas. *Debes*. ô mulier, & fac. ff. ad Tertul. l. ij. §. si mater non petierit. & §. seq. *Et observare*. repete, & materna pietas instruere te potest quid observare debes? nē qd *Bald. Bart.* & c. id est q̄ illi q̄ petiti *per text. ibi* & dati sunt, admini- *in l. ij. j. de* strent. & bene: vt hic, *admini. tut.* & j. de admini. tut. l. fi. *Bal. in l. pre* §. personis *cib. in versi.* *quid ergo si petierit.* *Admonē.*]

al. scilicet quàm.

a Ciu. sequitur tur Saly. & observare debes? nē qd vide Bart. & c. id est q̄ illi q̄ petiti per text. ibi & dati sunt, admini- in l. ij. j. de strent. & bene: vt hic, admini. tut. & j. de admini. tut. l. fi. Bal. in l. pre §. personis cib. in versi. quid ergo si petierit. Admonē.]

Libertus omittens petere tutores filijs patroni, subiacet periculo deserti obsequii. Salyc.

x *Non est*. nisi eo casu quādo impuberi petit: vt ff. q̄ per. tut. l. j.

y *Debeant*. non alius: vt ff. eo. l. ij. §. curatores.

Admone.] CASVS. Mater misit procuratoram ad petendū tutorem filio suo, qui à latronibus interfectus est: interim decessit pupillus. nunquid videbitur non periisse: & sic excludi debeat à successione filij, quæritur? Dicitur q̄ nō, cū nō stet per eam, sed per fortuitum casum, qui præuideri non potest.

a *Curatorem.* aliàs tutelæ iudicio teneris: vt ff. de admi. tut. l. ira autē. §. fi.

b *Non petaberis.* cui reddes rationem: vel potes offerre, & cōsignare, & deponere: vt ff. de mino. l. ait prætor. §. j. & fa. ff. de tut. l. qui habet. §. si pupillus. j.

CVm à matribus.] CASVS. Si mater filio suo habenti tutorem, tutorem non petat: & decessit pupillus: an sit excludenda ab eius successione, quæritur? Dicitur q̄ nō, quia habenti tutorem tutor dari non debet.

c *Sedulum.* i. continuū.

d *Petendi.* non accusandi de suspecto: vt ff. eo. l. fi. §. fi.

e *Impedimentis.* i. læsionibus. f. his qui impediti sunt. sic & ff. de admiñst. re. ad ciui. pert. l. ij. §. si eo tempore. & j. de appel. l. præses.

f *Repelli.* sic & si minor est: vt §. si aduer. delic. l. licet. sed licet repellatur, quando. f. non habet iustam causam: vt hic, & ff. ad Tertyl. l. ij. §. si mater non petierit. fideicommissum tamē à patre relictum non perdit: vt ff. eo. l. fi. §. si vero. sed hodie videtur etiam illud amittere: vt j. de leg. hære. l. sciant. & ad Tertyl. l. omnem. & facit. ff. e. l. ij. vel dic vt in l. sciant.

g *Non posse.* vt & j. qui da. tuto. poss. l. si sororis. & instit. de cura. §. interdū. & j. in quib. casi. tu. ha. tu. da. po. l. licet. vbi plene dices. sed habenti tutorem datur curator: vt ff. de tu. & cu. da. ab his. l. ventri. §. curatorem.

h *Non postulare.* cum alium haberet.

NEpotibus,] CASVS. Si frater unus habeat nepotes ex filio: & mater eius tutorem non petierit, an tutorem petere possis, quæritur? Dicitur quod sic.

i *Potes.* nō tamen obest si nō petieris, cū eorū mater te præsserit: vt ff. ad Tertyl. l. ij. §. fi.

Iuris naturalis ignorātia mulieres nō excusat.

MAtres.] CASVS. Non solū legitimis filijs, sed & naturalibus mater tutorem petere debet. & si non petierit prætendens ignorantiam iuris, non audietur: nec legis pœnā effugiet.

k *Prosutura.* quia est error in iure naturali: vt §. de in ius vo. l. ij. & ff. si quid in frau. pa. l. si patronus hæres. in prin. & sic nō ob. ff. de iur. & fac. igno. l. error. & l. iuris ignorātia. & j. de codicil. l. fi. §. si quis vero. in fi. Vel dic q̄ ignorātia iuris arcet eā à lucro: vt hic. nec obest ei in omittendo, & fa. j. de iu. & fa. ign. l. fi.

Et eum.

*Et sic quod quis minus pati tur, nō est illi imputandū. concord. dist. v. c. Ad eius vero. circa me. cū glos. super ver. multa. * alias nelexisse.*

VBI PETANTVR TVTORES VEL *curatores, &c.*

Dixit qui petant: nunc vbi.

MAgistratus,] CASVS. Ibi peti debet tutor, vbi pupillus habet domicilium: vel ibi vbi pater suus erat oriundus, vel vbi facultates suæ constitutæ sunt. si vero alibi sit, reduci debet ad patriam suam: & ibi tutor petetur.

l *Patris,* sic & . ff. ad muni. l. j. & l. assumptio. §. filius. & j. de muni. & ori. l. filios. & l. origine. lib. x.

m *Facultates.* vt & j. de incol. l. ciues. lib. x. Sed quid si habet facultates in diuersis locis? Respō. cuilibet loci dabit suum tutorem: vt. ff. de tut. & cura. da. ab his. l. pupillo.

n *Curabunt.* de ea terra, secundum Azo.

o *Tui.* ō mater.

p *Vbi morantur.* non tamen ibi domicilium habēt. aliàs ratione domicilij possunt ibi dari, secundum Azo. Vel dic secundū Bē. etiā ratione domicilij non posse dari, nisi sint ibi facultates: quia Romæ vbi est patria cōmunis nō potest dari tutor si facultates sint in prouincia: vt d. l. pupillo. ADDITIO. Tu dicas quòd iudex originis vel domicilij potest dare tutorem, cuius administratio porrigetur ad oīa bona. l. magis puto. §. illud. ff. de re. eo. & est casus in. l. propter litē. §. licet. ff. de excu. tuto. ita tenet Bar. hic. & latius in d. l. pupillo. ff. de tu. & cu. da. ab his. solue. contrarium quod formatur hæc glo. de dicta. l. pupillo.

Tutorem possit dari iudex originis si pos sint ibi esse facultates.

q *Ducunt.* per se vel per patrem.

r *Suum.* quæ est ratione originis: vel facultatum.

s *Et vbi patrimonium.* id est facultates. & dic & pro vel.

XI. Imp. ZENO. A. Dioscoro præfecto prætorio.

MAtres naturalibus etiam filijs ad similitudinem eorum qui ex iustis ac legitimis nuptijs sunt procreati, petendorum tutorum necessitati subiacēt: nulla eis ignorantia iuris ad euitāda legibus vel sacris cōstitutionibus definita, si petitionem tutorum minus curauerint, profutura. k Dat. Kal. Septemb. Constantinop. Zenone. A. II. Cons.

TITVLVS XXXII.
VBI PETANTVR TVtores vel curatores.

In loco originis vel domicilij constituitur tutor & curator minoribus: non vbi non habent originem vel domicilium, h. d. Bald. Vel sic: Vbi tutor vel curator debet peti vbi pupillus originem trahit: vel maiorem partem facultatum habet & domicilium. Salyc.

I. Imp. ANTONINVS A. Aristobulæ.

MAgistratus eius ciuitatis vnde filij tui originem per conditionem patris l ducunt, vel vbi eorum sunt facultates, m tutores vel curatores his quàm primum secundum formam perpetuā dare curabunt. n

¶ Quod si filij tui o neque possident quicquam in prouincia vbi morantur, p neque inde originem ducunt: ¶ restituti apud patriam suam, q & vbi patrimonium s habent, morabuntur, & ibi defensores legitimos sortientur. * PP. Kal. Octob. Læto. II. & Cæreale Conss.

TITVLVS XXXIII.
DE TVTORIBVS VEL curatoribus illustrium vel clarissimarum personarum.

Non existente testamentario vel legitimo, tutor vel curator dandus illustri in vrbe Romana nominandus est, per decem ex senatoribus eligendus, & per præfectum vrbis: & per eos nominatus, ab ipso præfecto confirmatur: & ei sic confirmato per prætorem decernitur administratio: nec isti tenentur in subsidium propter illius malam administrationem. In prouinciis vero tutores vel curatores clarissimarum personarum nominantur per curiales, qui in subsidium ex nominatione tenentur. Salyc.

I. Imppp. VALENTINIANVS. THEODO. & ARCAD. AAA. Proculo præfec. vrbi.

ILlustribus a præfectus vrbi adhibitis decem viris è numero senatus amplissimi, & prætore clarissimo viro, qui tutelarib. cognitionibus præsidet, tutores curatoresve ex quolibet b ordine idoneos faciat retentari. c & sanè id libero iudicio expertēsq; damni d constituent iudicantes.

¶ Et si in regendis pupillaribus substantiis singuli creandorum e pares f esse non possunt, plures g ad hoc secundū veteres leges cō uenient aduocari: vt quem cœtus ille administrandis negotiis pupillorum dignissimū iudicabit, sola sententia obtineat præfectu ræ: h super cuius nomine, i solennitate seruata, postea per prætorem interponatur decretum. k

¶ Itaque hoc modo remoti à metu, l qui consilio assuerint, permanebunt: & paruulis adultissque clarissimis iusta defensio sub hac prudentium m deliberatione perueniet. ¶ Quod tamē circa eorum personas censuisse nos palam est, quibus sanè neque testamentarij n defensores, neque legitimi, vita, ætate, facultatibus suppetunt. Nā vbi forte huiusmodi homines offeruntur: o si nihil ad defensionem suis priuilegiis comparabunt, vt teneri possint, iure præscribimus. ¶ Cæterum alia quæ in causis minorum antiquis legibus cauta sunt, p manere intemerata decernimus.

¶ In prouinciis autem curiales q in nominandis tutoribus & curatoribus clarissimarum personarū exhibeant debitam cautionem, & discriminis r sui memores cogitent indemnitati minorum obnoxias etiam suas deinceps esse facultates. Dat. III. Kal.

tutores dāres cum periculo suarum facultatum, scilicet si nō idoneum eligant, teneantur? Respon. quod sic.

a *Illustribus.* scilicet Romanis.

b *Ex quolibet.* id est quouis ordine.

c *Retentari.* id est creari. vel id est retineri. aliàs præsentari.

d *Expertesque damni.* q̄ aliàs magistratus minores expectant per subsidiariam actionem in factum, qua isti nō tenentur: vt insti. de satisda. tu. §. fin. & ff. de admi. tut. l. Aemilius.

e *Singuli creandorum.* id est nullus solus.

f *Pares.* i. sufficientes. vt ff. de neg. gest. l. sed an vtro. §. j.

g *Plures.* vt tamē cō. mittetur administratio quandoque: vt ff. de admini. tut. l. iij. §. penul. & instit. de satisda. tut. §. ij. & iij. & in auth. de hęr. ab intest. §. fi. col. ix.

h *Præfecturæ.* illi enim eligunt: & hic solus cō firmat.

i *Nomine.* i. noīatione.

k *Decretum.* f. sorte de sumptibus in pupillum factis: vt j. de administ. tuto. l. iiij. vel vt trada-tur ei administratio: vt in auchen. vt hi qui ob. se ha. per. res mino. §. fi. col. vj. & sic habes hic quod primo eligitur, secundo confirmatur, tertio decretum de administratione interponitur. sic & j. de magi. cōue. l. fina.

l *A metu.* quia non dabitur in eos actio subsidiaria.

m *Prudentium.* prædicti præfecti cum aliis.

n *Neque testamentarij.* sic infra qui da. tuto. vel cura. pos. l. si sororis.

o *Offeruntur.* testamentarij vel legitimi: idonei tamen.

p *Cauta sunt.* vt res eorum nō possint alienari vel obligari: & res tutorum sint eis obligatæ tacite, & similia.

q *Curiales.* scilicet cuiuscunque prouinciæ. sic dicti, quia cōsiliis publicis semper intererant.

r *Discriminis.* sic ergo ipsi tenentur: vt & infra de magistrātib. conue. l. aduersus.

GEnerali.] CASVS. Adstricti curiæ, illustri personę tutor dandus non est. Viuianus.

s *Ne qui.* id est ne aliqui.

t *Vocentur.* quia non prospiceretur pupillis illustribus, cùm eorum bona sint fisco obligata.

QVI DARE TVTORES VEL *curatores possint, &c.*

Dixit qui possunt petere, & vbi dari: nunc qui dare, & qui dari.

CVm tibi.] CASVS. Si minori. xxv. an. status moueatur quæstio: an ad defensionem suam dari sibi debeat tutor vel curator, quæritur? Dicitur q̄ sic: cum pendente liberali causa pro libero sit habendus.

v *Ætate.* quia minor es. xxv. an. & monetur tibi quæstio status.

x *Constaret.* scilicet re esse liberum.

y *Quo magis.* id est quo minus. sic supra de iudic. l. properandum. §. fina. & l. quotiens.

z *Quia interim.* i. postquam causa liberalis est ordinata vsque ad sententiam. & hoc quo ad plura: quo ad quædam tamen non: vt no. infra de libe. causa. l. litē. sed cum demum ordinata causa liberali datur curator, per quem ordinatur causa liberalis? Respon. sit ordinatio ante litis contestationem, & coram iudice, deinde datur curator, & sic sit litis contestatio. Sed pone quod feratur sententia contra ipsum: an fuerit tutor vel curator ille qui fuit datus? Videtur q̄ non, quia ita demum tenet datio, si liber in ueniatur: vt ff. de tut. & cura da. ab. l. ei qui. Sed Ioan. dicit q̄ sic ratione incertitudinis sicut & aliàs ratione dubij cognoscit index vtrum sit iudex vel non: vt ff. de iudic. si quis ex aliena. & causa liberalis similiter tenetur ratione dubij inter seruum & dominum. aliàs si nō teneret datio tutoris, nec sententia teneret quasi contra innocentem indefensum lata, vel per non legitimam personam defensum. Nec ob. d. l. ei qui, quia non tenet: vt ibi dicit. i. vsque ad pubertatem: vt aliàs quilibet curator datus pupillo. tenet tamen vsque ad sententiam. Si autem pronuntietur liber, tenet. vsque ad tempus adultæ ætatis si detur pupillo: vel vsque ad xxv. annos si detur adulto: vt in eo. tit. l. curatorem. cū vero pronunciatur seruus, tunc vsque ad sententiā. vt dixi. Item nōnne debuit hæc quæstio status in tempus pubertatis differri: vt ff. de Car. edic. l. iij. §. j? Respō. hic expediebat pupillo: vt iuridicta. l. §. duæ. Vel forte. l. ic erat pubes. & facit. ff. de tut. & cur. da. ab his. l. si ipuberi. ā. pri.

Vlpia de est tribus glos. mā. j. de libe. cau. l. ite. Sal. cui adde sin. l. o. Roma. 376. incer nientis, Sed quod dō. ta.

Maritus quare non possit esse curator vxoris sue.

MAritus.] CASVS. An maritus vxbri suæ minori annis curator creari possit, quæritur? Dicitur quod non. Viuia.

a *Nō potest.* vt ff. de cura. furi. l. virū. & idē in nuru. j. de excu. tu. l. licet. & l. amplissimi. Sed videt tenere datio, cū ipse debeat se excusare: vt ff. de excu. tu. §. pe. & j. de excu. tu. l. licet. Sed die impropriè dicit excusari cū etsi vellet curator esse, non posset. & est ratio: qa si male gerat vir, vxor propter affectionē remitteret.

LVminibus.] CASVS. An orbatus vtroque lumine curator dari debeat, quæritur? Dicitur quod non.

b *Luminibus.* caute dicit in plurali: vt j. qui morbo. l. j. secus si vnum oculum tantum amisisset: vt infra de excu. tu. l. frater.

Militiæ.

Militiæ.] CASVS. An miles possit esse tutor? dicitur quod non: nec legitimus: nec dari debet in testamento. quod si credat se posse esse tutorem, & res pupilli administrauerit: non actione tutelæ (quia non potest esse tutor) sed act. negot. gest. pupillo tenebitur. Viuianus.

a *Militiæ armatæ.* ad differentiam inermis. vt supra de epi. & cle. authen. presbyteros. ij.

b *Voluerit.* vt institu. de excu. tut. §. idem & in milite. & infra de leg. l. ab administratione. & facit supra loca. l. milites. & de procur. l. ita demum.

c *Negotiorum gestorum.* vt & supra de te. tut. l. j. & de nego. gest. l. curatorem. & ff. de nego. gest. l. iij. §. hac actione. Item & protutelæ: vt ff. de eo qui pro tut. l. j. §. si quis tamen. sed in hoc potest dici contra: vt in ea. l. §. si quis quasi.

NEque à præside.] CASVS. Si præses & magistratus hominē non suæ iurisdictionis nominauerit ad tutelam, non tenet nominatio: nec tenebitur si tutelam non admini strauit.

d *Municipalibus.* eiusdem prouinciæ. Hug.

e *Ex alia.* scilicet alterius prouinciæ, quando à præside: vt supra qui pe. tut. l. in locum. nisi quando non inueniuntur in ea prouincia idonei: vt ff. de tuto. & cu. da. ab. l. diuus.

f *Pertinet.* vt aliqua actione teneatur: vt arg. infra de appel. l. nominationes. si vero sponte gessit, tenetur negotio rum gestorum: vt supra l. proxima. Item no. secus in testamentario, quàm hic dicitur in datiuo: vt ff. de testa. tut. l. quæro. in prin.

a *Et est ratio, dicit Saly. quia datiuus datur à iudice, ut sic ecta sui muneris dictione: quam testator non habet.*

sed tamen poterit excusari: vt infra de excu. tut. l. testamento. & facit. ff. de tut. & cura. da. ab his. l. ij. & iij. & supra tit. ij. l. j. Sed quæ est ratio diuersitatis? Dic quia in dando à iudice, concurrere debent quatuor: vt not. supra de confir. tut. l. si vt proponis.

QVod dicis.] CASVS. Si mater filiis tutorem nō petit, creditor adire potest iudicem, & petere vt iudex eis det tutorem.

g *Quod dicis.* O tu creditor.

h *Etiam ipse.* scilicet præses iubere nō prohibetur &c. sic ergo magistratus dat tutores iussu præsidis. sic & institu. de Attil. tut. §. penul. Sed contra ff. de tut. & cur. dat. ab his. l. nec mādāre. nā est mixti imperij dario tutoris: vt ff. de tuto. l. muto. §. tutoris, quæ est similiter contra. Solu. non potest delegari non habenti iurisdictionē: sed habenti sic. hodie vero potest dare magistratꝰ municipalis sine iussu præsidis, cum episcopo tamen: vt insti. de Attil. tut. §. pen. Vel refert inter iubere, & mādare, siue delegare.

Tutoris datio non possit delegari.

i *Nomina* quod melius est. & ita se corrigit. Vel die secundū distinctionem facultatum: vt institu. de Attil. tu. §. nos autē.

k *Mittere.* mittere autem debet nomina tutorem præsidi alterius prouinciæ, cum in sua idonei non reperiuntur: vt ff. de tut. & cura. da. ab his. l. ius dandi. & l. diuus.

l *Ab ipso.* scilicet præside.

m *Decreto.* scilicet suo præsidis, quo dabit eum tutorē: vel quo concedet ei administrationem.

VI. Idem AA. & cc. Leontio.

QVod dicis [g] matrem filiis tutores nolle petere, super

A IN seruili.] CASVS. Præses vel iudex seruum tutorem dare non potest. Vinianus.

n *A præside.* à testatore sic: vt instit. qui testa. da. tu. pos. §. j.

CReditorem.] CASVS. Creditor pupilli potest tutor eius esse, nec petitionē debiti amittit, sed sibi soluere tenetur. Viuia.

o *Petitionem.* eorū quæ ei debebat pupillus cui datus ipse tutor est.

p *Non ambigitur.* vt & ff. de cōtrahen. empt. si. stulas. §. j. & j. de excu. tut. neq; . & ff. de admini. tut. l. quotiens. §. si. cut. vbi etiā punitur si sibi nō soluat, cum possit: vt instit. de excu. tu. §. item propter litē. & j. de in litem dan. tu. l. si. & ff. de admini. tut. l. ita autem. §. debitor. Sed hodie contra.

hac re adi præsidem prouinciæ: qui si eam neglexisse perspexerit: etiam ipse [h] magistratus dare tutores, vel nomina [i] mittere, [k] vt ab ipso[l] decreto [m] tribui possint, iubere non prohibetur. PP. II. Kalendas Maij AA. Conss.

Seruus non potest dari à iudice tutor vel curator. Salycetus.

VII. Iidem AA. & cc. Rufo.

IN seruili conditione constitutum tutorem vel curatorem à præside [n] dari non posse, nullā habet iuris dubitationem. S. II. Noñ. Iul. Philippopoli AA. Conss.

B *Iure isto creditor potest esse tutor debitoris, & sibi soluere tutela durante. Saly.*

VIII. Iidem AA. & cc. Euelpisto.

CReditorem debitoribus tutorem datum, non tantum petitionem[o] non admittere, sed etiam ipsum sibi posse soluere, non ambiguitur. PPP. V. Noñ. Iuñ. CC. Conss.

IN AVTH. VT hi qui ob. se ha. per. §. sed & si quis. colla. VI. constitu. II.

C *Creditor vel debitor minoris non debet eius curam suscipere, & si suscipiat & taceat, creditor actionem perdit. Si debitor taceat, solutione interim facta non inuatur: & si post administrationem susceptam creditor vel debitor eius efficiatur, curator ei adiungitur: & si cessionem aliquā contra minorem receperit, illa vti non poterit: sed minoris lucro cedit. Salycetus.*

MInoris debitor, [q] vel is cui minor tenetur, aut qui minoris res tenet, à curatione [r] prohibetur. [a] Nā & antè curator, si minoris creditor [b] efficiatur, non sine [c] adiuncto curatore administrabit. ¶ Hoc autē [d] ab initio vel probet, vel iure se credere [e] minorē obligatū, vel res eius habere. Nam si taceat, actionis sustinebit iacturam. [f] ¶ Itē si debitor taceat: nec redhibitione, [g] nec alia [h] tempore curationis solutione [i] iuuabitur. ¶ Sed si actionis cessionem aduersus minorē suscipiat, [k] nec post curam quidem depositam ea permittitur vti: nec is qui cesserit, agere debet, [l] cum in legem commiserit, licet cessio pro iustis causis facta fit: sed minor lucrabitur: His valentibus in omni cura prodigorum forte, aut furiosorum, aut de mentium, & omnium quas introducunt leges.

Habenti legitimum tutorem non potest dari datiuus. b. d. Bald. Vel sic: Habenti tutorem legitimum non debet dari datiuus: nec datus tenetur administrare. Salycetus.

IX. Iidem AA. & CC. Maximiano.

SI sororis tuæ filijs, tutore legitimo patruo constituto, [m] nec vllo excusato priuilegio, tutor datus [n] es: cū habenti tutorē aliū dari iura [o] prohibeāt: necessi tatem administrationis ad eum pertinere, nec te datione teneri, non ambigitur. S. III. Kalend. Februa. Sirmij CC. Conss.

In locum tutoris vel curatoris non potest alius nisi causa cognita subrogari. hoc dicit Bald. Vel sic: Propter absentiam curatoris alius non adiungitur nec substituitur, nisi illo remoto: & curator ante suam absentiam debet actorem constituere, ne d communi incurrat. Salycetus.

nes etiā testamētarios cōprehēdat. nec ob. quasi videat fidesapprobata & c. quia istud verū quo ad satisdationē vitādā: nō quo ad ea quæ hæc cōstitutiōe dicūtur, cum nec tūc hæc cōstitutio fuerit cogitata. Itē ex eo q̄ excipit̄ mater tūr & auia: vt j. tit. j. auth ad hæc. relinquitur in omnibus alijs loqui. in auth. de nō alie. §. vt aūt. collatio ij. & videtur expressum in corpore. §. & hoc dicimus. ADDITIO. Adueras q̄ in testamenta rio tutore Ol. quē sequitur Bart. hic, sic distinguit, aut testator qui dedit talē tutorē, sciebat ipsum esse debitorē vel creditorē: & tunc potest esse tutor: quia fides eius &c. aut ignorauit, & tunc vera est opinio istius glossæ: quia non potest videri approbasse fidem eius quē talē ignorabat. argumē. l. mater. & ff. de inofficio. test. vide larius Barto. hic in vers. quæro an ista authent. habeat locum & c.

a *Prohibetur.* ergo si vellet, non admittitur: vt hic. Sed. j. dicitur q̄ admittatur: sed amittit debitū. vnde dicit quidā, non prohibetur quā do dimittit debitū: & sic est magis excusatio quàm ꝓhibitio: immo reijcitur, si scitur ab initio: vel admissus perdit debitum.

b *Creditor.* quid si male administrauit, & sic factus est debitor: vel cōtra de suo impēdit, & sic factus est creditor? Respon. in talibus non habet locū hæc au thēn. sed quando obuenit tutori hæreditas de bitoris vel creditoris minoris, vel minori obuenit hæreditas debitoris vel creditoris tutoris: vt tunc curator adiungatur: vt in corpore. §. sed & si quis.

c *Non sine adiuncto.* ergo cum adiuncto sic. ita quod ab initio valet, non vitiatur, licet in eum casum perueniat à quo incipere non potest: vt instit de le. §. cōtrario. Sed arg contra. ff. ad leg. Aquiliā. l. qui in eū casum.

d *Hoc autem.* ne sit licitum cuilibet cuadere tutelam ab initio.

Sed quid si paratus est soluere quod debet minori? Adhuc videtur repelli quasi suspectus: quia se ingerit. arg ff. de procura l. quæ omnia. econtra quòd non: vt ff. de iure immu. l. semper. §. conductores. & de vsufruct. l. cum fructuarius. Potest distingui an est idoneus vel non. argu. ff. ad l. Cor. de fal. l. vxori. §. j. & de testa. tute. l. ex sententia. Vel potest distingui an se offerat etiā ad tutelam vel non. argu. ff. de condit. & demonst. l. hæc condi tio. j. Item quid si debitum erat ei singulis annis? videtur quòd pro annis quibus fuit tutor, amittat debitum: pro sequentibus readsumat: vt ff. de condit. & demonst. l. pater. §. fin. Alij distinguunt, debeat ex stipulatione, vel legato: vt primo casu totum perdat, quasi vna stipulatio sit. secundo valeant prædicta: quia plura sunt legata. argu. ff. de dona. causa mor. l. senatus. §. fi. Itē quid si conditionale debitum est? Respon. idem quod in puro.

e *Credere,* sic supra de iura. calum. l. ij. §. j. secus aliàs: vt ff. rerū amo. l. Marcellus. & in testē: vt supra de testi. l. testium.

f *Iacturam.* hoc si scīuit, aliàs secus. argu. infra de tab. l. generali. lib. x. & ff. si liber. inge. esse dic. l. ij. Item quid si postea sciuit? Respon. tenetur denunciare: aliàs perdit. argu. supra de in-

prohibetur. [a] Nā & antè curator, si minoris creditor [b] efficiatur, non sine [c] adiuncto curatore administrabit. ¶ Hoc autē [d] ab initio vel probet, vel iure se credere [e] minorē obligatū, vel res eius habere. Nam si taceat, actionis sustinebit iacturam. [f] ¶ Itē si debitor taceat: nec redhibitione, [g] nec alia [h] tempore curationis solutione [i] iuuabitur. ¶ Sed si actionis cessionem aduersus minorē suscipiat, [k] nec post curam quidem depositam ea permittitur vti: nec is qui cesserit, agere debet, [l] cum in legem commiserit, licet cessio pro iustis causis facta fit: sed minor lucrabitur: His valentibus in omni cura prodigorum forte, aut furiosorum, aut de mentium, & omnium quas introducunt leges.

Habenti legitimum tutorem non potest dari datiuus. b. d. Bald. Vel sic: Habenti tutorem legitimum non debet dari datiuus: nec datus tenetur administrare. Salycetus.

IX. Iidem AA. & CC. Maximiano.

SI sororis tuæ filijs, tutore legitimo patruo constituto, [m] nec vllo excusato priuilegio, tutor datus [n] es: cū habenti tutorē aliū dari iura [o] prohibeāt: necessi tatem administrationis ad eum pertinere, nec te datione teneri, non ambigitur. S. III. Kalend. Februa. Sirmij CC. Conss.

In locum tutoris vel curatoris non potest alius nisi causa cognita subrogari. hoc dicit Bald. Vel sic: Propter absentiam curatoris alius non adiungitur nec substituitur, nisi illo remoto: & curator ante suam absentiam debet actorem constituere, ne d communi incurrat. Salycetus.

X. Iidem AA. & CC. Florentino militi.

CVratorem [p] habenti neque adiungi [q] nisi causa cognita, neque in locū eius alium substitui, nisi ante priore remoto, ambigui iuris non est. te quoque[r] abfuturum damni quod medio [s] tempore negotijs pupillaribus contigit, esse succedaneum: cum actorem periculo tuo constituere debueras: [t] nec iure magistratū in absentia tua alium creasse certum est. PP. III. Kalend. April. Cæsaribus Conss.

Iudicium debet legitimè inchoari ad hoc vt possit iudex terminari. hoc dicit. Baldus. Vel sic: Minor non habet legitimam personam standi in iudicio, ideo ei debet dari curator generalis vel ad litem. Salycetus.

XI. Impp. CONSTANT. A. & CONSTANTIN. Cæs. ad Bassum præfectum vrbi.

IN vniuersis litibus [v] placet nō prius puberē iustam [x] habere personam, nisi interposito decreto, aut administrandi patrimonij gratia, [y] aut in litem fuerit curator datus: vt iuxa præceden tia nostræ pietatis statuta [z] legitimè initiatæ litis agitata in iudicijs controuersia finiatur. Dat. III. Idus Octob. Aquileiæ Constant. A. & Licinio Conss.

Curator generalis non potest in lite mota facere ordinari specialem tutorem. b. d. Bald. Vel sic: Curator generalis non potest deserere litem inchoatam, nec administrationem generalem propter specialem. Salyc.

XII. Imppp. VALENTINIANVS GRATIA. & THEODO. AAA. Eutropio.

* *aliàs ita quæ ad finem damni quod medio tempore negotijs pupillaribus contingit, esse sue. &c.*

Tutor legitimus superas datus.

CVratorem.] CASVS. Habenti tutorem vel datiuum vel legitimum, alius eo non remoto subrogari non potest. idem est in curatore. Si ergo in absentia curatoris alicuius adulti te iudex curatorem dederit: non tu, sed primus tenebitur: quia actorē periculo suo debuit constituere. Viuianus.

p *Curatorem.* aliàs tutorem.

q *Neque adiungi.* scilicet alium vel actorem, vel curatorem; vel tutorē. Azo. licet regu. iuris nō sit ꝓpedimēto quo min⁹ habēt in curatorē curator detur: vt ff. de tuto. & cur. da. ab his. l. vērī. §. j.

r *Teque.* scilicet priorem curatorem.

s *Medio.* postquàm cœpisti abesse donec reuertaris.

t *Debueras.* antequā abesses. & hoc si necessitate impediebaris, secundū quosdā. Tu die etiā ex volūtate, dūmodo aliqua iusta causa sit: vt hic, & ff. de admi. tu. l. decreto. in pri. & facit insti. de cur. §. fi. & j. eo. l. curator. & de tu. vel cur. qui satis nō dedit. l. ij.

Tutorem minoris esse non potest, qui est eius creditor vel debitor.

IN vniuersis.] CASVS. Minor non habet legitimam personā standi in iudicio, nisi generalem vel specialem habeat curatorem: vel venia obtenta ætatis. Viuianus.

v *Litib⁹.* nisi i possessiõe mouēdā: vt j. q. legi. p. l. mouēdæ.

x *Iustum.* ad litigandi: vt ff. de re iudica. l. acta. §. contra. & supra si aduer. rem iudic. l. cum & minores. & supra qui legi. per. l. ij.

y *Gratia.* puta data venia ætatis: vt & supra de tempor. in integ. restitutio. l. ea quæ. §. j.

z *Statuta.* hac lege.

Curatoꝛ

C Vrator.] CASVS. An curator in litem datus minori, si litem fuerit contest. eam deferere possit, & sibi alium, qui litē peragat, possit curatorē subrogare, quæritur? Dicitur ꝙ non.

a *Ase.* id est, si quis curator datus adolescenti cœpit agere causas ipsius: & dicat postea ꝙ quidā alius melior debet esse curator: & sub tali prætextu velit deferere administrationē. concord. ff. de admini. tu. l. fi. in prin.

NE *magistratum.*] CASVS. An magistratus colonum principis patrimonialem compellere possit ad suscipiendum tutelam, quæritur? Dicitur ꝙ non: nec aliū qui habeat priuilegiū, quo se possit excusare. Viuia.

b *Patrimonialem.* scilicet priuatæ rei Cæsaris, nā fiscalis non excusatur: vt ff. de excusa. tut. l. coloni, quę est contra. Vel hic de perpetuo: ibi de temporali colono, qui potest se remouere à cultura.

c *Alium.* vt militem: vt ff. eo. l. militiæ armatæ. Et nota ꝙ his casibus ipso iure non tenet dario: sed quando potest datus se excusare, tenet decretum nisi se excuset. hic, & si vellet, non posset. & facit ff. de iure immu. l. semper. §. coloni. & §. conductores. Itē no. hic ꝙ quidā nō possūt esse tutores nisi testamētarij, vt ecce serui: vt ff. eo. l. in seruili. Itē nō municipes: vt. ff. de tu. & cura. da. ab his. l. iij. & de test. tu. l. quæro. in prin. d *Nuncupatione.* id est nominatione.

Seruus tutor esse non potest nisi testamentarius.

QVANDO MVLIER TVTELÆ OFFICIO FVNGI POTEST.

Quod quandoque permittitur. vt infra eo. l. ij. & iij. & regulariter contra: vt infra eo. l. j.

TVtelam.] CASVS. Ad administrandam tutelam pupillorum masculus non fœmina vocabitur: quia tale munus excedit infirmitatē eius sexus. Viuia.

c *Officium est.* vt & ff. de test. tut. l. iure nostro. nisi à principe impetret: vt. ff. de tute. l. fi. & facit ad. l. istam. ff. de reg. iur. l. ij. & de postu. l. j. §. sexum. & de ædē. l. pe. & ad Velleia. l. j. & supra de arb. l. si. & ff. de sta. ho. l. i. multis. Sed cōtra. ff. de neg. ges. l. q aliena. §. quāq. sed ibi nō fuit tutrix, licet pater eā rogauerit de filijs.

* Pro hac l. facit. c. ex parte. cum glo. extra de appel.

MAtres.] CASVS. Mulier si vult administrare tutelam filiorum, potest, si hoc impetrauerit à principe: & ei confirmetur. antequā tamen fiat confirmatio, iurare debet se nō ventrā ad secundas nupt. quo subsecuto, si nubat, omnia bona mariti secundi erunt obligata pupillo. ab initio autem electionem habet vel nubere, & nō administrare: an ecōtra, tunc demū autem mulier ad tutelam admittitur, cū nullus tutor testamentarius neq; legitimus supereſt, vel remouetur vt suspectus, vel se excusauit propter animi vel corpotis impedimentū: & tunc si mulier magis velit nubere quàm esset tutrix, audiēda est: & prę. fectus cum prætore tutorē dabit: in prouincijs rectores earum seu iudices ex inquisitione tutores dabunt. Viuia.

f *Postulant.* à principe vel præside prouinciæ: vt & ff. de tu. l. fi.

C Vrator adolescenti ordinatus, post inchoatam litē nō potest sub prætextu specialis curatoris à se nominati aut litem contestatam deferere, aut ab administratiōe se subtrahere. Dat. IIII. Kal. Octob. Constantinop. Eucherio & Syagrio Conss.

Principis colonus nec alius priuilegiatus debet tutor dari. Salye.

XIII. Impp. HONO. & THEODO. AA. Monaxio præfe. vrbi.

NE magistratuum vlterius procedat licentia: plenius designamus, ne patrimonialem[b] colonum, siue alium, [c] qui priuilegio ab hac nuncupatione[d] defenditur, tutelæ muneris adstringat officium. Dat. * Honorio. VIII. & Theodosio. III. AA. Conss.

TITVLVS XXXV.

QVANDO MVLIER TVTELÆ OFFICIO FVNGI POTEST.

Mulier de iure communi non potest tutelæ officio fungi. Salye.

I. Imperator ALEXANDER. A. Otacilię.

TVtelam administrare, virile munus est, & vltra sexum fœmineę, infirmitatis tale officium est [e]. PP. X. Kal. Octo, Iuliano. II. & Crispino Conss.

Olim mater non poterat esse tutrix nisi per priuilegium impetraret, & renunciaret secundis nuptijs, & Velleiano & omni alio auxilio: & habet hoc locum in matribus tam legitimorum quam baſtardorum. hoc dicit cum. l. seq. Baldus. Vel sic: Mater ætate maior, ad tutelam filij iure isto non poterat pertinere existente testamentario vel legitimo: & eis deficientibus si volebat hoc impetrare, debebat iurare quòd ad secundas non transeat nuptias: & si postea secundas ineat nuptias, bona huius secundi mariti obligantur filijs pro administratione tutelari, & quando mater secundas præeligit nuptias, de alio tutore per iudicem filijs debet prouideri. Salye.

II. Imppp. VALENTINIANVS THEODO. & ARCAD. AAA. Tatiano. P.P.

MAtres * quæ amissis viris tutelam administrando-

rum negotiorum in liberos postulant: [f] priusquam confirmatio [g] officij talis in eas iure eueniat, fateantur actis [h] sacramento præstito, ad alias se nuptias non venire. ¶ Sane in optione huiuscemodi nulla cogatur, sed libera in conditiones quas præstituimus, voluntate descendat. nam si malunt alia optare matrimonia, tutelam administrare non debent. ¶ Sed * ne sit facilis in eas [i] post tutelam iure susceptam irruptio: bona eius primitus, qui tutelam gerentis [k] affectauerit nuptias, in obligationem venire, & teneri obnoxia rationibus [l] paruulorum præcipimus: [m] ne quid incuria, [n] ne quid fraude depereat. ¶ His illud adiungimus, vt mulier si ætate maior est [o], tūc demum petendæ tutelæ ius habeat, cum tutor vel testamentarius, vel legitimus defuerit, vel priuilegio à tutela excusetur, vel suspecti genere summoueatur, vel ne suis quidem pro animi aut corporis valetudine administrandis facultatibus idoneus [p] inueniatur. ¶ Quòd si fœminæ tutelas refugerint, & præoptauerint nuptias: tunc demum vir illustris præfectus vrbi, accito prætore, qui impertiendis tutoribus præsidet, siue iudices qui in prouincijs iura restituunt, de alio ordine per inquisitionem dari minoribus defensores iubebūt. Dat. XII. Kalen. Febr. Mediolani, Valentiniano. A. IIII. & Neotherio Conss.

IN AVTHENT. de hære. ab intest. §. ex his. coll. ix. consti. j.

Mater & auia renuncians inter acta nuptijs & Velleiano (non extantibus testamentarijs) præfertur legitimis & datiuis, fœminis aliis indictis. Salye.

MAtri [q] & auiæ [r] secundum ordinem [s] tutelam [t] etiam

g *Confirmatio.* i. antequā firmiter possit gerere ꝙ decretū: vt in authē. vt hi qui oblig. §. fi. col. vj.

h *Actis.* in sua prouincia. & est sic supra de his qui ve. æta. l. ij.

i *In eas.* l. nuptias.

k *Gerentis.* l. mulieris.

l *Rationibus.* scilicet pretiris.

m *Præcipimus.* vt & j. in quibus cau. pig. ta. contra. l. si mater. & l. auth. de nup. §. si autem ture. lam. coll. iiij.

n *Incuria.* id est per negligentiam.

o *Maior est.* vt supra de legi. tu. l. fi.

p *Idoneus.* cum non est idoneus, non videtur esse: vt & ff. quod cuiusque vniuersitatis. l. omnem. contra dationa, cum legitimi per. l. codicis est præcedebant: vt in. l. ij. & si. in fi. præterea. l. nō dat, nisi se offerat, vt hic colligitur. quod non fit in legitimis: vt ff. de tu. l. legitimos. in princ. præterea non compellitur, nec periculum patitur si non susceperit? vt hic colligitur. quare potest dici non esse datiuam nec legitimā, sed extraordinariam: nisi dicas legitimam, id est secūdum. l. à iudice data. sed videtur legitimæ vtin auth de hære. ab intest. §. ex his. coll. ix. & authen. presbyteros. ij. ff. de epi. & cler.

* Ista non sunt contraria quia ista fallit in matre quę habet filios ex alio viro. & illa in matre quę non habet filios. Mater potest esse tutrix filiorum.

b *Inter gesta.* id est coram iudice, scriptura inde facta.

c *Velleiani.* & omni alio auxilio: vt in authen. vt sine prohi. ma. §. quia vero. col. vij. quæ renūciatio quo ad matrimonium non valet: vt in prædicto. §. sed quo ad Velleianū sic: vt ff. ad Velle. l. fi. §. pe. Sed quibus hæc prodest renunciatio, cum pro nemine fideiubeat: sed pro se. ff. ad Velleia. l. fi. mater, in prin. Respō. cū creditoribus pupilli promittat, pro pupillo intercedere videtur. Sed quomodo eis absentibus facta iudici proderit? Respon. si actio quæritur ex stipulatione iudicis absenti, multo magis replicatio: vt si proponat Velleianū, replicet aduersarius. i. creditor de renuntiatione: vt ff. rem pu. sal. fo. l. non quasi. Item contra huic auth. ff. de procurat. l. alienam. Sol. hic speciale.

d *Testamentum.* quid ergo si ipsa cū alio data fuit in testamento? Videtur ꝙ ipsa nō debeat confirmari vel dari tutrix, quia testamētarius eā præcedat: cum dicas eā datiuam, non testamentariam. Et cum dicas confirmatum tutorē datiū, non testamētarium: vt no. inst. de tute. §. fi. & ff. de cōfir. tu. l. ij. & per. l. ff. de verbo. sig. l. lege. & in authen. de defen. ciui. §. interim. coll. iij. Solu. quidam de plano concedunt eam repelli hoc casu. sed H. dicit eam admitti. & quod hic dicit ꝙ testamentarij eam repellunt, loquitur quando ipsa non est data in testamento. Pro prima opi. est. ff. de testa. tu. l. iure nostro. Pro secunda est in corpore ibi, defunctis namque &c. & hoc placet: Item quid si sola est data? Respon, non est tutrix, nisi à iudice confirmetur: vt ff. de neg. gest. l. qui aliena. §. quanquam. secundum Azo. Alij dicunt corrigi per. l. huius tit. & sic dicūt turricem datā in testamēto. Vel ꝙ ibi non fuit data tutrix, licet pater eā de filijs rogauerit. sed & si daretur, nō cōfirmare tur vt ex illa datione. sed quasi nō

Inter cōfirmatum est de auia & nō matre.

Auus & auia si sint, quis præferatur in tutela.

Mater præfertur auo & auiæ.

prohi. ma. §. quia vero matribus. & §. qui vero multā. col. vij. A Item eadem est æquitas. arg. l. ad l. Fal. l. fi Item authen, illa, vt sine prohi. ma, generaliter prohibet à tutela & à cura creditorē & debitorē minoris. sic ergo & illa, vt sine prohibitione &c. generaliter videtur excipere, vt ex illius cōtextu euidenter apparet. l. vt sine prohibitione &c., & probatur in authen. de filijs ante dora. inst. ne. §. cum omnib. colla. iij. Sed cōtra. l. de cur. fur. l. cum repudiante. Sed potest dici correcta per illam authen. vt sine prohibitione. vel in. ē contrario furiosi speciale esse: vel aliter esse non poterat, quia & forte minor erat: & sic prima placet opinio.

a *Permittimus.* ergo non cogitur. vt hic, & in l. ij. ibi, sanè in optione &c, & in l. fi. circa prin. & in authē. vel. i. ma. & auiæ. in prin. colla. viij. licet quidam dixerunt contra. Item nunquid est legitima, vel datiua? Videtur legitima: vt ff. ad Tertull. l. omnem. ecōtra datiua, cum legitimi per. l. codicis essent præcedebant: vt in. l. ij. & si. in fi. præterea. l. nō dat, nisi se offerat, vt hic colligitur. quod non sit in legitimis: vt ff. de tu. l. legitimos. in princ. præterea non compellitur, nec periculum patitur si non susceperit? vt hic colligitur. quare potest dici non esse datiua. nec legitima, sed extraordinariam: nisi dicas legitimam, id est secūdum. l. à iudice data. sed videtur legitimæ vtin auth de hære. ab intest. §. ex his. coll. ix. & authen. presbyteros. ij. ff. de epi. & cler.

Inter gesta. id est coram iudice, scriptura inde facta.

Velleiani. & omni alio auxilio: vt in authen. vt sine prohi. ma. §. quia vero. col. vij. quæ renūciatio quo ad matrimonium non valet: vt in prædicto. §. sed quo ad Velleianū sic: vt ff. ad Velle. l. fi. §. pe. Sed quibus hæc prodest renunciatio, cum pro nemine fideiubeat: sed pro se. ff. ad Velleia. l. fi. mater, in prin. Respō. cū creditoribus pupilli promittat, pro pupillo intercedere videtur. Sed quomodo eis absentibus facta iudici proderit? Respon. si actio quæritur ex stipulatione iudicis absenti, multo magis replicatio: vt si proponat Velleianū, replicet aduersarius. i. creditor de renuntiatione: vt ff. rem pu. sal. fo. l. non quasi. Item contra huic auth. ff. de procurat. l. alienam. Sol. hic speciale.

Testamentum. quid ergo si ipsa cū alio data fuit in testamento? Videtur ꝙ ipsa nō debeat confirmari vel dari tutrix, quia testamētarius eā præcedat: cum dicas eā datiuam, non testamentariam. Et cum dicas confirmatum tutorē datiū, non testamētarium: vt no. inst. de tute. §. fi. & ff. de cōfir. tu. l. ij. & per. l. ff. de verbo. sig. l. lege. & in authen. de defen. ciui. §. interim. coll. iij. Solu. quidam de plano concedunt eam repelli hoc casu. sed H. dicit eam admitti. & quod hic dicit ꝙ testamentarij eam repellunt, loquitur quando ipsa non est data in testamento. Pro prima opi. est. ff. de testa. tu. l. iure nostro. Pro secunda est in corpore ibi, defunctis namque &c. & hoc placet: Item quid si sola est data? Respon, non est tutrix, nisi à iudice confirmetur: vt ff. de neg. gest. l. qui aliena. §. quanquam. secundum Azo. Alij dicunt corrigi per. l. huius tit. & sic dicūt turricem datā in testamēto. Vel ꝙ ibi non fuit data tutrix, licet pater eā de filijs rogauerit. sed & si daretur, nō cōfirmare tur vt ex illa datione. sed quasi nō esset data, dabitur per hāc auth. secūdū quosdā. Prima placet: vt si est data, cōfirmetur. ar. in corpore ibi, defuncti namque voluntas &c. nec ob. ff. de test. tu. l. iure nostro, quia in hoc sit correcta. Item quid si datus est à iudice tutor matre ignorante? Videtur nō tenere datio, quasi perperā sit decretū interpositū: vt argu. ff. de re. eo qui. l. magis. §. si æs alienum. & de tut. & cura. da. ab his. l. scire oportet. & ff. qui da. tu. post. l. fi sororis. Sed contra est: vt ff. de cōfir. tut. l. fi vt pro ponis. Et quod dicit de testamentarijs, die etiā de legitimis ascendentibus: vt modo notani in glo. legitimæ vel naturali.

Etiam filijs naturalibus tantùm matres possunt esse tutrices omnia faciendo quæ in legitimis sunt casu. Salye.

III. Imp. IVSTINIANVS A. Iuliano præfecto prætor.

SI pater secundum nostram constitutionem [l] naturalibus liberis in his rebus quæ ab eo in eos profectæ [m] sunt, tutorem non reliquerit, mater autem voluerit eorum (siue masculi sint, siue fœminæ) subire tutelam: ad exemplum legitimæ sobolis liceat ei hoc facere, quatenus actis sub competente iudice intervenientibus, iuramētum antea præstet, quòd ad nuptias nō perueniat, sed pudicitiam suam intactam conseruet: & renunciet senatusconsulti Velleiani præsidio, omniq; alio legitimo auxilio, [n] suamq; substantiam supponat: & ita filiorum suorum vel filiarum naturalium tutricem eam existere sancimus. ¶ Omnibus quæ pro matribus & liberis earū ex legitimo matrimonio progenitis, diualibus constitutionibus cauta sunt, in huiusmodi matribus obseruādis. Si enim in filijs iustis, in quibus & testamentariæ & legitimæ sunt tutelæ, & tamen matribus, his deficientibus, ad prouidētia filiorū suorū venire concedit[ur]: [o] multo magis in his casimoti datur: vt ff. de testa. tu. l. si quis sub cō litione. Item & dicitur quòd ipsamet peran. j. in qui cau. pig. ta. con. l. penul. & in authen. de nup. §. si autem tutelam.

Cognati inuito volunt ad tutelam.

h *Cautela,* aliàs tutela. nam res mariti sui & suæ sunt obligatæ filiis. vt ff. in l. ij. & in d. authen. de nup. §. si autem tutelam.

i *AD hæc. Non ideo minus* Idem intelligo in auia & auo: quia affectionis ratio suspicionem remouet: vt ff. de rit. nupt. l. non solum. §. denuo.

k *Dimittere.* secus in alio tutore: vt ff. tit. j. auth. minoris &c.

SIpater.] CASVS. Pater filio suo naturali vnā uncia de bonis suis relinquere potest: & si nō det tutorē, an mater eius possit esse tutrix? Dicit ꝙ sic: præstito ab ea sacramēto ꝙ ad secundas nuptias nō cōuolabit: & deber renunciare ol auxilio legitimo; & beneficio senatusconsulti Velleiani. his quę in superiori lege, sacramēta, dicta sunt, obseruādis. si essi mater nullo existere tutore filiorū legitimorū nisi ei pōt tutelā: multò magis poterit esse tutrix filij sui naturalis, cū in hoc casu desiciat legitima. Vi.

l *Secundū nostrā cōstitutionē.* quæ est ff. de confirmando tutore. l. ij.

m *Profecta sint.* quæ possunt proficisci: vt ff. de natu. lib. l. humanitatis. An autem & spurij mater tutelā possit petere? quod videtur: quia quantum ad eam non id inspiciatur: vt insti. de seruil. co. §. vulgo. & ad orsi: §. nouissimæ. Itē an alij cognati qui vocantur ad successionem, iure prætorio vocentur & ad tutelam? dic vt ff. de leg. tut. l. j. Hodie autem constat eos vocari iure nouo: vt in authen. de hære. ab intest. §. ex his. colla. ix.

n *Auxilio.* vt in auth. de nup. §. si verò mater. col. iiij. & i auth. vt sine. phi. matres deb. & cre. §. qa vero multa. col. vij. & facit hoc ad generalē renūciationē: vt no. ff. si qs cau. l. fēd & fi. §. quæsitū.

o *Conceditur.* vt supra. l. proxima.

IN QVIBVS CASIBVS TVTOREM vel curatorem &c.

Dic vel pro id est: nam nullum casum sub hac rub. ponit, quo habenti tutorem detur tutor, secundum quosdam: sed certe ponitur .ff. de excus. tut. l. propter & rem. & datur intelligi infra eod. l. propter. Item no. hic secundum Iac. quod non sit vbicunque his legibus tutorem habenti tutor dabatur, non tutor datur, sed curator ei adiungitur: vt instit. de auctor. tut. §. fi. Huig.

SI *in locum.*] CASVS. Tutor erat reipublicæ causa absentis, interim datus est tutor, eo reuerso suscipiet tutelam: consulte tamen faciet curator si faciat ei conpelli per iudicem: vt administra. tute. pu. suscipiat.

a *Ad tempus.* hoc nō expressa. alioquin contra: vt ff. de reg. iur. l. actus.

b *Es.* curatores: vt instit. de cur. §. ite in locum. sed & tutores possunt dari, si hoc iudici sedeat: vt ff. de tut. l. quę sicum, & de suspec. tut. l. iij. §. si quis absturus. licet quidam exponant in l. illa tutor. id est curator.

c *Peregrinę*, nec enim vocationem aliquā anni habet: vt instit. de excusa. §. ite hi qui reipublicæ. nec etiam fuit finita tutela propter absentiam, & sic modo est eadem. nec interim quæsiti liberi eum excusant: nec potest conueniri interim directa actione tutelæ: vt ff. de suspect. tut. l. iij. §. si quis absturus. secus autē si in locum eius qui adhuc non est tutor, quia in diem vel sub conditione datus sit, alius detur: quia ille desinit adueniente conditione a Vel dic vt instit. de Attilliano tutore. §. j.

d *Consulens.* i. consulte. ne quasi de culpa: quia si deserat, redargui possit: vt ar. ff. de admi. tuto. l. tutores. §. qui se, vel certiorabit necessarios impuberis: vt ff. de eo qui pro tu. nego. ges. l. j. in fi. Alij dicunt quòd ex vrbanitate. ar §. de interdi. ma. l. iij.

e *Compellatur.* captis pignoribus: vt instit. de satisd. tut. §. pen. & facit j. de peri. tut. l. fi.

Otuit.] CASVS. Si pupillus plures habeat tutores, & vnus se excusauit: in locū eius subrogabitur ali[b], qui vltra tēpora pubertatis administrare nō cogetur: licet curator dē, nō tutor.

f *Dare.* s. curatorem vel tutorem: vt ff. de testa. tut. l. si quis sub conditione. §. fi.

g *Non adstringeris.* vt j. quādo tuto. vel curato. esse desi. l. j. & ff. de tuto. & cura. da. ab his. l. curatorem.

Propter.] CASVS. Si pupillus tutorē habens, diffusum habeat patrimonium, & in pluribus locis cōstitutum: si solus non sufficiat, adiungi poterit ei curator.

h *Constitutum.* in eadem tamen prouincia: alias etiam tutor ei adiungitur: vt ff. de excusa. tuto. l. propter litem. §. fi.

i *Curatores.* Nor. curatores: vt & j. de excu. tut. l. testamento. & ff. de admin. tu. l. tutores qui post §. rerū. & est ratio quare nō tutor: vt no. j. l. prox. quandoq; tamen etiam tutores dātur: vt si in alia prouincia res sint remotę; vltra centesimū lapidē: vt dl. propter. & sic etiā potest intelligi. d. §. rerū. Item & quādo testamē to datus erat sub cōditione, vel ex die, & similib[9]: vt ff. de test. tu. l. si quis sub cōditione. & j. eo. l. licet. Item & quādo trāsfuga est primus tutor. Item quādo furiosus fact[a] fuerit. ff. de tut. l. si quis tutor. & l. cum plura: Item inalio. j. eo. l. fi. Item & in alio j. ad Tertul. l. omnē. & in authent. de nupt. §. fi aurē tutelam. colla. iiij.

Licet.] CASVS. Quāuis regula sit q habenti cur. tu. dari non potest, fallit tamen in casu cū in locū suspēcti, conuicti, & remoti, vel defuncti, vel relegati. alius subrogatur.

k *Non potest.* vt §. qui pe. tu. l. cū iure. & qui da. tu. vel cu. pol. l. si tutoris. & instit. de cur. §. interdum. & hoc regulariter. tamē &c. vt subiecit in exēplis: vt ff. de testa. tut. l. si quis sub conditione. Item fallit in aliis: vt not. s. l. proxi.

l *Sed quæ est ratio q. habenti tutorem curator potest interadiungitur,* sed non tutorem habenti tutor. vt hac. l. Rā. datus tutor plenitudinem potestatis habet in pupilli: & eius res: vnde ali[i] superueniens nō posset habere eandem plenitudinē: quam curator non appetit: & sic potest adiungi, vt patet: quia tutor datus auctorizat in additione hæreditatis, & non curator: vt ff. de app. l. cum in vna. §. tutor. Item quia tutor personæ, & per consequēs rebus omnibus datur: & instit. qui testa. da. tu. posl. §. certe. & de excusa. tut. §. datus. Sed curator rebus tantum: vt §. de nupt. l. in copulandis. Item quæ est ratio, quòd habenti curatorem potest alius curator adiungi: vt ff. de tuto. & cura. da ab his. l. ventr. §. fi. & nō habenti tutorem tutor? Resp. ex prædictis ratio colligitur.

l *Executh.* ad tempus, secundum quosdam: quod non placet.

m *Defuncti.* ciuiliter, vt deportatus: & sic remanet tutor: & sic non fallit regula.

Vm ob.] CASVS. Cum pupillo habenti tutorem obuenit aliquod augmentum, puta hæreditas, ratione cuius datus erat curator, vel adiunctus: nunquid ideo primus desinit esse tutor, quòd alius sibi adiunctus est? Dicitur quòd non. & si adiunctus tempore finitæ tutelæ sit soluendo: licet postea factus sit non idoneus, periculum ad primum tutorem nō pertinebit. Viuianus.

n *Non prius.* scilicet quàm adiungendi dentur. hæc est falsa. Die ergo, non prius, scilicet per hoc, quàm si non adiungerentur: vt ff. de administrat. tuto. l. quotiens. §. fina. & non curatores: sed & tutores dari possunt: vt dixi supra eodem. l. propter.

o *Dati.* scilicet prius.

p *Si ij.* s. curator, vel tutor adiunctus tibi tutori.

Finite.

a *Finite tutelę.* vnde non poterat fieri suspectus à te, cum soluendo esset: vt infra de diui. tu. l. ij.

b *Temporis periculum.* quo factus est non soluendo. & facit supra de proba. l. ex persona.

c *Ad te.* tutorem prius est enim conueniēdus qui administrauit augmentum, quàm primo dari, qui nō gesserunt augmentū, etiā sante desiit esse soluendo: vt hic, & j. si tut. non ges. l. fi. de diui. tut. l. j. & l. fi. Sed contra ff. de admi. tut. l. Lucius. ij. §. Sempronij. in fi. §. vbi & non gerentem dicit ab initio cōueniri: sed ibi nullo modo erat diuisa, vel erat à se: vt j. de diui. tut. l. ij. in fin. hic autem quodammodo ab ipso iudice, vel à lege, nam adiunctus, postea, prima bona administrare non solet: vt dicta. l. quotiens. §. constat.

DE ADMINIstratione tutorum vel curatorum, & pecunia pupillari fœnerāda, vel deponenda.

IN AVTHEN. VT hi qui ob. se hab. §. quoniam. col la. vj. constitu. ij.

Hæc auth. non facit ad l. C. sed ad secundam partem rubricæ, nolius tamen præstasset post. l. tuto res. infra eo. & ibi eius legit Cyn. & hoc intendit: Vbi vel tutus præsidium sufficiunt pupillo vel adulto, administrator eius non tenetur pecuniam fœnerare, sed caute recondere. Salycetus.

NOuissimè[d] cautum est, à curatore[e] pecuniam pupillarem non esse fœneraudam. quod si fecerit, mutui subiacebit periculo: [f] nisi mobilis sit eius substantia, cuius cura administratur. tunc enim curator illud solum mutuare cogatur, quod ad dispensationem sufficiet adolescētis, eiusque rebus. quod vero plus est, caute reconditur: vel nisi ex necessitate hoc fecerit, veluti propter expensas in pupillum faciendas.

Vnus officialis non tenetur de eo quod fecit alius in alio officio, & non eodem. Baldus. Vel sic: *Curator adulti non tenetur pro*

A uendo: vel verius vt suum habeat: vt j. de usur. pup. l. j. & ij. & iij. Interest & vestra, ne incidatis in actionem negotiorum gestorum quasi ex negligentia: vt j. eo. l. debitoribus.

Diuersus.] CASVS. Si ex duobus curatoribus alicuius adulti alter alterum nondum finita curatione administrationis iure velit conuenire: an possit, quæritur. Dicitur quòd non. Viuianus.

i *Non potest.* vt reddat rationem totius administrationis: vt j. eo. l. rationes. & ff. de admi. tut. l. actus. Sed contra ff. de tut. & ra. distr. l. nisi. §. cum furiosi. sed ibi furiosi nō adolescētis erat curator. & est ratio: vt ibi notatur. Item cōtra in eo. cit. l. si cum adhuc. aliàs si cū tutore §. cum curatore. ff. rem pup. fal. so. l. non quàsi. §. hanc stipulationē. sed ibi non vt ratio totius administrationis reddātur, agitur per actionē negotiorum gestorum, sed ex stipulatione rem pup. fal. fo. Item contra ff. de admini. tut. l. cum curatore. Item contra in eo. tit. l. si cum adhuc. sed nec ibi agitur negotiorum gestorum vt ratio reddatur totius administrationis, sed furti, vel damni iniuriarum. Item contra ff. de contra. act. tut. l. j. §. finito. sed ibi de cōtraria, non directa dicit: sed & non de tota administrationis ratione ibi tractatur: sed tantū de quodam impenso ab ipso curatore. sed certe imò de directa ibi dicit. Sed dic vt in l. cum curatore. modo no. vel ibi in protutelæ contraria. Sed distingue latī[e], aut

Tutor an possit à pupillo cauere de indemnitate officio.

coepit quid debere tutor vel curator ante tutelā vel curā, vt ex mutuo & furto: & cōuenitur etiā durante officio: vt instit. de actio. tuto. §. fin. & ff. de testa. tut. l. si plures. & j. de excusa. tuto. l. neque à tutela. & l. quod res. aut post, & tunc in tutela, aut de his quæ ad eum nō pertinent, & sic nascitur, sed nō intentatur: vt in rapina, vel mutuo, vel furto: licet dicant quidā nō intērari per se, sed per datū curatorē liti. aut pertinent: & sic nec etiam nascitur actio tutelæ: vt ff. de tut. & ra. distra l. si tutor. in fi. & l. fi. & l. si cū adhuc. aliàs, si cū tutore. in prin. & l. cum tutor. & l. nisi. in prin. & de admi. tu. l. cū plures. licet quidā dicant actionē tutelæ nasci, sed nō intentari, quibus obstat. d. l. si tutor. Sed videtur nasci, & etiā intentari: vt ff. de admi. tut. l. iij. §. ij. in fi. sed ibi extra iudicū iniuriæ rationē vn[a] ab alio. Sed si postea nascitur, vt dixi: vnde nascit? Respon. ex tutela præcedēti: sic aliàs ex cōtractu dulsi inito postea nascitur, vt no. §. de rerū permu. l. ex placito. In curatore vero dic q. omnes nascuntur & intentātur, nisi actio vtilis negotiorum gestorū pro generali ratione reddē da, vt apparet ex solutione contrariorum prædictorum. & facit ad l. ista m. ff. de procu. l. qui proprio. §. fi. & l. qui duos.

A tutore quādoq; non obtinetur ex contractu dum intentatur.

Sumptus.] CASVS. Si pupillus finita tutela fructus quos tutor percepit, petat, & dicat se in eo multa impendisse: an expensæ veniant in cōputatione, quæritur? Dicitur q. sic, licet de his refundendis decretū iudicis nō interuenerit: q. iustitia, non auctoritate iudicantis, quod bona fide erogatū est, debetur. Vi.

k *Necessario.* puta in alendo.

l *Iudici.* no. iudici. sic §. de condic. ob. tut. cau. l. j.

m *Probabuntur.* à re tutore.

n *Accepto ferentur.* id est computabuntur, siue rehabebuntur nisi

nisi certum salarium pro hoc erat ei constitutū: vt ff. de admini.tuto.l.à tutoribus.§.fin.

a *Interpositum*. nam expedit quandoque non interponi: vt infra de ali.pu præstan.l.ij.

b *Auctoritate*, sic supra si mi.ab hære.se ab.l.j.Accursius.

NIsi.] CASVS. Liberius si pecuniā pupilli sui nō deposuerit, vel in emptionem prædiorum collocauerit: sed in vsus suos conuerterit: ad præfectū vrbis remittetur puniendus. Vel dic quòd mulier proponit talē quæstionem de curatore filij sui, quod curator filij sui, qui patris erat libertus, debebat pro filio suo pecuniam, nec eā deposuit, nec in prædiorum cōparationem conuertit: an sit puniendus, quæritur? Dicitur quòd sic.

c *Filiæ tuæ*. ó mulier quę es marer.

d *Prædiorum comparationem*. nisi sit modica summa: vt ff.eo.l.ita autem.& ad hoc.ff.eo.l.tutor qui.§. si post. & §. si deponi. & §.l. proxima.

e *Puniendus*, vt infra eodem.l. si liberti. & ff. de susp.ec. tut.l.ij. & iij. §. tutor. & §. tutores. & instit. de susp.e. tut.§. libertus.

F *Rustra*.] CASVS. Si tutor factus fuerit debitor pupilli ex mala administratione: & curator ei datus tutorē conuenerit,& condemnari fecerit, nec ille parére vult iudicatis: quia timet, si soluat, & adulę perdat, quod possit restitui aduersus solutionē: & propter hoc soluere condemnationem contradicit: an sit audiendus quæritur? Dicitur quod nō: cum exacta pecunia auctoritate iudicis possit deponi. Accursius.

f *Iudicatum*, i. satisfacere pro iudicato. timebāt enim tutores, quod si soluerint minori, & pecunia non verteretur in vtilitatem pupilli, quod ipsi nō essent liberati, & quòd minor restitueretur in integrum. Respon. ad hoc impera. quòd tutores possunt deponere eam in sacra æde.

g *Detrectant*. timentes restitutionē: vt §. si aduer. fol l. exēplo.

h *Præsidis*. & sic non restituetur: vt ff. de mino.l. ait prætor.§. quid tamen.

i *In depositi*. donec inde ematur prædiū, vel aliàs expendatur in necessarios vsus adolescentis.

NOn *est ignotum*.] CASVS. Tutor vel curator pupilli vel adulti calumnioſe nomine pupilli aduersus aliquem actionem instituere non debet: quod si fecerit, cōdemnandus est aduersæ parti in expensis: quia prætextu pu. calumnioſa actio instituenda non est. Viuianus.

k *Condemnari*. in expensis. sic infra vnde vi. l. meminerint. in fin.l.

l *Eorum*. pupillorum, vel adultorum.

toris decretum de dandis eisnō sit interpositū. g id namque, quod à tutoribus siue curatoribus bona fide erogatur, potius iustitia, quàm aliena auctoritate b firmatur. PP. XIIII. Kal. Sep. Duobus & Aspris Coss.

Libertus tutor debet à se exigere quod debuit: aliàs remouetur vt suspectus, & venit puniendus. Salyc.

IIII. Idem A. Proculæ.

NIsi eam pecuniam quam constiterit libertum paternum tutorem filiæ tuæ c rationi eius debere, vel deposuerit, vel in prædiorum comparationem d conuerterit: remittitur ad præfectum vrbi, secundū ea quæ constituta sunt, arbitrio eius puniendus. e PP. XII. Kal. Octob. Antonino. A. iiij. & Balbino. Coss.

Tutores quondam non iustè recusant soluere adulto, cum possint auctoritate præsidis, vel eius præcepto. Vel sic: Non debet retractari solutio debiti quæ potest iuste fieri. Salyc.

V. Idem A. Rufino.

FRustra tutores quondam adolescentium, quorum curam administras, iudicatum f facere detrectant, g cum exacta pecunia possit auctoritate præsidis h in depositi i causam haberi. PP. Kal. Iun. Læto, II. & Cereale Coss.

Sub prætextu vel velamine officij, non debet calumnia committi. Bald. Vel sic: Tutores vel curatores qui iustam causam litigandi non habuerint, licet alieno nomine egerint: proprio tamen nomine debent in expensis condemnari. Salyc.

VI. Imp. ALEXANDER A. Paconio.

NOn est * ignorum, tutores vel curatores adolescentium, si nomine pupillorum vel adultorum scientes calumnioſas instituant actiones, eo nomine condemnari k oportere: ne sub prætextu nominis eorum l propter suas simultates m securè lites suas n exercere posse existiment. PP. VI. Id. Maij, Maximo II. & Aeliano Coss.

* Cūcor. ch hac.l.gl.in ca. placuit. *super verbo causæ.6. q.6.*

Contra formam datam à testatore, non debet tutor rem pupilli vendere. Salyc.

VII. Idem A. Valerio.

TVtelam pupillorum tuorum sic administrare debes, ne ædificium quod his relictum est, contra formam alienandi testamento datam vendas. o PP. VI. Id. Iul. Maximo. II. & Aelinao Coss.

Ignorans se tutorem datum, non tenetur: scies vero sic: & de neglectis conuenire potest cum aliis. de gestis vero ab aliis conuenire potest gerentibus prius excussis. b. d. cum glo. Salyc.

VIII. Idem A. Aprili.

ET si scisses p te curatorem datum, nec administrasses: cæteris curatoribus, & administrationem peragentibus, & sufficientibus damno præstando, q contra te actio dari non potest. ¶ Sin autē nescisses te curatorem datum: etiā si soluendo cæteri non sint, damni periculum ad te non redundat. PP. VII. Kalend. Decemb. Alexandro A. III. & Dione Coss.

Adulta agit contra curatores vt constituant sibi dotem. Bal. Vel sic: Adulta potest petere vt doteur, curatoribus cessantibus. Salyc.

IX. Idem A. Inclytæ.

SI curatores habes, r hique dotare de bonis tuis cessant: adito præside prouinciæ impetrabis, vt quod moderatum s est honestę personę, præstare cogātur. t PP. XVII. Kal. Maij, Agricola & Clemētino Coss.

Libertus fraudulenter administrans, remouetur & punitur. Salyc.

X. Idem A. Rufinæ.

D SI liberti eiusdémque curatoris culpa vel fraude ratio vestra læsa sit: v sarciri damnum quid autem. & §. si tutor non gesse. l. fina. & supra de transac. l. j. & de proba. l. ex persona.

r *Si curatores habes*. ó adulta.

s *Moderatum*. secundum facultatem & dignitatem: vt ff. de iure dot. l. quæro. & l. cum post. § gener. Et si vlera quam va leat mulieris facultas constituatur, nō valet ipso iure, si autem vltra vires, valet: sed restituitio locum habet: vt ff. de mino. l. si ex causa §. in dotis.

t *Cogantur*. scilicet pro dote. & impendia etiam facient nuptiarum: vt ff. eo. l. curator.

SI *liberti*.] CASVS. Si libertus adulti eiusdē curator, seruum adulti manumiserit sine eius cōsensu, vel ab alio per fraudē manumissi passus fuerit, refarcier ei damnū: vel pro modo admissi delicti punietur in corpore. Viuianus.

v *Læsa sit*. quia manumisisti seruū aliquē eo cōsulēte: vt §. si adu er. lib. l. quos retrahi. Vel aliàs male gesit aliqd: de culpa qdē tenetur

Tutor quādo necesse tenetur pupillo.

tenetur vtili negotiorum gestorum iure communi, de dolo etiam criminaliter extraordinarie: vt hic subijcit, & dicta l. quos retrahi. & instit. de suspect. tut. §. liberius. & ff. eo. l. nisi. Item nota secundū quosdam ex hac l. & §. eo. l. si tutores. quòd aliud est dolus siue fraus, & aliud culpa. sed veritas est quod in dolo inest culpa: sed nō conuertitur.

a *Dedit*. & curator tenetur in defectum.

SI *bonam*.] CASVS. Si tutor in causa pupilli, si bona fuerit, non appellauerit, sententia lata contra pupillum, vel appellatione interposita eam prosequi nō curauit: iudicio tutelæ pupillo tenebitur pro indemnitate pupilli cō seruanda. Viuianus.

b *Si bonam*. in mala secus: vt ff. eo. l. non est. & ff. eod. l. quotiens. §. plane. & etiam fac. ff. de euict. l. Herennius Modestinus. & ff. man. l. si procuratorem. §. si ignorantes. sed in dubio præsumitur mala: vt in dicta l. Herennius.

c *Iudicio*. vt & supra si tutor vel curator. l. fina.

DE *his*.] CASVS. Tutor ex mala administratione factā d est debitor pupilli in centū: decessit pupil. successit ei mulier: vult conuenire tutorem, an possit? distinguitur: aut est minor annis, & non potest sine tutore, nec numerus liberorum in hoc casu ætatem supplebit: vt si habeat xxij. annos, & tres liberos. si maior, potest. Viuianus.

d *Eorum*. scilicet pupillorum.

e *Successisti*. scilicet pupillis qui habent tutores, vel curatores. Et die, de his, scilicet agere debes: & hoc si es maior vere, non si fcte, propter liberos. Vel dic, successisti pupillis qui habent tutorem: & adulto, qui habet curatorem: quod in idem recidit. Tertij dicunt, quòd agis contra tuum curatorem, qui non conuenit tutorem vel curatorem eius cui successisti. quæ vltima non consonat literæ.

f *Implesti*. vere: vt hic. vel etiam fiēte: vt supra. qui dare tuto. pos. l. in vniuersis.

g *Fœminus*. nec maribus, nisi ad honores: vt §. de in integ. restit. mi. l. eo tempore. & ff. de mino. l. iij. & ff. de mune. & hono. l. ad rempublicam.

TVtores.] CASVS. Tutor si conueniat debitorem pupilli: an debeat satisfiare pupillum rem ratam habiturum, quæritur: Dicitur quòd non. Viuianus.

h *Ad satisfactionem*. rem ratam haberi, secundum Ioan. nisi dubitaretur an sit vel duret tutor: vel gestus illi vulgo commissus sit: vt ff. eod. l. vulgo. Hug. sed certe illa non est cautio rari: sed quod actor non patietur damnum ob id quod tutor non sit iudicio sisti: pupillus tamen cauet, & eos defendet: vt j. eo. l. fi.

Codex

ab eo qui dedit, a præses prouinciæ curabit: non dubitaturus etiam grauiorem executionem adhibere, si quid tam aperta fraudi commissum est, vt puniendū in liberto crimen deprehēdatur. PP. XI. Kal. Aug. Agricola & Clementino Coss.

Tutor in bona causa tenetur appellare & prosequi. Bal. concor. Salyc.

XI. Imp. GORDIAN. A. Cæcilio.

SI bonam b causam * ea cuius B tutor es, habuit, & aduersus latam sententiam non appellasti, seu post appellationem prouocationis solennia implere cessaueris: tutelæ iudicio c indemnitatem pupillæ præstare debes. PP. Idib. Aug. Gordiano A. & Auiola Coss.

Defectus legitimæ ætatis in iudiciis, & rerum suarum administratione, non suppletur ex numero liberorum. Salyc.

XII. Idem A. Octauianæ.

DE his quæ in fraudem administrationis à tutore gesta, vel negligenter acta à curatoribus eorum d quibus successisti, e allegas, agere debes: si modo annos legitimæ ætatis implesti, f neque enim ignoras non multum patrocinari fœcunditatem liberorum fœminis g ad rerum suarum administrationē, si iutra ætatem legitimam sint constitutæ. PP. III. Non. Octobr. Gordiano A. II. & Pompeiano Coss. C

Tutor agens pro pupillo, non tenetur cauere de rato. b. d. cum glossis. Salyc.

XIII. Idem A. Longino.

I TVtores debita pupillaria, seu depositā repositā centes, ad satisfactionē h cōpelli non posse, manifestum est. PP. VIII. Kalend. Maij, Ariano & Pappo Conss. D

Tutele officium non prohibet tutorem testimoniū suis donare. Salyc.

XVII. Iidem AA. & CC. Martiali.

n *Causam possidendi*. vt animalia superuacua, & vestes detritas: vt infra eod. l. lex quæ. & facie quod dicitur, dominus est tutor, cum bene administrat, nō cum spoliat: vt ff. pro empt. l. qui fundum. §. si tutor.

o *Nulla ratione*. vt & ff. eod l. tutor ad vtilitatem. & l. cum plures. §. ij. & infra si ma. fa. ra. ha. l fina. & ff. de offic. procur. Cæs. l. j. §. si rem. Sed fallit in casibus, vt cum dat mercedes doctoribus: & alimenta seruis & libertis: solennia munera parentibus: dotem sorori ex eodem patre natæ: vt ff. eodem. l. cum plures. §. cum tutor. & ff. de tute. & rat. distra. l. j. in princ. Accursius.

DE *successione*.] CASVS. An tutor pupilli testamentum facere possit, quæritur? Dicitur quòd sic: & de bonis suis in aliū donationis titulo transferre? Videbatur quòd non: quia omnia bona sua tacite sunt obligata pupillo: contrarium tamē est verum.

a *De successione sua*. scilicet tutorum.

Curator an possit cogi ratione red dere officium durante.

Durante administratione curator non cogitur rationes reddere. Salyc.

XIIII. Impp. PHILIPPVS A. & PHILIPPVS C. Clementi.

RAtiones curæ administratæ ante impletum quintum & vicesimum annum, durante officio posci iure non posse, i manifestum est. PP. prid. Non. August. Philippo A. II. & Titiano Conss.

Subscribens se tanquam curator, proprio nomine non tenetur. Bald. Vel sic: De eo quod quis fecit vt tutor, vel vt curator, non potest conueniri: nisi proprio nomine se obligauerit. Salycetus.

XV. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMINIAN. AA. Licinio.

SI non subscripsisti quasi fideiussor: frustra vereris ne ea intercessione k, qua T signasti vt curator, l olim liberatus (vt affirmas) sententia præsidis, ex officio curatoris conueniri possis. m PP. prid. Non. Mart. Diocletiano. III. & Maximiano. AA. Conss.

† *aliàs quam.*

Tutor non habet potestatem donandi nisi ex causis à iure permissis: aliàs non præbet iustam causam possidendi. Salyc.

XVI. Iidem AA. & CC. Proculo.

NOn omni titulo res † pupilli potestatem alienandi tutores habent: sed administrationis tantum causa distrahentes, quæ eis venundare licet: iustam causam possidendi n comparantibus præstant. Cum itaque donandi nulla ratione o res eorum quorum administrant negotia, potestatem habeant, vindicare dominium à possidentibus non prohiberis. Dat. X. Kal. Maij, Heracliæ. AA. Conss.

Tutor dominus est, ut bene administret. Tutor de rebus pupilli alienando dare potest.

NOn *omni*.] CASVS: Tutor res pupilli derrahere non potest: quasdam tamen distrahere potest, non autem donare: sed si donauerit, eas pupillus poterit vindicare. Viuianus.

k *Ea intercessione*. intercedebat enim minor, cui auctorabat curator: & quia male fecit, conuentus fuit à minore, sed absolutus à præside. Vel die, liberatus à cura generaliter. † *aliàs* Alij dicunt quòd post curam finitam subscripsit. *verum.*

l *Curator*. dum curator eras. & sic concor. huic. l. infra quando ex facto tuto. l. j.

m *Conueniri possis*. à creditore. sic & supra si cert. pet. l. mutuæ. & infra de fideiussoribus. l. si pater.

b *Prohibeantur*, cum suo onere: vt & §. rem alie. ge. l. vnica. & ff. de contrahen. emp. l. alienatio.

Debitoribus.] CASVS. An tutor pupillo possit distrahere pignora eius debitoris? Dicitur quod sic: si primo denuncia uerit debitori quòd soluat. Viuianus.

c *Pertinente*. si distuleris exigere dum sunt soluendo: vt §. co. l. tutores. in fine. & §. arbitrate. l. ij.

d *Communi iure*. quod est §. de distract. pi. l. si in hoc.

Tutor.] CASVS. Si quis sciat se tutorem datum, nec se excuset: abinde periculum ad eum pertinebit. Viuianus.

e *Excusauerit*. scilicet intra tempus ab hoc constitutum, scilicet. l. dictum.

f *Obnoxius*: vt ff. co. l. quidã. §. fin. & l. hoc autem. & dixi. §. co. l. & si scisses.

Reo officio.] CASVS. Si tutor vel curator ex mala administratione factus fuit debitor pupil. vel adulti: res tu. vel curatoris per hypothecã sibi obligatas potest vindicare pupillus vel adultus à quolibet possidente. Viuianus.

g *Si debitores*.. tutores vel curatores ratione administrationis.

h *Obligata*. vt & supra de rei vxo. actione. § j. & hoc ex eo tempore, ex quo cœpit esse tutor. argu. infra de bonis quæ libe. l. cũ oporteat. §. fin. vel quo cœpit male administrare: argu. ff. de secun. nup. l. hac edictali. §. pen.

i *Et si tutor*. qui tutor non administrans tenetur vtili tutelæ: curator vtili negotiorum gestorum: vt ff. de rit. nup. l. si quis tutor. §. j. & ff. rem pupil. sal. fo. l. non quasi. §. illum. & ff. co. tutores qui. § in eum. Sed numquid bona eius qui gerit pro tutore, sunt tacite obligata pupillis? Respon. sic, arg. ff. de priui. credi. l. dabimus. & §. qui pot. in pig. hab. l. assiduis. circa. princi. ibi, & hoc cum in personalibus, &c. & § ad hæc. ibi, cum enim in personalibus. & est pro hoc ff. de tute & rat distra. l. vlti.

Pupillo an sint tacitè obligata bona eius qui gerit pro tutore.

Pupillorum.] CASVS. Dedi decẽ pupillo, si tutor vellet. voluit. an rei non acquisitæ periculum ad tutorem pertineat, cum potuit acquisiuisse, nec fecit, quæritur? Dicitur & sic. Viuianus.

k *Condatio*. quia non impleuit conditionem sub qua donatum erat minori.

l *Rei amissæ*. id est non quæsitæ, & sic improprie: vt ff. de regu. iur. l. non videtur. sic improprie ponitur: vt instit. ad leg. Aqui. §. illud. ibi, nam hæreditatis quoque amissæ &c. Item no. q facit tutor vt actio non quæratur: & per hoc tenetur pupillo: vt & infra arbit. tute. l. quicquid. & ac infra co. l. si tutoris. & ff. de iniur. l. sed & si vultus. §. j. & arg. §. de ser. fugitiuis. l. v. §. si, & infra de cu. fu. l. si. §. j. sed nõ facit vt quæsita pereant: vt ff. eo. l. Lucius. ij. §. fin. & sic infra de acquirenda poss. l. fin. Et facit hæc lex ad quæstionem, si tutor induxit restaurẽ vt sibi relinqueret quod pupillo relinquebat. Item an & hoc casu pereat restituit? Respon. sic, haberi enim electionem vtrum contra tutorem velit agere, vt hic: vel petat restitui: vt supra si tutor vel curator. in. terue. l. etiam.

Tutor pupillo tenetur, qui facit quod ei actio non quæratur.

Tutor non implens conditionem vilem pupillo, tenetur ad interesse. Salyc.

xxi. Idem A. Maximo præfec. prætō.

PVpillorum seu minorum defensores, si per eos donationum conditio k neglecta est, rei amissæ l periculum præstent. Dat. III. Kal. Febr. Romæ Sabino & Rufino Conss.

Bona pupillorum quæ possunt seruando seruari, non debent alienari, nisi causa necessitatis, præcedente inquisitione, & causæ probatione, & subsecuta decreti interpositione. Bald. Vel sic: Immobilia & mobilia quæ seruando seruantur (præter animalia supernacua) non possunt tutores vel curatores alienare, etiam in casibus dotis siue decreto iudicis. Salyc.

xxii. Idem A. ad populum.

LEx quæ tutores curatoresque necessitate adstrinxit, vt aurum, argentum, gemmas, vestes, cæteraq; mobilia preciosa, vrbana etiam prædia, & mancipia, domos, balnea, horrea, atque omnia quæ intra ciuitatẽ sunt, venderent, omniaque ad numos redigerent, præret prædia & mancipia rustica, multum minorum vtilitati aduersa est. ¶ Præcipimus itaque, vt hæc omnia nulli tutorum curatorumve liceat vendere: nisi hac fortè necessitate & lege, m qua rusticum prædium atque mancipium vendere, n vel pignorare, vel in donationem propter nuptias, vel in dotem o dare in præteritum licebat: scilicet si tutor f vel curator quis constitutus res minorum non administrauerit. Dat. VII. Kalen. Apr. Treueris, Volusiano & Anniano Conss.

Tutor non potest dari in absentia. Bal. Vel sic: Tutor datus sciens, & se non excusans, tenetur. Salyceius.

xix Iidem AA. & cc. Vindiciano.

TVtor, licet absens, decreto datus, si sciens solenniter se non excusauerit, c administrationi constituitur obnoxius. g C S. iij. Id. Feb. Sirmij. CC. Coss.

Bona tutoris & curatoris sunt tacitè obligata, etiam si non suscepisset tutelam necessariam, nec vnquam aliquid promisisset. Bald. Vel sic: Bona tutoris vel curatoris pro gestis & non gestis sunt tacitè obligata pupillo vel adulto. Salyceius.

xx. Imp. CONSTANTINVS A. Eufemianæ.

PRo officio administrationis tutoris vel curatoris bona, si debitores s existant, tanquam pignoris titulo obligata, h minores sibimet vindicare minimè prohibentur. ¶ Idem est & si tutor i vel curator quis constitutus res minorum non administrauerit. Dat. VII. Kalen. Apr. Treueris, Volusiano & Anniano Conss.

Tutor non implens conditionem vilem pupilli, tenetur ad interesse. Salyc.

xxi. Idem A. Maximo præfec. prætō.

PVpillorum seu minorum defensores, si per eos donationum conditio k neglecta est, rei amissæ l periculum præstent. Dat. III. Kal. Febr. Romæ Sabino & Rufino Conss.

Bona pupillorum quæ possunt seruando seruari, non debent alienari, nisi causa necessitatis, præcedente inquisitione, & causæ probatione, & subsecuta decreti interpositione. Bald. Vel sic: Immobilia & mobilia quæ seruando seruantur (præter animalia supernacua) non possunt tutores vel curatores alienare, etiam in casibus dotis siue decreto iudicis. Salyc.

xxii. Idem A. ad populum.

LEx quæ tutores curatoresque necessitate adstrinxit, vt aurum, argentum, gemmas, vestes, cæteraq; mobilia preciosa, vrbana etiam prædia, & mancipia, domos, balnea, horrea, atque omnia quæ intra ciuitatẽ sunt, venderent, omniaque ad numos redigerent, præret prædia & mancipia rustica, multum minorum vtilitati aduersa est. ¶ Præcipimus itaque, vt hæc omnia nulli tutorum curatorumve liceat vendere: nisi hac fortè necessitate & lege, m qua rusticum prædium atque mancipium vendere, n vel pignorare, vel in donationem propter nuptias, vel in dotem o dare in præteritum licebat: scilicet lex erat aduersa vtilitati pupil. præcipit imperator, vt bona pup. immobilia siue mobilia non distrahantur: nisi hoc daretur in dotem, vel donationem propter nupt. & in huiusmodi alienatiõe necesse est, vt interponatur iudicis decretum. Item prohibet ne seruum alienet. & causam subrungit: quia scilicet si boni sunt, custodient domum, & res pupilli: ne in his fraudem tutor committat. si sint mali, poterunt torqueri, vt dicant veritatem de his quę in domo pupil. continentur. & meliius est si serui apud pupil. moretur, quàm extraneo seruiant, & fugiant: quorum fuga tutoris negligentiæ adscribetur. domus pupilli vendi non debet: quia pater pupilli ibi decessit, & ibi imagines suas habuit, quas conuelli pupillis esset lugubre. sed si ruinam patiantur, tutor eas reficere debet: vt ex conductionibus carũ possit pupillus omni anno pensionem percipere. [SERVI,] Serui qui aliqua arte prædicti sunt, pupillo seruiant, & de bonis pupil. alantur. Alij qui arte prædicti non sunt, partim ex labore suo, partim ex substantia pupil. alãtur. Quod autem serui alienari nõ debeant, duplex est pupil. commodum: scilicet ne tutores in rebus pupil. fraudem committant: vel mater pupil. res pupillares rediget, ne amittantur forte debitore facto nõ soluendo: nec semper posset fœnerari. Nullo ergo modo distrahat has tutor sine interpositione decreti: nisi sine res quæ seruando seruari nõ possunt: veluti vestes attritæ, & fructus, & animalia superflua:

m *Lege*. scilicet per iudiciariam auctoritatem.

n *Vendere, vel pignorare*. puta ob æs alienum. Item pro iudicio sisti potest obligari minoris substantia: vt infra eo. l. fina. §. defensionem.

o *Vel in dotem*. nota dotem cõstitui à minore in immobili re, cũ decreto. sic est & in donatione propter nuptias: vt §. si ma. fa. l. fi. §. fi. Sed cõtra in vtroq; §. de præd. mi. l. ob æs. vbi propter æs alienum tantum permittit. Item ad donationem tantum est contra in eodem. l. prædia. Solu. prædicta intellige pro dote & donatione à patre minoris promissa: & sic est æs alienũ. de nõ nec enim hæ artes sunt. uo autem constituere nõ potest minor, vt in contrarijs hoc nõ placet: quia si pater promisit dari, poterit iure communi etiam sine decreto: vt ff. de re. co. l. magis. §. sed si pater. Item non placet: quia expresse dicitur, ff. de iur. dot. l. Titia. quòd minor dedit prædia in dotem. sed illam intelligebat Ioan. quòd maior

maior erat tẽpore donationis. Tu ergo die speciale in dote, & in donationibus propter nuptias. & in dicta. l. ob æs alienũ. tantum subaudi, vel alia similem causam: vt ob dotem & donationem propter nuptias. & dicta. l. prædia intellige de donatione sponsalitia, non propter nuptias.

a *Per inquisitionem*. quę in multis consistit: vt ff. de re. co. l. magis. §. non passim.

b *Probationem causæ*. quare vendat.

c *Ante omnia*. generaliter prohibuit: nunc rationem de singulis reddit.

d *Semper*. referas ad hoc quod §. dictum est, nisi hæc fortè, &c.

e *Quod*. l. quod in inuentario scribantur. Vel dic quod in domo retineantur, & non vendãtur: quod est verum, si non sunt vsũ detritæ: vt §. ead. l. in fin.

f *Supellectili*. impropriè dicit, in cæteris fullectilibus: quia supellex est domesticum patrimonium familias instrumẽtum, quod neque argẽto, autore facto, vel vesti cõnumeratur: vt ff. de supel. le. l. j.

g *Sitis*. scilicet seruiendo eis.

h *Execrantur*. id est oderunt seruiri.

i *Per hoc*. id est per conseruationem seruorum.

k *Tunc enim*. i. secundum antiquam legem.

l *Remota*. quando multoties, contingebat q pupilli occidebantur à seruis.

m *Defecit*. id est mortuus fuit.

n *Pater*, idem si aliunde habuit, vt subiicit, ergo & domus &c.

o *Ergo & domus*. quia aduersa erat illa lex vtilitati minorũ, ergo &c.

p *Collapsum*. quod priꝰ reficiendum debet, quam nouum fabricari: vt §. de ope. pub. l. ij.

q *Vel cuiuscunque*. vel die vel alius cuiuslibet &c.

r *Testificatione*. ipsum enim opus in præsentia plurium à iudice visum, probat quod est reficiendum, & quod egeat tantis pecuniis. Et sic not. quod secundum cõscientiam iudex iudicat: quia hoc videt vt iudex. sic ff. ff. regun. l. si irruptione. §. si. & de ser. l. ij. §. si. & §. de ali. pup. præstan. l. fi.

s *Prædia*. accepta ex vendirione domus.

t *Deminuta*. postea.

v *Inferant*. seruiendo minori, vel locando alij.

x *Labore suo*. faciendo herbam venalem, à deferendo lapides: nec enim hæ artes sunt.

y *Taxatione*. facta à defuncto: alias à iudice, vel ipse minor siue tutor taxabit aliquid pro alimentis.

z *Lex enim*. diximus ne alienentur serui: & hoc propter duplex commodum minorum. & hoc subiicit, lex enim &c.

a *Tutores*. minoribus insidiantes.

A b *Fœminas*. matres.

c *Vtamini* est res de quibus debent viuere liberi.

d *Hinc accedit*. s. admissioni antiquæ legis, id est si admittatur. Vel huic rationi, quòd seruantur seruiti, vt minori præcauean: maxime in pecunia quæ clam facile potest eis auferri.

e *Lam*. id est prædictis rationibus.

f *Exceptis*. & excipe fructus & reditus: vt §. e. l. sancimus. ij. §. fina. & pro his non datur restitutio: vt ff. de mino. l. & si fine. §. idẽ faciunt. & facit ff. de iure delib. l. ait prætor. & §. quando decre. opus non est. l. & fine. & ff. eo. l. tutor qui repertorii. §. j. & ff. de procurator. l. procurator fisco annuũ centum, & in solutione per biennii vel triennium cessauerit per culpam tutoris, & prædium à pupillo auferatur: damnum quod sensit pupillus, tutor refarcier.

g *Vel dolo*. quæ differunt: vt dixi. §. eo. l. si liberti.

h *Voluissent*. scilicet fisco, scilicet per triennium: vt §. de iure emphy. l. ij. sed si intra triginta dies offerant post amissionem, recuperãt pro minoribus: vt ff. de publica. l. imperatores. extunc ergo sic amittitur: sed potest restitui in integrum: vt ff. de mino. l. si ex causa. §. pe. Hodie vero ipso iure seruatur illæsus: vt §. ex quib. cau. in integ. restit. non est nec est. l. fin. Item contra §. de fun. pa. l. ij. lib. xj. sed ibi loquitur de prædio ex quo vectigal præstabatur Cæsari: hic sitio.

i *Amissum*. scilicet prædium quod exactor tributorum alij vendidit cum solemnitate quam habes §. si propter pub. pen. l. ij.

k *Damnum*. scilicet amissi prædij: sed hodie cum seruetur illæsus ipso iure: de alio damno oportet dici, si vclis cã tueri: quod potest esse in expensis faciẽdis pro reperendo prædio, vel deterioratione ipsius. Alij tamen dixerunt quod non restituitur ipso casu, nec seruatur ipso iure illæsus: vt §. de fide instru. & iure ha. fisc. l. j. lib. x. quod non placet.

l *Reficere necesse est*. vt ff. ar. §. vnde vi. l. meminerint & §. arbi. tu. l. quicquid. Sed aliud in damno amissæ cautionis vectigalis soluti: quia non tenetur tutor: vt ff. co. l. fine ha rede. §. j. Vel dic idem, si tamen culpa possit tutori imputari.

Vtores.] Diuiditur in tres partes. Primo prouidet circa inuentarij confectionem. Secundo circa rerum locationem. Tertio circa prædiorum emptionem: secunda ibi, aurum. tertia ibi, ita tamen. Saly. CASVS. Tutor vel curator statim ex quo dati sunt,

per inquisitionem a iudicis, & probationem causæ, b interpositionemque decreti, vt fraudi locus non sit. ¶ Ante omnia c igitur vrbana mancipia, quæ rotius supellectilis notitiam gerunt, * semper d in hæreditare & in domo retineantur. nam boni serui fraudem fieri prohibebunt: mali, si res exegerit, sub quæstione positi, poterunt prodere veritatem: atque ita omnia obseruabunt, vt nec inuẽtariam minuere, nec mutare, vel subtrahere aliquid tutor valeat. quod e in veste, margaritis, gemmis, & vasculis, cæteraque supellectilif necessarium est. ¶ Et tolerabilius est (si ita g contigerit) seruos mori suis dominis, quàm seruire extraneis: quorum fuga potius tutori adscribitur, siue negligentia dissolutam esse patiatur disciplinam, siue duritia, vel inedia, atque verberibus eos afficiat. Nec enim dominos execrantur, h sed magis diligunt: ita vt hæc lex per hoc i quoque melior antiqua sit. Tunc enim k remota l seruorum custodia, etiam vita minorum sæpius prodebatur. ¶ Nec verò domum vendere licebat, in qua defecit m pater, n minor creuit, in qua maiorum imagines aut non videre fixas aut reuulsas videre, satis est lugubre. ¶ Ergo & domus, o & cætera omnia immobilia in patrimonio minorum permaneant: nullumque ædificij genus, quod integrum hæreditas dabat, collapsum p tutoris fraude depereat. ¶ Sed & si parens, vel ille cuiuscunque q hæres est minor, reliquerit deformatum ædificium: tutor restificatione r operis ipsius, & multorum fide, id reficere cogatur. ita enim annui reditus plus minoribus conferent, quàm per fraudes precia s deminuta. t ¶ Serui etiam qui aliqua sunt arte prediti, operas suas cõmodo minoris inferant: v & reliqui qui in vsu minoris domini esse non poterunt, quibusq; ars nulla est, partim labore suo, * partim alimoniarũ taxatione y pascantur. ¶ Lex enim z non solũ contra tutores, a sed etiam contra fœminas b immoderatas atq; intemperantes prosperit minoribus: quæ plerumq; nouis maritis non solum res filiorum, sed etiam vitã c addicunt. ¶ Huic * accedit, d quòd ipsius pecuniæ (in qua robur omne patrimoniorũ veteres posuerunt) fœnerandi vsus vix diuturnus, vix cõtinuus & stabilis est, quo subsecuto, in tercidente sæpe pecunia, * ad nihilum minorum patrimonia deducuntur. ¶ Iam e ergo venditio tutoris nulla sit sine interpositione decreti: exceptis f his dumtaxat vestibus, quæ detritæ vsu, seu corruptæ seruando seruari non potuerint. ¶ Animalia quoque supernacua, quatuis minorũ, quin veneant, non vetamus. Dat. Id. Mart. Constantino. A. VII. & Constantino. C. Conss.

Tempus soluendæ canonem ipso iure non currit minoribus. b. d. secundum quosdam: quod est menti tenendum. Bal. Vel sic: Inquantum tutori. si res emphyteutica propter canonem non solutum redit ad dominum. Sal.

xxiii. Idem A. Felici.

SI tutoris vel curatoris culpa vel dolo, g eo quòd vectigal prædio emphyteutico impositum minimè dependere voluisset, h minoris prædium fuerit amissum: i damnum k quod ei contigit, ex substantia eorum resarciri necesse est. l Dat. XIII. Kal. Maij, Constantinop. Dalmatio & Xenophilo Conss.

Mineris sub tutela existentibus, non licet res immobiles vendere sine decreto iudicis. Bal. Vel sic: Tutor non potest vendere res immobiles minoris sine decreto iudicis. Salyceius.

Tutor non potest vendere res immobiles minoris sine decreto, vel donare. Bal. Vel sic: Tutor non potest donare res immobiles minoris sine decreto iudicis. Salyceius.

Tutor non potest donare res immobiles minoris sine decreto. Bal. Vel sic: Tutor non potest donare res immobiles minoris sine decreto iudicis. Salyceius.

xxiiii. Idem A. Felici.

SI tutoris vel curatoris culpa vel dolo, g eo quòd vectigal prædio emphyteutico impositum minimè dependere voluisset, h minoris prædium fuerit amissum: i damnum k quod ei contigit, ex substantia eorum resarciri necesse est. l Dat. XIII. Kal. Maij, Constantinop. Dalmatio & Xenophilo Conss.

** al. hinc.*

** aliàs quo sæpe vtrecidente pecunia.*

Tempus soluendæ canonem ipso iure non currit minoribus. b. d. secundum quosdam: quod est menti tenendum. Bal. Vel sic: Inquantum tutori. si res emphyteutica propter canonem non solutum redit ad dominum. Sal.

xxiiii. Idem A. Felici.

SI tutoris vel curatoris culpa vel dolo, g eo quòd vectigal prædio emphyteutico impositum minimè dependere voluisset, h minoris prædium fuerit amissum: i damnum k quod ei contigit, ex substantia eorum resarciri necesse est. l Dat. XIII. Kal. Maij, Constantinop. Dalmatio & Xenophilo Conss.

** al. hinc.*

** aliàs quo sæpe vtrecidente pecunia.*

a *Per inquisitionem*. quę in multis consistit: vt ff. de re. co. l. magis. §. non passim.

b *Probationem causæ*. quare vendat.

c *Ante omnia*. generaliter prohibuit: nunc rationem de singulis reddit.

d *Semper*. referas ad hoc quod §. dictum est, nisi hæc fortè, &c.

e *Quod*. l. quod in inuẽtario scribantur. Vel dic quod in domo retineantur, & non vendãtur: quod est verum, si non sunt vsũ detritæ: vt §. ead. l. in fin.

f *Supellectili*. impropriè dicit, in cæteris fullectilibus: quia supellex est domesticum patrimonium familias instrumẽtum, quod neque argẽto, autore facto, vel vesti cõnumeratur: vt ff. de supel. le. l. j.

g *Sitis*. scilicet seruiendo eis.

h *Execrantur*. id est oderunt seruiri.

i *Per hoc*. id est per conseruationem seruorum.

k *Tunc enim*. i. secundum antiquam legem.

l *Remota*. quando multoties, contingebat q pupilli occidebantur à seruis.

m *Defecit*. id est mortuus fuit.

n *Pater*, idem si aliunde habuit, vt subiicit, ergo & domus &c.

o *Ergo & domus*. quia aduersa erat illa lex vtilitati minorũ, ergo &c.

p *Collapsum*. quod priꝰ reficiendum debet, quam nouum fabricari: vt §. de ope. pub. l. ij.

q *Vel cuiuscunque*. vel die vel alius cuiuslibet &c.

r *Testificatione*. ipsum enim opus in præsentia plurium à iudice visum, probat quod est reficiendum, & quod egeat tantis pecuniis. Et sic not. quod secundum cõscientiam iudex iudicat: quia hoc videt vt iudex. sic ff. ff. regun. l. si irruptione. §. si. & de ser. l. ij. §. si. & §. de ali. pup. præstan. l. fi.

s *Prædia*. accepta ex vendirione domus.

t *Deminuta*. postea.

v *Inferant*. seruiendo minori, vel locando alij.

x *Labore suo*. faciendo herbam venalem, à deferendo lapides: nec enim hæ artes sunt.

y *Taxatione*. facta à defuncto: alias à iudice, vel ipse minor siue tutor taxabit aliquid pro alimentis.

z *Lex enim*. diximus ne alienentur serui: & hoc propter duplex commodum minorum. & hoc subiicit, lex enim &c.

a *Tutores*. minoribus insidiantes.

A b *Fœminas*. matres.

c *Vtamini* est res de quibus debent viuere liberi.

d *Hinc accedit*. s. admissioni antiquæ legis, id est si admittatur. Vel huic rationi, quòd seruantur seruiti, vt minori præcauean: maxime in pecunia quæ clam facile potest eis auferri.

e *Lam*. id est prædictis rationibus.

f *Exceptis*. & excipe fructus & reditus: vt §. e. l. sancimus. ij. §. fina. & pro his non datur restitutio: vt ff. de mino. l. & si fine. §. idẽ faciunt. & facit ff. de iure delib. l. ait prætor. & §. quando decre. opus non est. l. & fine. & ff. eo. l. tutor qui repertorii. §. j. & ff. de procurator. l. procurator fisco annuũ centum, & in solutione per biennii vel triennium cessauerit per culpam tutoris, & prædium à pupillo auferatur: damnum quod sensit pupillus, tutor refarcier.

g *Vel dolo*. quæ differunt: vt dixi. §. eo. l. si liberti.

h *Voluissent*. scilicet fisco, scilicet per triennium: vt §. de iure emphy. l. ij. sed si intra triginta dies offerant post amissionem, recuperãt pro minoribus: vt ff. de publica. l. imperatores. extunc ergo sic amittitur: sed potest restitui in integrum: vt ff. de mino. l. si ex causa. §. pe. Hodie vero ipso iure seruatur illæsus: vt §. ex quib. cau. in integ. restit. non est nec est. l. fin. Item contra §. de fun. pa. l. ij. lib. xj. sed ibi loquitur de prædio ex quo vectigal præstabatur Cæsari: hic sitio.

i *Amissum*. scilicet prædium quod exactor tributorum alij vendidit cum solemnitate quam habes §. si propter pub. pen. l. ij.

k *Damnum*. scilicet amissi prædij: sed hodie cum seruetur illæsus ipso iure: de alio damno oportet dici, si vclis cã tueri: quod potest esse in expensis faciẽdis pro reperendo prædio, vel deterioratione ipsius. Alij tamen dixerunt quod non restituitur ipso casu, nec seruatur ipso iure illæsus: vt §. de fide instru. & iure ha. fisc. l. j. lib. x. quod non placet.

l *Reficere necesse est*. vt ff. ar. §. vnde vi. l. meminerint & §. arbi. tu. l. quicquid. Sed aliud in damno amissæ cautionis vectigalis soluti: quia non tenetur tutor: vt ff. co. l. fine ha rede. §. j. Vel dic idem, si tamen culpa possit tutori imputari.

Vtores.] Diuiditur in tres partes. Primo prouidet circa inuentarij confectionem. Secundo circa rerum locationem. Tertio circa prædiorum emptionem: secunda ibi, aurum. tertia ibi, ita tamen. Saly. CASVS. Tutor vel curator statim ex quo dati sunt,

dati sunt, debent facere inuẽtarium in præsentia tabellionis: in quo debent scribere omnes res & omnia instrumenta quæ inueniuntur in hæreditate pupilli: & aurum & argentum debet in securo loco reponi, & de mobilibus rebus debent comparare prædia: & si idonea prædia non inueniantur, pecunia dabitur ad vsuras. Viuianus.

a *Mox*. vt statuitur: vt in additione hæreditatis: & ff. de iure delibe. l. fina. §. j. quod non placet. Sed dic, id est quum primũ potest: id est statim: nisi iustissima causa differat: vt ff. eo. l. tutor qui repertorium. in prin. & ad hoc ff. de solu. l. ratum. & ff. ad Terryl. l. ij. §. confestim. & d. l. tutor. Item de quatuor mẽsibus potest induci ff. de episco. & cle. authen. presbyteros. ij. Ante illud confectũ administrare non debẽt, nisi quid sit quod nec modicam sustineat dilationem: vt dicta l. ff. eo. l. tutor qui reperto rium. in prine.

Tutor an administrare possit inuentario nõ dũ cõfecto.

b *Ordinati*. adde tamen hæreditate intra tempus statutum: vt ff. de iure delibe. l. fi. §. j.

c *Publicorum personarum*. i. tabulariorum. & ita exponitur. ff. de episco. & cler. l. orphanotrophos. sufficit tamen vnus tabellio. sed quia pluraliter dixerat, tutores vel curatores: subiungit pluraliter, personarum publicarum. vel plurale pro singulari ponitur. sic ff. de his qui in eccle. ma. l. j. & dicta l. orphanotrophos. Vel appellat publicas personas, id est tabelliones & magistratum, id est ordinarium iudicem, qui debet interesse. quod patet: quia lex dicit ex inuentario posse conueniri debitores. ergo patet quòd apud iudicem facta fuit insinuatio: aliàs enim ei non crederetur: vt ff. c. l. chirographis. & in authen. vt spon. lar. §. & insuper. col. ix. Item & per hoc quod dicitur, decreto ei concedi curam, & acta inde fieri, & iuramentum præstari: vt ff. de cura. furi. l. fina. §. sed cum. & in authen. vt hi qui ob. se ha. per. res mi. §. fi. colla. vj. & ff. arbi. tut. l. fi. & hoc in omni tutore testamentario legitimo & dariuo intellige: nisi ei testator remisit confectionem inuentarij: vt ff. arbi. tu. l. fina.

Inuentarium an possit fieri cũ vnico tabellione.

d *Instrumentorum*. nec est necesse vocari creditores. secus vero in hærede: quia ipse habet beneficia duo propter inuentarium, scilicet falcidiæ: & quia creditoribus pro viribus hæreditarijs tantùm tenetur, ac tutori imminet tantùm onus, secundum Io. Item potest compelli vna vice & inter plures vices fieri, secundum quod inueniet res: vt ff. de cura. furi. l. fina. §. tali.

Inuentarium faciens tutor an debeat vocare creditores pupilli.

c *Curabunt*. alioquin vt suspecti remouerentur. Idem si pecuniã ad emptionem prædiorum non deposuerunt: vt ff. de suspect. tut. l. ij. §. tutores qui repertorium.

Tutor & curator quum primum possint, debẽt inuentarium facere de rebus & instrumentis seu iuribus pupillorum: & mobilia quæ seruantur in tuto collocare: & ex pecuniis prædia idonea (si possint) emere: aliàs sub vsuris eas collocare. Sa.

XXIIII. Impp. ARCADIVS & HONORIVS AA. Eutychiano præfe. prætor.

2 TVtores vel curatores, mox[a] quàm fuerint ordinati, [b] sub præsentia publicarum personarum [c] inuentarium rerum omnium & instrumentorum [d] solenniter facere curabunt. [e] Aurum, argentumque, & quicquid vetustate temporis non mutatur, [f] si in pupilli substantia reperiatur, in tutissima custodia collocent: ita tamen, vt ex mobilibus aut prædia idonea comparentur: aut si fortè (vt adsolet) idonea non potuerint inueniri, iuxta antiqui iuris formam [g] vsurarum crescat accessio: quarum exactio ad periculum tutorum pertinet. D. VII. Kal. Mart. Constantinop. Arcad. IIII. & Honorio. III. AA. Conss.

Soluens pupillo cum auctoritate tutoris vel ipsi tutori, vel curatori decreto iudicis, consequitur liberationem plenissimam. Item laboratores & colloni etiam sine hac solemnitate soluentes, liberantur. Bald. Vel sic: Debitor pupilli soluens tutori ex præcepto iudicis, plenissimam consequitur liberationem. idem si sine iudice soluat annuum reditum, vel dicuius rei pensionem. Salyc.

XXV. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

1 SAncimus, creatione tutorum & curatorum cum omni procedente [h] cautela, licere debitoribus pupillorum vel adultorum ad eos solutionem facere: ita tamen, vt prius sententia [i] iudicialis sine omni damno [k] celebrata hoc permiserit. quo subsecuto, si & iudex hoc pronunciauerit, [l] & debitor persoluerit: sequitur huiusmodi

f *Non mutatur*. facile: vt metalla marmorea. verè enim omnia mutantur: vt in authen. de non alie. §. vt autem. coll. ij. quæ ergo facile mutantur, vt fructus, vendere licet: vt §. eod. tit. l. lex quæ in fine. & §. eod. l. fina. & ad hoc in authen. vt hi qui ob. se ha. per. §. quoniam. colla. vj.

causam plenissima [m] securitas, vt nemo in posterum inquietetur. Non enim debet quod rite & secundum leges ab initio actum est, ex alio euentu resuscitari. [n] Non autẽ hanc legem extendimus [o] etiam in his solutionibus quæ vel ex reditibus vel ex pensionibus, [p] vel aliis huiusmodi [q] causis pupillo vel adulto accedunt: sed si extraneus debitor ex fœneratitia forsitã cautione, vel aliis similibus [r] causis solutionem facere, & se liberare desiderat. tunc enim eam subtilitatem obseruari censemus. Da. X. Kalend. Mart. Constantinopoli post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC.

g *Formam*. vt ipse pupillus stipuletur, vel eius seruus vel curator in subsidium: vt ff. eo. l. quotiens. in princip. & det electionem pupillo postea eligat nomina, vel pecuniam: vt in eo. tit. l. cum quæritur.

SAncimus.] CASVS. Debitor pup. si velit soluere tutori, necessaria est iudicis auctoritas ad hoc vt plenissimam consequatur. securitatem. & hoc in prima. hoc quod dicit est quod in solutione facienda sit necessaria iudicis auctoritas, fallit in solutione reditum & pensionum. Viua.

h *Procedente*. sine dispendio.

i *Sententia*. præceptiua, vel præcepto.

k *Damno*. id est sine omni dispendio.

l *Pronuntiauerit*. vt soluatur.

m *Plenissima*, siue interuenit tutor & iudex, siue iudex tantum: vt hic, & ff. de mino. l. ait prætor. §. permittitur.

n *Resistitur*. sic infra, ad l. Iul. de adult. l. Gracchus. & xxv. diction. c. deinde. in fi. & infra. lib. xj. de expen. lu. l. vnica. & supra de confir. tut. l. iij.

o *Extendimus*. vt semper oporteat fieri cum iudice, quia fallit in reditibus & pensionibus, vt hic, & in vsuris: vt §. eod. l. constitutionem. Item in Trebellianica restitutione: vt infra ad Trebel. l. sancimus.

p *Pensionibus*. in pecunia, sed superiorin aliis.

q *Aliis huiusmodi*. vt in vsuris: vt d. l. constitutionem. & partiario colono.

r *Aliis similibus*. vt ex venditione. & distingue vt diximus §. si aduer. solu. l. j. & facit. ff. eod. l. Lucius. ij. §. tutelæ.

Licet tutor interponat auctoritatem, vel curator adulto: ius tamen suum curator non perdit. Bal. Vel sic: Si tutor vel curator auctoritatem præstat pupillo vel adulto adeunti hæreditatem ex testamento, in quo tutor ipse vel curator est præteritus, vel exheredatus: sibi non præiudicat quo minus testamentum expugnare possit. Salyc.

XXVI. Idem A. Ioanni P. P.

CVm quædam mulier testamento condito filium suum præteriisset, [f] idem autem filius qui præteritus erat, vel fratris vel extranei esset tutor vel curator, qui scriptus à matre tutoris fuerat hæres: in præsenti specie manifestissimum erat, stare tutorem vel curatorem in præcipiti loco. siue enim auctoritatem suam vel consensum de adeunda hæreditate præstare pupillo aut adulto minimè voluerit, ne ex hac causa sua iura aliquod patiantur præiudicium, (satis enim imminet periculum tutelæ, [t] vel vtilis negociorum gestorum [v] actionis, ne pupillus vel adultus, vtpote ex illius tarditate læsus, litem ei ingerat) siue huiusmodi timore

s *Præteriisset*. quod pro exhæredatione habetur: vt instit. de exhæred. lib. §. mater.

t *Tutelæ*. cum tutor est.

v *Negociorum gestorum*. cum est curator: vt supra de nego. gestis. l. curatoris.

a *Perdit*. nota, sic & ff. de inoffi. rest. l. nihil. & l. si.

b *Hypothecis*. quia pro hac mala administratione, eorũ bona tenebantur minori: vt §. eo. l. pro officio. Vel dic quòd in bonis matris habebat hypothecam. vt §. de secun. nup. l. hac edictali. §. omnibus. in qua videbatur sibi præiudicari, cum alij bona materna adiudicari volebat. Vel die tertio quòd quidã rem suam minori obligauerat, eãdem & curatori pro alio facto: vnde timebat ne si pro se peteret, teneatur minori: & si pro minore peteret, ne præiudicet sibi saltẽ in prescriptione.

c *Variis causis*. vide licet circa vsuras & alias accessiones. Vel dic quòd vendidit minor rem tutoris vel curatoris, quã timet non reuocare: & econtra timet reuocare. Vel dic quòd tutor vel curator vendidit rẽ minoris, contra quam venditionem timet petere restitutionem. Vel dic quòd minor emit, vel alio modo acquisiuit ab alio rem tutoris, vel curatoris: quam si non reuocet tutor, vel curator, timet sibi præiudicari. & alia possunt poni exempla plura in quibus omnibus habet locum hæc lex,

* *Ista verba semper allegantur ad hoc quod in re propter identitatem rationis pro eadem de ſi mobilibus ad ſolida, & e contrario & diſpenſationis.*

d *Transferri*. vt & §. quãdo ex fac. tu. vel cu. l. j. & ff. de re iud. l. si seruus. & ff. si quis cautum. & ff. si quis cautor. & l. si. secus in procuratore: vt ff. de procu. l. procurator qui pro emptione. & ff. manda. l. seruum Titij.

e *Argumentatt*. prima facie videtur bonum ar. sed si medium subaudias, optimum est: secundum Io. sic scilicet, ideo cum finita est tutela, transeunt actiones in pupillum, ne officium sit ei damnosum: vt argu. ff. quemadmo. test. ape. l. si quis ex. ergo & cum hic eadem sit ratio, idem ius dicendum est.

f *Gubernare*. & sic auctorare prædictæ aditioni: sed quantũ ad curatorem est cõtra. ff. de ap. l. cum in vna. §. tutor. Solu. ibi erat specialis curator ad aliud: hic generalis ad omnia. Vel hic in adulto, ibi in pupillo cui potest prouideri per tutorem.

g *Reseruat*. cum ex necessitate officij faciant: vt ff. de inoffic. testa. l. aduersus. §. tutores. & l. filius. & ff. de his qui. vt indig. l. tutorem. & l. post legatum. §. aduocatum. & instit. de inofficio. testa. §. si tutor. sed aliud in eo qui ex voluntate: vt ff. de inofficio. testa. l. finali.

CONstitutionem.] CASVS. Supra eod. l. sancimus. cautum est qualiter debitor soluendo plenissimã consequitur securitatem de solutione reditum & pensionum: hic addit quòd in solutione vsurarum sine interpositione decreti iudicis fieri potest: & plene cõsequitur debitor securitatem quæ non excedat summam. c. solid. neque tempus biẽnale, quo casu decretum iudicis in securitate talium vsurarum esset interponendũ ad hoc vt plene debeat consequi securitatem. Viuianus.

h *Constitutionem*. quæ est §. eo. l. sancimus.

A i *Fiant in vsuras*. vt & ipsæ possint solui sine iudice, & sequitur plenissima securitas.

k *Et centum solidorum*. hanc adiectionem intellige secundum Ioan. etiam in pensionibus & reditibus. alij cõtra. Itẽ an verũque est necesse, scilicet vt excedant. c. solidos & biennium? quod satis videtur: vt arg. ff. de verb. oblig. l. si quis ita stipulatus fuerit. x. aureos. & ff. de condir. insti. l. si hæredi plures. Item quod dicit, summatim, dic quòd tot sunt, quot faciũt summã. sic & ff. de pact. l. si plures. Sed. argu. contra §. de vsur. l. vsuræ.

SAncimus.] CASVS. Si tutor vel curator pupillorum controuersiam quã quis habet contra eos, non defendat, vel eorum causam non agat: remouebitur à tutela cum infamia: & tenebitur pupillo ad omne dãnum. Si verò inceperunt agere vel defendere: & procedente lite, qui litẽ inchoauerat, factus fuerit furiosus: debet præstari à matre vel à propinquis curator, & ordinãdus est à iudice: & à matre & à propinquis solicitandus est vt omni diligentia cautam agat. Si verò curator se excusat, tunc alius & incontinenti perendus est ab his ad quos pertinet periculum peredi tutores. & sic admittetur ad defensionem pupilli, quod non satisfãbit de rato, nec iudicatum solui: vt §. eod. l. tutores. sed iudicio sisti: & per hanc satisfda. poterunt res pupilli obligari sine decreto iudicis. Cum verò contrahetur, tutor promittet coram iudice & in scriptis quod pupillum diligenter & sine dilatione defendet. Licebit autem tuto, vel cura. fructus distrahere sine decreto, vt vinum, frumentum, & similia & pecunia ex

Officium tutoris semper debet esse dãnosum.

tiones in contractibus minorum fieri, siue ex reditibus, siue ex pensionibus, siue ex aliis similibus causis, etiã in vsuras[i] extendimus: quæ tamen non summatim, neque ex multis annis collectæ iã debẽtur, biẽnales metas, & centũ solidorũ [k] quãtitatẽ minimè excedentes. Dat. X. Kaled. Nouembr. Constantinop. post consulatum Lampadij & & Orestis VV. CC.

Tutor litem cœptam non potest deserere. hoc primo. Si pendente lite tutor vel curator efficitur furiosus, alius subrogatur, qui litem exequitur. hoc secundo. Bald. Vel sic: Tutores, & curatores suos minores à litibus eis motis non defendentes, vt suspecti veniunt removendi, & etiam de proprio dãnum resarcire tenentur. Salycetus.

XXVII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

2 SAncimus neminem tutorum vel curatorum pupilli, vel adulti, vel furiosi, aliarũque personarum [l] quibus tam ex veteribus quàm ex nostris legibus vel constitutionibus creantur curatores, defensionem quam pro lite susceperint, [m] recusare: sed ab initio litis modis omnibus memoratas personas defendere, & litem præparatam secundum leges instruere: scientes quod hoc munus [n] necessarium est tam tutelæ, quàm curationi. Et si hoc recusauerint, vel subire distulerint: non solum vtpote suspecti amoueantur, [o] amissa eorum existimatione: [p] sed etiam ex substantia sua omne detrimentum quod antelatæ personæ ex recusatione defensionis sustinent, resarcire cogantur.

Tutores mittere ex causis vernis heri possit.

vẽditione fructuum redacta, vnà cum aliis rebus per eos administrabitur.

l *Personarum*. vt prodigorum, & amentium, & aliorum similium: vt infti de cura. §. iij.

m *Suscepernt*. satisfaciendo iudicio sisti. & si iam inchoauerant: vt §. qui dare tuto. vel cur. l. curator. idẽ si nil incepissent: quia incipere tenentur: vt subiicit. & §. ea. l. §. personis. & §. de procura. l. neque & l. iij.

n *Hoc munus*. scilicet defendendi. Sed contra. ff. de auctor. tu. l. ij. §. si tutor. sed aliud in contractibus, vbi non cogitur auctorare: hic in iudiciis.

o *Amoueantur*. vt ff. eo. d. l. ita autem. §. gessisse. Idem si inuentarium facere differant: vt §. arbit. tu. l. fina. j. respon. Idem si non satisfdent: vt §. de tuto. vel curato. qui non satisfdet. l. j. Idem si mẽtiendo dicant alimenta non posse dari, vel pecuniam detrectãt ad emptionem prædiorũ: vt ff. de suspec. tutor. l. iij. § tutor qui, & §. tutores.

p *Existimatione*. id est fama.

a *Sed & si quis.* hic. §. loquitur de maiore effecto furioso, cui debet dari curator.

b *Ad nonitus.* id est in iudicio vocatus ab aliquo.

c *Cautelam.* iudicio sisti.

d *Per procuratorem.* tunc enim procurator proficeret, etiam eo facto furioso, vt innuitur.

e *Actoris.* id est eius qui agebat contra eum quē verisimile est velle prosequi, sed & idem si actor esset furiosus factus, & reus vellet procedi.

f *Periculo.* vt liberti, qui nisi perant tutores, accusantur vt ingrati. vt supra qui pet. tū. l. ij. & ff. de iure pa. l. ingratus, & ff. qui pe. tu. l. ij. §. liberti.

g *Sua substantiæ.* vt mater quæ repellitur à successione filij: vt ff. qui pe. tu. l. ij. §. sunt autem. sed certe immo non sustinet periculum suæ substantiæ: nisi forsitan quòd petiit minus idoneum, & decreto fuit cōprehensum eius periculo dari: vt infra. si mater indem. pro fin. sed & tutor non recte datus, cum se negotiis immiscuisset, si errore compertō ea deserat: tenetur eo nomine, nisi à prætore tutores constitui petat: vt ff. eod. l. tutores. §. qui se. & ff. de eo qui pro tu. negl. l. j. §. finali. Item & creditores habēt damnum ex retardatione: vt infra eadem. l. §. ne autē. Item & duumuiri, si hoc male procurant: vt institu. de satisfa. tu. §. penult. Item tutor finita tutela debet admonere de petendo curatore: vt ff. eod. l. ita autem. §. si tutor pupillum.

Tutor finita tutela debet admonere pupillum de petendo curatore.

h *Ordinauerint.* id est ordinari fecerint, sic ff. de his qui not. infa. l. furti. §. mandati.

i *Præparare.* id est instare vt dentur quos petierint: & quod inuentarium faciant, & quod iurent: & sic præparant. non autem compellitur mater accusare vt suspectum: vt ff. qui pet. tu. vel cura. l. fina. §. fina.

Mater non cogitur accusare furiosē vt suspectū.

k *Ordinare.* id est ordinandos postulare.

l *In ipsis gestis.* id est in quibus dantur, debeant declarare se subire, &c. vt infra eadem. l. §. omnem autem.

m *Declarantes.* hi qui de nouo creantur.

n *Subire.* id est subituros.

o *Ne autem tales personæ.* minorum, furiosorum, dementium, & similium.

p *Recusationem.* & remotionem propter crimen, vt suspecti: ante enim non ordinatur alius, cum habenti tutorem, &c. vt supra in quibus cau. hab. tu. l. licet.

q *Dictum est.* supra eadem. l. in princip. & §. proxi. scilicet quando non defendunt.

r *Vel aliis.* puta matre & liberto: vt ff. qui pe. tut. l. ij. §. sunt autem quidam. & not. supra proxi. §.

s *Eos.* scilicet iudices.

t *In hoc casu.* quando remotis prioribus alij dantur.

v *Constituitur.* scilicet iudicatum solui, & derato: vt & supra eodem. l. tutores. j. secundus in parte defendente filium., qui satisdat de his: vt ff. qui satisda. cog. l. filiusfa. quæ est cōtra. cum hic suum officium non debeat esse damnosum sibi: vt argu. ff. ex quibus causis ma. l. videlicet. vel defendebat ibi conferendo in se iudicium: hic non sic. Vel dic vt ibi.

a Cicongl. & tu. in fi. can. mādatum ex tra de pte cura.

x *Aliisque personis.* vt furiosis, vel dementibus.

y *Instruunt.* iudicio sisti ergo cauent: sed aliud in orphanotrophis, qui nec de hoc cauent: vt supra de episcopis & clericis. l. orphanotrophos.

z *Pro cautela.* id est iudicio sisti: vt dixi.

a *Subsignare.* id est obligare. sic ponitur ff. de iure immuni. l. semper. §. conductores. Et sic not. speciale, rem minoris immobilem sine decreto obligari, vel alienari: nam de mobilibus, quæ alias possunt obligari, vel alienari, non debet intelligi.

Minoris immobilia, quandoque sine decreto alienare.

b *Cum aliis,* quæ non sunt in vsu.

c *In gestis.* id est apud iudicem inter acta.

d *In cautionibus.* id est chartulis.

e *Conscribuntur.* vt rem pupilli vel adulti saluam fore. & ad hoc supra de episcop. audien. l. de creationibus.

f *Alisq.* furiosis vel mente captis.

g *Licere.* immo & cogitur. alioquin spectat ad eum periculum: vt ff. eodem. l. si res.

h *Sive decreto.* vt infra quando decer. opus non est. l. finali. & supra eodem. l. lex quæ. in fine.

Tutores & curatores non tenentur de iudicio soluendo satisfacere, sed tantum de iudicio sisti, & in eam causam bona minorum possint sine decreto obligare. Salyc.

Defensionem autem, & nomen eius in hoc casu[t] apertius declarantes, ne fortè putauerint tutores vel curatores grauamen sibimet imponi: illam decernimus defensionē eos subire, quæ non satisdatione pro euentu litis constituitur,[v] sed vt tantummodo litem secundum legum ordinem pro pupillo vel adulto aliisque personis[x] instruant:[y] licentiam ex hac nostra auctoritate habentes, sine decreto res quarum gubernationem gerunt, pro cautela[z] litis subsignare.[a]

Tutores & curatores tempore suæ decretionis debent specialiter & expressim promittere quòd defensionem minorum suscipient sine vlla dilatione. Salyc.

Omnem autem dubitationem pro defensione pupillorum & adultorum, aliarūmque personarum penitus amputantes: sancimus, omnes tutores vel curatores non aliàs creari, nisi prius cum aliis[b] solennibus verbis, quæ pro gubernatione rerum tā in gestis[c] quàm in cautionibus[d] ab his conscribuntur,[e] & hoc specialiter expresserint, quod omnimodo sine vlla dilatione defensionem pro pupillis & adultis aliisque[f] supra memoratis personis subire eos necesse est.

Tutores & curatores possint vendere fructus rerum minorum sine decreto pro precio tūc currente in loco in pro distributur. Salyc.

Hisque adiicimus, nullam neque in hoc capitulo ambiguitatem relinquentes, tutoribus & omnibus curatoribus licere[g] fructus, siue qui ex reditibus prædiorum colliguntur, siue qui ex substantia personarum quarū gubernationem habent, inuenti fuerint, id est, vinum, & oleum, & frumentum, vel cuiuscunque speciei sunt, sine decreto[h]

Siue lite contestata, siue antè (satisfatione tamen præstita) conuentus fuerit tutus sit demens, vel furiosus, ita quod indiget curatore debet ei curator ad litem dari per iudicem coram quo lis vertitur. hoc dicit. & no. Salyceius.

Sed & si quis[a] ex quadam interpellatione admonitus, [b] pro litis instructione consuetam cautelam[c] expostuerit, vel post litem contestatam, quam per se, non per procuratorem[d] susceperit, vel demens vel furiosus factus fuerit: sancimus continuò curatorem ei in competenti iudicio ordinari, cura & prouisione tam iudicis sub quo lis vertitur, *quàm cognatorum & propinquorum, & actoris, [e] si voluerit: vt non ab eo instituta lis diutius protrahatur: necessitatem habente creato curatore defensionem subire, & cætera litis adimplere.

Ad curam eius qui tenetur petere tutorem ordinari pupillo, spectat etiam facere petitus, & ordinatos compelli vt pupillum defendant in lite. Et si contingat illum remoueri, debet facere alium idoneum substitui. Salyceius.

Personis etiam quæ periculo[f] proprio vel suæ substātiæ[g] tutores vel curatores petierunt (siue matres fortè fuerint, siue quidā alij) compellendis eos quos ordinauerint[h] tutores vel curatores, præparare[i] talem subire defensionem: vel si illi noluerint hoc facere, & propter huiusmodi defensionis recusationem à tutela vel curatione remoueantur: necessitatem imponimus memoratis personis alios tutores vel curatores ordinare[k] in ipsis gestis[l] in quibus tutores vel curatores creantur, ex sua confessione declarantes[m] talem subire[n] defensionem. ¶ Ne autem[o] tales personæ sine prouisione debita relinquantur, vel contra eos agentium iura diutius protelentur: sancimus, continuo, id est, post recusationem[p] defensionis, in casibus videlicet in quibus (sicut dictum est[q]) hoc fieri potsit, creationem aliorum tutorum vel curatorum celebrari: cognatis, aliisque propinquis & adfinibus, vel creditoribus, vel

Tutor finita tutela debet admonere pupillum de petendo curatore.

Mater non cogitur accusare furiosē vt suspectū.

a *Precio.* quid si in usto? Respon. non rescinditur venditio: nisi fordes vel gratia intervenerit: vt ff. de mino. l. & si fine. §. idem faciunt.

b *Aliarum personarum.* vt furiosorum, & mente captorum.

DE PERICVLO TVTORVM ET CVR.

Cōpa. c. ca.

ET qui notitiæ. Pater testamento duos viros prudentes & locupletes filio tutores dedit: & quia ipsi non nouerant facultates eius, adiunxit eis contutores duos libertos suos, qui res suas nouerant: non vt administrarent, vel non vt in solidum, sed vt alios in administratiōe instruerent: & quod ab eis gereretur, inspicerent, tenerentur itaque isti, sicut & illi: siue dissimulauerint scire, siue fraudem adhibuerint per se tantum, vel participaue rint cum aliis, vel suspectos facere omiserint. licet enim non administrent, debent tamen inspicere qualiter alij administrant,

c *Patrimonij.* sic institu. de excusa. tu. §. sed & propter. alij autem omnes accipiuntur in solidum: vt j. de auctо. præstan. l. fi. & facit ff. de solu. l. quod si forte. §. j. & ff. de admini. tut. l. iij. §. j. & institu. de satisdā. tuto. vel cura. §. j.

d *Tutores.* prædicti liberti:

e *Adhibuerint.* sine dissimulatione, & soli.

AD eos.] CASVS. Pater familias. latum habēs patrimonium in duabus prouincijs, vnus in vna dedit tutorem, & alium in alia degens in vna prouincia, non tenebitur pro his quæ geruntur in alia prouincia: nec econuerso.

f *Non porrigitur.* dilatio administrationis à testatore, vel à iudice: vt infra de diuiden. tu. l. ij.

SI tres.] CASVS. Si tutor res pupilli in loco non tuto posuerit, & per incendium perierint, tenebitur quòd suo damno non pupilli perierunt. Viuianus.

g *Vendere.* & his duobus modis damnum fortuiti casus euitari potuit. Azo. vt §. de pign act. l. pignus. & ff. de dam. infect. l. vtique.

h *Tuo.* subiacenti facilè corruptioni:

i *Absumptæ.* & sic fortuito casu vnde videbatur te non teneri: vt j. eo. l. proxi. teneris tamen, quia præuidere potuisti.

k *Probabili,* id est nimis improbabili. talia enim per contrariū resoluuntur: vt §. de transact. l. fratris.

Verbum.] CASVS. An tutor de fortuito casu teneatur, quæritur? Dicitur q̄ non: quia præuideri non poterat. Viuia.

l *Rescriptum est.* vt ff. eo. l. si res. & §. de pig. act. l. quæ fortuitis. & ff. pro soc. l. cum duobus. §. dāna. & §. de neg. gest. l. negotiū.

Tutor. CASVS. Siue tutor à matre petatur, siue in testamento detur, & ignoret se datum: res quæ perierunt antequam sciret se datum, ad periculum suum nō pertinebunt, si probauerit se nescuisse. quod probatur eo ipso quòd non probatur contrarium. vel non probabit, si vult: quia nec præsumetur scire: quia forte non interfuit in testamento vel ad domū suam nō fuerat denunciatum. Vivianus.

o *Patatus.* à matre, vel ab aliis personis quę petere debent tutores pupillis.

p *Remissionis.* id est magnæ.

q *Ostenderis.* admissus, non iussus, secundum P. Vel dic, probat quando præsumptio scientię est contra te, vt quia nō interfuisti testamento: *fuerit dat*, vel publicè sciebatur, & ad domū tuam fuerat denunciatum. argu. ff. de iur. & fact. ignor. l. nec supina. Vel dic probas coipso quòd contrarium non probatur: & hoc ideo, vt tollas contrarium. ff. eo. l. quidam dc cedens. §. fi. & l. sequen. vbi dicit pupillum probare: & vt tollas aliud quòd dicit præsumi ignorātiam: vt ff. de proba. l. verius. & aliud quòd dicit negantem non probare: vt supra de proba. l. actor. nec obstat quod dicit hic, liquidis: quia probationes legum liquidissimæ sunt. & con. supra de admini. tut. l. & si scisses. & infra de suspect. tuto. l. ij.

Tutor qui dicit se ignorasse fuisse mortuū probare debet.

Tutor qui dicit se ignorasse remissionem probare debet.

al. remissiones.

a Ista gl. vide cor. supra de admini. tut. l. & si scisses. & per oēs & infra de suspect. tuto. l. ij.

Tutor non tenetur de facto tutoris alterius prouincie. Bald. Vel fac: Si administratio est diuisa à testatore vel à iudice, periculum omnis non spectat ad alium, hoc dicit com glo. Salyc.

Tutela finita finitur periculum administrationis. Baldus.

Minoris immobilia, quandoque sine decreto alienare.

Tutor qui dicit se ignorasse fuisse mortuū probare debet.

Tutor qui dicit se ignorasse remissionem probare debet.

Iuliani.

*Precio

Vliana.] CASVS. Mulier quædam tenebatur mihi, & conueni tutorem suum: & obtinui: antequam sententia mandaretur executioni, facta est maior: in cuius bonis faciēda sit executio, scilicet in tutoris, vel mulieris, quæritur? Respō. quòd in bonis mulieris: quia finita tutela & cura, & rationibus redditis, amplius tutor vel curator non conuenietur.

a *Exercenda est.* idem si non est maior: vt ff. de re iudi. l. iiij. §. tutor quoque. & ff. de admini. tu. l. ij.

b *Conueniendos.* vt & probatur dictis ll. & ff. si quis cau. l. fin. hoc tamen fallit quando ex dolo vel culpa tutoris ageretur: vt ff. de act. empt. l. Iulianus. §. sed & cum in facto. & ff. e. l. iij. an prine. & l. iiij. Item & quando transtulit in se nouando: vt ff. e. l. v. Item secus in procuratore: vt ff. de procur. l. procurator qui pro eiectione.

Tutor qn quærat per stipulationem.

Et si tutores.] CASVS. Tutor si pecuniā pupilli mutuet, & stipuletur sibi reddi: cui acquisita sit actio? Respon. quòd vtilis pupillo acquiritur.

c *Ipsi stipulati sum.* scilicet sibi.

d *Vtilis actio.* scilicet certi condictio. Et distingue, aut mutuat no mine pupilli, & nō stipulatur: & iure cōmuni quæritur pupillo certi cōdictio & hypothecaria: vt ff. si certum pet. l. certi condictio. §. si nummos. & supra per quas personas. l. eū per liberam. aut suo: & forte etiam similiter stipulatur: & tunc iure speciali acquiritur vtilis pupillo & adulto, & furioso, & prodigo: vt hic, & ff. e. l. ij. & ff. de admini. tu. l. quotiens. in princ. & ff. rē. pupil. sal. fo. l. iij. & iiij. & ff. decōsti. pecu. l. eū qui. §. Iulianus. & §. item tutori. & si cert. per. l. si pecuniam. aut etiam pupillo stipulatur, vel sibi no mine pupilli: & tūc specialissimo iure quæritur sibi vtilis: vt d. l. eum qui. §. si actori. & d. l. de admini. tuto. l. quotiens. §. j. & eiusdem casibus vbi dico quærere vtilem personalem, dicam quæri vtilem hypothecariam. arg. supra per quas personas. l. cum per liberam. Sed contra ff. de pigno. act. l. solutum. §. per liberam. Solu. ibi directam negat pupillo hypothecā acquiri, hic concedit vtilem. Vel solue: vt ibi. ADDITIO. Dicas tp ibi tutor cōtraxit in his quæ non pertinebant ad eius administrationem: ideo nullo modo quærit actionem pupillo. ita vult in effectu gl. ibi, & tenent ibi doc. quod limitat Bar. ibi, nisi in subsidiū, sicut quolibet extraneo contrahente. l. filiæ. ff. de solutionibus.

Si *in rem.*] CASVS. Mutuaui tutori nomine pup. x. quę in rem pupilli conuersa sunt: nunquid pupillus tenebitur? Respon. quòd sic actione personali: puta condictione certi ex mutuo. Viuianus.

e *Personalis.* vt ff. de pecu. l. ex facto. §. plane. & ar. ff. de cuic. l. illud. §. j. & eodem casu poterit res minoris pignori obligari vt ff. de pig. act. l. tutor. in prin. secundum Hug. sed & illa intelligitur cum decreto: vt ibi no. & dicitur j. de cura. furi. l. ij. Item quòd dicit hic in minore, idem dic in ecclesia: vt §. de sacrosan. eccl. auth. hoc ius porrectum. & in ciuitate: vt ff. si cert. pet. l. ciuitas. & facit §. si tutor vel curator. l. si creditor. & quod ibi notatur. & ff. de in rem verso. l. pater. §. seruus. & de mino. l. tutor. §. finali.

Sthi.] CASVS. Si tutor finita tutela in administratione perseuerauerit, puta locando prædia pup. an actio ne vtili tutor tenebitur? Respon. quòd sic: & ex eius contractu adulto acquisita est actio, Viuianus.

f *Conueni.* vtili tutelæ vt j. arb. tute. l. tutor. Sed quomodo cum nō sit tutor? Respon. propter præcedentem tutelam. arg. ff. de solu. l. cum quis. §. j. & facit ff. de reg. iur. l. semper. secundum quod B. ponit ibi casum.

g *Quæri potuit.* vt & ar. j. de cur. fur. l. ij.

h Per *tutorem.* *Ex causis.* f. cum in rem pupilli contrahit: non in suam.

SI EX PLVRIBVS *tutoribus, &c.* *In quibus dā exemplis legitim. vel vnus pro tenere tenetur, vel omnes teneri, vt hic. Continuatio.*

Quid si vnus confitea-tur, alter neget? Die vt dici consuenit. ff. de procurato. l. pluribus. ADDITIO. *Continua hanc rubricam secundum Salycetum sic: Quia tutores vel curatores, de quibus dictum est, contingit quandoque esse plures vnius pupilli vel adulti, & dubitatur si vnus ex pluribus agere vel conueniri possit: ideo sequitur hæc rubr. Et materiam huius rubri. vide per Baldum in l. cum magistratus. infra quando prouo. non est necess.*

Abvno.] CASVS. Si pupillus plures habeat tutores: an vnus causam pupilli, si alij de fendere noluerint, possit defendere, quæritur? Rñ. quòd sic. Viui.

i *Ab vno.* loquitur hic quando non diuisa est administratio. vel est diuisa à seipsis, quod est idem: vt j. de diui. tute. l. ij. ar. j. l. proxi. loquitur quando est diuisa à testatore vel à iudice. primo ergo casu vnius auctoritas sufficit, quisquis ille sit, nisi tale sit factum quod ipsam tutelam dissoluat: vt hic, & j. de auct. præstan. l. fin.

k *Noluerint.* vel etiam non potuerint. & ad hoc. ff. de admini. tu. l. decreto. §. fi. & l. iij. §. j. & j. de auct. præstan. l. fi. sed si omnes vellent agere, vel conueniri possunt. Sed an idem in pluribus consulibus, vt vnus solus agat: quod videtur, vt hic. Econtra quòd non: cum omnes de calumnia iurent: vt §. de iuramē. calum. l. ij. §. hoc etiam. sed prima placet. nec est absonū quòd omnes iurent, sed vnus agat: quia & agit procurator, & iurat dominus: vt §. de iuramen. calum. l. ij. §. sin autem.

Si *diuisum.*] CASVS. Si in duabus prouincijs tutores testator filio suo dederit: vnus in vna, alius in alia causam agat. Viuianus.

Si diuisum

a *Si diuisum.* à testatore, vel iudice.

b *His tantum omnibus.* vel alicui eorum: vt supra l. proxima. vel ideo tantum, quasi dicat non aliis, qui in alia prouincia administrant. vel ideo dicit omnibus: quia vno citato, & non respondente, conuenitur alius: qui si nec ipse defendat, citatur tertius: & sic de singulis, si plures sint: quia & agnati vocantur: vt & ff. quibus ex causis in possess. ea. l. hæc autem. non quin vnus bene possit agere & conueniri etiam solus: vt §. l. proxima.

c *Insinuari*, scilicet libellus petitionis, vel conuentionis.

d *Ad iudicia*, alterius prouinciæ, vt & infra de diui. tu. l. ij. & infra de auct. præstan. l. fin. in prine. & ff. de admi. tut. l. ij. §. fin.

NE TVTOR VEL *curator, &c.*

COmpetens.] CASVS. Tutor tenebatur pupillo ex mala administratione in cuius conducere vectigal: an sit admittēdus, quæritur? Dicitur quod non. & hoc in prima. Si verò dixerit se non teneri pupillo, cum teneatur, & sic ad conductionem accesserit: si pupillo satisfecerit, & fisco: in crimine non fuit. & hoc in secunda. Si vero primo fisco teneatur, deinde tutelam suscipiat: a periculo falsi excusabitur.

e *Reddiderunt.* nisi decesserit ille cuius tutela vel cura est administrata. Item secus si hæreditario iure successit in contractum fiscalem. licet viuat is cuius tutela vel cura administrata est: vt ff. ad leg. Corn. de fal. l. j. §. iidem principes. §. sed & si in rem.

Vbi no dedi fi.

f *Falsi crimine.* in quod incidis. nam conducendo videris te dicere non esse tutorem, vel ex ea causa non teneri, & sic crimine falsi teneris: vt hic, & ff. ad l. Corn. de fal. l. j. §. tutores. Sed videtur vtraq; via agi: vt infra quando

Tutor re. ligat dedu. uxor, se magna sup. uenit pecun.

ci. ac. præ. cri. l. j. Solu. ibi fuit actum: hic vltra satisfactum est. & est sic crimine stellionatus: vt infra de cri. stel. l. j. & in falsa moneta: vt ff. de fal. l. qui falsam. & in crimine incestus, à quo liberatur si ante sententiam illicitam conuentionem dimerit: vt ff. ad leg. Iul. de adulte. l. si adulterium cum incestu. §. fi. arres. Alij vt Azo. M. & P. dicunt quod publica accusatio & ciuilis actio concurrunt: vt in l. contraria. sed priuata accusatio & ciuilis actio non: vt hic. Et exponunt hic falsi, id est criminis stellionatus, quod hic locum habere dicunt quasi obliget res obligatas: quod nō placet: cum quia hic est titulus criminis scilicet falsi: vt hic dicit, & ff. ad l. Corn. de fal. l. j. §. tutores. vnde cessat stellionatus. & facit ff. de cri. stel. l. iij. cum quia etiam expresse dicit lex de accusatione priuati delicti quod cōcurrit cum actione ciuili, vt furti: vt in l. contraria. quanquam

SI diuisum [a] administrationis periculum per prouincias sic: his tantum omnibus [b] infinuari [c] conuenit, & ab ipsis inferri litem, qui in ea prouincia tutelæ vel curæ officium sustinent: ne de aliis prouinciis defensores minorum ad iudicia [d] perducantur. D. Prid. No. Feb. Constantino. A. & Licinio Cæs. Coss.

TITVLVS XLI.

NE TVTOR VEL CVRATOR VECTIGALIA CONDVCAT.

Tutor vel curator prohibetur vectigalia conducere tutela non finita, vel ratione non reddita, sed pœna falsi, quam euitat si sponte satisfecerit vtrique: ante tutelam verò conducens excusatur à periculo. Salycetus. Vel sic Periculosa est ista lex contra tutores & curatores qui emunt gabellam communis, & est forte ratio legis: quia videntur bona sua pluribus in solidum obligare: quod in hoc casu est crimen falsi: in alio est crimen stellionatus: vt infra de crimi. stel. l. i. in fine. Baldus.

I. Imp. ANTONINVS A. Sexto.

COmpetēs iudex nō ignorat non esse ad mittēdos ad vectigalia conducenda eos, qui pupillorū vel adolescentium tutelam seu curam administrant, vel qui eius administrationis rationem nondum reddiderunt. [e] ¶ Sed quamuis contra interdictū ad vectigal cōducendum accesseris: tamen quoniam vltro me adisti. si tam vectigali, quam pupillis satisfeceris, falsi crimine [f] carebis. Cum autem fisco te iam obstrictum, postea rutorem esse factū dicas: periculo [g] te excusare poteris. PP. VIII. Kalēd. August. Romæ Antonino A. IIII. & Balbino Coss.

TITVLVS XLII.

DE TVTORE VEL CVRATORE QVI SATIS NON DEDIT.

Tutor non admittitur, nisi legitimè satisfecerit: & qui non vult satisfare, removetur. Item ipsi dicunt ibi de furto ex quo nascitur publica accusatio, scilicet si quis furripiat filium vel seruum alterius. prima ergo placet, licet si priuato obligat, bene habet locum crimen stellionatus: vt ff. de pi. ac. l. tutor. §. fi. & die. l. de cri. stel.

g *Periculo.* scilicet falsi. sed quidam *non recipit tutor administrationem antequam satisfecit, nisi sit testamentarius, vel confirmatus, vel datus ex inquisitione. Bal. Vel sic: Tutor vel curator qui non satisfecerit eum debet: administrare prohibetur, & ad satisfactum compellitur. Sal.*

I. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. Tito & Hauiano.

SI nondum vobis ætas legitima completa est: satisdationem ab his [h] quos minus idoneos [i] curatores vobis ab aduersario [k] cum magistratu fungeretur, datos dicitis, postulate. Prohibentur enim ab administratione, nisi securitati vestræ satisdatione prospexerint. PP. Non. Iul. Æmiliano & Basso Coss.

Tutor non satisfiens inopia, removetur à tutela sine infamia nota: secus si fraude: & in locum desuncti idoneus debet subrogari: quia desuncti hæredibus tenetur rationem exigere. Sal.

II. Idem. AA. & VALER. C. Euploio.

EVm tutorem qui superest, [l] si secundum præsidis præceptum & iuris formam satis non dat: remoueri à tutela, si inopia [m] hoc faciat, sine infamia: si fraude, etiam cum nota, aditus rector prouinciæ iubebit: & in locum defunctorum [n] alios idoneos substitui præcipiet: præsertim cum patrimonium pupilli noua hæreditate auctum esse proponas. ¶ Tutores autem dati [o] ab hærecibus eorum, quos decessisse dicis, rationem tutelæ deposcent. PP. Idib. Maij, Seculare & Donato Coss.

Tutores alij qui satisfacere nō tenentur.

Sententia lata contra tutorem legitimum vel datum qui non satisfecit, ipso iure est nulla: ideo restitutio non est necessaria. h. d. Vel generaliter: Gesta à tutore qui non satisfecit, sunt ipso iure nulla in præiudicium minoris. Salyc.

III. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIAN. AA. Stratonicæ.

SI nondum.] CASVS. An minorā curatore minus idōneo facultatibus non moribus, antequam officium curæ compleuerit, possit exigere satisfationem, quæritur? Dicitur quod sic: & antequam agat, cum iudice quod non idoneum dedit tutorem: alioquin nisi satisfecerit, remouebitur.

h *Ab his.* scilicet curatoribus.

i *Idoneos.* facultatibus, nam si moribus, remouendi essent, vt & suspecti: vt inst. de suspe. tu. §. pe. & §. fi. Et nota testamentarium tutorem non satisdare: vt instit. de satisda. tu. §. j. etiam non rectè datus, qui confirmatur: vt ff. de confir. tu. l. j. Idem in datiuo tutore: vel curatore dato ex inquisitione, vt ibidem: sed in dato sine inquisitione, secus: vt hic. sed hodie ex constitutione Græca, quę refertur Instit. de Attil. tut. §. penult. omnis datiuus tenetur satis dare: in testamentariis nihil immutatur.

k *Aduersario.* aduersabatur enim magistratus vnà cum curatoribus, vt non satisdaretur.

EVm.] CASVS. Si ex pluribus tutoribus vnus tantum superstes fuerit: an debeat satisdare, quæritur? Respon. quod sic. & si nolit, quia nobilis est. remouebitur sine infamia: si autem per fraudem, remouebitur cum nota infamię. & in locum defunctorum alij surrogabuntur, maximè tamen si patrimonium pupilli sit auctum, & illi tutores conuenient hæredes defunctorum.

l *Superest.* aliis defunctis.

T. . . pter pauperta tem solū non remoue tur à tutela.

m *Si inopia.* sola paupertas non remouet eum, si alias est diligēs: sed cessatio satisdationis propter inopiā: vt ff. de suspe. tu. l. suspectum. & instit. de suspe. tu. §. fi. & hic dicitur.

n *Defunctorum.* aliàs est in litera, deserrorum: aliàs, defunctorum.

o Dati. de nouo in locum defunctorum.

IN *dubium.*] CASVS. Tutor neq; ex testamēto neq; ex inquisitione dat' satisdabit: si verò prius egerit tutor alterius nomine

nomine pupilli,& succubuerit quàm satisfecerit:non præiudi. A cabit pupillo talis sententia:neque habet necesse petere beneficium restitutionis.

a *Testamento*. vel ex inquisitione: vt ff. l.proxi.& facit instit. de satisfda.tu.vel cu.§ j.& §.de epi.aud.l.de creationibus.

b *Si igitur tutor*. ſ. legitimus, vel simpliciter datus.

c *Non potuit*. istud habes de verbo ad verbũ. §.in quib⁹ cau.in integ. rest. non est necesſ. l. ſi tutor.

d *Irrita sunt*. vt & ff. de mino. l. in causæ. ij. in princ.

Non omnium.] CASVS. Non omnium tutorum par conditio est. qui enim dati in testamento sunt vel ex inquisitione,nõ satisfdãt: alij satisfdare debẽt rem pup. saluam fore.

e *Non omnium*. quasi dicat,quorũdam sic,quorundam non.

f *Quapropter*. i. quare hoc? Respon. cum, &c.

g *Cum*. id est quia.

h *Testamentarij*. quem constat non satisfdare: vt instit. de satisfda. tuto.§ j.

i *Confirmatum*. vt habes exemplum instituto. de tute.§. ſi.

k *Inquisitione*. vt d. §.j. instit.de satisfda.tuto.vel cu.& ar.ff.de cura. fu.l. bonorum. & facit ſ. de cur.fur.l.fi.§.j.

l *Non ouerari*. ſi vnus est: secus ſi plures, vt subiicit, vbi satisfdant inter se: sed ibi vnus ex pluribus debet administrare.

m *Dedit*. hanc satisfdationem præstat tutor contutori quando ipse solus debet administrare.

n *Iamdudum obtinuit*. vt ff.de test.tut.l. testamẽto datos. ij. & instit. de satisfda.tut.§.ij. & ff. de administ. tuto. l. iij. & de iniur. l. qui iniurię. §.qui in alienis.

Tvtor.] CASVS. An tutor neque in testamento, nec ex inquisitione datus possit rẽ pupilli alienare antequã satisfdederit,quæritur? Dicitur quod non: sed nondum præstita satisfdatione petere potest bonꝰ.poſſ.ſſ.pupillo delatam, postquã electus est.

o *Nihil omnino*. aliàs nihilo minus.

p *Potest*. vt & ſ.eo.l.in dubium. & ff.de rebus eo. qui sub tutela.l. qui nẽque.& de cu.fu.l.consilio.§.j.& ij.

o *Aperte claret*. etiam ſi non satisfdedit,quia quærit, non deminuit: vt & ſ.qui admit.ad bono.poſſeſſ.l.bonorum.immo & ibi damnum esse potest: & ideo dic electus,post satisfdationem scilicet: vt ſ.eo. l.in dubium.

DE SVSPECTIS TVTORIBVS vel curatoribus.

Vnde oritur accusatio de suspectꝺo, & qui remoueant, & qui accusent, habes institu.eo.in princ.& ſ. 1. & ij. & instituit accusator, vt puto: sed & sine accusatore potest procedi: vt ff. eo.l.iij.§. præterea.

IN dubiũ nõ venit,tutores qui testamento[a] dati non sunt,administrandi potestatem,nisi satisfactione emissa saluam tutelam fore non habere.Si igitur tutor[b] qui pro tutelari officio non cauerat, iudicio expertus est: aduersus eum lata sententia iuri tuo officere non potuit:[c] nec ea quæ ab eo gesta sunt, vllam firmitatẽ obtinent. Frustra igitur in integrum restitutionis auxilium desideras,quando ea quę ab eo gesta sunt,ipso iure irrita sunt.[d] PP. B XVIII. Kal. Ian. Nicomediæ, Diocle. III.& Maxi. AA. Conss.

De pluribus tutoribus quorum nullus satisfacere tenetur: si vnus satisfecit,ille in administratione præfertur. Sal.

IIII. Iidem AA. & cc. Tertullo.

NOn omnium[e] tutorum par similisque causa est. Quapropter[f] cum[g] exemplo testamentarij[h] confirmatum[i] à præside,vel datum ex inquisitione, [k] non onerari[l] satisfdatione rem pupillorum saluam fore,manifestũ sit: pluribus tamẽ datis ex inquisitione tutoribus, illum qui satis secũdum formam edicti rem pupilli saluam fore dedit, [m] in administratione præferri iamdudum obtinuit.[n] S.Idib. Decemb. Nicomediæ.CC.Conss.

Tutor antequam satisfdet, officium non exerceat, nisi circa tempore peritura, vel ea quæ neglecta præiudicium afferre non possunt. l.d.hæc lex valde nota. Bald.

V. Impp. CONSTANTINVS & MAXIMIANVS AA. Seuero & Maximo. cc.

TVtor qui satisfdationem cũ satisfdare debuit,minime interposuit:nihil omnino[o] ex bonis pupilli alienare potest. [p] D

¶ Posteaquam autem ad tutelæ administrationem electus est: & bonorum possessionem pupilli nomine agnoscere eum potuisse, & cætera eius quæ tempore arctarentur,persequi debuisse,aperte claret.[q] Dix. XI. Kalend. Ian. Constantio & Maximiano AA. Conss.

TITVLVS XLIII. DE SVSPECTIS TVTORIBVS vel curatoribus.

Finito officio non potest peti remotio. Bal. Vel sic: Tutor durante tutela accusatur de suspectꝺo: & ea finita conuenitur tutelæ iudicio. Saly.

I. Imp. ANTONINVS. A. Domitiæ.

LIbertum tuum[r] & tutorem filij tui, ſi fraudulenter res eius administrare existimas, suspectum facere potes, modo si officium eius pubertate[s] pupilli finitum non est.[t] Nam ſi eo iure tutor esse desiit,is iudicio tutelæ conueniendus est. PP. Idib. Augusti. Romæ.Duobus & Aſpris Coss.

Periculum curæ neglectæ spectat ad curatores: & cessantes gerere fraude vel dolo, possunt remoueri vt suspecti. Salyce.

II. Idem A. Longino.

CVratores quidem suo periculo quanto tardius ad eos tutela[v] trãsfertur,cessant. [x] Quod si in fraudem id esse factum[y] existimas, suspectos eos postula. [z] qui ſi summoueri meruerint, in locum eorum alios accipies. PP.Idib.Ian.Læto.II.& Cereale Conss.

Tutores possunt compelli ad administrandum: & in contumacia perseuerantes remouetur vt suspecti. Salycetus.

III. Imp. ALEXANDER A. Fortunatæ.

PRæses prouinciæ tutores filiorũ tuorũ, strictioribus[a] remediis adhibitis omnimodo administrationis officium compellet agnoscere. Quod ſi in eadem contumacia perseuerauerint: [b]

Libertum.] CASVS. Tutorem filij sui an accusare possit de suspecto pater,quæritur? Dicitur q sic, nõdũ finita tutela, qua finita conuenient eũ actione tutelæ pro male administratis.

r *Tuum*.ô mater.

s *Pubertate*. vel alio modo.

t *Finitum non est*. tunc ergo locus est accusationi cum non est locus tutelæ actioni: & econtra vbi est locus actioni tutelæ, non est locus accusationi: vt hic,& ff. eo.l.iij.§. quæri potest. & §. ſi quis abfuturus. Item in casu etiam finita tutela, locus est accusationi: vt ſi datus fuit ad rẽpus: & ea finita à iudice est rerum datus: & non habet conturorẽ qui prioris tutelæ nomine cum conueniat.nam accusabitur de suspecto pro prima administratione: vt eriã in hac male præsumatur eum adiuꝝ, & infametur: vt ff.eo.l.iij, §.idem erit quærendum, & §.ſi autem. & §.quod ſi quis.

Tutela ad filio & accusatio non competit.

CVratores.] CASVS Quando curator sciens ſe curatorem datum tardius administrat: ſuo periculo cessat,& reuerit. ſi vero fraudulẽter cessat,remouendus est vt suspectus: & alius in locum eius substituendus.

v *Tutela*.id est cura.

x *Cessant*. ſi sciuerunt vel scire potuerunt ſe curatores datos: vt ff. de peri.tut.l.ſi tutor. & de administra.tuto.l.& ſi scisses.

y *Id esse factum*. scilicet curatores cessasse.

z *Postula*. sic ergo qui non egerit, accusatur: vt instituto. cod.§. sed antequam. & ff.ea. l.impuberibus. §. fina. Sed contra.ff.eod.l. hæc enim.§.fina. vbi dicit quod qui nihil gessit, non potest postulari su spectus. Solu. remouetur, vt hic: non accusatur, vt ibi. quod non placet: cum hic dicat *tantum* postulari. Alij dicunt ſi dolo cessãt, obtinet quod hic. alias quod ibi: vt non remoueatur, sed administrare iterum compellatur, & hoc antequam administret. postea vero etiam ob culpam remouetur: sed semper certe videtur in dolo, eo quod non gerit. Dic ergo quod non potest directo ex verbis legis.xij. tab. vt ibi, sed ex interpretatione sic: vt hic. Alij dicunt quod hic iam cœperat gerere.

Tutor non semper est suspectus.

PRæses] CASVS. An tutor contutorem suum possit accusare de suspecto,& remouere ab administratione, quæritur? Dicitur quòd sic: sed ſi petat vt sibi concedatur administratio tutelæ antequam accusauerit,nõ est audiendus. vel dic casum

Postulare.

a *Postulare*. ff. eodem.l.hæc enim.§.fina. Contra soluitio: vt ff.l. A proxima dicitur.

Tutor.] CASVS. An tutor testamentarius possit accusari de suspecto,quæritur? Dicitur quod sic. Vivianus.

b *Etiam*. ſ. *mento*: vt inst.eo.§.ij.& ff.eo.l.ij. §. ostendimus.

In postulandis.] CASVS. Nemõ quia pauper est tutor,arguendus est vt suspectus: sed si fraudem committat, Vivianus.

c *Principaliter*. vt instit. cod.§.fi. aliquid tamen operatur.arg.ff.de testi.l.testium.in princ. & ſ.eod.l.pœnalis. Item & facilius committitur administratio dimitti: vt supra de perfect.tut.l.j.& aliàs quandoque multùm operatur pauperas,vt ff.de priuil. credi. l.ſi creditores.

Pietatis.] CASVS. An frater filiorum fratris,tutores arguere potest de suspecto,quæritur? Dicitur quòd sic: & hoc est officium pietatis.& hoc in prima. Si verò fraudem non cõmiserit, sed inops factus fuerit: adiungetur ei alius.& hoc in secunda, Non solum frater & mater, sed cognati & extranei possunt petere vt tutor suspectus remoueatur. Vivia.

d *Imperatibus*, nec illis prodest satisfdare: vt instit.cod.§.pen. & ff.eo. l.suspectus. & l.quia.

e *Aestimabit*. quod facere debet: vt & ſ. de peric. tut.l.j. ibi, propter tenuitatem, &c.

f *Remouendi*, id est petere vt remoueantur: vt ff.de his qui no.infa. l.furti.§.mandati.

g *Parentibus*. vt auo paterno & materno.

h *Concedatur*. vt instit. eo.§ consequens. & ff. eo l.j.§. consequens.& l.impuberibus. in prin.

Cum quem.] CASVS. Tutor pendente actione de suspecto non debet administrare:sed alius interim qui rẽ pupilli administrabit,subrogabitur. Viuia.

i *Iubebit*. vt & ff. de solu.l.quod ſi forte. §.j. & argu.ſ.de ordi.cogn. l.fin. & ſ. de sen. pat. l. fin.& ff. de re mi. l. qui statuas. & instituto.eod.§. ſi quis autem. & dic quod ibi notatur.

k *Ordinandus est*. scilicet curator: quia habenti, &c. vt ſ. in quibus cautis. l.licet.

Accusatio de suspectꝺo est publica. Bald. Vel sic: Quilibet (maximè ſi sit de necessoribus) potest accusare tutorem de suspectꝺo. pauperias tamen non est iusta causa vt remoueatur: sed vt alius (ſi iudici videbitur) adiungatur. Salyce.

VI. Imp. GORDIAN. A. Felici.

PIetatis fungeris munere qui fratris tui filios (vt necessitudo sanguinis suadet) protegere conaris. Si igitur tutores vel curatores eorum non rectè administrant: suspectis eis postulatis atque ostensis, vt alij in locum eorum constituantur, facilè impetrabis.[d] Quòd ſi nihil in fraudem egerunt, verùm ira egeni sunt, vt in eorum administratione fratris tui filiorum substantia periclitetur: an eis adiungendus sit curator qui idoneus facultatibus sit, rector prouinciæ æstimabit.[e] ¶ Remouendi[f] autem licentia non solùm parentibus & vtriusque sexus, sed etiam cognatis, & extraneis, & affinibus, & ipſi cuius res administrantur, ſi non impubes sit, arbitrio cognatorũ bonæ opinionis constituendum conceditur.[h] PP.V.Idus Nouemb. Pio & Põtiano Conss.

Pendente causa suspecti, debet tutori administratio interdici. Bal. Vel sic: Non solum remotio, sed litis pendentia impedit interim administrationem tutoris. Bald. Vel sic: Pen-

Tutelam.id est rationem tutelæ.petebat enim à contutore rationẽ tutelæ: hoc ſicti non potest durante tutela: vt hic,& ſ.de admini.tut.l.ij.& ff.de admini.tu.l.cum plures.in prin.accusset igitur eum de suspecto,& remoueat.

dente causa suspecti, tutor non potest administrare: sed datur curator qui interim administret. Salyce.

VII. Idem A. Gorgoniæ.

EVm quem vt suspectum tutorem vel curatorem accusas, pendente causa cognitionis abstinere ab administratione rerum tuarum, donec causa finiatur, præses prouinciæ iubebit.[i] Alius tamen interea in locum eius in administratione rerum ordinandus est. [k] PP. VII. Kalend. Mart. Sabino. II.& Venusto.Conss.

Vnus tutor non potest petere ab altero administrationis rationem durante tutela. Bald. Vel sic: Durante administratione tutor non potest petere à contutore vt reddat sibi rationem administrationis vniuersæ. Salyce.

VIII. Impp. PHILIPPVS A. & PHILIPPVS Cæſ. Proculo.

SI non suspectum contutorem tuum postulare, ac remouere ab administratione bonorum pupilli curaueris: admitti nequa quam potest ratio desiderij tui, iam nunc postulantis tutelam[l] tibi nomine eiusdem pupilli restitui. PP. XIIII. Kalend. Nouembr. Peregrino & Æmiliano Cons.

Remotus ob dolum est infamis, non ob culpam. Salyce.

IX. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Hammiano.

SVspectos tutores ex dolo nõ etiam eos qui ob negligentiam[m] remoti sunt, infames fieri manifestum est. S. VIII. Kalend. Maij. CC. Conss.

TITVLVS XLIIII. DE IN LITEM DANDO tutore vel curatore.

Tutor potest agere contra pupillum alio contutore auctore: & ſi nullum contutorem habet, dabitur ei curator ad litem illum defendendam. Salycetus.

I. Imp. ANTONINVS A. Miltiadi.

SI quas petitiones aduersus pupillos tuos habes:[n] dirigere eas potes adſidentibus causamq; defendentibus cõtutoribus tuis: cum & ſi alios tutores nõ haberent, ad hoc genus litis[o] defendendæ curatores accipere debebat, petar ordinari curatorem.

n *Habes*.vt quia rei vindicationem contra eum habes.secus in personali hodie: vt ſ.qui da.tu.poſſ. authen. minoris.

o *Litisque est iter tutorẽ & pupillũ*: vt inst. de auctoritu. tut. §.ſi. *Au tibi.*

Tutor ob id tantum culpa non remotus, an sit infamis.

Infamiã nõ obijciebatur dolus & incurrit qui culpa, non dolus tantu. ex ff. 10 & facit supra titu.j.l. & indices damnatur.

An tibi.] CASVS. Istius. l. ponitur in glo. sed clarius dic sic: Duo erant fratres Seius & Mæuius habentes fundum communem: Seius fundum vendidit in solidum, & decedens Mæuij dedit tutorem filio suo: an Mæuius fundū vindicare possit pro parte sua, quæritur? Videtur q̄ non possit. Prima ratio est: quia si agat Mæuius emptor, conueniet pu. de euictione ad duplum, & Mæuius habet necesse defendere pupillū suū, alioquin faceret contra officium suum. Alia ratio est, quòd si venderet, poterit obiicere compensationem pupil. qa pone quòd pars fundi valeat, x. & debeat x. tutor ex administratione: fiet compensatio. Si vero Mæuius nihil debeat, conueniat pu. finita tutela act. tutelæ contraria, si poterit agere pro parte fundi: constituto tamē curatore. Viui.

Casum ponit literalē.

a *An tibi.* tu & frater tuus habebatis fundum paternum cōmunem in solidū: eum frater vendidit Titio, & de dupla promisit: qui frater decessit, & tu es tutor filij sui pupilli: si vis vindicare partem tuam fundi, teneberis pupillum in causa euictionis defendere: & cum damnum duplū habeat per te, ei teneberis. vnde melius est q̄ vel compensando vel agendo alias tibi consulas: sed & vindicare potes petito curatore pupillo, qui in causa euictionis defendat emptorem. dic ergo an tibi, scilicet tutori.

b *Officium.* argu. ff. si fer. vin. l. altius. & ff. de condic. indeb. l. frater a fratre. & de admi. tut. l quotiens. §. item si tēporali.

c *Quantitatem.* in duplū, vel in interesse forte nomine euictionis.

d *Laudatus.* ab emptore vt defendat eum.

e *Cuius aut.* ne timeas damnum, cum &c.

f *Compensationis.* cum & tu aliquid pupillo debebas.

g *Aut contrario.* id est quando nihil debes pupillo, & hoc finita tutela: vt ff. de cōtra. & vti. ac. tut. l. j. §. finito. & §. quid tamen si ideo. & sic partem precij tantum consequeris. & ita est contra ff. re. amo. l. non enim sed hic forte habebat rem venalē: vel hic non præcise: sed si vult maius malum euitare.

h *Impedatur.* forte quia lapsu tanti temporis reuocaretur ius tuum in dubium: vt sic officium tuum non sit tibi damnosum: vt ff. quib. ex cau. ma. l. videlicet & c. ex officij. de præscrip.

i *Vindicantem.* ab emptore: & sic defendat hic curator emptorem contra tutorem vindicantem: vt instit. de aucto. tut. §. fi. & arg. ff. de neg. gest. l. at qui. §. cum me. Alij dicunt dandum curatorem, qui statim agat contra tutorem ratione damni illati, pro eo quod tutor vindicat.

Ad prosegend. mi.] CASVS. Tutor vel curator datus ad vnum negotium vel rationem, illius nomine tantum tenebitur.

k *Sine curator.* subaudi, disiunctiue: vt ibi, Alexander siue Paris, &c. nam tutor certæ rei non potest dari: vt not. in rubrica.

l *Administrationis.* alterius quam illius quam gessit.

m *Negotij.* id est causæ.

rēt. PP. XII. Kal. Aug. Antonino A. IIII. & Balbino Conss.

Tutor pupilli, cuius pater vendidit fundū sē cum communem cōsultius faciet si tutela durante partem suam non vindicet. si tamen vult vindicare, debet petere curatorem dari, qui emptorem pupilli nomine defendat aduersus ipsum tutorem suū dum vindicantem. Saly.

II. Imp. ALEXANDER A. Euaresto.

AN tibi[a] partis fundi paterni vindicatio competat: is cuius de ea re notio est, æstimabit. Respicere autem debes officium[b] in quo te esse tutorem dicis, ne ob eiusmodi petitionē euictione secuta, vltra precij quantitatem[c] auctoris hæredem pupillum tuum oneres, qui laudatus[d] per te defendi debeat: cum aut[e] compensationis[f] rationem habere, aut contrario[g] tutelæ iudicio experiri possis. ¶Sed ne tuum ius (si quod habes) impediatur,[h] ad eam rem defendendam, quæ aduersus te vindicantem[i] agenda erit, curatores pupillo petantur. PP. XII. Kal. Maij, Iuliano II. & Crispino Conss.

Curator datus certæ rei vel liti, non tenetur de alia gestione. Bal. Vel sic: Curator datus ad litē non subibitur periculo administrationis. Sal.

III. Imp. GALLIENVS A. Valerio.

AD protegendum causam tutor siue curator[k] datus conueniri non potest administrationis[l] periculo, cum sola susceptī negotij[m] tutela mandata est. ¶Si nihil igitur (vt allegas) præter negotiū[n] gessisti, frustra conueniris. PP. Kalendis Aprilis, Valeriano & Luciano Conss.

Si curator ad litem expendit aliquid pro vtilitate pupilli, debet illud recuperare. Bald. Vel sic: Curator ad litem, sumptus repetit quos bona fide fecit. Salycetus.

IIII. Idem A. Irenæo.

AD litem datus tutor, o si quid bona fide erogasti, à contutoribus P more solito exigere potes. q PP. Kal. Nouemb. Paterno & Arcesilao Conss.

Vbi tutor testamentarius vel legitimus est eam pupillo intig̃ uenus, debet eide curatore ad litem fieri petere: vel potest pupillus illius auctoritate procuratorem constituere, qui eum sit defensurus: & si res exegerit, alius tutor ordinabitur. Salyc.

V. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIAN. AA. & CC. Tigrani.

SIue ex testamento, siue ex iure legitimo, fratris tui filiorū tutelæ onus ad te peruenit: ve reri non debes de his quæstionibus, quas aduersus fratrem tuum quondam tibi fuisse dicis: r cum si qua emerserit lis, procuratore s dato, & illis curatore ad litē constituto, & solennitati iuris t (vbi tutor exigitur v) & indemnitati vtriusque prospici possit. Scrip. IIII. Kalend. Maij. CC. Conss.

TITVLVS XLV.

DE EO QVI PRO TVtore negotia gessit.

Mulier quæ tutrix esse non potest, si se gerat vt tutrix, a Titio protutele tenetur. Salyc.

I. Impp. VALERIANVS & GALLIENVS AA. Marcello.

TIam mulieres x si res pupillares pro tutore y administrauerint, ad præstandam saluum fore promittit. Vel dic tutor, id est curator: vt fere per totum hunc tit. & secundum hoc exigitur, id est necessarius quod est: quod est semper in tali causa. Vel dic tertio exigitur tutor: vt quia dicebat pupillus hæreditatem quandam ad se pertinere, quam & adire volebat: quod cum curatore facere non poterit: sed econtra tutor ad se pertinere dicit: quare detur tutor, cuius auctoritate adeat: vt ff. de ap. l. cum in vna. §. tutor. & ff. de iudic. tut. l. curatorem. & tunc etiam in hoc satisfit solennitati iuris, vt detur tutor. & facit ff. de tute. l. qui habet. §. si pupillus. & facit instit. de cura. §. fi. & 3. qui dari tut. possl. credi torem. sed hodie contra: vt in auth. ibi posita.

DE EO QVI PRO TVTORE negotia gessit.

Cum tutor non sit: vt ff. eo. l. i. circa principio.

ETiam.] CASVS. Mulier credens se tutricem filij sui, administrauit res pupil. & male, cùm tutrix nō esset: an conueniri possit, quæritur? Dicitur quòd sic.

x *Etiam mulieres.* matres vel aliæ.

y *Pro tutore.* id est quasi turrices, cùm non sint: & sic not. quòd qui nec est, nec esse potest tutor, tenetur protutelæ, vt mulier: vt hic. & seruus: vt ff. eodem. l. j. §. proinde. sed secus si ille in cuius bonis geritur, non potest habere, vt quia sit pubes: vt ff. eo. l. j.

co. l. j. §. si quis quasi. Et potest quæri, quæ sit ratio diuersitatis. vel potest dici idem si talis gerit pro tutore, qui nullo modo posset esse tutor, vt non habeat locum protutelæ: vt supra qui tuto. da. post. l. militiæ. at mulier & seruus quandoque possunt se cundum Azo. & H. quod non placet: quia non est verum in seruo remanente seruo.

a *Tenentur.* actione pro tutelæ, quæ est priuilegiata vt tutelæ: vt ff. de priuileg. credi. l. dabimus. §. j. & ante etiam pubertatem intenditur: vt ff. eo. l. j. §. cum eo. nec potest res minoris distrahere: vt ff. de re. eo. l. qui neque.

NOn vtiliter.] CASVS. Bonoſi. non habebat tutorē: mater eius petijt tutorē Mutinēſi. inutiliter fuit petitus: veruntamen si administret & conueniat debitores pupillares: an possit ei obijci quòd non sit de iure tutor, quæritur? Dicitur quòd sic, si mater indemnitatem promisit.

b *Vtiliter.* vt de aliena prouincia.

c *Nomine.* aduersus debitores.

d *Inuectus.* à iudice.

e *Intentiones.* non habita contradictione.

f *Exceptione.* etiam post litem contestatam: quia similis est exceptioni falsi procuratoris: vt supra de procur. l. licet. & idem in prælato vt possit repelli si quoquo modo posset vitiari eius electio, vt exceptione repellatur. Item facit ff. de administr. tut. l. vulgo.

SI MATER indemnitatem promisit.

SVo.] CASVS. Mulier petijt tutorem dari filio suo. & periculo suo: iudex malum dedit tutorem, nūquid pupillus matrem suam conuenire poterit, quæritur? Dicitur quòd nō: sed iudicem, qui non idoneum dedit.

g *Suo potius.* electiuè.

h *Quos petisti.* ô mater. Accursius.

i *Abeni.* vel pupillo pro tutoris debito: vel tutori pro eo quod pupillus debebit: & hoc propter Velleianum. secus si tutori promisisti quod debebis pupillo, vel econtra pupillo quod debebis tutori, quia tunc cessat: vel vt infra. l. proxi. & supra ad Velleianum. l. si mater dixi. & hoc nisi dolose petijt nō idoneum: vt ff. ad Terrul. l. ij. §. non solum.

k *Postulasti.* nisi decreto hoc esset comprehensum: vt & infra eo. l. fin. item facit supra de adminis. tuto. l. fi. §. personis. contra. Solu. vt ibi.

QVædam.] CASVS. Mater vel auus maternus petijt à tutoribus filiorum suorum, vt quædam possit administrare, & promisit de præstando eos indemnes: administrauit, & male. si potius volunt pupilli conuenire te, quàm matrem vel aunm: bene possunt: sed à matre vel auo, quæ susceperit administrationē tutelæ, tutoribus omnimoda præstabitur indēnitas.

Codex.

l *Quodam.* scilicet negotia.

m *Vestrorum.* ô tutores.

n *Promisi.* m. his verbis, promittimus vobis quod pupillis debebitis occasione vestræ administrationis: vt dixi supra. l. proxi.

o *Matrem.* neque auum, qui nihil promiserunt pupillis: vt infra arb. tutelæ. l. tutorem.

OB tutorem.] CASVS. Mater petiit tutorem dari filio suo minus idoneum, & suo periculo &c. puta dicendo sic: Do tutorem periculo matris: non poterit conueniri, nec ea obligatione obstricta est.

III. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIANVS AA. Caiano

OB tutorem non idoneum à matre petitum, frustra vobis eam teneri contenditis, cum non nisi specialiter eius periculo dari decreto P fuerit comprehensum, ex ea obligatione obstricta sit. S. Kalendis Decemb. AA. Conss.

TITVLVS XLVII.

SI CONTRA MATRIS voluntatem tutor datus sit.

Contra matris voluntatem tutor filio dari nō potest. Baldus. Vel sic: tutor datus à iudice vel à patre contra voluntatem matris premortuæ, ab officio removebitur: nec infamia notabitur, nisi de fraude conueniatur. l. d. ano. Salycetus.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Tertio.

SI contra matris[q] voluntatem[r] Fuscinium filio communi[s] tutorē datū probaueris: eum sine damno existimationis à tutela remouendū prætor decernet. quæ rescripto, t si in fraude v conuictus fuerit, nō suffragabitur. x PP. XIII. Kalendas Mart. Laterano & Rufino Conss.

TITVLVS XLVIII.

VT CAVSAE POST PVbertatem adsit tutor.

Tutor causam pupilli inchoatam prosequi tenetur etiam post pupillarem ætatem, si instrumenta curatori non reddiderit. Salyc.

I. Imp. PHILIPPVS A. Dextro.

VTeres y qui necdum administrationem ad curatores transtulerunt z, de-

p *Decreto.* iudicis, & ipsa consentiente. & facit supra. l. j. & supra ad Velleia. l. si mater. in fi.

SI CONTRA *matris voluntatem tutor datus sit.*

Contra.] CASVS. Mater decedens prohibuit ne Titius filio suo tutor daretur: nihilo minus eum pater dedit: nunquid poterit remoueri, quæritur? Dicitur quòd sic, sed non erit infamis. Viuianus.

q *Contra matris.* prædecedentis.

r *Voluntatem.* prohibentem ne aliquo tempore fieret tutor filij sui. Accursius.

s *Filio communi.* sed cū patri loquatur, qualiter tutorem habeat? Respon. de filio naturali dicit, secundum Azo. vel potest etiam de legitimo dici, scilicet emancipato, cū pater non possit esse tutor aliqua ex causa: cessā si iudex det. Vel tertio cuā si non est emancipatus, & pater det prohibitum à matre, non erit quidem tutor: unde de alio parer quideat. & secundum hoc die quòd alij non patri dirigit fermonem. & quod dicit communi, scilicet Titij dantis, & Bertæ prohibentis. sicque erit melior conditio prohibentis: sicque erit melior conditio prohibentis: vt & ff. communi diui. l. Sabinus.

t *Rescriptio.* scilicet euæ dicit eum remoueri sine infamia.

v *Sine fraude.* vt & supra de suspec. tu. l. fi.

x *Non suffragabitur.* sic & monachus licet in minoribus ordinibus constitutus, in quibus alias si nō esset monachus, posset habere vxorem: monachus non habet: vt in authen. de mona. §. si vero relinquēs. versi. quòd si facti. col j. & facit ad. l. ff. de confirman. tu. l. vtilitatem.

VT CAVSAE POST PVBERTATEM *adsit tutor.*

TVteres.] CASVS. Pendente tutela causam pupilli tutor egit, & succubuit, & appellauit: omnia acta penes eum habet, & factus est pup. adultus. nūquid causam appellationis prosequi tutor debet? Dicitur quòd sic.

y *Tutores.* vel eorū hæredes: vt ff. de hær. tu. l. j. & de ap. l. tutor.

z *Transtulerunt.* secus si transtulerint: vt ff. de appel. l. tutor.

& ff.si pen.appel.mors inter.l.j.in fin.

a *Cautarum*. cœptarum antequam finiretur tutela pubertate: vt hic erat, & ff.de admi.tut.l.ita autem. §. si tutor.& arg.ff.de neg.gest.l.nã,& Seruius.§.si viuo.& infra arb.tut.l. tutor post puberem,secus videtur in curatore polt.xxv.an.vt ff.de appel. l.negotiorum.§. fi. sed magis dic idem: vt ff. de admini.tut.l.ita autem. §. fin.& illa de apploquitur quando non habebat curator quondam instrumenta, sed minor factus maior. & facit ad hanc.l. supra de peri.tut.l.fi. & ff. rem pu. sal. fo.l. si postea.& ff.de admini.tu. l.à tutoribus.§. j. Item not. hic arg. quòd procurator & aduocatus sine nouo salario causam appellationis agere debeant. quod lo.non placet.

Aduocatus an teneatur appellationis causam sine nouo salario agere.

b *Asseri*. sic ergo qui appellat probar: quod est falsum: vt no. infra de app.l.hi qui. vide glos'. in c. in præsentia. super verbo, stãdum. extra de renunciatione.

c *Hi*. tutores quondam.

VBI PVPILLI *educari debeant.*

Plana est differentia inter hunc titu.& illum supra de diuort. s.t. quia ibi diuortio solutum erat matrimonium, hic viuente patre.

EDucatio.] CASVS. Si inter matrem & pupillum & tutorem & alios consanguineos sit controuersia apud quem educari debeat pupillus: si mater ad secundas nuptias non conuolauerit, præferenda est. Si autẽ ad secundas nuptias conuolauerit, & orta fuerit quæstio inter matrem & tutores seu consanguineos super tutela pupillorum: debet adiri præses prouinciæ: qui inspecta qualitate personarum & coniunctione perpendet. & si iudex decreuerit apud quem educari debeat, ille necesse habebit hoc facere.

**al.incipit hec lex, Verisimile posthumus ex filia. &c.*

d *Nulli magis*. quia in illis est affectus &c. vt infra de cu.su. l. fina.j respon.

e *Si non vitricum, &c.* quia tunc etiam filiorum vitam ei addiceret: vt supra de admini.tut.l.lex quæ.§.lex enim. Sed nonne potest esse tutor vitricus? Respon. sic: vt infra de contra.iu.tu. l. fi. Sed respon. non per hoc apud eum vel eam debent educari. Alij dicunt quòd à patre poterit dari tutor, non à iudice.

Vitricus an possit esse tutor priuigni.

f *Quando autem*. retento eodem casu quando secundo nupsit: aliàs nulla super hoc fierer deliberatio: sed indistincte matri committeretur: vt supra eadem.l. Vel hic quando mater non apperit, sed alij dicit committendam, & tutor alij: vel tertio supra non fiebat quæstio inter tutorem & matrem & cognatos, hic sic. prima placet: vt in authen. de nup.§. ciusdem quoque. colla.iiij. constit.j.

A g *Qualitate*. vt tamen non sit apud eos qui pudicitiæ eius insidientur: vt ff. eodem.l.fi discepteturr.

h *Coniunctione*. vt ff. eodem.l.j. & facit ff. de leg.j.l. si seruus plurium.§. fi.

i *Necessitatem*. secus in curatore bonorum: vt ff. de cur.bo.dan. l.j.§. quæritur.

TITVLVS L.

DE ALIMENITS PVpillo præstandis.

Tutor iudicis officio cogitur alimenta præstare pupillo: licet pendeat quæstio de statu suo. Salycetus.

1. Imp. ANTONINVS A. Faustino.

PVpillus,si ei alimẽta à tutore suo nõ præstantur,præsidem prouinciæ adeat: qui, ne in alimentorum præstatione mora fiat,partibus suis fungetur. ¶ Idem est& si de statu pupilli seu adulti, & de bonis eius controuersia pendeat. PP. VI. Id. Iul. Romæ. Læto. II. & Cereale Conss.

Pupillus præsumitur alimentatus à tutore; & non præsumitur de nihilo vixisse, vel sine sumptibus stendisse. Baldus. Vel sic: Tutori constituitur vt alimenta pupillo præstanda faciat taxari à prætore: si tamen non fecerit ea, quæ legitimè in eius alimentis impendit, poterit ei imputare, & in dubio præsumitur alitus à tutore. Saly.

11. Imp. ALEXANDER A. Euphido.

QVod plerunque [n] postulatur, vt arbitrio prætoris [o] alimenta pro modo faculatum pupillis vel inuenibus constituatur: pro officio suo, qui alienegotia gerunt, ne apud iudicem controuersiam habeant, [p] faciũt. Cæterum si bonus vir & innocens tutor arbitrio suo aluit pupillos: quod interdũ etiam necesse est fieri, ne secreta [q] *patrimonij [r] & suspectũ æs alienũ pãdatur (quod melius [s] est interim taceri, quàm cum de modo bonorũ quæritur, vltro proferri, & apud acta ius dicẽtis cõtra vtilitatẽ pupillorũ deligniari) [s] *nõ dubie accepto ferre debebunt ea quæ vir bonus arbitratur [t] merito ad exhibitionem educationis, ministeria, [v] studiaque erogata esse. Nec ferõd [o] est iuuenis, qui cũ præsens alimẽta, & impensas faciunt sine auctoritate iudicis: quia nolunt declarare facultates pu. ne inde possint sustinere damnũ: an tales sumptus repetere possint quæritur? Diciture quod sic: quia repetunt sumptus factos in alimẽtis, & in magistris instrumentibus pupillum. nec enim dicat se vixisse vento.

**alio, al. sigillo.*

n *Quod plerunque*. q. d. quandoque non petunt decerni.

o *Prætorij*. qui arbitretur secundum quod legitur. ff. eo. l.iij.

p *Habeant*. quia postea pupillus diceret quod minus esset expensum.

q *Secreta*. sic infra quando & qui. quar. pars. l.ij. lib. x.

r *Patrimonij*. scilicet diuulgenter.

s *Deligniari*. id est in scripturam redigi.

t *Arbitretur*. sic supra de admini.tut.l. lex quæ.

v *Ministeria*. id est ministros.

Non

a *Non probet*. sic supra de nego.gest.l.ij.& facit.ff.de neg.gest.l. Nesennius.& de adminis.tut.l.cum plures.§.j.

Vento vt vulpus.

b *Vento*. vt lupus.

ARBITRIVM TVTELAE, *id est, actio: qualis sit, subaudi, quæ arbitraria dicitur: quia arbitrium iudicis habet locum, cum bonæ fidei sit.*

CVm.] CASVS. Si paterfam. in testamento suo tutorem dederit filio suo, & dixerit se. c. habere in bonis, cum non habeat nisi.l. an in ratione reddẽda pupi. præiudicetur tutori, quo magis peratur, quæritur? Dicitur quòd non. Idem est si dixerit testator se non habere nisi. x. cum habeat. l. quia non præiudicabitur pupillo.

c *Ratio*. quæ scribi debet: vt ff. de tut. & ra. distl.j.§. officio.

Voluntas testantis non sit fraudi.

d *Minuit*. nam non enunciatiuæ voluntates, sed dispositiuæ seruantur, vt hic, & ff. de leg.ij. l.Titia.§. Caius. & supra cõmunia veriindi.l. scriptura. & infra de testa. l. verba. nisi in casu quando iurat: vt supra de proba.l. rationes.& in authẽ.quod obtinet.

NOmina.] CASVS. Quando tutor accessit ad gerenda negotia pupilli, omnes debitores patris erant soluendo. si ergo tutor dolo vel culpa non exegerit, & facti fuerint non soluẽdo: an periculum spectet tutori, quæritur? Dicitur quod sic.

c *Susceptæ tutelæ*. quod probari debet à pupillo: vt ff. de condit. & demon. l. antepenult. & de ma. conue. l.j.§. si magistratus.

f *Culpam*. no. dolum & latam culpam tantum hoc casu venire, secundum H. sic & in alio casu: vt ff. de admini. tut. l. tutor qui repu.§. competit. sed regulariter etiam leuis: vt infra eodem.l. quicquid.

g *Negligentia*. quæ est lata culpa & facit. ff. si cer. per. l. periculum. & ff. de admini. re. ad ci. perti. l.ij.§. eo. & de ma. con. l.j.§. si magistratus. & ff. de sol. l. Stichum. § pe. & ff. de vsur. l. si bene.

SI curator.] CASVS. Iudex præcepit tutori vt de pecunia pub. comparet prædia: & ille sibi, non pupillo comparauit. in electione pupilli est vel petere prædia empta de pecunia sua, vel pecuniam cum vsuris centesimis.

h *Curator*. scilicet tenetur tibi, secundum Azo. vel id est curatorem. sic infra de fideicommiss. l. eam quam frater.

i *Elige*. subaudi ergo.

k *Cessisse*. & sic prædium petere: vt & ff. quando ex fa. tut. l.ij. & facit supra de re vindi. l. si vt proponis.

l *Legitimas*. id est maximas siue centesimas: vt ff. de nego. gest. Codex.

Iudex inter. Cura. tor qui. Inter alia dedo to ei lata culpa solum tenetur.

esset: si ea per alium se consecutũ non probet: [a] sumptus recusset, quasi vento [b] vixerit, aut nullo liberi hominis sibi imbuimeruerit. PP. Non. Decẽb. Maximo. II. & Aeliano Conss.

TITVLVS LI. ARBITRIVM tutelæ.

In præiudicium tutoris non statur æstimationi bonorum quam testator in suo testamento fecit, vel dixit se habere. Vel sic: Verba enunciatiua testatoris non inducunt dispositionem in præiudicium tutorum. Baldus. Vel sic: Non secundum te statoris æstimationem, sed secundum veritatem tenetur tutor reddere rationem. Salycetus.

1. Imp. ANTONINVS A. Leoni.

VM tutelæ administratæ ratio [c] à te peti cœperit: neque veritati, neque iustis probationibus officit, quòd (vt dicis) testator modum patrimonij sui verbis testamenti ampliauit vel minuit. [d] PP. V. Kalend. Octob. Duobus & Aspris Conss.

In exigendis nominibus delitorum tutor tenetur tantum de lata culpa. Salycetus.

11. Idem A. Præsentino.

NOmina paternorum debitorum si idonea fuerint initio susceptæ [e] tutelæ, & per latã culpam [f] tutoris minus idonea tempore tutelæ esse cœperũt: iudex qui super ea re datus fuerit, disp iciet: & si palam dolo tutoris vel manifesta negligentia [g] cessatum est, tutelæ iudicio damnum quod ex cessatione accidisset, pupillo præstandũ esse, statuere curabit. PP. Non. Iul. Antonino A. IIII. & Balbino. Conss.

Minoris est electio verum petat vel emptam ex pecunia sua, licet non nomine suo: an pecuniã ipsa in eum vsuris consentis. Sal.

D 111. Idem A. Vitalio.

SI curator [h] * post decretum præsidis, sublata pecunia quæ ad cõparationẽ possessionis fue

** al. in ea, quæ ex &c.*

rat deposita, sibi prædium comparauit: elige [i] vtrum malis in emptione negotium tibi eum gessisse, [k] an quia in vsus suos pecuniæ conuersæ sunt, legitimas [l] vsuras ab eo accipere: secundum quæ iudex tutelæ iudicio reddidit, partẽ religionis implebit. [m] PP. III. Kalendas Iul. Læto. II. & Cereale Conss.

Filius absentus per tutores ab hæreditate, creditoribus patris non tenetur: licet à tutoribus consequatur interesse, quia eum absentarunt ab hæreditate locupleti. idem si cum eis transegerit. Baldus: Vel sic: Licet minor consequi posset, vel consecutus fuerit dominum sibi illatum à tutore, eo à paterna hæreditate abstinente: non propterea potest ipse à creditoribus hæreditarijs conueniri. Salycetus.

1111. Imp. ALEXAND. A. Aglao.

EVm qui [n] bonis paternis secũdum edicti formã [o] abstentus est, hæreditarijs actionibus conueniri nulla ratio suadet. [p] Nec ad rẽ facit, [q] quòd aduersus curatores vel tutores, si nõ consulte abstẽtus fit, actio ei competat. Nihil [r] quippe in ea actione, [s] * quæ ex officio gesta sunt vel geri debebunt, veniet, sed culpa solũmodo: quantique interfuit eius nõ fuisse abstentũ, æstimabitur. Cui consequens est, vt si propter eam causam transegerit [t] cum tutoribus vel curatoribus, nulla aduersus te creditoribus patris tui petitio cõpetat. PP. III. Kalendas Maij. Alexandro. A. Cons.

Quando plures tenentur eodem iure, & vtrumque eiusdem officij: omnes sunt ad eundem iudicem remittendi. Bald. Vel sic: Tutores omnes, & eorum hæredes, coram eodem iudice debent conuenti ex eadem tutela: & idem iudex debet delegari. Salycetus.

v. Imp. GORDIAN. A. Victorino.

OMnes tutores, seu hæredes eorum qui administrauerunt depositam pecuniam pupillorum, & non soluerunt, ex rescripto diui Pij conuenti, ad exemplum argentariorum, in solidum tenentur. [u] PP. Non. Decẽb. Gordiano. A. & Auito Conss.

Cessat pœnitentia.

Minor qui se ab hæreditate paterna abstinuit, an à creditoribus hæreditarijs conueniri possit.

n *Eum qui*. Tutores abstinuerunt pupillum ab hæreditate paterna minus consulte: tenentur ergo hoc nomine. vnde videtur quòd pupillus quid cõse qui potest à tutoribus propter hoc quòd creditores hæreditarij valeãt eum conuenire. Sed dicitur hic contra: quia consequitur quod interest eum non esse abstentũ: & illud est deducto ære alieno.

o *Formam*. quæ est vt antequam de hæreditate quid amouerat, abstinerat: non posit: vt ff. de acquirend. hæredi. l. pro hærede. §. Papinianus scribit. Item si aliquid ex hæreditate amouit: vt dicta l. si seruum. Item si per suppositam personam bona patris mercetur: vt ff. de acquiren. hæred. l. si is qui

p *Studet*. vt & supra quod cum eo. l. si ex cõtractu. & infra de reuocandis quę in frau. cre. l.ij. sed hoc fallit in casibus: vt infra de primipilo. l. si lib. xij. & quãdo instituitus abstinens accepit pecuniam à sta tutibero: vt ff. de acquirend. hæredi. l. pro hærede. §. Papinianus scribit. Item si aliquid ex hæreditate amouit: vt dicta l. si seruum. Item si per suppositam personam bona patris mercetur: vt ff. de acquiren. hæred. l. si is qui

q *Facit*. vt magis teneatur actionibus hereditarijs.

r *Nihil*. eorum.

s *In actione*. tutelæ. q. d. hoc venit in actione tutelæ, quod interest ratione absentionis: quod est ære alieno deducto: nõ quod male gesserit vel administrauit res hereditarias: quod fecit forte non adeundo, vel in adeundo, sed per restitutionem eam dimisit. vel etiam nil administrauit: quia tunc ipsam hereditatem adire videtur.

t *Transegisti*. & aliquid ex ea transactione habes quod occasione hæreditatis habes.

OMnes.] CASVS. Tam tutores, si plures habet pupillus, quàm eorum hæredes, coram eodem iudice conueniendi sunt. Si igitur pater tuus cum alio tutore administra-

NN ij uerit,

uerit,& vterque decesſit: idem iudex pu. dabitur aduerſus te,& hæredem tutoris.

a *Tutelam.* ſcilicet eandem.

b *Conſtitutum eſt.* ne diuidatur continentia cauſæ: vt ff. de qui. re.ad eũ.iu.ea.l.j.& ij.& ſupra de iudi.licet.& l.nulli.& ff.de li cau.l. ſi pariter. & de eden.l.ſi quis.§.j.in.ſi.

Cauſæ continentia nõ eſt diuidenda.

CVm interdictæ.] CASVS. Tutor in duobus peccauit, tum quia vendidit rem pupilli: tum quia paruo præcio, & de precio aliquid ſubtraxit. ſi minor vult habere ratam venditionem, poteſt repetere precium quod recepit tutor: & ſi tutor vnam partem precij pupillo reſtituerit, vel precio minus iuſto vendiderit: reſidui precij neceſſaria eſt reſtitutio, quia iure communi tutus eſt: & illos qui geſſerunt, poterit conuenire, cum plures habuit tutores: & ſi omnes geſſerunt, poterit eligere vnum ex tutoribus, & conuenire eum: pupillus tamen cedet act. quam habet aduerſus alios. Viuia.

c *Interdictæ.* à lege: vt ff.de re.eorum.l.j.

d *Vitium.* vel quia gratio ſe vẽdidit minus quàm valet.

e *Voluiſſis.* nam & infirmare poteritis: vt ff. de admi.tut.l. cum plures. §.j. & facit. ff. de neg.geſt. l. Põponius.j.

f *Reſiduum precium.* habebat enim pupillus partem precij, & aliam petere vult à tutore, quam apud ſe tutor retinuerat. Vel dic, reſiduum iuſtæ æſtimationis.&.cõfirmauerat pupillus quòd fuerat alienata: non autem pro tali precio.

g *Reſtituí.* à tutore vel ab emptore, ſi non ſoluit.

h *Ab hæredibus eius.* ſcilicet tutoris.

i *A nobis.* cum ſuperfluum ſit,&c, vt infra de theſau. l.j. in fine. libro.x. & ff. ad municip.l.j.

k *Subſtituitis.* ſi non eſt ſoluendo, qui adminiſtrauit: vt plene dices.j. de diui.tut.l.iij.

l *Transferantur.* vt & ff. de tut. & ra.diſ.l.cũ pupillus.& infra de fideiuſſ.l.ij.& ſupra loca.l.ſi diuiſa.

QVicquid.) Hæc lex plana eſt: ideo pone caſum per ſeipſum.

m *Leui.* non leuiſſima. & da exemplum.ff. ſi cert.pet.l.periculum. Item ratione debet conficere, & confectas exhibere: vt ff. de tut.& ra. diſtra.l.j.§. officio. quandoque lata culpa tantum venit: vt dixi ſupra eo.l.nomina.

Tutor de leuiſſima culpa non tenetur.

n *Non aeq iſſerint.* cum conditio quærendi exiſteret: vt & ſupra de adminiſt. tu.l. pupillorum. & ff. ad legem Aquil.l. inde Neratius.§.idem Iulianus.& l.ſi ſeruum meum. vel vſuras exte pupillari, vel ſimilia: vt ff. de admini.tut.l.fine hærede.§. Modeſtinus.& §.idem reſpondetur. Sed quid ſi aliquis velit relinquere aliquid pupillo, & tutor fecit ſibi relinqui? non videtur. Tutor ſi ſe fecit ſibi relinqui quod pupillo voluit aliquid dare, an teneatur. Quære.

runt tutelam,[a] ad eundem iudicem ire debere iam pridem conſtitutũ eſt[b]. Cum igitur patrem tuum cum alio tutelam adminiſtraſſe alleges: præſes prouinciæ eundem iudicem aduerſus te atque hæredes contutorum patris tui dare debebit, quatenus quiſque condemnari debeat, examinaturũ. PP. X. Kalend. Auguſti, Pio & Pontiano Conss.

Minor poteſt approbare contractum qui non tenet ſi vult, & ad reliquum precium agere contra adminiſtratorem. Baldus. Vel ſic: In electione minoris eſt ratificare venditionem inualidam à tutore factam, & precium inſtum (licet viltori ſit venditum) iure communi petere ab ipſo vendente, & poſtea ad alios peruenire. & ſi omnes tutores pariter vendiderint, vnus in ſolidum conueniri poteſt. ſed eo commento ſunt contra alios cedendæ actiones. Salycetus.

VI. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIA. AA. & C C. Cononi & aliis.

CVm interdictæ[c] venditionis vitium,[d] etiam precij fraude tutor veſter cumulaſſe proponatur: non dubitabit præſes prouinciæ, quando venditionem confirmare voluiſſis,[e] reſiduum[f] precium cum vſuris venditæ à tutore poſſeſſionis celeriter vobis reſtitui[g] iubere.

¶ Quod autem petitis ab hæredibus[h] eius qui vendidit, precium vobis exolui, ſuperfluò à nobis[i] deſideratis: quia nec præſidis experientiam poſſit hoc latere, tutores qui geſſerunt, ſiue eorum hæredes, ob ea negotia quæ per eos adminiſtrata ſunt, principali loco conueniri debere: cæteris ob culpæ rationem non ſeruati detrimenti periculo ſubſtitutis:[k] vel ſi pariter adminiſtraſſe doceantur: etiam aduerſus vnum, liberum experiundi arbitrium competere: ita vt actiones quas aduerſus alios habetis, ad electum transferantur.[l] PP. IIII. Kalend. Septembr. ipſis. IIII. & III. AA. Conss.

Tutor vel curator nedum tenetur de damno illato, ſed etiam de lucro omiſſo: & in actione tutelæ, vel vtili actione negotiorum geſtorum venit etiam leuis culpa. Salyc.

VII. Iidem AA. & CC. Alexandro.

QVicquid tutoris dolo vel lata culpa, aut leui,[m] ſeu cura toris, minores amiſerint, vel cũ poſſent, non acquiſierint: [n] hoc in tutelæ ſeu negotiorum geſtorum vtile[o] iudicium venire, non eſt incerti iuris. S. Pridie Idus Aprilis. AA. Conss.

Actioni tutelæ non præſcribitur longo tempore. Salyc.

VIII. Iidem AA. & c c. Dalmatio.

TVtores tutelę conuenīti longi temporis preſcriptio non prohibet.[p] vnde ſi his tranſactio ne vel nouatione aut acceptilatione liberationem non preſtitiſti: apud rectorem prouincię quęcunque tibi debentur, repetere non prohiberis. S. XIIII. Kalendas Maij. AA. Conss.

Contra tutorem debet pupillus agere, non contra eum qui indemnitatem promiſit. Salyc.

IX. Iidem AA. & c c. Iuliano.

TVtorem quondam, vt tam rationem[q], quàm ſi quid reliquorum[r] nomine debet, reddat, apud prętorem conuenire potes. quanuis enim matrem tuam ſuſceptis bonis veſtris indemnitatem pro hac adminiſtratione tutori ſe pręſtituram promiſiſſe[s] proponatur: tamen aduerſus tutorem tibi tutelę, non aduerſus matris ſucceſſores ex ſtipulatu competit actio. S. Prid. Kalendas Ianuarij. AA. Conss.

Licet tempore quo tutor acceſſit ad gerendam tutelam, eſſet pauper, & finita geſtione veperiatur dues: tamen præſumitur ſua induſtria & labore, non ex bonis pupilli ditatus. Baldus. Vel ſic: Quæſita à tutore tutela durante, non præſumuntur quæſita de bonis pupilli: ideo non ea vindicare, ſed tutelæ iudicio agere debet. Salycetus.

X. Iidem AA. & c c. Pomponio.

SI defunctus tutelam veſtram adminiſtrauit, non rerum eius dominiũ vindicare vel tenere potes, ſed tutelę contra eius ſucceſſores tibi competit actio. Debitum autẽ aliis indiciis com probari oportet. nam quod v

iudica,l.à diuo.§.ſic quoque.

SI defunctus.] CASVS. Tutor in initio quando erat tutor datus, erat pauper: pendente tutela factus eſt dives. vult pupillus vindicare prædia quæ comparauit ſibi tutor, tantum empta de bonis pupilli: nunquid poteſt, quæritur? Dicitur quod non quia non ſufficit ad probationem quod ex bonis ſuis factus fuerit dives, quia ab initio geſtionis pauper erat. *Nam quod.* vere aliis, nam &c.

Queritur.

a *Quæritur.* vt & ſupra de vſufru.l.ſi. in princip. Et eſt argu. quòd ea quæ acquirit filius, non acquirit patri. Sed argu. contra ſupra de epiſcop.& cleri. authen. licentiã.& de donatio. inter virum & vxorem.l. etiam.

VTor.] CASVS. durante tutela tutor inchoauit ædificare domum: finita tutela connexis cõpletis, ad alia gerenda non acceſſit: de non geſtis nõ tenebitur.

b *Adminiſtratione connexa.* vt quia tempore pupillaris ætatis cœpit facere domum, poſt eandẽ ætatem complexã perfecit domum, non tenetur ad alia, vel dic poſt finitã adminiſtrationẽ, ſcilicet ante (ſubaudi) tranſlationem factã ad curatorem: nam & in connexa adminiſtratio ne non tenetur: vt ff. de admiſt. tut.l.à tutoribus. §.j. & ſic diuerſimodè punctabis. ſed ſi conſumeret negotiorũ geſtorum non tutelæ teneretur, cùm non teneatur adminiſtrare. & facit. ff. de neg. geſt.l. cum actum.

c *Perſeuauerit.* quidam intelligunt hoc in principio, ſiue ſit connexa ſiue non, dummodo cõtinue perſeueret, quod non placet: ſed in connexis tãtum dixit, vt ve niantin tutelæ iudiciũ. alia in actiõe negotiorum geſtorum: vt ff. de tu. & ra. diſt. l. ſi tutor poſt. Et die quòd perſeuerare tenetur tutor & curator in connexis ante translationem, non poſt: vt hic, & ſupra vt eau. poſt pu. l. vnica. & ff. de admini. tu. l. ita autem. §. pe. & §. fin. & l. tutorem qui, §. turelam. ibi, ſic enim &c. & ff. de app. l. tutor. & ſupra de peri. tu. l. tempora. Sed quid ſi in connexa ceſſauit ad tempus, & poſtea reaſſumpſit ante translationẽ? Dicã in tutelæ iudicium venire, cum gerere teneatur: vt dictum eſt.

d *Tutela actio.*] *Hæredibus.* ſed aliter quàm pupillo: vt ff. de admi. tut. l. ex pluribus.

e *Succeſſores.* ſed aliter quàm in tutorem: vt infra de hæred. tut. per totum.

VEteris.] CASVS. Si tutor extra iudicium confiteatur plus eſſe in bonis quàm ſit, vt pupillus ſit cum nobili muliere contracturus matrimonium: ſibi non præiudicat. & hoc in prima. Si verò tutor in inuentario ſcripſerit. c. eſſe in hæreditate, cum non ſint niſi. l. præiudicat ſibi. quia creditur publico inſtrumento. & hoc in ſecunda. Non autem accedit tutor ad adminiſtrandas res pupillares, niſi prius facto inuentario: niſi teſtator præceperit inuentarium non fieri. & hoc in tertia. Si vero inuentarium non fecerit, remouebitur vt ſuſpectus, & erit infamis: nec beneficio principali erit abſolutus, & aliis pœnis legitimis ſubiugabitur.

Non tenetur in connexa poſt.

f *Dixerit.* confitendo extra ius, & extra inuentarium.

neque ipſe neque vxor eius quic quam ante adminiſtrationem habuerunt: non idoneum huius cõtinet indicium. Nec enim paupe ribus induſtria vel augmentum patrimonij, quod laboribus & multis caſibus quæritur,[a] interdi cendum eſt. S. X. Kalend. Febr. Sirmij. Cæſaribus Conss.

Tutor tenetur etiam poſt tempus tutelæ trãſactæ. Bal. Vel ſic: Adminiſtrata poſt finitam tutelã, prioribus connexa, veniunt in actione tutelæ. Salycetus.

XI. Iidem AA. & CC. Chruſiano.

TVtor poſt puberem ætatem puellæ ſi in adminiſtratione[b] connexa perſeuerauerit:[c] tutelæ actione totius temporis rationem præſtare cogitur.

¶ Sin autem poſt finitam adminiſtrationem in hiſdem rebus minimè ſe immiſcuerit: temporis quod inſequitur, periculũ ad eum non pertinet. S. Kalendis Decembr. Anchialo, Cæſaribus Conss.

Vide per te hanc l. Salycetus.

XII. Iidem AA. & CC. Quintillæ.

TVtelę actio tam hęredibus,[d] quàm etiam contra ſucceſſores[e] competit. S. X. Kal. Decẽb. Sirmij Cæſaribus Conss.

Confeſſio tutoris extra inuentarium, non præiudicat veritati, ſed confeſſio facta per inuentarium, adeo præiudicat quod non poteſt contra probari. hoc primo. Tutori non poteſt adminiſtratio decerni, niſi inuentario ſolemiter præcedente, niſi teſtator vetuerit inuentarium fieri. Item qui non facit inuentarium, reputatur ſuſpectus: & debet remoueri, & puniri. Baldus. Vel ſic: Confeſſio profitentis maiorem eſſe quantitatem patrimonij pupilli quam ſit, non præiudicat ſibi, niſi inuentarium fecit ſcribi, quia tunc probatio in contrarium non admittitur. Salycetus.

XIII. Imp. IVSTINIANVS A. Iuliano. P. P.

VEteris iuris dubitationem decidentes, ſancimus, ſi quidem tutor vel curator pro ſubſtantia pupilli vel adulti aliquid vbicunque dixerit[f] ad maiorem quantitatem eam[g] reducens, ſiue pro vtilitate pupilli vel adulti,[h] ſiue per ſuam ſimplicitatem, ſiue per aliam quancunque cauſam:[i] nihil veritati præiudicare,[k] ſed hoc obtinere, quod ipſius rei inducit natura, & menſura pupillaris vel adulti oſtendit ſubſtantiæ.[l] ¶ Sin autem inuentario publicè facto res pupillares vel adulti inſcripſerit,[m] & ipſe per huiuſmodi ſcripturam confeſſus fuerit ampliorem quantitatem ſubſtantiæ: non eſſe aliud inſpiciendum niſi hoc quod inſcripſerit, & ſecundum vires eiuſdem ſcripturæ patrimonium pupilli vel adulti exigi. neque enim ſic homo ſimplex (immo magis ſtultus) inuenitur, vt in publico inuentario ſcribi contra ſe *aliquid patiatur.[n]

Tutor vel curator ante adminiſtrationem ei decretam, & confectionem inuentarij ſibi à teſtatore non remiſſi, non poteſt adminiſtrare: & inuentarium nõ confectum remouetur vt ſuſpectus, niſi teſtator remiſerit. Salycetus.

¶Illo prouidubio obſeruando, vt non audeat tutor vel curator res pupillares vel adulti aliter attingere, vel vllam ſibi cõmunionẽ ad eas vindicare,[o] niſi prius inuentario publicè facto,[p] ſecundum morem ſolitum res ei tradantur: niſi teſtatores qui ſubſtantiam tranſmittunt, ſpecialiter inuentarium conſcribi vetuerint. ¶ Scituristuroribus & curatoribus, quòd ſi inuentarium facere neglexerint:[q] & quaſi ſuſpecti[r] ab officio remouebũtur, & pœnis legitimisquę contra eos interminatæ ſunt, ſubiacebunt: & poſteà perpetua macula infamiæ notabũtur, neq; ab imperiali beneficio abſolutione huius notæ fruituri. Dat. Idib. Augu. Cõſtantinop. Lãpadio & Oreſte. VV. CC. Conss.

Non tenetur ſi vult.

Præſumptio hæc præſumptio: vt ff. violenta eſt de ſuſpect. tutori. l. iij. §. cõtra tutorẽ tutor & pœnas alias ha quis mutabent vt ſubiicit: quia in nil neglexit vinculis detruditur: vt ſupra d. l. iij. §. tutores. & hoc niſi aliquo vinculo neceſſitudinis vel affinitatis ſint pupillo coniuncti: vt ff. de ſupec. tuto. l. ſi tutor. Vel illud intellige cũ ob aliã cauſam remouetur vt ſuſpectus. Vel dic vt ibi.

allegantur ad hoc ſicut l. cũ de in debitis ff. de pro ſolu. hic eo. patiente & volente, vel ipſomet scribente ſic ſcripſi eſt, ibi eo ignorante quid ſcriberetur. vel ſpeciale Clare ſumus.

TITVLVS LII.

DE DIVIDENDA TVTELA, & pro qua parte quiſque tutorum conueniantur.

Si tutor qui tenebatur per prius, tempore officij depoſiti eſt ſoluendo: collega non tenetur. Bal. Vel ſic: Tutor non tenetur ex factio contutoris qui fuit ſoluendo tempore depoſitæ ſiue finitæ adminiſtrationis. Salycetus.

I. Imp. GORDIANVS A. Optato.

SI poſt finitum adminiſtrationis officium collegæ tui indemnati præ-

DE DIVIDENDA TVTELA, &c.

ſcilicet à iudice: vel diuiſa, ſcilicet à defuncto.

SI poſt.] CASVS. Si pupillus plures habeat tutores: & finita tutela omnes fuerint ſoluendo: & datus fuerit curator, nec ille egerit: & aliquis eorum fuerit factus non ſoluendo, pe-

riculum ad contutorem non pertinebit, sed ad curatorem: qui cùm agere potuit cum effectu, agere supersedit.

a *Fuerint.* sic infra de fideiuss. l. fi deiussor.

b *Non patitur.* vt supra de proba. ex persona. & ff. de admin. rut. l. tutores qui post. §. tutoribus. & l. AEmilius. & ff. rem pu. sal. fo. l. fi. & ff. in quibus caus. cur. ha. l. fina.

SI diuisio.] CASVS. Si pupillus plures habeat tutores: aut facta est diuisio inter eos à iudice, vel à testatore: aut non. si non, electionem habet pupillus finita tutela quem velit conuenire, & in solidum, cessione tamen conuentionis & exactionis sibi competentis aduersus alios cõtutores suos facta. & hoc in prima. Si facta est aut à iudice, aut à testatore, aut à se: istis duobus primis casibus vnus ex alterius administratione non tenebitur: nisi per dolum alium suspectum remoueri non fecerit: vel tardè remouit, cum alter factus fuerit nõ soluendo, vel si accusauerit de suspecto, & collusit patiendo se superari propter aliquam pecuniæ quantitatem: & si dicat contutorem non administrasse: quia per hoc non excusabitur: quia & de non administraris tenebitur. & hoc in secunda. Si verò ipsi inter se diuiserunt, perinde est quasi diuisio facta non esset: & quilibet in solidum conueniretur: & vno conuento & exacto, cederet sibi pu. actio. aduersus alium, & hoc in tertia. Viuianus.

c *Seu prouincia.* secus ergo vbi diuersarum prouinciarum fuerint: vt supra de peri. tut. l. ij. & si vnus ex plu. tuto. l. ij. & ff. de cur. bo. dan. l. ij. §. j.

d *Eligere.* vt supra tit. j. l. cum interdictæ. & argu. ff. de cu. bo. dan. l. iij. Vel dic, si omnes administrent, aut nullus: habet electionem pupillus. si vnus administrauit, & alius non: in administratis primo conuenitur qui gessit, secundo magistratus, deinde alius: at in non gestis omnes tenentur: vt infra si tu. non gess. l. fi. & ff. de administ. tut. l. tres. §. item in eo. & infra de hæredib. tut. l. pater.

Tutores pupillo obligati, quo ordine conueniantur.

e *Faciendæ.* Item alia duo beneficia habet, scilicet vt actio diuidatur. & vtilis (etiam non cessa) detur: vt ff. de tut. & ra. distr. l. j. §. nunc tractemus. & infra de contra. iu. tut. l. ij. sed fideiussoribus tutoris denegatur: vt ff. rem pu. sal. fo. l. fi. §. j. sed si essent plures fideiussores, alter vnius tutoris, alter alterius tutoris: non denegatur eis hoc beneficium: vt ff. de hære. tu. l. pupillus. nec obstat lex sequens, si fideiussores. quia pupillus accepit nouam cautionem: & sic sibi fecit præiudicium. Et nota quòd primum & vltimum beneficium non dantur dolosis. sed medium diuidêda actione sic: vt ff. de tut. & ra. distr. l. j. §. nunc tractemus. & de administ. tut. l si plures. secundum H. licet Azo non concesserit.

f *Deducta.* ablatiui absoluti.

g *Prodiderunt.* idem si vnus non instruat alterum super eo quod alter nescit ad suam gestionem pertinere: vt ff. de admini. tu. l. Titium. §. tutores. Idem si non exegit satisdationem rem pu. salfo. cum videret eum fieri non soluendo: vt ff. de administ. tut. l. tres tutores. §. fina.

h *Non administrasse.* nam nihil minus poterunt accusari de suspecto: vt insti. de suspe. tut. §. suspectus autem est.

i *In solidum.* aliud in pluribus administratoribus reipubli. vt infra de conue. fi. debi. l. j. & l. quoniã. lib. x. & quo quisque ex con. l. j & ij. & fi. lib. xj. & facit. ff. de neg. gest. l. cum alicui. & ff. de admini. tu. l. Lucius, ij. §. Sempronij. & §. maxime. in fin. & ff. ad munic. l. imperatores, & arg. ff. de administra. tuto. l. si pupillus alterum. Ex prædictis colligo, quia aut est diuisa à testatore, vel à iudice: & tunc non tenetur vnus pro altero, nisi in tribus casibus hic positis, & duobus additis, si à nullo, vel à seipsis est diuisa: siue omnes administrent, siue nullus, omnes tenentur in solidum: vt in fi. huius l. & in princip. si vnus gessit, alter non: tunc primo gerens, secundo magistratus, tertio non gerens: nisi quando debuit non gerens facere alium suspectum, vel tarde fecit, vel collusit: vt infra si tutor non ge. l. j. & ff. de tute. & ra. distr. l. j. §. vlq; adeo. & infra de vsu. pu. l. ij. Aliud in curatore bonorum. vt ff. de cu. bo. dan. l. ij. §. fina. quia voluntariè constituitur: vt in ea l. §. quæritur. vbicunque dixi eos insolidum teneri, triplex datur remedium alijs: sed dolosis vnum tantum, secundum Azo. sed nec vnum quidem, vt modo nota. & de hac materia dixi supra de transact. l. j. & d. §. nunc tractemus. & facit supra de loca. & con. l. si diuisa in fin.

D

LIcet.] CASVS. Cõueniter duos tutores vt vnus administraret, alius non. pactum illud non præiudicat quo minus quem velit conueniat pupillus, vel quo minus periculum ad vtrumque perrineat: nisi quòd prius conuenietur qui administrauit, si soluendo sit: vel eius hæres.

k *Licet tutorum conuentione.* sic supra de pac. l. debitorũ. & l. pacto. & ff. de admi. re. ad ci perti l. ij. §. ius reipublicæ.

l *Non ambigitur.* vt infra si tu. non gest. l. ij. & supra tit. j. l. cum interdictæ. & ff. de admi. tut. l. tres tutores. & infra si tu. reipu. l. j. & quod not. supra l. proxi.

DE IN LITEM IVRANDO.

Quia in actione tutelæ ob culpam specialiter iurator in litem: vt infra eo. l. alio. quod aliàs non est: vt ff. eo. l. sine. & l. videamus. §. fina. & l. in actionibus. §. j. ideo ponitur hic titulus.

ADuersus. CASVS. Si hæres tutoris res vel instrumenta minoris detineat finita tutela, & datus est curator: aget aduersus eum vt restituat. Si verò dolo vel culpa lata instrumenta non exhibeat: poterit curator aduersus eum iurare in litẽ, pro quanto nollet instrumentis carere; vel sibi non exhibita fuisse, Viuianus.

m *Tutelam.* id est tutelarem administrationem in te curatorem, qui & quondam cum alio fuisti tutor.

n *Litis.* & sententiæ, ne sit contra ff. ad exhiben. l. tigni. §. fina. Vel illud in realibus, vel in rem scriptis: hoc in personalibus, vt tempus litis sufficiat: vt ibi hot.

o *Pertinentia.* vel quia sua, vel sibi debita, vel ab eo possessa: vt ff. de verbo. signifi. l. verbum pertinere.

Desiderabis

a *Desiderabis*, tu curator.

b *Dolo.* vel culpa, licet finita sit tutela: vt infra eo. l. alio. maxime post lit. cõtest. cõmissa: vt ff. de p. ea. l. quæstũ. §. si seruiture.

c *Quondam.* cuius & tutor fuisti, & nunc curator es.

d *Voueris* non enim cogeris. & mater non admittitur etiam volens: sed ipse adultus.

si vult, potest: vt ff. eo. l. videamus. in princi. & facit ad prin. l. §. arbit. tu. l. tutelæ.

ISqui.] CASVS. Curator reposcens rationem tutoris ab hærede tutoris, non compellitur iurare in litem, sed si vult, potest, si hæres aut hæres hæredis instrumẽta pupilli quondam dolo vel lata culpa exhibere detrectat. & hoc in prima. Si verò dolus vel culpa non inueniatur, non iurabitur in litem: sed iudex de veritate iuquiret.

e *Reposcit.* nomine minoris, siue tutor siue curator sit, & contra tutorem vel curatorem vel eorum hæredes agit: & idem si ipsemet ageret auctoritate tutoris vel curatoris.

f *Ita demum.* hæc verba, ita demum, determinant verbũ dolo, quod est infra: & subaudies, vel lata culpa. & similis remota determinatio est. ff. de fur. l. si vendidero. §. si Titius. vel subaudi, maxime hæres remotus. nam idem si est primus, & est similis subauditum. ff. pro soc. l. si non fuerit. §. j.

g *Per longam successionem.* forte quia est hæres hæredis tutoris.

h *Neque dolus.* dolus palam & clam committitur, sed fraus palam: vt. & ff. de pact. l. iuris gentium. §. dolo.

i *Culpa.* scilicet tutoris secũdum quosdam, vel verius hæredis. Et nõt. quod ex lata culpa etiam hæredis. secundum nos iurator in litem, vt hic. Arg. à contra. sumitur: sed aduersus tutorem etiam de leui. & sic non ob. j. cod. l. alio. quæ est contra. Alij dicũt ex dolo & lata culpa tutoris iurari in litem: sed ex dolo tantũ hæredis per hoc quod modo dixit, dolo. Et quod hic subiicit, de lata culpa, similitudinem notando inter dolum & latam culpam: dicit ideo, vt innuat vt tunc iuretur, si lata culpa cõmittatur ab hærede sic & ff. familiæ ercisc. un. l. ij. § j. sed prima placet.

Inuentũ inter ciuiles & consuetudines, in quibus pugnant.

D

k *Argumentis.* non solum iureiurando, quod est species probationis: quod tamen ante & post potest taxari: licet quidam dicant hodie cõtra: vt no. ff. eo. l. videamus. §. penult. & supra de iudi. authen. post iusiurandum.

SVmma.] CASVS. Duobus administratione rerum iniuncta, vnus administrauit, alius cessauit. qui gessit, dicebat minorẽ damnificatum fuisse in centum per hoc q̃ alius non gessit: & iurauit aduersus eum in litem: & iudex condemnauit eum in centum. minor circumuentus forte fecit ei pactum de nõ petendo: nunquid ei noceat, quæritur? Dicitur quod non, eo quod non interuenit curatoris auctoritas. Vel sic: Petiit socius vt transigeretur super prædicta summa: an possit fieri transactio, quæritur? Dicitur quod non. prima positio verior est.

l *Summa.* id est quantitas.

Codex.

m *Cessantibus.* scilicet in restituendis rebus adulti.

n *Pacto.* quia gratis non valet, cum sit minor: vt supra de pact. l. pactum curatoris. nec transigendo, cũ sit res certa: vt supra de trãsac. l. si de certa. & l. si causa cognita. & ff. de trãsac. l. & post. §. fi. & ff. de cõdic. inde. l. eleganter. §. si quis post. sed si esset maior, valeret pactum, & nonatio: vt ff. de re iudi. l. iiij. & §. si ex conuentione.

ALio iure.] CASVS. Alio iure tenetur tutor, alio iure hæres eius: quia aduersus tutorẽ, si instrumenta nõ exhibeat dolo, lata culpa vel leui. iuratur in litem: aduersus hæredem non, nisi instrumenta fuerint in hæreditate inuenta, & illa dolo vel lata culpa non exhibeat. & hoc in prima. Si vero lis cum tutore fuerit contestata in trãsferenda actione in hæredem, præses partibus suis fungetur: & nisi instrumenta exhibeantur, non ignorabit qualiter procedet. sed non aperit qua actione. Tu die quod deferet iuramentum hæredi, sicut poterat deferre defuncto: vt ff. de hære. tuto. l. cum oportet. & l. vlti.

o *Alio iure* est. id est tenetur.

p *Non proferat.* dolo, vel lata culpa vel leui. alioquin. i. si non per leuem, non esset aliud in tutore quàm in hærede. pro cuius lata culpa iuratur. & sic est speciale, vt propter culpam iuretur. aliàs contra: vt ff. eo. l. videamus. §. fi.

q *Dolo malo.* supple vel lata culpa: vt ff. eo. l. is qui. vel lege vt ibi not. Item de dolo ipsius hæredis dicit, non defuncti: quia tunc nõ iuratur in litem contra hæredem pro dolo defuncti: sed communi intereſſe petitur: vt infra. l. proxima. Sed cum propter latam culpam vel leuem iuratur, an veniat singulare interesse in facti cognitione iudiciaria sine alia probatione, sicut & quando propter dolum iuratur? Respõ. commune interesse venire: vt ff. eo. l. ij. §. j. secundum Azo. & satis est à probatione releuari.

Aliàs iudicem vnum vel ex dolo &c.

Quæstio not. abilis.

r *Moderari.* sic deferendo iuramentum contra hæredẽ, vt poterat contra defunctum deferri: vt ff. de fideiuss. & nomi. & hær. tu. l. cum oblendimus. & l. fi.

LIcet.] CASVS. Si tutor inuentarium: non fecit, & decessit: aduersus hęredem in litem non iurabitur: sed cõueniri potest de dolo defuncti ad commune interesse.

f *Plusquerit.* Apparet hic quod propter dolum defuncti non iuratur aduersus hæredem in litem, sed ob suum hæredis, vt supra eo. l. is qui. & l. alio. Item aduersus tutorem ipsum ex tali dolo iuratur, vt ff. de admini. tu. l. tutor qui repertoriũ. in prin. Alij dicerunt tantum defunctum in culpa fuisse. nam & si in dolo, etiam aduersus hæredem ob dolum defuncti iurareturr.

DE HAEREDIBVS TVtorum vel curatorum.

HAeredes.] CASVS. De negligentia tutoris quæ dolo non comparatur, an hæredes eius conueniri possint, quæritur? Respon. quod non, nisi lis fuerit contestata cum defuncto, vel

aliquid ad eum peruenerit ex bonis pup. vel cum pupillo acqui A rere potuit, alij cessit, vt ff. mandati. l. si procurator. §. vlti.

Hæres tenetur ex dolo, & lata culpa defuncti.

a *Ob negligentiam.* scilicet defuncti.

b *Non oportet.* ex dolo ergo defuncti & lata culpa hæres tenetur, non leui: vt hic, & supra de nego. gestis. l. curatoris. & ff. eo. l. fina. §. j. & de actio. & obliga. l. ex depositi. & l. ex cõtractibus. & arg. ff. de ma. conue. l. non similiter. & §. de ma. cõtue. l. in hæredes. nisi in tribus casibus: vt subiicit.

c *Inchoata est.* vt supra titu. j. l. alio. in fi. & ff. eo. l. fi.

d *Lucrum.* vt infra eo. l. fin. & ff. de calum. l. in hæredem.

e *Præstitum sit.* vt quod potuit pupillo quærere tutor, alij permisit: vt ff. manda. l. si procuratorem. §. fina. lucrum enim est ex alieno & c. vt ff. de fur. l. si pignore. §. j.

PAter.] CASVS. Si plures dati sunt tutores alicui, & quidã gesserũt, & quidam nõ: non gerentes vel eorũ hæredes tenẽtur: prius tamen cõueniendi sunt quigesserunt.

f *Vel vtili.* vel pro id est. nam vtili non directa tenetur qui non gessit: vt ff. rem pupil. fal. fo. l. non quasi. §. j. Vel dic tutelæ, scilicet vtili. vel vtili, scilicet negotiorũ gestorũ contra hæredem curatoris. §. de neg. gest. l. curatoris. g *Potestis.* cum ex dolo vel lata culpa tantũ defuncti hæres teneatur: vt supra. l. proxi. apparet quòd cessatio est dolus, vel lata culpa: vt hic. & infra tit. j. l. ij.

h *Referipsum est.* vt §. tit. ij. l. licet. & §. arb. tu. l. cum interdictæ. & supra de admi. tu. l. & si scisses. & infra si tu. rei pub. cau. l. j.

Auersus.] CASVS. Si tutor in causa pupilli contraxit, & fideiussorẽ non idoneũ accepit, puta quia mutuauit pecuniã pu. an teneat eo nomine, quæritur? Dicitur quod sic. Vel sic: Aliquis fideiussit pro Titio apud Sẽtum: Seius filio suo fideiussorem dedit tutorẽ. si à seipso non exegerit Titio facto nõ soluendo, vel Titium non conuenit: poterit pupillus ex causa fideiussionis actione tutelæ eum conuenire, eo quòd cõuersa sit prima actio in auctionem tutelæ.

i *Aduersus hæredes.* qui si mares sunt, & legitimæ ætatis, debent explicare quæ per defunctum inchoata sunt: vt ff. eo. l. j.

k *Fideiussionis.* puta quia malum fideiussorem accepit in causam pupilli: nã tenetur eo nomine. Vel aliter: quia cum debuit exigere alios debitores pupilli, & seipsum debet exigere: & si non fecit, deuoluitur in actionem tutelæ prima actio: vt ff. de admi. tut. l. quotiens. § j. etiam si prima erat finita tempore: vt ed. l. quotiẽs. & ff. de fideiuss. tu. l. tutor datus. & ff. de neg. gest. l. dinortio. §. penul. & §. fin. & l. qui sine. Accursius.

Tutor à se vt ab alijs debet exigere.

TITVLVS LIIII.
DE HEREDIBVS TVTORVM VEL CVRATORVM.

Hæredes tutoris non tenentur ex leui culpa tutoris, hoc dicit totus iste titulus. Bald. Vel sic: *Hæredes tutoris non tenentur ex leui culpa defunctis: nisi in tribus casibus hic expressis.* h. d. Salycetus.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Fusciano.

HÆredes tutorum ob negligentiam quæ non latæ culpæ comparari, posB sit cõdemnari nõ oportet: b si non contra tutorem lis inchoata c est, neque ex damno pupilli lucrum d captatũ, aut gratia præstitũ sit e. PP. VI. Id. Mar. Laterano & Rufino Cõss.

De non gesto à tutore, teneatur eius hæres. h. d. Salycetus.

II. Imp. ANTONINVS A. Valentino & Materno.

PAter vester tutor vel curator datus, si se non excusauit, nõ ideo vos minus hæredes eius tutelæ, vel vtili f iudicio conueniri poteſtis, & quod eum tutelam seu curam non administrasse dicitis, nam & cessationis ratio reddenda est. Prius tamen propter actum suum eos conueniendos esse, qui administrauerunt, sæpe rescriptum est. h PP. XI. Kal. Mart. Antonino A. IIII. & Balbino Conss.

Hæredes tutoris tenentur de eo quod defunctus à se vel ab alio non exigit, hoc dicit. Salycetus.

III. Idem A. Vitæ.

ADuersus hæredes i quondã tutoris tui tutelæ actione consiste. In iudicium autem veniet etiam id quod tibi tutor ex causa fideiussionis k debuit. PP. IIII. Non. Iul. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

Hæredes tenentur ad eos pertenta restituere, & de negletis à defuncto rationem reddere. h. d. Salyc.

HAeredes.] CASVS. Si ad tutoris hæredes vel curatoris aliquid ex re pu. vel adulti peruenierit: an id restituere debeant quæritur? Dicitur q̃ sic. & sic administrauerit tutor. vel curator, siue non: tenebuntur. Viuianus.

l *Cognitur.* vt supra eo. l. j.

IIII. Imp. ALEXAND. A. Frontino.

HÆredes eorum qui tutelam vel curam administrauerũt, si quid ad eos ex re pupilli vel adulti peruenerit, restituere coguntur. l ¶ In eo etiam quod tutor vel curator administrare debuit, nec administrauit, ratione reddere eos debere, non est ambigendum. m PP. VIII. Kal. Nouembr. Alexandro. A. III. & Dione Conss.

TITVLVS LV.
SI TVTOR VEL CVrator non gesserit.

Qui non admittitur ad accusandum, potest esse promotor inquisitionis, & potest implorare officium iudicis in locum defuncti accusatoris, quod est nota. dignum. Bal. Vel sic: *Tutori etiã non gerenti imputatur si conseruatorem suspecti non facit: & libertus qui non potest patronum de suspecto accusare, non prohibetur iudicis officium implorare.* Salycetus.

I. Imp. ALEXANDER A. Zotico.

CErtum est non solum eos qui gesserunt, sed etiam qui gerere debuerũt, n tutelæ teneri etiã in ea quæ à contutoribus seruari non potuerunt: o si modo cum eos suspectos facere deberent, id officium omiserunt. p ¶ Tu autem etsi contra patronũ q tuũ famosam actionem r instituere non potuisti: prouidere tamen ne quid tutelæ deesset, necessariis postulationibus apud eum cuius de ea re iurisdictio fuit, potuisti. s PP. II. Id. Decem. Maximo. II. & Æliano Conss.

Contutor pro gestis à contutore idoneo non tenetur in fulsidium, pro negletis ab vtroque pariter tenetur cum illis. Salyce.

II. Idem A. Iusto.

QVi se non immiscuerunt tutelæ vel curæ ex persona eorum qui gesserunt, & idonei

m *Ambigendum.* vt supra eo. l. pater. & facit §. arbi. tu. l. tutelæ.

SI TVTOR vel curator &c.

Qualiter is qui gessit teneatur, dictum est: videamus qualiter is qui non gessit conueniatur, & quando sine quo ordine. Ayo. Cõtinuatio

CErtum est.] CASVS. Si plures dati sunt tutores, & quidã gerant, & quidam non: non gerentes si soluendo non sunt qui gesserunt, vel eos de suspecto non accusauerint: quin teneãtur, dubium non est, & hoc in prima. Si ergo libertus & patronus dati fuerunt tutores, & patronus fuerit suspectus: non debet libertus excusari si eo prætexteu dimittat patronum accusare, quia non licear sibi aduersus patronum famosam instituere actionem, eũ possit officium iudicis implorare si aliquid de rebus pupilli periret, vt amoueretur, & alius daretur. Viuianus.

Sunt dati aliqui pupillo qui si teneantur qua lenus.

n *Debuerunt.* vt infra l. proxi. & §. de testa. tut. l. si cibi pater. & ff. de rit. nupt. l. si quis tutor. §. quinetiã. licet enim gessisse videatur & qui per alium gerit: vt ff. de admini. tut. l. ita autem. §. gessisse. & l. tres tutores. & ff. de fideiuss. tut. l. ij. nihilo minus tamen teneatur, vt ff. mãda. l. si procuratorem. §. si tutores.

o *Non potuerint.* dic vt dixi supra, de proba. l. ex persona. & §. si tutor reipub. l. j. vide. l. fin. §. de fideiuss. tuto. vbi similia verba habentur.

p *Omiserunt.* hic dicitur dixi supra de diui. tut. l. ij.

q *Patronumtuum.* qui contutor erat.

r *Actionem.* id est actionem de suspecto. nam actionem pecuniariam etiam famosam pupilli nomine potest intendere: vt ff. de in ius vocan. l. quæsitum. quæ est contra. Vel dic proprie, & non potest, scilicet suo nomine intendere: nisi ex magna causa: vt ff. de in ius vocan. l. sed si hac lege. §. fi. sed nomine pupilli sic vt in contrariis. Vel dic. non potest accusare, scilicet per libellum, sed implorãdo officium iudicis sic, vt subiicit. quod dic vt in summa. de obpatro. præstan.

Tutor sic potius quã accusare desque sine remouatur.

s *Potuisti.* implorando per officium iudicis vt ille remoueatur, & alius detur cũ sine accusatore hoc fieri possit: vt ff. de suspec. tuto. l. iij. §. præterea. Sed quidam dicunt hic peti curatorẽ non eũ remoueri, cũ sit cõiunctus pupillo necessitudinis vinculo: vt ff. de suspe. tut. l. si tutor. in pri. quod nõ placet: quia nõ pupilli, sed cõtutoris erat patron⁹. satis tamẽ potest legi in patrono pupilli: Quise.]

QVise.] CASVS. Si duo tutores dati sunt pupillo, & vnus A gerat: alius non. ille qui non gerit, non tenetur si alter qui gessit, idoneus est. Si vero aliqua sunt quæ à nullo eorum gesta sunt: ad vtrunque periculum communiter pertinet. Viuianus.

a *Tenet.* nisi erant appẽdicia eorũ quæ gesta sunt: vt ff. de admini. tut. l. tres tutores. §. itẽ in eo. & facit supra. l. proxi. in prin. & de diui. tut. l. si. & ff. rem pupil. fal. fo. l. non quasi. §. si quis procurator. Et nota cum quis ad tutelam vocatur: aut iniuriliter, & non tenetur si se non immiscuit: aliàs sic negotiorum gestorum: vt §. de testamen. ture. l. j. aut vtiliter, & tunc si non habet excusationem, tenetur ex quo scit se nominatum, nisi alius gerat: vt §. de admini. tut. l. & si scisses. si habet, aut exequitur eam intra legitimum tempus, & tunc non tenetur. aut non exequitur eam intra legitimũ tempus, & tunc pro toto tẽpore tenet, si iussus est administrare vt ff. de excu. tu. l. si is qui tres.

DE VSVRIS pupillaribus.

Quis in actione tutelæ vsurarum sit condemnatio, de vsuris pupillaribus supponit. Azo.

Vsuræ quæ pupillares dicuntur.

b Pupillaribus. *pupillares dicuntur, quas pro conditione sua persona potest pupillus pupillari secundum modum qui est supra de vsur. l. ult.*

TVtorem.] CASVS. An tutor vel curator qui pecuniam pupilli vel adulti in vsus suos conuerit, ad legitimas teneatur vsuras quæritur? Dicitur quod sic. Viuianus.

c *Legitimas.* id est pupillares, non minuendas ex more regionis: & hoc si palam conuertit. & sic loquitur. ff. de adminis. tut. l. tutor qui. §. quæ autem sunt. Vel dic legitimas, id est centesimas, vt quãdo conuertit clam: vt ff. de admi. tuto. l. non existimo & ff. de nego. gest. l. qui sine. & omnes dicũtur legitimæ. id est à lege statutæ. & facit. §. arb. tut. l. iij. & depositi. l. si depositi. Et not. quandoque præstantur cẽtesimæ, quandoque pupillares, ita vt non minuantur per consuetudinem regionis, vt pater per d. l. ff. de admini. tuto. l. tutor qui repertorium. §. si post. vsque in fi.

Tutor potest pupillum suum in vsus suos conuertere.

Vsuræ quæ debentur.

Vsuræ pupillares.

Eius.] CASVS. Si plures sunt tutores, & vnus vel ex persona sua, quia gessit, & male: vel omisit, cũ gerere debuit: vel ex alterius persona qui soluendo non est, conueniatur, & non soluat: an teneatur ad vsuras, quæritur? Dicitur quod sic, licet videatur quod ex persona alterius vsuras soluere non debeat: quia euenit vt ab alio vsuræ præstentur, si contutorem suum suspectum non fecerit, cum facere potuit. Viuia.

d *Dubium non est.* vt ff. rem pupilli fal. fore. l. si postea.

e *Numeris.* qui cum suspectus remoueri debuit, remotus non est.

f *Solutionis.* sortis & vsurarum.

g *Quia non.* id scilicet vt vsurę præstentur pro alio &cæt. vt

A hic, & ff. de admini. tut. l. tutor qui repertorium. §. pe.

h *Imputari possit.* hoc potest admitti diuisa tutela à testatore vel iudice. vt supra de diui. tut. l. ij. Si autem non erat diuisa, & omnes gesserunt, vt hic erat: omnes tenentur in solidum etiam si non debuit vel potuit remouere vt suspectum.

Idibus April. Modesto & Probo Conss.

Obligatus ad rationem reddendam, aduersa parte nolente agere, potest petere testes recipi ad æternam rei memoriam: per quos fides probatio sui iuris. hoc dicit secundum vnam lectur. nam. Et item quod assignetur aduersario terminus ad agendum. hoc dicit secundum aliam. sed primam notabiliorem puto. Bald. Vel sic: *Tutor non potest pupillum suum quandam compellere vt agat contra eum, sed denuntiationibus fidelis potest coram præside ea ad quæ tenetur, deponere: & pro depositis non current vsuræ. hoc dicit secundum aliam lecturam. & hoc intendit. Reus non potest compellere eum qui suum se dicit creditorem, vt agat: sed potest eius testes facere examinari ad perpetuam rei memoriam, vel potest petere vt ei præfigatur tempus vltra quod non audiatur.* Salycetus.

IIII. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. & cc. Ditatio, & Aurelio.

PVpillus agere vobiscum actione tutelæ compelli non potest k. Verum aduersus futurã calumniã, vt & si quid ei debetis, cursus inhibeatur vsurarum, denuntiationibus frequenter l interpositis, ad iudicium eũ pro uocate: ac si rem ditsimulatione proferat m, actis apud præsidem prouincię factis *, voluntatis n vestræ rationem declarate quo facto, tam vobisipsis, quam securitati filiorum vestrorum consuletis. Quod & in curatoribus locum habet. PP. III. Kalend. Sept. Sirmij. CC. Conss.

TITVLVS LVII.
DE FIDEIVSSORIBVS tutorum vel curatorum.

Cum tutore & cum fideiussore non potest pupillus in solidum agere. Salycetus.

I. Imp. ALEXANDER A. Felici.

ELigere debes o vtrum cum ipsis tutoribus vel curatoribus, seu hæ-

k *Compelli non potest.* vt supra vt nemo inui. l. j. sed fallit in casibus: vt ibi not.

l *Frequenter.* vt ex hoc magis contumax præsumatur.

m *Proferat.* i. differat.

n *Voluntatis*, quæ est quia vultis soluere. & quod subiicit, quo facto: supple & depositis solenniter: vt ff. de procur. l. si reus. Vel dic quæ voluntas est, quia vultis producere testes ad perpetuã memoriã qualiter nihil debetis: vel si debetis, qualiter offertis: vt futura vsura impediatur. & pro hoc est quod subiicit, actis etiã &c. vt in authen. de testi. §. pe. colla. vij. Tertium etiam est consilium, & petat à iudice vt statuat tempus pupillo, vltra quod non audiat eum agentem: vt §. de ingenu. ma. l. diffamari. & ff. quib. ex cau. ma. l. sed & si. §. ait prætor.

Gloss. tit. e. si. de fideiussor. inducit hic l. in arg. quod tutor & probatio de bent in publicam formã redigi. & sic non pereant.

DE FIDEIVSSORIBVS TVTORVM vel curatorum.

ELigere] CASVS. Finita tutela pupilli habet eligere vtrũ velhæ agere cũ tutoribꝰ seu curatoribꝰ, vel cũ eorũ hæredibus, vel cũ fideiussoribꝰ eorũ: vel velit agere, p parte cũ tutoribus vel cũ curatoribus, vel cũ hæredibꝰ eorũ: & p parte cũ eorũ fideiussoribꝰ. Si autẽ velit oẽs in solidũ cõuenire hoc sibi nõ licebit. Vi.

o *Eligere debes.* vt §. de acti. & oblig. l. est in arbitrio. sed hodie contra: vt in authen. de fideiuss. §. j. colla. j.

Dimidere.

a *Dividere.* inter reum & fideiussores: vt ff. de duo.re.l.reos.in princ. sed fideiussores contra pupillum non habent beneficiū epistolæ. vt ff. re.in pup.sal. fo.l.fina.

Nb Act.in quod exigitur.

Quo est.] CASVS. Si tutor teneatur pupillo, & soluat. liberatur fideiussor. Si vero fideiubeat pro tutore: reiicit an simpliciter, an intercueniente stipulatione rem pupil. saluam fore. primo casu tutore soluente liberatur fideiussor. secundo casu tutore satisfaciente non dicitur liberatus, sed non incidisse in obligationem. vel primo casu obligatur fideiussor in totum, secundo in id tantū quod à tutore seruari nō potest. Viuianus.

c *Liberari.* vt instit. quib. mod.tol.oblig.in princ.& ĵ. de fideiuſ.l.ſi indebitam.in fin.

d *Simpliciter.* sic dicens, pro isto fideiubeo.

e *Planè.* sed nonne idē in primo casu quod in his duobus est? Respon. non; quia primo ab initio fuit obligatus, sicque postea liberatur: sed in his nō fuit obligatus, sicque non liberari, sed non incidere in obligationē dicitur, nisi in id quod deest: vt hic, & ff. de verbo.oblig.l.decem.

DE CONTRARIO *iudicio tutelæ.*

SI *pro contutore.*] CASVS. Si finita tutela pupillus vnum de tutoribus ob communem dolum conuenerit & condemnari fecerit, & alius pro condēnato soluerit: si postea alia die velit vt pupillus cedat sibi act. aduersus contutorem: an contrario iudicio tutelæ ad id faciendum possit pupillum conuenire, quæritur? Dicitur quod non. Si vere soluerit vt cederetur ei actio: hoc casu videtur actionem emisse. & vt ea sibi cedatur, poterit pupillum conuenire. Viuianus.

f *Iudicato.* id est condemnato propter communem dolum, vel tuum tantum, cum te diutius administrantem, suspectum facere debuerit: secundum quosdam.

g *Actio.* scilicet contra eum qui iam per solutionem tuam liberatus est: tuo tamen nomine vtilem habes: vt infra.l.proxi.secundum Ir.

h *Emisti* dicendo, ideo soluo, vt cedas actionem.

i *Suam.* id est tuam.

k *Dam.* scilicet tu.

l *Heredes.* contutoris.

m *Commenta.* vt ff. de solu.l.Modestinus. & sic quæ est inutilis cedenti, erit vtilis ei cui cessa est: vt ff. māda.l.Papinianus. & ff. de cessi.l.cum possessor. in princ. & facit. ff. de ma.con.l.ij, & iij. & facit. ĵ. de solu.l.nulla.

Si non.] CASVS. Duo erant tutores qui male administrabant A bona pupilli. finita tutela pupillus contra vnum qui erat absens egit, & in solidum condemnari fecit: nec ille sciuit se condemnatum, nec appellauit, & sic acquieuit eo soluente. iste condemnatus conuenit pupillum vt sibi cedat act. aduersus contutorē: vel si non cedat, conueniet tutorem vtili nego. gest. act. vel tutelæ. Viuianus.

n *Si non ex propria culpa.* Duo erant tutores puellæ: vnus qui erat absens electus à pupilla, in solidum fuit condemnatus. *Casum ius.*

n *Non ex propria culpa.* idem si ex proprio dolo, vt actio ei non cedatur: vt ff. de tut. & ra. dist. l. j. §. nūc tractemus. sic & ff. pro soc. l. cum duobus. §. fin. sic & procurator qui soluit propter sum delictum: vt ff. de procur. l. qui proprio. §. item contra.

o *Absens.* cum constabat eum malam fouere causam: alioquin contra: vt ff. de euic. l. si ideo. & l. si per imprudentiam. Vel dic q fuit absens ex iusta & probabili causa.

p *Cæterus.* opponitur ergo hæc exceptio cedendarum actionum etiam post sententiam: vt hic, & ff. de fideiusso. l. si fideiussores.

q *Mandari.* pro parte, non in solidum: vt ff. de tu. & ra. dist. l. cum pupillus. & de admi.tu. l. si plures. in fin.

r *Desiderabis.* contra, §. l. proxi. vbi non mandatur à pupillo. Solu. ibi soluit, hic non.

f *Vtili actione.* scilicet neg. gest. vel tutelæ, secundum Azo. sic & ff. de nego. gest. l. ex facto. & §. si cer. pera. l. si absentis. & ff. de act. & oblig. l. j. in fin. secus in fideiussoribus: vt ff. de fideiuſ. l. vt fideiussor.

Si pater.] CASVS. Pater tuus administrauit tutelā priuigni sui: & ex mala administratione tenebatur pupillo priuigno in cccc. decesſit priuigno & te hæredi bus institutis: & ita confusione extincta est actio. reliqua. cc. à te petere poterit. Si vero pater aliqua in rem priuigni impendit: vsque ad concurrentem quantitatem cōpensabit. Si vero quingenta impendit, & in cccc. tantum tenebatur: nec agere velit plus sciens fuisse erogatum quàm debitum sit: poterit eum conuenire contrario iudicio in id quod supereſt deducto debito. Viuianus.

t *Proponis.* Not. vitricum posse esse tutorem priuigni, non tamē apud eum alibi: vt hic, & §. vbi pu. edu. de. l. j.

v *Extingui.* vt supra de nego. gest. l. si ab eo & de hære. ac. l. si adulta. & infra ad legem Falcid. l. licet. & supra de rei vindic. l. cum à patre.

x *Compensatione.* sic supra communi diui. l. iiij. in fine. & ff. commo. l. in rebus. §. fina.

Poteſt.

a *Potes.* sic ff. commo. l. in commodato. §. j.

DE AVCTORITATE PRAESTANDA.

De tutoribus & curatoribus dictum est, & quia oportet eos auctoritatem præstare minoribus in his quæ agunt vel pacisc untur in præiudicium suum, ponit de auctoritate præstanda. A. Ro.

Neque tutoris.] CASVS. Si pupillus sine tutoris auctoritate stipulatur aliquid sibi dari vel fieri: an valeat stipulatio, quæritur? Dicitur quòd sic. Viuia.

b *Pro pupillo.* nisi sit infans: vt ff. de verb. obliga. l. mulier. Excepto vno casu: vt ff. rē pupil. fal. fo. l. seruum. & facit instit. de auct. tut. in prin. & infra de contrahen. stipu. l. neque.

Neque actiones.] CASVS. Si pupillus aduersus aliquem act. habeat: an sine tutoris auctoritate eam remittere possit, quæritur? Dicitur quòd non. Viuia.

c *Tutoris.* non solum dominici.

d *Poteri.* quandoque nec adesse sibi potest: vt infra. de auct. tut. §. neque.

Eum qui.] CASVS. Si à pupillo sine tutoris auctoritate distractum fundum compara sti eum præscribere nō potuisti. Viuianus.

e *Non defendit.* vt infra de vsucap. pro empt. l. eum qui. & ff. si cer. petat. l. non omnis. §. si pupillus. sed certe immo videtur quòd sic: vt ff. pro emp. l. ij. §. si à pupillo. quæ est contra. Solu, Distingue, cum quis emit aliquid à pupillo sine tutore, sciens cum impuberem: siue credat eam rem tenere, siue non: cum errat in iure, non vsucapit: vt ff. de vsucap. l. nunquam. Si vero putat puberem: aut est mobilis res quę emitur, & aliena, & vsu capitur; & sic loquitur contrarium. aut immobilis: & tunc non vsucapitur, cum non possit alienari: vt hic. si autem est pupilli etiam mobilis, non vsucapitur: vt ff. de vsucap. l. vbi. & ff. de acquir. re. domi. l. bonæ fidei.

Clarum.] CASVS. In hac. l. dicit imperator, quòd tam in ciuili causa quàm in criminali, si pupillus vel adultus cōueniatur vel conueniat, interuenire debet tutor vel curator ad hoc vt teneat quod actum est: ne dicat pupill⁹ quod sibi nocet, vel taceat quod sibi prodest. Viuia.

f *Concedunt,* quod est in omni crimine, excepto crimine carnis: vt ff. de reg. iur. l. pupillum. & de tribu. l. iij. §. fin. & instit. de oblig. ex delic. §. fin. & ff. de fur. l. impuberem. & ff. de adulte. l. si minor.

g *Responsa.* quando conueniuntur.

h *Inferre,* cum pulsant, quod faciunt in accusando, prosequendo suam vel suorum iniuriam: vt ff. de accusa. l. ij. & l. hi tamē. & ĵ. de adult. l. propter.

i *Calculo,* id est sententia. non ergo valet sententia ipso iure sine tutoris auctoritate in iudicio: vt hic, & §. si aduer. rem. iud. l. cum minores. & qui le. per. l. ij. sed contractus valet, licet restituatur. primum fallit in iudicio momentaneæ possessionis: vt §. qui le. per l. fin. *Sententia in pupillis lata sine tutoris auctoritate non valet.*

Veterem.] CASVS. Olim si plures erant tutores dati in testamento, vel à iudice, vel à lege, vel ex inquisitione: vni⁹ dati in testamento auctoritas sufficiebat. si plures erant legitimi, non vnius, sed omnium sufficiebat auctoritas. hodie vero nulla erit differentia cuiuscunque generis sint tutores: dūm tamen administratio non sit diuisa. tunc enim quilibet pro sua regione seu parte præstabit auctoritatem: nisi tale factum fuerit, per quod soluitur tutelar: verbi gratia: Pupillus vult se dare alicui in arrogationem: finitur tutela. vnde in hoc casu omnes tutores debēt præstare auctoritatem: nec vnus sufficit: quiā quod omnes tāgit, &c. Viuianus. ** al. & vid cat.*

k *Et.* pro etiam.

l *Compellebantur.* cuius distinctionis erat argu. §. de tu. vel cura. qui fā. non de. l. non omnium.

m *Sufficere.* vt & §. si vnus ex plu. l. j. & ff. de cura. fur. l. consilio. §. fi. arg. ff. de offic proconſ. l. j. §. j.

n *Absimiles.* sed similes.

o *Prægrauantur.* vt & ff. iudi. sol. l. iij. §. si tutor. & de cura. bo. dan. l. ij. §. j.

p *Speratur.* in ipsos magistratus: vt instit. de satisda. §. penult.

q *Absentium est.* vt & ff. de adop. l. quòd ne. & l. nam ita. & de aqua plu. arcen. l. in concedendo. & l. si autē plures. & ff. de re iudi. l. duo ex tribus. & ĵ. de app. l. nominationes. & ĵ. de omni agr. defer. l. fi. lib. xj. & extra de temp. ordi. l. si archiepiscopus. & de offi. archid. ca. ad hæc. sed fallit hoc vbicunque cōsensus tacitus sufficit, & facit. ĵ. de cura. fur. l. fin. *Omnes tã gens, ab omnibus approbatur. Con cor. extra de reg. iur. c. quod oēs. & c. si archiepiscop⁹. & gl. super ver. cū omnibus. de temp. or.*

r *Similter.* id est æqualiter.

QVANDO

consulatum Lampadij & Orestis VV. CC.

In omnibus actibus sufficit auctoritas vnius tutoris, nisi administratio sit diuisa, & nisi auctoretur super eo quod finit officium. Baldus. Vel sic: In gerendis à minoribus, sufficit vnius tutoris vel curatoris auctoritas interposita super his quæ spectant ad eius administrationem: nisi sit actus per quem tutela finitur: quia tunc omnium consensus exigitur. Salyc.

v. Idem A. Ioanni præf. prætor.

VEterem dubitationem amputantes per quam testamentarij quidem vel per inquisitionem dati tutoris & *k vnius auctoritas sufficiebat, licet plures fuerant, non tamen diuersis regionibus destinati, legitimi autem vel simpliciter dati omnes consentire compellebantur; l sancimus, si plures tutores fuerint ordinati, siue in testamento paterno, siue ex lege vocati, siue à iudice vel ex inquisitione vel simpliciter dati, vnius tutoris auctoritatem pro omnibus tutoribus sufficere m, vbi nondum diuisa est administratio vel pro regionibus, vel pro substantiæ partibus. ibi etenim necesse est singulos pro suis partibus vel regionibus auctoritatē pupillo præstare: quia in hoc casu non absimiles n esse testamentarijs, & per inquisitionem datis legitimos, & simpliciter datos iubemus, eo quòd fideiusionis onere prægrauantur, o & subsidiariæ actionis admiculum speratur. p ¶ Sed hæc omnia ita accipienda sunt, si non res quæ agitur, solutionem faciat ipsius tutelæ: vt puta si pupillus in arrogationem se dare desiderat. Etenim absurdum est q solui tutelam nō consentiente, sed forsitan ignorante eo qui tutor fuerat ordinatus. Tunc etenim, siue testamentarij, siue per inquisitionem dati, siue legitimi, siue simpliciter creati sunt: necesse est omnes suam auctoritatem præstare: vt quod omnes similiter r tangit, ab omnibus comprobetur. Quæ omnia simili modo & in curatoribus obseruari oportet. Dat.

QVANDO TVTORES &c.

Quia actio tutelæ demum finita tutela nascitur, & intentatur, vt diximus. S. arbi. sut. videamus quando tutores vel curatores desinare esse. Azo.

Sl curatores.] CASVS. Si tutor non sufficiat ad administrationem tutelæ: pupillus potest petere vt sibi adiugatur curator, qui eo tempore quo tutela finiatur, ab officio curæ eximitur: hoc est cum tempus pubertatis aduenerit, quo peruento, dandus est sibi alius curator, propter ætatis infirmitatē. Viu.

a *Adiuncti sunt*. quod quandoque fit: vt infra. de cura. §. interdum.

b *Finiri*. vt §. in quibus cau. tu. ha. l. potuit. & ff. de tuto. & cur. da. ab his. l. curatorem. & de tut. & ra. distr. l. nisi. in principio.

c *Esse dandos*. vt ff. de mi no. l. j. in fin.

TVtoris.] CASVS. Si pupillus tu. sibi datus, non plus habere voluerit: an sola voluntas eius sufficiat ad hoc quòd finiatur officium tutelæ, quæritur? Dicitur quòd non. Viuia.

d *Certissimum est*. sic. ff. de offic. præsi. l. legarus. certi enim sunt n. odi quibus finitur: vt institu. qui. mo. tu. fin. per totum.

IN decoram.] CASVS. Aduenientе tempore pubertatis an finitur officium tutelæ? Dicitur quòd sic, qualiter autem hoc sciebatur? olim fiebat corporis indagatio: sed hodie fœmina cum peruenit ad xij. an. iudicatur pubes, masculus, cum peruenit ad xiiij. an. Viuia.

e *Cessante*. vt institut. quib. mod. tut. fin. in princip. ADDITIO. Hanc l. intellige quantum ad tutelam vel similia: secus vero quo ad matrimonium contrahendum: quia tunc bene debet fieri corporis indagatio, si dubium sit an sint puberes, hoc est an generare iā possint, nec ne: vt in c. puberes. x. extra de despō. impube.

DE ACTORE à tutore &c.

Quoniam sæpe contingit tutorem vel curatorem impediri gerere minorum negotia, & æquum est interim prouidere minoribus, ponit de actore ordinando à tutore seu curatore. Azo.

Si sui iuris.] CASVS. Pater filij sui emancipati erat tutor legitimus: obuenit pupil. hæreditas materna: quā pater administrare nō poterat, quia oportebat eum abesse causa reipubli. an possit petere actorem, quæritur? Dicitur quòd sic: sed procuratorem constituere non potest: quia dominus non est. Viuia.

f *Si sui iuris*. quia emancipati à te, per quod es legitimus eorū tutor: vt hic, & institu. de leg. paren. tu.

g *Non per procurat orem*. quia non es dominus rerum filij: vt ff. de procur. l. j. sed per actorē: vt subijcit & j. de appel. l. si actor. & §. de pro cura. l. neque. ipse tamen pupillus cū auctoritate tutoris, vel ipse tutor lite contestata ordinat: vt dicta. l. neque. & hoc in iudicijs. ad negotia verò etiam procurator ordinat procuratorem: vt ff. mandati. l. si procuratorem. §. si quis. Similem actorem ordinat episcopus, non syndicum, cū non sit vniuersitas. & hic actor de calumnia iurat, cum legitimam personā habeat vt dixi. §. de iuramē. calum. l. ij. §. j. & §. fin autem vel dignitas. & non constituitur hic actor nisi ex causa: vt institu. de cura. §. fin. & ff. de adminis. tut. l. decreto. & hoc subijcit, nam absens erat à pupillo.

h *Ate*. id est petitum constitui per iudicē: vt d. §. institu. de cura. §. fin. à *Petitionibus*. & facit supra qui da. tu. posl. curatorem. & ff. de tutelis. l. solet.

Kalen. Septemb. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC.

TITVLVS LX.

QVANDO TVTORES vel curatores esse desinant.

Finitur officium adiuncti simul cum officio eius cui adiungitur. Bald. Vel sic: Finito officio eius cui quis adiungitur: finitur & eius qui adiungitur. Salycetus.

1. Imp. ANTONINVS A. Hermulæ.

SI curatores tutori b aduncti sunt: a pubertate pupilli, tā tutorū quàm curatorum adiunctorum officiū finiri, b ideoque alios propter ætatis infirmitatem curatores esse dandos, c manifestissimū est. PP. IIII. Kalend. Augusti. Romæ, Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

Pupillus non potest cassare tutorem. Salye.

II. Imp. DIOCLETIAN. & MAXIMIA. AA. & CC. Menippo.

TVtoris officium ex sola voluntate pupilli non finiri, certissimum est. d S. XIII. Kal. Februa. Cæsaribus Conss.

III. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto præto.

INdecoram obseruationem in examinanda marium pubertate resecantes, iubemus quèadmodū fœminæ post impletos duodecim annos omnimodo pubescere * iudicantur, ita & mares post excessum quatuordecim annorum puberes existimentur: indagatione corporis inhonesta cessante. e Dat. VIII. Idus Aprilis Constantinopo. Decio V. C. Cons.

* *al. omnimodo puberes iud. &c.*

a *Ibi est gl. alia, quod exsistentia annorum si non adsit potestas coeundi, nō inducit matrimoniū etiā cū consensu. Continuatio.*

TITVLVS LXI.

DE ACTORE A TVTore seu curatore dando.

Etiam pater tutor filij non constituit procuratorem, sed actorem ante litem contestatam. Bal. Vel sic: Tutor pro rebus pupilli petendis nō constituit procuratorem, sed actorem. Salye.

1. Imp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Aphocrationi.

SI sui iuris f constituti filij tui, matri successerunt: licet te tutorem eorum esse probetur: tamē non per procuratorem, g sed actorem decreto cōstitutū à te, h res eorum te absente peti contenit. i S. Nō. Ia. Sirmij. CC. Cōss.

TITVLVS LXII.

BDE EXCVSATIONIBVS tutorum & curatorum, & de temporibus earum.

Spado non excusatur à tutela. Salye.

1. Imp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Autolæ.

FAlsa suasione credis te propterea quòd spado k sis, immunitatem à tutelis habere. PP. Kalend. Maij Chilone & Libone Conss.

Curator generaliter & simpliciter datus, intelligitur etiam datus ad bona extra prouinciam sita: ea: sed de facili ab illis obtinebit liberationem. Salycetus.

C

II. Iidem AA. Habentiano & Cosconio.

SI curatores * dati estis l generaliter, m nec decreto significatum est Italicarum tantum rerum vobis munus iniunctum: adire debetis competentem iudicem, vt vos à prouinciali administratione liberet. n quod si factum fuerit, o petent sibi in prouincia curatores adolescentes. PP. VIII. Kalend. Septemb. Chilone & Libone Conss.

* *Glo. in. super officio leg. indicta hanc l. in arg. quod simpliciter committens vices suas, totū committit.*

Ingenuus excusatur à tutela libertini: & si excusatio renunciatur, debet appellare: aliàs tenetur. Salycetus.

D III. Iidem AA. Crispino.

EXcusationis quidem tuæ, si ingenuus p libertino tutor datus es, certa causa est. ¶ Sed cum te præses prouinciæ audien-

DE EXCVSAtionibus tutorum & curatorum, & de temporibus earum.

Qualiter tutores & curatores ordinentur, item remouentur vel suspecti & reprobi, dictum est. Nunc videamus qualiter excusentur quasi minus idonei. Azo.

k FAlsa suasione. Spado. idem in castrato, secundum Io. vt ff. co. l. spadonem, in princ. licet in adoptionibus, & matrimonio, & substitutione posthumi sit differentia inter spadonem & castratū; vt institu. de adopt. §. sed & illud, & ff. de iure do. l. si serua. §. spadoni. & ff. de libe. & posthu. l. sed est quæsitum. §. j.

l SI curatores.] CASVS. Alicui erat datus tutor, aliàs curator generaliter: minor habet patrimonium suum tam in Italia quàm in prouincia: an curator Italicus possit se excusare ne sit curator in prouincia? Dicitur quòd sic: quo facto dādus est sibi curator in prouincia. Viuianus.

m *Generaliter*. vt institu. de excusa. tut. & cura. §. datus. & ff. de aur. & argen. leg. l. Plautius.

n *Liberet*. quod facere debet, cum sit is de Italia: vt j. co. l. testamento. & ff. e. l. illud vsitatum. & l. propter. §. licet.

o *Fuerit*. id est si eritis liberati à prouinciali administratione. Vel id est si tantùm Italicarum decreto munus est iniunctum.

EXcusationis.] CASVS. Ingenuus excusationem habet ne libertō detur tutor: sed cum aliquis prætēdat hanc exceptionem, & iudex eum repellat quasi tarde prætendisset, nisi appellet, habet necesse parere sententiæ. Viuianus.

p *Ingenuus*. idem si libertus, si modo impetrauit ius aureorum anulorum:

Libertis libertinis non committ.

anulorum libertorum: vt ff. co. l. cum ex oratione. liberti ergo erunt tutores aliorum libertorum: vt ff. de tu. & cura. da. ab. l. pupillo. §. libertis. sed contra libertus non se excusat à tutela patroni: vt infra e. l. nec senatorum. & l. libertos.

a *Quasi tardius*. non vsque ad quinquaginta dies.

b *Prouocaueris*. quod potuisti: vt ff. quando appellandum. l. j. §. si quis tutor.

APplissimi.] CASVS. Si tutor contrahit cum pupilla nuptias, non est matrimonium: & erit infamis. si vero aliquis vxorem habens minorem, cum absens esset, datus sit ei curator: an impediatur matrimonium, quæritur? Dicitur quod non, sed debet ei alius substitui. non enim debet ipsemet maritus remanere in cura per hoc quod dicit se ignorasse curatorem datum. Viuianus.

c *Non intelligitur*. tum quia contra legem: tum quia pupilla est adhuc: vt hic, & ff. de adulte. l. qui pupillam.

d *Constituitur*. vt §. de interdic. matrimo. l. si tutor. & not. factum infamare, licet de iure nō teneat: vt infra de adulte. l. cum qui. & ff. de his qui not. infami. leg. quid ergo. §. cum autē. & argu. ff. ad leg. Cornel. de falsis. l. si quis legatum. in prin. & argu. ff. de ritu nupt. l. palam. §. pe. in fine.

e *Secundo*. vt non vicietur matrimoniū, nec infameris, dum tamen &c. & hoc ex voluntate vel §. de interdic. matrimo. l. cum proponas, secūdum quosdam, sed illud quo ad matrimonium: quia nihilo minus durat: vt dicit. l. cum proponas. & ff. de ritu nup. l. pe. §. sed videamus, sed infamiam non cuirat, nisi curatorem petat: vt hic, & j. eod. l. licet. & ad hoc quod alterū petat, facit. ff. de administra. tut. l. tutores. §. qui se. & de eo qui pro tutore. l. j. §. fin. & §. de ad ministr. tut. l. fin. §. personis. item, sunt argu. hæc. ff. de mor. infe. l. j. §. fi. & ff. de sepul. vio. l. sepulchri.

f *Libertos*. sponte manumissos. sed ex necessitate manumissi possunt se excusare: vt ff. e. l. libertum. §. pen. & l. quanquā.

g *Nullam excusationē*. nec propter numerū liberorū, vt l. aliam.

h *Administrauerunt*. propter hoc alius excusaretur: vt j. eod. l. curator. libertus non: vt hic. Item no. argu. quod clericus qui beneficium habet ab ecclesia, ab onere sibi iniuncto se excusare non debeat, cum & ipsa loco pupillæ sit: vt argu. §. de aduo. diuer. iudiciorum. l. ij.

Vinquaginta.

VInquaginta.] CASVS. Certum est quòd. l. dies dantur volenti se excusare à cura vel tutela. sed à quo tēpore incipiant currere, quæritur? Dicitur quod ab eo tempore ex quo quis scit se datum tutorem vel curatorē, si iudex non admisit eius excusationem: quia si intra. l. dies nō venit, nec appellauit, videtur acquieuisse iudicis sententiæ. Viuianus.

i *Professionem*. id est protestationē apud tribunal: vt ff. e. l. scire. §. scire autē oportet. & habet locum hoc si est intra centum miliaria. si verò vltra: pro viginti miliaribus habet vnū diem, &

dum non putauerit propter prescriptionem: quasi tardius[a] adires, nec à decreto prouocaueris: [b] inrelligis parendum esse sententiæ. PP. Idib. Mart. Albino & Aeliano Conss.

Si maritus ignorans curator datur vxori, excusatur à pœna senatusconsulti, dum tamen aliis petat substitui. Salycetus.

IIII. Imp. ANTONINVS A. Agatho Damoni.

APplissimi ordinis consulto * qui pupillam suam vxorem ducit, nuptias contrahere non intelligitur, [c] & tamen infamis constituitur. [d] ¶ Sed si tu Demetriæ, cum eam in matrimonio haberes, absens & ignorans curator constitutus es: potes esse securus, [e] dum tamen alius substituatur. Non enim debet ignorantia maritorum, amplissimi ordinis consulto fraus queri. PP. XI. Kalend. Iul. Sabino & Aemiliano Conss.

* *Curatores à quibus dari possunt.*

Libertus nullam habet excusationem à tutel. vel cura filiorum patroni & rideo licet fuerit eorum tutor, non prohibetur eis esse curator. Saly.

C

V. Imp. ALEXANDER A. Basilio.

LIbertos[f] à tutela vel cura liberorum patroni seu patronæ nullam excusationem § impetrare posse amplissimus ordo auctore diuo Marco censuit. Et ideo nec illud eis prodesse debet quo minus curatores etiam inuiti, patroni seu patronæ liberis dētur, quod eorundem tutelam ad ministrauerunt. [h]

Terminus ad excusandum se, non latitur ignorati. Baldus. Vel sic: Tutores vel D

Tēpus excusationis datū tutoribus quando incipit currere.

sed aliud in aliis nominationibus munerū quæ sunt publica auctoritate & vtilitate: vt j. de app. l. hi qui. nisi in casu, vt j. quando prouo. non est ne. l. iij.

o *Acquiescere*. Not. arg. de tacito consensu. sic. §. de postu. l. j. & de erro. aduo. l. fi. & distingue vt dixi. §. si tu. non gest. l. ij.

NEque à tutela.] CASVS. Eo prætextu quod quis sit debitor vel creditor pupilli vel adulti, à tutela vel cura se excusare non potest: sed alius debet sibi adiungi: vt si creditor est, & velit pupillum conuenire, defendat eum adiunctus. Viuianus.

p *Diuisset*. vt j. co. l. quod ves. & j. qui da. tu. posl. l. creditorē. etiam si lis mota sit, nisi de maiori parte bonorum sit: vt institu. co. §. item propter. sed hodie contra: vt in authē. vt hi qui. obli. §. j. colla. vi.

q *Defendatur*. vt institut. de auctor. tut. §. fin. & supra de in lit. dan. tu. l. j.

COloni.] CASVS. Id est tutelis quæ ciuiles sunt, id est à iure ciuili inductę: vt ff. de tu. l. j. Sed & cōtra. §. qui da. tut. posl. l. fi. sed ibi in colono Cæsaris. Vel die vt ibi dixi. Item contra. ff. de iure immu. l. semper. §. conductores. Solu. ibi ab aliis muneribus, non tutelis excusantur. Vel ibi de conductore vectigalis, hic alicuius prædij, quod est verius, secundum Azo.

Finis.

Casum potuit.

a FRater. Amisit. vnum. secus si ambos: vt ſ. qui mor. l. j. & ſ. A qui da. tu. l. luminibus. & ff. eo. l. post susceptam.

b *Non posse.* sic. ff. de mino. l. verum. §. ex facto.

c EXactores. *Tanto tempore.* etiam postquàm desiit, habeat tantundem: quod non placet. sed dic tanto, id est interim dũ tractant. Et idem in omni eo cui princeps curã alicuius rei mandauit: vt ff. eod. l. geometræ. & l. mensores. & insti. eo. §. itẽ diuus Marcus. sed secus in absente reipublicæ causa, qui quandoq; ad annum, quandoque ad plus, quandoque in perpetuum excusatur. vt ff. eo. l. sed & milites. & intti. eo. §. itẽ hi qui rei.

d *Oneribus.* aliis.

TEſtamento.]C A. SVS. Si pupillus habeat patrimonium in Italia, & in prouincia: tutor ei datus simpliciter intra. l. diem excusationem habebit, scilicet quod vtrobique domicilium non habet, proponere debet. quod si tempus fluxit, videtur dationi consensisse: & vtriusque patrimonij erit tutor: sed propter latum patrimoniũ poterit adiũgi curator. Viuianus.

e *Postulare debuisti.* & habuisses: vt ff. eo. l. illud. & ſ. eo. l. ij. & ſ. qui da. tuto. pos. l. neque à præside.

f *Diffusum patrimonium.* in eadem prouincia vnde es.

g *Aestimabit.* vt & ſ. in quibus cau. habenti. l. iij. in fi.

VOluntaria.] C A. SVS. Si quis habebat excusationem, & voluntarie seu sponte suscepit tutelam: non propter hoc compellitur aliam susципere: vt supra de epiſc. & cler. authen. presbyteros. Vel sic: Licet vnus excusationem habens sponte susципiat, non præiudicat alij qui similem excusationẽ habet: vt ff. de priui. vetera. l. ij. Vel dic, non præiudicat priuilegio pup. quo minus tutoris bona sint pupillo obligata. Vi.

h *Voluntariæ.* si cum haberes excusationem, sponte vnam susцepisti tutelam, non per hoc compelleris aliam accipere: vt hic, & supra de epiſco, & cleri. authenti presbyteros. ij. & infra de his qui spon. mu. l. ij. lib. x. Vel secundo, licet vnus sponte susципiat, non præiudicat alij qui habet similem excusationem: vt ff. de priuile. vetera. l. ij. illam tamen adimplere tenetur: vt ff. de va. & excu. mu. l. prætor. §. si post causam. & ſ. de his qui spon. pu. mu. l. j. lib. x.

i *Priuilegiis.* scilicet suis, vel alterius, vt dixi. Vel dic tertio, id est pupilli quo minus eius bona teneantur pupillo. & facit ff. de operis lib. l. operis non impositis. & supra ne filius pro patre. l. fina.

Monoculus non excusatur à tutela vel cura. Salycetus.

IX. Idem A. Romano.

FRater tuus non ideo à tutela vel cura excusari debet, quod oculum amisit [a], proinde intelligis munꝰ susceptum eum deferere nõ posse [b]. PP. Kalend. Feb. Modesto & Probo Conss.

Exactor tributorum durante tempore exactionis excusatur à tutela vel cura. Salycetus.

X. Idem A. Crispino.

EXactores tributorum tanto tempore [c] quanto rationem tributariam tractauerint, nõ solum ab oneribus [d], sed etiã à tutelis vacationem habere dubitare non debuisti. Dat. Idibus August. Alexandro. A. III. & Dione Coss.

Tutor testamentarius tenetur bona administrare etiam extra prouinciam constituta, nisi ab hoc se excusauerit: propter tamen insufficientiam curator adiungitur. Saly.

XI. Idem A. Hylæ.

TEſtamento tutor datus, vt à bonis his excuſareris, quæ pupilli tui in alia prouincia quã vnde es, vbique moraris, possident: intra quinquagesimum diẽ C postulare debuisti [e]. Quod si facere cessasti, excusatio quidem temporis prescriptione summouetur: sed propter latè diffusum patrimonium [f] an tibi adiungi aliquos curatores oporteat, prases prouinciæ, si te insufficientem de prehẽderit, estimabit [g]. PP. VIII. Id. Decemb. Pompeiano & Peligno Conss.

Habens priuilegium circa plura, per actum contrarium in vno actu specialiter factum non perdit in aliis. Bald. Vel sic: Per vnum actum contrarium quis non perdit in aliis priuilegium, habens effectum reiterabilem & successiuum. Saly.

XII. Imp. GORDIANVS A. Valentino.

VOluntariæ [h] * tutelę munera priuilegiis [i] nihil derogant. PP. XI. Kal. Nouembr. Pio & Pontiano Conss.

Liberti non excusantur à tutela, quia gerunt patronorum negotia: nisi patronus

NE *senatorum.*] CASVS. Non solum liberti aliorum, sed nec senatorum si gerãt tutelam vel curam patroni, à muneribus ciuilibus se excusare possunt: si vero senator tãtum habeat vnum libertum qui datus sit tutor patrono: ille à tutela vel cura habet excusationem. Viuianus.

sit senator: & tunc vnus tantum excusatur. Salycetus.

XIII. Idem A. A. pollinari.

NE senatorum quidem liberti, nedum * cæterorum, propterea quia patronorum negotia gerunt [k], à muneribus ciuilibus habent immunitatem. tantummodo etenim vnus senatoris libertus, qui patroni negotia gerit, à tutela siue cura vacationem habet [l]. PP. X. Kal. Febr. Gordiano A. & Auiola Conss.

Qui nominat aliquem ad munera, vt eum redimere faciat, criminaliter punitur. qui vero nominat vt lite fatigetur, ad expensas ei refectionis ciuiliter tenetur. Saly.

XIIII. Idem A. Heraclidæ.

SEueriter [m] præses prouinciæ exequetur, si animaduerterit aũunculum tum propterea nominari [n] tutorem, vt metu huiusmodi creationis à magistratibus iniuriam redimat. Quinetiã si aliqua ei excusatio cõpetit, & non alia causa nominatus est, q̃ vt lite fatigetur * quod in eam rem absumptũ fuerit, is qui eum nominauit, iuxta formam constitutionũ ei reddere cogetur [o]. PP. Idib. Septemb. Gordiano A. & Auiola Conss.

Finita tutela durante quæstio inchoata propter periculum medij temporis. Bald. Vel sic: Licet pupilli efficiantur adulti, lite super excusatione pendente: tamen causa propter periculum medij temporis debet terminari. Salycetus.

XV. Idem A. Tauro.

QVanquam in tutela detentus, [p] eo quod excusatio quam obiiciebas, non est admissa, prouocationis auxilium flagitaueris, [q] & in medio tempore hi quorum meministi, in adultã ætate agere cœperint: tamen non eo minus causa interpositæ prouocationis propter periculum administrationis eius temporis iudiciorum more examinanda est. [r] PP. VIII. Kalẽd. Nouemb. Ariano & Pappo Conss.

k *Gerunt.* vt tutores vel curatores.

l *Vacationem habet.* vt & ff. eo. l. spadonem. §. liberti. & l. cum ex oratione. in fin. Sed contra in eo. tit. l. libertum. in fi. Sol. ibi præteritas nõ reiicit, sed à nouis excusatur: vt hic. Item cõtra. in eo. tit. l. libertus. sed ibi intellige quod non erat solus. Itẽ contra. primo casui huius l. ff. ad muni. l. libertus. Sol. licet in plurali numero loquatur illa. l. liberti quod liberti gerentes patronorum negotia excusantur: diuisim intellige, id est ille illius solus, & iste isti [?]. sic. ff. de verb. signi. l. lictus. §. fi.

m *Seueriter.* quia lex Iulia repetundarum eũ damnabit: vt ff. ad leg. Iul. repe. l. iij. & iiij. Itẽ condictione ob turpem causam; quando accepisset pecuniã ob hoc: & concussionis crimine vt ſ. de condic. ob tur. eau. l. quod euitandi. actio vero in factum de calumnia non videtur habere locum, quia non nominauit per pecuniam, licet quidam dicant contra.

n *Nominari.* à Titio puta.

o *Cogetur.* ex officio iudicis, vel actione in factum generali: vt ff. de vaca. mu. l. j. §. j. & ſ. de decuri. l. ij. in fine. & de ſtump. recu. l. j. lib. x.

QVanquam.]C A. SVS. Nominatus ad tutelam vel curam, si excusationem suam habet, appellare non habet necesse, sed eã proponat intra. l. dies. an autem sufficiat quòd testator reliquit vxori suæ vsumfru. omnium bonorum suorũ, & pupillus nihil habet, quæritur? Dicitur quòd non: quia personæ non rei principaliter datur tutor: vt instit. qui da. tur pos. Vi.

p *Detentus.* per sententiam iudicis.

q *Flagitaueris.* quod pores facere: vt & ff. quæ senten. sine app. l. j. §. item cum contra sacras.

r *Examinanda est.* ratione præteriti tẽporis, vt si appareat quod per malitiam cessauerit, teneatur: aliàs non: vt ff. eo. qui testamento.

mento. & arg. ſ. tit. j. l. j. & ff. de vſu. l. tutor. sic. ff. de vſufr. l. quę- A situm. & ff. de vſufr. lega. l. ſi mihi vſus fructus. & ff. de ritu nup. l. ſi quis tutor. §. fi. & ſ. ſi pen. ap. l. ſi pater. & ff. ſi tu. vel cur. app. l. j. & ij. & ff. de admini. tuto. l. tutores. §. tutor datus. Sed ar. cõtra in dicta. l. de ritu nup. l. ſi quis tutor. §. quid ergo.

Si vt allegas.]CASVS Nominatus ad tutelam, dicebat se contrauersiam habere cum pupillo super omnibus bonis, aut econuerso: & per hoc volebat se excusare: an hoc sufficiat, quæritur? Dicitur quod sic, si habet excusationem interp. l. dies, & opponat: vt in stit. eo. item propter litem. & ff. eo. l. propter. in fi. Viuianus.

a *Iussurum.* quia admitteret excusationẽ tuam: vt instit. e. §. itẽ propter, & ff. eodem. l. propter.

Licet.] CASVS. Cum minore annis si matrimonium cõtraxisti, & ei pater tuus datus fuerit curator, si se non excuset, non solum offẽdit orationem Diui Marci, qua cauetur quòd genet debet esse curator vxoris filij, sed infamis efficitur. Viuianus.

b *Licet orationis.* quę prohibuit tutorem dare suam pupillam filio suo in vxorem.

c *Excusare.* vt administret. à decreto enim nõ se excusat, cum non teneat ipsum: vt ſ. qui dare tut. pos. l. maritus.

d *Sententiam.* quæ est vt citò si prius est vxor, non possis postea esse curator, licet verba de ea quę erat prius pupilla, dicant. Et sic no. vbi eadẽ æquitas, ibi idem ius. sic ſ. ad le. Fal. l. fin.

e *Habem pudoris.* id est efficiatur infamis, & facit. ff. de interdicto matrimonio. l. iij. & supra eo. l. amplissimi.

TVtores.] CASVS. Nominatus ad tutelam vel curam, si excusationem suam habet, appellare non habet necesse, sed eã proponat intra. l. dies. an autem sufficiat quòd testator reliquit vxori suæ vsumfru. omnium bonorum patrem pupilli vsumfructum reliquisse quondam vxori suæ proponis: ad excusandos vos à tutela non est idoneum. [h] Dat. Non. April. CC. Conss.

A creatione tutoris non appellatur, sed excusatio proponitur, & inopia pupilli non excusat à tutela. Saly.

XVIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Sabino & alijs.

TVtores nominatos appellationem interponere necesse non habere, certissimi iuris est. [f] Quapropter licet non appellasti: si quam te excusatione habere confidis, intra tempus quod Diui Marci constitutione præscriptum est, [g] hac apud præsidem prouinciæ vti non prohiberis. Nam quod omnium bonorum patrem pupilli vsumfructum reliquisse quondam vxori suæ proponis: ad excusandos vos à tutela non est idoneum. [h] Dat. Non. April. CC. Conss.

Delictum matris non excusat à tutela filij. Baldus & Salycetus.

XIX. Idem AA. & CC. Dionysio.

INusitatam rem desideras, de tutela filiæ [i] * te dimitti postulans, quòd te posse contrario tutelæ iudicio [k] matrem eius conuenire contendis. Sine die & Cons.

A cura cuius tutor fuit, iustè se quis excusat. Salycetus.

XX. Idem AA. & CC. Cratino.

CVrator adultis nominatus, quorum tutor antea fueras, inuitus in administratione teneri non potes. Proinde si dies [l] excusationibus præfinitus nondum excesserit: vti cõpetenti defensione potes [m]. S. X. Kal. Decemb. Nicomediæ. CC. Conss.

Communio non excusat à tutela. Saly.

XXI. Idem AA. & CC. Parammoni.

QVòd res cum vterinis fratribus tibi communes esse profiteare, ad excusationem tutelæ non est idoneũ: cũ harum diuisio curatore dato fieri possit. [n] VIII. Kal. Ianuar. Nicomediæ. CC. Conss.

Periculum tutelæ non spectat ad eum cuius excusatio fuit approbata. Saly.

XXII. Idem AVGVSTI & CAESARES. Hermodoro.

SI tutor nominatus decreto præsidis, habens excusationẽ absolutus es: [o] ad te non pertinere periculum administrationis, manifestum est. Dat. XIII. Kal. Ian. Nicomediæ. CC. Conss.

Non cogitur quis si fuisset tutelam vel patrocinium contra suos, vel filios, suos: nec etiam diceretur confidatus in causa. Bald. Vel sic: Prouter magnam litem quam habet soror creati tutoris cum pupillo, potest ipse à tutela excusari. Salycetus.

XXIII. Idem AA. & CC. Neophyto.

HVmanitatis ac religionis ratio non permittit, vt aduersus sororem, vel filios sorores actionum [p] necessitates [q] tutelæ [r] occa-

derat. nisi quid sufficit talis excusatio, quæritur? Dicitur q; nõ. Vi.

i *Filiæ.* scilicet Bertæ.

k *Contrario tutelæ iudicio.* vt quia eius tutor fueris, vel successisti ei qui eius fuerit tutor. Accursius.

Vratur.] CASVS. Si pupilli alicuius tutelam administrasti: deinde eo facto adulto, curator nominatus fuisti: an possis te excusare per hoc quòd eras ei tutor? Dicitur quòd sic: & eam oppones ab eo tempore quo sciuisti te curatorem nominatum. Viuianus.

l *Dies.* qui currit à die confirmationis: vt ff. e. l. Caius.

m *Potes.* vt insti. eo. §. qui tutelã. & ff. e. l. Caius. sed fallit in liberto: vt ſ. eo. libertos.

Ved res.] CASVS. Tres habebas fratres vterinos. si datus fueris eis tutor, non poteris te excusare per hoc, quod habeas cum eis aliquas res, cũ dato curatore possit diuisio fieri. Viuianus.

n *Possit.* vt instit. de auctо. tut. §. fin. & supra de in lit dan. tu. l. j. & ij. & facit supra eod. l. neque à tutela. Repotest dici quòd nec per authẽ. illam minoris, quæ est supra qui da. tut. pos. corrigatur hæc, cum de personali obligatione loquatur. ADDITIO. Contrarium tenet glo. j. in versi. item quid si habet res cõmunes secum, &c. in dicta auth. minoris. quam glos. in hoc cõmuniter docto. approbant, vt ibi testatur Barto. quia in communione oritur quidam quasi contractus producens obligationẽ & actionem communi diuidendo: & sic potest dici debitor & creditor. & per consequens non potest hodie esse tutor vel curator per dictam authen. minoris, vbi latius vide de hoc per eundem Bart. in ver. quærit glo. quid si habet, &c.

Si tutor.] CASVS. Si nominat [s] ad tutelã se excuset, & cum excusatione sua fuerit absolutus: an periculo administrationis ad eum spectare debeat, quæritur? Dicitur q. nõ. Vi.

o *Absolutus es.* etiam iniuste, dummodo non per malitiam: & sic sententia quodammodo facit ius.

HVmanitatis.] CASVS. Nominatus ad tutelã vel curã si velit se excusare per hoc, q̃ pupillus litẽ habeat cũ sorore sua, q̃ præsumi posset q̃ ratione adfectionis pateretur se superari, an sit audiẽdus, quæritur? Dicitur q̃ sic, & ei donãdus est aliꝰ tutor, qui ꝓpter adfectionem defendere pupillũ nõ impediatur.

p *Actionum.* scilicet suscipiendarum.

q *Necessitates.* cum ipse pupillus sit debitor sororis tuæ, vel filiorum sororis.

r *Tutelæ.* quam habes, à qua non excusas te: vt ſ. eo. l. neque.

Suscipias

a *Suscipias.* ex hac litera videtur solui quod quæritur: an quis possit compelli postulare contra fratres, vel sorores, vel eorum alios. Item an vassallus sit excusatus, si domino suo non pareat contra fratrem, vel sororem, vel eorum filios.

b *Tutorem.* & sic datur alius tutor, id est alium habeat tutorē, vel detur curator.

Cōsanguinitas sui, scionē quandoque inducit, quandoque removet.

c *Adfectu.* hic consanguinitas inducit suspicionem: sic & ff. de iniur. l. lex Cornelia. & ff. de iurisdic. omniū iudi. l. qui iurisdictioni. & argu. ff. de procurato. l. aut adfinitate. quandoque econtra removet: vt ff. de ritu nupt. l. non solum. §. de illo.

d *Prætorem.* quo auctore hæc fiant: ipso enim iure datio tenet. & facit. j. de libe. cau. l. si filium.

Nauicularij qui sint.

E *Xcusationem.*] e *Obligentur.* sic & infra de excu. vete. l. ij. & ff. eod. l. non tantum. §. eos. & §. fin. Et sunt nauicularij, qui publicas naues faciunt, vel cōducunt. ff. de iur. immu. l. semper. §. negociatores. & §. immunitates. & §. diuus.

f *Vtros. Sancimus.* Etiam si incepe runt iam administrare: vt ff. eod. l. iurisperitos. in princip. & ff. de mino. l. verum. §. ex facto. & infra de filen. l. fina. lib. xij.

SI TVTOR VEL *curator falsis allegationibus &c.*

** Sic excusatur clericus à residentia beneficij sui quādo est in seruitio episcopi: vt ca. de cætero. de cler. non r. si.*

SI *absentibus.*] CAsvs. Nominatus ad tutelam absentibus parentibus pupilli qui cum debebant defendere, falsam excusationem prætendebat, forte dicendo quod habebat tres liberos. cum esset Romanus: & nō habebat nisi duos: & absolutus est. si postea appareat eum falso se excusasse, & iudicem circumuenisse: periculum administrationis ad eū pertinebit ab eo tempore quo datus erat tutor. Viuianus.

g *Si absentibus.* maximè: vt ff. de re iudica. l. acta. §. contra.

h *Necessarijs.* id est consanguineis: vt ff. de iusti. & iu. l. fin. vel curatoribus qui in talem causam dantur: vt infra eod. de auctor. tuto. §. fina.

i *Sponte.* quicunque sint: arg ff. qui. ex cau. in poss. ea. hæc autem. in principio.

k *Non competentibus.* id est falsis, vel iniustis.

l *Prosit.* sic ff. de transac. l. transactione. ij. & ff. si contra ius vel vti. pub. l. & si non cognitio.

m *Et si iniustum.* id est iniuste, vel iniustum. sic. ff. de re iudi. l. iiij. §. condemnatum.

A n *Ex quo dati sint.* vt infra eod. de excusa. tut. §. fin. & j. de prædi. mi. l. & si præses. & argu. ff. titu. j. l. quanquā. & ff. de admi. tut. l. j. ij. respon. & l. quidam. §. fin. & facit ff. de mi. l. verum. §. ex facto. & ff. de ritu nupt. l. si quis tutor. in principio.

Vtores.] CASVS. Si tutor vel curator postquam incepit administrare, se excusauerit, non valet excusatio, licet legitima fuisset. Viuianus.

o *Manifestum est.* licet enim legitimā habeat excusationem, amittit eam si cœperit administrare: vt hic, & ff. eod. de excusa. tut. l. nō tantum. §. vacare. nisi in ca *Tutelæ* tibus. Primus infitiu. §. pe. Secundus. ff. de mino. l. verum. §. ex facto. Tertius. ff. titu. j. l. fi. Quartus. ff. eod. l. iurisperitos. Alius in l. post susceptam. Item no. q etiam si vera sit excusatio, & non iusta, non prodest: & est speciale fauore minoris: vt sententia contra ius eius lata, non præiudicet ei: vt hic, & ff. l. proxi. se- *Sententiæ* cus in maiore: vt ff. titu. *non præ* j. l. quinquaginta. Item *cat.* nota quod prætextu fal sæ allegationis indistincte retractatur sententia, siue fuit de falso quæsitum, siue non: vt hic. quod secus est, aliàs si prius fuit de falso quæsitum: vt ff. de side instru. l. fi. in fin.

Si vt proponis.] CASVS. Si tutor vel curator de facto se excusset, & iudex gratia vel amore eius admisit, & à tutela absoluerit: nihilo minus adhuc tutor permanebit, habita absolutione pro nulla. Viuianus.

p *Ambitione.* quia iudici dignitatem promisit, vt gratiosam daret sententiam, & sic est cōtra. ff. ad Trebel. l. seruo inuito. §. cum prætor. Solu. hoc speciale hic fauore pupillorum. Si vero per pecuniam. tunc nullius sententia *Sententiæ* teneret: vt j. quando *venales non* prouo. non est necess. l. *venales.*

SI TVTOR VEL *curator reipublicæ, &c.*

Q *Vi tutores.*] CASVS. Si tutor datus pendente tutela reipub. causa abesse cœpit, tū excusare se debet ne medij tēporis periculo adstringatur: quod si nō fecerit, cōuenietur: sed postulabit ille qui interim administranit, vt prius conueniatur. Viui.

q *Ad tempus.* sed reuersi statim reassumunt. secus in his qui absentes vocātur: vt infra. eo. §. itē hi qui reipublicæ. & j. l. *proxima.*

r *A tutela.* & petere curatorem: vt d. §. & facit ff. de excu. tut. l. amplissimi.

s *Prætermisisti.* id est ad tempus non te excusasti.

t *Postulabis.* hic dic vt ff. si tut. non gess. l. j. nec est contra. infra. de cu. §. fi. quia ibi de actore dicit, constituto periculo absentis: hic de curatore.

A *Eatum.*] CASVS. Ei qui abfuit reipub. causa, & reuersus est: datur annus, vt à tutela se excuset. Vel habet excusationem à noua tutela à tempore reuersionis. Viuianus.

a *Certum est.* vt infra. eod. §. item hi qui reipublicæ.

DE EXCVSATIONIBVS *veteranorum.*

Vt *causarii.*] CASVS. Miles qui viginti annis steterit cū principe. si ex honesta causa remittatur, puta causa infirmitatis, idem priuilegiū habet quod veteranus: quia sicut à tutela non sui corporis excusatur, ita à tutela missus aliorum excusationem habet, ne sit tutor: quam opponet: & intra dies ab eo tempore quo scit se datum tutorem. & hoc in l. seq. Viuianus.

b *Missione.* triplex est missio: vt ff. de his qui not. infa. l. ij. §. ignominię. sed qui ignominia mittitur, ab vrbicis excusatur tutelis: vt ff. de excu. tut. l. sed & milites. §. sed & ignominia. aliàs, scribit autem Vlpianus.

c *Post viginti.* quid si ante? Non idem: vt j. de his qui non imple. ibi pen. l. fi. lib. x.

d *Pertinent.* quæ multa sunt: vt j. quando prouocare non est necesse. l. veteranis, & ff. de priuil. vete. per totum.

e *Quod placuit.* Compelli. facit ff. de excusa. tut. l. penul. & ff. eo. l. administrantes. §. fin. & l. fi. j. quando prouoca. non est necesse. l. vereranis. & ff. de procu. l. filius fami. §. veterani. Item facit. ff. de testi. l. ex eo.

QVI NVMERO *liberorum se excusant.*

Q *Vi tutelam.*] CASVS. Aliquis habens liberos tres incolumes, aut quatuor in Italia, aut quinque in prouincia: an liberatur ab onere tutelæ? Et dicitur quòd sic. Viui.

f *Qui ad tutelam.* idem habes infra. eo. in princip. & j. de his qui nume. lib. l. fin. lib. x. secus in patrimonialibus: vt in eo. titul. l. ij.

N *Eque filia.*] CASVS. Liberi prosunt patri, vt superiori l. proxima. sed si quis habet filiam. & ex ea nepotes: si illa decedat, an nepotes prosint auo materno, quæritur? Dicitur quòd non, sed patri. Viui.

g *Nepotes.* ex filia. & est plana. Vel dic ex filio. sed tunc mortuo patre proficerent auo, vt vnius loco numerentur: vt infra eo. in prin. ff. eo. l. excusantur. §. ij.

QVI MORBO SE EXCVSANT.

h *Luminibus. Excusationem.* vt j. qui morbo. l. j. lib. x. & j. qui da. tut. post l. luminibus. & ff. eod. post fusce pram. & impropriè potest dici excusatio, cum & si vellent, non possent: vt dictis ll. continetur, sic instituto eodem. §. minores. Item secus in patrimonialibus muneribus: vt ff. de decurio. l. honores. §. j. sed ex post facto cæcus non desinit: vt ff. de aucto. tut. & si tutor. Item secus si vnum tantum oculum amisit: vt j. de excu. tu. l. fratres.

QVI AETATE *se excusant.*

i *Pater. Septuaginta.* vt & ff. eo. l excusantur. in prin. sic in teste: vt ff. de testibus. l. inuiti. secus in alio publico personali munere: vt d. lv. annis supra excusentur: vt j. qui ætate. l. si. lib x.

QVI NVMERO *tutelarum se excusant.*

S *I tres.*] CASVS. Habens tres tutelas, vel curas, à quarta vacationem habet. si vero finitæ sunt: alia poterit subrogari. Si verò quis habeat duos filios, & duas tutelas: cū istæ tutelæ sint imperfectæ, an faciant vnam perfectā? Dicitur quòd non. Viuianus.

k *Si tres.* quandoque non sufficiunt, & quandoque vna sufficit: & sic arbitrio iudicis relinquitur: vt ff. eo. l. si is qui. §. penulti.

l *Non defunctorie.* id est transitorie: quia secus si transitorie, quia debent finiri cito: vt & ff. eo. l. non tantum. in princip. vel die, id est non adhæctatē: vt & ff. eod. l. tria. & instit. eo. §. item tria.

m *Non proficiunt.* nisi sint eiusdem generis, vt duæ tutelæ, & duæ curæ: vt ff. eo. l. excusant. §. amplius. Et not. hic: quæ non prosunt singula, nec multa iuuant. sic ff. de iurisdi. om. iudic. l. si idem. & j. de vsu. l. vsuræ. & j. de donat. l. sancimus. §. si quis autem. Sed argu. contra j. de probatio. l. instrumēta & ff. de vsur. l. stipulatus. & in authen. de fi-

Codex.

II. Idem A. Reginio.

C *Ertum est* a eos qui reipubli cæ causa abesse desierunt, ab omni noua tutela anno vacare debere. PP. V. Kal. Mar. Gordiano. A. II. & Pompeiano Conss.

TITVLVS LXV.

DE EXCVSATIONIBVS veteranorum.

Veterani excusantur à tutelis præquàm filiorum veteranorum, vel commilitonum suorum: & vnam tantum tunc suscipere compelluntur.

I. Imp. ANTONINVS A. aurenino.

Vi causaria missione b sacramento post viginti c annorum stipendia soluuntur, & integram famam retinent: ad publica priuilegia veteranis concessa pertinent. d PP. VII. Id. Auguſt. Antonino A. IIII. & Balbino Conss.

Licet lex vel statutum dicat quod aliquis non possit compelli debet intelligi cum vitur suis defensionibus: aliàs potest cogi. Bald.

II. Imp. GORDIANVS A. Celeri veterano.

Q *Vod placuit veteranos tantummodo conueteranis filiorum seu militum, & quidem vnam tutelam seu curam eodem tempore administrare compelli: e eò pertinet, vt si alijs dati fuerint, intra solennia tempora causas excusationis ad competentem iudicem deferant. PP. III. Kal. Iul. Gordiano A. & Auiola Conss.*

TITVLVS LXVI.

QVI NVMERO LIBERORVM se excusant.

Tres liberi in Roma, quatuor in Italia, quinque in prouincia, excusant parentes à tutela: & mortui non computantur, neque nepotes ex filio superstite. hoc dicit totus titu. quod non. Salycetus.

I. Imp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Herodiano.

Vi ad tutelam f vel curā vocantur, Romæ quidem triū liberorum incolumiū numero, de quorū etiā statu non ambigitur: in Italia vero quatuor: in prouincijs autē quinque, habent excusationem. PP. Non. April. Geta & Plautiano Conss.

I. Imp. ANTONINVS A. Marcello.

Vinibus captus, aut surdus, aut mutus, aut furiosus, aut perpetua valetudine tentus, tutelæ seu curæ excusationem h habet. PP. XIII. Kal. April. Præsente & Albino Conss.

TITVLVS LXVII.

QVI MORBO SE excusant.

Propter morbos hic scriptos quis excusatur à tutela vel cura. Sal.

B I. Imp. PHILIPPVS A. & PHILIPPVS C. Sabino.

Vinibus captus, aut surdus, aut mutus, aut furiosus, aut perpetua valetudine tentus, tutelæ seu curæ excusationem h habet. PP. XIII. Kal. April. Præsente & Albino Conss.

TITVLVS LXVIII.

QVI AETATE SE excusant.

Septuagenarius excusatur à tutela & cura. Salycetus.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Seuero.

C

Arer tuus si maior est annis septuagita, ad tutelam seu curā euocatus, excusare se solemiter potest. PP. V. Idus Setēb. Chilone & Libone Conss.

TITVLVS LXIX.

QVI NVMERO TVTELArum se excusant.

Plura imperfecta non faciunt vnum perfectum. ad hoc allegatur. Bal. Vel sic: Tria onera tutelarum non adfectata, excusationem præbent à quacunque quandiu durant, & duæ imperfectæ excusationes diuersi generis non faciunt vnam perfectam. Salye.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Pompeiano.

D

I tres k tutelas vel curas eodem tempore non defuncto rie l susceptas administras: onere quartæ tutelæ seu curationis pupillorum seu adolescentiū non grauaberis. Finito autē officio pubertate pupillorum, vel ætate adolescentiū, aliæ substitui possunt: licet nondum ratio tutelæ seu curæ administratæ reddita sit. Sed imperfectæ diuersæ specie vacationis: licet permixtæ, ad excusationem non proficiunt. m Scire igitur debes eum qui duos filios habet, & duas tutelas administrat, excusatio-

h *Luminibus. Excusationem.* vt j. qui morbo. l. j. lib. x. & j. qui da. tut. post l. luminibus. & ff. eod. post fusce pram. & impropriè potest dici excusatio, cum & si vellent, non possent: vt dictis ll. continetur, sic instituto eodem. §. minores. Item secus in patrimonialibus muneribus: vt ff. de decurio. l. honores. §. j. sed ex post facto cæcus non desinit: vt ff. de aucto. tut. & si tutor. Item secus si vnum tantum oculum amisit: vt j. de excu. tu. l. fratres.

QVI AETATE *se excusant.*

i *Pater. Septuaginta.* vt & ff. eo. l excusantur. in prin. sic in teste: vt ff. de testibus. l. inuiti. secus in alio publico personali munere: vt d. lv. annis supra excusentur: vt j. qui ætate. l. si. lib x.

QVI NVMERO *tutelarum se excusant.*

S *I tres.*] CASVS. Habens tres tutelas, vel curas, à quarta vacationem habet. si vero finitæ sunt: alia poterit subrogari. Si verò quis habeat duos filios, & duas tutelas: cū istæ tutelæ sint imperfectæ, an faciant vnam perfectā? Dicitur quòd non. Viuianus.

k *Si tres.* quandoque non sufficiunt, & quandoque vna sufficit: & sic arbitrio iudicis relinquitur: vt ff. eo. l. si is qui. §. penulti.

l *Non defunctorie.* id est transitorie: quia secus si transitorie, quia debent finiri cito: vt & ff. eo. l. non tantum. in princip. vel die, id est non adhæctatē: vt & ff. eod. l. tria. & instit. eo. §. item tria.

m *Non proficiunt.* nisi sint eiusdem generis, vt duæ tutelæ, & duæ curæ: vt ff. eo. l. excusant. §. amplius. Et not. hic: quæ non prosunt singula, nec multa iuuant. sic ff. de iurisdi. om. iudic. l. si idem. & j. de vsu. l. vsuræ. & j. de donat. l. sancimus. §. si quis autem. Sed argu. contra j. de probatio. l. instrumēta & ff. de vsur. l. stipulatus. & in authen. de fi-

de instrumen.§.si vero administrator.& §.si vero nullus.col.vj. & j. de instit. & substit.l.si pater. nam nec institutio sub conditione per se sine exhæredatione, nec econtra valent: sed simul sic.Et facit ad testes diuersa probantes, ADDITIO. Videas pulchram glossam.iij.quæst.ix.in cap.nihilo minus.& glossam fi.in l. ob carmen.in fi. ff.de testibus. & text.in c.dilect⁹.extra de elect.

Testes singulares non probant.

Continuatio.

DE CVRATORE *furiosi,vel prodigi.*

Dictum est supra de curatoribus minorum: sequitur videre de curatore earum personarum quæ propter furorem vel propter prodigalitatem rebus suis superesse non possunt. Azo.

CVratores. *Impleta.* vere, non ficte: vt §. de his qui ve. æta. impe. l. fi. Quid ergo si fuerit minor xxv.ann⁹? Respon. vt minori detur tutor, vel curator, non vt furioso: vt ff.de rut.l. qui habet. in prin.

b *Prodigis* . qui neque tempus neque finē habent expensarum: vt ff. eod.l.j.§.j.

c *Furiosi*. qui loco absentium sunt: vt ff. de reg. iur.l. vbi non.§. fi. sic ergo & absenti datur: vt ff.quibus ex cau. ma.l.ab hostib⁹.in prin. & j.de cap.l.iij. Item & datur luxuriosę viuenti: vt ff. eo.l. & mulieri. & similibus : vt in situ. de curato.§.ij.

Prodigus post interdictionem bonorum an sequâ sibi detur curator, an possit contrahere.

d *Solent* . an ante dationem curatoris potest contrahi cum prodigo post interdictionem bonorū? Certe non puto: licet sit arg. contra §.de in integrū resti. mino.l. si curatorem.in eo quòd ibi adsimilat minorem habentē curatorem,prodigo. Vel dic quòd non potest extunc cum eo contrahi: quia facta interdictione est prodigus in curatione agnatorum: vt not.dominus Azo in summa huius tit.§. in prodigis autem. Itē an teneat datio si detur vt furioso, cum furiosus non sit?Arg. q̄ non.ff.de tutoribus & curato.da. ab his.l.Seiæ. Quidam cōtra: quia ibi propter ætatem dabatur.

Rationis.] CASVS. Tutor vel curator prædium minoris sine decreto alienare vel obligare non potest: & hoc oratione diui Seueri cauetur. sed an huiusmodi oratio extendatur ad cura furiosi & prodigi, vtille sine decreto alienare nō possit, quæritur? Dicitur quòd sic: vnde si obligetur, non tenet pignoris obligatio. creditor tamen habet personalem actionem aduersus furiosum vel prodigum,si pecunia in vtilitatem suam fuerit conuersa.

e *Orationis*.quæ est.ff.de reb.eo.l.j.circa principium.

f *Adolescentium*. videtur ergo ex eo quod est hic, & ff. de reb.eo. l.j. circa principium,quòd oratio pertineat quo ad verba & quo ad sententiam ad tutorem & curatorem:sed ad curatorē furiosi sola sententia. & hōc dicut quidam.Sed tu dic quo ad sententiā intelligi hæc prædicta: vt d.l.ff.de re.eo.l.j.& intellige de curatore non quo ad verba: vt ff.de re.eo.l.qui neque.

g *Ad agnatum*. eundémque curatorē: & idem in aliis rebus quæ prohibentur alienari: vt §.de admini.tut.l.lex quæ.secūdum H. & forte idē in præscriptione & aliis beneficiis quæ minoribus dantur: vt §.in quib.eau.resti.in integ.non est ne.l.fi.

nem non mereri. *PP.* IIII. Idus Octobr. Antonino A. II. & Geta. II. Conss.

TITVLVS LXX.
DE CVRATORE FVrioſi,vel prodigi.

Finita causa naturali insistitur causa accidentalis.Baldus.Vel sic:Post xxv.annum datur curator furioso,vel prodigo.Salycetus.

1. Imp. ANTONINVS A. Marinianæ.

Vratores impleta[a] legitima ætate prodigis[b] vel furiosis[c] solent[d] tribui.PP.IIII.Kaled. August.Messala & Sabino Cōs.

Iura loquentia de moribus, extenduntur ad furiosos & prodigos.Bald. Vel sic: Res furiosi nō alienantur sine decreto, sicut nec res pupilli. Salycetus.

II. Imp. GORDIANVS A. Auitio.

ORationis[e] diui Seueri beneficium quo possessiones rusticas sine decreto præsidis pupillorum seu adolescentium[f] distrahi vel obligari prohibitum est, non iniuria etiam ad agnatum[g] furiosi porrigitur.

¶Si igitur citra decretum præsidis fundus mente capti etiam ab agnato eius tibi pignori nexus est, vinculum pignoris in eo non consistit:[h] vtilem tamen aduersus eum personalem[i] actionem, si ob eius vtilitatem pecunia mutua accepta est, poteris habere.PP.Kalend.Ianuar. Pio & Pontiano Conss.

Ad petitionem filij datur curator patri mente capto.Baldus.Vel sic: Per procuratorem furiosi, vel mente capti potest restitutio peti. Salycetus.

III. Idem A. Aureliæ.

SIpater tuus mentis compos non est, pete ei[k] curatores, per quos si quid gestum est quod reuocari oporteat, causa cognita in pristinum statum restitui possit.[l] PP.VII. Id.April. Gordiano A. & Auiola Conss.

Mater non potest administrare res filij furiosi, vel mente capti, nec filium obligare.Bal. Vel sic: Furiosi nulla est repudiatio matrimonij: nec mater præiudicat filio si non sit eius administratrix.Salyc.

IIII. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIA. AA. Asclepiodoto.

CVm repudiante[m] * furiosa sui iuris constituta[n] maritum,[o] qui solus repudiare potuit,[p] quædam matrem furiosæ marito quondam eius instrumenta confecisse significes: intelligis nihil eam contra furiosam disponere potuisse, cum eius ad eam iure non pertinuerit defensio. *Q. S. Idib. April. Bizantij AA. Conss.*

Frater est legitimus curator fratris furiosi, vel mente capti.Bald. Vel sic: Fratres emancipati qui hodie vocantur ad successionem sororum,eis furentibus sunt curatores legitimi. Salycetus.

V. Imp. ANASTASIVS A. ad populum.

NE lucrum quidem antea[r] indebitæ successionis emancipato vel emancipatis deputasse, nihil vero de oneribus tutelæ[s] prospexisse videamur: curatores nihilo minus eos[t] pro duodecim[v] tabularum lege furiosis fratribus & sororibus, vtpote legitimos existere, * hac legis sanctione decernimus.

h *Non consistit*. Sed contra ff.eod.l.pignus. vbi dicit posse obligari.sed ibi cum decreto intellige.

i *Personalem*.vt §.quando ex fac.iur. l. si in rem. & j. de vsucap. pro empt.l. eum. sed & retentionem pignoris habet : vt ff. de rebus eo,si pupillorum.§.penult.& l.si fundum.§. fina. & j. tit. j.d.vere.

Subsidiarie mothyra vel Assisi mere.

k *Pater.*] CASVS. In hac lege dicit quòd filius patri mente capto, curatorem petere debet: per quem si quid alienatum est, reuocari possit.

l *Pete ei*.sed & tu potes esse curator: vt ff.l.j.in fi.& l.ij.& l.iiij.

m *Vm repudiante*.] CASVS. Si maritus vxorem suam à patre emancipatam, furiosam repudiauerit : & mater viro pactum fecerit de non reddenda dote, vel alijs rebus filiæ : an præiudicet, quæritur? Dicitur quòd non. Vel pone casum aliter vt in glossa.

In scripto nostro, est legatur, Cum repudiante. Furiosam iuris constituta mater, &c. Casum p. nit.

n *Constituta*. idem mutò magis de ea quæ est in potestate, sed de hac dubitatur,quia plus iuris mater in ea habere videtur quàm in ea quæ est in potestate.

o *Maritum* . aliàs marito, secundum Ioan. & tunc vnū marito,abundat . Vel non abundat : & tunc dic, repudiauit hæreditatē marito seu instituto , vt eam hæreditatem sibi haberet.

p *Repudiare potuit*.hæreditatem secundum Io. Tu dic ; id est vxorem, scilicet non furiosam : Vel dic etiam furiosam, si modo furor tātus est, vt tolerari non possit: vt ff.sol.matri.l.si cum dotem.§. si maritus.& ff.de repud.l.Iulianus.

q *Defensio*.sic ff.de neg.gest.l.qui allena.§. quanquam, & ff. de reg.iur.l.fœminæ.nisi sit tutrix: vt §.quando mu.tu. offic. fun. po.authen.matri & aliæ.

Salycetus hâc.l. mulier. in bona quæ habet de matre lo. Hæc.l. in fine. Hodie in suis regnis à mare vsq; ad mare datur filio furioso curator. Salyc.

NEliberum.] CASVS.Olim si pater duos habens filios vnum emancipauerit:ille fratri suo succedere non poterat, hodie secus est: quia emancipatus succedere potest: vnde cum emolumentum sentit,onus debet sentire , quod vocabitur ad tutelam fratris sui furiosi.

r *Antea* . id est ante nostra tempora : scilicet per l.xij. tab. sed per Iustinia.succedit: vt j.de legit.hære, l. fin.in fi.

s *Tutelæ*.imō & de tutela diximus in d.l.de leg.hęre.l.fi.in fi. vnde dic tutelæ,id est curæ furiosorum, vt subijcit.vel nihil videmur dixisse, nisi plene dicamus: arg j.eo.ad Syl.l.pen.in fin. & facit §. de leg.tut.l.frater. & j.de leg.hære.l.de emancipatis.

t *Eos* scilicet emancipatos.

v *Duodecim*.id est ac si lege xij.tab.vocarentur .

CVm aliis. Primò disputatio antiqua . Secundò decisio nouā distinguendo, secunda ibi,nos itaque.Saly.] CASVS.Cū quis furiosus est, aut perpetuo,aut ad tēpus. primo casu curator administrare debet cōtinue,nec eius cura finitur.Si autem dilucida habeat interualla,an interim debeat cessare cura?Dicitur q̄ certum est constitutum: sed in dilucido intervallo hæreditatem adire,vel cōtrahere potest sine auctoritate curatorię.

Subsidiarie mothyra vel Assisi mere.

a *Impossibilè*.id est difficile.sic. ff.de his qui deiece, vel effu.l.ij.

b *Remotus*.sed non est.

c *Vinit*. contra. ff.eod. l.j.§.j. vbi dicit durare & finiri cum furore.sed hoc corrigit,vel ibi quo ad effectum:& sic secūdum,istam . vel ibi non habebat interualla,

d *Competunt* . vt testamentum: vt j.qui testa. face.pos.l.furiosum.

e *Stimulis* . id est cum stimulis.

f *In contractu*.quem habuit tempore sanæ mētis, vt per traditionem vel quid simile impleatur à curatore: non autem intelligas de eo quem habet tempore furoris : quia ibi solus curator sufficit : vt ff. de re.iu.l. in negociis, Vel loquitur secundum quorundam opinionem quæ tangitur.l.j.proxi. §.sin autē ex alia.prope finem.§.Vel dic contractus à se curatore faciendos.

g *Crebra* . Nota aliquid cōstitui nimiæ frequentiæ vitandæ causa. sic infra de bonis quæ lib.l.fi.§. penulti . vt sic infinitas cuitetur. sic §. de sacrosan. eccles.l. vt inter.

Vm furiosi .] CASVS. In hac.l. vsque ad finem talis est : Si furiosus est in patris potestate , administrabit bona filij castrensia, vel quasi: nec dabitur furioso curator . Si vero pater moriatur, furiosum potest instituere hæredem , & ei substituere: vt j.de impub. & aliis substitu. l. vnam. & si furiosus moriatur, transmittit hæreditatem ad eos qui ei succedunt ab intestato , & si furioso deferatur aliqua hereditas, curator eius poterit agnoscere bonorum possessionem , & hæreditatem adire . Et si datus fuerit curator in testamento patris : nō satisfiet de bene administrando. si non sit datus in testamento, sed à iudice , vel à lege , quia est proximus agnatus : tunc non cogitur satisfidare , si idoneā habeat substantiam: iurabit tamen coram episcopo & tribus primatibus quòd bene administrabit bona furiosi , & faciet inuentarium ; Si vero non habeat idoneam substantiam: dabit fideiussores , & constituetur apud præsidem prouinciæ . Et omnia quæ acquiruntur furioso ex causa legati , vel ex quacunque causa, debet administrare . & si compos mentis factus fuerit: retinebit eum si vult, vel repudiabit. Si vero moriatur in furore: peruenient bona ad eos ad quos essent peruentura si nunquam furiosus fuisset. Si vero curator discedat, alius in locum eius subrogabitur . Habeat autem hæc lex locū in futuris negociis, non præteritis.

Divisio.

Curator furiosi habentis dilucida interualla, dicitur curator etiam dum iste habet dilucida interualla : tamen administrare non potest. vna est ergo cura continua, sed administratio est discontinua. Bald. Vel sic: Curator datus furioso habenti dilucida intervalla, non definit curator esse tempore quo ille sanæ mentis efficitur: sed exercitium administrationis sibi non competit. & potest tunc ille cui curator est datus , omnia per se agere: sed furore supernenient exercitium restituitur curatori.Salycetus.

VI. Imp. IVSTINIANVS A. Iuliano præfecto prætorio.

CVm aliis quidem hominibus continuum furoris infortuitum accidat , alios autem morbus non sine laxamento aggrediatur , sed in quibusdā temporibus quædam eis intermissio perueniat , & in hoc ipso multa sit differentia, vt quibusdam breues induciæ,aliis maiores ab huiusmodi vitio inducantur : antiquitas disputabat , vtrūmne in mediis furoris interuallis permaneret eis curatoris intercessio , an cum fauore quiescēte finita , iterum morbo adueniente redintegraretur. ¶ Nos itaque eius ambiguitatem decidentes , sancimus (cum incertum est in huiusmodi furiosis hominibus, quando resipuerint, siue ex longo , siue ex propinquo spacio, & impossibile[a] est & in confinio furoris & sanitatis cum sæpius constitui , & post longum tempus sub eadem esse varietate, vt in quibusdam videatur etiam penè furor esse remorus[b]) curatoris creationem non esse finiendam , sed manere quidem eum donec talis furiosus viuit ;[c] quia non est penè tempus in quo huiusmodi morbus desperatur:sed per interualla quæ perfectissima sunt nihil curatorem agere , sed ipsum posse furiosum, dum sapit, & hæreditatem adire , & omnia alia facere quæ sanis hominibus competunt ,[d] ¶ Sin autem furor itjmulis[e] suis iterum eum accenderit : curatorem in contractu[f] suo coniungi, vt nomen quidem curatoris in omne tempus habeat , effectum autem , quotiens morbus redierit : ne crebra[g] vel quasi ludibriosa fiat curatoris creatio , & frequenter tam nascatur quàm desinere videatur:

Data Kal. Septemb. Lampadio & Oreste VV.CC.Conss.

Hæc.l. legam per partes:& ex huiusmodi lectura apparebit legis diuisio . casus huius primæ partis . Furiosi in potestate patris constituto non datur curator,sed eius pater est legitimus administrator. ei vero existenti sui iuris pater curator debitus. h. d. vsque ad. §. sin autem parentes. Baldus.

VII. Idem A. Iuliano P.P.

CVm furiosus quem morbus detinet perpetuus,in sacris[h] parentis sui constitutus est:indubitatè curatorem[i] habere non potest:quia sufficit ei ad gubernationem rerum quæ ex castrensi peculio, vel aliter[k] ad eum peruenerunt , & vel ante furorem ei acquisitæ sunt, vel in furore obuenerunt , [l] vel in his quorum proprietas ei tantummodo competit, [m] paterna verecundia. Quis enim talis adfectus extraneus in ueniatur,vt vincat paternum? [n] vel cui alij credendum est res liberorum gubernandas parentibus derelictis?Licet Tertullianus iuris antiqui interpres, libro singulari quem de castrensi peculio condidit,tali tractatu proposito videatur obscure eandem attingere sententiam, nos tamen hoc apertissimè introduximus.

Pater potest furioso substituere exemplariter, & reliquere curatorem . & si filius est in potestate,queritur ei paterna hereditas ipso iure. Bal. Vel sic: Pater potest filium furiosum hæredem instituere, & ei secundum formam iuris substituere.& si decedat ab intestato, hæreditas deuoluitur ad filium furiosum etiam sui iuris constitutū. hoc dicit vsque ad. §. sin autem ex alia. Salyc.

Sin autem parentes ab hac luce decedere contigerit:nostra cōstitutio[o] quam promulgauimus de his quæ in testamento furioso relinquenda sunt,vel substitutione eorum,in suo robore permaneat. ¶Sin vero perpetuo furiosus sui iuris sit:[p] tunc in paterna quidem hæreditate quæ quasi debita[q] ad posteritatem suam deuoluitur,nulla est iuri veterum dubitatio : cum ilico appareat , & suus hæres[r] existat suis parentibus.

Curator furiosi cui est delata hæreditas extranei,potest agnoscere bonorum possessionem nomine furiosi. Bal. Vel sic: Si hæreditas extranei deuoluatur ad furiosum,non potest ipse bonorum possessionem: sed eius curator sic. hoc dicit vsque ad §. sed cum autē sit.Salycetus.

a *Ex ista glo. nuncio Pan. habes j. de imp. & al. subl. l.humanitatis.*

b *Inuncio* adfectu vincit patrem. vide quod dicit ff.

c *Constitutio*, quam habes.j. de imp. & al.subl. l.humanitatis.

d *Sui iuris sit* . scilicet nunc, non tunc cū moriebatur pater: alioquin suus hæres ei esse non poterit.

e *Quasi debita*.vt & j.de codicil. l.finali.§.penulti. & j. de impo. lucran. desc.l.j.lib.x.

f *Suus hæres*, vt sic statim curator possit administrare . non autem dicas quòd sic sit heres ipso iure , vt statim teneatur creditoribus , & non possit abstinere . & sic quod eius fauore esset inductum , in eius læsionem redundaret. Est ergo nomine, sed non re : vt dicimus in eo qui est sanæ mentis: vt §. si vt se ab hared. absti . l.j.vnde interim decedens non transmittit , sicut nec infans: vt j. de iure deliberan. l. si infanti. § . sin vero vel non fit. Sed argu. contra prædicta instituta . de hared . quæ ab intesta. §.posthumi. & j. de suis & legiti. l. apud.hostes

& ff. de acquiren. hæredita. l. necessarijs.

Furi. si curator an pos. in bonorū possessionē repudiare.

a *Admitti debeat.* scilicet vel non. nam. ff. de suc. edi. l. j. §. furioſi, dicitur quòd curator furioſi non poteſt repudiare bonorum poſſeſſionē: quia nec delata eſt. ſed ſi non eſt delata, ergo curator eam petere nō poteſt. ſed econtra dicitur quòd poteſt petere. ff. de bonorum poſſeſſ. fur. in fin. l. j. in prin. ſed prima intelligitur, non videtur delata, vt poſſit repudiari: quia non poteſt, ſed peti ſic. Vel poteſt peti, vt ſit bonorum poſſeſſor de facto, non autem de iure ſicut de facto videtur intelligi. ff. de bono. poſſeſſ. l. non eſt ambigēdum. nam cum dicit vērem & furioſum contra fiſcum admitti in bonorum poſſeſſionem, de poſſeſſione facti eſt intelligendum. nā ſi de bonorum poſſeſſione iuris intelligeres, multi alij fiſco præferuntur: vt j. vnde vir & vxor: l. j. Vel gratia exempli de his ibi dicit. quicqd ergo olim fuerit hodie poteſt petere curator nomine furioſi bonorum poſſeſſionem iuris & facti: & facit eum bonorum poſſeſſorem per legē iſtam: licet quidam dicant de facto ei quæri tantum: vt dicit j. eod. l. §. tali itaque. ſed cum factus ſit bonorum poſſeſſor, & poſtea reſipiſcat, & nolit habere, an remaneat hæres? quod videtur: quia ſi ſemel eſt hęres &c. vt ff. de mino. l. & ſi fine. §. ſed quod Papinian[v]. niſi per querelam inofficioſi teſtamenti. vel ſeruus factus ſit, vel memoria defuncti dānata: vt ff. de vulga. ſubſtitu. l. in ſubſtitutione. & l. ex facto. in fi. & inſtit. de hære. quæ ab inteſta. §. per contrarium. Sed dic q̄ dimittere poteſt: & perinde erit acſi non fuiſſet agnita: vt j. e. §. ſin autem ipſe. ſicut & qui appellat ſi non proſequatur.

Sin autem ex alia quacunque cauſa hæreditas ad eum vel ſucceſsio perueniat: tunc magna & inextricabilis vetuſtiſsimo iuri dubitatio exorta eſt: ſiue adire hæreditatem, vel bonorum poſſeſsionem petere furioſus poſsit, ſiue non, & ſi curator eius ad bonorum poſſeſsionem petendam admitti[a] debeat. & iuris auctores ex vtroque latere magnum habuere certamen.

¶ Nos itaque vtranque auctorum aciem certo fœdere compeſcentes, ſancimus furioſum quidem nullo modo poſſe vel hæreditatem adire, vel bonorum poſſeſsionem agnoſcere: curatori autem eius licentiam damus (immo magis neceſsitatem imponimus) ſi vtilem ei eſſe ſucceſsionem exiſtimauerit, eam bonorum poſſeſsionem agnoſcere quæ antea ex decreto[b] dabatur, & ad ſimilitudinem bonorum poſſeſsionis habere: cum petitio [c] bonorum poſſeſsionis Conſtantiniana[d] lege ſublata ſit, & ab ea introducta obſeruatio quæ pro antiqua[e] ſufficit petitione.

Curator poteſt dari furioſo in patris teſtamēto, & non tenetur ſatiſdare: debet tamen antequam adminiſtret, obſeruare & inrare hic ſcripta. & ſi nullus ei à patre ſit datus, permittur ad legitimum idoneum: aliàs ad datiuum qui forma hic ſcripta debet creari. hoc dicit vſque ad §. tali itaque. Salycetus.

Sed cum antiquitas in curatore furioſi multas ambages cōſtituit, quemadmodum [f] ab eo cautio vel ſatiſdatio detur, vel pro quibus rebus, [g] & quibus * perſonis, & ſi omnis curator [h] talem præſtet cautelam: neceſsarium nobis viſum eſt, vt humano generi conſulentes, omnem quidem obſcuritatem, & inextricabilem circuitum tollamus, compendioſo autem & diluciodo remedio totum complectamur. ¶ Et prius de creatione curatoris qui furioſis vtriuſque ſexus datur, ſancientes: tunc [i] & aliis certum finem imponemus.

¶ Et ſi quidem parens curatorem furioſo vel furioſæ [k] in vltimo elogio hæredibus inſtitutis vel exheredatis dederit, vbi & fideiuſsionem ceſſare neceſse eſt, paterno teſtimonio pro eius ſatiſdatione ſufficiente: ipſe qui datus eſt, ad curationem peruenit: [l] ita tamen, vt in hac florentiſsima ciuitate apud vrbicariam præfecturam deducatur: in prouincia autem apud præſidem eius, præſente etiam tam viro religioſiſsimo locorum antiſtite, quàm tribus primatibus: [m] & actis interuenientibus, tactis ſacroſanctis [n] euangeliis, edicat omnia ſe rectè & cum vtilitate furioſi agere, & neque prætermittere ea quæ vtilia furioſo eſſe putauerit, neque admittere quæ inutilia exiſtimauerit.

IN AVTHEN. VT hi qui obliga. §. penult. coll. vj. conſtit. ij.

QVod nunc generale eſt circa omnes curatores, vt iurent quidem, non tamen à ratiociniis ſint exempti. Idem eſt in tutore.

Sequitur textus Codicis.

Et inuentario cum omni ſubtilitate publicè ſcripto, res ſuſcipiat, & eas ſecundum ſui opinionem diſponat ſub hypotheca rerum ad eum pertinentium, ad ſimilitudinem tutorum [o] & curatorum adulti.

¶ Sin autem teſtamentum quidem parens eius non confecerit, lex autem curatorem vtpote agnatum vocauerit, [p] vel eo ceſſante, aut non idoneo [q] forſitan exiſtente, ex iudiciali electione curatorem ei dare neceſſe fuerit: tunc ſecundum præfatam diuiſionem in hac quidem florentiſsima ciuitate apud glorioſiſsimam vrbicariam præfecturam creatio procedat. ¶ Sed ſi quidem nobilis ſit furioſi [r] perſona: etiam florentiſsimo ſenatu conuocando, vt ex inquiſitione curator optimæ atque integræ opinionis nominetur. ¶ Sin verò non talis perſona ſit etiam ſolo viro glorioſiſsimo præfecto vrbi præſidente hoc procedat.

¶ Et ſi quidem curator ſubſtantiam idoneam poſſideat: eo ſufficiente ad fidem gubernationis, & ſine aliqua ſatiſdatione nominationem eius procedere.

¶ Sin autem non talis eius cenſus inueniatur: & tunc fideiuſſio, in quantum poſsibile eſt, ab eo exploretur, creatione omnimodo ſacris ſcripturis propoſitis [a] in omni cauſa celebranda: ipſo autē curatore, cuiuſcunque vel ſubſtantiæ vel dignitatis eſt, præfatum ſacramentum pro vtiliter rebus gerendis præſtante, & inuentarium publicè conſcribente, quatenus poſsint vndiq; res furioſi vtiliter gubernari.

¶ In prouincijs etiam his omnibus obſeruandis, vt apud præſidem cuiuſcunque prouinciæ, & virum religioſiſsimum epiſcopum ciuitatis, necnō tres primates, memorata creatio procedat: eadem obſeruatione [b] & pro iureiurando, & pro inuentario, & ſatiſdatione, & hypotheca rerum curatoris, modis omnibus adhibenda.

Curator furioſi poſt quàm iuranit, & ſatisfiderit, & promiſit promittenda, & receptit adminiſtrationem per decretum, poteſt agnoſcere bonorum poſſeſſionem delatam furioſo, & bona ea occaſione peruenta tenetur in inuentario addere, ſaluo iure vtendi, & acceptandi furioſo ſi reſipuerit. Sed ſi in furore deceſſit, ex acceptatione curatoris non ſit tranſmiſſio bonorum poſſeſſionis. legatum autem bene tranſmittetur ad hæredem furioſi. hoc dicit. Bald. Vel ſic: Hæreditas furioſo delata poteſt per eius curatorem adiri: ita vt ſi furioſus efficiatur ſanæ mentis, poſsit eam ſibi retinere vel reſpuere. & ſi reſipuerit, vel in furore deceſſerit, ad ſubſtitutum deuoluitur. & ſi nullus ſit ſubſtitutus, deuoluitur ad eos qui ſuccederent ſi furioſus in medio non ſuiſſet. legata vero ad eius hæredes tranſmittit cum poteſtate repudiandi. hoc dicit vſque ad §. ſin autem curator. Salycetus.

Tali itaque ordinatione in curatore furioſi diſpoſita, ſi quid poſtea ad furioſum peruenerit, ſiue ex hęreditate, vel ſucceſſione, vel legato, vel fideicommiſſo, vel alio quocunque modo: hoc furioſo accedat: [c] & cū alia eius ſubſtantia manibus curatoris tradatur, * inuentario etiam ſuper his omnibus rebus ſcilicet faciendo: & ſub eius cura cuſtodiatur, quatenus ſi quidem reſipuerit furioſus, & acquiſitionem admiſerit, ipſi reſtituatur. ¶ Sin autem in furore diem ſuum finierit, vel ad ſuam ſanitatem perueniens eam repudiauerit: ſi quidem ſucceſsio eſt, ad eos referatur (volētes tamē [d]) id eſt vel ad ſubſtitutum, vel ab inteſtato [e] heredes, vel ad noſtrum ærarium: eo ſcilicet obſeruando, vt hi veniant ad ſucceſsionem, qui mortis tempore furioſi propinquiores exiſtant ei ad cuius bona vocabuntur ſi non in medio eſſet furioſus: omni ſatiſdatione vel cautione [f] quam per inextricabilem circuitū veteris iuris auctores induxerunt, radicitus excisa: legatis autem proculdubio & fideicommiſsis, cæteriſque acquiſitionibus furioſo acquirendis, [g] & ſubſtantiæ eius aggregandis. Sin autem ipſe reſipuerit, & ea [h] admitrere noluerit, & apertè hæc reſpuerit, vel hæres eius hoc fecerit: à ſubſtantia eius illico ſeparandis, quaſi nec fuerint ab initio ad eū deuoluta: & per legitimū tramitem ambulantibus, ſubſtantiam furioſi neque prægrauantibus, neque adiuuantibus.

Quod eſt dictum in creatione curatoris à principio idem intelligitur in ſubrogatione loco creati. hoc dicit. Bald. Vel ſic: Mortuo curatore furioſi, vel eo vt ſuſpecto remoto debet alius ſurrogari. hoc dicit vſque ad §. hæc autem. Salycetus.

Sin autem curator furioſi ſecundum noſtram legem nominatus deceſſerit: ſub eodem modo, eadémque obſeruatione alius creabitur, quemadmodum & ſi ſuſpectus reperiatur, alter ſurrogetur. quod & veteribus legibus placuit.

Diſpoſitio legis huius habet locum in curatoribus poſt hæc. l. creandis: non in prius creatis. hoc dicit vſque ad finem. Salycetus.

Hæc autē omnia quę de creationibus curatorum per nouam definitionem introducta ſunt, futuris caſibus imponantur, & neque antea facti curatores remoueantur, [i] neq; aliquid eis nouum accedat, ſed antiquo ordine ſtatuti in antiquos (quantum ad creationem) permaneant terminos, cautione videlicet vel ſatiſdatione quæ antiquitus fuerat introducta, [k] ſuper poſtea venientibus ad furioſos ſucceſsionibus minimè præſtanda. Dat. Kal. Sept. Conſtantinop. Lampadio & Oreſte. VV. CC. Conss.

TITVLVS LXXI.

DE PRAEDIIS ET ALIIS REBVS minorum ſine decreto non alienandis vel obligandis.

Per viam ſecundi decreti poſſunt adulti res alienari. hoc dicit. Vel ſic: Prohibitio alienationis rerum minoris ſine decreto non extenditur ad alienationes neceſſarias: ſed ex cauſa dabitur reſtitutio. Salycetus.

1. Imp. ANTONINVS A. Minutiano.

* aliàs vel pro quibus perſonis.

Bonorum poſſeſsio eſt duplex.

a *Propoſitis.* & tactis. Accurſius.

b *Eadem obſeruatione.* quæ eſt dicta in ciuitate Romana.

c *Accedat*, ſic ergo curator adit hæreditatem. & ſic eſt contra. ff. de appel. l. cum in vna. §. fin. Solu. ibi in curatore pupilli dicit. Vel ſolu. vt ibi plene diximus. Sed an ſic adeat, vt furioſus fiat hæres? Dixi quòd ſic. ſ. cod. §. ſin autē ex alia. in gloſſ. ſcilicet vel non, &c. Alij dicunt quòd non fit hæres, ſcilicet vt domīnium rerum habeat: ſed quantum ad adminiſtrationem, vt furioſo accedat per hunc. §. nam his demum cauſis quæritur furioſo, ex quibus ſanæ mentis homini acquiritur ignoranti: vt inſtitu. de hære. quæ ab inteſt. §. ſiul. Pro prima opinione eſt ff. de lega. ij. l. Licinius Locuſta. Sed ſecundi reſpondent quòd de facto tantum ibi habuit. Item pro prima. ff. ad Trebel. l. cū hæres inſtitutus. Sed ſecundi dicunt quòd vere nō fuit hæres, licet actiones hę hereditarias cedat: quia & creditor hoc facit: vt inſtitu. qui. ali licet. §. j. vel ſpeciale vt fiat ibi hæres, eo quòd tenetur transferre actiones, ſic in eo tit. l. cogi. §. hi qui ſolidum. Pro ſecūda opinione eſt. ff. de acqui. hære. l. ſi quis alicui. §. fin. Item videtur quod nec commodum quærat: vt ff. de acquir. hær. l. Antiſtius. §. in libro. Sed de commodo dominij intelligē. quod nō placet. Vel recitat ibi quorumdam opinionem quæ hic reprobatur.

Furioſi curator debet habere domum in qua habitet furioſus.

d *Volentes tamen.* ſic. j. de iure delibēran. l. nec emere.

e *Ab inteſtato hæredes*, qui defuncto ſucceſſiſſent, niſi furioſus fuiſſet in medio, & cū fructibus medij temporis: vt hic ſubijcit. & ff. de petitio. hær. l. hæres. in principio.

f *Vel cautione.* qualis ſue tit ignoramus.

g *Acquirendis.* per hoc quod aduerſatur dicentibus, legatis autem: paret quod aliter in hæreditate eſt. Et eſt ratio, quia recta via dominium quæritur in legato: vt ff. de fur. l. à Titio. non ſic in hęreditate niſi adeatur: quod ſit *ſecundum Sal. videtur dicēdū quod per adiationē curatoris furioſo domini tur, & ideo legata à furioſo petun tur, & alienari poſſunt tráſferūtur in eū: tamē in quit Sal. nō eſt inconuenibiliter dō minus, niſi reſipuerit. Continuatio.*

h *Ea.* legata.

i *Remoueatur.* ſic ſupra de legi. & conſtitu. l. leges. ij.

k *Introducta.* quam iguoramus.

DE PRAEDIIS & aliis rebus minorum, &c.

Dictum eſt ſupra qualiter prouideatur minoribus circa tutorem vel curatorem, nunc autem ponit qualiter prouideatur eis circa conſernationem rerum ipſorum: ſicgſſe imꝑtuntur rubrica: De prædiis vel aliis rebus minorum ſine decreto non alienandis. &c.

VENDITIO.] CASVS. Pater obligauit prædium minoris vel ſuum hoc pacto vt ſi ſua die pecunia nō ſolueretur, liceret ei vendere. & deceſſit: & ſucceſſit ei minor. non ſatisfaciente ſua die minore creditor prædium diſtraxit, vult minor reuocare prædium quaſi alienarum contra ſenatuſconſ. quo cauetur quòd prædium minoris ſine decreto alienari non debet: an ſit audiendus, quæritur? Dicitur quòd non. Si tamen creditor viliori precio vendidit quam prædium valeret: poteſt iudex eum reſtituere, vt ſibi iuſtum precium reſtruatur. Et qđ dicitur in ſenatuſconſ. tunc locum habet cum minor ipſe prædium vendidit ſine decreto: vel quòd minor non ſoluit, miſſus eſt in poſſeſſ. alicuius prædij ex cauſa iudicati diſtracti.

a *Pignoris*. scilicet conuentionalis, vel cum decreto, ob æs alienum obligatum. Vel dic quod vocatus noluit venire ad causam: vel cauere de damno infecto, vel pro legato: vt ff.eo.l.iij. §.j. Et quod subiicit, ex causa iudicati, dic nec restitui, nisi ex causa. & sic ex necessitate permittitur quod aliàs non permitteretur: vt ar.ff. de fundo.l.j. Vel pone econtra exẽplum: quia alterius prædium pupillo est obligatum: quod vendit: vt ff. e.l. magis.§.j.

b *Distractum est.* à creditore.

c *Senatusconsultum.* id est ad orationem imperatoris Seueri in senatu recitatam: vt ff.eo.l.j.

d *Solet.* C. intra quadriennium.

e *Parte.* vt ff. de mino. l.in causæ.j.§.causa & l. verum.§.sciendum.

f *Dispicies.* & hæc cognitio potest delegari: vt ff. vbi & apud quem. l. fin. secus in decreto super alienatione interponendo: vt argu. ff. de transact.l. cũ hi.§.si prætor. & fa.j.l.proxi.

NOn est.] CASVS. Si tutor pupil. licet alij obligatam distrahat possessionem sine decreto, ipso iure nõ tenebit alienatio: nec restitutio in integrum est necessaria. & hoc in prima. Si vero creditor, minore non soluẽte, iure creditoris sine decreto distrahat, valet venditio: sed si fraudem in vẽditione commisit, restituetur minor. & hoc in secunda.

g *Vendiderunt.* credentes sibi licere quod creditori licebat. cum ergo ipso iure non teneat sine decreto: vt ff. eo.l.j. ergo cessat restitutio: vt ff. de mino.l.in causę.ij.in prin.

h *Quod si creditores.* qui iure facere possunt sine decreto, licet tutius cũ decreto: vt ff.e.l.j.§.si cõmunis. & l. si pupillorũ.§.j.

i *Beneficium.* C. restitutionis contra emptorẽ.

k *Deceatur.* idem si enorme damnum fuerit passus, licet non interuenerit fraus: vt §. si adu er. vendi. pign. l.j. quæ est contra. pro minimo autem non daretur restitutio: vt ff. de in integr.restit.l.scio. Et potes hic referre quæ diximus.§.si aduer. ven.pigno.l.ij.

Vtrum emancipatis.] CASVS. An pater filij sui emancipati minoris prædiũ minoris acquisitum, sine decreto alienare possit, quæritur? Dicitur quòd non, etiam si tanquam suum esset vẽdidisset, non vt pupillare.

l *Foret.* vel directo vel vtiliter: siue ius in eo habeat, vel bona

a *Libello*, quo petitur decretum, & causa inscribitur. non ergo assertioni libello factæ creditur, sed necesse est probari causam. Vel dic quod procurator ad hanc causam non potest constitui, sicut in excusatione tutel. e: vt ff. de excusa. tuto. l. excusare. & arg. §. si proprer pu. pen. l. fi. & arg. ff. de offic. eius cui mandata est iur. l. ij. §. j. Sed contra. ff. de minor. l. illud. §. si talis. sed ibi ad fauorem: hic ad damnum, & tamen non potest ibi fieri sine speciali mandato.

Si ad restituendum.] CASVS. Pater filio suo minori & emancipato prædium donauit: postea filius sine decreto de reddendo patri cautionem emisit: tamen contra senatusconsultum huius cautionis emissa filio non præiudicabit.

b *Contulerat.* tradendo

c *Cautionem.* de reddendo prædio dato a patre.

d *Emisisti.* ex interuallo.

e *Consulti.* quo colligitur, sicut in tradendo nõ potest dominium in alium trãsferre: sic nec stipulanti potest id promittere, cum iam habere videtur stipulator: vt ff. de regu. iuris. l. qui actionem. & facit supra si aduersus dona. l.ij.

Prædia rustica.] CASVS. Minor sponsæ suæ donauit prædiũ ante nuptias nomine sponsaliorum sine decreto, an valeat donatio, quæritur? Dicitur quod non, vtpote facta contra senatusconsultum.

f *Ad te.* vxorem.

g *Non potuerit.* immo, vt supra si aduer. dona. l.j. quæ est contra. Sol. ibi mobiles: hic immobiles. Vel ibi decretum fuit: hic non. Vel hic sponsalitia: ibi propter nuptias. hoc. placet. Itẽ contra. supra de admi. tuto. l. ex. Solu. non est contra: quia ibi nil de donatione dicit. Item contra infra si maior fac. l. fi. §. cum autem. Solu. vt ibi.

Etsi.] CASVS. Tutor vel curator si prædium minoris alienauerit sine decreto, an illud minor reuocare possit, quæritur? Dicitur quod sic. Pignora autem quæ curator emptori ob euictionem obligauit, poterit emptor persequi.

h *Orationem.* id est contra senatusconsultum ad orationem factum: vt ff. eo.l.j.

i *Rescissa est.* quatenus de facto processit, cum de iure non teneat. sic supra de rescinden. vendi. l. si dolo. & ff. de actio. empt. l. ex empto. §. is qui vina. & sic de sacrosanct. eccle. l. iubemus. ij. §. post statutum.

k *Pignora.* quid si simplum de euictione promisit? Respon. tenetur: vt ff. de euictio. l. minor. xxv. annis.

l *Sane.* immo quidquid sequitur, & c. vt supra de legi. & constit. l. non dubium, quæ est contra. Solu. illa in his quæ tant in fini.

dẽ prouincię libello, a fieri non potuit: cum ea res confici rectè aliter non possit, nisi apud acta cauſis probatis, quę venditionis necessitatẽ inferant, decretũ solenniter interponatur. S. Non. Maij, Caro & Carino. AA. Cõss.

Sicut minor non potest alienare rem non alienabilem sita nec eam potest resituere vel finire. l. d. Bald. Vel sic: Sicut minor non potest alienare immobilia sine decreto: ita nec ad alienandum se obligare. Salyc.

VII. Iidem AA. Isidoro.

SI ad resoluendam donationẽ, quam in emancipatum te pater contulerat, b minor viginti-quinque annis cautionem c ei emisisti: d cum huiusmodi scriptura contra senatusconsulti e auctoritatem data sit, non oberit iuri tuo. PP. VI. Id. Decemb. Caro & Carino. AA. Conss.

Etiam propter nuptias non potest minor aliena ve sua auctoritate vem non alienandã. l. d. Bald. Vel sic: Ex causa sponsalitie largitatis immobilia non alienantur sine decreto. Salycetus.

VIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Theodotæ.

PRædia rustica quæ contra senatusconsultum data esse ante nuptias sponsaliorum nomine, precum tuarum confessio ostendit: cum proprietas ad te f propter iuris interdictũ transire non potuerit, g in dominio mariti permansisse palã est. PP. III. Non. Nou. Diocletiano & Aristobolo Conss.

Licet ex priuilegio non obligetur fideiussor, cui priuilegium non competit obligatur. l. d. Bald. Vel sic: Licet alienatio sit prohibita minorum fauore, tamen alij non prohibentur se & res suas obligare. Vel sic: Prohibitio extra personam & causam prohibitionis non egreditur. Salyc.

IX. Iidem AA. Mutiano.

ET si is quem prædium rusticum minoris distraxisse affirmas, curatoris officio functus id fecit: venditio tamen contra

A fide possideat: vt ff. eo. l. iij. §. penul. & antepenul. & l. magis. §. j.

m *Curatore.* id est tutore: cum hic pater, & ille impubes ab eo emancipatus esset: vt instit. de legi. paren. tut. & hic subijcit, sic & aliàs vnũ ponitur pro alio. §. de in litem dan. tut. l. tutorem. Vel dic hos adultos & patrẽ & curatorem. & quod dicit pupillare, scilicet quondam.

n *Tanquam suum.* vbi etiam hęc ratio impedit: vt ar. ff. de cura. fur. l. Iulianus. in fi.

NOn solum.] CASVS. Certum est quòd oratione Diui Seueri cauetur, vt prædium minoris sine decreto alienari non possit titulo venditionis. an idem sit in alijs titulis alienationis, puta donationis, vel transactionis, quæritur? Dicitur quòd sic. Si ergo minor ex causa falsa vendidit fratri fundum sine decreto, reuocari potest: restituto fratri si quid minor ab eo percepit.

o *Prohibentur.* vt & §. de his qui ve. æta. impe. l. fi. & dic quòd eadẽ appellat rustica & suburbana hoc titulo.

p *Possint.* nisi in casibus: vt j. titu. proxi. per totum.

q *Dedisti.* secus si fundum de quo litigabat minor diuisit, aliquo sibi dato nomine transactionis. ar. §. de transac. l. præses, immo idem, vt ff. de transac. l. cum hi. §. si cum lis.

r *Mutuo.* sic §. de reputatio. l.j. & §. si aduersus transact. l.j. & ij.

ET si præses.] CASVS: Iudex circumuentus falsis allegationibus, puta quia diceba tur quòd æs alienum vergebat, cum non immineret: de prædio minoris alienando decretum interposuit: non valet decretum, nec alienatio: vnde prædium alienatum minor vindicare poterit.

s *Actionem.* in rem & in personam contra curatorem vel curatorem: vt ff. eod. l. magis. §. penult.

t *Reseruauit.* nullum enim fuit decretum: & sic nulla alienatio. sic §. si ex fal. allega. l.j. & arg. ff. quibus ex causis in possess. ea. l. Fulcinius. §. si quis bona possederit. & ff. eo. l. quanuis. Sed ar. cõtra. instituq. manumit. non poss. §. semel, sed ibi improprie ponitur falsa.

v *Quam.* §. in genere, nunc in specie.

x *Tu quoque.* scilicet minor.

Minorum.] CASVS. Si minor vel eius procurator præsidi de interponendo decretum libellũ porrexit: non statim decernere debet vt res minoris vẽdatur, sed causam examinabit.

Libello,

B bus prohibitionis, nec aliam specialem pœnã imponit. nam ad illa de quibus est specialiter cautum, non porrigitur generalitas: vt ff. de verb. oblig. l. doli. & de pœ. l. pen. secundum Io. Vel illud intelligitur de his quæ fiunt contra cõmunes leges: illud de eo quod fit contra priuilegium, & non cõtra leges communes. Vel hoc ideo contingit, quia curator est extra causam prohibitionis: & hoc pignus minorem nõ onerat: & sic quantum ad minorẽ vt non tenet principale, ita nec subsecutum. & sic loquitur aliud contra. ff. de fideiuss. l. cum lex. quantum autem ad tutorem. principale tenet, a sic & subsecutum. sic & ff. de dona. inter vir. & vxo. l. cum hic status. §. si socer nurui. & ff. de diuor. l. fina. in prin. & §. de bo. mater. l.j. Vel quarto, ibi de his quæ habent perpetuam causam, prohibitionis. Vel quinto, refert vendidenit tutor, vt hic: an pupillus eo auctore, vt ibi.

General tas non porrigitur ad species alitercauta.

a *Nota ex hac gl. vela ta ad tex. quod accessorius nõ sequitur suũ principũ. vbi in accessorio nõ est eadẽ ratio.*

m *Persequi.* tu emptor.

Rescindam.] CASVS. Si prædium suum minor sine decreto alienauerit, poterit id reuocare: ita tamen vt precium quatenus in vtilitatem suam conuersum est, emptori restituat.

n *Constiterit*, nota ergo quòd emptor probat minorem locupletatum, cum tutori est soluta. secus si ipsi pupillo: quia tunc pupillus probat nõ esse versum: vt j. eo. l. si prædiũ: & ff. de iureiur. l. nam & postea. §. si minor. quæ est contra. Sed fallit in creditore: vt §. si aduer. cred. l.j. & ij. Vel hoc quando contractus est nullus: sic quia comperat pupillo directa rei vindicatio: & aduersarius excipiat, dicens eum locupletatũ, & ita suam exceptionem probare debeat, scilicet se minorem, & læsum: vt ff. de proba. l. in exceptionibus. & j. eo. l. vtere. & l. si prædium. vbi autem tenet, cum agit minor petendo restitui: plene intentionẽ suam probare debet, scilicet se minorem & læsum: vt j. eo. l. si. & ff. de cura. fur. l. consilio. §. fi. & ff. e. l. si pupillorum. §. fi. & l. si fundus. & ff. de mino. & l. patri. §. item. Vel planius: aut non tenet, & probat emptor: vt hic, & infra. e. l. vtere. & l. si prædium. Aut tenet, & tunc minor: vt ff. de iureiur. l. nam & postea. §. si minor. Accursius.

Minor petens restitutionẽ probet se minorem & læsum.

Si quidem.] CASVS. Minor prædium suum sine decreto alienauit: non refert, alienauit vili precio vel non: quia non tenebit vẽditio. & hoc in prima. Si vero interposito decreto alienauit, sed ignorans vires prædij minori precio quàm valuit, tenebit alienatio: sed restituetur, vt iustum preciũ ei suppleatur.

o *Patronus tuus.* ô liberte idem & curator.

p *Obstruxerit.* vt & ff. eo. l.j.

q *Restitutio.* ad hoc vt precium suppleatur, vel res reddatur,

si vt minori venderet, deceptus est. & hoc data electione emptori: alioquin si in hoc ipso quod vendiderit est deceptus, ad rē ipsam: vt ar. ff. de iure dot. l. fi res. §. j. & ff. de dona. inter vir. & vxo. l. si sponsus. §. circa. & arg. supra de rescin. vē. l. ij. Sed videtur iudicis decretum facere cessare restitutionē: vt ff. de minor. l. ait prætor. §. quid tamen. sed aliud est cū pro recipiente sibi debitum, & aliud cū pro alienante interponitur: vt ibi dixi. Item ad hoc quod dicit de vili precio, facit. ff. de transac. l. cum hi. §. si quis de alimentis. & supra de rescin. ven. l. quisquis.

Restitutionē an faciat cessare decretū iudicis.

OB æs.] CASVS. Si minor alicui incentum teneatur: an vt liberetur interposito decreto possit rusticum prædium alienare, quæritur? Respon. quod sic, etiam prouinciale.

a *Alienam tantum*. vel similem causam, vt dotem: vt plene dixi supra de admi. tut. l. lex quæ. in princ. Vel donationē propter nuptias: vt supra si ma. fa. l. fi. §. fi. Itē ob famem. ar. supra de pa. qui fi. dic. l. j. & ij. cū psonæ rebus præponātur: vt ē. de sacrosan. eccle. l. sancimus. Forte & ob famem coniunctum personarum: a vt ff. de tut. & ra. dist. l. j. §. sed nonnullos. Idem dicūt de fundo sterili. ar. supra de sac. sanc. eccle. authen. itē prædiū. quod non placet: quia non videtur sterile, quod vendi potest: vt ff. ad leg. Falci. l. iij. & ff. e. l. si fundus. nisi forte nil posset percipi.

Persona sunt rebus præferēdæ. a Not. glos. quia singu. est.

b *Prouinciale*. econtra videbatur, quia directū dominium venditoris vel minoris nō erat. & fac. ff. e l. magis. §. ne tamen.

ETiam.] CASVS. Si minor habeat prædium in emphyteusin, vel tale pro quo reddat tributum fisco vel Cæsari: an id sine decreto alienari possit, quæritur? Respon., quòd non.

c *Etiam vectigale*. quod præstat vectigal fisco.

d *Patrimoniale*. quod Cæsari.

e *Emphyteuticum*. quod priuato. & idem si quodcunque ius habet in re: vt ff. eo. l. iij. §. sed ius.

VTere.] CASVS. Si minor prædium suum prouinciale sine decreto distrahat, vt emptor nomine precij fisco cuius debitor erat minor, vel creditori suo vel patriæ satisfaceret, & prædium reuocare voluerit: an ei agenti, nisi precium cum vsuris fisco debitis restituat emptori, obstet doli exceptio, quæritur? Dicitur q sic, & hoc cauetur respōso Papi. & cęterorum iurisconsf *Precibus*. id est in libello precum.

g *Oppone*. tu emptor.

h *Ob eorum*. s. minorum. & habes idem. ff. e. l. si fundus. §. fi. & l. si pupillorum. §. pe. & ff. de mino. l. tutor. & ff. de cur. fur. l. cōsilio. §. j. & ʒ. ritu. ij. l. si contra amplissimi. & ff. de acquir. re. domi. l. bonæ. fidei.

i *Vænundatos*. à minore.

OB æs alienum tantum [a] causa cognita præsidiali decreto prædium rusticum minoris prouinciale [b] distrahi permittitur. Dat. II. Kalendas Maij Heraclię. CC. Conss.

Minor non potest vendere suam emphyteusin sine decreto. Baldus. Vel sic: Non tantum proprium, sed nec vectigale vel emphyteuticarium prædium vendet minor sine decreto. Salycetus.

XIII. Iidem AA. & cc. Zenophilæ.

ETiam vectigale [c] vel patrimoniale [d] siue emphyteuticum [e] prædium sine decreto præsidis distrahi non licet. Dat VIII. Kalendas Septemb. Sirmij. CC. Cōss.

Etiam ex contractu mutui secuta traditione propter reciprocam præstationem causatur ius retinendi. b. d. Bald. Vel sic: Minor à vendicando alienata, repellitur si precium in suum debitū versum non restituat cum vsuris. Salycetus.

XIIII. Iidem AA. & cc. Phrominio.

VTere viri prudentissimi Papiniani responso, cęterorum quę quorum precibus [f] recisti mētionem, sententiis. ac doli mali exceptionem oppone. [g] precium ob eorum [h] debitum solutū probans, si fortem cum vsuris, quæ fisco deberentur, pupilli non offerentes, fundos prouinciales citra decretum præsidis venundatos [i] cum fructibus petant. Dat. IX. Kalendas Decemb. ipsis. CC. Conss.

Non potest minor solvere sine decreto aliud pro alio in his quæ non possunt alienari. b. d. Bal. Vel sic: Immobilia pro alio debito non possunt in solutum dari sine decreto. Salycetus.

XV. Iidem AA. & cc. Sabinæ

SI minor viginticquinque annis prædium rusticum, cum aliud [k] deberes, [l] sine decreto in solutum dedisti: dominiū à te dis cedere nō permittit senatusconsulti auctoritas. Dat. VIII. Kalendas Decemb. CC. Conss.

Minor qui ex precio fundi venditi solvit onera & tributa, precium non recuperat, nisi restituat quod accepit. Baldus. Vel sic: Immobilia alienata sine decreto iudicis in cuius territorio sunt sita, possunt cū fructibus vindicari: sed preciū in vtilitatem minoris versum, cum vsuris debet restitui, & sumptus meliorationis. Salycetus.

XVI. Iidem AA. & cc. Eutichię.

SI prædiū rusticū vel suburbanum [m] (quod ab vrbanis non loco, [n] sed qualitate secernitur) in pupillari ætate constituta tutore auctore, vel adulta sine decreto præsidis prouinciæ in qua situm est, venundedisti: secundum sententiam senatusconsulti dominium eius siue ius à te discedere non potuit: sed vindicationem eius, & fructuum, vel his non existentibus, condictionem competere constitit. ¶ Emptor autem si probare [o] potuerit ex cæteris facultatibus [p] obedire te muneribus siue oneribus non potuisse, ad vtilitates præterea tuas cessisse pecuniam quam precij nomine sumpseras: doli exceptionis auxilio precium cum vsuris quas præstitura esses, & sumptus meliorati prædij seruare tātummodo potest. Dat. VI. Id. April. Anchialo. CC. Conss.

Non potest minor dividere immobilia, nisi provocetur à maiore. b. d. Baldus. Vel sic: Minor non alienat etiam in communi, sine decreto: nec pronocat ad divisionem: sed provocatur à maiore, & sine decreto procedit alienatio. Saly.

XVII. Iidem AA. & cc. Philippo.

INter omnes minores [q] nec commune prædium sine decreto præsidis sententia senatusconsulti distrahi [r] patitur. nam ad tiam decretum illius in dicis qui habet pupillū sub se, licet non habeat rem sub se: vt l. magis puto. §. illud. ff. de rebus eorum.

Minor non potest esse in rure & in ciuitate: vt ff. de verbo. signi. l. vrbana prædia. & l. vrbana familia. & econtra rusticum in ciuitate.

n *Non loco*. nam vrbanum potest esse in rure & in ciuitate: vt ff. de verbo. signi. l. vrbana prædia. & l. vrbana familia. & econtra rusticum in ciuitate.

o *Probare*. ex voluntate. vel sic: ex necessitate: vt dixi supra. e. l. prædiorum. secundum H. & Azo. vel etiam en necessitate, cum contractus non tenuerit, vt ibi dixi.

p *Facultatibus*. mobilibus: vt ff. eo. l. magis. §. item requirat. & ad hoc supra de his qui ve. æta. impe. l. eos. & infra titu. j. l. prædium. & ff. eodem. l. iij. & infra titu. ij. l. si contra amplissimi. & supra de condic. ex le. l. si mala. & ff. de peti. hære. l. sed & si lege. §. scire. & ff. de. min. l. intra vtile. & l. tutor. in fi. & ff. eodem. l. si fundus. §. quanquam. & l. pe.

INter.] CASVS. Si minor cum minore habeat rem communem: sine decreto alienare nō licet, sed nec ad communi diuidundo iudicium prouocare. sed si maior cuius fundus erat communis, ad diuisionem prouocet, etiam si sine decreto fiat diuisio, bene tenet.

q *Minores*. vterque enim eorum erat minor. sic. ff. eodem. l. si pupillorum.

r *Distrahi*. etiam per diuisionem. Est enim quædam alienatio per diuisionem & adiudicationem.

Sine

a *Sine decreto*. vt & ff. eo. l. j. §. si communis. & est ratio, quia ex necessitate fit, sic & ff. de condict. furt. l. & ideo. & arg. supra de fun. do. l. j. & facit infra tit. j. l. j. & si.

SI minores.] CASVS. Si minor nomine suo vel patris fisco vel priuato teneatur: an interposito decreto res suas distrahere possit, quæritur?

Dicitur quod sic.

b *Debitis duntaxat*. determinat debitis, non autē ea quæ sequuntur.

c *Obnoxij*. ad pecuniā: secus si ad rem certam. tunc enim distinguitur, patris, an suo nomine debeant: vt ff. eo. l. magis. §. si pupillus. & §. sed & si pater.

d *Prætore*. id est prætore quem constituit Constantinus.

e *Fida*. quia non inuenitur vnde aliunde commode potuerit debitum solui. nec enim frumenti, nec alia necessaria debuerunt vendi: vt arg. ff. de verbor. signific. l. Nepos Proculo.

f QVANDO DECRETO OPUS NON EST.

Divinus quando decreto opus sit: modo exponamus casus in quibus non est opus iudicis decreto. A. Ang. Not. ca. Quibus bonis vbi non est opus decreto. Primus supra tit. ij. l. penult. Secundus, si non caueatur de dam bon. qui ne vi infecto. ff. de dam. infec. Tertius. l. si finita. §. si pupillus. Item in alio quando desinet tus permissus: vt infra eod. l. i. §. i. & ff. eo. l. §. i. Item in alio: vt infra eod. titu. l. ij. Item si immobilia, quod plane dixi supra si aduer. ven. authen. sacramenta. Item alius: vt ff. eo. l. magis. §. sed si pater. Item in alio: vt infra eod. l. fin. Item in alio: vt supra de admini. tuto. l. fina. §. defensoum. Accursius.

SI probare.] CASVS. Si mandauit testator vt reddito precio minor tibi prædium restituat: decretum non est necessarium.

g *Si probare*. sic supra de pact. inter empt. & vendi. l. ij.

h *Potes*. tu venditor.

i *Conuenisti*. ex vendito, vel præscriptis verbis.

k *Consensisse*. in pacto emptionis.

l *Voluntati*. habitæ in pacto venditionis.

ILlud.] CASVS. Minor impetrauit à principe vt liceret sibi prædiū distrahere sine decreto: si distrahat, an valeat alienatio? Dicitur quod sic: quia priuilegium loco est decreti.

m *Vel tristissimus*. minor XXV. annis. non enim sufficit generaliter veniam ætatis impetrari: vt supra de his qui ven. ætā. impel. pen. & fi. quæ est contra. sic & hoc casu cessat restitutio: vt ē. de his qui ve. eta. impe. l. j. & potest forte dici hoc casu salrem coram iudice inquiri causam vendendi, licet decretum non interponatur: vt ē. de his qui ve. eta. imp. l. ij.

PRædium. CASVS. In hac l. dicitur quod prædium minoris sine decreto alienari non potest, nisi in testamento vel codicil. vt alienetur iubeat restator.

n *Deprehendit*. testamento vel codicillis: vel nisi parens, vel *aliis* ille cui minor succes- *sensio.* sit, ad alienandum aliquo modo fuerit obligatus: vt ff. e. l. j. §. i. & l. magis. § fi pupillus. Sed quid si mandauit generaliter, vt mulci faciunt de rebus suis vendendis, vel tutoribus, vel curatoribus, vel fideicommissariis: nunquid poterunt mittere manum ad quem rem velint? quod puto ex hac l. & ff. e. l. j. §. j. & fa. supra de his qui ve. æta. impe. l. ij. & iij. & supra. e. l. j.

OET *sine*. Permittimus. vt & supra de admi. tu. l. lex. §. fi. & ff. de mino. l. & si sine. §. quæritum.

SI QVIS IGNORANS &c. *Continuatio.*

Quoniam res minoris ab aliquibus sic substituta ut quasi sint eorum proprię, sine decreto ideo quid incitis si sine decreto iguoran quis rem esse minoris, ab extraneo comparauerit, ponit.

SI ea.] CASVS. Hæres tutoris rem pupilli distraxit: an eam pup. vindicare possit? Distinguit: aut distraxit vt suam, aut vt pupillarem. Secundo casu, si emptor scies, nulla ēptoris præscriptione tutus est. Primo casu, si emptor erat ignorans, licet dominus nō fuerit factus statim cū res tradebatur: tamen si eam post legitimam ætatem minoris præscripserit, vindicāti obstat præscriptio.

p *Hæreditario*. id est iure ciuili.

q *Qui sciens*. rem esse pupilli, & non tenere vēditionem: & sic duo obstāt emptori vel præscriptori, mala fides, & quod pupillaris est res, idem si sciat esse pupilli, & credat licere eme re ab hērede tutoris: sed tunc impedit iuris error: vt ff. de vsuc. l. nunquam. in principio. *Præscriptio impeditur per iuris errorem.*

a Nisi minor viginti quinque annis prædium rusticum, cum aliud deberes, sine decreto in solutum dedisti: dominiū à te discedere non permittit senatusconsulti auctoritas. Dat. VIII. Kalendas Decemb. CC. Conss.

b Debitis duntaxat. determinat debitis, non autē ea quæ sequuntur.

c Obnoxij. ad pecuniā: secus si ad rem certam. tunc enim distinguitur, patris, an suo nomine debeant: vt ff. eo. l. magis. §. si pupillus. & §. sed & si pater.

d Prætore. id est prætore quem constituit Constantinus.

e Fida. quia non inuenitur vnde aliunde commode potuerit debitum solui. nec enim frumenti, nec alia necessaria debuerunt vendi: vt arg. ff. de verbor. signific. l. Nepos Proculo.

f QVANDO DECRETO OPUS NON EST.

Divinus quando decreto opus sit: modo exponamus casus in quibus non est opus iudicis decreto. A. Ang. Not. ca. Quibus bonis vbi non est opus decreto. Primus supra tit. ij. l. penult. Secundus, si non caueatur de dam bon. qui ne vi infecto. ff. de dam. infec. Tertius. l. si finita. §. si pupillus. Item in alio quando desinet tus permissus: vt infra eod. l. i. §. i. & ff. eo. l. §. i. Item in alio: vt infra eod. titu. l. ij. Item si immobilia, quod plane dixi supra si aduer. ven. authen. sacramenta. Item alius: vt ff. eo. l. magis. §. sed si pater. Item in alio: vt infra eod. l. fin. Item in alio: vt supra de admini. tuto. l. fina. §. defensoum. Accursius.

g Si probare. sic supra de pact. inter empt. & vendi. l. ij.

h Potes. tu venditor.

i Conuenisti. ex vendito, vel præscriptis verbis.

k Consensisse. in pacto emptionis.

l Voluntati. habitæ in pacto venditionis.

m Vel tristissimus. minor XXV. annis. non enim sufficit generaliter veniam ætatis impetrari: vt supra de his qui ven. ætā. impel. pen. & fi. quæ est contra. sic & hoc casu cessat restitutio: vt ē. de his qui ve. eta. impe. l. j. & potest forte dici hoc casu salrem coram iudice inquiri causam vendendi, licet decretum non interponatur: vt ē. de his qui ve. eta. imp. l. ij.

n Deprehendit. testamento vel codicillis: vel nisi parens, vel *aliis* ille cui minor succes- *sensio.* sit, ad alienandum aliquo modo fuerit obligatus: vt ff. e. l. j. §. i. & l. magis. § fi pupillus. Sed quid si mandauit generaliter, vt mulci faciunt de rebus suis vendendis, vel tutoribus, vel curatoribus, vel fideicommissariis: nunquid poterunt mittere manum ad quem rem velint? quod puto ex hac l. & ff. e. l. j. §. j. & fa. supra de his qui ve. æta. impe. l. ij. & iij. & supra. e. l. j.

o ET *sine*. Permittimus. vt & supra de admi. tu. l. lex. §. fi. & ff. de mino. l. & si sine. §. quæritum.

SI QVIS IGNORANS &c. *Continuatio.*

Quoniam res minoris ab aliquibus sic substituta ut quasi sint eorum proprię, sine decreto ideo quid incitis si sine decreto iguoran quis rem esse minoris, ab extraneo comparauerit, ponit.

SI ea.] CASVS. Hæres tutoris rem pupilli distraxit: an eam pup. vindicare possit? Distinguit: aut distraxit vt suam, aut vt pupillarem. Secundo casu, si emptor scies, nulla ēptoris præscriptione tutus est. Primo casu, si emptor erat ignorans, licet dominus nō fuerit factus statim cū res tradebatur: tamen si eam post legitimam ætatem minoris præscripserit, vindicāti obstat præscriptio.

p Hæreditario. id est iure ciuili.

q Qui sciens. rem esse pupilli, & non tenere vēditionem: & sic duo obstāt emptori vel præscriptori, mala fides, & quod pupillaris est res, idem si sciat esse pupilli, & credat licere eme re ab hērede tutoris: sed tunc impedit iuris error: vt ff. de vsuc. l. nunquam. in principio. *Præscriptio impeditur per iuris errorem.*

PRædium. CASVS. In hac l. dicitur quod prædium minoris sine decreto alienari non potest, nisi in testamento vel codicill. vt alienetur iubeat restator.

Alienatio facta ex patris voluntate vel testatoris, valet sine decreto. Sal.

III. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & cc. Stratoniciano.

PRædiū rusticū vel suburbanū à minore viginticquinque annis alienari sine decreto præsidis (nisi parentis voluntas, vel testatoris, ex cuius bonis ad minorē peruenit, super alienando eo aliquid mandasse deprehendatur [n]) nulla ratione potest. Dat. XII. Kal. April. Nicomediæ. A A. Conss.

Vestes detritæ & animalia supernacua possunt alienari sine decreto. Saly.

XIII. Imp. CONSTANTINVS A. ad populum.

ET sine interpositione decreti tutores & curatores quarumcunque personarum vestes detritas & superuacua animalia vendere permittimus. [o] Dat. Id. Mar. Constantino. A. VII. & Constantio Cæs. IIII. Conss.

TITVLVS LXXIII.
SI QVIS IGNORANS rem minoris esse, sine decreto comparauerit.

Qui emit rem minoris tanquam minoris, non præscribit: si autem tanquam maioris bona fide, præscribit. Bald. Vel sic: Emptor bonæ fidei præscribit, non malæ fidei. b. d. primo in vendente vt alienam: secundo vt propriam. secundi tibi, si vero. Salycetus.

I. Imp. GORDIANVS A. Felici.

SEd ea quæ in iura tutoris hæreditario [p] vel honorario tutelæ titulo successit, possessionem tuam vendiderit: si vt pupillaré distraxit: emptor qui sciens [q] à tutoris hærede mercatus est, cū officiū morte finiatur, [r] alienam rem cōparando, de temporis interualo nullā potuit acquirere defensionem. Si vero vt suā distraxit, ignorānsque rem alienā emptor coparauit: neque statim per traditionem possessionis dominus effectus [s] est, sed tantūmodo aduersus te statuti temporis [t] (cum

& pro empto. l. ij. §. si quis à pupillo.

r *Finiatur*. vt & ē. de nego. gest. l. curatoris: inchoata tamen debet perficere: vt ff. de hęred. tut. l. j.

s *Effecit*. cū à nō domino habeat: vt ff. de acquir. re. do. l. traditio.

t *Statuti temporis*. x. vel xx. ann. quod denium eo facto maiore

curriti

currit: vt hic, & ſ. qui. non ob. long. tem. præſcrip. l. non eſt incognitum, & ſ. eo. l. fi. Et eſt ratio: quia cum tempore minoris ætatis non poteſt alienari, ergo nec vſucapi: vt ff. de verb. ſig. l. Alienationis.

Si contra.] CASVS. Tutor vel curator ſi rem minoris alienauerit ſine decreto, reſcindi poteſt venditio: nec tantum res, ſed in reſtitutionem veniet etiam fructus, ſiue extent, ſiue conſumpti ſint: ſi emptor nō bona fide emit.

a *Probaueris.* quod eſt eo ipſo quod contrariū non probatur: ſic ſ. tit. ij. l. ſi prædium. ſic ergo probat aduerſarius ſolennitatem: vt & aliàs qui ſolennitatem dicit, probet: vt ff. de pub. in rem act. l. quæcunque. §. fi. Sed arg. contra. inſtitu. de fideiuſ. §. fi.

b *Vniuerſi.* extent vel non: vt & ſ. titu. ij. l. ſi prædium.

c *Si non bona fide.* etiam in iure errantem: vt ff. de peti. hære. ſed & ſi lege. §. ſcire. Sed opponitur, non poteſt vſucapi: ergo nec fructus poteſt lucrari: vt ff. de vſucap. l. vbi lex. Sed trū. ibi propter rei vitium, hic propter defectum ſolennitatis, vel propter ætatem, quæ non nocet ad fructus: vt ff. de acquiren. re. do. l. bonæ fidei.

Poſſeſſiones.] CASVS. Si tutor rem pupilli vt ſuā ſine decreto alienauerit: & ille in quē alienata eſt, ſecundò vēdiderit: ſecundus emptor ſecurus nō erit, niſi poſt ætatem legitimam minoris eam præſcripſerit.

d *Emptore.* etiam bonæ fidei.

e *Spatium.* ſ. x. vel xx. annorum.

f *Interceſſerit.* poſt minorem ætatem: vt ſ. eo. l. j. ſed hodie, malæ fidei poſſeſſore alienāte &c. vt ſ. de pſcrip. long. temp. auth. malæ fidei. Sed opponitur: Nonne etiam olim prohibebatur alienari: vt ff. de re. eo. l. j. ergo & vſucapi: vt ff. de verbo. ſign. l. alienationis. ergo bona fides non prodeſt, vt ff. de vſucap. l. vbi lex? Reſpon. interim dum minor eſt: & ſicut prohibetur alienatio, & vſucapio eſt prohibita, ſed poſt minorem ætatem vtraque valet; vt hic. Vel ibi prohibetur, quia furtiua: hic propter defectum ſolennitatis: vt dixi ſ. eo. l. j.

Quoniam aduerſus.] CASVS. Si prædium à minore mihi donatum ſine decreto, vel ab eius curatore vel tutore, alij bona fide emonti vendidero, an teneat venditio? Reſpon. quod ſi emptor preſente domino & maiore facto prediū decem annis eo preſente, vel xx. eo abſente tenuerit, ſecurus erit: & vindicanti obſtat exceptio.

g *Quoniam aduerſus emptorem.* ſcilicet agitur.

h *Donata res.* vt ſ. tit. ij. l. non ſolum.

i *Effecto.* quare hoc, cum & contra minores olim huiuſmodi præſcriptiones currebant. licet hodie ſit ſecus: vt ſ. in qui. cau. in integrum reſti. l. fin? Reſpon. immo non currebāt in huiuſmodi caſibus: eum nec alienari poterāt: vt ff. de verb. ſig. l. alienatio. & arg. ff. de fun. do. l. ſi fundum. ſic & in quibuſdam aliis erat, quę ipſo iure non currebant olim: vt diximus ſupra in qui.

Præſcriptio minores an currens contra nis.

A cau. in integrum reſti. l. fi. Vel dic hoc additum à compoſitoribus. Vel tertio ideo dicit maiore effecto, vt nec reſtitutio detur; hodie conſtat ipſo iure prius non currere. d. l. ſ. in qui. cau. in integ. reſti. l. fi. & facit. ſ. d. l. j. in fi. & ſ. qui. non ob. long. tēp. præ. l. non eſt incognitū. ſed videtur etiā poſtea nō poſſe vſucapi: cū initium ſit inſpiciēdum in vſucapione: vt ff. de vſucap. l. ſequitur. §. de illo. in fi. §. quo hic inſpecto non procedit vſucapio: ſed dic vitium eſſe rei & perſonæ. primum impedit. & demū eo finito currit vſucapio, nullo ad principiū pōſt habito reſpectu: vt ff. de vſucap. l. vbi lex. §. interdum. & l. uō ſolum. §. quod vulgo, ſed perſonæ vitium licet eo finito currat præſcriptio, tamen ex bona fide & titulo ante vitium habito procedit: vt hic, & ſupra eo. l. j. in fi. & facit. ſ. tit. j. l. ſi fine. Sed contra. ſ. titu. proxi. l. ſi. vbi quinque annos dicit ſufficere, ſed ibi ſolues.

Vſucapio impedes duplex vitij.

ſ. aliàs reſtitutionem.

B tum donata res [h] eſt, iuſto titulo interueniente, ea res de qualis eſt, tranſitum fecit: requirere oportebit an præſente priore domino, & maiore effecto [i], ſine cō trouerſia bona fide decennio, vel abſente viginti annis, qui quæſtionem patitur, poſſeſſor fuiſſe mōſtretur. ¶ Quod ſi apud graui tatem tuam manifeſte cōſtiterit: ſine vlla cunctatione, habita longi tēporis præſcriptione petitorem oportebit excludi. Dat. VI. Id. Iun. Doroſtoli. CC. Conss.

TITVLVS LXXIIII.

SI MAIOR FACTVS alienationem ſ factam ſine decreto ratam habuerit.

Licet minor factus maior ratam habeat alienationem prædii intra dimidiam iuſti precij venditi, poteſt nihilo minus ipſum vindicare, niſi ſibi iuſtum pretium ſuppleatur, vel in debito compenſetur. Salycetus.

I. Imp. GORDIANVS A. Liciniæ.

C [G]Vm proponas curatorem patris tui non interpoſito præſidis decreto prædium ruſticum hæredi creditoris [k] ſeu tuto ri eius [l] deſtinaſſe [m] venundare, eamque venditionem deceptum patrem tuum ratam habuiſſe [n]: ſi minore [o] precio diſtractum eſt prediū & inconſulto errore lapſum patrē tuum, perperam venditioni conſenſum dediſſe cōſtiterit: non abs re erit ſuperfluū [p] precij in compenſationē deduci, quod præſidis prouiſione fieri cō uenit: cuius ſolertię congruū eſt, ditoris prædium quod valebat. xl. cum debitum non eſſet niſi. x. dedit in ſolutum vel vendidit: & ita vltra dimidiam iuſti precij D deceptus eſt. maior factus ratam habuit venditionē, & deceſſit: an tu igitur qui ei ſucceſſiſti, deſiderare poſſis vt iuſtū pretium tibi ſuppleatur compenſando ſi quid ei debes vſque ad competentem concurrentem quantitatē, quæritur? Reſpon. quod ſic: & niſi ſuppleat, prædium cum fructibus recuperabit. & hoc vel hoc eligere poterit hęres creditoris: vt ſuppleatur iuſtum pretium cum vſuris, aut prædium recuperet.

Vſucapio impedes duplex vitij.

Continuatio.

Si maior ſe decreto.] CASVS. Curator patris tui creditori vel hæredi vel tutori filij cre-

k *Hæredi creditoris.* ſcilicet ſui.

l *Eius.* ſcilicet creditoris.

m *Deſtinaſſe.* & vēdidit vel deſtinauit, quod de iure nō potuit.

n *Ratam habuiſſe.* expreſſe, cū eſſet maior factus. & ſic iam non poteſt renocari, licet ſine decreto facta.

o *Si minore.* quām ſit dimidia iuſti precij: vt patet ſtatim. pro tali ergo hic talis ratihabitio habetur, ac ſi in maiore ætate venderet: ſed tūc daretur electio emptori, an redderet rem, vel iuſtum precium ſuppleret: vt ſ. de reſcin. ven. l. ij. & l. ſi voluerit. & nunc erit idē; vt hic ſubiicit. Alij dicūt fuiſſe hic deceptionē in eo q̄ dolo emptoris fuit inductus ad habendum ratū: cum putaret precio iuſto factam fuiſſe venditionē. quod nō placet.

p *Superfluum.* iuſtum precium erat dece: conuentū puta, quatuor. quæ

tuor, quæ ſoluta ſunt: ſex ergo quæ remanent, compenſantur A cum eo quod hic quondam minor ſito creditori debuit.

a *Si.* id eſt quamuis non habuit bonam fidem. vel ponitur conditionaliter, ſcilicet ſi non vult adimplere quod debet, ſoluendo ſcilicet vel compenſando.

b *In arbitrio eius.* id eſt aduerſæ partis, hoc eſt hæredis creditoris.

c *Reſtituere.* ſupple, an quod iuſto precio deeſt, ſupplere ſoluendo, vel compenſando. Sed contra ſ. de præſcr. xxx. an. l. j in fi. Sol. ibi dolo: hic ipſa re interuenit deceptio.

d *Fœnebris.* quæ vt creditori ei debebatur.

Si ſine decreto.] CASVS. Dicit imperator in hac lege, quòd ſi tutor rem minoris ſine decreto alienauerit vt ſuam, niſi fuerit bonæ fidei poſſeſſor in quem res alienata eſt, & tutus fuerit præſcripti. vel confirmatione: quo minus minor vindicare rem poſſit, non ſibi præiudicabitur.

c *Alienata ſint.* ranquam ſua. & ſic facit hæc lex cum titulo ſuperiori: vt ſ. tit. j. l. j. & l. ſi.

f *Confirmatione.* ſic ſ. ſi alie. res pign. da. ſic. l. antepenult.

g *Poſſeſſor fuiſſet.* putans dominum fuiſſe vendentem, vel habuiſſe ius diſtrahendi: vt ff. de verb. ſig. l. bonæ fidei.

Si quando.] CASVS. Si res minoris ſine decreto alienetur, ſiue adhuc fuerit ſub curatore ſiue non: per hoc quòd veniam ætatis impetrauerit, non valet alienatio ab initio. ſi tamen minor nihil dicat tempore minoris ætatis, & poſt xxv. an. per quinquennium tacuerit: non auditur ſi vult poſtea reſcindere venditionem. & hoc in prima. Si verò minor ſine decreto res ſuas donauerit, & per x. an. inter præſentes, per xx. inter abſentes res donatarius tenuerit: poſtquàm factus fuerit maior, ſecurus erit. & hoc in ſecunda. Ita ſcilicet vt ſi maiori aliquid ſupereſt de quinquēnio, quia cucurrit biennium, & ſuccedat ei minor: illud quod ſupererat defuncto, puta triennium, currat ei poſt legitimam ætatem ad præſcriptionem complendam. & hoc in tertia.

h *Sine decreto.* ſi vero interueniſſet decretum, daretur reſtitutio vſque ad quadriennium poſt legitimam ætatem: vt ſ. de præd. mino. l. ſi quidem. & ſ. de temp. in integ. reſtit. l. fin.

i *Minorum.* hic ſubdiuidit, vel adhuc, &c. & ſic in duobus tantum caſibus loquitur, quando ſcilicet minor habet curatorem, item quando non habet: quia veniam ætatis impetrauit, & eius res eſt alienata vel obligata: quod quidā dicunt. ſed certe idem ſi curatorem non habet, nec impetrauit veniam. Vel dic in quatuor caſibus loquitur. ſ. quando minor auctoritate tutorum vel curatorum vendit. Item eo contra quando tutor præſente & volente minore. Item quādo aliàs eſt minor ſine tutore vel curatore conſtitutus, nec tamen impetrauit veniam. Item & quādo impetrauit veniam: & hoc quaſi cōſonat cum prædictis. Quod autē dixi habere locum eum tutor vēdidit præſente & volente pupillo: intellige ſecūdum Azo. ſi pupillus intelligit quid agatur, aliàs perinde habetur ac ſi nō eſſet præſens. & ſic habet locum titulus ſuperior, qui de præſcriptione. x. vel xx. annorum dicit. Sed Pla. dixit hunc titulum locum habere, qui de quin-

que annis dicit, cum nomine pupilli fecit tutor venditionem. Sed opponitur prædictis, ſi minori præſcribitur. v. an. maiori vero. x. melioris conditionis eſt maior quām minor? Reſpon. hoc verū in maiore, quando ſine eius voluntate venditur. aliàs etiā ſtatim non poſſet contra venire. præterea maior venit cōtra li. tem conteſtando: hic minor quocunque modo voluntatem contra riam declarando. Item adhuc opponitur: quia videtur hic malæ fidei emptor tueri ſe. v. ann. ſed ſ. titu. j. l. j. & l. fina. quæ ſunt contra. bonæ fidei tuetur ſe. x. annis, vel. xx. & ſic deterioris conditionis eſt bonę fidei, quàm malæ fidei. Sed reſponde, hic quoquo modo declarando voluntatem contrariam, venit minor contra malæ fidei poſſeſſorem. vel ibi ſuo nomine vendidit tutor, hic nomine minoris facta eſt venditio. Porro vbi vendidit vel obligauit minor habēs tutorem vel curatorem, ſine eo non valet: vt ſ. de in integrū reſti. mi. l. ſi curatorem. & ſic non habet locum lex iſta: quia cum non ſubſit verus titulus, nō habet locum vſucapio: & ſic nec iſtud quinquennium. Item dixerunt quidam eam non habere locum, cū quis minor non habens tutorem vel curatorē, & nō impetrata venia vēdidit: quod non placet H. Si autem tutor vel curator, vel aliquis extraneus vendidit rem minoris vt ſuam, ignorante minore: ſi quidē emptor fuit bonæ fidei, habet locum præſcriptio. x. vel. xx. an. quæ incipit currere poſt legitimam ætatem completam. Si autem ſciebat emptor rem eſſe minoris, & ſic non poſſe diſtrahi ſine decreto, vel etiam putabat poſſe diſtrahi ſine decreto, & ſic errabat in iure, habet locum præſcriptio. xxx. an. quæ incipit currere poſtquām habuit xiiij. an. vt ſ. eius. j. l. j. & l. ſi. & ſ. de præſcrip. xxx. vel xl. an. l. ſicut. Sed Pla. hoc caſu etiam poſt legitimam ætatem incipere dicebat præſcriptionem. xxx. anno, & pro eo ſ. de bo. ma. auth. niſi. & ſ. de an. excep. l. j. §. fina.

Minor an ſit deterioris conditionis quā ma ior in præſcriptione.

** al. minorum.*

Minoris vē ſi ipſi vendat vt ſuā, an habeat locum præſcriptio.

k *Tradiderint.* tacēdo: ſi autē expreſſe, ſtatim poſſet eam confirmare: vt ſ. e. l. j. & ij & ſ. ſi maior fa. l. j. & ij.

l *Conqueſtus eſt.* neque in iudicio, neque extra iudicium. Sed quid ſi extra conqueſtus eſt, narrādo quærelā emptori? Videtur quòd ſufficiat. arg. ff. de arbi. l. non diſtinguemus. §. cum quidā. ſecundum Azo. ſed H. cōtra, ſcilicet vt coram iudice fiat. arg. ſ. de non nume. pecu. authē. hanc. ſed ibi tenuit cōtractus, hic nō.

m *Quaſi ab initio.* & ita emptor incipit dominus eſſe. & ſic plus operatur hæc præſcriptio, quàm alia præſcriptio. xxx. an.

n *Celebrari poſſint.* niſi præceptoribus: vt ff. de admini. tu. l. cum plures. §. j. vel alimenta neceſſarijs: vt ff. de tu & ra. diſtra. l. j. §. ſed non nullos. & niſi in donatione propter nuptias, vt ſubijcit. Item excipiunt quidam ſponſalitiam largitatem: vt ſ. ſi aduerſus dona. l. j. ſed ibi in rebus mobilibus facta fuit. Nā ſi in immobilibus non valeret: vt ſ. de prædijs minorum. l. prædia.

o *Excepta propter nuptias donatione.* quæ tenet ab initio: vt argum. ff. de iure do. l. Titia. & ſic eſt contra ſ. de præd. mi. l. prædia, ſolu. hic oꝑtigit. Vel dic quòd non valet: vt ibi. ſed quinque annis cōfirmatur, vt cæteræ alienationes per. l. iſtā ſecundū Io.

Vel dis

Vel hic de donatione propter nuptias: ibi de spōsalitia, id est de simplici. & de hoc dixi ſ. de adm. tu. l. lex quæ. circa prin.

a *In hæredis persona.* eius qui donauit vel vendidit, vt referatur ad vtrunque.

b *Accedat.* ad complendam præſcriptionem: vt ff. de mino. l. interdum. in fi.

c *Hæredis.* ſic lege vt ſit ſenſus, quòd ſi hæres maioris eſt minor, id ex quinquennio vel decennio quod ſupererat defuncto, currit hæredi demum cum erit maior, & ſic intranſitiue, id eſt hæredis qui eſt minor. & ſic eſt contra M. & P. in eo quod no. ſ. de temp. in integr. reſti. l. ea quæ. §. fi. At ipſi ſic legunt, vt hic ſit ſenſus, quòd ſtatim hæredi minori currit tempus quod de quinquennio ſupererat: & dicūt quod poſt eiuſdem ætatem, ſcilicet defuncti, quod non placet.

DE MAGISTRATIBVS conueniendis.

Non ſolum tutores & curatores occaſione tutelæ vel curæ conueniuntur, ſed etiam magiſtratus, & ſcribæ, & æſtimatores patrimonij, & ſimiles qui ratione publici officij tenentur prouidere minoribus: & ideo ponit de magiſtratibus conueniendis. A.Ro.

d De magiſtratibus cōueniendis. *hi in ſubſidium conueniuntur: vt inſtit. de ſatisfda. tu. §. j. pen.*

SI *magiſtratus.*] CASVS. Poteſtas Bonōſ. dedit tu. pu. tutor repromiſit rem pu. ſal. fo. & fideiuſſores eo nomine dedit. Item dedit tutor fideiuſſorem de ſeruādo eum indemnem, id eſt poteſtatem. poſtea apparet eum tutorem ſoluere non poſſe adminiſtrata tutela, & ex mala adminiſtratione teneatur pupil. in c. finita tutela agit aduersus aduersus tutorē quondā. non per hoc liberatur magiſtratus. ſed ſi ſoluēdo nō inueniatur ipſe, vel eius fideiuſſor, in ſubſidium cōuenietur magiſtratus vt cedat ſibi actiones aduersus fideiuſſores quos magiſtratus nomine ſuo accepit: quoniam & ſine ceſſione vtilem habent actionem contra fideiuſſores nomine pupilli acceptos.

c *Si magiſtratus.* dic quòd magiſtratus qui tutores dedit, exegit à tutoribus fideiuſſores rem pupilli ſaluam fore. Item & alios de ſua propria indēnitate. licet pupillus agat cōtra tutores, nō tollitur actio contra magiſtratum, ſed tenetur in ſubſidium, & poterit cedere actionem contra fideiuſſores quos accepit: & ſine ceſſione habet vtilem.

f *Indemnes futuros.* an tutores hoc tenebantur promittere? Reſp. ita. ſicut & quando vnus alij committit geſtionem: vt inſtit. de ſatiſda. tu. §. j. & ij.

g *Extra rem.* id eſt præter rem.

h *Actio.* vtilis tutelę, vel negotiorum geſtorum.

i *Alienam*, qua tenetur magiſtratus.

k *Vtilis.* tutelæ: vt ff. eo. l. ſi. vel in factum.

l *Bonis excuſſis.* tutorum omnium ſi omnes geſſerunt, & non eſt diuiſa tutela, vel eſt, ſed à ſe: vt ff. eo. l. duo. Si autem aliquis geſſerit, alter non prius magiſtratus cōuenitur, quàm ille qui non inter abſentes autem vicēnium donatore acquieſcente effluxerit: vt tamen in hæredis perſonā[a] illud tantummodo tempus accedat, [b] quod poſt eiuſdem hę redis[c] minoris ætatem ſilentio tranſactum ſit. Dat. Idib. April. Decio. V. C. Conss.

Continuatio.

**al. vtcapturos.*

Tutores & magiſtratus quo ordine

TITVLVS LXXV.
DE MAGISTRATIBVS conueniendis. d

Minores in ſubſidium habent regreſſum contra magiſtratus qui eis tutores vel curatores dederunt: & contra fideiuſſores, quos illi de indemnitate recepérunt. b. d. Primo ſoluit vnam queſtionem vſque ibi, ſed aduerſus. Secundo ſoluit aliam vſque ibi, quam ſi exerceueris. Tertio nouum dubium remouet in fauorem magiſtratuum. Salyc.

I. Imp. ANTONINVS A. Mutiano.

SI magiſtratus [e] à tutoribus ſeu curatoribus quos tibi dederint ſeu nominauerint, ſi pulati ſunt ſe eo nomine indemnes [f] futuros, & ſi quid præſtitiſſent, repetituros, * inque eā rē fideiuſſores acceperūt: extra rēs [g] ſaluam fore ſatisdationem, actio [h] quā aduerſus tutores ſeu curatores tuos inſtituiſti, alienam [i] obligationem non reſoluit. Sed aduerſus magiſtratus qui curatorem dederunt, actio vtilis [k] ita demum cōpetit, ſi vniuerſis bonis excuſis, [l] reuocatiſque quæ eū [m] in fraudē alienaſſe conſtiterit, indemnitati tuæ in ſolidū ſatisfieri non potuit. ¶ Quam [n] ſi exercueri s:[o] mandatis tibi abeis, [p] actionibus aduerſus fideiuſſores [q] quos acceperunt, conſiſtere potes, licet vtilem actionem ſine ceſſione habeas. Accepta Non Ianuar. Duobus & Aſpris Conss.

Ex lata culpa magiſtratus tenetur eius hæres, non ex leui. Salyc.

II. Imp. ALEXANDER A Paterno.

IN hæredes magiſtratus, cuius [r] non lata culpa [s] idoneè cautū pupillo non eſt, non ſolet actio dari. PP. III. Non. Iul. Iuliano. II. & Criſpino Conss.

Magiſtratus qui ſunt ſoluendo, habent beneficium diuiſionis. Salyc.

III. Imp. GORDIANVS A. Probiano.

SI tu & collega tuus cum magiſtratu fungeremini, minus idoneum tutorem dediſtis, cautionemque idoneam non exegiſtis, [t] nec aliàs ſeruari pupillo indēnitas poteſt, [v] & vtrique ſoluēdo eſtis: pro virili [x] parte in vos actionem dari non iniuria poſtulabis. [y] Dat. VIII. Kalend. Nouemb. Pio & Pontiano Conss.

Contra magiſtratum agitur in ſubſidium, id eſt exceſſis tutoribus, collegis & fideiuſſoribus. Salyc.

IIII. Idem A. Aruntiano.

ADuerſus nominatorem tutoris vel curatoris minus idonei non ante perueniri poteſt, quàm ſi bonis nominati item & fideiuſſoris eius, nec non collegarum [z] ad quorum periculū conſortium adminiſtrationis ſpectat, excuſſis, non ſit indemnitati pupilli vel adulti ſatisfactū. [a] PP. Idib. Mart. Attico & Prætextato Conss.

Fideiuſſores complentes vicem tutoris quoad tenentur.

m *Eum.* tutorem vel curatorem. & ſubaudi, & excuſſis etiam fideiuſſoribus: vt ſ. eo. l. aduerſus.

n *Quam.* ſcilicet vtilē contra magiſtratum.

o *Exercueris.* non tamen exegiſti: quia fruſtra diceret, mandatis.

p *Ab eis.* magiſtratibus.

q *Fideiuſſores.* dicit de his qui fuerunt accepti pro rem pupilli ſaluam fore, contra quos etiam ſine ceſſione habet vtilem: vt hic, & ff. eo. l. j. §. exigere. &. interim non tenetur magiſtratus: vt ſ. eo. l. aduerſus Ir. dixit de alijs à magiſtratu acceptis pro ſua indemnitate. quod non placet: quia & in eos actionem non habet, niſi demum cum damnum fuerit paſſus. Præterea non accepit eos nomine minoris, vnde quomodo vtilis daretur minori, quod hic dicit? & facit ſ. de conue. fiſc. l. iij. lib. x. & ſ. quo quiſ. or. cō. l. ij. lib. xj. & ff. de admini. tut. l. Lucius ij. §. Sempronius.

r *In hæredes. Cuius.* ſ. magiſtratus,

s *Non lata culpa.* ſed leui. Et ſic not. ex dolo & lata culpa magiſtratus tenetur hæres, non pro leui: vt hic, & ff. e. l. non ſimiliter. & l. quod ad hæredē. niſi lite cōteſt. pro leui contra magiſtratum: vt ff. de precario. l. quæritū. §. antepe. & arg. ſ. de hære. tu. l. j.

St *tu & collega.*] Nt *Non exegiſti.* leui culpa, nō lata vel dolo, quia tunc in ſolidū teneremini cū effectu: vt ff. eo. l. in magiſtratib'.

v *Poteſt.* vt infra. l. proxi.

x *Pro virili parte.* niſi actum ſit inter eos vt alterius tantum periculo dentur, vel alter tantum nominauit: quibus caſibus hi primo conueniuntur, non autem alij liberantur: vt ff. eo. l. j. §. ſi inter magiſtratus. & ff. ad municipalem. l. imperator. §. fi. & caue: quia aliter ſeruatur in pluribus fideiuſſoribus vnius tutoris, quorum quilibet in ſolidum tenetur ceſſis actionibus. vt ff. rem pup. ſal. fore. l. vlti. Item nor. ſi non ſunt ſoluendo hi magiſtratus, non habet pupillus priuilegium ante alios creditores in bonis eorum: vt ff. eo. l. j. §. priuilegium.

y *Poſtulabis.* tu conuentus in ſolidum.

ADuerſus.] CASVS. Ita demum ad magiſtratum qui tutorē dedit, peruenitur, ſi tutor vel eius fideiuſſor ſoluendo non ſint, vt bonis eorū excuſſis, pupillo ſatisfieri idoneè non poſſit.

z *Collegarum.* id eſt contutorum, qui cum eo adminiſtrauerūt inſimul, vel vnus quidam, alius quædam alia: vt ff. eo. l. duo. nam ſi non adminiſtrant, tertio loco eſſent conueniendi, niſi in ſuſpecto faciendo ceſſaſſent, vel tarde feciſſent, vel prodidiſſent: vt ff. eo. l. proponebatur. & dixi ſupra eo. l. i. & facit ſ. ſi tu. non geſ. l. j. & de diui. tu. l. ij.

a *Satisfactum.* & ſi nunc inueniuntur nō ſoluendo, præſumſitut tēpore donationis fuiſſe nō ſoluēdo: & ſic onus probandi pupillo non

pillo nō imminet: vt ff. eo. l. j. §. ſi magiſtratus. & dixi ſ. de probat. l. ex perſona. Itē contra. ff. ad municip. l. imperator. ſed ibi paret ſolutio.

IN *magiſtratus.*] CASVS. Aduerſus magiſtratum vtilis in ſubſidium pupilli competit actio, ſi nec tutor nec fideiuſſor qui fideiuſſit rem pupi. ſaluā fore, fuerit ſoluēdo.

a *Municipales.* non autem in eorum fideiuſſores, qui rem pupilli ſaluā fore promiſerant: vt ff. ad muni. l. ij. §. pe. & ff. eo. l. j. ij. reſpon.

b *Adminiſtrationis.* ſcilicet tutelæ.

c *Soluendo.* ſ. tutores.

d *Fideiuſſionis.* datæ ob rem pupilli ſaluam fore: vt & ſ. e. l. proxi.

e *Vtilem.* tutelę ſecundum Azo. vel in factū ſecundum H. quæ dicitur eadem cum ſit omnino ſimilis: vt ff. e. l. ſi. & facit. ff. de conſtit. tut. l. iiij. & in authē. de iudi. §. nullo. col. vj. Sed contra inſti. de ſatiſd. tuto. §. neque autem. vbi dicit magiſtratum vel præſidem torem vel præſidem nō teneri. Ad quod dic q quidā ſunt ad quos pertinet tantum dare tutorem vel curatorem: nō autem exigere ſatisdationē: vt ſunt præſides, & hi non tenētur, vt ibi. Alij qui verūque, & alij qui tantum exigere ſatisdationem poſſunt: & hi tenentur, vt hic. & ff. de admini. tut. l. Aemilius Dexter.

CVm *ſit.*] CASVS. Prætor dedit curatorem, & generalem adminiſtrationem ei mādauit: deinde decretum interpoſuit vt faceret inuentarium, & ſecūdum eius quantitatem fideiuſſores darer, ſcriba inuentarij ſcripſit minus valere patrimonium, & æſtimationem rerum ibi cōpertarum: vt ſic minus locupleres fideiuſſores poſſent accipi. tenetur, vt hic, & ff. eo. l. j. §. diuus.

Ista lex idem dicit quod præcedens, ſed addit de tempore finiti. officii. & hoc intendit: Sufficit tutores fuiſſe ſoluendo tempore depoſiti officii, vt ad magiſtratum non poſſit peruenire. Salycetus.

V. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. Eugeniæ.

IN magiſtratus municipales [a] tutorum nominatores, ſi adminiſtrationis [b] finito tempore non fuerint ſoluendo, [c] nec ex cautione fideiuſſionis [d] ſolidum exigi poſſit: pupillus quondam in ſubſidium indemnitatis nomine actionem vtilem [e] competere ex ſenatuſconſulto quòd auctore diuo Traiano parente noſtro factum eſt, conſtitit. Dat. VII. Id Decēb. ipſis & Conss.

Si notarius qui inuentarium ſcripſit minorem æſtimationem rerum fecerit, & ſecundum illam fideiuſſorem recepit: tenetur minori actione in factum: nec ex hoc vitiatur datio curatoris. Salycetus.

VI. Imp. ZENO. A. Aeliano præfecto prætorio.

CVm [f] ſit adiecta [g] prætoris ſententia generalem curatori adminiſtrationem mandantis, & quod eam [h] pro more ſequitur decretum [i] pariter ſit compoſitum: manifeſtum eſt non curatoris [k] dationem fuiſſe inualidam, ſed in æſtimanda adultæ ſubſtantia, ſcribæ vitium, qui tanquam non amplius ducentis libris auri patrimonium valeret, fideiuſſorem * acceperat, interceſſiſſe. in quo caſu non curatoris erit ratio reprehendenda, ſi qua læſio [l] rebus minoris illata fuiſſe aduerſus legum ordinem comprobetur: ſed ſuper negligentia vel dolo ſcribæ, qui veram ſubſtantię taxationē paſſus eſt occultari, legibus [m] erit agendum. Dat. V. Kal. Ianuar. Baſilio. V. C. Cons.

Codicis domini IVSTINIANI SACratiſſimi principis ex repertita prælectione, Liber ſextus.

TITVLVS I.
DE SERVIS FVGITIuis, [n] & liberrimo mancipiiſque ciuitatem [p] artificibus, [q] & ad diuerſa opera deputatis, & ad rē priuatam [r] vel dominicā [s] pertinētibus.

Fugæ ſeruum aſſiſtere vt vſucapi vel præſcribi non poſſit. Baldus.

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. Aemiliæ.

SEruum fugitium [t] ſui furtum facere, † v & ideo * nō habere non, propter rationem quæ in ſine ponitur, & in principio: quia furtum ſui fecit.

Ex iſtam ſi per alia nō ſint ſe apprehenſus. Pau.

t *Seruum fugitium.* duobus modis poteſt poni caſus. Primo ſic: In hac lege quæritur, an ſeruus alicuius ſi fugit à domino, dicatur facere furtum ſui? Et reſponderur quod ſic: ex quo ſequitur quod non poteſt præſcribi: cuius reſponſionis ratio eſt, ne, &c. Vel poteſt poni ſic: Seruus meus fugit à me: & iuit ad quendam, ille poſſidens eum vendidit bona fide ementi: quæritur, an emptor poſſit vſucapere? Et reſpōdeo certe quod non, duabus rationibus. Prima, quia fecit furtum ſui. Secunda, ne fuga ſeruorum ſit dominis damnoſa. Vel pone vt in glo. quæ incipit, Sed quæ dubitatio.

Caſtum dolitur pu.

v *Facere.* vt & ff. de fur. l. ancilla. Sed contra infra eo tit. l. qui ſeruo. in princ. vbi dicit quod non facit furtum, qui fugam ſeruo perſuadet. Solu. illud ideo, quia nemo ex conſilio tenetur. Non autem dicit fugientem non facere furtum ſui. & dic quis ſit fugitiuus & erro, vt ff. de ædil. edict. l. quis ſit fugitiuus in princ. & §. erroneum. quod tamen in vno dicitur, & in alio exanditur. vt ff. eo. l. j. §. pen. licet quidam contra. ADDITIO. Aduertas quòd ſolutionē iſtius glo. ad l. qui ſeruo. in ea allegę reprehenditur communiter doct. nam ex conſilio fraudulento obligatur quis: vt ff. de reg. iu. l. conſilij. Vnde dicas ſecundum doc. quod ſeruus fugitiuus facit furtum ſui: vt hic. tamen iſtud non eſt proprium & regulare furtum: quia in furto requiritur quod ſit differentia inter contrectantem & rem contrectaram: vt. l. j. ff. de furtis. ſed hic eſt idem, ergo non eſt regulare furtū: & ideo præſtans opem huic irregulari furto, non tenetur furti: niſi furtum regulare ſequatur: vt in. l. contraria.

x *Et ideo.* Non valet hæc argumentatio: nam ſallit in debitore furripiēte pignus creditori, qui facit furtū ratione poſſeſſionis: & tamen eſt res vſucapibilis: vt ff. de vſucap. l ſequitur. §. ſi item. addo ergo hic quoddā medium, & eſt res furtiua: & ſic valet: vt inſtit. de vſucap. §. furtiuæ. niſi purgetur vitium: vt in eo tit. §. alii quando

aliquando. Vel potest aliter solui. ſ. ꝙ ibi ſit ſpeciale in eo fure. & dic ꝙ vna negatiua abundat. ſic in auth. de hæred. & Fal. §. inordinatũ. col. j. & ff. de dam. infec. l. fluminũ. § . j.; aliàs eſſ duæ negationes faciunt vnã affirmationẽ: vt ff. de ver. ſig. l. duobus.

a *Nec vſucapionem.* triennij.

b *Præſcriptionem* . Sed quæ dubitatio eſt de longi temporis præſcriptione, quę in rebus tãtum immobilibus locum habet: vt infra in qui. cau. ceſſ. lon. temp. præſcript. l. in ſeruorũ? Reſpon. ſecundã quoſdã hic loquitur de mancipiis adſcriptitiis, qui ſunt pars ſoli: vt ff. de diuerſ. & tẽp. præſcript. l. iij. in quibus licet aliàs locũ habeat longi temporis præſcriptio: hic tamen ceſſat, quia fugitiuus eſt. Et ſi quęratur quomodo ſit furtum, cum iudicetur immobilis: & rerum immobilium non ſit furtum: vt inſtit. de vſuca. §. quod autem ad eas? Reſpond. ad ſimilitudinem a creꝛe, quæ eſt naturaliter immobilis, licet ſeparata efficiatur mobilis: vt ff. de fur. l. ſi creæ. Item ſi quæratur, ſi emi adſcriptitium tuum bona fide à non domino: quomodo præſcribam, cum non poſſit alienari ſine dolo: vt infra de agri. & cen. l. quemadmodum. lib. xj. ergo nec vſucapi: vt ff. de verb. ſig. l. alienationis? Reſpon. illa. l. quemadmodũ. loquitur quando dominus vendidit, & quaſi manifeſta erat ibi fraus domini: quia parum terræ dabatur, & omnes adſcripticij vendebantur. ſed in noſtro caſu non ſic: quia præſcribetur habito titulo & bona fide emẽtis & vẽdentis. ſed prædicta poſitio non placet: quia eadem remanet quæſtio de vſucapionibus, cum facias loqui de immobili: ſcilicet adſcriptitio. Dic ergo caſum, equod loquitur de præſcriptione xx. annorum, quæ aliàs datur bona fide moranti in libertate, quam hic non habuit: & ideo non præſcribit libertatem: vt j. de præſcrip. long. temp. quæ pro libertate. l. j. & ij. & quod de vſucapione dicit, dic ſi ab alio poſſideatur titulo & bona fide. & ſic ſunt duo caſus. Vel dic ꝙ quòd nec tempore quo mobilia, nec quo immobilia præſcribuntur. ſic j. ſi aduerſus credi. l. j. vel e poteſt dici quod imperator non habuit reſpectum ad tantam ſubtilitatem: ſed cum reſponderet de vno, ſcilicet vſucapione, incidit in aliud, ſcilicet in præſcriptionem. vt & aliàs. ff. ad legem Falc. l. j. §. ſed operis. f & familiæ erciſcundæ. l. ij. §. ſi quarta. ſicuti ſæpe cõtingit cum aliquis petit à me decem, & reſpondeo nec decem, nec quinque dabo tibi: vel nec decem nec aliud. & ponitur in ſeruo vt in re mobili. Item quæro, cum ſeruus fugitiuus à domino poſſideatur, niſi diu moretur in libertate, vel ab alio poſſideatur: vt ff. de acquir. poſſ. l. j. §. per ſeruum. & l. iij. §. ſi ſeruus. & l. rem quæ nobis. & l. per eum. §. fi. qualiter domino eius poteſt fieri furtũ? Reſpondetur g hic poſſidetur à domino animo, non corpore: vt ff. de acquiren. poſſeſſ. l. iij. §. ſi ſeruus. & ſic detentionem non habet. Vel hic poſſidebat, ſed non detinebat: quia fugitiuus poſſidetur animo ſolo. ſi enim poſſideretur animo & corpore, non fieret furtum: vt ff. de acquir. poſſeſſ. l. rem quæ nobis. & ad hoc inſtit. de ob. quæ ex delicto. §. placuit. h Item quomodo ſit dominio furtum: vt ff. de furt. l. j. interdum. ij. §. cum autem. quæ eſt contra. vbi dicit quod quamdiu res ſurrepta domino per ſeruum eſt penes ſeruum, non mutatur eius cõditio? Reſpondetur, i illa loquitur in peculiaribus, aliud autem in dominicis, vt hic: in quibus ſit furtum etiam ſi penes ſeruum cõſiſtant. ipſe enim nõ dicitur eſſe in ſui peculio: ſed dicitur res dominica ipſemet: vt ff. de pecu. l. de peſſui. §. Stichus. & de pec. lega. l. Stichus habet. in fi. Sed quare ſecus in dominicis? Reſpon k quia in peculiaribus videtur habere quandam licentiam contrectandi & damnificandi dominum: vt ff. de pecu. l. ſi ſeruus. §. etiam. ſed in dominicis non: vt in fine huius l. Inde eſt quod res peculiaris ab alio ſurrepta, ſi redeat in poteſtatem ſerui, purgatur vitium: ſed non ſic de dominica: vt ff. de vſucap. l. ſequitur. §. Labeo. & prædi. l. interdum. §. ſi res. Item quid valet fieri furtũ in dominicis per ſeruum, cum non poteſt agi furti: vt inſtit. de obli. quæ ex delic. §. hi? Reſpon. propter vſucapionem, vt hic & ibi dicit. Item nunquid. xxx. annis præſcribetur ſeruus fugitiuus? Videtur quòd ſic: l vt infra de præſcript. xxx. annorum. l. ſicut. & l. omnes. econtra quòd non, cum retineatur poſſeſſio, in eo. tit. l. male. extunc ergo ex quo deſinam poſſidere, præſcribetur. xxx. an.

Vide tit. hic.

III. Imp. CONSTANTIN. A. ad Probum.

SI fugitiui ſerui deprehendantur g ad Barbaros h tranſeuntes: aut pede amputato i debilitentur, aut metallo k dentur, aut qualibet alia pœna l afficiantur. Sine die & Cons.

IN AVTHEN. VT nulli iudicium. §. quia vere nos oportet. coll. ix. const. ix.

Hodie loco pedis ſuccedit manus abſciſsio: pro furto vero, ſola ſuſtinet caſtigatio: ſed pro latrocinio, furca. Salycetus.

SEd nouo iure ſi criminis qualitas mẽbri abſciſsionem exigat, m vna ſola manus n abſcindetur: ſed pro furto nec morietur, nec aliquod membrũ abſcindetur ſ. ſeruum ex quacunque cauſa, expone, ſcilicet leui aut iniuſta, ſecus ſi magna vel uſta: m vt ff. de his qui ſunt ſui vel alie. iur. l. ij. & inſtitu. de his qui ſunt ſui vel alieni iur. §. vlti. tunc enim bene præjudicaret domino: vt ibi dicitur.

c Fiat *damnoſa.* quo ad vſucapionem.

Requirendi.] CASVS. Si ſeruus meus in domum alicuius potentis ſe receperit, in quam ad requirendũ eum intrare non audeo: præſes faciet eum requiri.

f *Officij eſt.* vt & ff. e. l. diuus. alioquin & magiſtratus n in. c. ſolidis: & qui non patitur apud ſe inquiri, in totidem punitur: vt ff. e. l. j. §. hoc autem. & eadem pœna imponitur ſuſcipienti alienum ſeruũ, & nõ reddenti intra. xx. dies: vt e. l. j. §. j. & omnes iſtas pœnas dicas applicari fiſco, cum mulctę appellẽtur: vt j. de modo multa. l. mulctarum. eſt & alia, quæ datur actori: vt j. eo. l. quicunque. Et die, officij eſt, id eſt ad eius officium pertinet.

Si fugitiui.] CASVS. Si ſeruus meus fugit ad hoſtes, & in itinere deprehenſus eſt quam pœnam ſubire debeat, quæritur? Dicitur quod amputandus eſt pes: aut detur metallo: aut alia pœna affici debet.

g *Deprehendantur.* in itinere. ſecus ſi ad hoſtes o iam peruenerint, & ſic fuerit delictum conſummatũ: quia tunc vltimo ſupplicio puniuntur: vt ff. de pœ. l. ſi quis aliquid. §. j. quæ eſt contra. ſi tamen nõ peratur puniri, domino iure poſtliminij reddiur: vt ff. de captiuis & poſtlimi, reuer. l. poſtlimius. m. §. trans fugæ.

h *Ad Barbaros.* id eſt hoſtes populi Romani: vt ff. de commer. & mer. l. ij.

i *Amputatio.* & ſic punitur in eo in quo deliquit.

k *Metallo.* quæ ſit hęc pœna & operis metalli, & miniſterij metallorũ, habes. ff. de pœ. l. aut dãnũ. §. inter eos. & §. quiſquis. & in miniſterium. & inſtitu. qui. mod. ius par. poteſt. ſol. §. pœn.

l *Alia pœna.* ſ. ſimili, p vel extraordinaria: vt ff. de pœ. l. hodie. ſed in hoc quod dicit, pedem amputari: corrigitur per auth. ſed nouo iure. quæ hic ponitur.

m *Sed nouo iure. Exigat.* quod euenit in quatuor caſibus. q Vnus eſt hic in l. ſi fugitiui. Secundus in exactoribus tributorũ ſi non faciũt apocham de ſuſceptis, id eſt ſcripturã in qua ſcribuntur ea quæ ſuſcipiũt exactores debitorũ: vt in auth. de mandat. prin. §. coges. col. iij. Tertius eſt in nouellis de quibuſdam hęreticis r &c. Et eſt quartus in Lombarda quę dicit manum præcidendam tabellionis ſi fecerit falſum inſtrumentum: vt in Lõbarda de eo qui fecit falſum vtc. l. j. in caſu etiã ex lege Corne. ſupplicium patitur fugitiuus nõ ſolũ ratione fugæ, ſed cũ adiũctis: vt ff. ad Syll. l. iij. §. de his. s & l. lege Cornelia. in fin. j. reſponſi.

n *Vna ſola manus.* Sed quæ? Reſpon. illa in qua minus poteſt: vt ff. de pœ. l. interpretatione. licet alij cõtra. ADDITIO. Opinionẽ huius gl. tenet Bar. hic, & etiã Pau. de caſt. ſubdens ꝙ ſi quis habet manum aridam, ꝙ illa ſit amputanda: & quod deformitas etiam in hoc facit pœnã. & ita determinauit Io. And. in c. in pœnis. de reg. iur. lib. vi. in mercurialibus. & Ang. hic qui pro hoc allegat bonum tex. in l. iij. §. ij. ff. arbo. fur. cæſa.

Caſtigabitur

a *Caſtigabitur.* ſcilicet fuſtibus, niſi ſit publicus latro, a qui ſcilicet conſuenit furari, b qui debet furcis ſuſpendi: vt ff. de pœ. l. capitalium. §. famoſos. & hic ſubijcit ſtatim.

b *Fures.* quidam non habent hic plus: ſic tñ eſt in cor. vnde hęc ſumitur: vt in auth. vt nulli iudi. §. quia verò nos oportet. co. ix.

Vi. vnqꝫ.] CASVS. Si inſcio me ſeruum meum in agro tuo vel in domo tua recepiſti: qualiter puniendus ſis, quæritur? Reſpond. quòd eũdem reddes cũ æquè bono, vel. xx. ſol. Si autẽ ſecundo vel tertio eum receperis, cum ipſo duos vel tres, aut dictã ſummam pro vno quoque dãbis. & iſtud locum habet ſi in domo pupilli recepẽ fuerit, ſcilicet quòd tutor eadẽ pœna feriatur. ſi ſoluendo nõ fueris, ſupplebis in pœna qđ non eſt in pecunia. ſi autem ſeruus cõſtituetus penes te propter mercedem ſe direxit ingenuum. miſſus forte à me vt prædictam pecuniam extorqueret: cũ nihil dolo ſe eiſti, excuſaberis. Torquebitur autẽ ſeruus, vt appareat an ipſum miſerim. quod ſi apparet, perdam nõ ſolũm petitionem pœnæ, ſed etiam ſeruum.

c *Suſcepit.* ſcilicet dolo malo, volens dominum fraudare ſeruo: vt patet. ff. de ſer. cor. l. j. §. quod autem. & l. ſpeciale eſt tamen in colonis Illyricanis, vt ſi quis eos recepit ignorans, nihilo minus teneatur in quadruplum præter operas & damnũ quòd locis quæ deſeruerãt, factum eſt: vt infra de colo. Illyri. l. j. li. xj. & hoc forte habet locũ quãdo putabat colonum alienum: ſed neſciebat cuius eſſet. ſi autem credidit ingenuum, nullã patietur pœnam: vt j. ea l. §. q. ſi ſeruus.

d *Vel viginti ſolidis.* talem ſolidum c accipe, qui valeat vnum aureum: vt ff. de in ius voc. l. fi. & inſtitu. de pœ. te li. §. fi. & lxxij. tales aurei faciunt vnam libram auri: vt infra de ſuſcep. & arc. l. quotiens. li. x. Sed cuius eſt electio, ſi detur alius par, vel ſoli. xx? Reſpon. debẽtis: d vt ff. de iur. do. l. plerumque. in fi. Item qua actione hoc petitur? Reſpon. vel condictione ex hac. l. e vt ff. de condic ex leg. l. j. vel actione ſerui corrupti: t vt ff. de ſeruo corru. l. j. in princ. Item nor. quòd non habetur ratio quanto valuerit ſeruus. nã ſemper vel viginti ſolidos cum eo, licèt multo plus valuerit, reddet: vel alium parẽ: ſic & infra de cõdict. in ſer. l. ſi. ſed aliàs cõtra infra de communi ſer. ma. l. j. in fi. & Item no. quòd hæc pœna danda actori, nõ remittitur etiam ſi eũ pœniteat. & velit reſtituere intra xx. dies. Sed illa quæ datur fiſco in ſuſcipientem, remittitur ſi intra. xx. dies pœniteat: vt ff. e. l. j. §. j. & eſt ratio: quia mitius eum lege, h quàm cũ eius miniſtro agitur: vt ff. de arbi. l. Celſius. & in auth. de iudi. §. oportet. colla. vj. Item no. quòd eriam l. Fa. de pla. poteſt accuſari iſte: vt j. ad leg. Fa. de pla. l. ſi quis.

e *Vel hereũ* , non ita ſi quarto ſecundum M. vt ſupra de modo mul. l. ſi. Vel dicas aliud ſ multa, i de qua ibi dicitur. aliud in pœna, quæ certa imponitur à lege: vt hic: argũ. ad hanc ſolu. vt ff. de pũ. dell. l. nunquam. Item no. hic exiteratione delicti augẽ k pœnam vt ſupra de epi. au. l. iij. in fi.

f *Minorum.* id eſt cum tutores vel curatores in domibus vel agris minorum fugitiuum ſuſceperint. ſic ſi patiantur fabricari falſam monetam in prædiò pupilli: vt infra de falſa mone. l. j.

A in fi. & infra vnde vi. l. meminerint.

g *Caſtigatio.* ſ. corporalis, l quod eſt generale: m vt ff. de iuriſdi. omnium iudi. l. ſi quis id. §. in ſeruos. & de in ius vocã. l. ſi. & j. de ſepul. viola. l. ſi. & ff. de pœ. l. j. §. generaliter.

h *Mercede.* maxime: ſed hoc ideo dicit, quia tũc magis eſt exdibile quòd ignoret.

i *Incuſari.* cùm non ſciuit eum fugitiuum. nã credidit dicenti ſe inge nuum.

k *Oportet.* ad petitionẽ conuenti ad ſeruum & ad pœnam.

l *Interrogatione* . Not. duo mirabilia. Primum quòd ſeruus torquetur contra dominum: quod eſt cõtra ius commune: vt infra de quæſtio. l. j. & l. ſeruos. & ſupra de teſti. l. ſeruos. quę ſunt contra. ſed hic ſpeciale: vel non debet interrogari, vt ibi; nili pro facto ſuo: n vt hic, & infra de quæſtio. l. interrogari. & intelligo ſi indicia præcedant. o nam à quæſtione non eſt incipiendum: vt ff. de quæſtio. l. j. in princ. ſecundum quod creditur ei pœnam præcedentibus indicijs: vt hic, & ff. de vdil. edi. l. quæro. & §. ſina. & iuſta eo. l. cùm ſeruum.

m *Seruo etiam ſuo.* q. d. non ſolùm pœnam petere non poterit: ſed etiam ſeruo &c / & intellige cum maligniras dœperit à domino. q ſecus autem ſi dœpiſſet à poſſeſſore! vt j. ti. j. l. ſi quis ſeruũ. quæ eſt contra. Et quia pro fugitiuis recepcis variæ inueniũtur pœnæ: ideo dic, r q. ſi ſeruum priuati recepit quis, reddit eum cum alio pari, vel xx. ſolidis vt hac. l. ſi autem fiſci occultat: & ipſum, & xij. libras argenti reddet: vt j. c. l. ſi quis. ſi imperatoris: tunc ipſum, & libram auri: vt j. de fugi. eo l. ij. li. xij. ſi ciuitatis, & ipſum cum pari & xij. ſol. reddet. & idem in liberto ciuitatis: vt j. l. proxi. Si autem eſt liber & artifex ciuitati adſtrictus: tunc obtinet quod dicitur j. eo. l. ſi. Si verò ſit ſeruus Illyricianus, tenetur in quadruplũ præter operas & dãnũ: vt j. de colo. Illyri. l. j. li. xj. Si Thracenſis, duas libras auri: vt j. de colo. Thracen. l. j. eo. lib. Si autẽ ſunt tributarij, vel intiquitui alicuius priuati, tunc ipſum domino, & alium æque bonũ, & xij. libras argẽti fiſco præſtat: vt j. de agr. & cẽſi. l. ſeruos. in fi. li. xij. Itẽ ſi Gynæciarius, punitur in v. libris auri. Item qui textrinũ recepit, in tribus libris auri: vt j. de murileg. l. v. & vj. lib. xj.

Ancipia.] CASVS. Si mancipium ciuitatis alicuius (non intelligas Romanæ, ne ſic cõtra infra eo. l. ſi quis ſeruum.) auocandum crediderit: cum altero ſeruo etiam x. ſolid. ciuitati reſtituer. ſi liberuũ, eadem pœna, id eſt. xij. ſolid. &c. cum alteri liberrus præſtari noh poſſit, cùm ſit liber. & ſi defenſor ciuitatis non reuocet, duos reddat: nec reſcriptum vt liberetur a pœna impetratum valeat: nec retentionem illius inabcipij ſibi vindicet, quòd ipſum cõparauerunt ſoluendo duos. & hoc ſubijcit, venditioni &c.

n *Mancipia.* publica ciuitatis alicuius, puta Bonoſi. ſic etiam ponitur ff. de publi. l. ſed & hi. §. præterea. nec enim loquitur de Romana ciuitate. quia ibi alia pœna imponitur: vt j. eo. l. pe. quãe eſt contrã.

o *Permanere.* in quibus ſcilicet ſunt conſtituta à rectoribus.

p *Sollicitauerit.* vt alio vadat.

q *Auocandum.* id eſt vt ad ſe vadat. & intellige in vtroque caſu

cum

a Vide Inſt. de actio. §. fin. & ſequentes. Pau. & Sal.

b Vide tit. hic.

c Nota q. dicto alios, aliud, eſt implicite ſentire Baldus. Ang. Paul. & Sal.

d Vide tit. hic. Pau. & Sal.

e Nota q. dicto alios, aliud, eſt implicite ſentire Baldus. Ang. Paul. & Sal.

f Vide tit. hic. Pau. & Sal.

g Vide Inſt. de actio. §. fin. & ſequentes. Pau. & Sal.

h Vide tit. hic. Pau. & Sal.

i Vide Inſt. de actio. §. fin. & ſequentes. Pau. & Sal.

k Vide tit. hic. Pau. & Sal.

l Vide Inſt. de actio. §. fin. & ſequentes. Pau. & Sal.

m Glo. ſequitur Bar. & Sal.

n Sequitur eam Sal. & Pau.

o Et bene Sal.

p No. quòd creditur nico teſte de ſicto pro pretio depo-

nenti, cùm non ſolùm pœnam petere non poterit: ſed etiam ſeruo &c. Pau.

q Sequitur ad Pau. Sa. & Cor.

r No. diſtinc. Ebunè quã ſe numeur hic Bald. Ang. Sally. Pau. & Corne.

cum effectu. i. cum iuit, aliàs frustra diceret, restituat: sed & si non iret, tenererur tantùm serui corrupti: vt ff. de ser. cor. l. j. § persuadere.

a *Restituat*. forte & si erat furtum manifestum, vt hic sit speciale: vt & aliàs ℣. de Paganis. l. Christianis.

b *Cum eadem forma*. i. cum pœna xij. solidorũ. libertus enim alius cum sit liber, præstari non potest secundum Azo. Vel dic causa necessitatis: vt est hic, & alium præstari, sicut & aliàs: vt ff. de fun. do. l. j. aliter autem in liberto solicitato priuati: quia in sola redditione operarum tenetur cum eo. vt ℣. de ope. lib. l. fi.

c *Exigatur*, sed nonne punitur pœna centum solidorum: vt ff. eo. l. j. §. hoc autem? Rñ. non, quia loquitur ibi de priuati seruo: hic ciuitatis. Vel melius hic loquitur de defensore illius ciuitatis cuius mancipia sunt abducta: ibi de eo in cuius ciuitatem sunt abducta. Item no. hic negligentem administratorem puniri: vt ℣. de offic. præfe. præto. Orientis. l. si quos. & de admi. tut. l. pupillorum. repelli etiam potest ab administratione: vt ℣. de procul. cum qui. & prædic. l. si quos.

Administrator negligens punitur.

d *Principali*. i. principis, quo pœna sibi remittatur.

e *Nec venditione*, quasi litis æstimatione præstiterit, pœnam soluendo: & ideo iure venditionis sibi competere retentionem adferebat: vt arg. ff. pro emptore. l. ij. in fin. & l. iij. quod remouet: licet olim obtinuerat. Vel dic quòd solicitata ei de cætero vendi non possunt. & hæc locum habent, si exponas eius, scilicet defensoris. si vero dicas eius, id est serui, est sensus: vt ipse seruus in sui pœnam amodo vendi non possit.

Detinere.

Cvm seruum.] CASVS. Si seruum meum fugitiuum requiram, & vindicanti, id est, pœnam mihi repetenti, te quasi dominum obiecisti: vel eum vt pronocaret in libertatem induxisti: torqueatur seruus, vt sic veritas appareat: nec solum mihi & tibi proderit, & sic intellige diuisìne quòd non solum: quia similiter vtrique proderit: verùm etiam coercebuntur à fuga alij serui, cùm sciant se esse torquendos.

f *Repetit*, rei vindicatione.

g *Statuit*, vt ℣. eo. l. quicunque.

h *Opponit*. dicens quòd sit suus, vel non sit petentis.

i *Animauerit*, i. induxerit eum vt diceret se liberum.

k *Neqꝫissimus*. scilicet seruus.

l *Verbero*, i. verberibus dignus. Vel dic quòd verbero sit proprium nomen.

m *Terminus fiat*. vt ℣. de rei vin. l. cum super, & ℣. de libe. cau. l. ea quæ. & ℣. eo. l. quicunque.

n *Proderit*. ad præsumptionem. Azo. vel ad probationem: vt hic dicitur ex termino, &c.

Si quis. CASVS. Si seruum fisci quis occultauerit, quæ pœna debeat puniri, quæritur? Et dicitur quòd dictum seruum cum xij. lib. argenti restituet.

o *Seruum fiscalem*. ſ. Romanæ ciuitatis, vel ipsius imperij, aliter in patrimoniali seruo imperatoris statuendum est, & in seruo priuati aliquius, & in alijs multis seruis: vt plene dixi. ℣. e. l. quicunque. in fi.

p *Duodecim libras argenti*. sic ergo potest excedere quadruplum, si seruus vilis erat. & sic est contra instit. de act. §. omnes. Sol. pœna non excedit quadruplũ, quãdo inuenitur imposita per nomina respectiua: vt duplũ, triplum &c. vt ibi, sed quãdo certa imponitur, potest excedere quadruplum: vt hic.

Pœna apposita excedere quadruplum.

Si qui. CASVS. Si seruus publicus, puta faber, in domũ alicui⁹ se receperit: & cõtubernio ancillæ dñi domus sciẽte domino se cõiunxerit: tã ipse, q̃ vxor eius & filij pristinę seruituti restituantur. Viui.

q *Seruorum*. impropriè dicit seruorum: nam liberi erant, sed seruire tenebantur. de seruis autem talibus publicis dixit. ℣. eo. l. mancipia. Accurſius.

r *Ancillarum*. scientibus dominis ancillarũ: non aliter secundũ Ioan. vt arg. ℣. de bonis liber. l. ij. & ℣. de infam. ex posſ. l. j.

s *Consortiis*. nec enim cum ancillis est matrimonium, sed contubernium: vt ℣. de incest. nup. l. cum ancillis.

t *Vxores*. impropriè dicit vxores. Vel dic quòd illæ fuerant liberæ factæ. Accur.

v *Pristinæ*. id est primæ.

x *Restituantur*. propriè ponitur prout refertur ad mares: sed prout ad fœminas & filios, impropriè. sic & aliàs verbum semel positum potest proprie & impropriè: vt ff. si cer. pe. l. cer. ti condictio. in prin. Et no. hic quòd filius, patris sequitur conditionem, & sic est contra ℣. de rei vin. l. partum Sol. hic speciale in odium domini ancillæ. Vel dic quòd in hoc sequetur matrem: nam & mater sequitur virum.

al. dicti, dictio.

Verbũ ita potest poni & improprie pro.

DE FVRTIS, ET SERVO CORRVPTO.

Specialiter de furtis hominum dixit: nunc generaliter de furtis cuiuslibet rei. vel sic: a Quia corrumpuntur serui vt fugiant, & occasione fugæ committitur furtum: ideo de hoc ponitur rubrica.

a *Virtute continuata est seruitus*. Sal.

Sipecunia.] CASVS. Si mandato seruorum tuorum ex pecunia tua quis prædium vel rem aliquam sciens nolente te cõparauit: an cum eo furti, & condic. furti, & mandati, quasi ex cõtractu serui tui tibi acquisita sit actio, agere possis, quæritur? Respon. q̃ electionem habes vel mãdati, vel furti: sed simul non: quia agendo mandati comprobas factum serui tui: agendo furti non approbas, & ita esses tibi cõtrarius: quod esse nõ debet, y *Seruis*. ſ. tuis. ADDITIO. Intellige de seruis non habentibus alienandi potestatem: secundum Ange.

z *Comparauerunt*. scientes te nolle: vt ℣. quod cum eo. l. si liberam, & ff. commo. l. si seruus.

a *Condictionem*. furtiuam.

a *Criminis*. ſ. furti.

b *Persequaris &c*. sic fit & aliàs: vt ff. ad leg. Aquil. l. sed & si is.

c *Bone fidei contractum*. ſ. mandati, qui est bonæ fidei: vt instit. de act. §. actionum. Sed certe immo videtur cõcurrere causa criminis cum causa bonę fidei: vt ff. pro soc. l. rei cõis. & l. seq. & ℣. de posſ. l. iij. & ff. commo.

d *Si seruus*. a ff. mandato. l. si mãdauero. ij. §. si ribi. ff. mãda. q̃ ibi natiuitas, vt nascatur mandati & furti, permittitur: sed non exercitium, e vt hic innuit.

e *Nesciebam*. CASVS. Si rem mihi surreptam penes te reperiens nec restituere vis, nisi restituto precio tibi, quia dicis te emisse, & hoc probare posſis: an sis audiendus, quæritur? Respõ. quòd non, quia inciuile est quod petit. Ad talium ergo rerum emptionem facilè non debes accedere, cum paruam suſpicionem incurrere posſis, & damnificari in restitutione rei, precio non restituto.

f *Incidatis*. vel propter frequentem negotiationem talium rerum: vel propter crimina talia sæpe commissa: non autem ob hoc, q̃ res furtiua apud ipsum reperitur. Alij dicunt, vt P. adeo eum fieri suſpectum, q̃ nisi ostendat venditorem, furti conueniatur: nisi sit grauis & honesta persona. sed prima verior est. ADDITIO. Bart. hic dicit inspiciendum esse quanto precio

æquitas patitur, * vt & criminis[a] causam persequaris, [b] & bonæ fidei contractum [c] impleri postules. D. XI. Kalend. Maij, Seuero & Albino Coss.

Qui emit rem furtiuam, tenetur eam restituere: nec potest eam pro precio retinere: & solitus à furibus emere, suſpectus habetur. Bald. & contractus super rebus furtiuis pluries frequentatus, habetur suſpectus. Salyc.

II. Idem AA. negotiatoribus.

In ciuilem [d] rem desideratis, [e] vt agnitas [f] res furtiuas [g] non prius reddatis, quàm precium fuerit solutum à dominis. [h] ¶ Cui rate igitur caurius [i] negotiari, ne non tantum in damna huiusmodi, sed etiam in criminis suſpicionem incidatis. [k] PP. Kalend. Decembr. Chilone & Libone Coss.

Per destinationem dedicationis non transit res in templum, nec templo queritur actio. hoc dicit Iaco. But. secundum Bald.

III. Imp. ANTONINVS A. Secundo.

Si nondum rẽ templo diuino dedicatã [l] vitricus tuus furto abstulit: habes [m] aduersus eum furti actionem. PP. VI. Id. Septẽ. Læto. II. & Cereale Coss.

Pro seruo solicitato agitur seruti corrupti: pro subtracto, furti. & vtraque ciuilis potest per procuratorem exerceri. hoc dicit Iac. But. secundum Bal. Vel sic: Solicitatus tantum seruum, actione seruꝰ corrupti: solicitatum vero occultans, etiam furti: potest conueniri. Salycetus.

IIII. Imp. ALEXANDER A. Aurelio Herodi.

A Duersus eũ duntaxat, [n] quẽ seruum tuum solicitasse dicis, si eum deterioris animi fecit, [o] serui corrupti [p] agere potes. [q] ¶ Quòd si solicitatum occultauerit: etiam furti cum eodem agere potes, quas actiones etiam per procuratorem [r] exercere minimè prohiberis. PP. Idib. Septemb. Alexan. A. Conss.

Possessor rei furtiuæ auctorem suum euerberari tute tenetur in iudicio nominare, si vult euitare suſpicionem, quæ à bono viro debet esse remota. Bald. & Salycetus.

V. Idem. Cornelio.

Cſuile [s] est quod à te aduersarius tuus exigit, vt rei

a *Vitricus*. ſ. furtiuæ.

b *Dedicatam*. destinaueras tamen in animo, & voueras: nec ad actũ processeras dedicandi: tunc enim esset dedicata: vt ff. de libe. can. l. seruos. & ff. de pollicit. l. ij. in prin. & §. fi. & non fieret furtum: sed fieret sacrilegium, si de facto auferatur, ista enim duo interuenire oportet: vt ff. ad leg. Iul. peculatus. l. diuus. & de pœnis. l. aut facta. §. locus. licet decretiſte dicant vnum sufficere: vt xvij. q. iiij. c. quiſquis. In vltima autem voluntate si quis præcipit rem dedicari, hæres tenetur: & sic for te exit res de bonis hæredis propter testamenti auctoritatem: vt dicta. l. de pollicita. l. ij. & de libera. causa. l. seruos. & ff. de furtis. l. à Titio.

Furtũ indicare nemo tenetur.

m *Habes*. tu, qui dominus es, non templum. & hæc erat dubitatio.

A Duersus.] CASVS. Si seruum meum, vt deteriorem fieret solicitasti, aut per te nõ steterit quo minus &c. teneberis serui corrupti: si occultasti, furti: nec sõlũ per me, sed per procuratorem agere posſum: quod intellige ciuiliter. Tres ll. seq. satis claræ sunt.

Seruꝰ corruptus in actione furti quid contineatur.

n *Duntaxat*. q. d. non aduersus hæredem: nec enim potest: vt ff. de ser. cor. l. hæc actio. Vel coniunge hoc aduerbium dumtaxat, cum illo verbo, solicitasse. quasi dicat, solicitauit, non etiam occultauit, vel contrectauit.

o *Fecit*. idem si non fecit, & per eum non remansit quin corrumperet eum: vt infra eo. l. si quis. vel ibi speciale.

p *Serui corrupti*. in qua actione venit serui corrupti æstimatio in duplum: & æstimatio etiam rerũ secum ablatarum: vt ff. de seruo corru. l. si quis. in fi. & l. in hoc iudicio.

Serui corrupti actione quid continetur.

q *Potes*. tu dominus serui, etiam furti. quasi dicat: non solum serui corrupti.

r *Per procuratorem*. ciuiliter agens. quod est regulare: vt ibi, per me, vel per procuratorem ago: vt ff. de iniur. l. sed si vnius. §. idẽ Iulianus. non criminaliter potest agi per procuratorem: vt infrà ad leg. Corne. de fal. l. de fide. & ff. de publi. indi. l. pen. §. ad crimen. Sed nunquid vna istarum per alteram tollitur? Respon. q̃ non, cum ex diuersis causis deatur: vt ff. de priuil. deli. l. nunquam. §. pen. Accurſius.

s *Ciuile*. Implorabam officium iudicis, vt diceret venditorem. Ciuile. q. d. vrbanum est & elegans. Sed an potest cogi per officium, vel per actionem? Respondetur, nequaquam: vt ℣. de peti. hæredi. l. cogi. nam nemo cogitur indicare furem: vt ff. de fur. l. qui vas. §. qui furem. & licite accipitur merces pro peer indicium: vt ff. de præscri. verb. l. soleut. & de condic. ob tur. causam. l. idem. §. fina. quod non esſet ſi quis indicare teneretur: vt ff. de condic. ob tur. eau. l. j. §. fi. & l. ij. & fi. Sed ar. contra in decre. eo. tit. qui cum fure. & coridie faciunt episcopi: quia excommunicant etiam scientes furem factum esſe, nisi manifestauerint veritatẽ. Sed nõne ad minus tanquã testis in iudicio debet furẽ quilibet indicare, cũ cõpellatur testificari cõtra furẽ: vt ff. de tab. exh. l. locũ. §. hoc ſerdictũ. & ff. de testi. l. j. Rñ. illud fit, quia iam mihi furti argẽti erat notum: sed iudici tantũ volebam fieri notum: vt argu. ff. de vſur. l. si quis solutioni. §. pe: ADDITIO. Tu concludas post Bart. hic & Abba. in

Episcopi ex communica re possunt scientes furem nisi iudicauerint.

ca. qui cum fure. extra de furtis. quòd furtum quis indicare debet. & sic videtur proprie velle text. in d.c. qui cũ fure, nihil enim dicit de fure, sed de furto: sed iudex ex officio implorato, vel dum procedit per inquisitionem generalẽ, potest quem compellere ad indicandum furem. argu. l. iij. & l. congruit. ff. de offi. præsidis. Recte ergo possunt episcopi (vt dicit idem Abbas vbi s.) admonere & excõmunicare non indicantes furem, vel furtum: quia superiores tenẽtur omnibus modis purgare prouinciam malis hominibus: vnde ex hac causa possunt compellere quem ad manifestandum. Non ob. prædictis si dicatur quòd ad instantiã partis quis tenetur perhibere testimonium contra furem. argu. l. nullum. C. de testi. ergo tenetur indicare. Nam aliud est perhibere testimonium, aliud est indicare sine testimonio. Nã cum quis testificatur, iam fur erat detectus per accusationem. sec' autem quando fur est omnino occultus, quia tunc ad instantiam partis quis non tenetur indicare furem.

a *Fuisse.* non quòd præsumatur hodie esse apud te, quia aliquando possedisti, cum habeat plurimum facti possessio: & ab inuito vel ignorante potest discedere. secus in dominio: vt §. de proba. l. fine post fidetis. & ff. de regu. iu. l. id quod nostrum. Sed præsumitur aliquali præsumptione esse rem furtiuam ex qualitate rei & personæ: vt ff. de quæst. l. de minore. §. pen. & de re mili. non omnes. §. à Barbaris. & de offi. præsi. l. diuus.

Alibi est materia glossæ & late dixi in lectura mea Parisiis si vacarit.

b *Venditorem.* sic & aliàs quis purgat suam innocentiam: vt §. ad leg. Corne. de fal. l. maiorem.

c *Bono viro.* i. quæ est aliena à bono viro.

Venditio aliquando sine cõtrectatione fit.

d *Alienum vendiderit.* quod & sine contrectatione esse potest: vt si rem apud emptorem constitutam ei vendam: & tunc non est furtum: vt in fine huius legis innuit.

e *Donauerit.* quia species lucri est: vt ff. e. §i pignore. §. j. Azo.

f *Furtum facit.* vt §. eo. l. si seruũ. & §. de vsuca. pro emp. l. j. & l. sciens. & pro donato. l. ij. Et notaq; qui detinet, facit furtũ. quod intellige, si detinet mouendo, vel includendo, quod est cõtrectatio: alioquin non esset furtum: vt ff. ad exhi. l. thesaurus. & ff. e. l. si quis vxori. §. neque verbo. & l. inficiando. Item iste plagium commisit: vt §. ad leg. Fab. de pla. l. si quis.

g *Si is. Numerata.* C. matri.

Furtum facit. hic distingue, an fuerit missus à matre, vt tunc agat condictione furtiua. vt puta sibi quæsito dominio. Itẽ actione furti: quia eius interest. ego quoque furti agam, si mea interest. an à me, vt tunc mihi condictio furtiua, & actio furti detur: matri quoque, quia eius interest, detur actio furti: vt ff. de acquirẽ. rerum do. l. pen. in princi. & ff. eo. l. eũ qui. §. si epistola. & de dona. inter virum & vxo. l. sed interim. §. antepen. & l. si sponsus. in prin. Item actio negotiorum gestorũ datur matri: vt ff. de nego. gestis. l. si pupilli. §. si quis pecuniã. Item mihi datur actio mandati: vt ff. manda. l. si vero non remunerandi. §. dedi.

E Tiam.] CASVS. Si nomine tributorum scienter me nihil debere, ancillam meam abduxisti, & vendidisti: non solum teneberis furti, sed nec emptor vsucapiet: & contra quẽlibet possidentem competit mihi vindicatio.

A

i *Etiam furti actione.* non solum actione in factum ex tit. de publicanis in duplum tenetur: vt ff. de publica. l. j. §. quòd quidem edictum.

k *Tenetur.* immo videtur quòd non: vt §. ex qui. eau. infa. irro. l. ij. quæ est contra. Solu. hic sciens sibi non. vel hic sua auctoritate accepit: ibi compulit ad volendum. Vel verius ibi fuit condemnatus actione in factũ in duplum ex edicto de publicanis, quæ non infamat: nec videtur ob hoc furti condemnatus, vt ibi dicit. non autem negat eum posse conueniri furti. Ista solu. placet Gy. Item contra ff. vi bo. rap. l. ij. §. si publicanus, vbi dicit eum non teneri vi bo. rap. Sol. ibi bona fide accepit credens adhuc aliquid deberi: hic mala.

l *Ipsius.* s. ancillæ.

S Vbtracto.] CASVS. Seruum meum mihi surripuisti & rapuisti: nec obtulisti, & decessit: an interitu liberetis, quæritur? Respon. quòd non: sed pœnæ legitimæ subiacebis. nec obstat. ff. de verbo. oblig. l. si ex legati. quia speciale est in fure, q̃ interitu speciei non liberetur: cum semper intelligatur esse in mora.

Alquãdo rebus humanis.

m *Hoc.* scilicet mancipium.

n *Oblatum.* à fure domino. Nam oblatio rei furtiuæ purgat vitium, i. moram. & intellige secuta peremptione: cũ per dominum stat quo minus accipiat. Item si stipuletur à fure nouandi animo, etiam re non præsente, vel etiã re præsente, & non nouandi animo. ff. de solu. l. qui decem. §. idem. & ff. de condic. furti. l. parui. & ibi not. & concipitur stipulatio hoc modo: promitteis quod ex causa condictionis debes? non autem valet si seruum ipsum nominatim stipuler dari mihi: vt ff. de verbo. obliga. l. scire debemus. §. fi.

o *Redundabit.* b vt & §. quod met. eau. l. j. & ff. de vi & vi ar. l. merito. & l. j. §. rectissimè. & §. de cõdic. fur. l. ante ablationem. & ff. de fur. l. in furti actione. §. j. & intellige de vi ablatiua. secus in compulsiua, vbi tenetur de interitu ante sententiam: sed post non intra quadrimestre tẽpus: postea verò sic: vt ff. quod me. eau. l. si cum ex. §. quòd si homo.

b Et sic nihil casus excusat furem. Item circa furtum. Item circa furtum. Item vbi tutius in dubio videtur. Item circa mala. Et extra de restit. spol. Plagii quæ committitur.

p *Legitima.* ciuili, & criminali extraordinaria: vt ff. de priua. del. l. fina.

S I abducta.] CASVS. Si seruum meum mihi surripuisti, vel abductum emisti: vsucapere non potuisti, nisi purgato vitio in potestatem meam reuertatur. si ergo decessit: vt hæredi meo restituas, præses prouidebit.

q *Plagio.* plagium committit, qui sciens liberum hominem vel seruum alienum emit, vel vendit, vel aliàs celat, vt dominum seruo suo proprio priuet, & hoc habeat ex consuetudine: vt ff. ad leg. Fab. de plagi. l. pen. in prin.

c *Reuertatur.* scilicet vere vel interpretatiue: vere, vt puta si res in potestatẽ domini scientis fuerit reuersa: ita vt ab eo auelli nõ possit: vt ff. de vsuca. l. sequitur. §. tũc in potestate. & §. de vsuca. pro empt. l. si partem. Interpretatiue sic: vt si litis æstimationem pro ea dãs accepit, vel alij fuerit tradita volũtate eius, vel fur à dño emit: vt ff. de vsuc. l. sequitur. §. tũc in potestatẽ. & l. si fur. §. fi.

Item quod

Item quod dicit ad dominum, idem dic & si in quasi domini potestatẽ peruenerit, vt tutoris: vt ff. de furt. l. interdum. ij. §. qui tutelam. Item si est res peculiaris, sufficit si in potestate serui reducit: vt ff. de vsucap. l. sequitur. §. Labeo.

Furti actio competit domino siue sciat siue nesciat eum seruum alienum esse.

a *Successisse.* de successore sic dicas: quia aut vniuersalis est, & tunc datur ei actio furti, vt institu. de perpetuo. & tempo. ac. in princ. videlicet ex contrectatione quæ fuit facta prius in vita defuncti, & non ex ea quæ postea, cum eadem sit persona censenda: vt in authẽ. de iureiur. à mo. præsti. §. j. col. v. & ipsi defuncto ex prima & non ex alsidua contrectatione dabatur actio furti: vt ff. de fur. l. ei qui ergo & idem in hærede dicendum est. Aut est singularis, & tunc ex sequenti contrectatione, non ex prima agitur: vt quia sit legatarius, vel similis: vt ff. eo. l. si dominium. & l. si is qui rem. §. j. Sed quomodo ager furti, qui nunquam possedit? Rñ. non mireris: quia hoc propter factum furis contingit: condictio verò furtiua dño soli competit: vt dictis legib' continetur. Itẽ nota q̃ supradicta locum habet qñ bona adhuc dñm habebant: secus si iacente hæreditate fiat furtũ, quia iacente hæreditate non põt fieri furtũ, nisi in tribus casib'; puta pro re hæreditaria deposita siue commodata subtracta, vel obligata, vel in qua vsusfructus alienus sit: vt ff. de vsucap. l. si homo. & ff. eo. l. hæreditariæ. & l. sequenti.

Furti actio competit ei cuius fuerint, successisse repererit.

D E his.] CASVS. Si instituto filio impubere hærede testator decessit, & post apprehensa bona à pupillo, nouerca eius aliqua subtraxit: an eã furti cõuenire possit, quæritur? Respon. quòd sic: & furti manifesti, si fuerit manifestũ, vel non manifestũ. nec obstat. §. eo. l. quãuis. quia pòst bona habuit ibi. hic ante.

b *Pupilli.* ex hæreditate ad pupillum deuoluta.

c *Si eam.* scilicet nouercam.

d *Dominus.* & possessor, subaudi: vt ff. de cri. expi. hær. l. ij. & de vsuca. l. si homo. prius enim quàm sit hæres possessor, nõ dicitur fieri furtum: vt dictis legibus. & ff. eo. l. hæreditariæ. & ff. de cri. expi. hære. l. si. Vel dic, dominus, id est possessor. nam dominium pro possessione quandoque accipitur, & econuerso: vt §. de rei vin. l. quotiens. & ff. de verb. sig. l. interdum. ratione autẽ prius facti furri nõ tenetur tã famosa actione: vt §. de cri. expi. hære. l. aduersus. Et sic tribus tẽporibus potest furripere. In vita viri. Item post mortẽ ante apprehensa bona: & iltis casibus nõ cõuenitur actione famosa: vt §. l. quãuis. quę est cõtra. Aut post apprehensa bona, & tũc furti: vt hic. Sed quid si prius furripuit & post apprehensionem contrectat? Respon. tenetur furti. nam nascitur actio ex vltima contrectatione, si non ex prima fuit nata, vt & in seruo: vt §. de noxa. l. j.

e *Is.* scilicet pupillus.

f *Furatam.* scilicet nouercam.

g *Non ignorat.* scilicet præses prouinciæ.

A Ncillæ.] CASVS. Si ancillam prægnantem mihi surripuisti, & apud te peperit: nomine partus, & furti & cõdic. fur. mihi teneberis: & à quolibet possidente potero vindicare: nec vsucapietur, nisi demum purgato vitio: sed an act. furti per condic. vel contra tollatur? Rñ. q̃ non: quia extra pœnam &c. nec solum furti tu mihi teneris, sed emptor sciens partũ esse in causa furtiua: vel qui rem alienam emit quamcunque.

h *Nequeunt.* immo, vt infra de vsucap. pro emptore. l. si matrem. quæ est contra. Solu. ibi apud bonæ fidei emptorem conceptus fuit & editus: hic editus tantum, scilicet apud furem.

i *Horum.* scilicet partuum, non solum matris.

k *Altera.* scilicet actio furti. Et nota alterum de tribus dici. sic §. de hæred. l. quicunque. Item nota quòd nõ tollitur persecutoria per pœnalem, nec econtra: sed vna persecutoria per aliam fit: vt hic, & ff. de condic. fur. l. si pro fure. §. j. & ff. de fur. l. si pignore. §. j. Item pœnalis per pœnalem, in id in quod concurrunt: vt ff. vi bono. rap. l. j.

A facili aperiendo contra tres dicta iura. Tu dicas quod hæc decisio aduersatur huic. nã hic magis importat quod actio furti pertineat ipsis pro suo, decisio tamen furtum & rei vindicatio pro alteris pertinuit. vnde recte stat hic hæc dicta & tenenda si dicat text. per secutoria non tollitur per pœnalem.

l *Alterius.* scilicet actionis.

m *Quæstio.* scilicet dubitabilis. quia est casus legis: vt ff. e. l. si pignore. §. eum furti.

n *Cum etiam.* bene dico fures alienorũ mancipiorum teneri: cum etiam &c. Et distingue hic, quòd partus ancillæ furtiuæ quandoque est furtiuus, & eius nomine competit actio furti: vt si concepit ancilla, & peperit apud furem, vel aliàs tempore peperit: vt hic in princip. l. & ff. de furt. l. qui vas. § ancilla. in princi. §. aut concepit apud furem, & peperit apud bonæ fidei possessorem, & tunc est furtiuus: sed eius nomine non datur actio furti. & idem in vacca: vt ea. l. §. si ancilla. nec ob. ff. de vsucap. l. si aliena. in fin vbi dicit posse vsucapi partum editum apud bonæ fidei possessorem: quia corrigitur per d. §. si ancilla. Vel loquitur quando non apud furem, sed apud hæredem concepit, & peperit penes bonæ fidei possessorẽ. aut concepit & peperit apud bonæ fidei possessorẽ, & tunc nõ est furtiuus, nec eius nomine datur actio furti: vt §. pro empt. l. si matrem. Et si quæras, an possit vsucapi partus à bonæ fidei possessore furtiuæ ancillæ, vel non: attende, sciuerit bonæ fidei possessor matrem alienam antequã conciperet: & tunc nõ vsucaperet: vt ff. de vsucap. l. sequitur. § de illo. & §. sed & si vt seruum & §. si antequam. an postquam concepit: & tunc si sciat simpliciter alienam, non furtiuam, non impediet vsucapio: vt ff. de vsucap. l. iusto. §. & si possessionis. Si vero antequam pariat, sciat furtiuã, impediet vsucapio. Sed si postquam peperit sciat furtiuã, interpellatur vsucapio, nisi denunciauerit domino se habere ancillam & partũ eius, si potest: aliàs si non potest denunciare, excusatur: & procedit vsucapio: vt ff. pro suo. l. si ancillã. Et nota hic, quòd superueniens scientia in partu impedit vsucapionẽ, & est ratio: quia in eo nõ habetur titulus: vt ff. de leg. ij. l. si quod ex Pãphila licet habeatur in matre, aliàs contra: vt §. de vsucap. transfor. l. j. §. hoc proculdubio.

o *Comparauerint.* à fure.

P Ost.] CASVS. Furtum mihi fecisti, & transegi, nec soluisti quod conuenit te dare, nunquid habeo regressum ad actiõ furti? Respon. quòd non. si autem mihi plura surripuisti: nunquid pro residuis agam furti? Respon. quòd sic, & condic. furti. & rei vindi. contra possidentem.

p *Post decisionem.* i. transactionem super suito factam.

q *Furti.* furti nomen potest determinare verbũ, decisionẽ: vel verbũ, agi. Sed si est transactum super furti actione, nũquid condictio tollitur? Respon. nõ: vt ff. de condic. fur. l. si pro fure. §. furti. sec' si iuraueris te furtũ nõ fecisse: quia videt de toto iurasse: vt ff. de iureiu. l. si duo. §. idẽ Iul. & fa. ff. de pac. l. si tibi decẽ. §. j.

r *Partem tamen non accepisti.* quòd nomine transactionis fieri non potuit, cum transactio sit de re dubia: vt ff. de transac. l. j. Item non fit nisi aliquo dato, vel retento, quod hic non est. vt §. de trãsac. l. transactio. & fa. infra de dona. l. si donationis. & §. de cõdic. ob tur. cau. l. eum qui. & infra de sol. l. interest.

EOs.] CASVS. Si seruus mihi surripuit aliqd, & alicui fecit A tradidit: quærit, qualiter mihi teneatur receptator? Dicitur ꝙ ipse tenebitur mihi nō solū de suscepris, sed etiā actiōe furti.

a *Eos qui à seruo.* idem si à filio, vel vxore, vel ab alio, qui seruiat: cum eadem sit ratio: vt hic, & infra ad legem Fab. de plagi. l. si quis. & ſ. quod cum eo. l. si liberā. in fine. & ff. commo. l. si seruus. & de seruo corrup. l. Neratius. §. fin. & ff ad leg. Iul. pecu. l. sacrilegij. §. fin. Sed ipsi serui, vel filij, furti non tenētur. vt ff. eo. l. serui & filij. & insti. de obliga. quæ ex deli. §. hi & ſ. de nox. l. j. & ff. de in. l. lis nulla.

FVrtv.] CASVS. Titius surripuit rem meam, qua actione agam aduersus hæredes ipsius Titij, quæritur: & respondetur quòd rei vindicatione.

b *Successores.* vt iusti. de perpe. & tempor. acti. §. j. nisi in id quod ad eos peruenit, secūdū quosdam. quod nihil est: quia nec ad id tenentur ex persona defuncti, sed ex sua sed condictione. furtiua tenentur etiam ex persona defuncti: quod patet, quia ea tenentur etiam si nihil ad eos peruenit: vt insti. de obliga. quæ ex delic. naſ. §. fin.

c *In rem.* & furti ex sua contrectatione: & quid in eam veniat, docetur ff. eo. l. qui tabulas. & l. quidam tabularium.

d SErvum. Vendidit. & tradidit, vel accipere passus fuerit, vel apud emptorem esse reliquerit, vel præsentem existentem vendidit: vt ff. eo. l. falsus. §. sed & si is qui, aliàs non esset furtum, cum sola venditione nō contrectetur: vt ff. e. l. si quis vxori. §. neque verbo.

QVamvis.] CASVS. Si vxor marito, vel econuerso aliquid furripiat, non dabitur inter eos actio furti, cum sit famosa: quia inter tā cōiunctas personas dari non debet. si ergo mortuo marito vxor res hæreditarias subtraxit ante apprehēsā bona ab hærede, cū iā promiscuus sit vsus rerū marti & vxoris (quia indifferēter vtitur maritus rebus vxoris, & econuerso) nō cōuenietur crimine expilatæ hæreditatis, cū sit famosa: sed cōuenietur actione in rem pro rebus subtractis. Viuia.

e *Promiscuus.* est enim socia diuinæ & humanæ vitæ: vt ſ. de crimi. expi. hæredi. l. aduersus. & ff. rerū amo. l. j. & ff. de rein nup. l. j. & ideo quod habet vn⁹, & alius: vt ff. de vſu & hab. l. cæterū.

f *Exemplo.* qua enim ratione furti denegatur. ſ. quia est famosa, eadem & hæc; vt ff. de cri. expi. hæred. l. pen. & ff. rerū amo. l. ij. & ff. de negō. gest. l. hæres. & ſ. re. amo. l. ij. Alia autem ratio quandoque facit cessare actionem furti. vbi datur crimē expil. hære. vt quia res est hæreditaria: vt ff. de cri. expi. hære. l. ij. & ff. de fur. l. hæreditarię. Accursius.

Dat. Kalend. Decembr. Sirmij. CC Coss.

Recipiens in custodia res furtivas, furti tenetur. Bald. Vel sic: Receptator furtorum, tenetur furti. Salyc.

XIIII. Iidem AA. & CC. Dionysio.

EOs qui à seruo [a] furtim ablata scientes susceperint, non tantum de susceptis conuenire, sed etiā pœnali furti actione potes. Dat. VIII. Kalend. Ianua. Sirmij. CC. Coss.

Actio pœnalis non transit contra successores, secus in perfectoria. Bald. concordat Salycetus.

XV. Iidem AA. & CC. Socratæ.

FVrti actione minimè teneri successores, [b] ignorare non debueras: de instrumentis autem ablatis, in rem [c] actione tenentes conuenire potes. D. III. Kalend. Ianuar. Sirmij. CC. Coss.

Si pastor efficitur lupus, tenetur furti. Bald. Vel sic: Rem alienam cōtrectans, verè, vel ficte, tenetur furti, hoc dicit eum glo. Salyc.

XVI. Iidem AA & CC. Artemidoro, & alijs.

SI * seruum vestrum nutriendum qui susceperat, venundedit: [d] furtum commisit. Dat. Kal. Octob. Viminatij. CC. Coss.

Crimen expilatæ hæreditatis non potest contra pœnam defuncti intendi: sed rei vindicatio inuentabitur. Bald. & Salyc.

XVII. Iidem AA. & CC. Cononi.

QVamvis etiam expilatæ hæreditatis criminis promiscuus [e] vsus exemplo [f] actionis furti ream vxorem fieri non patiatur; [g] tamen hæredes, itemque filij super his quæ de patris bonis possidet, [h] aduersus eam in rem actione experiri nō prohibentur. Dat. Idib. Decembr. CC. Coss.

Qui ex naufragio vel incendio furripit, intra annum ad quadruplum: post annum tenetur ad simplum: & potest criminaliter conueniri. Bal. & Salyc.

g *Patiatur.* ſ. eo. l. de his contra. Solu. vt ibi.

h *Possidet.* scilicet vxor.

NAvem.] CASVS. Naui submersa aliquis surripuit, bona quę ex naui ceciderūt: quærit, qualiter teneatur? Rñ. quod intra annū tenetur in quadruplū: post annū vero tenetur in simplū, præter aliam pœnā quę olim statuta est, veluti furti, vi bonorū raptorum vel ex lege Aquil. Viuianus.

i *Cepisse.* siue rapiat, siue recipiat: vt ff. de incen. rui. naufra. l. iij. non solum. Accursius.

k *Actionem.* in factum.

l *Proditam.* i. datam ex edicti forma, quæ est. ff. de incen. rui. nau. l. j. in princ.

m *Olim statutam.* vt furti, vel vi bonorū raptorum, vel ex lege Aquil. & exacta vna pœna, tollitur alia: nisi in eo quod excedit: vt ff. vi bono. rap. l. j. Vel pœnam intellige criminalem, de qua dicitur. ff. de incendio, rui. nau. l. Pedius. potest etiam ex l. Iul. de vi accusari: vt ff. ad l. Iul. de vi pri. l. j. Item hodie imponitur pœna maior in naufragio, per auth. hic positam.

n *Perpetui.* id est generalis; quod tamen habet locum tunc solum quādo in ipso tempore naufragij fit: vt ff. de incen. rui. nau. l. j. §. fin. & l. ij. & iij. in prin. Sed hodie generalius prouidetur per auth. nauigia. quam hic lege.

NAvigia.] CASVS. Hæc authen. non corrigit. l. codicis. sed addit dicens, quod omnia debent nautis vel dominis rerū restitui, si nauis periculum passa fuerit & tollit imperator omnē cōsuetudinē contrariā huic constitutioni. Excipit imperator naues piratarum vel paganorum inimicas Christiano nomini. Vltimo imponit pœnam transgressoribus.

o *Referuntur.* vt ff. de inc rui. naufr. l. fina. in prin. & ſ. de naufr. l. penul. in princip. & l. j. in prin. lib. xj. & instit. de re. diui. §. fina. & ff. ad leg. Rho. de iac. l. qui leuandæ. in prin.

p *Incurrissent.* nec enim debet addi afflictio afflicto: vt ſ. de naufra. l. j. in fi. lib. xj. & ff. de offi præfi. l. diuus. Et not ꝙ hæc causa de repetēdis huiusmodi bonis, debet incipi intra annū: vt ſ. de naufl. l. ij. lib. xj. & perfici post inchoationē vſq; ad biennū: vt ſ. de naufl. l. penulti. lib. xj. quod est speciale: aliàs vsque ad triennium: vt ſ. de iudi. l. properandum.

q *Consuetudine.* hic ergo tollitur eorum opinio, qui dicebant cō suetudinem circa talia prænalere legi: vt diximus. ff. ad legem Rho. de iac. l. domine imperator. aliàs deprecatio.

r *Inimica.* nam cum faciunt contra legem, non debent eius vti auxilio: vt ff. de mino. l. auxilium. in fine.

FInis. Diuiditur in duas partes. Nam primo dicit in quo crimen labatur. Secundo, qua pœna & quib⁹ actionibus cōueniatur.

niatur. Salycetus. CASVS. Si rem quā penes te deposui, alius A nomine meo mandatum non habens recepit, vel à debitore debitum meum exegit: an furti teneatur, quæritur? Respon. quod sic, & condic. furt.

a *Falsus.* qui est, siue non habuit vnquam mandatum: siue habuit quidem, sed reuocatum est.

b *Depositum.* quo ad depositum die quòd deponentes. Nam aut fuit in dolo, & tunc non debet consequi depositarius de improbitate sua actionem: vt ff. de fur. l. itaque fullo. aut non: & tunc non interest sua: & ideo non agit: vt insti. de oblig. quæ ex delic. §. furti. & infti. vi bon. rap. §. fin. & ff. de fur. l. eum qui. §. is autem. aliàs incipit, is cuius interest, in casu ramen agit depositarius furti: vt insti. vi bon. rapt. §. sanè.

c *Exigendo.* hoc verbum quandam imponit necessitatem. ff. de lega. iij. l. fideicommissa. §. fi rem. idem tamen erit & si sponte dedit.

d *Citra.* aliàs contra. sed ponitur tunc pro citra. sufficit enim si non consentit dominus: vt ff. eo. l. qui vas. §. verare.

e *Conuenitur.* à soluente: vt ff. eo. l. falsus. §. j. quæ actio euanescit domino habente ratam solutionem: vt ff. cod. l. si vendidero. §. si Titius. & ff. de condic. inde. l. si procurator. in fin. Huic autem. l. est contra. supra de cōdic. inde. l. creditoris. vbi dicit dari condictionem indebiti. Item contra. ff. de condic. causa data. l. si procuratori. vbi dicit dari condictionem ob causam: hic autem dicit dari actionem furti. Distingue ergo, cum falsus procurator accipit debitum: aut nunquam habuit mandatum, aut habuit, sed fuit reuocatum. Primo casu aut debitor credidit se liberatum, & transtulit dominium pecuniæ in accipientem, quia credebat eum procuratorem in rem suam: & tunc datur condictio indebiti: vt d. l. creditoris, aut tradit vt ferat domino, & ipse animo intercipiendi accipit, & tunc datur soluenti actio furti, & condictio furtiua: vt hic, & ff. eo. l. falsus. §. j. aut dedit vt faciat eum liberari, & facit accipientis pecuniam, & tunc cōdictione ob causam: vt d. l. si procuratori. Illud etiam not. ꝙ qui accipit, non tenetur debitori furti, si debitor transtulit in eum dominium pecuniæ: vt ff. de cōdic. causa data. l. pen. & ff. eo. l. falsus. §. j. licet M. contra per l. ante penult. eiusdem titu. de condictio. causa da. si autem habuerit procurator mandatum, sed fuerit reuocatum, liberatur debitor ipso iure, si bonum animum habuit procurator cum accepit: aliàs si malū, tunc per exceptionē: vt ff. de solu. l. cum quis. §. i. & insti. mand. §. rectè. creditori autem in secundo casu cōdictio furtiua creditur à debitore, sed primo datur sibi condictio ex sua persona, & furti actio: vt in d. l. dicitur, & ff. de solu. l. si quis seruo. in fi. cū enim pecuniam bono animo accepit procurator, possessionem dominii quæsiuit, & per consequens dominium: & sic cōdictio furtiua domino datur: vt ff. de condic. fur. l. j. Bene dico liberari debitorem ipso iure, vel ope exceptionis. nam licet sit reuocatum mandatum, tamen contingunt prædicta propter præcedēs mandatū. argu. ff. pro emp. l. ij. §. si à furioso. & de reg. iuris. l. semper qui. ADDITIO. De ista materia, an procurator falsus possit repetere depositum, & æs alienum: vide hic plene per Ioan. Fabrum in suo breuiario.

Deposuit. Accursius. Quod falso procuratori solutum, tanquam à fure condicitur, & ad pœnam dupli tenetur. Bald. & Salyc.

XIX. Iidem AA. & CC. Nestiæo.

FAlsis [a] procurator depositū [b] recipiendo, vel æs alienum exigendo [c] citra [d] domini voluntatem: furtum facit, ac præter rei restitutionem actione dupli, nec manifesti furti conuenitur. [e] Sine die & consule.

In delictis quæ possunt trahi in exemplum, punitur factum, licet non sit perfectum. Baldus. Vel sic: Punitur delictum consummatum facto & animo deliquentis, licet secundum veram definitionem delicti non sit perpetratum. Salycetus.

XX. Imp. IVSTINIANVS A. Iuliano P. P.

SI quis seruo alieno suaserit vt aliquam rem domini sui surriperet, & ad se deferret, seruus autem hoc domino manifestauerit, & domino concedente res eius ad iniquum huiusmodi suasionis auctorem pertulerit, & ipse inuentus fuerit rem detinens: quali [f] teneatur actione is qui res suscepit, vtrúmne pro occasione furti, an pro seruo corrupto, quia eum corrumpere voluerit: an non solum furti, ꝙ sed etiam serui corrupti is obligetur: veteres dubitauerunt. Nobis itaque eorum altercationes decidentibus, placuit non solum furti actionem, sed etiam serui corrupti contra eum dari, [h] licet enim seruus minimè deterior factus est, tamen consilium corruptoris ad perniciem probitatis seruij introductū est. & quēadmodum secundum iuris regulam [i] furtum quidē non est cōmissum, quia is videtur furtum committere, qui contra domini volūtatem res eius contrectat, [k] ipse autē furti actione propter dolū suū tenetur: ita & serui corrupti contra eū actio propter suū vitiū non ab re extendatur, [l] vt sit ei pœnalis actio imposita tāquam re ipsa fuisset seruus corruptus: ne ex huiusmodi impunitate, & in alium setuū, qui facilè possit corrumpi, [m] hoc facere pertentet. Dat. Kal. Aug. Lampadio & Oreste. VV. CC. Coss.

Pro seruo bona fide possesso conuenitur bonæ fidei possessor furti noxali, dum eum possidet. b. d. vsque ad ver. sin autem. ipso vero desinente possidere, potest agi furti contra verum dominū. b. d. vsque ad. §. de eo. Vltimo dicit quòd pro libero homine non habet locum actio noxalis. Bal. & concordat. Salycetus.

XXI. Idem. A. Iuliano. P. P.

APud antiquos quærebatur, si seruus quem aliquis bona fide possideat, furtum commiserit alienarum rerum, vel ipsius apud quem cōstituturus est: an ipse qui eum bona fide detinet, noxalem furti actionem aduersus verum dominum habeat, vel ipse [n] ab eo qui furtum passus est, prædicta conueniatur actione. ¶ Cumque generalis regula ab [o] antiqua prudentia exposita est huius [p] hominis gratia. pro quo noxalē furti actionem suscipere quis cōpellitur, aduersus alium furti actionē habere non concedēs: qdā ita eam per cōiecturā [q] interpretati sunt, aduersus bonæ fidei quidē possessorem nullo

I *Extendatur.* punitur ergo adfectus, esti non sequitur effectus: vt ſ. de episco. & cler. l. si quis non dicam. Sed cum non solum intereſſe veniat in hac actione, quomodo intentetur hic, cum nihil interſit: vt ff. de ser. cor. l. si quis. §. fin. & l. præteritæ? Respon. æstimabitur hic quod æstimaretur si vere corruptus esſet: vt hic dicit:

Adfectus in effectu punitur. cōcor. a. super. cum gl. super verbo, in ipsis. extra de dign.

m *Corrumpi facilè.* & no. quòd idem dico in filio, cum eadem sit æquitas: vt ſ. de iudi. l. placuit. & dixi. ff. de ſer. corru. l. vt tantū. §. j.

n *Apud antiquos. Vel ipse.* possessor.

o *Regula.* quam habes hic, & ff. de noxa. l. antepe. & de iniur. l. sed si vitius. §. si seruus. & ar. ff. de eden. l. si quis. §. prohibetur. Sed arg. contra. ff. de exercito. l. si cum. in prin. & nau. caupta. l. iiij. §. pen.

p *Huius.* aliàs cuius. & est hæc regula.

q *Coniecturam.* i. à contrario sēsu. melius diceret econtrario. est enim coniectura, quando sensus tacite ex litera elicitur, & non est in litera expressum. & sic est argu. quod elicitur tacite. Regula ita dicit: Eius serui nomine cuius quis tenetur, noxali eius nomine non agit, conuertit per coniecturā ergo cūius nomine agit, eius nomine non tenetur. cum ergo bo. fi. possi.

Coniectura quid est.

agat contra dominum si sibi fiat furtum, ergo eius nomine non tenetur.

Veterem.

a *Tunc.* dixit quòd habet actionem furti bonæ fidei possessor, nunc dicit quando.

b *Possessorem.* tempore facti furti.

c *Eum.* scilicet verum dominum.

d *Cogitatione.* i. credens se dominum.

e *Aliis teneatur noxali.* No. bonæ fidei possessorē teneri noxali: magis autem & si malæ fidei: vt ff. de noxa.l. bona fide. & l. non solum. Sed contra. ff. ad le. Aqui. l. si seruus seruū. §. serui. vbi dicit non teneri bonæ fidei possessorem noxali Aquil. Sol. speciale in l. Aquil. vt & alia multa. Vel dic quòd non ibi possidebat tunc, sicut & hic distinguitur.

¶ Est seruus ergo est fur. gl. in l. tuli annus §. qui furē. ff. de act. emp. Virgil. in Bucolicis: Quid domini faciēt, audēt cū talia furēs? Bonæ fidei possessor tenetur noxali.

f *Noxalem actionem.* sed & ipsam possessionem serui posset condiecre, si credat suū: vt j. de agri. & cen. l. si coloni. ll. xj.

g *Factus est.* sed pro eo quod fecerit apud bo. fi. pos. constitutus, non agit etiam postea: vt insti. de noxa. §. omnes. & ff. e. l. seruī & filij. in prin. nisi tunc cum seruus erit penes dominum, & sic res penes eū seruum: vt ff. de fur. l. si seruus communis. post princip.

h *Omnibus diserētis.* distingue tempora, & cōcordabis scripturam. sic & in decret. ij. quæstio. j. c. si peccauerit.

i *Et in alio.* scilicet tempore.

k *Bona fide tenetur.* tanquam seruus.

l *Respondere.* vt ff. ad l. Aquil. l. liber homo. §. si liber homo. & de interro. act. l. confessionibus. in fine.

m *Regula.* pbsita hac. l. 3. circa principium.

n *Incognitum est.* vt instit. de noxa. §. fin. Sed in eō quòd dicit possessum teneri possidendi, est contra. ff. eo. l. si libertus patrono. vbi dicit non agi. Sol. illud intelligendum est cum modicæ rei fit furtum: hic cum magnæ. ar. ff. de acquirē. re. do. l. homo liber. §. j. & ff. de pœn. l. respiciendum. §. furtā. Præterea hic loquitur de eo liberto, quem puto scire modo furti actionem extendi: ipsi autem, si furtum fuerit passus, aduersus verum † dominum furti actionem noxalem recte decerni. ¶ Tunc [a] autem bonæ fidei possessorem [b] furti nomine, quod passus est, noxalem actionem contra dominum habere posse, quando seruus sub domini sui fuerit constitutus possessione: & pro his rebus posse eum aduersus dominum habere actionem, non solum quas seruus subtraxit iam apud eum [c] constitutus, sed & quas† furatus est, quando fugit quidē à bonæ fidei possessore, adhuc autem nondū sub manibus domini sui fuerit constitutus. Quā interpretationē ptisca quidem iura per coniecturā introducebant: nos autem altius & verius ad eā respicientes, generalem regulā sic ab initio esse prolatā accipimus. ¶ Cum igitur bonæ fidei possessor domini cogitatione [d] furem possidet: meritò, donec apud eum cōstitutus est, & aliis tenetur noxali [e] actione, si extranei furtum à seruo fuerint passi, & ipse aduersus verum dominum non habet actionem, secundum regulam dicentem: Qui habet ad uersus alium furti actionem, ipse ea teneri non potest. ¶ Sin autem desinat in serui retentione, & ille apud verum dominum fuerit inuentus: tunc ipse quidē noxali furti actiōe minimè potest teneri, aduersus autem verū domnium habet ipse furti noxalem actionem [f] pro rebus quas vel tunc furatus est, cū est apud verum dominum, vel antea post quam bonæ fidei possessoris retentionem excesserit, necdū apud verum dominū factus est. [g] Sic iterū regulæ generali casūs euenit consentaneus. Qui enim habet tunc furti actionē aduersus dominum, ipse aliis teneri furti actione non potest. & sic ex tempore omnibus discretis, [h] vetustissima dubitatio nostro fœdere conquiescat, & bonę fidei possessor in parte certa temporis habeat actionē, & non teneatur actione: & ipse dominus in alio tēpore non teneatur actione, & in alio [i] sub actione constituatur. ¶ De eo aūt, qui liber cōstitutus, ab alio bona fide tenetur, [k] si furtum commiserit: rectè & sine aliqua dubitatione dicitur posse eum, qui liber est cognitus, & ab ipso qui bona fide eum detinet, pro furto conueniri: & bonæ fidei possessorem, si extraneo furtum liber commiserit, non posse conueniri, sed ipsum pro suo furto respondere: [l] quia generalis regula [m] de seruo prolata est: & pro eo qui non seruus, sed liber, & suæ potestatis est noxalem moueri actionem, impossibile, nostrisque legibus incognitum est. [n] Dat. Kalend. Octob. Lāpadio & Oreste VV. CC. Conss.

Prætendentibus interesse ex iusta causa & probabili, competit actio furti: & re commodata subtractā, domino datur electio agendi contra furem, vel commodatarium: quorum uno sciente electo, vel à commodatario domino satisfacto, ei non competit amplius his uerbis dicit. vsque ad. §. sed cum in secundum. Salycetus. Vel sic: Actio furti ei cuius interest, datur: & si res commodata subtrahatur, est in electione domini vtrum agat contra furem, an commodatarium: & uno electo, contra alium non poterit agere, si furēt sciens, secus si nesciens, vel dubitans, nisi sibi à commodatario fuerit satisfactum. hoc dicit vsque ad §. sed cum in secundum. Et dividitur vsque ibi in tres partes principales: quia primo ponit regulam. Secundo mouet quandam dubia, & auget dubitationes ex opinionibus veterum. Tertio terminat ea. Partes patent in litera. Salyc.

B

C

XXII. Idem A. Ioanni. PP.

MAnifestissimi quidem iuris est, perpetrato furto ei competere furti actionem, cuius interest ne furtum committatur. [o] ¶ Sed quærebatur [p] apud antiquos legum interpretes, si quis commodauit alij rem ad se pertinentem, & ipsa subtracta est: an furti actio aduersus furē instituī possit ab eo qui rem vtendam suscepit, idoneo [q] scilicet constituto: quia & ipse commodati actione à domino pro ea re conueniri possit? Et hoc quidem penè iam fuerat cōcessum, [r] vt habeat ipse actionem, nisi inopia dinoscatur laborare. tunc enim furti actionem domino cōpetere dicebāt. ¶ Sed ea satis increbuit * dubitatio, si tempore quo furtum committebatur, idoneus erat is qui rem commodatam acceperat, postea autem ad inopiam peruenit, antequàm moueatur actio quæ ei antea competebat, an debeat actio quæ semel ei acquisita est, firmiter apud eū manere, vel ad dominū reuerti. Tū & hoc quærebatur, an in casu furti actio ambulatoria [s] sit, nēcne. uum meum, & bona fide possideo. at ibi non possideo eum: quia bene scio eum esse liberum. Sed quid si bonæ fidei possessor soluerit: nonne repetet ab ipso libero? Respond. sic: quia ipso gestu fecit suum negotium: vt ff. de nego. gest. l. soluē do. & quia sæpe extra id quod agitur, tacita nascitur obligatio: vt Obligatio & ff. commo. l. si is qui. *sæpe nota* & argumen. ff. de petit. *hæred.* l. si quid possessor. *quod ego* in prin. Sed argu. contra. ff. commu. diui l. in hoc iudicium. §. diuersum.

tur.

o *Manifestissimi. Committatur.* vt insti. de oblig. quæ ex delic. §. furti. & ff. eod. l. cuius interfuit. & l. is cuius. Est autem hoc sic exaudiendum, vt ei detur actio furti, cuius interest ex honesta & probabili causa ratione iuris, id est dominij quod habet in re: vel quasi iuris, vt vsufructus: vt ff. e. l. creditoris. §. j. aut possessionis: vt in creditore: vt d. l. creditoris. & ff. eo. l. itaque. §. sed & si res. non ex lucrativa causa, vel ratione custodiæ quam debet præstare ex voluntate domini. Probabilem causam, sed non honestam habet fur: vnde non agit, nisi in casu: vt ff. e. l. itaque. §. sed furti. & l. qui vas. §. si ego. E contra honestam habet, non probabilem, cui res ex contractu aliquo debetur: vnde non agit furti: vt ff. e. l. si is cui. & l. eum qui emit. in prine. & l. is cuius interest. in fine. Item non ex lucrativa: ideo dixi, quia pro lucro: vt quia poterat vsucapere, non agitur furti: vt ff. eo. l. si is cui. §. eius. Item ratione custodiæ propter commodatarium, vel similes: vt infra ea. l. §. tales.

Furti actio cui competat.

p *Sed quærebatur.* prima quæstio.

q *Idoneo.* scilicet soluendo.

r *Concessum.* vt ff. e. l. itaque. & insti. de obli. quæ ex deli. §. item si fullo. & §. quæ de fullone. Accursius.

s *Ambulatoria.* vt si primo non erat soluendo, postea factus est soluendo: vel econtra. & est simile verbum. ff. de fun. do. l. erit. & de adi. leg. l. iij. Accursius.

Si actio ambulatoria sit.

a *Sed omnem.* hic incipit tertia quæstio.

b *Simpliciter.* no. simpliciter ea placere legi: vt instit. de fideicom. hæred. §. sed quia. & de legi. ag. sine. §. sed quia.

c *Voluntate.* hoc regulariter: sed in casu falsi: vt j. ea. l. §. si.

d *Ex pœnitentia.* vt & arg. infra. de codi. l. fin. in princ. & sic nota varietatem non admitti. Sed argu. contra. ff. de coll. bo. l. nonnunquā.

e *Quasi.* istud quasi abundat: vel est expressi um veritatis.

f *Eum.* scilicet commodatarium.

g *Ipsi quidem.* scilicet commodanti.

h *Sciens.* sic. ff. de inofficio. test. l. nihil. §. si cum filius.

i *Accepit.* ex commodato.

k *Domino.* scilicet rei.

l *Abeo.* commodatario.

m *Tunc etenim omnimodo.* arg. est ad hoc supra de iur. & facti ignoro. l. errore. Et not. differentiam inter commodatarium & vsufructuarium, creditorem & fullonem. Nam primo casu datur domino electio, vt hic: et iam in sequentibus duobus agit dominus, & ipsi actio furti datur: vt ff. e. l. inter omnes. §. si seruus. & l. itaque fullo. §. si in vltimo datur fulloni tantum, nisi sit non soluendo: vt ff. e. l. itaque. in princip. & iustitu. de obliga. quæ ex delic. §. fulloni. & intellige n soluendo, etiam si pro parte sit soluendo, vt ff. de verb. signi. l. soluendo. Sed quæritur quæ sit ratio diuersitatis, quod aliud statuitur in cōmodatario, & aliud in fullone & sarcinatore? Respon. quia contractus qui cum fullone initur, fit gratia vtriusque: vnde fatemur ei magis ex cōmodatario: cum quo non initur contractus nisi gratia ipsius tantū. & plus conceditur commodanti qui liberalitatem exercuit. Et nota quod leges videntur circa hanc materiam variare. nam quādo plurium interest, videntur quædā leges dicere quod vni tātum detur: aliæ quod pluribus, & ideo dic quod quādo rei subtractæ plures sunt domini, vel plurium interest ratione dominij, quilibet agit in partem: vt eo. l. fullo. §. frugibus. & l. si quis vxori. §. si sulphuratig. quandoque plurium interest ratione custodiæ: & tunc quilibet agit in solidū. Sed si vnus sit conseruus, alter amplius nō agit: vt ff. commo. l. si vt certo. §. fi. & l. seq. quādoque alter est dominus, & alter habet ius in re: & si quidē ius illud habet similitudinem cum domino, vtrique competit: vt est cum vnus habet vsumfructum, alter habet proprietatē: vt ff. e. l. inter omnes. §. si seruus. si autem nō habet illud ius similitudinem cum dominio: vt quia est ius pignoris: & tunc quandoq; creditori tātum

Commodatarius non tenetur fur quàm nisi sciens.

Si dominus scit.

Sed omnem [a] talem tractatum alia sequitur subdiuisio, si ex parte soluendo sit is qui rem vtendam accepit, vt possit non in totum, sed particularem solutionem ei facere: an habeat furti actionem, vel non. ¶ Tales itaque ambiguitates veterum, immo magis (quod melius dicendum est) ambages nobis decidentibus [b], in tanta rerum difficultate simplicior [b] sententia placuit: vt in domini sit voluntate, [c] siue commodati actionem aduersus res accipientem mouere deliderat, siue furti aduersus eum qui rem surripuit: & alterutra earum electa, dominum non posse ex pœnitentia [d] ad alteram venire actionem: sed si quidem furem elegerit, illum qui rem vtendam accepit, penitus liberari. sin autem quasi [e] commodator veniat aduersus eum [f] qui rem commodatam accepit: ipsi quidem [g] nullo modo competere posse ad uersus furem furti actionem: eū autē qui pro re commodata conuenitur, posse aduersus furem quidem furti actionem habere: ita tamen, si dominus sciens [h] rem esse surreptam, aduersus eum cui res commodata fuit, perueniat. ¶ Sin autem nescius & dubitans rem non esse apud eum, commodati actionem instituit, postea autem re comperta voluit remittere quidem commodati actionem, ad furti autem peruenire: tunc licentia ei concedatur & aduersus furem venire: nullo obstaculo ei opponendo, quoniam iam incertus constitutus mouit aduersus eum qui rem vtendam accepit, [i] commodati actionem: nisi domino [k] ab eo [l] satisfactum est. tunc etenim omnimodo [m] furem à domino quidem furti actione liberari, suppositum [n] autem esse ei qui pro re sibi commodata domino satisfecit: cum manifestissimum [o] sit etiam si ab initio dominus actionem instituit commodati, ignorans rem esse surreptam, postea autem hoc ei cognito aduersus furem transiuit: omnimodo liberari eum qui rem commodatam susceperit, quemcunque causæ existum aduersus furem dominus habuerit: eadem definitione obtinente, siue in partem, siue in solidum soluendo sit is qui rem commodatam accepit.

Si commodatarius à fure rem & pœnam exigit, non tenetur domino pœnam reddere: quia suo periculo est expertus: hoc dicit vsque ad. §. cum autem. Bald concordat Salycetus.

Sed cum in secundum dubitationem incidebant, [p] quid statuendum sit si quis rem commodatam habuerit quam aliquis [q] furto subtraxerit, & lite pulsatus [r] condemnationem passus fuerit, non tantum in rem furtinam, [s] sed etiam in pœnam furti: & postea dominus rei venerit omnem condemnationem accipere desiderans, [t] vtpote ex suæ rei occasione ortam: [v] alia dubitatio incidit veteribus, vtrūmne rem tantum suam, vel eius æstimationem consequatur, an etiam summam pœnalē. Et licet ab antiquis variatū est, & ab ipso Papiniano in contrarias declinante sententias: tamē nobis hoc decidentibus, Papinianus, licet variauerit, eligendus est, non in prima sed in secunda eius definitione, in quā lucrum statuit minimè ad dominum rei peruenire. * vbi enim

Commodatarius tenetur furi quàm nisi sciens.

Furem.

Commodata rarius quæ actione rē cuperat sibi cōmoda tā à fure.

satisfactionem: cū manifestum sit quòd quādoque etiam ante satisfactionem impeditur: vt in casu contrario & hic dicit.

p *Incidebant.* scilicet quærentes.

q *Aliquis.* scilicet fur.

r *Pulsatus.* f. fur.

s *Rem furtiuam.* sed qua actione? Respon. condictio. incerti secundum H. vt ff. de condictio. furti. l. & ideo. §. fi. non condic. fur. quæ solidi domino datur: vt ff. de cōdic. fur. l. j. Sed Azo dicit actione in factum, vel officio iudicis: vt ibi no. in l. & ideo. & glo. ista quæ dicit dari condictionem incerti, male dicit: quia illud est verum in eo qui habet ius in re: quare dicit referre si domino subtrahatur: quia tunc ei datur condictio furtiua: vt ff. de condictio. fur. l. j. si subtrahatur ei qui habet ius in re, datur condictio incerti, vt in creditore: vt ff. de condict. fur. l. & ideo. in fine. si subtrahatur bonæ fidei possessori, datur triticaria. ff. de tritic. l. j. si habenti scientiam rei alienæ, voluntate tamen domini, vt hic subtrahatur: ad rem recuperandam datur officium iudicis, vel condic. ex lege: vt infra de agricol. & censitis. l. si coloni. lib. xj. ADDITIO. Hæc glos. teste Bart. hic bene dicit præterquàm in fine, vbi vult commodatarium habere condictionem ex. l. si coloni. infra de agrico. & cēsi. li. xj. quia hoc falsum est. Nam illa condictio cōpetit rantum ei qui possidebat: vt latius in eadem. l. notatur per eundem. Bart.

t *Desiderans.* hoc cum dominus ratam habet exactionem, petendo quod est exactum. Sed quid si velit furem conuenire? Respon. poterit: vt ff. proxi. §. sed nunquid tunc fur adsicier duplici damno? ADDITIO. Aduertas quòd Dynus in. l. licet. §. fi. ff. naū. cau. sta. tenēs contra glo. istam dicit quòd postquam fur exactus est ab vno, non poterit iterum conueniri. nec obstat. §. precedens, quia loquitur ante furem exactū. quod etiam sequitur Barto. hic.

v *Ortam.* scilicet condemnationem. Nota occasione rei meæ quæsitum mihi deberi: vt ff. de rei vindi. l. solum. §. j. & ff. commo. l. si is qui. §. si quem quæstū. & ff. ād Trebel. l. quia poterat.

x *Peruenire.* idem in conductore: vt ff. loca. l. is qui, secus in creditore: vt ff. de pigno. ac. l. si pignore. Sed quare secus? Respō. quia creditor nullum vsum amittit. nec enim debebat vti. ahās committeret furtum: vt instit. de obligat. quæ ex deli. §.

placuit. at commodatarius & conductor amittunt vsum, quare habent lucrum. Item & aliud est in creditore, quia creditor non ad tantam diligentiam tenetur, sicut commodatarius tenetur: vt ff. commo. l. si vt certo. §. j. & de regu. iu. l. contractus.

Cōmodatarius ad maiorē diligētiā tenetur quām creditor.

a *Colloceur.* vt & j. de cadu. tol. §. pro secundo. & ff. de reg. iu. l. secundū naturā. Arg, cōtra. ff. de procu. l. qui proprio. §. procurator vt iu cæteris.

b *Vxorem habere.* vt ff. de fur. l. si quis vxori. in principio.

c *Eruhuit.* vt & §. de iure do. l. j. in fi. & §. rerū amo. l. ij. sed ibi rem viri furripuit.

d *Marius.* si ipse eligitur. Accursius.

e *Domino dedimus.* vt §. ea. l. §. tales.

Rerū amotarū an possit dari cōstante matrimonio.

f *Sed rerum amotarum.* scilicet, soluto matrimonio. sed eodem constante in factum. Et sic non obstat contrarium signatum. §. rerū amo. l. ij. Vel dic constante matrimonio dari rerum amo. sed in simplum fauore matrimonij ad exemplum actionis serui corrupti: vt ff. de ser. cor. l. fin. & l. Aquiliæ. vt ff. ad. l. Aquil. l. si seruus. seruum. §. si cum marito. Vel tertio regulare est quod. §. dicitur, hic autem speciale: propter necessitatem: vt. §. proxi. Vel quarto datur actio rerū amo. id est, in factū nomine re amot. sic expone. ff. de fur. l. si quis vxori circa princ.

g *Furti actionem.* id est in factum nomine furti.

h *Soluendo.* hic est contra. ff. rerum amo. l. antepenul. sed ibi rem viri furripuit extraneo: quare extraneus cōtra eam agit furti: hic econtra furripuit rem extranei viro. Sed quare aliud hic? Rñ. quia hic fuit furtum factum viro: licet extraneus agat: vnde tatdius permittitur extraneo agere contra mulierem, ibi autem extraneo fuit factum furtum.

i *Extrahatur.* ad iudicium. & est sic. ff. de libe. exhi. l. j. in fine.

DE OPERIS LIBERTORVM.

Quia occasione operarum libertis fugimus à nobis: ideo subiicit de operis libertorum.

Si tempore.] CASVS. Si seruum meum manumisero, & ei operas imposuero: an ad præstationem teneatur quæritur? Respond. quod sic. sed si operas nolo, sed pecuniam pro operis, inuito liberto: an sim audiendus? Respond. quòd non. si autē cōuenit vt aliquid mihi pro operis, puta caponem præster: ad hoc mihi tenetur. tamen casus est in quo cogi posset vt precium præstaret, si vergā ad inopiam: quia etiam si non teneretur ad operas, desectis tamen facultatibus meis, teneretur me alere.

k *Si tempore manumissionis.* id est statim post manumissionem. nam ante seruus non obligaretur: vt ff. e. l. vt iurisiurandi. & de li. cau. l. fina. Sed puto quòd etiam prius obligetur, si statim tamen postea sequatur manumissio: vt ff. si cert. pe. l. lecta. & §. de periculum, ibi & lucrum collocetur: [a] ne sit damno tantum deditus qui rem commodatam accepit, sed liceat ei etiam lucrum sperare.

Si marito res commodatas, ab vxore subtrahatur: si vxor à domino eligatur, conuenitur furti. si eligatur maritus, tenetur ei vxor actione in factum propter res amotas, nec potest vxor eligi à domino rei si maritus extiterit soluendo, etiam si hoc adfectauerit maritus, hoc dicit. Et nota singularem casum de isto furto domestico quod sit per vxorem viro de re aliena, cuius periculum per tinebat ad maritum, quod non agitur furti, nisi in subsidium. Baldus.

Cum autem in consinio earum dubitationum tertia exorta est quæstio: quare non & eam decidimus? Cum enim apertissimi inimis sit, non posse maritum constante matrimonio furti actionem contra suam vxorem habere, [b] quia lex ita atrocem actionem dare in personam ita sibi cōiūctam erubuit: [c] eiusmodi incidit veterum sensibus quæstio. ¶ Quidā etenim re sibi commodata, huiusmodi rei furtum à sua muliere passus est. & dubitabatur, vtrūmne domino rei furti actio cōtra mulierem præstaretur, an propter necessitatem causæ, & maritus [d] eius, vtpote actioni cōmodati suppositus, posit habere furti actionem. Et auctores quidem iuris satis & in hac specie cōtra se iurgium exercuerunt: ex præsenti autē lege, & anterioribus nostris decisionibus quę in ista positæ sunt constituti one, potest & hæc species apertius dirimi. Si enī domino dedimus [e] electionem ad quem voluerit peruenire: siue ad eum qui rē commodatam accepit, siue cōtra eum qui furtum commisit: & inhac specie maritus quidem propter matrimonij pudorem, non furti, sed rerum amotarū [f] actionem habeat, si ipsum dominus elegerit. Dominus autem omnem licentiam possideat, siue aduersus maritum cōmodati, siue aduersus mulierem furti actionem [g] extendere: ita tamen, vt si ipse qui rem commodatam accepit, soluendo [h] sit, nullo modo aduersus mulierem furti actio extendatur: ne ex huiusmodi occasione inter maritum & vxorem qui non bene secum viuunt, aliqua machinatio oriatur, & forsitan marito volente, vxor eius extrahatur, [i] & furti patiatur pœnalem condemnationē. Dat. XV. Kalen. Septemb. Lampadio & Oreste VV. CC. Coss.

TITVLVS III.

DE OPERIS LIbertorum.

Operæ promissæ debent præstari, non earum precium, nisi ex causa necessitatis. hoc dicit. Primo loquitur quando operæ sunt impositæ, an peti possint. vsque ibi, Solet. Secundo an possit peti precium operarum. vsque ibi, Cum & si operæ. Tertio loquitur quando operæ non sunt impositæ. vsque ad finem. Bal. Vel sic: Operas tempore manumissionis impositas libertus debet præstare. Sed pro futuris precium nō potest exigi, nisi conuentū, vel ob necessitatem alimentorum. Saly.

1. Impp. SEVERVS & ANTONIN. AA. Romano.

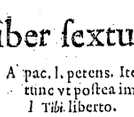

SI tempore manumissionis [k] operæ tibi [l] impositæ sunt, [m] scis te eas præstare debere. [n]

¶ Solet autē inter patronos & libertos cōuenire, vt pro operis [o] aliquid præsteturi: [p] licet precium peti non posit, nisi quando propter inopiam pro alimentis id [q] extra ordinem peti necessitas suaserit: cum etsi operæ non erant impositæ, defectis tamen facultatibus patroni, eum alere cogebaris. [b] PP. III. Kalend. Ian. Chilone & Libone Coss.

Nō præstat beneficium qui impendit debitum: & ideo præmium non meretur: & erronea promissio operarum non valet. Bald. & Salyc. Vel sic: Ex necessitate manumittens, in seruitutem non reuocat, nec imponit operas. Iaco. Butri.

11. Iidem AA. Euthycheti.

MAnumissionis causa traditus, [c] neque in seruitutem [d] reduci à manumissore potest, neque impositas [e] operas præstare cogitur. PP. VI. Kalend. Maij, Antonino. A. II. & Geta. II. Coss.

Operarum indebita præstatio, condicitur. hoc dicit. Vel sic: Et qui manumittit, accepto ab extraneo nummis, operæ non debentur. Baldus.

Operæ promissæ debentur.

Operæ impositæ debentur.

Operarum futurarum non possit peti precium.

Operarum futurarum precium an possit peti.

Pactum ne seruitutem vendat.

Operæ diuersum à futura.

Operæ duplicatæ.

l. fi. de in ius vocā.

l. fi. de in ius vocā.

tam. Tertio dicit diuersim in alimentis. Sed dic diuersum à rerecentia. Vel illud. ff. de lib. ag. verum est cum petit & exegit & conuenit eum dare precium: secus si tantum petiit, & nō exegit: vt ff. de iure pa. l. si cur. & ff. eod. l. libertus qui operarū. Vel aliter hic non dicit quod ipse cogatur eum alere, cum exegit ab eo operarum precium: sed dicit quod patronus potest eum cogere soluere precium operarum propter inopiam alimentorum.

a *Id.* scilicet precium futurarum operarum.

b *Cogebaris.* sicut econtra te alere cogitur: alioquin ius patronatus amitteret: vt ff. de iure pa. l. duus. §. fin. Nota etiam ex hac lege quod necesitas non habet legem in eo quod dicit, nisi quando &c. & facit ff. de off. procon. l. j. Item nota quod plus subueniur pauperi quàm diuiti: vt & supra de episc. & cle. l. si quis ad decliandam. §. penult.

Manumissionis.] CASVS. Seruum tuum mihi tradidisti, vt eum manumitterem. manumisi. an eum posim in seruiturem reuocare, quæritur? Respon. quod non. licet ei operas imposuerim: petere operas non possum ex necessitate manumissionis.

c *Tradidisti.* vt eum alius manumittat.

d *In seruitutem.* licet sit ingratus: vt infra de lib. & eo. li. l. j. & ff. eod. l. si quis hac. in princ.

e *Neque impositas.* scilicet de facto. de iure enim imponi non potuerunt, cum non sponte, sed ex necessitate est manumissus: nisi sciens non posse imponi passus est: vt ff. e. l. Campanus. Item & in alio casu, vt ff. de bon. li. l. qui ex causa fideicommissi. Item & in alio casu: vt j. e. l. mater. Item videtur huic legi contra. ff. de do. inter vi. & vxo. l. si eum seruum. §. si pecunia. Solu. ibi loquitur in eo casu cum sciens non posse imponi, passus est: vel cum non manumittit ex necessitate. non enim cogi poterat mulier: nec venire poterat ad liberratem, si ipsa non manumisisset. Vnde si manumisit, gratis manumittere videtur, quare operas imponere potest. Not. etiam ex hac lege regulam quod ille solus imponit operas, qui ex voluntate manumittit: nisi in casibus, vt modo notaui. Item aliam, quod ille solus renocat in seruientem qui sponte manumittit: vt j. de lib, & eorum lib. l. j. Sed in contra tabulas seruatur alia regula, quòd quilibet qui gratis vel non gratis manumittit, habet ius succedendi: nisi in casibus, vt quando alienum seruum redimo suis nummis; vel ab extraneo accepio pecuniā pro manumittendo: vt ff. de bo. lib. l. etiam. §. si quis nummos &. §. sed si hac. Sed forte isti duo casus non excipiuntur in beneficio quod habet patronus ne vocetur in ius sine venia: vt ff. de in ius vocan. l. adoptiuum. §. fin. & l. is quoque. & l. sed si hac lege. a.

Operarum futurarum non possit peti precium.

Operarum futurarum precium an possit peti.

Operæ impositæ debentur.

Operæ diuersum à futura.

Pactum ne seruitutem vendat.

l. fi. de in ius vocā.

l. fi. de in ius vocā.

QVinummis.] CASVS. Si tibi decem dedi, vt seruum tuum manumitteres, & pro operis pecuniam exegisti: eam vt indebitam reddere cogeller is: siue fuerint operæ impositæ siue non.

f *Ab extraneo.* à quo etiam inuito libertas potest extorqueri: vt ff. de manu. l. si quis ab alio. secus si à seruo: vt infra de obse. l. etiam qui. Vel ab extraneo si pactum factum fuerit cum seruo: vt ff. de obse. l. Titius puerum. & infra eo. ti. j. l. j. & arguitur infra de li. cau. l. cum adfirmes.

g *Cogitur.* scilicet si credens se debere soluit. vel tantum condicit, quantum conducturus erat patronus: vt ff. de condic. inde. l. si non sortem. §. libertus. alioquin donare videtur: vt ff. e. l. Campanus. Sed videtur contra: vt ff. de do. inter vi. & vxo. l. si eum. §. si pecunia. vbi accepit precium, & potest imponere operas: & non cogitur manumittere. nam quidam huic legi non superiori eam signant contrariam, & soluunt quòd ibi accepit pecuniam ab ipso seruo, hic ab alio. Sed forte ibi nihil refert, à seruo, vel ab alio accipiat: nam & ibi in fine loquitur & cum ab alio accepit: sed tamē dabat pro seruo. & sic est bona solutio. Vel ibi non dicit operas impositas eodem casu quo accepit pecuniam. sed duo casus sunt. nam vtrique isti & superiori est contraria. Solue ergo & signa contrarium, vt dixi in superiori. l. quia speciale ibi, quia non cogitur manumittere: quia nec erat seruus, nisi cū manumittit.

IIII. Iidem AA. Quintiano.

QVi nummis acceptis ab extraneo [f] seruum suum manumisit, & pro operis pecuniā ab eo accepit: siue fuerant operæ impositæ, siue non, vt indebitam solutam reddere cogitur. 8 PP. Kalen. Nouemb. Albino & Æmiliano Coss.

Precium operarum promissum potest petitum: tamen exigens perdit ius patronatus: & nō tenet promissio facta causa libertatis onerande. Bal.

Vel sic: Exactio precij futurarum operarum prius patronum à iure patronatus: & promissio facta causa onerande libertatis non valet. Saly. cetus.

IIII. Imp. ANTONINVS A. Valeriano.

SI quam [h] tibi pecuniam à liberto tuo ex venditione [i] operarū [k] deberi probaueris, restitui tibi à liberto tuo præses iubebit. Ex hoc enim [l] liberam [m] testamenti factionē libertus habet: [n] modo [o] si non onerandæ ter tabulas. precij conuentio (sequatur exactio vel non) tollit omnia iura patronatus: nisi sponte libertus offerat, vel nisi inopia sit patroni.

i *Ex venditione.* consensu vtriusque partis inita.

k *Operarum.* prius impositarum. Vel die præteritarū & futurarū.

l *Ex hoc enim.* id est ex venditione, vel ex actione operarum, vel mercedis, non ex sola impositione operarum: vt ff. de lib. ag. l. si quis à liberis. §. si quis à liberti. Alij vt Hugo de porta Raueñ nata. ex sola impositione: vt ar. j. de bo. pos. cōtra tab. liber. l. ij. Argu contra H. ff. de iure pa. l. sicut pro vtrisque est. ff. de ope. lib. l. libertus qui operarum. Item pro Azo. quia operas vel mercedem pro operis, siue precium operarū accipere à libertro non est prohibitū: vtpote cum lex ei permittat soluere si velit: vt ff. eo. l. patronus. in fi. & ff. qui & à qui. manumiss. l. li. §. j. sed exigere, id est ab eo inuito operas extorquere, vel obligare inuitum ad mercedem, est prohibitum. Vnde dico quod ex sola exactione operarū amittit patronus contra tabulas: sed cætera iura patronatus retinet: vt ff. qui & à qui. l. fin. §. fin. sed si exigat mercedem siue precium operarū, vel obligationē mercedis, tūc cinci dit in legem Aciam Sentiam. & sic amittit omnia iura patronatus: vt præ li. l. concinetur. Distingue ergo quia aut facit hoc patronus ad postulationem & rogatum liberti, sperte quia libertus vult magis mercedem dare quàm operas soluere. Vel pone libertus gratia sui amici à patrono, quarenus locet ei operas suas: & tunc non delinquit patronus, aut exigit patronus mercedem, vel obligationem mercedis extorquendo ab inuito liberto: & tunc si quidem pro præterita opera, id est pro ea quam non præstidit suo tempore; non amittit ius patronatus: quia precium operæ præteritæ accepit, si vero pro futura, si quidem patronus facit ex necessitate, puta alimentorum: non amittit ius patronatus: secus si ex voluntate. & probantur hæc omnia. ff. de ope. libert. l. patronus. per totam. l. & l. si libertus ar tem. & de lib. ag. l. si quis à liberis. §. si quis. & hic. & j. eo. l. nec parentis. & j. l. j. Si vero quis exigit operas, non desinit esse patronus quātum ad alia, sed quantum ad contra tabulas, sicut. & j. de bo. pos. contra tab. liber. l. ij. & ff. de iure pa. l. sicut. exhibebit ergo ei reuerentiam, & cætera iura patronatus: aliàs enim non esset differencia, exigat operas, vel mercedem operarū: quod lex voluit: vt ff. e. l. patronus. & ff. qui & à qui. l. si. §. j.

m *Liberam.* huius verbi expositio est. j. de bono. pos. contra tabu. liber. l. ij. secundum Azo.

n *Habet.* quantum ad eum qui vendidit, non fratrem: vt ff. de bo. liber. l. Iulianus ait. secundum M.

o *Modo:* dixit dandam pecuniam ex venditione operarum debitam;

biram, modo si non onerandę &c. & sic poterit referri hæc determinatio ad id quod primo dixit, non ad proximè dictũ. Vel poterit determinare & referri ad proximum dictum: id est dicere, habet liberam testamenti factionem ex venditione facta iusto precio, animo petendi sine exactione &c. modo si non &c.

Libertatis onerandæ causa quomodo fiat cautio.

Quia tunc non ideo consequitur liberam testamenti factionem libertus, quando iniusto precio: quia lex non præsumit quod exigat, nisi exactio fiat: vt ff. e. l. quę onerandæ. Quando autem onerandæ libertatis causa cautio emissa dicetur, habes ff. qua. rerum actio non datur. l. j. §. quæ onerandæ. & l. fin. §. si seruus. puta si dicat sic patronus: promittis mihi xx. si me offenderis. Itẽ bene dicit eum consequi liberam testamenti factionem: quia non est æquum, vt verumque scilicet & viuentis operas, & mortui successionem cosequatur: vt j. de Lari. liber. tol. l. vna. §. illud.

MAter.] CASVS. Rogaui in testamẽto meo matrẽ meã, vt Stichum manumitteret post quinquennium, manumisit post annũ ex causa aliqua, & operas imposuit. Dicitur quod illa impositio operarum tenet, & ante quinquennium finitur: & eas petere posset, sed non vltra. sed si non exhibeat reuerentiam. puta de adsurgendo ei, castigabitur.

a *Non potest.* excipitur in filio testatoris rogato per fideicommissum manumittere: vt ff. de bo. liber. l. quæ ex causa. & bene dicit, non potest: non enim voluntate sua, sed necessitate manumisit. Item licet testator iusserit vt hæredi promitteret operas: tamẽ non cogitur promittere: & si promiserit, actio in eum nõ datur: vt ff. e. l. cerdonem. sicut nec is cui bona addicta sunt causa conseruandarum libertatum, petere potest ab his qui directo vel per fideicommissum libertatem ab eo acceperunt: vt ff. eo. l. si quis hac. § j. Accursius.

b *Nisi eius tantum.* & ad hoc est. ff. de hæred. instit. l. iij. §. qui fideicommissam. in fine.

c *Vindicaverunt.* non vt reuocetur in seruitutem, sed vt castigetur: vt supra eo. l. manumissionis .. & infra de liber. & eo. lib. l j. & ff. de offi. præfec vr. l. j. §. cum patronatus. habet tamen contra tabulas: vt infra de bo. pos. contra tabu. liber. l. j. & facit ad legem istam. ff. de bo. liber. l. etiam. & ff. eodem. I. Campanus. & ff. de ritu nupt. l. proximè. & ff. de in ius vocan. l. is quoque. Accursius.

NEc *patronis.*] CASVS. Dicit Imperator in hac. l. quod futuræ operæ precium patronus á liberto extorquere non debet: sed bene liceat accipere, si consentiat libertus: & hoc si certa opera sit imposita. præteritæ autem potest. Libertus autem duos habẽs filios, siue semel, siue diuersis temporibus, obligatione operarum liberatur.

Libertatis gratia emissam esse cautionem probabitur. P P. XIIII. Kal. Maij, Duobus & Aspris Coss.

Manumittens ex necessitate, operas non imponit: sed manumittens ante tempus, sicut facit gratiam temporis, ita interim imponere potest operas: in seruitutem tamen reuocare non potest. l. h. d. tex. & glo. Bal. Vel sic: Manumittens ante tẽpus quo tenetur manumittere, pro tempore antici pato potest operas imponere, & non vltra. Salyc.

VI. Idem A. Terentio.

MAter tua ab eo quem ex causa fideicõmissi manumisit, operas impositas petere non potest: [a] nisi eius tantum [b] temporis, quo eum antè manumisit, quàm dies fideicõmissæ libertatis existeret. sed nihil ei honorem patronis debitum exhibuerit: adeat competentem iudicem pro modo admissi vindicaturum [c]. PP. III. Idus Maij, Duobus & Aspris Coss.

Pro operis futuris non licet mercedem accipere, pro præteritis sic. & duo filij ab operarum præstatione liberant. Baldus & Salyc.

VI. Imp. ALEXANDER A. Minicio.

NEc patronis pro operis [d] mercedem accipere licet: quãuis si indictæ [e] operæ præstitæ non sint, ad pecuniæ exactionem [f] obsequij non præstiti æstimatio cõuertatur. ¶ Qui autem duos [g] filios in potestate, vel [h] diuersis temporibus habuit: lege Iulia de maritandis ordinibus obligatione operarum liberatur. Dat. XII. Kalẽd. Iun. Iuliano. II. & Crispino Conss.

Emptus suis nummis & manumissus, non debet operas: nec reuocatur in seruitutem vt ingratus, licet vere sit libertus. Bald. & Saly.

VII. Idem A. Augustino.

D

Pro operis futuris: quod verum est, nisi in casibus: vt ff. eo. l. patronus. & l. si libertus autem. & dixi supra. e. l. si quam.

e *Si indicta.* de incertis dicit, quæ non cedunt, nisi indicentur. aliud autem de certis: vt ff. eodem. l. si quis hac. §. j. & l. quoties.

f *Exactionem.* a Nota ar. quod qui tenetur ad factum, possit se liberare præstando pecuniam pro æstimatione: nec præcisè cendemnandus est ad factum. vt est ar. ff. de re iudi. l. si quis ab alio. §. fin. & dic vt ibi.

a *De manumissis vindicta, vel testamento videndum. scribentes. l. stipulationes non dubium. dantur.* * *alias. posse.*

g *Qui autem duos.* vel *vnum* quinquennalem, excipitur autem ille qui artem ludicram exercuit: & qui operas locauit suas vt pugnet cum bestijs: vt ff. e. l. qui libertinos. Itẽ soluitur obligatio operarum ratione infirmitatis liberti, vel dignitatis ei superuenientis: vt ff. e. l. libertus qui post. & l. nec audiendus. & l. interdum. Item ratione ætatis. l. annorum. vt ff. e. l. liberta maior. Item propter præsumptam voluntatem patroni. quod habes infra eo. l. libertæ. & ff. eod. l. liberta si in concubinatu. Item ratione vitandæ finistræ suspicionis: vt infra eod. l. quod ex liberta. §. is autem.

Operarum obligatio quandoque sublatur.

h Vel. expone pro etiã. *Si tuis.*] CASVS. Si seruum tuum pecunia sua redemero & ei manumisero: an eo operas imponere possim, vel vt ingratum in seruitutem reuocare? Respon. quod non quo ad alia: tamen habeo iura patronatus. Viuianus.

Si tuis nummis. quod improprie dicitur: vt ff. de manumiss. l. iiij

k *Non oportet.* quo ad alia iura patronatus. & concor. ff. dein ius voc. l. sed si hac lege. Sed cõtra. j. de Lari. liber. tol. l. vna. §. illud. Sol. ibi accepit ab extraneo hic á seruo: vt j. ti. j. l. j.

L *Libertæ.*] CASVS. Si libertam tuam in vxorem duxeris, tibi præstare operas cogẽda non est eriam diuortio facto, cum alij inuito te nubere non possit: & hoc contentus esse debes.

l *Vxorem.* idem si habuit eam concubinam: vt ff. eo. l. liberta si in concubinatu.

m *Auxerit.* vt & ar. infra de cap. & postlimi. reuer. l. si is qui te. & improprie ponitur hic diguitatem.

n *Non possit.* vt ff. de rit. nup. l. in eo inre. & de repud. l. patrono. & l. fina. Sed nunquid idem erit post diuortium? Respondetur, idem: licet sit argu. contra. ff. eodem. l. plane. Sed ibi in alio casu dicit, scilicet quando concesit alij nubere. Item quod dicit hic, non est cogenda præstare, verum est ex obligatione qua tenebatur vt liberta: sed tenetur præstare operas vt vxor viro, sicut aliàs habetur vxorem in viri seuitio debere esse: vt ff. de donatio. inter vi. & vxo. l. sed si vir ex lana. & ff. eodem. l. sicut patronus.

Vxor debet esse in viri seruitio.

Titius.] CASVS. Decessit paterfamilias. & seruo suo in testamento reliquit libertatem post lapsum triennij sub hac conditione, vt quod sibi in vita præstiterit, puta diurnum obsequium,

obsequium, hæredibus præstaret. mortuo testatore præstitit vsque ad diem præstitæ libertatis, & eam assecutus est: an vlteri[o] ad illud teneatur, quæritur? Respondetur quòd non: quia nil pecuniarum ipsi fuerat relictum.

Operæ personam principaliter concernentes, ad hæredem non transmittuntur extraneum: nec marito debentur ex persona vxoris. Bald. concor. Salyc.

a *Compelli.* duabus rationibus, scilicet quia iste manumisit ex necessitate: vt supra eo. l. ij. & quia liber homo nõ tenetur ad operas, nec etiam libertus, ex quo non sunt impositæ: vt ff. de libera. causa. l. fin. Odofre.

Fideicommissum ab eo relictum nõ potest cui nõ est relicta pecunia.

b *Non possit.* quia non potest ab eo relinqui fideicommissum, cui non est relicta pecunia: vt ff. de lega. j. l. planè. ij. §. fina. & l. videndum. Vel est hoc ex vi repetitionis: quia cùm iusserit eum seruire vsque ad triennium, idem & in præstatione dixisse videtur: vt arg. ff. de cõdi. instit. l. cum seruus. & ff. de coudit. & demonst. l. auia. & facit. ff. de mãu. l. causam. §. si. *liberti.*] CASVS. Si seruum meũ mamumisero, & operas imposuero, & decesssero: extraneo hæredi ad præstationem operarũ non tenebitur, neque libertamarito patronæ suæ.

Operæ libertorum transeunt in fiscum bonis patroni confiscatis. Salycetus.

c *Neque extraneis.* sed filijs sic: vt infra. l. pe. & infra de obse. l. etiã. filijs dico etiam exhæredatis, non tamen mamente: vt ff. de bo. li. l. si patronus. ij. §. si quis non.

d *Debent.* primo dicto est contra supra de in ius voc. l. ij. secundo est contra. in eo. titu. l. j. Solu. primi contrarij. hic loquitur de obsequialibus, quæ sunt in faciendo, ibi de obsequialibus quæ sunt in non faciendo: vt argu. ff. eo. l. fabriles. secundum contrarium solue vt ibi. Sed viderur quòd etiam illa quæ est in non faciendo non transeat ad hæredem extraneum. nam datur in eum de dolo actio: vt ff. de dolo. l. hæredibus. Sed respon. ibi de calculo nõ de infamia agitur: vt j. eo. ti. l. Sabinus. Posset etiam secundo intelligi quòd hæc lex dicit in operis incertis: vt. ff. eo. l. si operarũ iudicio. Distinctionẽ autem de operis dic: vt dixi. ff. de condic. inde. l. si non sortem. §. libertus.

Operæ obsequiales non exigun.

Quod ex liberta.] CASVS. Si libertæ tuæ nubendi præstitisti assensum, ad operas tibi non tenebitur propter turpem suspicionem virandã: tamen ius patronatus retines: puta quod consistit in assurgendo, & in succedendo. Viuianus.

e *Ingenuum est.* vt instit. de inge. in prin.

f *Libertæ.* secus in liberto accipiente vxorem: quia ibi non est suspicio, si ipse operas præstet: vt ff. eo. l. si quis hac. §. etiam. Item secus si est patrona fœmina: quia & ei possunt præstari operæ, & filiæ & pepti patroni, cum nec ibi sit suspicio: vt ff. eo. l. sicut patronus §. fin.

g *Operas.* futuri nõ præteriti tẽporis: vt ff. eo. l. si libert[a] ita. §. si.

h *Non possit.* causa turpis vitandæ suspicionis: quæ quia quandoq; cessat, cessat & lex: vt modo dixi. & facit huic. l. j. de Lati. liber. tol. authẽ. ad hæc. & ff. eo. l. sicut patronus. in prin. & ẽ. eo. l. libertæ. Sed cõtra. j. titu. iij. l. ij. Solu. vt ibi. Itẽ habẽt locũ hæc durante matrimonio: secus si finitum sit: vt ff. eo. l. plane. Acc.

Vi manumittuntur.] CASVS. Serui tui manumissi vbi morari voluerint, possunt: ita tamen, vt operas præstare tibi possint nec ab hæredibus tuis in seruitutem revocabuntur, nisi ingrati. Nec enim iura compellunt libertum stare cum patrono.

Arbitrum. ita tamen morari debent, vt operas possint exhibere patronis: vt ff. eodem l. quod nisi. §. ex prouincia. & l. hæc demum. in fi. quæ sunt contra. Accursius.

k *Reuerentiam.* Quid si operas? Respon. idẽ: licet si velint recedere, possint agere ad cautionem: vt ff. de iudi. l. in omnibus. & arg. ff. de condic. cau. da. l. si pecuniam. §. item si quis. ibi plenè dicitur.

l *Probentur.* tunc fic, vt hic, & infra de lib. & eo. li. iij.

m *Compellunt.* nisi manumisisset eos hac conditione: vt argu. ff. de cõdi. & demon. l. Titio centum. §. Titio. ij. in fi. & ff. de alimẽta. l. liberti. ij. in fi.

In redhibitione.] CASVS. Si libertũ meũ qui ad operas mihi tenebatur, occultasti: eas operas ad quas præstandas mihi obligatus est, reddere compelleris.

n *In redhibitione.* id est redditione.

o *Pœna.* quia pro eis tenetur tantũ pro quibus occultatus erat obligatus, aliud in liberto cimitatis: vt supra de ser. fugiti. l. mancipia. §. liberti. addũt tamen hic quidam, & omnis damni cum pœna quadrupli præter redditionem operarum: vt arg. infra de colonis Illy. l. j. §. j. li. xj. Sed ibi in seruo, hic in liberto. vnde contra in eadem lege in fine. Sed de his omnibus dic vt diximus supra de seruis fugi. l. quicunque. Accur.

DE BONIS LIBERTORVM, & iure patronatus.

De bonis &c. Non solum operas, sed & successionem & multa alia in ea vindicamus in libertos: ideo de bonis libertorum & iure patronatus ponit, &c.

Continuatio.

MVltum. Ista lex diuiditur in duas partes. Nam primo ponit quoddam dictum cum distinctione. secundo infert ex secundo membro distinctionis. secunda ibi, Et ideo. Bald. CASVS. Si seruum meum sua pecunia redemeris, & manumiseris: an tibi ius succedendi in bonis liberti ex testamento vel ab intestato per cõtra tabu. competat, quæritur? Respon. quòd non. Si autem pecuniam mihi dedit, & eum manumisero succedam. si ergo ob crimen aliquod condemnatus fuero, & mihi fiscus succedit: an in iura liberti succedere debeat, quæritur? Dicitur quòd sic.

Diuisio.

p *Nummis.* quod improprie dicitur: vt ff. de manum. l. iiij. in pincip.

q *A domino.* hic coniunge, libertatem mereatur: & dic data pecunia scilicet à seruo ipso: vt infra ti. ij. l. etiam. j. secus si ab extraneo dominus pecuniam accepit: quia si tunc pacisceitur cum seruo tantum, est idem quod in superiori casu quando accepit à seruo, & sic intellige, ff. de obseq. l. Titius puerum. si cum extraneo: nec imponit operas, nec succedit: vt supra ti. j. l. qui nũmis. & in fra de Lati. liber. tol. l. j. §. illud. quæ sunt contra.

Manumittere coẽl[o], operas imponere non potest.

r *Retinet.* Opponitur, iste compellitur manumittere: vt infra de libe. cau. l. cũ affirmes. & ff. si li. inge. esse di. l. ij. in prin. & ff. de acqui. hære. l. si seruum. §. si quis. ergo operas imponere non potest: vt supra ti. j. l. ij. ergo non retinet omnia iura patronatus

tus, quod hic dicitur? Respon. in prima dicit, hortabitur. In secunda, sponte recepit, & est favor prærerita libertatis. In tertia, non præsenti, sed futuro domino dabat. Vel succurritur nō vt sit liber, sed vt non sit necessarius hæres. sic ergo dices cum non compellit vt supra de transact. interpositas. Alij dicunt eum cogi. & quod hic dicit omnia, restringunt ad id de quo dicit hic, scilicet de successione tam per contra tabulas, quàm ab intestato: vt ff. codē. l. qui ex causa. & infra de bo. pos. contra tab. liber. l. j. Accursius.

a *Et ideo*, concludit ad secundum casum: ideo sic construe, ideo cùm bona filij Sabiniani patroni, id est qui erat patronus (qui scilicet Sabinianus plenū ius habuit) bona dico sint vindicata fisco, vt hostis publici scilicet filij secundum ea quæ, &c.

b *Filij*. s. Sabiniani, filij dicti patroni.

c *Plenum ius*. post morrē patris si eos habeat ex successione patris. Vel dic quòd suo iure habebat: & semper referas re ad secūdum casum quando accepta pecunia à seruo manumisit.

d *Hostis*, & sic crimine læsæ maiestatis. Et dic hic bona venire ad fiscum: & sic est contra. ff. ad legem Iul. maie. l. eorum. vbi dicit venire ad filios. Sol. hic non habebat filios liberos, secundum R. sed hoc non valet: quia etiam si habeat filios, non transeunt ad eos hęc iura: vt ff. de interdic. & relega. l. iij. Dic ergo quòd si ideo hoc crimine damnatur, quòd aliquid in principem cōmisit: tūc non transeunt ad filios: vt hic. & d. l. de interdic. & relega. l. iij. aut in alio capitulo eiusdem. l. quæ multa sunt: vt ff. ad legem Iul. maie. l. j. ij. & iij. & tunc veniunt ad filios, vt in l. contraria. Si autē opponatur ex eo quod est, ff. de iure patro. l. iura. vbi indistinctē videntur dari filijs: dic quòd ibi specialiter fuit cuidam concessum loco priuilegij. Vel dic quòd in alijs capitulis fuit ibi damnatus, non quod commiserit in principem. Vel solue tertio dictam. l. eorum. quòd quædam iura reseruantur extraneis heredibus: vt supra de in ius vocan. l. ij. & hæc ad fiscum possunt transire: vt hic. iura vero succedendi reseruātur liberis: vt infra de Lati. liber. tol. l. j. §. sed & si sub conditione. & in l. contraria. sed media solutio verior est.

Si liberti.] CASVS. Si re cōsentiente libertus tuus ancillę principis se cōiunxit in eo commodū patronatus amittis. Viuia.

c *Commentibus*. id est consentientibus. & facit supra de ser. fugi. l. fi. & infra de Lati. liber. tol. authen. ad hæc. & supra ti. j. l. quod ex liberta. §. j. Accursius.

f *Nostris*. id est imperatoris.

g *Illi* patroni.

Si quis.] CASVS. seruum tuum inter viuos, vel vltima voluntate manumisisti: & ei dixisti, remitto tibi iura patronatus. quæritur, quid consecutus fuerit ista remissione? Respond. quòd tantùm fere consequitur quantum consequeretur per restitutionem natalium. &, fere, dicit: quia si esset restitutus nata-

¶ Et ideo[a] cum Sabiniani patroni filij[b] qui plenum ius[c] habuit, vt hostis[d] publici bona fisco vindicata sint: secundum ea quæ Diuo Pertinaci placuerunt, & nos secuti sumus, in iura libertorum eius fiscus noster succesit. PP. V. Non. Iul. Fausto & Rufino Conss.

Dissimulans pro consentiente habetur: & iuris sunum perdit. Baldus & Salycetus.

VI. Impp. VALENS, & VALENTINIA. AA. ad Florianum comitem rerum priuatarum.

SI liberti conniuentibus[e] patronis consortium cum ancillis colonisve nostris[f] elegerint: sciant illi[g] se deinceps commoda patronatus amissuros. D. III. Idus Octob. Treueri, Lupicino & Iouino VV. CC. Conss.

Qui remittit ius patronatus, omne ius perdit præter reuerentiam, & ius reuocandi in seruitutem ob ingratitudinem. sed restitutus natalibus, quasi meram ingenuitatem consequitur: & in seruitutem reuocari non potest. Baldus. Et perdenti ius patronatus propter eius delictum, nullus honor debetur. Salycetus.

III. Imp. IVSTINIANVS A. Demosthenī præfecto præto.

SI quis patronorum in posterum[h] huiusmodi narrationē conceperit, vel in libertatibus, quæ inter viuos actitantur, [i] vel in his quæ ex testamento vel codicillis scriptis vel sine scriptis[k] habitis proficiscuntur, vt liberti eorum à iure patronatus liberentur: antiqua interpretatione semota,[l] non dubitet etiā patronatus ius ex sola tali verborum conceptione libertis esse remittendum: [m] nec eorum[n] successionibus, quæ[o] ab intestato descendunt, quas veteres etiam post huiusmodi actus seruari in libertorum bonis decreuerunt à nobis[p] patronis integris reseruandis. ¶ Sed quemadmodum in natalium restitutione omne ius tollitur[r] patronatus, ita & in huiusmodi verbis eandem vim[s] esse obseruandam omnes non ignorant. ¶ Idemque iuris est si inter viuos manumisione imposita, in vltimis voluntatibus concessio[t] data fuerit patronatus: ita tamen, vt in omnibus natalium restitutiones, ex quibus penè solis[v] ingenuitas mera libertis competit, tam obtineant, quàm in nostra republica polleant: cum nobis cordi est ingenuis magis hominibus quā libertis eam frequentari. Reuerentia[x] tamen quæ à libertis patronis debetur, & iure quod aduersus ingratos libertos patronis competit[y], integris reseruandis, etsi[z] per verborum conceptionem secundum à nobis inductum modum ius patronatus fuerit amissum: cū etiā hæc ingenuitatis præmio tollantur, quā[b] penè sola natalium restitutio inducit: his videlicet casibus per quos pœnalibus modis ius patronatus[c] quasi ab indignis patronis eripitur, in suo robore duraturis. Recitata septies in nouo cōsistorio palatij Iustiniani. D. III. Kal. Nouēb. Decio. V. C. Cons.

i *Actitantur*. id est dantur.

k *Sine scriptis*. nota codicillos posse fieri sine scriptis: vt & supra de sacrosan. eccl. l. generali. & infra de codicil. l. fi. in fi.

l *Semota*. id est remota.

m *Remittendum*. id est esse remissum.

n *Eorum*. scilicet libertorum.

o *Quæ*. scilicet successiones.

p *A nobis*. huius legis auctoritate.

q *Reseruandis*. vt in authen. vt liber. de cæ. §. illud. coll. vj. Sed certe immo videtur reseruari: vt ff. eo. l. Paulus. §. patroni. quæ est contra. Sol. aliud est remittere iura patronatus, q facere potest vt hic: quia in vita liberti comperit. aliud est concedere liberam testamenti factionem: quæ concessio aut vi pacti valet, quod est falsum: quia est de futura successione: vt supra de inof. testa. l. si quando. §. j. aut vi repudiationis: quod est falsum. ff. de acquiren. hære. l. qui superstitis. Secus tamen esset si à principe liberam testamenti factionem consequeretur: vt ff. eo. l. etiā. §. j. Vel dic quòd ibi filius patroni patre suo viuente misit epistolam in qua concessit liberam testamenti factionem. Vel tertio hic corrigitur.

r *Omne ius tollitur*. vt ff. eo. l. etiam. §. plane.

s *Eandem vim*, fere: non enim eadem vis est; vt habes infra statim.

t *Concessio*. id est remissio.

v *Penè solis*. scilicet restitutionibus natalium. penè autem dicit: quia & quidem alij sunt modi per quos inducitur ingenuitas: vt infra de Lati lib. tol. §. sed scimus. & §. similique modo si quis. & §. illud etiam. & authen. ibi posita. & infra qui milli. nō possunt. l. super seruis. lib. xij. & infra de infan. ex l. fina. & ff. de statu ho. l. ingenuum. & in authen. de mona. §. j. in fi. col. j.

x *Reuerentia* redit ad primum casum. Sed si omnis reuerentia durat: ergo nil est amissum præter contra tabulas. quod supra negasse videtur. Vnde dic quòd & in ius vocari potest sine venia, vt & aliàs quādo patronus adegit ad iusiurandum: ne vxorem accipiat: vt ff. de in ius voc. l. adoptiuum. §. fi.

y *Competit*. de quo dicit infra de libe. & eo. lib. l. ij.

z *Etsi*. id est quanuis.

a *Hæc*. scilicet reuerentia & ius reuocandi in seruiturem.

b *Quam*. s. ingenuitatem. & plene expone vt §. proxi. Accur.

c *Ius patronatus*. hic duo scias, & quæ sunt patronatus iura, & q sunt hi casus de quibus hic dicit. Sunt autē sex principalia. Primum, q turpis actio etiā de facto nō proponatur aduersus eū: vt ff. de obseq. l. honori. & l. parens. Secundum, quòd turpis exceptio: vt ff. de excep. do. l. apud. §. aduersus. Tertium, de reuerentia

Patronus aliquādo non venit in ius vocari, potest à liberto.

Patronus non potest ratione libertatis seruum suum.

Patronus iura sunt sex.

rentia siue in faciendo, siue in nō faciendo, quæ debetur etiam sine impositione: vt ff. de cōdic. inde. l. si non sortē. §. libertus. in prin. Quarti, de præstatione alimētorū: vt ff. de libe. ag. l. si quis à liberis. §. solent. Quintum de reuocatione in seruitutē: vt hic, & ff. de lib. & eo. lib. l. ij. & hęc nō datur nisi spōte manumittēti:

In patronis non omnes casus admittuntur.

TITVLVS V.

SI IN FRAVDEM PATRONI à liberis alienatio facta sit.

Alienata in fraudē patroni, reuocantur vsque ad legitimam portionem. Bal. & Sal.

I. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Claudio.

SI in fraudem patroni libertus aliquid alienauerit:[a] quaten[b] legitima[b] pars deminuta est, reuocandi tributam conuenit[c] esse potestatem. Dat. Kalend. Nouēb. Sirmij, Cæsarib. Coss.

Patronus hæres liberti potest per Calusianam reuocare alienata in fraudem eius: nisi alienationem habuit ratam. Bal. quia tunc non potest, nec eius hæres. Saly.

II. Idem AA. & CC. Iuliæ.

DEfuncto quidem liberto patronus intestato succedens,[d] vt ff. de bo. libert. l. si libertus præteritus. §. si liberrus. Itē si duo sunt patroni, & vnus decedat, & filium relinquat. & alter sit superstes, solus superstes admittitur: vt ff. de ope. liberto. l. a duobus. Item si vnus patronus relinquat filiū, alter neporem, solus filius admittitur: vt ff. de legi. eu. l. tutela. §. si duo. sec[e] in successione ingenuorum: vt instit. de hære. quæ ab intestat. §. cum filius.

Patronus excludit in successione libertini.

e *Reuocare*. plus ergo potest hæres quàm defunctus. & sic est argu. contra. ff. de regu. iur. l. hæredem. & hoc ideo, quia est æs alienū. Item quomodo hæres reuocat factum defuncti: vt infra de lib. causa. l. si ab eo? Respon. hic speciale. Vel vt dixi: quia magis dicitur[f] debitum accipere, quàm hæres esse tituio lucrativo. Item not. quatuor esse reuocatorias actiones, scilicet Calusianā, Fabianam, Paulianam, & in factum reuocatoriā. Calusiana datur patrono & creditori. Fabiana soli patrono: vt ff. eo. l. j. §. fina. Pauliana creditori tantum. In factum ad incorporalia: vt ff. quæ in frau. cre. l. hac in factum. Alij dicunt e contra in primis duabus. & pro eis. ff. de vsur. l. videam[g]. ij. & in Fabiana. sed ibi non est per quas, immò per quam. item in vltimis duabus dico aliter, scilicet quòd vna sit in factum Pauliana quasi à Paulo inducta. & competit ad incorporalia, & sic communis: vt d. l. hac in factum.

Hæres quādoque vtilitatē defuncti reuocat.

Actiones reuocatoriæ sunt quatuor.

f *Post liberti*. quid si ante? Respon. idem: vt argu. infra de fideicom. l. quotiens. j. & supra titu. j. l. si quis. argu. contra. ff. quorū leg. l. j. §. quod ait. ij. & ff. de acquir. hæred. l. qui superstitiris. & de bo. lib. l. Paulus. ij. §. patroni. Sed certe expressa est lex. ff. eo. l. non videtur, quæ dicit esse idem. Accursius.

g *Ab eo*. scilicet liberto.

h *Ratum* & hoc si non bene merentibus donat, aliàs non est necesse habere ratam: vt ff. eodem. l. viuus. Sed numquid hic titulus habet locum filio emancipato alienante in fraudē patris? Respon. non: vt ff. si quis à pa. l. non vsque. Sed argu. contra. infra. qui. modis ius pa. pote. fol. §. prætered. sed filio arrogato, cui debetur quarta, datur vtilis: vt ff. eodem. l. si. Accursius.

i *Factum*. id est ratihabitionem.

k *Fius*. scilicet patroni.

DE OBSEQVIIS PATRONO PRAESTANDIS.

Dixit supra de iure patronatus pecuniarum commodum: nunc de gratia honoris & reuerentiæ. Et nota quòd semper debet sancta videri persona patroni liberti: vt ff. de obseq. l. antepe. Cautiones 1. tit.

I *Contra patronum*. etiam nomine alieno, secūdum quosdam: vt supra si tutor nō gess. l. j. Sed contra est: quia ibi in accusatione loquitur. s. suspecti tutoris, & sic aliud erit in actione, & aliud in accusatione: vt ff. de in ius vocan. l. quæritum. nisi in casu vbi etiam nec alieno nomine potest agere: vt ff. de iureiu. l. non solum. §. quanquam, ibi, si autem cum liberto. ADDITIO. Tu dicas quòd agere alieno nomine potest duplicir intelligi. Vno modo nomine alieno, hoc est ex facto quod ex alterius persona dependet: licet quis in iudicio agat suo nomine: & isto modo libertus non potest intentare famosam actionem contra patronum: vt supra si tutor nō gess. l. j. & ff. de iniur. l. nō solum. §. quanquā. Alio modo alieno nomine intelligitur: quia alieno nomine est in iudicio, vt procurator, vel vt curator: & tunc potest alieno nomine: vt l. quæritum. ff. de in ius vocan.

m *Tuum*. puta furripuit terminos.

n *Famosam*. vt furti. sed nec etiam turpem, vt condictionem furtiuam: vt ff. eodem. l. honori. & l. parēs. & l. licet & de dolo. l non debet. nisi in causa: vt ff. de in ius vocan. l. sed si hæres. s. prætor. & quæstionem ibi in fi. l. factam hic repete. Item nec honestam, nisi cum venia: vt supra de in ius vocan. l. venia. & cū honestate verborum: vt infra eodem. l. iiij.

Libertæ.] CASVS. Si liberta tua volente te alicui nupserit: tibi ad operas non tenebitur propter suspicionem simultatum.

Voluntate.

Disiunctiua ponitur quandoque pro copulatiua.

a *Voluntate.* aliter non præiudicat liberta patrono: vt de ope. lib.l.sicut. Accursius.

b *Aut.* pro &: vt & ff.de verb.signifi.l.sæpe aliter sibi non præiudicat patronus: vt ff.de oper.lib.l.sicut. Vel potest legi disiunctiue, vt ponas casum quando compulit eam iurare nō nubere: vt ff.de iure patro.l.qui contra legem, & tūc iure, id est iure permittente eam nubere.

c *Præstare.* adhuc tamen ei debet reuerentiam. ff.de iniūr.l. nō solum. §. quanquam. & §. de operis lib. l. quod ex liberta. in fin. quæ sunt contra, adeo vt possit in seruitutem reuocari, & sic desinit matrimonium: vt in authen. de nupt. §. si verò decretum. col.iiij. etiam si sibi est nupta: vt ff. de ri.nup.l.in eo. in fine. l. dic ergo officium, id est ●peras. sic enim dicitur. ff.de oper.lib. l.j.

Etiam.] CASVS. Cū seruus tuus dedit tibi pecuniam vt ipsum manumitteres, manumisisti. omne obsequiū tibi præstitit quod consueuit libertus præstare patrono: quia ipso iure videris manumisisse. Viuianus.

d *Debent.* vt §. de bo. lib.l.j. & de ope. lib. l. qui nummis. hæc enim pactio dominum non adstringit: vt j. de libera. cau. l. cum affirmes. & l. post certi. & si non manumittit, non ideo repetitur quod de pecunio dedit seruus: vt §. de cōdic. ob cau. da. l. si liber. & facit §. de transact. l. interpositas. Acc.

Si manumissori.] CASVS. Seruum tuum si manumisisti, & debitor eius factus fueris; sed quia ei non soluis, tibi conuicia dixerit, vel contumelia te affecerit: à præside coërcebitur. Nam enim statim ad litigandum currere debuerat: & si hoc tibi facere vellet, non conuicia dicere; sed honore debito reseruato coram iudice pecuniā petere debuit.

e *Si manumissori*, id est patrono. loquitur enim liberto.

f *Vim & audaciam.* scilicet quòd violentus erat, vel ecōtra quòd tu faceres eum verberari.

g *Haberet.* consecutiue, non causatiue: vt §. de iudi.l.properandū. §. & si quidem. & institu. de actio. §. tripli. Vel dic haberet, id est habere posset.

h *Aestimabit.* quod qualiter fiat, plene dices j. titulo. j.l.ij.

i *Debebatur.* scilicet à patrono.

k *Non pretium.* vt & j. ad legem Corneliā de fal.l. & si ad te. nam præcedere debet admonitio: vt j. de pigno. l. debitores. & in de re. xij. q. ij. c. indigne. & ij. q. j. si peccauerit. & xlv. distin. c. sed illud. & in authen. vt licc. ma. & auiæ. §. his illud. colla. viij. & arg. §. de episc. & cler. l. si quis curialis.

Libertæ patroni voluntate nupta vel de iure, non tenetur ei obsequiis præstare. hoc dicit cum l. seq. Salyc.

II. Idem A. Leontogono.

LIbertæ quæ voluntate[a] patroni aut[b] iure nuptæ sunt, non coguntur officium patronis suis præstare.[c] Dat. XIIII. Kalend. August. Maximo. II. & Æliano Conss.

III. Idem A. Xantho.

ETiam qui pactione data à dominis manumittūtur, mero iure omne eis obsequium debent.[d]

Libertus non debet contra patronum vim vel audaciam exercere: sed sine atrocitate verborum æquitatem suæ petitionis exponere iuis dicenti. Baldus. Vel sic: Libertus patronum non vocat ad iudicium sine venia: & reuerentiam ei vocato tenetur præstare sine atrocitate verborum: aliàs pro motu iudicis puniendus. Salycetus.

IIII. Idem A. Victorino.

SI manumissori[e] tuo vim & audaciam[f] obiecisti, ei qui te beneficio suo ex seruitute liberando, vt aduersarium te haberet, & fecit, præses prouinciæ quatenus coërcere eiusmodi temeriam licentiam debeat, æstimabit.[h] ¶ Nam si qua tibi pecunia debebatur,[i] siue de rebus aduersus patronum disceptatio fuerat: non protinus[k] ad litigandum currere debueras. maximè autem si hoc facere auderes,[l] sine atrocitate certe verborum æquitatem petitionis tuæ commē dare iudici potuisti,[m] omni honore patrono debito reseruato. PP. II. Kalēd. Octob. Iuliano. II. & Crispino Conss.

Patrono damnato, tenetur libertus præstare reuerentiam liberis eius. Salyc.

V. Imp. GORDIANVS A. Sulpitiæ.

ETiam liberis damnatorum[n] consuetum obsequium.[o] libertos paternos præstare debere, in dubium non venit. ¶ Proinde si non agnoscunt

l *Auderes.* cum venia, vel sine venia.

m *Potuisti.* hoc quilibet debet facere, sed maximè liberti: vt hic, & §. de postu. l. quisquis.

Etiam.] CASVS. Si te condemnato ob crimen aliquod, libertus tuus liberis tuis reuerentiam præstare nō vult: merito erit puniendus.

n *Damnatorum.* scilicet, patronorum.

o *Obsequium.* quod consistit in alendo, & assurgendo, & similibus: vt diximus. §. de ope. lib. l. liberti: Item videtur contra. ff de interdic. & releg. l. iij. sed fol. vt §. de bo. lib. l. j.

p *Seueritatem.* quod plene dicit vt j. titu. j. l. ij.

Libertos.] CASVS. Seruum tuum manumisisti. postea vis vt fodiat in aliquo loco inhonesto tota die, vel aliquod turpe faciat: an ad hoc teneatur, quæritur? Respon. quòd non: nec eum inuinculare potes: sed ad consuetum seruitium tibi tenebitur: vt adsurgere tibi, & similia.

q *Obsequium.* facit §. de in ius vocan. l. venia. & §. de oper. lib. l. qui manumittuntur.

r *Perpeti.* id est pati.

Neque.] CASVS. Si qua mulier libertum habeat, facultas nulla liberto tribuatur inferendi iniuriam priuignis eius libera facultas esse debet. paternos etiam libertos (sicut dicis) iniuriosos tibi fuisse, ferendum non est.[s] ¶ Præses igitur prouinciæ vindictam tibi personarum conditioni congruentem[v] impertiri non dubitabit. Dat. V. Id. Maij, Maximo II. & Aquilino Conss.

VIII. Iidem AA. Hermiæ.

NEque patronæ tuæ obsequijs refragari te fas est.[x] Dat. XII. Kal. Febr. Diocletiano & Maximiano. AA. Conss.

TITVLVS VII.
DE LIBERTIS, ET eorum liberis.

Qui ex necessitate manumittit, iusreuocandi in seruitutem non habet. Bald. sed ex voluntate sic. Salycetus.

I. Imp. ANTONINVS A. Daphno.

NOn est ignotū, quod ea quæ ex causa fideicōmissi manumisit, vt ingrasuum libertum accusare[a] non potest: cum id iudicium extra ordinem[b] præbeatur ei qui voluntate seruo suo libertatem gratui tam[c] præstitit, non qui debitam restituit. PP. V. Kalend. Maij, Messala & Sabino Conss.

Pro leui iniuria in faciendo commissa libertus in seruitutem reuocatur, quod non nocet filijs ante natis, sed postea nascituris. nec potest sine licentia principis vlteriùs ad libertatem perduci: quia per sententiam est priuatus. Bald. concor. Salycetus.

II. Imp. CONSTANTIN. A. ad Maximum præfectum vrbi.

SI manumissus ingratus circa patronum suū[d] exiterit, & quadam iactantia vel contumacia ceruicem aduersus eum erexerit, aut leuis[e] offensæ contraxerit culpam; à patrono rursus sub imperium[f] ditionemque ē mittatur, si in iudicio[h] vel apud pedaneos[i] iudices patroni querela exorta[k] ingratum eum ostendat: filijs[l] etiam qui postea nati[m] fuerint, seruitu-

a *Accusare non potest.* vt reuocet in seruitutem: sed petere vt castigetur: vt §. de ope. lib, l. mater. & ff. de iure patro. l. j.

b *Extra ordinem.* id est officio iudicis: vt arg. ff. de pœnis. l. hodie. & de hoc dices. j. l. penult.

c *Gratuitam.* maximè: nam idem & si pecuniā accepit à seruo: vt §. titu. j. l. etiam. j.

Si manumissus.] CASVS. Si libertus tuus tibi ingratus exititit, vel culpæ contraxerit offensam, & hoc coram ordinario iudice vel delegato ostenderis: in seruitutem reuocabitur, & filij eius post reuocationem, qui in seruitute nati & concepti fuerunt. Si autem coram principe fuit manumissus, deinde in seruitutē vt ingratus reuocatus, postea autem ex pœnitentia ita dignum se ostendit, vt dominus eum velit fieri liberum: non aliàs ad libertatem perducetur, nisi dominus hoc a principe impetrauerit: quia sine principe non reuocatur in libertatem.

d *Patronum suum.* quid si plures erant patroni & vnus vult reuocare, alter non cui non fuit ingratus? Videtur omnium consensus necessarius. vt ff. qui & à qui. ma. liberi nō stant.

e *Leuis.* sed nonne partus sequitur ventrem, & sufficit medio tempore liberam matrē habuisse: vt instit. de inge. §. j. in fi. ergo filij qui aliquando liberi fuerint, serui fieri non possunt, propter hoc dic, manumissus vel manumissa, quod quādoque fit: vt ff. de verb. sign. l. j. Vel dic & lex ista loquitur de seruis murilegulis: qui sequūtur cōditionē patris: vt j. de murileg. l. vlt. lib. xj.

f *Sub imperium.* id est dominium. sed contra. §. titū. ptoxi. I. si manumissori. vbi dicitur quòd præses prouincię ipsum coercebit. Dicas quòd in arbitrio patroni est, vtrū præsidi velit ostendere, vel non.

g *Ditionem.* id est iurisdictionem.

h *Si in iudicio.* Cordinario.

i *Pedaneos.* scilicet delegatos. Et sic est contra. §. de pedā. iudi. l. placet. j. in fin. Solu. ibi dubius erat status, hic autem certus: sed reuocatur in alium.

k *Exortam* aliàs exerta: id est exempta. aliàs exercita: id est à patrono proposita.

l *Filijs.* sed nonne partus sequitur ventrem, & sufficit medio tempore liberam matrē habuisse: vt instit. de inge. §. j. in fi. ergo filij qui aliquando liberi fuerint, serui fieri non possunt, propter hoc dic, manumissus vel manumissa, quod quādoque fit: vt ff. de verb. sign. l. j. Vel dic & lex ista loquitur de seruis murilegulis: qui sequūtur cōditionē patris: vt j. de murileg. l. vlt. lib. xj.

m *Nati.* §. ex ancilla manumissa. quę ex ingratitudine fuit revocata, subaudi, & concepti. sic. ff. de vsucap. l. sequitur. §. de illo. & ff. de pign. l. Paulus. §. j. nā ante concepti, pro natis habētur: vt ff. de stā. ho. l. qui in vetero. Et not. hic argumentum quòd si vassallus cōmisit felloniam, filijs prius natis feudum nō auferetur. Vel generalius nota regulam: Delictum patris filijs non nocet: vt j. de lib. cau. l. fin. §. j. & ff. de pœn. l. iij. & l. etimē. & ff. de in ius voc. l. adoptiuum. §. fin. & in decre. j. q. iiij. cap. j. & xxiiij. quæst. iij c. j. & distinc. lvj. per totum. ADDITIO. Tu distinguas breuiter in quæstione illa quā facit glossa illa de feudo ex mente Bart. in l. iij. ff. de interdic. & releg. quia aut cōmittit pater aliquod delictū propter quod debet directa feudo priuari: vt quia delinquit contra dominum, vel aliquid facit contra cōuentionem feudi, tunc delictū patris nocet filio: vt in c. j. in ritu. si vassal. feu. priu. cui de. Aut cōmittit aliud delictum, propter quod scilicet non debet principaliter feudo priuari, sed consequenter cadit ab illo: vt quia non delinquit contra dominum, vel cōtra promissiones factas in feudo: tunc aut tale feudū debet trāsire ad filium ex persona patris tāquam ad patris successorem: & hoc casu filius priuatur illo feudo. Aut transit ad eum suo iure: vt quia filius, non quia hæres & successor. & tunc sibi illud retinet: vt prō batur in d. l. iij. ff. de interdic. & releg. Vide etiam Abba. in. c. fin. extra de feudis.

** al. qui no stro consilio.*

n *Seruituris.* id est seruis futuris, si tamen ex ancilla huius patroni sint nati. Vel die etiam ex aliena muliere, vt libera vel serua. si tamē filii necesse habeant sequi cōditionem patris; vt in casibus: vt j. de murilegu. l. fi. lib. xj. & §. de ser. fugi. l. fi. Et sic non est cōtra. §. de rei vin. l. partum. Vel resolue in principio huius legis masculinū in fœmininū: vt aliàs. ff. de vsur. l. equis. Et die seruituris, scilicet patrono.

o *Ortos.* vel conceptos; vt modo dixi, sua vero delicta nocerent eis: vt j. co. l. fina.

p *Illi* liberti reuocati in seruitutem.

q *In nostro.* id est coram nobis.

r *Vindictā.* id est causa cognita.

s *Coercitionem.* id est reuocationem in seruitutem.

t *Cuitas.* id est libertas.

v *Patronus.* quondam: nunc dominus. vnde Virgilius: Facilis descensus auerni: Noctes atque dies patet atri ianua ditis: Sed reuocare gradū, superasq; euadere ad auras, Hoc opus, hic labor est. Vt autē scias ex quibus causis fiat reuocatio, dic aut ex voluntate manumittitur, aut ex necessitate. Primo casu si est ingratus, vt quia nō præstat obsequiū, nō reuocat: vt j. de libe. causis l. solo. nisi opportunū erat, vt circa alimenta: vt ff. de lib. agno l. alimēta. §. imperatores. cōminari tamē potest: vt ff. de iure pat. l. ingratus. Si autē est ingratus, quia iniuriā facit patrono: etiā propter leuem culpā reuocatur in seruitutē. vt hac. l. nisi patronus remiserit ius patronatus: vt in authē. vt lib. decę. §. illud. colla. vj. nam tunc propter graues offensas reuocatur, nō propter leues. Secundo, quando scilicet ex necessitate, tūc eadem fit distinctio. sed non eadem pœnæ impositio: nam si nō præstat obsequium, primo cōminatur ei prætor: secundo extra ordinem coercitionē imponit, si nō prodest cōminatio à prætore facta, sed si faciat iniuriam: si quidem ad verba, damnatur in exilium. si ad factum, damnatur in metallum: vt ff. de iure patroni. j.

Virgilius.

Libertus ex iustis in seruitutem reuocatur.

x *Obtatus.* scilicet Imperatori.

Liberti.] CASVS. Non magis audietur libertus contra filiū patroni, si eum sine venia in ius vocauerit, quā contra patronum: cui si ingratus exiterit, dabitur ei actio, id est officium iudicis propter ingratitudinem, vt in seruitutem reuocetur. Vel sic: Quæritur, vtrum liberti debeant reuerētiam & obsequium filijs patroni? Respond. quòd sic, eodem modo sicut & patrono: quibus si fuerint ingrati, reuocari possunt in seruitutem.

y *Modo.* id est solummodo.

z *Audiantur.* sine venia.

a *Hæredibus.* etiam extraneis: vt §. de in ius vocan. l. ij.

Quibus;

a *Quibus.* Chæredibus etiam extraneis secũdum Placen. Sed tu restringe hoc rãtum ad filios, qui reuocant, non autẽ extraneus hæres, vel etiã suus, vltra filiũ: vt S. eo. l.j. & in authen. vt lib. de cæ. §. illud. collat. vj. & ff. de verb. signi. l. sciẽdum. §. item in lege.

b *Ingrati.* si habes, ingratis: subaudi scilicet, existẽtibus libertis: si habes, ingrãti actio, secundum quosdam, dicas quòd est proprium actionis nomen qua fit reuocatio. Alij dicunt vtilem rei vindicationem: & eam appellant actionem ingrati, id est propter ingratitudinẽ, arg. infra. de reuoc. donatio. l. his solis. & ff. de donatio. causa mortis. l. si mortis causa res. Tu dic dari officium iudicis: vt supra eo. l. j. & dices hic actio ingrati, id est propter ingratitudinẽ officio iudicis, &c. & facit ad. l. iſtam supra de oper. lib. l. qui manumittuntur. & ff. de in ius voc. l. quique, & l. si libertus. quæ reuocatio etiã per procuratorem fieri potest: vt ff. de obseq. l. per procuratorem.

* Per *iſtis* text. dicit Pet. Ra. in dictis ſuis extraug. in extraua. Gan. volo ibi dicere duas laudes ſeruorũ. va lere conſequentiã, eſt ſeruus: ergo nequam.

c *Illi.* scilicet liberti.

Libertinæ.] CASVS. Si liberti vel eorũ liberi militiam conſecuti fuerint: non propter hoc minus in seruitutẽ reuocabuntur si ingrati extiterint.

d *Si militauer.* si, id est quamuis.

e *Reducentur.* sic ergo nor. quòd licet filij liberti sint ingenui, tamen præstant reuerentiam, licet non tantam sicut parẽt: vt ff. de iniur. l. non solum. §. quanquam. in fin. §. & propter proprium delictum in seruitutẽ reuocantur: vt hic: non patris: vt supra eodem. l. ij. & est etiã pro hoc ipsa rubrica: quia frustra diceret, & eorum liberis: cum sufficeret, de libertis: vt ar. ff. de lega. j. l. si quando in princ. Item facit: quia sicut etiam non patrono debetur reuerentia propter patronum, vt filijs patroni viuente patre & vxore: vt supra de ope. liber. l. penult. ita & nõ libertus præstat obsequium propter libertum: vt hic. Nec obstat. ff. de obse. liber. l. hæres, vbi dicit quòd hæres liberti habet iura extranei hominis: quia illud intellige in hærede extraneo. Vel verius ibi post mortem liberti. hic autem loquitur eo viuente. Alij dicunt tales filios non reuocari per dictam. l. hæres. & hic intelligunt filij, scilicet cum patribus manumiſſi.

Liberti ſilij qui ingenui ſunt, an propter ſuã ingratitudinẽ in ſeruitutem redigantur.

DE IVRE AVREORVM ANVLORVM, & de natalibus reſtituendis.

Continuatio.

Quia per reſtitutionem natalium, & per ius aureorum anulorum perduntur iura prædicta patronorum, ideo de his dicit.

Natales.] CASVS. Si libertus tuus te conſentiente ingenuitatem quam quilibet ex prima natura conſecutus est, impetrare voluerit: à quo sit impetranda, quæritur? Respon. quòd non à decurionibus, sed à principe.

f *Natales antiquos.* id est in quibus omnes homines nati sunt liberi & ingenui de iure naturali: vt insti. de iur. nat. §. ius autem gentium. nõ seruitutis, in qua seruitute natus fuit iſte qui perijt natalibus antiquis restituti: vt ff. de nata. resti. l. ij.

g *Auobrs.* & hoc consentiente patrono: vt ff. de nata. resti. l. fina. sed ad vtilitatem petẽtis sunt: vt habeat ingenuum tutorem vel curatorem. & ad onus, vt non excuſet se à tutela ingenui: vt ff. de excuſ. tut. l. cum ex oratione.

tronorũ: quibus a ingrati b actio, sicut ipsis manumiſſoribus, deferetur, ſi illi c datæ sibi libertatis immemores, nequitiam * recepe rint seruilis ingenij. Dat. VII. Id Auguſt. Rauennæ, Martiniano & Aſclepiodoto Conss.

Ingenuus liberti filius propter ingratitudinem viuente patre commiſſam, poteſt revocari in ſeruitutem: & hoc operatur condicio patris, quod eſt not. Salycetus.

IIII. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Baſſo præfecto prætorio.

LIbertinæ conditionis hominibus, vel eorum filij, etiam ſi militantes d docebuntur ingrati: ad ſeruitutis nexum proculdubio reducentur. e Dat. Kalend. April. Rauen. Theodoſio. XI. & Valentiniano AA. Conss.

TITVLVS VIII.

DE IVRE AVREORVM anulorum, & de natalibus reſtituendis.

Ciuitas non poteſt quem natalibus reſtituere. Bald. Vel ſic: Ius aureorum anulorum, & reſtitutio natalium, à ſolo principe conceditur, non ab ordine decurionum. Salyc.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Philadelpho.

NAtales a antiquos, & ius ingenuitatis nõ ordo præstare decurionũ, sed à nobis b peti potuit. D. XV. Kalendas April. Rauennæ: ipsis AA. & Conss.

Ius aureorum anulorum non eſt vera reſtitutio natalium: ſed habet ſimilitudinem eius.

AVreorum.] CASVS. Si quis ius aureorum anulorum à principe impetrauerit: an plenam, an ſemiplenam ingenuitatem conſequatur, quæritur? Respon. quòd ſemiplenam: quia in vita ſua erit ingenuus quo ad hoc vt matrimonium cum filia ſenatoris cõtrahere poſſit: vel quo ad honorem. minor autem habebitur vt liberb: quia ſuccedit ei per contrabau. ſecus autem ſi natalium reſtitutionẽ impetrauerit: quia plenã conſequitur. ergo ius eſt aureorum anulorũ ſecundum quoſdã, quãdo princeps concedit liberto vt porter aureum anulum in digito: nec aliter libertis licebit. vel dic vt dixi, erat ingenuus dum vixit &c. Eſt ergo ius aureorum anulorũ ſignũ ſemiplenæ ingenuitatis, & libertinitatis prætereritæ.

h *Tributus.* hoc est, quia olim liberti anulos ferre non poterant: quod non puto, Sed dic quòd concedebatur à principe hoc priuilegium, ita quòd neceſſe habebant portare in ſignum ſemiplenæ non plenæ ingenuitatis, & prætereritæ libertinitatis: vt hic. viuebant enim vt ingenui quantum ad matrimonia contrahenda, & honores: moriebantur autem vt liberti: quia patronus habet contra tabulas: vt ff. de bo. liber. l. etiam. in princip. Et quod dixi haberi pro ingenuo, verum eſt quantum ad commoda, non incommoda. vnde participat legato libertis relicto: vt ff. de condit. & demon. l. falſa. §. j. & ff. de iur. aureo. anu. l. j.

Hodie ſola manumiſſione quilibet libertus cõſequitur ius aureorum anulorum. Sal.

SEd hodie quia manumittentes ſeruos ſuos ciues denunciant Romanos: (non enim aliter licet) ex ipſa manumiſſione, aureorum anulorum, & regenerationis m ius habent: vt ſint quidem liberi & ingenui, ſed iure patronatus illæſo n.

TITVLVS IX.

QVI ADMITTI AD BONORUM poſſeſſionem poſſunt, & intra quod tempus.

Filius ignorante patre poteſt bonorum poſſeſſionem ſibi debitam petere, quæ patri tam habenti quæritur, & curſu temporis non petita perditur. Salyc. Vel ſic: Bonorum poſſeſſio delata filio, quam patre ignorante intra tempus debitum petere neglexit, perditur: quia etiam ignorante patre eam petere poterat: licet patri antequam ratum haberet, non acquiratur. Alexander. Vel ſic: Negligentia filij in bonorum poſſeſſione petenda, præiudicat patri. hoc dicit.

i *Imaginem.* mirabiliter posuit imaginem: nam licet viuus pro ingenuo reputetur: tamen quia defert anulos, repræsentatur imago præteritæ libertinitatis, secundum Ioan.

k *Ingenuitatis.* scilicet plenæ: quia sic etiam post mortem duraret, quod nõ est: vt supra proxi. no. In casu etiam in vita non habentur pro ingenuis, scilicet quo ad tormenta: vt ff. ad Syll. l. idemque erit. quę est arg. contra.

Sequitur authen. Sed hodie, quæ est in authen. vt lib. decætero. §. j. & §. illud. col. vj. quam hic lege.

l *Sed hodie. Non enim.* interpositio est.

m *Regenerationis.* nam quaſi modo sit renatus, id est iterũ natus in ingenuitate, ita est ingenuus: vt hic, & ff. de nata. resti. l. ij.

n *Illæſo.* quo ad patronum, non quo ad alios.

QVI ADMITTI AD BONORVM POSSESSIONEM poſſint, & intra quod tempus.

Occaſione bonorum poſſeſſionis quæ datur in bonis liberorum, ponit generaliter de omnibus bonorum poſſeſſionibus. Et dic quod hi: titulus eſt generalis ad ſequentes vſque ad titulum de repud. bonorum poſſeſſ. Item dic b quod bonorum poſſeſſio eſt ius proſequendi retinendique patrimonij: ſiue rei quæ cuiuſque, cum is moritur, fuerit: vt ff. eodem. l. ij. §. bonorum. Et intellige ius propter quod proſequimur c non quo ad differentiam bonorum poſſeſſ. hære. peti. Item prætorium, non ciuile d ad differentiam hæreditatis peti. Et no. hic quæ dixi in ſti. eodem in fine. Accurſius.

BOnorum.] CASVS. Filio meo in poteſtate mea conſtituto delata eſt bono. poſſin bonis matris, vel alicuius alteri? ex parte matris ex teſtamẽto, vel ab inteſtato me ignorante: vltra tempus

tempus centum dierum eam non petit, id est non agnouit: an amiſſa ſit, quæritur? Respon. quòd ſic, cum etiam ignorante me potuit perijſſe, id est agnouiſſe, & mihi ratum habenti emolumentum acquiſiuiſſe.

a *Bonorum poſſeſſio.* scilicet vt de legitimis: quia ex Orficiano matri ſucceſſit ab inteſtato: vt. ff. vnde legitimi. l. ij. §. fin. & l. iij. & infra ad Orficia. l. j. Vel dic quælibet alia ei delata, vt ſecundum tabulas, vel vnde cognati, vel quacunque ex causa adiuentitia. ADDITIO. Quia viſo quod pater viuebat, non poterat eſſe profectitia, ſecundum Iodocum.

b *Delata.* in bonis maternis, quæ vocatur legitima.

c *Ignoraſſe.* immo videtur quòd non eo ignorante, & ſic non amittat, quia non currit ei aliàs præſcriptio: vt infra de anna. excep. l. j. in fin. quæ eſt contra. Solu. perdit transacto tempore, ſcilicet ex quo filius petere potuit cõputando. Sed hæc ſolutio nõ eſt ad primum punctum ignorantiæ. Vel dic quòd ſi patrem certiorare potuit, & non fecit: tunc obtinet quod hic dicit. ſi vero non potuit, vel ſi certiorauit, nec ille habuit ratum: tunc non curritur: vt ff. quis ord. in bono. poſſeſſ. l. fin. §. j. Vel hæc in acquirendis: illa in acquiſitis. argu. infra de acquir poſſ. l. ſi. Vel verius c hic extraordinarie permittit. ſci licet iudicis officio peti decretalem: illa vero iure actionis agere: vt ar. ff. de ali. & cib. leg. l. ſeruos. Dnd vltimæ veriores ſunt & his etiã duobus modis vltimis ſoluitur ſupra de pac. l. filius. Sed hodie inuito & ignorante, vt modo notaui. immo etiã hodie deber cõſentire pater. infra de bonis quæ libe. l. fina. §. j. ſed ibi agit: hic officium implorat. c quod poteſt etiam ſeruus: vt ff. eodem l. ſeruus.

d *Emolumentum.* olim in totum: hodie tantum ad vſumfructũ: vtinſti per quas perſo. no. acqui. §. j.

e *Ratam.* expreſſè, vel tacitè fetiam ſecũdum Azo. vt ſupra de peti. hære. l. ſi filius. & ff. de bono. poſ. l. ſi. & de acqui. hær. l. qui in aliena. ſed hodie poteſt petere patre inuito: vt & infra de bõ. quæ lib. l. ſi. §. fin autem patre recuſante. ergo eo ignorante & vt ff. de regulis iuris. l. qui poteſt, ſed tamẽ ratihabitio acquiret ei vſumfructum adhuc, vt hic.

f *Tranſacto tempore.* scilicet anni ex quocunque capite filius petitur: h vt ff. de ſuc. edic. l. j. §. ſed videndum. & §. largius. & §. vltimo. in fine. & ff. quis ordo in bonorum poſſeſſione ſer. l. penulti. §. finali. Sed quid ſi defertur extraneo. Habet cẽtum dies vtiles: vt infra. l. proxi. Sed quando incipit currere? Respondeo, ex quo filius ſciuit ſibi delatam: vt ff. de iur. & fac. ignorã. l. j. & patrem potuit certiorare: vt ff. quis ordo in bonorum poſſeſſ. ſer. l. fin. in princi. quod vltimo placet, k niſi iure antiquo quo acquirebantur omnia patri, hodie non: niſi contẽplatione patris inſtituerentur: quo caſu in profectitio computantur: l vt ff. de vulgari ſubſtitutione. l. ſed ſi plures. §. in arrogaro. ſed in aduentitio, & inuito, & ignorante petit: vt modo diximus. Sed quæ eſt bonorum poſſeſsio, quæ amittitur? Reſpon. m non decretalis: quia non eſt delata, ſed edictalis: & ſpes habẽdæ decretalis: vt ff. de ſuc. edi. l. j. §. decretalis. & §. qui ſemel. Item quare petitur bonorum poſſeſsio non præcedente iuſſu: ſed hæreditas nõ aditur niſi præcedente iuſſu: vt ff. de acquirenda hæreditate. l.

Codex.

ſi quis mihi bona fide. §. iuſſum? Respon. n hæreditatis aditio eſt de iure ciuili, ſecundum quod introducta eſt patria poteſtas: vt inſtit. de pa. pote. §. eius autem. at bonorum poſſeſſio eſt de iure prætorio, ſecundum quod non curatur patria poteſtas: vt inſtit. de hære. quæ ab inteſta. §. emancipati.

Emancipati debent intra annum agnoſcere bonorum poſſeſſionem. Vnde liberi: aliàs ipſi & eorum ſucceſſores ſunt exclus. b. d. Salycetus. Vel ſic: Bonorum poſſeſsio etiam liberis competens. ſi non fuerit petita, non tranſmittitur ad hæredes. Alexander.

IIII. Iidem AA. & CC. Marcello.

EMancipata ſi non agnouit l intra annum *Vnde liberi* bonorum poſſeſſionem: nullam m ad hæredes vindicationem ſucceſsio nis tranſmittere potuit. D. III. Kal. Maij, Heracliæ, CC. Conss.

Ignorans non poteſt agnoſcere, nec labitur ei tempus. Baldus. Vel ſic: Ei qui certus non eſt, an ex teſtamento, vel ab inteſtato bonorum poſſeſsio deferatur, vel ex quo capite ſuccedere debeat: nõ currit tempus bonorum poſſeſsionis. Alexander.

V. Iidem AA. & CC. Maximo.

QVandiu per facti o quæstionem incertum eſt vtrumne ſecundum tabulas, an ab inteſtato, & ex quo capite p poſſeſsio ſit delata, ne tibi tempus agnoſcendę bonorum poſſeſsionis præfinitum cedat, ſuperſtitioſam geris ſolicitudinem.

Ignorantia iuris non prodeſt mulieri intra tẽpus legitimum bonorum poſſeſsionem non agnoſcenti. Sal. Vel ſic: In iuris ignorantia iuris mulieri non prodeſt. Alexander.

VI. Iidem AA. & CC. Frontinæ.

IVris ignorantiam nec mulieribus prodeſſe in edicti perpetui curſu q de agnoſcenda

l. j. §. furioſi. r. Ar. cõtra. ff. de acqui. hær. l. Antiſtius. §. fi. s Vel dic t ſucceſſori ipſius infantis, cum recte ſit ei petita: vt ar. ff. e. l. tutor. & l. ſi pupillo. & infra de iure deliberan. l. ſi infanti. §. parente. & infra de bono. poſ. contra tab. l. ij. in fi. Sed ego v dico etiam iure veteri eſſe legẽ expreſſam, vt hæreditas infanti deferatur: vt ff. ad Tertul. l. ij. §. ſed ſi infanti.

EMancipata.] CASVS. Filius emancipatus non vocabatur ad ſucceſsionem patris per. l. xij. tabu. ſed per prætorẽ. ſi ergo filię emancipatę delata eſt bonorũ poſſeſſ. in bonis patris, & eã intra annum nõ agnouit: hãc ad ſuos ſucceſſores nõ trãſmittit. l *Agnouit.* petendo decretalem, ſiue ex certa ſcientia, ſiue errore iuris: vt infra eo. l. iuris. x

m *Nullam.* nam bonorum poſſeſsionem quis non tranſmittit: y vt ff. eodẽ. l. iij. §. acquirere. niſi in caſu: z vt ff. de bono. poſſeſ. cõtra tabu. l. illud. §. fina. & l. ſed & ſi deceſſerit. ſed de iure ciuili tranſmiſsio fit ad ſuos a. vt infra de his qui ante apertas tabul. l j. b non ad alios: vt infra de cadu. tol. §. in nouiſsimo.

QVandiu.] CASVS. Delata eſt bonorum poſſeſſ. alicui in bonis cuiuſdam, de quo quæſtio eſt deceſsit teſtatus an inteſtatus: & ita ignorat competat bonorum poſ. aut non. nũquid currit ei tempus ſtatutũ ad petendum bonorũ poſ. quæritur? Reſponderur ꝙ nõ: quia errat in facto. ſecus ſi ſciret ſe eſſe proximiorẽ: ſed ignorat ſibi poſſe deferri bonorũ poſſeſ. & ſic errat in iure, nec excuſatur: vt §. de iur. & fac. igno. l. ſi emancipata.

n *Per facti.* quia alius oppoſuit dicendo ſe proximiorem, vel ſe inſtitutum.

o *Capite.* agnationis vel cognationis. & facit. j. de ſecũ. tab. l. j.

p *Curſu.* ſ. anni, vel centum dierum, quo minus ſcilicet currat.

n *Placet Bar. Bald. Salyc. Cor. Ale. & Iaſ.*

o *Idẽ Sal. P. m. Alex. & Iaſ. & eſt domẽte Bar. & Bol. f Vnde per quẽdã alia indicere lege. Imo. & Alexan. qui a opti. di ſplicat ſeri. r Illa iura loquitur in fimio, hic loquitur in infante. B. B. Salyc. P. Ale. et Iaſ. ſ Ibi lo quitur quando furioſus eſt hæres peralium, reputa per ſeruil, vel furioſum eſt neceſſarius. Alex. Sal. & Iaſ. es eſt de mẽte eiuſdẽ t Idẽ Bar. & Iaſ. u Et bene Sal. Ala & Iaſ.*

x *Idem P. & eſt de mẽte eiuſdẽ y Hoc verũ quãdadeceſſit poſt tempus definitũ ad petendã bonorũ poſſeſſionẽ, Bar. Sal. & eſt de mẽte aliorum. z Idẽ Ro. g. rius. P. Ange. & Alex. a Id eſt pro prox. l. ſi. b Ita leve nõ loquitur de erſtinſſione quæſiture ſuo. assſed ex conſtitutione Theodoſia. na. Iodoc. & doct.*

a *Bonorum possessione.* mulieri delata.
b *Manifestum est.* vt ff. de iur. & facti igno. l. j. sed facti sic [a], vt iuris. pra. l. proxi. sed iuris distingue si potuit cõsulere periti ores: [b] vt ff. eodem. l. in bonorum. & quis or. in bonorum possess. ler. l. ij. §. fi. & facit supra de iur. & fac. agno. l. si emancipata.

a Quæigno rantia regula vtter omnes excludit. Bar. Al. & Ias.
b Idē Bar. Bal. Paul. Sal. Al. & Ias. *et intelli ge si in pro pinquiores sunt. aliàs secus.* Ale. & de mẽbra alterũ.
c Immo etiã est verũ si cõsentire possit. Bar. P. Ale. & Ias. tenẽdo gl. huic cõrari am in l. impuberi. de iur. & eius.
d Cõrarii tenet gl. in l. pouiti §. de iur. delib. Bar. *et alij. e Informatã à iure & ab æctis iudicia vtis. Fulgo.* Sal. Al. & Ias. *& vide de hoc Panor. & Fel. in c. pastoralis. §. præterea. ext. de offi. dele. & Ia. in § si minus. inst. de ac.*
f Sequitur Bar. Saly. & Paul.
g Dic quod is cui dex supplet de fectum tutoris. quãdo ipse est absens vel non est. Saly. Paul. & Ia. *h Idē* Bar. & Saly.
i Quando dubitatur si potuit cõsulere pertinaces vel non. Ias. *& vide* Barba. *in c. cũ venerabilẽ. de rerũ permu. vbi nequit quod in his quæ sunt iuris di mini & naturales, & etiam rustico sagaci non est parcendum.*

BOnorum.] CASVS.
Si pupillo delata fuerit bonorum possess. an tutor eam agnoscere possit, quæritur? Respõ. quòd sic: sed an pupillus sine tutoris auctoritate? Respõ. quòd non, nisi ei tutorem nõ habenti, vel negligentem habẽti, iudex eam ei decreuerit: quo casu emolumentum sibi acquirit.
c *Possessionem.* pupillo delatam.
d *Agnoscere.* etiam sine consensu pupilli, qđ tunc est verum, si consentire nequeat, [c] puta si sit infans: vt infra de iur. delib. l. si infanti. quòd si intelligere valeat, oportet eius consensum intercenire: dvt infra de iure delibe. l. potuit. & facit supra eo. dem. l. infantis. & ff. eodem. l. tutor. ADDITIO. Nihil est, quia illa iura loquuntur in additione. Cy. Bar. P. & Sallyc.
e *Scien.* scilicet eum non habere tutorem, & etiam impuberem esse &c. sic & ff. eodem. l. si seruus. in prin. & infra de iure delib. l. si infanti. in fi. l. & ff. de officio. præto. Barbarius. §. sed & si scisset. Et not. hic iudicem secundum conscientiam suam debere posse iudicare. Itẽ videtur huic. l. contra. insti. de aucto. tut. §. neque. Sed intelligesfillud, nisi competens iudex &c. vt hic habetur. facit enim tantum hic auctoritas iudicis, quantum aliàs tutoris. sic ff. de minori. l. ait prætor. §. quid tamen.

QVicunque.] CASVS. Olim non per quælibet verba petebatur bo. pos. alicui delata in bonis agnatorum indistincte: sed verba solennia proponebantur: vt à syllaba cadens, à causa caderet. an istud hodie obseruetur, quæritur? Respon. quod non: sed sufficit quomodo velit suam voluntatem declarare.
f *Rusticitatem.* id est iuris ignorantiam.
g *Aliam rationem.* iustam. si ergo non petiit intra tempus statutum per ignorantiam facti, non obest. [h] vt hic, & ff. de iur. & fa. igno. l. j sed ignorantia iuris succurrit [i] rusticitati: vt ff. de iurisdict. om. iudic. si quis id. §. doli. & de eden. l. j. in fi. & infra de iure delibe. l. fina. in princi. & in fi. [k] Vel die secundo [l] non petiit, scilicet iudice sedente pro tribunali. hoc enim non est necesse: vt j. l. proxi. & est ad hoc. ff. eo. l. iij. §. pe. Vel dic [m] tertio, non petiit ea solennitate verborũ qua erat olim necesse pẽti: vt ff. de ori. iur. l. ij. §. omniũ. & ad hũc modũ bene supponit sequẽs lex.
h *Sancimus.* id est hæc lex.

VT verborum.] CASVS. Tria dicit. Primum quod antiquæ solennitates quæ circa bono. possess. agnoscendam frequẽtabantur, hodie cessant. Secundo quòd qualiscunque protestatio bo. possess. agnoscendæ apud iudicem proposita hodie sufficit tempore antiquitus circa petendam bo. possess. statuto obseruando. Tertiò dicit quòd primus repudiet ante finem sui temporis, sequens verò negligat petere seu agnoscere bo. pos. nam si non peteret [n] seu agnosceret, nihilo minus tamen statim ei cederet legitimum tẽpus.
i *Excludimus.* si habes excludimus, adic vt supra de formulis. l. j. &ij. si habes exclusimus, dic vt supra. l. proxi. secundum vltimum modum.
k *Captiones.* id est deceptiones.
l *Tertio.* nec est opus aperire tabulas: o vt ff. de secun. tab. l. j. §. sufficit. nec decretum iudicis exigitur: & sic videtur quòd non sit opus hodie bonorum possessionem decretalem petere, sed sufficit coram iudice delatam agnoscere: Pvt supra de cura. fu. l. fi. §. nostraque. arg. tamen contra infra cõmunia de suc. l. j. & ff. de excep. l. exceptiones opponuntur. in fi. vbi dicitur cum solennitate petitis sed illæ per hanc corrigũtur.
m *Properantius exeratur.* id est petatur. [r] vel aperiatur [s] via petendi, aliàs exeratur, id est ad bonorum possessionem concurrit. & dic properantius, id est properanter ante cursum anni: id est dicere, si primus repudiet ante suũ tempus finitum: sequẽs autem nolit statim sibi comparari tempus: sed si non repudiasset, non potest hoc facere: sed statim incipit currere, vt hic, & insti. eodem. §. fi. & ff. de suc. e. l. j. §. qui bus. & arg. ad hoc. ff. de acqui. hær. l. si quis hæres ita scriptus. Item arg. ad hoc. ff. ad l. Iul. de adul. si maritus. §. fi. negauerit, & l. quinquenium. Vel expone [t] secundo, si intra alienam vicem, id est si intra tempora primi petãtis secundus, ei nil præiudicat: vt ff. de bo. li. si filius qui patri, §. cum filius. & ff. de inoffi. testa. l. filio. §. contra.
n *Curriculis.* currit enim vsque ad annum vel centum dies. & est ad legem istam infra de leg. l. in legatis.

QVANDO NON PETENTIVM &c.

Quia vnus ex his quibus bonorum possessio defertur, quando que excludatur, & accrescat alijs: ideo de hoc ponit. [y]

VOtiens.] CASVS. Duobus fratribus emancipatis delata est bon. possess. vnus petit, alius repudiat, vel tempore exclusus est. an portio sua alij accrescat, quæritur? Respond. quòd sic. vel sic: Si in bonis testatoris habentis quatuor liberos, eis vnde liberi deferatur bo. pos. & duo petant, & duo repudiant: an repudiantium portio accrescat petentibus, vel excludatur tempore, quæritur? Respon. quòd sic, reiecta agnatorum successione. q. d. quandiu sunt liberi, non habent locum agnati. vel pone in liberis petentibus maternam successionem.

Quotiens

a *Quotiens.* Casus iste [a] ponitur in liberis qui successionem maternæ lineæ non paternę poterãt vindicare: & sic nulla via amodo admittuntur, accipiant alij vel non. Et ideo dicit, cessante legitima successione: quia si lege. xij. tabularu parri vel alicui alteri de paterna linea succedere posset, & nollet de iure prætorio admitti per vnde liberi: ipse sibi ex alio capite tanquam agnatus succederet, cæteris exclusis: vt ff. de suc. edi. l. j. §. sed videndum. Ita tamen si cæteri essent in remotioribus gradibus [b] quàm ipse, nullus alius est meo capite vnde iste est exclusus, nam qui erant in eodem capite, eum excludunt, si accipiant, cum ex eo capite quo quis excluditur, nunquam admittitur: vt insti. de hæredi. quæ ab intesta. §. admonendi. & ff. vn. de cogna. l. legitimis. & l. octaui. Et quod dicit, bonorum possessio, scilicet vnde cognati. nam vnde liberi non datur in bonis maternis: vt infra de suis & legi. hæred. l. quoti. ns. nec ex lege xij. tabularum vocantur, sed per prætorem: vt insti. de succes. sio. cogna. in prin. Nec obstat quod dixi supra titu. j. l. j. comperere vnde legitimi. nam prout vellent d admitti ex senatusconsulto Orficiano, habent vnde legitimi, prout cognati habent vnde cognati. & secundum hunc casum & sequẽtem dic, cessante legitima successione: id est in quibus cessat legitima successio. Vel pone secundo [c] in liberis emancipatis, quorum successio non est legitima per legem. xij. tabularum: vt insti. de successio. cogna. in prin. si ergo fuerunt tempore exclusi, cæteri admittuntur: si autem essent in potestate, & sic esset legitima successio: perpetuo admittentur. Equia sunt sui & necessarij hæredes: vt insti. de hære. quali & differ. §. sui. si legitimo iure, id est ciuili velint succedere: vt insti. de perpe. & temp. act. in prin. & sic frustra diceremus aliis accrescere. Item cum inuiti acciapiant, & sic non repudiant: ergo nec tempore excluduntur iure ciuili, sed de iure prætorio secus: vt insti. de hæred. qualit. & differ. §. sui. Vel dic tertio [d] quòd sic de facto erat quod cessabat legitima successio Idem tamen esset nõ cessaret. Vel planius dic quod legitimam appellat agnatos. Et dic cessante, id est reiecta. donec enim sunt liberi, non habet locum vnde agnati: vt j. vnde liberi. l. ex testamento. & insti. de hære. quę ab intesta. §. admonendi. & hunc versum, cessante &c. pone in fine.
b *Perpetui.* id est generalis, quo duo permittebantur, scilicet petere, & intra annum petere.
c *Omittentibus.* scilicet repudiando vel tacendo: vt ff. eodem. l. iij. in fine. & l. sequenti.
d *Accrescere.* sed an ipso iure, vt non habeant necesse plus petere: an vero petẽt sicut ille erat petiturus, in cuius locum succedunt? Respon. [e] distingue, si enim eodem iure admittebantur: ipso iure accrescit, si diuerso, tunc secus: vt ff. de bo. possess. l. sed cum patrono. in prin. Item nunquid inter hæredes de iure ciuili accrescit? Respõ. sic: [f] vt infra de cadu. tol. §. his ita. & ff. ad Tertull. l. j. §. si nemo. & eodem modo, vt nõ sit necesse iterum adire si eodem iure admittebantur [g] nisi in casu. [h] quando seruus meus pro parte pure, & pro parte sub conditione fuit institutus: & iussu meo statim ex pura institutione adiit. nam iterum oportebit adire [i] existente conditione: vt ff. de acquir. hæredit. l. si solus. §. fina. Item pro qua parte accrescit singulis? Respon. o pro ea, pro qua in prima admitebantur: vt infra de impub, & aliis substit. l. j. Item nunquid etiam inuitis? Respon. sic. arg. ff. de acquiren. hære. l. cum hæreditate. & infra de cadu. tolle. l. j. §. his ita. in princi. §. & facit ff. de suis & legi. l. si ex plu ribꝰ. & ff. de bo. poss. l. ei qui admisit. & ff. de inoffi. testa. l. si proponas. §. fi. & infra de iure delibe. l. quidam. q

I. Imp. GORDIANVS A. Marthanæ.

QVotiens [a] pluribus liberis, cessante legitima successione bonorum possessio defertur: be neficium edicti perpetui [b] quibusdam omittentibus, [c] his solis qui bonorũ possessionem agnouerunt, portionem non petentium accrescere [d], in dubiũ non venit. Dat. Idib. Ian. Peregrino & Æmiliano Conss.

TITVLVS XI.
DE BONORVM POSSESSIONE secundum tabulas.

Donec causa fisci per appellationem distenditur, bonorum possessio agnosci non potest. h. d. Baldus & Salycet. vel sic: Pendente lite inter veribus testamenti, & per consequens stante illo bono ari habeat locum bonorum possessio secundum tabulas, non potest pati bonorum possessio ab intestato. Alex. inde.

I. Imp. ALEXAN. A. Vitali.

PEndente appellatione [a] à sententia qua falsum testamentum pronunciatum est: incerto [b] adhuc an defunctus intestatus decesserit: proximitatis nomine bonorum possessioni [c] locus non est. Dat. III. Kal. Maij. Maximo. II. & Æliano Conss.

Vbi testamentum in scriptis conditum est, habet locum directa bonorum possessio secundum tabulas. Si autem testamentum fuit conditum sine scriptis per nuncupationem: tunc habet locum bonorum possessio secundum nuncupationem, seu bonorum possessio secundum tabulas vtilis. h. d. tex. cum glo. Alexand.

II. Imp. GORDIAN. A. Cornelio.

BOnorum quidem possessionem ex edicto prætoris non nisi secundum eas tabulas quæ fuerint testium signis [d] signatæ [e] sunt, peti posse, in dubium nõ venit. Verũ si eundem numerũ adfuisse sine scriptis testamẽto condito, doceri potest: [f] iure ciuili

Supra dixit de bonorum possessione in genere: nunc ponit [g] in specie.

Endente.] CASVS. Fecit quis testamentum, & extraneum *loquitur in* instituit. & arguitur de falso. lata sententia, quòd sit verum *alio vnte ac* vel falsum, non curo, appellatũ est. Pendente appellatione cla. *crescendi,* rum est spatium centum dierum, vel decem annorum. quæri. *quod euenit* tur, an decennium cur. *ex dispositio* rat, cùm possit petere *ne bonorum:* bon. possess. vnde agnati *hic ex dispo* vel cognati? Respond. *sitione legis* quòd non potest ei im *secundũ* Ia. putari cur nõ petat in *a Ratione* terim dum dubitabatur *inssius domi* de veritate testamenti. *ni nõ ratio.* Vel die sic: decessit *ne iuris ac* quis extraneo hærede *crescẽdi secũ* instituto, proximus a. *dã eundem.* gnatus arguebat testa. *o Idē Bar.* mentum de falso, & *Saly, Pau.* secundum eum pronun *Ale. & Ias.* ciatum est: appellauit. *p Ille tex.* an pendente appella- *non probat,* tione possit agnatus pe *sed ponit ea* tere bonorum possess. *sum in jus* quæritur? Respon. quod *nõ habet lo* non: cum incertum sit *cũ ius accre* iudici appellationis an *scẽdi here de* intestatus decesserit an *intesto. Ale.* te confirmationem pri- *& Ias.* mæ sententiæ. *q Male alle*
c *Pendente appellatione. g. ut illam. l.* sint erposita à sententia. *quia ibi hæ* f *Falsum.* legitimo a- *bet plures* gente contra scriptum. *partes ex af*
g *Incerto.* scilicet exi- *signatione* stente, id est quia incer- *testatoris, se* tũ est adhuc an &c. *& cũ iis solo.* sunt ablatiui absoluti. *r Ista conci-*

h *Bonorum possessioni.* vnde cognati, vel vnde agnati: quia quan- *mantia est* diu potest esse ex testamento &c. vt ff. de reg. iuris. l. quandiu. *de mẽte am* Item quia nil est *inuoandum* pendente appellatione: vt ff. nil *nisi scriben.* inuo. ad. pen. l. j. Tertia [r] ratio est per. l. supra tit. j. l. quandiu. Sed *secundum* nonne hic distinguitur, vt dicitur. ff. de aquir. hære. l. cum fal. *Lodouicum.* sum. vt si dicatur, instituta fecisse falsum, cum sciat se non fe- *s Idem pen* cisse: possit adire si alias non possit? Respon. non. *v* ibi enim erat *dente dubio* aditio, quæ cõstitit in nuda voluntate: quod potest facere, cum *an appella* habeat bonam conscientiam. bonorum autem possessionẽ con- *tio sit admis* sequi non potest quis, nisi certum sit iudici testatorem decessis- *sa.* se testatum, vel intestatum: cum ipse habeat decernere bonoru *tũ ille pen* possessionem secundum antiqua iura, vel secundum noua ne- *dente causa* cesse sit ad minus quòd voluntas declareretur in præsentia iudi- *militatis.* cis: certus autem non est, donec quæstio falsi ventiletur: vt su- *Ias.* pra ti. j. l. quandiu. & facit infra communia de suc. l. antequam. *t Ista tres ra* ADDITIO Bar. hic dicit idem hodie in bonorum possessiõ- *tiones appro* ne, quod in aditione hæreditatis: quia hodie sufficit sola agnitio *bãtur per* sine decreto: vt supra tit. ij. l. fin. *Ias. & sunt*

IN Omnibus.] CASVS. Certum est quòd hæredi instituto da- *de mẽte ar* bitur bonorum possess. secundum tabu. si testamentum factum *guit scribens.* sit in tabulis, sine in chartis, sine in membranis. sed qualiter dã- *v Idē Bar.* da est bonorum possessio? dicitur in litera. Vel sic: Quis petere *Bald. Alex.* potest bono poss. secundum tab quæritur? Respondetur quòd il. *Paul. Cor.* le cui defertur ex testamento solemniter facto, in quo testes ad- *& Ias.* hibiti sunt, & non subscripserunt: quod quadã solennitate desi- *x Cui? opi* ciente iure, dicetur deferri bonorum possessio secundum nun- *nio commu* cupationem: vel vtilis secundum tabulas. *nis est repro* i *Signa.* id est sigillis: vt ff. eo. l. cum tabulæ. subscriptiones es- *bandi est* se ibi etiam debent, & alia quæ in testamento in scriptis condi- *facti. cõ* to sunt necessaria: vt insti. de testa. or. §. sed cum paulatim. *tra. in testamẽto vel* k *Signati.* id est sigillatæ. *flamẽto vel*
l *Doceri potest.* duobus vel tribus testibus secundum M. *x & esset perdita* Gulielmum: vt ff. de testi. l. vbi. & ar. de fid. instrumẽt. l. j. & hoc *scriptura pu* ideo, quia dubitatur de solẽnitate tantum: sicut aliàs institu. de *blica confe* fideicom. hære. §. fina. vbi autem dubitatur de voluntate, sepẽ *cta ex eo.* sunt necessarij, quod improbo omnino: quia non potest esse de- *Pau. Alex.* solennitate quæstio. quin sit de volũtate. nam si bonorum pos- *& Ias.* sessionem secundum tabulas petas, probare debes *y* vij. testes *y Ista est ve* coram testatore fuisse: & idro vt te hæredem institueret, sic- *ra secundũ* que instituit. Cum hoc autem probas, voluntatem defuncti pro *eos dum.* bas: quare sufficiunt. Item si hoc non probas, bonorum possessionem secundũ tabulas non habebis. pro nobis est infra de fideicommiss. l. quæstionẽ. in fine. & infra de codicil. l. si quis age-

DE BONORVM POSSESSIONE, &c.
Codex.

re.§.fin. Nec obstat quod dicunt aliud de voluntate, & aliud de solennitate: vt in legato quod consitetur hæres relictum, sed non solenniter: quia & tunc est de voluntate solennis quæstio, an testator voluerit testari, & solenniter sit testatus, secundum Bul. Tu distingue a vltra, an factum velit probare: & tunc per duos & an sit factum, & tūc per septem. Sed primum probare parū pro dest: quia adhuc nō dabitur propter talē probationem secūdum tabulas, sed retardatur additio ab intestato: vt supra.l.proxi.Accur.

a Istā nō te netur secun dū Bar.Bal. Paul.Alex. & Ias.

a *Nuncupationem*, quæ etiam dici potest vtilis secundum tabulas.

b *Bonorum possessionem*. secundum tabulas.

DE BONORVM possessione &c.

Ista continuatio approbatur per doctores.

c Idem scribentes hic.

Quia præteruentes b quandoque liberi à parentibus, ideo de hoc dicit. Sed quare hic titulus ponitur post præcedentem, cùm in digestis sit econtra? Respon. c hic consideranda dignitatem. est enim dignior secundum tabulas quæ datur ex voluntate, quàm contra tabulas quæ datur contra voluntatem: vt ff. de bono. possess.l. si cum patrono. sed in ff. considerandus ordinem decernendarum causarum: prius enim competit contra tabulas. & nisi constet eam peti non posse, non potest peti secundum tabu. vt ff. de secund. tab.l.i.§. expectandi. & ff.e.l.illud.§.fi.

Liberi.]CASVS. Fecit aliquis testamentum, instituit extraneum hæredem, libris suis præteritis parentibus reliquit legata.vni liberorū data est bono.possessio contra tabulas.quæritur, an legata debeantur? Respondetur quòd sic, parentibus. Vel sic: Si extraneo hærede instituto, alicui præterito vel exhæredato delata sit bonorum possessio contra tabulas, an legata aliis personis relicta debeantur quàm coniunctis, quæritur? Respond. quòd non: quod hodie verum non est: vt infra de liber. præte. auth. ex causa quę est cōtra. sed hoc per illud corrigitur.

c *Liberi.* scilicet præteriti.

d *Admissa.* id est petita & habita.

d Similibus. Nā hic delictio taxationē excludit causas similes sed dissimiles tātū. Pau. Alex. & Ias.

e *Et liberis.* & quibuscūque aliis personis: d vt ff.eo.l.j. & iij.& l. virilis.§.fin.& ff.de vsufru.l.si extraneo.in prin.quæ sunt cōtra. Et nota quòd lex ista nō videtur hodie habere locum. e nam irritato testamento quo ad institutionem, cætera manent firma. vt infra de libe. præter. vel exhære. authen. ex causa. Item contra infra de bonis libertorum.

e Immo habet locū in omnibus casibus in quibus nō cōfertur legata ex dispositione dictæ aut. secundi eo ſſdē. Bar. Bal..Salic. Ias.

f *Legata*, scilicet relicta ab extraneo hærede instituto.

g *Edictum*. quod est.ff.de leg.præs.contra tab.bo.pos.pe.l.j.

Posthumo.]CASVS. Si testator vxore prægnante relicta, neque instituit neq; expresse exhæredauit posthumū, posthumo nato rumpitur testamentum ipso iure, de iure ciuili, hoc est absque condictione seu bo.pos. per contra tabul. hoc in prima. Secūdo dicit quod si tutor petat bo.pos.contra tabu. & sic quasi huic iuri seu priuilegio iuris ciuilis velit renunciare: vt hac via non prima, irritet testamentum de iure prætorio, propter quod prætorio iure tenet testamentū, & prætorio irritari potest: quia sicut prætor non potuit facere hærēdem, ita non potuit facere vt quis desinat esse hæres. Vel sic: aliquis fecit testāmētum, nulla facta mentione eius qui fuit in vtero vxoris suæ, qui tandem natus est: testamentum rumpit, si nomine illius petita sit bono. possi. quod nihil est.

h *Neque hæres*. sed & hęres institutus committente alio edictū, potest petere: f vt ff.eo.l.si post mortem.in fi.

i *Nominatim*. nam nominatim & olim & hodie potest exhę-

A redari: licet olim aliter possit exhæredari posthum[9], scilicet inter cęteros: hodie autem inter eos nulla est differētia g vt institit. de exhære.libe.§.j.& ij.& iij.& iiij.& j.de lib.prętę.l.fi.§.fi. Item h no. hic quod neque institutus neque exhæredatus habet contra tabulas: vt hic, & ff.eo.l.j. si modo tit[e] est exheredat[9] & purè & bonum ab omni gradu: aliàs si ab vno, contra sequen. tem petet bonorū h posſessionem nō accipiente eam primo gradu: vt ff.eo.l.non putauit.§.j. & ij. & iij. & de libe. & posthu.l. & si pepercit, idem in præterito, quādo. pro exhæredatione habetur præteritio: vt institu. de exhæred.lib. §. mater. & ideo dicit lex non habere locum i contra tabulas in testamentis fœminarum: vt ff.eo.l.illud. §. ad testamenta.

Istę est de bono. posſes. contra tabulas.

Idē Bal. Pau. Alex. & Ias.

Idem Bal. Pau. Alex. & Ias.

Idē Bal. & Salic.

Idē Bal. & Salic.

*Idē Bal. & Salic

testamentum, pater occupatiure peculij a: vt ff. de castren pe- A
cul.l.ij. si autem nec castrense, nec quasi castrense habeat, nec
olim, nec hodie potest testari: cum omnia sint patris b: vt infra
de bo.quæ li.l.fi.§. filiis autem familias. cum vero est emancipa-
tus, & non contracta fiducia, nil habet tunc pater: vt infi. de le-
ag.suc.§. fi. si contracta
fiducia, aut fecit testa-
mentum, aut non, pri-
mo casu si exhæredauit
patrem, habet quærela-
lam: si præteriit, habet
contra tabulas: vt ff. de
inoffic. testa.l.mater. &
l. nam & si. & l. filio.§.
contra. Si autem nõ fe-
cit testamentum, cum
alius non præcedat pa-
trem, pater habebit bo-
norum possessionem vn
de legitimi: vt instit.
de leg. ag. suc.§. fi. Sed
certe & si habeat vnde
parentes, vel vnde libe-
ri vtilem: non est absur-
dum. & facit ad l. istam
abstī.l.ij. & ff. de bo. lib.
lex. & Inst. l. si ex patronis. §. fi. &. §.
de inoffi. testa. l. si quis
filium. §. j.

a *Non potest.* scilicet de
iure ciuili.

b *Per bonorum.* id est ius
prætorium: quia non de
iure ciuili.

c *Beneficium.* id est huius
modi bona.

d *Peruenerit.* per vnde
liberi d. alij dicunt per
vnde cognati, & vnde
agnati.

Istã partẽ gl. tenet B. supra si vt ab hæred. se B. Sal. Ang.

Seqnitur Bar. in fin. & Inst. in §. calum

In quibus dã exemp. legitur, Cã propi⁹ sobri no, id est cõ sobrina ma- tiũ reb⁹ hu- manis inte- stato defun ctũ propo. &c.

e Sequitur scribẽs. hic. Cõsobrini qui dicũtur.

VNDE LEGITIMI.

Legitimi sunt agnati, & etiam quidam cognati, qui in loco agnatorum sunt: vt sunt filij fororis. Item nerini: vt infra de leg. hæred. lpe. & fi. Item quia ex Orficia. vel Tertullia. admittuntur: vt ff. eodem. l. ij. §. fi. & l. seq. Post quam ergo dixit de illa quæ datur liberis, dicit de illa quæ datur agnatis, & tertio de illa quæ datur cognatis. hic enim est ordo: vt ff. si ta. ae. d. l.

Consobrinorum.] CASVS. Decessit filius sororis matris meæ, & volo adipisci bona sua. quæritur, an possim? Dicitur quod si nemo sit ei proximior, possum ei succedere per bo. pos. vnde cognati. vel sic: filij duarum sororum sunt consobrini: si ergo vnus decedat ab intestato, an alius ei possit succedere per bo-pos. vnde cognati, quæritur? Respon. quod sic, si nullus sit proxi mior. sed si agnatus bo. pos. petat dicendo se velle esse bo. pos. petat eam per pos. hære. peti. vt ff. de pos. hære. peti. l. j.

c *Consobrinorum.* consobrini dicuntur ex duabus sororibus nati: vt insti. de gradibus. §. quarto gradu.

f *Necessitudinis.* id est cognationis: vt ff. de iusti. & iure. l. fi.

g *Eorum possessionem.* per vnde cognati.

h *Persequi.* vel per bonorum possessoriam hære. peti. vt ff. de bo. pos. l. j & ij. vel vndicando res singulas, cum sis dominus factus per aguitionem f vt hic, & ff. de bono. posses. l. j.

f Ista gl. est de mente scribentium.

Cum propiorem.] CASVS. Quidam decessit de filiis consobri-
næ meæ nullo condito testamẽto. Dicitur quod ego ei succedere possum per bono. pos. & dicti sunt consobrini filij duarũ sororum: propiores sobrini, filij consobrinorum.

i *Cum propiorem.* id est in quinto gradu à consobrina, qui respectu sequentis dicitur sobrinus propior. sic dicitur vt insti. de gradi. §. quinto. & §. sexto.

k *Non posse.* cum non sit tibi agnatus.

Neporibus.] CASVS. De prædictis nepotibus ex filia quæritur qualiter succedant auo suo materno? Respon. quod pro virili portione, & iure prætorio, si sint ex eadem filia.

l *Neporibus.* ex vna filia. si autem ex duabus essent, succede-

non potest[a], maxime emãcipat[b]: nisi per bonorum[b] possessionem ad huiusmodi beneficiũ[c] peruenerit[d]. Dat. VIII. Idus April. Limenio & Catulino Conss.

TITVLVS XV.
VNDE LEGITIMI, ET vnde cognati.

Cognati per lineam transuersalem, vt sunt consobrini: sine per lineam descendentium, vt sunt nepotes ex filiat succedũt cognatis tã transuersalibus, quam ascendentibus de iure prætorio per bonorum possessionem Vnde cognati. hoc dicit cum duabus. ll. seq. Alexander.

1. Impe. ALEXANDER A. Vlpio.

Consobrinorum[e] tuorum intestatorum bona si ad prioris necessitudinis[f] neminẽ iure pertinuerint: tu qui eorum possessionẽ[g] agnouisti, psequi[h] non prohiberis. Dat. III. Id. Aug. Iuliano. II. & Crispino Conss.

Ad hæreditatem nati ex consobrina, non perueniunt sine bonorum possessione de iure prætorio. Salyceus.

11. Impp. DIOCLE. & MAXIMIAN. AA. Zenoni.

Cum propiorem[i] sobrinum, C id est natum à consobrina rebus humanis intestatũ defunctum proponas: intelligis sine auxilio bonorum possessionis eius te successionem vindicare non posse[k]. Dat. VII. Kalend. Iun. Laodiceæ. AA. Conss.

Nepotes ex eadem filia nati succedunt auo in virili per Vnde cognati. Salyc.

111. Iidem AA. & CC. Felici.

Neporibus[l] aui materni pro virili portione[m] etiam iure honorario[n] successio defertur. Dat. Idib. Octobr. Sirmij. CC. Conss.

Probatio debet esse de necessario concludentibus. ad hoc allegatur secundum Baldum & Salyceum. Vel sic: Ad probandum quem esse hæredem defuncti, non sufficit probare quod possideat bona hæreditaria ipsius defuncti. Alexander.

1111. Iidem AA. Syristę.

Non hoc[o], an tenuerit[p] quis res hæreditarias, nécne *, sine voluntate acquirendæ sibi hereditatis, quærendum[q] est: sed an admiserit[r] hæreditatẽ, vel bonorum possessionem. Dat. XI. Kal. Ian. Sirmij. CC. Conss.

Linea cognatorum non potest succedere nisi de iure prætorio per bonorum possessionem, quam nemo inuitus agnoscere compellitur. Alex. concor. Bal. & Sal.

v. Iidem AA. Platoni.

Certum quidem est cognationis iure citra admissionẽ bonorum possessionis neminem posse succedere[s]: defuncti * vero cognati[t] succedere nolentes, bonorum possessionem petere non vrgentur[v]. Dat. XII. Kal. Mart. Sirmij. CC. Conss.

deli. l. si auia. & l. si sorori. & ff. de rei vindi. l. si ager. in fi. & sunt similia huic generali multa quæ notaui supra de proba. l. neque natales.

r *Admiserit.* id est adiuerit, vel agnouerit.

Certum est.] CASVS. Si mihi delata fuerit bono. possess. in bonis cognati de iure prætorio, certe non possum succedere nisi ea petita & admissa: quam admittere non compellor. Vel sic: Non possum succedere alicui iure cognationis, nisi petierim bono. pos. à iudice. si autem petere nolo, non compellor.

s *Succedere.* de iure prætorio, verum est: sed per authen. secus.

t *Cognati.* nominatiui: sed defuncti, est genitiui casus.

v *Non vrgentur.* vt ff. de bono. pos. l. iij. §. inuito. & infra de iure delibe. l. nec emere. Et no. hic tria. Primo vsque ad quem gradum datur agnatis & cognatis bonorum possessio? Respon. vsque ad. x. agnatis: & vsque ad vij. g cognatis & quibusdam personis de septem: vt instit. de succes. cog. §. fina. & ff. vnde cog. l. j. §. hæc autem. Secundo quot sunt bonorum possessiones? Et dic quod hodie sunt sex ordinariæ, septima extraordinaria, quæ datur quotiẽs ex nouis legibus datur hæreditas ex testamento, vel ab intestato: ideoque dicitur extraordinaria h, quia non habet certam sedem ex testamento, vel ab intestato: vt insti. eo. §. decima. in fi. §. & §. septima. Prædictarum autem sex, sunt duæ ex testamento, quatuor ab intestato. Ex testamento secundum tabulas, & contra tabulas; quæ dicitur ex testamento: non quia nitatur secundum tabulas, immo contra tabulas. sed ideo, quia non habet locum nisi facto testamento: vt insti. e. §. sunt autem. Quatuor ab intestato: vt Vnde liberi, & Vnde agnati, & Vnde cognati. de quibus duabus dicit hic titulus, licet leges sub eo positæ de cognatis dicant. Item Vnde vir & vxor, sed olim aliæ plures erant insertæ: vt habes hic, & instit. eo. §. & cum de testamentis. vsque ad. §. septima. Præter has. vij. sunt tres etiam

etiam hodie, quæ non tribuunt ius in proprietate, sed in possessione tantum: vt Carboniana, & quæ datur venter in de quibus dicessa infra de Carbo. edic. l. j. Item quæ datur gratia agnoscendæ litis: vt ff. de inoffi. testamen. l. Papinianus. §. j. & §. de inoffi. testamen. l. ij. Tertio nor. an sint sublatæ bonorum possessiones per noua iura, quod quidam dicunt: sed est falsum, nisi in duabus. Dic ergo quod eundem locum tenent hodie, quem olim: nam secundum tabulas nec olim nec hodie est necessaria: cum detur scripto petitio hæreditatis, & possit adire de iure ciuili, nisi in tribus casibus. Primus est ff. de iniusto testa. l. posthumus, quando posthumus qui rumpit, decessit viuo testatore. Secundus, instit. quibus mo. testa. insin. §. non tamen. vbi capitis deminutione testamentum fuit infirmatum, sed tempore mortis iuniturfui iuris. Tertius. ff. de secundum tabu. l. ij. §. si sub conditione. vbi etiam pendente conditione petitur bonorum possessio. In his tribus etiam hodie est necessaria. Contra tabulas autem, sicut olim fuit necessaria, sic & hodie: b & eidem datur personis, quas habes ff. de contra tabu. l. j. Vn le liberi, fuit olim necessaria emancipatis: vt supra qui admit. ad bono. possess. posthum. l. emancipata. sed hodie nõ est: vt in auth. de hæredi. ab intesta. §. j. colla. ix. Vnde legitimi, nec hodie nec olim c erat necessaria, cum ex. l. xij. tabularum succederent: vt instit. de legit agna. succes. in pin. Vnde cognati, fuit olim necessaria: vt ẽ. co. l. ij. sed hodie non est: vt in auchen. de hære. ab intest §. nullam. Vnde vir & vxor, & hodie & olim est necessaria: vt j. vnde vir & vxor. l. j.

ADDITIO. Videas Ange. Are. instit. de exhered. berorum, in princi. qui ponit. xxj. casus, in quibus hodie est necessaria bonorum possessio. & aduerras, quia multum refert, an quis de iure ciuili potest adire hæreditatem: vel an de iure prætorio hoc per bonorum possessionem facere debeat: quia priori casu hoc licet vsque ad triginta annos: vt l. licet. cum ibi no. ff. de iure de libe. Posteriore vero si quidem est de liberis, ad annum tantum. si extraneus, solum ad cẽtum dies: vt l. j. §. j. ff. quis ordo in bono. possess. seruetur.

DE SVCCESSORIO EDICTO.

Quia in prædictis bonorum possessionibus locus est successorio edicto, ideo de eo dicit. Et nota quod quandoque est de capite in caput: vt deficiente capite liberorum, admittantur agnati: & deficientibus agnatis, tunc cognati, & vltimo vir & vxor: vt ff. si tabulæ testamen. nul. extat. l. i. quandoque de gradu in gradum, quando plures personæ sunt in eodem capite. nam deficiente prima, admittitur secunda: vt ff. eodem. l. i. §. quibus. Item nota quod hæ tituli propter creditores est inductus, ne longa mora eis fiat: vt ff. eodẽ. l. iiij. principio. Sed videtur quod parum valet hoc auxilium legis creditoribus, cum multi anni poterunt currere antequam omnes liberi in infinitum habeant annum pro quolibet gradu: & agnati vsque ad decem, & cognati ad septem, & quilibet habet centum dies. Respond. hoc raro contingit, quod quis sit habeat. Item dico etiam intra tempora prima f interrogatoria sequentes à creditoribus, ex adiuncto arg. ff. eodem. l. i. §. fin. Item sic fit & allibi: vt ff. de curato. bonis d. m. l. i. Item not. quod in suis non erat locus successorio de iure ciuili, de gradu in gradum: vt. ff. de suis & legitimis. l. i. §. sciendum, & est ratio: quia primus repudiare non poterat. sed hodie potest: vnde habet locum successorium edictum: vt insti. de hære. quali. & differ. §. fini. eadem ratione nec de capite liberorum in agnatos olim. Item nec in agnatis habebat locum de gradu in gradum, per l. xii. tabularum: sed hodie sic: B vt institu. de leg. agna. succes. §. platocebat.

Simater.] CASVS. Delata fuit bonorum possessio matri meæ in bonis paternis. in furore constituta, non petit bonorum possessio. vnde agnati: & sic exclusa est. an ego, qui sum in sequenti gradu, petere possim, quæritur? Respõd. quod sic, ex edicto successorio vnde cognati.

a *Sui.* qui sibi est agnatus.

b *Bonorum possessionem.* vnde agnati.

c *Non accepit.* idem si petiit[h] per procuratorem, aliàs curatorem, & in furore, vel etiam post furorem decessit antequã ipsa

tur per successorium edictum. secus si agnouit vt debuit. Alexan. Bald. & Sal.

11. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIAN. AA. Firmo.

Si auiæ[h] eorum[i] * frater[k] de quorum[l] successione agitur, velut ex testamẽto adiit hæreditatem[m], quos intestatos decessisse, ac falsum testamentum protulum contendis,[n] & ab intestato non petita bonorũ possessione, vita functus[o] est: ac tu[p], licet quinto gradu constitutus, ex successorio capite petiisti bonorũ possessionẽ, vel necdũ excluſus petas: eorũ successionem potes vindicare. Nã si is[q] quem quarto gradu cõstituũ esse non ambigitur, ex edicto petiit[r], nec hoc te latuit: frustra nobis supplicatti. Dat. VI. Id. April. Sirmij. CC. Conss.

mater ratificaret agnitionem vel petitionem curatoris: vt ẽ. de cura. fu. l. vlti. §. pen.

d *Eius.* matris.

e *Patrũi magni.* qui est tibi cognatus, & tamen dicitur mihi patruus magnus. nam qui est patruus matri meæ, est mihi magnus. & qui est ei aunculus, est mihi magnus. & sic econtra ex parte patris: vt ff. de gradib. l. iurisconsultus. §. patruus. secundum Ioan. Sed Pla. contra. dixit enim impropriè hic patruum dici, cum non sit agnatus.

f *Possessionem.* aliàs successionem vnde agnati.

g *Ex edicto.* successorio. Est enim edictum successorium, quod prioribus non petentibus, sequentibus petentibus permittitur. & de gradu in gradum.

& est in hac lege de capite in caput, vnde intellige quòd non erant alij agnati. aliàs ipsi vsque ad decimum præferentur gradum: k vt ff. eodem. lege. j. §. quibus. & instieut. de hæred. quæ ab intesta. §. admonendi. Sed videtur quòd hic non habeat locum successorium edictum: quia furioso non fuit delata bonorum possessio: vt ff. eodem. l. j. §. furiosi & de bono. poss. delata infan. l. j. Sed po. est dici quod erat hic delata ante furorem. Vel melius secundum Azo, in si ea facta fuisse mentis non accepit, deferur sequentibus: vt supra de cura. fur o. l. fi. §. pen. & facit supra qui admit. ad bon. pos. sess. l. infanti. & ẽ. de impub. & ali. substit. l. antepen. & ff. de peti. hæredi. l. hæres. in princip.

Si auiæ.] CASVS. Mulier aliqua habebat filium, & ex eo nepotes duos, & duos fratres, quorum alter habebat filium. decessit mater, & filius, & frater qui habebat filium, decesserunt nepotes. ad quorum successionem an admitti debeat filius fratris, qui est eis in quinto, an frater mulieris, qui est eis in quarto gradu, quæritur? Respon. quòd admittitur frater. sed si non venit, vel venit & venire non debet, vt ex testamento cum sit falsum. vel non ab intestato, cum venire possit: admittitur filius fratris. Vel pone casum aliter vt in gl. proxi.

h *Si auiæ.* pone casum[n]: Berta habuit nepotes ex filio mortuo. Item fratrem, item nepotem[o] ex alio fratre mortuo. mortua Berta decedunt nepotes ex filio, ad quorum successionem si frater Bertæ veniat, qui est in quarto gradu eis, non veniet filius alterius fratris, qui est eis in quinto. aliàs si non venit, vel venit non vt debet: filius alterius fratris venit. Dic ergo. Si auiç, scilicet Bertæ.

i *Eorum.* scilicet nepotum prædictæ auiæ, qui sunt ei auiæ in secundo gradu. ergo fratri in quarto. ergo filio fratris in quinto.

k *Frater.* Lucius, qui est in secundo gradu ei.

l *De quorum.* isti duo nepotes vocabantur, vnus Titius, alter Seius.

m *Hæreditatem.* nepotum prædictorum.

n *Contendis.* tu filius alterius fratris.

o *Functus.* Lucius.

p *Ac tu.* filius alterius fratris auiæ, qui vocatur Sempronius, pone.

q *Si is.* id est Lucius frater auiæ, qui non potuit adire ex testamento quod erat falsum.

r *Petiit.* quod potuit nec enim hæres scriptus, scilicet frater auiæ, videtur renunciasse ab intestato successioni, cũ ignorauit testamentum non valere: vt ff. de inoffic. testa. l. mater. nisi ignorasset ius: vt ff. si quid in frau. pa. l. si patronus. in ptin. & de bo. lib. l. Paulus. ij. §. patroni. & ff. de peti. hæred. l. legitimam.

Item nota quod hos gradus sic computant quidam: Isti duo nepotes sunt in gradu secũdo, auia in tertio, frater auię in quarto, filius fratris auiæ in quinto. sed hoc stare non potest: quia gradus qui est inter duos nepotes, hic compurandus non est. Alij dixerunt q̃ loquitur de nepote fratris: intellige, id est de filio filij fratris, sic forte cõputando, duo nepotes de quoruũ successione agitur, sunt auiæ in secundo, fratri auiæ in tertio, filio fratris auiæ in quarto, ergo nepotibus istius fratris in quinto: quod nil est: quia omittitur gradus proauiæ. Item quia secundum istam computationem, frater auiæ est in tertio, & litera dicit ſi quarto. Tu ergo a cõputa, quod isti nepotes sunt in pricõputationes mo gradu matri suæ vel patri: auiæ, in secundo: proauiæ, in tertio: filio proauiæ & fratri auiæ, in quarto. ergo isti nepoti in quinto: vt patet institit. de gradibus. §. primo. & §. secundo. & §. tertio. & §. quarto. & §. quinto. Si quæris quare proauiam numero? Respon. b quia semper est eundum & recurendum ad personam in qua vnum fuerunt: vt ff. de gradi. l. iurisconsultus. prope princ.

a Et bene. & ista duæ reprobantur. ☞ placet Bar. ista cõputatio.

b Idẽ Alex. & Ias.

TITVLVS XVII.
DE CARBONIANO edicto.

Si filio impuberi moueatur quæstio status, & hereditatis: debet ex Carboniano edicto differri: quæstio in tempus pubertatis: & impubes præstita cautione si non possidet, constituitur possessor bonorum hereditatis: vel si possidet, eius possessio confirmatur. Si vero non satisdat, erit missa eo in possessione illi qui contradicunt. Alex. post Bal. & Salyc.

1. Idem. AA. & CC. Floræ.

SI tibi[a] ac filio[b] tuo ab his contra quos B supplicas, statꝰ monetur quæstio[c]: perspicis præmaturè rerum quas velut de patris[d] successione filius tuus vindicat[e], restitutionem postulari: cum si in pupillari permaneat ætate, secundum formam[f] edicti Carboniani data bonorũ possessione, satisdationis impleta[g], tunc demum in possessionem eum constitui conueniat: vel hac[h] non oblata, portionem[i] ab omnibus[k], quam vindicat, possideri: seruitutis vero quæstionem in tempus pubertatis differri[l]. Dat. XII. Kalen. Nouem. Sirmij. CC. Conss.

Ex summaria cognitione peruenitur ad Carbonianum. Bal. Vel sic: Bonorum possessio Carboniana cõceditur semiplene probanti ea quæ in hac lege continentur. Alexan.

11. Imppp. THEODO. ARCAD. & HONOR. AAA. ad Rufinum præfectum prætorio.

CArbonianum[m] edictum, sub personis legitimis ex indubitato[n] matrimonio[o] custodito partu, & probata legitima successione, defertur[p]: scilicet vt in possessione no-

a *Si tibi*. loquitur imperator matri pro filio impubere supplicanti. Et dic casum secundum Io. quod impubes possidebat: & ad uersarij eius proponebãt petitionem hæreditatis. iste impubes dicebat se hæredem: illi replicabant eum seruum. quãtũ est pro bonis, hoc nõ possunt: quia præmaturè, id est nimis cito petũt. nam quæstio seruitutis in tempus pubertatis differtur. sic exponitur. ff. de colla. bo. l. j. §. si impubere. & q̃ dicit vindicat, scilicet retinendo. Vel secundum alios die casum e, quod mater nomine filij agebat petitione hæreditatis, aliis possidentibus, scilicet agnatis defuncti: illi excipiebant eum seruum. Imperator ei consuluit vt petat tantum possessionem ex hoc edicto, & non maturet in petitorio: quia graue esset ei probare, propter filij debilitatem, & aduersariorum potentiam. Sed huic positioni est contra. ff. de ordi. iudi. l. j. quia ibi agit impubes, & occasione status non differtur. Sed dic f quod ibi expediebat ei non differri. Vel hic possessorio, ibi petitorio. Vel solue vt ibi.

Vsta continuatio est de mente doctꝰ.

Placet. B. B. & Pan. displicet tamẽ quo ad sex. Alex. & Ias.

e Vtraque expositio placet B. B. & Ias.

f Et bene. Bar. Salyc. & Ias.

g Idẽ. B. B. Salyc. Alex. & Ias.

b *Filio*. vt quia tu ancilla, & filius tuus seruus dicitur, vel spurius. Et dic q̃ filius nec fuit institꝰ, nec exheredatus: quia tũc cessaret Carbonianum g: vt ff. e. l. cum sic. & est ratio, quia institutus habet secundum tabulas; & exheredatus iuste repellitur: vt ff. eo. l. j §. Pomponius.

c *Quæstio*. in modum replicationis secundum primum. vel exceptionis secundum alium.

d *Patris*. secus[b] de matris vel alterius lineæ fœminæ, cum illis scilicet personis tantũ detur Carboniana, quibus & contra bulas potest dari: vt ff. e. l. j. §. & generaliter. & l. de bonis. sed in bonis matris nõ datur contra tabulas: cum præteritio sua habeatur pro exheredatione. ergo nec Carboniana. *b Iste Bar. & alij.*

e *Vindicat*. retinendo secundum Io. vel proprie secundum Alber.

f *Secundum formam*. quæ est vt satisdatio præcedat, vt subiicit: & tunc demum detur, quando status & rerũ fit quæstio, si vero stat[9] tantũ, non differtur ex carboniano: vt ff. e. tit. l. de bonis. §. j. sed ex constitutionibus: vt ff. eo. l. iij. §. j. Item si de bonis tantum, similiter non differtur: vt ff. eo. l. j. §. si quis filium.

g *Impleta*. scilicet de restituẽdis bonis, si apparuerit eũ non filiũ: vt ff. de col. bo. l. iij. §. emã cipatus & ff. e. l. si is qui §. an aũt. Sed P. dixit eũ cauere de vtendo arbitrio[k] boni viri ad instar fructuarij: vt ff. vsufru. quẽad. ca. l. j. in princip.

Idem Bal. Alex. Crisp. in l. penultim.

Idem Bal. P. Ala. & Ias.

h *Hæc*. scilicet satisdationem.

i *Portionem*. vt quia non habeat in bonis paternis nisi portionem, cum forte haberet fratrem.

k *Ab omnibus*. scilicet pupillo & aduersariis, etiam si sint extranei: vt ff. e. l. j. §. j. sed non alentur[l] inde, sed vice satisdationis e-runt simul in possessione: vt ff. eo. l. de bonis. §. qui pupillo. si autem sint de liberis, siue caueatur, siue nõ, erũt in possessionem[m] vt ff. eo. l. sed & si is. in princip.

l *Differri*. hoc si puberi expediat, secus si expediat statim agi: vt ff. eo. l. iij. §. duę. Itẽ & nũquid differtur quæstio quo ad matrẽ? Rñ. Pla. nõ[n]: vt ff. eo. l. j. §. fi. nec tamẽ fiet præiudiciũ causę filij, siue perdat mater: vt j. de lib. cau. l. fi. siue vincat: vt ff. eo. l. iij. §. fi mater. nec ob. l. j. in fi. ff. eo. quia sententia contra matrem lata, non nocet filio[o]: sed contra seipsum data. Item nunquid Carbonianum cum ordinaria bonorum possessione datur? Resp. q̃ non: vt ff. e. l. si impubes. in fi. Sed contra videtur. ff. eo. l. iij. §. missum. in fi. §. Sed resp. ibi dicitur, oportebit ordinariè petere, qui Carbonianum petit. & nõ dicit oportet, vel oportebit. dico si bonorum possessionẽ petere veller. Sed nõne etiã qui Carbonia nũ habet, tantum debita exigit: vt ff. e. l. pe? Rñ. sic forte à volentibus, non inuitis: vel nõ vt bonorum possessor iuris, sed Carboniani tantũ &c. ADDITIO. Dicas sic: aut ipse nõ satisfecit: & tunc non potest intẽtare actionem. aut satisfecit: & tũc aut vult intentare directã tanquã hæres, & nõ potest: aut vult intentare tanquam bonorũ possessor Carbonianus, & potest: vt ff. e. l. pe. & l. iij. §. missum. qui §. declarat istã materiam: vt dicit Bar. hic.

Sequitur Alex. Salyc.

Idem Bal. Alex. Crisp. in l. penultim.

Et bene Bar. & Ias.

Immo secus de tale præiudicio, vt hic. non quo ad plenitudinem, vt dicit Cyn. hic Cyn. & Ia. licet glo. sequatur Bar.

m *Carbonianum*. id est commodum edicti carboniani. Et capias ita constructionem, Carbonianum edictum defertur, intellige *Ordo lectionis.* puero, & hoc dico custodito partu sub legitimis personis.

n *Indubitato*. subaudi, ex partu dico nato.

o *Matrimonio*. scilicet nato. Vel dic, existente.

p *Defertur*. vsque ad annum P, vt omnes bonorũ possessiones: vt ff. eo. l. iij. §. missum. Sed si hæc pbentur, scilicet matrimonii indubitatũ, & partũ sub legitimis personis custoditum esse: de quibus dicitur. ff. de ven. inspi. l. j. §. de inspiciendo, & q̃ sit legitima successio, id est quod sint legitimi successores, id est filij legitimi; quod sequitur ex duobus primis: nõ habet Carbonianã, cũm possit adire, & petere suo iure sicut si esset instituꝰ: vt ff. eo. l. cũ sine. in prin. sed subaudi in omnib⁹, summatim ⁹, vel sempliciter: vt ff. eo. l. iij. §. causæ. vel quod dicit de partu custodiẽdo: dicit ideo, quia si mulier ventrẽ custodiri passa non fuerit: denegatur partui Carboniana: vt ff. de ven. inspi. l. j. §. si cui. & l. edictum. Azo.

Et bene Bar. & Ias.

Immo secus de tale præiudicio, vt hic. non quo ad plenitudinem, vt dicit Cyn. hic Cyn. & Ia. licet glo. sequatur Bar.

p *Deferrur*. s. puero. & hoc dico, partu, &c.

a *Nouus*. scilicet præsumptiuè.

b *Alienis*. si patet eum non filiũ, nec repetunt. tur sumptus[b]: vt ff. si mulier ventr. nomine. l. j. §. interesse. & ff. de inofficio. testa. lege qui de inofficioso. sic & ff. de petit. hære. l. hæres furioso. §. sed & si quid. Accursius.

Idem Bal. Alex. Crisp. in l. penultim.

Idem Bal. P. Ala. & Ias.

VNDE VIR ET VXOR.

Deficientibus prædictis datur hæc. vt infra, eo. titu. l. j.

Aritus.] CASVS. MAri Si decedit vxor tua nec agnato nec cognato relicto, ei successis per bono. pos. vnde vir & vxor: fisco excluso, & ecouuerso. Viuia. c *Et vxor*. ſ. si matrimonium est tempore mortis: vt hic, & ff. e. l. j. §. vt autem.

d *Ab intestato*. vt ff. eo. l. j. in fi.

e *Antiquo iure*. quod. est. ff. eo. l. j.

f *Naturalis*. legitima ex parte patris: naturalis ex parte matris. sed hoc fallit in casu. ſ. in socio liberalitatis imperialis, qui vxorem ex cludit in illa liberalitate: vt j. ſ. lib. imperialis socius sine hæ. l. j. lib. x.

g *Excluso*. propter vxorẽ: vt hic. Itẽ propter alios quos ſlã fiscus excludit, de quibus dicitur. j. de hæred. decu. per totũ titulum. vxor autẽ per illos nõ excluditur. ergo nor. vxorem succedere aliis deficientibus. Item in alio casu vir succedit vxori suæ cum filiis ciusdem emãcipatis in virilem vsum fructum: vt j. de bo. ma. l. iij. in prin. Item in tertio casu, de quo vide auth. præterea &c. quam hic lege.

Vbi matrimonium fuit sine dote, & coniunx præmoriens est locuples, & superstes laborat inopia: licet extent filij desunctæ personæ tam ex eodem matrimonio, quàm ex alio coniunx superstes succedit in quarta parte, si liberi non sunt: vltra hos aliis succedit in virili cum liberis: & legatum sibi factum à defuncto computatur in ipsam quartam. Alexan.

IN AVTHENT. de exhibend. & introduc. reis. §. quoniã vero. in fi. col. v. constitutio. vj. & coll. viij. consti. vlt. vt li. matri & auiæ. §. quia vero. ij.

PRæterea si * matrimonium sit absque dore[h], coniunx autem præmoriens locuples[i] sic, superstes vero laborec inopia: succeder vnà[k] cum liberis communibus alicuiꝰue matrimonij

Vide quid virumquam debet in successione capitulum. Et vide Salyc. B. & Salyc. & Ias.

h *Præterea*. Dote. aut donatione propter nuptias: vt in authen. de exhibẽ. reis. §. quoniã vero. colla. v. vnde sumitur hæc authẽ. vſq; illue, tres sunt &c. Itẽ & in fine abinde, imputabitur aũt &c. reliqua sumitur, vt licear matri & auiæ. &. §. quia vero legem. ij. colla. viij. nec ob. q̃ in d. auth. distinguat virũ ab vxore: quia corrigitur in hoc per authen. vt fratrum fi. §. fi. colla. ix.

i *Locuples*. quis dicitur locuples vel inops? Respõ. meta est l. aureorũ: vt ff. de accusa. l. nõnulli. vel. c. aureorũ: vt instit. de suc. liber. §. sed nostra. vel verius iudicatur quis locuples nõ, officio iudicis: vt arg. supra de epi. audien. l. tam dementis.

Dicas & vide super quibus dubitat.

k *Vnà*. siue testatus, siue intestatus decesserit.

l *Matrimonij*. q̃ vocabũtur ad hęreditatẽ patris? vnà cũ nouerca.

m *Non extantibus*. quid si liberi non extant, sed ascẽdentes? Rñ. idem obseruandũ secũdum H. Itẽ quid si nullus neque ascẽdentium, neque descendentium? Rñ. vocatur vxor & vir in totũ, exclusis transuersalibus secundum B. Sed P. contra. Accursius. ADDITIO. Potes dicere q̃ hoc casu lucratur propriatẽ quartæ portionis, quod satis videt velle hæc authẽ. si bene inspiciatur quod tenet etiã Bar. hic.

TITVLVS XIX.
DE REPVDIANDA bonorum possessione.

In repudiando bonorum possessionem non requiritur præsentia aduocati. b. d. Baldus. Sal. & Alexan.

1. Impp. DIOCLE. & MAXIMIAN. AA. Theodosiano.

MAncipatus, repudiata bonorũ possessione, absentiæ patroni[a] causã ve lamẽto rursus ad eandem redire quæstionem frustra conatur. Sine die & cõsule.

a *Pater non potest inuita filij repudiare in iudicio vel extra. Baldus. Vel sic: Pater non potest repudiare inuita filio delata. Salyc.*

11. Idem AA. & CC. Theodoro.

FIliò delatã[a] bonorũ possessionẽ, patri ad fraudem[b] filij repudiare nõ licet. Dat. VI. Kal. Decẽb. Nicomediæ. CC. Coss.

a *Filio delatã*. ex linea materna, & sic locum habet hęc: let etiam apud Iustinianũ, antequam fiet et l. vlt. infra de bo. quæ libe. per. l. j. de bo. ma. l. j. & ij. & de bo. quæ libe. l. pe. per. l. autem vlti. cõstat quod habet locum in qualibet hæreditate[c] filio delata, nisi occasione patris: d vt ff. ve vulg. Iubsti. l. d *Ista continuatio est de mente doctꝰ.*

b *Fraudem*. id est ad damnum. veteres enim fraudem pro damna accipiebãt: vt in l. cum autem. §. excipitur. ff. de xdil. edic & no. j. de spon. ij.

Placet B. B. & Pan. displicet tamẽ quo ad sex. Alex. & Ias.

c *Vltra*. Nota non fieri collationem de iure antiquo, si testatus

DE COLLATIONIBVS.

Quæ inter bonorum possessiones habet locum collatio, nunc de ea dicit. ADDITIO. Istud nõ videtur verũ: nisi præsupponatur quod inter bonorũ possessiones pubiuè sit locus collationis: quod est falsum: vt in. l. si emancipatus. j. e. l. an. De.

EMancipatos.] CASVS. Decessit paterfa. habens quosdam filios, quos in vita emancipauit: quibus quædam contulit, an ea conferre debeant ſa to testamento, & eis hæredibus institutis? Respon quod non, nisi hoc expressisset testator.

q *Emancipatos*. idem si essent in potestate constituti.

r *Scriptos*. cum aliis in potestate constitutis. f

s *Ex eo*. scilicet testamento.

t *Obtinentes*. idem esset si cum possent ex testamento succedere, errore successerunt ab intestato: gvt ff. de col. bo. l. filius emancipatus. circa prin.

f Clo. sequitur Salyc.

g Sequitur glo. Bar. Ioa. Fab. & Ias.

v *Non oportere*. Nota non fieri collationem de iure antiquo, si testatus

testatus quis decessit: [a] vt hic, & ſ. eod. l. filiæ dotem, & l. filiam. Sed contra. ff. de inoffic. testa. l. ſi non mortis. ij. reſpon. vbi etiã ex teſtamento ſit collatio. Solu. licet in primo reſpon. loquerctur quando teſtatus decederet: in ſecundo tamen mutat caſum, ſcilicet quando inteſtatus. Item hoc iure veteri, ſed ſecus per auth. ex teſtamento &c. quam hic lege.

a Dic quod gl. inepte loquitur: quia tunc nõ eſt tractãdum de collatione ſed de diuiſione: quia tũc nõ eximit patrimonium patris: vt l. certum. ſ. fa. erecte. Paul. Al. & Iaſ.

EX *teſtamento*.] CASVS. Ex teſtamento & ab inteſtato ceſſat dotis & aliorum datorum collatio, ſi pater hoc dixerit: non aliter. Viuianus.

a Ex *teſtamento*. ſubaudi & ab inteſtato, ſi non habes hic: vt in corpore huius authen.

b Ista eſt vera. Dy. B. B. Ang. Sa. P. Alex. & Iaſ.

b *Datorum*. non ſimpliciter, ſed ob cauſam, puta dotis & donationis propter nuptias, & cauſa militiæ. Sed donatio ſimplex non conferetur, b ſicut nec olim: vt ſ. eo. l. pen. niſi in tribus caſibus. c Primus cum vni filio donauerit inter viuos: alteri ob cauſam: ne emergat, inæqualitas, ſit collatio: vt in d. l. ſ. eo. l. pen. Secundus, quando pater hoc expreſſit: vt ſ. de inoffic. teſta. l. ſi quando. ſ. fi. & ff. de inoffic. teſta. l. ſi non mortis. in princ. Tertius, quando dedit ei vt filio, ſiue vt habeat in peculio profectitio; d vt ſ. eod. l. ſi donatione. Si vero in emancipatum eſſet collata non conferture etiam iubẽte patre, quia tenuit à principio donatio: vt ſ. de inoff. do. l. pater. ij. reſpon. & hæc ſecundum B. & Azo. & Py. & Lot. & Balduinum. & pro eis etiam facit quod nouæ leges etiam determinantur per veteres: vt ff. de leg. & ſenatuſcon. l. non eſt nouum. & l. ſeq. Item quia huiuſmodi ſimplices donationes capiunt vim relicti, cum morte cõſirmentur: ideoque habet locum Falcidia: vt ſ. ad. l. Falcid. l. pen. ex quibus non ſit collatio: vt ſ. e. l. à patre. g Sed huic reſpondet M. quod non eſt relictum, licet habeat vim relicti. Io. autem & Pla. dicunt etiam donata ſimpliciter cõferri, propter generalia verba huius authẽ. & arg. ff. de alcato. l. j. ſ. ij Item nõ diſtinguit hæc lex, ergo nec nos: vt ff. de Public. in rem act. l. de precio. Item cum dos quæ de bonis partis diſceſſit, cõferatur: vt ff. ad l. Falcid. l. pater. & de colla do. l. j. multo magis etiam donatio quæ remanſit in bonis, conferẽda eſt: & ſecundũ hoc correcta eſt lex antiqua quę dicit ſimplicẽ donationem non conferri, niſi in caſu: vt ſ. eo. l. pen. ADDITIO. Tu dicas breuiter cum Py. hic (quẽ in hoc ſequuntur omnes fere ſcribentes) quod aut donatio ſimplex ſit filio emancipato, & illa conferetur vt ſ. e. l. vt liberis. ſ. fina. aut ſit filio in poteſtate: & iſta non conferetur regulariter. Ratio: quia iſta donatio nõ valet in vita, ſed aſſumit ſibi vim poſt mortem, & habetur vt legatũ, vel fideicõmiſſum: vt l. in donationibus. ſ. ad legẽ Falci. ſed & legata & fideicommiſſa nõ conferũtur: vt ſ. eo. l. à patre. ergo nec talis donatio fallit in tribus caſibus in princ. iſtius gloſ. enumeratis.

b *Ista eſt vera*. Dy. B. B. Ang. Sa. P. Alex. & Iaſ.

c Et bene. B. B. Dy. An. & Alex.

d Dic quod gl. inepte loquitur: quia tunc nõ eſt tractãdum de collatione ſed de diuiſione: quia tũc nõ eximit patrimonium patris: vt l. certum. ſ. fa. erecte. Paul. Al. & Iaſ.

e Reprobatur per tex. in l. vt liberis ſ. ſi. ſ. eo. Dy. Bar. B. Paul. Al. & Iaſ.

f Illa. l. nihil facit. dicunt enim allegare. l. in donationibus. eo. tit. Iaſ.

g Debuit allegare. l. ſi emancipati. ſ. eo. Iaſ.

SI *pater*.] CASVS. Pro filia tua doté promiſiſti & antequam ſolueres, deceſſiſti relictis duobus filiis: & filia. tibi æqualiter ab inteſtato ſuccedunt. ſi filia dotem conferat, fratres eius liberantur ab obligatione qua tenentur ex promiſſione patris, & ipſa ſoluet. Viuianus.

c *Æquæ*. id eſt æquales. Accurſius.

d *Proportionibus*. ſcilicet duabus, cum duo ſint fratres, & dotis obligatio inter hæredes diuiditur: vt ſ. ſi cer. pera. l. j.

e *Eius*. ſororis.

f *Eius*. dotis.

g *Liberentur*. nam cum petitur cõferri dos, nec hoc fieri poſſit, quia nõ habet eam, facit eos liberari: vel cauit de indemnitate, quando ſoluta non eſt: vt hic, [h] & ff. de colla. do. l. j. ſ. pe. & ſa. ex ciſc. l. ſi filia. in prin. ſed ſi eſſet ſoluta, tanto minus acciperet: vt ſ. eo. l. dotis.

Pactum quod filia dote contenta patri ab inteſtato non ſuccedat, non valet: & ideo hoc non obſtante ſuccedet, dummodo dotem conferat. hoc dicit. Alexand. & concor. Bald. & Salyceius.

III. Idem A. Alexandro.

PActum dotali inſtrumento comprehenſum, vt contẽta [h] dote quæ in matrimonio collocabatur, nullum ad bona paterna regreſſum haberet, iuris auctoritate improbatur: [i] nec inteſtato patri ſuccedere filia ea ratione prohibetur. Dotem ſanè quam accepit, fratribus qui in poteſtate manſerunt, conferre [k] debet. Dat. XIIII. Kalend. Iul. Agricola & Clementino Conss.

h *Contenta*. ſcilicet mulier.

i *Improbatur*. quia eſt de futura ſucceſſione: quod ſiue ſit de ſuccedendo, [l] ſiue de non ſuccedendo, non valet: vt ſ. de pact. l. pactum quod dotali. & l. fin. de inoffi. teſta. l. ſiquando. ſ. j. & ff. de ſuis & legi. tim. l. ſi. Sed quid ſi iurauit? Reſpon. ſecundum P. tenet. [k] Sed tu dic contra: vt ſ. de leg. & Bart. conſtit. l. non dubiũ. in fi. & de nup. auth. quod cis. Item quid ſi cũ vxore mea faciam pactum vt ex ea nati non ſuccedant? Dicunt quidam, vt Py. valere. vt per l. Friderichi imperatoris. l. imperialem. ſ. fin. in tit. de prohi. feu. alie. per Fride. Tu dic contra: vt ſ. de tranſac. l. tranſactione matris. Item opponitur, cum valeat pactum vt pater filio non ſuccedat: vt ff. ſi à pa. quis fu. ma. l. j. ſ. ſi vel parens. quæ eſt contra: quare non hic: Solu. non ita debetur patri filij hæreditas, ſicut patris filio: vt ff. de inoffic. teſta. l. nam & ſi. Vel dic, pater per pactum admittebatur, ſcilicet ſi cõtracta fiducia emanciparet: ſic etiam per contrarium pactum repellitur: vt inſtitu. de leg. ag. ſuc. ſ. fiũ. Vel verius [m] ibi non vi pacti repellitur. ſed quia deliquit accipiendo precium emancipationis: vt arg. ſ. de ope. lib. l. ſi quam.

h *Contenta*. ſcilicet mulier.

i *Improbatur*. quia eſt de futura ſucceſſione: quod ſiue ſit de ſuccedendo, [l] ſiue de non ſuccedendo, non valet: vt ſ. de pact. l. pactum quod dotali. & l. fin. de inoffi. teſta. l. ſiquando. ſ. j. & ff. de ſuis & legi. tim. l. ſi. Sed quid ſi iurauit? Reſpond. ſecundum P. tenet. [k] Sed tu dic contra: vt ſ. de leg. & Bart. conſtit. l. non dubiũ. in fi. & de nup. auth. quod cis. Item quid ſi cũ vxore mea faciam pactum vt ex ea nati non ſuccedant? Dicunt quidam, vt Py. valere. vt per l. Friderichi imperatoris. l. imperialem. ſ. fin. in tit. de prohi. feu. alie. per Fride. Tu dic contra: vt ſ. de tranſac. l. tranſactione matris. Item opponitur, cum valeat pactum vt pater filio non ſuccedat: vt ff. ſi à pa. quis fu. ma. l. j. ſ. ſi vel parens. quæ eſt contra: quare non hic: Solu. non ita debetur patri filij hæreditas, ſicut patris filio: vt ff. de inoffic. teſta. l. nam & ſi. Vel dic, pater per pactum admittebatur, ſcilicet ſi cõtracta fiducia emanciparet: ſic etiam per contrarium pactum repellitur: vt inſtitu. de leg. ag. ſuc. ſ. fiũ. Vel verius [m] ibi non vi pacti repellitur. ſed quia deliquit accipiendo precium emancipationis: vt arg. ſ. de ope. lib. l. ſi quam.

k *Conferre*. tam profectitiam quàm aduentitiam ſuis, ſed emancipatis profectitiam tantum: vt ſ. l. proxi.

Illud non valet: quia eſt contra bonos mores. Iaſ.

FIlliæ.] CASVS. Certum eſt quod filia dotem debet conferre. in illa demum locum habet collatio, ſi ſuccedat ab inteſtato, vel contra tabu. ſed nunquid conferre debet cum fratribus qui ſunt in poteſtate, magis quàm illis qui non ſunt in poteſtate? Reſpon. quod ſic: ſed illis qui ſunt in poteſtate, confert, tam aduentitiam quàm profectitiam dotem: aliis tantum profectitiam. Vinianus.

l *Ab inteſtato*. ſed quid ſi pro parte teſtamentum infirmetur? Dic quod ceſſat collatio, ac ſi teneret in totum: [n] vt ff. de colla. do. l. pater filium.

m *Vel contra tabulas*. Si hæc eſt bona diuiſio, ergo non ſuccedit ab inteſtato qui ſuccedit per contra tabulas. Sed cõtra. ſ. eo. l. vt liberis. Sed dic, o de iure ciuili non ſuccedit ab inteſtato, ſed iure prætorio ſic. Vel dic [p] hic hoc ſolum voluit diuidere, ſiue nullo facto teſtamento, & ſic proprie ſiue aliquo facto. ſed annihilato per contra tabulas, quod pro eodem eſt: ſed in caſu qui vendicto inſtitutus admittatur per contra tabulas: & nihil habet plus quàm iure inſtitutionis haberet: [q] vt ff. de colla. do. l. ſi filia fuerit. &

Illa ſequitur Bal. v. A. lex. & Iaſ.

Et bene. inter commu. viri non eſſe vtile. alias ſecus. Bar. P. Sal. Alex. & Iaſ.

Illa ſequitur Alb. & Iaſtrum. repro. herdat eã.

n Gloſ. bene dicit. ſecundũ Sal. o Illa non tenentur. Iaſ. & dicta.

p Ista eſt vera ſecundo eodem.

Gl. ſequitur Alex. in l. ſi. ſ. eo.

rit. & de contra tabulas. l. ſi filium. ſ. & hoc conſequens.

a *Profectitiam*. quæ de bonis vel rebus patris profecta eſt.

b *Aduentitiam*. hoc quod de aduentitia dicitur, corrigitur a ſ. eod. l. ſi. prima autem pars huius legis corrigitur per authen. ſ. eo. l. ex teſtamento.

c *Non ſunt*. vt nepotibus ex filia qui nec ſui ſunt, nec emancipati: emancipati autẽ non cogerentur: vt ſ. eo. l. ſi emancipati. j. reſpon. ſecũdum quoſdam: & ſic dicunt hoc à compoſitoribus additum. [b] Vel dic quòd licet nullo modo conferatur eman cipatis, [c] dos tamen cõferetur ſecũdum Py. Tu dic [d] ſecundum Ioã. & Azo. hic loqui de emancipatis, licet inter ſe nõ conferant: vt d. l. ſi emancipati.

Hæc non valet: quia dos dicitur data. ſed ſuccedit. l. Vbi eſt vera. Iaſo. Bar. P. Bal. & Iaſ.

Et hoc ſequitur Bal. v. A. lex. & Iaſ.

DOtis.] CASVS. Pro filia dotem dedisti: durante matrimonio deceſſiſti. quomodo fiet collatio, cũ non poſſit dos repeti conſtante matrimonio, niſi in caſu, ſi vir bona ſua dilapidet, vel re ſua male vtatur? Reſpond. dotis exactio non competit, ſed tanto minus accipiet filia de hæreditate, quantum in dote ſua eſt. Viuianus.

d *Petitio*. contra iura.

e *Tibi*. filiæ.

f *Patris*. ſubaudi, bonorum.

g *Poteris*. ſic ego hæc mulier totã dotem ſuo retinebit e periculo. q tamen locum habet, ſcilicet, quòd retineat ſuo periculo, ſiue pars &c. Et nota quòd in legato in diem, vel conditionali, ſecus eſt: vt ff. e. l. ij. ſ. id quoque.

Et bene. B. B. Dy. An. & Alex.

QVod *locum*.] CASVS. Quod in l. dicitur, locũ habet ſiue vir ſit ſoluendo, vel poſſit imputari mulieri quã dotẽ non exegit in caſu. quia licebat ei exigere cum erat ſui iuris & maior. vel ſi dotẽ dediſſet mater patre conſentiente, & his ceſſantibus ſufficiet conferre act. etſi inanem. hęc vera cũ dos eſt parua: quia ſi magna, poterat inuito patre exigi. hæc vera cũ ſucceſsio ſit aduentitia. Viuianus.

h *Quod locum*. hæc authen. dicit in quatuor caſibus habere locum. l. codicis. Primus, quando maritus eſt ſoluendo. Item ſecũdus, quando maritus non eſt ſoluendo, ſed mulieri poteſt imputari quare non egit quãdo potuit: quia ſui iuris, & ætatis legitimæ. Tertius, quando non cõſentiẽte patre poteſt agere: vt quia dos à matre vel extraneo tuit data, vt ab auo materno: & de ei⁹ bonis ſiue ſucceſsiõe tractatur: ſed forte immo hic exigitur cõſenſus. ſ. Quartus, cum dos data eſſet ampla. Vel dic, ſ duo ſunt caſus: ſed ſecundus diuiditur in quatuor.

i *Idonea*. aliter non: vt ff. de colla. do. l. j. ſ. cum dos.

k *Vergente*. in corpore authen. eſt, male inchoante vti ſua ſubſtantia. Azo.

l *Iuſtiniani*. quæ eſt. ſ. de iure dot. l. vbi. & l. in rebus.

m *Licet*. ſcilicet exigere dotem. & dic cũm, id eſt quando.

n *Actatis*. xxv. h annorum: aliàs in iudicio eſſe non poteſt: vt ſ. qui legit. perſo. l. ij.

o *Et cum mater*. reuerata eadem poſitione, vergente viro ad inopiam. nam nec patris conſenſus exigitur, [k] cum nõ ſit profectitia: nec matris, cum nec ſit in poteſtate: & caue quia de matris ſucceſſione agitur: vt in cor. in princ. & in fin. ſ. & ſ. eo. l. vt liberis. p *Conſentiat agenti*. ſed quare ipſe pater non agit: vt ſ. de bo. quæ lib. l. fina. ſ. vbi autem. quæ eſt contra? Solu. l hic corrigit, vel illa non negat [m] filio agenti poteſtatem, ſicet concedat patri. Vel hic ſpeciale, vt poſſit agere ſi filia fauore dotis: vt arg. ff. ſol. matri. l. j. q *Nis ceſſantibus*. ſcilicet quia non eſt ſoluẽdo; nec mulieri poteſt culpa aſcribi. Accurſius.

r *Cum dos*. nunc ponit quartum caſum de ſecundo membro.

s *Magnam*. magnam, vel partiam intellige n ſecundum qualitatem perſonarum. argu. ff. de iure dot. l. ſiue generalis.

Et bene.

EA *demum*.] CASVS. Filius eman cipatus conferre debet ea quæ ante mortẽ patris acquiſiuit, & de illis deducitur ęs alienũ: quia poſtea quæſita cõferre non debet. Viuia. t *Eorum*. ſcilicet emancipatorum.

o Et cum mater. No. quod actus legitima dicitur. 25. an. ex mente Acc. & Iaſ.

l Hoc verũ quãdo eſſet cauſa mere dotalis, ſecus ſi mixte cauſe matrimonialis. Bald. & Iaſ.

m Gloſſam ſequuntur B. et S. hic. l Hæc non eſt bona: quia vitiata eſt legis correctio. l. præcipimus in fin. ſ. de ep. Alex. n Iſta communiter approbatur: ſi cet Ludo. Roma. aliter teneat, & male. Alexand. in Gloſ. ſequuntur Bar. et Au.

v *Fuerunt*. ſecus ſi ante exiuerunt de bonis, vt quia cuicta: o vt ff. de cuic. l. pater filiæ. vel quia pater, idemque filius, pro filia ſua aliqua dederat in dotem: vt ff. de colla. do. l. j. in fine. ADDITIO. Tu dic iſtud verum, ſi adhuc durat matrimonium: vt l. filium. ff. eod. ſi autem ſit ſoluta mortẽ filiæ, tunc tenentur cõferre: vt ſ. eo. Saly. P. & Iaſon.

o Iſtud eſt verũ, ſi non dolo in illo exiuerit de bonis ipſius. ſi autẽ dolo ipſius, tunc tenentur cõferre: vt l. j. ſ. conferre. ff. eo. Saly. P. & Iaſon.

EA *demum*.] CASVS. Filius emancipatus conferre debet ea quæ ante mortẽ patris acquiſiuit, & de illis deducitur ęs alienũ: quia poſtea quæſita cõferre non debet. Viuia. t *Eorum*. ſcilicet emancipatorum.

v *Fuerunt*. ſecus ſi ante exiuerunt de bonis, vt quia cuicta: o vt ff. de cuic. l. pater filiæ. vel quia pater, idemque filius, pro filia ſua aliqua dederat in dotem: vt ff. de colla. do. l. j. in fine. ADDITIO. Tu dic iſtud verum, ſi adhuc durat matrimonium: vt l. filium. ff. eod. ſi autem ſit ſoluta mortẽ filiæ, tunc tenentur cõferre: vt ſ. eo. Saly. P. & Iaſon.

p Vt eſt de iuſti conditionale ex contractu, ſecus ſi ex vltima voluntate: quia tunc retro trahitur. Bald. & Angel.

In ſucceſſione ex teſtamento inter ſũo ceſſit collatio, niſi pater expreſsim dixerit. Saly. Vel ſic: Filia quæ ſuccedit ex teſtamento, dotem non confert, niſi teſtator expreſſerit. Alexand.

VII. Imp. PHILIPPVS A. Tyranniæ.

FIlliam teſtamento patris inſtitutam hæredem, fratribus ijſdemque cohæredibus dotem conferre non oportere, niſi pater hoc ipſum ſpecialiter deſignauerit, explorati iuris eſt. [b] PP. VI. Kalend. Maij, Præſente & Albino Conss.

x *Impleuit*. id eſt deceſſit.

y *Ab ipſis*. ſcilicet emancipatis.

z *Aliis*. ſcilicet perſonis extraneis.

a *Debentur*. cum omnia vndecũque quæſita in vita patris, cõferat: vt hic. l. debet tamen detrahi æs alienum, cũ nihil videatur habere niſi deductio ære alieno: vt ff. de verbor. ſignif. l. ſubſignatũ. ſ. j. P Itẽ excipe caſtrenſe, & quaſi caſtrẽſe: vt ſ. e. filiæ. licet aliud in his quæ poſt mortẽ patris quæſita ſunt: vt ſ. eo. l. nec emancipati. Item quod dicit, debentur: & quod dicit ſiue-runt, dic re vel ſpe: vt ff. eod. l. ij. ſ. ſed ſi ſub conditione. & ſ. id quoque. & ſ. illud.

FIliam. C. CASVS. Pro filia dotem dedisti, & deceſſiſti: & filios & filiam hæredes inſtituiſti. an dotẽ conferre debeas filiæ, quæritur? Reſpon. quòd non, niſi hoc expreſſeris. Viuia.

b *Iuris eſt*. iure iſto: vt ſ. eo. l. j. & ff. famil. erciſcun. l. Põponius.

Philadelphus. & ff. communia vtriusque iudi. l. illud. circa prin. & ff. de colla. do. l. iij. in prin. Sed cõtra ff. eo. titu. de colla. do. l. in adoptionem. vbi etiam instituta cõfert. Solu. ibi erat in adoptionẽ data, & sic non erat in potestate naturalis patris, à quo fuit instituta: hic erat in eius potestate: sed hoc non valet: a quia non est differentia inter suam & emancipatam quo ad dotis collationem. Dic [b] ergo quòd ibi filia instituta expugnauit testamentum per contra tabulas, propter fratrem præteritum committentem edictum: & plus habet nũc ex eo quàm ex institutione: vt ff. eo. titu. l. iij. Vel ibi fuit instituta non à patre, sed ab extraneo: vnde hæreditatem & dotem confert. Et nota quòd ius huius legis corrigitur [c] hodie per authen. ſ. eo. l. j. positam.

a *Et bene Alex.*

b *Ista est vera. Alex. & Ias. & ea̅ communiter tenent doct. licet Fol. dicat quod distinguas.*

c *Glo. sequitur B. Bo. Fab. Sal. & Ias.*

SI *soror.*] CASVS. Si patre tuo decedẽte ab intestato, cum sorore tua pro qua pater tuus dedit dotem, hæreditatem diuisisti, vel in iudicio, vel extra: si ipsa dotem non contulit, vel quia ignorauit, vel quia decepit, an oggi possit vt conferat, quæritur? Respon. quòd sic: & si plus acceperit quàm debuerit, iudex faciet eam restituere. Viuianus.

d *Transeat cũ gl. Bart. & Paul.*

e *Ista opi. quo ad hãc l. procedit si ne scripto. Alexan.*

f *Reprobatur, cum nõ habeam ea̅rum rerũ do minii, secũdum Ias. quãuis secũdi Ale. & Ful. sustineatur.*

g *Ista est vera, secundi casus, si esset.*

h *Quia est exceptio limitatiua, quæ officio iudicis nobili expeditur secũd. Bal. i Cõtrarium tenet glos. mag. ſ. eo. quæ communiter approbatur.*

k *Ista reprobatur per Ale. & Ias. Etiã reprobatur secũdi eiusdem. Reprobat Ias. licet eam sequitur Cyn. & Saly.*

Si diuisio facta est, & collatio per errorem vel per deceptionem omissa: debet officio iudicis compelli ad conferendum ille qui conferre tenebatur. Alexand.

VIII. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIAN. AA. Calippo.

SI soror tua in paternorum bonorum diuisione [a] te fefellit, nec dotem quam acceperat à patre vestro intestato diem functo, contulit: præses prouinciæ, examinatis partiũ allegationibus, [b] cum bonis dotem confundi iubebit: & quod deducta ratione plus apud eam esse animaduerterit, tibi restitui [c] iubebit. Idem est & si arbitro [d] dato diuisio celebrata est. S. VI. Id. Iul. ipsis. AA. Conss.

Emancipati inuicem non conferunt: sed emancipati suis conferunt, si ab intestato succedunt. Baldus.

IX. Idem AA. & CC. Onesimo.

SI emancipati vtrique à patre fuistis: collatio cessat. [e] Sin autem frater [f] tuus in potestate patris mortis tempore fuerat, nec vllum testamentũ [g] relictum est, vel nouissimum iudiciũ [h] cõmunis patris, teq; emancipatum probatũ fuerit: [i] ab intestato te ad successionẽ paternam veniẽtem, [k] ad collationẽ forma edicti perpetui certo iure [l] prouocat. [m] S. VI. Kalend. Maij. Heracliæ. CC. Conss.

a *Diuisione.* siue iudice facta: vt differat à sequẽti, in quo est idẽ.

b *Partium allegationibus.* Nota iudicem debere iudicare secundũ allegata & probata: vt hic, & ff. de offi. præſi. l. illicitas. ſ. veritas.

c *Restituat.* nam imperitia cohæredũ iurisdictionis, id est iuris, vt fiat collatio, super quo iure iudex exerecat iurisdictionẽ, formam mutare non potest: vt ff. famil. erciscun. si filia, in princ. & de pact. l. tres fratres. Hic ex eo quod dicit iubebit, nota officio iudicis quẽ compelli ad collationẽ directè: vt hic, & ff. de coll. do. l. j. in prin. secundũ Azo. Vel die secundũ H. non esse necessariũ. nam cum denegentur actiones hæreditariæ non conferenti: vt ſ. eo. titu. l. posthumo. in fin. l. large accipe hoc verbum iubebit: vt & ff. de dolo. l. & elegãter. in prin. Vnde si non conferat quæ debet conferre, poterunt vindicari quæ plus iusto sunt apud eam, sicut si nulla diuisio esset facta.

d *Arbitro.* quia & tunc res non diuisæ, diuidentur: sed tamen soluit pœnam, quia contra sententiã arbitri venit. & sic est idẽ: sed non per omnia idem, cũ superiori casu in nullã incidit pœnam. Vel dic, si dolus aduersarij interfuit, non committit pœnã cum effectu: vt ſ. de arb. l. arbitrorũ. & ff. de iudi. l. si prætor. & ſ. communia vtriusq; iudi. l. iij. Potes etiã dicere [g] arbitrũ, id est delegatũ à iudice. nam & tunc res non diuisæ, diuidentur: non tamen contra sententiã fiet: [h] vt ff. famil. erciscun. l. cũ putaresecũd. Bal. i Cõtrarium tenet glos. mag. ſ. eo. quæ communiter approbatur.

e *Cessat.* multò magis suus emancipato non confert, vt hic inuit. Sed contra. ſ. eo. l. filiæ. Dic ergo [i] quòd emãcipati inter se conferunt profecticia tantum: vt d. l. filiæ. & ff. de coniungẽ. cũ emanci. l. j. ſ penult. sed aduentitia non, vt hic. Vel quod ibi dicit, scilicet de coniungendis [k] cum emancipato &c. nepoti cõferendum: intelligitur quòd à suo patre non auo fuerat emãcipatus. Vel dic nepoti emancipato conferri ex persona sui patris qui in potestate aui remansit, [m] & cui hic filius emancipatus tenebatur cõferre. Itẽ cessat collatio, vbi filius cum extraneo instituitur: vt ſ. communia vtriusque. l. fin. ſ. sin autem. ADDITIO, Materiam istã, an filij siue sui siue emancipati teneantur conferre: & an filius prior debeat cõferre bona sibi pro titulo adsignata: & libros à patre sibi datos, vide plene hic in breuiario Ioannis Fabri.

f *Sin autem frater.* loquitur imperator filio emancipato.

g *Nec vllum testamentum.* quia tunc collatio non fieret: vt ſ. e. l. j. Et nota hanc legem quòd nullo testamẽto facto habet locũ collatio. nam leges veteres. ff. nõ loquũtur de collatione faciẽda, nisi quando succedatur [n] per contra tabulas.

h *Iudicium.* de inhibenda collatione. Vel dic testamentũ in scriptis: iudicium, scilicet nuncupatiuum: non autem simpliciter o accipias quòd quodlibet iudicium impediat collationem: quia non codicillus: vt ſ. eo. l. filiam.

i *Fuerit.* ab alio tuo fratre qui erat in potestate.

k *Venientem.* in casu etiam ab intestato veniens nõ confert: vt ff. de cõtra. tabu. l. filium. ſ. videamus. & ſ. & hoc fit. & dixi ſ. eo. l. filiæ. & l. filiam. Et nota hac lege quid olim & hodie de collatiõe teneatur. Emancipati ergo emancipatis non conferunt nisi profecticia: vt ſ. eo. l. filiæ. secundũ primam solutionẽ contrarij supra signati: Vel dic non conferunt etiã profecticia, [p] secundum Azo. vt hac. l. j. respon. Idem in his qui nec fuit nec emancipati sunt: quia & eadem ratione non conferunt inter se, vt ex filia nepotes emãcipati suis omnia conferunt: vt hac. l. ſ. fin. autẽ. & ſ. eo. l. cademum. & ſ. e. l. nec emancipati. sui autem emãcipatis conferũt: sed nõ omnia, quia nõ aduentitia, sed profecticia. [q] vt ſ. eo. l. filiæ. ſ. his etenim. Item fui sũis omnia conferunt: vt d. l. filiæ. & hoc de iure veteri. Hodie idem & in personis primo positis, sci licet emancipatis: vt sicut sui inter se conferunt profecticia tãtum: ita emancipati inter se conferunt profecticia tantũ, & dic quòd sui emancipatis, & emancipati suis tantum profecticia cõferunt: vt ſ. eo. l. fi. nec obstat authen. quæ dicit esse sublatũ ius emancipationis: vt in auth. de hære. ab intesta. ſ. nulla. colla. ix. quia illud quo ad succedendum, non quo ad conferẽdum: nã & in aliis multis etiam hodie remanent differentiæ inter suos & emancipatos: vt in expugnatione testamẽti: vt insti. de exhere. libe. in princ. ſ. emancipati. & ſ. nostra. & quantum ad acquisitionem, cũ emancipatus non quærat patri: vt ſ. de inoffi. dot. l. ij. Item quo ad vocationem in ius: vt ſ. de in ius vo. l. qui in potestate. Alij vt H. [s] etiam quo ad collationem: & dicunt non esse differentiã inter emãcipatos & suos, per dictam authen. in suis vero & cæteris, id est in nepotibus & filia, & cæteris qui conferre tenentur: vt in authẽ. quod locum. & ſ. eo. vt liberis. verũ est quod aduentitia non conferunt: vt ſ. eo. l. fin. Item hodie ex testamento & ab intestato conferũt: vt ſ. eo. titu. authẽ. ex testamento. ADDITIO. Addas hic notabiliter cũ Baldo, quod collatio solum habet locum inter descendentes, cũ agitur de hæreditate ascẽdentis, & inter illos quibus debetur legitima: & altero istorum deficiente non habet locum, si omnes leges mundi percunctatus fueris. Ex quibus infertur secundum Paul. de Cast. quòd in successione collateralium non habet locũ collatio etiã de his quæ prouenerint ab eo de cuius successione agitur: nec etiam in successione ascendentium si succedãt descendentibus, licet illis debeatur legitima à descendentibus: quia nulla lege cauetur quod tales cõferant. quæ nota, & memoria tua tene.

l *Iure.* id est certo modo, vt conferas.

m *Prouocat.* scilicet frater tuus.

n *Patre.*] CASVS. Certum est quod filia tenetur dotem cõferre si ab intestato succedat, vel ex testamẽto, si pater hoc expresserit. si autem nec succedat ex testamẽto, nec ab intestato, sed accepit legatũ relictũ à patre, an audebat conferre, quæritur? Respon. quod non. Viuianus.

o *Exteno.* id est iure cuiusdam extranei: non vt hæres, vel bonorum possessor. Vnde not. neminem conferre nisi in vniuersum ius

De quo fuerit dictum.

Glos. sequitur Bal. Sal.

Tuti sequitur Paul. de Cast. & Ias.

Limo. quando aliquis succedat ex testamento. Alexan.

Et mihi secundum doct. Ita.

Collationẽ fore deposit. nec quis dubitauit.

Ope exceptionis, si non ipso iure. Rom. Ias.

Glo. sequitur doct. hic.

sum ius succedat: vt ſ. eo. l. filiã. in casu [a] tamen licet vt filia ea iudem hodie in quolibet aduentitio: vt ſ. eo. l. fi. piat, non tamen conferet dotem: vt puta testator vlnum filiũ præ- k *Relictum.* vel quasi: vt si pater donauit conferendo in eam sutertij, aliũ filium instituit: filiæ legatum dedit. nunc expugnato premum iudicium: vt ſ. eo. l. proxi.
testamento per contra tabulas habet filia legatũ, & vt filia: vt l *Non possim.* nec conferet profecticium, [f] sed diuiditur. vnde ff. de collo. bo. l. j, ſ. nec castrense. ff. de statu homi. l. qui in vtero. sed si mortuus nascitur, non nocet: vt ff. de verbo. signi. l. qui mortui. e Porro antequam nascatur, ei non conferetur: licet mater in possessionem causa vẽtris mittatur: vt ff. de colla. bo. l. vltima.

b *Futuri.* scilicet in potestate: vt instituto, de tute. ſ. penult.

c *Actiones.* amplius & iudicis officio cogi potest: vt ſ. eod. l. si soror. secundum Io. nã parum noceret denegari actiones, cũ iam habeant partẽ suam. Item no. denegari actionem non conferenti: vt ff. de colla. bo. l. j. ſ. si cum duobus. & ſ. l. proxi. in prin. & l. filiam.

FIliæ.] CASVS. Dotem prosilia promisi: ipsa relicta & filiis in potestate mortis tempore decessisti: nunquid cõferet dotem, quæritur? Respon. quod sic: alioquin denegabitur ei actio. Item nunquid & frater tenetur ei peculium suum conferre? Respon. quod sic, nisi sit castrense vel pręcipuum relictum à patre. an res peculiares sint apud eum, an penes alium, dũmodo nec desierint esse in peculio eorum, non refert. Viuianus.

d *In sacris.* id est vinculis patrię potestatis: vt ſ. de offi. præto. l. j. in fi. est enim inæstimabilis: vt ff. de lega. j. l. filius familias. ſ. secundum vulgarem. Accursius.

e *Conferat.* ſ. accipiendo minus de hęreditate: vt ſ. eo. l. dotis.

f *Constitutis.* emancipatis enim solam profecticiam: vt ſ. eo. l. filię in. fin.

g *Denegari.* quia & illa denegabitur ei qua hæreditas diuiditur, id est famil. erciscun: vt ſ. eo. l. filiam.

h *Cum.* pro quod: & autem pro sed, construe. aliàs est in textu quin autem. & ponitur pro sed, vel pro certe.

i *Neque castrense.* vel quasi: vt ff. de coll. bo. l. j, ſ. nec castrense.

k *Relictum.* vel quasi: vt si pater donauit conferendo in eam supremum iudicium: vt ſ. eo. l. proxi.

l *Non possim.* nec conferet profecticium, [f] sed diuiditur. vnde ff. de collo. bo. l. j, ſ. nec castrense. & ff. de statu homi. l. qui in vtero. sed si mortuus nascitur, non nocet: vt ff. de verbo. signi. l. qui mortui. e Porro antequam nascatur, ei non conferetur: licet mater in possessionem causa vẽtris mittatur: vt ff. de colla. bo. l. vltima.

b *Futuri.* scilicet in potestate: vt instituto, de tute. ſ. penult.

c *Actiones.* amplius & iudicis officio cogi potest: vt ſ. eod. l. si soror. secundum Io. nã parum noceret denegari actiones, cũ iam habeant partẽ suam. Item no. denegari actionem non conferenti: vt ff. de colla. bo. l. j. ſ. si cum duobus. & ſ. l. proxi. in prin. & l. filiam.

FIliæ.] CASVS. Dotem prosilia promisi: ipsa relicta & filiis in potestate mortis tempore decessisti: nunquid cõferet dotem, quæritur? Respon. quod sic: alioquin denegabitur ei actio. Item nunquid & frater tenetur ei peculium suum conferre? Respon. quod sic, nisi sit castrense vel pręcipuum relictum à patre. an res peculiares sint apud eum, an penes alium, dũmodo nec desierint esse in peculio eorum, non refert. Viuianus.

d *In sacris.* id est vinculis patrię potestatis: vt ſ. de offi. præto. l. j. in fi. est enim inæstimabilis: vt ff. de lega. j. l. filius familias. ſ. secundum vulgarem. Accursius.

e *Conferat.* ſ. accipiendo minus de hęreditate: vt ſ. eo. l. dotis.

f *Constitutis.* emancipatis enim solam profecticiam: vt ſ. eo. l. filię in. fin.

g *Denegari.* quia & illa denegabitur ei qua hæreditas diuiditur, id est famil. erciscun: vt ſ. eo. l. filiam.

h *Cum.* pro quod: & autem pro sed, construe. aliàs est in textu quin autem. & ponitur pro sed, vel pro certe.

Sequitur glo. Bar. B. Paul. Sal. & Alexã.

Et bene secundũ eos dem.

*f Et bene bene subijcit, sed in diuisionem &c. & quod dicitur conferri, id est *alias, in medium deduci. & Quodsalàs facit ſ. famil. erciscun. Cum. l. certum.*

m *Ex hoc.* ſ. peculio.

n *Durantes.* id est neque deperditæ sunt, neque deminutæ.

SI *donatione.*] CASVS. Decessisti relictis filio & filia, filius post mortem patris acquisiuit fundum: nunquid tenetur conferre? Respond, quòd non. si autem aliquid filiæ tuæ dedisti, vt haberet in peculio: tenetur illud communicare: nec precium vindicare potest. Viuianus.

o *Non potest.* vt ſ. eo. l. nec emancipati.

p *Sit. fundus.*

q *Constituæ.* immo idem est in emancipatis: vt ſ. eo. l. vt liberis. in fin. ſ

r *Postulat.* immo secundum ius: vt ſ. famil. erciſc. l. filiæ cuius quæ est contra. Solu. hic donauit & concedẽdo in peculium: ibi in eam conferens supremum iudicium, velut extraneo: vt. ff. de castren. pecul. l. castrense. & l. si sorte. in prin. nec tenet ab initio, nec postea confirmatur, in aliis sic, vt hic, & ſ. de donat. inter virum & vxo. l. donationes. j. quam distinctionẽ faciunt quidam l in emã cipato. Sed quomodo, cum peculium habere non possit: vt ſ. de inoffi. testa. l. sina. in fi? Dicã ergo vt ſ. eo. l. vt liberis. in fi. Item contra. ſ. de inoffic. do. l. pater. sed ibi solui. [m] aliàs dic vt modo solui. & facit. ff. de rei vin. l. emptor. in fine.

Ius petendi collationem transit ad hęredes: & non conferenti denegantur actiones: per quas suam portionem hæreditatis consequi posset. Alexan.

XIIII. Iidem AA. & CC. Stratonicæ.

SI maritus quondam tuus ab intestato [t] patri suo hęres extitit, & ei posthumus à te editus successit: actiones hęreditarias amitę [t] filij vestri quas habuit patris sui mortis tempore, dotẽ non conferenti, denegare [v] præses non dubitabit. PP. VII. Kal. Mart. Trimontij, Tusco & Anulino Conss.

Quæsita post mortem patris non conferuntur: & concessa in peculium profecticium filiæ, diuiduntur inter filios succedentes patri. Bald. Saly. & Alex.

XIII. Idem AA. & CC. Antistiæ.

SI donatione tibi post mortem patris fundum quæsisti: soror tua portionem eius vindicare nõ potest. [o] Nam si is [p] filiæ familias constituæ [q] tibi à patre donatus est: cum sorore patri communi succedens, eum pręcipuum habere contra iura postulas. [r] D. VI. Id. Febr. Sirmij, ipsdemque CC. Conss.

Ius petendi collationem transit ad hęredes: & non conferenti denegantur actiones: per quas suam portionem hæreditatis consequi posset. Alexan.

XIIII. Iidem AA. & CC. Stratonicæ.

SI maritus quondam tuus ab intestato [t] patri suo hęres extitit, & ei posthumus à te editus successit: actiones hęreditarias amitę [t] filij vestri quas habuit patris sui mortis tempore, dotẽ non conferenti, denegare [v] præses non dubitabit. PP. VII. Kal. Mart. Trimontij, Tusco & Anulino Conss.

¶ Cum [b] * autem fratres tui durantes in familia patris, peculiũ (si hoc neque [t] castrense, neque relictũ [k] eis doceatur) pręcipum habere non possint, [l] sed in diuisionem paternæ veniat hæreditatis, nec quicquam mutet penes quem res ex hoc [m] proficiscentes, & in eadem causa durantes, [n] constitutæ reperiantur: absoluti manifestique iuris est. Dat. XI. Kal. Febr. Sirmij CC. Conss.

Quæsita post mortem patris non conferuntur: & concessa in peculium profecticium filiæ, diuiduntur inter filios succedentes patri. Bald. Saly. & Alex.

XIII. Idem AA. & CC. Antistiæ.

SI donatione tibi post mortem patris fundum quæsisti: soror tua portionem eius vindicare nõ potest. [o] Nam si is [p] filiæ familias constituæ [q] tibi à patre donatus est: cum sorore patri communi succedens, eum pręcipuum habere contra iura postulas. [r] D. VI. Id. Febr. Sirmij, ipsdemque CC. Conss.

Qui tenetur conferre, si partem hæreditatis petat collationem offerre debet: aliàs à petitione remouetur, & peculium profecticium filio concessum, non censetur, sed tanquam res communis seu hæreditaria diuiditur: castrensia vero & legata non conferuntur nec diuiduntur, sed præci puа sunt. Alexand.

XII. Iidem AA. & CC. Philanteæ.

FIliæ licet maneat in sacris [d], si dotem non conferat [e] quam mortis tempore communis patris habuit, fratrib[u]s in eadem familia constitutis: [f] actiones hęreditarias denegari [g] non ambigitur. ¶ Vnde consulte ac pro iuris ratione collationem fratribus tuis quos in patris communis mortis tempore fuisse potestate proponis, offeres.

Nec emancipati.

a *Nec emancipati.* nedum sui: vt §. eo. l. si donatione. & dic a quæ- A sita quocunque modo: puta legata etiam tunc relicta qñ erat in potestate sub conditione: quæ cõditio erat post mortem patris: vt ff. eo. l. prætor. j. respon & l. ij. §. id quoque secus in stipulatione: vt ff. de verborum obli. l. si filius. & facit §. e. l. ea demum. & ff. eod. l. j. §. si ab emancipato. & §. si ab ipso. & l. seq. §. id quoque.

Et bene. Io an. Fab.

Quæstio post mortem defuncti, non conferuntur. Bald. Salyc. & Alex.

XV. Iidem. AA. & cc. Philippo.

NEc emancipati a post mortem communis patris quæsita conferre coguntur: sed hæc retinentes, eius bona pro hæreditaria diuidunt portione. Dat. Idib. Decemb. ipsis. CC. Conss.

Codicilli non impediunt collationem, & relicta in eis non veniunt conferenda. Saly. & Alex under.

XVI. Iidem. AA. & cc. Socrati.

2 FIlium cum fratribus suis cohæredibus intestato patri succedentem, vltra b relictum codicillis nõ conferentẽ dotem, iudicio familiæ erciscundæ nihil posse consequi, summa cum ratione placuit. c Dat. V. Kalend. Ianuar. Ipsis. CC. & Conss.

Quando ab intestato succeditur: dos & donatio propter nuptias inter liberos cuiuscunque gradus & cuiuscunque sexus, tam existentes in potestate illius de cuius hæreditate agitur, quàm non existentes, debet conferri, si tractatur de successione illius qui dotem aut donationem propter nuptias constituit. donatio autem facta filio emancipato ab emancipante tempore emancipationis, vel post, conferetur eo modo quo per iura vetera conferebantur cætera bona emancipatorum. Alexand.

XVII. Imp. LEO. A. Erythrio præfecto prætorio.

VT liberis tam d masculini quàm fœminini sexus, siue sui iuris, siue in potestate cõstituris, quocũque iure intestatæ successionis, id est, aut testamento penitus non condito, aut infactum fuerit, contra tabulas bonorum possessione petita, e vel inofficiosi querela mota rescisso, f æqua lance pariq; modo prospici possit: hoc etiam æquitatis, studio presenti legi credidimus inserendũ, vt in diuidendis rebus ab intestato defuncto-

rum parentum, tam dos, quàm ante nuptias donatio cõferatur, quàm pater vel mater, auus vel auia, proauus vel proauia, paternus vel maternꝰ, dederit vel promiserit pro filio vel filia, nepote vel nepte, pronepote vel pronepte, nulla discretione g intercedente, vtrum in ipsas sponsas pro liberis suis memorati parentes donationem cotulerint, an in ipsos h sponsos earum, vt per eos eadem in sponsas donatio celebretur: vt in diuidendis rebus ab intestato defuncti parentis cuius de hæreditate agitur, eadem dos vel ante nuptias donatio ex substantia eius i profecta conferatur: emancipatis videlicet liberis vtriusque sexus, pro tenore præcedentium legum ea quæ k in ipsa emancipatione à parentibus suis (vt adsolet fieri) consequuntur, l vel post emancipationem ab eisdem m parentibus acquisierint, collatutis. Dat. V. C Kalend. Mar. Buseo. & Ioanne Conss.

Quæcunque modo liberi sui iuris efficiantur, ad collationem vt emancipati vocantur. Sal. & Alexand.

XVIII. Imp. ANASTASIVS A. Constantino præfecto prætorio.

LIberos qui per nostræ legis n auctoritatem, per oblationem precum & imperiale rescriptum, sui iuris effecti fuerint, ad similitudinẽ cæterorũ qui emãcipati ex antiquo iure o sunt, collationes facere iubemus compelli secundum ea quæ super cæteris emancipatis statuta sunt. Dat. XII. Kalen. August. Constantinopoli, Probo & Auieno iunio- D re Conss.

§. esse enim debet. & ff. de testa. l. iiij. nam cũ sui iuris sunt, peculiũ habere non possunt: vt §. de inoffic. testa. l. fi. Dic ergo secundo g collationem faciendam pro tenore præcedentium legũ, puta si dicatur à donãte: vt j. e. l. penulti. in fi. & ff. de inoffi. testa. l. si non mortis causa. in prin. & §. de inoffi. testa. l. si quãdo. in fin. & l. quoniam nouella. secundum Ioan. hoc non placet; h quia illæ non sunt præcedentes, sed istæ nisi dicas quod aliæ vetereserãt quæ dicebant idẽ. Et secundum hoc dic leges veteres dixisse idem, quod dicit. l. penul. Tertij dicunt quòd lex inferior, illud, in suis k loquitur: & hæc in emãcipato. ideoq; distinguunt inter collata tempore emancipationis tunc vel postea: vt ea conferantur, vt hic. & alia quæ ante emancipationem, vt illa, non: vt ibi. sed nec has habemus. Et nota quod quædam noua inducit hæc lex: quia cũ per veteres leges. ff. emancipari non conferant adinuicem secundum quosdam, nec sui suis: cum non habeant l contra tabulas: nec sui emancipatis, sed solum emancipati suis: hodie par est omnium causa seu conditio. Itaque sui emancipatis, & suis, & nec emancipatis, nec suis, & emancipati cõsecũdum H. m & §. hac. l. sed non secundum Azo. vt *primo* notat. supra l. si emancipati. Item inducit secundum notum, quod circa querelam dixi n in principi. huius legis. Tertio, quia olim emancipatus omnia quę habebat tempore mortis patris, debebat conferre: vt §. eod. l. eadem. hodie per Leonem non confert, nisi à patre donata tempore emancipationis, vel postea. ergo aliunde quæsita non confert, à contrario sensu. l. hoc tamen dicere non placet, nec Leo hoc vetat. Vnde dic, p & quarto pro tenore præcedentium legum. §. eo. l. ea demũ. vt vndecunque quæsita cõferantur, sed per authen. ex testamento. tantum à patre data.

Nepotes ex filia, qui succedunt auo materno cum materteris, & auunculis in illa portione in qua succederet mater si viueret, excepta tertia parte, quæ accresceit auunculis & materteris: itẽ nepotes ex filio vel filia, qui succedit auie vnà cum patruis, auunculis, amitis, & materteris, cum dicta deminutione tertiæ partis debent adinuicem conferre tam dotem quàm donationem propter nuptias datam ipsis patruis, auunculis, amitis, & materteris, per ipsos conferenda nepotibus aui: quàm etiam dotem, vel donationem propter nuptias datam patri vel matri dictorum nepotum conferendam per dictos nepotes dictis patruis. Alexan.

XIX. Imp. IVSTINIANVS. A. Mennæ præfecto prætorio.

ILlam merito dubitationem amputare duximus, p quæ super collatione dotis, vel ante nuptias donationis, inter certas personas satis iam ventilata est. Nam si b intestatus quis c defunctus esset, filio vel filiis, aut filia vel filiabus relictis, & ex mortua filia vel filio cuiuscunq; sexus aut numeri nepotibus: q vel si qua intestata defuncta esset, filio quidem vel filiis, filia vel filiabus similiter relictis, ex mortuo vero filio vel filia itidem nepotibus cuiuscunque sexus aut numeri: de modo quidẽ successionis minime dubitabitur, sed palam erat quod huiusmodi e nepotes duas partes paternæ f vel maternæ g portionis tantum haberẽt, tertiã partem patruis suis vel auunculis, vel amitis vel materteris, proiam posita constitutione h concedentes, de collatione vero dotis, vel ante nuptias donationis, quam defuncta persona i pro filio vel filia superstitibus, & pro mortuo vel mortua k filio vel filia dedisset: multa dubitatio orta est, superstitibus quidem filiis l defunctæ personæ non debere se dotem, vel ante nuptias donationem pro se datam à suo patre vel matre, conferre filiis mortui fratris sui, vel mortuæ sororis suæ contendentibus, eo quod nulla m constitutio super huiusmodi n collatione posita

Nepotes ex filia, qui succedunt auo materno cum materteris, & auunculis in illa portione in qua succederet mater si viueret, excepta tertia parte, quæ accresceit auunculis & materteris: itẽ nepotes ex filio vel filia, qui succedit auie vnà cum patruis, auunculis, amitis, & materteris, cum dicta deminutione tertiæ partis debent adinuicem conferre tam dotem quàm donationem propter nuptias datam ipsis patruis, auunculis, amitis, & materteris, per ipsos conferenda nepotibus aui: quàm etiam dotem, vel donationem propter nuptias datam patri vel matri dictorum nepotum conferendam per dictos nepotes dictis patruis. Alexan.

minutione tertiæ partis, quę matrem suã contingebat: vnà cum A materteris, auunculis, patruis, & amitis succedent ei. hæc ex prima parte colliguntur. In secũda vero colligitur, quod prędictę personę inuicem conferunt donationes propter nupt. & dotes à parentibus suis pro se constitutas non obstante constitutione diuorum Arcadij & Honorij: qua videbatur solummodo à nepotibus cum auunculis fore conferendũ: quia tamen circa patruos & materteras & amitas æquitas & ratio reperiatur æqualis: idem ius obseruetur in collatione, subtilitate prędictæ constitutionis non obstante. Hodie tamen personę quę enumerantur in l. codicis, succedunt æqualiter non cum deminutione tertię partis, ideo iunge legi huic authen. quę tertię.

a *Duximus.* & eam decidemus. §. j. talem

b *Nam si.* & hęc est dubitatio, nam &c.

c *Quis.* masculus.

d *Nepotibus.* subaudi, relictis.

e *Huiusmodi nepotes.* Si moritur fœmina, non distinguitur, relinquat ex filio nepotes, an ex masculo filia: nam vtrobique cũ deminutione admittitur, si vero moritur masculus, & relinquat nepotes ex filio: eiusdem iuris sunt, cuius & filius. si ex filia, admittuntur cum deminutione tertiæ partis: a vbi, & institu. de hære. quæ ab intest. §. item vetustas.

Nepotes ex fœmina & ex masculo differentes an admittantur eodem modo.

f *Paternæ.* scilicet quãdo fœmina decessit.

g *Maternæ.* siue fœmina siue masculus decesserit.

h *Constitutione.* vt infra, de suis & leg. lib. l. si defunctus.

i *Persona.* de cuius hæreditate nunc agitur.

k *Morsua.* ex quibus remanserunt nepotes, qui succedunt cum patruis, vel auunculis, vel similibus.

l *Filiis.* qui sunt patrui ad nepotes.

m *Nulla constitutio.* immo videtur q̃ sic: vt §. e. l. si maritus. Sed certe ibi filius eius de cuius hæreditate agitur, & filia viuebant tempore mortis b eius de cuius hæreditate agitur, & hic fuit natus nepos ex filio, filio dico præmortuo viuo eo de cuius hæreditate agitur. Item obiicitur de illa. §. eo. vt liberis. ac illa loquitur de collatione facienda in nepotes & neptes, ac patruos & amitas, auunculos & materteras.

Sequuntur vtrum glossa & Bar. & Salyc.

n *Huiusmodi.* dico paruorum, vel similium cõferre nolentium.

o *Constitutione.* quam non habemus.

p *Auunculis.* cũ decesserit masculus, vel fœmina: auus, vel auia.

q *Amitis.* hoc etiam quando mortua est fœmina.

r *Dotem.* mulieris.

s *Donationem.* masculi.

t *Patris.* & hoc qñ decesserit fœmina, & sunt ex filio nepotes.

v *Mortua persona.* tres sunt dotes de quibus omnibus fit mentio in hac glo. Quid dices in dote vel donatione propter nuptias, quam dedit istis nepotibus auus vel auia eorum, de cuius hæreditate agitur? Respond. vt sibi inuicem nepotes, non patruis vel auunculis vel materteris debeant conferre: vt ff. de coniun. cum eman. li. l. j. §. si sit. Sed cum hodie titulus ille sit sublatus, c dico & hoc, scilicet correctũ, vt debeat patruis conferre: & econtra. Si autem pater vel mater eorum dedisset dotem, locum haberet quod dicitur d ff. eod. filiũ emãcipatũ. Vel dic q̃ hic idẽ erit quod §. dixi, & in l. filiũ. dicitur de patre neporis an conferat.

c Hoc nihil facit ad pro positũ. Pau. Al. & Laſ. & an ſit verũ quod ille tantus ſit ſublatus vide Garſiam in l. Gallus. ff. de lib. & poſthu. d Scilicet quod nõ debent cõferre. Bart. Pau. Saly. Al. & Laſ.

x *Conferre.* lex ista pro M. facere videtur, qui dotem filiæ mortuæ liberis exiſtentib' nõ esse patri restituẽdam dicebat. si esset restituenda, quare liberis filij ex hac lege necessitas imponeretur de collatione facienda: cũ ad auũ, qui post filiũ decessit, dos reuertat. Sed respõ. e q̃ hic erat filia emancipata: vnde non ad patrẽ, sed ad suos heredes trãſ missit petitionẽ doris, §. de rei vxo. act. §. accedit. sed hodie M. opinio seruatur. & habes de hac opinione plura notata. §. solu. matrimo. l. dos. Ac.

e Iſta veriſimilis ſponſio plata. Paul. Sal. & Al.

y *Tertiam.* quæ tertiæ &c. Et sic lege authen. quæ tertiæ.

z QVæ tertię portionis demiſſuto correctionem nouo iure capit, ad æqualitatis iustitiã redacta in omnibus talibus personis.

D *Quæ conditio testamento in legitima computantur, debent etiam conferri quando ab intestato succeditur: non econtra illa quæ ab intestato conferuntur, debent in legitimam imputari facto testamento: nisi hoc reperiatur expresse cautum, & donatio simp' ex facti. descendenti, ab ascendente, non confertur: nisi secus expresse dictum: vel nisi frater vel soror petens collationem, habeat dotem vel donationem propter nuptias: quam illi conferre tenentur. Alexander.*

a *Et bene.* Ita vt quæ ex testamento ad legitimam computantur, debeant etiam conferri quando ab intestato succeditur: non econtra illa quæ ab intestato conferuntur, debent in legitimam imputari facto testamento: nisi hoc reperiatur expresse cautum, & donatio simp' ex facti. descendenti, ab ascendente, non confertur: nisi secus expresse dictum: vel nisi frater vel soror petens collationem, habeat dotem vel donationem propter nuptias: quam illi conferre tenentur. Alexander.

ad repellendũ querelam inofficiosi cõputantur in quartã partẽ portiõis quæ cõtingeret aliquẽ ab intestato si nõ foret exhæredatus, cõferũtur. Secũdo dicit quòd nõ tenet regula ecõuerso: puta q̃ ea quæ cõferuntur, cõputentur: nisi de his quæ cõferuntur, specialiter à lege fuerit expressum vt cõputentur. Tertio dicit q̃ si simplex donatio nõ cõfertur, si non hoc donator expresse rit: nisi quis in quosdã filios & filias donationẽ propter nup, & dotem, in quosdam vero simplicem donationem contulerit.

Omnia

a *Omnia*. scilicet data inter vitros. nam in relictis fallit hoc, vt patet cuilibet: vt ff.eo.l.filiam.ij. imputantur enim in quartã, non tamen conferuntur: vt ff. de inoffi.testa. authē. nouissima.

b *Ab intestato*. id est quartam eius quam esset quis habiturus ab intestato.

c *Quod tam*. id est dicta regula.

d *In alijs*. puta dote & donatione propter nuptias.

e *Lucrum*. pecunia autem pro illa militia data á patre tempore militiæ acquisitæ, item pecunia quæ tenetur adhuc ex promissione patris pro dicta militia, non debebit conferri: vt ff.eo.l.j. §. sed an id. quæ est contra. sed hæc solutio videtur esse falsa; b quia secūdum hoc non esset speciale in ficōmittenda lētiarijs, quod lex vult: vt ff. de inofficio. testa. l. omnimodo. §. fina. Die ergo quód lucrum æstimatur tēpore mortis vt conferatur, vt hic: sed lucrū nō potest dici nisi deducta oneris ætimatione q̄ quis subijt propter militiam: vt ff. pro socio. l. Muti⁹. quæ quidem æstimatio oneris non confertur: immo præcipua ei adiudicatur: vt ibi.

b *Immo nō est falsa, sed ideo dic quod æstimatio militiæ sit cōferenda dedu Elis expensis: non ipsa militia, vt in cōtrario. Alex. & Iaſ.*

f *Ad eum*. scilicet filiū militem.

g *Poterat*. pone militiam emptam centum. tempore mortis valet l.bonus militiæ est. xxx. quod supereſt, lucrum est: scilicet. xx. quos scilicet. xx. conferr: vt hic. sed aliud non, vt in contrario.

h *Parti*. illius partis quæ debetur ab intestato: vt ff.de inoffic.testamen.l. Papinianus. §. si quis mortis. hodie vero habet trientem vel semissem suæ partis, secundum numerum liberorum: vt in authen. de trien. & semiſ. § .j. colla.iij.

i *Ab intestato*. moriente parente.

k *Ab intestato*. vel testamento expugnato per cōtra tabulas: vt ff.eo. l. vt liberis.

l *Hæc autem regula*. duæ ergo sunt regulæ, vna est quód omnia quæ cōputantur in quartã, cōferuntur. alia econtra. Primam reprobat Iustinia. secundã improbat. quædam enim data cōferuntur quæ in quartam minime computātur: vt donatio simplex, c quæ quandoque cōfertur: cuius exempli probādi gratia subijcit, ad hoc &c. id est iuxta hoc. Potes & euidentiorē ponere instantiã, quoniam donatio ante nuptias cōferebatur tempore huius legis: vt ff.eo.l.vt liberis. sed nō cōputabatur d in quartam: vt ff. de inofficio. testamen. l. quoniam nouella.

c *Reprobatur Bal. Paul. Saly. & Alex.*

d *Olim. Bal. die fic. Alex. & Iaſ. Dicunt quod plex donatio cōfertur. Et ſic ſolum ex parte illata debet cōferre. Sed hodie ex omni parte. Paul. Alber. Iaſ. Ioan Bap. Bald. Paul. Alber. & Iaſ.*

e *Quasi dicat non prius quàm iure adſcenda. Contra. Probatur in vltimo. ma. in fine. Et ſi ante mortem fuit inuestitus vero modo legatarius. Cētum. Testatoris voluntas eſt lex.*

m *Ad hæc*. id est iuxta hoc.

n *Imposuerit*. vt ff. de inoffi. testa. l. si quādo. §. & generaliter. & §. illud. Sic ergo simplex donatio cōfertur duobus casibus: scilicet quādo hoc dicit donator. Item quando emergit inæqualitas. ean autem hodie indistinctè conferatur, scilicet donatio simplex, dixi. §. e. auth. ex testamēto. Sed quid si & dotem habeat & donationē simplicē altera filia: alia vero dotem tātum? Non puto f per hanc. l. tunc donationem simplicem conferri, nisi donator hoc dixerit. & facit ad l. istã §. communia vtriusque iudi. l. ſi.

f *Hodie appendix quæſt. ad l. cūque tes. ff. de lib. quæ lib. Contra. Bieuni. ante hanc legem. ſ. Decio Cſſ. intelligo nimi. l. cum oportet. ſ. de bo. quæ*

g *Quod ſi filius inſtitutus fuerit ab inteſtato. vel ſi ſuus, an ſit locus in iure accreſcendi inter eos.*

h *Quòd ſi extraneum*. in paganicis, & alium in castrēsibus: vt §. dixi, secus si tantum in castrēsibus extraneum. Alij cōtra. dinstinguunt enim vtrum commilitonem vel extraneum instituerit in castrensibus tantū: vt primo casu nō habeat omnia bona, quasi sit institutus solummodo causa militiæ in secundo sic: vt in secundo casu legis.

i *Desiderem*. tu mater.

k *Non ſubiiciuntur*. ex toto: subiiciuntur tamē in quibuſdam quandoque: sicut & quilibet paganus: vt ſ. eo. l. proxi. & l. captatorias. & ff.e. l. neque enim. §. j. in ij. reſpon. & §. ſi ſeruũ. & l. in fraudē. j. reſpon. &. §. ſi quis. & §. ſtir. l. *Apparet*. etiam iure communi: vt dixi. ff. de hæred. inſtitu. l. ſi interdũ. §. pater. & l. ſi ita. §. j. & inſtit. de hære. inſtitu. §. hæreditas. & arg. ff. ad. Trebelli. l. Marcellus. in prin. & § j. Sed arg contra. ff. e. l. ſi miles vnum. vbi intestatus quo ad cætera videtur. Sed dic videtur, ſi probetur teſtatorem hoc voluiſſe.

† *In vetusto manu ſcri. latiſſimus. ſed puto legend. Latiſclauũ, id eſt Senatorem. nã Auguſtus liberis Senatorũ protinus latiſclauũ & tribunatũ legionũ, præfecturas, alarũ dabat. Sueto. in Aug. Contra. † conſilio.*

l *Reprobatur Bal. Paul. Saly. & Alex.*

m *Si Ruſinus*. ante casus positionem dic quod dicitur inſti. qui. ex cau. ma. non li. §. eadem. & l. lecta. dic quæ innouentur per d. §. & per authen. ibi positam.

n *Laticlauius*. nomen est dignitatis. Vel dic quod erat clauus de metallo, quam proiiciebat tribunus inter confertissimos hostes: & sic cæteri omnes fortiter pugnabant, ita quod clauum illam recuperabant.

o *Lege*. scilicet Aelia Sentia.

p *Annis*. ſcilicet. xx. vt inſti. qui manumit. nō poſ. §. eadem. & ſ. de fideicō. lib. I. minor. & ff. de fideicō, lib. I. ergo. §. itē ſi minor.

q *Nec militibus*. vt & ff. de manumiſſ. teſta. l. iij. & ff. eod. l. ſi à milite. § .j.

r *Quia*. vt quia fuit eius pædagogus.

s *Data*. id est relicta.

Latiſclauius qualiter acceptus.

a *Eorum*. scilicet bonorum castrensium.

b *Modo*. id est tunc. est verum quod diximus, ſi in eius &c. & accipe ſi non, pro niſi. Accurſius.

c *Probetur*. quod est eo ipſo quod non probatur cōtrarium secundū Ioan. vt ff. eo. l. ſi duobus. ſic ſ. tit. j. l. ij. & ſic non est cōtra. ſ. l. proxi. Vel dic melius vt mihi videtur: probatur ſcilicet ex voluntate militis defuncti; nam ſi te hæredem fecerit in paganicis, videtur re prohibuiſſe in castrēſibus: vt quę in vno conceſſit, in alio videat prohibuiſſe: nam ſic est in l. vt ff. de iudi. l. cum prætor. & hæc voluntas est lex: vt ſ. subijcit. nam voluntas &c. Alij dicunt contra, ſcilicet quod hæc voluntas ſit liquidò probāda. aliud autē erit ſi castrēſia bona tibi dederit, de alijs vero nil dixit: vt ſ. l. proxi. quæ est contra secundum hunc casum.

d *Nam voluntas militis*. id est militantis. nam secus in veterano: vt ff. eo. l. idem & ſi. §. ſi vero. Et distingue hic: qa ſi miles aliū in paganicis, & alterum in castrēſibus inſtituit: non est ius accreſcendi inter eos, quaſi duarum sint hæreditatum hæredes: vt ff. famil. erciſc. l. hæredes. §. j. & ff. e. l. ſi certarum. §. Iulianus. & l. ſi duobus. & de bo. lib. I. ſi filius. §. j. etiam ſi inſtitutus ex castrensibus non adiuit, vt hic: nisi in casu, ſcilicet ſi altera bona æri alieno nō ſufficiant: vt d. l. ſi cerum. §. Iulianus. in fi. §. & niſi alius inſtituatur ab inteſtato, primum locum obineret: ſed tunc non vindicat iure inſtitutionis, ſed tanquam ab inteſtato: vt d. l. ſi filius. §. j. autem vnum ex vna re, alium ex alia: vel vnum ex vncia, alium ex castrensibus, est ius accreſcēdi inter eos: vt ſ. eo. l. quanquam. & ff. e. l. ſi certarum. j. reſpon. Non obſtat quod dicitur. ff. e. l. ſi miles vnum. vbi ſi miles vnū ex fundo hæredē ſcripſit, creditur quantum ad reſiduū patrimoniū inteſtatus decesſiſſe. creditur enim ita à iure, ſi probetur militē hoc voluiſſe. ſi autē miles vnū inſtituat in paganicis, & in castrensibus neminem: pertinēt castrensia ad hæredem ab inteſtato venientē: vt hic, niſi probetur volūtas militis cōtraria. idem & econtra, ſcilicet ſi vnum inſtituat in castrēſibus non diſtinguo cōmilitonem vel aliū. & neminē in paganicis. pertinebūt enim ad hæredē intereſtati: vt hic, & ſ. l. proxi. ſi autē vnū poſt tempus inſtituit, interim habet locū causa inteſtati: vt ff. e. l. miles ita. circa prin.

e *Commilitonem*. vel alium quemliber.

f *Bona*. ſcilicet paganica.

g *Poſſidebit*. etiam ſi nihil probet, ſecundum Ioan. Sed cōtra ſ. proxi. in fi. vbi videtur quod mater probet. Sol. aliud cum quis inſtituitur in paganicis: quia tūc trahūtur castrēſia quaſi acceſſoria, vt ibi. aut econtra: & tūc non trahuntur: vt hic. at Ioan. cōtra. & intelligit ibi eo ipſo probatum, ꝙ non probatur contra.

Militis plures hæredes ſi ſint inſtituti, & vnus decedat ante aditam hæreditatem. Quæritur.

Quæritur.

Ratio dubitandi.

Reſpondetur.

Militis filius inſtitutus ab inteſtato.

Militis filius inſtitutus ab inteſtato.

*Militis filius inſtitutus ab inteſtato

a *Iustam libertatem*. id est directam secundū P.sed dic secundum Ioan.quòd tantum fideicommissariam potest relinquere: vt d.l. si à milite.§.j. & facit ff.de ma.vindi.l.fi rogatus. Accursius.

Ex testamento.] CASVS. Priuilegiō factionis testamenti, militi cōceditur dum est in militia. Si ergo dum est in militia testamentum fecit: an eo reuerso valeat, quæritur. Dicit q̄ sic: post tēpus reuersionis potest isti tuere ī testamento quē cunq; velit, nisi lex hoc ei prohiberit. vel si miles intra annū miss⁹ est honeste, vel in militia cōstitutus; hæredē iure militari potest & legata relinquere: & debebuntur, nisi lex &c.

b *In militia.* & iure militari facto.

c *Intra annum.* hoc habes.ff.de.l.testamēta eorū. & l.quod dicit. & l. quòd constitutū. & dic vt ff.ad.l.Falc.l.ad veterani.& l.si miles.

Tal.hinc usq; desunt, non inepte Contius.

d *Honeste.* secus si ignominiose remittatur: vt prædictæ leges dicunt.

e *Eos.* ſ. milites. vel eos qui ex testamento capiunt: vt habetis exēplum.ff. e.l. neq; enim. §.ij.& l.miles ita.§.mulier. & ff. de his quæ p̄ non scrip.ha. l.iij. & §. de hæret.& Manichæ.l. fina.

In testamento.] CASVS. Si priuatus.i. nō miles decedat duobus hæredibus instituti⁊, fratre scilicet & filio seu filia impubere, & eos ad inuicē substituat his verbis, vos inuicem substituo: quid his verbis significetur, quæritur? Rñ. q̄ hoc significeanit q̄ patruus sit hæres in totū, si impubes nōsit hæres. & econuerso si patruus nō sit hæres, impubes succedat in solidū. & locū habet tantum vulgaris. & est ratio: quia patruo non potest substitui pupillariter. & sic vitatur inæqualitas. & econuerso erit in milite retento eodem casu: scilicet q̄ miles fratrē suū & filiā instituit, & eos adinuicē his verbis substituit, vos inuicē substituo. q̄ si patruus decessit postquam heres fuerit, admittitur substitutio filiæ: non solū si non fuerit hæres: vt quia anteq̄ā adiuit, decessit: & sic adhuc non fuit hæres. vel si filia decessit, similiter miles erit hæres, licet filia hęres fuit: q̄a nō adiuit, sed decessit in pupillari ætate, & in substitutionem prædictam incidit ista pupillaris, q̄d non erat in priuato, & hoc fauore militari. & hoc est verū si mater pupillę nō cōtradixerit patruo: & patruus p̄bauerit fratrē suum expresse hoc voluisse: q̄a extraneis hæredibus postquā hæredes fuerint, substituere potest indirecto. Vi.

f *Instituit.* scilicet æqualiter.

g *Can.* scilicet minori.

Substitutio nisi pupillari tria sunt necessaria.

h *Facere testamentum.* quod vt facere possit, tria sunt necessaria: vt sit de liberis: item vt sit pupillus: item vt in potestate: vt instituⁱ de pup.sub.in princ.& ff.de vulga.& pup.sub.ti.l.ij.

i *Non potuit.* quia alterum prædictorum trium defuit.

k *Eisdem.* id est vos inuicem substituo.

l *Prudentium.* vt ff.de vulg. & pupil.sub.l. iam hoc iure.§.sed si alterum.

m *Constitutionibus.* vt ſ.de impu.& aliis substi.l.ij.& l.quanuis.

n *Substituti.* scilicet in vulgarem.

o *Militis.* qui ita substituit filiā pupillā & fratres quos instituerat.

p *Exitū.* & sic expirat vulgaris substituto. (rat.

q *Instituus erat.* ō frater testantis.

r *Inuicem.* his verbis, vos inuicem substituo.

s *Substitutione.* scilicet pupillari, quæ econtra in persona tua lo-

A cūm habere non posset: vt insti.de pup.substi.§. extraneo.

t *Hæredibus.* non solum suis & minoribus, sed etiā extraneis & maioribus, & directo: vt hic, & ff.eo. l.milites etiā. nisi mater esset in medio, vt in fi.l.dices. p̄ā aliàs nisi directo liceret, nullā esset priuilegium militis: vt instit.de pupil. substi. §. fina.

v *Tibi.* i. à te fratre.

x *Senserit.* ſ. quòd expresse voluit te admitti ex substitutione tacita pupillari. nam etiam in testamento militis tacita substitutio cōtra materem non admittitur: vt ſ. de impub. & alijs substi.l.precib⁹. expresse autem vult per hæc verba, si Lucius decesserit, Sēpronius hæres esto: vt ff.eod.titu.l.milites ita.§.j. & in prin. & l. in fraudē.§. penul. Itē si tacite, vt vos inuicem substituo, si modò hoc probetur voluisse per aliqua extrinseca: vt in hac.l. quæ quodāmodo sunt expressa: vt ff. de vulg. substit. l. Lucius. Sed in quo erit priuilegium militis, cum volūtatis relinquatur quæstio, cū & priuatus hoc faciat: vt ff.e.l. iam hoc iure. in fi. & ff. ad Trebel.l. Scæuola? Rñ. hic aliquæ præsumptiones erant contra eum. Alij dicūt q̄ probat eo ipso quod contrarium non probatur. Sed tu dicas cum hoc nō probatur, nullū habet miles priuilegiū, sed hoc probato habet: quia est directa substitutio, nisi mater esset in medio, sed si fuisset priuatus testator, hoc probato quòd hoc sensit, esset fideicōmissaria tantum: & est hæc vera. Sed Py. dixit quod hæc erat fideicōmissaria: & pro eo. ſ. de impub. & alijs substi. l. precibus. & ff. de vulga. substi. l. cēturio: sed certe ibi erat mater in medio: contra quā eius fauore non valet iure directo. & ita erat in nostro casu. secundum hoc nullū est priuilegiū, quando mater est in medio. Item satis habet lex, quòd vsque ad pubertatē valuit iure directo. Item quæro, intra quantum tēpus valet hæc substitutio fratri facta? ADDITIO. Pro solutione istius quæstionis dicas cum Bar. hic distinguendo: aut non cōstat quod miles voluerit substituere post aditā hæreditatē: & finitur adita hæreditate: vt hac.l. aut cōstat q̄ substituere voluit post aditā hæreditatē: & tūc aut voluit substituere limitate vsq; ad tēpora pubertatis: & in filio pupillo valeret iure pupillari. & ī extraneo valeret iure compendiosæ: secundum tamen distinctionē insequentē: vt l.centurio. ff.de vulga. & pupil. substi. Si vero voluerit substituere simpliciter, & indeterminate quādocunq; decesserit: tūc si mater nō est in medio, semper valeret iure directo: vt dicta.l.cēturio. si vero mater est in medio: tunc aut testator est vsus verbis directis, & valet iure directo: vt dicta.l.cēturio. si vero est vsus verbis cōmunibus: tunc valet iure fideicōmissi post tempora pubertatis fauore matris: vt.l. precibus. & ſ. de impub. & alijs substi. quam distinctionem tene memoria.

Substitutio tacita non admittitur contra matrem etiam in testamento militis.

Ex his.] CASVS. Si priuatus volens aliquid relinquere seruo, vocet eum libertum, dicens, liberto meo tali, cum esset seruus, talem rem lego: an propter hoc fit liber, quæritur? Resp. quod nō: nec etiam legatum petere potest. In milite distinguitur: aut sciuit eum seruum, & animo donandi libertatē eū vocauerit libertum: quo casu directe erit liber: nam si ignorauit, non erit liber. Viuianus.

y *Liberto.* qui seruus erat.

z *Lego.* scilicet decem.

Non potest.

A a *Non potest.* nec legatum: vt ſ. de leg.l. seruis & de necess. ser. hære. instit.l.ij. Et sic nota quod huiusmodi enunciatio nō valet. Sed argu. contra. ff. de act. l. tale. in princ. Item videtur quod liceret legatum non valet, quod tamen valeat libertas: vt ff. de manumiss. testa. l. diuus. licet ibi fuit substitutus cū libertate: vnde licet desierat conditio substitutionis, non tamen debet deficere libertas.

Libertas valet, licet legatum nō valeat.

b *Non errore.* quia credebat eum esse seruum, & ob hoc vocauit eum libertum, quia volebat eum esse liberum: vt ſ. de iur. & fac. ign. l. cum testamentum.

c *Habuerit.* quod præsumitur: vt ff. eo. l. Lucius. §. j. & in authen. vt li. deceſ. §. si quis autem. col. vj. & in auth. vt lic. ma. & āuiæ. §. j. col. viij.

Certi iuris.] CASVS. Dicit imperator in hac. l. quod miles instituere potest hæredem vsque ad decennium: vt ex tunc ad aliū deferatur hæreditas: secus in priuato, & in eo qui non est miles. Viuia.

d *Posse.* ff. e. l. si in fraudem, §. miles. & l. quæ rebatur. & l. miles ita. in princ. & §. j. secus in priuato: vt ff. de hære. instit. l. hæreditas.

Sciens.] CASVS. Miles sciens se filium habere, si extraneos instituit eum exhęredare intelligitur. si sciens se filium habere, extraneos instituit, & habuerit filiū, hæres erit: quāsi ipso iure testamentum non valeat. & hoc si sit in potestate. Sed quid erit si sit emancipat⁹? Resp. idem propter priuilegiū militis. Viu.

e *Intelligi.* vt instituⁱ de exhære. lib. §. sed si in expeditione. & ff. de bo. lib. l. si patronus testamento. in princ. & l. Paulus. ij. §. fina.

f *Minime.* scilicet ipso iure: vt ff. eo. l. militis. §. miles in supremis. & argu. ff. de lib. & posthu. l. Titius. in prin. & sic idem iuris est in milite & in priuato quando ignorāt: sed quādo sciunt, diuersum: q̄a miles videtur exhæredasse: sed à priuato factū, non valet ipso iure: vt instiⁱ. de exhære. lib. in prin.

g *Si sit.* scilicet filius. quid autem in emancipato? Respond. valet: sed rumpitur per contra tabulas: vt ſ. de libe. præte. l. fin. §. sanctimus.

h *Venire.* ab intestato: non autem per querelam, cum ipso iure sit nullum testamentum: nisi in casu quando voluit quēlibet nā sciturum esse exhæredatum: vt ff. eodem titu. l. qui iure.

Si cum.] CASVS. Si miles habens vxorem prægnantem, hoc ignorans, filiā quæ erat in vtero præterierit, non exhæredasse eam intelligitur. si sciens se filiam habere, appellādo eā filiā in testamento, ei reliquit legatum, nec eam instituit: exhæredasse videtur. Viuianus.

i *Mentionem.* & sic præteriuit: vt instituⁱ. de hære. quæ ab intest. §. eadem.

k *Infligit.* vt ſ. l. proxi.

l *Legatum.* præsumitur enim quod sciuerit se filiā habere: vt instituⁱ. de exhære. lib. §. sed fœminini.

m *Exheredauit.* in testamento fictione: secus est in priuato: quia

B Codex.

dicare tibi libertatem non potes, a si pagani testamentum pro ponatur. ¶ Atenim cum testatorem militem fuisse proponas: si non errore b ductus libertum te crediderit, sed dandæ libertatis animum habuerit: c libertatem equidem directam competere tibi, sed & legati vindicationem habere te, prærogatiua militaris priuilegij præstat. D. XII. Kalen. Ianua. Alexandro A. II. & Marcello Conss.

Miles potest decedere pro parte temporis testatus, & pro parte temporis intestatus. Salyc.

VIII. Imp. GORDIAN. A. Æterno militi.

CErti iuris est, militem ad tempus etiam heredem instituere posse. d PP. III. Kaled. Octob. Pio & Pontiano Cons.

Præteritio militis facta de filio quem scit se habere pro exhæredatione habetur fauore militis, & validitate sui testamenti. secus si filium se habere ignorat: quia tunc testamentum erit nullum, sicut testamentum pagani, præsumitur autem scisse eo ipso quod filium nominauit et leganerit. hoc dicit cum l. seq. Alexand.

IX. Idem A. Valerio.

SIcut certi iuris est, militem qui scit se filium habere, alioſque scripsit hæredes, tacitè eum exhęredare intelligi: e ita si ignorans se filium habere, alios scribat hæredes, non obeſt filio adeptam hæreditatem: sed minimè f valente testamento, si ius in potestate, eum ad successionem venire, g in dubiis non habetur. PP. V. Non. Octobr. Pio & Pontiano Coss.

Postumus vel iam natus à milite ignorante preteritus, ab intestato ei succedit: eo scitente, hæ-

C *betur pro exheredatore & scientia eius probatur. si de eo fecit mentionem in testamento. Salycetus. concor. Baldus.*

x. Impp. PHILIPPVS A. & PHILIPPVS C. Iustino militi.

SI cum vel in vtero haberetur filia inscio patre milite, ab eo præterita sit: vel cum in rebus humanis eam non esse falso rumore perlato pater putauit, nullam eius in testamento fecit mentionem: h silentium huiusmodi, exheredationis notam nequaquam infligit. k ¶ Is autem miles qui testamento filiā suam appellauit, eiq; legatum l dedit: non instituendo eā hæredē, exhæredauit. m PP. XII. Kal. Iuñ. Præsente & Albino Conss.

Captatoria institutio non valet etiam in militis testamento. Baldus & Salyc.

XI. Idem A. & C. Aemiliano militi.

CAptatorias n * institutiones etiam in militis testamento nullius esse momenti, manifestum est. o PP. VII. Kalen. Iul. Præsente & Albino Conss.

D *In testamento militis cessat Falcidia: & hæres facto inuentario, vltra vires hæreditarias non tenetur. hoc dicit. Saly. Vel sic: Legata & fideicommissa à milite relicta non deficiunt, si vires patrimonij non excedunt: sed si excedunt, diminuuntur quatenus excedunt. Alexander.*

XII. Idem A. & C. Domitiæ.

zIN testamento p militis legem Falcidiam, & in legatis q & fideicommissis tibi r cessare, exploratum iuris est. ¶ Sanè s si quid vltra vires patrimonij postulatur: competenti defensione tueri te potes. t PP. VI. Non. Iul. Præsente & Albino Conss.

Testamento militis legem Falcidiam non habet.

Captatorias.] CASVS. Non solum in testamento alicuius priuati inualida est captiosa institutio: sed nec in militis quæ in arbitrium alterius confertur, sic: Instituo hæredem, si Titio placuerit, Viuianus.

n *Captatorias.* Captatoria dicitur institutio cuius conditio conferetur ad secretum alienæ voluntatis: puta instituo te, si Titius voluerit: a vel ille sit hæres quem Titius voluerit: vel si hæres si me instituueris. sed in præteritū ea valere vi hoc valet, vt si hæres si detur. c. cū me instituisti: vt ff. de hære. inst. l. captatorias. testamenta. & l. illæ autem, & l. alla fideicommissi. institutio. in prin. Item si ita. de fi. secus si dicatur: instituo tuo te si Seius capitolium ascendat: quia expressa nocent: non expressa non nocēt: vt ff. de condi. & demon. l. institutio, nonnunquam. Item libertas valet, licet sit captatoria: vt ff. de fideicommiss. lib. l. fideicommissaria. ij.

Institutio quidam dicatur captatoria.

a *Hæc non quem Titius voluerit: est captatoria: ideoque ea valere vi hoc valet, vt si hæres si detur. c. cū me instituisti: vt ff. de tibi. exti. de hære. inst. l. captatorias. testamenta. & l. illæ autem, & l. alla fideicommissi. institutio. in prin. Item si ita. de fi. secus si dicatur: instituo tuo te si Seius capitolium ascendat: quia expressa nocent: non expressa non nocēt: vt ff. de condi. & demon. l. institutio, nonnunquam. Item libertas valet, licet sit captatoria: vt ff. de fideicommiss. lib. l. fideicommissaria. ij.*

o *Manifestum est.* vt ff. de lega. j. l. captatoriæ.

Captatoriæ.

In testamento.] CASVS. Si priuatus hæredem instituerit, & legatis & fideicōmissis totam hæreditatē exhausit, hęres quartam detrahere potest: sed an sit sic in milite, quæritur? Rñ. quòd non: quia omnimodo debet eius voluntas seruari propter priuilegiū suum. si autem plus petatur quàm sit in eius patrimonio: petēti obstabit exceptio.

Augusti. li. 4. emend. c. 15. Contius.

p *In testamento.* Sciure militari facto. secꝰ si iure cōmuni: vt ſ. l. pe. Item secus in veteranō: vt & ff. ad leg. Fal. l. ad veterani.

q *In legatis.* vt ſ. ad legem Falci. l. in testamento. ff. ad legē Falc. l. si post. & l. si miles. & fina. & ff. eo. l. si certarum. in fine.

r *Et fideicommissis.* generalibus & specialibus: vt ff. ad Trebellia. l. j. §. penulti. Sed contra in ea. l. j. §. in filij. sed ibi dicit habere locum Trebellianum in testamento militis quo ad alia remedia, non quo ad quartam.

s *Sane.* postulatur à legatariis. nam à creditoribus etiam vltra potest peti: vt ſ. de iure delibe. l. fi. §. j.

t *Potes.* nec enim vltra quàm ad eū peruenit, tenetur: vt hic, & ff. eod. l. si vero. §. quid ergo. & ad legē Falcid. l. in ratione. j. §. quod vulgo. & ff. si cui ij ius quàm per legem Falci. l. j. §. in quibusdam. & ad Trebel. l. j. §. penult. hoc autem hodie verum est si fecerit inuentarium: aliàs tenetur in tōtūm: vt in authen. de hære. & Falcid. §. si vero non fecerit. col. j.

Augusti. li. 4. emend. c. 15. Contius.

Et militibus.] CASVS. Si miles constitutus in militia aliquid cōmisit, vt quia arma sua alienauit, vel dulci belli non obtemperauit: an testamentum facere possit, quæritur? Respond. quòd sic, scilicet in castrensibus bonis tantum. si autem intestatus decessit, fiscus eis succedit.

Centuriones qui decantur.

a *Centurionibus.* qui forte præerant centum militibus.
b *Militare.* quæ sunt multa: vt pater. ff. de re milit. per totum. & in l. i. ij.
c *Permittitur.* sed & in illis si hoc eis permissum sit à principe vel à iudice: vt ff. de lega. iij. l. si quis in prin. §. j. & de iniu. testa. l. si quis filio ex §. irritum. & de dona. inter vir. & vxo. l. cũ hic starus. §. si miles.
d *Intestatis.* id est posito quòd non fecerint testamentum.
e *A fisco.* hoc plane intelligitur in paganicis: & in castrensibus dixit Iaco. idem. Sed contra eum ff. de vetera. & milit. suc. l. j. vbi dicitur quòd succedunt cognati: quod determinatur per. l. ij. eiusdẽ titu. scilicet vsq; ad quintũ gradum: & post admittitur fiscus, etiam in castrensib⁹. Et vt plene videas, distingue, an propter cõmune delictũ sit dãnatus, vt tunc nõ liceat ei dãnato testari: vt dicta l. ff. de vetera. & milit. suc. l. j. an propter militare: & tunc si de fide rupta, nõ licear. si aliàs: de castrensibus potest, si hoc est ei concessum à iudice qui eum condẽnauit: vt ff. de lega. iij. l. si quis. in prin. §. miles. de non castrensi non potest: vt hic, & ff. eo. l. ex militari. si autẽ decessit intestatus: dic vt ẽ. dixi in prin. glos.

Miles damnatus de crimine, an possit testamentum facere.

Si à fratre.] CASVS. Frater matris tuæ in minus solenni testamẽto, puta adhibitis tantũ duobus testibus, te hæredẽ instituit: nunquid obstante q minus solenne fuit testamentũ, frater tuus vel filius eiusdem fratris euincet hæreditatẽ, quæritur? Rñ. q non: & hoc propter priuilegium militare.
f *Filius.* scilicet fratris. nam in filiis militis seruatur quod dicitur ẽ. eod. l. sicut.

Milites.] CASVS. Miles in stituere hæredem potest, in militia cõstitutus, siue vxorẽ siue filios, siue quẽlibet aliũ: nec inquiretur filius an fuerit bene vel non, vel fuerit institutus in dignitate vel nõ, vel liber an seruus propter priuilegiũ militis. cæteræ plana sunt. Viu.
g *Degentes.* in exercitu.
h *Meritum.* d. vtrum meruit esse hæres, an non.

Militis testamentum quot testibus probari debeat.

i *Libertas.* scilicet vtrum sit seruus, an liber.
k *Sub ipso tempore.* ita tamen quod hoc legitimis probationibus ostẽdatur, scilicet duobus testibus, licet nõ rogatis: vt ff. e. l. Lucius, cum autẽ nõ occupatur tanta necessitate, & est in castris: exigitur conuocatio & rogatio, vt voluntatem audiant duo testes: vt ff. eo. l. diuus. & instit. eo. §. ij. si autem sit in domo sua, exigitur solennitas communis: vt institu. eo. §. j. & j. eo. l. pe.

Scriniarios.] CASVS. Si scriniarius, id est notarius, institulatus in matricula militum inueniatur, vel magistro militum obtẽperans: an priuilegiũ habeat militis in testando, quæritur? Respond, quod non: licet videatur contra. ff. e. l. vlti. Sol. ibi fuit notarius in loco hostili: vel iurauit se non vitaturum mortem propter rempublicam.
l *Scriniarios*, id est notarios siue tabelliones. & est vulgare Romanorum.
m *Nullatenus*. immo videtur quod sic: vt ff. e. l. fina. & de bono. pos sess. ex testa. mili. l. j. quę sunt contra. Sol. distingue vtrum sunt in loco hostili, vt tunc habeant priuilegium militum, vt ibi: an non, vt tunc non habeant priuilegium, vt hic. Vel dic q ibi loquitur de his qui iurauerant se non euitaturos mortem reipublicæ causa.

Neque idem.] CASVS. Testari quoquo modo voluerit, militi permittitur dum est in expeditione. secus si extra: quia habetur loco priuati. Vi.
n *Componere.* scilicet suum testamentum.
o *Beneficium.* not. vt & ff. eo. l. diuus. & institu. eo. §. illis. & j. qui non ob. long. temp. prescrip. l. sancimus. & ẽ. de rescis. tu. mili. l. fina.

Pupillus licet sit tribunus, seu copitaneus militum, non potest testari. Alexand. concor. Bald. & Salyc.

Licet.] CASVS. Pupillo militi tribunatum adepto, olim testari licebat: quod innouat Imperator, cum instabilem mentem habeat: & extraneos instituendo hæredes propinquis suis nocere possit: nullo modo itaque etiam tribunus creatus habebit testamenti libertatem. Viuianus.
p *Pupillus.* militibus. sic & ff. de excusa. tuto. l. sed & milites. §. iam autem.
q *Priuilegia.* i. quia miles & tribunus.
r *Veteri.* id est pupillum creari tribunũ: vt ff. de mune. & hono. l. ad rempublicã. Vel die verius creatum posse testari.

QVI TESTAMENTA facere possunt, vel non.

Qui testantur inter speciales. Colomanus. ẽ. dixit: nunc qui communiter.

Militibus in expeditione degentes, priuilegium habent vt testari valeant quomodo volunt, & quomodo possunt: & ideo quod in vagina, vel clypeo, vel puluere cum gladio scripserint, habetur pro testamento solenni. Alexand.

Militibus in expeditione degentes priuilegium habent vt testari valeant quomodo volunt, & quomodo possunt: & ideo quod in vagina, vel clypeo, vel puluere cum gladio scripserint, habetur pro testamento solenni. Alexand.

XV. Imp. CONSTANTINVS A. ad populum.

Milites in expeditione degentes, s si vxores, aut filios, aut amicos, aut commilitones suos, postremò cuiuslibet generis homines amplectiuoluerint suprem̃ę uolũtatis affectu: quomodo possint, ac velint, testentur: nec vxorum, aut filiorum eorum, cum voluntatem patris reportauerint, meritum h aut libertas i dignitásve quęratur. ¶Proinde sicut iuris rationibus licuit, ac semper licebit, si quid in vagina, aut clypeo literis sanguine suo rutilantibus adnotauerint, aut in pulueres inscripserint gladio sub ipso tempore k quo in prælio vitæ fortè derelinquunt, hujusmodi voluntatẽ stabilem esse oportet. Dat. III. Id. Aug. Nicomediæ, Optato & Paulino Conss.

Notarii & apparitores militũ non gaudent priuilegio militari, licet in matricula militum descripti sint. Alexand.

XVI. Imp. ANASTASIVS A. Hierio præfecto prætorio.

Scriniarios l vel apparitores qui virorum magnificorum magistrorum militum insignibus vel actibus obtemperant: etsi nomina eorum matriculis militaribus referri videantur, nullatenus m tamen in vltimis à se conficiendis voluntatibus iuris militaris habere facultatem decernimus. Dat. Id. Feb. Constãti nop. Paulo. V. C. Cons.

Miles non militans, non gaudet priuilegio militis. Bald. Salyc. & Alexand.

XVII. Imp. IVSTINIANVS. A. Mennæ præfecto prætorio. *

Neque idem putarent in omni tempore licere militibus testamenta quoquo modo voluerint componere: n † sancimus his solis qui in expeditionibus occupati sunt, memoratum indulgeri circa vltimas voluntates conficiendas beneficium. o Dat. IIII. Idus April. Decio V. C. Cons.

*Iungas. l. vlt. §. de testimoniis. Contius.

Pupillus licet sit tribunus, seu copitaneus militum, non potest testari. Alexand. concor. Bald. & Salyc.

XVIII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

Licet antiquis legibus permittebatur pupillis, p si tribunatum numerorum mereban tur, vltimum elogium conficere posse: attamẽ indignum nostris temporibus esse videtur, cum qui stabilem mentem nondum adeptus est, propter priuilegia q militum, sapientium hominum iura pertractare, & in tam tenera ætate ex tali licentia parentibus fortè suis vel aliis propinquis nocere, propriam substantiam extraneis relinquendo. ¶Ideo q̃ hoc fieri r nullo modo concedimus. Dat. Kalend. Nouemb. post consulatum Lampadij & Orestis. VV. CC. anno secundo.

† Quod autẽ hãc legem fieri posse ait Theophilus, & Illa, latine. Cuiac.

ADDITIO. *Ista continuatio non est perfecta, & adde ad eam in fi. Modo videndum est de his personis quæ possunt testari vel non: vt l. si quæramus. ff. de testa. & ideo iste titulus præcedit titu. de testa.* Iason.

Quanquam.] CASVS. Patersfami. omnia bona sua habens communia cum fratre suo pro indiuiso, filiam suam Titio matrimonio

matrimonio collocaram in testamẽto suo hæredẽ instituit: an valeat institutio, quæritur? Videbatur quòd non: quia nõ videbatur habere proprium. cùm omnia bona sua erant cõmunia: secus tamen est. Et ita est argumentũ quòd idem quod cõmune mihi est cum alio, meũ est: idem est si cum sorore tua communem hereditatẽ habuissi: nihilominus valebit testamentũ tuum. Viuianus.
a *Vellet.* vt ẽ. pro soc. l. si socieratis. & ff. pro soc. l. cum duobus. alias est. l. si fratres. §. idem respondit. j.
b *Successionem*, quasi enim non haberet proprium, videbatur non posse testari. & est eadẽ causa dubitationis in proxi. responso.
c *Habuisse.* ex alia causa quàm societatis.

Sit.] CASVS. Aliquis dum erat sanæ mentis, te & vxorem tuam hæredes instituit. deinde se præcipitauit. an valeat testamẽtum, quæritur? Distinguitur, aut impatiens doloris hoc fecit, aut ex valetudine detẽtus. quo casu valet testamentũ. aut metu futurę pœnæ: quo casu non valebit, sed succedet ei fiscus. Viuianus.
d *Rabie.* idem si pudore æris alieni: a vt ff. de iu. fi. l. in fraudẽ. §. j. Accursius.
e *Probationibus*, quod probatur eo ipso, quod contrarium nõ probatur: b vt ff. de bo. cor. quimor. sibi cõsci. l. fin. §. fi. & sic. j. titu. j. l. omnium. §. cũ hoc ipsum. Vel hic c erant præsumptiones in contrarium. Et est hic annectenda distinctio si mortẽ sibi conscisit metu criminis cuius accusatio poterat institui post mortem: vt ff. de accusa. l. ex iudiciorum. quo casu publicãda sunt d bona. si autem metu alterius criminis quod esset publicum & capitale: si quidem antequàm in eo deprehenderetur, vel lis aduersus eũ contestareture: nõ publicantur e bona: alioquin sic, si conscientia criminis hoc fecerit: vt præalleg. l. Si autẽ erat crimen extraordinarium, puta furtum vel simile: non publicantur, f siue ante, siue post mortem sibi conscisit: g vt ff. de bo. eo. l. fi. & ad idem j. de bo. cor. l. j. & ff. de inin. testa. l. si quis filio ex hæred. §. proinde. & §. seq. & de dona. inter virũ & vxor. l. cũ hic. §. si marit. & j. si reus vel accu. mor. fue. l. defunctis. & ff. de ædil. edic. l. bouem. §. mortis.
f *Adsciue.* i. quia mortẽ sibi conscieuerit: quia scipsum occiderit.

Sepultur Salyc.

Ista est bona Sal. & sequitur eũ Fulgo. Ista mala, grossidubit. Sal. Et non.

Sepultur Salyc. Bald. Dec. Salyc. Alber. Iaf. & alii quos reprobatur Sal. post dicto. Singula. nisi fecit Bald. in l. j. si quis appell. non vitet. & ẽ. fecit. Sal. in l. fin. Et bene Sa.

TITVLVS XXII.

QVI TESTAMENTA FACere possunt, vel non.

Societas vel communio incidens, vel ex conuentione procedens, non impedit ius testandi. hoc dicit. Salycetus. Vel sic: Habens cum alio bona communia, non prohibetur de parte sua testari. Alexander.

I. Imp. GORDIANVS A. Peronio militi.

Vanquam omnium bonorum socer tu[a], itemque frater eius, socij fuerint: tamen non eo minus idem frater eius cum fati munus impleret, testamento suo potuit sibi hæredem instituere quem vellet. [a] Item non idcirco minus is testamenti factionem habet, quòd indiuisam successionem [b] cum sorore sua dicatur habuisse. c PP. XII. Kalen. August. Ariano & Pappo Conss.

Licet testator scipsum interficiat, testamentum tamen eius non irritatur, si tempore quo testatus est, erat sanæ mentis: nisi se interfecerit metu futuræ pœnæ alicuius delicti per eum commissi. Alexand.

II. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIAN. AA. & CC. Viatori & Pontiæ.

Sit is qui te cum vxore tua hæredem scripsit, quando testamentum ordinauit, sanæ mentis fuit, nec postea alicuius sceleris conscientia obstrictus, sed aut impatiens doloris, aut aliqua furoris rabie [d] constrictus, se præcipitem dedit, eiusque innocentia liquidis probationibus [e] commendari potest à te: adscitæ [f] mortis obtentu postremum eius iudicium conuelli non debet. Quòd si futuræ pœnę metu, voluntaria morte supplicium anteuerterit: ratam [h] voluntatem eius [i] conseruari leges vetant. PP. Kalend. Decẽb. ipsis AA. & Conss.

Senectus aut corporis infirmitas factionem testamenti non impedimt in homine sanæ mentis: sed patri potestas bene impedit. Alexand. concor. Bald. & Salyc.

III. Idem AA. & CC. Licinio.

Senium quidem ætatis, vel ægritudinem corporis, synceritatem mentis tenentibus, te-

g *Conuelli.* id est remoueri.
h *Ratam.* scilicet taliter testantis.
i *Eius.* scilicet criminosi.

Senium.] CASVS. An senex vel æger possit facere testamẽtum, quæritur? Respon. quòd sic: sed filius familias nõ. Cætera plana sunt vsq; ad l. hac consultissima. Viui.
k *Non auferre.* nam quia non erat sanus: iuferebatur, ergo insan⁹, ergo furiosus. sed non valeat: vt ẽ. de transac. l. sanum. & ff. eo. l. ij.
l *Filium.* aliàs est lex, & aliàs. §.
m *Non posse.* etiam cum voluntate patris: h vt institu. eod. in princ. & ff. eo. l. qui in potestate. sed donare potest sed mortis parte permittenere: vt ff. de don. cau. mor. l. tam is. §. filiusfamil. & de don. l. filiusfamilias. §. penulti. sed quæ est ratio? Respon. quia testamenti factio est publici iuris, i sed donatio priuati: vt ff. eod. l. iij. Vel dic quòd institutio nõ debet pendẽre ex alieno arbitrio: vt ff. de hære. institu. l. illa institutio.

ADDITIO. Istæ duæ rationes sunt de mente Bart. Bald. Pau. & Iaf. & cum dicit glos. quod institutio non debet pendẽre ex alieno arbitrio, fallit hoc de iure canonico: quia potest pendẽre ex alieno arbitrio ad pias causas. c. cum esses. extra de testamen.

n Si *frater patruelis.* Quis sit, habes insti. de grad. cog. §. iiij.
o *Non potuit.* nec etiam cum tutore: quia tutor datur vt viuo, non vt ei mortuo consulat.

ADDITIO. Tu dic quod immo propterea, quia vltima voluntas non debet pendẽre ex alieno arbitrio. Iaf. licet Bald. & Salyc. glos. inſequantur.
p *Testamentum.* sed de facto fecit.
q *Iudicio.* sic ergo pupillus non testatur: vt hic, & institu. eod. §. ij. & ẽ. titu. j. l. vlti. & j. quando prouo. non est necesse. l. ij. & de leg. hæredi. l. sciant.
r *Aetatem.* s xiiij. an.
s *Fogessus*, vel pridie ante: vt ff. e. l. qua ætate.
t *Vestigia.* scilicet ætatem. xxv. an. vt ff. de minor. l. j. vel nondum poteus erat coire.

Sequitur glos. Salyc. & docto.

i *In quo quis nõ præsentat personam duorum, sed vnius tantũ.* Bar. Paul.

k *Triuphi. l. est. Bal. ideo dic quòd eunuchus non potest testari. Bald. Sal. licet Bar. contra.*

v Vnuchis liceat. *Omnium.* erat autem dubitatio k ex eo quòd testes sunt necessarij testamento: sed eunuchus non habet
y Stestes. sed aliter hinc inde accipitur nomen testis.
Si *quis imperatorem. Scribendo.* & ita iure priuati veitur princeps:

Codex.

ceps: vt j. titu. j. l. ex imperfecto. & l. omniũ. circa fi. & l. non dubium. & ff. de leg. & constit. l. digna. & j. ad l. Fal. l. iiij. & j. l. proxi. & ff. de lega. iij. l. ex imperfecto.

a *Possint, nũ actuie. Paul.*

CVm hæredes. Habeant. quo ad testamenti solennitatem: [a] vt j. l. proxi, & sic non est contra. ff. de lega. ij. l. quod principi.

b *Epistolis.* vt j. de fideico. l. & in epistola.

c *Liceat.* idem in papa secundum Ioan. A DDITIO. Tu dic verũ quo ad bona patrimonialia, sed non quo ad papatum. est glos. singul. in cap. apostolicas. viij. quæst. j. secundum Philip. Fran. in rub. de testa. lib. vj.

†*Quod cæca fuerat à Theodosio & Arcad. cõstitutũ C. Theodos. lib. 4. tit. 4. l. 2. Contem.*

HAc consultissima.] CASVS. Qualiter cæcus naturaliter siue ex morbo, facere debeat testamentũ, quæritur? Respõ. quòd primo vocabit testes septem, & tabularii; corã eis dicet q̃ vult facere testamentum nuncupatium. Hæredem certum nominabit, ne nõminis error ambiguitatem generare possit: ex quot vnciis velit eũ esse hæredem, & quid vnum quenque legatarium velit capere: quibus & à tabellione scriptis, & à testibus subscriptis & signatis, plenum robur obtineat testamentum. & hoc in prima. Si autem codicillos velit facere, nec hæredẽ instituere, sed legata alia relinquere: prædicta seruetur solennitas præterquam in numero testium: ne sit contra. j. de codicil. l. vlti. §. in omni. & cuicunque velit, siue testamentum fecerit, siue codicillos, vno tempore committit ad scribendum. & alio tempore poterit facere recitari tam sibi quàm testibus: vt protesteturse taliter testamentum cõfecisse vel codicillos, testium subscriptione insecura. & hoc in secunda. Si tabellio inuentus nõ fuerit: octauus testis loco suo adhibeatur in testamento. sic facto codicillo poterit cui velit ex testibus ad custodiẽdum committere. quod habere potest locum non tantũ in cæco, sed in alio: sed maxime &c. & hoc in tertia parte. Viuianus.

†*Concor. c. licet. exem de testi.*

d *Per nuncupationem.* id est per testamentum nuncupatiuum sine solennitate: non tamen sine scriptura: vt instit. eo. §. cæcus. Sed quare dicitur hoc nuncupatiuum, cum tamen habeat tantam similitudinem cum scripto? Respõ. quia testator non signat, nec subscribit, nec nomen hæredis scribit. qđ in eo esset necesse: vt j. tit. j. l. iubemus. Item testes debent omnia scire quę in hoc cõtinentur. ei bi non oportet: vt hic. l. & j. tit. j. l. hac consultissima.

Testamẽtũ discipuli diuersum à magistri. Sueton. in Aug. & Tac. & Eutrop. Sabycus. & Plaseq. Cy. Bayerius. Bart. P. Fulgo. Alex. & Ias.

e *Scripta.* scilicet sine solennitate.

f *Edocant.* scilicet excæci. quod est hic speciale, aliàs secus: vt j. commune cum cæteris habeat. [a] Quod & in codicillis † & fideicommissariis epistolis [b] iure scriptis obseruandum erit. ¶ Et sicuti priscis legibus cautum est, Imperatori quoque & Augustæ testamentum facere liceat, [c] & mutare. Dat VII. Id. Aug. Gratiano. A. II. & Probo Conss.

Cæci vtroque lumine ex accidenti vel à natura, possunt suas vltimas voluntates per nuncupationem condere, seruatis tamen solemnitatibus in hac lege comprehensis. Alexander.

VIII. Imp. IVSTINVS A. Demostheni præf. prætor.

HAc consultissima lege sancimus, vt carentes oculis, seu morbo, vitióve, seu ita nati, per nuncupationem [d] suæ condant moderamina voluntatis: scilicet præsentibus septem testibus † quos aliis quoque testamentis interesse iuris est, tabulario etiam: vt cunctis ibidem collectis, primum ad se conuocatos omnes, vt sine scriptis [e] testentur, edoceant: [f] deinde exprimant nomina specialiter hæredum, & dignitates singulorum, & indicia, [g] ne sola nominum commemoratio quicquam ambiguitatis pariat: & ex quanta parte, vel ex quot vnciis in successionem admitti debeant: & quid vnumquemque legatarium seu fideicommissariũ adsequi velint: omnia denique palam [h] edicant quæ vltimarum capit dispositionum series lege concessa. ¶ Quibus omnibus ex ordine peroratis vno eodémque loco & tempore, sed & tabularij manu conscriptis sub obtutu septem (vt dictum est) testium, & [D] eorundem testium manu subscriptis, dehinc consignatis tam ab eisdem testibus quàm à tabulatio, plenum obtinebit robur testantis arbitrium. ¶ Quæ in eundem modum erunt obseruanda, quamuis non hæredes instituere, sed legata solum vel fideicommissa, & in summa quæ codicillis [i] habentur congrua, duxerint ordinanda. ¶ At cum [k] humana fragilitas mortis præcipue cogitatione perturbata, minus memoria [l] possit res plures consequi: patebit eis [m] licentia voluntatem suam, siue in testamenti, siue in codicilli tenore compositam cui velint scribendam credere: [n] vt in eodem loco postea conuocatis testibus & tabulario, re etiam (vt dictum est) patefacta cuius causa conuocati sunt, etiam chartula promatur quam susceptam testatori recitabit tabularius, simul & testibus: vt vbi tenor eorum cunctis innotuerit, elogium ipse suum profiteatur agnoscere, & ex animi sui quæ lecta sunt, disposuisse sententia, & in fine subscriptio sequatur testium, necnon omnium signacula tam testium, (prout dictum est) quàm tabularij. ¶ Sed quia tabulariorum copia non in omnibus locis datur quęrentibus: iubemus vbi tabularius reperiri non possit, octauum [o] adhiberi testem: vt quod tabulario pro supradicto modo commisimus, id per octauum testem effectum capiat: libera potestate concedenda voluntates suas in prædictum modum ordinantibus, chartulam ita subscriptã, ita denique consignatam vt antelatæ formæ declarant, cui velint ex testibus custodiendam mandare. Sic fieri nanque confidimus, vt non recipiat * se tantùm in cæcis testandi [p] licentia: sed ne locum quidem vllum relinquat infidijs, tot oculis [q] spectata, [r] tot insinuata sensibus, [s] tot insuper in turo locata manibus. D. Kal. Iul. Constantinopo. Iustiniano & Valerio Conss.

a *Plato. Bocet.*

b *Qui fal. Bodecius. Zo. Cyn. Bar. & Ange.*

c *Mutatis mutandis. Ioan. Bal. Fulgo. Ramos. Alex. & Ias. Ita fieri debere. l. Diuus. De offic. proc. Cons.*

d *Siue antè hos defectũ habeat, siue alterũ tãtùm. Paul.*

e *Gl. sequitur Salyc. Alex. dicens tum: vt diximus instit. Ius contra cos. §. finali.*

f *Vltiũ si in illis partes. ũ quæ attorquentur. Iustinianus. Ang. Paul. Al. & Ias.*

dilucidis interuallis cœperit, & perfecerit: tenet, si iuris solennitate fuerit subnixum. Viuia.

a *Pro nihilo esse.* nihil enim videtur facere, qui partem indiuidui facit: vt hic, & ff. de arb. l. dicere. §. sed si de pluribus. & l. qui tamen circa princi. vno enim contextu testari debet: vt ff. co. l. hæredes. §. fina.

b *Censemus.* vt instit. co. §. furiosi.

DIscretis.] CASVS. An surdus & mutus possint condere testamẽtũ, distinguitur, aut sunt cõiuncta vitia, aut disiuncta. si cõiuncta, quia fit. surdus & mutus à natura. i. à natiuitate puta, aut ex morbo superueniẽte: primo casu nec facit testamentum, nec codicillos &c. Secundo casu facere potest, si scribere sciat. Si autem fuerit surdus & nõ mutus, quod raro cõtingit: aut à natura, aut morbo superuenienti. in primo casu fuit dubitatio & altercatio: in secundo non. Si fuerit mutus & non surdus, & scribere sciat: testamentũ facere potest, siue mutus fuit à natura, siue superueniẽte morbo. & ista nõ solũ habent locũ in masculis, sed in fœmihis.

c *Discretis.* i. separatis.

d *Concurrunt.* licet videatur statim velle dicere quando sunt vitia separata: præmittit tamen duos casus quando sunt coniuncta.

c *Natura habeat.* i. ab origine, vel à natiuitate. nam quilibet homo de natura habet vt audiat & loquatur.

f *Libertatem.* contra. ff. qui & à qui. l. j. sed ibi erat separatum.[a]

Sequitur.

g *Abstulit.* ſ. morbus.

h *Permittimus.* sed in superiori casu nullo tẽpore [b] potuit dicere: sed & per alium potest scribere, si hoc à principe impetret. c. vt ff. co. l. si mutus. loquitur autem de eo muto & surdo, qui prorsus non audiũt, nec loquuntur. aliàs enim omnia facere possunt: vt instit. cod. §. item surdus & mutus.

i *Rara.* not. quod raro contingit quod si aliquis sit surdus, quin mutus sit: & econtra.

k *A natura.* id est ab origine.

l *Cogitasse.* subaudi, & exposuisse.

Furiosus habens dilucida interualla, potest in illis inter uallis condere testamentum: dummodo antequam furor supernenerit, cœperit testari, & finierit: sed si antequam compleret superueniat furor, quod ante factum est pro nihilo habetur: ideo cessante furore non poterit complere: sed habebit necesse de nouo incipere. Alexander.

IX. Imp. IVSTINIANVS A. Iuliano præfecto prætorio.

FVriosum in suis iuduciis * vltimum condere elogiũ posse, licet ab antiquis dubitabatur, tamen & retro principibus & nobis placuit. ¶ Nunc autem hoc decidendum est, quod similiter modo antiquos animos mouit, si cœpto testameno furor eum inuasit. Sancimus itaque tale testamentum hominis, qui in ipso actu testamenti aduersa valetudine tentus est, pro nihilo esse. [a] Si vero voluerit in dilucidis interuallis aliquod condere testamentum, vel vltimam voluntatem, & hoc sana mente inceperit facere, & consummauerit nullo tali morbo interueniente: stare testamentum siue quancũque vltimam voluntatem censemus: [b] si & alia omnia accesserint, quæ in huiusmodi actibus legitima obseruatio requirit. * D. Kal. Septemb. Cõstantinop. Lampadio & Oreste. VV. CC. Conss.

Surdus & mutus à natura testari non potest. Si vero ex accidenti potest dumodo scribere sciat, & manu sua scripserit voluntatem suam. Ille vero qui mutus non est, sed tantum surdus à natura vel ex accidenti: potest indistincte testari, etiam si nescit scribere, si suam intentionem verbis exprimere potest. Mutus autem qui surdus non est, testari non potest, nisi scribere sciat, & manu sua scripserit. Alexander.

X. Idem A. Ioanni P. P.

DIscretis [c] surdo & muto, quia non semper huiusmodi vitia sibi concurrunt: [d] sancimus, si quis vtroque morbo simul laboret, id est, vt neque audire, neque loqui possit, & hoc [D] ex ipsa natura habeat: [e] neque testamentum facere, neque codicillos, neque fideicommissum relinquere, neque mortis causa donationem celebrare concedatur, nec libertatẽ [f] siue vindicta siue alio modo imponere: eidem legitã masculos quàm fœminas obedire imperãtes. ¶ Vbi autẽ & huiusmodi vitij non naturalis, siue masculo, siue fœminæ accidit calamitas, sed morbus postea superueniens & vocem abstulit, [g] & aures cõclusit: si ponamus huiusmodi personã literas scientem: omnia quæ priori interdiximus, hæc ei sua manu scribenti permittimus. [h] ¶ Sin autem infortunium discretum est, quod ita raro [i] contingit: & surdis, licet naturaliter huiusmodi sensus variatus est, tamen omnia facere & in testamentis, & in codicillis, & in mortis causa donationibus & in libertatibus, & in omnibus aliis permittimus. ¶ Si enim vxor articulata ei à natura [k] concessa est: nihil prohibet eũ omnia quę voluerit facere: quia scimus quosdã iurisperitos & hoc subtilius cogitasse[l], & nullum [m] esse expossuisse, qui penitus[n] non exaudiat si quis supra cerebrum illius loquatur, secundũ quod Iubentio Celso placuit. ¶ In eo autem cui morbus postea superueniens auditũ tantũmodo abstulit, nec dubitari potest quin possit omnia sine aliquo obstaculo facere. ¶ Sin vero aures quidem apertæ sint, & vocẽ recipientes, lingua autem eius penitus præpedita: licet à veteribus auctorib[o] sæpius de hoc variatum est: attamen si hunc peritũ [p] literarum esse proponamus, nihil prohibet eũ scribentem hæc omnia facere, siue naturaliter, siue per interuentum morbi huiusmodi infortunium ei accesserit: nullo discrimine[q] neque in masculis[q] neq; in fœminis in omni ista constitutione seruando. Dat. XV. Kal. Martij. Constantinopoli post cõsulatũ Lãpadij & Orestis. VV. CC.

Filiusfamilias non potest testari vel codicillari in aduentitiis, sed in castrensibus vel quasi bene potest. hoc dicit cum l. sequen. Alexander.

XI. Idem A. Ioanni P. P.

NEmo ex lege quam nuper promulgauimus, [r] in rebus quæ parentibus acquiri non possunt, existimet aliquid esse innouandum, aut permissum esse filiisfamilias cuiuscunque gradus vel sexus testamenta facere: siue sine patris consẽsu bona possideant secundum nostræ legis distinctionem, siue cum eorum voluntate. Nullo etenim modo hoc eis permittimus: [s] sed antiqua lex [t] per omnia conseruetur, quæ filiusfamilias, nisi in certis [v] casibus, testamenta facere nullo modo concedit, & in his personis [x] quæ huiusmodi facultatem [y] habere iam concessę sunt. [z] S. Dat. Kal. Septemb. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis. VV. CC.

m *Nullum.* ſ. surdum.

n *Qui penitus.* ſ. cui vox articulata fuit concessa. Sed videtur surdũ nullo modo posse testari: vt ff. vnde cogn. l. octaui. §. fratris. Respon. illud secũdũ iuris verũ, secundũ quod non poterat à testari, nisi imperraret à principe: vt ff. e. l. si mutus. Vel loquitur ibi de surdo & muto à natiuitate vel ex accidẽti: sed ignorabat literas.

o *Si hic peritum.* nõ ergo aliàs, arg. sumpto à contrario sensu. arg. ff. de offi. eius cui manda. est iuris. l. j. §. huius rei.

p *Discrimine.* id est differentia.

q *In masculis.* nisi in militibus: vt instit. de testa. mili. §. quinimo. Item dic hic eos qui nõ possunt facere testamẽtum: vt diximus instit. loco citato.

NEmo.] CASVS. In rebus acquisitis per filiũfa, puta in profectitiis vel aduentitiis: quia proprietatẽ habet filiusfami. pater vsumfruct. testandi non habeat licentiam filiusfa. nisi tãtũ in his casib[u] in qb[u] ei à veteribus legibus permissum est: hoc autẽ est in castrẽsibus vel quasi: nec tale testamentũ querelæ inofficiosi subiacebit. & hoc dicit cum l. seq.

r *Promulgauimus.* vt ff. divi de colla. l. fi. vel dic vt j. de bo. quæ lib. l. fi. §. filiis autem familias.

s *Penitus.* ſ. vt possit facere testamentum in aduentitiis.

t *Antiqua lex.* multæ sunt. ll. antiquę quę hoc dicunt: vt ff. de do. causa mor. l. tã is. §. j. & ff. eo. l. qui in potestate. in princip. &. §. eo. l. senių. ff. i. & instit. eo. ſ. princip.

v *Certis.* in castrẽsi vel quasi: vt j. l. proxi. in fi.

x *Personis.* instituendis.

y *Facultatem.* capacẽ. ſ.

z *Concessę sunt.* q. d. non relinquãt non capaci in illis casib[u] in quib[u] possunt facere testamentũ. ADDITIO. An autẽ filiusfamilias possit testari in his aduẽtitiis in quib[u] patri nõ quęritur vsusfruct[u] (quod est in casib[u], aut excipiẽ cũ ij. sequẽ. iuncta gl. vlti. anthen. j. de bo. quæ. lib.) dubitari potest: sed cõmunis opinio Barto. & aliorũ in d. l. qui in potestate. ff. eo. est, quòd non: per textum istum.

f Vltiũ si in illis partes. ũ quæ attorquentur. Iustinianus. Ang. Paul. Al. & Ias.

a OMnes. Ex legibus. permittitur enim ex diuersis legibus: vt supra de epis. & cler. l. sacrosanctæ. & l. cum lege. & de aduoc. diuer. iudicio. l. fori.

b *Constitutionis.* vt supra de inoffic. testa. l. fin.

c *Prælibit.* in casu contra: vt supra de episcop. & cler. authen. presbyteros. j. super. l. cum lege. sed dic vt ibi. ADDITIO. Imo dic quod hodie testamenta filiorum testantium de castrensibus vel quasi, possunt expugnari per querelam. Pau. Alexan. & Ias.

DE TESTAmentis, & quemadmodum testamenta ordinentur.

Dicit de testante: nunc de testamento.

TEstes.] CASVS. Siue testamentum in scriptis fuerit, siue non: septem testes sunt necessarij, vel die certius quod hic loquatur de testamentis in scriptis factis. Si ergo quis fecit testamentum, & habuerit septem testes, & credebantur omnes esse liberi, cùm duo essent serui: an hoc comperto posteà valeat minus testamentum quæritur? Respon. quod nõ, cum eo tempore quo adhibiti fuerũt, eis status quæstio non mouebatur. Viuianus.

d *In hac causa*. id est in casu primo huius legis.

e *Signabitur*. quo tempore consideratur conditio vera vel putatiua vt valeat testamentum: vt hic, & ff. e. l. ad testũ. §. conditio.

f *Omnium*. error ergo communis aliquid facit: vt ff. de officio præsi. l. Barbarius. & infra de Lati. li. tol. l. j. §. fed & qui domini. & ff. ad Maced. l. ij. & infra de senten. & interlo. om. iudi. l. si arbiter.

g *Vsque adhuc*. scil. cet quando fuit adhibitus. Et nota quòd licet valeat testamentum, non tamen in iudicio poterit hic testis produci: vt supra de testi. l. quoniam lil eri. Et si dicas, quid ergo prodest quòd valeat testamentum? Respon. e multum: quia potest probari per publicam scripturam. vel forte d confitetur aduersarius habuit conditum esse testamentum. Nam & per eos qui mortui sunt, vel infames facti, vel absentes, non potest probari: vt ff. de Carb. edict. l. in. §. duę causę. & tamen valet. sic ergo & in nuncupatiuo potest hæc lex loqui, quod vel per publicam scripturam, vel per confessionem probetur: & sic habet se consuetudo. & facit ad hoc infra de dona. l. in donationibus. & supra arbit. tur. l. fin. & infra de edic. diui Hadriani tol. l. fina. Alij dicunt eam loqui tantum e quando sit in scriptis & sic intelligunt quod est institutu. de testa. §. testes. Et nuncupatiuum dicũt non posse probari per scripturam publicam f, cum illa tantum duorum testium vim obtineat: vt supra de fide instrum. l. in exercendis. & sic oportet hodie viuentes esse. vij. vt infra de fideicõ. l. fi. & ibi plene de hoc dixi.

IVbi erat.] CASVS. Fecit quis testamentum non in scriptis, vel in scriptis, sed à priuato confectum: hæres de morte testium timens, vel quia fuit corrosum, vel membrana in breui peritura, fecit illud publicari coram iudice, & testes fecit inrare omnia esse vera quæ in eo continebantur, & publica charta confecta est: an valeat publicatio, quæritur? Respond. quòd sic, licet casu amissum fuerit: quod probare debet hæres: quia qui casum allegat, ipsum probare debet. Viuianus.

h *Publicati*. hæc publicatio sic fieri debet: vt coram iudice ordinario: & vt infra eodem. l. testamenta omnia: & testamentum aperiatur; & testes iurent, ita est verum sicut scriptum est: & postea in publica charta conscribetur, secundum Io. vel etiam in eadem vbi prius erat scriptum. sed si scripturn non erat, publicabitur hæc voluntas, & proderit: vt licet amodo moriatur aliquis de testibus, prodebetur per scripturam, quæ prius non erat: vel erat priuata. h Alij dicunt quòd hic fit publicatio etiam viuente testatore: quod non placet. ADDITIO. Tu dic hoc verum, nisi fieret de consensu testatoris. Cy. Fulgo, & Ia.

i *Fide*. fides quæ habebatur publicato testamento.

k *Materia*. scilicet originali.

Qui probatur. id est probandus est. Nota ergo quòd qui casum dicit, eum probat: vt infra eodem. l. consulta. & institu. qui. mo. test. instit. §. fin. & infra quemadmodum testa. ape. l. codicillos. metlius facit. l. sicut supra de fid. instrumen. & dixi. ff. de eden. l. si quis ex argentarijs. §. fina. & facit ad hanc. l. infra eodem. l. consulta.

m *Valet*. exemplo ergo creditur: sed dic vt diximus supra de eden. authen. si quis.

EX *imperfecto*.] CASVS. Licet in minus solenni testamento, institutus fuerit princeps: non etiam ob hoc firmum erit: quia licet legibus nõ subijciatur princeps, tamen legibus viuere ciuile est. Viuianus.

n *Constitutum est*. vt supra titu. j. l. si quis. & l. sequen. & ff. de lega. iij. l. ex imperfecto. & infra eodem. l. nolumus. & institu. quib. mo. testa. infir. §. fi.

o *Lex imperij*. id est lex regia, dando supremam potestatem principi: vt insti. de iure na. §. sed & quod principi. & eximit cum à solennibus iuris, vt licet non obseruet in testamentis & in alijs solennia iuris, tamen nemo sit qui ea possit infirmare: i vt ff. de arb. l. nam magistratus.

p *Viuere*. vt supra de leg. & confti. l. digna.

SI *in nomine*.] CASVS. Testator erraui t in nomine hæredis decendo instituto Mæuium hęredẽ: cũ vocaretur Titius. an ob hoc minus valeat testamẽtũ & hæredis institutio, quæritur? Respondeo quòd non: cum certum sit de quo sensit. Viuianus.

q *Si in nomine*. proprio. secus si appellatiuo. prænomine: vt Marcus Tullius. cognomine, assimilatis. agnomine, ab euentu.

r *Cognomine* quod hîc dicit de errore nominis hæredis: vt. ff. de bo. poss. secundum tab. l. si ita. §. sed & cum. idem de errore nominis legatarij: vt insti. de leg. §. si quis in nomine. & expone hæc verba vt ibi. idem in errore rei k legatæ: vt infra de leg. l. si Fortidianum. vel promissæ: vt. ff. de verb. oblig. l. si in nomine. vel repetitæ: vt. ff. de rei vin. l. si frumentum. §. finali.

Negue

XII. Idem A. Ioanni. P.P.

OMnes omnino, quibus quasi castrensia peculia habere ex legibus[a] concessum est, habeant licentiam in ea tantumodo vltimas voluntates conde re secundum nostræ constitutionis [b] tenorem, quæ talibus testamentis de inofficioſi querela immunitatem præstitit. [c] Dat. III. Non. Decemb. Constantinop. post cõsulatum Lampadij & Orestis. VV. CC.

TITVLVS XXIII.
DE TESTAMENTIS, ET quęadmodũ testamẽta ordinẽtur.

Conditio testis spectatur secundum tempus quo testamentum signatur. & error communis pro veritate habetur. b. d. Vel sic: Sufficit habilitas vera, vel communiter putatiua testis testamẽtarij secundum tempus signationis testamenti. b. d. Salycetus. Vel sic: Valet testamentum ad quod iustus seruus communi opinione reputatus tunc liber, fuit adhibitus. Alexander.

I. Imp. HADRIANVS A. Catonio.†

ESTes, † serui an liberi fuerint, non in hac causa [d] tractari oportet: cum eo tẽpore quo testamẽtum signabatur, [e] omniũ [f] consensu liberorum loco habiti sint, nec quisquã eis vsq; adhuc [g] status controuersia mouerit. Sine die & consule. †

Scriptura testamenti publicata fidem facit, etiam si ores gradus scripturæ sit deperdita. hoc dicit Alexand. correor. Bal. & Salycetus.

II. Imp. ALEXANDER A. Expedito.

PVblicati [h] † semel testamenti fides, [i] quamuis ipsa materia, [k] in qua primum à testatore scriptum relictum fuit, casu qui probatur [l], intercidit: nihilo minus valet. [m] PP. Kal. Iun. Fusco. II. & Dextro Conss.

Licet imperator legibus sit solutus, tamen viuere vult legibus: & ideo non admittitur ex imperfecto testamento. hoc dicit. Salycetus. Vel sic: Si testamentum est imperfectum, non valet: etiam si princeps in eo sit institutus. Alexand.

III. Idem A. Antigono.

EX imperfecto testamento nec imperatorem hæreditatem vindicare posse, sæpe constitutum est [n]. ¶ Licet enim lex imperij [o] * solẽnibus iuris imperatorem soluerit: nihil tamẽ tam proprium imperij est, quàm legibus * viuere. [p] PP. XI. Kal. Ian. Lupo & Maximo Conss.

Error in nomine proprio vel appellatiuo, seu designatiuo singularis rei vel personæ, non officit testamento, nisi reddat dispositionem omnino incertam. hoc dicit. Baldus. Vel sic: Falsa demonstratio non vitiat, si de corpore constat. Alexand.

IIII. Imp. GORDIANVS A. Rufino.

SI in nomine, [q] vel prænomine seu cognomine, [r] [seu agnomine] testator errauerit, nec tamen de quo senserit, incertum sit: error huiusmodi nihil officit veritati. PP. XII. Kalend. Ian. Gordiano. A. & Auiola Conss.

Adseueratio alterius non facit filium eum, qui non est: & quod relinquitur alicui vt filio, non debetur si appareat illum non fuisse filium. Alexand.

V. Impp. VALERIANVS & GALLIEN. AA. Lucillo.

EX *imperfecto*.] CASVS. Licet in minus solenni testamento, institutus fuerit princeps: non etiam ob hoc firmum erit: quia licet legibus nõ subijciatur princeps, tamen legibus viuere ciuile est. Viuianus.

n *Constitutum est*. vt supra titu. j. l. si quis. & l. sequen. & ff. de lega. iij. l. ex imperfecto. & infra eodem. l. nolumus. & institu. quib. mo. testa. infir. §. fi.

o *Lex imperij*. id est lex regia, dando supremam potestatem principi: vt insti. de iure na. §. sed & quod principi. & eximit cum à solennibus iuris, vt licet non obseruet in testamentis & in alijs solennia iuris, tamen nemo sit qui ea possit infirmare: i vt ff. de arb. l. nam magistratus.

p *Viuere*. vt supra de leg. & confti. l. digna.

SI *in nomine*.] CASVS. Testator erraui t in nomine hæredis decendo instituto Mæuium hęredẽ: cũ vocaretur Titius. an ob hoc minus valeat testamẽtũ & hæredis institutio, quæritur? Respondeo quòd non: cum certum sit de quo sensit. Viuianus.

q *Si in nomine*. proprio. secus si appellatiuo. prænomine: vt Marcus Tullius. cognomine, assimilatis. agnomine, ab euentu.

r *Cognomine* quod hîc dicit de errore nominis hæredis: vt. ff. de bo. poss. secundum tab. l. si ita. §. sed & cum. idem de errore nominis legatarij: vt insti. de leg. §. si quis in nomine. & expone hæc verba vt ibi. idem in errore rei k legatæ: vt infra de leg. l. si Fortidianum. vel promissæ: vt. ff. de verb. oblig. l. si in nomine. vel repetitæ: vt. ff. de rei vin. l. si frumentum. §. finali.

† Catonii verũ appellat Theoph. Insti. e. §. *sed cum aliquis. illd an sẽ obseruandũ est hanc singularẽ ff. se Hadriani legẽ in toto hoc co sticz. cæteras vero oẽs posteriorũ esse principum. Contius.*

† *Cõtor. gl. in ca. prætereà. ex trade test. cogen.*

† *Idẽ DD. Seuer. & Anũ. postea referẽt. ff. ut insticia. e. ti. Insti. quod recitatũ nõ exe. Contius.*

a *Gloſequitur Eutgo. Cornel. & Ias.*

b *Idem Bar. Bald. Pau. Ale. & Ias.*

† *Cõtor. gl. super verbo in iunga. in c. cũ in iure peritꝰ de eſſ. delig.*

c *Et bene. Iaſon.*

d *Diuinat fecitdũ Ale. & Ias.*

e *Immo dic quod loquitur tã in testamẽto nũcupatiuo, quã in scriptis. Ias.*

f *Et male. Ange.*

NEque profeſsio.] CASVS. Si Titium filium tuum adseuerasti, nec erat, & eum tanquam filium in testamento instituisti: an valeat testamentum, quæritur? Respondeo quòd non, nec hæredis institutio. Viuianus.

a *Neque profeſsio*. scilicet patris.

b *Præiudicat*. vt per hoc probeturur filij: vt insti. de adop. §. fin. & supra de prob. l. nõ epistolis. & l. non nudis. & ff. de lib. ag. l. j. §. Iulianus. sed contra. ff. de prob. l. fin. sed præsumptionem faciunt, a vt ibi diximus.

c *Non deberi*. vt infra tit. j. l. si pater. & ff. de hæredi. instituꝰ. l. quotiens. in prin. Sed contra. ff. de hæred. instit. l. nemo. §. qui fratrem non est. sed ibi sciens, b non fratrem diligens vt fratrem, instituit hæredẽ. & sic respon. infra tit. proxi. l. non ideo.

VErba.] CASVS. Si mater tua denationem inter vinos fecit: & in testamento se non donasse adseuerauit: an veritati præiudicetur, scilicet quòd magis renocetur donatio? Respon. quòd non. Viuianus.

d *Donasse*. & in veritate donauerat, scilicet inter viuos: & tunc nullo modo veritas perstringitur. Vel die causa mortis. & tunc licet actio sit, vnde veritas non perstringitur, obstat tamẽ exceptio: quia se hæredem velle liberare ostendit: vt infra de fal. causa adiec. l. j. secundum Io. Sed econtra si se donasse diceret aliquid certum, vim haberet relicti: vt ff. de donat. l. ex hac scriptura.

e *Si aliter*. quia donauit.

f *Non perstringunt*. testatoribus enim obtemperatur, non etiam creditur: vt ff. ad Sylla l. si quis in grani. §. j. Sed nonne voluntates defunctorum sunt seruandæ: vt in authen. de nup. §. dißonat. colla. iiij? Respon. sic volũtates dispositiuæ, sed hic dixit enunciando, non disponendo. sic supra de proba. l. rationes. & communia vtriusque iudi. l. scriptura. & in authen. de inceſtis. à mo. §. j. colla. v.

ERrore.] CASVS. Si in testamento tuo præsentibus septem testibus dixisti: Titius hæres esto. & talis tabellio scripsit tantum, Titius: an infirmetur testamentum, quæritur? Respon. quòd non, sed valebit institutio hæredis: & ex eo testamẽto legata debentur. & peri possiunt.

g *Mutil ai*. id est non valere.

h *Potest*. vt infra eodem. l. ambiguitates.

i *Quando*. alias quamuis.

k *Hæres esto*. non quod hoc totum desit: sed deest, hæres: aut deest, esto. sufficit enim scribere Titius hæres, vel Titius esto. Non autem sicut dixit Pla. sufficit scribere solũ hæredis nomẽ. e puta Titius, licet hoc voluerit dicere per. l. istam. Sed contra eũ est. ff. de hære. insti. l. j. §. fin autem. Vel die quod hic decrat hoc totum, sed apposita erant alia æquipollẽtia verba: d puta hæreditatis meæ dominus esto: vt ff. de hæredi. instit. l. his verbis in

NEque profeſsio, * [a] neque adseueratio * nuncupantiũ filios qui non sunt, veritati præiudicat; [b] & quæ vt filijs testamẽto relinquuntur; iuxta ea quæ à principibus statuta sunt, non deberi [c] certi iuris est. Accepta VI. Nonas Iulij, Valeriano & Gallieno. AA. III. & II. Conss.

Verba enunciatiua testatoris non inducunt dispositionem in præiudicium eorum quos grauare non poterat. Alexand.

VI. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIAN. AA. Terentiæ.

VErba testamenti, quibus mater vestra decedens nihil se cuiquam donasse [d] significauit; si res sẽ aliter [e] habeat, fidẽ veri non perstringunt. [f] PP. III. Non. Nouembr. Diocletiano A. & Aristobolo Conss.

Error scribentis, veritati non nocet: ideo si appareat de voluntate testatoris, licet per errorem scribentis scripta non fuerit, habetur pro scripta. Alexand.

VII. Idem AA. Rufinæ.

ERrore scribentis testamentum, iuris solẽnitas mutilari [g] nequaquam potest, [h] quando [i] minus scriptum, plus nuncupatum videtur. & ideo rectè testamento cõdito, quanquã desit, hæres [k] consequens est, existente hærede legata seu fideicõmissa iuxta voluntatẽ testatoris oportere dari. PP. XVII. Kalen. Feb. ipsis AA. III. & III. Conss.

Propter necessitatem, & iusticia inris interdum suspenditur: non autem totum. Hostien. b. d. Salycetus & Alexand.

III. Idem AA. Marcellino.

CAsus maioris ac noui contingentis ratione, aduersus [l] timorem contagionis, quæ [m] temprin. vel ita cõtinebatur: Titius hæreditatis meæ. & ita deerat, hæres esto. & pro hoc facit. ff. de lega. ij. l. vnum ex familia. §. fi. & l. cum pater. §. cum imperfecta. & infra eodem. l. testamẽtũ. Nota ergo ex hac. l. plus dici quàm scribi. vel aliter vt ff. de hæred. instit. l. quotiens. §. j. Sed cõtra. ff. de iur. codi. l. fi. Sol. ibi fuit omissa testatoris voluntate: hic f scribentis errore.

CAsus.] CASVS. Si testamẽtũ septẽ testib[o] præsentibus cõmode inchoatũ, & nõdum completo vnum testium inuasit morbus caducus, & eo posteà restituto redijt: & coram eo vel alio eius loco suppositio testator profiteatur: an non obstare illo interuallo valeat min[r] testamentum, quæritur? Respon. quòd non, licet enim ob talem necessitatẽ remissum sit eis vt conueniant: non tamen est eis remissum ne redeãt, sed redire debent: quia necesse est vt suffficiens numerus testium adhibeatur. Viuianus.

l *Aduersus*. id est propter.

m *Quæ*. scilicet contagio.

n *Testes deterret*. timorẽ infert alijs.

o *Prorsus*. quin valeat testamentum.

p *Reliqua*. præcedens: aliàs reliqua, id est facienda.

q *tungi*. id est diſungi.

r *Sociari*. id est dissociari.

s *Remissum est*. id est concessum est eis dissociari: dum tamen statim vel ipsi ijdẽ redeãt: vt ff. eodem. l. qui testamento. §. fi. & l. hæredes. §. fin. vel si necesse erit, alij supponantur, & qui interrogabunt testatorem an habeat rata præcedentia: & sic procederur in testamento: vt infra. e. l. cum antiquitas. §. sin autem. ADDITIO. Et hac l not. secundum Baldum quòd sacerdos propter superuenientes excommunicatos officium missæ potest suspendere.

SI *mos*.] CASVS. Hæres Titius instituꝰ dicebat testamẽtũ esse validũ, & producebat testes, qui tamẽ nõ fuerũt præsentes qñ factũ fuit testamẽtũ, sed tãtũ recitati audierũt: & ex animi sui iudicio hæc dispositia esse dixerũt, recitato tamẽ prius testamento: an valeat tale testamentũ? Dicitur quòd non. Viuia.

t *Si non speciali priuilegio*. ab imperatore concesso. in quo dicatur, non obstante h. l. supra de inoffi. testa. siquando. in princip.

v *In consilio*. testes coadunati eodem tempore.

x *Testatoris*. die de hoc vt infra eodem. l. si vnus Accursius.

y *Officio*. scilicet audiendo testatorem, sigillando & signando.

z *Nullo iure*. speciali vel communi: vt hic, & infra eodem. l. si vnus. & ff. eodem. l penult.

SI *testamentum*.] CASVS. Fecisti testamentum, & in eo exheredem filio ex causa exhæredato instituisti, nõ obstãte principis rescripto valebit testamentũ: nec rescinditur à filio. Viui.

a *Rescripti nostri*. etiã si cõcedam[o]: vt ff. de pec. ĩpe. olĩ. l. rescripta.

NOn *idcirco*.] CASVS. Testamentũ fecisti, & decessisti, subtractũ est testamẽtũ. an ob hoc vitiosum sit, quòd fuerint sit factum,

Difficultas voluntates dispositiuæ sunt seruandæ, sed nõ enunciatiuæ, e Ista solutio est contra ipsum text. Sal. Pau. Ale. & Ias. distasol. est distinctius ad text. est tamen vera in fi. Sal. Paul. Ale. & Ias.

e Ista etiã est diuinatio: B. B. Al. & Ias.

f Sequitur eam Bar. et probatur ea mon per Pau. et Ias.

g Vide. c. audita. cum gl. super verbo medietatis. extra de rest. spo. lii. Socin. & Ias. gl. est de mente Pau. Salye. Ale. & Ias.

h Notabilis gl. secundũ Iudoci. & Corn. quòd rescriptum iuri contrariũ debet habere clausam derogatoriam.

sit factum, quæritur ? Respondeo quod non. ratio dubitationis erat: quia videbatur vitiosum, quia furtiuum. sed tale furtū non facit ipsum non valere : sed tantum falsitas: vel si sit minus solenne. Viuianus.

a *Subtractum.* vnde videbatur vitiosum: vt insti. de vsucap. §. furtiuæ. sed hoc vitium nō nocet a quo minus valeat: vt hic, & ff. de bono. poss. secundum tabu. l. j. §. sufficit.

a Gl. sequitur P. & Ia.

SI *vnus.*] CASVS. Si non iure testaris, quia sex testes adhibuisti, vel septem: si tamen sigillis suis vel alienis non signabant: non valet testamentum. Sin autem iure testatus es, sed aliqua litera in testamēto cācellata est, & etiā vel suprascriptum vel additū: an illi testamento adhibenda est fides, quæritur? Dicitur quod iudex inspicere debet an aliquid per testatorē fuit emendatum, vel aliquid deletū &c. quid autem iuris sit, non dicit. Tu dic quod quādo testator noluit emendare, non valet quod deletum est: in aliis valet. Viuianus.

b *Anulo.* i. sigillo.

c *Testamentum.* vt supra, co. l. si non speciali. & j. eo. l. hac consultissima. in princi., quod de anulo dicit: constat omnes vno posse signare: vt insticu. eo. §. possunt. similiter & vij. Sed an duobus vel tribus, dubitant aliqui: sed dico quod possunt.

d *Interdicta.* id est cancellata. aliàs, interfignata.

e *Fidei.* vt si verbum illud est deletum super quo erat vis quæstionis. non adhibeam ei fidē: vt ff. de fide instru. l. ij. nisi secundum quod hic tractim distinguitur: si autem alibi, valeat: vt ff. de trāslac. l. si ex falsis.

f *Vt appareat.* id est, inquiratur ad hoc vt pateat quid iuris sit: & hoc quando deletum est verbum de quo est quæstio.

g *Falsō.* dic nominaliter vel aduerbialiter.

h *Comissa.* an aliquo casu: vt j. eo. l. penult. in primo casu quādo voluit testator emēdare, nō valet: aliàs valet: vt hic, & ff. de his quę in testa. delē. l. j. §. in prin. & de bonorū possessione secundū ta. l. j. §. si rotę. & ff. e. l. ad tertiū. §. si igit. & ff. si ta. test. nul. ex l. j.

**Concor. c. cauſam matrimonij. ii gl. ſuper verbo, ſolūmodo. in princ. de offic. de leg. & lxvi. diſt. caporo.*

TEstādi.] CASVS. Licet pecunia tua sit in qua testari vis, non ob hoc quocunque modo volueris testandi habes facultatem: sed secundum formam iuris seruatam, quam mutare non potes, nec iuri publico derogare.

i *De pecunia.* videbatur quem posse testari de suo vt vellet: vt ff. ad leg. Fal. l. j. in prin. sed est intelligendum legitime.

k *Certis.* id est certis obseruationibus & solenitatibus à legibus inductis: non autem derogare est permissum: vt & ff. de inoffi. testa. l. si quando. in princip. & ff. de leg. j. l. nemo potest. & de admiſſt. tut. l. quidā decedens. Sed argu. cōtra. ff. de leg. ij. codicillis.

subtractum[a] probatur. S. Dat. Prid. Id. Nouemb. AA. Conss.

Defectus solemnitatis facit totum testamentū deficere: rasura vero vel interlineatura aut cancellatio non dicitur defectus solemnitatis: ideo nō facit testamentum deficere. & si quæratur an deficere faciat partem illam quæ cancellata reperitur, distinguitur an fuerit cancellata à testatore ex proposito: & tunc facit deficere, secus si per inaduertentiam, vel ab alio extraneo. hoc dicit cum ſupplerioribus opportunis. Alexan.

XII. Iidem. AA. & CC. Matronæ.

SI vnus de septē testibus defuerit, * vel coram testatore omnes eodē loco testes suo vel alieno anulo[b] non signauerint: iure deficit testamentum.[c]

B

¶ De his autem quæ interleta[d] siue suprascripta dies, non ad iuris solennitatem, sed ad fidei[e] pertinent quæstionem: vt appareat[f] vtrum testatoris voluntate emendationē meruerint, vel ab altero inconsulte deleta sint, an ab aliquo falsō[g] hæc fuerint commissa. [h] S. Dat. Prid. Noñ. Iulij, Philippo. AA. Conss.

**Sic ſingulari quoque numero dicit Iuſtinia. cum Gaius plurali ſemper numero proferri debeat. l. non eſt ſine liber. ff. de verb. ſignifica. Contius.*

Nemo potest facere quo minus leges in suo testamento locum habeant. Alexand.

C

XIII. Iidem AA. & CC. Euryphidæ.

TEstandi causā de pecunia[i] sua, legibus certis[k] facultas est permissa: non autem iurisdictionis mutare formam, vel iuri publico derogare cuiquam permissum est.

Qui hæredes facit, videtur velle testari. Vel sic: Rei qualitas, agentis intentionem demonstrat. Bald. Vel sic: Qui hæredem instituit, vel filium exhæredat, censetur voluisse testari, & non codicillariter & ideo si talis dispositio non valet vt testamentum, non valebit eius vt codicilli. Alex.

XIIII. Iidem. AA. & CC. Achilleo.

D

NOn codicillum, *[l] sed testamētum auiā vestram facere voluisse, institutio & exhæredatio facta probāt euidenter. Subscr. Idib. Decemb. CC. Conss.

§. fi. ADDITIO. Dicas quod ibi erat solennitas sufficiens ad codicillos: ideo valet iure codicillorum.

NOn codicillum.] Pone. Legatarius petebat legatum: hæres dicit non valere testamentum, quia tantū quinque testes fuerunt. replicat legatarius q̄ fuit codicillus: duplicat hæres, q̄ testator voluit testari, quod patet per institutiones & exhæredationes, quæ fiunt tantū in testamento: b vt ff. de iure codicil. l. illud. §. tractari. & j. de codicillis. l. si idē. §. fi. & insti. de codi. §. pe. vnde non valet vt codicillus: vt ff. de iure codi. l. j. cū hoc ibi dictum non sit: vt j. de codicil. l. fi. Item no. q̄ eligendo vnum, scilicet testari: videtur renunciare codicillis: qui sunt in contrariū. sic & ff. de leg. cō. l. post diē. & j. de repudi. hæred. l. fi. §. fin. Sed arg. contra. ff. de serui l. si tam angusti. ADDITIO. Ibi vnum erat sub altero: hic verò vnum erat alteri contrarium. Bal.

Institutiones & exhæredationes tantum fiūt in testamēto.

b *Sequitur Glos. Bart. Bal. Anig. Paul. Aur. & Ia.*

*Ista est vera intelligentia predictorum scriptorum. Legati vnius filiis in vno testamento non valentibus repetere legata, an ipsis filiis pariter repetere debeat ſe condicti ſecundū ius. Ex codice Theodoſ. lib. 4. tit. 4. lex vltima, vbi videtur aliter, ratione cuius eſſet textus quod quinque testes ſignare debeant. Eſt autem hæc lex pars l. cogi. §. de petit. hæredi. quia ibi dicit Cōſtit. Ex codice Theodoſiano lib. 4. tit. 4. l. 4. Contius. * Legendū eſt, preſertim cum ex verbis quinque testes non poſſit mutare formam, vel iuri publico derogare cuiquam permiſſum eſt. Ita Alciatus. Contius. Cōſtantius. Contius.*

c *Institutionis.* quia imaginem veritatis habent: non veritatem.

d *Directis.* id est, indicatiuis.

e *Inflexis.* inflexa dicuntur omnia nomina[e] in omnibus suis casib[9], præterquàm in nominatiuo.

Sequitur Glos. Scilla. Ang. Pau. Alexan. & Iaſon.

f *Momenta.* scilicet obseruari: vt in quibus momentis cœperit, & compleat.

Cōſtitutum & Cōſtat AAA. apparet hoc eſſe additū ex lin. ſequenti. de in. tit. j. de iure gen. quę eſt pars inſtitutionum Iuſtiniani & ſic non eſt in Cod. ſtatuimus ergo vt bonorum poſſeſſor patre contento tantum ſuę quām filio præterito. † Verum hoc addendo eſt ſe apparet eſſe ex conſtitutionibus Iuſtiniani. Conſulta j. c. huius. legislatore nō tenuit, ait ex probabiliore teſtamenta apud alium aperiri &c. Contius. † Verum Præſtantia Notabilis gl. quod ap pellationem contractus nō venit te ſtamenti, nec contra. Bal. Pau.

g *Falsō.* non videbatur testator sanæ mentis, qui talibus vel tam diuitibus relinquebat: sed tamen valet: vt hic, & supra tit. j. l. cum hæredes. & l. si quis.

Voluntas.

a *Voluntas.* codicillis declarata, quando intestatus decessit.

b *Agnouerit.* scilicet soluendo, sciens voluntatem non valere: vt j. de fideicom. l. ij. & l. si veritas. vel alimenta per tricnium: a vt in co. tit. l. j. vel promittendo b sciens similiter non valere: vt hic, & infra ad leg. Falc. l. fi. alioquin si extra iudicium dicat, approbo quod fecit pater

A

meus: non promittēdo vel soluendo, non præiudicat sibi: vt ff. de iur. & fac. igno. l. si post diuisionem. & l. cum testamentum. Sed nunquid si vnum in totū soluit, in alijs sibi præiudicat? Respon. non. c arg. §. ne vxor pro ma. l. fin. & §. de excu. tut. l. voluntariæ. nec obstat authent. sed cum testator. j. ad. l. Falc. quia loquitur ibi cūm testamentum valuit. licet nimium esset grauatus hæres.

c *Impleṅdi.* quando non soluit.

TEstamentum.] CASVS. An verborū geminatio infirmet testamentum, quæritur? Respon. quod non: verbi gratia, si testator dixerit, Valeat iure testamenti, valeat iure codicillorum, cum superflua &c. Viuianus.

d *Hæ.* scilicet testamētum.

e *Deficiens.* i. testator: vt quia dicit, Vel iure testamenti valeat, vel iure codicillorum: vt infra de codicil. l. si.

f *Præterquàm.* quod sit, dum laboro fieri breuis: vt infra de app. l. si. §. in refutatorijs.

g *Contractus.* si aliquos: non autem testamētum vocat cōtractum: dquia de eo specialiter subijcit, & quia verba contraxerunt &c. vt ff. de verbo. sign. l. verba.

h *Officiat.* id est nocēt.

i *Voluntati.* vt diximus ℣. eo. l. errore. in fi.

k *Cautelā.* duas no. regulas. Prima, quod abundans cautela vel superfluitas non vitiat contractum: vt hic, & ff. de nego. gest. l. si pupilli. §. j. & ff. de reg. iur. l. non solent. & de verbo. oblig. l. quę extrinseus. secunda, vt idem sit in testamento: vt hic, & ff. de admen. leg. l. si seruo. in fi. & j. de institu. & substitu. l. reprehendenda. in fin. prima fallit. ff. de reg. iur. l. actus. & de fideiuſſ. Græce. §. si quis stichum. & l. fideiussor obligari. §. j. & ff. de serui. l. pro parte. §. fin. ADDITIO. Dic quod in illis legibus est superfluitas vitiosa contra formam & naturam actus, hic vero non. Alexander & Iaſon.

TEstamenta.] CASVS. Si testamentum debeat publicari coram quo iudice facienda sit publicatio? Respond. quod cōram magistro census: nec coram alio. & hoc de antiquiori consuetudine: quæ si immutetur, morientium mutabitur iudiciū. Vel sic: Cum quis haberet testamētum in quo fuit scriptus hæres, per quod posset docere de institutione sua, si forte timeat ne deficeret: vel quia corrosum erat, vel vetustum: & velit illicō publicari ad perpetuam rei memoriam: coram quo iudice fieri debet, quæritur? Dicitur quod coram magistro census.

B

C

l *Testamēta omnia.* in scriptis ergo & sine scriptis: vt iup. l. ij. dixi.

m *Solent.* vt donationes & similia: vt j. de doua. l. secundū diui.

n *Tractatio.* vt apud alium iudicem publicentur: e vt hic, & d. l. secundum diui. & infra eod. l. cōsulta. & ℣. de epiſc. & cleri. l. repetita. sed hodie videtur corā defensore ciuitatis: vt in authen. de defen. ciui. §. nulla. colla. iij. quæ est cōtra. Solu. hæc lex cum prædictis concor. in ciuitate Romana dicit & Constantinopoli: tanā illa in prouincijs & extra vbī: vt infra de dona. l. in hac. Sed contra infra. l. proxi. in princip. sed expone vt ibi.

Iuſt. e Non mirabitur cuius eſſet ille cens. Alexand.

d *Mos.* id est consuetudo.

quem[p] si quis in hac vrbe velut rit mutare, irritam[q] mortaorum videri facit voluntatem. Dat. XII. Kalend. Octob. Constantinop. Cæsario & Attico Conss.

p *Quem.* scilicet morem.

q *Irritam.* non tamen erit irrita: vt infra eo. l. consulta.

Testamentum factum coram principe seu principi per edictas preces insinuatum, valet tūquam solennissimum, etiam sine solemnitate testium, licet preceps ad supplicationem nihil rescripserit, dum tamen illud testamentum sit vltimum: & hæres scriptus in eo potest nedum bonorum possessionem ex eo agnoscere, sed etiam hereditatem adire, & omnia facere quæ scripti hæredibus competunt: dummodo testator habuerit factionem testamenti, & nullus alius defectus interuenerit, quam numeri testium: requiritur tamen quod per alios testes probetur quod principi fuerit insinuatum testamentum, si de hoc dubitetur. h. d. Alexand. post Bal. & Salyc.

XIX. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Ioanni P.P.

OMnium * testamentorum[r] solennitatem superare videtur, quod insertū mera fide precibus[s] inter tot[t] nobiles probatasque personas, etiam conscientiā principis tenet. * ¶ Sicut ergo securus[v] erit, qui actis cuiuscunque iudicis, aut municipum, aut auribus priuatorū mēris suæ postremum publicauit[x] iudiciū: ita nec de eius vnquam successione tractabitur, qui [y] nobis medijs, [z] & toto iure (quod in nostris est scrinijs cōstitutum) tetle[b] succedit. ¶ Nec sanè illud hæredibus nocere permittimus, h relicta[c] nostra nihil de eadem voluntate respondentibus. [d] Voluntates

** Nihil ſe mus teſtamē ti & vete ris, mutabi tis per hanc legem nitro dicatur, quod Theodoſianus dec poteſt tamen ſit mentio in Nouel. Theod. ſit. Contius. ¶ Co. cor. glo. ſi. in fine. l. 1. extra de tranſac.*

Ordo litere.

r *Omnium testamentorum.* Sic construe, id testamentum, quod tener conscientiam principis, inter tot nobiles probatasque personas: illud dico incertum mera fide.

s *Precibus.* scilicet de quo fit mentio in libello precum porrectarum principi, vt ipse interueniat, videtur superare, &c. Ego aliter construo: omnium testamentorum solennitatem superare videtur, subaudi id testamentum, quod tenet etiam conscientiam principis, subaudi, existentis inter tot &c. incertum precibus: subaudi, factis mera fide, id est bona fide.

t *Inter tot.* q. d. multas: quia princeps non potest esse sine multis. sicut nec episcopus: vt in authē. quomodo opor. episcopos. §. illud. colla. j.

v *Securus.* scilicet hæres.

x *Publicauit.* i. manifestauit, f siue condidit: & sic non est contra. ℣. eo. l. proxi. Alij dicunt g loqui hic extra vrbem: ibi in vrbe, vbi est magister census.

f Iſta expoſitio non cōgruit litere. g Et mihi Alexan. & Iaſ.

y *Successione.* actiuè, id est, de successione hæredis, qui succedit.

z *Quo.* scilicet hæres.

a *Medijs.* id est, imperatore præsente.

b *Tetle.* id est testificante. sic instit. de pub. iud. §. item lex Cornelia de sicarijs. ibi, vltore ferro.

c *Relicta.* id est, si nostra voluntas.

d *Respondentibus.* id est, licet non approbauerimus.

Nostram.

a *Nostram.* quæ per præsentiam colligitur.
b *Comprobetur.* quod est eo ipso. quod non probatur contrariũ, vt hic subijcit, nec &c. sic & S. itu. j. l. si is.
c *Bonorum.* i. non est necesse* vt successor adeat iudicem causa petendæ bonorum possessionis: quia sufficit sola voluntas.
d *Complere.* quantum ad acquisitionẽ dominij, plene datur per testamentum, plenius per mortẽ, plenissime per adirionem.
e *Cui.* id est quibus. de plurali autem trãsit ad singulare: sic. S. de in ius vocan. l. sina.
f *Oblatas.* ipsum venisse, & se institutum esse hæredem. secundũ Azo.
g *Testibus.* ex hoc videtur quod solus imperator non sufficeret: vt hic. & S. de testi. l. iurisdicendi. quod verum est secundũ Azo. & H. sed quidam dicunt solum eum sufficere, & quædam verba in hac. l. illud velle videntur: vt S. e. in prin. ibi. qui nobis &c. & quod hic dicit, non obstat: quia non exigitur iudicium defunctũ testibus probari: sed preces principi porrectas, secundum defuncti voluntatẽ. Quid ergo secũdum primos operarur imp? Respond. quod testamentũ habetur pro publicato: vt S. ea. l. ibi, sicut ergo &c. vnde licet amittatur originale, nihilo minus tamen potest adiri hæreditas ex eo: ac si esset publicatũ coram magistro census: quod non esset aliàs: vt j. de cadu. tollen. §. & cum triplici. Item quia non habet necesse petere bonorũ possessionẽ, licet sit talis qui etiam iure nouo nõ admittatur sine ea: ut habes i casu. ff. de iniust. rup. testa. l. post humus. & aliàs vt not. S. vnde cog. l. fina. Item sufficiunt hic duo testes: vt not. infra eod. l. hac consultissima.
h Ei. hæredi.
i *Non possunt.* nec querela inofficiosi testamenti, nec contra tabulas, & potuit testari defunctus, & hæres est capax.

a Ista glo. reprehẽditur in quantũ innuit quod hæres scribens coram principe nũ possit agnoscere bonorũ pos. de iure prætoꝛ. Eu. Azo.

Imperator solus an sufficiat in concedendo testamẽto. b Immo est falsum. B. B. Sal. & Ias. c Ista cõmuniter tenentur, & est vera. Alex. & Ias.

NOlumus.] CASVS. Si iure testamentum factum sit, & hæredes instituti: & si principi fuerit per alium suggestum quòd in minus solenni testamento hæres sit institutus: an eo ipso quòd princeps in minus solẽni institutus est, irritatur pro solenne per consequens nõ solenne? Respon. quòd non: sed iudicatori faciendi testamentum facultas interdicatur, & falsarius iudicetur: nec timeat hæres instituens, nec iudex talium testimonium audiat: nec petentium nomina recipiat.

f Immo idẽ si esset solenne, dũ tamẽ sit nũcupatiũ. Cyn. Bal. Ful. P. & Ale. ibi. sequuntur.

k *Voluntates.* per non solennes, vt subijcit.
l *Scriptum.* non solenne: aliud si esset solenne, f licet non scriptum: vt supra eo. l. ex imperfecto. & institu. qui. mo. testa. infr. §. fina.
m *Confirmatur.* ab aliquibus qui volũt nobis blãdiri: & forte nõ erat versũ, vt locũ habeat quod sequitur de pœna falsi: idẽ tamẽ si esset verum, ex quo non est solenne. vel cõfirmatur. i. dicitur.

Testamentum primum validum non rumpitur per aliud sequens non solenne, licet in ipso sequenti fuerit scriptus hæres princeps, vel alius vir magnæ potentiæ. hoc dicit secundum intellectum glo. & Bar. sed secundum alium intellectum, quem approbant omnes alij doctores. h. d. Testamentum in scriptis solemniter conditum, non tollitur per sequens etiam solenne sine scriptis conditum, in quo princeps vel alius potens diceretur testatus. Alexand.

XX. Eorundem AA. edictum ad populum vrbis Constantinopolitanæ, & omnes prouinciales.

A n Perhibeam. id est, dicimus: vt non perhibeant.
o *Suscipere.* aliquis scilicet iudex.

HAc consultissima.] CASVS. Si septem testibus adhibitis subscribẽtibus & signantibus testamẽtum fecisti, & id signasti, & ligatum ostendisti: an ob hoc infirmari debeat, quòd ignorauerunt testes quę in eo scripta sunt? Respon. quòd non, cum tu illud scripsisti vel alius, & ei subscripsisti. Si autem literas ignorasti, & subscribere nequiuisti: adhibitis septem testibus cum scriptore, firmum maneat testamentum, ersi ea quæ in eo scripta sunt testes ignorauerunt: nec necesse est quòd eodem tempore inchoẽtur & compleatur testamentum: sed diuerso bene potest. Ad hoc autem vt compleatur, & valeat, testes subscribant & signent simul & semel: alioquin non valeat testamentum. [EX IMPERFECTO.] Si testamentum minus solẽne conditi sti, puta adhibitis duob testibus, an valeat, refert an inter liberos fadum fuerit, an admixta persona extranei. Primo casu valebit si: pliciter: in secundo casu in persona extranei non valebit: in persona liberorum sic, & eis accrescit.

Sic Ecclesiæ. Libertis. Vulgus. Contius. Imperatoꝛ. Testamentũ imperfectũ valet inter liberos. b Nihil est, secundum doctos.

p Per *scripturam.* loquitur lege de testamento in scriptis, cuius secreta testes scire & non oportet: vt subijcit infra. ea. l. ibi, nec ideo, &c. & ff. eo. l. qui testamento. §. fi. sed aliud in nuncupatiuo: vt infra ea. l. §. per huncuparionem. quia testes debent scire quæ in testamento scribuntur.

Etiam militis est quia illa nulla lege corrigitur. Scribi enim iniuncta qui est extranea persona, vnde prohibitum in testamento progredẽdo potest. Limpoꝛberti, ff. de admin. tuto. Aliàs, nõ subscriptum nunquã à testibus ac signatum vtpa. erit.

q In eo. scilicet testamento.
r *Innoluram.* S. in linteo: vt ff. eo. l. ad testium. §. fin: Alij dicunt inuolutam, id est valde obscuram, quasi obscuris verbis dictatam.

Ex Cod. Theodos. Sirmo. li. 4. Vulgus. Contius. Imperatoꝛ. Sirmo. Bald. Sal. Paul. Castr. Ias.

s *Conscriptam.* i. subscriptam. hoc quo ad nomen hæredis corrigitur: quia testator debet illud manu sua scribere, si potest: vt infra eo. l. iubemus. in princi. sed & illa corrigitur per auth. ibi positam, & sic redit ur ad istam.
t *Rogatis* vt ff. eo. l. hæredes. in fi. & infra de codicil. l. si §. fin. & in auth. de testi. §. & licet. in fi. §. coll vij. Item not. k septem testes: & hoc regulariter. quandoque enim octo, vt quando testator non subscripsit: vt in fi. huius respon. Item in testamento cæci: vt supra titu. j. l. hac consultissima. Item quandoque duo vt supra de testamen. milit. l. milites. Item & quando ipse princeps hoc indulsit: vt supra eo. l. si non speciali. Item & quando ipse princeps interfuit: vt supra eo. l. omnium testamentorum. Item quandoque quinque: vt infra eodem. l. finali. Item quando pater testatur inter filios, sufficiunt nimus septem: vt infra eo. §. ex imperfecto.
v *Ciuibus.* id est liberis hominil. us.] Item puberes, vt subijcit: vt institu. eo. §. testes autem.

Sal. subscripserit.

Ex Cod. Theodos. Sirmo. li. 4. Contius. Vulgus. imperatoꝛ. vere hunc modum nũ quidem refert Sirmo. in Dom. tus. mutat sub ea conditione. fiscalia. f. c. redundãs. ne dicit se antiquo. minui illum hæreditatis. instituerit. Cassor. hæredẽ. relit. Cuiac. Sirmon. scirent, non. Fulg. P. de Ias. b Sequitur glo. Salyc. k Sumpta est hæc lex ex Nouel. Do. Theodosij lacin. tis quæ ty. pis extant excusæ: vt ea integra extant: qui de his vt ea conserua tum aqui dantur. mo, citatus minus elegãtissimã præfationẽ legi condendæ. consilio & consensu senatus. Contius. l Intelligo à testatore vel à nuncupante, vel à quolibet ex testibus. transeuntes. sente & præsente toto. Ias. k Glo. to. tũ le quitur Bar. Salyc. Paul. de Ca. & est mens scriptoꝛis, licet dixerit. l. Et bene per Legem Falcidiã. §. seruus. ff. eodi.

Testamentum imperfectum ratione solemnitatis, valet inter liberos tantum. Alexan.

Ex imperfecto autem testamento voluntatem tenere defuncti, nisi inter solos liberos à parentibus vtriusque sexus habeatur, non volumus. ¶ Si vero in huiusmodi voluntate liberis alia sit extranea mixta persona: testator suum esse testamentum dixerit, quod offertur, eique ipse coram testibus sua manu in reliqua parte testamenti subscripserit: a quo facto, & testibus vno eodemque die ac tempore subscribentibus & cõsignantibus, testamentum valere: nec ideo infirmari, quod testes nesciant quę in eo scripta sunt testamento.

a Subscripserit. j. e. l. cùm antiquitas. in fi. contra. solu. illa corrigit istam, in casu scilicet quando testator scripsit totum sua manu: in alio non.
b *Nullo actu.* scilicet alieno: vt ff. e. l. hæredes. in fi. nisi ex necessitate: vt infra e. l. cum antiquitas. circa principium.
c *Subscriptiones.* infra cod. l. cum antiquitas. §. si tamen in quendam. contra. vbi dicit & in media parte testamenti fieri posse subscriptionem. sed ibi est speciale, vel corrigit. Vel dicit ibi de medio temporis, non de medio testamenti.
d *Non subscripturn.* scilicet subscriptione testis: & debet contineri nomen testis & testatoris: & quilibet debet subscribere pro se, non vnus pro alio: vt ff. eo. l. pe. nisi in testamento rustici: vbi vnus pro alio subscribit: vt infra eodem. l. si.
e Ex *imperfecto.* scripto vel non.
f *Liberos* inter eos ergo tenet. Sed contra. ff. de confir. tut. l. qui à patre. vbi inuit non tenere. Solu. b dicunt quidam hanc scripturam esse codicillum, non testamentum: & arbiter familiæ erciscundæ sequitur patris voluntatem in diuidendo, licet ab intestato: vt supra familiæ erciscundæ. l. inter omnes. Tu dic ei illam. l. qui à patre. corrigi per. l. Constantini, scilicet inter omnes. quæ in parentibus maribus tantum dicit: sed hæc Theodosij dicit etiam in fœminis idem. sic enim dicit, vtriusque sexus. Item quod hic dicit quo ad extraneum non valere, est argumentum. ff. de dona. inter virum & vxorem. l. cum hic status. §. si socer nurui. Sed contra. ff. de leg. ij. l. pero. §. mater. Sed dic quod dixit ibi valere pro codicillis. Vel dic quod perfectum erat ibi testamentum: sed dicitur imperfectum quo ad tutoris dationem non: quo ad fideicommissum ex eo dandum. Vel ibi de liberis erat fideicommissarius. ADDITIO. Aduertas secundum Specul. in titu. de instru. editione. §. compendiose. vers sicu. quid si filius. quòd dixte. §. non habet locum in filiis instituentibus hæredes parentes suos in minus solemni voluntate. Item aduerte secundum Paulum de Castr. hic, & in. l. inter omnes. S. famil. erciscũ. quod hic textus habet etiam locum in liberis naturalibus: quod tenet idem Specu. vbi. S. versicu. quid si pater. argu. l. naturalibus. S. de confir. tuto.

Testamentum imperfectum ratione solemnitatis, valet inter liberos tantum. Alexan. a Sequitur glos. Bart. Bald. & Alexander. b Vsta ratio habet. nisi iure fuerit cõsummatum: nisi in casu scilicet si in primo nõ est bona: mo testamento scripto fuerit hæres, qui ab intestato defuncto succedere non poterat: ih secundo minus solemni scripto fuerit hæres qui succedit ab intestato: & sic solenne primũ per minus solenne subsequens tollitur. quinque tamen testes necessa sunore liberij sunt ad minus: quod si adhibiti non fuerint, nõ valebit. Nec rorũ: vt hic solum in Latino potest condi testamentum, sed etiam in Græco. Viuianus. Sal. Alex. c Iaſ. d Et bene. Bald. & Alexander. e Placet. Pau. Salyc. Alex. & Ia. f Et notã, secundum Pau. & Alexand. g Et bene. Bald. & Cor. h Vsta. Valere. non igitur sufficit facere secundum, nisi dicat, nõ obstante tali lege: & sic est arg pro rescriptis contra legem induktis, vt non valeant nisi dicatur, nõ obstante tali lege, & vt ff. de lega. iij. l. si quis. in principio. & est propter præcedentem solemnitatem: b aliàs ex eo quod sit secundum, rumpitur primum: vt infra eo. l. penult. & ambæ iſtæ sunt in authen. de testamen. imperfec. §. nos omnia igitur. colla. viij.

Nec interest, vtrum testator suum esse testamentum dixerit, quod offertur, eique ipse coram testibus sua manu in reliqua parte testamenti subscripserit: a quo facto, & testibus vno eodemque die ac tempore subscribentibus & cõsignantibus, testamentum valere: nec ideo infirmari, quod testes nesciant quę in eo scripta sunt testamento.

¶ Quòd si literas testator ignorat, * vel subscribere nequeat: octauo subscriptore pro eo adhibito, eadem seruari decernimus.

¶ In omnibus autem testamẽtis, quæ præsentibus vel absentibus testibus dictantur, superfluũ est vno eodemque tempore exigere testatorem & testes adhibere, & dictare suum arbitrium, & finire testamentum. ¶ Sed licet alio tempore dictatũ scriptúm ve proferatur testamentum: sufficiciet vno tempore eodémque die, nullo actu b extraneo interueniente, testes omnes, videlicet simul, nec diuersis temporib subscribere signareque testamentum. ¶ Finem autem testamenti subscriptiones c & signacula testium esse decernimus. d Nõ subscriptum d autem a testib, ac nõ signatum testamentum, pro infecto haberi conuenit.

Testamentum imperfectum ratione solemnitatis, valet inter liberos tantum. Alexan.

Ex imperfecto e autem testamento voluntatem tenere defuncti, nisi inter solos liberos f à parentibus vtriusque sexus habeatur, non volumus. ¶ Si vero in huiusmodi voluntate liberis alia sit extranea mixta persona: certum est eam voluntatem defuncti quantum ad illam dumtaxat permixtam personam pro nullo haberi, sed liberis accrescere.

Mollie testamentum in scriptis minus solemne inter liberos conditum, ita demum valet, si forma hic scripta seruatur: & tunc in eo legata & fideicommissa ac libertates quibuscumque relinqui possint. Salyce. & Alexander.

IN AVTHENT. de testa. imperfectis. §. nos igitur omnia, coll. viij. cõstitu. iij.

QVod sine g subscriptione ita procedit, si parens literas edoctus, manu propria, nõ signis, sed literarum consequentia declaret & tempus, & liberorum nomina, item & vnciarum numerum, seu signa rerum speciali um: in quo & aliis legari, & fidei committi, & libertas relinqui potest.

Testamentum factum inter liberos, non reuocatur per aliud testamentum: nisi secundum testamentum sit solenne, & testator in secundo declaret se nolle illud prius testamentum valere. Alexand.

IN AVTHENT. de test. imperfe. §. & si quidem. colla. viij. constitu. iij.

HOc inter liberos testamentũ ita infirmatur, si parens septẽ testibus adhibitis declaret se nolle tale testamentum valere, h & aliam disponat voluntatem, vel in testamento perfecto, vel in nõ scripta perfecta voluntate.

Finit text. auth. Sequitur textus Codicis.

Testamentum nuncupatiuum fieri debet coram septem testibus ad hoc conuocatis, & testatoris voluntatem audientibus. hoc dicit vsque ad §. si quis autem. Alexand.

D facit aliud testamentum, vel perfectum, vel non, inter liberos. [PER NVNCVPATIONEM.] Si sine scriptis vis restari, adhibe testes septem: & coram eis voluntatem tuam declara. [SI QVIS.] Si primo testamento facto & perfecto, secundum fiat: an valeat, quæritur? Respond. quod non: aliàs valebit. nisi iure fuerit cõsummatum: nisi in casu scilicet si in primo nõ est bona: mo testamento scripto fuerit hæres, qui ab intestato defuncto succedere non poterat: ih secundo minus solemni scripto fuerit hæres qui succedit ab intestato: & sic solenne primũ per minus solenne subsequens tollitur. quinque tamen testes necessa sunore liberij sunt ad minus: quod si adhibiti non fuerint, nõ valebit. Nec rorũ: vt hic solum in Latino potest condi testamentum, sed etiam in Græco. Viuianus. Sal. Alex. h Valere. non igitur sufficit facere secundum, nisi dicat, nõ obstante tali lege: & sic est arg pro rescriptis contra legem induktis, vt non valeant nisi dicatur, nõ obstante tali lege, & vt ff. de lega. iij. l. si quis. in principio. & est propter præcedentem solemnitatem: b aliàs ex eo quod sit secundum, rumpitur primum: vt infra eo. l. penult. & ambæ iſtæ sunt in authen. de testamen. imperfec. §. nos omnia igitur. colla. viij.

Sequitur.

Sequitur glossa textus. l. C.

a Sine scriptura. vel etiam cum scriptura: sed ad hoc tantum, a vt probaretur sic fuisse factum nuncupatiuum testamentum.

b Audierint, vt insti. eo. § . fi. & arg. supra tit. j. l. hac consultissima. non autem dico quod hæc verba habeat testator necesse dicere: vt infra eodem. l. in testamentis. vel si habebat necesse p. l. istam, corrigitur per. l. illam.

c Determinus . scilicet per compositionem secundi: sed & aliis modis potest infirmari, vt per incisionem charte: vt infra eodem . l. nostram, quæ est contra.

d Sancimus . sic ergo solennis & valida tollitur per non solennem, in qua sunt scripti coniuncti: & erat idem etiã in veteri iure: vt ff. de iniusto testa. l. ij. Vel dic illud ibi à compositoribus codicis statutũ. Sunt & alij b duo casus, vt quando secunda voluntas est militaris: vt dicta. l. ij . Item quando prima erat valida fauore militiæ: vt ff. de mili. testamẽ. l. ei[2] militis. §. fina. Est hodie quartus: vt infra eodem. l. sancimus. circa finem . Alibi autem serua regulam, vt nõ tollatur primum per secundum minus solenne: vt hic, & instit. quibus modis testamen. infir. §. ex eo. & ff. de adimen. lega. l . ex parte. & ff. eodem. l. hæredes. §. si quid. Sed certe & aliàs præterquàm in prædictis quatuor casibus videtur tolli primum per minus solenne: vt infra de his quib. vt indig. l . hæreditas, quæ est contra. sed ibi non dicitur illa secunda voluntas, cum dicit, non mereri : e quia in nullum est collata : & ideo sicus habet. Item adhuc idem : vt ff. de his quibus vt indig . l. cum quidam. quæ est contra . sed ibi secundum testamentum erat perfectum, & omni solennitate vallatum : & ideo tollit d primum, licet scripti in eo secundo non essent capaces. Itẽ adhuc videtur idem vt ff. de condic. institu. l. penulti . §. fina. vbi facto testamento apponit testator cõditionẽ in codicillis, qua non completa dicit hæreditatem auferri instituto Sed dic, e quod inuanum cogitauit testator. Item idem adhuc. ff. de acquiren . hæredi. l . Claudius . sed ibi primum solenne non valet : quia prius decessit hæres, f quàm ex eo adiret hæreditatem: non autem rumpitur per secundum minus solenne.

Testamentum solẽne in multis casibus solitur per secũdũ nõ solenne.

b Glo. sequitur Bar. Bal. Baly. & Ias.

a Sequitur glo. Pau. Al & Ias.

c Ita quod propter hoc non rumpitur primũ. Bar.

* & tutores reliquæ rei: vt apparet ex. l. vlt. §. de testa. tutela. quæ huius pars est. habetque eundẽ diẽ & Consulem. Contius. d Imo tex. dicit vbi quod non tollitur. Al. & Ias.

e Sequitur Bart. Saly. Al. & Ias.

f Dimmat, secũdũ prædictos Iurib. Testes deperentes de

Per nũcupationẽ quoque, hoc est sine scriptura, a testamenta nõ aliàs valere sancimus, quàm si septem testes (vt suprà dictum est) simul vno eodẽmque tempore collecti, testatoris voluntatem, vt testamentum sine scriptura facientis audierint. b

Primum testamentum perfectum & solenne, non tollitur per secundum imperfectum, nisi tribus concurrentibus, scilicet quod in primo testamento solenni fuerunt instituti exteranei, & quod in secundo non solenni fuerunt instituti venientes ab intestato: & quod saltem in secundo interfuerunt quinque testes: quibus concurrentibus adhuc secundum testamentum non valet vt testamentũ, sed vt voluntas intestati. h. d. vsque ad finem. Alexander.

Si quis autem testamento iure perfecto, postea ad aliud venerit testamẽtum: nõ aliàs quod antè factũ est, infirmari decernimus, c quàm si id quod secundò facere testator instituit, iure fuerit cõsummatũ. ¶ Nisi fortè in priore testamento scripris his qui ab intestato ad testatoris hæreditatem vel successionem venire non poterãt, in secunda voluntate testator eos scribere instituit, qui ab intestato ad eius hæreditatem vocantur. eo enim casu, licet imperfecta videatur scriptura posterior, infirmato priore testamẽto, secundã eius voluntatem nõ quasi testamentum sed quasi voluntatem vltimam intestati valere sancimus: d in qua voluntate quinque testium iuratorum depositiones e sufficiunt : quo non facto f, valebit g primum testamẽtum, licet in eo scripti videantur extranei.

Potest quis testari Græcè & Latinè . Baldus & Salyceetus.

Illud etiam huic legi prospeximus inserendum, vt etiã Græcè h omnibus liceat testari. * Da. Idibus Septem. Theodosio . A. XVII. & Festo Conss.

In testamento possunt relinqui legata tam dictatoribus testamenti quàm testibus eiusdem testamenti. Alex. concor. Bal. & Saly.

XXII. Imp. ZENO. A. Sebastiano præfecto prætorio.

A fra dicitur, intellige vt iurent in causa coram iudice: nunquam enim repertur quod tabellliones possent recipere talia sacramenta: g appellantur ergo depositiones, scripturæ quæ fiunt de his quæ sacramento adferuntur: vt hic, & sic ponitur supra de epis. audien. l. iubemus.

Dictantibus testamẽta, vel aliam quamlibet vltimam voluntatem, legatum, vel fideicommissum, vel quodcunqu e aliud, quolibet legitimo titulo testatorẽ posse relinquere, minimè dubitandum est. i ¶ Testibus etiam ad efficiendã voluntatem adhibitis pro suo libito * quod voluerit testator relinquere non prohibetur. k Da. Ka. Maij, Constantino. Basilio Iuniore. V. C. Cos.

Pro insinuatione seu publicatione testamenti nil solui debet magistro census, si hæreditas summam centum aureorum non excedit: & talis insinuatio fieri debet coram magistro census: & facta coram alio iudice ecclesiastico, vel seculari, non valet ipso iure, tanquam facta coram iudice incompetenti: tamen per hoc non præiudicatur voluntati quin de nouo insinuari possit coram competenti iudice. Alexand.

XXIII. Imp. IVSTINIANVS A. Archelao præfecto prætorio.

Consulta diualia[1] * quibus cõsideratè prospectum est ne voluntates vltimæ deficientium in hac regia vrbe confectæ apud alium aperiri possint, quàm apud virũ clarissimum pro tempore cẽsus magistrũ, monumentis m interuenientibus pro iuris ordine, néue in hæreditate cuius summa centum aureorum preciũ nõ excedit, mercedis quicquam aut sumptuũ, censum administrantes, aut censualis apparitio super intimandis iisdem elogiis audeãt adsequi, firma nũc quoque dicimus: ac repetita * promulgatione, non solum iudices quorumlibet tribunaliũ, verumetiam defensores ecclesiarum, n quos turpissimum intimationis genus irrepserat, præmonendos censemus, ne rem attingant, quę nemini prorsus omniũ secundũ constitutionum præcepta, quàm census magistro competit. Absurdum est namque, si promiscuis actibus rerum turbentur officia, o & alij creditum, alius subtrahat: & præcipuè clericis, p quibus opprobrium est si peritos se velint q

f Quo non facto. id est non adhibitis quinque testibus. Accurs.

g Valebit. nisi in quatuor casibus quos modo notaui.

h Græcè. vt ff. eodem. l. qui testamento. §. fi. sic & ff. de verb. obliga. l. j. §. fin. Sed arg. contra. ff. de bonorum pos. sess. l. sed cum patrono. §. fi. sed ibi notis scripsit, non Græcis literis.

Dubitantibus.] CASVS. An dictanti testamentum, vel testi adhibito, aliquid legari vel relinqui possit? Respondeo quod sic, (ratio dubitationis fuit quod est infra de his qui sibi adscribũt in testamento. l. ij.) sed ibi dictauit & scripsit.

i *Dubitandum est*. immo videtur quod non: vt infra de his qui sibi adscribunt in testamen. & l. ij. quæ est contra. Solu. ibi dictauit & scripsit: hic tantum dictauit.

k Prohibetur. vt & ff. eodem. l. qui testamento. in prin. & instit. eodem. §. legatariis. & ff. de rebus dub. l. si quis ita.

Consulta.] CASVS. Quod in pluribus. ll. dictum est quod publicatio sit coram magistro. census * de episc. & cl. repetita. & l. placet. & supra eodem. l. testamen. & infra de donatio. l. in hac. & infra eodem. l. diui. per hanc legem confirmat. prohibet ergo quod coram nullo fiat, nisi coram magistro census, nec fiat coram clericis, quibus opprobrium est &c. Si qui autem huius legis transgressores fuerint, pœna quinquaginta aureorum multentur. Vlianus.

l *Consulta diualia*. id est rescripta, quæ sunt supra de episco. & cleri. l. repetita, & l. placet. & infra de donatio. l. in hac. & l. secundum diui. & supra eodem. l. testamenta.

m *Monumentis*. id est publicis scripturis.

n *Defensores ecclesiarum*. scilicet clerici.

o *Officia*. vt & supra de assesso. l. nemo . & supra de postu. l. quisquis. §. fi.

p *Clericis*. vt d. l. supra de episco. & cleri. l. repetita.

q *Se velint*. scilicet ostendere.

a *Auth.* testamentum autem non ob hoc vitiatur. & redditur ratio, & hoc subijcit, nec enim &c.

b *Incongruis*. sic supra eodem. l. si vnus. ibi, vel ab altero &c.

Ambiguitates.] CASVS. Si testamentum iure fecisti, licet ordo scripturæ in eo, vitio notarij & imperitia non seruatur, vt quia primo scripsit legata, demum hæredis institutionem, cum ecõuerso fieri debeat: an ob hoc minus valeat testamẽtũ, quæritur? Respondeo quod nõ, licet antiquitus hoc obseruaretur, quo non obseruato nõ valuit testamentum.

c *Vel imperitia*. vel error: vt supra eodem. l. error.

d *Non ex mente*. hodie idem etsi ex mente: vt instit. de lega. §. ante hæredis. vel dic quod hoc refertur ad alia, nõ ad capitulum primum: quandoque tamen seruatur ordo: vt prius institutio, quàm substitutio erit: vt ff. de vulga. substit. l. moribus. §. prius. a Item non dico quod hæc lex habeat locum si imperitia tabellionis minor numerus testiũ interueniat, vel quid de iuris ordine, id est solennitate immuretur, b secundum Azo. transpositio ergo erronea non nocet: sed solẽnitatis omissio sic. e *Scribit*. qui tamen seruus esse non debet: vt infra de tabel. l. generali. lib. x.

Rapostheri.] CASVS. Si testamentum iure fecisti, & rogasti mihi ab hærede tuo decem, & reliquisti his verbis, si nauis venerit, tunc intra diem mortis meæ proximũ, vel pridie quàm moriar, illi dato decem: an ista præposterario sermonis, cùm debeat venire nauis, deinde legatum præstet, vitiet testamentum, quæritur? Respon. quod non: nec tantum in testamento non nocet præposteratio, sed nec etiã in contractibus: vt instit. de inuti. stipu. §. item si quis, Item nec in dotibus: vt supra de iure do. l. si mulier. & licet taliter relictum valeat: exactio tamen eius non competit nisi post diem vel cõditionem existentem. Vlianus.

f *Præposteri*. id est præposterationis vitium. præposteritas vitiabat olim contractus & vltimas voluntates.

g *Quam*. scilicet reprehensionem.

h *Constitutio*. vt supra de iure doti. l. si mulier, c nam ibi prius continebatur de dote, & postea de testamento: ipsa vero prius testari, & postea dotem reddi volebat. Item secundum Ioan. si ita dicatur, si dabis mihi nomine dotis decem, promittis te numerare mihi. primo enim nubere, postea dos dari debet. sed hoc exemplum non est huius legis.

i *Contractibus*. vt ecce si Titius fuerit consul vsque ad annum, tunc ex hac die decem dare spõdes. tempus enim dationis præcedit, conditio sequitur: cum econtra fieri debeat: vt instidisceptationum esse forensium. Pœna etiam temeratoribus præsentis sanctionis feriendis quinquaginta librarum auri. a Nec enim concedendum est * vt suprema vota deficientium, euersionis * quicquam ex incongrua insinuatione contrahant, dum res ab incongruis b vsurpantur audacter. Dat. XIIII. Kalend. Decemb. Constantinopo. Iustino . A. II. & Opilione Coss.

Verborum ambiguitas, vel ordinis peruersio, si à tabellionis errore procedant, non vitiant. Alexand. & Saly.

XXIIII. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

Ambiguitates quæ vel imperitia c vel desidia testamẽta conscribentium oriuntur, resecandas esse censemus; & siue institutio hæredum post legatorum donationes scripta sit, vel alia prætermissa sit obseruatio, non ex mente d testatoris, sed vitio tabellionis, vel alterius qui testamentum scribit: e nulli licẽtiam concedimus per eam occasionem testatoris voluntatẽ subuertere, vel minuere. Dat. Kalendis Ianuar. D N. Iustiniano. A. PP. II. Cos.

Transpositio verborum non vitiat contractũ, nec vltimam voluntatem. Baldus, Salyceetus, & Alexander.

XXV. Idem A. Mennæ præfecto prætorio.

Præposteri f reprehensionem quam g nouella constitutio h diui Leonis in dotalibus instrumentis fustulisse noscitur: in alijs quoque omnibus tam contractibus i quàm testamentis k tollimus: vt tali exceptione cessante, & stipulatio & alij contractus, & testatoris voluntas indubitatè valeant: exactione videlicet post conditionem vel diem competente. l S. Dat. VII. Id. Decembr. D N. Iustiniano. A. PP. II. Cos.

Valet testamentum nuncupatiuum, licet testator non exprimat coram testibus illa formalia verba, scilicet ipsos testes esse vocatos eo quia vult sine scriptis testari. Alexand.

XXVI. Idem A. Mennæ præfecto prætorio.

In testamentis sine scriptis faciendis omnem formalem obseruationẽ penitus amputam[3]; m vt postquàm septem testes conuenerint, satis sit voluntatem testatoris vel testatricis simul omnibus manifestari, significantis ad quos substantiam suam peruenire velit, vel quibus legata dare, vel fideicommissa, vel libertates disponere: etiam si non ante huiusmodi dispositionem prædixerit testator vel testatrix illa formalia verba, n *ideo eosdem testes conuenisse, quod sine scriptis suam voluntatem vel testamentum componere censuit*. S. Dat. IIII. Id. Decemb. Cõstantinop. DN. Iustiniano. A. PP. II. Cos.

Testamentum perfectum, solo cursu temporis non tollitur, sed per sequens perfectum testamentum, vel per solam contrariam voluntatem in actis, vel coram tribus testibus declaratam cum transierit decennii ex tempore facti prioris testamenti. Alexand. post Baldum & Salyceetum.

XXVII. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

Sancimus, * si quis legitimo modo condidit testamentum, & post eius confectionem decennium profluxerit: si quidem nulla innouatio vel contraria voluntas testatoris apparuerit, hoc esse firmum. Quod enim non mutatur, quare stare o talsti, & aliud testamentum condidisti: si solenne fuit, ipso iure tollitur primum. Si autem dixisti te nolle primum testamentum valere, vel alijs quibuscunque verbis apparuit te velle contrarium: & hoc etiam coram iudice præsentibus ad minus tribus testibus declarauerit: & decennium à tempore voluntatis contrariæ (secundum quosdam) vel compositionis testamenti (secundum alios) effluxerit: verum maneat testamentum primum ratum? Dicitur quòd non, immo rumpitur.

o *Stare*. certe pro nihilo: vt hic, & infra de appel. l. præcipimus. in fi. & supra de testa. tu. l. ij. & Tauch. quib. mo. testa. effi. fui. §. tribus. colla. vij. Sed arg. contra. ff. de adimen. lega. l. alumnæ. §. qui filias ex disparibus. ADDITIO. Ista. §. est sub. l. Titia. & dic quod concor. cum hac. l. quia ibi prima diuisio nõ reformatur nisi in his quæ venerunt in secunda. Cy. Ang. Salyceetus & Alexander.

Testamẽta an vitientur per præpositionẽ.

* Hic corrige posteriora. l. testamenta. C. de Cõsti. & alias, reperies.

* libitu.

alibi loquitur de errore testatoris: hic de errore notarij. Alex. idem Cy. Bald. Ang. Pau. Salyc. & Alex.

* id est. l. Testamẽta.

eam adnota.

b Sequitur Bal. Angel. Pau. Saly. Al. & Ias.

c Illa non est constit. Leonis: sed Diocletiani. Ale. Nec ad rem de qua hic agitur pertinet. Contius.

* hinc sumpta. l. de epis. & cl. & l. penita. C. de epis. & cler. Contius.

* Hæc lege abrogatur legi Honorij & Theodosij. quæ extat in Cod. Theodos. lib. 4. tit. 4. l. 6. Contius.

*Testamẽtũ secundũ an ipso iure tol lat prunũ. a Diuinæ, secundũ Al. * Concor. gl. in c. cum causam, super verbo, personas. cir ca me. extra de testi. * Concor. c. 1. cũ gl. super verbo, mortis in med. extra de his quæ vi met. cau. * al. elapsum.*

b Quia vi lat tex. secũ dum Alex.

*c Hæc est de menteillius interæ, cũ clausula in fi. posita debeas referri ad omnia præcedentia Sal. & Ale. * Theodosij & Honorij quæ extant in Co dice Theo sia. eod. tit. l. ne quis post diem. Contius. d Ista est vera secundum Bart. & alios. e Placet Bar. displicet tamen Ange. & Ale.*

a *Quemadmodum.* i. qualiter. interrogatiuè loquitur.

b *Efficitur.* certe nullo modo.

c *Ipso iure.* immo videtur ope exceptionis: vt ff. de bonorũ possessione secundũ tab. l. pe. §. testamento. ibi, nec putauerit quisquam &c. Solu. ibi vltimæ tabulę non erant solennes a, & in eis dixerat: quos in primis tabulis instituì, non meruerunt meum iudicium. vnde non ipso iure est irritum: vt infra de his quib. vt indig. l. hæreditas. sed per exceptionem: vt ibi. hic vero vltimum testamentum solenne erat. Alij dicũt hic quòd hoc ipso iure, scilicet ope exceptionis: quod non placet b. Tu dic, quod ibi dicit de exceptione, referatur non ad proximum c, sed ad primum casum, scilicet quãdo testator post testamentum fuit arrogatus: deinde fuiiuris factus declarauit se vel le testanientum seruari. quia ergo sua voluntas non potest facere quin arrogatio tenuerit, & ipsum testamentum primum irritum fit: non ipso iure reconualescit, sed exceptione repelluntur venientes ab intestato, qui hæredibus in eo institutis volunt hærediratem auferre: vnde dicitur, ambulatoria &c. vt ff. de adimen. legat. l. iij. in fi. & l. iiij. Nec obstat q ibi dicuntur similia: quia in aliquo, non per omnia similia sunt: vtrobique enim statur primo iudicio quod quodammodo erat expugnatum. Vel loquitur ibi cum testator incidit secundas tabulas, vt hæredes in eis instituti exceptione repellantur: nõ autem quòd illæ non roilant ipso iure primas: quanuis postea incidantur, & hanc approbo. Vel ibi non duranit d secundum testamẽtum, cum tabulas incideritt: hic duranit.

d *Fuerit.* aliàs fiat: id est, sit emensum à tempore scilicet quo monstrauit contrariam voluntatẽ secundum quosdam, vt colligunt hic. Tu dic à tempore compositionis testamenti: vt patet in princ. huius l. sed primi subaudiunthic post, nos ante.

e *Constitutionibus.* id est legibus.

f *Antiquandis.* id est tollendis.

Cvm antiquitas.] CASVS. Dicebant olim antiqui, quòd testamẽta debebant fieri vno contextu, nullo actu extraneo interueniente: hoc tamen limitat imperatór, dicens quod si forte testator aliqua necessitate cõstrictus, puta vel medicinæ capiendæ, vel causa forte cacandi, vel alia necessitate vrgẽte vel-

A let secedere modicũ ĩcepto testamẽto, & postea iterũ reueni, & residuã partẽ testamẽti perficere: hoc facere potest. similiter & testes, dũ tamẽ testis nõ diu absit. quòd si forte opus esset ei diu abesse, & non posset reueni, & testator periclitaretur: tunc esset alius surrogandus. Secũdo dicit imperator quòd vult corrigere quandam consti turionem, quæ dicebat quòd septem testes debent adhiberi in testamentis, & subscriptio ipsi⁹ testatoris. dicit lex quod si testator totum testamentum scripserit sua manu: non est opus sua subscriptione, similiter de codicillis dicit. textus satis prolixus est, hoc tamen dicit in casu.

h *Voluerit.* vt ff. eo. l. hęredes. §. fi.

h *Interpretata.* passiuè.

i *Penè.* id est ferè, qui scilicet interim moriebantur.

k *Et testamentorum.* quæ nihil valebant.

l *Codicillus.* Not. in singulari numero: vt diximus. ff. de sacrosanct. eccles. l. generali. & dicnascitur, id est incipit fieri.

m *Nihil enim.* interpositio est.

n *Subtilissima.* ablatiui absoluti.

o *Superfina.* id est extranea facta, nõ superflua dicta: alioquin contra. ff. eo. l. testamẽtum. vel illa in verbis: hæc in actibus.

p *Comitialis.* id est caducus.

q *Imminet.* puta fitis.

r *Repleto.* vt potu.

s *Deposito.* vt onere.

t *Fiat.* vt cum iam inceptũ est testamẽtum.

v *Ab eo.* surrogato, vel surrogatis.

x *Scisciturì.* id est interrogari: quasi dicat, cum breuiter repertta Testenda erunt corã surrogatis, plicher re quæ ante eorũ præsen- ponit. tiam facta erant: quærent surrogari à testatore & à testibus qui ibi semper fuerunt: Repertis coram nobis omnia quæ ante nos feceratis, & dispositis. * Positis & pro hoc, infra de hic accipien appel. l. ampliorem. vt dum ff. vij. q. j. nihil. Alij dicunt Contius. quod interrogabunt, an ea quæ facta fuerunt, sint facta coram recedentibus. nec enim est opus quod ipsi sciant quæ illa sunt. & pro hoc est. ff. eod. l. hac consultissima. in prin. Expone ergo coram his, id est surrogatis. secundũ primã. vel corã recedẽtibus, secundũ aliã expositionẽ.

y *Tunc eos.* surrogatos vel surrogatum.

z *Etsi.* id est quanuis.

a *In medio.* scilicet tempore postquàm quidam recesserunt, & antequam alij surrogarentur: & sic non est cõtra supra. c. l. hac consultissima. §. j. Item in eo quòd hic diuersis tẽporibus subscribitur, est contra. supra eodẽ. l. hac consultissima. §. in omnibus. sed

bus. sed dic quod hoc fit hic ex necessitate.

a *Cum autem constitutione.* quæ est contra ff. eo. l. hac consultissima. in fine. j. respon. quæ modo corrigitur in eo capitulo, aliàs casu.

b *Cauetur.* modo recitat aliqua quæ dicuntur in eadem. l. §. hac consultissima in prin. l.

c *Corrigentes.* hoc scilicet casu quando testator scripsit sua manu: vt arg. ff. eod. authen. quod sine.

Vbemus.] CASVS. Ista lex & sequentes vsque ad titulũ sequentem, procedunt per textũ prolixum: & satis clarę sunt. vide textum: quia casum super eis scribere, esset obtundere auditores.

d *Minimè potuerit.* vel noluerit: vt j. dicitur §. oporter enim &c. in fine. §.

e *Committitur.* id est committeretur de facili, si permitteremus tales testari.

f *Quam.* falsitatem.

g *A republica.* vt j. de fideicom. l. fi.

h *Tota.* id est omnia. sic ff. de fideiuss. l. fi debitori.

i *In eius.* valet ergo in nominatis, & non in aliis. Sed videtur in nullo valere: vt ff. e. l. si is. quæst contra. So. hoc nouum, illud vetus ius. Vel ibi certum erat quòd alios erat instituturus, hic nõ. sed certe & hic dico certum, aliquin nulla esset quæstio. Sed tu dic quod hic erat certum quos alios erat instituturus: quia forte vni testium eius nomen expresserat, qui dixit alijs. Vel ipsemet dixerat eis, ibi non erat certum quos alios erat instituturus: & ideo hic valet in institutis, & aliorum portio eis acrescit: ibi non valet.

Vide singulariter in fine Dd. l. 14. §. vbi adnotatur. Contius.

k *Eos.* ſ. testes.

l *Ex voce.* immò & nutu: vt ff. de leg. ij. l. cum proponebatur. & ff. de lega. iij. l. nutu. quæ sunt contra. Solu. hic in institutione hæredis: ibi in legatis & fideicommissis. Item contra. §. eo. l. hac consultissima. in prin. Solu, vt ibi in glo. conscriptam.

m *Quemadmodum.* not. regulam, vt quæ seruantur in vno, seruentur. & in alio: vt hîc, subscriptiones testiũ iã fuerant subsecutæ. Sic etenim & naturæ medemur, & mortuorum elogia in suo statu facimus permanere.

Olim testatori necessario habebat subscribere manu propria: & hoc hodie verum est, nisi scribat testamentum manu propria, quia tunc non habet necesse subscribere. hoc dicit secundum Old. Et sic nota quod in scriptura priuati testatoris non requiritur subscriptio. Bald.

Cum autem constitutione a quæ de testamentis ordinandis processit, cauetur, b quatenus septem testium præsentia in testamentis requiratur, & subscriptio à testatore fiat, vel ab aliquo pro eo, & constitutio sic edixit, Octauo subscriptore adhibito: & quidam testamentum suum omne manu propria conscripsit, & post eius literas testes adhibiti suas subscriptiones supposuerunt, aliaque omnia solenniter in testamento peracta sunt, & testamentum ex hoc dubitabatur an irritum factum esset: eandem constitutionem corrigentes c, sancimus, si quis sua manu totum testamentum vel codicillum conscripserit, & hoc specialiter in scriptura reposuerit, quod hæc sua manu confecit: sufficiat ei totius testamenti scriptura, & non alia subscriptio requiratur, neque ab eo, neque pro eo ab alio: sed sequantur huiusmodi scripturam & literæ testium, & omnis quæ expectatur obseruatio: & sic testamentum validum, & codicillus, * si quinque testium literæ testatoris scripturæ coadunentur, in sua firmitate remaneant, & nemo callidus machinator huiusmodi iniquitatis in posterũ inueniatur. Dat. VI. Kal. April. Constantinopo. Lampadio & Oreste. VV. CC. Coss.

In testamento in scriptis nomen cuiuslibet hæredis instituti debet esse scriptum manu testatoris, aut eius voce nuncupatum coram testibus, & ab istis testibus in subscriptionibus declaratis: alioquin illius hæredis institutio nulla est, in cuius persona hæc forma seruata non fuit. quod in futuris tantum testamentis post hanc legem locũ habet. & notarius qui contra fecerit, falsi pœna punitur. Alexand.

xxix. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

IVbemus omnino testatorem, si vires habeat ad scribendum, nomen hæredis, vel hæredum in sua subscriptione, vel in quacunque parte testamenti ponere: vt sit manifestum secundum Codex.

illius voluntatem hæreditatem esse transmissam. ¶ Sin autem forsitan ex morbi acerbitate, vel literarũ † imperitia, hoc facere minimè potuerit d: testibus testamenti præsentibus, nomen vel nomina hæredis vel hæredum ab eo nuncupati, vt omnimodo sciant testes, qui sint scripti heredes: & ita certo hæredis nomine succesſio procedat. ¶ Si enim talis est testator, qui neque scribere, neque articulatè loqui potest: mortuo similis est, & falsitas in elogiis committitur. e ¶ Quam f, vt exul fiat à republica g nostra maximè in testamentorũ confectione, cupientes, hanc edictalẽ legem in orbem terrarum ponimus. ¶ Quod si non fuerit obseruatum, & nomen hæredis vel hæredum non fuerit manu testatoris scriptum, vel voce coram testibus nuncupatum: hoc testamentum stare minimè patimur, vel in totum, si tota h hæredum nomina fuerint prętermissa: vel in eius i hæredis institutionem, cuius nomen neque lingua neq; manus testatoris significauit. Sed ne aliqua forsitan obliuio testium animis incumbat, pluribus interdum nominibus hæredum expressis: ipsi testes in suis subscriptionibus (cum testator hæc non scripserit, sed nuncupauerit) eorum nomina subscribere non differant ad æternam rei memoriam. ¶ Sin verò ipse testator in qualicunque parte testamenti nomina hæredum (sicut dictum est) scripserit: superuacuum est postea testes in sua subscriptioe hæc exprimere: cum forsitan nec eos k scire testator suos hæredes voluerit, & semel causa ex ipsius testatoris scriptura appareat. † ¶ Oportet enim omnimodo vel ex literis testatoris, vel ex l voce quidem testatoris, literis autem testium qui ad elogium conficiendum fuerint conuocati, nomina manifestari hæredum. Quemadmodum m enim in elogio quod sine scriptura conficitur, necesse est testatorem voce exprimere nomen vel nomina hæredum: ita & in testamentis per scripturam conficiendis, cum ipse testator manu sua scribere hæredes n vel noluerit, vel minimè potuerit, vo ce tamen eius eos manifestari oportet. ¶ Quæ in posterum tantummodo obseruari censemus: vt quæ testamenta post hanc nouellam nostri numinis legem conficiuntur, hæc cum tali obseruatione procedant. Quid enim o antiquitas peccauit, quæ præsentis legis inscia, pristinam secuta est obseruationem? ¶ Sciturís & tabellionibus, & his qui conficienda testamenta procurant, quòd si aliter facere ausi fuerint, pœnam falsitatis non euitabunt, quasi dolosè p in tam necessaria causa versati. Dat. Kalend. † Mart. Constantinop. post consulat. Lampadij & Orestis. VV. CC.

Artis literarii manus purgẽdarii.

Testamẽtũ facere per aliũ prohibitum est.

† Hic debet legi auth. Et nõ obseruato. j. e. versus. libros. Contius.

† Vltimus subscriptionis mihi mihi. † hic idẽ Iustinianus in Nouell. 66. §. pe. Contius.

est iuris, & de iure: cum constitutiones principum ignorauerint: vt supra de iuris & fac.ignoran.l.constitutiones.

a ET *non obseruato*. Redit ad legem veterem. §. eo.l.hac constitissima. in princip.

b *Inscribat*. habet ergo locum quando in scriptis sit testamentum, non ergo corrigitur ius vetus, cum testamẽtum fit sine scriptis. idem tamen & ibi dici posset, &c.

c NOstram prouisionem. Lino. in quo sigilla erant appensa.

d *Inciderit vel abstulerit*, in ambiguis.

c *Non valere*. scilicet efficaciter: vt ff. eo. l. ad testium. §. si signa turbata. nam si agant hæredes, obstat exceptio: vt ff. de bo. poss. secundum tabu. l. penult. §. testamento. & ff. e. l. hæredes. §. j. & ff. de his quæ in testa.delen. l. j. §. sed consulto. Vt enim non constituitur testamentum nuda voluntate, vel facto: ita nec debet tolli, vt eadem fit ratio contrariorum: vt ff. de regu.iur.l. nihil eam naturale. Item quibus applicabitur hæc hæreditas? Videtur fisco; vt ff. de his quæ in testa.delen. l. proximè. in princip. sed contra videtur, quòd veniebantibus ab intestato: vt ff. si tab.testa. nul. ext. l. j. §. penult. quare dicunt quidam primò agnatos admittis: sed eis deficientibus fiscum. & sic loquuntur dictæ leges. Tu dic quòd si ideo incidat., vt intestatus decedat, veniunt agnati: vt ff. de his quæ in testa.del.l.fi.sed si ideo, quia reputat hæredes indignos, tunc fiscus: vt infra de his qui. vt indig. l. hæreditas. Sed quid si non apparcat? Respond. fiscus venit fauore legatorum. soluet enim legata, quod non faceremus venientes ab intestato: vt dicta l. proximè. §. sed in re dubia. & ff. ad Syllan. l. cum fisco. & si quis aliquem testa. pro. l. si quis. §. si fidei. & ff. de his quibus vt indig. l. cum quidam. §. vltimo. ADDITIO. Tu dicas in hoc tertio casu, aut probatur hæredes offendisse testatorem: & tunc glossa est vera, aut hoc non probatur: & tunc glossa est falsa: quia præsumitur voluisse decedere intestatus. ita dicit Dyn. in l. proximè. ff. de his quæ in test.del. vt refert ibi Bal. quem de hoc ibi latius vide: & habes ibi similẽ glossi. in verbo, vindicarẽtur:

Testamẽtũ nuda pollicitatione nõ constituitur, nec tollitur.

* *Ostendi. Testamẽtũ si incidatur per testatorẽ, quibus applicetur hæreditas.*

* *Not. idẽ iudicium de toto, vel maxima et parte. facit pro testibus decentibus quod Tit⁹ deplanxit totum caput Ioan. qui tamen solum maximam partem deflauit.*

IN AVTHENT.

vt sponsa. larg. §. quia verò. colla. ix. constitu. ij.

Hodie testator non tenetur nuncupare nomen hæredis, quando testatur in scriptis. Saly. & Alexand.: Et satis est quod per se, vel per quemcunque alium scribat nomen hæredis. Alexander.

ET non[a] obseruato eo, subueniuntur testamentis, siue per se, siue per alium quis inscribat[b] nomen hæredis.

Si testator testamentum iure factum inciderit, vel signa remouerit consulto, tunc non valebit testamentum: aliàs autem remanebit validum. Alexand.

XXX. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

NOstram prouisionem, maximè circa vltima elogia defunctorum, nunc etiam extendi * properamus. ¶ Vnde cum inuenerimus quasdam controuersias veteribus iuris interpretatoribus exortas propter testamentum quod legitimo modo conditum, septemque testiũ signa habens, postea fortuito casu, vel per ipsius testatoris operã lino[c] toto, vel plurima * eius parte incisa, in ambiguitatẽ incidit: solitum ei præbemus remedium, sancientes, si quidem testator linum vel signacula inciderit, vel abstulerit[d]: vtpote eius voluntate mutata, testamentum non valere. [e] Sin autem ex alia quacunq; causa hoc contigerit[f]: durante testamento scriptos hæredes ad hæreditatem[g] vocari: maximè[h] cum nostra cõstitutio, quam pro tuitione testamẽtorum promulgauimus, testatorẽ dispoſuerit, vel sua manu nomen hęredis scribere, vel si imperitia literarum, vel aduersã valetudine, seu alio modo hoc facere non posſit: testes ipsos audito nomine hæredis, sub præsentia ipsius testatoris nomen hæredis suis subscriptionibus declarare. Data XV. Kalen. Nouembr. Constantinopo. post cõsul. Lampadij & Oreſtis. VV. CC.

Rusticani in locis in quibus est varitas literatorum testari possum secundum eorum consuetudinem: dum tamen septem literati se subscribentes adhibeantur, si haberi possint: aut non literati, si alij haberi non possint, saltem quinque adhibeantur, qui mutua vice subscribant. Alexand.

XXXI. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

ET ab antiquis legibus, & à diuersis retro principib⁹ sem per rusticitati[i] consultum est, & in multis legum subtilitatibus stricta obseruatio eis remissa: quod ex ipsis rerum inuenimus documentis. Cum enim[k] testamentorum ordinatio sub certa definitione legum institutа sit; homines rustici, & quibus non est literarum peritia, quomodo possunt tantam legũ subtilitatem custodire in vltimis suis voluntatibus? Ideoque ad dei humanitatem[l] respicientes, necessarium duximus per hanc legem eorum simplicitati subuenire. Sancimus itaque in omnibus quidem ciuitatibus, & in castris orbis Romani, vbi & leges nostræ[m] manifestæ sunt, & literarum viget scientia: omnia quæ in libris nostrorum Digestorum, seu Institutionum, & imperialibus sanctionibus nostrisque dispositionibus in condendis testamentis caura sunt, obseruari, nullamque ex præsenti lege fieri innouationem. In illis verò locis, in quibus raro inueniuntur homines literati, per præsentem legem rusticanis concedimus antiquam eorum consuetudinem[n] legis vicem obtinere: ita tamen[o], vt vbi scientes literas inuenti fuerint, septẽ testes (quos ad testimonium conuocari necesse est) adhibeantur, & vnusquisque pro sua persona subscribat. Vbi autem non inueniuntur literati: septem testes etiam sine scriptura[p] testimonium adhibentes admitti q.¶ Sin autem in illo loco minimè inuenti fuerint septem testes: vsque ad quinque modis omnibus testes adhiberi iubemus: minùs autem nullo modo concedimus. ¶ Si verò vnus, aut duo vel plures fuerint literati: liceat eis pro ignorantibus literas, præsentibus tamen testamento siue scriptis secundum quosdam: vel in scriptis secundum Azo. quod ius tamen quod in vno est, & in alio est obseruandum

A f *Contigerit*. vel à testatore, vel ab alio extraneo.

g *Ad hæreditatem*. vt supra eodem. l. si vnus. licet non detur bonorum possessio secundum tabu. vt ff. de bonorum poss. secundum tab. l. j. §. semel. & §. si linum. & §. si rosæ. & hoc si viuo testatore, & nondum prolatis tabulis coram iudice, aliàs datur secundum tabulas: vt ff. si tabulæ testamẽti nullæ extabunt. l. j.

h *Maximè*. maximè dico hæredes iuuari hoc casu: quia & superiori lege iuuãtur. l. iubem⁹. licet testator eos non scripsit: & hoc subijcit. & cætera.

i ET *ab antiquis, Rusticitati*. vt patet per alias leges. ff. ad Sylla. l. iij. §. si quis ignorans. & de iure fisci. l. ij. §. fina. & de vent. inspicien. l. j. §. fin. & de iurisdi. omnium iudic. l. si quis id. § . ij. & de proba. l. cum de indebito. §. ij. & de eden. l. j. §. fina. & si quis in ius voc. non ierit. l. ij. §. j. & ff. de rei vxo. act. §. ita enim. sed arg. contra ff. de in ius voc. l. venia. sed dic quòd naturalis iuris ignorãtia nec rusticum excusat.

k *Enim*. pro certe.

l *Humanitatem*. sic ff. de vete. iure enucl. l. tanta. in prin.

m *Leges nostræ*: idem ergo in villis, & castris Bonoñ. quia eam legitimam nutricem legum bene quis appellat: vtin proœmio. ff. §. hæc autem; & quia vbi est ea-dem ratio, & idem ius debet esse: vt ff. ad leg. Aquil. l. illud.

Bononia est nutrix legum.

n *Consuetudinem*: quam nescimus.

o *Ita tamen*. ex hoc apparet quòd loquitur in castro vbi processerat consuetudo in confectione testamenti faciendi contra legem; cui consuetudini deseruit: sed non per omnia; vt subijcit. si ergo in castro non fit consuetudo [a] contraria legi, communem legem ser-

a *Dicit communem legem seruandam esse.*

uabo.

p *Scriptura*. testamen- *lex in loco* ti. & sic loquitur hæc *in quo non* lex in testamento in *viget cõpetit* scriptis, & nuncupa- *tudo derogatiua* tiuo, secundum quos- *in test. quibus* dam. Alij vt Azo, di- *illa non ob* cunt loqui tantum in *causa fiunt* testamento in scriptis: *his ipsius lo-* & exponunt hoc, id *quitur* est, sine subscriptio- *lum impugnẽ* ne testium: sed alij *na lis esto.* subscribunt pro eis: vt infra subijcit in §. si vero.

q *Admitti*. scilicet in

obseruandum: vt diximus. §. c. l. iubemus. §. quemadmodum.

a *Subscriptionem*. fit per aliũ subscriptio: vt in auth. de fide instru. §. oportet vero. colla. vj. Sed argu. contra supra de adsess. l. ij.

b *Iurati*. vt supra eo. l. hac constitissima. §. penulti.

DE HEREDIBVS INSTITVEN. &c.

Supra dictum est de his qui instituunt, nunc de his qui instituuntur. Vel aliter: Audiuimus. §. de testamento, quod est quoddam totum, nunc audiamus de eius partibus. Et quia supra tractauimus de prima parte, id est de instituentibus annectamus de hæredibus instituendis, & quæ personæ hæredes instituti non possunt. Azo.

Cõtinuatio

QVi deportantur.] CASVS. Si testamentum fecisti, & hæredem instituisti deportatum: an valeat institutio, quæritur? Rñ. quod non: sed perinde est ac si scriptus nõ esset: nec est similis peregrino, qui instituit potest: vt institu. eo. §. vlti. vel dic q̃ quodammodo dicat similitudinem: non enim peregrinus. i. ad peregrinitatẽ deductus, puta deportatus capere potest.

* *In quibus literis dicitur non posse Græcè confitiuntur.*

† *Al. M. Ant⁹. alias T. Aurelius. Legitur in omnib. vet. Titius etc. significatur ad Antonium Pium, qui hoc præ omnibus se-cutus Antoninus Cautius.*

c *Tanquam*. quasi dicat, non est similitudo inter eos & peregrinos: quia peregrini capiunt: vt institut. eo. §. fin. hi autem non. Vel dic quod dictio tanquã, notat veritatem: & sic in mala parte potest peregrinus: vt ff. eo. l. sed & si sub conditione. §. solemus. & ff. de in ius vocan. l. sed & si hac. §. sed & si per pœnam.

Bononia est nutrix legum.

† *Id. Cæsin. Cout.*

d *Non possunt*. quia ea quæ sunt iuris ciuilis, perdunt: sicut est ciuitas, & similia: vt est hic. & ff. de mili. testamen. l. neque. §. j. & de pœ. l. quidam. quia pro mortuis habentur: vt ff. de contra tab. l. j. §. penul. & arg. de his quæ pro non scrip. ha. l. iij. sed quę sunt iuris naturalis, non: vt matrimonium, & libertatẽ: vt ff. de senten. pas. l. ij. & iij. Sed videtur eos capere posse: vt ff. de reb. dub. l. si cognatis. quæ est contra. vbi capit quis ex testamento, qui cognatus esse desinit: quod esse nõ potuit nisi per deretur ciuitatem, scilicet per maximam vel mediam capitis demi nutionem: vt instit. de capi. demi. §. penul. Solu. loquitur ibi de ciuili cognatione: scilicet quæ per adoptionem erat quæsita: vt ff. de adop. l., qui in adoptionẽ quæ per minimã capitis deminutionem perditur, scilicet per emancipationem: & sic non amittitur ciuitas: vt insti. de capi. de. §. minima.

Deportatio nullã quis capitis.

e *Non fuissent*. hoc verum quantum ad institutionem: sed fiscus habet: vt j. de his quib⁹ vt indig. l. hæreditas. ADDITIO. Hic glossam dicentem fiscum capere tale relictũ, reprehendunt hic omnes fere doctores: teste hic etiã Barro. per. l. si in metallum. ff. de his quæ pro non scriptis habentur.

PAter tuus.] CASVS. Si testamentum fecisti, & in tertiam bonorum tuorum non capacem, puta natum ex nefando coitu instituisti, Titio ex residuo instituto: quid appellatione residui contineatur, quæritur? Respondetur quod tota hæreditas: & ita erit Titius in totum hæres, cum non capax ad aliquã partem hæreditatis admitti non potest. Viuianus.

Codex.

A f *Ipsique*. id est alter hæres.

g *Conditionem*. vt quia ex nefario coitu est natus: vel aliàs nõ capax: vt ne. instit. de leg. §. legari. & in authẽ. qui. mod. natu. effi. sui. §. fin. colla. vij.

h *Extitit*. scilicet pater tuus.

i *Totum*. vt & ff. de verborum significatione. l. cæterorum. & ff. eodem. l. quod si Mæuius. & facit. ff. eod. l. item quod Sabinus. §. sed si asse. & supra de testa. mil. l. quanquam. in fine. & ff. de fideiuss. l. amissi. in princi. & de dona. causa mortis. l. ei qui.

† *Non verborum pro prætate, sed iuris interpretatione. l. cæterorũ. de verb. significa. Cõtinus.*

CVm proponas.] CASVS. Alexander miles & Zoilus habebant seruum communem Iulianum: Alexander credens Iulianum esse libertum suũ, primum eum hæredẽ instituit, & ei Vitalẽ substituit, hoc modo, Si Iulianus hæres nõ erit, Vitalem substituo. decessit Alexander. apparuit postea Iulianum fuisse seruum Alexandri & Zoili. quid his verbis substitutionis significetur, quæritur? vel qualiter admitti debeat substitutus, quæritur? Respon. aut voluit testator per Iulianum alij acquiri hæreditatem, cùm credebat eum liberum: aut noluit. Primo casu non admittitur substitutus: secundo casu sic. Viuianus.

† *Al. additur, si recte. Cont.*

k *Quòd si*. ecce verba substituentis.

l *Antu*. scilicet Vitalis.

m *Libertum*. futurum.

n *Voluit*. id est dicitur voluisse.

o *Hæreditas est*. imò videtur quòd nihil valeat totum testamentum: vt ff. de mili. testa. l. neque enim. §. si seruum pro prium. quæ est contra. Sol. ibi erat proprius testatoris errantis & credentis eum liberum, hic communis: imò nec ibi nec hic tenet quantum ad seruum. si autẽ sciuisset seruum, esset & hæres & liber: vt insti. eo. in princ. si alienus, totus potest instituí sine libertate: vt ff. eodem. l. si seruus alienus. l. si alienum seruum. si cõmunis, etiam cum libertate si hoc exprimat, & ei postea redimat. ff. eodem. l. sed & si sub cõditione. §. si seruum. hodie serua in seruo communi quod dicitur infra communia de manu. l. j.

p *Subscripta*. in testamento.

q *Ad ius*. id est ad eam significationem quam facit ius, quando testator scit seruum, hoc est, vel sibi fãcto liberto, vel præsenti vel futuro domino acquirat: vt inst. de vulg. substi. §. fina. & hic subiicit.

r *Retulit*. id est retulisse dicitur.

s *Alium*. scilicet dominum.

t *Potuit enim*. interpositio est, & dic quòd vere potest dici illa conditio, si hæres non erit: quia potest esse, & non esse, etiam *Seruus etiã* domino iubente, & eum etiam excoriante, & ita demum &c. *si excoriatus* autẽ paruit spõte, quæritur duo: vt subiicit. Vel aliter construe: vt *verus*: *si* nec per se aliũ fecerit hæredem, ita demũ substitutus admitta *mino potest* tur: substitutioni locus nõ est. si tamen paruit domino, & adiit *nolle adire.*

DE HAEREDIBVS INSTITVENDIS, & quæ personæ hæredes instituí non possunt.

Institutio deportati habetur pro non scripta: quia deportatus est incapax additionis hæreditatis. Alexander.

1. Imp. TITIVS AELIVS † ANTONINVS. A. Antheſtiano.

VI deportantur, si hæredes scribantur, tanquam [c] peregrini capere non possunt, [d] sed hæreditas in ea causa est, in qua esset si scripti hæredes non fuissent [e]. Sine die & Consule.

Appellatione residui totum continetur, quando non reperitur pars in eius defectum posſit verbum illud verificare. Alexander.

II. Imp. ANTONINVS A. Cælitio. †

PAter tuus si ex residua parte hæres institutus est, quam alter heres scriptus capere non poterat, isque [f] ad nullam partem hæreditatis per conditionẽ [g] suã admitti potuit: ex asse heres extitit [h]. nam relidui commemoratio, etiam totum [i] admittit. † PP. XV. Kalend. Iul. Romę. Duobus & Aſpris Coss.

Substitutus vulgariter seruo testatoris, & alterius quem testator tanquam proprium libertum instituerat, admittitur vel repellitur secundum quod de mente testatoris fuisse probatur. Alexan.

III. Imp. ALEXANDER. A. Vitali militi.

CVm proponas Alexandrum equitem testamento primo loco Iulianum vt libertum suum hæredem instituisse, eique substituisse his verbis, *Quòd si* [k] *ex aliqua causa primus hæres hæreditatem meam adire noluerit, vel non potuerit: tunc in locum eius secundum hæredem substituo Vitalem.* post mortem autem testatoris † Iulianum seruũ communem fuisse defuncti militis & Zoili fratris eius apparuerit: an tu [l] ex substitutione admittaris, voluntatis est quæstio. Nam si credens eum proprium & suum libertum [m], hæredem instituit, nec per eum ad alium quenquam hæreditatem pertinere voluit [n], extitit conditio substitutionis: tibique hæreditas [o] delata est. ¶ Quòd si verba substitutionis subscriptæ [p] ad ius [q] retulit [r], vt si nec per semetipsum alium [s] fecisset hæredem (potuit [t] enim, quamuis iubente domino, nolle adire) ita demum substitutus vocaretur, si tamen parierit domino, & adierit: substitutioni locus nõ est. si tamen paruit domino, & adiit potuit

potuit enim, &c. & sic plana. Sed qd in tertio casu, si paruit, sed coactus? Quidam dicunt dominum non fieri hæredem, vt ff. de acqui. hære. l. qui in aliena. §. fi. Tu dic q̃ sic: vt ff. si omis. caus. test. l. j. §. j. & in dicta. l. qui in aliena. adiuit etiam, vel fuit ab alio non à domino coactus. Item nota q̃ loquitur hæc lex cum certum est de voluntare testatoris. si autem est dubium. diuiditur hæreditas inter dominum serui instituti, & substitutum: vt ff. co. l. si pater. & plene distinxi: vt instituat. de vulg. substit. §. fin. licet P. & R. intelligant legem istam cum dubitatur an voluit defunctus per Iulianum alium fieri hæredem an non: quod est expresse contra legem istam.

a *Locus non est.* nisi in casu, cum duo. l. erant domini huius Iuliani: & alterius iussu adiit, & alterius nõ: vt ff. de vulg. substit. l. fi. in prin.

¶ *Vis verborum scripti legitimi, substantiæ, effectus. Cõsiliū.*

SI *pater.*] CASVS. Pater tuus Titium hæredem instituit, credens esse filium suum cum non esset; an ei auferenda sit hæreditas. quæritur? Respon. q̃ sic. eni autem sit applicanda, non aperit. Tu dic veniendum ab intestato: qui si non sunt, applicanda est fisco. Vinianus.

b *Quasi filium.* secus e contra si vere filium, vt extraneũ instituit, quia valet: vt ff. de Carbo. edic. l. i. §. fi quis filium. Item & illa institutio valet: Ille impiissimus filius meus hæres esto: vt ff. e. l. his verbis. §. j. sed & illa exhæredatio: Ille quem scio ex me natum non esse, exhæres esto. non valet: vt ff. de libe. & posthu. l. si posthumus. §. si quis ita.

¶ *Regie Parisiæ. vetant cõtrahere se ex testamento capere. sed contrahentes debent gratis sine vllis legis fraudes interse capere patenam. Anto. Cõtius.*

c *Non instituerunt.* quod præsumitur: secus si suum non crederet, licet filium nominaret: vt ff. de condi. & demon. l. falsa demonstratio. in principio.

d *Auferendam.* vt ff. de testa. l. neque professio. & j. de fideicom. l. eam quam. & de præscrip. long. temp. l. si is. Sed arg. contra ff. de iniur. l. eum qui. §. si iniuria. & est auferatur huic vt indigno, videtur applicari fisco: vt ff. de iure fisci. l. auferur. quod potest esse verum, secundum P. & H. cum alij ab intestato non sint, aliter illi admittuntur: vt j. eo. l. nec apud. ADDITIO. Dicas q̃ si quid auferur ab indigno, qui sua culpa est indignus, tunc hoc applicatur filio: & ita loquitur regula, quæ auferuntur ab indigno &c. vel. Papinianus. §. meminisse. ff. de inoffi. test. Si vero non sua culpa, sed aliàs indignus est: tunc applicatur fisco: vt l. nec apud. j. eo. ita vult Bart. hic.

Vxor nõ est adfinis.

NOn *ideo.*] CASVS. Si testamentum fecisti, & vxorem hæredem instituisti: an ob hoc q̃ eam adfinem in testamento nominasti, cũ non propriè dicatur adfinis, sed adfinitatis principium: valeat minus institutio, qua ritur? Rñ. quòd non. Vi.

c *Adfinis.* non enim ipsa est adfinis, sed causa adfinitatis: vt dices infra communia de suc. l. adfinitatis.

SI *compensandi.*] CASVS. Tenebatur vxor tua tibi in x. hæredem te in testamento suo in dimidiam bonorum suorũ instituit, & alium in dimidiam: & te hæredem instituit, vt sibi cõpensares x. in quibus tibi tenebatur: & à cohærede debitum vel partem debiti petis: an sis audiendus, quæritur? Resp. quòd non obstabit tibi sola iuris seueritas, vt seruus voluntatem defunctis sed etiam ipsa defuncti voluntas. Viuianus.

f *Si compensandi debuit.* quod vxor viro debuit.

g *Tuo.* ô vir.

h *Refragatur.* id est resistit, & ideo non audiris: vt hic, & ff. de neg. gest. l. si ab eo. & de hære. act. l. vt debitum. & infra de bon. aucto. iudi. poss. l. si vxor. & ff. de leg. ij. l. creditorem. & de condi. insti. l. mulier. & ad leg. Falc. l. si debitor. Sed ar. contra in eo. ti. quod de bonis. §. cum fideicommissum. sed dic vt ibi notãtur.

defunctæ voluntas refragatur [h]. PP. XII. Kalen. Mart. Præsente & Albino Coss.

Institutio facta de aliquo tanquam de filio vel de fratre cum non sit, habetur pro non facta, & hæreditas est in causa intestati. hoc dicit cum Lanc apud. J. eo. Alex.

IIII. Imperator GORDIANVS. A. Vlpio.

SI *pater tuus eum quasi filiũ* [b] *suum hæredem instituit, quã falsa opinione ductus suum esse credebat, nõ instituturus* [c] *si alienum nosset, itaque postea subditus esse ostensus est: auferendã* [d] *ei successionem, diuorum Seueri & Antonini placitis continetur. PP. Prid. Non. Octob. Pio & Pontiano Coss.*

Non videtur institutio, si vxor appellatur adfinis. Alex.

V. Idem. A. Cassiano.

NOn *ideo minus vxor tua iure hæres videtur instituta, q̃ non vxor, sed adfinis* [e] *testamento nominata est. PP. V. Kalen. Octobr. Gordiano. A. II. & Pompeiano Coss.*

Institutio facta de parte hæreditatis animo compensandi totum debitum petitionem debiti excludit. Alexander.

VI. Impp. PHILIPPVS. A. & PHILIPPVS. C. Antonio.

SI *compensandi debiti* [f] *gratia vxor maritum fecit hæredem: desiderio tuo* [g] *præter portionem hæreditatis debitum quo que restitui postulantis, non tam tũ iuris seueritas, † verùm etiam fratrem.*

† *Vis verborum scripti legitimi, substantiæ, effectus. Cõsiliū.*

I *Habebit.* vt j. de fideicom. l. eam quam. Sed ar. contra ff. eo. l. nemo. §. qui frater. Item ar. ff. de iure fisc. l. auferetur. in prin. & ff. de ædil. edic. l. cum autem. in fine.

C *Collegium.*] CASVS. An illicito collegio relinqui hæreditas possit, quæritur? Respon. quod non. Viuianus.

m *Non posse.* nullum autem est subuixum, nisi conera probetur: vt ff. de colle. illi. l. iij. §. in summa. probantur autem multa, & ideo dic, eis legari potest, alias nõ: vt ff. quod cuiusque vniuersi. l. j. & §. de sacrosan. eccle. l. j. & de reb. dub. l. cum senatus. & de lega. j. l. si hæres. §. vicis. & ad Treb. l. omnibus. & supra de Iudæis. l. j.

EXtraneum.] CASVS. Testamentum fecisti: extraneum hæredem instituisti his verbis: instituo te eum morieris. an valeat institutio, quæritur? Respõ. quod sic. Vel sic: an possim mihi hæredem instituere sic, Ille si mihi hæres cum morietur? Respon. quod sic. Viuianus.

n *Cum quis moreretur.* i. cum hac adiectione, cum moreretur, scilicet hæres extraneus, quæ adiectio habetur pro non adiecta, vt ff. e. l. hæreditas. & ff. de noua. l. si pupillus. §. qui sub cõditione. licet in legato distinguatur an dicat, lego tibi cum morieris, quo casu valet statim, licet differatur. aut lego tibi cum morietur hæres. & tunc est conditionale, vt non transmittatur interim si legatarius viuo hærede decedat, vt ff. de condi. & demon. l. hæres meus. & ff. quando di. leg. cc. l. si cum hæres. ni si in libertate, qua sic relicta, pro nulla habetur: vt ff. de manu. testam. l. libertas. & in vsufructu: vt ff. de vsufr. l. Titio. Alij dicũt, vt Azo, hanc institutionem esse conditionalẽ, & ita suspendendam:

dendam: vt & in simili casu: vt ff. de condi. insti. l. fin. Alij, cum morietur. i. cum erit in periculo mortis: quod quasi in idem recidit. vel cum morietur. s. testator.

NEque.] CASVS. Si non capacem, puta hæreticum, vel ex nefario coitu susceptum instituisti: an valeat institutio, quæritur? Respon. q̃ nõ: nec etiam si seruũ suũ hæredem instituisti, nõ acquiretur hæreditas: quia qui per se hæres institui non potest, nec per alium: vt ff. c. l. minus. Viuianus.

a *Ratio.* nam qui per se institui non potest, nec per seruos: vt hic, & ff. de ædil. edic. l. cũ autẽ. §. fin. quia ibi emptor erat capax. Nec ff. de acqui. hæred. l. si seruus eius. quia ibi fuit ante additionem manumissus: vnde sibi adit. Et econtra, quod potest domino relinqui, & seruo: vt ff. de lega. j. l. si mihi & tibi. §. regula. sed & hoc fallit. ff. de leg. ij. l. debitor. §. fi. & de seruii. lega. l. & si maxime.

Qui per se capere non potest, etiam per alium capere non potest: & ignotus potest hæres institui & ciuitates possunt capere relicta vniuersalia & particularia. hoc dicit cum duabus legibus sequen.

X. Iidem. A. A. & C. C. Asclepiadæ.

NEque per se hæredes instituros, quibus hoc concessum non est, neque per seruos proprios hæreditatem posse quærere, iuris dictat ratio [a]. S. XVI. Kal. Septembr. Sirmij, Cæsaribus Coss.

Ignotus potest hæres institui. Salyc.

XI. Imp. THEODO. & VALENTIN. AA. Hierio. PP.

EXtraneum etiam penitus ignotum, [b] hæredem quis instituere potest. D. XI. Kal. Mart. Constantinop. Felice & Tauro Coss.

Ciuitates possunt capere relicta tam miuersalia, quàm particularia, corporalia & incorporalia. Bal. Vel sic: Ciuitates possunt hæredes institui, & eis legari, & fideicommitti. Salycetus.

XII. Imperator LEO. A. Erythrio præfecto prætorio.

HAæreditatis.] CASVS. An Romanæ ciuitati iure institutionis, vel legati, vel donationis, aliquid relinqui possit, quæritur? Respõ. q̃ sic. & cuilibet alij ciuitati. Viuianus.

c *Vrbis.* veteris, vel nouæ Romæ.

d *Ciuitati.* vt ff. ad Treb. l. omnibus. & de le. j. l. si hæres. §. vicis. & l. si quis à filio. §. fin.

QVotiens.] CASVS. Duos hæredes ex certa re, puta ex vinea vel domo hæredes instituisti: alios simpliciter nõ facta mẽtione rerũ certarum, vel in certis partibus, puta vnum ex tribus vncijs, alium ex quatuor: an illi qui ex rebus certis instituti sunt, conueniri possint à creditoribus hæreditariis, quæritur? Respõ. quòd non: quia sunt loco legatariorum, non hæredum. Alij autem conueniendi sunt. & agere possunt: nec aliquid actionum competentium hæreditariarum hæredibus in stituris in certis partibus, vel sine partibus per alios in incertis rebus institutis, deminui debet. Viuianus.

e *Legatariorum.* Arg. contra §. de inoffi. testa. auth. nouissima.

ADDITIO. Dicas post Bart. & Bal. in l. ex facto. ij. ff. de hære. instituen. & eundem Bart. hic, quòd hæres institutus ex re certa, nõ est hæres vniuersalis, nec est legatarius: sed est vna tertia species per se, quæ vocatur hæres ex re certa, quæ partim capit de natura instituti vniuersaliter, & partim de natura legatarij: Codex.

Quotiens certi quidem ex certa re scripti sunt hæredes, vel certis rebus pro tua institutione contenti esse iussi sunt, quos legatariorum [e] loco haberi certum est: alij verò ex certa [f] parte, vel sine parte [g], qui pro veterum legum tenore ad certã vnciarum institutionem referuntur [h]: eos tantummodo omnibus

quod declara vt latius per dictos Bar. & Bald. vbi supra.

f *Ex certa parte.* puta vnum in sex vnciis, & alium in aliis sex vnciis.

g *Sine parte.* puta in omnibus aliis instituit duos.

h *Referuntur.* duodecim. s. vt instit. de hær. instit. §. hæreditas.

i *Scriptorum.* Cum ipsi non teneantur: vt hic, & ff. de hær. act. l. creditores. Sed videtur eos esse loco hæredum, qui ex certa re scribuntur: vt ff. eo. l. j. §. fi ex fundo. & l. quotiens. §. fi duo. & l. ex facto. ij. per totam primam columnam. quæ sunt contra. Solu. secundũ quosdam hic fuit res certa demonstrata nomine proprio, ibi appellatiuo, vel demonstratiuo: quod non placet: vt ff. si cert. pet. l. certum. Dic ergo quod ibi non erant alij instituti. vnde ne inueniatur paterfamilias decessisse pro parte testatus, & pro parte intestatus: datur eis totum. Hic autem sunt & alij instituti, qui sunt hæredes in vniuerso.

Hæredis loco autre putetur, qui ex certa re scribitur.

CVm *in libris Vlpiani, quos ad Masurium Sabinum scripsit, talis species* [k] *relata sit: hanc apertius expedire nobis visum est.* ¶ Quidam [l] testamẽtũ faciens sta instituit, *Sempronius Plotij hæres esto.* Veteres quidem existimabant errorem nominis [m] esse, & sic institutionem valere, quasi testator Plotius nominaretur, & Sẽpronium sibi scripsisset hæredem: sed huiusmodi sententiam crasionẽ esse existimamus. neque enim sic homo supinus, imõ magis stultus inuenitur vt suũ nomẽ ignorer, sed si quidẽ ipse testator Plotio cuidam hæres extitit: manifestum est sibi Sempronium hæredem instituisse, vt per mediam ipsius testatoris personam Plotij hæres efficiatur. Et hoc argumentantur ex antiqua regula, quæ voluit hæredem hæredis, testatoris esse hæredem. [n] ¶ Sin autem nihil tale factũ est: supernacuam & inanem huiusmodi institutionem esse: nisi prius hærede Plotio sibi instituto, sic adiecerit *Sempronius Plotij hæres esto.* Tunc etenim exiit mandum est cum dixisse, si non Plotius hæres sibi fuerit, tunc Sempronium in totum † partẽ vel Plotij ex substitutione vocari: ita vt ex consequentia [o] verbo-

† *Al. in loco partẽ vel.*

k *Species.* id est quæstio.

l *Quidam.* scilicet Titius.

m *Nominis.* scilicet sui.

n *Testatoris esse hæredem.* vt ff. de peti. hære. l. j. ij. & iij. & supra de vsufru. l. antiquitas. & ff. de verb. sig. l. hæredis. & l. sciendum. & ff. de acquirenda hære. l. si quis filium. §. fina.

o *Ex consequentia.* i. quasi consequentia, quæ fit ex nostra interpretatione. Et nota vulgarem substitutionem fieri verbis affirmatiuis. sic ff. eodem. l. Titius.

a *Et sic.* supple, nec ipse testator Plotius vocatur: nam hic est indubitabilis casus.

DE INSTITVTIONIBVS &c.

Dictum est supra de hæredibus instituendis: sed quia hæredis institutio sit sub conditione: ideo de institutione conditionali videndum est. Azo.

Continuatio.

CVm autem.] CASVS. Testamentū fecisti: neptem tuam. s. filiam filiæ tuæ, sub tali conditione instituisti, si nuberet filio Anthylli: per eam nō stat quo minus pareat conditioni, sed per filium Anthylli, qui cum eā contrahere non vult: an ad hæreditatem tuam admittenda sit, quæritur? Respon. quòd sic: quia haberur cōditio pro cōpleta: cùm per eam non stat quo minus impleatur. Viuianus.

b *Manifestum est.* nam videtur impleta, cū per eam non remaneat: vt hic, & J. de his quæ sub modo. l. j. & ff. de acquir. hæred. l. ventre. & quando dies leg. ced. l. ſi post. §. sed ſi ita. Sed contra. j. de condi. inſer. l. legatum. Sol. hic erat alias relicturus, ibi non, secundum quosdam. vel ibi fuit in mora, hic non. Tu distingue secundum Ioan. aut conditio apposita consistit in facto eius cui relinquitur: aut eius & alterius. ſi in facto eius tātū cui relinquitur: puta ſi manumiſerit ſeruum ſuum: tunc ſi conditio deficit per factum ſuum, non adſequitur relictum: vt ff. de condi. inſtitu. l. vl. ſi autem conditio deficit per casum quia moritur ſeruus: conſequitur relictum: vt ff. de condi. inſti. l. quæ ſub conditione. §. quotiens. niſi fuerit in mora manumittendi: vt ff. de condi. & demon. l. pe. §. j. ſi deficit per alium, puta quia alius interfecit ſeruum: tūc agit lege Aquilia contra interfectorē ad eſtimationem eius quod ſibi relictum erat: vt ff. ad. l. Aquil. l. inde Neratius. §. idem Iulianus, Sed argu. contra. ff. de condi. & demonſtratio. l. ſi Titius. Si autem non ſit ſoluendo interfector: ex æquitate poteſt dici hunc admitti ad id quod ſibi relictum erat: vt ff. de cōdi. & demon. l. Titio centum. §. ſi. & de eo per quem fac. eſt. l. ſi. ſi vero conſiſtat in facto eius qui relinquitur, & alterius: ſi quidem per caſum fortuitum deficiat, amittit relictum: vt ibi. Sed arg. cōtra ff. de leg. j. l. ſi fundum. ij. §. Iuſianus. in ſi. aliàs eſt. l. ſi Titio. ſed ibi non fuit conditio, ſed modus. Item arg. contra. ff. de annu. lega. l. annua. in prin. ſed illud fauore alimētorum. Item ar. contra. ff. de condi. inſtit. l. vt ex fratribus. ſed ibi non per caſum, ſed per alterius factum ſteterit. ſi non per caſum, ſed per alterius factum, non amittit: vt hic. Et probatur hæc diſtinctio. ff. de cōditio. & demōſtra. l. in teſtamento. idem eſt in illa conditione. Si decem Titio dederit: quia conſtitit ex facto eius & alterius, niſi aliud dicatur fauore libertatis: vt ff. de conditio. & demonſtra. l. cum ita datur. & de condi. inſtitu. l. iij. Item quod dicit hæc lex eſt verum, ſi honeſtè poteſt nubere mulier: alias non excluditur: vt ff. de condi. & demonſtra. l. cum ita legatum ſit. Planius dic quod hic per alium, in l. contraria per caſum fuit impedita.

Hæreditas vel leg. tum ſub cōditione relicta, an debeatur ſi cōditum non pareatur.

COnditioni.] CASVS. Mater filiam hæredem inſtituit, ſi conſobrino ſuo nuberet: & ſi non nuberet ſubſtituit Titium. per ipſum ſtat quo minus pareatur conditioni: an locum habeat ſubſtitutio, quæritur? Riſp. quod ſic, nec eſt audiēda ſi allegarit hanc cōditionem turpem eſſe, ſcilicet quòd nubere debuit conſanguineo ſuo, cum hoc liceat: nec officium iudicis implorare debuit, cum per eam ſteterit. Viuianus.

c *Matris tuæ.* ſecus in patre, qui non poteſt ſub conditione, niſi ſit poteſtatiua, filium inſtituere: vt ff. de hære. inſti. l. ſuus. in princ. & l. ſi pater filium. infra eod.

d *Viduitatem.* quam videretur indicere, ſi nuptiæ eſſent turpes: vt pater in l. cum ita legatū. §. fin. ff. de condi. & demon.

e *Voluerit.* eſt enim inforī licitum: vt & ſupra de nup. l. celebran-dis. non autem iure poli.

* Adde. miſſa, in lib. manu fin. Cuiacius.

f *Indiges.* id eſt non habebis, liceat indigeas: vt ff. de condi. & demō. l. Titio centum. §. j. quod extraordinarium locum haberet, ſi ſtaret per illum, non per te: vt ſupra co. titu. l. pxi. Ordinarium autem quando eſſet conditio impleta: vt ff. de cōdi. & demon. l. legata ſub cō-ditione. & hoc ſi honeſtè ei nubere poterat. aliàs conſequitur purè: vt ff. de condi. & demōſtra. l. cum ita legatum. & l. hoc modo. Item ar. contra. ff. de verbo. obliga. l. Titia.

SI mater vos.] CASVS. Mater filium ſuum ſub hac conditione hæredem inſtituit, & prius quàm volūtati defunctæ pareretur, ſententiam g deportationis pater meruit, vel aliter h defunctus eſt: morte eius vel alio modo patria poteſtate liberati, i ius adeundæ hæreditatis cum ſua k cauſa quæſiſtis. S. Prid. Kal. Maij. Sabino & Anullino Conss.

Vbi conditio non est turpis, debet hæres institutus parere: aliàs substitutus admittitur, & institutus à successione repellitur. Salycet. & Alexander.

11. Imp. ANTONINVS. A. Caſsio.

COnditioni ſub qua teſtamento matris tuæ c hæres inſtituta es, ſi non paruiſti: locum habet ſubſtitutio. Nec enim videri poteſt ſub ſpecie turpium nuptiarum viduitatem d tibi indixiſſe, * cum te filio ſororis ſuæ conſobrino tuo probabili conſilio matrimonio iungere voluerit e. Nec extraordinario auxilio indiges f: cum ex his precibus quas libello complexa es, declaretur non per eum ſtetiſſe, quo minus ſupremæ voluntati matris tuæ teſtatricis ſatisfieret. PP. VIII. Id. Mart. Romæ. Antonino. A. IIII. & Balbino Coss.

Conditio emancipationis verificatur, etiam per mortem naturalem patris, vel eius deportationem. Sal. post Bal. Vel sic: Instituto collata in unum casum, extenditur ad alium sibi similem. b. d. Vel sic: Non refert quid ex æquipollentibus fiat. Alex. end.

111. Idem Augustus Maxentio & alijs.

SI mater vos ſub conditione emancipationis hęredes inſtituit, & prius quàm volūtati defunctæ pareretur, ſententiam g deportationis pater meruit, vel aliter h defunctus eſt: morte eius vel alio modo patria poteſtate liberati, i ius adeundæ hæreditatis cum ſua k cauſa quæſiſtis. S. Prid. Kal. Maij. Sabino & Anullino Conss.

Filius an poſſit ſub cōditione inſtitui.

Filius in poteſtate non poteſt hæres inſtitui à patre ſub conditione quæ in eius poteſtate non ſit, vt eſt caſualis vel etiam mixta quæ pendet ex facto inſtituti, & à caſu fortuito. & ſi aliter fiat, non valet teſtamentum: & hæreditas ab inteſtato poteſt adiri, niſi filius fuerit in defectum illius conditionis exheredatus. Alex.

1111. Imp. ALEXANDER. A. Aemiliano.

SI pater filiū quem in poteſtate habebat, ſub conditione quæ in ipſius a poteſtate non erat, b hæredem ſcripſit, nec in defectum eius exhæredauit: iure teſtatus non videtur. c ¶ Cum autem d trans mare & longe te e agentem ſub hac conditione hę redem ſcriptum eſſe dicas, ſi in patriam quæ in prouincia Mauritaniæ erat, regreſſus fuiſſes, nec exhæredatum te alleges ſi in eū locum nō rediſſes: manifeſtum eſt multis caſibus non voluntariis, ſed fortuitis euenire potuiſſe vt eam f implere non poſſes: & ideo g adire hæreditatem non prohiberis. PP. VI. Kal. April. Iuliano. II. & Criſpino Conss.

Nepos an poſſit ſub cō ditione inſtitui vel exhæredari.

Conditio dirimendi matrimonium, tanquam turpis reiicitur de institutione, & remanet institutio pura. & ſi de facto fierit impleta conditio, non cogetur in implemento perſiſtere: etiamsi licet ab implemento recedat, hæreditatem habet ſicut ſi non impleuiſſet. Alex.

v. Impp. VALERIA. & GALLIEN. AA. Maximo. †

† Legendū maximo: vt patet ex verbis legis. Cuiacius.

REprehendenda h tu magis es quàm mater tua. illa enim ſi hæredem te ſibi eſſe vellet: i id quod eſt inutile, k matrimonium te dirimere cum viro non iuberet. tu porro voluntatem eius diuortio comprobaſti. l Oportuerat autem, eſſi conditio huiuſmodi admitteretur, præferre lucro concordiam maritalem. Enimuero cū boni mores hæc m obſeruari vetent: ſine vllo damno coniunctionem retinere potuiſti. Redi igitur ad maritum ſciens hęreditatem matris, etiam

a *Ipſius.* ſcilicet filij.

b *Erat.* vt ſtatim ponet exemplum. l. iſta de mixta. Et ſic nota quod filius ſub caſuali vel mixta nō poteſt inſtitui, ſed ſub poteſtatiua ſic: vt hic, & ff. de hæred. inſtitu. l. ſiꝰ. in prin. & §. puto. & l. iam dubitari. & de condi. inſtit. l. ſi. & de condit. & demon. l. Lucius. & ſic exhæredatio pure fieri debet: vt ff. de lib. & poſthu. l. & ſi peperit. §. pure. ſed verumque ſimul fieri poteſt, ſcilicet inſtitutio condi tionalis & exheredatio ſub contraria conditione: vt hic, & ff. de libe. & poſthu. l. filius à patre. in princi. Quid autem de nepote & aliis inferioribus? Reſpond. nō idem quod in filio: ſed ſub qualibet conditione poſſunt inſtitui vel exhęredari: vt ff. de hæredi. inſtitu. l. ſed ſi in conditione. §. nepotes. ſecūdum quoſdam. Tu dic quod ſi nemo nepotem præcedat tempore teſtamenti, & ſic eſt ſuus: idem quod in filio. aliàs non idem: vt in fine illius. §. nepotes. Bul. tamē diſtinxit: cū filius inſtituitur ſub mixta conditione, vtrū per eum ſtet quo minꝰ impleatur conditio, an per caſum. primo caſu non admittitur, ſecundo ſic: vt argu. j. de neceſſ. ſer. l. fin. Quæ diſtinctio nō placet: cum ſtatim ſit nullum teſtamentum in quo ſub cō ditione caſuali vel mixta eſt filius inſtitutus. hodie vero filiꝰ & quilibet ſuus hæres inſtitutus debet habere debitum bonorum ſubſidium ſine omni conditione & dilatione: vt ſupra de inof. teſta. l. quoniam in prioribus. Accurſius.

c *Non videtur.* deficiente enim conditione inuenitur ſuus hæres nequeinſtituiꝰ, neque exhæredatus: & ſic nō valet: vt inſtit. de exhære. li. in prin.

d *Cum autem.* nunc in ſpecie dicit: & ſ. in genere dixerat.

e *Te.* filium.

f *Vt eam.* ſcilicet conditionem ſi in patriam quæ &c. vt ff. de dona. cau. mor. l. ſenatus. §. mortis. Alij ponunt hanc gloſſam ſuper verbo, in patriam.

Definctā voluntas in ambiguo benigne eſt interpretanda.

g *Et ideo.* non aperit ex teſtamento, vel ab inteſtato. Sed Ir. dixit ex teſtamento, benigne interpretatus voluntatē defuncti in ambigno, quaſi voluerit eum hæredum eſſe, ſi modo per eū non ſteteriſſet quo minꝰ cōditionē implerer: & ſic remota condicione de medio valet teſtamētū. Sed dico tantū ab inteſtato, cū teſtamentum ipſo iure nullū ſit. Sed contra hoc eſt valde quod dicitur. ff. de ſecun. tab. l. ij. §. ſi ſub cōditione. ſed ibi in emācipato dicit. Vel dic q̄ ex teſtamēto adire poteſt ſi vult: quia ſuo fauore dicitur nullū: vt ff. de iniuſto rup. teſta. l. filius. & ff. de iure dotium. l. ſi res. §. j. & ſimile no. ſ. de contra tab. l. ij. ſecundū Azo.

A REprehendenda.] CASVS. Mater filiam ſuam hac conditione hæredem inſtituit, ſi à viro diuerteret. filia lucrum concordiæ maritali præferens, à viro diuertit. an valeat inſtitutio, quæritur? Reſpon. quòd ſic, & perinde eſt ac ſi conditio apposita non fuiſſet, vnde redire debet: & conditione non obſtante, cum fuerit turpis, hæreditatem retinere. ſed tamen implendo conditionem deliquit. Viuianus.

h *Reprehendenda.* illa qui dē eſt reprehēdēda: quia noluit pe hæredem eſſe libere, vt debuit: ſed tu plus.

i *Vellet.* libere, vt debuit.

k *Inutile.* hoc ſcilicet matrimonium &c.

l *Comprobaſti.* facto datur voluntas intelligi: vt hic, & ff. de le. & ſenatuſconſul. l. de quibus. in fi.

m *Hæc.* i. huiuſmodi turpes conditiones: vt hic, & ſ. de inoffi. teſta. l. cū te pietatis. & J. de condit. inſer. l. ij. & ff. de vſu & habi. l. ſed neque. §. ſed ſi vſus. & argu. ff. de condit. & demon. l. obtinuit. & J. de his quę pœnæ no. l. j.

GEneraliter.] CASVS. Teſtamentum feciſti, & hæredem inſtituiſti. & adieciſti ſi ſine liberis decederet vel cum viro non contraheret, vel inteſtata decederet: alij hæreditatem reſtitueret, vel ei alium ſubſtitueret. an hæc oratio diſiuncta vel coniuncta intelligatur, quæritur? Riſ. q̄ coniuncta: quia ſi nullum fiat horū, locū habet ſubſtitutio: nec vnum tātum, ſi non fiat, locum facit ſubſtitutioni vel reſtitutioni: nec illud habet locū tantum in filio suo inſtituto, ſed in extraneo. Viuianus.

n *Si teſtamento.* hoc videtur ſuperfluū. nam ſ. dixit inteſtatus vel inteſtata. vnde quidam hoc damnant. Sed die quòd ideo dicit, vt det intelligere quòd non refert an dicat per hæc verba, inteſtatus. vel per hæc, ſine teſtamento. & per hoc dicit, aut: ſed in aliis dicit vel, & ſic tantum fuerunt tres conditiones, vt hic patet: ſed aliter ſuperfluum eſſet.

†aliàs & relius, vel etiam ſine liberis, vel ſine nuptiis deceſſ. &c. †inclusa deſunt in vet. libris. Cuiacius.

o *Deceſſerit.* ſci ſubſtituo talem. vel reſtituat hæreditatem tali.

p *Reſtitutioni.* ponitur ergo vel pro &: vt ff. de ver. ſign. l. ſæpe.

q *Incertus.* ſi enim diſiunctiue acciperetur: dubium eſſet propter quem caſum nō exiſtentem admitteretur ſubſtitutus: quod eſſe non debet: vt ff. quando dies leg. ced. l. huiuſmodi. nunc vero ſcimus quòd propter vnum caſum tantum admittitur, id eſt quando nihil horum interuenit.

r *Pene.* hoc dicit propter Falcidiam. & facit ad hoc J. de verbo. ſign. l. eum quidam. & ff. ad Treb. l. ex facto. & de verb. oblig. l. ſi ita quis ſtipulatus. [*Cum autem.*] CASVS. Hæredem filium inſtituiſti, & rogaſti vt quando deceſſeret, hereditatem Titio reſtitueret:

si redieris, retenturam: quippe quā retineres licet prorſus ab eo non receſsiſſes. PP. XII. Kalend. Decemb. Valeriano. IIII. & Gallieno. III. AA. Conss.

** Græca Constitutio Iustiniani.*

Dissimilia posita inter conditiones negatiuas, resoluitur in communitatem fauore liberorum: quod ad extraneos est extensum. Salyc. Vel sic: Substitutio vel fideicommissum relictum per testatorem sub conditione ſi inſtitutus ſeu gratuitus deceſſerit ſine liberis, vnà cum pluribus aliis conditionibus alternatiue positis, non habent effectum niſi omnes conditiones exiſtant: & ſic alternatiua ponitur pro copulatiua. Alex.

VI. Idem A. ad Senatum.

GEneraliter ſancimus, ſi quis ita verba ſua compoſuerit vt edicat, Si filius vel filia inteſtata tus vel inteſtata, vel ſine liberis † [aut ſine† teſtamento] n vel ſine nuptiis deceſſerit: o & ipſe vel ipſa liberos ſuſtulerit, ſiue nuptias contraxerit, ſiue teſtamentum fecerit: firmiter res poſſideri, & non eſſe locum ſubſtitutioni eorum, vel reſtitutioni. p Si enim nihil ex his fuerit ſubſecutū: tunc valere conditionem, & res ſecundum verba teſtamenti reſtitui, vt incertus q ſucceſſionis morientis exitus videatur certo ſubſtitutionis vel reſtitutionis fine concludi. Cui enim ferendus eſt intellectus, ſi fortitan teſtamentū quidem nō fecerit, poſteritatem autem habuerit: propter huiuſmodi verborum angultias liberos eius omni penè r fructu paterno defraudari? ¶ Viā itaque impiam obſtruētes, vt ne quis aliꝰ deuiet, huiuſmodi facimus ſanctionē: & hanc legem in perpetuum valituram inducimus tam patribus q̄ liberis gratam: quo exemplo etiam aliis perſonis, licet extraneæ ſint, de quibus huiuſmodi aliquid ſcriptum fuerit, medemur.

stituerer: an illa conditio tacite subintelligi debet, si sine liberis A decedat, quæritur? Respon. quod sic. & hoc dicit Papi. Dicit imperator quòd istud non solum debet in filio legitimo & naturali intelligi: sed in filio naturali, si cum instituisti, & ei substituisti in ea parte, in qua parte potest, vt libere legatū habeat locum, non autem substitutio.

& istud non solum habet locum in hæreditate relicta, sed in legato & fideicommiss. Viua.

a *Cum autem*. ℣. interpretatus est conditionem non existere, quæ extitit. hic e contra tacitam intelligi interpretatur.

b *Substituit*. per fideicōmissum. sed an idem in matre? quod videtur: vt arg. ℣. proxi. respon.

c *Liberorum*. si enim dixit de filiis: tūc id quod dixit, seruandum est, dū modo non sit cōtra ius:

d *Intelligentem*. scilicet Papinianum.

e *Naturales*. scilicet tantum, & non legitimos. in his enim addit Iustinianus.

f *Filios*. idem enim in omni posteritate: vt ℣. de fideicommiss. l. cum acutissimi. in extraneis vero contra: licet in primo casu huius legis idē ius sit in extraneis quod in suis.

g *Statuimus*. ℣. de nat. libe. l. humanitatis. & ibi signata. vnde licet quidam aliter habeant. Vel dic quod de secūda lege illius tituli sit hic mentio.

Substitutio facta per fideicommissum generale vel particulare liberis nedum legitimis & naturalibus, sed etiam naturalibus tantum post mortem eorum, intelligitur facta si ipsi liberi sine legitimis descendentibus decesserint. Alexander.

Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

SI quis hæredem scripserit sub tali conditione, *si ille consul factus fuerit vel prætor*. vel ita filiam suam instituerit hæredem, *Si nupta fuerit*. viuo autem testatore vel ille consul processerit, vel prætor fuerit factus, vel filia eius nupta fuerit, vel adhuc viuo testatore consulatum quidem vel præturam ille deposuerit, * filia autem eius à marito diuerterit: omni veterum dubitatione explosa, sancimus, quandocunque impleta fuerit conditio, siue viuo eo, siue mortis tempore, siue post mortem: cōditionem videri esse completam. m Quod & in legatis & fideicommissis & libertatibus obtinendum esse censemus: ne dum nimia vtimur cir ca huiusmodi sensus subtilitate, iudicia testantium defraudētur. Dat. IX. Kalen. August. Constā tinop. post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC.

Accidentia deficientia non vitiant testamentum, Iud, secundum Laco. Butr. Vel sic: Licet testator omiserit exprimere conditiones quas pollicitus fuit dicere, non vitiatur testamentum: sed postea in quacunque parte testamenti adiectæ, disfitionem reddunt conditionalem. Salye. Vel sic: Institutio facta sub conditione, vel modo vel demonstratione inferius exprimendis à testatore, nō vitiatur: licet postea non exprimantur. Si verò exprimatur conditio etiam in fine testamenti, red dit institutionem cōditionalem, sicut si à principio fuisset apposita. Alexan.

Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

SI testamentum ita scriptum inueniatur, *Ille hæres esto secundum conditiones infra scriptas.* si quidem nihil est adiectum, neque aliqua conditio in testamento posita est: superuacuā esse cōditionum pollicitationem sancimus, & testamentum puram habere institutionem. n Et ar-

Sufficit conditionem casualem vel potestatiuam non facilem impleri vino testatore vt hæreditas legatum vel fideicommissum postea deberetur. Salye. Vel sic: Sufficit conditionem casualem vel mixtam semel impletam fuisse etiam testatore viuente: licet implementum non duraverit. Alexander.

Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

SI quis hæredem scripserit sub tali conditione, *si ille consul factus fuerit vel prætor*. vel ita filiam suam instituerit hæredem, *Si nupta fuerit*. viuo autem testatore vel ille consul processerit, vel prætor fuerit factus, vel filia eius nupta fuerit, vel adhuc viuo testatore consulatum quidem vel præturam ille deposuerit, * filia autem eius à marito diuerterit: omni veterum dubitatione explosa, sancimus, quandocunque impleta fuerit conditio, siue viuo eo, siue mortis tempore, siue post mortem: cōditionem videri esse completam. m Quod & in legatis & fideicommissis & libertatibus obtinendum esse censemus: ne dum nimia vtimur cir ca huiusmodi sensus subtilitate, iudicia testantium defraudētur. Dat. IX. Kalen. August. Constā tinop. post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC.

Cum autem n inuenimus excelsi ingenij Papinianum in huiusmodi casu, in quo pater filiis suis substituit, b nulla liberorū c ex his procreandorum adiectione habita, optimo intellectu disposuisse, euanescere substitutionem, si is qui substitutione prægtauatus est, pater efficiatur, & liberos sustulerit: intelligentem d non esse vitiosimile, patrē, si de ne potibus cogitauerit, talem fecisse substitutionem: humanitatis intuitu hoc & latius & pingui e interpretandum esse credimus, vt & si quis naturales f filios f habeat, & patrem eis relinquerit vel dederit vsque ad modum quē nos statuimus, g & substitutioni eos subiugauerit, nulla liberorum eorum mentione facta: & hic intelligi euanescere substitutionē, liberis eam excludentibus, & intellectu optimo his qui ad substitutionem vocantur, obsistente, & non concedente ad eos eam partem venire, sed ad filios vel filias, nepotes * vel neptes, pronepotes vel proneptes morientis transmittente, & non aliter substitutione locum accipiente, nisi ipsi liberi sine iusta sobole h decesserint: vt quod inter iustos liberos sancitum est, i hoc & in naturales k filios extendatur. l Quæ omnia & in legatis & fideicommissis specialibus locum habere sancimus. Dat. XI. Kalen. August. Constantinopo. Lampadio & Oreste VV. CC. Conss.

Sobole excluditur per naturalem sobolem. Vel sic, nepotes si superstant, sa tiant eumdem cere substitutionem, & cōcor. glos. post medū. cum præsenta. extra de probatio.

a Cum autem. ℣. interpretatus est conditionem non existere, quæ extitit. hic e contra tacitam intelligi interpretatur.

b *Substituit*. per fideicōmissum. sed an idem in matre? quod videtur: vt arg. ℣. proxi. respon.

c *Liberorum*. si enim dixit de filiis: tūc id quod dixit, seruandum est, dū modo non sit cōtra ius:

d *Intelligentem*. scilicet Papinianum.

e *Naturales*. scilicet tantum, & non legitimos. in his enim addit Iustinianus.

f *Filios*. idem enim in omni posteritate: vt ℣. de fideicommiss. l. cum acutissimi. in extraneis vero contra: licet in primo casu huius legis idē ius sit in extraneis quod in suis.

g *Statuimus*. ℣. de nat. libe. l. humanitatis. & ibi signata. vnde licet quidam aliter habeant. Vel dic quod de secūda lege illius tituli sit hic mentio.

h *Sobole*. non ergo naturalis soboles excludit substituendum, nisi id voluerit testator: vel in dignitate non erat positus: vel soboles erat libertina testatori forte, vel rogato: vt ff. ad Trebel. l. ex facto. ℣. si quis rogatus. j. secundū Azo. Alij dicunt naturalem excludere substitutum: vt d. l. ex facto. in d. §. & l. hæredibus. §. fin. & de leg. ij. l. cum pater. §. volo. & l. Lucius. ij. §. fi. quæ sunt cōtra: & hic subaudies, maxime. vel refert an princeps subintelligat: quia testator dixit in institutione, te instituo: & si decesseris, hæreditatem restituas tali. quo casu lex intelligit si decesseris sine liberis. & tunc obtinet quod dicit hic. an testator expresit: & tūc naturalis excludit substitutum. Vel refert, sit naturalis de natura li: quo casu excluditur substitutus. vel de legitimo: quo casu per naturalem non excluditur substitutus: vt arg. §. de na. li. l. fi. & facit ad hoc quod notatur. ff. de leg. ij. l. antepen. §. fi.

i *Sanctum est*. à Papiniano.

k *Naturales*. scilicet tantum.

l *Extendatur*. scilicet à nobis.

SI pure hæredem.] CASVS. Testamentum fecisti. hæredem instituisti sub tali conditione, si sine liberis A decedat, quæritur? Respon. quod sic. & hoc dicit Papi. Dicit imperator quòd istud non solum debet in filio legitimo & naturali intelligi: sed in filio naturali, si cum instituisti, & ei substituisti in ea parte, in qua parte potest, vt libere legatū habeat locum, non autem substitutio.

& istud non solum habet locum in hæreditate relicta, sed in legato & fideicommiss. Viua.

a *Cum autem*. ℣. interpretatus est conditionem non existere, quæ extitit. hic e contra tacitam intelligi interpretatur.

b *Substituit*. per fideicōmissum. sed an idem in matre? quod videtur: vt arg. ℣. proxi. respon.

c *Liberorum*. si enim dixit de filiis: tūc id quod dixit, seruandum est, dū modo non sit cōtra ius:

d *Intelligentem*. scilicet Papinianum.

e *Naturales*. scilicet tantum, & non legitimos. in his enim addit Iustinianus.

f *Filios*. idem enim in omni posteritate: vt ℣. de fideicommiss. l. cum acutissimi. in extraneis vero contra: licet in primo casu huius legis idē ius sit in extraneis quod in suis.

g *Statuimus*. ℣. de nat. libe. l. humanitatis. & ibi signata. vnde licet quidam aliter habeant. Vel dic quod de secūda lege illius tituli sit hic mentio.

h *Sobole*. non ergo naturalis soboles excludit substituendum, nisi id voluerit testator: vel in dignitate non erat positus: vel soboles erat libertina testatori forte, vel rogato: vt ff. ad Trebel. l. ex facto. ℣. si quis rogatus. j. secundū Azo. Alij dicunt naturalem excludere substitutum: vt d. l. ex facto. in d. §. & l. hæredibus. §. fin. & de leg. ij. l. cum pater. §. volo. & l. Lucius. ij. §. fi. quæ sunt cōtra: & hic subaudies, maxime. vel refert an princeps subintelligat: quia testator dixit in institutione, te instituo: & si decesseris, hæreditatem restituas tali. quo casu lex intelligit si decesseris sine liberis. & tunc obtinet quod dicit hic. an testator expresit: & tūc naturalis excludit substitutum. Vel refert, sit naturalis de natura li: quo casu excluditur substitutus. vel de legitimo: quo casu per naturalem non excluditur substitutus: vt arg. §. de na. li. l. fi. & facit ad hoc quod notatur. ff. de leg. ij. l. antepen. §. fi.

i *Sanctum est*. à Papiniano.

k *Naturales*. scilicet tantum.

l *Extendatur*. scilicet à nobis.

SI pure hæredem.] CASVS. Testamentum fecisti. hæredem instituisti sub tali conditione, si consul, &c. vel filiam, si nupsisset, quando dicitur impleta conditio, quæritur? Respon. quod non refert implcatur testatore viuo, vel tempore mortis, vel post eius mortem, ad hoc vt valeat institutio. & ista sunt vera non solum in hæreditate relicta, sed in legatis & fideicommiss. & libertatibus. sed distingue an fuerit conditio casualis, aut potestatiua. Si casualis, ante mortem testatoris impleri potest: si potestatiua, aut est in dando, aut in faciendo. si in dando, mortuo testatore necesse est eā adimpleri. si in faciendo, & facile est eam adimpleri, vt dare scilicet, solū morte testatoris necesse est adimpleri. & nor. quod sufficit aliquid fieri, licet hoc factum non duret. Viuianus.

m *Completam*. hic dic quod si conditio est casualis, etiam ante mortem potest impleri, & *beat impleri* etiam ignorante eo cui ri. proficit eam impleri. si *Illa deposuerit* autem non est casualis, *virit, filia* si quidem est in dando: *te eius dom* tunc mortuo demum *terit: cum* testatore impletur, & à *Or.* sciente. si autem in facto, si quidem tale est quod facile fieri potest, vt ascendere capitoliū: tunc idem sicut in dando dixi. si vero non facile, vt si Titius erit consul, vel nupserit illi: tunc etiam viuo testatore, vt dixi in casuali etiam ab ignorante. & probantur hæc hic, & ff. de condi. & demon. l. ij. & l. hæc conditio. j. in princip. & l. si iam. & l. Publius. & l. multū interest. & l. conditionū. & de hæred. institu. l. si quis instituatur. Item nota hic quod sufficit factum, licet non duret factum: vt ff. loca. l. maritus. Sed arg. contra ff. de in rem verso. l. si pro patre. §. versum.

Conditio quando deficit.

SI *testamentum*.] CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti, & adiecisti, sit ille hæres secundum conditiones, scilicet eodem testamento scriptas & scribendas. si nulla fuerit subscriptio: an valeat testamentum & hæredis institutio, quæritur? Respond. quod sic, & conditio reiecta & vacua est intelligenda, exemplo eius qui reipub. certos vicos reliquit, & dixit se velle alia scriptura fines declarare, & quotiens vel quomodo debeant in eis exerceri: nec fecit morte præuentus. quæritur, an valeat relictū? Resp. quod sic. & quod sequitur, referas ad primum casum. Si autem aliqua cōditio apposita fuit in aliqua parte testamenti, ad illam referenda est institutio, & erit conditionalis. Vinianus.

Hæres ille secundū conditiones infra scriptas sine scriptura, an testamentū valeat.

n *Puram habere institutionem*. immo videtur non valere: vt ff. de hæred. instit. l. quotiens. §. tantundem. Solu. ibi sententia Marcelli dicitur, & mala: vt in eo. tit. j. d. l. ij. Vel dic secundum Ioan. ibi loquitur

loquitur cū testator destinauerat, & in animo habuerat inserre conditionem: sed præuētus morte non inseruit. hic autē nō licet esset pollicitus se inserturū. Vel aliter hic dixit, hæres esto secundum conditionem &c. ibi, hæres erit secundum conditionem &c. Vel ibi non est hæres vt voluit testator, scilicet sub cōditione: sed pure vt hic.

Verba Papiniani in l. eum pater. 77. §. vlt. de leg. 2. Contin.

Vel dic, ibi habuit in animo perficere testamentum, & morte præuentus est. & sic ex imperfecto testamento nihil debetur: vt ff. de testa. l. ex ea scriptura. in prin. hic compleuit &c.

a *Papinianus respondit*. sic ff. de lega. ij. l. cū pater. §. fi.

b *Certaminis*. aliàs, certam in his: & aliàs, certaminis

c *Non fecit*, id est non declarauit fines vel formam certaminis.

d *Copulasset*. quæ enim incontinenti fiunt, videntur inesse: vt ff. si cer. pe. l. lecta. & ff. de cōditio. & demon. l. nō ad ea. & de verb. obli. l. si ita stipularus. §. Chrysogonus. & ar. ff. de hæred. instit. l. asse & de condi. instit. l. institutio.

e *Vm quidam*.] CASVS. Quidam testamentum fecit: vxorem ex vna parte, & eū qui in ventre erat, ex alia hæredem instituit: & adiecit, Si posthumus natus non erit, Vitalis sit hæres in ea parte quæ ad posthumum pertinentura erat. natus est posthumus viuus, & impubes decessit: an mater ad partem suam vocetur, an substitute, quæritur? De hoc dubitat Papinianus, dicēs voluntatis esse quæstionem. opinabatur autē testatorē voluisse posthumo nato & impubere mortuo, matrem vocari substituto excluso: & pro ea allegat. Imperator distinguit, aut editus est partus, aut nō. si editus, aut viua matre decessit, aut matre prāmortua. Primo casu admittitur mater: nec habet locū substitutio. In secundo casu est locus substitutioni. Si autem editus non est, vel editus præmortua tamē matre: ex verbis testamēti locū habebit substitutio: & vocabitur Vitalis. Vi.

Posthumus filius.

Substitutio facta simplex, aliàs duplex. l. eo. Alia vulgaris, id est directa, seu vulgaris actio dicitur directa. l. 46. c. Alia pupillaris, alia quasi

e *Opinabatur*. non autem pro certo dicebat. vnde in fine corrigitur, in eō scilicet quod dubitabat: quoniam dubitandum non erat.

f *Ideo*. quia expressam pupillarem non fecit, sed tacitam. Item quia partem ei reliquit: vt subiicit.

g *Sua*. scilicet testatoris.

h *Dereliquit*. scilicet testator.

i *Multo magis*. id est non minus.

k *Luctuosum*. sic instit. ad Tertul. in prin. & ℣. de his qui sūt sui aper. tabu. l. j. in fine.

l *Prior*. id est priusquā partus. Sic ergo nota quod tacita substitutio contra matrem non admittitur: sed hoc dicūt esse verū, cum & ipsa sit instituta, nō aliter. nos idem semper: vt ℣. citu. j. l. precibus. nisi in breuiloqua duobus impuberib' facta. sic & vos

inuicem substituo. nam quatuor substitutiōes videtur: vt ff. de *si pupillaris vulga. substituti. l. Lucius.* Sed nūquid tacita vulgaris quæ intel *seu Iustin. d* ligitur in expressa pupillari: vt ff. eo. l. iā hoc iure. & l. quamuis. *nea. l. bimus* excludit matrē? Respondetur sic: quia tractatur de successione *nit. in. ℣. et* viri, nō hæreditate filij, sed mariti: cū filij nō fuerit hæres: ideo *Alia cōmu-*

ex vulgari tacita quæ *nis sine ge-* inerat vel expressit, ad- *neralis, qua* mittitur substituta: sed *diuiditur in* non tenetur, &c. *simplicem & recipro-*

DE IMPVBE- *cam sine in* RVM, & aliis substitutionibus. *uum, & aliis substitutionibus. id* nicem facta est dicere de pupillari substi- *l. iā hoc in-* tutione, & aliis quæ sunt aliis. *stitutione, & aliis quæ sunt aliis. vt. l. Lucius* sunt enim multæ, vt dicetur. ℣. *ff. eod. Alia* eod. l. precibus. *militaris, a-*

CVm hæredes.] CASVS. Testamentū fecisti: tres hæredes ex partibus disparibus instituisti, puta vnū ex sex vnciis, aliū ex quatuor, & eos adinuicē substituisti, hoc modo, Vos inuicē substituo. substitutus in sex partē suam. Titius repudiauit: ad illā vocabuntur cohæredes alij. quæritur? Respon. quod pro hæreditariis? Respon. quod pro hæreditariis, scilicet in substitutis in quatuor vncijs, vocētur quatuor: alius ad duas. præsumus enim testatorē tacite hoc voluisse, vt eadem partes quæ erant expressæ in institutione, intelligantur repetitæ in substitutione. Vnde in *Ex disparibus partibus*, puta b vnus ex sex: alij ex quatuor: alius ex duabus vncijs:

lia fideicommissaria. sed hæc postrema abusiue appellantur substitutiones. Anto. Cōs. & eos adinuicē substituisti, hoc modo, Vos † alias, omnino. † Titius le repudiauit: ad illā vocabuntur cohæredes alij sic D. Paul iure subst. sed pro qui à quo Iustinianus recte. est, scilicet an pro æqua tat ad cōstitutum quod hæc lege sanc cautur. §. & stitutus in quatuor vncijs, vocētur quatuor: alius ad duas. præsumus enim testatorē tacite hoc voluisse, vt eadem partes quæ erant expressæ in institutione, intelligantur repetitæ in substitutione. Vnde in Ex disparibus partibus, puta b vnus ex sex: alij ex quatuor: alius ex duabus vncijs:

Septimus scilicet Seuerus & Antoninus Caracalla sine Bassianus eius filius, qui Papinianum interfecit. Cæterum autem hæc lex non l. 4. ff. eod. Contra. a Placet Paul. Ale. & Iaf. b Iste casus positione ſ. d quatuor Iaſ. & est de mente omnium scribentium. Illa glo. de mente omnium scribentium. d Idē ſi in ſtatutus i ſi quatuor nihil mutat. Paul. Cōſil de mēte aliorum. e Idē Bar. Bald. Pāl. Ale. & Iaſ.

Tribus

a Tibi. scilicet matri.
b Pubertatis. id est a tempore pupillaris ætatis a vsque ad vltimam ætatem.
c Tempora. scilicet futura.
d Conditionis. vel quia puberes: vel quia non erat in potestate.
e Duntaxat. id est tantummodo.
f Et vatio. scilicet æqualitatis. b sic infra de proxi. sa. scti. l. in sacris. lib. xij. vbi dicit, æqualitatē litigatoribus volo seruari.
g Constituit. vt ff. eodē l. iam. aliàs, nam hoc iure. §. ij. & ad idem supra de testa. mili. l. in testamento. j. & infra eodē. l. quamuis. in fi.

a Ista gl. est de mēte Al. & Iaſ.

b Ista non est de mente Bar. Bald. Paul. Saly. Al. & Iaſ.

†non quidē meus, ſed Commodi. Contius.

HAEres.] CASVS. Mater testamentum fecit, & hæredem filiam instituit. filia nō vult succedere ex testamento, sed ab intestato per bo. poſſ. vnde legitimi: an locum habeat substitutio, quæritur? Respon. quod sic. & si substitutus hæres apprehēdat successionem, filia possessoriam hæreditatis petitionem intendere non potest. si quam autem actionem habuit contra matrem: eam cō tra substitutum exercere potest. Viuianus.

h Voluiſti. per vnde legitimi: vt ff. vnde legi. l. ij. in fi. & l. iij.
i Ipſum. vt §. de inoffi. testa. l. si maritus.
k Vindicare. huic enim locus non est: nisi prius testamētaria omnis de ficiat: vt ff. de reg. iur. l. quādiu. & de acquir. hære. l. quandiu.

† ali. Achillea. Con.

QVamuis.] CASVS. Testamentum fecisti. vxorem & filium tuum impuberē hæredes instituisti. Firmianum eis substituisti. adiit impubes hæreditatem, & in pupillari ætate decessit. an ad partem suam substitutus vel aliquis veniens ab intestato debeat admitti? Respon. quod licet alias vbi impubes est instituтus & solus, & ei aliquis substitutus vulgariter: locum habet substitutio tacita pupillaris: hic gratia vitandæ inæqualitatis locum non habebit. Viuianus.

c Placet Bal. Paul. Al. & Iaſ.

l Placuerit. sapientibus.
m Impuberi. si solus fuerit institutus.
n Non erit. ille scilicet hæres sit.
o Decesſit. regulariter: d vt hic, & ff. eodem. l. iam hoc iure. §. ij. Sed fallit in duobus casibus: e vt in eadem. l. iam hoc iure. §. j. in fi. & l. cum ex filio. §. filio.

d Placet Sa pra. scribē. e Et bene. Paul. Alex. & Iaſ.

p In eum. scilicet vulgarem. f infrà eodem. l. cum quidam. & supra eodem. l. ij. Sed arg. contra. ff. de condi. & demon. l. falsa. §. fi. vbi pluralis sermo pro singulari accipitur. sed fallit § illa regula hoc casu quando cum alio instituitur.

f Placet Bal. Paul. Ale. & Iaſ.

tibi a dubitari non oportet. substitutio enim testamento patris facta, ad pubertatis b tempora c porrigi non potest: quia ipso & aliis non eiusdem conditionis d hæredibus institutis, & inuicem substitutis, propter eorum personam quibus in vnum casum duntaxat e substitui potest, etiam in filio idem debere seruari, & ratio f suadet, & diuus Marcus pater †constituit. §. PP. VI. Kalend. Auguſt. Chilone & Libone Conss.

Verba, si hæres non erit, intelliguntur scilicet ex testamento: & ideo substitutio vulgaris causam intestati excludit. Bald. Vel sic: Repudiante instituto, sit locus vulgariter substituto: & contra eum admittem competunt actiones hæreditariæ. Salye. Vel sic: Hæc verba, si hæres non erit, apposita in substitutione vulgari, intelliguntur scilicet ex testamento: ideo si institutus repudiat ex testamento, facit locum substituto: nec potest institutus succedere ab intestato: si quid tamen sibi debebatur à defuncto, illud totum à substituto petere potest. Alexand.

III. Imp. ALEXANDER A. Achillæ. †

HÆres instituta matris testamento, si successionem ex testamento omisiſti, & ab intestato bonorum possessionis ius habere voluiſti: h substituto locum quin feceris, in dubium nō venit. Proinde si substitutus hæreditatem amplexus est: actionibus quæ tibi aduersus matrem competebant, ipsum i conuenire, non successionem ab intestato potes vindicare. k PP. XI. Kalendas Septembr. Maximo II. & Æliano Conss.

Natiua copula est restringere copulata ad vni formem interpretationem iuris, non ad difformē. Baldus. Vel sic: Verbum commune pariter relatū ad duo, debet operari pariter in vtroque. h. d. secundum ta. But. Vel sic: Vulgaris facta filio impuberi comprehendit pupillarem ex interpretata mente: & facta simul duobus inæqualibus, in neutro pupillarem continet. h. d. Vel sic: vulgaris expressa facta simul filio impuberi & alteri cui non poterat fieri pupillaris substitutio, non continet tacitam pupillarem in persona impuberis

POſt aditam.] CASVS. Si testamentum fecisti, & hæredem instituisti, & vulgariter substituisti hoc modo: si ille hæres nō erit, &c. adita hæreditate ab instituto cuanescit substitutio, non est sic in pupillari substitutione: quia licet impubes adeat & decedat in pupillari ætate: locum habet substitutio. Viuia.

ob euitandam inæqualitatem. Alex.

IIII. Idem A. Firmiano.

QVamuis placuerit † l substitutionem impuberi m qui in potestate testatoris fuerit, à parente factam ita, *Si hæres non erit*: n potrigi ad eum casum quo postea quàm hæres extitit, impubes decesſit, o si modo non cō traria defuncti voluntatem extitisse probetur: cum tamen proponas ita substitutionem factam esse, *Si mihi Firmianus filius & Ælia vxor mea (quod abominor) hæredes non erunt, in locum eorum Publius Firmianus hæres esto*: manifestum est in eum p casum factam substitutionem, quo vtrique hæredum substitui potuit. PP. IIII. Kalend. Iul. Fuſco. II. & Dextro Conss.

Per additionem hæreditatis extinguitur vulgaris substitutio. Salye. & Alexander.

V. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Hadrianæ.

POſt aditam q hæreditatem directæ r substitutiones non im puberibus filiis factæ, expirare solent. s PP. X. Kaleu. Iun. ipsis IIII. & III. AA. Cons.

Inter institutos qui admiscem sunt substituti, habet locum etiam ius accrescendi. Alexander. cō cor. Bald. & Salye.

VI. Iidem AA. & CC. Quintiano.

TEſtamento iure facto, multis institutis hæredibus, & inuicem substitutis: adeuntibus suam portionem etiam inuitis, cohæredum repudiantium accrescit t portio. Sine die & consule.

Per substitutionem pupillarem succeditur pupillo ex testamento: & venientes ab intestato repelluntur. Alexander. concor. Bal. Saly.

VII. Iidem AA. & CC. Feliciano.

SI testamento [iure] facto, intra pupillarē ætatē & in sua v potestate constitutæ filiæ, si intra pubertatem decesſerit, directis verbis pater substituit: hæredem te factū x ex testamento post euē tum conditionis, intestati successionem y excluſisse constat. S. Kal. Ianuar. Sirmij. AA. Conss.

g Constituit. id est subſtituit.
h Aut poſtea. §. quandocunque, & hæc est sid. icommissaria c vel compendiosa. d Et vere distinguendi fuerunt singuli casus: cū in vnoquoque casu propria & distincta habeatur ratio: vt ecce, nam &c.
i Potestate. maximè scilicet.
k Primo casu. id est in vulgarem: e vt si hæres non erit filius, Titius sit hæres.
l Extitit. sicque expirauit substitutio: f vt supra eodem. l. post aditam.
m Defuncto. filio scilicet.
n Ad te. scilicet matrem.
o Omnimodo. immo ex tacita pupillari videtur vulgariter substitutus admitti: vt ff. eodem. l. iam hoc iure. §. j. & §. eodem. l. quanuis. quæ est contra. sol. speciale § hic, in matre, vt contra eā tacita pupillaris non admittatur. Sed an potest admitti probatio in contrarium, scilicet q defunctus voluit per tacitā excludere matrem? Respon. sic. h vt §. de testa. mili. l. in testamento. j. in fi. & ff. eodem. l. iam hoc. in fine.
p In secundum casum. Secundum casum appellat pupillarem & compēdiosam: i quia vtraque locum habet si pupillus sit hæres, & postea desinat, k & ideo hunc casum secūdum diuidit, in expressam pupillarē, quæ sic fit. si filius meus erit l hęres, & in pupillari ætate decesſerit, ille sit hæres. Et cōpendiosa sic: Quoquo tempore filius meus decedat, ille sit hæres. & sic directis verbis. m & rogo vt hæreditas ad Titium perueniat. & subaudi, id est, non vsque &c. quia hoc est exemplum compendiosæ.
q Expressa. scilicet pupillaris.
r Compendiosa. idem in pupillo his verbis, quandocunque decesſerit, ipse sit hæres. Et dic, compendiosa: in quo tacita inest pupillaris & fideicommissaria.
s Certam. maximè. nam idem si vsque ad. xxv. an. vt l. centurio. ff. eodem. Vel dic ætatem, scilicet xiiij. annorum.
t Si quis†em. ad vtramq; se refert, ad pupillarē & cōpendiosam.
v Decesſerit. scilicet filius.

a Ista gl. est de mēte Al. & Iaſ.

b Et ibi per Bart.

c Die eam ipſi cōpēdia ſam quo ad omnes. l. mater. & omni tempo re directam ſentia Clari da decaſtel. Fel. Al. & Ia.

d Ista diſpli cet Ale. & Ia. d Placet Alexan. & Ia. e Idē Bald. Sal. & Ia. f Est de mēte dictorū. g Placet hanc ſub ſtitutionē vulgaris. ita. g Placet B. B. Paul. Sal. Ale. & Iaſon. Bal. contra. Idem ſra diſtinctionem. h Nemo ter tium caſum vocat compendioſam. ſed in præſup. i Ista ſolus in quātus placeat B. diſſident tamen Bald. Sal. F. Aret. Ale. & Ia. k Ipſa verba non ſunt de neceſſitate pupilla ris ſubſtitutionis. Paul. & Al. hic. m Et bene. P. & Ale.

filium in pupillari ætate: adita tamen hæreditate à filio decesſit: vel mater admitti ad hæreditatem vult, & substituta: quis cui præferri debeat, quæritur mulier à principe. Dicit imperator: ô mulier manifestius debueras mihi precibus tuis significasse qualiter facta fuisset substitutio: an pupillaris, an vulgaris, an compendiosa. si vulgaris, vt quia sic dixit testator Filium meum hæredem instituo, & si hæres non erit, substituo Titium. quo casu si filius tuus adiuit hæreditatem, euanescit substitutio, & ad eius hæreditatem admittēris, si pupillaris hoc modo, si hæres non erit, vel erit, & in pupillari ætate decesſerit: vocabitur substitutus, & tu excludēris. si compēdiosa, sic: filium hæredem instituo: & quandocunque decesſerit, siue in pupillari ætate siue post, Titium substituo. quo casu si intra pubertatem decesſerit admittitur substitutus si hęreditatem adire voluerit. alioquin admittēris tu mulier. si post tempora pubertatis decesſit, admittēris ab intestato ad hæreditatem: sed eam substituto ex causa fideicommissi restitues. Vi.

Substitutus vulgariter, per actionem hæredis instituti excluditur: nec admittitur ex tacita pupillari si mater pupillorum in medio. ille vero qui fuit expresse pupillariter substitutus, per aditionem hæreditatis non excluditur: sed matre euoluta ad hæreditatem pupilli in pupillari ætate decedentis, idem si sit compendiose substitutus, & pupillus decesſit in pupillari ætate, si vero decesſit post, non admittitur substitutus ex pupillari ad hæreditatem pupilli, sed ex fideicommissaria ad bona tantum testatoris sibi restituenda per matrem, quæ fuit hæres ab intestato filij. Alexand.

VIII. Idem AA. & CC. Patronæ.

PRecibus tuis a manifestius exprimere debueras, b maritus quondam tuus miles defunctus, quem c testamento facto hæredem communem filium vestrum instituisse proponis, d & secundum hæredem e scripsisse, vtrumne in primum f casum, an in secundum filio suo, quem habuit in potestate mortis tempore, si intra decimumquartum suæ ætatis annum, g aut postea h decesſerit, substituerit. Nam non est incerti iuris, quod siquidem in patris militis positus potestate, i primo tantum casu k habuit substitutum, & patri hæres extitit: l eo defuncto m ad te n omnimodo o eius pertineat successio. Si verò substitutio in secundum casum p, vel expressa, q vel compendiosa, r non vsque ad certam s ætatem facta reperiatur: fi quidem t intra pubertatem decesſerit, v eos habeat hæredes x quos pater ei constituit, y & adierint z hæreditatem. Si verò post a pubertatem: b tunc eius te successionem obtinente, veluti ex causa fideicommissi c bona

x Hæredes. §. directo: siue pupillaris, siue compendiosa sit.
y Constituit. id est substituit.
z Adierint. aliàs etiam ad matrem venirent, vt & in superiori casu: quia si substitutus non adierit, institutus transmittit hęreditatem ad suos hæredes.

a Si vero post. scilicet decesſit filius. hoc referas n ad compendiosam tātum, nam si tantum vulgariter substituisset, & fuisset hæres: licet decederet pubes factus, iam, vt hic decesſit: mater haberet totum, & nihil redderet.
b Pubertatem. scilicet si decesſit filius.
c Fideicommissi. secus dicerem si mater non esset in medio: o id est si non superesset. nam tunc facta compendiosa a milite, intelligerem eam substitutionem esse directam omni tēpore tam post pubertatem, quām ante: cum videā militem post pubertatē posse facere directam substitutionē: vt supra de testa. mili. l. in testamento. j. in fi. & ff. de mili. testa. l. milites etiam in his, sic & aliàs sauetur matri: quia tacita pupillaris contra matrem non admittitur etiam iure fideicommissi: licet alios venientes ab intestato repellat dicta substitutio tacita: vt supra tit. j. l. fi. fed ibi fuit vulgaris expressa, hic compendiosa: & ideo hic non est bona similitudo. p Py. ramen dixit, q quòd miles puberi directe substituere non potest: sed per fideicommissum. vbi ergo puberi r substituit miles compendiose, scilicet sic: Quandocunque decesſerit, ille sit hæres ei: non attenditur sit mater vel non: quia semper valet iure directo. at vbi sit ita cōpendiosa impuberi à milite, satis habet lex quòd vsque ad pubertatem valeat iure directo, postea per fideicōmissum propter matrē: vt hac. l. dicitur. & hic est casus huius legis. s Dicitur ergo compendiosa: quia sub compendio verborum continetur pupillaris, si impubes decedat. si autē postea, verba directa trahuntur ad fideicōmissum: t & sic duas continet. v & sic directis verbis x & pupillo tantū. Et sic pupillaris alia expressa, alia tacita: & continetur in cōpendiosa: vt hic dicitur. Sed in pagano dic, si paganus ita substituat, si filius meus quandocunque decesſerit, Titius sit hæres, substitutus capiet bona iure directo, si decedat in pupillari ætate: & mater omnino repellitur, si autē decedat postea, nihil habebit substitutus. y & sic nihil differt paganus à milite: vt ff. eo. l. in pupillari. & l. centurio. & l. verbis. & hic mater admittit & quiliber ab intestato: nec ex fideicommisso bona restituit: vt ex prædicta l. centurio. patet per contrariū sensum: quia ita dicit in milite: secus ergo in pagano. Sed si ita substituat: Si filius meus quandocunq; decedat, substituo sibi illū. hanc semper reputo z fideicōmissariam: quia verbū substituo, aptatur ad fideicōmissariam: vt § tit. j. l. generaliter. §. fi. & est alia quàm compendiosa. a & quia talis interpretatio omni tēpore rem valere suadet: vt ff. de rebus dubijs. l. quotiēs. ij. sed superiori casu verba directa hoc interpretari nō permittūt: & hic semper mater admittitur, & restituit: vt ff. de vulgari substitutione. l. cohære. di. §. cum filiæ. Si verò ita substituat. si filius quandocunque decesſerit sine liberis, ille sit hæres: vel illum substituo. hanc sem per interpretor fideicommissariam: b quia talibus verbis non directa, sed fideicōmissaria consuevit de iure & de facto fieri, c nam si directa, non valet post pubertatem: ergo nec ante. Item vna est, sed non est directa: ergo fideicommissaria pro tempore toto: & quia illud verbum, sine liberis, innuit quòd etiam in pupillari ætate substituit per fideicōmissum: quia tunc liberos habere non potest. & verba directa trahuntur ad fideicommissum: vt ff. ad Trebellianum. l. Scæuola. hoc casu sicut supēriori admittitur mater: sed restituit detracta quarta: vt dicta l. cohæredi. § cum filiæ. Si vero sic dicat: si filius meus decesſerit in pupillari ætate, vel postea sine liberis: illum substituo. duæ

n Secundum Bar. Bald. Paul. Alex. & Iaſ.
o Placet Cy. et Bart. licet displiceat Bald. Fulgo. Ale. & Iaſ.
p Et bene. Bald. Paul. Ale. & Ia.
q Et male. Cy. & cæt.
r Placet Cyn. pe. B. Bal. et com. dicit cū prima. distinctione. Fulgo. & Iaſ.
s Die quod ſpat. cōcor. cū aliis legibus contrarijs, secundū ſcribē.
t Nihil eſt ſecundum Bart. & alios.
v Imò & verbis cum omnibus et obſequijs. c. Raynald. de teſta. ex tra Bald. S. Al. & Iaſ.
x Placet Bart. Bald. Paul. Alex. & Iaſ.
y Imò ponteſt cōtinere quinque ſa cundi mem tem ſcribē. z Imò & verbis cum omnibus et obſequijs. c. Raynald. de teſta. ex tra Bald. S. Al. & Iaſ.
a Displicet Bald. Paul. Al. & Iaſ.
b Imò erit directa intra puberta tē. Dy. & Bart. in l. cū turo. ff. eo. & P. Ale. & Iaſ. hic. Nihil eſt Ale. et ha

sunt substitutiones: [a] pupillaris expressa, & fideicō missaria: propter distinctionem & alternationem temporum: ad quæ singula verbum substituo, adaptatur diuersis modis. Accursius.

a. *Moreretur.* scilicet pater miles.

b A te. matre.

c. *Peti possunt.* aliàs. peri possunt: & aliàs petere possunt. & idem est sensus: quasi dicat, substituti petent à matre: restituit ergo mater secundum Ir. b retenta quarta per Trebellianum. Tu dic immo nō retenta: c si miles erat: vt infra ad legem Falci. in testamento. & supra de testa. mili. l. in testamento. ij. & ff. ad Trebel. l. j. §. si is qui. verb. denique. Aliud si fuisset veteranus vel pagānus: vt ff. ad leg. Falcid. l. ad veterani. Nec ob. quod dicitur ff. ad Trebel. l. j. §. fin. in fin. & l. ij. quia quātum ad alia commoda locum habet Trebellianum in testamēto militis: non autem quātum ad hoc: iura tamen sepulchrorum remanent. d vt ff. ad Trebel. l. quia perinde. Item bona filij, quæ aliunde habuit: e vt hic in fi. ibi, bona & c. & d. l. centurio. & de testa. mili. l. miles ita. §. exhæredato. Item in Falcidia iure naturæ debita, non potuit grauari filius: f vt supra de inofficio. test. l. quoniam in prioribus. quam haber mater. Item notanter hic quidā vt Irnerius & tacita substitutio contra matrem admittitur quæ cùm moreretur [a] patris eius fuerint, à te [b] peti possunt. [c]. S. V. Id. Aprilis AA. Conss.

Parentibus vtriusque sexus permittitur filiis mente captis saltem in legitima instituta substituere directo, ad similitudinem pupillaris: cui illi per se non possunt testari, sicut nec pupillus: & finitur substitutio eum pervenerint ad sanam mentem: nō tamen debent substituere exheredes si tales mente capti habuerint filios, sed alterum de filiis: vel si non habuerint filios sed fratres, alterum de ipsis. Alexander.

IX. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ. P. P.

B HVmanitatis intuitu parentibus [d] indulgemus, vt si filium, nepotem, [e] vel pronepotem cuiuscunque sexus habeant, nec alia proles descendentium eis sit, iste tamen filius vel filia, nepos vel neptis, pronepos vel proneptis mente captus vel mente capta perpetuò sit: vel si duo vel plures isti fuerint, nullus vero eorum sapiat: liceat hisdem parentibus legitima [f] portione ei vel eis relicta, quos voluerit his substituere: [g] vt occasione huiusmodi substitutionis ad exē plum pupillaris [h] querela nulla C contra testamentum eorum oriatur: [i] ¶ Ita tamen, vt si postea resipuerit, vel resipuerint, [k] talis substitutio cesset. [l] ¶ Vel [m] si filia [†] aut alij descendentes ex huiusmodi mente capta persona, sapientes sint: non liceat parenti qui vel quæ testatur, alios quàm ex eo descendentes, vnum, vel certos, [n] vel omnes substituere. ¶Sin vero etiam liberi testatori vel testatrici sint sapientes, ex his vero personis quæ mente captæ sunt, nullus descendat: ad fratres eorum vnum, vel certos, vel omnes eandem fieri. substitutionem oportet. Dat. III. Id. Decemb. Constantinop. D. N. Iustiniano. A. PP. II. Cos.

Substitutus pupillariter duobus impuberibus cum expressione nominis collectini, scilicet si ambo seu vterque decesserit in pupillari ætate, non admittitur si vnus primo decesserit in pupillari ætate altero superstite: nisi etiam alter, & sic vterque in pupillari ætate decedat. Alex. post Bald. & Salyc.

X. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

C VM quidam duobus impuberibus filiis suis hæredibus instítutis adiecit, si vterque impubes decesserit sibi hęredem esse: dubitabatur apud antiquos legum auctores, vtrúmne tunc voluerit substitutum ad mitti, cum vterque filius eius in prima ætate decesserit: an alterutro decedente, ilico substitutū in eius partē succedere. Et placuit Sabino substitutionem tunc locū habere, cum vterque [p] subsidio, si pupillo in eo substituatur: ita nec in hac exemplari substitutione. Viuianus.

d *Parentibus.* masculis [i] & fœminis: vt infra eadem. l. ibi, qui vel quæ &c.

e *Nepotem.* filio suo mortuo.

f *Legitima.* ad minus. ADDITIO. Dicquod immo sufficit q̄ aliqd. etiam si sit minus. Bart. in l. ex facto. ff. eodem. Saly. Alexand. & Iason hic.

g *Substituere.* in illa legitima.

h *Pupillaris.* vt enim in bonorum debito subsidio substituitur pupillo, sic huic [k] vt supra de inoffi. testa. l. ex tribus. nec potest conqueri, cum magis sit ei consultum, quàm sit grauatus. nam ipsi tunc sibi testari non possunt: vt instit. eodem. §. j. In multis tamen hæc à pupillari differt: vt quilibet per hanc legem videre potest.

i *Oriatur.* nā curator furiosi diceret inofficiosū nomine furiosi, cum in legitima sit grauatus. sed non potest hoc dicere: vt hic.

k *Resipuerint.* facti fuerintsanæ mentis.

l *Cesset.* vel si filius ei filio [l] nascatur: vt ff. eo. l. ex facto. in prin. Accurs. fius.

m *Vel.* pro sed.

n *Certos.* mirabile vi- [m] detur quod ponit de vno vel de certis: quia secundum hoc quidam ex filiis furiosi videntur à sua successione excludi. Bart. & Iason hic.

f Glo. placet Barto. Bal. Paul. Alex. Iaso.

i Nota illa opinionem Bar. de primogen. legis. & Bal. Paul. Alex. & Iaso. ibi.

k Nota illa opinionem Bar. de primogen. legis. & Bal. Paul. Alex. & Iaso. ibi.

l Placet Bar. Bal. Alex. & Iaso.

m Placet Bar. in Auth. de nup. §. fi. Bal. Paul. Alex. & Iaso.

n Placet Bar. in Auth. de nup. §. fi. Bal. Paul. Alex. & Iaso.

o Nota illa opinionem Bar. de primogen. legis. & Bal. Paul. Alex. & Iaso. ibi.

p Placet Bar. Bal. Paul. Alex. & Iaso.

[a] Vide Bart. Bald. Paul. Alex. & Iaso. hic & in d. l. centurio. ff. eo. qui dicunt esse singularem.

[b] Et male Bart. Paul. Alex. & Ia. Et bene. Bald. & alii.

[d] Sequitur istam utilitatē Bart. & alij. Ista vtilitas non est bona secundum Salycē tunc.

[f] Singularis est secundū Ang. etiam.

[†] In scriptis nostris exēpl. legitur, sed si filiæ vel alii &c. Et bene. Bart. & alii.

[h] Hucusq; sequitur Bar. Bald. Paul. Alex. & Iaso.

ex præsumpta voluntate defuncti substitutōs excludat: tunc A substitutus excluditur, ita loquitur hæc lex. Si vero ille qui superest, non sit talis, sed forte est in eodem vel pari gradu cum substituto, tunc substitutus admittitur. ita loquitur d. §. cum ita. & hoc in casu, vt dixi, præsentis legis; quæ loquitur in pupillari substitutione.

a *Succedere.* vt ff. eodem. l. qui duos. & l. si pater impuberes. & l. vel singulis. & institu. eod. §. vt singulis. & ff. ad Trebel. l. cum qui.

S*I quis.*] CASVS. Testamentum fecisti: Titium & Seium vnà cum filio tuo impubere hæredes instituisti: & eos & Caium filio tuo substituisti his verbis, Quisquis mihi hæres erit, & Caius filio meo hæres esto. si decedat impubes intra tēpora pubertatis, qualiter patris suæ inter substitutos fiat distributio, quæritur, vtrum scilicet Titius & Seius in dimidiā, & Caius ad aliam vocetur: an vnusquisque in trientem vocabitur? & dicas quod vnusquisque in trientem vocabitur. Si autem ita dixit: Titius vnà cum filiis suis, & Sempronius hæres esto, an Titius in vnam dimidiā cum filiis suis, & Sempronius in aliam vocentur: an vnusquisque in virilem, vt quoties de diis personæ, tot fiant portiones, quæritur? Respon. quod vna di- [n] midia dabitur Titio cū [o] quod filiis suis, qui cum eo vna persona censentur, alia Sempronio. Viuianus fuit b *Institutis.* præter si- [p] militer impuberē, quem etiam instituit. Et nota quod duas præmittit hominis: hic quæstiones: postea per ordinem soluit.

c *Hæres esto.* Not. ex hoc quòd dicit filio meo, quòd pupillaris fuit substitutio: non autem dixit, mihi.

d *Cum filiis.* secus si dixisset cum hæredibus, secundum quosdam: vt statim dices.

e *In trientem.* vt ff. de lega. ij. l. antepen. §. Lucius Titius testamento. [b] Sed argu. contra. ff. eo. l. qui liberis. in fi. & l. si pater. j. vbi per vbi dicit hæredes in vnam dimidiam, & extraneum in aliam dimidiam vocari. Solu. hic corrigit. e Vel hoc in paternis bonis, & illud in bonis filij: vt illa lex, si pater. videtur distinguere. Vel melius dic habent trientes in substitutione: quia & trientes habent in institutione: vt indicat hæc littera. instituit enim & filium, & duos alios, separatim quemque instituendo. e secus si ita instituisset illos duos, & filium: quia tunc haberent dimidiam institutionis iure tantum, & aliam filius: vt ff. de hæredi. instituendis. l. Titius fundi. & l. liber homo. §. Titius. & sic iure institutionis haberent dimidiam tantum. & ita loquitur lex contra. Nec obstat huic solutioni. ff. eodem. l. qui cum plures. vbi dicit quia extraneum habere virilem substitutionis: quia loquitur quando non fuit hæredes separati fuerint in institutione, sicut & in nostra lege dicto cuenit. nam & hic habet virilem. Item contra huic respon. ff. de vsufruct. accre. l. si quis Titio. in j. respon. Sed expone ibi, Titio, & hæredibus suis, scilicet Titij legatarij, non suis, scilicet testatoris.

f Ille vt. f Esse *persona* pene *intelligantur*. Vnde quod vnus dicit, [h] & alteredes mei. §. cū ita. in glo. alleg. Et quārū ad casum istius ptentis sed distinguas legis sic distinguas breuiter. qa aut supererit aliqs de liberis qui omnibus quo ad hoc videntur dicere. vt instit. de inuti. stipul. §. ei vero qui. & vbi est vnus, & alter videtur esse: vt infra de agri. & censi. l. cum scimus. §. fi. lib. xj. & idem in hærede, & in testatore: vt in Auth. de iureiur. à mo. præ. §. j. col. v. Accursius.

g *Filius.* immo Titius tertiam, & filij tertiam debent habere: vt ff. de vsufruct. accre. l. si quis Titio. ij. respōso. quæ est contra. Solu. verbum, ea [i] dem, hic positum, tollit contrarium. contingit enim, & facit quod quasi idem sit cum filiis: vt arg. infra. de cadu. tol. §. fin autem ex his & ff. de leg. j. l. plane. ij. respon. & ideo vna portio omnibus adsignatur, vt hic. hoc non valet: [k] quia & si non ponatur verbum, eadem, idem est: vt ff. de hæredi. instītu. l. Titius fundi. & l. libet homo. §. Titius. & l. interdū. respon. Tu dic, l quod ibi dicit, cum hæredibus, scilicet defuncti: non sui, scilicet legatarij. sic ergo duo ibi adiecti debēt habere viriles, & hæredes defuncti aliam, quam inter se diuident [m] pro hæreditaria portione: vt ff. eodem. l qui cum plures. vbi dicit quia extraneum habere virilem substitutionis: quia loquitur quando non fuit dō hæredes separati fuerint in institutiōe, sicut & in nostra lege dicto cuenit. nam & hic habet virilem. Item contra huic respon. ff. de vsufruct. accre. l. si quis Titio. in j. respon. Sed expone ibi, Titio, & hæredibus suis, scilicet Titij legatarij, non suis, scilicet testatoris.

[i] Placet Salycetō.

[k] Et bene. Bal. Paul. Al. & Iaso.

[l] Sequitur prædicti scribentes hic.

[m] Istud nō tenent ad fo res. Vel ibi dixit de hæ redibus, hic filiis: quod non placet per authē. de iureiuran. à mo. cit. nē quæstio. ca principi. colla. v. Vel *ut seq.*] refert quando vnus mi *ibi, vel re* ceetur cum aliis: an po *fert* nūtur aliorum propria Bar. Alex. nomina quæ denotant & Iaso. singulos, an appellati- [n] ua quę generaliter omnes, non singulariter singulos demonstrent. *Tal. Lucio.* In primo iunguntur omnes nominatim in viriles partes eius partis quæ eis datur: puta Titius, Mæuius, & Sempronius hæredes: Caius heres esto. In secundo omnes qui appellatiuo nomine continentur, Sed alius cuius nomen proprium positum est, vt est ibi, Titius, habet virilem de iure communi, vt ibi. sed excipitur in parte: vt hic, qui nihil habet nisi in parte filiorum.

es quæ sunt *imis: secus* *si fact. Iaso.*

Si quis duobus hæredibus institutis, [b] filio suo impuberi eos vnà cum alio tertio substituerit, & verba testamenti ita cō posuerit: *Quisquis mihi hæres erit, & Titius filio hæres esto*: [c] secundum quod apud Vlpianum inuenimus, mortuo impubere filio quærebatur, quomodo ad substitutionem vocentur tres substituti: vtrúmne duo priores, qui & patri hęredes fuerant scripti, in dimidiam vocentur, tertius in reliquam dimidiā: an tres substituti, vnusquisque ex triēte, ad substitutionem vocētur? Alia applicata dubitatione, si quis hæredē ita scripserit, *Titius vnà cum filiis suis, & Sempronius hæredes mihi sunto.* & in presenti enim specie quærebatur secundum Vlpianum, voluntas testātis; vtrúmne Titiū vnà cū filiis [d] suis in dimidiā vocet, & Sempronii in aliā dimidiam, an omnes in virilem portionem. Nobis autem in prima quidem specie videtur tres substitutos, vnumquemque in trientem [e] vocari, in secunda autem specie, cum & natura patet & filius eadem esse persona penè intelligantur, [f] dimidiam quidem partem Titio cum filiis [g] suis, alteram autem partem Sempronio adsignari. Dat. VI. Kalendas August. Constanti. post consulat. Lampadij & Orestis VV. CC.

Substitutus proprio nomine, cum hæredibus institutis per verba distributiua, Quisquis mihi hæres erit, admittitur pro virili: & potest adiecto vnà cum filiis, ad vnam virilem tantum. Salyc. Vel sic: Si cum pluribus institutis tertius substitutus cum additione nominis distributiui, admittetur quilibet pro virili. Vbi autem testator dixit, Titius cum filiis suis & Sempronius hæredes sunto: Titium vnà cum filiis in semissem, Sempronium in aliam semissem instituisse videtur. Alexand.

XI. Idem. A. Ioanni præfecto prætorio.

S*I quis duobus hæredibus instítutis,* [b] *filio suo impuberi eos vnà cum alio tertio substituerit, & verba testamenti ita cō posuerit: Quisquis mihi hæres erit, & Titius filio hæres esto*: [c] secundum quod apud Vlpianum inuenimus, mortuo impubere filio quærebatur, quomodo ad substitutionem vocentur tres substituti: vtrúmne duo priores, qui & patri hęredes fuerant scripti, in dimidiam vocentur, tertius in reliquam dimidiā: an tres substituti, vnusquisque ex triēte, ad substitutionem vocētur? Alia applicata dubitatione, si quis hæredē ita scripserit, *Titius vnà cum filiis suis, & Sempronius hæredes mihi sunto.* & in presenti enim specie quærebatur secundum Vlpianum, voluntas testātis; vtrúmne Titiū vnà cū filiis [d] suis in dimidiā vocet, & Sempronii in aliā dimidiam, an omnes in virilem portionem. Nobis autem in prima quidem specie videtur tres substitutos, vnumquemque in trientem [e] vocari, in secunda autem specie, cum & natura patet & filius eadem esse persona penè intelligantur, [f] dimidiam quidem partem Titio cum filiis [g] suis, alteram autem partem Sempronio adsignari. Dat. VI. Kalendas August. Constanti. post consulat. Lampadij & Orestis VV. CC.

TITVLVS XXVII.

DE NECESSARIIS SERuis hæredibus instituēdis vel substituendis.

Institutio de seruo non specialiter plenorato facta ab omnino non existente soluendo, facit eum libertum, & hæredem necessarium etiam in præiudicium creditoris. Salycetus. Vel sic: Ille qui non est soluendo, potest vnum ex seruis suis instituere, & eum sibi necessarium hæredem & liberum facere. Sallit, nisi illum seruū specialiter creditoribus obligasset. Alexander.

I. Imp. PERTINAX. A. Lucretio.

IS qui [h] soluendo nō est, hæredē necessariū [i] etiā in fraudē creditorū relinquere potest. sed si pignori [k] datus fuisti, & in eadem causā permansisti: [m] coniunguntur: vt ibi sit de hæredibus proprium positum est, vt est ibi, Titius, habet virilem de iure communi, vt ibi. sed excipitur in parte: vt hic, qui nihil habet nisi in parte filiorum.

DE NECESSARIIS SERVIS HAREDIbus instituendis vel substituendis.

Quia quædam specialia in seruis instítutis seruantur: ideo de his specialiter Cōmunaldo dicit.

S*I quis.*] CASVS. An debitor qui soluendo non est, seruum sibi necessārium hæredem instituere possit, quæritur? Respō. quod nisi fuit alicui specialiter creditori pignoti obligat[a], quo casu si in eadem causa maneat, nec à debitore luatur: nec erit hæres, nec liber.

h *Is qui.* scilicet debitor multorum.

i *Necessarium.* scilicet vnum tantum: nisi in casu, vbi etiam cum alio: vt ff. de hæred. instī. l. ei qui. Quid autē si plures nominet? si quidem ordine, tunc primus: vt ff. qui & à quib. si quis habēs. & de hære. institu. l. qui non soluendo. si simul, tunc neuter: vt ff. de hære. instī. l. qui soluendo.

k *Pignori.* scilicet specialiter. secus generaliter: vt infra de seruo pign. la. ma. l. ab eo. & ff. in quib. cau. pig. tacite contra. l. est differentia.

l *Fuisti.* tu serue.

m *Permansisti.* secus enim si ipse seruus offerat pecuniam: vt ff. de hære. instit. l. pignori;

Cum serui.

CVm serui.] CASVS. Si hæredē seruum tuum libertum appellando instituisti hoc modo, ille libertus meus sit mihi hæres: an sit liber, & institutio valeat, quæritur? Respō. ꝙ sic legatum autem non valet, vt si dixisset testator, illis liberis meis relinquo .x. non valet legatū, si sint serui: vt §. de testa. l. testamẽto militis. & l. ex his.

a *Appellatione*. immo etiam si simpliciter: vt §. eo. l. penult. Sed contra §. de hære. instit. l. cum proponas. sed ibi communis, hic proprius instituentis. Itē hic scies, ibi errās: vt ff. de testa. mili. l. neq; §. si seruum.

b *Scripti effectis*. à domino vestro.

c *Quod mi legato*. id est dicere, si lego secundū Ioan. modo his verbis, lego tali liberto meo .x. nō erit per hoc liber.

d *Habet*. vt §. de test. milit. l. ex his.

SI tutor.] CASVS. Tutor si ancillam pupilli contubernio sibi adiunxit, & hęredem instituit, an præiudicetur pupillo quo magis ei auferatur dominium ancillę? Respon. ꝙ non: sed si ea adierit hæreditatem, eam acquirit domino iussū suo.

e *Instituit*. eam ancillā.

f *Potuit*, sic. ff. pro empto. l. qui fundum, §. si tutor. & ff. de fūd. l. interdum. ij. §. fi.

g *Additione*. ſ. ancillæ tuæ, iussū pupilli.

h *Successio*. tutoris.

CVm quidam.] CASVS. Testamentum fecisti: pupillum filium tuum instituisti: seruo tuo directis verbis libertatem dedisti: in secundo gradu eundem filio tuo impuberi nulla facta mentione libertatis substituisti: an filio tuo impuberi ex substitutione sit hęres necessarius cui in eodē gradu nō est libertas relicta & hęreditas: huic autem ex testamẽto paterno videtur relicta libertas, ex pupillari hæreditas? Dicit ergo imperator, ꝙ viuo filio, fit liber: quia hoc voluit testator. eo mortuo fit ei hæres necessarius: ga & hoc voluit testator.

i *Pupillum*. qui & filius erat in potestate.

k *Sive libertate*. id est non facta mentione libertatis.

l *Alium & alium*. ex parte uo enim testamento videtur quod sit consecutus libertatem: ex pupillari hæreditatem. Nam & in fideicommissaria hæreditatis restitutione video interesse, an ab eodem gradu relinquatur libertas & fideicommissaria hæreditas seruo, an à diuersis: vt ff. ad Trebell. l. si res. §. si seruus. & facit ad legem istam. ff. de vulga. & pupil. substitu. l. sed & si plures. §. quos.

m *Quia & hoc*. scilicet quod esset necessarius hæres mortuo pupillo.

ne ab eo quidem debitore qui soluendo non fuit, liber & hæres necessarius existere potuisti. PP. XI. Kalen. April. Falcone & Claro Conss.

In institutione qui scienter enunciatiue dicit seruum suum esse liberum, videtur ei libertatem relinquere, fauore libertatis, & institutionis quæ est caput & fundamentum testamenti. secus igitur in legato. Alex.

II. Imp. ANTONINVS. A. Ausidio & aliis.

CVm† serui constituti, sub appellatione[a] libertorum hæredes scripti esse[b]tis: ea scriptura benigna interpretatione perinde habenda est, ac si liberi & hæredes instituti fuissetis: quod in legato[c] locum non habet.[d] Accepta. VII. Kalen. Mart. Prisco & Apollinare Conss.

Tutor non potest seruum pupilli sui facere sibi necessarium hoc edicto: tamen ipsum testatum, remouet seruus: & iussu pupilli potest adire, & sibi hæreditatem acquirere. Alexand.

III.-Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & cc. Felici.

SI tutor ancillam tuam contubernio suo coniunxit, ac post hæredem eam instituit: [e] neque dominium ex huiusmodi facto tibi auferri potuit: [f] & vt eius additione[g] iussu tuo tibi per hanc successio[h] quæratur, iure concessam habes facultatem. S. XVI. Kalend. Ianuar. Sirmij. AA. Conss.

Licet seruus pupillo substitutus à gradu institutorum adeuntium sit consequutus directam libertatem: tamen postea ex substitutione pupillari efficitur pupillo hæres necessarius. Alexand. post Salye.

IIII. Imp. IVSTINIANVS. A Iuliano præf. præt:

CVm quidam suum pupillum[i] hæredem instituit, & seruo directis verbis libertatem reliquit, & in secundo gradu in quo pupillarem substitutionem faciebat, ipsum seruum sine libertate[k] pupillo suo substituit: quærebatur inter prudentes, si ex huiusmodi substitutione hæres necessarius pupillo existeret.

QVidam.] CASVS. Si testamentum fecisti, & duos hæredes instituisti. vnum ex vna dimidia, scilicet libertum: seruum vero ex alia, nulla facta mentione libertatis: & eum postea Titio legasti vel ante, & postea eum hæredem instituisti an valeat institutio vel legatū, & an isti Titio acquirat? olim erat altercatio: cui[a] erat materia dubitationis, quod seruus erat sine libertate institutus. ne autem dubitationi remaneat locus, dicit imperator ꝙ seruus hæres institutus nulla facta mẽtione libertatis, præsumitur liber: cum ex ipsa datione tutelæ testator voluisse cum liberum esse præsumatur. & hoc in prima. An autem si seruus in testamẽto fuerit pro parte institutus, in codicillis[b], fuerit ei libertas relicta: an valeat institutio, & sit liber & hæres? Respondetur quod hæres est & liber. ex quo enim hæres est institutus, nec in testamento, nec in codicillis est libertas relicta: præsumitur tamē liber: ergo & hic. secus in legato sine libertate relicto seruo, non eo ipso quod sibi legatum relictum est, efficitur liber: cum hæredi nulla pareat facultas auferendi legatum. & hoc in secunda. Si autem seruum legasti in priori testamento, & filium tuum impuberem instituisti, & ei seruū sine libertate subſtituisti: quæritur an valeat substitutio: & per seruum hæreditas mortuo pupillo intra puberaris tempora, legatario quæratur: aut in serui persona valeat vt sibi acquirat: an vero valeat, ꝙ sine libertate facta est? Respondeo ꝙ legatum est in suspēso: quia si mortuus fuerit impubes, locum habet substitutio: & erit seruus liber, & heres: nec legatario acquirit. si impubes ad pubertatem peruenerit: euanescit substitutio, & transit seruus in dominium legatarij. si enim in suspenso esset libertas, si facta fuisset substitutio cū libertate: ita & cum sine adiectione libertatis facta est, vt adueniente conditione sit hæres, & liber, & seruus substitutus.

*Causa enim altercationis ex vetere regula orta est, qua omnib[o] placuerat hunc seruum necessarium hæredem domino fieri, cui in eodem gradu & hæreditas & libertas relinquebatur. In præsenti autem non in vnū tam libertas quàm substitutio congregata est, sed in alium & alium[l] gradum. ¶ Nobis itaque eandem altercationem decidentibus, mirabile visum est, si quis putet ex huiusmodi scrupulositate impediri testatoris voluntatem, maximè domini, & existimet non fieri seruum hæredem necessarium, sed ei licentiam præstet & libertatem consequi, & hæreditatem respuere, & domini voluntati reclamare. Qui si hoc facere *ten tauerit: eriam puniendus est. sit itaque & viuo pupillo liber, quia testator hoc voluit: & mortuo pupillo necessarius hæres, quia & hoc[m] voluit testator. Dat. XV. Kal. Decemb. Constantinop. Lampadio & Oreste. VV. CC. Conss.*

Institutio facta de seruo proprio, tacite eidem tribuit libertatem, sicut tacita tutoris factio de eo: nec reuocatur per simplex legatū de eo postea factum. Salye. Vel sic: Tacita libertas vel expressa præualet legato. Iaco. Butri. Vel sic: Si seruus fuerit hæres institutus in totum vel in partem, vel tutor datus, erit hæres ac tutor: & vtroque casu erit liber: licet de libertate nulla fuerit facta mentio in testamento. nec reuocatur libertas per simplex legatum de eo postea factum. hoc dicit prima pars vsque ad §. sed cum veteres. Alexander.

v. Idem A. Ioanni. P. P.

QVidam† cum testamentum cōderet, duobus[n] hæredibus scriptis, vnum[o] quidem ex parte instituit, [p] seruum autem suū, cuius & nomen addidit, ex reliqua parte sine libertate [q] scripsit hæredem, & postea eundem seruum alij legauit, vel post institutionem hæredis [r] seruum per legatum alij adsignauit, & tunc hæredē eum sine libertate[a] vt aduenit conditione sit hæres, & liber, & seruus substitutus.

n *Duobus*. id est libero, & seruo: vt subiicit.

o *Vnum*. scilicet liberum.

p *Instituit*. quasi dicat, legauit eundem, vel antequàm instituetur, vel post.

q *Libertate*. id est sine mentione facta libertatis. Nam si cum libertate instituisset, siue antequam legaret, non reuocaretur per legatum. siue postquam legauit, sicq; reuocauit legatum: vt ff. de libe. & posthu. si ita. §. regula. nec esset aliqua dubitatio.

r *Hæredis*. scilicet extranei.

Sine libertate.

a *Sine libertate*. dic vt suprà.

b *Imposuisse*. No. ex ipsa datione tutelæ est liber: vt hic, & §. de fideicommiss. lib. i. & si nō adscripta, & ff. de fideicō. liber. l. generaliter. §. si quis tutorem. & institut. qui testa. da. tu. possūt. in princip. Item non obstat huic. l. instit. de hæredi. instit. §. seruus autem à domino. quia ibi alienauit in vita: hic in morte instituit. & postea legauit. Sed si primo instituit, & postea legauit: nōne videbitur destituisse à prima voluntate: vt ff. de vulg. sub. l. si quis eum quem? Respon. non est ita: vt ff. de lib. & posthu. l. si ita. §. regula. & de leg. ij. l. si idem. nisi in casu: vt ff. de lega. j. l. seruum. §. si idem.

c *Inducto*. id est, ita tali quæstione expedita, scilicet quod debeat esse liber, & hæres.

d *Supponere*. id est significare.

e *Quosdam*. testantes.

f *Supinos*. certe immo is de quo. §. dictum est, ita fuit supinus. sed dicit hic sine libertate: id est vt nolit eum consequi libertatē, & vt non præsumatur ei dedisse libertatem.

g *Adsignent*. testantes.

h *Dari*. directe, sed per obliquū potest: vt §. de codicil. l. hæreditatem. & ff. ad Trebell. l. Scæuola.

i *Scripta*. scilicet libertas.

k *Cum tanta*. argu. à maiori: quasi dicat, cū instituit eum hęredem, & nihil dixit de libertate, erit hæres, & liber: multò magis quādo dixit cum libertate: quāuis non in testamento, sed in codicillis.

l *Effusa est*. vt §. eod. in prima parte. l.

m *Relicta*. vt nihil de libertate sit dictum.

n *Libertatem*. id est nulla mentione de libertate facta.

o *Maneant in seruitute*. vt ff. de adimen. leg. l. & si transferam. & §. de fideicommiss. l. ex fideicommisso. & ff. famil. ercis. l. ex parte. §. seruo. & de manu. test. l. qui potuerunt. & ff. de lega. iij. l. si legatarius. §. j. & instit. de leg. §. an seruo.

p *Donent*. quod certe si fecerint: i. non dederint legatum à testatore opinionem suam aggrauant: huius tamen

A reliqui nulla petitio est. sic supra de relig. l. militis. & sic non est contra §. de leg. l. seruis. Alij dicunt quod non valet legatum: vt ibi, nisi sit modicum: vt hic. Alij dicunt quod nullum valet nisi ad alimenta relictum: vt ff. de ali. leg. l. seruos. & tunc officio iudicis peritur: sed certe ibi alieni, non hæredis serui erant: vt ff. de lib. cau. l. seruos. In nostro ergo casu nec in alimēta valebit, & quod hic dicit, ad exhortationē non coactionē dicit: vt primo dixi. Quid ergo si seruum sub conditione liberū esse iussit, & ei legatum dedit? Si quidem conditionem exituram certum est, tenet legatum. si vero incertum est, legatum est in suspenso. si verò libertas propter conditionem est mutiliter data, nec tenet legatum: vt ff. de ma. testa. l. si quis ita sit legatus. & l. Stichus. Item contra ff. de ma. testa. l. diuꝰ Pius. in eo quod hic rema. ner seruus, tamē habet præcipe legatum. sed ibi videtur repetita conditio libertatis. fic ff. de condi. instit. l. cum seruus.

q *Definitio*. vt intelligatur liber ex substitutione. licet aliquid non sit dictum de libertate.

r *Legauerit*. & filium suum pupillum hæredē instituerit.

s *Eum*. ſ. seruum.

t *Euentum*. hoc ideo quia incertum est an eo ditio liberraci appolita existet, alioquin si certum esset eā exituram ab initio, inutile esset legatum serui: vt ff. de leg. j. si post morrem. §. fina. & de ma. testa. l. si peculium prælegatum. §. si seruus. in legato tamen relicto ab extraneo ipsi seruo cui à domino relicta est libertas, nulla fit suspensio: vt ff. de lega. j. l. si post mortem. j. respon. Azo. & facit ff. de fideicommiss. liber. l. si seruus. & ff. de vulg. substi. l. si quis. in prin. & de lega. j. l. si fundum. j. §. cum Ilatu.

v *Inducebant*. & non aliter. nec ob. ff. de ma. testa. l. diuus Pius. quia ibi per priuilegium fuit indultum. Vel verius, alius est ibi casus.

x *Quotenus*. pro vt.

DEfunctę.] CASVS. Si seruum tuum pure instituisti, & sub conditione ei libertatem reliquisti, quam implere potuit, & noluit: puta

gemus, vt gratulentur, cùm non serui remaneant, sed & liberi & hæredes efficiantur: cùm tanta[k] in eos nostri numinis beneuolētia effusa[l] est, vt etsi libertas eis neque testamento, neque codicillis data sit: tamen hæreditate seruis relicta, [m] quasi iniunctam esse libertatem[n] videri possit.

Aliquid debetur ex vrbanitate, quod non debetur obligationis necessitate. Bald. Vel sic: Licet legatum fuerit seruo proprio sine libertate, non valeat de rigore iuris, nec vlla actio pro illo competat: impius tamen & ingratus est hæres, qui illud soluere negat. hoc dicit vsque ad §. quæ iuris. Alexand.

¶ Illo videlicet obseruando, vt si legatum vel fideicommissum eis sine libertate relinquatur, maneāt[o] in seruitute: nō tamen ita impij hæredes existant, vt liberalitatē[p] testatoris, & seruiles labores debita remuneratione defraudare conentur, & non derelictum, licet adhuc seruis constitutis, donent.[q]

Secundus gradus inducit suspensionem in primo, & videtur ordo conuersus, sed non est propter libertatem. Bald. Vel sic: Hæc est vltima pars quæ hoc intendit: si seruus à primo gradu legatus est, & postea pupillariter substituatur: pendet legatum ex euentu pupillaris conditionis: quia si conditio eueniat, erit liber, & hæres pupillo: & legatum deficiet. aliàs autem valebit legatum, hoc dicit vsque ad finem. Alexander.

¶ Quæ iuris nostri definitio[r] etiā ad aliā speciē dubitatam benignè extēdatur. Si quis enim testamento principali seruum suū cuidam legauerit,[s] in pupillari autem substitutione eūdem seruum filio suo sine libertate substituerit: quærebatur, siue vtilis esset talis substitutio, & per seruum legatum substitutio post mortem pupilli legatario acquiratur: siue inutilis esset huiusmodi substitutio, quia sine libertate in seruum proprium facta est? Melius itaque nobis videtur, legatario eum[t] non statim acquiri sancire, sed expectandum esse substitutionis euētum.[t] & si quidem pupillo mortuo locus fuerit substitutioni: & liber & hæres efficiatur. sin autem substituto minimè locū habuerit forsitan pupillo iam in pubertatem peruenienti: tunc ad legatarij dominium transeat. Quemadmodum enim veteres, si cum libertate substitutio fuisset, hoc inducebāt,[v] quatenꝰ[x] in

luit: puta si daret v. an. fiat hæres & liber, quæritur? Respond. quod non. si autem conditio fuerit casualis, puta si nauis venerit ex Asia, sub qua fuit libertas sibi relicta: hoc retento quòd fuerit hęres institutus: aut hęreditas est soluendo, aut non. Primo casu erit liber, & veniet hęreditas ad proximum agnatum defuncti: nisi facta fuit substitutio: quo casu vocabitur substitutus. Secundo casu erit liber seruus, & hęres necessarius.

2 *Decisione.* vt supra. l. proxi. §. cum igitur.

b *Culpa.* vt & aliàs infra de ma. testa. l. si. §. si vero quidam.

c *Competere.* sed qua voluntate? dic ex institutione.

d *Solvendo non sit.* sic ff. de mino. l. & si fine. §. sed quod Papinianus.

DE LIBERIS *præteritis, &c.*

Quæ in testamentis exhæredantur & præteruntur liberi, ideo dicit de hoc.

Constitutio. Ex 90. decisionibus.

CVm *post.*] CASVS. Si testamentum fecisti, & hæredes instituisti, & eis inuicem substituisti, filium exhæredasti, & adiecisti, ab omnibus gradibus institutionis siue substitutionis filiũ meum exhæredo: an valeat testamentum, quæritur? Respond. quod sic. Si autem hoc expressisti, alio autem modo, quod semper præsumitur: nec admittitur probatio in consequentia si taceat: vt ff. eodem. l. iij. in fin. appareat autem te hoc voluisse, valebit testamentum. vnde si tu omnes instituisti, & eos adinuicem substituisti, & filium exhæredasti, ab vtroque gradu iudicabitur exhæredatus: quia idem sunt institutio & substitutio. & est ratio: quia magis exhæredetur à gradu institutionis, quàm substitutionis: ergo ab vtroque.

e *Gradus.* primus gradus dicitur institutorũ, secundus substitutorũ: & sic de singulis. vt institut. de vulg. substi. in princip.

f *Sed.* id est si non expressit testator velle ab omnibus gradibus exhæredare.

g *Consilio.* id est animo: quod præsumitur, nisi dicat se ab vno exhæredare: vt ff. eodem titu. l. iij. §. fin. & j. subijciet statim.

h *Deinde.* quod dixit in genere, dicit in specie.

i *Instantis.* hic est primus gradus.

k *Substituti.* hic est secundus.

l *Exhæredauerit.* & sic post omnes gradus.

m *Ab vtroque.* scilicet institutionis & substitutionis.

n *Instituti sint.* scilicet & qui substituti.

o *Nulla.* videtur ergo ab omnibus exhæredasse, nec probatio in contrarium admittitur: vt ff. de verbo. oblig. l. à Titio. in fi.

a *Tu dicas.* Et nota quòd exhæredatio quãdoque fit ante omnes gradus, & tũc ab omnibus videtur exhæredasse: vt ff. eodẽ. l. iij. §. ante hęredis. quandoque post, & tunc idem, vt hic. quãdoque inter gradus: vt inter institutum & substitutum, & tunc idem: vt ff. eo. l. iij. §. sed etiã inter. Sed ibi subaudiũr quidam, nisi testator dicat quòd vel à primo tãtum gradu exhæredet, vel à secũdo: quia tunc ille gradus à quo exhæredat, valeat: alius non, à quo nõ exhæredat. & sic intelligunt. ff. eod. l. iij. §. fi. & de iniust. test. l. iij. §. fi. Sed nos dicimus secũdum Azo. & B. quod sic dicere non potest: quia sic à persona certa exhæredasset: scilicet in stituti vel substituti; qđ nõ valet: vt ff. eodem. l. iij. §. nisi forte. Sed tu dic, à persona non potest: à gradu vno toto* potest: vt no. ff. eodem. *filamentis* l. iij. §. filius. quãdoque *omnino* fit inter gradũ: vt inter *quẽdã* vnum institutum, & a. *tacẽ* testatore. vel inter vnũ substitutum, & aliũ: & tũc *filium.*

Nota bene.

aliis ratione præteritionis vitiarentur, & in dubio intelligitur facta ex omnibus gradibus, si est facta post omnes gradus, nisi de contraria ratione appareat. Alexander post Baldum & Salycetum.

1. Imp. ANTONINVS A. Fauiano.

CVm post omnes hęredum gradus[e] exhæredatio scribitur, si adijciat testator, ab omnibus se gradibus exhęredare: non dubitatur iuri satisfactum esse. Et ideo etiãsi id[f] nõ adijciatur, appareat tamẽ eũ id eo cõsilio[g] scripsisse, * vt ab omnibus exhæredaret: rectè factum testamẽtũ videtur. ¶ Proinde[h] cum paterfamilias filijs institutis[i] & inuicem substitutis,[k] filium[†] exhęredauerit,[l] intelligendus est exhęredationem ab vtroque[m] gradu feciſſe. Nam cùm ijdem hæredes instituti sunt:[n] nulla[o] ratio reddi potest quare videatur in posteriore tantũ casu exhæredare voluisse. PP. VI. Kalendas Iul. Chilone & Libone Conss.

Nepos cui post mortem patris incipit teneri primum locum in fuitate, si reperitur præteritus, testamentum rumpit. Alexand.

11. Imp. ALEXANDER A. Heracliæ.

SI auus tuus, qui patrem tuum & nouercam[p] æquis portionibus[q] hæredes instituit, cum te[r] quoque haberet in potestate, testamẽto nominatim nõ exhæredauit: mortuo patre tuo viuo auo,[s] sine impedimento[t] legis Velleiæ succedendo in patris tui locum, rupisti aui testamentum, & ad te hęreditas eius tota pertinuit. PP. VI. Id. April. Fusco. II. & Dextro Conss.

Interpretatio non debet fieri ad literam, sed ad sensum: quia sensus verbis præualet. Bald. Vel sic: Qui alienus à substantia testatoris esse præcipitur, exhæredari dicitur. Vel sic: Vbi mens est certa, non curatur interpretatio à mente aliena. Sal. Vel sic: Ad exhæredationem indicendam sufficiunt quæcunque verba per quæ constat quod testator voluit filium à sua hereditate esse alienum. Alexand.

111. Imp. IVSTINIAN. A. Ioanni P. P.

a Ista sequuntur Bart. Bald. & omnes alii. Licet omnes sint in se veræ. Bart. repro batur tamen per Pau. & Ias. hic: quia text. debet proprie intelligi: nã lex Velleia pro nihil curat nec tangit ratiõem in l. Gallus. §. ille casus. versi. post hæc. ff. eo. Ad. quiquid b limẽ ex verbis fecit dicentis legis Velleiæ, vt per Ias. in præludiis. §. nunc de lege hic alla leg. cessãt sequitur Ang. hic. & quã do dicatur fieri inter liberos, vide glo. in §. i. instit. de exhæred. libe.

c Ista glos probatur: quia dicit. ter præteri mo, nisi instituatur, vel exhæredetur. Bar. Ang. & Ias. d Ponit ea tionem dubitandi. Alex.

e Et circ. Marcian. l. 1. §. 1.

f Idẽ tu. Bal. P. & Ang.

Ex quibus causis liberi inter hæredes instituti exhæredari possunt.

1. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

DEcisione[a] nostra quam fecimus, sancientes eum qui à domino suo sine libertate hæres instituitur, videri libertatem accepisse, in propria firmitate durante: si quis seruũ suũ purè quidẽ hęredẽ instituerit, libertatem autem sub cõditione ei donauerit: si quidẽ cõditio talis sit, quæ in potestate serui posita est, ille autẽ eam neglexerit, minimeq; cõpleuerit: & libertate eum, & hęreditate sua culpa[b] defraudari. Sin autem casualis cõditio est, & ex fortunæ insidijs defecerit: tunc humanitatis intuitu libertatem quidẽ ei omnimodo competere: [c] hęreditatẽ autem, si quidem soluendo sit, ad alios venire, quos leges vocant si non aliquis fuisset substitutus. Sin autem soluendo non sit: [d] vt necessarius hęres institutus, simul & libertatem & hęreditatẽ obtineat. Tunc enim secundum definitionem tam veteris quàm nostræ decisionis, & liber, & hęres necessarius existat. Dat. II. Kalendas August. Constantinopo. post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC.

TITVLVS XXVIII.

DE LIBERIS PRAETERITIS, vel exhæredatis.

Exhæredatio ab omnibus gradibus facta expresse vel tacite, facit valere gradus qui suspenso fiat libertas, & statu liber intelligatur: ita & ex nostra interpretatione, & sine adiectione libertatis in substitutione, & liber, & heres pupillo existat. Dat. II. Kal. Maij Constantinopo. post consulatum Lampadij & Orestis. VV. CC.

Si seruo purè instituto à domino relinquatur libertas sub conditione quæ non existat, si quidem erit potestatiua, non erit hæres, nec liber. Si autem casualis vel mixta, & per eum nõ stat quo minus existat: erit liber, & non hæres si hæreditas est soluendo: sed si non est soluendo, erit hæres & liber. h. d. ista lex singularis. Alexander.

VI. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

SI quis filium[a] proprium ita exhæredauerit, [b] *Ille filius meus alienus meæ substantiæ fiat.* talis filius ex huiusmodi verborũ conceptione non præteritus, sed exhæredatus intelligitur.[c] Cum enim manifestissimus est sensus[d] testatoris: verborum interpretatio [e] nusquam † tantum valeat, vt melior sensu[f] existat. Dat. X. Kalendas Mart. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC.

Hæc lex est obscura, & hoc intendit: Sublatis aliquibus vitiis antiquis, hodie idem statuitur in filijs maribus, quod in fœminis, & econtra, tam in successionibus ex testamento, quàm ab intestato, & in iure dicendi nullum, vel contrabendi, ac etiam in modo exhæredandi: quod obtinet etiam in nepotibus, & in iam natis vel nascituris. Salycetus. Vel sic: Fœminæ exequantur masculis, & nepotes filijs, & posthumi iam natis: vt eodem modo sint instituendi omnes, & eodem modo debeant exhæredari: & si prætereantur, eadẽ habent remedia rumpendi: licet de media iuris prudentia masculi essent melioris conditionis quã fœminæ in pluribus. Primo, quia licet ab intestato essent pares si tamẽ fiebat testamentũ, plus erat relinquendũ masculo quàm fœminæ pro sua legitima, & si exhæredabãtur, debebant masculi exhæredari nominatim: fœminæ autẽ poterant exhæredari inter cæteros. Si verò præteribantur instituto extraneo, poterat masculus totum testamentum impugnare, & tam de iure ciuili, quàm per bonorum possessionem de iure prætorio, & totam hereditatem consequi: fœmina vero non impugnabat testamentum nisi pro dimidia per ius accrescendi. & de illa dimidia cogi poterat etiam ad solutionem legatorum, usque ad dodrantem illius dimidiæ. & sic remanebat sibi tantum vncia cum dimidia totius hæreditatis quæ dicitur sescunx: & erat deterioris conditionis, quàm si fuisset exhæredata: quo casu habuisset quærelam in toto nisi ei fuisset relicta quarta pars totius. & similiter nascituri eramus ad terum conditionis quàm iam nati, in modo exhæredationis. sed hodie idem ius seruatur in omnibus, & debent exhæredari nominatim nepotes & posthumi sicut filij iam nati. Alex.

a Ista lex est obscura, & hoc intendit: Sublatis aliquibus vitiis antiquis, hodie idem statuitur in filijs maribus, & econtra, tam in successionibus ex testamento, quàm ab intestato, & in iure dicendi nullum, vel contrabendi, ac etiam in modo exhæredandi: quod obtinet etiam in nepotibus, & in iam natis vel nascituris. Salycetus. Vel sic: Fœminæ exequantur masculis, & nepotes filijs, & posthumi iam natis: vt eodem modo sint instituendi omnes, & eodem modo debeant exhæredari: & si prætereantur, eadẽ habent remedia rumpendi: licet de media iuris prudentia masculi essent melioris conditionis quã fœminæ in pluribus. Primo, quia licet ab intestato essent pares si tamẽ fiebat testamentũ, plus erat relinquendũ masculo quàm fœminæ pro sua legitima, & si exhæredabãtur, debebant masculi exhæredari nominatim: fœminæ autẽ poterant exhæredari inter cæteros. Si verò præteribantur instituto extraneo, poterat masculus totum testamentum impugnare, & tam de iure ciuili, quàm per bonorum possessionem de iure prætorio, & totam hereditatem consequi: fœmina vero non impugnabat testamentum nisi pro dimidia per ius accrescendi. & de illa dimidia cogi poterat etiam ad solutionem legatorum, usque ad dodrantem illius dimidiæ. & sic remanebat sibi tantum vncia cum dimidia totius hæreditatis quæ dicitur sescunx: & erat deterioris conditionis, quàm si fuisset exhæredata: quo casu habuisset quærelam in toto nisi ei fuisset relicta quarta pars totius. & similiter nascituri eramus ad terum conditionis quàm iam nati, in modo exhæredationis. sed hodie idem ius seruatur in omnibus, & debent exhæredari nominatim nepotes & posthumi sicut filij iam nati. Alex.

b Idẽ quod imò ad Cleo. hic mittimur pro hac distinctione ad text. in §. nulli. de testã. ordi.

c Intelligitur. nam præterire, d est nullam de eo facere mentionem: vt instit. de hære. quæ ab intest. §. eadem. sed his verbis &c. vt ff. de hæred. instituẽ. l. his verbis. Accursius.

d Sensus. id est mens.

e Interpretatio. id est verus sensus e qui non præteritionem, sed exhæredationem designat.

f Sensu. vt ff. de adi. legat. l. iij. §. conditio. & xxxviij. di. ca. sedulo. f Sed argũ. contra. ff. de vsufruc. legat. l. si alij. in fin. & de iudi. l. in summa. in princ.

1111. Idem A. Ioanni. † P P.

MAximum vitium antiquæ subtilitatis præsenti lege corrigimus, quæ putauit alia esse iura obseruanda in successione parentum, si ex testamẽto veniant, in masculis, & alia in fœminis: [g] cum ab intestato [h] similiter ius vtrique sexui seruauerint. Et aliis [i] verbis exhęredari filium debere sanxerunt, aliis filiã, & inter nepotes [k] exhęredandos alia [l] iura ciuilia, alia prætoria introduxerunt, & si præteritus fuerat filius: vel ipso iure testamentum euertebat, vel contra tabulas bonorum possessionẽ in totum accipiebat. Filia autem præterita [m] ius accrescendi [n] ex iure vetere accipiebat [o], vt eodem momẽto & testamentum patris quodammodo ex parte iure accrescendi [p] euerteret, & ipsa [q] quasi scripta legatis [r] supponeretur, & ex prætore [s] autem habebat [t] cõtra tabulas bonorũ possessionẽ in totũ. Constitutio autẽ magni Antonini eam in tantũ coarctabat [v], dimidia illud rumpebat, supposita tamen legatis præstandis ab instituto hærede relictis, vsque ad dodrantem sui semissis. admittebatur tamen in solidum de iure prætorio ad patris successionem per bonorum possessionem. hoc tamen beneficio per constitutionẽ diui Antonini ad ius antiquum iterum redacto, & ex hoc emergebat quintum vitium, puta quod filia præterita, quæ paternam non meruit indignationẽ, magis grauabatur, quàm exhæredata: quod fieri consueuit ex culpa, si ponas hæredẽ institutum legatis pluribus oneratum, maxime cum hodie per constitutionem † Iustiniani aucta quarta sit, quandoque in trientem, quandoque in semissem. Videsigitur Iustinianus quod introducẽtes huiusmodi differentias, potius natura accusarent, quã iura statuerent: sanciuit tam ex testamento quàm ab intestato filium & filiam pariter debere vocare. & hoc ad primum. & similibus verbis pariter exhæredari. & hoc ad secũdum. & hæc in vtroque casu tam ad neptes quàm ad nepotes ex filiis extenduntur. & hoc ad tertium. Item filiæ præteritæ vt filij contra tabulas habeãt bonorum possessionem: si ipsæ fuerint emancipatæ, vel in sactis positæ ipso iure, vt sui, euertãt testamentum. & hoc ad quartũ, & ad quintum. In vltima parte dicit quod tam citra exhæredationem posthumarum filiarum & amitarum differẽtia fuit: puta quod si posthuma exhæredaretur, aliquid ei relinquebatur: quod in iam nata non fuit necesse. & hoc totum reuocatur ad statum masculorum suorum hæredum.

a Ad. Iustin.

g In fœminis. primum vitium.

h Ab intestato. ratio quare sit vitium.

i Et aliis. secundum vitium: quia filij nominatim, filiæ inter cæteros.

k Nepotes. tertium vitium.

l Alia. id est alia vitia.

m Præterita. quartum vitium. Vel die quod exemplificat primum.

n Accrescendi. id est accrescebat siue dabatur ei semis eius quod ab intestato erat habitura, & vsque ad dodrantem eius semissis poterat grauari legatis: vt j. ibi, cum enim, &c.

o Accipiebat. non autem poterat dicere nullum: vt instit. de exhæred. libe. in principio.

p Accrescendi. accrescebat enim, id est accedebat ei, & decrescebat instituto.

q Et ipsa. scilicet filia præterita.

r Legatis. ab intestato relictis, ad instar filij, qui petit contra tabulas.

s Ex prætore. id est ex iure prætorio.

t Habebat. scilicet filia.

v Coarctabat. scilicet in bonorum possessione petenda, inquantum iure ciuili prius petebat, scilicet semissem petat per bonorum possessionem, & præterlegata vsque ad dodrantem eius semissis, vt erat de iure primo ciuili: quam constitutionem Antonini non habemus.

a *Accrescendi.* scilicet de iure ciuili.
b *Tales differentias.* ratio quare sint vitia omnia præter tertium præcedentia.
c *Inducunt.* scilicet inter masculos & fœminas.
d *Totos.* id est omnes. Et not. non licere[a] accusare naturam: in quantum ius accrescendi[a] cõpetebat. Qui enim tales differentias[b] inducunt[c], quasi naturæ ac cũstatores existunt, cur non totos[d] masculos generauit, vt vn de generentur, non fiãt[e].* Nam hoc corrigentes, maiorum[f] nostrorum sequimur vestigia[g], qui eandẽ obseruationem colere manifestissime visi sunt. Scimus etenim antea[h] simili modo & filium & filiam, & alios omnes inter cæteros[i] exhæredatos scribere esse cõcessum. [Tum etiã] centumuiri[k] aliam differentiam introduxerũt[l]: & ex hac iniquitate vitium emersit, quale ex libris Vlpiani quos ad edictum[m] prætoris fecit, inuentum à Tribuniano viro gloriosissimo nostro quæstore cęterisque viris facundissimis cõpositoribus iuris enucleati, ad nostras aures relatũ est. Nã cũ vltimũ adiutorium de inofficiosi querela positum esset, & nemo[n] ex alio ort[o] præsidio ad hanc[p] decurrere posset: inuenta fuerat filia præterita minus habens, quàm filia exhęredata. Cũ enim per contra tabulas bonorũ possessionem, vel ius accrescendi semissem[q] substantiæ filia præterita accipiebat, & omnibus legata præstare cõpellebatur, scilicet vsque ad dodrãtem suæ portionis: remanebat ei sesẽcũia[r] tantummodo in sua successione. Quòd si fuisset exhæredata: quarta pars omnimodo totius substantiæ[s] ei relinqui debebat. & quam iniuria dignã pater existimabat, amplius habebat ea quam taciturnitate in institutione[t] prætermissi. etsi[v] secundum nostrę constitutionis[x] definitionem, quam de supplemento quadrantis disposuimus, repletio fuerat introducta: simili modo exhęredatę[y] in quartam partem repletio accedebat. & ita[z] vitium permansit, vt nec ex nostra constitutione emendationẽ aliquã sentiret[a]. ¶ Sancimus itaque quẽadmodũ in successionibus parentũ quæ ab intestato deferuntur, æqua lance & mares & fœminæ vocantur[b]: ita & in scriptura testamentorũ eas honorari, [c] & similibus verbis exhæredatiões nominatim[d] procedere[e], & contra tabulas bonorũ possessionẽ talem habere[f], qualẽ filius vel suus[g] vel emancipatus haberet: vt & ipsa[h] si fuerit præterita, ad instar filij emancipati vel sui, vel testamẽtũ ipso iure euertat, vel per contra tabulas bonorum possessionem stare hoc non patiatur[i]. Et hæc[k] non solum in filiabus obtinere, sed etiã in nepotibus & neptibus, & deinceps obseruari censemus, si tamen ex masculis progeniti[l] sunt. ¶ Sed quia[m] & aliud vitium fuerat sub obtentu differentiæ introductum, & alia iura exhæredationis in posthumis[n], alia in iam natis obseruabantur: cũ necesse fuerat postumam[o] inter cæteros exhæredatam etiam legato honorari, filiam autem iam progenitã etiã sine datione legati: & hoc breuissimo incremento verborum ad plenissimam definitionem deduximus, sancientes eadem iura obtinere & in posthumis exhæredandis, siue masculini, siue fœminini sexus sint, quæ in filiis & filiabus iam statuimus: vt etiã ipsi vel ipsæ nominatim exhæredentur, id est, postumi vel posthumæ facta mentione. Dat. Kalendis Septembr. Constantinopo. post consulat. Lampadij & Orestis VV.CC.

a *Quia par ędẽ est vitio naturali l. fluminis. ff. de damn. infe.*
* *Fiat, in vet. manuscrip. rectè. Contius.*
b *Volnit ad legare l. fi. §. fi. c. ti. Cy. Ale. & La.*
c *Die secũdi Ful. Al. & Las. hic quod iste tex. cõsiderauit quod quantũ ad quartam à lege debitã, ipsi filiæ est vitiũ quod exhęredatus in illa sit melioris conditionis, quàm si esset præterita.*
[ ] *pro inclus. in vet. leg. Tauretti.*
Senatores dicuntur cẽ tumuiri.
Dationis, quę præterm. d Hoc fi. quater Pau.

IN AVTHEN. VT cum de ap. cog. §. aliud quoque capitulum. cum sequentibus. §. §. coll. viij. constit. xij.

In exhæredatione requiritur expressio causæ legitimæ, quæ ab hærede probaridebet: aliàs exhęredatio non valet. Salycetus & Alexander.

a *Accrescendi.* id est vncia & dimidia: vt ff. de inoffic. test. l. Papinianus. §. proinde si sint, & hoc facta relatione ad totum quod ab intestato erat habitura, cum primo vnus semisci auferatur, postea dodrans remanentis semissis.
b *Totius substantiæ.* id est totius sibi debitæ portionis ab intestato. pręterita vero habebat dimidiam illius portionis: & in dodrante illius dimidię granabatur ad legata. Hæc tamen iniuria alibi reperitur: vt ff. de contra tab. l. nõ putauit. in fi. & nam & emancipatus, filius si fuit prætertę, & petat cõtra tabulas, certis portionis præstat legata: exhæredatus vero nullis omnino: vt ff. de lega. præstan. l. j. & l. Papinianus. §. fi. & l. Titia. ff. de inoff. testa. Sed hodie iure authẽticorum idem potest probari. Pone quòd me exhæredauit pater meus, non adiecta causa: & legatũ mihi reliquit: testamentum non valet quãtum ad institutionem, sed
c *Honorari.* quid sit nominatim, habes ff. eodem. l. j. & ij. & hoc ad secundum.
d *Nominatim.* quid sit nominatim, habes ff. eodem. l. j. & ij. & hoc ad secundum.
e *Procedere.* de secundo vitio.
f *Talem habere.* quartam & quintam vitium.
g *Suus.* qui habet vtrumque: emancipatus tantum alterum similis cõfusio. ff. de collat. illã. & instit. qui test. dari tu. pot. §. fi.
h *Ipsa* scilicet filia.
i *Non patiatur.* nam & suis præteritis dabur cõtra tabulas: vt hic, & in sti. de hære. quæ ab intesta. §. eadem.
k *Et hæc.* hoc ad tertium.
l *Progeniti.* nam nepotes ex filia cũ deminutione tertiæ partis veniunt: vt §. de coll. l. illam. quod tamen corrigitur per authen. ibi posita. Accur.
m *Sed quia.* hoc erat sextum vitium.
n *In posthumis.* hodie posthumi exhæredari non possunt, cum nullam causam ingratitudinis possint cõmittere: vt supra de inoffi. test. l. si quis in suo. §. legis. & est lex Justini. & post istã quæ est cõtra. Item per authen. est idem. Nam debet causam ingratitudinis inferre: quam ergo inferet in posthumo? & hoc dicit authen. non licet &c. quam lege hic. & postea authen. ex causa.
o *Posthumam.* id est nondum natam.

Posthumi non possunt exhæredari.

Non licet.

NOn licet.] CASVS. Hæc authen. corrigit iura antiqua. in hoc iure antiquo liberi poterant exhæredari sine causa. hodie istud est correctum: quia non licet parentibus exhæredare vel præterire liberos, nisi inseratur vna ex xiiij. causis legibus approbata: sed si vna illarum inseritur, & inuenitur vera, filius vel filia excluditur à querela. si non inueuitur vera, vocatur ad querelam: vnde si non inseritur causa exhæredationis, non valet exhęredatio, nec præteritio, nec testamentum.

a *Parenti.* mari vel fœminæ, cùm de prætermissione dicat: vt instit. de exhære. lib. §. mater. Accursius.
b *Præterire.* id est nec instituere, nec exhæredare: vt instit. de hære. quæ ab intest. §. eadem.
c *Probetur*, ab hæredibus: vt §. de inoffi. test. l. liberi. & l. omnimodo. Accur.
d *Quatuordecim.* quibus filij à parentibus exhæredantur: sed septem sunt in quibus exhæredantur superiores ab inferioribus: vt in eor, authent. vnde hæ sumuntur, in §. aliud. cum seq. §. &. §. & hæc quidem. & tres quibus exhæredatur frater vel soror: etiam turpi persona instituta: vt in authen. de nup. §. ingratitudinis. col. iiij.

EX causa.] CASVS. Istam authen. ita continuabitis ad. l. C. & ad superiorem authen. Olim nõ erat necesse inseri causam exhæredationis, hodie necesse est: & si non inseritur, non valet testamentum quantum ad institutionem: quantum ad alia sic. Poneris ergo in hac authẽ. ita casum: Pater extraneum instituit, filium exhæredauit, nulla causa inserta quæ sit. l. approbata: vel mater filium prætermisit, & extraneum instituit, nulla causa à. l. approbata inserta: vnde non valet testamentum quantum ad institutionem. nam filius dicet testamentum ipso iure nullum, & succedet ab intestato: veruntamen legata & fideicommissa præstare tenetur: quia licet ipso iure non valet testamentum quantum ad institutionem, cætera tamen omnia firma remanent.

e *Ex causa.* omissa in testamento: & tunc ponitur irritum ipso iure. Vel secundo causa fuit inserta in testamento, sed per hæredem non probata: & tunc irritum, id est irritandum.
f *Irritum est.* ipso iure causa inserta, & non probata: & sic non habet hodie locum querela nisi inter fratres turpibus personis scriptis hæredibus. Nam aut non est inserta causa, & sic non valet: vt supra authen. non licet. aut inserta & probata: & tunc inexpugnabiliter valet: vt in authen. de hære. & Fal. §. exhæredatos. col. j. aut non probata: & tunc ipso iure non valet vt hic, & hoc secundum M. Tu dic[a] secundum Io. quod habet locum quando est inserta, & non probata: & verbum hoc, irritum, non est in corpore: sed est ibi euacuatio, in §. si quis de prædictis. & in §. fine igitur. Subaudi ergo, per querelam, vel per contra tabulas si fuerit præteritus emancipatus, vel suus: sed suus si vult, potest etiam dicere nullum [b] cum est præteritus. Nec obstat [c], quod alibi dicitur non esse differentiam patriæ potestatis: vt in authen. de hære. ab intest. §. nullam vero. col. ix. Nam verum est veruntamen admitti, sed quemque suo iure. per ius autem ciuile soli sui admittebantur. Et eodem modo respon. ad illam instit. de exhære. li. § nostra. Item loquitur [d] dicta authen. cum nullum factum est testamentum, & secũdum hoc irritum, id est irritandum. Vel si dicas ipso iure, expone ex causa scilicet omissa, vt sequitur: sed ab intestato succedunt. Item si prædictum verbum esset in corpore authen. tamen præcedunt verba illa, ex causa illa præteritionis, quasi sola præteritio vel exhæredatio non fit causa quod [e] testamentum sit ipso iure nullum, sed etiam illa, scilicet si exhæredatio nõ sit rite facta, id est si legitima causa non sit inserta quare fiat exhæredatio. Si ergo contingat quod [f] potest nuatur, debet aliquod esse testamentum secundum omnes, sed irritandum est per querelam, vel aliis communibus modis. Vnde dic generaliter quod omnis exhæredatus, vel pro exhæredato habitus, & solus habet querelam, & solam querelã inoffi. testamenti. Igitur[g] si est in potestate exhæredatus, habet querelã, & solam querelam inoffi. test. si prætextus ipso iure nullum dicit. Item bonipossessor contra tabulas petere[t] potest. Si sint emancipatus & exhæredatus, querelam habet: & illam solam: vt ff. de lib. & posthu. vlt. & de bonorũ possessione contra tab. l. j. si præteritus, habet solam contra tabulas. si autem fit præteritus vel exhæredatus ab ascendẽtibus per [h] matrem, (& semper hic cum causa: quia eorum præteritio pro exhæredatione habetur) scilicet quod quam ab intestato relictum petere ex causa fideicommissi à filio existente hærede ab intestato, vt sibi restituat hæreditatem retenta quarta, quasi trahatur hęredis institutio directa ad fideicommissariam, vt dicit lex in substitutione: vt ff. ad Treb. l. Sexto nõ vult, ex testamentum inexpugnabiliter valet: vt in authen. de hære. & Fal. §. exhæredatos. col. j. aut non probata: & tunc ipso iure non valet vt hic, & hoc secundum M. Tu dic[a] secundum Io. quod habet locum quando est inserta, & non probata: & verbum hoc, irritum, non est in corpore: sed est ibi euacuatio, in §. si quis de prædictis. & in §. fine igitur. Subaudi ergo, per querelam, vel per contra tabulas si fuerit præteritus emancipatus, vel suus: sed suus si vult, potest etiam dicere nullum [b] cum est præteritus. Nec obstat [c], quod alibi dicitur non esse differentiam patriæ potestatis: vt in authen. de hære. ab intest. §. nullam vero. col. ix. Nam verum est veruntamen admitti, sed quemque suo iure. per ius autem ciuile soli sui admittebantur. Et eodem modo respon. ad illam instit. de exhære. li. § nostra. Item loquitur [d] dicta authen. cum nullum factum est testamentum, & secũdum hoc irritum, id est irritandum. Vel si dicas ipso iure, expone ex causa scilicet omissa, vt sequitur: sed ab intestato succedunt. Item si prædictum verbum esset in corpore authen. tamen præcedunt verba illa, ex causa illa præteritionis, quasi sola præteritio vel exhæredatio non fit causa quod [e] testamentum sit ipso iure nullum, sed etiam illa, scilicet si exhæredatio nõ sit rite facta, id est si legitima causa non sit inserta quare fiat exhæredatio. Si ergo contingat quod [f] potest nuatur, debet aliquod esse testamentum secundum omnes, sed irritandum est per querelam, vel aliis communibus modis. Vnde dic generaliter quod omnis exhæredatus, vel pro exhæredato habitus, & solus habet querelam, & solam querelã inoffi. testamenti. Igitur[g] si est in potestate exhæredatus, habet querelã, & solam querelam inoffi. test. si prætextus ipso iure nullum dicit. Item bonipossessor contra tabulas petere[t] potest. Si sint emancipatus & exhæredatus, querelam habet: & illam solam: vt ff. de lib. & posthu. vlt. & de bonorũ possessione contra tab. l. j. si præteritus, habet solam contra tabulas. si autem fit præteritus vel exhæredatus ab ascendẽtibus per [h] matrem, (& semper hic cum causa: quia eorum præteritio pro exhæredatione habetur) scilicet quod quam ab intestato relictum petere ex causa fideicommissi à filio existente hærede ab intestato, vt sibi restituat hæreditatem retenta quarta, quasi trahatur hęredis institutio directa ad fideicommissariam, vt dicit lex in substitutione: vt ff. ad Treb. l. Sexto nõ vult, ex testamentum inexpugnabiliter valet: vt in authen. de hære. & Fal. §. exhæredatos. col. j. aut non probata: & tunc ipso iure non valet vt hic,

a *Ista est vera. Bart. Bald. Ang. Pau. & cõmuniter omnes.*
b *Et hoc habet plus quã cæteri patres. Pau. & La. dicit gl. sequitur contrarium opposition. & id quod intelligitur si fuerit dixerat. Bal. et La. & Hoc vera Pau. Ale. & forte potest intelligi cum prima. Ful.*

Non licet parẽti aliquem ex liberis exhæredare, vel prætorire[b], nisi is probetur[c] ingratus, & ingratitudinis causas nomina tim inserat testamento. ¶ *Causæ vero ingratitudinis nouæ constitutione expressæ sunt quatuordecim.*[d]

IN AVTHENT. VT cum de ab. cog. §. aliud, & §. seq. &. §. siue igitur. & §. & hæc. in fi. col. viij. consti. xj.

Propter brevitatem non summatur, sed potest diuidi in tres partes. Primo vnum dictum ponit. Secundo illud limitat & restringit. Tertio dubium remouet. secunda ibi, quantum. tertia ibi, cætera. Alex.

EX causa[e] exhæredationis vel præteritionis irriti est[f] testamentum quantum ad institutiones. cætera[g] nanque firma permanent.

TITVLVS XXIX.

DE POSTHVMIS HÆredibus instituendis, vel exhæredandis, vel præteritis.

Per natiuitatem posthumi præteriti testamentum rumpitur, & legata non debentur. Alex under post hal. & Salycetum.

1. Imp. ANTONINVS A. Brutatio.†

SI post testamentũ factũ, quo posthumorũ suorũ nullã mẽtionẽ testator fecit, filium filiamve suscepit, intestatò[h] vita functus est: cum agnatione posthumi vel posthumæ, cuius non meminit, testamentũ ruptũ sit[i]. Si autem super castrensi vel quasi, constat quod nulli subiacet quærelæ: vt §. de inoffi. testa. l. fi. §. fi. Si autem est emancipatus, & patrem exhæredat, habet querelam. si prætereat, habet contra tabulas pater: vt ff. si à pa. quis fu. ma. l. j. in prin. & ff. de inobli. testa. l. pater. Itẽ opponitur §. de testl. hac consultissima. §. ex imperfecto. Sed ibi de imperfecto quo ad numerũ testium, & aliarum solennitatum, hic quo ad præteritionem vel exhæredationem. & secundum hoc facit j. proxi. glo. in fi.

g *Cætera.* sic ergo petentur legata actione ex testamento, quasi non rescisso: vt hic, & in cor. authẽ. §. siue igitur. in fi. §. & tamen filius succedit ab intestato quo ad quid: ergo est testatus quo ad quid, & quo ad quid non: sic §. de testa. l. hac consultissima. §. ex imperfecto. Vel dic agi condictione ex lege ad hæc legata. Sed pone quod testator dixit, si non valet iure testamenti, valeat iure codicillorum, vel alterius cuiuslibet vltimæ voluntatis. An gis contrapetentur legata vt ab intestato? Respon. hæc auth. videtur velle solum ex testamento, verũm videtur eo casu loqui, quo alio modo non poterant valere legata: sed certe nec hæc alio modo valent [k], licet hæc verba sint adiecta, si non valet &c. vt ff. de Inoffi. test. l. Titia. in fi. & de le. iij. l. patronus. §. fi. Item si hæc ver. *gloss vera*, ba dixit, si non valet &c. nunquid hæres scriptus poterit tan. quam ab intestato relictum petere ex causa fideicommissi à filio existente hærede ab intestato, vt sibi restituat hæreditatem retenta quarta, quasi trahatur hęredis institutio directa ad fideicommissariam, vt dicit lex in substitutione: vt ff. ad Treb. l. Sexto nõ vult, Respon. ita videtur. quidam tamen contra, quasi prædicta adiectio nil operetur hic: sed tunc tantum operetur, cum deficit testamentum solennitate iuris: quia ibi non est solennis numerus testium, vel vij. sigilla, vel huiusmodi: secus vbi deficit ratione præteritionis. quod est verum per l. Titia. sed vbi non potest dici inofficiosum, secus dicam: vt d. l. Titia. & notaui. ff. de testa. l. ex ea scriptura.

Primo est pone quod testator dixit, si non valet iure testamenti, valeat iure codicillorum, vel alterius cuiuslibet vltimæ voluntatis. An gis contrapetentur legata vt ab intestato? Respon. hæc auth. videtur velle Bar. solum ex testamento, verũm videtur eo casu loqui, quo alio Bal. Pau. modo non poterant valere legata: sed certe nec hæc alio modo Al. & La. valent [k], licet hæc verba sint adiecta, si non valet &c. vt ff. de Inoffi. test. l. Titia. in fi. & de le. iij. l. patronus. §. fi. Item si hæc ver. gloss vera, ba dixit, si non valet &c. nunquid hæres scriptus poterit tan. quam ab intestato relictum petere ex causa fideicommissi à filio existente hærede ab intestato, vt sibi restituat hæreditatem retenta quarta, quasi trahatur hęredis institutio directa ad fideicommissariam, vt dicit lex in substitutione: vt ff. ad Treb. l. Sexto nõ vult, Respon. ita videtur. quidam tamen contra, quasi prædicta adiectio nil operetur hic: sed tunc tantum operetur, cum deficit testamentum solennitate iuris: quia ibi non est solennis numerus testium, vel vij. sigilla, vel huiusmodi: secus vbi deficit ratione præteritionis. quod est verum per l. Titia. sed vbi non potest dici inofficiosum, secus dicam: vt d. l. Titia. & notaui. ff. de testa. l. ex ea scriptura.

Posthumus dicitur quasi post humo.

DE POSTHVMIS HÆREDIBVS INSTItuendis, vel exhæredandis, vel præteritis.

Quinque modis fit posthumus, scilicet natus post mortem patris. Item post testamentum ante mortem: vt ff. de inoff. te. l. iij. §. ij. Item arrogatio filio post testamentum. Item post mortem auꝰ: quia incipit nepos in sui patris potestate esse, vt posthumus. Item nepos ano moriente suo: vt ff. de libe. & posthu. l. filius à patre. §. i. ADDITIO. *Licet hæc gl. ff. approbetur per Salycetum, Cornetum, Alexand. & Ia. & per Alexand. in rub. ff. eo. tamen dominus præceptor meus Iodocus Lanuerenis eam reprehendit in repetitione fra. l. Gallus. ff. eo. hic in tertio modo ibi, item arrogato filio &c. Et aliter ponit exemplum scilicet si aliquis arrogat alium qui sit filius.*

SI post.] CASVS. Si testamentum fecisti, & hæredes instituisti, nec de nascituris mentionem fecisti, aliquis natus est ad rumpatur testamentum, quæritur? Respon. quod sic, nec ex eo aliquid debetur vt peti possit.

h *Intestato.* nunc respondet.
i *Ruptum sit.* vt instit. de exhære. li. §. j.

Testamẽto rupto per agnationem posthumi, an debeatur legata.

a *Nihil deberi.* vt ff.de iniust. test.l. qui vxorem. & ff.de lega.ij. l. si quis testamento. & ff. de fideicom. lib. l. generaliter. §. ex testamento. secus autem iure auth. hoc casu: vt §. titu. j. authen. ex causa. Vel dic quod ibi loquitur in nato præterito: hic in posthumo. Item contra. ff. de iniust. test. l. posthumus. Solu. ibi viuo testatore & natus fuit, & decessit: hic post. Vel ibi de æquitate: & hic de rigore. Item contra. ff. de iniusto testamento. l. filio. Solu. ibi in nato præterito, hic in posthumo. Vel ibi de æquitate, vt ibi dicit: hic de rigore. ADDITIO. Tu videas hic pulchram & breuem distinctionem Bart. pro concordia legum in hac glos. pro contrariis allegatarum.

Ex 50. de ediçiosum. corrigit autẽ Ferrẽt. Pa. panig. in l. cõ modissime. de lib. & posthumis. Contius.

b *Aboreu.* puta mortuũ fecit.

c *Non solui.* cum nec natus videatur: vt ff. de verbor. signi. l. qui mortui.

d *Decesserit.* emisit tamen vocem: vt differat à l. seq.

e *Restitui.* vt ff. de liberis & posthumis. l. quod dicitur. & instit. de exhæredatione liber. §. j. Sed contra ff. de iniusto testamento. l. posthumus. Solu. ibi viuo testatore & natus fuit, & decessit: hic post. Vel ibi de æquitate: & hic de rigore. Item contra. ff. de iniusto testamento. l. filio. Solu. ibi in nato præterito, hic in posthumo. Vel ibi de æquitate, vt ibi dicit: hic de rigore. ADDITIO. Tu videas hic pulchram & breuem distinctionem Bart. pro concordia legum in hac glos. pro contrariis allegatarum.

Vide num aliter scripto, rupto testamẽto appareat, quod ego credo. Contius.

¶Ex rupto autem testamento nihil deberi[a], neque peti posse, exploratiuris est. Dat. & PP. IIII. Kalend. Iul. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

Abortiuus non rumpit testamẽtum, sed natus viuus, licet illico decesserit. Alexander post Baldũ & Salycetum.

II. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. & CC. Sorerico.

VXoris abortu[b] testamentum mariti non solui[c]: posthumo verò præterito, quamuis natus illico decesserit[d], non restitui[e] ruptum, iuris enidentissimi est. S. XII. Kalen. Mart. Sirmij, Cæsaribus Conss.

Posthumus natus viuus, licet illico decedat, rumpit testamentum si ipse ad nullum declinat monstrum, vel prodigium. Salycetus & Alexander.

III. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

QVod*certatum est apud veteres, nos decidimus. Cum igitur is qui in vẽtre portabatur, præteritus fuerat, qui si ad lucem fuisset[f] redactus, suus hæres patri existeret si non*[g] *alius eum antecederet, & nascendo*[h] *ruptum testamentum faceret*×: *si posthumus in hunc quidem orbem deuolutus est, voce autem nõ emissa ab hac luce subtractus est, dubitabatur si is posthumus ruptum facere testamentum posset: & veterum animi turbati sunt, quid de paterno elogio*[i] *statuendum sit. Cumq; Sabiniani existimabant, si viuus*[k] *natus esset, & si vocem non emisit, rumpi testamentũ: apparetq;*×, *quòd & si mutus fuerat, hoc ipsum*[l] *faciebat eorum etiam nos laudamus sententiam: & sancimus, si viuus, perfectè natus est: licet illico postquàm in terram cecidit, vel in manibus obstetricis decesit: nihilo minus testamentũ rumpi*[m]*: hoc tantũmodo requirendo, si viuus ad orbẽ totus processit, ad nullum declinans monstrum*[n] *vel prodigium. Dat. XV. Kal. Decemb. Constantinop. Lampadio & Oreste VV. CC. Conss.*

In vltimis voluntatibus casus omissus habetur pro expresso si non sit diuersitatis ratio, & tractetur de fauore, non de odio. hoc dicit. Salycetus. Vel sic: Institutio facta de posthumo nascituro post mortem, trahitur ad posthumum natum in vita: si testator putabat ipsum nasciturum demum post mortem: quia verisimile est quod si putasset eum natũ in vita, eodem modo instituisset. hoc dicit secundum communem intellectum doct. Alexander.

IIII. IDEM A. Ioanni † præfecto prætorio.

QVidam[o] †eũ testamentum faciebat, his verbis vsus est: *Si filius vel filia intra*[p] *decem mensium*[q] *spacium post mortem meam*[r] *editi fuerint, hæredes sunto.* Vel ita dixit: *Filius vel filia, qui intra decem menses proximos mortis*[s] *meæ nascentur, hæredes sunto.* iurgium antiquis interpretatotibus† legum exortum est, an† videãtur[t] non contineri[v] testamento, & hocruptum facere. ¶ Nobis itaque eorum[!] sententiã decidentibus, cum frequentissimas leges posuimus testatorum volũtates adiuuãtes: ex neutra huiusmodi verborũ cõpositione ruptum fieri testamentũ videtur: sed siue viuo testatore, siue post mortẽ eius intra decem mẽses à morte testatoris numerandos filius vel filia fuerint progeniti: maneat testatoris voluntas immutilata, ne pœnã patiatur præteritionis, qui suos filios nõ præteriit×. D. XII. Kal. Decẽb. Constãtinop. Lãpadio & Oreste VV. CC. Conss.

Filius vel filia.] CASVS. Testamentum fecisti his verbis: vnusquisque mihi natus intra decem mẽses post mortem meam, ille sit mihi hæres. ille, si viuo te aliquis natus fuerit, an præteritus esse videatur, quo magis rumpatur testa. Contius. mentum, quæritur? Respon. quod vtroq; ser. quæ. desi. mone, siue viuo te, siue post mortem tuam intra x. menses computandos à tempore mortis tuæ aliquis natus fuerit, maneat voluntas tua firma, ne pœ- † videnti ñiam præteritionis patiatis, qui filios non præteristi. *hoc desiderat hæc verba, an filij vel nepotes contẽti, sequentib. verbis liquet. Cõtius.*

o *Quidã.* duobus modis dic casum. Primo, instituo posthumũ qui mihi nascetur post mortem meam intra x. mẽses: sed hic natus in vita, post testamentum fingitur instituetus, licet non sit. Secundo, instituo posthumum qui mihi nascetur vsque ad decem menses completos: qui menses computentur post mortem meam. & secundũ hunc secundum casum ponitur intra, pro citra. in primo non.

p *Intra.* id est citra.

q *Decem mensium.* extunc currentium.

r *Post mortem meam.* compurandos an cucurrerint.

s *Mortis.* id est post mortem secundum primum casum.

t *Videantur.* filij nati in vita.

v *Non contineri.* & sic præteriti.

x *Non præterit.* ergo hæc lex interpretatur quod sicut testator voluit eum esse hæredem si nasceretur post mortem: sic eadem ratione & si in vita. vt hic. arg. §. de inofficio. testa. l. iij. & ff. ro. tit. l. si ita. j. respon. & ff. de condic. cau. da. l. si extraneus. nisi appareat testatorem contra sensisse, scilicet quod in vnum casum tantum voluit prouidere: vt ff. eo. l. cõmodissime. quæ est contra. & ff. sol ma. l. si cum dotem, in prin. quę est arg. contra. Vel solue: quia hoc nouum, illud autem vetus: quod est in l. commodissime. Vel dic tertio quòd hic subaudiatur, etiam, in verbis testatoris. q. d. etiam post mortem. quę non placet: quia sic posset & ibi subaudiri. Dic ergò quarto, & est secunda positio casus: quod hæc verba, editi fuerint, quæ sunt in primo

Filium alius antecedere, non potest.

primo dicto. item nascentur, quod est in secundo: non determinentur per illa verba, post mortem: sed per illa, intra. x. menses connumerandos, & currentes ex tunc: & computandos, id est inuestigandos post mortem: an currant ante vel post. & non refert an currerint ante mortem vel post: nam & illi menses qui præcedũt mortem, sunt proximi morti, sicut & qui sequuntur: & sic ponitur intra, pro citra. Item quod in fine dicit, à morte connumerandos: expone, id est inuestigandos an etiam in vita cucurrerunt. Item contra secundum primum casum. ff. de vl. in poss. mit. l. j. §. sed & si quis ventrem. vbi tantum post mortem, & tantum in tempus quod te stator expresit, videtur cautum. Sed ibi in exhæredatione: hic in institutione: vt ff. eo. l. cum quidam. & facit. l. Gallus. §. nunc de lege. ff. eodem.

DE IVRE DE *liberando &c.*

De hoc dicit. l. cum antiquitatibus. & l. si.

a Adeunda. *ab extraneo, sed sui dicuntur se immiscere: vt instit. de hæred. qua. & diff. §. in extraneis.*

b Adquirenda. *à quocunque siue, vel extraneo.*

Tol. Florentino.

SI à patre.] CASVS. Filiæ emãcipatæ delata erat bo. pos. in bonis patris: seruum hæreditarium manumisit: res quasdam ob funeris impensam distraxit. an videatur se alligasse hæreditati quo magis à creditoribus hæreditariis conueniri possit, quæritur? Respon. deo quod non, si bono. poss. non agnouit: quia hoc modo non videtur pro hærede gerere filia emancipata. Viuianus.

Emãcipatus manumittit, tñ nõ videtur gerere pro hærede.

a *Et bene, secundũ omnes.*

Iulianus, quia. ff. *Florentino.*

Iulianus, quia. ff. *Florentino.*

Iulianus, quia. ff. *Florentino

a Attamen requiritur quod habeat: quinymo a nos, & intellectu, vt possit præbere cõsensum. aliàs se cus. Paul. Cornet & Ia.

b Immo non est subaudiẽdum. Paul. & Cor.

c Sequitur ea Bar. B. Sal. & Paul.

d Etiã si hæreditas fuerit locupleS, siue lucrosa Bal. Sal. & Ia. licet Pa. contra.

e Sequitur ea Barr. B. Sal. & Pa. & Ias.

* aliàs, per omissionem.

f Idẽ prodigo Salyc. & Cornetus.

a *Pupillus.* siue sit maior infante, siue non a: vt ff. ad Trebel. l. seruo inuito. §. si pupillo. Alij exigunt quod sit maior infante, licet non intelligat: vt ff. eod. l. pupillus. sed ego subaudio ibi, maxime b, secundum Azo. Item quod dicit ibi, pro hærede, expone, id est pro vero domino c: vt institu. de hæred. qua. & dif. §. fi. Item quod dicit, tutore auctore, non aliàs: vt institu. de auctо. tuto. §. neque. & ff. eo. l. si ad pupillum. sic & hæreditas est huic pupillo restituenda dcum tutoris auctoritate: vt ff. ad Treb. l. restituta. §. fi. Item in bonorum possessiõe, nisi prætor scies &c. vt supra qui admit. ad bo. pos. l. bonorum quidem. & ff. de bonorum possess. l. j. & l. seruus. §. impubes. Aliud in possessione rei singularis, quam solus quærit. vt. ff. de acquirend. possess. l. quamuis. Curatoris autem auctoritas secundũ Azo in adeundo non sufficit pupillo: vt. ff. de ap. l. cum in vna. §. tutor. quod verum est in pupillo. Nã in adulto f secus: vt supra de admit. tut. l. cum quidam.

b *Auctore.* id est per tutorem.

c *Et voluntas.* licet causam ex testamento, vel ab intestato: vel ex magnatus, vel vt cognatus acquirẽdæ hæreditatis nõ intelligat: vt ff. e. l. pupillus. & hoc si incipias ab actu: nam si à voluntate, illa sufficit h etiam sine actu: vt infra. de hæred. qua. & dif. §. fin. sic supra de inoffic. dona. l. si liqueat. & ff. de acquirend. possess. l. quemadmodũ. Alij dicunt quod est necessarius actus ad probationem voluntatis: quod non placet i: quia bene potest probari voluntas sine actu.

d *Necessaria.* id est si ipse tutor gerat pro hærede.

e *Nesciente.* qui tamen iam scire poterat. aliàs secus: nam infanti bene potest k quæri per tutorem etiam sine eo: vt infra, eod. l. si infanti. § j. & supra de bo. pos. contra tab. l. ij. sed aliàs solus tutor non quæritur hæreditatem, vt hic dicit: sed bonorum possessionem quærit l: vt ff. de bo. possess. l. si pupillo tutor. & l. tutor. & sic solus tutor sufficit, non autem solus pupillus. Item restituto hæreditatis soli tutori non est facienda: vt ff. ad Trebel. l. sed nec ipsi, m nisi esset infans: vt infra ad Treb. l. sancimus. in princip.

† *al-missent. vet.*

k *Et bene.* Bal. Paul. Al. & Iaso.

l *Et bene.* Bar. & præ di.

m *Placet* Paul. Ale. & Ia.

Iauia tua.] CASVS. Auia tua patrem tuum ex duabus vncijs scripsit hæredem instituit: & ante apprehensionem earum scienS eas sibi relictas, decessit: & in eis te hæredem instituit, vel ad te pertinere decreuit. an eas persequi possis eo non obstante q eas non apprehendit pater tuus, quæritur? Respon. quòd sic.

f *Si auia.* scilicet paterna.

g *Poterat.* vt instit. de hære. qua. & dif. §. fina.

n Idẽ Bal. Paul. & Alex.

h *Suo.* patris tui.

i *Decreuit.* sciens sibi relictas. aliàs non transmittit: vt. ℣. j. l. proxi. sed in legato hoc plus est: quia ab ignorãte n trãsmittitur: vt. ff. de leg. j. l. seruum filij. §. si quis rem. & l. si fundum. §. si Titius.

Voniam.] CASVS. Si sorori tuæ in bonis fratris tui vel alicuius agnati delata erat bono. possess. vel hæreditas relicta: & antequàm cognosceret, decessit: an ad posteros successionem eam transmittere possit, quæritur? Respond. quod non, cum nec se pro hærede gessit, nec bonorum possessionem petijt.

k *Suos.* id est quos habet etiam filios, cum veniat à fratre.

l *Transmittere.* vt supra qui admit. ad bono. poss. possunt. l. emancipata. Sed hoc fallit o in suis hæredibus: vt infra de his qui ante aper. ta. l. j. & facit supra. l proxi.

o *Tu dic quod hoc in suis hæredibus.*

Licet.] CASVS. Si filio in sacris patris mortis eius tempore constituto, delata successerit hæreditas, & ignoret sibi delatam: si se nõ immiscuit, an præscriptione x. vel xx. an. excludi possit quo minus vindicet, quæritur? Respond. quod non.

m *Longi.* longissimo autem possent: quia omnis actio eo tempore tollitur: vt infra de præscri. xxx. an. l. sicut. & l. omnes. & facit infra l. proxi.

n *Si curatoris.* Delata. scilicet alicui. & loquitur adulto, qui vult conuenire hęredem curatoris.

o *Licet adire.* intra annum, secundum P. & secundum nos perpetuo: vt arg. supra. l. proxi. & dices infra e. l. cum antiquioribus.

p *Hæredes.* neene, & hoc ad petitionem tuam.

q *Statues.* vt ff. eod. l. j. in fin. & l. ij. & ℣. e. l. fi. §. si vero postquã. & ar. ff. ex qui. cau. in poss. ea. l. si diu. & de bo. au. iud. poss. l. iij. & de cu. bo. d. l. j. & ad Treb. l. sed & fi. §. plane. & de inter. act. l. qui interrogatur. & de iureiur. l. iusiurandũ. & ad pecunias. ij. ff.

Ite.] CASVS. Si filiofam. maiori xxv. an. delata sit paterna hæreditas, puta quia pater eum hæredem instituit, & ei se immiscuerit: an prætextu quod minus soluendo sit, quia pater inopia laborabat: vel quia frater suus aliquid de portione sua, quæ sua credebatur esse, rumpendo testamentum eripuit: an à creditoribus hęreditarijs se liberare possit quo minus ab eis cõueniatur pro portione sua, quæritur? Respon. quod non.

p *Et bene, nisi hodie quando nõ efficeris in tempus.*

r *Maior.* si minor esset, restitui posses.

s *Inopia.* nã etiã vltra vires hæreditatis creditorib' teneatur hæres, sed nõ legatarijs p: vt ff. ad Trebel. l. j. §. is qui quadringẽta.

t *Fratres.* quod est nullum.

v *Arcere.* id est liberare, & dicitur ab arce, quod est locus tutissimus, per similitudinem, vt ff. ad le. Iul. maie. l. iij. Sic notat quòd licet ab aliquo patiaris iniuriam, non tamen alij per hoc iniuriosus eris: vt ff. famil. ercis. l. si filia. in prin. ADDITIO. Aduertas quod de iure canonico admittitur aliquando exceptio spoliationis factæ à tertio. de quo videas in c. frequens. in princ. & §. i. de resti. spo. lib. vi.

Non videtur qui diu tacuit, renunciasse hæreditati paternæ. Baldus. Vel sic: Iste adeundi vel immiscendi se hæreditati, non tollitur spacio longi temporis. hoc dicit. Alexander post Baldum & Salycetum.

VIII. Iidem AA. & CC. Claudio.

Licet incontinẽti sui hæredes se paternis nõ immiscuerint

Pater hæreditatem filio delatam, sine filij voluntate repudiare non potest, hoc dicit. Alexander. Vel seruos hæreditarios manumittere. Bald. & Salyc.

XI. Iidem AA. & CC. Philumenæ.

Enitente.] CASVS. Si filiofam. legitima fuerit delata hæreditas: an si eo renitente & contradicente pater eam repudianerit, sibi prætiudicetur? Respõ. quod non: nec etiam si seruum hæreditarium manumiserit, pater ei præiudicabit.

a *Renitente.* id est contradicente.

b *Absumere.* scilicet repudiando. sic supra de repu. bon. pos. l. filio. & ℣. de bo. quæ lib. l. fi. §. j. & ff. de acquir. hære. l: is qui hæres. §. fi.

c *Seruos.* vt ℣. de his qui à non do. ma. l. j.

Vberem.] CASVS. Si puberi delata fuerit hæreditas: & de iure prætorio bono. possess. vnde agnati, vel vnde liberi, non cuto, agnouerit: an pro hærede gerere videatur, quæritur? Respon. quod sic, & intellige quod gerit pro hærede de iure prætorio. Et pores ponere quando non habuit tutorem, & erit tunc quæstio an per se posset petere bonorum possessionem, & sic pro hærede gerere: sed prima positio verior est. Viuia.

d *Puberem agnoscentem.* olim pet decretum. hodie non.

e *Ambigitur.* mirabile est quod hic dicitur: nam secundũ hoc quod hic dicitur, quicunq; de iure ciuili adire potest: si petat bonorũ possessionem, videtur pro hærede gerere: & ita adire de iure ciuili a. Quid ergo facit ei posse data bonorum possessio decretalis? Respon. pro hærede gerit: scilicet de iure prætorio. & sic impropriè ponitur pro hærede. nam licet vno iure repudiare, & altero ampectiri vt ff. de in iust. rescis. l. filio. & de leg. præstan. l. is qui in potestate. & ℣. l. proxi. sed non est hodie necesse vt à iudice decernatur: vt supra qui admit. ad bo. poss. l. penul. & l. fi.

Vum heredem.] CASVS. Suus hæres succedere potest de iure prætorio, petẽdo bonorum possessionem. Pone etiam de iure ciuili si repudiauit bonorum possessionẽ, successio ad eundem iure ciuili defertur, & eam adire potest. Viuianus.

f *Suum hæredem.* secus in emancipato: b vt ℣. co. l. j. Item hoc intellige, nisi fit institutus, & habeat substitutũ a ad quem prius possessio deferatur: vt ℣. de impu. & al. sub. l. iij.

g *Omissa.* id est repudiata.

h *Potuisse.* de iure ciuili.

Si sorori.] CASVS. Si fratri tuo in bonis sororis suæ delata est bono. possess. vnde agnati: licet eam corporaliter non apprehendit hæreditatem: tamen eo ipso quod voluit hæres esse, contra possidentes pro hærede vel pro possessore experti vel consistere potest.

i *Temisse.* non enim hoc &c. vt ℣. vnde cog. l. non hoc. & ff. de rei vindi. l. fi ager. & ad Trebel. l. facta. & de bo. possess. l. iij. §. hęreditas. & §. bonorum.

k *Experiri potest.* petitione hæreditatis contra possidentes pro hærede, vel pro possessore. si autem titulo, tunc rei vindicatione: vt supra de pe. hære. l. hæreditatis.

On est dubium.] CASVS. Si filiofami. delata sit hæreditas, iussu patris eam adire potest. Si ergo tempore delatio nis fuit in potestate: & antequam iussu patris adiret, sui iuris effectus sit: an eam suo arbitrio adire, & sibi acquirere possit, quæritur? Respon. quòd sic.

l *Quærere.* idem in legato: d vt ff. de reg. iur. l. quæ legata. & ff. quando dies. le. ce. si vsus fructus. §. fi. secus in stipulatione: vt ff. de verb. obli. l. si filius fa. sic & in seruo: vt & infra de hære. insti. §. seruus autem à domino.

Ec emere.] CASVS. Si aliquis vult mihi rem suam vẽdere, non compellor emere. Item nec si mihi donare velit, non cõpellor accipere. An autem si mihi delata sit hæreditas, eam adire compellendus sim, quæritur? Respon. quod non.

m *Nec emere.* regulariter hoc accipe: vt supra de contrahen. emp. l. inuitum. Sed fallit f vt dixi. ff. de act. emp. l. Iulianus. §. idẽ Celsus. Secundum similiter regulare: vt ff. de re. iur. l. inuito. & de don. l. hoc iure. §. non potest. & hoc directo: sed per medium fallit, g vt si quis meo creditori soluat: vt infra. quo. mo. tol. obl. in princi. & ff. de neg. gest. l. soluendo, & de sol. l. solutionem.

n *Hæreditatem.* nec bonorum possessionem: vt ff. de bon. pos. l. iij. §. inuito. & ℣. vnde cog. l. certum est. Sed hoc fallit h in hærede rogato de restituendo: vt ff. ad Trebel. ille à quo. & infra. quo. mo. tol. obl. l. fi. §. rempestiuũ. & l. quia poterat. & in seruo necessario hærede instituto: vt i instit. de hæ. qua. & diff. §. j. & ff. de vul. sub. l. fed & si plures. §. filiæ. & infra eo. l. cum aliquis. & supra de necessar. l. fi.

Ec emere. regulariter hoc accipe: vt supra de contrahen. emp. l. inuitum. Sed fallit f vt dixi. ff. de act. emp. l. Iulianus. §. idẽ Celsus. Secundum similiter regulare: vt ff. de re. iur. l. inuito. & de don. l. hoc iure. §. non potest. & hoc directo: sed per medium fallit, g vt si quis meo creditori soluat: vt instit. quo. mo. tol. obl. in princi. & ff. de neg. gest. l. soluendo, & de sol. l. solutionem.

n *Hæreditatem.* nec bonorum possessionem: vt ff. de bon. pos. l. iij. §. inuito. & ℣. vnde cog. l. certum est. Sed hoc fallit h in hærede rogato de restituendo: vt ff. ad Trebel. ille à quo. & infra. quo. mo. tol. obl. l. fi. §. rempestiuũ. & l. quia poterat. & in seruo necessario hærede instituto: vt i instit. de hæ. qua. & diff. §. j. & ff. de vul. sub. l. fed & si plures. §. filiæ. & infra eo. l. cum aliquis. & supra de necessar. l. fi.

Ui sciliset cõsentit: se eius in preiu. Pa. & Alex.

e *Placet Bar. Paul. Alex. & Ias.*

Ui sciliset de diuortio: se eius in preiu. Paul. & Alex.

Ui intelligi sequitur hic Paul.

Hæreditas potest quæri, licet bona non possideantur. Bal. Vel sic: Apprehensio bonorum non est de substantia additionis hæreditatis Sal. Vel sic: Per additionem hæreditatis acquirit hæres domi. ium rerum hereditariarum: etiam si possessio nem non apprehendat, & eas vindicare potest aduersus possidentes. Alexan.

XIIII. Iidem AA. & CC. Flauiæ.

Ui sciliset cõ diuortio: se eius in preiu. Paul. & Alex.

e *Placet Bar. Paul. Alex. & Ias.*

Et bene si quidã prædicto duello. Ale. & Ia.

b *Placet Bar. Paul. Alex. & Ias.*

Et bene, nisi fit institutus quando nõ efficeris in tempus. Bar. Paul. Alex. & Ias.

† *Hæc mater. tenam tra. ctant Pla. tea in l. 1. de cuprej. lib. 10. & Panor. in cap. 1. de emp. & ven.*

† *Cretionis simplicium & vul. ar. ii. veteres fo lemnitatem reperies hodie. de infra.*

Vbi supra qui & filiæ. & vbi ar. ii. dicta ætate infans decesserit. Ale. bis.

† *Quæ cretionis solen. nitas fuerit. Cretionis. Ale. dispu. sic: Cretiones dicuntur iudiciales dies, in quibus solebat adire hb 3. c. 7. prætor pro hæreditate ad eunda. credidit enim se habiturũ gra. tiam propter benignitatem planetæ cui deputati erant illi dies. quod per. l. istam prohibetur.*

† *Verius hic casus vt inferius est remouendus.*

o *Cretionum.* † crisis iudiciũ: crisis natura. vnde critici dies dicuntur in quibus melius cõfortatur natura: vt omnes imperes: vt. ff. v. vij. in quibus tantum diebus olim adire licebat, secundũ † Vat. Azo. & H. sed secundum Ir. cretio est certus numerus dierum intra quem testator volebat adiri. Vel pone casum vt ff. eo. l. si quis hæres.

† *Vetat hæc glosa & falsa est, & ex ad leg. Falc. Basil. Paul. Arcere & vn de dicatur.*

Si infanti.] CASVS. Si alicui sit delata hæreditas: aut est minor. vij. annis, aut maior, si minor, aut est in potestate patris: aut non. si est in potestate: aut nomine suo pater eam adire vult: aut non. si vult: siue fuerit delata à matre, vel à materna linea, scilicet ascendentibus, siue à quibuscunque personis, eam adire potest. si non adiuit quasi filio acquisitam occupare potest iure paterno, si in præcipitata ætate infans decesserit. Si vero non est in potestate: aut habet tutorem, aut non. si habet: siue sit legitimus, id est à lege datus, siue datiuus, id est à iudice datus hæredi infanti, siue superstes fuerit pater, siue iam concessit in fata, eam ei acquirere, vel bonorum possessionem ei delatam petere

Codex.

poteſt, ſi non habet tutorem. aut habet, & ipſe non petierit: tunc venientibus illi ad hæreditatem, qui venturi eſſent ſi nunquam infanti delata fuiſſet. & ea quæ in princip. legis dicta ſunt de infante in poteſtate conſtituto: intelligi poſſunt de iã egreſſo poteſtatem. ſi autẽ egreſſus fuerit, & in pupillari ætate deceſſerit: ea obſeruanda ſunt in perſona ſua, quæ antiquis ſtatuta ſunt legibus. quæ autẽ illa ſunt, non aperit. Tu dic, vt ita demum tranſmittat pupillus hæreditatem ad ſuos poſteros, ſi ipſe ſibi vel tutor vel curator quæſiuit. ſi autẽ non deceſſit: adire non poteſt hæreditatem ſibi delatam conſentiẽte patre ſi in poteſtate eius fit: ſi non ſit, & tutorem habet, tutore auctore. ſi autem tutorem non habeat, adire debet prætorem, & eius decreto eam ſibi quærere.

Hæreditatem infanti delatam aſcendens per lineam paternam (ſiue in eius poteſtate ſit, ſiue non) ſolus poteſt adire tam vivo infante, & illius infantis nomine, quàm eo mortuo, & tunc ſuo proprio nomine tanquam ad ipſum tranſmiſſam. Si vero talem aſcendentem non habet, ſed habet tutorem: tunc tutor poteſt adire tutoris nomine viuente infante: ſed eo mortuo hæreditate non adita, non tranſmittitur hæreditas: & perinde eſt ac ſi hæreditas nõ fuiſſet delata infanti. & idem ſi tutorem non haberet. delatam vero pupillo mortuo, nec ſolus pater, nec ſolus tutor adire poteſt: ſed ipſe pupillus cum illorum conſenſu. & ſi neutrum eorum habet, tunc auctoritate iudicis. Ale.

a *Septem annis*. quid ſi eſt maior infante? Reſp. conſentiente eo a demum adit pater, & ipſe filius parte conſentiente: vt ff. ea.l.§.fin.& argu.ff.e.l. potuit.& ff. de acqui. hære. l. is qui hæres. §. fin. & l. is poteſt repudiare. Sed arg. contra, ff. de bo. quæ lib. l. fi. §. vbi autem pueritiæ ætas. vbi indiſtinctè dicit patrem poſſe adire ſi filius eſt in ætate puerili. Sed ibi expone b pueritiæ, id eſt infantiæ. Ac.

b *Perelicta*. ſcilicet ex teſtamento.

c *Hæreditatem*. de iure ciuili.

d *Bonorum poſſeſſionem*. de iure prætorio.

e *Petere*. ex perſona impuberis, non ſua: vt ff. de bo. poſſ. l. ſeruum. §. impubes. & §. ſi, quæ eſt contra.

f *Sequitur*. l. *Infanti quæſita*. ex quo videtur quod patri non ſit neceſſe adire: ſed vt cætera bona filij iure peculij occupet: vt inſtitu. qui. non eſt per. ff. a. te. § 1. alij. contra. c Hodie tamen videtur hæres filio: vt in auth. de hære. ab inteſta. §. ſi igitur defunctus. col. ix. Sed qualiter vt ſibi quæſitam capiet, cùm nec infanti eſſet dies hæreditatis d quærendæ, quia non poteſt peti, ſicut nec furioſo interim dum eſt in furore: vt ff. de bono. poſſ. fu. com. l. 1. Item quãdo dicitur cedere diem: vt ff. de bo. poſſ. l. ſeruus. §. impubes. & §. ſi? Reſpon. e dicitur cedere diem in præiudicium patris: vt poſt tempus non admittatur: pupillus autem nõ excluditur. poteſt plane pater ſicut tutor pupillo quærere bonorũ poſſeſſionem. vel hæreditatẽ: licet ſecus in furioſo: f vt ſupra de cur. fu. l. fi. §. ſin autem. in fi. Sed hodie per hanc legem ſpeciale inducitur in filio: vt & ſi non ſit quæſita à patre filio, tamen vt quæſitã pater petere poſſit, ſi velit: ſi tamẽ filius in infantia deceſſerit, non aliter. Irẽ videtur hæc regula fallere. ff. de acqui. hæred. is poteſt. quia pater ignorante filio repudiare non poteſt: vt ff. e. l. 1. nitente. ramen vt hic dicit, ei ignoranti acquirere poteſt. Item quæritur cum filius impubes exiſtens in patria poteſtate, eo au ctore nõ obligetur. vt inſtit. de inuti. ſtip. §. pupillus. in fi. quare eo auctore hæreditatem acquirere poteſt: cum per hæreditatis acquiſitionẽ creditoribus obligetur? Reſpõ. h quia hic potius eſt commodum. Item contra ff. ad Orfi. l. fi. Solu. ibi iam exceſſit infantiam, qui deceſſit.

g *Infanti ſit*. à lege.

h *Datus*. à iudice

i *Eum*. idem & in curatore dico ſecũdum H. vt ſupra de admi. tu. l. cum quædam. Sed ar. contra. ff. de ap. l. cum in vna. §. tutor. prima in adulto: ſecunda in pupillo.

k *Eius nomine*. adire hæreditatem ſupra. eo. l. potuit.

l *Eum*. ſ. pupillum.

m *Quærere*. vt ff. de bono. poſſeſ. l. tutor. & ad Treb. l. ſeruo inuito. §. ſi pupillo. & ſ. ad Treb. l. ſancimus. non ergo per ſe: vt ſ. ad Tertul. l. j. & facit ſupra qui ad. mit. ad bono. poſſeſ. l. infantis.

n *Hæreditates*. nunquid idem erit in paterna? Videtur enim quod illa ſit ſibi quæſita ipſo iure: k vt ff. de acquiren. hære. l. neceſſarijs. vt dicit lex in fine. & ſic ſupra de cur. furioſo: vt ſupra de cur. fu. l. fi. §. ſin autem perpetuo. & ideo eam trãſmittat etiam ad extraneos hæredes: non ſolum ſuos. Nec obſtat ſupra de cur. fur. l. fi. §. tali. quia illud videtur intelligendum de hæreditate extranei: non paterna. Vel dic l quod hic de omni hæreditate dicit, etiam paterna. Nec obſtat quod lex dicit de furioſo, ſupra de cura. fur. l. fi. §. ſin autem perpetuo. vt ibi diximus. ADDL. TIO Bar. hic in vlti. col. verſi. omiſsis truſis ego conſului &c. tenet primam opinionem huius gloſ. ſcilicet quod hærediras patris non adita indiſtinctè tranſmittatur per filium in poteſtate. quod probat multis mediis ſoluendo cõtrarium quod poſſet hic formari de hoc tex.

o *Ad illas perſonas*. ſed cur non deuoluitur hic ad hæredes pupilli: vt ſupra proxi. §. ad patrem? Reſpond. quod hæredes pupilli poſſunt habere recurſum contra tutorem. m pater vero ſi hæreditatem non habet, contra nullum habet recurſum niſi contra ſeipſum: ſed contra ſeipſum venire non poteſt. Item quid ſi nullum habuit tutorem? Reſpon. neceſſe habes idẽ dicere, vt non tranſmittat: vt in prin. huius. §. licet ceſſet ratio prædicta: & ſic eſt ſpeciale n in patre, qui occupat vt pater: quod alius non poteſt. Accur. Et dicas ſecundum Guil. quòd peruenit ſucceſſio infanti delata, ad eos ad quos peruenire ſi nunquam infanti fuiſſet delata huiuſmodi ſucceſſio: vt in litera præſenti. & ſibi imputent hæredes pupilli quare tutorem non petierunt: vt ff. ad Tertul. l. ij. §. ſi mater. & ſupra qui pe. cu. l. ij. cõtra quẽ ſi negligens, vel in culpa fuiſſet, poſſent habere recurſum. ſupra arbi. tut. l. quicquid.

p *Quæcunque*. ſed quomodo poteſt eſſe quod iſte ſit ſui iuris, cum quando emancipatur, habeat neceſſe conſentire: & iſte nõ poteſt: cum ſit infans? Reſpon. auctoritate principis: vt infra de eman. l. iubemus. Accurſius.

q *Inueniatur*. cum pater ſupereſt: alioquin ſi deceſſerit, diuerſa ſunt iura: vt ex prædictis colligitur.

r *Moriens*. vel etiam viuo: vbi quid iuris ſit, dicitur infra de bo. quæ lib. l. ſi. §. vbi autem.

s *Continentur*. vt ita demũ trãſmittat pupillus hæreditatẽ, ſi ipſe queſiuit, vel tutor, vel curator, & hoc de hæreditate extranei: ſecꝰ in paterna quã trãſmittit ad ſuos: vt de his qui ante ap. ta. l. j. in fi.

r *Hoc ius*. ſcilicet hæreditatem: vt ſ. qui admit. ad bo. poſſ. poſſunt.

poſſunt. l. bonorũm quidem. & ff. de bo. poſſ. l. pe. Accur. aliàs ſine pretore ipſo iure nõ alligatur hæreditati: vt ff. de acqui. hære. l. ei qui. in fi. & l. neceſſarijs. in fi.

CVm antiquioribus.] CASVS. Ponamus: Titio delata fuit hæreditas: quæritur, verum ipſe tranſmittat eam ad poſteritatem ſuã, ſi decedat? Diſtinguitur: aut eſt ſuus hæres: aut extraneus. Si ſuus, tranſmittit: ſiue ſciuerit, ſiue ignorauerit ſibi fuiſſe delatam, & ſine additione: ita tamen ſi eam non repudiarit, ſeu tempus de adeundo ſibi datum à iudice (vt in prima parte) vel à iure (vt in ſecunda) non præterierit. Si quidem extraneus: tunc autintra tempus deliberandi petijt inſtrumenta, quod tranſmittere poteſt: aut non. & tunc diſtingue: aut ſcit ſibi delatam: aut ignorat. ſi ignorat, quandocunque decedit ignorans, non tranſmittit. ſi ſcit: aut decedit intra annũ, vel poſt. ſi intra annũ: tunc tranſmittit, & tantum temporis, etiam quantum ei ſupererat de anno illo ad deliberandũ: ſi vero poſt decedat, nõ tranſmittit. ipſe autem ſi viuat, perpetuo adire poterit: licet Ro. dixerit contrarium.

a *Deliberantes*. an ſit adeunda, vel non.

b *Hanc tranſmittere*. ſcilicet deliberationem, & ſuccedendi ius.

c *Et alijs*. ſcilicet priuilegijs.

d *Præcipua ſunt*. vt ſuam abdicationem a renouare intra triennium: vt ſ. de repu. hæred. l. fin. vel vt poſsint hæreditatem nondum aditam etiam ignorãtes ſibi delatam ad ſuos tranſmittere hæredes: vt ſ. de his qui ante aper. ta. l. j.

e *Deliberationem*. & ius adeundi.

f *Meruerit*. à lege: & eſt annalis, non autem dices à iudice viuente: vt innuitur. ſ. ea. l. in verſi. deliberatione minimè petita &c. Alij dicũt, à principe. b vel à iudice: vt innuit ſtatim, vel hoc quidem &c. & ſecundum hoc tenebis tempus quod habes. ſ. co. l. ſi. §. & ſi quidem. & §. ſina. ſecunda verior. Accurſius.

g *Indicat*. quia tunc non eſſet dubium quin tranſmitteret.

h *Suam*. de extraneis hæredibus loquitur. ſuis enim alia forma tranſmiſsionis eſt data, vt etiam ignorãtes tranſmittant: vt ſtatim dices.

i *Animi ſpacio*. computando à tempore quo potuit adire prædeceſſor.

k *Concluſa*. id eſt anno finito, hærede poſtea moriente ius deliberationis ad extraneos hæredes non tranſmittitur.

l *Qui ſciens*. Nota quod curritannus ad deliberandum à tempore ſcientiæ, & quo ad hoc poteſt dici vtilis annus: ſed continuus eſt ex quo incipit currere.

m *Minime*. ſubaudi etiam, nam idem ſi petita: vt ſ. dixi.

n *Inſinuatum*. id eſt inſinuatione cognitum.

o *Ab inteſtato*. ſicque ſine inſinuatione.

p *Vel aliter*. id eſt de iure prætorio.

q *Eſſet*, veluti cum pater occupat c bona filij iure peculij. Veld quando filio arrogato defertur quarta. Vel quando c. quis ſuccedit ei qui teſtamentũ nõ poterat facere, qui proprie nõ dicitur

A inteſtatus, propriè enim dicitur inteſtatus, qui cũ teſtamentum facere poſſet, inteſtatus deceſſit: vt ff. de ſuis & leg. l. j. in prin.

r *Beneficio*. i. à iure tranſmiſsionis: ſed non à iure ſuccedendi. f *Et male*. ſi ipſe viuat. Sed P. dixit f ab ipſa ſucceſſione, vt nec ipſe viuus *Bart. Alex.* vltra annum poſsit adire, nec ad alium tranſmittere. Et circa *& laſ.* hanc materiã die quod ſuus perpetuo adit: & vt g *iſta comma* §. eo. l. licet. & perpetuo tranſmittit ad ſuos: *niteer ſequẽtur ſcribentes.* vt ſ. de his qui ante ap. ta. l. j. & de cadu. tol. §. in nouiſſimo. hoc ita, niſi repudiauit, vel certum tempus ſtatutũ ad adeundam hæreditatẽ non præmerit: vt ff. de acquiren. hære. l. quandiu inſtituens. & de bo. auct. iu. poſſ. l. ſi ſeruus. hoc tamen videtur immutãtũ quo ad hoc: vt infra eo. l. ſciimus. §. fin autem hoc aliquis. Extraneus autem cum deceſſerit, ſi ignoraret ſibi delatam, omnino hæres eius excluditur: vt ſ. eo. l. quoniam. Si autem ſciuit, ſi quidem ceſſerat dies hæreditatis quã potuit adiri: aut deceſſit intra annum: & tunc reliquum tem pus tranſmittit h ad hæredem: vt hic aut poſt: & tunc nihil habebit hæres: vt hic dicitur. ſi autem dies non ceſſit: vt quia ſub conditione erat relicta: vel ſecundum veteres leges ſi erat hæres ex parte: cũ non erant aperte tabulæ, nihil ad hæredem quandocũque decedat, tranſmittit: vt ſ. de cadu. tol. §. fin autem aliquid ſub conditione. ſi vero non deceſſit: perpetuo poteſt adire, ſicut & ſuus, ſi non repudiauerit: vel certum tempus à iudice ſibi ſtatutum non fluxit. Sed P. intra annum tantum dicebat extraneũ admitti. Sed contra eum facit aperte, quod dicitur ſupra de inoffic. teſta. l. ſciimus. §. ſi. Item regula facit contra eum, quæ ita dicit indefinitè: Hæredi qui non repudiauit, licet adire: vt ſupra eod. l. ſi curatoris. Item aditio eſt de iure ciuili: non ergo terminatur anno: vt inſtit. de perpe. & temp. act. in princ. & facit ſupra de non nu. pec. l. ſi intra.

s *Relinquat*. & ita facit ff. de acquiren. hære. l. venire.

t *Seruabitur* immo præter hoc debet habere quatuor menſes: vt ſ. ſi pen. appel. l. ſi vnus. §. fin. quæ eſt contra. Solu. ibi quatuor menſes, qui vltra tempus deliberandi dantur ad appellationis exercitum, non ad deliberandum. vel hic à iudice indulcum eſt tempus, ibi à principe prima verior eſt.

Inſtituens in diuerſis partibus, non poteſt vnam partem amplecti, & alteri repudiare. hoc primo. Inſtituens & pupillariter ſubſtituens, non poteſt inſtitutionem amplecti, & ſubſtitutum repudiare. hoc dicit ſecundũ Oldra. Bald. Vel ſic: Inſtituens in diuerſis portionibus eiuſdem hæreditatis, & ab eodem teſtatore: ſi vnam agnouerit, omnes agnoſcere videtur. Item qui agnouerit paternã, cogitur agnoſcere pupillarem. Alexander.

xx. Idem A. Ioanni. P. P.

QVidam elogio v conditio hęredem ſcripſit in certas vncias, & poſt certa verba teſtamenti eũdem in alias vncias, vel tantas, x vel quantacunque, y & tertio vel in aliã partem hæreditatis, vel in quendam vnciarum modũ: ille autem vnam inſtitutionẽ vel duas admittes, vnã vel duas, vel quantaſcũq; reſpuẽdas eſſe cẽſuit: querebatur apud ve-

a Gloſ. ſequitur Bart. Bald. & Sal.

b Et hæc, ſe ciãlis præ. c.

c Id eſt patria poteſtas: qua quis quid ſit? habet patri ad quirit. Cõ eius.

c Iſtũ tenẽt Bart. Bald Ange. Sal. Cornelius & Ia. d Melius ſe ciſſet gl. ſi ſtud. cõtrariam nõ tẽge vet ſecundũ Bal. & Pa. de caſtro. e hæ bene. Bar. Bald. Ange. Sal. Ale. & Iaſ.

f Sequitur eam præcte. ſcribẽs.

g Imo non fallit: cũ ibi loquatur in his qui non poſſunt adire nomine proprio: quo ſ ecus in his qui proprio nomine poſſunt. B Bal. Sal. & Ia. h Reprobatur per tex. in l. potuit. ff. e. Bart. Sal. Paul. Cor. & Ia. i Sequitur eam Bart. Bal. Sal. & Paul.

k Illicet Bal. P. Ale. & Iaſ.

l Iſta ſecunda quantum Raph. & Iaſ.

m Iſta ſecunda quinitur Ba. B. Paul. Sa. Cor. & Ia. n Iſta eſt melior ratio. Bart. Sal. & Iaſ.

o Sequitur Bal. Paul. Alex. & Iaſ. etiam ignorantes tranſmittit hæreditatẽ, aliud exẽ plum eſt ſa tem ſecundũ ſuos. Idem dicit Fabian. Diſſidentes Ias. Alex. & Iaſ. aliud exẽplum eſt ſecundũ Bal. vbi. Ias. Alex. & Iaſ.

p Illicet Bal. Ale. & Iaſ.

q Imo Bal. Ias. Alex. & Iaſ.

a Quem. scilicet extraneum.

b Admittantur. vt §. de cadu. fol. §. his ita. & §. de impu. & aliis sub. l. testamento. & ff. de hær. instit. l. liber homo. §. fi. ff. de bo. li. l. si libertus præterito. Sed certe immo videtur quod licet paternam acceperit: non tamen cogatur pupillarem accipere: vt

Hæreditatē pupillarem an possit repudiare qui paternā acceptauerit. a Displicet omnibus, & respicit contrarium. l. quæsitum. b Displicet similiter omnibus. c Placet Bart. & aliis scribentibus.

teres, si hoc ei facere permittatur. Similiq́ue modo dubitabatur, si impuberem quis filium suum hæredem ex parte instituit, & quendam extraneum in aliam partem, quem [a] pupillariter substituit: & postquàm testator decessit, pupillus quidem patri eius hæres extitit, extraneus autem hæreditatem adiit: & postea adhuc in prima ætate pupillus constitutus ab hac luce subtractus est, & pupillaris substitutio locum sibi vindicauit. Cumq́; substitutus eandem partem admittere noluit, quæsitum est, si potest iam hæres ex principali testamento factus, pupillarem substitutionem repudiare? Vtrunque igitur dubitationem simul decidendam esse censemus. Placuit etenim nobis, siue in institutione, siue in pupillari substitutione vt vel omnia admittantur, [b] vel omnia repudientur, & necessitas imponatur hæredi particulari facto, vel aliam aut alias partes hæreditatis admittere, vel etiam substitutionem pupillarem. Dat. Prid. Kal. Maij Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC.

Obedientia ad unum effectum, non extendit se ad alium. Bal. Vel sic: Obedient obeditione ea ēst, non peredit ius contradicendi in actibus in qui bus non tenetur obedire. b. d. Vel sic: Compulsio iure non facit quem teneri ad obedientiam, nisi quatenus est de iure. b. d. Vel sic: Obedientia circa unum actum in quo quis non tenetur obedire, non præiudicat in alio actu in quo quis non tenetur obedire. Vel sic: Per cōpulsionem legatum non accquiritur alicui nisi possessio fuerit data, nisi ea quæ debetur de iure, Vel sic: Si ille qui litigat super libertate, instituatur hæres tanquā seruus illius cū quo litigat, super litē inducē causa sine præiudi-

Alij enim sic substitui non potest. Si autem pupillus institutus non erat, cui scilicet pupillo substitutus est alius, sed solus substitutus erat instituti: si quidē is institutus & substitutus fuerit necessarius hæres, licet abstinuerit à patrina, habet pupillarem: quia nihilo minus est hæres: vt ff. de fidei cō. lib. l. cū qua l. §. §. sed & si quis suus. Bal. & Ias. aurē sit extraneus qui non habeat cohæredem qui adeat, nec paternū nec pupillare testamentum tenet: vt ff. de acqui. hære. l. quæstum. & l. filius. proximus tamē præcedēs casus non est omnino expeditus, m se cundum Azo.

cio litis adire hæreditatē ipsius illius, & ei acquirere. Si vero tanquam liber, tunc expectatur finis litis: & si pronunciabitur seruus, idem erit: si vero liber, secus: quia poterit adire per se. Alexander.

m Iunne. est expeditus per l. fin. prox. allegat. Bar. Bal. & Ia.

xxi. Idem A. Ioanni. P.P.

CVm * aliquis scripsit hæredem eum qui de sua conditione ei qui dominium [c] eius indicabat, in iudicio aduersabatur: is autem qui dominum se esse dicebat, adire eum hæreditatem imperabat, vt acquisitio hæreditatis per eum celebraretur, indignatus est quasi domino ei parēre: dubitatio ve-
B roribus exorta est, si qua pœna imponatur, huiusmodi insolentiæ. Veteres in multas trahuntur sententias: sed nos eorum discordiam sic esse decidendam censemus, vt distinctio subtilis causæ ei imponatur: vt si quidem ita scripta est institutio, *Illum seruum illius hæredem instituo*: quia apertissimum est, intuitu domini institutionem esse conscriptam, necesse sit omnimodo per competentem iudi-
C cem eum compelli adire [d] quidem hæreditatem, & eam acquirere: nulli autem ex postfacto subijci grauamini, si liber pronuncietur: sed omne siue lucrum siue damnum ad eum redundare, qui in seruituteum trahebat, & denegare ei & aduersus eum omnes hæreditarias actiones, nullo ei ex hoc [e] præiudicio generādo. Sin autē quasi liber institutus est, nulla cōmini vel serui mentione in institutione habita: tunc nullo cōpelli modo eum adire hæreditatem, nec denegari ei [f] liberale
D mino: hic à iudice. ADDITIO. Tu dicas quod ibi loquitur quando institutus est ille quem constabat esse seruū: tunc enim sufficit potestas dominica ad compellēdum eum prout potest. hic quando erat dubiū an esset seruus, vel liber: quo casu de necessitate recurritur ad potestatem iudicialem, vt eum cogat. ita loquitur hic.

e Ex hoc. arg. quod sines plebatuum vel curiarum non probantur per instrumentū inter alios cōfectum: & est sic ff. de leg. iij. l. prædijs. §. Titio. & ff. de ori. iur. l. ij. §. isque liber. & ff. ad Vel. leianū. l. scia mancipia. arg. contra. §. de contra. & commit. stip. l. optimam. * & facit ff. de fideiuss. l. sed eum. & de reb' du. l. ij. & de condi. & demō. l. filio. in fi. & de an. lega. l. annua. §. j. & de acqui. hære. l. aditio. & l. qui in aliena. & de libe. cau. l. si cui. in prin. & de acqui. re. do. l. liber homo.

e Ex hoc. ergo creditores ex hoc quod adiuit, vel ex hoc quod dixit: talem seruum illius instituo hæredem. & hæc verior.

f Et. libero facto.

COMMS.] CASVS. In principio dicit quòd duæ constitutiones.

*l Ex 50. de obligationibus, quam mouit Imperator in præsentia huius codicis. Contra. * id est. l. ex antiquorum. §. c. * Et ante Gordianum Hadrianus in persona emissā pauperum nomine, &c., ut videtur contra. l. ex. & l. ij. de acquirē. hære. & de pri. & de vul. sub. & de impu. & aliis sub. & de hæ. & de. & de. & de

officio. testa. l. scimus. §. fin. quæ est contra? Solu. a illud propter querelam inofficiosi testamenti quæ sperabatur moueri: hic propter creditores statuitur minus. Sed & præterea ibi non videbatur esse respuendam: hic autem credebat respuendam, vel abstinendam: non tamen turum dicebat: b & ideo tam breue spacium ei datur: alias nisi propter creditores, vel nisi exhæredatus esset, perpetuo adire posset: vt dixi ff. c. l. cũ antiquioribus.

a *Sese immisceat*. non enim conueniretur interim donec fiat inuentarium: vt eadem. l. §. donec.

b *Delatam*. supple [c] & aditam. nam demum post aditam currit hoc tempus: vt ff. ea. l. §. fin vero postquàm. Item & quia dicit hic, post apertas tabulas. nam demum postea olim potest aditi: vt ff. de cad. tol. §. j. ADDITIO. Tu dicas secũdum Bart. hic quòd si quidem hæres malitiose protrahit additionem hæreditatis, curtat sibi tempus etiã ante aditam hæreditatem: si vero in nulla mora, in nulla culpa, in nulla malitia est: tũc currit sibi tempus post aditam hæreditatem: vt dicit hæc glos. licet enim tex. dicat à die notitiæ: tamen subaudi, & aditæ hæreditatis. text. est ad hoc not. secundum eum in l. statu liberos. §. si quis hæredi. ff. de statuliberis.

c *Capiat*. secus d in tutoribus & curatoribus: quia incontinenti debent incipere: vt ff. de adminis. tuto. l. tutores. ij. & ff. de admini. tuto. l. tutor qui repertorium.

d *Sexaginta dies*. sic ergo tres menses sunt.

e *Tabulariorum*. id est tabularij. sic plurale ponitur pro singulari. ff. de his quibus ecclesi. ma. l. j. & de episc. & cleri. l. orphanotrophos. & ff. vi bo. rapto. l. ij. §. quod ait prætor. Sed argu. contra in authent. de hære. & Falc. §. si vero absunt. col. j. sed tamen illud negari non potest, quin quandoque duo necessarij sunt: vt statim subijcit ibi, subscriptionem, &c. Accursius.

f *Cæterorum*. puta trium testium, & legatariorum, & creditorum, vt in authen. de hæred. & Falcid. §. sanctimus. & §. si vero absunt. colla. j.

g *Quantitatem rerum*. mobilium & immobilium: vt ff. de bon. proscript. l. si quis intra. & ff. de administrat. tuto. l. tutores. ij. & ff. de bo. vac. l. iij. lib. x. nam sufficit quòd dicat: ego recognosco omnia mobilia & immobilia scripta à notario superius, me habere & tenere.

h *Specialibus tabulario*. his duobus casibus necessarij sunt duo tabularij: aliàs vnus sufficit, vt modo dixi.

i *Cognoscant*. Not. argu. de testibus qui apponuntur in contractibus, quòd debent cognoscere contrahentes: vt hic, & in authen. de hæred. & Falc. §. si vero absunt. coll. j. Sed speciale est in inuentario: vt in authen. de fide instrumen. §. oportet vero. colla. vj. sed ibi speciale quando ab imperitis, & in scriptis. Item & in authen. de testibus. §. j. col. vij. sed ibi quando per testes probaretur: & dic vt ff. de testibus. l. testium. §. ideoque. si autem per instrumentum: tunc etiam ignoti: vt in authen. de testi. §. & licet. sic ergo tribus casibus debent cognoscere: vbi imperitus contrahit & in scriptis, & in inuentario, & vbi nõ fit instrumentũ.

k *Hæreditaria*. f. totæ.

l *Consummationem*. sed hic quod tempus dabimus ad inchoationem? Respon. f secundum proportionem, scilicet tertiam partem anni, vt enim supra vnum mensem de tribus dedit: sic hic. iiij. dc. xij. Itẽ quod dicit, à morte testatoris: supple, & cum mortuum sciuit, & adiuit: vt j. cod. l. §. fin vero postquam.

m *Tamen*. nam licet etiam tam magnum haberet spaciũ, scilicet annum, vt per se possit adesse in eo loco vbi sunt res ad faciendum inuentarium, vel se præsentet: tamen &c.

n *Mutendos*. scilicet pro curatores.

o *Solidauerint*. id est in solidum omnia capitula g inuentarij obseruauerint.

p *Hæreditatem*. nunc respondet. & dic dare, id est damus.

q *Sine periculo*. creditorum vltra vires.

r *Falcidiæ*. hoc intellige in diuersis casibus, vt vbi est soluendo hæredi tas, præstat legata quatenus patitur h Falcidia. si non sit soluendo, non valent legata: vnde nec hæres detrahit Falcidiã: vt ff. ad Trebell. l. j. §. penu.

s *Vlcisci*. secus si non fecerint inuentarium.

t *Repellantur*. ab hæreditate & à creditoribus sui consecutis: quibus licuit vigilare ad suum consequendum: vt ff. quæ in fraud. cre. l. pupillus. nisi posteriores potiores sint in pignore: vt j. §. licentia danda.

v *Sperent*. hæredes scilicet faciendo inuentarium.

x *Satisfaciant*. si putant eis legata deberi: alioquin tenentur alijs, quasi dolo desierint possidere: vt ff. ad l. Falc. l. dolo.

y *Post emensum*. id est finitum.

z *Ab eo*. scilicet hærede.

a *Hypothecis*. id est hypothecaria actione.

b *Indebiti condictione*. alius ergo soluit, & alius condicit: vt ff. de condict. indeb. l. non est notium.

a Nam fol. sequuntur Bar. & Ia. b Ista glos. reputatur sing. secundum Bart. in l. si. j. tit. x.

c Placet Cyn. Bar. Bar. et Al. licet contra Sal. & P.

** Hodie solis tabularijs nõ cõfidit, sed iubet vũs legatarios & fideicommissarios conuocari, vel his ab eorum b tres testes citos fide dignos. Nouella. x. t. §. Hinc ubis. Citius.*

** Adeo quod omissio subscriptionis vitiat actũ, quod sit deforma. l. cõstitutionibus. ff. ad municipalẽ l. cũ hi. §. cũ prætor. ff. de testa. d Placet Bar. et Pa. Plurale pro singulari quandoque ponitur.*

Legata solueuntur post statutum ante testimenti.

** Vbi in testamento, hic in exigendo, in quo magis sanctur creditorius Bart. Paul. & Alex.*

b Placet Bart. Paul. & Alex.

c Et bene Bart. Paul. Alex. & Inst. & sic cessat ratio Ir. testi dum esse. d Placet Bart. Paul. & Alex.

e Est vera in successibus scribens.

Ralph. Fulg. ad hoc quod datur per statum testamenti prodest ex posse necessitate, licet Cy. contra. quod procedit in expensis funerals. Salyc. Al. & Inst. g Melius ad legatos text. in l. si. infra de iur. do. imp. h Ista solutio. & seq. sequuntur hic Cy. Bar. B. Al. & Inst. i Hoc verũ fiet est enim ante hæreditatis aditionem, secus post Bal. Ange. Sa. & Alex. k Idẽ Bart. Bal. Sal. & Alex. vbi dicit.

de condict. indeb. l. non est notium.

a *Accommodare*. prius ergo æs soluitur alicui quàm legata: vt hic. & ff. de reg. iur. l. non debet actori. §. in re obscura. & ff. de coll. bo. l. cum emancipati. §. j. & de sepul. l. quotiens. & de inoffi. test. l. Papinian[n]. §. quarta. & j. de bo. auct. iu. poss. l. j. & ff. quæ in fraud. cre. l. qui autem. §. pe. Sed arg. contra. ff. de transac. l. cum hi. §. plane. de alimen. vbi plus fauetur alimentis in testamento constitutis q̃ inter viuos: a sed ibi plus fauetur quo ad trãsigendũ: hic quo ad excipiendum. Item cõtra ff. de hære. act. l. fin. vbi dicitur hæredes conueniri à creditoribus, non legatarios. sed ibi b quando soluendo est hæreditas: hic non. Itẽ hic alia actione quãdo non faciunt inuentarium, tenẽtur legatarij, qua defuncti tenebatur. illa enim soli hæredes conueniuntur: vt ibi.

b *Sin vero hæredes*. qualiter creditores aduersus legatarios veniant, dixit: nunc qualiter primi creditores veniant aduersus posteriores. & ad hoc, ff. de condic. indeb. l. tutores.

c *Hypothecariam*. quando res datæ sunt in solutum.

d *Per condictionem*. quando vendituæ sunt, & æstimatio data. Et intellige quãdo apud emptorem esse desierũt. alias eum posset agi hypothecaria cõtra emptorem, non daretur cõdictio ex lege contra creditorem ad id quod est solutum. secundum Ir. vt arg. ff. de cõdic. ex leg. l. j. Sed hic videtur velle, etiam si exrent, non teneri emptorẽ. & est ad hoc j. de quadri. præscript. l. bene à Zenone. Item arg. contra. ff. quæ in fraudem credi. l. pupillus. in fi. Solu. d hic pro rebus obligatis agit prior. vel ibi e non extorsit: hic sic.

e *Dictum est*. ẽ. proxi. §. & ad idem. ff. de relig. l. at si quis. §. j.

f *Emptores*. apud quos desierunt esse.

g *Prouisum est*. ẽ. px. §. & hic dicit. ad idẽ. j. qui po. in pig. ha. l. j.

h *In simus*. quæ expẽsa omne a. s alienũ præcedit: vt ff. de relig. l. penult. & ad leg. Falc. l. j. §. penult. & instit. ad legem Falc. §. j.

i *Insinuationem*. in quæ expenditur coram magistro census: vt ẽ. de testa. l. consulta.

k *Approbauerit*. testibus, vel suo sorsitan sacramẽto: f vt. ff. de re milita. l. non omnes. §. à barbaris. & de legi. tuto. l. legitimos. g & arg. ẽ. de fid e instrumen. l. fina.

l *Confundatur*. quãtum ad effectũ, h nisi sint tales quæ & morte perearit: quia nõ erant transituræ ad hæredes: vt ff. de hæredi. ven. l. ij. in fi. & ad hoc. j. ad leg. Falc. in imponenda. Sed quid si defunctus Titio tenebatur de euictione in duplum, & hunc Titium re euicta fecit hæredem: nunquid cõtra creditores hæres computabit duplum? i Ar. quod non: vt ff. ad legem Falc. l. cum emptor. Sed forte ibi non fecerat inuentarium: vnde hic totum duplũ reputabitur: vt hic dicit. Item quid si defunctus vendidit fundum filij sui? Puto filiũ facientem inuentariũ eatenus tantũ pati exceptionem, quatenus habet ex hæreditate vltra debitum bonorum sub dium: k vt ff. de sũ. do. l. dotale. j. §. si hæredem vxore. & ff. de lega. ij. l. imperator. §. fin. & ẽ. de rei vindica. l.

Testes in cognoscere debent circumstantias. Placet. B. P. Ale. & Inst.

Quarta iure institutionis debita, an possit dari cũ onere.

l Sequitur Paul. & Sa.

† Citantur hæc verba in Nouel. x.

cum à matre. & hic subiicit in fi. §. proxi. vbi dicit, nullum damnum & c. Sed si habet debitum bonorum subdium tantum, in nullo patitur exceptionem: cũ sine vllo grauamine illud habere debeat: vt ẽ. de inoffi. testamen. l. quoniam in prioribus. Item quid si est extraneus hæres? Respõ. secus: vt dicas eum pati pro quarta parte exceptionem: quia licet tunc habeat quartam iure institutionis tantum, tamen patitur exceptionẽ pro ea quarta. Quarta enim debita iure institutionis; bene videtur posse dari cum onere: vt ff. ad Trebel. l. Lucius. §. maritus. & ad legẽ Falcid. l. si debitor. Sed argu. contra. ff. de lega. ij. l. cum pater. §. Titio. Sed si vltra quartam quid habeat, pro toto eo quod quasi hæres habeat, patitur exceptionem. l vbi vero nunc fecit inuẽtarium: idem dico, scilicet vt in solidum repellatur, etiam si solam quartã habet. Sed si vltra patitur in re vendita exceptionẽ: pro ea parte pro qua hæres est, vtputa est hæres pro dimidia parte hæreditatis: etiam si illa dimidia non valet nisi vnum denarium: tamen in dimidia patitur exceptionem. Et hæc omnia quæ dicta sunt in filio, habent locum vbi est soluendo hæreditas. tunc enim sine onere debet quartam iure naturæ habere. si vero non est soluẽdo hæreditas, non est locus debito bonorum subsidio: vt ff. de inoffic. testamen. l. Papinianus. §. quarta. & ff. l. de col. bonorum. l. cum emancipati. §. illud. Sed argumen. contra. ff. de inoffic. testamen. l. Papinianus. §. si quis impubes. ergo in eo casu si fecit inuentarium, demum totum vindicat: si non fecit, nihil peter: vt in authen de hæred. & Falcid. §. si vero non fecit. coll. j. Sed quid si lex statuũ erat in ciuitate, vt nemo veniret contra instrumentũ à se factum, vel hæres eius & testator obligauit fundum eius quem postea fecit hæredem, qui adiens fecit inuentarium: nunquid poterit à creditore vindicare? Videtur quod sic, vt hic dicitur, & j. eadem. l. §. proxi.

m *Seruando*. quo ad hypothecariã: vt j. qui potio. in pignor. habean. l. si fundum. sed agentes personali, non sortiuntur prærogatiuam ex tempore: vt ff. de priuileg. cred. l. priuilegia. & de re iudica. l. iudicati. nisi in casibus: vt ff. de re iudic. l. inter eos. & ff. quod cum eo qui in alie. po. l. ij.

n *Forsitan*. facti notat varietatem.

o *Legem*. quæ est. ẽ. de iuramen. calum. l. j. Vel die vt j. de quæstio. l. de tormentis. & l. si. Accursius.

p *Illum*. scilicet hæredis, de sua ergo conscientia satisfacere tenetur. quod est notãdum: vt j. de bo. auctо. iudi. possid. l. fina. in fine. & de iure dot. impe. l. fina. in fi. & ff. de edend. l. prætor. §. fed si inficio. & j. de pœna iudi. qui male iudi. authen. nouo iure. & ẽ. de fide instrumen. l. fina. & de his qui ad eccles. confug. l. fina. e, si cubi. Item ad hoc. ẽ. de rebus credi. & iureiuran. l. in bonæ fidei. & ff. de lega. j. l. ab omnibus. Accursius.

q *Surrepuerint*. vel celauerint.

r *A monendum*. ad quod facit. ff. de acqui. hær. l. si seruũ. §. amouisse. vsque

ff.de lega.ij.l.fin.§.quatuor. Sed quid si nõ abstinuerit, sed immiscuit, & à creditoribus emit? Videtur idem. nam tanquã hæres non tenetur hypothecaria: quia ius succedẽdi non habuit: vt ff.de diuer. & temp.præscrip.l.an vitium.§. ex facto. Itẽ tanquã simplex possessor non, quia emit à primo creditore: vt j.de distra.pigno.l.iij. & j.si antiq. cre.l.j. & ij.in fin. nam contingit quandoque quòd licet aliquis sit hæres: si tamen non possideat tanquam hæres, non conuenitur vt hæres: vt ff. ad leg. Falci.l.iij. Sed contradicó: quia tenetur hypothecaria: & suæ rei emptio non valuit: vt ff. de cõtrahen.emp.l. suæ rei. & fac.ff. quib. mod. pign. vel hypo. sol. l. sicut. §. illud. & ff.de pigno. actio. l.debitor. & dic vt ibi.

Emere rem alienam non possumi.

SVS.] CASVS. Testamentũ fecisti, hæredem instituisti, filium præteristi, vel exhæredasti: filius testamẽtum arguit de falso, tandem remisit institutio vt daret ei decem: quod non admisit, vel tacuit institutus: an sibi præiudicauit is qui remisit, quo minus agere posuit exceptione tamẽ non obstante, quæritur? Respon. quòd non præiudicauit: tum quia hæreditatem semel quæsitam per agnitionem mouendo querelam falsi, respuere non potest: tum quia trãsactio nulla fuit, quæ nullo dato vel retento facta fuit, cũ nulla procedat sine aliquo dato &c. vt supra de transac. l. transactio.

a *Pacti.* i. transactionis.

b *Asseuerans.* ideoque immiscuisse se creditur: vt ar.ff. de bon. poss. l. cum quidã. nam agebat petitione hæreditatis cum excipereter institutus se scriptũ. hic filius replicabat, & dicebat quòd erat iniustum testamentum.

c *Postea.* processu temporis.

d *Donationis.* quia cùm nesciret an sibi ius agendi competeret, donare non proposuit, sed transigere: puta si dixerit, remitto tibi si mihi x. des, quod non admisisti, vel tacuisti. Vnde mihi nõ præiudico. Accursius.

e *Quæsitam.* l. sic per agnitionem. secus si ipso iure tãtũ: vt quia est suus filius, & non agnouit adhuc, nã dimittere potest: vt insti. de hære. qua. & diff. §. sui autẽ. & §. sed his. & ff. eo. l. ei. qui se.

f *Nequiret*, tria allegabat pro se institutus, scilicet donationẽ, transactionem, & repudiationem: quæ non valent.

g *Procedat.* vt §. de transac. l. transactio.

h *Non potest.* vi transactionis: vt quia non valuit. vt transactio. Itẽ nec vi pacti gratuiti: quia noluit, licet potuerit quo ad aduersarium, nõ quo ad alios, cum agnouerit: vt §. de pac. l. post quam. & de in integ. restit. mi. l. intra. Vel dic, nõ subrnouetur ab alijs, sed ab eo qui fuit cõuentus, sic: vt ff. de pac. l. si vnus. §. & in summa. Vel verius, hic errando remisit, credens transactionem tenere. hoc non placet: vt ff. de condic. inde. l. eleganter in prin. quæ non tenebat, tum quia nihil dabatur, tum quia ab hæreditate separari non poterat. Vel dic non posse submoueri quin sit hæres, sed à rebus hæreditarijs submouetur quas possidet: vt ff. de mino. l. & si fine. §. sed quod Papinianus. & facit. ff. de succes. ed. l. j. §. decretalis. & ff. eo. l. impuberibus. & j. l. proxi.

Sicut maior.] CASVS. Maior. xxv. an. delatã sibi hæreditate priusquã adeat, repudiare potest, nec deceptero eã repudiare potest. Si autẽ in iure est cõfessus se hæredẽ nõ esse: an sibi præ-

actio facta super hæreditate, quam quis petendo adiuit, non habet vim repudiationis, cum fieri non possit de hæreditate semel acquisita: nec vim pacti gratuiti: quia non censetur velle donare qui transigit, sed solum à lite recedere: ideo ea non obstante potest transigens litem prosequi. Alexander.

III. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIAN. AA. & CC. Theodotiano.

SVus hęres exceptione pacti[a], qui testamentum iniustum adseuerans, [b] postea[c] nihil se de paterna successione petiturum non ex causa donationis, [d] sed transigendi animo in iure professus est: cum respuere quæritam[e] nequiret[f] hæreditatem, & transactio nullo dato vel retento seu promisso minimè procedat, [g] sub moueri non potest. [h] Sine die, Cæs. Conss.

Semel hæres per repudiationem non desinit esse hæres: sed confessus in iudicio, pro iudicato habetur. b. d. Bald. Vel sic: Semel hęres repudiando non desinit, & econtra. Et confessio facta ad proprium commodum, nihil operatur, secundum Bar. Butr. Vel confessio in his quæ solo animo & verbo non possunt induci, nihil operatur. Salye. Vel sic: Inutilis repudiatio non habet vim utilis confessionis in præiudicium repudiantis qui primo adiuerat. b. d. & casum vide per Cyn. & melius per Bald. Alex.

IIII. Iidem AA. & CC. Modestino militi.

SIcut maior vigintiquinque annis antequàm adeat, delatam repudians successionẽ, pòst

a *Pacti.* i. transactionis.

b *Adseuerans.* ideoque immiscuisse se creditur: vt ar. ff. de bon. poss. l. cum quidã. nam agebat petitione hæreditatis cum excipereter institutus se scriptũ. hic filius replicabat, & dicebat quòd erat iniustum testamentum.

c *Postea.* processu temporis.

d *Donationis.* quia cùm nesciret an sibi ius agendi competeret, donare non proposuit, sed transigere: puta si dixerit, remitto tibi si mihi x. des, quod non admisisti, vel tacuisti. Vnde mihi nõ præiudico. Accursius.

e *Quæsitam.* l. sic per agnitionem. secus si ipso iure tãtũ: vt quia est suus filius, & non agnouit adhuc, nã dimittere potest: vt insti. de hære. qua. & diff. §. sui autẽ. & §. sed his. & ff. eo. l. ei. qui se.

f *Nequiret*, tria allegabat pro se institutus, scilicet donationẽ, transactionem, & repudiationem: quæ non valent.

g *Procedat.* vt §. de transac. l. transactio.

h *Non potest.* vi transactionis: vt quia non valuit. vt transactio. Itẽ nec vi pacti gratuiti: quia noluit, licet potuerit quo ad aduersarium, nõ quo ad alios, cum agnouerit: vt §. de pac. l. post quam. & de in integ. restit. mi. l. intra. Vel dic, nõ subrnouetur ab alijs, sed ab eo qui fuit cõuentus, sic: vt ff. de pac. l. si vnus. §. & in summa. Vel verius, hic errando remisit, credens transactionem tenere. hoc non placet: vt ff. de condic. inde. l. eleganter in prin. quæ non tenebat, tum quia nihil dabatur, tum quia ab hæreditate separari non poterat. Vel dic non posse submoueri quin sit hæres, sed à rebus hæreditarijs submouetur quas possidet: vt ff. de mino. l. & si fine. §. sed quod Papinianus. & facit. ff. de succes. ed. l. j. §. decretalis. & ff. eo. l. impuberibus. & j. l. proxi.

A iudicet cõfessio quæritur? Respon. q̃ non: & quod aliàs dicitur q̃ confessus pro iudicato habetur, non habet locum in repudiatione: sed cũ quis cõfitetur in iudicio se certã quãtitatẽ debere.

i *Non potest.* vt §. de rep. bo. pos. l. j. nisi in casu: vt j. eo. l. fi. & in alio: vt ff. ad Trebel. l. nam quod. §. j.

quærere nõ potest: [f] ita quæsitam renunciando nihil agit, sed ius quod habuit, retinet: [k] nec quòd confessos in iure pro iudicatis haberi placuit, ad vocem repudiantis[l] hæreditatem, sed ad certam quantitatem deberi confitentem pertinet. [m] S. V. Kal. Ianua. Sirmij. AA. Conss.

Pupillus hæreditatem etiam damnosam repudiare non potest. b. d. Bald. Vel sic: Pupillus sine tutore non potest hæreditatem repudiare. Sal. & Alex.

V. Iidem AA. & CC. Claudianæ.

PVpillorum repudiatio[n] delatæ hæreditatis sine tutore auctore facta, nihil eis [o] nocet [p]. S. II. Kal. Ian. Sirmij. AA. Cõss.

Suus abstentionem non renocat, vbi res sunt alienatæ, nisi beneficio minoris ætatis. vbi autem non sunt alienatæ, renocare potest vsque ad triennium: quod minori currit post xxiv. annum. Sal. & Alex.

VI. Imp. IVSTINIAN. A. Ioanni præfecto prætorio.

SI quis * suus reculauerit paternam [q] hæreditatem, deinde maluerit eam adire: cùm fuerat indistinctè ei remissum, * do nec res paternę in eodem statu permanent, * hoc facere, & post multum temporis licebat ei ad eandem hęreditatem redire: * hoc corrigêres, sancimus, si quidem res tam venditę sunt: vt nullus aditus ei ad hęreditatem reseruetur. [r] quod & antiqui-

k *Retinet.* vt §. eod. l. proxima.

l *Repudiantis hæreditatem*, sed nonne valet repudiatio in iudicio, cum aliàs de hæreditate adueritur, vt remoueatur pacti exceptione? Azo respondet. sic puto: ar. §. de pac. l. post quam. Sed tamen hon desinit esse hæres in præiudicium aliorum creditorum.

m *Pertinet.* vt ff. de confes. l. j. Et not. quòd dicit certã: vt ff. de confes. l. certũ in princ. Sed certe neque ad quantitatem solam: vt d. l. certum. & est ratio quare repudiatio non valet in iure: quia quæ valet extra ius, valet in iure: & quæ non valet extra ius, nec in iure valet. Sed confessio in iudicio facta, tenet: extra ius facta, non tenet. Itẽ est alia melior: quia confessio sit cõtra se: aliàs nec illa teneret: vt ff. de interro. act. l. de ætate. §. j. Sed repudiatio pro se fit: vnde non debet tenere, cum ideo fiat, vt creditoribus nõ teneat. Item est cõtra hanc l. ff. de interroga. act. l. si filius. vbi consitendo se hæredem, sit hæres: li cet repudiauerit prius. Solu. ibi non fit hæres: sed quantum ad aduersarium pro hærede reputatur, non quantum ad alios: vt in eo. titu. l. fi.

n *Pupillorum repudiatio.* expressa. tacite enim potest, vt impediendo conditionem: vt ff. de condi. & demon. l. cum pupillus. j. respon. & econtra non potest adire, licet lucrosa sit: vt insti. de auct. tuto. §. neque autem. & facit §. de auct. præstan. l. ij.

o *Eis.* pupillis.

p *Nocet.* nam tutores, vel ipsi facti maiores poterunt petere hanc hæreditatem, nisi essent in repudiatione.

SI quis.] CASVS. Si testator filium suum famil. hæredem instituit, licebat filios hæreditatẽ repudiare, & postea ad eam redire quandocunque, cum res hæreditariæ alienatę nõ essent: quod in parte corrigit Imperator, dicẽs: refert an fuerit maior, vel minor: vt si maior, & hæreditas alienata sit, ad eã redire non potest. si minor, restituebatur, & creditoribus hæreditarijs tenebatur. si nõ est alienata, & est maior, vsque ad triẽniũ redire potest: quo elapso nõ audietur, si est minor, post quadriẽniũ: intra quod ad hæreditatẽ quã repudiauit, redire potest: quo elapso nõ audietur: & ita cũ erit xxix. an. currit sibi illud triẽniũ. Vide.

q *Paternam.* quid in materna? Respon. vsque ad annum admittitur post repudiationem: vt ff. ad Tertul. l. filij. & §. de iur. & fac. igno. l. ij. Item quid in emãcipato? Respon. vt ff. de colla. bono. l. nonnunquam. Accur.

r *Reseruetur.* hic continua quod est in fine: nisi forte &c. Item contra ad sequens respõsum. §. de iuris. & fac. igno. l. ij. & iij. Solu. vt ibi. Vel hic nõ habebat substitutum vel coniunctum, legitimus enim intra hoc spacium obstare non videtur: vt ff. vnde leg. l. ij. & de succes. ed. l. j. §. quibus. Item ad hoc. ff. ad Trebel. l. nam

l. nam quod. §. i. & supra si vt omiss. hæredi. l. ij. Accursius.

a *Annis.* xxv.

b *Tempora.* scilicet. xxix.

c *Licentia.* ad idem quod vbi res alienatæ non sunt, quod admittatur: ff. de in. delib. l. si quis.

d *Constitutus.* tempore repudiationis, & hoc est mirũ quod post. xxv. annos iure ipso subuenitur, non per restitutionem: vt §. de in integrũ restitutio. l. ea quæ.

e *Abdicationem.* id est repudiationem.

f *Reseruetur.* dixit rebus in suo statu durantibus cum admitti, & non aliter: nisi & c. vel cõtinua. vt modo dixi.

g *Recuperare.* immo videtur quod non: vt ff. de mino. l. quòd si minor. §. Scæuola. in ver. si vero. quæ est contra. Sol. hic cortigit, vel ibi habuit subsitutũ, hic non. Vel solue vt ibi.

QVEMADMODO *dum testamenta aperiuntur &c.*

VT testamenta.] CASVS. Testamentum fecisti, & hæredem instituisti, & testamentum clausisti, & obsignasti: hæres ignorans ex quota parte sit institutus, vult vt testamẽtum proferatur, & aperiatur, & recitetur: an sit audiẽdus, quæritur? Respond, quod sic: & hoc iubebit competens iudex. Vinianus.

h *Dicit.* loquitur legatario. Accursius.

i *Iubebit.* per hoc interdictum, siue edictum siue titulum quando nõ negat se habere; aliàs locum habet interdictum de tabulis exhibendis: vt ff. eod. l. ij. §. vlti. Et est ratio, quia non aliter veritas &c. vt ff. eo. l. i. & de transactio. l. de his. & habet locum hæc lex legatariis petentibus, vel similibus, qui volunt scire an possint petere, & quantum. hæres quidẽ habet rei vindic. vt. ff. e. l. ipsi.

TEstamenti.] CASVS. Paterfa. cum filio suo existens in peregrinatione, testamentum fecit, adhibitis septẽ testibus. quo solenniter completo: illud clausit & consignauit, & præcepit hæredi vt perferret in patriã suam. si vult hęres vt testamentum aperiatur, & recitetur, adire debet rectorem prouinciæ: qui conuocatis coram eo testibus, non præsentibus qui signauerunt, faciet aperiri & recitari, quo facto ab eisdem rursus debet obsignari.

k *Potes.* & debes.

l *Vt testibus.* scriptis in testamento. Vel dic in ipsa conditione potest resolui sine testibus.

m *Pro tribunali.* sedentem.

n *Per libellum.* scilicet per alium quem rector delegauit. tunc Codex.

A enim rector sedet per libellum, id est per delegatum. Vel dic quòd iste potest adire per libellum, id est per procuratorem.

o *Honestos.* sic ff. e. l. si quis ex senatoribus. & ff. depo. l. j. §. si pecunia in sacculo. & §. sed. & si res. Item nunquid illi aderũt, qui sigillauerunt? Respõ. vtique, si fieri potest: vt ff. eo. l. cum ab initio. & alij quando que: vt ff. e. l. sed & si quis. & mittatur ad testes testamenti absentes, vt recognoscant: vt dicta l. sed & si quis.

p *Viros.* qui non sunt de testibus testamenti.

q *Obsignentur.* quid si testes non adsunt: quia mortui sunt? Rñ, non poterit aliquid probari per testamentũ: nec enĩ est publica scriptura. Sed arg. contra. vt ff. e. l. tabularũ. in prin. si autem insinuetur, poterit amodo probari secundum legẽ: vt §. de testa. l. consulta. & l. testamẽta. & l. publicari. & ad hoc. l. omnium.

EIus.] CASVS. Si aliquis testamentũ fecit, & illud clausit, & consignauit: si hæres vult vt illud aperiatur, & recitetur, & describatur: an totum debeat aperiri, quæritur? Rñ. quod nõ, sed excepta illa parte quam testator vetuit aperiri, & in qua scriptus est dies & consul. & illa quæ ad ignominiam alicuius pertinet. & ad hoc præstito sacramento ab hærede, quod non animo calũniandi petit illud aperiri. & hoc iubebit rector prouinciæ.

r *Eius.* scripti.

s *Vetuit*, vsque ad decennium, vel expresse vel tacite: vt. ff. e. l. pupillares. Item nec viuo testatore: vt. ff. eo. l. ij. §. si dubitetur.

t *Adignominiam*, vt quia legauit filio quem ex monacha habebat: nec videtur legatum sic relictum ad ignominiam valere, cum nec institutio: vt. ff. de hære. instit. l. quotiens. §. si quis nomẽ. & de leg. j. l. turpia.

v *Dum.* ne detur materia falsum fabricandi: vt. ff. e. l. j. §. diem. & de eden. l. j. §. editiones. secus in rationibus: vt. ff. eo. tit. de eden. l. j. §. rationes. Et no. q̃ licet fit quod non animo calũniandi petit illud aperiri. & hoc iubebit rector prouinciæ.

Eodem modo publicantur & aperiuntur codicilli, quo & testamentum. Bal. & Sal.

IIII. Imppp. GRATIA. VALENTINVS & THEOD. AAA. ad Hesperium. P. P.

COdicillos, seu scripturam [x] quoliber tenore formatam, ea oportebit obseruatione[y] in publicum proferri, qua testamenta panduntur. Dat. III. Kalend. August. Mediolani, Ausonio & Olybrio Conss.

TITVLVS XXXIII.

DE EDICTO DIVI HADRIANI TOLLENDO: & quemadmodum scripturæ hæres in possessionem mittatur.

In adipiscenda possessione, institutus præfertur substituto vulgari. hoc dicit. Alexa. de. concor. Bald. & Salycetus.

TRIAM perferantur, affirmans: potes [k] illuc perferre, vt secundum leges moresque locorum insinuentur: ita scilicet, vt testibus [l] non præsentibus, adire prius vel pro tribunali [m] vel per libellum [n] † rectorem prouinciæ procures: ac permittente eo, honestos [o] viros [p] adesse facias, quibus præsentibus aperiantur, & ab his rursum obsignentur. [q] PP. XII. Kalend. Ianuarij, Maximo. II. & Glabrione Coss.

Qui petit aperiri testamentum, debet iurare de calumnia, asserendo putare sua interesse. & non omnes partes testamenti debent aperiri, vt in textu declaratur: nec datur copia dici & consilio. & idẽ est in codicillis quod in testamẽto. hoc dicit eum. l. seq. Alexander.

III. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. & CC. Aristoteli.

EIus [r] † quod ad causam nobilissimi patris vestri iudicij pertinet, de calumnia tibi iuranti, præter partem quam aperiri defunctus vetuit, [s] vel ad ignominiam [t] alicuius pertinere dicitur, inspiciendi ac describendi, præter diem [v] & consulem † rector prouinciæ facultatem fieri iubebit. Dat. VI. Kal. Maij. CC. Cõs.

Codicillos. [CASVS. An eadem solennitate debeant codicilli aperiri qua & testamenta, quæritur? Respon. quod sic.

x *Codicillos, seu scripturam.* am. pertinentem ad testamentum: vt ff. eod. l. ij. §. ad causam.

y *Obseruatione.* vt detur & demonstretur præter eam partem quam testator vetuit: vt §. l. proxi.

† *Per libellum.* scilicet per alium quem rector delegauit. tunc Codex.

† *Vt testibus.* scriptis in testamento. Vel dic in ipsa conditione potest resolui sine testibus.

† *In testamentis ego apponi solebat dies & consul: vt etiã ex vetere formula testamenti. l. Cuppidij apparet: quãuis testamenta vim capiãt ex die mortis. Sed quid si testamẽtũ nõ habeat nec diem nec cõsule: non puto equidem ex eo infirmari. Sed & ab anno quo dã de lapsso mihi ottesi in ea vetera Modestini vrsi consulis fragmenti quo deserte asseritur non ob id infirmari. Constat.*

DE EDICTO DIVI HADRIANI &c.

Actus a hæreditate ex testamento delata, quod sit animo: vt insti. de hæred. qualit. & differ. §. fina. petit scriptus missi in possessionem: quod olim per edictum, hodie per hunc titulum fit.

CVm.] CASVS. Decessit paterfamil. testamentum fecit, hæredem instituit, & sibi substituit: vult institutus mitti in bonorum poss. defuncti, vult & substitutus: quis præferatur, quæritur? Respon. quòd instituto. vel pone substitutus in possess. &c. & contradicat instituto.

a *Mouetur.* pro se habebat substitutus, b quia institutus sub conditione habet bonorum poss. secundum tabulas: vt ff. de secu. tab. l. ij. §. si sub conditione. at substitutus est sub conditione institutus: Item facit pro eo, quia omnis substitutus est institutus: vt ff. ad leg. Fal. l. in ratione. j. §. pe. Item forte c quia dicebat substitutus filium testatoris à primo gradu præteriti, & ideo illum gradū esse ruptū, & à secūdo ex hæredatū: vt ff. de libe. & postu. l. & si peperecerit. §. fin. Vel dicebat substitutus se instituti: vel aliud huiusmodi.

b *Oportet.* idem in bonorum poss. secūdum tabulas: vt ff. de bo. poss. secundū tab. l. ij. §. defertur. idē de ipsa proprietate hæreditatis: vt. ff. de acqui. hæred. l. iij. & l. quādin institutus. in prin. & ff. qui satisfa. cog. l. inter omnes. idem in legato: vt. ff. de leg. ij. l. si quis seruū. §. certū. Quandoque tamē vtrorq; admittitur, simul instit⁹ & substitutus: vt instt. de vulg. substi. §. fi. & ff. de hæred. insti. l. si pater. & l. seq. Itē qd hic dicit, est verū, c nisi aliud obiiciat ei instituto, puta aliud testamētū posteri? vel aliquid tale: vt. j. c. l. fi. §. fin autē.

QVamus.] CASVS. Paterfamil. fecit testamentū; hæredem instituit, petit mitti in bo. poss. obiicit ei aduersarius se esse filium & præteritum, vel quod testamentum sit falsum, vel in officiosum, vel quod testator seruus fuerit: an ob hoc impediatur scriptus quo minus in possess. bono. defuncti mittatur, quæritur? Respond. quod non.

c *Quamus.* Quinque dicit, ad quorum quodlibet refertur vlimus versus, tamē scripē &c. Sed circa omnes articulos quæro, quid filio in possessione constituto: an debet institutus mitti, & ille exire? videtur quod sic: vt hic, & ff. quorum leg. l. j. §. redigūtur. Econtra quod non: quia dolo facit & c. vt. ff. de doli except. l. dolo. Dic f ergo distinguendum: aut causa quam filius obiicit, exigit altiorem inquisitionem, & tunc scriptus mittitur: aut statim vult probare eam filius, & tunc nō: vt. ff. ad exhib. l. iij. §. ibidem. & ad Trebel. l. ille à quo. §. fi de testamento. & ff. vt in poss. leg. l. si is à quo. in prine. & de Carb. edic. l. iij. §. causę. Supple ergo, mitti solet & c. nisi incontinenti probet filius causam aliquā de his. Sic generaliter dictum restringēdum est: vt. ff. de pe. hær. l. & non tantū. §. quod si pro emptore. & est maximè ratio: quia & si aliud posterius proferatur testamētum: ille scriptus qui petit sē mitti in possessionem, non possidebit. Idem ergo & hic, cū reus potiora iura velit ostēdere statim: vt si dicat se præscripsisse. hoc enim ei permittitur allegare: vt. j. co. l. fi. in fine.

d *Quis.* contradicens instituto.

e *Aut falsum.* præfertur ergo possessorium crimini falsi. Sed videtur, siue de falso excipiendo dicatur simul cum principali cognosci, siue in modū accusationis: & tunc præponi criminis cognitionem: vt ff. de ordi. iudi l. pe. & fi. quæ sunt contra. Solu. illud cum petitorio agitur, hic cum possessorio. vel solue vt ibi.

f *Inofficiosum.* immo videtur primo de querela cognosci in modum exceptionis, cū filius possideat: vt ff. de inoff. test. l. Papinianus. §. si filius. quæ est contra. Solu. ibi hæres petitorio agebat, hic possessorio. vel solue vt ibi.

g *Vitio.* scilicet inuisibili. de visibili dices. j. l. fin. hic ergo vel rupeum vel irritum dicebatur.

h *Seruus.* cum tempore mortis pro libero habebatur: vt instituta. de testa. §. testes. & ff. de Carb. edi. l. j. §. sed & si quis non tantū. Sed contra. ff. de peti. hære. l. liber. Solu. ibi peritorio, id est petitione hæreditatis agebatur, hic possessorio. vel ibi viuo testatore mota fuerat quæstio libertatis, hic non. Item ad idem contra. j. de ordi. cogn. l. si res. sed ibi dicebatur seruus qui cō ueniebatur: hic actius scilicet defunctus.

i *Matti solet.* adeo vt appellari non possit nec hoc fiat: vt j. quorum ap. nō recip. l. quisquis.

DIcto.] CASVS. Olim si paterfa. decesserit, & hæredem scripsit, dabatur hæredi scripto ex edicto diui Hadriani aditus adipiscendi bo. poss. defuncti intra annum: quo elapso vlterius non admittebatur, & hoc cum deminutione vicesimæ partis applicādę fisco: quod immutat Imperator per hanc constitutionē, statuit ergo, vt si scriptus hæres in solidum vel ex parte competenti iudici testamentum in quo est scriptus, ostenderit neque cancellatū neque abolitū, neq; in aliqua parte sui vitiatū, & septem testiū sigillis sigillatū mittatur in poss. omniū bonorū quæ habuit defunctus tempore mortis suæ: nō autē in illis bonis hæreditatis quæ aliquis legitimo modo possidet; & hoc si nullī fuerit cōtradictor. & hoc in prima parte. Si aliquis extiterit cōtradictor q potiora iura habuit: ille mittitur, siue fuerit peritor qui mitti desideret, siue possessor qui detinet, & contradicit aliū non esse mittendū. In tertia parte dicit quod non solum vsque ad annum possit petere mitti, sicut olim: sed post annum quandocunq; nec illud tē poris obijceretur obstaculū: nisi quod consueuit obijci pet. hær. vel rei vind. scilicet triennium, vel. x. vel. xx. vel. xxx. Et debet sic formari libell⁹. Pero domine index me mittii in poss. bonorū defuncti quę tēpore mortis suæ habuit: quia sum scriptus hęres in testamēto nō cācellato &c. & hoc per condictionē ex lege ista.

k *Vicesime.* dabat enim missus in possessionem fisco vicesimā partem hæreditatis. Item dabatur intra annū tantū: quod patet per id quod dicit angustijs: vt j. in. §. fin autem. versic. nullis.

l *Difficultatibus.* quas non habemus.

m *Quiescente.* in eo quod male dicebat. Sed quid si aliquis hodie peteret possessionem ex edicto illo? Respon. k potest per cō stitutionem illam. ADDITIO. Illud dictū glos. reprobatur per Bart. ideo dic quod condictio ex lege habet locum quando est contradictor, aliàs non: sed officium iudicis auctoritate huius. l. secundum Iaco. But. Bar. Bal. Salyc. & Alexand.

n *Et vicesima.* portio.

o *Republica.* id est desuiit esse in vsu nostro tempore.

p *Ex parte.* scilicet quota. secus ergo si ex re certa: quia tunc loco l legatarij habetur: vt ff. de hære. instit. l. quotiens. nisi m nō sit alius: vt ff. de hære. instit. l. ex facto. ij. §. ij. & l. j. §. si ex fundo. & tunc idem ac si in totum sit hæres. Item quid dices in fideicōmissario vniuersali? Respon. non habere cū huiusmodi legis beneficium; Itē quid de substituto pupillari vel vulgari? Respō. vt colligitur. ff. l. j.

q *Competenti.* Qui habet merum imperium, vel mixtum, non delegatus vel magistratus municipalis: vt ff. de iurisdict. om. iu dic. l. iubere. & ad municip. l. ea quæ. Item ideo dicit cōperenti: quia index loci vbi sunt res, mittet, non alius: vt ff. vbi de hære. agitur. l. j. sed pronunciat alius de mittendo, & destinat literas suas ad iudicem n loci vbi sunt successiones: vt ff. de bo. auctō. ff. de iudi. pos. l. cum vnus. §. pen. & de re iudi. l. à diuo. in princ. & ff. de iudi. properandum. §. fin autem reus.

Vitium.

Vitium testamenti insuisibile, non impedit hæredem mitti in possessionem, hoc dicit Alexan. Salyc. addit, nisi de vitio doceantur incontinenti.

II. Imp. ALEXANDER A. Eutacto.

QVanuis c quis d se filium defuncti præteritum esse alleget, aut falsum e vel inofficiosum f testamentum, seu alio vitio g subiectum, vel seruus h defunctus esse dicatur: tamen scriptus hæres in possessionē mitti solet. i PP. VI. Kalend. Nouemb. Maximo. II. & Æliano Conss.

Edictum diui Hadriani cum sua vicesima & eius ambagibus, est sublatum: & scriptus hæres ex sola inspectione testamenti cauentis omni vitio visibili, mittendus est in possessionem verum quæ tempore mortis per defunctum tenebantur: si non apparet legitimus contradictor. Si autem apparet, mittitur causa cognita, si allegationes illius contradictoris nō sint legitimæ: secus autem si sint legitimæ, vt quia ostendat se habere potiora iura, vel præscripsisse bona in quorum possessionem hæres mittitis postulat. Alexander.

III. Imp. IVSTINIANVS A. Iuliano præfecto prætorio.

EDicto diui Hadriani quod sub occasione vicesimæ k * partis hæreditatis introductum est, cum multis ambagibus, & difficultatibus., l & indiscretis narrationibus penitus quiescente, m quia & vicesima n hæreditatis ex nostra recessit republica: o antiquatis nihilo minus & aliis omnibus quæ circa repletionem vel interpretationem eiusdē edicti promulgata sunt: sancimus, vt si quis ex asse vel ex parte p institutus, competenti q iudici testamentum ostenderit non cancellatum, neque abolitum, neque ex quacunque suæ formæ parte vitiatum, a † sed quod in prima figura b sine omni vituperatione appareat, & depositionibus c testiū legitimi numeri vallatū sit: mittatur quidem in possessionem earum rerum quæ testatoris mortis tempore fuerunt, d non autem legitimo e modo ab alio detinentur, & eam f testificatione publicarum g personarū accipiat. ¶ Sin autem aliquis contradictor h exiterit: tunc in iudicio cōpetenti causæ in possessionē f missionis & subsecutæ contradictionis ventilentur, & ei possessio acquiratur, qui potiora ex legitimis modis iura ostenderit: siue qui missus est, k siue qui antea detinens contradicendum putauit, nullis angustiis i temporum huiusmodi missione coartanda: sed siue tardius, siue præmaturè m aliquis missus est: legis tantummodo arbitrium n requiratur & causa, vnde vel missio o vel contradictio exoritur. Siue enim p post annale tempus, siue post maioris æui curricula aliquis fuerit missus q, si tamen ex legitimè formato testamento missio procedat, nullū ei temporis obstaculum obiiciatur: nisi tantum temporis effluxerit, quod possit vel possessori plenissime securitatem super dominio r præstare, s vel ipli qui missionis modis iura ostenderit: siue qui missus est, k siue qui antea detinens contradicendum putauit, nullis angustiis i temporum huiusmodi missione coartanda: sed siue tardius, siue præmaturè m aliquis missus est: legis tantummodo arbitrium n requiratur & causa, vnde vel missio o vel contradictio exoritur. Siue enim p post annale tempus, siue post maioris æui curricula aliquis fuerit missus q, si tamen ex legitimè formato testamento missio procedat, nullū ei temporis obstaculum obiiciatur: nisi tantum temporis effluxerit, quod possit vel possessori plenissime securitatem super dominio r præstare, s vel ipli qui missionis modis iura ostenderit: siue

Et hoc est.

Falsum scio.

I Alio addito scilicet.

Bar. & B.

m Sequitur eam Bart.

n Hoc scilicet quia.

o Apparet legitimus cō tradictor cū.

Iur. perfuncti.

subest ibi in.

Bart. B. P. Ang. Saly. & Ias.

b Die quod ibi fideicō. non possidebat: hic sec⁹ secundum.

B. B. P. an. & Ias.

i Licet sum matum. Bar. & sic requiritur dispositio testimon. P.

k Sequitur eum vsque ad fi. Bart. & Saly.

l Vtraque est de mēte: B. P. & Ia.

Quæstio Sabbatina.

m Hæc est communis & vera exceptio, quod ne mo erit hæres secundum Ias.

Bart. B. P. & Alex.

Saly. & Ias.

Bal. Ange. Sal. & Ba.

† Cōcor. gl. 1. de c. cum ædo. circa fi. extra de rescrip. & glos. c. nō nulli. c. tit.

Et bene, Bar. & Alexan.

Idē Bart. & alij.

d Manu publica. B. Sa. & Alex.

e Sequitur eum Bar. B. & alij. & sequitur valde singularis scilicet Ang.

Idē Bar. Bal. Ioan. Fab. & Ia.

f Et bene tra, g nō est opus restitutione, cum habeat eam: alioquin verbis

a *Vitiatum.* vitia alia visibilia, & illa impediunt mittendum: vt hic. alia inuisibilia, & illa non: vt §. l. proxi. Sed quid si vitiū sit in præfatione tantum visibile vel inuisibile: non in illis locis in quibus consistat tota vis? a certe puto non nocere: vt extra de fi de instr. c. ex literis. & §. de transac. l. si ex falsis. & §. de testa. l. si vnus. Accursius.

b *Prima figura.* id est prima consistentia: vt ex quo prima vice scripsit fuit, nihil sit detractum, additum vel mutatum secundū quosdā, & bene. sed Io. dicit prima figura, id est prima facie, vel prima fronte. sic enim sæpe loquimur: licet prima literarum figura sit in aliquo mutata: dum tamē bene correcta, vt aliæ literæ nō sit dissimilis, sed eiusdem notarij omnino videatur.

c *Depositionibus.* sigillorum & subscriptionū cuiuslibet testis: nō dico sacramenti: quia in hoc possessorio iudicio non est necesse eos iurare. b Sed aliter ponitur depositio. §. de testa. l. hac cōstitutissima.

§. fi. & l. fina. Item per hoc q dicit depositionibus, videtur quod loquitur hæc lex tantū in testamento in scriptis: quod cōcedo. e Quid ergo in nuncupatiuo? Respon. habet interdictū quorū bonorū. ff. quo. bo. l. j. sed per officium iudicis ex hac. l. forte iuuabitur, si testamentum nuncupatiuum sit in scripteis redactū secū dum B, Sed Al. dicit etiam in nuncupatiuo in scriptis redacto d recte loqui. l. istam, cum tanta fides illi hodie scripturæ habeat, sicut solenni testamento cum sigillis. & idem Al. dicit, vtiu non solenni testamento habeat locum hęc lex quando habetur p solenni: vt §. de testa. l. hac consultissima. §. pe. & l. fin. Sed quid si nuncupatiuum non sit in scriptis redactū? Respon. e poterit scriptus hæres mitti in possessionem rei, ita vt solennis numer⁹ testium ante cōpetentē iudicē testationes deponat, & in scriptis redigatur: & secundū talē scripturā poterit scripē mitti in possessionem. arg. pro his. §. de testa. l. hac consultissima. in fi. & l. fi.

ADDITIO. Modū procedēdi & adipiscēdę possessionis hęre ditatis, poterit hic diligēs lector inuenire in breuiario Ioan Fabr.

d *Puerum.* non ergo in aliis rebus quæ apud eum erant: sed dominus non erat secundum quosdam. Sed Al. dicit etiam earum quarum possessionem tantū habuit: quia dominus præsumitur possessor secundum eum: vt §. de proba. l. ij. Tu die f siue possessionē siue detērationē habuerit defunctus, idem quod aliàs, sed alia ratione: qa & sic sit in peti. hæredi. vt ff. de peti. hær. l. & nō rantum. in prin. Sed arg. contra. j. ad leg. Fal. l. in testamēto militis. ADDITIO. Tu die quod ibi loquitur quo ad detractionem Falcidiæ, hic quo ad missionem in possessionem. Salyc.

e *Legitimo.* scilicet titulo quem probet instrumēto vel testibus ille qui possidet: aliàs præsumitur p possessore possidere: vt ff. de per. hæredi. l. pro hærede. & sic auocabitur ab eo possessio p hanc l. secundum Azo. Sed Al. dicit etiā si titulum habeat, auocari ab eo possessionē: vt argu. §. l. pxi. nisi habeat titulū similē titulo petēris, vt quia aliud secundū testamentū solēne habeat. & hoc patet. j. vbi dicit, quia potiora ex legitimis modis & c. hoc est si posterius testamētum sine vituperatione appareat, & pro eo. §. l. proxi. sed secundum hoc videtur nimia iniuria affici titulo possidens, si ei sic auferatur possessio. sed non est: quia ita demum sit in eā rem missio, si tempore mortis de inebatur à defuncto. Quod ergo hic dicit, non aūt &c. vt quia se hæredem dicit, & secundū profert testamentum solenne. & hoc secundū Al. & hæc verior. Vel dic secundū Azo. non autē &c. vt quia à defuncto vel eo viuente emit possessor ab aliquo: vel alio titulo habuit, quod & probet: vt in prin. dixi: licet tēpore mortis teneret à defuncto. si aūt quia defuncto successerit, teneat, cu nō proferat secundū testamentū solenne, auocaretur ab eo possessio. Itē an fideicōmissarius vniuersalis est legitimus cōtradictor si possideat? Quidā dicunt q non: quia nullū ius habet, nisi primo fiat ei restitutio, saltē verbo: vt ff. ad Trebel. l. restituta. Sed dic con

Et hoc est.

Falsum scio.

I Alio addito scilicet.

Bar. & B.

m Sequitur eam Bart.

n Hoc scilicet quia.

o Apparet legitimus cō tradictor cū.

Iur. perfuncti.

subest ibi in.

Bart. B. P. Ang. Saly. & Ias.

b Die quod ibi fideicō. non possidebat: hic sec⁹ secundum.

B. B. P. an. & Ias.

i Licet sum matum. Bar. & sic requiritur dispositio testimon. P.

k Sequitur eum vsque ad fi. Bart. & Saly.

l Vtraque est de mēte: B. P. & Ia.

Quæstio Sabbatina.

m Hæc est communis & vera exceptio, quod ne mo erit hæres secundum Ias.

Bart. B. P. & Alex.

Saly. & Ias.

Bal. Ange. Sal. & Ba.

† Cōcor. gl. 1. de c. cum ædo. circa fi. extra de rescrip. & glos. c. nō nulli. c. tit.

Et bene, Bar. & Alexan.

Idē Bart. & alij.

d Manu publica. B. Sa. & Alex.

e Sequitur eum Bar. B. & alij. & sequitur valde singularis scilicet Ang.

Idē Bar. Bal. Ioan. Fab. & Ia.

f Et bene tra, g nō est opus restitutione, cum habeat eam: alioquin verbis

a *Excludere*. ergo potest excludi petitor.x.vel xx.annis.
b *Ex vna parte*. id est odio tantum, vt est in præscriptione.xxx. annorum,quę tantū odio non petētium est inuēta:nec exigitur possessoris bona fides: vt ĵ.de anna.except.l.fi.& ĵ.de præscrip. xxx.an.l.si quis emptionis. idem in vsucapione quæ tantum fauore possidētis videtur inducta.
c *Ex vtroque*. id est fauoret& odio,vt est in præscriptione.x. vel xx. ann. quæ odio non petentis & fauore possidentis est inuenta: & exigit bonam fidem possessoris: vt institu.de vsuca.in princ.
d *Principalem*. id est petitionem hæreditatis.sic ergo.x.annis tollitur petitio hæreditatis.Sed contra supra de peti. hære.l. hæreditatis.vbi dicit. xxx.annis durare. Solu.a ibi de directa, hic de vtili. immo ibi loquitur cum datur contra eum qui possidet pro hærede vel pro possessore, hic autem contra eum qui titulo possidet.vnde cum suos terminos excedat, excedit̃ur à non suis terminis.sui termini sunt, vt contra eum qui pro hærede vel pro possessore possidet, tantum detur: vt ff. de peti.hære.l.pro hærede.secundum Bald. sed fallit. ff. pro lega. l. iiij. & l. fin. vbi contra eum qui nō habet titulum, non durat petitio hæreditatis nisi x. an. sed ibi iustus error loco tituli est. Vel dic secūdum Io. quòd loquitur hic de rei vindicatione cū dicit,principalem causam &c.

a *Satis placet Bart. & eodem cū se.se cū dīs Bart. Paul. & Ia. b Ista nimis restringit facit. secūdū P. et Ias.*

c *Reprobatur. dicit tamen Ias. quod hæc est tutior, solūmodo ad primū cōtra primum. d Vsū contumationem sequitur Cy. Bart. et Iason.*

SI QVIS ALIQVEM TESTARI prohibuerit &c.

Qualiter dr repellatur hæres propter vituperationem testamenti à possessione, dixit: nunc qualiter à tota hæreditate propter aliud vitium, indi.

C*Iuilis*.] CASVS. Aliquem compulisti vt te hęredem instituer̃et, & instituisti: qui te nō instituisset, si liberi arbitrij fuisset: petis hæreditatem à possidente per hæreditatis petitionē. obiicit tibi aduersarius quod testamētum non valuit: quia testatorem compulisti vt te hæredem instituer̃et: an sis repellēdus, quæritur? Respon. quod sic. & quod dicit noluerit, scilicet testator. alias est voluerit, scilicet qui compulit.

e *Ciuili*. id est petitioni hæreditatis: quæ cum sit à senatoribus inducta: vt ff. de peti.hære.l. item veniunt.§. cum prædiximus. ergo est ciuilis: vt instit. de perpe. & tem. act. in princ.
f *Crimen*. scilicet extraordinarium.
g *Noluerit*. aliàs voluerit.
h *Scripsit*. an isti sint hæredes, dic vt ĵ.l.proxi. in glos.

EOS.] CASVS. Filius matri testari volenti impedimentum præstitit: quia cōram testibus ei interdixit ne testamētum faceret, nec fecit̃an admittendus sit ad successionē, quęritur? Respon. quod non, quasi indignus.
i *Eos*. legitimos.
k *Ordinaretur*. vel in totum vel in partem.
l *Remouere*. vt ff. de his qui. vt indig. l. eum qui. §. fi. & ff. e. l. j. in prin. & l. ij. in prin. & ĵ. de inoffi. testa. l. testamenti. & in auth. vt cum de appel. cog. §. causas. col. viij. Item tenetur ipso in duplū, cui legandum vel relinquēdum erat: vt in auth. vt nulli iudic. §. & hoc peruenit. coll. ix. Sed quid si quis te compulerit vt me in stituas: an hæreditatem habebo? quæstio Sabbatina esse posset: nam in alienum lucrum conuerti alienum metum nō oportet:

A vt ff. quod met. cau. l. si cum exceptione. §. Pedius. puto tamen non nocere hæredi instituto secundum H. vt ff. quod me. cau. l. metum autem præsentem. §. sed licet. & ff. eod. l. j. §. j. in fin. ADDITIO. Aduertas quod glos. super rubri. ff. eod. tenet contrarium, quam tenet ibi Dynus: quia quādo dolus alicuius est immediata causa acquisitionis meæ, debet mihi nocere, vt in dolo procuratoris qui nocet domino: vt l. si procurator. ff. de doli except. & de vi & vi arm. l. j. §. si quis tamen. & §. filius. item videtur casus expressus supra eo. l. j. & hoc sequuntur hic Pet. & Cyn, nec ob. l. metū. in §. sed licet. ff. quod me. cau. quia ibi metus alterius non fuit causa proxima acquisitionis, sed labor meus: de quo vide latius per Bart. in rub. ff. eodem.

TITVLVS XXXIIII.
SI QVIS ALIQVEM B testari prohibuerit, vel coēgerit.

Compellens aliquem testari, punitur criminaliter. & venienti ab intestato qui defunctum testari prohibuit, hæreditas auferitur velut indigno: & institutio facta à testatore qui ad hoc blando sermone inductus est, non consentit vitiosa. hoc dicit totus titulus. Alexander.

I. Imp. ALEXANDER. A. Seuerę.

Iuli[a] cdisceptationi crimen f adiungitur,si testator non iua sponte testamentum fecit, sed compulsus ab eo qui hæres est institutus, vel à quolibet alio, quos noluerit g scripsit̃ hæredes. C S. XV. Kalen. Ian. Alexandro. A. & Cons.

Putatur successione qui impedit aliquem quo minus testetur. Salycetus.

II. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIA. AA. & CC. Nicagorę.

SI QVIS ALIQVEM TESTARI prohibuerit &c.

Qualiter dr repellatur hæres propter vituperationem testamenti à possessione, dixit: nunc qualiter à tota hæreditate propter aliud vitium, indi.

EOS[i] qui ne testamentum ordinaretur,[k] impedimento fuisse monstrantur, velut indignas personas à successionis compendio remoueri,[l] celeberrimi iuris est. PP. Kalen. Ianuar. Diocletiano. II. & Aristobulo Conss.

Institutio facta blando sermone, non est vitiosa. Salycetus.

III. Iidem AA. & CC. Eutychidi.

I Vdicium vxoris posterum in se prouocare maritali[m] sermone, non est criminosum. * Dat. V. Kal. Ian. CC. Conss. * nec capta torium. Cōtius.

TITVLVS XXXV.
DE HIS QVIBVS VT INdignis hæreditates auferuntur: & ad senatusconsultum Syllanianum.

Hæres qui non vindicauit necem defuncti, conuictus de negligentia, tenetur restituere hæreditatem fisco vnà cum fructibus integris, sicut malæ fidei possessor. Et etiam tenetur à die litis motæ ad vsuras semissis pecuniarum reductarum ex venditione rerum hæreditariarum. Alexander.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Celeri. †

Æredes quos necē testatoris inultam [n] omisisse constiterit, fructus integros cogantur reddere. [o] Neq; enim bonæ fidei possessores ante controuersiam illatā videtur fuisse, qui debitū officiū[p] pietatis scientes [a] omiserunt. [q] Ex hæreditate autem rerū distractarū, vel à debitoribus acceptæ pecunię post motam litem [b] bonorum vsuras inferant, quod in fructibus [c] quoque locum habere, quos in prædijs hæreditarijs intuentos, aut exinde percepros vendiderint, proculdubio est. Vsuras autē semisses [d] dependere satis est. Dat. XV. Kal. April. Chilone & Libone Conss.

Factum defuncti maioris non retractatur ex persona hæredis minoris. Et si tutor in accusatione falsi testamenti succubuit, pupillum hæreditatem perdere facit & applicari fisco: & tutor eo casu tenebitur ad satisfactionem damni actione tutelæ: & de calumnia punietur. Alexander.

II. Iidem AA. Vero.

POlla[e] quidem liberam habuit administrandi patrimonij sui potestatem: [f] nec idcirco quod pupillus illi hæres [g] extitit, ea quæ ab ipsa finita sunt, reuocari in disceptationē oportet. Sed si pupillo nomine [h] falsum dicere vis testamentum, de quo per Pollam transactum est: [i] potes experiri: dum memineris, [k] si in causa non obtinueris, & portionem quam ex eo testamento pupillus habet, te ei saluam facturum[l] (quam adimi pupillo[m] necesse erit secundum iuris formā) & de calumnia[n] tua præsidem deliberaturum, quāuis pupilli nomine [o] agere videaris, cum retractas [p] ea quæ finita sunt per cohæredem. PP. VII. Kaled. Maij, Antonino. A. III. & Geta. III. Conss.

Si ante habitam quæstionem de seruis super morte defuncti occisi à familia, tabula testamenti aperta & recitata sint (subaudi) & hæreditas adita sit) illa auferetur hæredibus vt indignis, nisi sint pupilli. hoc dicit. Alexander. post Bald. & Salycet.

III. Imp. ALEXANDER. A. Antiochiano.

SI ea quæstio infertur filiis[q] eius quam consobrinā tuam dicis, quod tabulæ testamenti patris eorum qui à familia interfectus dicebatur, priusquàm quæstio de seruis haberetur, [r] apertæ & recitatæ [s] sunt: propter amplissimi ordinis consultum hæreditas à fisco vindicatur: & ideo agi cauta apud protutelæ: quia sua dente matre & agnatis pupilli accessit ad dictā accusationē: vt ff. de his qui. vt indig. l. tutorē. in prin. & hoc casu loquitur. §. ætati. Vel quarto potest esse q; perditis instrumentis, & mortuis testibus obtinere non potuit cōtra tutorem: vnde à principe petat restitui: vt dicto. §. ætati. Ité no. q; caute hic dicit, quæ tamen tenet Bart. hic innuit eam nō amitti: vt arg. ff. de his qui. vt indig. l. post legatū. §. qui accusauit. & de vul. substi. l. ex facto. §. Iulian[9]. Et est ratio, quia pro parte Pollæ non potuit dicere falsum: vt in prin. & huius. l. dicit. Sed arg. contra ff. de Lo. lib. qui in seruitute. & ff. de his qui. vt indig. l. post legatū. §. fi. patet. & §. si filius, & §. ætati. in fi. & de fideicommiss. l. si filius. §. j. Item nota q; hic dicit falsum: secus si quis dicat non iure factum, quia non perdit, licet succumbat: vt ff. de his qui. vt indig. l. post legatum. §. j.

[a] *Glo. hanc sequitur in posse. nam tenet quo libet ex. Bar. Salyc. & Alex. † Vide, nō facta. Folgo. * Ista defectus textus. secundum quos libri, & glossemanifestissime esse.*

[b] *Post motam litem*. immo post quamlibet moram. hic enim fit in petitione hæred. vt ff. de petitio. hęred. l. item veniunt. §. petitā. & hic agit fiscus peti. hæred. [b] Sed respondeo hic subaudiri maxime. [c] Vel die hoc speciale. Vel vetius refer; [d] an alieneres necessarias hæreditari, vt tunc ex tępore moræ vsuræ precij accepti,an vtiles: & tunc ex tępore litis contestatæ tantū: iste enim est malæ fidei possessor, & in malæ fidei possessore sic distinguitur: vt ff. de pe. hęre. l. item veniunt. §. penult. & l. si possessor. j. §. quod si post.
[c] *In fructibus*. i. precio fructuū: & sic in quolibet qui petitione hæreditatis tenetur: vt ĵ. de peti. hære. l. j. & ad hoc ff. de his qui. vt indig. l. eum qui. & ff. de vsu. l. cum quidā. §. in tacito.
[d] *Semisses*. id est. x. de xx. solidis in anno: vt ĵ. de vsur. l. eos. & tales dicuntur fiscales: vt ff. de vsur. l. cum quidam. §. fi debitores. & ĵ. de vsur. fisca. l. si. li. x.

Hæres quando debet meritò tēdefactis.

[e] *Propter non dicitur exceptio: sed regula de perse. Bar. et Pe. Sequitur hanc glo. Bar. B. P. Ang. Alex. & Ia.*

[f] *Sequitur eam Bal.*

[g] *Ista glos. est valde si grauda & mentis tenē da. Sequitur eam Ia. secundum Bal. & est de mente B. B. & Paul. Bald.*

POlla.] CASVS. Iustus l. ponitur in glos. sed clarius dic sic: Quidam testamentū fecit, puta Titius: & Pollā & fratrē suū impuberē & duos extraneos hęredes instituit. Polla volēs repellere extraneos, & succedere ab intestato cu fratre suo, incepit accusare testamētū de falso: tādē trāsegit aliquo dato ab extraneis, & de portione sua decessit Polla: pupillus[n] ei successit: vult tutor dicere falsum nomine pupilli tā pro portiōe Pollę de qua erat transactū, quām pro portione pupilli: an pro vtraq; possit, quæritur? Rñ. pro prima omnino non potest: pro secūda potest. sed sciat tutor si accusauerit & succubuerit qa nō probauerit: auferetur à pupillo illa portio quā habiturus erat ex testamēto propter falsūiosam accusationē institutā ab eo: & damnū quod propter hoc pupillo cōtingit, restituet ei iudicio tutelæ. Ité de calumnia dānabitur, & condēnatus fuerit: vt ff. e. l. tutorē. Viui.

[h] *Pupilli nomine*. immo videtur quòd tuo possis nomine, non alterius accusare. vt ĵ. qui accu. non pos. l. ij. quæ est contra. sol. hic ciuiliter: ibi criminaliter. hoc non placet, quia ĵ. dicit de calumnia &c. Dic ergo f hic nomine pupilli, id est propter pupillum, & ad eius vtilitatē: sed nomine tuo accusas. Accurſius.

[i] *Transactum est*. pro portione tua cum cohæredibus scilicet quæ transactio valet: vt §. de transac. l. transigere.

[k] *Non obtinueris*. id est succubueris. nam oportet sententiam pro ferre: vt ĵ. eod. l. alia.

[l] *Saluam facturum*. per actionē tutelæ: vt §. de admi. tu. l. non est.

[m] *Pupillo*. vt indigno, cum eius nomine appareat calumnioſam accusationē instituta: vt ĵ. e. l. alia. & ĵ. ad le. Cor. de fal. l. qui falsās. Sed sibi legata tutor non perdit: quia necessitate officij fecit: vt ff. de his qui. vt indigu. l. tutorē. in princ. Sed certe imò videtur quod eius ætati parcatur: vt nō perdat, licet calūnioſam accusationē instituit tutor: vt ff. de his qui. vt indig. post legatū. §. ætati. quæ est contra? Respon. duas habet vias. vel patiamissum, & agere contra tutorē, vt hic: vel petere restitutionē in integrum, vt sibi non noceat accusatio: vt ar. §. fi cu. vel cura. inter. l. fina. vel aliter loquitur ibi quando tutor nō est soluendo. aliàs obtinet quod hic dicit: vt arg. ĵ. vnde vi l. meminerit. & §. de iudi. l. properandu. in fin. l. Vel tertio q; potest esse q; est soluendo, nec tamen tenetur

Tutor si ea calumnioſam accusationē instituit, an pupillo noceat.

[n] *Calumnia*. si sit euidens, non aliàs: vt ff. de his qui. vt indign. l. tutorem. & ĵ. qui accu. non possūnt l. ij.

[o] *Pupilli nomine*. id est ad eius commodum vel incommodum vt §. dixi.

[p] *Retractas*. id est iterū tractas, id est ponis in dubio: nec enim potes retractare pro parte Pollæ: vt §. ea. l. in prin.

SIea.] CASVS. Aliquis interfectus à familia sua vel ab aliquo extraneo, filios consobrinæ tuæ qui dicūtur tibi propiores cōsobrini tui, hæredes instituit. antequām interfectorē accusarent, vel seruos torquerēt: fecerūt tabulas testamenti aperiri, recitari & publicari, & hæreditatē ex eo testamento adierūt: an ab eis vt ab indignis auferēda sit hæreditas, quæritur? Rñ. qd sic, ex senatuscon. Syll. & de hoc cognoscer procura principis.

[q] *Filiis*. qui sunt tui ꝓpiores sobrini: vt instituti gradi. §. quinto.

[r] *Haberetur*. in domo: nō dico in iudicio. ADDITIO. Tu dicas immo in iudicio, cum debeat esse publica quæstio: vt l. j. in princ. ff. ad Sylla. ita tenet Bart. hic reprobando hanc glossellā.

[s] *Et recitatæ*. & adita est hæreditas: aliòqui non ei auferetur vt ab indigno: vt ff. ad Syllania. l. fin. & l. si quis in grani §. non tantum. & l. necessarios. §. non aliàs. & l. propter veneni. Sed alij dicunt aperturam sufficere: quod non placet: ob aperturā tamen solam statuitur in eum pœna. c. autcorum: vt ff. ad Syllā. l. lege Cornelia. §. fina.

[i] *Difficere, quia est contra text. sed videmini c. l. de iure fisci vj. Pau. Salyc. & Ias.*

a Fuerunt. tunc enim nō noceret eis: vt j. eo. l. minoribus. & ſ. A in qui. cau. in iureg. reſti. l. j.

Hæreditas.] CASVS. Teſtamentum feciſti, me hæredem inſtituiſti, poſtea in codicillis hæreditatem ademiſti: an ſit à me auferenda hæreditas, quæritur? Reſpon. q̄ non. Si autē vel per epiſtolam vel in codicillis dixiſti te nolle me hæredem eſſe, quia tibi exiterā ingratus: an ſit auferenda portio mihi relicta, quæritur? Reſpon. q̄ ſic, & eſt fiſco applicanda, an autē libertates dandæ à me poſſint peti, quæritur? Rñ. q̄ ſic. ſed non aperiā à quo: tu die à fiſco.

b Adimi. ſcilicet directo. nec dari, ſed per fideicōmiſſum ſic: vt j. iuru. j. l. ij. & inſtit. de codicil. §. codicillis autē. nec ob. ff. de cōdi. inſtit. l. pe. §. fina. quia ibi inuanum cogitauit.

c Ad alium. ſcilicet quia ille indignus cui fuerat relicta, iam alienauerat. Vel die quòd teſtator alij nō capaci relinquit: per quod priori videtur adimi, licet ſecundus non habeat: vt ff. de leg. j. l. plane. j. in prin. Vel die quòd ad nullum alium tranſtulerit, & quòd non iure trāſlata: quia nullo modo tranſlata, ſed ſimpliciter inſtituto ablata.

d Vindicata eſt. quia indignus eſt qui non habet ſupremam voluntatem: vt ff. de his qui. vt indign. l. cum quidam.

e Peti poterunt. à fiſco: vt ff. de iure fiſci. l. dicitur. & ad hoc j. de fideicōmiſſ. l. & in epiſtola. Item ad id quod dicit fiſco vindicata, eſt cōtra. ff. de adimen. leg. l. ex parte. vbi remanet ei. Sed hic expreſſe ademit: ibi tacite perſequendo inimicitias, & aliud teſtamentum inchoando. Eſt enim ademptio expreſſa, vt cū dicitur: nolo ſibi legatum deberi. vel cum facit aliud teſtamentū perfectum, in quo nō legat ei. Tacita, cū dicit: nolo teſtamentū meum valere. a Vel dicit inimicitias eſſe inter ſe & cū eui reliquit: vel ſecundū cœpit facere, &, nō fecit. nam non ideo mutauit primus tribus caſibus, quia poteſt eſſe, q̄ ſecundo loco vult eſſe huc hæredem, vel res eſt damnoſa: vnde magis vult habere eui quia inimici ſunt, vt ſic grauetur. Vel q̄ od ibi dicit non denegari actionem inſtituto: verum eſt contra extraneū. ſed aduerſus hæredem denegabitur: pure legatū ideo nō habet, quia eſt hæres, b vt ibi dicit: ſed prima eſt rutior. Itē contra: vt ff. ſi tab. teſt. nul. exta. l. j. §. penul. vbi dicit deferri veniētibus ab inteſtato: cum mutauit voluntatem cancellando, vel aliquo alio modo. Sol. diſtinguo, c vtrū ille qui extitit indign⁹, ſit in proximiori gradu teſtatori, & tunc applicatur fiſco: vt hic. an in remotiori, & tunc nō: vt ibi. vel ibi omnes d inſtituti erāt indigni, & circa omnes mutauit voluntatem: vnde nullus eorū inſtitutoru admittitur ex eo teſtamento: ſic locus eſt ab inteſtato. hic circa vnum tamē mutauit: vnde alij remanent hæredes. ſi ergo portio deficiēs deferretur ab inteſtato, inueniretur idē teſtatus & inteſtatus deceſſiſſe, quod eſſe nō debet. remanet ergo hæres: ſed ei⁹ partē accipiat fiſcus: vt hic. Item cōtra. ſ. de teſt. l. hac cōſultiſſima. §. pe. in prin. Sol. vt ibi e. Et vt plenè ſcias qui detur portio alicui ablata: die cum inſtitutus hæres capere nō poteſt aut propter delictū teſtatoris aut propter ſuū: aut ideo quia aliàs deficit teſtamentū. Primo caſu nō ſit fiſco ſtatī locus: quia quidā cognati ei præterūtur: vt ſ. de ſe cū. nupt. l. j. §. præterea. & §. omniū. & de natur lib. l. j. & de inceſt. & inuti. nupt. l. ſi quis inceſti. In ſecūdo eſt ſtatim loc⁹ fiſco: vt ff. de his qui. vt indig. l. Claudius. §. j. & l. mulierē. & ff. de leg. iij. ſi deportati. vel in totū vel in partem, ſi pars tantū deſerebat delinquētis: vt ff. ſi quis aliquē teſta. prohi. l. j. j. rñ. & ij. §. fratris. & hic. Excipitur tamen in caſu: vt ff. de his quæ pro non ſcript. hab. l. iij. & ſ. de ſecū. nup. l. j. §. his etiā. In tertio caſu ſi qui dē deſiciat teſtamentū propter errorem teſtatoris, locus eſt cū-

curatorem meum debet, quia nō eo tempore pupilli fuerunt. [a] PP. II. Non. April. Alexandro. A. Cons.

Hæreditas in codicillis directo adimi non poteſt. ſed ſi in eis hæredes reputantur indigni: auferetur eis hæreditas, & applicatur fiſco: & libertates in codicillis date poſſunt. Alexander.

XVIII. Idem A. Philomuſo.

Hæreditas in teſtamento data, per epiſtolam vel codicillos adimi [b] verbis directis non potuit: quia tamen teſtatrix voluntatem ſuam non mereri † vnum ex hæredibus ſuis declarauit: merito eius portio non iure ad alium [c] tranſlata, fiſco vindicata eſt. [d] Libertates autem in eadem epiſtola datæ peti poterūt. [e] PP. II. Kal. Decembr. Maximo. II. & Æliano Conss.

Qui expenſas funeris non fecit vt teſtator inſtet, non propterea removetur vt indignus. h. d. Bald. Sal. Jaſ. & Alexander.

V. Idem A. Tyranno.

NOn oportet vt indignis hæredibus ſucceſsiones auferri prætextu quòd in ſepultura ſupremis [iudicijs vel voluntatibus] defunctorum obtemperatum non fuiſſet. [f] PP. VII. Id. Mart. Iuliano. II. & Criſpino Conss.

Crimen inultæ necis non obijcitur minoribus, ſed maioribus: & appellationem interpoſitam ab aduerſario minor habet proſequi pietatis officio, ſed de neceſſitate non tenetur: maior vero ſic. Salyc. & Alexand.

VI. Idem A. Venuſto & Clementino.

MInoribus viginti quinque annis hæredibus non obeſſe crimen inultæ mortis placuit. Cum vos ſ autem etiam ac cuſationem pertuliſſe, [h] & quæſ dam ex reis punitos proponatis: licet is qui mandaſſe cædem dicitur, prouocauerit: vereri non debetis, ne quam hæreditatis paternæ quæſtionem à fiſco meo patiamini. Cōuenit [i] enim pietati veſtræ reſpōdere [k] cauſam appellationis reddēti. Quòd ſi maioris ætatis fuiſſetis: etiā ex neceſſitate prouocationis certamen implere deberetis, [a] vt poſſeris adire hæreditatem. PP. XV. Kalen. Iul. Alexandro. A. III. & Dione Conss.

Quinon eſt in culpa, non debet eſſe in pœna. hoc dicit. Bald. Vel ſic: Se occiſores non reperiuntur, non punitur hæres. ſi eos non accuſat. Alexander.

VII. Idem. A. Vitaliæ.

SIdeo vltio necis teſtatoris non eſt deſiderata, [b] quia cēdis auctores reperiri non potuerint: obeſſe hæredibus, ex quo nulla eorum culpa deteguntur, nō oportet. PP. Idib. Mart. Lupo & Maximo Conss.

Delictum perſiſtentiæ purgatur per deſiſtentiam: & non dicitur perfectum niſi per perſeuerantiam. h. d. Bald. Vel ſic: Accuſans teſtamentum de falſo, ita demum perdit quod in eo relictum eſt ſi perſeuerauit in accuſatione vſque ad ſententiam definitiuam & ſuccubuit: ſecus ſi ante ſententiam deſiſtit. Alexander.

VIII. Imp. GORDIANVS. A. Tatiæ.

ALia cauſa eſt eius qui falſi inſtituta accuſatione [c], ad finē vſq; quod inſimulabat perduxit, & cōtrariam ſententiam meruit: [d] alia eius, qui inchoatā accuſationem non pertulit: cum in illius quidem partem ſuccedat fiſcus: hic autem, qui contrariam iudicis ſententiā non ſuſtinuit, ſuæ partis nō perdat [e] perſecutionē. PP. XV. Kalēd. Feb. Gordiano. A. & Auiola Conss.

Si occiſores ignorantur, poteſt hæreditas adire impune: & cum poſtea ad notitiā deuenerint, vlcbunt per hæredes accuſari, ſi nolunt hæreditate priuari. Alexand. poſt Bald. & Salycet.

ALia cauſa.] CASVS. Si teſtamentum in quo erat tibi legatum relictum, de falſo accuſaſti, & ſuccubuiſti, vel obtinuiſti: à perceptione illius es excludendus: diuerſa tamen eſt cauſa illius qui accuſationem de falſo inſtituit, & ſuccubuit: & illius qui inſtituit, nec ad finē perduxit, ſed deſtitit: quia in partem primi ſuccedit fiſcus: in partē ſecundi non ſuccedit, ſed integra ſuæ partis ſibi reſeruatur perſecutio.

c *Accuſatione.* contra hæredes.

d *Meruit.* idem eriam ſi pro ſe: quia cum ſit falſum, non debentur ex eo legata: vt infra de fideicommiſſ. l. ſi veritas.

e *Non perdat.* ſic, diſtinguitur. ff. de inoffic. teſta. l. Papinianus: §. meminiſſe. & ff. de bo. liber. l. qui cum maior. §. accuſaſſe. & l. in ſeruitutem. §. ij. & infra de fallis. l. qui falſas. & accipiens relictum non agereet de inoffic. teſta. ſed de falſo vel irrito ſic: vt ff. de inoffic. teſtamen. l. ſi pars. & de his quib. vt indig. l. poſt legatum. in prin. Sed videtur non amittere relictum. licet perdat. ff. de leg. ij. l. Lucius. ij. §. Sempronia. quę eſt contra. Solu. ibi egit contra eum qui prohibuit ſe inſtitui, non contra teſtamentum: hic contra teſtamentum. Item contra. ff. de his qui. vt indign. l. poſt legatum. §. j. ſed illam intellige ſecundum hanc, vt cauſam peregerit.

CVm fratrem.] CASVS. Frater tuus peremptus te heredem inſtituit. an hæreditatem adire poſſis, quæritur? Reſpond.

an cauſam appellationis exprimere debeat.

larionis debet adiicere: vt hic, & ff. de app. l. ſcio. in fi. & extra de ap. c. vt debitus honor. quod non placet per cādem. l. ſcio. & dicta decretalis de interlocutoria dicit. Sed quid ſi eo tempore quo adierunt, minores fuerūt: nunc cū cōueniuntur ex appellatione, ſunt maiores, vel ſtatim poſt aditionē facti ſunt maiores: nunquid tenebūtur accuſare? Reſpō. nō, quaſi initium ſit ſpectandum: vt ff. de minori. l. iij. §. ſcio. & ideo non amittūt beneficiū, quod debet eis eſſe perpetuum: vt in auth. conſti. quæ de dig. §. illud quoque. colla. vj.

a *Implere debereris.* huic eſt contra. ff. ad Sylla. l. propter veneni. §. ff. Sol. ibi propter inopiā excuſantur. ſic. ff. m. l. ſi pro curatorem. §. ſi ignoraſſes. ADDITIO. Tu dicas cum Bartol. hic, quandoque ille qui accuſauit, obtinuit: & rem qui ſuccubuit appellauit: & tunc tenetur appellationem proſequi, niſi ſit minor: vt hic. quandoque ille qui accuſauit, ſuccubuit & tūc non tenetur appellare, nec appellationem proſequi: & ita loquitur. l. contraria. ratio eſt, quia ſententia præſumitur iuſta. argu. eius quod notatur in. l. Herēnius. §. Caia. ff. de cuictionibus.

SIideo.] CASVS. Interfectus aliquis hæredem te inſtituit, mortem teſtatoris non vindicaſti, quia interfectorem non inueniſti. an tibi quo magis auferatur hæreditas præiudicaſti, quæritur? Reſpon. q̄ non. Viuianus.

b *Eſt deſiderata.* id eſt cum deſiderio vltra. Et no. quod non imputatur ſi facit quod poteſt: vt ſupra de inoffic. teſt. l. contra.

IX. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS. AA. & CC. Aelianæ.

CVm fratrem tuum veneno [f] peremptum eſſe adſeueres: vt effectus ſucceſsionis eius tibi non auferatur, mortem eius vlciſci te neceſſe eſt. Licet enim hæreditatem eorum, qui clandeſtinis inſidiis perimuntur, [g] hi qui iure vocantur, adire non vetantur: [h] tamen ſi interitum non fuerint vlti, ſucceſsionem obtinere [i] non poſſunt. PP. † Tibeliano & Dione Coss.

Hæredi ſcripto à legitimo tyrannio, non auferetur hereditas à fiſco, ſi mora vel culpa non poſſit ei imputari. Saly. Vel ſic: Non imputatur hæredi, ſi non vindicat ſi ab alio fuit præuentus antequā eſſet in mora. Alexander.

X. Idem. A. A. & C C. Syluanæ.

SOrorem fratris necem iure licito vindicantem, euincere ab vxore recte ſcripta ſucceſsionem non conuenit. [k] ſecundum quæ ſi fiduciam innocentię geris, [l] & neque dolo malo tuo maritum necatum, neque aliàs indignam [m] te ſucceſsione probari poſſe confidis: aduerſus omnem calumniam maximam habes ſecuritatem. Dat. XII. Kalend. Maij, Sirmij. CC. Conss.

Legalis dilatio nemini debet eſſe damnoſa: & mora hæredis non officit libertatibus eorum quibus eſt relicta libertas, vel genitorum ex ipſis, nec etiam legatis & fideicommiſſis inde pendentibus, vel aliis quibuſcunque. Baldus. Vel ſic: Dilatio ad vindicandum necem defuncti, nō nocet hæredi interim morienti, nec ſeruis libertatis donatis, nec aliis legatariis. Saly. & Alexander.

XI. Imp. IVSTINIANVS. A Ioanni præfecto prætorio.

Legalis dilatio nemini debet eſſe damnoſa: & mora hæredis non officit libertatibus eorum quibus eſt relicta libertas, vel genitorum ex ipſis, nec etiam legatis & fideicommiſſis inde pendentibus, vel aliis quibuſcunque. Baldus. Vel ſic: Dilatio ad vindicandum necem defuncti, nō nocet hæredi interim morienti, nec ſeruis libertatis donatis, nec aliis legatariis. Saly. & Alexander. XI. Imp. IVSTINIANVS. A Ioanni præfecto prætorio.

a Iſta gl. ſequitur Bald. Paul. & Sal.

b Iſta opinio eſt contra tex. in l. minoris⁹. S. e. ſi ciuiſ ſcriben.

c Idē Bald. Sal. & Iaſ.

d Gloſ. ſequitur Sal. Alex. & Iaſ.

Hæres cuius cum vxore t. ſta tuis, eſt indignus hæreditate eius.

VV iiij Cum

† Iſti texte. reputāt ſingul. quod etiā non expreſſa cauſa ingratitudinis, hæres efficitur indignus, ſi teſtator dicat eū ſuum hæredē non moueri.

Adēptin eſt dupliex.

a Immo eſt expreſſa ſal tē verbis generalibus. Fulgo. & Alexand.

b Hæc ratio nō eſt bona Alexā. ideo dic quod hic ademit expreſſe: eū repudiādo indignum. Ioan. P. Sa. Al. & Ia. et hæc nō eſt bona. B. P. Sal. & Al. d Trupha eſt. Bar. P. Sal. & Al. e Dic quod ibi teſtator nō ve putauit hæredes inſtitutos indignos: hic vero ſic. Ba. Sal. & Iaſ.

CVm Syllanianum,] CASVS. Senatusconsulto Syllaniano cõ- A tinebatur, quòd testatore interempto, nisi prius de familia habita quæstione, & testatoris morte vindicata, hæreditatẽ adire non liceb at. verumtamen si hæres in prosecutione accusationis priusquam adiretur hæreditas, decederet: ipsam nihilo minus transmittebat.

† Factum temporibus Augusti. Consus.

libertates, & legata, & fideicommissa in tali testamento relicta valebãt, de acquisitis medio tempore ab his qui bus fuerat relicta libertas, cui acquirerentur, sibi: an interim hæreditari: & de partu interim edito nascereturliber necne, nihil dixit: sed per Iustinianũ diui Marci cõstitutione applicata, sicut hæredi vel legatariis mora nõ nocuit: ita nec in acquisitis medio tẽpore, nec editis partubus, quasi post aditam hæreditatẽ hæc acciderint: nullum generetur dispendium.

a *Cum Syllanianum.* quod vetat aditi hæreditatem occiso domino à familia, nisi prius quæstio familiæ habeatur: vt supra eod. l. si ea. dicebãt & alia: vt diximus supra eodẽ l. cum fratrem.

a *Cum Syllanianum.* vnum dixit senatusconsultum, & aliud oratio diui Marci, quæ confirmatur hic. sed in quinque deficit oratio, scilicet in libertatibus, & in legatis, siue in fideicõmissis. Item in quæstitis per seruos medio tempore iussos esse liberos. Item in partu ancillarum, quæ erant iussæ esse liberæ. Quinto, si moriãtur serui, & habeant filios liberos: puta ex libera fœmina, an succedant patri prædicti liberi, in quibus quinque suppler Iustinianus.

Oratio diui Marci in quinque deficit.

CVm Syllanianum† senatusconsultum à nobis tam laudandum, quàm corroborandum est, nec non diui Marci oratio, [b] quæ circa id facta est: inuenimus autem nullam in ea mentionem libertatis factam, & veteres [c] mouit quædam de libertatibus [d] relictis in testamento necati testatoris quæstio: necessarium nobis visum est & hãc dirimere. Hi enim, qui libertate fuerant in hoc testamento donati, si eam accepissent: [e] lucrum quod eis in medio tempore [f] accidit, poterant [g] sibi acquirere. Interea autem procrastinatione propter necis vindictã habita, hoc minimè ad eos perueniret, & postea in libertatem de ducti periclitabantur. [h] Sed nemedium tempus fieret eis dãno sum, & maximè si ancillæ in medio pepererint, & postea hæreditas adita [i] sit: bellissimum nobis videtur diui Marci prudentissimi principis orationẽ & in libertatibus producere, ne princeps philosophiæ plenus aliquid videatur imperfectum [k] fanxisse: sed ita in hereditatib', & legatis, & fideicõmissis, & maxime in libertatibus, quas semper philosophia amplectitur, extendatur eius oratio [l]: vt & lucrum quod in medio accidit, eis post libertatẽ acceptam restituatur: [m] & partus liber & ingenu' esse intelligatur: nullaq; machinatione huiusmodi præpeditio damnũ aliquod irrogare concedatur: vt & libera eorũ posteritas, si in medio fuerint ab hac luce subtracti, suorũ genitorũ [n] commodũ cõsequatur. Merito [o] enim nobis sacratissimi Marci per omnia constitutionem replere placuit. nihil enim actum esse credimus, dum aliquid addendũ supereſt. † Dat. II. Kal. Maij, Constãtinopol. post consulatũ Lampadij & Orestis. VV. CC.

Sient puniantur serui qui erant sub eodem tecto in quo dominus fuit occisus, vel erant præsentes, & ipsi auxilium non præstiterunt: ita etiam si erant in quocunque loco vbi vocem clamantis audire potuerunt, & insidias sentire: quasi tunc satis intelligantur esse sub eodem tecto, seu præsentes. Alexan. post Bald. *&* Saly.

B

XII. Idem A. Ioanni præfe. præto.

TAlis de antiquo iure dubietas nostræ serenitati suggesta est propter senatusconsultum Syllanianũ, & seruos [p] qui supplicio [q] afficiuntur, sub eodem tecto commorantes, & non suum auxilium domino per insidias occiso præbentes. Veteres enim certum non faciunt, quis intellectus de verbis, *sub eodem tecto*, significatur: siue in eodem cubiculo, siue in triclinio, vel porticu, vel in aula hæc appellatio accipi debeat: adiicientes, si domi [r] in via vel in agro fuerit interfectus, eos seruos puniri qui præsto erant, & non auxilium ad prohibendum periculum præbuerunt, nulla distinctiõe super qualitate præsentiæ vtentes. ¶ Nos igitur omnem eis occasionẽ ad declinanda supplicia super negligentia salutis domini sui amputantes, sancimus omnes seruos, ex quocunque loco, siue in domo, siue in via, siue in agro, [s] possint clamorem exaudire, vel insidias sentire, & non auxilium tulerint: supplicio senatusconsulti subiacere. Oportet enim eos vbi cumque senserint dominum periclitantem, [s] ad prohibendas insidias concurrere. Dat. XV. Kalend. Nouẽb. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis. VV. CC. anno secundo.

C

D

i *Adita.* ab institutis, vel ab his ad quos transmittitur.

k *Imperfectum.* nõ statuit princeps aliquid imperfectum: vt hic. & infra qui manu. non post. fi. & die philosophiæ, scilicet legalis: vt supra de testa. l. omnium.

l *Eius oratio.* hoc tamen si fuit adita hæreditas ab instituto, vel ab eo ad quem etiam non adita transit: nam quasi recto fuissent liberi, hæc omnia consequuntur.

† *Cõcor. l. fi. cum gl. fi. in med. contra de testa. & vig. q. nihil.*

m *Restituatur.* ad hoc ff. de mino. l. si tamen. & de fideicommiss. liber. l. cum vero. §. apparet.

n *Genitorum.* tio. quod seruus habet hæredem, sic ff. de suis & legi. l. j. §. quæri potest. & infra ad Orf. l. fi. & ff. de legat. j. l. si quis seruo suo. aliàs non: vt instit. de serui. cog. & infra communia de succ. l. seruus. sed hodie secus: vt dicto tit. instit. dixi. sed ibi erant liberi facti.

o *Merito.* no. ff. de bo. lib. l. qui cum maior. §. accusasse. & ff. de emen. Iustini. codi. in prin. & ff. de verbo. sig. l. soluendo. & ff. qui test. fa. poss. l. furiosum. & ff. de edẽ. l. j. §. pe. & de ori. iur. l. j. & in decret. vij. q. j. c. nihil. & ff. de iniur. l. itẽ apud. §. abdu xisse. Sed argu. contra ff. arb. fur. cæ. l. furtim. §. & si non tota. ADDITIO. Soluas. hic loquitur in statutis ciuilis sapientiæ: ibi vero in delictis, in quibus sufficit si voluntas deducatur ad aliquem actum, licet non perficiatur. Bar.

TAlis.] CASVS. Hic dicitur quòd si serui sub tecto vel aliàs in agro præsentes fuerint quo dominus interficeretur, nec dominũ iuuando, interfectoribus resisterent, q capite puniruntur: sed verbũ tecti, sine interpretatione dimiserunt vel reliquerũt antiqui, & verbo præsentiæ sine distinctione senatusconsulto Syllaniano cõprehenso. Sed Iustinianus hoc exponendo dicit quod vbicumque, siue in domo, siue in agro clamorem super hoc serui audierint, vel insidias per se ierint, nec succurrerint, pœna teneantur antiqua.

p *Seruos.* non impuberes, qui solent ferula cædi ad inquirendum, non ad puniendum: vt ff. ad Syll. l. §. j. impubes. & l. excipiuntur.

q *Supplicio.* scilicet capitis. ff. eo. l. j. in prin. Azo.

r *Sit in agro.* facit ff. de incest. iud. l. cum ancillis. in fin. & ad l. totam concor. infra ad l. Corne. de sica. l. fi. & ff. eo. l. j. §. codẽ autem. & §. seq. & l. iij. §. iij. & §. subuenitur. & §. seq.

s *Periclitantem.* poterit tamen gratificari vni, si plures sint: vt ff. e. l. si quis in graui. §. si cum omnes.

DE

DE CODICILLIS.

Post maiores voluntates sequitur de minoribus, scilicet de codicillis, qui & sine scriptis fieri possunt: vt supra de bo. liber. in fina. & de sacrosan. eccle. l. generali. & infra eo. l. fi. in fin. licet quidam dubitent quare dicantur codicilli. & quam doque ponuntur pro scriptura quæ à principe sit super conferenda dignitate: vt in authent. vt inde. fine quoquo stiff. rog. §. hic autem. & §. sic igitur. colla. ij.

Codicilli sine scriptis possunt fieri.

TITVLVS XXXVI. DE CODICILLIS.

Natinitate posthumi præteriti rumpitur testamentum, & etiam codicilli ab eo dependentes rumpuntur. & si testator testamentum ruptum confirmat coram quinque testibus, ipsum iure codicillorum valere facit. Alex. post Bald. *&* Salycet.

I. Imp. ALEXANDER. A. Mocimo, & aliis.

RVpto.] CASVS. Paterfamil. fecit testamentum & codicilos: sed in priori testamento aliquid legauit, vel etiam in codicillo: eo rupto adhibitis quinque testibus fecit scripturam, in qua dicit se velle valere relictum in testamẽto rupto: an valeat tale legatum? & si iudex pronunciauerit legatum deberi, quod est ex codicillis: an teneat sententia quæritur? Respõ. quod sic, scilicet vbi ex nunc: vt ex nouis codicillis.

a *Agnatione.* vt supra de posthu. hære. l. j.

Codicilli quatiter dicuntur pertinere ad testamentum.

b *Non venit.* vt ff. eo. l. si quis cum. §. fi. & dicũtur pertinere ad testamẽtum, siue ante testamentum facti sint, siue post, siue expresse confirmati, siue non: nam semper ius corũ pendet ex testamento: vt d. l. si quis cum. §. fin. & l. ab intestato. in fi. Sed quid si nullum fecit testamẽtum? Rñ. non rumpuntur codicilli agnatione posthumi: vt ff. eo. l. si quis cum. ij. rñ. & l. qui graui. & l. ab intestato. & l. pe. in prin. Accur.

c *Vestrorum.* tutoribus loquitur. sic. j. eo. l. cum proponatis.

d *Literæ.* in quibus aderant quinque testes: aliàs non valerent: quia nuda voluntate non restituerentur testamentum & codicilli: vt ff. de bono. possess. secundum tabu. l. fi. & j. e. l. fi. in fi. & præter has literas valet hodie relictũ, cũ irriteretur testamentum ex causa præteritionis: vt §. de liber. præteritis. authẽ. ex causa. ADDITIO. Dic de hoc vt per Barto. §. de posthu. hæredit. instit. l. j.

e *Iudicium.* scilicet testamenti, & per cõsequens codicillorum, cum testamẽtum semper sequatur: vt ff. eo. l. si quis cum. in fi. & l. ab intestato. in fin. Sed quomodo poterit quinque testibus cõfirmari, quod factũ erat coram septẽ, & post ruptum? Rñ. vt debeatur ex vltima voluntate, non vt ex testamento: sicut & cũ dicitur, si non valet iure testamenti, valeat iure vltimæ volũtatis: vt j. eo. l. fin. in fi. sic ergo valebit vt exnunc, nõ vt exnunc: vt ff. ad Trebel. l. si quis priore. & instit. quib. mo. testa. infir. §. posteriore. in fi. §. & ff. de lega. iij. l. j. §. sed si filius familias.

f *Testamento.* testamento ergo fuerat relictũ. Vel dic in codicillis relictũ, q videtur in testamẽtis relinqui: cum ex eo pẽdeant: & peretur vt ex nouis codicillis factis per literas. Accurſius.

g *Codicillo.* vltimis, quos vocauit supra epistolam.

HAereditatem.] CASVS. Si testamentum fecisti, & hæredem instituisti in codicillis: institutus hæreditatem adimere nõ potest, & alium instituere: quia in codicillis neque adimi neque dari potest hæreditas directo: rogare tamen potest in codicillis hæredẽ instituẽdum de hereditate restituenda alicui. vnde si in testamento instituisti, & in codicillis rogasti &c. & sibi fuerit persuasum quod tale fideicommissum non valeat relictum in codicillis: falsa est persuasio.

h *Verbis tamẽ.* non directo datur, sed per fideicommissum: vt §. de necessariis seruis. l. quidã. §. j. melius in. §. sed cũ veteres. & ff. eo. l. ij. §. fi. & l. quod per manus. & §. tit. j. l. hæreditas. & instit. e. §. pen. & ff. de condi. instit. l. penul. §. fi. & ad Trebel. l. Scæuola. & §. de testa. l. non codicillum.

i *Falso.* cur preces plus valent quàm institutio? Rñ. quia non totum auferunt preces, quia non quarram.

Vm proponatis.] CASVS. Mater quorundam pupillorum fecit codicillos, in quibus Titio decem legauit: fecit iterũ alios codicillos, in quib' eadem decem Titio abstulit, & Seio legauit: an Titius illa decem iure codicillorum petere poterit, quæritur? Rñ. q̃ non. nã per contrariã voluntatem, quod ex primis codicillis sperabatur, reuocatum est. Viuianus.

k *Cõtrariam.* alioquin si non essent contrarij, ambo tenerent: vt instit. eo. §. fi. & ff. eo. l. diuus. §. codicillos. secus autẽ in testamentis, nisi in milite: vt ff. de mili. testa. l. quærebatur. Sed quid si duo proferantur codicilli, in quorũ vno dicatur, illũ fundum Titio lego: in alio, illum eundem fundũ ei non lego: & ignoretur qui posterius facti sint: q̃ iudicium valeat? Videtur neutrum valere ratione incertitudinis: vt ar. ff. de re. du. l. si fuerint. ibi, itẽ si ex pluribus. & c. de test. tu. l. duo. sed si ecõtra inueniatur idem duobus legatũ in diuersis codicillis, videtur esse concursus.

Codicilli si videantur esse contrarij quid inn.

II. Imp. PHILIPPVS A. & PHILIPPVS. C. Asclepiodotæ.

HAereditatem quidem neque dari neque adimi codicillis posse, manifestum est. Verbis [h] tamen precariis per huiusmodi etiam nouissimi iudicij ordinationem iura non faciunt irritas volũtates. Vnde inefficaciter te codicillis rogatam esse, vt quibusdam rebus cõtenta portionẽ quam testamento fueras consecuta, aliis restitueres, falso [i] tibi persuasum est. PP. Idib. Octob. Peregrino & Æmiliano Conss.

Per sequentes codicillos non derogatur præcedentibus, nisi quatenus inuicem sint contrarij. Alex. concor. Bal. & Saly.

III. Impp. DIOCLE. & MAXIMIAN. AA. Hyacintho & aliis.

CVm proponatis pupillorum vestrorum matrem diuersis temporibus ac dissonis voluntatibus duos codicillos ordinasse: in dubium non venit, id quod prior codicillo inscripserat, per eum in quem postea secreta voluntatis suæ contulerat, si à prioris tenore discrepat, & contrariam [k] voluntatem cõtinet, reuocatum esse [l]. PP. VI. Id. Septemb. ipsis IIII. & III. AA. Coss.

In vltima voluntate non requiritur præsentia gradus, vel onerationes nec etiam præsentia connumerantium. Bal. Vel sic: *Absentia hæredis legitimi non impedit codicillari.* Sal. Vel sic: *Per vltimam voluntatẽ potest grauari absens & ignorans.* Alexand.

IIII. Idẽ AA. & CC. Stratonico.

NOn idcirco minus, quod mater tua absente [m] codicillos fecit: hi quibus pro cariis verbis adscripta sunt, relicta capiũt. Sine die & consule.

C

Quilibet præsumitur esse talis, qualis natura liter esse debet, seu solet: & ideo quilibet sane mẽtis præsumitur, nisi contrarium probetur. Bal. secundum Nico. de Mat. B. il. Vel sic: Ei qui negatur aliquem fuisse sane mentis, incumbit onus probandi. Alexan.

V. Idem. AA. & CC. Blaniæ.

NE codicillos [n] quidem furẽtem posse facere, certissimi iuris est. [o] Si igitur scriptura velut codicillorũ patris tui fuit prolata, [p] vt aliquid ex hac peti

D

l *Reuocatum esse.* nec enim eã legẽ quis sibi potest imponere, vt à priore non liceat recedere: vt ff. de leg. iij. l. si quis. in prin. testa.

m *Absente.* non enim quærimus cum quo de supremis iudiciis quis loquatur, sed in quem voluntatis iuterrio dirigatur: vt ff. de lega. ij. l. cum pater. §. donationis. & l. miles. & supra eo. l. j.

NE codicillos.] CASVS. Qui compos mentis non est, non solum testamentum facere non potest, sed nec codicillos. Si ergo pater tuus codicillos fecit: & in eis mihi legatum reliquit: & mihi perenti obicias quòd non erat cõpos mentis tempore factionis codicillorum: an vt adsertioni tuæ fides adhibeatur, probare debeas ipsũ tunc cõporem mẽtis non fuisse, quæritur? Respon. quod sic. Et sic no. quòd incumbit probatio negãti, non ei qui dicit: cuius contrarium est. ff. de probatio. l. j. sed habet hoc implicitam adfirmatiuã: dicendo enim compotem mentis non fuisse, per consequens dicit eum furiosum esse.

n *Ne codicillos.* non solum testamentum.

o *Certissimi iuris est.* vt ff. eod. l. ij. §. furiosus.

p *Proferas.* ad hoc vt aliquid &c. & sic hęc determinatio, vt aliquid

quid ex hac &c. respicit præcedentia. sed si diceret litera, peri non posset, tunc respiceret sequentia.

a *Tue.* f. negantis. l. fuisse eum compotem mentis.

b *Probari.* probat ergo, qui negat, & sic est contra. ff. de proba. l. ij. & supra de proba. l. actor. Sol. hic negatio pro affirmatione ponitur. cum enim negat compotem mentis, affirmat furiosum. vix enim est aliqua negatiua, quæ æquipolleremon habeat adfirmatiuam. præterea & si esset negatio, præsumptio tamen onus probandi ab vno in aliū trāsferr. nam hic est præsumptio pro aduersa parte. præsumitur enim sanæ mentis, nisi contra probetur: vt supra qui testa. facere pos. l. ij. Item ex sermonib⁹ eius præsumitur quis furiosus: vt. ff. de condi. insti. l. quidam. & de tuto. & cura. da. ab his. l. is cui. §. fin.

Præsumitur quilibet sanæ mentis.

S*Iue.] CASVS. Paterfa. prius fecit testamentum, & præcepit seruari quæ codicillis erat relicturus: siue prius fecit codicillos, & postea condito testamento confirmet quæ reliquerat in codicillis; perinde est vt valeant quæ legauit, ac si testamento prius facto aliquid mihi reliquit. Aliàs sic ponamus: Aliquis fecit testamentum, & adiecit, quæ in codicillis dixero, seruari volo. vel prius fecit codicillos, & postea testamētum, in quo ita adiecit, quę in codicillis dixi, seruari volo. vtrum codicilli testamento confirmati intelliguntur? Respon. quod sic.

c *Siue initio.* hoc dicit, siue prius fecerit testamentum, & mandauerit seruari quę codicillis erat relicturus: siue ecōtra prius fecit codicillos, & postea testamēto confirmet quę dederat codicillis, idem est vt valeat: vt hic, & ff. e. l. sed cum ea. sed aliter non valebant prius facti, nisi confirmarētur expressim: vt. ff. eo. l. ante tabulas. Sed hodie contra. nā semper confirmati habentur: vt insti. eo. §. non tantum autem. & valent: vt. ff. de condi. & demonstra. l. si ita. sed vt ex tempore codicillorum factorum: vt infra de testa. manu. l. j. Accursius.

d *Munitus.* scilicet tu legatarius.

S*Idem.] CASVS. Si Testamentum & codicilli idem significet, cur diuersa nomina sortiuntur? Respon. q sicut diuersitas est in nomine, sic in significato: quia in testamēto instituere & substituere quis potest, nō sic in codicillis: quod intelligo directe, secus si per fideicom.

e *Instrumentis.* id est voluntatibus. sic dicit: quia instruunt hæredem quid faciat

f *Vocabulum.* id est diuersus titulus: aliōquin nō est ratio: nam idem est testamentum, quod est elogium: & tamen sunt diuersa vocabula. sed certe immo est bona: quia vix inuenitur aliquod nomen quod omnino idem significet quod aliud. semper enim plus vel minus, vel aliter significat, vel alio modo.

g *Vna.* vel nomen, vel aduerbium.

h *Instituendi.* vt directo valeat: sed trahitur ad fideicōmissum: vt. ff. ad Treb. l. Scæuola. & facit supra. c. l. ij.

S*I quis.] CASVS. Testamētum fecisti, extraneum hæredem instituisti: in fine adiecisti scripturæ, si voluntas non valeat iure testamenti, valeat iure codicillorum. quæritur, si hæres petierit hæreditatem ex tali scriptura tanquā ex testamēto, an postea possit petere ex fideicommiss. tanquā ex codicillis? Respon. quod nō. Vel sic: Hæres dubitat an val eat volūtas vt testamentū, vel vt codicilli, cum testator prædicta verba non dixerit, & vtrum sibi expediat agere directa, vel vtili. Si primo agat directa, non potest agere vtili contra legitimos ad fideicommiss. ratione codicillorū. & hoc in prima. Adeo vt si dixerit testator, valeat voluntas mea vt testamentum, vel vt codicilli: dabitur hæredi electio velit petere directe, vel vtiliter: & vna electa ad alteram conuolare non potest. & hoc in secunda. Adeo sunt hæc vera, quod siue velit petere bono. poss. contra tab. siue secundum nūcupationem: siue aliam aliquam extraordinariam possessionem: vt insti. de bo. pos. §. septimo. debet in initio eligere, an velit eligere eam quæ est directa, vel vtilis: & hoc in tertia. Si autem testamentum fecerit non solenne, puta adhibitis sex testibus, & hæres petat hæreditatem vt ex codicillis. ab aliquo non audiatur, nisi testator expresserit q⁹ si testamentum non valeat iure testamēri, valeat iure codicillorum. Si autem agnatus vsque ad quartum gradum, vel cognatus vsque ad tertium fuerit institutus, & directe agat, & succubuerit: nihilo minus dabitur ei vtilis. & quare secus sit in extraneo, & in agnato, causam adsignat. & hoc in quinta. Vltimo dicit, quòd in qualibet voluntate excepto testamēto adhibent quinq; testes, vel rogati vel fortuito adueniētes: ita q⁹ si fuerit testamētū ī scriptis, testes subscribāt.

i *Si quis.* scilicet extraneus: quia aliud in propinquis: vt infra. ea. l. §. si quis vero.

k *Voluerit.* id est a elegerit agere iure directo: vt infra. co. §. fi. dicens se directo hæredem.

a Not. ex hac glos. quod volens tantū eligere indigni, propterea nisi aquatione effectū, non primatur inre eligendi. Hæreditatem ex testamento & fideicommisso ex codicillis quis petere nō potest.

l *Perfectionem.* quam perit ab aliquo præcedente in gradu, qui est hæres.

m *Cupiens.* f. postea, minime &c. Sed nonne egit actione personali & causa expressa, ergo potest ex alia causa agere: vt ff. de exce. rei iud. l. & an eadem. in prin. & §. actiones? Rñ. hoc facit hic ratio contrariorū, quorum vnū non paritur aliud: quia sibi contrarius est: quia petēdo sibi hæreditatē, dicit testamētum petendo fideicōmissum, dicit codicillū. Itē si egi ex inofficio. possum postea de falso testamento agere, & econtra: vt ff. de inoff. testa. l. eū q. & vno modo petebā testamentū rescindi: sicq; valere dicebā: alio modo dicebā nullū. Quare hoc? Rñ. ibi ad rescindē dū duo cōtraria iura ꝓponunt: hic vt valeant. Sed adhuc quare diuersum? Rñ. ibi vtraq; via est directa: hic altera directa, & nō per mediū: altera indirecta, & per præcedentē, scilicet mediū. Itē intelligitur hoc principiū, quādo nō dixit testator vt pro codicillis valeat. nā & si dixit; licet ibi videatur vna via, & alia agi: tamen adhuc idem est, vt subiicit. tantum enim &c.

n *Abest.* scilicet a iure.

o *Valere.* dixit enim, valeat iure testamēti, & iure codicillorū. Quid autē si dixit, si nō valet iure testamēti, valeat iure codicillorum? Rñ. tunc non habet nisi vnam viam. si enim testamentū tenet: non habet locum codicillus, si non tenet: tūc habet locū codicillus: & adhuc dicam habere locum legem istam.

p *Potestatē.* vtrū eligat: sed necessitatē, vt eligat: ff. de rure. l. q habet, §. fi pupill⁹. & super hoc interrogabit⁹ a iudice, an velit eligere: vt ē. de interroga. ac. l. si defensor. §. illud. Itē hoc intelligo siue volūtas erat talis, quę vtroq; modo poterat valere: siue vno modo tantū. Sed videtur nō cōpelli eligere, sed vtrumq; possit proponere: vt ff. quorū lega. l. j. §. quod air prætor volūtate. Sol. hic ideo eligit, quia semper qui petit hæreditatem, & maxime ipse hæres

ipse hæres certus de suo iure esse debet: vt ff. de acquiren. hære. l. sed & si de sua, §. cur autem. & l. cum falsum. sed ibi de facto alterius probabiliter errat. Vel solue vt diximus. ff. de tribu. l. quod in hæredē. §. eligere. Vel hic loquitur de pluralitate causarum: vt ita dixerim, id est, vbi sunt varię causę agendi. ibi cum pluralitas est actionū.

*Hæreditatē potest petitionē hæreditatis, si fuerit ab intestato petere. Et addito D. Hadriano, adiuuat in C. Theodosiano. Contius. * Multa hic adsolent Iustiniani quæ sunt in Cod. Theodosiano. Contius. * Implere. in rat.*

a *Præclusisse.* ratione electionis contrariorum. Sed contra ff. de peti. hæredi. l. hæreditas, in princ. Sol. si petij iure directo hæreditatem ex testamento petitione hæreditatis, & succubui: si postea ab intestato similiter directo velim petere, possum: vt ibi, & ff. de inofficio. testamen. l. mater. & ff. de petit. hæredi. l. legitimam. Nec obst. ff. de excep. rei iudica. l. ex sextante, in principio. l. quia ibi generaliter proposuit hæreditatis petitionem, non dicens ex testamento, vel ab intestato. vnde in vtraque sibi præiudicat, cum sit in rem: vt ff. de excep. rei iudi. l. si mater. §. eandem. Si vero directo primo petij ex testamento, & postea pето ex fideicōmisso propter idem testamentum ex eadem scriptura & eiusdem testatoris reducendo illud testamentum ad codicillos, non possum, siue testator non expresserit vt pro codicillis valeret, siue expresserit, vt hic: quia contrarius est sibi, qui ex eadem scriptura petit tam contrarijs modis. sed hoc fallit in quibusdam: vt infra proxi. §. Prætereа in illa. l. hæreditas, ab alia persona deferebatur secundo hæreditas eadem. Si verò petij ex testamento iure directo, & succubui: & postea pето ex alia scriptura quasi ex codicillis, possum: quia ex alia vltima voluntate nunc experior, quàm expertus sum. Alij tamen, vt P. in omnibus modis prædictis dicunt me repellendum, si semel succubui, & caue tibi, quia dixit testator, valeat iure testamenti & codicillorum. Idem dicam si dixerit, si non valeat iure testamenti, valeat iure codicillorum, licet impropriè ibi sit electio, cum tantum vna habeat locum.

b *Similes.* vt extraordinariam septimam.

c *Postulauerit.* id est postulare proposuerit.

d *Ex more.* vt ff. de edi. diui Hadri. tol. l. fin. Sed quomodo possessorium tollit peritorium? Respon. illud possessorium præambulum est illius petitorij tantum, quo iure directo agitur: vnde perinde præiudicatur iuri ciuili per possessorium, sicut per petitorium directū. An ergo poterit petere mitti in possessionem, qui ex codicillis habet hæreditatem? Respond. non. cum enim haberetur vt fidecommissarius, quasi legitimi videātur reuocauisse: vt ff. eod. l. conficiuntur ergo in eo locum non habet: vt diximus supra de edic. diui Hadria, tollend. l. fina. §. j.

e *Perierit.* i. proposuerit petere.

f *Auspicii.* i. initia.

g *Proposuit.* i. eligat vel illā vtilē, vel directā: nō enī adhuc elegit.

h *Nequiuerit.* secundum solennitatem iuris, vel de facto.

i *Defunctus.* vt & ff. e. l. j & j. de ma. testa. l. si iure. & ff. de vulg. substi. l. cohæredi. §. cum filiæ, versic. quæ ita.

k *Perduxerat.* quando est complexus vt valeat iure codicillorū.

l *Voluerit.* supple, & succubuit.

m *Posse.* prædicta in extraneis.

n *Agnationis.* intelligūt quidā in agnatis & cognatis parentibus & liberis tantum. nam & superiores & inferiores reperiuntur agnati quidam, vt auus paternus, & ex filio nepotes. Alij cognati, vt auus maternus, & ex filia nepotes. nō autem de collateralibus dicit: sed P. etiam de collateralibus dicit arg. j. proxi. non enim &c. sed licet differant hic agnati à cognatis, hodie nō differunt: vt in authen. de hære. ab intest. §. nulla. coll. ix. sed illud cum ab intestato, hic quodammodo ex testamento.

Sed quam actionem proponit, qui ex codicillis habet hæreditatem, vel legatum? Respond. officium iudicis: vt instit. de fideicomi. hæred. §. j. vel vtilem ex testamento: quasi vim capiant ex testamento, si nusq; quod est factum: vel si nullum, exhibent vim testamenti, quasi sint legitimi instituti: vt ff. eod. l. ab intestato. & l. conficiuntur. circa princip.

* *Admittere legitur in vet. Co. Theodosiano. si nusq; dof. rectè. hoc. n. poste legitimi instituti: vt viore casu capiat debi tā hæreditatem.*

o *Agere.* scilicet iure directo.

* *Sequentia verba nō erant in Cod. Theodosiano.*

p *Sponte.* forte nondum superatus in directo.

q *Contulare.* alius hæres præcedebat gradu.

* *Hæredes est cognatis debita.*

r *Debita.* est enim talium cognatorum hæreditas, vt debita: vt j. de adopt. l. pe. §. on nia igitur. & j. de impo. lucra. de scripto. l. j. circa princ. lib. x. & ē. de cur. furi. l. fin. §. ij. & ff. pro soc. l. & quia. impropriè tamen, cum possint gravari in eo quod habent vltra debitum bonorum subsidium. Accursius.

s *Lucra non capere.* quæ ab extraneis omnino possunt adimi, instituendo alios, vnde debet diuersum statui: vt hic, & ff. de succes. edi. l. j. §. largius. & j. qui pot. in pig. hab. l. assiduis. in fin.

t *Voluntate.* siue inter absentes, siue inter præsentes, siue de omnibus bonis, siue de parte vel de re certa, siue relinquatur suis vel extraneis, siue priuatis, vel collegiatis.

v *Excepto testamento.* in quo septem rogati, interuenire debent: vt ff. de testa. l. hæredes. §. in testamentis. præterquā inter liberos: vt supra famil. erci. l. fin. & de testa. l. hac consultissima. §. ex imperfecto. nam ibi sufficiunt qualiacunque iudicia, etiam per duos testes fortuitos.

Testamentū debet habere septē testes rogatos.

x *Qui quæ testes.* a vt infra de do. cad. mor. l. fin. & supra de his qui in eccle. ma. l. fi. & insti. de fideicommiss. hæred. §. fi. & etiam fœmina, cum non prohibeatur. arg. ff. de testi. l. j.

a *Concor. gl. super verba, quædam. in c. Et immerito, ex tra de testi.*

y *Scriptis.* dic vt in rubrica supra cō.

z *Subnotationem.* id est subscriptionem.

DE LEGATIS.

Vidimus de testamentis & codicillis: nunc de his quæ in illis relinquuntur. Accursius.

Q*Vamuis.] CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti, & inde alimenta mihi legasti quandiu morarer cum Claudio hærede tuo. decessit Claudius. an mihi præstanda sint adhuc alimenta, quæritur? Respond, quod sic. videbatur quod non: quia non amplius moror cum Claudio. non obstat. interpretatur enim hæc lex ralem fuisse voluntatem defuncti; vt etiam post mortem Claudij mihi alimenta præstarentur.

a *Quoad.* id est donec.

b *Claudio.* proprium nomen.

c *Vestiarium.* hoc superabundat, cum appellatione alimentorū hoc contineatur.

Post mortem

TITVLVS XXXVII.

Conditio mortis defuncti per casum, non facit deficere relictum alimentorum. hoc dicit secundum vnum intellectum glos. Vel sic: Alimenta relicta legatariis quousque eum Titio morati fuerint, etiam debent ipsi tempore facto post mortem Titij. Alexand.

C 1. Imp. ANTONINVS PIVS A. libertis Sextiliæ.

Vamuis verbis his, quoad[a] cum Claudio[b] iusto morati estis, alimenta vobis & vestiariū[c] legatū

a *Post mortem.* immo videtur quòd non debeantur: vt ff. de annu.leg.l.Seio.in princ.& infra de condit.insert.l si ea.Sed distingue cuius contemplatione sunt relicta: an legatariorum, an eorum cum quibus morari debeant. Hic ergo contemplatione legatariorum: quasi commodius possint percipere existentes apud eum. sed in l. contraria, contemplatione eorum cū quibus morari debeant, vnde deficit legatum pro parte, si pro parte moriuntur: vel ex toto, si non habierint cum eis. & probatur hæc distinctio in cod. titu.l. annua. in prin. & de condi. & demonst.l illis. maximè quia simpliciter alimenta relicta, perpetuo relinqui intelliguntur: vt ff. de ali. leg. l. Caio. §. j. Item adhuc contra infra de condi. inser. l. legatum. Solu. hoc fauore alimentorum. vel illud fuit sub conditione relictum: hoc purum, quod certam accepit. legem fauore legatariorum. aut vt iuenit Claudio non habet, nisi secum moraretur.

b *Voluerit.* scilicet defunctus.

Q *Vannius.*] CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti, & multa alia legasti. hæres hæreditatem vendidit: an emptorem debeant conuenire legatarij, quæritur? Respond. quod venditor conueniendus est: sed quod præstitit, ab emptore venditor consequatur: quia cum suo onere transit hæreditas.

c *Ab eo.* scilicet hærede instituto.

d *Peti possunt.* remanet enim hæres, vnde ipse conuenitur: vt supra de hære. vendi. l. ij. & fin. & quod soluit, ab emptore recuperat: vt dicta l. ij. ff. de hære. ven. l. ij. §. fiue. & §. si quid publici. in fin.

e *Eo nomine.* scilicet legatorum, vel fideicommissorum.

f *Venditor.* hic est hæres institutus.

g *Fidentiaribus.* quos venditor accepit: vt & ff. de hæred. ven. l. venditor ex hæreditate. & hoc si hæreditas est soluendo, non aliàs: vt ff. ad leg. Falci. l. iij. in prin.

h *Eius.* scilicet emptoris.

i *Poterit.* hæres institutus.

Qui *post.*] CASVS. Paterfamil. fecit testamentum, & mihi legauit prædia: deinde ea obligauit. an videatur mihi a le missse legatum: quæritur? Respon. quod nō, sed habeo actionem personalem ex testamento contra hæredem, vt ea liberet.

k *Post testamentum.* aliud si ante obligatam postea legat: quia si sciebat rem obligatam, luitur ab hærede: si ignorabat, à legatario: vt infra de fideicom. l. prædia. & ff. de lega. j. l. si res.

l *Delit.* secus si alio modo alienasset: nam tunc distingue: aut ex necessitate rei familiaris, & tunc præsumitur non ademptū, & debetur legatū. aut ex voluntate, & tūc non debetur: vt ff. de adim. leg. l. rē. legatā. quæ distinctio in donatione nō cadit: vt ff. de leg. iij. l. fideicōmissa. §. si rē. aliud si vsus fructus alienetur.

Legatū an videatur ademptū testator alienando rem legatam.

m *Non videtur.* vt insti. de leg. §. si rem. Sed videtur quod sic: vt ff. de dona. inter virum & vxo. l. cum hic status. & §. si marītus. & §. de dona. inter virū & vxor. l. si maritus. sed ibi solui. ADDITIO. Dicas quod aliud in donatione, quæ facta est inter cōiuges: quæ cùm sit contra ius commune, facilius irritatur.

n *In personam.* scilicet testamento: nā cū rem suam testator legat, A tria competunt legatario auxilia. scilicet actio ex testamento, & actio in rem, & hypothecaria: vt ff. de lega. ij. l. cum filius. §. varijs, & infra communia de lega. l. j. *Legatarius tria habet auxilia.*

o *Liberari.* idem cum legauit prædium quod debebat tributum in præteritum: vt ff. de lega. j. l. apud. §. hæres. & de lega. iij. l. qui concubinam. §. qui hortos. & l. patronus. §. iij. Idem autem est cū quis rem obligatam vendidit: nam tenetur ex empto: vt infra de euic. l. ex prædijs.

Seruis.] CASVS. Seruo tuo legatū fine libertate reliquisti: an valeat legatum, quæritur? Respond. quod non. nec conualescit licet post mortem tuam manumittatur.

p *Non valet.* contra. ¶. de necess. ser. l. quidam. §. j. Solu. vt ibi. nec libertatē habet per hoc. vt & ¶. de fideicom. l. ex fideicommisso. nisi sit miles: vt ¶. de testa. mil. l. ex his. Item hoc scilicet quod non valet legatū istis seruis, procedit, nisi seruus alij legetur: vt ff. ad l. Fal. l. Plautius. & de leg. j. l. seruo legato. in princ. vel nisi manumittatur: vt ff. ad leg. Falcid. l. planc.

q *Post mortem:* secus si eo viuo: vt arg. ff. de iure fisc. l. non intelligitur. §. diuus. & de leg. præstan. l. interuenit. Et not. quod ab initio non valet, non confirmatur postea: vt ff. de re Cato. l. j. & de re. iu. l. quod ab initio.

Non est dubium.] CASVS. Pone in legatario. rem in specie mihi legasti, eam vel totam, vel partē subtraxi: an amittam legatum, quæritur? Respō. quod sic totū, si totum subtraxi: vel partem, si partem. Vel dic in hærede, qui subtraxit rem legatam, non detrahet de ea quartam: quod non est ita probabile.

r *Non est dubium.* potes ponere casum in hærede, vt non detrahat quartam id re quam subtraxit: vt ff. de his quib. vt indig. l. referipetū: & ad leg. Fal. l. Paulus respondit. & in auth. de hære. & Fal. §. hinc nobis. col. j. & tunc dic actionem. i. retentionē. Idē in legatario, vt legatum amittat, si illud subtrahat: vt & ff. ad l. Falci. l j. ibi, eis autem &c. sic enim euenit fideicommissario vniuersali: vt ff. ad Trebell. l. Paulus respondit, si certa. & hæc bona. Sed prout in legatario intelligis, est cōtra. ff. quorū leg. l. j. in prin. & infra quorum lega. l. j. Sol. hic subtraxit clam, ibi palam. arg. ff. de admi. tuto. l. non existimo. & de ritu nup. l. fin. Vel ibi ante aditam hæreditatem: hic post, & post apprehensam possessionem. alioquin idem esset quod ante aditam hæreditatem: vt ff. de acquiren. posses. l. cum hæredes. in princi. sic. ff. de crimi. expi. hære. l. ij. Vel distingue, an putauit sibi licere, an nō: vt insti. vi bo. rap. §. quia. media magis placet. Item videtur contra infia de eri. expi. hære. l. obtentu. sed ibi alij non legatarij occuparunt: vnde non nocet legatarijs.

Legatum.] CASVS. Legatum mihi reliquisti, & si aliquo casu illud non agnoscerem, in eo Titium substituisti: nunc agnoui, an euanescat substitutio, quæritur? Respond. quod sic.

s *Primus.* legaui Titio: & si non haberet, idem legaui Sempronio, vel Pontianę. & facit supra de impube. & alijs substitu. l. post aditam,

Casus propositi.

Fortidianum.] CASVS. Paterfami. testamentum fecit, fratres quatuor hæredes instituit, & eis fundū Fortidianū prælegauit: demū mihi eundē legauit, cui acquiratur? Respond. q concursu,

concursu partes fient. habeo enim semissem, & instituti aliū. Si autem in nomine rei legatæ testator errauit: puta dixit sic, lego tibi Stichum. & sensit de Erote: an ob hoc minus valeat legatum, quæritur? Respon. quod non: cum constet de re.

a *Mox tibi.* non animo adimendi illis. aliàs contra: vt instituti. de adempt. leg. §. transferri. & tu semissem, & illi alium semissem habebunt: vt ff. de hære. instituti. l. Titius. & de lega. j. l. plane. j. in princi. nam coniuncti loco vnius habentur. & ad hoc est infra de cadu. tol. §. si vero. & 6. sinautem. & facit ff. de leg. j. l. si pluribus.

b *Nominum.* proprio. rum, vel prænominum, vel agnominum: vt & instit. de leg. §. si quis in nomine. & ¶. de test. l. si in nomine. vel finium: vt ff. de lega. iij. l. patronus. §. j. secus si error in appellatiuis nominibus: vt ff. de lega j. l. iiij.

Error nominis non facit fidei commissum vel testamentum.

A B *administratione.*] CASVS. Filio tuo impuberi militem in testamento tuo tutorem dedisti, & ei legatum reliquisti, si tutelam impuberis administraret: immo simpliciter. sed dubitabatur, an emolumentum sine onere posset agnoscere. Vel dic sub conditione, quæ militi fuerit impossibilis de iure, & ob hoc repellenda: an legatum petere possit non obstante eo quod non administrauit, quia miles? Respon. quod sic: cum per sacramentum militiæ prohibeatur esse tutor: vnde à petitione legati non excluditur: cum si administrare vellet, non posset.

c *Religio.* iurabat enim miles: vt dixi. ff. ex qui. cau. ma. l. pe.

d *Marcellum.* militem.

e *Vobis,* pupillis loquitur.

f *Eripit.* nisi essetis filij conuenerauit: vt ¶. de exc. ve. l. ij.

g *Nec enim.* Not. aliquem per imperantiam excusari, etiam in lucro captando. & facit ff. de administ. tuto. l. Nesennius.

h *Prohibeatur.* propter militiam, quam habet. Et no. quod hæc conditio de iure est impossibilis in milite: & ideo remittitur: vt insti. de hære. insti. §. impossibilis. & ¶. de insti. & substi. l. reprehendenda. & speciale est in milite. secus in alio: vt j. c. l. pe. & ff. de test. tu. l. qui tutelam. in prin. & de his qui. vt indi. l. post legatū. §. amittere. Sed videtur etiam solutum repeti: vt ¶. de condic. ob cau. l. si militem. So. ibi ignorauit miles, qui dedit vt esset pro curatore: ideoque repetit. hic sciuit. vel ibi sub conditione dedit, si esset procurator: hic pure legauit: sed post adsignauit eum tutorē. vel dic q hic fuit relictum sub impossibili cōditione, quę legatum non vitiat. porro si deceret ob causam impossibilem: repetitur per condictionem ob causam, cum causa non possit impleri: vt d. l. si militem. & l. dictam. nam in eo quod ibi dicit, si non impossibilem causam: subaudi, maxime.

S I *in fraudem.*] CASVS. Instituisti hæredem: mihi legatum reliquisti. vt me defraudaret hæres à legato, Titium supposuit, qui accusabat testamentū: an legatum petere possim, quæritur? Respon. q sic: sed cauebo de eo restituendo hæreditate euicta, licet alij cautioni locus fuerit, tunc scilicet cum dubium fuit an solida legata debeātur propter Falcidiā. si hic legatarius ceperit plus quàm per l. Falcidiam capere licuit, illud redder.

A i *Adnisus est.* ab hærede: quia putabat legatarios huius timore ductos, super legatis transigere. Accursius.

k *Accusator.* scilicet fictitiè: vt hæres dicit.

l *Iubebit.* scilicet hæredi.

m *Interposita.* à legatariis.

facta euanuit. P P. VIII. Kal. Maij, Romæ, Læto. II. & Cerea le Coss

Coniunctis re, facimus sibi partem per concursum: & error in nomine, non vitiat si de corpore constat. Baldus & Alexander.

VII. Idem. A. Fausto.

SI Fortidianum fundū primò pater tuus fratribus per præceptionem, ac mox tibi a legauit: concursū dominium eius tibi quoque quæritur. ¶ Error autem nominum b in scriptura factus (si modò de mancipiis vel possessionibus legatis non ambigitur) ius legati dari nō minuit. PP. V. Idus Iul. Læto. II & Cereale Coss.

Qui propter militiam mandatum testatoris exequi prohibetur, non propterea perdit legatū. Baldus. Vel sic: Conditio impossibilis de iure, non vitiat legatum: sed ipsa vitiatur & reijcitur. Alexander.

VIII. Idem. A. Demetrio.

AB administratione tutelæ religio c sacramenti Marcellum, d quem vobis e à patre tutorem datum testamento proponitis, eripit. f Quæ res, quo minus legatum consequatur, non impedit. Nec enim g iussè ab ea petitione repellitur: cum etiam si vel let tutelam administrare, prohibeatur. h PP. VIII. Id. Mart. Romæ, Sabino. II. & Anulino Coss.

Hæres tenetur soluere legata, licet quæstio de hæreditate moueatur. debet tamen ei præstari cautio de restituendo, si ei hæreditas euincatur. sed cautio, si cui plusquam per legem Falcidiam solutum sit, præstare, etiam si quæstio hæredi de hæreditate non moueatur. Alexander post Bal. & Salycetum.

IX. Imp. ALEXANDER A. Antiocho.

SI in fraudem i eorum quæ testamento relicta sunt, admissus est k accusator, k qui testamentum falsum diceret: præses prouinciæ secundùm iurisdictionis formam solui legata iubebit, l interposita m cautione, n si euicta fuerit hæreditas, ea restituturū: o quā uis aliàs p tunc cautioni locus sit, cùm sine controuersia legata soluantur. PP. VII. Id. Feb. Maximo II. & Æliano Coss.

Legatum rei alienæ scienter factum valet: sed ignoranter factum non valet: nisi sit factum communi ę persone, vel veori, seu alij cui est veri similis testatorem voluisse legare, etiam si scisset alienum rem esse. Alexan.

X. Idem. A. Ingenuæ.

CVm q alienam rem quis reliquerit, si quidem sciens: tam ex legato, quàm ex fideicommisso ab eo qui legatum seu fideicommissum meruit, peti potest. r Quod si suam esse putauit: nō aliter valet relictum, nisi proximæ personæ, vel vxori s, vel alij tali personæ datum sit, cui legaturus

n *Cautione.* sed nonne superuacua est, cum committi nō possit, falsis accusatoribus non obtinentibus? Respon. hoc non potest probare legatarius, aliàs non præstaretur cautio: vt ff. si cui plus quàm per l. Falci. l. hæc autem. Accursius.

o *Restituturum.* scilicet legatarium.

p *Quamvis aliàs.* i. alij. Vel dic proprie. & dic cautioni. s. illi quanto plus ceperit quàm per l. Falci, licuerit, reddi: vt ff. si cui plus quàm per leg. Falcid. l. j. in princip. Sunt ergo diuersæ cautiones. Vna, euicta hæreditate legata reddi. Alia, quanto plus ceperit: vt ff. qui satisd. cog. l. de die. §. item. De prima habes tantum. ff. de peti. hære. l. diuus. in fin. & l. seq. & supra de peti. hære. l. si. circa prin. & præstatur demum mota controuersia: vt ff. ad leg. Fal. l. dolo. Sed alia quando soluuntur sine controuersia mota nomine hæreditatis: licet de legatis sit controuersia, vt hic dicitur.

†*Gl. si. in. c. fusc. tata. de restit. in integ. dicit per istā legem quod est generale vbicunque aliquis in dubio admittitur, debet præstari cautio.*

C Vm *rem alienam.*] CASVS. Rem alienam, nec tuam, nec hæredis mihi legasti: an valeat legatum, quæritur? Distinguitur: aut sciuisti alienam, aut ignorasti. primo casu valet, & petere possum. secundo casu non, nisi coniunctæ personæ id legasti.

Legatū rei alienæ an valeat de iure communi.

q *Cum rem alienam.* i. non suam, nec hæredis: vt ff. de le. ij. l. vnū ex familia. §. si rem. Ité secus videtur de iure canonū: vt extra de testa. c. filius. & xij. q. v. c. si episcopus. quæ sunt contra. Sed quid si testator rem sibi cum alio cōmunem sciens cōmunem, vel tē alienam in qua habet aliquod ius, alicui legat? Rñ. quòd tantum iuris habebit legatarius, quantum testator in ea habebat: vt ff. de le. j. l. serui electione. §. fi. & l. si domus. §. fin.

r *Peti potest.* vt hæres iusto precio redimat & præstet: vel si non potest, det æstimationem: vt insti. eo. §. non solum. & ff. de le. iij. l. non dubium. §. fi. Accursius.

Liberata relicta fundo quę testator ere alieno fraudandi causa tempore mortis.

s *Vel vxori.* vt ff. de auro & argē. lega. l quinq. j. §. fi. & ¶. de fideicō. l. prædia obligata. & æstimat index quæ cōiuncta sit: vel ¶. de fideicō. l. voluntatis. Sed hoc fallit i libertate relicta seruo quē testator credit suū. nā indistinctē debetur ei: vt ff. ad Trebel. l. quidā. §. si quis filiū. & de fideicō. li. l. Paulus respōdit. sed in ea est speciale. Ité si vni filiorū plegat pater rē quā credit suā, non videt valere: licet filij sit psona cōiuncta: vt ff. de lega. ij. l. cū pater. §. cui. his. quæ est cōtra. Sol. ibi ideo, nē crescat inuidia inter fratres: vt ar. ff. de bo. quæ libe. l. cū oportet. §fi. Vel verius dic, & ibi tenet legatū: sed nō tenētur de euictione re euicta. nec hic dicit q de euictione hæredes teneantur, si huiusmodi psonis legata euincātur. sed certè imò videt de euictione agi ex testamēto, ac si nūquā fit data: vt ff. de lega. j. l. nō quocūq. j. fi. §. j. & l. si domus. §. j. sed dic, vbi certi hominis credebatur, & ab eo emit hæres, vt daret: nō tenet. si incerti, tūc tenetur: vt in dictis. ll. Ité quid si testator rē alienā posse dixit, quā suā putabat: & extraneo eā legauit? Rñ. tenet hæres tradere: vt ff. de euic. l. si is cui.

Idem

Filiæ.] CASVS. Filiæ tuæ centum legasti, deinde ei in dotem.c.dedisti:an.c.ex causa legati petere possit, quæritur? Respon.quod non.

a *Vinus*, siue erat species, siue quantitas. in hoc tamen differt: quia vbi quantitas, duplicabitur filiæ, si patrem huius fuisse voluntatis probet: quod non sic facile est in specie legata: vt. ff. de iure do. l. cum pater. & de lega.j.l.plane.j.§.j. Sed quid econtra si primo dedit in dotem, postea legauit? Respon. idem videtur, vt duplicare voluerit: vt argumen. ff. de lega. ij. l. cum quidam vxori. & l. cum pater. §. pater filiæ. & de lega. j. l. huiusmodi. §. cum pater, & ad leg. Falci. l. cum quo. §. fina. Sed argu. contra. ff. de iure do. l. cum pater. sed ibi promiserat tantum, & non dedit. alioqui esset quod dixi, vt vtrumque deberetur. & facit ad. l. ff. de lega. ij. l. Lucius. ij. §. impuberem.

CVm responso.] CASVS. Materfamilias filiam & alium hæredes instituit, & filiæ ante partem fundum legauit. vult partem hæreditatis repudiare, & legatum petere: an possit, quæritur? Respon. quod sic: & hoc per Papi. responsionem.

b *Cum responso*. cuius mentem habes. ff. de lega. j. l. filio. & idem dicitur. l. seq. &. l. qui filiabus. §. fin. & de leg. ij. l. miles. §. pro parte.

c *Renunciasset*. per quod videbatur portioni prædij, quam saltē iure habebat hæreditario, renunciare. Item contra ff. de excep. do. l. fi. §. fi. vbi filia non potest habere prælegata, si hæreditatem dimittit. Solu. ibi tam hæreditatem quàm legatum habet sub conditione, si debitum remittat. vnde nec legatum habet, nisi remittat: vt. ff. de leg. j. l. sed si non aliàs.

PRoprias.] CASVS. Si res tua tibi legetur: an valeat legatum, quæritur? Respondeo quod non.

d *Non potuisse*. quod enim tuum est, amplius tuum fieri nō potest: vt infra eodem. §. sed & si rem. Item hoc, cum pure legatur. secus si sub conditione: vt ff. de lega. j. l. cætera. §. j. Itē hoc intellige, nisi testator aliquid iuris in illis rebus habuit: vt quia sibi obligatæ: vt ff. de lega. j. l. apud Iulianum. §. si Titius. & l. si domus. §. fi. & l. si sic. & l. senatus. & l. si tibi homo. §. fi. & de leg. ij. l. Mæuius. §. pe. Quid autem si tempore testamenti est legata rij, & tēpore mortis testatoris est alienata? Videtur valere: vt ff. de reg. Cato. l. j. in fi. Vel dic secundum Io. quod ibi sub conditione fuit legata: vt dicta l. cætera. §. j.

Legari quā dominę potest alienti res sua.

MOnumenta.] CASVS. Monumentum mihi legasti: an valeat legatum: quæritur? Respon. quod non: secus si ius inferendi mortuum legaueris.

esset & si scisset rem alienam esse. P. P. V. Kalendas Februa. Albino & Maximo. Coss.

Si legatum factum pro dote, detur filia in dotem ab ipsomet patre viuente: non potest amplius ex mortuo peti. Alexander post Baldum & Salycetum.

XI. Idem. A. Albiniano.

FIlia, legatorū nō habet actionē, si ea quæ ei in testamento reliquit viuus[a] pater, postea in dotem dederit. PP. V. Non. Mart. Pompeiano & Peligno Coss.

B *Hæres qui partem hæreditatis in qua fuit institutus repudiauit, totum prælegatum consequitur. Alexander.*

XII. Imperator GORDIANVS A. Mutiano.

CVm responso [b] viri prudentissimi Papiniani, quod precibus insertum est, præceptionis legatum, & omissa parte hereditaris, vindicari posse declaretur: intelligis desiderio tuo iuxta iuris formam esse consultum. Verba vero responsi hęc sunt: Filię mater prędium ita legauit: *Præcipito sumito extra partem hæreditatis*. Cùm hereditari matris filia renunciasset:[c] nihilo minus eam rectè legatum vindicare visum est. PP. constitutio. V. Id. Iul. Sabino. II. & Venusto. Coss.

C *..Res propria nemini potest legari. Salyc.*

XIII. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. Seuerę.

PRoprias tuas res legari vel fideicommitti tibi non potuisse,[d] certum est. PP. XV. Kalendas Maij, Maximo. II. & Aquilino Coss.

Non monumentum, sed ius inferendi mortuum, potest legari. Salycetus. Vel sic: Res religiosæ relinqui non possunt, sed ius quod quis habet in eis. Alexander.

XIIII. Iidem. AA. Tatiano.

MOnumenta [e] quidem legari non posse, manifestum est: ius autem mortuum inferendi, legare nemo prohibetur. P P. II. Kalendas Septembr. Maximo. II. & Aquilino Coss.

D *Nemo relinquit quod non habet. Baldus. Vel sic: Non valent legata si res alienum absorbet totam hæreditatem: sed si aliquid superest, valet vsque ad illud, salua Falcidia.*

XV. Iidem AA. Terentio & aliis.

SI vniuersæ facultates, quas pater vester reliquit, debito fiscali aut priuato absumuntur: nihil [f] ex his quæ testamento eius adscripta sunt, valere potest. ¶ Quod si deducto debito in reliquis bonis superfluum est: libertas[g] impediri iuris ratio non permittit: quin [†h] etiam legata[i] nec non fideicommissa, salua lege Falcidia, præstanda sunt. PP. III. Kalendas Octob. ipsis IIII. & III. AA. Coss.

Si debitor legat creditori rem pignoratam, non tenetur creditor restituere eam hæredi, etiam oblato vel soluto precio. Alexander.

XVI. Iidem AA. & CC. Syllæ.

CReditor si à debitore suo rē quam pignoris nomine susceperat, legatam sibi contendit: etiam debito ab hæredibus eius oblato, quó minus[k] restituat, defendi potest. S. XVIII. Kalendas Februar. Sirmij. CC. Coss.

Sicut legata fieri possunt, ita & adimi. Alexander. consor. Baldus & Salycetus.

XVII. Iidem AA. & CC. Eutychiano.

DAtum legatum adimi [l] tam pure, quàm sub conditione, non libertis tantum, sed etiam ingenuis placuit. Dat. III. Non. Mart. CC. Coss.

Ille cui legatur nomen debitoris, habet velle actionem suo nomine: non autem directam, nisi sit mandata, vel cessa. Alex.

XVIII. Iidem AA. & CC. Iustino.

EX legato nominis, actionibus ab his qui successerunt non mandatis, directas quidem actiones legatarius habere non possit: vt ff. de lega. iij. l. si mulier. §. fin.

DAtum.] CASVS. Liberto tuo legatum reliquisti. an el adimere possis, quæritur? Respon. quod sic. siue pure dicendo, nolo quod habeat legatum. siue sub condiione, si nauis venerit ex Asia. idem in ingenuis est. Viuianus.

Legatū quæ liter adimatur.

l *Adimi*. & si quidē adimatur in eodē testamento, videtur nec fuisse datū. si quidē in alio & solenni, ipso iure adimitur. si in minus solēni volūtate, ipso iure debetur. sed obstat exceptio: vt ff. de adi. lega. l. iij. §. fi. Sī aurē fiat adēptio per inductionē: si quidē fiat ante cōsummationē testamenti, ipso iure adimitur: alioquin per exceptionem: vt ff. de lega. j. l. si ita sit adscriptum. & de his quæ in test. delen. l. j. §. sed si legi. & §. sed consulto. & l. proxi.

EX legato.] CASVS. Actionem quam habes contra debitorem tuum, mihi legasti: an cum eam ab hærede tuo habeā adhuc

adhuc cessiam intentare possim, quæritur? Respon. quód directā non: sed vtilem meo nomine sic.

Actio vtilis & directa differunt.

a *Vtilibus*. aliàs vulius. sed quid differt vtilis à directa? Quidam dicunt quod nihil: vt ff. de neg. gest. l. actio. Alij quod vtilis est datiua, directa natiua. Tertij quod ex contractu ex quo potest: vtilibus[a] autem suo nomine experietur. Dat. VI. Id. Decemb. CC. Coss.

Brevitas temporis quo matrimonium dirimitur, non impedit ab altero coniugum alteri postę legari. Salyc. & Alex.

XIX. Iidem AA. & CC. Niconi.

NOn tantum duorum mensium, sed & minoris temporis maritus vxoris testamento scriptus succedit: nec legata vel fideicommissa seu donationes [b] B temporis huius angustia [c] capi prohibet. Dat V. Id. Decembr. Nicomediæ. CC. Coss.

Si quis legat rem in qua vsumfructum habet: illud ius tantum quod habet, legasse videtur. licet morte finitum sit. h. d. secundum glo. Alexand.

XX. Iidem AA. Eutychiano.

VXor patrui tui si testata decesserit: res tuas, [d] tantum vsumfructum earum habens legare non potuit. [e] Dat. VII. Kalendas Ianuar. CC. Coss.

Verborum solemnitas non curatur etiam in legatis. Salyc. Vel sic: Non refert per quæ verba loquatur testator, dummodo eius intentio cum prehendatur. Alex.

XXI. Imppp. CONSTANTINVS, CONSTANTIVS & CONSTANS. AAA. ad populum.

INlegatis * vel fideicommissis necessaria non sit verborum obseruantia: ita vt nihil [f] prorsus interfit, quis talem voluntatem verborum casus [g] exceperit, aut quis loquendi vsus effuderit. Dat. Kalend. Feb. * Constantio. II. & Constante Coss.

Appellatione hæredis veniunt hæredes in infinitum. Alexander. concord. Baldus & Salycetus.

XXII. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

IN annalibus [h] legatis vel fideicōmissis, quę testator nō solum certæ personæ, sed & eius hæredibus præstari voluit, [i] eorum exactionem omnibus hæredibus, & eorum hæredum hęredibus seruari, [k] pro voluntate testatoris precipimus. D. III. Id. Decembr. Constantinopo. D N. Iustiniano. A. PP. II. Cos.

Si vni legatur totum, alteri postea pars eiusdem totius: censetur illa pars de toto adempta. h. d. vsque ad §. sed & aliam. Alexand.

XXIII. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

CVm * quæstio talis de significatione verborum animos veterum mouit, si quis cuidam agrum Cornelianū puta, vel aliū quempiā in solidū legauerit, deinde alij partē [l] eius dimidiam: quantā portionē primus, quantam secundus legatarius consequitur: simili dubitatione & in hæreditate, & in fideicommissis habita: cumque cōputationes multæ introducebantur, & multis ratiocinationibus dignę: nos huiusmodi computationes quasi superfluas & contrarias volutati testatoris, omnes esse sopiendas cēsemus. Cū enim manifestū est eū qui ab initio duodecim vncias [m] rei cuidam reliquit, alij aūt postea sex, [n] recessisse quidem à priore voluntate, voluisse autem minui eam sex vncijs, cū alij eas obtulit: & præsens casus exitum apertissimum inuenit. Si quis itaque vel agrū vel hæreditatē reliquerit, primo quidem in totū, secūdo autē in partē dimidiam: vtrumq; in sex vncias esse vel dominum rei legatæ, vel hæredem. Et si tota re primo relicta, tertiam partem secundo reliquerit: secundum prædictum modū octo quidem vncias vel agri vel hæreditatis apud primum remanere, tertiā autē partē, vel quatuor vncias ad secundum migrare [o]. Et sic in omnibus statuendum est, id est in hæreditatibus, vel legatis, vel fideicommissis. vestigia enim voluntatis testatoris non aliter nisi per huiusmodi viam æstimanda sunt.

** pars. l. quotiē. §. de instituē. Cuiacius.*

** Salycetus. de testamen. l. quotiē. hoc enim illius legi pares sē. Cuiacius.*

** Ex quinquaginta decisionib. Cuiacius.*

l *Partem*. quod potest facere, & etiam totam, si vult: vt supra eodem. l. datum.

m *Duodecim vncias*. id est totam rem.

n *Sex*. id est dimidiam.

o *Migrare*. imò videtur res transire ad dupondium in nostro casu vt ff. ad Treb. l. Marcellus in prin. & l. qui quadringenta. & de hære. instit. l. interdum. §. sed si excesserit. & l. si ita scriptum. §. quidam. & de liberis & posthu. l. si ita in prin. Ad hoc dico, ꝙ hic corrigit. Vel verius dicitur, vtrum certum sit testatorem excedere assem voluisse: an noluisse: an dubitabatur. Primo casu loquitur. d. l. interdum. noluit enim ad dupondium transire, & ex eo diuidi hæreditatem suam, quod potuit: vt instituto. de hære-

Esse totō dimidium; an sit ne est ademptio dubitatur.

cõtinetur ea tantũ quæ ibi sunt, vt ager colat: vt boues, aratrũ, ligones, falces messoriæ, putatoriæ, & similia. & probatur hæc differentia hic, & ff. de fun. instruc. l. si cui. & l. quæstum. §. sed si fundus. secũdum. Azo. Vel aliter idẽ si dicat fundũ instructũ, vel fundũ cum instrumento, vel fundũ & instrumentũ. nã in quolibet casu continetur instrumentũ fundi, & instrumentũ patrisfamilias, vt hic dicit. sed in hoc casu est differentia: quia ex hac scriptura fundus cũ instrumento, alienato fundo, si moriatur testator, nihil erit legatum: sed in aliis duobus casibus remanet legatũ instrumenti, scilicet patrisfamilias. nã fundi instrumentum sequitur alienationem fundi: vt dicta. l. si cuir Tertij dicunt, siue dicat fundum instructum, vel sicut instructus est, vel fundũ & instrumentum, etiã patrisfamilias instrumentũ cõtinetur, non solũ fundi: vt dicta l. quæstum. §. sed si fundus. & §§. sequentibus. & hic: an fundũ cum instrumento: quo casu solum instrumẽtum fundi continetur legato. & hoc placet, adiecta etiã illa differentia quæ fit in dicta. l. si cui.

†certissimi. Fundo simpliciter venditio, an veniant instrumenta.

a *Temporis causa*. vt fit supra.

b *Seruandorum*. arcæ, & similia: vt ff. loca. l. sed addes. §. illud.

c *Pascendi*. ff. de seruitu. præd. l. pecoris.

temporis [a] causa in eo habuit, relicta esse, iuris auctoritate definitum est, ea etiam quæ tam fructuum colligendorum, quàm seruandorum, [b] item pecora stercorandi vel pascendi [c] causa ibi constituta, vt de his fructus capiantur, vel vt fundus sit instructus: fideicommisso cedere, certi [†] iuris est. Dat. Non. Octo. Sirmij. AA. Conss.

Cautionis verbo simplex cautio significatur. Bal. *Vel sic: Verbum cautio simpliciter prolatum à testatore, vel à lege ciuili, intelligitur de nuda promissione: nisi aliud sit dictum. hoc dicit no. Sa.*

III. Imp. IVSTINIANVS. A. Iuliano. P. P.

SAncimus cautionis [d] nomine vel ἀσφαλείας * non esse fideiussoris dationem interpretandam: nisi hoc specialiter vel in Græcis vel in Latinis verbis scriptum fuerit, nisi enim vel generaliter de satisdatione [e] vel fideiusione specialiter sit nominatũ: cautione* vel ἀσφαλείᾳ minimè fideiusionem, sed nudam [f] promissionẽ significari. * D. Kal. Mart. Constantinopo. Lampadio & Oreste VV. CC. Coss.

* *Id est securitatis.*

* *In vet. cautionem, vel cautelã, vel* ΑΣΦΑΛΕΙΑΝ, *minime & recte. Cantius.*

d *Cautionis*. si testator præcepit caueri: idem si lex.

e *De satisdatione*. quæ sit cùm fideiussor accipitur: vt ff. qui satisda. cog. l. j.

f *Nudam*. [a] à pignore vel fideiussore, nõ à stipulatione. Sed contra. ff. mandati. l. si mandatũ Tityj. §. fin. Solue, ibi est idonea. Itẽ cõtra ff. de colla. bo. l. j. §. cauetri. Solu. cautio est genus: vt ff. de regulis iur. l. plus cautionis. Sed in vltima voluntate pro nuda nonitur: vt hic. & eodẽ modo rñ. ff. de pecul. l. j. quæ est cõtra.

[a] *Concor. glo. super verb. ff. ff. ments. in ca. ex trãsmissa. de rest. spo. Bal. omnia.*

Cum quidam.] CASVS. Cum sit disiunctio, refert an fiat personarũ, aut rerũ. Si personarũ, veluti si sic dicat testator: Illũ aut illũ hæredem instituo, illi aut illi do lego. apud antiquos dubitabatur an valeat legatũ vel institutio. quidã dicebãt in institutione vnum vocari ex institutione, aliũ ex substitutione, in legatis posteriorẽ tãtũ admitti ad legatũ. Dicit ergo imperator q si nũc taliter fiat institutio, & debet accipi aut, pro &. Idẽ est cũ dicitur, illi aut illi libertatẽ relinquo, illũ aut illũ filio meo impubẽri tutorem do. & hoc in prima. Si autẽ sit disiunctio rerum, vt Titio illã aut illam rem do lego. habent locũ quæ in veteri iure sancita sunt: scilicet q hæredis sit electio, quam illarum dare velit. & sic aut, sumitur propriè. & hoc in secunda. hoc locũ habebit in contractibus. & hoc in tertiã.

A

B

C

D

in fideicommissis posteriorem [m] solum accepturũ fideicõmissum existimauerint, quasi recentiore voluntate testatoris vtentem. Et siquis eorum [n] altercationes figillatim exponere maluerit: nihil prohibet non leue libri volumen extendere, vt sic explicari possit tãta auctorum varietas, cum non solum iuris [o] auctores, sed etiam ipsæ principales constitutiones, quas ipsi auctores retulerunt, [p] inter se variasse videntur. ¶ Melius itaque nobis visum est, omni huiusmodi verbositate exposita, cõiunctionem *aut*, pro *&* accipi, vt videatur copulatiuo modo esse prolata, & magis sit παρελκυστικὸς, vt & primam personam inducat, & secũdam non repellat. ¶ Quemadmodum enim (verbi gratia) in interdicto *Quod vi aut clam*: [q] *aut* coniunctio pro & apertissimè [r] posita est: [s] ita & in omnibus huiusmodi casibus siue institutionum, siue legatorum, siue fideicommissorũ, vel libertatum, seu tutelarum, hoc est intelligendum, vt ambo veniãt æqua lance ad hæreditatem, ambo legata similiter accipiant: fideicommissum in vtrumq; diuidatur: libertas [t] vtrumque capiat: tutoris ambo fungantur officio: vt sic nemo defraudetur à commodo testatoris: & maior prouidentia pupillis [v] inferatur: ne dũ dubitatur, [x] apud quem debeat esse tutela, in medio [y] res pupillorũ depereant. ¶ Sed hæc quidem sancimus, cùm in personas [z] huiusmodi proferatur scriptura. Sin autem vna quidẽ est persona, res autem ita derelictæ sunt. *Illam aut illã rẽ illi do lego*, vel *per fidei commissum relinquo*: tunc secũdum veteres regulas & antiquas definitiones, vetustatis iura maneant incorrupta, [a] nulla innouatione eis ex hac constitutione introducenda. Quod etiã in contractib[b] locũ habere censemus. Dat. pridie Kalen. Maij, Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC.

Aut pro & quandoque ponitur.

[b] *Concor. c. in calce. in fi. de con. dis. 2. & glo. circa me. in c. ex rescripto.*

m *Posteriorem*. vt ſ. de fideicom. l. clari.

n *Eorum*. antiquorum sapientum.

o *Iuris*. ſ. antiqui.

p *Retulerunt*. super hoc.

q *Aut clam*, aut pro & materialiter hic ponit.

r *Apertissime*. vt argum. ff. quod vi aut clam. l. is qui in puteum. §. hoc interdictum. & in aliis casibus: vt ff. de verb. sign. l. sæpe. & facit ff. de testa. tute. l. tutor ita.

s *Posita est*, vt si primo incepit clam, & prohibitus perseuerauerit.

t *Libertas*. l. vterque capiat libertatem.

v *Pupillis*. ſ. in tutela accipiendo hanc disiunctiuam aut seu vel, pro cõiunctiua.

x *Dubitatur*. id est quæstione.

y *In medio*. id est de medio tempore.

z *In personas*. imó quandoque contra: vt ff. de leg. ij. l. cũ pater. §. pen. Solu. ibi secundum ordinem scripturæ intelligitur substitutio facta: vt ibi dicit.

a *Incorrupta*. vt hæres habeat electionẽ: vt ff. de iur. do. l. plerumq; & instit. de act. §. huic autem. & ff. de contrahen. emp. l. si in emptione. §. pe. & l. si ita. & ſ. de codic. inde. l. si quis. Sed certe immo in rebus ponitur quãdoque aut pro & : vt ff. de aur. & arg. leg. l. quintus. j. in fi. sed ibi speciale. Item contra. in l. si quis ita legauerit, quæ est in eo. ti. sed & ibi speciale. vel est ibi seu, in qua est aliud, quàm illa, aut.

b *In contractibus*. scilicet quod dictum est in alternatione rerum legatarum

legatarum: vt in prædictis ll. continetur. Sed certe & in alternatione personarum est idem, quod ſ. vt aut, pro & accipiatur: vt si vẽdam rem meam tibi, aut illi, cum ambo præsentes sitis: vt hic. Nec obstat. ff. de contrah. emp. l. fundum. quia ibi non vtriq; vendebar, sed vni: quia sibi & alteri volebat emere, quod alteri non poterat. hic autem quando cum vtroque contrahit. Item nec ob. ff. de verb. obli. l. eũ qui. §. qui sibi. quia & ibi cum vno tantum contrahit: & alter ponitur ad solutionẽ tantũ.

A

Quando verbum familiæ sonat in personis, intelligitur de propinquis secundum ordinem proximitatis, & de quibusdam alijs nibus in subsidium vocandis. Sed quando nomen familiæ sonat pro rebus, intelligitur pro substantia bonorum. Bal. Vel sic: Relictum familiæ debetur gradatim per suos appellatione familiæ contentis, & in hac lege declaratis. Sm. autem fiat de familia, intelligitur de rebus. Salyc.

SVggestioni. CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti, familiæ tuæ decem legasti qui familiæ nomine contineantur, quæritur? Rñ. quod non solũ superiores, & inferiores, & collaterales: sed liberti & patroni, nurus & gener. Idem est si testator mihi fundum legauerit, & ne alienẽ prohibuit: quod si faceret, eundem fundum familiæ legauit: an acciperetur familia quomodo supra? Respon. q sic. & hoc in secunda. Aliàs autem sumitur familia pro substantia: vt cum dicitur familiæ erectiõnis, id est, hæreditatis diuidendæ. & hoc in tertia & vltima parte. Viuia.

a *Per sinum elogium*. primum exemplum.

b *Nulla specialis*. nam tunc secus esset. ff. de leg. ij. l. omnia. §. fin.

c *Deficientibus*. scilicet propinquis.

d *Hi*. scilicet filij.

e *Eos*. scilicet nurum & generum.

f *Post eos*. scilicet generum & nurum. Et not. primo vocati liberos. Secundo parentes. Tertio collaterales. Quarto generum & nurum. Quinto libertos: vt hic, & ff. de lega. ij. l. pero. §. fratre. & l. cum pater. §. pen. & ad Trebel. l. hæredes. § fin.

g *Prohibuerit*. quod fit quando pactus est vt ſ. de reb. alie. non alie. l. ſi. & ſ. de fideicom. l. vol mras. & ſ. de con. lic. ob. cau. da. l. ea.

h *Pro substantia*. vt in familiæ erciscundæ iudicio. & alias habet significationes: vt ff. de verb. sig. l. pronunciatio. §. familiæ.

SI OMISSA SIT CAVSA TESTAMENTI

A scripto hærede, & hoc in fraudem relictorum seu libertatum. Et nota quod propter tria inducitur hæc electio. Primo contra eum qui omittit ex testamento adire, & adit ab intestato: in fraudem legatarij vt infra eo. l. si. & ff. eo. l. j. Secundo contra eum qui domittit adire, vt ad substantiam reuertatur, & in fraudem similiter: vt ſ. eo. l. i. Tertio quando ideo, vt permutet ad legatorium: vt ff. eo. l. i. §. fina.

SI *in fraudem.*] CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti, & ei substituisti, & mihi legatum reliquisti, in fraudem mei omisit hæreditatem instituta. à quo petam legatum, quæritur? Distinguitur: aut increuit pecuniæ eam omittit: aut non. primo casu agam contra institutum, secundo casu contra substitutum si fraudis participes sint. Viuianus.

i *Sui: fraudem legatorum*. ab instituto relictorum, & instituens fecit hanc fraudem, & substituens participauit, vt subuerit. Sed nõne substituẽdo videtur testator permittere omitti? Respon.

Codex.

quòd sic, si principaliter ad euitandum damnum proprium faciat, non si propter aliorum malum: vt arg. ff. de aqua plu. arcẽ. l. j. §. denique.

B

k *Esse*. ſ. substitutum, & eius hæredem: vt ff. eo. l. de libertatibus. §. hæredem. Sed videtur directam dari, etiam si non fuit aliqua fraus cõmissa, cum legata ab instituto, intelligatur tacitè repetita à substituto: vt ff. de leg. ij. l. ſi alienus ser uus. & l. cum pater. §. ab instituto. & de leg. j. l. licet. & ſ. ad Treb. l. iiij. Respon. hic testator noluit esse rep etita, quasi non teneretur substitutus: vt d. l. licet. nisi propter huiusmodi fraudem. An autem institutus teneatur, cum & ipse fecerit fraudem? Respon. sic in subsidiũ. prius enim substitutus, qui possidet, est conueniẽdus: vt arg. ff. eod. l. licet. in fi. & l. si pecuniam. & l. seq. Vel die non conueniri institutum, nisi acceperit pecuniam pro omittẽdo: vt d. l. licet. & l. si quis pecuniam. & l. si non solus. §. fin. ibi, si autem sine pecunia, &c. hic autem hoc primo casu non habuit pecuniam.

Legata ab instituto relicta, an veniant in bonis substituti.

l *Participatum est*. idem si non participasset secundum. P. Sed argu. contra. ff. eo. l. fin.

m *Accepta*. quam accepit institutus à substituto, vt hæreditatem omitteret.

n *Cogitur*. scilicet institutus à se relicta, & substituens similiter à se substituto relicta: vt ff. eo. l. si nõ solus §. ſi. ibi. item si solus, &c. & ſ. de fideicom. liber. l. j. in fi. Sed videtur quẽlibet in solidum teneri: vt ff. eo. tit. l. si pecuniã. & l. si à substituto. quæ sunt contra. Sed die quòd ibi quilibet possidebat, scilicet institutus & substitutus, ab inter-

familiæ pro substantia [h] oportet intelligi: quia & serui & aliæ res in patrimonio vniuscuiusque esse putantur. Dat XV. Kal. Nouemb. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis. VV. CC. anno secundo.

TITVLVS XXXIX.
SI OMISSA SIT CAVSA testamenti.

Si institutus in fraudem legatariorum repudiat hæreditatem, & vadit ad substitutum vulgarem: ipse substitutus adiens tenetur ad legata ab instituto relicta si dolus fuit communis participatus cum ipso: ipse etiam institutus teneatur si pecuniam accepit. hoc dicit. Et diuiditur in duas partes. Secunda ibi. plane. Bald.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Ianuariæ.

SI in fraudem legatorum [i] transmissam hæreditatem ad substitutum [j] pervenisse batura es: vtilis actio aduersus eum [k] cum quo fraudis consilium participatum [l] est, tibi competit. ¶ Plane si pecunia accepta [m] omisit additionem legata & fideicommissa præstare cogitur. [n] Accep. Kalen. Octob. Fusco & Dextro Conss.

C

Si hæreditas quæ adiri poterat, repudietur in fraudem legatorum, habet locum hoc edictum. Bal. Secus si non potuit adiri ex defectu testamenti vel hæredis instituti. Sal.

II. Imp. PHILIPPVS A. & PHILIPPVS. C. Victoriæ.

EVm qui cùm testamento posset obtinere hæreditatẽ, ab in testato ius successiõis voluit amplecti: libertatib[o] eodẽ testamẽto datis obesse nõ posse, [o] iã pridem placuit. Quòd si cũ iam neq; adiri ex testamẽto hæreditas, neque

D

a *Possessio.* secundum tabulas.

b *Non vsurpabitur.* id est, non deducetur in vsum prauum: vt ſ. de fideicom. liber. l. j. & de manu. testa. l. ij. & ff. de inoffi. testa. l. Papinianus. §. fin. Vel dic vſupari, quando poteſt adiri ex teſtamento, & omittitur, & accipitur ab inteſtato. De bonorum autem poſſeſſione ideo dicit, quia quandoque ipſa petitur, & tamen teſtamentum non valet de iure ciuili, & dantur legata: vt not. inſti. qui. mo. teſt. in fin. §. non tamen. & ff. de iniuſt. teſt. l. poſthumus.

c *Nullo.* ordinario vel extraordinario.

d *Ceſſante.* non in fraudem creditorũ, ſed propter laborem vitandũ. Accurſius.

e *Manifeſtum eſt.* niſi in caſibus: vt ſ. de fideicõ. l. eam. ibi plene dicetur.

†Si Proculiana. ſic in omnib. manu. ſ. Contius.

SI *proculiana.*] CASSVS. Proculiana patri tuo reliquit, & ei ſucceſſiſti: an à ſcriptis hæredibus à Proculia. volẽtibus ſuccedere ab inteſtato, omiſſa cauſa teſtamenti, petere poſſis legatũ patri tuo relictum, quæritur? Reſp. quòd ſic: quatenus patri tur lex Falcidia.

†Hæredes. add. in vet. Contius.

f *Scripti iure.* à Proculiana.

g *Ab inteſtato.* repete, ſucceſſerunt.

h *Patitur.* tenetur ergo Falcidia per prætorem, ac ſi ex teſtamento adiiſſent: vt hic, & ff. eo. l. ſi duo. §. fina. & l. qui autẽ. in princ. & ad legẽ Falci. l. j. §. ad eos.

i *Vobis.* qui eſtis hæredes legatarij: vt hic, & ad hoc. ff. quãdo dies lega. ce. l. ſi. & ſ. de fidei com. l. ſi in perſona.

DE INDICTA *viduitate, & lege Iulia Miſcella tollenda.*

†deficit ver. rectè Contius.

L*Egatum.*] CASVS. Teſtamentum feciſti, hæredem inſtituiſti, decem Titio legaſti, ſi vxor mea me mortuo nuptui alij ſe non collocaret. an legatum peti poſsit, quæritur? Reſpon. quod legatum cõditionale eſt: & ſi alij nupſit, deficit conditio, & peti non poteſt. Viuianus.

k *Legatum alii.* ſecus ſi eidem: vt ſ. l. proxi. & ff. de condit. & demon. l. cum tale. §. ſi arbitratu. & §. Męuię. vel etiam ſi alij, ſi modò ad eam adire debeat, vel alia fiat fraus ad nuptias impedien das: vt ff. de condit. & demon. l. auia. §. Titio. & l. hæres. §. fi.

l *Si vxor.* ſcilicet alicuius vel ſua.

m *Deficit.* exiſtere autem videtur. cum certum eſt eam nubere non poſſe: vt ff. de condit. & demon. l. hoc genus.

Ambiguitates.] CASVS. Teſtamentum feciſti, hæredem inſtituiſti, vxori ruæ. x. legaſti ſi alij te mortuo non nuberet. Iex Iulia permittebat ad ſecundas nuptias cõuolare præſtito iuramento quod hoc faceret cauſa liberorum procreandorum, & hoc intra annum à tempore mortis viri: poſt annum accipiebat legatum, præſtita cautione Mutiana de reſtituenda re cum fru-

bonorum poſſeſsio[a] peti poſsit, iudicium defuncti non vſurpabi tur,[b] ſed ad irritum iuris ratione reuocatum eſt: petitio relictorũ nullo[c] iure procedit. ¶Si vero iure facto teſtamento, ceſſante[d] hæ rede ſcripto, alter ab inteſtato adiit hæreditatẽ: neque libertates neque legata ex teſtamento poſſe præſtari, manifeſtum eſt. [e] PP. Kalen. Ianu. Philippo A. & Titiano Conss.

Beneficium iſtius edicti trãſmittitur ad hæredem cum ſua cauſa. Bald. Vel ſic: *Falcidia detra hitur etiam quando legata ex hoc edicto debuntur. Sal.*

III. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. & CC. Apro & Piæ.

SI Proculiana † patri veſtro, cuius eſtis heredes, teſtamento gd reliquit, & ſcripti iure[f] †ſe cundũ eius iudicium, vel omiſſa cauſa teſtamenti ſucceſſerunt ab inteſtato: [g] aditus competens iudex, quatenus legis Falcidiæ mo dus patitur, [h] vobis[i] relicta reſtitui iubebit. Dat. XV. Kal. Ianu. Sirmij. AA. Conss.

TITVLVS XL.

DE INDICTA VIDVITate, & lege Iulia Miſcella rollenda.

Conditio viduitatis non ſperniture, ſi legatum non adſcribitur multieri, ſed alteri. Bald. Vel ſic: Conditio viduitatis in perſona alterius quàm legatarij poteſt opponi, & non remittitur. Saly.

1. Imp. GORDIAN. A. Bono.

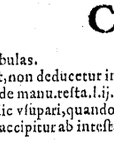

EGatũ alij[k] ſub cõditione ſic relictũ, ſi vxor[l] nuptui ſe poſt mortem mari ti nõ collocauerit, cotractis nuptiis conditione defi cit: † [m] ideoque peti nequaquam poteſt. PP. XIII. Kalen. Auguſt. Gordiano. A. II. & Pompeiano Conss.

Conditio quæ viduitatem indicit, vitiatur & non vitiat: & lex Iulia Miſcella cum iuramento & cautione Mutiana, quæ præſtabatur, ceſſat. Sa.

II. Imp. IVSTINIANVS. A. Ioanni præfecto prætorio.

Ambiguitates † legis Iuliæ Miſcellæ generali lege tollentes, nullũ concedimus fieri iuramentum ſecundum prędictã legẽ, ſed penitus ea vnà cũ Mutiana cautione ſuper hac cauſa quie ſcente, [n] licere mulieribus etiam maritorũ ſuorũ interminatione ſpreta, quæ viduitatẽ eis indicit, & non dato ſacramento, procre andæ ſobolis gratia tantum ad ſecundas migrare nuptias, pœna huiuſmodi ceſſante, ſiue habeat liberos [o], ſiue non: & ea percipere, quæ maritus dereliquit. [p]

¶Quorum omniũ manifeſtiſſimum eſt, dominium minime eas liberis exiſtentibus habere, vſufructu tantũ modo apud eas remanẽte, & ad liberos prioris tori proprietate eorum deferẽda, ſe cundum ea quæ de ſecundis nuptiis, & lucris quæ ex his mulieribus obueniunt, ſtatuta ſunt: [q] ne ex neceſsitate[r] legis & ſacramẽto colorato periuriũ cõmitta tur. Cũ enim mulieres ad hoc natura[s] progenuerit, vt partes ederent, [t] & maxima eis cupiditas in hoc conſtituta ſit: quare ſcientes prudẽtéſque periurium committi patimur? Tale igitur iuramẽtum conquieſcat, & lex Iulia Miſcella cedat cum Mutiana cautione ſuper hoc introducta, à noſtra republica ſeparata. Augeri[v] etenim † magis noſtrã rempublicam, & mulcis homini bus legitime progenitis frequen tari, q̃ impiis periuriis affici volumus: cũ ſatis eſſe inhumanum videatur, per leges quæ periuria puniũt, [x] viam piuriis aperiri. D. X. K. Mar. Cõſtantin. poſt cõſulat. Lãpadij & Oreſtis. *VV.* CC.

IN AVTHENT. de nupt. §. quæ vero nunc ſequitur. colla. iiij. conſti. j.

poſſunt filij præmori matri: & ideo non remittitur ob hoc cautio prædicta: vt ff. dẽ cõdit. & demõ. l. cũ tale. in prin. & §. Titi'.

o *Liberos.* ex primo marito.

p *Dereliquit.* ſed hodie percipit, ſecundum auth. quam hic lege: eui relictum quid &c.

q *Statuta ſunt.* vt ſupra de ſecund. nupt. l. fœminæ. & l. hac edictali. §. his illud.

r *Necẽ neceſſitate.* continua: ſi maritus reliquit.

s *Natura.* id eſt deus.

t *Ederent.* vt ff. de ædil. edi. l. quæritur. §. j.

v *Augeri.* quod fit per matrimonia: vt ff. ſolu. matri. l. j. & de bon. dam. l. ſi. & ff. de iure do. l. j.

x *Puniunt.* vt & ſupra de arbi. l. ne in arbitris. in princ. Et no. non

no. non dari viam malignandi: vt infra vnde vi. l. meminerint. & ff. de tranſactio. l. cum hi. §. ſi cum lis. & ff. quemadmodum teſtament. aperi. l. j. §. diem. & inſtitut. vi bo. rapt. §. quia. & infra de Lati. liber. toll. l. j. §. ille autem. & ff. de iudi. l. ſi legationis. in fin. & l. cum qui. §. fin.

Vi relictum.] CASVS. Hæc authen. corrigit. l. codicis: & dicit quod intra annum non poteſt mulier aſſequi relictum, niſi certũ eſſet quod nuptias contrahere non poſſet, vt quia monacha facta eſt: ſed poſt annum bene poteſt aſſequi relictum, ſi caueatur de non nubendo. Sed quã cautionem debet præſtare? Certe ſi legata erat res immobilis: præſtabit iuratoriam cautionem, & obligabit bona ſua: ſi eſt mobilis, præſtabit fideiuſſoriam cautionem: ſed ſi nubat, perdit relictum: & reſtituit rem cum fructibus.

a *Cui relictum.* ſumitur ex auth. de nupt. §. quæ vero. col. iiij.

b *A coniuge.* id eſt à viro vxori, vel econtra: vt ſubijcit.

c *Intra annum.* à tempore mortis teſtatoris.

d *Deficiat.* vt quia ſit monacha facta, vel conuerſa: vel ſacerdos, ſi eſt vir: vt in cor. huius authent. Et nota quod hæc authent. corrigit. l. codicis ſecundam huius tit. quæ permittebat capere ſtatim.

e *Cum fructibus.* ſcilicet præteriti temporis: vel ſi dat pecuniam, & eam mutuatus fuerit alicui, reſtituet quantum percepit: ſed ſi in rem ſuam verſit, tunc vſque ad tertiam centeſimæ. Vel ſi fiat res deterior, ſuſtinet medietatem periculi: vt in cor. huius authen.

f *Idonea.* id eſt idoneam habet ſubſtantiam: vt in eor.

g *Contractis nuptijs.* ſcilicet ſecundis. Sed an idem in primis: vt ſi relinquo virgini ne nubat: vel ei qui nunquam nupſit? Repon. ſecundum Ioan. legem veterem ſeruari, vt nubere poſsit, & habere legatum: vt ff. de conditio. & demon. l. cum tale. §. Mæuiæ. & l. quotiens. & l. Titiæ. quæſſunt contrariæ huic authen. hic enim tantũ de ſecundis dicit nuptijs. Alij vt Ir. dicũt idẽ in virgine multò magis: cum virginum vita ſit felicior, quàm continentium: vt in authent. de leno. §. j. colla. iij. ADDITIO. Tu teneas opinionem Ioan. quam Azo in ſumma huius tituli in fine putat indubitanter eſſe veram: & eam tenent communiter doctores.

Legem Iuliam.] CASVS. In prima parte dicit Imperator, quod ſicut in fœminis lex Iulia & Mutiana cautio ſublata eſt, ita & in maſculis tollenda eſt. ſed ſi aliquis vxori ſuæ legauerit, cum vidua erit, vel quotiens: vel econtra viro quando vxorem amiſerit: qualiter intelligenda ſint iſta verba, quæritur? Reſpond. quod ſtatim ex quo vidua erit, petit legatum:

Hodie conditio viduitatis in vidua non ſperniture, & legatum ei forma hac. l. ſtatuta debetur. Salye.

CVi relictum[a] quid fuerit à coniuge, [b] vel à qualibet perſona ne ſecundas ineat nuptias: intra annum[c] quidem nõ petat, niſi ſpes nuptiarum deficiat: [d] poſt annum verò capiat, præſtita cautione rei cum fructibus[e] reſtituendæ, ſi contra fecerit. ¶Pro re immobili iuratoria cautio fiat cum hypothecis: pro mobili (ſi perſona ſit idonea[f]) eadem ſit cautio: alioqui & fideiuſſor exigitur, ſi præſtari poteſt. ¶Contractis nuptijs[g] res data vindicari poteſt: quod ſic admittitur, ac ſi ei relictum vel ordinatum non eſſet.

Lex Iulia Miſcella correcta in muliere, eſt correcta in viro: & conditio in viduitate appoſita, ſi perſeuerauerit non requirit, eſt expectanda. Baldus. Vel ſic: Conditio quæ viduitatem indicit, ſicut ſperuitur in fœminis, ita & in maſculis: & relictum in caſu viduitatis futuræ, debetur ſtatim in euentum ipſius. Salycetus.

III. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

LEgem Iuliam Miſcellam quemadmodum in fœminis ſuſtulimus, ita & in maſculis eſſe ſublatam, pertinere quidem ad ſenſum noſtræ legis, quam ſuper hoc promulgauimus, [h] non eſt incertum. ne tamen quædam ambiguitas ſimplices animos moueat, etiã expreſsim [i] ſancimus legem Iuliam Miſcellam & ſenatuſconſultũ [k] quod circa eam factum eſt, necnon Mutianam cautionem, quæ ſuper talibus nuptijs introducta eſt, non ſolum in fœminis, non quòd habeat neceſſe ſtare in viduitate: ſimiliter in viro, cum huiuſmodi liberalitas ſit pro ſolatio ſuæ triſtitiæ: & non pro indicenda viduitate. ff. de verb. ſign. iſta lex ſequens debet poni: quia pulchra eſt & vltima ſuggeſtioni, &c. quæ ſequitur. Viuianus.

TITVLVS XLI.

DE HIS QVAE POEnæ nomine in teſtamento vel codicillis ſcribuntur vel relinquuntur.

Relictum vel in alium tranſlatum pœnæ nomine, valet: niſi ob timpem cauſam vel impoſsibilem conditionem relinquatur.

1. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

DITIO. Tu dicas q̃ per talia verba non impeditur mulier trãſire ad ſecunda vota, & capere relictũ, ſecundũ Bar. hic: quia caſte & honeſte viuere dicitur, quæ virũ accepit: vt l. mulier. j. cũ ꝓponeretur. ff. ad Treb. licet Bal. in l. cũ filius. §. qui Mutianam. ff. de lega. ij. teneat contrariũ. Vnde cõſiliũ eſt, quod adda tur in verbis teſtamenti: & quod ad ſecunda vota nõ trãſierit.

r *Triſtitiæ.* quia amiſit vxorem: vel econtra vxor virum.

DE HIS QVAE POENAE NOMINE IN *teſtamento vel codicillis ſcribuntur, &c.*

Diuiſio.

SVpereſt autem. Diuiditur. Primo ius antiquũ tollit. Secũdo nouũ inducit. Tertio à nouo excipit. Secũda ibi, Sed licere. Tertia ibi, Quod ſi aliquid. Sal. CASVS. Olim ſi teſtator hæredẽ vel legatariũ dãnauerat in pœna pecuniaria, & ſi volũtati ſuę nõ paruiſſet, nõ valebat teſtamentum. Statuit imperator per hãc. l. q̃ nihilo minus valeat: & ꝓpere poterit teſtator heredi vel legatario dare pecuniã, ſi voluerit parere ſuę volũtati. Si autẽ aliqd probroſum ſceperit, vel impoſſibile: impune ei nõ parebitur. Viu.

h *Promulgauimus.* vt ſ. l. proxi.

i *Expreſsim.* nam aliter videtur eſſe neglectum: vt ff. de iniur. l. item apud. §. hoc edictum.

k *Senatuſconſultum.* quod non habemus.

l *Relinquatur.* ab extraneo. & nõ à marito: vel etiam à marito.

m *Legitimo.* ſ. actione ex teſtamento vel hypothecaria.

n *Permaneant.* ſufficit ergo vel modicum ſic ſtetiſſe: vt hic, & ff. de an. leg. l. filiæ. quod ſi vt perpetuo ſic ſtaret, non expectaretur conditionis euentus: quia ſtatim vt impoſsibilis haberetur pro nulla, ſiue à vito ſiue ab alio † *Aliàs vt* relinquatur: vt ſ. l. pro- *locum vel* xi. & ff. de condit. & de- *ante noſtrũ* mon. l. cum ita legatum *legẽ habue* ſit. hodie tamen contra: *rit* lex Iu vt in auth. ſ. e. l. cui reli- *lia &c.* ctum.

o Vel. pro ſalrem.

p *Miſcella.* hoc ergo caſu non habet locum lex Iulia Miſcella.

q *Perſecutio.* & perpetuo apud eum remaneat, etiam ſi nubat: niſi vir vxori, vel vxor viro reliquerit: quia tunc ſeruantur ea quę de ſecundis nuptiis dicuntur: ſiue intra tempus lu ctus, ſiue poſtea ſecundas ineat nuptias: vt ſ. de ſecun. nu. l. j. & l. ſi te minæ: Quid ergo dices de eo quod cotidie habemus in vſu relinquendi, ſcilicet vxoribus noſtris victum & veſtitum, quandiu in domo noſtra caſte vixerint? nõne quodammodo videtur indici viduitas? & ſic videtur eſſe: vt dicit authenti. ſ. eo. l. cui relictum. A

a *Libertatibus.* contra. ff. de leg.j.l. plane si filium.§.fi. Solu.hic non dicit valere ab eo relictum, sed auferri ei libertatem si non det relictum m.ar.ff,si quis omis.cau.test.l.si quis sub conditione.

b *Si minus.* id est,si non:sed videtur cõtra.ff.de condi.& demõ. l.multa in prin. & ff.co.l.j. vbi dicit relicta in pœnã non valere. Solu. hic corrigit: vel ibi nil poterit imputari grauato in monumento, quod alterius arbitrio facere debebat: & ideo relictum ab eo in pœnam non valet: vt ibi dicit.

c *Aliquid.* dic quòd testator reliquit legatum non capaci: vel præcepit sepeliri se cum vestibus: vel infligebat pœnam grauato.

d *Seruabitur.* scilicet emolumentum his qui impossibile facere iussi sunt: eo quod relictũ est nomine pœnæ, non valente: vt hic, & insti. de leg.§.fi. in fi.& ff.de leg.j.l. turpia. sed videtur valere relictum impossibili vel turpi præcepto habito pro nihilo: vt instit. de hære. instit.u. §. impossibilis. quæ est contra. Sol. secundum quosdam. hæc secundum illam, scilicet vt impossibilitate remota, valeat relictũ: quod non placet. sed dic, hæredi sine grauato imposita impossibilitas vitiat, quasi non ster per eum quo minus impleat,sed per imbecillitatem, ac legatario siue honorato imposita,non vitiat:sed vitiatur, vt ibi, & ff. de cõdit. & demon.l.obtinuit. & eodem modo respõ. ad.l. supra de instit. & substit.l. reprehendenda. quia & ibi honorato fuit imposita, Item contra. ff. de lega.j.l.si mihi & tibi.§.si quis.vbi impossibile præceptum valet. Sol. ibi nõ erat impossibile intra triduũ post mortem testatoris manumitti, cũ viuente testatore Romã venire poterant serui.

† In quibusdã exemp. nõ habetur vox, legum.

Legatũ an vitietur pro non impositis per codicillos.

Aliæ etiã hodie differũt multis differentiis a à legatis.

DE FIDEICOMMSSIS.

Separatim ideo loquitur de fideicommissis: quia secundum antiqua iura in multis differebant a à legatis.

SI probaueris.] CASVS. Fecisti testamentũ minus solenne: mandans eam hæredi instituisti:ab ea alimentũ menstruũ.i. singulis mensibus præstandum mihi reliquisti, & vestimentum annuum, & ea præstitit mihi per triennium: an sibi præiudicauit quo magis sueuri temporis alimenta præstaret, & si in præteritum solutum non sit, quæritur an teneatur? Respon.quod sic.

b *Ista sol. displicet Bar. Bal. ex ratione quia ignorãs nihil agnoscit. Bald.*

c *Ista destruit textũ sequentis. Ideo non videtur habere locum lex ista. Sol.* b non agnouit hic. sed est speciale fauore alimentorum. Vel(quod idem est) videtur agnoscere tanto tempore soluendo, Alij dicunt c quòd hic fuit solennis volũtas.& quod dicit, per multum temporis: suppletur, maxime. q.d, nõ solum agere poterit ex cautione prima. prima vel prior d est. Item ad id quod per tempora soluendo præiudicat in posterum, est contra. ff. de vsur.l.creditor. Sol. hoc speciale e fauore alimentorum, & vltimę voluntatis. Itẽ ad idem est contra ff.ad l.Fal. l.quod de bonis.§.ij. Solu,ibi duobus annis, f hic tribus. Vel ibi contra legẽ erat voluntas: quia legata excedebant dodrantem: & sic lex resistebat. g hic autem præter legem, & sic nõ resistebat lex: sed nõ adsistebat: quia min h solẽnis. vel hoc in alimentis speciale, Item ad idem contra. ff. de pac.l. si certis annis, Sol.ibi constabat i nudũ pactum: hic autem dubium an fuerit volũtas solennis vel non.vnde in dubijs præsumitur fuisse solennis, vel speciale,k Itẽ ad id quod dicit, in futurum, est cõtrarium ff.de iudi.l.quemadmodum.& ff.de vsur.l. j.§. j. Sol. hic pro futuro agitur, l scilicet ex iure præsenti: sed ibi ex iure futuro. Itẽ maius tempus videtur esse necessariũ: vt ff.de vsur.l. cum de in rem verso. quæ est contra. Solu. ibi m dicebat actor sibi promissum: ad cui[9] promissionis probationem decem annorum præstationem inducebat: hic autem constabat modo voluntatem minus etiam solennẽ intercessisse. Accursius.

Vere in ff. non tamen necessium. Ang. Ias. Bal. Aug. Bar. Sal. & Bal. ibi dicit Bal. Sa. & Bal. Ias.

g Vide ibi Bal. & Ias. h Ipsum facit quinta hæc. Bar. Sal. & Ias.

i Dissimulare B. Bal. Ias. Bar. Alex. Ang. Paul. & Ias. k Ista lex est ff. in fin. sed in Bart. Ang. Paul. & Ias. ibi dicit Bal. & Ias. quod ibi non fuit statim per se: sed vero ex tribus de præsumptionibus Bart. Bal. & Ias. dicit Bald. quod est vna de nouem quibus solent inesse præsumptiones. Sed. Bart. Paul. Ang. Sal. & Ias. dicit Bald.

Et Bal. est in fallendo quod ff. de acti. ancillæ substantiæ. Sed. Bart. Paul. Ang. Sal. & Ias. dicit Bald.

Quod ibi probatur non placet. Bal. Ias. Bar. Sal. & Paul.

Quia ibi ignorans nihil agnoscit. Bald. Ias. Bar. Sal. & Paul.

*Et sic est. Bal

mortis causa donationem reliquisti, fideicom. Seio præstandum reliquisti: an valeat fideicom. quæritur? Respon. quòd non. Vi.

a *Mortis causa.* quia donatarius potest granari: vt ff. de transact. l. cum hi. §. idem erit dicēdum. & de lega. ij. l. cum pater. §. corū. & dic accipit, scilicet expresso vel tacite: vt ff. de iure codic. l. conficiuntur. in prin. & j. ad leg. Con. de fal. l. si docuerit.

b *Per fideicommissum.* vt j. communia de lega. l. j. in fi. & ff. de leg. iij. l. sed & si sic. in fin. & de leg. j. l. plane. ij in fi.

VErbum.] CASVS. Testamentum fecisti: hæredem instituisti. x. Titio legasti, sic: Titio decem dari. non expresso verbo volo: an valeat legatū; quæritur? Respon. quòd sic: ex quo enim subaudi-tum perfectum sensum faciat: pro adiecto habendum est. Viui.

c *Desit.* est enim scriptum, a Titio decē dari.

d *Pro adiecto.* est ergo minus scriptum, & plus dictum: vt & in institutionibus, quasi dicat, non solum in legatis fit: vt ff. de lega. ij. l. vnum ex familia. §. si omissa. & l. cum pater. §. cum imperfecta. & de hæred. instit. l. j. in princ. & §. ij.

QVotiens.] CASVS. Testamentum fecisti: hæredes instituisti: vni hæredi fundum per fideicom. reliquisti: ne extra familiam alienetur, prohibuisti. omnes fundum distraxerunt, qui si aliàs non distraxerint, distrahente eo cui per fideicommiss. erat relictum, retractare potuerunt venditionem: vel quibusdam distrahentibus, alij consenserunt: an valeat venditio, quæritur? Respon. quòd sic: nec retractari debet.

b *Gloss. ponit quatuor intellectus & oēs communiter approbāt per scribentes.*

c *Abomnibus.* b quorum vni aliquid per fideicommissum relictum erat, & illius rei prohibuerat alienationem testator extra familiam. Vel dic c tres instituros & grauatos vt nullus suā partem turris det vel alienet, etiam tribus dicas legatā esse eo modo vt nullus alienet, vel alij vindicent. Et not. q̄ talis prohibitio vel præceptum nudum est, non valet: quia non exprimit causam quare hoc faciat: vt ff. de lega. j. l. filius familias. §. diui. Si autem continet causam expressam, vel etiam tacitam, quia vult illam in familia remanere: tunc si vnus de familia alienet partem suam, inuitantur sequentes. Item sequēte alienante admittuntur sequentes, non præcedens qui alienauit: & sic alienante vltimo, nemo præcedentium admittitur: vt ff. de leg. ij. l. cum pater. §. libertis. & l. pēto. §. fratre.

Cōmunia de lega. l. j. in fi. & ff. de leg. iij. l. sed & si sic. in fin. & de leg. j. l. plane. ij in fi.

Communia de lega. l. j. in fi. & ff. de leg. iij. l. sed & si sic. in fin. & de leg. j. l. plane. ij in fi.

Communia de lega. l. j. in fi. & ff. de leg. iij. l. sed & si sic. in fin. & de leg. j. l. plane. ij in fi.

f *Alienatione.* quia remittentibus actionū non est regressus & c. ff. de ædil. edict. l. quæritur. §. si venditor nominatim.

g *Petitionem.* d per rei vindicationem contra emptorem.

h *Consenserint.* dic vt ff. de pac. l. pactū. & j. de pac. l. cū ponas. j.

i *Connelli.* id est annihilari.

k *Nequaquam.* vt ff. de leg. j. l. nihil. §. j. & de le. ij. l. codicillis. §. iusulam. & ar. ff. quib. mod. pig. vel hypoth. sol. l. Lucius Titius. in prin. & facit. j. co. l. voluntatis.

Communia de lega. l. j. in fi. & ff. de leg. iij. l. sed & si sic. in fin. & de leg. j. l. plane. ij in fi.

men testamẽtum valet, sicque ex valido testamẽto accipit nõ capax, vt det capaci. ar vbi institutio non tenet, quæ est caput testamenti: non debet quis accipere: vt argu. instit. de legatis. §. ante. Itẽ nec dicta. l. Marcellus. §. fina. quia ibi ab initio fuit capax, sed ex delicto sequenti amittit: cum adiit ante quæstionem de familia habitã.

Alij distinguunt, aut fideicommissum generale vel speciale nihilominus valet, licet non capax nõ adeat: & tunc adire non cogitur vt ff.

†Ista lex est si quis ali. test. prohi. l. singu. secun dū Bald. et Ias.

Quis vult antecedens, vult cõsequens quod sequitur ad illud: non solum ex ordine, sed ex sensu dispositionis. Bald. Vel sic: Pater rogatus de emancipando filium hæredem à rogante instituto, videtur rogatus de restituendo hæreditatem. Salyc.

v v. Iidem A A. Philocrati.

QVanuis † simpliciter [a] re ac fratrem tuum aliquis instituerit heredes, eiúsque hereditatis commodum pater ex tua fratrisque persona pro portionibus vestris potestatis ratione quæsierit: [b] tamen quia inferioribus verbis testamenti vos sui iuris facere testator curauit, [c] intelligi potest restituendæ hæreditatis cõmodo filiofideicommisso patrem ob strictum esse. PP. VI. Id. Octobr. Romæ, Maximo. II. & Glabrione Conss.

Ex fideicommisso vniuersali debentur prælegata etiam postea facta, si verba fideicommissi sunt apta comprehendere illa: nisi aliud appareat de voluntate testatoris. Salycetus.

XVI. Imppp. CARVS, CARINVS, & NVMERIA. AAA. Isidoræ.

CVm virum prudentissimum Papinianum respõdisse non ignoremus, etiam legata[d] huiusmodi fideicommisso contineri, id est, vbi hæres rogatus fuerit quicquid ex hæreditate ad eum pertinerit, post mortem restituere: animaduertimus etiam præceptionis [e] compendium testatoris verbis comprehensum esse. [f] ¶ Sanè quoniam in fideicõmissis voluntas magis [g] quàm verba plerunque [h] intuẽda est †: si quas pro rei veritate præterea probationes habes [i] ad commendandam hanc patris voluntatẽ, quam fuisse adseueras, apud præsidem prouinciæ experiri non vetaris. PP. Prid. Id. Nouemb. Caro & Carino AA. Conss.

Dispositio liberationis de futuro, inducit exceptionem de præsenti. Bald. Vel sic: Ex liberatione legata à creditore debitori, ei datur actio & exceptio. Salycetus.

XVII. Inpp. DIOCLE. & MAXIMIAN. AA. Fortunato.

SI creditoris voluntas iure [k] subnixa liberari te debito volentis doceri potest: etiam antequàm [l] solenniter tibi liberatio à successore præstetur, exceptionẽ tibi ex voluntate [m] defuncti descendentem competere manifestum est. PP. XII. Kal. Maij, Maximo. II. & Aquilino Conss.

Tutor liberandus non tenetur reddere rationem. Bal. Vel sic: Necessitas reddendæ rationis potest in testamento remitti. Salyc.

XVIII. Iidem AA. Apolausto.

CVm necessitatem] CASVS. Pupillus cuius tutelam administraueras, reliquit tibi liberationem necessitatis reddẽdæ rationis: an valeat legatum, quæritur? Respon. quod sic.

a Rationis. tutelæ: præteritæ, non futuræ. a
b Tibi. tutori quondã, vel curatori, vel cuilibet administratori. b
c Immutatam. id est non debet immutari: & hoc nisi dolose gesserit: [b] vel aliquid residet penes eum, vel dolo facit quo minus sit: vt ff. de admi. tut. l. quidam decedens. & ff. de lib. lega. l. Aurelio. §. Caius. & l. si quis rationes. c

CLari & aperti.] CASVS. Legatum in testamento tuo mihi relinquisti, posteà voluntatem tuã mutasti: quæ præferenda sit voluntas, quæritur? Respon. quod posterior seruanda est. Viuianus.

d Firmiores. expressas: vt & supra de codicil. l. cum proponatis. vel tacitas: vt ff. de adimen. leg. l. iij. in fi. & l. ex parte. nisi per priorem posteriori derogetur: vt ff. de lega. j. l. si mihi & tibi. §. fin. & de lega. iij. l. si quis in principio testa.

ETiam.] CASVS. Filium tuum impuberem hæredem instituisti: sed fideicommissã tutore reliquisti: an valeat, quæritur? Respon. quod sic: & perinde debebitur ac si à pupillo præstandum relinquererur.

e Tutoribus. si pupilli institui, tam abeo quàm à tutore legare possum, & à pupillo legare videor: vt hic, & §. de rebus ere. l. cum etiam. & ff. de leg. ij. l. peto. §. mater.

SI in personam.] CASVS. Bernardus Fauonum & Temerum instituit: & sic dixit: volo Temere si sine liberis decesseris, quod partem tuã hæreditatis Fauono restituas. decessit Temerus sine liberis, vxore relicta hærede. decessit Fautonus antequam peteret fideicommiss. relicto filio suo hærede. an filius Fautoni fideicommissum ab vxore patrui sui petere possit, quæritur? Respon. quod sic. Si verò sibi patrui sui quæsita fuisset hæreditas: eo casu quo non instituit vxorem hæredem, fideicommiss. petere non potest. sic enim à seipso peteret: quod esset absurdum: sed ab vxore ipsum possidente pro hærede, vel pro possessore, per hæreditatis peti. vindicare potest. vel pone casum aliter, vt in glos.

f Si in personam. CASVS. Auus fecit testamentum: nepotem instituit hæredem: rogauit eum vt quando moreretur, restitueret cuidam fratri. decessit auus: necille restituit, & ambo decesserunt: vxorem autem ille qui possedit fideicommissum, instituit hæredem: alius autem filium suum instituit. filius de restituendo fideicommisso potest conuenire vxorem patrui, siut autẽ hæreditas patrui ad ipsum deuenit quocunque casu, fideicõmissum peti non potest: sed tota hæreditas ab eo peti potest.

g Vtiliter cessit. secus si non cessisset in persona eius. quia tunc non transmitteretur: vt hic, & ff. de ali. & cib. leg. l. iiij. & infra de cadu. tol. §. fin autem aliquid. ff. de leg. ij. l. vnum. §. rogo. in fin. & l. miles. §. j. & infra quando dies. ce. l. iij. & supra si omis. cau. test. l. fi. Alij dicunt etiã si non cessit, transmittit ad suos: vt hic erat. & infra de his qui ante aper. tab. l. j. & hoc verum.

h Datum. id est relictum.

i Patrui. scilicet Titij.

k Quem. scilicet patruum tuum.

l Et. scilicet patruo.

m Successerit. scilicet vxor patrui.

n Tibi. non solùm patri.

o Vindicanda est. id est ages petitione hæreditatis, si contendit se pro hærede, vel pro possessore possidere. de fideicommisso autẽ non habes quem conuenias, nisi ceipsum.

ETin epistola.] CASVS. Inter absentes, vel codicillo, vel scriptura, adhibitis tamen testibus, an possit fideicom. relinqui, quæritur? Respon. quod sic: & relictum valet.

p Et in epistola. scilicet missa inter absentes: vt & supra de codicil. l. j. & ff. de leg. ij. l. miles. in prin.

q Libello. vt inter præsentes codicillo puta scripto. Accursius.

r Nutu. not. legata nutu relinqui: vt hic, & ff. de lega. ij. l. cum proponebatur. in fin. & de leg. iij. l. nutu. sed in institutione hæredis est aliud. vt supra de testa. l. iubemus. §. fi vero. Legata nutu relinqui possunt.

s Testibus, quinque ad minus: vt supra de codicil. l. fi. §. fi.

SI veritas.] CASVS. Si nullum testamentum fecisti, vel fecisti; sed minus solenne, & in eo legata reliquisti: an compellendus sit hæres ea præstare, quæritur? Respon. quod nõ tamen mihi ea præstare debet, si mihi sine necessaria, vt cõpiam describendi faciat. Vel sic: Fundum mihi legasti: volo conuenire hæredẽ vt exhibeat mihi instrumenta emptionis ad probandũ de latitudine: an teneatur ea præstare, quæritur? Respon. quod non: sed exhibere tantum ad describendũ. Viuia.

a Instrumenta. emptionalia & dic relictorum pro parte, secus si in totum, secundum P.

b Non habent. ideo quia de euictione hæres tenetur: vt ff. de leg. j. l.

CVm necessitatem reddendæ rationis [a] defunctus remittendam tibi [b] esse petierit, manifesti iuris est voluntatem defuncti immutatam [c] esse debere. PP. Id. Mart. ipsis. IIII. & III. AA. Conss.

Quod pendet ex futuro, ex vltimis sumit effectum. Baldus. Vel sic: Vltima derogant primis. Salyc.

XIX. Iidem AA. Ampliato.

CLari & aperti iuris est, in fideicommissis posteriores voluntates esse firmiores. [d] PP. VIII. Id. Septẽb. ipsis. AA. IIII. & III. Conss.

Relictum à tutore, *intelligitur relictum à pupillo. Salyc.*

XX. Iidem AA. Iuliano.

ETiam à pupillorum tutoribus, [e] velut ab ipsis relicta fideicommissa debẽtur. PP. III. Non. Decemb. ipsis. IIII. & III. AA. Conss.

Si dies fideicommissi cessit viuente fideicommissario: fideicommissum transit ad eius hæredes, etiam tunc in verum naturam non existentes. Salyc.

XXI. Iidem AA. & CC. Tiberio.

SI in personam [f] patris tui cui te successisse proponis, fideicommissi dies vtiliter cessit: & licet tempore quo fuerat datum, [g] necdum te natum fuisse probetur: vxorem patrui [i] tui, quem [k] contendis rogatum fuisse patri tuo si sine liberis decesserit, ab auo tuo relicta restituere: si ei [l] successerit, [m] de fideicommisso conuenire debes. Nam si patrui etiã hæreditas tibi [n] quæsita est: nõ de fideicõmisso quærẽdũ, sed hæreditas ab ea vindicanda est. [o] Dat. VI. Id. Feb. AA. Conss.

Fideicommissum potest relinqui in qualibet vltima voluntate legitimo numero testium comprobata. Salyc.

XXII. Iidem AA. & CC. Plauciano.

ET in epistola, [p] vel libello, [q] vel sine scriptura, imò etiã nutu [r] fideicommissum relinqui posse adhibitis testibus, [s] nulla dubitatio est. Dat. Idib. April. Byzantij. AA. Conss.

Ex minus solenni voluntate non debentur fideicommissa nisi per hæredem scienter fuerint agnita. Salyc.

XXIII. Iidem AA. & CC. Stratonico.

SI veritas [t] vel solennitas [v] iuris deest, nec amplexus parentis voluntatem relicta dedisti, [x] vel transactionis causa ita pulantibus [y] promisisti, negotiumq; integrum est: ad solutionem vrgeri non potes. [z] Dat. V. Kaled. Febr. AA. Conss.

Instrumenta emptionalia non debent remanere penes auctorem, nisi quando de euictione tenetur, vel quando pars vel res manet penes eum. h. d. secundum versumque lectiram positam in prima & secunda glos. in principio. Vel sic: Instrumenta emptionalia rei legatæ, debent remanere penes hæredes, præstita cautione de illis exhibendis cum fuerit necesse. Salycetus.

XXIIII. Iidem AA. & CC. Menostrato.

INstrumenta [a] prædiorum per fideicommissum relictorum, quæ ad probationẽ originis eorum pertinent, hæredes præstare necesse non habent: [b] cautione agnouisti f: vt supra de testa. l. non dubium. §. j.

Stipulantibus. id est stipulari volentibus.

Non potes. nisi prius diffiteatris relictum, postea verò recurras ad solennitatem iuris, dices relictum quidem, sed in minus solenni voluntate: quo casu cogeris soluere & aut iurare: vt j. eod. l. fi. in prin. quæ est contra secundum Io. Vel solue vt ibi, ADDITIO. An autem hæres in foro animæ teneatur ad legata, vel fideicommissa in minus solenni voluntate relicta, tractat Abbas in c. quia plerique, extra de immu. eccle. in fi. vbi cõcludit quòd indistincte quando hæredi innotescit, tenetur ipse hæres in foro animæ. Ratio qua mouetur, hæc est, quòd solennitates iuris ciuilis fuerunt inuentę ad falsitates euitandas, & de rigore, si ergo constat in foro animæ quod nulla falsitas interuenit, debet cessare dispositio iuris positiui, &c.

INstrumenta.] CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti, mihi fundum legasti, an compellendus sit mihi hæres instrumenta ipsius fundi emptionalia præstare, quæritur? Resp, quod nõ tamen mihi ea præstare debet, si mihi sine necessaria, vt cõpiam describendi faciat. Vel sic: Fundum mihi legasti: volo conuenire hæredẽ vt exhibeat mihi instrumenta emptionis ad probandũ de latitudine: an teneantur ea præstare, quæritur? Respon. quod non: sed exhibere tantum ad describendũ. Viuia.

a Instrumenta. emptionalia & dic relictorum pro parte, secus si in totum, secundum P.

b Non habent. ideo quia de euictione hæres tenetur: vt ff. de leg. j. l.

f Dispiceet Paul. vt le Aug. in l. j. supra eod. & Sequitur hanc gl. B. Bal. & Paul.

leg.j.l.si à substituto.§.fi.secundum quosdam.vel ideo,quia authenticũ debet esse penes hæredes: vt subijcit.& ff.de act.emp. l.Titius.Sed contra infra de lib.cau.l.sicut datam. Solu.specialem esse in instrumento manumissionis: secus in instrumẽto emptionis etiam serui manumissi; vel illud est omnino manumissi.

a *Proferant*. id est exhiberi possint vt fiat descriptio vel facultas: vt arg.ff. de act.emp.l.creditor.& ff. de eden.l.procurator.& facit secundum vnũ sensum.infra ad. l. Fal. l. si prædiorum.

HÆredum.] CASVS. An res hæredis sicut suas proprias possit testator per fideicõmiss.relinquere quæritur? Respon.quod sic,

b *Hæredum*,q.d.non solum testatoris, sed etiã hæredis res,&c.vt & instit,eodem.§. non solũ. & eriam si ignoret esse hæredis: vt ff. de le.ij.l. vnum ex familia. §. penult. secus si extranei est, vbi distinguitur: vt supra de leg.l.cum alienam. parificatur ergo res testatoris rei hæredis: vt & aliàs.ff.de matest.l. si quis ita sit legatus.§.j.

EX *repudiatione*.] CASVS. Si mihi fideicom. reliquisti, & illud repudiauí: an mihi post repudiationem petenti obsterdoli exceptio, dubium non est: an autem patris mei repudiatio præiudicet quo minus petam, quæritur? Resp. quod non.

c *Dolimali*. imò intentionis,siue facti: cum actio sit nulla repudiato legato: vt ff. ad leg. Aquil.l.nam sicut.in prin. & si cer.pet.a l. proinde.

d *Iusta*. non dolo, vel metu. Vel dic,tunc quãdo jam peti posset: aliàs non potest repudiari: vt ff. de acquirend. hæredi.l.is potest. & l. qui superstitis. & de lega.ij. si ita scriptum.à.j.

e *Olesse potest*. vt quia eras emãcipatus: vel etiam in potestate: sed erat legatum in castrensibus, vel quasi: sed hodie etiam in aduentitijs. Vel dic quod erat legatum à sub conditione quæ nondum extiterat.nõ ergo repudiat pater in præiudicium filij: vt hic & supra de iure delibe. l. renitente. & de repu.bono.post.l.j.& ff.de reg.iur.l.non debet alteri.Accursius.

FIdeicommissum.] CASVS. Fideicommissum mihi reliquisti, deinde pœnituisti: an hæres ad præstandum fideicommiss. compelletur? Respon.quod non.Viuianus.

f *Probata*. per septem vel quinque testes,vel per idẽ testamentum: cum in eodem ademerit quod primo legauerat: vel in codicillis postea, & tunc ipso jure non debetur: vt not. supra de leg.l.datum. Ideo antè dixi, in eodem testamẽto: equia si quid post factũ testamentum voluerit mutare, vt habeatur pro non dato quãrum ad seriem integro omnia &c.vt ff. de testa.l. hæredes.§.j. Sed certe & si post factum testamentum penituit etiam in voluntate non solenni: dicam non deberi ipso iure, sed per exceptionem: vt ff.de adi.lega.l.iij.§.fin.& de exceptione dol.l. apud.§.præterea.est enim ambulatoria &c.vnde posteriori statur: vt supra eodem.l.clari. siue fuerit expressa, siue tacita .Sed quid si voluntatem nõ mutauit, sed tale quid fecit legatarius, quod si scisset testator, revocasset, puta vxorem testatoris stuprauit? Respon.non deberi fex tacita contraria voluntate: vt ff. de his qui.vt indig.l.indignum.& l.in metallum.& l. seq.

EX *fideicommisso*.] CASVS. Seruo tuo legatum sub conditione sine libertate reliquisti: an valeat,quæritur? Respon, quòd non: nec libertas peti potest. Viuianus.

g *Non potest*. vt supra de necess. ser. l. quidam. §.illo. & de lega. l. seruis . Sed hoc fallit in milite: vt supra de testa. milit. l.ex his. & in eo seruo cui est relictũ legatum, si hæres non esset: cum primo esset instítutus, vel substitutus: vt ff. de ma. testa. l. diuus.

EX *testamento*.] CASVS. An legata relicta in minus solenni testamento, pura adhibitis. vj. testibus tãtum peti possunt, quæritur? Respon. quod non: nisi de his præstandis rogauerit succedentes ab intestato. Vel sic: Si dixerit testator, si non valeat iure testamenti voluntas mea, valeat iure codicillorum.primus tamen intellectus verior est. Viuianus.

h *Fideicommissum*. vt supra eodem. l. eam quã. & l. si veritas. sed fallit in casu: vt j. eodem. l. fina.

i *Probentur*. vt & ff. de inoffi. testam. l. Titia. quod est eo ipso q̃ pro codicillis valere voluit: vt j.de ma. testa.l. si nõ iure.& ff. de vulga. substi.l. cohæredi. §. eum filiæ.

CVm *acutissimi*.] CASVS. Testamentum fecisti, filium tuum hæredem instituisti. ab eo fundum legasti mihi: pero fundum. negat hæres fundũ mihi legatum. qualiter mihi succuratur, quæritur? Respõ. quod hæres aut iurabit fundũ non esse legatum: aut si non iurer, præstabit fundum præstito prius à me iuramento calumniæ quod non animo calumniandi petam. & hoc in prima. Si autem non negat,sed dicat testamẽtum minus solenne, probabo,per vij.testes illud fuisse solenne. nec est mirandum si tot testes exigantur, cum ardua sit causa voluntatis defuncti. & hoc in secunda. Tertio dicit ad primam partem legis,scilicet quod si recusauerit subire iuramentum, soluet legatum: nec si vult per testes probare,audietur. qualiter enim credetur ei super altena fide, cum de sua dubitat: cum & legibus caueatur, vt luerum hæreditatis amittant hi qui deficientium voluntatibus obedire detractant? Viuianus.

d Si.id est quamuis.

e *Hæredis*. negãtis à principio aliquid esse relictũ secundũ Io.

f *Legatarij*.vt rogo legatarium per fideicommissum vt det fundum Titio.

g *Fideicommissarij*. cui erat legatus, & rogatus restituere Titio, pura per fideicommissum.

h *Quotiens*.scilicet eligerit sacramentum.

i *Vtuerisitatis*. vedde singula singulis caute b. nam ab hærede tantum vel fideicõmissario generale potest relinqui generale fideicommissum,sed legata & fideicommissa specialia à quolibet honorato: vt hic. & instit.de sing.re.per fideic.reli.in prin.

k *Præstito*. ab eo qui defert sacramentum.

l *Sublire*.hoc iuramentum referri non potest: evt hic dicit. Sed quid si dicat se ignorare veritatem: quia erat absens tempore quo testator legauit? Respon, tunc debet iurare quod nihil tale à testatore audiuit: vt instit. de fideicommiss.hære.§.fin. No. ergo hic, ex minus solenni voluntate necesse esse vel dari vel iurari. & sic est contra supra eodem.l. si veritas. & l. ex testamento. Sol. hæc corrigit illas secundum quosdã. Alij dicunt, dquod hic sine solenitate requere voluit testator. argu. supra de codicil. l.fin. sed hoc non placet Io.argu. instit. de fideicommiss. hære.§. fi. vbi idem casus ponitur, qui & hic. & dicit de testatore qui solennem condere voluit voluntatem. Alij distinxerunt vt Barto. an hæres dicat, non est tibi legatum: quo casu cogitur probare legatarius verum esse, & solenne: vein contrarijs. an dicat, no potes petere, quia minus solenne: quo casu loquitur hæc .l. nec hoc placet: quia sic expediret primo hæredi negare, vt ei solennitas probetur: quod esse non debet: vt ff. de trib.l. illud.§.penulti. Item secundum eum in secundo membro ex imperfecta voluntate esset ciuilis & naturalis obligatio si hæres consiteretur, aut scilicet soluat: aut iuret non solenne,& periuret. præterea hoc est pessimum cogitasse hanc. l. vel q̃ soluat cum confitetur: vel iuret non relictum; & sic periuret: vt ff. de iu lit. iurand. l. videamus.§. j. Tu dic quarto modo secundũ Ioan. refert ab initio confiteat de relicto ille qui est grauatus, sed in minus solenni testamento, & sic loquntur contraria: aut differetur,& cum ei est declarat,tunc recuniturad subeilitatem iuris: & tunc compellitur soluere vel iurare. & sic nõ admittitur pœnitentia: vt hic,& instit.de fideicommiss. hæred.in fine.vt sic ex mẽdacio puniatur: vt & supra de non nume. pecu.auth. contra qui propriam,& in auth.de tri.& se. §. studium.colla. iij.ti. declarat per delationem sacramenti hoc fiat. & sic sit arg. contra.ff. de iureiurand.l.eum qui,in princi.

m *Derelictum*.vniuersaliter.

n *Expetat*.id est petat.

o *Omnimodo*.etiam si pœnitere velit,& fateri everum.

p *Testis*. improprie dicitur iudex & testis: propter hoc scilicet,quia eius turamento committitur: vt hic subicit,cuius religio est &c.& ff.quarum re ac.non datur.l. j.in prin.& sic non est contra ã .de testi.l.omnibus.& supra ne quis in sua causa ius .l.j.sic & supra mand.l.in re mandata.

q *Mmores*..id est pauciores.

r *Cum enim*. dixit quid iuris sit cũm quid petitur ex imperfecta voluntate. si autẽ ex perfecta,aliter est. Azo. Vel supra confidit de sacramento hæredis,hic non.

s *Ostenditur*. id est ostendere vult legatarius, quod est necesse quando legatarius non cõfidit de sacramẽto hæredis: vel quãdo confitetur hæres relictũ ab initio: sed dicit minus solenne: vnde

legatarius

a *Paternis*.scilicet vinculis patriæ potestatis.

b *Præstare*.vt & supra de leg.l. cum quidam. & est hoc verum, etiam si filius petiit vt habeat patris bona per cõtra tabulas: vt ff.de lega.iij.l.ij.nec obstat supra de bono.pos.contra tabu.l.j. quę est contra: quia ibi ab institutis relicta, præstantur ab eo qui habet contra tabulas: non autem relicta à præteritis, a vt hic. Vel hic extraneo erat relictum, ibi coniunctis.prima vera. ADDITIO. Aduertas hic nam videtur quod hoc hodie corrigitur per authen.ex causa. supra de lib.præterit. sed Dynus in l.ij.ff. de lega.iij. dicit illam aurhen. loqui quando legata sunt relicta simpliciter: tunc enim conseruantur per d. auth. quia hæres potuit grauari: sed quãdo relictum est legatum à filio præterito, qui non potuit grauari, tunc est pro non scripto: vt d. l. ij. quod sequitur Bart. ibi & hic.

c *Personis*, pura nepotibus, & proneporibus, & similibus. & idem in iis qui extranei sunt: nam quos non honoro, non onero: vt supra eodem. l. ab eo.

Quæstionem.] Diuidetur in quatuor partes. Primo ponit statutum suum. Secundo rationem eius annectit. Tertio obiectum tollit. Quarto simile inducit, vel probat à simili. Secũda ibi, Cum ipse. Tertia ibi, Cum enim. Quarta ibi, Cum & in leges. CASVS. Testamẽtum fecisti, hæredem instituisti, ab eo fundum legasti mihi: pero fundum. negat hæres fundũ mihi legatum. qualiter mihi succuratur, quæritur? Respõ. quod hæres aut iurabit fundũ non esse legatum: aut si non iurer, præstabit fundum præstito prius à me iuramento calumniæ quod non animo calumniandi petam. & hoc in prima. Si autem non negat,sed dicat testamẽtum minus solenne, probabo,per vij.testes illud fuisse solenne. nec est mirandum si tot testes exigantur, cum ardua sit causa voluntatis defuncti. & hoc in secunda. Tertio dicit ad primam partem legis,scilicet quod si recusauerit subire iuramentum, soluet legatum: nec si vult per testes probare,audietur. qualiter enim credetur ei super altena fide, cum de sua dubitat: cum & legibus caueatur, vt luerum hæreditatis amittant hi qui deficientium voluntatibus obedire detractant? Viuianus.

d Si.id est quamuis.

e *Hæredis*. negãtis à principio aliquid esse relictũ secundũ Io.

f *Legatarij*.vt rogo legatarium per fideicommissum vt det fundum Titio.

g *Fideicommissarij*. cui erat legatus, & rogatus restituere Titio, pura per fideicommissum.

h *Quotiens*.scilicet eligerit sacramentum.

i *Vtuerisitatis*. vedde singula singulis caute b. nam ab hærede tantum vel fideicõmissario generale potest relinqui generale fideicommissum,sed legata & fideicommissa specialia à quolibet honorato: vt hic. & instit.de sing.re.per fideic.reli.in prin.

k *Præstito*. ab eo qui defert sacramentum.

l *Sublire*.hoc iuramentum referri non potest: evt hic dicit. Sed quid si dicat se ignorare veritatem: quia erat absens tempore quo testator legauit? Respon, tunc debet iurare quod nihil tale à testatore audiuit: vt instit. de fideicommiss. hære.§.fin. No. ergo hic, ex minus solenni voluntate necesse esse vel dari vel iurari. & sic est contra supra eodem.l. si veritas. & l. ex testamento. Sol. hæc corrigit illas secundum quosdã. Alij dicunt, dquod hic sine solenitate requere voluit testator. argu. supra de codicil. l.fin. sed hoc non placet Io.argu. instit. de fideicommiss. hære.§. fi. vbi idem casus ponitur, qui & hic. & dicit de testatore qui solennem condere voluit voluntatem. Alij distinxerunt vt Barto. an hæres dicat, non est tibi legatum: quo casu cogitur probare legatarius verum esse, & solenne: vein contrarijs. an dicat, no potes petere, quia minus solenne: quo casu loquitur hæc .l. nec hoc placet: quia sic expediret primo hæredi negare, vt ei solennitas probetur: quod esse non debet: vt ff. de trib.l. illud.§.penulti. Item secundum eum in secundo membro ex imperfecta voluntate esset ciuilis & naturalis obligatio si hæres consiteretur, aut scilicet soluat: aut iuret non solenne,& periuret. præterea hoc est pessimum cogitasse hanc. l. vel q̃ soluat cum confitetur: vel iuret non relictum; & sic periuret: vt ff. de iu lit. iurand. l. videamus.§. j. Tu dic quarto modo secundũ Ioan. refert ab initio confiteat de relicto ille qui est grauatus, sed in minus solenni testamento, & sic loquntur contraria: aut differetur,& cum ei est declarat,tunc recuniturad subeilitatem iuris: & tunc compellitur soluere vel iurare. & sic nõ admittitur pœnitentia: vt hic,& instit.de fideicommiss. hæred.in fine.vt sic ex mẽdacio puniatur: vt & supra de non nume. pecu.auth. contra qui propriam,& in auth.de tri.& se. §. studium.colla. iij.ti. declarat per delationem sacramenti hoc fiat. & sic sit arg. contra.ff. de iureiurand.l.eum qui,in princi.

m *Derelictum*.vniuersaliter.

n *Expetat*.id est petat.

o *Omnimodo*.etiam si pœnitere velit,& fateri everum.

p *Testis*. improprie dicitur iudex & testis: propter hoc scilicet,quia eius turamento committitur: vt hic subicit,cuius religio est &c.& ff.quarum re ac.non datur.l. j.in prin.& sic non est contra ã .de testi.l.omnibus.& supra ne quis in sua causa ius .l.j.sic & supra mand.l.in re mandata.

q *Mmores*..id est pauciores.

r *Cum enim*. dixit quid iuris sit cũm quid petitur ex imperfecta voluntate. si autẽ ex perfecta,aliter est. Azo. Vel supra confidit de sacramento hæredis,hic non.

s *Ostenditur*. id est ostendere vult legatarius, quod est necesse quando legatarius non cõfidit de sacramẽto hæredis: vel quãdo confitetur hæres relictũ ab initio: sed dicit minus solenne: vnde

legatarius

legatarius si habet necessario probare, siue dubio per legitimũ numerum debet probare, secundum so. & H. Sed tu dic secundum Azo. scilicet cum quis testatur nuncupatiue, & hæres fatetur relictum: sed non solenne, tunc &c. Et sic collige a hic quod cum est nũcupatiuũ redactum in scriptis per tabellionem, non probat illud istrumentum: sed tantum per legitimum numerum testium probatur huiusmodi testamentũ nuncupatiuum; sed cum est in scripturis, probatur & testibus septem, & per scripturam instituatur; & pro hoc est ſ. de testa. l.fi. & l. hac consultissima. ſ. si quis. Item duo testes non probãt: ergo nec instrumentũ; quod duorum vicem sustinet: vt ſ. de fide instru. l. in exercendis. nisi in casibus, vbi plus scripturæ creditur: vt ſ. si mi. de ma. dixe. l. iij. Item maior est auctoritas septem testium q̃ vnius instrumenti: quia tribus ad plus testibus æquiualet tabellionis instrumentum: vt j. qui po. in pign. hab. l. scripturas. Item materia daretur falsò fabricando: vt ff. quemad. testa. ape. l. j. §. diem. Alij dicunt, vt Io. & H. perillud instrumentũ posse probari. & pro eis ſ. ar. tu. l. fin. & j. de dona. l. in donationibus. & ſ. de edic. di. Hadri. tol. l. fi. & ff. quemad. testa. ape. l. fin. Item tot testium auctoritatem videtur continere instrumentũ, quot in eo fuerint: vt patet in testamento cæci: vt ſ. qui testa. face posſ. hac cõsultissima. & in inuentario: vt j. ad leg. Falc. authenti. sed cum testator. nam in inuentario viginti possunt esse legatarij, quorum omnium auctoritatẽ gerit instrumentum. Item si ea quæ fiũt in scriptis, probantur per scripturam, vel testes: vt in authent. de fide instru. §. quia ergo. & §. si quis. & §. si tamẽ quis. & §. sed & si instrumenta. coll. vi. & ſ. de testi. l. testium. nam & ibi æquiparatur probatio scripturæ quinque testibus: ergo econtra quæ fiunt sine scripturis, probantur per testes, vel instrumẽta: quia eadẽ est eorum auctoritas: vt d. l. in exercendis. Et hæc opinio Io. consuetudine ap probatur generali: licet prima Azo. validiora habeat argumenta: sed videtur soli coniecturæ standum, sine hoc numero: vt ff. de leg. ij. l. cu proponebatur. sed ibi est coniectura probatio septem testium. Item est hic ar. pro nobis in eo quod no. ſ. de se. tab. l. ij.

a Hæc quæ ſt io iõ eget d iſſipatione: quia eſt ſine villa te: eo quia opinio Io. an. de conſuetudine ſeruanda: et eſt verior de iure, vt etiã tenuit glo. in l. 2. C. ibi B. ff. quemad. teſt. ape. laſ.

Inſtrumentum & teſtium eadem eſt auctoritas.

a *Tunc & numerus teſtium*, quod est quando legatarius non confidit de sacramento hæredis: vel quãdo hæres confiteur ab initio relictum, differetur tamen in solenni voluntate: vnde legatarius habet necesse probare.

b *Compoſitum.* ſ. testamentum.

c *Cum autem.* nunc redit ad primum casum. Azo.

d *Et in leges.* bene dico, recusato sacramento legatum soluendum. Azo.

e *Iuſtis.* non iniustis: vt ſ. de his quib. vt indig. l. non oportet.

f *Lucrum.* si tamẽ testatores hoc dixerũt, non aliter. & sic non est contra. ſ. de inoffi. testa. l. ſi quis in suo, in prin. quæ est cõtra. Vel hic loquitur in extraneo hærede qui plus punitur non pares: quod patet: quia dicit lucrũ: vt ſ. de codic. l. fi. ibi, in suo. hoc non placet: quia & ſ. dixit, siue pater sit &c. Vel hic nullo modo b voluit parêre: ibi voluit, licet tarde. Vel hic sciebat esse relictum, ibi dubitabat. Vel hic relictum erat venerabili loco, ibi priuatæ personæ. Vel hic dic q̃ hic amittit lucrũ: sed nõ dicit totũ. Vel lex ista referitur ad eas leges quæ non imponũt certam pœnam. ar. ff. de verbo. oblig. l. doli. Vel loquitur secundum antiquas leges, quasi dicat, sic erat olim: non autem dicit quod sic sit hodie, immo non est ita hodie per. l. illam, sed per auth. hodie idem. & ideo sequitur auth. hoc amplius &c. quæ est de hære. & Falc. §. si quis autem non implens. col. j.

b Vera ſolutio eſt quod ibi loquitur in caſu tacnale. vnde hæ res legat de re filij legitimã ꝑpatre ſibi relꝛ Etiam. B. Ang. & la.

HOc *amplius*. CASVS. Hæc authen. ampliat. l. C. Nam in l. codicis dicebatur: Si hæres non obtemperat volũtati defuncti, lucrum hæreditaris perdit. Hæc authẽ. dicit, si hæres nõ impleat iudicium defuncti, si est monitus à iudice, & intra annũ non impleuit: quartam debitam iure naturæ nõ perdit: sed perdit totum aliud lucrum hæreditaris, & transibit cum suo onere ad alią personam: dum tamen præstet ista persona cautionẽ de voluntate defuncti adimplenda. Sed quæ sunt personę in quas trãsferat? Certe primo loco applicat subſtituto. Secundo loco cohæredibus coniunctis. Tertio fideicommissario vniuersali: vel fideicommissario singulari maioris rei. sed si non sunt istæ personæ, & sunt plures legatarij æquales, applicatur omnibus si volũt: & secunda applicatio fit secundum ordinem scripturæ: vt qui primo nominatus est, vocatur: si ille non sit, vocantur serui: si illi nolunt, vocantur extranei: si nolunt extranei, vocatur fiscus. filij autem iuste exhæredati non vocantur.

† aliàs de, eſt mon.

g *Hoc amplius*. quasi dicat, dixi qualiter puniat. l. codicis: nunc dico hoc amplius, quod qui iudicium. &c.

h *Repræſent ium.* aliàs non repræsentarum &c. & aliàs sine non. & primam lege: quia secus si esset repræsentatũ per legem, hoc est, quod defunctus voluit fieri, hoc lex implet, vt in libertate danda quam senatusconsultum repræsentat, vt nec imponatur pœna cessanti: vt ff. de fideicõ. li. l. cum vero. §. pe. & §. antepe. & l. si eum. §. quis secuũ. & ſ. si mã. ita. fue. ali. l. fin. Alia litera c planius legitur. & dic repræsentarum, id est lege vallatum vel munitum: vt aperte dicitur in corpore. §. his igitur à nobis.

c. Vtroque placet Bar. Paul. & Io.

i *Monitus.* bis vel ter: d vt in authen. de ecc. tit. §. si autem qui hoc facere. coll. ix.

d Vtor verò in relictis ad plus cum ſuis quando hæres non ſuis negligẽs per cõtractum: aliàs ſeſſtre vna monitio B. Saty. & Laſ.

k *Intra annum.* post admonitionem iudicis computandum, vt in corpore. §. si quis autẽ. sed in nouella dicitur à tempore quo pronunciatum est legatum esse præstandum.

l *Naturale.* naturale ergo debitũ propterea quod defuncto non obedit, e non amittit: alia amittit, quia hoc quasi debitũ, alia vt lucra cẽſentur: nec eorum par ratio est: vt ſ. de codicil. l. fi. §. fi. & de cur. fur. l. fi. in prin. An idem si legi hæres defuncti nõ obedit, non faciendo inuentarium: vt ideo amittat hanc Falcidiam debitam iure naturæ? In Falcidia debita iure institutionis certum est amitti: vt j. ad le. Fal. authẽ. sed cum testator, sed secus puto in hac iure naturæ per authen. illam.

e Sequuntur eum Bar. Bald. P. & Laſ.

m *Cautione.* de complendo ea quæ recte dispoſuerunt testatores: vt in corpore. §. si quis autem non implens. col. j.

f Gl. ſequiſ tur doct. c. ſilem? Bar. B. ſ. de ſacroſan. eccle. Glo. ſequitur B. B. Ang. P. Saly. & La. quia ſi vt ff. de lega. ij. l. cum filius. §. variis. & de lega. j. l. huiusmodi. §. fin. & pro eadem re non datur hypothecaria g contra alios, ſed pro alijs rebus defuncti vt hic In caſibus tamen forte vtraque datur: vt ſ. de iure dot. in rebus. & j. ad Trebel. authen. contra cum rogatus. hoc tamen ita, si alij non sunt legitimæ legatæ aliæ res defuncti: similiter ne quod vni datur, alteri denegetur. aliæ autem res quondam testatoris possunt esse pignes legatarium: vt si alicui testator legauit pluta prædia i & ab eo reliquit centum.

g Idẽ Bart. h Vſta eſt nat. glo. ſi cundum Ang. hic.

n *Subſtitutio.* non ergo expirat subſtitutio vulgaris ab adita hæreditate. & sic est contra. ſ. de impu. & aliis sub. l. post aditam. Sol. l hæc corrigit secundum quosdam. Tu dic g quod hoc admittitur nõ ex vi subſtitutionis, sed ex beneficio legis. nam & legatarij & extranei admittuntur, quos constat non fuisse substitutos. Porro si hæreditas non fuisset adita, nõ haberet extraneus, h nisi admitteretur causa libertatum conseruandarũ. vnde si nullæ libertates essent relictæ, nullo modo admitteretur: vt instituta. de eo cui lib. causa bo. addic. §. j.

h Reprobatur ſecundum Bar. B. B. & Saly. & la.

o *Patiori* sic. j. de don. l. sancim'. §. fin aũt in huiusmodi casibus.

p *Omnibus.* cum omnes velint.

q *Volentibus.* cum quidam volunt, quidam non.

r *Nominatus.* semper inhærente quere prædictę cautionis: vt in corpore. §. si vero nullus eorum. & no. hic de ordine seruando: vt ff. de fideicõmiſ. lib. l. generaliter. §. si quis alienum. & de hæred. instit. qui soluendo. ij. Sed contra. ff. de solu. l. in his. §. fi. & l. seq. & insti. de lega. §. ante. ADDITIO. Dic q̃ ibi voluntas erat

tas erat certa, hic vero dubia. Bart.

a *Reſpectis.* nam nullo modo admittuntur, si iuste exhæredati sunt vt in corpore. §. exhæredatos. Sed quare non vocatur exhæredatus inter nominatos ex testamento, cùm ipse nominatus est: Respon. ad malum fuit, non lucrum aliquod vel bonum nominatus. Item nunquid admittitur inter eos qui veniunt ab intestato, cum ipse de illis sit, & quidem primus: vt ff. de suis. & legi. hære. l. filius? Respon. non nisi per querelã: vt ſ. de inoff. testa. l. si hæredum. & l. filiam. & est ratio: quia videtur adhuc testamentum valere, cum lex faciat eos hæredes loco repulſi: vt in corpore. §. in omnibus. & hæres hæredis, &c. vt ſ. de hæred. instit. l. fin. Et quod dicitur agnatum proximum filiũ esse ad succedendum: verum est non facto testamento: vel facto, sed non adita hæreditate: vt ff. de contra tab. l. filium. §. sed cũ exhæredatio. Item nunquid inter extraneos admittetur, vel ante vel post fiscum? Respon. quidam, non: propter prædictas rationes: sed potest a dici contra: vt quasi quilibet admittatur vt ff. de adop. l. si pater. j. §. qui duos.

a Reſpectis. nam nullo modo admittuntur, ſi iuſte exhæredati ſunt vt in corpore. §. exhæredatos. Sed quare non vocatur exhæredatus inter nominatos ex teſtamento, cùm ipſe nominatus eſt: Reſpon. ad malum fuit, non lucrum aliquod vel bonum

ſi ſpontẽ moti.

a Reſpectu ſecundum Bar. B. B. Saly. la.

b *Extraneo.* & primo ipse quàm fiscus: vt innuitur in corpore. & arg. j. de cad. tol. §. fin. Item extraneum intelligo quemlibet, cui nihil in testamento est relictum: siue de venientibus ab intestato sit, siue prorsus extraneus.

COMMVNIA DE LEGATIS ET *fideicommiſſis: & de in rem, &c.*

b Cautionem hanc ſequitur Bart. Diniſi.

Poſtquàm ſeparata iura dixit legatorum & fideicommiſſorum: nunc b continuat ea in iuſtitu. de leg. §. ſed ne in primis.

CVm *hi*. Diuiditur in sex partes. Primo exordium, recitando ius antiquũ. Secundo inferendo ponit statutũ suum. Tertio probat illud per ratiões. Quarto ampliat. Quinto tollit obiectum. Sexto limitat quod de actione hypothecaria dixerat. Secũda ibi, rectius igitur. Tertia ibi, cum enim hoc. Quarta ibi, & hæc dispoſuimus. Quinta ibi, cum enim nõ aliter. Sexta ibi, in omnibus autem. Salycetus, CASVS. Olim erant certi modi relinquendi legata vel fideicommiſſ. scilicet per vindicationem, per sinendi modum, damnationem, præceptionem: vt instit. de leg. in prine. & quoliber istorũ modorum dabatur legatario specialis via ad consequendum quod erat sibi legatũ. Primo casu habebat actionem in rem. Secundo exceptionem alijs duobus habebat tantum actionem personalem ex testamẽto. Item nec dabatur rei vindicæ. nisi prius esset missus legatarius per iudicẽ in posſeſ. rei sibi legatæ, quam diuersitatẽ tollit imperator, statuens, vt qualitercunque aliquid legetur, detentor legatario actiones: scilicet actio in rem, & in personam, hypothecaria in alijs rebus defuncti. & quod tacita hypothec. dari debet, probat tribus rationibus. Vna est, vt sicut testator expresse poterat aliam pro re legata obligare, dicendo sic, lego tibi prædium Sempronianum: & pro eo sit tibi obligatum prædium Scianum: ita taciteà lege præsumitur obligatum, si hoc testator non expreſſerit. Item alia ratione. quia legibus nouis tacita potest contrahi hypotheca. Item vt seruetur testatoris voluntas. & hoc in prima. Hæc vera sunt nõ solum si ab hærede legatum fuerit relictum dandum: sed etiam si à legatario: vt si testator legauit mihi centum, & rogauit vt quinquaginta restituerem Titio: habebit actionem in rem: & personalem ex testamẽto: & hypothecariã in meis quinquaginta, pro suis. & hoc in secunda. Pro mensura autem eius quod legatum est, in hæredem aut legatariũ datur hypothecaria nec in rebus proprijs hæredis, vel legatarij: sed in his quæ à testatore relicta sunt, constat hypothec. & hoc in tertia & vltima parte. Viuianus.

c Vtroque placet Bar. Paul. & Io. d Vtor verò in relictis ad plus cum ſuis quando hæres non ſuis negligẽs per cõtractum: aliàs ſeſſtre vna monitio B. Saty. & Laſ.

e Sequuntur eum Bar. Bald. P. & Laſ.

f Gl. ſequiſ tur doct. c. ſilem? Bar. B. ſ. de ſacroſan. eccle. Glo. ſequitur B. B. Ang. P. Saly. & La. quia ſi vt ff. de lega. ij. l. cum filius. §. variis. & de lega. j. l. huiusmodi. §. fin. & pro eadem re non datur hypothecaria g contra alios, ſed pro alijs rebus defuncti vt hic In caſibus tamen forte vtraque datur: vt ſ. de iure dot. in rebus. & j. ad Trebel. authen. contra cum rogatus. hoc tamen ita, si alij non sunt legitimæ legatæ aliæ res defuncti: similiter ne quod vni datur, alteri denegetur. aliæ autem res quondam testatoris possunt esse pignes legatarium: vt si alicui testator legauit pluta prædia i & ab eo reliquit centum.

g Idẽ Bart. h Vſta eſt nat. glo. ſi cundum Ang. hic.

TITVLVS XLIII.
COMMVNIA DE LEGATIS, & fideicõmiſſis: & de in rem miſſione tollenda.

Pro re teſtatoris legata, & ad grauatum pertenta competunt tres actiones, ſcilicet actio perſonalis ex teſtamento: rei vindicatio: & hypothecaria: varietate legandi ſublata. Salycetus.

1. Imp. IVSTINIANVS A. Demostheni præf. præt.

VM hi a qui legatis vel fideicommiſsis honorati sunt, personalem actionem plerunque b habere noscantur: quis vel vindicationis, c vel sinendi modo, d * aliorumq; generum e legatorum subtilitatem prono animo admittat, quã posteritas f optimis rationibus vsa nec facilè g susceptum, nec inextricabiles circuitus laudauit? h quis in rem missionis i scrupulosis vtatur ambagibus? ¶ Rectius igitur esse censemus in rem quidem missionem penitus aboleri: omnibus verò k tam legatarijs quàm fideicommissarijs vnam naturam imponere: l & non solum personalem m actionem præstare, sed & in rem: quatenus eis liceat easdem res, siue per quodcunque genus legati, siue per fideicommissum fuerint derelictæ, vindicare in rem actione instituenda: & insuper vtilem seruianam, id est hypothecariam super his n quæ fuerint derelicta, in res mortui præstare. Cùm enim o iam hoc iure nostro increbuit, licere testatori hypothecam rerum suarum in testamento quibus voluerit dare, & iterum nouellæ constitutiones in multis p casibus & tacitas hypothecas introduxerunt: non ab re est etiam nos in præsenti casu hypothecariam donare actionem, hominum consuetudo.

a Cum hi. quid differt prima à ſecunda lege? Reſpõ. in prima innuit quatuor genera legatorũ, in secũda legata & fideicõmiſſa.

b Plerumque. quandoque enim non habent: puta quia dificit testamentũ solennitate luris, vel quia non eſt capax: vel quia legatarius possidet rem sibi legatam. Et nota c (quod potest colligi ex his quæ hic dicuntur, & institut. de lega. §. ij.) cùm olim legabatur per vindicationem, habebat legatarius actionem in rem: cùm per sinendi modum, habebat exceptionem. si possidebat: cum vero per dãnationem, vel præceptionem, habebat tantum personales quæ dicuntur ex testamento: licet forsan non sit testamentum, sed relictum nutu solo: vt ff. de lega. iij. l. nutu.

Legata olim fiebant trigintarius poſſidet rem ſibi legatam. Et nota c (quod poteſt colligi ex his quæ hic dicuntur, & inſtitut. de lega. §. ij.) cùm olim legabatur per vindicationem, habebat legatarius actionem in rem: cùm per ſinendi modum, habebat exceptionem. ſi poſſidebat: cum vero per dãnationem, vel præceptionem, habebat tantum perſonales quæ dicuntur ex teſtamento: licet forſan non ſit teſtamentum, ſed relictum nutu ſolo: vt ff. de lega. iij. l. nutu.

c Sequuntur eum Bart. Bald. Sal. & Ia.

c Vindicationis. id est legati relicti per vindicationem: vt quia testator dixit, Titius vindicet talem fundum.

f Sinendi modo. id est legati relicti per sinendi modum: dicendo, hæres meus sinat talem habere rem talem.

g Aliorumque generum. puta per præceptionem, vel damnationem: vt instituit. de lega. §. ij.

h Poſteritas. id est noua

i Excuſe. non patienter suscepit: quia non erat ei facile tale genus loquendi. sic ff. de proba. l. si quis hominem liberum.

k Laudauit. sic ff. de condic. indebi. l. dominus. & ff. vsufruct. quemadmodum caue. l. si vsusfructus mihi legatus. ij. respon.

l Miſſionis. olim non poterat agi rei vindicatione, ni si mitteretur in possessionem legatarius.

m Omnibus vero. id est omnibus legatis & fideicommiſſis, ponit d enim genera singulorum, & non singula generum. & sic non est contra institu. de oblig. quæ ex quasi contra. §. fin. Item quod adsimilat legata & fideicõmiſſa, dic, scilicet specialia. nam generalia differunt, cùm hic statim moriens testatore transeat dominium: vt ff. de fur. l. à Titio. Vel sãltẽ adita hæreditate: vt ff. de leg. j. l. si tibi homo. §. cum seruus. in illis scilicet generalibus demum facta restitutione transit dominium: vt ff. ad Treb. l. facta. in prin. & l. si eius. §. si quis. Item ex primis non detrahitur Falcidia, ex alijs sic: vt dicimus statim. sed & generale potest relinqui in forma speciali, & seruabitur quod in speciali: vt ff. ad Trebel. l. mulier. j. §. fin.

d Sequuntur committer do. ſ.

e Sequuntur eum Bart. Bald. P. & Laſ.

n Imponere. quantum ad actiones competentes pro eis.

o Perſonalem. siue testatoris erat res legata, siue aliena: sed in rem datur cum erat testatoris. vt instituo. eo. §. nostra autem.

p Super his. id est pro securitate eorũ quæ relicta sunt. Sed in casu, scilicet cum liberario est relicta, non est necessaria hypotheca, vel alia cautio, cum habeat exceptionem: vt ff. vt in possſ. lega. l. j. §. si debitori. sed & actionem ex testamento habet, ve li beretur: vt ff. de libe. leg. l. iij. nunc. & l. quod mihi.

q Cum enim. tres rationes ponit quare hypothecaria est danda. r In multis. vt in dote: vt supra de rei vxo. actio. l. vnica. §. j. & in tutelis: vt supra de adminiſt. tut. l. pro officio. & in alijs casibus quos habes j. in quibus causis pignus taci. cõtra. per totum. Et not. hic f quod pro re testatoris datur rei vindicatio personalis: Hæc vera sunt nõ solum si ab hærede legatum fuerit relictum dandum: sed etiam si à legatario: vt si testator legauit mihi centum, & rogauit vt quinquaginta restituerem Titio: habebit actionem in rem: & personalem ex testamẽto: & hypothecariã in meis quinquaginta, pro suis. & hoc in secunda. Pro mensura autem eius quod legatum est, in hæredem aut legatariũ datur hypothecaria nec in rebus proprijs hæredis, vel legatarij: sed in his quæ à testatore relicta sunt, constat hypothec. & hoc in tertia & vltima parte. Viuianus.

f Sinendi modo. id est legati relicti per sinendi modum: dicendo, hæres meus sinat talem habere rem talem.

g Aliorumque generum. puta per præceptionem, vel damnationem: vt instituit. de lega. §. ij.

h Poſteritas. id est noua

i Excuſe. non patienter suscepit: quia non erat ei facile tale genus loquendi. sic ff. de proba. l. si quis hominem liberum.

k Laudauit. sic ff. de condic. indebi. l. dominus. & ff. vsufruct. quemadmodum caue. l. si vsusfructus mihi legatus. ij. respon.

l Miſſionis. olim non poterat agi rei vindicatione, ni si mitteretur in possessionem legatarius.

m Omnibus vero. id est omnibus legatis & fideicommiſſis, ponit d enim genera singulorum, & non singula generum. & sic non est contra institu. de oblig. quæ ex quasi contra. §. fin. Item quod adsimilat legata & fideicõmiſſa, dic, scilicet specialia. nam generalia differunt, cùm hic statim moriens testatore transeat dominium: vt ff. de fur. l. à Titio. Vel sãltẽ adita hæreditate: vt ff. de leg. j. l. si tibi homo. §. cum seruus. in illis scilicet generalibus demum facta restitutione transit dominium: vt ff. ad Treb. l. facta. in prin. & l. si eius. §. si quis. Item ex primis non detrahitur Falcidia, ex alijs sic: vt dicimus statim. sed & generale potest relinqui in forma speciali, & seruabitur quod in speciali: vt ff. ad Trebel. l. mulier. j. §. fin.

n Imponere. quantum ad actiones competentes pro eis.

o Perſonalem. siue testatoris erat res legata, siue aliena: sed in rem datur cum erat testatoris. vt instituo. eo. §. nostra autem.

p Super his. id est pro securitate eorũ quæ relicta sunt. Sed in casu, scilicet cum liberario est relicta, non est necessaria hypotheca, vel alia cautio, cum habeat exceptionem: vt ff. vt in possſ. lega. l. j. §. si debitori. sed & actionem ex testamento habet, ve li beretur: vt ff. de libe. leg. l. iij. nunc. & l. quod mihi.

q Cum enim. tres rationes ponit quare hypothecaria est danda. r In multis. vt in dote: vt supra de rei vxo. actio. l. vnica. §. j. & in tutelis: vt supra de adminiſt. tut. l. pro officio. & in alijs casibus quos habes j. in quibus causis pignus taci. cõtra. per totum. Et not. hic f quod pro re testatoris datur rei vindicatio personalis:

a Procedente. id est si nihil dixisset testator. Azo.

b Aliquid lucri. pecuniarij,[a] vt & supra de fideicom.l.ab eo.& ff. de leg.j.l.plane.ij.§.fin. & l.seq. Et ex hoc colligit B. legatariũ singularem detrahere Falcidiam. & pro eo. ff. ad leg. Falcid.l. pœnales. §. fi. Sed certe hic adfert lucrum: sed illud reddit, sic quæ etiam nullo verbo præcedente[a] posſit ab ipsa lege induci. ¶ Si enim testator ideo legata vel fideicommissa dereliquit, vt omnimodo personæ ab eo honoratæ ea percipiant; apparet ex eius voluntate etiam prefatas actiones contra res testatoris esse instituendas, vt omnibus modis voluntati eius satisfiat: & præcipuè cum talia sint legata, vel fideicommissa, quæ pijs actibus sunt deputata. ¶ Et hæc dispoſijmus non tantum si ab hærede fuerit legatum derelictum, vel fideicommissum: sed & si à legatario vel fideicommissario, vel alia persona quam grauare fideicommisso posſumus, fideicommissum cuidam relinquatur. Cùm enim non aliter valeat, nisi aliquid lucri[b] adferat ei à quo derelictum est: nihil est graue, etiam aduersus eum, non tantum personalem, sed etiam in rem & hypothecariam extendere actionem in rebus quas à testatore consecutus est. ¶ In omnibus[c] autẽ huiusmodi casibus in tantum & hypothecaria vnumquemque[d] cõuenire volumus, in quãtum personalis actio aduersus eum competit: & hypothecam esse non ipsius hæredis,[e] vel alterius personæ quæ grauata est fideicommisso, rerum, sed tantummodo earum[f] quæ à testatore ad eum peruenerint. Dat. XV. Kalendas Octobris, Chalcedone, Decio. V.C.Cos.

Ex æquata sunt legata & fideicommissa, verborum varietate velecta. Salyc.

11. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

OMne verbum significans testatoris legitimum sensum legare vel fideicommittere volentis, vile atque validum est siue directis[g] verbis, quale est, *iubeo*, fortè: siue precarijs vtatur testator, quale est, *rogo, volo, mando, fideicommitto*; siue iuramentũ[h] interposuerit: cùm & hoc nobis audientibus ventilatum est, testatore quidem dicente[i] vt infra, partibus autem huiusmodi verbum huc atque illuc lacerantibus. ¶ Sit igitur (secundum quod diximus) ex omni parte verborum nõ inefficax voluntas, secundum verba legatis, vel fideicõmittẽtis: & omnia quæ naturaliter insunt legatis[k], & fideicõmisſis inhærere intelliguntur: & contra quicquid fideicõmittitur, hoc intelligatur esse legatũ: & si quid tale est qđ nõ habet naturã legatorũ[l], hoc ei ex fideicommisſis accõmode tur: & sit omnibus perfectus eueꝫ tus, & ex omnib⁹ nascantur in rẽ actiones[m], ex omnib⁹ hypothecariæ, ex omnibus personales[n].

Nihil §. Barto. Bald. P. Salyc.

Idẽ prædecessores.

Idẽ Pau.

Diuisio.

Verba directa & inuita vertha quæ dicantur.

a Idem ad quẽ pertinentia patronus, nõ potest grauari. Bald.

b Ex persona fiat, sed ex persona hæredis sibi detrahitur. B. B. Angel. & Iaſ.

c In omnibus. nota legatarium agere hypothecaria contra hæredes legantis pro rata, non in solidum: quod est speciale: vt not. infra de debi. cini. l. fi. lib. xj. regulariter contra. j. si vnus ex pluri. hæred. l. ij.

d Vnumquemque. q.d. sunt legata .x., pro. x. erunt omnia bona obligata: vt his x. solutis, omnia bona liberentur.

e Ipsius hæredis. nisi post sex menses: vt j. vt in possessionem lega. l. certa. Azo. ADDITIO. Tu dicas secundu Bar. hic q. ibi hinc ad nulle annos bona hæredis nõ erunt obligata, obligatione tacita pro legatis: quæ inducitur per hãc legem: sed bene facetur ipse Bar. quod post sex mẽses potest in rebus hæredis fieri missio: & sic obligatæ erunt pignore prætorio: vt ibi.

f Earum. s. omnium vsque ad eam quantitatem, qua competit personalis: vt ñ. proxi.

Nihil §. Barto. Bald. P. Salyc.

Idẽ prædecessores.

Idẽ Pau.

Sequitur eam Barto.

Sortem an & quando sit discordia liti tat, illi declarationi stabimus: vt ff. de pactis. l. maiorem. cum similibus. Aut lex non declarat, & tunc si isti discordant in præiudicium tertij, ad sortem non recurritur: vt d. §. fin autem. sed iudex ipsos compeller ad concordiam, aliquando præcise, puta definiendo & sententiando inter eos quis sit potior: vt d. §. fin autem. aliquando non præcise, sed cautiue si volunt audiri: & sic per denegationem actionis: vt dicta. l. huiusmodi. §. fi. & ibi Barto. ff. de lega. j. Aut discordant in præiudicium sui tantum: & tunc ad sortem recurritur, si hoc petunt: vt hic. si vero hoc non petunt, tunc se impediunt. ita loquitur. d. l. ij. §. fi. ff. qui. mo. vsusfru amit. Videas latius per Ange. Aret. in d. §. fin autem. instit. de satisfda. tut.

Seruus non potest esse notarius.

a Quia codicilli sunt testamentum in larga significatione, scilicet testatio mentis, vt instit. de testa. in prin. & ff. de codicil. l. conficiuntur. & l. ab intestato. vbi dicitur quòd non facto testamento, codicilli tenent vim testamenti: aliàs si est factum, ius sequuntur eius: vt ff. de iure codicil. l. si quis cum in prin. & l. ab intestato.

b Vel dicam dari conditionẽ ex lege: quia per imperatores iura eo dicillorum prius inuenta sunt: vt instit. de codicillis. in prin.

c Eueniet. vt in exemplis quæ habuimus supra ea. l. in glos. quæ incipit, vt quia ab intestato.

d Hoc fideicommisſo. hoc ius contrarium est statutum in fideicommisſis.

e Prosiciatur. scilicet vt eorum voluntas seruetur: vt arg. in authenti. de hære. & fal. §. hæc enim verba. & §. fina. colla. j.

f Et legatum. sed nõne in veteri iure erant exæquata: vt ff. de leg. j. l? Respon. sic, sententia seu effectu. sed hodie etiam natura sub lata est in rem missione: vt supra. l. prouxi. Vel respicie ad notum ius.

g Sed ipsis rebus, id est sensum non verba specialius sic infra de dedi. lib. col. l. j. & ff. de adimẽ. legat. l. iij. §. conditio. & infra quæ res pig. oblig. pos. l. fi. & supra de libe. præte. l. iij.

h Duobus. Primo posnit dubitationem an riquorum. Secũdo eius statutum & decisionẽ. Tertio decisionem circa æstimationem declarat. secunda ibi, sanc imus. tertia ibi, seruis.

i Diceute. voluntatem suam cum iuramento.

k Legatis. vt quia ab initis exiguntur: sed fideicommisſum olim pẽdebat ex fide hæredum, vt cogi non possent nisi per pudorem: vt infra. tit. de fideicom. hæred. in prin.

l Legatorum. vt quia ab intestato relinqui non poterant: vt instituit. de fideicom. hæred. §. præterea. Itẽ nec post mortem hæredis vel legatarij, sed fideicommisſarij sic: vt instit. de leg. §. post mortem. Item non poterat legari à legatario, sed fideicommitti sic: vt inst. de sing. re. per fide. in prin. Erat & alia differentia quam habes infra de cadu. tol. §. vbi autem.

m Actiones. sic ergo si à legatario legauerit aliam rem, puta illius propriam, non eã quam ei legauit: competit illi alij legatario in re illa propria legatarij primi ꝛei vindicatio. & hoc satis videtur expressum supra. l. j. §. & hæc. Sed quid si rogauit hæredem vel legatarium manumittere seruum: puta reliquit seruo suo fideicommisſariam libertatem: nunquid poterit vt liber vindicare libertatem statim antequàm manumittatur? Respon. non videtur d, sed secus in directa: vt ff. de fideicommiss. liber. l. generaliter. §. fin. & l. cum vero. §. fi. & de manumiss. test. l. testamento liber. Item dic idem in quolibet fideicommisſo, quod in fideicommisſaria libertate, cum à legatario relinquitur: nam prius fit legatarij primi: & tunc non transit statim in secundum, sed in primum immediate transit: vt ff. de fur. l. à Titio. & de lega. ij. l. imperator. & est ratio: quia etsi non huius rei, aliarum tamen fit dominus: sed legatarius primus, nisi huius rei fiat, non fit alterius: & ideo non statim recta via in fideicommisſarium transit e. & ad hoc supra eod. l. j. §. & hæc dispoſuimus. potest ergo dici correctum quod est ff. de fideicommiss. lib. l. cum vero. §. apparet. vbi traditur matri, & non fit statim liber. Item quod hic dicit, ad genera, non ad singula referunt. nam ex legato quantitatis nõ oritur in rem actio. Item ex legato liberationis non oritur hypothecaria: vt ff. vt in possessio. legato. l. j. §. si debitori.

n Personales. puta ex testamento. & hoc si relicta sunt in testamento. nam si ab intestato: tunc persecutione, id est officio iudicis: vt ff. de act. & oblig. l. actio in rem. secundum quosdam. nam nil valent codicilli, nisi testamentum sit cum eis, ex quo adeatur hæreditas: vt ff. de iure codicil. l. si quis cum testamentum nullum. §. fin. sed certe & tunc dabo actionem ex testamento; Vbi autem aliquid contrarium in legatis & fideicõmisſis eueniet, hoc fideicommisſo quasi humaniori aggregetur, & secundum eius dictamina naturã. ¶ Et nemo morieris putet legitimã voluntatẽ reprobari, sed nostro semper vtetur adiutorio, & quẽ admodũ viuẽtibus prouidimus, ita & morientibus ꝓspiciatur. & si specialiter legati tantum faciat testator mentionem, hoc & legatũ & fideicommisſum intelligatur: & si fidei hæredis vel legatarij aliquid cõmittatur, & hoc legatũ esse videatur. Nos enim non verbis, sed ipsis rebus leges imponimus. l. Dat. X. Kal. Martij Constantinop. post consulatum Lãpadij & Oreſtis VV. CC.

Vbi plures quibus optio est relicta, discordant in eligendo: sorte dirimitur. hoc dicit ꝓsque ad §. sed & si quis. Baldus.

111. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

SI duobus vel tribus hominibus, vel pluribus forte optio[e] serui vel alterius rei fuerit relicta, vel si vni quidem legatario optio serui vel alterius rei relicta est, ipse autem moriẽs plures sibi reliquerit hæredes: dubitabatur inter veteres, si inter legatarios, vel hæredes legatarij fuerit certatum, & alter alterum seruum, vel alteram rem eligere velit, quid sit statuendum. ¶ Sancimus itaque in omnibus huiusmodi casibus rei iudicem fortunam[g] esse, & sortem inter altercantes adhibendam: vt quem sors prætulerit, is quidem habeat potestatem eligendi, cæteris autem æstimationem præstet contingentium eis partium: id est, seruis quidem & ancillis maioribus decem annis, si sine arte sint, viginti solidis[h] æstimandis: minoribus verò de cem annis, non amplius quàm in decem solidos cõputãdis. sin aũt artifices sint: vsque ad triginta solidos æstimanda. Quorum omnium procedente, siue masculi, siue fœminæ sint: excepris notariis[i], & medicis vtriusque sexus: cum notarios quinquaginta solidis æstimari velimus, medicos autem & obstetrices sexaginta. Eunuchis minoribus quidem decem annis, vsque ad triginta solidos valentibus: maioribus vero vsq; ad quinquaginta. sin autẽ artifices sint: vsque ad septuaginta.

Quando optio rei legatæ committitur tertio, illo nõ eligente intra annum, vel morte præuento, electio transfertur in legatarium, qui non poterit eligere meliorem, sed mediocrem. hoc dicit ꝓsque ad §. sed quia nostra maiestas. Salycetus.

Sed & si quis optionem serui vel alterius rei reliquerit non ipsi legatario[k], sed quem Titius fortè elegerit, Titius autem vel noluerit eligere, vel non potuerit, vel morte fuerit

Sortem an & quando sit discordia liti tat, illi declarationi stabimus: vt ff. de pactis. l. maiorem. cum similibus. Aut lex non declarat, & tunc si isti discordant in præiudicium tertij, ad sortem non recurritur: vt d. §. fin autem. sed iudex ipsos compeller ad concordiam, aliquando præcise, puta definiendo & sententiando inter eos quis sit potior: vt d. §. fin autem. aliquando non præcise, sed cautiue si volunt audiri: & sic per denegationem actionis: vt dicta. l. huiusmodi. §. fi. & ibi Barto. ff. de lega. j. Aut discordant in præiudicium sui tantum: & tunc ad sortem recurritur, si hoc petunt: vt hic. si vero hoc non petunt, tunc se impediunt. ita loquitur. d. l. ij. §. fi. ff. qui. mo. vsusfru amit. Videas latius per Ange. Aret. in d. §. fin autem. instit. de satisfda. tut.

h Viginti solidis. similis æstimatio infra de commu. ser. manu. l. j. sed dissimilis infra de condit insert. l. fi. & infra de dona. l. si quis argentum. §. fin autem donator. & quod dicit. xx. tu dic nõ vlera. nam citra sic quandoque, Sed de qua monera? Respon. tali quod. lxxij. solidi libram auri faciant: vt infra de suscep. & arca. l. quotiens lib. xj.

i Notariis. id est scriptoribus. nam seruus non potest esse notarius: vt j. de tabu. l. generali. lib. x.

k Legatario. secus statuitur in vẽditione vbi nihil est: vt supra de contrahen. em. l. fi.

a *Et ſeruis.* ſic ff. de legā.ſ.l. legato generaliter.& l.ſi hæres.ſi autem ipſi legatario datur optio, ab ipſo principio optimum eligit;ſecundum Io. Alij contrarvt ff.de op.lega.l.ij.facit.ff.quādo dies lēga.ced.l.nec ſemel.§.pe.

b *Abolitus eſt.* vt ſupra eodem.l.j.

c *Veterem* . quæ permittebat alienari: vt ff. ad Trebel. l. Titius. & de pet. hæred.l. ſed & ſi. §. quod autem quis ex hæreditate. tractat enim hic tam de generali, quàm ſpeciali fideicommiſſo: vt infra proximo. §. ſin autem.

d *Alienum eſt* . ſic infra vnde vi.l.ſi.Item intellige alienū,re; quando purum erat:ſed quādo ſub conditionne [a], tunc ſpe.

e *Transferre*, immo videtur quod teneat alienatio . nam hæres rogatus ſi aliener: dicit lex q̄ imputet in quartam ſuam quod alienauit: & ſic confirmatur alienatio: & non venit in reſtitutionem: vt ff. ad Trebell. l. Marcellus. §. res quæ. & l. ſi hæres inſtitutus.§. ſi hęres . quæ ſunt contra. Solu. hæc corrigit illas. Vel b dic, non tenet in eo quod ſupra quartam eſt, vt hic:ſed in eo quod intra quartam eſt ſic: vt ibi . Vel dic tenet in quartam, & non reſtituit: vt ibi dicit: ſcilicet ſi voluerit fideicommiſſarius, non aliàs: vt hic,ſecundum Azonem . Vel dic ad legem illam, ſi hæres inſtitutus. §. ſi hæres in alienatis non eſſe neceſſariam reſtitutionem: quia illa deſierunt, eſſe hæredis, vnde non prodeſſet reſtitutio: ſed in aliis quæ haber adhuc, ſic debet fieri.

Seruus ſub conditione legatus,non poteſt interim ab hærede manumitti.

f *Manumittere* . immo videtur quod poſſit manumittere: vt ff.ad Trebel. l. quidam.§. ſi quis filium . quæ eſt contra. Solu , illa in libertate: & eſt ſpeciale , ſed certe & de libertate hic dicit.Dic ergo quòd hic pure debebatur hereditas: ibi ſub conditione erat reſtituenda: qua pendente hæres manumiſit ſeruum hæreditarium;quod fauore libertatis (vt ibi dicitur) eſt recipiendum . ſed hoc non videtur valere: quia etiam ſub conditione rogatus non poteſt interim manumittere: vt ff.de manu.l. ſeruum. & ff. qui & à qui.l. generaliter. §. ſi. Sed illæ prohibent inter vtuos. in prædicta authen. ad Trebel.l.quidem.manumiſit hæres in ſuo teſtamento; [e] ſed hęc prohibitio fallit in caſibus duobus;quos habebis in authen.res quæ &c.infra eodem.

e Sequitur glo. Bar. An.& P. Ventura ſunt cōſideranda.

g *Spem.* Nota debere conſiderari quod poteſt euenire: vt.ff.de aqua plu.arcen.l.in diem.§.ſi.

Rei ſingularis ſub conditione

h *Incerta.* hæc enim duo paria ſunt quo ad hoc, dies incerta & conditio: vt & infra de cadu.tol.§.j.& §.ſin autem aliquid.

i *Celebrata.* immo videtur quod medio tempore tenuerit alienatio rei ſingularis ſub conditione legatæ: vt. ff. quemadmodum ſer.amit.ſi is cui.§.ſi.& ff.de reg.iur.plerumque.in fin . & de fideicom.lib.l.generaliter. § .quotiens . & de ſerui. leg .l. ſi fundum.§.j.& de lega.j.l.ſeruo legato.§.j.& de lega.ij.l.ſi.§. ſi. quæ ſunt contra.argu. Solu .d dic quod vere tenuit : vt ſupra proxi.dixit:ibi, melius quidem faciet &c. ſed nunc fingitur non tenuiſſe, vt ita rem & fructus præteriti tem- poris reſtituat e: vt in authen.de nupt. §. quæ vero . ibi , vnde ſancimus.& ibi, quod in omni &c.colla. iiij . ſic inſtit. quibus mo. ius pa- poſ.ſol. §. ſi ab hoſtibus. vel dic hoc nouum ius: ſed per authēticam hic poſitam hoc eſt expe- ditum [f] , vt non teneat alienatio . Item & hæres de reſtituendo ſub conditione rogatus vi- detur quod poſſit alie- nare : quod hic prohibet.nam non tranſeunt actiones , niſi reſtituat hæreditatem : vt ff. ad Trebel.l.facta, in prine. & l.ſi eius.§.ſi quis. niſi in tribus caſibus: vt in- fra ad Trebel.l. pe. im- mo & ea reſtituta non videtur quod fideicom miſſarius habeat rei vin dicationem , niſi in his rebus quæ non ſunt a- lienatæ : quare poteſt dici vt teneat interim, vt ſupra innuit , melius quidem &c.ſed per au- thenticam hic poſitam non , vel dic hoc nou- um ius . Vel tertio dic quod hoc eſt ius vetus, vt habeat fideicommiſ- ſarius demum reſtitu- ta hæreditate rei vin- dicationem : nam ho- die habet etiam prius, ſi eſt pure rogatus . vel prius habet vtilem: ſed ea ei reſtituta etiam di- rectam habet.Vel quar- to,quod eſt melius,pro rebus alienatis condi- tione exiſtente habet rei vindicationem [g] , cum hæres definit eſſe dominus : & ſic non poteſt reſtituere . pro nondum alienatis,non habet , niſi facta reſti- tutione . ADDITIO. Aduertas quod hæc lex dicens non valere alie- nationem rei reſtitutioni ſubiectæ,limitatur ſecundum Cy . in authen.res quæ.infra eodem. niſi hæres probabiliter ignorauerit eam ſubiectam reſtitutioni : tunc enim ſi vendidit eam hæ- res,rata eſt venditio: & debet legatarius aut fideicommiſſarius percipere precium ab hærede.ita loquitur.l.ſi.in ſi.ff. de lega.ij. qui caſus eſt ſingularis , & multum notandus : vt dicit hic Bartol.

a Idem Sal. & vide la. in euidentiis ad i.ſtum.§.

b Et bene. Bar. Bal. Ang. Sal. Ioa. & in l.ſi.ſtum quę habentē S. ſimil. vtrobi. vide.

c Idem Bar. Bal. Ang. Sal. & Laſ.

d Iunno & pro idem vt poteſt ſic- ri alienatio fieri pro do tibus.Bal. Ang. Paul. & Laſ. licet Sal. glo. ſe- quatur.

e Idem Bar. Sal. & Laſ. quia ſi ha- res ab alie- nasset, non teneret ſic ex reſtitu- tione deſuncti. Bal. Paul. Ang. & la. f Nihil eſt. Bart. Ange.

k *Longi temporis.* vt habes generaliter infra de præſcrip.xxx. an. l.cum notiſſimi.§. Illud.

l *Similiter.* id eſt æqualiter.

m *Vindicare.* ſed qualiter daretur rei vindicatio generali fideicommiſſario ante reſtitutam: vt ff. ad Trebellia. l.facta .in principio?Reſpon.vtilem habet,non directam . Vel dic vt modo dixi.

Res quæ.] CASVS. Hæc authē.duo dicit . Primo ponit regulam. Secundo inſtantiam regulæ . Regula eſt: Res quæ ſubiacent

Res quæ ſubiacent reſtitutioni ſub conditione, vel ſub die incerta, poſſunt interim alienari , vel obligari: ſed adueniente caſu reſtitutionis fingitur retro nullum quod eſt factum .h.d. vſque ad §. emptor. Salycetus.

Sin autem ſub conditione vel ſub incerta [h] die fuerit relictum legatum vel fideicommiſſum vni uerſitatis, vel ſpeciale, vel ſubſtitutione, vel reſtitutione: melius quidem faciet, ſi & in his caſibus caueat ab omni venditione , vel hypotheca, ne ſe grauioribus oneribus euictionis nomine ſupponat. ¶ Sin autem auaritiæ cupidine propter ſpem conditionis minimè implendæ, ad venditionem vel hypothecam profiluerit:ſciat quod conditione impleta ab initio cauſa in irritū deuocetur: & ſic intelligēda eſt, quaſi nec ſcripta, nec penitus fuerit celebrata [i]:vt nec vſucapio,nec lōgi temporis [k] præſcriptio contra legatarium vel fideicommiſſariū procedat . ¶ Quod ſimiliter [l] obtinere cenſemus in huiuſmodi legatis,ſiue pure,ſiue ſub die certo, ſiue ſub cōditione, ſiue ſub incerta die relicta ſint.Sed in his omnibus caſibus legatario quidem vel fideicommiſſario omnis licentia pateat rem vindicare [m],& ſibi adſignare, nullo obſtaculo ei à detentatoribus opponendo.

IN AVTHEN. DE reſtitu.& ea quæ pa. §.quam ob rē præſentē.coll.iiij.cōſtitu.vj.

Res quæ ſubiacent reſtitutioni,hodie in caſibus hic ſubnectis poſſunt irrenocabil ter alienari. Salycetus.

REs quæ ſubiacent reſtitutioni,prohibentur alienari quidem†,vel obligari. Sed ſi liberis

† *Contra. glo. ante fi. in ver. di. hoc .in. ſi. præſentis. extra de probat.*

ſubiacent reſtitutioni,prohibentur alienari . Inſtantia regulæ: A Ecce ſi pater tuus inſtituit te ſtatrem hæredem cum ſorore tua, & rogauit vos vt reſtituatis: ſi quarta non ſufficiat ad donationem propter nuptias,vel ad dotem conſtituendam : licebit tibi filio alienare vel obligare res quæ ſubiacent reſtitutioni, in eam cauſam vſque ad modum legitimum : & ita apparet q̄ id quod communiter prodeſt, præferrur cōmodo priuato.

a *Legitima* . id eſt debitum bonorum ſubſidium.

b *Obligationem* . ſecundum merita [a] perſonarum & facultates : vt hic,& in corpore huius authenticæ .&.ff. de iure dotium .l. ſiue generalis. Et intellige [b] hoc in dote & donatione conſtituenda à grauata perſona . Item & in exigenda : vt ſi amplam dotē filiusfamilias ab vxore habuerat:& poſt ſic fuit à patre rogatus. nam etiam vltra Falcidiam accipiet ad dotem ſuæ vxoris exoluendam : cum interim matrimoniū ſoluatur, vel eſt dos in cauſa reſtitutionis . Item quid ſi tempore mortis patris filia quæ dederat dotem , à viro recuperauerat: an veniat in reſtitutionem fideicommiſſi ? Reſpondetur [c] non,ſecundum H.Item nunquid poterunt fieri ſumptus ex hoc quod eſt reſtituendum ſi aliū de non habet ? Reſpondnond hoc caſu: ſed alio cum rogatur reſtituere quod ſuperfuerit : nā tunc de quadrante ſeruando poteſt pro expenſis deminuere: vt infra ad Trebel.authen.contra cum rogatus.ſed hic tres partes debet integras reſeruare fideicommiſſarius.

a *Sequitur glo. Bart.*

b *Sine pro ſolue pro ta perſona quam dotare tenebatur. Bar. Bal. Paul. Sal. & Laſ.*

c *Præponimus.* vt & infra de cadu.tol.§.ſi.& ff.pro ſocio. l.actione.§.Labeo.& in authen.de non alie.§. quia vero veriſimile . in ſi.§. col.ij.

Finis gloſſæ authentice.

Sequitur gloſſa textus legis Codicis.

[*Emptor.*] CASVS. Si hæres rogatus reſtituere ſub conditione,alienat:& poſtmodum,quia conditio exitit , à legatario res auocatur ab emptore : nunquid emptor habebit regreſſum contra venditorem ? Reſpon . cum diſtinctione : quia aut emptor eſt malæ fidei, quia ſciebat rem ſubiacere reſtitutioni : & etiam ſi duplam ſtipulatus erat euictionis nomine , non habet regreſſum ad duplum , vel ad intereſſe ratione meliorationis contra venditorem:ſed ad precium tantum . Si autem eſſet bonæ fidei: tunc ad duplum , vel ad intereſſe habebit regreſſum. Sed ſi hæres obligat rem prohibitam alienari : hoc caſu creditor habet pignoratitiam actionem contra ſuum debitorem . Vitianus.

d *Duplæ ſtipulatione.* etiam ſi fuerit ſtipulatus : ſed precium tantum habet : vt ſubiicit. & ſic eſt contra infra de euic. l. ſi fundum.& ſupra commuia veri. iudi. l. ſi fratres . & ſupra de iure dot.l.ſi à matre.&infra de præſcrip.xxx.an.l.j.& ff.de except.do. l.apud Celſum.§.item Labeo . Prædicta quidem iura contradicunt in duobus . Primo, quod non proficit hic ſtipulari de dupla. Secundo , quia hic etiam non ſtipulans agit ad ſimplum: ſed dic hoc nouum ius, & ſpeciale in hoc caſu . Vel dic , hoc eſt vnum pro emptore,quod agit ad precium : licet ſciens fuerit. vnde & aliud contra eum ſit, vt non proficiat ſtipulatio duplæ , & econtra hoc eſt contra eum , quod non prodeſt ſtipulatio duplæ: ſic & aliud ſit pro eo,vt agat ad precium:vt arg. ff. de iureiuran. l. eum qui.Vel tertio [f] , & verius, hic emptor ſciebat rem vendentis, licet ſub conditione legatam:ſed in legibus contrariis ſciebat alienam.

d Idē Bar. Ang. Sal. & Laſ. Et male. Bar.

e Idem Sal. & vide la. in euidentiis ad i.ſtum.§.

f Et male. Bar.

c *Meliorationę.* propter malam ſuam fidem: ſecus ſi bonā ſ habuiſſet: vt arg. ff. loca.l. pe- nulti.j. reſponſo.

g Idē ſi ma la quando fuiſſent impoſſe ſarcire ſine quibus res eſſet perem pta, aut deteriorata. Pau.

f *Creditori* . cui dicta res legata fuit obligata. nam ea actione tenetur debitor, qui rem alienam , vel alij obligatam , vel alio modo obnoxiam alij obligat ſuo creditori: vt ff. de pig.act.l.j.

g *Integra iura.* ex ſtipulatu ad duplū& ex empto ad intereſſe.

DE FALSA CAVSA ADiecta legato vel fideicommiſſo.

Verba enunciatiua principaliter in vltima voluntate propter ſe emiſſa, diſpoſitionem inducunt: niſi probentur emiſſa per errorem. hoc dicit cum. l. ſi dotem .j. eodem. Vel breuius: Cauſa cohæres legato, falſa probata vitiat legatum: non aliter. Salycetus.

1. Imp. ANTONIN. A. Septimo. Erba [h] teſtamēti quę ſeruiſti, aut ſolutā pecuniā debitā teſtatori declarāt,aut vo lūtatē ei [i] libera rare volētis debitorem manifeſtè oſtēdūt. Et ideo aut peti q̄ ſolutum eſt, non poteſt:aut ex cauſa fideicommiſſi, [l] vt debitor libere tur, agendū eſt [k]:niſi liquido probari poſſit eum [l] non liberari debitorem voluiſſe, ſed errore [m] lapſum ſolutam ſibi pecuniā exiſtimaſſe.PP. VII.Kaled.Marrij,Antonino A.IIII. & Balbino Cōss.

Falſa demonſtratio non perimit legatum vbi certa quantitas eſt expreſſa de ſe, vel per relationem ad aliud: ſecus ſi omnino ſit incerta. hoc dicit cum.l.ſeq. & cum.l.ſi. quia penultima eſt ſummata cum precedenti. Sal.

II. Imp. ALEXANDER. A. Fauſtinæ.

Falſa cauſa adiecta legato vel fideicommiſſo non nocet.

Adiicitur in legato quandoque cauſa, ſcilicet per quā . & hoc non vitiat legatum , niſi conditionaliter fuerit expreſſa: vt inſtitu. de lega.§. longe. Quandoque demonſtratiu.vt ſeruum Stichum,quē ab alio emi, tibi lego . & tunc valet legatum, licet non ab alio fuerit emptus: vt inſtit. de lega. §. hunc proxima : & de his duobus dicit hic tertius . Quandoque modus : qui fit per vt . & de hoc dicit infra ti.proxi. Quandoque conditio, quæ ponitur per ſi.& de hoc infra tit. ij. de condit. inſer . Et de his modis habes ff. de condit. & demonſt.l. demonſtratio.

Legata varia adiicimus tur.

h Nihil eſt: quia ipſa ſunt verba diſpoſitiua: ideo hoc nil habet du bij . ſed eſt ne verba enunciatiua tantum. Bart. Ang. Pa. & Sa. Idē tenet Bar. Ba. & Saiyce.

k Sungu. gl. ſecūdū Ar. in l.ſi duor. ff. de verbo. obli. & ſecundū Bal. in preſ. lem. l. Nihil eſt Paul.

m Iſti ſequuntur Bar. Bal. Ang. & Sal.

VErba.] CASVS. Teſtamentum ſciſti , hæredem inſtituiſti . reliquiſti inter cętera,& dixiſti:decem quæ debebat mihi Titius,peti veto:quia ſoluit.ſi reuera non ſoluit,an peti poſſint, quæritur? Reſpon.aut ſoluit,& peti non poſſunt:aut non,& aget Titius ex fideicommiſſo vt liberetur:ſcilicet niſi hæres probauerit teſtatorem liberare noluiſſe Titiū : ſecus ſi per errorem putaſſet eum ſoluiſſe.Viuianus.

h *Verba* . quæ forte erant talia , Decem quæ mihi Titius debebat,quia ſoluit,ab eo exigi veto, [h] vel ſimiliter vt infra l.iiij.

i *Fideicommiſſi.*quod magis præſumitur: vt infra de dona.l.ſi donatio.& de lega ij.l.Lucius:ij.§.quiſquis.ij.

k *Agēdum eſt.*multo magis excipi poteſt: vt ſ. ti.ij.l.ſi creditoris.

l *Eum.* ſcilicet teſtatorem.

m *Errore* . &c , ſed videtur quod huiuſmodi confeſsio non ſtatim præiudicet:ſed ſaltem.xxx. dies expectentur: vt ſupra de nū nume. pecu.l. in contractibus.§. ſuper.quæ eſt contra. Solu.[i] illud in contractibus : hic in vltimis voluntatibus , eorum fauore: vt arg.ff. de regu. iur. l. in teſtamentis. Item & alia ratione: quia qui confitetur inter vtuos ſibi ſolutum eſſe , ſa pe facit ſpē futuræ numerationis;qui vero in vltima voluntate nequaquam expectat futuram numerationem,[k] ſed ob præcedens meritum facit: vt ff.pro ſocio,l. nec adiecit.Item videtur quod nec hæres debeat probare errorē : vt hic.ſed legatarius defuncti voluntatem debeat probare: vt ff. de lega. ij.l. Titia cum teſtamento. §. Caius Seius.quæ eſt cōtra. Sed ibi agitur l de hærede obligādo, hic de debitore liberando: quod facilius ſit: vt arg.ff. de actio. & obliga.l.arrianus.vel dic, [m] quod res illæ non erant penes vxorem : licet eſſent in prætorio eius , immo erant apud ipſum Caium forte in ſcrinis eius.Item adhuc videntur hęc verba nō inducere liberationē: vt ſupra de teſtamen.mili.l.ex his,quæ eſt contra. Solu.nibi non fuerunt verba dādæ libertatis, ſed ſi fuiſſet in teſtamento confeſſus eum liberū, bene ſtarem huic confeſsioni;& ſic ille conſequereturlibertatem;argu.huius.l.

i Idē Bar. Bal. Ang. Sal. Paul. & Laſ.

k Sungu. gl. ſecūdū Ar. in l.ſi duor. ff. de verbo. obli. & ſecundū Bal. in preſ. lem. l. Nihil eſt Paul.

l Iſti ſequuntur Bar. Bal. Ang. & Sal.

m Nihil eſt. Ab. ideo dic quod iſti verba enunciatiua ſine cauſa ſine cauſa proprie ſunt. Bar. & Paul.

ETiam.] CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti, & ita dixisti: Decem quæ tibi debeo, tibi do, lego, non subfuit debitum: qui nihil debebas: an valeat legatum, quæritur? Respon. quòd sic: & actio ex testamento peti possunt.

a Debiti. dixit testator: Lego tibi decem quæ tibi debeo, & sic in prima persona, & certum, secus si incertum: vt lego tibi quod debeo: quia non valet, cum nihil debeam: vt. ff. de leg. j. l. si sic. §. Item secus si dixit in secunda pſona vel tertia: b vt lego tibi quod mihi debes. vel lego tibi quod Sēpronius debebat. vel etiam lego Titio quod ipse Titius debebat. nam his casibus nō valet, etiam si certam quantitatem ponam: si nihil est in debito. Et est ratio in his: quia si verum esset debitum, teneretur hæres meus ad liberationem: quando lego tibi quod mihi debes, vel ad cessionē: ad quam & nunc si tenetur, nihil potest cedere, vel liberare: vt d. l. si sic. & de leg. j. l. non quocunque modo. & l. si creditori. & insti. de leg. §. potest autem. & §. huic. & §. longe. & ff. de lib. leg. l. legani. & dic plene vt ibi.

a Idē Bar. Bal. Ang. et Salyce. b Imo hoc nō est propter secundā vel tertiam personā: sed quia tūc sal sa demōstratio facit desinere subsistētiā vel legatū. i. secundum Bar. Angel. & Pau.

Si non.] CASVS. Testamentum fecisti, & sic dixisti: quicquid nomine dotis ad me pervenit, vxori meę do, lego. si nihil pervenit, an vxor petere possit, quæritur? Dicitur quod non: nisi probet dotem numeratam fuisse. secus si dixerit, decē quæ in dotem sunt, do lego. & tunc si nihil datum: sit in dotem, petet decem non quasi dotē, sed quasi legatum. Vivianus.

Dotē potest marit⁹ vxori legare.

ETiam si veritas debiti a non subesset, falsa tamen demonstratio non perimit legatum: & ex testamento eius quoq; nomine cōpetit actio, PP. VII. Id. Novembr. Alexandro. A. Cos.

Licet eam summauerim cū præcedenti, tamen ad textum dic: Si maritus legat dotem vxori certa quantitate non expressa, oportet vxorem probare numerationem: quod non habet necesse, si certa quātitas sit expressa: quia illa debetur. Sal. post Bal.

III. Idem A. Verinæ.

SI non designata certa quantitate dotem tibi legauit maritus, sed quodcunque ad eum dotis nomine peruenisset, peruenturúmve esset, b & id ex testamēto petis: necessaria probatio est numeratę c pecunię. ¶ Quod si quantitatem expreſerit, debetur. d & si in dotem datum non est: quasi aliud legatum, non eo iure, quo dos, fungitur. PP. Non. Maij, Maximo II. & Æliano CC. Conss.

Hanc legem summam cum prima lege. Salyceus. Vel sic: Mortua filia in matrimonio, dos debet redda patri, vel eius hæredibus: & ipse potest legare liberationem. Bal.

IIII. Imp. GORDIANVS A. Alexandro.

SI dotem (vt proponis) defuncta in matrimonio vxore tua patri eius reddidisti, vel etiam ea non reddita, testamenti verbis (vt adseueras) munitus es, qui bus sē recepisse dotem vniuersam quondam socer tuus significauit: ne hoc nomine conueniaris, solicitè agere non debes:

b Esset. quia dos nō erat data, sed promissa: quo casu liberationem legasse videtur: vt. ff. de dote præleg. l. j. §. sed & si dotem.

c Numeratæ. id est quod tu mulier dotem viro dederis. & sic valebit legatum propter representationem: quia cum alias dos solueretur annua c bima trima die, nūc statim debebitur: vt. ff. de do. prælega. l. j. §. verū est. & institur. de lega. §. sed si vxori. Item valet: quia a modo non retinebitur dos obres donatas vxori a viro: quod fieret aliàs: vt. ff. de do. prælega. l. j. §. est & illud. non autē valet vt expensæ in dote factæ minus retineantur, cum vir legat: quia idem videtur legare quod dotis iudicio posset recuperare. licet secus esset vbi extranę legat: quia etiā expensas videtur legare: vt ff. de le. ij. l. Mæuio. §. à me. Itē non valet vt Falcidia detrahatur de hoc legato: d vt ff. ad leg. Falcid. l. si vsus fructus. §. dos.

e Hodie intratur unum, quādo cōstitit in rebus mobilibus. Bart. & Pau.

d Sed bene de cōmodo repræsentationis. Bal. Pau. et Sal.

d Debetur. vt. ff. de verbo. obli. l. si diuortio. in fin. & institu. de lega. §. sed si quam. Sed videtur non valere, quando dos nulla fuit: vt. ff. de do. præleg. l. j. §. sed & si dotem. ibi, nam & si quis &c. quæ est contra. vbi dicit: Si lego pro dote vxori centum, quæ in arca habeo, non valere legatum, si nulla corpora ibi erant. Solu. e distinguitur an quantitas exprimatur, vt corpus: vt. ff. de le. j. l. plane. j. §. sed hoc ita erit. & tūc nō deberetur quātitas, vt ibi, sicut nec corpus ignotum, vt. ff. de lega. ij. l. Lucius. ij. §. quisquis. ij. an vt quantitas certa in genere: & tunc falsa demonstratio nō nocet sicut nec nocet in corpore certo: vt hic, & ff. de. li b. lega. l. legaui. & de lega. j. si seruꝰ legatus. §. qui quinquę. & l. sed si certos. & l. si sic. Item adhuc videtur non valere etiam quātitate adiecta: vt ff. de lega. præstan. l. virilis. §. si quid vxori. & l. is qui in potestate. §. ei quæ dotem. quæ sunt contra quibus legibus dicitur non deberi legatum dotis, sed ibi petita erat contra tabulas. vnde licet vera legata debentur quibusdam coniunctis personis: vt in eodem titu. l. j. huiusmodi legata tamen quæ falsa demōstratione relinquūtur, non valent, vt ibi. Alij dicunt ibi non fuisse quantitatem adiectam: hic sic. sed prima placet.

e Sequitur hanc glo. Bar. Bal. A. g. Pau. & Sal. vel die secundū ff. de. li b. lega. l. legaui. & de lega. j. si seruꝰ legatus. §. qui quinquę.

quod dī fiat legatum: quod nō erat in rerum na tura, ideo non valet le gatum. f Idē Bar. Bald. & Sal.

cum aut soluta dote, nulla superſit actio: c aut non reddita, aduersus petentem iuxta defuncti voluntatem parata sit exceptio f. PP. XV. Kalen. Iun. Sabino. II. & Venusto. CC. Conss.

Si legatum dos: facta relatione ad instrumentum dotis, nihil aliud requiritur, nisi quod instrumentum loquitur: sed si sit relatio ad dotem, inquiritur veritas. Baldus.

v. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Seueræ.

REfert largiter g an dotem h tibi reddi maritus, an quæ instrumēto dotali cōscripta sunt, legati seu prærariis verbis statuit: quippe cum superiore quidem causa datum probanti i repeti tantum, posteriore vero (nihil nocente falsa demonstratione) quod significatum est instrumento, postulari possit. k Script. XIIII. Kalend. Decembr. CC. Conss.

TITVLVS XLV.

DE HIS QVAE SVB MODO legata vel fideicommissa relinquuntur.

Modus & conditio æquiparantur in fine, sed non in principio deducendi rem in esse, hoc dicit textus cum glossa. Baldus. Vel sic: Modus & conditio in effectu æquiparantur: & si non stat per implere debentem, ei non imputatur. Saly.

I. Imp. ANTONINVS A. Saturninæ.

IN legatis quidem & fideicommissis etiam modus l adscriptus pro conditione m obseruatur. Sed si per te non stat quo minus voluntati testatoris pareas, sed per eum cui nutestquod instrumento esse contentum protestabatur: non obstante demonstratione falsa, vt quia in eo confessus est se recepisse decem nomine dotis, quæ non recepit: vt instit. de leg. §. si quis. Vivianus.

g Largiter. aduerbium est qualitatis.

h Dotem. scilicet simpliciter, non adiciendo quantitatem.

i Probanti. mulieri.

k Posit. vt & supra eodem. l. si non designata. & insti. de lega. §. sed si quam. &. ff. de lega. j. l. si sic.

DE HIS QVAE SVB MODO LEGATA vel fideicommissa relinquuntur.

INN legatis.] CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti, ab eo Seiæ vt Titio nubat. x. reliquisti: hoc legatum sub modo relictū, simile est legato relicto sub conditione: vnde sicuti si conditio esset inserta, ita & quando modus, si per Seiam non stet quo minus nubat, sed per Titium: habebit legatum ac si nupsisset.

l Modus. qui fit per vt: vt lego tibi decem, vt nubas illi. conditio per si: causa per quia: vt hic, &. ff. de condit. & demonst. l. de monstratio. §. finali.

m Pro conditione. quæ ponitur s per si, & per cum: vt. ff. de verborum oblig. l. quodcunque. §. non solum. & ff. de condic. inde. b ibi. l. qui promisit. Et dic simile est in specto exitu, vt enim qui non paret conditioni: sic & omnino qui non paret modo, non habet relictū, sed inspecto principio differunt. bnā in cōditione non datur

Vt plenius infra eo semper. Bart. Idē Bart. Bald. Angel. Salyceꝰ. & Pau.

non datur actio nisi extet condirio. in modo, contra. nam datur actio, sed cauebit de adimplendo: vt ff. de annuis le. l. liberto. §. Lucius. & de condit. & demon. l. qui hæredi. §. fi. & l. quibꝰ diebus. §. fi. & l. eas. & de fideicom. lib. l. cūm in testamēto. & de lega. iij. l. si tibi legatum. Dic a ergo, adhuc videtur quo ad quid.

a Non oberit. vt & ff. de reg. iur. l. in iure ciuili. & quando dies leg. ce. l. si post. §. itē si qua. & supra de institut. & substitu. l. j.

Es bene Bar. Bald.

EX his verbis.] CASVS. Paterfamilias testamentum fecit, hæredem Fautonem instituit. Brunello decem milia, vel insulam legauit, vt. v. Castello restitueret. olim legata vel fideicom. talia non valebant. Secundo, legatario non dabatur petitio nisi in legato libertatis: puta si dicat testator, vt seruum tuū manumittas, lego tibi decem. & hoc in prima. Hodie autem etiā in causa pecuniaria: sive fuerit legatum relictum sub modo tantū, vt lego tibi. xij. vt Titio des. v. & hoc sive legatum cōstitit in dando, vt in supradictis exēplis: sive in faciendo, vt lego tibi. x. si ascendas, vel vt ascendas capitolium, dabitur secundo legatario actio, videlicet, vt pro legato conditionali tunc demum actio cōpetat cū extiterit conditio. & hoc in secunda. si autem testator sic dicat: lego tibi x. ab hærede meo, vt. v. quæ tibi debeo, non petas. aduersus te perentem vsque ad concurrentem quantitatem legati & debiti, obstabit tibi exceptio. & hoc in tertia.

b Vel insulam. disiunctio est legis, non testatoris.

c Antea. id est ante hanc legem, sed videtur etiam secundum leges veteres idem fuisse: vt ff. de lega. ij. l. imperator. in princ. & de leg. j. ciuitatibus. §. fi. & l. fideicommissum. & de le. iij. §. legatarius. Respon. tres casus sunt, vel modi, quibus legat quis a legatario. in vno habet quidem actionem secundus, scilicet cū a legatario primo lego alij secundo legatario: vt in l. illa, si legatarius, & vt in l. illa, imperator. & de leg. iij. l. fideicōmissia. §. cū quis. Sed quid si primus legatarius non agnouit? Respondeo, quòd sic, quando lego Titio fundum, si dederit Seio decē: quo casu Seius secundus petere non potest: vt ff. si quis omiss. causam. test. l. si quis sub conditione dādorum. Tertius casus est, cū reliquo sub modo, vt lego tibi centum, vt decē illi des. & hoc casu ante Gordianum actio non dabatur secundo, nisi in libertate: sed hodie sic per l. istā. & hic intellectus d est huius legis: vt patet vsque ad §. sin vero. Alij dicunt dici de actione competēti primo legatario vsq; ad §. sin vero. Et secūdū eos erat ratio quare nō nascebatur actio ante hāc legē: quia modꝰ habetur p cōditione: vt §. l. j. at in cōditione nō potest peti nisi impleta cōditione: conditio autē impleri nō potest, vt decē ex centū dec. nisi primus legatarius habeat legatum. c. sicque propter perplexitatem non valere dicebant: vt ff. de condit. insti. l. si Titius.

b Idē Bald. Angel. Salyceꝰ. & Pau.

B Vel fideicommissa relinquuntur.

c Ad conditionem. puta lego tibi decem, si ascenderis capitolium: vel nauis ex Asia venerit. & sic est ista simplex cōditio: & quod subijcit de modo, scilicet lego tibi decem, vt des illi quinque, vel vt capitolium ascēdas, & sic est simplex modus, & hoc secundum quosdam. Vel dic ad conditionem, subaudi, scilicet

C

que ad quantitatem d relicti, siue fideicommissi, siue legati exceptionem. PP. VI. Idus Augusti, Sabino. II. & Venusto Conss.

TITVLVS XLVI.

DE CONDITIONIBVS insertis tam legatis, quàm fideicommissis & libertatibus.

Non decedit sine liberis, qui nepotem ex filia reliquit hæredem. Vel sic: Non decedit sine hærede, qui nepotem ex filia reliquit hæredem. Baldus. Vel sic: Conditio, si quis decesserit sine liberis, deficit ex mente solum uno nepote ex filia existente. Salyceus.

I. Impp. SEVERVS & ANTONIN. AA. Claudiæ.

GVm testatorem fideicōmissum Trallano * ab eo quē pro parte hæredē instituerat. k ita relinquere proponas, si sine liberis institutus diem obijsset: isq; nepotē quē ex filia susceperat, hæredē instituerit: conditionē adscriptam fideicōmisso defecisse l manifestum est: nisi alia defuncti voluntas euidenter probetur. PP. Non. Decembr. Laterano & Rufino Conss.

Argumentum à contrario sensu non similiter vbi resultat primus intellectus contra legē. Bald. Vel sic: Casus omissus relinquitur in dispositione inris communis: nec absurdus intellectus, vel qui sit contrarius inri, vel contra formam edicti, debet sumi. b. d. & not. Salyc.

II. Idem AA. Galliano.

CVm patremfamilias m filiberis institutoris tam legatis, quàm fideicommissis & libertatibus.

Fautoni & Brunello hæreditatē restitueret: decessit Rainerius neque filio neque filia superstite, nepote tamen ex filia relicto. nunc deficit conditio, nisi probetur testatorem aliud voluisse. Videbatur quòd sic: quia vnicus erat, & dixit, sine liberis: & hoc non obstat. Item quia non erat ex filio: sed hoc non obstat: quia nomine liberorum & nepos & neptis continentur etiā ex filia: vt hic, & vt ff. de ver. significatione. l. liberorum.

k Instituerat. maxime: vt ff. de leg. j. l. si filius familias. §. cū quis.

l Defecisse. quæ videbatur extitisse: quia vnus tantū fuerat: sed hoc i nō facit eam existere: vt hic, & ff. de verb. sig. l. nō est sine liberis. & infra quando dies leg. ce. l. cum vxori. Itē & ideo, quia fuit patris & non aui materni sequitur familiā: sed certe nec prodest, vt non deficiat, vt hic, & ff. de ver. sig. l. cognoscere. §. liberorum. Item nota hic appellatione liberorum etiā nepotes contineri: vt & ff. de verbo. sig. l. liberorum. & infra ad Treb. l. in. bemus. §. j. & supra de institt. & substi. l. generaliter. §. fi.

i Sequūtur hanc glossā. Bart. P. & Sal.

Liberorum appellatione nepotes.

m Vm patremfamilias. Ad huiusmodi legis euidentiam nota quòd cum quid relinquitur sub conditione, vel in diē: debet hæres legatario satisfidare quod adueniente die præstabit legatum: vt ff. vt lega. seu fideicom. no. ca. l. j. nisi testator illam conditionē remiserit: vt infra vt in possess. leg. l. scire. Et dic casum k huiusmodi legis sic: Testator reliquit fundum Sempronio post annum dandum, filia hærede instituta. & præcepit vt caueret Sempronio sub hac conditione, si à viro non diuertisset: ipsa vero diuertit: petit ergo Sempronius sibi caueri, & econtra illa se defendit. nam cūm testator præcepit vt illa caueret, si non diuertisset: ergo à contrario sensu voluit eam esse immunē si diuertisset: sed & ea parata diuertere, conditio remittitur vt

k Sequitur p. & Saly.

turpis: & sic videtur quod non teneatur cauere. Ad hoc respondetur: quia hæc conditio si diuertisset: turpis est, ergo pro non adiecta debet haberi. ergo hic nulla tacita intelligitur: cauet ergo, & non diuertit.

a *Nomine*, duo ferunt hic fideicommissa: fundi scilicet, & cautionis: vt & ff. de vsufru. ea. re. quæ vsu consu. l. tribus. sed secundum pro primo interponitur.

b *Iurisdictionis originem*. id est præceptum scilicet testatoris, quod fuit vt cauaret. vel id est per petui edicti, quo iubet prætor cauere: vt ff. vt le. no. l. j. in prin.

c *Fuisset*. id est ac si non fuisset apposita conditio. vel, id est, ac si nil dixisset de cauendo. nã etiam eo non dicto deber cauere.

d *Nec exemplum*. argumentabatur enim hic hæres instituta sic: video quod si alicui legetur, vel instituatur hæres hac conditione, si diuertit à marito, sprета tali conditione admittitur ad legatũ, vel hæreditatem: vt supra de insti. & substit. l. reprehendenda. & hic videtur mihi relicta immunitas tacita: id est vt nõ caueam si diuertam tacite. sprera ergo tali conditione debeo consequi immunitatem.

e *Comparandum est*. quasi conuersione admissa: nam in dictis argumentis fuit expressa conditio, hic non.

f *Edicti*. quod est de cauendo, etiam si non dicatur à testatore: vt ff. vt le. no. ca. l. j. q.d. licet ex voluntate defuncti cogi non possit ad cauendum propter impossibilitatem, secundum allegationem filiæ: tamen forma edicti negligi non debet, cui parere oportet, etiam si testator nil dixit: & pro hac infra de his qui sibi adscri. l. j. Est & alia ratio quare sit cauendum, puta quia portuit accipi si, pro quanuis. Item & tertio: quia subauditus intellectus est prauus: vnde pro non adiecto habetur: vt dixi.

g *Voluntati*. scilicet taciæ & prauæ, quæ est vt diuertat. Et not. hic prauum subauditum intellectum non seruandum, quo quis ad male faciendum inuitatur: vt ff. si quis omis. causa test. l. qui autem. in prin. & ff. de verb. obli. l. Titia. §. idem respondit. j. & ff. de leg. j. l. seruo alieno. §. penul. & l. à filia. §. j. & ff. de pecu. l. eo tempore. j. respon. Item no. quod qui apponit conditionem, vult eam existere: b vt ponit ar. ff. de ma. testa. l. si quis locuples. in fi. & de condic. cau. da. l. dedi. in fi.

h *Ea*.] CASVS. Mihi, x, legasti, vt cum concubina tua matreq; eius starẽ. nõ stetisan puram legatũ? Rñ, quod non.

i *Volunt*. scilicet Titio.

k *Eius*. testatoris, vel legatarij, vel focariæ.

l *Non admittitur*. secus autem si non stetisset per eum, vt hic, & ff. de condit. & demonst. l. si quis ita legauerit, & de leg. ij. l. Titia. j. §. si eam. & de an. leg. l. Mæuia. & l. Seio. in princ. & de ali. leg. l. liberis. & l stichus. Sed contra est. ã, de leg. l. j. Sol. vt ibi.

Concor. si diligenti. cũ glo. x. in princ. extra de foro compe.

a Not. gl. si cumili Bar. ad hoc quod nr. à contrario sensu est intellectus subauditus. Intellectus subauditus si est prauus, non est obseruãdus. b Vtam sequitur Bal.

A *Mortuo*, post mortem patrui: secus si ante. ar. ff. de lega. j. l. turpia. §. j. secundum B. Dicebat c enim quod hæc conditio si nupserit, est possibilis, si filius moritur post mortem patris: & ideo ea deficiẽte deficit legatum. sed si moritur viuente patre, est impossibilis: & sic pro non adiecta debet haberi. Sed hoc

c *Et male*. P. & Salv.

diceres non placet: quia non refert quando moritur: d nam vtraque erat possibilis; vt supra de instit. & substit. l. si quis hæredẽ. Nec obstat. d. l. turpia, quia ibi est impossibilis e eo mortuo, cui⁹ arbitrio debet nubere viuo testatore: & similiter eo mortuo. postea esset impossibilis: quia viduitatem induceret: vt ff. de condit. & demonst. l. cum tale. §. si arbitrio, quæ viduitas hic non inducitur.

d *Dimoda post testamẽtum: secus si esset mutã tempore testamenti. Paul.*

e *Idem P. & Salyc.*

n *Ratione*. vt & ff. de condit. & demonst. l. in testamento ita erat. & de an. leg. l. Seio, sed contra eo. tit. l. annua. & de condit. instit. l. quæ sub conditione. §. mortuo. & supra de instituti. & substitut. l. j. & ibi plene solui omnia. Item contra supra de leg. j. fol. vt ibi.

priusquam matrimonium cum eo contraheres, conditio defecerit: nulla ratione n deberi tibi existimas. PP. Kal. Decẽb. Alexãdro. A. II. & Marcello Conss.

Fideicommissum relictum mulieri cũ nupserit, acquiritur patri in cuius est potestate tempore nuptiarum: sed si tunc erat sui iuris, acquiritur mulieri, & hæredibus eius. Bald. Vel sic: Vt legata quæruntur patri, vel filio, considera tempus quo eorum essent dies, vel conditio. Sal.

V. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Faustino.

SI vxorẽ tuã tempore nuptiarũ o in patria potestate p fuisse monstretur: fideicõmissi com modum ei relictum cũ nupserit (nullo alio diẽ eius cedere prohibente) patri quæsitum nõ ambigitur. ¶ Quod si à patre ante nuptias emãcipata fuerit, ac postea decesserit, superstite patre & marito ac liberis: actionem q fideicõmissi sibi cõpetentẽ r ad hæredes suos transmisit. S. VI. Kal. Februa. Sirmij. Cæsaribus Conss.

Impletio conditionis non prodest nisi implenti. Bald. Vel sic: Quando vna conditio reiterabilis additur pluribus: non sufficit vnum implere, vt prosit omnibus: sed bene sufficit vt sibi prosit. Salyc.

VI. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

SI plures s personæ vnã conditionem implere fuerint iussæ: apud Vlpianum dubitabatur, vtrũmne omnes simul eandem facere debeant, t an singuli quasi soli implere eam compellantur.

Si conditio deficit per casum fortuitum contingentem in persona eius in cuius persona debet impleri, deficit legatum. Salyc.

VII. Imp. ALEXAND. A. Liciniæ.

LEgatum siue fideicommissum à patruo tuo relictum tibi sub conditione, si filio l eius nupsisses: cum mortuo m filio deicommissi nomine, a quod in diẽ certã reliquit, ita cauere præcepisse proponas, si à marito nõ diuertisset: iurisdictionis originẽ b perinde seruari æquũ est, ac si nihil sup ea re scriptũ fuisset. c ¶ Nec exẽplũ d legati, vel hæreditatis, in quibus cõditio diuortij nõnunquã remitti solet, huic rei comparandũ est: e cũ absurdũ sit ideo perpetui edicti f negligi formã, g quia patris sui volũtati g nõ obtẽperatur. PP. Antiochiæ. XI. Kal. Augusti, Antonino. A. II. & Geta. II. Conss.

Defectus conditionis per factum implere debentis, eum impedit habere legatum. Salyc.

III. Imp. ANTONINVS A. Aurelio militi.

SI ea conditione Aulazanus legata testamento præstari voluit, h si cum focaria tua matreque eius i moraretur, & per eum stetit quò minus voluntati testatoris pareret: cum sua sponte scripturæ testamenti non obtemperauerit, ad petitionẽ non admittitur, k PP. VI. Id. Iul. Lẽto. II. & Cereali Conss.

Si conditio deficit per casum fortuitum contingentem in persona eius in cuius persona debet impleri, deficit legatum. Salyc.

IIII. Imp. ALEXAND. A. Liciniæ.

LEgatum siue fideicommissum à patruo tuo relictum tibi sub conditione, si filio l eius nupsisses: cum mortuo m filio priusquam matrimonium cum eo contraheres, conditio defecerit: nulla ratione n deberi tibi existimas. PP. Kal. Decẽb. Alexãdro. A. II. & Marcello Conss.

Fideicommissum relictum mulieri cũ nupserit, acquiritur patri in cuius est potestate tempore nuptiarum: sed si tunc erat sui iuris, acquiritur mulieri, & hæredibus eius. Bald. Vel sic: Vt legata quæruntur patri, vel filio, considera tempus quo eorum essent dies, vel conditio. Sal.

V. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Faustino.

SI vxorẽ tuã tempore nuptiarũ o in patria potestate p fuisse monstretur: fideicõmissi com modum ei relictum cũ nupserit (nullo alio diẽ eius cedere prohibente) patri quæsitum nõ ambigitur. ¶ Quod si à patre ante nuptias emãcipata fuerit, ac postea decesserit, superstite patre & marito ac liberis: actionem q fideicõmissi sibi cõpetentẽ r ad hæredes suos transmisit. S. VI. Kal. Februa. Sirmij. Cæsaribus Conss.

Impletio conditionis non prodest nisi implenti. Bald. Vel sic: Quando vna conditio reiterabilis additur pluribus: non sufficit vnum implere, vt prosit omnibus: sed bene sufficit vt sibi prosit. Salyc.

VI. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

SI plures s personæ vnã conditionem implere fuerint iussæ: apud Vlpianum dubitabatur, vtrũmne omnes simul eandem facere debeant, t an singuli quasi soli implere eam compellantur.

p *Potestate*. sic ergo tempore matrimonij vxor est in patris potestate: vt hic, & instit. ad Tertul. §. j. in fi. & supra de colla. l. filiæ licet. nisi quo ad debitum carnis, & quo ad operandum: vt ff. de ope. lib. l. sicut.

Vxor etiã matrimonij tempore est in potestate patris.

q *Actionem*. modo respondet.

r *Competentem*. quia tunc cedit dies legati, cùm iam est emancipata: vt & ff. de pigno. l. si legati. & ff. quando dies lega. ce. l. si post diem. §. fina. secus in contractibus, vbi initium inspicitur: f vt ff. de verbo. oblig. l. si filius. & de stip. ser. l. ff. de reg. iur. l. quæ legata, & est ratio: g quia in legatis nullus inuenitur actus filij in potestate manentis: sed in contractibus sic.

f Sequitur hanc gl. B. An. Pe. & Sal. g Sequitur eã Sal. ibidẽ.

SI plures.] CASVS. Decem Titio Seio Caio legasti, si domũ tibi faceret: an omnes simul facere debeãt, an sufficiat quod vnus? Respon. quod vnusquisque habet necesse implere conditionem, & pro portione sibi competente vnusquisque legarum percipiet. sed si vnus impleueritalijs negligentibus: pro portione se contingente, totum consequetur. vnde qui pauperi, ad legatum vocabitur, qui non, sibi imputet. Viuianus.

Licet tamen Azz. Bart. in l. si filius. ff. de verb. obli. h Bl. sequitur eã. in parte.

s *Si plures*. quidam habent hanc. l. pro vltima huius tit.

Libertas est res inæstimabilis. n cumulabit quis alterius. quis ascensus vnius nõ est ascensus alterius. Bar. Pa. & Salyc.

s *Si plures*. lego fundum Titio & Seio, si fecerint domum hæredi meo: & ita est indiuidua: vel si ascenderint capitolium, quæ est diuidua. h

t *Debeant*. quia sic dicunt verba testamenti. vnde vno adimplente ex toto, etiam ipse non videbatur partem suam legati habere: sed certè imò habet: quia illa pluralis oratio resoluitur in multas singularitates: vt ff. de condi. & demonstra. l. falsa. §. fina.

Conditionem.

a Dd. Bart. S. Aug. & Salyc.

a *Conditionem*. l. solidam. & hoc quando est indiuidua: quia est in facto, secus si diuidua. sufficit a enim vt ꝑ parte adimpleatur: vt ff. de cõdi. & demon. l. si quis legata. §. ff. & l. pen. in prin. & §. de illo. & de manu. test. l. si ita fuerit. & ar. ff. de ver. ob. l. in executionibus. & de statuli. l. si peculium. §. pen. Et nota quòd si vni est relictus fundus si de

A dum quosdam: quod nihil est: nam ibi non hæredi, sed alij erat dandu: & pecunia erat penes hæredẽ. vnde nil facit ad legẽ istã.

i *Mutuo concedimus*, aliud est in contractibus, vbi licet offerat, non liberatur: vt ff. de solut. l. qui decem in prin. & l. si debitor. & de excep. dol. l. si opera. secundum Ioan. sed certè imò idem

Debitor si offerat, & creditor noluit accipere: si res oblata pereat, an liberetur creditor.

cem dederit: nec partem fundi consequi potest, nisi totaliter decem det. secus si duobus est relictus si decẽ dent: vt ff. de condit. & demon. l. cui fundus. & dicta. l. si quis legata. in fine. & facit infra si plu. vna sen. per totum.

b *Repellantur*. & sic alteri cum sua cõditione accrescit: vt ff. de cõdi. & demonstra. l. si quis legata. §. finali.

CVm quidam. Primo thema & quæstio. Secundo, eius decisio. secunda ibi, itaque. Sal. CASVS. Seruo tuo libertatem reliquisti, si hæredi daret. x. vel seruum, vel equũ: & dum vt hæredi alibi agenti satisfaceret, secundum quod ei iniũctum fuit, ad ipsum iter arripuisset, incursu latronum re ablata facultas parendi est adempta: an per hoc perderetur libertas, apud antiquos erat quæstio. Decidit hanc imperator, dicẽs quod seruo libertas cõperit: & commodum hęredi vel alij nõ abstrahitur: vnde quocunque casu impediatur, siue per hæredem qui accipere nolnit secundũ quosdam, quod non est verũ: siue per fortuitum casum, quia dare non potuit, vel per quemcunque alium cui dare iussus est, liber fiat: nisi per seipsum steterit, quia cõditioni parẽre noluerit. obligatus tamẽ hæredi permansit, vbi hæres oblatum recipere recusauerit. vnde si extet mancipiũ, soluere debet: vel mancipij eius æstimationẽ, si non extet. & idem in alia re.

¶ Videtur autem nobis vnumquemque necessitatẽ habere cõditionem a implere, & pro portione sibi contingente accipere quicquid ex hoc commodi est: vt hi quidem qui compleuerint iussa, ad lucrum vocentur: qui autẽ neglexerint, sibi imputent si ab huiusmodi cõmodo repellantur. b Dat. III. Kal. Augu. Constantinop. post consulat. Lampadij & Orestis. VV. CC.

Iussus liber esse si certum quid hæredi dederit: illo peremisse casu fortuito statim liber efficitur. & pro re perempta ad æstimationem tenetur: oblatione facta, & non recepta, à præstando in futurum liberatur: & si per eum staret quo minus conditionem impleret, libertatem nõ consequitur. Salycetus.

VII. Idem. A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm quidam testamento cõdito libertatem seruo suo dereliquit sub conditione, si suo hæredi certum numerum solidorum præstaret, vel aliam quandam speciem, vel vicarium seruum: ille autem seruus non in eodem loco constitutus vbi etiam hęres fuerat, herili c testamento cognito properabat ad hęredem cum ipso quod iussus erat dare hęredi: sed in medio latronum vel hostium incursione, vel alio fortuito casu peremptum est quod portabat: quærebatur inter antiquos si præpediretur libertas, quia hoc dare seruus non potest propter memoratum fortuitum casum. d ¶ Itaq; veterum dubietate quiescente, nobis placuit, vt & libertas omnimodo competat, & commodum quod hęredi vel extraneo relinquitur, non abstra-

b *Bl. bene Bar.*

c *Herili*. i. dominico: vt ff. ad l. Aquil. l. item Mela. §. legis.

d *Casum*. nota de fortuito casu.

c *Per hæredem*. tres casus not. Primus, quia aut stat per hæredẽ: & tunc est liber: dummodo postea præstet, secundũ quosdã. Io. contra. b arg. ff. de condit. & demon. l. pater Seuerinam. Sol. vt ibi notatur per Io. Secundus, quãdo per fortuitũ casum: & tunc idem secundum nos: vt hic, & ff. de manu. test. l. libertate. & de reg. iur. l in iure ciuili. & est mirũ quare fortuitus casus eum nõ liberat: sed est ideo forte, quia libertas est res inæstimabilis: vt inst. quib. ex cau. ma. nõ licet. §. cũ ergo. Tertius est, si sterit per ipsum seruũ: & tunc non est liber: vt hic, & ã. de necess. serv. l. fi.

f *Conditionem*. quid autem si voluit implere conditionem, sed pecuniam non habuit? Respon. non est liber: vt ff. de condi. & demonst. l. cum ita datur libertas. §. j. secundum quosdam.

g *Et ipse*. hæres, vel alius cui iussus est dare.

h *Ab eo est*. postea tamen. i. post manumissionẽ fuit datum, & admissum, vt non obsit. ff. de sta. lib. l. si peculium. in prin. secũ-

Codex.

dum quosdam: quod nihil est: nam ibi non hæredi, sed alij erat dandu: & pecunia erat penes hæredẽ. vnde nil facit ad legẽ istã.

i *Mutuo concedimus*, aliud est in contractibus, vbi licet offerat, non liberatur: vt ff. de solut. l. qui decem in prin. & l. si debitor. & de excep. dol. l. si opera. secundum Ioan. sed certè imò idem

Debitor si offerat, & creditor noluit accipere: si res oblata pereat, an liberetur creditor.

hatur. ¶ Ex quacunque igitur causa impediatur, siue per hæredem e, siue per eum cui dare aliquid iussus est, siue per fortuitos casus: in libertatem quidem ipse omnimodo perueniat, nisi ipse seruus noluerit adimplere conditionem: f obnoxius tamen constituatur post libertatem hæredi, vel ei cui dare aliquid iussus est (nisi & ipse g oblatas pecunias non susceperit. quod enim semel repudiatũ ab eo est h, redintegrari minimè concedimus) i quatenus k hoc quod dare iussus est, omnimodo implere compellatur: vel in ipso mancipio præstando si exstat: vel in æstimatione eius non amplius quàm in quindecim solidos l computanda: vel in alia re, si & ipsa appareat: vel si non exiliat, vera m eius æstimatione præstanda. Dat. prid. Kalen. Maij, Constantinop. post consulat. Lampadij & Orestis VV. CC. anno secundo.

TITVLVS XLVII.

DE VSVRIS ET FRVctibus legatorũ, seu fideicommissorũ.

Vsuræ legatorum debentur à tempore litis contestatæ, si antea hæres non fuit in mora: & etiam fructus & mercedes seruorum. Salycetus post Baldum.

I. Impp. SEVERVS & ANTONIN. AA. Maximo.

LEgatorũ seu fideicommissorum vsuras ex eo tempore quo lis cõtestata n est, exigi posse manifestũ est: sed & fructũ o rerũ, & mercedes seruorum, qui ex testamẽto debentur similiter præstari solẽt. Proposita prid. Kalẽ. Aug. Aemiliano & Frontone Conss.

Debitor si offerat, & creditor noluit accipere: si res oblata pereat, an liberetur creditor.

Vsque ad finem sequuntur scribendi.

c *Et hanc gl.*

Colmarien. & fructibus legatorum seu fideicommissorum.

De rebus legatis principaliter dicit: nunc de accessionibus earum.

LEgatorum.] CASVS. Fundum vel pecuniam mihi legasti: an legati vel fideicommiss. si ab hærede petam, venient fructus & vsuræ, quæritur? Dicitur quòd sic: n *Contestata*. vbi mora alia non præcessit: nam si præcessit, exinde computantur, licet ergo omnes ferè leges huius tituli faciant mentionem de lite contestata: dicas tamen idem accipi à tempore moræ: vt ff. de leg. ij. l. si quis seruo. & l. Titia Seia. §. vsuras. & de condi. & demon. l. si cui legatã. in fi. & ff. vt le g. no. ca. l. j. §. bellissimè. & quod dixi in vsuris, idem est in fructibus, & fœtibus: vt hic, & ff. de vsu. l. equis. quia bonæ fidei iudicijs comparantur: vt supra in quib. cau. in integ. resti. non est ne. l. in minorum. & idem in omni damno: vt ff. de lega. iij. l. patronus. ij. respon. & hoc nisi habeat iustam causam litigandi hæres: vt infra eo. l. ij.

o *Fructus*. nisi fuerit bonæ fidei possessor, credens rem non esse legatam: quia tunc non tenetur de fructibus: vt ff. de acquir. re. do. l. quæsitum.

ADuersus.] CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti: plura legata reliquisti, petunt legatarij legata: vult heres vt sibi sarisfiant de retinendo, si quid amplius soluat quàm per leg. Falcid. retinere potest. an sarisfiare debeant, quæritur? Dicitur q. sic: & solida legata percipiẽt, & hoc in prima. Si

aurē satisdare non possunt, quia forte fideiussores dare nō possunt, præfigit iudex qui ad hoc datus fuerit, tempus certū vtriq; parti ad cōputādū de bonis hæreditatis: intra quod si non venerit hæres, & videbitur ei iudici locus Falci. l. non esse: fructus & vsuras restituet hæres post litem contestatam. Viuianus.

a *Potestis*. ô legatarij scilicet.

b *Arbitro dato*. id est iudice delegato.

c *Præfinire*, ad faciendam cōputationē: & remittitur satisdatio: vt ff. si cui plusquàm per l. Fal. l. cui non facile.

d *Post litem*. & ante, si ante fuerit in mora: vt dixi supra l. j. AD DITIO. Vel dicas & melius, ad fructus perceptos tenetur hæres à tempore aditæ hæreditatis: vt d. l. Herennius. de percipiendis vero, à tempore moræ. ita loquitur hic. Cōmentio.

Hæres excusatur ab vsuris propter dubium legis Falcidiæ, nisi legatarius paratus sit satisdare de restituendo quanto plus receperit, vel nisi iudex præfinierit certum diem intra quem nō præstiterit: vel si Falcidia reperiatur locum non habere. Salycetus.

II. Imp. ANTONINVS A. libertis Cassiani.

A Dversus eos qui sub obtentu legis Falcidiæ legata morantur, notissimum est iuris auxilium. ¶ Si igitur proposita stipulatione, cauere cum satisdatio ne potestis [a] vos restituturos quanto amplius quàm per eam legē licet, acceperitis: iudex qui de sideicommissis ius dicit, solida vobis legata præstari iubebit. Quòd si satisdationem implere non potueritis: arbitro dato [b] certum diē vobis præfiniet, [c] intra quem altera parte cessante partibus suis fungetur. Et si constiterit legi Falcidiæ locum non esse: & vsuras & fructus post litem [d] contestatam percipietis. [e] PP. XVI. Kalen. Iun. Duobus & Aspris Coss.

Morosus etiam tenetur de casu fortuito. Sal.

III. Impe. ALEXANDER A. Paterno.

SI homines certi per fideicommissum tibi relicti fuerint, post moram periculo [f] debitoris fideicommissi sunt. Proposita XII. Kalen. Aprilis, Iuliano. II. & Crispino Coss.

Non ex die mortis testatoris, sed à die litis contestatæ fructus rei legatæ debentur. Saly.

IIII. Impe. GORDIANVS A. Dionysio.

IN legatis & fideicōmissis fructus post litis contestationē [g], non ex die mortis consequuntur, siue in rem, siue in personam agatur. PP. Non. Septemb. Gordiano. A. & Auiol. Coss.

TITVLVS XLVIII.
AD SENATVSCONSVLtum Trebellianum, & de incertis personis. †.

Hæres qui soluit creditoribus: post hæreditatem restitutam à fideicommissario repetit pro rata. Bald. Vel sic: Hæres de restituendo gratuito, quod creditoribus soluit, pro dodrante à fideicommissario repetit. Salycetus.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Probo.

SI ex senatusconsulto [h] quartā [i] partē hæreditatis retinuisti, & dodrātē fideicommissario restituisti [k]: quod creditoribus hæreditariis pro nouem vnciis præstiteris, à fideicommissario petere potes [l]. PP. XV. Kal. Aprili. Laterano & Rufino Coss.

Fideicommissarius cui portio hæreditatis restituitur, pro rata tenetur ad onera & legata. Salycetus.

II. Imp. Philippus. A. & Philippus. c. Iuliano.

A Deum cui ex Trebelliano senatusconsulto pars [m] hæreditatis restituitur, successionis onera seu legatorum præstationem pro competenti portione spectare, indubitati iuris est. PP. XVIII. Kal. Nouē. Peregrino & Aemiliano Coss.

Quælibet ciuitas dicitur habere rempublicam, cui potest legari, vel fideicommitti. Bal. Vel sic: Etiam de hæreditate reipublicæ restituenda potest detrahi quarta. Sal.

III. Impp. CARVS, CARIN. & NVMERIANVS AAA. Zotico & alijs.

SI per fideicommissum hæreditas reipublicæ [n] relicta est †: ex Trebelliano senatusconsulto (quod ab intestato [o] quoque locum habet) quartæ partis & commissi non sufficit ad ea soluenda. Item si æs alienum absorbeat hæreditatem, non detrahitur quarta, & in solidum conuenitur fideicommissarius. & tamē tenet fideicommissum: vt ff. eo. l. j. §. pe.

Si per fideicommissum.] CASVS. Hæres institutus, de tota hæreditate restituenda alicui ciuitati rogatus, restituit non retenta quarta ex Trebellia. senatusconsl. quod locum habet etiā si legatarij rogarentur ea quartam & eius fructus repetere possit, quæritur? Dicitur quod sic, & dic per condictionem indeb. quia forte per errorem facti soluit, credens aliqua de hæreditate excepta ea remānisse, quòd possent sufficere ad quartam. vel dic si non soluit, adhuc sibi de retentione consuler.

n *Reipublicæ*. scilicet cuiuslibet ciuitatis de Romano imperio: vt ff. eo. l omnibus. & econtra instituī respublica potest, & cogi restituere: vt ff. eod. l. recusare. §. si filio. & §. item si municipes.

o *Ab intestato*. puta si legitimi rogentur: vt ff. eod. l. recusare. §. meminisse.

Restitutio.

a *Restitutio*. solutū ergo erat per ignorantiam facti: vnde datur A condictio indebiti: vt infra titu. j. l. error. Vel dic a restitutio, id est retentio, si solutum non erat.

b *Non iustam*. Diuiditur in tres partes: quia primo ponit thema & motiuū dubitādi. Secūdo soluit dubiū circa fideicō missariū. Tertio soluit aliud dubiū circa retentionē quartæ. Secunda ibi, cū diuo. Tertia ibi, neque enim. hoc dicit. Bal. CASVS. Titius instituit frarrem & auiam hæredes: & rogauit auiā restituere partem suam cuidā extraneo, puta Caio. & vt omnis amoueatur obiectio, dic quod hæredes inuicem subſtituit vulgariter: auia prædicta suā partem repudiauit, vt ad cohæredē eūdēmq; subſtitutum perueniret, & fraudaretur fideicōmissarius: tandē fuit ei præceptū, vt adiret & restituēret, quod antequā faceret, decessit. Dicit hic cohæredē debere restituere portionem auiæ fideicommissariæ eiā sine retentione quartę, eo quòd auia fuit coacta. nam sponte adeūtibus datur benēficium quartæ.

Vtrague est bona secundū Sal. Diuino.

Quarta debetur sponte adeuntibus.

c *Cohæredem*. scilicet auiæ.

d *Coacta adire*, id est iussa adire, si enim in veritate adiisset, subſtitutioni locus non fuisset: vt §. de impub. & alij. subſtit. l. post aditam. Sed cur fideicōmissarius cogebat auiā adire, quæ repudiauerat, cū posset à cohærede petere (vt hic dicit) siue sit subſtitutus (vt hic erat) siue non: vt ff. de lega. ij. l. si Titio & Mæuio. §. Iulianus? Rñ. quia forte intererat sua habere ab instituto magis, quàm à subſtituto, quia non erat ita institutus oneratus. argu. ff. eo. l. recusare. §. Titius. Itē opponitur, ſtituta nō videtur fraudulēter repudiasse, cū fecerit ex uo lūrate defuncti, q. ei dedit subſtitutū: vt ff. si quis omiſ. cau. test. l. quia autē. circa prine. Rñ. hic nō erat alias repudiatura, nisi vt noceret fideicōmissario: sicut & fuit. §. si quis omiſ. cau. testa. l. j.

† Singul. testatorum dem tas. ex l. eam quā. §. de fideicō. & secundū Bart. & Dan. hic.

Hæreditas habere ab intestato, quandoque nihil est, quam à suspitato.

† aliàs est ſi tata est.

e *Repetitum*. vt dicta. l. de lega. ij. l. si Titio. §. Iulianus &. l. cum pater. §. ab instituto. & de leg. j. l. licet. Sed ar. contra. ff. de leg. ij. l. Celsus. §. pe. vbi ab alio nō datur fideicōmissum, quàm à rogato: etiā si fuerit hæres. Sol. secūdū R. dic ibi hæres nō fuit vel nō extitit, in rerū natura tēpore testamēti. si ergo fuit, præstabitur vt hic. si nō fuit, nō, dic vt ibi dicit. vel secūdū Azo. ista corrigitur per illā, si Titio & Mæuio. §. Iulianus. in eo. ti. Item contra. huic. ff. de lega. iij. l. j. §. fi. vbi relicta à legitimis nō videtur repetita à sequētibus legitimis. Sol. ibi nō habuit ex voluntate defuncti sequēs legitimus, cū tēpore mortis alius erat proximior: nā tantum proximior videtur hæres ex voluntate defuncti: vt ff. de iu. codicill. l. conficiuntur. §. sed & ideo. hic autem habuit ex voluntate defuncti cohæres, idemque substitutus.

f *Repudiauit*. hic obstat subſtituto cohæredi, ne detrahat quartā: vt & ff. eo. l. cogi. §. Metian⁹. Alij dicūt obstare ei. quia habet ex sua persona integrā. hoc nō placet: vt ff. ad l. Falc. l. q⁹ si alter uter. Tertij dicūt quod & hic subſtitutus fuit coactus: sed hoc est diuinare. prima placet. Sed nónne licuit ei auiæ pœnitere de eo q⁹ repudiauerat, & adire & quartā retinere? Rñ. licuit forte ante coactionē, nō postea: vt ff. e. l. nam quod. §. qui cōpulsus. Vel dic nō potest vnquā postquā repudiauit: vt §. de repu. hære. l. sicut.

ET *sine*.] CASVS. Mulier maritum & priuignum habens, eodi cillos fecit hoc modo: quicūq; mihi hæres erit, hæreditatē marito meo & priuigno restituat. an valeat hæc volūtas, quæritur? Dicitur quod sic: & veniētes ab intestato cōuēti cōtra fideicōmiſ. vtili actione ex testamento dodrantē restituēt retēta sibi quarta cōputanda ære alieno deducto.

g *Per fideicommissum*. dandum vobis ab illis qui sibi ab intestato succedunt: qui rectē possūt gravari: vt & §. e. l. iij. & §. de condic. l. ij. & imrā qñ dies le. l. si fideicom.

h *Contentos* scilicet vtili actiōe ex testamēto: vt not. §. communia de leg. l. ij. sed adire cogen tur officio iudicis: vt ff. eo. l. ille à quo. §. tempē stiuū. cōuentos dico in eo quod est vltra quartā: quartā dico cōputādā ære alieno deducto.

i *Quātū*, alias quārū pu nes &c. & āliàs quā. & dic p quātū, vel ꝑ prię.

k *Posse*. sī illā quartam.

l *Præstiterit*. i. prævaluit inter sapientes, vel cō stiterit vel obtinuerit.

Vbemus.] CASVS. Si testator vel testatrix filiū vel filios, filiam vel filias hæredes instituerit pro æqualibus vel disparibus partibus, & inuicē grauauerit. vt si aliquis sine liberis decesserit: aliis portionem suā restituat. an retenta quarta restitutio faciēda sit, quæritur? Dicitur quod sic: nec in fructibus vel talibus, quæ seruando seruari non possunt, sed in prædiis hæreditatis quarta retinebitur. & hoc in prima. An autem simili modo

** Corrige ergo l. 8. §. vide ff. de inofficio. testa. Contia.*

m *Inuicem*. hæc verba inuicem & simpliciter. determinantur ab inferiori verbo, rogauerit. Et dic inuicem, id est vicissim grauauit vnum de restituendo alij.

n *Simpliciter*. id est specialiter.

o *Hæreditarijs*. scilicet quarta retenta, subaudi. sic & §. de inoff. testa. l. scim⁹. §. repletionē. Sed cōtra. ff. de ioff. test. l. Papinian⁹, §. si conditioni. vbi computantur fructus.] olu. hic corrigit secundum

Cōmentio.

Quatenus legata & fideicommissa augeantur, dixit supra tit. 1. nunc qualiter minuantur per Trebellianum. quod non placet: quia non singularia relicta, sed vniuersalia per Trebellianum minuuntur: vt insti. de fideicom. hær. §. sed quia hæredes. Dic ergo. dixit supra de singulāribus relictis: nunc de generalibus. Et nota quod sub hoc tit. non tractatur de incertis personis: sed in Greco forte dixit.

Si ex senatusconsulto.] CASVS. Testator aliquis te hæredem instituit, & rogauit de tota hæreditate restituenda Titio. restituisti eandē, retenta tibi quarta tam pro portione tua, quā fideicōmiſ. creditoribus hæreditariis soluisti: an à fideicōmiſ. repetere possis, quæritur? Respond. quod sic.

h *Si ex senatusconsulto*. scilicet Trebelliano: sed inuentum hoc fuit de retentione quartæ partis per Pegasianum: vt insti. e. §. sed quia hæredes. & §. sed quia stipulationes.

Hæreditas solo verbo re stituī potest.

i *Quartam*. secus si vnam certam rem: vt insti. de fideicommiſ. hære. §. si quis vna.

k *Restituisti*. quod solo verbo facere potuisti: vt ff. e. l. restituta.

cũdum quosdam. Alij quod hæc in quarta Trebellianica, illa in quarta naturæ: & hoc propter querelã quæ est odiosa. Tertij dicunt quod hoc in liberis primi gradꝰ est speciale: vt in fi. huius legis. secus autem in aliis, vt ibi. nam & aliàs differũt: vt ff. de hę re. instit. l. suus. in prin. & l. sed & si sub conditione. §. j. Alij dicũt quod ibi voluit testator, hic non. quæ nõ valet: quia hic dicit, licet hoc testator &c. nisi dicas quod ibi voluit tacite, hic expresse: inter quas voluntates est differẽtia: vt ff. ad leg. Falcid. l. Titia. & de condi. & demon. l. nõnunquã. Tu dic quod ibi certũ tempus statuit, puta decẽnium, intra quod certũ erat quod quartam & eius fructus habere poterat, hic incertum. Et nota diligenter de huiusmodi fructibus: cum percipiuntur à rogato aut iudicio testatoris, puta rogauit vt restituat post tempus hæreditatem: aut negligentia nõ perentis: aut mora non soluentis. Primo casu computat in quartam: & nil restituit etiã si supereſt aliquid vltra quartam. In secundo non computat, nec aliquid restituit. In tertio computat: & superfluos restituit: vt ff. eo. l. mulier. j. §. si hæres. & l. in fideicõmissariam. in prin. & ff. ad leg. Falcid. l. Paulus respondit. §. j. & ij. & hoc in aliis hæredibus quàm in suis qui sunt primi gradus: nã possunt esse sui nepotes, cum nemo eos præcederet: tamen non habet locum hæc. l. sui enim tantũ ex rebus ipsis quartam detrahunt, quod in eis est speciale: vt hic dicit. ADDITIO. Quod hic de fructibus non imputandis in quartam dicitur, limitat notabiliter glo. in verbo, contestatæ. in fin. c. Rainutius. extra de testa. in fructibus ante litem contestatam percepris: secus vero in perceptis post litem contestatam: vt est casus in d. c. Rainutius. in ver. in eo vero quòd quartam &c.

† *Idem hoc repetit & cõfirmat Iustinianus. Nouell. 22. §. 21. Fructus percepti à rogato restituere, an sint in quarta cõputandi.*

Falcidiæ portione[a] obtinere iubemus, & si pater vel mater[b] filio seu filia instituris (sicut supra dictum est) hæredibus, rogauerit eos eáſve nepotibus vel neptibus, pronepotibus vel proneptibus suis, ac deinceps restituere hæreditatem.

Filius vel filia nõ tenetur satisfacere nepoti de restituendo fideicommisso paterno vel materno: nisi iste filius vel filia transeant ad secunda vota, vel nisi testator id inserit satisfieri. Baldus.

In supra dictis † autem casibus fideicommissorum seruandorum satisdationem cessare iubemus, si non specialiter eandem satisdationem testator exigi disposuerit, & cum pater vel mater secundis existimant nuptiis non abstinendum. In his enim duobus casibus, id est cum testator specialiter satisdari voluerit, vel cum secundis se pater vel mater matrimoniis iunxerit: necesse est vt ea dem satisdatio pro legum ordine præbeatur.[c]

Vnicus filius excludit substituendum sicut multitudo liberorum, licet testator fecerit mentionem de liberis in plurali. Bald.

Sin autem is qui fideicommissaria restitutione grauatus est, vno filio superstite, vel nepote ex filio seu filia nato, vel pronepote vel posthumo relicto decesserit: non videtur extitisse conditio:[d] & ideo deficit fideicõmissi petitio.

Priuilegium concessum filiis, non extenditur ad nepotes: quia hæc lex prohibet. Baldus.

Illud etiam admonemus, ea quæ de Falcidiæ portione non per reditus, sed per ipsas res hæreditarias retinenda, & de satisdatione fideicommissorum (sicut supra dictum est) concedenda[e] diximus: non vlterius quàm in his personis[f] & casibus quorum superius mentio facta est, oportere produci. PP. Kalend. Septembr. Constantinop. Probino & Eusebio Conss.

IN AVTHEN. de sanctiss. episcop. §. sed & hoc præsenti. colla. ix. constitu. fina.

Si rogatus de restituendo si nuptias non contraxerit, vel liberos non habuerit, ingrediatur monasterium, deficit fideicommissum, nisi alteri, venerabili loco debeat restitui. Salycetus.

Nisi rogati[g] restituere datum dotis causã vel propter nuptias donationis, vel relictum sub conditione nuptiarum vel liberorum, monasterium vel aliũ locũ venerabilẽ[h] ingrediantur: † siue restitutio aut subſtitutio non computat in quartam: quia eos compẽsat cum debito. si autẽ aliquos supra id haberet, bene computaret: vt in ea. l. quod de bonis. §. fructus.

Nisi rogati.] CASVS. Hæc auth. continuatur ad leg. C. Lex Codicis dicit, q si instituo filium meũ in dimidia, & rogo eum quod si prædecedat sine liberis, restituat fratri suo: ipse detrahit quadrantem de rebus principalibus. Sed fallit in casu huius authent. qui est talis: Habebam duos filios, instituj eos æqualiter hæredes, & rogaui eos adinuicem: vt si alter eorum decederet sine liberis, restitueret alteri portionem suam. alter eorũ intrauit monasteriũ: vel ecclesiam aliquam venerabilem: nunquid portio sua erit restituenda fratri superstiti, si moriatur canonicus? Certe non: quia sicut si decessisset cum liberis, euanescit conditio: ita si intrauit monasterium, vel aliquam ecclesiam venerabilem: quia monasterium vel ecclesia habetur loco filij. & hic casus est secundum dominum Irn. Sed secundum Azo. qui pinguius & latius hanc aut. extraxit ex corpore authenticorum quàm do. Ir. sic ponitur casus: In l. Codicis dicitur, Si filius instituitur, & rogatur restituere fratri si decesserit sine liberis, existente cõditione detrahit quadrantem. Et dicitur decedere sine liberis, si decedat sine aliquo defẽdente. Sed per istam auth. additur l. Codicis: quia si ingreditur locũ venerabilem, vel monasterium, fideicõmissum expirat: quia monasterium habetur loco filij. Vel dic casum aliter vt in glo.

† *Idem in casu in præsentia ante §. sanctum glo. fina. extra de probat. Monasterium & ecclesia habentur loco filij.*

a *Falcidiæ portione.* non dicit de alia Falcidia quàm. §. secundum Io. sed mutat casum: cũ. §. locutus sit quãdo suis fratribus rogatus est restituere: hic autẽ quãdo proprio suo filio testatoris nepoti: licet quidam dixerunt de nepote rogati. Sed in eo quod dicit retineri Falcidiam cum pater rogatus restituit filio, est contra. ff. de lega. j. l. cum filio. §. ipsi quoque. Solu. ibi filius fuerat institutus: & cum patri esset acquisiturus, fuit rogatus pater vt filio instituto restituat: quo casu restituit vt pater, non vt hæres. hic autem pater fuit institutus & rogatus vt hæres.

b *Pater vel mater.* institutus vel instituta, & rogatus vel rogata vt suo proprio filio restituat.

c *Præbeatur.* quem ordinem habes ex citu. ff. vt leg. no. ca. & altero casu cauet propter speciale præceptum: altero propter odium secundo nubentiũ: vt in authen. de nupt. §. placet. colla. iiij. Sed qualiter cauebitur à patre filio: vt ff. ad Trebel l. imperator. & institu. de inuti. stipu. §. item inutilis? Respon. hoc speciale his duobus casibus: vt hic innuit.

Pater aliquãdo cauet filio.

d *Conditio.* quia non est sine liberis qui huiusmodi habet prolem: vt §. de fideicom. l. cum acutissimi. & ff. de pollic. l. si. & §. de instit. & substit. l. generaliter. §. fin. & de condi. inser. l. j. Et not. quod hic. §. sin autem. refertur ad primum casum, id est quando frater rogatus erat restituere si decedat sine liberis. nam debet restituere si decedat sine filio vel nepote. si tamen intraret monasterium, videtur habere filiũ: & hoc addit authent. quàm hic lege: Nisi rogati &c. vel aliã, Si quis sub cõditione &c. quæ sunt in corpore de san. epis. §. sed & hoc præsenti. colla. ix.

e *Concedenda.* id est remittenda.

f *Personis.* id est in liberis primi gradus. Sed videtur quòd etiã nepos qui est vltra filios, nõ computet fructus in quartam: vt ff. ad leg. Falci. l. quod de bonis. §. quod autus. quæ est cõtra. sed ibi hic non fuit. præterea testator de liberis tantũ sensisse videtur: vt arg. ff. ad Trebell. l. ex facto. §. fin. & sensus & mẽs testatoris magis quàm verba sunt attendenda: vt §. de libe. præt. l. iij. & ff. de adi. leg. l. iij. §. cõditio. Item & verba ad hoc faciunt: quia dixit, sine liberis: & à verbis nõ est recedendum: vt ff. de leg. iij. l. non aliter. Item posito quòd sit loco filij ecclesia, ciuilis erit filia, non naturalis: at ciuilis filius non excludit huiusmodi fideicommissum: vt ff. de condi. & demon. i. fideicommissum. & de leg. ij. l. si quis ita. §. is cui. & argu. §. de his qui ve. æta. impe. l. fin. Item si haberetur pro filio, etiã alij æque venerabili loco auferretur: quod non est verũ: vt in corpore continetur huius authen.

g *Nisi rogati.* Hanc auth. lege: & aliam verbosam, si quis sub conditione, quæ & de nouellis trahitur. eo. §. si quis sub cõditione, omitte. Et dic casum: Dedi mulieri fundũ, vt in dotẽ haberet: vel viro vt haberet in donationẽ propter nuptias: vel in testamẽto reliqui in easdẽ causas: & rogaui vt si nuptias nõ cõtraheret, vel liberos nõ haberet, q restituerẽt Titio. his casibus si monasterium intrent, fideicõmissi peritio deficit, & hoc nisi alij venerabili loco relictum erat: & ita pure dat vel relinquit prædictis personis: & ecõtra idem si sub cõditione: vt relinquo fundum si nuptias cõtraxerit, vel liberos habuerit, alioquin habeat alius.

h *Locum venerabilem.* secus si capellam, cum seculo non renuncient, sed propria habeant: sed tamen in corpore vnde sumitur, videtur dicere etiã in seculari idem esse. Item quid si ingrediatur mala fide, vt fraudent fideicõmissarium? Videtur teneri monasterium renouatoria: vt ff. quæ in fraud. cre. l. omnes. §. Lucius. Item quid si non ingrediatur, sed instituat tãtum locum venerabilem? Videtur non deficere conditio, nec haberi ecclesia pro filio. Primo: ga leges de ingredientibus, nõ de instituentibus loquuntur: vt in authen. de monachis. §. illud. colla. j. & in authẽr. hæc constitutio innouat constitutionem. col. viij. Secundo: quia vere liberos nõ habet. nec obstat quod ecclesiam instituit: quia authẽr. hæc, & in corpore. §. sed & hoc presenti. & in nouellis. §. si quis sub cõditione. dicunt de ingredi ẽre & expendẽre ibi præ dicta bona ad pia opera: & ipse diu vixit, in clericatu mansit: q hic non

fiat sub prædictis cõditionibus, siue in redemptionem captiuorum, seu in egentium alimenta.

IN AVTHENT. de resti. §. nobis, ergo recte. colla. viij. constit. iiij.

Rogatus de restituendo quod ei supererit ex hæreditate, tenetur saltem quartam partem reseruare. & si eam dimouit præterquàm in casibus hic permissis de bonis eius suppletur: & in subsidium contra acceptatorem agitur. Salyc.

Contra, [a] cùm rogatus fuerit quis vt sine liberis decedens, quod tunc ex hæreditate supereſt, restituat, vel alijs huiusmodi fideicõmissi verbis[b] grauarus: quartam * institutionis fideicommissario restituere cogitur. ¶ Super hoc igitur & cautionem, nisi à defuncto remissa sit, exponet.[c] Quod si contingat[d] eam diminui: aut ex ipsius substantia suppletur, aut ea deficiente, in rem[d] actione & hypothecaria fideicommissario vti permittitur aduersus rerum acceptores. ¶ Ex causa tamen dotis[f] seu propter nuptias donationis, seu captiuorum redemptionis, vel si non habeat vnde faciat[g] expensas, huius quartæ permittitur deminutio.

* *Concor. glo. l. propter fin. versi. si rogauit. in. in præsenti. extra de testa.*

Soli tutori potest hæreditas restitui, si pupillus nescit fieri: idem in curatore furiosi: & ideconstra si ipsi sunt de restituendo grauati. hoc docet vsque ad §. cum autem. Salyc.

VII. Imp. IVSTINIANVS A. Iuliano præfecto prætorio.

Sancimus, licentiam esse etiã soli tutori [h] rectè fieri fideicommissi nomine vniuersitatis restitutionem, quod pupillo relictum est, & sine onere fideiussionis: [i] vbi tamen pupillus fari non possit, vel abesse noscitur: [k] ne dum nimia [l] subtilitate * vtimur circa res pupillares, ipsã subtilitas ad perniciem eorum reuertatur. ¶ Idemque iuris esse oportet & si furioso fideicommissaria debeatur hæreditas: vt restitutio curatori eius soli, nominẽ scilicet furiosi celebretur. Quis enim sensus, quæ vox certa furioso esse intelligitur, cùm in vtroque casu [m] restituentes plenissimam consequantur ex nostra lege securitatem? Hoc eodem obseruando, & si ipsi pupilli [n] vel furiosi restitutione grauati sunt.

* *Concor. c. dilecti. cum gl. i. extra de iudi.*

Si hæres de restituendo grauatus, per contumaciam sit absens: vel si primus fideicommissarius in restituendo secundo sit mortuus, vel quis eorum antequàm restituat, sine hærede decedat: ipso iure transferuntur vtiles actiones. h. d. vsque ad finem. Salyc.

Cùm autem [o] aliquis hæreditatẽ restituere iussus est, & dolo malo vel post litem contestatam vel antea sese contumaciter celauerit: vel si suppositus fideicommissariæ restitutioni, antequàm restituerat hæreditatem, ab hac luce subtractus est, nullo hærede [p] vel successore ei existente: vel fideicõmissarius cui restituta est ex Trebelliano senatusconsulto hæreditas, alij per fideicõmissum restituere iussus fuerit res hæreditarias: quemadmodum actionum trãslatio celebretur in tribus illis casibus, apud veteres dubitabat. & Domitius Vlpianus cõstituendũ [q] esse super his putauit. ¶ Sancimus itaque, vt siue per contumaciam [r] abfuerit is cui restitutio imposita est, siue morte præuentus nullo relicto successore cui aliud debitũ à pupillo posset sibi soluere se auctore: vt ff. de adminiſtra. tuto. l. quotiens. §. sicut: Respõd. quia hæc restitutio continet translationem actionum: vt ff. eo. l. restituta. §. fi.

a *Falcidiæ portione.* non dicit de alia Falcidia quàm. §. secundum Io. sed mutat casum: cũ. §. locutus sit quãdo suis fratribus rogatus est restituere: hic autẽ quãdo proprio suo filio testatoris nepoti: licet quidam dixerunt de nepote rogati. Sed in eo quod dicit retineri Falcidiam cum pater rogatus restituit filio, est contra. ff. de lega. j. l. cum filio. §. ipsi quoque. Solu. ibi filius fuerat institutus: & cum patri esset acquisiturus, fuit rogatus pater vt filio instituto restituat: quo casu restituit vt pater, non vt hæres. hic autem pater fuit institutus & rogatus vt hæres.

b *Pater vel mater.* institutus vel instituta, & rogatus vel rogata vt suo proprio filio restituat.

c *Præbeatur.* quem ordinem habes ex citu. ff. vt leg. no. ca. & altero casu cauet propter speciale præceptum: altero propter odium secundo nubentiũ: vt in authen. de nupt. §. placet. colla. iiij. Sed qualiter cauebitur à patre filio: vt ff. ad Trebel l. imperator. & institu. de inuti. stipu. §. item inutilis? Respon. hoc speciale his duobus casibus: vt hic innuit.

d *Conditio.* quia non est sine liberis qui huiusmodi habet prolem: vt §. de fideicom. l. cum acutissimi. & ff. de pollic. l. si. & §. de instit. & substit. l. generaliter. §. fin. & de condi. inser. l. j. Et not. quod hic. §. sin autem. refertur ad primum casum, id est quando frater rogatus erat restituere si decedat sine liberis. nam debet restituere si decedat sine filio vel nepote. si tamen intraret monasterium, videtur habere filiũ: & hoc addit authent. quàm hic lege: Nisi rogati &c. vel aliã, Si quis sub cõditione &c. quæ sunt in corpore de san. epis. §. sed & hoc præsenti. colla. ix.

e *Concedenda.* id est remittenda.

f *Personis.* id est in liberis primi gradus. Sed videtur quòd etiã nepos qui est vltra filios, nõ computet fructus in quartam: vt ff. ad leg. Falci. l. quod de bonis. §. quod autus. quæ est cõtra. sed ibi non computat in quartam: quia eos compẽsat cum debito. si autẽ aliquos supra id haberet, bene computaret: vt in ea. l. quod de bonis. §. fructus.

Nisi rogati.] CASVS. Hæc auth. continuatur ad leg. C. Lex Codicis dicit, q si instituo filium meũ in dimidia, & rogo eum quod si prædecedat sine liberis, restituat fratri suo: ipse detrahit quadrantem de rebus principalibus. Sed fallit in casu huius authent. qui est talis: Habebam duos filios, instituj eos æqualiter hæredes, & rogaui eos adinuicem: vt si alter eorum decederet sine liberis, restitueret alteri portionem suam. alter eorũ intrauit monasteriũ: vel ecclesiam aliquam venerabilem: nunquid portio sua erit restituenda fratri superstiti, si moriatur canonicus? Certe non: quia sicut si decessisset cum liberis, euanescit conditio: ita si intrauit monasterium, vel aliquam ecclesiam venerabilem: quia monasterium vel ecclesia habetur loco filij. & hic casus est secundum dominum Irn. Sed secundum Azo. qui pinguius & latius hanc aut. extraxit ex corpore authenticorum quàm do. Ir. sic ponitur casus: In l. Codicis dicitur, Si filius instituitur, & rogatur restituere fratri si decesserit sine liberis, existente cõditione detrahit quadrantem. Et dicitur decedere sine liberis, si decedat sine aliquo defẽdente. Sed per istam auth. additur l. Codicis: quia si ingreditur locũ venerabilem, vel monasterium, fideicõmissum expirat: quia monasterium habetur loco filij. Vel dic casum aliter vt in glo.

† *Idem in casu in præsentia ante §. sanctum glo. fina. extra de probat. Monasterium & ecclesia habentur loco filij.*

g *Nisi rogati.* Hanc auth. lege: & aliam verbosam, si quis sub conditione, quæ & de nouellis trahitur. eo. §. si quis sub cõditione, omitte. Et dic casum: Dedi mulieri fundũ, vt in dotẽ haberet: vel viro vt haberet in donationẽ propter nuptias: vel in testamẽto reliqui in easdẽ causas: & rogaui vt si nuptias nõ cõtraheret, vel liberos nõ haberet, q restituerẽt Titio. his casibus si monasterium intrent, fideicõmissi peritio deficit, & hoc nisi alij venerabili loco relictum erat: & ita pure dat vel relinquit prædictis personis: & ecõtra idem si sub cõditione: vt relinquo fundum si nuptias cõtraxerit, vel liberos habuerit, alioquin habeat alius.

h *Locum venerabilem.* secus si capellam, cum seculo non renuncient, sed propria habeant: sed tamen in corpore vnde sumitur, videtur dicere etiã in seculari idem esse. Item quid si ingrediatur mala fide, vt fraudent fideicõmissarium? Videtur teneri monasterium renouatoria: vt ff. quæ in fraud. cre. l. omnes. §. Lucius. Item quid si non ingrediatur, sed instituat tãtum locum venerabilem? Videtur non deficere conditio, nec haberi ecclesia pro filio. Primo: ga leges de ingredientibus, nõ de instituentibus loquuntur: vt in authen. de monachis. §. illud. colla. j. & in authẽr. hæc constitutio innouat constitutionem. col. viij. Secundo: quia vere liberos nõ habet. nec obstat quod ecclesiam instituit: quia authẽr. hæc, & in corpore. §. sed & hoc presenti. & in nouellis. §. si quis sub cõditione. dicunt de ingredi ẽre & expendẽre ibi præ dicta bona ad pia opera: & ipse diu vixit, in clericatu mansit: q hic non fuit. præterea testator de liberis tantũ sensisse videtur: vt arg. ff. ad Trebell. l. ex facto. §. fin. & sensus & mẽs testatoris magis quàm verba sunt attendenda: vt §. de libe. præt. l. iij. & ff. de adi. leg. l. iij. §. cõditio. Item & verba ad hoc faciunt: quia dixit, sine liberis: & à verbis nõ est recedendum: vt ff. de leg. iij. l. non aliter. Item posito quòd sit loco filij ecclesia, ciuilis erit filia, non naturalis: at ciuilis filius non excludit huiusmodi fideicommissum: vt ff. de condi. & demon. i. fideicommissum. & de leg. ij. l. si quis ita. §. is cui. & argu. §. de his qui ve. æta. impe. l. fin. Item si haberetur pro filio, etiã alij æque venerabili loco auferretur: quod non est verũ: vt in corpore continetur huius authen.

Sequitur alia authen. contra cũ rogatus. quæ est de restitutionibus. §. nobis. colla. viij. quæ super principium huius legis legitur.

* *Concor. glo. l. propter fin. versi. si rogauit. in. in præsenti. extra de testa.*

Contra, id est econtra, nam in l. Codicis, iubemus. in prin. dictum est dodrantem restituendum, & quartam retinendam: hic verò cùm rogatur restituere quod supererit ex hæreditate post mortem: vt & ff. de lega. ij. l. imperator. in fin. & l. fin. & ita dodrantem retinet: & quartam restituit.

b *Huiusmodi verbis.* quæ sunt apta ad hoc: vt instit. de sing. re. per fideicom. re. §. fina.

c *Exponet.* corrigitur ergo. l. iubemus. in eo quod dixerat generaliter non caueri. Vel vetus, ibi dicit nõ caueri: cum frater fratri, vel pater filio vel nepoti restituere rogatur: sed si alij est restitutio facienda, cauetur vt hic. Item no. hic quem esse de bonis viuentis solicitum: vt j. vt in poss. leg. l. cum Archimedoram. Et sic est argu. contra. ff. de vulga. substitu. l. ij. §. interdum. & de coll. bono. l. j. §. si impuberi. sed ad primã respondeo: quia hic de cautione, non de hæreditate est solicitus. & eodem modo respondebo ad secundam. Accursius.

d *Contingat.* id est tangat.

e *In rem.* pro rebus hæreditarijs quæ continentur in fideiconmisso: & hypothecariam habet pro eisdem: quod est mirabile: vt & §. de in. dot. l. in rebus. Vel dicit hypothecariã dari pro alijs rebus hæreditaris quæ non continentur fideicommisso: vt & §. communia de lega. l. j. res enim quæ continẽtur fideicommisso, nõ possunt dici obligatæ fideicõmissario, cum ipsius sint: vt ff. de pign. act. l. si rem alienam.

f *Dotis.* constituendæ vel exigendæ à grauata persona: & vtrũque pbatur in corpore: vt dixi. §. cõmu. de leg. in auth. res quæ. Et no. q in quatuor casib⁹ punitit hic deminutionẽ quarte falcidis.

g *Faciat.* quia dodrans non sufficit. secus puto si dodrantem totum dilapidauit, & nunc propter impẽsas vult deminuere quartam: vt in auth. de restit. & ea quæ pa. §. hæc igitur. omnia. coll. iiij. Item quid si nihil cõsumpsit, sed tota supereſt? Rñ. hæres eius

h *Soli tutori.* Iuliano præfecto prætorio.

i *Fideiussione.* l. de ratoitem etiam sine iudice. & sic est specialis casus, sicut sunt alij quidã vt §. de adminiſtrat. tuto. l. sancimus. j. in fi. & l. constitutionẽ. sed insanti cum auctoritate tutoris: vt ff. eod. l. seruo. §. si pupillo.

k *Nesciturs.* secus si esset præsens, & maior infante: quia tunc sieret ei cum auctoritate tutoris restitutio: vt ff. eo. l. restitutus. §. fi. & l. seq. & §. de iure deli. l. potuit. & l. si infanti.

l *Nimia.* sic. xlix. dist. ea, huic enchim &c.

m *Cessa* de pupillo, & de furioso.

n *Pupilli.* infantes: vt possint ipsi tutores restituere: vt hic, & ff. eo. l. restitutus. §. fina. & l. seq. sed hoc cum alij est restituenda, non tutori: quia se auctore sibi non poterit restitui: vt ff. eo. l. j. §. quæritum fuit. Sed

o *Cum autem.* nõ. tribus casibus loqui istum. §.

p *Hærede.* sed quomodo poterit esse sine hærede, cum supersint saltem legitimi? Respõ. nullus eorum vult nec etiam fiscus. Vel dic cum esse sine hærede, qui non habet hæredẽ statim cũ moritur. ADDITIO. Aduertas secundum Bart. hic quod de hoc debet tamen aliqua discussio fieri, vt liat saltẽ aliqua proclamatio, si est aliquis qui velit esse hæres talis. arg. §. de remiſ. pign. l. si eo tempore. tunc enim nemine comparente transeunt actiones ipso iure, auctoritate huius legis.

q *Constituendum.* ſ de nouo, quasi non sit constitutũ aliquo iure.

r *Per contumaciam:* vel ante litem contestatam, vel post. vt §. posuit: & ita videtur quod ante litem cõtestatã possit ferri sententia definitiua, vt illo vocato & non veniente pronuncietur restituendam hæreditatem: & sic ipso iure cõperiunt vtiles actiones, vt in libertate dicitur. ff. de fideicõ. lib. l. cũ vero. §. subuẽti.

Vel dic

Vel dic nō ferri sententiā: [a] vt ī. de temp.appel.l.fin.§.illud.sed iudex redigetur in actis per tabellionē, qualiter & pro quo, & ad cuius petitionem ille est vocatus, & non venit: & per hoc satis erit fideicommissario vt habeat vtiles actiones, si probauerit postea fideicommissariam hæreditatem sibi restituendam.

a Glo. tamē prima in c. quoniā frequenter. ponit hunc casum pro exceptō à regula illius c. quoniā scilicet quod ante lit. cōtest. nō sint veri. testes, vel fe rendā sententia definitiua.

A filio transit ipso iure de vno fideicommissario in alium.

a *Ipso iure.* est & quartus casus, scilicet vbi rogatus alienauit. Nam in alienatis non puto necessariam restitutionem: quia rogatus nihil iuris habet in rebus illis, quod concedere possit. & hoc videtur dicere. l. ī. commu. de legg.l.fin.§.pe. & ī. cod. authen. contra cum rogatus. Item si a primo fideicommissario non exigitur cessio: quia nō habet directas, vt hic dicitur: ergo cum rogatus in alienatis nullam habeat actionem, multō magis non exigitur cessio: cūm ibi primus fideicommissarius habeat vtiles. Item est & quintus: vt ff.eo.l. j.§.sed & quotiens. Ité & sextus secundū quosdam; vt ff. eod.l. ita tamen. §. si pater filium. Sed ibi videtur quòd fiat restitutio. Item ad id quod dicit ipso iure transire actionem de vno fideicommissario in alium, vt hic, & ff.eod.l. si hæres institutus. in princ.est contra.ff. eod. l. j. §. de illo. Solut. hic corrigitur. Vel dic transfert vtibi, cum non fuit contumax. Sed nec prima nec secunda placet. Dic ergo, ibi erat rogatus sub conditione vel in diem: vnde ante diem restituit sponte.

Nec ob. ff. eod. l. sed si ante. vbi dicit quod non transeunt ante diem: quia ibi fauore fideicommissarij fuerat dies appositus: vt & dixi. ī. de fideicom. l. post mortem. hic autem rogatus erat pure, & ideo lex sublato circuitu trāsfert vtiles: quia & facta trāslatio expressim non transfert nisi vtiles: sed primus rogatus potest cedere directas: & ideo expectatur eius cessio. Ité not. primum fideicommissarium si restituat secundo (vt hic fit) non retinere quarram ex Trebel. nisi ante primus rogatus voluerit retinere: vt ff.e.l.j.§. inde Nerati. Vel nisi suspectā dixerit primus hæres, & sic coactus totā restituit nihilo detracto: vt ff.e.l. Marcellus.§.j.&.l.facta.§.si cū suspecta. Item & in alio casu: vt. ff.e. l. ex asse. in fi. immo est exceptio ab illo casu vbi suspectā adijt.

Quidam.] CASVS. Hæredem tuum de tota hæreditate tua Titio restituenda rogasti; & Seio Stichum consequi debeat: an ab hærede, an a generali fideicom. ita scilicet vt post restitutionē Stichi alias res vniuersitatis hæres Titio restituat: an generali fideicō. aggregari debeat, vt Titius Seio Stichū tradat? Respon. q tota hæreditas Titio restituenda est: & ea restitura, restituet Titius Seio Stichū: nec refert constiterit specialis fideicō. an non.

b *Speciale.* puta prædium.

c *Eius.* scilicet prædij.

d *Cum aliis.* hoc verum, nisi in eo casu quando hæres deductis legatis iussus est restituere hæreditatem: in quo casu hæredi datur electio: vt ff.eo.l.cogi.§. inde quæritur. Vel nisi testator iniunxerit onus legatorū nominatim hæredi: vt ff. eo. l. Marcellus. in princ. aliàs non: vt hic, & ff.eo.l.j.§.is qui. &.§.fi. Sed quidam dicunt esse speciale quod hic dicit, propter hoc, quia de tota vel omni hæreditate rogauit testator, & hæres nihil retinuit. Alij dicunt diuidi onera: vt ī. eo. l. ij.

fuerit, siue à primo fideicommissario in secundū translatio celebrati iussa est: ipso iure [a] vtiles actiones transferantur. Dat. X. Kalend. Nouembr. Constantinop. Lampadio & Oreste. VV. CC. Conss.

Rogatus de restituendo fideicommissum vniuersale & speciale, totum debet restituere absque speciali detractione: & fideicommissarius specialis contra vniuersalem cui restitutio est facta, potest agere. Salyc.

VIII. Idem A. Ioanni P. P.

QVidam testamento conditō, iussit hæredem omnem hæreditatem quam ei dereliquit, alij restituere: speciale [b] etiam fideicommissum alteri adscripsit. & quærebatur, specialis fideicommissarius id quod ei derelictum est, à quo consequi debeat: vtrúmne ab hærede, vt post restitutionem eius, [c] alias res vniuersitatis fideicommissarius accipiat: an vnà cum alijs [d] rebus oporteat, & hoc [e] generali fideicommissario aggregari, vt ipse speciali fideicommissario hoc tradat, siue in rebus, siue in pecunijs fideicōmissum relictum sit? ¶ Sancimus itaque totam quidem substantiam secundum senatusconsulti Trebelliani auctoritatē restitui generali fideicommissario: illū autem speciali fideicommissario id

A c *Et hoc.* scilicet prædium.

AD LEGEM FALCIDIAM.

Qualiter minuantur vniuersalia relicta, dictum est: nunc subijciamus de deminutione singularium relictorum quæ fit per legem Falcidiam. A ℣o. *Continuatio.*

SCire.] CASVS. Si hæredem instituisti, & multa ab eo legasti, & hæres sciens sibi competere Falcidiam, solida soluit legata: an quod plus debito soluit, repetere possit, quæritur? Dicitur quòd nō: cùm errasset in iure, scilicet credens hoc ei licere etiam post solutionem. Vel dic, hæredem tuum de aliquare reddenda alicui rogasti vel parte eius: hæres cum poterat retinere quartam illius rei per Falcid. solidam soluit: vt plene faceret quod iusserat sibi testator: an posit repetere quartā ex l. quod plus debito soluit, quæritur? Respon. quod non.

B *Scire debes.* scilicet tu hæres rogatus.

C *Non videri.* sed certe immo, quia Falcidia ipso iure deminuit legatum: vt ff. eodem. l. in quantitate. in fin. & l. Plautius. & l. lineam. & quorum lega. l. j. §. si quis ex mortis. Sed dic non videri quo ad hoc vt habeat locum condictio indebiti, cùm sciēs fecerit: vt ff. de regu. iur. l. cuius per errorem. secus si errore facti soluisset: vt j. eod. l. error. sed quæ erat hæc dubitatio? Respon. quia forte erat minor viginti quinque annis ille qui soluit: per quod volebat repetere: vt supra si aduer. solu. l. ij. sed ibi in iure erranit, hic sciens fuit. Vel erat vir maior institutus rogatus dare vxori legatum: & ipse postquàm præstitit, defalcare volebat, quasi donatio fuisset inualida: sed tamen non potest. vt ff. de dona. inter virum & vxo. l. si sponsus. §. si quis rogatus. & §. precedenti.

Legatū ipse ipso iure deminuit Falcidia.

FAlcidiæ.] CASVS. Hæres quartam detrahere potest ab his quæ relicta sunt, beneficio. l. Fal. an detrahere tantū ab vno quantū ab alio debet, quæritur? Respon. quod non: sed pro modo, & quantitate relictorum de singulis est detrahendū: sed nō vna res pro singulis est retinenda: vt ff. eo. l. Plautius. Vivianus.

Vna retenta Falcidia in quarta.

h *Omnes.* scilicet legatarios & fideicommissarios. quæsiuit tamen. P. sed nō soluit, an in vna re possit hæres habere Falcidiā: vel retinere? Quidam q sic: vt ī. famil. ercisc. l. filium quem. sed illa in quarta Trebellianica. Item pro eis. ff. de lega. j. l. non amplius. §. fina. sed illa loquitur in parte bonorum legata. Ité pro eis. ff. eo. l. si ex pluribus. sed illud est propter exceptionem quā habet hæres in re nō soluta. Item pro eis. ff. e. l. linea. sed ibi vin dicat vt Falcidiam detrahat: non vt totam teneat. Tu ergo dic quod non poterit retinere quartam in vna re, sed *in omnibus legatis*: vt hic, & ff. eo. l. Plautius. & l. in quantitate. §. fina. & arg. test. j. e. l. penul. & ff. quorum lega. l. j. §. si quis. quādoque tamē Falcidia quæ debet detrahi ex vna re, detrahit ex alia: vt ff. e. l. plane. & l. seq. §. si solus. & l. ex asse. Ité si res diuidi nō potest, partis offert. estimatio: vt ff. e. l. lege Falcid. interueniēte. & l. si is. §. fi.

Lex Falcidia ad quæ ſe inducta.

ETiam.] CASVS. Hæredem tuum rogasti de restituēda hæreditate tua per fideicōmiſ. cuidā non capaci, puta filio tuo spurio, & multa alia specialia legata reliquisti? testamēto tuo: an debeantur, quæritur? Dicitur q sic, quatenus patitur lex Falcidia, quasi dicat, deducta quarta: licet videtur quòd quartā retinere non possit fiscus, quia est hæres, & hæres eā detrahere nō posset, quo hæreditas euicta est, quasi ab indigno: ergo nec fiscus qui in locum eius successit. sed hoc verum non est. Vel sic, in testamento suo reliquit quis legata: & inter cætera dixit de hæreditate restituenda ab eo filio quem habeo de tali monacha, & rogauit in aure, vel aliàs nō coram testibus, vt illi filio daret fideicommiss. & dic sic: an fiscus debeat vel possit detrahere quartam de tali fideicommiss. an totum legatariis eroga re sine iniuria Falc. contentus quarta hæredi ablata? & dicitur quod sic. Vel sic, & male: an de tali fideicom. possit hæres detrahere Falcid. & an cētā de aliis? Respon. quod de aliis potest: de hoc non, hæ positio non valet: sed prima positio verior est, & magis consonat literæ. Vivianus.

a *Etiam si tacitum.* fuit tacite non in aperto rogatus, vt cuidam non capaci restitueret hæreditatem: vt ff. de iure fisc. l. non intelligitur. & in authen. quib. mo. natu. effic. sui. §. diuersitatis. colla. vj.

b *Administrasse.* id est soluisse cui iussus erat: vel administrasse, id est cōsensisse defuncto vt faceret prædicta.

c *Fideicommissa.* scilicet alia relicta capacibus. & dic, præstantur à fisco: vt hic, & ff. ad Syl. l. cum fisco. & ff. de fideicommiss. l. imperator. §. fina. & hoc si fiscus agnoscat bona: aliàs ipse hæres præstat: vt ff. de leg. j. l. si seruus plurium. §. penult.

d *Cum quartam.* bene dico salua Falcidia, cum &c. Et cane q hæc lex nō dicit de tribus partibus cōsiscandis: pro cōstanti enim est: vt ff. de iure fisc. l. cū tacitū. sed legatariis dātur: vnde nō videtur puenire ad fiscū: vt hic. sic ergo ex toto tali hereditate habet fiscus quartam: & ea ola petit fiscus petit, hereditatis, tāquā à prædonib⁹: vt ff. de petit. hæredi. l. prædonis.

e *Auferetur.* vt indigno, & applicatur fisco: vt hic, & ff. ad leg. Falcid. l. beneficio. §. j. & ad Trebel. l. Marcellus. §. fin. & de his quib. vt indig. l. hæres. & de vsur. l. cum quidā. §. in tacito. Ab hac consiscatione quartæ excusatur filius & seruus qui habēt necesse parere: vt ff. ad leg. Falc. l. si tacitum. Item hæres qui se defert, vt habeat certiā illi⁹ quartæ. Sed extraneus deferēs haber dimidiam: vt j. de his qui se de. l. j. li. x. fideicōmissarius nō capax habet dimidiam dodrātis si se defert: vt ff. de iu. fisc. l. cum tacitū.

f *Legatariis.* dicebant enim: sicut non remansit hæredi, sic nec fisco remanere debet. sed secus est.

ETsi legatis.] CASVS. Si hæredem instituisti, & principi tor legasti quod nihil remansit penes hæredem: an non obstante quod principi legata relicta sunt, hæres quartam detrahere possit, quæritur? Dicitur quod sic. Vivianus.

g *Placuit.* idem si deo cœlesti iure veteri: vt ff. eo. l. j. §. ad municipum. & econtra princeps instituens retinet si vult: licet donare consueuerit, adeo vt sic facere debeat secundū quosdam: vt ff. ad Trebel. l. si legatus. §. fin.

Trebellianū l. ſ. §. penult. ibi, denique &c.

SI mortis.] CASVS. Materfamil. filium & filiam habens, in filiam donationem fecit causa mortis, & filium hæredem instituit, ità quod remansit ei minus quarta. si probare potest hæres talem donationem in filiam exercuisse: an beneficio legis Falcidi. vti possit, quæritur? Dicitur quod sic.

Diui Seueri. Primo fuit. l. Falcid. inducta ad legata: sed constitutione diui Seueri ad donationes porrigitur: vt hic, & j. de do-

na. causa mor. l. ij. & j. eo. l. penul. & ff. quorum leg. l. j. §. si qs ex mortis. cum ad instar legatorū sint inductæ: vt j. de dona. causa mor. l. ff. Item in illis quæ confirmantur morte, locū habet Falcidia: vt j. eo. l. in donationibus. Item in mortis causa capione: vt j. eod. l. penult. & ff. eo. l. cum pater §. j.

Mortis causa capio, quid est.

Etā præstantur duæ ucta Falcidia de quolibet legato pro rata, hoc dicit. Bald. Vel sic: In computatione Falcidiæ ea alienum deducitur etiam hæredi debitum: & de relicto ad fabricam operis publici detrahitur Falcidia pro rata. & præstitum vltra modum non præiudicat. Salyceius.

VI. Idem A. Secundinæ.

INimponenda ratione legis Falcidiæ, omne æs alienum deducitur, [k] etiam quod ipsi hæredi [l] mortis tempore debitum fuerit, quāuis aditione hæreditatis confusæ sint actiones. [m]

B ¶ Omnia [n] autem legata quæcunque in operibus publicis conficiendis statuisque ponendis dicta sint, ad contributionem dodrantis [o] pro rata [p] suæ cuiusque quantitatis reuocantur. ¶ Nec quicquid vltra solidum hæres præstiterit aut perfecerit, legitimæ computationi præiudicatur. [q] S. V. Kalen. Ianuar. Maximo. II. & Æliano Conss.

Iure istō cessit Falcidia in testamento militis: hæres tamen potest deducere bona sua per defunctum possessa. Salyceius.

C VII. Idem A. Primo & Pomponio.

IN testamento quidem militis [r] ius legis Falcidiæ cessat. Sed si ea quæ ad vos pertinent defunctus tenuit: bonorum eius videri minime possunt: & ideo rectè rationem eorum, vt æris

Mortis causa capio, quid est.

k *Deducitur.* Nam non videtur esse in bonis æs alienum: vt ff. de verb. sign. l. subsignatum. §. j. & instit. eo. §. cum autem ratio. & ff. eo. l. j. §. fin.

l *Hæredi.* nisi compensari præcepit: vt ff. eod. l. si debitor. & de leg. ij. l. cū pater. §. Titio. quod est speciale. regulariter enim in re isto non poterat prohiberi hæres vti Falcidia: vt ff. eo. l. pater filiam. & l. quod de bonis. §. j. & §. cum fideicommissum.

m *Actiones.* vt & ī. de fideicommiss. l. cum secundum. sed hodie si fiat inuentarū, non confundūtur: vt ī. de iure delib. l. scimus. §. in compuratione.

n *Omnia.* quæ tamen valent: vt & ff. eo. l. non est. §. fin. & l. seq. & l. in ratione. ij. §. penult. in fin.

o *Dodrantis.* dandi legatariis.

p *Pro rata.* argu. pro eo. quod non. ī. eo. l. ij.

q *Præiudicatur.* scilicet in aliis non solutis: vt & ff. eo. l. quod de bonis. §. non idcirco, nec in solutis, si in facto erraudo soluit: vt j. eod. l. error.

D IN *testamento.*] CASVS. Si miles militans iure militari testamentū fecit, & hæredē instituit, & multa legata reliquit: an hæres de legatis quartam detrahere possit, quæritur? Dicitur quod non. Idem est si res alienas possedit: quia in his cessat lex Falcid. & his quorum sunt, sine deminutione aliqua restitui debent. sequuntur duæ authen. sed primo leganda est illa, Sed cu testator. deinde alia, Sed in eadem.

Trebellianū l. ſ. §. penult. ibi, denique &c.

Militis. scilicet militantis. secus si est veteranus: vt ff. eod. l. si post. & l. ad veterani. idem in Trebellianica: vt ff. ad Trebellia. *Trebellianū l. ſ. §. penult. ibi, denique &c.* Sed certe immo contra videtur in *senatusc.* Trebel. vt ff. ad Trebellia. l. j. §. hoc autem. vel die quinque esse *siltem ha-* remedia Trebelliani. Primum, vt quis cogatur adire. Secundum *bet quinque* vt cogatur restituere. Tertium, vt postquam restituerit, nō con- *remedia.*
uematur à creditoribus: quod est suo fauore inductū. quartum

vt non

vt non conueniat debitores, quod est fauore fideicommissarij. A Et hæc quatuor locum habent in testamento militis: vt dicto. §. hoc autē. Est & quintum, vt de retentione quartæ: quod non habet locum in militis testamento: vt hic, & §. de testa. mili. l. in testamento. ij. & dicta. l. j. ff. ad Trebell. §. penul.

a AEris alieni. vt & §. l. proxi. Sunt & alij casus vbi cessat Falcidia: vt ecce in legato instrumento: vt j. eo. l. si prædiorum. Item in dote: quia suam rem habere videtur mulier: vt ff. eod. l. cum dotem. & l. si vsusfructus. §. dos. nisi in commodo forte repræsentationis, vt ff. eo. l. j. §. si quis creditori. & de dote prælega. l. j. §. idem Iulianus. Item in libertatibus, vt ff. de inoffi. testamen. l. Papinianus. §. sed an & libertates. Item in relicto bonorum subsidio: vt §. de inoffi. testamen. l. scimus. Item cessat delicto hæredis, vt supra eod. l. etiam si tacitū. & ff. eo. l. beneficio. in princi. & §. j. & l. hæreditatum. §. fin. & hoc veteri iure, & etiam nouo cessat in tribus ea sibus: & ideo lege auth. Sed cūm testator. vbi sunt tres, quę est in cor. de hære. & Falc. §. hinc nobis. & sequen. §. col. j. Item in quarto & quinto, vt in aliis duabus authen. hic positis. ADDITIO. Hos casus cùm multis aliis vide per glos. in §. fina. instit. eo. tit. Vnde versus: Falcidiam cessare facit pars debita natis, Dos, miles, vertitum, libertas, sponte solutum, Res veritæ vendi, pietas, & chartula, crimē. Ac hæres si non facit inuentaria, subsit.

Falcidia cessat in multis casibus.

Versus.

SEd cū testator.] CASVS. Hæc auth. addit ad. l. Codicis. & sic cōtinuatur: Lex Codicis loquitur in testamento militis militantis, in quo cessat Falcidia. Authen. ista loquitur in testamēto veteranj: & ponit casus in quibus cessat Falcidia. vnde si testator voluit Falcidiā detrahi expressim, sciēs vires patrimonij sui, cessat Falcid. & si hæres admonitus à iudice implere voluntatē defuncti, intra annum non adimpleuit, auferetur ei hæreditas, & applicatur supradictis personis: vt §. de fideicom. in authē. hoc amplius. Item non detrahitur Falcid. si tu hæres soluisti, nec potes reperere. Item cessat Falcid. si hæres non facit inuentarium. Sed si facit inuentariū solēniter vocatis legatariis, vel si aliqui erant absentes, pro eis adhibuit tres personas. nā hoc casu potest detrahere Falcidiā: quia testabitur in inuentario, quo casu iurat de calūnia. & seruj subijcientur quæstionibus. & istæ tres quæstiones debent agitari intra annum.

B

C

D

b *Hoc expressim.* scilicet ne detrahatur Falcidia.

c *Non ignarus.* quod semper præsumitur: vt §. de rescinden. vendit. l. quisquis. Sed argu. contra instit. qui manu. non possunt. §. in fraudem.

d *Cessat.* olim non sic cessabat, vt ff. eo. l. quod de bonis. §. j. & §. fin. & l. si debitor. Item quartam debitam iure naturæ nō potest testator auferre, vt §. de inoffi. testa. l. scimus. & l. quoniam in prioribus. Item nec Trebellianicam, vt j. eo. l. si vt allegas. & instit. de fideicommiss. hæred. §. sed quia. ADDITIO. Tu dicas quod imo prohibere potest testator detrahi Trebellianicam: vt tenent communiter docto. hic.

e *Delegatis.* subaudi & fideicō. vt §. de fideic. auth. hoc amplius.

f *Subtiliter.* vt §. de testa. l. nō dubiū. §. fin. & de fideicommiss. l. ij & §. eo. l. j. secus autē si prætēdat facti errorē. vt j. eo. l. error. Item secus quādo oīa nō sunt legitimè relicta: vt §. ne vxor. p mari. l. fi. in eo tamē q̄ agnitū est. iudicat: vt §. de fideicom. l. j. & ij.

g *Emergat.* quod substantiā minuat: vt in corpo. dicitur. §. non autē. Sed olim cōtra erat hoc casu, quando quædam soluebat: quia non præiudicabat in aliis: vt ff. eod. l. quod de bonis. §. nō idcirco. & l. si ex pluribus. quæ sunt contra. Vel dic quod in illa, si ex pluribus, nullum fuit integre solutum. hic enim loquitur quādo integre quædam soluuntur, & animo omnia soluēdi, vnde non potest bonæ voluntatis pœnitere: vt in cor. d. §. non autem.

videlicet.

Inuentarium fit pius.

h *Statutum.* §. vt intra xxx. dies incipiat, & intra alios. lx. finiatur à tempore quo sciuit se hæredem. §. de iure deliberan. l. fin. §. fin autē dubius.

i *Obseruatione.* §. noua per hanc authen. quæ nō erat in illa. l. scimus. §. de iure delibe.

k *Legatariorum.* idem forte in creditoribus, qui certant de damno vitando. & ideo eis magis subueniendū: vt §. de iure deliber. l. fi. §. & si præfatā. & in authen. vt spon. largi. §. ad hæc colla. ix.

l *Testium.* hi iurant se nullius malignitatis cō scios, quanuis videatur negatiua, vt in cor. §. & vero absunt.

m *Excedant.* Nota per hāc authen. præstari legata vltra mensuram substantiæ: sed olim secus: vt ff. e. l. in ratione. j. §. q̄ vulgo. in fi. §. etiā in testamēto militis: vt ff. ad Trebell. l. j. §. penult. In creditoribus tamē olim erat idē: vt §. de iure deliberā. l. fi. §. cū igitur. quartā tamē debitā iure naturæ retinet, cū tantū cōtra legē faciat. Nam & vbi cōtra legē & contra voluntatē facit, tamē retinet: vt §. de fideicōmiss. authē. hoc amplius.

n *Annum.* hoc est speciale cōtra. l. properandū. §. de iudic. quæ statuit triēniū. & cōtra auth. quę est. j. quomodo & quādo iudex. auth. q̄ semel. vbi statuitur annus, & mēses tres: vel anni duo, & mēses sex. Alij dicunt hic intra annū fieri inuctariū, & legata solui. & sic hic loquitur, non q̄ instātia iudicij anno finiatur. prima placet: quia vnus annus datur instātiæ, & incipit ex cōtestatiōe litis: vt in cor. §. illud. alius annº ad soluēda legata, qui cōputatur ab admonitione iudicis: & post annū amittit hæres cōmodū hæreditatis: & de hoc dicit in cor. §. necessitatem. & §. initium.

SEd & in ea re.] CASVS. In ista authen. ponitur casus in quo cessat Falcidia: & est talis: Testator instituit Titium hæredē: & tibi & fratribᵇ tuis legauit aliquas res vt perpetuo nō aliena retis, sed semper apud successores vestros deberent remanere. Certe in istis rebus sic legatis cessat Falcidia. Viuianus.

o *Alienentur.* Falcidiam enim dimittendo, legatarius rei partem alienare videtur.

SImiliter.] CASVS. In hac authen. ponitur alius casus in quo cessat Falcidia: & dicit quod non solum cessat Falcid. in supradictis casibus, imò cessat in relictis ad pias causas.

p *Causas.* vt §. de episc. & cle. l. si quis ad. §. licēt iam. & dic piam causam, vt ad ecclesiam fabricādam vel reficiēdā, vel pontē, vel aliquid tale. secus si simpliciter ecclesiæ relinquatur: vt ff. e. l. j. §. ad municipū. quæ est cōtra. vel hæc corrigit illā. Et nota quod etiam

etiā huiusmodi causæ nō minuūt quartā iure naturæ debitā: vt §. de inoffic. testa. l. quoniā in prioribus. Sed nūquid Falcidia detrahēda ex his quę ad pias causas relinquūtur, onerat alios legatarios? q̄ videtur: vt ff. eo. l. plane. §. j. & l. ex asse. Sed cōtra dicit: vt arg. ff. eo. l. si à seruo. & l. non est dubiū. & l. seq. Item satis est cæteros legatarios suo onere onerari.

Falcidiaque non detrahi inter legatarios, non aliter quam alia legata.

IRritum.] CASVS. Testamentum fecisti, duos filios tuos tibi hæredes instituisti: & rogasti, vt si vnus eorum sine liberis decederet, alteri portionem suā restitueret, decessit alter sine liberis, & frater suus hæredē instituit: & legata reliquit. videbatur q̄ istud testamētum non valeret, cū rogatus erat de restituendo: valet tamen, & deducit de portione fratris fideicōmiss. sibi relictum tā quās æs alienum, scilicet dodrantem hæreditatis restituendæ: post ea soluet legata de tribus vncijs: & si non remaneat sibi quarta in illis tribus vncijs, detrahet Falci, de legatis.

a *Debitum.* quod est dodrans hæreditatis restituendæ, quæ remansit detracto dodrante.

b *Oportet.* vt §. eo. l. in imponenda.

c *In residuo.* id est in quarta quam retinuit ex senatusconsulto Trebelliano. Vel iure naturæ habebis quartā. & ita quartā quartæ. & facit §. de pactis. l. pactum quod dotali. & ff. de lega. ij. l. cum pater. §. cum Titio. & ff. eo. l. si fundum. §. ij. & l. quod de bonis. §. cū fideicōmissum. & j. eo. l. quāquā.

ERror.] CASVS. Testamēto fecisti, hæredē instituisti, multa legata hæres solida soluit per errorē, puta ignorans vires substātię, soluit legata, nec retēta sibi quarta. an repetere possit, quæritur? Distinguit, aut errat in facto erc dens plus esse in hæreditate, quàm sufficit ad quartam, aut in iure, putans se quartam detrahere non posse. Primo casu repetit, secundo non. Idem in sciente. Viuianus.

d *Errore facti.* vt quia credebat se plus habere, quàm habuerat in hæreditate: vt insti. qui ma. non pos. §. prætualuisse.

e *Non impedit.* vt & ff. de iuris & facti ignoran. l. regula. §. fin. & §. de iuris & facti ignoran. l. cum quis. & supra de condictio. indeb. l. fideicommissum.

f *Non habet.* vt §. de condictio. indeb. l. indebitum. & §. e. l. j. & ff. de inoffi testam. l. cum qui. §. j.

g *Ignorauerit.* vt quia nesciebat se posse vti Falcidia. & hoc nisi sit minor. vt §. si aduer. solu. l. indebito.

QVanquam.] CASVS. Testator duos filios hæredes instituit: & filiæ dotem, vel certā partem, qua debuit esse contenta, reliquit: & rogauit, si alter sine liberis decederet, restituere rei superstiti partē suā. decessit vnº sine liberis ab intestato: an soror æqualiter cū fratre ad successionē fratris admitti debeat, quæritur? Dicitur quod frater dodrantem habebit: & in quarta quæ remanet, tam ipse quàm soror succedet ab intestato. Viu.

Quarta duarum non possunt à filio detrahi, si de re-

h *Legis Falcidiæ.* scilicet Trebellianicæ. trientem ipso iure naturæ, vt filius aute omnia videtur debere habere, in quo nō tenuit fideicommissum: vt in authen. de restitu. & ea quę. §. quam ob rem. colla. vj. & sic duæ quartæ detrahuntur. Itē pro hoc est quod dicitur, si alicui legatum est vltra quam capere possit: de-

stituendo grauetur.

trahitur in primis Falcidia, ac si totum caperet: post detrahitur quod per l. capere non potest: vt illa prærer Falcidiā habeat hæres: vt ff. eo. l. quotiens. Quidam alij dicunt vnam detractionē sufficere, pro quibus est. ff. de inoffi. testamen. l. Papinianus. §. si quis impubes. & pro eis est quod dicitur vnā Falcidiā in bonis patris & filij seruari: vt ff. eod. l. in ratione. j. §. quod vulgo. Item facit pro eis in authen. de hę redi. & Falci. §. si quis igitur non implens colla. j. ibi, quantū lex &c. & extra de testib. cā. Rainutius. & cā. Rainaldus. & facit §. eod. l. irritum. Item pro hoc, quia in naturali computat quicquid habet iure institutionis per authen. sed quartam. Trebellianicam habet ita quod non timet perdere, ergo computet. Item cum pure rogatur restituere, vel etiā post certum tempus, vna cēdit dies vtrique. sic ergo quilibet aueller de corpore alterius. Distingue ergo, an vno tempore incipiant ambæ, an diuersis. ADDITIO. Videas latius per glos. in verbo. legitimam ipsam. in d. c. Rainutius: extra de testamen. & ibi pulchrè per Abbarem: circa quem etiam vide ibi apostillam.

SI vt allegas.] CASVS. Pater tuus, te & fratres tuos hæredes instituit, & rogauit vt portionem tuam fratribus restitueres non detractā Falcidia. pro Falcidia certas tibi res reliquit. si illæ res non sufficiant ad quartam, an eam possis supplere de eo quod iuxta præceptum testatoris restituere debes, quæritur? Respon. quod potes. Viuia.

**Nunquam putauerim Falcidiā pro Trebelliani ca postam; sed sic intelligo, cum ex Pegasiano id permitteretur; quod displicebat iuris auctoribus. matuerūt excludere Falcidiā ad fideicommissa quàm ius Pegasia no. Cuiac.*

i *Pro Falcidia.* scilicet Trebellianica.

k *Flagitat.* si minus est in speciebus, quàm in quarta. Et sic nota testatorem non impedire hanc quartam iure naturæ debitā: vt & ff. eod. l. Titia. & instit. de fideicommiss. hæred. §. sed quia. Secus in quarta institutionis ex lege detrahenda: vt supra eod. authen. sed cum testator. & facit infra eod. l. si quis.

Quartā iure naturæ debitam non potest testator impedire.

b

IN donationibus.] CASVS. Maritus donationem fecit in vxorem, nec in morte reuocauit: vnde morte confirmata est donatio. an hæres defuncti de donatione possit detrahere Falcidiam, quæritur? Dicitur quod sic: cum hæc donatio inter viuos nulla sit: quia morte confirmata similitudinem habeat fideicōmissi. Viuianus.

l *Factis.* scilicet causa mortis, vel morte confirmatis: vt supra de donationibus inter virum & vxo. l. ex verbis & l. donationes j. nā si inter viuos, & statim valent, vt quandoque fieri potest: vt ff. de donat. inter virum & vxo. l. si sponsus. §. conuicta. non posset detrahi Falcidia: vt ff. eod. l. si vsusfructus. §. dos.

Donationes inter virum & vxorem factis legem Falcidiam habere locum.

m *Quando.* id est quia.

SI ea.] CASVS. Ex ancilla cuiusdam domitæ filium suscepisti. decem domitæ reliquisti, vt seruum suū filiū tuū manumitteret: xx. similiter eidē reliquisti, vt & alios duos seruos redimeret, & manumitteret. agnouit legatū: an cōpellenda sit seruum suū. scilicet filium suum, manumittere: & an hęres de legato detrahere possit Falc. de vniuersis. xxx. quæritur? Dicitur q̄ manumittere debet: & de illis. xxx. deducitur totum preciū seruorū redimendorū, & residuū habebit domina pro seruo manumisso: & de hoc

& de hoc residuo detrahet hæres Falcid. intra. x. dies si residuũ bonorum defuncti non sufficiat ad quartam. vel dic casum aliter. vt in glos. Viuianus.

Casum ponit.

a Si ea. Titius filium habens qui erat seruus cuiusdã dominæ, facit imperatori quæstionẽ sic: Domina filij mei agnouit fideicommissum de decem ideo relictum, vt filium meum manumitteret: sed & aliud fideicommissum de viginti erat ei relictum, vt redimeret quosdã seruos alienos, & manumitteret: quod ipsa similiter agnouit. an cogenda est ad manumittendũ? Respondet imperator, dominam esse cogendam manumittere seruum suum proprium, quia agnouit fideicõmissum. Secundo quæritur, an in eo fideicommisso sibi relicto vt seruum suum manumitteret, interueniat Falcidia: Et dicit primo deduci de bonis precium seruorum alienorum: sicque in eo quod est necessarium ad serui redemptionem, non interuenire Falcidia, cum domina emere non possit, nisi eo cum fideicommissum habeat. illo autẽ deducto petet fideicommissum vsque ad eũ modum quem patitur substantia bonorum: & sic deducitur Falcidia. Et talis est differentia inter proprios & alienos seruos: vt ff. de fideicommiss. lib. l. generaliter. §. si quis alienũ. & §. sicut. & ff. eo. l. sed si non seruus. in princ. & ad Trebell. l. ita tamen. §. fin. & facit ad hoc: ff. e. l. si tibi seruus. cum tribus. ll. seq. & de leg. j. l. si fundum per fideicommiss. §. Iulianus. & de fideicõmiss. lib. l. si debitor. x. & de inoffic. testam. l. Papinianus. §. quoniam autem quarta.

b *Vrgeri.* id est si minus consecuta sit precio serui, tamen cogitur manumittere: nam &c.

c *Seruorum.* alienorum, vt dixi.

Agnoscens sibi relictum vt manumittat seruum proprium, cogitur illum manumittere: & in legato Falcidiam patitur, licet minus iusto precio consequatur: non si rogetur extraneum manumittere: quia tunc precium quo cogitur illum redimere, debet consequi sine aliqua detractione: & ideo de eo tantum quod superest, Falcidia detrahi potest. Salyc.

XIII. Iidem AA. & CC. Zetho.

SIea a cuius filium tuũ seruũ significas, ex iudicio defuncti quem dicis fideicommissariam libertatem ei reliquisse, aliquid consecuta est: ad restituendam fideicommissariam libertatem non immerito obnoxia cõstituta debet vrgeri. b Nam fideicommissum ei relictum vsq; ad eum modum potest petere, quem deducto precio seruorũ, c quos fuerat rogata manumittere, relictorum substantia patitur. S. V. Kalend. Maij Heracliæ. AA. Conss.

Pro rata qua creditor succedit defuncto, extinguitur actio, & pro residuo contra hæredes competit actio: sed vt senatus ea legatum integrum debeatur, debitum antea detrahitur, & de residuo legatum præstatur. Salyc.

XIIII. Iidem AA. & CC. Faustinæ.

LIcet adieris patris hæreditatem, & confusione pro parte qua eidem successeris, extinguatur actio quam tibi adieris competere, eo quòd ex administratione tutelæ multa eum debuisse contendis, pro residuis tamen partibus cohæredes conuenire non prohiberis: d & fundũ à te relictum e eatenus f quo ad deducta quarta, residui g substantia patitur, præstare necesse habes. Dat. VI. Kalend. Octob. Viminatij. AA. Conss.

Nec de dote prædiorum, nec de instrumentis Falcidia detrahitur. l. d. Bald. Vel sic: Falcidia non detrahitur de chartulis. Salyc.

XV. Idem AA. & CC. Pomponio.

LIcet.] CASVS. Filium tuum impubere emancipasti, & tutelam eius tanquã tutor legitimus administrasti: & in centũ ex mala administratione ei tenebaris, postea testamentũ fecisti, & alios duos & ipsum hæredẽ instituisti: an pro rata portione qua quilibet succedit, possit iste à cohæredib⁹ debitũ petere, quæritur? Dicitur q̃ sic. & si eum de dando fundo alicui rogasti, de fundo poterit Falcidiam detrahere. Viuianus.

d *Non prohiberis.* vt & ff. de nego. gest. l. si ab eo. & de hære. act. l. si adulta. & j. de bon. auct. iudi. possi. l. si vxor. & ff. de pac. l. debitori. & de fideicommiss. l. cum secundum.

e *Relictum.* alicui.

f *Eatenus.* id est quatenus.

g *Residui.* s. detracto ære alieno: vt ff. eo. l. in imponenda.

SI *prædiorum.*] CASVS. Vxor tua dedit tibi prædia in dotem, & pactum fecit tibi de lucrãda dote: postea testamẽtum fecit, & Titium & Seiuni hæredes instituit, & rogauit vt tibi instrumentum prædiorum datorũ in dotem emptionale restitueret: an de illis instrumentis sit detrahenda Falcidia, quæritur? Dicitur quòd non, cum detrahenti non proficeret, & alij officeret. Viuianus.

SI prædiorum dotis h apud te iure i remanentis instrumenta k verbis precarijs, vel testamẽto, vel codicillis vxor tibi dari mandauit, eius iudicium successores implere compellentur: cũ instrumentis prædiorum domino relictis, Falcidiæ nulla possit l interuenire quæstio. Supposita. XVI. Kalend. Februa. Sirmij. CC. Conss.

Si æs alienum absorbet totam defuncti substantiam, legata non debentur: & frustra de Falcidia quæritur. Salyc.

XVI. Iidem AA. & CC. Diomedi.

SVccessores m legata vel fideicommissa, si æs alienum hæreditarium defuncti substantiæ fines occupauerit, legis Falcidiæ iusso n peti, item Trebelliani o senatusconsulti præceptum exigi non concedit. S. XVI. Kal. Februa. Sirmij. AA. Conss.

De prælegatis deducitur Falcidia. hoc dicit. Bald. Vel sic: A cohærede detrahitur Falcidia. Salyc.

XVII. Iidem AA. & CC. Caio.

ACohæredibus * relicta legata, p quatenus modus legis Falcidiæ præstitutus patitur, q posse peti, certissimi iuris est. Suppos. V. Kalend. Nouẽb. Anchiali. CC. Conss.

Sicut testator iure isto non potest prohibere Falcidiam directo, ita nec per indirectum: & de mortis causa capione detrahitur Falcidia, sicut de mortis causa donatione. Salyc.

XVIII. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

SI quis quadringentorũ forte solidorum habens substãtiam, iusserit r hæredem non aliter adire hæreditatem, nisi prius trecentos octoginta solidos cuidam persoluat, vel aliam quantitatem quæ diminuere Falcidiæ rationem possit: sancimus hæredem, si adierit, s legis Falcidiæ beneficio sustentatum, replere quidẽ quod ad Falcidiam deest: & prius eo dato a vel retento, b siue vna datio est quæ celebrari disposita fuerit, siue in multas diuiditur personas, præfatæ legis immutilatum habere beneficium. c Si enim cum mortis causa donatio procedat, & hæc modum legis Falcidiæ excedat, hæres post additionem repetit eam pecuniam quæ vltra modum legis Falcidiæ corporaliter quidem data est, lege d autẽ in patrimonio testatoris perman sit: quare non in præsenti casu & viuentibus & morientibus prouidemus, & eorum vltima elogia conseruantes, & commodum hæreditarium non minuentes? Dat. Kal. Nouemb. Constantinop. post consulat. Lampadij & Orestis. VV. CC.

Ita agnoscit legatum qui solidum promittit, sicut qui integraliter soluit. hoc dicit. Bald. Vel sic: Si hæres promisit soluere integra legata, tenetur adimplere sine Falcidiæ detractione. Salyc.

XIX. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm certum sit e hæredem qui plenam fidem testatori exhibet, in solidum legata dependentem, non posse postea rationem legis Falcidiæ prætendentem, repetitione vti, quia videtur voluntatem testatoris sequi: iubemus hoc simili modo firmum haberi & sic cautionẽ super integra legatorum solutione fecerit: quod veteribus legibus in ambiguitatem deductum est. ¶ In vtroque etenim casu, id est siue soluerit, f siue super hoc cautionem fecerit: æquitatis ratio g similia suadere videtur. D. XV. Kal. Nouẽb. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis. VV. CC. anno secundo.

Mutis computatis per fabulas demonstratur.

a *Dato.* cum non excedit dodrantem.

b *Vel retento.* s. quantum est vltra dodrantem: sed dodrãte dato.

c *Beneficium.* sic ergo detrahitur Falcidia ex mortis causa capione: vt dixi ff. eo. l. si mortis. Sed an data hæredi causa implẽdæ cõditionis à legatario, computet hæres in quartã? Quidã quòd non: vt ff. e. l. si fundus.

Ioan. contra: vt computet in totum quo ad eũ qui dat: quo ad alios vero computet eatenus, quatenus ex hoc legato erat detracturus.: vt & ff. eod. l. in quartam. & l. quod autem. & l. ad autem. & l. Nesennius. ibi dum dicit, plane.

d *Lege autem.* scilicet Falcidia: vt ff. quorum legato. l. j. §. si quis ex. & argu. in authent. de hæred. & Falcid. §. non autem. colla. j. & ff. de inof. dona. l. j. & ff. eo. l. si mortis. & ff. de donat. cau. mort. l. ij.

CVm certum.] CASVS. Testamentum fecisti. hæredẽ instituisti. Titio legata reliquisti. hæres in solidum legata soluit; vel soluere promisit, sciens se quartam beneficio legis Falcidiæ detrahere posse. an si quod plus quàm per legem Falcidiam retinere potuit, soluit: an repetere possit, quæritur? Dicitur q̃ non. & quod promisit, soluere compelletur: licet quartam excedat, quasi sciens voluntatem tuam implenit. Et diligẽter not. quod iste qui promisit, tenetur soluere: & de soluendo præstare cautionem. Viu.

e *Cùm certum sit.* per plures leges: vt ff. eo. l. j. & de fideicommiss. l. ij. & ff. de condictio. indebi. l. fideicommissum. & ff. de testa. l. non dubium. & ff. de dona. inter virum & vxo. l. si sponsus sponsæ. §. si quis rogatus.

f *Soluerit.* hæc enim sunt patia: vt hic, & ff. de donat. l. si patronus. & de calum. l. iij. §. hoc edicto. sed quandoque non: vt ff. de re milita. l. non omnes. §. fin. quæ est argu. contra. & ff. de ædil. edict. l. q̃ si nolit. §. in factum. ibi, illud plãe &c. & probatur ex duabus alijs. ll. iunctis: vt ar. ff. de condic. indebi. l. nam hoc. & de consti. pecu. l. iij. in fin.

g *Æquitatis ratio.* Not. vbi eadem ratio, ibi idem ius statuendum: vt & ff. de consti. pecu. l. fin. & ff. ad leg. Aquil. l. illud.

DE CADVCIS TOLLENDIS.

TITVLVS L.

Ista ætimatio placet Bar. Sa. & Ange. & Idem Bar.

Dixit a qualiter legata pro parte minuuntur. s. lege Falcidia: sed quia quandoque in totum deficiebant, vel efficiebantur caduca, & non iste quandoque, ideo de his tollendis dicit. Et nota b quod tres tantum modos prosequitur: licet multos efficiantur multa: vt j. eodem. l. §. & cum triplici.

ET nomen.] CASVS istius. l. vsque ad §. & cum tri. talis est: vnde legata caducorum nomen & principium habuerunt, hæc lex dicit, ex bellis ciuilibus quæ habebat populus Romanus sed cum omnia iam pacificata erãt, contingebat q̃ aliquis extra ciuitatem Romanã alicui in ciuitate aliquid legauerat: & forte si ille interfectus fuisset, erat illud legatum caducũ, & applicabatur fisco. sed cùm iam omnia pacificata sunt, dicit Imperator quòd non finit legata caduca remanere: & l. Papiã corrigere vult: licet in multis ciuitatibus à retro principibus fuisset correcta. quam obseruationem, caducorum tollit: quæ non solùm inrisperitis, sed etiam ipsis testatoribus erat odiosa. Statuit enim vt hæreditas adiri non possit nisi ab apertura tabularũ. Item vt legata fierẽt caduca, si legatarius decederet ante aperturam tabularum. vnde statuebat vt res vel legata fierent caduca, id est inutilia, & fisco applicẽtur si contingeret legatarium vel hæredem ante aperturas tabellarũ decedere. non enim poterat hæres adire hæreditatem ante aperturas tabularum, nisi esset filij vel nepotes. hodie dicit Imperator quod omnes indistinctè adire possunt à morte testatoris, siue fuerint pure, siue in diem certum relicta: cedent à morte testatoris. & si decesserit legatarius, transmittit petitionem legatorum ad hæredes suos. Viuianus.

De caducis tollendis. Tit. L.

In prima parte ponit proœmium, & statuta legis Papiæ & quædam senatusconsulta, corrigens & statuens vt ante apertas tabulas cedat dies adeundæ hæreditatis & legatorum: ne obstante caducitatis, propter non apertas tabulas, interim hæredes, vel legatario desit cõditio, hæreditas vel legatum deferatur in fiscum. hoc dicit vsque ad. §. & cum triplici. Bald.

I. Imp. IVSTINIAN. A. Senatui vrbis Constantinopolitanæ.

ITnomen h & materiam caducorũ ex bellis ortam & auctam * ciuilib⁹, i quæ in se populus Romanus mouebat, necessariũ duximus Patres conscripti, k in pacificis nostri imperij temporibus ab orbe Romano recludere: vt quod belli calamitas introduxit, hoc pacis lenitas sopiret. ¶ Et quemadmodum l in multis capitulis lex Papia ab anterioribus principibus emendata m fuit, & per desuetudinem abolitatita & à nobis circa caducorũ obseruationem inuidiosum n suum amittat vigorẽ, qui & ipsis prudentissimis o viris displicuit, multas in uenientibus vias, per quas caducum non fieret. p Sed & ipsis testamentorũ cõditoribus sic grauissima caducorum obseruatio visa est, vt & substitutiones introducerent, ne fiant caduca: & si facta sint, ad certas personas recurrere disponerent, q vias recludentes, quas lex Papia posuit in caducis: quod & nos fieri concedimus. r ¶ Et cùm lex s Papia ius antiquũ, t quod ante eam in omnibus simpliciter versabatur, suis machinationibus & angustijs circundens, solis parentibus v & liberis testatoris vsq; ad tertium gradũ, si scripti

* *Tacitus lib. 2. ait legẽ Papiam Poppæam à seniore Augusto latã augendo ærario, & vt populus velut parẽs omnia vacantia teneret. Contin.*

Lucanus.

Versus, Lex Papia duo continebat.

a *Ista ætimatio placet Bar. Sa. & Ange.*

b *Idem Bar.*

c *Dixit a qualiter legata pro parte minuuntur. s. lege Falcidia: sed quia quandoque in totum deficiebant, vel efficiebantur caduca, & non iste quandoque, ideo de his tollendis dicit. Et nota b quod tres tantum modos prosequitur: licet multos modos efficiantur multa: vt j. eodem. l. §. & cum triplici.*

ET nomen.] CASVS istius. l. vsque ad §. & cum tri. talis est: vnde legata caducorum nomen & principium habuerunt, hæc lex dicit, ex bellis ciuilibus quæ habebat populus Romanus sed cum omnia iam pacificata erãt, contingebat q̃ aliquis

a *Ernbuit.* iubebat lex Papia, vt si decederet hæres ante aperturam tabularum, fieret legatum caducũ: & nõ posset adire quis, nisi esset de parentibus & liberis vsque ad tertium gradum.
b *Ess.* scilicet liberis.
c *Concedimus.* sius antiquũ vt possit adire ante apertas tabulas.
d *Ab adtionibus.* vt non fierent ante apertas tabulas.
e *Sumpsit.* vt non posset adire ante apertas tabulas.
f *Et ideo.* id est ex hoc primo vitio nasciturhoc secundum.
g *Testatoris.* hoc est secundum dictum legis Papiæ.
h *Tabularum.* vt non posset adiri ante apertas tabulas, nisi in duobus casibus. [a] Primus, quando est deliberis: vt §. proxi. Secundus quando in totum erat hæres: vt ff. de iur. & fac. igno. l. j. §. fi. & §. de iur. delib. l. iij. sed hodie semper etiam prius: vt subijcit.
i *Senatusconsulta.* scilicet Aemilianum & Largianum, de quo fit mentio §. de Latt. li. tol. §. cum igitur. & instit. de suc. lib. §. fin.
k *Consuerunt.* & male.
l *Vt quod.* scilicet legatum.
m *Caducum fiat.* & fisco applicetur: vt ff. de petit. hæredi. l. item veniunt. §. cũm antequam.
n *Et antiquum.* nam & olim erat quod modo statuemus.
o *Hæreditatem.* & hoc verum best: nisi aliud impediat: [c] vt §. de his quib. vt indign. l. si ea quæstio. hic enim vult dicere, id est nisi impediat cum apertura tabularum.
p *Similiq;.* hic corrigitur secundum dictum.
q *Legatorum.* scilicet fideicommissorum.
r *In diem certum.* vt & ff. de vsufruct. l. c. l. Sempronius. secus [d] si sub conditione, vel die incerta: vt §. ea. l. §. in nouissimo. & §. fin autem aliquid. & ff. quãdo di. de. ce. l. si post diẽ. & l. si dies. Secus [e] etiam in quibusdam puris legatis quæ habes §. ea. l. §. in nouissimo. si tamẽ incerta dies sit apposita in persona legatarij: puta cum morieris, lego tibi. x. perinde habetur fac si in diẽ certum sit relictũ: vt ff. quãdo di. de. ce. l. si cum hæres. & ff. de condi. & demon. l. hæres meus. §. respon. Item & conditio quandoque non habetur pro conditione: vt si sub eadem relinquatur legatum, sub qua facta est institutio hæredis: vt ff. quando di. de. ce. l. si dies. §. fin.
s *Cedere.* duobus modis dicitur cedere. Primo quo ad hoc vt exrunc decedẽs legatarius trãsmittat ad hæredes, & ita hic, & ff. quãdo di. de. ce. per totũ. Alibi vt dicatur deberi: vt ff. de verb. sig. l. cedere. & sic notabiliter hic. nam non est statim legatario inspecta veritate. & nec ei debetur, cum nulla præcesserit obligatio: vt ff. de dolo. l. & eleganter. §. item si seruũ. & ff. de leg. j. l. si tibi. §. cum seruus. sed fingitur quæstũ & debitum eũ posse venire dies: vt ff. de fur. l. a Titio. & arg. ff. si cer. per. l. proinde. sed in cõtractibus [f] inter vivos vbi præcessisset contractus vel obligatio, dicitur deberi, licet non possit peti: vt ff. de verb. oblig. l. cũ qui kalendis. Itẽ, licet dicat, simili modo in legato vt in hæreditate, cauẽ: quia hæreditas nõ relinquitur ex die, vel ad diem: sed sub cõditione sit: vt ff. de hære. instit. l. hæreditas. & instit. de hæredi. instit. §. hæres. Item nec transmittit hæres hæreditatem non aditam: vt j. eo. §. in nouissimo. & hic. secus est in legato. Sed est similitudo: quia sicut ante apertas tabulas potest adiri hæreditas: ita & cedit dies legatorũ quo ad transmissionem.

a Sequitur eam Sal.

b Idem Sal. vel die secundum Bal. quod ibi valebat aditio, sed ex natura tunc ab indigno.
c Sequitur Inno. Bar. Paul. & Sa. Idem Bar. & Salyc.
d Quia certa [illegible] quod die [illegible] ficatur in vita legatarii. Idem Bal.
e Ex quo nõ mutantur tũc persona quæ possit esse obligata. Bar. Bal. Sal. & est singularis glo. in suo dicto secundi Bal.
f In hoc nõ est differentia inter cõtractus & legata. Salyc.

fuerant hæredes, suum imponere iugum erubuit, [a] ius antiquum intactum eis [b] conseruãs: nos omnibus nostris subiectis sine differentia personarum hoc concedimus. [c]

Hic secunda, in qua statutum nouum incipit ponere. & hoc principium dicit in summa: Lege Papia & senatusconsultis circa eam & materiam caducorum versantibus correctis, statuitur, vt hæreditas defuncti posit adiri clausis tabulis: & vt legata pura, vel in diem certã relicta cedant quo ad transmissionem à morte testantis, & fisco non debeantur. Salyc.

Cum igitur materiã & exordium caducorum lex Papia ab aditionibus [d] quæ circa defunctorũ hæreditates procedebant, sumpsit, [e] & ideo [f] non à morte testatoris, [g] sed ab apertura tabularum [h] dies cedere legatorũ senatusconsulta [i] quæ circa legẽ Papiam introducta sunt, censuerunt, [k] vt quod [l] in medio deficiat, hoc caducum fiat [m]: primũ hoc corrigentes, & antiquum [n] statum renouantes, sancimus, omnes habere licẽtiam à morte testatoris adire hæreditatem: [o] similique [p] modo legatorum [q] vel fideicommissorum pure vel in diem [r] certam relictorũ diem à morte testatoris cedere. [s]

Hic imperator prosequitur materiam desicientium voluntatem, & assignat primo differentiam nominũ, dicens quod vltimæ voluntates quæ deficiunt ex parte honorati: quandoque sunt pro non scriptis, videlicet quando relinquitur iam mortuo, quandoque sunt quasi caduca, vt quando legatarius decessit post testamentũ ante confirmationem per mortem testatoris. Quædam sunt caduca, vt quæ post mortem testatoris deficiunt vel repudiantur. Hoc dicit vsque ad §. in primo. Bald.

Et cum triplici [t] modo ea quę in vltimis elogijs relinquuntur, contingebat deficere: consentaneum est & tempora eorum & nomina manifestè exponere: vt quod vel tollitur, vel reformatur, non sit incognitum. [v] ¶ Ea etenim vel his relinquebantur qui in rerum natura tunc temporis cum condebantur vltima elogia, non fuerant, [x] forte hoc ignorantibus testatoribus: & ea *pro non scriptis* esse leges existimabant. Vel viuo testatore is qui [y] aliquid ex testamento habuit, [z] post testamentum ab hac luce subtrahebatur: vel ipsum relictum expirabat, forte quadam conditione sub qua relictũ fuerat, deficiente: [a] quod veteres appellabant *in causa caduci.* Vel mortuo iam testatore hoc quod relictum erat, deficiebat: [b] quod aperta voce *caducum* nuncupabatur.

Hic exequitur Imperator membra per ordinem, & dicit quod pro non scripto primo defertur substituto, secundo coniuncto, tertio remanet apud grauatum: & omnes non comitatur ipsum, quia nunquam habuit radicem fundamẽti. Hoc dicit vsque ad §. pro secundo. Bald. Vel sic: Legatum pro non scripto remanere debet penes hæredem, nisi legatarius in eo habuerit substitutum vel coniunctum: quia tunc ei debetur: & regulariter sine onere, quod etiã erat antiquitus. Salyc.

In primo itaque ordine, vbi *pro non scriptis* efficiebantur [c] ea quæ personis iam ante testamentũ mortuis testator donasset: [a] statutũ fuerat vt ea omnia bona manerent apud eos, [b] à quibus fuerant derelicta: nisi vacuaris [c] vel substitutus suppositus, vel coniunctus fuerat aggregatus. tunc enim non deficiebant, sed ad illos [d] peruenieb̃at, nullo grauamine [e] (nisi perraro [f]) in hoc *pro non scripto* superueniente: quod & nostra maiestas quasi antiquæ benevolentiæ consentaneum, & naturali ratione subnixum, intactũ atq; illibatum præcepit custodiri in omne æuum valiturum.

Olim quasi caduca deuoluebantur ad fiscum: hodie deuoluuntur ad substitutum coniunctum vel grauatum cum onere suo. hoc dicit vsque ad §. id nouissimo. Bal. Vel sic: Legatum quod efficitur quasi caducum, primo debetur substituto, secundo coniunctis: & his non volentibus vel non existentibus, remanet apud eum à quo est relictũ. & à quocunque eorum debetur onus eidem adiectum. Sal.

a Donasset. id est legasset. nam legatum donatio est: vt instit. de lega. §. j. & ff. de leg. ij. l. legatum. j.
b Apud eos. immo videtur q̃ non: vt ff. de conditio. & demonstra. l. si quis eũ quem. v bi legatus seruus apud legatariũ remanet, licet non manumittatur ex voluntate testatoris: sed ibi ea
c Lẽ Bar. Bal. & Paul. lebat legatum serui: licet liberras non valeat. hic autem nec legatum valet. Item contra ad idem. ff. de legatis. ij. l. codicillis. in princ. v bi remanet penes legatarium: licet sit nullum in persona ancillæ: cui legatarius debebit restituere. Sed ibi [b] est nullum propter vtilitatem fideicommissi, iusta confideratione habita hæredis, & eius cui relinquitur fideicõmissum, scilicet ancillæ. nam legabatur ancillæ testatoris à legatario dãdum, hic autem est nullum alia ratione.
b Dic materiam quod ea quæ in illis codicillis legatariis valebant deficiente condicione omnia fideicommissi deficientis debebant penes hæredem remanere. Bar. Bald. & Paul.
c *Vacuatis.* i. defectis: vel quia mortui sunt.
d *Ad illos.* f. substitutum vel coniunctũ. sed certe immo quandoque etiam ad non coniunctum potius vadit quàm ad eum redeat à quo est relictum: vt si Titio & posthumo lego decem: nam Titius habet totum, etiam si verisq; nõ coniunctim legauit: vt ff. de leg. j. l. si duobus. §. fi. quæ est cõtra. Sol. hic corrigit, quod nõ placet: quia hic dicit se nihil corrigere de antiquo iure. Alij vt Ir. q̃ ibi
c Placet Paul. saltem verbis erant cõiuncti: quia dixit, Titio & posthumo. Sed nec hoc placet: quia non semper syllaba &, facit coniunctionẽ: vt ff. de hære. instit. l. si ita quis hæredes. Tu ergo dic, q̃ ibi posthumus licet non erat in rerum natura, futurus tamen sperabatur. hic non erat, nec sperabatur: quia decesserat. Itẽ nota quod in tribus casibus licet portio collegatarij mei videatur esse pro non scripta: non tamen mihi accrescit. Primus, si legas mihi & Sticho seruo tuo sine libertate: vt ff. de leg. j. l. plane. j. §. si coniunctim. Secundus, si legas mihi & Titio seruum meũ Stichum: nam suam tantum partem habet collegatarius, sed ego nil: vt ff. de leg. j. l. huiusmodi. §. si Titio. Tertius, si legas mihi, & non capaci: vt ff. de leg. ij. l. si Titio. §. & ei. & ff. de hæred. instit. l. j. & ff. de his quæ pro non scrip. ha. l. iij. & ff. de his qui. vt indig. l. hęreditas. quæ omnia videntur huic l. cõtraria. sed specialia sunt.
d Et nota. Paul. licet Bart. transeat cũ glo. Legatarij portio licet videatur esse pro non scripta, non tamen accrescit collegatario certo casu, e Idē Salyc. & Paul.
e *Nullo grauamine.* immo semper cum onere iniuncto legato: vt j. eo. §. his ita. Sed ibi [c] dicit in hæredibus tantũ. secus in legatariis: vt ff. de iure codicil. l. quidam referunt. in fi. Vel expone sibi, quocũq; modo, id est quod sit caducũ, vel in casum caduci, non pro non scripto. Item contra ad idem. ff. de leg. j. ciuitatibus. §. Lucius. Sol. hic corrigit. vel ibi improprie dicitur, pro nõ scripto: id est quod pro eodem habetur, ac si ille non fuisset scriptus: pura quia repudiauit hæreditatem. sed hodie videtur corrigi quod hic dicitur: vt ẽ. de fideicommiss. auth. hoc amplius. v bi dicit cum onere semper redire. Vel verius g ibi in pœnã non obedientis sibi auferrur. secus autem alibi: vt hic.
f Si illa placet Sal.
f *Perraro.* nã quandoque superueniet grauamen: vt si seruus sit legatus, & manumittatur. nã tunc cũ onere remanet: vt ff. de fideicõ. liber. l. cũ vero. §. si pro non scripto. Itẽ quãdo aliquis sibi
g Die melẽ quod illi nõ teneatur in pro nõ scripto. Paul. & Idē Bal. & Sal. adscripsit iussu testatoris, & cũ onere. nã cũ nõ valeat, remanet, sed cũ onere: vt ff. de his quæ pro non script. l. si. licet ibi alia ratione dicitur pro nõ scripto. Idẽ dicunt de legato dato alicui vt faciat impẽsam funeris. q̃ tamẽ nõ inuenitur lege expressum.
g *Verus ius.* quod erat vt ad fiscum peruenirent: vt ff. de peti. hære. l. item veniunt. §. cum autem.
h *Apud eos.* immo non: vt ff. de adi. leg. l. filio. §. matri. quæ est contra. sed hic corrigit. Vel ibi electa fuit mater vt ministra, nõ vt legataria: sicut & alias. ff. de leg. ij. l. si quis Titio. in princ. & de ali. leg. l. pecuniæ.
i *Possint.* possunt autem hoc omnes qui honorantur commodo pecuniario: vt instit. de singu. reb. per fi. re. in prin. & etiam

A instit. de hæredi. instit. §. hæres. Item nec transmittit hæres hæreditatem non aditam: vt j. eo. §. in nouissimo. & hic. secus est in legato. Sed est similitudo: quia sicut ante apertas tabulas potest adiri hæreditas: ita & cedit dies legatorũ quo ad transmissionem.

Et *cum triplici*.] CASVS. Imperator dicit quod tripliciter ficbant legata caduca. Primus modus erat quando testator reliquit legatum illi qui nunquam fuit in rerum natura: vel fuit, sed ab humanis rebus exiuit ante tempus testamenti: & tunc erat caducum: & appellabatur pro non scripto. Secundus modus erat quando reliquit legatum alicui, ille postea decessit viuo testatore: & illud dicebatur esse in causa caduci. Tertius modus erat quando reliquit alicui legatum: & ille repudiauit, vel decessit ante aperturam tabularum: & dicebatur hoc legatum caducum. In primo genere legati quod dicebatur pro non scripto, remanebat apud hæredes à quibus erat relictum: nisi legatarius haberet substitutum in legato, vel coniunctum, vel suppositum sine onere. hoc est quod non dabunt, vel facient illud quod testator voluit vel dari, vel fieri à legatario. & in hoc genere legati nihil immutatur hodie. In secundo genere quod dicebatur in causa caduci, legatum similiter remanebat apud illos à quibus erat relictum: sicut in primo casu: nisi legatarius haberet coniunctum vel substitutum: & remanebat apud istos cum onere suo, quemadmodum erat remanB surum apud legatarium: siue istud onus consisteret in dando, siue in faciendo: quia non est ferendus qui lucrũ sentire vult, si onus ei annexum recusat sustinere. & quod dicit, in modo, dic exemplum: Lego tibi fundum, vt decẽs des Titio sub conditione. vel lego tibi si nauis venerit ex Asia. & quod dicit, vel alia quacunque, dic exemplum: vt legaui tibi decem, & postea alio testamento præcepi aliquid dare vel facere. Et nota quod in hoc genere legati aliquid mutatur, olim enim remanebat illud legatum apud eos à quibus erat relictum sine onere: hodie cum onere: vt hic dicit. Viuianus.
t *Triplici.* inter cæteros modos. nam & multi alij sunt modi: sed de tribus tantum tractat iste titulus.
v *Incognitum.* sic & institu. de testa. in prin.
x *Non fuerant.* in veritate, vel de iuris fictione: [1] vt quia erat ab hostibus captus, & ibi decessit legatarius: vt ff. de lega. j. l. si ser[i] *Sequitur eam Sal.* uo meo Stichus. §. j.
y *Is qui.* legatarius.
z *Habuit.* scilicet spe.
a *Deficiente.* viuo testatore.
b *Deficiebat.* vel quia desinebat legata res in rebus esse humanis, vel quia legatarius repudiabat, vel deficiebat conditio, vel moriebatur legatarius.
c *Effuiebantur.* scilicet legata.

Donasset.

debitor defuncti: vt ff. de leg. j. l. si pecunia. & de ali. leg. l. debitor defuncti. Accursius.
k *Substitutus.* immo quãdoque substitutus nõ admittitur: vt ff. de cap. l. quod si filius. vbi filius qui domi remãsit patre capto, prædecessit. nam ei pupilliariter substitutus non admittitur: sed

Pro secundo verò ordine, in quo ea vertuntur quæ *in causa caduci* fieri contingebant, vetus ius [g] corrigentes, sancimus ea quæ ita euenerint, simili quidem modo manere apud eos [h] à quibus sunt derelicta, hæredes forte, vel legatarios, vel alios qui fideicommisso grauari possunt: [i] nisi & in hunc casum vel substitutus [k] vel coniunctus eos antecedat. ¶ Sed omnes personas quibus lucrum per hunc ordinẽ defertur, eas etiam grauamen quod ab initio fuerat complexum, omnimodo sentire: [l] siue in dando sit constitutum, siue in quibusdam faciendis, [m] vel in modo, [n] vel conditionis implendæ gratia, vel alia quacunque via [o] excogitatum. Neque enim ferendus est * is qui lucrum quidem amplectitur, onus autem ei annexum contemnit. [p]

illud i in pupillari substituto: hic loquitur in vulgari & communi.
l *Sentire.* vt ff. de vsufruct. leg. l. si ab eo. & ff. de lega. ij. l. si Titio & Mæuio. §. Iulianus. Sed secundum hoc quo modo hic blanditur Iustinianus. nã dicit corrigentes, quasi hoc ipse inueniat de nouo? Sed dic quòd inuẽtum erat per iurisconsultum, non per alium principem. Vel non erat generaliter sic constitutum. Sed viderur contra, scilicet quod non cum onere redeat ad substitutum, nisi sit expressum: vt ff. de hæredi. institu. l. sub conditione. vbi conditio apposita instituto, non intelligitur repetita in persona substituti. sed ibi erat conditio casualis, quæ non dicitur onus. Item cõtra ff. de lega. ij. l. Celsus. §. pe. & §. sequen. Sol. ille referrus antiquũ quod *Conuenit. c. accedites. in fin. extra de pra scrip.* refertur in eodem tit. l. si Titio & Mæuio. §. Iulianus. Et eodem modo potest responderi ad id quod dicitur. ff. de leg. iij. l. j. §. fin. vbi relicta à legitimis proximioribus, non intelliguntur repetita à sequentibus. sunt ergo illa correcta. Vel in illa. l. de lega. iij. non venit ad substitutum: nec dicitur substitutus sequẽs agnatus, sed dicit legitim⁹. Vel potest dari generalis solutio, vt semper intelligatur reperita, nisi pareat aliam fuisse defuncti volũtatem: vt hic, & ff. de lega. j. l. licet imperator. in fi. Sed quare aliud in primo ordine, quod nõ redeat cũ onere, hic fiet? Respõ, quia ibi nec aliquo tempore tenuit legatũ: ideoq; nec onus hic autem cœpit. arg. ff. de hæredib. instit. l. circa. inde est quod hic habet ex persona legatarij, ibi nõ, & ad hoc. arg. ff. de iniu. testa. l. nam. & si sub conditione. §. rumpendo. & ff. de verbo. obliga. l. in illa stipulatione. Item quid si alicui fuit relictum, & onus iniunctum: onus autem adimplere non potsit: vtrũ iure possit petere legatum? Ad quod respon. secundum H. si onus tenuit à principio, potest petere: vt ff. de leg. iij. l. pater. §. Tusculanus. si vero nõ tenuit, non potest petere: vt ff. de lega. ij. l. codicillis. in prin cip. Sed argu. contra. videtur. ff. de condit. & demõstra. l. si quis eũ. A D D I T I O. Dicas quod in illa. l. si quis cum. testator voluit ad legatarium aliquod commodum pertinere: puta interfurium medij temporis. vnde nimirum licet nullum sit onus, non tamen annullatur legatũ. de hac quæstione vide pulcheram distinctionem Bar. in. d. l. codicillis. ff. de lega. ij.
m *Faciendis.* hic subdiuidit: vel in modo & c.
n *In modo.* subdiuidit. & quod dicit, in faciendo, intellige si potuit per alium expediri: vt j. §. ne autem.
o *Via.* vt legaunt ei. c, postea alio testamento vel codicillo aliquid dare vel facere præcepit.
p *Conuenit.* vt & supra de fur. l. fin. §. sed cum in secunda. Arg: contra. ff. de nego. gest. l. si negocia.
In nouissimo.] CASVS. Genere legati quod dicebatur caducũ, scilicet quando legatarij repudiabant, vel ante apertas tabulas decedebant: statuit imperator vt hæres, siue ex parte, siue in solidũ institutus, adire possit hæreditatẽ à die mortis testatoris & ante apertas tabulas dies legatorũ vel fideicõ. cedat à morte defuncti: & perinde transmittat ad hæredes: hæreditatem autem non aditã non transmittat ad hæredem extraneũ: sed tantũ ad filios, vel nepotes, de quibus lex Theodosiana facit mentionẽ: vt si auus decesserit nepotes habens ex filio, & filius ante mortẽ patris ciusdem aui decesserit, eam trãsmittet ad hæredẽ salua constitutione promulgata super deliberatione hæredis, velit hæres adire: vt ẽ. de iure deliberan. l. cũ antiquioribus. vt

i Sequitur eam Bart. & Paul.
k Idē Bar. & Paul.
Legatũ cũ onere impositũ relictũ an vetis possit

tunc scilicet tantum temporis transmittat ad hæredes ad deliberandum, vel adeundū quantum ei de anno superfuit. & licet dictum sit generaliter quòd dies legatorum cedat à morte testatoris, non tamen hoc intelligendū de legato libertatis: quia non cedet, nisi demū adita hæreditate. Item nec legata relicta ei qui manumittitur, nisi adita hæreditate. Itē nec legata seruis legatis. vsusfru. vero, nec ab hæredibus, nec ad hæredes transmittitur. & hęc sunt vera in his quę pure, vel in diem certū sunt relicta. Si autem legatum sit relictum sub conditione: siue fuerit mixta, siue potestatiua, siue casualis, peti non poterit, nisi demū existente cōditione. ea autem pendente si moriatur legatarius, vel defecerit condicio, remanebit apud eos à quibus erat relictū. & ad hæredes transmittet, nisi habeat substitutū, vel coniunctū: cum tam in institutionibus quàm in legatis & fideicōmissis, & in mortis causa donatis possit fieri substitutio. apud hęredes autem remanebit pro portionibus hæreditariis, à quibus fuisset præstandum cū onere suo, nisi testator legatū reliquerit ab vno hærede: quia tunc penes grauatum remanebit apud eos pro virilibus portionibus: apud legatarios, vel fideicommissarios, vel mortis causa dona. honoratos, vel alias personas, quæ fideicōmisso grauari possunt, remanebit pro virili portione. Viuia.

† alias quæ super his personis quæ debite. &c.

Hæreditas potest adiri, etiam clausis tabulis. & quo ad adeundū cedit dies à morte testatoris: sed quo ad transmittendū iura vetera seruantur, vt legata & fideicommissa transmittantur: sed in hæredibus seruantur, vt non cedat dies quo ad transmittendum, nisi ab adita hæreditate. fallit in liberorum personis. item fallit quotiens ius deliberandi transmittitur. h.d. vsque ad. §. libertatibus.

In nouissimo[a] autem articulo, vbi propriè *caduca* fiebant, secundum quod prædiximus, [b] etiam clausis tabulis, tam existere hæredes quàm posse adire, siue ex parte sint, siue ex asse instituti, censemus, & dies legatorum & fideicommissorum (secūdum quod prædiximus) à morte defuncti cedere. [c] Hæreditatem etenim, nisi fuerit adita, transmitti, nec veteres concedebant, nec nos patimur: [d] exceptis videlicet liberorum personis, de quibus Theodosiana[e] lex super huiusmodi casibus introducta loquitur: his [f] nihil minus quæ super his [g] quiꝰ deliberantes ab hac luce migrant, à nobis constituta [h] sunt, in suo robore mansuris.

Legatum libertatis cedit ab adita hæreditate: item legatum quod dependet ex libertate. hoc dicit vsque ad §. sin autem aliquid. Bal. Vel sic: Legata vel fideicommissa pura, vel in diem certam relicta, cedunt à morte testatoris: excepto legato libertatis, vsufructus, & quibusdam aliis quæ cedunt à tempore aditæ hæreditatis. Sily.

Libertatibus[i] proculdubio & post præsentem sanctionem propter sui naturam quæ additionem hæredis[k] expectant, ab adita hæreditate vnà cum aliis quæ seruis in testamento manumissis, vel aliis legatis [l] relicta sunt, competentibus. Excepto etiam vsufructu, qui† sui natura ad hæredes legatarij transmitti non patitur: [m] quia neque à morte testatoris, neque ab adita hæreditate, quantum ad transmissionē, dies eius cedit. ¶ Sed hæc omnia in his obseruari sancimus secundum præfatam dispositionem, quæ purè, vel in diem certum relicta fuerint.

† alias, quæ sua natura.

Dies legatorum, & fideicommissorum cedit à morte, si legatum & fideicommissum est purum. sed si conditionale, vel in diem incertum, non cedit, nisi adueniente conditione, vel die incerto: & si interim decedit legatarius, vel fideicommissarius, non transmittitur: sed vadit ad substitutum, vel coniunctum: vel remanet hæredi testatoris. idem in donatione causa mortis, in qua etiam substitui potest. hoc dicit vsque ad §. sed vt manifestetur. Bald.

Sin autem aliquid sub conditiōe relinquatur, vel casuali, vel potestatiua, vel mixta, [n] quarum euentus ex fortuna, [o] vel ex honoratæ† personæ voluntate, vel ex vtroq; pendeat, vel sub incerto die: expectari oportet conditionis euentum, sub qua fuerit derelictum, vel diem: vt tunc cedat, cum vel cōditio impleatur, [p] vel dies incertus extiterit.

† omnia.

¶ Quod si in medio is qui ex testamento lucrum sortitus est, decedat, vel eo superstite [q] conditio defecerit, hoc quod ideo non prævaluit, manere dispōnimus simili modo [r] apud eos à quibus relictum est: nisi & hic vel substitutus relictum accipiat, vel cōiunctus, siue hæres, [s] siue legatarius hoc sibi acquirat: cum certi iuris sit, & in institutionib[b] & legatis, & fideicommissis, & mortis causa donationibus [t] posse substitui.

a *Vide plures alios ex- pressos per gl. & Bar. in l. ventre. ff. de acqui. hæred.*

b *Seguitur Bart. Sally. & Paul.*

c *Cedere.* hoc expone vt §. eo. §. cū igitur. in fi.

d *Patimur.* vt & §. de iudeli. l. quoniam. nisi in casu, [a] scilicet quando regardauit hæres aditio nem ex necessitate, vt quæstionē de familia occisi haberet: vt ff. ad Sylla. l. si quis in graui. §. eleganter. & l. qui post humos.

e *Theodosiana.* quam habes j. titu. j. l. j. quæ dicit transmitti non aditam ad liberos.

f *His.* scilicet exceptis.

g *Super his.* hæredibus.

h *Constituta sunt.* vt vsque ad annum transmittat sciens: vt §. de iure delibe. l. cum antiquioribus.

i *Libertatibus.* scilicet competentibus: vt j. de manu. test. l. iij. ne si discerētur à morte testatoris eis competere, hęreditate postea non adita reuocarentur. quod esset absurdum. & fit hęc exceptio ab eo quod dixerat, & diem, &c.

k *Hæredis.* redit ad eum versum qui est §. & dies legatorū, &c.

l *Aliis legatis.* seruis erant legata relicta: & postea testator legauerat seruos aliis hominibus cū rebus eis legatis: nō ergo cedunt legata relicta seruis manumissis, vel legatis, nisi ab adita hæreditate: vt hic, & ff. quando di. lega. ce. l. hæredis. §. fi. & l. cū legato. & ff. ad leg. Fal. l. j. §. ad eos. Et in primo [b] casu est ratio, ne pri⁹ legatū cedat, quā libertas: vt in illa. l. hæredis. In secūdo illa ratio est, quia cum in seruo legato nullū ius habeat legatarius ante aditā hæreditatē: merito ei per eū ab eodem testatore relictum legatum, nullo modo queritur: vt ff. quādo di. leg. ce. l. cū ita. §. j. licet (quod est mirabile) legatarius ab ipso tempore mortis videatur fictione iuris fuisse dominus: vt ff. de noxa. ac. l. si seruus legatus. sed inspecta veritate, non est: vt ff. de lega. j. l. si ti bi homo. §. cum seruus. Alij intelligunt hunc secundum casum in seruo mihi legato, & me rogato per fideicōmiss. manumittere. quod nō placet: [c] quia expressim dicit lex, idem in legato relicto seruo sine libertate: vt ff. de optio. leg. l. si optio.

† Et hoc. Pau.

m *Non patitur.* vt & §. de vsufru. l. ambiguitatem. & ff. quando dies lega. ce. l. ij. & iij. Item excipe [d] vsum & habitationem: vt ff. quando di. lega. ce. l. ij. fortè [e] idem est in omni seruitute, etiā reali: vt argu. ff. de ser. leg. l. fi. & ff. cō munia præ. l. fina. & ff. quemadmo. ser. amit. l. si partem. §. j. Sed argu. contra. ff. de serui. lega. l. si fundum. in fi. dic vt ibi nota. ADDITIO. Dicas quod in seruitutibus realibus dies cedit à morte testatoris, sicut in aliis rebus legatis: quia cessat illa ratio quæ est in vsufructu: cum istæ seruitutes sint transmissibiles ad hæredes: vt ff. de seruitu. rusti. prædio. l. pecoris. ita vult hic Cynus. & sequitur Bar. & communiter doctores.

d Sepien Bart. & Pau.

e Nihil sil. Pau.

n *Vel mixta.* de quibus habes exempla. ff. de hæredi. instituē. suus quoque. §. puto generaliter.

o *Ex fortuna.* redde singula singulis.

p *Conditio impletur.* ante ergo non cedit, vt transmittatur: vt hic, & ff. de mino. l. in causæ. ij. §. Pomponius. & §. de fideicommiss. l. si in persona. & hoc verū, [f] nisi talis sit conditio quæ omnino est extincta incontinenti adita hæreditate: vt des decē, si hæres etis: vt ff. de leg. j. l. ij. Vel quę tacite insit: vt à primo legatario, lego alij. tacite intelligitur, si suum legatum agnouit: vt ff. de condi. & demon. l. conditiones. Idē si est omnino extinctus: vt lego tibi decem, si morieris, vel cum morieris: vt ff. quando di. leg. ce. l. si cum hæres. & ff. de condit. & demon. l. hæres meus.

f Idē Bar. Sal. & Pau.

q *Supersite.* quid autem si ciuiliter moritur? Respon. resert an fiat seruus, vt tunc deficiat. an non, vt tunc non deficiat: vt ff. de condi. & demon. l. intercidit. Item etiam si decedat naturaliter, videtur transmittere pendente conditione: vt ff. de æqui. hęred. l. qui patri. vbi instituтus, idéque pupillo cohæredi substitutus, si decedat post aditionē suam, sed ante mortē pupilli: transmittit. sed illud, quando pupillus adiuit: nō aliàs & propter aliam partem acceptam, cui adiungitur pupillaris.

r *Simili modo.* id est cum suo onere, vt §. eo., pro secundo. & j. eo. §. ne autem. in fine. §.

s *Hæres.* ad quem redit.

t *Donationibus.* not. secundum H. quod substitutio videtur debere fieri

bere fieri per stipulationem: vt ff. de dona. causa mor. l. ci qui. & j. de dona. causa mor. l. ij. Sed arg. [a] contra j. in eo. titu. l. j. & facit §. de leg. l. ij. legata. & ff. de lega. ij. l. ij. Titio.

a *Cum & ab ipsis.* bona ratio: vt ff. ad Trebel. l. quotiens. hęc vera, [b] nisi testator proprijs nominib[b] expressis grauauit, vel one rauit: quia tunc viriles: vt ff. ad Trebellianum. l. nonnunquam. & de lega. j. l. seruus vni. §. j. & l. si hæredes.

b *Pro virili.* id est pro æquali: vt ff. de leg. j. l. virilis. Sed si mihi tres partes, tibi quartam huiusmodi rei legauit testator, & nos hanc rem Mœuio restituere totam iussit. Mœui[c] repudiat: nunquid pro virili parte remanet apud nos? Respond. quod hic dicitur, forte locum habet in onere exterinseco iuncto legatarijs etiam sub appellatiuo nomine, quia quod pro virilibus præstamus, & pro virilibus apud nos remanet. secus si res legata contineat fideicōmissum. nam tunc prout legata est, ita & apud nos remanet. hæredes verò dānati sub appellatiuo nomine soluūt pro hęreditarijs, & pro hæreditarijs manet apud eos.

Omne quod decisum est ab aliquo: si ad sua initia reuertitur, taliter reuertitur, qualiter eum manit ab illo, hoc dicit vsque ad §. ne autem. Baldus.

Ne autem.] CASVS. Quod autem dictum est in secundo ordine, scilicet quod legatum trāsit cum suo onere: hoc verum est, si illud onus cōfistit in dando, si in faciendo, distinguitur: aut factum per alium potest expediri, vel non. Primo casu pone exemplum: vt testator præcepit domum fieri, vt tunc quicunque legatum præcipit, sentiat & onus. Secundo casu pone exemplum quod testator præcepit, vt legatarius vxorem duceret. illud factum non reuertur hæres facere, sed in dando omnes pro modo lucri onus sustinebunt: ita videlicet, quia in his generibus legatorum pro ea portione qua quis sentit lucrum, sentiat & onus: vt §. ea. l. §. sed vt manifestetur, scilicet vt si remanere debeat apud hæredes: remaneat pro portionibus hæreditarijs. si apud legatarium, aut fideicommissarium, pro æqualibus portionibus: vt in isto §. sin autem. Et hæc vera sunt quando transeunt huiusmodi legata cum suo onere: vt si fuerint in causa caduci, vel caduca. legatum autē pro non scripto, cum suo onere non transit generaliter: sed in quibusdam casibus specialibus qui in noui iuris cōpilatione enumerati sunt in pādectis, in C. in auth. ne antiqui iuris fiat inuolutio. Viuianus.

c *Statuimus.* vt §. eo. §. pro secundo. & §. sin autem aliquod. in eo quod dicit simili modo &c.

d *Ad eum.* substitutum, vel coniunctum, vel ad eum à quo erat derelictum.

e *Hoc.* scilicet onus.

Omnes patres pro filijs vel nepotibus suis donationes quas nouissimo tempore super personis filiorum suorum vel nepotum fecerunt, vel in futurum fecerint, ratas esse censemus, & firmas, & inuiolabiles manere, & ad effectum perduci. Bal. in auth. de nup. §. nouissimo. fide leg. ti. secundum Bal. Bart. Sa. & Pa.

f *Lucrante.* immo videtur contra. nam filia succedens ab intestato præter spem patris, non soluit legata à filio relicta: licet de lucro habeat: vt ff. de iur. codic. l. qui graui. & l. seq. & l. quidam referunt. quæ sunt contra. Solu. hæc regula obtinet in his qui lucrum capiunt ex voluntate defuncti. Sed ibi contra, vel

Filia patri ab intestato succedēs, nō soluit legata à filio relicta.

simili modo & à lucrante [f] agnosci: puta si honorata * persona iubeatur insulam vel monumentum, vel aliud tale suis sumptibus facere, vel hæredi, vel legatario, vel alij forte cui testator voluerit, vel rem ab hærede testatoris emere, vel locationem vel fideiussionem subire, & si quid huiusmodi facti simile sit. nihil enim refert, siue per eum de quo testator locutus est, siue per alium eiusdem lucri successorem adimpleatur. ¶ Sin vero talis est verborum conceptio, & facti natura, vt quod relictum est, ab alio impleri non possit: tunc etsi lucrum ad aliquem pertinerit, non tamen & gratuamen sequi: quia hoc neque ipsa natura concedit, neque testator voluit. Quid enim si testator iusserit eum in certum locū abire, [h] vel liberalibus studijs imbui, vel domū suis manibus * extruere, vel pingere, vel vxorem ducere? quæ omnia testatoris voluntas in ipsius solius persona intelligitur concluisse, [i] cui & suam munificentiam relinquebat. Hoc videlicet in omnibus [k] obtinere, vt pro simili parte & lucrum sentiant, & gratuamen, vbi hoc possit procedere, [l] subeant. Et hoc locum habē te omni quidem modo in his quæ *in causa caduci*, vel *caduca* (secundum quod suprà dictum est) fiebant: in *pro non scriptis* autem, non omnibus, sed quibusdam: [m] quia eorum quædam etsi talia sint, [n] tamen cum suo onere veniebant: quæ & nos in noui iuris [o] compositione specialiter enumerari iussimus, ne quis veteris iuris [p] prolixitatem quasi rebus necessariam, vel pro eorum reuoluat scientia.

Ille §. excellat. dicam materiam iuris. scz. cōcessis.

* *Concor. c. fin. cū gl. super verbo, personaliter. post princ. de offic. delo.*

tantum. ff. de fideicom. hb. l. cum vero. §. si pro non scripto. l. fi & dixi §. eo. §. in primo itaque.

p *Veteris iuris.* id est in voluminibus desperatis.

Hic ita.] CASVS. Fecit imperator mentionem §. de coniunctis. qui hi sint videamus, & gratia cōiunctorum de diiunctis. dic ergo quod hæredes aut sunt coniuncti, aut disiuncti, aut legatarij. Primo casu, aut omnes sunt hæredes coniuncti tantum, aut omnes disiuncti tantum, aut quidam cōiuncti, aut quidam disiuncti. Primis duobus casibus, si aliqua pars deficit, trāsmitteretur ad cohæredes, & cum suo onere. & si aliquis cohæredum decesserit, ad hæredē eius trāsmitteretur. aliis enim casibus. quādo quidam sunt coniuncti, quidā disiuncti: si aliqua pars de coniunctis deficit, ad coniunctum peruenier tantum. si aliqua pars

de his deficiat: illa perueniat non ſolum ad diſiunctos, ſed ad coniunctos cum onere ſuo: & pro portionibus hæreditariis remaneat: quia pars de coniunctis deficiẽs, ad coniunctos tantũ perueniat. econuerſo de diſiunctis adſignat: quia coniuncti in vnum redacti ſunt ex ſermone teſtatoris continuato. diſiuncti autem inter ſe ſeparati ſunt, & à coniunctis. ideo, &c. De coniunctis dic exemplum: vt ſi ſic dicat teſtator, Brunellum, & Fautonem, & Rainerium, & Caſtell. hæredes inſtituo in tali hæreditate: illi dicuntur coniuncti re, quia in eadem hæreditate: & verbis, puta per copulatiuam coniunctionem. De diſiunctis dic exemplum: Fautonem, Brunellum, Caſtell. hæredes inſtituo. hi dicuntur coniuncti re: quia in eadem hæreditate. verbis autem diſiuncti, & ſic accipitur coniunctum & diſiunctum in tota iſta conſtitutione. Viuianus.

a *Conunctim*. ſcilicet re & verbis. & ſic intelige in tota hac lege.

b *Vel diſiunctim*. verbis tantum. & ſic accipitur per totam hanc conſtitutionem.

c *Quoquo modo*. id eſt caducum, vel in cauſa caduci. aliud ſi ſit pro non ſcripto: quia tunc non tranſit cum onere: vt ſ. eo. §. in primo. Vel aliud eſt in legatis, vt ibi, quàm in hæreditate, vt hic: quia & cum onere redeat pro non ſcripto. & ſic eſt contra ff. de lega. ij. l. Celſus. §. pen. & fina, & de lega. iij. l. j. §. fina. Solu. hæc corrigit, vel ſolue vt diximus ſ. eo. §. pro ſecundo. Item & fallit hoc in caſibus illis tribus, in quibus quis facit partem lucri, licet non admittatur ad partem, vt diximus ſ. eo. §. in primo. in gloſſa ſcilicet ſubſtitutum, vel cõiunctum.

d *Deſuncti ſint*. ſcilicet antequàm accreſcat portio vacuata: ſuam portionem tamen adierant ante. ſecus in cohærede ſubſtituto, qui ſubſtitutionem non tranſmittit, licet adierit iure inſtitutionis: vt hic, & ff. de condi. & demonſtr. l. hæc ſcriptura. §. cũ eadem. & ff. de legi. hære. l. ſi ex pluribus. & inſtit. ad Orficia. §. fina. & ff. de vulga. ſubſtitu. l. ſed ſi plures. in prin. & eſt ratio in ſubſtitutione: quia omnis ſubſtitutio eſt inſtitutio: vt ff. ad legẽ Falcid. l. in ratione. j. §. pen. vnde ſicut inſtitutio non tranſmittitur hæreditate non adita, vt ſ. eod. §. in nouiſſimo. ſic nec ſubſtitutio: vt ff. de acquiren. rerum domi. l. ſubſtitutio.

Subſtituto nẽ ſiũ tranſmittit cohæres ſubſtitutus, licet in re inſtituto adhærit.

e *Nolentibus*. qui iam ſuas partes adiuerant. ſecus in legatariis, quibus non accreſcit inuitis: vt j. eod. §. vbi autem. & eſt ratio, vt ibi dicam.

f *Abſurdum*. vt ff. de acquirenda hæredit. l. j. & ij. & l. qui ex duabus. §. fi. in fi. & ff. ſi pars hæred. peta. l. ij. Sed tamen hæc abſurditas quãdoq; toleratur, & hoc ſi teſtator fuit miles: vt ff. de mili. teſtam. l. ſi duobus. Item cum creditores conſentiunt hæredi ſuam partem tantum volenti: vt ff. de acquiren. hæred. l. cum hæreditare. in fine.

g *Deciſionibus*. vt ſ. de iure delibe. l. quidam elogio. & de impu. & ali. ſubſtitu. l. teſtamento.

h *Ad ſolos coniunctos*. vt & ff. de hære. inſtitu. l. hæredes. Sed videtur ad omnes: vt j. eo. tit. l. item quod Sabinus. §. j. vbi ſcilicet vno ex vndecim vncijs inſtituto, & aliis duobus ſine partibus, & ita in vncia quæ remanebat, ſi vnus eorum qui ſine parte erat inſtitutus, deficit omnibus remanentibus accreſcit. Sed dic quod ibi etiam illi duo non erant coniuncti vel re, vel verbis: alioquin ſecus: vt d. l. hæredes. & hic.

i *Onere*. hic contra. j. eo. §. ſin autem ad deficientis. Sol. vt ibi.

k *Diſiunctos*. aliàs coniunctos.

l *Tam coniunctos*. vt & ff. de hære. inſtit. l. liber homo. §. cum quis. Et diſtingue de his coniunctis & diſiunctis vt diximus. ff. de vſufru. accreſ. l. j. in fin.

Vbi autem.]CASVS. †*Nonnulli* Dicit in hoc. §. quod ſi *cod. habẽt*, plures legatarij ſint con *& ſui* coniuncti, & vna pars lega *dẽ habent*, ti deficiat: perueniat ad *alterũ* autẽ cæteros legatarios pro *non ſoli* a virili portione, & cum *petunt*, ſed ſuo onere. Si autem nul *cũ omnibus* lus voluerit, remane- *ſuis* colea. bit penes eum à quo *cipiunt*. & relicta eſt. Si autem qui *hæc in hac* dam voluerit, partes *diuiſibus* non volentium volen- *tantũmodo* tibus accreſcunt. Si au- *&c.* tem legatum diſiũctim fuerit relictum: ad omnes, ſi voluerint, peruenit pro virili portione: nec vnus rem petere poterit, alter æſtimationem: niſi teſtator expreſſe dixerit vt ad alterum res, ad alterum æſtimatio perueniat. Si autem vnus ex legatariis quibus ſeparatim vel diſiunctim relictum eſt, accipiant: & concurſu legatum prioris deminuetur: ſi nullus veniat, qui primo accepit habebit in ſolidum: nec dicetur aliquid ſibi accreſcere, cum totum habere videatur ex voluntate defuncti. Otius autẽ quod fuit in perſona ſua appoſitum, hoc ſubibit. Si autẽ in perſonam alterius legatarij fuit onus à teſtatore appoſitũ, qui repudiauit legatũ ipſum non conſequetur. Quæ autem de his quibus vtin dignis auferuntur, ſancita ſunt: obſeruentur. Viuianus.

Parẽ quis quandoque facit quàm admittitur

m *Deficiat*. ſcilicet morte.

n *Accreſcere*. vt & inſtitu. de lega. §. ſi eadem res duobus. Sed in eo quod dicit cum ſuo onere, eſt contra. ſ. eod. §. in primo. Sed illud in pro non ſcripto: hoc in caduco, & eo quod eſt in cauſa caduci. Vel hic onus fuit iniunctum cuilibet legatario-rum: ibi ſoli deficienti. Item etiam fallit hoc quod dicit accreſcere, in illis caſibus, in quibus quis facit partem, licet non admittatur ad partem: vt diximus. ſ. eod. §. in primo. Item contra *admittitur* in eo quod dicit cum ſuo onere, j. cod. §. ſin autem ad deficien- *ad partem.* tis, ſed ibi ſolues.

Nolentibus

Diſiuncti nominatim hoc modo ſunt.

Coniuncti nominatim hoc modo ſunt.

Non decreſcendi: & ideo hæc materia eſt ſubtiliter pertractanda. dicit ergo imperator quòd non ſolum coniunctiuo modo quædam relinquuntur, ſed etiam diſiunctiuo, id eſt ſeorſum verbis, ſeu orationibus ſeparatis. Item dicit quòd in pari coniunctione, vel pari diſiunctione pariter habet locum ius accreſcendi cum ſuo onere. Item dicit quòd ſi aliqui ſint coniuncti re & verbis, & aliqui verbis diſiuncti: ſi deficit aliquis ex coniunctis, accreſcit collegæ: ſi ex diſiunctis, accreſcit omnibus. Item dicit quòd ratio differentiæ quare magis accreſcit coniuncto, eſt vnitas ſermonis quæ ſignificat coniunctos, eſſe quaſi vnum corpus: diſiuncti autem non ſunt vnum corpus: & ſeparatorum ſeparata eſt ratio. Et hæc vera ſunt inter cohæredes quibus inuitus accreſcit. hoc dicit vſque ad §. Vbi autem legatarij. Baldus.

His ita definitis, cùm in ſuperiore parte noſtræ ſanctionis in plurimis locis *coniuncti* fecimus mentionem: neceſſarium eſſe duximus omnem inſpectionem huius articuli latius & cum ſubtiliori tractatu dirimere, vt ſit omnibus & hoc apertiſsimè conſtitutum. Non enim tantum coniunctiuo modo quædam relinquuntur, ſed etiam diſiunctiuo. ¶ In his itaque, ſi quidem cohæredes ſunt omnes coniunctim, [a] vel omnes diſiunctim [b] vel inſtituti, vel ſubſtituti: hoc quod fuerit quoquo modo [c] euacuatum, ſi in parte hæreditatis vel partibus conſiſtat, aliis cohæredibus cum ſuo grauamine pro hæreditaria parte, etiam ſi iam defuncti ſunt, [d] acquiratur. & hoc nolentibus [e] ipſo iure accreſcat, ſi ſuas portiones iam agnouerint: cùm ſit abſurdum, [f] eiuſdem hæreditatis partem quidem agnoſcere, partem verò reſpuere, ſecundum quod in diuinis noſtri numinis deciſionibus [g] ſtatutum eſt. ¶ Sin verò quidam ex hæredibus inſtitutis vel ſubſtitutis permixti ſunt, & alij cõiunctim, alij diſiunctim nuncupati: tunc ſi quidem ex coniunctis aliquis deficiat, hoc omnimodo ad ſolos coniunctos [h] cum ſuo veniat onere, [i] id eſt pro parte hæreditatis quę ad eos peruenit. ¶ Sin autẽ ex his qui diſiunctim ſcripti ſunt, aliquid euaneſcat: hoc non ad ſolos diſiunctos, [k] ſed ad omnes tam coniunctos [l] quàm etiam diſiunctos ſimiliter cum ſuo onere pro portione hæreditatis perueniat. ¶ Hoc ita tam variè, quia coniuncti quidẽ propter vnitatem ſermonis quaſi in vnũ corpus redacti ſunt, & partem coniunctorum ſibi heredũ quaſi ſuam præoccupant: diſiuncti verò ab ipſo teſtatoris ſermone apertiſsimè ſunt diſcreti: vt † ſuum quidẽ habeant: alienũ autẽ non ſoli appetant, ſed cum omnibus cohæredibus ſuis accipiant. & hæc in hæredibus tantummodo ſtatuenda ſunt.

Vbi autem legatarij vel fideicõmiſſarij duo forte vel plures ſunt, quibus aliquid relictum ſit: ſi quidem hoc cõiunctim relinquatur: & omnes veniant ad legatũ, & pro ſua portiõe quiſq; hoc habeat. ¶ Si verò pars quædã ex his deficiat; [m] ſancimus eã omnibus, ſi habere maluerint, pro virili portione cũ omni ſuo onere accreſcere: [n] vel ſi omnes noluerunt, [a] tunc apud eos remanere, à quibus derelictũ eſt. Cùm verò quidam voluerint, quidam noluerint: volentibus [b] ſiquidem de his quibus vt indignis [s] auferuntur, & nos ſimili modo intacta ſeruamus: ſiue in noſtrum fiſcum, ſiue in alias perſonas perueniant.

Hæreditas non adita debetur ſubſtituto: & eius defectus, venientibus ab inteſtato: & vltimo, ſiſco. h. d. vſque ad §. hæc autem omnia. Sabbetius.

Cùm autẽ in ſuperiore [t] parte legis non aditam hereditatem minimè, niſi quibuſdam perſonis, ad heredes defuncti tranſmitti diſpoſuimus: neceſſe eſt, ſi quis ſolidam hæreditatem non adierit: hanc, ſi quidem habeat ſubſtitutum, ad eum, ſi voluerit, [v] & potuerit, peruenire. ¶ Quòd ſi hoc non ſit: vel ab inteſtato ſucceſſores [x] eam ſuſcipiant: vel ſi nulli ſint, vel accipere nolint, vel aliquo modo non capiant: tunc ad noſtrum ærarium [y] deuoluatur.

Omnia in hac lege ſtatuta habent locum in quolibet vltimo voluntate poſt hanc legem facta. h. d. vſque ad finem. Salyc.

Hæc autem omnia locum habere cenſemus tam in teſtamentis, ſiue in ſcriptis, ſiue ſine ſcriptis habitis, quàm in codicillis, & omni vltimo elogio, vel ſi quid ab inteſtato fuerit derelictũ [z], necnõ in mortis cauſa donationibus. ¶ Tantũ etenim nobis ſupereſt clementiæ, quod ſciẽtes etiam ſiſcum noſtrum vltimum ad caducorum vindicationem vocari: tamen nec illi peper cimus, [a] † nec Auguſtum [b] priuilegiũ exercem[c]: ſed quod cõmuniter omnibus [d] deeſt, hoc rei [c] † priuatæ noſtræ vtilitati præferendum eſſe [f] cẽſemus, [d] noſtrũ eſſe proprium ſubiectorum commodum imperialiter exiſtimantes, [e] to ſit ratio: cùm ideo videatur teſtator diſiunctim hoc reliquiſſe, vt vnuſquiſque ſuum onus, non alienum agnoſcat. nam ſi cõtrariũ volebat, nulla erit difficultas coniunctim [r] ea diſponere.

Iura de his quibus vt indignis, per hanc legem reſeruantur intecta. h. d. vſque ad §. cùm autem. Salyc.

Quæ autem antiquis legibus dicta ſunt de his quæ vt indignis [s] auferuntur, & nos ſimili modo intacta ſeruamus: ſiue in noſtrum fiſcum, ſiue in alias perſonas perueniant.

Hæreditas non adita debetur ſubſtituto: & eius defectus, venientibus ab inteſtato: & vltimo, ſiſco. h. d. vſque ad §. hæc autem omnia. Sabbetius.

Cùm autẽ in ſuperiore [t] parte legis non aditam hereditatem minimè, niſi quibuſdam perſonis, ad heredes defuncti tranſmitti diſpoſuimus: neceſſe eſt, ſi quis ſolidam hæreditatem non adierit: hanc, ſi quidem habeat ſubſtitutum, ad eum, ſi voluerit, [v] & potuerit, peruenire. ¶ Quòd ſi hoc non ſit: vel ab inteſtato ſucceſſores [x] eam ſuſcipiant: vel ſi nulli ſint, vel accipere nolint, vel aliquo modo non capiant: tunc ad noſtrum ærarium [y] deuoluatur.

Omnia in hac lege ſtatuta habent locum in quolibet vltimo voluntate poſt hanc legem facta. h. d. vſque ad finem. Salyc.

Hæc autem omnia locum habere cenſemus tam in teſtamentis, ſiue in ſcriptis, ſiue ſine ſcriptis habitis, quàm in codicillis, & omni vltimo elogio, vel ſi quid ab inteſtato fuerit derelictũ [z], necnõ in mortis cauſa donationibus. ¶ Tantũ etenim nobis ſupereſt clementiæ, quod ſciẽtes etiam ſiſcum noſtrum vltimum ad caducorum vindicationem vocari: tamen nec illi peper cimus, [a] † nec Auguſtum [b] priuilegiũ exercem[c]: ſed quod cõmuniter omnibus [d] deeſt, hoc rei [c] † priuatæ noſtræ vtilitati præferendum eſſe [f] cẽſemus, [d] noſtrũ eſſe proprium ſubiectorum commodum imperialiter exiſtimantes, [e]

a *Noluerint*. per repudiationem.

b *Volentibus*. ſed cur ſecus eſt in hæredibus: vt ſ. eadem. l. §. his ita? Reſpon. quia legatarij tantum gratia, & lucri cauſa non oneris legata relinquuntur: hæreditas vero & gratia oneris & emolumenti relinquitur hæredibus. Azo. vt arg. ff. manda. l. ſi hæreditatem. Item in eo quòd hic diſtinguit cõiunctos à diſiunctis, vt ſtatim ſubiicit: videtur contra. ff. de vſufru. accre. l. j. in fine. Sed ibi in expoſitione literæ patet ſolutio.

c *Sin autem diſiunctim*. verbis tantum, re tamẽ ſunt coniuncti.

d *Pro virili*. niſi fuerint aliqui coniuncti nominatim: quo caſu loco vnius numerãtur: vt ff. de lega. j. l. plane. j. ij. reſpon.

e *Accipere*. ab hærede.

f *Accipiens*. forte in legato vindicationis.

g *Imponentes*. vt & ſupra commnia de lega. l. ij.

h *In ſolidum*. vt ff. de lega. j. l. ſi expluribus. §. fi. & facit ſ. de lega. l. cũ quæſtio.

i *Præſtetur*. ab hæredibus.

k *Separatim*. verbis tantum.

l *Sit*. id eſt remanet.

m *A priore*. id eſt ab eo qui primo agnouit legatum, & ad hoc. ff. de vſufru. accre. l. j. §. ij.

n *Manuatur*. & hoc cũ omnes voluerunt.

o *Accreſcit*. primo agnoſcenti: quia totum habet ex voluntate defuncti.

p *Non ſentiat*. huic contra. ſ. eod. §. pro ſecundo. & §. ne autem. Sol. hic in caduco, & quaſi caduco. hoc non placet. Alij quod ibi redit cum onere ſcilicet ad illos à quibus fuit relictũ. hic ad collegatarium redit, nec hoc valet. Vel hic fuit onus impoſitum tantum deficienti, vt dixi in §. ne autem. nec hoc valet. Item contra ſuprà eodem. §. ſin vero quidam. Solu. ibi in cohæredibus. Vel hic, vt dixi, fuit onus tantum deficienti impoſitum, ibi omnibus. Item contra ſupra eodem. §. vbi autem. Solue, ſi omnes coniuncti ſunt re & verbis, & onus omnibus eſt impoſitum: tunc obtinet quod ibi dicit. ſi autem deficienti tantum: tunc aut ſunt tantum re coniuncti, qui appellantur in l. illa diſiuncti: & tunc non ſubeunt alij onus. ſi vero erant coniuncti re & verbis, vel verbis tantum, ſubire tenentur, vt hic, & dicto. §. vbi autem. & hæc eſt vera ſolutio ad omnia contraria prædicta.

† aliis, à deficientis per ſona hoc onus &c. a-bis, & onus omnibus eſt impoſitum

q *Sed ſuum*. ſic ff. de donatio. inter virum & vxorem. l. ſi ſponſus. §. ſi quis rogatus.

r *Coniunctim*. re & verbis, vel i. in vtriuſque perſona adſignare onus. & facit ſupra de inoffic. teſtamen. l. ſi mater. & ff. de hæred. inſtit. l. quidam cum.

s *In indignis*. vt ſ. de his quibus vt indig, per totum. & de lega. l. pen.

Cum autem.]CASVS. Dictum eſt in principio huius l. quod hæres hæreditatem non aditam non tranſmittit niſi ad quaſdam certas perſonas. hoc verum eſt, ſi non habeat ſubſtitutũ. ſi autẽ ſubſtitutum habeat, peruenit ad ſubſtitutum: ſi non, ad ſuccedentes à iure. ſi hi non ſint, vel ſint & noluerint, vocabitur fiſcus. Hæc quæ dicta ſunt, locum habẽt in omni vltimo elogio, ſiue ſcripto, ſiue non ſcripto. & licet omnibus deficientibus fiſcus vocetur, ſicut dictum eſt: tamen cum onere ſuo vocabitur, & vltimo, vt præferatur vtilitas cõmunis, &c. vt in litera. Hæc autem quæſtio ad futura elogia, non ad præterita extendatur, ſed ſuo marte diſcurrent. Vltimo conſtitutionem iſtam ad ſenatum tranſmittit imperator, vt labor ſuus apud quenquã non ſit incognitus, ſed omnibus pateat & clareſcat. Viuianus.

t *In ſuperiore parte*. vt ſ. cad. l. §. in nouiſſimo.

v *Voluerit*. ſcilicet ſubſtitutus.

x *Succeſſores*. ſcilicet teſtatoris.

y *Ærarium*. prius tamen ad vxorem de iure prætoris: vt ſ. vnde vir & vxor. l. j.

z *Derelictum*. ſcilicet in codicillis factis ab eo qui non fecit teſtamentum.

a *Peperecimus*. quin cum ſuo onere ad eum redeant: vt ff. de condi. & demonſtra. l. in facto.

b *Nec Auguſtum*. id eſt imperiale.

c *Rei*. genitiui caſus.

d *Cenſemus*. not. vt & ff. pro ſoc. l. actione. §. Labeo. & in authen. de non alienan. §. quia vero veriſimile. in fine. §. colla. ij.

e *Exiſtimantes*. ſic & in authen. de hære. & Falcid. in prin. colla. j. ibi, incurrunt, &c. & in authen, vt iudi. ſine quoquo ſuffra. §. cogitatio. colla. ix.

† aliis proximis. † In quibuſdã hæc vox, rei. Contra. id hanc §. glo. in c. bona memoriæ. ſic per verba, communẽ.

DE HIS QVI ANTE APERTAS *tabulas hæreditatem, &c.*

Et per conſequens a nequàm adeunt. Et continua, ſic: Qualiter legata vel hæreditates ſint caduca ſupra, in genere dictum eſt. Nunc autem ſpecia liter

liter ponit de quibusdam personis,in quibus relicta non sunt caduca: scilicet in personis liberorum.A.Ro.

Per hanc.] CASVS. Secundum veterа iura generale erat, vt si hæres,vel legatarius, cui aliquid in testamento erat relictum, ante apertas tabulas decederet, hæreditatem vel legatum ad posteros suos non transmittebat: sed dicit imperator quod in quibusdam personis aliter est statuendum. Statuit ergo vt si testator vel testatrix decedens filios vel filias habens,ex eis nepotes,vel neptes,& eos solos,vel cum extraneis scripserit hæredes, vel adinuicem substituit, & ante apertas tabulas decesserunt: hæreditatem ad filios transmittant: nulla eis exceptione

† *Institutiones iuris prae cedēti anno fuerant editae vertio sci licet Iustiniani ani cōsulatus.* opponenda. & hoc in prima. Idem est in singulari re eis relicta: vt & si ante apertas tabulas decesserint: eam ad posteros suos transmittant. Iniquum enim est: vt ex cō sert, vt propter casum filiis humanitus contingētem, nepotes succedant ab cessione auita vel legata. *Vnde* to defraudarentur. & *non mirum si verbis legis mul ta in institutionib. sit mentio. Contius.* hoc in secunda. Viuia, a *Sanctionem.* loquitur Theodosius.

b *Filios.* qui erant in potestate,aliud in emāncipatis, secundum quosdam: vt supra de iu. delibe.l.iij. & l. cum antiquioribus. Vel forte idem in omnibus liberis & parentibus: vt supra tit.j. §.j. & §. in nouissimo.& hic dicit etiā de nepote ex filia, quā constat non esse in potestate aui materni: vt institut. de par. pote. §. fina.

c *Substituti.* filij cum nepotibus.

d *Defuncti.* & ante aditam hæreditatem.

e *In liberos.* not. ergo duo esse necessaria vt

Hæreditas nō adita vt transmittatur,duo sunt necessaria.

fiat transmissio, & habeat locū hic titu,quod scilicet transmittens sit de liberis. & ille in quē transmittitur, sit de liberis. Item vide quod etiam ad superiores fit transmissio: vt ff. de suis & legi. l. apud hostes.Sed quid si hi liberi scripti hæredes nō suos liberos, sed extraneos instituerint liberis exhæredatis? Respon. nec extranei,nec exhæredati liberi admittuntur ex hoc testamento: vt in corpo.auth.de hære. & Fal.§.exhæredatos. colla.j.Item quid si non ex testamēto obuenit his liberis, sed ab intestato? hic dicit de relictis ex testamento: sed tunc potest dici idem.

f *Transmittere.* nota quod ipso iure posteritas sua sit hæres: sed potest dimittere, vel retinere, si vult de iure prætorio: licet non sic de iure ciuili: vt institut. de hæredum quali.& differen. §.sed his.& ff.de lib.& posthu.l.in suis.

g *Nulla huiusmodi.* scilicet quòd non cesserit dies legati.& hoc ad sequens. Vel non fuerint apertæ tabulæ. Vel quod non fuerit hæreditas adita: quod olim obstabat: vt ff. tit.j.§.j.

h *Derelictis.* hodie idem & si ab extraneo relinquatur legatum: vt ff. titu.j.l.j. §.cum igitur.& §. in nouissimo. Item nota quòd

¶ Locum autē huic legi constituimus in his defunctorū elogiis, quæ posthac cōposita fuerint. an teriores etenim casus suo marte discurrere concedimus. Hæc omnia ad vos, Patres conscripti, duximus esse sancienda: [scilicet] vt nemini maneat incognitus nostræ beneuolentiæ labor: sed editis ex solennitate à nostris magistratibus propositis, omnibus innotescat. D. Kal. Iun. Constantinop. DN. Iustiniano. A. PP. IIII. & Paulino. V. C. Coss. †

TITVLVS LI.
DE HIS QVI ANTE apertas tabulas hæreditatem transmittunt.

Hæreditas ascendentium, etiam non adita, transmittitur ad posteros per liberos institutos morientes,etiam clausis tabulis:quod obtinet in legatis & fideicommissis. Salyc.

1. Impp. THEOD. & VALENTIN. AA. Hormisdæ præfecto prætorio.

PEr hāc iubemus sanctionē[a] in posterum [valituram,] filios,[b] seu filias, nepotes, aut neptes: pronepotes,aut proneptes,à patre,vel matre: auo, vel auia: proauo, vel proauia scriptos hæredes, licet non sint inuicem substituti:[c] seu cum extraneis,seu soli sint instituti: & ante apertas tabulas defuncti[d] (siue se nouerint scriptos hæredes, siue ignorauerint) in liberos[e] suos, cuiuscunque sint sexus vel gradus, derelictam sibi hæreditariam portionē posse trāsmittere:[f] memoratasque personas (si tamē hæreditatem non recusant) nulla huiusmodi[g] præscriptione sibi obstante, eam tanquam debitam vindicare. ¶ Quod scilicet etiam super legatis seu fideicommissis à patre vel à matre: auo, vel auia: proauo, vel proauia derelictis,[h] locum habet. ¶ Siquidē petindignū est, fortuitas ob causas, vel casus humanos, nepotes,aut neptes: pronepotes,aut proneptes, auita vel proauita successione fraudari, aliosque auersus auitum vel proauitum desiderium vel institutum inserato legati commodo, vel hæreditatis gaudere. Habeant verò solatium tristitiæ suæ, quibus est merito consulendum. Dat. III. Nonis Aprilis, post consulatum Protogenis & Asterij.

TITVLVS LII.
QVANDO DIES LEGATI vel fideicommissi cedit.

Legata omnia ab initio cuiuslibet anni sunt soluenda. Butri. Bal. & Sal.

1. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Agrippæ.

I competenti iudici annua legata vel fideicommissa tibi relicta probaueris, ab initio[i] cuiusque anni exigēdi ea habebis facultatē. Supp. III. Kal. Iū. Saturnino & Gallo Coss.

Quod liberè capitur, restitutioni non subiacet. Bald. Vel sic: Dotis habes lect. secundum primam. h.d. Si in legato pluribus relicto apponatur conditio, vt in superuenientem veniat: deficit conditio si legatarius filios reliquerit. secundum aliam lectu. hoc dicit: Si in legato pluribus relicto apponatur grauamen vt redeat ad superuenientem: superuenientes ad quem rediit, ad hæredem suum insolidum transmittit: nec ad hæredes collegatariorum reuertitur. hoc dicit. & secundum hanc lect. expone: Quicunque is fuerit, scilicet qui superuixerit. & hæc bona in extraneis legatariis. Saly.

1 1. Iidem AA. Prisco.

AGrum pluribus relictum nominatim animaduertimus & cautum esse, vt ad eum qui superfuisset, † perrineret. Quicunque igitur is fuerit[k] ad hæ-

Vitius sub conditione institutus, si decedat ante conditionē trāsmittit ad suos posteros.

bo oblig. l. qui hoc anno. Sed aliud est in stipulationibus. Argumen contra. ff. de condit. & demon. l. si in annos. Vel aliud est si stipuletur quis hoc anno aliquid dari: & aliud si in annum, vel singulis annis. Vnde versus: Annua si debes, tunc inspicias computa anni. Anno si debes, in fine teneberis anni. Sed ar. cōtra. ff. *Versus.* si certū peta. lecta. vbi dicit mēstruos. Accursius. ADDITIO. Dicas quod in dicta. l. lecta, dies fuit adiecta causa differēdę solutionis: hic vero causa multiplicandæ obligationis. Videas de isto plene per Bar. in d. l. qui hoc anno. ff. de verbo. obliga.

Grum.] CASVS. Fundum mihi Titio & Seio legasti, vt ad superstitem peruenirent, decessi: an ad hæredem meum legatum transmittere possim, quæritur? Dicitur quòd non: nec pro tali fideicommisso hæredi meo Titius & Seius superstites ob hoc fideicommissum capientes, nec eorum hæredes adstringuntur.

k *Fuerit.* scilicet qui superuixit: & sic ad eum totum peruenit legatum:

legatum: vt & infra de dona.cau.mort.l.j.& ff. de lega.ij.l.cum pater.§.liberis.& l.peto.§.fratre.

Adstringitur. etiam & si redeat ad alium legatarium.

SI Pontiomilla.] CASVS. Cuidam mulieri de prouincia nomine Pontiomilla, aliquis reliquit legatum, seu fideicommissum, cùm ad legitimam ætatem peruenerit. nūc quæritur, si Pontiomilla impleta conditione legati, decessit antequām cōsequeretur legatum, vel fideicōmissum: vtrum petitionem legati vel fideicommissi transmittat ad suos hæredes? Et respon. ꝙ sic. Vel sic: Pontianæ fundum legasti cum ad duodecimum annū peruenerit: sed antequam fundum consequeretur, decessit: an nihilominus petitionem fundi transmittat ad hæredes, quæritur? Dicitur quod sic.

b *Peruenit.* non enim quæritur an fuerit in vim conditionis vel dicitempus appositum, ex quo ad eam ætatem peruenit: vt hic: sed si non peruenisset ad ætatem, quæreretur vt altero casu transmitteretur, altero non, scilicet quando est in vim cōditionis: vt infra eodem. l. ex his.

CVm vxori.] CASVS. Testator filios ex vxore non habens vxori suæ vsumfructum fundi Titianireliquit; & eidem cum liberos haberet ciusdē fundi proprietatem legauit: postea filium habuit, sed statim decessit filius: an nihilominus cedat dies proprietatis legati, quæritur? Respon. quod sic. ratio dubitationis fuit: quia testator dixit cum liberos haberet, ista liberos non habuit, sed vnum filium tantum. Item quia decessit statim, a sed hæc non obstant: vt dicit.

Legatum relictum si ad certam ætatem peruenerit, impletis diebus transmittitur ad hæredem. Bal. Vel sic: Si dies legati cessit, legatarius ad eius hæredem legatum transmittit, licet ipsum nondum consecutus fuerit. Saly.

1 1 1. Idem AA. Aeliæ.

SI Pontionilla ad eam ætatem peruenit[b] cui legatum vel fideicommissum relictum erat: petitionem ad hæredes transmisit, licet antè decesserit, quàm consequeretur legatum vel fideicommissum. PP. V. Kalendas Augu. Chilone & Libone Coss.

Sufficit quod condītio in momento temporis sit impleta. Baldus. Vel sic: Licet mulier amiserit filium propter quem consecuta fuit legatum, non propterea legatum perdit, vel restituit. Salycetus.

1 1 1 1. Iidem AA. Ammiæ.

CVm vxori vsusfructus fundi legatur, & eius proprietas, cum liberos[c] habuerit: nato filio statim proprietatis legati dies cedit: nec quicquam obest si is decedat. [d] PP. Kalend. Augu. Antonino. A. III. & Geta item. III. Coss.

Quando tempus certæ ætatis adiicitur post præcedentem dispositionem purum, non facit condītionem, sed differtur in tempus impletum: & ideo interim non impedit transmissionem. h.d. not. secundum. Bald.

VI. Imp. ALEXANDER. A. Maximo.

EX his verbis, *Do lego Aeliæ seuerinæ filiæ meæ, & Secundæ[e] decē: quæ legata accipere de-*

Hæc erat potissima dubitandi ratio.

redem suum dominium trāsmittit, nec tali fideicommisso adstringitur.[a] † PP. XV. Kalē. Augu. Chilone & Libone Conss.

Legatum relictum si ad certam ætatem peruenerit, impletis diebus transmittitur ad hæredem. Bal. Vel sic: Si dies legati cessit, legatarius ad eius hæredem legatum transmittit, licet ipsum nondum consecutus fuerit. Saly.

1 1 1. Idem AA. Aeliæ.

SI Pontionilla ad eam ætatem peruenerit[b] cui legatum vel fideicommissum relictum erat: petitionem ad hæredes transmisit, licet antè decesserit, quàm consequeretur legatum vel fideicommissum. PP. V. Kalendas Augu. Chilone & Libone Coss.

Sufficit quod condītio in momento temporis sit impleta. Baldus. Vel sic: Licet mulier amiserit filium propter quem consecuta fuit legatum, non propterea legatum perdit, vel restituit. Salycetus.

1 1 1 1. Iidem AA. Ammiæ.

CVm vxori vsusfructus fundi legatur, & eius proprietas, cum liberos[c] habuerit: nato filio statim proprietatis legati dies cedit: nec quicquam obest si is decedat. [d] PP. Kalend. Augu. Antonino. A. III. & Geta item. III. Coss.

Quando tempus certæ ætatis adiicitur post præcedentem dispositionem purum, non facit condītionem, sed differtur in tempus impletum: & ideo interim non impedit transmissionem. h.d. not. secundum. Bald.

VI. Imp. ALEXANDER. A. Maximo.

EX his verbis, *Do lego Aeliæ seuerinæ filiæ meæ, & Secundæ[e] decē: quæ legata accipere de-*

bebit, cū ad legitimum ſtatum peruenerit: non conditio[f] fideicommisso vel legato inserta, sed petitio in tempus legitimæ ætatis dilata videtur. § ¶ Et ideo si Ælia Seuerina filia testatoris cui legatū relictum est, die legati[h] cedente[i], vita functa est: ad hæredem suum actionem transmisit, scilicet vt eo tempore solutio fiat, quo Seuerina si rebus humanis subtracta non fuisset, vicesimumquintum annum ætatis implesset. Nō cœptum[k] enim annum, sed impletum,[l] si de emolumento relicti fideicommissi tractetur, expectandum esse iuris prudentibus placuit[m]. PP. XIII. Kalēdas Ianuar. Alexandro A. II. & Marcello Coss.

Fideicōmissum etiam ab intestato relictum, post diem eius cedentem transmittitur ad hæredē etiam per ignorantiam salua quarta Trebelliani cō. Salycetus.

VI. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. & CC. Eusebio.

SI fideicommissū ab intestato fuerit sorori tuę relictum cōdicillis, & postea quàm dies fidei cōmissi cessit rebus humanis (licet ignorās[n] fideicommissum) excesserit: actionem huiusmodi acquiri potuisse, dissimulare nō poteris: salua tibi intestato succedēti quarta portione. Suppos. Kalen. Maiis Trallis. AA. Coss.

TITVLVS LIII.
VT IN POSSESSIONEM legatorum vel fideicommissorum seruandorum causa mittatur, & quando satisdari debeat.

Quoniam pro legatis satisfiri debet videndum quando satisfiri debeat, ut inter pom, & pro quibus legatis, & quibus debeat satisfieri, & qualiter sit satisfiendum, & quid veniat in satisdatione. A. Ro.

QVoniam.] CASVS. Fundum vel in diem vel sub conditione legasti, petij vt hæres mihi satisdaret de eo dando die adueniente, vel existente conditione. dicet hęres legatū mihi non deberi: an index debeat cognoscere an debeatur, nec ne? dicitur quòd sic summatim: & quòd decernere debet vt mihi satisdetur.

Fideicommissi

mittat: vt & ff. de ma. test. l. si ita scriptum fuerit. & de fideicō. lib. l. si fideicommissaria. §. pen. & de leg. j. l. si cui legetur. in prin. & ff. de condi. & dem. l. quibus diebus. §. ij. Sol. hic purè reliquit testator: sed diem solutionis apposuit, secundum Io. fic & aliàs ff. de leg. j. l. si mihi. §. j. Sed in legibus contrariis hoc agebatur. vt esset in diem legatum, non solum pecitio: arg. ff. eo. l. si cum præsumitione. Vel dic ex coniunctione personarum præsumitur quòd testator filiæ suæ gratia distulit solutionem: sicut in d. l. si cum præsinitione. & de ali. le. l. libertis. ij. §. ab hæredibus. apparet fauore alimētorum idem constituit. Vel melius, distingue an voluerit testator facere conditionem: & tunc haber locum lex. ff. de lega. j. l. si cui. cum suis concor. si autem noluit, aut distulit gratia hæredis: & tunc expectatur tempus legis quòd dixit, licet priùs moriatur: vt hic, quia filię fauore videtur fecisse. aut gratia legatarij distulit: vt quia pipullus nesciebat gubernare: & tunc statim: vt ff. de condi. & de mō. l. quibus diebus. §. ij. cum suis concor.

h *Legati.* quod est de morte testatoris: vt ff. titu. ij. §. in nouissimo.

i *Cedēte.* quod est mortuo testatore: vt supra titu. ij. §. in nouissimo.

k *Non enim cœptum.* Respondet tacitæ obiectioni, bene dico impleſſet: non enim cœptum &c.

l *Impletum.* arg. contra ff. ad Trebel. l. qui filium. §. Sabinus. Solu. speciale ibi, vt ibidem dicitur.

m *Placuit.* nam hæres Seuerinæ nō potuit

petere ante vicesimum quintum annum completum.

SI *fideicommissum.*] CASVS. Si sorori meæ decem legasti in codicillis, & die legati cedente, ignorans sibi ea relicta, decessit: an ei sit acquisita actio ad legati petitionem, & per consequens ad hæredem eam transmiserit, quæritur? Dicitur quod sic, salua quarta succedentibus ab intestato.

n *Ignorans.* sic videtur quòd si alicui relinquitur fundus etiam eo ignorante, acquiritur ei dominiū: vt ff. quemadmo. ser. amitt. l. si partem. §. j. & de leg. ij. cum pater. §. surdo. & de leg. j. l. si fundum. j. §. si Titius. Sed Alb. dicit cōtra: vt ff. de condi. insti. l. si quis ita. Item not. succedentes ab intestato quartam detrahere posse: vt ff. ad leg. Fal. l. filius familias. & ff. si quis omiſ. cau. testa. l. fin. & ff. ad Trebel. l. si per fideicommissum. & ff. fami. erci. l. filij. & l. si cogitatione.

Quarta de. trahere possunt hi qui ab intestato succedunt.

a *Fideicommissi.* generalis vel specialis.
b *Subtiliter.* sed summatim: & hoc nisi paratus sit hæres incõtinenti probare non deberi: vt ff.e.l.si is à quo. in princip. & ff. vt lega.nomine ca.l.hæc stipulatio.§.j.
c *Vt satisfietur.* semel, non amplius, nisi aliquid inopinatum emergat: vt ff. eo.l.si is à quo.§.fi.& l.fi.§.j. Et non habet locum hæc satisdatio in liberatione legati: vt ff.eo.l. j.§. si debitori.

IPsis.] CASVS. An satisdatio de legato reddendo relicto in diē, vel sub conditione,à testatore in fauorem voluntatis vltimæ remitti possit,quæritur? Dicitur quod sic.
d *Remitti.* vt & supra de condi. inser. l.vij. & infra eo. l. pe. & ff. de pac.l. pactum. Sed an hypothecam tollere possit taciram ? quod videtur, sicut inducitur: vt supra communia de lega.l.j.§. cum enim. sed argu. contra ff.de lega.j.l.nemo potest.

SIpostquam.] CASVS. Si legata mihi in diem vel sub conditione relicta, & hærede de eo restituendo die adueniente, vel conditione existente, cauere nolente missus fuero in possessorum hæreditariarum & custodiæ causa, & eas obligauerit hæres, vel vendiderit: quis potior erit in pignore, quæritur? dicitur quod ego potior ero.
e *Inductus.* tali modo cõstituitur pignus prætorium: vt ff. de pign. ac.l.non est mirum. & infra qui po. in pigno. ha.l.cum rem. Sed cum hodie per Iustinianum omnia bona hæreditaria tacitè sint obligata legatario, vt supra communia de leg.l. j. etiam sine inductione in possessionem, esset verum quod subiicit.

Pignus prætorium quatuor constituitur.

f *Præcedere.* quia sunt diuersorum titulorum: vt infra qui po. in pig. ha l.ij.secus si ex eadem causa postea fiat pignoris obligatio: vt ff. eodē. l.is cui. §. si plures, & §. qui prior.

CVm Artemidoram.] CASVS. Mulierem quādam hæredem instituisti,& eā quando decederet, de hæreditate Titio restituenda rogasti: an Titius antequam ei restituatur hæreditas, debitores hæreditarios conuenire possit? Respond, quòd non,sed conuenire poterit vt satisfient de hæreditate restituēdā nisi a te remissa fuerit satisdatio. Idē & si rogata fuisset restituere, vt Papi.dicit in litera.
g *Moreretur.* scilicet Artemidora.

Ex summaria cognitione venitur ad satisdationem legatorum. Bal. Vel sic. Pro legato in diem relicto debet hæres satisfacere,& an legatum debeatur, sufficit indici summatim constare. Salycetus.

I. Diuus ANTON. PIVS Saluio.

VOniam nihil actor amplius postulat, quàm vt fideicommissi[a] nomine satisdetur: non debet is qui iuri dicundo præest, subtiliter [b] cognoscere, debeatur necne fideicommissum,sed tantum decernere vt satisdetur.Sine die & consule.

Satisdatio de fideicommissis & legatis præstandis potest per testatorem remitti. Saly.

II. Diuus Marcus Stratonicæ.

IPsis rerum experimentis cognouimus ad publicam vtilitatem pertinere, vt satisdationes quæ voluntatis defunctorū tuēdæ gratia in legatis & fideicommissis introductæ sunt, eorūdem voluntate remitti[d] possint. Quocunque enim iudicio voluntatis, cautio legati vel fideicommissi remitti potest.Sine & die & consule.

Prius inductus in possessionem ex pignore prætorio,potior est quàm emptor vel creditor posterior se. Bald. Vel sic: Habens pignus prætorium, præferetur posterioribus diuersum titulum prætendentibus. Saly.

III. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Symphoro.

SIpostquam seruadi legati seu fideicommissi gratia in possessionem inductus [e] es, pignoris obligatio,aut venditio ab hærede internenerit: præcedere [f] causam tuam, quam iure prætorio veluti pignus habuisti, manifestum est.PP.XI.Ka. Decē. Dextro & Prisco Coss.

Cautio nomine fideicommissi debet præstari per hæredem rogatum, non per debitores hæreditarios conditione fideicommissi pendente.l.d.no. Bald. Vel sic: Ante hæreditatis restitutionem fideicommissarius non agit contra hæreditarium debitorem: potest tamen petere ab hærede, vt ei satisfiet de fideicommisso restituendo. Salye.

IIII. Imp. ANTO. A. Protagoræ.

CVm Artemidoram patri pupillorum tuorum hæredem extitisse proponas: quamuis vt fideicommissam hæreditatem

A h *Non prohibuerit.* quod potest: vt §.ad Treb. auth. contra cum rogatus.& §.e.l.ij. Et nor.etiam pro hæreditate satisdari: vt hic & ff.vt le.no.ca.hæc stipulatio. Sed hoc fallit quando fratribus suis vel filiis rogatus est restituere:vt §. ad Treb.l.iubemus. Ité videtur contra.ff. de vulga.substi.l.ij.§.j. sed hic non est solicitus de hæreditate, sed de satisdatione.

Satisdatio etiam datur pro hæreditate.

QVi legat.] CASVS. Missus in poss. rerum hæreditariarum, hærede non cauente causa legatorum seruandorum: an ex ea missione consequatur illarum rerum dominium, quæritur? Dicitur quod non, sed ius pignoris tantum: & vt post acceptum pignus, vt satisfiat adueniente die, vel conditione existente, prouidebit competens iudex.

al. conuenti potest.

i *Ius pignoris.* non tamen hæredem expellet, sed tædio forte recedit:vt ff.eo.l.is cui.in pfin.

CErta.] CASVS. Si fundum in diem vel sub conditione mihi legasti : & hæres de eo mihi restituendo die adueniente, vel conditione existente, satisdare noluerit: qualiter contra ipsum procedetur, quæritur ? Rñ. quod mittendus sum in possef. rerum hæreditariarum : & nisi post sex menses connumeratos à tempore quo cœpi petere mihi satisdari, de fideicom.mihi satis faciat: mittat in poss. rerum hæreditariarum.

k *Mittitur.* scilicet statim, dummodo interpellet hæredem: vel per * cum non remaneat quominus interpellet: vt ff.e.l.j.§.non exigitur.

*al. non facit. *al. petere.*

l *Sex menses.* continuos: vt ff. eo.l. is cui. §.imperator. & §. sex menssium.& facit.ff.qui satisda. cog. l. de die.§. penul.

m *Constitutionem.* cuius verba sunt ff. eo.l. is cui.§.imperator.

SCire.] CASVS. An satisdatio de legato seu fideicom. die adueniente vel conditione existente præstando hæredi à testatore, remitti possit, quæritur? Respond.sic. Sed si testator vsumfruct. fundi mihi reliquerit : an satisdationem de vtendo fruendo arbitrio boni viri, mihi remittere possit,quæritur? Respon.quòd non.& hoc in secunda.

n *Constituisse.* vt §. eo.l.ij. & idem dicitur .ff. de condit. & demon. l.auia. & l.cum tale.§.quid ergo.& ff. de pac.l. pactum. & hoc verum,etiā si hæres bona dilapidet; vt ff.vt le.no.ca.l.fin. in princip.

Posse.

a *Posse.ff.si pecuniæ.& §. de vsufru.l.j. & est ratio:quia prima satisdatio gratia defuncti imponitur: vnde ei renuciare potest: vt & §.e.l.ij. & supra de pac.l. si.in secunda non, sed hæredis: vt argu.ff.ad leg. Falcid.l. quod de bonis.§.fina. Item inuita retur ad delinquendum.*

CONtra.] CASVS. Si administrator reip. nomine legati relicti reip. in diem, vel sub conditione de eo præstando, adueniente die vel conditione ab hærede non satis acceperit : si postea factus fuerit hæres non soluendo : an conueniri possit ipse vel hæres suus,quæritur ? Respon. quod sic : sed qua actione, non aperit: tu dic actione in factū, in quantum interierit reip, ipsum ab hærede satis accepisse.

al. conueniri potest.

b *Non esse.* ideo quia non fuit satis acceptū.
c *Actionem.* scilicet in factum : vt infra de admi. rerum ad ci. perti.l. ij.lib. xj.& ff. de magi. conue.l.fin. & facit supra de magi.conue. l.j. ij.& iij.

De legitimis liberis.

DE SVIS ET legitimis liberis,&c.

Continuatio.

Vsque hue dexit de successionibus testamentariis:nunc de his quæ ab intestato deferuntur. & primo de linea inferiori & superiori,vsque ad titu. de legi.hære.

SIfratri.] CASVS. Mulieri erat delata bon. poss. in bonis fratris intestati: eam intra centum dies non agnouit: an tempore prędicto excludatur ? Dicitur quod non: cū sit fratris hęres legitima, vt quia eodem patre nata est, quia super hoc datur ei annus . Vel dic: Mulier quędam habebat fratrem cui erat agnata : decessit frater nullo alio relicto qui sit proximior .: mulier non excluditur ab acquisitione hęreditatis illius centum dierum spacio.

d *Legitima.* vt quia ex eodem patre nata esset, sed si ex eadem matre tantum, cognata esset: vt instit. de legi.agna.suc.§. sunt autem. & sic repellitur vterina centum diebus elapsis: vt supra qui admit. ad bon.poss.l.ij.& ff. vnde cog.l.j.in princ.Sed hodie etiam vterina admittitur: vt infra de le.hæred.l.fin.§.sed nec fratrem.cum distinctione tamen, per authent. vt præponatur vterinque cõiunctus: vt infra communia de succes.authen. itaque.

e *Non excluderis.* cum de iure ciuili scilicet.l. xij. tabularū admittatis: vt instit.de perpe.& temp. act. in princip.& hæc lex melius staret sub illo titu.infra de legi.hæredi.

minimè satisdationem remitti testamento posse.[a] PP. X. Kal. Martij, Fusco II. & Dextro Coss.

Pro legato reipublicæ tenentur administratores satisdationem petere: quod si non faciant, tenentur ad interesse. Salyc.

VIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Zenodro.

COntra eos, siue successores eorum, qui rēpublicam administrantes per officij necessitatem ciuitati sub conditione relicti fideicommissi satis acciperе debuerunt: quanti reipublicæ interierit satis acceptum non esse, [b] dirigendam certum est actionem. [c] Suppos. VII. Kalen.Mart.CC. Coss.

TITVLVS LIIII.

DE SVIS ET LEGITIMIS liberis,† & ex filia nepotibus ab intestato venientibus.

Legitima successio non excluditur, licet intra centum dies bonorum possessio non petatur. Bald. Vel sic: Hæres legitimus à succedendo non excluditur centum diebus. Sal.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Crispinæ.

SIfratri tuo legitima [d] hæres esse potes:centū dierū præfinitione non excluderis [e] ab acquirenda hæreditate. PP. III.Non.Novembr. Antonino. A.II.& Geta.II. Coss.

Nepotes ex diuersis filijs succedunt auo in stirpes. Bald.

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Auiæ.

NEpotes ex diuersis filijs varij numeri [f] auo succedētes ab intestato, non pro virilibus portionibus, sed ex stirpibus succedunt.§ S. III. Kalen. Mart. Hadrianopoli, ipsis AA. IIII.& III. Coss.

Filius filii præmortui succedit æqualiter auo cum superstite eius filio. Bald.

III. Idem AA. & CC. Frontoni.

VT intestatò defuncti filius, ac nepos ex alio, qui mortis eius tempore in rebus humanis non inuenitur, manen-

A NEpotes.] CASVS. Decessit paterfam.in testamento relictis ex vno filio mortuo duobus nepotibus, ex alio quatuor.an in stirpes, an pro æqualibus portionibus ad successionem admitti debeant,quæritur? Respond.quod in stirpes diuidenda est hæreditas, scilicet quod duo habeant vnam medietatem, alij quatuor aliam dimidiam.

f *Nomeri.* ex vno duo: ex alio tres,vel quatuor: Accur.

g *Succedunt.* vt instit. eo.§. cum filius. & in auth.de hære. ab intest. §.j.col.ix.

VT intestato.] CASVS. Decessit paterfamilias relicto filio, & nepote ex altero filio mortuo: an filius & nepos æqualiter succedere debeant, quæritur? Respond. quod sic : & hoc l. xij. tab. cauetur. Idem est in successione de iure prætorio danda, vnde liberi bon. pos.

h *Cauetur.* vt instituit. eo.§.cum filius.
i *Sequitur.* dando vnde liberi bonorū possessionem.

NIntestato.] CASVS. Paterfami. fororem habens, ab intestato decessit, vxore prægnante relicta: an posthumus, an foror consanguinea,id est eodem modo ex patre nata, ad hæreditatem eius admitti debeat, quæritur? dicitur quod posthumus.

k *Defuncto.* scilicet patrefamilias.
l *Sororem.* defuncti.
m *Factus.* vt instit. de hæred. quæ ab intesta. in prin.
n *Nimis.* i. valde.

SIte.] CASVS. Titius filium in potestate sua habens, eum Seio dedit in adoptionem : an Seio mortuo filius Titij cum filiis Seij naturalibus & legitimis vel post adoptionem vel ante acquisitis, succedere possit, quæritur? Dicitur q̄ sic.

o *Naturalibus.* subaudi, & legitimis : & hoc si tempore mortis naturalis patris non ex ab adoptiuo patre emancipatus: vt infra de hærede quæ ab intesta. §. at hi.

EX *libera.*] CASVS. Seruus cum libera consuetudinem habēs, filium ex ea sustulit: postea manumissus & natalibus restitutus, decurio factus est: an filius habendus sit vel pro filio decurionis, quæritur? dicitur quod non.

p *Filius.* vt cuitet tormenta: vt j. de pœnis. l. decurionum filij.
q *Natalibus.* aliàs non fuisset ad honores admissus : vt j. ad le. Iul. Visel. l. j. Acc.
r *Defendi potest.* tempore conceptionis citra statum patris inspectо:

Nepotes ex filia succedunt auo cum filijs.

Natus ex libera & seruo, non succedit vt spurius: licet patri dignitas superueniat. Salycetus.

VI. Iidem AA. & CC. Posidonio.

EX libera conceptus & seruo, velut spurius habetur: nec vt decurionis filius [p] (quamuis pater eius naturalis manumissus, & natalibus [q] suis restitutus hunc adeptus fuit honorem) defendi potest. [r] Suppositа. VI. Idus Februa. CC. Coss.

Libertus filium habet in potestate: ideo ad eius successionem admittitur vt legitimus. hoc dicit secundum Salycetum.

VII. Iidem AA. & CC. Aemilianæ.

FIlium habere suum libertus in potestate non prohibe-

consuetudinem habēs, filium ex ea sustulit: postea manumissus & natalibus restitutus, decurio factus est: an filius habendus sit vel pro filio decurionis, quæritur? dicitur quod non.

p *Filius.* vt cuitet tormenta: vt j. de pœnis. l. decurionum filij.
q *Natalibus.* aliàs non fuisset ad honores admissus : vt j. ad le. Iul. Visel. l. j. Acc.
r *Defendi potest.* tempore conceptionis citra statum patris inspectо:

spécto: vt ff. de senato. l. emancipatum. §. si quis.

Filium.] CASVS. An libertus filium in potestate habere possit, quæritur? dicitur quod sic: nec eius præteritus status, scilicet seruitus, illum impediret, ad exemplum ingenuorum, cum ei contrahere matrimonium legitimum interdictum non sit.

a *Non prohibetur*. vt j. de ser. reipu. ma. l. si decretum. & de pa. po. l. libertos.

b *Nuptijs*. post manumissionem contractis. Sed quid si ante, & postea filius est procreatus? Respond. idem ar. supra de nupt. & si contra. & ff. de ritu. nup. l. si quis in senatorio. Argu. contra. ff. man. l. si procuratorem. sed secus in casu. l. proxi,

c Aput hostes.] *Vobis*. matri loquitur.

d *Non postulatur*. scilicet vere: vt instituit. de hæred. quæ ab intest. §. posthumi. Sed scire debet quando fuit captus: quia tunc præsumitur mortuus.

Hæreditas nondū adita, ad superiores non transmittatur.

c *Successionem*. vt ff. de iure fisc. l. Lucius. transmittitur ergo hæreditas etiam ad superiores, licet non adita, sicut ad inferiores: vt supra de his qui ante apert. ta. l. j. & est argu. ff. de inoffi. testa. l. nam & si parentibus. & de hac materia dicitur. ff. de acqui. hæred. l. ventre.

† Ex Cod. Theod. li. §. ti. 4. Cōti. ADDITIO. Aduertas quod Barro. in. d. l. j. §. de his qui ante aperta. reprehendit ibi glo. id ipsum etiam tenentem: quia dicit esse contra casum. l. ij. in. §. si quis ex liberis. ff. ad Tertull. Nec obstat lēcundum eum hæc lex: quia loquitur de suis, qui transmittunt ad omnes: vt est casus secundum eundem Bart. ibi in. l. ventre. ff. de acquir. hæred. & in l. iij. supra de in. delibe. De quo vide latius per eundem in d. l. ventre. in. iij. col. verſic. quartus casus &c. & tangit idem Barro. in. l. ij. infra ad senatuscon. Officianum.

† *Hoc omissa est clausula. l. qua conuentibus agnatis datur quarta. diuus quæ dā quasi Valentia: vt ap paret ex in terpreta lege in Cod. Theo. posita. Ideo ante omisit, quia ea cor rexit. l. vlt. j. e. & in inst. l. b. 3. tit. j. §. vlt. ut se nō con cessisse vt in hoc loco dicere poneretur. Cōtius.*

Si *defunctus*.] CASVS. Quod in. l. ista dicitur, habebat locum iure antiquo. pone quod auus maternus decesset relictis pluribus filiis: & ex vna filia præmortua reliquit plures nepotes, vel pronepotes: illi nepotes succedunt auo cū patruis & auunculis suis cum deminutione tertiæ partis, quæ deber dari auunculis istorum nepotum. & hoc in prima. In secūda dicit, quod statuimus in bonis aui materni, idem habeat locum & in bonis auiæ maternæ vel paternæ, scilicet vt nepotes succedunt cum deminutione tertiæ partis. Tertio dicit quod hoc verum est, nisi auia iussit comburi instrumenta in quibus nepotes erāt instituti: & postea fecit instrumentum in quo extraneos instituit, & nepotes exhæredauit. Quarto dicit, rediens ad primum siue auus vel auia mortuus fuerit, testatus vel testata, & nepotes prætericrit, vel exhæredauerit; quia nepotes succedunt cum deminutione tertiæ partis. Quinto dicit, quod si pater exhæredasset filiam sine causa, quod habebat querelam inoffic. testamen. & petitio hæreditatis: & ea filia eandem actionem transmittit ad filios suos, qui sunt testatoris nepotes. & hoc dicit.

tur,[a] cum ob præteritum statum ex legitimis nuptijs [b] ingenuorum exemplo filios habere liberto non sit interdictum. S. XVI. Kal. Mart. CC. Coss.

Existentia sui hæredis operatur transmissionem de filia ad matrem. l. d. communiter secundum docto. vel sic: Si filia se immiscuit bonis patris apud hostes defuncti, hæres extitit, licet certissimaliter mortem eius tunc nescisset. Salycetus.

VIII. Iidem AA. & CC. Catoniæ.

APud hostes patre defuncto, B filia communis vobis,[c] quo casu mortis scientia non postulatur, [d] hæres extitit sua, & ad te trāsmisit successionem,[e] S. XII. Kalend. Decembr. Nicomediæ, Cæsaribus Conss.

Auo vel auiæ ab intestato morienti succedunt nepotes ex filia, cum auunculis & materteris, cū deminutione tertiæ partis eius portionis in qua parens succederet si viueret: & eis præteritis, vel exhæredatis, contra testamentum competit idem ius, quod parenti eorum competeret si viueret. Sal.

IX. Imppp. VALENTINIANVS THEOD. & ARCAD. AAA. Constantino præfect. præto.

VBi auiarum[s] successio mor C te interueniente discutitur capitis deminutio[t] paterna quærenda non est. Tunc enim in huiusmodi hereditatibus filiorum status aut persona spectatur, quotiens de eius bonis qui potestatem familiæ potuit habere, tractatur.[v] Dat. XV. Kalen. Octobr. Rauennę. Theodosio. XIII. † & Valentiniano. III. A A. Conss.

Patri & matri filius & filia ipso iure succedunt. b. d. secundum Bald. vel sic: In successione ab intestato primo admittuntur descendentes quàm ascendentes. Sal.

XI. Impp. THEODO. & VALENTINIA. AA. ad Senatum urbis Romæ.

SI matre superstite filius vel filia, qui quæve moritur, filios dereliquerit: omnimodo patri suo matrive suę ipso iure succedant. [x] quod sine dubio vel non, quæritur? Dicitur quod non: quia hoc quærendum est de successione eius qui filium habere potest in potestate. fœmina autem habere non potest.

s *Vbi auiarum*. tractatur enim an filius filij emancipati succedat auiæ paternæ, vel maternę.

t *Deminutio*. l. minima: vt emancipatio.

v *Tractatur*. sed mulier non potest potestatē habere familię. vt insti. de adop. §. fœminę.

SI *matre*.] CASVS. Si aliquis matrem & filios habens, illis superstitibus decessit: in successione illius mater an filius præferri debeat, quæritur? Respond. quod filius.

x *Succedant*. excluſa matre: quia prima causa est in successione filiorum: vt institu. de hęre. quę ab inte. in prin.

Pronepotibus.

a *Pronepotibus*. id est nepotibus defuncti, qui sunt pronepotes ad eam cui præferuntur.

QVotiens.] CASVS. Dicit quod descendentibus ex linea materna non datur bonorum possessio vnde liberi in bonis maternis: nec etiam agnati & collaterales possint quartam partem hæreditatis mortuæ personæ sibi vindicare: nec etiam tertiam iure nouo: licet per. l. supra eo. l. si defunctus. possent. sed soli descēdentes admittentur ad successionem mortuo parente: quia in prima causa iure cessionis est descendentium. & hoc in prima. In secunda dicit quod locum habet in futuris negotiis, & non præteritis. & hoc dicit.

b *Nepotibus*. ex filio vel filia, cum de hæreditate fœminæ agitur: vel ex filia cum de hæreditate matris: nam istis non competit vnde liberi: quia vnde lib. datur illis quibus contra tabulas dari potest: vt ff. si tabulæ testamenti nullæ extabunt. l. vnica. §. rectè autem. & §. Labeo. & istis competere non potest contra tabulas: vt ff. de contra tabu. illud. §. ad testamentum ta.

†Corrigit. l. si defunctus. C. Tit. quatenus ad illam clausulam attinet quę agnatis quadrantē tribuit. quatenus autē attinet ad istos nepotibus ex filia adhibet. vt ff. de contra tabu. mum corr. corrigit, sed denuo in Nouella. 18 Cōtius.

c *Agnatis*. in tertio vel quarto gradu, vel deinceps: vt institu. de hære. quæ ab intesta. §. finali. Accur.

d *Quartam*. sed nec tertiam habent hodie per authē. vt dixi in. l. si defunctus.

† Ex Cod. Theod. lib. §. tit. j. d. c.

INSVCCESSIONE.] CASVS. Authen. ista dicit idem cum. l. C. scilicet quod in successione ab intestato potior est causa descendentium, quàm collateralium. addit autem ista authenti. aliquid: nam dicit quod si decedat paterfami. siue filius fami. potior est causa descendentium: & si plures sunt eiusdem gradus, vt sunt filij primi gradus, vocantur æqualiter. si diuersi gradus sunt, vt sunt nepotes: vocantur in stirpes: & vocantur sublata differentia emancipationis, & patriæ potestatis, & sexus: & sublata differentia agnationis & cognationis, sola naturali causa inspecta.

e *Primi quidem gradus*. vt sunt filij.

f *Æqualiter*. id est pro virili.

g *In stirpes*. hæc etiam olim erat vt supra eo. l. nepotes. secus in collateralibus: vt in cor. authen. §. sin autem defuncto. Vel dic vt nor. in authen. cessante. infra de legi. hære.

h *Sola naturali causa inspecta*. hic videtur corrigi quod de adoptiuis dicitur, quod cum naturalibus succedāt: vt insti. de adop. §. sed hodie. quod non placet: nam verbum, sola, hic positum, differentiam patriæ potestatis, sexus, & cognationis tātum tollit. sic supra de iur. om. iudi. l. ij. puto tamen per hæc verba sublatum esse edictum de cōiungendis cum emā. lib. Item vsque ad quem gradum admittitur cognatus? nunquid vt olim, vt institu. de suc. cog. §. finat. Respon. non. quia sic differret agnatus à cognato. Sed permittam in omnibus successionem vsque ad gradum decimum. Item nunquid dominus cognato serui sui succederet? Respond. non: quia nec hoc per prætorem fiebat, qui tantum naturalem causam intuebatur: vt ff. vnde cog. l. ij & institu. de seruili cog. in principio. Et nota quod hæc verba, sola naturali, &c. non sunt de corpore authenti. sed Ir. posuit.

Cognatios: agnati hodie succedūt.

vsque ad decimum gradum.

B cedunt, nepotes & vlteriores in stirpes, [g] non distinguendo sexum, vel iura potestatis, sed sola naturali causa inspecta.[h]

& de pronepotibus [a] obseruandum esse censemus. Dat. Idibus Nouembr. Theodosio. XV. & Valentiniano. III. AA. Coss.

Descendentes (etiam quibus non competit bonorum possessio vnde liberi) potiores sunt de iure ciuili, quàm collaterales agnati. Salycetus.

XII. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

QVotiens† aliquis vel aliqua intestatus vel intestata, mortuus vel mortua fuerit nepotibus [b] vel pronepotibus cuiuscunque sexus, vel deinceps aliis descendentibus derelictis, quibus *Vnde liberi* bonorum possessio minimè competit, & insuper ex latere quibuscunque agnatis: [c] minimè possint iidem agnati quartam [d] partem hæreditatis mortuæ personæ sibi vindicare, sed descendentes soli ad mortui successionem vocentur. ¶ Quod tantum in futuris, non etiam præteritis negotiis seruari decernimus. Dat. Kalen. Iul. Constantinop. D N. Iustiniano. A. PP. II. Cos.

IN AVTHENT. de hęre. ab intesta. §. j. colla. ix. constitu. j.

Hodie ad successionem defuncti primo vocantur liberi, sublata differentia sexus, & patriæ potestatis. Salycetus.

INsuccessione mortui patrisfamilias, siue filiifamilias, liberi eius, si sunt, omnibus aliis prælati, succedunt. ¶ Primi quidem gradus [e] æqualiter [f] suc- D ribus eis tutores non petierint,

TITVLVS LV.
AD SENATVSCONsultum Tertullianum.

Mater succedit filio infanti ab intestato morienti, & econtra. Salyc.

I. Imp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. & CC. Viuianæ.

B

LIcet[i] liberi matribus ab intestato ita demum per se [k] hæredes existāt, si fari possint: tamen matres liberis etiam si infantes naturæ concesserint, [l] posse [m] succedere, nulla dubitatio est. PP. X. Kalend. April. Tiberiano & Dione Coss.

Pater præfertur matri in successione filii. l. d. hodie autem conuertunt: vt in authē. de nouiciō. infra eodem. Salycetus.

II. Iidem. AA. & CC. Rhesæ.

C IN successione filij [n] vel filiæ communis siue liberis & fratribus & sororibus morientis, pater manumissor, [o] quia ei sit vetus ius seruatum, [p] matri præfertur. [q] S. VI. Id. Decem. CC. Coss.

Exceptio tutoris non petiti non excludit matrem à successione filii pōst ea si ci li adulti. Salycetus.

III. Imp. CONSTANTINVS. A. Catulino proconsuli Africæ.

MAtres, quæ puberes [r] amiserunt filios, licet impube

Ultimatio.

Dictum est de his qui succedit ascendentibus: nunc de his qui succedunt descendentibus.

Licet.] CASVS. An filius infans matris ab intestato mortuæ hæreditatem per se adire possit, quæritur? dicitur quod non: sed per tutorem. Si autem infans decessit: an mater eius succedere possit per se, quæritur? dicitur quod potest.

i *Licet*. per suam conditionem, quæ & annū desiderat.

k *Per se*. sed per tutorem potest vt supra de iur. de libe. l. si infanti. & l. potuit.

l *Concesserint*. id est decesserint.

m *Possę*. sed quid de patribus? Respon. pater vel habebat filium in potestate: & sic iure veteri non habet hæredem ab intestato, vel emancipauerat, & succedebat ei, si contracta fiducia, id est seruato iure successionis emancipatis: quod hodie præsumitur: vt institur. de legi. agna. succes. §. finā. & infra. l. proxi.

INsuccessione.] CASVS. Decessit quis patrem & matrem habens, nullo collateralium vel descēdentium relicto. in successione eius, mater an pater præferri debeat, quæritur? Respon. quod ma-

n *In successione filii*. emancipati.

o *Manumissor*. id est emancipator: vt ff. quando de pecu. ac. an. est. l. j. §. j.

p *Seruatum*, quia emancipauit contracta fiducia.

q *Præfertur*. vt & infrit. eo. §. præferuntur. sed secus in auo & auia: vt ff. eo. l. ij. §. obiicitur. nisi in casu, scilicet quādo est & pater & auus: vt ff. eo. l. æquissimum §. fi.

MAtres.] CASVS. Si filio suo impuberi mater tutorem non petiit, & postea pubes factus decessit: an à successione illius mater excludatur, quæritur. Dicitur quod non.

r *Matres quæ puberes*. scilicet existentes ipsæ matres, quod non placet. dic ergo ad filios referri. Secus ergo si impuberes decesſ. *Mater quæ* ferunt: vt hic, & j. Iomnem. & infra. c. §. fi. & j. de leg. hæred. l. *dopte filii* sciant. Excusatur ergo mater si factus est pubes: vt hic. Item si *successio* interesse filij videatur non petere tutore n. Item si alius præ- *non petit* uenit eam petere volentem. Item si filius haberet alium tu- *li vt ibi tu* torem, puta legitimum. Item si mater esset minor. Aliæ quo- *torem non* que causæ enumerantur. ff. eo. l. l. ij. §. confestim. & §. si mater *quæritur.*

non

non pericrit. & supra si aduer. deli. l. ij. & ff. qui pe. tu. l. ij. in princi. ADDITIO. Aduertas dum glo. ista dicit quod mater excusatur si pupillus habet aliũ tutorẽ, puta legitimum, quod hoc procedit secũdum tempora huius. l. & l. ij. ff. qui pe. tut. secundum quę tẽpora mater non poterat esse tutrix: & non succedebat tutela legitima: sed cum mater hodie si vult, præferatur omnibus tutoribus legitimis & datiuis: vt in authen. matri & auiæ. supra quando mulier tutelæ offi. &c. non potest dici quod mater excusetur propter legitimum: non enim est legitimus, nisi ipsa prius declaret se nolle: vt dicit Bart. hic. rex. est secundum eum, qui hoc dicit in l. ij. §. si mater. ff. eodem.

a *Præscriptione.* id est exceptione.

b *Eorum.* puberum.

c *Præscribi.* id est excipi.

† *hæc lex iisdem verbis ita posita est in tit. de secundis nuptijs. Contius.*

SI *qua.*] CASVS. Si mulier filios non habens, intra annum à tempore mortis mariti nupserit, infamis est: nisi beneficio principis remissa sibi fuerit infamia. Si vero filios habuit, similiter infamis efficitur, nisi à principe infamia remittatur, cum aliis pœnis quæ sunt supra de secun. nup. l. j. & hoc denum si medietatem omnium bonorum filiis mater cum plena proprietate reliquit, id est donauerit. & si vnus ex filiis decesserit, aliis portio sua accrescit. Si autem omnes decesserint, tunc illa medietas reuertetur ad matrem: & illam habebit præcipuam. & hoc in secunda.

d *Festinatione.* quod ante completum annũ nupsit post mortẽ viri.

e *Infamis sit.* vt & supra ex quibus cau. infa. itr. l. decreto. & ff. de his qui notan. infa. l. j. Accursius.

f *Permittimus.* hoc aliqua conditione.

g *Pœnarum.* quæ numerantur supra de sec. nup. l. j. in fi.

h *Facultatum.* ipsius mulieris.

i *Medietatem.* totius substantiæ: vt in authen. de nuptiis. §. j. in fi. §. & melius in. §. si j. iuncti. col. iiij.

k *Obeuntibus.* scilicet sine filiis. Item bene dicit, intestato: quia in testamento cui voluerit potest relinquere: cum donare & vendere possit: vt in authen. de nup. §. hinc nobis. colla. iiij.

l *Præsumat.* & ante alios capiat.

MAter.] CASVS. An mater bona filij decedentis, si fecit testamentum, vel ab intestato nullo descendente relicto, pleno iure habere possit, quæritur? Respon. quod si ad̃ secundum matrimonium non conuolauerit, pleno iure habebit

A ea, vndecunque quæsita. si vero ad secundum matrimonium migrauerit, ex paternis bonis acquisitis vsumfruct. tantum. sed alia bona quæ acquisiuit filius extra bona patris, pleno iure habebit in paternis bonis: quando habebit vsumfructum, proprietatem ad fratres & sorores defuncti transmissura.

præscriptione a tamen non petiti tutoris ad excludendam eorũ b successionem minimè debere præscribi, c certum est. D. VI. Kalend. Augu. Constantio A. VII. & Constante Coss.

Mulier nubens intra tempora luctus, efficitur infamis, nec valet remissio infamiæ, & ceterarum pœnarum facta à principe, vbi liberos ex priore viro habuit, nisi omnium suarum facultatum tempore secundarum nuptiarum extantium medietatem sine aliqua conditione eis dederit, & eorum altero decedente, ad superstitem debet peruenire: & omnibus ab intestato morientibus ad matrem debet redire. Salycetus.

IIII. Imppp. GRA. VALEN. & THE. AAA. Eutropio. P.P.

SI qua mulier nequaquam religionem priori viro, ex quo filios seu filias nõ habet, nuptiarũ festinatione d præstiterit, ex iure quidam notissimo infamis sit, e nisi huiusmodi maculam imperiale beneficium ei remittat. sin. autem ei filij erunt seu filię, & impetrauerit indulgentiã, infamiæ abolitionẽ permittimus, f & cæterarum pœnarum g antiquationem, si facultatum h omnium quę fuerunt tempore nuptiarum, medietatem i filio vel filiæ, filiis seu filiabus donauerit, quos habebat ex viro priore susceptos, purè scilicet & omni donationis solennitate completa, nec retento quidem vsufructu. ¶ Quem quidem semissem si duobus filiis seu filiabus pluribusve donauerit, & sorte fatali vnus vel vna, seu alius vel alia ex iisdem intestatus vel intestata obierit: semper ad superstites fratres vel sorores volumus pertinere. ¶ Sin autem vniuersi vel vniuersæ intestati diem obierint: duræ fortunæ ad matrem solatia ex integro reuertãtur: ita scilicet, vt hũc semissem, quem filiis vel filiabus donauerat, intestato diem obeũtibus, k rursus ipsa separatim ab vltimi filij vel filiæ hæreditate præsumat. l PP. XV. Kalen. Ian. Gratiano. V. & Theodosio AA. Coss.

Fratres defuncti non excludunt eius matrem, sed cum ea succedunt pro virili: sorores vero in stirpes. & si simul concurrãt cũ matre fratres & sorores: tunc omnes admittuntur pro virili, patruo exclusos: & hoc vbi pater defuncti non concurrit. Si vero concurrat: aliter seruatur si defuncti erat sui iuris: aliter si in potestate. hodie seruandum est authentica hic posita. Sal.

VII. Imp. IVSTINIANVS A. Menuæ præfecto prætorio.

Mater quæ succedit filio, si alteri non nubat, hæreditatem retinet pleno iure. si vero nupserit: in bona à marito prouenientibus solum habet vsumfructum: in aliis ius plenum. Salycetus.

V. Impp. THEOD. & VALENTIN. AA. Senatui vrbis Rom. †

MAter † quæ defuncto filio filiaue sine liberis ex testamẽto, vel ab intestato succedit: si matrimonium secundum post mortem filij vel filiæ non contraxerit: omnia m filij seu filiæ morte delata vel derelicta, pleno iure acquirat. Sin verò alterius mariti coniugium n elegerit: extrinsecus quidem quæsita filio filiętue, simili firmitate possideat. rerum verò paternarum † defuncti solo vsufructu humanitatis cõtemplatione potiatur, o proprietatẽ & sororibus & fratribus transmissura defuncti. Data. VII. Id. Nouẽb. Rauennę, Theodosio. XII. & Valentiniano. II. AA. Coss.

Mater tutrix filij priuatur eius hæreditate, si transiit ad secunda vota antequam tutorem alium fecerit ejusdem. Saly.

VI. Idem AA. Florentio. præfecto prætorio.

OMnem † matri, siue ab intestato, siue iure substitutionis, p si filius impubes moritur, denegandam volumus successionẽ, si ea q legitima r liberorum tutela suscepta, ad secundas contra sacramentũ s præstitũ adspirauerit nuptias, antequam ei tutorẽ aliũ fecerit ordinari, eique, quod debetur ex ratione tutelę gestę, t persoluerit. v Dat. VII. Id. Iul. Constantinopoli, Theodosio A. XVI. & Festo. Coss.

† *Nouel. in Theodos. tit. de tutelis. l. 4. quæ extat integra.*

m *Omnia.* bona.

n *Coniugium.* mortuo iam filio. Et nota quod refert, nubat mater ante mortẽ filij, vel post, si ante, succedit in totum: licet filius seruare debeat: vt supra de sec. nupt. l. fœminæ. §. fina. si vero postea, tunc extrinsecus quæsita filio solida habet: paterna vero quo ad vsumfructum: vt hic, & in authen. de non eli. se. nub. §. & non solum. col. j. quia minus delinquit postea nubẽs. Sed postea hoc corrigitur: quia indistinctè, nubat ante vel post, succedit in proprietatem in paternis etiam: vt in authen. de non eli. §. cum igitur. Sed & d. §. cum igitur corrigitur per authen. de nup. §. hinc nobis. coll. iij. vbi redit ad distinctionem huius legis. Item & illam de nup. dicunt quidam corrigi in authen. de hær. ab intest. §. consequens. col. ix. quia nulla fit mẽtio secũdarum nuptiarum. sed hoc non placet. Sed intellige eam secundum distinctionem prædictæ authen. de nup. & pro hoc est infra. e. ti. l. fi. in fi.

Mater quæ habebat vsumfructum in bonis filij, & nubit ante mortẽ eius, amittit vsumfructum, & non reuertitur post mortem filij. Contius. Et Cuiac. Theod. li. 3. in. l. 8. † habens in liberorum, addebatur in Cod. Th. sed Iustinianus hæc differentia sustulit. Contius. Et hæc lex abrogata est per Nou. 5. per quam.

o *Potiatur.* sed si hæc mater legatis erat grauata, an minuatur, quia sua portio minuitur? Respon. non. ff. de lega. j. l. vlt. circa fi. quia suo delicto est ei minuta. secus si alio modo esset minuta: vt ff. de cond. & demon. l. Plautius.

OMnem.] CASVS. Si mater quæ primo suscepit tutelam filij sui, demum matrimonium contraxit, nec tutorem filio suo petiit: an à successione filij repellatur, quæritur? Respon. quod sic.

p *Substitutionis.* quia pater substituit eam filio.

q *Si ea.* s. mater.

r *Legitima.* id est secundum legem: non tamen ex. l. xij. tab. vt no. §. quando mu. tu. offi. fun. potest. auth. matri.

s *Sacramentum.* iurabat enim nõ trãsire ad secundas nuptias: licet hodie non iurat: vt §. quãdo mu. tu. offi. fun. po. auth. sacramẽtũ.

t *Gestæ.* & malè.

v *Persoluerit.* vt & infra de legi. hæ. sciant. & in qui. cau. pig. ta. contrahi. l. fi. mater. hæc ergo lex loquitur cũ non est testamento data: secus autem si testamento patris data esset, tali similitudine: quia sicut cum mater ab intestato succedit filio si ineat secũdas nuptias, punitur etiam in successione, vt paternorum habeat.

beat vsumfructum tantum. Item cum ex testamento ei succedit, in nullo punitur, licet contrahat secunda vota: vt in authen. de nupt. §. hinc nobis. coll. iiij. sic & si ex lege vocetur ad tutelam: si ineat secunda vota, statim desinit esse tutrix: & si ex re-

Nõ est dissimilis filius filij, si transijt ad secunda vota, & desinit esse tutrix.

stamẽto nanciscatur tutelam, non desinit esse tutrix: licet postea transeat ad secunda vota. & hoc secundum quosdã. Sed Ioan. & Al. contra. nam in testamẽto secũdũ hæc iura dari non potest tutrix. vt ff. de testa. tute. l. mater. nisi in casu: vt ff. de tu. l. fin. & de hoc diximus supra quando mu. tu. of. fun. potest. authen. matri.

SIquis.] CASVS. Si aliquis vel aliqua intestata decedens, matrem & fratres reliquerit, siue fratres fuerint ex eodem patre, siue ex eadem matre: vnà cum fratribus defuncti succedit mater. Si autem filius sorores habeat, mater in virilem portionem succedet: nec occasione sororum defuncti in ampliorem partem admittitur mater. Et licet antiquitus patruus defuncti ad aliquam particulam admitteretur, non tamen hodie admitteretur: nec patris portio in aliquo deminuetur. & hoc in prima. Si vero defunctus habeat patrem & matrem, fratres, & sorores: pater, & mater habebunt vsumfruct. in bonis defuncti pro. viij. vncijs: fratres, & sorores habebunt proprietatem, & tertiam partem vsusfruct. Si verò defunctus erat in sacris patris constitutus, tũc pater habebit vsumfruct. omnium bonorum: & mater succedet in proprietatem cum fratribus, & sororibus defuncti in virilem portionem. Sequitur authenti. quæ corrigit illud verbum, ita tamen &c. quæ incipit, Et cum, scilicet quòd mater tantum in virilem portionem admittatur, cum defunctus tantum sorores reliquit: sicut cum sorores & fratres relinquerer.

** al. vsusfructus tota successio semissem competere.*

a *Vel fratre.* vel pro &.

b *Tenore.* vt instit. cod. §. soror.

c *Constitutionibus.* quas constitutiones vel leges non habemus.

d *Videtur.* inspecto Tertulliano: vt instit. cod. §. pater.

e *Pro hęsit.* immo videtur in totum patri acquiri: vt j. tit. ij. l. de emancipatis. quæ est contra. Sol. vt ibi. ADDITIO. Aduertas quod omnia quæ in hac l. dicuntur, sunt hodie correcta præter hoc vnum, scilicet quod per mortem filij non extinguitur vsusfructus competens patri: quod hodie non est correctum: vt dicit Bar. hic.

Sequitur authent. Et cum solis. quæ est in authen. de nup. §. & quoniam. colla. iiij. & corrigit. ll. istas in aliquo.

f ET *cum solis.* In *authen.* hoc fallit in casibus: vt supra codẽ. l. si qua. §. quę quidem. & supra. l. proxi. & in authenti. de nupt. §. quoniam infirmas. &. §. hinc nobis. colla. iiij.

INTESTAMENTO.] CASVS. Filius fami. extraneum instituit hæredem: patrem verò exhęredauit, quæritur, an possit? Respõ. quod non: nisi ex causa iusta &c. aliàs rumpitur testamẽtum quo ad institutionem tantum.

g *Cæteris.* scilicet legatis & fideicommissis: vt & supra de libe. præ. authen. ex causa. Et no. hic quod si filius famigrantibus sancita sunt in suo statu durantibus. Dat. Kalend. Iun. Constantinop. D N. Iustiniano. A. PP. II. Cos.

B. similia in quo potest restari.

IN AVTHENT. DE nup. §. & quoniam mater. colla. iiij. constitu. j.

Cum fratribus & sororibus defuncti filij sine eadem matre in virili. Salye.

ET cum solis fratribus, & cũ solis sororibus, & cum permixtis, vocantur matres in virilem f portionem.

IN AVTHENT. VT cum de appella. cog. §. sancimus itaque. & §. si verò contigerit. coll. viij. consti. xj.

In testamento filij non debet pater hodie exheredari, nisi ex causa iusta in iure expressa. aliàs rumpitur testamentum quo ad institutionem tantum. Salye.

IN testamento quoq; nõ licet liberis parentes excludere, nisi iusta causa exhæredationis inseratur, quæ septenario numero noua constitutione distribuitur. alioquin rescinditur testamentum circa institutiones: nam in cæteris g perseuerat.

IN AVTHENT. DE hære. ab intesta. venien. §. consequens. & §. sequenti. colla. ix. cõstitu. j.

Filio hodie sine liberis defuncto succedunt parentes, fratres, & sorores forma hic scripta. Salycetus.

DEfuncto sine liberis h filio, parentes si soli i sunt, succedũt: salua gradus k sui prærogatiua. si pari gradu sunt, pariter succedunt: paternis quidẽ dimidia, maternis verò alia dimidia delata: licet sit dispar l eorũ successione.

h *Liberis.* nam tunc seruares authent. quam habes supra titu. j. in

i *Soli.* sine fratribus & sororibus vtrinque coniunctis.

k *Gradus.* pater ergo excludit auum maternum, cum mater defuncti non superstite: & mater auum paternum, cum pater non superstite: licet aliud sit in filio meo, & nepote ex alio filio præmortuo: vt supra titu. j. l. vt intestato. & authenti. in successione.

Pater auum maternum excludit in successione filij.

l *Dispar.* ergo si est auus maternus, & auia materna, & solus auus

auus paternus: tantum habet hic solus, quantum illi duo.
a *Vocantur.* non autem eorum filij per hanc authent. vt in cor. eo. §. si autem cum fratribus. Sed per aliam authent. quæ corrigit hanc: vt in authen. vt fratrum filij. §. j. col. ix.
b *Proximis*, id est cum patre & matre tantum, secundum quosdam: non auo, immo ipsi soli remoto auo, vt innuit authen. in cor. §. si igitur. j. ibi, si autem pater &c. Item cùm admittantur cum patre, & pater repellit auum. supra proxi. & infra de legi. hæred. l. in successione. ergo ipsi fratres repellunt auum: vt ff. de diuer. & tempo. præscri. l. de accessionibus. Vel dic secundum Ioan. proximus est, quem nemo præcedit: & sic etiã auus & proauus, si nullus eos præcedat: vt ff. de verbo. signi. l. proximus. & ff. vnde cog. l. j. §. si proximus. & de suis & leg. l. ij. §. hæreditas. Prædicta autem regula, si vinco, &c. quæ est in dicta. l. de accessionibus. fallit in multis casibus, qui his. ll. notantur. ff. eo. l. ij. §. objicitur. & l. æquissimum. §. j. Secundus est. ff. qui potio. in pigno. ha. leg. Claudius. Tertius in cor. eo. §. si autem cum fratribus. coll. ix. & ad idem. ff. qui pot. in pigno. ha. l. si pignus. & l. interdum. & supra de natu. libe. authen. licet. & ff. de priuileg. credi. l. quod quis.
c *Vbi nulla.* ista sunt verba Ir. & est sensus, quòd cùm nil dicatur de secundo nubentibus, omnia de his dicta corriguntur hic. Vel dic secundum Io. quod remanent in suo statu, quæ dicuntur in authen. de nup. §. hinc nos. col. iiij. quæ est supra de secun. nupt. authen. ex testamento. quod verius est, arg. l. fin. huius titu. in fin.

Proximus quis dicatur.

Regula, si vinco vincẽ tẽe &c. fallit in aliquibus casibus.

AD SENATVS. *consultum Orficianum.*

Matri succedes ô nate per Orficianum: Iuridicum portans contra Tertullianum.

SI intestatæ.] CASVS. Mulier filium habẽs & matrem, decessit ab intestato: quæ ei præferenda sit in ipsius successione, quæritur? Dicitur quod filia.
d *Consanguinei*, scilicet fratres.
e *Orficiano.* & idem est secundũ alia ciuilia iura: vt supra titu. ij. l. intestato. & l. si matre.

NOn pro numero.] CASVS. Mulier quatuor habẽs filios duos emãcipatos: existẽtes in potestate decesserunt: ipsa mater

numerus. ¶ Sed si cum parentibus fratres & sorores vtrinque defuncto coniuncti supersint: vocantur [a] cum ascendentibus gradu proximis, [b] ita vt viriles portiones fiant: excluſa prorsus omni differentia sexus & patrię potestatis, vbi nulla [c] secundarum nuptiarum fit mentio.

TITVLVS LVI.
AD SENATVSCONSVLtum Orficianum.

Ad successionem matris primò vocatur filius, quàm defuncte mater, vel frater. S.

1. Imp. ALEXAND. A. Euangelo.

SIntestatæ mulieri consanguinei [d] existant, & mater & filia: ad solam filiam ex senatusconsulto Orficiano [e] hæreditas pertinet. PP. XV. Kalend. Feb. Fusco. II. & Dextro Coss.

Non numerus liberorum, sed hæreditatis additio designat portiones. Bald. Vel sic: Pro numero succedentium diuiditur hæreditas matris, nõ pro numero superstantium tempore mortis: & hæres non suus hæreditat ẽ nõ aditam non transmittit ad superiorem. Salyc.

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Metrodoræ.

NOn pro numero superstitum mortis matris tempore, sed succedentium, materna scinditur hæreditas. ¶ Quapropter si mater vestra te & vno fratre emancipatis, duobus autem alijs in patria positis potestate superstitibus diem functa est, & hi qui in potestate patris fuerãt, priusquàm maternam hæreditatem sibi quærerent, rebus humanis exempti sunt: inter duos tãtum viriles non ambigitur factas portiones. [f] S. VII. Kalen. April. Sirmij. AA. Coss.

Ius ciuile non excluditur tempore, licet prætorium excludatur. Bald. Vel sic: Matri intestata succedit filia citra agnitionem bonorum possessionis. Salyc.

III. Iidem AA. & CC. Iulianæ.

MAtri intestato defunctæ secundum Orficianum senatusconsultum, citra bonorum [g] possessionem filia pro hærede gerẽdo, succedere non prohibetur. S. XII. Kalẽ. Nouẽb. AA. Coss.

A decessit ab intestato, qualiter inter eos superstites facienda sit diuisio hæreditatis ipsius, quæritur? Respond. quod in viriles.
f *Portiones.* sed quare non transmiserunt alij ad hæredes suos portiones suas, licet adhuc nõ esset adita hæreditas: vt ff. de his qui ante aper. tab. l. j. quæ est contra? Solu. hic non erat posteritas. Vel hæc illam corrigit. Sed certe imò illa ista. Vel ibi loquitur de hæreditate aduenien te ex testamento, hic ab intestato. Sed certe secundum hoc isti etsi nõ transmitterent hæreditatem, deberent transmittere ius deliberandi & adeundi: vt ff. de iure deli. l. cum antiquioribus. Vel hic isti repudiauerunt hæreditatem antequàm decederent. aliàs etiam ad superiores transmitterent: vt ff. tit. ij. l. apud hostes. & hoc placet.

Tene hæc primam.

MAtri.] CASVS. Mulier decedens ab intestato, filiam reliquit, quæ succedet, nec habet necesse petere bo. possess. Viuia.
g *Citra bonorum possessionem.* vnde cognati cõpetit ei: vt ff. vnde cog. l. j. §. fiqua. & vnde legitimi: vt ibidem. nam cum sit vt agnata facta per Officianum, vt legitima admittetur: vt hic, & ff. vnde legi. l. ij. §. fin. & l. iiij. quod non est in alia cognata. vt citra bonorum possessionem admittatur: vt ff. vnde co. l. j. in prin.

QVotiens.] CASVS. Filius emancipatus, filios, patrem, & matrem habens, si ab intestato decedat, filius ipsius patri & matri præfertur. Viuianus.
h *Concedatur.* vt & ff. eo. l. j. in prin. & ff. tit. ij. l. si matre. & l. intestato.

SI qua.] CASVS. Mulier illustris filios legitimos habens, & spurios, si ab intestato decedat, an spurij cum legitimis succedere possint, quæritur? Dicitur quod nõ. Si vero mulier aliqua tanquam concubina aliquos liberos sustulit, & decessit: an cũ [*] iunctis legitimis succedere possint, quæritur? Respond. quod succedent. Lex quidem plana est.
i *Incertus.* meretrix ergo.
k *Colendam.* ar. in auth. quomodo oportet. episco. Naturales in princ. colla. j. & j. de non instituendis. lib. tol. l. j. *à matre seu*
l *Concubina.* etiam illustris. *patre testante*

l *Cum legitimis.* ab intestato. Sed an contra testamentum agere *tum agere.* possunt, si nõ sunt instituti naturales? Forte non, secundũ quosdam. Sed videtur ꝙ sic: vt arg. ff. de inoffi. testa. l. si suspecta. §. j.

Et not.

Et not. filium spuriũ succedere matri, sicut legitimũ: vt insti. eo. §. nouissime. & de success. cogna. §. vulgo. nisi sic illustris mater. vbi distingues, sunt legitimi, vel nõ: vt hac. l. dicitur. Quid de incestuoso? Quidam dicunt idẽ. & authẽ. ex cõplexu. §. de incest. nupt. loquitur de hæreditate paterna, non materna. Sed verius dic, non succedere omnem illum qui de tali coitu est natus, qui põt accusari: vt adulteri, incesti, nefarij: vt in authen. quibus mod. natu. effi. sui. §. fin. colla. vij. si autem non ex tali: succedit, vt dictum est, matri, non patri, cum habeat incertum. nam si habeat certum, pura naturalem non succederet nisi in duabus vncijs ab intestato non extantibus legitimis: aliàs in nihilum: vt in authent. quib. mo. nat. effi. sui. §. discretis. ibi, si quis igitur habens filios legitimos. col. vij.
a QVidam. Peperit. adita hæreditate.
b Esse. nunc respondet.
c *Ingenuum.* sic ergo nota post moram nasci ingenuum ex ancilla: vt hic; & ff. de his qui. vt indi. l. cum Syllaniano. circa fin. ibi, partus liber &c. & infra de fideicommiss. lib. l. cum libertatem. & ff. de fideicommiss. lib. l. si quis rogatus, &. ff. de statu homi. l. Herennius.

Ingenuus post moram nascitur ex ancilla.

d Ei *posse.* huius legis auctoritate. Item senatusconsulto Orficiano. & hoc subijcit, saluo iure. &c.
e *Venientibus.* sed nunquid alijs suis consanguineis poterunt succedere? Respond. non: vt instit. de serui. cog. §. j. Item quęro, quid in conceptis post mortem amiæ maternæ? Videtur quod nepos non possit succedere ei: nec enim fuit proximus cognatus auiæ, vel auo in cuius vita nondum fuerit animal: vt ff. vnde cognati. l. j. §. si quis. Placentinus tamẽ eum admisit, naturali causa inspecta, per authent. de hære. ab intest. §. j. col. ix. & pro eo. ff. de gra. & adsi. l. si filium. §. si filio. Sed contra eum Pla. est, quòd prætor in bon. poss. vnde cog. inspiciebat naturalẽ causam: vt ff. vnde cog. l. j. in princip. &. §. ij. & tamen repellebat eum, vt dictum est.

DE LEGITIMIS HÆREDIBVS.

Continuatio.

Dicit de his qui sunt in linea inferiori & superiori: nunc incipit de transuersali.

IN successione.] CASVS. dicit: Sunt plures fratres & sorores, siue coniuncti ex vtraque parte, siue ex altera tantũ. si vnus de fratribus decedat, oẽs. l. sorores & fratres pariter succedũt isto iure veteri: sed iure auth. prius cõiuncti vtroque parẽre, postea admittentur cõiuncti vno parẽte tantũ. & hoc in prima. Secũdo dicit: Pater vnã ex filiabus maritauit, pura Bertã. decessit frater

Codex.

QVidam ancillæ suæ per fideicommissum libertatem reliquit. eo autem à quo libertas relicta est, moram in libertate præstanda faciente, peperit [a] ancilla. & esse [b] [eum] quidem ingenuum [c] puerum, vel puellam, qui post moram nati sunt, omnes veteris iuris auctores cõsentiunt, dubitabatur autem inter eos si matri morienti posset succedere. ¶ Huiusmodi itaque dubitationem eorum decidentes, vlterius eam procedere non patimur: sed sancimus eandem matris progeniem hæredẽ ab intestato ei posse [d] existere, saluo iure legitimo ex auctoritate senatusconsulti Orficiani proli seruando: & tam matre ex senatusconsulto Tertulliano, quàm prole ex Orficiano senatusconsulto inuicem ad suas hęreditates venientibus. [e] Dat. Kalen. Octob. Constantinop. Lãpadio & Oreste. VV. CC. Coss.

TITVLVS LVII.
DE LEGITIMIS HAEredibus.

Titulo consanguinitatis vel cognationis ita succedit soror, etiam dotata, sicut frater. Bal.

I. Imp. ALEXANDER. A. Cassio & Hermionæ.

IN successione quę titulo consanguinitatis, vel in bonorum possessione, quæ proximitatis nomine cõperit, tã fratres, quã sorores pari iure esse, licet nõ ex eadẽ matre susceptí sunt, ius certum est. Nec huic derogatur, quòd amitas vestras [g] ab auo vestro dotatas [h] fuisse proponitis. PP. Non. Maij, & Maximo. II. & Æliano Coss.

Postquam filius repudiauit hæreditatem paternam, potest extraneam sibi viuente patre delatam adire, & separationem bonorum

Bertæ sine filijs. ista Berta volebat succedere fratri, nepotes alterius fratris mortui, vel ipse frater dicit quòd conferat dotem data marito: quæritur vtrum teneatur? Respon. quod non.
f *Consanguinitatis.* id est agnationis. Inter se fratres & sorores agnati sunt, & hoc cũ succedunt iure ciuili, vel per vnde agnati: quia sunt ex eodem patre. idem tamen & si ex iure prætorio per bonorum possessionem vnde cognati, quando ex eadem matre tantum: vt subijcit. Et quòd dicit, pari iure, scilicet in successione mortui fratris. Et quod subijcit, licet non ex eadem &c. hodie contra: vt j. communia de suc. authen. itaque.
g *Amitas vestras.* loquitur filijs alterius fratris mortui, quærentibus nomine patris, non suo, cũ amitæ eis præferantur hoc iure: vt j. l. consanguinitatis. hodie non: vt in authen. cessante. t. j. co. Accur.
h *Dotatas.* quia ideo videntur habere tanto minus de hęreditate, quod debeant conferre: vt ff. de col. auth. quod locũ. sed illud obtinet cũ agitur de hęreditate patris, non fratris; vel sororis: vt hic erat.

petere. Salycetus.

SI eius.] CASVS. Pone, Berta me fecit hæredem sibi: quamdiu fui in potestate patris mei, hęreditatem eius non adiui: postea mortuo patre meo, hæreditatem patris mei repudiaui, & hęreditatem Bertæ agnoui: dicit, si volo bona Bertæ separari à bonis patris, quod præses prouinciæ interponet partes suas: vt separatio fiat. & h. d.
i *Hæreditatem.* quia nõdum adiſtis.
k *Non ignorabit.* vt & §. si vt ab hęre. se abstí. l. ij. & supra vnde liberi. l. fin.

Soror fratris filio ante defertur ciuili ac prætorio iure ex gradus prioritate. Bald.

III. Imp. DECIVS A. Asclepiodotæ.

CONsanguinitatis iure & fœminas ad intestatorum successionem admitti posse, explorati iuris est. Proinde cùm fratris tui intestato mortui ad te [n] consanguinitatis iure hæreditas pertineat: nulla ratione alterius fratris tui filij ad eandem successionem adspirare desiderant. nam & cessante iure agnationis in persona omnium, [o] prætorij iuris beneficio ad te potius, quæ secundum gradum obtines, hæreditas pertinet, quã ad fratris tui filios, qui in tertio gradu constituti sunt. [p] PP. II. Non. Decemb. Decio A. & Grato Coss.

IN AVTHENT. de hære. ab intesta. ve. §. reliquum. col. ix. consti. i. & vt fra. fi. §. j. colla. ix. consti. vij.

Vbi non subsistunt descendentes, vel ascendentes, fratres & sorores vtrinque coniuncti, & eorum qui ex his præmortui sunt filij, reliquis agnatis & cognatis omnibus præferuntur: qui fratrum filij vocantur in stirpes. hoc dicit vsque ad. §. & cum proximis. Ibi autem dicit quod vocantur cum ascendentibus in gradu proximis. vsque ibi, & quidem. Vbi autem dicit quod filius fratris vtrinque coniunctus præfertur fratribus & sororibus coniunctis ex vno latere tantũ.

l *Consanguinitatis*, id est agnationis.
m *Admiti posse.* de iure ciuili.
n *Ad te.* sororem, quæ es agnata nihilominus & cognata.
o *Omnium.* quia erant hi nati ex eadem matre tantum.
p *Constituti sunt.* hodie contra: & ideo lege hic authent. cessante. quæ est de hære. ab intesta. §. reliquum. & in authen. vt fra. si. §. j. col. ix.

a *Essante. Quæ sola.* hic versus, & eius quæ &c. nō est in corpore in §. si igitur defunctus neque. & planius legitur sine eo. Vel dic, cessante: quia nō habebat filios. & cessante, repete. i. repudiāre linea ascendentiū, quæ sit sola, id est sine liberis defuncti, verbū ergo semel positū, & iterū subauditum, diuersos sensus habet: vt hic, & ff. de peti. hæredit. l. nec illam. §. omnibus.

Filij duorum fratrum, an succedant in stirpes, vel capita.

b *In stirpes.* hoc, cum succedunt cum patruis. si autem nō sint patrui, sed soli filij duorum fratrum, in capita succedunt, secundum Azo. vt in corp. c. authent. §. si autem defuncto. ex eadem tamen authent. in. §. si vero neque fratres. videntur etiā tunc vocari in stirpes: quia ita dicit, neque filios fratrum &c. vnde videtur quod illi vocarentur in stirpes, si superessent &c. ADDITIO. Istam secundam opinionem tenet Bart. & communiter docto. hic, & idem Barto. in corpore huius authent. & latius in l. post consanguineos. §. hæreditas. ff. de suis & legiti. & lariſsime in consilio suo clxxiij. incipiente, super hæreditate dominæ Nolæ. Et intellige eam secundum eundem Barto. in d. §. hæreditas, quando tractatur de successione alicuius ex patruis vel auunculis. si verò tractatur de successione aliorum, tunc succedūt in capita: vt d. §. si neque fratres. in authent. de hære. ab intesta. ve. colla. ix.

c *Quæ personæ.* scilicet fratres vtrinque coniuncti. Vel dic, id est filij fratrum.

d *Proximis gradis*, hoc scilicet quod fratrum filij succedant cum ascendē tibus, non est ex hoc corpo. de hæred. ab intesta. §. si autem cum fratrib⁹. sed ex illo, vt fra. fi. §. j.

e *Post fratres. Vno latere.* vt si vnus est consanguineus, alter vterinus, ambo admittuntur in bonis à defuncto acquisitis. & hoc dicit.

Fratres consanguinei ītii, & vterini tertū qua liter succedunt.

f *Filij eorum.* si tamen relinquat aliquis fratres quosdam consanguineos tātum, & quosdam vterinos tātum, in rebus maternis præferuntur vterini: in rebus paternis præferuntur cōsanguinei: vt j. co. l. de emancipatis. Si verò relinquat quosdā ex eodē patre & matre, & alios ex patre tantū, & alios ex matre tantū, eriā in rebus paternis præferuntur fratres eiusdem matrimonij. i. vtrinq; coniuncti: & idē in matre. Pone, si quosdā ex patre & matre, & alios ex matre tantū relinquit: & A quęratur de bonis maternis: vt j. cōia de suc. l. fi. & auth. iraque.

g *Similibus.* scilicet auunculis, & materteris, & amitis, nisi enim pares essent fratribus defuncti, non præferrentur patruis, cū sint

h *Post fratres. Filios.* & filiorum filios, secundum P. quod nihil est secundum Ioan.

i *Spectatur.* quære hic quod diximus §. de suis & legiti. hæred. authen. in successione. Accur.

Punitur qui in id in quo deliquit.

k *Moritur.* secus si factus pubes moritur: vt supra ad Tertul. l. matres. Et est ratio: quia eo tempore quo deliquit, vel in id tantum in quo deliquit, debet puniri: non in alio. arg. j. de pœ. l. j. sancimus. sed & hoc fallit in casibus quos dixi supra ad Tertul. l. omnem. Sed contra. huic. l. ff. qui pe. tu. l. final. §. si vero maritus. sed forte illud in singulari fideicommisso, quod non admittit: vel corrigitur per istam. ADDITIO. Tu dicas, quia hic loquitur in substitutione directa, per quam pupillo succeditur: qua merito priuatur qui tutorem ei non petit. at. l. fina. in §. si vero maritus. loquitur in substitutione fideicōmissaria, per quā succeditur defuncto: qua nō priuatur: vt ibi. b *Denegandam.* sed excluso eo admittitur sequens, fisco excluso: vt ff. ad Tertu. l. ij. §. fi.

Si *ab eo.*] CASVS. Olim per emancipationem legitima iura extinguebantur: nisi fieret emācipatio contracta fiducia, hodie succedit pater, siue fiat contracta fiducia, siue non: vt instit. de legi. agna. suc. §. vlt. pone ergo quod pater emancipa. impetrato rescripto à principe, vt legitima iura per emancipationem non extinguerentur: dicit tali impetratione facta, quòd pater poterit filio succedere, & econuerso filius etiā agnatis suis iure etiam agnationis: & econuerso. & hoc dicit.

c *Constitutionem.* quam habes infra de emanci. libe. l. iubemus.

d *Petitum.* à principe.

e *Intacta.* hodie intacta remanent, etiam si non sit specialiter petitum: vt instit. de legi. agn. suc. §. fi. & §. de leg. tu. l. iiij. &. j. e. l. vlt. & §. de cura. fur. l. ne iuerū.

Si *maior.*] CASVS. Hunc casum pone in scholari qui cōtraxit cum quinquagenaria, postquàm recessit pro sapiētia, & ex ea habuit filium: quærebatur vtrum esset legitimus filius, & posit patri succedere? Respō. quod sic. licet sit mirabilis partus, à natura tamen est concessus, licet raro eueniat: nihilominus tā men est à lege concessum tale matrimonium.

f *Nostra lege.* vt supra de nupt. l. sancimus. ij. Et est arg. cōtra ff. de legi. & senatusconsul. l. nam ad ea.

Emancipatio hodie videtur seruari per cōtractā fiducia fieri.

De *emancipatis.* CASVS. Quatuor erant filij emancipati, & vnus decessit. dicit ꝙ pater habebit vsumfructum in bonis emancipati mortui, & alij tres habebunt proprietatē. sine diuersi. excipiuntur res maternæ: quia illæ res venient tantum fratribus & sororibus eiusdē matris, si sunt. si autem non sunt, alij fratres in aliis rebus admittuntur.

g *Seruare.* scilicet inter se quo ad tutelam: vt supra de legit. tut. l. iiij.

h *Aliarumque.* puta ex maritali lucro, de quibus iā à nobis lex &c. quam habes infra communia de suc. l. fi.

i *In totum.* imò videtur in medio esse: vt supra ad Tertul. l. fin. §. si autem defuncta. Solu. hic contracta fiducia emancipauit, ibi non. hoc non valet: quia hodie semper contracta fiducia videtur emancipare: vt diximus supra eodem. l. si ab eo. Alij dicunt quod hic per principem emancipauit: ibi coram alio iudice. hoc non valet: quia hic dicit, siue alio legitimo modo. Tertij, quod ibi supererat mater, hic non. nec hoc valet: quia magis deberet esse contrarium. Dic ergo illam corrigi per istam. nam & hæc est sustiniant. Accur.

k *Votum.* Not. vorum patris: vt ff. vnde libe. l. scripto. in fin. & de bo. dam. l. eum ratio.

l *Ea propter.* id est ob hanc causam.

m *Fratribus.* circa tutelam: vt dixi in princip. per. l. supra de legit. tu. l. iiij.

n *Exceptis.* de hoc plene dices infra, communia de succes. in authen. itaque. Item nota quòd hæc lex corrigitur per authen. defuncto sine liberis supra, ad Tertul.

n *Exceptis.* dixi vocari omnes fratres: excipe in bonis quæ habebat emancipatus à matre, in quibus præferuntur vterini.

o *Fratres.* scilicet tales vterini.

Vnde non seruatur gradus: sed qualitas conditionis fortioris & duplicis: quia duæ rationes vincunt vnam. Baldus.

CEssante successione lineæ descēdentis, & eiꝰ quæ sola[a] sit ascendentis, vocantur primo fratres, fratrisque præmortui filij in stirpes.[b] ¶ Dico autem de fratre, eiusque fratris filiis, qui ex vtroque parente contingunt eum de cuius hæreditate nunc agitur, quæ personæ[c] veniunt & sine defunctæ nunc personæ parentibus, & cum proximis[d] gradu ascendentibus. ¶ Et quidem prædicti fratris filius, & si tertio gradu sit, præfertur fratribus defuncti qui ex vno tantum parēte cognāti sunt. In hac successione omnis differentia sexus & emancipationis cessat.

IN AVTHENT. de hæredi. ab intest. §. his autē non. & §. illud. coll. ix. constitu. j.

Deficientibus ascendentibus & descendentibus & fratribus vtrinque coniunctis & eorum filiis, veniunt fratres ex vtroque parente coniuncti, & eorum filii: qui filii excludunt patruos & auunculos defuncti. Salyc.

I POst fratres autem ex vtroq; parente & eorum filios admittuntur ex vno latere[e] fratres, sororésve: cum quibus & filii eorum,[f] si qui ex eis iam decesserint. ¶ Hi autem fratrum filii cū pares sint defuncti fratrib⁹, præferuntur proculdubio eiusdē defuncti patruis, & aliis similib⁹: & in his successionibus omnino cessat sexus & agnationis ratio.

IN AVTHENT. de hære. ab intesta. venien. §. si vero neque. colla. ix. constitutio. j.

Vltra fratres & filios fratrum vocantur gradatim proximiores in capita, & non in stirpes. Salyc.

2 POst fratres, frattumque filios[h] vocātur quicūq; gradu sunt proximiores: vt pares in gradū pariter admittantur sublata differētia masculorū & fœminarū. Sola nāque cognatio spectatur[i] in talibus. Fiet autem diuisio in capita, & non in stirpes.

Nihil & inutilidum, æquiparantur. Bald. Vel sic: Citra bonorū possessionē de iure ciuili potest adiri hæreditas consobrini. l. de. Vel sic: Hæreditas agnationis iure delata, potest adiri de iure ciuili

o SI *his. Beneficium.* quo fingitur mortuus ante horam captiuitatis. & sic in libertate. vt ff. de testa. l. lege Cornelia.

p IN *successione. Quàm auiam.* quia auia cognata, soror agnata est: vt l. patruo. supra eodem. lex tamen alia videtur aperte præferre

sine agnitione bono. possessionis. Salyc.

IIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Cecilio.

SIaut nullū testamentum nepos[k] patruī tui ordinauit, aut intra quatuordecim annos constitutus fecit, & agnationis iure successio eius tibi delata est: etiā citra bonorū possessionis subsidium legitimo iure subnixus es. PP. id ib. Iul. ipsis AA. IIII. & III. Coss.

De iure istō agnati præferuntur cognatis. hoc dicit. hodie secus vt supra eo. authen. post fratres. i. Salyc.

v. Iidem AA. & CC. Cupillæ.

AD intestati successionem agnationis quàm proximitatis[l] iure venientes, haberi potiores, certum est. Suppos. XVI. Kalen. Iul. Sirmij. AA. Coss.

Filiis se abstinentibus, vel repudiantibus, frater defuncti admittitur. Sal.

VI. Iidem AA. & CC. Claudianæ.

DEfunctis, suis extātibus hæredibus, & abstinentib⁹ vel repudiantibus hęreditatē: frater iure consanguinitatis succedere potest. Sup. Kal. Ia. CC. Coss.

Frater patris præfertur fratri matris. hodie corrigitur. Bal. Vel sic: Iure istō potiores sunt agnati, quàm cognati: & ideo patruus præfertur materteræ. Salyc.

VII. Iidem AA. & CC. Amiano.

PAtruo[m] ac materteræ tertio constitutis gradu nō patiter intestati[n] successio defertur, sed patris frater agnationis iure soroti matris anteponitur. S. XVII. Kal. Mart. Sirmij. CC. Coss.

Agnati vocantur ad successionem defuncti apud hostes, beneficio legis Cornelię. Salyc.

VIII. Iidem AA. & CC. Syllano.

SI his de quorū successione agitur, apud hostes defunctis, secundū legis Corneliæ beneficiū[o] iure agnationis adita hæreditate, vel petita bonorū possessione successisti, eorum substantiam vindicare non prohibeberis. S. Non. Iul. Sirmij. AA. Coss.

Soror præfertur auo & auiæ maternis. hodie corrigitur. Bald.

IX. Iidem AA. & CC. Demagoræ.

IN successione intestatę, sororē quàm auiam[p] vel auū maternum, haberi potiorem, non ambigitur. S. VI. Kal. Iul. Nicomediæ. CC. Coss.

Si succedere volentes pupillo, ei intra an-

num à morte testatoris numerandum, tutorem non petierint: priuantur eius successione, si moriatur in pupillari ætate. Salyc.

X. Imp. THEODOS. & VALEN. AA. ad Florentinum. P. P.

SCiant qui ad successionem vocantur pupilli mortui, si defuncto eius patre, tutorem ei secundum legem non petierint intra annum, omnem eis, siue ab intestato, siue iure substitutionis, successionem eius (si impubes moritur[a]) denegandā[b] esse. D. V. Id. Iul. Constātinop. Theodosio. A. XVII. & Festo. Coss.

Rescriptum principis referuans emancipato iura agnationis. siue ius succedendi, intelligitur referuare tam actiuè quàm passiuè. h. d. & no. Salyc.

XI. Imp. ANASTASIVS. A. Constantino præfecto præt.

SI ab eo qui ex sacro rescripto secundum nostram constitutionem[c] fieri poſtulauerit emancipationem liberorum, petitū[d] sit, quatenus ei qui emancipandus emancipandáve est, minimè legitima iura per emancipationem extinguantur: eadem iura tam emancipato vel emancipatæ contra personas alias hoc modo sibi coniunctas, quàm aliis itidem contra eum vel eam in hęreditatibus, vel in successionibus, & tutelis, necnon cęteris seruentur, intacta:[e] collationibus tamē ab his secundum ea quæ super emancipatis statuta sunt, quotiens talis casus emerserit, vtpote peracta emancipatione faciendis. D. XV. Kal. Aug. Probo & Auieno. Iun. Coss.

Partus natus ex muliere etiam quinquagenaria est legitimus, & ideo ad successionem admitti tur. Salyc.

XII. Imp. IVSTINIANVS A. D Ioanni. præfe. prætorio.

SI maior quinquagenaria partum ediderit, si debet huiusmodi soboles suo patri succedere, * & hęreditatem eius nanciſci, à Cæsariana aduocatione interrogati sumus. ¶ Et sancimus, licet mirabilis huiusmodi partus inueniatur, & raro contingat: nihil tamen eorum quæ probabiliter à natura noscuntur esse producta, respui: sed omne ius quod ex quacunque lege liberis præstitum * est, hoc merum at-

præferre fratrem etiam vterinum: vt j. de bo. quæ lib. l. quæcunque. sed respon. vt ibi dixit Io. Item hæc hodie corrigitur per authen. defuncto. quæ est supra ad Tertul.

Ciam.] CASVS. Dicit ꝙ omnes illi qui succederent pupillo ab intestato, si decederet: si non petant tutorem dari mortuo patre pupilli: si moriatur postea pupillus, quod ei non succedūt. Idem est si ei pupillo substituti fuissent.

a *Moritur.* secus si factus pubes moritur: vt supra ad Tertul. l. matres. Et est ratio: quia eo tempore quo deliquit, vel in id tantum in quo deliquit, debet puniri: non in alio. arg. j. de pœ. l. j. sancimus. sed & hoc fallit in casibus quos dixi supra ad Tertul. l. omnem. Sed contra. huic. l. ff. qui pe. tu. l. final. §. si vero maritus. sed forte illud in singulari fideicommisso, quod non admittit: vel corrigitur per istam. ADDITIO. Tu dicas, quia hic loquitur in substitutione directa, per quam pupillo succeditur: qua merito priuatur qui tutorem ei non petit. at. l. fina. in §. si vero maritus. loquitur in substitutione fideicōmissaria, per quā succeditur defuncto: qua nō priuatur: vt ibi. b *Denegandam.* sed excluso eo admittitur sequens, fisco excluso: vt ff. ad Tertu. l. ij. §. fi.

Si *ab eo.*] CASVS. Olim per emancipationem legitima iura extinguebantur: nisi fieret emācipatio contracta fiducia, hodie succedit pater, siue fiat contracta fiducia, siue non: vt instit. de legi. agna. suc. §. vlt. pone ergo quod pater emancipa. impetrato rescripto à principe, vt legitima iura per emancipationem non extinguerentur: dicit tali impetratione facta, quòd pater poterit filio succedere, & econuerso filius etiā agnatis suis iure etiam agnationis: & econuerso. & hoc dicit.

a aliis, suo patri sua fratribus, & vterinis &c.

c *Constitutionem.* quam habes infra de emanci. libe. l. iubemus.

d *Petitum.* à principe.

e *Intacta.* hodie intacta remanent, etiam si non sit specialiter petitum: vt instit. de legi. agn. suc. §. fi. & §. de leg. tu. l. iiij. &. j. e. l. vlt. & §. de cura. fur. l. ne iuerū.

Filijs præmortuum.

Si *maior.*] CASVS. Hunc casum pone in scholari qui cōtraxit cum quinquagenaria, postquàm recessit pro sapiētia, & ex ea habuit filium: quærebatur vtrum esset legitimus filius, & posit patri succedere? Respō. quod sic. licet sit mirabilis partus, à natura tamen est concessus, licet raro eueniat: nihilominus tā men est à lege concessum tale matrimonium.

f *Nostra lege.* vt supra de nupt. l. sancimus. ij. Et est arg. cōtra ff. de legi. & senatusconsul. l. nam ad ea.

que immutilatum huiusmodi filiis vel filiabus seruari in omnibus successionibus, siue ex testamento, siue ab intestato: & summatim, non absimiles aliis fiant quos similes natura efficit: maximè cum & anteriore nostra lege[f] huiusmodi nuptias permisimus, impares eas videri minimè concedentes. Dat. IX. Kalē. Nouemb. Constantinopo. post consulatum Lampadij & Orestis. VV. CC. anno secundo.

Si filius emancipatus per sacrum rescriptum decesserit superstitibus patre & fratribus, pater eius hereditatis habet vsumfructum, fratres verò proprietatem, exceptis bonis maternis, in quibus vterini præferuntur aliis fratribus. Salycetus.

XIII. Idem A. Ioanni P. P.

DE emancipatis filiis, qui ex sacro rescripto patribus impertito hoc à suis genitoribus meruerunt, dubitatum est. Cum enim Anastasiana lex iura fratribus legitima nosciturque seruare: & si quis ex his sinè testamento & liberis decesserit, vtrúmne ad fratrem vel sororem eius successio deuoluatur, an ad superstitem patrem, dubitabatur. huiusmodi dubitationem cōpendioso respōso duximus esse finiendam. Ideoque sancimus ad similitudinem maternarū rerum aliarumq;[h] de quibus iā à nobis lex posita est, etiā huiusmodi hereditatem iure quidem dominij ad fratres vel sorores in totū[i] peruenire, vsumfructum aūt eius patri totū, siue priorē eorum seruauerit, siue ad secundas migrauerit nuptias, acquiri: siue per sacrum oraculum emācipatio ꝓcedat, siue alio legitimo modo à sacris paternis fuerint absoluti. ¶ Cum enim & pater vtitur vsufructu, & votū[k] eius est ad alios filios suas res peruenire: eapropter[l] cùm ex lege Anastasiana in alium articulū fratribus[m] prospectum est, nunc à nobis in hac specie plenius eis subuenitur: vt pater habeat vsumfructum, fratres autem vel sorores dominium rerum relictarum: exceptis[n] maternis rebus, in quibus, si ex eadē matre fratres[o] vel sorores sint, eos

Emancipatio hodie videtur seruari per cōtractā fiducia fieri.

h *Aliarumque.* puta ex maritali lucro, de quibus iā à nobis lex &c. quam habes infra communia de suc. l. fi.

i *In totum.* imò videtur in medio esse: vt supra ad Tertul. l. fin. §. si autem defuncta. Solu. hic contracta fiducia emancipauit, ibi non. hoc non valet: quia hodie semper contracta fiducia videtur emancipare: vt diximus supra eodem. l. si ab eo. Alij dicunt quod hic per principem emancipauit: ibi coram alio iudice. hoc non valet: quia hic dicit, siue alio legitimo modo. Tertij, quod ibi supererat mater, hic non. nec hoc valet: quia magis deberet esse contrarium. Dic ergo illam corrigi per istam. nam & hæc est sustiniant. Accur.

k *Votum.* Not. vorum patris: vt ff. vnde libe. l. scripto. in fin. & de bo. dam. l. eum ratio.

l *Ea propter.* id est ob hanc causam.

m *Fratribus.* circa tutelam: vt dixi in princip. per. l. supra de legit. tu. l. iiij.

n *Exceptis.* de hoc plene dices infra, communia de succes. in authen. itaque. Item nota quòd hæc lex corrigitur per authen. defuncto sine liberis supra, ad Tertul.

n *Exceptis.* dixi vocari omnes fratres: excipe in bonis quæ habebat emancipatus à matre, in quibus præferuntur vterini.

o *Fratres.* scilicet tales vterini.

a *Solos.* quasi dicat, non consanguineos tantum.
b *Superstites.* scilicet tales vterini.
c *Rerum.* non maternarum.

LEge *duodecim tabularum.*] CASVS. Et cum olim deferebatur successio agnatorũ vniformiter tam masculis, quàm fœminis agnatis, nulla circa successionem inter masculos & fœminas differentia introducta: vtputa si fratris tui, vel patrui filia decederet, vel amita tua scilicet decederet, & ad te ipsarum hæreditas, & tua ad ipsas, si tu decederes, ex lege duodecim tabularum pertinebat. media vero iuris prudentia hanc æqualitatẽ ad inæqualitatis vitium deduxit. hoc est, vt masculi, tã masculis quàm fœminis agnatis, salua tamen gradus prærogatiua succedant. fœminæ verò sorores tantum ad agnatorum seu agnatarum successionem admitterentur. Imperator vero Iustinianus hoc corrigit, primæuum statum legis. xij. tabu. approbans, & adijcit, vt ad legitimam successionem agnatorum, tam consanguineæ, quàm vterinæ sororis filia vocetur: ita etiam vt soror tam vterina, quàm consanguinea non superſit: vt tunc non in stirpes, sed in capita hæreditas diuidatur. & hæc duo vltima hodie corriguntur per authenti. de hæred. quæ ab intesta. & c. §. reliquum est. & authen. vt fratrum filij. §. j. in fine vero dicit, vt in cæteris successionibus antiquum ius obseruetur in tactum.

d *Lege duodecim tabularum.* Olim agnata vel agnatus per legem duodecim tabularum vocabatur, secundo tempore non nisi filia, vel soror agnata: quod duabus rationibus remouetur. vna: quia si admitteretur filius fratris, ergo & ipsa filia fratris. & si patruus, ergo & amita. Secunda, cùm agnati succedunt ei, ergo & ipsa eis. Vltimo filios sororis consanguineæ, & vterinæ, licet cognati sint, inter agnatos ponit.
e *In liberis.* agnatorum.

solos[a] vocari oportet. ¶ Sin autem non supersint, [b] tunc ad similitudinem aliarum rerum in totam fraternitatem dominium earum cedere, vt sit apertissimus in omnibus tractatus, & nõ per differentiam personarum vel rerum [c] vacillare noscatur. Dat. Kalend. Nouembr. Constantinopo. post consulatum Lampadij & Orestis. VV. CC. anno secundo.

Fœminæ iure agnationis pariter vt masculi admittuntur, sublato quodam iure contrarium disponente post legem. xij. tabularum. Et filij sororis consanguineæ, vel vterinæ, cum de hæreditate patrui vel auunculi tractatur, & tunc nec frater nec soror defuncti supersint, iura agnationis consequuntur: & successio inter filios fratrum diuiditur in capita. hoc dicit. & primo commendat legem. xij. tabularum vsque ibi, Sed posteritas. ibi arguit & vituperat medium iuris prudentium vsque ibi, Huiusmodi. ibi tertio ponit statutum nouum, reducendo nos ad ius antiquum: & rationes annectit vsque ibi, In his igitur. ibi quarto vnum gradum agnationis addit cognationi, procedendo in dispositione sui noui statuti: vsque ibi, Cæteris. ibi confirmat alias successiones in statuto nouo non comprehensas, vsque ibi, Si qui. vbi vltimo dicit hanc. l. locum habere in futuris casibus vsque ad finem. Salycetus.

XIIII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio. C

LEge duodecim tabularum [d] bene humano generi prospectum est, quæ vnam consonantiam tam in moribus, quàm in fœminis legitimis, & in eorũ successionibus, necnon & in liberis [e] obseruandam esse existimauit: nullo discrimine in successionibus habito, cùm natura vtrunq; corpus ediderit, vt maneat suis vicibus immortale, & alterum [f] alterius auxilio egeat, & vno semoto, & alterum corrumpatur. Sed posteritas [g] dum nimia vtitur subtilitate, non piã induxit differẽtiam, sicut Iulius Paulus in ipso principio libri singularis, quem ad senatusconsultum Tertullianum fecit, apertissimè docuit. ¶ Cui enim ferẽdum est, ab intestato successionibus [h] suas quidem filias ad similitudinem masculæ sobolis in parentis vocari successionem, & iterum germanas [i] iure consanguinitatis eandem sibi vindicare prærogatiuam, [k] deinceps autẽ legitimas [l] fœminarum personas, si iura cõsanguinitatis [m] nõ possident, à successione legitima repelli, cum maribus eadem successio pateat? ¶ Quare enim A patris soror non ad successionem filij fratris sui vnà cum masculis vocatur, sed aliud ius in amitis, aliud in patruis obseruatur? Vel qua ratione fratris filius ad successionem patrui vocatur, germana autem eius ab eadem successione recluditur? ¶ Huiusmodi [n] itaque legis antiquæ reuerẽtiam & nos anteponi nouitati legis censemus: & sancimus omnes legitimas personas (id est per virilem sexum descendentes) siue masculini, siue fœminini generis sint, simili modo ad iura legitimæ successionis ab intesta to[t] vocari secundum gradus sui prærogatiuam: non ideo excludendas, quia, consanguinitatis iura secundum germanæ obseruationem non habeant. ¶ Cum enim vnius sanguinis iura remaneant per virilem sexum incorrupta: quare naturam offendimus, & legitimo iuri derogam[o]? cum & aliam maximã iniuriam res in se continet, plerisq; quasi vulnus intestinum incognitum. Cum enim & ad ipsarũ mulierum successionem masculi iure agnationis vocantur: quis patiatur earum quidem hæreditatem ad eos legitimo iure deferri, ipsas verò nec inuicem sibi, nec masculis eodem iure posse succedere, sed propter hoc solum puniri, quod fœminæ natæ sunt, & paterno vitio (si hoc vitium est[o]) prolem innocentem grauari? ¶ In his igitur casibus legem duodecim tabularum sequentes, & nouum ius nouissimo iure corrigentes, etiam vnum gradum pietatis intuitu transferri à iure cognationis in legitimam volumus successionem: vt non solum fratris filius & filia (secundum quod iam definiuimus) ad successionem patrui sui vocentur, sed etiam germanæ consanguineæ, vel sororis vterinæ [p] filius & filia soli, & non deinceps personæ vnà cum his ad iura auunculi sui perueniant: & mortuo eo [q] qui patruus quidem est fratris sui filiis, auunculus autem sororis suæ soboli, simili modo ex vtroque latere succedant, tanquam si omnes legitimo iure veniant: scilicet vbi frater & soror superstites non sunt. ¶ His etenim personis præcedentibus, & hæreditatem admittentibus, cæteri gradus remaneat penitus semoti. ¶ Illo proculdubio obseruando, vt successio non in stirpes, sed in capita [r] diuidatur, & is gradus in ordinem legitimum transferatur: cæteris omnibus successionibus secundum ius vsque ad præsens tempus obseruatum in suo statu manentibus,

Siqui

f *Et alterum.* scilicet corpus.
g *Posteritas.* id est media iuris prudentia, & habes hæc omnia insti. de legi. agna. suc. §. cæterum. vsq; ad. §. si plures.
h *Successionibus.* subaudi, existentibus. aliàs ex testamento.
i *Germanas.* id est sorores ex eodẽ tantum patre natas: nã hę propriè dicuntur germanæ.
k *Prærogatiuam.* in successione patris defuncti.
l *Legitimas.* i. agnatas.
m *Consanguinitatis.* id est sororitatis: vt sic dicam.
n *Huiusmodi legis.* l. duodecim tabularum.
o *Vitium est.* id est si ab aliquo vitium dicatur: sic. ff. de inoffi. testa. l. si mater. Item nota non esse pœnam, vbi de lictum non est: vt. j. de pœnis. l. sancimus.
p *Vterinæ.* quam constat vt agnatam vocari: vt. j. l. proxi. §. sed nec.
q *Eo.* hoc potest referri ad patruum: & sic ad inferiora. vel ad nepotem: & sic ad superiora.
r *Sed in capita.* hodie in stirpes: vt. ff. e. authen. post fratres. j. & dixi instit. de leg. agna. suc. §. hoc etiam.

Eminimus.] CASVS. In principio huius. l. vsque ad. §. cũ igitur. repetit quod dictum erat. ff. l. proxi. in. §. huius. &. §. in his igitur. videlicet de mutua successione agnatorum inter se, & vno gradu cognationis. deinde adiicit quę sicut filij emancipati olim vocabãtur tãquam sui ad patris successionẽ: ita hodie fratres & sorores tam sui quàm emancipati, & tam consanguinei quàm vterini mutuo sibi succedant: adiecto etiam vnico gradu cognationis, ad

t *Ad.* scilicet forum.

hoc, est hoc vt filii fratrum tam suorum, quã emãcipatorum, & tam consanguineorũ, quàm vterinorum, patruis, & auunculis, amitis & matertteris, & viceuersa succedant: quod tũc erit, quando eos in anteriori gradu nemo præcedit: & isti quidem non in stirpes, sed in capita succedent. In aliis autem successionibus cognationis, ius antiquum obseruetur. & sicut ad emolumentum vocantur successionum: ita oneri tutelarum mutuo videlicet masculi subiiciantur. & hæc quidem constitutio locum habet in futuris, non autem in præteritis. Vi.

a *Constitutionem.* vt. ff. l. proxi. & breuiter cõmemorat eam hic.
b *Institutionibus.* vt institut. de legi. agna. suc. §. cæterum. vsque ad. §. si plures.
c *Manifestum est.* vt institut. de hęre. quæ ab intest. §. emancipati.
d *Hoc.* vt frater fratri succedat.
e *Iusto incremento.* dixerat enim illa tantum de iure tutelarum: vt. ff. de legi. tu. l. iiij. vt falsum sit eis. quod non placet quod de illa faciat mentionem hic: sed de quadam Græca, qua dicebatur cum suc cedere cum illis qui remanserant in potestate cum quadam deminutione. sed eorum filios nullo modo: vt institu. de suc. agna. §. primo. hic autem non corrigit de filia filii emancipati, sed hoc dicitur infra proximo. §.
f *Secundi gradus.* nam fratres & sorores in secundo gradu sunt: vt insti. de gra. §. secundo gradu.
g *Et filij fratrum.* hi enim in tertio gradu sunt: vt insti de grad. §. tertio gradu.
h *Tantummodo.* non vltra: vt infra. §. cæteris. Accursius.
i *Ex legitima.* id est inter agnatos.
k *Sanximus.* vt supra l. proxi. circa fin.
l *Succedant.* quasi per quoddam successorium edictum.
m *In capita.* hodie in stirpes: vt. ff. authẽ. post fratres. j. secundũ Ioan. sed aliàs contra: vt & habes instit. de leg. ag.

¶ Si qui aũt casus iã euenerunt: secundum quod pristina iura voluerint, eorum fiat distributio. D. V. Kal. Decẽb. post consulatum Lampadij & Orestis. VV. CC.

Primo exordiendo ponit effectum constitutionis precedentis vsque ibi, Cum igitur. ibi secundo statuit filium emancipatũ pariter succedere cũ suis tam patri, quàm fratribus & sororibus: vsque ibi, Sed nec fratrem. ibi tertio statuit fratres vterinos admitti ad successionem fratris: & cum fratribus defuncti admittuntur filij fratrum emãcipatorum, & etiam filij fratris vterini. vel sororis vterinæ. vsque ibi, Quas autẽ. ibi quarto diffinit quòd qui vocantur ad successionem, vocantur ad tutelam. Saly.

XV. Idem. A. Ioanni præfe. prætorio. B

MEminimus antea diuinam nos promulgasse constitutionẽ [a], per quã ad vestigia legis duodecim tabularum totã progeniẽ ex legitima sobole descendentẽ, siue masculinã, siue fœminina, legitimo iure hæreditatem adipisci sanximus: vt quẽadmodũ ipsis à legitimis personis succeditur, ita & ipsæ legitimarum personarum amplectãtur successionẽ. ¶ In qua cõstitutione vnũ gradum ex cognatis in ius legitimum reduximus, id est germanę cõsanguineę filios & filias, & sororis vterinæ filios ac filias. C

¶ Quam constitutionem in suo robore permanere censemus, cũ & in nostris institutionibus [b] tenor eius à nobis relat[o] est. ¶ Sed subtiliore tractatu habito, necessarium duximus, & si quid ex prætoria iurisdictione frugi inuentum est, & hoc cum perfectissima definitione dispositio, nostras leges ampliari. ¶ Cũ igitur prętorem filiũ emancipatum, licet subtili iure capite fuerat deminutus, attamen in patris successionem sine vlla deminutione vocare manifestum [c] est: non eodem autem iure etiam ad fratrum suorum successiones ab eo vocabatur, sed nec filij eius iure legitimo suis patruis succedebant: necessarium duximus hoc [d] primũ corrigere, & legem Anastasianã iusto incremento [e] perfectam ostendere: vt emancipati filius & filia, non solum in paternis bonis ad suorum similitudinem succedant, sed etiam in fratrum vel sororum suarum successione (siue omnes sui, siue omnes emancipati sint, siue mixti) æquo iure inuicem sibi succedant, & nõ secundum legem Anastasianam partem aliquam deminuta. Et hæc quidẽ de filiis emancipatis sanci

A re bellissimum nobis visum est. ¶ Sed nec fratrem vel sororẽ vterinos cõcedimus in cognationis loco relinqui. Cum enim tã proximo gradu sunt: meritò eos sine vlla differentia, tanquam si cõsanguinei fuerant, cum legitimis fratribus & sororibus vocandos esse sancimus: vt secundo gradu constituti, & legitima successione digni reperti, alijs omnib[o] qui sunt vlteriores gradus, licet legitimi sint, præcellant. Et hæc quidẽ de secundi gradus [f] successione satis abundẽque à nobis cũ summa vtilitate disposita sunt. D

¶ Cum aũt tertio gradui ex trãsuersa linea fuerit locus, vbi patruis & filiis fratrum [g] & sororum locum antiquitas dedicauit: vnà cum illis tam emancipati fratris, quã emancipatæ sororis filium tantummodo [h] & filiã, siue emancipatos, siue suos partibus suis constitutos, & neminẽ alium vlterius: necnõ fratris vterini & sororis germanæ [*], vel vterinæ filium & filiam tantummodo ex legitima [i] linea inuicẽ vocari censemus, sicut iam sanxim[o] [k]: vt oẽs qui vel ab antiquo iure, vel à nostra liberalitate in legitimorum quidẽ positi sunt prærogatiua, & eodẽ tertio gradu sunt, similiter iure vocentur. ¶ Successionis videlicet iure & in hac parte seruando: vt si qui ex secundo gradu vocari renũciauerint hęreditati, & noluerint eam adire, nullusque alius sit in secundo gradu, qui succedere poterit, & vult: tunc hi, quos præsenti lege enumerauimus ex tertio gradu, in locum recusantium succedãt. [l] ¶ Illo etiam obseruando, vt successio non in stirpes, sed in capita [m] diuidatur: cæteris omnibus successionibus [n] secundum ius vsque ad præsens tempus obseruatum procedẽtibus, & nullo ex cognatis supra memoratos gradus ad iuris agnatitij formã redigẽdo, sed suum ordinem suamque proximitatẽ retinente [o] incorruptã. ¶ Quas autem personas ex iure cognationis in legitimas successiones transuexim[us], eas etiã tutelæ grauamini vicissim supponimus, scilicet si masculi sint, & perfectæ ætatis, secũdum nostræ cõstitutionis [p] tenorẽ: vt nõ solum lucrum sentiant, sed etiã grauamini subiugentur. ¶ Si qui autẽ casus iam euenerunt, & per iudiciale sententiam, vel amicabilem transactionem sopiti sunt, nullam sentiant ex hac lege retractationem. Dat. Idibus Octob. Constantinop. DN. Iustiniano. A. PP. IIII. & Paulino. V. C. Coss.

** consanguinea.*

TITVLVS LVIII.

COMMVNIA DE SVCCESSIONIBVS.

Ad successionem fratris emancipati pariter vocatur frater emancipatus cum sorore in potestate existente. Salycetus.

I. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. & CC. Varanię.

CIre debuisti fratre emancipato potiorem eam[q] quæ in familia mansit, in alteri us emancipati bonis non haberi: sed eos pariter, [r] si soleniter [s] petierint bonorum

Continuatio.

Iuris.] CASVS. Duo erant fratres emancipati. sorore in sacris patris constituta, decessit vnus ex emãcipatis: soror cũ emãcipato superstite defuncto succedet: nec fratri pśercur.

q *Eam.* ff. sororem.
r *Pariter.* quo ad vtrum que enim desinit esse agnata. ff. tam ad alterũ emãcipatũ, quàm ad eã quæ in potestate remansit: sed hodie contra: vt ff. de legi. tu. l. iiij.
s *Solenniter.* hodie tamẽ non exigitur solennitas in bonorũ possessione petẽda: vt. ff. qui admi. ad bo. pos. l. fi. & penult.

Si pater.] CASVS. Nati ex duob[o] fratrib[o], dicunt patrueles:

succes. §. hoc etiam.
n *Successionibus.* ff. aliorũ cognatorũ, qui sunt vltra tertium gradum.
o *Retinente.* vt succedãt post agnatos cognati. Accur.
p *Nostræ constitutionis.* quã habem[o]. ff. de legi. tu. l. fi. sed ibi cõtra ff. e. ti. l. j. sed certe imó nõ est cõtra, sed & illa corrigitur per authent. ibi positam.

nati ex patruelibus,dicuntur propiores sobrini.Nati ex propiori bus sobrinis, dicũtur sobrini.Pone ergo casum, quod pater meº succesſit,ppiori sobrino meo,& heredi.adiuit: tutor illi° possidebat hæredi,decesſit pater,&ei succesſit:debeoccõuenire tutorẽ.

a *Sobrino tuo.*id est filio patruelis tui: vt ff.vnde legi.l.ij.& instit. de gra.§.quinto gradu.

b *Non intercedente.* scilicet iure ciuili, siue agnatione : vt quia fuit filius sororis patruelis eius. Item no. quòd in princip, dicit, sobrino tuo: quia hoc pronomẽ tuo,potest venire ad determinationem præcedentium, itẽ sequentium , & sic potest dici quod vel tuus , vel tui patris erat propior sobrinus.

c *Hæreditas.* & per consequens illius propioris sobrini.

d *Eius.* propioris sobrini.

Vitrico.] CASVS. Priuignus meus decesſit ab intestato: ego volo petere succesſionẽ: an possim , quæritur? & respõ.quod nõ.

c *Vitrico.* hic puncta. & facit infra eo.l.adsini tatis.

Seruius in multis casibus succesſorẽ habet.

f SErnus. *Non potest.* fallit in casibus , vt ff. ad Syllal.pe.& supra de suis & le.l.apud.& ff.ti. j.l.si his,&ff. ad Orfic. l.si.&.ff.de suis & leg.l. j.circa princi.&.§.quæri.& ff.ad Tertul. l.j. in princip.&.§. interdum. nec econtra seruus.potest esse hæres, vel dominus per eum cognatis seruì , iure naturali inspecto : vt Instit . de seruil. cognat , & infra eo. l.ancillæ.

A Mitæ.] CASVS. Habebã amitam: ei succesſerunt filij sui: vnde ei succedere non possum.Si vero ab intestato decesſerint,an succedere possim eis , distinguitur : aut habent fratres ex parte patris sui , priuignos , amitæ meæ; tunc ego non succedã, sed ipsi , licet maritus amitæ habuit illos ex alia vxore,& sint ita priuigni amitæ meæ. sed si amita mea habuit priuignos non ex præsenti marito , id est à patre eorũ amitinorũ qui decesſerunt, sed ex alio , cũ tales priuigni non succedãt, sed ego.

g *Amitæ.* scilicet tuæ.

h *Etiam.*non solum amitam prius.

i *Ducis.*quia maritus amitæ habuit ex alia precedenti vxore.

k *Consanguineos.*puta nati ex eodem patre , ex alia tamen matre.

l *Ambigitur.* vt & supra ti.j.l.j.Accur.

m *Nam si.*cõstrue,nam si priuigni matris eorum,&amitinorum nunquam sunt.i.nõ attinẽt amitinis tuis,alio etiam patre natis, id est alio viro,quem ante vel post habuit:non ex eo,ex quo priA uigni nati sunt, non solum ex alia matre.Accur.

n *Patre.* præcedente,scilicet amitæ meæ,non ex præsenti vnde sunt priuigni.

o *Admisisse te.* quod hodie fit quocũque modo agnoscat: vt supra qui admit.ad bo.pos. l.fi.& pe.

possesſionem succedere. S. XV. Kal.Iun.Sirmij . CC.Coss.

Tutor propioris consobrini potest conuenirì ab agnato eius hærede, vt reddat rationem administrationis tutelæ. Bald. Vel sic: Sicut hæreditas per bonorum possesſionem quæsita transmittitur, ita adita de iure ciuili. Vel sic. Quo ad transmissionem non refert an hæreditas sit quæsita de iure ciuili, vel prætorio. Salycetus.

II. Iidem AA. &. CC. Apollinari.

SI pater tuus propius sobrino tuo[a] agnato constituto , & intestato defuncto, ciuili iure adita hæreditate,vel hoc ab initio non interueniente , [b] seu capitis deminutione perempto, solenni ter bonorum possesſione admissa,succesſit,ac tibi patris tui quæsita hæreditas[c] est : adire præsidem prouinciæ debes , ac tutorẽ eius[d] de tutela conuenire . Dat. XIIII.Kalen.Iun.Veronæ. AA. Coss.

Vitrico non deferetur primigni succesſio. Salycetus.

III. Iidem AA.&. CC. Vlpianæ.

VItrico [e] priuigni succesſionem intestato ciuili honorario iure non deberi, certissimum est.S.XV.Kalend.Mart. Sirmij. CC.Coss.

Seruo nemo succedit.b.d. Idem in monacho:vt in authen.ingressi . supra de episco . & cle . & omnia iura loquentia in seruo , habent locum in monacho,secundum Imo.in ca.cum olim . extra de priuilegiis. Bald.

IIII. Iidem. AA. & CC. Asterio.

SErnus succesſores habere non potest.[f] D.Non.April. Cæsaribus Coss.

Priuignus non succedit nouercæ per se, sed per medium personam natorum ex eo, qui sunt fratres sui ex latere patris. Bal. Vel sic: Ad succesſionem amitæ primo vocantur filij quàm nepotes, & in succesſione amitinorum potiores sunt eorum fratres consanguinei tantum vel vterini quàm eorum amitini : & fratribus non existentibus amitini vocantur, Saly.

V. Iidem. AA. &. CC. Iustinæ.

AMitæ[g] cui succesſisti filios tuos proponis , hæreditarem tuo nomine non rectè peris. ¶Sed quoniam hos etiam[h] intestatos diem functos adseueras: si quidem hi quos priuignos eiusdem amitæ dicis,[i] eorum conB sanguinei[k] fuerint, fratres tam agnationis quàm cognationis iu re secundo gradu cõstituros, tibi præferri nõ ambigitur.[l] Nam si[m] amitinis tuis alio etiam patre[n] natis,nunquam eorum matris priuigni sunt: admisisse[o] te bonorũ possesſionem probans , eorum vindica[p] succesſionem. S. XII. Kalen.Mar.CC.Coss.

Auunculus præfertur filiis matertera. Sal.

VI. Iidem.AA.& . CC. Publiciano.

AVunculo[q] priori, qui est in tertio gradu[r] , quàm consobrino,qui sequentem[s] occupat, deferri succesſionem intestati, certi iuris est . Suppositа Kalen. Octob.CC.Coss.

Adfines qui habentur ratione vxoris, viro non succedunt. Salycet.

VII. Iidem.AA.&.CC.Nicolao.

ADfinitatis iure nulla succesſio permittitur.[t] S.Idi.Octo. CC. Coss.

Quandiu succedi potest ex testamento, cessat succesſio ab intestato. Saly.

VIII. Iidem. AA. &. CC. Iustę.

ANrequam scriptus hæres cuiuscunque portionis capax C repudiet[v] hæreditatem, vel alia ratione quærendæ[x] facultatem amittat[y]: ei qui testamentũ reliquit , intestato nemo succedit.[z] ¶ Igitur perspicis q, testamentariæ succesſionis spe durante , intestato bona defuncti non rectè vindicentur. S. VI. Idus Mart. Retiariæ. CC. Coss.

Per contubernium cum non constat matrimonium, succesſio non defertur. Bald. Vel sic: Dominus ancillæ non succedit ei cum quo contubernium fecit. Saly.

IX. Iidem AA. &. CC. Sopatro.

ANcillæ dominus, liberi hominis cum quo contubernium hæc habuit, per hanc coniunctionem † succesſionem vindicare non potest[a]. S.XV. Kalen. Ianua. Nicomediæ. CC. Coss.

Iure nutricationis succesſio non acquiritur. Bald. Vel sic: Alito non succedit alens. Saly.

X. Iidem. AA. & CC. Danubio.

NVrritoribus hoc nomine, nec ciuili , nec honores instituatur.Itẽ in alio: vt.ff.vnde libe.l.pe. quæ est cõtra,Sed ibi sunt filius institutus sub conditione emancipationis,si emanciparetur intra certum tempus , & iam erat elapsum cum adiuit ab intestato: sic ex testamento succedere non poterat,&c.

ANcilla.]CASVS. Ancilla mea habuit contubernium cum Seio libero, si Seius decedat, non propter hoc ei succedam:

a *Vindicare non potest.*vt infra de lib.causa.l.si liber homo.

Nutritoribus

p *Vindicta.* per vnde cog . quanquam mater eorum sit agnata: vt infti. de le. ag. tu. §.j.

Vitrico.] CASVS. Habebam auunculum,& habuit fratrem, & ex eo consobrinum: decesſi ab intestato : auunculus succeder.

q *Auunculo priori .* id est prius.

r *In tertio gradu .* vt institu . de grad. §: tertio gradu.

s *Sequentem .* scilicet quartum : vt institu . de grad. §. quarto.

Affinitatis .] CASVS. Frater vxoris tuæ est tibi adfinis:si moriatur , nõ succedes.

t *Permittitur.* vt & supra eo.l.vitrico.sed hoc fallit inter virum & vxorẽ, qui succeduntur inter se cũ alij deficiunt: vt.ff.vnde vir & vxor. l. j.Item in alio casu , qui est ibidem in authenti. præterea.Item in tertio succedit maritus vxori cum filiis eius emancipatis à patre, & cum nepotibus ex filia , vt viriles habeat partes vsusfructus: vt j.tit.j.l. pen. quia vir & vxor videntur esse adfines : vt supra eõ.vtri.iud.l. posſessionẽ,&.ff. de cõdictio. cau.da.l.q; si seruꝰ. Sed verius est q; non sunt adfines: cũ adfinitas nõ sit nisi aliqua persona mediãte:sed causa adfinitatis:vt.ff.de gradi, l. non facile.§.adfines. & sic nullo modo fallit.

Vir & vxor non sunt adfines.

ANequi. [CASVS. Si scriptus hæres nõ repudiat hæreditatem, succedẽtes ab intestato nõ admittuntur.

v *Repudiet .* volens.

x *Quærendæ.*hereditatis.

y *Amittat.* inuitus.

z *Succedit .* quandiu ergo &c . vt hic , & supra de sec.tab.l.j . & vnde li.l.ij.&.ff.de acqui.hæredi.l.quãdiu potest. & de regu.iur.l. quandiu. sed hoc fallit in casu: vt instituo te hæredem si legitimus meus nõ voluerit : vt. ff. de hæred. institu. l. si quis ita hæres instituatur.Itẽ in alio casu, qui est ibidem in authenti. præterea.Item in tertio succedit maritus vxori cum filiis eius emancipatis à patre, & cum nepotibus ex filia , vt viriles habeat partes vsusfructus: vt j.tit.j.l. pen. quia vir & vxor videntur esse adfines : vt supra eõ.vtri.iud.l. posſessionẽ,&.ff. de cõdictio. cau.da.l.q; si seruꝰ. Sed verius est q; non sunt adfines: cũ adfinitas nõ sit nisi aliqua persona mediãte:sed causa adfinitatis:vt.ff.de gradi, l. non facile.§.adfines. & sic nullo modo fallit.

† *Al. scientia.*

ANequi. [CASVS. Si scriptus hæres nõ repudiat hæreditatem, succedẽtes ab intestato nõ admittuntur.

v *Repudiet .* volens.

x *Quærendæ.*hereditatis.

y *Amittat.* inuitus.

z *Succedit .* quandiu ergo &c . vt hic , & supra de sec.tab.l.j . & vnde li.l.ij.&.ff.de acqui.hæredi.l.quãdiu potest. & de regu.iur.l. quandiu. sed hoc fallit in casu: vt instituo te hæredem si legitimus meus nõ voluerit : vt. ff. de hæred. institu. l. si quis ita hæres instituatur.Itẽ in alio: vt.ff.vnde libe.l.pe. quæ est cõtra,Sed ibi sunt filius institutus sub conditione emancipationis,si emanciparetur intra certum tempus , & iam erat elapsum cum adiuit ab intestato: sic ex testamento succedere non poterat,&c.

ANcilla.]CASVS. Ancilla mea habuit contubernium cum Seio libero, si Seius decedat, non propter hoc ei succedam:

a *Vindicare non potest.*vt infra de lib.causa.l.si liber homo.

Nutritoribus

Hospitalitio nec quis non potest fisci succesſionem vindicare.

NVtritoribus.] CASVS. Ille qui nutriuit me,ab intestato succedere mihi non poterit.

a *Hæreditas.* siue dicas nutritorem alumnum quem pueri Boñ. parrem appellant,siue eum qui collegit expositum: vt j.de iusan tib.exp.l.fi.& ff. de epiſ.& cle.l.nemini. Sed iure hospitãdi vel hospitationis ex cõsuetudine quidam vindicant sibi succesſionem: quod hodie corrigitur per authen.nouam Friderichi, quam hic lege : Omnes peregrini.

Peregrini in bonam & in malam partem accipiuntur.

b *Omnes peregrini .* In bonam partem accipe : vt institut. de hære.instit.§.fin, non in deportatis , vel relegatis, sicut accipiuntur. ff. de hæred institut.l.j.qui non hospitantur vbi volunt : sed tenere debent insulam sibi adsignatã, aliàs puniuntur , vt eis augeatur pœna: vt ff.de pœn.l.relegari.

B Omnes peregrini[b] & aduenę liberè[c] hospitentur vbi voluerint. ¶ Et hospitati si testari voluerint , de rebus suis liberã[d] ordinandi habeant facultatem, quorum ordinatio inconcussa seruetur . ¶ *Si* vero intestati decesserint: ad hospites nihil perueniet, sed bona ipsorum per manus episcopi loci , si fieri potest , hæredibus tradantur,vel in pias causas erogentur.¶ Hospes verò si aliquid ex talium bonis contra hanc constitutionem nostram habuerit : episcopo triplũ restituat, quibus visum ei fuerit, C adsignandum. non obstante statuto aliquo, aut consuetudine,[e] seu priuilegio,quæ hactenus cõtrarium inducebant . ¶ *Si* qui autem contra hanc nostram constitutionem venire præsumpserint:eis de rebus suis testandi interdicimus facultatem , vt in eo puniantur ,[f] in quo deliquerũt: aliàs prout culpæ qualitas exegerit,puniendi.

c *Liberè .* apud eos qui volunt recipere . nã nemo cogitur recipere: vt ff.nau.cau.l.j.§.j.

d *Liberam,* dummodo secundum ius testentur commune: vt §.de inofficiosi.test. l. si quando . in prin.nec obstat quod nihil videatur facere hæc concessio : cum & hoc ante habebant : vt ff.de leg.j. l . si quando . quia innon ex consuetudine non habebant:vt hic subijcitur.

e *Consuetudine .* mali enim mores &c.vt in authentic. vt nulli iu . §. j. coll.ix. Item nota contra statuta terrarum . sic & §. de sacrosanc.eccle. super l. priuilegia auth. cassa & irrita.

f *In eo puniantur .* Nota quẽ puniti in eo in quo deliquit. sic in authenti. de non alienan.§.si quis autem per donationem. colla. ij.

Ancimus.] CASVS. Filius meus in potestate constitutus contraxit matrimonium, & aliquid lucratus est ab vxore suâ: cum qua sorte fecit pactum de lucranda dote, decesſit filius : an ad me quod lucratus est transmittat, quæritur? Dicitur quod si filios haber , ad filios transmittat : si non,admittantur fratres qui ex vtroque parente nati sunt.his non existentibus, admittuntur fratres qui non sunt ex vtroque parente coniuncti: sunt tamen consanguinei. si hi non fuerint,tunc demum admittãtur ex linea maternasita videlicet quod vsusfructus in omnibus prædictis casibus penes me remaneat:succedentibus reseruata proprietate.

g *Maritali.* vt si lucratus fuerit dotem vir ex pacto,vel donationem propter nuptias,mulier similiter ex pacto . Et idẽ si quodlibet legatum vel donationem inter se faciunt.quæ valeat: vt j de bo.quæ lib.l.quæcunque.in princ.& arg.ff.de castren.pecu l.castrense.& l. si forte.

Codex.

h *Destinatus est.*per Leonem: vt d.l.j.de bo. quæ lib.l. quæcũq;.

i *Ex eodem.* id est vtrinque coniunctos.

k *Ex materna.*ideo de his dicit,quia tempore istarum legũ non acquirebantur filijs in potestate constitutis ex causa aduentitia nisi res maternæ. Hodie ergo cum aduentitia non acquirantur patri, vt. j. de bon. quæ lib.l.cum oporteat.idem in eis seruaretur quod in istis seruatur,vt in authent. de consan. & vtr. frattribus.§. & his coniuncniens. coll.vj.

l *Vsufructuarium.*& hæc est ratio : quia defunctus erat in potestate : vt hic , & supra ad Tertul. l.fin.in fin. aliquin parer viuente filio non haberet vsumfructum : sed eo mortuo haberet pro besse , vnà cum matre: vt §.ad Tertul.l.fin. §.si autem defuncta. sed per aliam legem . supra de leg.hær.l.de emancipatis;quæ corrigit illam ad Tertullianum , habet totum vsumfructũ. Sed hodie ista lex est prorsus correcta : cum pater admittatur ad succesſionem etiam exantribus fratribus : vt §. ad Tertull.authent. defuncto,& supra tit.j. authẽ. cessante. Item & quia sit hic mentio de frattribus vtrinque. & ex vno latere tantum ibi coniunctis, qualiter inter se succedant.

Pater succedit filio frattribus etiã existentibus.

m *Ad eos.* filios vel frattres.

n *Remansuro.* iure potestatis.

ITaque.] CASVS. Lex antiqua dicit quod iuris sit quando vinit pater . Hæc authentica dicit quid obtineat mortuo patre:quia tunc ille qui decedit , transmittit quod lucratus est ad filios : si non sunt filij , transmittit ad illos frattres qui coniuncti sunt ex vtroque parente.

o *Itaque.* lex enim codicis loquitur patre viuente tantum.

p *Filius,* post mortem patris.

q *Intestatus.* vnus de liberis.

r *Vtroque parente.* dic mortuo aliquo qui frattres habet . aut enim sunt vtrinque coniuncti, & succedunt ei ; aut ex vno latere tantũ, pura vterini tantum:vel consanguinei tantum,& tunc idem: vt supra ti.j.authen.cessante.& auth.post frattres autẽ ex vtroque parente . Aut consanguinei tantum , item & vterini tantum:& tunc pariter admittuntur:quia agnatio nõ differt à cognatione: vt dicta authent.cessante.& hoc in bonis à se quæsitis. In bonis autem quæsitis à patre præferuntur cõsanguinei tantum.in quęsitis à matre,præferuntur vterini: vt supra tit.j.l.de emancipatis.in fi.Itẽ & in cor.huius authen.in fi.dicit seruanda veterа iura. sed P. dixit illam.l.de emancipatis.in fin. corrigi: nam dicit hic indistinctè vtrinque coniunctos præferri

illis qui ex altera parte tantum coniuncti sunt: & sic in paternis & maternis: ergo & ibi, vbi sunt vterini tãtum, & consanguinei tantum, non debet fieri horum bonorum distinctio. Item dicta authent. cessante, &, post fratres, dicit vterinos & consanguineos simul admittendos, cũ non differat agnatio à cognatione: nec distinguit paterna bona à maternis, vel ab his quæ aliunde quæsiuit. sed hoc non placet: nam & ibi aliqua habetur differentia inter vtrinque coniunctos, & eos qui ex vno latere tantum. Aut sunt vtrinque coniuncti cum consanguineis tantum, vel cum vterinis tantum: vel cum vtrisque, id est quia sunt consanguinei tantum, & vterini tantum cum vtrinque coniunctis: & tunc vtrinque coniuncti præferuntur in bonis vndecunque quæsitis. vt hic: quia duplicia iura habentes, præseruntur vnum habentibus tantũ: vt & in cor. §. hæc omnia. & §. de edic. diui Hadria. tol. l. fin. §. j. Accursius.

Iura duplicia habẽtes, præseruntur vnum tantũ habentibus.

TITVLVS LIX.
DE BONIS MATERNIS & materni generis.

In rebus maternis delatis filio in potestate constituto, pater habet hodie solum vsumfructum: & pro ipsis rebus persequendis etiam in iudicio pater habet legitimam personam, ac si earum perfectum haberet dominium: non tamen potest illas alienare in præiudicium filiorum, sed sui, sic & eius fideiussoris. Sal. Vel sic: Diuiditur. Primo ponit quod ius habet pater & filius in bonis maternis. Secundo cui competat eorum administratio. Tertio interdicit eorum alienationem. Secunda ibi, Parentes. Tertia ibi, Ita vt. Salyc.

1. Imp. CONSTANTINVS A. consulibus, prætoribus, tribunis pleb. Senatui S.*

REs quæ[a] ex matris successione * siue ex testamento, siue ab intestato fuerint ad filios deuolutæ, ita sint in parentum potestate, vt vtendi fruendi duntaxat habeant in diẽ vitę facultatẽ,[b] dominio videlicet earũ ad liberos pertinente. ¶ Parentes autẽ, penes quos maternarum rerũ vtendi fruendiq; tantũ potestas est, omnẽ debent tuẽdæ rei diligentiam adhibere: & quod iure filijs deberur, in examine per se, vel per procuratorem[c] poscere: & sumptus ex fructibus impigre facere, & litem inferentibus resistere: atque ita omnia[d] agere tanquam solidum perfectumq; dominium eis acquisitũ fuisset, & personã gerant legitimam:[e] ita, vt si quando rem alienare voluerint: emptor, vel is cui res donatur, obseruet ne vnquã * partem earum rerum quas alienari prohibitum est, sciens accipiat, vel ignorans,[f] docere[g] enim pater debet proprij iuris eam rem esse quam donat, aut distrahit: & emptori, si velit fideiussorem licebit accipere:[h] quia nullam poterit præscriptionem[i] opponere filijs quandocunque rem suam vindicantibus.[k] Dat. XV. Kalen. Augu. Aquileiæ, Sabino & Rufino Cõss. Recitata apud Vectium Rufinum. P. V. in Senatu. Non. Septemb. Constantino. A. & Licinio Conss.

** Ex Cod. Theod. lib. viij. tit. ix. l. i. Cõtius. Accursius.*

IN AVTHEN. DE nupt. §. si vero expectet. ver. interminatur. col. iiij. consti. j.

Ista authentica dicit expresse quod possessor dicitur dominus completa præscriptione: quæ tamen non currit filio in potestate posito. Baldus.

NIsi tricennale tẽpus transeat quo possessor dominus[l] fit: & detentatio accipientes domi nos faciat vel constituat: tempore incipiente filijs currere, ex quo suæ potestatis esse apparuerint.[m] nisi tamen aliquem impuberem[n] ætas adiuuet.

Præscriptionem. nisi. xxx. an, quam dicunt currere etiam eo in potestate posito, quod non placet: vt j. de an. excep. l. j. §. fin. & hic in fi. Adiunge authẽ. nisi & c. quæ est de nupt. §. si vero expectet. colla. iiij. & determinat quod hic dicit.

Præscriptio nem xxx. quæ natur dominium dirimit.

Præscriptio nis xxx. an currat contra impuberem.

Vindicantibus, quære vt supra de rei vindi. l. cum à matre.

Dominus. Nota pro opinione M. quem fieri dominum di recte per præscriptionem. xxx. vel. xl. an. sic & ff. de dam. infect. l. si finita. §. Iulianus. & l. dãni. in prin. & ff. de vsuc. l. cum qui. circa prin. & insti. de vsufr. in prin. sed Io. dicit acquiri vtile dominium, B. effectum dominij. & satis in idem recidit. Et ad prædictas leges semper respondet, vt semper subaudiatur, quasi. dicunt ergo vsucapione acquiri directum dominiũ: vt supra de pac. l. traditionibus. Sed post præscriptionẽ. xxx. vel xl. annorũ. si bona fide possedit, habet exceptionem & Publicianam actionem, immo vtilem in rem: & ita acquirit vtile dominiũ, vel effectũ dominij. & pro hoc. ff. de pign. l. j. §. cũ prædium. & j. de præscrip. long. temp. l. super. & ff. de iureiur. l. si duo. §. Iulianus. Si vero mala fide, acquirit solam exceptionem. In præscriptiõe vero decem vel viginti annorum habet vtrunq; vt j. de præscris xxx. an. l. si quis emptionis.

Quicquid

QVicquid.] CASVS. Superior. l. loquitur de bonis maternis filiis acquisitis: hæc lex loquitur de bonis aui, vel auiæ pro aui proauiæ. Dic ergo casum sic: Auus tuus, vel auia, maternus vel materna aliquid in re comulit titulo donationis, vel legati, vel fideicommissi, ex testamento, vel ex donatione: pater illud neque donare, neque reliquisse poterit: sicut nec materna bona, vsufructu illius rei collatæ penes patrem remanente: & quemadmodum eo defuncto amisit vsumfructum, quia ad filium reuertetur: sic filius eam rem sibi præcipuam computet: nec à cohæredibus suis vinciceur.

Præsentia filio ex geniere materno quocunque titulo, patri acquiruntur solum quo ad vsumfructum, cuius morte finiendum: & ideo per patrem non possunt alienari: nec eo mortuo tenetur filius illa conferre. Saly.

a *Pronepoti.* quasi scilicet aure instituionis.

b *Ipse.* scilicet pater.

c *Licentiam.* vtendi fruendi.

d *Amittit.* s. pater.

e *Defuncto eo.* scilicet patre. Accurs. & sic est plana. sed P. dixit mortuo eo, scilicet filio, adferens morte filii finiri vsumfructum patris: ꝙ est falsum: vt. §. ad Tertul. l. final. & in authen. de hæred. ab intesta circa prin. coll. ix. & . §. tit. j. l. fi. in fi.

f *Ex parte,* aliàs ex parte: & aliàs, ex parte.

g *Vindicentur.* vt & supra de coll. l. fi. & §. ti. j. l. quæcunque. & l. cum oporter.

SI vina.] CASVS. Si mater decedens filios reliquerit: aut omnes sunt à patre emancipati, aut omnes in sacris patris constituti, aut quidam emancipati, aut quidam non. Primo casu proprietas rerum maternarum penes filios restabit, & in virilem vsus fru. partem pater vocabitur. In secundo casu, vsus fruct. omnium rerum penes patrem restat, proprietate remanente apud filios. Tertio casu, rerum filiis in potestate existentibus quæstarum, vsus fructus apud patrẽ in solidum remanet: cũ emancipatis in partem vocabitur. & hoc in prima. Idem est in nepotibus vel pronepotibus constitutis in potestate, vel emancipatis. & hoc in secunda. vt fiat scilicet similis distributio in his quæ in filijs,

h *Destituitur.* secundũ ius antiquum.

i *Vtrique.* scilicet casui.

k *Præscripsimus.* id est diximus quid iuris sit.

l *Accipiet.* scilicet di-

A mittendo eos in sacris.

m *Præscripta.* dicta lex. l. Sed nunquid idem in cæteris aduentitiis hodie? Respond. non: quia hæc lex ideo hoc admittit, quia decessit vxor huius viri, quæ vnũ corpus erat cum eo, & eius fruebatur bonis ea viuente. Et sic nor. casum quo succedit vir vxori in aliquo: vt no. supra com. de succes. l. adfinitatis.

Vir succedit vxori in aliquo.

n *In nepotibus.* quicquid sequitur, vno verbo dixisse potuit, scilicet idem est in nepotibus & pronepotibus, & cæteris in potestate constitutis, vel emancipatis.

o *Ex hac lege.* scilicet si sunt nepotes isti emãcipati: vt & de filiis dixit. aliàs totum habet pater vsumfructũ: vt §. ad Tertul. l. fin. §. fin. & §. proxi. §.

p *Vocandus est.* in bonis vxoris quæ est auia nepotum. Et dic vel in totum, veluti si sunt in potestate: vel in virile, si emancipati.

q *Constituun est.* sed distinguitur sint in potestate, vel non.

r *Constituat.* scilicet contra eos, id est in necem eorum.

s *Deteriores.* vt filiorum quidẽ iura per partes minuantur: nepotũ vero immutilata iura fementur.

t *Habeat.* nunc separat quod. §. coniunxit.

v *Præmium.* quod est hodie dimidium vsus fructus: vt. j. tit. j. l. cum oporet. §. cum autem. & instituper quas perso. no. acquiri. §. hoc quoque.

x *Accipiat.* quod est hodie dimidia vsus fructus.

y *Mammitis.* post mortem auiæ. & semper die, id est emancipat: vt. ff. quando ac. de pec. est. an. l. j. §. j.

z *Quod si nepotes.* dixit de nepotibus filii qui remanit in potestate. nunc ponit de nepotibus filij emancipati, vel filiæ. subiungitur postea de mixtis, id est quando aliqui sunt in potestate aui, aliqui nõ.

a *Emancipato.* posti eius emancipationem. & sic non sunt in potestate aui: vt insti. quib. mod. ius pa. po. solu. §. fina.

b *Ab ipso.* scilicet auo.

c *Nepotes.* ex altero filio.

QVorem.] CASVS. Si mater filiis relictis decesserit, bonorum eius vsus fru. penes patrem

** In Cod. Theodo. pro inclu. legebatur, trente: sed ideo id detraxit Iust. manus. quia illis trienꝫ sufficit. per l. cum oportet. j. de bo. quæ lib. Cuiacius.*

** al. alij in aut potestate, aut sui iuris sunt. cic ca. 4.*

patrem remanebit, proprietate apud filios existente, siue pater ad secundas nuptias conuolauerit, siue non.

a *Firmitatem.* vt bona eius eo connolante ad secundas nuptias, filiis nomine rerũ maternarum sint obligata, & reseruentur hæc commoda filiis primi matrimonij: vt supra de sec. nup. l. si quis prioris. §. in illo. Vel die quod facit mentionem de tribus superioribus legibus.

b *Vocem.* vt infra titu. j. l. cum oportet. §. non autem.

DE BONIS QVAE *liberis, &c.*

Continuatio.

Superiori titulo modicum quid dictum est de bonis filiisfamilias obuenientibus. Nunc autem generaliter ponit de omnibus bonis eis ex quacunque causa obuenientibus: & administratione patri in talibus competenti. Ao. Generaliter est hic tit. quam superior; cum superior de delatis à linea materna, hic generaliter vndecunque veniunt.

CVm venerande.] CASVS. Dictum est superiori titu. quod filij quicquid acquirunt ex linea materna, acquirunt patri quantum ad vsumfructum. Lex ista hoc addit, quod quicquid lucratur filius in potestate cõstitutus ab vxore sua, vel filia à marito, totum acquiritur patri quantũ ad vsumfructum.

c *Cum venerande.* quæ sunt. ſ. tit. j. l. j. & ij. ecce ergo quomodo lex ista ampliat ius illud.

† ex C. Theodosiano lib. viij. ti. vlt.

d *Filiis.* supple, paternis.

e *Quocunque titulo.* restringe vt inter viuos vel causa mortis, non ex causa dotis vel donationis ante nuptias: vt infra l. proxi. certe imò & ex causa dotis: vt infra. l. iij. in princ. &

† hanc legẽ citant Leo, & Anthemius l. v. j. e. Cõsti.

infra. l proxi. non à coniuge, sed à patre proueniat dos & donatio, & ad eum redierat. vnde plene ad eum redit.

f *Contulerit.* inter viuos, vel in vltima voluntate.

g *Nullatenus*, nisi quo ad vsumfructum: vt infra. l. proxi. in fin. ADDITIO. Per hanc. l. dicit Barto. hic, q̃ portio illa quam lucratur filiusfa. ex dote, vel filiaf. ex donatione propter nuptias, ex forma statuti ciuitatis illud est aduentitium: & per consequens non venit frattribus conferendum: vt supra eius. primo. l. ij. & de colla. l. finali. ita etiam tenet idem Barto. in. l. si cum dotem. §. transgrediamur. in fin. ff. soluto matri. videas eundem latius in. l. dotem. ff. de castren. pecu. vbi hoc pulchre limitat.

Pater per transitum ad secunda vota, non per dit vsumfructum sibi quæsitum in rebus filiorũ. Salycetus.

IIII. Imp. LEO. A. Callistrato P.P. per Illyricum.

OMnẽ ambiguitatis confusionem amputantes, hac liquida & compendiosa lege sancimus, circa vsumfructum maternarum rerum nullã esse differentiã, siue in priore matrimonio pater ex quo filios habuit, permanere voluerit, siue nouercam filiis superinduxerit: legibus quæ de maternis bonis latæ sunt, suã habẽtibus firmitatem. a Patres igitur vsumfructum maternarum rerum, etiã si ad secũdas migrauerint nuptias, sine dubio habere debebunt, nec vllã filiis, vel quibuslibet ex persona eorum contra patres improbam vocẽ b accusationemque posse competere. D. Kalẽd. Septembr. Anthemio. A. II. Cos.

TITVLVS LX.

DE BONIS QVAE LIBEris in potestate patris constitutis, ex matrimonio vel aliãs acquirantur, & eorum administratione.

Lucra nuptialia non quærunturpatri per filium, nisi quo ad vsumfructum, sicut nec bona materna. Salycetus.

I. Impp. THEODOS. & VALENT. AA. ad Senatum vrbis Romæ. post alia.

CVm † venerãdę c leges vetuerint patribus iure potestatis acquiri quicquid eorum filiis d auus auia, proauus proauia, à linea materna venientes quocunque titulo e cõtulissent hoc quoque cõuenit obseruari, vt † quicquid vel vxor marito non emancipato, vel maritus vxori in potestate positæ, quocunque titulo vel iure contulerit, f siue transmiserit: hoc patri nulla tenus g acquiratur: atque ideo in eius tãtum, cui delatum est, iure durabit. Dat. III. Id. Nouembr. Rauennæ, Theodosio. XII. & Valentiniano. II. AA. Conss.

Quamuis lucrum ex coniugio filio in potestate quæsitum, patri non acquiratur, nisi quo ad vsumfructum, tamen dos vel donatio propter nuptias ipsi lucranti ab ipso patre data vel constituta, ad patrem redit. Salycetus.

II. Iidem AA. Hierio præfecto prætorio.

CONstitutionis nouæ capitulum clariore interpretatione sancimus, h vt quæ per filios nepotes, proneposes, itémq; filias, neptes, proneptes, quamuis in potestate sint, minimè acquiri patri decreuimus, à marito i vel vxore quocunque titulo collata k siue victima transmissa voluntate: nullus ad id quoque pertinere existimet, quod ab ipso parente datum, vel dotis vel ante nuptias donationis causã, pro vna ex memoratis personis præstitum fuerat, vt minimè ad eum, si casus tulerit, reuertatur. ¶ Prospiciendũ est enim, ne hac iniecta formidine, parentum circa liberos munificentia retardetur: l sed vt his potestatis iure ad parẽtes reuersis, cæterarum rerũ * quæ ex substantia speciali coniugis ad superstitem deuenerant, quãuis idẽ in sacris sit, fructu tñ solo atque vsu parentibus deputato, dominium ei qui à coniuge, vel quæ à marito meruit, reseruetur: parente propter emancipationis beneficium, si voluerit, sicut in maternis rebus, vel quæ per eandem lineam veniunt, præmium m habituro. Dat. X. Kalendas Mart. Felice & Tauro Conss.

Filiisfamilias in lucris nuptialibus liberos suos habent hæredes. hoc primo. Si dicti liberi postea moriuntur, auus eorum paternus in dictis lucris vetinet vsumfructũ: materinus vero auus eorum in proprietate à se datorum succedit. Baldus.

III. Iidem AA. Florentio præfe. prætorio.

QVod † scitis n prioribus continetur, nec à filia quæ in potestate est, donationem o ante nuptias patri, nec à filio dotem acquiri p, eo addito confirmamus, vt defunctis his q adhuc in potestate patris, si liberis extantibus morianter, ad liberos r eorũ eædem res iure hæreditatis, non ad patres iure peculij s transmittantur, nec per nepotes auo videlicet acquirendæ. t ¶ Sin autẽ v

† ex nouel. Theodosij.

t *Acquirendæ sunt.* scilicet quantum ad proprietatem. vsusfructus nanque perseuerat.

v *Sin autem.* prosequitur in filia lucrante tantum, cum supra dixerat de filio. ADDITIO. Hic. §. secũdum vnã lecturam, quã videtur ponere glos. in verbo, tã patre, hoc dicit secundum Bart. hic, nepote

hic, nepote decedẽte in bonis quæsitis à matre vel linea materna, auus maternus præferetur paterno. Per hunc text. dicit idem Bart. in authen. itaque. supra commu. de succes. quod quãdo veniunt ad successionem parentes, parentes ex parte matris præferuntur in bonis quæsitis ex materna linea: & parentes ex parte patris præferuntur in bonis quæsitis ex latere patris. pro quo reputat hunc text. singularem. Item adde quod idem Barto. in l. posit domem. in fin. ff. solut. matri. dicit hic esse casum singularem, qui non est alibi: quod quando pater dedit dotem filiæ, & eã stipulatus est pro filia, quod mortua filia sine liberis patre & matre, & fratribus superstitibus, pater solus succederet in dote. quod sequitur Ro. consi. xl.

a *Tam patre.* lucrantis, non suo nepotis. Accur.

b *Auo paterno.* lucrantis, qui est proauus motientis.

c *Ex matre.* lucrata ex pacto: licet præmortua: nam sic fuerat pactum.

d *Lucra.* lucrante.

e *Ad patrem.* qui proximior est in gradu: vt iin authen. de hæred. ab intesta. §. ij. coll. ix.

f *Eius.* lucrantis, qui est auus morientis.

g *Reseruando.* non ergo perit vsusfructus patri, vel auo premortuo prolicet aliquantulum difficilis & vtilis, & habet duas partes principales. Secunda ibi, Sin autem. Baldus. CASVS. Quod dicitur in l. superiori, habet locum filius non ex tantibus. Alioquin si filius tuus vel filia habeant ex se liberos, pri transmittunt ad filios quàm ad patrem vel ad auum, & prius ad patrem quàm ad auum.

n *Quod scitis.* id est staturis supra eodem. l. j. & ij. ibi, cæterarum rerum quæ ex substantia.

o *Donationem.* quam à suo marito lucrata est.

† Ex nouel. Theodosij lege cum pacti erant de ſſi de patre lucrando, quocunque modo matrimoniũ solueretur.

p *Dotem acquiri.* intelsis enim filii in succedendo: vt supra communia de suc. l. fina.

q *His.* ad quos talia tempus lucra venerint.

r *Ad liberos.* præferuntur enim filii in succes. Item adde quod idem Barto. in l. si cum dotem. §. transgrediamur. in fin. ff. soluto matri. videas eundem latius in. l. dotem. ff. de castren. pecu. vbi hoc pulchre limitat.

s *Peculij*, quod est alibi, scilicet cum filios non habet: vt ff. de castrensi peculio. l. ij.

t *Ex nepotes.* succedentes patribus suis, qui lucrati fuerant occasione maritali.

u *Ex eadem matrimonio.* ex quo lucrum ad filios peruenit.

p *Non sunt.* isti nepotes vel proneposes. ad filios enim lucrantes A referri nõ potest. multò magis ergo pertinẽt, si procreati essent ex eodem. & in eo casu quãdo sunt vnius matrimonij vel non, si vnus eorũ decederet. primo suis liberis: Secundo frattribus vtrinque coniuncti, & sic eiusdem matrimonij: Tertio frattribus alterius matrimonij: Vltimo defertur hereditas auo: vt subijcit, & sic frater auo defuncti præfertur per hæc iura: vt supra communia de succes. l. final. & de legiti. hæredib. l. de emancipatis, quod hodie corrigitur per authentic. defuncto. supra ad Tertull. & authentic. cessante. supra de legit. hær. Item videtur quod etiam iure authent. hic parens posset lucrari quantum lucrari posset ex pacto non existentium liberorum: vt supra de secundis nupt. authenti. sed & si quis. Sed certe ibi loquitur cum parens qui lucratus est dotem, vel donationem propter nuptias, transit ad secunda vota: tunc enim filius eius adipiscetur illud lucrum; qui filius si moriatur sine sobole, redit ad patrem lucrum illud prò pacto non existentium liberorum. at lex ista loquitur cum filius ipse vel filia lucratus est aliquid ex matrimonio suo: sibi quo ad proprietatem: patri quo ad vsumfructũ.

q *Ex eodem matrimonio.* ex quo lucrum peruenit ad filios.

r *Fratres.* prædictis vtrinque coniunctos.

s *Ex eisdem.* ex eodem matrimonio natis.

t *Ex alio.* sed nunquid ad eos primo, qui sunt ex eadem matre, si lucra ista venerint à matre, vel ab ascẽdẽtib⁹ per matrẽ? Imò videtur hic parificare vterinos & consanguineos, non distincto vnde bona veniunt: & sic est pro P. ad id q nor. ff. cõmunia de suc. in authen. itaque.

v *Peruenerit.* iure peculij olim, hodie iure hæreditaris: vt in auth. de hær. ab intest. §. ij. col. ix.

x *Euenerint.* vt & j. de an. excep. l. j. §. fin. & j. de bo. ma. authen. nisi.

* l. j. §. e.

y *Non sine.* Mulier à sponso lucrata erat donationẽ vel hæreditaté patre viro: postea frater eii ea patri sue cedens, petit hoc cõmunicari, quasi in solidũ patri quæsitũ. mulier dicit se sic habere præcipuũ, ex quo lucrum peruenit ad filios.

Casum ponit.

vt haberet si à viro habuisset. habuerat enim à sponso.

z *Nomen illi soli.* scilicet niteretur imponere, quod est infra.

a *Constitutionis.* quam habes ſ. eo. l. j.

b *Acquiri.* subaudi, quo ad proprietatẽ, sed nõ quo ad vsumfructũ. Arbitrarius.

a *Arbitratus*, vt ff. de fun. dot. l. iiij. & ad hoc infra ad leg. Iul. de adul. l. propter.

Cum oportet.] CASVS. istius. l. vsque ad finem talis est: Supradictũ est de his quæ acquiruntur filijs ex linea materna, vel ex matrimonio. Hic vult dicere de his quæ acquiruntur filijs ex suis fortunis: puta quia mercator erat. pater, habebis in eis vsum fructum, apud filium proprietate manente, nec poteris proprietatem in alios filios tuos si quos habeas, vel extraneos transferre. in peculio castrensi; vel quasi, nihil habebis. Excipitur quando quis alicui quid reliquit filio tuo hac conditione, ne tibi vsusfructus acquireretur. Et quando pater mortuo vno ex filijs in portionẽ defuncti succedit vnà cum fratribus defuncti ex parentibus coniunctis, non habeat pater vsumfructum in portione fratrum. & hoc est quod dicit. attamẽ filius tuus à te rationem administrationis tuæ exigere non debet, nec habet bona tua propter hoc obligata, quia male gubernes res filij tui, vel male vtaris. Poteris enim vti frui pro voluntate tua, & de vsuris poteris res comparare, & in alium quemcunque transferre. Sed si vsumfructum in rebus prædictis pater petere voluerit, alij hæredes petere non poterunt, quia tu petere non decreuisti: quia bene potuisti ei remittere ius petendi ad alios filios tuos.

Non est tutor, sed Cassius in l. iiij. ff. de fid. dotali. Contius.

[CVM AVTEM.] Pater quando filium dimittebat à patria potestate, retinebat tertiam partem omnium bonorum etiam quo ad proprietatem: hodie ita non est, sed habebit medietatẽ vsusfru. & hanc habebit sine dicat quando filiũ emancipat, nisi pater expresse renũciet. Et est no. quod filius habet omnia bona patris obligata ad hoc, vt si pater aliquid de suo alienet, possit plenam habere securitatem.

b *Cum oportet.* quod dicit Constantinus in rebus maternis, & Arcadius in omnibus ex linea materna venientibus: vt supra titu. j. l. prima. & ij. Item quod dicit Theodosius & Leo in dote & donatione nuptiali, & in cæteris donationibus, legatis quoq; & fideicommissi iuter coniuges relictis: vt supra eodem. l. ij. & iij. & l. quæcunque. idem dicit hic Iustinianus in omnib⁹ cæteris aduentitijs. & dic oportet. id est decet. & sic accipitur. ff. de iustit. & iu. l. j. in princ.

Oportet, pro decetat. quando accipitur.

c *In veteris.* non vetustissimi: quia vetustissimo omnia quærebãt: vt instit. per quas perso. no. acquiri. in prin. sed de iure quod erat ante se, Iustinianus dicit.

d *Quemadmodum*, exemplificatiuè.

e *Ex eius substantia.* ex substantia patris esse videtur, si aliquid biguas atque legum diuersis interpretationibus titubãtes causas benigne atque naturalis iuris moderamine temperare: non piget nos in præsenti quoq; negotio, de quo sublimitas tua suggesserit, æquitati conuenientẽ Iuliani * tantæ existimationis viri atque disertissimi iurisperiti opinionẽ sequi: qui quidem de dotali prædio tractatu proposito, idem iustam de vxore, quàm de sponsa obseruari arbitratus[a] est, licet lex Iulia de vxore tantum loquatur. Qua ratione tam spõsalitiam donationem, quàm hereditatem quã memoratus spõsus suam sponsam lucrari voluit, non acquiri patri, sed ad eã peruenire, benignius esse perspicimus. Dat. Kalendis Iunij Leone A. V. Cons.

Hodie bona vndecunque quæsita (dummodo non ex patris substantia) filiusfamilias non quærit patri, nisi quo ad vsumfructum: exceptis castrensibus vel quasi, quæ pleno iure remanent filiis, & exceptis aliis rebus casibus in authen. hic positis. h. d. vsque ad. §. non autem hypothecam. Salycetus.

VI. Imp. IVSTINIANVS A. Demostheni præfecto prætorio.

CVm oportet[b] similẽ prouidẽtiam tam patribus quàm liberis deferri, inuenimus autem in veteris[c] iuris obseruatione multas esse res quæ extrinsecus ad filiosfamilias veniunt, & minimè patribus acquirũtur: quẽadmodum[d] in maternis bonis, vel quæ ex maritali lucro ad eos perueniũt, ita & in his quę ex aliis causis filijsfamilias acquiruntur, certã introducimus definitionẽ. Si quis itaq; filiusfamilias, vel patris sui vel aui vel proaui in potestate constitutus, aliquid sibi acquisierit, non ex eius substãtia,[e] cuius in potestate sit, sed ab alijs quibuscunq; causis, quæ ex liberalitate fortunæ, vel laboribus suis ad eum perueniant: eas suis parentibus non in plenum, sicut antea fuerat sancitũ, sed vsque ad vsumfructum solum acquirat: & eorum vsusfructus quidẽ apud patrem vel auũ vel proauum, quorum in sacris[f] sit constitutus, permaneat: dominium autẽ filijsfamilias inhæreat, ad exẽplum tam maternarum, quàm ex nuptialibus causis filijsfamilias acquisitarum rerum. Sic etenim & parenti nihil derogabitur vsumfructum rerum possidenti: & filij non lugebunt, quæ ex suis laboribus sibi possessa sunt, ad alios transferenda aspicientes, vel ad extraneos, vel ad fratres suos, quod etiam grauius[g] multis esse videtur: exceptis castrensibus peculijs, [h] quorum nec vsumfructum patrem vel auum vel proauum habere veteres leges concedunt. in his enim nihil innouamus, sed vetera iura intacta seruamus: eodem obseruando etiam in his peculiis quæ quasi castrensia peculia ad instar castrensis peculij accesserunt.[f]

IN AVTHENT. VT lic. ma. & auiæ. in prin. colla. viij. consti. fina.

Contra voluntatem testatoris vel contrahentis patri non acquiritur vsusfructus. Bald.

EXcipitur quod eis datur vel relinquitur ab aliquo parentũ, conditione hac adiecta, ne ad patrem perueniat[k] vsusfructus.

IN AVTHENT. DE hæredi. ab intesta. ve. §. si verò cum. coll. ix. constit. j.

Quando pater habet consortium proprietatis, non habet vsumfructum in filij portione. Baldus.

EXcipitur quod eis datur vel relinquitur ab aliquo parentũ, conditione hac adiecta, ne ad patrem perueniat[k] vsusfructus.

IN AVTHENT. DE hæredi. ab intesta. ve. §. si verò cum. coll. ix. constit. j.

Contra voluntatem testatoris vel contrahentis patri non acquiritur vsusfructus. Bald.

EXcipitur quod eis datur vel relinquitur ab aliquo parentũ, conditione hac adiecta, ne ad patrem perueniat[k] vsusfructus.

IN AVTHENT. DE hæredi. ab intesta. ve. §. si verò cum. coll. ix. constit. j.

*Quando pater habet consortium proprietatis, non habet vsumfructum in filij portione. Baldus

Constantini? Respon. à matre delata: vt. §. titu. j. l. j. & idem quod hic habes institu. per quas perso. no. ac. §. hoc quoque.

a *Maiores.* id est parentes.

b *Amplioves.* quia dimidiam vsusfructus habebit in omnibus aduentitiis, non solum in maternis.

c *Sed nisi &c.* vt &. j. de emancip. lib. l. fi. sed in eo qui manumittit seruum, contrarium seruatur: quia videtur donare peculium nisi expresse retineat: vt. j. de peculio eius qui lib. me. l. j.

Seruũ manumittens, peculiũ donare videtur.

d *Ad eos.* scilicet filios emancipatos.

e *Diximus.* §. de bon. ma. l. j. ij. &. iij.

f *Legibus.* §. eo. l. iij. & iiij. Accursius.

g *Introduxerunt.* vt per totum titul. C. &. ff. in quibus cauſ. pignus ta. contra.

h *Quãm nos.* vt &. j. qui po. in pig. ha. l. fina. & §. de secund. nupt. l. si quis prioris. §. fi. habes ergo pro constanti, res patris filio obligari. & sic est contra. §. ead. l. §. non autem. Sol. vt ibi.

i *Dubitabatur.* in nostro casu: quo eodẽ modo constat contractam hypothecam.

k *Initium.* sic ergo pignorum obligatio præcedit personalem, sicut fideiussor: vt institu. de fideiuſ. §. j. & ad hoc. ff. qui po. in pign. l. j.

l *Deserendæ.* id est tempore quo filius quæsiuit: nam tunc potest gerere vel non gerere.

m *Obseruationis.* pro eodem: ideo quia per gestionem bona seruantur.

† *rebus.*

CVm *multa.*] C A S V S. Princeps vel Augusta in filiumſa. titulo donationis, vel legari, vel fideicom. aliquid transtulit an in eo patri acquiratur vſusfructus proprietate apud filium remanente, quæritur? Dicitur quòd non: sed ad similitudinem castrensium plenam proprietatem consequitur filius. vt enim &c.

n *Præstita sunt.* vt. §. de donat. inter virum & vxo. l. pe. &. j. de dona. l. sancimus. §. j. & sic de similibus ad similia procedit.

o *Alias.* scilicet fortunas. Accursius.

CVm *non solum.*] C A S V S. In principio ponit harengam, scilicet quod in superioribus. ll. dictum est recitando, scilicet quod pater habet vsumfructũ in rebus maternis filiofamil. quæsitis: nec solũ in his, sed & in aliis rebus. Vnde circa materiã istam plures oriebantur altercationes. Dic ergo sic: Filio tuo erat delata hæreditas. aut est plenæ ætatis, pura. xxv. ann. aut vltra. vij. ann. tamen citra. xxv. aut est. vij. annorum. Primo casu dicit: te iubente vult adire hereditatem, aut non. si non, tu vero volueris, poteris, si tibi commodum & incommodum, & ages aduersus debitores hereditarios, & actionem suscipies: nec filio tuo aliquod generatus præiudiciũ. Si tu nolueris, ille vero voluerit: eam adire poterit, & pleno iure acquiret sibi: & omne damnum & emolumentum ipsum sequetur. Si tamen agere velit vel conueniatur, requirendus est tuus consensus. & hoc in prima. Si vero maior. vij. ann. minor. xxv. & vult adire hereditatem sibi delatam, potest: & si illam hereditatem gubernare voluerit pater, quia nec additioni consensit, dabitur curator illi hereditati: & siue repudiaueris, filius verò accepit: siue econuerso, & filius se deceptum dicat: in vtroque casu poterit filius restitui. Si vero filius noluerit, & tu voluerit eam adire, pleno iure eam consequi poteris: sicut supra, in secunda parte. l. dictum est, & hæc sunt vera in filiofamil. pagano. Si vero fuerit miles, & hereditatem sibi delatam recusauerit, poteris eam, licet ex castrensibus actionibus quæsitam, pleno iure consequi, hoc est quantum ad proprietatem & quantum ad vsumfructum, quasi ab initio fuisses hæres institutus: & ad te commodum & incommodum pertinebit filio nullo imminente præiudicio. & hæc sunt vera quando filius tuus non vult, aut econuerso. & hoc in tertia.

p *Legem.* quam habet §. eo. l. cum oportet.

q *Necesse est.* subaudi, ideo &c.

r *Adire.* hæreditatem puta. Vel dic, adire generaliter, id est lucrum inire vel acquirere.

Recusante.

maiores[a] qui emancipationem donant, residere: exceptis & in hoc casu castrensibus & quasi castrensibus tantummodo peculiis, quibus nihil ex hac causa deminuitur. Sic enim nec liberis cuiuscũque sexus aliquid dominij auferetur, & patribus amplioris[b] patrimonij vsusfructus assignabitur. Hoc obtinente & si in emancipatione sibi parentes hoc minime seruauerint. sed nisi[c] specialiter vel in emancipatione huic præmio renunciauerint: vel donatione facta sese & ab huiusmodi beneficio alienauerint, & in liberos hoc transtulerint: manere apud eos etiam tacentes ius & beneficium vsusfructus retinendi: vt post obitum eorum vsusfructus in omnibus memoratis causis ad eos[d] perueniat, quorum dominium est scilicet, secundum quod iam diximus: [e] in successionibus eorum omnibus seruandis quæ de maternis & nuptialibus bonis consultissimis legibus[f] definita sunt.

Tacitas hypotheca in rebus patris. filio concessa, competit à tempore inchoatæ administrationis non à tempore malè gestionis. hoc dicit vsque ad fin. Salycetus.

Sed cum tacitas hypothecas tam veteres leges in quibusdam certis casibus introduxerunt, [g] quàm nos[h] in maternis cæteris què donationibus † quas seruare necesse est, & dubitabatur[i] ex quo tempore hypothecas cõ petere oportet, vtrũmne ab initio, an ex eo tempore ex quo male aliquid gestum est: compendiosa narratione interpretamur initium[k] gerendę vel deserendæ[l] administrationis vel obseruationis[m] esse spectãdum, & non tempus ex quo male aliquid gestum fuerit. Recitata in nouo consistorio palatij. DN. Iustiniani. Dat. III. Kal. Nouembr. Decio. V. C. Coss.

Donata à principe vel ab Augusta, non quæruntur patri etiam quo ad vsumfructum, sicut nec castrensia. Saly. post Bald.

VII. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

CVm multa priuilegia imperialibus donatiõibus iam præstita sunt, [n] dignum incrementum & his conferre nostra dignata est clementia. Si quis * igitur à serenissimo principe vel à piissima Augusta siue masculus siue fœmina donationes sit consecutus vel consecuta, siue mobilium, siue immobilium, siue se mouentium rerum, filiusfamilias tamen constitutus vel constituta, habet huiusmodi res omni acquisitione absolutas, & nemini eas acquirat, neque earum vsumfructum pater vel auus vel proauus sibi vindicet: sed ad similitudinem castrensis peculij omnem facultatem in eas filij vel filiæfamilias habeant. Vt enim imperialis fortuna omnes supereminet alias, [o] ita oportet & principales liberalitates culmen habere præcipuum. Dat. proposita. XII. Kalend. April. Constantinop. Lampadio & Oreste. VV. CC. Coss.

Filio in potestate maiore annis viginti quinque hereditatem recusante adire vel quærere: id quod quæsitum quæreretur patri quo ad vsumfructum, pater solus potest sibi quærere: & ei & is eum dubitatur actiones, non in filium similiter & econtra. cogitur tamen pater filio in utilio agenti consentire. hoc dicit vsque ad. §. Sic autem in secunda. Saly.

VIII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm non solum in maternis rebus quæ filiisfamilias defe runtur, sed etiam de aliis omnibus quæ acquisitionẽ effugiunt, (& maximè post nouellã nostri numinis legem, [p] quæ omnia quæ extrinsecus ad filiosfamilias perueniunt, & non ex paterna substantia sunt, non esse acquirenda patrib[q] statuit, nisi tantũmodo ad vsumfructum) variæ altercationes exortæ sint, & varius euentus variusque continetur tractatus, * & semper in iudiciis versantur: necesse est [q] vtiliter & apertissime omnia dirimere. ¶ Sãcimus itaque in omnibus rebus quæ effugiunt quidem dominij acquisitionem, sed vsusfructus tantummodo patri offertur vel aliis parentibus à filiofamilias cuiuscunque gradus vel sexus, siue pater adire[r] filiumfamilias integræ ætatis compellit, & ille reclamandum existimat, si-

* *aliàs.* Si *quid igitur à serenissi. vel à piissi. Aug. sine masc. sine fœm.*

Pater & ea. cõsentire potuerunt.

donatione sit consecu. &c.

* *Extractus.*

a *Recusante filio.* in hoc corrigitur ius vetus. nam non aliter poterat olim talis hæreditas quæri, nisi præcedente iussu patris filius adeat: vt. ff. de acquir. hæred. l. si quis nihi bona. §. iussum. & ff. ad Trebellia. l. seruo inuito. in princip. Item an habeat hoc locum, si filius habeat substitutum? argu. quòd sic. j. eod. in fi. Nam pater & filius eadẽ persona reputantur: vt. §. de impub. & aliis substitu. l. fi. Item an idem si vocetur ab intestato filius? Videtur quod nõ: vt. j. eadem. l. in fin. Sed adhuc puto idem propter prædictam rationem: quia eadem persona cum filio videtur. Idem an idem in seruo, vt eo non volente adire (quod potest etiam domino volente) vt scilicet admittatur dominus? Respon. non puto: vt. §. de hæred. instit. l. cum proponas. Item an idem in quærela, si filius delatam sibi quærelam recusat, an deferatur patri? Respond. non: vt. ff. de inofficio. testa. l. Papinianus. in princ.

b *Danda.* creditori hæreditario vel simili.

c *Contractus.* non ergo est hæc lex specialis in hæreditate tantum, vel in his quæ in vltima voluntate tantum relinquũtur, sed etiam in cõtractibus inter vios: vt &. j. eo. §. fina. & sic est contra. ff. de pecu. l. si quis seruum. §. etiam. vbi dicit patrem vel dominum teneri inuitum. Sed non tenetur in solidũ, vt hic dicit, sed peculio tenus, vt ibi.

d *Simili modo.* & hoc est nouum ius. nam olim tantum. iiij. vel. v. immo. vj. actiones competebãt filiofamilias: vt. ff. de ac. & ob. l. filiusfamilias. & l. in factum. Sed hodie omnes ex aduentitia causa: vt hic, & habes ff. de iudi. l. si longius. §. j. Accursius.

e *Imponendo.* capris pigoribus: vt instit. de satisfa. cut. & cur. §. quibus constitutionibus. vel indicendo multam, vel aliis remediis prætoriis: vt. ff. de ven. inspi. l. j. §. quid ergo. Argu. tamẽ contra instit. de acquisi. per arro. §. fi. Quid ergo si pater interpellatus non consentit, & iudex procedit in causa: an valet iudicium? Videtur valere, quasi sufficiat patrem propter hoc interpellari: vt arg. ff. vt in pos. leg. l. j. §. non exigitur. Econtra quod non: quia cum effectu debet consentire. argu. ff. quod quisque iur. l. j. in fin. quod videtur tutius. Sed si parer compulsus consentit, videtur in dicium nõ valere: vt. ff. de iudi. l. ij. circa prin. &. ff. de aucto. tu. l. j. §. fi. Sol. illud quando quis compellitur agere vel defendere: a hic autẽ agenti consentire. Item si procuratorio nomine agat filius, quod potest: vt. ff. de procur. l. filiusfamilias. §. ipse quoq; filius. an egeat patris consensu: non videtur, cum nõ agatur circa peculium, sicut hic loquitur. Econtra quod sic, scilicet q egeat: quia qui non admittitur pro se, nec pro alio sine consensu patris: nã nemo admittitur pro alio, quin & pro se admittatur. Sed aliqui pro se admittuntur, qui pro alio non: vt. ff. de postu. l. j. §. ij. & est ratio secundum P. quia videtur filius non esse integer homo ad agendũ, sed medius: vnde nec præscriptio ei currit: vt. §. de an na. exce. l. j. in fi. Sed per patris cõsensum redintegratur: quod in seruo non potest esse, cum ipse nec medius homo sit: & ideo nõ agit etiam domino consentiente: vt. §. de iudi. l. seruus. b Quid in tutore? Dic quòd potest sine consensu patris: vt. ff. de in ius vocan. l. quæsitum. Item quid in præcepto facto ei consitenti in iudicio? Videtur quod nec hoc valeat, nisi & parer consentiat: cum sententia sit, & ex eo actio in factum detur: & sententia dicitur præceptum, & tẽpora quadrimestria dantur, vt. ff. de iudi. l. si debitori. Econtra quod teneat etiam sine parre, & nec sit sententia, cum nullæ sint partes iudicis in confitẽtes & c. vt. ff. ad. l. Aquil. l. proinde. ij. §. fi. Sol potest distingui an detur in confessum extra iudicium, & sic non dicitur sententia, an post contestationem litis & ꝓbationes & cõfessiones inductas, & tunc sit sententia: vt. d. l. si debitori. & alia dicta. l. proinde. Item an coram arbitro filio agente debeat consentire pater? Videtur quòd sic: vt. ff. de arbi. l. j. Sed puto contra: vt. ff. de pecu. l. iij. §. sed si filius. Item an lite contestata debeat compelli, si forte tunc quoquo modo fuit omissum? vel an valeat si postea consentiat? Respond. non compellitur, nec sponte consentiens proficit: quia iam stetit in iudicio sine voluntate. Nec obstat. §. de procura. l. licet. quia ibi habet ratum cuius nomine agitur: hic filius nomine non patris agebat. Item opponitur de eo quod est. §. de coll. authen. quod locum. vbi admittitur extiam sine consensu in quibusdam casibus, sed ibi speciale fauore dotis. Item opponitur. ff. de minor. l. denique. §. sed virum. ibi, & quidẽ in potestate manens etiam inuito patre &c. Sed dic illud in actione in factum, quæ datur pro executione: hic autem de causa principali, quia consenserat in prima. Item si agat filius in causa castrensis peculij vel quasi, an exigitur patris consensus? Videtur q̃ non: vt arg. ff. ad Macedo. l. ij. Econtra quod sic, per legem istã. quod puto verum. Item an in publica accusatione quam filius facit? Respon. idem ratione prædicta & sic corrigitur. ff. de adult. inter liberas. §. penul. &. l. filiũ. vel aliud in accusatione: arg. ff. ad Trebel. l. nam quod. in prin.

requiritur patris consensus faciũ cõmittenti ductũ. de quo est hodie casus in ca. qui generaliter, §. j. de proces. lib. vj.

c *Item an contra ipsum patrem agendo consentiet pater, quod potest quandoque? Respondeo, non puto: quia omne beneficium legis est prorogandum: vt in authẽ. constitutio quæ de dign. §. illud. colla. vj. quidam tamen vt Otto & Va. dixerunt quod nunquam exigitur cõsensus patris, nisi quando patri non quæritur vsusfructus, quia non vult: tunc enim debet cõsentire in signum repudiationis vsusfructus. Si autẽ vsusfructus patri nõ quæratur, quia nec potest, agit filius sine cõsensu: vt. d. l. de minoribus. l. denique. & per dictã authenticã. §. de coll. & per aliã. l. ff. de noxa. l. noxali. &. l. seq. & insti. de noxa. §. fi. Sed ibi pater cõsensit secũdũ nos. vel corrigitur in hoc, vt debeat hodie cõsentire. ADDITIO. Hãc distinctionẽ Ottonis dicit Bar. hic esse veristimã. cõsulit tamen propter enitãdas opiniones; patris cõsensum semper adhiberi quando haberi potest.*

Contractus tenens cum minister docti. hic, et in l. post. §. ff. de lat. quib. vt manu.

f *Annos. xxv. an. vt supra, de his qui ve. ætat. l. fi.*

g *Sin autem in secunda ætate.* id est ante. xxv. an. sed post. vij. nam de infantili ætate dicet. j. eo. §. vbi autem puerilis ætas.

Filio in patris potestate, nõ datur tutor nec curator.

h *Hoc facere.* etiam sine auctoritate alienus. nam curatorẽ non habet, quia nec posset habere, cũ sit in patris potestate, vt statim dicet: nec parer auctorizat, quia nec eam votebat.

i *Hereditati.* Nota: nam filio cum sit in patris potestate, tutor vel curator dari non potest: vt. §. de cura. furi. l. fi. j. respõ. & insti tu. de tute. in prin. Sed datur hæreditati, sic & aliãs datur bonis: vt. ff. de cur. bo. dan. l. j. & ii. &. ff. quibus ex causa ma. l. ab hostibus. in prin. &. j. de cap. l. iij. Sed quid si est singularis res, puta legata à Titio filiofamilias, & pater non vult eã intendere? Respõ. & tunc

& tunc datur curator illi rei singulari: vt ar. in authenti. vt liceat ma. & aniæ. §. j. in prin col. viii.

a *Cæsi.* quando repudiauit filius, & pater accepit: vel econtra quando accepit filius patre repudiante.

b *Denegando.* sed videtur non dari: vt. §. qui & aduersus quos. l. fi. Sol. speciale est hic. Vel dic, restituitur non aduersus parentem, sed aduersus res ipsas, id est aduersus ipsam repudiationem quam fecit. Vel dic, restituitur si pater adhuc non adierat: aliàs non: vt ibi.

c *Ab initio fuisset.* quid ad rem, cum in his pater nihil haberet? quasi diceret, in aduentitia erat habiturus vsumfructũ. vnde non mirum si vocatur pater filio repudiante: sed hic nihil erat habiturus? Respondeo. imo posset olim occupare iure peculij. filio intestato mortuo: vt. ff. de castren. pecul. l. ij. sed hodie secus: vt supra eo. l. iij.

Vbi autem.] CASVS. in hoc. §. vsque ad. §. vbi autem puerilis. talis est: Si vterque nostrum hæreditatem sibi delatam voluerit: tu habebis vsumfru. & ages nomine filij, & actionem suscipies & de fructibus quos percipies sumptus facies: & si hæreditas debiris obnoxia fuerit primo vendes mobilia. & si hæc non sufficiunt, vendes immobilia, & creditorib⁹ satisfacies: & si hoc non facias, de propria bursa cogeris soluere vsuras. si ille q filium tuum hæredem instituit, legara ab eo præstanda reliquit: de fructu vel redieu hæreditatis solues legata: & si nõ sufficient, vẽdẽtur primo res (non tamẽ inuriles) mobiles, deinde immobiles steriles, & satisfacies legatariis: mancipiis autem hæreditariis victum sub minuitrabis: nec in aliquo deteriorabis proprietatem. à ratiociniis eris immunis, & à cautionibus quas extranei fructuarij præstare consueuerunt. Item filios & filias ales non obrentu hæreditaris, sed natura hoc suggerente: & econuerso filius, si ad inopiam vergas, subministrabit tibi necessaria. extra autem causas prædictas, scilicet ob æs alienum, & propter legatarios non distrahes: sed in his sic. & si emptor inuentus non fuerit, pignori obligabis: nec venditionem retractabit filius: ita vt res mobiles distrahantur, vel immobiles quæ hereditati sunt onerosæ: vt earum precium in causas hæreditatis procedat. Vltimo dicit q̃ filius nullatenus in his in quibus habes vsumfruc. ipse ꝓprietatẽ testari poterit te viuẽte, vel vẽdere vel obligare.

d *Vbi autem.* hæc est secunda pars.

e *Moueat.* hoc fallit in casu scilicet quãdo vult filiafamilias agere pro dote quã dedit pater vel alius: vt. §. de colla. authẽ. quod locum. Sed cũ hic dicit patrem actionem mouere: an satisfacit iudicatum solui, vel de rato? Videtur quod non, cum agit vt legitimus administrator: vt. §. de authentic. tut. l. fi. §. defensionem. sec⁹ si vtrex eranẽ eũ defendat: vt ff. qui satisda. cog. l. si filius. vbi de hoc dixi.

Pater agit in aduentitia, an satisfaciat iudicatã. debeat vel de rato.

f *Propter rerum incrementa.* id est quia fructus percipit etiam si sumptus faciat. sic. ff. de vsufruct. l. hactenus.

g *Dependere.* quasi dicat, nulla.

h *Supersederit.* vt. ff. de iure dot. l. mulier. in princ. & ff. de ver. sig. l. subsignarum. §. bona. & l. hæreditatis appellatio. & ff. de coll. bono. l. cum emancipati. in princi. Sed arg. contra. ff. ad Trebell. l. cogi. in prin.

i *Compellitur,* hic ergo exigit filius ratiocinia à patre: quod est contra §. l. cùm oportet. §. non autem hypothecam. & j. proxi. §. fed lex hoc facit, non filius.

k *Sin autem legata.* Notabilis est iste versi. secundum Bal. & ad hoc alleg. quod vniuersalis vsufructuarius tenetur soluere de reditibus.

l *Continuet.* scilicet substantia.

m *Filij nomine.* no. causam alienandi. sic & ff. de ven. in pos. l. j. §. deminutio. & ff. de pe. hære. l. diuus.

n *Alere debeat.* secundum dignitatem mancipiorũ: vt & ff. de vsufruct. l. sed & si quid. §. mancipiorum.

o *Deteriorem facere.* sic. de quolibet fructuario: vt. ff. de vsufruc. l. si cuius. §. fructuarius.

p *Reuerentia.* secus ergo in matre: vt. §. de secun. l. hac edictali. §. his illud. Et sic nota casum vbi fructuarij nõ satisfaciunt. sunt & alij: vt. ff. vsufruc. quẽad. caueat. l. si vsufructus. §. plane. Item de ratiociniis non reddẽdis no. vt. §. co. ti. l. cum oportet. §. non autẽ. & §. de secũ. nup. l. si quis priorib. §. his.

Vsufructus ejus quamdiu à fructuario est.

Ratiocinia non reddenda.

q *Omnibus.* quia non finitur illis modis omnibus, vt & aliàs: & subaudi fore: quia debet morte finiri.

r *Constantinus.* quam habes. §. co. l. cum oportet. §. non autem.

s *Imperauerunt.* l. vtrique, vt subiicit, & j. de pa. po. l. filia. & ff. de lib.

de lib. ag. l. si quis à liberis. & supra de alen. lib. l. j. & iij. & iiij.

a *Ex vtraque.* disiunctiue, id est ex hac vel ex illa, non coniunctiue: quia si ambo essent inopes, vnus aliũ alere non teneretur: vt supra de alen. lib. l. ij. Similis est lectura. ff. de pac. l. rescriptum. §. si pacto. & ff. de liber. & posthu. l. si ita. j. respon. & ff. de contrahen. empt. l. sed Celsus. §. j. circa finem. §. & ita hæc dictio vtraque, ponitur disiunctiue: vt. ff. communi diui. l. pe.

Alterutra.

b *Tantummodo.* non aliàs: vt supra de bo. ma. l. j. & ij.

c *Filij.* vt. §. superioribi, filij nomine, &c.

d *Supponere.* id est obligare pignori.

e *Laqueos.* quia non valet venditio. Accursius.

f *Precium earum.* & hic videtur pater subiici ratiocinijs, sicut & habuisse supra ea. l. §. vbi autem in vnum.

g *Dubitasse.* nam in his in quibus nec vtiusfructus nec aliquid patri acquiritur, puta in castrensibus, vel quasi, bene possunt testari: vt instit. quibus non est permis. fa. testa. circa prin. & supra qui test. fa. possunt. l. nemo. Sed de his aduentitiis testari non possunt: quia testamenti factio publici iuris est, non priuati: & ideo etiam consensu patris de his testari non possunt: a vt alij ad pias causas, fide de testa. l. iij. donare per hoc. in eum possent causa mortis si hoc expresim eis de testa. concedatur à patre: b vt. ff. de dona. cau. mor. l. si is. §. filiusfamilias.

Alij ad pias causas, fide testa. eidem. de hoc vi dicitur.

h *Voluntatem.* Sed nunquid cum voluntate patris, vel etiam si iuramento confirmetur? secundum H. videtur q̃ nec tunc: vt ff. de vsufru. l. sed & si quid. §. fin. Sed respon. sic, cum actionem exerceat patre consentiente: vt supra eadem. l. §. j. & hæc sunt paria, actionem intendere, & rem alienare: vt. ff. de iure delibe. l. ait prætor. §. j.

i *Dominium.* quia hoc erat filij: ideo de eo videbatur. Sed quid si pign⁹ remittat vel precarijs, cũ ibi nõ habeat dominium, cessent hæc? sed adhuc puto idẽ, arg. §. de rebus alie. nõ alie. l. fi. & hic ꝓ xime inuit: nã per hoc prejudicaret fructuario, sicut in seruitute debita fũdo, quã nõ remittit ꝓprietarius tantũ: vt. ff. de vsufr. l. sed & si quid. §. sed nec seruitutem. Sed arg. contra ff. qui mod. pig. vel hypo. fol. l. j. & de his quæ in frau. credi. l. si pignus. A DITIO. Dicas quod hic alienatio est prohibita propter aliud: quo casu etiam pignoris remissio est prohibita. in legibus vero pro contrariis allegatis propter seipsum erat alienatio prohibita: vt patet in d. l. si pignus. ff. quæ in fraudem credi.

Vsufructus ejus quamdiu à fructuario est.

k *Alienare.* nec enim in emphyteusin dare: cum generale verbum sit alienare: vt supra de fun. do. l. j. & in authẽ de non alie. §. alienationis. colla. ij.

Alienare, generale verbum est.

l *Melius.* scilicet quàm non coartare.

m *Dediti.* scilicet filij.

Codex.

n *Sentiant.* scilicet patres.

o *Quæ eos.* scilicet patres. melius est enim in tempore, &c. vt supra in quib. cau. in integ. testitu. non est necesse. l. fi. & supra quãdo licet. vnicuique sine iudi. l. liberam. Accursius.

p *Dictum est.* supra. §. proxi.

q *Desiderant.* interrogatiue. quasi diceret, nõ est ratio.

Vbi.] CASVS. Quæ dicta sunt, vera sunt in filiofamilias maiore. vij. annis, minore. xx. Si vero esset minor. vij. sine consensu sui hæreditatẽ ei delatã adire poteris nomine suo: & cũ adoleuerit, vel sui iuris factus fuerit, per beneficiũ restitutionis in integrũ repudiare poterit: & nominibus, licet eã nõ nomine tuo, sed filij adieris, illigaberis. Filius vero si semel restitutus fuerit vt abstineat, non poterit petere restitutionẽ in integrũ vt eã recipiat, ne leges sint ludibrio, etiam si adhuc fuerit intra tempora restitutionis. & hoc vsque ad finem. Si vero eam repudiasti filio infante, poterit eã filius adire: siue sui iuris factus, siue in paterna potestate cõstitutus: ita vt si sui iuris factus fuit, tutores eã adeantinec in aliquo hæc repudiatio tua ei præiudicabit. & si restitutus fuerit ad abstinẽdum, ad restitutionẽ in integrũ nõ admittetur. cor. e. huna ad eãdẽ, propter eandem iuuenilem ætatẽ supradictam. & quæ diuisa sunt in hæreditate, bo. illi deferuntur locũ habent in legatis. extra de & hoc vsq; ad verbic. in *post. prælatus.* seruis. Si vero ille qui fi cõ sexj. dist. lium tuũ instituit hære. cautius. de suu. e. legauerit. vel alius extraneus sub ea conditione vt manumittatur, tu manumittere nõ poteris petendo vsumfructũ in seruo, cum eodem momẽto nõ possit vsufructũ cõstituì & finiri. & hoc vsque ad finem.

Leges non debent esse ludibrio.

r *Puerilis.* id est infantilis. quod probatur per id quod sequitur, quia hæc ætas est illa quæ præstat patri licentiam etiam sine, &c. vt hic subiicit, & supra de iure delib. l. si infanti. in prin. Item paret ex eo quod est intra eadem. l. ibi, sin vero pater, &c. lcẽ & per hoc quia supra huc usq; dixit de eo qui est in ætate secunda. l. ab illo. §. sin autem in secunda ætate.

s *Restitutionem.* ad eam repudiandam.

t *Adoleuerit.* ergo pubes factus potest habere & non habere ratum. sic & ff. de noua. l. si pupillus in prin.

v *Non autem filio.* speciale est hoc casu propter paternam reuerentiam, & ne leges sint ludibrio, nam aliàs potest minor sæpius ad adeundum vel abstinendũ restitui: vt. ff. de mino. l. ait prætor. §. restitutus. Item no. hic sufficere semel. vt §. de iure delibe. l. fi. §. antepe. & §. de episc. au. l. iij. Item nota hic de ludibrio legum: vt. ff. de iudi. l. si prætor. & ff. de adopt. l. adoptare. §. eum.

Leges non debent esse ludibrio.

x *Conuenti* scilicet ei.

y *Existimauit.* q. d. non est ferẽdus: vt. ff. de neg. gest. l. Põponi⁹. j.

Pater hæreditatem infanti delatam potest filius infantis nomine adire vel repudiare: aduersus tamen repudiationem vel additionem filius adultus vel sui iuris est ei⁹ potest restitutionem implorare: qua concessa, amplius non audiuntur etiam beneficio ætatis. pater tamen qui adiit vbi filius repudiauit, solus oneribus remanet implicatus. hoc dicit vsque ad. §. in seruis. Salycetus.

Vbi autem puerilis[r] ætas patri licentiam præstat etiam sine consensu filij hæreditatem nomine eius adire: si hoc fecerit pater, damus quidem filio in integrum restitutionẽ [s] postquã patria fuerit potestate liberatus, vel adoleuerit:[t] patrem autem omnibus oneribus hæreditariis, licet nomine filij adiit, modis omnibus illigamus. Quare enim talem hæreditatem adiit, qualem nec ipse, nec nunc filius idoneã sibi esse exitimat? ¶ Non autem filio [v] damus licentiam, ti is integrum restitutionem petat, respiciendam credens esse hæreditatem, adhuc minoribus curriculis instãtibus, iterũ per alia restitutionẽ adire præfatã hæreditatem: ne ludibrio[w] leges ci fiãt, sæpius eandẽ & ampliecti & respuere hæreditatem cupienti.[x] Si enim quod pater fecit, filius ratum non habuit, & propter hoc restitutus est: quomodo ferendus videatur iterum iudicium amplectens, quod post patris voluntatẽ contraria affectione aspernãdũ esse existimauit?[y] ¶ Sin vero pater quidẽ hæreditatẽ repudiauerit infante filio cõstituto, ipse autẽ filij[z] postea vel adhuc in sacris cõstitut[a], vel patria potestate liberatus, adeundã esse crediderit eandẽ hæreditatẽ: licẽtiã damꝰ ei, vel si sui iuris efficiatur, tutoribus eius vel curatoribus procedat: in vtroque casu[a] in integrũ restitutionis auxilio minime ei denegando.[b]

Si filius miles recusat adire hereditatem cæstrẽsem, pater ad adeundum admittitur tanquam hæres institutus. hoc dicit vsque ad. §. vbi autem. Salycetus.

Similiq̃ modo & in milite filiofamilias, qui recusauerit additionem hæreditatis, quæ ei ex castrensibus occasionibus veniat: *patri dãda licentia adire hereditatẽ, vt ad ipsum perueniat pleno iure, tã per vsumfructũ, quàm per dominiũ eãdem hæreditatẽ possessurum, quasi ipse pater ab initio fuisset[c] hæres institutus: eo videlicet subiacente omnibus oneribus hæreditariis, & omnia commoda habituro, & ad filium nullo periculo redundante. ¶ Et hæc quidem in his casibus obseruanda sunt, quibus discordia inter patrem & filium vertitur.

Vbi voluntas patris & filij cõcurrit in eadem do, pater habet tantum vsumfructum, & actiones intentat consensu filij: & sumptus facit de suo proprio. hoc dicit vsque ad. §. Sin autem æs alienum. Salycetus.

Vbi autem[d] in vnũ voluntas eorũ cõcurrit, & pater vsumfructũ, & filius habeat proprietatẽ: & in agentibus & fugientibus pater quidẽ suscipiat actiones, & moueat,[e] cuiuscũque ætatis filius inueniatur, adhibeatur autem etiam filiorũ consensus, nisi adhuc in prima ætate sunt cõstituti, vel longe absunt: sumptibus videlicet à patre propter rerum incremẽta[f] faciẽdis. cũ enim nuda proprietas apud filium inueniatur, ex qua substãtia possibile est eum sumptus litis dependere?[g]

Si res alienum est in hæreditate aduentitia: vsufructus soluatur, permittitur patri bona vendere: qui si sit in mora, cogitur de suo vsuras soluere. legata vero & fideicommissa annalia ex reditibus, si sint sufficientes, debent solui: aliàs bona minoris & reditus, licet sint præcioriora, debent vendi: & mancipia hæreditaria per ipsum patrem debent alimi: & à redditione rationum & cautione fructuaria pater releuatur. h. d. vsque ad. §. Ipsum autem. Salyc.

Sin autẽ æs alienũ ex defuncti persona descendit: cũ etiã apud veteres hæc esse substãtia intelligatur, quæ post detractũ æs alienum, & propter legatarios non distrahes: sed in his sic. & si emptor inuentus non fuerit, pignori obligabis: nec venditionem retractabit filius: ita vt res mobiles distrahantur, vel immobiles quæ hereditati sunt onerosæ: vt earum precium in causas hæreditatis procedat. Vltimo dicit q̃ filius nullatenus in his in quibus habes vsumfruc. ipse ꝓprietatẽ testari poterit te viuẽte, vel vẽdere vel obligare.

d *Vbi autem.* hæc est secunda pars.

e *Moueat.* hoc fallit in casu scilicet quãdo vult filiafamilias agere pro dote quã dedit pater vel alius: vt. §. de colla. authẽ. quod locum. Sed cũ hic dicit patrem actionem moueri: an satisfacit iudicatum solui, vel de rato? Videtur quod non, cum agit vt legitimus administrator: vt. §. de authentic. tut. l. fi. §. defensionem. sec⁹ si vtrex eranẽ eũ defendat: vt ff. qui satisda. cog. l. si filius. vbi de hoc dixi.

Pater agit in aduentitia, an satisfaciat iudicatã. debeat vel de rato.

f *Propter rerum incrementa.* id est quia fructus percipit etiam si sumptus faciat. sic. ff. de vsufruct. l. hactenus.

g *Dependere.* quasi dicat, nulla.

h *Supersederit.* vt. ff. de iure dot. l. mulier. in princ. & ff. de ver. sig. l. subsignarum. §. bona. & l. hæreditatis appellatio. & ff. de coll. bono. l. cum emancipati. in princi. Sed arg. contra. ff. ad Trebell. l. cogi. in prin.

i *Compellitur,* hic ergo exigit filius ratiocinia à patre: quod est contra §. l. cùm oportet. §. non autem hypothecam. & j. proxi. §. fed lex hoc facit, non filius.

k *Sin autem legata.* Notabilis est iste versi. secundum Bal. & ad hoc alleg. quod vniuersalis vsufructuarius tenetur soluere de reditibus.

l *Continuet.* scilicet substantia.

m *Filij nomine.* no. causam alienandi. sic & ff. de ven. in pos. l. j. §. deminutio. & ff. de pe. hære. l. diuus.

n *Alere debeat.* secundum dignitatem mancipiorũ: vt & ff. de vsufruct. l. sed & si quid. §. mancipiorum.

o *Deteriorem facere.* sic. de quolibet fructuario: vt. ff. de vsufruc. l. si cuius. §. fructuarius.

p *Reuerentia.* secus ergo in matre: vt. §. de secun. l. hac edictali. §. his illud. Et sic nota casum vbi fructuarij nõ satisfaciunt. sunt & alij: vt. ff. vsufruc. quẽad. caueat. l. si vsufructus. §. plane. Item de ratiociniis non reddẽdis no. vt. §. co. ti. l. cum oportet. §. non autẽ. & §. de secũ. nup. l. si quis priorib. §. his.

Vsufructus ejus quamdiu à fructuario est.

Ratiocinia non reddenda.

q *Omnibus.* quia non finitur illis modis omnibus, vt & aliàs: & subaudi fore: quia debet morte finiri.

r *Constantinus.* quam habes. §. co. l. cum oportet. §. non autem.

s *Imperauerunt.* l. vtrique, vt subiicit, & j. de pa. po. l. filia. & ff. de lib.

a Præiudicio. generando. sic. §. qui admit. ad bo. pos. l. j. & de repu. bo. pos. l. ij. & de iure deliber. l. renitente.

b Enumeráuimus, vt supra ea. l. §. siue ecclesiastico patre, &c. circa princip. legis.

c Matrimonio. à viro vxori filiæfamilias, vel econuerso: nam tali casu valet donatio: vt. ff. de don. inter vi. & vxo. l. quod autem. §. fi. &. §. de do. inter vi. & vxo. l. marit⁹. Itē ad hoc. §. de dolo. l. cum proponas.

d Ostendium, si vsusfructus dicatur.

Momentum quid est.

e Momento. Momentū appellat quoddam tempus quod magis intellectu percipi potest, &c. vt. ff. de sol. l. ratiō. in fine. Stāti enim hoc esse non potest. & facit. ff. de noua. l. si Stichū. §. fi. quis ita. & nota quòd hic est vnus de casibus quibus non quæritur patri vsusfructus: vt not. §. eo. authen. idem est in his.

DE HAEREDITATIBVS decuriorum, nauicularior. cohortalium militum, & fabricensium.

Fiscus regulariter succedit decedentibus ab intestato. sal. lit. in certis casibus.

Hæc lex cum sequentibus dicit quod collegium succedit collegato decedenti ab intestato sine alio hærede, excluso fisco. Bal. Item ecclesia succedit clerico excluso fisco: vt supra, de epis. & cle. l. si quis presbyter. Vel sic: Regulariter in successionibus ab intestato post vxorem vocatur fiscus, fallit in quibusdā collegiatis in his legibus nominatis. b. d. totus iste tit. Salyc.

I. Imp. CONTANTINVS A. Mastichiano† præfecto annonæ.

Tal. Marcia no. PP. Nauicularii qui sint.

SI quis f nauicularius sine testamento & liberis vel successoribus defunctus fuerit: hæreditatem eius non ad fiscum, sed ad corpus nauiculariorum ex quo fatali sorte subtractus est g, deferri præcipimus. PP. XV. Kal. † Lastrone, Constantio. A. VII. & Constante. Cl. Cæs. Conss. †

† Ex Cod. Theo. li. 5. ti. 4. l. 1.

II. Idē A. Bonoso magistro æquitū. †

† militum, in manuscri.

VNiuersis g tam legionibus, quàm vexillationibus comitatensibus seu cuneis insinuare debebis, vt cognoscant, cum eorum aliquis fuerit rebus humanis exemptus, atque intestatus, si sine legitimo hærede decesserit, ad vexillationem in qua militauit, res eiusdem necessario peruenire. D. VII. Id. Maii Hierapoli, Rufino & Eusebio Conss.

Fabricenses qui dicātur.

III. Idē A. Rufino præfecto prætorio.

SI quis h cohortali conditione grauatus sine testamento vel quolibet successore vltimum diē A obierit: successionem eius nō ad fiscū, sed ad cæteros cohortales eiusdem prouinciæ pertinere iubemus. Dat. V. Kalendas Ianuar. Limenio & Catulino Conss.

IIII. Impp. THEODOS. & VALENT. AA. Florentio. P.P.

INtestatorū curialium bona, si sine hærede moriantur, ordinibus patriæ eorum adipisci * præcipimus. Dat. V. Id. Mart. Florentio & Dionysio Conss.

* debiti, addicti. vel manumissi.

v. Idem AA. & CC. Aureliano comiti rerum priuatarum.

SI quis fabricensis i sine liberis vel legitimo hærede decesserit non condito testamento: eius bona, cuiuscunq; summæ sint, ad eos pertinere sancimus, qui velut creditores k * decedentium attinentur *: qui fisco pro intercepto respondere coguntur. Hoc enim facto contingit, vt & reipublicæ ratio salua permaneat: & fabricenses collegarum suorum solatiis perfruātur, qui damnis ac detrimentis retinētur † obnoxij.

* creatores. vel. manuscri. vel. Contius.

Codicis DN. nostri Iustiniani perpetuò Augusti repetitæ prælectionis liber sextus explicit.

Codicis domini Iustiniani sacratissimi principis ex repetita prælectione Liber septimus.

TITVLVS I.

DE VINDICTA [LIBERTATE,] & apud concilium manumissione.

Manumissus apud concilium, siti iuris efficitur: nec ei obijcitur causæ defectus. hoc dicit. Bal. Vel sic: Decretum ex falsa causa interpositum, fauore libertatis non rescinditur. Salyc.

I. Imperator. ANTONINVS A. Tertio.

EOrum qui apud concilium m * manumittuntur, post causam à iudicibus probatam, & manumissione secutā, non solet status in dubiū reuocari, si † dicatur falsa n demōstratiōe liberati.

* vel. admittuntur. † tenentur vel. Libertas ex falsa causa data an retractetur.

Rei perfectæ nihil potest superadde. hoc dicit. Baldus. Vel sic: Libertas semel præstita, non reiteratur nec augetur. Salycetus.

II. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. &. CC. Salustio.

NIhil ciuitati Romanæ † semel præstitæ, vel addere vel detrahere secundam manumissionem potuisse, certissimum ° est. Dat. prid. Kalen. Maij. AA. CC.

* Concilia est cōcessus prætoris Romæ cui virginti viri, qui peregrinitas recuperent vocabantur: Postea Senatoribus quibusdā, quibus Roma, & patria cōmittebat, hoc est hyberno tempore litibus dirimendis cōstituto. Sic ex Theoph. & Vlp. infra. definiendis. Cuiacius.

† etiamsi. † At Latini liberti reperta manumissione fiebant ciues Romani. Vlp. fra. Cuiacius. † Alciat.

Simplex administratio non confert manumissionem. b. d. Baldus. Vel sic: Nec per procuratorem, nec per maritum manumittitur. Salycetus.

III. Iidem AA. & CC. Attonitæ. †

NEc mulierem per maritū, nec aliū per procuratorē p vindicta

traria supra de dolo. l. cū proponas. & ff. solu. ma. l. si vero negotium. & ff. de don. inter vi. & vx. l. quod autem. aliàs, cum autē. §. fi. & Idē in dotalibus quos manumittit vir viuente vxore: vt ff. solut. mat. l. si constante. § si viri. nā viri sunt, vt insti. quibus ali. li. vel non. in princip.

a Vindicta. nec per alium modum, licet quidam alio modo concedant. sunt autem multi modi: vt in stitut. de lib. §. multis.

b Manumittere. quia manumissio non est in administratione patrimoni. vt ff. de manu. l. seruus furiosi. sed per filiū fieri potest: vt §. commu nia de ma. l. j. in fin. & ff. e. l. furdi.

* vel supra solet, abest ab omnibus fere lib. Cōiur.

A Pud concilium.] CASVS. Seruum suū sibi obsequiosum potest quis apud principem, vel prætorem, vel præsidem manumittere: & tenebit libertas.

c Apud concilium nostrū. id est apud principem.

d Ius est. scilicet concessum speciali vel generali concessione: vt in defensore ciuitatis habesvt in authen. de defen. ciui. §. nulla. coll. ij. & etiam apud extraordinarium iudicem: vt ff. e. letiam. §. fi.

DE TESTAMENTARIA manumissione.

Continuatio.

Expositio tractatus vindicta liberta. tis, quæ iudicis munitur auctoritate: sequitur de eo videre quæ habet præcipuum fauorem, id est quæ relinquitur in vltima voluntate. Et quia directa libertas dignior est ea quo per fideicommissum præstatur: primo de directa videamus, & sic de testamentaria manumissione. A. Zo.

† Euphrosine.

SI codicillos.] CASVS. Minor. xx. ann. per legem Aeliam Sentiam manumittere non potest. si ergo minor. xviij. an. fecit testamentum; & fututos codicillos confirmauit, quod potuit. vt supra de codicillis. l. siue. & post. xx. an. fecit codicillos quibus libertatem suam reliquit. an valeant, quæritur? Respon. quòd sic, nec rahetur tempus factionis codicillorum ad tempus testamenti.

Minor 20. annis manumittere nequit.

c Si codicillos. Minor. xx. an. non potest manumittere propter legem Aeliam Sentiam: vt infra titu. ij. l. minor. & instit. qui. ex cau. ma. non licet. §. eadem. fecit autem hic testamentum agēs xviij. an. & confirmauit codicillos futuros: quod facere debuit: vt supra de codicil. l. siue. & post. xx. an. fecit codicillos, in quib⁹ libertatem reliquit: & valet quidem inspecto iudicio, id est voluntate habita in codicillis, non potestate iuris, quod trahit ex dicillos ad testamentum: vt ff. de iure codicill. l. ab intestato in fi. & de hære. instit. l. asse.

f Tempus. scilicet in quo fuit testamentum factum.

g Iudicii. id est voluntatis habitę in codicillis.

EX Testamento.] CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti, libertatem Sticho reliquisti: hæres hæreditatem non adijt: an libertas in testamento relicta comperat, quæritur? Dicitur quod non. similiter non valet legatum libertatis relictæ in testamento eius cuius memoria post mortem dānata est.

Crimina alique non extinguuntur morte.

h Non adita. nisi in casibus quos not, supra de fideicommiss. l. eam quam.

i Non intercidit. quod euenit in crimine læsæ maiestatis: vt. ff. ad legē Iuliam maie. l. fin. item repetundarū: vt ff. de accu. l. ex iudiciorū. Item apostatarum & Manichæorum: vt supra de hæret. & Ma. l. iij. in fi. & l. apostatarum. retro enim fingitur nō habuisse factionem testamēti: vt infra ad legem Iuliam maie. l. penul. & fi. & insti. de hære. quæ ab intest. §. per contrarium.

Libertas.] CASVS. Libertas in testamento relicta competit hæreditate adita. si minor post aditam hæreditatem restituatur in integrum, nunquid libertati nocet, quæritur? Dicitur quod non. Viuianus.

k Adita hæreditate. etiam ab vno hæredum: & hoc si pure est relicta: vt ff. eodem. l. testamento. §. testamento.

I Obest. vt & ff. eodem l. sciendum. & de minno. & fi fine. §. antepen. & de fideicommiss. lib. l. cum quasi. §. fed & si suus.

VIr in testamento.] CASVS. In testamento tuo Sticho ea staldioni dedisti: an hæres suus possit compelli reddere rationes, quæritur? Dicitur quod non: & hoc in prima. Si vero sub conditione reddendæ rationis sit sibi relicta libertas, siue directa, siue fideicommissi: vt non perueniret ad libertatem antequām omnia redidisset quæ apud eum sunt de rationibus dominicis reddi-

† al. Quintiano.

tis, vel dolo malo amonisset: non erit liber nisi rationibus redditis, & reliquis illatis. & hoc in secunda. Si vero nil penes eum remanst, perinde libertatem consequitur, ac si purè relicta fuisset. & hoc in tertia.

m Directam. & pure.

LIbertas testamento [defuncti] data, adita hæreditate k contingit: & licet hæres scriptus per in integrum restitutionem abstinuerit hæreditate, tamē nihil ea res libertati obest. l Sup. XVII. Kalendas Maij Apro & Maximo Conss.

Sicut liber fictus de antegesto non tenetur reddere rationem, sic nec eius hæres: & is cui libertas sub conditione reddendarum rationum est relicta, non consequitur libertatem, nisi rationes reddiderit, & reliqua restituerit. Sal.

IIII. Iidem AA. Archelao.

CVm testamento directam m libertatē pater tuus sit consecutus: quamuis ei hæres exiteris, frustra tamen rationes quas tempore seruitutis gessit, vt reddas compelleris n: cum non ea conditione ° acceperit libertatem. ¶ Is autem cui libertas, seu fideicommissaria, seu directa si rationes reddidisset, relicta est: ante reliqua illata, & ea quæ malo cōsilio amota sunt, ad libertatem non potest peruenire. ¶ Sin autem non debitor ex rationibus fuerit repertus: post aditam hæreditatē quasi puram p libertatem consequitur. Propos. ita. VII. Kaleud. Decembris. Læto. II. & Cæreale Conss.

Qualitas hæredis non facit connalescere testamentum. Bald.

v. Imp. ALEXAN. A. Quintiliano. †

IN fraudē creditorū testamento datæ libertates, quamuis debitori hæres qui soluendo est, extiterit: per legem Aeliam

n Compelleris. nam eius quod in seruitute fecit, non cogitur reddere rationem tempore libertatis: vt & supra an seruus ex suo fa. l. fi. & ff. de nego. gesto. l. eum adium. sed contra est supra de peri. hær. l. fina. in fine. sed ibi speciale: quia & aliud pro eo inducitur ibi.

o Cum non ea conditione. subaudi, maxime. nam etsi ea conditio apposita esset, nec esset adimplera, & sic remāsisset seruus: idem esset secundum Azo. nam non habet tunc hæredem, cu esset seruus: vt supra communia de succes. l. seruus. Accursius.

p Quasi puram. vt ff. de condi. & demon. l. Iulius Paulus. Sed licet debitor in pecunia non inueniatur, nónne saltem de facto debet domino ostendere rationem? Duo enim videntur iniungi illi qui rationem reddere debet, quod instruat dominum, & compuret cum eo. Item quod reddat reliqua: vt ff. de cōdictio. & demonstratio. l. cum seruus. & quamuis. & de statulibe. l. si statulibera. Respondeo tenetur adhuc dominum instruere secundum quosdam antequām sit liber. quod non placet: Sed dic quod si qua sunt reliqua, tunc vere duo insunt in ea conditione. si vero reliqua non sunt, nulla conditio est: & ideo libertas pura. simile est in interdicto vnde vi. nam ibi non veniunt mobilia per se, veniunt tamen cum immobilibus: vt ff. de vi & vi armata. l. j. §. si fundus. sic & nomina veniunt in iudicio familiæ erciscundæ cum rebus corporalibus, non per se: vt supra familiæ erciscundæ. l. ea quæ, sic & si seruus corrumpatur corpore tantum, non habet locum actio serui cor-

Mobilia ad venum. in interdicto vnde vi.

rupti: qui si corrumpatur in animo, & damni corporis venit æstimatio in actione serui corrupti: vt. ff. de seruo corrupto. l. in hoc. Item aliud exemplum. ff. de libe. lega. l. petitor. Item cum emptor conuenitur & vincit, nec sumptus repetit: cum autem vincitur, & sumptus repetit: vt not. infra de euic. l. j. in fin. Accursius.

IN *fraudem.*] CASVS. Si in fraudem creditorum tuorum serui tui libertatē cōsecuti sunt: licet hæres quem instituisti, soluendo sit, non tamen valet libertas. Viuianus.

a *Non valent.* vt ff. eodem. l. si quis locuples. & exigitur fraus & effectus in directis, in fideicommissaria solus euentus: vt infra qui manumittit. non possunt. l. j. & finali.

* *seruari.*

SI *hæreditas.*] CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti, Sticho libertatem reliquisti: hæres propter onus æris alieni hæreditatem repudiauit: an gratia libertatis consequendæ possit seruus petere vt addicantur sibi bona? Dicitur quod sic, & satisfiare creditoribus hæredita. debet de solido debito soluendo, cum id etiam, &c. scilicet vt seruaretur libertas, si extraneus aliquis satisfiare veller.

* *l. 2. 3. & 4. de fideicōmiss. liberta. Cōtius.*

b *Satis.* id est satisdationem.

c *Offerens.* de solido sol uendo creditoribus: vt insti. de eo cui lib. cau. bo addicuntur. §. j.

† *Mallo.*

CONtra.] CASVS. Mater præcepit in testamento filio suo, ne seruus ad libertatem perueniret: an hæres possit eum manumittere, quæritur? Dicitur quod non.

d *Contra voluntatem.* scili cet vltimam.

e *Liberum*, siue suum seruum, siue hæredis. secus in extraneo seruo: vt ff. eod. l. si quis ita. §. quod constitutum. differt & in alio seruus hæredis ab extraneo: vt ff. de leg. ij. l. vnum ex familia. §. si rem tuā. & facit infra qui non pos. ad liber. per. l. ij. & infra de vsucap. pro empt. l. ij. & ff. de manumiss. l. seruus. §. fi.

f *Ne videamus.* ff. de iusti. & iure. l. veluti. nam patriæ & parentibus est obediendum: vt ibi.

CVm *testator.*] CASVS. Aliquis in testamento suo libertatem reliquit tempore nup. filij sui, vel filiæ, antequā nuberet, decessit: an competat libertas, quæritur? Dicitur quod non. quia verba testamenti magis respiciunt conditionem, quā tempus. Viuianus.

g *Præstitit.* id est statuit.

h *Non possit.* id est non dedit libertatem ad diem, sed sub conditione: vt arg. supra de nup. l. sancimus. §. Sed contra quādo dicc. l. ex his. & ff. eodem. l. si ita scriptū fuerit, Titius. & l. qui duos. §. fi. & supra de vsufruc. l. ambiguitatem. & infra de fideicom. lib. l. si fideicommissaria. sed hic tempus incertum adiectum fuit: ibi certum. sic & ff. de leg. j. l. si fic. §. j.

SERVO.] CASVS. Aliquis instituit me hæredē: seruo meo directā reliquit libertatem: an teneat libertatis datio, quæritur? Respond. quod non.

Sentiam non valent[a].

Si hæreditas repudiatur quia non est soluendo: potest seruus libertate donatus petere bona sibi addici causa suæ libertatis conseruandæ, satisdationem de soluendo creditoribus præstando. Salyc.

VI. Imp. GORDIANVS A. Pisistrato.

SI hæreditas eius à quo testamento dicis te esse manumissum, ob æs alienum spernitur ab hæredibus: conseruandæ libertatis gratia non iniusta ratione creditoribus hæreditarijs satis[b] offerens[c], iudicium testatoris obseruari * tibi postulabis: maximè cū id etiam à diuo Marco consultissimo principe sit constitutum. * quod in extranei quoque persona obseruari oportet.

Contra voluntatem defuncti non debet libertas ab hæredibus præstari. Salyc.

VII. Idem A. Iustæ. *

CONtra voluntatem[d] matris tuæ libertatem in eum conferre, quem illa liberum[e] fieri prohibuit, non debes: ne videaris[f] iura pietatis violare.

Si libertas relinquitur in tempus nuptiarum alicuius, intelligitur relicta si ille vere nuptias cō traxerit: non cum ad tempus habile ad nuptias contrahendas peruenerit. Salyc.

VIII. Impp. PHILIPPVS A. & PHILIPPVS Cæs. Tremellio.†

CVm testator libertatem tempore nuptiarum filij sui vel filiæ seruo dari iussit: non tempus præstandæ libertatis præstituit[g], sed potius conditioni locū fecit, vt non insecutis nuptijs libertas iure posci non possit[h].

Alieno seruo non potest libertas relinqui directè, etiam si sit hæredis. Sal.

IX. Impp. CARVS, CARINVS & NVMERIANVS AAA. Mauro.

SEruo tuo defunctus, licet te hæredem scripsisse proponitur, directam tamen libertatem non potuit dare: iura enim directo libertatem seruis alienis nemo potest dare[i].

Libertas directa data seruo hæredis, an trahatur ad fideicōmissum.

Inuestitura prima non inducit dispositionem vbi cætera desunt quæ debent adesse. Bald. Vel sic: Et per inpositionem pilei, & per additionem hæreditatis seruus cōsequitur libertatem directè, & vocatur libertus Orcinus. Salyc.

X. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. & CC. Germano.

DIrectis verbis iure data libertate, non solum * impositione pilei * [k], sed & ádita hæreditate, si nulla iuris impediat constitutio [l] liberti constituuntur Orcini [m].

Testamentum inualidum ad causam intestatis nō trahitur, nisi sit clausula intestati adimicta. subaudi, vel æquipollens, vt iuramentum. Bald. Vel sic: Si testamentum non valet, libertates in eo relictæ non debentur, nisi in eo esset clausula codicillaris. Sal.

XI. Iidem AA. CC. Laurinæ.†

SIiure non subsistit testamentum: in hoc nec libertates (cū non fuisse adiectum vt pro codicillis scriptū valeret, proponas[n], rectè datas constabit.

Collusio hæredis non præiudicat libertati, sine hoc faciat post aditam hæreditatem, siue antedummodo faciat in fraudem. Salyc.

XII. Iidem AA. & CC. Rhyso.

SI hæredes iure facto testamento soleniter[o] adierint hereditatem: ex testaméto ibi libertas quæsita, postea colludēdo[p] tam scriptis hæredib[p], quàm ab intestato vindicātibus successionem, adimi non potuit [p]. Quod si spō te repudiauerint sibi delatam[q] successionē: omnia quæ in testamento fuerant scripta, defecisse conuenit. ¶ *Si* vero, vt vos defraudarent hęredes libertate, collusisse eos præses animadverterit: secundū hæc quæ diuus Pius Antoninus constituit, libertatibus consuli prouidebit[r].

i *Nemo potest dare.* vt j. de his qui à nō dominis l. ij. & insti. de sing. re. §. libertas. sed an trahatur ad fideicōmissum? Rñ. non: vt ff. de lega. j. l. si seruus legatus. §. si seru⁹. Sed arg. contra. ff. de fideicom. lib. l. generaliter in fin. & §. si quis seruo pignorato. & ff. ad Trebel. l. cogi. §. sed & si seruo. Sed dicas quod illud quod dicit ille, §. si quis seruo pignorato, ex benignitate dictum interpretatur. Ité videtur contra. ff. eodem. l. si fructuarium. sed certe imò concordantia est.

k *Directis.* Pilei. nisi in casu: vt infra de Lati. lib. tol. §. sed & qui domini.

l *Si nulla iuris impediat constitutio.* prohibetur enim quandoque manumitti: vt supra eodem l. ij. & l. contra. & l. in fraudem.

m *Orcini.* id est directo manumissi, ab orthos quod est rectum. inde orthodoxus, id est rectè glorians. vel Orcinus qui manumittitur ab eo qui tendit ad orcum, id est mortem siue infernum.

* *Solæ legē, vt in scriptis, Cōtius.*

* *hæc enim erat solemnitas manumissionis. Perss. Satyr. 5.*

Hæc mea *libertas, hāc nobis pilea donant. Cōtius.*

† *Largino. Orthodoxus vnde dicatur.*

SIiure.] CASVS. Reliquit aliquis seruo suo libertatem in testamento suo, si testamentum non valeat, an teneat libertatis legatū, quæritur? Dicitur quod non, nisi dixisset testator quod nisi testamentum valeret iure testamenti, valeret iure codicillorum.

n *Proponas.* nam tunc valet: vt supra de codicil. l. fin. sed certe immo & si hoc non dicitur: vt ff. de fideicom. lib. l. in testamento. sed speciale est ibi in quibusdam personis. vel repetiuit ibi testator ab intestato.

SI *hæredes.*] CASVS. Testamentum fecisti. hæredi competit libertas. si postea colludat hæres, vt seruus libertate fraudetur, an adimenda sit libertas, quæritur? Dicitur quòd non. & hoc in prima. Si vero sponte repudiauit: omnia quæ in testamento erant derelicta & libertates euanescunt. & hoc in secunda. Si vero scriptum & succedentes ab intestato ad inuicem collusisse perspexerit præses, prouidebit per edictum si quis omissa causa testamenti, &c. vt supra si quis omis. cau. l. ij. in princ. & hoc in tertia.

o *Solēniter.* hodie nuda volūtate: vt insti. de hær. quali. & dif. §. fi.

p *Non potuit.* vt & supra eodem. l. libertas.

q *Delatam.* timore creditorum: vt & supra si quis omis. cau. te. l. ij. in fi. & hoc antequàm sit adita: vt supra de repu. hær. l. iiij.

r *Prouidebit.* per edictum si quis omissa causa testamenti vt supra

vt supra si quis omis. cau. test. l. ij. in prin.

STatuliberis.] CASVS. Statuliber est quem testator statuit fore liberum in alicuius conditionis euentum. Dic ergo testamentum fecit testator, hæredem instituit: Sticho libertatem reliquit sub conditione, si nauis ex Asia veniret. si hęres pendēte conditione eum alienauit, & vsūcaptus fuerit, puta alienatus à domino: an propter hoc impediatur si conditio extiterit, quæritur? Dicitur quòd non.

a *Statulibero.* id est cui libertas relicta est in diem, vel sub conditione.

b *Nocere potest.* vt & ff. de fideicommiss. liber. l. generaliter. in fin. & de statulib. l. statuliberum in medio & in fine legis. quod est hodie generale: vt supra communia de leg. l. fina. §. pen. & authenti. res quæ.

* *Statuliber non potest alienare in præiudicium libertatis consequendæ conditione euenientis. Salyc. etus.*

XIII. Iidem AA. & CC. Martiali.

STatuliberis datam libertatem adimi ab hærede non posse certum est: nec alienatio nec vsucapio statulibero[a], quo minus existente conditione libertatem consequatur, nocere potest.[b]

Tam Græcis quàm Latinis verbis libertas relinqui potest. Salyc. etus.

XIIII. Impp. THEODO. & VALENTIN. AA. Florentio præfecto prætorio. *

DIrectas.] CASVS. Non refert an Latinè, an Græcè testator seruo suo directam reliquit libertatem.

c *Si legitimis.* id est Latinis. sic inst. de ver. obligā. §. j. & infra de sententiis. Contius. †Data prid. Id. Feb. Constantinopoli, Theodo. A. XVII. & Festo. V. C. Cos. †*id est* vt *scripsimus ad Pamphil. Rufinus relatum in institutio. ff. de eo cui lōnta cau febona add. vbi & bonis sine testatione missionis mentio fit Iustinianus. Contius. † in manuscripto. est propria Contius.*

* *Ex nouella Theodosij de testamentis li. 2. post legis hoc consultissimum. S. de inofficiosis. Contius.*

CVm *constitutio.*] CASVS. Recitat Imperator quandam constitutionem diui Marci, qua cauebatur, vt si quis condito testamento vel codicillis & libertates seruis suis reliquisset, & hæres qui fuit ex testamento, vel ab intestato, repudiasset hæreditatē propter æs alienum: poterit extraneus vel aliquis seruorum hęreditatem adire præstita satisdatione de satisfaciendo creditoribus hæreditarijs & libertatibus secundum voluntatem testātis. Dicit Imperator quòd ex ista constitutione multæ oriebantur ambiguitates. Prima, est testator aliquis creditoribus obnoxius decessit hærede instituto: & seruis libertatem reliquit. sed hęrede hæreditatem repudiante res hæreditatis distractæ sunt: an post venditionem seruus vel alius adire possit hæreditatem, & bona ab emptoribus in solidū auocare, & creditoribus satisfacere, quæritur? Respon. Imperator quidā quòd non. Author huius legis dicit quòd sic, intra tamen annale tempus à tempore venditionis celebratæ præstita satisdatione de satisfaciendo creditoribus in solidum, & imponendo libertatem omnibus. & hoc in prima. Si vero petitor promittit se omnes libertates impositurum, & creditoribus non in solidum satisfacturum: si creditores consentiunt, auditur, si vult omnes seruos manumittere. & hoc in secunda. Si vero quidam ex seruis velint libertatem adipisci, quidam non: volentes admittantur: nolentes in seruitute remaneant, & quem pa. &c. & hoc in tertia. Si vero petitor hæreditatis pollicitus fuerit se quosdam ex seruis manumissurum, & non omnes: si res hæreditariæ postea sufficiunt, vt omnibus creditoribus satisfaciat præter seruos, bene faciet si omnes manumittat. Si vero non sufficiant, melius est vt saltem pauci ad libertatem perueniant. & hoc in quarta. Si verò nō vnus, tantum veniat petitor, sed plures: si simul veniant omnes, audiuntur, si vnus primò, alius postea: primus admittatur, & hoc præstita satisdatione de satisfaciendo creditoribus, & hoc intra annale tempus, & hoc in quinta. Si vero vnus promisit quosdam manumittere, alter promittat omnes. vel plures, & omnibus creditoribus satisfacere: ille præfertur. priuilegium vero istud non solum habet seruus libertate donatus, sed & non donatus, & hoc in sexta. Et non solum si antequàm prior res hæreditarias apprehendat, vel libertatem accipiat, veniat seruus plus offerens, admittetur: sed si iam ab eo res apprehensæ sint: & quidam ex seruis libertate donati, & prior liberabitur, quamuis res ab eo auferantur: & prædicta omnia fiant intra annale tempus à tempore illo quo prior petitor iudicem adiit. & hoc in septima parte.

d *Cum constitutio.* cuius verba habes instit. de eo cui li. cau. bo. addic. §. j. & optimè huius l. intentio exprimitur supra. e. l. si hærediras.

e *Sine testamento.* pura in codicillis tamen: vt. ff. de fideicommiss. lib. l. ij. & iij. & iiij. in princi.

* *vel. Si vero*

f *Libertates.* vel etiam ratione *Contius.* vnam libertatem. argu. ff. de neg. gest. l. ait prætor. §. negotia.

g *Voluit testator.* assume, cum hæc declaret constitutio prædicta.

* *al. ex pro culdubio.*

h *Variæ dubitationes, &c.* quatuor ex hoc vsque ad. &. sed si quidem.

Etenim in hac specie

i *Venerint.* à creditoribus.

k *Adnodum.* id est valde.

l *Vtibi nouæ patiantur.* patiuntur quidem rescissionem, sed non de nouo: quia & olim similiter, vel per priuilegia, vel vt dicitur supra ex qui cau. ma. l. fi. Vel forte restitutione eius hæredis, qui abstinuerat vel repudiauerat. Item bene dicit, sæpe: quia non semper: & ita aliq. id noui patiuntur, licet non in totum.

m *Quis.* petens bona addici sibi.

n *Vtiautem.* scilicet creditores.

o *Maximè cum.* pleonasmos, id est adiectio superuacui verbi. nam statim subiicit, volentibus &c. sic abundat maxime, vt & alias supra de rescin. ven. l. j. &. ff. si quis omis. cau. testa. l. ij. in fine.

Pleonasmos qualis sit, ra est.

a *In seruitute remanere.* secus si nullus de seruis velit liberatem. nã tunc distinguo, an ille qui petit bona sibi addici, sit de seruis, an non. primo casu admittitur, secundo non: vt instit. de eo cui liber. cau. bo. addi. §. hæc constitutio.

b *Licet.* id est quamuis.

c *Nemini seruorum.* scilicet aliàs. Et sic non regulam, quòd serui inuiti libertatem consequuntur: vt hic, &. ff. de hære. instit. l. si vero lex. §. j. & instit. de hæred. instit. §. si vero. & instit. de hæred. quali. & differen. §. j. *Sed fallit hoc in casu quem ponit hæc lex.* nam cum eius fauore sit inductũ, vt sic bona petantur: potest ei fauori renunciari: vt supra de pactis. l. si quis in conscribendo. Item fallit in alio casu quem habes ff. de fideicommiss. lib. l. sed si alienare. quæ est cõtra, huic regulæ, vbi legatum erat domino serui, vt seruum hæredi venderet, qui hæres manumitteret. sed certe potest ibi resistere domino vt non accipiat legatum: sed eo accepto non potest resistere quin manumittatur. vel ibi non recusauit libertatem: sed nolebat vendi hæredi, qui nõ erat soluendo à quo relicta est fideicommissa libertas. Item secus est in emancipatione, quæ non datur inuito: vt in authent. qui. mo. nu. effi. sui. §. generaliter. coll. vij.

Seruũ inuiti libertatem cõsequitur, nisi in certis casibus.

In quibus dã cod. legitur, sanciuimus, vt si nõ vnus veniat hæreditatis petitor, sed plures quidẽ vno momẽto veniãt, vel amplores omnibus detur &c. Eum incipatio nõ datur inuito.

d *Spontaneam.* sic & supra de necessa. l. fi.

e *Res hæreditarie.* præter seruos.

f *Antiquis,* subaudi, super.

g *Inuenimus.* id est induximus.

h *Hoc facere.* scilicet satisdationem.

i *Annale.* computandum ex quo primus petitor adiuit iudicem: vt infra in fi. l.

k *Totos.* id est omnes.

l *Ab eo.* scilicet seruo.

DE LEGE FVsia Caninia tollenda.

Continuatio.

Quia lex Fusia Caninia directis impediebat libertates, de quibus dictum est: & fideicommissarias, de quibus dicemus: de lege Fusia inter vtrasque libertates iam rebus seruo qui primus perijt hæreditate, datis & libertatibus ab eo[l] quibusdam seruis hæreditarijs impositis, quidã seruus alius hæreditarius, vel liber extraneus hoc facere maluerit: licebit quidem hoc ei imperrare, & sub maioribus pollicitationibus & satisdationibus hæreditatem accipere. ¶ Sed prior in libertate petitor maneat, licet res ab eo distrahantur: his omnibus intra annum (secundum quod dictum est) celebrandis ex quo prior petitor iudicem adierit.

* *vel quibus.*

TITVLVS III. DE LEGE FVSIA* CAninia tollenda†.

Statutum in contractibus, si est magis fauorabile quàm statutum in vltimis voluntatibus, debet porrigi ad vltimam voluntatem. Baldus. Vel sic: Die quod aliquo tempore viguit lex Fusia Caninia, quæ prohibuit libertates in testamento relictas valere: quæ hic tollitur Salycetus.

† *Continuatio.* * *Fusia scribitur in plurisque manuscrip. & in manuscripto. quæ institutio. Fusia. vt in Pandect. Flor. in inscrip. l. 37. de ãdi. & demonstra. & l. 215. de verb. signifi. Nam & Fusius Calenus & Metius Fusetius scribitur ex vet. marmoribus & Plutarcho docet Sigonius in Liuium. Contius. Talibi subiungitur.*

1. Imperator IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

ERuorum libertates in testamento relictas, tam directas, quàm fideicommissarias ad exemplum[m] inter viuos libertatem indistincte valere censemus, lege Fusia Caninia de cætero cessante, nec impediente testantium pro suis seruis clementes dispositiones effectui mancipari. Dat. Kalendas Iun. * AA. Conss.

TITVLVS IIII DE FIDEICOMMISSArijs libertatibus.

Hæreditate non adita, libertas in testamento relicta non debetur, nisi fuerit ab intestato repetita, vel hæres corruptus pecunia omiserit. Salycetus.

1. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Primo

VTrum proponas hereditatẽ eius (testatoris) aditam non esse, à quo tibi fideicommissariam libertatem relictam dicis, & ab intestato aliũ quàm qui scriptus est, hæreditatem possedisse: si non à legitimo[n] quoque hærede fideicommissaria libertas repetita est, nullo iure[o] præstari eam ab eo qui rogatus non est, desideras. Planè si pecunia[p] accepta heredem instituturn omisisse hereditatem docueris: libertatem tibi præstare cogetur[q]. PP. XIII. Kalendas Mart. Laterano & Rufino Conss.

a *Non infirmat.* valet ergo libertas: vt hic, & ff. de manu. test. l. cũ ex falsis. & ff. de iure patro. l. pe. §. fi. Sed contra. ff. de testa. l. fin. §. pe. vbi ex falso testamento non competit libertas. Solu. hic fuit præstita, & bona fide: ibi non. Vel ibi à lege dabatur libertas, hic ab hominer quæ in idẽ recidit. Vel illa corrigit istam. Sed cum hæres dederit hunc seruum quasi legatarij credens factum eius, non videtur transtulisse dominium: vt. ff. de condic. causa da. l. iij. §. subtilius. quod si est, quomodo seruo alieno dedit libertatem? Respond. dic quòd hæredis fuerat seruus vel alienus, & hæres rogatus de redimendo & præstando: vnde tanquam seruum hæredis, non tanquam legatarij dedit: & hoc erat verum: & sic transtulit dominium & secundum hoc etiam soluitur dictum contrarium.

Libertas non competit ex testamẽto falso.

b *Viginti aureorum.* quos soluet manumissus hæredi: vt. ff. de in offic. testam. l. Papinianus. §. fina. & l. seq.

c *Vtrum libertatem.* CASVS. Testator ancillę libertatem reliquit sub conditione, si nauis ex Asia venerit pendente conditione parit: an pariat liberum, an seruum, quæritur? Dicitur quòd seruum. Si vero conditio exitit, & erat hæres in mora dandi libertatem, & illa pepererit: ingenuum erit quod edidit.

Ancilla sub conditione li. bere, si ante partum, an filius ex incerto vel libertus.

c *Et ingenui.* vt & ff. ad Orficia. l. quidam. Et vt tollas contraria, sic distingue: aut non est adita hæreditas ab hærede, aut est adita. Primo casu si fiat dolo hæredis mora, serui nascuntur, sed traduntur matri ad manumittendum: vt. ff. eo. l. si quis rogatus. in fi. & idem si hæres deliberat de adeunda hereditate. nam etiam tunc traditur matri ad manumittendum. vt. ff. eo. l. sed si non data. j. respon. secus si ideo retardabat adire, quia se instituturn ignorabat quia tunc nascitur seruus, & ipse hæres manumittit: vt. ff. e. l. sed si non data. ij. respon. Secundo casu, quando scilicet est adita hæreditas, aut retardatur manumissio studio heredis, & nascitur partus ingenuus: vt hic, & ff. eo. l. cum vero. §. apparet. & l. si quis rogatus. in princ. aut non studio heredis, & tunc nascitur seruus, & matri traditur ad manumittendum: vt. ff. eo l. si pregnans. & si mater non accipit, vel acceptum non manumittit, compellitur, vel heres manumittit: vt. ff. eo. l. si mater. & hoc nisi fiat mora ex voluntate defuncti: nam tunc interim natus seruus remanet heredis: vt supra proxim. respon.

d *Si voluntate.* CASVS. Testator heredem instituit: eum de manumittenda ancilla quadam rogauit: hæres dixit ancillæ vt staret tanquam libera. sed tamen eam nõ manumisit, sed postea peperit, partus, seruus an ingenuus esse dicetur? Respon. quòd illis verbis heredis testatoris libera effecta est, & partus erit liber. & hoc in prima. si vero fuit in mora petendi libertatem, & interim peperit: sibi imputet, quia seruus nascetur: & hoc in secunda. Viuianus.

d *Si voluntate domini.* id est hæredis.

e *Est morata.* id est fterit vt libera ex voluntate domini: quia

manumisit, vel dixit, vade sta vt libera: vt ff. de acqui. pos. l. qui absenti. in princ.

f *Seruus sum.* sed matri traduntur ad manumittendum: vt ff. eo. l. sed si prægnans. & l. cum vero. §. apparet.

g *Sum.* contra. ff. de iure emphy. l. ij. & ij. & j. de contrahen. stipu. l. magnam, vbi sufficit diem venire: multò magis in libertate.

Minor annis. CASVS. Quidam minor xx. an. seruo suo per fideicommiss. libertatem relinquere volebat: an possit, quæritur? & respondetur quod nõ: nisi causam coram iudice probet, scilicet iustã, propter quam velit seruum esse liberum.

Iure isto minor viginti annis non poterat in testamento relinquere libertatem. Sal.

v. Idem A. Dionysio.

MInor annis[h] lege definitis, nec per fideicommissum[i] libertatem tupremis suis elogijs relinquere potest, nisi his quorum causam[k] probare potest.

Potest per fideicommissum seruo alieno libertas relinqui: & licet dominus nolit vendere legatum, non abrumpitur, sed differtur in crastinum, donec forte mutauerit propositum voluntatis. Baldus. Vel sic: Licet dominus ancillæ nolit eam vendere, non deficit legatum libertatis ab hærede quandocunque postea præstandæ. Salyc.

vi. Idem A. Maximo.

DEberi etiam alienæ[l] ancillæ fideicommissariam libertatem placuit, nec deficit hoc debitum si interim domina (si modo nihil ex iudicio eius[m] qui quæve reliquit libertatem perceperit[n]) noluit vendere: quia possit tempore procedente[o], vbicunque occasio redimendæ ancillæ fuerit, præstari libertas.

Manumissus ex fideicommisso, libertus efficitur manumittentis. Salyc.

vii. Idem A. Nicomedi.

DEberi.] CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti, cum de ancilla aliena manumittenda rogasti. redimere debet hæres si potest, & manumittere. si non potest, quia dominus vendere non vult: nec compelli potest ad vendendum, cum nihil ex testamento percepit: an intercidat legatum libertatis? Dicitur quod non: quia procedente tempore si obtulerit se facultas redimendi, redimere poterit & manumittere. & ita no. quod differtur, nõ aufertur.

Libertas sub conditione relicta fuit: secundum senatusconsultum & constitutiones ad id pertinentes ciuis Romana facta ingenuos peperit. *Sed si nunquam* ab ea * libertas petita est: * sibimet imputare debet, cur † interea progeniti ex ea serui[f] sunt. g

* *delitu.*

* *eo.*

* *Obserua vt esse necesse probet, scilicet iustã, seruum inter pell. tum & l. moras. ff. de verbis. Con tatus.*

† *cum.*

l *Alienæ.* & hostium seruo, & etiam libero homini quandoque: vt ff. eo. l. generaliter. §. hostium seruo. & §. fi homini.

m *Eius.* scilicet testatoris.

n *Perceperit.* nam tunc cogetur ad vendendum: vt ff. ad leg. Fal. l. sed & si non seruus, nisi haberet auxilium minoris ætatis: vt ff. de mino. l. si minor annis seruum. Et not. deberi relictum, licet voluntati non pareatur: quia per eum nõ remanet: vt ff. de leg. iij. l. pater. §. Tusculanus. & de leg. j. l. si fundum per fideicommissum. §. Iulianus.

o *Tempore procedente.* quod differtur, non aufertur: vt instit. de sing. re. per fideicom. re. §. libertas. Item no. quod dicit, etiam alienæ: vt ff. eo. l. alieno. Et distingue: quia aut rogatur hæres manumittere seruum, aut legatarius. primo casu, aut seruum testatoris, aut hæredis, aut legatarij, vel alterius extranei: si testatoris cogitur eum manumittere quod si latitat. fit Orcin[a] libertus per senatusconsultum Rubrianum: vt ff. eo. l. cũ vero. §. fil. ucentium. si hæredis, & tunc tenetur manumittere. si vero latitat, crij itur seruus ex fideicommisso in libertatem, & amittit hæres ius patronatus ex Vinciano senatusconsulto: vt ff. eo. l. si cum. §. si quis seruum. & l. non tantum. §. fed & artificuliano, si legatarij: aut is agnouit legatum, & cogitur præstare heredi ad manumittendũ, aut non agnouit, & tunc non cogitur: vt ex hac l. habetur, si extranei, cogitur manumittere, si potest iusto precio emere: vt ff. e.

Libertas si seruo alieno relinquatur, quid iuris?

l.alieno.§.si is cuius.si verò legatarius est rogatus manumittere seruum,aut talis est seruus, qui non potest ad libertatem peruenire:quo casu etiam legatum est inutile.aut potest:& tunc subdiuiditur,quia si legatarius agnouit legatum,cogitur manumittere etiam longe maioris precij seruum,nisi beneficio ætatis restituatur ad omittendum legatum. si non agnouit, non cogitur manumittere, & hoc si seruus sit ipsius legatarij.quod si est extranei: si potest emere pro tanto, quantum est legatum, cogitur manumittere: alias non: vt ff. eo.l. generaliter.§. si quis alienum. & ff. de minori.l. minor. xxv. an. seruum. sed in detrahenda Falcidia est sciendum, quod si ea deducta posset emere seruum,deducit eam hæres: aliàs non: vt ff. eo. l. si legatario.

SI *cuius*.] CASVS. Testamentum fecilti, hæredem instituisti, de danda libertate Sticho cum rogasti. manumisit. cuius erit libertus,quæritur? Respō. quod hęredis.

a *Manumittatur*. vt instit. de sing. re. per fideicommiss.re. §.penul. & hoc quo ad hoc, vt eos non vocet in ius;

* *Daphn.* Item quo ad contra tabulas : sed non vt in seruitutem ex ingratitudine reuocet. Item nec operas poterit imponere, nisi sit filius patroni qui manumittit: vt ff. de bo. li. l. qui ex causa. & supra de contra tabulas.l. patroni.& supra de lib. & eo.lib. l. j. Et distingue hic cuius sint liberti, & vt diximus supra in l. proxim. per l.ff. de actiõe empt. l. Titius. & de fideicom miss lib. l. generaliter, §.fin.

CVm *proponas*.] CASVS. Testamentum fecisti, vxorem tuam,in vna dimidia,filium ex alia hæredes instituisti.Sticho fideicommiss.libertatem reliquisti, si vxori tuæ placuisset. vxore partrem eius repudiante;& in solidum ad filium peruenisse:an seruo debeatur libertas? Respon. quod si vxor non contradicit, libertatem petere potest.

b *Cum proponas*. vxor fuit scripta hæres cum filio.

c *Non refragante*.idem si cõtradiceret.nec enim potest:vt ff.eo. l.Lucius.quæ est contra,sed hic subaudi,maximè.& hoc nisi iustam causam habeat refragandi:vt ff.de manu.testa.l.seruos.& de lega.ij.l.cum quidam.& l.cum pater §.rogo.

FT *si non*.] CASVS.Testamentum fecisti,filio tuo impubẽ ti seruum tuum nulla facta mentione libertatis tutorẽ dedisti:an per hoc fiat liber: Respon, quod sic: & libertatis fauore & pupilli videtur per cohæredẽ pupilli, vel si exhęredauit pupillum,per hæredem patris libertatem recepisse. & hoc in prima. Idem est si seruum alienum filio tutorem dedisti sciens eius cõditionem, nisi te contrarium voluisse apparuerit. & hoc in secunda.

d *Videatur*. adscripta,id est non præstita libertate: vt & supra de necess.ser.l.quidam.§.j.sed certe immo videtur directa: vt instituti.qui testam.da.tut.pos.§.j. quæ est contra.Sol.ibi in testamen

a *Commendo*. id est laudo:vt hic, & supra fami. erciscundæ.l. quoties.in fine.& quod cum eo.l.fin.&.ff.manda.si verò nõ rogauerit commendare. &.ff. depositi.l.Lucius j.

b *Codicillis*. vt certo vel appositō.

c *Non videri*. vt.ff.eo.l. Thais ancilla.§.Lucius.

SI *ita donatam*.] CASVS. Sponsæ tuæ ancillam dedisti: legato postea vxori tuæ relicto, hæredem tuum in testamento de ea manumittenda rogasti. percepit legatum: an compellendus sit hæres eã redimere & manumittere: & hæc sit cõpellẽda vendere,& manumisioni consentire, quæritur? Respon.quod sic.

d *Ei*. scilicet vxori.

e *Volunt*. testator.

f *Eos*. successores.

g *Eam*. vxorem.

h *Non ambigitur*. qui enim aliquid percipit, cogitur manumittere, vel vendere, vt manumissio fiat : vt.ff.eod.l. generaliter. §. si quis alienum.& facit.ff.eod.l. alieno.§. fi.

CVm *inter*.] CASVS. Seruo meo nato iam certum est quod relinqui potest per fideicommiss. libertas: an autem nascituro; inter veteres erat quæstio: quam decidit imperator, dicens quod non solum directa, sed fiedicom.libertas ei relinqui potest, non solum masculo, sed fœminæ: nec obstat si tempore quo editus fuerit partus, mater fuerit ancilla. & hoc in prima. Si vero testator sic dixit: qui nascetur ex tali ancilla.siat liber. si plures ediderit : an omnes erunt liberi, quæritur? & respon. quod sic. in ambiguis enim &c.& hoc in secunda.

i *Portaretur*. de infante nato nõ est dubiũ: vt.ff. de manu.l. iuris ratio.

k *Fauore*. alia legata posthumo alieno non relinquebantur: vt instit. de bonorum possessione. in prin.

l *Solem respicit*. sic ergo nascitur ingenuus, nã ingenuus is est &c. vt inst. de inge.in prin. Sed videt hoc falsum cũ fideicõmissaria libertas relinquitur:nã hęredis libert⁹ erit: vt.ff.eo.l. si quib⁹. quę est cõtra. Sed dic quod hic fuit relicta fideicommissaria libertas posthumo,ibi nato. Vel refertur tantũ ad casum vbi directa data fuit. nam vtrumque potuit supra. Fit ergo differentia inter fideicõmissariam liberatem & directam, licet quo ad alia nõ sit differentia: vt.ff.communia de leg.l.pen. Itẽ opponitur, hic concessum fuit quod relictus habetur pro nato:sed nat⁹ manumissus esset libertus: ergo &

EX verbo *commendo*, [a] testamento vel codicillis [b] non videri [c] fideicommissariam libertatem relictam [esse,]auctoritate iuris declaratur.

Agnoscens legatum tenetur præbere iudicio defuncti. Bald. Vel sic: Alienæ ancillæ potest fideicommissaria libertas relinqui : & tenetur hæres eam redimere, vel eam vendere , si sibi relictum agnouit. Salycetus.

XIII. Iidem AA. & CC. Pythagoridæ.

SI te donatam ante matrimonium vxori suæ, postea ei [d] legato relicto, testamento manumitti , seu codicillis , seu verbis præcatiis à successoribus voluit: [e] tam eos [f] ad redemptionem & manumisionem , quàm eam [g] quæ in capiendis relictis defuncti consensit iudicio , teneri,tibique fideicommissariam deberi libertatem, non ambigitur.[h]

In ventre existenti directo & per fideicommissum potest libertas relinqui : & si plures nascantur, sunt liberi. Salyc.

XIIII. Imperator Iustinianus. A. Iuliano præfecto prætorio.

CVm *inter veteres dubitabatur, si fideicommissariam libertatem possibile esset relinqui seruo qui adhuc in ventre portaretur, [i] & homo fieri spē raretur : nos vetus iurgium decidentes, libertatis fauore [k] censemus& fideicommissariam necnon directam libertatem suam firmitatem habere siue in masculo siue in fœmina, [l] qui quæve adhuc in ventre vehitur : vt cum libertate solem respiciat, [l] etsi [m] mater sua adhuc in seruitute constans eum vel eam ediderit. ¶ Sin autem plures creati vel creatæ sint : siue vnius fecit mentionem , siue pluraliter nuncupauit : nihilo minus omnes [n] ad libertatem à primis veniant cunabulis : cum in ambiguis sensibus melius sit (& maxime [o] in libertate , fauore eius) humaniorem amplecti sententiam. Dat. Kal. Octo. Lampadio & Oreste. VV. CC. Conss.*

Factum iudicis supplet factum hominis ad dominum, & non ad commodum consumacis. Bal. Vel sic : Post moram in manumittendo seruus per iudicem ad libertatem est deducendus. Saly.

XV. Idem.A. Iuliano præfecto prætorio.

ANcillam siue seruum, cum fideicommissaria libertas ei relicta sit , sancimus, si mora libertatis à debitore [p] facta fuerit, sententia præsidis eripi † in libertatem, & nullo facto , aut voluntate ab hærede expectanda:[q] sed talem habere eos libertatem , quasi ab ipso testatore directis verbis fuerint libertatem consecuti:cũ satis impium atque absurdum sit , hæredes testatoris differre voluntatem, maxime tũ ad libertatem respiciat.

Si libertas fideicommissaria est relicta uni ex liberis ancillæ , quem hæres elegerit:illo morente nulla facta electione , omnes ad libertatem per ducuntur. Salyc.

XVI. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

SI quis in testamento suo rogauerit suum hæredem,ex liberis ancillæ suæ quam nominauerit,[r] vnum quem elegerit , ad libertatem perduceret: & cum ancilla vnũ, vel plures enixa est, hæres neque dũ supereſt,[s] in libertatem aliquem adduxerit,vel cũ deliberat quis ad libertatem producendus est, ab hac luce fuerit subtractus [t] dubitabatur ab antiquis vtrũ ne omnes,an quidam, an nemo ex his ad libertatem perueniat . sed veteris quidem iuris altercatio multa sane super huiusmodi casibus resonuit.* Nos autem hæredis coërcentes malignitatem , si non voluntatẽ testatoris adimpleuerit, & mox cum potuerit , non elegerit vnũ ex liberis ancillæ , & eum libertate donauerit : sancimus compelli [v] non solũ eũ, sed etiam hæredes vel successores eius , omnes ancillæ liberos in libertatem perducere. † neque enim hoc cõtrarium est sententiæ testatoris.

& hoc in prima.In secunda,quod hæc eadem vera sint in legatario rogato de manumittendo vnum ex his quem eligeret : & si aliqui pati se dispendium conqueſti fuerint,ibi & non huic.l. quæ prædictam pœnam imponit,imputent.

r *Quam nominauerit*. Arethusam puta.

s *Supereſt*.id est dum viuit.

t *Subtractus*:scilicet hæres.

v *Compelli*. auferetur ergo sibi electio propter contumaciam: vt.ff.de.

† *Hæc conditio dimidiatoria est, cætera autē simplicia, sic accipias, per fideicommissum tantū manumisse videri, non autem directè vt hi : sed tamen per hunc modum manumissionē directa libertas accepisse, quicunque enim à testatore iubetur manumittere, directā libertatem habere censetur. hoc modo componentur quod si hoc minus sibi licitum esse putes, docam Iustiniani malitiose sequi Pauli sententiam, qui directā libertatem in seruo sine statuto cum petere vetat. Nā qui ita scribit, hic minus dicit, Iustinianus autē plus, nam*

† *Al. quæ adhuc in vtero portaretur, ne mater, vt cum vxore. Contius.*

† *Al. eripitur.*

* *Multa sibi hic ex Bal. super hunc casum, sibi respondet. Sic in manu scripto Contius.*

† *producere.*

quādoque differunt, quandoque non.

* *Ex. quæ dissimilium. Contius.*

vt.ff.de solu.l.j.&.j.de solu.l.j. &.ff. de serui.l.si cüi. & facit.ſ. cod.l.cum inter.

a *Ex sententia*.quæ ad omnes porrecta est quodammodo.

b *Instantia*.id est contumacia.

CVm quidam.] CASVS.Titius fecit testamentum, hæredem instituit, & mihi Seium legauit, & rogauit per fideicommissum, vt eum manumitteret: hæres noluit eum mihi dare, sed in iudicio eum petij,& obtinui: & iudex eum non in seruum, sed in eius æstimationem mihi condemnauit: an intercidat libertas? vel ab hærede danda, an à me legatario? & si ab hærede, an æstimationem quam recepi, posſim totam, vel partem,vel nihil retinere? Inter antiquos erat quæstio: & ad hanc non videtur respondere, sed sic dicit quòd miratur quòd iudex tulit talem sententiam condemnando in serui æstimationem, & non in seruum. vnde si talis quæstio de cætero emerserit, nullus iudex sit ira stultus quòd sic definiat, sed legatariis seruus restituatur. quod si petitus non detur, tunc intra duos menses à tempore litis contestatæ super petitione serui eripiatur in libertatem: & hæres legatario condemnetur in expensis quas fecit in litem, scilicet in quadruplum, & pone, legatario integrum ius patronatus re seruatur.

c *Seruum*. in seruum enim debet facere condemnationem cum est manumittendus. secus si non est manumittendus quandoque: vt. ff. de leg.j.l.si domus. in §. qui confiterur. & §. sequen.

d *Vitium*. scilicet iudicis.

e *Putamus*. ex tempore huius legis.

f *Condemnationem*. quid enim si proferatur?huic enim quæstioni non respondet. Sed respond. idem esse quod esset cum alicui relinquitur pecunia vt alienum seruum emat, vt scilicet eum emat, & manumittat: vt. ff. cod.l. generaliter.§.si quis tutorem.alienum.Vel dic quòd hæres conuenitur à seruo vt manumittat,quia legarum refedit penes eum cum onere suo: v.ſ. de cadu.tollen.§.pro secundo.nec legatarius tenetur restituere pecuniam:quia hæres sua contumacia sensit hoc damnum.argu.ſ.l.proxi.in fin.&.ff.de tab.exhi. l.locum.ſ. condemnatio. Vel dic tertio quod sic, & tunc idem videtur quod est hic, scilicet vt in libertatem eripiatur.elapſis duobus mensibus à tempore litis contestatæ. Quid ergo si interim hæres seruum vendat? Respõd.erit in potestate serui cuius libertus esse velit,emptoris, vel rogantis:vt.ff.cod.l.generaliter.§.fina.& de actio.emp.l.Titius.nec restituitur præcium,vt modo dixi.

g *Quadruplum*. quod est speciale:aliàs in simplum: vt. ſ.de iudiciis. l. properandum.§. sin autem alterutra.

Cum enim omnimodo quendam ex his liberum esse disposuerit,& non ad certum corpus, sed ad omnes respexerit: si non pareatur eius voluntati, sine dubio ex sententia [a] testatoris omnes ad libertatem perueniunt.

¶Similémque esse definitionem censemus & si non ab hærede, sed à legatario vel fideicommissario testator rogauerit libertatem imponi, sic etenim iusto timore hæredes & legatarii vel fideicommissarii perterriti & voluntem testatoris adimplere procurrent, & sibi non ex omnium libertate quandam afferri patiantur iacturã. ¶Quod si reclamauerint:sibi tale dispendium imputent, non ex nostra lege, sed ex sua lugentes instãtia.[b]Dat. XV. Kalend. Decemb. Constantinop. Lampadio & Oreste Conss.

Patrus est ille iudex qui cum res petitur,in æstimationem condemnat,si res præstari potest & debet.Vel sic: Sententia debet esse conformis libello: aliàs est iniusta. & ad hoc semper allegatur.Baldus.Vel sic: Vbi seruus legatur manumittendus, & hæres patitur secum litem contestari, transacto spacio duorum mensium liber efficitur, iure patronatus legatario seruato.Salycet.

XVII. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

CVm quidam seruum suum ita legauerit, vt legatarius libertatem ei imponat, & hæres ad huiusmodi legatum improbe versatus seruum dare legatario dedignatus est, vt etiam lite pulsetur,& iudex non in ipsum seruum, sed in æstimationem litis condemnationem proferat: veteris iuris interpretes dubitabant, ne quod obstaculũ libertati ex hac causa procedat. Et si placuerit eandem deberi libertatẽ,à quo dandasit,vtrũmne ab hærede, an à legatario. Et si hæres imponat libertatem, an legatarius quod ex pecuniaria cõdenatione accepit, firmiter deti neat,siue in totum, siue ex parte siue etiam nihil.¶ Talem itaque altercationem resecantes,mi ramur quare iudex qui præposituseſt in prædicta causa non omnimodo cõdemnationem in seruum,[c] sed in æstimationem eius fecerit:cum ipsius vitium[d] etiam huiusmodi præbuit altercationi occasionem.¶ Vnde si talis quæstio emerserit:nullum quidem iudicem ita esse stultum putamus[e] vt huiusmodi proferat condemnationem.[f] sed si legatarius immineat quatenus ei seruus restituatur,& post litem contestatam duorum mensium spacium effluxerit: censemus ilico ad libertatem eripi seruum : & illum quidem liberum esse : hæredem autem pro sua indeuotione in omnes expensas quas elgatarius in lite fecit,in quadruplum [g] ei condemnari: iure patronatus integro legatario seruando.

TITVLVS V.

DE DEDITITIA LIbertate† tollenda.

Dediticii libertim erant qui per manumissionẽ minorẽ libertatem consequebantur: quia liberi efficiebãtur,sed toto tempore vitæ suæ seruire tenebantur.Hanc conditionem libertinorum tollit lex ista. & vult quod eo modo sint liberti quo simpliciter manumissi,& ab eis non differant.Sancimus.

I. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

DEdititia† conditio nullo modo in posterum nostrã rempublicam molestare concedatur,sed sit penitus delera : quia nec in vsu esse reperimus, sed vanum [h] nomen huiusmodi libertatis circunducitur. Nos enim qui veritatem [i] colimus,ea tantũmodo volumus in nostris esse legibus,[k] quæ re ipsa obtinent.†

TITVLVS VI.

DE LATINA LIBERTATE tollenda,& per certos modos in ciuitatem Romanam transfusa.

Primo exordiur,secundo statuit, tecimda ibi, Sancimus.

CVm dediticii.] CASVS. In principio huius.l.dicit imperator quod ex quo dediticia sublata est libertas, quare etiam non Latina libertas tollitur? Nunquid Latini liberti diecbantur illi qui dum viuebant erant liberi,in morte tamen eripiebantur in seruitutem,nec habebant hæredem? Et nota quod in hac l.xiij.sunt casus in quibus olim aliqui fiebãt Latini,hodie ciues efficiuntur Romani. Primus incipit ibi,Sancimus.&c. Dicit ergo quòd sicut antiqua Latinitas sublata est, quia eius remanet imago. Dicit ergo: Olim Romani subiugantes sibi aliquam prouinciam,transmittebãt homines illius prouinciæ in aliam prouinciam: & dicebantur Latini, id est Romani, & non erant simpliciter liberi, nec erant liberi.vnde sicut illa transmissio iã sublata est,quia aliquando bellum cum indigenis habebant, sic non fiunt hodie huiusmodi Latini: sed cum variis modis introducta erat Latinorum conditio, & difficultates exortæ tam ex.l. quàm ex senatusconsult. consuit.dicit imperator quod vult resecare & Latinam libertatem tollere, & certos modos eligere in quibus olim competebat Latina libertas nõ perfecta. quis enim eodem tempore dicet concurrere liberrã tem & seruitutẽ? & hoc in prima.

a *Sublati sint*. vt ſ.l.proxima.

b *Ea propter*. id est propter hoc.

c *Tunbat*. id est dubitabat, vel dubitabilis est propter incertas vias eius.

d *Per satyram*. id est per varietatem nimiã, siue diuersitatem introductam: vt in decre. distinct.ij.ca. satyra. multæ enim leges & variæ de ea tractabant, sicut & j. dicitur. Vel dic per simile dici satyram: quia vt satyrici ludẽtes imponunt laruam,id est barbam, vt etiam iuuenis videatur senex qui non est: sic & hi dicebantur liberi, non tamẽ erant,cum moriebantur serui.

e *Ad similitudinem antiquæ*. olim enim Romani subiugantes aliquam prouinciam, homines eius ad aliam dirigebant prouinciam,& vocabantur Latini,id est Romani,nõ tamẽ erant.sic & hi liberti vocabantur liberi,non tamẽ erant .vnde & sicut illa missio est sublata, eo quod quandoque vel contra indigenas,vel contra rempublicam,insultabant, & nõ sit hodie hæc transmissio:sic nec sunt huiusmodi Latini. Accursius.

f *In coloniis*. id est in villis,vel in terris.propriè enim dicitur colonia terra ad colendum destinata;vt ff.ad munici.l.eius qui.§. j.sed hic pro tota vna prouincia ponitur.

g *Origine*.id est transmissione.

h *Imaginem*.id est Latinitatem ad eius similitudinem inductã, & sume hic arg quod ex.ll.correctis non debeant sumi argumẽta in causis.arg.ſ.de Iusti.Co.confir.l.vnica.Iteꝛ arg.cessante causa cessat etiam effectus : cessante principali cessat & accessoriũ: vt ff.de re.iu.l.cum principalis.

i *Cum igitur*.quia quod est vile,recipimus:& quod est inutile, despicimus; ergo videamus quid sit vtile, & quid inutile.

DE DEDITITIA *libertate tollenda.*

Quia manumissionibus (de quibus expleuimus) serui fiunt liberi: & libertorum olim triplex fuerat conditio Dediticia, Latina, ciuitasque Romana: ponit primo de dediticia conditione, & subiecit posteà de Latina: quæ quia sublatæ sunt, ponit de eis tollendis, non seruandis, hodie enim sola ciuitas Romana sibi locum vindicat. A.2. Dediticii erant qui sine conditione se reddebant Romanis: & quandiu viuebant, serui erant. post mortem vero in libertatem eripiebantur vt in ſti. de lib. ſ.libertinorum. & de suc. lib. ſ. fin. Quare ergo non dicebantur serui? Respondetur: quia successorem habebant, & omnino libertatem sperabant. Vel verius, liberi erant, sed seruire tenebantur: sient aliàs infra communia de manum.l.1. §. fin autem proprietarius.

Continuatio.

Dediticii quales erãt.

† *Quidam contendunt legendũ hic & in sequẽ*

† *Possunt vocãt dediticium*

Iustinia. Lasci.de libertinis.vt qui nunquã ad libertatem Romanam possent peruenire. iuris autem cõ ditionis erãt qui cum ad libertatem perducebãtur retro publicè pro ciui ne cess, aut per ferro vel igne iussis, indelebili stigmate notabãtur, quod lest Aelis Sẽtia inuenerat, Augusto tribunas Saeuinus Contins.

† *Datis Lapad. & Oreſt. Conss.*

Satyra.al. Satura est genus ludicri in qua varia inducũtur genera personarum.sed.lib. 3. etymol. significat ig nur sensum per multas appendices, varios huius libertatis modos esse factos.Colum. 4.de colonis.

Colonia dicitur terra ad colendum destinata.

a Tamen hoc ex eorũ nomine.glo. in c.nouit. de iudic.

k Senatusconsulta.de quibus habes instit.de lib.§. libertinorum.

l Concurrant vt iustit.de suc.lib.§ fin.

Sancimus.] CASVS.Titius vult seruo suo absenti per epistolam dare libertatem:an possit quæritur? Respond.quod sic, adhibitis quinque testibus eidem epistolæ subscribentibus: & siue per se scribentem, siue per tabellionem data fuisset in codicillis,erit liber,nõ Latinus Romanus: patrono viuente et libertate plena cõperente.hoc dicit vsque ad. §. sed & si quis. in quo figura casum hoc modo: Si quis inter præsentes seruo suo voluerit libertatem donare, potest,adhibitis quinque testibus: & siue coram iudice inter acta & tabulario hoc fuerit protestatus, siue testes in iudicio, iudice tamen non authoran te, sed testes audiente, protestati fuerint quod talis seruum talem manumisit eis præsentibus, & scriptura inde facta fuerit: & subscriptio tam manumittentis, quàm testium secundum talis erit liber,non Latinus vt olim, sed ciuis Romanus.

m Sancimus. hic incipiũt xij.vel.xiij.casus.

n Per epistolam. scilicet vltimæ voluntatis secundum Ir. Tu dic inter viuos habitæ : vt in fin. §. & inter absentes; cõsequitur tamen libertatem quasi ex vltima voluntate, vt ſ. de pecu. eius qui me. liber. l. j. Sed quid si non cum hac solemnitate, vt testium & literarum publicarum, item subscriptionis patroni, & testium, vel ipsius patroni, sed duo tantum testes interfuerunt? Respondetur: consequitur libertatem, sed non quasi ex vltima voluntate.

Satyra.al. Satura est genus ludicri in qua varia inducũtur genera personarum.sed.lib. 3. etymol. significat ig nur sensum per multas appendices, varios huius libertatis modos esse factos.Colum. 4.de colonis.

IMP. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm dediticij liberti iam sublati sint: [a] eapropter[b] imperfecta Latinorum libertas incertis vestigijs titubat, [c] & quasi per satyram [d] * inducta adhuc remanet:& non inutilis quidem pars eius deminuitur; quod autem ex ipsa rationabile est, hoc in ius perfectum deducitur. Cũ enim Latini liberti ad similitudinẽ antiquæ [e] Latinitatis quæ in colonijs [f] * missa est,videtur esse introducti, ex qua nihil aliud reipublicæ nisi bellum accesit ciuile: satis absurdum est ipsa origine [g] rei sublata, eius imaginem [h] derelinqui. ¶ Cùm igitur [i] multis modis & penè innumerabilibus Latinorum introducta est conditio, & leges diuersæ, & senatusconsulta [k] introducta sunt, & ex his difficultates maximæ emergebant,tam ex lege Iunia, quàm ex Largiano * senatusconsulto,necnon ex edicto diui Traiani, quorũ quidem plenæ fuerant nostræ leges, non autem in rebus eorum fuerat experimentum: studiosissimum nobis visum est hæc quidem omnia & Latinam libertatem resecare; certos autem modos eligere, ex quibus antea qui dem Latina competebat libertas, in præsenti autem Romana defertur conditio: vt his præsenti lege enumeratis, & ciuibus Romanis nascẽtibus, cæteri omnes modi per quos Latinorum nomen inducebatur, penitus conquiescant, & non Latinos pariant, sed pro nullis habeantur. Quis enim patiatur talem esse libertatem, ex qua ipso tempore mortis in eandem personam simul & libertas & seruitus cõcurrãt? & qui quasi liber moratus est, eripiatur non solum in mortem, sed etiã in seruitutem?

Per scripturam seu epistolam à quinque testibus subscriptam, & ab ipso patrono scriptã, vel subscriptam, consequi potest seruus etiam absens libertatem à domino, quasi ex vltima voluntate. hoc dicit vsque ad §. sed & si quis. Salycetus.

Sancimus [m] itaque, si quis per epistolam [n] seruum suum [o] in libertatem perducere maluerit: licere ei hoc facere quinque testibus adhibitis, qui post eius literas, siue in subscriptione positas,siue per totum textum effusas, suas literas supponentes, fidem perpetuam possint chartulæ præbere; & si hoc fecerit, siue per se scribendo,siue per tabularium: libertas seruo competat quasi ex imitatione codicilli delata: ita tamen, [p] vt ipso patrono viuente & libertatem & ciuitatem Romanam habeat.

Etiam inter amicos seruo præsenti potest libertas in præsentia quinque testium dari, etiam in iudicio apud acta quàm extra: dummodo fiat Scriptura. hoc dicit vsque ad §. sed scimus. Salycetus.

Sed & si quis inter amicos libertatem dare seruo [q] suo maluerit: licebit ei similiter [r] quinque testibus adhibitis suam explanare voluntatem, & quod liberum eum esse voluerit, dicere: & hoc siue interacta fuerit testificatus, [s] * siue testium voces [t] attestationem sunt amplexæ, & literas tam publicarum personarum quàm testium

o *Seruum suum*.absentem scilicet.

p *Ita tamen*.hoc subiunxit: quia qui in codicillis manumittitur, non nisi mortuo testatore libertatem cõsequitur: hic autem ita tim consequitur,vt dicit.& hic est primus modus antiquæ Latinitatis in plenam libertatem deductus.

q *Seruo*. præsenti. nam superiori casu dixit quando absenti: quod placet: quia de epistola dixit.

r *Similiter*.id est sicut in superiori casu.

s *Testificatus*.id est præsente iudice & tabellione data libertate, & quinque testibus intervenientibus, & subscriptione manumittentis & testium,

t *Testium voces*.id est quia quinque testes in iudicio testificantur quod talis ita seruũ suum manumisit præsentibus eis,& scitu ptura inde facta: & subscriptio tam patroni quàm testiũ est secuta.præsumitur enim sic fuisse:vt ff.de dona.l.ex hac. In superiori ergo. §. & in isto quatuor casus collige quibus debetur libertas vt ex codicillis,vnus in primo,tres in isto. Primus quando inter

vt.ff.de solu.l.j.& j.de solu.l.j. &.ff. de serui.l.si cüi. & facit.§. A eod.l.cum inter.

a *Ex sententia*.quæ ad omnes porrecta est quodammodo.

b *Instantia*.id est contumacia.

CVm *quidam*.] CASVS. Titius fecit testamentum, hæredem instituit, & mihi Scium legauit, & rogauit per fideicommissum, vt eum manumitteret: hæres noluit eum mihi dare, sed in iudicio cum petij,& obtinui: & iudex eum non in seruum, sed in eius æstimationem mihi condemnauit: an intercidat libertas? vel ab hærede danda, an à me legatario? & si ab hærede, an æstimationem quam recepi, possim tam, vel partem, vel nihil retinere? Inter antiquos erat quæstio: & ad hanc non videtur respondere, sed sic dicit quòd miratur quòd iudex tulit talem sententiam condemnando in serui æstimationem, & non in seruum. vnde si talis quæstio de cætero emerserit, nullus iudex sit irasultus quòd sic definiat, sed legatariis seruus restituatur. quod si petitus non detur, tunc intra duos menses à tempore litis contestatæ super petitione serui expiatur in libertatem: & hæres legatario condemnetur in expensis quas fecit in litem, scilicet in quadruplum. & pone, legatario integrum ius patronatus reseruatur.

c *Seruum*. in seruum enim debet facere condemnationem cum est manumittendus. secus si non est manumittendus quandoque: vt. ff. de leg.j.l.si domus. in §. qui confiteretur. & .§. sequen.

d *Vitium*. scilicet iudicis.

e *Putamus*. ex tempore huius legis.

f *Condemnationem*. quid enim si proferatur? huic enim quæstioni non respondet. Sed respond. idem esse quod esset cum alicui relinquitur pecunia vt alienum seruum emat, vt scilicet eum emat, & manumittat: vt. ff. eod.l. generaliter.§.si quis tutorem alienum. Vel die quòd hæres conueniatur à seruo vt manumittat: quia legatum resedit penes eum cum onere suo: v.§. de cadu.tollen.§.pro secundo. nec legatarius tenetur restituere pecuniam: quia hæres sua contumacia sensit hoc damnum. argu.§.l.proxi.in fin.&.ff.de tab.exhi.l.locum.§. condemnatio. Vel die tertio quod sic, & tunc idem videtur quod est hic, scilicet vt in libertatem expiatur elapsis duobus mensibus à tempore litis contestatæ. Quid ergo si interim hæres seruum vendat? Respõd.erit in poenam stipulationis esse velit, emptoris, vel rogantis: vt.ff.eod.l.generaliter.§.fina.& de actio.emp.l.Titius. nec restituitur præcium, vt modo dixi.

Cum enim omnimodo quendam ex his liberum esse disposuerit,& non ad certum corpus, sed ad omnes respexerit: si non pareatur eius voluntati, sine dubio ex sententia [a] testatoris omnes ad libertatem perueniunt.

¶ Similémque esse definitionem censemus & si non ab hærede, sed à legatario vel fideicommissario testator rogauerit libertatem imponi. sic etenim iusto timore B hæredes & legatarii vel fideicommissarii perterriti & voluntem testatoris adimplere procurent, & sibi non ex omnium libertate quandam afferri patianturiactura. ¶ Quod si reclamauerint: sibi tale dispendium imputent, non ex nostra lege, sed ex sua lugentes inflatia. [b] Dat. XV. Kalend. Decemb. Constantinop. Lampadio & Oreste Conss.

Patuus est ille iudex qui cum res patitur, in æstimationem condemnat, si res præstari potest & debet. Vel sic: Sententia debet esse conformis libello: aliàs est minuta. & ad hoc semper allegatur. Bald. Vel sic: Vbi seruus legatur manumittendus, & hæres patitur seruum litem contestari, transacto spacio duorum mensium liber efficitur, iure patronatus legatario seruato. Salycet.

XVII. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

CVm quidam seruum suum ita legauerit, vt legatarius libertatem ei imponat, & hæres ad huiusmodi legatum improbe versatus seruum dare legatario dedignatus est, vt etiam lite pulsetur, & iudex non in ipsum seruum, sed in æstimationem litis condemnationem proferat: veteris iuris interpretes dubitabant, ne quod obstaculũ D libertati ex hac causa procedat. Et si placuerit eandem deberi libertatẽ, à quo dandasit, vtrúmne ab hærede, an à legatario. Et si hæres imponat libertatem, an legatarius quod ex pecuniaria cõdenatione accepit, firmiter detineat, siue in totum, siue ex parte siue etiam nihil. ¶ Talem itaque altercationem resecantes, mi ramur quare iudex qui præpositus est in prædicta causa non omnimodo cõdemnationem in seruum, [c] sed in æstimationem eius fecerit: cum ipsius vitium [d] etiam huiusmodi præbuit altercationi occasionem. ¶ Vnde si talis quæstio emerserit: nullum quidem iudicem ita esse stultum putamus [e] vt huiusmodi proferat condemnationem. [f] sed si legatarius imineat quatenus ei seruus restituatur, & post litem contestatam duorum mensium spacium efflu xerit: censemus ilico ad libertatem eripi seruum: & illum quidem libertate esse: hæredem autem pro sua indeuotione in omnes expensas quas elgatarius in lite fecit, in quadruplum [g] ei condemnari: iure patronatus integro legatario seruando.

no. quod in hac il. sunt. xii. casus, vel xiii. in quibus per. d. istam fiunt cues Romani, & vere liberi. in omnibus autem, exceptis tribus, seruatur iusti patronatus illasum. Accursius.

TITVLVS V.

DE DEDITITIA LIbertate† tollenda.

Dediticii libertini erant qui per manumissionẽ minorẽ libertatem consequebantur: quia liberi efficiebãtur, sed toto tempore vitæ suæ seruire tenebantur. Hanc conditionem libertinorum tollit lex ista. & vult quod eo modo sint liberi quo simpliciter manumissi, & ab eis non differant. Salycetus.

I. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

Dediticiat conditio nullo modo in posterum nostrã rempublicam molestare concedatur, sed sit penitus deleta: quia nec in vsu esse reperimus, sed vanum [h] nomen huiusmodi libertatis circunducitur. Nos enim qui veritatem [i] colimus, ea tantũmodo volumus in nostris esse legibus, [k] quæ re ipsa obtinent.†

TITVLVS VI.

DE LATINA LIBERTATE tollenda, & per certos modos in ciuitatem Romanam transfusa.

Primo exorditur, secundo statuit, secunda ibi, Sancimus.

DE DEDITITIA *libertate tollenda.*

Quia manumissionibus (de quibus explicuimus) serui fiunt liberi: & libertorum tria olim triplex fuerat conditio Dediticia, Latina, ciuitasque Romana: ponit primo de dediticia conditione, & subiicit posteà de Latina: quæ quia sublatæ sunt, ponit de eis tollendis, non seruandis, hodie enim sola ciuitas Romana sibi locum vindicat. Azo. Dediticii erant qui sine conditione se reddebant Romanis: & quandiu viuebant, serui erant. post mortem vero in libertatem eripiebantur vt insti. de lib. §. libertinorum. & de suc. lib. §. fin. *Quare ergo non dicebantur serui? Respondetur: quia successorem habebant, & omnino libertatem sperabant. Vel verius, liberi erant, sed seruire tenebantur: sicut alibi in fra communia de manu. l.j. §. sin autem proprietarius.* Dediticii quales erãt. Continuatio.

DEditicia.] CASVS. Olim erat quodam genus hominum qui liberti dediticij dicebantur, qui viuebant vt liberi. Hodie dicit imperator quod huiusmodi hominum condi- tio à Romana republi. penitus tollatur, ita quod nec nomen remaneat.

h *Vanum*. nil enim significat dediticia libertas, sicut nec chimæra.

i *Veritatem*. sic .§. communia de leg. l.ij. in fi. & .§. ad Orfi. l.fiqua.

k *Legibus*. non opus est verbis, quorum nullus sequitur effectus.

DE LATINA *libertate tollenda, & per certos &c.*

Et *hæc Latina libertas tollitur*. Et dicuntur Latini serui *qui toto tempore vitæ suæ seruant liberi, sed in morte eripiebantur in seruitutem, & sic non habebant heredem: vt insti. de succeff. lib. §. fin.* Et: cũ idē fere *olim fiebant Latini. hodie vero per. d. istam fiunt cues Romani, & vere liberi. in omnibus autem, exceptis tribus, seruantur iusti patronatus illasum. Accursius.*

CVm *dediticii*.] CASVS. In principio huius. l. dicit imperator quod ex quo dediticia sublata est libertas, quare etiam non Latina libertas tollitur? Nunquid Latini liberti dicebantur illi

ur illi qui dum viuebant erant liberi, in morte tamen eripiebantur in seruitutem, nec habebant hæredem? Et nota quod in hac l.xiij. sunt casus in quibus olim aliqui fiebãt Latini, hodie ciues efficiuntur Romani. Primus incipit ibi, Sancimus. &c. Dicit ergo quòd sicut antiqua Latinitas sublata est, quia eius remanet imago. Dicit ergo: Olim Romani subiugantes sibi aliquam prouinciam, transmittebãt homines illius prouinciæ in aliam prouinciam: & dicebantur Latini, id est Romani, & non erant simpliciter liberi, nec erant liberi. vnde sicut illa transmissio iã sublata est, quia aliquando bellum cum indigenis habebant, sic non fiunt hodie huiusmodi Latini: sed cum varijs modis introducta erat Latinorum conditio, & difficultates exortæ tam ex .l. quàm ex senatusconsulto. dicit imperator quod vult resecare & Latinam libertatem tollere, & certos modos eligere in quibus olim competebat Latina libertas nõ perfecta. quis enim eodem tempore dicet concurrere liberta tem & seruitutẽ? & hoc in prima.

Satyra. al. Satura est genus carminis in quo varia obiecta genera reprehendũtur. Isid. lib. 3. etymol. significat igitur multas species, varias huius libertatis modos esse fabulosos. Colon. & alia colonia.

a *Sublati sint*. vt §.l. proxima.

b *Ea propter*. id est propter hoc.

c *Tubat*. id est dubitat, vel dubitabilis est propter incertas vias eius.

Dediticia Vlp. sing. Satyra qua liter accipit tur.

d *Per satyram*. id est per varietatem niuiã, siue dinersitatem introductam: vt in decre. distinct.ij.ca. satyra. multæ enim leges & variæ de ea tractabant, sicut & j. dicitur. Vel dic per simile dici satyram: quia vt satyrici ludẽtes imponunt laruam, id est barbam, vt etiam iuuenis videatur senex qui non est: sic & hi dicebantur liberi, non tamẽ erant, cum moriebantur serui.

e *Ad similitudinem antiquæ*. olim enim Romani subiugantes aliquam prouinciam, homines eius ad aliam dirigebant prouinciam, & vocabantur Latini, id est Romani, nõ tamẽ erant, sic & hi liberi vocabantur liberi, non tamen erant. vnde & sicut illa missio est sublata, eo quod quandoque vel contra indigenas, vel contra rempublicam, insultabant, & nõ fit hodie hæc transmissio: sic nec sunt huiusmodi Latini. Accursius.

Colonia dicitur terra ad colendum destinata.

f *In colonijs*. id est in villis, vel in terris. propriè enim dicitur colonia terra ad colendum destinata: vt ff. ad munici. l.eius qui. §. j. sed hic pro tota vna prouincia ponitur.

a Tamen hoc ex eorũ ratione. glo. in c. penult. de iudic.

g *Origine*. id est transmissione.

h *Imaginem*. id est Latinitatem ad eius similitudinem inductã, & sume hic arg. quod ex .ll. correctis non debeant sumi argumẽta in causis. arg. .§. de Iusti. Co. confir. l. vnica. Itẽ arg. cessante causa cessat etiam effectus: cessante principali cessat & accessoriũ: vt ff. de re. iu. l. cum principalis.

i *Cum igitur*. quia quod est vtile, recipimus: & quod est inutile, despicimus: ergo videamus quid sit vtile, & quid inutile.

k *Senatusconsulta*. de quibus habes instit. de lib. §. libertinorum.

l *Concurrant* vt instit. de suc. lib. § fin.

Sancimus.] CASVS. Titius vult seruo suo absenti per epistolam dare libertatem: an possit quæritur? Respond. quod sic, adhibitis quinque testibus eidem epistolæ subscribentibus: & sine per se scribentem, sine per tabellionem data fuisset in codicillis, erit liber, nõ Latinus Romanus: patrono viuente et libertate plena cõpetente. hoc dicit vsque ad .§. sed & si quis. in quo figura casum hoc modo: Si quis inter præsentes seruo suo voluerit libertatem donare, potest, adhibitis quinque testibus: & sic extra iudicium: & sine coram iudice inter acta & tabulario hoc fuerit protestatus, sine testes in iudicio, iudice tamen non authoran te, sed testes audiente, protestati fuerint quod talis seruum talem manumisit eis præsentibus, & scripeura inde facta fuerit: & subscriptio tam manumittentis, quàm testium secuerat talis erit liber, non Latinus vt olim, sed ciuis Romanus.

m *Sancimus*. hic incipiũt xij. vel xiij. casus.

n *Per epistolam*. scilicet vltimæ voluntatis secundum Ir. Tu die inter viuos habitæ: vt in fin. §. & inter absentes: consequitur tamen libertatem quasi ex vltima voluntate, vt subaijcit: quod potest prodesse patrono ad hoc vt non videatur concedere peculium: vt .j. de pecu. eius qui me. liber. l. j. Sed quid si non cum hac solennitate, vt testium & literarum publicarum, item subscriptionis patroni, & testium, vel ipsius patroni, sed duo tantum testes interfuerunt? Respondetur: consequitur libertatem, sed non quasi ex vltima voluntate.

pariant, sed pro nullis habeantur. Quis enim patiatur talem esse libertatem, ex qua ipso tempore mortis in eandem personam simul & libertas & seruitus cõcurrãt? [l] & qui quasi liber moratus est, eripiatur non solum in mortem, sed etiã in seruitutem?

Per scripturam seu epistolam à quinque testibus subscriptam, & ab ipso patrono scriptã, vel subscriptam, consequi potest seruus etiam absens libertatem à domino, quasi ex vltima voluntate. hoc dicit vsque ad §. sed & si quis. Salycetus.

Sancimus [m] itaque, si quis per epistolam [n] seruum suum [o] in libertatem perducere maluerit: licere ei hoc facere quinque testibus adhibitis, qui post eius literas, siue in subscriptione positas, siue per totum textum effusas, suas literas supponentes, fidem perpetuam possint chartulæ præbere; & si hoc fecerit, siue per se scribendo, siue per tabularium: libertas seruo competat quasi ex imitatione codicilli delata: ita tamen, [p] vt ipso patrono viuente & libertatem & ciuitatem Romanam habeat.

Etiam inter amicos seruo præsenti potest libertas in præsentia quinque testium dari, quam in iudicio apud acta quàm extra: dummodo fiat Scriptura. hoc dicit vsque ad §. sed scimus. Salycetus.

Sed & si quis inter amicos libertatem dare seruo [q] suo maluerit: licebit ei similiter [r] quinque testibus adhibitis suam explanare voluntatem, & quod liberum eum esse voluerit, dicere: & hoc siue interacta fuerit testificatus, [s] siue testium voces [t] attestationem sunt amplexæ, & literas tam publicarum personarum quàm testium

o *Seruum suum*. absentem scilicet.

p *Ita tamen*. hoc subiunxit: quia qui in codicillis manumittitur, non nisi mortuo testatore libertatem cõsequitur: hic autem statim conse quitur, vt dicit. & hic est primus modus antiquæ Latinitatis in plenam libertatem deductus.

q *Seruo*. præsenti. nam superiori casu dixit quando absenti: quod placet: quia de epistola dixit.

r *Similiter*. id est sicut in superiori casu.

s *Testificatus*. id est præsente iudice & tabellione data libertate, & quinque testibus interuenientibus, & subscriptione manumittentis & testium.

t *Testium voces*. id est quia quinque testes in iudicio testificantur quod talis ita seruũ suum manumisit præsentibus eis, & scriptura inde facta: & subscriptio tam patroni quàm testiũ est secuta. præsumitur enim sic fuisse: vt ff. de dona. l.ex hac. In superiori ergo. §. & in isto quatuor casus collige quibus deberur libertas vt ex codicillis, vnus in primo, tres in isto. Primus quan

do inter

do inter absentes. Item inter præsentes extra iudicium. Ité in iudicio, & coram iudice, & aliis tanquam inter acta. Item corã iudice, sed non in forma iudicij. Alij dicunt esse tres tantum, & sic sequitur quintus, vel quartus modus. ff. proxi. §.

a *Habeant*. scilicet testium voces.

Sed scimus.] CASVS. Si aliquis seruum suum ægrotantem dereliquerit, & extra domum eiecerit publicè, nec alij eum commendauerit, vel ad hospitale miserit: fiet ille talis seruus ciuis Romanus, non Latinus, vt olim: nullo modo adhuc superstite domino iure patronatus reseruato, vel spe in bonis eius relicta succedendi ipso moriente. Vi uianus.

b *Periclitantem*. idem si non sit infirmus, secundum quosdam: vt in authent. de nupt. §. si vero ab initio. & §. & multò potius. colla. iiij. quod non placet. & d. authentic. in languente. dicit: sicut hæc, & alia ff. de infam. l. ij. & facit §. de bo. lib. l. vlti. §. his videlicet. Die ergo si sanus est seruus, est nullius: donec vel se occupet, vel ab alio occupetur: vt ff. pro dereli. l. fina. & de stipula. ser. l. quod seruus. nec obstat quod dicitur. ff. de pu. iudi. l. sciendum, quia vere nõ ideo quod est absolutus, est liber: sed quia abiectus, potest esse liber.

Seruus à domino abiectus eius fit.

* *moriendo derel.*

c *Publice*. vt notum sit publice.

d *Vitæ liberti*. quantum ad ius patronatus.

e *Cum moriatur*. quantũ ad occupãdum bona iure peculij.

Similiq; modo.] CASVS. Si aliquis ancillam suam hac conditione vendiderit, ne prostituatur, & si prostituta fuerit, in libertatem eripiatur: vel si prostituta fuerit, liceret ei manus injicere: & emptor eam prostituerit, vel venditor in eam manus injiciens similiter prostituerit: fiet libera, nullo casu prostituenti in ea iure patronatus seruato.

* *iam fuerit facto suo cessiũ.*

f *Tentauerit*. erit quidem libera, vt subijcit: vt ff. qui sine ma. ad liber. per. l. si quis obligatum. in fin. & supra si man. ita ve. ne prostit. l. j. §. j.

g *Iniectionem*. in hac prostitutione specialiter hoc seruatur, vt si manus iniectio fuerit apposita sine commemoratione libertatis, teneat: alioquin potior erit libertatis conditio, quàm manus iniectio, vtroque apposito: vno à primo venditore, alio à secundo: vt ff. de ser. expor. l. Titius seruũ. §. pen. & §. fi. & notant hic quidam duos casus de. xiij. alij vnum dicunt: Accursius.

habeant. a simili modo serui adciuitatem Romanam perducantur, quasi ex codicillis similiter libertatem adipiscentes.

Seruus languidus à domino de domo eiectus, & nomini in eum datus, consequitur hodie libertatem, nullo iure patronatus domino reseruato. hoc dicit vsque ad. §. similiq; modo. Sal.

Sed scimus hoc etiam esse in antiqua Latinitate ex edicto diui Claudij introductum, quod si quis seruum suum ægritudine periclitantem b à sua domo publice eiecerit, neque ipse eum procurans, neque alij eum commendans, cum erat ei libera facultas, si non ipse ad eius curam sufficeret, in xenonem eum mittere, vel quo poterat modo eũ adiuuare: huiusmodi seruus in libertate Latina antea morabatur: & quem ille morientem antea dereliquit, * eius bona iterum cum moreretur, accipiebat. ¶ Talis itaque seruus libertate necessaria domino etiam nolente re ipsa donatus, fiat ilico ciuis Romanus, nec aditus in iura patronatus quondam domino reseruetur. Quem enim à sua domo suaque familia publicè c repulit, neque ipse eum procurãs, neque alij commendans, neque eum in venerabilem xenonem mitteus, neque consueta ei prębens salaria: maneat ab eo eiusque subsantia penitus segregatus, tam in omni tempore vitæ liberti, d quàm cum moriatur, e necnon postquã iam in fata sua concesserit. *

Ancilla vendita sub pacto ne prostituatur, prostituta libera efficitur. & idem si vendens sibi reseruauit manus iniectionem, & ipse postea eam prostituit: nec aliquod ius patronatus ei seruatur. hoc dicit vsque ad § . sed & qui domini. Salycetus.

Similique modo si quis ancillam suam sub hac conditione alienauerit, ne prostituatur, nouus autem dominus impia mercatione eam prostituendam esse tentauerit: f vel si pristinus dominus iniectionem g manus in tali alienatione sibi reseruauerit, & cum ad eum fuerit reuersa [ipse] ancillam prostituerit: illico in libertatem Romanam eripiatur: & qui eam prostituerit, ab omni iure patronatus repellatur. Qui enim ita domum degener & impius constitutus est, vt talẽ exerceat mercationem: quomodo dignus est vel ancillam vel libertam eã habere?

Serui pileati cadauer domini antecedentes, vel in lecto cadaueris stantes, liberi efficiuntur. hoc dicit vsque ad §. illo proculdubio. Sal.

Sed & qui h domini funus pileati i antecedunt, vel in ipso lectulo stantes cadauer ventilare k videntur: si hoc ex volũtate fiat vel testatoris, vel hæredis: l fiant ilico m ciues Romani. ¶ Et ne quis n vana liberalitate iactare se concedatur, vt populus quidem eum quasi humanum o respiciat, multos pileatos in funus procedentes adspiciens, omnibus autem deceptis maneant illi in pristina seruitute publico testimonio defraudati: fiant itaque & hi ciues Romani, p iure tamen patronatus patronis integro reseruato.

Non attenditur voluntas manumittentis in ea parte, qua dicit se velle illum Latinum libertum esse. hoc dicit vsque ad §. sed & si sub conditione. Sal.

Illo proculdubio obseruando, vt siquis siue in testamento, siue vindicta quendam manumiserit, licet hoc dixerit vel scripserit, quod voluerit eum esse Latinum: superuacua adiectio Latinitatis aboleatur, & ita fiat ciuis Romanus: q ne modi qui ab antiqua obseruatione in ciuitatem Romanam homines perducebant, per priuatorum voluntates deminui videantur.

Si hæres manumittit seruum: pendente conditione libertatis sibi relicta & tenet libertas. sed cuius fit libertus, demonstrabit conditionis euentus. hoc dicit vsque ad. §. illud. Salyc.

Sed & si sub conditione quidem libertatem r seruo suo reliquerit, & adhuc pendente conditione extraneus hæres libertatem ei imposuerit: non vt antea Latinus. sed ciuis fiat Romanus. Et si quidem conditio defecerit ipsius hæredis qui libertatem imposuerit, a maneat libertus. ¶ Sin autem fuerit adimpleta conditio: ne eripiatur liberis forsitan & cognatis b ius patronatus, Orcinus libertus videatur: & ad eum iura patronatus perueniant, cui leges concedunt.

Si precium recepit dominus vt seruus in libertate moretur, vel eum manumittat: hodie libertus Latinus non erit, sed simplex libertus. hoc dicit vsque ad. §. sed & si quis. Salyc.

Illud etiam satis acerbum nobis visum est, quod putabat antiquitas, si in liberali iudicio superatus fuerat seruus à domino, deinde serui præcium ab aliquo ei solutum est, c in Latinitate eum remorari. quemadmodum enim rationabile est, & præcio eum perfrui, & mortis liberti tempore denuo eum in seruitutem deducere, cum non sint ambo casus sibi consentanei? Et in præsenti igitur casu libertas Romana ei accedat, iure patronatus minime d ei subnixo: quia ipse quodammodo sibi libertus inuenitur.

Si dominus iungat ancillam libero: libera efficitur. hoc dicit vsque ad. §. similique modo. Salycetus.

Sed & si quis homini libero suam ancillam in matrimonium collocauerit, & dotem pro ea conscripserit (quod solitum est in liberis f personis solum procedere) ancilla non Latina, sed ciuis efficiatur Romana. Si enim hoc quod frequentissimè in ciues Romanas, & maxime in nobiles personas fieri solet, id est dotalis instrumenti conscriptio, e & in hac persona adhibita est: necessarium est consentaneum effectum huius scripturæ obseruari.

IN AVTHEN. de nupt. §. si vero ab initio. & §. adscriptitio. colla. iiij. constitu. j.

Si quis recipit ancillam in matrimonium in liberam, vel contra mulier recipit seruum vt liberum domino scientę, & patiente, liber efficitur, & tenet matrimonium quod non procedit in adscriptitio. Secundum canones distinguitur, an sciatur inter coniuges, & tunc tenet matrimonium: an nesciatur, & tunc non tenet. xxxix. q. iij. c. si quis liber. Salycetus.

AD hoc qui suam ancillam credenti f tradidit in matrimonium tanquam liberam: siue confecerit dotalia instrumẽta, siue non, aut sciens eam duci, tacuitq; ex studio: dominium eius amittit, eaque ad ingenuitatem rapitur. Idé dicitur de seruo. ¶ Si vero nec domini voluntas, nec taciturnitas studiosa interueniat, & quis credidit liberæ se iũgi personæ, illa vero famula existere declaretur: ipso iure matrimonium non tenet. h ¶ Adscriptitio autem alieno nubere liberã non licet, ignorante vel sciente, nec consentiente domino: immo datur licentia domino per se vel per præsidem abstrahere adscriptitium suum, & plagis mediocribus eum castigare.

Finis authentica.

Adfirmans apud acta seruum suum esse eius filium, facit eum liberum, & non Latinum: licet eum non faciat filium. hoc dicit vsque ad. §. ille autem. Salyc.

Similique modo si dominus inter acta quendam seruum filium suum nominauerit, voci eius quantum ad liberam conditionem credendum est. si enim ipse tali affectione fuerit accensus, vt etiam filium suum seruum nominare i non indignetur, † & hoc in secreto, neque inter solos amicos, sed etiam actis interuenientibus, & quasi in iudicii figura k nominauerit: quomodo potest eũ seruum iterum saltem morientem habere? sed perducatur & ipse in ciuitatem Romanam: vera libertate, & non falso sermone domini sui sustentatus.

Si dominus instrumenta seruitutis tradat seruo, vel corrumpat in præsentia quinque testium: seruus liber efficitur, iure patronatus domino illæso seruato. hoc dicit vsque ad. §. his tantummodo. Saly.

Ille autem nouissimus antiquæ Latinitatis modus in ciuitatem Romanam translatus eligendus est; si quis instrumenta ex quibus seruus ostendebatur, vel dederit seruo, vel corruperit. Sed ne furandi occasio seruis fortitan detur, l & sua malignitate in libertatẽ perueniant: talis modus certa & indubitata probatione manifestetur, vt testibus præsentibus non minus quinque m dominus instrumenta vel det famulo suo, vel delear, aut alio modo corrumpat. Et ex eo igitur modo ciuitatem Romanã ei competere censemus, saluo iure patronatus tam in hac specie

a *Imposuerit*. huic est contra. ff. ad Trebell. l. si cui pure. ij. responso: vbi dicit contra defuncti voluntatem interim non præstandam libertatem. Sed expone ibi, id est cõtra defuncti voluntatem esset si cogeretur hæres: sponte autem potest: vt hic.

b *Cognatis*. quibus & agnati continentur. succedunt eis vsque ad v. gradum: vt institut. de succes. libr. §. multis. nec est contra. ff. de ius vocan. l. venia. quia ibi dicit transire ad extraneos hæredes quædam iura patronatus quæ sunt in non faciendo, vt de non vocando in ius, vel non testificando. hic dicit de succedendo nõ transire.

Illud etiam.] CASVS. Si seruus à domino ex possessione libertatis in seruitutem petatur, siue seruus in libertatem ex possessione seruitutis proclamauerit, & succubuerit, & aliquis pro seruo adiudicarit, vt remaneat liber: olim erat Latinus, hodie fit ciuis Romanus, nullo iure patronatus domino seruato. Viuianus.

c *Solutum est*. sponte accipiente. at si accepisset à seruo, non cogeretur stare pacto: vt §. de transact. l. interpositas.

d *Minime*. vt &. §. de ope. lib. l. qui nummis. Sed contra. §. de bo. lib. l. j. ij. responso, vbi dicit eum habere contra rabulas. Sed ibi à seruo accepit pecuniam, hic ab extraneo: vnde secus est: vt ff. de bo. lib. l. etiam. §. si quis nummos. & de suis & legib. l. intestato. §. j. Item nota hoc verbum consuetum, Non bene conueniunt, nec in vna sede morantur Maiestas, & amor sceptri grauitate relicta &c.

† *Deus enim constituit vno potest nisi liberi per eo in. c. illud eau gl. super verbo. donationem extra de præsumpti. Ouidius in fine secundi Metamor.*

Sed & si quis.] CASVS. Si quis ancillam suam alicui libero credenti eam liberam collocauerit in matrimonio, & dotalia conscribat instrumenta: olim fiebant Larini, hodie ciues Ro. Viuianus.

e *Conscriptio*. Argum. quòd ipso facto aliquid declaratur: vt. §. de testa. l. non codicillum. & ff. de regu. l. sin.

f AD *hoc*. *Credenti*. id est ei qui credebat domino tradenti, & volenti eam liberam: vt in cor. continetur. Accursius.

g *Tacuit*. sic ergo tacere in alicuius deceptionem nocet: vt & supra, ad Velle. l. si fine. §. j. & §. in hac. l. §. sed & qui domini.

h *Matrimonium non tenet*. Sed secundum canones distinguitur, an sciatur inter coniuges, & sic tenet matrimonium: vel non, & tunc nõ tenet: vt. xxix. q. ij. c. si quis liber.

Similiq;.] CASVS. Si quis coram iudice seruum suum filium vocabat: quantum ad causam liberalem, licet nõ quo ad ius filiationis, olim erat Latinus, hodie ciuis Roma. Viui.

i *Nominare*. & sic solanominatio facit eum liberum secundum Azo. quod nõn credo, nisi adoptauit eum, vel adoptare incepit: vel forte nisi ea voluntate vocauit, vt vellet eum liberum effici.

† *dedigna-tur.*

k *Iudicij figura*. not. fi-gura iudicij. Et sic nota: licet quod ago, non valet vt ago: valet tamen vt valere potest. id est, licet per hoc non efficiatur filius, sit tamen liber: vt insticu. de adopt. §. fi. Sed arg. contra. ff. de constit. pecu. l. j. §. ij.

Ille autẽ.] CASVS. Si aliquis seruo suo instrumenta emptionalia quæ in emptione sęcui confecta erant, tradiderit, vel corruperit adhibitis. v. testibus: (talia enim instrumenta seruo dari non possunt nisi testibus quinque ad hibitis, ne seruo furandi detur occasio) tunc non fiat Latinus, vt olim, sed ciuis Romanus. Viuianus.

l *Forsitan detur*. No. non dari occasionem delinquendi: vt supra, de indicta vid. l. ij. & ff. nau. cau. l. j. §. maxima. & in proœmio. ff. §. illud.

Delinquendi occasio nemini dãda est.

m *Non minus quinque*. est ergo deterior libertatis conditio quàm alterius rei, cũ alias duo sufficerent testes: vt ff. de proba. l. si chirographum. & est ratio, cum sint familiares: & quia res est eis maxima, facilè

Libertatis conditio est deterior quàm alterius rei.

Chirographū si habeat debitor an præsumatur ob id liberatus.

facilè subtraherent: vt argu. supra de fideicom. l. fin. Alij dicunt alibi præsumi debitorem liberatum, eo ipso quod est apud eum instrumentum: vt dicta. l. si chirographum. & de pact. l. Labeo. quod non placet: nisi probetur redditum: vt ff. de solu. l. pecuniæ. & l. sequen. est tamen magna præsumptio pro debitore.

a *Denegauimus*, supra eo. §. sed scimus. &. §. similique modo. &. §. illud.

His tantummodo.] CASVS. His. xiij. modis electis cæteri abdicantur: nec Latini dicantur, sed serui maneant, & lex Iulia Norbana & senatusconsul. conquiescat, nec de cætero locum habeat: licet antiquitus libertorum triplex fuisset conditio: quidam enim plenam, quidam pleniorem, quidam semiplenam accipiebant libertatem, & ciues fiebant Romæ. Constitutio autem ista ad futuros libertos pertineat: & si aliqua bona libertorum ante. l. istam occupata sunt: eis non præiudicetur. Viuianus.

b *Conquiescant*. Non tamē tollit modos manumittendi: vt supra de his qui in eccles. manumit. l. fi. & instit. de liber. §. multis.

Senatusconsultum Largianum.

c *Senatusconsulto*. quo cautum est, vt liberi manumissoris non nominatim exheredati, extraneis hæredibus eorum in bonis Latinorum præponerentur: vt instit. de suc. liber. §. fi.

Edictū diui Traiani.

d *Traiani*. quod edictum faciebat viuum ciuem Romanum: Latinum autem morientem, si inuito & ignorante patrono ad ciuitatem ire beneficio principis volebat: vt instit. de succes. lib. §. fina.

e *Ad eam partem*. Not. scripturam pro parte tenere, pro parte non: vt in authent. vt cum de appel. cog. §. fin autem. colla. viij. & dixi supra de transac. l. si ex falsis.

DE COMMVNI *seruo manumisso.*

Dixit de propriis seruis, nunc de communibus.

Diuisio.

IN *communes seruos*.] Primo altercationes antiquorum recitat. Secundo illas decidit, & noua dubia remouet. Secunda ibi, His itaque. CASVS. Olim si aliquis habeat seruum communem cum aliquo, & alter seruo volebat libertatem imponere: inter veteres erat quæstio, an non volenti manumittere pars volentis accrescat, necne. & hoc maxime in milite dubitabatur: propter hoc duplex circa materiam istam fiebat constitutio. Prima, si miles seruum cum priuato haberet communem, & ei libertatem voluit imponere: hæres suus compellebatur partem socij emere: alter autem generaliter compellebat sociū suum partem suam vendere: licet ex substantia socij nihil lucri ad eum perueniisset, præcio arbitrio prætoris constituto, & hæc sunt quæ à pluribus iurisconsul. relata sunt nullo habito delectu priuati & militis: vt si quis cum vno vel cum pluribus seruum communem habeat, & inter viuos, & in vltima voluntate ei velit libertatem imponere: hoc ei licet: & alius vel alij socij partem suam compellentur vendere, qualemcunque habeant, siue tertiam, siue dimidiam, siue quartam, ipsi, vel hæredibus eius, si hoc moriens dixit, scilicet quòd vult eum esse liberum, & emi à sociis: ita videlicet vt qui aliorum partem comparauit, si adhuc superstes est, compellatur libertatem imponere, & hæres eius, si iam cessit in fata. Si vero socius vel socij præcium recipere noluerint, consignetur: & in æde sacra deponatur: seruus plenam consequatur libertatem: & sibi imputent socij, qui lucrari præcium distulerint: ita vt peculium inter eos socios diuidatur pro ea parte pro qua quisque in eo habet dominium: & licet libertatem seruo imponenti, seruo concedere peculium, ei iure patronatus pro suo ordine reseruato. h. d. vsque ad. §. fin autem seruus. Viuianus.

Inter viuos, vel in vltima voluntate seruum communem vellet manumittere, compellitur socius, siue sit vnus, siue plures, illum ei vel eius hæredi vendere: nec pro præcio ad iudicem recurritur: quia lex ista cassatur in versicu. ne autem quantitas. & si præcium oblatum non recipiat, sufficit in æde sacra deponi, vt hic in versicu. sin autem socius. & peculium serui inter socios pro rata dominij debet diuidi. & si seruus rationibus erat suppositus, tenetur prius reddere rationes intra tempus à iudice præfinitum. hoc dicit vsque ad versicu. sin autem vno ex sociis. Salycetus.

* B 1. Imp. IVSTINIANVS A. Iuliano præfecto prætorio.

IN * communes seruos, eorumque libertates, & quādo cuidā domino pars libertatē imponentis accrescit, necne, & maximè inter milites, qui huiusmodi imponunt libertates: ambiguitas multa exorta est apud veteres iuris auctores: & inuenta est constitutio apud Martianum in constitutionibus diui Seueri, per quam idem imperator disposuit necessitatem imponi hæredibus militis comparare partem socii, & seruum libertate donare.

¶ Sed & alia constitutio [f] diuorum Seueri & Antonini principum reperta est, ex qua generaliter necessitas imponebatur socio partem suam socio vendere, quatenus libertas seruo imponatur: licet nihil [g] lucri ex substantia socii morientis alij socio accedat: præcio videlicet arbitrio prætoris constituendo, secundum ea quæ & Vlpianus libro sexto fideicommissorum, & Paulus libro tertio fideicommissorum refert: vbi & hoc relatum est, quod & Sextus Ælius * iuris antiqui conditor definiuit, socium per prætorem compelli suam partem vendere, quatenus liber seruus efficiatur: quod & Marcellus apud Iulianum in eios Digestis notat: hocque Marcellum, cū Iulianum notaret [h], retulisse, palam est. ¶ His itaque [i] apud veteres iuris auctores inuentis, decidentes tales altercationes, generaliter sancimus, vt nulla inducatur differentia militis seu priuati in seruis communibus: [k] sed in omnibus communibus famulis, [a] siue inter viuos, siue in vltima dispositione libertatē quis legitimam imponere communi seruo voluerit, hoc faciat: necessitatem [b] habente socio vendere partem suam quantam in seruo possidet, siue dimidiam, siue tertiam, siue quantamcunque. ¶ Et si plures sint socij: vno [c] ex his libertatem imponere cupiente, alios omnes necessitatem habere partes suas quas in seruo possident, vendere ipsi qui libertatem seruo imponere desiderat, vel hæredi eius: licet & ipse communis seruus hæres institutus sit; & hoc moriturus [d] dixerit, ita tamen, vt omnimodo ipse, qui partes aliàs comparauerit, vel hæredes eius libertatem imponant. ¶ Sin autem socius vel socij recusauerint precium accipere: licentiam ei damus offerre hoc per publicas personas, & sigillo impresso in ædem sacram [e] deponere, & sic habere facultatem seruum libertate donare, & eum habere plenissimam libertatem, & ciuitate Romana perfrui, & nullum timere ex socijs. sibimet enim imputent, [l] si cùm liceret eis lucrari precium, hoc accipere distulerunt. ¶ Sed ne circa peculium serui aliqua fiat dubitatio: peculium eius in omnes socios peruenire iubemus ex partibus pro quibus quisque [g] dominium serui possidet. ¶ Licentia concedenda ei qui libertatem moriens imponit, etiam eius peculium quod ei attingit, liberto concedere. [h] ¶ Iura autē patronatus proculdubio pro suo ordine ad eum venire, qui libertatem donauit. ¶ Sin autem seruus ratiocinijs suppositus est: ne ratiocinia pereant, vel libertas impediatur, præsidem prouinciæ, vel competentem iudicem tempus statuere oportet: intra quod debeat (ratiocinijs antea factis, & debitis quæ ex his apparuerint, redditis) ita ad libertatem venire. ¶ Ne autem quantitas [i] seruilis precij sit incerta, sed manifesta. sancimus serui precium, siue ancillæ: si nulla arte sunt imbuti, viginti solidis * taxari: his videlicet qui vsque ad decimum annum suæ venerint ætatis, in decem tantummodo solidis * ponendis. ¶ Sin autem aliqua arte prædīti sunt: exceptis notarijs & medicis, vsque ad triginta solidos precium eorum redigi, siue in masculis, siue in fœminis. ¶ Sin autem notarius sit, vel medicus, siue masculus, siue fœmina: notarius [k] quidem vsque ad quinquaginta, medicus autem vsque ad sexaginta taxetur. ¶ Sin verò eunuchi sint serui communes, maiores decem annis: siquidem sine arte sint, in quinquaginta solidos computentur: si autem artifices, vsque ad septuaginta. ¶ Minores etenim decem annis eunuchos non amplius triginta solidis æstimari volumus, [l] & eorum partem competentem socij accipient, & libertatem eis per competentes iudices imponere compellentur.

Ex. 50. de collationibus. & fer cum. §. vltr. instit. de dona.

Cæcilius.

Vbi vnus ex socijs primo petijt seruum manumittere, postea alius idem postulat: potior est primus, sed vbi omnes concurrunt à principio, vel ex post facto, omnes compellentur sine precio: & tunc omnibus seruatur ius patronatus illa sum. hoc dicit vsque ad §. ius autem accrescendi. Salyc.

Sin autem vnō ex socijs libertatem siue imponere, siue relinquere [m] seruo cupiente, & precium dante, alter, vel alteri ex his ipsi se velle dixerint libertatem imponere, & precium dare: melior quidem causa erit eius qui primus ad hāc rationem pietatis peruenit. Si tamen sub obtentu libertatis [n] & ipsi ad hoc profiluerint: tunc iudicem competentem omnes compellere sine precio ei libertatem imponere: peculio quidem in omnes secundum partem dominij distribuendo. ¶ Iura autem patronatus secundum sui naturam omnibus qui libertatem imposuerint, æqualiter habentibus.

Vbi vnus ex dominis communi seruo libertatem legabat, partem suam amittebat, & socio accrescebat: quod hodie est correctum per hanc legem. & libertas competit eo modo quo supra: vt instit. de dona. §. fin. Salyc.

Ius autem accrescendi, quod antiqua iura in communibus seruis manumittendis introducebant, nullius esse momenti, nec in posterum frequentari penitus concedimus. Dat. Kal. Apr. Lampadio & Oreste. IIII. Conss.

TITVLVS VII.

DE COMMVNI SERVO manumisso.

Olim si socius legabat libertatem communi seruo: si erat miles, eius hæres compellebatur illum emere, & libertatem dare. quod non erat in priuato. & ex aduerso socius compellebatur vendere, ne libertas deficeret: & si conueniebant de præcio, iudex illud arbitrabatur. Hodie verò siue sit miles, siue priuatus, qui vel vnus dixit in solidum se velle libertatem imponere, & precium dare: & alius postea veniat idem offerens: prior potior erit habendus. Si verò vnus pro parte velit libertatem imponere, & alius sequens similiter, nullo hinc inde refuso precio, omnes libertatem imponere compellantur: & peculium pro parte dimidia inter eos distribuatur, iure patronatus æqualiter omnibus reseruato. Iure autem accrescendi, quod ab antiquis erat inductum, penitus cuacuato, nec in posterum frequentari concedatur. Viuianus.

* *solidos.*

i *Ne autem quantitas.* ad hoc supra communia de lega. l. fin. circa princ.

k *Notarius*. id est scriptor.

l *Volumus*. quæ æstimatio est supra communia de lega. l. si duobus.

m *Relinquere*. scilicet in solidum, & in hoc differt ab vltimo casu huius legis.

n *Sub obtentu libertatis*. non mouetur ideo ad hoc, quod alius idem vult facere. nam & si alius nollet, iste ad hoc veniret, & sic contemplatione libertatis tantum, non astutia facit hoc. Vel die, cum vterque vult in solidum & totum manumittere, & alteri precium offerre: tum potior est is qui primo venit. Sed si is qui secundo venit, velit suam solam partem serui manumittere: tunc vterque compelletur istam partem manumittere. & ad hanc l. facit instit. de donat. §. finali.

CVm *apud*,] CASVS. Olim inter veteres conuenit, vt seruus communis apud vnumquemque dominorum partim esset alienus, partim proprius, & si vnus dominorum partem quam habebat in seruo, legauerit ipsi seruo, dicendo sic, do lego tę tibi. inter eos quæstio erat, quem sensum haberent verba ista. distinguit ergo Imperator, quòd testator aut putauit posse illum fieri liberum pro par-

a *Famulis*. id est seruis.

b *Necessitatem*. Not. quem cogi vendere: vt & not. supra de iure deliber. l. nec emere. Sed an prius detur libertas, quàm precium soluatur? Respond. immo prius soluetur precium: vt hic innuit, & ff. de actio. emp. l. Iulianus. §. offerri.

c *Vno ex his*. non ergo statur iudicio matoris partis: vt ff. de ser. rusti. prædio. l. per fundum.

d *Et hoc moriturus*. scilicet quod vult esse eum liberum, & emi à sociis. si enim hoc non dixit, videtur instituendo seruum communem voluisse hæreditatem suis socijs per eandem personam acquiri: vt & in legato dicitur: vt ff. pro socio. l. verum. §. seruo communi. & ff. ad leg. Falci. l. Plautius.

e *In eadem sacram*. vel ibi vbi competens iudex disposuerit: vt ff. de vsuris. l. accepram.

f *Imponente*. quid si aliquis eorum erat minor viginticinque ann? Idem dicam, ar. ff. de fideicommiss. lib. l. cum quasi. §. si plures. argum. contra supra de admini. tut. l. lex quæ tutores. hoc secundum H. & hæc eadem in adscriptitio plurium intelligo: vt argum. infra de agrico. & cēsi. l. ne diuti⁹. lib. xj.

g *Pro quibus quisque*. quandoque pro virilibus: vt ff. de stipula. seruo. l. j. §. si seruus. quandoque in totum apud alterum, vt si solus concesserit: vt ff. de pecu. l. quis ergo.

h *Concedere*. quod semper ei conceditur cùm inter viuos manumittit: vt infra de peculio eius qui libertatem meruit. l. vnica. Accursius.

Sin autem seruus.] CASVS. Si seruus suppositus est ratiocinijs: ne rationes pereant, vel libertates impediantur, præses tempus statuet, intra quod rationes & reliqua si qua emerserint, reddantur: & sic ad libertatem perueniet. consequenter in versicu. ne autem. dicitur qualiter facienda est æstimatio serui. & per se patet. Si verò

al. in versic. sin.

i *His itaque*. scilicet relictis ambiguitatibus.

k *Seruis communibus*. scilicet manumittendis.

l *Volumus*. quæ æstimatio est supra communia de lega. l. si duobus.

m *Relinquere*. scilicet in solidum, & in hoc differt ab vltimo casu huius legis.

n *Sub obtentu libertatis*. non mouetur ideo ad hoc, quod alius idem vult facere. nam & si alius nollet, iste ad hoc veniret, & sic contemplatione libertatis tantum, non astutia facit hoc. Vel die, cum vterque vult in solidum & totum manumittere, & alteri precium offerre: tum potior est is qui primo venit. Sed si is qui secundo venit, velit suam solam partem serui manumittere: tunc vterque compelletur istam partem manumittere. & ad hanc l. facit instit. de donat. §. finali.

CVm *apud*,] CASVS. Olim inter veteres conuenit, vt seruus communis apud vnumquemque dominorum partim esset alienus, partim proprius, & si vnus dominorum partem quam habebat in seruo, legauerit ipsi seruo, dicendo sic, do lego tę tibi. inter eos quæstio erat, quem sensum haberent verba ista. distinguit ergo Imperator, quòd testator aut putauit posse illum fieri liberum pro par-

pro parte, aut contemplatione socij: vt sua pars socio acquirerētur, quod nolebat eum ad hæreditatem peruenire: dicit quod sic sunt verba testamenti interpretanda, vt pro parte fiat liber necessitate imponenda socio de vendenda parte sua hæreditatis dividendæ per leg. proxim. & si precium recipere noluerit, consignetur, & periculo suo deponatur: cum in ambiguis benignior sententia sit præfecenda.

a *Et ipse legato.* Nam seruo communi potest legari, & acquiritur socio tunc legatum: vt hic, & ff. pro socio l. verum. §. seruo cõmuni. sed pro prio non: vt §. de lega. l. seruis.

b *Ex parte seruum.* hic seruus erat errór: quia non potest pro parte esse liber, & pro parte seruus: vt. ff. de liber. cau. l. duobus. & de exceptione rei iudicatæ, l. iudicare. & de lega. ij. l. cum filius.

Legari sibi an possit quis à seipso.

c *In sua parte donare.* potest ergo sibi legari ipsemet. & sic est contra. ff. de hæredi. instit. l. sed & si sub conditione. §. fina. solu. ibi erat hæres institurus seruus, vnde nec dicitur à seipso sibi legari. hic autem hæredes sunt filij, à quibus inuenietur sibi legatus.

d *Erat itaque.* Futurum itaque tempus significat: id est fiat, præstito scilicet precio, vel oblato: vt dixi supra. l. j. §. necessitatē, & hic subjecit: & sic non erit pro parte liber, sed totus simul.

e *Humaniorem.* vt & supra de fideicommiss. liber. l. cũ inter veteres. in fin.

DE SERVO PIgnori dato manumisso.

Continuatio.

Superiori titulo videbatur communio impedire manumissionem, hic pignoratio: & ideo de hoc post illum ponit.

LIcet.] CASVS. Certum est quod maritus seruum dotalem, si soluendo est, manumittere potest: sed si mulieri sit specialiter obligatus, an eum manumittere possit, quæritur? Dicitur quod non, ea inuita, Viuia.

* precium.

f *Dotale.* quod datum est in æstimatum: vt & §. de rei vxor. actu. §. & cum lex.

g *Manumittere.* vt & §. de iure do. l. & si dotis. & ff. de manumisso. l. seruum dotalem. ex quibus eollige quod vir dominus est rei dotalis. quod verum est. Sed arguin. contra. §. de

Qui legat seruo communi seipsum: videtur ei legare libertatem. Item quando verba possunt dupliciter intelligi, debent interpretari in humaniorem partem. Bald. Vel sic: Si aliter ex dominis partem quam habet in seruo, ipse legauit: dicitur ex benigna interpretatione libertatem velinquere: & sic habent locum quæ dicta sunt in præcedenti. Salyc.

11. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

CVm apud omnes iurisperitos hoc placitum est, vt seruus communis apud vnumquemque dominum partim sit proprius, partim alienus, vt ex hac causa possit & ipse legato[a] honorari, & ipse legari: huiusmodi incidit quæstio: Duo vel plures domini communem seruum habebant, sed vnus ex his ipsi seruo suam partem quam in eo habebat, legauit. Et semel accepta dubitationis occasione, hoc vetustas in magnũ extulit certamen. Nos igitur sensum huius legati crebra indagatione aggredientes, duplicem eum esse opinamur. Aut enim putauit testator liberum fieri posse ex parte seruum,[b] qui huiusmodi legatum ei reliquit: aut si hoc minimè cogitauit, affectu socij fecit, vt ei acquiratur: hæredes autem suos eundem seruũ possidere minimè voluit: vt sit manifestum à suo patrimonio penitus esse eum alienatum. ¶ In tali itaque cõparatione nos qui fautores libertatis sumus, sic ambiguam testatoris interpretamur voluntatem, tanquam si voluerit eum libertate in sua parte donare.[c] Et cum iam de communibus seruis manumittendis statuimus, quid in huiusmodi casibus fieri oporteat: ex illius sanctionis tenore, & huiusmodi species sit definita. ¶ Fiat itaque[d] liber ex parte quidem testatoris, secundum eius voluntatem: ex altera autem parte, ex nostra definitione, precio, * secundum prædictæ constitutionis tenorem, [vel socio] vel socijs ab hærede præstando, vel si accipere noluerint, tam eam offerendo, quàm consignando, & periculo eorum deponendo: cũ satis abundeque imperiale est, humaniorem[e] sententiam pro durioribus sequi.

A iure dot. l. in rebus. vbi de hoc dices. nam aliàs non posset manumittere, nisi esset dominus: vt j. tit. ij. l. si non proprietatem. nec ei pignorari res sua: vt ff. de pign. acti. l. si rem alienam. quod hic permittitur.

g *Si te.* seruum dotalem.

TITVLVS VIII. DE SERVO PIGNORI dato manumisso.

Maritus est dominus rei dotalis. ad hoc allegatur. Bald. Vel sic: Maritus dotis dominus, seruum dotalem manumittit, sed non inuita vxore cui specialiter pignori dedit. Sal.

1. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Proculo.

LIcet dotale[f] mancipium vir qui solvendo est, possit manumittere:[g] tamen si te pignori quoque datum[h] mulieri apparuerit: inuita ea non posse libertatem adsequi,[i] non ambigitur.

Quod specialiter declaratur, validius operatur quàm quod in genere prædicatur. Bald. Vel sic: Tacita bonorum obligatio, etiam fisci, non impedit libertatem serui, nisi fraus, & euentus interuenerit. Sal.

11. Iidem AA. Abasseanto.

LIbertas à debitore fisci seruo data, qui pignori non est ex conuentione speciali, sed tantum priuilegio fisci obligatus,[k] nõ aliter infirmatur, quam si hoc fraudis consilio effectum[l] deteretur.

Etiam expressa generalis obligatio bonorum non impedit seruũ manumitti: sed specialis eiusdem serui. Sal. & Bald.

111. Iidem AA. Antonio.

A Beo qui bona sua pignori obligauit quæ habet, quæq; habiturus esset, posse seruis libertatem dari, certum est.[m] ¶ Non idem iuris est in his seruis qui pignoris iure[n] specialiter traditi vel obligati sunt.

Consentiente creditore, debitor iure manumittit seruum quem specialiter pignori dedit. Sal. & Bald.

1111. Imp. ALEXAND. A. Sabiniano.

SI (vt proponis) consentiente creditore,[o] cui pignoris iure cum alijs mancipiis obligatus fuisti, à debitore manumissus es: potuisti ad libertatem peruenire. PP. VI. Id. Maij. Alexand. A. Conss.

Ad rescindendum aliquod factum, non potest quis suam vel quasi suam turpitudinem allegare. Bald. Vel sic: Satisfactio creditorũ confirmat libertates manumissorum, nec fraus propria à debitore allegata, ei patrocinatur. Salyceius.

v. Idem A. Extritatiano.†

SI creditoribus satisfactũ fuerit: ancillæ quæ pignori obligatæ à debitore manumissę erãt, libere fiunt. nam ipse manumissor, si fraudem se fecisse credito-

h *Datum.* specialiter & expresse. vt j. c. l. ij.

i *Assequi.* nisi forte seruus pecuniam soluat: vt ff. de hære. instit. l. pignori.

k *Libertas.*] CASVS. si cum fisco contraxisti: omnia bona tua tacitè sunt obligata propter priuilegium fisci. Si ergo seruum tuum ei specialiter non obligatum manumisisti: an reuocetur libertas, quæritur? Dicitur quod non: nisi fraudis cõsilium habueris.

l *Obligatus.* nam contrahentis cum fisco bona omnia tacitè obligantur: vt j. in quibus calibus pignus tacite contra. l. ij.

l *Effectum.* & cum effectu. & non currit decennium: vt ff. qui & à qui. l. si cum fideicommissa. §. Aristo.

A Beo.] CASVS. Si generaliter omnia bona tua mihi obligasti: an seruum tuum possis manumittere, quæritur? Respond. quod sic. & hoc in prima. secus si seruus fuisset obligatus. & hoc in secunda.

m *Certum est.* vt ff. qui sine ma. ad lib. peruc. l. si quis obligatum. & hoc nisi in fraudem creditorum: vt §. l. proxi.

n *Iure.* vt ff. de manumiss. l. seruus. & qui & à quib. l. seruum. & §. de necess. ser. l. j. & hoc nisi ipse seruus se luat, & soluat: vt dixi supra eo. l. j. similis est differẽtia: vt hic, & ff. in quib. cau. pign. taci. contrahi. l. est differencia. & j. de pig. l. ij. & ff. de fur. l. si is qui rem.

SI vt proponis.] CASVS. Si debitor seruum quẽ pignori obligauit, consentiente creditore manumiserit; antequam manumissio, quæritur? Dicitur quod sic. Viuianus.

o *Creditore.* etiam minore. xx. ann. vt ff. de manumiss. l. si pater. §. fi. & ff. qui & à qui. ma. l. qui in fraudem. §. fin.

SI creditoribus.] CASVS. Si in fraudem creditorũ seruum tuum manumisisti, & postea eis satisfeceris: si postea vis reuocare libertatem, quia dicis te in fraudem credi-

† Extritatianus.

dem creditorũ manumisisse: an sis audiẽdus, quæritur? Dicitur quòd non. quia propriam turpitudinem allegas. nec si tu in fata concessisti, audiendi erunt hæredes tui.

a *Non debet.* Nota non audiri quam allegantem turpitudinem suam. Item non licet venire contra suum vel prædecessoris sui factum, licet illud non tenuerit de iure. & est sic. §. de transac. l. transactione. ij. & j. de reuoc. don. l. cum confiteatis. & ff. qui & à qui. l. pignori. & j. de reuo. his quæ in fraud. credi. l. filios. & ff. de euic. l. vindicantem. & de lega. ij. l. qui solidum. §. etiam respublica. & j. de libe. causa. l. si ab eo. & ff. de lega. j. l. si seruus plurium. §. j. & non potest venire contra factum suum. vt. §. de rei vind. l. cum à matre. & ff. de adop. l. post mortem. & de ser. rusti. prædi. l. per fundum.

* Auctori.

SI tutor.] CASVS. Si tutor emit seruũ de pecunia pupilli: post ea vult eum manumittere: an possit, quæritur? Dicitur quòd non, fauore pupilli: quia huiusmodi res pecunia pupilli cõparatæ, sunt pupillo.

* Idem A. Iuliano.

b *Obligati sunt.* non ergo sunt sui, licet sua, id est pupilli pecunia empti, sed & si velit eos etiam suos habere, ratificando emptionẽ bene potest: & tunc habebit vtilem in rem pupillus: vt §. arbi. tur. l. curator. & ff. quãdo ex facto tuto. l. ij. Item not. hic magis priuilegiatũ pupillum muliere & fisco: vt hic, & §. eo. l. j. & l. ab eo.

* Iuris.

Pupillus est magis priuilegiatus quam mulier & fisc.

SI ita cùm nupsisses.] CASVS. Mulier aliqua dedit mihi seruum in dotem, vel ex pecunia dotis seruum emit: an possit cũ manumittere, quæritur? Dicitur quòd sic. vnde seruo manumisso, mulier super ista mouebat quæstionem status.

c *Comparauit.* vt & §. de iure. do. l. ex pecunia.

d *Manumitti.* vt & supra eo. l. j.

Continuatio.

DE SERVIS REIPVBLICAE manumittendis.

De seruis singulorum dictum est: nunc autem tractat de seruis vniuersitatis cuiusque, id est reipublicæ Romanorum, vel cuiuslibet ciuitatis. Azo.

SI ita.] CASVS. Consiliarij ciuitatis Bonon. consentiẽte potestate manumiserunt seruum reipublicæ. seruus ille vicariũ suum pro se dederat, qui aufugit: an ideo magis reuocabitur iste in seruitutem, quæritur? Respon. quòd non. Viuianus.

e *Manumissus es.* sic ergo potest dari libertas: vt & ff. de offi. præto. l. Barbarius. & de manu. quæ seruis ad vniuer. perti. impo. l. j. & ij. idem in seruis ecclesiarum, per simile. arg. j. de præd. decur. lib. x. l. fi. & j. de decur. l. ij. eo. li.

SI decretum.] CASVS. Si à Cõcilio Bonon. ciuitatis auctoritate potestatis interueniẽte, seruus ciuitatis manumissus vxo rem duxerit, & ex ea filiam susceperit: an sit libera, & in potestate patris, quæritur? Dicitur quod sic. Viuianus.

f *Comprobauit.* vt & §. l. proxi.

g *Patestate.* ex liberto etiam ingenuus est: vt supra de suis & legiti. liberis. l. filium.

Titulus.] CASVS. Quo casu seruus priuati manumissus reuocatur in seruitutem, eodem modo & seruus vniuersitatis. Si consulles ciuitatis Bono. consentiente potestate, dato seruo vicario, vt statutum est tam in Italia quàm in prouincia, seruum reipublicæ manumiserint, & manumissus officium tabellionis administrauit, vt prius fecit: an propter hoc videatur libertas reuocari? dicitur quòd nõ: nec filiis nocet quominus possint fieri decuriones.

h *Titulis.* scilicet venditione, vel dotis donatione, vel simili: vel reuocatione ex ingratitudine: vt ff. de liber. cau. l. si vsusfructus.

i *Quibus.* id est quo: vt §. de in ius voc. l. si. & facit. j. de ingen. manu. l. scientis.

k *Vectibuleci.* aliàs, Vectibilici. aliàs, Vectilibici. hic Vectibulicus tulit legem de huiusmodi seruis manumittendis.

l *Cuius.* scilicet legis Vectibulici.

* Titulo nõ præcedẽte.

m *Iterum.* consule.

n *Ad prouincias.* vt non solum in Italicis seruis, sed etiam in prouincialibus locum habeat.

* In manu

o *Tabularium.* quod scrip. Vectij officium omnibus ter. libici. Consulis interdicitur: vt in. tit. fra de tabu. l. generaliter. libr. x. ideo autem videbatur ohesse sibi, quia fuerat seruus publicus: vt. ff. de adop. l. non aliter. & sic ex eo natus, deberet censeri spurius: vtpote sine patre, de iure ciuili: vt. ff. de regul. iur. l. seruitutem. tamẽ aliud est: quia dicitur seruus, non quod sit seruus: quia tabellio seruus esse non potest. j. de tabu. l. generali. lib. x. sed quia seruit rei publicæ. Item & aliud videbatur ei obesse: quia gesserat actũ publicum: scilicet tabularium: & actum reipub. nemo libertus gerere compellitur: vt. j. ne quis liber inuitus. l. j. & ij. lib. xj. &. j. de libe. cau. l. liberos.

† aliàs, ex re ciuili. liberto ingenuo fuscet.

p *Ex liberis.* ideo dicit ex liberis, vt dicunt: quia si seruus esset, licet mater esset libera, & pater seruus fisci, filius sequeretur conditionem patris. & pro eis. j. ne de sta. defunc. l. si pater. idemque dicunt in filio Gynæciarij. Sed Ioan. contra. nõ enim patris conditionem in seruitute sequitur: vt. §. de rei vindic. l. parrũ. sed in curiali conditione & in honoribus: vt. j. de decur. l. exẽplo. & l. eos. & l. nullus. libro x. Dic ergo ideo dici ex liberis: quia si patrem habuisset seruum, esset spurius, & ideo nõ vocaretur ad decurionatum, vel ad aliã dignitatem, donec esset legitimus com-

Filius in eos quo sequitur paternã conditionẽ.

petitor: vt. ff. de decurionibus. l. generaliter. §. spurios. &. ¶. de suis & legi. libe. l. ex libera.

DE HIS QVI A NON DOMINIS MANVMISSI SVNT.

EVM *qui seruos.*] CASVS. Si seruum suum quasi proprium manumisi: an ad æstimationem serui tibi teneat, quæritur? Dicitur quòd sic, vel ad id quod tua interfuit eum non manumitti.

a *Manumittit.* sciens: aliàs, cum nullum præcium habeat, non teneretur.

b *Quanti.* subaudi, vel quanti, si non est in litera &c. vel in fine supple, vel ipsum seruum, & secundum hoc præcium & interesse est idem. Sed qua actione hæc æstimatio petitur? Respond. præscriptis verbis, vel in factum, vel vtili negociorum gestorum, habendo ratum licet non suo nomine gestum, & licet res extet. quod est speciale fauore libertatis, scilicet quod posit habere ratum negocium non suo nomine gestū: & re nondum perempta, vel vsucapta: aliàs secus, vt supra de rei vindica. l. mater. & de re. alien. non alienā. l. j. Item hac. l. manumitto alienum: sed duabus sequentibus manumitto debitum alteri.

Cornelia-no.

Etiessima.] CASVS. Mandaui cuidam mulieri vt seruum mihi emeret, & suo nomine emit, & antequā eum mihi traderet, manumisit: si peram eum mihi reddi libertate reuocata, an sim audiendus, quæritur? Dicitur quod non. Viuianus.

c *Deis.* suo nomine, quia si suo nomine emisset, in suo domino esset, & ideo ei libertatē dare non potuisset.

d *Transtulerat.* puta quia non ipsa hoc gessit, nec venditor. Et dic pleniusue vterque gessait, aut nullus, aut alter. si alter, vel vterque, statim acquiritur domino: & sic loquitur. ff. de acquirēd. rerum domini. l. si procurator. & de dona. l. quod mihi. & de acquirē. posse. l. prima. §. hæc quæ de seruis. & ¶. sequen. si neuter, nō statim, nisi ea res tradatur domino: vt. ff. de acquirend. rerum do mini. l. res ex mandato. & hoc secundum B. R. & Ioann. nec placet distinctio M. dicentis aliud in procuratore speciale, aliud in generali. nam confundit eum. ff. de administra. tuto. l. si duo, sed est pro eo. ff. de mino. l. illud. §. si talis. & de procuratoribus. l. Pōponius.

Dominiū ac statim quæratur domino per procuratorem.

QVi *tibi.*] CASVS. Si hæreditatem mihi vendidisti: & antequam traderes, seruum hereditarium manumisisti: an teneat manumissio, quæritur? Dicitur quod sic, quia ante traditionem eras dominus adhuc. Viuianus.

e *Præstare.* vt. &. ff. de manumiss. l. cum qui. sed actione ex empto tenetur, vt supra de hæredi. vendita. l. qui tibi, & de actio. empt. l. si ancillam.

SI *non.* CASVS. Si ancillam meam ad tempus concessi tibi.

TITVLVS X.
DE HIS QVI A NON dominis manumissi sunt.

Scienter manumittens seruum alienum vt proprium, tenetur domino hoc eligenti ad præcium. Saly.

1. Impera. ANTONINVS A. Cornelio †.

EVm qui seruos alienos ac si suos manumittit: ? vt præcium eorum dominis, si hoc elegerint, dependat, [vel] quāti[b] sua interest, sæpe rescriptum est teneri. PP. Kalend. Mart. Anto. A. & Balbi. Conss.

Si procurator emit sibi seruos: antequam tradat domino, potest manumittere illos. Saly.

11. Imp. ALEXANDER. A. Mercuriali.

FEliciſsima, quam mandante te seruum emisse dicis, [c] si dominium serui quem manumisit, nondum ad te transtulerat [d] frustra petis vt denegata libertate eius quem manumissum dicis, possessio tibi tradatur.

Non venditione hæreditatis, sed traditione rerum, transfertur dominium. Saly. ceus. & Baldus.

111. Idem A. Pompeio.

QVi tibi hæreditatem vendidit, antequàm res hæreditarias traderet, dominus earum perseuerauerit, & ideo manumittendo libertatem seruo hæreditario præstitit. [e] PP. VI. Kalen. Aug. Agricola & Clemente Conss.

Habens præcarium vsum, non adipiscitur dominium, & ideo rem alienare, vel statum mutare non potest. hoc dicit notabiliter. Bal. Vel sic: Tenens seruum precario, non manumittit. Saly ceus.

1111. Impp. VALERIANVS & GALIEN. AA. Zoilo.

SI non proprietatem [f] donaueras, sed ministeriū ancillæ dederas: libertatem mancipio dando, ea quæ precarium vsum habebat dominio tuo nihil præiudicauit. Nemo enim alienum seruum quamuis vt proprium manumittat, ad libertatem perducere potest.

Donator post traditionem desinit esse dominus & administrator. Bald. Vel sic: Donatori post traditionem interdicitur manumissio. Saly ceus.

v. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Marcellinæ.

SI *tradita*[g] sunt ex donatione mancipia: ius manumittendi donatrix non habuit.

Pater non potest supplere defectum filij, qui in ætate reperitur h. d. notabiliter. Bald. Vel sic: Filius qui per se non potest manumittere, nec patri potest consentire. Salyc.

v1. Iidem. AA. & CC. Milio, * & alijs.

SI *pater seruum vestrum, licet vobis minoribus*[h] *viginti annis*[i] *consentientibus manumisit: ei libertatem præstare non potuit.*[k]

Decretum obreptitium non valet: & si princeps fallitur, impetrans punitur. sed si actus gestus temporis diuturnitate firmetur, tam ciuilis quàm criminalis pœna sunditus euanescit. Baldus. Vel sic: Libertas præstita seruo alieno cum iudex vel principis decreto, non præiudicat domino vero, & qui principem, sefellit punitur pœna hic statuta. & cessant ista, si seruus ille sibi libertatem præscripserit. Salyc.

v11. Imp. CONSTANTIN. A. ad Bassum præf. præto.

SI à non dominis † libertas detur mancipio alieno: si quidem ab his iudicibus impetrabitur, quibus dandi ius est: sine vlla trepidationæ pœnæ [l] facilis dissolutio est. ¶ Si verò manumisit. vindic. l. si pater. §. si.

† Ex Cod. Theodosia. li. iij. titu. ix. l. j.

SI *à non dominis.*] CASVS. Si aliquis seruum alienum manumiserit: aut in præsentia iudicis simplicis, habentis tamen ius dandi libertatem: aut principis primo casu reuocabitur libertas, & sine pœna. secundo casu restituto domino suo, duo mancipia eiusdem artis dabit domino, & tria fisco. & hoc in prima & secūda parte. Si verò viginti annis tacuit, ita quòd nemo status moueat quæstionem, & ille prædicta præscriptione se tueri possit: à prædicta pœna erit immunis qui manumisit: & sibi imputet dominus quòd tanto tempore tacuerit. & hoc in tertia.

l *Pœnæ.* nominaliter ponitur. nullam enim patitur pœnam qui manumisit, nam auctoritas iudicis excusat: vt. ff. de his qui notan. infa. l. furti. §. ij. Item libertas valet: vt hic innuit. vel verius non valet: vt. §. eo. l. si. non proprietatem. Alij ponunt aduerbialiter: & ideo dicit penè, quia cum opponitur præscriptio. xx. an. non est facilis dissolutio libertatis. & secundum primum modum potest legi. j. &. ¶.

Iubentibus,

a *Iubentibus.* id est consentientibus & auctorizantibus.

b *Et alia tria.* sic ergo in quintuplum: & sic est contra institu. de act. §. omnes. sed diuersis præstatur hæc pœna fisco, & domino serui.

Istio quatuor dicitur in quintuplum. Negligentia nostri alicui no nocet, nocet sibi alio.

c *Præscriptione.* scilicet. xx. an. vt. j. de long. temp. præscrip. quę pro liber. l. ij. Et not. quod qui præiudicat sibi per negligentiam in vno, in alio similiter sibi præiudicat. sic. ff. vi. bo. rap. l. tertia. & de admi. tu. l. si pupillus. & supra ad leg. Falc. auchen. sed cum testator. §. item si hæres quædam argum. contra. ff. de aliena. iu. mu. causa fa. l. item si res. in princ. Sed ibi alienatio tenuit à principio: hic non tenuit manumissio. Item nota simile econtra: quia si duo habeo auxilia, & in vno sum diligens, & sic in eo mihi non prēiudico, immo mihi prouidi: quòd in alio videor mihi prouidere: vt supra de inoffic. te sta. l. contra maiores. & ff. de condict. cau. da. l. si extraneus.

QVI MANVMittere non poss. &c.

CErtum] CASVS. Si in testamento tuo scīcho directam libertatem reliquisti in creditorum fraudē, non aliàs reuocabitur: nisi consilium & euentus, scilicet quòd re ipsa sint fraudati, sequatur. & hoc in prima. Si vero te ab aliquo hærede instituto, à te fideicommiss. relinquatur præstandum Titio: an Titius inter creditores cō putetur. si tu minus idoneus seruos manumittas, quæritur? Dicitur quod sic. & hoc in secunda. Viuianus.

Libertates in fraudem creditorum con tractæ non sunt reuocanda.

d *In fraudem.* vt institutu. qui ma. non poss. §. in fraudem.

e *Sequatur.* sunt ergo duo necessaria in directis, scilicet consilium & euentus: vt hic. Sed in fideicōmissarijs sufficit solus euentus: vt hic, & j. eodem. l. fin. & ff. de fideicommissarijs li. l. ergo. §. si in fraudē. sic in datis inter viros, duo exiguntur. ff. quæ in frau. credi. l. si quis eum haberet. & insti. qui ma. non poss. §. præualuisse.

f *Fideicommissum.* Non quòd manumittens reliquerit, sed alius ab eo: vt apparet per l. illam. j. de bo. auctō. iu. lic. poss. l. j. & ff. ad legem Falcid. l. in ratione. j. §. quod vulgo. Item hoc cum est purum: secus si conditionale: vt ff. qui & à qui. l. qui in fraudē. & ff. de act. & oblig. l. is cui.

SErno.] CASVS. An seruus ordinarius principis vicarium suum manumittere possit, quæritur: Dicitur quod non.

g *Seruus.* arg. contra. ff. qui & à quibus. l. competit. ADDITIO. Glo. soluit ibi duobus modis: dic vt in ea.

h *Nec per interpositam.* Non solum per se, sed nec per interpo-

sitam personam.

DIuo *Marco.*] CASVS. Dum potestas pulsat ad harengam, & populo congregato, coram populo quis velit seruum suum scilicet actorem manumittere, vel alterius officij seruum libertas data non tenet. & hoc senatores censuerunt diuo Marco actore, videtur enim iste coactus manumisisse: quod esse non debet: vt ff. qui & à quib. l. fi pararus.

i *Spectaculo.* id est sub aspectu populi: vel ad exclamationem populi: quia videtur coactus manumittere: vt ff. qui & à quib. l. fi priuatus. & argum. j. de pœnis. l. decurionum.

k *Alienum.* id est alium ab actore.

SI *minor annis viginti.*] CASVS. Si minor viginti ann. seruum suū ad manumittendum tradidit, non tenebit manumissio.

l *Si minor annis viginti.* concord. supra ti. j. l. fi pater.

m *Homines.* scilicet vicarios.

n *Constituitur.* vt ff. de mino. l. verum. §. quod si minor. & de verbor. obligā. l. ſi minor. & de seruis expor. l. iiij. Sed contra. ff. de manumiss. vindic. l. illud. & j. Solu. ibi fuit seruus datus minori hac lege vt manumittat: hic à minore datus alij. Item contra. ff. de manumiss. l. quarta. §. nec interest. Solu. ibi non fuit lex à minore apposita vt manumitteretur, sed ab ipso seruo qui hoc pepigit cum emptore vt manumittat cum.

SEd *hodie.*] CASVS. Ista authentic. extenditur tantum ad seruos qui in testamento manumittuntur: & est clara. Viuia.

o *Relinquere.* Hoc aptatur ad illam solam libertatem quæ in testamento datur: vt in corpore huius authenticæ dicitur: & verbum, relinquere, innuit: vt ff. de tabul. exhib. l. prima. §. fiual. ergo nec olim, nec hodie manumittit minor viginti annis inter viuos, nisi causa cognita: quia nec lex Iustiniani permittit minori ætij. annis, nisi in testamento: vt insti. qui manumit. non poss. §. fi. & §. eadem lege.

SI *in fraudem.*] CASVS. Libertas in fraudem eorum quæ fisco debentur, data, non valet. Si vero debitori fiscali aliquis pecuniam pro seruo subministrauit, & sic manumissus est, non reuocabitur libertas, cum nihil de bonis debitoris per hoc fuit deminutum.

p *Non valet.* vt ff. de iure fisci. l. in fraudem. §. à debitore. nisi prescriptione decem annorum defendatur: vt ff. qui & à qui. l. si cū fideicommissa. §. Aristo.

q *Patrem* vt cū esset seruus, & pater tuus erat, scilicet naturalis.

a *Emptori.* scilicet supposito à se qui emerat à fisci debitore.
b *Defunctæ.* cum precium succederit loco rei, vt ff. de peti. hæred. l. si rem.

NEc fideicommissariam.] CASVS. Libertatem seruo testatoris per fideicommissum relictam dandam à pupillo, an tutor pupilli præstare possit, quæritur? Dicitur quod non. Idem erit si rogata erat pupilla seruum sui manumittere certo tempore ætatis suæ, nec fecit, sed ante tempus illum tutor manumisit: quia manebit in seruitute, nec erit liber. alij modi casuum ponendi sunt, sicut dicitur in glo.

c *Præstare.* nisi infans sit. tunc enim sufficit solus tutor, sicut in hæreditate: vt §. de iure deliberan. l. potuit. & l. si infanti. & hoc in seruis testatoris. si autem essent pupillæ, non opus forsan esset inquisitione: & sufficeret auctoritas tutoris: vt supra quando decreto opus non est. l. fina. & l. j. vel dic secundo quod non potest tutor manumittere ante certam ætatē quam statuerat testator. nam postea posset solus tutor. arg. ff. de manu. l. iiij. §. nihil autem. & de mino. l. verum. §. item quæri. Vel tertio dic q̃ hic est casus qui est. ff. de manu. l. seruus furiosi. Sed argum. contra. ff. de fideicommiss. lib. l. ex causa.

SI debitor.] CASVS. Si ex administratione turelæ, vel curæ, adulto vel pupillo factus sis debitor in decem, & re non existente soluendo, fideicommiss. libertatem, nō fraudis consilio, sticho reliqueris: cū in fideicommiss. libertatem solus euentus dāni sufficiat: licet fraudis consilium non interceserit, non valet legatum.

d *Inspici tantum.* vt ff. de regul. iur. l. fraudis. Sed cur est secus in directis: vt §. eo. l. j. Respond. directæ æquiparantur illis quæ dantur inter viuos: at illæ exigunt hęc duo: vt instituat. qui ma. non possit. §. in fraudem. vel directæ competunt statim adita hæreditate, nullo hæredis beneficio: fideicommissarias ipse præstat: at nihil vltra vires hæreditatis præstare tenetur: vt supra ad leg. Falcid. l. successores. & ff. ad Trebell. l. j. §. pendulri.

QVI NON POSSVNT AD LIBERT. &c.

Dixit supra quando manumissio impedituꝝ ex persona manumittentis, nunc quando ex persona manumissi.

CVm dimus.] CASVS. Si seruus ob delictum condemnatus fuerit vt in perpetuis sit vinculis: an si ei libertas fuerit relicta vel hæreditas, possit illā capere, quæritur? Dicitur quod non.

A vel dic q̃ debeat esse in vinculis vsque ad annum, si medio tempore fuerit ei relicta &c. Si vero tēpus pœnæ iam effluxerat, & postea aliquid ei relictum est: sine vllā quæstione pœnæ præteritæ, quę ei relicta sunt, consequetur. & hoc in secunda. Viuia.

e *Hi qui.* subaudi à simili, hi qui &c. & sic mutat casum.

f *Neque libertatem.* vt & ff. de manumiss. l. seruus hac lege. & qui & à quibus. l. ille. §. fin.

g *Possint.* nisi causa victus legetur: vt ff. de his quæ pro non script. haben. l. si in metallum. & de ali. lega. l. seruos.

h *Simplicem.* nam prius dupliciter erant serui, cum essent in vinculis. Dic ergo simplicem ad differentiā geminæ seruitutis. * retract.

i *Illo.* quo erant capaces. & sic contra. ff. de leg. ij. l. cum filius. §. seruus. Solu. hic eo tempore quo iam sunt capaces. vel secūdum Pla. illa secūdum istam. pro prima. ff. cōmunia præ. l. fin. in fine.

k *Consequantur.* vt ff. de pœnis. l. fratres.

IS quidem.] CASVS. Si testator in testamento suo vetuerit seruum suum manumitti: an ad libertatem peruenire possit, quæritur? Distinguitur: aut noluit eum manumittere, quia voluit eum in ministerio hæredis persistere: aut in modum pœnæ, quasi malè meritum vetuit manumitti: primo casu, mortuo hærede ad libertatem potest peruenire: secundo casu non: nec si hæres in emptorem aliqua alienauit. Viuianus.

l *Non potest.* vt & supra de testa. manu. l. contra voluntatem. & ff. de manumissio. l. seruus hac lege. & infra de vsucap. pro empto. l. iij. & supra de re ali. non alie. lege finali. * al. quum. * al. nostrūq;

m *Irrogauerit.* Quid si est dubium? Respond. fortè non præsumam pœnam esse fauore libertatis.

n *Libertas potest.* impossibile est.

o *Quando.* id est quia.

p *Possint.* nisi in casu: puta si vir dicauit mortem testatoris: vt ff. ad Sylla. l. si quis in graui. §. vtrum. Item & quando propter pactionem: vt ff. de manumiss. l. seruus hac lege. Accursius.

QVIBVS EX CAVSIS SERVI PRO *præmio libertatem accipiunt.*

Dixit quando propter delictum non manumittantur: nunc econtra quando propter merita libertatem consequuntur.

QVoniam.] CASVS. Si seruus mortem domini in publicum detulit, & strenuus in accusando extiterit, adnexatiū conuincendo: an ob hoc liber efficiatur, quæritur? Dicitur

VI. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. & CC. Olympio.

NEc fideicommissariam libertatem à pupilla sua seruis debitam tutorem posse præstare. c certi iuris est. vnde si hos quos tu rogata fueras manumittere tempore certo ætatis tuæ, ad libertatem non perduxisti, sed tutor manumisit, remanserunt in seruitute.

VII. Idem AA. & CC. Zotico.

SI debitor ex administratione curæ dominus tuus non soluendo constitutus, fideicommissariam tibi reliquit libertatem: cum in fideicōmissarijs libertatibus euentum inspici tantum d obtinuerit: nihil eius voluntas tibi prodesse potest.

TITVLVS XII.
QVI NON POSSVNT AD libertatem peruenire.

Seruꝰ damnati ad perpetua vincula, non possunt ad libertatem perduci: nec damnati ad tēpus, durante tempore pœnæ: sed finito sic: & libertas medio tempore eis relicta, tunc eis prodest. Salycetus.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS † AA. Torquato.

VIm diuus * [Claudius] pater meus constituerit, à præfidibus prouinciarum, vel qui coërcendorum maleficiorum potestatē habent, in perpetua vincula dānatos ad libertatē perduci nō posse: hi qui e intra tempora præ-

† *al. simpliciter, Antoninus. adde nullus Aſcribitur.*

Libertas directa fauorabilior est quā fideicommissaria.

* *Verbum Claudij propter errore à librarijs inserti. Dicas delendū est, eius nec sit in vllo manuſc. nec Claudius cē tum annis senior fuerit horum imperatorum pater. Cōtius.*

næ liberi & hæredes esse iussi sunt, aut legatum fideicommissumve acceperunt: neque libertatem f adipisci, neque quicquā eorum quæ his data sunt, capere possunt. g q̃ Quod si pœnæ tempus compleuerint: iam omni vinculo exoluti, & quasi ad pristinam vel simplicem h seruitutis conditionem redacti, * & libertatem, & siqua testamentis dominorum illo i tempore defunctorum acceperunt, sine vlla quæstione pœnæ præteritæ consequantur. k

Prohibitus in pœnam à testatore manumitti non potest etiam per emptorem ad libertatem perduci. prohibitus vero propter aliquod ministerium familiare, officij necessitate cessante nō prohibetur venire & manumitti. Sal.

II. Impp. VALERIANVS & GALIENVS AA. Theodoro.

ISquidem quis [in] testamento vetit° est manumitti, ad libertatem non potest l peruenire: sed in proposito interest vtrūne eos quos cum filio educatos esse testator expresit, propter familiare ministerium, & vsum filiorum necessarium, & venire, & manumitti vetuerit, an quasi male meritis pœnam irrogauerit. m Nam priore casu, morte eius cui consulebatur, obsequij necessitate finita, libertas potest n peruenire: posteriore [autem casu] id quod pœnæ causa in seruo statutum est, necesse est vires suas obtinere: quando ° * diuis parentibus meis * placuerit huiusmodi testamentorum leges perpetuam seruitutem malè meritis seruis irrigare, vt nec per suppositum emptorem ad libertatem perduci posſint. p

TITVLVS XIII.
QVIBVS EX CAVSIS SERVI pro præmio libertatem accipiunt.

Dixit quando propter delictum non manumittantur: nunc econtra quando propter merita libertatem consequuntur.

QVoniam.] CASVS. Si seruus mortem domini in publicum detulit, & strenuus in accusando extiterit, adnexatiū conuincendo: an ob hoc liber efficiatur, quæritur? Dicitur quod sic: non ipso facto, id est ipso iure, sed ex præsidis sententia: vel non eo ipso quod prosilijt ad accusationem, sed conuicto aduersario. Viuianus.

a *Quoniam religiosa.* quia ad superiora etiam habent respectum.
b *Adnexandam.* in his seruis, qui habent eam.
c *Pronocandumq;.* in his vel in eis qui non habēt eam: sic & §. de bonis quæ lib. l. ij.
d *Non ex ipso.* id est nō ipso iure. Vel dic, non eo ipso quod prosilijt ad accusationem: sed demum conuicto aduersario, vbi hic, & supra de preci. impera. offe. l. j. & ff. ad Sylla. l. iij. §. vtrū. & de iure pa. l. pen. Et not. quod est ordinus: vt ff. qui sine ma. ad lib. perue. l. qui ob necem. sed alia. ff. de bo. lib. l. si necem. dixit quod nullius. Sed die scilicet nullius viuentis: & non puto hic reddi precium à fisco: cum domini negocium gesserit. aliud in casu j. l. proxi.

SErui.] CASVS. Si seruus cudentem adulterinam monetā in publ. cum detulerit, ad libertatem perueniet, soluto à fisco precio serui domino. Viuia.

e *Percipiatur.* Sed an idem vbicunq; seruꝰ pro præmio accipiunt libertatē à lege? Videtur quod nō: vt ff. ad legem Falcid. l. ætis. sed illa magis innuit contrarium. Accursius.

SIquis.] CASVS. Si aliquis virginem rapuit, & ita potuit accusari crimine capitali: & amici virginis cum raptore, vel sub dissimulatione pertransierint: si seruus tales in publicum detulerit, ad libertatem perueniet. Viuianus.

f *Raptus.* genitiui casus.

g *Transmissum.* ex eo quod dicit transmissum, præsumit Ioan. quod liceat transigi, quasi dicat, finitur quantum ad transigentem: vt ff. ad leg. Iul. de vi pu. l. qui cœtu. §. qui vacantem. Est tamen argu. contra §. de rap. virg. §. fi. Item contra. §. de transact. l. transigere. Solu. vt ibi.

Transigere nō licet super raptu.

ADDITIO. Tu dicas cum Bart. in dicta l. transigere. supra de transact. in ij. col. versicu. his expeditis venio, &c. quod super raptu pacisci aut transigi licet: quia. d. l. transigere. solum adulterium excipit: de quo dicas latius, vt ibi per eum.

h *Donetur.* precio à fisco soluendo: vt supra l. proxima. alij habent aliter leges transpositas.

SI desertorem.] CASVS. Si seruus desertorem militiæ in publicum detulerit: an pro præmio mereatur libertatem, quæritur? Respon. quod sic.

i *Prodiderit.* id est manifestauerit.
k *Donetur.* Et hic dicit Irn. dandum precium à fisco: nam & hic Codex.

A consuluit fisco.

DE INGENVIS MANVMISSIS.

De seruorum manumissione dictum est: sed quia ingenui homines de facto quandoque manumittuntur, ponit quid iuris sit de ingenuis manumissis. Azo. Continuatio.

Desertor militiæ potest à quolibet accusari: & ex hoc seruus consequitur libertatem. Baldus.

IIII. Impp. GRATIANVS, VALENT. & THEOD. AAA. ad Syagrium præfec. præt.

SI desertorem militiæ seruus prodiderit, i libertate donetur. k *Id. Iul. Romæ.

TITVLVS XIIII.
DE INGENVIS manumissis.

Ingenuus testamento manumissus non efficitur libertinus: & tamen tenetur manumittenti restituere quicquid de eius domo, vel eius contemplatione meruit. Bald. Vel sic: Si manumissus dicat se ingenuum, & obtineat in competenti iudicio: tenetur restituere tam habita à manumissore, quàm eius occasione. Salycetus.

I. Imp. ALEXANDER. A. Phileto.

IIngenuum te ex testamento manumissū esse dicas: l apud tuos iudices m causam agere debes, n tamen iustum contradictorem habes, id est eum qui se patronum tuum esse dicit: me mor n senatū cēsuisse, vt qui post manumissionem o originem p repetierint: l ea quæ de domo q ma numissoris habent, ibi relinquāt. In qua causa etiam legata, vt liberto data esse, iuris prudentibus placuit.

Obsequia seruitutis non faciunt ingenuum seruum. Salycetus.

II. Imp. GORDIANVS. A. Pompeiæ.

INgenuam natam, neque nutrimentorum sumptus, r neque seruitutis obsequium s faciunt ancillam, t neque manumissio v libertinam. PP. V. Id. Maij. Sabino. II. & Venusto Conss.

Natus ex ingenua, lite pendente est ingenuus. Vel sic: Vitium ingressi non officit libertati. Bald. Vel sic: Si manumissa est post ex antiqua causa promeritata ingenuitate: liberi ante nati probantur ingenui. Salycetus.

† *Quædam exempt. habent, Si ingenium te, & ex testamento manumiss. esse dicas: apud suos iudi. causam age, de bes. Si tamē inst. contradic. ha. id est ei qui se patronum esse dicat, nominatis senatū, &c. Tres periit.*

SIingenuum.] CASVS. Si liberū hominem quem credebas seruum tuum esse, in testamento tuo manumiseris: & ille in ingenuitatem proclamauerit: an bona quæ occasione manumissionis ac quisierit in domo manumissoris, apud hæredem relinquere debeat, quæritur? Dicitur quòd sic. Idem est si ei tanquam liberto aliquid fuerit legatum. Viuia.

l *Iudices.* scilicet præsides prouinciarum: vt §. de peda. iudi. l. ij.

m *Agere debes.* actione in rem præiudicialis: vt inst. de act. §. præiudiciales.

n *Memor.* scilicet tu.

o *Manumissionem.* scilicet de facto.

p *Originem.* id est ingenuitatem.

q *Ea quæ de domo.* & etiam post manumissio nem quæsito ex re manumissoris, non aliàs: vt ff. de libe. causā. l. de bo §. fi. & facit ad hanc l. §. de dona ante nupt. l. ea. & de resta. l. neque profes io. & instit. de leg. §. longe. & ff. si liberi. ing. esse dica. l. iij. & j. ad leg. Iul. de adul. l. cum in fi. & ff. de lib. cau. l. si debitori. & ff. de condic. inde. l. seruo manumisso.

SIingenua.] CASVS. Si ingenua, vt ancilla nutriatur, vel obsequiū quod consueuit ancilla præstare, præstitit: an ob hoc q̃ vel vt ancilla nutriatur, vel obsequium quod consueuit ancilla præstare, præstitit, ancilla dicenda sit, quæritur? Dicitur quòd non: nec si de facto manumittatur, libertinæ condītionis efficietur.

r *Sumptus.* vt j. de infan. expo. l. j.

s *Obsequium.* vt j. de libe. cau. l. liberos. & §. de fer. reipub. l. finali.

t *Ancillam.* etiam si per mille annos steterit vt ancilla: si tamen parata sit probare contrarium: vt j. de long. tempo. præscript. quæ pro lib. l. fin. alioquin præsumam eam ancillam, si per. xxx. annos sic fuit.

u *Manumissio.* scilicet facto: vt inst. de inge. §. finali.

SIautem.] CASVS. Si ingenuam, vt ancillam possedisti, & manumisisti: an ea in ingenuitatem pronocante, & obtinente filij post manumissionem, & ante sententiam procreati, ingenui dici debeant, quæritur? Dicitur quòd sic: & nepos mulieris hanc consultationem faciens, si peritiores consuluisset, quod tales essent ingenui, facilè cognouisset. Viuianus.

Sententia in genuitatis præiudicat inter omnes.

a *Solemniter.* per sententiam.
b *Cognoſceres.* Nam sententia ingenuitatis præiudicat inter omnes: vt. ff. de libe. cauſa. l. diui. §. j. & ff. de ſta. homi. l. Ingenuũ. Sed contra. huic. l. j. de lib. cau. l. fin. Solu. ibi nõ erat cauſa liberalis: ſed de dominio inter duos. vel hic erat libertatis cauſa: ibi ingenuitatis. Item argu. contra. j. res inter alios ac. immo hic quia ex ingenua naſcitur, non ex ſententia matris. & ſic non ob. j. de libe. cau. l. fin.

CVm cognatum.] CASVS. Si ciuitate habẽte bellum cum ciuitate alia, ingenuus aliquis captus fuerit & diſtractus: an ſeruus dicendus ſit, quæritur? Dicitur quod non: quia tales non dicuntur hoſtes: vt. ff. de capti. l. hoſtes. Vel dic: quia Palmyreda ciuitas bellum faciebat cum populo Romano, & captus erat liber homo, & diſtractus: cum quodam iure poſtliminij dicatur reuerſus, cum præſes prouinciæ reddet ingenuitati: nec ſeruus eſſe dicetur. Viuianus.

†factum.

c *Ingenuum.* a natiuitate.

Palmyrena.

d *Palmyrenæ.* ciuitas eſt Palmyrena, quæ eſt in prouincia Phœniciæ prope Barbaricas gentes: vt. ff. de cenſi. l. j. & faciebant bellum cum populo Romano, & hunc ceperunt; eum denique vendiderunt: & ſic iure quodam poſtliminij dicitur reuerſus: vt. ff. de cap. l. ij. & l. fin. Vel verius faciebat bellum cum alia ciuitate: & ſic iure non fuit factus ſeruus, cum non dicantur hoſtes: vt ff. de capti. l. hoſtes.

e *Factionis.* id eſt diſcordiæ. in mala enim parte ponitur.

Peruiſteres.

DIſſimari.] CASVS. Primo ponit regulam, deinde exemplum ad regulam quæ talis eſt: Status ingenuorum errore vel malignitate alicuius diſ famari non debet. Exemplum tale eſt: Titius perſæpius impoſuit Seio quod erat ſeruus: præſidem & eius ſucceſſorem ſæpius interpellauit, vt Titiũ citaret, & probaret Seium ſeruum eſſe, vel deſiſteret. Seij allegationibus auditis pronunciauit ne Seius à Titio ſuper ſtatu ſuo decæteto inquietaretur. ſi igitur adhuc perſeuerat in iniuria, debet Titium temperare. Viuianus.

f *Periniquum.* id eſt valde iniquum.
g *Alterum.* ſucceſſorem.
h *Defenſionibus.* id eſt iuribus.
i *Sententiam.* definitiuam, lite primo coram ſe conteſtata: vt argu. ff. de libera. cau. l. diui. §. j. ſecundum Al. Vel dic quod præſes ſtatuerat certum tẽpus, intra quod inciperet agere: quod poteſt, denegando ſibi poſtea iuriſdictionem: vt j. de remiſ. ping. l. ſi eo. & j. de vſu. pu. l. fi. & ff. de cur. bo. dã. l. j. §. quęritur. & ff. quibus

Iudex poteſt terminũ præfigere ad agendũ.

A ex cau. maio. l. ſed & ſi per prætorem. §. ſed & ſi dum decreto. & ff. de optione leg. l. mancipiorum. & l. ſi optio. §. fin. & j. ad legem Iuliam de adulte. l. ob cõmiſſa. & ff. de bo. aucto. iudi. poſſi. l. j. &. ij. & de Carbonia. edic. l. iij. §. duæ. & etiam pœnalem poteſt indicere mulctam: vt. ff. ſi quis ius dicen. non obtẽp. l. j. in princip. Item contra. ſ. vt nemo inuitus. ſed hic ſpeciale. Et ſunt hæc omnia argumenta pro ſcholari qui vult recedere, & Bononienſes differunt cum conuenire in receſſu.

k Inquietudinem. nam amittit cauſam cum deeſt cognitioni contumaciter: vt. ff. de re iudicata. l. contumacia. & j. de adſer. tol. l. j. in fine.

Scientis conditionem.] CASVS. Si ſciens vt ſeruum liberum poſſediſti: non propter hoc libero quo fiat ſeruus præiudicaſti, licet miniſterium quod ſerui conſueuerunt facere, tibi præſtitit longo tẽpore: nullo enim vero titulo intercedente, puta emptionis, vel donationis, nõ intelligitur ſua conditio mutata. Viuianus.

†Parentes.

l *Cum igitur.* hic habes quod abſque lite conteſtata fuit hic lata definitiua ſententia. Sed dic quod ſtatutus fuit terminus. maxime in caſu qui ſequitur. aliàs contra quandoque: vt. ff. de libera. cau. l. liberis. §. ſi quis ſciẽs. ſed certe ibi non ſit ſeruus ſcientis.

m *Quæri ſolent.* vt. ff. de libera. cauſa. l. ſi. vſufructus. in princ. &. §. j. & facit. j. de ſeruis rei. pub. ma. l. fin. Accur.

SIte. CASVS. Si alicui ſtatus quæſtionem mouiſti, & renunciaſti. coram actis, an alij præiudicet volenti ei ſtatus mouere quæſtionem, quæritur? Dicitur quod non ſufficit ad probationem ingenuitatis quod aliquando motæ liti renunciaſti. Viuianus.

n *Nec prodeſſe poteſt.* vt argu. ff. de lib. cau. l. diui fratres.

** ingenui.*

INgenui naſcuntur. vt & inſt. de ingenuis. in prin.

p *Conſtituuntur.* vt inſtit. de lib. in princip. Item & per ſententiam: vt. ff. de ſtatu ho. l. ingenuum.

q *Nec ſeruis.* vt ſeruus vel libertus ſit ingenuus: vt. j. de colluſ. deregen. l. ij. & de libe. cauſa. l. parentes. & l. poſt certi. ius autẽ patronatus bene remittit: vt ſupra de bo. lib. & de iure patronatus. l. ſi. Item beneficio principis libertus ſit ingenuus: vt. ff. de nata. reſti. l. quæris.

r *Nec his.* ſcilicet patronis vel dominis.

s *Tranſactioni.* dedit enim aliquid ſeruus vel libert⁹ domino vel patrono, vt fieret ingenuus: hoc quidem non nocet non conſentientibus.

t *Conſenſerunt.* idem ſi cõſenſiſſent vt fieret ingenui, vt prędixit. *Libertina.*

Famulatus liberi hominis etiam per tempus longum, non facit eum ſeruum. Salyc.

VI. Iidem AA. & CC.
Dionyſio.

SCientis cõditionem liberum non poſſe fieri ſeruum, euidẽtiſſimi iuris eſt. ¶ Cum igitur[i] proponas patrem pupillorum quorum prẽcibus feciſti mentionem, velut liberum te penes ſe habuiſſe in miniſterium, licet in actu lõgi temporis: non præcedente vero titulo quo dominia quæri ſolent, [m] mutare tuam conditionem minimè potuit. S. VII. Kalend. Maij. AA. Conss.

Non renunciatio cauſæ, ſed natalium veritas probat quem ingenuum. Salyc.

VII. Iidem AA. & CC.
Matronæ. †

SIte & filios tuos ingenuos eſſe conſtat: natalium veritas vos tuetur. nam qui ſeruitutis mouerat quæſtionem, apud acta cauſæ renunciando, ad ingenuitatis probationem. nec nocere quicquam, nec prodeſſe poteſt.[n]

Serui vel liberi, ex pacto non efficiuntur ingenui. Salycetus.

VIII. Iidem AA. & CC.
Callimorpho.

INgenui naſcuntur, [o] libertini manumiſſione tantum conſtituuntur.[p] pactum autem nec ſeruis [q] nec libertinis ingenuitatem adſignat: nec his [r] qui tranſactionis [s] non conſenſerunt, [t] quicquam præiudicare poteſt.

Ex libertina matre natus eſt ingenuus, nec ei reuerſo obeſt quod in captiuitate hoſtium fuit. Salycetus.

IX. Iidem AA. & CC.
Potamoni.

LIbertina matre procreatam, ingenuam * naſci na-

Libertina matre.] CASVS. An natus ex libertina ſit ingenuus, quæritur? Dicitur quod ſic. vnde ſi talis ab hoſtibus captus fuerit, vel ex libertina natus, ſibi non præiudicatur quo minus ſit ingenuus. Viuianus.

a *Iuris eſt.* vt inſtit. de ingenuis. in prin. & ſupra de oper. liber. l. antepen.

AD *recognoſcendos.*] CASVS. In Il. plerunque hoc nomen Stichus, ponitur pro nomine ſerui. ſi aliquis ingenuo hoc nomen impoſuit ad celandam ingenuitatem: nũquid ob hoc mutatur eius conditio? Dicitur quod non. Viuianus.

b *Ad recognoſcendos.* vt inſtit. de leg. §. ſi quis in nomine.

SI *veſtram.*] CASVS. Si ingenuum tanquã ſeruum poſsides nullo præcedente titulo, vel eius operas in x. vel xx. an. liberi conduxiſti: nõ ob hoc ingenuitati eius præiudicatur: & vt ſibi conuentionis fides adimpleatur, agere poterit.

†al. nutrit.

c *Si veſtram.* id eſt veſtri: poſſidebantur enim vt ſerui.

d *Titulus.* ex quo liberi conſtituuntur ſerui: vt ff. de libe. cau. l. ſi vſusfructus. & facit ſupra eo dem. l. ſcientis. & eo. tit. l. libertina.

e *Prohibemini.* ſcilicet ad mercedem, id eſt vt ſolu- *†Maximo Edmio.* natur vobis merces.

AD *mutandum.*] CASVS. Ingenua vendita & exportata tanquam ancilla, nunquid libertatem & ingenuitatem amittat? Dicitur q̃ non: ſed nati poſt, maneant liberi. Viuia.

f *Promouet.* vt & infra ad legem Fab. de pla. l. abducti. & facit ſupra eodem l. libertina.

SIte. CASVS. Si alicui ſtatus quæſtionem mouiſti, & renunciaſti. coram actis, an alij præiudicet volenti ei ſtatus mouere quæſtionem, quæritur? Dicitur quod non ſufficit ad probationem ingenuitatis quod aliquando motæ liti renunciaſti. Viuianus.

n *Nec prodeſſe poteſt.* vt argu. ff. de lib. cau. l. diui fratres.

** ingenui.*

INgenui naſcuntur. vt & inſt. de ingenuis. in prin.

p *Conſtituuntur.* vt inſtit. de lib. in princip. Item & per ſententiam: vt. ff. de ſtatu ho. l. ingenuum.

q *Nec ſeruis.* vt ſeruus vel libertus ſit ingenuus: vt. j. de colluſ. deregen. l. ij. & de libe. cauſa. l. parentes. & l. poſt certi. ius autẽ patronatus bene remittit: vt ſupra de bo. lib. & de iure patronatus. l. ſi. Item beneficio principis libertus ſit ingenuus: vt. ff. de nata. reſti. l. quæris.

r *Nec his.* ſcilicet patronis vel dominis.

s *Tranſactioni.* dedit enim aliquid ſeruus vel libert⁹ domino vel patrono, vt fieret ingenuus: hoc quidem non nocet non conſentientibus.

t *Conſenſerunt.* idem ſi cõſenſiſſent vt fieret ingenui, vt prędixit. *Libertina.*

†Menãdro.

Allodij ſui eſſe vẽ primo adſerẽs, an poſſit poſtea dicere ſe in fundi habere.

talibus, euidentis ac manifeſti iuris eſt. [a] Cum igitur te matre libertina editam, deinde ab hoſtibus captam, poſtliminio reuerſam proponas, & nunc tibi ſeruitutis moueri quæſtionem: conſequens eſt adiri † præſidem prouinciæ, qui de cauſa liberali cognoſcet, iure laturus ſententiam, ſciens neque huiuſmodi matris conditionem, neque captiuitatẽ, reuerſis de ſtatu priſtino quicquam poſſe detrahere.

Nomina ſunt inuenta ad recognoſcendum, non ad faciendum quem ſeruum, vel ingenuũ. Salycetus.

X. Idem AA. & CC.
Athenodoræ.

AD recognoſcendos[b] ſingulos nomina comparata publico conſenſu, ob celandos natales ingenuis, ſi mutentur, minimè nocet: † natoſque (licet in miniſterio ſeruitutis) liberæ conditionis, non ſeruos poſſeſſio, ſed ſtatus ingenuos edi perficit.

Locatio operarum nec facit nec probat quẽ ſeruum. Salyc.

XI. Iidem AA. & CC.
Maximæ. †

SI veſtram[c] poſſeſſionem nullus præceſſit titulus, [d] ſed ingenui conſtituti operas mercede placita locaſtis: nec ſtatui veſtro quicquam derogatum eſt, nec ad conuentionis implendam fidem ſolemniter agere prohibemini[e]. S. Non. Mart. C C. Conss.

Plagio abducta ingenuitatem non perdit. Salycetus.

XII. Iidem AA. & CC. Quietæ.

AD mutandum liberę ſtatũ, cõmiſſum plagij nihil promouet: [f] ſed abductam natales quibus nata eſt, poſt hunc etiam caſum obtinere conuenit. S. III. *

Abſolutoria lata, quia non probatum, non propterea præſumitur quod reus adſerebat eſſe verum. Item ſuccumbens in cauſa ingenuitatis, non præiudicat ſibi in cauſa libertinitatis, quin illam poſtea mouere poſſit. Salyc.

XIII. Iidem AA. & CC. Melandro. †

Ancillã ſi quis dicat. Item nota hic ar. quod qui primo adſerebat rem aliquam de ſuo allodio eſſe: poſtea poteſt adſerere ſe in feudum habere. ſic & ſupra ſi ſeruus expor. ve. l. mo uebor. & ff. de excep. rei iudica. l. ſi mater. §. ſi quis autem. ſed ar. contra infra qui po. in pig. ha. authen. item poſſeſſor. & ff. de iure au. an. l. ij. & ſupra de furtis. l. j.

STatui ingenuæ.] CASVS. ſi ingenuam tanquam ancillam nomine ſponſaliorum ſponſæ tuæ dediſti: non ob hoc

A vt ancilla fiat, ei præiudicare potuiſti. Viuianus.

h *Data proponitur.* ea inuita, vel ignorante: vt infra de libera cauſa. l. miniſterium. & ſupra. e. l. ſi veſtram. aliàs facit ſibi præiudicium: vt arg. ff. de lib. cauſa. l. ſi vſus fructus in principio. & §. j.

COMMVNIA DE MANVMISSIONIB.

Expoſitumus in ſuperioribus ſingularia de manumiſſionibus: nunc audiamus communia. *Continuatio.*

AZo.

INgenuum [quis] ſe contendendo, nec probando, non amittit libertinitatem. [g] S. VII. Id. Decembr.

Etiam per titulum fauorabilem ſtatus non amittitur. Baldus. Vel ſic: Ignoranter deſponſata vt ancilla, ſicut ingenuitati non præiudicat, hoc dicit ſecus ſi ſciens. Sal.

XIIII. Iidem AA. &. CC.
Ariſtoteli.

STatui ingenuæ ex eo ſolo quod velut ancilla ſponſaliorum nomine data proponitur, [h] præiudicari nulla ratione poteſt. S. VII. Kalendas Ian.

TITVLVS XV.

COMMVNIA DE MANVMISSIONIBVS.

Si proprietarius & vſufructuarius ſimul libertatem ſeruo imponant, pleno iure liber efficitur. at vbi ſolus proprietarius hoc fecerit, ipſius libertus erit, & quaſi ſeruus apud vſufructuarium permanebit: & interim alumde quæſita quam ex operas ſua & ex fructuarij, ſibi querit: & ea ad legitimum ſum ſucceſſorem tranſmittit. Vbi vero ſolus fructuarius manumittit: ſi contemplatione ſerui, tunc quandiu vſusfructus duraſſet, proprietario ſeruire non tenetur: ſed poſtea ſic. & interim extera operas quæſtas, domino quærit. hoc dicit uſque ad §. illud quoque. Salyc.

C

I. Imp. IVSTINIANVS A. Iuliano præfecto prætorio.

SAncimus ſi proprietarius ſeruo cuius vſusfructus ad alium pertinebat, libertatem impoſuerit; nõ ſecũdum antiquam obſeruationẽ & libertate carere * & eũ ſine domino eſſe intelligere; ſed nec inueniri perſonam cui res ad ſe venientes acquirao. Sed ſi tam proprietarius quàm vſufructuarius libertatẽ ei cõſentientes impoſuerint, pleno iure liberũ eũ effici: & ſi quid poſtea ſibi acquiſierit, hoc in bonis ſuis habere. ¶ Sin autẽ proprietarius ſolꝰ libertatẽ impoſuerit, vſufructuario minime conſentiente: ſit quidem ille qui libertatẽ à proprietario accepit, inter libertos proprietarij connumeratus: [i]

D

** al. ex ea libertate ea.*

ITa enim ſeruiat donec viuat: vel cum morte vel capitis deminutione finiatur: & finito vſufructu plene liber ſit: adeo vt quomodo velit degere poſſit. Si verò viuente vſufructua. deceſſerit: hereditatem ſuam ad hæredem ſuum, ſi teſtatus moriatur, vel ad ſuccedentem ab inteſtato tranſmittat. In tertio caſu diſtingue: aut noluit eum libertatem conſequi, quia volebat cedere vſumfructum: & maneat ſeruus proprię. ſi vero eum voluit liberum eſſe: viuente vſufructua. miniſterium proprietario non debet, ſed iudices tueri eum teneantur. & quod medio tempore acquiſiuit, finito vſufructu ad dominum reuertatur. & hoc in prima. An autem pater vel mater per filium vel filiam in poteſtate, vel emancipatos, cuiuſcunque gradus, poſſit manumittere ſeruum ſuum, vel in eccleſia, vel coram iudice, vel inter vuos, & in vltima voluntate, vel directè, vel per fideicommiſſum manumittere voluerit? Dicitur quod ſic. An ſit habenda diſtinctio ætatis illius, ſit maior, vel minor, qui manumittendus eſt, quæritur? Dicitur quod nõ. Viuianus.

Communeratus. ſcilicet ſtatim: vt hic. Sed contra ff. de hæ-

redi. instituen. l. quotiẽs. in fin. vbi differtur donec vsusfructus finiatur. Solu. hæc illam corrigit.

a *In medio.* id est post manumissionem durante vsufructu.

b *Posteritati.* nisi sit acquisitum ex re fructuarij, vel ex operis sua: vt instit. per quas perso. no. acqui. §. de his.

† *al. alio legitimo modo.*

c *Permaneat.* nisi forte sit constitutus, quandiu seruus in seruitute esset.

d *Peremptus.* morte, vel capitis deminutione.

e *Tramitem.* instituum, vel ab intestato ei succedentem.

f *Gratias agendo.* ipsi seruo.

g *Obseruare.* id est parere.

h *Ad eum pertinebunt.* non ex re fructuarij, vel ex opera sua.

i *Et nullum restituat.* hoc tamen admittitur quandoque, scilicet in duobus casibus: vt. ff. de libe. cau. l. si vsufructuarius. & de stipu. seruorum. l. quod seruus stipulatus.

k *Perdituri.* vt &. ff. de manumiss. l. nepos. & de manu. vindi. l. si pater. & est hic specialè. sic econtra filius per patrem: vt supra de his qui à non do. manu. l. penult. sed regulariter contra: vt supra de manu. vin. l. nec mulierem. l *Cum enim.* merito hoc casu liberorum differentia est sublata, cũ enim, &c.

Emancipati à suis aliter se aliquibus differunt.

m *Penè.* ideo dixit penè: quia emancipatus non acquirit patri. Item per prætorem tantum succedit. Item vocat patrem in ius, eum venia tamen: vt supra de in ius voc. l. fin. Item emãcipati cõferunt suis: sed non sui emancipatis: vt supra de colla. l. si emancipati. plenè diximus.

n *Peculiare est.* id est pulcherrimum est.

o *I quis sertio. Imponere.* id est manumittendi auctoritatem dare.

quã refert Paul. lib. j. Sẽtẽtiarũ. ti. 13. his verbis. Fœtus infans: vt iusti. de lib. §. minas iussit patres manumittere potest, matris non potest. Contius.

p *Requirere.* etiam si est infans: vt iusti. de lib. §. fina. & ff. de manumiss. l. iuris ratio.

q *Ampliandam.* vt supra de indi. vidũ. l. ij. & de bo. lib. l. fi.

I *quis sine vxore.*] CASVS. Si aliquis ad & si quid in medio [a] possidet, hoc sibi acquirat, sibiq; habeat, & suæ posteritati [b] relinquat, saluo patronat[c] iure per omnia custodiendo, nisi & hoc ei legibus fuerit remissum. Ipse tamẽ libertus quasi seruus apud vsufructuarium permaneat [c] donec vsufructuarius viuit, vel vsusfructus legitimo † modo peremptus [d] est. Etenim si finẽ vsusfructus quocũque modo accipiat: tunc facultas ei tribuatur quo maluerit degere modo. ¶ Si vero adhuc superstite vsufructuario ab hac luce fuerit libertus exempt[e]: hæredibus eius legitimũ tramitem [e] sequatur. ¶ Sin autem vsufructuarius tantummodo libertatem imposuerit: si quidem hoc modo, vt cedat vsum fructũ proprietario: plenissimũ ius habeat in seruo proprietarius: vt omnia ei seruus acquirat secundum ea quæ generaliter in seruos & dominos constituta sunt. ¶ Sin verò gratias agendo [f] vsufructuarius eũ ab vsufructu liberauerit, & libertate donauerit: tunc maneat quidem seruus proprietario suo annexus: sed nõ necessitas ei imponatur, donec viuit vsufructuarius, vel vsusfructus constare potest, obseruare [g] pro prietarium, & quædam ministeria ei adimplere, sed iudices nostri eum in quiete tueantur. ¶ Post vsufructuarij autem mortem, vel vsusfructus quocũque modo interemptionem: tũc seruiat quidem domino, & omnia quæ in medio ad eum pertinerint. [h] hæc suo domino acquirat. Et sit ex nostra constitutione hæc separatio inter seruos & liberos: & non secundum ius antiquum idem seruus remaneat, & nullum respiciat [i] dominum.

Potest manumitti tam in ecclesia, quàm apud iudicem, vel in testamento etiam infans & ignorans, vt sit suus Romanus. Baldus. Vel sic: Seruus cuiuscunque ætatis manumitti potest à domino. Satyc.

II. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

SI quis seruo suo libertatem imponat, siue in ecclesia, siue in æde sacra, siue ad qualecũque tribunal, vel apud eũ [iudicem] qui libertatem imponere [o] legibus habet licentiam, siue in testamento, vel alio vltimo elogio, directam, vel fideicommissariam: nullo coerceatur * modo eorum qui ad libertatem veniunt, ætatem requirere. [p] neque enim eum tantummodo ciuitatem Romanam adipisci volumus, qui maior triginta annis existit: † sed quemadmodum in ecclesiasticis libertatibus non est huius ætatis differentia, ita in omnibus libertatibus quæ à dominis imponuntur, siue extremis dispositionibus, siue per iudices, vel alio legitimo modo: hoc obseruari sancimus, vt sint omnes ciues Romani constituti. ampliandam [q] enim magis ciuitatem nostram, quàm minuendam esse censemus.

Si existens sine vxore ancillam propriam in concubinam habeat: & de eius vel sobolis libertate vel seruitute nihil disposuerit: ad libertatem post eius mortem perducuntur. Salyc.

III. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

SI quis sine vxore constitutus, ancillam suam sub nomine habeat concubinæ, & in eadem vsque ad mortem suam consuetudine permanserit, & forsitan liberos ex ea sustulerit: sancimus omnimodo non concedi hæredibus defuncti eandem, vel liberos eius, si etiam liberos habuerit, in seruitutem deducere: sed post mortem domini sub certo modo [r] eripiatur in libertatem vnà cum sobole sua, si etiam eam forsitan habuerit. Ipsi etenim domino, dum superesset, damus licentiam [s] quomodo voluerit vti tam ancilla sua, quàm etiam ex ea progenita sobole, & in suo vltimo elogio quicquid voluerit contra eos disponere, id est quasi seruos eos aliis legare, siue in seruiturem hæredum nominatim relinquere. ¶ Sin autem taciturnitate [t] eos præterierit, tunc post mortem eius ad libertatem eripiantur: vt sic mors domini, libertatis eorum exordium. ¶ Hominibus etenim vxores habentibus, concubinas vel libertas vel ancillas habere, nec antiqua iura [v], nec nostra concedunt. Dat. Kalendis Nouembr. Constantinop. post consulat. Lampadij & Orestis. IIII.

TITVLVS.

ancillam suam consuerudinem habuit, & vsque ad mortẽ ita perseuerauerit: nec ipsam nec liberos eius hæredes in seruitutem deducant, sed in libertatem eripiantur. & hoc in prima. Licentia vero domino superstiti concedẽda vti ancilla & sobole quomodo sibi placuerit: & in vltima voluntate de eis disponere, eos alijs vt seruos legando, vel vt in seruitute hæredum remaneant relinquendo, & hoc in secunda. Si vero nihil de eis expressit: tunc post mortem eius ad libertatem perducantur. & hæc vera sunt in omnibus non habentibus vxorem. In alijs vero sec[u] erit: quia habenti vxorem, & concubinam etiam antiqua iura non permittunt. & hoc in tertia. Viuianus.

r *Certo modo.* quem certum modum habes in fi. l.

s *Licentiam.* vt infra tit. j. l. de ancilla.

t *Taciturnitate.* sic supra de secun. nupt. authent. nunc autem.

v *Antiqua iura.* vt & supra de concu. l. j.

DE LIBERALI causa.

Dixit supra de libertate danda: nunc de ea tuenda per liberalis iudicia.

Cõtinuatio. Vel sic: Quidam contingat libertas, supra dictum est. nunc autem quomodo libertas præstita petatur vel defendatur, ponit: & ita tractat de liberali causa. Azo.

Eum quidem.] CASVS. Si filios tuos tanquam seruos distraxisti: an eos vindicare in libertatem possis, quæritur? Dicitur quod licet rem illicitam commiseris, tamen eos vindicare pótes: vel no mine eorum in libertatem proclamare. Viuianus.

a *Illicitam.* quantum ad ius. nam vendi non potest, nisi in casu: vt supra de pat. qui si. dis. l. j. & ij.

b *Inhonestam.* quantum ad bonos mores.

c *Filios, tuos.*

d *Adi.* tu pater, & etiam filiis inuitis: vt ff. eodem. l. ij. &. iij. & ad hoc supra de transact. l. transactione matris. Et sic not. quod

Turpitudinẽ filij alleg. rem sibi.

suam turpitudinem allegat. Item venit contra factum suum. & sic est contra. ff. de adopt. l. post mortem. Solu. hic fauore libertatis: vel non venit nomine suo: quod est verum. sic supra de admi. tut. l. cum quidam. vel ideo, quia contra legem facium est, vnde pro infecto habetur: vt infra de agri. & cen. l. quemadmodum. lib. xj. Vel hic fuerunt scientes. vt de ipso iure non valuit contractus super libero homine: vt instit. de contrahen. empr. §. fi. Vnde non obstat. ff. de euic. l. vindicantem. sed quid si non fuit emptor sciens, & sic tenuit contractus: vt infra de euic. l. si tibi? non videtur sufficienter respõsum ad illam vindicantem: sed dico primas respõsiones sufficere.

e *Iuris.* scilicet per adsertores, qui tamen sublati sunt: vt infra de adsert. tol. l. j. in prin.

SIbi.] CASVS. Si seruos meos quo ad opinionem possedisti, & eos vindicãdo obtinui, si postea in libertatem proclamauerint: an eis obstet res inter me & te iudicata, quæritur? Respon. quòd non.

f *Dicis.* & sunt in possessione seruitutis.

g *Dicantur.* scilicet à seipsis, vel ex possessione seruitutis, vel ab amico eorum.

h *More solito.* scilicet per adsertores: qui tamẽ sublati sunt: vt infra de asser. tol. l. j. in prin.

i *Iudicata.* quia obtinuisti contra alium. nam ibi de proprietate inter duos litigatur: hic inter seruum & dominũ de libertate: & sic non nocet: vt infra res inter alios. &c. & ff. eodem. l. si cui. §. j. Ac cursus.

SIliber.] CASVS. Si ancillæ ipse liber homo se copulauerit habendo eã vt concubinã: & ei vt abstineret denunciaui, nec abstinuit forte: an ob hoc mutetur sua conditio, vt seruus efficiatur, quæritur? Dicitur quod non. Viuianus.

TITVLVS XVI.
DE LIBERALI causa.

Pater potest venire contra factum filium illicitum & inhonestum, in fauorem filiorum, qui non potuerunt per patrem affici iniuria. Baldus. Vel sic: Pater venit contra factum filii, quod est, ipso iure nullum, vel nomine filij eui prædicti cure non potuit. Salyc.

I. Impera. ANTONINVS A. Saturnino.

REm quidem illicitam [a] & inhonestã [b] admisisse te confiteris, quia proponis filios [c] ingenuos à te venundatos. Sed quia factum tuum filiis [tuis] obesse non debet, adi [d] competentem iudicem (si vis) vt cauta agatur secundum ordinem iuris. [e] PP. V. Id Februa. †

Sententia inter duos super proprietate seruorum lata, non præiudicat seruis in libertatem proclamantibus. Salyc.

II. Idem A. Veroniano.

SIhi quos seruos tuos esse dicis [f], liberi esse à diuersa parte dicantur [g]: de statu eorũ more solito [h] quæri oportet. nec enim res iudicata [i], qua de proprietate eorum pronunciatum est, opponi cautæ liberali potest. Dat. Non. Feb. Romæ, Messala & Sabino Consulibus.

Ex contubernio ancillæ alienæ liber homo non transit in alterius dominium. Salyc.

III. Imp. ALEXANDER. A. Quirino.

SI liber homo alienæ ancillæ cõtubernium sequatur: licet ei fuerit denunciatum vt se abstineret, seruus domini † mulieris non fit [k]. PP. Non. Febr. Fusco & Dextro Conss.

Si sententia pro libertate data transit in rem iudicatam, amplius de ea non quæritur, secus si ab ea fuerit appellatum. Salyc.

IIII. Idem A. Iocundo.

Si is quem.] CASVS. Si de possessione libertatis aliquẽ in seruum petisti, & absente te per contumaciam legitime citato, pronunciatus fuerit liber: prætextu sententiæ latæ in absentia, an possis eum petere in seruitutem, quæritur? Dicitur quod non est secunda petitio tua admittenda. & hoc in prima. si tamen postquam scisti laram fuisse sententiam, intra decem dies appellasti: an iure lata fuit sententia, inquiret iudex appel. & hoc in secunda, Viuianus,

l *Causa cognita.* puta post edicta: vt. ff. de iudi. l. & post. & supra de inge. ma. l. diffamari. Et nota quod hic iure veteri contrahebatur ante lustrinapum eremodicium in causa liberali absente a

Eremodicium an possit cõtrahi cum absente. & infra eo. l. si liberali.

iusta, quod alias non erat: vt. ff. de iudi. l. & post. & j.

hoc.

in *Non debet.* inter dum datur: vt. ff. eod. l. diui fratres. §. quòd si. ex seruitute.

præscriptio nes.

n *Cognouisti.* à tem. pore ergo scientiæ cursus est tempus appellationis: vt infra quomodo & quando iudex. l. ab eod. sicut in redhibitoria. arg. ff. de ædil. edic. l. eum sex.

Appellationis tempus currit à tempore quo scitur. pœne scitur.

o *Audatorio.* scilicet iudicis apellationis.

NOn ideo.] CASVS. Si filius ancillam tibi vendiderit: an ideo minus quod à fisco eam comparasti, possit in libertatem proclamare, quæritur? Dicitur quod non, & hoc in prima. An aut enim obsit quo minus proclamet in liberr. quòd cum vt debatur, exte debat numerum. xx. annorum? Respon. quòd nõ: quia tunc habet locum quòd ei obesse possit, cum gratia participandi precij præbuit assensum: & hoc in secunda. Cui vero incubat probatio, an ei prouocanti de possessione seruitutis in libertatẽ, an tibi, quæritur? Respon. quod ei incumbit onus probandi. quia ea non probante, ius possidẽdi eam vt ancillam obtinebis inconcussum. & hoc in tertia.

p *Comparasti.* nec enim rem alienam vendidit vt tuam, cum nullius erat: alias enim videris domin. vt argu. instituti. de vsuca. §. fin. & infra. de quadri. præscrip. l. bene.

q *Præsentem & alia sunt necessaria quæ diximus. ff. de statu. ho. l. & in seruorum.*

r *Recipit.* item oportet eam prius reddere rationem: vt. ff. eodẽ. l. imperator.

s *Obtinebis.* vt supra de eden. l. qui accusare.

Nec si.

VI. Impera. VALERIANVS & GALLIENVS AA. & VALERIA. Cæs. Versimeno.

Venditio fisci non præiudicat cautæ liberali, item probationis onus incumbit non possidenti: quo non probante, possessio rei manet inconcussa. Baldus. Vel sic: Quatuor dicit. Primo, quod fiscus non priuilegiatur, vt mulier ab eo vendita ad libertatem non proclamet. Secundo, quod exceptio minoris ætatis contra eam est inanis. Tertio, quod ex seruitute proclamanti in libertatem, incumbit onus probandi. & hoc operatur possessio eius quã habet contentus. Quarto, quod exceptio precij participati probata, facit libero vendito. Salyc.

v. Idem. A. Sabino.

NOn ideo minus in libertatem proclamare potest ea quam ancillam tuam esse dicis, quod eam vendente fisco comparasti [p]. ¶ Sed nec hodie * ad præscriptionem operatur, quod venditionis tempore maior viginti annis fuerit: cum ætatis allegatio non aliàs possit præscriptionem † aduersus ciuem Romanum accommodare, quàm si participandi precij [q] gratia consensum seruituti dedisse probetur. ¶ Probationis tamè onus, cum ex seruitute in libertatem adseritur, ad se recipit [r]: quæ si affirmationem suam non impleat, inconcussum possessionis ius obtinebis [s].

Si spontanea confessio non valet: multò minus facta coactè vel in tormentis. Baldus. Vel sic: Etiam spontanea confessio in scripturam redacta, liberum non facit seruum. Salyc.

VI. Impera. VALERIANVS & GALLIENVS AA. & VALERIA. Cæs. Versimeno.

NEc si.] CASVS. Scripsisti te seruum meũ esse: an tibi præiudicalti quo magis stas seruus, quæritur? Respõ. quod nõ. multo minus fieret tibi præiudicium, si te per vim compulissem vt scriberes te seruum meum esse.

a *Seruum.* eius qui sciebat te liberum: vt. ff. de inge. manu. l. scientis. & ff. eo. l. liberis. §. si quis. Sed certe idem si ignorans: quia huiusmodi confessiones non præiudicant quasi contra naturam: vt &. j. eo. l. interrogatam. &. l. liberos. j. & ij. &. ff. de inter. act. l. finis cuius. §. fina. sed quantum ad adscriptitiam causam huiusmodi confessio posset nocere, si alia adessent quæ adesse oportet: vt. j. de agri. & censi. l. cum scimus. lib. xj.

† Aurelius, alias, Antõ.

SI ab eo.] CASVS. Si in testamẽto tuo seruum tuu manumisisti: an hæres tuus possit eum in seruitutem revocare, quæritur? Dicitur quod non: licet de iure manumissio non procedat, ex quo enim hæreditatẽ adit, factum tuũ debuit cõprobare.

b *Firmare debuit.* vt. ff. de rebus alie. nõ alie. l. vẽditrici. &. ff. de euict.

† Venuria. l. Seia. & de pigno. act. l. rem alienam. ff. de rei vindica. l. cum à matre. Sed contra. ff. qui & à quib. l. si seruo. Solu. hic dominus extitit hæres manumissori: ibi ecõtra manumissor domino. quæ non placent: quia magis debet esse econtra. Vel dic quod valet iure exceptionis: vt hic, non ipso iure, vt ibi. Vel hic fuit manumissus ab eo qui non potuit manumittere, non quod non esset dominus, sed quia minor erat. xx. annis, sine iusta causa: vel quia in fraudẽ creditorũ. argum. ff. de ser. pig. da. ma. l. si crediторibus. ibiquia non erat dominus. Item arg. contra. ff. de castrẽ. pec. l. pen. in fine. ADDITIO. Pro solutione contrariorum in hac glo. formatorum, vide pulchram distinctionem Bar. in l. cũ vir. ff. de vsucap. ante finem.

CVm affirmes.] CASVS. Si cum seruo tuo de danda sibi & sibi liberrate, acceptа certa pecuniæ quantitate conuenisti: si non manumisisti sicut conuenisti, non es compellendus stare conuentioni: sed hortabitur te præses facere vt conuenisti, iure patronatus tibi manente saluo.

c *Nummo.* id est nummis. sic multus piscis est Bononiæ, id est multi pisces: vt. ff. de verb. sig. l. in vsu.

d *Hortabitur.* vt &. ff. de condic. ob cau. l. si liber. Sed an necessitatem imponat: Quidã quod sic: vt. ff. si liber. inge. esse dicit. j. Sed certe ibi non fuit seruus reddito præcio. Item pro eis. ff. de acqui. hæredi. l. si seruum §. si quis. sed ibi domino futuro dedit, nõ præsenti. Vel ibi succurritur ei, vt non sit necessarius hæres. Tu dic quòd dominus non compellitur: licet sit hortandus: vt supra de transact. l. interpositas. & infra eo. l. post certi.

e *Eum.* scilicet dominum quondam.

A

NEc si volens scripsisses seruum[a] te esse, non liberum: præiudicium iuri tuo aliquod comparasses: quanto nunc magis, cum eam scripturam dare cõpulsum te esse testaris?

Contra libertatem præstitam à defuncto hæres non potest venire, etiam si seruus fuerit hæredis: quia adeundo hæreditatem, confirmat libertatem. Salyc.

VII. Imperator AVRELIANVS †. A. Secundo.

SI ab eo cuius seruus fuisti, manumissus es: frustra libertatis controuersia sustines, maxime ab hærede eius qui [re] manumisit. cum etsi iure libertas nõ processerit, respectu tamen aditæ hæreditatis voluntatem defuncti suo consensu firmare debuit[b].

Ex pacto facto cum seruo proprio de se vel filio manumittendo, & dato nummo dominus non adstringitur, licet à iure hortetur. Salyc.

VIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. & CC. Verinæ.†

CVm adfirmes placuisse quondam domino tuo, vt pro te & pro filia tua dato nummo[c] certæ quantitatis vos manumitteret, & re tantummodo liberauit: aditus rector prouinciæ hortabitur[d] eum[e], salua reuerentia quã patrono liberti tolent exhibere, placito suo stare. Dat. prid. Maximo. II. & Aquilino Conss.

Adfirmum in libello habet vim confessionis, & ei statur contra proferentem, & si in diuersis libellis contraria dicit, statur ei quod nocet. Bal. Vel sic. Confessum supplicantis statur in eius præiudicium, non fauorem. Salyc.

IX. Iidem AA. & CC. Proculo.

CVm* precum[f] tuarum[g] conceptio, licet eum contra quẽ

* Ista lex est in argumento quod testibus sibi ipsis cõtrarius nõ est credẽdũ, vt in gl. super, verbo, cõtradicẽt. in cap. licet. extra de proba. Numerus singularis pro plurali ponitur.

CVm precum.] CASVS. Si in libello precũ quem principi cõtra seruum tuũ porrexisti, in prin. seruum natum ex ancilla adfueraſti, in fine autem ex adscriptitia: posterion adiuerato ni fauore libertatis sibi atur corã iudice delegato, apter vtumã adsertionẽ in scripto cõtentã. nec rediẽs ad principẽ aliud obtinebit, vt potius dicendus sit adscriptitius, quã seruus. Vel sic: Dixi imperatori, vellem vt cognosceres inter me & quendam quem dico ex ancilla mea natum. etiam ille dicitur Albertus Carbonien. dixit imperator: intellexi ex verbis precu tuarum, quod dixisti ex ancilla tua natum, & dixisti vocari Albertum: quo nomine non consueuerunt vocari serui, sed liberi: & posset esse ex ancilla natus, non tamen seruus: ideo videtur quod tu non sis audiendus.

† Intelligitur. *Super hãc l. vide Alcia. Paradoxo. lib. 5. cap. 5. & Anto. August. lib. 3. emend. cap. 8. & Virgilium in Lyra. Contra. Libellum porrigens si quid dicat contra se, standum dicto suo.

Cum precum. nota per legẽ istã, q̃ si quis porrigit libellum, & aliquid dicit contra se in libello, standum dicto suo contra se. argu. ff. ta. militẽ erescendę. l. qui familię.

g *Tuarum.* factarum a tua vice. & nota quem videri conteri quod in libello ponit.

h *Tamen nomini.* hic pone casum in principio postum: & die quod pretus in libello precum dixerat natum ex ancilla: postea in eodem libello ex adscriptitia posteriori confessio valet fauore libertatis.

Liberos.] CASVS. Licet liber homo tioni seruiat, vel pactus sit q̃ sit seruus: non ob hoc sibi præiudicat quo magis fuerit seruus. Vianus.

† Secundum alias libertatis, si liberum natus.

i *Pactus.* vt &. ff. eodem l. nec si volens. &. ff. de pac. l. si vnus. §. & in summa. Accursius.

k *Adminis trationis.* vt &. ff. de ser. reipub. l. fi.

NOn mutant.] CASVS. Si seruus tuus re ignorante ad honores ciuiles adspiraverit, nõ ob hoc probauit se esse ingenuũ: nec per hoc quod pater eius aliquãdo ad ciuiles adspiauerit honores, sed cora cõpetẽti iudice de statu eius quęretur, scilicet an sit liber, vel seruus. Viuianus.

l *Adspirauerint.* domino ignorante alioquin contra: vt. j. qui mi. non pos. l. super seruis. &. l. fina. lib. xij. & ad hoc. ff. de offi. præto. l. Barbarius. & infra eo. l. iubemus. & supra de proba. l. neque. vnde suus honor non prodest: multo magis nec patris.

m *Solemnibus.* id est dato libello.

SI ex liberta.] CASVS. Si liberũ vt seruum tuũ distraxisti, ei nõ prædicatti quo minus in libertatẽ proclamare possit, ne fiat seruus, & hoc in prima. Si vero ex ancilla tua natũ distraxisti: licet emptori præcium seruus soluerit, non ob hoc erit liber. Vian *Liberta.*] q̃da libri habẽt, ex libera, alij, ex liberta, alij, si liberũ.

o *Consecutus es.* nisi in casibus, vt institu. de noxa. in princ. & supra de pa. qui fi. dist. l. ij.

PRincipaliter.] CASVS. Stichus dicebat esse seruus meus, decessit relictis filiis, & peculio, venit Titi[s] ex aduerso, dicẽs peculium

lium ad eum pertinere, & quod filij stichi serui sui erant: quid iuris sit quæritur? Dicitur quod non debet principaliter inquiri de Sticho, & ita de carne & ossibus eius: sed debeo probare corã præside quod dominium Stichi spectabat ad me: quo probato, peculium eius & filij mihi adsignabũtur. Vel sic: Si habui seruũ, & ille habuit peculium, & decessit: non potest quæstio principaliter de dominio istius assignari: sed si de peculio eius fuerit controuersia, poterit quæstio illa agitari. prior sententia verior est. Viuianus.

† Antistia.

a *De statu.* vt petantur caro & ossa.

b *Debent.* vt infra ne de sta. defunc. l. quamuis. & l. fin. & j. si pend. appellatio. mors inter. l. quamuis.

LIte ordinata.] CASVS. Si aliquem de possessione libertatis in seruitutem petieris: lite contestata, in liberali causa, ea pendente interim pro libero habebitur quo ad causam liberalem exercendam. Viuianus.

† Quintianus.

c *Lite ordinata.* id est contestata.

* Concor. gl. super verbo, fides, in ca. super literis de fest. Sequestrpendente lite de statu, quo ad, vsitet pro liberto habetur.

d *Libertatis.* id est lite cõtestata in liberali iudicio, alias aliter dicitur: vt §. qui da. tuto. post. l. j. & ibi notatur.

e *Constituitur.* scilicet pro libero.

f *Habetur.* quo ad hanc litem exercendam: & ex eventu apparebit, fuerit vilis an inutilis: vt ff. eo. l. ordinata. & ff. ex quibus causis ma. l. j. §. is autem. & ff. de vsuca. l. fi is qui. §. si seruus. sic ergo pro libero habetur, vt agat contra dominum. Item vt per pro curatorem causam libertatem exerceat, si ex libertatis possessione in seruitutem petatur: seruus si econtra. Item vt actiones contra cæteros debitores intentet, & contra se intentatas excipiat: non vt finiat: vt infra de adsertione tollenda. l. j. in princip. & ff. de procura. l. seruum. §. j. & de libera. causa. l. ordinata. Item vt ei detur tutor: vt supra qui dare tuto. vel cura, possit. l. j. sed quo ad quædam non habetur pro libero, scilicet vt interim ad militiam eligi possit: vt ff. de re milit. l. qui status. nec quantum ad hoc quin acquirat cæterarum rerum possessionem domino: vt ff. de acquirend. poss. l. iij. §. si seruus. & de libe. causa. l. si cui. §. licet. Accursius.

NEc omissa professio.] CASVS. Si de possessione seruitutis in libertatem prouocasti, non ob hoc tibi præiudicabitur, quod instrumenta natiuitatis tuæ non habueris, quo minus lis tuo marte decurrat, & prout iuris ratio dictat, decidatur: aliis idoneis probationibus adhibitis. Viuianus.

g *Nec omissa professio.* id est scriptura illa quæ fieri solebat in natiuitate cuiuscunque ingenui. Accursius.

Status quæstio defuncto iam principaliter nõ mouetur, sed potest secundario de ipsa disputari propter res & statum filiorum. Bald. Vel sic: *De statu defuncti non potest principaliter quæri, sed in consequentiam, si res eius vindicetur: de statu vero filiorum sic. Sal.*

XIII. Iidem AA. & CC. Paulo.†

1 PRincipaliter de statu[a] defuncti agi non potest. Si vero ex peculio quondam eius quẽ tu bona reliquisse commemoras, res vindicentur, vel eius filijs moueatur status quæstio: hæc omnia solenniter præsidali notione decidi debent. [b] Dat. V. Kal. Maij.

Pendente lite de statu seruus habetur pro libero. Baldus. Vel sic: *Qui in seruitutem provocatur, in causa illa pro libero habetur. Salycetus.*

XIIII. Iidem AA. & CC. Quintiano.†

LIte ordinata[c], *in possessione libertatis[d] is de cuius libertate quæritur, constituitur[e], & interim pro libero habetur[f]. Dat. IIII. Kal. Maij Heracleæ. AA. Conss.

Ingenuitas probatur non tantum per scripturam factam de natiuitate, sed etiam per testes, & alias legitimas probationes. Salyc.

XV. Iidem AA. & CC. Palladio.

NEc omissa professio[g] probationem generis excludit, nec falsa simulatio[h] veritatem minuit. Cum itaque ad examinationem veri, omnis iure prodita debeat admitti probatio: aditus præses prouinciæ, solennibus ordinatis prout iuris ratio patitur, causam liberalem inter vos decidi prouidebit.[i] †

† Imbebit.

Quæ de mea voluntate non procedunt actũ, nec bis mei præiudicium à lege procedunt. Paſ. sim. Bald. Vel sic: *Si in strumentum dotale de libera sit scriptum vt de ancilla, non præiudicat ei ignoranti, cuiuscunque sit ætatis: nec scienti, si sit minor annis vigintiquinque. Salyc.*

XVI. Idem AA. & CC. Diogeniæ.

SI ministerium tuum quasi libera exhibuisti, ac te neh *Simulatio.* id est professio: vt quia debebat scribere, ingenuus: scripsit, seruus. Accursius.

i *Prouidebit.* vt supra de fide instr. l. ftatum. & de nup. l. sivicinis.

& de rei vin. l. indicia.

* *Ministerium.* CASVS. Ministerium mulieris liberæ conduxisti: & ea nesciente eam in dotem pro filia dedisti: an ei quod ancilla sit data, præiudicetur, quæritur? Dicitur quod non, maximè cum erat minor viginti annis, talis mutationem status patitur, nisi se vendiderit, & preciũ participauerit: cum etiã ante talem ætatem quis libertatem conferre nõ possit.

k *Nesciente.* si enim te sciente hoc factum esset, tibi præiudicaret: vt argum. ff. de Lati. liber. tol. auth. ad hoc. & ff. de libe. cau. l. si vsum fructum. nisi minor esset: vt hic subijcit, & §. qui manumit. non possl. l. si minor.

l *Ne ante.* scilicet viginti annos.

m *Quam.* simplex est * Regimus. relatio.

n *Alij.* alias alijs: & tunc dic quod nõ potest minor viginti annis manumittere, nisi causa cognita. nam nec efficit posse seruus suo consensu. Item si habes alij, est datiui casus: & idem est sensus: & sic est simplex relatio.

MVltis.] CASVS. Si te in seruitutem petiero de libertatis possessione, & exceperis non esse tibi status quæstionem moueni * eos: dam, eo quod fratres tui sunt ingenui: an sit admittenda talis exceptio, quæritur? Dicitur quod nõ est idonea ingenuitatis probatio: quia pluribus modis contingere potest vt tu seruus sis, fratres tui ingenui, & ecõuerso: vnde alia probatio est necessaria. Viuianus.

o *Casibus.* nouis, puta participando precium.

p *Non idoneam.* vt supra de probationibus. l. matrem. Et nota q̃ ex matre fit probatio: vt §. de ingenuis manumissis. * *Libertatis ex matre fit probatio.*

l. iij. sed libertas aui materni sola non sufficit, sed cum alijs indicijs: ut patris, vel aui paterni, nec sola, nec cum alijs operatur aliquid: vt infra eod. l. aui.

AD probationem.] CASVS. Si me de possessione liberratis in seruitutem petieris, & eo prætextu velim te repellere, quod mihi fundũ tuũ ad colendũ locasti non sum audiẽdus, quasi hęc ingenuitatis, probatio sufficiẽs nõ sit: sicut nec eriã esset sufficiens ratio ad seruitutis, probationẽ, quod operas meas tibi locauerim.

q *Non sufficit.* vt §. locati & conducti. l. ad probationem. &. j. eo. l. sicut. & arg. §. de iur. & factiigno. l. non idcireo.

r *Nec tamen.* aduersarij ambo idem argumentum diuersis modis allegabant, scilicet alijs dicebat q̃ facta fuit locatio tanquã ingenuo:

ingenuo, vt seruus. alius tanquàm seruo, vt dominus.

PRincipaliter.] CASVS. Si Stichum qui à Sempronio in seruitute peritur, manumisisti: ipse Stichus seipsum defendere debet: & ei teneris præstare patrocinium: quia cum dico me eũ manumisisse: probare debeo quòd seruus meus fuisset aliquando, non is in quem manumisi. Si vero per collusionem dicatur quòd Stichus sit seruus Sempronij, debeo defendere Stichum, & inuitum: vt non amittam ius patronatus. Vel sic. Habebam seruum, eum manumisi. Sempronius dicit seruum suum esse: an à me, an à Titio sit causa ista agitanda, quæritur? Dic vt in litera.

a *Causam eius.* subaudi magis, propter quam, quod sequitur.

b Causa. vt ff. de bo. liber. l. si libertus meus.

c Poteris. vt ff. eod. l. iij. in fin. & de app. l. si prolusorio. in princip. & de re iudi. l. sæpe. §. seruitibus.

Principaliorem.

SIcut.] CASVS. Sicut vera libertas reuocari non potest: sic dominus domum vel agrum locando seruo, vel aliquid cum eo contrahendo, ad libertatem eum perducere non videtur.

d *Non manumittendi causa.* vel si per ludum, vel causa ostendendi qualiter fiat manumissio: vt ff. de act. & oblig. l. obligationum substantia. in fine. vel vt supra eo. l. ad probationem.

Similitudo sit quandoque per contrarium.

Et nota quod hic est similitudo per contrarium: vt & ibi, Lazarus similiter mala, quasi dicar, sicut præstitam non reuocat dominus, sic nõ præstitam non vindicat seruus.

FAm.] CASVS. Si aliquis de possessione libertatis in seruitutem petatur: pendente liberali causa remanebit liber; si autem seruus mala fide fuit in libertatis possessione, quia aufugit à domino, remanebit seruus: & de eo fiet, quod fieret si ille in seruitutis possessione fuisset. & hoc in secũda. Si vero dubium sit, in possessione libertatis, an seruitutis sit: per tormenta veritas eruetur & declarabitur. & hoc in tertia.

e *Non sine dolo.* si autem bona fide, siue iusta, siue iniusta ratione crédat: commodo possessoris fungitur: vt ff. eo. l. igitur. §. poterit.

f *Controuersia.* id est dubium,

g *Ex seruitute.* id est an in possessione libertatis, vel seruituris.

h *Conceptione.* & aliàs confessione, tormentis adhibitis. Sed cõtra. ff. de quæstio. l. de minore. §. si. vbi dicit non adhiberi tormẽta. Solu. hic possessionis, ibi proprietatis erat quæstio inter seruum & dominum. Alij dicunt, id est conceptione precum: vt supra eo. l. cum precum. Tertij, id est initio possessionis inspecto, sed prima verior. Item & cum quæstio est, sit meus, vel tuus seruus, & ita de dominio est quæstio: poterit haberi quæstio per tormenta: vt infra de quæstio. l. quotiens. & l. hoc quod placet. & ad legem iſtam concordat supra vbi causa sta. l. j. & l. si ex possessione. & supra de rei vin. l. cum super. & supra de probat. l. vis eius. & infra de præscript. longi tempo. l. j. & ff. eod. l. liberis. §. fin. & infra de quæstio. l. super statu. & ff. de proba. l. cum probatio. & l. si filius.

Quæstio per tormenta potest haberi si est quæstio de dominio serui.

PArentes.] CASVS. Si data ex libera cõficeatur se de ancilla natam: nunquid sibi præiudicat vt habeatur pro filia ancillæ, quæritur? Dicitur quod non: quia per natiuitatem parentes constituuntur, non per confessionem. & hoc in prima. Si vero nata ex Arethusa, postea manumissa confiteatur se natam ex ancilla, & ancillam esse: siue simulando se, siue erranꝺo id profesla est: sibi præiudicat quo magis amittat libertatem: quia ex natiuitate non ex confessione, &c. & hoc in secunda.

Pardalia. alibi Pardalea.

Te vobis ex altera natam ancillæ, seruã profes' fa, quæstionem libertatis huiusmodi simulatione, vel errore amit. &c.

Viuianus.

i *Non confessione.* facta extra iudicium. & ad hoc supra de ingenuis manumis. l. ingenuam. & infra eod. l. aui. & supra eo. l. nec si volens. & supra de proba. l. non nudis. & ff. de proba. l. quidam quasi.

Hæc contra Stiruitio supe riorẽ præcedit in Codice manuscripto.

SI tibi.] CASVS. Testamentum fecisti, filias tuas instituisti, directam libertatem Sticho reliquisti: si stichus liber factus magis seruiat vni quàm alij, & si alia ad iracundiam prouocata, velit eum in seruitutem reuocare: an possit, quæritur? Dicitur quod non. Viuianus.

Instrumenta manumissionis debet manumissis dari à patrono.

k *Quod secundum.* vt quia tibi præcepit vt vni seruires. & quod subijcit, vel contra, id est præter: vt quia nihil dixit: sed isti seruiebat sponte. Item habent quidã hanc. l. 5. post. l. si ex libera. alij post legem, parentes.

** Cõcor. cũ hac l. glo. j. post mediũ. in c. vlt. de confess. vbi alleg. huius text.*

INterrogatam.] CASVS. Si in præsentia iudicis interroganꝺo aliquem, an seruus meus sit: & confiteatur se seruũ meũ esse: an per talem confessionẽ sibi præiudicetur quo minus in libertatem proclamet, quæritur? Dicitur quod non. & intellige de cõfessione facta coram iudice extra iudicium: cũ aliàs sibi obesset sua confessio. vel melius, nondum mota causa liberali. Viuia.

l *Apud acta.* non in iudicio liberalis causæ: sed aliàs erat coram iudice,

iudice, alioquin præiudicaret, vt. j. eo. l. iubemus. quæ est contra.

a *Huiusmodi factum.* id est talis confessio. Accursius.

b *Non excludit.* vt supra eo. l. nec si volens. & l. parentes. & l. liberos. & ff. eo. l. consentio. nisi hæc fiat ad precium participandum: vt diximus supra eod. l. non ideo. Item in adscriptitiis contra, si modo alia adsint quæ adesse oportet: vt infra de agri. & censi. l. cum scimus. lib. xi. sed & hic dicunt quidam non præiudicare, si modo probet contra, nam si persistat in confessione, sibi præiudicat: vt. ff. de quæstio. l. j. §. diuus. & §. si quis vltro. Sed alius poterit pro eo contradicere: vt. ff. eo. l. ij. iij. & iiij. Accursius.

SIcut instrumenta.] CASVS. Sicut quis seruum suum ad libertatem sine instrumẽto manumisio, perdere potest: sic & si instrumentum factum sit & amissum: nõ propter hoc amittit manumissionem. Sicut libertatẽ seruo tuo àte præstitam reuocare non potest: sic nec instrumentum manumissionis, quo magis libertatem amittat, denegare debes: sed ad præstandum instrumen tũm officio iudicantis, vel cõditione ex. l. ista cõpellendus es. Vel sic: Ita non debes præstare impedimentum libertati, retinendo vel denegando ei instrumentũ manumisionis. Vide Nocare potest. vt & §. de fide instrumen. l. cum instrumenti. & l. j. & de iure do. l. cum citra.

Instrumenta manumissionis debet manumissis dari à patrono.

d *Sicut datam.* Non potest. vt & supra. c. l. sicut semel. nisi ex ingratitudine. Sed qualis est hæc similitudo? Respõ. bona. Nam sicut nõ potest adimere libertatem, sic non debet facere vt eã perdat: quod facerẽt, nisi instrumentum daret. & dabit exemplum, non originale, secundum quosdam, ne sit contr. ff. de fideicom. l. instrumenta. Vel dic vt ibi diximus.

e *Manumissionis.* manumissus adimere non debet, ita patronus.

f *Cogitur.* officio iudicis, vel conditione ex hac lege.

ARianus.] CASVS. Si Leonides Ariano status moueat quæstionem petendo eũ de possessione libertatis in seruitutẽ, & succumbat, eo ꝙ non probat: an copia probationis sit offerenda ei postea nõ obstante exceptione rei iudi. possit iterato eũ in seruitutẽ petere: quæritur? Dicit ꝙ nõ. Si vero cũ vno ex cohæredibus collusit, dãdo ei pecuniã vt cõfiteat alterius seruũ fuisse, & cõfessus est: an alij cohæredi cõfessio sua præiudicet, quæritur? Dicit ꝙ nõ.

g *Arianus.* qui seruus dicitur.

h *Leonide.* qui dominum se dicebat.

i *A victo.* scilicet Leonide.

k *Cohæres etiam tibi.* loquitur vni de cohæredibus Ariani, qui quærebat an confessio cohæredis sibi præiudicaret, qui dixerat non fuisse defuncti Ariani aliquam hæreditatem, sed peculium: quia seruus fuerat.

l *Ipsius.* scilicet Leonidis, & ad hoc. ff. de re. iudi. l. sæpe. & de app. l. à sententia.

AVi paterni.] CASVS. Si quis de possessione seruituris in libertatẽ, pclamat: an ad probationẽ libertatis prosit q̃ auus eius paternus creatus erat magistratus, quæritur? Rñ. q̃ nõ: quia ad iudicandum de alicuius statu an liber sit an seruus: nõ patris, sed matris inspicitur cõditio: ltẽ nec dignitas aui materni sufficeret ad probationem liberatis: nec q̃ auia materna fuisset libera: quo niã ex pluribus causis contingeret status hominum mutari: puta quia potuit esse quod vẽdidit se ad precium participandum. Vinianus. m *Prodest.* vt & §. de proba. l. neque natales. n *Matris.* vt & §. de rei vindi. l. partum. & infra ne de ste. de. l. j.

†*Aristeno.*

o *Non patris.* nedum aui paterni.

p *Sola.* dignitas.

q *Auia quæque.* f. materna. præsumitur tamen interim quod sit liber, vt not. §. eo. l. multis.

** natã. †redempta.*

DE ancilla.] CASVS. Si ancillam alienã redemeris, & eã in contubernio tibi copulaueris: an per hoc fiat libera, quæritur? Dicitur quod nõ: nisi eam manumiseris. Viuianus.

r *Non manumittitur.* à tede emptore.

†*Eutychio.*

s *Non ambigitur.* sed post mortem ei' libera erit hodie: vt. §. in. j. l. fi.

Solo obsequij.] CASVS. Si libertus patrono suo non adfuerit, vel salutauerit eum: an data libertas ob hoc reuocari possit, quæritur? Dicitur quod nõ. Viuia.

t *Solo obsequij.* non necessarij. aliàs secus, si forte captus esset patronꝰ, vel fame laboraret: vt ff. de lib. agno. l. alimenta. §. fi. & de iure patro. l. ingratus: Nam cũ non facit quod debet, videtur facere quod non debet: vt. ff. de re mili. l. nõ omnes. §. qui caprus. Sed quidam dicunt hic eum castigari: vt. ff. de iure pat. l. j. quod nõ placet. Et fume hic argumentum pro vasallo qui non præstat obsequium. & plene dixi de his supra de liber. & eo. lib. l. ij.

†*Confirmãte. Liberti non posse in seruitutem reduci ex ratione obsequij patrono præstiti.*

SI tibi.] CASVS. Si tibi moueat' statꝰ quæstio: ordinata liberali causa per litem contesta. protestari potes quod aduersus mouentem vel iniurijarum vel de calumnia ages. & ita causa liberali finita, te pronũciato libero, ages iniuriarum & petes restitui ea quæ tibi ablata sunt.

Calumnia in ciuili causa cognitis, quæ sit.

u *Improbe.* qa per calũniã: & sic improbe aduerlitũ. vel quia ser uitꝰ est ꝓba, cũ sit cõtra ius naturale: & tũc ꝓbe, erit nomẽ.

x *Ordinatis.* id est ordinata liberali causa.

y *De calumnia.* i. iniuriarũ ciuiliter vel criminaliter: vt hic, &. ff. eo. l. cui necessitas. & ff. de iniur. l. qui de libertate. & j. de iniur. l. si quidẽ. Nã & in ciuili causa cõmissa calumnia, punitur criminaliter: vt. ff. ad Tupil. l. & in priuatis. Alij dicunt quod loquitur de quadã actione quæ olim pro calumnia dabatur, quæ hodie est sublata: vt instit. de pœ. te. li. §. ij. & ff. de inter. ac. l. j. in fine.

Calumnia vniuersaliter. Indices ab solui à vero, & non eos deprauare est certè de calumnia, vindicare eum absoluere à culpa.

z *Contestatione.* statim ante peractã causam liberalem: aliàs absoluere viderur de calũnia vt. j. de calũ. l. j. sed differtur hæc causa tota post sententiam latam in causa liberali: sed si de alio vel lege agere, statim posset fieri contestatio & prosecutio, licet sententia differatur: vt. ff. eo. l. ordinata.

Eam

a Eam. scilicet iniuriam.
b Sententiam. super iniuria vel calumnia. Item not. quod quidã dixerunt hic, in iudiciis istis non debere de calumnia iurari. nã id præstatur cum vtercque est liber: & hoc si constet quod sit liber, non aliàs. Item cõtra videtur huic. l. infra de calumn. l. qui calumniatores. Accursius.
c Tunc demum. hoc ita si ex possessione seruitutis proclamet in libertatem. si autem econtra, etiam ante causam finitam facienda est dierum restitutio: vt ff. de or. cog. l. fi. vel hic fuit mora quæstio de rebus, ibi non.

SVbscriptio.] CASVS. Si seruum tuum manumisisti: subscriptio filij apposita manumissioni, nõ prodest: nec omissa detrahere libertati quicquam potest.

Etiam per pecuniam potest fieri manumissio. Bald. Ité emancipato. ff. de verb. oblig. l. vtrum. item feudum. Bal.

XXXIII. Iidem AA. & CC.
Melitianæ. †

LIcet accepta pecunia dominus tamẽ manumisit: tamẽ tributa libertas rescindi nõ potuit. S. IIII. Id. Nouẽb. CC. Conss.

Concubina per hoc non consequitur libertatem. Baldus. Vel sic: Concubinatus quem habuit cum seruo libera, eam non facit seruam. Saly.

XXXIIII. Iidem AA. & CC.
Eremoniæ. †

LIbera, concubinatus ratione non cõstituitur ancilla. Dat. Id. Nouemb. CC. Conss.

Licet seruus tutoris officio fungatur de facto in persona domini sui, non tamen efficitur libertinus. Vel sic: Pupillus tutorem quondam suum potest dicere seruum, sed non econtra. h. d. text. cum glo. Salyc.

XXXV. Iidem AA. & CC. Attalo. †

NOn idcirco minus q pupilli res velut tutor administrasse dicitur, ex eius persona seruitutis pati quæstionem potest. h

Pactum inter ancillam & dominam non necessitat, nec pactum libera, vt filij sui teneantur seruire. Salycetus.

XXXVI. Iidem AA. & CC.
Theodoro. †

POst certi tẽporis ministeriũ ancille, liberam eam esse cum ea pascendo, conuentionis obtemperandi legi domina nullam habet necessitatẽ. i vtque hoc verum est, ita econtrario si filios suos, constituta cum his libera, in ministerium tibi k tradere promisisse probetur, parẽre placitis non compellitur.

Inter cognatos præsumitur scientia, & participes eiusdem criminis inuicem se non accusant. h. d. notabiliter. Baldus. Vel sic: Scienter emens vel vendens liberam, committit plagium. Saly.

XXXVII. Iidem AA. & CC.
Olympio.

SI filium tuum liberũ l genero vendidisti, m qui tam proxima necessitudine n coniunctus, eius conditionis ignorantiam simulare non potest o vtrisque p sociis criminis accusator deest. q

Limenarche officium non facit seruum liberum. Salycetus.

XXXVIII. Iidem AA. & CC.
Philesarphi.

NOn idcirco r minus, quod te limenarchas s creato t nemo contradixit reipublicæ nomini v. moueri tibi status quæstio potest.

XXXIX. Iidem AA. & CC.
Potestico. †

LIberos velut x seruos se profitentes, statum eorum nusum recuso: vt supra si quacunque præ. po. l. j. §. illo. ergo & vbi deliqui cum eo, idem est: quia ipse meum mihi delictum obiice re non potest: vt in prædictis concordantiis allegatis in prin. glo. Item socius in socium non dicit testimonium: vt supra de testi. l. quoniam. ergo nec iudicium, cum vtrunque publicum sit officium.

NOn idcirco.] CASVS. Si limenarcha creatus fueris nemine contradicente: an ideo minus tibi possit moueri quæstio, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

r Non idcirco. hoc est principium versus.
s Limenarcha. est autem limenarcha qui militibus præest qui permanent in limine causa custodiæ, ne hostes irruant: vt hic & ff. de seruis fugi. l. limenarchæ. Item dicitur irenarcha: vt ff. de custo. re. l. djuus. ij. Accursius.
t Creato. nam seruus creari potest. & facit supra eodem. l. non mutant. & supra de episco. & cleri. authen. si seruus.
v Nomine. q. d. seruus non possit creari. Accursius.

LIberos.] CASVS. Si liber homo se seruum profiteatur, & alius eum Stichum nominauerit: an ob hoc fiat seruus, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

x Velut. & ad hoc supra eodem. l. interrogatam. & l. liberos.

IVsta.] CASVS. In liberali causa, siue de ingenuitate quis pẽtatur in libertinitate: siue de libertinitate in ingenuitatẽ pro clamauerit: absente altera parte, hoc est siue actore, siue reo: causa decidi potest, lite prius tamen contestata. Viuianus.

Quoque.

a Quoque. hic innuit quòd etiã in aliis causis secundum hæc iura veterà contrahebatur ex modicium: quod est verum reo absente, sed non actore. vt supra de iudi. l. properandũ. §. sin autem reus: & ff. de iudi. l. & post. §. fi.
b Vna parte. etiam actoris: vt §. eo. l. fi is. & ff. eo. l. diui. Item not. hic quæ dicitur causa liberalis: vt ff. de arbi. l. non distinguemus. §. Iulianus. & ff. e. l. igitur. §. si opera. vnde per similitudinem causa adscriptiæ vel similis conditionis potest dici liberalis: vt infra de agrico. & cẽsi. l. ne diutius. lib. xj. & argu. etiam pro hoc quod dicitur cognitionẽ de liberali causa fructuario dari: vt ff. eo. l. cognitio. ergo & his dabitur, & contra eos: cum etiã habeant ius in re. sed & causa status dici potest: vt infra de ordi. cog. l. si stat⁹. in prin. & hoc si agatur pro libertate iam competente. secus si de competitura, puta si ex fideicommissaria.

IVbemus.] CASVS. Si mulier aliquas literas seruo suo miserit, & eum decurionem nominauerit, vel ipse se finxerit decurionem: an mulieri prædicetur quo minus ab ea status moueatur quæstio, petendo eum ex possessione libertatis in seruitutem, quæritur? Respon. quod non: sed huiusmodi epistolæ cassæ sunt, & vanæ, maximè cum ex testium professione & seruili eius cognatione seruus ostendatur, & eum in alio iudicio confessus fuerit se seruum esse.
c Principalem. id est decurionem: vt infra statim dicet.
d Iniues. ad plenam probationem: vt supra de proba. l. non epistolis. sed qualemqualem: vt ff. de proba. l. fi. & ff. de iureiur. l. si duo.
e Maxime. tria sequentia sunt contra eum.
f Aliud iudicium. in cuius locum hic iudex succesit, sed certe nõ videtur quod hic fecerit sibi præiudiciũ: vt §. eod. l. interrogatã. Item quia non fatetur qui erat: vt ff. de confessis. l. non fatetur, sed die quod non facit præiudicium, si velit probare contrariũ. Vel hic loquitur in iudicio liberalis causæ, ibi cum non moueba tur ei aliqua controuersia: & idẽ dicam in adscriptitio, si in forma iudicij confiteatur se adscriptitium. nec obstat. §. de agric. & censi. l. cum scimus. lib. xj. vbi dicit sola confessionẽ non præiudicare: quia ibi nõ fuit facta coram iudice, sed rebellione: vel fuit facta coram iudice, sed non in figura iudicij. Itẽ nõne præiudicat sibi patiẽdo eum esse in dignitate: vt §. qui mili. nõ post. l. super seruis, lib. xij. Respõ. quod non: quia hic non possidebat eum. Vel die quod contradixit intra xxx. dies: vt §. qui mili. non post. l. fi. lib. xij.

PLacuit.] CASVS. Si mulieri status moueat aliquis quæstionem, & lite pendente peperit: pro ea lata sententia, sibi & filio proderit: lata contra eam, sibi & filio nocebit: natis vero ante litem, suo nomine mouenda est quæstio status: & ita noua interpellatione opus est. Viuianus.

g Nascuntur. lite contestata in causa liberali.
h Mox. id est lite pendente: vt siue pro matre, siue contra eam sit prõnũciatum, idem & de filijs intelligatur: nec distinguitur an fuerint ante concepti, vel non, per l. ff. de sta. ho. l. qui in vtero. vt dixit Azo: quia posset hic esse eius incommodũ, si haberetur: pro nato, si mater libera pronunciaretur: vt supra de ingenuis manumis. l. si autem tuam. Solue vt ibi.
i Iustis tradi dominis. si pronuncietur contra matrem. & ad hoc. ff. de vsur. l. parcum. & supra de rei vin. l. partum. & infra de agri. & censi. l. cũ satis. §. cum Anastasia, lib. xj. Sed videtur sententiam matris non pro desse filijs etiam lite pendente conceptis & natis: vt ff. de excep. rei iudic. si quis cum. §. si an cillam. quæ est contra. Solu. hæc est causa liberalis: ibi dominij inter duos. & quod illa non sit liberalis, pater §. de ord. cogni. l. iiij.

DE ADSERTIONE tollenda.

In liberali causa solebat is cui fiebat quæstio status, fitcere adsertorem, qui ei adseveret libertatem: quod tollit hac. l. Et continuatio adhuc. præcedentem: De liberali causa dicẽtium est: & quia ipsi olim per quosdam qui adsertores dicebantur, eò quod adserebant eum liberum, qui dicebatur seruus, exercebatur: ideo ponit de adsertione. Et quia vanum & frivolum quoddam erat iudicium per adsertionem, illam tractat de ea non ponenda, sed tollenda. Azo.

LItes.] CASVS. Olim si cui status mouebatur quæstio, puta si petebatur de possess. libertatis in seruitutem, vel econuerso: ille qui proclamabat de possess. seruitutis in libertatem, faciebat adsertorem, qui ipsum esse liberum adsereret. Item & aliud erat vitium, quod semel causa liberali examinata & finita, poterat iterum agi: quæ duo vitia tollit imperator, dicens quod siue quis in seruitutem petatur, siue de possessio, seruitutis in libertatem proclamet, ipse respondeat: ita tamen, vt si ex possessione libertatis petitur, constituat procuratorem. Si vero proclamet, hoc ei non concedatur. causa autem liberalis semel finita, amplius non moueatur. nisi beneficio appellationis fuerit suspensa. Peculium vero illius qui in libertatem proclamat, & aliæ eius res quæ ab eo qui se dominum dicit, vindicantur: pro arbitrio iudicis apud sequestrum deponãtur, & hoc in secunda. Si vero quis ex libertate in seruitutem petatur: fideiussorem det iudicio sisti, si potest: si non potest, iuret quod stabit iuri: quo præstito, si non veniat citatus, & per annũ abfuerit, remaneat seruus: & ei qui litẽ sibi intulit, adiudicetur. & hoc in tertia. Si vero is qui aliquem in seruum petit, litem contesta. coram vno iudice ad alium trahere præsumpserit: nisi seruus occasionem præstiterit: quamuis dominus fuerit qui status moueat quæstionem, suo iure priuabitur. & hoc in quarta. Viuianus.

k Examinationem. remouendo adsertorem.
l Terminum. quod facit remouendo numerũ litiũ: vt in §. §. illis.

Procuratorem.

Cancer. in tit. de gl. super verbo, nominat. extra de præsumpt.

Necessitudo pro adfinitate quãdoque ponitur.

Liberalis causa quæ dicitur.

Necessitudo mitis me accusantem quibus remissis.

Socium criminis non accusant.

Limenarcha quis dicatur.

Ab Ista excautio per emptoria, excep. vide glo. in c. de omnino. l. i. §. Anacletus. ff. de minus. quæst.

Eutychiã. † Eutychiã. tut. l. ij. Item propter delictum iudicis cum ego non deliqui, ipsi. Item propter alias chias.

Theodorã. †

Vt plenius intelligas quid effet adsertio, lege quatuor leges in Cod. Theodosiano sub tit. de liberali causa. lib. xij. quas hic abrogat Iustinia. Continuatio. Adsertor libertatis quis dicatur. Gaibanus.

a *Procuratorem.* quod minus est quàm facere adsertorem. Nam & adsertor per omnia repræsentabat personam istius cui fiebat quæstio status, & iurabat forte de calumnia: quod in procuratore non sic est.

b *Penum.* vt ff. de iudic. l. non idcirco. §. fin. & hoc quantum ad liberalem causam: sed in alijs causis potest habere procuratorem: vt ff. de procurato. l. si seruum. §. j. & l. non solum. §. si status. Vel dic vt ibi.

c *Illis legibus*, quas non habemus.

d *Vice.* etiam sine appellatione. Accur.

e *Præcipiebant.* quanuis esset sententia lata super causa liberali, quæ fiebat per adsertorem: adhuc tamen poterat cognosci super lite illa etiam sine remedio appellationis.

f *Qua porrecta*, scilicet pronocatione.

g *Cuius.* scilicet appellationis: vel cuius. l. iudicis appellationis.

h *Deducetur.* non ergo appellatur hic nisi semel, sicut & alias. & ꝛ. de epis. audiē. authen. si quis autem. Vel dic non appellari secundum solennitatem adsertionis. & hoc est quod dicit, occasione legum.

Appellatio quandoque tantum semel conceditur.

i *Colloceari.* si cauere supersederit, vel non poterit iste qui pronocauit: vt j. titu. j. l. final. & sic intelligitur secundū illam. Item nisi constet aliqua esse domini, quæ statim ei reddenda sunt: vt eo. l. fina. in princip. Item est cōtra supra de prohib. sequest. l. j. Solu. hoc speciale ª sicut & in alijs casibus quos ibi notauimus.

ª *Hanc casum ponit etiam glos. j. in c. ij. extra de sequestr. pos.*

k *Periclitantur.* id est peeuntur ex libertate in seruitutem.

l *Fideiussorem.* scilicet iudicio sisti.

m *Eius.* ſ. fideiussoris.

n *Iuratorie.* quod nō possēt fideiussorem dare, & quod stabit iuri: vt hic, & supra de epis. & cleri. authen. generaliter. & de restitutione rerum, si vult eas non sequestrari, nisi in casu: vt j. de ordine cogni. l. fi.

o *Obnoxij erunt.* ita nota nouum modum adimendæ libertatis. & sic est contra. ff. de libe. cau. l. diui. Solu. hæc corrigit illā. Vel ibi non fuit absens per annū. Item no. absentē parte finiri causam: vt ff. ti. j. l. iuxta.

p *Accusationem*, id est actionem.

q *Accusauerint.* id est cōuenerint super eodem

A & de bo. lib. l. qui cum maior. §. accusasse. & l. in seruitutem. & no. nouum genus quærendæ libertatis. sic supra de iurisdi. om. iudic. l. in criminali.

r *Præsterit.* quod est si non venit ad primum iudicem, nec ei obtemperabat.

¶ Scire vero eos volumus, qui aliquem ad seruitutem vocant, quod si post primam accusationem [p] in quocunque iudicio vel ex diuali iusione factam, & [post] admonitionem ei oblatam, qui seruus esse dicitur, in alio iudicio eum accusauerint: [q] præterquàm si eius occasionem ipse qui seruus esse dicitur, præstiterit: [r] etsi domini sint, suo iure priuabuntur. * Dat. iij. Idus Decemb. Dom.

Si is qui de seruitute proclamat in libertatē, moriatur lite pendente: finitur causa: & potest possessor qui se dominum defendit, experiri contra eum qui sibi vendidit: vt vel doceat seruum vendidisse: vel eo non docente, quasi defuncta persona libera fuerit pronunciata, euictionem solnat. Salyc.

11. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

EXpeditam antea quæstionem, [s] in præsenti [t] autem ex nostra lege quam de adsertione tollenda posuimus, in quandam difficultatem incidere [v] periclitantem, compendioso remedio, fulciendam esse cēsemus. * ¶ Cum etenim per adsertores super libertate iudicium agitabatur, si in medio, [x] adsertore litem agente, adsertus [y] ab hac luce fuerat subtractus, necessitas imponebatur nihilo minus adsertori litem implere: vt emptor [z] si victus erat, & pro libertate fuerat pronunciatum, habeat regressum aduersus venditorem: vt ei quasi liberæ personæ venditor reddat id quod emptionali instrumento continebatur, vel natura contractus exigebat. ¶ In præsenti autem, quia adsertorum vana nomina reiecta sunt: si persona pro cuius conditione lis agitur, mortua fuerit: quemadmodum iudicium potest adimpleri, vna tantum persona in iudicium veniente? Sancimus itaque in præsenti casu licentiam esse emptori aduersus suum auctorem venire, [a] quatenus vel ostendat venditor seruum [b] se vendidisse, vel si non potuerit, quasi libera persona vendita, euictionis periculum ad eum [a] reuertatur.

TITVLVS XVIII.

QVIBVS AD LIBERTATEM proclamare non licet, & de rebus eorū qui ad libertatem proclamare non prohibentur.

Si passus se vendi precium non participauit, ei in libertatem proclamare licet: non sic si participauit: quia tunc ei non licet: siue tunc erat ingenuus, siue libertas ei pure debeatur. Bal. Vel breuius: Si venditus non est precium participatus, in libertatem se proclamat: aliàs secus. Salyceius.

1. Imp. GORDIANVS A. Proculo.

DIspar causa est ei[9] qui dissimulata conditione sua distrahi se passus est, [b] & eius qui precium participatus est. nam superiori quidem non denegatur [c] libertatis defensio: posteriori autē, & si ciuis Romanus sit, [d] & participatus est precium, [e] libertas denegatur. Eandemque [f] & in eo distinctionem adhibendam, cui fideicommissaria libertas deberur, meritissimi iuris auctores responderunt. PP. Kalen. Maij Gordiano. A. & Auiola Conss.

Familia latronum efficitur capientis, si hoc dictat decretum principis, vel fisci statutum. b. d. Vel sic: Serui effecti propter delictū insignes, non possunt in libertatem proclamare. Salyc.

11. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIA. * AA. & CC. Melanę. †

DE latronum familia descendentibus, ex largitione principali vel auctoritate fiscali seruis factis [g] retro principes libertatem denegari decreuerunt.

Si prouocans se in libertatem, fatetur de rebus apud eum consistentibus aliquas esse eius qui se dominum dicit, statim ei debent restitui. Si vero neget, in tuto debent collocari apud sequestrū: & si pro libertate postea fuerit pronunciatum, p̄ cuius quod ei vt seruo fuerat concessum, debet domino restitui & de eo & eius iuribus bona ratio redditur. alia vero ex testamento vel donatione quæsita, libero pronunciato debent adsignari, à sequestro tamen prædicto liberatur cautionem idoneam præstando. Salyc.

111. † Imp. CONSTANTINVS A. ad Maximum præfec. prætо. †

SI quis in libertatem [h] proclamauerit: id quod apud se esse eius qui se dominum dicit, profitebitur, quoniam non de eo dubitatur, reddi ac referri † iudex protinus pronunciabit.

Quod verò petitur, si fuerit negatione dubium: [i] per cautionē [k] conseruabitur, ac petitio differetur: vt si fuerit approbata libertas (quoniam & ipsis [l] qui his [m] rem commiserunt, medendum est) gestarum rerum ab eodem ratio, [n] atque omne quod debetur, reposcatur: vt seruitute depulsa, [o] qui pro domino quondam fuerat, habeat quod vt seruo dominij iure largitus est, & quæ ex earum rerum quæstu ac fructibus congregata sunt, & quę de furtiuis [p] compendiis obscurè capta ac parata sunt: cum liberum [q] esse non oporteat, quod apud seruum dominus peculij nomine collocauerat. Ea vero quæ testamento [r] vel donatione quælita sunt, aut quæ ex earum rerum emolumentis empta confectáque sunt, eidem ingenuo deputentur. quæ tamen vniuersa exacto [s] * libertatis iudicio, quatenus à supradictis [t] rebus discernuntur, in sequestro [v] * esse oportet: vt his ab

Ex Codice Theodosiano lib. 4. tit. 8. l. 2. Cuius. Tu C. Theod. & mea manu scripto est.

Dubia fiunt res per negationem.

coha. cle. & muli. vbi omnino vide.

k *Per cautionem.* quam præstat ille qui prouocat in libertatem cū fideiussore: vt infra tit. j. l. finali.

l *Quorum & ipsis.* scilicet dominis.

m *Qui his.* scilicet seruis. & est hic versus interpositio vsque ibi, *quæ ipsi* gestarum.

n *Ratio* in qua venit culpa lata, non leuis: vt ff. de acquir. rerum dom. homo liber. §. j.

o *Dominū.* scilicet seruitutis possessione.

p *De furtiuis.* id est de his quæ domino furatus est: quod Trebellianum vulgo dicimus.

q *Liberum.* id est liberatum à petitione domini.

r *Testamento*, alicuius amici sui, nō cōtemplatione possidentis, aliàs secus: vt ff. de vulg. substitu. l. sed si plures. §. in arrogato. & de vsufru. sed & si quid. Quid autem si ex operis Rū, quæri bonæ fidei possessori: nisi post lite cōtestatā: vt ff. de rei vind. l. prætered.

s *Exacto.* id est finito, & libero pronunciato.

t *A supradictis rebus.* i. ab his quas ipse seruus domini esse profitetur.

u *In sequestro.* ante iudicium vero finitum non, si caueat: vt. ti.

Ius C. Concor. per ea gl. in c. 2. ex tra de se-

Fiunt pa-

Hunc ca-

del. Aut.

j.l.j.§.super.& ſ.ea.l.§.j.& eſt ratio quare ſic in ſequeſtro,& etiam illa de quibus erat cautum:quia non ſic modo cõſidir de eo.

a Ab vtroque. id eſt domino & ſeruo.

b In medio. puta apud ſequeſtrum.

c Contendit. finita cauſa liberali,& eo libero pronunciato: vt dixi ibi, exacto,&c. & ad hoc.ff.de libe.cau.l.imperator. &.j.titu.j.l.fin. & ſupra de inge.manu. l.j.in fin.

*medio iure col.

DE ORDINE cognitionum.

Continuatio. *Quia cum quæſtione ſtatus concurrit quandoque alia quæſtio: ideo de ordine earum dicit. Vel ſic: De liberali cauſa qualiter agatur, ſupra plene dictum eſt, ſed quia libera lem quæſtionem cum aliis ſæpe contingit mouere, & quæritur de qua prius ſit cognoſcendum vel pronunciandum, ideo ponit de ordine cognitionum ſolicet liberalium tantum. Azo.*

Caſum ponit. CVm & ipſe con. Patidie quod dicebam te ſeruum, & prouoco ad ſeruitutem: tu volebas me conuenire, id eſt accuſare: & ſic vtraque quæſtio eſt principalis: & ſic non facit ad ea quę notauimus.ſ. de ordi.iudi.l.j.

c Qua ratione. nor. quod quęſtio ſtatus ciuilis eſt.

f Condutione. contra ff. de ordi. cog .l. quoniam.

g Contendit. quaſi dicat, nulla eſt ratio: vt & j. ad legem Iuliam de adul.l.quoniam Alexandrum.

h Ordinarium. quo dicitur quę quęſtiones debeant alias præcedere.

i Iudicii. vt.j. eo.l.ſi ſtatus.& hęc vera, niſi ſit tale crimen ex quo mevis accuſare, quo etiam ſerui accuſant: vt ff. de iudi.l.vix.

SI de hæreditate.] CASVS. Deceſſit quis, Stichus hęreditatem eius petit,& libertatem? quæ cauſa cui præferatur,quæritur? Reſpon.quod liberalis: & ea finita,agetur petitiõe hæreditatis.& hoc in prima.Si verò petat hęreditatem, & in modum exceptionis obiiciatur quod ſit ſeruus: cognoſcetur prius ſuper liberali cauſa,ſed ſuper principali pronunciabitur:quia ſi pronuncietur hæres, per conſequens pronunciabitur liber.

k Si de hæreditate. de vtroque principaliter agebatur. Nam petebat quidam hęreditatem,& libertatem,quia ſe liberum dicebat prius agitur & finitur cauſa liberalis: niſi ex teſtamento pẽdeat libertas: nam tunc præcedit quæſtio teſtamenti: vt. ff. de peti. hære.l.ſi quis libertatem. Si vero de libertate ageretur in modũ exceptionis, obtinet quod ſequitur, vt pronuncietur in principali cauſa de hæreditate, non de incidenti niſi per conſequentiam. Alij dicunt ſemper agi ſecundario vel incidenter de libertate, & principaliter de hęreditate. & quod dicit, prius, &c. vt cognoſcatur, non vt iudicetur. & quod ſubdicit, ſed ſi: dicunt, id eſt quanuis.& quod dicit,cauſa libertatis:dic apposita in modum exceptionis.

l Libertate. in modum replicationis.

m Agetur. ſcilicet principaliter.

vtroque[a] deductis, atque in medio[b] * collocatis,ad eorum proprietatem vterque contendat. [c]

Data. XV. Kalend. Mart. Theſſalonicæ, Seuero & Rufino Conss.

TITVLVS XIX. DE ORDINE COgnitionum.

Pendente lite ſuper ſtatu, non poteſt dictus ſeruus de crimine ſuum accuſare aduerſarium. Salycetus.

1. Imp. ALEXAN. A. Vitalio.

CVm & ſiſe cõfeſſus es,ſtatus te cõtrouerſiam pati[d]: qua ratione[e] poſtulas, priuſquam de conditione[f] cõſtaret tua,accuſandi tibi tribui poteſtatẽ contra eum qui te ſeruũ eſſe cõtendit[g] Cum igitur (ſicut allegas) ſtatu tui generis fretus es: iuxta ius ordinarium[h] præſidem pete, qui cognita prius liberali cauſa,ex euentu iudicij,[i] quid de crimine ſtatuere debeat, non dubitabit. PP. Id.† Maximo.xj. & Æliano Conss.

Principalis præiudex conſecutiuo & incidenti in pronunciando.b.d. Vel ſic magis ad literam: De libertate prius quàm de hæreditate cognoſcitur, ſi de ea principaliter quæratur: ſecus ſi incidenter, & de hæreditate principaliter. Saly.

2. Idem A. Gallo.

SI de hæreditate[k] & libertate[l] controuerſia eſt: prius agi cauſa libertatis debet. ſed ſi de hæreditate agetur: [m] ordinanda prius quidem eſt cauſa libertatis. ſed ſufficit ei qui libertate vtitur ad victoriam, de hæreditate ſecundum eum eſſe pronunciatum. [n]

3. Imp. DIOCLETIAN. & MAXIMI. AA. [& CC.] Alpheno.†

Pronunciatum. vt ſcilicet ſi poſtea ſuſcitetur cauſa liberalis, habeat locum exceptio rei iudicatæ: eo quòd agens venit contra id quod in ſententia iudicis continetur: vt. ff. de excep. rei iudica. l. ſi quis cum totum.&.l.cum quæritur. Sed videtur non ſufficere: vt. ff. de lib. agno. l. ſi quis à liberis. §. ſi vel parens. &. §. ſolent. &. ff. de his qui ſunt ſui vel alie. iur. l. penul. quæ ſunt contra. [o] *Quando pœna delicti dependet à ſtatu, quæſtio ſtatus eſt prius determinanda. Bal.*

III. Idem A. Valerio. †

SI crimen[o] aliquod inferatur ei quam ingenuam[p] eſſe dicis: [q] antè liberalis cauſa ſuo ordine agi debet, cognitionem ſuam præſide præbente: quoniam neceſſe eſt antè ſciri, ſi delictum probatum fuerit, vtrum vt in liberam & ingenuam,an vt in ancillam conſtitui[r] oporteat iudicium.

Quæſtio ſtatus mota impedit accuſationem inchoari, & iam inchoatam terminari, donec de ſtatu ſit cognitum.b.d. Saly. Vel ſic: Si ſit quæſtio de ſtatu accuſati, prius de ſtatu debet cognoſci quàm ſuper crimine pronunciari: quia aliter puniuntur ſerui, aliter liberi. Salyc.

IIII. Imp. GORDIANVS. A. Menedemo.

SI ſtatus[x] controuerſiam pateris: lite prius liberali terminata, ſi pro te fuerit pronunciatum, agere[s] etiam aduerſus eum qui ſe dominum tuum eſſe contendit, nõ prohiberis. quòd ſi ideo te ab accuſatione elidat,[t] quaſi ſeruum non proprium, ſed alienũ: liberale quidem iudiciũ ceſſat:[v] cauſæ[x] autem examinatio apud eum qui iudicat, oſtendet vtrúmne accuſatio inducì[y] debeat propter ſtatum perſonæ, an euaneſcat. Dat. X. Kalen. Decembr. Gord. A. & Auiola Conss.

Patiens quæſtionem ſtatus, non poteſt interim petere debitum à debitore: quia incertum eſt verum petere ſibi pertineat, an aduerſario. Bald. Vel ſic: Quæſtio vel exceptio ſtatus impedit eum de cuius ſtatu quæritur, actiones mouere vel exercere priùs quàm de ſtatu fuerit cognitum. Salycetus.

v. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMI. AA. [& CC.] Alpheno. †

Ingenuum. à duobus conueniebatur: ab vno ſuper criminibus, ab alio ſuper cauſa ſtatus.

q Dicis. contra aliquem qui dicit eam ancillam ſuam.

r Conſtitui. id eſt pronunciari.

SI ſtatus.] CASVS. Titius petebat à me fundum: petij eum de poſſeſſione libertatis in ſeruitutem: prius agetur liberalis cauſa: vt ſi pronunciatur liber, agere poſſit rei vind. pro fundo. ſi non, non poſſit. & hoc in prima. Si vero me accuſet, & in modum except. dicam non ſeruum proprium, ſed alienũ: ceſſat liberalis cauſa: quia de libertate non contenditur, ſed vt deducatur accuſatio in iudicium: & ſi apparet iudici quod talis ſit cauſa quæ per ſeruum agi poſſit, lis ſuo marte currat, & ad finem perducatur. & hoc in ſecunda.

s Agere. ſuper aliqua lite.

t Elidat. id eſt repellat.

v Ceſſat. non enim de libertate vel ingenuitate contenditur: vt dixi ſupra de libe.cauſa.l. iuxta.

x Cauſæ. ſcilicet criminalis,quæ ſit de exceptuatis: vel dic liber tatis incidentis.

y Inducì. ſcilicet in iudicium,& incipiet terminari. Nam quędã ſunt

Seruã quam longe poſſint egere.

ſunt cauſę quas etiã ſerui agere poſſunt: vt ff. de iudi.l.vix. aliàs aliter poſitur induci: vt ff. de iudi.l.& poſt.§.j. Vel hic etiam poteſt ita poni: vt ibi,& ff. de his quæ in teſta. delen.l.j. circa prin.

CVm ſtatus.] CASVS. Stichus habens debitorem, debitum ſuum volebat petere: Titius dicebat ſeruum eſſe, prius agetur cauſa liberalis, & terminabitur: & eo pronunciato ſeruo, non petat, ſed dominus: & ità differetur debiti petitio in tempus ſententiæ latæ in liberali cauſa.

a Tibi moueri. à Titio.

b Debita. quia quædam ſunt crimina in quibus ſeruus bene habet perſonam ſtandi in iudicio.

c Petere. ab his quibus mutuã dediſti pecuniã.

d Admiſerit ratio. non admittit hoc ratio iuris, veluti ſi perſona ſit talis, de cuius ſtatu quæri non poſſit, puta impubes: nec eius intereſt modo, id eſt ante puberem agi: vt ff. de car. ed.l.iij. §. cauſæ. & ff. de libe.cauſa.l. diui. in princip. Vel quia non ſit cõpetens iudex, vt poſſit pronunciare de libertate: puta quia eſt pedaneus: vt ſ. de peda. iu.l.ij.

Impuberi non poteſt moueri quæſtio ſtatus.

e Non eſſe. quod quandoque ſit: vt ff. de proba.l. circa.

f Libero conſtituto. id eſt pronunciato.

SI res.] CASVS. Quidam quem dicebas ſeruum tuum, ille econtrario in libertatem proclamauit: res tuas rapuit, vel amouit. prius terminanda eſt cauſa liberalis: vt ſi pronunciatus fuerit liber, accuſare eum poſſis: ſi ſeruus, euaneſcat accuſatio vi bo. rapt. & cum verberibus ſubijcias.

g Amotas. large ponitur hic hoc verbum.

h Eſtune. ſcilicet lite conteſtata in cauſa liberali: vt ff. de libe. cau. l. ordinata.

i Pronuncientur. ſcilicet in cauſa liberali.

k Seens. id eſt ſecus ſi pronuncietur ſerui.nam domi tunc corriges eos: vt ſupra an ſeruus ex facto ſuo.l.ſi.& ff. de fur.l. ſerui & filij.

*Conuen. quæſt.11.§ item ſi quis fra de fal. l. vbi. ſed v. ſtatus.

SI quando. CASVS. Bona Stichi quem ſeruum tuum dicebas, rapuiſti. vult agere aduerſus te vi bo. raptorum. tu dicis eum ſeruum tuum eſſe,& econtrario ille ſe aſſerit liberũ: quid iuris ſit? Reſpond. quod agetur cauſa liberalis: & tunc quęretur de bonis eum diſtinctione hac, aut Stichus proclamat de poſſeſſ. ſeruitutis in libertatem, aut econtrario petitus eſt de poſſeſſione libertatis in ſeruitutem. primo caſu non reſtituentur ſibi bona, ſecundo caſu reſtituentur, præſtita ab eo fideiuſſione de reſtituẽdis ſi pronuncietur ſeruus. ſi fideiuſſ. dare non poſſit, deponẽtur apud ſequeſtrum. & hoc in prima & ſecunda. Pendente vero iu-

dicio interim aletur de his bonis in ea quæſtione quam declarabit iudex. & hoc in tertia. Si vero ſtatus quæſtione nulla ei mota, egerit Stichus vi bonorum rap. contra aliquem extraneum, & extraneus ſuccubuerit: & ne ſatisfiat executioni rei iud. ei cõ trouerſiam moueris: ſine ſatisfactione reſtituet res, cauſa liberali ſuo marte currente. & hoc in quarta.

l Abripuiſſe. quia dominus rapuit ſeruo.

m Obſequijs. id eſt ſi ex poſſeſſione ſeruitutis proclamet in libertatem.

n Direptorum. etiã poſt litem conteſtatam in petitorio, non ſolum antè: vt hic innuit ſtatim. & §. cum autem.

o Exegerit. id eſt ſi liber pronunciatus fuerit.

p Vocatur. ex poſſeſſione libertatis.

q In anno. id eſt vſque in eum diem.

r Non poterit. ſi aliundè non poterit habere alimenta.

s Litis ſumptus. Nota argum. pro ſubdito, vt ſi agat contra prælatum, debet interim habere expenſas ab eccleſia: vt ſupra de Carbo. edic. l.ij. & ff. de iure delib. l.filius. & de libe. agno. l. ſi neget. & de inoffic. teſtamen. l. ſi inſtituta. §. penulti. & extra de accuſa. ca. ex parte. & ff. de pœn. hæredi. l. hęres furioſi. & quod nota. ſupra de alimen. pupil. præſtand. l.j. & ff. de iniur. l. lex Cornelia. in fi. & facit ad hanc. l. ſupra titu.j. l. fina. & ſupra titu.ij.l.j. §. ſuper. & de libe. cau. l. ſi ubi feruitutis.

Expenſas habeat ab eccleſia ſubditus agens contra prælatum.

DE COLLVSIONE detegenda.

Continuatio. *Quia dominus ſeruum, vel patronus libertum ingenuum fingit, & hoc ſicut colludendo in iudicio liberali, gratia forte alicuius honoris quærendi, promittit præmium detegenti huiuſmodi colluſionem: ne habeat in ſuum libertum vel ſeruum, illum cum quo eſt colluſum: & dominus vel patronus ne ſuum amittat.*

ADDITIO. *Aduertas quod hoc decretũ facienda eſt intra quinquennium continuum poſt ſententiam: vt ff. eo.l. ij. in principio. quod intelligę, ſi vitam qui ingenuus pronunciatus eſt: nam ex mortuo non acet modo quærere de ſtatu eius, etiam lite cepta in vita eius: vt ff. de de ſta. defunctorum j. §. ſed interdum.*

CVm ſeruum.] CASVS. Mulier conſuetudinem habens cum ſeruo ſuo, dicebat eum liberum, filio conſentiente: interim ſuggeſſit principi, quod captus erat ab hoſtibus, & redemptus ab ea: & conſtitutione cuiuſdam principis cauetur, quod capti & redempti non amittit ingenuitatem an fama pro ſticho faciente, & filij conſenſu intercedente, & principis reſcripto, fiat liber quæritur? Dicitur quod non.

a *Falsæ captiuitatis*, hæc adseuerauit principi quod captus fuisset ab hostibus, & redemptus: cum nec etiam de vrbe exisset, nec etiam de camera dominæ: & ideo imperator rescripsit eum ingenuum esse: quod rescriptum non tenet: quia falsa suggestione fuit impetratum, secundum Ioan.

b *Dedisse*. dare enim potuisset nondum accusata: vt instit. de hæred. instit. §. est autem.

c *Emissum*. diuus enim Pius rescripsit. captũ ab hostibus, & redemptũ, ingenuitatem non amittere. & facit infra de mulie. quæ seruis pro. l. j.

d *Consensus*. quia & tu fili credens matri quandoque credidisti eum ingenuum, qui erroneus consensus non nocet: vt ff. de iurisdi. omn. iudic. l. si per errorem. & supra de iur. & fac. igno. l. cum testamentum. & de testamen. mili. l. ex his.

Cõsensus erroneus non nocet.

Libertinæ.] CASVS. Habebam liberũ, prouocauit in ingenuitatem: dedit mihi decem, vt paterer superari, & cum probare potui quod libertus meus erat, non probaui, sed succubui: quid iuris sit, quæritur? Dicitur quod amittam ius quod habebam in ipso: & detegenti collusionem istam, ius patronatus acquiritur: quia hoc cauetur senatusconsul. ne paciscendo qui possit statum suum mutare. & ad hoc est supra de inge. manumiss.

¶ al. Nouissimo. alias Iustiniano.

e *Pactis*. vt §. de inge. manu. l. ingenui.

† *Hoc SC. cauti erat. l. vlt. §. e.*

f *Pœna*. amissionis libertatis.

g *Præmio*. quia acquirit sibi ius patronatus: vt ff. eod. l. si libertinus.

NE DE STATV *defunctorum &c.*

Cõtinuatio.

Hucusque dixit de statu: sed quia statum tam viui quã defuncti tuetur præscriptio: ideo de hac incipit. & nota quod de ipsius statu defuncti principaliter etiam ante quinquennium agi non potest: vt §. de libe. causa. l. principatus etiã ante quinquennium quæri non debet.

Defuncti status etiã ante ter 1. Sed propter posteros & peculium quærunt etiam de statu defunctorum infra quinquennium.

b Quæritur. ad malum: sed ad bonum, vt scilicet sit liber perpetuo quæritur: vt ff. eod. l. §. sic. & l. pen.

Casum ponit.

i Diuus Stichus degens vt liber, manumisit conseruã suam Domitiam: elapso quinquennio post mortem Stichi, decessit: & hæc manumissa instituit sibi hæredem, cõtra quẽ agit nunc ad peculium dominus Stichi & Domitiæ: hæres excipit eã fuisse liberã: sed dominus replicat & Stichus etiã erat seruus, qui manumisit eam: vnde libertatem ei dare non potuit: sed hæres duplicat & quinque anni elapsi sunt post mortẽ Stichi. Vnde etiam de manumissa ab eo quæri non potest. Nã de statu etiam modo mortui, vel etiã viui, quæri non potest. sed tractari etiam oportet de statu mortui ante quinquennii: vt hic & §.

TITVLVS XXI.

NE DE STATV DEFVNctorum post quinquennium quæratur. h †

Præscriptio quæ tuetur auctorem, eius successorem tuetur. Baldus. Vel sic: Si de statu manumissoris defuncti non potest quæri, nec etiam de statu ab eo manumissi. Salyc.

1. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Niconi.

ADitus [i] Competens iudex causam præscriptionis examinabit: & si Domitiæ patronum [k] qui [vt] ciuis Romanus manus vsque in diem mortis vixit, annos quinque antequàm lis bonorum mulieris inchoaretur, vita decessisse constiterit: libertæ status ex persona manumissoris [l] non retractabitur.

Si de statu matris defunctæ non potest quæri post lapsum quinquennium, nec etiam filij. Salyc.

11. Iidem AA. & CC. Maximo.

1 SI is [m] qui te hæredem fecit, propter matris conditionem seruus dicitur, & mater ante quinque annos litis motæ [n] vita decessit, præscriptioni locus erit: cùm quæri de statu [o] non possit, nisi de conditione matris tractetur. † hoc ita, si quamdiu vixit, sine interpellatione vt ciuis Romana egit. P. P. D. S. Antonino. A. II. & Geta Cæsare. II. Coss.

Quæstio status mota in vita alicuius, durat post eius mortem: vt sciatur quem habent successorem. Salyc.

111. Imp. ALEXANDER Augustus Olympiadi.

QVanuis defunctus sit maritus quondam tuus, [q] cui status quæstio inferebatur: [r] causa tamen etiam post obitum eius propter emolumentum successionis durat, [s] eamque apud eum qui de hæreditate vel singulis rebus iudicaturus est, decidi oportet.

Qui vt ciuis Romanus vixit per quinquennium, eius successio non potest in dubium reuocari: secus si non sit quinquennium lapsum. Baldus. Vel sic: Si intra quinquennium à morte defuncti numerandum de statu eius sit quæsitum: & de peculio eius, & de manumissis ab eo potest quæri. Salyc.

1111. Idem Augustus Martiano.

2 SIis [t] quem seruum tuum fuisse, & à fratre tuo manumissum, atque hæredem scriptũ esse proponis, [post manumissionem] vt ciuis Romanus [a] vixit, nec intra quinquennium post mortem eius [b] status quæstionem mouere cœpisti: intelligis, neque hæredibus ab eo scriptis, neque his quos liberos esse voluit, controuersiam te contra formam senatusconsulti facere posse. Quòd si prius quàm id temporis spacium excederet, agere cœpisti: [c] & peculium eius more iudiciorum persequi, & cum manumissis ordinata lite, secundũ formam edicti experiri non prohiberis. PP. V. [x] Iun. Modesto & Probo Coss.

De emancipatione ingenui defuncti etiam post quinquennium potest quæri. Salycetus.

V Imperator. GORDIANVS. A. Seuero.

QVod est constitutum, post quinquennium de statu defunctorum quæstionem incipere non posse, [d] ad speciem emancipationis, iure necne perfecta sit, minimè pertinet. †

An defunctus vixerit vt ingenuus, inspiciatur tempus mortis eius: & sufficit probari quod communis opinio sic se habuerit. Salyc.

V1. Imperatores VALERIANVS & GALLIENVS. AA. Pollæ.

SImater tua quasi ingenua communi opinione vixit, & quinquẽnium à die mortis eius excesit: potes rempublicam & pupillos, [f] si tibi status quæstionẽ mouere tentauerint, nota præscriptione repellere. ¶ An autem pro ingenua in die mortis egerit, in iudicio requiretur. Quod si varietas [g] interueniat: posteriora tẽpora spectari conuenit. PP. VI. Idus Iun. Seculare & Donato Coss.

Etiam contra fiscum currit hæc præscriptio quinquennalis: & contestatio facta apud iudicem incompetentem, non interrumpit præscriptionem. Salycetus.

Vis autem ingenua tibi mort.

Præscriptio quadraginta annis contra pupillos.

Concor. c. fin. gl. super verbo Item. contra hæreticos post 15. propositi.

a *Ciuis Romanus*. dictus Stichus.

b *Eius*. scilicet Stichi.

c *Cœpisti*. item rite contestando: secus si nõ rite, vt §. eo. l. pen. sed hac instantia finita quoquo modo, nõ poterit agi vltra quinque annos, occasione interruptionis: vt ff. e. l. ij. §. fina.

A vt liber, & decessit, & lapsum est quinquennium. an filio suo status moueri quæstio possit, quæritur? Respon. quod nõ. sed statua eius præscriptione protectus est, vnde ad honores vt ingenuus, vel vt ingenuorum filius prouehi potest.

h *Quæ honoribus*. scilicet super ingenuitate: vt supra de peda. iudi. l. ij. & §. vbi cau. sta. l. iamdudum.

Vod est.] CASVS. Filius in sacris patris constitutus, stetit vt homo sui iuris, decessit, hæredem instituit: & à tẽpore mortis suæ lapsum est quinquennium: vult pater vindicare bona filij ab hærede scripto: hæres excipit de lapsu quinquẽnij à tempore mortis: an prætextu quinquẽnij iã lapsi, pater excludatur, quæritur? Dicitur quod nõ: quod enim est constitutũ de hoc quinquennio, non habet locum in emancipatione: sed in seruitute. vnde quæritur an fuerit iuste emancipatus, vel non.

d *Non posse*. vt. ff. eo. l. j. j. respõ. & §. eo. l. pxi.

e *Pertinet*. vt. ff. de Carbo. edicto. l. decessit. Sed contra. ff. de adopt. l. post mortem. sed ibi à patre fuerat emancipatus, licet minus solẽniter: hic ab alio. vel ibi steterat sic diu. & sic ibi erant duo. §. factum suum, & temporis cursus. §. decennij: vt argu. j. de fun. par. l. fin. Item not. hic non procedi de similibus ad similia. sed argumentum contra. ff. de legi. & senatusco. n. nõ possunt.

Imater.] CASVS. Mulier vt libera stans, habens decem filios, hæredes instituit, & lapsum est quiquennium à morte eius. an pupillus vel fiscus petens bona, præscriptione quinquennij possit repelli, quæritur? Resp. quod potest. & hoc in prima. Si verò aliquando steterit vt libera, aliquando vt ancilla: illud tempus quo decessit, inspiciendum est: quod per duos testes probabitur, & sufficit: & si tunc steterit vt libera, lapso quinquennio de statu eius non quæretur, alioquin sic: & hoc in secunda.

f *Pupillos*. currit ergo præscriptio quinque annorum contra pupillos. & sic est cõtra. §. in qui. cau. in integ. restitu. nõ est necessaria. l. fina. Solu. hæc corrigitur. Vel hic incepit cõtra prædecessorem pupilli: & finitur contra pupillum: sed restituetur. quod non placet: vt. ff. eo. l. non esse. Sed tu dic quod hoc est speciale. Nam olim currebat, & non restituebatur: at. l. contraria dicit de his quæ currebant, & etiam restituebantur.

g *Quod si varietas*. quia aliquando vt ancilla, & aliquando vt libera vixit: tempus enim vltimum inspicitur: vt argu. ff. de acquir. posse. l. si quis autem. & de lege Aquilia. l. item Mela. §. sed & si.

Si pater.] CASVS. Patri tuo coram non competenti iudice, puta priuato, à fisco de statu eius mouebatur quæstio: steterit missum, atque hæredem scriptũ esse proponis, [post manumissionem] vt ciuis Romanus [a] vixit, nec intra quinquennium post mortem eius [b] status quæstionem mouere cœpisti: intelligis, neque hæredibus ab eo scriptis, neque his quos liberos esse voluit, controuersiam te contra formam senatusconsulti facere posse. Quòd si prius quàm id temporis spacium excederet, agere cœpisti: [c] & peculium eius more iudiciorum persequi, & cum manumissis ordinata lite, secundũ formam edicti experiri non prohiberis. PP. V. [x] Iun. Modesto & Probo Coss.

De emancipatione ingenui defuncti etiam post quinquennium potest quæri. Salycetus.

V Imperator. GORDIANVS. A. Seuero.

QVod est constitutum, post quinquennium de statu defunctorum quæstionem incipere non posse, [d] ad speciem emancipationis, iure necne perfecta sit, minimè pertinet. †

An defunctus vixerit vt ingenuus, inspiciatur tempus mortis eius: & sufficit probari quod communis opinio sic se habuerit. Salyc.

V1. Imperatores VALERIANVS & GALLIENVS. AA. Pollæ.

SImater tua quasi ingenua communi opinione vixit, & quinquẽnium à die mortis eius excesit: potes rempublicam & pupillos, [f] si tibi status quæstionẽ mouere tentauerint, nota præscriptione repellere. ¶ An autem pro ingenua in die mortis egerit, in iudicio requiretur. Quod si varietas [g] interueniat: posteriora tẽpora spectari conuenit. PP. VI. Idus Iun. Seculare & Donato Coss.

Etiam contra fiscum currit hæc præscriptio quinquennalis: & contestatio facta apud iudicem incompetentem, non interrumpit præscriptionem. Salycetus.

Vis autem ingenua tibi mort.

Præscriptio quadraginta annis contra pupillos.

Concor. c. fin. gl. super verbo Item. contra hæreticos post 15. propositi.

Codex.

Cõtestatio nõ iuuat facta nõ prodest: nec sit interruptio. & cõtra cor. c. vt de bitus. cũ gl. ff. de re iudi. l. iiij. §. cum 2. in fi. ex tra de appel.

Cõtestatio illis ingenuorum. & sic nõ iuuat facta nota. supra de seruis reipublicæ. l. ritu. Item nota hic quod contestatio non iure facta, pro non facta habetur: vt ex fal. instru. per totum. & talis contestatio etiam ad interruptionem non prodest, sicut nec ab alio facta: vt. ff. de diuersis præscript. l. intra quatuor.

Repetitio.] CASVS. Seruus tuus aufugit, & stetit in libertate dolo malo, & decessit: lapsum est quinquennium: bona suæ à quodam detinentur: an non obstante præscriptione temporis ea petere possis, quæritur? Dicitur quod sic.

k *Nulla*. longa: vt supra de rei vin. l. nullo. sed longissima sic: vt infra de præscript. triginta annorum. l. sicut. Vel nulla omnino secundum has leges.

l *Atque latitans*. mala fide: & sic iste titulus tantum bonæ fidei possessorem tuetur.

DE LONGI *temporis præscriptione, quæ pro libertate, & non aduersus libertatem opponitur.*

De *præscriptione quæ tuetur statum defuncti, dicit: nunc de ea quæ statum viui tuetur. Vinianus.*

Mala.] CASVS. Si seruus tuus decem ann. vel viginti absens stetit vt liber: an statum suum longi temporis præscriptione tueri possit, quæritur? Distinguitur, aut mala fide stetit in possessione libertatis, quia fugit à te: aut bona. primo casu non erit tutus præscriptione, secundo sic: & hoc dicit hæc. l. & sequen. Et quod dicit in secunda. l. iusto initio: dic, id est iusta causa dante initium: pura cũ liber homo alicui seruiret, de facto eum manumisit: & in libertate moratus est: scilicet præscript. vel dic quod in ea opinione erat quod crederet se liberum.

m *Diu*. id est viginti annis: vt infra. l. proximi; in *Præscriptio*. scilicet viginti annorum, vel minus: vt supra de ser. fugi. l. j. Sed quid de præscriptione, xxx. annorum? Respõ. locum habet: vt infra de præscrip. xxx. ann. l. sicut. sed quid in adscriptitiis? videtur quod nullo tempore: vt infra de agri. & cẽsi. l. cum satis. lib. xi. & est ratio, ne retrò deseratur. Sed dic, vt hinc. vt infra de præscrip. xxx. an. l. omnes. & de an. ex cop. l. j. & de agri. & cen. l. cum scimus. §. illud. lib. xi.

a *Non esse.* vt supra vbi causa sta.l.j. & de libe.cau.l. ea.quæ. Et fic nota præsumi quem esse malę fidei, eo quod aliquando fuit. sic supra tit.j.l.fi. & supra de seruitu.l.altius.

b *Præstat. Iusto initio.* id est iusta causa dante initium, veluti si cum alicui bona fide seruiret, de facto ab eo manumittatur, & in libertate moretur, secundum P. vel saltem in ea opinione sit, vt putet se liberum.

c *Possessio.* id est quasi possessio. nemo enim se possidere potest.

d *Bona fide.* etiam sine titulo, vt aiunt doctores: sic supra de seruitu.l.j. sic & in præscriptione.v. an. de qua loquitur superior titulus.

* *Carterio.*

Libertas quanto tempore præscribatur.

e *Per viginti.* inter absentes vel præsentes. & est ratio quare maius tempus exigatur: quia aliud pro eo inducitur, quia scilicet sine titulo. Item quia magna res est libertas. Item aliàs superfluus esset hic titul. si sola præscriptio decem vel viginti annorum spectaretur. Sed alij dicunt quod decem anni sufficiunt inter præsentes, ne deterior conditio sit libertatis, quàm aliarum rerum. Item nota quòd sicut hic libertas, sic & aliàs existentia sui iuris præscribitur: vt infra de pa. pote.l.j.

†*vice Præfectorum, legitur in meo manu scrip. & rectè. quid. n. significat vicaria præfectura? Contius.*

Sola.] CASVS. Si liberum hominem vt seruum sexaginta annis detinuisti: an ex tali temporis diuturnitate vel præscriptione impediatur quo minus proclamet in libertatem, vel fiat vel sit liber, quæritur. Dicitur quod non.

f *Sexaginta annorum.* vel centum: vt supra vbi cau.sta.l. fina. & ff. de lib.homi.exhibē.l.fina. §.j. Sed contra infra de agric. & censi.l.cum satis.§. cum autem. lib.xj. sed ibi in adscriptitiis dicit, qui liberi sunt: vt ibidem continetur.

A de cum confitearis fuga te ab eo cuius membrisi, recessisse; intelligis ex hoc solo sine dolo malo in possessione te libertatis non esse.[a]

Si bona fide per annos viginti sine interpellatione seruus sit moratus in libertate, liber efficitur. Salyc.

11. Idem AA. &. CC. Carcino.*

Præstat firmam defensionē libertatis ex iusto initio[b] lōgo B tēpore obtēta possessio. [c] fauor enim libertati debitus, & salubris iāpridem ratio suadit, vt his qui bona fide[d] in possessione libertatis per viginti[e] annorū spaciū sine interpellatione morati essent, præscriptio aduersus inquietudinē status eorū prodesse debeat, vt & liberi & ciues Romani fiant. Dat. Kalend. Iul. Antiochiæ, Constantino. IIII. & Max. II. CC. Coss.

Contra libertatem hominis non præscribitur etiam sexaginta annis. Salycetus.

Exemplum sacrarū literarū CONTANTINI & LICINII, AA. ad Dionysium [vicarium præfecturam] agentem.

C Sola temporis longinquitate, etiam si sexaginta annorum[f] curricula excesserit, libertatis iura minimè mutilari oportere, cōgruit æquitati. Dat. III. Kalend. Maij, Volusiano & Anniano Coss.

TITVLVS. XXIII.

DE PECVLIO EIVS QVI libertatem meruit.

Peculium si non sit ademptum, sequitur manumissum inter vivos, non in vltima voluntate. Salycetus.

1. Imperatores DIOCLETIAN. &. MAXIMIANVS AA. Rufino.

IOngo diuersam causam eorū qui à superstitibus g manumittūtur, item illorū quibus testamento libertas relinquitur,[h] esse, dissimulare non debueras: cum superiore quidem casu concessum tacitè peculium, si non adimatur:[i] posteriore verò, nisi specialiter fuerit datum, penes successores remanere, iuris sit[k] euidentissimi.

TITVLVS XXIIII. DE SENATVSCONSVLto Claudiano tollendo.

Olim mulier libera seruili amore capta, vel bacchata, si ei denunciatum esset à domino serui, ne seruo suo cōsuesceret, & iudex super eo eam admonuisset: quæ tamen non desistebat à complexu, suum substantiam perdebat, & libertatē amittebat. fiebat enim conserua. quod quia indignum erat, sublatum est: quia nec bona perdit, nec amoris feruore libera esse desinit. Baldus.

1. Impe. IVSTINIANVS A. Hermiogeni magistro officiorum.

CVm in nostris tēporibus, in quib[o] multos labores pro libertate sub iectorū sustinuimus, satis esse impium credimus quasdam mulieres libertate sua fraudari, & quod ab hostium fero citate[l] contra naturalem[m] libertatem inductū est, hoc ad libidinem nequissimorum hominum inferri: Claudianum senatusconsultum & omnem eius obseruationem circa denunciationes & iudicum sententias[n] conquiescere in posterum volumus: ne ea quæ libera constituta est, D mulieribus libertinæ conditionis, quod propter talem consuetudinem cum seruis habitam, in seruituterm non detrudantur. & hōc in secunda. Seruus vero vel adscriptitius maximè à nuptiis liberarum mulierum se abstineant: quod si non fecerint, domini liberam castigandi eos habeant facultatem, & à mulieribus abstrahendi eos. quod si contempserint, domini damnum patiantur, scilicet quod filij adscriptitij non erunt eius adscriptitij vel serui, quod esset, si adscriptitia vel ancilla eos susceppisset. & hoc in tertia & in vltima parte. Vlpianus.

Continuatio.

l *Ferocitate.* quia per captiuitatem fit seruitus: vt institu. de iure personarum. §. ij.

m *Naturalem.* id est ius naturale, cum omnes sint liberi de iure naturali: vt habes hoc ff. de statu homi. l. libertas.

n *Sententias.* vt & supra de liberali causa. l. si liber homo. nam si post denunciationem factam liberæ mulieri, ne ad seruum meū accedat, & per iudicem: si amodo accedebat, efficiebatur ancilla mea: vt hic, & institu: de successionibus sublatis quæ fiebāt per bonorum venditionem, & ex senatusconsulto Claudiano. §. fina. Accursius Florentinus.

Reſpond, quia restatot disponit in quem velit bona transire: & sic peculium cum sit de bonis: & sic à libertate exceptum. Sed inter viuos sibi nil excipit, nec alteri: & sic præsumitur seruo concedere eadem voluntate durante. Vel aliter secundum P, quia in vltima voluntate non potest sic cogitare: vnde lex pro eo cogitat: vt argum. supra qui testamen. face. pos. l. hac consultissima. §. at cum. & in authenti. de trien. & semis. §. illud quoque bene. colla. iij. ibi, aut præ tumultu mortis &c. & hoc placet. Alij tertiam, vt Ioan. reddunt rationem: quia primo casu habebit operas manumittens: sed moriens non est habiturus, argu. ff. manda. l. si verò non re. §. inde Papinianus.

DE SENATVS. *consulto Claudiano tollendo.*

Quia hoc senatusconsultum Claudianum lognebatur contra libertatem: ideo de eo tollendo dicit. *Continuatio.*

CVm in nostris.] CASVS. Duplex tempus consideranda est circa hominum statum. Primo omnes erāt liberi, & nascebantur. Secundo propter ferocitatem hostium inducta est seruitus: quia capti ab hostibus fiebant serui hostium. Interea superuenit senatusconsultum Claudianum, quo cauebatur, vt si seruus consuetudinem haberet cum libera, & mulieri denunciatum esset à domino serui, ne accederet: & spreta denunciatione, nihilo minus accessit: efficiebatur ancilla illius cuius erat seruus. quod senatusconsul. tollit imperator de medio. & hoc in prima. Idem est in mulieribus libertinæ conditionis, quod propter talem consuetudinem cum seruis habitam, in seruituterm non detrudantur. & hōc in secunda. Seruus vero vel adscriptitius maximè à nuptiis liberarum mulierum se abstineant: quod si non fecerint, domini liberam castigandi eos habeant facultatem, & à mulieribus abstrahendi eos. quod si contempserint, domini damnum patiantur, scilicet quod filij adscriptitij non erunt eius adscriptitij vel serui, quod esset, si adscriptitia vel ancilla eos susceppisset. & hoc in tertia & in vltima parte. Vlpianus.

Amore vehementius nihil est.

a *Capta.* nil enim est amoris furore vehementius: vt hic, & in authent. quibus modis natu. effic. legiti. §. illud. colla. vj. & illud: Habet sua tela Cupido, & illud: Spicula figit amor. Item, Amor trahit superos.

b *In suum damnum.* vt filij eius non sint adscriptitij eius, vel seruiui, cum sint nati ex libero ventre: quod esset, si ex adscriptitia, vel ancilla haberet: vt hic, & j. de agric. & cen. l. fina. in fin. libro. xj. & arg. in authent. de nupt. §. adscriptitio. coll. iiij. Sed an debeant permanere in rure, vt eorum patres? Videtur quod non: vt infra de agric. & censi. l. cum satis. §. j. sed Iru. contra. & pro eo hæc lex, & in authen. constitutio quæ ex adscriptitio & libera mu. Item contra. huic. l. in fra de murile. l. iij. vbi post huiusmodi denunciationem nascuntur ad scriptitij. Solu. ibi speciale.

DE NVDO IVre Quiritium tollendo.

Serui olim erant tripices.

Sicut in libertis triplex erat olim status: vt in § hinc. de liber. § libertinorum. sic in seruis, vt in quibusdam plenum, in quibusdam semiplenum, in quibusdam nudum, id est sine aliqua vtilitate haberent dominium: quod tollit hæc lex: & omnes sint plenæ dominij: vt hic in fin. & instit. de iure perso. §. fina.

ADDITIO. Hic titulus necessario superioribus subiunctus est, & sequentibus titulis præfixus. nō enim pertinet ad solas libertates. Olim in vniuersum omnes res quæ erant in nostro dominio, vel erant in ciuili siue legitimo dominio, quod ex iure Quiritium dicebatur. & de illo dominio concipiebatur ordinariæ in rem actionis formula. vel in naturali, quod in bonis, siue, vt ait Theophilus, bonitarium dicebatur: quod & naturale dominium dicitur. Multum autem intererat quo dominij genere quis esset dominus, cuiusque rei. Nam qui seruum tantum in bonis habebat, id est naturali dominio, non poterat eum facere ciuem Romanum. Is vero qui in Quiritario dominio habebat, poterat. Item is cui res aliqua per venditionem erat tradita tantum, non etiam in iure cessa, aut mancipata, aut annum possessa, naturalis tantum erat dominus, dominio iuris Quiritium apud venditorem interim remanente. anno vero vsucapta res, si mobilis: vel biennio, si immobilis, vel in iure cessa, vel mancipata, tam in bonis, quàm ex iure Quiritium domini esse intelligebatur. Hæc ex Vlpia. Frag. collegi. Iungendus est autem cum hoc & Tit. de vsucap. transfor. & sublata differe. rerum mancipi & nec mancipi. Contius.

Codex.

ANtiquæ.] CASVS. Sicut dudum triplex erat libertinorum status, vt institu. de libertis: sic in seruis, quod quidā dominorum plenum habebant dominium, quidā semiplenū, quidam medium: & hoc erat introductum de iure Quiritium Romanorum. quod tollit hæc lex, statuens quod omnes domini plenum habeant dominium, nō solum seruorum, sed etiam aliarum rerum ad se pertinentium.

* *de, vel ex iure dominij ex iure Quiritium, vel. † modo. In manu scri. Contius.*

c *Quiritium.* id est Romanorum. nam Romani sic dicuntur: vt instituit. de iure natu. §. sed ius.

d *Nomen.* scilicet volumus esse. & sic nec effectus: vt supra de fer. l. à nullo.

DE VSVCAPIOne pro emptore, vel pro transactione.

Continuatio.

Supra dixit de iure agendi, nunc de defendendi. Vel aliter: Dixit de præscriptione libertatis specialiter, nunc aliarum rerum. Et de transactione subiecit per simultudinem: quæ sicut in venditione prosunt adesse & abesse: sic & in transactione: scilicet emptori precium abesse: & transigenti actio quam remittit propter rem datum promissamve. vtrique autem adesse res. Accurs.

MAncipia.] CASVS. Si mancipium meum non habēs ius distrahendi, Titio vendidisti, illud vindicare potero: nec emptori, cum furtiuum sit, parabitur causa vsucapiendi. Viuianus.

e *Non habuerunt.* sunt enim quidam qui habent ius vendendi, licet non sint domini: vt insti. qui aliena. licet. §. j.

Videndi ius habent alienos non domini.

f *Illicita.* immo videtur licita, cùm rem alienam vendere lex permittat: vt ff. de contrahen. empt. l. rem alienam, sed dic quod illa l. prout in re immobili loquitur, non obstat. in mobili autem non loquitur nisi secundum distinctionem ibi positam per. l. eiusdem titu. *lo.* ff. de contrahen. empt. d. si in emptione. §. item si emptor.

† *Marcell.*

g *Contractum sit.* à scientibus: vt institu. de vsucap. §. furtiuæ. & infra eod. l. sciens. & infra tit. j. l. ij. & 3. quod cum eō. l. si seruum. sed & si non fecerint furtum, quia non contrectauerunt, idem est propter scientiam rei alienæ.

Si contra.] CASVS. Si tutor seruum quem testator prohibuit alienari, sed pupillo hæredi seruari præcepit, puta, quia artifex erat, distraxit: an vsucapi possit, quæritur? Respond. quod non.

h *Seruari.* idem si vendi prohibuisset, cum verbo venditionis omnis alienatio contineatur: vt ff. de sta. lib. l. statuliberi à cęteris. §. fi. in fin. Et nota propter peritiam: secus si sine causa: vt ff.

de lega. filiusfamilias. §. diui. & ſ. de fideicommiſ. l. voluntaris. vbi ſimilis cauſa inſeritur.

a *Non potuerunt.* primo quia contra defuncti voluntatem: & ſic contra legem facta eſt venditio: vt & ſ. de manumiſ. teſtamen. l. contra voluntatem. & ſ. qui non poſſ. ad liber. penue. l. ij. & in authen. de nup. §. diſponat. coll. iiij. Item quia pupilli, quorum res non poſſunt vſucapi: vt ff. de acquiren. rerum domi. l. bonæ fidei. & ſic facit ff. de verbo. ſignifi. l. alienationis. & de fundo do. l. ſi fundum.

Pupillorum res non poſſunt vſucapi.

SI matrem.] CASVS. Si ancillam meam mihi ſubtractam bona fide emiſti, & apud te peperit: an partum poſſis petere, quæritur? Dicitur quod ſic, licet ipſa ancilla in cauſam furtiuam inciderit.

b *Si matrem eius.* Stichi pura.

c *Cuius.* Stichi.

d *Potuiſti.* ſi non ante editum partum cœpiſti habere malam fidē: tunc enim debet dominum, ſi poteſt, certiorare: vt habes. ff. pro ſuo. l. ſi ancillam. & ſi quidem vſucepiſti, vindicas: ſi non, habes interim Publicianam: vt ff. de Public. l. ſi ego. §. partus. & diſtingue circa hoc, vt dixi ſupra de fur. l. ancillæ.

VENDITIONI.] CASVS. Si aliquo rē tuam diſtrahente ratum habuiſti, & hoc probatum fuerit: an venditionem retractare poſſis, quæritur? Reſpond. quod non. & hoc in prima. Si verò te habuiſſe ratum probari non poſſit, ſed emptor bona fide emit, venditor bona fide diſtraxit: ſi emptor eā vſucepit, vindicare nō poteris. & hoc in ſecunda.

c *Non audietur.* vt ſ. de euict. l. exceptione.

f *Bona fide.* quæ eſt ſi error in facto, non ſic ſi in iure, ſecundum quoſdam. Tu dic etiam ſi in iure: vt argu. ff. de peti. hæred. l. ſed & ſi lege. §. ſcire. & exigitur hæc bona fides tēpore contractus, & tempore traditionis in venditione: ſed in cęteris contractibus ſufficit tempore traditionis: vt ff. pro ſolu. l. iij. & ff. eod. l. ij. in princ. & rationem diuerſitatis dic vt ibi in titu. pro ſolut. l. iij. notaui.

Bona fides quo tēpore in cōtractibus exigatur.

SI partem. CASVS. Si fundum alienum mala fide poſſediſti; vt differat ab vltimo caſu, & partem diſtraxiſti, & partē retinuiſti: retentam cum fructibus reſtitues: diſtractam ſi emptor mala fide emit, vel bona, & non vſucapta eſt, dominus vindicabit. & hoc in prima. Si verò vi poſſediſti, nec bonæ fidei emptori parabitur vſucapio. & hoc in ſecunda.

g *Poſſeſſionis.* non vi poſſeſſæ: vt differat à ſequenti caſu.

h *Bona fide.* ſed hodie dic contra: vt in authen. malæ fidei. ſ. de præſcript. long. tempo.

i *Vſucapionem.* vt ſ. de rei vind. l. aduerſus.

k *Violenter.* vt expulſiua, non compulſiua: vt ſupra quod metus cau. l. ſi vi. quæ eſt contra. Item dic amiſſa à poſſeſſore, & accepta ab inuaſore: aliàs poſſet vſucapi: vt ff. de vſucap. l. non ſolū. §. ſi dominus.

diderunt: vſucapi non potuerunt. a Dat. V. Non. Mart. Iuliano. II. & Criſpino Conss.

Partus ancillæ furtiuæ apud bonæ fidei emptorem conceptus & editus, eſt vſucapibilis. Sa lyceius & Bald.

III. Idem A. Nepotillæ.

SI matrem eius b cuius c nomi ne te quæſtionem pati dicis, bona fide emptā poſſidere cœpiſti: etiam ſi ipſa in cauſam furtiuam inciderit, tamen poſtea conceptum apud te partum vſucapere potuiſti. d

Tria tuentur poſſeſſorem, ſcilicet dominium conſenſus, & vſucapio. Baldus. Vel ſic: Conſenſus domini, vel vſucapio exentis bona fide, præiudicat ei. Salyc.

IIII. Idem A. Achilleo.

VENditioni ancillæ ſi conſenſum dediſſe diuerſam partem probaueris: retractando cōtractum quem ipſa ratum habuit, non audietur. e ſed & hac probatione ceſſante, ſi bona fide e emptam ancillam à venditore bona fide diſtrahente, longi temporis ſpacio vſuceperis, intentio proprietatem vindicantis tenere non poteſt.

Male fidei poſſeſſor partem quam poſſidet, non præſcribit: bonæ fidei autem poſſeſſor præbit, niſi res eſſet vi poſſeſſa. Item præſcriptio nondum completa, non tuetur poſſeſſorem contra dominum vindicantem. Baldus. Vel ſic: Mala fides poſſeſſorem ad rem & fructus profligit, & vſucapionem impedit ſicut vitium rei antequam veniat ad poteſtatem domini. Salicetus.

V. Imp. GORDIANVS A. Marino.

SI partem poſſeſſionis g malæ fidei poſſeſſor vendidit: id quidem quod ab ipſo tenetur, omnino cum fructibus reA

1 *Non competit.* vt argu. ſ. de fur. l. ſi abducta. & ff. de vſucap. l. ſi rem ſurreptam. & poteſt hic legi authent. malæ fidei, & c. ſecundum H. ſed nos ſecundum Azo. legimus infra de præſcrip. long. tempo. l. j.

CVm ſit.] CASVS. Si alienam rem mihi obligaſti, & mihi ſurripuiſti, & vendidiſti: an emptor poſſit eam vſucapere, quæritur? Dicitur quod non. Viuianus.

m *Obligatam.* & traditam. & dic de facto obligatam, vel de iure: quia dominus conſenſit: vt ff. de pigno. ac. l. aliena.

n *A debitore.* qui obligauit, & ſic contrectauit.

o *Vſucapi.* niſi redeat in poteſtatem creditoris. argum. ff. pro ſolu. l. ſin. ſi autem ſuam rem quis obligat, & ſurripit, fit furtum, & datur actio furti creditori: ſed non impeditur vſucapi: a vt ff. de fur. l. cum ræs. §. j. & ff. de vſucap. l. ſequitur. §. ſi rem, quæ ſecus tamen ſunt contra. ſed ſi ex traneus ſurripit creditori rem à domino obligatam, non vſucapitur, niſi in domini redeat poteſtatem: vt ff. de vſucap. l. ſequitur. §. quod autem.

Pignus ſub. tractum an poſſit vſucapi.

a In præiudicii cūt dominū creditoris.

SCiens.] CASVS. Si ſeruum meum contra voluntatem meam vendidiſti: furtum commiſiſti. & hoc in prima. nec à bonæ fidei poſſeſſore vſucapietur antequam in poteſtatem meam reuerſus fuerit. & hoc in ſecunda.

p *Committis.* vt inſtitu. de vſu. §. furtiuæ.

q *Poſſidetur.* ab eo qui emit: vt ſ. de fur. l. alienum. & l. ſi ſeruum, & ſupra eod. l. j.

EX cauſa. CASVS. Petebas à me centum: transegi, & dedi tibi rem alienam, & nomine tranſactionis: an eam vſucapere poſsis titulo tranſactionis, quæritur? Dicitur quod ſic.

r *Habentes.* ex traditione, non retentione: cum & ſi res eſſet actoris, non transferretur in rerum dominium: vt ſ. de tranſact. l. ſi pro fundo. & l. ſiue apud. & l. ſi ſuper poſſeſſione, ſecundū P. & H. & M. & Azo. ſed Ioan. contra: quia illa duo non ſemper ſunt paria: vt vbi dominij trāſlatio ſit à domino. ibi demū inducatur vſucapio facta traditione à nō domino: vt ff. eod. l. ij. §. ſi à pupillo. ADDITIO. Aduertas quod prima opinio verior eſt, & eam tenent communiter docto. vt dicit Bart. in l. j. ff. eod. titu. fatetur tamen idem Barto. ibi, quod ſi ille qui accepit pecuniam, diceret, concedo tibi omne ius quod mihi competit in talī re, de qua lis erat: quod habet nunc titulum pro emptore, etiā ex tranſactione pro tali re retenta: ſicut quando ego emo quicquid iuris habes. de quo per eundem in l. emptor. ff. eod. tit. ſed ſi non diceret, concedo, ſed finio vel quitto omne ius, &c. tunc ſecus eſſet: vt d. l. ſi pro fundo. C. de tranſact.

EVm qui. CASVS. Si à pupillo ſine tutoris auctoritate, ſciēs eum pupillum, rem emit: an eam vſucapere poſsit, quæritur? Reſpon. quod non. & hoc in prima. Si vero vindicaret rem, nec precium quo factus locupletior eſt, offerret: an obſtet ſibi doli exceptio,

Pecudum aliās, Pecunia. citra domini voluntatem.

doli exceptio, quæritur? Reſpon. quod ſic. & hoc in ſecunda.

a *Dſeruitute.* vt. ſ. de auct. præ. l. eum qui. ſed certe immo videtur quod ſic: vt ff. eo. l. ij. §. ſi à pupillo. quæ eſt contra. Solu. hic ſciens pupillum, ibi non. hæc non placet. vel hic res erat pupilli, ibi aliena, quam bona fide poſſidebat.

Locupletior ex alieno quis efficitur tribus modis.

b *Locupletior.* quòd tribus modis euenit. Vel quod habet pecuniam. Vel quòd aliud empti ex ea. Vel quod talem rem emit quam de ſuo emiſſet neceſſario: ſed modo periit: vt. ff. de mi. l. verum. §. item ſciē dum. & ff. de ſolu. l. in pupillo. & inſtitu. qui. ali. licet. §. nunc autem admonendi.

c *Ad minuam.* vindicando rem non reſtituta pecunia.

†Concedere, opoſito ſcilicet in prin. ſuper verbo multi tudinem. ex tra de reſcri.

d *Exceptione.* no. excipiendum contra eum qui de præda eſt ſolicitus: vt hic, & ff. de adminī. tuto. l. ſi minoris & ff. de excep. do. l. apud. §. ſi quis pupillo. & inſtitu. qui. ali. licet. §. nunc autē admonendi. & ſ. de cura. furio. l. ij. in fin. & ff. de re. e. l. ſi fundus. §. j.

DE VSVCAPIONE pro donato.

Traditione & vſucapione pro donato dominium quæritur: idem in aliis titulum habentibus: vt ſ. de pac. l. traditionibus. Bald. Vel ſic: Ex donationis titulo dominium tranſfertur, vel vſucapiendi cauſa bona fide recipiente paratur. Salycetus.

I. Imp. ALEXANDER. A. Macedonio.

SIue fuerit dominus qui tibi loca de quibus ſupplicaſti, dona uit: ſiue à non domino bona fide donata ſuſcepiſti, eaque vſucepiſti: auferri tibi quod iure quæſtum eſt, non poteſt. e P. V. Id. Mart.

Res affecta vitio furti, non vſucapitur titulo pro donato. Salycetus.

II. Imp. DIOCLETIANVS. & MAXIMIANVS AA. Capitonio. †

DOnantem ancillam alienam nihil domino deminuere, nō eſt ambigui iuris: furtum etiam contrahere f citra voluntatem domini contrectantem, vt eius rei nec vſucapio poſsit procederes. S. V. Id. April. AA. Conss.

Sicut perfecta donatio non irritatur, ita inualidi. ad vſucapionem non patrocinatur: licet poſſeſſor iuris errore putet eſſe validum, vel putet donationem interceſſiſſe, quæ non interceſſit. Bal. Vel ſic: Ex donatione putatiua ſiue erronea non procedit vſucapio. Sal.

II. Idem AA. & CC. Rhodano. †

IRritam facere donationem perfectam nemini licet. h Vtique hoc verum eſt, ſi error i falſæ cauſæ ratione bonæ fidei non defenditur, k quod & in dominio pro vſucapione quærendo ſeruatur.

TITVLVS XXVIII. DE VSVCAPIONE pro dote.

Res mobilis in dotem data, ſi vitium vſucapionem non impedit, vſucapitur. Baldus. Vel ſic: Maritus recipiens bona fide, vſucapit titulo pro dote rem dotalem vitio non affectam. Salyc.

I. Imp. ALEXANDER. A. Taurino.

REs mobiles in dotem datæ, quanuis alienæ, ſi ſine vitio, l tamen fuerint à bonæ fidei accipiente pro dote acceptæ, † vſucapiuntur.

TITVLVS XXIX. DE VSVCAPIONE pro hærede.

Sicut ſuus hæres non vſucapit titulo pro hærede: ita nec hæres hæredis etiam extraneus ex perſona deſuncti. Bal. Vel ſic: Si hæres hæredis velit vti acceſſione auctorum, non poteſt vſucapere pro hærede, quod deſunctus eius non potuit. Salycetus.

I. Imp. ANTONINVS. A. Theophilo.

CVm m pro hærede vſucapio * locum non habeat: intelligis, neque matrem tuam n cui hæres ex D titiſti, neque te vſu mancipia o ex ea cauſa P capere poſſe.

Suus & neceſſarius hæres non præſcribit titulo pro hærede, etiam ſi habeat coheredem extraneum. b. d. glo. Bal. Vel ſic: Vſucapio pro hærede, non procedit in filiis in poteſtate. Saly.

CVm pro hærede.] CASVS. Auus Titij maternus poſſidebat aliena mancipia: deceſſit, & ei ſucceſſit mater Titij quæ fuerat in poteſtate patris mortis tempore. quæritur an ipſa, vel Titius qua matri ſucceſſit, poſſint vſucapere illa mancipia pro hærede? Reſpō. quod non: quia in ſuo hęrede, hoc eſt in filio vel filia exiſtente in poteſtate patris mortis tempore, non habet locum titulus pro hærede.

m *Cum.* id eſt quando: vt quia eſt de ſuis hæredibus: vt. ſ. eo. l. ij. Vel quia putatur mortuus qui viuit: vt. ſ. eo. l. opiniōe. & ff. eo. l. j. Item ſi quis erret in tit. vt quod credebat hæredem, cum non ſit: vt. ſ. eo. l. ſin.

n *Tuum.* quæ fuit hæres auo.

o *Mancipia.* aliena quæ tenebat auus tuus vt ſua bona fide, & ſine titulo.

p *Ex eo.* vſi. quia ſucceſſiſſes auo tuo per conſequentiam: ſed quia ſucceſſiſſes matri cui es extraneus: vt inſtitu. de hære. qua. & differ. §. cæteri. potes ex tua perſona ſumere initium, nō ſic ſi eſſes de ſuis: vt ff. eo. l. ij. §. fin.

Nihil.

non valida. tur per vſucapionem.

Donatio inter viros ſecta conſtante matrimonio, an poſſit vſucapi.

†Rhodiano.

Dal. fuerint bona fide ac ceptæ, pro dote vſucapiuntur.

** ſ. quib. ex cauſ. longi temp. præſcrip. l. pen.*

NIhil.] CASVS. An sui,scilicet qui fuerunt in potestate defuncti, possint vsucapere pro hærede, quæritur? dicitur quod non.

Hæres suus & necessarius non præscribit titulo pro hærede, nec titulo pro suo. * al. deest vox, magis.

a *Suis hæredibus.* quia non habent titulum,cum viuo patre domini sunt: vt.ff.eodem.l.ij.§.fina.& de libe. & posthu.l.in suis. & instit.u. de hære. quali.

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. & CC. Maurinæ.

NIhil pro hærede posse vsucapi,suis hæredibus[a] existentibus,magis* obtinuit.

Error non facit ius præsertim in lucro captando. Bald. Vel sic: Viuens non habet hæredem: ideo vsucapio non procedit. Salyc.

III. Iidem AA. & CC. Diodoro.

OPinione falsa mortis pro hærede possessio rerum absentis procedere non potest.[b]

Vsucapio requirit titulum præcedentem: & quæcunq; veniunt in petitione hæreditatis, quæ non veniunt in vsucapione. Bald. Vel sic: Putatiuus hæres non vsucapit pro hærede: nec sine titulo procedit præscriptio. Salyc.

IIII. Iidem AA. & CC. Serapioni.

VSucapio[c] non præcedente[d] vero titulo procedere non potest[e]: nec prodesse, neque tenenti,neque hæredi[f] eius potest: nec obtentu veluti ex hæreditate[g] esset,quod alienum fuit,domini intentio vllo temporis longi spacio absumitur.[h] Dat. VII. Kalend. Ia. CC. Coss.

TITVLVS XXX.

COMMVNIA DE VSVCAPIONIBVS.

Colonus corporaliter tenet: sed non possidet sibi, sed domino: & ideo non præscribit. Baldus.

COMMVNIA DE VSVCAPIONIBVS. *Pertractatis vsucapionibus specialibus, supponit de communibus. Azo.* Continuat tio.

QVi ex conducto.] CASVS. Si locaui prædium colono, an possit vsucapere quæritur? Respon. quòd non: quia non possidet. Viuianus.

I. Imperator ALEXANDER A. Sauino.

QVi ex conducto possidet, quanuis corporaliter teneat,non tamen sibi, sed domino[i] rei creditur possidere. neque enim colono vel conductori prædiorum longæ possessionis præscriptio acquiritur. PP. VII. Kal. April. Alex. A. V. & Marcello Conss.

Possessio nulla est apud colonū.

Mancipium fiscale non vsucapitur. Bald. Vel sic: Res fisci nequeunt vsucapi. Salyc.

II. Idem A. Onesimæ.

IAmpridem quidem mancipium de quo supplicas, comparasse te dicis,sed si cogitaueris[k] rē fisci mei vsucapi non posse,respōdere te actionibus fisci mei intelligis: nec aliàs posse rei proprietatem obtinere, quam si non ex ancilla fiscali[l] natum fuisse constiterit.

Mala fides auctoris nocet successori singulari volenti vti actione singulari. Baldus. Vel sic: Vitium defuncti nocet eius miuersis successori etiam bonam fidem habenti. Salycetus.

III. Imp. PHILIPPVS, & Cæs. Pantino.

SI mala fide rerum tuum sciens Antiochus tenuit: intētionē tuam contra successorem eius, gumento à contrario sensu. nam dominus amittit etiam ignorans: vt.ff.de acquir.poss.l. peregē.§. quibus. Sed argu. contra: vt.ff. de acquiren. poss.l.fi de eo.§.j.&.l. fi id quod.§.j.nam illæ leges dicunt quod etiam mortuo colono retinet dominus possessionem, & tamen constat quod tunc colonus animum retinendæ possessionis non habet. Item pro hoc est infra titu.ij. l.cum nemo. Sed primi dicunt,non mutat quantum ad hoc, vt vsucapere possit. Quarto quæro, quid si colonus alij tradat, vel perdat: an desinat dominus possidere? Respon. non desinit dominus possidere, secundum quosdam: vt infra tit.ij.l.fin. Sed olim contra: vt. ff. de acquiren. poss.l. peregrē. §. quibus. Nos dicimus contra, quòd amittat: vt.ff. de acquirend possess. l.iij.§. quod si seruus. licet sit argumentum contra infra eodem titu. l.quamuis.j.§.j. Sed recuperat dominus per condictionem ex lege. & ideo dicit. d. l. ex libris, infra de acquirenda possess. nullum domino posse fieri præiudicium. Quinto quæro, quid si seruus meus sibi dicat possidere? Respon. non desino, cum & ipsum possideam: vt argu. ff. de acquiren. possess. l. fi de eo in principio.

Possessio amittitur per tradentem si colonus animum possessionis exierit de fundo colonus: an dominus amittat: Quidam, vt Hugo & alij, quòd sic: vt. ff. de acquirendo possess. l. si colonus. sumpto ibi argumento à contrario sensu. nam dominus amittit etiam ignorans: vt.ff.de acquir.poss.l.peregē.§. quibus. Sed argu. contra: vt.ff. de acquiren. poss.l.fi de eo.§.j.&.l. fi id quod.§.j.nam illæ leges dicunt quod etiam mortuo colono retinet dominus possessionem, & tamen constat quod tunc colonus animum retinendæ possessionis non habet. Item pro hoc est infra titu.ij. l.cum nemo. Sed primi dicunt,non mutat quantum ad hoc, vt vsucapere possit. Quarto quæro, quid si colonus alij tradat, vel perdat: an desinat dominus possidere? Respon. non desinit dominus possidere, secundum quosdam: vt infra tit.ij.l.fin. Sed olim contra: vt. ff. de acquiren. poss.l. peregrē. §. quibus. Nos dicimus contra, quòd amittat: vt.ff. de acquirend possess. l.iij.§. quod si seruus. licet sit argumentum contra infra eodem titu. l.quamuis.j.§.j. Sed recuperat dominus per condictionem ex lege. & ideo dicit. d. l. ex libris, infra de acquirenda possess. nullum domino posse fieri præiudicium. Quinto quæro, quid si seruus meus sibi dicat possidere? Respon. non desino, cum & ipsum possideam: vt argu. ff. de acquiren. possess. l. fi de eo in principio. *Colonus amittendo ipsam de quo sequendi fundum egredi-tur.*

IAmpridem.] CASVS. Si comparaui mancipium fisci: an possim id vsucapere, quæritur? Respon. quod non. & si probo quod id non fuerit mancipium fisci, nec natum ex ancilla eius, potero vsucapere. Viuianus.

k *Cognitaueris.* quod cogitare debes.

l *Fiscali.* vel alia ratione fisci facta. Sed aliud in vacantibus: quia vsucapiuntur omni titulo iure communi: vt infra eodem. §. res fisci. Sed sine titulo tunc. xx. annis computandis ab eo tempore quo cœperunt bona esse vacantia. si autem velit computare ex eo tempore quo fisco fuit nunciatum, tunc sufficit quadriennium: vt infra de quadrien. præscrip. l.j. & .ff. de iure fisci. l.j.§. diuus. & .§. præscriptio. & de diuer. & tempo. præscrip. l. intra. Quod dixi in fiscalibus, vt non vsucapiantur: *Bona vacantia non vsucapiuntur.*

Ciuitatis res non vsucapiuntur. vsucapiantur: idem in rebus ciuitatum: vt arg. ff. ex quibus cau. maj. l. legaris. & l. sed & si per prætorem. §. fi. sed vl. annis præscribentur: vt infra de præscrip. xxx. an. l. omnes. nisi sint in publico vsu: vt ff. de via publica. l. viam.

SI *mala fide.*] CASVS. Antiochus mala fide possidebat alienum mancipium: successi ei, & bona fide possedi: an possim vsucapere, quæritur? Respond. quod non: quia fuit vitiosum à principio. Viuianus.

a *Possidet.* successor propter vitium, nisi ex sua persona velit incipere, secundum quosdam. quod non placet: vt diximus supra titu. j. l. nihil.

† repete hic quæ adnota ui. S. ad tit. de iudo iure Quiritium tollendo. Contius.

DE VSVCAPIONE transformanda &c.

Quantum ad tempus.

b Mancipi. *id est Italicorum & prouincialium, vt hodie æqualiter vsucapiantur. olim enim immobilia in Italia tantum biennio vsucapiebantur: mobilia vero anno vbique vt instit. de vsucap. in princip. & supra de ser. fugi. l. penult. & de vsufruct. l. corruptionem & infra de anna. excep. l. j. in princip.*

* il. sustulit, vt cōmunes.

QVum nostri.] CASVS. Sicut remouit imperator nudum ius Quiritium, ita vult auferre duo vitia: quorum vnum est in tempore aliud in loco. Olim enim res mobiles in omni loco vsucapiebantur anno, res immobiles biennio in Italia, sed res prouinciales immobilis nō poterat vsucapi. hanc diuersitatem tollit Imperator, dicens quod res mobilis in omni loco triennio vsucapiatur, res immobilis decennio inter præsentes, & viginti inter absentes: & hoc non solū in Italia, sed in prouincia. & in omni vsuca. exigitur bona fides à principio: nec superueniens scientia nocebit quo minus vsucapiat sciens rem alienam. & h. d. Viuianus.

* eius facit. * iocitate.

c *Vigilantia.* id est animo vigilans

d *Quiritium.* id est Romanorum.

e *Sustulerit.* id est abstulerit, & remouerit: vt supra de nudo iur. Quiritium tollē. l. j. Vel, id est accepit nomen & substantiam, id est esse suum à populo Romano: vt instit. de iure natu. §. sed & quod principi. Accur.

f *Vel triginta.* in pignore præstetibendo. xx. in quæstionibus fisci. & quod subijcit, & si quæ sunt similes: vt hypotheca tacita contra debitorem, vel eius hæredem: quæ in xl. ann. extenditur: vt infra de præscript. xxx. vel xl. ann. l. cum notissimi. in princip.

g *Vsucapionem.* immobilium.

h *Sed ex si quis.* non solum enim est emendandum quantum ad locum, sed etiam quantum ad tempus.

i *Miseri.* Nota contra Italicos.

k *Intelligimur.* vt mancipia rustica, & seruitutes rerum, vel personarum.

l *Annalem.* quæ tollitur. in fra de anna. excep. l. j. in princ.

m *Vsucapionem.* scilicet immobilium.

n *Terrarum.* ex differentia enim locorum, &c. vt supra de temp. in integr. restit. l. superuacuam.

o *Per continuum*, No. vt ff. de vsuca. l. nunquam. §. j. & ff. pro emptor. l. ij. §. fi seruus.

p *Ab initio.* Notquod sufficit bona fides ab initio: vt hic. & ff. de vsucap. l. requiritur. §. de illo. in fin. §. & .ff. de acquir. rerum do. l. bonæ fidei. §. in contrarium. & ff. pro empt. l. ij. §. fi seruus. & ff. de dona. inter vi. & vxo. l. si extraneus. in fin. Sed arg. contra. ff. de peti. hæred. l. sed & si lege. §. de eod. & ff. depositi. l. iij. in fine. & supra de inoff. testam. l. cum ancillis: §. fin. sed iure canonum * el quæsi debet esse continua bona fides: vt extra de præscrip. c. quoniam.

q *Scientia.* siue ciusdem qui primo habuit bonam fidem, siue hæredis: vt hic. & instit. de vsucap. §. diutina. & ff. pro empt. l. ij. §. fi defunctus. & ff. de vsuca. l. hæres eius. in fin. j. respon. secus in singulari successore, qui si mala fides scit, non vsucapit: licet ille qui dedit sibi vsucapionē. *Successoris mala fides nocet.*

r *Ampliatur.* cum in omni re & loco valeat.

s *Quæ.* scilicet materia.

t *Et.* scilicet vsucapioni.

v *Mancipi & nec mancipi.* id est Italicæ, & prouinciales. & ideo dicuntur prouinciales nec mancipi, quia nec mācipantur, id est supponuntur eorum dominio: nec enim erant domini propter tributa quæ præstabant: vt supra de episco. & cleri. l. de his: & ideo ibi locum vsucapio non habebat. aliàs autem dicuntur mācipes conductores salis: vt supra de vectigal. l. fi quis. hodie autem quantum ad acquisitionem dominij per vsucapionem, idem quantum ad acquisitionem per traditionem exequatę sunt: vt hic, & instit. de rerum diui. §. per traditionem. non autem quantum ad tributa. A Prohibitorio bonæ fidei nis interpretatione vide lege Bu. in. l. 2. ff. de orig. in. Mancipes quis dicatur.

† *conser. §. per traditionē. instit. de rer. diuis.* Contius.

DE

DE ACQVIRENDA ET RETINENDA possessione.

Quia in vsucapionibus, de quibus dixit, & præscriptionibus, de quibus dicet, est possessio necessaria: vt ff. de vsucap. l. fine. ideo de ea dicit. Et not. quod hic dicit de retinenda, sed in ff. dicit de amittenda. Sed dic quod idem est. nam contrariorum eadem est disciplina: vt ff. de verbor. oblig. l. inter stipulantem. § . sacram.

Continuatio.

PEr liberam.] CASVS. Si procurator meus nomine meo aliquam rem emerit, acquirit mihi ignoranti etiam possessionem: & si tradens non fuit dominus, antequàm sciam quod ab eo gestum est, vsucapere non potero: sed interueniente scientia incipiam vsucapere. Viuia.

Possessio quæritur per alios, nobis etiam ignorantibus.

a *Per liberam.* etiã extraneã: vt hic, & ff. per quas perso. not. acquir. l. j. & instit. per quas perso. no. acquir. § . ex his . & ff. eod. l. j. §. per procuratorem . & hoc siue habeat mandatũ, siue non, dummodo nomine domini quærat, vel saltem tradens hoc gestiat: vt ff. de dona. l. qui mihi donatum volebat. aliàs si neuter, non quærit: vt

† al. Gairo.

ff. e. l. communis. §. j. & l. j. §. per procuratorem. & diximus supra de his qui à non do. ma. l. ij. & ff. eo. l. j. §. per procuratorem. & quod in libera persona dicit, & de seruo alieno quem nullo modo possidet, vel possidet, sed mala fide, intelligas. idẽ si bona fide extra rem & operam. quærit enim, vt per extraneum, si modo eius nomine quærit: vt ff. de acquiren. poss. l. si me in vacuam. §. fi. & sic non ob. ff. de acquiren. poss. l. j. §. sed & per eum, quia ibi nõ nomine possidentis quæsiuit mala fide possessus.

b *Personam.* vt ff. de neg. gest. l. si ego.

c *Possessionem.* scilicet ciuilem & naturalem. secundum Hu. & etiam dominium: vt infra eodem. l. per procuratorem.

d *Interuenerit.* non ante: vt ff. eod. l. possessio quoque. §. fina. Sed cur vsucapio non sic ignoranti, sicut possessio acquiritur? Resp. quod in vsucapione inter cætera bona fides exigitur: vt supra tit. j. §. hoc tantummodo. ignorans autem, nec bonam, nec malam fidem potest habere: at in possessione non refert iustè quis vel iniustè possideat: vt ff. eod. iij. §. econtrario. Sed in casu etiã ignorans vsucapit, scilicet per seruum in re peculiari: vt ff. pro soluto. l. ij. Item quandoque licet habeat scientiam rei alienæ, tamen vsucapit: vt ff. de nox. l. & generaliter. Et nota quod hæc possessio quę per procuratorem acquiritur, habet multum iuris, & modicum facti: nam quæritur ignoranti, sed non vsucapio ignoranti, vt hic, & est alia, quæ habet plurimum facti, quã iuris, vt ea quæ per nos acquiritur: nã oportet quod corporalis sit ibi apprehensio, quæ est facti, licet & animus sit necessarius. quod facile est: vt ff. ex qui. cau. maio. l. denique. & ff. eo. l. iij. in princi. & l. quod meo. in princip. hæc eadem habet multũ iuris in retinendo, cum solo animo retineatur: vt infra eodem. l. licet. Est & tertia quæ dicitur habere plurimum iuris: vt quæ acquiritur à filio vel seruo ex causa peculiari: vt ff. eodem. l. possessio quoque. in princip. nam possessio talis quæritur ignoranti: vt ff. eod. l. si me in vacuam. §. seruus. Et vsucapio ignoranti: vt ff. pro solu. l. ij. Item & postliminium ibi locum habet: vt ff. de vsucap. l. iusto. §. fi. Sed in casibus etiam quæ per me quæritur, habet plurimum iuris. Primus. ff. eodem. l. j. §. pen. & l. quod meo. §. si verò is rem. & l. quarundam. Secundus ff. de contrah. emp. l. claubus. Tertius ff. de rei vindi. l. quędam. & ff. eodem. l. quod meo in princi. Quartus infra de dona. l. quisquis. Quintus infra de dona. l. j. quib. casibus sine corpore acquiritur possessio. Vel dic quod in his casibus interuenit actus corporalis, vel quasi. Accursius.

Vsucapio nõ quæritur ignoranti.

Possessio est triplex.

e *Vtilitatis*, vt quod non potest per se, faciat per alium: vt ff. de procuratoribus. l. j. §. vsus. & l. seruum. §. publicè. Item vt negotia absentium non deseruntur: vt insti. de obli. quæ ex quasi contrac. §. j.

f *Prudentia.* aliàs, pridem: & aliàs, prudentia. & dic iuris prudentia: quia quod quis per alium &c. ff. de admini. tut. l. ita autem.

TITVLVS XXXII. DE ACQVIRENDA ET retinenda possessione.

Per liberam personam ignoranti possessio acquiritur: sed solum scienti vsucapiendi conditio. Baldus.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. & CC. Attico.

PEr liberam[a] personã[b] ignoranti quoque acquiri possessionem,[c] & postquã scientia interuenerit,[d] vsucapionis conditionem inchoari posse, tam ratione vtilitatis,[e] quàm iuris prudẽtia[f] receptũ est. PP. VI. Kal. Decẽb. Fusco & Dextro Conss.

Qui domino sciente & patiente post contractum possedit, intelligitur per eundem in possessionem inductus. Vel sic: Quo ad acquisitionem dominij, paria sunt habere causam traditã & aditam, vel sciente & patiente domino possidere. Baldus. Vel sic: Patientia obligati tradere, pro traditione habetur: licet instrumẽto, quod tradita fuerit, non contineatur. Salyc.

II. Imperator DECIVS A. Rufino.†

DOnatarum rerum à quacũque[o] persona infanti[p] vacua possessio tradita, corpore quæritur.[q] ¶ Quãuis enim sint

† Rufa. ratio. Viuianus.

A h *Emisti.* non tamen ei fuit traditum: quia tunc possessionem & dominium per eum quæsisses: vt supra l. proxi. & iusti. per quas perso. no. acqui. § . ex his. Sed ad quid dicit, de vacua? Respõ. quia sine ea non quæritur dominum, secundũ quosdam: vt hic. Nos contra. nam licet sine inductione in possessionẽ non possit quę- & dominium: sine possessione scilicet vera vel vacua, tamen potest: vt ff. de fundo. l. si fundum. & de acqui. re. do. l. homo liber. § . quicquid. & de pecu. l. eo tempore. in fin. & quod dicit hic. de vacua, demõstratiuè dicit: quia sic fuit de facto, vt & diximus supra de proba. l. cum res.

i *Diu.* id est decem, vel viginti: vt arg. ff. qui & à quib. l. si cùm fideicommissaria. § . Aristo. & supra de pecti. hæredi. l. si filius. Alij dicunt quod motu iudicis: vt ff. de iure delib. l. j. in fi. Tu dic etiã si momento steris, idem esse. Sed hic sic fuerat de facto: quia id quod dico diu, non ius, sed factum designat: vt ff. de Publicia. l. cum sponsus.

k *Vt dominum.* quod præsumitur, nisi contrarium probetur: vt argu. ff. pro socio. l. merito. & infra de pigno. l. fi. Sed nónne sem per quis præsumitur inuitus, & vetare: vt ff. de furtis. l. qui vas. § . vetare. Sed hic debita erat possessio: & ideo non præsumitur inuitus venditor.

l *Tradita sit.* vel per hæc verba, tradidit. vel per hæc. confiteor me tuo nomine possidere. cum constat me possidere: vt ff. eod. l. quod meo. in princip.

m *Rei veritate.* sic ff. de leg. & senatusc. l. de quibus. in fi.

n *Si sciente.* & volente, vel saltem non contradicente. secus si ignorante: vt infra eo. l. nec ex vera. Vel contradicente: vt ff. eo. l. si ex stipulatione. & no. hic patientiã comparari consensui: vt ff. de cõtrah. emp. l. nõ idcirco. & 3. ad Vell. si fine. § . fin. & ff. si ser. vin. l. si à te. & ff. ad munici. l. quoties. & ff. de dona. inter vir. & vxo. l. si seruus cõmunis. & in auth. de nup. § . si verò ipse. col. iiij.

DOnatarum.] CASVS. Aliqua res donata erat infanti, & tradita, corporaliter apprehensa. an ei acquisita sit possessio? Respon. quod sic: licet animum acquirendi nõ habuit: quia si diceretur ęp possessio sibi non acquireretur, quia non habet animi affectum plenum: sequeretur hoc, quod nõ acquireretur etiam per tutorem, cum tunc non magis habeat affectum. Viuia.

o *A quacunque.* siue coniuncta, siue non.

p *Infanti.* infans propriè dicitur minor. vij. an. vt supra de iur. delib. l. si infanti. Infanti.

q *Quæritur.* tutore authore. Aliquin

Possessio acquiri potest per infantem.

a *Aliquin.* id est si non quæritur infanti, quia non habet affectum: nec tutor ei quæret eadem ratione. vtroque ergo modo ei quæritur fauore benignitatis magis, quam stricti iuris ratione. Ir. sunt ergo hic duo, quorum altero remoto, & alterum remouetur. Sed videtur non quæri per infantem: vt ff. eodem. l. j. §. adipiscimur. in fin. §. & . l. quãuis. j. §. infans. Sol. hæc corrigit illas: vel nomen infantis ponitur hic improprie pro eo pupillo qui habet intellectũ aliquem. nã quo ad hoc potest habere iudicium animi: quo ad aliud non: vt instituta. § . præterea. Vel hic est speciale in donatione, sicut & aliud speciale secũdum nos: vt insti. de dona. § . aliæ. Vel dic secundum Ioã. quod hic fuit tradita cum auctoritate tutoris, & quod dicit, aliquin, id est si diceres nõ acquiri cum auctoritate tutoris per infantem eadem ratione nec per ipsum tutorem. & erat ratio dubitationis, quia altercabantur quidam dicentes, sicut hæreditatem acquirit tutor solus infanti, adeundo nomine infantis, non infans tutore auctore vt supra de inre delibe. l. si infanti. § . j. & sicut hæreditas restituitur tutori, non infanti tutore auctore: & sicut tutor restituit aliis, non infans tutore auctore: vt supra ad Trebel. l. pen. in prin. & . ff. ad Trebel. l. restituta. § . fin. & l. seq. & sicut infans nõ agit in iudicio vel cõuenitur tutore auctore, sed solus tutor eius nomine: vt ff. de admini. tuto. l. j. § . j. ita videbatur hic quòd tutori soli nomine infantis possessio tradita acquiratur infanti non, si infanti tradatur tutore auctore. Sed tamen aliud est. Vel secundum Azo. hic fuit tradita seruo infantis: vt ff. eodem. l. quanuis. j. in fin. Item contra. huic. l. infra de dona. l. si quis in emancipatum. Sol. ibi de re immobili: hic de re mobili: vt arg. ff. eodem. l. si rem mobilem. Vel ibi contractus celebratur in scriptis, hic non. Vel vt dixi, hic seruo infantis: vt & ibi. Vel secundum casum Io. non est contra. ADDITIO. Tu distinguas sic, quædam sunt res in quibus infans habet plenam animi affectionem, vt in aliquo iocali: & tũc indistinctè acquirit possessionem: vt hic. quædam sunt in quibus infans nullam habet affectionem, vt in fundo vel similibus: tunc sine tutoris auctoritate non potest, vt in contrariis. ita voluit Dy. vt refert. Bart. hic, & in l. quanuis. j. §. infans. ff. eodem.

Tit. j. § . additiones. ff. Contius.

LIcet.] CASVS. Licet in acquirenda possessione necessarius sit actus corporeus, & animus: retineturtamen possessio solo animo. vnde si habebã prædium, & non poteram ad illud accedere, & colere, propter circunstãtes inimicos: an propterhoc amittam possessionem quæritur? Respon. quòd non, quia solo animo retineo. Viuianus.

b *Non ponit.* id est sine corporis actu: vt. ff. eod. l. iij. in prin. & l. quemadmodum. sic & dicitur nudum pactum fine traditione: vt supra de pac. l. traditionibus. hoc tamen fallit in casibus, in quibus possessio sine actu quæritur, vt diximus supra. eo. l. j. sed certè & in illis casibus aliquid interuenit pro actu. sic ergo quæsita possessio animo & corpore, dicitur naturalis: vt. ff. eo. l. j. in princi. de iure gentium: vt instituta. de re. di. §. per traditionem. &. §. venditæ. non eo quo omnia animalia reguntur: quia irrationabilia non possident, sicut nec furiosi vel dormientes: vt. ff. eodem. l. j. § . furiosus. & . § . penul. ibi, idemque esse si numnos &c. hæc eadem naturalis potest dici ciuilis, approbatione: vt. ff. de verb. sig. l. lege. & de ori. iu. l. ij. § . postea cum Appius. ibi, ijsque liber &c. & sic est vna possessio, non duæ: pones eundem, secundum Azo. Alij, vt Al. & Io. & Hu. dicunt quod duæ sunt, ciuilis, quæ prouenit ex animo: naturalis, quæ ex actu. vnde quod subiicit, retineri potest, dicit Azo. scilicet naturalis, quam solam habebam. hæc eadem naturalis retenta animo, potest dici etiam ciuilis, quia retineretur auctoritate iuris ciuilis, sicut actio ciuilis dicitur prætoria auctoritate extensionis, vt. ff. de nox. l. electio. § . si is quem. nec mirum si animo retinetur naturalis, cum plurimum à iure mutuetur possessio: vt. ff. eo. l. possessio. Item patet in fructuario, qui habet naturalem tantum: quam tamen retinet animo. nam datur ei interdictum vnde vi, si non admittatur: vt. ff. de vi & vi arg. l. iij. §. vnde vi. quod non daretur, nisi nunc possideret cum reuertitur: vt. ff. de vi & vi ar. l. j. §. interdictum autem hoc. & hæc potest dici ciuilis: vt dixi secundum Azo. si autem alius ingreditur hãc naturalem retentam, ingressus naturalem acquirit licet clandestinam, si sciuit, vel scire debuit se prohibendũ: vt. ff. e. l. clam. § . qui ad nũdinas. & quod vi aut clam. l. iij. § . fi. & l. seq. nam habet interdictum vti possideris: vt. ff. vti poss. l. j. in fi. & . l. ij. & sic videtur quod qui exiuerat, desinat: cum duo non possint possidere in solidum eodem iure: vt. ff. de precar. l. duo. Vel dic quòd absens retinet naturalem ciuiliter, præsens naturaliter: & sic diuerso iure: nec enim perdit: vt. d. § . qui ad nundinas. & sic rediens habet interdictum vti possidetis: vt. ff. vti poss. l. j. in fi. & . l. ij. Sed Al. & Ioan. & Hu. dicunt retineri ciuilem tantum, & sic erat sola ciuilis: nam naturalis non potest retineri animo, nisi possessio sit coram oculis: vt. ff. eodem. l. quod meo. § . si venditorem. vel nisi sit fructuarius: vt probatur dictis. ll. ff. de vi & vi arg. l. iij. § . vnde vi. & l. j. § . interdictum autem hoc. & nisi in feudatario & emphyteuticario: quia ratione sui iuris possident, & naturaliter tantum, cũ dominus ciuilem habeat: vt. ff. eodem. l. naturaliter. & l. possessio.

Possessio nõ tollitur tempore. Scientia infans.

c *Deserem.* quo ad prædiorum culturam.

d *Coluisti.* scilicet in propria persona.

e *Metus.* scilicet ne in persona lædereris. secus autem si repelli de possessione, vel non admitti suspicaris: quia tunc statim amittis: vt. ff. eodem. l. si id quod. § . fin. quæ est cõtra. & edicta & interdicta cõpetentia huic, die vt. ff. quod met. cau. l. merum autem præsentem. § . denique.

f *Temporis iniuria.* quod fuit minus. x. an. aliàs amitteres possessionẽ: vt insti. de vsucap. § . quod autẽ ad eas. & . ff. de vsucap. l. sutum. § . j. secundum quosdam. quod non placet: quia tempus non est modus amittendæ possessionis, etiam eorum annorum: sed induces obliuionem, & per obliuionem amittitur possessio. & sic dictæ leges sic intelliguntur. & sic dicitur, scientia inflat. id est superbia, quæ prouenit ex scientia. Sed contra infra de omni agro de ser. l. qui agros, lib. xj. Sed illud speciale in tributariis prædiis, vt non diu cesserur in solutione vectigalis.

Possessio est duplex.

CVm nemo.] CASVS. Si colono locati prædium ad colendum, & illud vendidit, volẽs sibi causam possessionis mutare, quod posideret pro suo, & non meo nomine: an mihi præiudicaret, quæritur? Respõ. quod non: sed potero id vindicare. nec sibi potuit mutare causam possessionis, id est non potuit incipere possidere, cum prius non possiderem. & hoc verum est, siue sibi possidere vellet, siue alij tradere aliquo titulo interueniente, licet sine effectu. Viuianus.

Possessio naturalis quæ datur.

g *Causam possessionis.* dupliciter dicitur: vel vt nuncupatur possessio, siue titulus possessionis ei qui possidebat, siue retinebat, vel incipiebat vsucapere, qui non vsucapiebat: quod ad ciuilem & ad naturalem referatur: vt. ff. e. l. qui bona. § . j. & . l. iij. § . illud. & pro hærede. l. ij. § . j. & supra locati. l. ad prohibendum. & dic: quod hic mutauit secundum Ir. ex hoc quod alij scilicet emptori dare voluit, & tradidit colonus. sibi autem ideo ponitur: quia ei succedens emptor, quasi idem cum eo esse videtur. Vel dic quod sibi possidere voluit pro suo, posteaquã vendidit & tradidit. Vel dic vẽditionis id est emptionis factæ ab eo quem sciebat non dominum. sic ponitur. ff. de act. empt. l. veteres.

h *Colonum.* colonus in villa: sed inquilinus in ciuitate: vt. ff. eodem l. re pignoris.

i *Extrouersem.* hic no. sex modis mutari causam possessionis, scilicet Possessionis.

causa sex modus mutatur.

scilicet ex iusta in iniustam. Item econtra ex iniusta in iustam: item ex nulla in aliquam: & econtra ex aliqua in nullam. Itē ex aliqua iusta, in aliam iustam. Item & sextum, ex nulla in aliā nullam. Primum, scilicet ex iusta in iniustam, est prohibitum: vt. ff. e. l. clam. Secundum similiter: vt. ff. de vsucap. l. non solum. §. j. Tertium similiter: vt hic, & ff. pro hęre. l. ij. §. quod vulgo. Quartum permittitur: vt. ff. eod. l. si quis vi. §. differentia. Quintum est prohibitum: vt. ff. eo. l. qui bona. §. quod scriptū. Sextum prohibitum, vt de cōducto ad precarium: vt hic in princ. & ar. ff. eo. l. si quis autē. & hoc nulla extrinsecus causa superueniente. alias enim omnes permissæ sunt, quia non ipse sibi mutare, sed sibi dicitur mutari: vt. ff. eod. l. iij. §. illud. & l. qui bona. §. j. & l. si quis autem. &. ff. si pars hęre. pe. l. pe. & l. fi. &. ff. pro emp. l. ij. §. fin. Accursius.

a *Dominij.* dominium non amittis, sed possessionē sic: vt. ff. eo. l. iij. §. quod si seruus. & l. peregrē. §. quibus. Sed per condictionem ex lege recuperas: vt. j. eo. l. fin. Sed nunquid emptor iste qui emit à colono, poterit vsucapere? Quidam dixerunt, vt Irn. quod non, arg. ff. de vsu cap. l. cum solus. colonus enim non potuit dare possessionem quam nō habebat: licet eam dominus amisisset traditione facta, vt dixi. Sed Ioan. cōtra. nam & colonus cùm emit ab eo quem putat dominum, causam ab eo possidenti non habet, & tamē vsucapit: vt. ff. de vsucap. l. non solum. §. quod vulgo. & l. si is qui. §. si quis bona fide. & pro empt. l. qui fundum. §. qui bona fide. Secundo quia si specialiter prohibetur præscriptio ei qui emit à colono rei dominicæ, vel templorum: vt. j. ne rei do. vel temp. l. ij. ergo in aliis non prohibetur: vt. arg. ff. ad muni. l. j. Tertio, quia si quis emit ab eo quem puberem putat, vsucapit: vt. ff. pro emp. l. ij. §. fi à pupillo. & tamē possessionem pupillus ei non dedit, quia non potuit: vt. ff. eod. l. possessionem. vel in illo. §. si à pupillo. aliunde habebat: Quarto, in eo qui emit à furioso: qui & ipse alienare non potest: & tamē qui ab eo emit in conspectu inumbratæ quietis, vsucapit: vt. ff. pro empt. l. ij. § si à furioso. Hic ergo vel non erat completa vsucapio, vel volebat emptor vti accessione tēporis sui auctoris, id est coloni, quod non potest: & sic domino non fit præiudicium in dominio: vt hic, &. j. si alie. res pig. da. sit. l. fin. hæc eadē quęstio fit secundum Ioan. in procuratore per quem mihi ignoranti est quæsita possessio, & antequam mihi traderet, alij tradidit.

Colonus in perturbando possessionem si vendat, an possit emptor vsucapere.

Si nulla.] CASVS. Siabsente me possessionem meā ingressus fueris, & me remeante suspicor posse repelli, & ita amisi possessionem, nō dominium: an eam per interdictum vtile vnde vi repetere possim, quæritur? Respon. quod sic: nisi. x. vel. xx. ann. excep. obstet. Vel sic; Deiecisti me de possessione prædij mei per vim: an id vindicare possim, quæritur? Respon. quod sic, nisi. xxx. an. mihi obstet exceptio: & tanta præscriptio exigitur in hoc casu: quia res erat vitio affecta, quia vi possessa. Vivianus.

b *Agrum.* scilicet vacuum domino absente qui suspicatus fuit se posse repelli, & sic amisit possessionem: vt. ff. eo. l. si id quod. §. fin. hæc enim res poterat vsucapi iure veteri ab eo qui bona fide emerat à prædicto ingrediente: vt institu. de vsucap. §. quod autem ad eas. reperit ergo hic dominus ab emptore, nisi sit præscripta. Hodie non potest vsucapi: vt. j. de præscript. long. temp. authen. malæ fidei possessore. & secundum hoc datur vtile interdictum vnde vi vel rei vindicatio contra emptorem: quod vtius est: nec est opus, vt dicit P. quod veniat ad fundum ad videndum an admittatur: quia potest esse quod occideretur. Vel secundo dic quod per vim fuit ingressus, & tunc non potest vsucapi res A vi possessa: vt institu. de vsucap. §. furtiuæ. nisi. xxx. an. vt. j. de prescript. xxx. an. l. sicut. & secundum hunc datur rei vindicatio vel condictio ex hac. l. ante talem præscriptionem.

c *Vinens.* scilicet vacuus. vel per vim: vt de agro dixi.

d *Præscriptione.* x. vel. xx. an. secundum primum casum: vel. xxx. secundum alium.

quisita fidei veri, dominij [a] tui ius conuelli non sinet.

Per ingressum vacuæ possessionis contrahitur vitium personale, non vitium reale, & ideo non impeditur vsucapio eius ad quem peruenit possessio titulo, & bona fide. Bald. Vel sic: ingressus sine causa agrum alienum, tenetur restituere illum non præscriptum, cum omni sua causa. Salycetus.

VI. Iidem AA. &. CC. Valerio.

Si nulla iusta ex causa ingressum agrum [b] *tuum siue vineas,* [c] *eum cuius meministi, præses repererit, nec vlla præscriptione* [d] *tua interpellatur petitio: restituere tibi possessionem* [e] *cum omni causa nō dubitabit.* [f] S. Id. April. AA. Conss.

Ius vsucapiendi non tribuit improbæ possessio. Bald. Vel sic: Sine titulo non procedit præscriptio, nec iusta possessio. Salyc.

VII. Iidem AA. & CC. Asyncrito.

Improba possessio [g] *firmum titulum possidenti præstare* [h] *nullum potest. vnde ingredientem in vacuam* [i] *possessionem alieni fundi non consentiente domino vel actore qui eius rei* B *concedendæ potestatē habuit, causam iustā possessionis adipisci non potuisse certum est.* [k] PP. V. Id. Decemb. AA. Conss.

Possessio & dominium queri potest per procuratorem. Salyc.

VIII. Iidem AA. & CC. Cyrillo.

Per procuratorē vtilitatis causa possessionem, etsi proprietas ab hac separari non possit, [l] *dominium etiam queri placuit.* [m] PP. XVIII. Kalend. Martij Sirmij. CC. Conss.

Vbi deficit titulus, non procedit vsucapio. Baldus. Vel sic: Ingrediens possessionem rei emptæ siue venditorum voluntate, non possidet iuste: & ideo tenetur restituere. & simulatum vel fictum non plus potest quàm verum. Salycetus.

IX. Iidem AA. & CC. Sergio.

Nec ex vera venditione possessionem quam non fuerat emptor adeptus, improbè. [n] *retinere potest: ac multo minus is qui adseueratione falsa velut emptor, cum sine obligatione pignoris pecuniam mutuo dedisset, fundum irrumpens alie* C *sessor præscribar. nam non præscribit.*

i *In vacuam.* quæ à nemine, vel solo animo retinetur. addunt quidam, etiam si alius sit in ea causa legatorū seruandorū: quod non placet: vt. ff. de act. empt. l. ij. §. vacua.

k *Certum est.* etiam si contractus intercessit: quia emerat inuasor. Ir. vt. ff. e. l. si ex stipulatione. &. j. eo. l. nec ex vera.

Per procuratorem.] CASVS. Mandaui procuratori meo, vt emeret mihi prædium: emit, & sibi traditum est: an mihi sit acquisita possessio, quæritur? Respon. quod sic, licet proprietas ab eo separari non possit: & si tradens fuit dominus, acquiritur mihi dominium. Viuianus.

l *Non possit.* quia venditor habens proprietatem & possessionem alicuius rei, tradidit eam procuratori, volens tradere proprietatem & possessionem: & sic nō potest separari proprietas à possessione quin ei vtrunque acquiratur. & sic soluitur contra. ff. de acquir. pos. l. naturaliter. §. nihil.

m *Placuit.* scilicet per possessionem, non per procuratorem: vt dicūt. & pro eis. ff. per quas perso. no. acqui. l. j. & institut. per quas perso. no. acqui. §. ex his. quod non placet. immo etiā per procuratorem quæritur dominium, vt hic manifeste dicit. nam & per traditionem dicitur quæri dominiū: & tamē intelligitur mediante consensu: vt institu. de re diui. §. per traditionem. Itē & instrumentum facit domum, nihilo minus & faber. Item prædicta. l. §. per quas perso. no. acqui. l. j. est contra eos. nā dicit excepta causa, & non excepta possessione: causa autem possessionis est dominium. acquiritur ergo dominium & possessio per procuratorem domino etiam ignoranti: vt. ff. eo. l. j.

Proprietas & possessio aliquando separari non possunt. Faber & instrumenta faciunt dominium.

Nec ex vera.] CASVS. Vendidi prædium meum Titio: auctoritate sua ingressus est possessionem: an ea sibi acquiratur, quæritur? Respon. quod non. Idem est in creditore cui obligauit prædium, & propria auctoritate vult illud possidere tanquam ex causa emptionis: quia possidere nō potest. vel loquitur in creditore volente propria auctoritate ingredi possessionem bonorum sibi non obligatorum debitoris. Viuianus.

n *Improbè.* id est improbum esse si retinēret eam: cum contra voluntatem venditoris intrauerit: vt hic, &. ff. eo. l. si ex stipulatione. &. l. si fundi. similis loquēdi mod⁹ est. ff. de proba. l. si quis liberum. &. j. de fideiuſ. l. si fideiussor. & de contrahen. stipu. l. optimam. Alia litera dicit probe, sed improbe retines, si retines.

Sed huic

Sed huic dicto est contra. ff. de fur. l. eum qui. §. j. vbi emptor fur A *si tradens alteram earum tantum habet: vt ff. eo. l. naturaliter.*
ripiens rē emptā, post precium solutum non tenetur furti venditori, sed hæc nō sunt contraria, cum nō teneri furti, & iniuste inuasisse, vt hic, sed potius diuersa.

a *Causam.* vt supra solu. matri. l. dotis. & de pigno. act. l. pignoris. & infra. vnde vi. l. si quis in tantam. & §. de pac. l. si pacto quo pœnam. in fi.

Vitia.] CASVS. Si pater tuus aliquam rem surripuit, vel de prædio aliquem expulit; & ei successisti: vitium patris tibi nocet: quia nec vsucapere, nec præscribere poteris. Viuia.

i *A maioribus.* id est auctoribus. Et dic vitia, alia realia vere, vt res furtiua, & vi possessa violentia ablatiua: vt institu. de vsuca. §. furtiuæ. non compulsiua: vt supra quod met. cau. l. si vi. & ff. quod met. cau. l. si cū exceptione. §. pē. Item res data præsidi contra legem Iuliam repetundarum: vt ff. ad leg. Iul. repe. l. pen. Alia quasi realia: vt ff. de acquir. rer. dom. l. bonæ fidei. & de vsucap. l. vbi. §. fin. & institu. de vsuca. §. sed aliquando. Alia personalia, vt dolus dās causam negocio, vel incidens ex proposito. Item mala fides quando credit vēditorem non habere ius vendendi: vt. j. dic. l. j. si fraude. Item scientia rei alienæ: vt commodatarij, depositarij, & creditoris. Quid autem de precaria, vel clandestina? R. dixit vitia rei. & pro eo videtur. ff. e. l. Pomponius. §. cū quis. quod non placet: nam precaria est iusta: quia cum domini voluntate: vt ff. communi diuid. l. communi diuidundo. ij. §. inter prædones. Item subtiliter inspiciens perpendere potest quod licet clandestina dicatur possessio, nō tamen dicitur clandestina res: vt ff. de acquiren. poss. l. cla. de litigiosa. constat quod non est vitiosa vitio rei: vt j. titu. j. l. j. His peroratis dic quod vitia realia durant in persona vniuersalis successoris, vt hic: & singularis, vt institu. de vsucap. §. furtiuæ. & hoc quo ad vsucapionem, non quo ad fructus: vt ff. de acquir. re. do. l. bona fides. §. pe. sed in vitijs personalibus distinguitur singularis successor ab vniuersali. nā si est singularis, non impeditur præscribere iure veteri, incipiendo à se: vt ff. de diuer. & tempo. præscript. l. an vitium. in princ. hodie secus: vt j. titu. j. authen. malæ fidei. Porro quantum ad agendum, impeditur singularis successor, etiam completa præscriptione: quia de dolo defuncti excipitur, si sit causa lucrativa, vt in donato, & in legato: & quasi lucrativa, vt in seruo noxæ dedito: vt ff. de excep. do. l. apud. §. si quis autem. & §. de auctoris. & de excep. l. si rem legatam. alias si non est lucrativa, non excipitur, nisi vtatur accessione sui auctoris, vel nisi sit res reuersura ad dolosum: pura si mulier dolo induxerit aliquem ad promittendam dotem viro, & maritus perat, repellitur eo quod res ad dolosam mulierem reuerterentur: vt ff. de excep. do. l. apud. §. Iulianus. & l. pure. §. pe. & ad Idem. l. apud. §. si quis autem. in fin: Si autem vniuersalis, si quidem extraneus: nocet ei mala fides defuncti, nisi velit ex se incipere, secundum Azo. vt infra titu. j. l. j. nos diximus indistinctē nocere: vt supra communia de vsucap. l. fin. de diuers. & tempo. præscript. l. cum hæres. & supra de vsucap. pro hærede. l. nihil. In suo constat, cum sit eadem persona: vt ff. de libe. & posthu. l. in suis. ADDITIO. De hac materia vide pulchre per Dyn. in cap. possessor de regu. iur. lib. vj.

Vitia possessionum sunt triplicia.

* *Ex Cod. Theo. lib. 4. tit. 20. l. 5.*

* *Hæc lex est pars postremæ. 2. j. si per vim vel &c.*

* *15. Mediolan.*

Colonus potest.

Prescriptionis interruptio inutilis à nouella introducta fuit.

Possessor possidet mo nomine videtur ab possessor.

Vitia in successore quantum sua cessores.

num, retinendi iustam causam [a] habet. PP. III. Nonas April. Sirmij.

Vsucapio legitimè inchoata procedit, nisi interrupta fuerit. Salycetus. Vel sic: Duæ sunt qualitates in possidendo. vna quæ consistit in animo, & alia in corpore: & vtraque seruatur plenum effectum si sine interruptione procedatur, secundum Lac. Butr. Sed in teneo quod sunt possessiones duæ prout tenuit Ioan. in litera ista dum dicit duplicem esse possessionem, seu speciem. & ideo summa hanc. l. aliter: & sic: Sit concurrat possessio naturalis & ciuilis ad vsucapionem: non tamen sufficit si est solum possessio ciuiliter interpellata. Bald.

x. Imp. CONSTANTIN. A. ad Matternum.

Nemo ambigit [b] possessionis [c] duplicem esse rationem: aliam quæ iure consistit, aliam quæ corpore: vtraque [d] autem ita demum esse legitimam, cum omnium aduersariorum silentio [e] & taciturnitate firmatur: interpellatione vero & controuersia progressa, [f] non posse eum intelligi possessorem, [g] qui licet possessionem corpore teneat, tamen ex interposita cōtestatione, & causa in iudiciū deducta, super iure possessionis vacillet ac dubitet. [h] PP. XI. Kalend. Feb. Tribon. Volusiano & Anniano Conss.

Vbi possessio efficitur vitiosa, omnem possessorem comitatur vitium. Vel lege sic: Vitium reale in personam auctoris contractum, descendit in omnem successorem. Bald.

XI. * Imp. ARCAD. & HONORI. AA. Petronio vicario Hispaniarum.

Vitia * *possessionum à maioribus* [i] *contracta perdurāt, & successorem auctoris sui culpa comitatur. Dat. V.* * *Kalend. Ian.* * *Cæsario & Attico Conss.*

Dolus procuratoris, coloni vel inquilini, aut alterius possessionem relinquentis dolo aut destitia: domino cuius nomine possidebat, non præiudicat. Bald. Vel sic: Si possidens alteri possessionem deseruit, vel alij reddit, dominus in possessione præiudicium non generat & nihilo minus omnem lucrum ex hoc contingentem ei restituere tenetur. in quærenda autem possessione patet si vnusquisque negligenter se habens præiudicare ei cui spectare debuit, licet ad illius interesse venire non possit. Salyc.

Ex libris.] CASVS. Coloni mei vel serui mei possidebant prædium meum, & nomine meo: si prædiū reliquerint negligentia, vel dolo prodiderint, vt alius ingrederetur possessionem, an mihi præiudicetur quo magis possessionem amittam, quæritur? Respon. quod non. & hoc in prima. Si vero procuratori dederit, vt acquirat mihi possessionem rei donatæ: ipse vero acquirere noluerit, & sic alius intrauit possessionē illius rei: quæritur, an amittam possessionem? Respō. q⁹ sic: mihi enim debeo imputare quod talē elegi procuratorē: & quod dicit regula iuris q⁹ per seruum non possit fieri domini cōditio deterior:

locum

locum habet in iam quæsitis, non quærendis, vel adipiscendis: in prædicto vero casu secundo salua erit mihi actio mandati cõtra procuratorem. Vinia.

a *Colonus.* in villa, siue nũmis colat, siue partiarius. inquilinus in ciuitate: vt ff. e.l. re pignoris. Sed quandoque dicitur colonus terræ adscriptitius: vt infra de agric. & cen. l. ij. lib. xj. & idem dicitur inquilinus, sed improprie: vt ff. de leg. j. l. si quis inquilinos. in princ.

b *Nactam possessionem.* domino, non sibi: vt ff. cõmuni diuidun. l. communi diuidundo. ij. §. neque.

c *Cuiuscunque rei.* mobilis vel immobilis. & sic videtur habere locum quod hic dicit, in creditore & commodatario, & depositario, tutore, & curatore. nam & supra dixit, vel quispiam alius, &c.

d *Desidia.* desidia dereliquit, dolo prodidit.

e *Detinere.* id est accipere.

f *Generetur.* immo videtur generari, quia amittit: vt ff. cod. l. iij. §. quod si seruus. & l. peregre. §. quibus. & l. si de eo. §. j. Solu. hæc corrigit illas, secundum M. Vel secundum Ia. nullum præiudicium fit in dominio, sed in possessione sic: vt ibi. Vel tertio secundum Bul. non fit præiudicium, præsumptione iuris: quia condictionem habet ad possessionem dominus, quam iure veteri non habebat: nec aliam nisi ad proprietatem: vnde rem videtur habere hic: vt ff. e.l. nõ videtur. & de in integ. resti. l. nemo. & de regu. iur. l. qui actionem. Vel die secundum Ioan. quatuor esse casus: cum derelinquit, cum prodit, item cum tradit, & cum dicitur. Primis duobus loquitur hæc lex, quibus nec per hanc legem, nec iure veteri amittebatur possessio ciuilis: vt. ff. de dolo. l. cum quis. & est ratio: quia cum colonus vel similis animo non possidendi à domino discedit: dominus naturalem possessionem, quam per colonum possidebat, amittit, secũdum H. & Io. retinet ergo ciuilis possessio domino, quã nequit amittere, nisi repellatur, vel suspiceret se posse repelli: vt ff. eo. l. si id quod. §. fi. In alijs duobus, id est cum deijcitur colonus, vel tradit: dominus omnino possidere desijt, sed recuperabit per hãc legem. Accursius.

Condictione habens ad rem, rem videtur habere.

Possessio ciuilis qualiter amittitur.

g *Competentibus.* scilicet mandati, si per procuratorem.

h *Præiudicium.* vt ei non sit quæsita. nec aliquod possessorium habeat dominus. Et sic no. malam electionẽ esse in culpa. ar. ff. locati. l. cum in plures. §. seruum. & de instit. l. sed & si quis. §. fi. & ff. de neg. gest. l. nam & seruus.

i *Hoc etenim.* hoc ad primum casum refertur.

k *Differimen.* id est damnum in quæstitis, quando dereliquit vel prodidit: vt & infra si aliena res pig. da. fit. l. nexum. Accursius.

l *Lucrum.* quod est quando non apprehenderunt: vt argu. ff. ad Vell. l. bona. §. j. & de pac. l. si autem.

m *Regula.* vt supra de pactis. l. seruus.

n *Detinendam.* id est adipiscendam.

o *Omni actione.* puta mandati contra procuratorem: tutelæ A contra tutorem: negotiorum gestorum contra curatorem: commodati contra commodatarium: & depositi contra depositarium.

DE PRAESCRIPTIONE LONGI TEMPORIS *decem vel viginti annorum.*

XII. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

EX libris Sabinianis quæstionem in diuinas nostri numinis aures relatam tollentes, definimus vt siue seruus, siue procurator, vel colonus [a], vel inquilinus, vel quispiam alius, per quem licentia est nobis possidere, corporaliter nactam possessionem [b] cuiuscunque [c] rei dereliquerit, vel alij prodiderit, desidia [d] forte vel dolo, vt locus aperiatur alij eandem possessionem detinere [e]: nihil penitus domino præiudicii generetur [f] ne ex aliena maligntate alienum dãnum emergat, sed & ipse si liberæ cõditionis est, sed cõpetentibus [g] actionib[h] subingetur: omni iactura ab eo restitueda. domino rei, vel ei circa quem negligẽter vel dolose versatus est. ¶ Sin autẽ necdũ sub manibus procuratoris, vel coloni, vel inquilini, vel serui possessio facta est, sed ipse eam accipere desidia vel dolo supersedit: tunc & ipse qui eũ trãsmisit, ex mala sua electione præiudicium [h] circa eam possessionem patiatur, ex memoratarum personarum vel machinatione vel negligentia accedens. Hoc etenim [i] tantũ sancimus, vt dominus nullo modo aliquod discrimen [k] sustineat ab his quos transmiserit: non vt etiam lucrum [l] sibi per eos aliquod acquirat: cum & antiqua regula [m] iuris, quæ definiuit deteriorem cõditionem per seruum domino nullo modo fieri, tunc locum habeat, cũ dominus de damno periclitetur, non cum sibi lucrũ per seruum acquiri desiderat. ¶ Salua videlicet in hoc casu domino rei, vel ei qui ad eã detinendam [n] præfatas transmiserit personas, aduersus eas omni actione [o] (siqua ex legibus ei competit) seruata.

TITVLVS XXXIII.
DE PRAESCRIPTIONE longi temporis † decem vel viginti annorum.

Ciuilis interruptio præscriptionis non operatur nisi contra eum contra quem interruptio facta est: & in hypothecaria non contrahitur vitium litigiosi. & ideo non interrumpitur vsucapio: nec inchoata impeditur de nouo. Bal. Vel sic: Iure stylo mala fides auctoris non impedit præscriptionem longi temporis in persona emptoris à se præscriptionem inchoantis. Salyc.

† *Titul. ad hanc cauſſ. ſi. in me. di. in. col. cena de pœnit.*

† *in Codice manu ſcrip. ideſt placem. legebatur.*

1. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Iuliano præfecto prætorio.

VM post moras [p] & omissam quæstionem res ad nouos dominios [q] bona fide transierint, & exinde noui viginti anni [r] interfluxerint sine interpellatione [s]: non est inquietanda quæ nunc possidet persona [t]: quæ sicut accessione [v] prioris domini nõ vtitur, qui est inquietatus: ita nec impedienda est, quod ei [x] mota controuersia fit. ¶ Quod si prior possessor inquietatus est: ponitur casus.

Litigiosi vitium non afficitur.

Cõtinuatio.

Ex possessione cum titulo prouenit præscriptio: ideo de ea dicit. Vel sic: De vsucapione in genere (maximè rerum mobilium) supra dictum est. Sequitur vt videamus de præscriptionibus rerum immobilium maximè & incorporalium. Sed quia in eis nedum longissima, sed etiã longa præscriptio sibi vindicat locum: de ea videamus. A. Zo.

CVm post.] CASVS. Possidebas prædium quoddam: Titius dicebat illud ad se pertinere: & tecum est litem contestatus, sed non curauit prosequi litem: tu prædium vendidisti Seio. an possit prescribere spacio longi temporis, quæritur? Dicitur quod sic. Si vero vtatur accessione tua vendentis, præscribere non potest, cum aduersus te lis est contestata. Vivianus.

p *Cum post motam.* quod sic lite contestata: vt supra fini. reg. l. iij. omissa autem fuit triennio, vel consensu partium: non autem fuit remissa res: tunc enim seeus esset: vt supra de pac. l. post quàm. & sic non est res litigiosa. Vel die, etiam ea pendente, sed omiserat ad tempus. nec minus poterat vsucapere: quia vitium litigiosi non afficitrem: vt dixi-mus supra titu j. l. vitia. Vel die actu fuisse hypothecaria. Et sic non fuit res litigiosa: vt in authentic. de litig. §. ad hæc autem. colla. viij. & sic multis modis

Litigiosi vitium non afficit.

q *Ad nouos dominios.* sed cum fiant domini traditione, qualiter vsucapiunt: vt ff. de vsuc. l. sequitur. §. Iana? Respõ. noua dominia, id est nouos possessores. sic. ff. de verb. sig. l. interdũ. sic econtra. ff. de rei vin. l. si in rem. Vel die noua dominia quo ad opinionẽ accipientium. Vel die etiam dominum præscribere actioni quandoque: vt supra quod metus cau. l. iij. & m eo qui emit pignus: vt infra si aduer. credi. l. j. Accursius.

r *Viginti anni.* scilicet inter absentes, & inter præsentes. x. vt infra. eo. l. si. Sed nónne actio perpetuata. xl. an. durat: vt j. de præscript. xxx. vel xl. an. l. fin? Sed illud est contra eum in quẽ facta est contestatio: non contra alium.

s *Interpellatione.* vt infra l. proxi. & l. nec bona.

t *Persona.* si & titulum habet: vt ff. de vsuca. l. Celsus. aliàs contra: vt infra. e. l. nec perentem. Accursius.

v *Accessione.* quę accessio sit inter diuersos possessores cõiũctos: vt ff. de acqui. pos. l. Pomponius. §. cũ quis. vsque in finem legis.

x *Ei.* scilicet priori possessori. non nocet ergo mala fides venditoris emptori iure isto, si à se incipit: vt hic. Sed hodie contra: vt in authẽ. hic posita, malæ fidei &c. quæ est vt spõ. larg. §. rursus. coll. ix. Sed & olim nõ poterat alienari: vt & infra de liti. gi. l. lite. ergo nec vsucapi. Sed respondetur. non valet semper illa argumentatio: vt ff. de fundã. dota. l. si fundum. præterea hic non erat res litigiosa: vt dixi modo in positione casus.

Venditoris mala fides non nocet emptori.

a *Bis.* id est quamuis.

b *Potest vti longi temporis.* sed longissimi, id est. xl. ann. sic & infra de præscrip. xxx. an. l. fi.

c *In republica.* scilicet, quæ fuit domina, vel quæ fuit inquietata: vel etiam emit ab inquietato. Sed si fuerat, fisci, vel publica, quomodo potuit vsucapi: vt infra. de vsucapionibus. §. res fisci? Respon. si est talis res, quæ sit in vsu publico, non potest vsucapi vllo tẽpore, vt theatrum, stadium, & similia: vt ff. de leg. j. l. apud Iulianum. §. fi. &. ff. de vsucap. l. vsucapionem. Sed si non sunt in vsu publico, tunc possunt: vt fiscus & agri: vt ar. ff. de contrahen. empt. l. sed Celsus. scilicet. xl. ann. vt infra de præscrip. xxx. an. l. omnes. & sic prima non placet.

Res fisci, vel publica an vsucapiantur.

MAlæ fidei] CASVS. Lex. C. dicit quòd si dedi rem alicui vel vẽdidi, quòd ille qui accepit, præscribit authent. distinguit: quia si possideo rem alienam mala fide, & eam do alij: an verus dominus scit, an ignorat: si scit, currit præscriptio aduersus eum: si ignorat rem suam alienari, non potest præscribi nisi. xxx. an. Vivianus.

d *Ignoret.* sed nunquid sufficit eũ scire quandocũque ante impletam præscriptionem? forte non. sed si velit possessor computare à tempore scientiæ, tempus cõputabit. x. vel. xx. ann. si vero vult computare sibi tẽpus præcedens ante scientiam, computabit præscriptionem. xxx. annorum. ADDITIO. Aduertas quòd licet in casu huius authen. non procedat præscriptio, nisi secundum modum in ea traditum: bonæ si lei tamen emptor, contra quemcunque extraneum possidentem, præterquam contra dominum, Publiciana rem vindicare potest. ita pulchrè dicit gl. in verbo, dominij. circa mediũ sui versi. in. c. abbate sane. de re iudi. lib. vj. Item videas. xij. limitationes huius authenti. quas ponit Ang. Areti. iff. §. furtiuæ. instit. de vsucap. & in. §. sed iſtæ. instit. de actio. in antepe. col. versi. addas tamen quòd dicta authenti. &c.

Ignorantia emptoris non nocet.

† *Contra. cum hac authen. ea. cum vnic. extra de præscrip. ubi tempora ſi ſpatia debentur de iuriſdictione.*

QVod si quis.] CASVS. Sic continuatur præsens authenti. ad l. C. Si rem alienam vel alij obligatam possideo bona fide, & iusto titulo, præscribo decennio inter præsentes, vicennio inter absentes. Sed quid si ego emptor, & dominus fuimus octo annis præsentes, duobus annis absentes? Respon. hoc casu illi duo anni debent duplicari: vt si octo annis fuimus præsentes, & duobus annis absentes, elapsis duobus annis primis, adhuc requiruntur duo anni, quibus fuimus absentes: & ita requiruntur. xij. anni, non autem. xx. Vivianus.

Duplicatio temporis.

e *Absens.* vt duplicetur tẽpus absentiæ: vt si præsens fuit quinquennio, & postea absens quinquennio, detur quinquennium tertium: & hoc cum absens fuit ex voluntate: alioquin vel ipso iure non curreret, vel restitueretur. Vel intellige absentiã, quia alibi habet domicilium: vt infra. e. l. fi. alij vt B. de absentia per-

A sonæ: & sic male poneretur hic, vbi de absentia domicilij tractatur.

LOngi] CASVS. Ad hoc vt aliquis præscribere possit aliquam rem decem vel viginti an. oportet quòd bona fide inceperit possidere, & continue per totum tempus: & quòd nõ fit interrupta præscriptio per litem contesta. vel sic: Si possedi rem tuam bona fide, & continue per spacium longi temporis: ero securus. Vivianus.

f *Latis.* vel etiam facti, vt vi expulsus non sit possessur. Et nota quòd in casibus interrupta etiam possessione completur vsucapio. Primus: vt. ff. de vsucap. l. rerum mixtura. §. fi. Secundus. ff. de vsucap. l. ceeptam. Tertius eo. titu. l. iusto. §. eum. Item nota quòd interruptio alia naturalis: alia ciuilis. naturalis omnibus prodest, vt à capite incipiat ad decem vel ad viginti ann. vt. ff. de vsucap. l. naturaliter. ciuilis tantum interrumpenti: vt. ff. de diuer. præscrip. l. intra in princi. & in xl ann. extenditur, vt infra de præscript. xl. ann. l. fi.

Vſucapio completur, quandoque interrupta interruptio eſt duplex.

SVmce.] CASVS. Si mater tua dedit vitrico tuo vineastuas in dotem: poteris eas repetere per præsidẽ prouinciæ, si longi temporis præscriptio te non submoueat. Vivianus.

g *Restitui.* agente te rei vindicatione.

DIutina. CASVS. Si velit quis præscribere rem aliquam, necesse habet pretendere titulum sue possessionis: nec sufficit dicere quòd fuerit ei sic illi qui eam possedit. Vel sic: Pater tuus decessit te herede instituto: inter res hereditarias inuenisti res alienas: an eas possis

B

ILongo tempore præscribere, quæritur? Respon. quòd non. Vivianus.

h *Successionis.* putativæ, non veræ.

i *Non potest.* quia credis defunctum eum qui vixit: vel te successisse, cum alius successerit: vt & supra pro herede. l. opinione & l. fin. & ff. de vsuca. l. Celsus. nisi causam habeat iusti erroris: vt ff. pro legato. l. pro legato. Vel pone casum: vt. ff. pro tuo. l. si ancillam. §. pen.

NEc petentem.] CASVS. Titius possidebat prædium meum: Seius monebat illi litem de prædio illo, & fui aduocatus Titij in lite illa: an Titius possit præscribere spacio longi temporis? Dicitur quòd non: nec mihi præiudicauit quo minus prædium vindicare possim, quòd ei præstiti patrocinium. Vivianus.

k *Nec petentem.* scilicet aduocaui pro te in aliqua iusta causa: sententia lata pro te, comperi rem illam esse meam. dicitur quòd non nocet.

l *Dominium.* non solum possessionem, vel non solum agentem hypothecaria ex persona petentis. Et die quòd præstiti causam possessionis: quia præstiti patrocinium [a] alij cuius eam esse credidi. quod quidem mihi non nocet: vt. ff. de rei vin. l. inter officium. & supra de rei vin. l. re tua. Vel die quòd solui indebitam tibi possessionem credens ego esse debitam: vt. ff.

Contra. glos. i. in ſi. in c. ex literis. extra de tranſactio.

de condic. inde. l. indebiti. §. j. sed tu sciebas indebitam: aliàs darem tibi titulum pro suo: vt. ff. pro suo. l. hominem.

Si fraude.] CASVS. Titius induxit me dolo vt venderem ei rem meam, quam aliàs non eram venditurus: an eam præscribere possit, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

a *Si fraude & dolo.* & pro, id est, & dic quòd dolus dedit causam contractui, sicut & fuit supra de resein. ven. l. si dolo. & si credidi non tenere contractum, non præscribo, cum in iure erantes non præscribant: vt. ff. de vsucap. l. nunquam in vsucap. in princip. siue sciam non tenere, similiter non vsucapio: vt supra pro emp. l. si parrem. & est ratio, quia deficit titulus: vt ff. de dolo. l. & eleganter. in prin. Quid autem si fuit dolus incidens? tenet cõtractus, per dictam. l. & eleganter, in prin. & vsucapit contra alium, cum non habuit malam fidem, in hoc quòd alienam credere. sed actione ex eo contractu teneretur ad supplementum: vt. ff. de act. emp. l. Iulianus. §. si venditor. & perpetuo tenetur: vt supra de constitu. pe. l. ij.

Longi temporis.] CASVS. Si emi aliquam rem, & longo tempore possedi: si amisi instrumentum quo continebatur quòd emi: an nocent mihi, quæritur? Dicitur quòd non. Et si aliquis mihi illud surripuit: non ideo minus potui me tueri per præscriptionẽ. Viuianus.

b *Aufert.* vt & supra de fide instrumẽ. l. j.

c *Partam.* quia aduersarius ei surripuerat instrumentum.

d *Alterius.* subtrahentis instrumenta.

VI. Pars ex epistola eorundem AA. & cc. ad Primosum præsidem Syriæ.

SI fraude & dolo [a] (licet inter maiores vigintiquinque annis) facta venditio est, hanc confirmare non potuit consequens tempus: cum longi temporis præscriptio in malæ fidei contractibus locum non habeat.

Non nocet amissio instrumentorum, si de iure possessoris aliter potest probari. Baldus. B *Vel sic: Instrumentorum amissio vel subtractio non præiudicat præscriptione munito. Salycetus.*

VII. Iidem AA. & cc. Antheæ.

LOngi temporis possessione munitis, instrumentorum amissio nihil iuris auferb: nec diuturnitate possessionis partam [c] securitatem, maleficium alterius [d] turbare potest. Dat. Prid. Kalendas Ian. AA. Conss.

Titulus iniustus propter errorem iuris vsucapiendi conditionem non parit. Baldus. Vel sic: Adoptio inualida, vel error iuris non est sufficiens ad præscriptionem longi temporis. Salycetus.

VIII. Iidem AA. & cc. Celso.

SIis contra quem supplicas, C matris tuę quondam mancipia quasi filius [e] ex causa tantum adoptionis defendit: affectio destinatæ [f] ac illicitæ adoptionis, ad horum dominium ei quærendum, sola non sufficit. quapropter mancipia petere non prohiberis, nullam timens temporis præscriptionem: si hoc tantum initio [g] præcedente, is contra quem supplicas, horum possessionem adeptus est.

Exceptio præscriptionis non potest opponi in initio, sed probanda venit fundata intentione actoris. Baldus.

IX. Iidem AA. & cc. Demostheni.

EMptor [h] bona fide contra præsentem decennij præscriptione (in cuius [i] initio [k] contestationem [l] haberi sufficit) posteaquam suam impleuerit intentionem petitor, adhibita probatione [m] iustæ possessionis defensus, absolui recte postulat.

Vsucapio longi temporis, litis contestatione interrumpitur. Baldus.

X. Iidem AA. & cc. Rhegino.

NEc bona fide possessionem adepris longi temporis præscriptio post moram litis contestatæ completa proficit: cum post motam controuersiam in præteritum [n] æstimetur [o].

Possessio continua longi temporis decem vel viginti annorum, intercedente etiam titulo lucrativo & bona fide, sufficit ad vsucapionem inchoandam, & etiam complendam: & etiam tempus auctoris ei additur. Baldus.

XI. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

SVper longi temporis præscriptione, quæ ex decem vel viginti annis introducitur, [p] perpicuo iure sancimus, vt siue ex donatione, siue ex alia lucratiua causa bona fide quis per decem vel viginti annos rem detinuisse probetur [q], adiecto scilicet tempore etiam prioris possessoris: memorata longi temporis exceptio sine dubio ei competat [r], nec occasione lucratiuæ [s] causæ repellatur. Dat. Kalen. Iun. Domino Iustinia. PP. A. Conss.

i *In cuius.* scilicet præscriptionis.

k *Initio.* id est, in principio, & est interpositio, & dic quod ex voluntate, non necessitate: nam cum sit peremptoria, opponi potest vsque ad sententiam: vt infra, sen. rescin. non pos. l. peremptorias.

l *Contestationem.* id est protestationem, eam opponendo, postea probando.

m *Probatione.* vt infra de except. l. si quidem. & hoc si rectificata non didicit: vt in authenti. de rescti. §. quia vero. col. vij.

NEc *bona fide.*] CASVS. Titius possedit rem alienam per vnum annum: dominus fecit litem contesta. & in prosecutione litis lapsi sunt duo anni: an isti duo anni sibi proficiant ad vsuca. perficiendam, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

n *In præteritum.* vt si tantum tempus cucurrit ante litem contestatam, quòd ad præscriptionem sufficit: bene sit. aliàs non completur: vt hic, & supra de rei vindica. l. moræ. Sed secus in vsucapione, nisi quo ad effectum: vt. ff. de rei vindic. l. si post acceptum.

o *Aestimetur.* præsertim prio.

Præscriptionis bona fides quomodo probetur.

Præscriptionis bona fides quomodo probetur.

SVper longi.] CASVS. Titius possedit rem alienam. x. an. inter præsentes, xx. inter absentes. potest eam præscribere. nec est distinguendum, an ex lucratiua causa, puta ex donatione vel titulo legati: an ex non lucratiua, puta ex venditione: potest vti accessione temporis prioris possessoris. Viuianus.

p *Introducitur.* vt supra de vsucap. transfor. l. j.

q *Probetur.* quod est eo ipso quod non probatur contrarium. *Præscriptionis bona fides quomodo probetur.* infra de euic. l. pen. cum quilibet præsumatur ignotare rem esse alienam: vt. ff. de proba. l. verius. sic & infra qui mili. non pos. l. super seruis. lib. xij. Accursius. ADDITIO. Et aduertas secundum doctores hic, quòd possessio continuata probatur ex præsumptionibus: nam si quis possedit iam sunt. x. anni, & possidet hodie: præsumitur medio tempore possedisse: quia possessio solo animo retineatur. de quo tamen videas latius per Bart. in l. Celsus. ff. de vsuca. prope finem, in versi. quando dicitur continuata possessio.

r *Competat.* vt & supra si quis ignorans rem. l. fin. &. ff. pro emp. l. ij. §. pe. &. ff. de contrahen. emp. l. dolia. §. fi. Accursius.

s *Lucratiua.* vt. ff. de acquir. pos. l. locus.

CVm in longi.] CASVS. Olim erat dubium qualiter deberet intelligi quod dicitur, quòd præscriptio currit inter præsentes decennio: inter absentes vicennio, erat enim quæstio an esset necesse quòd actor & reus essent in eadem prouincia, an non: & res esset in eodem loco vbi petitur. dicit ergo quòd præsentes debent intelligi, qui habent domicilium in eadem prouincia. de re quæ præscribitur, non distinguit sit in præsentia vel non. si vero non habeant domicilium in eadem prouincia, tunc intellige absentes: & dixi quòd non est curan-

est curandum vbi res sit quæ præscribitur: quia ille cuius res est, habet actionem pro ea prosequenda, quæ incorporalis est: nec loco continetur: & in eadem sunt obseruanda, nisi res incorporalis petatur: puta seruitus realis, vel prædialis, vel vrbana, vel personalis: vt vsusfructus. Viuianus.

a *Vbi posita sint.* vltra mare, vel citra: & hanc soluit, non esse de hoc curandum.

b *Alterutrius.* & hic dicit quòd vtriusque.

c *In eadem prouincia.* & hanc soluit, quòd in eadem prouincia sufficiat esse personas, non autem de re est curandum vbi sit.

d *Sanchinus.* soluit secundum.

c *Id est, in vna prouincia.* hic soluit tertiam. Et nota vnum locum appellari vnam prouinciam: sed hodie non videtur habere locum: sed in eadem ciuitate esse debent, cum singulæ ciuitates habeant sua regimina: vt olim singulæ prouinciæ. ADDITIO. Dicas secundum Bart. hic quòd in prouincijs quæ adhuc reguntur hodie per præsidem, habet locum hæc lex. vbi vero ciuitates habent sua regimina, habet locum quod dicit hæglo. pro quo facit quod no. idem Bar. in l. infamem. in fi. ff. de pub. iudi.

f *Præscriptione.* legas statim illum vers. sin autem, &c.

g *Excludi.* hic adiunge infra. §. sin autem, &c.

h *De rebus.* soluit primam & finem tertiæ, quod est idem.

i *Sin autem.* redit ad tertiam. Accursius.

k *Inter absentes.* No. domicilium dicitur quis habere vbi maiorem partem fortunarum suarum habet: vnde cum recedit, peregrinari videtur: vt infra de incol. l. ciues. lib. x. Sed quid si nullo loco habeat domicilium? Respon. quo ad omnes pro præsente habetur secundum Io. Item quid si in pluribus? Respon. & tunc quo ad omnes pro presente habetur. nam & in nullo loco, & in pluribus locis potest aliquis habere domicilium: vt. ff. ad municip. l. assumptio. §. pe. &. l. eius. §. pe. Item no. qualiter quis dicitur præsens vel absens ratione prouinciæ, aliàs est absens, qui extra iudicium est: vt. ff. de dam. infec. l. iiij. §. abesse. &. ff. de fideicom. lib. l. non tãtum. §. abesse. & in authenti. de testi. §. pen. coll. vij. aliàs qui exaudiri non potest: vt. ff. de verb. obli. l. j. in prin. quarto, qui est extra hortos: vt. ff. de verb. sig. l. absentem. & de procur. l. presens. Item not. quòd quidam legunt hic authenti. quam legimus supra eo. l. j. quod si quis quibusdam.

Domicilium dicitur qui habeat.

Præsens vel absens quando dicitur quis esse.

Codex.

A l *Nihil.* redit ad primam.

m *Incorporale est.* vt & instit. de re. corpo. & incorpo. §. j.

n *Positæ.* nam iura personalia siue corporalia non sequuntur fundum: vt &. ff. ad Trebel. l. j. §. si heres.

o *Et dominium.* id est, possessio ratione dominij. nam dominium habet.

p *Vel creditorem.* præscribitur ergo. x. vel. xx. annis contra creditorem ab extraneo qui habet titulum: vt hic, & infra si aduer. cre. l. diuturnum.

q *Diuino.* Nota diuinitus leges factas: vt. ff. de legib. & sena. l. lex est, &c. & in authenti. de fide instrut. §. præterea. circa prin. cit. col. vj. sed & decretum dicit, quòd leges per ora principum sunt diuinitus promulgatæ: vt supra de vere. iur. enucle. l. j. §. sed neque. *Leges diuinitus factæ sunt.*

r *Vel ignorantia.* non curatur de ea quæ est in domino contra quem præscribitur: vt hic, & infra de præscrip. xxx. an. l. ficut. in fi. sed in præscribẽte sic exigitur ignorantia: vt sic bonam fidem habeat: vt supra proxi. dixi. & supra eo. l. emptor.

s *Non sit iust.* id est, non corporales, sed incorporales, &c. vt vsus, & vsusfructus, & seruitutes rusticæ. vt subijcit: quæ omnes amittuntur. x. vel. xx. annis: vt hic, & supra de serui. l. ficut. &. ff. de vsuca. l. sequitur. §. fi. non autem acquirantur vt aliæ res: vt. ff. de serui. l. seruitutes. iij. in prin. nisi habeant perpetuam causam, vel quasi: vt supra de serui. l. ij. aliàs tanto tempore cuius nõ extat memoria: vt. ff. de aqua. cot. & æsti. l. hoc iure. §. ductus aquæ. & de aqua plu. arcen. l. j. §. j. Item not. quòd tota hac lege tractatur de absentia domicilij, per quam restitutio in integrum non datur: sed infra titu. ij. quibus non obijcitur longi temporis præscriptio, tractatur de absentia personæ. & infra de an. excep. l. vt perfectius. & supra de testi. mi. per totum. *Seruitutes quando temporis amittuntur.*

tia, siue in eadem prouincia sint, siue in vicina, vel trans mare positæ, vel longo spacio separatæ. ¶ Sin autem [i] non in eadem prouincia vterque domicilium habeat, sed alter in alia, alius in altera: tunc vt inter absentes [k] causam disceptari, & locum esse viginti annorum exceptioni. Nihil [l] enim prohibet, siue in eadem prouincia res constitutæ sint, siue in alia, super his controuersiam in iudicio prouinciali moueri, & multo magis in hac florentissima ciuitate. Quid enim prodest in ipsa prouincia esse possessionem, an in alia, cum ius vindicationis incorporale est [m], & vbicunque res positæ [n] sint, & dominium [o] earum & vinculum ad dominum vel creditorem [p] possit reuerti? Ideo enim nostri maiores subtilissimo animo, & diuino [q] quodam motu ad actiones & earum iura peruenerunt, vt incorporales constitutæ possint vbicunque ius suum & effectum corporalem extendere. ¶ Sit igitur secũdum hanc definitionem causa perfectissimè composita: & nemo posthac dubitet, neque inter præsentes, neque inter absentes, quid statuendum sit: vt bono initio possessionem *tenentis, & vtriusque partis domicilio requisito, sit expedita quæstio pro rebus vbicunque positis: nulla scientia vel ignorantia [r] expectanda, ne altera dubitationis inextricabilis oriatur occasio. Eodẽ obseruando & si res non soli sint [s], sed incorporales, quæ in iure consistunt, veluti vsusfructus, & cæteræ seruitutes.

ex possessione.

TITVLVS XXXIIII.

IN QVIBVS CAVSIS cessat longi temporis præscriptio.

Colonus subtrahendo instrumenta conductionis, non per hoc mutat causam possidendi, & ideo non præscribit. Baldus. Vel sic: Colonus non præscribit, nec sibi mutare causam proficit: etiam si instrumenta emptionalia per se vel per alium

Supra dixit in quibus casibus locum habet longi temporis præscriptio: nunc in quibus esset. & primo propter causam & ipso iure, vt hoc titulo: deinde propter personam, & propter integrum restitutionem: vt infra tit. proxi. *Continuatio.*

SIis.] CASVS. Locasti colono prædium tuum: nouerca tua instrumenta per quæ poteras probare dominium prædij ad te pertinere, subtraxit: & colono tradidit: vult te tueri præscrip. decem an. an possit, quæritur? Dicitur quòd non.

a *Hoc solo.* quia causam possessionis mutauit, immo ob hoc repellitur ab vsu: vt. ff. de vsucap. l. non solum. §. quod vulgo. & quia colonus non possidet: vt supra communia de vsucap. l. j.

IN *seruorum.*] CASVS. An seruus alienus si decem annis bona fide possideatur, præscribi possit, quæritur? Dicitur quòd non: quia in seruo, cum sit res mobilis, non habet locum præscriptio, sed vsucapio.

b *In seruorum.* cum, causaliter & temporaliter legi potest.

c *Locum habeat.* nisi sit res vitiosa: vt supra de fer. fugi. l. j.

d *Pernenitur.* nisi rei immobilis pars censeatur: vt. ff. de diuer. & temp. præscrip. l. longæ. sed fallit hæc lex in rebus obligatis, quæ decem vel viginti annis præscribuntur contra creditores: vt infra ti. ij. l. j. sed ibi dicitur magis præscribi contra actionem.

VNus.] CASVS. Habebam tecum rem communem: eam decem annis solus possedisti: an præscriptione longi temporis re tueri possis, quo minus prouocem ad communi diuidundo iudicium, quæritur? Respon. quòd non. non enim huic actioni præscribitur longo tempore.

e *Vnus indiuiduum.* id est, rem quæ remanserat indiuidua.

f *Temporis.* scilicet lõgi, scilicet decem annorum inter præsentes, viginti inter absentes: vt supra tit. j. l. super.

g *Cum neque.* facit bona ratio: quia actiones istæ mixtæ sunt in rem, & in personam: vt instit. de act. §. quædam. vnde. xxx. annis durant, sicut & aliæ mixtæ: vt supra de peti. here. l. hereditatis. & infra. l. proxi. sed & aliam potuit reddere rationem: quia sciens alienum, & sine titulo possidet: vt supra famil. ercisc. l. seruum. & supra tit. j. l. diutina. Sed quid si ille qui mecum rem communem habet, in solidum eam vendit: an emptor vsucapiet? Videtur quòd non: quia & contra eum competunt mihi istæ actiones mixtæ: vt. ff. de act. emp. l. Iulianus §. idem Celsus. & ff. communi diui. l. communi dividundo. ij. §. si. E contra quòd sic: vt supra de commun. re. ali. l. j. quod puto verum, si totum credidit esse vendentis, & sic agatur communi diuidundo, post completam præscriptionem excipietur de dominio, & sic in communi diuidundo non vincet, nisi se dominum probet, cum negetur: quod cum probare non poterit, absoluetur possessor à iudicio communi diuidundo: vt. ff. famil. ercisc. l. j. in fi.

Actiones mixtæ quãto tempore durent.

HEreditatem.] CASVS. Si rem meam. x. an. bona fide possedisti, certum est, quo minus agam rei vindi. ad rẽ, obstabit mihi longi temporis præscriptio. & si hereditatem ad me pertinentem, pro herede, vel pro possessore quis. x. an. possedit, an tutus sit longi temporis præscriptione quo minus agam petitio. hereditatis aduersus eum, quæritur? Respon. quòd non.

Actiones mixtæ quãto tempore durent.

Res mobilis vsucapitur triennio, nec expectatur cuius longi temporis. Bal. Vel sic: Res mobilis vsucapta, præscriptionis quæstio est superflua. Vel sic: In rebus mobilibus cessat præscriptio longi temporis, cum sufficiat vsucapio triennij. Paulus de Castro.

II. Iidem AA. & CC. Dionysio.

IN seruorum [b] proprietatis negocio cum vsucapio locũ habeat [c], ad quæstionem longi temporis præscriptionis superfluo peruenitur [d].

Actioni mixtæ non præscribitur longo tempore. h. d. cum. l. seq. Bald. Vel sic: Actio familiæ erciscundæ, vel communi dividundo, non tollitur tempore. h. d. secundum Saly. et. Vel sic: In iudicijs diuisorijs cessat præscriptio longi temporis. Paulus de Castro.

III. Iidem AA. & CC. Apollinari.

VNus indiuiduum [e] commune pro solido possidens, interuallo longi tẽporis [f], quo minus socius portionem vindicare, vel eum communi diuidundo iudicio prouocare possit, non defenditur: cum neque [g] familiæ erciscundæ iudicium, neque communi diuidundo actio excludatur longi temporis præscriptione. III. Kalendas Aprilis Sirmij. CC. Conss.

Petitioni hereditatis non præscribitur longo tempore. saluo nisi possessor cum titulo & bona fide dominium vsuceperit. Baldus. Vel sic: Hereditatis petitio non tollitur tempore longo, sed possidentes titulo, longo tempore præscribunt. Saliceetus. Vel sic: Petitio hereditatis quæ est actio mixta, & datur contra illum qui possidet sine titulo, non tollitur præscriptione longi temporis: sed rei vindicatio quæ est actio mere realis, & datur contra possidentem titulo, bene potest tolli præscriptione longi temporis. h. d. secundum Paulum de Castro.

IIII. Iidem AA. & CC. Libroæ.*

HEreditatem quidem petentibus, longi temporis præscriptio nocere non potest: [h] verum his qui nec pro herede, nec pro possessore, sed pro empto, vel donato, seu alio titulo [i] res quæ ex hereditate sunt, vel fuerunt, possident, cum ab his successio vindicari non possit, [k] nihil hæc iuris definitio nocet. [l] III. Id. Septembr.

Qui non possidet ex animo vt quæratur ei dominium, non vsucapit longo tempore, Baldus. Vel sic: Sine titulo non procedit longi temporis præscriptio: & pro expensis iustis datur retentio. Saliceetus. Vel sic: Res mobilis sine titulo etiam longo tempore non præscribitur. Paulus de Castro.

V. Iidem AA. & CC. Hosimo.

SI puerum [m] non pro derelicto [n] habitum, sed ab hostibus vulneratum, sumptibus tuis (sicut adseueras) liberum existimans [o] curasti: longi temporis præscriptione quo minus dominus eius offerens erogata rectè vindicet defendi non potes.

TITVLVS XXXV.
QVIBVS NON OBIICITVR LONGI temporis præscriptio.

Si præscriptio consumatur in absentia personali iusta: impetrari potest in integrum restitutio ex clausula generali. hoc dicit cum. l. seq. Bald. vel sic: Militi in expeditione existenti, in effectu non currit præscriptio, quia datur restitutio. Saliceetus. Vel sic: Contra absentem causa reipublicæ, & sic necessaria,

Petitioni hereditatis non præscribitur longo tempore. saluo nisi possessor cum titulo & bona fide dominium vsuceperit. Baldus. Vel sic: Hereditatis petitio non tollitur tempore longo, sed possidentes titulo, longo tempore præscribunt. Saliceetus. Vel sic: Petitio hereditatis quæ est actio mixta, & datur contra illum qui possidet sine titulo, non tollitur præscriptione longi temporis: sed rei vindicatio quæ est actio mere realis, & datur contra possidentem titulo, bene potest tolli præscriptione longi temporis. h. d. secundum Paulum de Castro.

IIII. Iidem AA. & CC. Libroæ.*

HEreditatem quidem petentibus, longi temporis præscriptio nocere non potest: [h] verum his qui nec pro herede, nec pro possessore, sed pro empto, vel donato, seu alio titulo [i] res quæ ex hereditate sunt, vel fuerunt, possident, cum ab his successio vindicari non possit, [k] nihil hæc iuris definitio nocet. [l] III. Id. Septembr.

Qui non possidet ex animo vt quæratur ei dominium, non vsucapit longo tempore, Baldus. Vel sic: Sine titulo non procedit longi temporis præscriptio: & pro expensis iustis datur retentio. Saliceetus. Vel sic: Res mobilis sine titulo etiam longo tempore non præscribitur. Paulus de Castro.

V. Iidem AA. & CC. Hosimo.

SI puerum [m] non pro derelicto [n] habitum, sed ab hostibus vulneratum, sumptibus tuis (sicut adseueras) liberum existimans [o] curasti: longi temporis præscriptione quo minus dominus eius offerens erogata rectè vindicet defendi non potes.

TITVLVS XXXV.
QVIBVS NON OBIICITVR LONGI temporis præscriptio.

Si præscriptio consumatur in absentia personali iusta: impetrari potest in integrum restitutio ex clausula generali. hoc dicit cum. l. seq. Bald. vel sic: Militi in expeditione existenti, in effectu non currit præscriptio, quia datur restitutio. Saliceetus. Vel sic: Contra absentem causa reipublicæ, & sic necessaria,

a *Non potest.* vt. ff. de iur. delib. l. licet. & est ratio, tum quia titulus deficit, tũ quia mixta: vt supra de peti. heredi. l. hereditatis.

b *Alio titulo.* qui multi sunt, & enumerantur. ff. post titulum de vsucap. vsque ad titu. de re iudi.

c *Non possit.* per petitionem hereditatis, nisi quando venditor non comparet, vel modico distracta est, vel à sciente emptore, vel empta est à fisco: vt. ff. de peti. here. l. nec vllam. aliàs. l. etiã. §. quod si quis hereditatẽ. &. §. si quis sciẽs. &. § item si quis à fisco. Item & quando titulus habetur pro non titulo: vt in eodem tit. l. nec vllam. §. omnibus. quibus casibus cum excedat hęc actio * Hadrianos terminos, excediturà non suis terminis, vt longo tempore tollatur: vt supra de edic. diui Hadrian. tol. l. fi. §. fi. In casu tamẽ puto præscribi decennio, quando scilicet iusto errore se credit heredem, cum non sit, & sic possidet & vsucapit: vt ar. ff. pro legato. l. pro legato. Sed quare hæc actio non datur contra titulo possidentem? Respon. quia qui titulo possidet, non resistit mihi petenti hereditatem. nam potest esse verum eũ emisse, & dominum rei esse, & tamen me heredem. at si possideat pro herede, vel pro possessore, resistit, cum se asserẽs heredem, per consequens me neget. nam duo heredes in solidum esse non possunt, sicut nec aliàs duo domini: vt. ff. de cast. pecu. l. hereditatem. §. pater.

Petitioni hereditatis non præscribitur longo tempore. saluo nisi possessor cum titulo & bona fide dominium vsuceperit. Baldus. Vel sic: Hereditatis petitio non tollitur tempore longo, sed possidentes titulo, longo tempore præscribunt. Saliceetus. Vel sic: Petitio hereditatis quæ est actio mixta, & datur contra illum qui possidet sine titulo, non tollitur præscriptione longi temporis: sed rei vindicatio quæ est actio mere realis, & datur contra possidentem titulo, bene potest tolli præscriptione longi temporis. h. d. secundum Paulum de Castro.

IIII. Iidem AA. & CC. Libroæ.*

HEreditatem quidem petentibus, longi temporis præscriptio nocere non potest: [h] verum his qui nec pro herede, nec pro possessore, sed pro empto, vel donato, seu alio titulo [i] res quæ ex hereditate sunt, vel fuerunt, possident, cum ab his successio vindicari non possit, [k] nihil hæc iuris definitio nocet. [l] III. Id. Septembr.

Qui non possidet ex animo vt quæratur ei dominium, non vsucapit longo tempore, Baldus. Vel sic: Sine titulo non procedit longi temporis præscriptio: & pro expensis iustis datur retentio. Saliceetus. Vel sic: Res mobilis sine titulo etiam longo tempore non præscribitur. Paulus de Castro.

V. Iidem AA. & CC. Hosimo.

SI puerum [m] non pro derelicto [n] habitum, sed ab hostibus vulneratum, sumptibus tuis (sicut adseueras) liberum existimans [o] curasti: longi temporis præscriptione quo minus dominus eius offerens erogata rectè vindicet defendi non potes.

TITVLVS XXXV.
QVIBVS NON OBIICITVR LONGI temporis præscriptio.

Si præscriptio consumatur in absentia personali iusta: impetrari potest in integrum restitutio ex clausula generali. hoc dicit cum. l. seq. Bald. vel sic: Militi in expeditione existenti, in effectu non currit præscriptio, quia datur restitutio. Saliceetus. Vel sic: Contra absentem causa reipublicæ, & sic necessaria,

Petitioni hereditatis quãto tempore datur contra tutelã possidentem.

refusò tibi quod in eum erogasti, eum recuperare poterò, cum eum pro derelicto non habui.

m *Si puerum.* id est seruum. Accursius.

n *Pro derelicto.* aliàs autem esset occupantis: vt. ff. de stipu. ser. l. quod seruus. vel esset liber hodie: vt supra de Lati. lib. tol. §. sed scimus. & in auth. de nuptijs. §. & hoc multo. colla. iiij. Accur.

o *Existimans.* idem puto si crediderit seruum, vt ar. ff. de capti. l. in bello. §. si quis seruum. & pro impensis habeo negotiorum gestorum actionem ad sumptus, vt. ff. de nego. gest. l. sed & an vltro. §. j.

QVIBVS NON OBIICITVR LONGI temporis præscriptio.

Propter causam cessat præscriptio in superiori titulo, nunc dicit quando propter personam cessat.

TEmpus.] CASVS. Si in expeditione degentis possessionem præscripsisti, an ei reuerso, non obstante præscriptione, detur petitio, quæritur? Respon. quòd sic.

Non parit.

a *Non parit.* cum effectu, quia restituitur: vt supra de resti. misi. l. quod tempore. &. l. j.

CVm per absentiam.] CASVS. Si prædium alicuius medici existentis in comitatu principis, dum erat absens, præscripsisti: an non obstante longi temp. præscri. illud recuperare possit, quæritur?

Respon. quod sic: nec est necesse vt ex speciali beneficio prin cipis petatur ne sibi opponatur longi tempo. præscrip. cum iusta absentia eum excuset.

Petitioni hereditatis non præscribitur longo tempore. saluo nisi possessor cum titulo & bona fide dominium vsuceperit. Baldus. Vel sic: Hereditatis petitio non tollitur tempore longo, sed possidentes titulo, longo tempore præscribunt. Saliceetus. Vel sic: Petitio hereditatis quæ est actio mixta, & datur contra illum qui possidet sine titulo, non tollitur præscriptione longi temporis: sed rei vindicatio quæ est actio mere realis, & datur contra possidentem titulo, bene potest tolli præscriptione longi temporis. h. d. secundum Paulum de Castro.

IIII. Iidem AA. & CC. Libroæ.*

HEreditatem quidem petentibus, longi temporis præscriptio nocere non potest: [h] verum his qui nec pro herede, nec pro possessore, sed pro empto, vel donato, seu alio titulo [i] res quæ ex hereditate sunt, vel fuerunt, possident, cum ab his successio vindicari non possit, [k] nihil hæc iuris definitio nocet. [l] III. Id. Septembr.

Qui non possidet ex animo vt quæratur ei dominium, non vsucapit longo tempore, Baldus. Vel sic: Sine titulo non procedit longi temporis præscriptio: & pro expensis iustis datur retentio. Saliceetus. Vel sic: Res mobilis sine titulo etiam longo tempore non præscribitur. Paulus de Castro.

V. Iidem AA. & CC. Hosimo.

SI puerum [m] non pro derelicto [n] habitum, sed ab hostibus vulneratum, sumptibus tuis (sicut adseueras) liberum existimans [o] curasti: longi temporis præscriptione quo minus dominus eius offerens erogata rectè vindicet defendi non potes.

TITVLVS XXXV.
QVIBVS NON OBIICITVR LONGI temporis præscriptio.

Si præscriptio consumatur in absentia personali iusta: impetrari potest in integrum restitutio ex clausula generali. hoc dicit cum. l. seq. Bald. vel sic: Militi in expeditione existenti, in effectu non currit præscriptio, quia datur restitutio. Saliceetus. Vel sic: Contra absentem causa reipublicæ, & sic necessaria,

a *Rationis est.* vt & supra de resti. mili. l. quod tempore. & ff. ex quib. cau. ma. l. sed & si. §. quoties.

S *Ancimus.*] CASVS. Si res militis, dum est in expeditione, vsucapiatur, vel præscribatur: illa tempora quibus erat in expeditione, subducentur de medio: quod beneficium existēti in domo, non in expeditione, sibi denegabitur: sed cum est in expeditione, sibi dabitur beneficiū: quod aliàs si alijs locis steterit, non concederetur.

b *Opitulari.* vt infra de adulte. l. si quondā.

c *Adinuantibus.* vt supra de resti. mili. l. si. SI ADVERSVS creditorem, &c.

Cōtinuatio. *Supra dixit de præscriptionibus quæ cōpetunt contra vindicationes quæ inter dominij dantur dominis: nunc de his quæ contra hypothecarium dantur.*

D *Iuturnum.*] CASVS. Mutuasti mihi. x. obligauí tibi pignora. ea distraxi: vel quis extraneus ea possedit. x. annis: an agentem de hypothe. pro pignore contra possessorem, possit titulo præscrip. long. tēp. te repellere, quæritur? Respon. quòd sic. Si vero ego, aut heres meus ea possideret: non obstaret tibi longi temporis præscript. nihilo minus primo casu aduersus me pro debito durabit personalis actio.

d *Diuturnum.* id est, decem annorum inter præsentes. xx. inter absentes: vt infra. l. proxi. sic accipitur insti, de vsuca. §. diutina.

e *Inefficacem.* quo ad effectum: vt. ff. de diuer. præscrip. l. creditor. sed prima facie est efficax: vt instit. de excep. §. j.

f *Successerunt.* vniuersali tenlo, vt hic: non singulari: vt supra titu. vj. l. super. & infra. l. proxi. & supra de act. & oblig. l. est in arbitrio.

g *Incumbant.* & præterquam si secundus creditor possideat: vt infra de præscript. xxx. ann. l. cùm notissimi. §. j. Sed videtur non præscribi hypothecariæ. x. annis, etiam ab emptore: vt. ff. de dam. infect. l. cum postulassem. in fi. quę est contra. Sol ibi creditor fuerat absens ex iusta causa: hic præsens. Vel forte sine iusta causa absens. Vel ibi interrumpit creditor præscriptionem. Vel ibi prius cœperat possidere possessor, qui postea emit, quàm res obligarentur. Vel ibi quærit, sed non soluit. Item quare non tollitur hypothecaria per vsucapionem triennij: vt infra de pig. l. vsucapio. cum tollatur præscriptione, vt hic? Respon. Vsucapio est inducta vt dominium quæratur, bene autem quis potest habere dominium: & alius habebit hypothecariam: vt. ff. de pig. l. j. §. cum prædium pignori. &. ff. de vsufru. l. locum. §. proprietarius. &. ff. de vsuca. l. iusto. §. non mutat. At præscriptio parit exceptionem tantum. & contra omnem hominem: non autem quærit dominium. Item loquitur hæc lex de re immobili, cum de. x. annis dicat. Quid ergo si rem immobilem inter præsentes. x. annis possedit bona fide, & iusto titulo: nunquid tuebitur

** Valeria.*

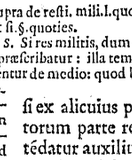

Iuturnum d silentium longi temporis præscriptione corroboratum, creditoribus pignus e perſequentibus inefficacem e actionē constituit: præterquam si debitores, vel qui in eorum iura successerunt, f obligatæ rei

Actioni hypothecariæ quanto tempore præscribitur ab emptore.

A se aduersus creditorem hypothecariam intendentem? Respon. secundum Ir. non: sed secundum Io. sic, cum possit se tueri contra dominum, multo magis contra creditorem. non enim nocere debet ei, quia breuiori tempore factus est dominus: vt. ff. de capti. l. in bello. §. si seruum.

possessioni incumbant. g Vbi autem creditori à possessore longi temporis præscriptio obijcitur, personalis actio aduersus debitorem salua ei cōpetit.

Actio personalis contra solum obligatum dirigitur, & eius hæredes: hypothecaria contra possessorem, qui longo tempore aduersus creditorem præscribit. Baldus. Vel sic: Personalis actio non competit contra extraneum pignoris possessorem, sed hypothecaria sic, cui præscribitur tempore longo. Salycetus.

II. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. [& cc.] Marcellæ.

SI debitori heres non extitisti, sed iusta viginti annorum possessione collata in te donatio corroborata est: neque personali actione (quia debitori non successisti) conuenire te iuris ratio permittit: neque data pignori prædia post interuallum longi temporis, tibi auferenda sunt: quando etiam præsentibus creditoribus decem annorum præscriptionem opponi posse, tam rescriptis nostris, quàm priorum principum statutis probatum sit. h

TITVLVS XXXVII.
DE QVADRIENNII præscriptione.

Contra fiscum præscribitur quadriennio continuo. & habens causam à principe, nulla est inquietudine lacessendus. Baldus. Vel sic: In quibus rebus fisco denunciatur, habet locum præscriptio quatuor annorum. h. d. secundum Iun. Baldum. Vel sic: Possessor bonorum vacantium post denunciationem factam fisco, tuetur quadriennio. & idem si à principe facta fuerit concessio. h. d. secundum Salycetum.

I. Imp. CONSTANTINVS A. ad Orphitum.

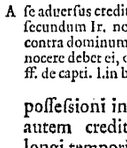

Otū est, à fisco quęstionē post quadriēnium [cōtinuum i] super bonis vacantibus k inchoādam l nō esse. Additum est & eos qui nostra largitate m nituntur, nulla inquietudine lacessendos, n neque his o à fi-

Fiscus vbique præsens est.

scō nostro cōtrouersiam commouendam, qui quoquo modo aut titulo a easdem res possederint.

Prætendens causam onerosam vel lucratiuam à fisco, modo quocunque qui excogitari possit, perpetuo est tutus: sed domino contra fiscum datur regressus vsque ad quadriennium. h. d. vsque ad. §. ad hæc. Bald. Vel sic: Qui emit à fisco aliquam rem tanquam fisci, non potest pro ea re conueniri: sed conueniendus est fiscus intra quadriennium, non postea. Bar. Vel sic: Qui rem alienam emit à fisco illam vendente vt propriam, vel qui eam consecutus est à principe vt fiscalem, non potest à dominis, nec ab alijs ius in re prætenditibus inquietari: sed contra fiscum possunt intra quadriennium agere ad preciū: & confessio procuratoris fisci inter scripturas de recepto repertas, statim præiudicat ei. h. d. secundum Salycetum.

II. Imp. ZENO. A. Aeneæ comiti. rerum priuatarum.

OMnes b qui quascunque res c mobiles, vel immobiles, seu se mouentes, vel in actionibus, aut quocunque iure constitutas, à sacratissimo ærario comparauerint: d eos quin etiam quibuscunque res mobiles, seu immobiles, seu se mouentes, aut in actionibus, vel quocunque iure constitutæ, munificentiæ principalis nomine datæ fuerint: omnibus pariter priuilegijs quæ ex diuinis sanctionibus inclytæ recordationis Leonis & nostræ pietatis super certis patrimonijs antea emptores consecuti sunt, e perpotiri sancimus: & ita cunctos f huiusmodi beneficijs seu priuilegijs perfrui, tanquam si super singulis substantijs seu patrimonijs etiam nunc vel postea data fuisset huiusmodi dispositio: nec posse contra emptores prædictarum rerum factos iam, vel futuros, vel contra eos quibus super huiusmodi rebus largitas nostra delata est vel fuerit, aliquas actiones in rem dominij vel hypothecæ gratia, vel in personam ciuiles, g seu prætorias, h vel ex legibus, seu sacratissimis constitutionibus i descendentes, vel quaslibet alias k (licet nominatim præsenti sanctione non sit comprehensæ) moueri: l data volentibus licentia intra quadriennium cōtra sacratissimum ærarium, si quas sibi competere actiones existimant, exercere: m ita tamen, vt post elapsum quadriennium, nec sacratissimum fiscū licere sibimet quibuslibet actionibus pulsare cognoscant.

Si officialis fisci vendens confitetur sibi precium esse numeratum, perpetuo est securus emptor: nec potest sibi obijci exceptio non numeratæ pecuniæ. Bal.

Ad hæc, fiscalium rerum emptoribus cum ratione iustitiæ consulentes, iubemus quoties competens scrinium n gestis intervenientibus, o distractarum rerum precia sese deposuerit susceperitque: minime post huiusmodi solutæ pecuniæ depositionem emptores quasi non numeratis pecunijs molestari, vel necessitatem ijsdem emptoribus imponi (licet non solennem consecuti fuerit securitatem p) soluta fuisse precia probare. Sed cum sit in arbitrio q precia suscipientis, minime deponere, sese, quod non acceperit, susceperitque: ita conuenit nec emptores plenissimam ex huiusmodi depositione super precij solutione securitatem consecutos, vllum (sicut dictum est) vlterius probationis grauamen penitus formidare.

Quod supra proxime statutum est in his qui emunt à fisco, habet etiam locum in his qui emunt vel alio titulo recepernnt ab Augusto, vel à principe vel eorum procuratoribus. h. d. secundum Bar. Vel si: Statuta in rebus non licitis vel domanijs vel fiscalibus, quæ in. l. præcedenti continentur, vindicant sibi locum vt in rebus alienis venditis, vel domanijs vt propriis ab Imperatore, vel eius comitiue. Et si fiscus vel procurator Cæsaris non tenetur de euictione promittere. Salycetus.

III. Imp. IVSTINIANVS A. Floro comiti rerum priuatarum, & curatori dominicæ domus, & Petro viro illustri curatori diuinæ domus serenissimæ Augustæ, & Macedonio viro illustri curatori & ipsi dominicæ domus [serenissimæ Augustæ]†

BEne à Zenone diuæ memorię fiscalibus alienationibus prospectū est, r ne homines qui ex nostro ærario donationis vel emptionis vel cuiuslibet alienationis titulo quicquam accipiunt, si quid circa contractum contrariū s emerserit vel euictionis vel alterius inquietudinis gratia, ad dominium vel hypothecam respiciens, aliquod sustineant detri-

a *Titulo.* cum donauit vel vendidit. & sic titulus ad præscriptionem quadriennij non prodest: & sic repetit, vt addat: licet triennij sic: vt dixi. Vel dic tertium esse casum legis. q. d. nec ab alio inquietabitur: vt supra proxi. nec à fisco, vt hic & adde hic differentiam quam dixi supra si aduer. fisc. l. fin.

O *Mnes.*] CASVS. Olim si fiscus rem aliquam vendidit, emptor patiebatur multoties controuersiam. vnde Imperator Leo dederat priuilegium quibusdam nobilibus, vt securi essent Imperator Zeno extendit priuilegium per istam. l. ad omnes emptores: vt quicunque à fisco rem emerit, statim sit securus. Idem est si Imperator aliquas res donauerit: ita tamen quòd dominus rei aduersus fiscum intra quadriennium habeat regressum: postea nō, & hoc in prima. Si vero emam rem aliquam à procuratore fisci, & ipse in instrumento confessus est sibi solutum, non poterit postea opponere exceptionem non solutæ pecuniæ. & hoc in secunda.

b *Omnes.* scilicet volumus. & accipe verbum, perpotiri, quod est infra ea. l.

c *Quascunqueres.* scilicet fiscales, sed sequēs lex etiam ad priuatas principis extēdit. Accursius.

d *Comparauerit.* id est, à fisco acquisierint quolibet titulo: vt infra. l. proxi. in prin. sic. ff. de statuli. l. statuliberi. §. finali.

e *Consecuti sunt.* in hunc forte modum, si quid ex his rebus quæ successione Titij ad fiscum peruenerunt, à fisco acceperis: & si non fuerunt Titij, & sic nec fisci factæ sunt: securus tamen sis. Et sic no. quòd personalia priuilegia extendit, & facit ius commune ea esse.

f *Cunctos.* q. d. ita volumus esse tutos priuilegio generali, ac si singulis donatarijs vel emptoribus singula specialia priuilegia super singulis rebus & patrimonijs indulta essent: vt infra de præscrip. xxx. an. l. omnes. in princip.

g *Ciuiles.* ex lege duodecim tabularum.

h *Prætorias.* edicto vel interdicto prætoris inductas.

i *Constitutionibus.* principum, vt condictionibus ex hac lege.

k *Alias.* vt in factum vel officium iudicis.

l *Moueri.* vt infra. l. proxi. & insti. de vsu. §. fi. & supra de communi. rerum alie. l. ij. immo videtur quòd sic: vt. ff. de peti. here. l. nec vllam. aliàs. l. etiam. §. item si quis. quæ est contra. Solu. hæc in rebus singularibus, illa in vniuersitate. vel hic corrigit, vel hic ignoranas alienam accepit. Item aliàs contra: vt supra de rei vin. l. j. Solu. vt ibi. Item alia contra supra de lib. cau. l non ideo. Sol. illa corrigitur per hanc: vel speciale ibi in libertate. Accursius.

m *Exercere.* vt vtilem rei vindicationem vel hypothecariam quam intenderent directam contra possidentem? nisi priuilegio esset fretus: vt infra. l. proxi. secundum Ir. Alij dant condictionem ex hac lege. Alij dant negotiorum gestorum: quia ratam habent vēditionem: vt supra de rei vindi. l. mater. sed prima verior.

n *Scrinium.* id est, statio. Vel dic. i qui scrinio præsunt. Vel dic, id est, notarij.

o *Intervenientibus.* apud procuratorem fisci.

p *Securitatem.* id est, apocham.

q *In arbitrio.* vt supra de actio. & oblig. l. fi cet. & est hoc speciale, sicut & alia. Sed regulariter contra: vt supra de non nu. pec. l. in contractibus. §. j. &. ij.

BEne.] CASVS. Si aliquis emebat à fisco, statim securus erat: vt in. l. superiori: non ita erat quando aliquis emebat ab Imperatore aliquod prædium de proprio patrimonio suo: sed idem de cætero debet obseruari de eo qui emit à principe, quia statim securus erit: & si procurator imperatoris vel Augustæ venderet, non habet necesse promittere de euic. sed sufficit si facit instrumentum, & imperator ponat ibi signum suum. Item si ante l. statim imperator dederit aliquam rem alicui loco religioso, de cætero erit securus.

r *Prospectum est.* vt. ff. l. proxi.

s *Contrarium.* nam credita fuerat fisci, nunc apparet

a Circa hāc l. tu videbis Ye. in c. quæ in ecclesiarū. ij. co. de constit. & Hippoly. in. l. i. §. cum quidam. in. i. co. ff. de quæst.

† In lusta desiuit in uer. Cōtra.

Gnauiter quid sit.

apparet aliena, sicque ea euincitur.

a *Gnauiter.* id est, sapienter. unde ignauus, id est, insipiens.

Principis sunt omnia, qualiter intelligatur.

b *Omnia principis.* etiam quo ad proprietatem : vt dixit M. principi apud Roncaliam, timore vel amore. & pro eo. ff. de offic. præto. l. Barbarius. in fin. Sed Bulga. contra etiam ibidem, & hic expone, ad protectionem vel iurisdictionem. sic & littora Romana imperij dicuntur populi Romani: vt. ff. ne quid in lo. publi. l. littora publica.

a Placet cõmuniter scribentibus. Vide Bar. in extrauag. ad reprimẽdum. in glo. totius orbis.

Vel verius a omnia sua sunt, scilicet fiscalia & patrimonialia: vt subijcit, arg. ff. ne quid in loco publi. l. ij. §. iij. vnde codex meus non est princ. pis, sed mihi pro eo datur rei vindicatio directa, non principi. Accursius. ADDITIO. Addas hic glo. j. in proœmio digestorum.

** Theodora.*

c *Sed curatores*, adhuc lege interrogatiuè vsque illuc, hoc enim, &c.

d *Nec quanium.* repete. non agnoscunt, &c.

e *Qui nostros.* subaudi, eorum, qui procu. &c.

Epistalma quid notat.

f *Epistalmate.* mandato quod imperator mittere solet: vel scriptura quam ipse princeps scribit, seu commissio.

g *Panes ciuiles.* id est, præbendas vel reditus.

h *In rem.* hic dicit Ir. & Pe. dari non domino actionem in rem. Sed ru die vtilem vel cõdictionem ex lege: vt supra. l. proxi. dixit.

i *Iussione.* id est, permissu : sicut libertus vocat patronũ in ius: vt supra de in ius voc. l. venia. & dabit princeps iudicem & subijciet se: vt. ff. de offic. eius cui mand. est iu. l. & si prætor. vel de his quæ venditæ sunt vt fiscales, erit sub procuratore Cæsaris vnà cum præside: de his quæ vt suæ, erit sub procuratore fisci. arg. ii. ff. si aduer. fisc. l. ij.

k *Quia igitur.* futuris post legem istam alienationibus prospexit: hic prospicit præteritis, & ante legem istã factis alienationibus: sueq; prouisionis causam præmittit.

l *Cum enim.* non valet hoc argumentum: quia alia sunt concessa, ergo & hoc concedatur: sed sic dicit, sancimus.

m *Virilitatem.* vt infra de dona. l. sancimus.

n *Donauerit.* vt supra de dona. inter virum & vxo. l. penult. & ad hoc supra de bo. quæ libe. l penult.

o *Tua.* loquitur præfecto prætorio.

p *Insulas.* ar. quòd non valet priuilegium principis ante coronationem. Item nota eum coronãdum. Accur. ADDITIO. Videas glo. in verbo, vestigijs. & glo. in verbo. reges. in cle. Romani. in §. porro. de re iudicata.

NE REI DOMINICÆ vel templorum vindicatio, temporis præscript. &c.

Sæpenumero.] CASVS. Si serui vel coloni reipub. recesserunt de prædijs, & facti sunt milites, & longi temporis spacio in militia steterint: quid iuris sit, quæritur? Respon. quòd debẽt spoliari cingulo militiæ, & reuerti cum filijs & nepotibus ad prædia fisci.

mentum: sed aduersus emptores quidem, vel donationẽ accipientes, vel per alios titulos alienationis quicquam detinentes, minime quæcunque actiones moueantur, sed tantummodo contra ærarium vsque ad quadriennium tantum: quo translapso neque aduersus fiscum aliqua remaneat actio.

¶ Sed scimus hoc quidem in fiscalibus alienationibus gnauiter a obseruari: sed non simili modo rem fuisse obseruatam circa eas res, quæ à sacratissimis imperatoribus, non à fiscalibus rebus, sed ex priuata B eorum substantia procedunt. quod satis irrationabile est. Quę enim differentia introducitur, cum omnia principis b esse intelligantur, siue ex sua substantia, siue ex fiscali fuerit aliquid alienatum? Eodemque modo & si à sereniſsima Augusta *aliquid alienetur, quare non eadem vtatur prærogatiua: sed curatores c nostri, per quos solemus substantiam nostram gubernare, necesse habeant in venditionibus rerum, & euictionem, & alia quę sunt priuatæ vtilitatis pacta, emptionalibus instrumentis addere, vel quasdam tales obligationes in alienationum instrumentis agnoscere, vel in permutationibus vel in transactionibus, si & hoc fuerit celebratum? hoc enim est eorum qui nec maiestatem imperialem agnoscunt, nec quantum d inter priuatam fortunam & regale culmen medium est, & qui nostros e curatores per quos res diuinarum domuum aguntur, aliquibus iniurijs vel damnis afficere conantur.

¶ Quæ omnia resecantes, per hanc generalem & in perpetuum valituram legem sancimus, omnes alienationes de aula procedentes, siue à nostra clementia, siue à sereniſsima Augusta coniuge nostra, siue ab his qui postea digni fuerint nomine imperiali, siue iam alienatum quiddam est, siue postea fuerit: sine omni inquietudine permanere, siue res eis per nosmetipsos, siue per procuratores (ex epistalmate f tamen nostro) fuerint adsignatæ. ¶ Et nemo audeat eos qui res acciD pit per quemcunque titulum alienationis, siue mobiles, siue immobiles, seu se mouentes, vel iura incorporalia vel panes ciuiles, g iudicijs adficere, vel sperare aliquam contra eos esse sibi viam apertam, sed omnis aditus præcludatur, omnis motus & spes huius petulantiæ.

¶ Sed aduersus domos nostras habeant intra quadriennium tantum, secundũ imitationem fisci, quas existimant posse sibi competere, actiones in rem, h vel hypothecariam: vt ex nostra iussione i causa moueatur, & competentem mereatur effectum. Quòd si quadriẽnium fuerit emensum, nec aduersus domum nostram habeat quis quamcunq; actionem. ¶ Quia igitur k multa scimus tam nosmetipsos, quàm sereniſsimam Augustam coniugem nostram varijs personis iam donasse, & vendidisse, & per alios titulos adsignasse, & maxime sacrosanctis eccleſijs, & xenonibus & prochotrophijs, & episcopis, & monachis, & alijs innumerabilibus personis, & eandem liberalitatem ex nostra substantia siue sereniſsimæ cõiugis nostræ esse confectam: sancimus etiã eos firmo iure habere quod consecuti sunt: ita vt cõtra illos quidem nulla moueatur actio: intra quadriennium autem ex præsenti die numerandum pateat omnibus aditus contra nostras diuinas domos suas actiones super eisdem rebus mouere: sciturisquòd præfato quadriennio finito, neque aduersus domos nostras aliquis eis reseruetur regressus. Cum enim l multa priuilegia augusta fortuna meruit, & in donationibus sine insinuatione gestorum omnem firmitatem m habentibus, & super rebus quas pro tempore sereniſsimus princeps diuinæ Augustæ constante matrimonio donauerit, n vel ipse à sereniſsima Augusta per donationis titulum consequatur, vt maneat illico donatio plena, nullo alio confirmationis tempore † expectando: ita & hoc videatur imperiale esse priuilegium. Qui enim suis consilijs suisque laboribus pro toto orbe terrarum die noctuq; laborant, quare non habeant dignam sua prærogatiua fortunã? ¶ Quæ ergo pro Augusto honore, & cautela res accipientium nostra statuit æternitas, hæc tam sublimitas tua o quàm cæteri omnes iudices nostri obseruare festinent, ex eo tempore valitura, quo nutu diuino imperiales suscepimus insulas. P

† *tenere.*

* *dignam sua prærogatiuã fortuna.*

TITVLVS XXXVIII.

NE REI DOMINICAE VEL TEMplorum vindicatio, temporis præscriptione † submoueatur.

† *aliàs excipiuntur.*

Serui, liberti, & coloni principis, de eiusdem possessionibus recedentes ac eorum soboles, nulla tempore præscribuntur: sed si ad aliquam militiam adspirant, debent exui. h.d. secundum Bald. Vel sic: Serui, liberti, vel coloni principis, & eorum soboles indebitè ad aliquam dignitatem obrepentes, ad statum pristinum debent retrahi, omni præscriptione remota. h.d. secundum Saly.

* *Gallicã. Contius.*

I. Impp. VALENS & VALENTINIA. AA. ad Probum præfectum prætorio Galliæ.* Sæpenumero

a *Colonis.* adscriptitij.

b *Soboles.* fic. ff. de agri. & censi. l. cum satis. in prin. &. §. fin. lib. xj.

c *Subnota.* id est inducta adhuc. sed hodie est inducta præscriptio xl. annorum, argum. ff. tit. j. l. omnes. quæ est contra. Vel est speciale in principe, cum hæc videam in ciuitate: vt supra de sacrosan. eccle. l. vt inter diuinum. & sic nõ currit præscriptio, vt in huiusmodi titulo: vt. ff. ti. j. l. præscriptionem. &. ff. de fun. limi. l. fina. li. xj. & de fugi. col. l. fi. eo. lib.

Vineas.] CASVS. Coloni principis vendiderunt prædia ipsius: an possint præscribi, quæritur? Respon. quòd nõ: sed imperatori debitur facultas ea vindicandi, nec cogitur refundere pretium emptoribus.

d *Dominici.* id est, principis.

e *Longi temporis.* quid de lõgissimi? Respon. in templis. item & in ciuitate centum annorum statutum est: sed postea & vltimo ad. xl. annos est recursum in templis: vt supra de sacrosan. eccle. l. fin. & in auth. quas actiones.

f *Liceat* à fisco vindicante, siue emptor scierit rei conditionem, siue non: vt. ff. de rei vin. l. fi mancipium. si vero dicas à vendente, tunc exiges quòd emptor tunc fuit scies, & hoc dicit, iniquis: & sic amittit talis emptor precium: vt hic, & j. tit. j. l. j. & j. de euic. l. fi fundũ. nõ tamen lucratur venditor sciens, sed habet fiscus: ignoras autem à venditore repetit: vt ff. de ac. empt. in. l. emptorem. §. fi. &. ff. de iure fis. l. Lucius. in fi.

Emptor quid despere præcii amittat, nec illud venditori beneficit.

Si qua.] CASVS. Si aliquis occupauit prædia imperatoris, debet ea restituere, nec prodest si impetret priuilegium per fraudem, vt liceat ei possidere.

* *Ex Cod. Theodo. lib. 10. ti. 1. l. 13. Contius.* † *Paulum C. T. & in manuscrip.*

g *Si qua vnquam.* id est si quandocunq; . aliàs incipit, si qua loca, id est si quæcunque.

h *Occupauerit*, vetetẽ censum minuẽdo sua professione.

i *In sua iura.* id est ad primũ emphyteutam, & ad consuetũ cẽsum.

k *Præiudicio.* id est, vt noui nõ præjudicẽt veteribus. Accursius.

l *Incubatio.* possessionis.

m *Nouella*, quæ continet dominij translationem.

n *Parent.* Nec in censu minuendo: vt & infra ti. j. l. competit. & infra de fun. & sal. rei domi. l. fi. lib. xj.

Cõtinuatio.

DE PRAESCRIPTIONE XXX. *Vel xl. annorum.*

De præscriptione longi temporis dictum est: sequitur videre de longissima,

A *scilicet quando locum habeat præscriptio, xxx. annorum: & quando locum habeat præscriptio, xl. annorum, & quis sit effectus earum. Azo.*

Quum adfuerres.] CASVS. Possidebas prædium tributarium pro quo singulis ann. soluebas tributum fisco, cum esses ablens per aliquot annos, vicinus tuus

Æpenumero præceptũ est, vt serui atque liberti, coloniquea præterea rei nostræ, necnon etiam eorum soboles, b ac nepotes, quicunque de nostris possessionibus recessissent, ac se ad diuersa militiæ genera contulissent: cingulo in B quod obrepserant fraudulenter, exuti, si ad aliquas fortasse transcenderint dignitates, omni temporis definitione submota, c nostro patrimonio reddantur.

Res emphyteuticariæ Cæsaris, reipublicæ, vel templorum, nullo titulo onerosò vel lucrativo alienari possunt vt præscribantur: immo à comparantibus auocantur sine restitutione precij. Bal. Vel sic: Si quis de colonis vel de emphyteuticis principis vel templorum, terram vendiderit, cessat longi temporis præscriptio, vt terra restituta emptor sciens non habeat facultatem precium repetendi. Salye.

II. Impp. VALENTINIA. THEOD. & ARCAD. AAA. Dextrõ Comiti rerum priuatarum.

VNiuersas terras quæ à colonis siue emphyteuticarijs dominici d iuris, reipublicæ, vel iuris sacrorum templorum, in qualibet prouincia venditæ, vel vllo alio pacto alienatæ sunt, ab his qui perperam atque contra leges eas detinent, nulla longi temporis c præscriptione officiente iubemus restitui: ita vt nec precium quidem iniquis comparatoribus reposcere liceat. f Dat. V. Non. Iul. Constantinopolitano. A. iiij. & Eutropio Conss.

Diminutio census soliti, non obstante rescripto, & temporis cursu, ad pristinum statum debet reduci h.d. & habet duplicem lec. Salye. Vel sic: Diminutio census soliti ad modum consuetum reducitur, rescripto obtento illicito non obstante. h.d. secundum loca. Bar.

III. * Impp. ARCAD. & HONO. AA. ad Paulinum † com. dominicæ rei.

SI qua vnquam g loca ad sacrum dominium pertinentia cuiuslibet temeritas occuC pauerit: h secundum veteris census fidem, in sua iura i retrahantur. ¶ Rescripta igitur obreptionibus impetrata, cum præscriptione longi temporis, & noui census præiudicio, k submouebit auctoritas tua, atque ita omnia suo corpori, quæ sunt ansulsa, restituet. neque enim incubatio l diuturna, aut nouella m professio, proprietatis nostræ priuilegiũ abolere poterit. n Dat. V. Kalen. April. Arca. V. & Honor. III. AA. Conss.

TITVLVS XXXIX.

DE PRAESCRIPTIONE XXX. vel xl. annorum.

Si fiscus vendit rem alienam, vt alienam, minus solenniter, potest peti rescissio per dominum, si non obstet sibi præscriptio vel exceptio. h.d. secundum Bald. Vel sic: Res venditæ propter tributa non soluta, non obseruantis omnibus solemnitatibus vindicatur, nisi triginta annorum præscriptio intercesserit. h. d. secundum Bart. Vel sic: Bonus ob tributa non soluta vendatur, si in venditione non fuerint seruata vel non intercesserint à tempore quisita, vindicatur, nisi triginta annis sit præscriptus: nec precium sciens redditur emptori. Salycetus.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Arianæ.

Vum adfueres te absente eos qui oculos prædijs tuis imposuerant, p operam dedisse, vt annonariæ collationis q præterxtu, vili precio r ab officio præsidali prædia tua distraherentur: si legitimi temporis spaciũ s ex venditionis die fluxit: qui prouinciam regit, interD vos cognoscet & quod publico t iure præscriptũ u est, statuet. x

Sin autem nondum ex die publicæ vẽditionis legitimum tempus transissum sit: iudex examinatis allegationib' tuis, quod rei qualitas dictauerit, sequetur: y non ignarus si iniustã esse emptionẽ perspexerit, precium quod pro vitioso cõtractu datũ est, secundũ principalium statutorũ tenorũ malęfidei emptoribus restitui z nõ oportere.

Vtilitio præ. dorum præ. ter tributa nõ soluta, ne subeat, quæ requiruntur.

u *Præscriptum.* id est præiudicatum.

x *Statuet.* puta absoluendo possessorem.

y *Sequetur.* faciendo scilicet rem restitui. Sed qualiter hoc: immo statim fuit securus emptor: vt. ff. de quadrien. præscrip. l. ij? Resp. ibi vẽdit sciens vt suam: hic vt alienam: & ideo oportet vt præscribat, cum non interueniant ea quæ debeant intervenire.

Actiones olim erant perpetuæ.

z *Restitui.* nec à vindicante, nec à venditore: & sic amittetur: vt infra de lit. l. vlti. §. fi. &. j. de euic l. fi sciens. Sed videtur quòd à vindicante:

Fisco vendente rem alienam, an statim sit emptor securus.

vindicante: vt. ff. si ven. pign. ag. l. j. quæ est contra. Solu. hic dolus dedit causam contractui: ibi incidit. Vel hic emptor sciuit venditorem non habere ius vendendi: ibi tantum in precio fraus habita est. Vel verius ibi precium conuersum fuerat in vtilitatem domini: vt &. ff. de rei vindic. l. emptor. &. ŝ. de prædijs mino l. vtere. hic non: quia soluta fuerat annona. Item similiter videtur quòd à venditore rehabeat precium: vt. ŝ. communia de le. l. fina. §. si. quæ est contra. Solu. [a] ibi distraxit dominus: hic non dominus, vel ibi fuit stipulatus: hic non. Item contra. ŝ. quod met. cau. l. iij. Solue vt ibi.

[a] *Hæc solutio videtur vera in se: & eã sequitur Salycet. Tu dic prout hic sentit Maynus.*

†*H. ac. l ponit casum in quo nõ currit præscriptio. Alios casus ponit gl. in. c. cum non liceat. extra de præscript.*

Qui non possidet, nullo tempore præscribit. hoc dicit secundum Bal. Vel sic: Qui pro alio possidet, nullo tempore præscribit. Bart. Vel sic: Primo rationem suæ intentioni contrariam remouet, assignando causam vsque ibi, inemo igitur. Secundo annectit suam intentionem, taciturn decidendo quæstionem vsque ibi, ne cogantur. Tertio subiungit rationem suæ decisionis vsque ad finem. & hoc dicit: Possidens alij non præscribit sibi. Salyc.

II. Imp. VALENS & VALENTINIANVS AA. ad Volusianum [P. P.]

MAle igitur [a] † cum dominis præditorum, si tanta precario possidentibus [b] prærogatiua defertur, vt eos [c] post quadragiuta annorum spacia qualibet ratione decursa inquietare non liceat: [d] cum lex [e] Constantiniana [f] iubeat ab his possessoribus initium non requiri, [g] qui sibi [h] potius quàm alteri possederunt. ¶ Eos autem possessores non conuenit appellari, qui ita tenent vt ob hoc ipsum solitam debeant [i] præstare mercedem. ¶ Nemo igitur qui ad possessionem conductor † accedit, dum alienas res tenendo, ius sibi proprietatis vsurpet: ne cogantur domini aut amittere quæ locauerunt, aut conductores vtiles sibi fortasis excludere: aut annis omnibus [l] super dominio suo publicè protestari. Dat. VIII. Kalendas Augu. Valenti. & Valent. AA. Coss.

Colonus nihil soluit, an præscribere possit.

Actio personalis non durat nisi annis triginta, nisi fuerit interrupta pupillari ætate, vel executoris missione. hoc dicit vsque ad. l. omnes. secundum Baldum. Vel sic: Omnes actiones quæ minori tempore non tolluntur, triginta annis tolluntur: quæ præscriptio tempore pupillaris ætatis cessat & dormit. Bart. Vel sic: Omnes actiones quæ minori tempore non sunt limitatæ, triginta annorum præscriptione tolluntur: quæ non currit pupillis: & interrumpitur per missionem executoris. Salycetus.

III. † Impp. HONOR. & THEODOSIVS AA. Aselepiodoto præfecto prætorio.

SIcut in rem [m] specales, [n] ita de vniuersitate, ac personales [o] actiones vltra [p] triginta annorum spaciũ minimè protendantur: sed si qua res, [q] vel ius [r] non: sed per executorem. & hoc in secunda. Et hæc. l. est generaliter intelligenda in qualiber persona tam maioris quàm militis, quàm minoris: excepto pupillo cui non currit præscriptio in pupillari ætate: incipit tamen currere postquam incipit esse pubes, quæ incipit currere contra defunctum. & hoc in tertia. Et intelligenda est hæc. l. de illis actionibus quæ antiquo tempore habebant longam vitam, & non de his quæ certo tempore limitabantur, sicut redhibitoria, quæ durat per annum. & hoc in quarta. Elapsis vero. xxx. an. an possit recuperari actio, si ille cui competebat, dicat se hãc legem ignorasse, quæritur? dicitur quòd non: quia talis errat in iure, & ideo non est audiendus. & hoc in quinta. In superiori. l. dictum est qualiter omnis actio tollitur. xxx. an. sed non fecit mentionem de qualiber actione in specie: dicit hic quod ita fernatur in omni actione quòd dictum est ibi, tanquam si expressisset omnem actionem: quia nullum ius nec publicum nec priuatum durat vltra. xxx. vel xl. an. & qui prædicto tempore possedit, securus est, dummodo sine controuersia possideret: quia si aliquis possedit rem meam, & cõueni eum, interrupta est præscriptio per litem contestatã. Item si aliquis stetit per tantũ tempus in libertate: securus est.

Actiones rei & vniuersales sunt decẽ.

Actiones in rẽ vniuersales sunt quæ tuor.

[m] *Sicut in rem.* iam ergo erat præscriptio hæc. xxx. an. secundũ Ir. Alij contra. sed hac. l. primo inducitur: vt. ŝ. ea. l. §. hæ autem actiones. & institu. de perpe. ac in princ.

[n] *Speciales.* speciales in rem sunt. x. directa in rem: Publiciana: item vtilis in rem quæ datur superficiario: vt. ff. de superfic. l. j. §. quod autem ait. item Seruiana, & quasi Seruiana, cõfessoria, negatoria, vtilis in res quæ datur metum passo, in rem præiudicialis, & illa vtilis quæ datur emphyteutæ. De vniuersitate sunt quatuor in rem, & in personam: vt petitio hereditatis, fami. ercisc. bonorum possessoria, hereditatis petitio, vel fideicõmissaria hereditatis petitio: vt pateat. ff. de rei vind. l. j. in princ. Sed communi diuidundo licet sit mixta, tamen nõ est vniuersalis: vt. ff. comm. diuid. l. iiij. Sunt autem quædam merè personales de vniuersitate, vt actio ex testamento quæ datur fideicommissario. Item actio ex empto, quæ datur contra venditorem hereditatis. Personales autem aliæ infinitæ sunt.

[o] *Personales.* vt condictio certi ex numeratione.

[p] *Vltra.* nam. ŝ. multæ subsistunt: vt. ŝ. ea. l. §. hæ autem.

[q] *Res.* scilicet corporales.

[r] *Vel ius.* vt seruitus, quæ incorporalis res est: vt institu. de rebus corp.

bus corp. in fin. sed quomodo iuri incorporali, vel actioni personali præscribitur, cum ab aduersario nil possideatur. Respon. quasi possiderur: vt. ff. de petit. hære. l. regulariter. Accursius.

[a] *Quacunque actione.* vt ad exhibendum.

[b] *Per secutione.* extraordinaria, veluti de fideicommisso quod fit iudicis officio, secus in exceptione: vt. ff. de doli exce. l. purè. §. fin.

[c] *A suo debitore.* vel eius herede, vel creditore alio qui possedit viuente communi debitore: vt. ŝ. eo. l. cum notissimi. in prin. &. §. j.

[d] *Possidente.* mala fide. alioquin tolleruit longo tempore: vt. ŝ. si aduersus creditorẽ. l. j. Sed an est malæ fidei, quia scit obligatum? Videtur quòd non: vt ff. de acqui. poss. l. si quis fundum. in fi. Sed dico quòd dominium præscribit, vt ibi, sed non hypothecariæ actioni. Vel hic loquitur de eo male fidei qui fidebat rem alienam non debitoris esse. prima vetior. Accursius.

[e] *Iugi.* id est cõtinuo.

[f] *Facultatem.* scilicet quo ad effectum, id est per exceptionem, nam tempus ipso iure nõ tollit actionem: vt ff. de act. & obliga. l. obligationum fere. §. placet.

[g] *Nec sufficiat.* scilicet illis ad interrumpendam præscriptionem.

[h] *Præcibus.* & sic contra. ŝ. quando li. prin. da. l. i. sed ibi est speciale in quibusdam actionibus prætorijs, & annalibus, & pœnalibus: vt in eo. tit. l. ij.

[i] *Per annotationem.* ad differentiam consultationis.

[k] *Allegasse.* illud responsum.

[l] *Deposita.* etiam sine rescripto, & coram ordinario.

[m] *Per executorem.* per executorem ergo fit interruptio [a] in. xxx. annis: vt hic, &. ŝ. eo. l. cum notissimi. in princ. aliter nõ: vt. ff. pro empt. l. alienã. Sed au sit necessarius libellus, vt coram ordinario? Ir. quòd sic: vt. ŝ. de lit cõtesta. authen. offeratur. in fin. Nos contra: vt hic, &. ŝ. eo. l. cum notissimi in princ. sed certe videtur quòd nec etiam per executorem: vt. ff. de eo. per quem fac. est. l. ij. in prin. &. ff. quibus ex cau. ma. l. ait prætor. in fin. &. l. se. quẽ. quæ sunt contra. Solu. secundum vetera iura nõ fiebat per executorem interruptio: hodie sic. & ita hæc. l. corrigit illas, nec obstat huic solutioni. ff. de act. & obligã. l. constitutionibus. vbi videtur etiam veteri iure fieri interruptio: quia ibi loquitur in prætorijs & annalibus, & precibus principi porrectis. Vel verius, ibi non dicit perpetuari: sed ad hæredes transire. Vel solue secundo dicta contraria: quia ibi non fuit facta citatio, sed tantũ recepta satisfactio iudicio sisti, quod placet. Vel dic secũdum Io. quod hic dicit in actione in rem tantum loqui, & in ea illa vetera iura corrigi: in alijs vero non. Quarti dicunt præscriptionem interrumpi per executorem, sed non perpetuari actionem in. xxx. an. vt ibi dicit. vnde & si annalis erat actio, anno tolleretur, si post executoris conuentionem actor desisteret anno agere.

Comunis glo. quia in mora. li. cenia de li. cõtu. 41.

ADDITIO. Tu dicas secundum Ia. de Are. & dominum Ia. But. quòd quædam præscriptio est odiosa, quæ currit solum ex negligentia non percntis, nullo attento fauore præscribentis. Nam præscribit siue sit bonæ fidei, siue malæ fidei, vt hæc præscriptio. xxx. annorum. & ista interrumpitur per solam executoris missionem: vt hic, &. l. eum notissimi. in princ. ŝ. eo. Quædam est præscriptio merè fauorabilis: vt præscriptio triennij quæ currit fauore possidẽtis propter titulum & bonam fidem. & ista non interrumpitur per citationem, nec per litis contestationem, nisi in effectu: vt. l. si post accepeum. ff de rei vind. Quædam est præscriptio mixta, quæ currit tam fauore possidentis quàm odio negligentis: vt præscriptio. x. vel. xx. annorum. & in ista eligitur quædam media via, vt non interrumpatur per solam executoris missionẽ, sed per litis contesta. Ita loquuntur secundum eos & Bar. hic iura allegata in cõtrarium hic per glos. &. l. more. &. ŝ. de rei vind. &. l. ij. in. §. fi. ff. pro emp.

[n] *Militia.* restituuntur tamen absentes, & milites: vt. ff. ex quibus cau. ma. l. j.

[o] *Sexaginta sunt.* quia currit tunc contra eos hæc præscriptio, etiam si non cœperat contra defunctum: vt. ŝ. si ma. fa. l. fi. in fi. Si ergo cœperat contra defunctum, interim dormit, & postea excitatse, & coniungitur tempus sequens præcedenti, & sic est mirabilis naturæ hæc interruptio: quasi dicatur interim ruptio: aliàs interruptio ex toto rumpit, vt non reconiungatur postea tempus: vt. ŝ. de præscrip. longi tempo. l. j. &. l. nec bona. An autẽ restituatur adultus contra præscriptionem. xxx. ann. Quidam dicunt quòd non: vt arg. ŝ. in quib. cau. in integr. resti. non est ne. l. fin. Nos quòd sic: vt. ff. de mino. l. aic prætor. in prin. Sed ad quid, cum nõ possit compleri in adulta ætate? Respon. immo potest, puta cucurrerat prædecessori suo per xxix. annos, & postea completur in minori ætate istius. Nec obst. ŝ. si aduersus ven. pign. l. ij. quia prædecessor contrauerat cum illo. & eodem modo respon. ad illam. l. ff. de mino. l. Aemilius. Item no. hic præscriptionem. xxx. annorum contra pupillum non currere: vt. ff. de acquir. re do. l. bonæ fidei. Item nec contra filium familias: vt. ŝ. tit. j. l. j in fin. Et ratio est, quia cum effectu non habet actionem patre viuente, in cuius est potestate. Item nec ecclesiæ: vt. ŝ. de sacrosan. eccle. l. fina. & in authen. quas actiones. Item nec creditori agenti hypothecaria contra debitorem, vel suum heredem vniuersalem, vel alium creditorem: vt. ŝ. eo. l. cum notissimi. in prin. &. §. j. & idem potest dici vbicunque habet locum præscriptio quadraginta annorum, vel maior. Item nec mulieri pro dote matrimonio durante: vel antequam maritus ad inopiam vergat: vt. ŝ. de iure do. l. in rebus. §. omnis. Item in conditionali debito, pendente conditione: vt. ŝ. eo. l. cum notissimi §. illud. In prædictis enim casibus actor agere non potest: & ideo ei nõ currit. sed quandoque videtur quòd etiam si agere non possit, tamen currat ei præscriptio: vt. ff. de ser. vrb. prædio. l. & Attilicinus. Sol. illud speciale in rusticis seruitutibus, vt non sit opus quòd agere potuerit: vt. ff. quemad. ser. amit. l. si parrem. §. si per fundum. secus est in vrbanis: vt. ff. de ser. vrba. præ. l. hoc autem. vel ibi potest petere per officium iudicis, vt possit redapcare foramen.

Præscriptio xxx. annorũ contra multos nõ currit.

[p] *Perpetua.* id est sine præsinitione temporis, vel cum vita hominis: vt institu. de perpe. & tempo. act. in princ.

[q] *Temporibus.* scilicet minoribus.

[r] *Limitabantur.* puta redhibitoria, & quanto minoris: vt. ff. de redhibito. l. sciendum. §. fi. & præscriptio longi temporis. x. vel. xx. annorum: vt. ŝ. de præscrip. long. tempo. per totum. & aliæ similes.

[s] *Ignorauit.* nocet ergo iuris ignorantia in dãnis. & sic est contra ff. de iuris & facti ignoran. l. error. in fine. Solu. hoc speciale in odium negligẽtis: vt. ŝ. titu. j. l. fi. in fine. lic. ŝ. de præscri. long. temp. l. fi. in fi. & sic sic in. l. illa, si quis in tantam ŝ. vnde vi. Vltimo quærendum est de actione communi diuidundo, & familiæ ercisc undæ. & de pignoratitia, & pro socio, & de negatoria quæ triginta annis tolluntur. Et dices hoc plene. ŝ. de anna. exceptio. l. §. j. Illud constat, res furtiuas & vitiosas hoc tempore præscribi. vt. ŝ. de annali exceptione. l. j. §. j. Item de iure offerendi dices. ŝ. eo. l. cum notissimi. §. eodem iure.

Omnes.

a *Omnes.* In prima parte hæc lex confirmat præcedentem, & alias quæ certam metam præscriptionibus imponunt. Accursius.

b *Omnibus.* possessoribus & præscribentibus. Accursius.

c *Enumeratæ.* tantum valet generaliter dici, quantum si singula enumerentur: vt hic, &. ſ. de quadrien. præscrip. l. ij. ibi, tanquam &c. &. ff. de admini. tu. l. ſi duo. Sed argu. contra. ff. de mino. l. illud. §. ſi talis. Item & fallit hoc in casibus fortuitis renunciatis. vt ff. ſi quis cau. l. ſed & ſi. §. quæſitum. & aliàs, vt. ff. de pigno. l. obligatione. & l. quæ nondum ſunt. §. quod dicitur.

Generaliter dici tantum valet, quantũ ſi ſingula enumerarentur.

d *Fortuita.* quia fortuito quandoque quis bene dicit.

e *Priuatum.* agendi, non excipiendi: vt. ff. de except. do. l. pure. §. fin. nec ius eundi ad eccleſiam. Sic ergo videtur quod ſi debitor poſt triginta annos offerat debitũ, non cogetur creditor accipere, vt cogatur dare pignus: argu. ſ. eo l. cum notiſſimi. §. ſed cum. in fin. §. vbi plene dices de hoc. ſi tamen accepit debitum, cogitur reſtituere pignus actione pignoraticia. Alij dicunt quòd poſtea etiam offerre poteſt.

Imi offerendi an poſſit præſcribi.

f *Vel publicum.* huic eſt contra. ff. de diuer. præſcrip. l. in omnibus. vbi. xx. ann. dicit: ſed nec hic dicit quòd vſque ad. xl. an. duret: ſed quòd non vltra. xl. ann. Item contra. ſ. de ſacroſan. eccle. l. vt inter diuinum. vbi plene hoc ſolui. Item excipe ab hac lege illas res quæ enumerantur. ff. de vſucap. l. vſucapionem. & ſ. de præſcri long. tempo. quæ pro lib. l. fina. Item excipe à lege iſta ſ. duas proximas leges.

g *Reipſa* id eſt, per exècutorem: vel re ipſa, id eſt pro re ipſa principali.

h *Sit liber*, ab huiuſmodi impetitione actoris, quia abſoluetur. Sed an ſeruus ſit liber tanto tempore? Reſpon. immo minori, niſi malæ fidei ſit, tunc iſto: vt ſ. de præſcrip. longi tempo. quę pro lib. l. j. & ij. Item quid in adſcriptitio? Videtur nullo tempore: vt. ſ. de agrico. & cenſi. l. cum ſatis. in princip lib. xj. Sed dic quadraginta annis præſcribere eos libertatem: vt hic, niſi per aliquem alium ſeruiant: vt. ſ. de agrico. & cenſi. l. cum ſcimus. §. final. non minori tempore: vt. d. l. cum ſatis. niſi fuerit adſcriptus ſeruitio curiarum: tunc [a] triginta ann. vt. ſ. de fund. rei priu. l. cum. lib. xj. Item ſimiliter ſecus in ſeruo principis: vt. ſ. titu. j. l. j. &. ij. Item contra. huic. l. ſ. de fundis limi. l. fina. lib. xj. Solu. ſpeciale in illis agris. Item fallit. ſ. duabus legibus ſequentibus.

Adſcriptitius. xl. an. ſit liber.

a Quia talis non præſcribit, ſed ab alio præſcribitur. Sal. hic.

P *Reſcriptionem.*] CASVS. Si curiæ adſtrictus. xl. annis extra curiam ſteterit: an ſe tueri poſsit præſcriptione, quæritur? Dicitur quòd non: ſed debet curiæ reddi. ſuperiores enim leges de adſtrictis curiæ non loquuntur.

Curialis extra ſeruit.

1 *Vocantur*, id eſt, reuocantur.

k *Lex.* ſ. l. proxima.

l *Quæ.* ſcilicet conſtitutiones.

m *Patrijs ſuis.* patriarum enim ſuarum erãt ſeruiſti curiales. quod ſit ſeruiendo triginta annis: vt. ſ. de fund. rei priua. l. eum. lib. xj. & idem in metallarijs: vt. ſ. de metal. l. fina. lib. xj.

C *Omperit.*] CASVS. Si poſsideo prædia tributoria, & omni anno debebam ſoluere decem nomine tributi, & per. xxx. vel xl. ann. non ſolui: an ſim ſecurus, quæritur? Reſpon. quòd non quantum ad tributa: ſed prædia tanto tempore præſcribere poſſum.

Diuiſa.

n *Conſtitutionem.* ſcilicet ſuperiorem, omnes.

o *Proſtigari*, id eſt, ſolui.

p *Conamen.* vt. ff. de publica. l. licitatio. §. earum. Si autem imperrauit vt poſſideret dempto canone, quadraginta an. non ſoluendo præſcribit: vt. ſ. de fun. patrimo. l. fina. lib. xj. Item contra huic. l. ff. de diuer. & tempo. præſcri. l. in omnibus. in princ. vbi. xx. an. præſcribitur fiſco. ſed ibi in rebus fiſco delatis quæ nondum fiſci erant: hic autem erant: vt. ff. de lega. j. l. apud Iulianũ. §. fina. Sed an idem in emphyteuta quod hic? Reſpond. ſic: vt. ſ. eo. l. cum notiſſimi. in fin. Accurſius.

q *Rei.* tributariæ ab eo poſſeſſæ.

r *Remoueri.* ſcilicet quadraginta annorum præſcriptione.

Vm notiſſimi. Diuiditur principaliter in duas partes. Primo exorditur rationem annectendo. Secũdo ſtatuit diſtinguendo, ſeu aliqua dubia remouendo. ſecũda ibi, quamobrem.

Triomphi. vers. Cõtra.

Tit. vt. Lẽ lius Comm.

Præſtatio tributi quæ ſit in recognitionem vninerſalis dominj, tempore non tollitur. hoc dicit ſecundum Bart. Vel ſic: Contra publicas functiones non currit præſcriptio. Iaco. But. Vel ſic: Tradium tributariorum poteſt præſcribi quo ad dominium, ſed non quo ad canonem debitum ex eo perſoluendum. Salycetus.

v. Idem A. ad Thomam † præfectum præt. per Illyricum.

PRæſcriptione quadraginta annorum ab his qui ad curialem conditionem vocantur, [i] opponi non patimur, ſed genitalem ſtatum ſemper eos agnoſcere compelli ſancimus. Sacra etenim noſtræ pietatis lex [k] de alijs loquitur conditionibus, nec anterioribus conſtitutionibus per eandem nouellam legem derogatur, quæ [l] manifeſtiſsimè curiales & liberos eorum, exploſis temporalibus præſcriptionibus, patrijs [m] ſuis reddi præcipiunt.

Curialis extra ſeruit.

B

Præſcriptio triginta annorum ceſſat in hypothecaria debitore poſſidente, vel eius herede, vel niſi ſecundus creditor velit præſcribere contra primum, ipſo debitore viuente. hoc dicit. Bald. Vel ſic: Hæc reputantur bona lex. Actioni hypothecariam ab extraneo poſſeſſore triginta annis præſcribitur: niſi fuerit interrupta à debitore, vel eius herede quadraginta annis, à ſecundo vero creditore viuo debitore ſimiliter. xl. an. idem eo mortuo, ſi eius admiuiculo vtantur alias. xxx. an. idem in iure offerendi. hoc dicit vſque ad. §. illud. Bart.

VII. Imp. IVSTINVS A. Archelao præfec. præt.

CVm notiſsimi iuris [a] ſit, actionẽ hypothecariam in extraneos quidem ſuppoſitæ rei detentatores annorum triginta finiri ſpacijs, [b] ſi non interruptum erit ſilentium, vt lege[c] cautum eſt, id eſt, etiam per ſolam [d] conuentionem, aut ſi ætas impubes excipienda [e] monſtretur, in ipſos verò debitores, aut heredes eorum primos vel vlteriores nullis expirare luſtrorum curſibus: [f] noſtræ prouiſionis eſſe perſpeximus hoc quoq; emendare, ne poſſeſſores eiuſmodi propè immortali timore teneantur.

C

Hypothecaria quæ contra extraneum poſſeſſorem tollitur annis triginta, contra debitorem, vel eius heredem poſſidentem tollitur per quadraginta annos tantum, niſi præſcriptio fuerit interrupta per miſsionem executoris: aut intenuerit ætas pupillaris, aßionibus perſonalibus in ſuo ſtatu manentibus. Salycetus.

Quamobrem iubemus hypothecarum perſecutionem quæ rerum mouetur gratia vel apud debitores conſiſtentium, vel apud debitorum hæredes, non vltra quadraginta annos ex quo competere [g] cœpit, prorogari, [h] niſi conuentio, aut ætas (ſicut dictum eſt) interceſſerit: vt diuerſitas vtriuſque rerum perſecutionis quæ in debitorem, aut heredes eius, quæque mouetur in extraneos, in ſolo ſit annorum numero: [i] verùm in alijs omnibus ambæ ſimiles ſint: in actione ſcilicet perſonali [k] his cuſtodiendis, quæ priſca conſtitutionum ſanxit iuſtitia. l

D

Creditor ſecundus præſcribit hypothecariæ actioni contra primum, ſi debitor cuius perſonam ſecundus repræſentat, tanto tempore vixit, aliàs præſcribit triginta annis, non computato tempore ſui auctoris. Quod ſi computare velit, quadraginta anni ſunt neceſſarij. hoc dicit vſque. §. idem inte. Salyc.

Sed cùm illud etiam in forenſibus [m] controuerſijs ventilabatur, an creditor anteriora iura prætendens, poteſt poſteriorem creditorem hypothecam tenentem, etiam vltra triginta annos inquietare, vtpote imaginem debitoris obtinentem, eíque poſsidentem: neceſſarium duximus & hoc dirimere. ¶ Et ſancimus, donec communis debitor viuit, non poſſe creditori anteriori triginta annorum exceptionem opponi, ſed locum eſſe quadraginta annorum præſcriptioni: quia dum ille viuit, merito anterior creditor confidit, vtpote apud debitorem eius poſſeſsione per poſteriorem creditorem conſtituta, [n]

Vſucapio quandoque procedit ſine poſſeſsione.

poſsit repellere primum ſpacio triginta annorum, diſtinguit. aut viuit communis debitor: aut non. ſi ſic, non poteſt repelli triginta an. ſpacio, ſed quadraginta an. ſi non, poteſt repelli per ſpacium triginta an. poſt mortem debitoris. Si verò vult conjungere tempora quibus poſſedit ſecundus creditor, tunc exiguntur quadraginta ann. curricula. & hoc quod dictum eſt quãdo ſecundus creditor poſſidet. habet etiam locum quando primus creditor poſſedit, quia primus creditor poſſidens poterit repellere ſecũdum ſpacio xl. ann. niſi debitum ei ſoluatur. & hoc in ſecunda. In tertia dicit quod præſcriptio. xxx. ann. incipit currere ab eo tempore quo peti poteſt debitum: quia ſi ſub conditione debeatur pecunia, non curritpræſcriptio, niſi exiſtente conditione. vnde redhibitio dotis incipit currere à tempore ſoluti matrimonij: quia ab eo tempore poterit agere pro dote. vnde ſi ſtat xxx. an. quod non agat, repellitur ab hypotheca quam habet aduerſus res mariti tacite ſibi obligatas. In quarta dicit, illud quod dictum eſt, ſcilicet quod debitor poteſt præſcribere pignus, intellige quando poſt non peruenit ad creditorem: vnde ſi perueniat præſcriptio: multo magis ſi per executorem, vel litem conteſt. interrumpatur. In quinta dicit quod interrumpitur præſcriptio, quando debitor incepit præſcribere pignus, & poſtea ſecundo, puta lapſis xx. annis fecit cautionem creditori, recognoſcens debitum ſuum, & hoc in ſexta parte. Si verò aliquis ex cauſa legari annui, vel menſtrui, vel ſimili, teneatur mihi in decem, quando incipiat præſcriptio, quæritur? Reſpon. ab eo tempore, quo ceſſat in ſolutione rei debitæ quam aliquibus annis vel menſibus ſoluit: & peti poterat. & hoc in ſeptima. Itẽ ſi aliquis accepit rem in emphyteuſim, non poteſt eam vllo tempore præſcribere: quia non ſibi, ſed alij poſsidet.

Creditor ſecundus præſcribit.

Hypothecaria actio hab. quatuor tempora.

a *Cum notiſſimi iuris.* per. l. ſ. co. l. ſicut. circa princ.

b *Spatijs.* quatuor habet tempora hypothecaria, decem an. vel viginti, quando extraneus poſsidet cum titulo bona fide inter præſentes vel abſentes: vt ſupra ſi aduer. credi. l. j. &. ij. & triginta, quando mala fide, vel ſine titulo, vt hic. at cum debitor, vel heres eius, vel alter creditor: tunc quadraginta, vt hic ſtatim dicet, &. ſ. proximo. §. Accurſius.

c *Lege.* ſcilicet illa, ſicut. ſ. eo. Accurſius.

d *Solam conuentionem.* hoc nomen, ſolam, non excludit executorem, ſed litis conteſtationẽ: ſicut cum dicitur, ſolus conſenſus facit matrimonium: quia & verba ſunt neceſſaria, ſed excludit concubitum. Item ſolus dolus in depoſito venit: quia & lata culpa, ſed leuem culpam excludit. Et nota diligenter: quia cum interrumpitur præſcriptio per executoris conuentionẽ, extenditur vſque ad triginta annos à tempore conuentionis. nam per ſolam litis conteſtationem extenditur ad quadraginta annos: vt. ſ. l. fina. &. ſ. titu. j. l. j. §. j. in fin. §. ſecundum Ioan. Sed alij dicunt, vt. H. etiam ſi certi hoc in. xl. an. quod non placet. Et dic per ſolam, id eſt ciendo eum, quia cõuentione facta ad iudicem, præteritum tempus pro non præterito habetur. Per minorem ætatem: quia, verbi gratia, ſi filius ſucceſsit mihi, non currit ei, & tamen præſcriptio non tollitur. Accurſius.

Matrimonium per ſolum conſenſum.

Interruptio præſcriptionis qua fit per executorem miſſionẽ, defert ab ea

Quæ fit per litis conteſtationem.

e *Excipiẽda.* quo caſu interim dormit: vt dixi. ſ. e. l. ſicut. circa ſi.

f *Cuiſibet.* repete, cũ notiſſimi iuris ſit noſtræ. &c.

g *Competere.* quandoquidem enim non ſtatim competit: cum forte ſub conditione fuit hypotheca contracta, vel ex die certo, & ſic adueniente die vel cõditione incipit currere: vt. ſ. ea. l. §. illud.

h *Prorogari.* ſed cum perſonalis tollatur. xxx. annis, quomodo durat plus acceſſoria? Reſpon. non tollitur. xxx. an. ipſo iure: vt. ff. de actio. & oblig. l. obligationum fere. §. placet. & ſic loquitur. ſ. de luitione pigno. l. ij. Sed argu. contra. ff. de reg. iur. l. cum principalis. &. ſ. de vſur. l. eos. &. ff. de admini. tu. l. ſi pupillus. in fi.

i *Numero.* item & in alio, quia aliter lis æſtimatur aduerſus extraneum: & aliter aduerſus debitorem, vel heredem: vt. ff. de pigno. l. ſi inter. §. fin.

k *Perſonali.* ſ. certi condictione ex mutuo.

l *Iuſtitia.* vt. ſ. eod. l. ſicut.

m *In forenſibus.* id eſt in cauſis quæ in foro aguntur.

n *Conſtituta.* an ergo poſsidet debitor pignus quod creditori etiam dicit? Reſpon. diſtingue prætorium pignus à conuẽtionali. primum non poſsidet creditor, licet ſit in poſſeſſione ſecundum omnes: vt. ff. vt in poſſeſſ. lega. l. is cui. in princ. &. §. ſi plures. &. §. miſſus. &. ff. de acquiren. poſſeſſ. l. iij. in fine. &. ff. de bo. aucto. iudi poſſ. l. cum legati. Si autem eſt conuentionale: tunc eſt opinio. nam & tunc dicunt quidam, vt P. quòd poſsidet debitor, argu. huius literæ. vnde nec vſucapit creditor: vt ff. de vſucapio. l. pignori. ſed nec vti poſsidentis agit: vt. ff. vti poſſi. l. ſi duo. §. creditores. Item nec cuitat ſatisdationem iudicio iſti: vt. ff. qui ſatisda. cogan. l. ſciendum. §. creditor. ſed nos dicimus quod ciuiliter & naturaliter poſsidet creditor: vt. ff. de acquiren. rerum dom. l. per ſeruum. in princ. Item debitor per talem ſeruũ non acquirit poſſeſſionem quam quæreret ſi poſsideret: vt. ff. de acquiren. poſſ. l. j. §. per ſeruum corporaliter. ſicut ſit in fructuario qui quærit poſſeſsionem fructuario: vt. ff. de acquiren. poſſeſ. l. poſſeſsio quoque. Item pro hoc. ff. de acquiren. poſſeſ. l. qui pignoris. in fine. &. l. ſequen. Nec obſtat quod hic dicit. nam ideo dicit, quia debitor quandocunque vult, poteſt offerre debitum, & ita rem habere: & ſic erit apud eum. Item nec obſtat quòd vſucapit debitor: quia quandoque procedit vſucapio ſine poſſeſsione: vt. ff. de vſucapio. l. rerum. & l. nunquam in vſucapionib. §. vacuum. Item nec illa vti poſsidetis l. ſi duo. §. creditores. quia in prætorio pignore dicit. Præterea ſi eſſet apud debitorem poſſeſsio, & creditoris ſeruus ſurriperet: ergo dominum poſſeſsione priuaret, id eſt debitorem, quod non facit: vt. ff. de acquiren. poſſeſ. l. rem quæ. & de vſuca. l. non ſolum. §. fina.

Debitor an poſsideat pignus quod creditori tradidit.

Vſucapio quandoque procedit ſine poſſeſsione.

Deceſſerit.

a *Decesserit.* nullo herede relicto. nam si haberet heredem, A idem in herede quod in defuncto statueretur. Vel aliud in herede, quia heres non retinet per eum possessionem, nisi primo apprehenderit: vt. ff. de acquiren. pos. l. cum heredes in prin. &. l. qui vniuersas. §. quod per colonum.

b *Ex eo.* scilicet tempore.

c *Offerre debitum par.* aliter enim non potest confirmare sibi pignus: vt infra qui po. in pigno. habean. l. j. Sed quid contra si prior creditor offerat secundo? P. dicit, non memini me legisse priorem creditorem ius offerendi habere: sed certe ego legi qualemcunque possessorem posse offerre, secundum Ioan. vt. ff. qui. mo. pig. & hypothec. solui. l. Paulus. §. qui pignoris. Et nota aliud in seruo bona fide redempto ab hostibus. nam tunc tollitur ius offerendi triennio: vt. ff. de capti. & postli. reuer. l. in bello. §. si quis seruum. Accursius.

d. *Opponere conatur*, quid ergo si debitor triginta annis steterit quod neque soluit, neque obtulit, nunquid præscribetur iuri offerendi? Aiunt quidam quod non, sicut nec ius eundi ad ecclesiam, vel per viam publicam, vel ad sanctum Iacobum: vt. ff. de via publica. l. viam publicã. & quod dicitur supra eo. l. omnes. de iure agendi dicit, non excipiendi, vel offerendi. Sed Bul. dicit ius etiam offerendi tolli, argum. horum duorum responsorum, & maxime huius. Item alia ratione: quia cum possit facere vt possit, scilicet agere pignoratitia soluendo: iam ergo posse videtur: vt ff. de regu. iur. l. qui potest. Item pro hac sententia est. ff. de dam. infec. l. si finita. §. postea autem. Accursius.

Ius offerendi an per præscriptionem possit tolli.

ADDITIO. Dum quæritur, an iuri offerendi possit præscribi, dicas secundum communiter doctores, quòd est quoddam ius offerendi, quod competit per modum iuris, vt puta secundus creditor habet ius offerendi, & cõfirmandi sibi pignus: vt. l. j. infra qui po. in pigno. hab. hoc tollitur spacio triginta vel quadraginta annorum, vt hic. Quoddam est ius offerẽdi, quod competit per modum facultatis. verbi gratia: debitor potest quandocunque vult offerre debitum, & pignus reluere, ista facultas nunquam potest præscribi, sicut nec facultas eundi per viam publicam: quia licet per mille annos non iueris, semper poteris ire: vt. ff. de via pub. l. viam publicam.

e *Contractibus.* idem in vltima voluntate: vt supra communia de lega. l. fi. §. si in autem quartitæ.

f *Redhibitio.* id est redditio.

g *Repudij.* vel marito vergente ad inopiam: vt. ff. de iure dotium. l. vbi. vel deportato viro, vel muliere mutante affectionem: vt supra de repu. l. j. his enim quatuor casibus repetitio est.

h *Dissolutionem.* vt & supra de iure dot. l. in rebus. §. fina. & hoc intellige statim si fuerint immobilia: alioquin annua bima trima die olim, hodie post annum, argu. supra de rei vxo. act. §. exactio. & ideo extunc currit præscriptio: vt hic dicit, & infra titu. j. l. j. §. finali. &. ff. quando actio de peculio est annalis. l. j. §. annus.

i *Immo & illud.* refrenatur inchoatio præscriptionis: vt supra. similiter refrenatur inchoata: vt hic.

k *Suppositas.* id est, obligatas. Sed quid si non erant suppositæ? Aliud videtur. cum enim detur restitutio actionis amissæ, videtur esse præscriptio non interrupta: vt. ff. quibus ex causis maiores. l. ait prætor. §. finali. & l. sequen. secundum Io. & H. Contrarium tamen ex eadem. l. probari posset, secundum Azo.[a]

[a] Præcelle opinio Azo. quando creditor non obligatã debitori constituit aceptitiã: quia tunc debitor agnoscit aliũ fœnus, vt in prima opinio negl. Bald. Aug. Præscriptio interrumpitur in personali & hypothecaria, simul interdum.

l *Sine violentia.* quare dicit, sine violentia? nonne idem & si cum violentia: vt. ff. de vsucapio. l. naturaliter. quæ est contra? Respon. hic dicit sine violentia, id est, cum voluntate debitoris pignus accepit: quia debitor dedit ei: & tunc interrumpitur præscriptio in personali & in hypothecaria. in personali, quia debitum agnouit: in hypothecaria, quia creditor adeptus est possessionem. secus autem si cum violentia: quia tunc tantum in hypothecaria interrumpitur præscriptio: non in personali: sed econtra si debitum agnoscat debitor, tunc etiam in hypothecaria sit interruptio: vt infra proxi. §. & est ratio: quia cum in principali sibi præiudicauit: & in accessorio, per consequentiam. Alij dicunt ideo dici sine violentia, quia tunc sit interruptio tantum aduersus eum. sed si cum violentia: tunc aduersus omnes. Tertij subaudiunt hic, licitam commissam ex pacto: vt infra de pignorib. l. iij. aliàs ius crediti amitteret: vt. ff. quod met. causa. l. extat. Quarti dicunt, sine violentia adhibita in offerendo, secundum Ot. ac adhibita in retinendo interrumpit: vt. d. l. naturaliter. Prima placet.

m *Triginta vel quadraginta.* Sante detentationem. & no. hic loqui de personali & hypothecaria.

n *Multo magis.* immo multo minus, cum hæc in. xxx. annos sed conuentio in. xl. annos perpetuet, secundum quosdam: vt infra eo. l. fin. Sed secundum Io. hic respicit ad factum: quia de facto tenet: quod non facit qui litem contestatur, vel mittit executorem. Vel dic quòd hæc interruptio prodest omnibus: vt. ff. de vsucapionib. l. naturaliter. sed illa quæ fit per litis contestationem, vel per conuentionem, prodest tantum contestanti, & executorem mitenti: vt. ff. ne de statu defunctorum. l. ij. §. finali. &. ff. de diuer. & temporalib. præscription. l. intra. in princip.

o *Per conuentionem.* executores.

p *Imitetur* immo & plus operatur hæc detentio: vt modo dixi in fi. glo. immo. Accursius.

Exposuerit.

a *Exposuerit.* hoc enim quandoque fit: vt supra ad Velleia. l. si A mulier. ij. & supra de plus pe. l. j.

b *Interrupta.* non dicit perpetuari actionem primam per agnitionem: sed interruptionem præscriptionis fieri. si ergo præscribatur redhibitoriæ: licet debitum agnoscas, non perpetuatur redhibitoria vsque ad xxx. ann. sed post agnitionem sex mẽsibus præscribam. Sed certe immo nec interrumpi videtur per huiusmodi secundam cautionem: quia nec per acceptionem fideiussoris: vt. ff. de solu. l. cum quis. §. si quis pro reo. quæ est contra. Sol. ibi fuit acceptus pro eo quod deberi apparuerit: non autem confitebatur debitum: hic sic. vel ibi speciale in illo anno vsii: vt hodie in quadriennio, vt etiam contestatione non perpetuetur: vt supra de tempo. in integ. resti. l. superuacuam.

† Contrahunt. §. fi. c. illud per totum. interrupta. ff. extra ipsum. ‖ Obligatio fit. de fideiuss. Bald. Ang. et alios hic, quod ibi dicit fideiussio non interrumpit principalem nec principalis non interrumpit fideiussionem. secus si idem reus principalis & fideiussor. ‖ Cessum potest.

c *Innouata.* id est, non nouata, seu non extincta. Et not. hic quòd interruptio, alia civilis, alia naturalis. Naturalis est, quoties ipsa possessio amittitur: quod multis modis fit: vt. ff. de acquiren. pos. l. qui vniuersas. & hoc omnibus patere volentibus prodest: vt. ff. de vsuca l. naturaliter. Alia ciuilis, & hæc multiplex. Primo per contestationem: & hæc in xl. ann. vt infra eo. l. fina. Item per quasi contestationem: vt supra vbi in rem actio. l. ij.

Item per executorem: vt. ff. eo. l. sicut. Item per debiti agnitionem, vel solutionem partis, vel fœnoris: vt hic. Item per solam libelli oblationem, in casibus: vt. ff. quando libellus princip. da. l. j. & ij. & in illis quos habes. j. titulo primo, vt perfectius. Item per rei obligatæ apprehensionem: vt. ff. proximo. §. & hæc ciuilis prodest tantum interrumpenti, non alij. vt. ff. de diuersis & tempo. præscrip. l. intra. in princ. &. ff. ne de statu defunc. l. ij. §. fin. & hoc in præscriptione: sed vsucapio per huiusmodi ciuiles interruptiones non iuterrumpitur de rigore: sed quo ad effectum sic: vt. ff. de rei vindic. l. si post. Est etiam quædam alia mirabilis interruptio, si seruus fructuarius qui ab alio possidetur, qui præscribit vsufructui meo intra tempus, aliquid meo nomine faciat: vel si aqua mihi debita, per se fluat: vt. ff. de vsufru. l. arboribus. §. idem tractat. & quemadmodum ser. amit. l. qui fundum. Item & alia, scilicet æras: vt. ff. eo. l. sicut. circa fi.

ADDITIO. Addas pulchrum glo. in verbo, interruptio. in cap. illud. extra de præscrip. & aliam similem glo. in verbo, interruptam. in cap. placuit vt quicunque. xvj. q. iij.

d *Per singulos annos.* verbi gratia: Promisisti mihi decem singulis annis: & præstitisti per quatuor annos: postea cessasti. non curret mihi præscriptio ab exordio obligationis, sed ab eo tempore quo cessatum est, currit præscriptio omnium sequentium annorum, secundum B. Si quæras, quæ ergo erat dubitatio? Respõ. magna. nam quia semel agnouerat debitum, videbatur quòd si etiam cessaret soluere, tamen creditori præiudicari non posset. Sed quare non duplicatur tempus in huiusmodi annua præscriptione: vt. ff. quemadmo. serui. amit. l. si fic. hic enim innuit quod hic nõ duplicetur. commemorat enim præscriptiones prædictas, nec aliquid dicit de duplicatione. Sed respondeo illud habere locum in decennali & vicennali præscriptione. Item quid si debeo decem, & quinque solui per. xxx. an. alia non, nunquid præscribo? Videtur quòd sic: vt. ff. de aqua. cot. & æsti. l. j. §. Trebatius. Sed contra puto: vt. ff. de non nu. pecu. l. cum fidem.

e *Cumque anni.* Mar. sic exponit, vt ex quolibet anno sit vna præscriptio. vnde hodie est præscriptum tricesimo anno, & alijs præcedentibus, sed non sequentibus. & sic est contra. ff. de vsur. l. eos. in princip. sed soluit M. [b] illud odio vsurarum, vel illud in accessorijs. sed neutra placet. nam etiam forte soluta, & sic extincta principali actione, nihilo minus peti potest vsura debita per stipulationem: vt. ff. de eo quod certo loco. l. centum. Et bene apro simile ad prædictum: quia qui præscribit, similis est soluenti: vt. ff. de ad. rubi. l. si pupillus. in fi. Bul. vero & R. dicunt indistincte in legatis & stipulationibus currere omnium annorum etiam sequẽtium præscriptionem, à tẽpore quo est cessatũ. & pro eis. j. e. l proxi. in fi. & j. eit j. l. j. §. j. in fi. §. & §. de fide instru. l. plures. circa princi. Et hic exponit, ab initio cuiusque anni. f. ex quo cessatum est. & sic secundũ B. præscribitur annuæ prestationi. secundũ M. non. Tu dic tertio secundum Io. aliud in stipulationibus, & aliud in legatis seruatur, in stipulationibus enim tertio sententiã B. & R. quia licet plurium annorũ, tamẽ vna est stipulatio, hicq; vna præscriptio: vt. ff. de verb. ob. l. si Stichum. §. stipulatio. at legata annua tot sunt, quot anni: vt. d. l. si Stichum. & de don. cau. mor. l. senatus. § vlt. & de annuis leg. l. cum in annos. & sic quot anni, tot actiones, & tot præscriptiones. & sic in legatis seruo seruentiam

[b] *Et bene secundum communitatẽ scribens.*

Annui debiti obligatio an sit vna ea, & possit per vnicam præscriptionem tolli.

M. inde est etiam quòd huiusmodi annui legatum non amittitur non vtendo: vt. ff. qui. mo. vsufr. amittatur. l. si vsufructus alternis. & ar. ff. de operis noui nunci. l. de pupillo. §. fi. & l. seq. In vna ergo stipulatione, actio semel extincta, amodo frontem erigere non audet. Sed huic opinioni Io. videtur obstare hæc lex, quæ æquiparat legata stipulationibus. Sed dic æquiparari, vt ex quo cessatur, currat præscriptio, licet in stipulatione omnium annorum, in legatis tantum illius anni.

f *Nulla.* nota hic sequentia responsa.

g *Conductori.* repete, & nulla danda licẽtia cõductori, &c. & dic hæc vera nisi interuerterint huiusmodi personę domini possessionem, scilicet non admittendo dominum reuertentem: vel tradendo alij, vel etiam si fuerit expulsus: vt plene dixi supra eo. l. malè. &. ff. de acquir. poss. l. clam. §. qui ad nundinas.

SI quis.] CASVS. Si aliquis iusto titulo & bona fide possedit rem aliquam per. x. an. inter præsentes. xx. inter absentes: securus est si cadat à possessione illius rei quam præscripserat: & habet actionem contra dominum, & quemlibet, & contra creditores, quibus fuerat res primo obligata. Sed pone quòd sine titulo possedi aliquam rem. xxx. an. & à possessione cecidi: quid iuris sit, quæritur? Distinguitur: aut ab initio bona fide possedi: aut mala, si bona, habeo act. contra quemlibet possidentem, præterquam contra dominum, si mala, tunc act. non habeo aduersus possidentem: sed verus dominus potest agere contra possessorem, nisi secũdus possessor spacio. xxx. an. possederit, quod autem dictum est, quòd quando possideo mala fide, non datur mihi actio aduersus posti lentem: tunc habet locum, quando secundus possessor non abstulit mihi rẽ, nec turripuit: alioquin possum rem ab eo reuocare. Si vero rem aliquo modo præscripsi, & vocatus ad iudicium ratione illius rei præscripræ, non veni, & aduersarius meus fuit missus in possessionem eius rei quam præscripseram: possum iura annum recuperare possessionem, si fatisfecerit iudicio sisti. in illis autem contractibus, in quibus vsuræ debentur, ex illo tempore currit præscriptio, ex quo cessatum fuerit in solutione vsurarum.

VIII. Imp. IVSTINIA. A. Mennæ præfecto prætorio.

Contractus.

Donatio est contractus.

a *Contractus.* scilicet permutationis. Et not. quòd innuit donationem esse contractum, & sic continetur sub illa. l. ij. & authen. sacramenta puberum, &c. ſ. ſi aduersus vendi.

b *Rem,* scilicet immobilem.

c *Per decem.* inter præsentes, vel xx. inter absentes.

d *Exceptionem.* Nor. pro B contra M. quòd præscriptione nō queritur dominium: vt & ſ. de iur. do. l. in rebus. in fin. cum exceptio sit actionis exclusio: vt. ff. de excep. l. ij. sed M. dicit exceptionem intentionis dari. & hoc no. ſ. de bo. ma. l. j. & authen. nisi tricennalis.

e *Creditores.* vt. ſ. ſi aduersus credi. l. j.

f *Actionem.* non solum exceptionem. & hoc facit pro M. qui dicit ei dari in rem actionem: sed tu dic vtilem: & hanc intentat indubitanter contra alios. Sed an & contra dominum? Io. & B. quòd sic, vt sic vtilis præferatur directa: vt. ff. de procu. l. in causæ. in fin. & de Publici. l. eum qui. §. j. Item & quia lex dicit mutati dominium in præscriptione: vt. ff. de vſucap. l. eum qui. §. j. Item patet ex eo quia & ante impletam præscriptionem habebat Publicianam: aliquid ergo plus nunc debet habere. Alij dicunt contra, & dicuntquòd nunc habeat hoc plus, quia ciuilem contra alios, contra quos tantum Publicianam habuit vſque nunc: vt ff. de leg. j. l. ſi creditori. §. id quod. Item quòd dat actionem contra alium: intellige, nisi & ipse nouus possessor præscripſit: sed ſi post præscriptionem secundi, ipse secundus à possessione ceciderit, quis vindicat, prior præscriptor, vel secundus, vel dominus? Respond. secundus præscriptor: cum prior amiserit ſuum velle dominium, & dominus ſimiliter effectum ſui directi: res enim videtur esse in curriculo, siue in circulo.

g *Veteres leges.* quæ præscriptionem longi temporis non longiſſimi nouerant: vt. ff. de vſucap. l. vſucapio. &. l. eum qui. §. j.

h *Quòd ſi quis.* dixit de præscriptione longi temporis, nunc de longiſſimi: & ideo habes hic. §.

i *Suppoſitam.* id est, obligatam.

k *Auxilium.* scilicet vindicationis.

l *Tenuerit.* scilicet ſine titulo, aliàs haberet locum præscriptio x. vel. xx. an. vt. ſ. proxi. Accurſius.

Præscribens bona fide longiſſimo tempore, an cōtra dominum habeat rei vindicationem.

m *Vti.* ergo & hic quære vt. ſ. ſi nouus possessor præscripſit, & cecidit à possessione, cui præscriptori detur in rem: & ſolue vt ſ. Item quæro, an præscribenti longiſſimo tempore bona fide, datur contra dominum rei vindicatio? P. ita. Ioan. contra: vt hac. l. apertè dicit. J. ita tamen, &c. & sic non est per omnia ſimile: nam aliàs non aduersatur literæ ſuperiori hic versus, ita tamen, &c. nisi sic referretur ad bonæ fidei & malæ fidei possessorem: nam ſi ad malæ fidei possessorem tantum referatur, nullo modo aduersatur: quia ille contra nullum vindicat, nisi re ſibi ablata per vim, & nisi per iudicem: vt ſubijcit.

n *Indignus eo.* scilicet præsidio.

o *Ita tamen.* ad vtrunque casum refero, scilicet quando bona fide, & quando mala. Sed P. refert tantum ad malæ fidei: sicq; præscribenti bona fide. xxx. annis dat actionem, etiam contra dominum: vt modo diximus. quod non placet.

p *Acquirat.* hoc referunt quidam ad præscribentem tantū longo tēpore, quod nō placet: vt diximus circa princ. huius. l.

q *Tempore habuit.* nouus possessor. & loquitur in eodem casu cum mala fide præscripſit prior possessor etiam lōgiſſimo tempore, & sic nō agit vel contra dominum, vel contra alium. Sed alij dicunt eum etiam admitti contra alium. In bona fide præscribente constat quòd agit contra alium: vt. ſ. cad. l. ſ. quòd ſi quis.

r *Eum.* scilicet dominum, vel creditorem.

s *Munitus.* ſupple, & possessionē adeptus: nam hoc est necesse ad præscribendum. & quod dicit ex tunc cōputari præscriptionem, ex quo cecidit à possessione, dic verum, niſi nouus possessor causam ab eo præscribente habeat: tunc enim eadem defensione vtetur: vt. J. de euic. l. emptori. & tempora coniunget ad faciendam præscriptionem. xxx. annorum. nec obstat. ff. de acqui. poſ. l. Pomponius. §. ſi. quia lex illa loquitur in præscriptionibus longi temporis tantum. nōdum enim hæc præscriptio fuerat inducta. xxx. an. Et pro nobis est in ea. l. §. cum quis. Sed quæro, ſi vendidi rem quam xxx. annis bona fide præscripſeram, an emptor habeat vilem ſicut ego habebam, ſi à possessione cadat? Respon. ſic, quaſi omne ius meum videat vendere: & sic hic, vt. ff. de cōtrahen. emp. l. qui tabernas. ſic & Publiciana transit ad heredem: vt. ff. de Publicia. l. eum qui. §. hæc actio.

obligatus.

Præscriptum mala fide quandoque vindicat.

Deponenti vel commodati an poſſit referri quæſtio dominij.

t *Sed hæc.* scilicet præscribentem longiſsimo tempore mala fide, non posse vti ſimili præsidio, id est vindicare, sunt vera, niſi in duobus casibus: primus quando inuasor, &c.

u *Eam abſtulerit.* qui. xxx. an. præscripſit.

x *Diſtinctione.* id est, siue bona fide, siue mala præscripſit, siue cum titulo, siue ſine titulo. vel ſine diſtinctione, id est, non refert, ſit dominus, vel non, qui abſtulit. Sed quomodo vindicat hic præscriptor malæ fidei, cum non ſit dominus? Respon. vindicat quantum ad certam personam, ſicut & aliàs. ff. de Public. l. eum qui. §. ſi petenti. ſic &. ſ. de non nu. pec. l. j. Vel dic quòd amiſit dominium inuasor ſi erat dominus, ſuo delicto: vt. J. vnde vi. l. ſi quis in tantam. & ex eo quod dicit, non referre ſit dominus, vel non, qui abſtulit: collige arg. ſecundum H. quòd ſi depoſui rem alienam, vel commodaui, & agam rei vindicatione, quòd non poteſt mihi referri quæstio dominij. & pro eo est. ſ. de non nu. pec. l. j. & de pigno. act. l. nec creditores. &. ff. de diſtractio. pigno. l. reſcriptum. §. j. &. ſ. lo. l. ſi quis conductionis. quod non placet: quia datur rei vindicatio tanquam contra quemlibet: vt. ff. ad exhi. l. de eodem. §. fin. &. ff. ſi quadrup. paupe. feciſſe dicatur. l. j. §. fin. & argu. ſ. loc. l. ad probationem. & hoc est ſpeciale in odium inuaſoris.

Sed &

a *Sed & ſi quis.* nouus possessor.

b *Poſſeſſor.* bonæ fidei, vel malæ fidei. Item per hoc quòd dicit, prior, facit pro M. & Ioan. & Azo. qui dicunt missum in possessionem in actione in rem, statim possidere ciuiliter & naturaliter: vt &. J. quomodo & quando iudex. l. conſentaneum. &. ff. de dam. infec. l. à quo. Secus ſi ex personali: quia tunc non possidet: vt. ff. de acqui. poſſ. l. ij. §. fin. & quib. ex cauſis in poſſ. ea. l. cum ex cauſa. ſed tunc cum ſecundum fuerit decretum vel præceptum iudicis impoſitum. Sed Bul. cōtradicit in actione reali: nam demum post annum possidere dicit: vt hic ſubijcere videtur, & loco ſecundi decreti ſit annus. in personali dicit idem quod Ioā. & M. Item quid in hypothecaria, an habeat naturam personalis? quod videtur.

Poſſidet ne miſſus in poſſeſſionem ex primo decreto in iudicio?

Sententia.

c *Intra annum.* huic est contra. ſ. de iudi. l. properandum. §. ſin autem reus. &. ſ. vbi in rem actio. l. ij. Sol. vt in qualibet earum dixi.

Caſus.

d *Exceptionem.* talis est caſus: Debes mihi aliquid annuum, ſoluiſti, postea steriliſti. xxx. annis continuis quòd non ſoluiſti, ſine interpellatione præſcripſiſti.

e *Capere.* pro omnibus ſolutionibus, non pro vna tantum, vt diximus. ſ. co. l. cum notiſſimi. §. fina. Item quæro, quando debent ſolui vſuræ, an in principio anni, an in fine? in annuis enim vel anno debitis, ſcimus quando debet fieri ſolutio: vt diximus. ſ. quando di. leg. ce. l. j. Et eadem quæſtio fieri poteſt in mercede, vel pēſione. & de hoc habes. ff. de vſufru. l. dēfuncta. Respon. in fine anni: vt. ſ. de vſur. l. eos. ſ. interdicta.

Vinc quòdis pauperibus.

Sub. creditores. Caſus.

Aepe.] CASVS. Olim ſi quis conteſtaretur litē aduerſus aduerſarij ſuum, & impeditus aliquo caſu litem proſequi nō poteratlapſo. xxx. an. ſpacio cadebat ab actione ſua, hodie autem per litis conteſtationem perpetuatur actio vſque ad. xl. an.

f *Humane.* vt &. ſ. de vſufru. l. antepe. & pē. & ſic iſtis casibus ceſſantibus dicebat Aldr. non perpetuari actionem litis conteſtatione vſque ad. xl. an. Alij omnes do. contrarium dixerunt.

In reali ille contra quem eſt facta miſſio ex primo decreto, eam tempserat intra annum: poſt annum non auditur, niſi de proprietate. Bart. Vel ſic: Etiam qui mala fide præſcripſit, ſi venit intra annum, recuperat poſſeſſionem ab eo qui intentans actionem in rem ex eius contumacia miſſus eſt in poſſeſſionem, ante litem conteſtatam. hoc dicit vſque ad §. exceptionem. Salycetus.

Sed & ſi quis a non per vim, ſed per ſententiam * iudicis eam obtinuerit, ea tantum occaſione quòd abſens prior poſſeſſor b ad litem vocatus minimè reſponderit: licebit ei & ad ſimilitudinem cæterorum qui rei dominium habent, intra annum c ſe offerenti, cautionemque ſuſcipiendæ litis danti, eandem rem recipere, ſuperq; ea cognitionalia ſubire certamina.

Præſcriptio in vſuris incipit currere à tempore quo inceperunt deberi, & non ſunt ſoluta. h. d. vſque ad finem. Saly.

Exceptionem d etiam triginta vel quadraginta annorum in illis contractibus in quibus vſuræ promiſſæ ſunt, ex illo tempore initium capere e ſancimus, ex quo debitor vſuras minimè perſoluit. Dat. III. Id. Decemb. Conſtantinop. DN. Iuſt.

Actio etiam temporalis perpetuæ efficitur, & in annos quadraginta perpetuatur. hoc dicit, intellige per litis conteſtationem: nec alio modo, nec per interruptionem ciuilem, nec naturalem. Baldus. Vel ſic: Per litis conteſtationem interrumpitur præſcriptio: & per quadraginta annos à tempore ceſſationis à lite inchoandos perpetuatur actio: quæ perpetuata etiam ad hæredem extraneum eſt tranſitoria. Salycetus.

XX. Idem A. Demoſtheni præfecto prætorio.

Saepe quidam † ſuos obnoxios in iudicium vocantes, & iudiciarijs certaminibus ventilatis, non ad certum finem lites perducebant: ſed taciturnitate in medio tempore adhibita, propter potentiam fortè fugientium, vel ſuam imbecillitatem, vel alios quoſcunque caſus (cum ſortes humanæ f multæ ſint) qui nec dici nec numerari poſſunt, deinde iure ſuo lapſi eſſe videbantur, eo quòd poſt cognitionem nouiſſimam triginta annorum ſpacium effluxerit, & huiuſmodi exceptione oppoſita, ſuas fortunas ad alios tranſlatas videntes, merito quidem ſine remedio ante lugebant.

¶ Quod nos corrigentes, cancdem exceptionem quæ ex triginta annis oritur, in huiuſmodi caſu opponi minimè patimur. Sed licet perſonalis actio ab initio fuerit inſtituta, eam tamē in quadrageſimum annum extēdimus: g cum non ſimilis ſit qui penitus ab initio tacuit, ei qui & poſtulationem depoſuit, & in iudicium venit, & ſubijt certamina, h litem autem implere per quoſdam caſus præpeditus eſt. ¶ Sed licet ipſe actor defecerit, tamen ſuæ poſteritati i huius cauſæ curſum eum relinquere poſſe definimus, vt eius heredibus vel ſucceſſoribus liceat eam adimplere, nullo modo triginta annorum exceptione ſublata. k* Quod tempus (id eſt, quadraginta annorum ſpacium) ex eo numerari decernimus, ex quo nouiſsima proceſsit cognitio, l poſtquam vtraque pars ceſſauit.

TITVLVS XL.

DE ANNALI EXCEPTIONE Italici contractus tollenda, & de diuerſis temporibus, & exceptionibus, & præſcriptionibus, & interruptionibus earum.

Per hanc legem tollitur annalis exceptio quæ contra actiones natas ex Italico contractu erat intra lucta, & non valenti agere propter impedimentum iuris, non currit præſcriptio: et actionum perſonalium regulariter vita eſt triginta annorum. h. d. tota iſta. l. quæ eſt bona. & eſt nona conſtitutio ſecundum Bal. Vel ſic: Exceptione ſublata omnes perſonales actiones triginta annorum tolluntur: niſi ſuperhis ſic fuerit conteſtata: hypothecaria vero quadraginta annis. Et illi qui non poteſt agere, non currit præſcriptio. Bar. Primo exoritur. Secun lo ſtatuit. Tertio ampliat. Quarto dubium removet ſecunda ibi, Cum itaque. tertia ibi, Ad hæc quarta ibi, Ne autem. Prima duæ partes hoc volunt: Remota annali exceptione ex contractu Italico currunt, & locum habent cæteræ præſcriptiones legitimæ. Salycetus.

I. Imp. IVSTINIANVS A. Iuliano præfecto prætorio.

Vper annali exceptione q̄ ex Italicis cōtractibus oritur, tātē moles altercationū in omnibus iudicijs exortæ ſunt, quātas & enumerari difficile, & explanari impoſsibile eſt. ¶ Primum etenim natura eius obſeruationis cum omni ſcrupuloſitate & difficultate cōpoſita eſt, cum multa cōcurrere debeant m vt ea naſcatur.

Cōtinuatio. Italicarum rerum: modo de vſucap. actionum perſonalium quæ oriuntur ex contractibus qui in Italia fiebant.

Vper annali.] CASVS. Olim ſi aliquis poſſidebat rem aliquam in Italia per annum, vel contraxit habebat exceptio. & hic annus extendebatur aliquando vſque ad. v. aliquando vſque ad decennium: quia putabantur nihil dies in quibus aliquis poterat agere. & hoc corrigit Imperator, dicens quòd hic annalis exceptio ceſſet: & habet locum. xx. vel. xxx. niſi in hypotheca, quæ extenditur vſque ad. xl. an. Omnes aliæ actiones perſonales mixtæ, vt actio famil. erciſcund. &c. tollantur vſque ad. xxx. an. & ita demū currat præſcriptio, ſi non præſumpatur per litis cōteſtatio. & hoc in ſecunda. Sed an ſilijs in aduentitijs currat præſcriptio, hic quæritur? Dicitur quòd non, cum patri non acquiratur: quia cum eſt in poteſtate, etſi agere vellet, non poſſet. & hoc in tertia. Vlpianus.

m *Debeant.* quæ ignoramus.

† *Tenor huius. §. poniturſub brevibus verbis in c. 2. in verſic. verū ex parte abbatis. cit gl. ſuper verbo, retentionis, extra de ord. cog.*

a *Ad decennium.* quia vtilis erat annus.
b *Decennio.* vt. ſ. de præ. long. temp.
c *Triginta.* vt. ſ. de præſcript. xxx. an. l. ſicut.
d *Minoribus ſpacijs.* ſcilicet triennio vel quadriennio, vel ſimilibus: vt. ſ. de vſucap. transfor. l. j. & de quadrien. præſcript. l. j. & per totum titulum.
e *Prohibet.* non ſolum noua conſtituit, ſed etiam conſtituta renouat.
f *Legitimus modus.* qui multi ſunt: vt no. ſ. tit. j. l. cum notiſſimi. §. ſed & ſi quis.
g *Hypothecaria.* contra debitorem competere.
h *Quadraginta annorum.* Sunt & alij caſus vbi præſcriptio xl. ann. locum habet: vt. ſ. tit. j. l. fina. &. l. competit. & j. de fun. patrimo. l. fin. lib. xj. &. ſ. de ſacroſan. ec. authē. quas actiones. Sunt & aliæ quæ nullo tempore tolluntur: vt præjudicialis quæ libero datur homini bona fide poſſeſſo: vt. ſ. de præſcript. long. temp. quæ pro lib. l. fin. Item populus Romanus viam non vtendo amittere non poteſt: vt ff. de via pub. l. viam publicam. Sed quid ſi cum eſſet bonę fidei poſſeſſor, & præſcribēdo rem, amiſit poſſeſſionem per inundationem: vt. ff. de bo. auctor. iudi. poſſeſſ. l. cum vnus. §. fin. an inundatione ceſſante ſuccurratur mihi per in integrum reſtitutionem? quod videtur: vt. ff. de iti. actuq; pri. l. j. §. ſi quis propter inūdationem. Sed argu. contra. eſt. ff ex quib. cau. ma. l. ſciendum. ADDITIO. Iſtud eſt verum, vt dicit Barto. hic. Ratio eſt, quia non debet quis reſtitui ad lucrum faciendum cum aliena iactura: vt. d. l. ſciendum. in gloſſ. alle. &. ff. de furtis. l. ſi is qui. j.

Actiones aliquæ non tolluntur tempore.

¶ Deinde illud ſpacium annale alij quidem ita effuſe interpretabantur, vt poſit vſque ad decennium[a] extendi. ¶ Alij iudicantes, vſque ad quinquennium ſtandum eſſe putauerunt. ¶ Et in noſtris temporibus ſæpius ſuper huiuſmodi calculo à iudicibus variatum eſt: vnde nec facilè ſuum effectum in litigijs oſtendere huiuſmodi exceptio valuit. ¶ Cum itaque nobis aliæ temporales exceptiones vel præſcriptiones ſufficiant, huiuſmodi difficultatibus illigari noſtro ſubiectos imperio minimè patimur. ¶ Ideoque memorata annali exceptione penitus quieſcente, aliæ omnes legitimæ exceptiones & præſcriptiones, in iudicijs ſuum vigorem oſtendant: ſiue quæ ſuper decennio, [b] vel viginti vel triginta [c] vel quadraginta annis introductæ ſunt, ſiue quæ minoribus ſpacijs [d] concluduntur.

Familiæ erciſcundæ, & communi dividundo, vnde naſcatur, & quibus competant.

i *Communi dividundo.* in his prædictis duobus diuiſorijs duo dixit M. primū, quòd naſcantur ex voluntate, ſcilicet tunc quando volui diuidere. & pro hoc eſt. ff. fami. erciſcun. l. j. Secūdum quòd ei tantum qui non poſſidet, currit præſcriptio: nam & non poſſidenti dantur hæc iudicia: at ſi poſſideret, nulla currit præſcriptio: cum non currat aliqua contra poſſidentem. pro hoc eſt ſupra titu. j. l. male agitur. Sed in vtroq; male dixit, primo quia non ex voluntate, ſed ex quaſi contractu naſcuntur: vt inſtitu. de ob. quæ ex quaſi contractu. §. item ſi inter. &. §. idem iuris, licet dicatur eas competere, volentibus à communione diſcedere: vt d. l. fami. erciſc. l. j. ſed & ſi illud eſſet verum quòd ex voluntate naſceretur, poteſt velle: ergo velle videtur: vt. ff. de regu. iur. l. qui poteſt. Item & poſſidenti currit: nam non curric vt dominio præſcribatur, ſed diuiſioni, vt non poſſit imperare diuiſionem: nam & aliàs eſt res communis, nec tamen intrendi poteſt diuiſorium iudicium: vt. ff. de alie. iudi. l. fina. & de rebus eorum. l. ſi pupillorum.

Actio proſcin quando incipit competere.

k *Finium regundorum.* ſunt enim hæc tria mixta: vt inſtit. de act. §. quædam. Accurſius.
l *Proſocio.* ſed quando hęc incipit competere? Reſpon. dic eam non competere ſocietate durante: vt ſupra pro ſocio. l. tandiu. & dic vt ibi An autem imputetur ſi non renunciet, vt ſic faciat competere ipſo iure: quod videtur per. d. l. de reg. iur. qui poteſt. & ſic amittit ius renunciandi? Reſpon. non: quia ſi renunciaſſet alteri intempeſtiuè, teneretur: vnde non videtur poſſe, quod commodè non poteſt: vt. ff. de verb. ſign. l. nepos Proculo. Item & ſi potuit renunciare, & non fecit, hoc profuit ſocio.

Annalis exceptio ſuper Italico contractu tollitur, & aliæ præſcriptiones legitimæ confirmantur. hoc dicit. Vel ſic: Actiones perſonales & mixtæ tolluntur triginta annorum tempore, niſi præſcriptio ſit interrupta. hypothecaria quadraginta annis durante contra debitorem, vel eius heredem: & interruptio per litis conteſtationem in. xl. ann. perpetuat actionem, hoc dicit vſque ad §. ne autem. Salyceius.

A non obijcit ergo alij culpam is qui lucrum inde fecit, iuxta illud: Vt culpent alij, &c. vt. ff. de iur. do. l. cum in fundo. §. j. Item tertia ratione: quia renunciare eſt ex libero arbitrio: quod non eſt ſic in iure offerendi: quod ex pacti neceſſitate fit & recipitur. Item quæro de actione perſonali ex teſtamento, puta competente pro ſeruiture legata, ſi non vtatur. xxx. ann. ipſam enim ſeruitutem, vel confeſſoriam tolli cōſtat. x. an. vel. xx. vt. ff. quibus mod. vſusfruc. amit. l. j. Sed & actionem perſonalem dicam tolli. xxx. an. vt hic, vel ipſo iure, vel (quod verius eſt) ope exceptionis: cum tempus non ſit modus tollendæ obligationis &c. vt. ff. de ac. & ob. l. obligationum fere. §. placet. & plenè diximus. ſ. de vſufru. l. cor ruptionem. Et contra de negatoria dubitatur, & conſtat quòd quandoque ipſo iure tollitur, & acquiritur ſeruitus: vt in aqua, & alijs quæ habent perpetuam cauſam. Sed quid de his quæ non habēt perpetuam cauſam, vel quaſi? Poteſt dici quòd licet nō acquirantur, tamen elapſis. xxx. an. obſtat exceptio: ſicut & dominium rei tanto tempore non acquiritur, tamen exceptio vindicāti obijcitur ab eo: & ſic non poteſt contradicere: vt. ff. de ſeruit. rutti. prę. l. per ſtudium. Vel aliter, dicunt quidam plures eſſe itiones, & plures actiones negatorias. & ideo non currit niſi in illis itionibus (aliàs actionibus) quæ fieri debuerunt, iam ſunt. xxx. ann. Sicut & in ſtipulationibus, & in legatis annis: vt. ſ. tit. j. l. cum notiſſimi. §. penul. Sed licet ſint plures actiones, tamen vna agi poteſt: vt & de pluribus hereditatibus datur vnum iudicium fami. erciſcund. vt. ff. fami. erciſcund. l. heredes. §. ſi inter me. & argum. ff. pro ſocio. l. cum duobus. §. ſi plures. Trē quæro de pignoratitia actione, quando naſcatur: & ex quo tempore currit præſcriptio? Et dicunt quidam naſci demum ſoluta pecunia, vel aliter ſatisfacto: vt. ff. de pigno. act. l. ſi rem. j. §. omnis. Hæ ſunt enim conditiones eius: vt ff. de pigno. l. grege. §. penul. & hoc ſecundum Bul. Alij vt P. quòd etiam prius naſcatur, ſed non intentatur: vt in actionibus quibuſdam dicitur &. ff. de tut. & ra. diſ. l. ſi tutor §. fin. &. l. ſeq. Ex quo ergo tempore currit ei præſcriptio? Reſpond. ex quo competit eum effectu, non prius: vt infra ea. l. § fina. & hoc de iure. de effectu etiam prius tollitur. nam cum tollitur ius offerendi: vt notaui. ſ. titu. j. l. cum notiſſimi. §. j. in fin. §. ergo & pignoratitia. Sed ſublata pignoratitia, an poſſit debitor agere rei vindicatione? Reſpond. vtique: nam cum debitor vſucapit poſſidente creditore, vt. ff. de vſucap. l. ſeruus. acquirit dominium: non amittit dominium, ſi habet vnde intenter rei vindicationem, vel pro vereti, vel pro nouo quæſito dominio. nec dicat quis verbis legem ſtatui, quia tollitur pignoratitia, & remanet rei vindicatio: quia grauius erit debitori probare dominium, quàm eſſet traditionem pignoris.

Actio perſonalis ex teſtamento quā to tempore tollitur.

Actio pignoratitia quādo naſcitur, & ex quo tempore currit præſcriptio.

m *Nata eſt.* hyſteron proreron, id eſt, conuerſus ordo: vt. ff. de rerum diui. l. riparum, & inſtitu. eo. titu. §. riparum.

Hyſteron proteron eſt ordo conuerſus.

n *Dicebatur.* quia dicebant eam renouari ex aſſidua contrectatione: & ſic præſcriptionem per nouam contrectationem interrumpi: ſed malè, quia non ideo plus fit furtum: vt. ff. de fur. l. ei qui.
o *Finiti.* vt. ſ. titu. j. l. ſicut. &. l. omnes. &. l. cum notiſſimi. & de conſti.

conſtit. pec. l. ij. &. j. vnde vi. l. fin. in fine.
a *Promulgauit.* vt. ſ. titu. j. l. fin.
b *Sanctio.* id eſt, ius de præſcriptionibus conſtitutum.
c *Minime.* vt alia aduentitia. de maternis enim erat diſpoſitum: vt hic, &. ſ. de bo. ma. l. j. in fin.
d *Temporalem.* perpetuam etiam hic temporalem appellat: quia tempore finitur, & hoc in acquiſitis. in acquirendis autem, ſibi & patri nocet filius: vt. ſ. qui admit. ad bo. poſ. l. j. & de acqui. poſſ. l. fin.
e *Quis enim.* quaſi dicat, nemo: vt hic, &. ff. de doli excep. l. pure. §. fin. &. ff. de neg. geſt. l. ſi pupilli. §. ſi. &. ſ. de bo. quæ lib. l. fin. & de iure do. l. in rebus. in fi. &. ſ. eiu. j. l. cum notiſſimi. §. illud. &. ff. de ſerui. ruſti. præ. l. & Attilicinus &. ſ. de bo. ma. l. j. & in authen. niſi. &. ff. de vſur. l. cū quidam. §. ſi pupillo. & ad Sylla. l. ij §. elegauter. Accurſius.

Non poteſt impetrare rem hereditariam eſſe ſuam.

Adiudicatus non tenetur.

Adiudicatus ſibi.

VT perfectius] GAIVS Si aduerſarius abſens fuerit, vel furioſus, vel infans, vel meru habeat imperium, ita vt eum cōuenire nō poſſim: auctoritate mea rem de qua lis eſt, nō poſſum auferre: ſed debeo potrigere libellū præſidi, & interrumpere præſcriptionem. ſi præſes non eſt, porrigam epiſcopo. ſi epiſcopus præſens non eſt, mittam libellum ad ædes aduerſarij: & proteſtabor coram teſtibus, me velle eum conuenire ſi poſſem: & ſic ſua interrūpetur præſcriptio.

Vt perfectius. quàm olim eſſet conſultum.
g *Abſentia* vt. ff. ex quib. cau. ma. l. j. &. l. item ait.
h *Potentia.* Potens eſt, qui habet merum imperium, vnde non conuenitur: vt. ff. de in ius vocan. l. ij. & ad hoc. ff. de alie. iudi. mu. cau. fac. l. fin. in princ. ſecus ſi minor magiſtratus: vt. ff. de iniūr. l. nec magiſtratibus. in caſu etiam maiores: vt. ſ. ad leg. Iul. repe. l iubemus.
i *Vel infantia.* ſubaudi, vel furore. hic enim conuenīri non poteſt: vt. ff. de in ius voc. l. quique. &. l. neque. & ad hoc. ff. de mino. l. ait prætor. §. j.
k *Adire.* hodie prius eſt adeundus defenſor ciuitatis: quo deficiente, tunc præſes, & deinde imperator: vt in authen. de defen. ciui. §. & iudicare. & de man. prin. §. & non permittes. colla. iij.
l *Præſidem* ſcilicet per ſe.
m *Vel,* pro &. Vel dic vel, pro id eſt. Vel dic. ſ. per procuratorē.

A n *Domicilium.* No. ſufficere denunciari ad domum, etiā ſi non perueniat in notitiā eius cui nūciatur: vt. ff. de dam. infec. l. iij. §. prætor. & § tories. &. ff. quod vi aut clam. l. aut qui. §. j. Sed arg. cōtra. ff. quæ ſen. ſine appel. l. j. §. item cum ex. Sed dic vt ibi.
o *Tabulationum.* id eſt, tabularij. dic. ſ. de iure delib. l. ſi §. ij.

Vſucapio an impediatur per litis conteſtationem.

p *Triennij.* No. ergo vſucapionē interrumpi litis conteſtatione. & ſic eſt contra. ff. pro empt. l. ij. §. fin. &. ff. de rei vind. l. ſi poſt acceptum. Sol. ſecundum M. hic corrigit, vt idem ſit in vſucapione quod in præſcriptione, ſcilicet quòd interrumpatur: vt. ſ. de rei vindic. l. morę. Tu dic ſecundum Io. quòd hęc lex loquitur ſpecialiter in quatuor caſibus: ſcilicet quando aduerſarius eſt furioſus, vel infans, vel abſens, vel in poteſtate poſitus, aliàs ſerua quod in illis contrarijs legibus cōtinetur, quod enim ſpecialiter dicitur, non trahitur ad conſequentiā: vt. ff. de leg. & ſenatuſconſ. l. quod contra. Item quæro, an reſtitutio in integrum amodo denegetur, quę datur cōtra abſentes ex illo tit. ff. ex qui. cau. ma. l. j. & l. ait prætor. §. fin. &. l. ſed & ſi per prętorem. § ait? Reſp. non. cum enim hæc lex inducat hoc pro priuilegio, nō debet in eius læſionem retorqueri: vt &. ſ. de leg. & con. l. quod ſæuore.

† *Concor. c. 1. cum gl. ſuper ver. publicè. extra de poſtu. prela.*

q *Vel quadraginta annorum.* immo videtur quòd ſolæ prætoriæ & annales taliter interrumpantur: vt. ſ. quādo lib. princip. da. l. j. & ij. Sed hic ſpeciale, vt interrumpantur. Et concordat huic. l. ſ. de epi. audi. l. ſi præſens. &. l. fin. &. ſ. de non nu. pec. l. in cōtractibus. §. fina. Ac.

Data Cōſtantinopoli Kal. Octob. poſt cōſulatum Lampadij & Oreſt. VV. CC. Conſ. Cōtius ex. l. vlt. ſ. de epi. aud.

† *Data Cōſtantinopoli Kal. Octob. poſt cōſulatum Lampadij & Oreſt. VV. CC. Conſ.*

SIex multis.] GAIVS. Tenebatur mihi quisad. x. ex cauſa locationis: & ad alia. x. ex cauſa venditionis: & ad alia. x. ex cauſa mutui. ſi. x. petiero nō expreſſa cauſa: an interrumpatur præſcriptio in omnibus. x. quæritur? Reſpon. quòd ſic, in ſi. l. & hoc in prima. Item ſi tenearis mihi ad. x. ex cauſa mutui, & pignora obligatti: & peto. x. certi condic. ex mutuo: an hypoth. præſcriptio interrumpatur, quæritur? Dicitur quòd ſic. & hoc in ſecunda. Si vero tenearis mihi ex pluribus cauſis, & in libello meo certam quantitatem non expreſſi, nec cauſam, ſed dixi ſic, conuenio te, quia mihi es obligatus: quæritur, an ſint perpetuatæ omnes actiones quibus mihi tenebaris? Dicitur quòd ſic. & hoc in tertia. Viuianus.

Si poſſeſſor præſcribens conueniri non poteſt propter abſentiam, potentiam, infantiam, vel furorem: poteſt fieri interruptio præſcriptionis per denunciationem factam præſidi, vel epiſcopo, vel defenſori loci, & vltimo ad domicilium poſſeſſoris in forma hic tradita Baldus. Vel ſic: Si poſſeſſor præſcribens eſt abſens, vel furioſus, vel infans, tutore vel curatore carens, ſine in potentia eminens: poteſt ei fieri interruptio præſcriptionis, porrigendo libellum coram præſide, & ſucceſſiue coram epiſcopo vel defenſore: & vltimo per publicam & ſolennem proteſtationem factam ad eius domum. Salyceius.

11. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

VT perfectius f omnibus conſulamus, *& nemini abſentia g vel potentia h vel infantia penitus aduerſarij ſui * noceat, ſed ſit aliqua inter deſides & vigilantes differentia: ſancimus, ſiquando abfuerit is qui res alienas, vel creditori obnoxias detinet, & deſiderat dominus rei vel creditor ſuam intentionem proponere, & non ei licentia ſit abſente ſuo aduerſario qui rem detinet, vel infantia i vel furore laborante, & neminem tutorem vel curatorem habente, vel in magna poteſtate conſtituto, ſua auctoritate eas res vſurpare: licentia ei detur adire k præſidem l prouinciæ, vel m libellum ei porrigere, & hoc in querimoniam deducere intra conſtituta tempora, & interruptionem temporis facere, & ſufficere hoc ad pleniſſimam interruptionem.

¶ Sin autem nullo potuerit modo præſidem adire, ſaltem ad locorum epiſcopum eat, vel defenſorem ciuitatis, & ſuam manifeſtare voluntatem in ſcriptis deproperet. ¶ Sin autem abfuerit vel præſes, vel epiſcopus, vel defenſor ciuitatis: liceat ei proponere publicè † vbi domicilium n habet poſſeſſor, ſeu cum tabulariorum o ſubſcriptione, vel ſi ciuitas tabularios non habeat, cum trium teſtium ſubſcriptione: & hæc ſufficere ad omnem temporalem interruptionem, ſiue triennij, p ſiue longi temporis, ſiue triginta vel quadraginta annorum ſit. Omnibus alijs quæ de longi temporis præſcriptione, vel triginta vel quadraginta annorum q curiculis conſtituta ſunt, ſiue ab antiquis legum conditoribus, ſiue à noſtra maieſtate, in ſuo robore durauris. †

Citatio facta ſuper vna ſumma, cauſa non expreſſa, vel ſuper obligatione cauſa non expreſſa, nec vna ſumma: ſufficit ad interruptionem omnium quæ poſſunt ſub tali generalitate comprehendi. Et interruptio facta in perſonali, perpetuatur in hypothecaria, & econtra. hoc dicit ſecundum Bald. Vel ſic: Generalis petitio re, quantitate, vel cauſa, citatione ſecuta, ſufficit ad interrumpendum præſcriptionem in omnibus quæ ſub illa petitione poſſunt includi. hoc dicit: & eſt hæc lex ſingularis, ideo notanda ſecundum Salyceium.

FFF ij *Si ex*

a *Ex hac gloss. not. quòd defectus exceptionis propo nenda efficit validū quod alias esset in nullidū. text. est bonus in l. 3. de exeu. tuto.*

a *Si ex multis.* a Tres ponit quæstiones hæc lex. Prima, cum mihi deberentur similes quātitates ex pluribus causis, & vnam quantitatem sine causæ mentione expressi: quæritur, an omnes actiones pro simili quantitate perpetuasse videar, an nullam: an vetustissimam? Secunda, si fiat de personali actione libellus tantum, vel de hypothecaria tantum: an super vtraque videatur fieri interruptio? Tertia, an si nec causa, nec quantitas sit expressa, sed tantum dicatur obnoxius: an omnes sint perpetuatæ? Et omnibus respondet quòd sic. Sed quid si vnam causam & quātitatem expressit: an perpetuat cæteras? Respon. non: licet quidam dixerunt quòd sic, per legem istam, ibi, vel vnius quidem, &c. &. ff. de iudi. l. solemus. quod Io. non placet. nam nec qui contestatur in actione ad exhibendum viderur contestari in rei vindicatione: cum & post litis contestationem in actione ad exhibēdum completur vsucapio: & claudit viā vindicationi: vt. ff. ad exhiben. l. Iulianus. §. quātum. &. l. solemus. intellige vt ibi: & istam constitutionem similiter, vt ibi dices. Item quid si ex vna causa debeantur mihi tria, & ex alia. x. & ex alia xx. & petam. x. an videat omnia petere? Respond. non, sed solā. x. licet videatur debere esse in electione actoris, in quam causam eligat: vt. ff. de iudi. l. si quis intentione. Item quid si generaliter dicam eum mihi obnoxiū, sed postea per sacramentum calumniæ cōfitear me de vna summa sensisse? Respond. non perpetuantur omnes, sed illa sola: vt. ff. de execu. rei iudi. l. si ex testamento. Item quid si tenearis mihi hereditatis petitione propter res sitas hic, & etiam Mutinæ: & te conueniam hic: an etiam illic videar interrumpere? Respon. non: quia nec actor hic de illis agere potuit: nec reus valuit respondere. Quidam tamen contradixerūt tali ratione: quia & coram non ordinario interrumpitur præscriptio: vt. ff. eo. l. vt perfectius. Sed nos dicimus in illis casibus esse speciale. Item quæro, quomodo huiusmodi libellus fuerit receptus, cum non fuerint in eo ea quæ sunt necessaria, scilicet tria: vt. ff. de edendo. l. edita? Respon. sponte recepit reus de iustitia sua confisus, & propter timorem testium decedentium, vel alias moras. ADDITIO. Aduertas secundum Bar. hic pro intellectu istius. l. quòd ad hoc vt interrumpatur præscriptio per citationem, necesse est quòd de hoc saltem constet reo, vtrum agatur actione personali, vel in rem, vel vtrū agatur de quantitate, vel an de specie. Vnde si quis fecit citari quempiam generaliter, vt veniret ei responsurus de iure, hoc non sufficeret ad interrumpendam præscriptionem.

Litem cōtestās in actione ad exhibendum, non videtur contestari in rei vindicatione

Præscriptio interrūpitur etiam coram nō ordinario.

Libellus incertus non debet admitti.

III. Idē A. Ioanni præfecto prætorio.

SI ex multis a causis quidam obnoxium habens, & maximè ex similibus quantitatibus, in vnius quidem causæ summa libellum conuentionis composuerit, causam tamen non expresserit: apud veteres agitabatur, an videatur omnes causas in iudicium deduxisse, an vetustissimam earum, aut [omnino] nihil fecisse, cum eius sensus incertus esse apparebat. ¶ Sed & in iudicijs in multis casibus b tales altercationes ventilatas inuenimus, & maximè propter longi temporis interruptionem. Si enim personalis fortè fuerat mota actio, hypothecariæ autem actionis nulla mentio procedebat: quidam putabant personalem quidem esse temporis interruptione perpetuatam, hypothecariam autem euanescere taciturnitate sopitam. ¶ Et si quis generaliter dixerat obnoxium sibi aliquem constitutum: aliæ dubitationes emergebant, si omnes ei competentes actiones huiusmodi narratione contineri credantur, c an vero quasi silentio circa eas habito, tempore expirare, nullo ex incerta libelli confectione adminiculo ei acquisito. ¶ Sancimus itaque nullam in iudicijs in posterum locum habere talem confusionem: sed qui obnoxium suum in iudicium clamauerit, & libellum conuentionis ei transmiserit, licet generaliter nullius causæ mentionem habentem, d vel vnius e quidem specialiter, tantummodo autem personales actiones, vel hypothecarias continentem, f nihilo minus videri ius suum omne eum in iudicium deduxisse, & esse interrupta temporum curricula: cum contra desides g homines, † & sui iuris contemptores, odiosæ exceptiones opposítæ sunt.

A b *Multis casibus.* id est non solum in præcedenti: & ideo subijci alium qui incipit, si enim &c.

c *Credantur.* Ecce tertia quæstio.

d *Mentionem habentem.* vt fuit in vltimo casu, & hoc propter incertitudinem: quia incertum est quę magis videatur perpetuata. argu. ff. de iur. fisc. l. ita fidei. &. ff. de ap. l. scio. §. quid ergo. &. l. appellanti. & de ope. no. nun. l. de pupillo. §. si plurium. & de auro & argen. leg. l. Plantius. &. ff. de diuor. l. fina. Arg. contra. ff. ad legem Iuliam de adul. l. denunciasse §. j.

† *Contra. a. audiris. cum glo. super verbo, imponas. vers. sed nunquid de præsupp.*

e *Vel vnius.* scilicet causæ, id est quantitatis debitæ ex vna causa: non tamen expressit causam, vt fuit in primo casu. & sic nota quòd soluit primā quæstionem. Alij hoc intelligunt, quòd expressit summā & causam, & sic dicūt quòd si petij decem ex causa mutui, videar in omnibus alijs interruptionem facere, ex quibus mihi teneris. Dic ergo vnius causæ, id est quantitatis debitę ex vna causa, non tamē causam expressit. Accursius.

f *Continentem.* nunc soluit secundum, secundum Azo. & hoc propter incertitudinem: quia incertum est &c.

g *Desides.* Not. vt. §. de rei vindic. l. moræ. & de inofficioso testamen. l. contra maiores. &. §. de rei vxo. act. l. j. in fine.

1. Imp. GORDIANVS. A. Marco.

VAmuis fluminis naturalē cursum operę manu facto aliò non liceat auertere, tamen ripam suam aduersus rapidi amnis h impetum munire prohibitum non est. i ¶ Et cum fluuius priore alueo derelicto, k alium l sibi facit: ager quem circumit, prioris domini manet. m Quòd si paulatim † ita auferat, vt alteri parti applicet: id alluuionis iure ei quæritur, cuius fundo accrescit. n

Cui accrescit emolumentum per alluuionem, accrescit & onus. Bald. Vel sic: Propter decrementum per alluuionem prouenientes debent tributa minui pro rata decrescenti: & econtra propter crementum debent augeri. Salyceus

II. Impp. ARCADIVS, HONORIVS & THEOD. AAA. Cæsario præfecto prætorio.

HI quos inundatio Nili fluminis reddidit ditiores

De ALLVVIONIBVS, & paludibus, & pascuis ad alium statum transfiatis.

Naturalem cursum fluminis mutare non licet: nisi muniendo ripam quis prædio suo consulat sine magno incommodo vicinorum: & potentia incrementa illorum sunt quibus prius erant: latentia autem iure alluuionis accrescunt illis qui sunt domini fundi cui se applicant. hoc dicit secundum Bald. Vel sic: Flumen alio auertere est prohibitum: ripam autem præmunire est permissum. & mutato alueo non perditur dominium fundi circuits per ipsum: nisi paulatim accreuerit alteri. Salyceus

h *Amnis.* id est fluminis.

i *Non est.* sine magno incommodo accolarum: vt. ff. ne quid in flumine publico. l. j. §. sunt qui putant. &. ff. de ripa munienda. l. j. §. is autem.

k *Derelicto.* in totum, vel in partem.

l *Alium.* scilicet alueum.

m *Manet.* vt. ff. de acquirēdo rerū dominio. l. adeo. §. insula ibi, quòd si ex vno latere &c. & instit. de rerum diuisione. §. insula.

Accrescit. vt. ff. de acquir. rerum do. l. adeo. §. præterea. & instit. de rerum di. § præterea. Sed hoc fallit in agris limitatis: vt. ff. de acquiren. rerum do. l. in agris.

Hi quos.

HI quos.] CASVS. in Aegypto aliquando Nilus inundat: A ex cuius inundatione aliquid accrescit possidenti prædia tributoria, & alij detrahitur: an census vnius augeri, alius deminui debeat, quæritur? Dicitur quòd sic.

a *Liberentur.* num cui accrescit emolumētum, accrescit & onus & econtra: vt hic, &. §. sine cen. vel re. l. fi. &. §. no. vecti. instituti non poss. l. j. in fin. &. ff. de ser. rusti. præ. l. imperatores. Sed argu. contra supra de iure emphy. l. j. Item contra. j. l. proxi. in princ. Sol. vt ibi.

b *Defensi.* illi quibus alluuionis iure accreuit. & sic vsque in fin. vel verius illi quibus est imminutum. Item quod dicit, largitare, ideo dicit, quia damus ei immunitatem. Item quod subijcit, respondeant, &c. pro tanto quantum sibi remansit: vt. §. de anno. & rei. l. ij. lib. x. &. ff. de censi. l. forma. §. j. &. ij.

c *Deuotioni.* id est, deuote soluant.

† *Iure licet inter quod Aegyptus Nilum de limi aqui fi, circumeuehens ex Cedre Tibeo Autiogro.*

EAque. CASVS. Si in Aegypto per Nilum, siue in alijs prouincijs per flumen aliquid alicui accreuerit: illud nec à fisco vendatur, nec petatur: nec illi cui accreuit: separatim propter hoc census nouus imponatur: vetus tamen augebitur cum aliquid accreuit. & hoc in prima. qui vero pro paludę vel pascuis modicum præstant census: si per eorum diligentiam ad culturam redigātur, & ad frugum fertilitatem translata sunt: illa non petantur à fisco, nec vendantur nec census augeatur. & hoc in secunda. In tertia parte imponit pœnā temeratori huius. l. scilicet vt puniatur in. l. libris auri. & officialis præfecti prætorio eadem pœna punitur, si alicui suggesserit quòd possit venire contra statuta huius. l. vel si preces peritoris introduxerit vt liber sit ab huius. l. obseruatione. Vivianus.

† *Contra. c. non id. Ferrariēsis, cum glo. super verb. indubitata. extra de constitu.*

d *Ab arario vendi.* vt propria. vendit tamen ob cessationem tributorum. Azo. Vel non vendit separatim augmentum, sed totaliter: vt subijcit.

e *Peti.* à quolibet pro fisco.

f *Separatim censeri.* id est, censui adscribi.

g *Exigi.* huic est contrarium supra. l. proxi. cum ibi dicat eum grauari in plus cui accreuit. Sol. ibi separatim accreuit, ita quòd discerni potest vnum ab alio. hic nō, sed per alluuionem: quia alluuio discerni non potest. Vel hic non censetur, scilicet separatim: sed totalis precij facta computatione. Sed quæritur, quid prodest non fieri separatim? Respond. si fieret separatim, & non offerret chartam professionis: omne ius amitteret: vt. §. fine cen. vel re. l. fin. hic autem non amittet: vt. §. de vecti. & commis. l. iij. Accursius.

h *Vitia.* impropria, id est, priuilegia & potestates quæ sunt vt vni auferant, & alij donent: vt. ff. de acquir. rerum do. l. ergo. §. alluuio. Refertur ergo hæc ratio ad id quod dicit, neque ab ætatio vendi, neque à quoliber peti. Alij vt P. dicunt quòd respicit legem superiorem, scilicet quòd illi quorum patrimonium est minutum, releuari à tributis debent: non quasi per eorum vitium sit minuta possessio. argu. ff. de cen. l. vitia & ita pro terris quas possident, tributorum præstationem agnoscant. ¶ Et qui suum deplorant patrimonium deminutum, * alieno saltem functionis onere liberentur, a & nostræ serenitatis largitate defensi, b locorum etiam possessione contenti pro agitandi census examine respondeant deuotioni. c

Latentia incrementa ad fiscum non pertinent: nec separatim de his censetur, aut pro his sensus exigitur: nec est agendus census, licet possessio efficiatur fertilior sumptu & solicitudine possessoris, puna contradicentibus imminente. Bald. Vel sic: Incrementum alluuionis non debet per se censeri, sed vnum corpus cum eo cui accreuit, iudicari: & impugnatio terræ, vel melioramentum culturæ non facit tributa accrescere. Salyc.

III. Impp. THEODO. & VALENTINIANVS AA. Cyro præfec. prær.

EA † quæ per alluuionem, siue in Aegypto per Nilum, siue in alijs prouincijs per diuersa flumina possessoribus acquiruntur, neque ab ærario d vendi, neque à quolibet peti, e nec separatim censeri f vel functiones exigi, g hac perpetuò valitura lege sancimus: ne vel alluuionum ignorare vitia, h vel rem noxiam i possessoribus videamur inducere. ¶ Similiter † nec ea quidem quæ paludibus antea vel pascuis videbantur adscripta, k si sumptibus possessorum nunc ad frugum fertilitatem translata sunt, vel vendi, vel peti, vel quasi fertilia separatim censeri, l vel functiones exigi concedimus: ne doleant m diligentes operam suam agri dedisse culturæ, nec diligentiam suam sibi damnosam iudicantes intelligant. n ¶ Cuius legis temeratores quinquaginta librarum auri condemnatione coërceri decernimus: inter quos habendum est officium o quoque tuæ sedis excelsæ, si aliquid huiusmodi casus suggesserit disponendum, vel si preces introduxerit petitoris. Dat. XI. Kal. Octob.*

B

TITVLVS XLII.

DE SENTENTIIS præfectorum prætorio. †

Non appellatur à sententia præfecti prætorio, sed supplicatur principi: & si sententia lata sit protepublica, durat biennio hæc potentia supplicandi. Bald. Vel sic: A sententia præfectorum prætorio non appellatur, sed intra biennium principi supplicatur. Salyceus.

I. Impp. † DIOCLETIANVS & MAXIMIA. AA. Thalassio præfect. præt. Illirici.

ITigantibus in amplissimo prætorianę præfecturæ iudicio, p si contra ius q se læsos affirment, non prouocandi, r sed supplicandi licentiam ministramus: licet pro † curia, vel qualibet publica vtilitate, seu alia causa dicatur prolata sententia. nec enim publicè s prodest singulis legum admiricula denegari: ita videlicet, vt intra biennium tantùm nostro numini t contra cognitionales sedis prætorianæ præfe-

D tis, & sic postquam præfecto iudici incepit posse succedi: hoc est à tempore latæ sententiæ à præfecto. Vel dic, post successionem, id est, post sententiam latam à præfecto qui alij iudici successit. & hoc in secunda.

p *Iudicio.* id est, coram præfecto prætorio.

q *Si contra ius.* b scilicet litigatoris, non legis, vel constitutionis: quia tunc ipso iure non valeret sententia: vt. ff. quæ sent. sine ap. l. j. in princ. Accursius.

r *Prouocandi.* vt §. de preci. impe. off. l. si quis. &. ff. de offi. præfect. præto. l. j. §. his cunabulis. & sic speciale est in eo, sicut & in episcopo: vt supra de episco audi. l. episcopale. Item secundo est speciale, quia dat in integrum restitutionem contra suam sententiam ipsemet, & non aliusː vt. ff. de mino. l. in causæ. ij. in fin. &. l. præfecti. Item facit supra de offic. præfecti prætorio Orientis l. normam.

s *Nec enim publicè.* immo nocet. expedit enim reipublicæ, &c. vt instit. de his qui sunt sui vel ali. iur. §. fin. &. facit. j. de eman. l. nec auus. &. §. de cadu. tol. § fin.

t *Nostro numini.* aliàs nomini, id est, nobis. sed hodie fieri potest ipsi præfecto, vel eius consiliarijs intra decem dies. & præstita fideiussione mandat sententiam executioni: vt. §. de pre. imper. offe. authen. quæ supplicatio. sed si non supplicetur prædicto modo, nihilo minus sit principi intra biennium. Accursius.

l *Censeri.* quid si non separatim? Respondetur, idem videtur.

m *Ne doleant.* a nam cum labor in damno est, mortalis crescit ex gestas: vt hic, &. j. de omni agro deser. l. fin. lib. xj. & in authen. de iudi. §. ne autem. col. vj.

n *Intelligant.* immo fructuosam: vt. §. de positi. l. fina. &. ff. ad leg. Falcid. l. iij. &. ff. de ap. l scio. §. quid ergo. &. ff. de rei vind. l. certum. &. ff. loca. l. cum colonus. Sed argu. cōtra. §. de iudi. l. properandum. §. sin autem ex gestis.

o *Officium.* id est, officiales tui.

DE SENTENtijs præfectorum. prætorio.

Qualiter per præscriptionem res quæruntur, dixit, nunc qualiter per sententias, audi. Et primo de ea quæ datur ab excellentiore post principem.

Litigantibus. CASVS. Si præfectus prætorio inter aliquos iudicauerit, & altera pars se læsam affirmet: an à sententia possit appellare, quæritur? Respō. quòd non: sed principi potest ipsi præfecto, vel eius consiliarijs intra decem dies. & præstita fideiussione mandat sententiam executioni: vt. §. de pre. imper. offe. authen. quæ supplicatio. sed si non supplicetur prædicto modo, nihilo minus sit principi intra biennium. Accursius.

a Concor. in c. cum clerici super verbo pēsiones. extra. si. extra de pac.

** Constantinopol. Valen. A. V. & Anath. V. C. Cōss. Cōtius.*

† *ad horum exemplum veteres reges Francorum suos maiores siue præfectos palatij habuerunt. prætorium enim appellatur hic taberna culum principis: vt ex Asconio scribere licet. Cōtius.*

† *In omnibus exēplaribus manuscripti, est inscri. Theodos. & Valentin. & c. Extat enim & hæc lex inter Nouellas Theodosij impressas cū breuiario Alarici. Cōtius.*

† *Tollit hic veterē legem quæ aduersus sententiā pro curia latā appellare prohibebat. Contius.*

b Ista glo. clarius loquendo vult quòd sententia extra expressum iuris errorē non valet: sta meu expressum talē errorem non contineret. valeret, lo. Fa. hic per l. præses prouinciæ. ff. de iud.

a *Post successionem iudicis.* id est, postquam præfecto prætorio iudici successit princeps per inuocationem supplicantis, dicentis, recurram ad principem: quod facere potuit quandocunque post sententiam. & sic passiue intellige. Et hoc casu executioni mandatur sine sideiussione. Vel dic postquam iudici præfecto cœpit posse succedi:

† *In Nouel. Theo. legitur cognit nõe. quod nõ probo. Contin. Supplicatio admittitur vbi appellatio reijcitur.*

hoc est à tenore latæ sententiæ à præfecto. Vel dic tertio quòd præfectus hic de appellatione cognoscebat, quod patet: quia dixerat, contra cognitionales, &c. Poterit ergo intra biennium à sententia primi iudicis supplicari à præfecto, non vltra. quod non placet: quia forte nec intra biennium iudicabit præfectus, cum multa impediant cognitionẽ causæ appellationis & supplicationis: vt vltra biennium extendãtur, nec interim tẽpus currat: vt in authent. vt spontan. §. hoc quoque sanc. imus. col. ix. Vel quarto, id est, post sententiam latam à præfecto qui alij iudici succedit. cum enim fiat per sententiam præfecti: ergo & postquam præfectus successit. De successione autẽ ideo dicit, quia post, sed non statim post, immo quandoq; multo post, & nunquam ante sit hæc supplicatio. Item contra. j. ne liceat in vna eademque causa. l. j. vbi non potest supplicari. Solu. ibi præfectus cognoscebat de secunda appellatione:

† *al. Titus, i. D. Pius. Contius.*

† *Gl. inc. cõstituit. super verbo, gratiam de esse delegi. induxit hãc. l. in aug. quòd iudex potest parẽre cõtumaci in præiudicij alterius. Appellatio intra quod tẽpus debet exerceri.*

postquam non est licitum supplicare vel appellare, scilicet tertio. Item si vsque ad biennium supplicatur, vsquequo durabit? Respon. forte intra idem biennium debet perfici: vel non est tempus statutum: vt. j. de tem. ap. auth. sed lis. Vel dic intra tempus quod appellationem exercentibus datur, scilicet anni vel biennij: vt. j. de temp. ap. authen. ei qui appellat. &. j. de temp. ap. l. fi §. illud. in fin.

QVOMODO[a] ET QVANDO[b] IVDEX *sententiam proferre debeat præsentibus partibus, vel vna parte absente.*

De sententijs omnium iudicum dictum, præmittit quomodo & quando detur. ADDITIO. Nota ex glo. quòd iudices ordinarij & delegati & adsessores eorum debent semper habere præ oculis hæc duo aduerbia, scilicet quomodo & quando: sic extra de accu. ca. qualiter & quando. secundum Bald. hic.

C *Non semper.* CASVS. Habebam controuersiam cum Titio, incepit abesse, instituit vt iudex ferret sententiam: an sit compellendus, quæritur? Respon. quòd non: licet rescripto cuiuslam principis cõtinearur, quòd contra absentes sententia ferri debeat.

b *Pronuncies.* quandoque enim compelleris, vt cum præsens iustam fouet litem, absens iniquam: vt. ff. de iudi. l. properandum. §. sin autem ex gestis. & §. sin autem reus. & ad hoc. ff. de iudic. l. de qua re. Vel secundo dic, non compelleris semper: quia prope finem triennij sit comminatio: ante non: sed potest reo absente, non econtra actore absente: quia tunc tantum prope finem triennij, c secundum Io. vt. ff. de iudi l. properandum. §. in huiusmodi. &. §. j. diximus. & ad hoc ff. de iud. l. non quicquid. Item hic in ciuilibus, sed in criminalibus non proceditur contra absentem definitiue, vllo modo: nisi sit pœna relegationis vel minor imponenda: d vt. ff. an per alium causæ ap. & de pœnis. l. absentem. in princip. &. §. j. & habes. ff. de procur. l. seruum. §. publicè.

e Cum ista glo. transeãt B. B. Ange. & Paul. hic. d Et bene secundum prædi. scribem. hic. e Idẽ Bart. & Paul.

c *Subscriptionem.* sed certe non creditur subscriptioni: vt. ff. de leg. & con. l. ij. Respon. c illud verum cum non contineatur in lege: hic autem continetur: vt. ff. quod met. cau. l. merum autem præsentem. §. sed quod prætor. in fin. ibi, ex qua interlocutione, aliàs, constitutione.

d *Sententiam.* ad idem. ff. de iudi. l. non quicquid.

e *Solere.* non ergo imponitur necessitas ex his verbis & similibus: vt. ff. de offic. præfi. l. sæpe. & l. seq. Accursius.

f *Posse.* de iure quandoque.

Effunde. CASVS. Iudices maiores, pura ordinarij, possunt aliquem vocare in ius per edictum propositum in albo prætoris, minores, vt delegati vel pedanei, non possunt, sed per se, vel per nuncium. Si ergo in causa quam habes cũ Titio, iudex minor Titium vocauerit, nec venire voluit: an ferre sententiam possit, cum non sit propositum edictum peremptorium, quæritur? Resp. quòd sic. Alijs modis potest poni casus: sed dic vt in glo.

Vbi est præsentia personarum, ibi non requiritur peremptorium. Bald. Vel sic: Valet sententia licet peremptorium non præcedat, si tamen præcedat alia monitio tantundem importans. Bart. Vel sic: Monitio iudicis habet vim peremptoriæ citationis. Paul. de Cast. Vel sic: Præter formam peremptorij citatus legitime potest definitiue damnari. Salye.

g *Cessante.* quia antiquitus mittebatur specialis nuncius peremptorij. pone casum in pedaneis, qui citare non possunt.

† *al. simi.*

h *Edicti.* i. non dato. & dic propter personam iudicis qui non potest citare per edicta in albo posita, vbi talia edicta ponuntur, sed requirere, vt si est pedaneus iudex vel delegatus: vt. ff. de iudi. l. sancimus. in fin. & in authen. de exhi. & intro. re. §. si vero etiam quidam. col. v. & de litig. §. omnem vero. colla. viij sed per nuncium potest: vt agu. ff. de arbi. l. fed interpellatur. §. j. Vel dic secundo, cessante, &c. quia non peremptorium fuit datum, sed tres denunciationes, quæ tantundem valent: vt. j. eo. l. tres. & ff. de re iudi. l. contumacia. §. contumax. Vel dicas, cessante, &c. id est, cessante forma huius edicti. Est enim eius forma, vt primo vnum, & postea aliud, & postea tertium: quarto hoc peremptorium: nam hic erat vnum pro omnibus: f vt hic, & ff. de iudi l. ad peremptorium. cum sequentibus legibus. Vel dic cessante, quia ipsemet iudex ei præcepit vt adesset g sententiæ: quo casu esset vere contumax: vt. ff. quibus ex cau. in posse. ea. l. Fulcinius. §. fina.

Citatio per edicta, non per quẽlibet iudicem fieri potest.

i *Admoniti.* ab ipso iudice delegato, vel semel pro omnibus: vt dictum est. Vel dic ter, vel dic à iudice præsente secundum quòd variasti casum. Accursius.

f *Hæc vera fecũdũ Ang. ista littera est verum & nobilior præ cæteris, & reddit hãc. singulariter, scilicet quòd simplex iudex non potest citare per edictum peremptorium: et cõstituit sufficiens in vera contumacia. Bar. P. & Angel.*

g *Et bene Cy. Bart. Bal. Angel. & P. hic.*

h *Idem Bar. Angel. & Odof.*

i *Vbi male, Salyc.*

k *Et male, Bart. B. Ange. & Salyc.*

l *Vide cl. glo.*

m *Et melius secundum prædi. scribem. Ilico.*

TITVLVS XLIII.

QVOMODO ET QVANDO iudex sententiam præferre debeat præsentibus partibus, vel vna parte absente.

Quicquid iudicis potestati committitur, necessitati non subijcitur. Vel aliter: Verbum, solere, in his quæ habent rationem differmem, non inducit necessitatem. Bald. Vel sic: Verba rescripti enunciatiua soliti, non necessitant. Salye. Vel sic: Verba potestatiua non inducunt necessitatem, taco. But. Vel sic: Iudex potest ferre sententiam contra absentem seruatis seruandis, non tamen semper compellitur. hoc dicit secundum Paul. de Castro.

1. Imp. † M. AELIVS ANTONINVS A. Publicio.

N On semper cõ pelleris vt aduersus absentem pronuncies, b propter subscriptionẽ c patris mei, qua significauit etiam contra absentes sententiam d dari solere. e Id enim eò pertinet, vt etiam absentem damnare possis, f † nõ vt omnimodo necesse habeas.

II. Imp. GORDIANVS A. Seuero.

C Essante g quoque causa peremptorij edicti, h audiuerſus eos qui admoniti i iudicio adesse noluerunt, sententiam à iudice posse proferri † certum est. IIII. Kalend. April. A. & Pontiano Conss.

Standum est sententiæ à qua non est appellatum: licet sit lata contra absentem indefensum & ignorantem, solenniter tamen citatum. Bald. Vel sic: Non potest infirmari sententia quæ congruo iure non vitiatur. Bart. Vel sic: Absens solenniter condemnatus, tenetur acquiescere sententiæ si reuersus sciens non appellauit intra tempus legitimum. Salye. Vel sic: Non potest impugnare sententiam qui congruo tempore non appellauit: quia videtur ei acquieuisse. Paul. de Cast.

III. Idem A. Antistio.

A Beo iudicato k recedi nõ potest, quod vobis absentibus & ignorãtibus atque indefensis l dicitis esse prolatũ, si

a *Ilico.* intra tempus appellationi præfinitum, scilicet biduum vel triduum, vel hodie decem dierum: vt in authenti. de appel. in prin. coll. iiij. & distingue vt supra de procur. l. quia absente.

Appellatio intra quod tẽpus debet interponi.

b *Querelam.* petendo restitutionem ad appellandum, secundum quosdam. Vel dic, appellando. Accursius.

c *Adsensus.* scilicet tacendo: vt. ff. loc. l. item quæritur. §. fi.

S I [vt.] CASVS. Inter actorem & reũ lite contestata, reus incepit abesse: actor instabat vt iudex ferret sententiam: tulit aduersus reum, & die feriato an teneat sententia? Die quòd non: sed retractabitur: & ea notioni alterius iudicis terminãda committetur.

d *Si vt proponis.* scilicet reus.

e *Feriato.* dominico, vel simili: a quod prohibitum est fieri: vt supra de ferijs. l. omnes. &. ff. de ferijs. l. si feriatis.

Effe communis in omnes feriati in humanem Dei, sed æquales dominio, secundum Bal.

† *Domitio. vel. Claud. † In nouellis codici. desit hæc verbi, sententia.*

f *Contumaciter deesses.* quod non erat verum. pone enim quòd fuisset iudici quasi dixissem me nunquam venturum ad iudicium: vt ff. de iudi. l. fi prætor. §. Marcellus. Duabus ergo rationibus hæc sententia non valuit ipso iure, & quia dicit feriato lata, & quia absente me non cõtumaciter b: vt. ff. de re iudi. l. de vnoquoque.

Vbi cessat vera & ficta contumacia, ibi contra absentem non potest ferri sententia. Baldus. Vel sic: Sententia lata contra absentem non solemniter citatum, est nulla. Bar. Vel sic: Statuta contra absentes non contumaces vere vel ficte, non valent ipso iure. b. d. Vel cessante contumacia vera vel ficta, contra absentem non potest ferri sententia. Salycetus.

Mutatio loci excusat quem à contumacia, ex qua redditur sententia nulla. Bar to' us. Vel sic: Satis est mihi non esse contumacem quo ad locum sententiæ, vt reddatur sententia nulla. Bar. Bnt. Vel sic: Sententia lata alibi quàm in loco ad quem pars citata fuit, non valet. Salyc. Vel sic: Sententia lata in alio loco quàm debuerit. ferri, est ipso iure nulla. Paulus de Castro.

b Bilens. fe. conditiõe.

g *Denuo.* an ex eisdem actis cognoscetur, dic vt. ff. de app. l. si expressim. & notaui ibi quòd sic. ADDITIO. Dicas, quòd quando causa nullitatis sententiæ respicit solum ipsam sententiam, vt quia die feriato fuit sententia lata, tunc iudicabitur ex eisdem actis, vt hæc gl. & gl. fi. in. d. l. si expressim. ff. de appella. si vero defectus ex quo sententia est nulla, respicit vniformiter acta sicut sententiam: vt puta litigatum est cum minore non habente curatorem: certe tunc omnia acta debent redintegrari. ita potest intelligi. l. cum quærebatur. iuncta sua glo. ff. de re iud. Item quandoque est talis defectus, qui respicit sententiam, & partem actorum. verbi gratia: Decessit reus post litem contestatam, & processum est contra mortuum ad sententiam. certe sententia est nulla, & omnia acta à die qua mortuus est: vt. l. pe. & fi. ff. quæ sen. fi ap. & ideo acta quæ sunt nulla, debent rescribi, seu recenseri. d. l. cum quærebatur. Bartolus.

Ipsam sententiam cõmuniter dolio.

h *Commissit.* immo videtur quòd idem qui primo: quia sic dicitur infra de accu. l. iiij. & infra de sen. & interlo. l. j. in fi. & infra c. l. si præses. quæ est contra. Sed illud c in ordinario, hic fuit delegatus: vt patet, quia dicit alterius, &c. & ibi à iudice dato. Secundo oppono, quia pro eodem est ac si sententiam non tulisset, cum nulla sit. Sed respon. secundum H. hoc verum quo ad iudicem, non quo ad eum contra quem dedit. Vel verius d econtra nulla est quo ad litigantes: sed iudex bene vel male functus est officio suo: vt. ff. de re iudi. l. iudex. & ad idem. ff. de arbi. l. dicere. §. fi. in fi. Sed contra extra de accusa. qualiter & quando. ADDITIO. Pro solutione istius contrarij vide ibi gl. j. & omnino Abba. pulchre & late distinguentem.

Et bene, Salyc.

S I [vt.] CASVS. In causa quam habebam cum Titio, iudex nobis adsignauit diem & locum in quo comparere debebamus. suggessi quòd alium locum adsignaret: adsignauit. vel supplicaui ex parte Titij, vt alium locum Titio ignorante deputaret. Titius non venit, sed in loco prius adsignato vel in alio (non curo) expectauit. iudex sententiauit: an sit standum huic sententiæ, quæritur. Dicitur quòd non.

i *Si vt proponis.* scilicet tu reus.

k *Per obreptionem.* obtulit enim forte indici aduersarius preces ex parte tua, cui hoc ignorantes, vt alibi locum statueret c quàm prius statueratur. Vel tibi ex iudicis parte, quasi alibi statuerit, quo tu postea iuisti. & est ad hoc. ff. de arbi. l. arbiter laklandis. in fi. Accursius.

e Hæc vera fecũdũ Bar. P. & Ange. f Istud dictũ. gl. nõ placet: quia mẽdacium dictũ à parte parti, nõ facit processum nullũ: licet pariat exceptionem, secundum Bart. P. & Saly.

S I [præses.] CASVS. In causa quam habebat Titius cum minore. xxv. an. curatorem habente, cui curatori datus erat actor, qui adiutor appellatur, fuccubuit minor: & actor appellauit. appellationem non est prosecutus, quia decessit tam ipse quàm curator. iudex ab eo tempore quo minor curatorem non habebat vel actorem, sententiam primam confirmauit: an huic sententiæ necesse habeat minor parẽre, quæritur? Dicitur quòd nõ: sed idem iudex notionem suam exhibebit. Viuianus.

** fuerint.*

l *Adiutore.* adiutor sine actor tutori vel curatori adiungitur: vt instit. de cura. §. j. &. ff. de ture. l. solet. Quæ præsidi est delata: & non est prosecutus actor, quia non potuit: vt infra de appel. l. fi actor. nec curatores habebant: quia nondum dati, vel mortui, vel remoti vel excusati, & sic indefensi essent: & idem si haberent, & non adessent: & sic indefensi g non valet ipso iure sententia confirmationis: secus si essent h defensi: quia valeret, sed restituerentur: vt. ff. de re iudi l. acta. §. fin. & supra si aduersus rem iudi. l. cum & minores. & idem videtur in ecclesia viduata pastore i. Accursius.

† Conuer. c. quamũ sic quenter. §. porro. cl. gl. super verbo, non ponit. extra vt lite non contest.

g Ista gl. secundũ Bald. hic non est alibi, quòd sententia appellationis deserta est sententia confirmatiua prioris sententiæ. h Et bene. Salyc. i Et rectores quod tenementi, secundum Bal. k Nõ legitimè citatus: nam si essent legitime citati, teneret sententia, secundum Bar. & Saly.

m *Sno.* scilicet adiutore.

n *Circumduxit.* id est, cancellauit, quo ipso priorem sententiam confirmauit.

o *Repetitus.* idem ergo cognoscit, & sic est contra supra eod. l. si vt proponis. Solu. vt ibi. ADDITIO. Tu die quòd ibi loquitur in delegato ordinario, secundum Bartolum.

E Aque.] CASVS. An sententia lata altero litigantium absente, & non per contumaciam, tenet, quæritur? Dicitur quod non: nec sua absentia pro præsentia est habenda. secus si esset contumax: quo casu perinde esset ac si præsens esset, & teneret sententia. Viuianus.

p *Aduersus.* idem & si pro eis k: vt. ff. de re iudi. l. furioso.

q *Per contumaciam.* scilicet veram: quia inuentus non venit. vel ficta: quia ad domum est citatus: nam tunc valeret sententia: vt supra eo. l. ab eo. aliàs non: vt hic, &. ff. de re iudi. l. de vno quoque. &. ff. quæ sententiæ sine ap. l. j. §. item cum ex. & absentes dico nequaquã conuentos denũciationibus siue citationibus,

nam si essent legitime citati, teneret sententia, secundum Bar. & Saly.

S I [vt.] CASVS. Interlocutus est iudex, & dixit: Ego non possum ferre sententiam, quia non habeo scripturas: & ideo ad alium diem vos expecto. Titius non venit, sed idem iudex notionem suam exhibebit. Viuianus.

r *Interlocutus.* ad idem. ff. de iudi. l. non quicquid.

s *Expecto.* ad idem. ff. de iudi. l. non quicquid.

t *Ad diem.* ad idem. ff. de iudi. l. non quicquid.

u *Exhibebit.* ad idem. ff. de iudi. l. non quicquid.

x *Sententiam.* ad idem. ff. de iudi. l. non quicquid.

y *Solere.* non ergo imponitur necessitas ex his verbis & similibus: vt. ff. de offic. præfi. l. sæpe. & l. seq. Accursius.

z *Posse.* de iure quandoque.

Effunde. CASVS. Iudices maiores, pura ordinarij, possunt aliquem vocare in ius per edictum propositum in albo prætoris, minores, vt delegati vel pedanei, non possunt, sed per se, vel per nuncium. Si ergo in causa quam habes cũ Titio, iudex minor Titium vocauerit, nec venire voluit: an ferre sententiam possit, cum non sit propositum edictum peremptorium, quæritur? Resp. quòd sic. Alijs modis potest poni casus: sed dic vt in glo.

Vbi est præsentia personarum, ibi non requiritur peremptorium. Bald. Vel sic: Valet sententia licet peremptorium non præcedat, si tamen præcedat alia monitio tantundem importans. Bart. Vel sic: Monitio iudicis habet vim peremptoriæ citationis. Paul. de Cast. Vel sic: Præter formam peremptorij citatus legitime potest definitiue damnari. Salye.

a *Post successionem iudicis.* id est, postquam præfecto prætorio iudici successit princeps per inuocationem supplicantis, dicentis, recurram ad principem: quod facere potuit quandocunque post sententiam. & sic passiue intellige. Et hoc casu executioni mandatur sine sideiussione. Vel dic postquam iudici præfecto cœpit posse succedi:

† *In Nouel. Theo. legitur cognit nõe. quod nõ probo. Contius. Supplicatio admittitur vbi appellatio reijcitur.*

hoc est à tenore latæ sententiæ à præfecto. Vel dic tertio quòd præfectus hic de appellatione cognoscebat, quod patet: quia dixerat, contra cognitionales, &c. Poterit ergo intra biennium à sententia primi iudicis supplicari à præfecto, non vltra. quod non placet: quia forte nec intra biennium iudicabit præfectus, cum multa impediant cognitionẽ causæ appellationis & supplicationis: vt vltra biennium extendãtur, nec interim tẽpus currat: vt in authent. vt spontan. §. hoc quoque sanc. imus. col. ix. Vel quarto, id est, post sententiam latam à præfecto qui alij iudici successit. cum enim fiat per sententiam præfecti: ergo & postquam præfectus successit. De successione autẽ ideo dicit, quia post, sed non statim post, immo quandoq; multo post, & nunquam ante sit hæc supplicatio. Item contra. j. ne liceat in vna eademque causa. l. j. vbi non potest supplicari. Solu. ibi præfectus cognoscebat de secunda appellatione:

† *al. Titus, i. D. Pius. Contius.*

† *Gl. inc. cõstituit. super verbo, gratiam de esse delegi. induxit hãc. l. in aug. quòd iudex potest parẽre cõtumaci in præiudicij alterius. Appellatio intra quod tẽpus debet exerceri.*

postquam non est licitum supplicare vel appellare, scilicet tertio. Item si vsque ad biennium supplicatur, vsquequo durabit? Respon. forte intra idem biennium debet perfici: vel non est tempus statutum: vt. j. de tem. ap. auth. sed lis. Vel dic intra tempus quod appellationem exercentibus datur, scilicet anni vel biennij: vt. j. de temp. ap. authen. ei qui appellat. &. j. de temp. ap. l. fi §. illud. in fin.

QVOMODO[a] ET QVANDO[b] IVDEX *sententiam proferre debeat præsentibus partibus, vel vna parte absente.*

De sententijs omnium iudicum dictum, præmittit quomodo & quando detur. ADDITIO. Nota ex glo. quòd iudices ordinarij & delegati & adsessores eorum debent semper habere præ oculis hæc duo aduerbia, scilicet quomodo & quando: sic extra de accu. ca. qualiter & quando. secundum Bald. hic.

C *Non semper.* CASVS. Habebam controuersiam cum Titio, incepit abesse, instituit vt iudex ferret sententiam: an sit compellendus, quæritur? Respon. quòd non: licet rescripto cuiuslam principis cõtinearur, quòd contra absentes sententia ferri debeat.

b *Pronuncies.* quandoque enim compelleris, vt cum præsens iustam fouet litem, absens iniquam: vt. ff. de iudi. l. properandum. §. sin autem ex gestis. & §. sin autem reus. & ad hoc. ff. de iudic. l. de qua re. Vel secundo dic, non compelleris semper: quia prope finem triennij sit comminatio: ante non: sed potest reo absente, non econtra actore absente: quia tunc tantum prope finem triennij, c secundum Io. vt. ff. de iudi l. properandum. §. in huiusmodi. &. §. j. diximus. & ad hoc ff. de iud. l. non quicquid. Item hic in ciuilibus, sed in criminalibus non proceditur contra absentem definitiue, vllo modo: nisi sit pœna relegationis vel minor imponenda: d vt. ff. an per alium causæ ap. & de pœnis. l. absentem. in princip. &. §. j. & habes. ff. de procur. l. seruum. §. publicè.

e Cum ista glo. transeãt B. B. Ange. & Paul. hic. d Et bene secundum prædi. scribem. hic. e Idẽ Bart. & Paul.

c *Subscriptionem.* sed certe non creditur subscriptioni: vt. ff. de leg. & con. l. ij. Respon. c illud verum cum non contineatur in lege: hic autem continetur: vt. ff. quod met. cau. l. merum autem præsentem. §. sed quod prætor. in fin. ibi, ex qua interlocutione, aliàs, constitutione.

d *Sententiam.* ad idem. ff. de iudi. l. non quicquid.

e *Solere.* non ergo imponitur necessitas ex his verbis & similibus: vt. ff. de offic. præfi. l. sæpe. & l. seq. Accursius.

f *Posse.* de iure quandoque.

Effunde. CASVS. Iudices maiores, pura ordinarij, possunt aliquem vocare in ius per edictum propositum in albo prætoris, minores, vt delegati vel pedanei, non possunt, sed per se, vel per nuncium. Si ergo in causa quam habes cũ Titio, iudex minor Titium vocauerit, nec venire voluit: an ferre sententiam possit, cum non sit propositum edictum peremptorium, quæritur? Resp. quòd sic. Alijs modis potest poni casus: sed dic vt in glo.

Vbi est præsentia personarum, ibi non requiritur peremptorium. Bald. Vel sic: Valet sententia licet peremptorium non præcedat, si tamen præcedat alia monitio tantundem importans. Bart. Vel sic: Monitio iudicis habet vim peremptoriæ citationis. Paul. de Cast. Vel sic: Præter formam peremptorij citatus legitime potest definitiue damnari. Salye.

g *Cessante.* quia antiquitus mittebatur specialis nuncius peremptorij. pone casum in pedaneis, qui citare non possunt.

† *al. simi.*

h *Edicti.* i. non dato. & dic propter personam iudicis qui non potest citare per edicta in albo posita, vbi talia edicta ponuntur, sed requirere, vt si est pedaneus iudex vel delegatus: vt. ff. de iudi. l. sancimus. in fin. & in authen. de exhi. & intro. re. §. si vero etiam quidam. col. v. & de litig. §. omnem vero. colla. viij sed per nuncium potest: vt agu. ff. de arbi. l. fed interpellatur. §. j. Vel dic secundo, cessante, &c. quia non peremptorium fuit datum, sed tres denunciationes, quæ tantundem valent: vt. j. eo. l. tres. & ff. de re iudi. l. contumacia. §. contumax. Vel dicas, cessante, &c. id est, cessante forma huius edicti. Est enim eius forma, vt primo vnum, & postea aliud, & postea tertium: quarto hoc peremptorium: nam hic erat vnum pro omnibus: f vt hic, & ff. de iudi l. ad peremptorium. cum sequentibus legibus. Vel dic cessante, quia ipsemet iudex ei præcepit vt adesset g sententiæ: quo casu esset vere contumax: vt. ff. quibus ex cau. in posse. ea. l. Fulcinius. §. fina.

Citatio per edicta, non per quẽlibet iudicem fieri potest.

i *Admoniti.* ab ipso iudice delegato, vel semel pro omnibus: vt dictum est. Vel dic ter, vel dic à iudice præsente secundum quòd variasti casum. Accursius.

f *Hæc vera fecũdũ Ang. ista littera est verum & nobilior præ cæteris, & reddit hãc. singulariter, scilicet quòd simplex iudex non potest citare per edictum peremptorium: et cõstituit sufficiens in vera contumacia. Bar. P. & Angel.*

g *Et bene Cy. Bart. Bal. Angel. & P. hic.*

h *Idem Bar. Angel. & Odof.*

i *Vbi male, Salyc.*

k *Et male, Bart. B. Ange. & Salyc.*

l *Vide cl. glo.*

m *Et melius secundum prædi. scribem. Ilico.*

TITVLVS XLIII.

QVOMODO ET QVANDO iudex sententiam proferre debeat præsentibus partibus, vel vna parte absente.

Quicquid iudicis potestati committitur, necessitati non subijcitur. Vel aliter: Verbum, solere, in his quæ habent rationem differmem, non inducit necessitatem. Bald. Vel sic: Verba rescripti enunciatiua soliti, non necessitant. Salye. Vel sic: Verba potestatiua non inducunt necessitatem, taco. But. Vel sic: Iudex potest ferre sententiam contra absentem seruatis seruandis, non tamen semper compellitur. hoc dicit secundum Paul. de Castro.

1. Imp. † M. AELIVS ANTONINVS A. Publicio.

N On semper cõ pelleris vt aduersus absentem pronuncies, b propter subscriptionẽ c patris mei, qua significauit etiam contra absentes sententiam d dari solere. e Id enim eò pertinet, vt etiam absentem damnare possis, f † nõ vt omnimodo necesse habeas.

II. Imp. GORDIANVS A. Seuero.

C Essante g quoque causa peremptorij edicti, h audiuerſus eos qui admoniti i iudicio adesse noluerunt, sententiam à iudice posse proferri † certum est. IIII. Kalend. April. A. & Pontiano Conss.

Standum est sententiæ à qua non est appellatum: licet sit lata contra absentem indefensum & ignorantem, solenniter tamen citatum. Bald. Vel sic: Non potest infirmari sententia quæ congruo iure non vitiatur. Bart. Vel sic: Absens solenniter condemnatus, tenetur acquiescere sententiæ si reuersus sciens non appellauit intra tempus legitimum. Salye. Vel sic: Non potest impugnare sententiam qui congruo tempore non appellauit: quia videtur ei acquieuisse. Paul. de Cast.

III. Idem A. Antistio.

A Beo iudicato k recedi nõ potest, quod vobis absentibus & ignorãtibus atque indefensis l dicitis esse prolatũ, si

a *Ilico.* intra tempus appellationi præfinitum, scilicet biduum vel triduum, vel hodie decem dierum: vt in authenti. de appel. in prin. coll. iiij. & distingue vt supra de procur. l. quia absente.

Appellatio intra quod tẽpus debet interponi.

b *Querelam.* petendo restitutionem ad appellandum, secundum quosdam. Vel dic, appellando. Accursius.

c *Adsensus.* scilicet tacendo: vt. ff. loc. l. item quæritur. §. fi.

S I [vt.] CASVS. Inter actorem & reũ lite contestata, reus incepit abesse: actor instabat vt iudex ferret sententiam: tulit aduersus reum, & die feriato an teneat sententia? Die quòd non: sed retractabitur: & ea notioni alterius iudicis terminãda committetur.

d *Si vt proponis.* scilicet reus.

e *Feriato.* dominico, vel simili: a quod prohibitum est fieri: vt supra de ferijs. l. omnes. &. ff. de ferijs. l. si feriatis.

Effe communis in omnes feriati in humanem Dei, sed æquales dominio, secundum Bal.

† *Domitio. vel. Claud. † In nouellis codici. desit hæc verbi, sententia.*

f *Contumaciter deesses.* quod non erat verum. pone enim quòd fuisset iudici quasi dixissem me nunquam venturum ad iudicium: vt ff. de iudi. l. fi prætor. §. Marcellus. Duabus ergo rationibus hæc sententia non valuit ipso iure, & quia dicit feriato lata, & quia absente me non cõtumaciter b: vt. ff. de re iudi. l. de vnoquoque.

Vbi cessat vera & ficta contumacia, ibi contra absentem non potest ferri sententia. Baldus. Vel sic: Sententia lata contra absentem non solemniter citatum, est nulla. Bar. Vel sic: Statuta contra absentes non contumaces vere vel ficte, non valent ipso iure. b. d. Vel cessante contumacia vera vel ficta, contra absentem non potest ferri sententia. Salycetus.

Mutatio loci excusat quem à contumacia, ex qua redditur sententia nulla. Bar to' us. Vel sic: Satis est mihi non esse contumacem quo ad locum sententiæ, vt reddatur sententia nulla. Bar. Bnt. Vel sic: Sententia lata alibi quàm in loco ad quem pars citata fuit, non valet. Salyc. Vel sic: Sententia lata in alio loco quàm debuerit. ferri, est ipso iure nulla. Paulus de Castro.

b Bilens. fe. conditiõe.

g *Denuo.* an ex eisdem actis cognoscetur, dic vt. ff. de app. l. si expressim. & notaui ibi quòd sic. ADDITIO. Dicas, quòd quando causa nullitatis sententiæ respicit solum ipsam sententiam, vt quia die feriato fuit sententia lata, tunc iudicabitur ex eisdem actis, vt hæc gl. & gl. fi. in. d. l. si expressim. ff. de appella. si vero defectus ex quo sententia est nulla, respicit vniformiter acta sicut sententiam: vt puta litigatum est cum minore non habente curatorem: certe tunc omnia acta debent redintegrari. ita potest intelligi. l. cum quærebatur. iuncta sua glo. ff. de re iud. Item quandoque est talis defectus, qui respicit sententiam, & partem actorum. verbi gratia: Decessit reus post litem contestatam, & processum est contra mortuum ad sententiam. certe sententia est nulla, & omnia acta à die qua mortuus est: vt. l. pe. & fi. ff. quæ sen. fi ap. & ideo acta quæ sunt nulla, debent rescribi, seu recenseri. d. l. cum quærebatur. Bartolus.

Ipsam sententiam cõmuniter dolio.

h *Commissit.* immo videtur quòd idem qui primo: quia sic dicitur infra de accu. l. iiij. & infra de sen. & interlo. l. j. in fi. & infra c. l. si præses. quæ est contra. Sed illud c in ordinario, hic fuit delegatus: vt patet, quia dicit alterius, &c. & ibi à iudice dato. Secundo oppono, quia pro eodem est ac si sententiam non tulisset, cum nulla sit. Sed respon. secundum H. hoc verum quo ad iudicem, non quo ad eum contra quem dedit. Vel verius d econtra nulla est quo ad litigantes: sed iudex bene vel male functus est officio suo: vt. ff. de re iudi. l. iudex. & ad idem. ff. de arbi. l. dicere. §. fi. in fi. Sed contra extra de accusa. qualiter & quando. ADDITIO. Pro solutione istius contrarij vide ibi gl. j. & omnino Abba. pulchre & late distinguentem.

Et bene, Salyc.

quæ quidem ex more proponi consueuerunt: vt.ff.de iudi.l.ad peremptorium. cum sequentibus. Quandoque tamen idem [a] etsi sunt citati, sed laborabant morbo. non enim proceditur tanquam contra contumacem: vt arg.ff.de re iud.l.quæsitum. Accursius.

a Intellige hãc gl. si index seiebat citati ẽ ægrotare, aliàs secus: sed habet locũ nisi tutio. B. Ange. & Saly.

CONsentaneum.] Ista lex diuiditur in duas partes. Nam primo ponit modum cõstituẽdi reum in contumacia. Secundo cõtra contumacem adhibet remedia. secunda ibi, à quo. h. d. Salycetus. CASVS. Lite contestata inter actorem & reum, reus incepit abesse: qualiter iudex procedere debeat, quæritur? Respõ. quòd citabit eum tribus edictis, vel vno pro omnibus peremptorio: in quo cõtinebitur quòd proceder in causa, & sententiam feret, nisi reus se præsentauerit. quo non veniente, auditis allegationibus præsentis, mittitur actor in possessionem rei petitæ, si fuerit actio realis, & reus de possessore fiet peritor. Si vero fuerit personalis actio, puta cõdictio certi ex mutuo: mittitur actor in possessionẽ bonorum rei secundum mensuram debiti declarati. Viuianus.

Reus conuentus reali absens post litem contestatam, debet in contumacia solemniter conſtitui: & tunc contra eum poterit alterum de tribus remedijs exerceri: vel persona captio, vel possessionis translatio, & sententia definitiua prolatio. h. d. secundum tac. But. & Bar. & Pau. de Cast. & est singularis. l. & famosa. Vel sic: Reus post litem contestatam se absentans debet citari tribus edictis, vel vno peremptorio pro omnibus, & si citatus non veniat, potest inuitus duci. vel si non liquet de causa, possessio potest in petitorem transferri. aliàs si liquet de causa, debet definitiue de causa pronunciari. h.d.

a *Consentaneum.* id est, conueniens, cum causæ merita, &c. vt infra si per vim, vel alio modo. l. fi. sic supra si contra ius vel vti. pub. l. & si legibus. Accursius.

VIII. Iidem AA. Claudiæ.

CONsentaneum [a] iuri fuit, temporibus ad præsentiam partis aduersæ præscriptis [b], præsidem prouinciæ, impleta iuris solennitate [c], & aduersario tuo ternis literis [d], vel vno pro omnibus [e] peremptorio edicto, vt præsentiam sui faceret, commonefacto [f], si in eadem contumacia [g] perseuerauerit [h], præsentis allegationes audire. quod vel successor eius facere curabit. A quo [i] rer citatus, si contumaciter præsentiam sui facere neglexerit: non abs re erit, vel ad cogendum

b *Præscriptis.* id est, definitis, scilicet decẽ dierum: vt.ff.de iud. l. per interualluꝫ. & supra de iudi. l. properandum. §. j. Sed hodie. xxx. vt in auth. hic posita. sicque loquitur hęc lex post litem contestatam [b] cum minetur definitiuam sententiam, quæ ferri non potest ante litem cõtestatam, nisi in casu: vt infra de temp. ap. l. fi. §. illud. sed ante litem contestatam dicerem fieri eodem modo [c] citationem. Alij dicunt [d] hic loqui ante litem contestatam, & ita dicunt interlocutoriam sententiam, quæ datur in fi. huius. l. tam in actione in rem, quàm in personali.

b Hæc est cõmunis lectura & vera secundũ B. B. P. et Saly. e Ista reprobatur: quia hæc nõ reperitur lege cautum: Ia. Bur Bar. & Saly.

c *Solennitate.* scilicet quæ sequitur. & sic expone & pro id est.

d *Literis.* poterat enim præses literas mittere per prouinciam, quæ magna erat: poterat etiam edictum proponere, cum esset ordinarius, aliàs non [c]: vt in authen. de litig. §. omnem. colla. viij. & supra de iudi. l. sancimus.

e *Pro omnibus.* quod fieri poterit: vt.ff. de iudi. l. nonnunquam.

d Hæc etiam reprobatur: ideo tene pri mã, secundũ Bart. B. Ange. & Saly. e Et bene, Bart.

f *Commonefacto.* id est, commonito [f]. Et not. quòd hic est ambasiata: vt infra qui accu. non posl. iij.

g *Contumacia.* præsumpta per tres denunciationes: vt infra eodem. l. tres. expressa est autẽ, quando expressè dicit, nolo venire: vt.ff. qui. ex cau. in possl. ea. l. Fulcinius. §. finali.

h *Perseuerauerit.* Not. malum est peccare, diabolicũ perseuerare.

i *A quo.* scilicet præside. vbi tamen à successore semel citari debet, licet ipse miserit peremptorium, tamen compellitur: vt.ff. de iudi. l. edictum. sed ipsemet post suum peremptorium potest, sed non compellitur. & vt.ff. de iudi. l. & post. in prin.

f Sequuntur hãc gl. Bal. & Saly. hic. g Et bene ex urbanitate ad omnem mãitiã supe randã. Saly.

k *Ad cogendum eum.* Not. fieri citationes re & verbo. & hoc per ordinarium tantum: vt in authen. de exhi. §. si vero etiam quidam coll. v. Alibi verbo tantum. prima locum habet semper, nisi in matre familias: vt supra de offi. diuer. iudi. l. j. Vel nisi ratione loci vbi est conuentus: vt si est in domo: vt.ff. de in ius voc. l. plenique.

l *Incumbit.* animo: vt.ff. de acquir. posl. clam. §. qui ad nundinas. Vel corpore per familiam: vt.ff. qui, ex cau. ma. l. item ait prætor. §. j. hanc autem possessionem secundum Ir. reuersus non recuperat [h], etiam si satisdationem paratus fuerit præstare: vt supra vbi in rem ac. l. ij.

h Et bene: quia dicere tur de petitore possessor, Arg.

m *Transferre.* cum agitur in rem. vel auditis, &c. scilicet cum agitur in personam, secundũ quosdam. Vel dic transferre, cum

A non est liquidum de causa. Vel auditis, &c. scilicet cum est liquidum. & sic datur definitiua secundum P. & B. Et quod dicit, defensionibus, id est, rationibus [i] & intentionibus, cũ actor sit iste præsens: sic & ponitur supra de iuris & fac. igno. l. j. Tertij dicunt quòd hic mutat casum, cum dicit, vel auditis, &c. scilicet vt loquatur in actore absente. & sic bene adaptatur auth. qui semel. quæ loquitur in actore absente. Circa hoc autem distingue cum reus absest: aut post litem contestatam, vel quasi cõtestatam, aut nec vere nec. quasi. Primo casu, aut liquet de causa, aut non. si liquet, potest ferre definitiuam: nec restituetur postea veniens: vt. ẽ. de iudi. l. properãdum. §. cum autem. in fi. secũdum quod distinguitur. ẽ. de procur. l. quia ab. absente. Si vero non liquet, aut agitur in rẽ aut in personam. si in rem, mittitur actor in possessionem rei petitę, & statim possidet [k]; & veniens reus intra annũ, auditur de possessione. post annum auditur de proprietate: de possessione non: vt hic, &. ẽ. vbi in rem ac. l. ij. Si autem agatur in personam, mittebatur olim in possessionem omnium rerũ debitoris. Hodie pro mensura debiti: nec efficitur possessor. Sed veniẽti reo quandocunq; restituitur possessio, nisi auctoritate

i Sequitur eã Bar. quia omnia quãdoque ponitur pro alio. B. & Saly.

* *Dicitio vel, abest ab omnibus li. manu scrip. vestr. quãd. & si ita legamus, conuertit tripl. interpretum diuisa, qua aiunt persone capiẽdę, possessionis restituendę, & sententię proferendę. hic permitti in contumaces, quamuis eo. nim, cum de causa ciuili agitur personæ capiendæ fit & prędandæ tamẽ non differtur. simile quid per No. hic citatum. sed obliquę cogitur se representare in cuius possessionem euocatus mittitur. Ant. Com. † Concor. cũ hac auth. glo. 3. c. 2. extra de libel. obla. k Hoc intelligas nisi alia remedia velit imetigere, quæ sæpe ciendo reus capi, & ad iudicii ducti, Saly.*

judicis res fuerit distracta ab actore [m]: quia iudex debet ad hoc moderatum tempus statuere, scilicet quo res diutrahantur, vel iustus possessor efficiatur. Si vero lis sit quasi contestata, sed non liquet iudici de causa: tunc habet locum quod dicitur supra vbi in rem act. l. ij. Si vero nec sit contestata, nec quasi: tunc discussio summatim negotio, mittitur actor in possessionem restituendam reo venienti, præstita satisdatione: vt supra de prescrip. xxx. an. l. si quis emptionis. §. pen.

n *Defensionibus.* id est, intentionibus.

QVi semel.] CASVS. Lex. C. loquitur quando reus absentat se post lit. cõtest. auth. dicit quid iuris sit quãdo actor ante litem contesta. se absentat. dic ergo, Titius vo-

l Et propter quod donec sit præscriptum. Saly. m Et bene. Bayo. Iald. & Saly.

lebat me conuenire coram iudice: potrexit mihi libellum, vel supplicauit principi: iudex fecit me citari: actor incipit abesse: quid iuris sit, quæritur? Dicitur quòd iudex citabit eum tribus edictis per interualla. xxx. dierum: & ideo citabit eum: quia actor forte non exaudiuit vocem præconis: & potest citare tam delegatus, quàm ordinarius. si ergo actor non veniat intra tres menses, dabitur ei spacium vnius anni: & si non venerit, iudex pronunciabit. Vel pone casum secũdum Bal. Dictum erat in. l. C. de cõtumacia rei. ista auth. tractat de contumacia actoris: & loquitur tã post litẽ cõtestatam, quàm ante. Et hoc dicit: Actor in actione proposita habet necesse persistere vsq; ad finẽ litis: & si incipit abesse, reo postulante debet citari tribus edictis: vox enim præconia paucis innotescit. quæ citatio per edicta permittitur ceiã delegatis principis: quo actore nõ cõparente, datur ei annus à iure post dicta tria spacia: & si in cõtumacia perseuerat, potest reus probare de iure suo: & perquisita veritate, feretur definitiua etiã lite non contestata. sed si intra annũ cõparet, non auditur nisi resciat expensas: quibus refectis, si se iterũ incipit absentare, sunt aliæ tres citationes: & aliis annus datur à lege: intra quæ spacia non veniẽs actor, cadit à causa eo ipso: licet non sit de meritis causæ liquidatum, & specialissimum est hic quòd lite non cõtestata fertur definitiua. Baldus.

n *Defensionibus.* id est, intentionibus.

QVi semel.] CASVS. Lex. C. loquitur quando reus absentat se post lit. cõtest. auth. dicit quid iuris sit quãdo actor ante litem contesta. se absentat. dic ergo, Titius vo-

l Et propter quod donec sit præscriptum. Saly. m Et bene. Bayo. Iald. & Saly.

o *Actionem proponit.* eo modo qui sequitur. Duo enim sequentia paria sunt, vt in corpore huius authen. probatur. qui modi faciunt rem litigiosam: vt in authen. in corpore. §. j. Et dicactionem, siue personalem, siue realem, siue mixtam.

p *Iudiciaria.* coram ordinario.

Cognitis.

a Et bene secundum ante.

a *Cognitis.* & sic lite contestata, vel quasi contestata: alioquin non posset ferri sententia definitiua. sed H. & M. contra [a]: vt iam dices.

b Hæc est vera, secundum Bart. & Saly.

b *Vsque ad finem.* ergo ante litem contestatam non licet actori mutare libellum, quin habeat necesse in veteri querela persistere: & ita derogatur legi veteri. supra de emendo. l. edita. cumulare tamen potest bene. Item contra, supra, vt nemo inuitus. l. j. sed illud [b] ante huius correctionem libelli, non post: vt hic & in corpore probatur. Fallit & aliàs illa regula: vt ibi dixi-

c Tribus edictis. c vocetur vt veniat ad causam: vt. l. contestaneum. quæ fiebant in quadam dealbatione in prætorio. Item fiebant per voces præconum. Item per nũcium: quod hodie magis est in consuetudine, vt hęc habes in cor pore. Sed tunc quomodo tories scribebatur? Respon. vel abradebatur primo scriptum, vel scribebatur diuersis locis. fiebant etiam alia generalia banna in eodem albo: vt.ff. de iurisdi. omnium. l. si quis id. aliàs dicitur album: vt. ff. de albo scri. scilicet vbi erant scripta nomina officialium.

d Intemalla triginta dierum. inter edictum & edictum. Sed an iudex potest minuere? Videtur quòd sic: vt

Et bene secundum Bart. & Saly.

eum aduersario cognitis [a]: necesse habet vsque ad finem [b] litem exercere. ¶ Qui si causam persequi differat: reo postulante, tribus edictis [c] citetur per interualla [d] triginta dierum, quia vox præconia paucis [e] innotescit. ¶ Quæ citatio & per principem delegatis [f] permittitur: quod locum habet [g] & si lis cœpta non sit [h]. ¶ Quod si vocatus litem detrectet: ei aliud [i] anni spacium indulgetur, intra quòd si cessat, iudex auditis allegationibus [k] præsentis, & perquisita veritate, pronunciet. ¶ Sed nec intra annum veniens auditur, nisi prius reo litis expensas quas sustinuerit, inferat [l]. ¶ His quoque præfatis, si interrupto duntaxat anno denuo litem deserit, post trium edictorum [m] & anni vnius spacij obseruationem, ab omni cadat actione.

Tres denunciationes obtinent vim peremptorij. h. d. secundum Bart. Bald. & Salyc. Vel sic: Tres denunciationes habent vim peremptorij, etiam si non dicantur peremptoriæ: & sufficiunt vt valeat sententia. hoc dicit, secundum Paulum de Castro.

IX. Iidem AA. Leontio.

TRes denunciationes ad peremptorij edicti [n] vicem aduersus contumaces conualescere, salubriter statutum est [o]. PP. XI. Kalend. Nouemb. Ipsis. IIII. &. III. AA. Conss.

Sententia lata contra absentem probabili & necessaria causa legitime citatum valet: sed restituitur. Saly. & Bal. Vel sic: Sententia lata contra absentem ex causa probabili & necessaria, non debet ei nocere. Bart.

X. Iidem AA. Blesio.

CVm non voluntatis tuæ arbitrio [p], sed necessitate profectus sis: quicquid contra te absentem [q] statutum fuerit, quando absentiæ causa necessaria fuit, officere tibi iuris ratio non permittit [r]. PP. III. Id. Maij. Tiberano & Dione Conss.

Non potest venire contra sententiam, qui de procuratore legitimo tempore non conqueritur. Bart. Vel sic: Solemniter condemnatus intra tempora legitima non appellans, amplius non auditur. Salycetus.

XI. Iidem AA. & CC. Valerio.

CVm præsentibus partibus litem inchoatam proponas: si postea quàm cõtra te (licet absentem [s]) pronunciatũ est,

i Et bene secundum Paul.

l. *Inferat.* & cautionem iudicio sisti faciat [o]: vt infra de bo. autho. iu. pos. authenti. ei qui iurat.

k Hoc intelligas nisi alia remedia velit imetigere, quæ sæpe ciendo reus capi, & ad iudicii ducti, Saly.

m *Post trium edictorum.* non prædictorum P. sed de nouo faciendorum secundum Io. Sic si bene computes, habebis biennium & sex menses. Alij dicunt quòd de præteritis edictis, & de præteritis anni obseruatione loquitur: & sic haberet annum & tres menses. Azo. quod tamen spacium si videatur extendi, vltra triennium non protenditur: vt supra de iudi. l. properandum.

l Et bene secundum Bart. B. & Saly.

T*Res.*] CASVS. Lite contest. inter actorem & reum, reus cœpit abesse: ter citatus est: non venit. habendus est pro contumace: & perinde est ac si esset missum peremptorium. Viuianus.

m Et bene. Cy. & Ang.

n *Edicti.* sicti. sed verum sit post tres [q]: vt. l. ad peremptorium. ff. de iudi.

q Hoc de ve banitate non de necessitate. Saly.

o *Statutum est.* vt &. ff. de re iudi. l. contumacia. §. contumax. & de pub. iudi. l. inter accusatorem. Dabitur ergo definitiua etiam sine peremptorio, cum illæ tres denunciationes tantũdem valeant: & hoc quando est dubium si sit contumax vel non. Quid autem si aperte dicat, non veniam? Respon. non oportet plus [r] citari, quia in incertis non etiam certis locus est coniecturis: vt. ff. de verb. oblig. l. Continuus. §. cum ita. & in authent. de resti. & ea quæ parit. §. fin. colla. iiij. &. ff. qui. ex cau. in pos. ea. l. Fulcinius. §. fi. Sed argum. contra supra de iudi. l. iudices. & in authenti. iubemus. Sol. ibi non dixit se nolle venire.

n Intellige gl. quando veus nõ vult vt absolua definitiue, secũdum Ang. hic.

CVm.] CASVS. Lite contesta, reus cœpit abesse reipub. causa, & ita ex necessitate: contra eum pronunciatum est. an teneat sententia, quæritur? Dicitur quòd non.

o Istam gl. sequitur Bar to. & Saly.

p *Arbitrio.* vt. ff. qui. ex cau. ma. l. & qui data.

p Ista opinio tanquam benè probatur per But. quẽ sequitur hic Bart. Odof. & Saly.

q *Absentem.* iusta & probabili causa.

r *Ratio non permittit.* restitutione impertita: vt diximus supra de procura. l. quia absente.

CVm præsentibus.] CASVS. Lite contestata reus incepit abesse: iudex tulit sententiam, si intra. x. dies post quam sciuit contra se pronunciatum, non appellauit: an iudicatis parere teneatur? Et respondetur quòd sic.

q Hoc de ve banitate non de necessitate. Saly.

s *Proponas.* tu reus.

r Et bene, Cy. & Ang.

t *Absentem.* per contumaciã [s] veram: nã si non per cõtumaciam veram,

veram, restitueretur ad appellandum: vt §.eo.l.ab eo.&.j.quorum appella.non reci.l. j. secundum quosdam. Tu dic secundum Azonem & H. quòd fuerat absens ex causa probabili, & non necessaria, & indefensus: & sic potuit appellare: cum tamen non appellauit tempore opportuno, non adiuuatur: vt supra eod. l. ab eo & supra de libe. cau. l. si is quem. Accur.

DE SENTENTIIS ex periculo &c.

Qualiter ad sententiam veniatur, dixit: nunc qualiter ipsa ex periculo recitetur, dicit. Vel sic: Dictum est §. de sententijs qualiter debeant ferri. Sed quia sententiæ sicut & medicinæ cum periculo dantur, & recipiantur: ideo ponit de sentēn. ex peri. reci. Azo.

ADDITIO.

a Periculo. Pace Rennn. 108. buſſi dictum sit, nihil est audacius aut magis temerarium, quàm vulgatam eo. quamuis lectionem mutare, præsertim D. Bude. in tim si ea rectior sit. In omnibus autem libris scriptis quos legere potui, inueni legat, ex scripturæ periculo. existimo tamen legendum breuiter: vt sit breuiculum partium breuiculo. ex unum breue: quo verbo veteriores auctores vt Sex. Ruffus & alij vsi sunt. Nos Gallicè dicimus diction, aut breuet. Isidorus quoque libro 1. etymolog. meminit breuiculi. In breuiculis, inquit, militum nomina scribebantur. Contius.

a Hæc cōtinuatio placet Cy. & Saly.

† Libellole git Pet. Rebuff in repet. l. quod iuſſit. 2. no. 108. ff de re iudi. per. l. 2. j. de eo. quamuis lectionem mutare, præsertim D. Bude. in tim si ea rectior sit. In omnibus autem libris scriptis ff de senato. quos legere potui, inueni legat, ex scripturæ periculo. existimo tamen legendum breuiter: vt sit breuiculum partium breuiculo. ex unum breue: quo verbo veteriores auctores vt Sex. Ruffus & alij vsi sunt. Nos Gallicè dicimus diction, aut breuet. Isidorus quoque libro 1. etymolog. meminit breuiculi. In breuiculis, inquit, militum nomina scribebantur. Contius.

A Rbitri] CASVS. Si iudex sententiam scripserit, nec recitauerit, sed ad recitandum litigatoribus dederit cautam vel apertam, & fugerit: an teneat sententia huius, quæritur? Dicitur quòd non: sed citra appellationis beneficium ex integro iudicabit præses.

b Arbitri vel pro ordinario iudice poneb: vt. §. de postul. l. quisquis. vel pro iudice delegato: vt. ff. qui satisda. co. l. arbitro. vel compromissario: nam & ipse imitari debet iudicium: vt supra de iudi. l rem non nouam. Sed secundum hunc tertium frustra dicit de appellatione: cum & si ipse recitaret, non appellaretur: vt supra de arbi. l. j.

b Omnes lectiones possunt esse veræ: secunda tamen melius conguit textui, secundum Ange.

c Edidit, clausam vel apertam, vel proijciendo eis & fugiendo.

d Recitauit c & sedendo: vt supra de postu. l. quisquis. in fi. & in auth. vt ab illustri. & qui super eos sunt §. j. col. v. & ff. quis ordo in bonorum possessione ser. l. ij. § dies. & arg. §. de dil. l. à procedente. Sed quidam dicunt quòd sedere debet in cognoscendo, non iudicando, cum prius plene cognouit. quod nō placet. Sed quid si in curru vel equo sedeat, cum forte aliquam timeat partium, & velit fugere statim? Respon. valet, vt fuit apud Genuā. arg. ff. de acqui. pos. l. quod meo. §. si venditorem. ADDITIO. Vide text. iuncta glo. in fi. de re iud. lib. vj.

c De materia huius glos. vide Ange. in. §. cinare. inſtit. de actio. glo. & doc in. c. fin. de re iudi.

e Mora id est, appellatione in qua exercenda sit mora anni vel biennij: vt infra de temp appel. authen. ei qui. quia sententia ipso iure non valet.

Sententia potest ferri super equū, vel in curru.

f A rectore prouincie. vt & ipse iudicet, vel alij iudici committat: non ei cui primo delegauerat: vt §. cit. j. l. si vt proponis. j.

H Ac lege.] CASVS. Iudex in causa de qua cognouit, non præcipitanter sed cum deliberatione debet pronūciare, & sententiā in scriptis redigere, & per se partibus recitare: excepto præfecto prætorio, & alijs illustribus, qui per officiales suum recitare possunt. An autem sententiā quam tulit, possit iudex corrigere vel mutare? Dicitur quòd non.

g Cognoscendi. vt. §. de aduo. diuer. iudicum. l. sanctimus. j.

h Pronunciandi. vt. ff. de iudi. l de qua re.

i Non subitas. argum. cōtra. ff. de dam. infec. l. j. Sol ibi speciale.

ADDITIO. Tu dic quod nec ibi sententia datur subito: sed acceleratur cognitio causæ.

k Deliberatione. etiam cum sapientibus: vt. §. de leg. & constit. l. humanum. & de reputa. l. dubium non est.

l Emendatas. quo ad sententiam, & quo ad Grammaticam.

m Fidelitate. id est fideliter.

n Ex libello. propter quod dicit ex libello: & quia tabellio scribit eas in libello siue libro communi, & ex inde recitantur. Item quia in principio sententiæ semper scribitur libellus, & allegationes etiam repetuntur, vt fecit Salomon, cum dixit: Hæc dicit quòd filius suus viuit: tuus autem mortuus est &c.

o Corrigendi. quia semel functus est officio suo: vt. ff. de re iudi. l. index. & l. cum quærebatur. &. ff. de arbi. j. quia arbiter, & l. dicere. & infra, sententem rescin. non pos. l. j & infra de pœnis. l. pœnam. Sed nec interpretari poterit, nisi sit præses prouinciæ, vel procurator Cæsaris: vt. ff. de ap. l. ab executore. in principi. prædicta autem fallunt in Grammatica, quæ etiam postea potest emendari: vt. ff. de re iud. l. actorum. Item in mulcta, quæ remittitur propter inopiam ab eodem iudice: vt §. de modo mulctarum. l. fi. in fi. & ff. de offic. præst. l. illicitas. §. fin. Item fallit tertio in his quæ pertinent ad consequentiam statutorum, quæ possunt suppleri: non dico minui, eadem scilicet die: vt. ff. de re iud. l. Paulus. Item quarto si erat absens damnatus, sed venit iudice sedente pro tribunali: vt. ff. de in integ. resti. l. diuus Item fallit secundum quosdam in principe, & in præfecto prætorio, & senatu: vt infra proxi. respon. Sed certe illa exceptio est in alio, scilicet in hoc quòd possunt per alios ipsi suas sententias recitare: licet secus sit in alijs: vt supra proxi. & infra. l. proxi. j respon.

p Excepta. hæc exceptio non fit à proxime dicto, sed superiori.

q Illustribus. dignitate, non administratione.

r Recitare alij ergo non licet: vt infra. l. proxi. in princ.

Statutis.] CASVS. In scriptis debet iudex ferre sententiam, & hoc in prima. alioquin nec valet, nec necesse erit appellare. & hoc in secunda. Viuianus.

s Proferant. per se, f non per alium, nisi esset interlocutoria: vt hic, & supra. l proxim. in princ. &. ff. de arbi. l. diem. in princip. &. l. non distinguemus. § quòd si hoc modo. Et ex hoc dicunt quidam, quod laici g non possunt esse potestates: quod falsum dico: h tum quia possunt delegare causas ciuiles: tum quia criminales possunt definire dicendo, condemno, vel absoluo. & pro hoc in authentica de iudicibus. & vt nullate. § j. collatione. vj. & supra de iudiciis. l. penultima, tum quia forte i est de maioribus, propter quod recitabit per alium: vt supra intra præfinitum diem non appellasti: latam sententiam rescindi postulanti, multæ sacræ constitutiones refragantur.

TITVLVS XLIIII.

DE SENTENTIIS EX PEriculo † a recitandis.

Sententia scripta, non verbo pronūciata, ipso iure non tenet: & omissa pronoocationis mora ex integro iudicatur. h. d. secundum Bal. Vel sic: Sententia debet scribi, & in scriptis recitari, & per iudicem proferri: nisi sit de maioribus, qui potent proferre per alium. si aliter fiat, sententia est ipso iure nulla. h. d. totus tit. secundum Bart. Vel sic: Tam arbiter compromissarius, quàm iudex ordinarius vel delegatus, verbo debet proferre sententiam: aliàs non valet. h. d secundum omnes lecturas: propriùs tamen in iudice delegato loquitur Sal. Vel sic: Non sufficit sententiam latam esse in scriptis, si non fu t recitata. h. d. secundum Bau. de Cast.

1. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. Quinto.

ARbitri b nulla sententia est, quam scriptā edidit c litigatoribus, si non ipse recitauit. Si igitur nihil fallis: omissa prouocationis mora e, ex integro iudicari impetrabis à rectore prouinciæ. f

a Ide ipse quinta Bar. & Saly.

b Non requiruntur causa cognitione: quia si requirerent, nō possent ferri per alios.

c Stabilitur sententia, & non necessitas, secundū Ange.

d Vsus est cōsilium, & non necessitas, secundū Ange.

e Istā glo. ipse quinta Bar. & Saly.

f Non requiruntur causa cognitione: quia si requirerent, nō possent ferri per alios. Bar.

g Id est illiterati, ex mente Bar. Angel. & aliorum.

h Et bene. Bar. Angel. & Saly.

i Immo sine forte. Bart. & Angel.

3. Regum. 3

† Cassiodorus in for. quæ dabatur. PP. scribit præsidi præsente parte misse verba sententiæ dicere. Cōtius.

3. Regum. 3

† Cassiodorus in for. quæ dabatur. PP. scribit præsidi præsente parte misse verba sententiæ dicere. Cōtius.

vt supra. l. proxi. sic hodie seruatur.

a Mereatur. & per hoc etiam effectu carebit: vt arg §. de ferijs, l. à nullo. quod autem dicit in scriptis dandam, fallit in triplicatis casibus: & ideo sequitur authen. nisi breues, &c.

b Reputatur. vt §. j. quando prouo. non est necesse: per totum tit. Accursius.

c Nisi breues. alias est in textu, breuiores. Quæ sunt breues? Respon. secundum Azo. vsque ad. l. aureos olim: vt. §. de defen. ciuita. l. j. hodie ad trecentos aureos: vt in authen. de defen. ciui. §. & iudicare. colla. iij. Vel secundum H. a est in arbitrio iudicis. Vel vsque ad. x. libras auriyt in authen. de appella. colla. iiij. §. illud. Vel vsque ad duos aureos: vt. ff. de dolo. l. si oleum. §. fina. cum. l. seq. Vel vsq; ad quinque: vt. ff. de bo. dam. l. vj. Vel vsque ad decem: vt. ff. si cui plus quàm per. l. Falcid. l. iij. §. quanuis.

d Vilium. scilicet personarum vel rerum, vel causarum: vt hic, & infra de priuile. scho. lib. xij. l. quoties. §. sed si talis. & extra. de testa. c. coram. & hæc est pars in authē. de man. prin. §. si tibi. col. iij.

e Et nisi episcopus. Hæc pars est in authen. vt clerici apud prop. epis. colla. vj. Est tertius casus, cum præses conueniatur finito officio suo, vt reddat rationem administrationis. in auth. vt iudi. §. ne quoquo suffra. §. necessitatem. colla. ij.

Idem Bart. & Cy. & Saly.

Vsus est de facto, sed non de iure. Cassiod.

† Contra. c. quoniā. ex re de elect. in 6. & ibi gl. contra de prob.

a Ista communiter approbatur secundū Bald. & dicit Ang. id, quod est, ipse veritas. b Nihil facit secundum Sal.

DE SENTENtijs, b & interlocutionibus omnium iudicum.

Dixit qualiter nulla sit sententia ratione vitij in ipsa, & sententia committi. Nunc qualiter propter alia vitia, c quæ patent. j. eo. per totum. Vel sic: Qualiter sententia si nulla ratione vitij in ipsa recitatione commissi, dicitur esse, Nunc generaliter videndum, qualiter & quot modis sententia possit dici nulla. Azo.

NOn videtur.] CASVS. Mulier in causa quam Titius habebat aduersus eam, ordinauit procuratorē: iudex tulit sententiam non in personā procuratoris, sed mulieris, cum ipsa nō fuit iudicio: an teneat sententia, quæritur? Dicitur quòd non.

f Procuratorem. rei conuenti.

g Non fuit. vnquam, secundum omnes. si autem fuisset à principio, & lis fuisset contestata: esset ipsa condemnanda, & non procurator qui adest, tempore latæ scilicet sententiæ secundum Azo. vt hic, & pro eo. ff. de his qui notan. in fam. l. furti. §. ij. & ita inspiciebat tantum cum quo esset facta contestatio. Sed Bu. & Ioan. d dicunt quòd siue ab initio procurator litem exercuit, siue lite contestata faciat ad eum transitum: ipse procurator est condemnandus, & pro eis. ff. de neg. gest. l. liberto. §. fi. & de procur. l. licet. §. si plures. e & §. de procura. l. nihil. Hoc tamen fallit in casu: vt. j. de iniurijs. l. fi. nec obstat. isti dicta. l. furti. quia ibi subauditur, maxime. Item nec ista, quia vel sic fuerat de facto hic, quòd domina nunquam in iudicio fuit: & sic subauditur, maxime. Vel hic die subaudiri aliquando: vt hoc ipso quòd aliquādo, id est in quacunque parte iudicij de fuerit domina, ordinatus ab ea debuerit condemnari: & sic est pro B. & Ioan. Vel dic tertio in iudicio, id est sententia. sed secundum consuetudinem vtercque f condemnatur: vt omnium seruetur opinio. de censor vero sine mandato solus cōdemnatur: vt dicta. l. liberto.

d Vsus est cōsilium, & non necessitas, secundū Ange.

e Istā glo. ipse quinta Bar. & Saly.

f Non requiruntur causa cognitione: quia si requirerent, nō possent ferri per alios. Bar.

g Id est illiterati, ex mente Bar. Angel. & aliorum.

h Et bene. Bar. Angel. & Saly.

i Immo sine forte. Bart. & Angel.

f Hinc gl. sequuntur Barto. & Angel.

ADDITIO. In tutore autem breuiter concludit Bart. hic, quòd si verba sententiæ referuntur in pupillum, licet iudicium agiretur per ipsum tutorem, quòd valet: pro quo allegat. l. eum. § fi actori. ff. de cōsti. pec. melior est rex. secundum Bald. hic, in. l. si ideo §. j. ff. de euictio.

h Potes. tu successor: vt infra de accusat. l. si accusatoribus. & supra titu. j. l. si præses. Accursius.

Sarbiter.] CASVS. Iudex delegatus, qui liber credebatur, de causa quadam cognouit, & pronunciauit: postea apparuit quòd erat seruus: an retractāda sit sententia, quæritur? Dicitur quòd non.

i Sit arbiter. id est iudex delegatus.

k In libertate. id est, possessione libertatis, siue tanquam liber.

l Depulsus. id est inuentus seruus, & à domino vindicatus: vt. ff. de offic. præto. l. Barbarius. &. §. de test. l. j. Vel dic, de nouo factus est seruus ex ingratitudine: vel vēditus ad precium participandum: vt. ff. qui & à quibus. l. competit.

IN AVTHENT. DE man. prin. §. fit tibi. colla. iij. consti. iiij. & col. vj. consti. xj. vt clerici apud. §. j.

In breuibus causis non requiritur scriptura. h. d. & dicuntur causa breues solum illæ quæ consueuerunt vtentari solum inter homines paruæ conditionis. Bal. Vel sic: in causis breuibus scriptura non requiritur. h. d. Saly.

NIsi breues c sint lites, & maximè vilium d personarum vel causarum (tunc enim sine scriptis & sine aliqua expensa cognoscere præsidem oportet) & nisi e episcopus cognoscat inter suos subditos.

TITVLVS XLV.

DE SENTENTIIS ET interlocutionibus omnium iudicum.

Sententia omissa procuratore lata contra dominum qui in iudicio non fuit, ipso iure non valet. Bal. Vel sic: Sententia in qua non condemnatur procurator, sed dominus qui iudicio non interfuit, est ipso iure nulla. Bart. Vel sic: Sententia lata contra dominum absentem, qui nunquam fuit in iudicio, omisso procuratore, qui totam causam agitauit, est ipso iure nulla: ideo iterato est pronunciandum. h. d. secundum Bau de Cast.

1. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Quintiliano.

ON videtur † nobis rationem habere sententia decessoris tui: qui cum cognouisset inter petitorem & procuratorem, non procuratorem, f sed ipsam dominam litis condemnauit, cuius persona in iudicio non fuit. g Potes h igitur vt re integra de causa cognoscere.

Existens in possessione libertatis potest esse index delegatus: nec variatur iudicium, licet postea status seruilis detegatur. h. d. secundum Bal. Vel sic: Communis error excusat. Vel sic: Casus superueniens in personam iudicis, sententiam non extinguit. Bart. Hæc lex habet duas lectiones: & prima est magis dubitabilis, & notabilior quàm secunda. secundum quam summatim hoc dicit: Defectio seruitutis in iudice delegato, non vitiat latam sententiam ab eo tempore quo communiter liber reputabatur. Salyc.

II. Imp. ANTONIN. A. Sextilio.

SIarbiter i datus à magistratibus, cum sententiam dixit, in libertate k morabatur: quamuis l postea in seruitutem depulsus l sit, sententia tamen ab eo dicta habet rei iudicatæ auctoritatem.

Sententia quæ non continet condemnationem rei vel absolutionem, non habetur pro definitiua. Bald. Vel sic: Sententia non continens condemnationem vel absolutionem rei, vel æquipollens, est ipso iure nulla. Bart. & Salycetus.

III. Imp. ALEXAND. A. Vectio.

PRæses prouinciæ non ignorat definitiuam sententiam quæ condemnationem vel absolutionem m non continet, pro iusta non haberi. n PP. Kalen. Octob.

Vbi omittitur ordo substantialis & necessarius, vel præponderatur, non valet sententia ipso iure. Bal. Vel sic: Sententia lata contra ordinem iudiciorum, est nulla. Bart. & Bau. de Cast. Vel sic: Peruersio ordinis iudiciarij ipso iure vitiat sententiam.

IIII. Idem. A. Seuero.

PRolatā à præside sententiā contra solitū o iudiciorum ordinē, auctoritatem rei iudicatæ non obtinere, certum est.

m Præses. Absolutione. vel æquipollēs: g vt ff. de arbi. l. quidam. §. j. &. ff. de re iudi. l. in summa. in princi. sed in causa appellationis sufficit dicere bene appellatum vel male, vt videatur prima sententia confirmari vel infirmari: vt. j. de app. l. eos. in fine primi responsi. sed certe ibi videtur condemnare vel absoluere illum quem prior iudex damnauerat, vel absoluerat.

g Istam gl. vsque ad finem non sequuntur Bar. Bal. Ang. & Saly.

n Non haberi. vt. ff. de re iudi. l. j. &. ff. familiæ erciscundæ. l. in hoc iudicio. Accursius.

PRolatam.] CASVS. In causa de qua cognoscere debebat iudex, primo pronunciauit: & postea lite cōtestata fecit partes iurare de causa. an valeat sententia, quæritur? Dicitur quòd non, quasi contra formam iudiciorum prolata.

o Solitum iudiciū ordinem. vt si non dedit in scriptis, vel si standō, vel si in turpi loco, vel si nō cognouit de causa, secundū Io. Vel dic quòd nō cōdemnauit procuratorem quādo debuit, sed dominū: vt. §. eo l. j. secundum Azo. quæ exempla non placent: quia tunc nō ordo est peruersus, sed solēnitas est omissa. h Dic ergo quòd ordo iudiciorum est, vt offeratur libellus, lis cōtestetur, iureturque de calumnia, depositiones testiū conscribantur & publicentur, sententia scribatur, & à iudice proferatur: qui ordo si peruertitur, nō valet sentētia: vt si primo pronuncier, deinde sententiā scribat: vel primo iuretur de calūnia, deinde fiat litis contestatio. & sic nō obstat. j. de appel. l. j. cum ibi sit peruersus ordo

h Et bene. Bar. Bal. & Ange. ideo publicentur, sententia scribatur, & à iudice proferatur: qui ordo si peruertitur, nō valet sentētia: vt si primo pronuncier, deinde sententiā scribat: vel primo iuretur de calūnia, deinde fiat litis contestatio. & sic nō obstat. j. de appel. l. j. cum ibi sit peruersus ordo quia ordo iudiciorum est, vt

ordo causæ vnius ad aliam, hic autem eiusdem causę ordo peruertitur, vel etiam omittitur. Accursius.

C*Vm eorum.*] CASVS. Fiscus habebat quosdam principaliter sibi obligatos: & quosdam fideiussorio vel mandatorio nomine. fiscus conuenit fideiussores, qui petierunt sibi cedi actionē aduersus principalem, & pignora sibi tradi, si fiscus desideraret sibi satisfieri ab eis. procurator Cæsa. qui cognouit inter fiscum & priuatum, pronunciauit act. cedendam, & pignora tradēda. an valeat sententia, quæritur? Dicitur quòd sic, si à sententia non fuit appellatum.

a *Cum eorum.* scilicet debitorum.

b *Bona.* tacite obligata: vt infra in quibus cau. pig. ta. contra. l. j. &. ij.

c *Procurator.* scilicet Cæsaris, qui cognoscit inter fiscum & priuatū: vt supra si aduersus fiscum. l. ij.

d *Præstarent.* quod facere potuit: vt infra ti. j. l. ij. & debuit: vt. ff. de iure fisci. l. in fraudem. §. qui pro alio. &. j. de fideiuss. l. ij. erat autem dubitatio, quia videbatur sententia lata sub conditione à procuratore Cæsaris. scilicet si indemnitas fisco præsteretur: sed nō fuit conditio, immo modus, vel causa finalis. sed si esset conditio lata, teneret: vt ff. quando appel. tit. l. j. §. biduum. & secundum hoc duo dicit, vel iudicauit, a scilicet fidejussores soluere, & bona rei ei⁹ dari à procuratore fisci, eis præstantibus indemnitatem fisco.

a *Omnes literæ sunt veræ & cōgnunt literæ secundū B B. & Ang.*

c *Prouocatio.* per fide iussores.

f *Formæ.* scilicet sententiæ.

C*Vm sententiam.*] CASVS. An sententia lata in coquina, vel in lupanari, valeat, quæritur? Dicitur quòd non.

g *Publicè.* id est, in loco publico.

h *In secreto.* id est, vbi non cōsueuerunt sententiæ dari saluo honore maiorū: b vt. ff. de iusti. & iur. l. pen. vel turpi, siue non idoneo: vt. ff. de arbi. l. si cum dies. §. penul.

b *Et bene. B. B. Cy. P. Ange. et Sa. Et rectè, quia non est necesse nisi in notatio causæ qui acta cōscribat. l. præcipimus. ff. de appella. nisi consuetudo aliud desideret, secundū Bar. hic.*

i *Officio.* id est, officialibus non præsentibus. sed hic subaudi, maxime. nam si in publico idoneoque loco dixit, valere dico: licet non fuerit præsens officium: licet quidam exigant vtrumque. & ad hoc quod de officio dicit, est. xv. q. vij. episcopus nullius. vnde iudices appellationum huius terræ, possunt date ad domum suam in aliquo loco publico, vel honesto. Accursius.

E*x stipulatione.*] CASVS. Frater ruus. x. tibi promisit per stipula. eum non soluere, vocasti eum ad ius: & volebas eum conuenire. Iudex fuasit tibi vt fratrem tuum non conuenires, sed cum eo transigeres: vel iniurias tibi intulit nisi transigeres. An talia verba iudicis tibi præiudicent quo minus act. tibi competentem possis intentare, quæritur? Dicitur quod non sunt curanda talia verba iudicis, nec omnis vox iudicis est sententia, sed talis quæ in se contineat condemnationem vel absolutionem. Viuia.

k *Actione.* scilicet consanguineo contra consanguineū. Accur.

l *Certo iure.* scilicet acceptilatione, vel solutione, vel similibus modis: vt inst. qui. mo. tol ob. in prin. Accursius.

PP. XV. Kalen. Ian. Alex. A. & Dione Conss.

Valet sententia lata sub modo, nisi per appellationem rescindatur. Bart. & Bald. Vel sic: Hæc lex habet duas lecturas: vnam quòd loquatur in duabus instantiis: aliam quod in vna. secundum primam lecturam. summatur sic: fideiussores per fiscum exacti possunt petere coram eorum iudice, vt fiscus compellatur pignora principalis debitoris eis pro sua indemnitate tradere. h. d. & hæc lectura est vera. Saly. Vel sic: Si sententia lata est sub modo, valet, & seruandus est modus, si non est appellatum. h. d. secundum Pau. de Cast.

v Imp. PHILIPPVS. A. & Philipp. Cæs. Montano.

C*Vm eorum* a *qui principaliter fisco tenebantur, bona,* b *ea lege fideiussoribus procurator* c *tradi iusserit, vt ipsi indemnitatem fisco præstarent,* d *nec à sententia eius interposserit prouocatio:* e *consequens est datæ formæ* f *obtemperari.*

Sententia lata in loco secreto, non in publico, non valet. Pe. & Cy. secundum Bald. Vel sic: Sententia quæ non est lata in loco maiorum, nec præsentibus officialibus, est ipso iure nulla. Bar. Vel sic: Locus incognitus reddit sententiam nullam. h. d. Iac. But. Vel sic: Sententia lata ab ordinario alibi quàm in loco maiorum, non valet. Salyce.

VI. Impp. CARVS, CARINVS & NVMERIANVS. AAA. Zoilo.

C*Vm sententiam* præfidis irritam esse dicis, quòd non publicè, g sed in secreto h loco, officio i eius non præsente, sententiam suam dixit: nullum tibi ex his quæ ab eo decreta sunt, præiudicium generandum esse constat. PP. V. Kalen. Decemb. Caro & Carino Conss.

Præses concordiam suadendo non videtur velle actionem tollere, nec potest. Baldus. Vel sic: Verba iudicis prolata causæ cognitione non præcedente, non habent vim sententiæ. Bart. Vel sic: Iudex suadendo concordiam non fert sententiam, nec actionem tollit. Salycet. Vel sic: Verba iudicis suadentis vel pronunciantis, partes debere inuicem concordare, non habent vim sententiæ definitiuæ: quia non desiderant causam, sed dimittūt eam in secreto. Pau. de Cast.

VII. Impp. DIOCLE. & MAXIMIAN. AA. & CC. Isidoræ.

EX stipulatione parta actione, k pacisci proximis personis suadendo præses prouinciæ, verborum obligationem, quam certo iure l tolli tantum licet, extinguere non potest: nec vox omnis iudicis, iudicati continet auctoritatem: cum potestatem sententię certis finibus m concludi, sæpe constitutum sit. Quapropter si nihil causa cognita secundum iuris rationem pronunciatum est: vox pacisci suadentis præsidis actionem perimere (si quam habuisti) minime potuit.n

Regressis mihi competens contra auctorem meum re euicta, non reddit sententiam nullam. hoc primo. sed agitur actione ex empto si fuit empta: sed si in solutum data fit, agitur veteri actione. Bald. Vel sic: Sententia per quam res euincitur, non rescinditur nisi appellatione: sed ei qui perdit, contra suum auctorem succurritur. Bar. Vel sic. Regressus quem habet sententiatus de euictione, agit dinersimode, quia vtilis ex empto si pro pecunia res fuit tradita, vel primitiua si per species fuit in solutum data. Sal. Vel sic: Sententia per quam res euincitur, non rescinditur nisi per appellationem, licet auctor non fuit ad eam citatus: tamen contra eum succurritur ad interesse si sibi fuit lis denunciata. h. d. secundum Pau. de Cast.

VIII. Iidem. AA. & CC. Licinio.

L*ibera* o *quidem Theodora, quam ex emptionis causa, vel in solutum creditori traditam proponis, pronunciata: citra prouocationis auxilium sententia rescindi non potest. Verum si mota quæstione, præmissa denunciatione* p † *ei qui auctor huiusmodi mulieris fuit, iudicatum processit: quanti tua interest, empti, q si emisti: vel ob debitum reddendum, r si in solutum data est, repetere non prohiberis.s*

m *Finibus.* condemnatione, vel absolutione: d ff. eo. l. iij. & J. eod. l. post sententiam.

d Idem Sal. et Ioā. Bab.

n *Potuit.* vt obsteret exceptio rei iudicatæ quasi ex iudicis sententia: vt infra commin. nationes, epistolas. l. interlocutio præsidis.

L*ibera.*] CASVS. Ancillā mihi vendidisti, & tradidisti: vel quia eras debitor meus in. x. ex causa mutui, eam in solutionem mihi dedisti. prouocauit in libertatem, & pronunciata est libera. qualiter mihi succurratur, quæritur? Respondeo quòd sententia per appellationem non suspensa, non rescinditur: sed in primo casu, si tibi denunciaui cum in libertatē proclamauit, agam ex empto ad interesse. in secūdo casu agam ad debitum act. pristina. Viuianus.

o *Libera.* scilicet pronunciata, quod est. J. & sunt ablatiui absoluti.

p *Denunciatione.* quæ est necessaria vt de eius euictione agi possit: vt. ff. de euic. l. emptor.

q *Empti.* id est, ex empto, nomine euictionis: quia satis euincitur quæ in libertatem cripitur: vt infra de euic. l. si status.

r *Reddendum.* quod erat in specie.

s *Non prohiberis.* scilicet actione antiqua quæ adhuc superest: quia nihil videtur solutum esse: sed certe immo videtur emptio in solutum datio. & sic vtili ex empto nomine euictionis agi: vt. ff. de pig. ac. l. eleganter. eitca principium. &. J. de euic. l. si prædium. quę sunt contra. Sol. hic ex pacto recepit, vt ita demum recederet à priore obligatione, si res in solutum data libere fieret eius: ibi non, f argu. ff. de sol. l. si quis aliam. Vel verius g distingue, an species pro specie in solutum detur: vt hic. an etiam res pro pecunia: vt in contrarijs. in gl.

† *Iste textus reputatur valde singularis per Baldū.*

† *Et male: quia ille est damnosa, & eadem B. Bart. Ange.*

POST.] CASVS. In causa quam habebam cum Titio, iudex mihi condemnauit Titium in, & vult postea mutare sententiam: queritur an possit vel ipse, vel successor? Respon. quòd non. Sed videtur quòd possit, quia cum pro me pronunciat in causa possessionis, postea in causa proprietatis pro aduersario: auocabit à me possessionem: & sic per posteriorem sententiam diminuet causæ proprietatis & possessionis: neque quicquam commune habet proprietas cum possessione. Item non obstat quòd iudex potest mutare sententiam interlocutoriam: quia per talem sententiam causa non definitur. Vel pone casum aliter vt in glo.

Post sen-

a *Post sententiam.* tria dicuntur hic. l. Primum, quòd si iudex tulit sententiam, & transiuit in rem iudicatam, ita quòd appellari nō potest, statuta vel iudicata postea super eadem quæstione ab eodem, vel ab eius successore, non valent: vt. J. sententiam rescin. non posse. l. j. & quando prouo. non est ne. l. j. Secūdo obiicitur, immo videntur valere secūdo statuta etiam ab eodem: vt si primo de possessione, & postea de proprietate inter eosdem iudicauit. cui respondet hoc modo: a bene dixi de eadem, & quæ iam decisa est: sed in hoc casu non est de eadem, nec decisa est quæstio proprietatis, licet sit decisa causa possessionis: vt. J. si à nō compe. iudi. l. si de proprietate. Tertio ad hoc opponit primo dicto de sententijs interlocutoriis quę mutātur, & sic vltimo statuta valent: vt. ff. de re iudi. l. quod iussit. & ff. de arb. l. dicere. Cui respondet, b quòd illæ nō decidūt causam vllam, quia mutari possunt: sed primū dictū dicit de causis decisis per sententiā definitiuam. plerunq; autem ideo dicit, quia quandoque desinūnt: vt in causa momētariæ possessionis secūdū quōdam, c quæ nō mutatur per appellationē: vt. J. si de momenta. post. fuerit appel. l. j.

a *Idem Sal.*

b *Vinibus certis.* absolutione, vel condēnatione: vt. ff. eo. l. ex stipulatione. Vel die, certis: quia iam appellari non potest.

c *De quæstione.* id est de possessione.

d *Statuta* neueraliter, & dicas statuta, scilicet per sententiam secūdā. est autē statuta, nominatiui pluralis. & incipe hic constructum.

e *Auctoritatem.* nā de alia non ita. nam &c.

f *Pronunciata.* primo.

g *Proprietati.* id est sententiæ secūdo latæ de proprietate.

h *Interlocutiones.* d vel de inducijs dādis: vel de testibus producendis: vel propter infamiam repellēdis. Item vt ad aliam prouinciam pro testibus recipiendis mittatur.

i *Plerumque.* hoc dicit propter iudicium momentaneæ possessionis: vt. J. arg. vnde vi. l. momentariæ. &. ff. qui leg per. stan. in iudi. ha. l. momentariæ. vt modo dixi. Vel aliter, quia illam sententiam dico definitiuam. pone exemplum in interlocutoria, quando quæritur, possit esse testis vel non. vel sic in possessione libertatis, vel non.

ADDITIO. Bart. hic intelligit hunc textum in interlocutoria per quam tota causa decidi tur: quia illa non potest renocari, sicut nec ipsa definitiua. exemplum in sententia iudicis, per quam absoluit aliquem ab obseruatione iudicij, vel pronunciat non esse procedendum, vel se non esse iudicem, istam non potest reuocare: quia perimit causam principalem. sed si perimeret quandam causam incidentem seu emergētem, optime posset reuocari: quia adhuc durat iudicis officium in illa causa: vt. l. dicere. ff. de arbi. & de prato. sti l. j.

NVlli.] CASVS. Si magistratus vel quis alius interdixerit tibi ne amplius stares in patria tua: an valeat talis sententia, quæritur? Dicitur quòd non, cum non habeat potestatem statuendi hoc. Viui.

k *Non habet,* ordinariam, cum de imperio sit: vt. ff. de offi. præsi. l. illicitas. §. qui vniuersas. vnde delegari non potest. vt. ff. de offic. eius cui man. est iurisd. l. j.

solummodo præstari præcipiat, non tamen addat n quid ex recusatione vel præstatione sacramenti fieri oportet: huiusmodi sententiam nullam vim obtinere, palam est. o

Sententia definitiua non potest retractari: secus in interlocutoria. Bar. Vel sic: Definitiua sententia contraria super eodem, ab eodem vel à successore lata, ipso iure non tenet. hoc primo. Quod semel decisum est in possessorio, non præiudicat proprietati: hoc secundo. Interlocutoria potest per contrariam interlocutoriam reuocari, corrigi, & mutari. Bal. Vel sic: Sententia definitiua super negotio semel decisō, non valet: nec lata in possessorio, præiudicat in petitorio: & interlocutoria non definit: ideo in contrario imperio reuocatur. Saly.

IX. Iidem AA. & CC. Domno. *

POst sententiam a quæ finibus certis b concluditur, ab eo qui pronunciauerat, vel eius successore, de quæstione c quæ iam decisa est, statuta d rei iudicatæ non obtinent auctoritatem. e † nam nec de possessione pronuncta, f proprietati g vllum præiudicium afferunt: nec causam vllam interlocutiones h plerumque i perimunt.

Qui non potest statuere, non potest relegare. Saly.

X. Iidem AA. & CC. Menodoro.

NVlli qui statuendi nō haberk facultatem, l interdicere patria cuiquam permittitur.m III. Non. *

Iussus de iurando non definit causam. Bal. Vel sic: Sententia quæ non condemnat vel absolvit, vel æquipollens, vim definitiuæ non habet. Saly. Vel sic: Delatio iuramenti non habet vim definitiuæ. Vel sic: Delatio vel iussus iurisiurandi vim definitiuæ non habet, nisi vlterius procedat definiendo, ratio: quia non continet condemnationem vel absolutionem, licet contineat quoddam præambulum. Bal.

XI. Iidem AA. & CC. Luciano. *

CVm iudex in definitiua sententia iusiurandum

D

a *Iste est notabilis & specialis Saly. hic, qui ponit ex ista sententia interlocutoria.*

† *Contraria videtur. l. de certa. ff. de re iudicata. quæ semper in decretis Latinū linguam requirit, sed hic agit de iudicib. datis, illic autem de prætoribus aut alijs magistratib. ere dederūt non enim dicam vt stulti qui dā, hic plus dicit: illic minus. Cōcius.*

† *Concor. est bate. l. c. x. extra de constit. in glo. ſua per verbo, ſuo ſenſu.*

e *Idem Bar. to. & Pau.*

f *Falsum est: quia vel bum condemnatio, debet esse præsentis rei potestatis, & non futuri: quia futurum non dispōnit: vt. l. Titia cum testamento, ff. de le. 2. Bar. Bald. & Saly.*

I*Vdices. Latina,* inter Latinos, Græca inter Græcos, vt intelligātur: vt. ff. de instito. ac. l. sed & si pupillus. §. proscribere. Accur.

NEmo.] CASVS. An iudex secundum quòd alius iudicauit in consimili casu, sententiam proferre debeat sequendo talem sententiam, quæritur? Respon. quòd non, etiam si esset lata à præfecto prætorio, vel ab alio magistratu: sed secundum quod sibi videtur sequendo leges & iustitiam, iudicare debet.

q *Consultationes.* id est responsa ad consultationes, data etiam à principe: quæ sunt extra corpus iuris: vt hic, & supra de leg. & consti. l. ij.

r *Sequendum.* neque aliàs, subaudi.

s *Multo magis.* scilicet quàm si à principe darentur. Accur.

t *Sēteias.* id est respōsiones ad cōsultationes datas à prefectis.

u *Sedlegibus.* no. vt in fi. huius. l. &. J. de accu. l. singuli &. ff. de offi. præsi. l. fed licet. &. ff. si cōtra ius vel vti. pub. l. fi. in fi. Sed arg. cōtra. ff. de postul. l. j. §. casum. ibi, nūquid ergo & magistratus.

x *Cognitionales.* id est definitiuæ sentēciæ, cognitionaliter causa examinata: vt ad dat prædictis.

y *Magistratus.* nisi sint principis: vt. ff. de le. & consti. l. fi. in princ. quę est contra, nisi sint tot sentēciæ vt consuetudinem inducāt

& tunc

& tunc magis dicor sequi consuetudinem quàm sententiam, A secundum Io. vt ff. de le. & sena. consul. l. si de interpretatione. & l. nam imperator. Accursius.

Cvm Papinianus.] CASVS. Si scholaris Bononien. conueniat cinem Bononien. coram potestate, & velit scholarem reconuenire: an possit allegare priuilegium, ne sub magistro reconueniatur, quæritur? Respon. quòd nō, sed sub eo iudice sub quo conuenit, sub eodem debet reconueniri.

a *In quæstionibus.* id est in libro quæstionum, quem non habemus.

b *Absolutione.* vel condemnatione.

†*Conor. cū hac. l. ca. cuius in agēdo. 3. q. 8.*

c *Condemnare.* licet nō erat iudex actoris. & hoc si reconueniat reus actorem, non aliter: a vt. ff. de ædil. edic. l. ædiles. j. §. item sciendum.

a Et bene. Bar.

d *Roborandam.* dando ei auctoritatem.

e *Augendam.* sed in quo augetur? Respon. quia Papinianus permittebat reconuētionem ex eadem causa tantum: vt tutelæ, vel negotiorum gestorū. Sed Iustinianus hic etiam ex alia permittit. Itē & in hoc cum dicit, nulla &c. Item in eo quòd rationem reddit, cuius enim &c. Argum. insti. de his qui ma. nō pos. §. j.

f *Pronunciare.* primitus *iurisfacto*, & respondēdo ei qui prius appellauit: vt supra deposici. l. penul. §. j.

†*Est arg. in. c. significasti. in fi. gl. fi. extra de elec.*

g *Cognoscatur* fit enim illud ex quo actor agit coram eo, etiam iure veteri: vt hic, &. ff. de iudi. l. ij. §. sed & si agant. & l. qui non cogitur. & ff. de iurisdi. om. iudi. l. si idem. & ff. de procur. l. sed & hæ. §. non solum. & ff. eum qui ap. in prouin. defen. l. j. &. ij. & argu. ē. de rei vind. l.

b Idem Bar. Salyce. & Odof.

ordinarij &. ē. de iudi. l. nulli. Sed videtur hæc lex non habere locum, cum ipso iure fiat compensatio, quando hinc inde debetur: vt insti. de act. §. in bonæ fidei. Sed dic b quòd non erat hic liquidum. Item quia forte species ab altera parte peretur, vbi compensatio locum non habet: vt. ē. de compensa. l. fin. & ff. de pig. act. l. si conuenerit. ij. in ptincip.

c Ambæ sunt veræ secundum Salyc. & Angel. d Et ma. Bar. Bal. & Saly.

h *In eodem negotio.* maxime. nam idem & si de alio reconueniat reus actorem: vt dixi. Vel dic c verius idem negotium dici: quia idem actor reus & iudex, licet sit alia res. & sic insti. de ac. §. fi minus. Alij dicunt d quòd hæc lex etiam per Iustinianum non permittit reconuentionem, nisi in eodem negotio. Sed auth. & consequenter, permittit in alio, & sic non adijcit dicto Papiniani, secundum eos: nisi in eo quod dicit, nulla &c. & in eo quòd reddit rationem, cuius enim &c. Item no. quòd hæc lex dabat potestatem reo reconueniendi actorem sub eodem iudice: sed si coram alio volebat, poterat. authen. verò imponit necessitatem, vt donec ipsa causa pēdet, nunquam sub alio possit: & ideo lege authen. & consequenter, &c. quæ est de execu. & de his qui conue. & reconue. §. fi. col. vij.

ET *consequenter.*] CASVS. Hęc auth. dicit idem quod lex. C. sed addit. Pone ergo sic: Titius conuenit me apud iudicem: volo eum reconuenire coram alio iudice: an possim eum recusare? Respon. quòd possum, & debeo alium petere iudicem nobis dari. Si vero in principio causæ nihil dixit Titius, tunc debeo expectare quòd sententia detur: & causa terminata potero reconuenire Titium coram alio iudice.

Bar. Vel sic: Actor potest nedum de eodem negotio, sed etiam diuerso reconuenirī coram eodem iudice, nō obstante quòd aliàs non esset eius competens in. lex. Salyceius. Vel sic: Si reus conuenit actorem, non potest actor opponere exceptionem iudicis incompetentis: quia postquam elegit iudicem pro se contra reum, debet etiam recipere contra se & pro reo in vim etiam reconuentionis. Paulus de Castro.

XIIII. Idem A Demostheni præfecto prætorio.

CVm Papinianus † summi ingenij vir in quæstionibus a suis rite disposuerit, non solum iudicem de absolutione b rei iudicatæ, sed & ipsum actorem, si econtrario obnoxius fuerit inuentus, cōdemnare: c huiusmodi sententiam non solum roborandam, d sed etiam augendam e esse sancimus: vt liceat iudici vel cōtra actorem ferre sententiā: & aliquid eum daturū vel facturum pronunciare, f nulla ei opponenda exceptione, quòd non competens iudex agentis esse cognoscatur. g Cuius enim in agendo obseruat arbitrium, eum habere & contra se iudicem in eodem negotio h non dedignetur. † Dat. XV. Kalendas Decembr. Lamp. & Oreste. VV. CC. Conss.

IN AVTHEN. DE executoribus. §. fi. colla. vij. consti. vij.

Is qui reconuenire vult, non potest nisi coram eodem iudice, & statim, non postea. Si igitur vult coram alio agere: expectet terminum litis primæ, nisi iudex sit recusatus vt suspectus: & tunc fiet reconuentio coram

subrogato. Baldus. Vel sic: Coram eodem iudice ordinario vel delegato, debet necessario fieri reconuentio, & ante litem contestatam, vel statim postea: & iudicis recusatio permittitur, propter quam ordinarius associatur, vel alius delegatur. Salyceius.

ET consequenter i † ego ab aliquo conuentus, si vicissim ipsum pulsare velim: statim quidem hoc non licet, nisi apud eundem k iudicem. qui si displiceat, l intra vi- B ginti dies m recusari potest n, aliusque mereri, apud quem rursus vtrumque negotium o ventiletur. Alioqui p lite contra me mota prius ventilata & terminata, tunc demum & ego admittar.

Conuinctio copulatiua non debet poni inter ea circa quæ non potest uniformiter disponere. Bald. Vel sic: Quando duo vocabula veniunt ad determinationem eiusdem verbi, debent intelligi vt uniformiter operentur. Bar. Hæc lex in se est valde obscura, & habet varios intellectus: & b. d. secundum vnam lecturam: Quando vna determinatio decernit plura determinabilia, debet ea pariter determinare, etiam si subest ratio in contrarium. Secundum aliam lecturam dicit totum contrarium, quod quando subest ratio in contrarium, non determinat pariter, sed secundum quod congruit determinabilibus: quia textus est aliquantulum obscurus, b. d. secundum Paulum de Castro.

XV. Idem A. IVLIANO præfecto prætorio.

CVm solitum est in sententijs q iudicum sic interlocutionem proferri, vt non liceat partibus ante definitiuam sententiam ad appellationis vel recusationis venire auxilium: quidam putabant non licere ante litem cōtestatam, nec iudicem recusare, colla. ix. Sed M. inducebat hoc pro se, vt

Reconuētus antequam adhuc reconuenire.

†*Concor. gl. in. c. 1. extra de nou. pei.*

i Et consequenter. id est, cōuenienter. additur in hac authen. ego conuentus, &c.

k Eundem iudicem. sed quid sit præiudiciali velim eum reconuenire, de qua non potest aliàs cognoscere, quia pedaneus sit: vt supra de peda. iudi. l. ij in fi? Respon. cognoscet & hic, ratione conuentionis: vt supra de iudi. l. quotics. Idē videtur si de criminali velim recōuenire eadem ratione. Itē quid si reconuentus nunc vult iterum recōuenire primum cōuentum de alio quàm primo, vel quam rescriptum diceret? Videtur quòd non possit, cum aliud sit conuenire, & aliud recōuenire: sicut aliud deferre iuramentum, & aliud referre: cum deferens primo iuret de calūnia: vt. ff. de iureiur. l. iusiurandū. & ad. §. qui iusiurandū. l *Displiceat.* sed cui? Al. dicit etiā reconuento: vt quod non potest per se, per alium possit: vt ar. ff. quæ res pig. ob. pos. l. Aristo. vt supra de tēp. in integ. restit. l. petēdæ. & ff. de acqui. here. l. cū hereditate. Tu dic, c conuento, & non reconuento, cum ipse elegerit: vt supra in. l. cum Papinianus. & supra de lit. cōtesta. authen. offeratur. & supra de iudi. l. apertissimi. Sed Al. dicebat hanc. l. cū Papinianus. loquit in eodē negotio.

c Et bene. Bar. Bal. & Saly.

m *Intra. xx. dies.* aliàs xxx. hoc per authenti. offeratur.

n *Recusari potest.* loquitur ergo in delegato. Sed quid de ordinario? Respon. f idem, quòd habeat locum hæc auth. nam in corpore dicit tale quid fa- *f Sequuntur ea Bar. Aubigel. & Sapycet.*

ctum apud gloriosissimum iudicē, licet non recusetur ordinarius, sed alius ei associetur: vt in auth. vt dif. iudi. §. si vero contigerit.

o *Negotium.* sed quomodo hæc causa tractabitur? Respon. in proponendo, & allegando, & iudicando eadem vel alia sententia seruabit ordinem: vt qui primo appellauit, præcedat in talibus: vt ff. de iudi. l. qui prior. Accursius.

p *Alioqui.* id est, si nolim cum recōuenire ab initio, vel parum post. g nam quæ incontinenti fiunt, inesse videntur: vt supra de pac. l. petens. &. l. lecta. ff. si certum pet. & sic non quandocunq; ante sententiam poterit reconuenire: vt hic, & in corpore, in fi. vbi dicit mox. argum. supra de compen. l. fina. Sed quidam dicunt h quandocunq; ante sententiā posse fieri recōuentionem. & exponunt hic alioqui, id est si nolim corā codē, sed corā alio. vel alioqui, id est si displicuerit. Sed prima probatur etiam iure canonū: vt extra de mu. pe. ca. ex literis. Tertij distinguūt inter delegatū & ordinariū: vt corā delegato incontinēti: sed corā ordinario quandocunq;. Sed quādo dicitur fieri incontinēti? Respō. ante apertos testes: vt dicimus in denūciatione euictionis. ff. de euic. l. si rē quā mihi. §. fi. vel statim post litē cōtestatā quodā spacio interueniēte ad arbitriū iudicis i, qui arbitretur ante cōfessiones factas, vel productiōes testiū: vt. ff. de sol. l. ratū. Acc.

g Idem Bar. & Saly.

h Et bene se cūdum Bar. declarando tamen vt hic per eum.

i Idem Bal. & Salyc.

CVm solitum.] CASVS. Potestas Bono. delegauit re iudicem ad aliquam causam: & ita dixit: nullus recuset talem iudicem ante sententiam, vel ab eius sententia appelleat. an possit talis iudex recusari, quæritur? Respon. quod sic ante lit. contest. & appellabitur postquam tulerit sententiam.

q *In sententijs.* scilicet interlocutorijs, vel delegatiuis: vt quia iudices

iudices ordinarij delegant causam cognoscendam appellatione remota, & recusatione ante sententiam.

a *Appellare.* ante vel post litem contestatam, ante definitiuam sententiam: vt infra quorum app. non recip. l. ante. & de app. l. eos qui. §. super his. & supra de episc. au. l. ij.

b *Vetitum est.* immo permissum est recusare, scilicet delegatum, sicut hic erat: vt supra de iudi. l. apertissimi. & de iurisd. om. iudi. l. nemo.

c *Sine certa distinctione, &c.* debet enim verbū appellationis post sententiam a accommodari, & ante non: quia & sine tali prohibitione non potest appellari ante. recusatio vero bene potest fieri ante, & per delegantem remoueri. Sed & si simul ponantur. tenet positio secūdum Io. b scilicet vt recusationē prohibuerit ante sententiam quandocumque, & sic ante litem contestatam, vt hic: secundum alios in nullo tempore tenet. & hic secundum Io. subaudi, veritum est, scilicet aliàs: sed iure canonico etiam appellari potest ante sentētiam: ideo vtroque remoto, potest causa cōmitti: & remota appellatione tantum, c tiam recusatio remoueri videtur d: vt extra de ap. c. super eo vero. Sed ar. contra infra ne liceat in vna eademque causa ter. pro. l. j. in fin. vbi innuitur quòd non tolliatur recusatio, licet remota appellatione sit causa commissa: sed ibi per legem tollitur appellatio. Sed qui iudices sunt; isti qui sic committuntur, cum nulli permittatur nisi principi: vt. ff. à qui. ap. non licet. l. j. in fi. quæ est contra? Respon. d hoc verum est post sententiam, vt ibi: sed hic ante, vt dixi.

Tene hanc lecturam.

Sententia lata super libello non continente certam quantitatem, non opponente reo contra libellum, valida est de iure, dummodo contineat aliquod factum quod in executione sententiæ possit postea declarari. b. d. notabiliter secundum Baldum. Vel sic: Vbi petitur incertum, valet sententia incerta. Bartolus. Vel sic: Si petitio & prosecutio est incerta, potest incerta ferri sententia. b. d. Vel sententia qua pronunciatur indemnitatem esse præstandam, valet. Salyceius.

II. Imp. ALEXAN. A. Marcellino.

QVanquam pecuniæ quātitas sententia curatoris reipublicæ non continetur: sententia tamen eius rata est, quoniam indemnitatem reipublicæ præstari iussit. f

Sententia & mens iudicantis talis esse præsumitur, qualis & quanta ex allegatis & probatis concipitur. b. d. notabiliter secundum Bal. Vel sic: Sententia quæ non continet certum per se, vel per relationem ad aliud, est ipso iure nulli. Bart. Vel sic: Sententia non certa de se nec per relationem ad acta, non valet. Salyceius. Vel sic: Quando petita est certa quantitas, non valet sententia, nisi contineat certam quantitatem per se, vel per relationem ad acta. Paulus de Castro.

III. Imp. GORDIANVS. A. Aemilio.

HÆc sentētia, *Omnem debiti quantitatem cum vsuris competentibus solue*: g iudicati actionem præstare † non potest: cum apud iudices ita demum sine certa quantitate negaret se hoc promisisse: nec petebat actor iudicio pendente certificari quantum esset damnum: sed solum pronunciari an ei esset promissa indemnitas: vt supra tit. j. l. cum eorum. Sic ergo distingue, aut petitur certum: & tunc debet dari certa sententia: vt tamen sufficiat aliqua parte actorum contineri: vt infra. l. proxim. aut incertum, sed agitur hic vt iudex certificet: puta peto interesse: & iudicio pendente probo quantum sit, & tunc idem, inquantum tamen est possibile: vt instit. de act. §. curare. quandoquē enim non est possibile: vt in causa noxali, vel in alternatiuis, vel quando in genere debetur: vt instit. de offic. iudi. in princip. Item in iudicijs vniuersalibus pronunciatur incertum, vt hereditas scilicet restituatur: vt. ff. de re iudi. l. ait prætor. §. j. & si pars heredi. per. l. j. in fin. Item in alio casu: vt ff. de rei vindic. l. quæ de tota. §. fina. Item in alio casu: vt instit. de act. §. si quis agens. Sed quæro quomodo fuit curator iudex in causa sua: vt supra nē quis in causa sua, &c? Respond. dic, sententia curatoris reipublicæ, id est, pro nomine scilicet reipublicæ data. & quod dicit in fin. iussit. scilicet procurator Cęsaris qui competens iudex est: vt supra si aduer. fiscum. l. ij. Vel dic quòd aliud est procurator reipublicæ, & aliud curator. curator enim est quales sunt in hac ciuitate procuratores communes, qui pronunciant inter priuatos & rempublicam huius ciuitatis. & de tali republica dicit hæc lex, argum. ff. de publ. l. fed & hi §. præterea. Vel dic sol. huius quæstionis. l. j. lib. xj. de admi. re. publica.

Sententia an debeat sententiari per esse certa

Procurator & curator reipublicæ differunt.

HAec sententia.] CASVS. Petebam à te c. iudex condemnauit te hoc modo, pronuncio vt soluas quicquid debueris cum vsuris, non descendendo ad certam quantitatem: nūquid valet sententia? Dicitur quòd non.

g *solue.* quid ergo si certa quantitas in actis contineatur, & sic pronunciauit vt hic facit? Respond. nō valet: vt. ff. de arbi. l. quid tamen. §. Pomponius. licet hæc lex videatur velle contra: sed eam sic dicas intelligi, quòd quantitatem certam, vel speciem, vel quod

vel quod tantundem valeat comprehendat, vt quia dicat, condemno in omne quod petitum est: vt. ff. de re iudi. l. ait prætor. §. j. &. l. in summa. Accursius.

a *Actorum* acta appellantur attestationes vel confessiones factæ in iudicio. Accursius.

b *Comprehensa*. vel si non est possibile, vel si hoc non petitur: vt diximus supra. l. proxi.

Hæc sententia.]C *Aesvs.* Mulier soluto matrimonio propter consanguinitatem, vel quia habebat alium virum, vel vir aliam vxorem, repetebat dotem à viro: iudex pronunciauit sic: cõdemno te maritum vt restituas quod accepisti nomine dotis. an valeat sententia, quæritur? Dicitur quòd non. vnde si alius iudex cognouit, & maritum ad certam quãtitatem condemnauit, valet sententia retractata prima: nisi fuerit ab ea appellatum.

Casum ponit.

c *Solue.* Quædam mulier repetebat dotem à marito suo, cum esset incertum quantum ille accepisset: quod etiam ipse iudex

tate facta condemnatio, auctoritate rei iudicatæ censeatur, si parte aliqua actorum a certa sit quantitas comprehensa. b

Licet causa dotis sit priuilegiata, intelligitur si constat de dote: aliàs debet rem absolui. h. d. notabiliter secundum Bal. Vel sic: Sententia nulla ratione incertitudinis non impedit aliam ferri sententiam. Bartol. Vel sic: Vbi sententia incerta est ipso iure nulla, non prohibetur iudex aliam certam proferre, etiam contrariam prime. h. d. notabiliter. Salyceus.

IIII. Idem Augustus Saturninæ.

HÆc sententia, *Quæ bona fide accepisti, solue* c: cum incertum esset quid accepisset, quantumque ab eo peteretur, præsertim cùm ipse qui extra ordinem d iudicabat, interlocutus sit dotem datam, quæ repeteretur, non liquidam esse: iudicati auctoritate nõ nititur. Cùm igitur e is qui postea iudicabat, f contra te certa sententiam protulerit, neque à statutis prouocaueris: ipsa g tuo facto confirmasti h iudicatum.

B

A interloquendo dixit, non quidem valuit sententia sic prolata, solue quod accepisti. nil enim certum continet. ADDITIO. Aduertas quòd Bar. hic intelligit hanc. l. quando sententia fuit omnino incerta. Nam pronunciauit iudex, quod bona fide accepisti, solue. si enim pronunciasset hoc modo, condemno te ad restitutionem dotis, & cõstat eam te habuisse, licet non declaretur quantitas, vel qualis esset dos: valeret sententia, sicut in petitione hæreditatis.

d *Extra ordinem.* id est extra antiquam solennitatem: vt institut. de interdict. §. fina.

e *Cum igitur.* bene infert, prima nulla: ergo ista valida. nam si prima esset valida, ergo secunda nulla: vt. s. titu. j. l. post sententiam.

f *Iudicabat.* ex appellatione. vel dic à capite: nam cum prima nulla fuit, non fuit necesse appellari.

g *Ipsa.* scilicet tu.

h *Confirmasti*. videris enim consentire, cum statuto tempore non appellasti: vt supra de postulan. l. j.

Interesse diuisio.*

*Reflecta hanc vtpotè ingeniosè & commentitia diuisionem, securus lector sedulus adi bellũ Canũ Molinæi, quo explicationem eam quod interesse, primus supra omnes diligentiam cum summa laude posse cuius est. Contius.

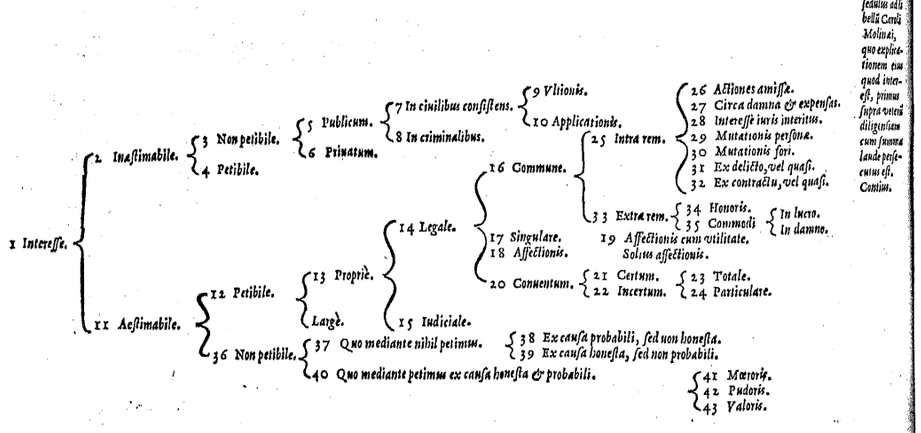

SCHEMA-

SCHEMATISMI super interesse, breuis P. Rebuffi declaratio.

AD formandum typum, videndum est primo, quo iure sit interesse inuẽtum. Secundò, quid sit. Vertiò, quotuplex. Ad primum respondeo, esse de iure diuino: vt Exod. xxij. c. Si læserit quispiam agrum alterius, vel vineam: & dimiserit iumentum, vt depascatur aliena: quicquid optimum habuerit in agro suo, vel vinea, pro damni æstimatione restituet, & cap. si læserit. de iniur. & damno dat. & ibidem damnum redder: sed interesse est damnum: vt hoc text. damnum reddatur. &. c. ij. de fideiusso. ergo est de iure diuino: sed dicitur esse à gentibus postea receptum, & à iure canonico approbatum. d. cap. ij. de fideiusso. glos. in cap. conquestus. cum similibus, de vsur. sed quo ad formam, est iuris ciuilis, vt hic: & sic princeps non potest id remittere. l. venia. C. de in ius vocan. fallit in tribus casibus positis in repetitione huius. l. quam nouissimè conscripsi anno. 1530. vbi latius deducitur in præfat. quæst. j. & quot modis accipiatur: ibi. quæst. iij. & quid veniat appellatione interesse, ibidem.

Secundò quæro, quid sit? & glo. in verbo, prout, dicit esse damnum emergens, & lucrum cessans ex eo quòd aliquid fieri cessatur, & communiter approbatur per doctores. Vel est æstimatio damni emergentis, aut lucri cessãtis: ratione cessationis, aut facti aliter quàm fieri debuit, legitimè prouenientis. Vel consideratur interesse dupliciter. Primò, ratione eius cui debetur: & tunc definirem: Est æstimatio damni emergentis, vel lucri cessãtis, culpa debitoris creditori contingens. Secundò consideratur ratione eius à quo petitur: & est æstimatio damni dati, seu lucri cessantis, culpa debitoris prouenientis, per debitorem creditori facienda. Latius declaratur in repetitione in glo. prout. vbi pono alias definitiones & declarationes, vltra docto. licet videri ibi. His contentus erit scholaris pro declaratione terminorum. videat prouectus repetitionem.

Tertiò quæro, quotuplex sit interesse? Respond. in genere vnum esse, quod pono pro stipite: & sic intelligitur opinio Petr. & aliorum tenentium interesse vnum esse. & hoc per Bartolum sic definitur: Interesse, est iusta alicuius vtilitas. infrà declarabitur: & hoc diuiditur in multas species, siue accidentia: vt quidam dicunt: & plene declaro in mea ad hanc. l. repetitione, in glos. prima.

2 Interesse, Bart. insequens, quoddam est inæstimabile, aliud æstimabile. Inæstimabile, est iusta alicuius vtilitas inæstimabilis. glossa in l. j. ff. solu. matrimo. l. libertas. ff. de regu. iur. teneo tamen in dicta mea repetitione, non esse dabile interesse inæstimabile: quin saltem infinitè æstimari possit. & hoc in glos. j. vide ibi, si lubet.

3 Inæstimabile diuiditur: quia aliud est non petibile, aliud petibile. non petibile, est iusta alicuius vtilitas inæstimabilis, non petibilis: vt si voluntatem explere non possim. Barba. consi. lxxiiij. col. v. in. iij. volu. & infrà declarabitur plenius.

4 Petibile est, quòd peti potest: vt si filius meus per te detineatur, interest mea inæstimabiliter: ob id petam filium mihi exhiberi. l. j. & per totum. ff. de libe. homi. exhiben. & idem in viro cuius vxor ab aliquo retinetur, interest mariti, quod non potest æstimari, si os inferius fuerit maculatum id temporis. ideo peterur vxor exhiberi. rub. ff. de liber. exhiben. l. j. in fine. &. l. ij.

5 Interesse aliud est publicum, aliud priuatum. Publicum, est reparatio publici status læsi propter aliquod iniuste factum vel non factum: datum, vel non datum: quæ commodè æstimari non potest. d. Igneus in repetitione. l. quatenus. col. vj. ff. de regu. iur. Ego verò sic definio: est læsio status publici propter cessationem, vel factum iniustum contingens, quæ æstimari commodè non potest. Primò pono, læsio, quia respublica læditur: vt infra dicetur. &. l. si quis ingenuam. §. fi. ff. de captiuis. Alia declarantur in repetitione extensè, vbi licet videre.

6 Priuatum, est omne quod non est publicum. ideo vno cognito, alterum intelligetur. arg. l. j. ff. de his qui sunt sui vel alie. iur. doctor. in rub. de acquiren. possess.

7 In ciuilibus quoddam publicum interesse consistit: vtpote quia publicè interest cloacas purgari. l. de pupillo. §. si quis riuos. ff. de noui operis nunciatione. & si publica via sit destructa, publicè interest refici. l. ædiles, ff. de via publica. multa alia licet videre exempla in repetit. in præfa. & in gl. j.

8 Item in criminalibus: vt interest publicè crimina non remanere impunita. l. ita vulneratus. ff. ad leg. Aquil. & publicè interest prouinciam malis purgari hominibus. l. congruit. ff. de offic. præsi.

9 Vltionis est, vt si seruus cognouerit dominam suam: & postea dominus eum vendiderit ea lege, ne Parisijs habitet: & ne manumittatur: propter vltionem interest domini. l. penul. C. si mancipium ita fuerit alienatum ne manumittatur. l. seruus ea lege. ff. de ser. exportan. & hoc inæstimabile est, ratione affectionis quam dominus habet, & ratione timoris, ne iterum domina cognoscatur per illum seruum.

10 Applicationis, est quando damnum passo applicatur: vt hoc tex. not. Bal. in. l. pen. C. de condict. ob cau. dato. & hoc est æstimabile.

11 AEstimabile, quod æstimari potest. Et hoc diuiditur: quoddam enim est æstimabile petibile, aliud non petibile. {Aestimabile petibile est, quod æstimari petique potest. vt in casibus in quibus petitur: vt habetur hic, & in. l. j. ff. de act. emp.

12 Petibile, quoddam dicitur generaliter & largè, siue improprie, quod sic per Bartolum hic definitur: Est iusta alicuius vtilitas æstimabilis petibilis: non habita propter alicuius factum iniustum, vel cessationem iniustam. Vt si pero rem mihi debitam, dicor meum interesse largè petere: id est, quod mihi vtile est: & sic stipulationes inuentæ fuere, vt quisque stipuletur quod sua interest. l. stipulatio ista. §. alteri. ff. de verbo. obliga. & an precium, & interesse sint idem: dicitur in repetitione plenè, in glos. prout. & de hoc interesse parum hic.

13 Aliud dicitur proprie de quo hic amplè loquimur: quod sic per Bartolum definitur: Est æstimatio alicuius vtilitatis non habitæ, propter factum iniustum, vel cessationem iniustam. Primò ponitur æstimatio, ad differentiam inæstimabilis: & ad differentiam præcedẽtis, quod rem ipsam respicit, seu factum debitum. Postea dicitur in definitione, non habitæ, vt lucrum & damnum comprehendat. Nam dum minuitur patrimonium, quis non habet vtilitatem, ob id dicitur pati damnum. l. si sterilis. § cum per venditorem. ff. de actio. empt. Dico propter factum iniustum: quia si esset iustum, non ageretur ad id quod interest. l. fluminum. §. fin. ff. de dam. infec. dico latius in mea repe. in glo. j. Et hoc diuiditur: quoddam est legale, aliud iudiciale.

C 14 Legale est, quod à lege introductum seu approbatum est. no. in. l. legitima. ff. de pact. & hoc modo interesse omne potest dici legale, quia à lege approbatum: vt supra in præfatio. dixi. Vel dicitur legale, quod à lege taxatur: vt in casibus certis ad duplum: vt hac. l. versicu. sancimus. Et an de iure nouo taxatum sit, vide quæ dixi in repetitione in. iiij. not. collegæ domini Alciati opinionem rebrobans: & hoc legale producit quatuor species, vt pater: & infra declarabo.

15 Iudiciale est, quod per iudicem per suam subtilitatem æstimatur, ac taxatur: vt in casibus incertis, vt pater hac. l. in versicu. in aliis. Dico sutius in repeti. quam super hac lege conscripti: hic tantum trado terminos, vt inuenes his intellectis paruo negocio materiam amplecti possint.

16 Commune interesse, secundum gl. est commune rei precium. Barrolus non admittit, sed sic definit: Interesse commune, est interesse communiter æstimatum. l. si seruum. ff. ad legem Aquiliam. at non placet: quia idem per idem definit, quod non admittitur. argu. l. final. ff. de offic. procura. Cæsa. Ego verò sic definio: Interesse commune, est æstimatio damni emergentis, aut lucri cessãtis, ab omnibus rei noritiam habentibus facienda, propter factum iniustum, vel cessationem iniustam. vt, debebas tradere mercatori equum tempore nundinarum: cessas: oportet quòd ipse emat cariori precio: teneris ad id quod interest, quod communiter homines æstimarent ad valorem equi quem emit. Alia exempla vide in repetit. in glos. j. & hoc in totum potest exigi, etiam vltra duplum. l. ratio. §. si per venditorem. &. l. Iulia. ff. de actio. empt. Fallit in casibus traditis in repetit. in glosſ. dupli. vbi inuenies regulam cum limitationibus. Vel commune dicitur, quod omnes communiter tangit: vt si omnium præbendæ canonicorum minuantur, eorum communiter interest: si præbenda vnius specialiter. cap. cùm omnes. & cap. cùm accessissent. de constitut. Innocen. in cap. cùm ecclesiasticæ. in fine penult. colum. de exceptio.

17 Singulare interesse est, secundum glo. si tua interfie propter affectum. verumenimuero quia aliud est interesse affectionis solius, aliud est interesse singulare: vt latè declaro in reper. ideo Bart. sic definit: Est singulariter æstimatum. quod non admitto: vt dico in repe. Igitur ego sic definio: Interesse singulare, est æstimatio vtilitatis singularis propter factum iniustum vel cessationem iniustam proue-

D

nienſ: vt commodaui codicem meum, quem habeo & apoſtillis & remiſſionibus & ſcriptis refertum: ſi non reddas, non ſolum ad precium commune teneris, videlicet ad tres libras Turonen. ſed etiam ad meam ſingularem vtilitarem. Alia exempla tradit Specul. in titu. de intereſſe. §. viſo. & ego ipſe in glo. j.

Quæret aliquis, vſque ad quam ſummam poſſit peti? & textus hic dicit, vſque ad duplum in caſibus habentibus certam quantitatem, aut naturam: vt hîc. Fallit in caſibus poſitis in repetit. in gloſ. dupli. in incertis damnum re vera datum reddi debet: vt hîc, verſicu. in alijs. Qui ſunt illi caſus certi, & incerti? Bar. hic dicit eos, qui habent certam quantitatem, vel naturam, reſpectu ſui vel adiunctı: vt ſi promittis mihi decem, reſpectu ſui eſt certum. l. certum. ff. ſi certum peta. vel ratione adiuncti: vt vendis mihi domum pro centum: reſpectu illius adiuncti precij, dicitur contractus certus, ſecundum Bartolum. Fateor tamen quòd indigeret declaratione regia in hoc regno, vel parlamentorum: vt dico in repetit. Ego, ſalua correctione melius ſentientium, intelligo caſus habere certam quantitatem, ſiue ſit in numero, ſiue pondere & menſura: de quibus in §. j. inſtituit. quibus modis re contrahitur obliga. Siue ſit quantitas continua: vt fundus decem arpentorum: ſiue diſcreta, vt decem, quia certum eſt. Naturam verò intelligo certam, in rebus animatis, quibus à Deo indita eſt certa natura, per quam animal dignoſcitur, & nobis eſt certa ſua natura: vt bos, mulus, & cætera hoc genus animalia. Nam Deus indidit boui certam naturam, per quam à iumento differt: & certa eſt nobis ſua natura, videlicet quòd eſt bos, non equus, vel aliud animal: vt etiam licet videre per Ariſtotelem in libro de natura animalium. Ideo ſi promitto decem, caſus certus eſt quantitate: ſi hominem, equum, bouémve debeas: & non tradas tempore præſtituto, caſus certus eſt natura. Si promittas facere domum, caſus eſt incertus: cùm facta ſint incerta. l. vbi. §. qui id quod. ff. de verbo. obligat. Fuſius deduco in repeti. in gloſ. quantitatem.

18 Intereſſe affectionis eſt, quod ex ſpeciali affectu procedit: vt ſi ſeruum meum filium naturalem quis occiderit: ego ex affectione æſtimo multo. Hæc affectio non auget condemnationem: ſed quanti omnibus valet, inſpicitur. l. ſi ſeruum. ff. ad legem Aquil. l. fi. de operis ſeruo.

19 Notandum eſt quòd duplex eſt affectio: vna, quæ eſt iuncta cum vtilitate: & hæc eſt æſtimabilis commodo pecuniario: & iſta bene conſideratur, & auget condemnationem, l. videamus. §. j. ff. de in lit. iuran. vt in libro cui multa ſcripſi: ſi aliquis eum retineat, nolens reſtituere: ex illa affectione iuncta cum vtilitate, iurabitur in litem: & duplum conſequi potero per hanc legem: vt dixi in gl. j. An in iuramento in litem procedat hæc lex? quòd ſic, licet collega contrà, cuius fundamentis ibidem reſpondi. Alia eſt affectio ſola, quæ pecunia non æſtimatur: & hæc non auget condemnationem. l. libertus qui ſoluendo. ff. de bonis liberto. l. cùm ſeruus, manda. Bal. in addit. ad Specu. in titu. de fructi. & intereſſe. col. pen. l. j. §. ſed ſi rem. ff. ſi quid in fraudem patro. alia vide in dicta glo. j. tam in contractibus bonæ fidei, quàm ſtricti iuris.

20 Conuentum, eſt precium conuentum, ſecundum glo. hîc: quæ reprehenditur per doctores: vt plenè dico in repeti. in gl. j. ego igitur ſic definio: Intereſſe conuentum, eſt pecunia conuentione partium promiſſa in defectum primæ conuentionis non completæ. Vnde ſi vendas mihi domum centum aureis, & ſi non tradas, promittis decem: ſi tradas, non poteſt agi ad decem promiſſa: quia conuentio eſt completa: ſecus ſi non tradideris. l. i. ſumendo argu. à contrario. ff. de actio. emp. & hoc intereſſe debetur totum, etiam vltra duplum. §. alteri. Inſtitut. de inutili. ſtipula. Bart. & communiter doctores hic. quod fallit in octo caſibus, quos pono in repetitio. in gloſſ. dupli. vbi figo regulam cum ampliationibus & limitationibus. Item quando intereſſe conuentum ſeu pœna adijcitur ſpecici, debetur. l. Lucius. ff. de actio. emp. Idem ſi facto. l. ij. §. item ſi facto. ff. de verborum oblig. ſecus ſi adijciatur dationi quantitatis: quia tunc in fraudem vſurarum præſumitur appoſita. l. rogaſti. §. ſi tibi. ff. ſi certum peta. ca. dilecti. de arbitr. quod ampliatur in nouem caſibus: & limitatur in ſeptem, traditis in repet. in glo. j. & an pœna conuentionalis poſſit excedere quadruplum: vide in gloſ. proferuntur. vbi trado regulam quòd ſic, cum limitationibus: ibi licet videre.

21 Diuiditur hoc conuentum: in certum, & incertum. Certum eſt, quando apparet, quid, quale, quantúmve ſit: vt quando promiſſum eſt, Si non tradideris rem venditam, promittis decem. l. fin. ff. de præto. ſtipula. l. certum. ſi certum peta.

22 Incertum eſt, quod per ſe non eſt liquidum, quid, quale, quantúmve ſit. l. vbi. ff. de verbo. obliga. l. iij. §. fin. de eo quod certo loco. & quomodo poſſit certum fieri? reſpondeo, officio iudicis taxantis in caſibus incertis. Iacobi. in. l. final. ff. ſi quis in ius vocatus non ierit. & in alijs caſibus quos pono in repetitione in glo. ſubtilitatem. vbi fuſius trado practicam probandi intereſſe, vltra doctores hactenus. vide ſi lubet.

23 Certum producit totale, & particulare. Totale intereſſe eſt, quod in totum debetur: vt ſi rem venditam non tradideris, ad totum id quod intereſt teneris. l. j. ff. de actio. emp. & ibi Saly. &. l. ij. §. fina. qui ſatiſda. cogan. vel totale debetur in caſibus incertis: nam iudex in eis ſine deminutione per ſuam ſubtilitatem reddi iubebit: vt hîc in verſi. in alijs.

24 Particulare intereſſe debetur, ſi quis tradiderit rem, & non cauerit de euictione, & emptor alteri velit vendere, & non poteſt tanti, quanti ſi fuiſſet cautum: emptor aget non ad totum: ſed ad particulare intereſſe quod patitur. l. ex empto. §. finali. ff. de actionibus empti. & ibi Bartolus & alij. l. ſi fundus. loca.

25 Intra rem, ſeu circa rem, vel intrinſecum intereſſe, oritur ex communi: extra rem, ſeu extrinſecum, ex ſingulari regulariter: & ſic ſignaui. Et intrinſecum eſt illud, quod ex ipſa re prouenit: vt fructus, partus, & ſimilia. Nouiter ego ſic definio: Intereſſe circa rem, eſt æſtimatio vtilitatis non habitæ culpa alterius, circa rem conſiſtentis. Sic ferè definit textus in. l. ſi ſterilis. §. cùm per venditorem. ff. de actio. empt. & in hoc comprehenditur valor aureorum, vel augmentum, ſiue deminutio. l. cum quid. &. l. vnum. ff. ſi certum peta. & hoc totum debetur etiam vltra duplum: vt ſi mutuaueris mihi vinum reddendum in feſto paſchatis: quod non reddis: valuit in menſe Iulio vel Auguſto decem libras: teneris quanti plurimi valuit à tempore moræ. dicta. l. vinum. &. d. §. cùm per venditorem. vide in glo. dupli. vbi formo regulam cum limitationibus, inſequens doctrinam Barto. & communem: reſpondensque fundamentis volentium ſingularem profequi opinionem, & præcipuè collegæ. d. Alciati. & iſtud producit generationem. Nam quoddam eſt.

26 Actionis amiſſæ, quod competit quando actio eſt amiſſa: nam tunc agam contra illum, ſi ſuo facto amiſſa ſit, ad id quod intereſt actionem non eſſe amiſſam. l. ſi eum. §. qui iniuriarum. ff. ſi quis cautio.

27 Aliud eſt circa damna & expenſas: vt ſi damna vel expenſas tua cauſa paſſus ſim: contra te ad id agam. l. ſancimus. C. de iudic. Cle. primæ de reſcrip. Alber. in. l. & ſi poſt tres. col. ij. ff. ſi quis cautio.

28 Intereſſe iuris interieus: vt ſi dum iniuriarum contra te agerem, quidam me detinuit, & impediuit ne actionem illam proſequerer: & ſic anno fuit amiſſa. l. ſi non conuitij. ff. de iniur. agam ad id quod intereſt ratione iuris interitus. l. j. & ibi Bal. col. j. ff. ſi ex noxali cauſa agatur.

29 Mutationis perſonæ eſt: vt ſi alienaſti in potentiorem rem quam à te petere volebam: potero contra te experiri actione in factum, quanti mea intereſt ob perſonæ mutationem. l. j. ff. de aliena. iudic. mutan. cauſa. plenius dico in repet. in gloſſ. j.

30 Mutationis fori intereſſe petitur, quando alienatur in clericum vel ſcholarem res quam petere volebam: & ſic mutatur forus, agam ad id quod intereſt ratione mutationis fori. l. ſi fideiuſſor. ff. qui ſatiſda. cog. & an ceſſiones ſcholaribus vel clericis factæ valeant: dico in repetitione in gloſ. j. tam per regis ordinationes, quàm per iura. & plenilimè in ſcholaſticorum priuileg. 177.

31 Ex delicto aliud intereſſe prouenit, ſi furto inſtrumenta mea, per quæ debitum poteram probare, ſubtraxeris: propter quod debitum probare non poſſum: teneris ad intereſſe ex tuo delicto prouenions. l. Iulia. ff. de actio. em. ca. ſi quis. xj. quæſt. iij. & in delictis intereſſe etiam non excedit duplum: vt hoc text. in verſicul. in omnibus. & dixi ibi in gloſſ. licet collega teneat contra, cui reſpondeo in gloſſ. caſibus. communem ſuſtinendo.

31 Ex quaſi delicto intereſſe, dicitur damnum ex quaſi delicto alterius culpa prouenions: vt ſi officialis ſeu alius ſine cauſa me excommunicauerit: ideo durante excommunicatione non potui agere: iure prohibente. capi. intelleximus. de iudi. quamobrem perdidi actionem: agam contra excommunicantem ad id quod intereſt, ex ſuo prouenions quaſi delicto. l. ex maleficijs. ff. de actioni. & obligatio. Cardi. in capi. ſacro. col. ix. verſi. quæro an alio modo. de ſenten. excommuni.

32 Ex contractu, dicitur damnum emergens, ſeu lucrum ceſſans, ratione contractus prouenions. patet in. l. j. ff. de actio. emp. dico plenius in repe.

32 Ex quaſi contractu: vt ſi quidam ſit electus prælatus, tenebitur ſoluere expenſas in profecutione electionis factas: ex quodam quaſi contractu. c. vt præteritæ. de electi. Spec. in titu. de fructi. & intereſſe. §. fin. verſi. in ſumma. & verſi. ex prædictis. &

ctis. & fuſius dico in repe. hic tantum declaro terminos obſcuros, propter iuuenes.

33 Extrinſecum, ſiue extra rem, eſt, quod rei occaſione prouenit: ſecundum Bart. hic. Vel eſt æſtimatio damni emergentis, ſeu lucri ceſſantis, extra rem prouenientis: vt quia non tradideris fœnum tempore præſtituto, quamobrem equi mei fame perempti ſunt: extra rem eſt: & ſic non debetur regulariter. l. ſi ſterilis. §. cum per venditorem. ff. de act. emp. Fallit in caſibus traditis in repetit. in gloſ. dupli. & hoc gignit.

34 Honoris intereſſe, quod competit quando de honore agitur: qui eſt lucro pecuniario præferendus. l. Iulia. ff. ſi quis. omiſ. cauſa teſta. & poteſt agi non ſolum iniuriarum pro honore. Bald. in. l. obſeruare. §. antequam. ff. de officio proconſ. ſed & officium iudicis implorari. Ioan. Fabr. in. §. aliam. inſtit. de bono. poſſeſſ. cum diſtinctione tamen quam feci in repeti. vbi licet plenius videre in gloſ. j. & intellectum nouum ad l. iniuriarum. §. ſi quis de honoribus. ff. de iniur.

35 Intereſſe commodi eſt, quando de commodo agitur: vt hic. & hoc quandoque intra rem eſt: aliquando extra: vt potes cogitare.

Commodi intereſſe, aut conſiſtit in lucro, aut in damno. In lucro, quando debitor non ſoluit mercatori in nundinis Lugduni: ob id mercator ceſſauit lucrari. aget ad intereſſe, quod in lucro conſiſtit. Et regulariter hoc lucrum ceſſans petitur. Fallit in multis caſibus traditis in repetit. ad hanc l. gloſ. vlti. & Petrus de Ferra. in forma libel. in actioni. real. in gloſ. & in florenis in damno conſiſtit: quando aliquis paſſus eſt damnum. nor. in. l. cum venditorem. C. de actio. emp.

36 Æſtimabile non petibile, eſt iuſta alicuius vtilitas æſtimabilis, non petibilis: habita, vel non habita: ſine alicuius facto iniuſto, vel ceſſatione iniuſta. Bartol. hic. Primò dicitur iuſta, quia iniuſta non attenditur. l. itaque. ff. de furt. Item dicitur æſtimabilis, ad differentiam ineſtimabilis: non petibilis, ad differentiam petibilis: poſtea dicitur habita: vt omnes caſus comprehendat, in quibus quis habet quod ſua habere intereſt, & tamen non agit: vt ſi rem meam poſſideam, intereſt mea habere: tamen illud intereſſe non poſſum petere: licet poſſit æſtimari valor rei. l. nemo rem ſuam. ff. de verbo. obliga. l. ſuæ rei. de contrahen. emptio. Non habita, vt ſi ſartor vel alius artifex veniat ad habitandum in proxima officina ſimilis artificis, illius intereſt: quia non tantum lucrabitur: tamen illud intereſſe non peter. l. libertus negociatoris. ff. de ope. liberto. vel ſic poteſt breuius definiri: Eſt vtilitas, quæ æſtimari, ſed peti non poteſt. Plenius dico in repe. in glo. j.

37 Hoc non petibile diuiditur: quia quoddam eſt, quo mediante nil petimus aliud, quo mediante petimus. Primum eſt, quia mea intereſt non habere domum delectabilem, vel pulchram hoſpitam, omnibus propitiam, propter magnum numerum eam viſitantium, & amicorum concurſum. Id tamen intereſſe non peto, licet poſſet æſtimari. gloſſ. in. l. j. ff. de ſeruit. vrba. prædi. Alia exempla licet videre per text. in. l. qua actione. §. ſi quis in colluctatione. ff. ad. leg. Aquil. vide alia in d. glo. j.

38 Et iſtud aliquando eſt ex cauſa probabili, ſed non honeſta: vt in fure, à quo ſubtrahitur res furtiua: nam licet ſua interſit, quia ad reſtitutionem tenetur, tamen non agit: quia cauſſa eſt inhoneſta & iniuſta: quia ex improbitate ſua actionem conſequi non debet. l. itaque. ff. de furt. l. cum qui. §. is autem. illo titu. Limita vt in repe.

39 Ex cauſa honeſta, ſed non probabili, eſt: vt ſi emi librum, & antequam ſit mihi traditus, fur eum accipit: licet mea interſit, & ex cauſſa honeſta: tamen furti non agam, quia cauſſa non eſt probabilis: id eſt à iure approbata, vt ante traditionem dominium habeam. l. traditionibus. C. de pact. gl. in. l. manifeſtiſſimi. de fur. per. d. l. cum qui. in princ.

40 Quo mediante petimus, eſt: vt ſi quis agat actione populari, quia ſua intereſt: illud tamen non petit, ſed eo mediante ad pœnam ſeu vindictam agit. glo. in rubric. ff. de popu. actionib. per totum. l. ſi verò. §. hæc autem. ff. de his qui deiec. Iaſ. in. l. eum qui. §. in popularibus. de iureiuran. Idem ſi appello, quia mea intereſt: id tamen non peto, ſed eo mediante ſententiam reſcindi, & male iudicatum pronunciari. l. eos. C. de appella. l. in ratione. in. j. §. Imperator. ff. ad legem Falcid. & iſtud eſt ex cauſſa honeſta, & probabili: vt ſi res mea ſit à me furata, mea intereſt, & cauſſa eſt tum honeſta, tum probabilis. Ideo furti agam. l. j. &. l. ſi is cui. ff. de furt. cuius intellectum in repe. trado nouum: vide ibi.

41 Item eſt intereſſe mœroris: quia non tradidiſti fœnum tempore præſtituto, equi mei mortui ſunt: magnum habui mœrorem. Illud tamen non peto, ſed quantum tunc valuit. Baldus in. l. cùm venditorem. C. de actio. empt.

42 Pudoris intereſſe eſt, ſi ruſticus vel alius vendiderit mihi vinum optimum Montiſpeſſulani, vel perdices tradendas tempore conuiuij, & non tradidit: magno affectus ſum pudore, cùm parum valeat conuiuium ſine bono vino: tamen non petam illum pudorem, ſed quantum valuit vinum id tempore, videlicet conuiuij. doct. in. l. ſi ſterilis. §. cum per venditorem. ff. de actio. empt.

43 Valoris eſt: vt ſi non tradas rem venditam, teneris ad id quod intereſt, id eſt quantum valet: & quandoque in plus. l. j. ff. de actio. emp. Alia multa tetigi in repeti. quæ hic non tranſcribo: ſed volens plenè hanc materiam attingere, perlegat eam, bonique conſulat, ac Deum orer, qui in trinitate perfecta viuit & regnat in ſecula. Amen.

Spes mea CHRISTVS

DE SENTENTIIS QVAE PRO EO quod intereſt proferuntur.

Quia incertè ſæpe fertur ſententia circa intereſſe, cum non ſit iudici certum in quantum poſſit vel debeat extendi intereſſe, vtpote cum etiam hodie multi dubitent, ideo competenter poſt titulum præcedentem de hoc dicit.

TITVLVS XLVII.

DE SENTENTIIS

quæ pro eo quod intereſt, proferuntur.

Iſta lex eſt de difficilioribus totius Codicis, & hoc dicit: Prolixitates antiquæ circa intereſſe, ceſſant per hanc legem: & in caſibus certis venit totum quod intereſt, & habetur ratio lucri & damni. h. d. ſecundum Bart. Vel ſic: Intereſſe ſingulare æſtimandum tam in lucro, quàm in damno, in caſibus certis non excedit duplum precij conuenti, vel communis. In caſibus autem incertis non excedit quantitatem ex legitimis probationibus per iudicem declarandam, cum pœnæ legales & arbitrariæ ſunt limitandæ, ne vitientur infinitate. hoc dicit.

1. Imp. IVSTINIANVS. A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm pro eo.] CAVS. Si Titius teneatur mihi ex aliquo contractu, aut ille conſiſtit in dando, aut in tradendo, puta ex venditione ad tradendam rem, vel ex locatione: aut faciendo. Primo caſu ſi non fecit quod conuenit, id eſt, ſi non dedit vel tradidit, tenebitur mihi ad intereſſe, verbi gratia puta intereſſe ſeu precium conuentum fuit. xx. rei commune precium fuit. xxx. intereſſe meum ſingulare non excedet duplum communis intereſſe: & ita non excedet. xl. Secundo caſu, cum conſiſtit in faciendo, puta quia debebat mihi facere domum: iſte contractus dicitur incertus, vbi factum quod eſt in obligatione, incertum eſt: vt. ff. de verb. obli. l. vt non. §. id quod. An hoc caſu ſi Titius non fecit quod conuenit, poſſum petere totum ſingulare intereſſe, etiam ſi excedat duplum communis intereſſe? Reſpon. quòd totum damnum quod in re habuiſſem, reſarciet: & lucrum quod percipere potuiſſem ſi domus facta fuiſſet: dum tamen probem. nec enim ſimplici dicto meo credetur. & ſi dicerem, ſi domus facta fuiſſet rex Franciæ hoſpitatus fuiſſet in ea, vel comitatum vel dimidiam regni ſui mihi dediſſet, non ſum audiendus: ſed debet iudex moderari intereſſe, non æſtimando in infinitum: quia idem dicitur in pœna, vbi pœna conuentionalis præſtetur. ſicut partibus contrahentibus placuit: puta promiſiſti pœnam mihi. c. ſi non tradieres Digeſtum. Si vero pœna legalis petatur, puta conuenio de actione furti: in hoc caſu conueniam te ad pœnam quadrupli, ſecundum quod lege ſtatuitur. Et no. quòd triplex dicitur intereſſe conuentionale commune, & ſingulare. de ſingulari loquitur hæc lex conuenit & præſtatur conuen. ſimiliter & ſingulare, ſicut hac. l. comprehenſum eſt. & eſt intereſſe ſingulare rei ad precium: vel eſt damnum emergens, & lucrum ceſſans, eo quòd non ſit quod fieri conuenit. vel ſic dic caſum: Cum agitur ad intereſſe ſingulare, refert an agatur ex certo contractu, an incerto. Primo caſu non debet id intereſſe excedere duplum intereſſe communis. In ſecundo caſu debet præſtari quantum id ſit, ita vt non extendatur in infinitum. ſicut enim pœna conuentionalis certo fine concluditur, ſimiliter & legalis, nec vltra eas aliquid peti poteſt: ſic & intereſſe ſingulare certo termino debet concludi. & hæc ſunt obſeruanda tam in lucro quam in damno: quia in lucro quod petitur, verſatur intereſſe.

a *Falsum est secundum Bal. hic. potest tamē sal nari capiēdo interesse lar gepro eo quod ad nostrā uti litatē pertinet. Bart. & Rebuf. hic in sua repet. ad hanc le. glo. pen.*

a *Cum pro eo.* ad euidentiam not. quòd triplex est precium rerum, siue interesse, quod idem est dicere: [a] scilicet conuentionale, de quo conuenit inter contrahentes: vt si tibi vendidi pro.x. Stichum. Item precium commune: vt si forte idem Stichus communi æstimatione valeat.xv. Item singulare: vt si tua intereſt propter affectionem.xx quia quādoque fuerat tuus. & habes hoc. ff. de act. emp. l. j. in prin. Dicit ergo hic quòd singulare intereſſe non excedit duplum interesse communis: & sic in prædicto casu vsque ad. xxx. poteſt ascendere, non vltra. minus vero sic. & hoc est verum in omnibus casibus qui certam quantitatem vel naturam habent. Si autem incerti sunt, tunc totum singulare petitur: etiam si duplum communis excedat: dummodo plene probetur: non autem simplici dicto petentis creditur quantum sit. Et competenter prædicta statuuntur, cum & pœnæ legales & conuentionales certis metis finiantur. prædicta autem considerantur non solum in damno, verumetiam in lucro.

b *Quod intereſt.* id est, super intereſſe.

c *Producte sint.* sed quæ? Respon. an circa rem, vel etiam extra rem, vel in damno tantum, vel etiam in lucro, quas tamen non habemus.

d *Melius.* id est, bonum.

e *Possibile est.* quia plene defuiri non potest. vt. ff. de reg. iur. l. omnis definitio. nec meta ei dari: vt. ff. de regu. iur. l. quatenus. Dicere tamen potes: [b] intereſſe est singulare rei precium, secundum quosdam. Vel dic, intereſſe [c] est damnum emergens, & lucrum cessans ex eo quòd aliquid fieri cessatur.

f *Coartare.* vt antiqua prolixitas cesset: vt infra ea. l. in fi. quem fi. hic iunge.

g *In omnibus casibus.* sed nónne melius dixisset in omnibus cōtractibus, vt postea dicit in emptione & locatione? Respon. non: [d] quia & in maleficijs & quasi locum habet. Sed nec obligationibus bene dixisset: quia etiam officio iudicis præstatur: vt in arbitrarijs actionibus.

h *Quantitatem.* vt si debes mihi ex venditione. x. cados olei.

ADDITIO. Tu dic etiam idem in alijs rebus certis secundum Bal. & est de mente Bar. & Saly.

i *Vel naturam.* vt si certam speciem: vt Stichum mihi debes ex venditione. Est ergo sensus, id est, quoties quod debetur, certum est quantitate vel specie: vt. ff si cert. pet. l. certum. [e] Vel dic quantitatem comprehendere vtrunque: vt. ff. de leg. iij. quisquis. &. ff de verb. obli. l. cum stipulamur. Et naturam certam: vt si debes hominem vel equum in genere.

k *Venditionibus.* vt. ff. de act. empt. l. j.

l *Locationibus.* vt. ff. lo. l. si fundus. in fine.

m *Contractibus.* similibus. alioqui contra est quod sequitur, in alijs autem, &c. Sed qui sunt hi? Respon. illi, in quibus dicit lex singulare intereſſe venire, & certitudinem continent secundum quosdam. Sed certe imo & si lex non dicat venire singulare intereſſe: si modo incertitudinem continent illi casus: vt hæc. l. dicit aperte: vt sunt omnes bonæ fidei, & quidam etiam stricti iuris: vt in arbitrarijs, in quibus iuratur in litem: vt. ff. de in lit iur. l. in actionibus; nam in his singulare intereſſe venit: [f] vt. ff. de in lit. iur. l. j. in fi. & l. ij. & ff. man. l. cum seruus. Item in maleficijs quibuſdam, & interdictis. vt &. ff de vi & vi ar. l. hoc interdicto. j. &. ff. vti poſ. l. si duo in fin. & alias vbicunque. l. diceret certam rem debere tradi ex contractu, vel delicto. seeus si diceret dari: quia tunc aliquod intereſſe non petitur: sed res omninò debet fieri stipulantis: vt. ff de verb. obli. l. vbi autem non apparet. §. fi. nisi in contractibus innominatis, vbi debet res dari: vt. ff. de re. permu. l. j. §. fi. & tamen intereſſe venit: vt. ff. de re. permu. l. §. fi. & rebus.

n *Quod intereſt.* scilicet singulariter.

o *Dupli.* scilicet intereſſe, seu precij conuenti, secundum P. sed secundum B. i. communis. Tu dic, [g] nec vnum, nec aliud: quod plus est, excedit vltra duplum: cum quandoque commune sit plusquam conuentum, quandoque contra: quandoque etiam conuētum nullum, &c. quia ex pacto vel contractu non venit. Et no. triplex intereſſe. vt. ff. dixi. f. conuentum, commune, & singulare. Primum semper venit, cum dicit prætor: pacta conuenta seruabo. Item secundum semper venit in maleficijs, [h] vt consideretur etiam extra rem: vt. ff. ad. l. Aquil. l. si seruum. &. l. inde Neratius, &. l. seq. &. ff. de fur. l. inficiando. §. j. & de condic. fur. l. iij. & in contractibus, & quasi: vt. ff. ad. l. Fal. l. precia. In quo communi venit damnum, non lucrum: vt. ff. de dam. infe. l. Proculus. & de ac emp. l. si sterilis. § cum per venditorem. & de peri. & com. rei ven. l. fi. nisi in casibus, quos iam notabis. Vel dic hodie semper venire lucrum in communi intereſſe, cum &. in singulari veniat: vt infra §. &. hoc. Singulare autem intereſſe venit in his casibus qui dicuntur hac. l. Item in eo quòd dicit singulare non excedere commune vel conuētum vltra duplum: est contra. ff. de ac. emp l. ratio (aliàs datio) §. si per venditorem. Respon. B. ibi agit quanti plurimi fuit, dummodo infra duplum. Item eidem est contra. ff. de ac. emp. l. Iulianus. §. si verò sciens. &. §. item qui furem. Cui respondebant B. & M. quòd illa dicit de intereſſe extra rem: hic circa rem. quod non placet, cum magis intereſſe quod est circa rem, deberet excedere duplum, quàm illud quod est extra rem. Tu dic quòd nullo modo sunt contra: quia duæ dictæ. ll. dicunt de communi intereſſe, quòd quantumcunque est, totum petitur: hic de singulari: & dictum commune si petatur, quia res non traditur, non consideratur extra rem: vt. ff. de act. emp. l. si sterilis. §. cum per vēditorem. Si autem quia male traditur, vel quia ipse venditor postea eam euincat, vel alius: vel quia postea in ea deliquit, totum petitur, & extra rem: vt. d. l. ff. de act. em. l. fulcl. & l. teneatur. §. sed si vas. &. ff. loc. l. sed addes. §. j. &. l. si fundus. §. fi. &. §. j. &. §. de rei vin. l quoties. &. ff. de euic. l. venditor. Nec obstat in c. tit. l. cum fundus vti optimus. quia secundum P. loquitur cum emptoris minus intererat, quàm esset duplum precij conuenti. Vel verius aliud cum agitur de euictione actione ex stipulatu: quia tunc habetur respectus ad precium conuentum, vt id debeat duplari. an actione ex empto: vt tunc consideretur quod intereſt tempore euictionis. Item nec obstat. ff. de acti. em. l. Titius. in fi. &. l. seq. quia lex sequēs corrigit illas. Alij distinguunt, [i] an singulare intereſſe promittatur ex certa scientia: & tunc quantumcunque sit, petitur: vt in contrarijs. §. Iu. gla. si per venditorem. &. §. fi vero an non: & tunc non vltra duplum: vt hic. argu. si quis cau. l. sed & si quis. §. fi. quod nihil ad rem: cum hic agamus quando sine speciali pacto debetur. Alij dicunt quòd non excedit duplum, nisi post contractum res cœperit esse pluris: vt dicta l. ratio (aliàs datio). §. fi.

p *In alijs autem casibus, qui incerti.* vt si ibi contineatur factum, vel non factum, qui incerti sunt: vt. ff. de verb. obli. l. vbi autem non. §. id quod. & de regu. iur. l. qui non facit. in quibus agitur ad factum. vel intereſſe: vt. ff. de re iudi. l. si quis ab. §. fin. &. ff. de verbo obli. l. quoties quis alium. & est actoris electio agat præcisè ad factum, vel ad intereſſe: vt. ff. de ope. no. nun. l. stipulatio. §. j. & §. siue autem. in fi. §. &. ff. de procur. l. sed & hæ. in fi. Sed fallit in casu procuratoris rei: vt in c. tit. l. non cogendum. & hoc vbi factum est in obligatione. si autem tradi, non est electio actoris, sed rei: cum rem præstando liberetur ab intereſſe singulari, vel communi. Hoc tamen casu, cum tradi est in obligatione, dicunt quidam, si agitur principaliter ad intereſſe, totum veniat etiam vltra duplum. Si autem ad rem, tunc non vltra duplum. quod non placet. Item vbi est dandum in obligatione: tunc præcisè ad dationem agitur, nisi in contractibus innominatis: vt. §. dixi mus.

q *Suscipiunt.* per delegationem, vel ordinarie.

r *Subtilitatem.* & bene. nam aliud consideratur in seruo, & aliud in libero.

s *Subtilitatem.* per probationes testium, vel instrumentorum: & hoc in contractibus, & etiam in delictis: vt. ff. de in lit iur. l. ij. &. ff. de eden. l. argentarius. & de re. iur. l. quatenus. & inst. de offi. iud. §. fi. & ff. ad. l. Aquil. l. proinde. j. &. l. si seruum. Sed hoc fallit quandoque ratione delicti aduersarij mei: vt. j. vnde vi. l. si quando. &. ff. quod vi aut clam. l. semper. §. in hoc interdicto. Item ratione contumaciæ aduersarij mei. f. in casibus illis vbi iuratur in litem. Sed qualiter etiam de facto probabitur singulare intereſſe per testes? Respon. deponent duo testes, quòd tantum cuiuslibet regulariter intereſſet, si quis haberet rem notam. non autem dicit quòd tantum sua intereſſet. Item nec est commune intereſſe, sed singulare omnium, qui haberent sic rem notam: non simpliciter omnium: quia tunc esset commune intereſſe.

t *Damnum.* & ita sine omni deminutione hoc præstatur etiam si duplum cōmunis dicatur excedere: sed statim dicit. j. cōtra.

Sed dic

b *Diſſſlicet Bart. Bal. Sal. & Rebuf.*

c *ista etiam non pla et Bart. & vide de hoc per eundem in 3. col hic.*

d *Idē Bart. B. & Saly.*

e *Hoc non placet Bar. hic.*

f *placet Bart. B. & Rebuf. etsi Alcia. cōtra.*

g *Idem B. Bald. & Saly.*

h *Nisi in casu. l. Titius. ff. eo. secundum Bar.*

i *Plures Bar. Sal. & alij de mente Bal.*

k *Diſſſlicet Bar. & Sal.*

l *Bona legata vel conuentionalia vsque ad quā summā petiti peti. d. limo vltra quadruplum potest petere. d. §. alteri. quod fallit in quinque casibus hic notatis per Rebuf. vbi super hoc ci tat. 12. opinantes.*

m *Omitte scedulam Sa. quòd ibi plus interest pro pter factum emptoris, qui tem meliorē fecerat sum pto suo vsi dero vsus lex quòd cōmune interesse duplum non egreditur, ne alioquin fa cto nimis vexetur gra uaretur. vide de tamē Rebuf. in 4. nota. huius. l. vbi opti mē explicat. interesse sin gulare quæ liter probatur.*

Sed dic quòd allegabat vana pro intereſſe habendo. f. si habuisset equum, vicisset hostes. & si habuisset librum, fuisset factus sapiens, & rexisset, & multa lucratus fuisset, &c. quæ attendenda non sunt. Sed quare in incertis petitur totum, in certis non? Resp. [a] quia in certis facilius potest apparere commune intereſſe, & sic facilius quod est eius duplum: ar. in istis nō sic facile. Vel ideo, [b] quia facilius est alicui facere quod conuenit, quàm dare: cum difficulter quis de patrimonio det: vt. ff. de probatio. l. cum de indebito. & ideo miti[c] punitur in certis, scilicet vt vltra duplum non excedat.

a *Nō ex quibuſdam.* hoc referunt quidā ad primum casum: tu refer as ad secundum, [c] & dic quòd vana dicebat, vt modo diximus.

b *Impoſſibilitate.* quæ enim immensa sunt, cadunt: vt in authē. vt deter. sit nu. cle. §. j. colla. j. & sic nota de infinitate vitanda: vt §. de sacrosan. eccle. l. fi. Vel dic, cadat: quia cum transiter ad infinitum, esset incertum: & sic sententia dari non poſſet, quæ debet certa dari: vt. §. titu. j. lib. ij.

c *Cum sciamus.* poterit hoc referri ad primū casum, sanciimus, &c. hoc modo, meritò non permittimus vltra duplū: quia eas pœnas. i. intereſſe, &c. Vel sic: merito non vltra duplū permittimus: quia aliæ pœnæ legales & conuentionales mitigantur. d *Naturæ.* id est, naturali rationi.

e *Proſemuntur.* ex conuentione promittentium. Sed vſq; ad quā summam poterunt peti pœnæ conuentionales vel legales? Respon. quidam, vſq; ad duplum: arg. huius. l. &. ff. de ac. emp. l. Iulianus. §. Idem Iulia. Alij vſque ad quadruplum: [d] arg. sūmā. l. omnes. Tertij distinguunt, an scienter promiſſa sit pœna vltra duplum, an ignoranter: vt. ff. si quis cau. l sed & si quis. §. fi. Quarta est sententia nostra: vt distinguamus legalem pœnam (vt furti, quæ quadruplum non excedit) à conuentionali: quæ si opponatur per hæc verba quadruplum & quintuplum, & tunc idem: vt insti. de act. §. omnes. Aliàs si certa summa valet in infinitum: vt insti. de inuti. stipu. §. alteri. &. ff. de verb. obl. l. stipulatio ista. §. alteri: in quibus dicitur inspici quæ sit quantitas. Nam hæc dictio, quæ, non quantitatis vel qualitatis, sed substantiæ est designatiua: & sic est competens moderamen quantum placet contrahentibus.

f *A legibus.* vt furti, & similes: quarum legalium nulla excedit quadruplum: vt modo dixi.

g *Et hoc.* constitutio hæc scilicet.

h *Ex eo.* scilicet lucro.

i *Veteres.* scilicet in specialibus casibus: vt. ff. de eo quod cer. lo. l. ij. §. fi. &. ff. lo. l. si in lege. §. colonus. &. ff. rem ra. ha. l. si cōmissa. &. ff. ne quid in lo. pub. l. ij. §. merito. & supra arbi tur l. quicquid. sed regulariter contra erat, quia lucrum non veniebat: vt &. ff. de dam. infec. l. Proculus. &. ff. de peri. & commo. rei vendi. l. penul. &. ff. de act. emp. l. si sterilis. §. cum per venditorem. Sed etiam hæc lex vult quòd hodie sit generale: vt in intereſſe veniat [e] etiam lucrum. Accurſius.

e *Nisi in de cē casibus hic per Rebuf. plene descri ptis. Cōtinuatio.*

SI A NON COMPETENTE IVDICE iudicatum ſolui dicatur.

Non ſolum prædictis modis eſt ſententia nulla, ſed & ſi à non competente, &c. Et continua. ſic ſecundum Azo. Quibus modis ineſſicax vel nulla dicatur ſententia à competente iudice lata, ſupra dictum eſt: ſequitur vt videamus de ea quæ nulla eſt ideo quia à nō competēte iudice eſt prolata.

Videx.] CASVS. Delegatus iudex in causa qua petebatur fundus Sempronianus, si pronūciauit de Seiano, an valeat, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

k *Datus.* verbi gratia, datus ad decē, & pronunciat super viginti.

l *Nihil egit.* nisi post litem contestatam aliquid in ea re contingat: vt. ff. de æd. edicto. l. ædiles. j. §. item sciendum. vel nisi incidens fuerit quæstio: vt supra de ordi. iudi. l. j. & supra vbi & apud quem. l. fina. in fin. Vel nisi ex consequentia, vt de expensis, vel fructibus: vt supra de re iudica. l. Paulus. nam ea videntur delegata, sine quibus cōmissum exequi non poſſet: vt. ff. de procurato. l. ad rem. &. l. ad legatum. Vel nisi conuentus reconueniat conuenientem: vt supra de sentent. & interlocu. l. cum Papinianus. & auth. & consequenter. Vel nisi vtriusque partis cōsensu prorogetur iurisdictio de re ad rem: vt ff. de iudicijs. l. de qua re. § j. Vel de quantitate ad quantitatem: vt ti. infra de appel. l. fina. §. fina. In prædictis autem videtur cognitio ad delegatum pertinere, nam de delegato loquitur hæc lex. Accurſius.

† *Concor. cū hac. l. c. ad nostram. de consue. & c. at si clerici. de iudic.*

[*militaris*] CASVS. Magister militum cognouit de causa de qua debuit cognoscere iudex ciuilis: puta iudicauit inter priuatos: & delegatus fuit ab eo qui non potuit eum delegare: nunquid valet sententia? Dicitur quòd non: nec necesse est ab ea appellare.

m *Si militaris.* magister militum cognouit de causa de qua debebat cognoscere iudex ciuilis: & fuit delegatus ab eo, à quo non potuit. non valet sententia: & non est necesse appellari. ad hoc. §. de peda. iudi. l. j. sed inter milites poteſt. vt. §. de iudi. l. certi. Accur.

n *Ciuilibus.* id est, ciuilis iudex recognoscere debuit.

[*de.*] CASVS. Si iudex datus vt cognosceret de proprietate, pronunciauit super poſſeſſione: non valet sententia.

o *Si de proprietate datus.* à præside.

p *Rector.* delegatus.

q *Nocerat.* vt. §. de sen. l. post sententiam. Sed an lata in poſſeſſione valeat sententia? Respon. sic, cum Bassianum P. & Io. sic. §. de iudi. l. nulli. Alij contra. Tu dic, si ita erat incidens, quòd de proprietate non poterat pronunciare, nisi de poſſeſſione dicereturi: dicam eam tenere: vt in vti poſſidetis interdicto: vt instit. de interdi. § commodum. alioquin non: puta si cum agebatur de recuperanda vel adipiscenda poſſeſſione, ipse fuit delegatus super quæstione proprietatis tantum: vt hic fuit.

† *Ex C. Theodo. li. A. ti. 14. l. I. Contius. infra de appel. l. fina. §. fina. † Concor. c. ad nostram. extra de rescript. & c. at si clerici. de iudic.*

r *Et in priuatorum.* non solum in fiscalibus.

Codex.

& nō ex quibuſdam [a] machinationibus, & immodicis peruersionibus in circuitus inextricabiles redigatur: nedum in infinitum computatio reducitur, pro sua impoſsibilitate [b] cadat: cùm sciamus [c] esse naturæ [d] congruum, eas tātummodo pœnas exigi, quæ vel cum competenti moderamine proferuntur, [e] vel à legibus [f] certo fine concluſæ statuuntur. ¶ Et hoc [g] non solum in damno, sed etiam in lucro nostra amplectitur constitutio: quia & ex eo [h] veteres [i] id quod intereſt, statuerunt. Et sit omnibus, secundum quod dictum est, finis antiquæ prolixitatis huius constitutionis recitatio. Dat. Kal. Sept. Constant. post Conſulat. Lampad. & Oreſt. Conss.

TITVLVS XLVIII. SI A NON COMPEtente † iudice iudicatum eſſe dicatur.

Sententia à non ſuo iudice lata, eſt ipſo iure nulla. Bartolus. Vel ſic: Delegatus ad certam rem, de alia non pronunciat, quæ illi non accedat, & pronunciando nil agit. Salycetus.

I. Imp. ALEXANDER A. Sabiniano.

Videx ad certam rem datus, [k] ſi de alijs pronūciauit quàm quod ad eam rem pertinet, nihil egit. [l] IIII. No. * Maxi. II. & Aeliano. Coss.

SI A NON COMPETENTE IVDICE iudicatum ſolui dicatur.

Et in publicis & priuatis cauſis ſententia à non ſuo iudice lata non valet. Saly.

IIII. † Impp. GRATIAN. VALENT. & THEOD. AAA. ad Potitum Vicarium poſt alia.

ET in priuatorum [r] † cauſis huiuſmodi forma ſeruetur,

Excommunicatio an suspendatur per appellationem sequentem.

a *Constringat.* vt. ff. de in.om. iud.l.fi.& de iudi.l.ij.&.§.quia da.ru.pos.l.neque.&.§.de in.om.iu.l.j.&.§.de excep.l. fi. Ergo si quis excommunicetur, & postea appellet:cum ipsa pronocatione desinat esse suus iudex ille qui iudicauit : extinguitur iudicatum, & ille non est excommunicatus: vt. ff.ad Turp.l.j. in fi. Nec obstat quod dicunt quidam decretistæ, quòd sententia excommunicationis trahit secum executionem, quasi non possit iam appellari: quia & sententia vltimi supplicij trahit secum executionem: & statim serui fiunt, & ciuitatem perdunt: vt. ff. de pœnis. l. quod ad statum. &.l. in seruorum. §. qui ex causa. &.l.qui vltimo vbi de hoc: & tamen potest appellari: vt. ff.de pœnis. l. ij. §. fi. ADDITIO. Aduertas quòd ista glossa loquẽs de excommunicato, dicit contra casum canonistarum, pastoralis.§.j. extra de appella. Nec obstat secundum Bar. hic quod glossa dicit de sententia vltimi supplicij, quæ trahit secum executionem, sicut sententia excommunicationis : quia natura earum est diuersa, nam sententia excommunicationis non est perfecta : sed dicitur conditionalis, seu medicinalis, donec quis purget contumaciam suam, vel emendet offensam : vt in ca. cum medicinalis. de sènten. excom. lib.vj. Sed sententia vltimi supplicij est perpetua & mortalis, ideo facilius permittitur appellatio . Videas latius de isto per Abba. in. d. c. pastoralis, §.j.

† *Videtur legend. Cassium, ex l. 1. ff. de calumniatorib. Contius.*

ne quẽquam litigatorum sententia non à suo iudice dicta constringat. a Dat. X. Kalend. Octob. Romæ, Auxonio & Olybrio Conss.

TITVLVS XLIX.

DE POENA IVDICIS qui malè iudicauit, vel eius qui iudicem vel aduersarium corrumpere curauit.

Qui diffidentia iustæ sententiæ in pecuniæ corruptelam prorumpit, litem perdit: siue priuata sit lis, siue publica, siue fiscalis. Bald. Vel sic: Qui diffidentia iuris sui in corruptelam prorumpit, litem perdit. Sal. Vel sic: Actor qui per pecuniam corrumpit iudicem, vel procuratorem seu aduocatum rei, perdit actionem, & sic causam : unde reus debet absolui, etiam si actionem vel ius habeat. Pau. de Cast.

1. Imp. ANTONINVS. A. ad Gaudium.†

CONstitit.] CASVS. Qui iudicem, vel aduersarium. i. procuratorem vel aduocatum aduersarij per pecuniam corrumpit, cadat ab actione : quia talis videtur de suo iure diffidere.

b *Publica.* alicuius ciuitatis: vt. ff. de sacrosan.ec.l.fi. Vel dic.i. criminali. Accur. Floren.

c *Aduersario.* i. procuratori vel aduocato aduersarij, secundum antiquos, nam principali aduersario licet dare: vt. ff. de transa.l. fractis. nisi in casu, quando per calumniam ageret actor: vt. ff. de condic.inde.l.in summa. Item in criminali distinguitur: vt ff. de transactio.l. transigere. si accusatus det accusatori, siue econtra, quod raro accidit, tunc condemnaretur reus, si in confessione persistat: vt. ff. de quæst.l. j.§. diuus.&.§. si quis vltro. Posset etiam intelligi lex ista cum in pecuniaria causa do pecuniam aduersario principali, vt non desistat à lite, sed vt patiatur contra se ferri sententiam.

d *Amittat.* factor. Sed quid in reo? Dicunt quidam nõ habere locum legem istam. Tu dic idem in reo, cum eadem sit ratio æquitatis, vt. ff. amittat ius defendendi : & sic causam amittat. Dic secundum B. ipso iure, quando est iudici data: vt. ff. quando prouo. non est necess. l. venales. sed per authenticam meretur veniam: vt in auth. nouo iure. ff. eo. Si autem procurator, tunc valet nihilo minus sententia: sed reus cuius procurator est corruptus, habet doli exceptionem: vt. ff. de doli excep. l. si procurator. & de iur. fisci l. eius. Actor vero agit antiqua actione, & si excipiatur ex sententia, replicabitur de de dolo: vt. ff. de dolo. l. cum à te. & sic verbum amittat, semel positum, diuersimodè accipitur. Datur etiam contra corrumpentem actio de dolo ad impensas, nisi reus paratus sit subire iudicium sub hac exceptione, si est collusum: vt. ff. de dolo. l. & eleganter. §. pe. Posset etiam dici quòd quãdo precium interuenit super ipso iure, nõ teneat. aliud si preces: vt. ar. ff. ad Treb. l. seruo iuuito. §. cum prætor. Punitur etiam aliter hodie corrumpẽs: vt in authen. nouo iure, hic posita, quam hic lege.

e *Diffidentia.* sic &. §. de postu. l. prouidendum.

NOuo iure.] CASVS. Hæc auth. statuit alias pœnas in iudicem qui accepit pecuniam: quia si sponte confessus fuero me dedisse pecuniam, non punior : sed iudex in triplum eius quod accepit. si aliquid ergo promissum fuerit, in duplum reddet : & primabitur potestate iudicandi, si causa erit pecuniaria. Si criminalis, omnia bona iudicis confiscantur, & relegabitur. Si vero probarum non fuerit se accepisse, & iurauerit : liberatur. Si non iurat, punitur ac si accepisset, & ego punior : quia soluo tantum comiti priuatarum rerum, quantum erat in lite. Si vero causa est criminalis, bona mea confiscabuntur, si iurauime non dedisse : sed non solum ego, sed & iudex punitur, sicut supra dictum est.

NEque nouo iure, qui dicit se dedisse alicui, vel promisisse, & personam declarauerit, & hoc probauerit: veniam meretur. f ¶ Sed qui accepit g, vel promissionem suscepit, si causa pecuniaria sit: dati triplum, promissi duplum à comite priuatarum rerum exigatur, dignitate seu cingulo amisso. ¶ Si verò criminalis causa fuerit : confiscatis h omnibus bonis, in exilium mittatur. ¶ Sed si datum vel promissum probare litigator nequiuerit : persona quæ dicitur suscepisse, iuret quòd neque per se, neque per aliam personam accepit, aut promissionem habuit: & sic libera sit. ¶ Sed litigator qui ostendere non potuit, i in causa pecuniaria æstimationem litis à comite rerum priuatarum exigatur, lite sustinente proprium euentum : in criminali bonis omnibus confiscatis : causis apud competentem iudicem legitimè terminandis. ¶ Sed si persona à litigatore manifestata prædictũ iusiurandum refutauerit, k memoratis subiaceat pœnis. ¶ Sed si quis litigantium iurauerit se non dedisse, vel promisisse: si intra decem menses post sententiam memoratam ostendatur dedisse l, vel promisisse, memoratis pœnis dantes & accipientes subiacebunt.

Iudex corruptus famam perdit, & damna reficit. h. d. secundum Bal. & Sal. Vel sic: Iudex qui corruptus prece vel precio dedit sententiam, efficitur infamis, & tenetur parti quam læsit, in æstimationem litis. h. d. secundum Pau. de Cast.

11. Imp. CONSTANTINVS A. ad Felicem.

f *Mentur.* Nor. pareitur sponte confitenti. sic infra de his qui se de.l.j.lib.x. &. ff. de iure fisc.l.edicto.&. ff. de ali. iu. mu. causa facta.l.iij.§. finali.

g *Acceperit.* re ipsa.

h *Confiscatis.* contra in auth. vt nulli iudi. §. fin. col. ix. Sol. hoc speciale: vt in crimine læsæ majestatis: idem dicitur & in incestu: vt supra de ince. nup. authen. incestas.

i *Non potuit.* Nota quem calumniari hoc ipso quòd non probat contrarium. ar. supra de aduo. diuer. iudi. l.j. Sed argu. contra. ff. ad Turpil. l. j. §. j. Sed ibi erat persona quæ ex sola suspicione poterat accusare, vt maritus: vt infra ad leg. Iul. de adul. l. quanuis. ij.

i *Non potuit.* etiam si est iuratum.

k *Refutauerit.* sic supra de fide instru. l. finali.

l *Dedisse.* ergo hic permittit arguiperiurium, contra regulam supra de re cred. l. j. sed hoc, quia delatum fuit à iudice. & speciale est hic, vt & aliàs: vt. ff. de iureiu. l. admonendi. & hæc authen. est in authen. vt liti. iu. §. si quis autem. colla. ix.

Deco.

Iudex qui nequit sententiam ferre, quæ alium tenet.

a DE eo qui precio. Superior lex de corrumpente, hæc de iudice corrupto dicit.

b *Aut grauat.* primo non valet ipso iure: vt. ff. quando prouoc. non est necess. l. venales. secundo valet, sed rescinditur: vt. ff. ad Trebel. l. seruo inuito. §. cum prætor. Accur.

c *Aestimationis.* id est, non solùm debet ei condemnari in æstimationem sumptuũ, vel dispendij quòd ipse fecit in litem; sed & in æstimationem litis. Vel dic quòd patitur dispendum æstimationis, id est, quia efficitur infamis, sequens non mutatur.

d *Discriminis.* id est, periculi. & hoc per actionem in factum: vt instit. de oblig. quæ ex quasi male. nat. in prin. tenetur etiam lege Iulia. repecundarũ: vt. ff. ad. l. Iul. repe. l. ij. & inj. quę extraordinariè punit : vt in cod. titu. l. lex Iulia. §. hodie. Item crimine concussionis: vt. ff. de concuss. l. fin. Item & crimine falsi quod pœnam deportationis, vel vltimi supplicij continet: vt. ff. ad legẽ Corne. de falsis. l. j. §. & qui iudicem. Item & edicto de calumnia: vt ff. de calum. l. j. & ij. §. illud. An autem ille qui dedit, repetere possit: habes. ff. de condic. ob tur. cau. l. ij. in fin. & hoc cum dolo. si autem sine dolo, hoc est per imprudentiam: tunc tenetur actione in factum, in quantum bono iudici videtur: vt. ff. de var. cogn. l. si iudex, siue paterfamilias, siue filius familias erat iudex : vt. ff. de iudi. l. si filius familias, &c.

SENTENTIAM *rescindi non posse.*

Non seruatis his quæ sunt necessaria in sententia, non valet : vt. §. eis seruatis, valet: adeo vt retractari non possit, nisi solutis mollis.

† *Alexandre.*

NEque.] CASVS. An iudex sententiam suam retractare possit, quæritur? Dicitur quòd non, nec eius successor. quòd si secundo feratur, sententia non tenebit : nec ab ea necesse est appellare.

Sententia in quibus casibus rescindi possit.

e *Quenquam.* ordinarium etiam, neque delegatum : sed hoc fallit per in integrum restitutionem. ff. de mi. l. in causæ. ij. §. fi. Item per supplicationem: vt. §. de prec. imper. offe. l. si quis aduersus. & in authen. quæ supplicatio. Item quando prima ipso iure est nulla: vt. §. quomodo & quando iudex. l. si præses. Item per appellationem: vt. ff. ad Tut. l. j. §. fi. Item propter falsa instrumenta: vt. ff. si ex falsis instrumentis. l. j. Item propter falsos testes: secundum nos etiam si non sint corrupti pecunia, sed precibus. P. contra. Item propter corruptos pecunia: vt ff. de re iudi. l. diuus Hadrianus. Item & in aliis casibus, in quibus licet opponere peremptorias post sententiam : vt no. ff. l. proxi. Item propter prænaricationem aduocati: vt. §. de aduo. diuer. iudic. l. j. Item hoc in definitiuis. Interlocutoria potest indistinctè mutari & rescindi: a vt. ff. de arbi. l. diem. §. fin. &. ff. de re iud. l. quod iussit. & ibi notaui. & facit. §. de senten. l. post sententiam.

a *Dic illam regulam vitiis multis.*

Codex.

f *Decreto.* scilicet reuocationis.

PEremptorias.] CASVS. Tenebar tibi in decem. feci tibi pactum de non petendo, conuenisti me, nec exceptio. pacti opposui, & succubui: an post sententiam possum eam opponere? Dicitur quòd non, nisi fuerim minor : quo casu restituar. si fuissem maior, vel absens, appello : aliter enim sub prætextu exceptio. non oppo. non retractatur sententia.

g *In initio.* id est, ante litem contestatam.

h *Feratur.* quãdo peremptoriæ, & quando dilatoriæ opponantur, dixi. §. de proba. l. exceptionem. vt scias tamen hic, quòd postquam sunt dilecta testificata, id est publicata dicta testium, opponi non potest, nisi debeat per confessionem, vel instrumenta probari. Alij dicunt nullo modo. & pro eis ff. de iudi. l. sed & si suscepcerit. in princip. &. j. ad leg. Iul. de adul. l. quanuis indubitati.

i *Edictum.* quod non habemus.

k *Permittitur.* minoribus, non maioribus. & hoc subijcit. nam &c. sed in casibus opponitur peremptoria etiã post sententiam, quos no. supra de iur. & fac. ignoto. l. j.

casibus vt per Alex. de imo. in l. quod mentit. hic allega.

† *Concor. ca. cum toũnes. eii glo. super ver. exceptio. extra de fide instru.*

† *Cõcor. glo. super verbo, literas. in versi. item nõ valet, extra de rescrip.*

IMperata.] CASVS. Sententia lata inter actorem & reum, si alter impetrare voluerit vt sententia rescindatur: an sit audiendus, quæritur? Dicitur quòd non : quia nec rescripeum pura priuilegium concederetur: nec concessum haberet effectum.

l *Impetrata rescripta.* vt sententia retractetur, nisi diceret non obstante sententia: vt & ar. §. de testa. authen. hoc inter liberos. & facit. §. de transac. l. causas. &. §. de erro. aduo. l. sententijs.

DE FRVCTIBVS & litium expensis.

Quia in sententia faciendа est mentio fructuum & sumptuum, ideo de his dicit.

† *Alexandre vel.*

HOc fructuum nomine cõtinetur, quod iustis[n] sumptibus deductis supererit. III. Non. April. CC. Conss.

HOc fructuum.] CASVS. Rem meam mala fide possedisti, & fructus percepisti, & sumptus in ea fecisti : si conueniam te rei vindic. pro parte. quid nomine fructuum conueniatur lite contesta, quæritur? Respon. quòd id quod supererit deductis expensis. Viuianus.

m *Hoc fructuum.* respondet tacitæ obiectioni, quasi dicat malæ fidei possessor tenetur de fructibus : sed intellige deductis expensis: quia nullus casus &c. vt hic, &. ff. fami. erciſc. l. fundus qui. &. so. ma. l. fructus.

n *Quod iustis.* qui sunt quærendorum &c. [b] vt. ff de pe. her. l. si à patre. §. fi. & arg. §. de pe. here. l. in restituenda. Et distingue hic: vt. §. de rei vind. l. certum. melius in. l. ex diuerso. ff. de rei vind.

b Concor. gl. super verb. fructus. in c. grauis, extra de restit. spol.

LItigator.] CASVS. Egi contra te rei vind. & est sententia lata: nõ vis rem restituere: ad quid mihi teneatis, quæritur? Respon. quod non solum ad rem, & ad fructus existantes, sed ad eos quos percipere potui ex rẽpore quo res fuit deducta in iudicium per litem contesta. quę dicta sunt vera etiam in herede

mala fid e possidente.

Litigator victus qui rem non restituit, qualiter conuincitur, & ad quod tenetur

a *Litigator.* qui iam victus post conuentionem iudicialem rei incumbit alienæ, non solum tenetur ad restitutionem rei, pro qua sunt quatuor auxilia: vt. §. de rei vind.l.à possidentibus. & ad fructus perceptos extantes, aut etiam non extantes: sed etiã ad eos quos actor percipere potuisset ex tempore quo res fuit deducta in iudicium per contestationem: vt hic. Vnde queritur, si lis triennio mortua fuerit, & postea ad hoc actor anno vel biennio tacuerit, an illius anni vel biennij debeant fructus restitui? Et poterit dici probabiliter illos fructus lite iam mortua perceptos nequaquam restituendos.

** Ex. Co. Theo. li. 4. ti. 16. l. 1.*

† In Co. T. P. V.

b *Conuentionem.* id est, libellum iudicialem: non dicit quòd extunc teneatur ad fructus, sed ex lite contestata: vt. §. subijcit, & ex eo, &c.

† In Co. Theo. addebatur duplos fructus restituere, quod detractum est hic, sicut & quadrupli fundus qui in causa appellationis solucbantur, vt indicat P. li. §. fin. duplicabantur enim fructus in causa appellationis. Contius.

c *Redhibitione.* id est, redditione rei.

d *Fructuum.* extãtium.

e *Potuisset.* actor: vt ff. de rei vind. l. si nabuis. §. fin.

f *Constat.* l. tantum.

g *Accepit.* No. quòd post litem cõtestatam efficiur aliquis malæ fidei possessor quo ad hoc, vt teneatur de fructibus perceptis, & percipiendis: vt hic, & supra de rei vindicatione. l. certum, excepto tamen tempore quadrimestri quo non veniunt percipiendi, nisi ante litem incepta fuerit in mora: vt. ff. de vsur. l. in fideicommissi. bonæ fidei tamen quo ad implẽdam vsucapionem permanet: vt. ff. pro empt. l. ij. §. fin. Item quo ad hoc, vt non teneatur de fatalitate, aliàs facilitate: vt. ff. de peti. hered. l. illud. &. ff. de rei vind. l. itẽ si verberatum. §. fi. & l. seq. Item quoad hoc, vt faciat fructus suos: & vt acquirat ex operis serui: vt. ff. de vsur. l. qui scit. §. fi. nullo vero modo videtur possidere quo ad effectum vsucapionis: vt. ff. de rei vind. l. si post acceptum. Item quantum ad præscriptionem longi temporis complendam: vt. §. de rei vind. l. moræ ADDITIO. Aduertas quòd hoc quod ista gl. dicit de tempore quadrimestri, non habet locum in casu præsentis. l. quæ loquitur in reali actione. tunc enim habet tempus iudicis officio: vt insti. de offi. iudic. §. j. & no. §. tit. ij. l. fi. Et ideo intelligas gl. ibi, excepto tamen tempore. id est, eo tempore quod ei datur officio iudicis post sententiam, ita declarat Bart. hic.

Dinisio.

h *Succedentiæ.* interpretatiue: licet bonam fidem habeat eo ipso quo defunctus habuit malam: vt hic, &. ff. de diuer. & temp. præscrip. l. cum heres. &. §. communia de vsucapio. l. fin. Et no. ff. de Publici. in rem actio. l. si ego. §. partus. Sed quidam dicunt succedere, cum ipse similiter malam fidem habet. & facit. §. de acquirenda poss. l. vitia. &. l. nemo. &. §. de peti. here. l. j. & de condic. ex leg. l. mala. & de rei vind. l. si fundum.

Terminato. Primo dictum ponit. secundo excipit. tertio dictum probat. secunda ibi, Nisi iudex. tertia ibi, Post absolutum. Sal. CASVS, Petij à te. x. & obtinui: quia iudex te condemnauit, nihil ex primendo de expensis in sententia: an

Post litem contestatam possessor tenetur de fructibus perceptis, & percipiendis: & idem in herede eius. Bart. Vel sic: tactus malæ fidei possessor per litem contestatam, tenetur de perceptis, & de percipiendis: & vitium eius transit in heredem. Vel sic: Possessor conuentus reali, tenetur post litem contestatam de perceptis & percipiendis: quod obtinet etiam in eius herede. b. d. secundum Saly.

II. *Impp. VALENS & VALENTIN. AA. Olybrio præfecto prætorio.†

LItigator a victus qui post conuentionem b rei incumbit alienæ, non in sola rei redhibitione c teneatur, nec tantum fructuum d præstationem eorum quos ipse percepit, agnoscat: sed † etiam eos quos percipere potuisset, e non quos eum redegisse constat, f exoluat ex eo tempore ex quo re in iudicium deducta, scientiam malæ fidei possessionis * accepit. g ¶ Heredis quoque succedentis h in vitium, par habenda fortuna est. Dat. III. Kal. Mart.†

Contra actorem non prosequentem, vel defendentem litem, vel perdentem, profertur sententia calumniæ, damnorum, & expensarum. Bart. Vel sic: Calumnia actoris in criminali, punitur pœna simili: in ciuili vero in expensis litis, & aliis dispendijs condemnatur. Salycetus.

IIII. Imppp. VALENTINIANI [THEODOSII & ARCADII] AAA. edictum ad populum.

NOn ignoret is i cuius ex interpellatione aliquis q secundum datam formam r in longinqua protractus fuerit † examina, quòd si culpa s sua * fuerit dilata cognitio, t vel minimè actioni v suæ adfuerit, vel delata x [non] † probauerit: pro calumnia y quidem pœnã z luat † legibus constitutam: pro pecuniaria vero causa, post sumptus, † cõsiderata quantitate postulatorum, a vel medij itineris interuallo, condemnationem pro

eas petere possim, quæritur? Respon. quòd non, etiam per principem: iudex tamen hic incontinenti quando sententiam dixit, scilicet toto eo die potuit te mihi in expensis condemnasse.

i *Transactoque.* scilicet per definitiuam sententiam.

III. † Impp. HONORIVS & THEOD. AA. Asclepiodoto præfecto prætorio.

TErminato transactoque i negocio, posthac nulli actio, neque ex rescripto super sumptuum petitione * præstetur: k nisi iudex † qui de principali negocio sententiam promulgauit, comminus l partibus constitutis, iuridica pronunciatione m significauerit victori causæ restitui debere expensas, aut super his queremonia iure competere. n Post absolutum enim dimissumque iudicium, nefas est litem alteram consurgere o ex litis primæ materia. †

Contra actorem non prosequentem, vel defendentem litem, vel perdentem, profertur sententia calumniæ, damnorum, & expensarum. Bart. Vel sic: Calumnia actoris in criminali, punitur pœna simili: in ciuili vero in expensis litis, & aliis dispendijs condemnatur. Salycetus.

Post definitiuam sententiam non est de expensis tractandum, nisi iudex hoc in sententia reseruauit. Bart. Vel sic: Lata sententia, expirat officium: & ideo fructus vel sumptus venire non possunt, nisi in sententia sit expressum: nec potest à principe contrarium impetrari. Bald. Vel sic: Post sententiam definitiuam de sumptibus litis non debet tractari, nisi iudex sibi sententiam reseruauerit. b. d. Vel sic: Finita causa per sententiam definitiuam, vel per transactionem, si non est facta mentio de expensis, non possunt pets: quia veniunt officio iudicis mercenario, quod non durat lite finita, nec possunt in iudicium principaliter deduci. sed si esset facta mentio, quia fuisset facta condemnatio: vel fuisset reseruatum ius agendi victori, bene possunt peti expensæ, licet non fuerint taxatæ in sententia: quia taxabuntur in executione. b. d. text. cum glo. secundum Pau. de Cast.

quòd secundum quantitatem petitam fiunt sumptus: vt insti. de actio. §. tripli. Vel dic, postulatorum, id est aduocatorum.

a *Sustinebit.* in prædictis scilicet, vt hic. &. §. de iudi. l. properandum. § & si quidem. &. ff. de iudi. l. eum quem. sed hodie vbi viderit iudex neutrum debere subdi oneri expensarum, hoc ipsum sua sententia declarer: vt in authen. de iudi. §. cum oportet. colla. vj.

CVm quidam. primo statuit. secundo rationem reddit. tertio statutum latius declarat. secunda ibi, Quoniam non est. tertia ibi, Ita scilicet. CASVS. Impetrauit priuilegiũ, vt nihil, vel minus darem sportularum vel sumptuum nomine, scilicet iudici, vel executori: tantundem dabat aduersarius meus, & non plus. Vel sic: Ne aliquid obsterit, cõtra te, impetrauit priuilegium, vt nihil vel minus nomine sportularum vel sumptus darẽ; si obtinuero, & velim petere ab aduersario omnia quæ expẽdissem, ac si priuilegium non impetrassem: nõ possem, sed id solum quod expendi. Viuia.

Priuilegium non sportularium solarium, quæ est.

b *Cum quidam.* priuilegium meruit, vt vel nihil, vel minus darẽ nomine sportularum iudici, vel executori, aduersarius quidem meus dabit tantundẽ, & nõ plus: & hoc propter æqualitatem seruandam in iudicijs: ar. ff. de arbi. l. si de meis. in fin. j. respon. &. l. si cum dies. §. pen. &. l. Pedius. §. in seruum. & §. de prox. sacro. scri. l. in sacris. iij. in fin. & ar. §. de restitu. ven. l. ratas. Sed secundum hoc labor iudicis non remuneratur: sicque occurrit iniquitas, Sed respon. eõtra est maior æquitas, vt in iudicijs seruetur æqualitas. In secunda opponitur de eo quod est insti. de iure naturali. §. sed & quod principi. vbi dicit non egredi personam. & idem ff. quod quisque iur. l. iij. vbi dicit aliud, quando sine postulatione indulgetur: quia tunc personam non egreditur. & hic dicit: siue per speciales largitates &c. Sol. hic fuit postulatum, nihilo minus tamen fuit largitas specialis. Vel dic, non egreditur personam, nisi eius contrariam: vel nõ egreditur persona contra illum qui habet priuilegium, sed contra iudicem vel executorem sic. Vel a vt tollas omnia prædicta, dic aliter casum: Merui priuilegium, vt vel nihil, vel minus præstarem nomine sportularum, vel expensarum: si postea vincam, & velim ab aduersario omnia repetere quæ expendissem, ac si priuilegium non habuissem, non possum: sed id solum quod expendi: vt. §. de iudi. l. properandum. §. siue autem.

c *Constitutiones.* vt clerici: vt. §. de epi. & cleri. l. omnes qui. §. executoribus. &. l. cum clericis. §. fi. & auth. sed hodie.

d *Largitates.* petitum tamen fuit.

e *Sportulis.* huiusmodi autem sportulæ iudicibus dabantur ab vtraque parte: vt in authen. de iudi. §. ne autem. col. vj. nam (vt dixi) æqualitas seruanda est hinc inde. sportulæ autẽ quæ execu-

† Dans. V. Monterub. Constitutiones. Valentiniano. A. VII. & Antonio Cost. Contius.

** aut, repetitione. † In Co. T. pro verbo iudex ea augmitur.*

** Imò id est præsentibus. Contius.*

† Dat. III. Kal. April. Cõstantino, Asclepiodoto & Maximiano. Cõss. sic restituo ex C.T. Contius. † Legendum Valentiniani & Martiani. A. A. est enim lex Nouella Martiani, li. Nouel. Martii. tit. I. l. I. qui liber est ipsis excussus, sic etiam tecum gitur in vetter. lib. manu scripto. Contius.

† fuerit protractus. cum. Contius.

** al. fol. in manuscript. & Nouel.*

† In vet. deest non, & rectius subauditur. Cõtia per Nouell. Institutia. III. quæ vult ne mine sumptuum & damnorum decimâ partem quantitatis in bello compensandi solui actori. Contius.

† Secundum formam edicti. Quod quibus iuris. Contius.

a Dic ex mente Bart. præterea vrat. in primi legis vbi petit te litis ordinationem: quod executi ad aduer sarium seruari æqualitas, sicut in priuilegijs re ficientibus dicitur: vt in contrarijs.

† Hæc l. videtur contexta per Nouell. Institutia. III. quæ vult ne mine sumptuum & damnorum decimâ partem quantitatis in bello compensandi solui actori. Contius.

præbendis: siue hoc ipsum expressim principalibus dispositionibus, vel affatibus insertum, k siue prætermissum sit, vel fuerit.

TITVLVS LII.

DE RE IVDICATA.

Aequitas noui casus nouum inducit remedium. b. d. secundum Bald. Vel sic: Contra sententiam potest opponi exceptio, Quod petis intus habes. Bar. Vel sic exceptio superueniens post sententiam, potest opponi post sententiam in executione. b. d. secundum Bar. Vel sic: Rebus iudicatis paretur, nisi petatur quod iam habetur. Saly.

I. Imp. ANTONINVS A. Stellatori.†

REbus quidẽ iudicatis standum l est. Sed si probare m poteris, eum cui n condemnatus es, † id quod furto amissile videbatur, recepisse: aduersus iudicati agentem, doli exceptione opposita, tueri te poteris. XII. Kal. Mart. Ant. A. IV. & Balbino Conss.

† al. Stellatio.

† Additione sutrina festiuet. Contius.

Error calculi sententiam non vitiat. b. d. secundum Bal. & Saly. Vel sic: Propter calculum male summatum nõ debet sententia rescindi quæ transiit in rem iudicatam. b. d. secundum Pau. de Cast.

II. Idem A. Pacatiano.

REs iudicatæ o si sub prætextu computationis instaurentur, nullus erit litium finis. p PP. Prid. Non. * Romæ. Læto & Cereale Conss.

Etiam si sententia continet pœnam, standum est ei, nisi appelletur. Bart. Vel sic: Potest quis ad rem & pœnam eolem libello conuenire, & valet sententia. b. d. Bald. Vel sic: Sententia condemnatoria rei & pœnæ est petendum, si non est appellatum. Salyc.

III. Idem A. Demetrio & alijs.

SI pecuniam quam mala ratione q intercepisse vos apparuerit, iussi sitis r inferre cum pœna, & comperto præcepto

b Idẽ Bart. & Saly. nã tũc nõ dicitur res indicata, quando est appellatum.

dem. Bald. & Salycetus. vel hic post sententiam, ibi vero ante. Salycetus.

n *Eum qui.* ad idem. ff. de arbi. l. Celsus. §. j.

o *Res iudicatæ.* Pone, petebam decem ex causa mutui, decem ex causa legati, & decẽ ex alia. iudex tulit sententiam de viginti quinque, & omisit quinque: non debet retractari. hoc verum est, nisi singulas partes expressit in sententia.

p *Litis finis.* quod esset iniquum: vt hic, &. §. de transactio l. fratris. & accipe hic, nisi fuerit error expressus in sententia: vt. ff. quæ senten. sine appel. l. j. §. j. & §. dixi de errore calculi. l. j. c An autẽ & tunc valeat in ea quantitate vsq; ad quã non est erratũ, quæritur? quod videtur: vt argu. §. de dona. l. sancimus. in prin. SI pecuniam.] CASVS. Pecuniam meam surripuisti: eã petij. Sin ea, & in pœna mihi condemnatus es. si à sententia non appellasti, habes necesse stare iudicatis.

c Dic quòd ibi fuit error expressus: hic vetonon. Bart. & Saly.

q *Male ratione.* puta vi.

r *Iussi sitis.* per definitiuam sententiam.

Pronuncietitis.

a *Pronocaueritis*, illico: vt & supra quomodo & quando iud. l. A ab eo. & ad hoc supra e. l. j in princ.

b *Inferre*. tam pœnæ, quàm rei furtiuæ. Accursius.

Vbi specie.] CASVS. Debeo.x. tibi, feci ti mihi pactum de non petendo, & inde factum fuit instrumẽtum, si post rem iudicatam ipsum proferam: an rescindatur sententia, quæritur? Dicitur quòd non,

c *Sub specie nouorum*. id est allegatorum nouiter, vel inuentorum vbicunq; vel apud eundem, vel alium.

d *Repertorum*. arg. supra de transactio. l. sub præcextu. j.

e *Restaurari*. contra speciale est in causa fisci. ff. de re iudica. l. imperatores.

f *Graue est*. & ideo nõ conceditur: vt hic, & supra de transact. l. sub præcextu. j. Hoc tamen fallit in causa publica[a], quæ reuocatur vsque ad trienniũ, & etiam postea si præuaricatio arguatur: vt ff. e. l. imperatores. & infra de sen. aduersus fiscum. l. j. lib. x. Idem potest dici in ecclesia: vt in authenti. de non ali. aut permu. rebus ecclesiasticis. §. finimus. coll. ij. & in pupillari causa: vt infra de iure reipu. l. rem publicam. lib. xj. sed videtur etiam priuata causa retractari: vt ff. de iureiur. l. admonẽdi. quæ est cõtra. Sol[b] ibi sub cõditione fuit iudicatum, si iurauerit antequam impletam conditionem retractaret, vtrubi hic autem pure. Vel dic vt ibi. Accursius.

a *Idẽ Bart. B. & Saly.*

† *Esse te. reputatur sing. secundum Ludo. de Ro. in cõsiliis suis. const. 9.*

b *Ista sol. nõ est vera. Bart. nam diuinat secundã Saly.*

* P. P.

† *Sic depositiones testiũ redactæ in publicum instrumẽtũ, habent perpetuam firmitatem: vt hic in c. significauit. cum gl. 2. extra de testib.*

AD *solutionem.*] CASVS. Iudex condemnauit aliquem in certa summa, nec appellauit sed ad satisfaciendum iudici dilationem petijt: an lis suscitari possit, quæritur? Dicitur quòd nõ, quia videtur sententiæ acquieuisse.

g *Acquieuisse*. etiam si appellauerit, vel appellare potuerit.

h *Acquieuerit*. expressim vel taciturnitate decem dierum. & sic no. ex hac l. mirabilem præsumptionem. sic &. ff. de pac. l. tale. §. qui prouocauit. & ad Macedo. l. sed Iulianus. §. fin. & infra de iure do imp. l. ij. &. ẽ. quod met cau. l. ij.

GESTA.] CASVS. Coram iudice dato ad causam, factę sunt confessiones: attestationes receptæ, in publicã scripturam sunt redactæ. illo iudice mortuo an possint illa gesta valere, quæritur? Dicitur quòd sic.

Gesta quæ dicuntur.

i *Gesta*. id est acta apud delegatum: vel, id est, confessiones partium, & dicta testium, translata &c. scilicet cum sunt in actis redacta à tabellione coram iudice, vt faciunt cotidie. Vel gesta, id est acta illa in scriptis translata: facta scilicet publicatione coram eo apud quem sit publicandi facultas. arg. supra de testamẽtis. l. publicari. Et fit ita, si vna partium altera præsente vel non, cum tabellione, qui attestationes scripsit, iudicem ordinarium adeat, qui tabellionẽ interrogabit si ita est vt scripsit:

nientem. dabuntur ergo mihi in solutum, vt tamen habeam necesse pro toto debito esse contentus, licet minus valeant: vt hic, &. ff. de re iudi. l. à diuo. §. fi pignora. secus in conuentionali: vt infra de iure do. impe. l. fi. §. sed si quidem. Potest tamen & aliter intelligi dictus. §. si pignora.

a *Constamus*. quàm sit per pignorum retentionem, vel vindicationem.

b *Subhastatas*, id est, præconizatas: sic & supra si aduer. fiscum. l. edicto.

c *Ex compacto*. id est, ex contractu malitiose habito.

d *Earum*, rerum: vt habes de hoc titulum specialem, si in causa iudicati pignora capta sunt.

e *Mitter*. vt sint loco secundi decreti.

STipendia.] CASVS. Miles mihi debet decem. ea petij, & condemnatus est, nec soluit iudicatum. an stipendia sua pignori sint capienda, quæritur? Dicitur quòd non, si aliàs habeat res in quibus possit fieri [illegible] icati executio.

f *Stipendia*. scilicet militum. idem in præbendis clericorum videtur.

g *Prouincię*. similiter nec priuata pactione possunt obligari talia stipendia: vt infra quæ res pign. ob. possiũt. l. spem.

h *Cum*. id est quando.

i *Exequi*. si ergo aliter non potest, & hæc capientur: [a] vt hic, & ff. de re iudi. l. commodis. quæ ponitur vt contraria.

ETiam.] CASVS. Hoc ordine sententia mandanda est executioni, vt primo capiantur mobilia: his non inuentis, perueniatur ad immobilia: deinde ad nomina: vt ffide re iudi. l. à diuo. Si ergo decem à re petuntur, & condemnatus fueris, nec sit in quod iudicati possit fieri executio, debitore excepto: in debitorem suum. faciẽda est executio.

k *Nomen debitoris*. cõfessi demum: vt. ff. de re iud. l. à diuo. §. sic quoque iudices. vt tamen primo ad mobilia, secundo ad immobilia, postea ad nomina accedatur: vt. ff. de re iudi. l. à diuo. §. in venditione. & infra de prætorio pi. l. j. & facit supra quando fisc. vel priua. debi. sui de. exi. pos. l. j. ij. &. iij.

STu proponis.] CASVS. Sententia lata inter actorẽ & reum, & reo condemnato, misit iudex executorem, qui exequeretur sententiam: an executor cognoscendo possit minuere quantitatem in sententia comprehensam, quæritur? Dicitur quòd non: nec valet eius sententia.

l *Executor*. loquitur de executore, id est nuncio, qui cognoscere non potest, nisi in causis vilibus, ex necessitate sibi facta cõmissione: vt. ff. de iudi. l. fin. Vel dic quòd loquitur in delegato ad exequendum: & tunc excipe, nisi sit præses, vel procurator Cæ-

constantius [a] desiderat remedium. Si itaque præsidem prouinciæ, qui rem iudicatam exequi debet, adieris, & allegaueris res soli quæ pignori datæ sunt, diu subhastatas, [b] ex compacto [c] siue ambitione diuersæ partis emptorem non inuenire [potuisse], † in possessionem earum [d] te mittet, [e] vt vel hoc remedio res tamdiu protracta ad effectum perducatur. Dat. XI. Kal. Iul. Messala & Sabino Conss.

Publica stipendia non venduntur, nec in solutum adiudicantur, nisi in subsidium. h. d. cum glo. Bald. & Salyc.

IIII. Idem AA. Marcello militi. †

STipendia fretineri propterea, quòd condemnatus es, non patietur præses prouinciæ: g cum [h] rem iudicatam possit alijs rationibus exequi. [i] PP. III. Non.*

Nomen debitoris poterit capi pignori in causam iudicati, secundum Baldum. Vel sic: Ad nomen debitoris peruenitur in subsidium ex causa indicati. h. d. eum gloss. Salyc.

V. Imp. GORDIAN. A. Amando.

ETiam nomen debitoris [k] in causa iudicati capi posse ignotum non † est. PP. III. Idus Octo. Attico & Pretexto Coss.

Pronunciatio executoris non infirmat sententiam. h. d. secundum Bartolum. Vel sic: Mens executor de omnibus causæ non cognouit, nec pronunciat, nec pronunciatum valet. h. d. & habet plures lecturas. Salycetus. Vel sic: Mens executor non potest assumere partes iudicis, & de iustitia sententiæ cognoscere vel pronunciare. h. d. secundum Paulum de Castro.

VI. Imperator PHILIPPVS A. & C. Tiriano.

SI (vt proponis) rerum iudicatarum executor [l] datus partes sibi iudicis vindicauit, † & contra ea quæ pridem pro partibus tuis fuerunt statuta, aliquid pronunciandum putauit: sententia ab eo dicta vim rei iudicatæ obtinere nequaquam [m] potest.†

Interitus & naturalis accessiones veniunt in mora iudicij. h. d. secundum Baldum. Vel sic: Mortua specie debita, sit executio in æstimatione. Bar. Vel sic: Condemnatus si moram cõmittat, tenetur de interitu vel accessionibus. Sa. Vel sic: Condemnatus qui in soluendo moram commisit, tenetur de interitu rei, & etiam de accessionibus, id est fructibus & reditibus, rei in qua est facta condemnatio. h. d. secundum Paul. de Cast.

VII. Imperatores DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. Theodoto.

SI longis apertisque frustrationibus partis aduersæ, restitutio [n] remorata est, etiam seruis rebus humanis exemptis: à frustratore æstimatio corũ restituenda [o] est. Animalia quoque cum fœtibus tibi intercessu præsidis repræsentabuntur.

Executor est, qui rem dispositam mandat effectui. Bald. Vel sic: Mens executor est, qui nullo dissensu solum habet exequi: vt sunt apparitores, & nuncij communes. h. d. secundum Salycetum. Vel sic: Executor est ille, qui sententiam rite latam ad effectum perducit. Paulus de Castro.

VIII. Iidem AA. & CC. Nichomacho. †

EXecutorem † eum solũ esse manifestũ est, qui post sententiã inter partes audita omni & discussa lite prolatam, rei iudicatæ vigorem ad effectum videtur adducere. p Sine die & Consule.

Committo debitore & condemnato, pignora capiuntur & distrahuntur. dele tamen tempore. Bal. Vel sic: Post lapsum tempora quod datur indicatis, debent capi pignora & distrahi. Bar. Vel sic: Contra debitorem committũ & condemnatum fit executio, capitis & distractis pignoribus intra tempora à iure statuta. Salyc. Vel sic: Tunc est petenda executio, quando reus confessus est: vel si negauit cum est conuictus & condemnatus: & quando transactum est tempus à iure præfixum ad soluendum iudicatum. h. d. secundum Paulum de Cast.

IX. Idem AA. & CC. Glyconi.

EOs quos debitores tuos esse contendis, apud rectorem conueni prouinciæ: qui siue debitum confessi, siue negãtes & conuicti fuerint condemnati, [q] nec intra statutũ spacium [r] solueant vel neget se mihi teneri: & conuictus condemneretur: si intra quatuor menses non soluat quod iudicatum est, pignora capientur & distrahentur.

q *Condemnati*. hoc determinat vtrumque præcedentiũ secundum nos scilicet confessi, & negantes conuicti. nam etiã in confessum dicimus dari sententiam: vt ff. de custo. re. l. si confessus. Alij referunt tantum ad negantes. nam in confessum dicunt non dari sententiam: vt dies infra de confess. l. & facit supra de act. & oblig. l. negantes. & de prohi. sequest. pecu. l. j.

r *Statutum spacium*. quod est quatuor mensiũ regulariter: vt. ĩ. tit. j. l. iij. quandoque tamen arctat iudex prædictum spacium, quandoq; prorogat pro causæ qualitate, vel quantitate, vel personarum obsequio, vel contumacia. sed perrato intra statutum tẽpus sententiã exequuntur: veluti si alimẽta cõstituuntur, vel minori

† *Præside provincię.*

Contin.

† *Hoc verbis in ma. nuscr. vetust. Cuiac.*

† *Quod pertinet concedi fort. l. vlt. ff. de iudi. Cuiac.*

† *Cuiac. gl. in ea. super quæstionum, super verbo, quæ executorem, circa prin. de off. delegati. ea. de sententia & reiudi.*

† *Illeg. & Antonius diuersi ffic. l. de. tutio. §. sic quoque. ff. de tutil. Cuiac.*

Similis in c. cum gl. sin per totũ, ver. debitus, extra de fideiuss.

† *Cuiac. gl. in ea. super quæstionum, super verbo, quæ executorem, circa prin. de off. delegati. ea. de sententia & reiudi.*

† *dl. idẽ A.*

minori. xxv. annorum subueniatur: vt. ff. de re iud. l. ij. & si aliàs A fieret abbreuiatio: quia non instá causa abbreuiaret iudex: supple lex vsque ad quadrimestre tempus: vt. ff. de re iud. l. iiij. §. si quis. Sed & de soluendo plerumque præcipit vt soluat: vt ex tempore præcepti currant vsuræ centesimæ. captio ergo fit post quatuor menses. Sed venditio quando fiet? Respon. & hæc sit tũc statim, sicut & olim post duos mẽses: vt. ff. de re iudi. l. debitoribus. §. fi. quod satis dici potest, cum pignus vẽdicur ex definitiua sententia. nam si venditur ex interlocutoria, forte expectatur per annũ: vt. ſ. de præscrip. xxx. an. l. si quis emptionis. § fin. vel per biennũ. [a] vt in cõuentionali pignore: vt ſ. de iure do. impe. l. fin. Vel forte definitũ est tẽpus in Græca cõstitutione: vt innuitur ſ. debo. auctо. iud. pos. l. fi. Vel forte iudex definiet: ar. ff. de iure delib. l. j. §. fi. & hoc in simplici actione personali. nam in reali statim fit executio, si statim restituere possit res. alioquin datur tẽpus ad restitutionẽ: & satisdatur tamen de præstanda æstimatione, si res non restituatur: vt inſt. de offi. iudi. §. & si in rem actũ sit. Nec obstat. ff. de vſu. l. in fideicommiſſi. quia ibi agebatur actione ex testamento, & sic personali, nõ rei vindicatione. Itẽ nec quod est. ff. quod met. cau. l. si cum ex. §. quòd si homo. quia ibi agebatur actione quod met cau. quæ personalis est: vt. inſti. de act. §. præterea quasdam.

a Nota: conuẽtionale pignus post biennium ex ipsi pore morę debitoris per executorẽ vẽdi posse refert Alex. in d. l. debitoribus. § fi.

† in meo manuscripto est, procuratorib. creditarium fisci. recte. Contius.

† persequitur.

† eadem inscriptio quæ in l. eos. ſ. de vſu. Cõtius.

† Glo. 2. in c. præterea. de ætа. & qualı. alleg. hanc. l. quòd quatuor mẽses dicuntur breue tẽpus, et. c. quærẽti. de offi. deleg.

† cum essent interpellati, hoc. n. differentis verbis exigit lex Gratiani Augustı in Codice Theodoſiano. Cõtius † Gratiani, &c. quas hodiè habemus, quæ nunquã in manus Accursii inciderunt. sunt autem in Codice Theodoſ. li 4. ti. 17 l. 1. Antonio Contio.

lutioni satisfecerint: cum latæ sententiæ, pignoribus etiam captis ac distractis, secundum ea quæ sæpe cõstituta sunt, meruerint executionem, iuris formam tibi custodiet. S. Non. Nouemb. CC. Coss.

TITVLVS LIIII.
DE VSVRIS REI iudicatæ.

Mora solutionis post sententiam & quadrimestre tempus parit effectum vſuræ centesimæ. Bal. Vel sic: Non obtemperans sententiæ post tempus quadrimestre, tenetur ad vſuras centesimas. Sal. Vel sic: Pignora capta per executorem sententiæ, vendi debent non solum pro sorte, sed etiam pro vſuris centesimis quæ cucurrerunt lapso tempore dato iudicatis. h. d. secundum Paul. de Cast.

1. Imp. ANTONINVS A. procuratoribus hereditatum.

SI qui bona [a] secũdum dictam [b] sententiam prosequitur †: eas quoq; rationes habiturus est, vt qui post legitimum tempus placitis non obtemperauerit, vſuram [c] centesimam [d] temporis quod postea fluxerit, [e] soluat.

Non appellanti, à die sententiæ currit tempus quadrimestre: appellanti verò, à die confirmationis sententiæ: & postea currunt vſuræ centesimæ, omni alia vſura cessante. Salyc.

11. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.†

EOS qui condemnati solutionem pecuniarium quas depẽdere iusſi sunt, vltra quatuor menses † à die condemnationis, vel si prouocatio fuerit porrecta, ſ à die cõfirmationis sententiæ connumerãdos [g] distulerint: † centesimas vſuras exigi præcipimus: nec priscis legibus †, [h] quæ duas centesimas eis inferebant, nec nostra sanctione, [i] quæ dimidiam cẽtesimæ statuit, locum in eorum personam habentibus. Dat. VII. Id. April. Constantinop. Decio Cos.

Centesima vſura currit pro sorte, non pro vſura primi contractus: etiam si fuerit in condemnatione deducta. Bald. Vel sic: Quadrimestri tempore elapso currunt vſuræ legitimæ sortis tantum, & non vſurarum. Et dilatio quæ datur reo, prodest fideiussori. Bald. Vel sic: Vſura centesima debetur ex sorte tantum, & nõ ex priore vſura, licet in condemnatione cum sorte sit deducta, h. d. vſque ad. §. & cum antiquitas.

111. Idem. A. Ioanni. P. P.

SAncimus, si quis condemnatus fuerit post datas à nobis [k] quadrimestres inducias †, centesimas quidem vſuras secũdum naturam iudicati eum compelli soluere, sed tantummodo sortis, & non vſurarum quæ ex pristino contractu in condemnationem deductæ [l] sunt. Cùm enim [m] iam constituimus [n] vſurarum vſuras penitus esse delendas: nullum casum relinquimus, ex quo huiusmodi machinatio posſit induci. Si enim [o] sine emendatione [p] relinquatur: aliquid absurdum atque inelegans necesse est euenire: cùm q [vſuræ†] vtiliter ex contractibus descendentes, plerumque minores centesimæ [r] † ex nostra lege factæ sunt: & necesse est† minoribus vſuris graviores supponi [s]. Si enim [t] ex iudicati actione centesimæ omnimodo currunt vſurę, ex contractibus autem hoc rarò contingit: in capitulis [v] lege nostra rantummodo exceptis, huiusmodi iniquitatem [x] ipsa rerum necessitas [a] introducebat. †

¶ Et ideo pio remedio causam corrigentes, sancimus sortis tãtummodo [b] vſuras vsque ad centesimam currentes, ex iudicati actione profligari, nõ autem vſurarum quantascunque vſuras. Si enim nouatur [c] iudicati actione prior contractus: necesse est vſurarum quidem quæ anterioris cõtractus sunt, cursum post sententiam inhiberi: [d] alias autem vſuras ex iudicati actione tantummodo sortis [e] procedere: & nõ ideo, quòd forsitá consummata [f] est quantitas sortis & vſurarum, † totius summæ vſuras postea colligi, sed sortis tantummodo.

Tempus quadrimestre quod datur reis principalibus, datur & eorum fideiussoribus. h. d. vſque ad finem. Salyc. Vel sic: Quadrimestre tempus non solum datur condemnato: sed etiam fideiussori de iudicato soluendo, contra quem potest fieri executio: aliàs sequeretur quod nec cõdemnato daretur, si posset fieri executio contra fideiussorẽ ante lapsum quadrimestrij temporis, nam & ipse posset quod soluit recuperare à condemnato: & sic sibi nihil proficeret legalis dilatio. Paul. de Cast.

C

1. Imp. ALEXAND. A. Victori.

SI non singuli in solidũ, sed generaliter tu & collega tu [n] vna & certa quantitate cõdemnati estis, nec additum est, vt quod ab altero seruari non posſet, id alter suppleret: effectus sententiæ pro virilibus [n] portionibus discretus est. Ideoque parens [o] pro tua portione sententiæ, ob cessationem alterius ex causa iudicati cõueniri non potes.

Summata est cum præcedenti. Vel sic; Sententia contra plures tutores lata, in viriles intelligitur diuisa. Salyceius.

11. Imp. GORDIANVS. A. Annianoٹ.

QVoties à tutoribus singulis procuratoribus datis, sequitur in omniũ [p] persona cõ

D

† Autẽ. Cõtinuo notat: in obligationibus quæ in rem non dantur quatuor menses, sed statim faciendo satisfactionis eadem iuniana. ma. posse tradi, tuſſi. de ſſſ. iudicis.

† Dist. solo esse literæ quod sola vsura exigat, quando sortem vsura equarcit. Cuiac. Penultimo de vſuris rei iudicatæ. Cõtius.

† Lex 12. tabularum duodecim dies ſuſſes dabat. Gell. lib. 17. cap. 1. media autem inſipientia menſes dabat. Gell. lib. 17. cap. 1. & dare iudicatum. Contius.

† Dist. Inde iudicia nunquam in Francorum regno vſitata fuerunt, quod etiam prudenter à Carolo Molineo adnotatum legiſſe aliquãdo memi. Aut. Contius.

† deest in manuscrip.

† centesimæ.

† al. esset.

Sententia posteſt mandari executioni cõtra fideiussores eo condemnato.

† vt singuli pro virilibus teneantur. Hæc est. n. si ex duobus. &. ff. si vtine in uli quis cautionibus. l. si is qui. Summa. Cõtius.

SI PLVRES VNA sententia condemnati sunt.

Qualiter fiat executio Cõtinuatio. cõtra vnum damnatum dixit, nunc qualiter fiat si sint plures.

SI non. Primo ponit dictum. Secundo eius effectum, vel infert ad quæsitum. Secunda ibi, Ideoque. CASVS. Duo tenebãtur mihi in decem: & in solidum conueni eos, & cõdemnati sint simpliciter, qui primo tenebatur in solidum, extunc tenetur virilitter, vt quia iudex sic dixit, condemno vos in decem: nec dixit, vt quod ab altero seruari non posſit, alter suppleret. Viuianus.

Diuiſio.

n *Virilibus*. siue virilibus, siue æqualibus, siue inæqualibus partibus tenebatur: vt hic, &. ſ. l. proxi. &. ff. mandat. l. si mandato Titij. §. Paulus respõdit. &. ff. de appel. l. si quis separatim. §. quoties. &. ff. de re iudica. l. Paulus respondit. ij. & arg. ff. de lega j. l si pluribus. † al. Hannano. in princi. & de duobus reis. l. reos. §. cum in tabulis. Et sic videtur quòd cum ille qui in solidum vel in parte maiori tenebatur, nunc in virili teneatur, quòd sententia condẽnatoria proficiat damnato. & sic est contra. ff. de excepr. rei iudic. l. euidenter. Sol. hic in residuo videtur absolutus: & sic absolutoria ei sententia proficit, non condemnatoria. Vel dic quòd actio iudicati pro partibus datur, sed prima actio adhuc in solidum durat, vt prius: nec obijcitur exceptio rei iudicatæ: vt not. supra tit. j. l. fina. in verſic. si enim nouatur, &c.

o *Parens*. id est obediens.

QVoties.] CASVS. Tres administrauerunt tutelã alicuius pupilli, & ex mala administratione facti sunt debitores pupilli in. ccc. & in solidũ. finita tutela pupilli, adeunte pupillo iudicium tutelæ, & illis per procuratorẽ se defendentibus, condemnatus fuit procurator. licet ante sententiam tenerentur in solidum, post sententiam tenebuntur pro parte. & quod ab vno seruari non poterit, ab alio consequi non debet. Viuianus.

p *In omnium*. scilicet procuratorum, qui præsentes sunt: vt supra de sentent. l. j.

a *Diuisum.* inter tutores, in quos fit executio, non in procuratores, nisi se obtulissent: vt. ff. de procu. l. Plautius. &. ff. de re iudic. l. iiij. in princ.

b *Ab vno.* scilicet dictorum condemnatorum.

c *Iuris est.* non nocebit alteri, si alter non est soluendo: vt hic. sed prodest alteri, si alter appellet, quamuis ipse non appellet: vt. j. si vnus ex pluribus appel. l. j.

QVIBVS RES *iudicata, &c.*

Dixit quibus nocet: nunc quibus non nocet: licet videatur nocere.

† *Iunge. l. Sæpe ff. de re iudicata. Cõtinu.*

SI neque.] CASVS. Habebam rem cõmunẽ cũ fratre meo: pro illa re egit Titius aduersus fratrẽ meum me absente, & obtinuit: an præiudicet mihi sententia, cum ei non mandauí quòd me defenderet? Dicitur quòd nõ. & sic ponitur agere quasi improprie, scilicet pro defendere. Vel dic quod frater meus egit & succubuit, non præiudicat mihi sentẽtia. Viuianus.

d *Defensionem.* id est, actionem.

e *Præscriptio.* id est, exceptio.

f *Non obest.* immo videtur debere obesse: quia talis est persona quæ admittebatur sine mandato: vt. ff. de procu. l. sed & hæ. Sed non sequitur quòd ideo obsit: vt. §. de rebus credi. l. nec filius. &. ff. ind. sol. l iij §. j. Agit ergo sine mandato quo ad cõmodum: & facit ad. l. iſtam, j. de excep. l. pro portione. &. j. res inter alios ac. l ij. &. ff de iureiurand. l. si duo. in priuc. &. l. si itaque. Accursius.

RES *inter alios*] CASVS. Primo ponit regulam: deinde exemplum ad regulam, quæ talis est: Res inter alios acta, aliis non nocet, nec prodest. Si ergo neptis tua habeat cohæredem, & cohæres conuentus & condemnatus est, neptẽ tua absente: ei non præiudicat sententia.

g *Irrogare.* hæc regula fallit vbicunque fit ius ex sententia: vt in causa inoffi. testa. vt. ff. de inofficio testa. l. Papinianus. §. fi. &. ff. de sta. ho. l. ingenuum. Item fallit in quatuor casibus qui sunt ff. de re iudica l. fæpe. §. fin. Item in populari actione: vt. ff. de iureiuran. l. eum qui. §. in popularibus. Item in publicis accusationibus: subaudi, reo absoluto: vt. ff de accu. l. si cui §. hisdem. hoc ita, nisi collusio detegatur: vt. ff de præua. l iij. & de app. l si prolusorio. & de libe. ho. exhi. l. quod & lex. §. pe. & ff. de iureiur. l. eum qui. §. in popularibus. Itẽ in quibusdam fallit vt prosit, non vt noceat: vt. ff. ad. l. Iul. de adulter. l. denunciasse. §. si absolutus. &. ff. si seruitus vin. l. loci corpus. §. si fundus. & ff. de inoff. test l. posthumus. §. si quis ex his. &. §. de natu. li authent. si quis liberos.

h *Præiudicare non potest.* ad plenum, sed qualequale præiudicium fit: vt. ff de iureiuran. l. si duo. in prin. &. ff. de appella l à sententia. &. j. l. proxi, & facit. §. de fide instru. l. si vteris. &. §. de transact. l. j. & de inoffi. testa. l. cum duobus.

i *Iudicatum est.* scilicet contra te pro parte tua.

Non exemplis, sed legibus est iudicandum. Salyceius. Vel sic: Sententia lata cum vno, non præiudicat alteri, nec eidem in simili negocio: & sic non exemplis vel similitudinibus iudicandum est, sed legibus. hoc dicit Iacob. But.

Vtis] CASVS. Non solum in ciuili causa res inter alios &c. sed & in causa criminali. Si ergo aliquis in publ co iudicio aliquem accusauerit, & cum eo colluserit: præiudicabitur aliis accusare volentibus, si non doceant de præuaricatione. Viuianus.

k *Accusationibus.* non tãtũ in ciuilibus quæstionibus, sed etiam in accusationibus.

l *Officere.* si secundus accusator sit probatus de præuaricotione primi: vt. ff. de præua. l. præuaricationis. & dixi. §. l. proxi. Accursius.

m *Si.* id est quanuis.

n *Videatur.* vt si duo rei sint adulterij, & aduersus matrem pronunciatum sit: vt. ff. de adul. l. denunciasse. §. fin.

Ne sim] CASVS. Nedum in eadem causa, sed nec in simili, res inter alios acta, aliis præiudicare non debet. Viuianus.

o *Actus.* vel per sententiam: vt per totum hunc titulum. &. §. de sentẽ. l. nemo, vel quocunque modo: vt. j. res inter alios acta. l. j.

Non exemplis, sed legibus est iudicandum. Salyceius. Vel sic: Sententia lata cum vno, non præiudicat alteri, nec eidem in simili negocio: & sic non exemplis vel similitudinibus iudicandum est, sed legibus. hoc dicit Iacob. But.

1111. Iidem AA. & CC. Sorteriano.

NEc in simili negocio, res inter alios actas, o absenti præiudicare, sæpe constitutum est.

TITVLVS LVI.
QVIBVS RES IVDICATA NON NOCET. †

Sententia lata contra communẽtam personam, non præiudicat communẽtæ personæ: nisi habeat mandatum, vel ratificet. Bald. Vel sic: Licet sententia sit lata contra communẽtam personam, non propterea præiudicat non mandanti, neque ratum habenti. Salyceius.

I. Imp. ALEXANDER. A. Mateulino.

I neque mandasti fratri tuo defensionem d rei tuæ, neque quod gestum est, ratum habuisti: præscriptio e rei iudicatæ tibi non oberit. f Et ideo non prohiberis causam tuam agere sine præiudicio rerum iudicatarum. PP. Non. Maij. Alexand. AA. Coss.

Sententia super interesse ex lata non patrocinatur neque nocet alteri. Bal. & Salyc.

II. Imp. GORDIANVS. A. Athemio. *

RES inter alios † iudicatæ, neque emolumẽtum afferre his qui iudicio non interfuerunt, neque præiudicium solent irrogare: g ideoq; neptis tuæ præiudicare non potest h quod aduersus cohæredes eius iudicatum est, i si nihil aduersus ipsam statutum est.

Sententia in criminali cum vno lata, non præiudicat alij. Bald. & Salyc.

III. Impp. DIOCLET. & MAXIMIANVS. AA. & CC. Honorato.

IVris manifestissimi est, & in accusationibus k, his qui cõgressi in iudicio non sunt, officere l non posse, si m quid forte præiudicij videatur n oblatum.

**Athenio.*
† De hac materia videm c pen. cum gl 2. ex via sc feminẽ. & re iudi. a Tacit gl. 1 in c. cum pridem. extra de transact.

Res inter alios acta, aliis quando ne præiudicat.

a *Ea quæ causa cognita.* per definitiuam sententiam.

b *Subscriptionibus.* in eadem sententia, vel alibi: quæ subscriptiones sint contrariæ sententiæ definitiuæ: secus in interlocutoria: vt hic. &. ff. de re iudi. l. quod iussit. & de arbi. l. diem. §. j. sed Grammaticam & verba mutare, tenore sententiæ perseuerante, bene potest: vt ff. de re iudic. l. actor. Sed an interpretari verbum dubium sententiæ possit idem iudex? Respon. quòd sic, secundum H. vt ff. de app. l. ab executore. in princip.

Interlocutio.] CASVS. Præcepit iudex alicui soluere pecuniam, & si non intra certum tẽpus solueret, quòd daret duplum: an tale præceptum habeat vim rei iudicatæ, quæritur? Dicitur quòd non.

c *Voluntas.* condemnatur aliquis in pecunia, sed summam, vel cuius monetæ sit, non interpretatus est.

d *Potius.* sic &, §. de sentẽn. l. ex stipulatione. &. §. eod. l. j. Accurs.

Vdex.] CASVS. Si iudex delegatus ad causam, eam examinare, nec audire voluerit, sed diem partibus quo iure se præsentent, assignauit, & libellum alteri parti misit, & ei subscripsit, significans quòd aduersarius in possess. rei petitæ mittere tur: an huiusmodi scriptura vim rei iudicatæ habet, quæritur? Dicitur quòd non. Viuia.

e *Locum dederat.* id est cessauerat: aliàs id est cessauerat. Accu. sic enim dicimus in vulgari, vel verius, i. statuerat.

f *Debuit.* vt. j. si per vim vel alio modo. l. fi.

g *Datam.* ante diem forte quo debebant conuenire.

h *Non ambigitur.* vt. ff. de re. iur. l. omnia quę. Sed videtur contra. ff. de acqui. possess. l. iuste. Sed illud intellige si rite data est, etsi non iuste: quia bene fuit seruatus ordo iudiciorum.

Programma.] CASVS. Pone quòd iudex proposuit scripturam qua continebatur, quòd qui ita faceret, ita puniretur: nũquid vim rei iudicata obtinet? dicitur quòd non, & hoc in prima. Idem est si alicui minatus fuerit nisi solueret: quia talis est comminatio. Viuia.

i *Programma.* cum idem in diuersis traditur libellus, tunc dictũ est programma: quasi procedens gramma, id est litera quæ per diuersa dirigitur loca præcepto iudicis, secundũ Azo. Sic enim plerunque in cor. authen. ponitur. Vel dic secundum Io. vt differat ab epistola, cum de ea hic in. l. ij. dicatur quòd programma sit scriptura publice proposita in albo. Accursius.

QVod magno.] CASVS. Iudex delegatus ad causam, sæpius debet interrogare an ita sit sicut dicit actor: & an velint partes plura dicere, & allegationes examinare. Cæterum si hoc non obseruauerit, sed literas miserit in quibus condemnet vel absoluat, partibus non præsentibus: tale rescriptum non obtinet vim rei iudicatæ.

k *Quod magno constitit.* id est præhabita partium examinatione, nam causæ &c. vt. j. si per vim vel alio modo. l. fi.

Sententia definitiua non reuocatur iudicis subscriptione. Bal. & Saly.

III. Idem A. Zotico.

EA quæ † causa cognita a statuuntur, subscriptionibus b reuocari non posse, sæpe rescriptum est. PP. VI. Id. Septembr. Albino & Maximo Coss.

Verbum iudicii indistincte prolatum, necessitatem non importat, etiam scriptum in actis. Bald. vel sic: Verba comminatoria non habent auctoritatem rei iudicatæ. Saly.

1111. Imp. GORDIANVS. A. Aselepiodoto.

INterlocutio præsidis apud acta signata, vt nisi solutioni debiti is qui conuenitur, obsequium præstitisset, duplum seu quadruplum inferat: voluntas c potius d comminatis, quàm sententia iudicantis est: cum placitum huiusmodi, ne rei iudicatæ auctoritatem obtineat, iuris ratio declaret.

Iudex debet audire & examinare, non fulminare. Bald. vel sic: Fulminatio iudicis statim libellum exequentis, non habet auctoritatem rei iudicatæ. Saly.

V. Idem A. Iucundo.

IVdex qui disceptationi locum dederat, e partium allegationes audire & examinare debuit. f nam subscriptionem ad libellum datam, g talem quæ diuersam partem in possessionem fundi mitteret, vicem rei iudicatæ non obtinere, non ambigitur. h

Literæ præsidis in præsidali palatio positæ, vel in prouinciam missæ, tertium continentes, vel ipsius meram auctoritatem respicientes, non habent vim rei iudicatæ. b. d. secundum vtramque expositionem glossæ. Saly.

VI. Impp. PHILIPPVS A. & PHILIPP. C. Cassiano.

PRogramma i si quod à præside prouinciæ propositum est, vim rei iudicatæ nequaquam obtinere potest: nec comminationem vim rei iudicatæ obtinere manifestum est.

Per sententiam altera partium consligitur: & alteri victoria datur: ideo cum paucis literis, & sine magna deliberatione ad illam non procedit ur. Salyc.

VII. Imp. CONSTANTIN. A. ad Bassum præfectum prætorio. †

QVod magno conflictu k sententia l decerni solet, id paucis literis † temere m describitis, definiri fas non est. Dat. XV. Kal. April. Constant. A. VI. & Maxi. Coss.

TITVLVS LVIII.
SI EX FALSIS INstrumentis vel testimonijs iudicatum sit.

Sententia lata ex falsis testibus vel instrumentis, renocatur falso probato, & quòd index tulit sententiam ex eo, nisi de crimine falsi ante fuerit cognitum. Bald. vel sic: Sententia prætextu falsorum instrumentorum lata, rescinditur tribus concurrentibus seu conuenientibus: si falso sint producta, & de falso non fit cognitum, & propter illa falsa fit iudicatum. quod prodest ad tria, scilicet ad sententiam rescindendam, ad executionem impediendam, & ad solutum repetendum. b. d. totus iste titu. secundum Bar. vel sic: Sententia lata ex falsis instrumentis vel testimonijs, renocatur falso probato, & quòd index motus fuerit ex illis, etiam præter appellationem: nisi de falso primo fuisset cognitum. hoc dicunt primæ tres leges huius tit. Vel si vis summare quamlibet per se. Sententia lata ex falsis testibus vel instrumentis, renocatur falso probato, & quòd index motus fuerit ex illis: nisi prius de falso cognitum fuerit. Sal.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. ad Bassianum. *

I tabulas testamenti quas secutus proconsul vir clarissimus, sententiam n dixit, falsas dicere vis: o præbebit notionem suam non obstante præscriptione p rei iudicatæ: q quia nondum de falso quæsitum est, r

Appellatione non interposita subuenitur victo ex falsis instrumentis, per restitutionem in integrum. Baldus, & Salyc.

II. Imp. ALEXAND. A. Optato.

ET qui non prouocauerunt, s si instrumentis falsis se victos esse probare possunt: cum de crimine docuerint, t ex integro de causa audiuntur. u PP. XVI. Kalend. Octob. Iuliano. II. & Crispino Coss.

l *Sententia.* scilicet definitiua.

m *Temere.* id est, non causa cognita: nec partibus præsentibus: vt diximus in rubri.

SI EX FALsis, &c.

Deficit sententia propter omissum solemnitatem: vt lex Cõstantini. sed & propter adiumentum falsitatem: vt hic.

† *Ostensa mihi est vetus quædam lex Cõstantini quæ iubet eum ad plenissimam.*

[*tabulas.*] CASVS. Mota controuersia inter me & Titium de hereditate Seiana, in qua dixit se heredem scriptum: & ad probationem intentionis suæ produxit testamentum: iudex eum absoluit. volo postea arguere testa. de falso: an possim, quæritur? Dicitur quòd sic: nec obstabit exceptio rei iudicatæ. Viuia.

n *Sententiam.* qua pronunciauit heredem ex testamẽto esse præferendum.

o *Vis.* ciuiliter vel criminaliter: vt. j. de falsis. l. damnus.

p *Præscriptione.* contra §. de fide instrumentorum. l. vlti. non est contra: quia de falso hic nõ fuit quæsitum, sed ibi fuit.

q *Rei iudicatæ.* vt. ff. de excep. l. qui agnitis. &. §. de translãtio. l. si ex falsis.

r *Quæsitum est.* secus si fuisset in primo iudicio quæsitum, licet nõ pronunciatum: a vt §. de fide instru. l. fin. quæ est contra. aug. ff. de excep. rei iudi. duobus. Item infra. qui. ex cau. ma. non li. §. semel. contra. Solu. ibi dicit falsa, id est non iusta. & est simile ad principiũ glo. quòd sufficit in iudicio hereditatis quæri de libertate, licet non pronuncietur: vt. §. de ordi. iudi. l j. Accur.

a Concor. cũ hac gl. fuper verbo, post sententiam in c. licet. circa prin. extra de proba.

ET *qui non prouocauerunt.*] CASVS. Perebas à me decem, & ad probationem intentionis tuæ induxisti falsum instrumentum. iudex illud secutus, me condemnauit: si postea velim arguere instrumentum de falso: an possim, quæritur? Dicitur quòd sic: & probata falsitate ex integro causa ventilabitur. Viuianus.

s *Et qui non prouocauerunt.* Sed si prouocauerint, an videantur confirmare? non puto: sed solo eo casu confirmatur quo falsus procurator egit. nam dominus appellando, rarum habere videtur: vt. ff de iudi. l. licet. &. ff. rem. ra. ha. l. cum minor. §. si.

t *Docuerint.* scilicet probata falsitate.

v *Audiuntur.* vt &. ff. de iudi. l. si prætor. §. Marcellus, &. §. de fide instru. l. si vteris. Sed qualiter sententia rescinditur probato falso? Respõ. per in integrũ restitutionẽ: vt. ff. de re iudi. l. diuus. nisi in casu

** Bissane. al. Vipsania. Contin.*

in casu,vbi ipso iure nō valet fauore minoris:vt supra si ex fal. alle.l.j.&.ij. ADDITIO. Hoc quod gloſ.ista dicit de reſtitutione, verum eſt quando ſententia propter falſa inſtrumenta eſt lata contra præſentem: ſed ſi eſſet lata contra abſentem, eſſet ipſo iure nulla:vt.l.ſi prætor.§.Marcellus. ff. de iudi.& ibi not. Et iſtam materiam plene examinat Bar. in. d. l. diuus. ff. de re iudi.

Sententia lata prætextu falſarum atteſtationum reſcinditur, dum probabitur iudex vſus fuiſſe illis. Baldus. Vel ſic: Sententia lata ex falſis teſtimoniis à iudice ſecutis, reſcinditur. Salyc.

F*Alſum.*] CASVS. Periſti decem à me: produxiſti teſtes: iudex dicta eorum ſecutus, ſententiam tulit, & me condemnauit: an poſtea arguere poſſim dicta teſtium de falſo, quæritur? Reſpon. quòd ſic. ſed ſi non probem eos falſum dixiſſe, & iudicem dixiſſe, & iudicem dixiſſe eorum ſecutum me condemnaſſe; non recedam à iudicato. Viuianus.

a *Teſtationem.* id eſt atteſtationem, ſcilicet ſcripturam in qua dicta teſtium continebantur, quę falſa erāt: vel quia falſum dixerunt: vel quia corrupti tabellio aliter ſcripſit quàm dixerint. Et nota quòd dicit P. quòd non retractatur ſententia per falſas atteſtationes: niſi pecuniæ corruptela interuenerit. ar. ff. de re iudic. l. diuus. Tu dic idem in teſtibus,

Sententia falſo prolata ſemper retractari poteſt.

quod in inſtrumentis, vt ſiue interueniat pecunia, ſiue non, retractetur ſententia, ſi falſo eſt prolata. Eſt enim eadem vis inſtrumentorum & teſtium: vt ſupra *de fide inſtru.* l. in exercendis. & teſtes inſtrumenta dicuntur: vt. ff. de fide inſtrumen. l j. Item hæc rubrica eſt generalis in teſtimoniis & inſtrumentis, & in prædicta. l. diuus. ſubaudi, maxime.

b *Eidem.* ſcilicet teſtis, vel teſtium: nam & ipſi inſtrumenta dicuntur: vt dixi. Vel dic quòd mutat caſum. Et nota oportere probari duo, & falſum, & quòd iudex ex eo iudicauit. inde eſt quòd ſi plura erant inſtrumenta, vel plures teſtes, vel inſtrumenta & teſtes: licet quædam ex his ſint falſa: ſi tamen alia vera ſufficiant vt ex his poſſit dari ſententia, non retractabitur: vt hic, & patet per omnes. ll. huius tituli: Item & hic ſignare potes contra. & quaſi ad omnes leges huius tituli, quod eſt ſupra de fide inſtru. l. ſi. in fi. ſed ibi ſoluitur ſuper. l j. huius tituli.

I*Vdicati.*] CASVS. Petis à me. x. falſi inſtrumenti prætextu: ſuccubui, ſi poſtea velim arguere inſtrumentum de falſo: an poſſim, quæritur? Reſpon. quod ſic: nec mandabitur ſententia executioni, ſi nondum ſolui quod iudicatum eſt: & ſi probem quod ſolui, repetam. Viuianus.

c *Repetitio.* impetrata in integrum reſtitutione: niſi in caſu: vt dixi ſupra eodem. l. ij. & ad hoc infra de fal. l. ſatis.

DE CONFESSIS.

Cōtinuatio. *Dixit de verè condemnatis: ſequitur de quaſi condemnatis, id eſt confeſſis: & differt hic titulus ab illo de interroga. actio. quia hic poſt litem conteſtatam, ille ante litem conteſtatam locum habet. Acurſius.*

C*Onfeſſos.*] CASVS. Petij à te decem, tu interrogatus an deberes, confeſſus es: an de cætero ſit ligitandum? Dicitur quòd non.

d *Confeſſos in iure.* lite conteſtata, & in loco vbi redditur ius, & apud præſidem.

e *Pro iudicatis.* ſub. quantum ad hoc, vt amplius contra ipſos non quæratur.

f *Placet.* vt & ſupra de repu. here. l. ſicut. &. ff. de inſtru. l. ſi aduerſarius. &. ff. eodem. l. j.

g *Soluere.* ſcilicet accepta, puta mutuo. Et quia hæc regula cōfeſſos &c. multas habet oppoſitiones: ideo dicit Ioan. ſic eam formandam: Confeſſus in iure contra ſe certum quid, quod ius & natura non reſpuit, vel factum cuius nomine cum alio poſſit eſſe actio in cauſa pecuniaria, pro iudicato habetur. In iure ideo dicit: quia extra ius non valet: vt. ff. de interrog. ac. l. j. in

Cōfeſſus habetur pro confeſſo, an ſit verum indiſtincte.

ſi, & l. ſi. & ſupra de iur. & fac. igno. l. cum falſa. niſi fiat ad liberandum: vt in authenti. de teſti. §. & licet. col. vij. &. ff. de pac. l. tale. in prin. vel niſi fiat ad obligandum cum cauſa: quo caſu diſtinguitur cauſa mutui & dotis ab alijs: vt dixi ſupra de non nu. pe. l. generaliter. Sed Ia. antiquus dicit valere etiam extra ius, & etiam ſine cauſa ad obligandum: & ſic intelligebat ſupra de iur. & fac. igno. l. cum falſa. ſed aliter ibi exponimus. Item pro ſe inducebat quādam falſam authenti. quam hic habebat, quæ ſic dicit: ſi debitor fuerit confeſſus de debito, vel de alijs rebus coram vicinis & amicis, ac ſi coram iudice confeſſus fuiſſet pro eo habebatur. & dicebat extrahi de cor. de teſtibus. §. & licet. col. vij. Sed vt dixi, ad liberandum ibi dicit, non ad obligandum. Item pro eo. ff. de his qui not. infa. l. quoniam. ſed ibi in iure tranſegit. Et intellige in iure, vbicunque ſit iudex: vt. ff. de interrog. act. l. voluit. §. quod ait prætor. Vel aliter, vt ibi notaui. Item contra ſe dicit: quia pro ſe non habetur ei fides: vt ff. de interrog ac. l. de ætate. §. j. & ſupra de proba. l. exemplo. & in auth. de iureiu. à mo.

† *Sic dicit papa in c. veniens. extra de teſtib. quia ſententia lata contra inſtrumenta falſa, & poſtea data quæ ſunt ſuſpenſiua executionis non ſuſpendit ſententiam lata ſu iniuſtam.*

Confeſſio quando dicatur facta in iure.

† *Caueat. c. cum ſuper. extra de fide inſtru. Item de bonā fi. de lite matericia in c. fi. extra eod.*

§. j. col. v. Certum ideo dixi: quia ſi incertum, cogendus eſt certificare: vt. ff. eodem. l. certum: vt ſi confiteatur heres Stichum vel Pamphilum relictum, cogitur certificare quem. Item quòd ius & natura non reſpuit: quia & ſi confiteris filium eum, qui maior eſt quàm tu, vel hominē liberum tuum ſeruum, vel fœminam habere liberos in poteſtate, non valet: vt. ff. de interrog. act. l. confeſſionibus. &. l. ſi is. Item quod ſubijcit, vel factum cuius &c. quia ſi confiteatur, à ſe ſeruum occiſum, qui nec vulneratus eſt, non tenetur: vt. ff. ad. l. Aquil. l. inde Neratius. §. ſi. &. l. ſeq. &. ff. e. l. qui Stichum. Item in cauſa pecuniaria: quia in criminali non ſtatur ſtatim confeſſioni, imò volens perire, poteſt defendi: nec habendæ ſunt confeſſiones reorum pro exploratis facinoribus: vt. ff. de appel. l. non tantum. & de quæſtio. l. j. §. diuus. condemnatur ergo reus ſi perſeuerat in confeſſione: vt in eodem ti. de quæſtionibus. l. j. §. ſi quis vltro. Item habetur pro iudicato, vt etiam non debeat damnari amodo ſecundum quoſdam, ſed ſtatim tempora quatuor menſium currunt confitenti: vt. ff. eodem. l. certum. §. ſi. & ad l. Aquil. l. proinde. j §. fi. Tu dic contra: vt. ff. de iudi. l. de qua re. &. ff. e. l. Iulianus. Et quod dicitur, nullæ ſunt partes, ſcilicet in cognoſcendo, ſed in pronunciando. ſic &. d. l. certum. §. ſi.

Peiores non admittuntur. Confeſſum anteā quando debeat ſegui ſententia.

a *ante litem conteſtatam loquitur.* De criminali autem conſtat quòd damnatur poſt confeſſione: vt. ff. de cuſto. re. l. ſi confeſſus. & infra de pœnis. l. ſi cum reis. Et ſi quæras: quid proteſt damnari confitentem poſt confeſſionem, cum ex confeſſione datur in factum? Reſpon. poſito hoc nihil obſtat & aliam dari ex ſententia, ſicut ex iuramento datur, & tamen ſequitur ſententia: vt ſupra de iureiuran. l. actori delato. & hoc ſi lis fuerit conteſtata, aliàs ſufficit in confeſſum dari quoddam præceptum in certum diem: vt. ff. de iud. l. ſi debitori. Item eſt neceſſe quòd ſit maior. xxv. annorum, quia confeſſio impuberis non valet: adulti licet valeat, reſtituitur: vt. ff. e. l. certum. §. ſi. tutoris tamen, vel curatoris, vel procuratoris confeſſio non valet: vt. d. l. certum. §. ſed an & ipſos. quod quidam intelligunt ſi probetur à domino contrarium, & ſic eſt conſuetudo: vel non valet, ſi petet minor reſtitui: vel non valet, ſi fuerit abſens: ſecus ſi minor fuerit præſens. Item eſt neceſſe quòd ſponte confiteatur, aliàs non valet: vt dixi per. l. ff. de quæſtio. l. j. §. diuus. &. §. ſi quis vltro. Item eſt neceſſe quòd fuerit ſciens, quia errans in facto, non fateur: vt. ff. eo. l. non fatetur. cuius probationem poteſt inducere vſque ad ſententiam: vt ſupra de iur. & fac. igno. l. error. Item quòd præſente aduerſario: vt. ff. eo. l. certum. §. ſi quis. & de interroga. ac. l. ſi. Item quòd

Peiores admittuntur. Confeſſum anteā quando debeat ſegui ſententia.

a Vulgi. reſtē intelecta confeſſum ante lit. conteſt. non debere condemnari: ſed ſufficit vt ſit ſtat præceptū ſecus in cauſa feſſo poſt lit. conteſt. & hoc in cauſa ciuili: in criminali dicendum vt in gl.

quòd non ſit res fauorabilis, quæ per cōfeſſionem remouetur, vt matrimonium. Idem dici poteſt de libertate, ſi quis ſe ſeruum confiteatur: vt ſupra de li. cauſa. l. interrogatam. &. l. parentes. &. l. liberos. j. &. ij. Sed ſi in figura iudicij confiteretur, bene valeret: vt in eod. titu. l. pe. Item quòd non fiat in fraudem creditorū: vt. ff. quæ in fradem cre. l. ij. Vnde verſus: Maior, ſponte, ſciens contra ſe, vbi ius ſit & hoſtis. Nec natura rei, fauor, aut ius frausve repugnet. Illud nota, quòd confeſſio valet ſine interrogatione: vt ff. de interroga. act. l. ſi ſine. Item quo iure compellam aduerſārium meum ad huiuſmodi reſponſiones? Reſpon. per officium iudicis, per hunc titu. & per authenti. de his qui ingre. ad ap. §. fi. col. v. Item quæritur quare ille qui quærit, ſemper prædicit quid ipſe credit? Reſpon. ne videatur calumnioſè petere. per eandem auth.

Cōfeſſio facta in iure.

Cōfeſſus habetur pro confeſſo, an ſit verum indiſtincte.

RES INTER alios, &c.

Hic titulus loquitur de iudicatis, & actis extra iudicium ſed. S. quibus res iudicata non nocet, loquitur de iudicatis tantum. quæ ibi dicuntur, & hic potes repetere.

I*Nter.*] CASVS. Res inter alios, &c. Si ergo coheres meus cōuentus à creditore hereditario ſuccubuerit, vel ſoluere cœperit: an prætudicet mihi, quæritur? Reſpon. quòd non. Viuianus.

a *Conſtitutum eſt.* vt & ſupra locat. l. circa. & infra de excep. l. ij. & ff. de iudi. l. ſi petitor. &. ff. de excep l. Modeſtinus. &. ff. de iureiur. l. quia. &. ff. qui po. in pign. l. Claudius. Sed fallit, vt diximus ſupra quibus res iudicata nō nocet. l. ij. Item fallit etiam in actis extra ius: nam quandoque nocent: vt ſupra de quadri. præſcrip. l. bene à Zenone. & de commu. rerum ali. l. ij. Item quandoque proſunt acta inter alios alijs: vt ſupra de diuer. reſcrip. l. ſi libellum. & ſupra de tempo. in integ. reſti. l. perendæ. &. ff. quemadmodum ſeruitus amit. l. ſi communem. j. reſpon. &. ff. de iureiuran. l. ſi duo. in prin. &. §. ſi quis iurauerit. &. §. Marcellus. & ſupra ad exi. l. ſi res.

Peiores admittuntur. Confeſſum anteā quando debeat ſegui ſententia.

I*Nter.*] CASVS. Auia mea dedit mihi mancipium, de quo paſſa controuerſiam cum Titio, tranſegit cum ea Titius: an ea præiudicare mihi poterit, quæritur? Dicitur quòd non. Idem eſt ſi habeam tecum rem communem, & eam me abſente diuiſeris: quia non præiudicabit mihi diuiſio. ſi tamen ſucceſſi matri meæ cum fratre meo: frater meus cum debitoribus hereditarijs fecit pactum de non petendo me irrequiſito: an obligatio pro parte mea ſit extincta, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

b *Fecerunt.* quaſi eſſet commune cum alio, cum totum fuerat aniæ, & fuit facta animo tranſigendi, cum aduerſarius totum ſibi aſſereret.

c *Potuit.* vt ſupra fami. er. l. coheredibus. & de re. cre. l. nec filius. &. ff. de iudi. l. ſi peritor. & de re iudi. l. de vnoquoque.

d *Sed cum fratre. Quæſtum.* ex. l. xij. tabularum.

Cōtinuatio. Se *Non potuit.* vt infra de excep. l. ij.

DE RELATIONIBVS.

Quia iudex quando dubitat, refert conſilij cauſa: ideo de hoc dicit.

Codex.

TITVLVS LX.
RES INTER ALIOS
actas vel iudicatas alijs non nocere.

Agitur ſeu ſolutio debiti facta per vnum ex heredibus, non præiudicat coheredibus negantibus. Salyc. Vel ſic: Geſta per vnum alteri non nocent, etiam ſi ſint geſta extra iudicium. ſecundum Paul. de Caſt.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. & CC. Epicrati.*

Nter alios † res geſtas, alijs non poſſe præiudiciū facere, ſæpe conſtitutum eſt. a vnde licet quoſdam de heredibus eius, quem debitorem tuum fuiſſe ſignificas, ſoluiſſe commemores: tamen cæteri non aliàs ad ſolutionem vrgentur, niſi debitum probatum fuerit. V. ka. April. Byzant. AA. Conss.

Tranſactio cum vno facta, alteri non præiudicat: & qui rem quam donauit, poſtea cum alio diuidit, in præiudicium donatarij nihil agit.

II. Iidem AA. & CC. Epicrati.*

INter alios factam tranſactionem, abſenti non poſſe facere præiudicium, notiſſimi iuris eſt. ¶ Quapropter adito præſide prouincię, aujam tuam mancipium tibi donaſſe proba: ac ſi hoc iure ad te pertinere perſpexerit, reſtitui tibi prouidebit. Neque enim ſi te abſente diuiſionem eius fecerūt, b aliquid iuri tuo derogari potuit. S. Id. April.

Frater non præiudicat fratri pacifcendo, vel agendo ſine mandato. Salycetus.

III. Iidem AA. & CC. Fortunatæ.

SI cum fratri tuo matri ſucceſiſti: frater pro portione tua cum debitoribus hereditarijs paciſcendo, vel agendo nō ex tua voluntate, pro hereditaria parte tibi quæſitā d obligationē extinguere nō potuit. V. Id. Octob. Retriæ. AA. Cōss.

TITVLVS LXI.
DE RELATIONIBVS.*

Habens referre, pronunciare non poteſt. Item ſi primo pronunciauit, relatio ſua appellationem non impedit. Item debet referre factum inſtrumentum, nō inſtruendum. Item copia relationis partibus edi debet. Et ſi diſpliceat alicui, contradicat incontinenti. Bald. Vel ſic: Qui dixit ſe velle referre, non debet iudicare: & ſi primo pronunciat, relatio ſua appellatæ non impedit. Item negocium debet referre plene inſtructum, & copia relationis debet edi partibus: vt ſi alteri diſpliceat, ſtatim apud acta contradicat. Salyc.

**Elegātiſſima relationū exēpla vide apud Symmachū l. v. lib. x. epiſtolar. Contius.*

I. †Impp. CONSTANTIN. A. Profuturo P. annonæ.

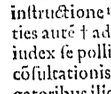

SI quis iudicū duxerit eſſe referendum, nihil inter partes pronūcietſ: ſed magis ſuper quo hæſitandū putauerit, noſtram conſulat: b ſcientiā: aut ſi tulerit ſententiam, i minimè poſtea, ne à ſe prouocetur, relatione præmiſſa terreat litigātes: k ſciens quòd ſi hoc fecerit, nihil minus iure appellationis res agitabitur. l ¶ Sed nec ad nos mittatur m aliquid quod plena inſtructione n indigeat. ¶ Quoties autē † ad noſtram ſcientiā iudex ſe polliceatur relaturum, cōſultationis o exemplū p litigatoribus ilico † edi q apud acta iubeat: vt ſi cui q fortè relatio minus plena, vel contraria videatur, is reſtitutorias preces r

†Ex Codice Theodoſiano lib. II. ti. 29. l. 2. Relatio an permittatur.

fal. l. vbi. &. ff. de offi. proconſul. l. ſolenn. &. l. ſi quid.

i *Sententiam.* poſt relationem ante habitum reſpectum.

k *Teneat litigātes.* quia facta relatione dedit ſentētiam: & terrebat litigantem ne appellaret, ſed expectaretur reſcriptum. Vel dic quòd poſt ſententiam referre volebat: & ſecūdum primam habeas, præmiſſi: ſecundum aliam, promiſſa.

l *Agitabitur* fingitur enim recepta, cum non ſtat per appellantem quo minus conferat: vt infra de his qui per metum iudicis non ap. per totum. & ad hoc infra tit. j. l. nouum. &. l. ex illo. & l. iubemus. & ſupra de offi. vica. l. fina.

m *Mittatur.* pro ſententiando à ſe, niſi eſſet commiſſa ſola audientia.

n *Inſtructione.* id eſt clariſicatione in factum.

o *Conſultationis.* id eſt, relationis.

p *Exemplum.* id eſt tranſcriptum. exemplificat enim quæ ſcripta ſunt de partium confeſſionibus, ſiue de dictis teſtium.

q *Si cui.* ſub. litigantium.

r *Reſtitutorias preces*, id eſt appellationem. a Appellatur ergo à conſultatione ſemiplena antequam mittatur, non poſteà ſtatim à ſententia quam refert iudex, ſic: vt. ff. quando ap. ſit. l. j. j. reſpō. &. l. ſi. Alij dicunt quòd non appellatur: ſed dicitur qualiter non bene ſtat relatio. quod ſi non dixerit, conſentire videtur, dicendo vel per. d. ll. quando appellandum ſit. non autem appellet: vt. ff. de ap. l j. §. quæſitum. Sed ibi intelligitur ex neceſſitate ſecundum Azo. poteſt tamen ſi vult: vt hic dicitur.

*Poſſe non videtur. Vide l. j. ff. de iudi. & l. ſi. ff. de iureiu. & l. ſi. ff. de excep. l. Modeſtinus

SVper.] CASVS. Prouinciales commiserunt delictum: iudex cognouit de delicto, sed dubitat ferre sententiam: potest referre ad principem: debet tamen dare partibus exemplum relationis, vt eam approbent, vel reprobent.

a *Nunquam.* In casu remittit ad principē: vt in authent. vt iudi. sine quoquo suffra. §. interdicimus. in fine titu. colla. ij.

b *Ediderint.* scilicet partibus.

c *Repelluntur.* scilicet partes: quia fuit statuta dies ad allegandum, & nihil dixerūt. Vel dixerunt quòd no luerunt. Vel dic repelluntur, scilicet relationes.

d *Probantur.* relationes: quia visis eis ambæ partes consenserunt, quod bene fuit. & hoc quando iudex dubitat. Si vero fingat, punitur si referat: vt supra de offi. præfe. præto. Orientis. l. antepenul.

SIquando.] CASVS. Quādo iudex vult refere ad principem, debet prius examinare causam: & omnia causæ acta debet bene comprehendere, & in scripturam redigere, & eam principi mittere: ita quòd nō sit necessarium vt acta recitentur: item scripturæ in quibus continentur quæ acta sunt in causa. Viuianus.

e *Aut.* pro id est.

f *Iudicia.* id est consilia.

g *Quæsita.* scilicet plene: vt dixi infra tit. j. l. ne causas.

h *Propemodum.* id est fere. q. d. non est necesse vt per se scribatur exemplum actorum, & per se consultatio: sed totum simul concinnatur. & quod subijcit, actis, &c. scilicet originalibus. & facit ad hoc supra de preci. imper. offe. l. fina. quod vltimum dicit H. ex voluntate fieri, quod non placet.

i *Recensione.* scilicet separata.

DE APPELLATIONIBVS, &c.

Quia sententia lata fiunt appellationes & consultationes: ideo de his subiungit post sententias.

PRius.] CASVS. Conueniebas me vti possi. ne ego inquietarem te: ego volo te conuenire interdicto vnde vi, quia dico te expulisse me de possessione. iudex cum debuit primo te audiuisse, & cognouisse de interdicto vti possidetis, cognouit prius de violentia: & ideo appellatum fuit: an rite fit appellatio interposita, quæritur? Dicitur quòd sic. Sed dic casum, vt no. in glo. & melius quatuor modis. Viuianus.

k *Prius.* Pone casum quòd duo se possidere contendant: nec constabat quis possideret. primo de possessione, quis possideat: postea de inquietatione, siue violentia commissa, etiam inquirendo, & quis & ad quem venerit possidentem cognoscitur. Sed huic. l. est contra. infra ad. l. Iul. de vi pub. l. si quis. sed ibi constabat quis possideret, hic non. Vel pone casum secundo: cum tractaretur causa possessionis; vnus alteri intulit vim: nihilo minus de possessione debuit expedire: quod si non fecit, appellatur. Tu dic tertio secundum Io. cum tractaretur causa possessionis proposito interdicto vnde vi, vel conditione ex lege, si quis in tantam, id est, cum tractaretur causa ciuilis, proposuit & criminalem accusationem legis Iuliæ de vi, & iudex super accusatione pronunciauit, male fecit: vt ff. vi bo. rap. l. ij. §. j. &. ff. de publi. iudi. l. iiij. & ideo appellatur. Huic positioni videtur contra. ff. de iudi. l. ij de vi, &. ff ad. l. Iuliam, de vi. l. qui cœtu. §. j. sed in vtraque earū pone vis pro possessione violenta, & possessionem pro proprietate. & sic concordant. Item contra. §. de sen. & interlo. omniū iudi. l. prolatam. sed aliud est ferri sententiā contra ordinem in eadem causa, quo casu ipso iure non valet: vt ibi. aliud quādo in diuersis attēditur ordo: vt hic. Itē similiter secundum hunc casum non est cōtra. j. quādo ciuilis actio cri. prę. l. j. Quarti ponūt casum: cum quidam accusaret alium lege Iulia de vi, dicēs se expulsum: aduersarius dicit hunc nō possēdisse, & voluerat de possessione agere: & iudex pronūciauit prius de vi, postea de possessione agi. Sed nōne ipso iure est nulla, cum sit contra legē? Resp̄ō. imò est aliqua: quia iudex putauit causam legibus iuuari: vt. ff. de re iudi. l. cum prętoris. Sed hoc non placet: quia non super vi, vel possessione fuit pronūciatum, sed super modo agendi, vel ordine. prima & tertia placent. ADDITIO. Contius. Finge actum fuisse interdicto de vi & vi armata, ab eo qui conquerebatur se vi à possessione sua deiectū: tra de causa atque iudicem statim probata, ab actore fuisse probatum. hoc ergo casu Imperator resp̄odit, de possessione prius cognoscendum fuisse, hac scilicet ratione, quòd non possidētem possumus vi repellere impune. l. j. §. cum qui. &. §. vim vi. ff. de vi & vi ar. vt latius docui in commentarijs.

l *Violentia.* scilicet in possessione admissæ instituta accusatione legis Iuliæ publicæ, vel priuatæ, cuius pœna est infti. de publi. iud. §. item lex Iulia de vi.

m *Pronocatum est.* vt à sententia contra æquitatem data, quæ hodie contra ius est: iure iam super eo constituto per. l. j. stam secundum quosdam.

n NOuum. Pone casum quòd appellatur à sententia iudicis delegati à principe: vt & infra. l. eos. & de rescripto delegationis hic dicit. non autem dicitur in rescripto quòd non possit appellari: quod solus princeps potest dicere: quia tunc non appellatur: vt. ff. à qui. ap. non licet. l. j. §. fi. vel pone secundo quòd iudex ostensis literis consultationis partibus sicut debet, vt supra ti. j. l. j. consuluit principem, & habuit responsionem: appellabit non à literis consultationis, quas iam approbauerat: nec à rescripto, quia contra principem non appellatur: sed contra sententiam iudicis. Vel si ante relationem declarat sententiam, quod quandoque fit: vt. ff. quando ap. sit. l. j. in prin. appellabit ab ipsa iniquitate iudicis, quasi mendacijs onerauerit eum apud principem: & habes hunc casum. ff. e. l. j. §. quæsitum. & ad hoc. ff. quando ap. sit. l. j. in prin. &. l. fi. quæ vltima videtur contraria primæ. Sed vt dixi, vltima dicit à literis non appellari post habitam iam responsionem, quasi approbauerit, sed & antea potuit: vt in prima. &. §. ti. j. l. j. Alij di cūr quod vltima nō soluit, sed quærit, & in prima datur solutio.

a *Intercesserit.* vt si auctoritatem præbui.

Appellatione.] CASVS. An appellatione interposita manere debent omnia in suo statu, quæritur? Dicitur quòd sic, ac si admissa sit appellatio.

b *A iudice.* à quo appellatum est: qui causam in scriptis debet dare litigatori quare non recepit appellationem: vt. ff. de appel. recī. l. sciendum.

c *Deliberationis.* scilicet cognitionis faciendæ à iudice appellationis. Vel dic id est appellationis factæ cum deliberatione: quia in hoc deliberatur intra decem dies: vt in authen. de appel. §. j. coll. iiij. Vel dic id est cognitionis habendæ super hoc, an sit recipienda, vel non, nam & etiam interim dum deliberatur de hoc, nihil noui fit: vt. ff. nihil no. ap. pen. l. j. in prin. Vel quarto a iudex qui tulit sententiam, dicit victo, statim prosequaris appellationis causam, vel exequar sententiam. hoc dicere non debet: vt infra eodem. l. fi quis libellos.

d *Nihil.* veluti executionem, vel quid simile.

e *Constitutum est.* vt. ff. nihil no. ap. pe. per totum. & de ap. recī. l. sciendum. & ad tur. l. j. §. fi. & supra in integ. rest. pe. ne quid no. fi. l. j. & in authenti. vt nulli iu. §. & insuper iubemus. col. ix. Sed fallit in fructibus, qui quandoque deponuntur appellatione pendente: vt. ff. e. l. imperatores. §. fina. & infra quorum ap. non re. l. ab executione. Item quia testes inducit post apertura, quos in prima causa producere non poterat: vt infra ti. j. l. per hanc. Item quia non toties appellare amodo poterit, quoties poterat primo, vel nullo modo: vt infra eodem. ne liceat in vna eademque causa. l. j. Item quia nunc non poterit noua petere per dictam. l. per hanc. quod in prima poterat, secundum quosdam: vt insti. de act. §. si minus. sed hoc est falsum, & illa in alio iudicio dicit: sed ante litē contestatam tantum possunt addere, non post: vt. ff. de iudi. l. non potest. Item aliud in supplicatione: vt. ſ. de pre. impera. offi. auth. quæ supplicatio.

Sententia lata contra ordinem iudicium, an valeat.

† *J. Nihil prem. fi. n. filius impetrauit filiæ vocati. hodie litispendente vocati intrante &c. Contius.*

† *In C. T. addatur, & penale est. Contius.*

† *Exc C Theod. li. 11. ti. 29. l. 3. Cōtinu.*

Casum ponit.

Tutela est munus publicū & coactitium, sed primæ utilitatis.

SIad scribatum.] CASVS. Aliquis electus est vt sit scriba: nō appellauit, necesse habet stare electioni de se factæ. Viuianus.

f *Scribatum.* dignitas est, ad quam fuit vocatus.

g *Nominatus.* scilicet decreto iudicis & legitimè, aliàs non est opus appellare: vt infra. e. l. nominationes.

h *Non possunt.* vt infra e. l. hi qui. sed aliud in eo munere quod publicum est auctoritate, sed vtilitate priuatū: vt in tutela: quia datus non appellat à datione, sed à sententia qua pronunciatur suam excusationem nō recipi: vt insti. de excu. tu. §. qui autem excusare. &. ff. quando ap. sit. l. j. §. si quis tutor.

PRæses.] CASVS. Qui appellat, debet afferre appellationem in scriptis, & petere apostolos intra. xxx. dies, alioquin non stabitur eius appellationi. Si vero non stetit per eum qui appellabat, quo minus appellationis causam prosequitur: sed per iudicem, vel fortuitum casum: vt quia qui ferebat apostolos, decessit: nunquid ei succurritur? certe sic.

i *Apostolos.* id est literas dimissorias: quæ sic dicunt: Notum sit vobis R. appellasse à sententia mea: & ideo dimitto eum à iudicio meo, & ad vestrū dirigo. ff. de libel. dimis. l. j.

k *Præscriptum est.* xxx. dierum, secundum H. vt infra eodem. l. iudicibus. alij sex mensiū. ar. infra. e. l. si appellationem. Vel dic quòd xxx. dies statuūtur, vt litiganti dentur apostoli: sed ad repræsentandum iudici qui cognoscat de appellatione ipse à quo appellatur, statuat suo arbitrio: vt hic, &. ff. de iure deli. l. j. §. fin.

l *Cognouerit.* qui ergo allegat casum, probare debet: vt. ff. de eden. l. si quis. §. sfuali.

m *Medebitur.* sic nec mater perdit hereditatem filij, si procurator quem miserat ad tutorem petendum, decesserit antequā peteret: vt supra qui pe. tu. l. cū à matribus.

Apostoli quo modo fiant.

Solim quinque dierū à die appellationis interpositæ: vt docet Paul. li. 5. sen. ti. 33. qua in relatione ipsi sunt hic omnes interpretes. hodie verò sine dilatione redduntur in. l. seq. Contius. † hic appellatur gerulus in C. T. e. ti. l. 29. & 31 & hoc verbo vtitur Sidonius Apollinaris sepe. Contius.

EOs.] CASVS. Iudex in causa quā habebā cum Titio, absoluit Titium. appellauit ad præsidem. an præses debeat remittere causam ad eū à quo appellatum est, quæritur? Dicitur quod nō. Et si aliquis nostrū coram primo iudice non plene probauit, poterit postea supplere in causā appellationis, & testes producere, & eis impētas subministrare. Si vero alius fuit condēnatus de crimine capitali, & appellat, debet dare fideiussorē, si potest: si non potest, mittetur in vincula: & iudex à quo appellatū est, debet dare exemplum sententiæ suæ. Nota, qui appellant, debēt sibi cauere: qui a si calumnioſē appellent, punientur in. l. libris auri: & appellari potest intra duos dies, computando à tempore quo recitata fuit sententia. Et postquam appellatum est, iudex debet dare apostolos id est literas dimissorias ifti appellanti: & debet eum mittere ad iudicem appellationis: & appellans non habet necesse dare cautionem de exercenda appellatione. Hodie habent decem dies appellare volentes: vt in authenti. quæ sequitur. Viuianus.

n *Iudicabunt.* iudices appellationum.

o *Decisam.* nā ante non appellatur: vt. j. quorū ap. non re. l. ante sententię. Sed quid si dominus papa cum ante sententiā à quadam interlocutoria fuisset appellatum à suo delegato, eidem commisit? Respon. potest: tū quia ex certa sua scięcia: tum quia hæc lex dicit de appellatione, quæ fit à definitiua b sententia.

p *Sententia.* aliàs punitur in. l. libris auri: vt. ſ. de episcopali. ij.

q *Suum.* scilicet primum.

r *Conueniat.* vel delegare alij. Nec obstat supra de iudi. authen. ad hæc. quia ibi particulariter volebat committere.

s *Salubritas legis.* scilicet huius.

t *Ad iudicem à quo.* no. quòd sententia remitti non debet ad iudicem à quo.

v *Pronocatum.* aliud est de restitutione in integrum: vt. ff. de

b Gl. secundū Ange. procedit ex patefacta absoluta principis, nō ex ordinaria: quia iuri est contrarium aliquem esse iudicem in causa sua.

IN AVTHENT. VT iudices non expect. sacras iussio. §. j. colla. ix. constitutio. iiij.

NOuo iure causa perfectè examinata, sententia terminetur: quæ executioni legitimæ demandatur, nisi ab ea fuerit appellatum.

Relatio dicitur plena, quando plena veritas in ea continetur, & in causa est conclusum latpsu omnium terminorum, vel partium consensu. Baldus. Vel sic: In causa criminali relatio est permissa. Salyc.

II. † Impp. VALENTIN. & VALENS AA. ad Viuentium præfectum prætorio.

SVper delictis prouinciarium nunquam a rectores prouinciarū ad scientiam principum putent esse referendum, nisi ediderint b prius consultationis exemplum: quippe tunc demum relationibus plena veritas * est, cum vel allegationibus repelluntur, † c vel probantur d assensu. Dat. III. Kalend. Ian. Treu. Valentiniano & Valente A A. Coss.

Per lentę relationē, iudicis officium conquiescit. Baldus. Vel sic: In relatione & consultatione fienda principi, debent acta publica mitti. Salycetus.

III. † Iidem AA. & GRATIANVS A. ad Apodemium.

SIquādo ratio aut e necessitas est in negotiis nostra iudicia f requirendi, expectādiq; responsa, omnes omnino causas, † relationis series cōprehendat: vt recitata consultatione, quæ ita g est dirigenda, propemodum h actorum recensione i non sit opus: actis etiam necessario sociandis. Dat. VI. Id. Maij Treu. Valentiniano. NB. P. † & Victore Coss.

TITVLVS LXII.

DE APPELLATIONIBUS, † & consultationibus.

Quando perueniturur ordo vnius causæ ad aliā, sententia tenet, licet possit per appellationem rescindi. Bar. Vel sic: Prius debet terminari quæstio possessionis, quàm criminalis. Bald. Vel sic: Ista lex legitur variis modis, secundum primam lecturam. b. d. Prius de possessione si quis possessor fuerit debet cognosci, quàm super turbatione pronunciari, secundum secundam lecturam. b. d. Si iudex pronunciat prius super crimine violentiæ, quàm super possessorio prius intentato, iustè pronocatur secundum Saly.

I. Sententia diui SEVERI. A. data in persona Marci Prisci, idibus Ia. Pompeiano & Auito Coss. †

RIus † de possessione pronunciare, & ita crimē violētiæ l excutere præses prouinciæ debuit. quod cum non fecerit, [iustè ab eo] † prouocatum est m.

Duas habet lecturas. Prima est quòd loquitur in delegato principis, & sic in sententia lata ex delegatione. Secunda in lata ex consultatione. secundum primam. b. d. A delegato principis appellatur, non obstante quòd illius auctoritate fungatur. Vel sic secundum secundam lecturam: A sententia lata secundum responsionem principis factam relationi seu consultationi iudicantis, potest appellari. Saly.

II. Imp. ALEXANDER A. Plautiano.

NOuum, n quod postulas, nō est, quòd etsi rescripti

Sententia lata contra ordinem iudicium, an valeat.

† *J. Nihil prem. fi. n. filius impetrauit filiæ vocati. hodie litispendente vocati intrante &c. Contius.*

† *In C. T. addatur, & penale est. Contius.*

Casum ponit.

Tutela est munus publicū & coactitium, sed primæ utilitatis.

Solim quinque dierū à die appellationis interpositæ: vt docet Paul. li. 5. sen. ti. 33. qua in relatione ipsi sunt hic omnes interpretes. hodie verò sine dilatione redduntur in. l. seq. Contius. † hic appellatur gerulus in C. T. e. ti. l. 29. & 31 & hoc verbo vtitur Sidonius Apollinaris sepe. Contius.

b Gl. secundū Ange. procedit ex patefacta absoluta principis, nō ex ordinaria: quia iuri est contrarium aliquem esse iudicem in causa sua.

mei auctoritas interfuerit, a prouocandi tamen facultas tibi non denegetur.

In præiudicium appellationis interponendæ, vel etiam interpositæ, etiam si fit reiecta, nihil debet innouari. Bal. & Sal. Vel sic: Appellatione interposita, iudicis officium conquiescit. Bar. Vel sic: Appellatione reiecta, vel etiam pendente, nihil debet innouari pro sententia executionis. hoc dicit. Vel sic: Post appellationem interpositam nihil est innouandum à iudice à quo, vel per partem quod sit contra appellationem: etiam si appellatio non fuerit à iudice à quo recepta: sed omnia debent remanere in eodem statu, in quo erant tempore sententiæ secundum Paul. de Cast.

III. Imperator GORDIANVS A. Victori.

APpellatione interposita, licet à iudice b repudiata sit, in præiudicium deliberationis c nihil d fieri debere, & in eo statu omnia esse, quo tempore pronunciationis fuerunt, sæpissime constitutum est e. PP. IIII. *

Nominatus ad dignitatem per quam sepultat aggranari, potest appellare: idem in quolibet publico officio auctoritate, & utilitate: vnde si quis exrahitur de sæculo vel de pyxide ad officium scribæ, vel syndici, vel sibi dissolicet officium, debet intra decem dies appellare: alias cogitur officium gerere. Bal. Vel sic: Nominatus ad dignitatem, si putat se grauatum, potest ab ipsa nominatione appellare. Salycetus.

IIII. Imp. PHILIPPVS A. & Philip. Cæs. Probo.

SIad scribatum f nominatus g non prouocasti, conuelli statuta non possunt. h

Casus fortuitus excusat à pœna illum qui mandatum iniunctum non potest adimplere propter casum. Bal. Vel sic: Si appellatio non fuit prodicta in termino absque culpa appellantis, appellanti succurritur. b. d. no. secundum Bar. Vel sic: Qui apostolos non præsentant

VI. Iidem AA. & CC. dicunt:

EOs qui de appellationibus cognoscent ac iudicabunt, n ita iudicium suum præbere conueniet, vt intelligāt, quòd cum appellatio post decisam o sententia P litem interposita fuerit, non ex occasione aliqua remittere negotium ad iudicem suum q fas sit, sed omnem causam propria sententia determinare conueniat: r cum salubritas legis s constitutæ ad id spectare videatur, vt post sententiam ab eo qui de appellatione cognoscit, recursus fieri non possit ad iudicem à quo t fuerit pronocatum. u ¶ Quapellabat, quo minus appellationis causam prosequitur: sed per iudicem, vel fortuitum casum: vt quia qui ferebat apostolos, decessit: nunquid ei succurritur? certe sic.

i *Apostolos.* id est literas dimissorias: quæ sic dicunt: Notum sit vobis R. appellasse à sententia mea: & ideo dimitto eum à iudicio meo, & ad vestrū dirigo. ff. de libel. dimis. l. j.

k *Præscriptum est.* xxx. dierum, secundum H. vt infra eodem. l. iudicibus. alij sex mensiū. ar. infra. e. l. si appellationem. Vel dic quòd xxx. dies statuūtur, vt litiganti dentur apostoli: sed ad repræsentandum iudici qui cognoscat de appellatione ipse à quo appellatur, statuat suo arbitrio: vt hic, &. ff. de iure deli. l. j. §. fin.

l *Cognouerit.* qui ergo allegat casum, probare debet: vt. ff. de eden. l. si quis. §. sfuali.

m *Medebitur.* sic nec mater perdit hereditatem filij, si procurator quem miserat ad tutorem petendum, decesserit antequā peteret: vt supra qui pe. tu. l. cū à matribus.

EOs.] CASVS. Iudex in causa quā habebā cum Titio, absoluit Titium. appellauit ad præsidem. an præses debeat remittere causam ad eū à quo appellatum est, quæritur? Dicitur quod nō. Et si aliquis nostrū coram primo iudice non plene probauit, poterit postea supplere in causā appellationis, & testes producere, & eis impētas subministrare. Si vero alius fuit condēnatus de crimine capitali, & appellat, debet dare fideiussorē, si potest: si non potest, mittetur in vincula: & iudex à quo appellatū est, debet dare exemplum sententiæ suæ. Nota, qui appellant, debēt sibi cauere: qui a si calumnioſē appellent, punientur in. l. libris auri: & appellari potest intra duos dies, computando à tempore quo recitata fuit sententia. Et postquam appellatum est, iudex debet dare apostolos id est literas dimissorias ifti appellanti: & debet eum mittere ad iudicem appellationis: & appellans non habet necesse dare cautionem de exercenda appellatione. Hodie habent decem dies appellare volentes: vt in authenti. quæ sequitur. Viuianus.

n *Iudicabunt.* iudices appellationum.

o *Decisam.* nā ante non appellatur: vt. j. quorū ap. non re. l. ante sententię. Sed quid si dominus papa cum ante sententiā à quadam interlocutoria fuisset appellatum à suo delegato, eidem commisit? Respon. potest: tū quia ex certa sua scięcia: tum quia hæc lex dicit de appellatione, quæ fit à definitiua b sententia.

p *Sententia.* aliàs punitur in. l. libris auri: vt. ſ. de episcopali. ij.

q *Suum.* scilicet primum.

r *Conueniat.* vel delegare alij. Nec obstat supra de iudi. authen. ad hæc. quia ibi particulariter volebat committere.

s *Salubritas legis.* scilicet huius.

t *Ad iudicem à quo.* no. quòd sententia remitti non debet ad iudicem à quo.

v *Pronocatum.* aliud est de restitutione in integrum: vt. ff. de

mino.l.in causæ.ij.§.fin.&.l.præfecti.quæ sunt contra. [a] Item hic quando tenuit sententia prima, aliàs redit ad eundem iudicem:vt supra quomodo & quando iudex.l. si præses.&.j. de accu.l. iiij. quæ sunt contra. Item quid si cœperit esse primus iudex loco eius qui de appellatione debet cognoscere? Respon. & tunc nõ ipse cognoscat: sed alij deleget, sicut & ille qui ante fuerat aduocatus eius causæ:vt.ff.de iur.om. iudi.l.præror.& supra de ad.fis.l.fina.

a Ratio istius est secundũ Bar. hic: quia in causa appellationis pars conqueritur de iniquitate sententiæ: vt . l . i. in prin. ff. e.in causa verò restitutionis in integrum de sua facilitate conqueritur. Sententia iudicis appellationis quam formam debet habere.

a *Ad prouincias.*scilicet ad eundem iudicem primum, qui iudicauerat.

b *Vel iniustam.* Nota formã sententiæ iudicis appellationis. Sed an haber necesse addere: & ideo absoluo, vel condemno? Quidam dicunt quòd sic: vt.ff.de bo.poſ.secundum tab l.qui ex liberis.§.testamento.&.ff. de pact. l. tale. §. qui prouocauit. & supra de sen. & interlocu. om.iu.l. præses. Nos contra per. l. istam. & ff.de admi.tuto.l. chirographis. §. j. & pro hoc.ff.de procu.l. Põponius. §. sed & his: consulcius tamen fecerit, si omnia ponat: licet necesse non habeat. Ité quid si tempora appellationis cucurrerit: nunquid iudex appellationis pronunciare debet? respõ. non: sed potiuide est ac si non fuisset appellatum: vt.ff.si cer.pera. l.proinde. § j. & infra e. l. quoniam. &. l. si contra. & in authenti. de his qui in. ad ap. in prin.col.v. &.ff.de his qui nõ. infa.l. furti.§. j. [b] Item quid si actor nõ probauerat in prima, sed nunc probat: quomodo pronunciabit malè iudicatum? Respon. bene, habito respectu ad litigãtem qui amisit, qui vincere debuisset si probasset: sed quo ad iudicem non fuit malè iudicatum. Item quando pronunciatur secundum primam sententiam, ex qua datur actio in factum? Respõ. ex prima, cum secundo non iudicetur, secundum quosdam. Sed alij, vt H. distinguunt an tacitè vel expressè prima sententia confirmetur: vt primo casu agatur ex prima, secundo ex secunda: vt. ff. de secun. tabu. l. qui ex liberis.§. testamento. &. ff. de iniusto rup. testa. l. posthumus. Et no. de hoc. ff. de his qui no. infa. l. furti. §. j.

† *al. omissa Cantius.*

† *al. euocãdas.*

b Dicas quod non est pronunciandum definitiuè, scilicet absoluo vel condẽno: & sic intelligas glos. istam: sed debet pronunciare appellationem fuisse desertam: & sic absoluere ab obseruatione iudicij. text. est secũdum Bar. hic in. l. si præses. S. quomodo & quando iudex.

c *Negotio.* apud priorem iudicem.

d *Fuerit omissum.* tam super nouis articulis, quàm super antiquis, secundum Ioan. & Azo.

e *Persequatur*, etiam inducendo testes super eodem, vel connexo capitulo: & excep. noua poterit opponi: quę ad primum petitum pertinent: vt infra prox. §. & infra. e. l. in offerendis. in fi. & infra ti. j. l. per hanc. & sic non sunt per omnia in eodem statu quo ad hoc. Nec puto hoc correctum per authen. de testi. §. quoniam. coll. vij. cũ alia sit causa appellationis à prima: vt supra de procura. l. ita demũm. Alij dicunt mutatum, sicque non propter remittendi litigatores ad prouincias [a] remotam occasionem atque exclusam penitus intelligant: cum super omni causa interpositam prouocationem vel iniustam [b] tantùm liceat pronunciare, vel iustam.

Hic declarat quale sit iudicis officium in probationibus recipiendis, & in sumptibus testibus faciendis. & hoc dicit: Non allegatum vel non probatum in causa principali, potest allegari & probari in causa appellationis: & si testes producantur, eis impendia sunt per producentem facienda. Salycetus.

Si quid autem in agendo negotio [c] minus se allegasse litigator crediderit, quod in iudicio acto fuerit omissum: [d] apud eum qui de appellatione cognoscit, persequatur: [e] cum votum [f] gerẽtibus nobis aliud nihil in iudicijs, quàm iustitiam [g] locum habere debere, necessaria [h] res i fortè transmissa † non excludenda videatur. ¶ Si quis autem post interpositam appellationem necessarias sibi putauerit esse [i] personas, [k] per quas apud iudicem qui super appellatione cognoscet, veritatem possit ostendere, quam existimauit occultam, [l] hocque fieri iudex perspexerit: sumptus [m] ijsdem ad faciendi itineris expeditionem præbere debebit, cum id ipsa iustitia persuadeat ab eo hoc recognosci, qui euocandi † personas sua interesse crediderit.

In causis capitalibus qui idoneos fideiussores non dat, pendente appellatione detinetur in carcere. Bartolus. Vel sic: Hæc est tertia pars in qua ponitur quale sit iudicis officium in quando appellatur in criminali. &. b. d. Iudex à quo, si in causa criminali appellatur, debet transmittere reum ad iudicem ad quem, sub fida custodia cum actorum & sententia copia, ac etiam cum libellis dimissoriis. b. d. Salyc. post la. Bu.

Super his verò qui in capitalibus causis constituti appellauerint [n]: quos tamen & ipsos, vel qui pro his prouocabunt, non nisi audita omni causa atque discussa, post sententiam dictam appellare conueniet: [o] id obseruandum esse sancimus, vt inopia [p] idonei fideiussoris retentis in custodia reis, [q] opiniones [r] suas iudices, & exempla [s] ab appellatoribus edita, ac refutatorias [t] eorum, ad scrinia [v] quorum interest transmittant: quibus gestarum rerum fides manifesta relatione pendatur, vt meritis eorum consideratis, pro fortuna singulorum sententia [x] proferatur.

Hæc est quarta pars in qua ponitur quale sit iudicis officium circa temere appellantem. & hoc intendit: Appellator temerarius est puniendus. b.d. usque ad. §. fin. autem. Salycetus & Baldus. Vel sic: Qui frustratorie appellauit, extra ordinem punitur, hoc dicit secundum Bartolum & Paulum de Castro.

Ne temere † autem ac passim prouocandi omnibus facultas præbeatur, arbitramur eum qui malam litem fuerit persecutus, mediocriter † pœnam [y] à competenti iudice sustinere.

Hæc est quinta pars in qua declaratur intra quantum tempus debet appellari. &. b.d. ture isto in causa propria debet appellari intra biduũ, in aliena intra triduum, & in scriptis, si non illico appellauerit. Baldus, & Salycetus, & Paulus de Ca.

Sin autem in iudicio propriam quis fuerit causam persecutus, atque superatus voluerit prouocare: eodem die vel altero libellos [z] appellatorios offerre debebit. Is verò qui negotium tuetur alienum, suprà dicta conditione [b] etiam tertio die prouocabit.

IN AVTHEN. DE appel. & intra quæ tempora. §. j. coll. iiij, consti. ij.

[a] Item quando iudex.l. si præses. &. j. de accu.l. iiij. quæ sunt contra. Item quid si cœperit esse primus iudex loco eius qui de appellatione debet cognoscere? Respon. & tunc nõ ipse cognoscat: sed alij deleget, sicut & ille qui ante fuerat aduocatus eius causæ: vt. ff. de iur. om. iudi. l. præror. & supra de ad fis. l. fina.

[a] *Ad prouincias.* scilicet ad eundem iudicem primum, qui iudicauerat.

[b] *Vel iniustam.* Nota formã sententiæ iudicis appellationis. Sed an haber necesse addere: & ideo absoluo, vel condemno? Quidam dicunt quòd sic: vt. ff. de bo. poſ. secundum tab l. qui ex liberis. §. testamento. &. ff. de pact. l. tale. §. qui prouocauit. & supra de sen. & interlocu. om. iu. l. præses. Nos contra per. l. istam. & ff. de admi. tuto. l. chirographis. §. j. & pro hoc. ff. de procu. l. Põponius. §. sed & his: consulcius tamen fecerit, si omnia ponat: licet necesse non habeat. Ité quid si tempora appellationis cucurrerit: nunquid iudex appellationis pronunciare debet? respõ. non: sed potiuide est ac si non fuisset appellatum: vt. ff. si cer. pera. l. proinde. § j. & infra e. l. quoniam. &. l. si contra. & in authenti. de his qui in. ad ap. in prin. col. v. &. ff. de his qui nõ. infa. l. furti. §. j.

† *al. euocãdas.*

[b] *Dicas quod non est pronunciandum definitiuè, scilicet absoluo vel condẽno: & sic intelligas glos. istam: sed debet pronunciare appellationem fuisse desertam: & sic absoluere ab obseruatione iudicij. text. est secũdum Bar. hic in. l. si præses. S. quomodo & quando iudex.*

[c] *Negotio.* apud priorem iudicem.

[d] *Fuerit omissum.* tam super nouis articulis, quàm super antiquis, secundum Ioan. & Azo.

[e] *Persequatur*, etiam inducendo testes super eodem, vel connexo capitulo: & excep. noua poterit opponi: quę ad primum petitum pertinent: vt infra prox. §. & infra. e. l. in offerendis. in fi. & infra ti. j. l. per hanc. & sic non sunt per omnia in eodem statu quo ad hoc. Nec puto hoc correctum per authen. de testi. §. quoniam. coll. vij. cũ alia sit causa appellationis à prima: vt supra de procura. l. ita demũm. Alij dicunt mutatum, sicque non

[f] *Votum*, construe, cum videatur nobis gerentibus votum, &c. res necessaria non excludenda.

[g] *Iustitiam*, sic supra de iudi. l. placuit, sed forte secus in causa appellationis, quæ apud imperatorem ventilatur. nam ibi videtur quòd noua allegatio non proponatur: vt supra de dilationibus. l. cum à nobis. secũdum Azonem.

[h] *Necessaria*. hoc est quod videtur nobis gerentibus votum.

[i] *Res.* id est probatio.

[k] *Personas.* scilicet testium.

[l] *Occultam.* hoc facere potest: vt supra proxi. §.

[m] *Sumptus*, vt supra de testibus. l. quoniã. & argu. ff. ad Trebellia. l. sed & iendum. & ff. commodati. l. si vt certo. §. sumptus.

[n] *Appellauerint*, quod potest fieri: vt. ff. eodẽ. l. non tantum.

[o] *Conueniet*, sic quoque etiam in criminali tantum post sententiam appellat: vt infra quo. ap. non re. l. ante sententiæ. & supra de sententijs. l. finali.

[p] *Inopia*. quia eum dare non potest.

[q] *Reis.* Nota detinendi reum, maxime iam damnatum, si fideiussorẽ dare non potest. vt. ff. de custo. re. l. ij. & infra eodem. l. minime. in fi.

[r] *Opiniones* id est sententias.

[s] *Et exempla.*, & pro id est. nam exempla tantum debet dare iudex, non authenticum: vt infra eodem. l. à proconsulibus. &. l. quoniam. Accursius.

[t] *Refutatorias*, id est, literas dimissorias: vt infra eodem. l. quoniam. vel id est libellos appellatorios: vt infra eo. l. à proconsulibus.

[v] *Scrinia*. id est scriniarios, sive tabelliones eorum iudicum ad quos est appellatum.

† *Vide in gl. super vet. fi. expensas post med. in. c. finem. extra de do. & com.*

† *in Senatu Parisiensium mediocris, sed nimis pœna tenetur appellantibus infligitur, exemplis illigatum: eaque tam in magnis quã minimis litibus. quæ de re quotidie Senatores eximiũ conquerentes. Cantius.*

Appellantis temere pœna.

Appellatio quomodo & quot fieri.

[x] *Sententia.* & secundum ius, quia contra ius litigatoris quandoque fertur sententia.

[y] *Pœnam.* l. librarum argenti: vt infra quorum ap. non re. l. ab executione. Item amittit litem: vt infra eodem. l. à proconsulibus. Vel aliter illam expones. Alij dicunt quòd præter pœnam prædictam extra ordinem punitur per hanc legem.

[z] *Libellos.* sic ergo in scriptis est dandus libellus appellationis, nisi adhuc iudice sedente pro tribunali, & ad alia non diuertente appeller: quia tunc sufficiet viua voce dicere, appello: vt. ff. e. l. ij. &. j. e. l. litigatoribus. & debet in prædicto libello esse quis appeller, & contra quem, & à cuius sententia: vt. ff. e. l. j. in fi. sed & si omittatur contra quem, nihilo minus tenet: vt. ff. e. l. iij. in principio.

Libellus appellationis quid debeat continere.

[a] *Appellatorios.* si non poterit propter publicam vtilitatem.

[b] *Conditione*, id est vt pœnã sustineat, si calumniosè appellauit.

Et dic

Et dic quòd propria est causa, quæ ad eius commodũ & damnum pertinet: vt. ff. quando ap. sit. l. j. §. in propria. vnde & procurator in rem suam intra biduum appellat: vt. ff. e. l. qui suspectum. §. is vero. hodie vero indistinctè intra. x. dies appellatur: vt in authen. his posita, hodie &c. quam hic lege. Accursius.

[a] HOdie. Sumitur in authenti. de ap. & intra quæ tempora ap. debet. §. j. col. iiij. & habes. ij. q. vj. c. anteriorum.

[b] *Decem dierum*, aliquando plus: vt infra tit. j. l. j.

[c] *A sententia.* & scientiæ: vt olim in biduo: vt. ff. quando ap. sit. l. j. §. dies. vnde absens damnatus non per cõtumaciam veram, à tempore scientiæ intra. x. dies appellat: vt supra quomodo & quando iu. l. ab eo. & de lib. causa. l. iiij. & hoc si non fuisset defensus aliàs si eius procurator non appellauit, difficile est vt ipse audiatur: vt. ff. quando ap. sit. l. j. §. fi. auditur enim si procurator nõ est soluendo: vt supra de iud. l. propetandum §. fi. Vel si necessaria & probabili causa fuerit absens: vt no. supra de procu. l. quia absente. Et no. quòd bis est in authen. de ap. est enim alia col. viij. vnde sumitur quod habes infra ti. j. authen. si tamen.

Finit gloss. auth.

Sequitur g ossa legis Codicis.

[d] *Apostolos*. id est, literas dimissorias. quæ qualiter siant, dixi supra. l. proxi.

[e] *Oportet.* aliàs puniatur iudex: vt. j. eo l. iudicibus. cum instantia tamen peti debent. vt ff. de libel. dimiſ. l. j.

[f] *Minime*, hoc in ciuili, secus in criminali: vt. ff. eo. l. j. §. super his. vel ibi caute de non recedendo. Item hoc hodie videtur corrigi per authen. supra de epis. & cler. authen. generaliter. Vel illud in principali, hoc in causa appellationis. & facit ad. l. iſtam. ff. de offic. proconſu. l. nec quicquam. §. adiuocatos.

Hæc authen. venit correctiuè ad id quod dicitur in. §. si autem in iudicio. de appellatione interponenda intra biduum vel triduum, nam tempus illud corrigitur, & vniformiter cuilibet decem dies dantur à tempore allegati grauaminis. Salyc.

HOdie[a] autem cuilibet tribuitur spacium decem dierum [b] à sententiæ [c] reuocatione numerandum.

Finis authent. Sequitur text. l. C.

Hæc est sexta pars, in qua ponitur quale sit iudicis officium circa apostolos, & . b. d. Apostoli post interpositam appellationem sunt dandi, etiam non petenti. b. d. usque ad si. Bald. & Salyc. Vel sic: Iudex debet dare apostolos etiam non petenti: & cautio de rato de exercenda appellatione, non interponitur. Bartolus.

Apostolos [d] autem post interpositam prouocationem, etiam non petente appellatore, sine aliqua † dilatione iudicem dare oportet, [e] cautione † videlicet de exercẽda prouocatione in posterum minimè [f] præbenda.

Valet sententia lata contra priuilegiatum: & si appellat, teneur de priuilegio suo docere. Baldus. Vel sic: Si priuilegiatus ad munera publica decreto præsidis sit electus, debet ipse appellare, & de priuilegio suo docere: & non appellans electionem confirmat. Salyc.

VII. Iidem AA. & CC. Neroni.

HI qui ad ciuilia munerag, vel [h] ad decurionatum vel honores [i] euocantur: [k] licèt vacationem [l] à principibus acceperint, [m] si appellationis † auxilio non vtantur, [n] consensu suo nominationem cõfirmant. Cum igitur ad munus vocatus appellaueris: [o] apud præfidem prouinciæ iuprobationis, licet prius incubueris alteri parti: vt hic, &. ff. si pen. app. mors inter. l. j. §. si verò fisci. &. ff. de mino. l. præfecti. Item qui appellat, dicit iniquam esse sententiam: ius ergo negat, ergo probare debet: vt. ff. de proba. l. ab ea parte. sed Io. & nos contra, Dicimus enim quòd ille probat nunc, qui & prius: vt supra. e. l. appellatione. item pro nobis in authẽti. de his qui ingredi. ad appel. §. illud quoque determinare. colla. v. vbi ostenditur iustè appellarũ, eoipso quòd non probatur contra, scilicet iniustè appellatũ. sic & infra qui mili. non poſ. l. super seruis. li. xij. sic. ff. de iu. dot. l. dotem. j. Quod ergo hic dicitur, ostende. Dic quòd ostenditur eo ipso quòd contrarium non monstratur.

† *al. Oppiano. Contius.*

S[i contra.] CASVS. A maiore. xxv. an. petij. x. condemnatus fuit: appellauit: non est prosecutus appellationẽ intra annum hodie, olim biennium: nec pendente appellatione cum eo transegi. iudex à quo est appellatum, sententiam suam exequi poterit. Viuianus.

q *Si contra maiorẽ.* aliàs ipso iure non valet: vel per restitutionem posset infringi: vt & supra si aduersus rẽ iudi. l. cum & minores.

* *legendũ ex vet. lib. Nouiodunensis ecclesiæ: Habe Exacti da Katissime nobis usũ Hæc he hic idẽ significat quod Anc. Cõtius.*

r *Præfinito*, quod est annus, vel biennium: vt infra tit. j. authenticj qui.

s *Repræsentatas.* apud iudicem appellationis.

t *Finitum.* ergo si esset transactione finitum, non mandaretur executioni. & sic est contra. ff. de pac. l. tale §. qui prouocauit. Sed ibi habetur pro non trãsacto ex forma pacti in transactione appositi. Item no. quòd valet transactio: vt &. ff. de transact. l. & post rem. &. ff. de condict. indeb. l. eleganter. §. si quis.

v *Iudicatas.* id est, primam sententiam.

x *Curabit*, vt infra. e. l. quoniam nonnulli. in fin. Accursius.

DOminus litis.] CASVS. Constituit procuratorem ad agendum: egit & succubuit, & appellauit. an causam appellationis pro me absente procuratore exercere potero, quæritur? Dicitur quòd sic.

y *Interposuit.* quod facere potuit, & debuit: vt supra de procu. l. inuitus. & infra quorum appel. non re. l. nulli. etiam per aliũ: vt. ff. e. l. ab executore. §. fin.

z *Potest.* vt. ff. de procu. l. Paulus. &. ff. an per alium cau. appel. l. fi.

S[i actor.] CASVS. Curator adulti ordinauit procuratorem ad agendum causam adulti: egit, succubuit. tam curator quàm procurator appellare potest: sed solus curator eam prosequi debet. & hoc in prima. Si verò pendẽte appellatione adultus maior factus fuerit, vel veniam ætatis impetrauerit, suo nomine prosequi potest appellationem. Viuianus.

a *A curatore.* id est à præside, postulante curatore: vt institu. de curat. §. fi. sic &. ff. de his qui not. infa l. furti. §. mandati. & eodem modo expone supra de procura. l. neque. Et dic ordinatum ad vnam causam agendam.

b *Calculum.* id est, contrariam sententiam, aliàs aliter accipitur: vt dixi supra de errore calculi.

Appellatio si interponitur, incumbit onus probandi.

[h] *Vel.* pro id est.

[i] *Honores.* cum habent aliud officium.

[k] *Euocantur*, decreto iudicis solenniter interposito. aliàs cum non teneat nominatio, non est opus appellare: vt infra eodẽ. l. nominationes. &. ff. eodem. l. si constat. ar. §. de testa. ture. l. j.

[l] *Vacationem.* id est priuilegium vacationis.

[m] *Accepeint.* scilicet prius. vel propter numerum liberorum, vel annorum, vel aliàs princeps indulsit vacationem, vel lex: vnde videbatur non renere nominatio, sicque non esset opus appellare: sed tamen contra est: vt hic, &. ff. de vaca. mu. l. j. ij. & iij. respon. & infra eo. l. ciues. & de decu. l. ij. li. x.

n *Non vtantur.* possunt ergo vti, sed fallit in defensore ciuitatis electo, qui non appellat: vt in authen. de defen. ciui. §. interim. col. iij. Item hoc in eo munere quod est publicum auctoritate & vtilitate, secus in tutela, & cura, quod est auctoritate tantum publicum, à quo non appellatur: vt dixi. ff. eod. l. si ad scribarum.

[o] *Appellauerit.* intra duos menses: vt infra ti. j. l. j.

[p] *Ostende*, ex hoc videtur quòd ei qui appellat, incumbat onus

a *Possunt.* id est debent, vt procurator.
b *Exercebit.* ex necessitate. actor vero ex voluntate: vt supra de procura. l. inuitus. sed non vt actor, sed vt quilibet alterius nomine agens: quia finitum est eius officium.

Ciues et incolæ quomodo differant.

c *Ciues.* Ibi nati, dicuntur ciues: sed incolæ, qui ibi domicilium conduxerunt. Vel ciues, perpetui: incolæ ad tempus: vt. ff. de verb. sign. l. pupillus. §. incolæ. & infra de incol. l. ciues. lib. x. &. ff. ad muni. l. liberius. §. patris. &. l. incola.
d *Si sub instâ nominatione.* aliàs non esset opus appellare: vt infra. e. l. nominationes, Sed videtur non esse opus appellare: vt infra quando prouo. non est ne. l. veteranis. Sol. vt ibi. Item contra infra de accu. l. ea quidem. Solu. hic non erat notorium istum habere excusationem, sed manifestum. Et inter hæc differentia est: prima enim probatione non indigent: sed manifesta sic, licet prima facie sic videretur.
e *Earum.* Excusationum & ad hoc supra vt lit. pen. l. fi.

† *Ie. Aurelio. Contius.* *Notorii & manifestum differunt.*

Minime.] CASVS. Petij à te x. condemnatus fui. appellaui. libellos dimissorios tibi obruli. an pendente appellatione carcerem detrudi, vel iniuriam sufferre debeam, quæritur; Dicitur quòd non. secus si esset causa criminalis, in qua post appellationẽ interpositam, nisi reus fideiussorem daret, in vinculis perseuerare debet. Viuianus.
f *Minimè.* aut ciuilis, aut criminalis est.
g *Perferat.* id est sustineat.
h *Absque his.* scilicet tormentis & cruciatibus. Et nota quòd tacite transit de ciuili ad criminalem.

† *Hanc interpositionem addidit Tribonianus. Contius.*

i *Perseueret.* vt & supra eodem. l. eos. §. super his. personarum tamen qualitas, & delictorum quantitas in custodiendo inspicitur: vt. ff. de custo. & exhi. reorum. l. j. ij. & iij. quæ videntur contrariæ, sed non sunt: vt dixi.

† Ex C. Theo. li. xi. ti. 30. l. 2. Contius.

EX illo.] CASVS. Si iudex velit referre causam ad principem, vt eam decidat, non debet audire aliquem allegantem priuilegia antequam à iudice respondeatur. Item si appellatum est à minore iudice ad maiorem: pendente appellatione non est admittendum aliquod priuilegium, sed omnia acta causæ debent mitti ad iudicem appellationis. Viuianus.
k *Ex illo.* nec etiam ante, pendente scilicet causa: vt supra vt lit. pend l. ij. sed de hoc magis dubitabatur.
l *Consultaturum.* cum consuluit principem qualiter debeat iudicare: vt in authenti. de iudi. §. penult. colla. vj.

reportauerit: tam ipse, quàm curator ad prouocationis auxilium possunt a peruenire: curator verò solus prouocationis litem exercebit. b ¶ Sin autem interim adolescens veniam ætatis impetrauerit, vel ad legitimam ætatem peruenerit: potest suo nomine appellationem exercere.

Manifesta excusatio non prodest ei qui non appellat. Et est ratio, quia videtur tacitè renunciare. Item post sententiam non potest quis probare de veteri iure suo, quod per sententiam est sopitum. Bal. Vel sic: Quæ manifesta sunt, probatione non indigent. Bar. Vel sic: Manifesta excusatio non prodest non appellanti à munere publico. Saly.

x I. Idem AA. & c c. Antonomio. †

CIues c & incolæ manifestas etiam excusationes habentes, si sub iusta nominatione b non appellauerint, ad earum c probationem non admittuntur.

Condemnatus in ciuili, non debet in carcere detineri: secus in criminali si fideiussores non habeat. Bartolus. Vel sic: Appellatori nulla debet iniuria fieri, nec sub fida custodia detineri: nisi causa sit criminalis, & idoneum non præbeat fideiussorem. Salycetus.

x II. † Imp. CONSTANTINVS A. ad Catulinum, post alia.

MInimè f fas est, vt in ciuili negotio libellis appellatorijs oblatis, aut carceris cruciatus, aut cuiuslibet iniuriæ genus, seu tormenta, vel etiam contumelias perferat g appellator absque his h criminalibus causis, in in quibus etiamsi prouocare possit, eum tamen statum debet obtinere, vt post prouocationem in custodia (si † fideiussoris idonei copiam non habeat) perseueret i. Dat. III. Non. Nouemb. Treu. Acc. XV. Ra. Maij, Hadrumeti, Volusiano & Anniano Conss.

Consultata causa vel referri promissa, id est pronunciata referenda, vel appellatio ne pendente, non valent scripta in alterius partis fauorem emanata. Vel dic quòd suspensa iurisdictione, interim innouata non tenent. Baldus. Vel sic: Lite pendente per

m *Vel relaturum.* vt cum ex toto causam remittit ad iudicandum, quod hodie non fit: vt in authenti. vt iu. non ex. sa. iussi. §. j. col. ix. nisi quando non potest iudicare, quia solam habet cognitionem: vt dixi supra de relati. l. j.
n *Promiseris.* id est, dixeris ante sententiam.

appellationem vel consultationem, non debet aliquid innouari, etiam ex rescripto principis. Bartolus. Vel sic: Pendente lite principali vel appellationis, non licet alicui partium supplicare: & supplicatum non debet admitti. Salycetus.

x III. † Idem A. Petronio Probiano suo salutem dicit.

EX illo k tempore ex † quo in ciuilibus causis, quæ inter priuatos mouentur, consultaturum l vel relaturum m te esse promiseris n, vel appellationis à te o interpositæ solennia p completa fuerint: nihil posthac tibi q quodlibet speciale r ac requisitum s, vel quibuscunque modis fauoris gratiam præferens t, audiendum est u: sed obseruãdum, vt iuxta priora statuta x, solennitatis more expleto y, gesta ad comitatum † z omnia dirigantur, &c. Dat. Idib. Augu. Arelato. PP. Idib. Octo. Teueste, Sabino & Rufino Conss.

Si appellatio fiat, illico fieri potest viua voce sine libello. Baldus, & Salycetus. Vel sic: Statim lata sententia potest viua voce appellari. Bartolus.

x III. †† Idem A. ad Bassum. P. V.

LItigatoribus copia est etiã non scriptis libellis illico a appellare voce, cum res poposcerit iudicata b, tã in ciuilibus quàm in criminalibus c causis. Dat. VIII. Id. Iun. Sirmij, Gallicano & Basso Conss.

Vbi imperator ex plena relatione cognouerit, nulla est danda amplius dilatio appellandi. Baldus. Vel sic: Quæ retractationi non subiacent, diligenter sunt agenda. Et iudex qui consultori omnia acta non miserit, infamatur. Bart. Vel sic: Vbi imperator delegat causam appellationis reseruata sibi sententia, non est locus appellationi ab eius sententia: ideo omnia acta tam coram delegato, debent sibi mitti plene instructa: eum per eum nulla detur postea dilatio: & iudex non plene referens notatur infamia. Salycetus. Vel sic: Iudex qui causam remittit ad principem terminandam, debet omnia acta mittere: quia à sententia principis non potest appellari: ideo cautius agendum: & iudex qui non omnia misit, infamatur. Paulus de Castro.

xv. † Idem A. ad Seuerum Vicarium.

NE causas quæ in nostram venerint scientiam d, rur-

o *Ate.* id est, à tua sententia.
p *Solennia.* quia apostoli dati sunt.
q *Tibi.* id est, à te.
r *Speciale.* rescriptum siue priuilegium liberalitate indultum, quo continetur etiam absente aduersario posse iudicari, vel non expectata responsione ad consultationem: & vna pars proferebat huiusmodi rescriptũ, siue priuilegium liberalitate indultum.
s *Requisitum.* id est, per postulationem datum.
t *Præferens.* aliàs proferens: proferens scilicet rescriptum: præferens gratiam iuri.
v *Audiendum est.* quia vt dixi, supplicare causa pendente non licet: vt. d. l. j. supra vt lit. penden. Accursius.
x *Statuta.* scilicet quæ erant ante hoc referipta: vt in authenti. vt in me. li. §. j. col. viij.
y *Expleto.* quia & appellatio est facta, & apostoli dati sunt.
z *Ad comitatum.* scilicet nostrum.

† Ex C. Theodos. li. 7. Contius. *Appellatio quamlibet potest interponi viua voce.*

Litigatoribus.] CASVS. Non solum in ciuili causa, sed criminali poterit sine scriptis appellare qui duxerit appellandum, iudice adhuc sedente pro tribunali.
a *Illico.* antequam ad alia diuertat faciendo: vt hic, &. ff. eodem l. j. §. fin. &. l. à sententia §. fi. alias oportet quòd in scriptis appellet: vt supra eodem. l. eos. in fi. Sed argu. contra. ff. de in integ. resti. l. diuus. Alij dicunt vt H. quòd etiam hoc dum seder pro tribunali, fieri potest. ADDITIO. Istud communiter tenetur teste Bar. hic. & hoc tenet etiam glo. in. l. ij. ff. eo.
b *Iudicata.* id est, cum sententia prolata est rite. Res ergo dicitur iudicata, etiam si possit appellari, licet quidam contradicant, arg. legis quæ est contra eos. ff. de condic. indeb. l. eleganter. §. si quis.

† Ex C. Theod. e. ti. l. 9. Contius.

c *In criminalibus.* vt infra eodem. l. addictos. & supra de epis. au. l. addictos. & supra eodem. l. eos. §. super his.

NE causæ.] CASVS. Si appelletur à sententia iudicis ad principem, iudex acta rediger in scriptis: & ea destinabit ad principem. Nam si aliter faceret, grauiter esset puniendus: quia notabitur infamia. Viuianus.
d *Scientiam.* appellatione facta ad principem, quæ fieri non debet prætermissis his qui ante debuerunt appellari secundum ordinem:

ordinem: vt in authen. de manda. princip. §. fit tibi. coll. iij. cõst. iiij. &. ff. e. l. imperatores.
a *Iudicia.* i. vnde veniunt appellationes.
b *Temperare.* id est ponderatam sententiam dare: vt & supra de senten. ex peric. reci. l. pe.
c *Negotio* cum imperator dilationem dare non debeat: vt supra de dila. l. cum à nobis.
d *Conquerendi.* nã non appellatur à sententia principis: vt hic, &. ff. à quibus appel. non licet. l. j.
e *Notis.* quia erit infamis.
f *Inueniri.* ad hoc facit. ff. ti. j. l. j. ij & iij. & hac. l. notabis, quia cautius agenda sunt, quæ non retractantur. Et facit quod aliàs dicimus, quòd quandoq; permittitur seruum alienari, qui non permittitur manumitti: vt nos. ff. de condic. ob cau. l. ea lege. & de rebus alie non alie. l. fin.

† Ex C. Th. e. ti. l. 11.

EOs etiam.] CASVS. Non solum delegatus ab alio, sed à principe appellationẽ eius qui duxerit appellandum, recipere tenetur. Viuia.
g *Eos etiam.* i. delegatos à principe: vt. ff. e. l. nouũ. dicitur enim accipere imaginem, quia & vice delegãtis fungitur delegatus: vt. ff. de offi. eius cui man. est iurisd. j. in fin.

† Pral. Prid. li. tenuer. Simon. Cirill. & Confuniano li. Cod. Cit. † Ex C. Th. e. ti. l. 13. Contius. *Appellatione nunciata, sola iurisdictio licet deseratur.* † Dat. III. Non. Augusti. Iuuenc. Consentino Arii. & Constantio Coss. III. Cos. Cont. † Ex C. T. e. ti. l. 14. Contius.

h *Accipere.* recipiendo appellationem, & mittendo ad iudicẽ appellationis. Et dic accipere, nisi remota appellatione imperator delegauerit, quod alius facere nequit: vt. ff. à qui. app. non licet. l. j. §. fin. Accursius.

SI apud vtrumque.] CASVS Duo sunt prætores in ciuitate Ro. vrbanus & peregrinus, si ab eorum sententia appelletur, præfectus vrbis appellabitur: & de causa appellationis cognoscet. Viuianus.
i *Si apud vtrumque.* i. alterum, scilicet vrbanum, vel peregrinum: diuisim enim accipitur: vt. ff. de contrahẽ. empt. l. sed Celsus. §. si fundus. in fi.

† Ex C. Theod. e. ti. l. 9. Contius.

QVoniam nonnulli.] CASVS. Si fiscus conueniat debitores suos, & condemnari faciat: & illi appellauerint, nec apostolos petierint intra tempora intra quæ peti debeant, vt sic non tradatur executioni sententia, præsumuntur nolle appellationem prosequi: & debitum ab eis exigetur. Viuianus.
k *Iussi fuerint.* per definitiuam sententiam.
l *Opinionis.* id est, sententiæ.

Refutatoria hæc quid continent.

m *Refutatorias.* i. scripturas in quibus continentur renũciationes allegationũ, vel appellatio facta. Nam & ipsæ refutatoriæ preces dicuntur libellus appellationis: vt dixi supra de rela. l. j. Vel appellat hic dimissorias literas. Vel tertio. i. libellus siue scriptura facta, qua continetur aliquid male siue non recte positum in exemplo sententiæ: & ideo illud recusat, & petit emandari, sicut & alio modo intellexi mus supra de rela. l. j.
n *Petere.* redde singula singulis: petere sententiam, offerre

Codex.

petitionem emendationis.
o *Dies.* quos habes infra eo. l. iudicibus.
p *Desuerit.* sed videtur non posse appellari: vt. j. quorum ap. non re. l. abstinendum. &. l. fi. Sol. distinguitur sit manifestè cõuictus, aut non: vt primo casu non possit appellari: secundo sic.
q *Exigatur.* vt. ß. e. l. fi contra. &. j. tit. j. l. fi. §. illud.

Proconsulibus.] CASVS. A quolibet iudice, siue delegato, siue ordinario, siue in causa appellationis cognoscente, potest appellari: & iudex à quo appellatur, debit appellanti apostolos: & acta causæ ad eum ad quem appellatur, trãsmittet cũ literis suis: sed à præfecto prætorio non appellatur: & hoc in prima. Si vero iudex apostolos non admiserit, neq; appellationem adcat appellans præfectum, & ex integro ille cognoscet tanquam appellatione suscepta. Si vero qui appellauit, videatur iniuste appellasse: causam perdat, & notetur infamia. Si vero itte iudex eum qui appellat non admisit: ad principem remittatur puniendus. & hoc in secunda. Et non solum in maiori, sed etiam in minori causa potest appellare: nec reputare debet iniuriam sibi fieri iudex, si à sententia sua appelletur.
r *Præfectorum.* id est, vicarijs præfectorum.
s *Permittimus.* sic ergo à sententia cuiuslibet appellatur: vt hic, &. j. l. proxi excepto principe, & seuarũ: vt. ff. à *Appellari à nullorum* sententijs. quibus appellare non licet. licet. l. j. & præfecto † Addatur prætorio: vt.] d. proxi. *in C. The.* & arbitro compromiß. *qui soli vice* fario: vt ß. de arbit. l. j. *facra cognoscere* & excepto eo cui remota appellatione fa- *decreta sunt.* cta est cõmissio à prin- *Contius.* cipe. Item & quando partes ante dixerunt se non appellaturas: vt d. tit. à quibus appel. non licet. l. j. §. j. & fina. Accursius.
t *Opinionis.* id est, sententiæ. & hoc etiam non petente appellatore: vt supra eo. l. eos.

† Ex C. Th. e. ti. l. 16.

§. apostolos.
v *Refutatorijs.* apostolis vel libellis appellatorijs. Vel secundum Azo. id est, scriptura in qua continetur quòd vterque renunciet allegationibus.
x *Ad nos dirigat.* id est, ad eos qui ad hoc deputati sunt: vt infra eo. l. præcipimus. §. huic. quæ est econtra.
y *Non finimus.* vt supra de sen. præfec. præto. l. j. &. ff. de offi. præfec. præto. l. j. §. j.
z *Præfectos adeat.* intra tempus quod habes. ß. e. l. si appellationem. hi præfecti prætores superiores sunt.

a *Perdita.* in hoc non est pœna.
b *Notatus.* hæc pœna specialiter imponitur ei cuius appellatio non fuit recepta, aliàs alia imponitur pœna: vt. j. quorum appel. non re. l. ab executione. in fi. & ß. eo. l. eos. §. ne temere. quæ sunt contra.
c *Vicerit.* cum iuste appellauerit.

a Dicit Faber in crimin. puniendū corporaliter arbitrio iudicis, in ciuili pecuniarie.

a Digno supplicio. a quod sit dignum, habes. ℣.l.quoniam iudices. Alij dicunt criminaliter, & non ciuiliter.

b ET *in maioribus. Negotiis.* puta in criminalibus & ciuilibus: vt supra de pœna iudi.l.iij.in fi. & supra eo.l. litigatoribus. Sed fallit in momentanea possessione. vt. ℣. si de momen. pos. fuc.ap.l.j. Azo.

c *Existimare.* vt. ff.eo. l. illud . & de iniur. l. iniuriarum actio neque. §. is qui iure. Sed contra infra quando prouoc. non est ne.l. fi. Sed ibi superuacuò appellatur. vel solu. vt ibi. Item arg. contra. huic. §. de ſum. trinit. l.iij.ibi, namque iniuriam facit &c. Item econtra appellans non debet iniuriam dicere iudici : vt. ff. de iniu.l. iudici.

†Ex C.The. e.l.20. * al. Imp. Constantius A. Philippo.

QUoniam .] CASVS, Iudex etsi ordinarius, si appellationem non admiserit , in triginta pondo auri multabitur: & eadem multa afficiendus erit eius officialis, si ei appellantem non admittenti , non resistat.

d *Executionem* . hæc quidem non est recipienda : vt infra quorum ap. non re. l. ab executione.

†Ex C.T. e.ti.l.25.

c *Solutum.* id est, officium suum soluet alia xxx. & sunt ablatiui absoluti.

f *Ei.* scilicet iudici.

†Idē cauetur in Nouell. 124.§. appellationes. Contius.

g *Resistent.* f. officialis , etiam si ius ignorauerit: quia iudicis & officij imperitia partibus obesse non debet. sic &c. ff. ad le. Aquil. l. qua actione. §. fi. &. l. seq. & de offic. præſi. l. illicitas. §. sicuti. Sed arg. contra. ff. de iurisdict. om. iudi. l. si quis id. §. doli. b Item not. iudicem quemlibet recipere debere appellationem : vt in auth. de iudi. §. nostros , col. vj. Item not. quòd subditi debent resistere prælatis , si quid iniuste agant : & instruere eos quid agere debeant : vt . ℣. de aduoc. diuer. iudic. l. per hanc . & ℣. de magi. ſa. ſcri. l. j. in fin. lib. xij. & ℣. de decur. l. omnes iudices. li. x. &. ℣. de iure fiſci. l. prohibitum . eo. lib. & . ff. de polli. l. tortes , & ℣. vt omnes tam ciui. quàm milit. l. j. §. officium . Arg. contra in auth. de ſanctiſ. epiſcopis . §. j. colla.ix. & totum illud generale auctoritas maioris excuſat: vt. ff. de aqua plu. arcen. l. quanquam.

b Dicit iuris ignorantiam excusare à dolo, vt ibi: non à culpa, vt hic. Bar. An. Saly. & communiter omnes.

LAta.] CASVS. Si denuncietur fiſco bona aliqua vacare, & poſſeſſor conueniatur coram procuratore Cæſaris, & appellet: an ſit admittenda eius appellatio, quæritur? Dicitur quòd ſic. Idem eſt in cauſa bonorum, quæ auferuntur ab aliquibus vt ab indignis: quia appellari poterit.

h *Lata.* aliàs data: & aliàs lata: & datur inter fiſcum & priuatū à procuratore Cæſaris vna cum præſide: vt. ℣. ſi aduer. fiſcum. l.ij.

i *Admitti.* ad hoc. ℣. c. l. quoniam nonnulli.

k CVm *appellatio.* lo. calis eſt. Accurſius.

referri neceſſe eſt, vt digno a ſupplicio puniatur. Dat. Kalen. Aug. PP. Kal. Sept. Conſtantinop. Baſſo & Ablauio Conss.

Etiam in paruis grauaminibus appellatur: nec propterea iudici infertur iniuria. Salyceius.

XX. † Idem. A. Albino. *

ET in maioribus & in minoribus negotijs b appellandi facultas eſt. Nec enim iudicem oportet iniuriam ſibi fieri exiſtimare, c eo quod litigator ad prouocationis auxilium conuolauit. Dat. VIII. Id. April. Marcellino & Probino Conss. * Dat. Kalend. Aug. PP. Kalend. Septemb. Conſtantinopo. Baſſo. & Balbino Conss.

Iudex appellationem non recipiens , punitur in triginta libris auri, & in totidem einſdem officialis, niſi pertinaciter ei contradicendo reſiſtere: & cauſa reſiſtentiæ apud acta debet inſerre. Saly.

XXI. † Impp. CONSTANTIVS & CONSTANS. AA. ad Lollianum. PP.

2 QVoniam iudices ordinarij prouocationes exiſtimant reſpuendas : placet, † vt ſi quis appellationem ſuſcipere recuſauerit, quæ non contra executionem d, ſed aduerſus ſententiam intentionem iurgiumque terminātem fuerit interpoſita : triginta auri pondo cogatur largitionibus noſtris inferre : triginta alia officio eius itidem ſoluturo e, niſi ei f pertinaciter reſtiterit g, atque actis contra dixerit, & quid iure ſit conſtitutum, oſtenderit . Dat. VIII. Kalen. Aug. Meſſadenſi : PP. Capuæ Arbitione & Lolliano Conss.

Sine fiſcus petat bona tanquam vacantia, ſive tanquam ab indignis, licitum eſt à ſententia appellare. h. d. ſecundum Bal. Vel ſic : Quouis modo fiſcus petit bona, licet appellare à ſententia pro eo lata. Salyceius.

XXII. † Iidem. AA. ad Voluſianum. PP. poſt alia.

LAta h ſententia quæ pertinet ad bona vacantia , & ad ea quæ vt indignis legibus cogentibus auferuntur, ſi quis putauerit prouocandum , vox eius debebit admitti i. Dat. III. kal. Augu. Arbitione & Lolliano Conss.

In prouinciis hic nominatis appellatur ad præfectum vrbi. Saly. & ſecundum Bal. nihil valet hæc lex.

XXIII. Iidem. AA. ad Senatum.

CVm appellatio k interpoſita fuerit per Bithyniam, Paphlagoniam, Lydiam, Helleſpontum , inſulas etiam , ac Phrygiam ſalutarem , Europā, ac Rhodopem , † & Hemum montem , † præfecturæ huius vrbis iudicium ſacrum appellator obſeruet.

Iudices debent appellationes recipere, & apoſtolos intra triginta dies à die latæ ſententiæ numerandos appellantibus dare: aliàs vna cum eorum officio multabuntur. Sal.

XXIIII. † Imperatores VALENTINIANVS & VALENS. AA. ſalutem dicunt ordini ciuitatis Carthaginienſis.

IVdicibus non ſolum appellationis ſuſcipiendæ neceſſitas videtur l impoſita , verumetiam triginta dierum ſpacia † ex die ſententiæ definita ſunt, intra quæ geſta m vnà cum relatione n litigatoribus conuenit præſtari: iudice & officio eius, ſi ſtatuta fuerint aliqua o parte mutilata , multæ p ſubiacentibus. Dat. Prid. Non. Feb. Mediola. Diuo Iouiano & Varroniano Conss.

Ab iniuſta iudicis multa poteſt appellari. Bald. & Saly.

XXV. † Imperatores GRATIANVS, VALENTINIANVS & THEOD. AAA. ad Syagrium præfectum prætorio poſt alia.

ET in multis q à iudicibus inferēdis appellationes iubemus admitti. Dat. XIIII. Kal. Iul. Gratiano. V. & Theodoſio. I. AA. Conss.

Ratione mediocritatis negotij, & propter diſtantiam loci ſit commiſſio ad partes. Bal. Vel ſic: Breuitas cauſæ, & itineris longinquitas, facit vt iudex appellationis cauſam in patriam litigantium delegare cogatur. h. d. ſecundum Bar. Vel ſic: A ſententia procuratoris Cæſaris appellatur ad præfectum prætorio: qui ſi negotium ſit mediocre, vel nimia ſit diſtantia loci , debet ad partes mittere. Saly. & Paul. de Caſt.

XXVI. † Iidem. AAA. ad Pelagium Com. R. P. poſt alia.

CVm poſt ſententiam r diſcuſſoris vel rationalis s fuerit prouocatum, ad ſynceritatem tuam t negotium tranſferatur: vt ſi mediocritas negotij , aut longinquitas regionis ad iudicium tuum litigatores venire non patiantur, iudicio rectoris prouinciæ, quem ipſe v probaueris , negotium deleges. Dat. XV. Kal. Mart. Mediol. Arcad. A. I. & Bautone Conss.

huius negotij & loci committi. ſic & ff. de iudi. l. ſi. & ſupra vbi de ratiocinijs . l. ij. & infra de re mili. l. ſi. §. erit autem. li. xij. & ſupra de fide inſtrumen. l. iudices.

Nominationes.] CASVS. An nominatus ad decurjonatum non interueniente concilio publico , à nominatione habeat neceſſe appellare , quæritur ? Dicitur quod non : quia nō tenuit nominatio. Viuianus.

a *Nominationes* . ſcilicet electorum decurionum, vel in alia dignitate.

b *Libellis.* quia in ſcriptis legebatur electio. vel edicto ſcribebatur: vt habes . ff. de albo ſcri. l. j.

c *Publicum* . ad quod ſufficit maior pars : vt ff. ad munic. l. quod maior. &. ff. de regu. iur. l. aliud . § . refert. Fallit in defenſore ciuitatis , vbi omnes requiruntur: vt in auth. defen. ciui. §. interim. coll. iij.

d *Non valent.* vt &. ff. eo. l. ſi conſiſtat. &. ℣. qui da. tu. poſ. l. neque à præſide.

e *Neceſſe eſt* . aliàs ſi valeret , opus eſt appellationem vt ſupra eo. l. hi qui ad ciuilia.

f *Deeſt* . eſt ergo ſolennitas neceſſaria. ſic &. ℣. de auctor. præ. l. fin . in fi. Sed arg. contra . ℣. de formulis. l j.

Si quis libellos.] CASVS . Si aliquis appellat , & poſtea eum pœniteat qui appellationem interponit: an poſſit renocare appellationem , & libellos appellatorios recuperare, quæritur ? Dicitur quòd ſic. Viuian.

g *Ingeſſerit* . id eſt dederit ei iudici à quo appellauit.

h *Commutandi* . quia pœnitet ſe appellaſſe: & tunc perinde habetur, ac ſi non appellaſſet : vt infra titu. j. l. fin. §. illud . Vel dic quòd mutat arbitriū : quia appellauit ad vnum , nunc vult ad alium : quod poteſt , ſi ad maiorem vel ad æqualem appellauit, non ſi ad minorem: vt ff. e. l. j. §. penul. ADDITIO. Aduertas quòd iſte appellans poteſt pœnitere inquantum iſta appellatio facit pro ſe. ita loquitur hic: ſed inquantum iſta appellatio facit pro aduerſario, iſta pœnitentia non admittitur : vt. l. fin. ℣. quando prouo. non eſt neceſſe. facit autem pro aduerſa parte duobus modis: quod proſequere vt per Bar. hic.

i *Iuſta.* iuſta pœnitentia admittitur : ſicut eſt. ℣. de apoſta. l. hi qui. ſed iniuſta non : vt ea. l. hi qui. &. ff. de ædil. edic. l. quis ſit fugitiuus. in prin. & de fur. l. qui ea mente.

ADdictos..] CASVS. Condemnarus ad ſupplicium, ſi non appellat , ſed adducatur, & monachus vel religioſus velit eripere de manibus officialium, prætendens quòd habet priuilegium, vt poſſit tales à pœna ſeruare, an ſit audiendus, quæritur ? Dicitur quòd nō. Vel pone in ſeruo condemnato ad ſupplicium, quem dominus vult liberare, non eſt admittendus: ſed talis condemnatus appellare poterit non ſolum ad principem, ſed ad alios magiſtratus : ita videlicet vt ſi crimen exigit , puniat condemnatum. Viuianus.

†Cod. Th. e. tit. l. 53. †Cod. Th. e. tit. l. 56. *Nota quod ſolus licitus imitare ab appellationi, dū lis eſt apud imperatē. quaſio, mihi non eſt de hac ſi aliquis. hoc examinā, & permittit imitare appellationi, dum lis eſt apud imperatē. Bar. in fi. Contius. In pandectis nulla huius quæſtionis mētio fit. Anton. Cōtius. †Ex C. Th. e. tit. l. 57. et l. 9. tit. 40. l. 16. extat ad verbum. Ex epiſc. audi. l. additio. Cōtius. *In Co. Th. eſt Eutychia no. p. p. Con.

XXVII. † Impp. ARCADIVS & HONORIVS. AA. Ennoio proconſuli Aphricæ poſt alio.

NOminationes a libellis b vel edictis factæ citra cōcilium publicum c, non valent d: de quibus nec appellare neceſſe eſt e, ſi ſolennitas deeſt f. Dat. XVII. Kal. Iun. Med. Olybrio & Probino Conss.

Donec durat tempus appellandi , poteſt appellans variare : quia decem dies dantur ad deliberandum. Item & in totum recedere ab appellatione , & ſuos libellos recuperare. h. d. ſecundum Bald. Vel ſic : Appellationem interpoſitam licet renocare , & ab ea in totum recedere, vel etiam ad alium iudicem appellare. hoc dicit ſecundum vtramque lecturam. Saly.

XXVIII. † Iidem. AA. Nebridio proconſuli Aſiæ.

SI quis libellos appellatorios ingeſſerit g, ſciat ſe habere licentiam arbitrium commutandi h, † & ſuos libellos recuperandi, ne iuſtæ i pœnitudinis humanitas amputetur. Dat. XI. Kal. Aug. Conſt. Arcad. IIII. & Honorio. III. AA. Conss.

Dammati ad ſupplicium non ſunt vi eximendi, ſed ſi per errorem vel gratiam cognitoris oppreſſi putetur eſſe iniuſtitia, poteſt per quemlibet appellari , ſi tempora ſuffragantur : & index appellationis mandabit executionem ſententiam confirmatam. h. d. ſecundum Bald. Vel ſic : Dammati ad ſupplicium ducti, non ſunt per aliquem vi eximendi: poteſt tamen quilibet pro eis appellare , ſi tempora ſuffragantur : nec ad principem appellatur omiſſo medio: & index appellationis, etiam in criminalibus, ſuam ſententiam exequitur. Saly.

XXIX. † Iidem. AA. Cæſario * præfecto prætorio.

ADdictos k ſupplicio, & pro criminum immanitate damnatos, nulli per vim

k *Addictos.* id eſt , iudicatos vt debetur.

l *Vindicare.* vt quia ſe dominum damnati dicat. nam ſententia lata deſijt eſſe dominus , ſi capitalem ſubijt pœnam : vt. ℣. de pœn. l. ſeruo. &. ff. de pœn. l. aut damna. §. fin. appellabit tamen dominus: vt. ff. eo. l. ſerui.

atque vſurpationem vindicare l liceat ac tenere : quibus m in cauſa criminali humanitatis conſideratione, (ſi tempora ſuffragantur) interponendæ prouocationis copiam non negamus : vt ibi diligentius n examinetur, vbi contra hominis ſalutem † per errorem vel gratiam cognitoris oppreſſa putatur eſſe iuſtitia : ea conditione , vt ſit proconſul vel comes Orientis , vel præfectus Auguſtalis o, vel vicarij fuerint cognitores p: non tam q ad clementiam noſtram , quàm ad ampliſſimas poteſtates ſciant eſſe referendum. Eorum enim de his plenum volumus eſſe iudicium, qui (ſi ita res eſt, & crimen exegerit) rectius poſſint punire damnatos. Dat. VI. Kal. Augu. Mnizo , Honorio. A. IIII. & Eutychiano Conss.

Ab iniuſta ſententia poteſt appellari . Item propter iniuriam factis poteſt appellari, & in totum iuriſdictio iudicis recuſari. h. d. ſecundum lecturam Placen. quæ eſt magis notabilis ſecundum Bar. & Paul. de Caſt. Vel ſic: In qualibet cauſa etiam criminali à ſententia cuiuſlibet iudicis (præterquam præfecti) poteſt appellari, etiam ab eorum iniurioſa executione. h. d. ſecundum lec. Io. & glo. Saly.

XXX. † Iidem AA. Theodoro. P. P.

SI quis prouocatione interpoſita ſuſpecti iudicis r velit prolatā euitare ſententiam: in hac voce liberā habeat poteſtatem, nec timeat contumeliam iudiciorum ſ: cum & ab ipſa iniuria t poſſit facilè prouocare, & maximè cum à ſolo tātum præfecto prætorio non ſine diſpēdio cauſæ prouocare permiſſum ſit u. ¶ Sciant igitur

m *Quibus.* damnatis & etiam alijs : vt. ff. de appel. l. non tantum. niſi ſint manifeſte conuicti: vt. ℣. quorum appel. non reci. l. ij.

n *Diligentius.* ſic. ℣. de proba. l. ſi. &. ff. de epiſco. audien. l. addictos. vbi eſt hæc lex de verbo ad verbum.

o *Auguſtalis.* id eſt , comes.

p *Cognitores.* de cauſa principali.

q *Non tam.* id eſt, non ita ad principem ſicut, &c. nam non debent prætermitti medij: vt. ff. eo. l. imperatores.

r *Iudicis.* cuius ſententiam poſtulabat reſcindi per appellationem. Accurſius.

s *Iudiciorum.* id eſt, iudicium.

t *Iniuria.* id eſt, contumelia dicti vel facti: vt ſi iudex percuſſerit litigantem poſt ſententiam vel ante: poterit quidem appellare à tali iniuria, ſecundum P. & pro cod. ff. de mino. l. ait prætor. §. quid tamen. Et ſic not. hic à facto appellari . Sed certe remedio talis appellationis non tollitur maxillata. argu. ff. de cap. & poſtli. reuer. l. in bello. §. facti. niſi dicas ſecundum eum , quòd occaſione talis iniuriæ à tota cauſa, poſſit appellari . Sicut ergo qui prouocat , non debet conuiciari ei à quo appellat : ita econtra appellanti iudex iniuriam inferre non debet : vt. ℣. eo. l. & in maioribus. &. ff. e. l. illud. ſed Ioan. a intelligit hic iniuriam , id eſt , iniurioſam executionem : cum intra tempus quadrimeſtre præcipit ſententiam in executioni mandari , vel comminatur quòd mandabit ſi appellet. ſicut enim ſi aliter exerciteur modus exequendi , appellatur : vt infra quorum appella. non reci. l. ab executione. ita & ſi citius exequatur quàm fieri debet. eſt enim plus non ſolum quantitate , ſed & tempore : vt inſtitu. de actio. §. plus.

v *Permiſſum ſit.* hoc permitti potius eſt prohiberi. ſimile loquendi genus eſt. ff. de publica. l. cotem. in principio. & ſupra ne ſan. bapt. l. j. Et quod dicit , diſpendio , id eſt , amiſſione cauſæ . Azo, vel diſpendio : quia expenſas amittit, ſecundum H.

Supplicio.

†Ex Co. The. e. ti. l. 58.

†Hæc verba aut ſimilia ponit gl. 2. ante ſi. in c. veniens. extra. e. tit.

Appellatio poteſt interponi rationemalis per iudicem, parti factæ.

a *Hæc verba in ſe, ſed prior magis notabilis.* Barto. & omnes.

Appellatur ab executore ante tempus exequente.

a *Supplicio*. in criminali causa.
b *Dispendio*. in causa ciuili.

Si appellationem.] CASVS. Si appellationem ad præfectum prætorio interpositam iudex non admisit, vel admiserit, sed apostolos appellanti denegauerit, intra annum poterit appellans conuenire iudicem, vt det ei exemplum sententiæ, & de eo quærimoniam deponere. si vero ad inferiorē præfecto interposita fuerit, quod datum est, licebit appellāti intra sex menses facere prædicta. Si verò iudex delegatus nec appellationem interpositam admittere, nec apostolos concedere voluit: dabitur appellanti copia conueniendi iudicem intra quatuor menses. Viuianus.

c *Si appellationem*. hic non definiuntur tempora appellationis exercendæ: sed intra quæ conueniatur qui non dedit Apostolos, & appellationem non recepit. & de hoc. ff. de appel. re. l. v. §. fin.

† *al. vrbane.*

d *Tua*. loquitur præfecto prætorio.
e *Aduersarium*. id est iudicem.
f *Ex sententia prolata*. id est propter sententiam prolatam, vt eius exemplum det appellanti: & sic aduersarium vocat iudicem qui conuenitur, vt det fisco pœnam illam quæ est. §. eo. l. quoniam iudices.
g *Inferiorum*. quàm tu præfectus prætorio vel vrbis sis. superior tamen est iudicante: vt in authen. de appell. §. fin. colla. iiij.
h *Arbiter*. id est iudex delegatus.
i *Relationem*. id est apostolos quibus refert causam, & dimittit appellantem ad eum ad quem est appellatum, scilicet delegantem.
k *Appellator*. accipiendo gesta cum relatione: vt supra eod. l. iudicibus.

Magistratus sunt qua duplices.

l PRæcipimus. *Spectabilium*. id est quæ fiunt à sententijs prolatis à spectabilibus iudicibus. Et nota quatuor ordines magistratuum: scilicet princeps qui est primus, illustres, spectabiles, clarissimi: à quibus si appelletur, dicit hæc lex ad quos appellatur. & primo si appelletur à spectabili.
m *Quæ per consultationes*. scilicet appellationes, id est homines appellantes & proponentes

A nobis. Azo.

n *Implorant*. petunt enim vt nos cognoscamus de appellatione.
o *Expectari*. sed aliorum iudicum quos statim dices, & hoc ne nostris, &c.
p *Aliena*. appellantium, quia male possemus intendere.
q *Videantur*. sic in authen. de here. & falcid. in princ. colla. j.
r *Proconsulibus*. omnes proconsules sunt spectabiles: vt in auth. de non alien. §. fin. colla. ij. & de admi. offic. §. fi. colla. iiij.
s *Augustali*. id est præfecto Aegypti qui dicitur Augustalis: quia ibi primo Augustus eū præfecit, & est spectabilis: vt infra de priua. car. l. j.
t *Comite*. & iste similiter est spectabilis: vt supra de offic. comi. Orien. l. j. Accursius.
v *Vicarijs*. scilicet eorum.
x *Quæstorem*. hic est illustris: vt in authent. cod. §. illos. colla. iiij. Azo. Et nor. quòd duo sunt qui de hac appellatione cognoscunt.
y *Iudicijs*. quæ agunt in curia principis.
z *Arripere*. hoc si quæritas excedit decem libras auri: aliter vnus solus sufficit, & non excedat. xx. quia tunc in communi auditorio tractaretur: vt j. cod. l. in offerendis.
a *Et hoc*. scilicet verum est, quasi dicat, siue de causa principali cognouerit spectabilis siue cum ad eum esset ordinariè appellatum.
b *Iudicum*. & nunc ab eius sententia appellatum.
c *Concesso*. ordinariè.
d *Appellationes*. ad se factas. Azo.
e *Acceperint*. vt ordinarij.
f *Et præses sit*. & sic clarissimus: vt supra, vt omnes iud. tam ciui. quàm mi. l. j. poterit etiam esse quandoque spectabilis vel illustris: & tunc est in eo speciale, vt si appelletur ab eo cognoscente vt ordinario, vel delegato, quòd fiat cognitio appellationis à magistro officiorum & quæstore sacri palatij: vt infra eo. l. siquando, quæ est contra. & sic non imitatur ordinem aliorum spectabilium.
g *Eorum*. id est eius.
h *Cum quibus*. id est cum quo.
i *Ex delegatione*. scilicet alterius non principis: vt infra. §. proxi. Accursius.

Appellatur à delegato ad delegantem:

k *Iudicandas*. à delegato appellatur ad delegantem: vt &. ff. quibus &

XXXII. Impp. THEODO. & VALENTINIA. AA. Cyro præfecto prætorio. †

PRæcipimus † ex appellationibus spectabilium l iudicum quæ per consultationes m nostri numinis disceptationem implorant, n non nostram vlterius audientiam expectari: o ne nostris occupationibus, quibus pro vtilitate mūdi à singulorum nonnunquam negocijs auocamur, aliena p defraudari cōmoda videātur. q ¶ Sed si *à proconsulibus, r vel Augustali, s vel comite t Orientis, vel vicarijs v fuerit appellatum: virum illustrem præfectū prætorio qui in nostro est comitatu, virum etiam illustrem quæstorē x nostri palatij, sacris iudicijs y præsidentes disceptationem iubemus arripere, *eo ordine, ea obseruatione, ijsdēque temporibus quibus cæteras quoque lites fatali die post appellationē in sacris auditorijs terminantur: & hoc, a licet quidam prædictorum spectabiliū iudicum b iure concesso, c vt sacri iudices, appellationes d acceperint. e ¶ Quòd si à duce fuerit appellatum: si idem & præses sit: f præfectura necessario tantum iure ordinario in sacro auditorio iudicabit. ¶ In his autem omnibus iudicijs quæ cōsultationum introduximus loco, vel apostolos, vel ea quæ apud eum gesta sunt contra cuius sententiā dicitur appellatum, suscipere ab appellatoribus, & cognitiones inducere apud viros illustres prædictos iudices, & ea quæ geruntur, excipere, scribere, scriptaque litigatoribus edere nostros epistolares præcipimus: officijs videlicet eorū g cū quibus h vir illustris quæstor iudicat, exequētibus iudicata. ¶ Hæc, si appellatio fuerit oblata iudici qui nō ex delegatione i cognoscit. eorū enim sentētijs appellatione suspēsis, qui ex delegatiōe cognoscūt: necesse est eos æstimare, iustè necne fuerit appellatū, qui causas delegauerint iudicādas. k ¶ Huic saluberrimæ legi illud

† *Ex vnuella Theodos. quæ non exstat. Contius.*

† *Hæc l. iubet vt grade tim appellentur, & est similis in c. dilecti filij. cū gl. 2. extra de appella.*

† *alibi, vt pauli videtur in de exposit.*

* *Iustinia. in Nouell. 116 conqueritur accidisse vt post hanc legē præfecti potestā. & Quæstores his vestib. calceis & verbis vtentur, ac si præsens suscipiat imperialis maiestas. quod sub pœna per duellionis imputationem vetat. Contius.*

bus & à quo. l. j. sed quid si iudex desiit esse delegans? Respon. appellatur ad illum qui est eius loco. ar. ff. de iudi. l. proponebatur.

a *Illustri*. non clarissimo, alioquin contra in authent. de appell. §. fin. collat. iiij. vel dic vt ibi.

b *Temporali videlicet die*.

id est in die quo secundum cursum temporis erat vel veteris, vel alterius. Azo. & subaudi, cognoscent, vel iudicabunt. Et sic not. quòd duo sunt, sicut & quādo appellatur à spectabili. Sed contra. §. c. l. à proconsulibus. Sol. vt ibi. Item contra. §. de epis. audi. authen. si quis litigantium. in fi. Solu. vt ibi.

c *Nostri vero libellenses*. duo scilicet: vt in auth. de iudi. §. de vnoquoque. colla. vj.

d *Arbitros*. id est delegatos principis.

e *Inducant*. corā prædictis duobus.

f *Excipiant*. id est in scripris redigant.

g *Qui*. scilicet libellenses. & mutat casum, scilicet quando delegat illustri, vbi princeps de appellatione cognoscit: vt subijcit. Accur.

h *Apud arbitros*. scilicet acta.

i *Suspendi*. nam quorundam non licet, vt præfecti prætorio: vt §. eo. l. à proconsulibus.

k *Licet antea*. arg. contra. ff. de minorib. l. iij. §. scio. & de condit. & demonstr. l. falla. §. fed & si cui. sed simile. ff. de arbitr. l. nam magistratus.

l *Eodem*. mutat adhuc casum.

m *Et*. illustri.

n *Cōsuetus*. sic. ff. quēadmodū ser. amit. l. fi communem. in princ.

o *Arbiter*. priuatus.

p *Intelligant*. ita quòd non mutatur: & ita quod nō mutatur, stat: sic in authen. de admi. offi. §. fi. col. iij. &. C. de testa. l. fancimus. & ff. de aur. & argen. leg. l. j. Sed ar cōtra. ff. de adi. lega. l. transiatio. &. l. alteri. &. l. alūnæ. aliàs. l. Titia. §. quod filias. Et breuiter prædicta collige secundū Ioan.

Appellatio à iudice spectabili in consistorio ad imperatorem, quis de ea cognoscat.

si à spectabili iudice qui tulit sententiam, vel super causa principali vel appellationis ad eum factæ ad imperatorem appelletur, non imperator, quia alijs est intentus: sed alij duo, scilicet præfectus prætorio, & quæstor sacri palatij, de causa appellationis iudicabunt. Si verò à sententia indicis clarissimi ad imperatorē pronouerit: vnus solus. f. præfectus vrbis, vice principis iudicabit: & hoc si ab eo est prouocatū qui vt ordinarius iudicauit: alioquin si vt delegatus, appellatio ad eū qui delegauit referetur. Porro vbi imperator delegauit non illustri, & ab eo

C prouocatur: tunc præfectus prætorio cum quæstore iudicabūt, sicut & cum à spectabili appellatur. Vbi autem illustri delegatur, vel non illustri, qui tamen postea antequam iudicaret, illustri decoratus est dignitate: de causa appellationis ab eo factæ solus princeps cognoscit. Idem est si princeps illustri & non illustri delegauit. In omnibus autem casibus prædictis cognoscētium iudicū epistolares & libellenses apostolos, & gesta apud iudices priores ab appellantibus suscipient, & cognoscendas apud dictos viros illustres inducent: & quæ geruntur, excipient: & scripta litigatoribus edent, & sententiā executioni tradent tempore fatali & dierum in causa appellationis seruatis. Quicquid enim hac lege specialiter non est expressum, legis veteris regulis intelligendum est relictum, secūdum Ir. & hoc iure. C. sed iure authentico. à clarissimo ad spectabilem: à spectabili ad quæstorem & præfectum. Si verò à delegato principis illustri vel spectabili, appellatur ad antiquos Romæ iudices. Si à priuato delegato principis, ad spectabiles: vt in auth. de appella. §. penult. & fin. colla. iiij. Sed quid si per errorem alius pro alio appelletur? Respon. si maior vel par, valer. aliàs non: vt. ff. eo. l. j. §. fi quis.

q EO *casu*. Hæc lex non legitur in scholis.

Vbemus.] CASVS. Contingit aliquando quòd iudex delegatus vel ordinarius dubitat ferre sententiam, & consulit principem: & tunc siue exprimat quid ei placeat, siue nihil dixit, sed simpliciter consuluit super quæstione, non debet prius determinari quæstio à iudice: sed duo patricij vel consulares cum quæstore debent decidere quæstionem. Item si duo iudices discordes sint in ferenda sententia, & ideo consulant principem: prædicti patricij cum quæstore decident quæstionem illam. Vi.

* *eam.*

r *Iudicauerit*. id est cognouerit pro iudicando, nam ante sententiam fit relatio: vt. §. de rela. l. j. nisi in casu,

vt ibi dixi. quo etiam casu potest hic loqui.

s *Placeat*. iudicare.

t *Adiectum sit*. qualiter sibi placeat, est tamen manifestanda relatio: aliàs non valet: vt. §. de rela. l. j. §. j.

v *Quæstori*. sicque sunt tres qui examinant: & secundum eorum consilium respondet imperator, & contra hanc responsionem non

XXXIII. Imperator IVSTINIANVS A. Demostheni præfecto prætorio.

IVbemus, si qua suggestio maioris vel minoris iudicis ad nostram referatur clementiam de negocio quod iudicandum ei tradidimus, vel de quo pro sua iurisdictione iudicauerit, r perentis à nostro numine finem eidem imponi negocio quod ab eo disceptatū est: siue additum sit eidem suggestioni, quid referenti placeat (dum id partibus per sententię suæ recitationem manifestum non fecit) siue nihil huiusmodi adiectum sit, t sed simpliciter nostri numinis responsum expectat: non prius causam * discerni, quàm per sacrā pragmaticam nostri numinis iussionē duo magnifici viri, vel patricij, vel consulares, vel præfectorij, D quos pro tempore nos elegerimus, iubeantur adiungi viro illustri pro tempore quæstori u nostri palatij, & vnà cum eo in scriptis relationem discernere (siue præsentibus partibus hoc perspexerint, siue absentibus) & responsum relationi dādū sua sententia manifestare: vt tamē dispositio huiusmodi excellētissimorū iudicū omnimodo rata

B etiā consultissime credidimus inserendum, vt si priuato non illustri a vni pluribúsve (vt assolet) nostra serenitas adita delegauerit causam, & eius eorúmve definitio fuerit appellatione suspensa: vir quidem magnificus præfectus prætorio, qui in nostro est comitatu, cum viro illustri quæstore temporali iudicet die. b † ¶ Nostri vero libellenses c, qui apud arbitros d gesta sunt, suscipiant, cognitiones inducant, & ea quæ geruntur, excipiant, f scribant, scriptáque litigatoribus edant: qui g etiam apud arbitros h (licet illustres sint) ex delegatione nostra cognoscentes excipiūt, si in sacratissimo nostri numinis comitatu causæ dicantur. ¶ Sanè si illustrium ac magnificorum iudicum sententiæ fuerint appellatione suspensæ, eorum videlicet, quorum sententias licet appellatione suspendi: i per consultationem nostram volumus audientiam expectari, licet antea k priuato homini (id est non illustri) lite à nobis delegata, is postea tempore definitionis illustri decoratus dignitate reperiatur. ¶ Eodem l obseruando & si aliter ei m coniunctus n sit arbiter, o qui non illustrem meruit dignitatē. Quicquid autem hac lege specialiter non videtur expressum, id veterum legum constitutionumque regulis omnes relictum intelligant. p

De appellatione interposita à præsidis sententia super statu apparitoris magistri militum lata, cognoscit præfectus vna cum magistro militum, etiam si magister ipsi præsidi delegasset. Saly. Vel sic: Quando appellatur à sententia lata super statu comitatum, statuitur hic quis debeat esse iudex appellationis. h. d. secundum Pau. de Cast.

XXXIII. Idem AA. Cyro præfecto prætorio.

EO casuquo apparitor magisteriæ potestatis de curia vel officio cohortali, de statu in prouincia patitur cōtrouersiā, vel vt tributa vel functiones debens in prouincia detinetur: si sententia rectoris prouinciæ fuerit appellatione suspensa: cum tua sublimitate viro quoque magnifico magistro militum cognoscente, causæ iubemus merita ponderari: licet magister militum rectori prouinciæ causam delegauerit perorandam.

Quando princeps super aliqua causa consulitur, ab eius consiliariis partibus præsentibus vel absentibus causa examinatur: & ab eorum consultationibus non appellatur. Bar. & Pau. de Cast. Vel sic: A rescripto principis non appellatur: bene autem appellatur à sententia inde secuta. Iac. But. Vel sic: Si princeps super aliqua causa consulitur, à consiliariis hic nominatis partibus præsentibus vel absentibus causa vna cum relatione examinatur: & secundum eorum consilium princeps rescribit, & à tali rescripto non appellatur. Salycetus.

XXXIIII. Imperator IVSTINIANVS A. Demostheni præfecto prætorio.

IVbemus.] CASVS. Contingit aliquando quòd iudex delegatus vel ordinarius dubitat ferre sententiam, & consulit principem: & tunc siue exprimat quid ei placeat, siue nihil dixit, sed simpliciter consuluit super quæstione, non debet prius determinari quæstio à iudice: sed duo patricij vel consulares cum quæstore debent decidere quæstionem. Item si duo iudices discordes sint in ferenda sententia, & ideo consulant principem: prædicti patricij cum quæstore decident quæstionem illam. Vi.

r *Iudicauerit*. id est cognouerit pro iudicando, nam ante sententiam fit relatio: vt. §. de rela. l. j. nisi in casu,

ne n non appellatur, vt subijcit : sed contra sententiam sic, vt dixim⁹.ff.eodem. l. nouum.

a *Diuersas sententias suas.* in animo conceptas, non autem prolatas : quia tunc si sunt delegati, delegans vnam approbaret : vt. ff de re iudica.l.duo iudices. si ordinarij, valet pro reo : vt in eod. tit. l. inter partes.

In offerendis.] CASVS. In superiori l. iubemus. dictum est quòd duo patricij cognoscunt de causa, & ferunt sententiam indefinitè : imo refert se ad hoc quod dictur in. l. præcipimus. in princ. &.§. huic saluberrimo. Hæc lex diffinguit, quòd si est quæstio propter decem libras, vel minorem summam, vnus tantum patricius vel quæstor iudicabit: sed vsque ad viginti, duo patricij cognoscent:& si isti duo dissentiant, quæstor eis adiungetur. Si vero sit quæstio quæ excedat viginti, vel in palatio principis ventilabitur : epistolares. i. tabelliones, omnia quæ aguntur, redigere in scripturam debent. & quando iudex consulit imperatorem, & imperator committit causam prædictis patriciis, victus & victor intra biennium debent istis patriciis consultationem offerre. & quando isti iudices cognoscunt de tali consultatione, noui testes possunt induci, & nouæ probationes.

b *Pronocationibus.* quæ fiunt à spectabilibus : vt. l. præcipimus. in princ. & priuato delegato, non illustri : vt supra in ead. l. §. huic.

c *Decernendam.* videbimus enim an maior quantitas contineatur in sententia, in qua appellatur, nec ne. Quid autem si de hoc dubitetur : quia talis est species de qua potest dubitari, vt si est tutelæ, vel curæ : sub quo iudice cognoscetur? Potest dici quod ambo in dubio cognoscent. ar. ff. de iurisd. om. iu. l. si idem. §.j. & fin. & ar. ff. de li. agno. l. iij. §. quia Plautianum.

d *Terminetur.* scilicet litis æstimatio.

e *Iudicibus.* scilicet præfecto & quæstori: vt. ff. eo. l. præcipimus.

f *Excipientibus.* scilicet in scriptis.

g *Dissentient.* istis duobus modis aditur quæstor, vt subijcit. sic. ff. de arbit. l. item si vnus §. principaliter. Sed quomodo aditur quæstor, cum erat vnus de duobus? Dic quòd sit, nulli danda licentia contra prouocationem eorum proferre sententiam, vel aliam quancunque dubitationem introducere. ¶ Quam obseruationem, non solum si vnus iudex suggestione vel relatione vsus fuerit, tenere censemus: sed etiã si duobus, vel amplioribus datis iudicibus, in vnam sententiam minime omnes conuenerint, sed diuersas[a] suas sententias vnusquisque nostræ manuetudine retulerit, vel omnes nos consuluerint quid discernendum sit.

In causis quæ sunt vsque ad decem libras auri, solum vnus iudex cognoscit. In causis quæ sunt vsque ad viginti libras, principium non mutatur. In causis quæ sunt vltra viginti libras, totum auditorium principis expectatur. Et ad appellationem introducendam est biennium constitutum, & nouæ probationes recipiuntur. h. d. secundum Bart. Vel sic : In appellatione ad sacrum palatium deuoluta, si sit æstimationis viginti librarum auri, & à decem supra, cognoscit præfectus prætorio, & quæstor infra, cognoscit alter eorum tantum. si vero sit maioris æstimationis viginti librarum, cognoscit principis consistorium causa intra biennium intimanda : & ab eorum sententia non appellatur. Salycetus.

xxxv. Idem A. Mennæ præfecto prætorio.

IN offerendis prouocationibus,[b] ex quibus consultationum more negocium in sacrum nostrum palatium introduci solebat, hoc addendum esse censemus: vt si quidẽ non excedat litis æstimatio decem librarum auri quantitatem, ex ipsa scilicet sententia iudicis decernendam[c] : non duobus (sicut antea) magnificis iudicibus, sed vni tantummodo disceptatio negocij deputetur. ¶ Sin vero memoratam excedens quãtitatem, viginti libris auri terminetur[d] : duobus tradatur disceptatio magnificis iudicibus[e], viris scilicet deuotis epistolaribus cognitionalia certamina excipientibus[f] : ita tamen, vt si dissentiant[g], virum illustrem pro tempore quæstorem adhibeant, vt eo dubietatem dirimente finiatur negocium.

His videlicet litibus, quarum æstimatio viginti librarũ auri quantitatem excedit, in commune auditorium florentissimorum sacri nostri palatij procerum introducendis : vt tamen secũdum iam statuta † liceat quidem non solum victo, sed etiam victori consultationem ad vnum vel duos[h] iudices mittendam, intra biennij[i] tempus † ei vel eis intimare. Post excessum enim memorati temporis huiusmodi licentiam amputamus. ¶ Quæ vero fuerint ab eo vel eis decreta, nulla prouocatione suspẽdantur. ¶ Nouas etiam adsertiones[k] à partibus apud eundem vel eosdem iudices addi, ad exemplum consultationis ad sacrum nostrum palatium introducendæ permittimus. Dat. VIII. Id. April. Constantinop. Decio Cos.

Si appellatur à duce, siue sit illustris, siue spectabilis, solum magister officiorum cognoscit. & in hoc corrigitur. l præcipimus. hoc dicit secundum Bart. Vel sic : De appellatione interposita à duce spectabili vel illustri cognoscit magister officiorum, & quæstor sacri palatij. Salycetus.

xxxvi. Idem A. Demostheni præfecto prætorio.

SIquando † duciano[l] iudicio appellatio fuerit oblata: siue ab ipsa qualitate iudicis, siue ex diuina delegatione viro spectabili duci destinata, siue inter spectabiles idem dux connumeretur, siue illustri dignitate decoretur, siue etiam maiore (cum etiam magisteriæ potestatis homines, necnõ consulares sæpe, vtilitate publica poscente, ad huiusmodi curam perueniant) nullo discrimine habito, non dignitatem, sed ducatus magistratum spectari: & appellationem ex quocunque duce peruenientem, non vt antea erat dispositum, sed apud virum sublimissimũ magistrum officiorum : necnon virum excellentissimum nostri palatij quæstorem, cõmuni audientia proposita, in sacro auditorio more consultationum, viris deuotis epistolaribus excipientibus vẽtilari sancimus : nulla veteris legis in hac causa obseruatione custodienda, sed apud eosdem tantummodo excellentissimos iudices causa trutinanda.

Appellatur à tanto, & discutitur de toto : quia appellatio est communis etiam parti quæ non appellauit. h.d. secundum Bald. & non est alibi. Vel sic : Appellatum potest appellationem exercere sicut appellans, & petere sententiam in melius reformari in sui fauorem. h. d. vsque ad. §. in refutatorijs. Bart. & Salycetus.

xxxvi. Idem A. Iuliano*. p. p.

AMpliorem prouidentiam subiectis conferentes, quàm forsitan ipsi vigilantes[a] inueniunt, antiquam obseruationem emendamus : cum in appellationum auditoriis is solus post sententiam iudicis emendationem meruerat, qui ad prouocationis conuolasset auxilium : altera parte, quæ hoc non fecisset, sententiam sequi (qualiscunque fuisset) compellenda. ¶ Sancimus itaque, si appellator semel in iudicium venerit, & causas appellationis suæ proposuerit : habere licentiam & aduersarium eius, si quid iudicatis[b] opponere maluerit, si præsto fuerit, hoc facere, & iudiciale mereri præsidium. ¶ Sin autem absens fuerit : nihilo minus iudicem per suum vigorẽ eius parteis adimplere.[c]†

Gaudent breuitate moderni. h.d. secundum Bart. Vel sic : Libelli appellatorij non debent esse verbosi : nec superflui, sed necessaria tantum continere : quibus omissis punimur offendentes arbitrio iudicis. h. d. secundum primam expositionem quæ est magis amicabilem. Salycetus.

In refutatorijs[d] autem libellis qui solent maxime in sacro auditorio prudentissimorum nostrorum procerum recitari, caueant tam litigatores quàm libellorum dictatores verbosis vti adsertionibus, * & ea[e] quæ iam perorata[f] sunt, iterum[g] resuscitare[h] : sed hæc sola eis inscribere quæ compendiosa narratione causas prouocationis possunt explanare, vel aliquid[i] noui continent, vel addere, quod derelictum est, sciturí quòd si hoc fuerit prætermissum, non deerit aduersus libellorum conditores amplissimi iudicij competens indignatio, quòd sufficiant[l] gestorum volumina introducta, & virorum spectabilium magistrorum scriniorum breues omnia apertissime ostendere.

Sufficit quòd iurisdictio in principio sit fundata ratione dubij, licet in calculo ferenda sententiæ appareat aliquid quod à principio esset obstatiuum iurisdictioni. h. d. secundum Baldum. Vel sic : Si tempore sententiæ summa reperiatur maior quàm prima facie videbatur : non impeditur iudex super toto pronunciare. h. d. notabiliſ. §. ille, quem bene no. secundum Bartol. Vel sic : Crescente lite, crescit iurisdictio. Vel sic : Ratione dubij cognoscitur & pronunciatur vltra iurisdictionem ordinariam indicantis. Salycetus.

Sed enim scimus legem nostram esse promulgatam,[m] per quam more consultationũ in causis quidem quæ vsq; ad decem libras auri extenduntur, vnum iudicem sanctimus supponi, viginti autem duos sublimissimos iudices. Sed cum prima quidem facie videbatur non tantam summam excedere,[n] in definitiua autem sententia apparebat iudici vel iudicibus etiam maiorem quantitatem debere imponere:[o] nõ erat eis possibile formam qua erant concluſi, excedere. ¶ Sed nos definimus, & omnem eis damus facultatem, si hoc ita fuerit subsecutum, licere eis & ampliorem summam præfata quantitate in qua dati sunt iudices excedere: & non admodũ suæ rationis,[p] sed ad veritatis indaginem ferre sententiam : ne tanti iudices quasi vinculis præpediti non possint legum veritati, & iudiciali vigori per omnia satisfacere.

TITVLVS LXIII.
DE TEMPORIBVS ET reparationibus † appellationum, seu consultationum.

Qui appellat à nominatione, habet decem dies ad appellandum, duos menses ad prosequendum, secundum vnam lect. Bald. Vel sic : Tempus exercendæ appellationis interpositæ à nominatione ad munera, est duorum mensium à tempore scientiæ. Bart.

I. Imp. Constantin. A. ad Crispinum.

SIquis per absentiam[q] nominatus, vel ad diuumuiratus, aliorumq; honorum insulas vel munus aliquod[r] euocatus, ad prouocationis auxilium omittere modo, per absentiam.

in cap. Romana. §. debet. eo. tit. lib. vj.

Mpliorem.] CASVS. Olim si aliquis appellabat, appellator ante habebat commodum de appellatore, non aduersarius. verbi gratia : conueni Titium in. xl. iudex condemnauit eum in xxx. si Titius appellabat, iudex appellationis, vt ei vidiscretionibus, in quibus refutatur audientia iudicis qui tulit sententiam, vel in literis dimissoriis. Vel tertio appellat preces refutatorias illas de quibus dixi. ff. de rela. l. j. in fin.

e *Ea.* supple, & caueant ea, &c.

f *Peroratæ.* id est allegatæ. & alibi scripta de testibus & confessionibus quæ iudex appellationis habet sibi tradita.

g *Iterum.* & ita bis idẽ repetebat: non autem dicit quòd acta primæ causæ non videat iudex.

h *Resuscitare*, id est in scriptis redigere, & recitare : argu. ad hoc. ff. de preci. impe. offe. l. fi. & supra de rela. l. fi. Accursius.

i *Aliquid noui continent.* vtputa cõfessiones nouiter factas, & testificationes, breuiter narrandum est secũdum Azo.

k *Addere.* not. fieri posse confessiones de nouo.

l *Quòd sufficiant.* ideo non deceritquòd id est quia sufficiant.

m *Promulgatam.* ff. eo. l. in offerendis.

n *Excedere.* Puta in vniuersali iudicio petitione hæreditatis, & familiæ erciscundæ.

o *Imponere.* ex eadem parte. Vel forte etiam ex alia causa, nam & alteri licet petere emẽdationem: vt in princ. huius legis.

p *Rationis.* aliàs rationis, scilicet inductæ ex lege illa, in offerendis. & aliàs, narrationis, scilicet dictæ legis. Et not. quòd ex hac lege & instit. de act. §. fi minus. colligunt quidam, vt P. quòd si primo petij quinque, in eodem iudicio possum addere & petere alia quinque, quod non placet. & hic dicit in petitione hæreditatis, vel simili iudicio: vt dixi in vniuersali.

de temporibus, &c.

Quando & qualiter fiat appellatio dixit : nunc intra quæ tempora exeretur.

† *Cum necessitas publica vel agitanda iudicis in causa fuit, vt laboretur tempora, ex rescripto principum reparatio & ea ad negotia denuo iandat est Co Theodo. l. 1. tit. l. 3 Am. Compurandos tempus.*

SIquis.] CASVS. Nominatus ad munus aliquod, si ex vult excusare, debet appellare. Intra vero quod tempus debeat prosequi appellationem, quæritur? Respond. quòd si absens est, intra duos menses computandos à tempore sententiæ : si præsens est, statim incipiunt currere sibi duo menses. Vivianus.

q *Si quis per absentiam.*

r *Munus aliquod.* præter tutelam, vel curam : vt dixi. ff. rit. l. 1. si ad scribatum.

† *corrigitur in No. 23. c. 3. Cõmu.*

† *l. 1. ff. de senten. pp. in qua biennium datur ad supplicandum principi. Cauius. Hodie anni l. vlt. §. initi. j. eo. Ciuius.*

* *adscriptionibus.*

† *Cum gl. in cap. Romana. de appellat. lib. vj.*

non ad papam: vt hic est casus secundũ eundem Bart. hic. & in d. §. si quis in appellatione, de quo vide latius per canonistas in cap.

scribatum. & facit ad hoc.l.hi qui. Accursius.

a *Interponenda.* vel proprie,& etiã speciale.vel verius,id est,interpositæ intra decem dies : vt.ff.tit.j. auth. hodie. & extenditur causa appellationis in duos menses : & in hoc est speciale : quia aliàs alia tempora statuuntur: vt.j.l.proxi. & in authent. ei qui. prima est cõtra l.ff quando app.sit.l.j. §.quod in sententiis. Accursius.

b *Computanda sunt.* ad exercendam.& hic accipe, per absentiam.

c *Monstrauerit.* quod est eo ipso quòd contrarium nõ probatur, id est, contra se monstrabitur : vt &. ff. de proba. l. verius. & sic habebit pro singulis xx. miliaribus vnam diem. ff.de verb.sig. l. in itinere. & sic plus habet quàm ille qui præsens est. & ad hoc ff.quomodo & quando iudex,ab eo.& est speciale in hoc casu: vt ciro per officiales reipublicæ consulatur.& ex hac lege potest poni casus in regula iuris: vt.ff.de regu.iur.l. vbi lex.

†Ex Nouel. Theodo. quæ non extat. Contin.

T *Empora fatalium,*] CASVS. Olim statuta erant tempora in exercenda causa appellationis : & illa dicebantur fatalia : quia fatum, id est mortem vel terminum imponebant causæ : quia si aliquis appellabat à sententia clarissimi vel spectabilis. vj. menses dabantur : & hæc tempora dicebantur primi fatalis diei. elapsis his temporibus videbatur terminata causa, vel mortua de rigore iuris:sed de æquitate dabatur secundus fatalis dies , cuius secundi diei tẽpora erant.xxx. & vnus dies,& tertius, & quartus , & quilibet totidem dierum : & si appellator non prosequebatur causam appellationis intra illa tempora, adhuc poterat petere reparationem vel refectionem causæ à principe intra tres menses, qui computabantur à tempore quo quartus fatalis dies elabebatur.Si vero appellatum est à delegato à principe: tempora primi fatalis diei erunt sex menses. & postquam est elapsus prior dies fatalis, dantur tres fatales: & tempora cuiuslibet fatalis sunt. xxx. & vnus. elapsis his temporibus,non potest peti restitutio à principe : sententia mandatur executioni. Si autem sit appellatum à delegato præfecti prætorio , vel alterius, primus fatalis dies erit duorum mensium , & alij tres dies fatales. & computabuntur in his diebus fatalibus dies feriati. his temporibus elapsis , si appellator non prosequatur causam appellationis, prima sententia remanet firma. Vivianus.

†Quia interdum dabatur. 4. mensium reparatio.l.vlt.C. Theod.e.tit. Ité dabatur secunda reparatio ad impetrãdum rescriptum.

Fatale causarum quod dicitur esse.

II. Impp. THEOD. & VALEN. AA. Cyro præfecto prætorio.

T *Empora* † *fatalium* d *dierum* pro sæculi nostri beatitudine credimus emendanda , vbique dilationum materias amputantes c. † ¶ Et primi quidem fatalis diei tempora f post appellationem m , siue à viro clarissimo rectore prouinciæ , siue à spectabili iudice fuerit appellatum, sex mensium esse iubemus. ¶ Quòd si primo fatali die lapsus est appellator , triceſimumprimum diem alterum volumus esse fatalem. ¶ Quòd si eo quoque appellator exciderit: tertium similiter totidem diebus intermissis , fatalem obseruari decernimus. ¶ Quòd si tertius quoque lapsus fuerit temporalis : quartum etiam fatalem post triceſimumprimum diem similiter obseruari decernimus. Quòd si ita contigerit,vt quatuor fatalibus diebus qui appellauit, exciderit : tunc intra trium aliorum mensium spacium à nostro numine reparationem g peti præcipimus : qua petita nec aduersarium decernimus admoneri h, nec temporalem i diem ad petitionem reparationis numerari , sed trium mensium spacio ex quarto fatali numerando causam induci præcipimus: licet ante vnum diem reparatio fuerit impetrata : licet allegata in iudicio virorum illustrium præfectorum nõ fuerit. k Nec hoc l parti nocebit aduersæ : cum non dubius sed notus omnibus dies fatalis m appareat. Et hoc si aduersus viri clarissimi rectoris prouinciæ vel spectabilium iudicum sententias fuerit appellatum.

¶ Quòd si ab arbitro n in prouincia ex delegatione sacra disceptante appellatio subsequatur: post priorem fatalem lapsum tres alij tantũ fatales dies similiter (vt supra dictum est) seruabuntur, nulla reparatione à nostro numine postulanda : ita , vt nonagintatribus o diebus elapsis, iudicata cõgrue executioni p mandentur. ¶ Sin autem ex sententia prætorianæ præfecturæ, vel magistri officiorum,vel ab alio illustri dignitate decorato arbiter in hac sacratissima ciuitate fuerit delegatus , & appellatio contra definitionem vel sententiam eius subsecuta fuerit : primus quidem fatalis dies duorũ mensium,alij vero tres ad similitudinẽ supradictorum fatalium numerentur. ¶ Qui vero delegatum vel à spectabili iudice seu præside prouinciæ arbitrum appellauerit q : primum quidẽ fatalem diem duorum mensium , tres vero alios ad si-

Fatalia cur sæpe per quæ possint reparari.

a *Amputantes.* quæ denegari debent , nisi vrgentissima causa vel ratio postulet : vt.ff. de dilat. l.j. Sed cur dicitur hic fatalium, cum & alij dentur ? Respon. ideo quia mero iure causa in fatum concessit, & finem accepit : licet de æquitate aliæ adhuc dentur dilationes.

f *Tempora.* id est, dies fatalis.

g *Reparationem* , quia cum causa accepit fatum, petitur à principe vt reparetur : quod fieri potest intra tres menses : tribus mensibus computandis à fine quarti fatalis , vt subijcit : nec in hac petitione reparationis , vel post eam petitam necesse est vocari aduersarium pro hoc , vt subijcit.Sed hodie iure codicis non videtur habere locum reparatio : vt.j. l. proxi. nisi dicatur illam correctã per vltimã legem huius tituli : vltima corrigitur per authent.de iudi. §. appellationes. colla. vj.

h *Decernimus admoneri.* ad hoc vt sciat qualiter reparatio petita sit, nec etiam in eius petitione.

i *Temporalem* , scilicet reparationis indultum. quasi dicat, non computatur statim ex quo datur,sed demum finito quarto , cum forte intra tempora quarti petita sit reparatio. & hoc subijcit hic, & supra qui admit. ad bon. possef. l. fina. Alij dicunt quòd hic dicit quòd non est aliud tempus dandum post istam reparationem : & quod infra subijcit,non mutatur.

k *Non fuerit* . ante finitum quartum , & post quintum incertum .

l *Nec hoc.* quòd sic petitur ea absente : quia non debet certiorari, qui scit, vel scire debet : vt hic subijcit, &.ff. de act. empt. l.j. in fine.

m *Fatalis.* finis quarti, & principii quinti. Item non nocebit similiter : quia cum voluerit in fato principali petere , qui reparationem petijt,debebit aduersarium vocare.

n *Quòd si ab arbitro.* id est , delegato principis.

o *Nonagintatribus.* præter primum scilicet fatalem, qui est sex mensium : vt.ff.l.proxi. &. j. l.fin. §.j.

p *Executioni.* sed nõne dabitur spacium duorum mensium vel quatuor post omnes fatales , sicut post confirmationem , quod videtur : vt supra de vsur. rei iudi. l. ij ? Sed respondeo , non: quia iudex appellationis non iudicauerat : quia non venerat pars ad iudicium. Perinde est ergo ac si nõ fuisset appellatum. vnde ex prima sententia fit executio, vt in fine huius legis, secundum Azo.

q *Appellauerit* . id est , appellationem repulerit , secundum H.

a *Præcedentes eos dies vt temporales.* Construe sic:temporales,id est A vnde sumitur. §.j. ibi , quid enim agere oportebat &c. & ita feriati dies,obseruentur à litigantibus : vt. j. sicut præcedentes eos dies feriatos. q.d. feriati & non feriati computentur : vt.ff. de fer. & de dilatio.l.fiue pars.§.feriæ. Alij dicunt quod præcedentibus diebus debet expediri negocium , cum superueniunt fatales. Accursius.

b *Si solus litigat* . quia non est præsens aduersarius contra quem est appellatum, quisquis oppo nerat fatalia cucurrisse. Et not. hic quòd iudex suppler de facto quod notum est ei nõ vt iudici: & sic.ff.tit.j. l. fi. §. fin autem absens. &.ff. de procura. l. filius familias. §. milites. & dixi.ff. vt quæ desunt aduo. part. l.j. Vel dic quodammodo ei esse notum vt iudici.

Facit ad hoc.§. glo. in. bona memoria. fu per nobis,in summa. in post.extra de appellatis. & Bal. secun. di Marsilium. vbi de ad monendo. adhuc sic dicit quidam ne dum in appellatis, sed etiam appellatoribus pro sequendis.

Sequitur authen. ei qui appellat. quæ corrigit legem istam . & est de his qui ingredi. ad appel. §. j. collat.v. Accursius.a

E *i qui appellat.*] CASVS. In legibus eræ plures fatales dies cõstituti, sicut dictum est superius. Authent. statuit vnum tantum fatalem diem , intra quem appellator debet prosequi appellationem, siue solus ipse sit in iudicio, siue præsente altera parte: & si iusta causa interuenerit , alius annus datur ei ad exemplum. Si appellator nolit pro sequi appellationem, victor debet afferre suas allegationes , vt prima sententia confirmetur , vel rescindatur: & absens præsenti debet condemnari in expensis.

†Canon.ci tatus.ibi. ipse damnatus. causa de appell.

c *Secundum se* . id est, cum ipse solus est in causa sine aduersario: & communiter quando cum aduersario : nam & verque esse potest : vt infra. c.l. fi. §.illud. Vel dic secundum se,quando solus: communiter, quando duo sunt,qui communẽ habent causam contra tertium.

d *Iusta causa.* quare nõ possit exequi litem.

e *Indulgeatur* . à lege : & sic non est opus restitutione in integrum.

f *Quo.* scilicet secundo anno : & sic sunt duo fatalia . Sed olim plura licet breuiora: vt hoc tit. l. ij. & fi.

g *Completa.* id est , nõ concluso & renunciato.

Appellãs qui non diligenti appellationis prosequi non potest, aut terminũ habebit.

h *Manet sententia.* ac si non fuisset appellatum: vt.j.c.l.fi. §. fi. in fi. & in hac lege, tempora. in fi. &.ff. tit. j. l. fi contra maiorem. Et hoc casu actio in factum datur ex sententia prius lata : licet quando secundo sententiaretur,aliud esset secũdum quosdam: vt no. ff. de his qui notã. infa. l. furti §.j. Sed quid si iusta causa etiam secundo anno fuerit impeditus? Respon. datur restitutio ex clausula generali. ff. ex quib. cau. mai. l.j. in fi. & in corpore militudinem prædictorum fatalium dierum habeat. ¶ Illud etiam circa obseruationem fatalium dierum custodiri decernimus : vt si forte temporales in feriatos dies quoquo modo inciderint : præcedentes a eos dies vt temporales à litigantibus obseruentur . ¶ Quòd si quis secus ac iura præcipiunt, lapsus dies fuerit temporalis, & hoc primo loco vel à præsente aduersario , vel etiam à iudice † si solus litigat b appellator , fuerit oppositum , probatumque: pro eo habebitur appellator,ac si sententiã quoquo modo non coactus susceperit.

IN AVTHENT. DE his qui ingrediunt. ad appel. §. j. colla. v. consti. xj.

Hec authent. dicit quòd tempus exercendæ & finiendæ appellationis est annus , & ex causa scilicet impedimenti est biennium: intra quod tempus vtraque & altera pars potest causam prosequi : quo tempore transacto, iudice appellationis nihil pronunciante, sententia prima transijt in rem iudicatam. Si ergo appellans vult absente aduersario pronunciari, ne sententia prima confirmetur,debet vltimo mense comparere , & facere aduersarium citari . Iudex vero sententiã insinuabit vel confirmabit prout acta dictabunt , absente semper propter absentiam condemnando in expensis. Baldus.

E I qui † appellat, impertitur annus, intra quẽm secundum se c communiter ve cum aduersario litem exequatur : aut si iusta causa d intercesserit , alius annus indulgeatur : e quo f transacto,lite non completa , g rata manet sententia h. ¶ Appellatore cessante, cum vnus mensis i supereſt ex biennio : licet victori ingredi, vt reus quæratur : quo siue inuento , siue non , suas afferat k allegationes : & vel confirmetur , vel rescindatur sententia in omni casu : l absente in expensis condemnando secundum tempora fatalium dierũ. ¶ Neutro m vero occurrente, post secundum fatalem, n permanet sententia rata.

IN AVTHENT. DE appella. & intra quæ tempo. §. ad hæc sancimus. colla. iiij. constitu. ij.

Si stat per principem , non currunt tempora appellationis, donec princeps constituat quis cognoscat. Baldus. Vel sic : In consistorio principis currit tempus intimandæ, sed non introducendæ appellationis , donec constituat , quis cognoscere debeat. Salye.

S Ed & lis quæ speratur in consistorium principis inferri,absque damno moræ maneat intacta p , donec ipse faciat eam introduci , & à proceribus secundum morem dirimi.

IN AVTHENT. VT sponsa. largi. §. hoc quoque, colla. ix. constit. ij.

Si stat per iudicem appellationis, non currunt fatalia. Baldus.

S I appellatione secuta, nouissimo inducíarum die q, aut pars vtraque , aut solus qui appellatione vsus est, occurrerit, & suam præsentiam manifestauerit iudici futuro appellationis examinãti negotium, vel eius consiliariis, aut his qui lites intromittunt , & iudex vt spon. lar. §. hoc quoque. colla. ix.

i *Vnus mensis.* & etiam ante,si vult : vt.j. eo.l. fin. §. nulli licẽtia. Sed certe illa loquitur in introducenda , non in exercenda.

k *Asserat.* actor.

l *In omni casu.* siue rescindatur, siue confirmetur . & gratias agat Deo , quod in principali causa seruatur ei (quanquam absenti) iusticia: vt in corpo. §. j. in fine.

m *Neutro.* i. nec actore, neque reo veniẽte.

n *Secundum fatalem* . i. post biẽnium. & idem si tantum datus est annus.

†Concor. gl. super verbo prolatam. in ca. veniens. de renuncia. & in clemẽ. quamdiu. de appellat.

S I tamen.] CASVS. Hæc auth. dicit: Si contingat quòd forte in medio tempore fatalium,id est,duorum annorũ qui dati sunt ad appellationẽ exercendam , ipsi litigatores eligant arbitros:nõ currit tempus : quia litiganti non currit tẽpus. Vivianus.

o *Ex causa temporis.* nec ei currit tempus , qui semper litigat: vt.ff. de inofficio.testament.l.con tra maiores.

Sed & lis.] CASVS. Superiores authen. locum habent quando lis ventilabatur coram aliquo iudice:hęc quãdo appellatio ventilatur corã principe.dicit enim quòd lis quæ mouetur coram principe , potest moueri omni tempore, donec imperator præcipiat, quòd illa causa determinetur. Vinia.

p *Intacta.* hoc etiam olim erat : vt infra eo. l.fi. §. si tamen. & intelligit quidam vt lo. hanc authent. quando ille qui appellauit,notum fecerat principi : aliàs nõ esset sine dam no moræ. Alij dicunt contra, quòd qui metuit sententiam, debet notificare , vt confirmetur vel delegetur, non appellans . & pro eis est in authẽ. de his qui ingre. ad appel. §. illud quoque. colla. v.

Sequitur alia authẽ. si appellatione . aliàs incipit, Item si appellatione.quæ est in cor.

Si appellatione.] CASVS. Si appellator vel altera pars,aut ambo simul veniant ad iudicẽ appellationis , etiam vltima die fatalium,& iudex nolit eum vel eos audire : nullum fit præiudicium partibus in hoc ; quia postea etiam poterit examinari causa appellationis : cum stet per iudicem quo minus appellatio exerceatur. Vivianus.

q *Nouissimo inducíarum die.* id est in vltima dilatione.

a *Nullum præiudicium.* immo videtur rata sententia: vt. ff. e. authent. ei qui. Sed hic stetit per iudicem: vt. ff. ex quib. cau. ma. l. sed & si per prætorem. §. ait prætor. & de dam. infe. l. si finita. §. eleganter. Sed cerce authen. illa, ei qui, &c. loquitur quãdo stetit per iudicem: vt in cor. de his qui ingre. ad appel. circa princ. colla. v. Sed certe nec ibi prohibet vltra biẽnium prorogari in eo quod dicit, si steterit per iudicem. Sine ergo steterit per principem, non currit tempus: vt. ff. authent. sed & lis. siue per alium iudicem, idem est: vt hic. quod intellige quãtum ad effectum: nam datur restitutio: vt. ff. ex quib. cau. ma. l. si per prætorem. §. ait prætor. In causa principali non datur restitutio post triennium: vt. ff. de iudi. l. properandum. §. fin autem vtraque. Sed quid si steterit per alium? Respõ. nihilo minus currit tempus, sed agitur contra eum de dolo: vt. ff. de dolo. l. arbitrio §. dolo. sed si ille non esset soluẽdo, restitueretur ad litem: vt. ff. de eo per quẽ fac. est. l. si. Accursius.

NEMO.] CASVS. Hæc lex corrigit primam in hoc quòd prima dicebat, quòd elapsis primis fatalibus diebus poterat peti reparatio siue restitutio causæ: hic dicit quòd reparatio nullo modo petatur: sed appellator statim cũ appellat, vel intra medietatem temporis quod datur ad appellationẽ prosequendã vel exercendam, debet appellationem exercere.

b *Consultationibus.* id est appellationibus. & sic ponitur cõtentum pro continente, secundum Oc.

c *Statuti.* vt. ff. l. prox.

d *Sub prætextu.* nedum per rescriptum.

e *Vigilanti diligentia.* ablatiuus. Et sic nota quòd per hanc legem corrigitur superior in eo quod de reparatione dicit. sed hæc per vltimam in primo respon. & vltima per authen. ei qui.

f *Statim.* vt. ff. l. proxi.

g *Dimidiam partem.* scilicet vltimi fatalis. & hoc est consilium secundum quosdam: nam in vltimo die potest venire: & facit ad hoc. ff. de cuict. si rem quam. §. quolibet. & C. eo. l. fin. § & cũ antea. ADDITIO. Aduertas quòd hæc glo. diceret vtrũ si ista l. intelligeretur de tempore constituto ad initiandum processum super appellatione: sed veritas est, vt dicit hic Bar quòd loquitur de tempore constituto ad appellationem intimãdam, seu producendam: & ideo debet produci ante medium illius termini constituti: vt. ff. titu. j. l. in offerendis &. C. eo l. fi. §. in his, & ita secundum eum tenebat Iaco. Butrig. & etiam Iaco. de Are.

Diuisio. PER *hanc.* Continet tres partes. Primo dicit quòd non allegatum in causa principali, potest allegari dummodo non sit omnino nouum, & in primo iudicio non deductum: sed sit ab illo quod erat deductum, dependens. & hoc vsque ibi, Sed & si. Secundo quòd non probatum potest probari: vsque ibi, Quo xercitatis. Tertio redditur ratio ad vtrumque. Paul. de Cast. CASVS. In causa appellationis vtraque pars inducere potest nouas probationes, vel exceptiones: dum tamen hæ probationes non pertineant ad nouum. c. sed ad primam causam in qua erat appellatum. Viuianus:

in definitis diebus eum suscipere differat: nullum a præiudicium partibus, aut vni earũ ex hoc penitus volumus fieri, sed post hoc examinari appellationes huiusmodi, & legitima sæntentia terminari.

Ad appellationem exercendam post tempora statuta. ff. eo. l. 2. non conceluntur alia. Et tempus appellationis introducendæ, est dimidietas temporis exercendæ. Salyc. Vel sic: Lex ista venit ad supplendum præcedentia, & dicit quòd transactis temporibus de quibus ibi defertur appellatio: & non est licitum à principe impetrare restaurationem, nisi in primo casu legis præcedentis. Paul. de Cast.

III. Imp. IVSTINIANVS. A. Appioni præfect. præt.

NEMO arbitretur in posterum licentiam futuram consultationibus b vltra statuti c temporis viuendi spacia, neque per oblationem precum, neque per sacrum rescriptum super reparatione temporum indulgendum, neque sub prætextu d quodam altero, se omnibus incumbẽdum esse vigilanti diligentia, e quò prouocationes eorum intra statutum tempus introducantur.

¶ Ita vt etiam gesta in iudicio contra quod prouocatum est, non prope finem temporis tradantur scrinio sacrarum epistolarum, ne præpediatur per astutias fatalis rei terminus: sed aut statim f postquam appellatum sit, aut non minus quàm ante dimidiam g partem temporis præbeantur scrinio, ne (quod per angustias cõtingit temporum) tarA g *Consultationibus.* id est appellationibus. & sic ponitur quod continetur, pro eo quod continet.

i *Assertionibus.* scilicet ex parte actoris: puta replicationibus.

k *Exceptionibus.* scilicet ex parte rei: & ad hoc. ff. tit. j. l. amplio. rem. in princ. & in fin. & l. in offerendis. in fin.

dus appellationis fautor suo dispendio refutetur.

In causa appellationis licet vtrique parti non proposium proponere, & non probatum probare, si actionem antiquam resciciat: alias secus. Bart. Vel sic: Ex parte actoris vel rei non proposita vel non probata in causa principali, ex primis dependentia non separata, possunt in causa appellationis proponi & probari. Salycet. ista lex est famosa & cotidiana, & h. d. In causa appellationis potest vtraque pars non allegatum in causa principali allegare, & non probatum probare. h. d. & Cyn. dicit quòd ista lex stat hic sicut illum inter binas: quia huius tituli leges nihil valent hodie, excepta ista, & exceptis authent.

IIII. Idem A. Tatiano magistro officiorum.

PER hanc † diuinam sanctionem decernimus, vt licentia quidem pateat in exercendis consultationibus, h tam oppellatori, quàm aduersæ parti, nouis etiam adsertionibus i vtendi, vel exceptionibus, k quæ non ad nouum capitulum l pertinent, sex ex illis oriuntur, & illis coniunctæ sunt quæ apud anteriorem iudicem noscuntur propositæ.

¶ Sed & si qua m dicta quidem allegatio monstrabitur, vel instrumẽtum aliquod prolatum, probationes tamen illo quidem defuerint tempore, verum apud sacros cognitores sine procrastinatione præberi poterunt: id quoque eos admittere, quò exercitatis iam negociis, pleniore subueniatur veritatis lumine.

Ad euidentiam dic quòd in. l. 2. ff. e. pro varietate iudicum varia tempora statuuntur

cundo quod vi aut clam. ex eodẽ facto. Vel opposui exceptionem ex aliquo facto puta pacti: nunc oppono doli de eodem facto. hoc non placet, cum ex primo pendeat sed secunda placet. Dic ergo quòd si in causa principali exceptionem non opposui, vel probationes non probaui: postmodum in causa appellationis non oppositã opponam, & oppositã probabo. Cæterùm si de alia re vellem disputare quàm prima quæ est in iudicium deducta, nõ audiar. Vel dic vt diximus de coniunctis ff. de minor. l. etiam. §. ex causa. sed Alexander papa statuit super nouo licere, sed non super veteri. c. vt in. c. fraternitatis. extra de test. Sed capitulum forte pro assertione intellexit, vt statim dices.

m *Sed & si qua.* supra quando non oppositam exceptionem, vel adsertionẽ opposui: nunc quãdo oppositã prius in causa principali, deinde in causa appellationis probat. sed vtriq; dicto oppo nitur. Nõne omnia debẽt esse in eodẽ statu: vt. ff. de appel. l. appellatione? Respõ. fallit in hoc: vt. ff. de appel. l. cos. §. si quid. Itẽ cum aperti fuerint testes in prima, quomodo producẽtur alij: vt in auth. de testibus. §. quoniam vero. colla. vij. quæ est cõtra. Sed hoc corrigitur secundũ Alber. quia est eadẽ ratio suspicionis. Alij dicunt quòd hic in prima probauerat tantũ per instrumenta, aliàs secus: vt ibi. Tertij * dicũt quòd post apertura tam in principali causa quàm appellationis, possunt produci super nouis capitulis, dum tamẽ oriãtur ex veteribus, & illis cõiunctis sint: & etiã primi testes, dummodo iterũ iurent: sed super veteribus non potest amplius etiã in causa appellationis probationes per testes inducere. Tu dic qnòd in prima non potest post aperturam,

Testium publicatis dis non sunt producendi.

* *Hæc vna secũda dist. hic. & in c. fraternitatis. extra de test.*

† *Ratio est dicit Bartol. quia ipsi ea-*

aperturam, nisi in nouo capitulo: vt extra de testibus. c. fraternitatis. & de fide instrumen. c. cum Ioan. nisi in casu: vt in matrimonio, vbi etiam producuntur post aperturam testium: vt extra de testibus. c. ex tenore. Sed in causa appellationis potest tam vetera probare quàm noua coniũcta: vt hic dicit. Nec obstat dictum authen. quia causa appellationis est alia quàm prima: vt diximus. ff. de procurato. l. ita demũ. & facit. ff. de appel. l. scio. §. quid ergo. ADDITIO. Tu dicas quòd de iure canonico sicut in prima causa non possunt publicationes attestationibus ijdem vel alij testes super eisdem capitulis vel directo contrariis produci: ita nec in causa appellationis: vt. d. c. fraternitatis. extra de testibus. cum non minus in appellationibus quã in causa principali subornatio sit timenda: vt in Cle. ij. de testibus. at super nouis articulis respicientibus actionẽ primam, produci possunt ijdem vel alij testes in causa appellationis: vt dicto. c. fraternitatis, & hic.

Testes an possint produci in causa appellationis

† *Huius impertinentis mentio fit Imp. in Nouo. Cõmen.*

CVm anterioribus. Diuiditur in tres partes. In prima loquitur de tẽpore appellationis inchoandæ, vsq; ibi §. in his autẽ. & ibi loquitur de tempore appellationis introducẽdæ, vsq; ad. §. si tamen. ibi de tẽpore appellationis exercendæ, vsq; in fidem. & cũ ista vltima parte iunguntur omnes authẽ. Iac. Bu. & Bald. CASVS. Lex secunda statuit tẽpora fatalia indistincte: hæc distinguit: quia primus dies fatalis est sex mẽsium, si fiat appellatio de Orientalibus partibus: si non ex Orientalibus partibus, primus fatalis dies est iij. mensium. alijs tres fatales dies dãtur sicut in superiori lege: & potest peti reparatio. vide videtur corrigi lex illa, nemo. & si aliquis impeditus necessitate, non potuit venire ante fatalẽ diem, sufficit si veniat post per sex dies. Item. ff. in l. offerendis. statutum fuit biennium intra quod fieri debeat relatio ad iudicem appel. hac. l. datur annus. & si appellator noluerit prosequi causam, poterat lis quæ mouebatur, in consistorio principis perpetuo exerceri. Itẽ si vna pars est absens, non poterit obijcere aliquid, nisi

Exceptiones nouas an non opponere ceat opponere.

† *Materia tractur in c. fraternitatis. extra de testibus. cum non minus in appellationibus.*

† *Pro indoctis legendo est Armenijs vulgentibus Orgentes autem & ad Armenos pertinebant: eodem quia alibi sub Synopsi age tis, separati à ducatu Arsenij nominabãtur, habitantes circa Armenias reseruatur in Novell. De quatuor Arm. Cõitus. † Statio ita. tumodo datur mensium spacii, † post literatoriam relationem nõ datur secunda reparatio l. 1. Cod. Th. de fest. de lapsu. l. 2. Cod. Th. de reparatio. Cõitus.*

Codex.

ostendat se prosequi voluisse causam: sed stetit per iudicem. si tamen partes faciant inter se pactum quòd nullus earum appellet: tale pactum valebit. Viuianus.

a *Imperitus est.* ff. eo. sua mensium priusquam: & post ea separatim aliorum sex: vt. ff. e. l. ij. in princ.

b *Spacium eis indulgeri.* aliàs trium mensium spacium.

c *In suo robore.* sic ergo reparatio habet locum per hanc legem. & sic corrigit quod est. ff. eod. l. nemo. & hoc per authen. ei qui.

d *Et cum antea.* no. hic quòd cum quinq; essent olim fatalia computata reparatione, in fine cuiuslibet accipiebatur vnus dies qui appellabatur fatalis: & sic erant quinque dies fatales, in quibus debebat exerceri causa appellationis. Accursius.

Fatalia erãt olim quinque.

e *Eueniebat.* scilicet eũdem diem &c. quod est. ff. & quod hic subijcit, est interpositio.

f *Appellationum.* impediendarum.

g *Ante quartum diem.* i. intra quatuor dies ante fatalem: & in ipso fatali, vel post fatalem intra quinque dies veniẽs appellator auditur.

h *Post quinque dies.* i. post fatalẽ per quinque, &c. vt in euangelio, & manst ibi duos dies.

i *Officium.* id est officiales.

k *Vt decem fatales.* id est, quinq; præcedentes. & alij quinque sequentes fatalem: vt. ff. dixit. Sed contra huic. §. ff. eo. l. nemo. vbi dicit, vt gesta aut statim post appellationẽ, aut ante dimidiam partẽ temporis præbeantur. Solu. hic corrigit. sed hodie seruã authen. ei qui appellat. in fine. ff. eod.

l *Constitutum est.* vt. ff. titu. j. l. in offerendis. & sic hodie. & hic corrigitur, vt ibi dixi. Alij hic dicunt de tempore appellationis exercendæ, & sic datur annus: vt hic, nisi sit iusta causa quare detur alius annus: vt. ff. illud. &. ff. eo. authen. ei qui. Item secundum primum intellectum est cõtra. ff. eod. l. nemo. sed hoc ex specialibus causis. Accursius.

Iuris fiunt ad voluntatem dæmonum: vide glo. in Clemen. r. de baptis. & eius effectu.

m *Libellos.* id est, preces, vel forte, id est, apostolos, vel refutatorias preces de quibus dicit. ff. de rela. l. j. sed contra authen. ei qui. Solu. vt ibi soluitur.

n *Constitutum est.* vt. ff. eo. l. nemo.

* *annalis vacatio expectatur.*

a *Deperire.* vt. §. eod. authen. sed & lis.
b *Si quis.* scilicet appellator.
c *Exordium* dicunt quidam, appellator. vel dic, iudex. Et not. hic imponi exordium vna tantum parte præsente, & rem inchoari, vt hic subijcit, quod fit per citationem alterius partis: quod facit ad hoc quod dicimus. ff. de iurisdic. om. iu. l. & quia. Sed hoc speciale in causa appellationis, vt hic subijcit: & sic in alijs non est ita, sed demum lite contestata datur initium causæ: vt in authen. de litig. §. fi vero initium. coll. viij.
d *Annale.* quod est cõputatis quatuor fatalibus tempore reparationis: vt. §. eod. l. ij. in princ.
e *Inchoatam.* sic nota quòd tempus appellationis exercendæ, non ex die sententiæ latæ, vel appellationis factæ, sed inchoatæ currat: & sic multo tempore posset durare. & sic est contra arg. §. eod. l. ij. Vel dic quòd incipit currere à tempore appellationis factæ: & quod hic dicit, præterijt, id est, præterijsse noscatur an cucurrerit à tempore appellationis. sic. §. de heredi. institu. l. fin. Vel dic quòd appellator debet prosequi causam à tempore appellationis vsque ad annum: & si non fecerit, rata manet sententia prima, nisi ex iusta causa detur alius annus. Sed si intra annum vel biennium sibi datum ad iudicem appellationis erat appellator, & litem inchoauerit, & postea desernerit, tunc ab eo tempore incipit currere quo litem inchoauit, & finitur anno: nisi ex causa detur alius annus, & secundum hoc etiam vsque ad quadriennium poterit durare. ADDITIO. Tu dicas quòd hodie tempus prosequendæ appellationis currit à tempore appellationis interpositæ; vt in authen. ei qui. & ibi hoc notat. Bart. §. eod. & in Clemen. sicut. vbi de hoc plene per gl. magnam de appellationibus.
f *Inueniente.* scilicet litem inchoatam.
g *Primlegimus.* non est ergo ita in alijs, vt diximus supra de his qui ad ecclesiam confu. l. fina.
h *Ex vna parte.* & sic lite non contestata.
i *Pronocatum.* vt. ff. de his qui not. infa. l. furti. ij. respõso. & supra ti. j. l. si contra maiores. &. l. quoniam nonnulli. & in authent. de appella. colla. viij. in princip. & de his qui ingred. ad appella. §. fi vero neuter. colla. v. &. §. eod. l. ij. in fin. sed secus in excusatione tutorum: quia cessi illam non prosequor, tamen non ex quo datus, sed ex quo fui iussus gerere, teneor: vt. ff. de excu. tut. l. fi is qui.

Appellationis exercendæ tempus, à quo tempore currit.

† *huic.* §. *derogat Nouel. 126. ex qua tamen nullũ fragmẽtum hic à cõpilatoribus additum est. Contius.*

circa nostræ pietatis ministeria habere noscitur, causas hominum deperire[a].

In appellatione exercenda alibi quàm in consistorio principis, datis annus: quo elapso firma manet prima sententia: nisi iusta causa fuerit appellator impeditus: quo casu datur secundus annus: in quo omnem suam diligentiam debet facere appellator præstando iudici, vt prosequatur. Et in causa appellationis est speciale, vt posit absque litis contestatione ferri sententia. Item statuta in causa appellationis, habent locum in causa supplicationis interposita à præfecto prætorio. Hoc dicit vsque ad. §. fin autem. Salycetus. Vel sic: Hic dicitur quòd exordium imponitur causæ appellationis vna tantum parte præsente, dummodo interueniat citatio. h. d. secundum Bald.

Illud etiam † merito addendum huic legi censemus, vt si quis [b] fatali die apud appellationis iudicem introductus, siue ex parte vna, siue cognitionaliter causę appellationis imponat exordium,[c] deinde relicta ea discedat, & in desidia reliquum tempus permaneat, & annale [d] tempus post inchoatam[e] litem præterierit: victore neque sententiam ad effectum perducere valente, propter litem iam inchoatam, neque iam terminum accipere inueniente, [f] cum appellatoris absentia eam finiri non facilè concedat: huiusmodi iniquitatem amputantes, cùm aduersarius potest etiã minimè præsente appellatore litem exercere, quia hoc speciale priuilegium [g] eius est qui appellationi examinandæ præsidet, posse & ex vna parte [h] † causam dirimere: iubemus eundem appellatorem, nisi obseruauerit iudicium, & causam vsque ad finem peregerit, sed & si per eũ steterit quo minus omnia litis certamina impleantur: appellatione defraudari, & sententiam contra eum latam in suo robore durare, & ad effectum perduci, tanquam si ab initio minimè fuerit prouocatum: i nisi ipse appellator euidentissimis probationibus posit ostẽdere se quidem summa ope nisum voluisse litem exercere, per iudicem [k] autem stetisse, vel aliam inexorabilem [l] causam subsecutam, propter quam

† *Cõr. glo. in. c. veniẽs. in verbo sufficiens. de renũ. &. 2. q. 6. appellatores. &. c. per tua. de appel.*

hoc facere minimè valuit. Tũc etenim aliud ei annale[m] tempus indulgemus: quo effluente, & lite minimè finem accipiente, cadere eum de appellatorio iuuamine disponimus: cùm ei sit apertissima facultas & nostram adire maiestatem, & tarditatem iudicis † in querelam deducere, & nostro beneficio perpotiri.

Statuta in causa appellationis, habent locum in causa supplicationis interpositæ à præfecto prætorio.

Cui consentaneum est, vt & in sententijs omnium amplissimorum præfectorum prætorio ex diuino oraculo retractandis, [n] eadem obseruatio quæ suprà dicta est, post ingressum vnius vel vtriusque partis, tam propter absentiam personarum quàm propter statuta tempora teneat.

Iuri appellandi potest per pactum renunciari, ac etiam conuenire ne vllum fatale sernetur. hoc dicit notabiliter secundum Salycetum.

Sin autem partes inter se scriptura [o] interueniente, pacisci ndum esse crediderint nemini [p] parti licere ad prouocationis auxilium peruenire, vel vllum fatale obseruare: eorum pactionem firmam esse censemus. Legum etenim austeritatem in hoc casu volumus pactis litigantium mitigari.[q]

TITVLVS LXIIII.

QVANDO PROVOCARE non est necesse.

Contra sententiam quæ transiuit in rem iudicatam, pronunciari non potest: ideo à pronunciato appellari opus non est. Sal. Vel sic: Sententia definitiua lata contra aliam sententiam validam, et quæ transiuit in rem iudicatam, est ipso iure nulla: nec est necesse ab ea appellare, & excepto nullitatis impedit executionem sententiæ, si offeratur parata probatio nullitatis. Paul. de Cast.

1. Imp. ALEXANDER. A. Apollinari, & alijs.

Iatam sententiam dicitis, quam ideo vires non habere contenditis, quòd contra res prius indicatas, à quibus prouocatum non est, lata sit. [r] Cuius rei probatione si promfuisset iudicatum, & in secunda iudicatur non esse iudicatum: vt. ff. quæ sen. sine appel. l. j. in princ. sed quæ est ratio quòd nõ valet? Respon. dicunt quidã quòd prima transiuerat in rem iudicatam,

k *Per iudicem.* vt supra eod. authen. si appellatione.
l *Inexorabilem.* id est, inexcusabilẽ. hoc est, in qua non poterat excusari.
m *Annale.* vt. §. eod. authen. ei qui. Accur.
n *Retractandis.* non aliter: vt. §. de sen. præfec. prætо. l. j.
o *Scriptura.* vel sine scriptura: vt. §. de pactis. l. pactum quod bona.
p *Nemini.* idem & si vnus tantum hic conuenit: vt. ff. à qui. appel, non licet. l. j. §. fi quis.
q *Mitigari.* not. sic & ff. de fer. l. j. &. §. de pac. l. fi quis. in cõscribendo. &. §. de donat. ante nupt. l. si constante. in princip. sed argu. contra. ff. quorum legato. l. j. §. quod ait prætor voluntate. &. ff. iudi. solui. l. cum apud &. ff. de postu. l. quos prohibet.

QVANDO PROuocare non est necesse.

Superiori titulo quando appellatione rescinditur sententia, dixit: nunc quando ipso iure est nulla.

Atam.] CASVS. Egi rei vindic. & succubui: an teneat sententia si oppõatur alia in contrariũ prius lata, à qua non fuit appellatum, quæritur? Dicitur quòd non: nec ab ea necesse est appellare.
r *Lata sit.* vt quia hic iudicauit rem meam esse, prior non esse. sed quid si concordata fuit secunda sententia cum prima? Videtur valere secunda, cum non sit prohibitum. Arg. ff. ex qui. cau. ma io. l. neenon. §. quod eis. Nam leges dicentes non posse reuocari primam per aliam nisi per appellationem, loquuntur quando secunda est contra primam: vt. §. de sen. l. post sententiam. &. §. sentẽ. rescin. non pos. l. j. &. ff. de re iudi. l. præses. &. §. de execu. rei iud. l. si vt proponis. sed in casu fallit quo reuocatur prima à qua appellatum non est, per secũdam: quia dubitabatur an primo

Sententia contra leges

Sententia secunda si concordat cũ prima: quæ ipsam valet.

dicatam, & faciebat iam ius: vt. ff. de condic. inde. l. eleganter. §. A si post rem. & sic secunda non valet, quasi contra ius constitutionis lata: vt. ff. quæ senten. sine appel. l. j. §. j. quod non placet: quia in secunda non est expressus error, vt ibi dicitur, &. §. l. proxi. Dic ergo vt sit litium finis. argu. ff. pro suo. l. fin.

Non obtinebit. sic etiam transactio non valet: vt. §. de transac. l. si causa. sed aliud si iudicatur post iuramentum: vt. ff. de iureiur. l. nam & postea. §. si damnetur. Sed quid si appellatum est à sententia quæ ipso iure non valet? Respõ. iudex pronunciabit appellationem iniustam, & inseret causam quia nihil valuit sententia: & ita denuo retractabitur, cum nec per appellationem cõfirmetur: vt. ff. de app. l. si expressim. nisi in casu: vt. ff. rem ra. ha. l. iij. §. fi. sed si causam non adijciat, sed simpliciter pronũciet appellationem non tenere, confirmari videtur sententia: maxime si appellator dicat in appellatione, dico sententiam ipso iure nullam: vel si qua est, appello. causa enim appellationis principalis est quæstio: sed incidenter quæritur, an ipso iure sententia sit nulla. Item pone quòd egi ad. x. contra Titiũ, & succubui, & postea procurator meus agit contra ipsum procuratorem Titij ad eadem. x. quæ sententia valet, prima, vel secunda? Respon. prima valet.

Sententia lata contra ius constitutionis, est ipso iure nulla: secus si contra ius litigatoris. h. d. secundum Bart. Vel sic: Sententia contra legis tenorem lata, errore expresso in ea, non valet ipso iure. Lata verò per errorem facti, seu contra ius partis, valet: sed appellari potest. h. d. secundum Saly. Vel sic: Sententia quæ continet expressum iuris errorem, est ipso iure nulla: & sic non est necessaria appellatio: secus si non exprimitur error, licet sit lata contra ius: quia tunc valet, sed est iniqua: ideo nisi pronoceatur, transit in rem indicatam. Paul. de Cast.

II. Idem A. Capitaneis.†

Si cum inter te [b] & auiam [c] defuncti [d] quæstio de successione esset, iudex datus à præside prouinciæ pronunciauit potuisse defunctum etiam minorem quatuordecim annis testamentum facere, ac per hoc auiam potiorem esse: sententiam eius contra tam manifesti iuris [e] formam datam, nullas habere vires palam est: [f] & ideo in hac specie nec prouocationis auxilium necessarium fuit. Quòd si cum de ætate quæreretur, impleſſe defunctũ quartum decimum annum, & per hoc iure factum testamentum pronunciauit, nec prouocasti, aut post appellationis impletã causam destitisti: rem iudicatam retractare non debes.

Causa præiudicialis impedit electionem ad munera. Bar. Vel sic: Suspenso genere, suspenditur qualibet eius species, & individuum. Vel sic: Suspenso principali, suspenditur secundarium. h. d. secundum Bal. Vel sic: Appellans à munere decurionatus, licet interim dummodo electus non appellat, sibi non præiudicat. h. d. secundum Sal. Vel sic: Causa præiudicialis quousque pendet, impedit exerceri alias particulares: ideo si exercentur, non valent: nec est necessaria appellatio. P. de Cast.

III. Imp. GORDIANVS A. Ingenuo.

Si (vt proponis g) suspensa apud amplissimos iudices

Suspensa est appellatio à sententia ipso iure nulla, etiam si non appellatur à ea. Bar. Vel sic: Sententia nulla ipso iure, non est appellatione suspendenda. Bar. Vel sic: Sententia nulla ipso iure, non est appellatione suspendenda, quia non habet vires. Bar. Vel sic: Sententia nulla ipso iure, non est appellatione suspendenda, quia non habet vires, nec ab ea necesse est appellare. Bar. Vel sic: Sententia nulla ipso iure, non est appellatione suspendenda, quia non habet vires, nec ab ea necesse est appellare, quia non habet vires. Bar.

*Sententia nulla ipso iure, non est appellatione suspendenda, quia non habet vires, nec ab ea necesse est appellare, quia non habet vires. Bar. Vel sic: Sententia nulla ipso iure, non est appellatione suspendenda, quia non habet vires, nec ab ea necesse est appellare, quia non habet vires

cessit, valet sententia, sed appellatur: vt. C. de appel. l. & in multis. Sunt & aliæ differentiæ inter pœnam & multam: vt. ff. de verb. sign. l. aliud est fraus. §. inter. & l. si qua pœna.

CVm non.] CASVS. Delegata est alicui causa, vt pronunciet intra certum diem: si vlteriori die pronunciat, non tenet sententia.

a *Sed ductis.* id est prolongatis.

b *Alieniore.* id est longiore.

c *Cognoscet.* vt. C. quomodo & quando iu. l. si vt proponis. §. & hoc nisi forte partium cõsensu prorogata esset dies: vt. ff. de iudi. l. ij. §. sed & iudex.

VEnales.] CASVS. Litigabam cum Titio: Titius dedit pecuniam iudici, vt me iniquè condemnaret. Dicitur quòd non valet sententia, nec opus est appellare. Viuianus.

d *Venales*, quia precio obtentæ sunt, secus si per gratiam: vt. ff. ad Trebel. l. seruo inuito. §. cum prætor. nam ibi tenet, sed datur restitutio: vt. ff. de re iudi. l. diuus. nisi in casu vbi non valet, ambitione vel gratia lata: vt. C. si ex fal. allega. l. fi. nam inimicitiarum etiam causa retractatur sententia: vt. ff. de arbi. l. non distinguemus. §. cum quidam.

Sententia lata per gratiã valet.

Tal. Nicamori.

e *Iniustas.* secus in sententia arbitraria, quando potest agi ad pœnam: sed tamẽ obstat doli exceptio: vt ff. de arbi. l. ita demũ. & C. de arbi. l. ij. Ipso ergo iure non valet sententia iudicis, vt hic. Index etiam accusari potest lege Iulia repetundarum, vt. J. ad leg. Iuliam repe. l. iubemus. & litem facit suam: vt. ff. de iudi. l. si filiusfamilias. & qui corrupit, causam amittat: vt. C. de pœn. iudi. l. j. & ij. Accur.

SI pater.] CASVS. Aliquis filiusfam. & minor. xv. an. creatus est decurio. vtrum opus fuerit appellatione in hac creatione, si nolebat esse decurio? Respond. quòd non, lex sequens plana est.

f *Inhabilem.* vt quia non habuit aliàs honorem. & nunc vocatur ad maiorem. Vel quia innenitur continuare honorem: quod fieri non potest: vt. ff. de mun. & ho. l. honor. §. gerendorum. nam & hæc est inhabilitas: quia est minor: vt. ff. de mu. & ho. l. ad rempublicam. & J. qui æta. l. ij. li. x. & ff. de decu. l. non tantum. nisi filij suppleant: vt. ff. de mino l. ij. jj. responso. ergo subauditur hic, maxime. Vel dic, si, id est quia. & sic nil subaudiasi

g *Quando.* pro quia.

h *Ætati.* scilicet in xv. anno: vt. C. dixit.

tempus, sequitur non ens. hoc dicit secundum Bald. Vel sic: Sententia delegati lata vltra tempora sue delegationis, non valet: & appellatione submota vt fruſtratoria, delegans ex integro cognoscit. h. d. secundum Salycetum. Vel sic: Sententia delegati lata extra tempus, vel vltra tempus appositum in sua delegatione, non valet, tanquam lata à non habente iurisdictionem, & appellatio non est necessaria. h. d. secundum vnum intellectum. Secundum alium dicit quòd sententia lata non in termino peremptorij ad quem fuit citatus, non valet. Paul. de Cast.

VI. Iidem AA. Germano.

CVm non eo die quo præses prouinciæ præcepit, iudex ab eodem datus pronunciauerit, sed ductis[a] diebus alieniore[b] tempore sententiam dedisse proponatur: ne ambages fruſtra interpositæ prouocationis vlterius negociũ protrahant: præses prouinciæ superstitiosa appellatione submota, ex integro inter vos cognoscet.[c]

Sententiæ latæ precio sunt ipso iure nullæ: secus si essent latæ gratia. Bart. Vel sic: Sententia lata à corrupto per pecuniam, est ipso iure nulla, nec appellatio est necessaria. Paul. de Cast.

VII. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIANVS AA. Nicagoræ.†

VEnales[d] sententias quæ in mercedem à corruptis iudicibus proferuntur, etiam citra interpositæ prouocationis auxilium, iampridem à diuis principibus infirmas[e] esse decretum est.

Minor ætate vocatus ad decemonatum, est sine appellatione suus mero iure, maximè si pater non consentit. Bal. Vel sic: Defectus ætatis reddit nominationem ad munera publica ipso iure nullam. & etiam priuilegium immunitatis: ideo appellatio non est necessaria. hoc dicit cum. l sequen. Paul. de Castro.

VIII. Iidem AA. Constantino.

SI pater tuus cùm decurio D creareris, non consensit, & decimum quintum annum ætatis agis: aditus præses prouinciæ, si inhabilẽ[f] te ad eundem decurionatus honorem esse perspexerit: quando g huiusmodi ætati[h] etiam prætermissa appellatione subueniatur, iniquam nominationem remouebit.[i]

i *Remouebit.* nec pater pro eo tenebitur: vt. C. ne pater pro filio. l. si filius.

k VEteranis. *Honestam.* vt quia, xx. annis militauerat. vt. C. de excusa. vete. l. j. Vel si intra certum tempus fuit assumptus, & illud finitum est.

Veteranus habens immunitatem vacationis, non tenetur si contra immunitatem vocatur ad munus. h. d. & est speciale in militibus. Bal. Vel sic: Si veteranus habens immunitatem, vocetur ad munera personalia, non tenetur appellare: quia vocatio vel electio est nulla. h. d. secundum Saly.

IX. Iidem AA. & CC. Rufinæ.

VEteranis qui in legione vel vexillatione militãtes, post vicesima stipendia honestam[k] vel causariam[l] missionem cõsecuti sunt, onerum & munerum personalium[m] vacationẽ concessimus. ¶Huiusmodi autem indulgentiæ nostræ tenore remunerantes, fidam deuotionem militum nostrorum, etiam prouocandi[n] necessitatem remisimus.

Appellationibus superuacuis non vtimur, vt non iniuria, sed honor iudicibus inferatur: ideo vbi victus appellauit super sorte, non appellat victor ab absolutoria expensarum: sine victus prosequatur appellationem, sine non. quia iudici appellationis est data licentia, appellantem in sumptibus non condemnatum condemnandi. Sal. Vel sic: ista lex est singularis. & h. d. Superuacuis appellationibus non vtimur, propter honorem iudicum, secundum Lac. But. Vel sic: Vbi victus appellauit super sorte, non appellat victor super expensis, sine victus prosequatur causam, sine non: quia hoc totum supplet iudex officio suo. But. Vel sic. Si victus appellat & prosequitur, victor non potest appellare propter condemnationem expensarum omissam, idem si non prosequitur. h. d. ista lex not. secundum Bart. & Paul. de Cast.

X. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

OMnem[o] honorem salvum iudicibus reseruantes, † si quando vna pars quasi læsa per definitiuam eorum sententiam, prouocatione vsa fuerit, interdicimus alteri parti quæ vicit, pro hoc tantummodo quòd nihil capere pro sumptibus litis, vel detrimentis, vel minus quàm oportuerat, iussa est, prouocationem offerre: cum & ipsa decisionem litis rectè factam esse confiteatur: [p] iudicibus scilicet, siue florentissimis proceribus sacri nostri palatij, siue his quibus pro minore[q] litium æstimatione consultationes[r] delegantur,

1 *Vel causariam*, quæ propter valetudinem soluit à laboribus militiæ: vt. ff. de his qui not. infa. l. ij. §. ignominiæ. sed qui ignominiosè remittitur, est infamis: & ideo priuilegia nõ habet, vt ibidem dicitur.

m *Personalium.* Personale munus est, quod cum animi prouisione, & corporalis laboris intentione, sine aliquo detrimento perpetratur: vt tutela, & cura, & similia: vt. ff. de mun. & ho. l. munerum. §. j. A patrimonialibus autẽ, nec milites, nec veterani excusantur: vt. C. de vetãgal. l. iij. & ff. de priuile. veterano. l. ij. in fi. & l. pen. §. j. *Munus personale quid sonat.*

n *Prouocandi.* si fuerũt nominati ad munera, est eis. l. remissa. quod non est in alijs qui vacationem habent: vt. C. de appel. l. cines. & l. ei qui. excusare tamen se debent: vt. C. de excu. veterano. l. ij. aliter agnoscere videntur, & subire tenentur: vt. ff. de priuile. veterano. l. fina. in fin. habent & alia priuilegia veterani: vt. J. de pœnis. l. honor. & ff. de priuile. veter. per totum. & de his qui non imple. stipen. l. fi. lib. x.

OMnem.] CASVS. Perebam fundũ à Titio, condemnauit eum iudex tantum in fundo, & non in fructibus & litis expẽsis. Dicitur quòd non datur mihi facultas appellandi nomine fructuum & expẽsarum: cum confiteor recte latam sententiam, & prim. cons. hoc in prima. Ideo dicit quòd si Titius qui condemnatus fuit, appellauit: quòd si iudex appellationis perspexit me actorem iuuandum in expẽsis & fructibus, quòd me iuuabit. Tertio dicit quòd si victus Titius appellauit, & causam appellationis nõ fuerit prosecutus, dicit quòd ego actor per eandem appellationem victi Titij potero cõsequi fructus, & litis expensas

† *Similiter. c. vt debitus honor. in gl. super verbo, si dicat. post latam sententiam, & de appel.*

in primo iudicio non deductas, & hoc dicit.

o *Omnem.* sic extra de appel. c. vt debitus honor.

p *Confiteatur* in sorte, sed iudex tenetur qui nihil de sumptibus dixit: vt. C. de iudi. l. properandum. §. sin autem alterutra.

q *Pro minore.* quia & appellatur pedanei iudices quo ad sumptus: quia humiliora disceptant negocia: vt. C. de pedã. iud. l. fi. Accur.

r *Consultationes.* id est appellationes.

Index quid debet condemnare expensarum omissis, vel non petitis.

a *Eius.* & alterius partis quo ad sumptus. Azo. Sed contra. C. de fructi. & liti. expen. l. terminato. Solu. vt ibi, quia ibi non fuit appellatum.

b *Definientibus.* scilicet ampliorem in sumptibus. supra de appel. l. ampliorem.

c *Sed nec.* duo dicit hæc. l. Primo appellat reus victus, & prosequitur in forte: certe non appellat actor pro sumptibus, licet iudex suppler sententiam primam. Secũdo appellat reus victus: sed non prosequitur. nam actor prosequitur: vt. C. titu. j. auten. ei qui. ibi, appellatore, &c. sed H. dicit victum non appellasse. & si intelligas in sorte: qualiter de sumptibus actoris habetur ratio. C. de fructi. & lit. expen. l. terminato. si vero dicas in sumptibus rei, stultum videtur quòd appellet: cũ de eis non sit damnatus reuisnisi dicas quòd sit damnatus in minus.

d *Introducendæ.* id est, quòd victus non appellat quo ad sumptus, sed quo ad principale, & sic consultationem non introducit. Vel si appellat, non prosequitur.

e *Differente.* & sa. C. de tempo. appel. authen. ei qui. Accur.

e *Differente.* appellare, vel prosequi super sumptibus: sed super sorte appellabat & prosequebatur. Vel verius dic, scilicet prosequi appellationem interpositam super sententia sortis & facit. C. de temp. appel. authẽ. ei qui.

f *Initiriam.* non talem vt agatur actione iniuriarum: vt. C. de ap. l. & in maioribus. quæ est contra. vel fit iniuria quando superuacua: vt hic.

QVORVM APPELLATIONES NON RECIPIVNTVR.

Cessat appellatio quandoque, ideo quia necessaria non est: vt. C. titu. x. quandoque ideo quia non meretur appellator audiri, de quibus hic dicit.

EIus.] CASVS. Petij à te decem, lite contestata per contumaciam cœpisti abesse: iudex te condemnauit: nunquid reuertus audieris appellans, quæritur? Dicitur quòd non.

g *Eius qui per contumaciam.* scilicet veram: vt quia inuentus non venit: vt hic, & C. de iudi. l. properandum. §. cum autẽ. & in authen. de iudi. §. appellationibus. col. vj. &. ff. de re iudic. l. cõtumacia. & ff. de appel. l. ex cõsensu. § eum qui. Non fictam, quia tunc appellat: vt. ff. de iudi. l. & post. §. fi. Item fuit cõtumax in non veniendo: secus si in non exhibẽdo, vel in non restituẽdo: quia tunc appellat: vt. ff. de appel. l. creditor. §. iussus. quæ est contra. Quid autem si quis est cõtumax in non iurando de calumnia? Videtur quòd possit appellare: argu. dictæ. l. creditor.

h *Summatim.* sed quomodo potuit iudicari, cum non fit liquidum: vt. C. de iudic. l. properandum. §. j. ? Respon. quo ad absentem fuit semiplene cognitum: vt hic. sed quo ad præsentem debuit plene cognosci: vt ibi, vel dic quòd hic erat causa de qua semiplene debuit tractari: vt in actione ad exhibendum, & similibus: vt. ff. ad exhiben. l. iij. §. ibidem. Vel tertio dic quòd hæc dictio, summatim, refertur ad id quod subijcitur. quod nõ

Codex.

placet. sed debet plene cognosci si sit recipienda appellatio, vel non. Accursius.

i *Non potest.* nisi veniat iudice sedente pro tribunali: vt. ff. de in integ. resti. l. diuus. Item fic. ff. de le. ij. l. pero. §. libertis.

Cõtumax an possit appellare.

OBseruare] CASVS. An conuictus & confessus de crimine per testes &c. audiatur appellãs, quæritur? Dicitur quòd nõ. Si vero probato crimine con- † *Ex Co. demnatus fuerit non Th. lib. 11.* confessus: an sit au- *tit. 36. l. 7.* diendus appellãs, quæritur? Dicitur quòd sic. & hoc in secunda.

k *Veneficorum.* id est, qui veneno occidunt aliquos.

l *Maleficorum.* id est, magicorum & incantatorum.

m *Violentiam.* vt. J. ad l. Iul. de vi pub. l. quoniam. Accursius.

n *Propria.* id est, spontanea, & non territus tormentis: vt in hac. l. Et nota duo necessaria vt non appellet, scilicet quòd conuictus & cõfessus: & alterum non sufficit, nisi in casibus vbi sufficit conuictũ propter immanitatem criminis: vt. J. † *Not. text. et vide Hyp.* de fal. mone. l. j. &. J. *po. in. l. in* de rapto. virgi l. j. §. *crimin. in* sin autem post. &. ff. de *prin. 2. col.* ap. l constitutiones. &. *ff. de quæst.* ff. de iniuf. tup. testa. l. si quis filio exheredato. §. hi autem. Item no. quòd in quinque criminibus loquitur hæc. l. sed idẽ videtur in cæteris, & idem in pecuniarijs causis. Sed videtur etiam in his delictis conuictum & confessum appellare, & alium pro eo: vt. ff. de ap. l. non tantum. quæ est contra. &. C. de epis. audiẽ. l. addictos. quæ est contra. &. C. de ap. l. addictos. Solu. hic ante sententiam fuit confessus: ibi post, secundum Ioan. vel ibi non fuit cõuictus, sed tantum confessus.

Appellare nõ potest qui est conuictus & confessus.

o *Ita.* scilicet ecõtra.

p *Condemnatus est.* legitime occasione susceptæ officij.

q *Aliquid dixerit.* confessio ergo in tormentis, veluti timore tormentorum facta, non nocet: vt hic, & ff. de quæstio. l. j. §. dinus Seuerus, nisi perseuerauerit, scilicet extra tormenta confessus. vt in eadem. l. §. fi quis vero. Vel non nocet confessio, scilicet sola, nisi probationibus aliquibus adiuuetur: vt hic. prima seruatur.

Confessio facta in tormentis, an noceat.

r *Denegari.* si vero ob aliquod delictum pœna imponatur, appellare non licet: vt. ff. de verbo. signifi. l. si qua. & dic vt ibi.

NVlli.] CASVS. Si iudex officialem sibi deputatum condemnauit, quia male se habuisset circa officium suum: an audiatur appellans, quæritur? Respon. quod non. secus est si super patrimonio officialis litigat, & condemnatus fuerit: quia appellare potest. Viuianus.

s *Nulli.* C. accusato criminaliter, eo forte quòd se male habuisset circa officium suum. nam si de adulterio, vel simili, tunc stabo. l. superiori proxime ADDITIO. Item limita hãc. l. quando officialis, puta nuncius vel notarius, &c. condemnatur ab illo iudice cuius erat officialis. Non enim est verisimile quòd index ferat contra eum sententiam, nisi clare reperisset delictum. ita intelligit hanc. l. gl. in. c. si quis appellat. in. §. nulli quoque. ij. q. vj. vbi hæc. l. cum duabus præcedentibus & item duabus sequen. sunt canonizatæ.

II. Impp. CONSTANTIVS & CONSTANS ad Hieroclem Conf. Syriæ Cœles.†

OBseruare curabis, ne quis homicidarum, veneficorum, [k] maleficorum, [l] adulterorum, itemque eorum qui manifestam violẽtiam [m] commiserunt, argumentis conuictus, testibus superatus, voce etiam propria [n] vitium scelusq; confessus, audiatur appellans. Sicut enim hoc obseruari dispositum: ita [o] æquum est testibus productis, instrumentisq; prolatis, alijsque argumentis præstitis, si sententia contra eum lata sit, & ipse qui condemnatus est, [p] aut minimè voce sua confessus sit, aut formidine tormentorum † territus, contra se aliquid dixerit: [q] prouocandi licentiam ei non denegari. [r] Dat. V. Id. Decemb. Leontio & Sallustio Coss.

Qui male gessit officium, conuictus & condemnatus non appellat. Bald. Vel sic: Officialis condemnatus à proprio iudice de male gestis in officio, non appellat Saly. Vel sic: Officialis alicuius iudicis, si condemnatur ab illo iudice de delicto commisso in officio, non potest appellare: quia præsumitur non iniuste condemnasse: secus si lata sit super alio quod concernit patrimonium. Paul. de Cast.

III. Impp. VALENTINIA. & VALENS AA. ad Modestum præfec. præt.†

NVlli[s] officialium à sententia proprij iudicis prouocatio tribuatur, nisi in eo tantum negocio quod ratione ciuili super patrimonio forte apud propriũ iudicem inchoauerit: scilicet vt in eo tantùm

a *Procuratorem.* procurator ergo appellat & prosequitur vt dominus si vult: vt hic, &. §. de appel. l. dominus litis. Itē facit. j. de pœ. l. ne diu. & fac. §. de episco. audi. l. j.

A *Bstinendum.*] CASVS. Tenebaris fisco in decem ex contractu, vel nomine tributorum, an conuentus & condemnatus possis appellare, quæritur? Dicitur quòd non.

b *Calculi.* id est rationis.

c *Postulatur.* vt quia ad ministrauit quis publica negocia: & sic est ff. de appel. rec. l. fi. Sed cōtra. §. de appel. l. quoniam nonnulli. Solu. vt ibi.

d *Priuati.* scilicet patrimonii imperatoris:

†EX Co. Theod. ibid. l. 19. vt. j. cod. l. fin. &. §. de episc. audien. l. j. secus in bonis vacantibus lata sententia: vt. §. de appella. l. data. Alij intelligunt hoc etiā de priuato debito, quod defendi potest: vt statim dices.

c *Conuicti.* vt quia cōdemnatus dicit, vtiq; debeo id in quo sum condemnatus: sed appello, & sic negocium differam.

A *B executione.*] CASVS. Petij à Titio. x. fuit mihi condēnatus: executor modū excessit exequendo: quia fecit me mitti in possessionem maioris quātitatis quā erat deducta in sentētia: an à tali executione possit appellari, quæritur? Dicitur quòd sic: licet aliàs ab ea appellare non possit: ita vt si res de qua est controuersia, sit mobilis, possessio tradatur: vel apud Titium collocetur, tradenda cui iudex appel. eam adiudicabit. Si vero est res immobilis, puta fundus: fructus percepti & percipiendi apud sequestrum deponantur, possessione fundi remanēte penes eum qui appellauit. Si vero appellator inueniatur frustratorie appellasse, in quinquaginta libris argenti multatur. Viuianus.

f *Ab executione.* id est ab ipsa executione facti. executio enim est &c. vt. §. de execu. rei iudi. l. executorem, sed si pronunciat exequendam, vel non exequendam, potest appellari: vt. §. de appel. l. & in maioribus.

g *Et ime.* vt. ff de ap. l. ab executore. in prin. &. ff. de ver. sig. l. si qua pœna. vbi dicit, de pœna prouocationis &c. id est de executione pœnæ, secundum vnum intellectum.

h *Et constitutionibus.* vt. §. de ap. l. quoniam iudices.

i *Forte.* hoc abundat? vt. ff. de arb. l. si duo. vnde illud: Sub dubio sæpe respondeo forte periti.

Executor mulcta modo potest excedere: & tūc ab eo licet appellare.

k *Excedat.* vt si satis erat in possessionem rei modicæ mitti, præcipit fieri in magnam. Idem si pro maiori quātitate quàm in sententia continetur. Idem dicas si excedat modum ante tēpus exequendo, scilicet ante quadrimestre tempus: vt. §. de ap. l. si quis pronocatione. in fin. vbi de hoc dixi. Item idem est si executor prætermissa cognitione exceptionis (quę datur alicui in quibusdam casibus etiam post sententiam, & post quadrimestre tempus: vt. §. de iur. & fac. igno. l. j. & not. §. senten. rescin. non post. l. peremptorias) velit sententiam executioni mādare. Item appellatur ab eo qui male interpretatur sententiam: vt. ff. de ap. l. ab executore. in prin. Item à pronunciatione exe- A cutionis faciendæ, vel non: vt in princ. huius. l. dixit.

l *Detrahatur.* id est auferatur.

m *Cognitor.* appellationis.

n *Iudicauerit.* futuri temporis est.

o *Prouocationis capti.* ita quòd supersint, aliter non possent sequestrari. *Appellatione pendente nō debet res sequestrari.*

p *In deposito collocetur.* scilicet apud sequestrum. & sic est contra. §. de prohibi. sequestra. pe. l. j. Sol. hoc speciale. Item contra. §. de appella. l. appellationem. Solu. ibi appellatum erat à sententia principalis negotij, hic ab executione iniusta. Item nonne est ergo idem quandoquidē quis appellet? Respond. non: nisi depositeur fructus appellator: vt. ff. de appel. l. imperatores. §. fi.

†In Co. Th. prouinciæ. legitur ceciss. in emi. Cunctis.

q *Appellantes.* iniuste: vt in princ. huius. l.

r *Articulo.* id est definitiua sententia: nam ab interlocutoria non potest appellari: vt. j. cod. l. ante. vel vocat articulum certum capitulum à quo potest appellari quandoque ante sententiam: vt. ff. de appel. re. l. j. Vel post sententiam forte, vt in casibus, in quibus etiam post sententiam licet exceptionē opponere: sed si pronunciet eam iudex nō posse opponi, puto quòd potest appellari: vt. §. si fuerint in integ. resti. postu. l. j. Et si in causa appellationis succumbat, punitur: vt hic. Videtur tamen non posse appellari, quia sententia non adstringit eum ad dandum vel faciendum, immo ex prima ad hoc teneretur, si pronunciatur hoc solum eum accipere non posse. sed certe iudex appellationis idem facit, & tamen ab eo appellatur: vt. §. de appel. l. eos. circa princ.

† Ex Co. Theod. ibid. l. 26.

In Co. Th. dem sanctis. †pro inclusi. in Co. Th. legitur, electi Hadriani beneficii consequitur. quod eodem recidit. Cōtra.

Dānatus in pluribus criminibus, si in vno appellat, quid iuris?

Potest etiam dici capitulo, scilicet vno causæ: cum multa capitula in ea contineantur: & tunc in cæteris manet firma: vt. ff. de mino. l. etiam. §. ex causa. Item quid si in pluribus criminibus damnatus appellet in vno? Respond. si in maiori, differtur pœna in minori, non ita econtra: vt. ff. nihil no. appel. pen. l. j. §. fin.

s *Peperam.* id est per calumniam, & sine causa.

t *Multandos.* adhibita distinctione, an quis calumnioſe appellauerit. Si enim per calumniā: si quidem criminaliter cōuenitur: pœnam mediocrē iustinebit, & erit infamis: vt. §. de appel. l. eos. §. ne temere. & litem amittet officio iudicis: vt in eo. tit. à proconsulibus. vel in illa. l. à proconsulibus. est speciale. Si autem ciuiliter conuenitur, huius. l. pœnam patietur: vt hic, &. §. de episco. audi. l. ij. in fin. Si vero bona fide appellat, nullo modo punitur, secūdum Io. & Azo. nec in criminali, nec in ciuili.

Appellantes malè, pœnā minuntur.

Q *Visquis.*] CASVS. Testamentum fecisti: herem instituisti: heres adito iudice volebat quòd illud aperiretur. Scius ex aduerso dicebat quòd illud non erat aperiendum: iudex pronunciauit illud esse aperiendum. Scius appellauit: an admittenda sit appellatio quæritur? Dicitur quòd non: sed appellans, & index qui appellationem admisit, in viginti libris argenti punientur.

a Cancer. l. q. c. fun. quorum. cōm. de postul.

v *Mittantur.* idem in quolibet possessorio: a vt infra si de momen. poss. l. j. Accursius.

V. Imppp. VALENS GRATIA. & VALENTIA. AAA. ad Thalassium proconsulem Africæ. †

A B executione f* appellari non posse, satis & iure g & constitutionibus h cautum est, nisi fortè i executor sententiæ, modum iudicationis excedat. k A quo si fuerit appellatum, executione suspēsa decernendum putamus, vt si res mobilis est, ad quam restituendam executoris opera fuerit indulta: appellatione suscepta, possessori res eadem detrahatur, l & sequestro idoneo collocetur, reddenda ei parti pro qua facer cognitor m iudicauerit, n

¶ Quòd si de possessione, vel de fundis executio [cessauerit.] † & eam suspenderit prouocatio: fructus omnes qui tempore interpositæ prouocationis capti, o vel postea nati erunt, in deposito collocentur, p iure fundi penes eum qui appellauerit, constituto. ¶ Sciant autem prouocatores, se vel ab executione appellantes, q vel ab articulo, r si eos perperam s intentionem cognitoris suspendisse claruerit, quinquaginta librarum argenti animaduersione multandos. t Dat. III. Kalend. Feb. Treu. Valente. VI. & Valentiniano. II. AA. Coss.

Ne testamentum aperiatur, vel ne scriptus heres in possessionem mittatur, non appellatur: & punitur tam appellans quàm appellationi deferens l. h. d. secundum Bart. Bald. Saly. & Pan. de Cast.

VI. Imppp. GRAT. VALENTIN' & THEOD. AAA. ad Hypatium. P. V. †

Q Visquis ne voluntas defuncti* testamento scripta referetur, vel ne hi quos scriptos patuerit heredes, [in possessionem mittātur,] v† ausus fuerit prouocare, interpositāmq; ap-

† Ex Co. Theod. ibid. l. 26.

In Co. Th. dem sanctis. †pro inclusi. in Co. Th. legitur, electi Hadriani beneficii consequitur. quod eodem recidit. Cōtra.

Dānatus in pluribus criminibus, si in vno appellat, quid iuris?

pellationem is a cuius de ea re notio erit, recipiēdam esse crediderit, b viginti librarū argenti †multa, & litigatorē, qui tam importune appellauerit, & iudicem, qui tam ignauam cōniuētiam adhibuerit, inuoluat c. Dat. Non. April. Treu. Ausonio. X. & Olybrio Conss.

Ante definitiuam non appellatur. Baldus & Salyceius. Vel sic: Ab interlocutoria non appellatur. h. d. secundum Bartolum & Paulum de Castro.

VII. Iidem AA. & ARCAD. ad Pelagium comitem rerum priuatarum.

A Nte † sententiæ d tempus, & ordinem e euentus, nec à discussore f, nec à rationali appellare liceat. Dat. XV. Kal. Mart. Med. Arcad. A. I. & Bautone Coss.

Publicus debitor manifestè conuictus non appellat h. d. Bart. & Paulus de Castro.

VIII. † Imp. ARCAD. & HONOR. AA. Apollodoro comiti rerum priuatarum.

ET publicarum necessitatum, & priuati ærarij deposcit vtilitas, ne commoda quæ domui nostræ debentur, callidis debitorum artibus differantur. Quamobrem appellatione eorum reiecta g, qui apertè manifesteque conuicti sunt: hoc obseruari præcepti huius auctoritate censemus, vt ei quem constiterit esse publicum debitorem, appellationis beneficiū denegetur. Dat. III. Id. Aug. Med. Arcadio. IIII. & Honorio. IIII. AA. Coss.

a Is. scilicet superior iudex.

b *Crediderit.* isti duo & alij sunt. ff. de ap. re. l. fi.

c *Inuoluat.* scilicet superior iudex.

d *Ante sententiæ.* definitiuæ.

e *Et ordinem.* & pro id est. Et dic, id est, ordinarium euētum: vel id est sententiam ordine iuris prolatam.

f *Discussore.* genera iudicum sunt & idem in quolibet alio. Et sic nor. ab interlocutoria non appellari: sed demum lata definitiua sententia: vt hic, & supra de sen. l. fin. &. ff. de libe. cau. l. liberis. in fi. & supra de iudi. l. apertissimi, & supra de appel. l. eos. §. super. sed fallit in casu, cum iudex in criminali seu ciuili negotio quęstionem interlocutus est habendam contra leges: vt. ff. de ap. re. l. ij. quod intellige de quęstione quæ fit per tormenta, non de quæstione principali, qua iudex interlocutoria sententia definiat: licet quidam hoc intellexerunt. Item in alio quādo fideiussores approbantur à delegato: vt. ff. qui satisd. cog. l. arbitro. ff. à qui. app. non licet. l. fi. licet quidam illas intelligant quòd citra appellationem corrigat delegans sententiam talem delegati. Item fallit in alio quem habes supra de ap. l. si quis prouocatione. Vel illam exponе vt ibi: sed videtur semper ab interlocutoria appellari: vt. ff. de mino. l. intra vtile. quæ est contra. Solu. ibi speciale. Vel ibi trahit secum executionem, & causam ferre totam determinat. Item iure canonum videtur semper posse appellari. ij. q. vj. c. non ira. Alij verò dicunt etiam secundum leges semper posse ab interlocutoria appellari: & quod dicta. l. de ap. re. dicitur, gratia exempli est dictum. Idem ergo vbicunque per prædictas. ll. & per. l. ff. de præuari. l. præuaricationis. vbi dicit super incidenti sententiandum, & per consequens appellandum: & speciale dicunt de his iudicibus in quibus hic dicitur. vel dicunt sententiæ, scilicet definit

tatus: aut expresse, vt relegatus. primo casu non superest quæ- A
stio, secundo sic. Viuianus.

a *Si is.* pone casum per. l. infra si re. vel accu. mor. l. fin.

b *Adempt⁹.* scilicet specialiter.

c *Adimat.* tacitè: vt cum est deportatus.

d *Superesse potest.* nam si in expresso non valet, nec in tacito: vt. ff. de seruitu. rustico. prædio. l. item. §. qui haber.

e *Ex damnatione.* scilicet tacitè: sed expressè ex speciali sententia: & hoc est quod sequitur.

f *Auferantur.* vt in relegato ad tempus: vt infra de pœnis. l. deportatorum. & facit ad. l. istam. ff. de interdi. & rele. l. relegatorum. §. ad tempus. &. ff. de iure fisc. l. Lucius. &. ff. de bo. dam. l. fina. §. inter. &. ff. ad legem Falcidiam. l. in ratione. j. §. cum quidam. &. ff. ad Sylla. l. Caius.

† *Glo. in c. quod à te. super verbo, reddere. extra de cleri. coniug. inducit hanc. l. quod si tempore ingressus alicuius in ecclesiã, bona ingressi expresse donãtur ecclesiæ, non renouantur ipso ingresso recedente. secus si tacitè dicendo, offero me huic monasterio.*

SIis a † qui ademptis b bonis in exilium datus est, appellauerit, ac pendente prouocatione defunctus est, quanuis crimen in persona eius euanuerit, tamen causam bonorum agi oportet. Nam multum interest, vtrum capitalis pœna irrogata bona reo quoq; adimat c (quo casu morte eius extincto crimine, nulla quæstio superesse potest d) an verò B
non ex damnatione e capitis, sed speciali præsidis sententia bona auferãtur f. tunc etenim subducto reo, sola capitis causa perimitur, bonorum remanente quæstione. PP. Id. Mar. Modesto & Probo Cos.

Causa honoris, vel officij, morte soluitur. h. d, secundum Baldum. Vel sic: Causa appellationis super muneribus personalibus morte finitur. h. d. secundum Bart. Vel sic: Causa appellationis interposita à muneris nominatione, morte appellantis expirat. Pau. de Castro.

I. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIAN. AA. & CC. Dorophani.*

SI contra te iure pronunciatũ est, nec appellationis auxilium imploratum est, intelligis acquiescere te statutis oportere. In sacro enim comitatu nostro timere nihil potuisti. m XV. Kalen. Iun.

Vana formido non prodest. h. d. primo. Sed instãs metus facit vt protestatio facta intra tempus appellandi, habeat vim appellationis. h. d. secundum Bald. Vel sic: Qui propter timorem vanum omittit appellare, videtur sententiæ acquiescere. si verò timor sit iustus, tunc potest omittere, tamen debet protestari intra tempus appellandi quòd per eum non stat: & quòd libenter appellasset, nisi timuisset, & allegare causam timoris. quo casu talis protestatio habetur pro legitima appellatione Pau. de Cast.

II. † Imp. IVLIANVS A. Geminiano*.

HIs qui tempore cõpetenti non appellant, redintegrandæ audientiæ facultas denegetur. ¶ Omnes igitur qui contra præfectos vrbis, † magistros officiorum, vel magistros militum, seu proconsules, seu comites, seu præfectos n Orientis,* [seu vicarios Augustales,] vel alium iudicem sub specie formidinis prouocationem non arbitrantur interponendam: à renouanda lite † repellantur o.*¶Qui verò vim sustinuerunt P, contestatione q pu- D

lationis sic. ff. de no. ope. nun. l. de pupillo. §. si quis ipsi prætori. A
& facit. ff. de reg. iur. l. in omnibus causis pro facto. &. ff. de ap. l. cum quidam. &. ff. de app. re. 1. si cuius. &. l. sciendum. ADDITIO. Addas quòd iste metus probatur probando quòd consueuit appellantes à gestis per eum incarcerare, & eis violentias & iniurias inferre: & sic ex qualitate personæ hoc præsumitur: vt. l. si à bonæ fidei. ff. de rei vin. &. l. argentum. ff. commoda. Vel quia minatus erat sic facere: vt. l. metum. cum sua glo. supra de his quæ vi &c. Ita dicit Bart. in d. l. de pupillo. §. si quis ipsi prætori. ff. de nouo. pe. nuncia. versi. quinto quæro &c.

a *Legitimos.* scilicet à sententia numerãdos: vt supra de appel. authenti. hodie.

SI VNVS EX plurib⁹ appellantib⁹ : Dixit. S. quando etiam appellanti non prodest appellatio : nunc quando etiam alij non appellanti per appellantem prodest appellatio.

SI iudici.] CASVS. Tres erant tutores diuisam habentes administrationem. duo condemnati prouocauerunt : & pronunciata est prouocatio iusta: an tertio qui non appellauit, profitilla prouocatio, quę ritur ? Dicitur quòd sic. Idem dicitur in principio. l. hoc addito, quòd si duo maior & minor, habẽtes causam communem, condemnati fuerint, & minor restituatur aduersus sententiam, non propter hoc restituetur maior. Vel dic casum aliter vt in glos.

b *Si iudici.* CASVS. Tres erant tutores indiuisam administrationem habentes, cõueniebantur omnes: aut quia male gessissent, aut quia nemo eorum gessisset officium. duo condemnati prouocauerunt. pronunciata est iusta prouocatio eorum. hoc etiam tertio prodest, qui non prouocauit, cum vna erat omnium condemnatio: secus autem si diuisas administrationes haberent. ad hoc supra de diuer. re. l j.

c *Nec diuersitate.* puta omnes conueniebantur, quia malè gessissent: vel omnes conueniebantur, quia nemo gesserat. si autẽ ideo quòd vnus malè, alter nullo modo gessisset: non proficeret appellatio vnius alteri: vt. ff. de appel. l. si quis separatim. §. fi. & facit. j. eo. l. j. in prin. Sed contra videtur. ff. in eodem tit. l. scio. in ver. certe. Sol. vt ibi. & facit. ff. de crimi. expi. here. l. res hereditarias.

d *Si in vna. Appellauerit.* sic &. j. l. proxi. &. ff. de adulte. l. denunciasse. §. fi. Sed contra. ff. de ap. l. scio. sed ibi patet solutio.

e *Non prodest.* nisi sit causa indiuidua: vt seruitus. secus si diuidua: vt. ff. quemad. serui. amit. l. si communem. in prin. ff. de negotio gest. l. qui alienam. §. fi. est autem quælibet seruitus indiuidua, præter vsumfructum: vt. ff. ad l. Fal. l. j. §. fi vsusfructus. & facit supra si in communi eadémque causa. l. j.

SI DE MOMENTANEA POSSES. &c.

Dixit supra quando propter iudicis auctoritatem non admittitur appellatio: nunc quando propter ipsius rei de qua lis est, vtilitatem.

CVm de possessione.] CASVS. Duplex est iudicium, petitorium & possessorium. in petitorio victus appellat, in pos- A
sessorio non. vnde si intentem contra te interdictum vti possidetis, quod est possessionis retinendæ: vel interdictum vnde vi, quod est recuperandæ: vel quorum legatorum, quod est adipiscendæ, & succumbas, non audieris appellans: salua tamen tibi quæstione super proprietate. non enim præiudicabitur quęstioni de proprietate. Viuianus.

f Et. & ponitur pro id est.

g *Momento.* id est possessione momentanea: tale est & illud Virgilij: Pateris libabat & auro. id est, pateris aureis. Et dicitur momẽtanea possessio, quia apta est durare per momentum: & sic aptitudine, vt hic, & institu. de lege Aquilia. §. his autẽ verbis. Vel ideo, quia in ea tractatur de possessorio momento: vt quoto tempore anni possederit olim. hodie de tempore litis cõtestationis, vt in interdicto vti possidetis: vt institu. de interdictis. §. retinendæ. Vel tertio, vt dixi supra qui legiti. perso. l. fi. Item hæc lex secundum omnes loquitur in possessorio retinendæ. Sed an idem in possessorio recuperandæ, vel adipiscendæ? Quidam dicunt quòd non. Tu dic idem in adipiscendæ: vt supra quorum appel. nõ recipi. l. quisquis. Item recuperandæ. sed hoc hodie est correctum secundum quosdam per. l. illam infra. vnde vi. l. si quis in tantam. Item huic. l. videtur contra supra de appel. l. j. Solu. ibi non ratione iniquitatis sententiæ appellatur, sed ratione ordinis omissi. Vel pone casum vt ibi nota. Sed si agatur possessorio, vt per condictionem ex dicta lege, si quis in tantam, puto posse appellari: quia per eãm non est momentanea. & non solum in possessione, sed etiam in proprietate darur ibi sententia: sed alibi vbi est momẽtanea eius vilitas, semper dicas non posse appellati per generalia verba huius legis. Item oppo. ex eo quod est supra de appella. l. & in maioribus. Sol. hoc speciale. Sed quare? Respon. quia est interlocutoria secundum quosdam: à qua nõ appellatur: vt §. quorum appel. non recipi. l. penult. Alij dicunt propter vilitatem, sicut & in sententia arbitri: vt supra de arbi. l. j. Sed tu dic esse definituam, & non vilem: sed ideo non appellari quia plenius poterunt singula tractari in quæstione proprietatis: quia eadem causa plenius examinabitur in causa proprietatis, licet alia via.

Possessio quare dicitur momentanea: & an possit appellari à sententia super eã lata.

† *vet. momentaria. in Co. autem Pho. legitur: Si de momẽto fuerit appellatum. li. 11. ti. 37. Contius.*

h *Fuerit.* scilicet de facto.

i *Effectum.* sic est contra supra de appel. l. appellatione. sed i bi tenet appellatio, hic non.

k *Reformationem.* id est restitutionem, vel traditionem, vbi de recuperanda vel adipiscenda agitur: vel confirmationem, vbi de retinenda agitur. Et nota hic diligenter quòd qua ratione non potest appellari, vel quibus: eadem vel eisdem non potest minor contra talem sententiam petere restitutionẽ in integrum, secundum quosdam: quasi paribus passibus ambulent: vt. ff. de mino. l. præles prouinciæ. Item quia nõ videtur damnum pati, cum saluum sit tibi omne ius in quæstione proprietatis, vel quasi modicum vel minimum damnum patiatur: & sic denegari debet restitutio: vt. ff. de in integ. restit. l. scio. Item tertio, quia in tali causa habet legitimam personam standi in iudicio, & admittitur vt maior: vt supra qui leg. per. l. fi. Alioquin

pertinere non ignorabit. PP. XIIII. Kalend. Septemb. II.*

Summata est supra in. l. præcedenti.

II. Idem A. Sereno.

SI in vna eadémque causa vnus appellauerit d, eiúsque iusta appellatio pronunciata est: ei quoque prodest, qui non appellauerit. ¶ Quòd si ætatis auxilio vnus contra sententiam restitutionem impetrauerit: maiori, qui suo iure nõ appellauerit, hoc rescriptum non prodest e.

TITVLVS LXIX.

SI DE MOMENTANEA † possessione fuerit appellatum.

Sententia lata in possessorio etiam appellatione interposita, statim fortitur effectum: ita tamen possessio reformatur, vt quæstio proprietatis integra seruetur. h. d. secundum Baldum. Vel sic: A sententia lata super possessorio, non potest appellari: quia non affert perpetuum præiudicium. quia non præiudicat causæ proprietatis: & granamen quod affert, potest reparari per iudicium proprietatis: ideo mutatur executioni, salua causa proprietatis. h. d. secundum communem intellectum. Alij dicunt quòd bene potest appellari: tamen appellatio non suspendit executionem sententiæ: sed præcedens est communior. Paulus de Castro.

I. Impp. VALEN. THEOD. & ARC. AAA. ad Eusignium. P. P.

VM de possessione, † & f eius mo méto g causa dicitur: etsi appellatio interposita fuerit h, tamen lata sententia fortitur *effectum i. Ita tamen possessionis reformationem k

† *Citat hãc constitutionem Symmachus in epistola qua dicit permittit vt si casus inciderit etiam de iure cognoscat iudex Cõtius.*

* *fortiatur. vet. et Cod. Theod. Contius.*

Sententia lata super possessorio est definitiua.

Appellatio vbi est interdicta, aut etiam restituto in integrum ibi denegatur

quin non videtur legitimus defensor si debet posse restitui. & sic decideretur per legem aduersarius. & sic dicitur. ff. de procu. l. minor. j. respon. Itē quarto, quia facilius deberalicui adimi priuilegium siue beneficium in integrum restitutionis, quàm ius commune, quod est scilicet ius appellandi: vt nota, supra ad Velleia. l. antiquæ. in prin. & supra si min. se ma. dixe. l. si alterius circunueniendi causa. in fi. ff. de mili. rest. l. eius militis. §. j. Sed his spretis dic secundum H. eum posse perere restitutionem: quia nec paribus passibus ambulant restitutio & appellatio. arg. ff. de mino. l. præfecti. §. de sen. præfec. prætor. l. vnica. Item & damnum videtur pati magnum si amittat possessionem: quia si obscura fuerint vtriusque iura, in proprietatis quæstione pronunciabitur pro possessore: vt insti. de interdic. §. commodum. Nec ob. quòd admittitur in hac causa vt maior. nam idem est vbi litigat in quæstione proprietatis auctore tutore, & tamen contra sententiam restituitur: vt supra si aduerrem iud. l. fin. & cum contrahit: vt sudpra si tu. vel cura. inter. l. etiam. & l. fi. Itē adultus nō habens curatorem, admittitur ad contrahendum vt maior: & tamen potest restitui, quia obligatur ciuiliter & naturaliter vt maior: vt. §. de in integr. resti. mi. l. si curatorem. Itē quicquid gestum fuerit cum minore, si appareat eum læsum, restituitur: vt. ff. de mino. l. ait prætor. in prin. ergo & hic eadem ratione. Item simpliciter lex dicit. §. si aduer. rem iudi. l. fi. posse minorem petere restitutionem contra sententiam, si appareat eum læsum. nec hic casus excipitur: ergo & contra illam sententiam poterit restitui, si appareat eum læsum: quia forte non plene probauit vt debuit: vel quia contra ius litigatoris lata est, licet probauerit.

† De materia huius ti. vide in ca. directæ nobis. cū gl. 2. extra de appel. *ter.

† Quod olim licebat, sed eo casu possessio ab eo ad peti tionē transferebatur. Codice Th. lib. II. ti. de poss sessione ab eo qui iteū pro uocauit trāsferenda. Contius.

NE LICEAT † IN VNA EADEMQVE CAVSA TERTIO * prouocare, vel post duas sententias iudicum, quas definitio præfectorum roborauerit, eas retractare.

Qui succubuit in duplici appellatione, non B *potest tertio appellare super eisdem articulis, & etiam supplicare. Et recusatio iudicis non numeratur in numero appellationum. hoc dicit. Bar. Bald. Saly. & Paul. de Castro.*

I. Imp. IVSTINIANVS. A. Mennæ præfecto prætorio.

SIquis in quacunque lite iterum † [a] prouocauerit, nō liceat ei tertio in eadem lite super ijsdem capitulis prouocatione [b] vti, vel sententias excellentissimorum præfectorum prætorio retractare: c

a No. gl. singulariter quòd lex dubia est intelligēda secundū rubricā sub qua ponitur: & ad hoc al legat Inf. gl. istam insti. de act. col. 7 2.

Contius.

fieri oportet, vt integra omnis proprietatis causa seruetur. Dat. XIIII. Kalend. Decembr. Med. Honor. N. P. & Eudoxio Conss.

TITVLVS LXX.

TITVLVS LXXI.

QVI BONIS CEDERE POSSVNT. †

Cessio bonorum non liberat debitorem, sed facit ne possit detrudi in carcerem. hoc dicit secundum Bart. Vel sic: Qui cessit bonis, non liberatur à creditoribus ipso iure, nisi quod eis debetur in solidum fuerint confecuti, sed liberatur ope exceptionis: ideo non potest in carcerem detrudi. Paul. de Castro.

I. Imp. ALEXANDER A. Irenæo.

VI bonis † cesserint, nisi solidum creditor receperit, non sunt liberati. [g] In eo h enim tantummodo hoc beneficium eis prodest, ne iudicati [i] detrahantur in carcerem a. X. De. Maxi. II. & Aeliano Coss.

Verbum tenere dictum non præiudicat. Vel sic: Debitum soluenti non præiudicat cessio bonorum, Bal. Vel sic: Qui potest soluere creditoribus, potest bonorum cessionem renocare. Bar. Vel sic: Qui cessit bonis, potest pœnitere, & ea re: uparare se integra, quando non erant vendita, si offert se solutum quod debetur creditoribus. Paul. de Cast.

II. Impp. PHILIPPVS. A. & PHILIP. Cæs. Abascanto.

SIquantitatem [b], quam licet reipublicæ condemnatus, [c] debebas, inferre paratus es: frustra vereris, ne verbum bonorum cessionis [d] temere [e] à te prolatum, priuare te, necdum distractis [f] facultatibus, iuris rationibus posit. PP. XIII. Kalen. Febru. Philippo A. & Retiano Coss.

Propter debitum contractum in ciuili officio, admittitur cessio, quæ in bonis filij cedentis non præiudicat. b. d. secundum Bart. Vel sic: Filius emancipatus, pro patrem damnato non debet. hoc dicit, Iac. But. Vel sic: Debitor publicus potest cedere bonis. Et si pater cedit bonis, non debent inquietari bona filij Salyc. Vel sic: Si pater cessit bonis, non nocet filijs, vt possint eius bona capi, vel molestari. Paul. de Castr.

III. Imperatores VALERIANVS & GALLIENVS AA. Iuliano.

SI pater tuus bonis cessit propter onera ciuilia [g], ipsius facultates oportet inquiri: non patrimonium quod tibi emancipato quæsitum dicis, inquietari. [h] Quod vt fiat, implorare æquitatem præsidis debes.

Facta cessione bonorum, non possunt creditores bona propria auctoritate tenere iure dominij: secus si data fuerint in solutum. Bart. Vel sic. Si debitor cessit bonis, non debent creditores interim distribuere bona eius: sed debent ea vendere in licis auctoritate, & precium pro rata inter eos diuidere. & si contra faciunt, possunt bona ab eis auocari, non obstante præscriptione longi temporis: secus si fuissent eis data in solutum. Paul. de Cast.

III. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. & CC. Chiloni.

LEgis.] CASVS. An prouinciales bonis cedere possint, quæritur? Dicitur quòd sic. & hoc in prima. An autem creditor iure dominij bona cessa detinere possit quæritur? Dicitur quòd non, sed distrahere debet: nec contra petitorem præscriptione se tueri poterit. & hoc in secunda. Si vero debitor res suas creditori in solutum dederit, dominium earum acquisiuit. & hoc in tertia.

i *Ad prouincias.* vt non solum Italici, sed etiam prouinciales bonis cedere possint.

k *Detinere.* vt. §. ti. j. l. pro debito. & l. in possessionem.

tum ante sententiam sit facienda cessio: vt. ff. eo. l. penult. Sed dici potest, quòd post sententiam fieri potest cessio: vt hic dicit Azo in summa & hoc videtur contra. l. ff. eo. l. penul.

a *In carcerem.* si ergo non cedit bonis, videtur in carcerem pro debito poni: & sic videtur contra. §. de ac. & oblig. l. ob æs. in fi. Sed hoc fit auctoritate iudis: vel non fit hic seruus, sed nec seruit: sed loco carceris hodie ponitur in banno: & facit. §. de pigno. l. j.

SI quantitatem.] CASVS. Tenebaris reipub. in c. confessus es debitum, sed cum soluere nō posses, cessisti bonis. si antequā bona distrahantur, paratus sis soluere, an possis reuocare cessionem, quæritur? Dicitur quòd sic. Viuia.

b *Si quantitatem.* quidam cum esset reipublicæ condemnatus in c. dixit se bonis cessurum: non ei præiudicat linguæ lubricum, dummodo paratus sit soluere, & facultates eius nondum distractæ sint.

c *Condemnatus.* ex administratione bonorum.

d *Cessionis.* quia inultorum de cōtraxit. Accursius.

e *Temere.* No. verbum temere dictum non præiudicare: vt. ff. de regu. iur. l. quod calore. & ff. de dinor. l. iij. & ff. de publi. licitatio. in princip. & ad legem Iuliam maie. l. famosi.

f *Distractis.* vt infra de distrac. pign. l. fi principium. Item no. licere pœnitere: vt ff. e. l. quē pœniter. & l. is qui bonis. j. & supra de ap. l. si quis libellos.

SI pater.] CASVS. Filium habens quidam emancipauit. ad munera ciuilia vocatus, bonis cessit: an bona quæsita à filio in quietari debeant, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

g *Ciuilia.* quia male administrauit rempublicam.

h *Inquietari.* vt. §. ne fil. pro pa. l. ne contra.

LEgis.] CASVS. An prouinciales bonis cedere possint, quæritur? Dicitur quòd sic. & hoc in prima. An autem creditor iure dominij bona cessa detinere possit quæritur? Dicitur quòd non, sed distrahere debet: nec contra petitorem præscriptione se tueri poterit. & hoc in secunda. Si vero debitor res suas creditori in solutum dederit, dominium earum acquisiuit. & hoc in tertia.

i *Ad prouincias.* vt non solum Italici, sed etiam prouinciales bonis cedere possint.

k *Detinere.* vt. §. ti. j. l. pro debito. & l. in possessionem.

PRopter.] CASVS. Vocatur aliquis ad munus publicum, & propter hoc bonis cessit: an teneat cessio, quæritur? Dicitur quòd non: quia ex tali cessione blasmum vel inuidiam assequetur fiscus. Vel sic: Titius in fraudem bonis cessit, vt inhabilis fieret: an teneat talis cessio, quæritur? Dicitur quòd non: quia cedēti blasmum & inuidia esset. Vi. l *Cedentium.* vt sic vocetur quis inhabilis ad munus publicum, & cū non possit subire, ideo bonis cedere fisco cogatur: ex hac enim cessione inuidiam & blasmū consequitur fiscus: & sic nō est contra. §. eo. l. si pater. quia ibi idoneus administrauerat malè: hic nō idoneus administrare non potest. Posset etiā intelligi hæc lex, quod aliquis in fraudē muneram cedebat bonis, vt inhabilis fieret. hæc quidem cessio non admittitur: & blasmū esset cedenti: & pro hac positione est. §. de rescin. vendi. l. hi qui. & §. de episco. & cleri. l. si quis curialis. & j. de ex cu mu. l. illud. lib. x. & ff. de mune. & hono. l. æstimationē. in prin. m *Obnoxios.* i. habiles & idoneos secundum vtramque expositionem.

Fiscus ex bonorum cessio ne quandoque consequitur blasmum.

INomni.] CASVS. An fine verborū solennitate, quæ olim exigebatur, possit fieri bonorum cessio, quæritur? Dicitur quòd sic: quia sola voluntas cedētis sufficit. Vivia. n *Scrupulositate:* quæ erat in solennitate verborum. o *Exposa.* i. amota. p *Professio.* i. quòd solū dicat, cedo bonis. q *Voluntatis.* sine scriptura. & ad hoc. ff. e. l. pe. & fin. & quod dixi §. e. l. j.

† Ex. Cod. The li. 4. ti. 18. l. 2.

CVm & filiusfam.] CASVS. An filiusfamilias bonis cedere possit, quæritur? Dicitur quòd sic in castrensibus vel quasi: & si postea aliqua acquisierit, ad exemplū patris familias creditori satis facere debet. Viuian. r *Patre volente.* vt castrēse, quod domi filio donatur: vt habes. §. fami. ei. ci. l. fi filius. Castrēse vero, de quo subjicit, appellat quod in castris quæritur. & sic non peculij, sed rerum peculiarium sit differentia. Vel dicit de profectitio, vel aduētitio. cum enim admittatur cessio, cum nihil haber, vt subijcit: multo magis cum haberpeculium profectitium, vel aduentitium. Non tamen intelligas quòd profectitiū possit dari creditoribus. sed & video profectitium quandoq; separari à bonis patris, cū eius bona pro debito à fisco occupantur: & ita pater tale peculium ad filium spectare: vt. ff. de mino. l. denique. §. sed vtrum. in fine.

† Dat. Kalend. Maij. Honor. N. P. & Eudoxio Cōss. Cōtius.

Peculium profectitium filij non cedenti bona patris.

s *Etsi nihil.* corporale. habet tamen incorporalia. vel secundum P. cessi

Cessio bonorum non liberat debitorem, sed facit ne possit detrudi in carcerem. hoc dicit secundum Barto. Vel sic: Qui cessit bonis, non liberatur à creditoribus ipso iure, nisi quod eis debetur in solidum fuerint confecuti, sed liberatur ope exceptionis: ideo non potest in carcerem detrudi. Paul. de Castro.

P. etsi nihil corporale vel incorporale habeat. Sed videtur nugatio, vt cedat bonis, qui nulla bona habet: sed propter quærenda dicit: sic & Petrus omne dimisit, qui nihil præter nauiculam habebat. & actione de peculio tenetur, etsi nihil sit in peculio: vt. ff. de pecu. l. quæsitum.

Petrus propter Christū omnia dimisit.

a *Iniuriarum.* scilicet carceris.

b *Pinguius.* vt instit. de act. § penultimo &. ff. eodem. l. is qui. &. l. bonis. ij. &. l. si debitoris. & j. titulo. j. l. ex contractu.

CVm solito.] CASVS. Tenebaris mihi & Titio & Seio in decem. vis cedere bonis: ego & Titius volumus expectare in quinquennium, noluit Seius. qui sint audiendi, quæritur? Respon. distinguēdo: aut in maiori quantitate est obligatus Seio, aut Caio, aut in æquali. primo casu audiendi sunt: secundo casu nō. Si vero tres consentiant in dilatione danda, quartus dissentiat: maior numerus præferatur. Si vero ex omni parte æqualitas sit tam creditorum, quàm debitorum: illi admittūtur, qui inducias & cætera, nulla habita differentia inter creditores habētes hypothecam, & non habentes in rebus pertinentibus inter creditores, æqualitate iudicis officio seruata. nulla temporis præscriptione creditoribus inducias quinquennales concedentibus opponenda. Viuia.

c *Maiestate.* vel ab aliquo iudice.

d *Detur.* à debitore.

e *Existimatione.* quia non efficitur infamis. & ad hoc supra ex quibus cau. infa. l. debitores.

f *Inducias.* & sic est in creditorum electione. nec est contra. ff. solu. matrimo. l. si constante. §. quoties. in fin. §. quia speciale ibi.

g *Electionem.* sed quātum ad alia refert. argu. ff. de pac. l. rescriptum &. j. titu. j. l. pro debito.

h *Habentibus.* vt priuilegiati prius debitum consequātur: vt. ff. e. l. j. &. ff. de reli. & sump. funer. l. pe. Item vt hypothecarij chirographarijs præferantur. vt j. tit. j. l. pro debito. & vt prior tempore sit potior: vt. j. qui pot. in pi. l. si fundum.

i *Generando.* vt. ff. de iudi. l. ij. §. in omnibus. &. §. de iure deli. l. fin. § donec. & in authen. vt cum de apparentum sunt, habeant: tamen ne patiātur iniuriam, debet bonorum cessio admitti. Si enim & paterfamilias admittendus est propter iniuriam a timorem ad cessionis flebile veniens adiutorium: quare filiisfamilias vtriusq; sexus hoc ius denegamus? cum apertissimi iuris est, & inter patresfamilias, & inter alieno iuri subiectos, si quid postea eis pinguius b accesserit, hoc iterum vsque ad modum debiti posse à creditoribus legitimo modo auelli. Dat. X. Kalen. Mar. Constantinop. post consul. Lampad. & Oreſt. VV. CC.

An detur dilatio vel admittatur cessio, statur maioris partis creditorum inspecto cumulo debiti, vel numero personarum. quòd si vtriusque est partis, sententia benignior admittitur. Bartol. Vel sic: Si debitor vult cedere bonis nisi sibi detur dilatio ad soluendum, est in electione creditorum dare dilationem: & tunc non potest cedere vel pati quòd cedat. & si sunt discordes, præfertur maior pars, quæ consideratur primo respectu cumuli debiti. vel si par sit cumulus respectu numeri personarum: & si ambo sunt paria, benignior sententia eligatur, vt habeat dilationem quinquennalem: & non cedat. qua dilatione pendente non currit contra eos præscriptio: nec vnus de creditoribus præfertur alteri ratione priuilegij vel hypothecæ quam habeat. Pau. de Cast.

VIII. Idem. A. Ioanni præfecto prætorio.

CVM solito more à nostra maiestate c petitur, vt ad miserabile cessionis bonorum homines veniant auxilium, & electio detur d creditoribus, vel quinquennale spacium eis indulgere, vel bonorum accipere cessionem, salua eorum videlicet existimatione e, & omni corporali cruciatu semoto cotidie dubitabatur, si quidam ex creditoribus voluerint quinquennales dare inducias f, alij autem iam nūc cessionem accipere velint, qui audiendi sint. In tali itaque dubitatione nemini putamus esse ambiguum quod sentimus, & quòd humaniorem sententiam pro duriore eligimus, & sancimus, vt vel ex cumulo debiti, vel ex numero creditorū causa iudicetur. Et si quidē vnus creditor aliis omnibus grauior in summa debiti inueniatur, vt omnibus in vnū coadunatis, & debitis eorum compu- B tatis, ipse alios antecellat: ipsius sententia obtineat, siue indulgere tēpus, siue cessionē accipere desiderat. ¶ Si vero plures quidem sint creditores, ex diuersis autem quantitatibus: etiam nunc amplior debiti cumulus minori summæ præferatur, siue par, siue discrepans numerus est creditorum: cum non ex frequentissimo ordine fœneratorum, sed ex quantitate debiti causa trutinetur. ¶ Pari autem quantitate debiti inuenta, dispari vero creditorum numero: tunc amplior pars creditorum obtineat: ita vt quod pluribus placeat, hoc statuatur. ¶ Sin vero vndique æqualitas emergat tam debiti quàm numeri creditorum: tunc eos anteponi, qui ad humaniorem declinant sententiam, nō cessionem exigentes, sed inducias: nulla quidem differentia inter hypothecarios & alios creditores, quātum ad hanc electionem g obseruanda. In reb⁹ autem officio iudicis partiendis, suā vim singulis creditoribus habentibus h, quam eis legū præstabit regula: nullo præiudicio creditorum cuiquam ex quinquennij dilatione, circa temporalem præscriptionem generando i.

C

D

TITVLVS LXXII.

DE BONIS AVCTORITate iudicis possidendis, seu venundandis, & de separationibus bonorum.

Defuncti heredes legatariis præferuntur. Bal. Vel sic: Qui debent habere legata à defuncto herede, præferuntur legatarijs ab eodem. Bart. Vel sic: Legatarij defuncti præferuntur legatariis heredis. Saly. Vel sic: Qui debent habere legata à defuncto herede, præferuntur illis quibus ipse heres legauit: quia illa legata censentur tanquam ea alienum, quantum ad bona eius à quo relicta sunt, non quantum ad eum qui reliquit. Pau. de Cast.

I. Imp. ANTONI. A. Atticæ.

IN bonis k mortui, potiorē esse causam legatariorum, qui eum (vt pote heredem l) conuenire m potuerunt: quàm eorum quibus ipse heres legauit, manifestum est: cum prius legatum quasi æs alienum n exigatur o: legatum autē à mortuo p relictum, post debiti detractionem inducatur q.

Continuatio.

DE BONIS *auctoritate iudicis possidendis &c.*

Facta cessione, bonorum à debitore, vel etiam debitore vocato & non veniente ad iudicium, postulant creditores se mitti in possessionem bonorum eius, & postmodum vt vendantur &c. ideo de his dicit. Et quia creditores hereditarij quandoque postulant separari bona defuncti à bonis heredis: ideo & de hac subiicit: vt infra. l. ii.

IN bonis.] CASVS. Decessit Titius, Scio herede instituto, & legauit mihi decē: decessit Seius Sempronio herede instituto, & legauit Caio decē: quis nostrum potior sit, an ego primus legatarius, an Caius? Respon. quòd ego, cum prius legatum debeatur quasi æs alienum. Viuianus.

k *In bonis.* possidendis & vendendis.

l *Heredem.* instituit te Titius, & multa legata dedit. non soluēs scilicet legatis decessisti: institutisti tibi hæredem, & similiter legata reliquisti. quæritur, qui potiores sunt, primi, vel secundi? & dicitur quòd primi.

m *Conuenire.* ab initio.

n *Aes alienum.* respectu secundi testamenti.

o *Exigatur.* vt &. ff. ad legem Falcid. l. in ratione. j. §. quod vulgo. & supra ad legem Falcidiam. l. irritum.

p *A mortuo.* herede.

q *Inducatur.* vt &. ff. de separa. l. quoties. & §. qui manu. non pos. l. j. &. §. de lega. l. si vniuersæ. & de iure deliberan. l. fi. §. sed si legatarij. etiam si ex testamento militis debeantur legata: vt. ff. ad Trebel. l. j. §. pe. nisi in casu quando non fecerit inuentarium: quia tunc in solidū omnibus satisfacit: vt in authen. de here-

here. & Falci. §. si vero absint. colla. j.

EST *iurisdictionis.*] CASVS. Si contraxi cum Titio, & factus sit debitor meus in. x. & decessit Seio herede instituto, possum conuenire Seium. sed si ex persona sua habeat aliquos creditores: an possim petere vt fiat separatio bonorum heredis, & bonorum defuncti, quæritur? Dicitur quòd sic. si vero animo nouandi stipulatus fui abheredē quod Titius debuit, nō possum petere fieri separationem. Vi.

a *Edicto.* quod induxit titulum de separationibus.

b *Hereditarijs.* creditoribus ergo defuncti datur postuladi separationem facultas, cum timeant heredem non soluendo: sed econtra scilicet creditoribus heredis, non datur: vt hic, & arg. ff. de sepa. l. j. in princ. & §. j. &. §. de here. actio. l. si adulta. nisi in casu: vt. e. l. j. §. sed si quis suspectam.

Separatio bonorum qui non conuenit nisi.

c *Cognita.* multa vertuntur in causę cognitione. Primum, quòd ab herede non nouauerint. Item quòd bona mixta non sint. Itē quòd fidem eius secuti nō sint. Item quòd vsuras non acceperūt. Item quòd quinquennium decursum non est. Item quòd creditores castrensis peculij non sint: vt. ff. de separa. l. j. §. si filius. &. §. illud. &. §. sequē. Item quòd heres bona non vendiderit: vt. ff. eo. l. ab herede.

Separatio bonorum qui non possit, nisi legati nomine.

d *Secutum.* fideiussorem, vel pignus ab eo recipiendo, vel stipulando animo nouādi.

e *Ex necessitate.* quia forte dies actionis proximo exitura erat, & ita lis tempore peritura. No. ergo quòd non debet ei nocere ista notatio, cum sit necessaria. ad quod est. ff. de separa. l. fi. &. ff. de nouati. l. aliā. Et dic ex necessitate, scilicet perueniendi ad suum: vt. ff. de separa. l. fi.

EX *contractu.*] CASVS. Debitor à creditore vno conuētus, existens nō soluēdo: si cedat bonis, an ab alijs creditoribus conueniri possit, quæritur? Dicitur quòd nō, nisi postea aliquid ceperit. Viuianus.

f *Maniat.* ipso autem iure tenetur: vt. §. ti. j. l. j.

g *Promouere.* & tunc in quantum facere potest: vt habes. §. ti. j. l. cum & filij. & ff. de cessio. bono. l. iiij. & de cura. bo. dan. l. ij.

Creditores defuncti habent beneficium separationis contra creditores heredis, vt facta separatione bonorum, præferantur in bonis defuncti creditoribus heredis. But. nisi spreta legis prouidentia, fidem heredis secuti sint. Bal. Vel sic: Creditores defuncti impetrant separationem à bonis, si fidem heredis non sunt secuti. Pau. de Cast.

II. Imp. GORDIA. A. Atistoni.

ESt iuris dictiōis tenor prōptissimus, indemnitatisque remedium edicto a prætoris creditoribus hereditariis b demonstratum, vt quoties separationem bonorum postulant, causa cognita, c impetrēt. Reportabis igitur conuenientem desiderij tui fructum, si te non heredum fidem secutum, d sed ex necessitate e ad iudicium eos prouocare demonstraueris.

Qui cedit bonis, ex ante gesto non potest conueniri, nisi de eo quod postea superueneratus est, deductione egeat. Bar. Vel sic: Qui cessit bonis, ex præcedenti contractu non potest conueniri, quia habet exceptionem, si peruenerit ad pinguiorem fortunam, quia tunc potest conueniri in quantum facere potest, deducto ne egeat. h. d. in effectu. Pau. de Cast.

III. Idem. A. Claudianæ.

EX contractu qui cessionem rerum antecessit, debitorem contra iuris rationem conuenies, cum eum æquitas auxilio exceptionis muniat f. At tunc demum iterato postis desiderare conuentionem, cum tantum postea quæsiuit quod præsidem ad eius rei licentiam debeat promouere g.

Non est cogendus vnus ex pluribus creditoribus debitoris bona suscipere, & cæteris creditoribus respondere. Bal. Bar. & Sal.

IIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. &. CC. Clarianæ.

INciuile est quod postulas, vt vnus ex chirographariis h creditoribus, debitoris bona compellatur suscipere, satis cæteris eius crediroribus facturus.

Si bona vacantia non deseruntur, creditores in possessionem mittuntur. Bal. Vel sic: Si mortuus non habet heredem, creditores in possessionem mittuntur. Bar. Vel sic: Si debitor moritur sine herede, & bona non agnoscantur à fisco: creditores in possessionem eorum mittuntur. Saly.

V. Idem. AA. & CC. Acindyno.

SI bona debitoris tui vacare i constet, & hæc à fisco non agnoscantur: k in possessionem eorum mitti te à competenti iudice rectè postulabis. XVII. Kal. Ian. * Conss.

A

B

C

D

Vacare. morte debitoris.

Creditores hypothecarij chirographarijs præferuntur: pone chirographarii simul concurrunt, vt pro rata debiti omnibus satisfiat. Bal. Vel sic: Si debitor cessit bonis, creditores non debent ipsius bona inter se dividere tanquam domini ipsorum: sed debent ea vendere, & pretium inter se distribuere: & creditores hypothecarij præferuntur chirographarijs. Pau. de Cast.

VI. Idem AA. & CC. Agathomaro.

PRO debito creditores addici sibi bona sui debitoris non iure postulant m. ¶ Vnde si quidem debitoris tui cæteri creditores n pignori res acceperunt: potiores eos, quàm te chirographarium creditorem haberi non ambigitur.

¶ Quòd si specialiter vel generaliter nemini probentur obligatæ, ac sine successore communis debitor vel eius heres decessit: non dominij rerum vindicatione, sed possessione o bonorum, itémque venditione, æquali portione pro rata debiti quantitate omnibus creditoribus consuli potest.

Vbi creditor succedit debitori pro parte, pro ea parte debitum confunditur, & non vltra: nisi esset relictum animo compensandi. Bal. Vel sic: Pro rata qua creditor succedit debitori, confunditur actio: pro residuo vero potest conuenire coheredes, nisi fuerit institutus vna compensandi: & si coheredes non sunt soluendo, potest petere separationem bonorum. Pau. de Cast.

VII. Idem AA. & CC. Domino.

SI vxor tua pro triente patruo suo heres extitit, nec ab eo quicquam exigere prohibita p est: debitum à coheredibus pro besse q petere non prohibetur: cum vltra eam portionem qua successit, actio non confundatur. r

¶ Sin autem coheredes soluēdo non sint, separatione postulata, s nullum ei damnum fieri patiatur.

Missus in possessionem ex primo decreto, non acquirit dominium. Pau. de Cast. Etiam ex causa dotis.

VIII. Idem AA. & CC. Aelidæ.

IN possessionem rei seruādæ causa, vxor defuncti, vel alij creditores missi dominiū ex ea

k *Agnoscantur.* quia tunc tenetur fiscus vt heres: vt habes. j. ad leg. Iuliam de vi. l. ij. &. ff. de iure fisci. l. dicitur. Acc.

PRO debito.] CASVS. Si petam vt addicantur mihi bona debitoris ratione dominij: an sim audiendus, quæritur? Dicitur quòd non. Si vero sim chirographarius creditor, alios autem habet creditores, quibus res sitæ obligatæ sunt: illi sunt potiores. & hoc in secunda. Si vero nulli obligatæ sunt, & debitor cōmunis decedat sine herede, vel cum herede, & ille cessit: bona non iure dominij creditoribus addicātur, sed vēdantur, & pro portione debiti cuilibet creditori satisfiat. Viuia.

l *Bona.* vt sua sine statū.

m *Postulant.* vt. j. de iure do. impe. l. j. &. §. de pac. l. si pacto quo. &. §. sit. j. l. legis. Alio ergo remedio opus est. f. vēditione. & hic subijcit, vnde &c. hoc pro uiso, vt hypothecam habentes in ea præferantur: vt subijcit, in quo est argumen. contra supra titu. j. l. fi. Solu. vt ibi.

n *Creditores.* scilicet hypothecarii.

o *Possessione.* omnium secundum iura ista: sed hoc hodie corrigitur per aut. & qui iurat. & per hoc apparet eius continuatio ad. l.

SI *vxor.*] CASVS. Patruus vxoris meę decessit. vxorē meam pro tertia parte heredem instituit. tenebatur eidem vxori in triginta. an pro viginti coheredes suos cōuenire possit. quæritur? Dicitur quòd sic: nisi testator prohibuisset eā exigere à cohered. Si vero coheredes sint non soluendo, habentes proprios creditores, poterit mulier petere vt fiat separatio bonorum defuncti & coheredum. Viuia.

p *Prohibita est.* quia tūc nō posset petere: vt. §. de heredi. institu. l. fi compensandi.

Bessis.

q *Pro besse.* Bessis dicitur duæ partes cuiuslibet rei.

r *Non confundatur.* vt &. §. de hered. act. l. fi adulta. & de negg. gest. l. fi ab eo. & de pact. l. fi debitori, &. §. ad leg. Falci. l. licet.

s *Postulata.* vt supra de here. act. l. fi adulta.

IN *possessionem.*] CASVS. In possessionē creditor missus bonorum debitoris, an per talem missionem nanciscatur dominium,

minium,quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

a *Minime possiunt.* vt supra tit.j.l.legis.& supra eodem.l.pro debito. Accursius.

Diuisio. CVm proponas.] Diuiditur in duas partes: quia in prima debitor citatus comparet, vsque ibi, nam si. In secunda non comparet, vsque in finem. CASVS. Aliquis cum mãdato, vel sine mãdato gessit negotia mea: & ex mala administratione factus est debitor meus in.c.volebam eum cõuenire,latitabat: quid iuris sit,quæritur? Respon. quòd si latitat, nec defendatur, eum probabo mihi debere: & mittar in pos.bonorum suorum. Eo autem in eadem contumacia perseuerante,vendentur bona, & satisfiet mihi. Viuianus.

b *Ex administratione.* facta à se tibi, vel à te sibi. Et dic cum mandato,vel sine.

c *Rationem.* dato etiam libello in scriptis hodie: vt supra de lit. contesta.auctenti. offeratur. ADDITIO. Aduertas quòd istud potest practicari duobus modis, secundum Bartolum hic. Vno modo quòd detur libellus super actione principali: & rens citetur vt veniat responsurus: & eo existente contumace detur possessio ex secundo decreto. Secundo modo practicatur, quòd reus citatur quòd veniat responsurus de iure tali: & eo existente contumace, tunc detur libellus in quo narretur,quòd cum reus fępius fuerit citatus,& extitit contumax: petatur interponi decretum, quam practicam, vt dicit hic Bartolus, ponit Specu. consulit tamen seruare fori consuetudinem.

d *Conuenire.* actione mandati directa, vel contraria, vel negotiorum gestorum directa vel contraria, prout casum diuersificas.

e *Ad circunscriptionem.* vt actio tua pereat,vel saltem vt te retardet.& sic fit ex animo: aliàs fieret missio,non venditio: vt. ff. ex quib. cau. maio. l. item ait prætor. §. j. &. ff. qui. ex cau. in poss. ea. l. Fulcinius. §. j. Et nota quòd sufficit aduersus vnum latitare, vt ille solus vẽdat: vt d. l. Fulcinius. §. quòd si aduersus. & etiam præsens quandoque latitat: vt in eadem. l. §. illud.

f *Defenditur.* defendi dicitur &c. vt. ff. quibus ex cau. in possess. eatur. l. hoc autem. §. recte defendi.

g *Constat.* summatim habita cognitione. loquitur enim hæc lex ante litem contestatam: & videtur satis innuere venditionem posse fieri etiam ante litem contestatam. arg. contra supra de his qui ad eccle. confu. l. præsenti. §. sed si hoc. &. ff. de priuile. credi. l. paterfami. &. l. si creditores. &. ff. de bonis auct. iud. possiden. l. si minor. & ex quib. cau. in pos. eatur. l. apud.

h *Edicti.* quod est. ff. ex quibus cau. in pos. eatur. l. Fulcinius. §. j. quod olim cum solẽnitate, hodie sine ea proponitur: vt insti. de interdict. §. j. &. §. fin. & hoc hic dicit ad exemplum edicti, scilicet solennis.

Bonorũ possessio, & possessio bonorum, differunt. Decretum primum & secundũ quanto tempore distare debeant.

i *Bonorum.* omnium olim: vt. ff. quib. ex cau. in pos. eatur. l. j. hodie contra: vt in authenti. quam hic leges. Item hoc, quando non est hypotheca: vt supra eodem. l. pro debito. Sed nunquid missus possidet? Respon. non: vt. ff. quibus ex cau. in poss. eatur. l. cum ex legati. Item nota differentiam esse inter possessionem bonorum, vt hic; & bonorum possessionem: vt. ff. de bonorum poss. l. ij. §. bonorum.

k *Tempore autem transacto.* forte duorum mensium. argu. ff. de re iudi. l. debitoribus. Vel dic, hodie quatuor: vt supra de vsur. rei iudi. l. fi. Vel vnius anni: vt arg. supra de præscrip. xxx. an. l. fi

A quis emptionis. §. pe. Vel biennij: vt infra de iure dom. impe. l. ij. Vel quod statutum est in Græco: vt probatur. j. l. fi. vbi dicit, definitum à nobis tempus. Quæ opiniones non placent. immo totum iudicis arbitrio committo. argu. ff. de iure delibe. l. j. §. fi. & possũt habere locum prædicta,

possessionem solum pro mensura debiti declarat: quam non recuperat reuersus: nec auditur nisi satisfiet, & expensas refundat. Sally. Vel sic: Per istam authen. adduntur tria, quæ non erant de iure veteri, vel saltem non omnia. Primum est, quòd debitor qui prius comparuerat, & cum iuramento promiserat de iudicio sisti: & tamen postea citatus non stetit, possit realiter capi, & ad iudicem duci, vt respondeat libello, & se defendat. Secundum est, quòd si hoc fieri non potest: quia aliàs non comparuit nec promisit, vel eius persona non reperitur: missio ex primo decreto non fiet in omnia bona, licet olim fieret: sed fiet pro mensura debiti declarati: vt si petantur centum, fiet missio in bonis valentibus centum tantum, & non vltra secundum quosdam: vel dic vltra etiam pro expensis & damnis secundum gl. Tertium, quòd debitor postea comparens ante venditionem, vel dationem in solutum, si reficit expensas, & satisfiat de iudicio sisti, recuperat tenutam. hoc dicit in effectu ista authen. secundum Paul. de Castro.

ET qui iurat m se venturum ad iudicem, si se subtraxerit, iudex ipse si administrator sit n, vel is qui iudicem dedit o, iubeat eum exhiberi p. ¶ Si vero omnino absit, examinet q iudex vbi sit, inducijs datis: intra quas si non occurrat, secundum vnam partem examinato r negotio, mittet s actorem in possessionem rerũ eius iuxta mensuram t declarati v

ET qui iurat.] CASVS. Lex. C. dicit quòd si debitor latitet, nec defendatur: petere possum me mitti in possessionem bonorum eius: sed non determinat modum declarati debiti. Authen. declarat aliter, dicens quòd si subtrahat se debitor: si sit iudex ordinarius, citabit eum accipiendo personam suã, & verbo mittendo nuncium. si non veniat, sententiabit examinato negotio. & datis sibi inducijs ad repræsentandum se, si non veniat, mittat in bonorum possessionem ipsius pro mensura declarati debiti. & si veniat postea, non audietur nisi restituat mihi omnes impensas, & omne damnum refarciat, dato fideiussore iudicio sisti. Viuianus.

m *Et qui iurat.* idem est & si solummodo ad iudicium vocatus est. Accursius.

n *Administrator sit.* id est ordinarius.

o *Dedit.* quando iudex erat delegatus. & sic delegatus non citat: vt hic, &. ff. de iurisdi. om. iudi. l. iubere. & sic est contra supra quomodo & quando index. authenti. qui semel. Solu. speciale est ibi in delegato principis. *Delegatus an possit dare.*

p *Exhiberi.* re & verbo, quod non facit delegatus: vt dixi, & habes in authenti. de exhib. & introd. reis. §. si vero semel. colla. v.

q *Examinet.* summatim.

r *Examinato.* summatim: vt &. ff. vt in posses. lega. l. si is à quo. nam demum vtraque parte præsente plene examinatur: vt infra si per vim vel alio modo. l. fi. Est ergo quod hic dicit, contra regulam quæ est supra de iudi. l. iudices.

s *Mittet.* ordinarius nõ delegatus, sed delegans: vt. d. l. iubere.

t *Mensuram.* olim in omnia bona: vt. ff. quib. ex cau. in poss. eatur. l. j. Et quòd dicit, pro mensura, dicunt vt si est debitum decem, in rem valentem decem fiat missio. Sed tu dic secundum Ioan. quòd etiam plus debeat valere. nec enim hic dicit quòd in tanto, sed pro mensura: quod est cautè notandum. & sic se habet consuetudo. inspicitur etiam an exigat expensas vel non res pignorata, vt equus, vel argentum: vt primo casu longe plus debeant valere.

v *Declarati.* id est petiti. Vel id est præsumpti, vel probati summatim.

a *Prosequatur.* id est antequam admittatur ad causæ prosecutionem, & hoc cum agitur personaliter. Si autem in rem, dic vt modo not. in. l. cum proponas. Si autem omnia bona petet quis, vel vt debita, vel hypothecariam, in omnibus puto mittendum: nam & tantum est debitum.

Cessante in omnibus.

b *Damnum.* quod ex vitio absentiæ illius passus est: vt supra de iudi. l. sancimus.

Contra. c. præsentium. in fi. quæ. ff. de re iudi. ex. ff. de pœnis. ex. ff. de minorib.

c *Fideiussorem.* iudicio sisti. Sed vsque ad quod tempus admittetur ad recuperandum possessionẽ? Respon. secundum P. vsque ad. xxx. an. vt arg. supra de præscrip. xxx. an. l. sicut. Alij dicunt vsque ad annum: vt supra de præscrip. xxx. an. l. si quis emptionis. §. fi. & in authenti. de litig. §. omnem autem. colla. viij. Sed his respon. Placen. & Py. quod prima loquatur in actione in rem, secunda in actore absente, quo casu possimus expectare triginta annos. & est ad. l. supra de procu. l. eum. &. ff. de in ius voc. l. satis. ADDITIO. Videas pulchram glos. in. c. quoniam frequenter. in fin. extra vt lite non contestata. &c.

Vsucapi. CVm apud.] CASVS. Si Titius habeat plures creditores, & timore creditorum se absentet, & quidam ex creditoribus petant se mitti in bon. poss. an absentes vel præsentes si non finita soliciti, consequantur commoditatem aliquam ob id quòd alij missi sunt in bonorum pos. quæritur? Dicitur quòd sic, si præsentes (hoc est, qui sunt in eadẽ provincia) intra duorum annorum spacium se repræsentent: absentes autem, intra quadriennium, restitutis pro modo debiti impensis quas missi in possessionem fecerũt, iuramento eorum declarandis. Si vero intra præfinitum tempus non venerint: eo lapso auctoritate iudicis poterunt vendere bona: & illud quod supererit, deponetur in æde sacra, tabellione & venditore præsentibus: & de eo cæteris creditoribus pro portione debiti satisfiet. & fic deponatur, ne in expensis damnificetur. prædicta autem venditio fiat præsente non solum tabellione, sed sacrista ecclesiæ, penes quem quod superierit de precio deponatur, præstito iuramento à creditore, quòd non per gratiam emptoris ad rerum venit venditionem: nec quòd debiti. ¶ Quòd si redeat antequam prosequatur causam, refarciat actori omne damnũ d†: præstabitque fideiussorem e de lite prosequenda, & res suas suscipiet.

Misso vno ex creditoribus in possessionem ex primo decreto, cæteri venientes debito modo, & congruo tempore, videntur in possessionem missi. & si procedatur ad venditionem bonorũ auctoritate iudicis fiendam per ipsum missum, & plus ex precio percipiatur, quam misso debeatur: illud debet in eadem sacram deponi: & ne qua fraus in venditione committatur, debet seruari solennitas huius legis. Bal. Vel sic: Si vnus ex creditoribus in possessionem mittatur ex primo decreto, eius missio prodest omnibus aliis creditoribus præsentibus, & intra biennium venientibus, & debitum ostendentibus, & expensas pro rata restituentibus. Item absentibus, si veniãt intra quadriennium, & idem faciant. hoc dicit vsque ad. §. sin autem. Paul. de Castro.

X. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm apud veteres quæstionẽ ortam inuenimus super pecunijs debitis, pro quibus hypothecæ non sunt constitutæ, propter res ad debitorẽ pertinentes, dũ is d seueriores * creditores formidans sese celauerit, & illi e de rebus ad eum pertinẽtibus cõpetentia ingrediantur iudicia f, postulentque in possessionẽ rerum sese trãsmitti g: si etiam alij creditores quibus obnoxius esse videtur, possint quandã habere cõmunionem in rerũ possessione: huiusmodi dubitationẽ amputãtes, censemus per præsentẽ diuinã generalem cõstitutionem, vt si nõ omnes huiusmodi debita prætendẽtes, sed ex his certi ab iudiciali sententia in possessionem rerũ mittantur: nõ solũ hi, sed etiã alij omnes talia debita prætendentes, eadem commoditate potiantur h, vt possint cum prioribus rerum detentatoribus communionem habere in rebus de quibus (sicut superius declaratur) prolata fuerit sententia i. Quid enim iustius est, quàm omnes qui ad res debitoris mitti debent, esse participes huiusmodi commoditatis k? ¶ Vt autem non in perpetuum aliorum negligentia l illi qui pro suis debitis alacriores m creditoribus alijs ostendunt fuisse, prægrauentur: rectius nobis esse videtur, tunc communionem habere in possessione rerum alios creditores, qui non hoc peregisse noscũtur, cum præsentes quidem in vna eademq; degentes prouincia, in qua & possessores rerum commorantur, intra duorum annorum spacia, absentes autem intra quadriennium n creditoribus possessionem antelato modo detinentibus suũ debitum certum faciant, & expensas secundum quãtitatem debitorum persoluanto eis qui sententias consecuti sunt, per sacramentum eorum manifestandas p, qui eas adipiscendæ gratia possessionis rerum sustinuerunt: quia & secundum debita q satis eis fieri explorati iuris est. ¶ Post completum autem memoratum tempus nullam eis esse licentiam, eos qui possessionem adepti sunt, molestare, vel aliquibus damnis afficere: actiones autem quas ex legibus sibi competere putauerint, contra suos exercere debitores.

Iste. §. prosequitur eandem materiam. Dicit enim quòd si missus ex primo decreto veniat ad venditionem, debet primo ex precio sibi satisfieri: & residuum (si quod est) debet deponi in æde sacra, vt ordinauimus in nouellis. & debitum ostendentibus postea satisfiat: & de prædictis omnibus debet fieri publicum instrumentum cum solennitate hic statuta in. §. fi. h. titulo. ista lex. & §. quæ est satis verbosa, tamen utilis: quia isti creditores qui habentur pro immissis, non tenentur facere nouam processum, immo virtute primi facta fide de debito, debet satisfieri eis: requiritur tamen plena probatio per testes vel instrumenta secundum Bar. & Paul. de Castro.

Sin autem hi qui detinent possessiones, vel ex sententia iudicis res vendiderunt, vel alio[r] quocumq; legitimo modo omne ius quod[s] in his rebus habere noscũtur, in alias personas post definitum † à nobis tẽpus [t] transtulerint, & certas pecunias acceperint: quicquid superfluum inuẽrum fuerit, & amplius quàm eis debetur, hoc modis omnibus necesse est eos præsentibus tabularijs signare [v], & in cimeliarchio [x] hoc idem tempus seruandum videtur, secundum Ir.

Pignus prætorium quãdo dicitur contrahi.

h *Potiantur.* vt. ff. de bo. auct. iud. possiden. l. cum vnus.

i *Sententia.* interlocutoria.

k *Commoditatis.* Sed nonne quando missi sunt primi, fuit contractum prætorii pignus: ergo qui prior &c? Respon. Dicunt quidam hoc, quando missio facta est in omnibus bonis generaliter. aliud si specialiter. Vel dic in prætorio pignore non seruari regulam, sed in conuentionali sic: vt. ff. vt in possess. leg. l. is cui. §. qui prior. & de damno infec. l. fi finita. §. si plures. Item hoc quãdo sunt eiusdem tituli. aliàs contra: vt infra qui po. in pigno. habe. l. ij. &. ff. qui potio. in pig. habe. l. fi & iure. quæ sunt contra.

l *Negligentia.* ablatiui casus.

m *Alacriores.* id est solertiores.

n *Quadriennium.* Nor. hic venditionem non fieri intra quadriennium.

o *Persoluant.* vt arg. ff. depositi. l. quod priuilegium. §. fi.

p *Manifestandas.* sic supra de iudi. l. properãdum. §. &. si quidem. Et not. quòd aliud est in expensis in causa damni infectꝰ: quia potest dominium recuperari: vt. ff. de dam. infec. l. finitra §. cum autem. in fin. §.

q *Secundum debita.* id est pro rata eorum quæ debentur: quia plus expensarum nomine præstabit, cui plus debetur quàm alijs.

r *Vel alio.* puta locando.

s *Omne ius quod* id est retinendi & vendendi. Ir.

t *A nobis tempus.* fortasse tan in Græco: vel forte de eo tempore dicit quod statuit pignori vendendo: vt infra de iure do. impet. l. fi. Vel de eo quod est supra de præscrip. xxx. an. l. si quis emptionis. De rebus vero per iudicem possessis, & per iudicem distrahendis, tempus expressium determinarum nunquã inuenitur: sed etiam

† *Alc. li. disputãti. t. c. t 9. dicit hac verba, & nobis, in veteribus exemplaribus non esse, sed omittẽdi debere.*

Cimeliarchium.

a *Transtulerit.* locando.
b *Per eam.* scilicet personam venditoris.
c *Præsentibus.* repete, iubemus scilicet venditorē: quod est infra.

DE PRIVILEGIO FISCI.

Cōmunicatio. *Quia inter cæteros crediteres fiscus priuilegijs gaudet, ideo de his dicit. Accursius.*

BOna.] CASVS. Marius ex mala administratione primipilari tenebatur fisco in c. fiscus occupauit res suas, inter quas erant res vxoris: an mulier petere possit vt separentur res suæ à rebus mariti, quæritur? Dicitur quòd sic. Viuianus.

d *Occupata sunt.* quæ tacite sunt fisco obligata: vt hic, &. j. in qui. cau. pig. ta. contra. l. j. &. ij.

e *Tuas.* fecus in his quas dederas in dotē: vt infra in quib. cau. pig. ta. contra. l. satis. Alij dicūt de dote hic dici, & dicunt quòd prius occupauit fiscus bona, quàm dos viro daretur.

f *Restituantur.* vt &. s. ne vxor pro mari. l. ij. &. j. ad legem Iul. de vi. l. j. &. s. de dona. inter virum & vxo. l. res. Et no. quòd vbi fit executio in bonis alicuius, & aliusvult dicere aliquid suum: quòd probandi onus dicenti imminet: vt hic, & dicta. l. s. ne vxor pro mari. l. ij.

ADDITIO. Istud est verum quando ipse res possidebantur ab eo in cuius bona facta est missio. fecus si possiderentur ab eo qui dicit illa sua: vt no. in d. l. ij. C. ne vxor. pro ma. &ꝯ l. à diuo. §. si super rebus. & ibi de hoc per Bart. ff. de re iudi.

QVamuis.] CASVS. Contraxit aliquis cum fisco & cum muliere, accipiendo ab ea dotem: quis præferri debeat, quæritur? Distinguitur: aut contraxit primo cum muliere, & præfertur mulier aut cum fisco, & præfertur fiscus. Viuianus.

g *Ius fisci.* quod est vt bona fecum contrahentis tacite sint ei obligata: vt. j. in quib. cau. pig. ta. contra. l. j. &. ij.

h *Præuenit.* immo videtur mulier præferri: vt infra qui po. in pig. ha. l fin. Sed dic quòd sanctæ ecclesiæ illius ciuitatis in qua huiusmodi contractus celebratur, deponere: attestatione videlicet prius per memoratos tabularios conscribenda: præsente etiam eo qui res eas vēdiderit, vel in alias personas transtulerit[a], vt per eam[b] manifestetur tam quantitas pecuniarum quæ pro vēditione rerum, vel translatione præstitæ sunt: quàm earum quæ superfluæ post dissolutum debitum inueniantur: vt si quis postea creditor apparuerit, & debiti cautionem ostenderit, possit ex his satis sibi facere: prius scilicet rectore prouinciæ sine aliquo dāno causæ faciente examinationem, & non cōcedente nec viros reuerēdissimos œconomos, vel cimeliarchas sanctę ecclesiæ in qua pecuniæ deponuntur, aliquod detrimentum vel dispendium sustinere: per suam autem interlocutionem creditorem præcipiente secundum modum debiti ex depositis pecunijs suum accipere debitum. ¶ Vt autem non liceat creditoribus in venditione vel translatione rerum, dolum vel aliquam machinationem vel circūscriptionem facere: iubemus attestationem super hoc celebrādam apud defensorem locorum, gestis interuenientibus, insinuari, siue tantum ex precio quantum debetur, siue plus, siue eminus colligitur: & præsentibus[c] non tantum (sicut dictum est) tabularijs, sed etiam viro reuerendissimo cimeliarcha. ¶ Apud quem (si ita contigerit) superfluæ pecuniæ signatæ deponendę sunt: iusiurandum sacrosanctis euangelijs propositis venditore vel translatore rerum præstante, quòd neque per gratiam emptoris, vel eius ad quem res iure cessionis transferuntur, nec aliquo dolo interueniente minorem iusto precio rerū quantitatem acceperit, sed eā quam reuera cum omni studio potuerit inuenire. Dat. XV. Kal. Non. Constantinop. post consulat. Lampad. & Oreſt. VV. CC. anno secundo.

TITVLVS LXXIII.
DE PRIVILEGIO FISCI.

Propter debita mariti, res quas vxor probat esse paraphernales, non capiuntur pignori: sed separatæ restituuntur mulieri. h. d. secundum Bald.

A *Vel sic: Mulier in rebus propijs est potior fisco creditore, etiā ex causa primipili. hoc dicit secundum Bar. Vel sic: Res paraphernales vxoris non obligantur fisco ex mariti primipilari officio. Sa.*

I. Imperator ANTONINVS A. Eutropiæ.

BOna mariti tui si ob reliqua administratio nis primipilariæ à fisco occupata sunt: d res quas tuas[e] esse liquidò probaueris, ab alijs separatæ tibi restituantur. f

Ratione dotis priuilegij priuilegiati rediguntur ad ius commune. Bal. Vel sic: Mulier & fiscus in tacita hypotheca paribus passibus ambulant. ad hoc allegatur: & ideo qui prior est tempore, potior est iure. Bar. & Pau. de Cast.

B II. Idem. A. Valerianæ.

QVamuis ex causa dotis vir quondam tuus tibi sit condēnatus: tamen si priusquam res eius tibi obligarētur, cum fisco contraxit: ius fisci g causam tuam præuenit. h Quòd si post bonorū eius obligationē rationibus meis cœpit esse obligatus: in eius bona cessat i priuilegiū fisci. PP. XIIII. Kal. Nouemb. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

C *Vxor soluens fisco pro marito, non succedit in hypotheca fisci, nisi cessa sit actio. & ideo si matrius denuo conduxit vectigalia fisci, potior est causa fisci quàm mulieris. Bal. & Sal. Vel sic: Fiscus præfertur omnibus creditoribus hypothecam non habentibus. Bart. Vel sic: Si ille qui soluit fisco pro debitore fiscali, non facit sibi cedi ius: fisco non succedit in iure fiscali, nec in eius priuilegium. & ideo si postea fiscus cum eodem debito re contrahat: ille qui soluit sibi, non præfertur ratione prioris iuris. Pau. de Cast.*

III. Idem. A. Iulianæ.

SI cum pecuniam pro marito soluerես, neq; ius fisci in te transferri impetrasti, neque pignoris causa domum vel aliud quid ab eo l accepisti: habes personalem m actionem: nec potest præferri fisci rationibus à quo dicis ei vectigal n denuo locatum esse: cum eo pacto vniuersa quæ habet, habuitve eo tempore quo ad conductionem accessit, pignoris iure fisco teneantur. ¶ Salua igitur indemnitate fisci, debitorem tuū pro pecunia quam pro eo fisco soluisti, more solito conuenire non prohiberis[o]. PP. III. Kal. Ianua. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

Priuilegium fisci non extenditur ad bona debitorum vendita antequam contraherent cum fisco. Bald. & Saly. Vel sic: Obligatio & priuilegium fisci non extenditur ad bona debitoris ante vendita: quod intellige nisi essent ante vendita in fraudem: vt. l. j. ff. de iure fisci. lib. x. Bart. Vel sic: In generali obligatione bonorum non veniunt bona quæ prius exuerant patrimonium debitoris. Pau. de Cast.

IIII. Idem. A. Quinto.

Si debitor

a *Distrahit.* tibi.
b *Si postea.* Distraxit ignorans.

PEcunia.] CASVS. Teneris mihi in x. fisco in c. soluisti mihi x. re postea non existente soluendo, an fiscus possit à me auocare pecuniam, quæritur? Dicitur quòd sic. Viuianus.

c *Debitore suo.* qui & fisci debitor erat.
d *Ex iusta causa.* quia vt cætera bona, ita & hæc pecunia obligata erat fisco. Et dic quòd prius cōtraxerat cum fisco, postea cum priuato. & est idē in alio priuilegiato, quod reuocet vt. ff. quod cum eo. l. sed an hic. & de pecu. leg. l. ex facto. §. fin. Accursius.
e *Extraordinario iure.* per hypothecariam si extat, aliàs condictione ex lege: quæ est extraordinaria, vt hic, & supra de condic. ex lege. l. j. Si autem ordinario iure teneretur, semisses deberet vsuras: vt. ff. de vsuris. l. cum quidā. §. fiscus.
f *Aufertur.* salua eiactione cōtra suum debitorem: vt. ff. de iure fisci. l. deferre. §. fin. & l. seq.

CVm patrem.] CASVS. Debitor fisci copulauit cuidam filiam suam in matrimonio: & dedit prædium in dotem an fiscus iure pignoris illud auocare possit, quęritur? Dicitur quòd sic. Viuianus.

g *Tibi.* f. marito.
h *Alleges.* iam fisco obligatam.
i *Intelligis.* vt. j. ti. ij. l. si successione.
k *Soluere.* f. fisco.
l *Ab eo.* scilicet marito.
m *Personalem actionem.* mandati, vel negotiorum gestorum: non autem hypothecariam quam fiscus habebat: vt hic, & infra de his qui in prio. cred. lo. suc. l. j. &. ij. & de iure reipubli. l. ij. lib. xj. hoc autem actō præfereris: vt infra eo. l. fi.
n *Vectigal.* à vehendo dictum: quia octaua ex rebus quæ vehuntur, accipitur: vt supra de vectiga. l. allegatis. &. l. ex præstatione.
o *Non prohiberis.* mandati vel negociorum gestorum.

SI debitor.] CASVS. Vēdidisti mihi fundum, postea contraxisti cum fisco: an inuento te non soluendo, possit fiscus auocare fundū, quæritur? Dicitur quòd non.

A lud priuilegium transmittat ad heredes, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

m *Scire debes priuilegium.* quo præfertur alijs in actione personali: vt infra qui po. in pigno. l. fi. §. ad hæc.
n *Ad heredem.* scilicet extraneum: vt. ff. de reg. iur. l. priuilegia.

Sed ad filios sic: licet non iure hereditario, sed filiationis: vt supra qui potio. in pig. l. adfiduis. §. exceptis. & argu. ff. solu. matri. l. etiam. in princi. Et nota hic, Priuilegia alia realia, & illa ex tempore æstimātur: vt supra titu. j. l. quamuis. Alia personalia, & illa ex causa: vt. ff. de priuileg. credi. l. priuilegia. Et multę sunt personæ quæ habent in personalibus actionibus priuilegia: vt patet. ff. de priuileg. credi. per totum. Vbi ergo concurrit priuilegiatus cum non priuilegiato, priuilegiatus præfertur: vt. ff. quod cum eo. l. ij. & de pecul. l. ex facto. §. fina. Si autē ambo sunt priuilegiati: si quidem eiusdem tituli, æqualiter admittūtur vt duo deponentes. & idem si diuersi tituli sunt, vt deponens, & qui agit tutelæ. quod exēplum nō placet, scilicet cum in tutela sit tacita hypotheca. Sed dic deponens & pupillus, qui agit negotiorum gestorum cōtra amicum suum negotia sua gerentem: vt. ff. de priuileg. credi. l. si negotiū. & alia multa exempla inuenies in illo titulo. Caue tamē, quia inter personalia priuilegia sunt quędam quę alijs præferuntur: vt cere. fiscus: vt. ff. de priuileg. cred. l. quod quis. Idē dico de muliere. nam si præfertur in hypothecaria anteriori tacite: vt. j. qui po. in pigno. ha. l. fi. ergo & in personali præfertur alij priuilegiato. Item dico de eo qui in rem reficiendam credidit: vt. ff. qui potio. in pigno. hab. l. interdum. Idem forte & in funeraria: vt. ff. de relig. l. penul. Si autem est contentio inter istos adeo priuilegiatos, puto quòd concurrant: nisi caueatur lege aliquem alij præferendum: vt dicitur. ff. eo. l. quod quis. Inter non priuilegiatos melior est conditio occupantis: nisi alij iam sint missi in possessionem, vel nisi omnes instabant, & gratificauerint vni: vt. ff. de bonis auctō. iudi. poss. l. si non expedierit. §. j. & quæ in frau. cre. l. qui autem. §. sciendum. &. l. pupillus.

Priuilegiatus si concurrat cum non priuilegiato, vel etiam priuilegiato, quis præferatur.

VII. Impp. VALERIAN. & GALLIE. AA. & Valerian. Cæs. Diodoro.

SI in te ius fisci, cum reliqua k solueres, debitoris l pro quo satisfaciebas, tibi competentes iudex adscripsit, & trāstulit ab his creditoribus quibus fiscus potior habetur: res quas eo nomine tenes, non possunt inquietari. PP. XV. Kalend. Iun. Aemiliano & Basso Conss.

TITVLVS LXXIIII.
DE PRIVILEGIO dotis.

Priuilegium quod datur ratione personæ, ad heredes non transit. Bar. Et ad hoc allegatur. Vel sic: Priuilegium dotis non transit ad heredem extraneum mulieris. Saly. Bal. autem dicit super hac lege, quòd dos est datum vel promissum pro oneribus matrimonij, quod in dubio præsumitur inter virum & vxorem: vt no. ff. de iure dot. quod autem. & l. mulier bona. l. t. xxiij. vel. xxv. priuilegia dotis ponit Speu. in tit. de do. inter vi. & vxo. §. sommaris. circa finem. B.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Firmo.

C

CIre debes priuilegiū m dotis quo mulieres vtuntur in actione de dote, ad heredem n non transire. PP. Kalend. Maijs, Pompeiano & Auito Conss.

TITVLVS LXXV.

DE REVOCANDIS
his quæ in fraudem creditorum alienata sunt.

Alienatis bonis à debitore in fraudem creditorum, superest postea creditori actio personalis contra debitorem, & reuocatoria contra eum in quem facta est alienatio. Baldus. Vel sic: Ad eum in quem res in fraudem sunt alienatæ, peruenitur demum bonis principalis excussis. Bar. Vel sic: Non potest agi reuocatoria contra emptores, vel illos quibus facta est alienatio, nisi primo excussis bonis principalis debitoris: & reperto quòd non sit soluendo. Pau. de Cast.

D Cōmunicatio. *Nō enim fiscus solum, sed etiam mulier pro dote priuilegium habet, ideo de hac dicit. Et not. quòd dicit hic tit. de priuilegio quòd habet inter personales actiones: sed de eo quod habet circa hypothecam, dicitur infra qui pot. in pigno. l. fi. vbi de hoc satis dicemus. sed & hac lex de eo similiter posset intelligi in casu quem ponit.*

SCire.] CASVS. Mulier tacite habet obligata omnia bona viri pro dote sua: & habet priuilegium quòd præferatur creditoribus alijs mariti in actionibus personalibus: an il-

HEres.] CASVS. Debitor meus in decem, decessit herede instituto Titio, qui habebat creditorem: dedit ei in

solutum quasdam res hereditarias: an si in fraudem meam eas in solutum dedit, possum eas revocare quæritur? Dicitur quòd sic. Viuianus.

a *Ad eum* creditorem suum proprium.
b *Cessit.* dando ei in solutum.
c *Transtulit.* de facto.
d *Creditoribus.* scilicet hereditarijs: vt supra de here. ven. l. ij. sic ergo debitor cuiusdam successit meo debitori: & hæc bona hereditaria in solutum dedit suo primo creditori.
e *Eius.* scilicet heredis. & hoc ex voluntate. nam & contra bona tenentem posset primo agi: sed & quandoque ex necessitate, cum creditores dicuntur fraudari re ipsa, secundum Azo. Sed hodie semper ex necessitate: vt infra de pigno. authen. hoc si debitor. licet illa de hypothecaria dicat, hæc vero de reuocatoria. Accursius.
f *Actionibus.* scilicet Pauliana, Caluisiana, & in factum: de quibus dic vt diximus supra si in frau. patro. l. ij.
g *Si tibi.* i. ad tuam lesionem. sic. S. de testi. l. nimis.
h *In fraudem.* interueniente fraude vel vtriusque, vel vnius, secùdum distinctionem infra eo. l. penult. Vel nullius, si omnia donasset: vt. ff. quæ in frau. cred. l. Lucius. §. omnes.

Si successione.] CASVS. Paterfamilias creditores habens, filiæ suæ centum dedit in dotem, & decessit filia herede instituta, quæ ab hereditate paterna se abstinuit: an ratione dotis à creditoribus paternis conueniri debeat, quæritur? Dicitur quòd non, nisi probentur fuisse oblata pignora: vel nisi in fraudem creditorum filiæ fuisset dos constituta à defuncto: & hoc doceatur. Viuianus.
i *Abstenta fuisti.* id est, te abstinuisti.
k *Data sunt.* à patre.
l *Nequeunt.* vt & supra de dona. ante nup. l. de rebus. & infra l. proxi. & supra arb. tu. l eum qui. & ff. quib. mo. pig. vel hypo. solui. l. Lucius.
m *Non docentur.* vt & S. tit. ij. l. cum patrem. sed hoc fallit in causa primipili: vt. S. de primipi. l. fin. lib. xij.
n *Non sufficientibus.* in tribus ergo casibus poterit hæc filia conueniri, scilicet cum successit patri. Item cum non successit, sed res dorales fuerunt specialiter obligatæ. Vel cum in fraudem creditorum dos constituta fuit. secus si in fraudem patroni: vt ff. si quid in fraudem pa. l. j. §. sed si rem.

Dos filiæ data, an possit per creditores revocari.

I. Imp. Antoninus Augustus Cassiæ.

HEres qui post aditam hereditatem ad eum a cui res cessit, b corpora hereditaria transtulit: c creditoribus d permansit obligatus. ¶ Si igitur in fraudem tuam id fecerit: bonis eius e excussis, vsitatis actionibus f (si tibi g negotium gestum fuerit) ea quæ in fraudem h alienata probabuntur, reuocabis. PP. II. Id. Octo. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

Pater non potest dotare filiam in præiudicium creditorum: non tamen actio personalis sequitur fundum, sed reuocatoria sic. Baldus. Vel sic: Bona in dotem data, quæ creditoribus non erant obligata, non reuocantur nisi probentur in fraudem data. Bar. & Pau. de Cast.

II. Imp. ALEXAN. A. Simphorianæ.

SI successione patris abstenta fuisti, i ob ea quæ in dotem data sunt k, conuenire te creditores nequeunt, l quibus pignora in dotem data non docentur: m nisi bonis defuncti non sufficientibus, n in fraudem creditorum dotem constitutam probabitur. o PP. X. Kalen. Iulij, Probo & Maximo Conss.

Filius qui nihil possidet de bonis paternis, nec titulo donationis, nec alio, non potest à creditoribus paternis conueniri. Bal. Vel sic: Filius qui abstinuit ab hereditate paterna, non potest conueniri pro debito patris, nisi possideat aliqua paterna bona, quæ sibi fuerunt alienata in fraudem creditoris. Pau. de Cast.

III. Impp. DIOCLETIA. & MAXIMIA. AA. &. CC. Acindyno.

SI paterna hereditate abstinuisti, nec quicquam in fraudem creditorum ex bonis eius in te donationis iure trãscriptum est: a priuatis p creditoribus præses prouinciæ conueniri te non patietur. PP. X. Kalend. Iul. ipsis. IIII. &. III. AA. Conss.

Non licet filio allegare turpitudinem patris cuius est heres. Bald. Vel sic: Heres non auditur allegans turpitudinem defuncti: sicut nec allegans turpitudinem suam. Pau. de Cast. Vel sic: Heres non reuocat alienata in fraudem à defuncto. Saly.

IIII. Idem. AA. &. CC. Epagatho.

ELlios debitoris ei succedentes, veluti in creditorum fraudem alienatorum q facultatem reuocandi non habere, notissimi iuris est. Subscripta. X. Kal. Maij. AA. Conss.

In titulo oneroso requiritur fraus dantis & accipientis: sed in lucrativo solius dantis sufficit consilium cum fraudis euentu. Bal. Vel sic: Cum agitur actione revocatoria contra habentem titulum oneroſum, necesse est probare quòd participauerit fraudem, id est, quòd scierit creditorem fraudari aliàs non obtinet actor. sed contra habentem causam lucrativam hoc non requiritur, sed sufficit quòd creditores sint fraudati. Pau. de Cast.

V. Idem AVGVSTI. & CC. Crescentio.

IGnoti iuris non est, aduersus eum qui sententia condemnatus, intra statutum r tẽpus satis non fecit, nec defenditur bonis s possessis itemque distractis t, per actionem in factum contra emptorem, qui sciens fraudem comparauit, & eum qui ex lucrativo titulo possidet, scientiæ mentione v detracta, x creditoribus suis esse consultum. S. X. Kalend. Nouemb. AA. Conss.

Fraudator re non consilio, tenetur in quantum facere posset, vel dolo fecit quo minus facere potest, intra annum vtilem. Si autem in principio fuisset in consilio fraudandi, tunc de eo quod ad eum peruenit, tenetur perpetuo: sed occasione doli tenetur intra annũ vtilem. b. d. secundũ glo. & Bal. Vel sic: Si debitor fraudis consilio libe-

o *Probabitur.* vt. ff. eo. l. ait prætor. §. si cum mulier. & l. finali. §. j.
p *A priuatis.* nam à fisco secus in casu, vt diximus supra. l. proxi. Accursius.
q *Ellios.*] CASVS. An filius patri succedens possit reuocare alienata in fraudem creditorum? Dicitur quòd non: quasi allegans turpitudinem eius cui successit, quod esse non debet.
r *Statutum tempus,* olim duorum mensium: vt. ff. de re iudi. l. debitoribus. hodie quatuor: vt supra de vsur. rei iudi. l. ij.
s *Bonis possessis.* paucis, quæ non alienauerat. & dic, possessis à creditoribus.
t *Distractis.* scilicet non ab eis, sed à debitore: vt statim innuit.
u *Mentione.* id est, non distinguendo sciuerit vel ignorauerit, quia vtroque casu tenetur.
x *Detracta.* q. d. in titulo non lucrativo exigitur scientia in eo cui alienatur: in titulo vero lucrativo non: vt hic, & ff. eo. l. qui autem. §. hoc edictum. &. §. simili modo. cum ergo dos non sit titulus lucrativus: vt. ff. de act. & obli. l. ex promissione. exigitur scientia accipientis: vt supra eo. l. ij. & eodem modo distinguitur in re alienata in fraudem patroni: vt. ff. si quid in frau. pa. l. j. §. dolum. &. §. si quis in fraudem.

Tutpitudinẽ filii actionis allegans non audituꝛ.

Dos non est titulus lucrativus.

Si actu.

Si actu.] CASVS. Tenetur mihi Titius in. x. & ego Sempronio in alijs decem, in fraudem Sempronij liberaui Titium per accep. poterit Sempronius intra annum conueniri, & in quantũ facere potest. liberatus enim per accep. tenetur in quantum facere potest. vel sic: Liberaui debitorem meum in fraudẽ creditorũ, postea cessi bonis: debeo conueniri in quantum facere possum.
a *Si actu solenni.* scilicet stipulatione & acceptilatione. & loquitur hæc lex de debitore, qui & creditor erat.
b *Præcedentem.* præcedentem dixit quantum ad eam qua postea idem fraudator liberatus, teneri cœpit creditoribus. i. creditoribus suis creditoris.
c *Fraudatorem.* pessime videtur cantare hæc lex: ideo dic quòd hæc lex cum vocet fraudatorem, qui liberatus est ex causa donationis: cum non ipse, sed debitor ageret in fraudem creditorum. Sicut enim quis re ipsa dicitur fraudatus: ita & ille ad quẽ res peruenit, potest dici fraudator re ipsa, licet bona fide acceperit. Et ideo dicit condemnandũ intra annum, & in quantum facere potest. Si autem malam fidem haberet, tunc in solidum, secundum Ir. vt. ff. eo. l. j. j. respon. Vel dic aperrius, loquitur cũ tu liberasti eum per acceptilationem, qui ex causa donationis tibi tenebatur. Tenetur quidem libertas Pauliana in quãtum facere potest: quia tibi in tantum damnaretur. ff. de re iudi. l. inter eos. §. j. Vel dic tertio quòd vocet fraudatorem eum, qui in fraudem creditorum liberauit, qui & ipse tenetur hoc edicto actione in factum: vt ff. eo. l. j. §. j. in fin. j. respon. &. l. fin. in fi. & poterit in quãtum facere potest, teneri, quando postea cessisset bonis: vt. ff. de ces. bo. l. iij. & instit. de actio. §. fin.
d *Annũ.* à tẽpore alienationis, vel liberationis: vt. ff eo. l. ait prætor. §. annus. sed postea in id quod peruenit. vt in eadẽ. l. §. actio.
e *Possit.* hoc casu in solidum tenetur, cum pro eo habeatur, ac si posset in solidum facere: vt. ff. de reg. iur. l. parem.
f *Permitti.* scilicet creditori tuo.

Vt inra qui qui ita ff. de aur. & arg. le. facit lex. j. §. restituendæ. ff. vel posside. Alexan. in. consi. xciij. ij. parte. Feli. in. c. inter cæteras. de rescrip. & dicit Bal. in. d. rub. ff. eo. quòd differentia est inter actionem & interdictum sicut inter matrem & filiam, cum ex interdicto oriatur actio. §. fin. & ibi gl. melior de iure pro actione in factum, instit. eo. secundum Ia. in repetitio. l. quo minus. ff. de flumini. & Are. in rub. instit. eo.

SEPTIMI LIBRI FINIS.

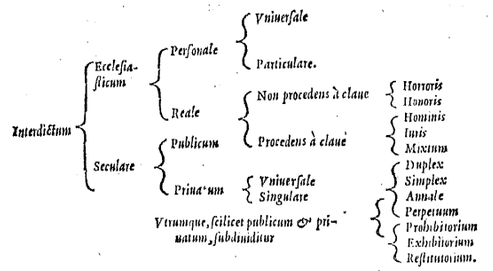

Definitiones & declarationes typi interdictorum.

Ad typi interdictorum habendam notitiam, ne paralogisentur iuuenes, ignoratis terminis iuxta doctrinam philotophi primo Elencho: qui virtutis vocabulorum sunt ignari, de facili paralogisantur, & dacrum iuri sperare prius nosse oportet vade nomen iuris descendat. l. j. ff. de iustitia & iure. Ideirco quorundam terminorum, qui in iure vtroque maxime frequentantur, necessarium fore duxi descriptiones & significationes breuius exponere, propter iuuenes maxime vtriusque iuris alumnos. Sed ne illotis manibus protinus materiam aggrediar. l. ij. de orig. iur. & gl. in ru. ff. de test. Interdictorum definitionem præmittam, antequam eorum diuisionem assignem, vt faciendum censuit gl. in d. l. j. ff. de iustitia & iure. Sunt igitur interdicta formæ atque conceptiones verborum, quibus prætor aut iubebat aliquid fieri, aut prohibebat. instit. eo. in princip. & ibi per glo. & docto. In hac igitur materia per quæstiones procedendo luculenter diuisiones ac differentias (vt lector inter legendum videbit) quàm optime explicare curabo.

PRimo quæritur, quæ differentia olim erat inter actionem & interdictum. gl. instit. eo. in prin. & in rub. ff. eo. ponunt duas differentias, sed illæ differentiæ sunt reprobatæ per Ia. Ioan. Fab. & Areti. in dicto prin. & Nico. de Neapo. instit. de actio. in prin. possumus tamen dicere secundum prædictos docto. quòd olim non erat differentia regulariter inter actiones & interdicta: sed modus loquendi alius fuerat in interdictis, & alius in actionibus secundum Io. Fab. tamen in allegato prin. instit. eodem. olim ista erat differentia: quia prætores quando proposuerunt interdicta, nullam actionem dederunt: sed voluerunt quòd interdicta obtinerent locum actionum, dum tamen solenniter & certo ordine intentarentur. sed hodie legumlatores introduxerunt, vt per actiones sine illa solennitate agatur. §. fina. instit. e. hodie tamen gl. in dicta rub. ff. eo. & in prin. de act. & in prin. eo. tit. tenet quod nulla est differentia inter actionem in factum, & interdictum: sed illæ gl. reprobantur per Dy. & Bar. in rub. ff. e. per Io. Fab. in dicto prin. instit. e. per rub. ff. eo. ibi de interdic. seu extraordinarijs actionibus. cum ibi ponatur dictio seu, quæ est ampliativa. l. si quis ita. ff. de aur. & arg. le. facit lex. j. §. restituendæ. ff. vel posside. Alexan. in. consi. xciij. ij. parte. Feli. in. c. inter cæteras. de rescrip. & dicit Bal. in. d. rub. ff. eo. quòd differentia est inter actionem & interdictum sicut inter matrem & filiam, cum ex interdicto oriatur actio. §. fin. & ibi gl. melior de iure pro actione in factum, instit. eo. secundum Ia. in repetitio. l. quo minus. ff. de flumini. & Are. in rub. instit. eo.

Secundo quæritur, quæ differentia sit inter edictum & interdictum. glo. in. l. ait prætor. §. j. ff. de noui ope. nuncia. ponit tres opiniones. de qua differentia tangit Bar. in. l. j. ff. de noue. nuncia. narrando opinionem Rossie. quæ iudicio Ioan. de Imo. in. d. l. j. reincidit cum tertia opinione posita in glo. prædicta, potest tamen sic dici quòd istud nomen edictum, sumitur tribus modis: vno modo latissime pro qualibet lege in generali siue sit ciuilis, siue prætoria: vt tetigit glo. alleg. in. j. fol. facit quòd habetur per text. inncta gl. in. c. vt circa. de elec. & elec. pot. in. vj. ibi, edicto perpetuo, id est generali, in Clem. ibi, perpetuo prohibemus edicto, i. generali. de reb. eccle. non alie. in. l. iij. c. de legib. in. l. in eum qui. C. de fur. & ter. corrup. Secundo modo potest sumi late, vt comprehendat omnem legem prætoriam & non ciuilem. & ita loquitur imperator in. §. constat. instit. de iure natu. gen. & ciui. & hoc modo comprehendit etiam interdictum, vt probatur in. l. j. inncta. l. prætor. §. j. ij. & fi. ff. ne vis fiat ei. Tertio modo sumitur stricte pro. l. prætoria differente ab interdicto: & tunc edictum est

ſpecies diſtincta ab interdicto . facit quod habetur in ſimili de adoptione in l. j. &. ij. ff. de adop. qualiter autem cognoſcatur hæc ſpecies edicti ab interdicto , nota quòd interdictum dicitur altero de duobus modis. Vno modo , quia interdicit ſeu prohibet , & hoc modo dicitur proprie interdictum , §. j. verſi. ſunt tamen. Secundo modo dicitur interdictum quaſi inter duos redditum : vt cum prætor ſtatuendo loquitur inter duos: vt no. in. l. j. cum ſimilibus. ff. de vi & vi arma. in . d. §. j. & gl. in rub. ff. vbicunque igitur apparet quòd prætor loquitur interdicendo , ſiue hoc appareat ex verbis nigri : vt in. d. l. prætor. §. deinde. ff. de noui ope. nuncia. & . in. l. j. cum ſimilibus . ff. ne quid in loco publ. fi. ſiue appareat ex verbis tituli, qui titulus cenſetur etiam de tex. tex. iuncta gl. in procæ. vj. in verſi. titulis . tunc cenſetur interdictum de quo per Iaſo. & Apoſtil. in rub. de actio . inſti. Et ideo ſtatutum prætoris de quo . ff. ne vis fiat ei . iddicatur interdictum , quia & ſi per verba nigri expreſſe non prohibeat , tamen prohibet per verba rub. ex hoc infert Io. de Imo. in. l. j. de noui ope. nuncia. ff. quòd ſi ille titulus eſſet extra librum interdictorum , nihilo minus illud ſtatutum deberet appellari interdictum , licet in. d. l. j. Bar. teneat contrarium. Si autem non expreſſe prohibet per verba rubri , vel nigri : tunc ſi prætor ſtatuendo loquatur duobus , adhuc erit interdictum per ſupradicta : aliàs appellandum erit edictum , & ex eo oritur actio in factum: vt no. in. l. ait. aliàs incipit, de facto. §. j. ff. nau. cau. ſta. hodie autem etiam loco interdictorum datur actio in factum. §. fi. inſti. eo.

Tertio quæritur in quo differunt excommunicatio, ſuſpenſio, & interdictum. dic quòd differunt : quia excommunicatio fertur in perſonam, non in locum. c. Romana. §. in vniuerſitatem. de ſen. excom. in. vj. xj. q. j. certum. c. ex parte. de verb. ſigni. in. c. nemo. &. c. nullus. ea. cauſa . &. q. Alberi. in dictio. in verbo , interdictum , & ratio poteſt eſſe , quia concernit animam : vt no. in. c. is cui. de ſen. excom. in. vj. c. quærenti de verb. ſig. & eſt gl. in. c. fi. de conſti. in. vj. & Panor. in. c. P. & G. de offi. deleg. ſed interdictum poteſt ferri nedum in perſonam, ſed etiam in locum. c. non eſt. de ſponſa. & matri . c. fi. de ſen. excom. in. vj. & in. d. c. ex parte . Item quòd excommunicatio non poteſt ſuſpendi per inferiorem à papa quin tollatur ex toto , Anto. & Pa. c. ad hæc. de appel. & eſt ratio : quia communicare non debemus excommunicato ante abſolutionem factam in forma eccle. c. cum deſideres. de ſen. excom. c. ad audientiam . de reſcrip. Interdictum tamen poteſt ſuſpendi ad tempus per epiſcopum , quando eſt latum ab eo. Io. And. in. d. c. ad hæc . & eſt ratio de. l. iudicium ſoluitur . ff. de iudi. vbi poteſt in totum tollere : ergo à fortiori ſuſpendere: quod eſt minus. arg. authen. multo magis . de ſacroſan. eccl. C. & ibi Ia. Cy. Ray. & Bal. in . c. cum in cunctis . de elec. & electi pote. Conueniunt tamen interdictum & excommunicatio in multis. Primo , quia ſicut appellatio non ſuſpendit excommunicationem iam latam. c. paſtoralis. de appella. ita nec interdictum ſuſpenditur per appellationem ſequentem , intelligendo de interdicto à ſpiritualibus: quia ſecus in interdicto ratione temporalium . arg. in . l. non tantum . ff. de appel. Secundo , quia vtraque cenſura requirit monitionem . c. reprehenſibilis . & ibi Panor. de appellat. c. ſacro. de ſen. excom. c. ſtatuimus . & ibi glo. no. eo . titu. in . vj. &. c. illicita . xxiij. q. iij. Tertio , quia conſtitutus in aliqua illarum ſententiarum , incurrit cantando irregularitatem : vt in . d. c. is cui . Quarto , quia abſolutio in vtraque ſententia ſit recepto iuramento de parendo mandatis eccleſiæ . c. venerabili . de ſen. excom. Quinto , quia vtraque ſententia poteſt relaxari ad cautelam : vt no. in . d. c. venerabili . Sexto , quia vtraque ligat quamuis iniuſta . c. ſententia . c. epiſcopus . xj. q. iij. ſuſpenditur quandoque perſona à beneficio , quandoque ab officio , aliquando ab vtroque . ij. q. iiij. præſbyter . ca. inter ſolicitudines. de purga. cano.

Quarto viſa definitione ipſius interdicti, quæro , quotuplex ſit interdictum in genere? Reſpondetur quòd eſt duplex; ſcilicet ſeculare , & eccleſiaſticum . de ſeculari habetur per totum tit. de interdic. ff. C. & inſtitu. & in. c. paſtoralis. de cauſa poſ. & pro. vbi gloſ. magiſtra. & in. c. cum ad ſedem . de reſti. ſpo. de eccleſiaſtico interdicto in. c. non eſt. de ſponſa. & matri . & in titu. de interdic. indiſſe. non po. in prag. ſanc. & in concor.

Quinto quæritur, quotuplex eſt ſeculare interdictum? Reſponderur quòd eſt duplex : ſcilicet priuatum & publicum, ad quorum notitiam præſuppono, quòd perſona eſt duplex, priuata & publica. Perſona priuata reſpectu alicuius loci dicitur, quæ non eſt illius domina, rectrix, vel officialis . ad hoc. l. præſes. ij. ff. de offi. præſi. vbi dicitur quòd ille eſt priuatus , qui eſt ſine dignitate, & ille qui eſt ſine iuriſdictione. l. priuatorum. C. de iuriſdi. om. iu. c. ſignificaſti. de ſo. compe. l. fin. de offic. eius cui man. eſt iuriſ aliqua tamen interdum dicitur priuata, quæ non eſt illuſtris perſona . l. præcipimus . C. de app. & econtra qui eſt in dignitate vel officio conſtitutus: præſertim ſi habeat iuriſdictionem , dicitur publica perſona. c. quanquam. de vſu. in. vj. glo. in pragm. eod. titu. de nouem publicis interdictis, &. xxix. priuatis , vide Specu. in titu. de actio. & per. §. v. in prin. in. iij. col. libri ſecundi , particulæ primæ , & Alb. in dictio . ſuo in verſi. adde quot ſunt & qualia . in verb. interdictum.

Sexto quæritur, quid ſit interdictum publicum ? Reſpon. quòd publicum dicitur , quando loci publici vel religioſi cauſa competit . de quo in tit. ne quid in loco pub. fiat . vt. ff. vſque ad tit. de vi & ar. &. ff. de interdic. in princ. locus autem quis dicatur religioſus , iura ciuilia & canonica diſcordant: nam de iure ciuili locus efficitur religioſus , quando in eo loco mortuus inferrur . §. religioſum. inſtitu. de rerum di. &. l. cum in diuerſis . ff. de religio. & verum ſit neceſſaria totius corporis , aut partis maioris , vel cuius , vide gloſ. Are. Ioan. Fab. Io. de ſpla. & alios in. d. §. religioſum . & per talem illationem deſinit eſſe in commercio noſtro . ff. de relig. per totum . de iure autem canonico , quod præualet in hoc caſu, omnes . ll. dicentes quòd per illationem cadaueris locus efficitur religioſus , ſunt correctæ : quia locus non poteſt effici religioſus de iure canonico ſine auctoritate pontificis : vt in . c. ad hæc . de religio. do. no. gloſ. in c. in eccleſiaſtico . xiij. q. ij. Innocen. in . c. abolendæ . de ſepul. & Matth. Mate. no. ſuis no. lxxvj. incipiente , nota quòd omnes.

Septimo quæritur , quid ſit priuatum ? Reſpon. per contrariam definitionem à publici definitione , quòd eſt quando non competit ratione loci publici vel religioſi : & eſt duplex, vniuerſale & ſingulare. Vniuerſale non eſt niſi vnicum ſolum , puta quorum bonorum . glo. in rub. quorum bo. ff. & in. l. ij. ff. de interdic. in verbo , quorum bono. quod datur pro bonorum vniuerſitate : vt . l. j. ff. quorum bo. quod interdictum, quorum bonorum, item adipiſcendæ , vel condictio. ex . l. fin. de edic. diui Had. tol. non datur heredi , qui ſemel poſſedit res hæreditarias ad quas agit . verſi. adipiſcendæ. ſub. §. ſequens . inſtitut. de interdic. no. glo. in . c. j. de confeſſis . in . vj. quam ſingularem & ſolenniſſimam reputat Iaſ. in . §. actionum . inſtit. de act. quod debet intelligi quando poſſedit poſtquam adiuit hereditatem : ſecus ſi poſſederat ante , & deſiderat poſſidere tempore quo adiuit hereditatem : tunc enim ipſe non poſſidens vt heres , & vt alius , hoc ſibi non debet nocere . ar. l. in delictis . §. ſi extraneus . ff. de noxa. Matt. mate. no. lxix. de illo interdicto quorum bono. & directum cui detur contra quos quando competat , & qualiter in eo poſitiones & libelli formantur , Specu. in titu. de teſtam. §. ij. per iſtud interdictum vniuerſale quorum bono. interdum res petitur ſingularis . co. titu. &. §. in verſi. ſed nunquid.

Octauo quæritur, quid ſit interdictum ſingulare, id eſt ſpeciale . l. ſingularia . ff. ſi cer. pe. &. l. peregre. §. quæſitum. ff. de acqui. poſ. Et reſpondetur quòd eſt illud , quod competit pro ſingularibus rebus . & hæc ſunt regulariter omnia interdicta excepto dicto interdicto quorum bonorum . iſtud voluit gloſ. in. l. j. ff. de interdic. in verb. quorum bo. vbi de multis ſpeciebus interdictorum in. d. l. j. & omnia talia interdicta ſingularia remanent hodie illæſa : ita quòd etiam hodie non ſunt ſublata . doctrina eſt Ange. l. ſi quis miſſus . §. cum prætor. ff. ne vis fiat ei. ſentit glo. & ibi notat Are. in prin. inſtitu. eod.

Nono quæro , vtrum priuatum & publicum ſubdiuidantur? & reſpondetur quòd ſic : nam vtrumque eſt triplex : exhibitorium , prohibitorium , & reſtitutorium . Exhibitorium eſt quo agitur ad aliquid exhibendum , vt in libero homine exhibendo . l. j. & fi. ff. de libe. ho. exhib. §. ſumma. verſi. exhibitoria. inſti. c. & vtrum tali interdicto petatur vxor exhiberi : an per interdictum de vxore exhibenda , vide glo. expreſſam in . c. non eſt . de ſponſa . & matri . exhibere , verbum in iure vario modo accipitur . Aliquando idem eſt quòd ſecretum habere : & tunc proprie capitur. Albe. in dictio . ſuo in verbo , exhibere . Aliquando idem eſt quòd facere in publico poteſtatem , vt ei qui agit , experiundi ſit copia . l. ij. ff. ad exhi. l. iij. §. ait prætor. ff. de libe. ho. exhi. &. l. locum . §. quid ſit . ff. de tab. exhiben. & facit tex. in. l. merces. §. Iulianus . &. l. ſi quis . ff. ad exhi. nonnunquam exhibere idem eſt quod reducere . l. creditor. §. ſi inter maritum . ff. manda. Item exhibere, id eſt poſtulare exhiberi. in authen. de exhiben. re. col. v. Item exhibentur literæ, vel probationes. c. ij. de foro compe. lib. vj. quando & quibus & à quibus debeant exhiberi inſtrumenta & qualiter , Spec. in titu. de inſtrumen. §. v. &. vj. & Bar. in. l. j. §. ſi tabulis. ff. de tab. exhib. Eſt etiam exhibere idem quod probare . glo. in. l. j. C. de. edic. diui Hadria. tollen. & Azo in ſumma . eo. titu. §. item repellitur emptor ſi ſeruum ad annua ſit . finaliter exhibere eſt procurare . c. cum amplius . de teſti. ca. cum nunc. in fin. xxviij. q. iiij. in. c. j. xxj. q. j. & iſtud dicitur mixtum, partim

partim reſtitutorium, & partim exhibitorium: no. in alleg. l. ij. ff. de interdic. xxj. q.

Decimo quæritur , quid ſit prohibitorium interdictum ? Reſpon. quòd eſt illud quo prætor vetat aliquid fieri. §. ſumma. inſti. eo. quod & no. in. l. j. ff. eo. exemplum etiam ponit poteſtin interdicto reriendæ poſſeſſionis. l. j. ff. vti poſſi. de. &. l. j. ff. vtrobi. Quid autem ſignificet verbum , prohibere, vide tex. in. c. paratus. in fi. xxiij. q. j. impropriè eſt manere. c. iam nunc. xxviij. q. j. propriè tamen prohibere eſt futurorum. l. fi. C. de pac. pignorum. & vide. l. prætor. §. item ab eo. ff. quod vi aut clam. Item prohibere & remouere idem ſunt. l. iiij. §. ſi prætor. & ibi Bar. ff. de ſuſpe. tut. prohibitio perpetua ſeruanda eſt. c. inde. de eo qui du. in ma. quam pol. per adul. & cum quid generaliter prohiberur , omnia intelliguntur prohibita , quæ non reperiuntur expreſſe conceſſa. no. expreſſe in Cle. exiui de paradiſo. §. cum Deus. de ver. ſig. & vno prohibito, prohibita ſunt quæ ſequuntur ex illo. regula, cum quid. & ibi per Dy. Io. Car. in. vj. &. c. tranſlato. &. c. nam concupiſcentiam. de conſti. Quot modis dicatur aliquid fieri contra prohibitionem iuris, latè per Dy. in regu. qui contra. de reg. iur. in vj. Bar. in. l. non dubium. C. de legi.

Vndecimo quæro , quid ſit reſtitutorium ? Eſt quo prætor aliquid reſtitui iubet : veluti cùm bonorum poſſeſſor, poſſeſſionem eorum quæ quis pro herede aut pro poſſeſſore poſſidet. §. ſumma. verſi. reſtitutoria. inſti. eo. & ibi vide gl. in verbo, bonorum , vbi dicitur quòd impropriè dicitur reſtitutorium, & adſignatur ibi ratio circa fi. & eo modo impropriè ponitur in. l. diuortio. §. ſi fundus. ff. ſo. ma. & vide l. ij. C. de repu. here. l. iij. ff. de iure delib. l. iij. C. depo. l. captũ. ff. de capti. & poſtliminio. reſtituere quid importat, vide. l. reſtituere. &. l. plus eſt in reſti. ff. de verb. ſig & . ij. q. j. §. notam. l. cum prætor. &. l. fi. ff. de reg. iur. &. l. in condemnatione. §. j. ff. quod me. cau. l. illud. §. fin. &. l. ſed & partus. ff. de rei vin. l. qui reſtituere. &. l. præterea. ff. ſi cer. pe. & reſtitutio eſt in priſtinum ſtatum repoſitio: & quod abſtulit læſio, reſtitutio reddit. l. fin. C. de ſenten. paſ. l. quòd ſi minore. §. reſtitutio. ff. de mino. c nos. xv. q. vj. & c. iurato. de elec. qua diligentia. & pulchrè per ſanctum Tho. ſecunda ſecundæ, de reſti. per totum. per Dy. in re. peccatum. de reg. iur. in vj. & Panor. in. c. querelam. de elec. no. in. c. quamuis. de reſcrip. in vj. obligatus ad reſtitutionem , non ſuperſtitibus illis quibus reſtitutio debet fieri, liberatur reſtituendo pauperibus , adeo quòd reſtitutio non ſpectat ad epiſcopum nec diſtributio male ablatorum. tex. elegans , qui facit in ar. optimum in . c. ſicut dignum. de homi. & ibi Pan. & Feli. & Pa. in c. cum ſit. de Iudæ. & in dicto c. ſicut. & eſt glo. fin. quòd ſi quis luat in corpore, quia non habet in ære , ſi poſtmodum veniat ad pinguiorem fortunam , non tenetur ſoluere , ſecundum Feli. ibi , & ſequitur in. c. ad liberandum. de Iudæ. & Sarra. habet tamen ſimilem in reg. peccatum. & ibi Pe. de Anch. de reg. iu. & eſt tex. fin. pro iſtis glo. in. l. ſed ſi vnius. §. prætor ait. ver. ſi ante. ff. de iniur. ſecundum Lud. Ro. ſingulari. xxiij. & Felin. d. c. ad liberandum.

Duodecimo quæro, ſeculare ſiue publicum, ſiue priuatum quotuplex eſt ? Reſpon. quòd quadruplex , ſcilicet annale , perpetuum , ſimplex , duplex . Annale , quando eſt pœnale, & non eſt rei perſecutiuum. l. j. ff. de vi & vi ar. & quia vltra non in totum , cum annus ſit duplex , ſcilicet continuus & vtilis. de quo anno quòd annus ſit duplex , dic vt per Ia. poſt alios , & poſt gloſ. in. §. rurſus. inſtitut. de act. per Bart. in rub. ff. de diuer. & temp. præſcrip. adde texr. in. l. ita vulneratus. §. æſtimatio. ff. ad. l. Aquil. vbi etiam Bart. & gloſ. in verbo, biſſexto. l. iij. §. minorem. ff. de mino. & ibi Bald. gloſ. in Cle. j. §. excellentiſſimus. ver. tertiam. de reli. & vene. ad quæſtionem tamen reſpondetur quòd de anno vtili intelligitur dum eſt , qui conſtat ex. ccclxv. diebus, & vj. horis: vt. d. §. æſtimatio. & quòd intelligitur de anno vtili, eſt glo. in. d. l. ff. de vi & vi ar. regulariter tamen & in dubio currit omne tempus de momento in momentum , & ſic omne eſt continuum, glo. ſing. in dicta rub. de diuer. & temp. præſcrip. ff. ſecundum Phil. Fran. in. c. eos qui. de temp. ordi. in. vj. & in. c. vnico, de vita & hone. cle. eo. li. & ſecundum Bar. de proba. & eſt no. ſecundum Pan. in c. quoniam frequenter. vt lite non conteſtata.

Tredecimo quæro , quid ſit perpetuum ? Eſt quando agitur de rei perſecutione , & de eo quod pertinet ad violentum poſſeſſorem. l. in honorarijs. ff. de act. &. l. vi pulſos. C. vnde vi. ca. quia de iudi. & ibi per cano. de hoc verbo , perpetuum, quot modis capiatur, vide gl. in. l. j. ff. pro ſoc. ſimplex interdictum dicitur regulariter omne interdictum. l. ij. ff. eod. Duplex autem appellatur quando quilibet eſt actor , & quilibet reus: vt eſt ſolum interdictum retinendæ. l. j. §. fi. ff. eo. &. §. retinendæ. inſti. eo. Eſt adhuc vnum aliud diſtinctum à prædictis quod appellatur fraudatorium interdictum, competens ad reuocandum alienata in fraudem creditorum , de quo non reperi niſi in duobus locis. in. l. ſi poſtulante. ff. ad Treb. &. l. pupilli. ff. de ſolu. & quomodo habeat locum interdictum fraudatorium , dic vt per Bar. in alleg. l. pupilli. Et hæc quantum ad interdicta iuris ciuilis in genere : de quibus & quæ habeant conſiderare , volentes agere aliquo interdicto vtili, vel directo. licet interdictorum ſolennitas ſit ſublata , & loco cuiuslibet interdicti actio in factum ſit ſubrogata, effectus tamen interdictorum ponit Spec. eo. tit. §. ij. ver. rurſus. & Albe. eo. tit. in dictio. Sequitur nunc dicendum de interdic. eccleſiaſticis.

Quartodecimo quæro , quotuplex ſit interdictum eccleſiaſticum ? Reſpon. quòd eſt duplex , ſcilicet reale & perſonale. Reale enim eſt quando res interdicitur, locus, vel prouincia, aut aliqua alia res. c. cum in partibus. de verb. ſig. c. ſane. verſi. bene. & per Inn. in. c. tanta. de exceſ. præla. Perſonale dicitur quando perſona aliqua interdicitur. de iſto interdicto quomodo ſit duplex , eſt gl. co. titu. in prag. ſan. & de perſonali per totum tit. de ſen. excom. in anti. vj. & Cle. & prag. ſan. Et tale interdictum in perſonam, quandoque fit in perſonam certam , & nominatam , vt interdicatur talis à diuinis , vel ab ingreſſu eccleſiæ. c. ſi ſententia. de ſen. excom. in vj. interdum autem interdicitur perſona in genere , ſicut ſi interdicatur clerus , aut populus , collegium , vel vniuerſitas, attamen ſingulares eorum perſonæ ſunt interdictæ. c. ſeq. de ſen. excom. eo. lib. & eſt glo. in titu. de excom. non vi. in rag.

Quintodecimo quæro, perſonale quotuplex eſt ? Reſpon. quòd duplex , ſcilicet particulare & vniuerſale . Particulare dic quando ſingulariter & nominatim certa & nominata perſona interdicitur à diuinis , vel ab ingreſſu eccleſiæ prohibetur. c. is qui. de ſen. excom. in vj. & eſt not. quòd pro delicto vnius publicæ perſonæ , puniuntur ſubditi inculpabiles pœna interdicti loci. c. non eſt. de ſponſa. & matri. legitur. & no. in c. j. de po. præla. c. ſane. c. P. & G. de offi. deleg. c. j. de vſu. in vj. c. ſi ſententia. de ſen. excom. eo. lib. extrauag. Io. xxij. ſi fratrum. ſed pœna excommunicationis nunquam punitur vnus pro alio. c. ſi habes. xxiiij. q. iij. c. Romana. § ſina. de ſen. excom. in vj. quia non eſt Dei , qui iudicat omnem terram , condemnare iuſtum cum impio. Gen. xviij. & de hoc quando vnus pro alio puniatur , no. j. q. iij. in ſumma. &. xxiiij. q. iij. in ſumma. Henricus in c. in quibuſdam de pœ. & perſona ex contemptu exiſtens in tali interdicto ſeu excommunicatione per annum , eſt hæretica. c. ſi. iuncta glo. de pœ. Idem tenet Feli. in. c. firmiſſime. de hæreti. Nam qui non recipit corpus Chriſti ſemel in anno , ipſe hæreticus eſt. tex. expreſſus in authen. de priui. do. hære. mu. non præſtan. col. viij. & talis etiam eſt infamis extunc ipſo iure. tex. eſt expreſſus in. l. ſi. de ſtatu. & conſue. in vſi. feu. & vaſſalli ſi quos habeat , non tenentur ſoluere , ſecundum Feli. ibi , & ſequitur in. c. ad liberandum. de Iudæ. & Sarra. habet tamen ſimilem in reg. peccatum. & ibi Pe. de Anch. de reg. iu. & eſt tex. fin. pro iſtis glo. in. l. ſed ſi vnius. §. prætor ait. ver. ſi ante. ff. de iniur. ſecundum Lud. Ro. ſingulari. xxiij. & Felin. d. c. ad liberandum.

Decimoſexto quæro , quid ſit vniuerſale interdictum ? Reſpon. quòd eſt illud quo in genere interdicitur clerus , populus , collegium , vel vniuerſitas : & tunc etiam ſingulares eorum perſonæ cenſentur interdictæ. c. ſi ſententia. de ſen. excom. in. vj. & ſi vniuerſitas interdici poſſit , vt ſupra dixi, non tamen excommunicari. c. Romana. §. vniuerſitatem. de ſen. excom. in. vj. quia vniuerſitas eſt nomen iuris non perſonarum , & non habet animam. Inno. in. c. grauem. de ſen. excom. Bal. in mar. ver. vniuerſitas. Spec. in ti. de ſen. excom. ver. item nota. multi tamen voluerunt dicere quòd ſi excommunicetur , quòd teneat excommunicatio. no. Ioan. And. & doct. in d. c. Romana. ſentit Flo. in l. vſufructuarium. ff. de vſufru. vbi dicit tunc timendum eſſe. poteſt vniuerſitas puniri pœna pecuniaria, non corporali no. Inn. & Pa. vbi ſupra in l. bella. C. de his quib. vt indi. ſed ſolum puniantur corporaliter qui deliquerunt , iuxta notata in c. ſane. vbi doct. de temp. ordi. Oldra. conſi. clxiiij. & ſequitur glo. eo. titu. in prag.

Decimoſeptimo quæro, quid ſit reale ? Reſpon. vt ſupra. vel dic quòd eſt illud quod fertur in locum: refert gloſ. eo. titu. in prag. & ſi locus ille ſit eccleſia quæ interdicatur , nec in ipſa, nec in eius capella poteſt celebrari , nec in eius cœmeterio ſepeliri , ſi ſit eidem eccleſiæ cœmeterium connexum. aliàs ſecus: vt in. c. ſi ciuitas. de ſen excom. lib. vj. Quid ſi aliquis celebret ſcienter in eccleſia interdicta vel loco ? dic quòd niſi ſit priuilegiatus, vel in caſibus à iure conceſſis, ſit irregularis : & à ſolo papa poteſt abſolui: nec poteſt eligere nec eligi. cap. is qui. de ſen. excom. in. vj. & qualiter agatur contra illum qui celebrauit interdictus, vide Spec. in titu. de cleri. excom. mini. de multis prohibitis & permiſſis tempore interdicti , vide Alber. in dictio. in verbo, interdictam cui. tex. & ibi cano. de ſponſa. & matri. c. non eſt.

Decimooctauo quotuplex est tale interdictum reale? Et respon. quod est duplex, scilicet procedens à claue, non procedens à claue. gl. e. ti. in prag. san. illa vero quæ non procedunt à claue, adhuc sunt duplicia: quia interdum datur interdictum propter horrorem seu loci infectionem, interdum propter honorem. Propter horrorem seu loci infectionem, vt si sepultus sit excommunicatus in cœmeterio, vel ecclesia. ca. consuluisti. de consc. eccl. vel alta. Idem si polluatur sanguine vel semine. de sen. excom. in vj. Aduertant igitur qui vadunt ad ecclesiam vt videant mulieres: nam illi tales licet demereantur & noceat ipsis per glo. sing. in c. odi. xxiiij. q. j. secundum Bar. in tracta. de præstan. Card. q. j. gl. est similis in ti. quomo. di. offi. sit cele. in prag. tamen si eas cognoscant, & fiat emissio seminis in eadem ecclesia, polluta erit ipsa ecclesia, vt in istis supradictis iuribus: & celebrans in istis locis interdictis non est irregularis, vt ibi, nec habet locum. c. alma. de sen. excom. in vj. facit quod notatur in c. tuarum. vbi Panor. de priuile. propterea autem non incurritur irregularitas: quia tale interdictum non prouenit à claue seu censura, sed est quædam suspensio organorum, arg. eorum quæ no. in c. irrefragabili. de offi. or. & in c. si canonici eo. tit. in vj.

Decimonono quæritur, quid sit interdictum honoris seu propter honorem? Dic quòd est quando episcopus aliquis celebrauit in aliquo altari, de tota ille die non debet alius celebrare. c. si. de conse. di. ij. hoc tamen casu celebrans non incurret irregularitatem, cum non inueniatur iure expressum: vt in d. c. is qui. sæpius alleg. vbi quis ex aliquo actu nunquam incurrit irregularitatem, nisi inueniatur iure cautum, cum irregularitas sit de iure positiuo secundum Inno. in c. nisi cum pridem. de renun. Spec. ti. ij. §. iuxta. ver. sumetur. & ver. generaliter. quis autem possit super irregularitate dispensare, vide Specu. e. ti. per totum.

Vicesimo venio ad aliud membrum interdictorum procedentium à claue. Et dicitur procedens à claue, quod profertur in locis propter culpam hominum. glo. eo. ti. in prag. non est intelligendum de locis tantum. nam interdictum locorum debet exponi, id est, habitantium in locis. cum enim interdicitur ciuitas, castrum, aut alius locus, non est interdicere muros, lapides, vel ligna, quæ sunt res inanimitatæ, & quæ non deliquerunt, nec sunt capacia sacramentorum: sed inhibetur propter delictum habitantium dominorum, vel rectorum ipsorum locorum, ne diuina ibidem celebrentur. c. si ciuitas. de senten. excom. in vj. & interdicto loco poterit populus audire diuina extra illa loca in ecclesijs non interdictis. no. Inno. in c. vt priuilegia. de priuileg. & ca. tanta. de excess. præla. secus vbi populus vel ciuitas interdiceretur, quia hoc casu nullus de populo extra loca interdicta admitteretur ad diuina. in allegat. ca. si ciuitas. & verum locus sit interdictus confugienti ad ecclesiam cum armis, respon. vt per Ioan. Fab. Ioan. de Pla. & Are. in §. fina. institut. de his qui sunt sui vel alie. iur.

Vicesimoprimo quæro, quotuplex est tale interdictum procedens à claue? Dic quod est triplex, scilicet hominis, iuris, & mixtum iuris & hominis. de interdicto hominis habetur in c. nouit. de offi. leg. de interdicto iuris habetur in c. felicis. de præ. in vj. c. vbi fundamenta. de elec. e. li. de interdi. mixto: vt si ciuitas est interdicta ab homine, suburbia interdicta esse intelliguntur c. si ciuitas. de sen. excom. in vj. & in his habet locum c. alma mater. supra alleg. & qui tale interdictum violat, est irregularis, & aliàs grauiter puniendus. c. tanta. superius alleg. & dicto. c. is qui.

De clauibus ecclesiæ, quæ & quot sint, vide Panor. in c. j. de sum. tri. & fid. cath. in §. vna vero. Et hæc de interdictorum tam ecclesiasticorum quàm secularium materia dicta sufficiant. Vide Anto. Corse. in verb. clauis. in repertorio suo.

DE INTERDICTIS.

Quia possessiones de quibus est dictum, per interdicta defenduntur: ideo de his ponit. & erant interdicta, formæ & conceptiones verborum à prætore introductæ, quæ verba hodie a *non sunt in vsu: sed vim & auctoritatem retinemus. vt infti. e. in prin.*

& j. eod. l. incerti. in fin.

& dicuntur quasi inter duos b *redditæ: vt infti. eod. §. ij. vel sic: In superioribus libris explicuimus qualiter de iure ciuili agatur: nunc doceamus quemadmodum de iure prætorio contendatur, Azo.*

a Hanc gl. sequuntur Bar. B. & Sa.

b Non intelligas inter duos pro numero personarum: sed intellige inter duos, scilicet inter agentem & reum. Bald.

Codicis domini IVSTINIANI SACratissimi principis ex repetita prælectione Liber octauus.

TITVLVS I.

DE INTERDICTIS.

Statutum prætoris per rationis identitatem interpretationem recipit extensiuam. Bal. Vel sic: Interdicta ne rami arborum nocent, per identitatem rationis extenduntur ne earum radices officiant. Bar. Vel sic: Nobilissima est hæc lex. & h. d. Ex mente extenduntur interdicta. Bu. Vel sic: Ex mente tantum deficientibus verbis competit vtile interdictum: concurrentibus vero directum. Salyce.

1. Imp. ALEXANDER A. Euocato.

CVm proponas. Leges positæ in verbis edicti in ff. de arboribus cædendis, de arboribus impendentibus in alienas ædes, & in alienum agrum, loquuntur, non de arboribus extendentibus suas radices sub domo alterius: vnde per verba illius edicti tibi datur directum interdictum hoc modo: Dominus domus in quam impendet arbor aliena, debet denunciare domino arboris vt illam incidat à stipite: si in agrum, per xv. pedes. Si non vult: datur domino ædium directum interdictum ne fiat ei vis quo minus incidat, & lignum habeat. vbi autem verba non sunt: vt in hac l. non datur directum, sed vtile ad exemplum. & quòd vbi verba sunt, detur directum: vbi mens tantum, vtile: probatur. ff. de iurisd. om. iu. in. l. quod perpetuæ. ff. si quadru. paupe. fe. di. l. fi. in fi. Et pone casum in hac l. vt in glo. proxi.

Casum ponit.

a *In vicina.* in Agathangeli area arbores erant positæ, quarum radices excreuerant sub fundamento domus tuæ: dissolutisque ideo fundamentis, domus tua minabatur ruinam: nullum auxilium tibi competere videbatur: quia nec interdictum de arboribus cædendis, de quo plus videretur, nam illud interdictum duo capita habet. vnum, si arbor ædibus alienis impendeat, & tunc sucedi arborem à stipite præcipitur. aliud cum agro impendet: & tunc xv. pedibus à terra coercetur. sed neutrum istorum prima facie habet locum: sed tamen deæquitate ad instar illorum interdictorum desicientibus directis verbis, dabitur vtile c interdictum: vel actio in factum. & hoc dicit hæc lex.

c Immo directum, ex quo habet locum meus edicti destructo. eadem. Alexan. inf. contrarium supra dicta. gest.

b *In albo.* id est, in libro prætoris: vel id est in aliqua materia alba alia[1], vt charta, vel ebore, vel marmore: vt &. ff. de iurisd. om. iu. l. si quis id. Accurs.

c *Proposita habet.* duo sunt interdicta hęc, de quibus facit mentionem, quorum principia hic supponit, sicut si aliquis allegans legum capita proferret, & sunt hæc ambo. ff. de arbo. cæden. l. j. in prin. §. deinde ait prætor.

d *Quibus ostenditur.* id est, ex meute quorum colligitur. Et sic no. magis mentem siue causam legis inspiciendam quàm verba: vt & supra de lib præte. l. iij. Item quòd de similibus ad similia procedatur: e vt & ff. de le. & senatuscon. l. non possunt. quod quamuis circa arbores cædendas notemus, habet tamen generalem inspectionem, vt vndecunque sit reddirum interdictum, ad similia procedere possimus, f secundum M. vt &. ff. arb. fur. cæ. l. si plures. §. j. & ff. ad exhiben. l. thesaurus. Item & not. vbi est similis æquitas, & simile ius statui debere: vt. ff. ad leg. Aquil. l. illud. Accursius.

d Ista expositio plana & communiter recepta. Salyce. Nisi forte aliquis similiter pretenderet quòd desuper contrarium. B. & ibi. in l. non debitum supra de legi. item Bal. dues. in Salyce. g Immo dicas, ut ibi per Bal. & Salyce. in l. contra. in fi. S. de tu. go. gest. & reuel. ibi presse. alle. xam. contra hanc glo. lyc.

e *Nec per arboris.* non solum per aliquam personam, vel alienam pecudem.

f *Rediget.* sed qua actione proposita? Respon. vtili h interdicto de arboribus cædendis, cum directum in duobus casibus locum habeat:

habeat. vel actione in factum, quod in idem recidit: vt instit. de interdi. §. fi. vel subsidiaria a vt. ff. de sacrosan. eccle. l. sanci. mus. vel officio iudicis. b Sed oppone, aut hic Agathangelus plantauit arborem secundum formam legis quæ est. ff. finium regun. l. fin. & tunc nullam pœnam meretur: vt. j. ad. l. Iul. de adul. Gracchus. &. ff. de aqua plu. arc. l. vicinus. aut contra: & tunc constat prorsus euellendam. Sed respon. non esse attendendum qualiter plătauerit, quia etsi secundum formam l. plătauerit, tamen puto habere locum l. istam.

a Nihil est. b Hæc repugnant, quia præcedens materia est sufficiens ad actionem prædictam. Salyce. Bal. Masse.

ius non reddit. Bal. Vel sic: Etiam per interdictum iudex non cognoscit in non subditum. Salyce.

II. Impp. VALERIANVS & GALLIEN. AA. Mesiæ.†

PRæses prouinciæ in eum a qui eiusdem prouinciæ non est, nec ex interdicto b potest cognoscere. PP. VII. Kal. Maij, Seculare & Donato Conss.

B

Si petitorium & possessorium simul intententur, debet causa possessionis prius terminari, vt petitorij quæstio ordinetur. Bart. Vel sic: Primo ponit quoddam dictum de ordine seruando inter petitorium & possessorium. Secundo ponit rationem dicti. Tertio remouet quoddam dubium. Secundabibi, Vt ex hoc. Tertia ibi, interdicta autem. Et est ratio, quia per hæc ordinem apparet quis onere probationis fungatur in petitorio. Et subdit quòd interdicta hodie non proponuntur in vulgari formula, sed inita

Præses prouinciæ inter sibi non subditos

Præses.] CASVS. Si competit mihi interdictum aduersus aliquem, coram eo cuius iurisdictioni est subiectus, debeo id proponere.

a *In eum.* ſ. iniuitum.

b *Ex interdicto.* in quo facilius videtur, negdum ex alia causa: vt ff. de iurisdi. om. iudi. l. fin. nisi in casu: vt. ff. de fideicom. liber. l. non tantum. §. sed & Attificiuliano. & sic innuitur esse leuiorē in interdictorum cognitionem quàm aliarum causarum. Itē quod hic dicit, est verum, nisi occasione reconuentionis aliud contingat, vt quia de possessione ibi reconueniatur: c vt. §. de sent. & interlo. om. in. authen. & consequenter. vel nisi de consensu partium: vt. ff. de iudi. l. j. & ij. in prin. Vel nisi possessio sit ibi. Vel licet alibi sit, vis tamen fuit facta ibidem: vt. §. vbi de pos. agi. l. j. Accursius.

c *Quia agebatur de re vendita* & ita videtur alia consuetudine in indiuisi ri secundum Sal.

In certi.] CASVS. Si cui super rei proprietate retinenda, & C possessio. competat quæstio: prius terminanda est quæstio possessionis, deinde causa proprietaris, vt victus in possessorio, pro se asserat probationes in petitorio, & hoc in prima. In secunda respon. tacite obiectioni, cum dixit agendum competenti actione, id est competenti interdicto: sed cum hodie non habeant locum interdicta, quid fiet? Respon. agendum est ad exemplum interdictorum.

c *Incerti.* agit vnus contra alium possessorio & petitorio, aut de retinenda: vt si agam vi possidetis & rei vindic. non possum propter ordinem: & quia mihi contrarius. Item contra commodatarium, vel similem vtroque iudicio ago: certe non sum contrarius mihi: & tamen non possum ratione ordinis. In recuperanda vel adipiscenda planum est. Item si duo agerent vicissim, alter possessorio, alter petitorio: & tunc aut de retinenda, vt ago rei vindic. contra commodatarium: & ipse vti possi. asserens se non commodatarium: & non possum propter ordinem. vel ago vti possi. & ipse communi diui. non possum similiter propter ordinem. In recuperanda est exemplum: vt ago vnde vi, tu communi diui. Idem in adipiscenda, in quibus casibus similiter est planum secundum diuersas opiniones: vt

d Nisi forte ita diuersita te possessionum, vel pro aliqua re in corporali a- gentur. Sal. e Singulariter glo. quòd e- tiam si aga- tur commu- ni diuidendo, ferunt bum or dinarium. Bald. de huius l. in fi. gl. est prima cogno- scatur super possessorio de duello per rem. Bald. fin. gl. est de merc Bal. hanc. & Sa.

interdictorum agantur extra ordinem per actionem in factum. b. d. secundum Bal. Vel sic: Possessorium præfertur petitorio cum de vtroque simul est quæstio. Et succumbens in eo, debet probare in petitorio: & agitur interdictorum exemplo. Saly.

III. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Pompeiano præfecto prætorio.

INcerti c iuris non est, orta d proprietatis e & possessionis lite, prius possessionis decidi oportere quæstionem, f competentibus actionibus, g vt ex hoc, ordine h facto, de dominij discepta tione probationes ab eo qui de possessione victus est, exigantur. i ¶Interdicta k autem, licet in extraordinariis iudiciis l proprie locũ non habẽt, m tamen ad exemplũ eorum

& *Et male Bar. B. Ang. & Sal.*

h *Et male: quia ista regula est contra istū tex. in contrarium alle. Sal.*

i *Idem Bart. B. & Sal.*

k *Et male Bart. Bal. quia inter duos casus hic positos nō potest assignari ratio diuersitatis secundum Sal.*

l *Ista diuinatad tex. secundum communiter dicta. m Ista etiam est diuinatio ad. §. nihil. in gl. allege. igitur re probatur per Bal. & Sal. hic & ibi per B. Alex. & Iac.*

n *Hæc regulariter est vera secundum Bar. B. & Sal. hic.*

o *Quælibet expositio plac et Sal.*

p *Idem Bal.*

q *Vt hoc verum indistincte, si aliter succumbit, eo quia non probauit. secus si reus fuerit absolutus: quia probauit se dominum, vbi plene per prauc. de Are. Alex. & Ia. in. d. §. nihil commune per Pa. in. c. pastoralis. de cau. pos. & proprie.*

torio. quod non videtur valere, l cum dicat, pendente: quia si renunciauit, ergo non pender. Vel dicunt k quòd pendente petitorio primo inchoato, potest intentari possessorium. sed econtra primo moto possessorio, nõ potest inchoari petitorium possessorio pendente. & hoc etiam modo respondent ad secundam obiectionem de decret. extra de causa poss. & proprieta. c. pastoralis. Tertio obtat eis. ff. de acquir. pos. l. naturaliter. §. nihil. vbi dicit non denegari interdictum vti possid. ei qui cœperat rem vindicare. Sed respondẽt, l cœperat agere vindicando, nescions se possidere, postea plenius instructus comperiens se possidere per filium, vel per seruum, potest experiri interdicto. Vel dic in quòd fuerat victus in vindicatione: cœpit ergo agere in rem & egit, & victus est: vnde sola possessionis quæstio postea agitur. Tu dicere n pores distinguendo inter interdicta retinendæ possessionis, & vti possidetis, & verobi, & similia: in quibus habent locum prædicta, scilicet hæc. l. & suæ concordantiæ, & interdicta recuperandæ & adipiscendæ possessionis: in quibus posset simul vtrumque intentari. & respondeargumentis prædictorum. & allega pro parte tua, vt not. ff. de iudi. l. si de vi.

g *Competentibus actionibus.* scilicet loco interdictorum competentibus: vt instit. de interdi. §. fi. vel, id est, competentibus interdictis: vt si quidem de acquirenda possessione sit quæstio, decideturin interdicto, Quorum bonorum, vel quorum legatorum. si vero recuperandæ, tunc vnde vi. si retinendæ, tunc vti possi. vel vtrobi. vel de aqua cott. & æsti. vel de itine. actuque prima. vel de via. Item competentibus o actionibus, scilicet ciuilibus, scilicet condictione indebiti: vt. ff. de condic. indebiti. l. indebiti. §. j. & triticaria condictione: vt. ff. de condic. tritic. l. ij. & hoc secundum Ioan. & Azo. sed secundum nos tantum ad retinendam adeptam. Sed quomodo, cum possidenti nulla detur actio: vt. ff. vti possi. l. j. §. interdictum autem. & instit. de interdic. §. j? R.n. p verum est alia quàm illa quæ loco eius interdicti competat, scilicet in factum, vel triticaria, vel similis. & sic de aliis possessorijs retinendæ possessionis dicas.

h *Hoc ordine.* Sed quid si egit petitorio, & amisit: an possessorio agere posset postea? Respon. sic: q vt. ff. de acquir. poss. l. naturaliter. §. nihil.

i *Exigantur.* vt & ff. vti posi. l. j. §. huius autem. & die exigantur. i. petantur. non enim sunt cogendi, licet aliàs verbum exigendi, necessitatem importat: vt. ff. de lega. iij. l. fideicommissa. §. fi rem.

k *Interdicta autem.* dixerat agi competentibus actionibus, id est competentibus interdictis. Sed quomodo, cum non habeant hodie locum? Respon. interdicta &c.

l *Iudiciis.* qualia sunt hodie omnia: vt instit. de interdic. §. fin.

m *Non habent.* scilicet cum solennitate cum qua olim proponebantur: sine solennitate tamen antiquorũ verborum etiam hodie proponuntur, sicut quælibet actio. Alij dicunt ea hodie non proponi solenniter, vel nõ solẽniter. sed actione in factum

rantum loco eorum: vt iustit. eod. in fin. &. j. l. proxi. Vltimo hic no. regularia interdictorum. Primo quòd possessorium prius quam retinendæ: vt hic. l. Secundo quòd sub eodem iudice: vt. ff. de iudi. l. nulli. aliàs. l. ij. Item tertio quòd omnia sunt personalia, licet sint scripta in rem: vt ff. eo. l. j. §. interdicta, omnia. Item ex omni interdicto oritur vtilis actio in factum: vt hic, &. j. l. proxi. & institut. eo. in fin. Item in omni interdicto veniunt fructus post litem contest. vt. ff. eod. l. iij. Item in nullo veniunt ante litem contestatam, nisi in interdicto vnde vi, in quo veniunt à die expulsionis: vt. ff. de vi & vi ar. l. j. in princip. &. §. ex die. Item omne interdictum potest vtiliter proponi, directis verbis deficientibus: vt. §. eod. l. j. Item nullum interdictum infamat: vt. ff. de vi & vi ar. l. neque vnde vi. Item in nullo iudex se intetponit, nisi in homine suæ prouinciæ: vt. §. eod. l. proxi. Item quodlibet potest etiam hodie proponi, sed sine solennitate: & nullum cum solennitate: vt hic, &. j. l. proxi.

a *Res agitur.* id est datur actio in factum.

Si quis. 1] CASVS. Olim si quis volebat proponere interdictum, necesse habuit obseruare solennitatem: vt in hac. l. dicitur. cõtrarium verò est hodie, si quis actionem habeat, illam sine omni solennitate proponere potest.

b *Ambagibus.* id est solennitate verborum sublata.

c *Auspicia.* id est initia. nam veteres per inspectionem & garritum auium singula negocia inchoabant. vnde secundum Io. dicitur auspicium. i. augurium, cum est incertum quid eueniat: & sic hic quis obtinere debeat. & facit. §. l. proxi. &. §. de formulis. l. j. &. ij.

d *Actionem.* id est interdictum. Vel dic actionem quæ datur loco cuiuslibet interdicti, vt est in factum: vt instit. de interdic. in fin.

QVORVM BONORVM.

a *Sequuntur hanc cõtinuationem* Bart. B. & Saly.

Interdictum Quorum bonorum vtile competit a *heredi de iure ciuili, id est. ei qui successit de iure ciuili, directum bonorum possessori, si nihil sit usucaptum: vt. ff. eod. l. i. quod dupliciter intellige potest, scilicet quòd ille qui possidebat pro herede, usucepit iusto errore interueniente loco titulis: vt arg. ff. pro leg l. iiij &. l. fin. vel ille qui ab eo emit. & sic post usucapionem cessat hoc interdictum, & etiam petitio hereditatis, & sic tollitur triennio, si est res mobilis: si verò immobilis, tunc decem vel viginti an. vt. §. de edic. diui Hadria tollen l. fin. in fi. & ff. de peti. hered l. & non tantum. §. quòd si pro emptore. sed vbi non habet titulum, vel quòd pro eodem sit possessor, tunc. xxx. an. durat petitio hered. vt. §. de peti. heredi l. hereditatis. Et no. secundum Ir. quòd interdictum Quorum bonorum, habet commune cum petitione hered. quia vtrumque de vniuersitate. Item vtrumque contra eum qui pro herede, vel pro possessore possidet: vt. ff. eod. l. i. & non redditur amplius quàm semel, vt peti. hereditl sed hoc non placet, per. l. ff. de peti. heredi. l. licet minimum. E contra differunt: b quia hæc ad possessionẽ, illa ad proprietatem. Item datur directo bonorũ possessori: vtiliter verò heredibus. at pen. hæ editatis datur directo heredibus: vtiliter verò bonorũ possessori. secundum Ir. vt. j. l. r. Item not. quòd hoc interdictum & sequens sumunt nomina à principijs edictorum in quibus ita continebatur quorum bonorum illi ex edicto meo possessio data est &c. vt. ff. eod. l. r. in prine. Accusius.*

b *Idem Bar. B. & Saly.*

c *Istam causa positionẽ sequuntur B. Bar. & Sal.*

C HEreditatem, Dic casum, c quòd filius Titij emãcipatus ab eo præteritus petiit à prætore contra tabulas, & habuit facta fide prætori quòd filius erat Titij, videbatur ei hoc sufficere vt bona habeat, nec sit opus agere interdicto. sed secus est quia hæc appellatio, bonorum possessio, notat ius, sicut quilibet bonorum possessio. Est ergo bonorum possessor, non autem possessor bonorũ, d vel possidẽs bona, donec probauerit iudici se filium testatoris esse: & ad bonorum possessionem se admissum à prætore. dic ergo hereditarẽ. i. possessionem hereditariam rerum: nam ad in corporalia non datur: vt. ff. eo. l. ij. Accursius.

d *Nisi in cõsequentibus, qui bus cohæret. l. sicut. §. Aristo. ff. si seruus. Sal.*

f *Petituro.* per interdictum e Quorum bonorum: vt. §. subijcit: in quo summatim cognoscitur an sit heres, vel bonorum possessor. sed secundum B. die, petiturus petitione hæreditatis directa, si est heres de iure ciuili vel vtili, si de iure prætorio: quod est verũ, sed nõ per hãc. l. g *Iudicibus.* Nota iudici fidem faciendã, non aduersario. sic. ff. de proba. l. quinquaginta.

e *Idem Saly.*

h *De fide.* probãdo te filium defuncti: quod vtique allegas: vt. j. in fin. huius. l.

i *Bonorum possessionem.* cõtra tabulas quę preteritis datur, vel vnde liberi, vt dicunt quidã: quod non placet. f sic ergo erat emãcipatus: aliàs ipso iure non valeret testamentum: vt instit. de exhere. libe. in princ.

f *Idem Sal.*

k *Constitui.* vt habeas rerum corporalium detentationem, quarum bonorum possessio nem acceperis à prætore: vt &. §. de inoffi. testa. l. ij.

l *Filium esse.* nõne hoc probare est impossibile: vt. ff. de condit. & demon. l. Lucius? Respon. non est impossibile, licet nõ est potestatiua talis cõditio: vt lego tibi decẽ, si probaueris te filiũ Titij esse. Vel dic g non est impossibile, sed difficile: vel nõ est possibile, vt vere probetur, sed vt præsumptiue sic. Qualiter probetur, habes ff. de Carbo. edic. l. j. &. ff. de his qui sunt sui vel alie. iur. l. filium. & ff. de in ius voc l. quia. §. pater. sed cũ hoc probauit cũ petiit bo. pos. quare probat cũ agit interdicto, & sic bis? Respõ. dicunt h quidam quòd probat nunc, se probasse tunc: vt ar. §. de his qui ve. æra. impe. l. omnes. Tu dic i quòd plene & nũc probatur, si in dubium reuocetur. nã quòd primo probauit, nõ fuit in figura iudicij lire eum alio cõtestata, & non tam plene causa cognita: vt arg. ff. de bo. pos. l. seruus. & de leg. præst. l. filiũ. §. si quis. Ité etsi probauit tunc, nõ tamẽ probauit contra istũ: ideoque & nunc probet: vt. ff. de iureiur. l. idẽ est. Ité primo nam fuit k pronunciarum eum esse filium. nam sic fieret ius ex sententia: vt. ff. de li. ag. l. j. §. fi. sed tanquam filius fuit admissus. siue ergo prius probauerat, siue non probauerat: debet probare nũc. quod si non facit, perinde haberur ac si non probasset prius: ar. ff. de bo. lib. l. si filius. §. cum filius. Item & qui per le adiuit hereditatem, si postea conueniat possessorem, debet se probare heredem.

g *Istam glos. sequuntur Bart. Bal. & Salyce.*

h *Et male Salyc.*

i *Hæc solu. cum sequen. approbatur per Bal. & Salyc.*

k *Vel fuit, sed non in iudicio contradictorio. B. & Salyc.*

m *Hereditatem.* per hoc patet quod datur etiam ei qui de iure ciuili admittitur, sed vtiliter, non directo: vt. ff. e. l. j.

l *Idem Bart. Bal. & Sal.*

n *Probaueris.* hoc si nõ esset in possessione filiationis. aliàs si esset, nõ haberet necesse hoc probare: l vt. §. de proba. l. non nudis. &. ff. de quæst. l. j. §. ad quæstionẽ. &. ff de proba. l. quidam. Item dic qualiter quis ad bonorũ possessionem admittitur olim & hodie, vt habes. §. qui admit. ad bono. pos. l. pen. &. l. fin.

Si ex edicto.]: CASVS. Filia patrui mei decessit ab intestato: vt proximus agnatus petij bonorum possessionem in bonis defuncti. si fine res ab aliquo possessore pro herede, vel pro possessore, qualiter mihi succurratur, quæritur? Respõ. quòd interrogatio interdictum Quorum bonorum: si adhuc possident, vel dolo desierint possidere.

Si ex

a *Si ex edicto.* quo vocantur agnati.

b *Patruelis.* natæ ex patruo: vt infra. de gradi. cogn. §. quatto.

c *Rectè* cum nemo te præcederet.

d *Integrum.* id est, non finitum pacto, vel sententia.

e *Possident.* etiam rem a singularem: vt instit. de interdi. §. adipiscendę. &. ff. de peti. here. l. regulariter. &. l. licet. Sed argu. contra ff. e. l. j. §. fi. Sed dic vt ibi, Accu. ADDITIO. Dic quòd est vniuersale aptitudine: & ibi quandoque est actu singulare secundum Salyce.

e *Cognitur Sal.* † *dicit, Si ex interdicto bonorum pat. possessa sine ex. ventisse contestatę, vt nihil deberi fili. Cõtius.*

CONstat.] CASVS. Decessit mulier, ab intestato relictis consanguineis: vult maritus succedere ei per bonorum possess. vnde vir & vxor. an possit, quæritur? Respon. quòd non: sed consanguinei succedunt, & petunt vt bona in se transferantur per interdictum quorum bo. salua quęstione proprietatis.

f *Eos.* scilicet consanguineos repulso viro: vt. §. vnde vir & vxor. l. j.

g *In petitorem.* agnatum vel cognatum.

h *Corpora.* nam ad incorporalia non datur: vt. ff. eo. l. j..

i *Non exclusa.* quia vxor aliquas res viri possidebat tanquam suas quæ in cõanguineum transferuntur, salua repetitione viro nisi ipse vir incontinenti b de dominio probare vellet cum cõcurritur interdicto, secundum quosdam. Alij inditinctè c eum non audiũt in petitorio quo minus in petitorẽ transferatur possessio prius: vt dixim d. §. locati. l. ij quis conductionis, & §. de edi. diui Hadria. tolle. l. ij. QVORVM LEGATORVM.

† *Ita Cõ. Vitel. lib. 4. in. 19. l. 1.*

b *Idem B. & Sa.*

c *Contra. gl. i. l. 1. §. de ed. diui Hadria. tol.* d *In C. Ytalia. fundaria. Cumus.*

Quia hoc interdictum eis competit personis, quibus & superius: d *ideo eo præmisso hic supponitur quòd datur aduersus legatarios & eorũ successores sua auctoritate legata occupantes.*

HEredi.] CASVS. Si pater meus fuit hæres institutus à Scio, & hereditas euacuata sit legatis: an possit detrahere Falcidiam de legatis, quæritur? Et respon. quòd potest. sed si legatarij sua auctoritate occupauerint legata, pater meus, vel ego possim agere interdicto Quorum legatorum ad reperenda legata, præstita à me satisdatio. de restituendo eo quod superetit de legatis detracta Falcidia. Vel dic casum aliter vt in gloss.

d *Ista continuatio sequitur. Bar. Bal. & Sal. Bart. Bal. & Sal.*

e *Ita Bald. & Saly.*

k *Heredi.* dic casum, c Titius instituit patrem tuum heredem, & hereditatem exinaniuit legatis & fideicommissis: legatarij res sibi legatas sua auctoritate possident: petis consilium, & dotis quis potes agere interdicto Quorum legatorum, & possessionem rerum adipisci. est enim hoc interdictum adipiscẽdæ possessionis: vt. ff. eo. l. j. in princ. & sic quartam poteris retinere.

f *Sequitur Bar. et Sal.*

l *Scripto.* sed & heredi heredis: vt. ff. e. l. j. §. hoc interdictum. sed & ab intestato f succedenti: vt. §. quando dies lega. cedit. l. fi. & §. si quis omisit cau. testa. l. fi. &. ff. ad le. Falcid. l. j. §. ad eos.

m *Si exhausta.* vltra dodrantem: vt. ff. ad leg. Falcid. l. j. in prin.

n *Prospectum est.* vt. d. l. ad leg. Falc. & instit. ad leg. Falc. in prin.

o *Consentiente.* si enim consensisset post aditã à se hereditatem, non haberet interdictum. secus si ante: g vt. ff. eo. l. j. §. quod ait prætor voluntate.

g *Et est ratio quia primo casu ipse restituitur ab herede: secũdo nõ, secundũ Salyc.*

p *Detinuit.* non à te, sed sua auctoritate.

q *Sententiam.* Sola enim sententia locum habet hodie solennitate omissa.

tem, habet hoc interdictum, vt sibi possessionem restituat, vt possit Falcidiam retinere. Bario.

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Latinæ.

HEredi[k] scripto l satis idoneè lege Falcidia, si exhausta m legatis successio probetur, per quartæ retentionem prospectum est. n Vnde si legatarius vel fideicommissarius nõ consentiente o patre tuo, quem asseueras testatori successisse, & bonorum possessionem accepisse, relicta sibi legata vel fidei commissa detinuit: p secũdum sententiã interdicti quod aduersus legatarios scriptis heredibus propositum est, oblata satisdatione, r quam præstari oportet, in possessionẽ te constituì, vt ita retentione r competenti vtaris, experiri potes. Dat. XVI. Kal. Ian. AA. Coss.

TITVLVS IIII.
VNDE VI.

Licitum est se contra vim tueri cum moderamine inculpatæ tutelæ. Bal. Vel sic: Proteritum defensionem vim vi repellere licet cum moderamine inculpatæ tutelæ. Bart. & Salyc. Vel sic, secundum Bal in sua repetitione huius. l. Iustus possessor potest se tueri auctoritate propria contra iniustitiam musonis; seruando modum inculpatæ tutelæ. Bal.

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Theodoro.

REctè[v] possideri ad defendendã x possessionẽ quã sine vitio y tenebat, inculpatæ tutelæ moderatione z non haberet interdictum, secus si ante: r vt. ff. eo. l. j. §. quod ait prætor voluntate.

r *Satisdatione.* de dandis legatis, si deberi patuerint: vt hic, &. ff. eo. l. j. §. pen.

s *Constituì.* te oportet, repete. A zo. Et nota[h] quòd hic loquitur qua si nec defierit heres esse dominus: quod verum est ex toto, sed communis res cœpit esse eius & legatarij: vt. ff. ad le. Falcidiam. l. Plautius. sed si hoc est: ergo videtur cessare hoc interdictum, sicut in mortis causa donatione: vt. ff. eo. l. j. §. si quis ex mortis. sed ibi est & alia ratio: quia donatio traditur à defuncto: vnde magis à defuncto quàm ab herede videtur legatarius occupare. Accursius.

t *Vi retentione.* ergo si de Falcidia non conqueritur heres, nõ habet hoc interdictum, secundum P. quod verum puto. sed nonne suum ius amisit legatarius occupando: vt §. de lega. l. non dubium. quæ est contra Sol. hic ante aditam hereditatem occupauit: ibi post. & sic etiã non obstat. ff. ritu. j. l. fi quis in tantum, nec illa, conquerebatur. nec edictum dini Marci. Vel solue vt ibi. Item adluc contra. ff. de excep. doli. l. dolo. sed illa in petitorijs, hæc in possessorijs. vel tolue vt diximus. §. locati. l. fi quis conductionis.

h *Et male Salyc.*

i *Ista continuationẽ sequitur Bar. Bal. et Saly.*

k *Idẽ Bario. Bald. & Saly. & Auge.*

ADDITIO. Vel dic quòd hic non habet locum regula illa, propter dubiũ quod erat in quantum haberet locum Falcidia: & sic in quantum obstaret excepto dominj. P. Cy. & Salyc.

l *Ita eo à quo iniustè possidet. secus si ab alio: quia tũc esset licita defensio. Bart B. Ang. & Saly.*

m *Ex quo ille casus est licitus expulso. Bald. et Saly. n Hæc gl. est notabil. secũdũ Bar. Bal. Ang. et Saly. et magistralis secundum Iac. in. l. vt vim ff. de iu*

VNDE VI.

Superiora duo interdicta l *sunt adipiscendæ possessionis: hoc autem est recuperandæ: vt instit. eo. §. adipiscendæ. &. §. recuperandæ. & sumitur ista nomen à principio interdicti: vt. ff. eo. l. i. in princ.*

REctè.] CASVS. Si aliquis vult expellere me de fundo meo, quem rectè possidebam: an possim ei resistere, quæritur? Respon. quòd sic: k vt. ff. eo. l. j. §. qui vi à me. subaudi hic ergo, maxime. Vel ideo dicit rectè: quia possidenti rectè, licet semper: nõ rectè, non semper: vt si inuasit, & incontinenti expellatur: l nec ei licet resistere: m vt. ff. eo. l. iij. §. eum igitur. Vel pone principium. l. cum sine. q. d. rectè. licet alij dicũt rectè, id est nõ vi, non clã, non precario. quod nõ placet. Alij rectè, quantum ad illũ qui vult expellere possidentem: etiam si ab alio vitiosè possideat. nec hoc placet.

armis

c Nō tamē re quinitur quod fiat sub eōdē genere armorum. Sal.

armis inferatur violentia, & armis repellatur. [a] si sine armis, simili modo repellatur: vt. ff. eo. l. iij. §. eum igitur. Sunt autem arma: vt. ff. eodem. l. iij. in princ. Secundum, vt incontinenti flagrante adhuc maleficio violenter inuasor repellatur: vt. ff. eodem. l. iij. §. eum igitur. Tertium, vt ad defensionem, non ad vltionem, vel vindictam: vt hic, &. d. l. ad leg. Aquil. l. scientiam. §. qui cum aliter. quod semper præsumitur. scilicet fieri ad defensionem si incontinenti fiat, secundum Ia. Sceue. vt. ff. ad. l. Aquil. l. si ex plagis. §. tabernarius. Sed Io. contra ex eodem. §. & ex qualitate facti [b] & personarum præsumitur ad vindictam, vel ad vltionē. [c] Quid enim si humilis & abiecta persona me de possessione expellat, & cum vi expellam? certe ad vltionem, non ad defensionem, videor fecisse, secundum Io. Sed quid si pro violēto paratus est aliquis satisfacere de possessione restituenda incontinenti, & omnimoda satisfactione? certe ad vltionem fieri videtur. [d] Item circa illud quod dixi de moderamine, primo quæritur: Quid si pugnus vnius plusquam alterius ensis percutit? Respon. defendat se ense [e] propter inæqualitatem virium, cum vim vi repellere omnia iura proclament, vt. ff. eo. l. j. §. vim vi. &. ff. de iusti.

b Idem Bar. Ba. & Sal.

c Nihil est Ang.

d Idē Sal. licet Ang. contra.

e Gl. sequitur Ba. Au. & Sal.

illatam vim propulsare licet. PP. XV. Kalend. Decemb. ipsis IIII. &. III. AA. Coss.

Vim inferens, de eo quod non peruenit ad eum, tenetur vsque ad annum vtilem: sed heres eius non tenetur nisi quantum ad heredem peruenit. Bal. Vel sic: Hoc interdictum est annale, & non datur contra heredes nisi quatenus ad eos peruenit. Barto.

II. Iidem AA. & CC. Alexandro.

VI pulsos [a] restituendos esse interdicti exemplo, [b] si necdum vtilis annus [c] excesit, certissimi iuris est: & heredes teneri in tantū, quantum ad eos peruenit. [d] S. * AA. Coss.

Improbo possessori non debet dari auctoritas retinendi. Baldus. Vel sic: Per rescriptum principis violenta possessio non confirmatur. Bartolus & Salycetus.

III. Iidem AA. & CC. Vlpiæ, & Proculinæ.

AVctoritatem vobis rescripti nostri tenendæ possessionis, [c] quam vos per violentiam adeptam profitemini, accommodari nimis improbè postulatis. [f] S. VIII. Id. April. CC. Coss.

Contra violentum possessorem competit criminale iudicium legis Iuliæ, & ciuile remedium interdicti: in quo ciuili remedio venit restitutio possessionis cum omni causa accessionis & fructuum. Baldus. Vel sic. Expellens alium de possessione, potest accusari criminaliter, & conuenirī ciuiliter hoc interdicto: & tenetur de fructibus perceptis & percipiendis, secundum Barto.

IIII. Iidem AA. & CC. Hygino.

SI de possessione [g] vi deiectus es: eum & lege † Iulia vis priuatæ reum postulare, & ad instar interdicti, *vnde vi*, conuenire potes, * quo [h] reum causam omnē præstare oportet: in qua fructus etiam quos vetus possessor percipere potuit, [i] non tantum quos prædo percepit, venire non ambigitur. S. VI. Id. April. Sirmij. CC. Coss.

Innadens possessionem non vacantem: tenetur pœna legitima: sed inuadens possessionem vacantem, non tenetur nisi ad restitutionem possessionis, id est criminaliter non punitur. Baldus. Vel sic: Inuadens dolo, tenetur ad pœnam: inuadens vero per errorem, tenetur solum ad relaxationem. Saly. etus.

V. Imp. CONSTANTINVS A. ad Tertullianum. †

INuasor [k] locorum pœna tenetur lex Iulia de vi. & quamquam dicatur priuata vis, quæ fit sine armis, tamen publicum crimen est: vt. ff. de publi. iudi. l. j.

Vitellianum. Contius.

h *Quo.* scilicet interdicto.

i *Potuit.* à tempore deiectionis: [l] vt. ff. eodem. l. j. §. non solum autem. &. §. ex die. &. ff. de vsur. l. videamus. ij. §. item si vi. & §. interdicto. Sed quid si res intereat eo modo penes inuasorē, quo erat interitura penes illum? Respon. tenetur inuasor: vt. ff. eodem. l. penul. & l. si vi à me. &. l. j. §. rectissime. & supra quod metus causa. l. j. Sed contra. ff. quod met. causa. l. si cum excepione. §. quòd si homo. Sol. ibi satis est eum teneri in triplo. Item adhuc videtur quòd de fali interitu non teneatur: quia ad id tenetur quod haberet possessor, si non fuisset deiectus: vt. ff. eodem. l. j. §. qui autem. sed intellige ad minus. sic. tenetur prædo de fructibus, quos percepisset actor: sed actor non percepisset inhonestos: ergo iste non tenetur de inhonestis. quod est falsum: vt no. ff. de rei vindi. l. fructus. & de peti. heredi. l. ancillarum. §. sed & pensiones.

l Istam gl. in omnibus cōquātur dicto.

Vitellianum.

INuasor.] CASVS. Si aliquis inuasit prædium: tenetur ad possessionem restituendam, & ad fructus, & ad omnia deperdita (& si non ad inuasorem peruenerunt) intra annum interdicto vnde vi. Si vero errauit, quia dominum se esse credebat: & sic intrauit prædium, vel ignorauit inuasor, nisi quòd possessionem restituet.

m Ista est pri & dicetiam quòd in interdicto erat pœna, scilicet de fructibus percipiendis, & omni eo quod ad violentum non peruenisset. quæ pœna dico ex parte soluentis, sicut & aliàs. ff. de eo per quē fac. erit. l. j. §. si plures. Itē & legitima dicitur, cum ius prætorij sit viua vox iuris ciuilis: vt. ff. de iusti. & iur. l. nā & ipsum. quod autē dicit in fi. eum sine pœna teneri ad possessionē. s. petitorio per rei vindicationē: nam nullum possessorium locum habebat tali casu iure veteri. [n] sed hodie contra: vt infra eo. l. fi. Itē nouo

ma lectura, quæ nō competit secundū Bal. & Sal.

n Ista gl. est sing. secundum Ant. hic.

poterit

a Istud se-quitur Bal. & Sal.

poterit intelligi: [a] vt prima pars loquatur secundum. l. si quis in tantam. secunda secundum. l. cum quærebatur. ff. c. vt intelligas illam, cum quærebatur, quòd non agatur nisi ad possessionem, non vero ad pœnam aliquam. Vel prima loquatur in pœna legitima, si criminaliter agitur. secunda (vt diximus modo) loquatur secundum. l. cū quærebatur. Vel prima pars loquatur secundum. l. j. proxi. memerint. & his tribus modis loquitur nouo iure. & secundum omnes non obstat. d. l. ff. co. l. si. Alij soluunt [b], quod hic sine dolo credens esse suam, ibi dolose inuasit. Vel hic petitorio: ibi possessorio agitur. Vel dic quòd hæc l. nil noui constituit, [c] sed solum vult dicere quis sit inuasor: & ideo quod dicit restitui debet, scilicet petitorio iudicio. & quod dicit in principio, inuasor &c. qui scilicet alicuius possessionem quoquo modo fuerit adeptus: & largissime dicitur pœna legitima, cū multis legibus violentia puntatur.

b Ista est sa-nus intelle-ctus Iustin. l. fœnebrem Cent. B. Ang. et Saly. c Dissimiliter Ang. et Sal.

a *Legitima.* vt illa constitutione, si quis in tantam.

b *Per errorem.* forte suā exist imans.

c *Aut inuitam.* quia esse dominus non curat, vel ignorat suam: vt. ff. de vsuca. l. furtum.

d *Restitui.* l. cum quærebatur. contra: sed hic putauit suam esse: ibi cōtra. vel hic corrigit.

e MEminerint.] CASVS. est talis, [d] secundum Azo. Si aliquis vult alium conuenire non debet impetrare rescriptum vel à principe, vel ab alio iudice, vt mittatur in possessionem rei alienæ, & liceat ei possidere: vel vt ea occasione inuadat, sicut sæpe impetrant quidam à potestate Bonon. circa exitum regiminis eius. Ideo autem non debet tale rescriptum imporare, ne à principe vel ab alio iudice nascatur occasio iuriandi, à quo iura emanant: sed debent in causis conuenire locorum possessores: aut si illi desint, debent quæri actores & procuratores eorum ad insinuandas dominis sententias citatorias, aliter enim si faciant, toto negotio primabuntur. quòd si tutor vel curator colludendo cum eo qui rem pupilli vel adulti possidet, eam violenter abstulerit, vt sic minor ius suum in re amittat: non nocebit hoc minori: sed res restituetur ei cui est ablata, causa minori integra reseruata: tutore relegato, bonisq; suis spoliato.

d Dissimiliter Bar. Ang. & Saly.

f *Vulgato.* id est apud iudicem intimato: vel id est vulgo & palam dato. & continebatur in hoc rescripto [e] illos debere venire ad iudicium ibi responsuros: vel forte [f] illos debere statim restituere possessionem, cum iste dixisset illos vim fecisse, quod verum non fuerat: vel continebatur ibi possessionem esse restituendam. [g] Vel dixit imperator, iustam causam habes: & verum erat ita datum esse rescriptum vel sententiam, non tamen ista sua auctoritate debet inuadere possessionem sine auctoritate iudicis: vt infra titu. j. l. fin. inde &c. nam nihil definiebat rescriptum illud, vel sententia. Sed quid si iudex vel imperator dixit: vade, & occupa possessionem tua auctoritate? Videtur quòd possit facere, [h] secundum H. vt arg. ff. de acquiren. possess. l. iuste. cum & conuentio contrahentium hoc possit: vt infra de pigno. l. iij.

e Ista est fi-ta insensa-ta, sed non necessa-ria. Bar. & Saly. f Ista sequi-tur Bart. B. Ang. et Saly. g Ista est ve-ra inse-sata, sed non necessa-ria. Bar. & Saly. h Ordine in-uerso: alias secus. Bar. & Sal.

g *Rescripto.* quidam impetrauerunt rescriptum super restitutione rei suæ, & propria auctoritate rem suam inuadere voluerant: hic statuitur pœna contra eos.

h *Sententia.* talia continuente, vt modo dixi in rescripto: quæ est interlocutoria, non definitiua.

esse: aut si forte defuerint, [k] eorum actores ad insinuandas [l] sententias, [m] procuratoresque esse quærendos, [n] ne inde iniuriarum nascatur occasio, vnde iura nascuntur. [o]

¶ Quòd si præcepta [p] nostra [q] implere neglexerint: [r] omni negotio de quo iurgare cœperant, priuabuntur. [s] ¶ Sin autem habito plerumque colludio, [t] curatores vel tutores minorum his rem debitam ea occasione peruadant, vt pupillis vel adultis iurgandi copia & fructus adimatur: his eatenus subuenimus, vt eosdem non atterat [v] damno culpa temeritatis alienæ: sed illico quidem possessio ei à quo est ablata, reddatur: [x] curatores autem, vel tutores [y] æterna deportatione punitos, bonorum quoque publicatio persequatur. Dat. II. Non. April. Antonino & Syagrio Coss. †

Inuadens possessionem violenter, eam restituere tenetur: & si dominus erat, priuatus dominio: si non erat dominus, tenetur possessionem restituere: & condemnatur in æstimationem rei. Baldus. Vel sic: Violenter inuadens possessionem rei suæ apud alium constitutæ, illam tenetur restituere, & dominio eius priuabitur: & vbi res sit aliena, illam restituet: & in eius æstimationem condemnandus venit. Saly.

i Dominos. opinione: quia putant & dicunt se dominos. Sed P. [i] dixit præsumi dominum eum, qui possidet: vt ar. supra de probatis. l. ij.

i Vtsupra, loquitur, secundum Bart. & Sal.

k *Desuerint.* scilicet domini.

l *Insinuandas.* scilicet dominis.

m *Sententias.* citatorias scilicet dominis.

n *Quærendos.* id est inquirendos.

o *Nascuntur.* sic &. ff. de indi. vidui. l. ij. &. ff. de his qui ve. æta. impe. l. j. nascuntur autem à principe: vt. ff. de testa. l. omnium. Item ad hoc. xvj. q. vj. c. ij.

p *Præcepta.* supra de testa. l. omnium. vbi dicit quòd omnia iura habeat in scrinio. Accur.

q *Nostra.* posita in hac lege.

r *Neglexerint.* possessionem occupando.

s *Priuabuntur.* sed quid differt hæc ab illa, si quis in tantam? Respon. hic videbatur nō puniri propter reticentiam. Vel hæc [k] non punit nisi in simplum: & quandoque in nihilum, si nullum ius habebat qui rescriptum impetrauerit.

Val. D. Pii Id. Octob. Syagrio & Eucherio Coss. Citius.

k Vtsupra hoc potest.

t *Colludio.* quid ergo si bona fide? Respon. idem secundum P.

v *Non atterat* Nor. ex alterius culpa non debere alium damnum pati. fic &. ff. de admi. tut. l. non est. & de non nume. pecu. auth contra qui propriam. & . ff. quod quisque iur. l. ij. §. si tamen tutor. & ff. de spon. l. fin. in prin. &. ff. de fal. mone. l. j. in fi &. ff. de fer. fugi. l. quicumque. xvj. q. vj. c. si episcopum. & supra de acquiren. posses. l. fi.

† Ex Co. The. lib. 4. ti. 20. l. 3.

† Cō. or. cum Bac. l. 16. q. 6. placuit.

x *Reddatur.* saluo iure pupilli in vindicando. [l]

l Et sic non obstabit exceptio Comin. Bart. & Ang. in Gl. sequitur Pa. Bal. & Sal.

y *Tutores.* quod hic in tutoribus dicit, idem in prælato [m] colludente cum possessore ecclesiasticæ rei. nam res per prælatum ablata, restituitur possessori, saluo iure ecclesiæ in vindicando: immo etiam ipse idem prælatus poterit vindicare nomine ecclesiæ: vt diximus supra de sacrosan. eccle. l. iubemus. ij. §. fine si hæc. Sed opponitur ex. l. supra de his quibus vt indi. l. Polla. sed ibi ratione pupilli accusabat, hic autem dolo malo occupabat: vt argu. ff. de his quibus vt indig. l. tutorem.

m Hanc diuisionem gl. sequitur Bal.

SI quis.] CASVS. Si rem quam possidebam, aliquis propria auctoritate inuaserit: qualiter punari debeat, quæritur? Distinguitur, aut res erat inuasoris, aut non: si erat, amittet dominium rei, & mihi eam restituet. si non sit dominus: restituet eiusdem æstimationem. Idem est si sicus rem aliquam possideat, & aliquis eam inuadat.

z *Si quis in tantam.* hanc. l. diuide in quinque [n] partes, vt bene aperitur quæstiones quæ fiunt. prima dicit de personis inuadentibus vsque illuc, vt possessionem &c. Secunda de rebus inuasis vsque illuc, ante cuentum &c. Tertia loquitur de tempore inuasionis vsque illuc, possessionem &c. Quarta de pœna quando erat dominus inuasor. Quinta, quando non erat dominus: dic ergo, si quis &c.

n Vtsupra.

a *Audaciam.* id est temeritatē, qualem habēt furiosi, & in mala parte

armis inferatur violentia, & armis repellatur. [a] si sine armis, simili modo repellatur: vt. ff. eo. l. iij. §. eum igitur. Sunt autem arma: vt. ff. eodem. l. iij. in princ. Secundum, vt incontinenti flagrante adhuc maleficio violenter inuasor repellatur: vt. ff. eodem. l. iij. §. eum igitur. Tertium, vt ad defensionem, non ad vltionem, vel vindictam: vt hic, & d. l. ad leg. Aquil. l. scientiam. §. qui cum aliter. quod semper præsumitur. scilicet fieri ad defensionem si incontinenti fiat, secundum Ia. Sene. vt. ff. ad. l. Aquil. l. si ex plagis. §. tabernarius. Sed Io. contra ex eodem. §. & ex qualitate facti [b] & personarum præsumitur ad vindictam, vel ad vltionē. [c] Quid enim si humilis & abiecta persona me de possessione expellat, & eum vi expellam? certe ad vltionem, non ad defensionem, videor fecisse, secundum Io. Sed quid si pro violēto paratus est aliquis satisfacere de possessione restituenda incontinenti, & omnimoda satisfactione? certe ad vltionem fieri videtur. [d] Item circa illud quod dixi de moderamine, primo quæritur: Quid si pugnus vnius plusquam alterius ensis perueritis? Respon. defendat se ense [e] propter inæqualitatem virium, cum vim vi repellere omnia iura proclament, vt. ff. eo. l. j. §. vim vi. &. ff. de iusti. & iur. l. vt vim. & supra quando li. vnicuique si. iu. se vindi. l. j. Item nunquid est necesse vt prius percuti expectes? Quidam dicunt quòd sic: vt. ff. ad legem Aquil. l. si ex plagis. §. tabernarius. &. ff. si quadru. paupe. fecisse. dic. l. j. §. cuni arietes. Tu dic quod sufficit terror [f] armorum, vel iactatio percussionis, vt. ff. eod. l. iij. §. qui armati. & . ff. ad leg. Aquil. l. sed & si quemcumque. &. J. ad. l. Corne. de sica. l. is qui. nec ob. §. tabernarius, quia quod ibi dicit, culpam enim &c. non notat causam, quasi hoc sit necesse, sed factum: quia sic euenit. nam & non verberatus posset vim repellere. Sed cum dolus dolo compensetur, & culpa culpa: vt. ff. de eo per quē factum est. l. fin. §. pen. &. ff. solu. matrimo. l. viro. quæro, si hodie te expuli: tu me post annum quare non compensetur dolus? Respon. [g] quando incontinenti infertur violentia, quasi vnum factum reputatur: quod non sic si ex interuallo: vt & infra ad. l. Iul. de vi pu. l. si quis ad se. nam & si tibi hodie faciam furtum, tu mihi cras, non compensatur. ADDITIO. Pro istius glossæ & materiæ declaratione vide pulchre per Abbatem in. c. olim. j. extra de resti. spo. in versi. nunc quæro. tex. hic dicit, &c. & per eundem post glossas in. c. significasti. ij. de homicidio.

Illatam vim propulsare licet. PP. XV. Kalend. Decemb. ipsis IIII. &. III. AA. Coss.

Vim inferens, de eo quod non pervenit ad eum, tenetur vsque ad annum vtilem: sed heres eius non tenetur nisi quantum ad heredem pervenit. Bal. Vel sic: Hoc interdictum est annale, & non datur contra heredes nisi quatenus ad eos pervenit. Barto.

II. Iidem AA. & CC. Alexandro.

VI pulsos [a] restituendos esse interdicti exemplo, [b] si necdum vtilis annus [c] excesit, certissimi iuris est: & heredes teneri in tantū, quantum ad eos pervenit. [d] S. * AA. Coss.

Improbo possessori non debet dari auctoritas retinendi. Baldus. Vel sic: Per rescriptum principis violenta possessio non confirmatur. Bartolus & Salycetus.

III. Iidem AA. & CC. Vlpiæ, & Proculinæ.

AVctoritatem vobis rescripti nostri tenendæ possessionis, [e] quam vos per violentiam adeptam profitemini, accommodari nimis improbè postulatis. [f] S. VIII. Id. April. CC. Coss.

Contra violentum possessorem competit criminale iudicium legis Iuliæ, & ciuile remedium interdicti: in quo ciuili remedio venit restitutio possessionis cum omni causa accessionis & fructuum. Baldus. Vel sic. Expellens alium de possessione, potest accusari criminaliter, & conueniri ciuiliter hoc interdicto: & tenetur de fructibus perceptis & percipiendis, secundum Barto.

IIII. Iidem AA. & CC. Hygino.

SI de possessione [g] vi deiectus es: eum & lege † Iulia vis priuatæ reum postulare, & ad instar interdicti, *vnde vi*, conuenire potes, * quo [h] reum causam omnē præstare oportet: in qua fructus etiam quos vetus possessor percipere potuit, [i] non tantum quos prædo percepit, venire non ambigitur. S. VI. Id. April. Sirmij. CC. Coss.

Inuadens possessionem non vacantem: tenetur pœna legitima: sed inuadens possessionem vacantem, non tenetur nisi ad restitutionem possessionis, id est criminaliter non punitur. Baldus. Vel sic: Inuadens dolo, tenetur ad pœnam: inuadens vero per errorem, tenetur solum ad relaxationem. Salycetus.

V. Imp. CONSTANTINVS A. ad Tertullianum.†

INuasor [k] locorum pœna tenetur lex Iulia de vi. & quamquam dicatur priuata vis, quæ fit sine armis, tamen publicum crimen est: vt. ff. de publi. iudi. l. j.

Vitellianum. Contius.

Ex Co. The. li. 4. ti. 20. l. 1. Cōtius. Vt deleatur dissonus Bar. Ang. et Sal.

† ajuda in meo manuscripto scripsi. inscribitur: Gra. Val. & The. ad

Istam gl. in omnibus cōmuniter sequitur doctus.

h Quo. scilicet interdicto.

i *Potuit.* à tempore deiectionis: [l] vt. ff. eodem. l. j. §. non solum autem. &. §. ex die. &. ff. de vsur. l. videamus. ij. §. item si vi. & §. interdicto. Sed quid si res intereat eo modo penes invasorē, quo erat interitura penes illum? Respon. tenetur invasor: vt. ff. eodem. l. penul. & l. si vi à me. &. l. j. §. rectissime. & supra quod metus causa. l. j. Sed contra. ff. quod met. causa. l. si cum exceptione. §. quòd si homo. Sol. ibi satis est eum teneri in triplo. Item adhuc videtur quòd de fali interitu non teneatur: quia ad id tenetur quod haberet possessor, si non fuisset deiectus: vt. ff. eodem. l. j. §. qui autem. sed intellige ad minus. sic. tenetur prædo de fructibus, quos percepisset actor: sed actor non percepisset inhonestos: ergo iste non tenetur de inhonestis. quod est falsum: vt no. ff. de rei vindi. l. fructus, & de peti. heredi. l. ancillarum. §. sed & pensiones.

Istam gl. in omnibus communiter sequitur doctus.

Istam gl. in omnibus communiter sequitur doctus.

INuasor.] CASVS. Si aliquis invasit prædium: tenetur ad possessionem restituendam, & ad fructus, & ad omnia deperdita (& si non ad invasorem peruenerunt) intra annum interdicto vnde vi. Si vero errauit, quia dominum se esse credebat: & sic intrauit prædium, vel ignorauit prædium illud ad me pertinere, aliam pœnam non patietur invasor, nisi quòd possessionem restituet.

k *Invasor*, hæc lex nec veteri iure, nec nouo videtur habere locum. Veteri non, propter principium: quia nulla pœna erat interdicti: sed & si esset, esset prætoria, non legitima. Nouo non, propter finem: quia etiam cum pœna tenetur hodie: vt infra eodem. l. fin. Ad hoc dicas, [m] quòd veteri iure intelligitur. & dic etiam quòd in interdicto erat pœna, scilicet de fructibus percipiendis, & omni eo quod ad violentum non peruenisset. pœna dico ex parte soluentis, sicut & aliàs. ff. de eo per quē fac. erit. l. j. §. si plures. Itē & legitima dicitur, cum ius prætorij sit viua vox iuris ciuilis: vt. ff. de iusti. & iur. l. nā & ipsum. quod autē dicit in fi. eum sine pœna teneri ad possessionē. s. petitorio per rei vindicationē: nam nullum possessorium locum habebat tali casu iure veteri. [n] sed hodie cōtra: vt infra eo. l. fi. Itē nouo

m Ista est prima lectura, quæ nō consequitur literam secundū Bal. & Sal.

n Ista gl. est sing. secundum An. hic.

potest intelligi: [a] vt prima pars loquatur secundum. l. si quis in tantam. secunda secundum. l. cum quærebatur. J. c. vt intelligas illam, cum quærebatur, quòd nòn agatur nisi ad possessionem, non vero ad pœnam aliquam. Vel prima loquatur in pœna legitima, si criminaliter agitur. secunda (vt diximus modo) loquatur secundum. l. cū quærebatur. Vel prima pars loquatur secundum. l. j. proxi. memineri. & his tribus modis loquitur nouo iure. & secundum omnes non obstat. d. l. J. co. l. fi. Alij soluunt [b], quod hic sine dolo credens esse suam, ibi dolose inuasit. Vel hic petitorio: ibi possessorio agitur. Vel dic quòd hæc l. nil noui constituit, [c] sed solum vult dicere quis fit inuasor: & ideo quod dicit restitui debet, scilicet petitorio iudicio. & quod dicit in principio, inuasor &c. qui scilicet alicuius possessionem quoquo modo fuerit adeptus: & largissime dicitur pœna legitima, cū multis legibus violentia puniatur.

Istæ sunt sententiæ, quæ possessionem ingreditur, suo imperiatur: & delictum administratoris non nocet minori, sed ipse punitur: & spoliatus iniuste, auctoritate iudicis ante omnia est restituendus. Bar. Vel sic: Qui sub prætextu rescripti, vel imperati & licentiæ, iuris ordine non observato concessæ, possessionem inuadit, suo imperiatur. delictum tamen tutoris vel curatoris, pupillo non nocet: sed tutor vel curator est criminaliter puniendus. Per istam. l. apparet, quòd si imperator concessit alicui castra: non tamen licet sua auctoritate occupare: sed iuris ordine seruato. Item patet quòd si iudex dat alicui licentiā de aliquo expellendo de possessione, ista licentia non valet nisi iuris ordine seruato: & abstinentes illa licentia, cadunt à iure suo. Ordo autem in iudicium seruandus est: in quo iudex debet citari possessor, si inueniatur. aliàs citatur procurator qui ei denunciat. Baldus. Vel sic: Nec auctoritate rescripti principis, nec alicuius interlocutoræ iudicis, debet quis ingredi possessionem alterius iuris ordine præremisso, sed eo seruato, & possessore legitimè citato: aliàs cadit à iure suo. & si tutor, vel curator contra fecerit, non præiudicat pupillo: sed deportatur Louis confitcatis. Salycetus.

a Legitima, vt illa constitutione, si quis in tantam.

b *Per errorem*, forte suā existimans.

c *Aut inscium*, quia esse dominus non curat, vel ignorat suam: vt. ff. de vsuca. l. furtum.

d *Restitui*. l. cum quærebatur. contra: sed hic putauit suam esse: ibi cōtra. vel hic corrigit.

VI. † Imppp. GRATIANVS, VALENTINIANVS & THEODOSIVS AAA. Potito. P. V.

MEminerint [c] cuncti, siue vulgato [f] rescripto [g] mansuetudinis nostræ, siue sententia [h] cuiuslibet iudicis vtantur in causis, conueniendos dominos [i] locorum

Istæ sunt sententiæ, quæ possessionem ingreditur, suo imperiatur: & delictum administratoris non nocet minori, sed ipse punitur: & spoliatus iniuste, auctoritate iudicis ante omnia est restituendus. Bar. Vel sic: Qui sub prætextu rescripti, vel imperati & licentiæ, iuris ordine non observato concessæ, possessionem inuadit, suo imperiatur. delictum tamen tutoris vel curatoris, pupillo non nocet: sed tutor vel curator est criminaliter puniendus. Per istam. l. apparet, quòd si imperator concessit alicui castra: non tamen licet sua auctoritate occupare: sed iuris ordine seruato. Item patet quòd si iudex dat alicui licentiā de aliquo expellendo de possessione, ista licentia non valet nisi iuris ordine seruato: & abstinentes illa licentia, cadunt à iure suo. Ordo autem in iudicium seruandus est: in quo iudex debet citari possessor, si inueniatur. aliàs citatur procurator qui ei denunciat. Baldus. Vel sic: Nec auctoritate rescripti principis, nec alicuius interlocutoræ iudicis, debet quis ingredi possessionem alterius iuris ordine præremisso, sed eo seruato, & possessore legitimè citato: aliàs cadit à iure suo. & si tutor, vel curator contra fecerit, non præiudicat pupillo: sed deportatur Louis confitcatis. Salycetus.

parte[a] ponitur audacia aliàs in bona: [b] vt. ff. de libe. & postliu. l. Gallus. §. videndum. non autem vere furiosus erat: quia tunc non teneretur hac constitutione. sic instit. de inoffi. testa. in princ.

a *Rerum.* mobilium, vel immobilium, [c] corporalium vel incorporalium: vt instit. vi bo. rap. §. pen.

b *Apud.* id est penes: vt. ff. de verbo. signifi. l. penes, &. l. id apud. sed si apud neminem sit possessio, adhuc habet locum hæc lex: non per verba tua, sed per prorogationem eius, quæ est infra eodem. l. fina. secundum vnum intellectum illius. l. Accur.

c *Ante aduentum.* id est, sine permissione iudicis quandocunque, [d] vel ante litem contestatam, vel post, vel etiam post definitiuam sententiam.

d *Amittat.* per sententiam, non ipso iure.

e *Earundem rerum.* etiam ratione proprietatis: & sic in plus punitur, quàm deliquerit. & sic est contra. ff. vti possid. l. pen. §. fin. &. ff. quod met. causa. l. si mulier. §. qui possessionem. sed hic magis deliquit. Super quinque autem partibus huius. l. fac quæstiones per ordinem. Primo de personis. Quæro ergo de fœmina & hermaphrodito? Respon. [e] teneri, licet dicat, si quis: vt. ff. de verbo. signi. l. j. Secundo de milite, & de rustico: & dic teneri, cum inuadere sit contra ius naturale: vt supra de in ius vocan. l. venia. Tertio de pupillo & adulto. & quidem si est proximus infantiæ, non tenetur, quia &c. vt infra de fal. mone. l. j. in fin. & instit. de obl. quæ ex deli. naf. §. in summa. postea sic: vt. ff. de fur. l. impuberem. ergo & adulcus, habeat vel non habeat curatorem, nec restituitur: vt. ff. de minor. l. si ex causa. §. nunc videndum. Quarto, an pater filio, patronus liberto teneatur: quod videtur, cum non infamet: vt. ff. de ac. & obli. l. cessat. sed certe nec interdictum aliquod infamat: vt. ff. e. l. neque. & tamen non datur, sed agitur in factum. Sic ergo dicas hic & in factum agi: vt. ff. eodem. l. j. §. interdictum hoc quia. sed secus est econtra. [f] quia filius patri, & libertus patrono tenetur: vt. ff. de fur. l. si quis vxori. §. sed si filius. & eo. tit. l. serui & filij. & instit. de obli. quæ ex delic. §. hi. Quinto, an dominus ex facto serui, vel pater ex facto filij teneatur? Respon, [g] dominus tenetur noxaliter: vt. ff. e. l. j. §. quod ergo adiicitur. & de min. l. quòd si minor. §. si seruus, vel filius. pater de peculio post condemnationem filij, non prius: vt iusti. de noxa. §. fin. ff. de pecu. l. licet. §. fi. nisi in id quod ad vtrumque eorum peruenisset: vt. ff. de ac. & obli. l. si à furioso. &. ff. e. l j §. quod ergo adiici tur. Sexto, de furioso & mente capto. & die non teneri. ff. de sica. l. infans. & de partic. l. pe. & de admi. tut. l. fin. Tu idem dic in prodigo, [h] cum nec ipse possit de suo alienare: vt. ff de verb. obli. l. is cui bonis. Septimo, de abbate, prælato, & monacho, & tutore, & similibus: & dic non teneri [i] ecclesiam, vel pupillum: vt. ff. l. proxi. nisi communicato consilio faciat: vt. ff. de sac. eccle. l. iubemus nullam. Octauo, quid si credens me possidere, cum alius possidear, sic inuasi? Vel quid si vacantem credidi, cum non esse? Respon. non teneor: [k] cum neminem sua possessione priuare volui: vt. ff. de sica. l. diuus. nec ob. iustitu. vi bo. rap. § sed nedum. quia aliud est credere sibi licere auferre, aliud se credere possidere. Præterea & hoc accipe quando iustam causam habeo credendi me possidere: vel quia per filium vel seruum credo mihi possessionem quæsitam. Nono, an habeat locum tunc tantum, quando credidit sibi licere, quod P. dicit quasi in subsidium, & non quando dolo? sed tunc vel interdictum vnde vi, vel actio vi bo. rap. habeat locum: vt inst. vi bo. rap. §. j. sed Al. & Io. [l] dicunt contra: nam non debet melioris esse conditionis dolosus, vel stultus, quàm non dolosus: vt. ff. de noxa. l. non solũ. &. ff. quod vi aut clam. l. seruus. Præterea secundum P. si agerem contra dolosum, exciperet quòd dolo fecisset: & sic allegatio suæ turpitudinis sibi proficeret, quod esse non debet: vt hic, &. ff. de transl. transactione finita. Decimo si possidentẽ nõ admisi, dic teneri me: [m] vt. ff. de acqui. pos. l. clam. §. fi. dẽ si inuaserim, & suspicatus fuerit possessor se posse repelli: vt. ff. e. l. j. §. siue autẽ. & de acqui. pos. l. sed & si nolit. Vndecimo, quid de magistratu? Dic nõ teneri, nisi vltra officũ fecerit: vt. ff. quod met. cau. l. iij. §. j. & de iniur. l. iniuriarũ. §. j. &. l. nec magistratibus. Dic ergo, si quis scilicet priuatus. Super rebus fiunt octo quæstiões. Quero igitur primo, an in immobilibus habeat locum? Dic quòd sic: [n] licet pro mobilibus maxime sit inuenta: vt instit. vi bona. §. pe. Secundo, an in iuribus prædiorum vrbanorum rusticorum, & præbenda alicuius clerici? Videtur quòd non: vt ff. de acqui. re. do. l. seruus. §. incorporales. &. ff. de vsuc. l. sequitur. §. si viam. & hoc dicit Io. quod potest dici esse verum mero iure: sed vtilis [o] habeat locum: ar. ff. de ser. l. quoties. ij. & si ser. vin. l. ij. in fi. sed in personalibus seruitutibus cõtra est: vt si fructuarius expellatur à domino, vel extraneo, vel expellatur quilibet qui habeat personalem seruitutem: vt. ff. eo. l. iij. §. vnde vi. &. § j. Item si non vsus fructus. & ff. de do. l. Attilius. in fi. Idem in superficiario, feudatario, emphyteuta, cum habeat vtile dominium: vt. ff. de superfi. l. j. in prin. & si ag. vec. l. j. &. iij. & de rei vin. l. superficiario. econtrario si hi tres inuadant: puto sufficere suo iure priuari, [p] secus puto in alijs, sed tanquam pro aliena re punientur: vt in fin. huius. l. nisi in eo iure tantum habuerint animum expellendi. Tertio, si inuado rem quam commodauit, vel locaui, vel deposui? Respon. non teneor, cum neminem possessione priuare voluerim: vt. ff. commod. l. rei. nisi constituerint sibi possidere: & sic interuerterint possessionem: quo casu ipsi mihi tenentur. & si postea ego inuadam, & ego teneor illis secundum Io. sed si extraneus eos expellat, qui solam habent detentationem, videtur teneri [q] eum mihi: vt ff. eo. l. j. §. quod seruus. nec ob. ff. e. l. colonus. &. l. cum fundum. vbi colono datur: quia iam interuerterat. sed si ante interuertionem dejiciatur, datur mihi condictio: vt. ff. de vi & vi ar. l. §. quod seruus. Quarto, quid si furi exportanti rem meam abstulero? Respon. non teneor. [r] vt. ff. quando li. sine iu. l. liberam, nisi iam [s] ad locum destinatum peruenerit, secundum Io. vt. ff. de fur. l. siue igitur. Quinto, quid si equum suum soluiagum in pascuis acceperit, putans esse suum? si quidem sciebat non esse suum, tenetur furti: aliter si suum credidit, habet forte locum condictio sine causa: vel vtilis condictio ex hac. l. immo rei vindicatio. Sexto, quid si vnus habeat possessionem, alter detentationem, tertius proprietatem: an inuasor tenetur omnibus, vel cui? Videtur quòd omnibus: vt. ff. ad exhib. l. §. Celsus. Iulianus. quod non puto, [t] cum tantum possidenti datur: vt hic dicit. Septimo, quid si erat inuasori debita, vel sibi obligata? Dixit P. quòd non habet locum hæc lex, sed edictum diui Marci. Tu dic contra, [v] & perdam per hanc constitutionem ius quod habeo in re, vel pignus: vt si amodo agam, exceptione repellar. si ergo agam ex edicto diui Marci condictione sine causa, non agam hac. l. & econtra: vt. ff. de act. & obli. l. quoties. §. j. & hoc nisi in eo quod excedit: vt eo. §. j. &. ff. vi bo. rap. l. j. Idem dico si inuasi vt habeam pro pignore, vel in solutum: vt scilicet habeat locum hæc lex, nisi ex pacto, vel iudicis auctoritate id faciam. vt infra de pig. l. iij. & nisi aufugeret [x] debitor: vt. ff. quæ in frau. cre. l. ait prætor. §. si debitorem nec obstar. ff. de furt. l. qui vas. § j. quia ibi ponitur abstulit, id est accepit vt iudici ostenderet, non vt sibi haberet. Octauo, quid si debitor creditorem super pignore occupando inuadat? Respon. secundum Py. non habet locum: Vel dic contra, cum possideat creditor: vt. ff. de acqui. rer. do. l. per seruum. &. ff. de vsuca. l. serui nomine. Super tempore quæro quo tempore facta inuasione locum habeat hæc. l. Respon. quidam quòdante litem contestatam. Item post, ante sententiam: nisi in casu vno, in quo loquitur. ff. fin. regun. l. si constiterit. post sententiam nõ. sed habet locum illa. l. meminerint. & pro eis est quod hic dicit, ante euentum &c. Tu dic hanc esse generalem, & ante litem contest. & post sententiam: & illam, si constiterit. tantum post litem, & ante sententiam. nec obstat quod hic dicit, ante euentum: quia subauditur, maxime. Vel dic id est ante præceptum vel iussionem iudicis, & hæc bona. Vel id est ante executionem, quæ fit per iudicem, & sic non punitur: vt. ff. de acqui. pos. l. iuste. &. ff. ad. l. Aquil l. quemadmodum. §. magistratus quod enim legiime &c. vt. ff. ad. l. Iul. de adult. l. Gracchus. aut [y] ergo nullum est decretũ interpositum: & tunc habet locum hæc. l. aut perperam: & tunc illa, meminerint. aut recte, & tunc nulla: vt in. l. iuste. Secundo, quid si clam inuasi? Respõ, adhuc habet locũ hæc. l. vt ff. de acqui. pos. l. rẽ quæ nobis, &. ff

a *Quia sit super delicto. Bart.*
b *Scilicet pro audacia iuridica & fructuosa.*
c *Glo. sequitur Bart. B. & Sal.*
b *Immo prodigus efficaciter tenetur ad pænã huius. l. Cy. Bart. o. Bar. Ba. & Sal.*
i *Idem Bar. B. & Sal.*
k *Sequuntur Bar. Sa. & Ang.*
l *Idem Bal. & Saly.*
m *Sequitur Bar. Bal. & Saly.*
d *Idem Bar. Ba. & Sal.*
o *Sequuntur prædic. fere.*
p *Idem præd. fere.*
q *Idem tenent Bar. & Sal.*
r *Sequuntur Bar. Bal. & Saly.*
s *Istud est verius secundum Odo. An. & Sal.*
t *Et bene. Bart.*
v *Et bene Bar. & Sal.*
x *Et idem si esset in præparatione fugæ. Bart.*
y *Ista distinctio glo. placet Bart. & Saly. & est secundum eosdem.*

Treueris, Timasio & Promoto Coss.

Violentia commissa contra possessorem non semper punitur accusatum. l. Iulia de vi publica, vel priuata: sed quandoque ciuiliter agitur per interdictum, in quo proceditur summariè, & sine inscriptione: & spoliatus ante omnia est restituendus. Bart. Vel sic: Pro momentanea possessione recuperanda proponens interdictum, se inscribere non tenetur. Vel sic: In nullo interdicto quod proponitur, inscriptio requiritur. Bald. Vel sic: Quando pro violentia illata agitur ciuiliter per interdictum, inscriptio non est necessaria. Saly.

VIII. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Pasiphilo.

Omentariæ [a] possessionis interdictum, [b] quod non semper ad vim publicam pertinet, vel priuatam: mox [c] audiri, interdum etiam sine inscriptione, meretur. Dat. VI. Id. Iun. Mediolani, Olybrio & Probino Coss.

Difficultas probationis, & odium delinquentis, facit vt admittatur probatio per iuramentum actoris. Vel sic: Contra violentum cõstituto de violentia, damna & interesse probãtur per actoris iuramentum, iudicis taxatione permissa. Bal. Vel sic: Si damnum illatum tempore innuasionis non potest liquido probari, iudex inspecta persona, & negotij qualitate debet illud taxare, & postea iuramentum actori deferre, & eius iuramento vsque ad quãtitatem taxatam stabitur. Salyceius.

IX. Imp. ZENO A. Sebastiano præfecto prætorio.

bis. &. ff. e. l. vim facit. quod locum habet, si habuit animum vt etiam vim inferret, si me inuenisset: vt. ff. de fur. l. si quis ex domo. Super quarto quæro: Nunquid ipso iure Iuuianus amittit, & ipso iure quæratur spoliato? Videtur quòd sic: vt in crimine læsæ maiestatis. vt. j. ad. l. Iul. maiesta. l. fin. & in commissione vectigalium: vt. ff. de pub. l. commissa. &. in muliere, quæ suo raptori nubit, quæ amittit ipso iure dominium rerũ quas lucrata est ab eo: vt in auth. de rap. mulie. quæ rap. nu. col. ix. & ad idem est. C. locati. l. fi. & in authen. de litig. §. fi, col. viij. &. C. de ac. & obli. auth. immo nos dicimus contra: [a] quia hæc litera dicit, amittat, non amittit, vel amisit: & sic per sententiam aliàs amittit: vt. C. de hæret. l. quicunque. §. quòd si fecerint. de apostа. l. j. &. ff. ad Sill. l. necessarios. §. non alias. & de iur. fisc. l. eius qui. & in authen. vt lit. in. § illo. col. ix. &. ff. de rescin. ven. l. fundus. Super vltimo quæro, an possessio tantum, vel proprietas etiam æstimetur? quod solui in litera, hoc est in capite istius gl. Secũdo, si fructuarius est expulsus, vel proprietarius: an competit vtrique altero expulso? Respond. [b] si eo animo vnum deiicio, quia credo eum solum habere ius in re, vtrique teneor: quia vno deiecto, alter deiici videtur. Sivero eius solum vsum fructum velim auferre, vel solam proprietatem: ei soli teneor, vt, id quod abstuli & tantundem reddam: vt. ff. de fur. l. inter omnes. §. si seruus. &. ff. e. l. si de fundo. licet de fundo quidam aliter dixerint. f. vno expulso. non videri aliium deiici contra quos est lex. ff. eo. l. si de fundo. Tertio, quid si rem communem totam inuado socio meo possidente? Respond. [c] pro parte socij teneor: vt arg. ff. de fur. l. si socius. etiã pro mea teneor, diuersimode tamen. Quarto, si alius possidet vsumfructum meum non proprietarius, & eum deiiciam: & sic amitto ius meum: cui applicabitur, proprietario, vel expulso? Respond. proprietario, sed æstimatio fructuario: vt. ff. e. l. si de fundo. Item si Iudæus possideat mancipium Christianum meum, & illud inuadam: an applicabitur Iudeo? Respon. non: [d] vt. ff. vt nemo Iudæus &c. l. j. Quinto, quæ actio detur? Respon. cõdictio ex hac. l. quę dabitur simul pro possessione & pro proprietate: quod est mirabile. Sexto, an dabitur heredibus? Respon. sic. Item an contra heredes? Respon. non, cum sit pœnalis: nisi inquantum peruenit ad eos: vt instit. de perpe. & temp. act. §. non autem. &. ff. e. l. j. §. hoc interdictum. &. §. fi. Septimo, an restituẽdo rem inuasor ante litem contestatam, vel ante sententiam liberetur à pœna? Respond. non: vt. ff. de fur. l. qui ea mente. etiam si sponte expulsus acceperit, cum non succedit hæc pœna loco rei: vt. ff. de arbi. l. ti quis rem. Octauo, quid si egi tantum ad rem, an superfit actio ad pœnam? Respond. sic, cum actione non officio debeatur: vt. ff. de condic. fur. l. si pro fure. §. furti. Nono, an possit appellari? Respon. sic, quod dic vt. C. si de momen. pos. l. j. Decimo, quid si seruum quem possideo, cum se liberum contendat, mea auctoritate acceperim? Respon. non amitto ius meum: quia neminem possessione priuaui, etiam si esset in possessione libertatis: quia seipsum non possidet, licet in possessione libertatis esse dicatur. & hoc secundum Ioan. & nos qui dicimus inuasorem non cadere à dominio ipso iure. cum enim detur condictio ex. l. ista: si alicui daretur, à domino daretur: seruo enim dari non potest. at domino contra seipsum dari non potest: nanque obligari non potest: vt. ff. de fideiuss. l. si eum hominem. Forte secundum alios aliter dici potest, qui dicunt inuasorem ipso iure amittere dominium. solum ergo punitur dominus ex tali violentia: quia dolo videtur eum possidere: & sic incumbit ei onus probandi: vt. C. de proba. l. vis eius. Vltimo quæro, quid differt hæc constitutio ab aliis? primo ab illa supra de Paganis. l. Christianis? Respon. illa specialiter in Iudæis & Paganis loquitur. Quid ab illa supra finium regun. l. si constiterit? Respon. quia illa post litem contestatam, & tantum in illo iudicio. Quid ab illa, non abs re, infra. e. & supra locat. l. conductores? Respon. quia hæc incontinenti facit cadere in pœnam: illa expectat definitiuam sententiam, sed & illa non distinguit, fuerit dominus, vel non: quod hæc facit. Quid ab illa, cum quærebatur? Respon. ibi dices statim. Item quid ab interdicto, vnde vi?. Respon. illud annale, & in simplum, & dolum exigit: hæc perpetua & pœnalis, & non exigit dolum. Quid ab edicto diui Marci? Respon. illud speciale in re, in qua actor habet ius. Item quid ab illa supra de suffragiis? Respon. illa specialis est. Accursius.

M'*Omentariæ.*] CASVS. Deiectus per vim de possessione aliqua momentanea audietur interdictum proponens, & siue in scripsis, siue non. Viuianus.

a *Momentariæ.* potest dici [c] quòd tacitè soluit tres quæstiones. Prima est, vtrum interdictum vnde vi sit momentariæ possessionis, sicut & illa interdicta quæ propossessione competunt: quia si sit momentariæ possessionis, non [f] cebit in eo appellare: si autem non sit, licebit appellare? Respon. quòd est momentariæ possessionis. Secunda est, vtrum interdictum vnde vi quod est momentariæ possessionis, ex vi nascatur, & vtrum ex publica tantum, vel ex priuata tantum competat? Et dicitur quòd non semper ex hac vel ex illa nascitur: sed interdum ex hac, interdum ex illa. Tertia vtrum necesse habeat inscribere, qui hoc interdicto vtitur? & dicitur quod non. Potest & addi quarta quæstio, vtrum. f. iudicium possessionis primo expediatur quàm iudicium proprietatis? & ista innuitur per dictionem illam, mox. Ad primam quæstionem facit. ff. si de momentaria possit. &c. l. j. Sed quæro, quam vtilitatem hodie habet hoc interdictum, vnde vi: cum per constitutionem, si quis in tantam. violentia puniatur? Respon. [g] quia vtilius est ipsum proponere quo ad quid, quàm constitutionem: quippe cum à sententia lata super interdicto non appelletur, sed à sententia super constitutione lata liceat appellare: [h] cum non sit possessorium, sed petitorium constitutionum iudicium. etsi enim per illud restituatur possessio, non tamen propter hoc possessorium dicendum erit: quia sic rei vindicatio possessorium diceretur. Item constitutio non prosequitur nisi duplum. secus autem esse potest in interdicto, cum omnes accessiones, & lucra & damna in id veniant: vt. ff. e. l. j. §. rectissimè. &. §. non solum. Quarta quæstio est, vtrum si iudicium petitorium, & possessorium moueatur, audiri debeat primo qui possessorium, quàm qui petitorium intentat? Respon. [i] primo eum audiendum per illa verba, mox audiri &c. ad quòd. ff. de rei vin. l. ordinarij.

b *interdictum.* scilicet vnde vi, quod est momentarium sua origine: [l] nam qui vincebat interdicto, poterat statim succumbere in petitorio: quòd hodie non est si agatur per. l. si quis in tantam quòd sit momentaria, nisi quando filius vel mercenarius inuaserint: ipsi quidem tenentur. sed pater vel dominus ad vindicandum admittuntur: vt. ff. eodem. l. j. §. si filius. hoc quidem interdictum, vnde vi, non semper pertinet ad vim publicam: quia quandoque ad priuatam, vt quando sine armis. Item non semper ad priuatam: quia quandoque ad publicam, vt quando cum armis.

c *Mox.* id est ante causam proprietatis. Vel mox id est sine solennitate. Vel, [k] id est sine dilatione aliqua debeat audiri ille qui proponit: vt infra ad leg. Iul. de vi. l. si quis. & etiam sine inscriptione, quando scilicet agitur ciuiliter, secus si criminaliter, scilicet. l. Iulia de vi. vt. ff. de accusa. l. libellorum. & hic dicit interdum etiam sine inscriptione, id est sine libello scripto: vt. ff. de eden. l. j. §. edere. nisi in casu, scilicet in conuentione illustrium personarum: vt infra de digni. l. quoties. lib. xij. hodie indistinctè datur per authenti. offeratur. ff. de libel. obla. & erat forte dubitatio legis: quia poterat agi criminaliter, & sic non posset agi ciuiliter. Sed contra est: vt hic, & infra quando ciui. ac. l. j. Vel dic à capite interdictum scilicet quodlibet, vel vnde vi, vel quorum bonorum, vel vti possidetis, vel quodcunque aliud. sic generaliter dicitur interdictum momentariæ possessionis: vt. ff. qui legi. per. l. fin. quod non pertinet semper ad vim publicam, vel priuatam; nam vnde vi pertinet: aliàs non deberet dico audiri. [l] & cætera verba expone vt supra. Sed quam vtilitatem habet hodie hoc interdictum, cum sufficiat constitutio, si quis in tantam? Respon. quia in eã appellatur: hic non. Item citius expeditur in interdicto, quàm in constitutione, fortè nec vult actor pœnam.

S*i quando.*] CASVS. Expulisti me de possessione prædij mei in quo erant multæ res: si propono interdictum vnde vi, & probem re vim mihi intulisse: si probare non possum singulas res esse abreptas, qualiter mihi succurratur, quæritur? Respon. quòd iudex deferet iuramentum mihi, vt iurem de æstimatione illarum rerum quas amisi. ipse determinabit quantitatem, vltra quam non debeam iurare: & sacramento interposito, in id quod iurauero, iudex te mihi condemnabit. Viuianus.

e *Et bene. Bart. Bald. & Saly.*
f *Sequitur eam Saly.*
g *Idem Bart. B. & Saly.*
h *Sequuntur præscribi.*
i *Istam gl. vsque ad finem sequuntur præscripto.*
k *Qualibet expositio gl. placet Bart. B. & Sal.*
l *Istam gl. reprimit valde singularem Sal. hic.*

Pateſacta

a *Patefacta.*id est liquido probata.
b *Abreptis.*id est exportatis & per vim deiectis.
c *Tempore impetus.*scilicet dato.
d *Comprobare.* difficile enim est probare singula vtensilia.
e *Qualitate.* inspecto diligenter an hæc persona expulsa dignitates[a] fuerit vel non, & an eo loco sit verisimile quòd tot res tenuerit.
f *Manifestet.* ratione ergo difficultatis, & in odium violenti stamus[b] iuramento: vt ff. de iudi. l. properandū. §. j. &. l. sancimus. &. ff. de fur. l. in actione. §. de veste. &. ff. depositi. l. j. §. si quis argentum. &. ff. eod. l. j. §. non solum. & extra de testi. cogē. c. peruenit. ij. regulariter autem contra, nisi semiplena fuerit probatio: vt. §. de re. cre. l. in bonæ fidei.
g *Condemnare.* nec post ea taxat, sicut hodie in sacramento expensarum: vt e in authen. de iudi. §. oportet. colla. vj.

a Sequuntur hāc glo. Bar. Bal. & Sal.
b Idem præ die. scriben.
† Concor. cū har. l. c. ſi. extra de his quæ vi metúſve cauſa &c.

NON *ab re.*] CASVS. Sicut superiores constitutiones, meminerint. &, siquis puniunt inuasores: & sic hæc punit colonos qui tempore conductionis finito detinēt fundos domino inuito. dicit igitur quòd si colonus non restituat fundum domino conductione finita, si agat dominus contra colonum, & conuincatur, colonus, restituet prædij pos. & eius æstimationem.
h *Non ab re.* id est non est sine causa, si non impunè procedatur, sed cum pœna.
i *Tam veteres.* §. eod. l. inuasor. &. l. illa, memi nerint.
k *Præsens.* scilicet si quis in tantam.
l *Conductoribus.* subaudi, nec &c.
m *Procedere.* id est non est sine causa, si non impunè procedatur, sed cum pœna.
n *Si locatoribus.* scilicet duxerint resistendum &c. quod est. j.
o *Allegatio.* sed quæ allegatio poterit ei competere vt resistat? Dicūt quidam quòd probet cōductor rem esse suam, quod nō placet: vt. §: locati. l. si quis conductionis. Dic[c] ergo quòd tempus conductionis non erat finitum, & merces erat integrè soluta: vel fecit expensas vtiles vel necessarias in re: vt. ff. locati. l. penult. in princ.
p *Ordine.* id est definitiua sententia[d] secundum Io. vel secundum alios, id est lite contestata. quod non placet: vt subijcit. &. §. locati. l. conductores. Sed secundum Io. qualiter petetur hoc duplum, cum ante sententiam non debeatur: secundum eum? Respon.[e] hoc facit iudex ex officio suo: ar. ff. de ædili. edic. l. ædiles. j. §. item sciendum. Vel dic condictione[f] ex hac l. proposita sub hac[g] conditione, si fuerit contumax vsque ad sententiam.
q *Recuperantibus.* per actionem locati, vel per interdictum de precario: vt modo dixi secundum leges &c.
r *Cedere.* id est ipsi nō cedant: vel cum conductores per seruos & filios teneant, non patiantur eos cedere. sed hæc sunt vera quando locator possidebat: quia dicit litera, possessionem alienam. Sed quid si conductor rem suam conduxit: vnde non tenuit locatio, & possidet conductor: vt. ff. de vſucap. l. ei à quo? Respon. idem[h] per. d. l. §. locat. l. si quis conductionis. & secundū hoc dicitur hic alienā, scilicet locatoris opinione, vel præsumptione: vel tunc quando locauit.
s *Compelli.* quid ergo differt hæc ab illa, si quis tantam? Respō. *si conditione*[i] hæc mitius agit in eo quòd vsque ad sententiam expectat. *ex ſta lege* Item & in alio durius: quia hęc non distinguit sit dominus vel *ſe. um. Bario.* non, inuasor vel resistens: illa sic. Ité hæc specialis in colonis & inquilinis, & precario possidentibus, illa generalis. & facit ad hanc. l. ff. eod. l. coloni. &. l. cum fundum. &. ff. de acqui. pos. l. si quis rem. Item ad hoc vt possit vsque ad sententiam pœnitere, facit. §. de plus peti. l. j.

i Idem Bart. & Sal.

ADDITIO. Addas quod condictio ex ista. l. datur etiam contra conductoris heredes. text. est in. l. conductores. §. loca. quod intelligas verum, si heredes sciuerint rem conductam. si enim ignorauerint, non tenentur conductione ex hac lege, quin iustam habent causam ignorantiæ: vt. l. qui in alterius. ff. de regulis iur. quod satis probatur in hac. l. ibi, cum nulla sibimet &c.

CVm *quærebatur.*] CASVS. Constitutiones superiores, inuasores prædiorū quæ ab alijs possidentur, puniunt, de illis qui inuadunt prędia quę à nullis possidētur, sed à possessore vacua sunt, nulla facta mentione: super quo articulo loquitur hæc præsens cōstitutio. dic ergo sic: Non curabam vel negligebam quædā prædia ad me pertinentia: vnde nec animo nec corporē ea possidebā. vacuam possessionem prædiorum occupasti: qualiter sis puniēdus, quæritur? respō. quòd veteres. ll. non dabant interdictum vnde vi, vel quod vi aut clam: sed rei vin. & certe punieris in hoc quòd possessionem, & eius æstimationem restitues: & non excusaberis prætendens quia à nemine possidebantur prędia: quia quilibet scire tenetur quòd ea quæ sua non sunt, aliena sint, ad exemplum furti: quia si rem meam me inuito contrectaueris, tenebris furti, licet dicas te ignorasse rem meam fuisse: sicut ad restitutionem possessionis tenebris per constitu. l. si quis in tantam. nisi spacio. xxx. annō. exiteris munitus.

Vim præſumit. ſtudent.

t *Aduocationem.* id est inter aduocatos de Illyrico.
v *Quid fieri.* id est quod ius constituit.
x *Vacuam.* quæritur quæ dicitur vacans siue vacua? Hugo de porta Rauennata, tunc cū alio ingresso possessionē quam animo retinebā, me absente suspicatus sum me posse repelli: vt. ff. de acqui. pos. l. sed & si nolit. tunc enim interdictū locum non habet, qui veniens nō sum prohibitus, vel expulsus: & sine corpore vis fieri non potest: vt. ff. eo. l. j. §. idem Labeo ait cum. & arg. ff. quod me. cau. l. metū autem præsentē. §. denique. & proeo est quod hic dicitur, violentia &c. & cum ad locū ire timet, iam pro derelicto habet: vnde vacans ab eo dici potest. Io. hanc positionē casus reprobat: hæc enim possessio non potest dici vacua ante suspicionē suam, nec postea: quia iam alij est quæsita, licet iniustè. Item habet locū interdictum vnde vi: vt. ff. eo. l. j. §. deiicitur enim. &. §. siue autē. &. l. iij. §. si quis autē. nam & qui occasionem &c. vt. ff. ad le. Aquil. l. qui occidit. §. penultam propter eū amissa est possessio. P. vero cum Hug. consentiēs, vt compereret interdictum, necessariū esse dicebat vt ad fundum iret: & si tūc nō admitteretur, competeret interdictū sed certe tunc nasci non poterat, quia tunc cum non admittitur, nō possidet: & sic cessat interdictum: vt. ff. eo. l. j. §. interdictum autem hoc, sed ipse respondebat tunc demum videri amittere: & præteritam amissionem ad presens tempus trahi. Sed quo iure? Tu dic[a] vacantem siue vacuam dici, quæ à nemine possidetur, neque animo, neque corpore: quod euenit propter longum tempus, vt dicunt. vel propter obliuionem quæ ex lōgo tempore euenit: vt nos dicimus: vt ff. de vſuc. l. furtum. Vel propter absentiam vel negligentiam domini: vt instit. de vſucap. §. quod autem ad eas. Vel propter inundationem eo priuato: vt. ff. de acqui. pos. l. Pomponius. V el quia alius cum deiecit: nec tamen ille intrauit: nec iste postea est reuersus: vt. ff. de vſucap. l. non solum. §. si dominus. nec placet[b] distinctio aliorum qui dicebant aliam esse vacuam, aliam vacantem. vacua quæ animo tenetur, non corpore: vt dominus H. hanc. l. intelligebat. vacans, quæ neque animo neque corpore tenetur, nulla enim lege confirmatur talis distinctio, sed infirmatur: vt. §. de omni agro deser. l. quia agros. lib. xj. & quæ hic dicitur vacua, instit. de vſuca. §. quod autem: dicitur vacans. vnde idem est.

Possessio ſit do dicitur va cua aut va cans.

a *Nec vnde vi.* hoc non: quia exigit violentiam personæ factam, vt hic subijcit, &. ff. eo. l. j. §. ij. &. §. interdictum autem hoc.
b *Quod vi aut clam.* quia nihil fecit vi aut clam, sed inuasit. nec, si quis in tantam: quia & illa exigit vim factam personæ: vt. §. c. l. si quis in tantam. nec vi bo. rap. eadem ratione: & quia[c] non est res mobilis. Sed immo videtur cum iste clam possidet, debere competere interdictum ratione partis vltimæ, scilicet clā: cum non solum clam faciat qui id existimat, sed & qui existimare deber se prohibitum iri si dominus sciret: vt. ff. quod vi aut clam. l. prohibere. §. fin. contra hoc dicit allegando.

k Sequitur Bar. Ba. Ang. & Sal.

c *Minime.* cum nemo possidebat.
d *Vt prædonem.* ex hoc videtur quòd res sit vitiosa: sed hoc est ad pœnam inuasoris, non rei vitium: vt. ff. de vſuca. l. sequitur. §. si tu vi me. & instit. de vſucap. §. quod autem ad eas.
e *Et generali iurisdictione.* id est pœna statuta. §. c. l. si quis, vel illa statuta. §. eo. l. inuasor. secundum B. vel statuta[d] hac. l. secundum P. vt de fructibus teneatur, de quibus non tenebatur per. l. illam. inuasor. & sic non corrigit illam, sed addit ad illam, quæ statuebatur per interdictum vnde vi.
f *Ea teneri.* id est obseruari.
g *Per ignorantiam.* ignorantia ergo non excusat. quod intelligē non quòd crederet esse suam, quia tunc non teneretur: [e] sed sciebat non esse suam, & ignorabat cuius esset: & sic erit bona similitudo de furto. & subijcit. Item per hoc quod dicit, alienam, patet quòd non loquitur de re hereditaria vacante: quia illa nullius est: vt. ff. de re. di. l. j. §. j. Item quid si erat suas sed vacans ab alio? Respon. non habet locum. nisi sit alienā: vt hic secundum P. sed dici[f] potest habere locum, nisi incontinenti probet dominus suam: vt. ff. vt in poss. leg. l. si is à quo.
h *Quod suum non est.* & non[g] est res sacra, vel religiosa, vel quæ in nullius bonis sit: subaudi ergo & quòd alicuius sit. ff. de dam. infec. l. si finita. §. cum vero. &. ff. de manu. l. iiij. in princip. Item quid si ab eo qui vacantem intrauit, cœperit vacare possessio: nunquid restituetur ei à quo primo cœpit vacare, an ei à quo secundo cœpit vacare? Ioan. secundo: vt. ff. e. l. cum à te. & l. j. §. qui à me vi. Item si vacantem occupaui, & postea deijciar, an tenear? Vel si desij sine dolo possidere? Primo casu videtur me teneri, cum habeam interdictum: vt. d. §. qui à me vi. Item nunquid exigitur hic dolus? Respon. sic: [h] vt hic, omnes enim &c. & quod subijcit de furto. licet secus sit in illa. l. si quis in tantam.

Vim omne vacuum ſibi vendi &c.
Idem Bart. & Sal.

i *Voluntatem.* quoniam ignorat dominum.
k *Teneatur.* si sciebat alienam, licet ignoraret cuius: tenetur sicut credederat suam: vt. ff. de furt. l. vulgaris. §. si is qui. xx. &. §. idem Iulianus.
l *Disposita sunt.* scilicet hac nostra lege.
m *Triginta annorum.* quo spacio tollitur omne ius: vt. §. de præscrip. xxx. ann. ficut etiam si inuasor possidet. si autem alij vendat, habet locum præscript. x. vel. xx. an. olim, hodie. xxx. vt. §. de præscrip. longi temp. x. vel xx. annorum. l. j. & authen. malæ fidei.

Ius omne per 30. annos tollitur.

SI PER VIM, l. vel alio modo absens, &c.

f Ad materiam huius tit. facit cauicili gl. extra de pere gri. Azo.

Dictum est supra de turbata possessione præsentis, nunc dicamus de turbata possessione absentis.

n Alio modo. *veluti si ab imperatore vel ab aliquo iudice sit impetrata: nam & hic quodammodo turbatur: quo casu loquitur lex 2. huius tituli. Et not. quòd in hac quoque casium*[k] *locum erat interdicto vti possideris, quod est. j. titu præsi. sed quia nouo aliquid super hoc constitutio præsens disponit, ideo hunc titulum huic casui proprium ponit.*

k Sequitur eam Salyc.

IVdices.] CASVS. Habebam possessionē, & in ea colonos vel seruos. cœpi abesse, & me absente expulisti illos qui erāt nomine meo in possessione: an expulsi agere possint ad recuperādam possessionem, & iudex eos audire debeat, quæritur? Respon. quòd sic: nec obstat exceptio quòd nō habeant manda. de experiundo, vel quod seruus non habeat legitimam personam standi in iudicio, nullo tempore domino excludendo quin reuersus agere possit, si colonus vel serui agere per negligentiam superfederint, & licet isti possessorium intenderunt iudicium, quæstio super proprietate domino reseruabitur.

b Idem Bart. & Salyc.

o *Priuati sunt.* per vim. Azo. loquitur ergo hæc constitutio in casu quo absens per colonum suum vel huiusmodi personas possidebat.
p *Personas.* id est personas nomine absentium agentes. Azo.
q *Formidabile.* quantum ad violentum. Azo.
r *Quolibet modo.* non ergo distinguitur absentia sit necessaria, vel probabilis, vel non.
s *Retinebat.* hoc est planum: cum hic qui agit, fuit expulsus. Sed an alius seruus non expulsus nomine absentis agere possit? Videtur quòd non: vt hic. Econtra quòd sic: [l] vt in principio legis, quæ generaliter dicit. & sic tota videtur generaliter loqui. arg. ff. de iuris & facti igno. l. pen. §. & licet. creditori quoque datur actio, si à possessione cadat: vt. j. de præto. pign. l. fina.
t *Quia.* ratio remotiua. hac enim ratione videbantur secludi: quod non est verum.

l Idem Bart. & Salyc.

Diuisa causa.

Ius ad rem & bene ius ad rem. Bart. & Salyc. Possessio ius ad rem. Idem Bart. & Sal. Ius ad rem & bene ius ad rem. Idem Bart. & Sal. Sequitur Salyc.

stantinopo. post Consulat. Lampadij & Orestis VV. CC. anno secundo.

TITVLVS V.

SI PER VIM VEL alio modo[n] absentis perturbata sit possessio.

Dicit Bart. Mirabilia ponit hoc lex. quòd ad recuperandam possessionem absentis admittuntur cauentes mandato, supple, cauentes de rato: & ferui qui aliàs in iudicio esse non possunt. sed licet admittantur ad causam proprietatis. h. d. & non est alibi. Bal. Vel sic: Pro recuperanda possessione qua quis in absentia est spoliatus, quilibet sibi coniunctus, vel etiam amicus, aut eius seruus admittitur, etiam post annum: nulla declinatoria exceptione obstante. Et dominus reuersus audiatur perpetuo. & prædicti admittuntur in possessorio, & non in petitorio. Sa.

Vim præſumit. ſtudent. Idem Bart. & Sal. Ius omne per 30. annos tollitur.

1. Imp. CONSTANTIN. A. Seuero.

IVdices, absentium qui cuiuslibet rei possessione priuati sunt,[o] suscipiant in iure personas, p & auctoritatis suæ formidabile[q] ministerium obijciant: atque ita tueantur absentes, vt id solum diligenter inquirant, an eius qui quolibet modo[r] peregrinatur, possessio ablata sit, quā propinquus vel parens vel proximus vel amicus vel colonus vel libertus seu seruus quolibet titulo retinebat: [s] nec eos qui deiecti sunt absentium nomine possidētes, quia[t] minimè in nullius bonis sit: subaudi ergo & quòd alicuius sit. ff. de dam. infec. l. si finita. §. cum vero. &. ff. de manu. l. iiij. in princip. Item quid si ab eo qui vacantem intrauit, cœperit vacare possessio: nunquid restituetur ei à quo primo cœpit vacare, an ei à quo secundo cœpit vacare? Ioan. secundo: vt. ff. e. l. cum à te. & l. j. §. qui à me vi. Item si vacantem occupaui, & postea deijciar, an tenear? Vel si desij sine dolo possidere? Primo casu videtur me teneri, cum habeam interdictum: vt. d. §. qui à me vi. Item nunquid exigitur hic dolus? Respon. sic: [h] vt hic, omnes enim &c. & quod subijcit de furto. licet secus sit in illa. l. si quis in tantam.

b Idem Bart. & Salyc.

i *Voluntatem.* quoniam ignorat dominum.
k *Teneatur.* si sciebat alienam, licet ignoraret cuius: tenetur sicut credederat suam: vt. ff. de furt. l. vulgaris. §. si is qui. xx. &. §. idem Iulianus.
l *Disposita sunt.* scilicet hac nostra lege.
m *Triginta annorum.* quo spacio tollitur omne ius: vt. §. de præscrip. xxx. ann. ficut etiam si inuasor possidet. si autem alij vendat, habet locum præscript. x. vel. xx. an. olim, hodie. xxx. vt. §. de præscrip. longi temp. x. vel xx. annorum. l. j. & authen. malæ fidei.

Ius omne per 30. annos tollitur.

SI PER VIM, l. vel alio modo absens, &c.

f Ad materiam huius tit. facit cauicili gl. extra de pere gri. Azo.

Dictum est supra de turbata possessione præsentis, nunc dicamus de turbata possessione absentis.

n Alio modo. *veluti si ab imperatore vel ab aliquo iudice sit impetrata: nam & hic quodammodo turbatur: quo casu loquitur lex 2. huius tituli. Et not. quòd in hac quoque casium*[k] *locum erat interdicto vti possideris, quod est. j. titu præsi. sed quia nouo aliquid super hoc constitutio præsens disponit, ideo hunc titulum huic casui proprium ponit.*

k Sequitur eam Salyc.

IVdices.] CASVS. Habebam possessionē, & in ea colonos vel seruos. cœpi abesse, & me absente expulisti illos qui erāt nomine meo in possessione: an expulsi agere possint ad recuperādam possessionem, & iudex eos audire debeat, quæritur? Respon. quòd sic: nec obstat exceptio quòd nō habeant manda. de experiundo, vel quod seruus non habeat legitimam personam standi in iudicio, nullo tempore domino excludendo quin reuersus agere possit, si colonus vel serui agere per negligentiam superfederint, & licet isti possessorium intenderunt iudicium, quæstio super proprietate domino reseruabitur.

b Idem Bart. & Salyc.

o *Priuati sunt.* per vim. Azo. loquitur ergo hæc constitutio in casu quo absens per colonum suum vel huiusmodi personas possidebat.
p *Personas.* id est personas nomine absentium agentes. Azo.
q *Formidabile.* quantum ad violentum. Azo.
r *Quolibet modo.* non ergo distinguitur absentia sit necessaria, vel probabilis, vel non.
s *Retinebat.* hoc est planum: cum hic qui agit, fuit expulsus. Sed an alius seruus non expulsus nomine absentis agere possit? Videtur quòd non: vt hic. Econtra quòd sic: [l] vt in principio legis, quæ generaliter dicit. & sic tota videtur generaliter loqui. arg. ff. de iuris & facti igno. l. pen. §. & licet. creditori quoque datur actio, si à possessione cadat: vt. j. de præto. pign. l. fina.
t *Quia.* ratio remotiua. hac enim ratione videbantur secludi: quod non est verum.

l Idem Bart. & Salyc.

Diuisa causa.

a Sequitur Bar. B. & Sal.

a Decisio causa. speciale est a, vt aliquis alieno iure sine mandato agat. sic & in aliis coniunctis personis: vt. ff. de procu. l. sed & hæ. &. l. Pomponius. in fi. sed regulariter contra: vt. ff. de negoc. gest. l. si pupilli. §. fina. &. l. fi autem is. &. ff. de regulis. iur. l. nemo alieno. Accur.

† dictio. b Semi. No. ergo speciale, seruum agere: b sic. ff. de iudi. vix. & supra vbi causæ fisc. l. pe. regulariter contra: vt supra de iudi. l. seruus. & his casibus puto seruum iurare de calumnia de defendendo vero non satisdat, propter id quod infra dicit, seruato iudicio, &c. sed de raro sic, secundum Hug. eadem omnia in pupillo dicas: vt supra qui le. per. ha. l. finali.

b Cœcor. glo. in c. cum ex literis. super verb. distantia. extra de rest spo.

c Perorare, aliàs curare.

d Fas non sit. regulariter, nisi in casibus.

e Elapsa quoque spacia. scilicet anni vtilis c, qui in interdicto vnde vi ad recuperandam possessionem eius rei quæ non peruenit ad violentum, statutus est, vt supra titu. j. l. ij. Ioan. & hoc ideo, quia ad violentum hic peruenit: vt. ff. eodem. l. j. in principio. Alij dicunt spacia, scilicet triginta annorum, nō tamen vltra quadraginta annos per. l. Anastasij: vt supra de præscrip. xxx. an. l. omnes.

e Idem Bar. & Sal.

f Eis. seruis.

g Vt eos. scilicet colonos, vel seruos.

† Mediolani d Nihil est: quia ista. l. nō introducit remedium de nouo, sed solū legitimas personas hic enumeratas ad agendum nomine absentis. Bar. e Idem Bar. & Bal.

h Restituant. condictione ex hac lege d, vel per interdictum vnde vi e. sic nota deiectum vel spoliatum sine mora restitui: vt & infra ad legem Iuliam de vi pu. l. si quis.

i Differatur. sed quid si egerint, & amiserint? Respon. non nocet dominis: sed fideiussores dati de rato tenentur.

k Tempus emensum. aliàs emersum, scilicet anni: vtilis enim est: vt. ff. eodem. l. j. §. annus. & sic non nocet ei qui est absens: vt. ff. de diuer. & temp. præscrip. l j. Azo.

l Reformato statu. reuertitur ad primum casum. Accursius.

m Qui. scilicet status.

n Quæ superuenit. scilicet quæstio proprietatis. Item & de fructibus, & similibus accessionibus.

o Litigij. de proprietate. Accursius.

p Iudicio. scilicet de prædictis proprietate, & alijs accessorijs.

q Personis, dominis scilicet, & eis quorum nomine possidebant. hodie si agererur per. l. si quis in tantam, non seruarentur hæc lex f, cum ibi de dominio non quæratur: vt supra tit j. l. si quis.

f Idem Bart. & Saly.

r Subueniri. q. d. satis est si possessionis recuperandæ damus potestatem.

Casum ponit impliciter.

NEc imperiale.] CASVS. Aliquis imperrauit priuilegium vt liceat ei possidere prædium meum: vel iudex interloquendo me absente pronunciauit, aduersarium meum in possessionem prædij mei fore mittendum: an desinam possidere per hoc? Dicitur quòd non, nec mutatur possessionis status: quia iudici me absente non potuit plene liquere de causa, quia ipsis decisio † causæ a mandata fit, ab experiunda re secludant: nec si serui b sint, eorum reijciant in iure personas, quia huiusmodi conditionis hominibus causas perorare c fas non sit. d ¶ Sed post elapsa quoque spacia e recuperandæ possessionis legibus præstituta, litigium eis f inferentibus largiri conuenit: vt eos g momentariæ perinde possessioni sine vlla cunctatione restituant h, ac si reuersus dominus litigasset. ¶ Cui tamen domino quolibet tempore reuerso, actionē possessionis recuperandæ indulgemus: quia fieri potest, vt restitutio propter seruos infideles, vel negligētes propinquos, vel parentes, vel proximos, vel amicos, vel colonos, vel libertos interea differatur i. Absentibus enim officere non debet tempus emensum, k quod recuperandæ possessioni legibus præstitutum est: sed reformato statu l qui m per iniuriam sublatus est, omnia quæ superunt n ad disceptationem litigij o, immutilata permaneant: iudicio p seruato iustis legitimisque absentibus personis q: cum valde sufficiat possessionem tenentibus, absentium nomine contra præsentium violentiam subueniri r. Dat. X. kalendas Nouemb. Constantin. † Constantio. VII. A. & Constante Cæs. III. Coss.

per allegationes partium non partis, scitur an causa sit certa, vel non. Viuianus.

§ Nec imperiale. ad petitionem meam respondet imperator, vel alius iudex, quòd bonam causam habebam in quæstione possessionis: non ideo tamen mea auctoritate inuadam, sed vocato aduersario coram iudice inquiretur veritas: vt supra titulo. j. l. meminerint. Vel sic: Impetraui rescriptum ad aliquem iudicem, vt me tueretur in possessione, non igitur mea auctoritate intrabo: sed vocato aduersario, de veritate precum inquiri oportet: vt supra si contra jus vel vti. pu. l. & si non cognitio. Vel sic s: Iudex dixit interloquendo parti præsenti: Nisi aduersarius venerit eras vsque ad tertiam, mittam te in possessionem rei de qua mota est controuersia. non debeo intrare, vel iudex me mittere, vel iubere vt intrem: sed adhuc expectatur, nā negotiorum merita, &c. & hoc quando non per cōtumaciam, aliàs bene sum mittendus: vt in authen. ti. de exhi. & intro. §. si vero etiam quidam. col. v. Sed nunquid licebit iudici pro absente respondere, & supplere? Respon. non: vt diximus supra de temp. ap. l. ij. in fin.

Nec auctoritate rescripti, nec auctoritate interlocutorie iudicis potest non citatus de possessione repelli Baldus. Vel sic: Possessor non conuentus nec citatus, non debet in sua possessione turbari: etiam ex rescripto principis, vel interlocutione iudicis. Salycetus.

II. † Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Petronio vicario Hispaniarum.

NEc imperiale s responsum quod supplicatio litigatoris obtinuit, nec interlocutio cognitoris ex quacunque parte t innouare possessionis statum, eo qui rem tenet absente, permittit: quia negotiorum merita partium adsertione pāduntur. v * † Dat. XV. Kalen. Ianua. Mediolani, Cæsario & Attico Coss.

TITVLVS VI.

VTI POSSIDETIS.

Interdicto vti possideris ille est in possessione tuendus qui possidet non vi, non clam, non precario ab aduersario. hoc primo. Item intentato petitorio, si non satisfiatur, possessio in agentem transfertur. hoc vltimo. Balduus. Vel sic: Compossessores prohibentur inuicem se turbare in possessione sua, nisi alter possideat ab altero vi, clam vel precario. Et si non satisfiat in petitorio, patitur translationem possessionis. hoc dicit secundum primam lecturam. Vel sic secundum aliam: Per interdictum vti possideris, prohibetur quis turbare in possessione sua, nisi à turbante possideat vi, clam, vel precario: reseruata quæstione proprietatis in alio iudicio cum remedio satisfactionis, vel transferende possessionis. Salycetus.

I. Imperatores DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA, & CC. Cyrillo. †

Vti. Primo tractat de possessorio, scilicet de interdicto vti possideris. Secundo subiungit de petitorio, secunda ibi, Ac satisfactionis. CASVS. Habebam in quodam fundo proprietatem, tu vero vsumfruct. ego ciuiliter, tu naturaliter possidebas. si non permittas me facere in fundo ea quæ ad proprietatis causam pertinent, vel econtrario inquieto te in naturali possessione, quo minus liceat tibi vti frui: & tu aduersus me, vel econtrario ego aduersus te interdictum vti possidetis intentauero: qualiter iudex pronunciare debeat, quæritur? Respondetur quòd sic: Vti possidetis, ita possideatis, scilicet ego ciuiliter, & tu naturaliter, iubebit: vt ego te in naturali non inquietem, nec tu me in ciuili. Si vero tu victus es in possessorio, & velim conuenire te super proprietate fundi rei vindicatione, satisfiabis iudicatum solui: quia nisi satisfecederis, transferetur à te in me possessio.

† al. Quintillo.

h Die quòd ibi iudex fecit legitimè, & parte citata cognitor, de negotio: hic autem nō satisfecit. i Sequuntur hæc cōmentationē Bart. B. & Saly.

a Sequitur Bar. Bald. & Salyc. b Displiceet Bar. Bald. & Sa.

a Vti possidetis. pone casum a inter proprietarium & fructuarium: vt. ff. eo. l. fi ij. respon. Vel dic quòd duo erāt possidentes, non dico in solidum, qui inquietabantur à non possidente. Vel dic quòd erat vnus, sed gratia honoris b ei loquitur in plurali, & construe sic literam: Cum ab altero. s. aduersario, nec vi nec clam, nec precario possidetis fundum de quo agitur: rector prouinciæ vim fieri prohibebit vti possidetis, subaudi interdicto: & sic materialiter desinguntur verba interdicti. Vel secundo, sic: Rector prouinciæ prohibebit vim fieri, subaudi, vobis possessoribus: vti, id est, sicut possidetis fundum, &c. cum ab altero, &c. Vel tertio, rector c prouinciæ prohibebit vim fieri, &c. subaudi, quo minus possideatis fundum de quo agitur, vti, id est, sicut, &c. cum ab altero, &c. Vel dic, rector prouinciæ prohibebit vim, &c. videlicet non patiendo venire ad arma, &c. vt. ff. de vsufruc. l. si cuius. §. denique. aliàs. l. æquissimum in prin. Et no. quòd hoc interdictum ad immobilia, sed vtrobi ad mobilia pertinet, & in alijs similia sunt: vt. ff. vtrobi. l. j. nec enim poterat in mobilibus dici, possideris, cum non possideantur: vt. ff. de acq. pos. l. j. in prin. Sed vtrobi dicitur ab vtrum & vbi, vt vtrum ponatur pro apud, vel pro penes: vbi, pro quē. & sic componitur ex duobus corruptis. q. d. penes quem est res mobilis, ibi sit.

Vti possidetis a fundū b de quo agitur, cum ab altero c nec vi d, nec clam e, nec precario f possidetis, rector prouinciæ vim fieri prohibebit: g ac satisdationis h vel trāsferēdę i possessionis edicti perpetui forma seruata, k de promo retinet: & non refert iustè vel iniustè quo ad possessionem quis habeat possessionem: vt ff. de acqui. pos. l. iij. §. ex contrario. sed si retinet naturalem, vt dixi: ergo si dominus intrat, tūc non acquirit naturalem. Respon. e esto quod dicis: nunquid ergo ratione naturalis amissæ dabitur interdictum vnde vi? Respon. non: quia ciuilem retinet possessionem, quæ ei auferri ignoranti non potest: vt. ff. de acqui. pos. l. peregrē. §. quibus. &. l. quamuis. ij. Sed melior est ratio: f quia tempore quo accepit clam, non fuit natum interdictum cum non sit aliquid vi acceptum. nunc propter hoc quod nō admittitur in possessione naturali, non nascitur: quia olim fuit amissa: vt. ff. de vi & vi ar. l. j. § cum qui. Sed argu. contra. ff. de acquir. pos. l. clam. in fine.

c Vel tertio, rector prouinciæ prohibebit vim fieri, &c. subaudi, quo minus possideatis fundum de quo agitur, vti, id est, sicut, &c. cum ab altero, &c. Vel dic, rector prouinciæ prohibebit vim, &c. videlicet non patiendo venire ad arma, &c. vt. ff. de vsufruc. l. si cuius. §. denique. aliàs. l. æquissimum in prin. Et no. quòd hoc interdictum ad immobilia, sed vtrobi ad mobilia pertinet, & in alijs similia sunt: vt. ff. vtrobi. l. j. nec enim poterat in mobilibus dici, possideris, cum non possideantur: vt. ff. de acq. pos. l. j. in prin. Sed vtrobi dicitur ab vtrum & vbi, vt vtrum ponatur pro apud, vel pro penes: vbi, pro quē. & sic componitur ex duobus corruptis. q. d. penes quem est res mobilis, ibi sit.

b Fundum. imò in ædibus tantum: vt. ff. e. l. j. in princi. sed gratia exempli d de ædibus dicit: vt in ea. l. j. §. interdictum autem. Item cum cloaca sit res immobilis, quare non habet locum hoc interdictum vt in e. l. §. j? Respon. c quia speciale est de ea re, per consequens de cloaca. g Item nunquid pro incorporalibus agitur? Respon. vtile locum habet: vt. ff. de seruit. l. quoties. j. &. ff. e. l. fin. & si ser. vin. l. sicut. §, Atisto. in fi. licet non proprie possideantur: vt. ff. de acquir. rerum do. l. seruus. §. incorporales.

c Ab altero. scilicet aduersario, non alio: vt. ff. eo l. j. in fin. &. l. ij. & hoc litis cōtestatæ tempore insp icitur: vt in sti. eo. §. hodie.

d Nec vi. de vi pone exemplum: vt quia arare, h colere, ædificare prohibentur: vt ff. de vi & vi ar. l. j. vi possidere. & l. vim facit. & ff. e. l. si duo. §. hoc interdictum. & §. cum inquilinus. & §. item videamus. in fi. & quod vi aut clam. l. j. §. hoc interdictum. & sic intellige illius. l. principium, si duo. Sed qualiter contra sic impedientem datur hoc interdictum, cum non possidere se contendat? Respon. imò. qua enim ratione mihi facit vim quo minus possideam pacificè & liberè, eadē ipse possidere videtur quod mihi facit abesse. Vel dic non est necesse vt & se contēdat possidere, sed sufficit quòd me possidētem inquietet, vt mihi cōtra eum detur interdictum, & hic tenetur i etiam iniuriarum: vt ff. de iniur. l. iniuriarum. j. §. fi. & de ac. emp. l. qui pendentem. §. fin. sed quid si me turbet causa seruitutis, quam sibi asserit? Respon. k habet locum vtile & negatoria: vt ff. e. l. si duo. §. si vicinus. Vel aliter pone exemplum de vi, quòd qui vsum fructum se habere asserit, sua auctoritate deijciendo possidentem intrat possessionem protestando se nolle auferre ciuilem domino: sed vt suam naturalem habeat. ratione enim ciuilis, quæ sibi turbatur, habet dominus interdictum vti possideris. ratione naturalis habet vnde vi: vt ff. de vi & vi ar. l. iij. §. vnde vi. quidam etiam pro naturali dant vti possideris. quod non placet. l Vel tertio, si aliquis ingressus est meam possessionem palam, & ego non suspicor me posse repelli, si postea me reuertētem non admittit, medio tempore videtur vi à me possidere: m & sic cū superassem in hoc interdicto: sed ex quo non admittor, tunc amisi: & interdictum vnde vi locum habet: vt. ff. de acqui. pos. l. clam. in fi. Sed quare tam extranea exempla per quiris, cum me possidente possis tu venire, & vi mecum possidere, & tunc possum hoc interdicto experiri? Respon. non est verum n vt duo possint in solidum nec naturaliter nec ciuiliter possidere, secundum Ioan. o vt ff. de preca. l. duo. licet Roge. concesserit in ciuili, non in naturali: vt ar. ff. de acquir. pos. l. iij. §. ex contrario. M. concessit in vtraque. ar. ff. e. l. si duo. In prædicto ergo exemplo hic vltimo posito, circa idem non possident duo: vt ff. de acqui. pos. l. quod meo. §. fi. nec obstat. d. l. si duo. quia eam expone vt supra dixi. vnde dicimus quòd si quis ingrediatur meam possessionem me absente, non acquirit ciuilem: quia nec ego eam perdo.

d Nec clam. clam à me p possidet, qui me absente clam intrat possessionem meam: vt ff. de acquir. pos. l. clam. & quod vi aut clam. l. iij. §. fin. hic enim introitus clandestinus habet naturalem possessionem, non ciuilem. Sed quidam dicunt quòd etiam ciuilem, dicentes duos q ciuiliter possidere, & habenti ciuilem tantum tenetur interdicto vti possideris: vt hic. Sed opponitur. Pone quòd ego dominus vocaui eū in ius, certe eo existente in iure, non habet ciuilem, quia eam habeo ego: sed nec naturalē,

e Non est contra: quia istud iudicium est duplex: ibi sim plex: secundum Bart. & Ang.

f Prohibebit. sed qualiter formabit sententiam iudex in hoc interdicto? Dicunt quidam r vti possidetis, sic possideatis: quia licet non sit certa in actis, tamen est certa. arg. supra de senten. quæ sine certa quantitate. l. hæc sententia. Alij dicunt etiam si acta sint incerta, non esse curandum: quasi sic sit interpretandum, vt quilibet pro dimidia possideat: quod nihil s est, cū certa esse debeat: vt insti. de ac. §. cunare. Dic ergo t quòd aut est ei liquidum, aut non. primo casu dicet: quia cognoui hunc in naturali potiorem, illum in ciuili: idcirco condemno hunc vt illum non inquietet in ciuili, & illum vt hunc non inquietet in naturali. Vel si de plena possessione est quæstio, dicat: quia inueni istum esse potiorem, ideo, &c. cui sententię si cōtumaciter non pareatur, condemnabitur cōtumax in æstimatione possessionis: vt ff. e. l. pe. §. fin. Item si forte de vsu nemoris sit quæstio, dicat quia inueni eum potiorem in tali vsu: idcirco alium condemno vt illum non inquietet. & sic econtra si iste in alio vsu vel in eodem inueniatur. Secundo casu quando non est liquidum, abstineat à iudicando, prohibendo eos venire ad arma, &c. vt ff. de vsufruc. l. si cuius. §. denique. aliàs. l. æquissimum. in prin. & qui petitorium vult proponere, faciat. & sic poterit intelligi. ff. e. l. si duo. in fi. primi respon. licet & quidam dicant forte sententiam esse ferendam, arg. supra cōmunia de leg. l. fi. in prin. sed certe iudicio fortis statur, cum non est certum de iure, scilicet quæ pars potior sit in iure: sed factum est incertum: ar hic non ius, sed factum est incertum. hac ergo sententia lata satisfiatur, vt subijcit.

f Nec precario. precario tenetur à me, si precibus eius concessit retinēdo in me ciuilem & naturalem possessionem: quod possum: vt. ff. de preca. l. certe. §. is qui. Vel etiam ciuilem tantum: vt in eo. ti. l. & habet. §. eum qui. nam & hic agam si meam ciuilem turbat: si autem concessi vtramque, quod & possum: vt ff. de acq. pos. l. Pomponius. §. si is. tunc non agam, cū hoc interdictum tueatur possessorem: vt. ff. e. l j. §. hoc interdictum. Sed si possessorem tuetur: ergo si me deiecisti, & te postea inquierem: ages hoc interdicto contra me. econtra videtur quòd non, cum vi à me possideas. Respon. si tu contra me agas, succumbes: & si ego contra te, similiter succumbam: cum ego nō possideam: vt d. l. §. hoc interdictum. & insti. eo. §. hodie tamen. Sed pone quòd proposui libellum conquerens de te, proponendo hoc interdictum de fundo Seiano: tu de me non es conquestus, nec libellum dedisti, nec interdictum proposuisti: nunc cognouit iudex quòd tu potior me es in possessione, absoluet te. Sed an & me tibi condemnabit, vt decernero te non in quietem? Videtur quòd sic, arg. insti. e. §. iij. & ar. ff. de proc. l. Pomponius. §. sed & is. in fi. §. & ar. ff. de prob. l. circa. & ar. ff. de lib. cau. l. dui. § j. Sed arg. contra v. ff. de iureiuran. l. sed & si possessori. in principio.

g Prohibebit. sed qualiter formabit sententiam iudex in hoc interdicto? Dicunt quidam x vti possidetis, sic possideatis: quia licet non sit certa in actis, tamen est certa. arg. supra de senten. quæ sine certa quantitate. l. hæc sententia. Alij dicunt etiam si acta sint incerta, non esse curandum: quasi sic sit interpretandum, vt quilibet pro dimidia possideat: quod nihil y est, cū certa esse debeat: vt insti. de ac. §. cunare. Dic ergo z quòd aut est ei liquidum, aut non. primo casu dicet: quia cognoui hunc in naturali potiorem, illum in ciuili: idcirco condemno hunc vt illum non inquietet in ciuili, & illum vt hunc non inquietet in naturali. Vel si de plena possessione est quæstio, dicat: quia inueni istum esse potiorem, ideo, &c. cui sententię si cōtumaciter non pareatur, condemnabitur cōtumax in æstimatione possessionis: vt ff. e. l. pe. §. fin. Item si forte de vsu nemoris sit quæstio, dicat quia inueni eum potiorem in tali vsu: idcirco alium condemno vt illum non inquietet. & sic econtra si iste in alio vsu vel in eodem inueniatur. Secundo casu quando non est liquidum, abstineat à iudicando, prohibendo eos venire ad arma, &c. vt ff. de vsufruc. l. si cuius. §. denique. aliàs. l. æquissimum. in prin. & qui petitorium vult proponere, faciat. & sic poterit intelligi. ff. e. l. si duo. in fi. primi respon. licet & quidam dicant forte sententiam esse ferendam, arg. supra cōmunia de leg. l. fi. in prin. sed certe iudicio fortis statur, cum non est certum de iure, scilicet quæ pars potior sit in iure: sed factum est incertum: ar hic non ius, sed factum est incertum. hac ergo sententia lata satisfiatur, vt subijcit.

h Satisfactionis. scilicet de vtendo a fruendo si est fructuarius, qui obtinet in naturali, aliàs auferetur ei possessio: vt ff. vsufructua. quemadmodum ca. l. j. in prin. &. § j. Vel dic verius b iudicatum solui, quæ præstabatur olim etiam ab eo qui in rem conueniebatur, quod hodie non est: vt insti. de satisda. in princ. & §. sed hodie. De iudicio sibi constat, quòd nec olim nec hodie c, cum possideat immobilia: vt ff. qui satisd. cog. l. sciendum. sed translata possessione eo victore non cauente, an ille victus satisdabit, qui nunc possidet? & forte sic: vt arg. ff. vt leg. nom. ca. l. post quam. §. imperator. Alij contra. ff. de dam. infe. l. qui bona. §. si quis. Accursius.

v Displiceet Bar. & qui tenent istam opi. sunt plices secundum Bald. & Saly.

s Et Bene, Bar. & Salyc.

t Idem Bar. Bal. & Salyc.

v Non est contra: quia istud iudicium est duplex: ibi sim plex: secundum Bart. & Ang.

x Et male. Bart. et Saly.

y Glo. sequitur Bart. & Salycetus.

z Sequitur eam quo ad primū mēbrum Barto. & Saly.

a Iste primus intellectus gl. non consuluit textum. secundum Ang. & etiam displiceat Saleg. l. fi. in prin. sed certe iudicio fortis stat, cum non est certum de iure, scilicet quæ pars potior sit in iure: sed factum est incertum: ar hic non ius, sed factum est incertum. hac ergo sententia lata satisfiatur, vt subijcit.

b Hunc intellectum sequitur Sa. tamen Bart. tenet quòd tex. loquitur de cautione de non inquietando.

c Contrarium tenent Bart. & Saly. per tex. in l. de die. §. quidā ff. qui satisfi. cogan.

i Transferende. si non satisfecerit.

k Forma seruata. quę est vt primo possessorium quàm petitorium

intentetur: vt ff.e.l.j.§. huius autem interdicti. & supra de rei vin. l.ordinarij. Vel dic [a] seruata in satisdando, & transferendo possessionem. Extra quæro, si in aliqua re Titius habeat vsumfructum, Seius vsum: an Seius possideat? quod non videtur, cum naturalem habeat fructuarius. Econtra videtur quòd sic, cum ei detur hoc interdictum, & vnde vi: vt ff. c. l. fin. & de vi & vi arma. l. iij.§.item si non.& sic duo, vel [b] non eodem iure. Item cum feudatarius naturaliter tantum possideat, si alij det in feudum, & ille alij: quis diciur possidere? Respond, [c] dominus ciuiliter, vtimus naturaliter, medij nullo modo. Item illud no. [d] generale, quòd naturalem possessionem teneo quandiu sum in conspectu: aliàs non, nisi per filium, vel seruum, vel colonum: sed ciuilem fic: vt ff.de acquir.pos. l.iij. §. saltus. nisi quis idem dicat naturalem & ciuilem esse: quia tunc naturalis etiam animo retinetur. Item quid si ego proprietatem, tu vsumfructum in re habemus, tertius inuadit, vt vsum fructum tantùm habeat? Respon. possidet naturaliter, ex quo tu deponis animum possidendi naturaliter, non prius: & agit inuasor contra me hoc interdicto, & vincit, quamuis vi possideat: quia nõ à me [e]: vt ff eodem. l. j. in fine. &.l. ij.

[a] *Ista expositio gl. bona est, sed prima melior, secundum Ang.*

[b] *In isto vertit gl. sentit veritatem se cundum Bar. An. et Saly.*

[c] *Idem tenet Bar. et Saly.*

[d] *Sequitur gl. Bar. & Ange.*

[e] *Sed ab usufructuario & sic ab alio quàm ad uersario: quod in isto interdicto nõ attenditur secundũ Ang.*

prietate cognoscere. Subscripta. III. Idus Octobr. Nicomediæ. CC. Coss.

TITVLVS VII.
DE TABVLIS EXHIBENDIS.

Pupillari substituto, si pupillus in pupillari ætate decesserit, datur interdictum de tabulis testamenti exhibendis. Baldus. Vel sic: Post mortem pupilli tabulæ pupillares postulantur exhiberi hoc interdicto. Bartolus.

1. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. Germano.

I in potestate patris fuerunt impuberes filij, & vos eis estis substitutia, atq; ita ad vos intra pubertatem illis decedentibus [b] cœpit hæreditas pertinere: de exhibendis testamenti tabulis interdicto vti potestis. PP. VII. Kalẽdas Maij, Seculari & Donato Coss.

TITVLVS VIII.
DE LIBERIS EXHIBENDIS seu deducendis, & de libero homine exhibendo.

Filio cui non infertur quæstio status, competit hæreditatis petitio contra possidentem bona materna: & si aliquis dicit eum esse in sua potestate, competit interdictum de liberis exhibendis. Baldus. Vel sic: Si inter patrem & filium est contentio de potestate propter res: hoc interdicto expeditur. Bartolus & Salycetus.

1. Imperator ANTONINVS A. Iustino.

Id est testamentis, & omni scriptura quæ ad testamentum pertinet: vt ff.e.l. 1.§.hoc interdictum. Et continua. sic: Expediumus de interdictis quibusdam prohibitorijs, & quibusdam restitutorijs: nunc prosequamur tertium membrum diuisionis, id est, de exhibitorijs. Et quia exhibitoriorum quædam dãnt de rebus pecuniarijs, vt pro tabulis exhibendis: quædam pro personis exhibendis: audiamus primo de tabulis exhibendis. Azo.

Si in potestate.] CASVS. Paterfamil. decessit filijs suis impuberibus substitutis, Titio eis substituto, decesserunt impuberes in pupillari ætate: substitutus vult vindicare hæreditatem iure substitutionis, & petit à tutore pupilli testamentum aperiri & exhiberi, ad probandum se fuisse substitutum: quo iure hoc possit petere, quæritur? Respon. proponendo interdictum de tabulis exhibendis.

a *Substituti.* subaudi, maximè. nam & legatarijs datur hoc interdictum: vt ff.eo.l.iij. §. solent. Accursius. ADDITIO. Tu dicas, aut quis vult petere quòd exhibeantur totæ tabulæ, & totum testamentum, & hoc non potest facere, nisi hæres. ita loquitur hic. sed si vult petere sibi exhiberi illam particulam quę pro se facit, tunc potest quilibet legatarius: vt ff.de edendo. l.si quis ex argentarijs. §.j.

b *Decedentibus.* si autem non decessissent, non posset agi hoc interdicto: vt ar. ff. de vulg. sub l.ij.§. plane. secus pro legato: vt ff.e.l.iij.§.pe. Et no. differentiam inter hoc interdictum, & edictum quemadmodum testamenta aperiantur, & actionem ad exhibendum: quia hoc habet locum quando quis negat se exhibere posse: vel etiam fatetur se posse exhibere: sed dicit se exhibere non debere. Edictum autem contra illum qui fatetur se habere, sed non vult demonstrare. Item hoc omnibus quibus est aliquid in ea scriptura relictum, illud omnibus quicunque desiderant tabulas testamẽti inspicere, vel describere: vt ff.eo. l.j.§.j. & ff. quemadmodum testa. aperi.l.j.in prin.& l. seq. in pri.& §.vl. & hoc mortuo testatore. eo autẽ viuo habet locum ad exhib. vt ff.e. l. iij.§. si ipse. & eo mortuo, hæredi etiam datur ad exhib. vt ff. quemadmo. test. aperi. l. iij. & ff. ad exhi. l. iij. §. si quis extra. & §. interdictum. Accursius.

DE LIBERIS EXHIBENDIS, SEV deducendis, & de libero homine exhibendo.

Duas partes habet hæc rubrica. Prima, de liberis exhibendis, quod est inductum sui iuris tuendi causa. Secunda, de libero homine exhibendo, & hoc officij causa: vt ff. de interdi. l. ij. §. iuris sui. Item prima aliàs est de exhibendis: & sic exhibitorium tantum. aliàs de deducendis, vt ducere liceat: vt ff.eo.l.i. in princ. & l.iij. in prin. & §.i. Et nota quòd de ultima nulla lex est in hoc titu. sed habet locum quando quis dolo malo libertum hominem tenet inuitum: vt ff. de libe. ho. exhiben. l.i.

Sivt proponis.] CASVS. Mater tua decessit: delata est tibi hæreditas eius: aduersus possessores hæreditatis egisti, & obtinuisti: cos act. in factum ex re iudica. conuenire poteris. & si aliquis dicat te esse in eius potestate vt filius, debet probare te esse in eius possessione, proposito interdicto de liberis exhibendis.

† al. est. Cyrillo: sed non male est Cyrillæ: cui femina hoc interesse videtur. l. 3. §. sed si mulier. ff. de libero ho. exhi. Comm.

c *Tuæ.* scilicet propriæ.

d *Obtinuisti.* ex Orfitiano. Accursius.

e *Conuenire.* actione in factum: vt ff. de re. cred. l. actori. Accursius.

f *Contendit.* forte propter vsumfructũ quę in aduentitijs habet.

† *In manuscri. legitur Euodio. f. marito. Comm.*

Si ad instar interdicti de exhibẽda filia [i] Philippi eum conueniendum putaueris: rector prouinciæ aditus suam vobis accommodabit notionem [k] S. XII. Kalen. Decemb. Nicomediæ. AA. Conss.

g *Interdicto.* de liberis exhibendis & deducendis: & hoc propter hereditatem quam ille dicit per te sibi quæsitam: vt ff. eodem l.pe. Aliàs si solum de patria potestate esset quæstio, notio prætoris locum habet: vt. ff.e.l. iij.§. hoc autem interdictum. Dic ergo secundum Ioan. cum agitur pro filio: aut filius detinetur ab aliquo, aut ipse controuersiam sui facit. si detinetur ab aliquo: si quidem inuitus locum habet hoc interdictum: vt. ff. e.l. j. in prin. sed & rei vin. vt puta, competit adiecta causa de iure Quiritum. vt. ff. de rei vind. l. j.§. per hanc. si autem volens: si is qui detinet, dicit se patrem: ad interdictum recurritur: sed non habet locum notio prætoris, sine officium iudicis: vt. ff. e. l.fi. & l. iij.§. hoc autem interdictum. & hoc casu puto habere locum in rem actionem. Sed quidam hanc solam dicunt competere, non officium iudicis. Si autem à nemine detinetur, sed ipse sui faciat controuersiam: si quidem occasione hæreditatis agitur, habet locum hoc interdictum: vt hic, &. ff. eod. l. penult. alioquin notio prætoris: vt infra eodem. l. iij.§. hoc autem. & prætudicialis in rem: vt. ff. de rei vindi. l. j.§. j. vbi de hac materia diximus. Accursius.

Filius quo remedio petit paret.

Di præsidem.] CASVS. Si filius tuus ab aliquo possideatur: vt tibi exhibeatur, adire debes competentem iudicem.

h *Exhiberi.* id est, extra secretum haberi: vt ff. de libe. ho. exhiben. l. iij.§. ait prætor. per aliud capitulum agitur vt ducere liceat: vt. ff. eodem. l. iij.§. j. Accursius.

Si ad instar [l] CASVS. Accepi filiam Philippi in vxorem, quam penes se detinet, nec eam vult exhibere: qualiter mihi succurratur, quæritur? Respon. quòd vtili interdicto de libero homine exhibendo.

i *Filia.* vxore tua.

k *Notionem.* proposito interdicto de vxore exhibenda, quod non habemus: sed ad instar eius quod habemus: vt. ff. e.l.j.in fi. &.l.ij. & supra de nup.l. si inuita. Accursius.

[l] *Tu quidem hic Spe. tit. de spõ. §.4. versic. si autem. & Bar. in l. 1. ff. e. qui Bar. hic vult in tex. loqui non in vxore sed sponsa. idem Bal. in l. 1. §. de ædific. in cœlestina. in manuscri.*

DE PRECARIO, ET SALuiano interdicto.

De exhibitorijs interdictis dictum est: nunc videamus de hoc restitutorio interdicto, quod naturalem in se habet æquitatem: vt ff. eodem. l. ij. §. i. Azo. Primum potest dici vel retinenda vel recuperanda possessionis, & sic simile est interdicto vnde vi, cui quandoque transeat possessio in rogantem precarium: vt ff. de acquiren. poss. l. Pomponius. §. si is. quandoque non: vt ff. de precar. l. cette. §. i. quandoque naturalis sola transit: vt ff. eodem titu. l. & habet. §. enim. Saluianum vero est adipiscendæ possessionis: vt insti. eodem. §. interdictum quoque.

Cessatio.

Sile.] CASVS. Debitor meus prædia mihi obligata fi distrahat, conueniam emptorem ac. quasi Seruiana. nec habet locũ in hoc casu interdictũ Saluianum, quod cõpetit domino super rebus coloni tacite obligatis.

a *Si te non remittente.* aliàs agere nõ posses: vt ff. qui. mo. pign. vel hypo. fol. l. fi debitor. §. j. & infra de remiss. pig. l. res. & de pig. l. debitorem.

† *Vide tamen interdictum aduersus mortẽ date Iulianum. l. penult.*

b *Debitor tuus.* idémque conductor.

c *Debitorémve.* pro eodem ponit. & subaudi, directum.

d *Competit.* immo videtur contra emptorẽ: vt ff. eo. l. j. in prin. & §. j. Solu. directum denegatur, vt hic. vtile concedit ur, vt ibi. & hæc est bona solutio. Alij dicunt, ibi in dicto.§. j. extraneum, id est colonum ad differentiam alterius locatoris: nam de duobus locatoribus ibi dicit. cum enim sit personale interdictum, non potest contra alium quàm contra contrahentem dari: vt ff. de interdi. l. j.§. fin. quod non placet: quia & contra alium locatorem datur: vt ibi dicit. Item principium illius. l. non potest loqui nisi de extraneo, scilicet emptore. Nec obstat quod sit personale: quia in rem scripta sunt: vt in ea. l. de interdictis. prima ergo solutio vera est. Sed quæ est differentia inter hoc interdictum & Seruianam actionem? Respon. in Seruiana oportet locatorem probare colonum fuisse dominum tempore locationis: vt ff. de pig. l. j.§. cum prædium. in fi. sed in interdicto sufficit si probet ipsum possedisse. & sic etiam pro aliena re datur actio. Item hoc possessorium, illud petitorium. Accur.

Interdictum Saluianum a cõtra Seruiana differunt.

e *Vel quæ ad exemplum.* id est, quasi Seruiana. Vel dic Seruiana solennis, vel quæ ad exemplum eius, id est, non solennis, quæ sola hodie frequentatur: vt supra de formul l.j. & ij. Accursius.

Habitantis.] CASVS. Concessi tibi domus meæ habitationem precario: an eam ab hærede tuo repetere possum, quæritur? Dicitur quòd sic.

f *Habitantis.* contra. ff. de diuer. & tempo. præscrip. l. cum hæres. vbi dicit hæredem rogantis non teneri. Sol. hic scienș: ibi ignorans. Vel hic peruenit ad hæredem, vel dolo malo fecit quo minus perueniret: ibi non: vt ff. e.l. quæsitum. in fi. Item differt à commodato: quia illud ad certum vsum, & ante revocari non potest: vt ff. commo. l. in commodato. §. sicut. hoc quandocunque: vt ff. eo. l. j. & l. cum precario. ADDITIO. Alias differentias inter precarium & commodatum videas per gl. in c. j. extra commodati. iunc̃ta glo. in verbo, similein. l. j. ff. de precario.

Precarium à commodato differt.

TITVLVS IX.
DE PRECARIO, ET Saluiano interdicto.

Saluianum interdictum competit pro rebus tacite obligatis contra ipsum colonum ei inquilinum: sed actio Seruiana cõpetit contra quemlibet possessorem rei obligatæ. Baldus. Vel sic: Pro pignore vendito contra emptorem non competit interdictum Saluianum directum: sed ad hypothecariam actionem est recurrendum. Bartolus.

1. Imperator GORDIANVS A. Aristoni.

Site non remittente [a] pignus, debitor tuus [b] ea quæ tibi obnoxia sunt, venũdedit: integrum tibi ius est ea persequi, non interdicto Saluiano (id enim tãtummodo † aduersus conductorẽ debitorémve [c] cõpetit [d]) sed Seruiana actione, vel quæ ad exemplum [e] eius instituitur, vtilis aduersus emptorem exercenda est. PP. VI. Id. Septemb. Pio & Põtiano Conss.

† *Vide tamen interdictum aduersus mortẽ date Iulianum. l. penult. C.eod.*

a *Si te non remittente.* aliàs agere nõ posses: vt ff. qui. mo. pign. vel hypo. fol. l. fi debitor. §. j. & infra de remiss. pig. l. res. & de pig. l. debitorem.

b *Debitor tuus.* idémque conductor.

c *Debitorémve.* pro eodem ponit. & subaudi, directum.

d *Competit.* immo videtur contra emptorẽ: vt ff. eo. l. j. in prin. & §. j. Solu. directum denegatur, vt hic. vtile concedit ur, vt ibi. & hæc est bona solutio. Alij dicunt, ibi in dicto.§. j. extraneum, id est colonum ad differentiam alterius locatoris: nam de duobus locatoribus ibi dicit. cum enim sit personale interdictum, non potest contra alium quàm contra contrahentem dari: vt ff. de interdi. l. j.§. fin. quod non placet: quia & contra alium locatorem datur: vt ibi dicit. Item principium illius. l. non potest loqui nisi de extraneo, scilicet emptore. Nec obstat quod sit personale: quia in rem scripta sunt: vt in ea. l. de interdictis. prima ergo solutio vera est. Sed quæ est differentia inter hoc interdictum & Seruianam actionem? Respon. in Seruiana oportet locatorem probare colonum fuisse dominum tempore locationis: vt ff. de pig. l. j.§. cum prædium. in fi. sed in interdicto sufficit si probet ipsum possedisse. & sic etiam pro aliena re datur actio. Item hoc possessorium, illud petitorium. Accur.

e *Vel quæ ad exemplum.* id est, quasi Seruiana. Vel dic Seruiana solennis, vel quæ ad exemplum eius, id est, non solennis, quæ sola hodie frequentatur: vt supra de formul l.j. & ij. Accursius.

II. Impp. DIOCLE. & MAXIMIAN. AA. & CC. Fabricio.

Habitanti [f] precario, hæredes ad restituẽdum habitaculum teneri, contra eos interdicto proposito, manifeste declaratur. S. Kalendis Decem. Sirmij AA. Conss.

TITVLVS X.
DE AEDIFICIIS privatis.

Constructio balneorum, & ædificiorum superimpositio est permissa: dummodo vsitatum modum non excedat. Salycetus.

1. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Tauro.

Balneum (vt desideras) extruere, & ædificiũ ei superponere potes: obseruata tamẽ forma, qua cęteris super balneum ædificare permittitur: id est, vt concameratis superinstruas, & ipsum concameres, nec modum vsitatum g altitudinis excedas. PP. sine die & consule.

Ædificia non possunt demoliri gratia negotiandi, nec sic vt publicus deformetur aspectus: licet tamen quædam de vna domo tollere, & ad aliam transferre. Saly.

II. Imp. ALEXANDER A. Diogeni.

Negotiandi causa ædificia [h] demoliri, & marmora detrahere, edicto diui Vespasiani & senatusconsulto i † vetitum est. ¶ Cæterum de alia domo in aliam trãsferre quædam licere, exceptum est [k]: sed nec dominis ita transferre licet, vt integris ædificijs depositis, publicus deformetur aspectus [l]. PP. XI. Kalendas Ianuar. Alexandro A. Cons.

An si domus dicatur ruinosa, totalis domus debeat destrui, vel ea destructa facies debeat restitui: resident in iudicis arbitrio, qui debet inspicere consuetudinem loci. Sal.

III. Idem A. Euocato.

An in totum ex ruina [m] domus licuerit non eandem faciem in ciuitate restituere, sed in ortum conuertere, & an hoc in consensu tunc magistratuum non prohibentium, [n] item vicinorũ factum sit: præses probatis his quæ in oppido frequenter in eodem genere cõtrouersiarum seruata sunt [o] †, causa cognita statuet. PP. VII. Kalend. April. Iuliano. II. & Crispino Conss.

Si socius nomine communi domum refecerit: ad sumptus pro rata agere potest, vel per quatuor menses expectare: intra quos si sumptus sibi pro rata non fuerint redditi, dominium totius sibi vindicare poterit. h. d. & nota. secundum Salycetum.

IIII. Imperator PHILIPPVS A. & Philipp. Cæs. Victori.

Si (vt proponis) socius ædificij ad refectionem eius sumptus conferre detrectat: non necessario [p] extra ordinem [q] tibi subueniri desideras. ¶ Etenim si solus ædificaueris, nec intra quatuor mensium tempora cum cẽtesimis vsuris

f *Habitantis.* contra. ff. de diuer. & tempo. præscrip. l. cum hæres. vbi dicit hæredem rogantis non teneri. Sol. hic scienș: ibi ignorans. Vel hic peruenit ad hæredem, vel dolo malo fecit quo minus perueniret: ibi non: vt ff. e.l. quæsitum. in fi. Item differt à commodato: quia illud ad certum vsum, & ante revocari non potest: vt ff. commo. l. in commodato. §. sicut. hoc quandocunque: vt ff. eo. l. j. & l. cum precario. ADDITIO. Alias differentias inter. precarium & commodatum videas per gl. in c. j. extra commodati. iunc̃ta glo. in verbo, similein. l. j. ff. de precario.

Precarium à commodato differt.

DE AEDIFIciis priuatis.

Quia interditorum quædam ad publicam pertinent vtilitatem: ideo supponit de ædificijs priuatis, qui tractatus ad publicam pertinet vtilitatem vel ornatum. Vel supra de possessione tuenda: nunc de ædificijs tuendis. Vel sic: Diximus de interdictis: & quia per ea priuata ædificia construĉta defenduntur & tuentur, & construenda fieri & perantur & impetrantur: ideo de priuatis ædificijs supponit. Azo.

† *Facto anno quamo Iustiniani. l. 4. de lega. 1. Comm.*

Et balneum, &c. Vsitatum. forte statutus erat modus ad ædificandum: sicut fit Florentiæ in turribus. & ad hoc. ff. de seruit. l. j. & l. si quid. & l. præses.

h Negotiandi. Ædificia. scilicet sua vel aliena: vt ff. de contrahen. emp. l. fenatus.

† *Ab his quæ consuetudinẽ facere possunt: nam mulieres & infantes non faciunt, vt notat Sa. consilio. 7. in 1. parte. fo. 6. in prin. 4. col.*

i *Senatusconsulto.* Aniola & Pansa consulibus facto: vt ff. de leg. j. l. cętera. & facit infra. e. l. nemini. & institu. de re. diui. §. & ex diuerso. & ff. communia præ. l. fi precario.

k *Excepium est.* à generali prohibitione: vt hic, & infra. e. l fi quis post hanc. Item excipitur si ad opus publicum: vt ff. de dam. infec. l. si.

l *Aspectus.* vt ff. ne quid in loco pub. l. fi. & l. ij. §. si quis à nemine. & de dam. infec. l. prætor. §. hucinterdictum. Accur.

m An in totum ex ruina. id est ex rui nosa materia.

n *Non prohibentium.* nota eo ipso aliquem consentire, quòd scit, & non contradicit. sic & ff. locati. l. item quæritur. §. qui impleto. Accur.

o *Seruata sunt.* nota de auctoritate consuetudinis. sic supra locari. l. circa. & de seruit. l. j. & l. præses. & ff. de legi. & senatusconsul. l. nam vt ait Pedius. in princip. & l. non possunt. & ff. de aqua plu. arcen. l. si prius. & infra quæ sit lon. con. l. j. Sed arg. contra in l. ij. & supra de vsur. l. eos. § pe.

p Si vt proponis. Non necessario. id est, non ex necessitate.

q Extra ordinem. id est, iure speciali. nam superfluum est &c, vt infra de thesau. l. j. libro. x.

Nummus. id est, nũmi. sic. ff. de lib. causa. l. cum affirmes. & ff. de verb. signi. l. in vsu.

b *Per focium.* id est, per te, qui socius eius es.

c *Placitum*, in oratione diui Marci : vt ff. pro socio. l. cum duobus. §. idem respõ. focius, ad hoc infra eo. l. singularum. & hoc cũ fecit nomine communi, secus si suo: vt infra. eo. l. proxi. Sed videtur non licere reficere: vt ff. de serui. vrba. prædio. l. parietem. quæ est contra. Solu. ibi iure seruituris facere volebat. Vel ibi ad alium vsum, quàm ad quem res erat inuẽta in communi: hic vero ad quem fuit inuenta in communi: vt ff. communi diui. l. si ædes.

d *Si is. Communis operis.* Si nihil distinctio (communi vel nõ cõmuni nomine faciat) est. ff. communi diui. l. si quis putans. §. siue autem.

e *Cedant.* vt instit. de re. di. §. & ex diuerso. & ff. communia præ. l. si precario.

f *Impensa.* voluptarias expensas amittit: vtiles autem abradit tantum sine læsione prioris status rei: necessarias vero sibi conseruabit : vt supra de rei vin. l. domum. Accur.

g *Placita.* scilicet prædicta : vt instit. de re. di. §. & ex diuerso.

h *Si quis. Primum.* facit supra. eo. l. negotiandi. l. in fine.

i *Faciat.* vt d. l. supra eodem. l. negotiandi.

k *Solummodo.* arg. prò mercibus aliunde delatis, vt possint exportari: licet aliæ, quæ similes sunt, non possint propter bannum vel edictum curiæ.

l *Nemini.* facit supra. e. l. ij.

m *Singularum. Semper munijs.* aliàs supermunijs.

n *Diruta.* non autem nouas ædificare cogitur. dic ergo quòd si socij sunt, & vnus velit reædificare, alij compelluntur: vt supra eodem. l. si vt proponis. si vero non sunt socij, idem, si tamen sint curiales. aliàs non constructio, sed restitutio præcipitur : vt hac. l. & ff. de dam. infec. l. ad curatoris. & ff. de offi. præsid. l. præses. v. & destructio inhibetur : vt supra eodẽ. l. ij. & infra de iur. reipub. l. fina. li. xj.

Sociorum si vnus velit reædificare, an alij compellantur.

Vitianum.

A NEmini [l] colũnas vel statuas cuiuscunq; materiæ ex alia, eademq; prouincia vel auferre liceat, vel mouere. Dat. VI. Kalendas Nouemb. Iuliano A. IIII. & Saluſtio Coss.

Curiales vrbium tenentur in eis domos proprias habere: & ideo vel antiquas reædificare, vel nouas construere tenentur: non curiales vero ſolli ad antiquarũ reædificationem astringuntur. Sal.

VIII. Imppp. VALENS, GRAT. & VALEN. AAA. Modesto præfecto prætorio.

SIngularum vrbium curiales etiam inuiti vel reparare intra ciuitates quas olim habuerunt domos, vel de nouo ædificare cogantur: illic semper munijs [m] inseruituri, & aucturi propriarum frequentiam ciuitatum. Possessores verò qui non erunt curiales, in vrbibus in quibus domos possident, easdẽ domos dirutas [n] neglectasque reparant: iudiciaria ad conseruãdum hoc præceptum auctoritate retinẽdi. Da. XIII. Kalendas Nouemb. Gratiano A. IIII. & Merobaude Coss.

Inter ædes sacras vel publicas, & ædificium priuatum, debet esse ſpacium quindecim pedum. Salycetus.

IX. † Imppp. ARCAD. HONOR. & THEODOS. AAA. Acmiliano præfecto vrbi.

SI cui loci proprietas ædificandi iuxta publicas ædes [o] animum dederit: is quindecim pedum spacio interiecto inter publica ac priuata ædificia, ita sibi nouerit fabricandum, vt tali interuallo & publicæ ædes à periculo vindicentur, & priuatus ædificator velut perperam fabricato loco, destructionis [p] quandoque futuræ non timeat detrimentum. Dat. X. Kalendas Nouembr. Arcadio. A. VI. & Probo Coss.

Quilibet poteſt locum proprium circundare muris. Salycetus.

X. Imperatores HONORIVS & THEODO. AA. Monaxio præfecto prætorio.

PEr prouincias Mesopotamiam, Osdroenam, Euphratensem, Siriam secundam, Pheniciam, Libanensem, Ciliciam secundam, vtranque Armeniam, vtranque Capadociam, Pontum Polemoniacum, atque Hellespontum, vbi magis hoc desideratur, cæterasque [q] prouincias cunctis volentibus permittatur, murali ambitu fundos proprios [r] seu loca sui dominij [s] constituta vallare [t]. Dat. III. Non. Maij Constantinop. Theodo. A. IX. & Constantio. III. Coss.

Inter menianum & menianum debet esse ſpacium. x. pedum, quando ambo ſunt priuatorum : ſed vbi alterum ſit publicum, circa propinquatur priuatum, debet esse ſpacium quindecim pedum. Salycetus.

XI. Iidem AA. Gen. præfecto prætorio.

MEniana [v] quæ Græco vocabulo [τειχισάς] † appellant, siue olim cõstructa, siue in posterũ in prouincijs

o Sicui. Publicas ædes. idem circa. horrea publica: vt infra eod. l. meniana. & facit. ff. finium regun. l. fi.

p Destructionis. vt infra. e. l. meniana.

q Per prouincias. Cæteras. repete, per.

r Proprios. aliud in publicis locis: vt ff. de ope. pu. l. opus. & l. de operibus. & ff. de rerũ di. l. antepe. sed quia muri ciuitatum sunt vniuersitatis, non publici: vt instit. de re. diui. §. nullius. ab vniuersitatibus possunt fieri, non à singulari homine: vt potest intelligi dicta. l. de rerum diui. & est pro hoc hæc. l. & infra de long. consue. l. fin. Accursius.

Ciuitatum muri nõ sunt publici.

s Sui dominij. vt ff. de fer. vrb. præd. l. imperatores. hoc autem fallit si ad æmulationem alterius ciuitatis fiat, vel materiam seditionis præbeat: vt. ff. de ope. pub. l. opus.

t Vallare. subaudiunt quidam, principis auctoritate, argu. l. de ope. publi. l. iij. & sic no. ibi.

v Meniana. id est, solaria : vt ff. ne quid in loco publi. l. ij. §. cum quidam. & hoc satis innuit infra. Et nota quòd prima pars loquitur cum priuatum ædificium fit iuxta priuatum: & secunda quando priuatum iuxta publicum, tertia loquitur de vtroque. Item hæc lex loquitur quando iuxta ædificia fit opus : sed illa. ff. finium regundorum. l. fi. quando iuxta agrum vel sepem: & ideo aliud spacium ibi quàm hic ponitur. Accursius.

† *Ex Cod. Theo. li. 15. ti. 1. l. 46.*

† *pro inclusę, legitur in meis manu scriptis ostia sed mendose. legẽdũ enim est ianuæ. sic. ff. Harmenopulus vocat Meniana li. 2. Prochiri. c. 4. Contine.*

a Detruncentur. facit. ff. de serui. vrb. præd. l. imperatores. &. §. eo. l. si cui. si tamen sciente te, & non contradicente feci: non compellor me forte destruere: vt ff. de mortuo infe. l. si propius. &. ff. de dam. infe. l. qui bona. §. si quis iuxta. & sic loquitur hic quando me ignorante vel inuito feci sti.

b Quindecim pedum. vt supra eodem. l. si cui.

c Id est decempedum. hoc quando iuxta priuatum : quindecim, quando iuxta publicum. & facit infra de aquæduc. l. j. lib. xj. hæc tamen lex non seruatur.

prouincijs cõstruenda: nisi spacium inter se per decem pedes liberi aëris habuerint, modis omnibus detruncentur [a]. ¶ In his vero locis, in quibus ædificia priuatorum horreis publicis videntur obiecta obstructione menianorum, quindecim pedum [b] interualla seruẽtur. Quem intercapedinis modum ædificaturis quoque proponimus: ita vt si quis intra definitum spacium, id est, decem pedum [c] mensuram, ædificare, vel intra quindecim pedum menianum posidere tentauerit : sciat non solum fabricata demolienda, sed etiam ipsam domum fisco nostro adscribendam. Dat. III. Kalendas Octobr. Asclepiodoto & Mariniano Coss.

Constitutio Graca Zenonis. A. ad Adamantium præfectum vrbi.

Lex Zenonis de seruitutibus loquens, est generalis : licet sit missa ad præfectum vrbis. Salycetus.

e Confirmans depositum. disrupt. qui soluere nõ valent fiat in ecclesiam nostræ metropoleos. Chilius.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ* ΖΗΝΩΝ
Ἀδαμαντίῳ ἐπάρχῳ πόλεως.

ΚΑΤ᾽ δικῶν εἰρήνης ἀπολαύοντες, καὶ τῶν ἔξωθεν πολέμων ἀπαλλαττόμεθα τοὺς ὑπηκόους βουλόμενοι, νομοθετεῖν ἐκείσετε παρορμώμεθα, διὸ καὶ τὸν παρόντα φέρομεν νόμον, ἐκφανῶς ἀποδεικνύντα ὡς καὶ ἡ σὴ μεγαλοπρέπεια δικαίως ἐδίδαξεν, καὶ ἡμᾶς προνοητικῶς τὰ τῶν δυστυχούντων λύοντα διορίζομεν, καὶ μικρὸν ἀποσάντες τῶν πρεπωδεστέρων τῇ πολιτείᾳ ῥημάτων, τοῖς τῷ πλήθει γνωριμωτέροις χρησόμεθα, ὅπως ἂν ἔκφασις αὐτῶν σύντυχάνων τῶν νόμῳ, μὴ δέοιτο ἑτέρου βοηθοῦ. ἐγνωμεν τοίνυν ἐκ τῶν ἐνεχθέντων παρὰ τοῦ σοῦ μεγέθους, ὡς ὁ θεῖος νόμος τοῦ τῆς ἀθανάτου μνήμης πατρὸς ἡμετέρου Λέοντος, ὃν ἔθετο περὶ τῶν ἐν τῇδε τῇ ἐνδόξῳ πόλει κτίζειν βουλομένων, ἀμφίβολος. καὶ ἡμᾶς προσήκοπεν, τοὺς τὰς ἰδίας οἰκίας ἀναπεσοῦντας, τὸ ἀρχαῖον σχῆμα μηδαμῶς παρεξιέναι, ὥσε μὴ τοὺς οἰκοδομοῦντας ἀφαιρεῖσθαι φῶτα ἢ ἀποψιν τῶν γειτόνων, παρὰ τὸ πάλαι καθεσηκός. οὐ μὴν προσθήσω ὅτι δήποτε δέοι κρατεῖν δίον ὁ τῇ οἰκοδομίᾳ χρώμενος δίκαιον ἔχοι, ἰδίᾳ προσῆκον αὐτῷ ἐκ συμφώνου ἢ ἑτερωτήσεως, ὅπερ ἐπὶ ἀμείβειν, εἰ βουληθείη, τὸ παλαιὸν σχῆμα. τότε γὰρ θεσπίζομεν, εἰ σύμφωνον ἢ ἑτερώτησις βοηθοῖ τῷ κτίζοντι, ἐξεῖναι αὐτῷ, κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ συμφώνου ἢ τῆς ἑτερωτήσεως οἰκοδομεῖν, εἰ καὶ τοὺς γείτονας, οἷς ἐναντιοῦται τὸ σύμφωνον, ὀντεῦθεν βλάπειν δοκοίη. τῆς δὲ μοῦ τῆς διατάξεως ἐπούσης καὶ τῶ πρόσθεν χρῶναι καταλιπαίνειν μέσον τῆς τε ἰδίας καὶ τῆς τοῦ γείτονος οἰκίας τὸ οἰκοδομεῖν μέλλοντα, καὶ τὸ πλέον ἢ ἔλαττον προσθείσης, δι᾽ μεγίστην ἀσφάλειαν εἰκότως ποιεῖ, (τὸ γὰρ ἐνδοιάζον ὄντι ὀλτηδείον εἰς ἀμφιβολίας ἀναίρεσιν) περιφανῶς κελεύομεν δυοκαίδεκα πόδας εἶναι μέσους ἑκατέρας οἰκίας, ἀρχομένους κατ᾽ ἀπὸ τοῦ ὀλτκειμένου τοῖς δεμελίοις οἰκοδομήματος, παραφυλαττομένους δὲ μέχρι πέρατος τοῦ ὕψους. καὶ τὸ τοῦτο τοῦ λοιποῦ παραφυλάττοντι ἐξεῖναι τὴν οἰκίαν ἐγείρειν ἐφ᾽ ὅσον δελήσειεν ὕψος, καὶ θυρίδας κατασκευάζειν τὰς κελουμένας παρακυπτικάς, καὶ φωταγωγούς, κατὰ τὴν δέσιν νομοθεσίαν. εἴτε γέαν οἰκίαν βούλοιτο κτίζειν, εἴτε παλαιὰν ἀναγεοῦν, εἴτε διαφθαρεῖσαν ὑπὸ πυρὸς οἰκοδομεῖν, μηδαμῶς ὀκ τούτου τοῦ διαστήματος συγχωρεῖσθαι τοῦ γείτονος ἀποψιν θαλάσσης εὐδίαν καὶ οὐ βεβιασμένην ἐξ οἰουδήποτε πλευροῦ τῆς οἰκίας, ἢν ὁ γείτων ἐς ὃς ἐνδον ὢν τοῖς ἰδίοις ἢ καὶ καθήμενος ἔχῃ, μηδὲ παραπρέπων ἑαυτὸν ὢν τῷ παρακύπτειν εἰς τὸ πλάγιον, καὶ βιαζόμενος ὥσπερ ἰδεῖν θάλασσαν. τὸ γὰρ τῶν κήπων τε καὶ τῶν δένδρων οὔτε παρείληπται τῇ παροτέρᾳ νομοθεσίᾳ, οὔτε τῇ παρούσῃ προσεδήσεται. οὐτε γὰρ παροσκῇ. Μηδενὶ δ᾽ ἐξέτω κτίζοντι οἰκίαν ὢν μέσῳ ὄντος γενωσσοῦ, ἢ πλατείας, ὑπὲρ τοὺς δεκαδύο πόδας διὰ τοῦτο παραιρεῖσθαι μέρος τ᾽ πλατείας ἢ τοῦ γενωσσοῦ, ᾧ τῷ οἰκείῳ προσνέμειν οἰκοδομήματι, οὐ γὰρ τὰ τῷ δημοσίῳ προσήκοντα βλάπτειν βουλόμενοι, ᾧ τοῖς κτίζουσιν ἀποτρέπειν, δεκαεξαδύο ποδῶν εἶναι διάσημα ὀν μεσῳ τῶν οἰκιῶν διαρίσαμεν, ἀλλ᾽ ὥσε μὴ γενόμενα εἶναι τὰ μεταξὺ τῶν οἰκιῶν διαστήματα, καὶ πλέον, εἴπερ πλέον ὄντος, ἔχειν ὡς ἔχῃ, καὶ τοῦτο μᾶλλον πὴ συγχωροῦντες, ἵνα τῇ πόλῃ τὰ οἰκεῖα περισώζηται δίκαια. εἰ δὲ τὸ παλαιὸν οἰκοδόμημα κατὰ τὸ ἀρχαῖον σχῆμα τοιοῦτον ἦν, ὥσε ἔλαττον εἶναι τῶν ιϑ ποδῶν μεταξὺ ἑκατέρας οἰκίας διάσημα. μὴ ἐξέτω παρὰ τὸ παλαιὸν σχῆμα ἢ ὕψους τὸ οἰκοδόμημα, ἢ θυρίδας ποιεῖν, εἰ μὴ ὑπόδες εἶεν ὀν μέσῳ. Τζωικαῦτα γὰρ παρακυπτικὰς κλῃ᾽ ὁ κτίζων οὐ δυνήσεται ποιεῖν, ὀκ οὐσας πάλαι, ὡς εἴρηται. φωταγωγοὺς δ᾽ ποιησά ἀπὸ ἓξ ποδῶν τοῦ πάτου εἰς ὕψος, μηδαμῶς τὸ κελούμενον ψευδόπατον ποιεῖν ὀν τῷ αὐτοῦ οἰκήματι τολμῶντος, φωταγωγοῦ θυρίδος κατασκευασθείσης, κατὰ τὸ εἰρημένον τῶν ἓξ ποδῶν τὸ ὕψος, καὶ ζημιοῦσθαι τὸν νόμον. εἰ γὰρ τοῦτό ἐξείη, πάλιν αἱ φωταγωγοὶ διὰ τοῦ ψευδοπάτου παρακυπτικὴν πληρώσουσι χρείαν, καὶ τὸν γείτονα βλάψουσιν. ὅπερ γίνεσθαι κωλύομεν, οὐδαμοῦ τὴν ὀκ τῶν συμφώνων ἢτοι ἐπερωτημάτων ἁρμόζουσαν τοῖς κτίζουσι βοήθειαν (ὅπερ ὅλως ὑπάρχῃ τοιαύτη τις) ἀναιροῦντες. Ετι δὲ τοῦ παροτέρου νόμου κελεύοντος ῥ πόδας ἐξεῖναι τὰς οἰκίας εἰς ὕψος αἴρειν τὰς ἀπὸ τοῦ πυρὸς παρώλου διαφθαρείσας, εἰ καὶ παρὰ θαλάσσης ἀποψιν ἕτερος βλάπτοιτο, καὶ ταύτην ἀναιροῦντες τὴν ἀμφιβολίαν, δεσπίζομεν, τοῦτο αὐτὸ κρατεῖν ὅπῃ τῶν ἐμπρησθέντων οἰκιῶν, εἴτε τῶν ἀναπεσομένων καὶ ὑπὲρ τῶν ὀκ οὐσῶν μὲν παρότερον, κτιζομένων δ᾽ νῦν. Μετὰ ταῦτα καὶ ἐπὶ τῶν τυρὸς μὲν βλαβέντων μὴ δεξαμένων, διὰ ταλαιπωρίαν δὲ ἢ καί τινα οὐκ ἐκὼν αἰτίαν σαθρῶν γενομένων, καὶ ἐπὶ ταύτης οἰκίας οἰκοδομημένης, ῥ ποδῶν ἓν διάσημα ὀν μέσῳ τῶν ἀμφιβαλλομένων τόπων, κωλύματος χωρίς. γίνεσθέτε οἰκοδομήματα, εἰ καὶ τῆς ἄλλοις διαφερούσης οἰκίας τὴν ἐπὶ θαλάσσαν ἀποψιν λυμαίνεται. Τὰς δ᾽ ἀπὸ μόνων μαγφρίων, ἢ τῶν καλυμένων ἀποπάτων, ἢ ἀφεδρώνων, ἢ κλιμακος, ἢ διαβάσεων, παρὸς πάροδον μόνλυ χρησίμων, ἢ καὶ τούτων ὁ κελοῦσιν οἱ πολλοὶ βασέρνοια, ἀποψιν εἰς θαλάσσαν βλάπτῃν ἐξέσω, κἂν ὀντὸς ῥ ποδῶν βούλοιτό τις οἰκοδομεῖν, εἰ καὶ δυσκαΐδεκα πόδες ὀν μέσῳ τυγχάνοιεν. ταῦτα δὲ παραφιλαχθέντα θεσπίζομεν, ὅτε μὴ ὑπάρχῃ τινὶ σύμφωνον, ὅπερ τρέπον οἰκοδομεῖν· τοὺς δὲ κτίζοντας ἀπὸ συμφώνου τοῦ γείτονος ἐμμένῃν τοῖς σοιχηθεῖσι. Τζωικαῦτα γὰρ καὶ μὴ παραφυλαχθέντος διαστήματος, κατὰ τὸ σύμφωνον ὅπερ τρέπομεν ἐγείρεσθαι τὰς οἰκοδομὰς, εἰ καὶ βλάποιεν παρὰ θαλάσσης ἀποψιν τοὺς συμφωνήσαντας, ἢ τοὺς τὰς ἐκείνων οἰκίας διαδεξαμένους· ἐπεῖδὴ τὰ ἠδη τισὶν ὑπάρχοντα ἐκ συμφώνων δίκαια οὐ παροσκῇ διὰ τῶν γενικῶν ἀναιρεῖσθαι νόμων. Ετι δ᾽ δεσπίζομεν, τὰ καλούμενα σκλήρια, μετὰ τὸν παρόντα νόμον, μὴ ὀκ μόνων ξύλων τε καὶ σανίδων γίνεσθαι, ἀλλὰ τῶν λεγομένων ῥωμανησίων οἰκοδομεῖσθαι σχήματι. δέκῃ δὲ τοσῶν ἔναι διάσημα μεταξὺ δύο σκλήρων ἀντικρουόντων ἀλλήλοις. εἰ δ᾽ τοῦτο μὴ δυνατὸν εἴη διὰ γενοχωρίαν τοῦ τόπου, ὀκ παραλλαγῆς γίνεσθαι τὰ σκλήρια. εἰ δὲ αὐτὸς ὁ γενεσὸς μὴ παρατέρω δέκῃ ποδῶν εἴη, μηδ᾽ ὁπτειρεῖν ὀκ μηδετέρῳ

μέρους Θλαΐρια ἢτοι ἐξώσας κατασκευάζειν. καὶ τὰ γινόμενα δὲ, ὃν τρόπον εἴρηται, κελεύομεν ἀφεσέναι τοῦ ἐδάφους εἰς ὕψος ποδῶν δεκαπέντε διάσημα, καὶ μηδαμῶς κατὰ κάθετον αὐτῶν κίονας λιθίνους ἢ ξυλίνους ἐπὶ τῷ ἐδάφει ἱστασθαι, ἢ τοίχους κατασκευάζεσθαι. ὥσε μήτε τὸν ἀέρα τὸν ὑπὸ τοῖς σὺν τῷ ὕψει γινομένοις, ὡς εἴρεται, Θλαΐροις ἀποφράττεσθαι, μήτε σὺν τοῦδε χειρότερον γίνεσθαι τὸν χειμῶνα, καὶ τὴν δημοσίαν πάροδον. Κωλύομεν δὲ καὶ κλίμακας ἀπὸ τοῦ ἐδάφους ἀρχομένας τοῦ χειμῶνος γίνεσθαι, ἀναγούσας ἐπὶ τὰ Θλαΐρια. ὥστε οὐ τῆς ἀσφαλεστέρας κατασκευῆς, καὶ οὐ τοῦ μὴ σφόδρα πλησιάζειν ἀλλήλοις τὰ Θλαΐρια, κουφοτέρους καὶ σπανιωτέρους συμβαίνει ποτέ, καὶ εὐκολώτερον δὲ παύεσθαι, οὐ τοῦ πυρὸς κινδύνου τῇ πόλει, καὶ τοῖς ἔχουσι τὰς οἰκίας. Εἰ δὲ παρὰ τὸν ἡμέτερον νόμον γένηται σολάριον, ἢ κλίμαξ, οὐ τὸ γεγονὸς ἐκκοπήσεται μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ τῆς οἰκίας κύριος δέκα χρυσίου λιτρῶν ζημίαν ὑποκείσθω. καὶ ὁ διατυπώσας ἀρχιτέκτων, ἢ ἐργολάβος, ἑτέρας δέκα χρυσίου λίτρας καταθήσει. καὶ ὁ ἐργασάμενος τεχνίτης, οὐκ οἷός τε ὢν διὰ πενίαν ζημιοῦσθαι, τὸ σῶμα αἰκισθεὶς, τῆς πόλεως ἐξελαθήσεται. Περὶ τούτοις παρακελευόμεθα, μηδενὶ ἐξεῖναι πολλοὺς ἐφεξῆς χίονας σὺν τοῖς δημοσίαις σοαῖς, ἀπὸ τοῦ κελουμένου μιλίου ἄχρι τοῦ κελουμένου καπετωλίου, ἢ φράττειν οἰκήμασιν οὐ σανίσι μόνοις, ἢ καὶ ἄλλοις σὺν μέσῳ τῶν κίονων κατασκευαζομένοις. ἀλλὰ μὴν τὰ τοιαῦτα οἰκήματα μὴ ὑπερβαίνειν πλάτος μὲν ποδῶν ἓξ σὺν τοῖς τοίχοις, ἐπὶ τὴν πλατείαν, ὕψος δὲ ποδῶν ζ. σὺν παντὸς δὲ τρόπου διὰ τεσσάρων κίονων τὰς παρόδους ἐλευθέρας καταλείπεσθαι, τὰς ἀπὸ τῶν σοῶν ἐπὶ τὰς πλατείας. κελλαπίζεσθαι δὲ τὰ τοιαῦτα οἰκήματα, ἤτοι ἐργαστήρια, μαρμάροις ἐζωθεν, ὥσε κάλλος μὲν διδόναι τῇ πόλει, ψυχαγωγὴν δὲ τοῖς βαδίζουσι. Τὰ δὲ σὺν τοῖς ἄλλοις μέρεσι τῆς πόλεως, σὺν τοῖς μέσοις τῶν κίονων τόποις κατασκευαζόμενα ἐργαστήρια, καθάπερ ἂν δοκιμάσῃ τῇ πόλῃ συμφέρειν ἡ σὴ μεγαλοπρέπεια, καὶ τοῦ μέτρου ἕνεκα καὶ τοῦ τρόπου κατασκευάζεσθαι δεσπίζομεν, τῆς ἰσότητος δηλαδὴ πάσης φυλαττομένης, ὥσε μὴ τοῦτο ἐπὶ τιμῶν ὀλιτραπῇ, ἢ ἕτερον κωλύεσθαι. Κἀκεῖνο δὲ νομοθετοῦμεν, ὥσε μὴ τὰς τῶν συκοφαντῶν κακοτεχνίας τοῖς ὀλιτεικέσι λυμαίνεσθαι. πολλοὶ γὰρ φθόνῳ δίκας, σὺν ἀδικήματός τινος, τοῖς οἰκοδομεῖν βουλομένοις ὑφήνοντες, ἀναβολῶν αὐτοῖς αἴτιοι γίνονται. ἔσε τὸν οἰκοδομεῖν ἀρξάμενον, εἶτα κωλυθέντα, καὶ τὸ ἔργον ἀτελὲς καταλιπεῖν ἀναγκασμένον, καὶ πρὸς τὸ δικαστήριον ἀφελκόμενον, τὸ χρήμα, ἐξ οὗ τῶν οἰκίαν ἐγείφν ἤλπισεν, ἀναλίσκειν περὶ τῶν δίκων. καὶ, τὸ πάντων ἀτοπώτατον, μετὰ τὸ ψῆφον νικῶσης ὀλιτυχεῖν, ἔτι καθάπερ ἀλύτοις τισὶ συμπεπλέχθαι δεσμοῖς, τοῦ κωλύσαντος τὸ ἔργον, παρασχήματι μὲν ἐφέσεως τὰς κυρίας ἀναμένοντος, τῷ δ' ἐμποδὼν γίνεσθαι τῇ οἰκοδομίᾳ ἐπὶ τάξις τοῦ γείτονος συμφορᾶς εὑρεμνομένου. Προσάπτομεν τοίνυν ἐπὶ τῶν τοιούτων ὑποθέσεων, εἰ ἔφεσις ὀφείλοιεν κατὰ τῶν τυπωθέντων παρὰ τοῦ διαγνώμονος, ἅμα τῷ δοθῆναι παρὰ τοῦ δικαστοῦ τὴν ἀναφορὰν, ἤτοι τύπον ἐγγράφον, καὶ μὴ παραφιλαχθείσης κυρίας, ἐξεῖναι τῷ γενικικότι καὶ τῷ ἡττηθέντι ἅμα ἢ κατὰ μόνας εἰς τὸ δικαστήριον τῆς σῆς εἰσιένας μεγαλοπρεπείας, καὶ τοῦ ἀντιδίκου κληθέντος, κατὰ τὸ σύνηθες, εἰ ἄπειεσι, τὸν ὅρον τοῦ διαστήματος φανερὸν ποιεῖν, ἵνα τάσης ἀναβολῆς ὀκκοπείσης, νόμιμον ὀλιτεδεῖν πέρας τῇ ὑποθέσῃ. ᾧ μὴ χρῶνος, εἰ τύχοι, παρόντος, ἢ πλησιάζοντος, ἕως περιμένοι τοὺς μακροὺς τῶν ἐμπροθέσμων χρόνους, τὸν οἰκοδομεῖν βουληθέντα, ᾧ μὴ δικαίως κωλυθέντα, ζημίας ἀφορήτους ὑπομένειν. παραπλήσιον δὲ, εἴ τις ὑποθέσῃ τοιαύτη ἐφεῖναι βουληθείη, μεμφόμενος τοῖς παρὰ τῆς σῆς μεγαλοπρεπείας ἐψηφισμένοις, παρὰ χρῆμα τῶν κεκλουμένων consultationa γίνεσθαι, ᾧ δίδοσθαι, καὶ αὐτῷ ᾧ τῷ γενικικότι σκοπεῖσθαι κατὰ τὸ εἰωθὸς τὴν ψῆφον, σὺν τῷ δείφ ἡμῶν παλαιῷ, μηδεμιᾶς ἀναβολῆς γινομένης. Γινωσκέτωσαν δὲ πάντες, ὅσοι κωλύειν ὀλιτχειροῦσι τοὺς οἰκοδομοῦντας, ὡς ἡττηθέντες τοῖς ζημίαις αὐτοῖς πάσας τὰς συμβάσας καταθήσουσι, καὶ τὴν τῶν ὕλῶν τιμὴν, ἃς εἰκὸς διαφθαρῆναι, ἢ χείρους γίνεσθαι σὺν τῷ τῆς δίκης χρόνῳ· ᾧ τῶν οὐ δικαίως ἐπιχρησάντων οἰκοδομεῖν, εἰ ἠττήθεισαν. ᾧ τὰς ζημίας τῷ κεκωλυκότι τὸ οἰκοδόμημα ᾧ δίκην ἐταξῆναι περὶ τούτου ἤνεγκασμένῳ, κατατιθέντων. πᾶσαν μέντοι τοιαύτην δίκην ἐξαφίσεως μόνῳ τοῦ δικαστηρίου τοῦ θεοῦ μεγέθους κρίνεσθαι κελεύομεν, ᾧ μήτε ἄλλον τινὰ τῶν σὺν δέξαν ἀρχόντων ἀκροάσασθαι τοιαύτης ὑποθέσεως, μήτε τινὰς τῶν ἀγωνιζομένων τοιαύτην ὑπόθεσιν, ἐγκλείας ἢ φόρῳ χρῆσθαι παραγραφῆ. ἕνεκα τοῦ μὴ δικάσασθαι, ἢ μὴ καταδίκην τὰς ζημίας, ὅσας δοῦναι τῇ ψήφῳ τοῦ ἐνδοξοτάτου ἐπάρχου τῆς πόλεως, ἢ τοῦ παρ' αὐτοῦ δοθέντος διαστήματος προσχωρεῖν, ἀλλὰ τὴν ἀπαίτησιν ὑπομένειν τὸν ἡττηθέντα, διὰ τῆς τάξεως τῆς σῆς μεγαλοπρεπείας, μηδενὸς ἐπὶ τούτῳ χρεμένου φόρου παραγραφῆ. Προσείτω δὲ ἡ σὴ μεγαλοπρέπεια, τοῦ μὴ τινὰς τῶν ἐργολάβων ἢ τεχνιτῶν, ἀβασμένους ἔργου, τοῦτο καταλιμπάνειν ἀτελές· ἀλλ' αὐτὸν μὴν τὸν ἀρξάμενον λαμβάνοντα τὸν μισθὸν, ἀναγκάζετω πλήρουν τὸ ἔργον, ἢ διδόναι τὴν ὀτεδεῖν συμβαίνουσαν ζημίαν τῷ οἰκοδομοῦντι, καὶ πᾶσαν τὴν σὺν τοῦ μὴ τὸ ἔργον πληροῦσθαι γινομένην βλάβην. εἰ δὲ πένης τὲ εἴη τυχὼν ὁ τοῦτο ἁμαρτὼν, πληγάσι λαμβανέτω, καὶ σκεβαλλέσθω τῆς πόλεως. μὴ κωλυέσθω δὲ ἕτερος τῆς αὐτῆς τέχνης τὸ παρ' ἑτέρου ἀρξθὲν ἐκπληροῦν. ὅπερ ἐγνωμὼν τολμᾶσθαι κατὰ τῶν οἰκοδομούντων οἰκίας παρὰ τῶν ἐργολάβων τεχνιτῶν, οὔτε αὐτῶν τὸ τέλειον ὀπτιδέντων ὅις ἤρξαντο ἐργάζεσθαι, οὐδὲ ἑτέροις τὰ αὐτὰ ἔργα ἀναπληροῦν συγχωροῦντων, ἀλλὰ σκεγκεῖν ἀφόρητον ζημίαν σὺν τοῦδε τοῖς τὰς οἰκίας κατασκευάζουσι μηχανωμένων. ὁ δὲ παραπτούμενος τὸ παρ' ἑτέρῳ ἀρχθὲν σκπληρῶσαι δί' αὐτὸ τοῦτο ὅ, τι ἕτερος ἤξατο, ᾧ αὐτὸς παραπλησίαν τῷ καταλιπόντι τὸ ἔργον ὑπεχέτω δίκην.

C

ANTONIVS CONTIVS *iuris studiosis.*

QVid in hac lege restituenda, vel in Latinum sermonem transferenda præstiterimus, experiemini, si hanc nostram operam cum editione Portana & Scringeriana conferetis. nam in vtraque sequens constitutio erat acephala, & in altera ita corrupta & translata, vt magna ex parte aieret quæ hæc negat, negaret quæ hæc asserit. En quanta in legibus vel edendis vel transferendis cautio. vtraque etiam editio, prima ipsius constitutionis verba in inscriptionem ipsius transtulit. altera sic, A'δαμαντίῳ ἐπάρχῳ πόλεως, ᾧ δικῶν. Εἰρήνης ἀπολούοντες *&c. Altera verò sic,* A'δαμαντίῳ ἐπάρχῳ πόλεως καὶ δικῶν εἰρήνης ἀπολαύοντι. Τὸν παρόντα *&c. Qui error ei contrarius est qui ante Holoandrum obtinuerat in principio constitutionis de Iustinianeo codice confirmando: vt illa verba inscriptionis, Ex præfecto huius almæ vrbis, in textum ipsius constitutionis irreperent, hoc modo, Ex præcepto huius almæ vrbis, &c. Quis autem vnquam appellari audiit præfectum vrbis, præfectum iudiciorum, aut iudiciorum pacis? Itaque quamuis sola coniectura adiutus sim in huius legis principio restituendo, omnibus tamen vobis probatum iri iudicium meum spero. Est autem elegantissima lex, & ad multos iuris articulos controuersos, siqua alia, apprime vtilis. Sequitur superior lex in Latinum sermonem conuersa per Antonium Contium iuris antecessorem in metropoli Biturigum.*

Imp.

XII. Imp. ZENO Adamantio Præfecto vrbis.

Huius constitutionis meminerunt in Nouell. Iustiniani 63. & 165. quas & ampliorem huius legis cognitionem conferre non inutile fuerit.

ET litibus & extraneis bellis populos nobis subditos eximere pacis studio volentes, passim leges scribere optamus, & hanc subinde ferimus legem dilucidè admodum demonstrantem & quæ tua magnificentia suggessit, & prudentissime ambigua definientem: parumque recedentes à ciuilibus verbis, ijs quæ vulgo notiora sunt vtemur, vt quicunque in hanc legem fortè inciderit, alio minime indigeat auxilio.

Sanè ex relatione magnitudinis tuæ cognouimus, diuinam legem immortalis memoriæ patris nostri Leonis, quam super his posuit qui in hac gloriosa vrbe ædificare voluerint, ambiguam esse. Et nos itaque præcipimus, vt qui proprias domos renouare cupiunt, veterem formam nullatenus excedant: vt nec hi qui nouas ædificant, lumen aut prospectum vicinis auferant, secundum ea quæ olim constituta sunt. Non autem adiecerim etiam oportere illud obtinere, qualeque ius is qui ædificat habeat, cum facultatem habeat ex pacto vel stipulatione mutandæ si velit veteris formæ. Tunc enim sancimus, si pactum vel stipulatio ædificanti suffragetur, licere ipsi secundum pacti vel stipulationis robur ædificare, etiam si officere vicinis quibus pactum aduersatur, exinde videatur. Sed cum nostra constitutio dicat duodecim pedes oportere relinqui ab eo qui ædificaturus est, inter propriam & vicini domum, & plus vel minus adijcias, quod magnam profecto cautionem † facit (nihil enim dubium aptum est ad tollendam ambiguitatem) perspicue iubemus duodecim pedes esse intermedios inter vtramque domum, incipientes quidem à superposita fundamentis ædificij parte, eademque obseruatione perseuerante ad summum vsque altitudinis culmen. & ei qui hoc in posterum obseruauerit, licere domum in quantam voluerit altitudinem excitare & attollere, & feneſtras fabricare tam quæ prospectiuæ * dicuntur, quam quæ luciferæ," secundum diuinam constitutionem, siue nouam domum velit extruere, siue veterem instaurare, siue ex incendio collapsam exædificare: Nulla licentia ex hoc spacio concessa tollendi vicino directum & omni ex latere domus inuiolatum in mare prospectum, quem domi stans vel sedens habet, neque detorquendi hunc ipsum prospectum, ita vt cogatur ex obliquo mare aspicere. Quod autem ad hortos atque arbores attinet, nec aliquid in superioribus constitutionibus comprehensum est, * nec de his hic aliquid addetur: neque enim cõuenit. Nulli autem liceat ædificanti domum iuxta compitum forte aut angiportum vel plateam, duodecim pedibus latiorem auferre partem plateæ vel compiti, & proprio superaddere ædificio. Non enim quæ ad rempublicam pertinent, minuere, & ædificantibus diuidere volentes, duodecim pedum interuallum in medio domorum definiuimus, sed ne angustiora sint domorum interualla. si autem maius sit spacium maneat vetus distantia. non enim eam minui concedimus, sed seruari vrbi propria iura. Si autem vetus ædificium secundum veterem formam tale erat, vt minus esset domorum abs se inuicem spacio duodecim pedum interuallum, ne liceat præter veterem formam in altitudinem ædificium erigere, vel feneſtras facere, nisi decem pedes in medio intercedant. tunc enim prospectiuas is qui ædificabit, non poterit facere, nisi antea quoque fuerint, vt dictum est. Luciferas vero faciet vtique sex pedum ab imo in altum interuallo: eo tamen non audente vllo modo facere id quod vocatur pseudopatum (id est falsum aut fictitium tabulatum aut patimentum in ipso ædificio) & ita ab hoc pseudopato ad sex pedum altitudinem luciferas feneſtras excitare, & sophisticè legem interpretari & cauillari. Si enim hoc liceat, eueniet iterum vt luciferæ æquent prospectiuarũ vtilitatem, & vicino noceant. quod quidem fieri prohibemus, nullatenus competens ædificantibus vel ex pacto, vel ex stipulatione ius tollentes, si quod tale prorsus competat. Insuper cum prior lege cautum sit, centum pedes altas domos combustas instaurare licere, etiam si alteri prospectum in mare prohibeant: hanc etiam tollentes ambiguitatem, constituimus hoc obtinere tam in his quæ post conflagrationẽ renouatæ sunt, quàm quæ nunquam antea fuerunt, & nunc primùm extruuntur. Sed & in his quæ nullam ignis iniuriam senserunt, vetustate autem aut alia quacunque causa defecerunt, & in omnibus omnino domibus quæ ædificantur, si centum pedum spatium relinquatur inter circumiacentia loca, omni impedimento cessante fiant ædificia, etiam si alijs domibus prospectum in mare adimant. Prospectum autem hunc liceat auferre à solis culinis vel latrinis, vel secessibus, vel scalis, vel traiectibus ad sola diuerticula vicorum pertinentibus, vel balterniis, quamuis & intra centum pedes velit quis ædificare, si modò tamen duodecim pedes in medio intercedant. Hæc autem obseruari volumus quando nullum adest pactum quod ædificare volentem adiuuet. Qui autem ex pacto vicini ædificant, intra definitum ab eis modum ædificent. tunc enim & eo non custodito spacio permittimus attollere ædificia, etiam si prospectum adimant iis qui consenserunt & pacti sunt, aut qui in eorum domos successerunt: quandoquidem competentia iam quibusdam ex conuentione iura, per generalem auferri legem non oportet. Item illud etiam statuimus, ne ea quæ vocantur solaria, post hanc legem ex solis lignis & tabulis construantur, sed ad eorum quæ Romanensia dicuntur modum & figuram ædificentur, & inter duo solaria ex aduerso sese spectantia, decem pedes relinquantur. sin hoc præ loci angustia fieri non possit, tunc solaria fiant οὐ παραλλαγῆς, hoc est vt se inuicem non ex aduerso vel οὐ παραλλήλου respiciant, sed alternis, & ex obliquo atque transuerso. Si verò spacium medium decem pedes non excedat, tunc nulla ex parte nec aduersa nec transuersa liceat solaria aut meniana" fabricare. Quæ verò secundum suprascriptam formam ædificabuntur, iubemus alta esse ab imo solo pedes quindecim, & eorum quidem columnas lapideas aut ligneas ita solo imponi iubemus, vt non ad cathetum siue perpendiculum stent, sicuti nec muros, vt nec aer qui est sub illis in superiore parte, vt dictum est, constitutis solariis, obturetur, nec ex hoc angustior fiat angiportus, & publicum iter. Prohibemus autem & scalas à solo angiportus inchoare, & ad solaria ducere, ita vt tam ex impensa

" ἐξώσας *verti meniana. sic enim appellari scribit Honorius imperator. l. Meniana. C. cod. tit. & ita hoc etiã docet Hamenopulus lib. 2. c. 4. Cõstit.*

& præparatione firmiore, quàm quòd non ita proxima sint inter se solaria, breuiora & rariora & extinctu faciliora exigne pericula ciuitati, & his qui domos habent, immineant. Si autem contra nostram hanc legem fiat solarium vel scala, non id solum quod factum fuerit, detruncabitur, sed etiam ædificij dominus decem auri librarum pœnam expectabit: & qui designauit architectus, aut qui opus recepit, alias decem auri libras persoluet: & qui fabricauerit artifex, si per inopiam non potuerit pœniam soluere, corpore luens à ciuitate fiat extoris. Præterea iubemus nemini licere multas ex ordine collocatas columnas in publicis porticibus & stationibus ab eo quod vocatur Milium, *vsque ad Capitolium obstruere ædificijs, vel solis etiam tabulis, vel alijs quibusuis rebus in medio columnarum extructis: sed ipsa quidem ædificia non excedant in latitudine pedes sex, comprehensis etiam parietibus plateam versus: in altitudine verò pedes septem. Omnimodo autem volumus per quatuor calumnarum ordines relinqui à porticibus ad plateas liberum iter: decorari quoque huiusmodi tabernacula siue officinas exterius saltem marmore, vt & ciuitati sint decori, & transeuntibus voluptati. In reliquis autem ciuitatis regionibus extructas in mediis columnis officinas, prout vrbi esse vtile, & quatenus & quomodo existimaueris, extrui sanciemus, omni æqualitate seruata, ne quod vni permittitur, cæteris prohibeatur. Et hoc quidem constituimus, vt ne calumniantium dolis & machinationibus, æquis & bonis viris periculum struatur. Multi enim ædificaturis, lites, non ex iniuria aliqua accepta, sed per inuidiam substruentes, intermissionum illis causam præbent: vt eum qui iam cœperat ædificare prohibitum, & opus imperfectum relinquere coactum, & in ius tractum, pecuniam ad ædificationem repositam, litigando consumere cogant: & (quod omnium incommodissimum est) postquam victricem sententiam retulit, adhuc quasi indissolubilibus vinculis obligari contingit, dum appellationis prætextu tales dies expectare cogitur, & ex hac frustratione, & ædificationis interruptione voluptatem capit eius aduersarius. Adijcimus itaque in eiusmodi casibus, vt si appellatio ab his quæ ab arbitro definita sunt, interceſſerit, simul atque missa fuerit ad iudicem relatio vel forma scriptis redacta, licere victori & victo, non obseruato legitimo appellationis introducendæ tempore, vnà cum aduersario vel soli ad tuæ magnificentiæ tribunal accedere, & aduersario ex more vocato, si absit, terminum rei controuersæ facere: vt omni mora absciſſa, legitimus liti finis imponatur: ne hyeme, si ita acciderit, præsente vel imminente, dum longos appellationum dies statos expectare cogitur is qui iniustè ab incepto ædificio prohibitus est, damna intolerabilia sustineat. Quod autem est proximum, si etiam quis in huiusmodi controuersijs appellare * voluerit, conquerens de magnitudinis tuæ sententia, illico eam quam dicunt consultationem fieri iubemus: & dari tam victo quàm victori, vt de more sententiam ipsam accuratius expendant in sacro nostro palatio, omni mora cessante. Nouerint autem quicunque ædificanteis impedire præsumpserint, quòd si victi fuerint, & omne quodcunque contigerit damnum refarcient, & materiæ precia quam probabile erit corruptam aut deterioratam esse inter litium moras, rependent. Quod autem ad eos qui iniuste ædificare tentauerint, attinet: & hi si victi fuerint, damna ei qui ædificium prohibuerit, & causæ ideo adesse coactus fuerit, refundent. Omnem autem huiusmodi controuersiam in solo magnitudinis tuæ iudicio decidi præcipimus: & neque vlli cuiquam illustrium magistratuum audire huiusmodi causas, neque ex hac causa litigantes, militiæ vel fori præscriptione ad detrectandum iudicium vel sumptuum & damnorum, quæ sententia gloriosissimi præfecti vrbis, aut ab ipso dati cognitoris contineburtur, solutionem detrectandam permittimus, sed exactioni eos subijci volumus, qui ex decreto magnificentiæ tuæ victi fuerint, nemine ad hoc fori præscriptione vtente.

Prouideat autem magnificentia tua, ne quis redemptorum aut fabrorum aut artificum, opus à se inchoatum relinquat imperfectum, sed vt accepta mercede opus quod incepit perficere cogatur: vel omne damnum quod inde ædificare volens acceperit, & quidquid omnino dispendij sensit, ex eo quòd opus perfectum non fuerit, sarciat. Si autem penuria laboret qui ita deliquerit, fustibus cæsus ciuitate eijciatur. Nullus autem id perficere prohibeatur quod ab altero cœptum opus fuerit: quod præsumi cognouimus à quibusdam artificibus vel redemptoribus, nec alios id perficere sinentibus, atque inde damnum intolerabile inferentibus iis qui domos suas fabricari cupiunt. Qui itaque hoc solo recusat opus perficere, quòd ab alio antea inchoatum sit, is eandem pœnam excipiat, quam is excepit qui opus reliquit.

* Hinc clarè liquet licuisse à præfecto vrbi appellare, quod examen aliquando prohibitū fuit: sed postea iterum permissum: Co. Theo. de appellatio. l. 23 l. 2. C. de his qui propter metū iudicis ad appellare ita eo ego minor fuit præfecti vrbis auctoritas, quàm Præf. prætorio. Idem significat Symmachus, & ipse præf. vr. lib. 1 epist. 41. Cōtius.

* Videtur legendum esse miliarium, vt intelligatur hic illa columna aurata quæ in capite fori Romani ad ædem Saturni fixa erat, in qua incisæ omnes viæ Italiæ terminabantur, vt ex Plinio lib. 3 c. 5. Sueton. in Othone, Tacito lib. 15. constat. Cōtius.

C Vm dubitabatur Zenonis. sed vbi est? a
b Manentibus. nota sic
S. de testa. l. sancimus. & de ap. l. præcipimus. in fi. facit ad. l. istam. J. de aquæductu. l. hac lege. li. xj.

† quæ superius inserta est. Contius. † Legend. Adamantiū. Contius.

DE NOVI OPERIS nunciatione.

Quidam habent hic rubricam de noui operis nunciatione: sed non est necessaria, satis enim pertinet hæc lex ad superiorem materiam. Et nota quòd hac nunciatio sit tribus modis: vt. ff. de ope. noui nun. l. de pupillo. §. meminisse.

XIII. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm dubitabatur vtrum constitutio Zenonis † a diuæ memoriæ ad Amantium† præfectum vrbi scripta, quæ de seruitutibus loquitur, localis esset, & huic florentissimæ vrbi dedicata, & deberet illius quidem iura in hac obseruari, antiqua vero, quę contraria sunt, locum habere in prouinciis: indignum esse nostro tempore putantes aliud ius in hac regia ciuitate de huiusmodi obseruari, aliud apud nostros esse prouinciales, sancimus eãdem constitutionẽ in omnibus vrbibus Romani imperij obtinere, & secundũ eius definitionẽ omnia procedere: & si quod ius ex ea lege innouatum est à vetere dispositione, hoc & in prouincijs à præfidibus earum obseruari: cæteris videlicet omnibus, quæ non per Zenonianam legẽ innouata sunt, sed veteribus legibus comprehensa, in sua firmitate in omni loco manẽtibus. b Dat. Kal. Septẽb. Constantinop. post consulat. Lampadij & Orestis. VV. CC.

TITVLVS XI.
DE NOVI OPERIS NVNCIATIONE.

Si nunciator noui operis sit paratus statim de iure suo docere, debet audiri, & de causa cognosci: & intra tres menses terminari: quibus peractis auditur ædificator, si offerat satisfationem de opere demoliendo. Salyc.

De ope-

a DE *operis noui. Prohibere.* per nouam denunciationem. Vel verius dic per veterem. Accursius.

b *Festinare.* si super hoc adeatur.

c *Causam dirimere.* nota speciale contra regulam generalem. S. de iudi. l. properandum, vel certe hic non dicit causam debere finiri intra tres mẽses: sed debere expectari vt probet si velit.

d *Impedimentum.* intra tres menses. sic ergo si ante tres menses, si etiam millies satisfaciat, non tamen permittitur ædificare: nam & hic deproperabat facere opus, & satisfare volebat: non tamen permittitur nisi post tres menses. & sic contradicunt plures leges. ff. de ope. noui nuncia. l. prætor. §. si quis paratus. &. §. hoc autem interdictum. & l. de pupillo. §. si is cui. quibus & alijs pluribus dicitur quòd si ille cui nunciatum est nouum opus, paratus est satisfare, pro satisfacto habetur si nunciator non recipit. Sol. dicunt hic quidam loqui, cum denunciatio facta est per prætorem: ibi per se. Secundi dicunt esse in arbitrio actoris siue nunciatoris, velit recipere satisfactionem vel non: vt si recipiat, statim sit facta remissio, & possit ille ædificare: vt in contrarijs. si vero nolit recipere satisfactionem, sed dicat se incontinenti paratum probare: est audiendus & expectandus per tres menses: & postea si non probauerit, poterit ille ædificare: oblata tamen satisfactione. & sic loquitur hic. & ad hoc est argu. ff. vt in pos. le. l. si is à quo. in princ. &. ff. ad Trebellia. l. ille à quo. §. j. &. ff. ad exhib. l. iij. §. ibidem. Tertij dicunt esse in arbitrio volentis ædificare, an velit statim satisfidare: & sic postea ædificare, an non. argu. ff. de iur. dot. l. plerumque. §. fina. & argu. contrariarum legum. Quarti distinguunt, possideat ædificator locum in quo ædificat, an non. primo casu admittitur statim cum satisfactione, vt in contrarijs. in secundo non, vt hic. Quinti distinguunt, aut ædificat in publico vel priuato. hic in publico, in contrarijs in priuato: vt statim satisfando possit ædificare: vt argu. dictæ. l. prætor. §. hoc autem interdictum. Mediam Ioan. & Hugo probant: secundam probat Azo. ADDITIO. Dynus (vt refert Bart. in. l. prætor ait. §. si quis paratus.) coniungit secundam solutionem istius glossæ. cum tertia, & bona est secundum eundem Barto. Aut ille qui nunciat dicit, ego sum paratus ostẽdere de iure meo, hodie constat, hodie agamus: tunc licet dicat paratus satisfidare, ebet ædificans expectare per tres menses: vt hac. l. & cap. vltimo extra eodem. Si vero dominus nunciat, & statim oblata satisfactione nil dicit: tunc statim fit remissio: & est in electione satisfacientis differre vel satisfidare: vt in contrarijs.

Opus noui si nunciatur dicit, an sit permittitus ædificare si sola satisfactione.

† Ex Cod. Theo. ibid. l. 8.

† Ex Cod. Theo. ibid. l. 5. tit. 11.

† Deest in C. Th. rectè Comin.

† Co. Th. ibid. l. 6.

DE OPERIbus publicis.

De primatis dixit operibus: licet & de publicis misserit: nunc principaliter de publicis.

c PLurimi immunes. Adepti sunt. quod est contra publicam vtilitatem. Accur.

f *Momenti.* illicita ergo concessa non valent. sic &. S. de preci. impe. offe. l. nec damnosa. &. J. de immu. ne. conce. l. j. lib. x. Et nota quòd leges huius tituli non leguntur: quia inutiles sunt.

† Ex Cod. Theo. ibid. l. 11.

g QVæ operibus. Cognoscas. scilicet commentarien. vt ex superscriptione huius l. apparet. & facit. S. de mo. mul. l. pen. Accursius.

h PRætoria. loca vbi residentiudices in cognoscendo: vt &. S. de epis. & cler. l. omnes qui. & ibi, Induxerunt Iesum in prætorium. & facit supra de offi. rect. proui. l. nulli.

Prætorium quid sit.

† Ex Cod. Theo. ibi. l. 22. vbi legitur Ituæ. Procule Kariss. nobis, erat autẽ is Proculus Præf. vrbis Cõstantinopolitanæ: vt Cod. Th. l. 5. x. 25. liquet. Cõtius. Affic ergo ratione publicæ vtilitatis cessat præscriptio: & vide bonã vl. in c. cũ nõ liceat. exta de præscrip.

† C. Th. ibi l. 13.

I. Imp. IVSTINIANVS. A. Ioanni præfecto prætorio.

EOperis nouinunciatione quandam antiquis ortam fuisse dubitationem, nostra cognouit tranquillitas: dicẽtibus, si quis denunciationẽ ad inhibendum opus miserit, nõ posse eum post annũ elapsum ex quo denunciatio missa est, iterum ædificationem prohibere. a ¶ Quod dupliciter iniquum nobis esse videtur. siue enim non rectè opus prohibuerit, decet nõ per totum annum hoc impediri: siue rectè denunciationem emiserit, etiã post annum licentiam habere ædificationem prohibere. Talem igitur iniquitatẽ inhibentes, sancimus, si quis denũciationem emiserit, in hac quidẽ regia vrbe præfectum vrbi festinare b: in prouincia vero rectorẽ eius intra trium mensiũ spacium causam dirimere c. sin vero aliquod fuerit quocumque modo ad decisionem ambiguitatis impedimentũ, d licentiã habere eum qui ædificationem deproperat, opus de quo agitur efficere, prius fideiussore ab eo dato officio vrbicariæ præfecturæ, vel prouinciali: vt si non rectè ædificauerit, omne opus quod post denũciationem fecerit, suis sumptibus destruet. Sic enim & opera nõ per inanes denunciationes prohibebuntur, & rectè denũciantibus cõsuletur. Dat. XII. Kalen. Nouemb. Cõstantinop. post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC. anno secũdo.

TITVLVS XII.
DE OPERIBVS publicis.†

Index non potest immunitatem concedere ab opere publico. Salyc.

I. Impp. CONSTANTIVS & CONSTANS AA. [ad Catulinum.]*

PLurimi immunitates operum publicorũ cõcessione iudicũ adepti sunt e: & ideo iubemus in posterũ illicitas immunitates nulli f esse mo

*In Co. Th. legitur, Hanc Catuline Karissime nobis. Contius.

méti. Dat. VI. Ka. Au. Sirmij, Vrso [Lupulo] & Polemio Coss.

Impensa de qua constat, à commentariensi est approbanda. Salyc.

II. Idem AA. ad Marcellinum com. Orientis.†

QVę operibus publicis impensa cõstiterit, accepto ferri oportere cognoscas g. D. V. Non. Oct. Constantino. Limenio & Catulino Conss.

Prætoria & domus publicæ non debent in vsus priuatos conuerti. Salycetus.

III. Idem AA. Edicio præfecto Aegypti.†

PRætoria h iudicum & domus publicas oportet publico iuri atque vsui semper vindicari. PP. IIII. Non. Decemb. Antiochiæ Maurtino & Nenira Consulibus.

Sumptu publico non potest index nouum opus inchoare sine principis licentia, sed antiqua restaurare sic. Salyc.

IIII. Impp. VALENTIN. & VALENS. AA. ad Symmachum præf. vr. †

INtra vrbem i Romam veterem & nouã nullus iudicũ nouum opus informet, quoties serenitatis nostræ arbitria cessabũt: nisi ex suis pecunijs huiusmodi opus cõstruere voluerit. ¶ Ea tamẽ instaurandi, quæ iam deformibus ruinis intercidisse dicuntur, vniuersis licẽtiam damus. Dat. VIII. Kaled. Iu. Philippis, Diuo Iouiano & Varroniano Conss.

Etiam per principis rescriptum non licet occupare locum publicum & ligeam. lo contra decorem faciem ciuitatis, nec allegari potest præscriptio. h. d. no. Salyc.

V. Impp. GRATIA. VALENTIN. & THEODO. AAA. ad Proculum. †

PRæscriptio temporis iuri publico nõ debet obsistere, sed nec rescripta l quidem. atque ideo diruenda sunt omnia quæ per diuersas vrbes vel in foro vel in publico quocunque loco cõtra ornatũ & commodum ac decoram faciem m ciuitatis extructa noscuntur. Dat. III. Id. Iun. * Constantinop. Merobaude. ij. & Saturnino Conss.

Ad constructionem aquæductus vel portus, seu murorum refectionem quilibet conseruetenetur: non obstante dignitatis priuilegio. Sal.

VI. Idem. AAA. Cynegio præfecto prætorio.†

AD portus & aquęductus & murorũ instaurationem siue extructionẽ, omnes

Ad portus.

† Ex Cod. Theo. ibid. l. 14.

k *Rescriptio temporis. Obsistere.* contra supra de præscriptio. xxx. annorum. l. omnes. sed hic loquitur de locis publicis. sic. ff. de via publica. l. pe. &. ff. de vsuca. l. fi. Accursius.

l Sed nec rescripta. concordat supra de preci. impera. off. l. iij. in fi. & supra eo. l. j. & supra si contra ius vel vtilitatem. l. fina.

m *Faciem.* si vero non noceat, non destruitur, sed salarium imponitur: vt. ff. ne quid in loco publico. l. ij. §. si quis nemine.

Certatim qualiter accipitur.

a AD portus. *Certatim.* Ista litera plana est: quia certas operas debet quilibet subiectorum conferre ad prædicta facienda, alibi sic habetur, certatim, id est separatim vel singulariter.

b *Priuilegiis*. immo contra: vt. j. de professo. & medi. l. medicos. lib. x. Sol. illi nō exonerantur ratione dignitatis, sed officij & publicæ vtilitatis. Vel speciale est quod hic dicit, in portubus & aqueductu & muris: vt &. ſ. de sacr. san. eccle. l. ad instructionē. &. j. de aquæductu. lib. xj. l. ad rem. &. j. qui. mu. ex. l. fi. li. x. & j. de colla. fun. pa. l. fin. lib. xj.

† Cod. Theod. ibid. l. 24.

†al. decreta, Comitis.

OMnes, contra Gabrielem de Organo. Accursius.

d *Annos quindecim.* nota speciale. aliàs xl. annis currit præscriptio contra rempublicam: vt. ſ. de præscript. xxx. an. l. omnes. Item not. intra quantum tēpus firmetur opus.

c SIquando. *Auctoritas.* facit. ſ. de appella. l. in offerendis.

† Ex Cod. Theod. ibid. l. 30.

f SI qui. *Obnoxij.* facit ff. e. l. opus. in fin. &. l. nec præsidis.

g NE *splendissimæ. Tertiam partem.* vt & ſ. de vectig. l. fin. sic faciunt clerici in decimis.

Thermæ quæ dicantur.

h *Et thermarum*. loca publica ad balneandum. & facit in authent. de coll. §. iubemus. col. ix.

†Cod Theo. meriti.

i OMnes. *Renouare.* principis vel præsidis auctoritate: vt. ff. de re. diui. l. antepen.

k *Pacto.* id est modo.

l *Imperauerit.* sic in authen. de man. princ. §. deinde competēs. colla. iij. & facit. ſ. de vecti. & com. l. j.

†Ex Cod. Theo. ibid. l. 31.

m *Immunitate.* sic. ſ. e. l. ad portus.

n NEmo. & facit. ff. eo. l. opus. &. l. penult. & de leg. j. cætera. §. item quæritur. Accursius.

o *Manebit.* id est detinebit.

P AEdificia. Not. ad multa. Accursius.

q *Parapetasia*. Græcum.

r *Diui.* id est non debent in illis operibus collocare alia corpora quæ sunt reipublicę, id est materiā vel lapides vel huiusmodi, nisi &c.

certatim[a] facta operarum collatione instare debent, neque aliquis ab huiusmodi cōsortio dignitatis priuilegijs[b] excusari. Dat. XV. Kalend. Februar. Constantinopo. Richomere & Clearcho Conss. A

Ille qui præest operi publico construendo, tenetur de operis vitio intra quindecim annos in futurum apparituo. Salye.

VII. Iidem AAA. Cynegio præfecto prætorio.†

1 OMnes[c] quibus vel cura mandata fuerit operū publicorum, vel pecunia ad extructionem solito more credita, †vsque ad annos quindecim[d] ab opere perfecto cum suis hæredibus teneantur obnoxij: ita vt si quid vitij in ædificatione intra præstitutum tempus peruenerit, de eorum patrimonio (exceptis tamen his casibus qui sunt fortuiti) reformetur. Dat. III. Nō. Febr. Constantinop. Arcadio A. I. & Bautone Conss. B

Licentia diruendi domos alienas pro fabricatione operis publici, non extenditur ad domos excedentes quinquaginta libras argenti: ideo tūc princeps est consulendus. Salycetus.

VIII. Imppp. THEODAR-CAD. & HONOR. AAA. Aureliano præf. vrbi.†

1 SIquando concessa à nobis licentia fuerit extruēdi: id sublimis magnificentia tua sciat esse seruandum, vt nulla domus inchoandæ publicæ fabricę gratia diruatur: nisi vsque ad. L. libras argenti precij æstimatione taxabitur. C

¶ De ædificijs vero maioris precij † ad nostram scientiam referatur: vt ibi amplior poscitur quantitas, imperialis extet auctoritas.[e] Dat. III. Kalen. Mart. Constantinop. Theodosio. A. III. & Abundantio Conss.

Maiestatem principis lædit qui nomen suum in opere publico inscribi facit. Salye.

IX. Idem AAA. Rufino. præfecto prætorio.†

SI qui iudices perfecto publicis pecunijs operi suum nomen sine nostri numinis mentione inscripserint, maiestatis teneantur obnoxij.[f] Dat. III. Non. Iul. Constantinop. Arcadio. III. & Honorio. II. AA. Conss. D

Ad refectionem publicorum mœnium & thermarum, princeps deputat tertiam partem reditum feudorum reipublicæ illius ciuitatis. Salycetus.

X. Impp. ARCADIVS & HONORIVS AA. Eusebio comiti sacrarum largitionum.

NE splendissimæ † vrbes vel oppida vetustate labātur, de reditibus fundorum iuris reipublicæ tertiam partem[g] reparationi publicorum mœnium, & thermarum[h] substitutioni † deputam[i]. Dat. XI. Kalend. Iul. Mediolani, Olybrio & Probino Conss. †aliàs restitutioni.

Incolæ ciuitatis debent pro rata sui æstimi conferre ad constructionem operis publici. Salycetus.

XI. Iidem AA. Cæsario præfecto prætorio.† † Ex Cod. Theod. ibid. l. 34.

2 OMnes prouinciarū rectores literis monean-tur, vt sciant ordines atque incolas vrbium singularum muros vel nouos debere facere, vel veteres firmius renouare,[j] scilicet hoc pacto[k] impendijs ordinandis, vt adscriptio currat pro viribus singulorum, deinde adscribantur pro æstimatione operis futuri territoria ciuium: ne plus poscatur aliquid quàm necessitas imperauerit,[l] néue minus, ne instās impediatur effectus. Oportet nanque per singula non sterilia iuga † certa quoque * distribui, vt par cunctis prębendorum sumptuum necessitas imponatur: nemini excusatione vel alia præsumptione ab huiusmodi immunitate[m] præbēda. Dat. VIIII. Kalen. April. Arcadio IIII. & Honorio III. AA. Conss. † *recte iuga non iugera.* *quæque, in manuscrip. et Cod. The.*

Iudices non possunt sua auctoritate opus nouum inchoare: nec ornamenta ædiū de suo loco transferre sub pœna hic posita Salye.

XII. Iidem AA. Theodoro præfecto prætorio.† † Ex Cod. Theodos. ibid. l. 37.

NEmo[n] iudicum in id temeritatis erumpat, vt inconsulta pietate nostra, nouī aliquid operis existimet inchoandum: vel ex diuersis operibus ornamenta, aut marmora, vel quamlibet speciē quæ fuisse in vsu & ornatu probabitur ciuitatis, eripere, vel aliò transferre sine iussu sublimitatis tuæ audeat. Etenim si quis contra fecerit, sex libris auri multabitur. Similis etiam condemnatio ordines ciuitatum manebit,[o] nisi ornamentum genitalis patriæ decreti huiusmodi auctoritate defenderint. ¶ Horreorum autem vel stabulorum fabricas, arbitratu proprio prouinciarum iudices studio laudādæ deuotionis arripiant. Dat. III. Kal. Ian. Mediolani, Honorio IIII. & Eutychiano Conss.

Ædificia cohærentia operibus publicis propter quæ formidari possunt incendia vel insidiæ, vel per quæ angustentur spacia platearum, debent prosterni & diruī. Salycetus.

XIII. Iidem AA. Seuero. P. V.† † Ex Cod. Theodos. ibid. l. 39.

AEdificia[p] quæ vulgo parapetasia[q] †nūcupantur, vel si qua alia opera mœnibus vel publicis operibus ita sociata cohærent, vt ex his incendiū vel insidias vicinitas reformidet, aut angustētur spacia platearū, vel minuatur porticibus latitudo: dirui rac prosterni præcipimus. Dat. VI. Id. Octobris Cōstantinop. Honorio A. IIII. & Eutychiano Conss. †ſic Cod. Theodoſ. at in codicibus Iuſtinia. manu ſcript. eſt parareſid.

Concessio generalis facta à principe de opere publico, intelligitur de destructo & diruto, quod tamen non sit in vsu publico. Salye.

XIIII. Iidem AA. Eutychiano præfecto prætorio. † Ex Cod. Theodoſ. ibid. l. 40.

SI aliquando[s] homines emergant qui à nostra clementia opus publicum sibi præberi postulauerint: non nisi diruta penitusque destructa, & quę parum sunt in vsu ciuitatum, percipiant: intimandis huiusmodi rescriptis iudicio amplissimę tuæ sedis. Dat. Idib. Decemb. Honorio A. IIII. & Eutychiano Conss.

Quando opus publicum indiget reparatione, licitum est imaginem principis eo inconsulto deponere: debet tamen postea in suum locum reponi. Salycetus.

XV. Iidem AA. Aemiliano præfecto prætorio.† † Ex Cod. Theodoſia. l. 44.

2 SIquādo[t] vsus exegerit vel porticus vel quassibet ædes ętatis senio[v] seu fortuitis cōcussas casibus

s *Si aliquando*. facit infra eod. l. fi. in princip.

t *Siquando*. facit. ff. eod. l. opus. &. l. fina. §. j.

v *Senio*. id est vetustate.

a QVicunque. Plana est, & bona.

b TVrres. Nota ex hac lege quòd turres & portæ Sarraliorum, siue turres ciuitatis eorum debent vsui deseruire, quorū in terrulis suut ædificatæ. h. d.

c QVia plurimæ. Localis est hæc lex.

d *Zenzippi*. nomen ciuitatis.

e QVi sine. Plana est. & facit supra e. l. nemo.

† Ex Cod. Theodoſia. ibid. l. 47.

f *Basilicam. Stationes.* Not. contra illos qui in territorio ecclesiæ iuxta ecclesiam fabricant stationes. Item not quòd sequitur, ne in eam equos, &c. H.

g NEmini. Cōcordat. ff. eo. l. opus. & l. pen. & fi. in prin &. ſ. eo. l. intra. & l. nemo. &. l. siquando. j.

h *Perfecta*. quid enim interest, &c. vt. ſ. de natu. libe. l. ſi quis sine lib. in fine.

DE RATIOCINIIS *operum publicorum, & de patribus ciuitatum.*

i VBenus. *Siliquam.* etiam subaudi, id est, nec etiam vnam siliquam, quæ quid sit, dixi. ſ. de epi. & cleri. authen. sed hodie. Siliqua quid sit.

k *Patribus ciuitatum.* id est defensoribus, scilicet suprædictis commemoratis personis, scilicet iudicibus & magistratibus.

l *Deputatis*. scilicet dissentionibus prædictorum operum.

m *Teneri*. vt. ff. de pollici. l. ex pollicitatione. &. l. pactum. sic &. ſ. ad Velleia. l. generaliter. & de dot. promiſ. l. ad exactionem. Accur.

† Ex Cod. Theodoſia. ibid. l. 51.

fibus reparari: liceat etiam inconsulta clemētia nostra cum reuerentia sui, imaginem deponere vel nostram, vel retro principum: reportatamq; post refecta ædificia loco proprio denuo collocare. Dat. V. Kal. Iul. Constantinop. Arcadio A. VI. & Probo Conss. A

Locus ad vsum priuatorum in palatio publico fabricatus, dirui mandatur: & in posterum fieri prohibetur. Salycetus.

XVI. Impp. HONORIVS & THEOD. AA. Monaxio. P. P.† B

QVicunque[a] locus in palatio huius vrbis priuatis ædificijs incommode occupatus est: is quamprimum subrutis omnibus quæ in eo sunt ædificijs, palatio reformetur: quod priuatorum non est parietibus coarctandum. Nam imperio magna ab vniuersis secreta debentur: vt hi tantùm locum habeāt habitandi, quos legitimus maiestatis nostræ vsus, & reipublicę disciplina delegit: in futurum etiam vniuersis ab huiusmodi vsurpatione prohibendis. D. VIIII. Kalend. Mart. Constantinop. Honorio VIII. & Theodosio III. AA. Conss.

Turres & muri pro munitione ciuitatum in terris priuatorum fabricati, illorum vsui debent desservire: & eorum cura & sumptu debent reparari. Salycetus.

XVII. Iidem AA. Anthemio præfecto prætorio.† C

TVrres[b] noui muri qui ad munitionem splendidissimæ vrbis extructus est, completo opere præcipimus eorum vsui deputari, per quorum terras idem murus studio ac prouisione tuæ magnitudinis ex nostræ serenitatis arbitrio celebratur: eadem lege in perpetuum & conditione seruanda, vt annis singulis hi ad quorum iura terrulæ demigrauerint, proprio sumptu eorum instaurationem sibimet intelligant procurandam, eorumque vsu publico beneficio potientes, curam reparationis ac solicitudinem ad se non ambigant pertinere. ¶ Ita enim & splendor operis, & ciuitatis munitio, cum priuatorum vsu & vtilitate seruabitur. Dat. Prid. Non. April. Lucio V. C. Cos. D

Per hanc l. reditus certarum domorum in publica porticu constructarum, deputantur ad lumina præstanda, seu edificia reparanda. Salye.

† Ex Cod. Theodoſia. ibid. l. 52.

XVIII. Iidem AA. Seuerino præfecto prætorio. †

QVia plurimæ[c] domus cum officinis suis in porticibus Zeuzippi[d] esse memorantur: reditus memoratorum locorum pro quantitate quæ placuit, ad prębenda luminaria, & ædificia ac tecta reparanda, regiæ huius vrbis lauacro fine aliqua iubemus excusatione conferri. D. V. Id. Ian. Victore. V. C. Cos.

Quis non potest sibi vsurpare portum vel porticum publicam sine principis licentia, sub pœna infra scripta. Salycetus.

XIX. Impp. THEODOSIVS & VALENTINIANVS AA. Cyro præ. vrb. † † Ex Nouell. Theod.

QVi sine[e] auctoritate diuini rescripti ad iudicium tuæ celsitudinis destinandi, angiportus integros, vel partes suis domibus incluserunt, seu porticus vsurparunt: proculdubio iura pristina sacratissimæ reddere ciuitati iubemus: multa auri quinquaginta librarum non defutura, si quis posthac in similem audaciam prodire tentauerit. Dat. Kalen. Nouemb. Theodosio A. XVII. & Festo Conss.

In domo regia vel in sacra ecclesia non possunt aliculus imagines pingi, nec statuones fieri, nec equi introduci, nec comunia nuptiarum fieri. Sal.

XX. Iidem AA. Cyro. P. V.

BAsilicam inauratam, & marmoribus decoratā, liberam in perpetuum manere, neque alicuius imaginis, aut pictarum cuiuslibet honoris tabularum obumbratione fuscari iubemus, neque in aliqua parte eiusdē basilicæ tabulato quicquam opere stationes[f] ergasteriáve constitui sancimus. ¶ Illud quoque decernimus, ne in eam equos liceat intromitti, vel nuptias celebrari. Dat. XI. Kal. Febr. Constantinop. Valent. A. V. & Anatolio Conss.

Iudex non debet prius opera noua inchoare, quàm inchoata perficere. Salycetus.

XXI. Imperator LEO A. Erythrio.

NEmini[g] iudicum liceat in hac inclyta vrbe, vel in prouincijs noua opera inchoare, priusquam ea quæ incepta inuenerit à decessore, vel prædecessoribus suis vetustate diruta, aut desidia derelicta, diligenti studio instantiaque cōpleuerit: cum ex hoc plurimum laudis acquirat, si ea culta & perfecta[h] reddiderit, quæ vetusta sunt, & instaurationem requirunt, quæque ab alijs initiata & imperfecta resederant. Dat. II. Kalend. Mart. Constantinop. Martiano & Zenone Conss.

TITVLVS XIII.

DE RATIOCINIIS OPERVM PVblicorum, & de patribus ciuitatum.

Prouinciarum rectores & cæteri viri spectabiles prohibentur discussores esse operum publicorum: & etiam siliquam pro solido recipere, vt al. m faciebant: huius rei causa defensoribus ciuitatum imminente. & debitor operis publici etiam ex sola pollicitatione compellitur illud soluere vel implere, nec super erogatione sumptuum operis facti examinari debet ipse: & rectores prouinciarum & cæteri contra facientes puniuntur pœna hic scripta. Salycetus.

I. Imp. ZENO A. Arcadio præfecto prætorio.

IVbemus prouinciarum quidem rectores, & singulæ diœceseos viros spectabiles iudices, id est præfectum Augustalem, & comitem Orientis, & vtrosque proconsules, & vicarios, vnà cum suis apparitoribus pro tenore generalium magnificæ tuæ sedis dispositionū, discutiendis publicis operibus, vel aquæductibus qui ex ciuilibus reditibus, vel à quolibet spontanea munificentia facti sunt vel fuerint, modis omnibus abstinere: nec aliquid quolibet modo vel quolibet tempore in discutiēdo ciuiles reditus, vel facta opera[i], vel quæ fieri adsolent, vnam siliquam[j] sibi ex singulis erogandis solidis vindicādo, aut quodcunque lucrū captando, cum huiusmodi rebus habere cōmune, vtpote patribus[k] ciuitatum, & curę eorum deputatis.[l] ¶ Qui vero opus aliquod pro sua liberalitate se facturos promiserint, licet certū sit eos ex sola pollicitatione vel pactione ad implendum suæ munificentiæ opus necessitate iuris teneri: m nullū tamen eos vel hæredes eorū super facto operę ratiocinium

Cõtinuatio. *Mentionem habuimus supra de Saluiano interdicto, quod pro pignoribus intenditur: vnde occasione sumpta de pignoribus loquamur. Sed quia pignora alia sunt conuentionalia, alia iudicialia: & conuentionalia sæpius celebrantur, à conuentionalibus ordiamur. Azo.*

D*Ebitor.*] CASVS. Obligaui tibi codicem pro.x. & sub vsuris. cessaui in solutione: ita quòd plus est debitum, quàm sit codex. an cedendo tibi codicem, liberor, quæritur? Dicitur quòd non.

a *Profitetur.* Nam & vẽdito pignore personalis actio nõ tollitur: sed eo quod de precio seruari potest, in debitum computato, de residuo permanet integra petitio: vt §. de act. & oblig. l. aduersus. licet Veneti contrarium seruent.

Pignore vẽdito non tollitur personalis actio.

b *Nihilo magis.* id est, non ideo magis: vt ff. si cert. pet. l. creditor. & §. si cer. pet. l. si pro mutua. & ff. de pig. act. si quis in pignore. & facit §. de iure do. impe. l. j. & §. qui bo. ce. l. j.

c *Liberabitur.* id est, remanet obligatus in residuo.

Q*Vanuis.*] CASVS. Obligasti mihi digestũ pro decem, & conuenit si non sufficeret pignus, quòd omnia bona tua essent mihi obligata: postea aliquid ex rebus tuis Titio specialiter obligasti: an ea auocare possim, quæritur? Distinguitur, si sufficit digestum ad debitum, non potero auocare. Vel dic casum aliter vt in glos.

Casum ponit.

d *Quanuis.* Mutuasti mihi. c. pro quibus. c. ego obligaui vineam quandã specialiter quę bene valebat illa. c. Secundo bona mea omnia pro eisdem. c. tibi obligaui generaliter. procedente tempore aliquam rem illorum bonorũ alij obligaui. veniebat primus creditor, & dicebat illam rem sibi obligatam primò: an omnino secundum repellat?

e *Habere.* rigore iuris inspecto.

f *Temperanda est.* de æquitate quæ præualet: vt §. de iudi. l. placuit.

g *Redigere.* quod semper præsumitur, nisi contra probetur à creditore. arg. §. de distract. pig. l. quæ specialiter.

h *Bonis.* generaliter obligatis.

i *Accepisti.* scilicet specialiter tu secundus creditor.

k *Interim.* immo videtur quòd possit eligere an ex speciali vel ex generali velit hypotheca: vt ff. de distrac. pig. l. creditoris. & ff. qui po. in pig. ha. l. qui generaliter. in prin. quæ sunt contra. Sol. illa de rigore: hæc de æquitate: vt hic innuit. vel in illa de distractione pignorum vnus erat creditor tantũ. in alia qui po. in pig. ha. habebat primus tantum generalem: vnde generaliter præfertur secundum Io. vt & §. qui po. in pig. hab. l. si generaliter. hic autem etiam specialem in quibusdam rebus habebat. Item nec obstat in ea. l. qui generaliter. § j. vbi dicit quòd secundus est solus: quia ibi primus quatundã rerũ pure, quarundam sub cõditione acceperat obligationẽ, scilicet si ex primus satisfieri non possit: quod cum possit, soli secundo tenetur.

A

l *Iubebit.* accipe hanc legem possidente debitore. Sed quid si aliquis extraneus possidet, vel creditor primus? Respon. idem Item facit ad l. §. de act. & obl. l. aduersus. & ff. de pigno. act. l. si quis in pignore. & §. de ser. pigno. da. ma. l. iij.

Bald. Vel sic: Specialis hypotheca secundi creditoris præfertur generali prioris si habentis: ex qua potest sibi satisfieri. Salycetus.

II. Iidem AA. Lucio.

Q*Vanuis* d constet specialiter quædam, & vniuersa bona generaliter aduersarium tuum pignori accepisse, & æquale ius in omnibus habere, e iurisdictio tamen temperanda f est. Ideoque si certum est posse eum ex his quę nominatim ei pignori obligata sunt, vniuersum redigere g debitum: ea quæ postea ex ijsdem bonis h pignori accepisti, i interim k tibi non auferri præses prouinciæ inhebit. l PP. II. Kalend. Iun. Chilone & Libone Coss.

B

Ex pacto conceditur potest quòd creditor sua auctoritate rei obligatæ possessionem accipiat: vrbanius tamen facit, si auctoritate prætoris hoc faciat. b. d. secundum Bald. Vel sic: Per pactum simplex de ingrediendo, datur duntaxat licentia ingrediendi: per quam ingrediens excusatur à vi, sed non dat potestatem acquirendi possessionem sine iudice. b. d. secundum Salyc.

III. Iidem AA. Maximo.

C*Reditores* qui non reddita sibi pecunia, conuentionis, legem ingressi possessionem exercent, vim quidem facere non videntur: m attamen auctoritate præsidis possessionem adipisci debent. n PP. Kal. Maij, Antonino. A. II. & Geta. II. Coss.

C

Vbi obligatio principalis est spontanea, præsumitur quòd qualibet accessoria sit sponte contracta. Bal. Vel sic: Necessitas rei familiaris non est iusta causa rescindendi pignoris cõtractum. Bart. Vel sic: Qui pignus dedit creditori aliter mutuare nolenti, non dicitur vim pati. Salycetus.

IIII. Iidem AA. Bellio.

C*Vm* te pecuniam accepisse, & agros tuos obligasse fatearis: non habet rationem cutiuũ: vt §. cod. l. pignoris. & arg. ff. vt in possess. l. is cuius. §. qui in possessionem. E contra videtur quòd non: quia illud pactum emptorem vel alium possessorem non afficit. quod M. dixit argu. §. de act. & oblig. l. eum.

D

n *Debent.* id est, possunt. nam & sine eo possunt: vt dixi. & sic debet, pro potest. ff. de offic. procon. & leg. l. obseruare. §. fi. Sic econtra ponitur potest pro debet: vt §. sine cen. vel re. auth. sed & periculum. Vel debet ex vrbanitate, sic & §. de fur. ciuile. & ar. ff. de re. eorum qui sub tu. vel cura. l. si pupillorum. §. si pupillus. si tamen & suo iure volunt facere, possunt. Sic ergo inciuiliter factum non punitur: quod est not. sic & ff. de sepul. vio. l. iij. §. non perpetuæ. & ff. de relig. & sump. fu. l. si quis sepulchrum. & l. at si quis. §. idem Labeo. & quod me. cau. l. fi. in fine.

C*Vm.*] CASVS. Si propter alimentum familiæ meæ, & sic quasi coactus à te. x. accepero mutuo, & prędiũ meum tibi obligauero: an possim conqueri quasi tibi sim cõpulsus prædium

dium obligare, quæritur? Respon. quòd non: sed debeo pecuniam reddere, & prædium recuperare.

a *Vi.* quia aliter non dabat pecuniam, vel necessitate rei familiaris: vt §. de rescin. vend. l. non idcirco. Accursius.

b *Debitam.* vt & §. ff. de pign. act. l. si rem alienam. §. omnis.

PR*æses.*] CASVS. Mutuaui tibi. x. & prædium mihi obligasti. Titius prædium emit: conuenit te in iudicio super isto fundo: tu accepta pecunia ab eo, passus es te superari, vt sic pignore me defraudares: an sententia lata aduersus te mihi præiudicet in hypothecaria? Dicitur quòd non: cum passus te vinci fueris per collusionem cum aduersario tuo. Viuianus.

c *Exequentem te.* per hypothecariam.

d *Debitorem.* agentem vel conuentum.

e *Tuo.* contra quem modo agis per hypothecariam.

f *Præscriptione.* vt quia non fuerit iuri: vt. ff. de euic. l. si ideo. Vel secundo, quia dimisit labi triennium intra quod debebat causa finiri. vnde integrum ius mansit creditori & etiam debitori. Vel tertio, quia cum creditor esset absens, debitor præsens: & possessor haberet titulum, & præscripsit x. an. contra debitorem præsentem: quod creditori absenti non nocuit: vt. §. si aduer. cred. l. j. & ij. Videtur ergo ex hac. l. quòd nocet creditori aliàs, nisi in his duobus casibus. & sic est contra. ff. de pig. l. si superatus. in prin. & de execu. rei iudi. l. iudicatæ. quæ sunt contra: quibus dicitur indistincte non nocere. Dic ergo: aut debitor prius fuit superatus, & postea obligauit: & tunc obstat exceptio creditori sicut & debitori: vt. ff. c. l. si superatus. §. per iniuriam. Si vero prius obligauit, & postea est superatus: si quidẽ creditore ignorante, non fit præiudicium creditori: vt in contra. &. ff. de excep. rei iud. l. si mater. §. fin. Si vero sciente creditore, tunc præiudicat sibi: nisi in duobus istis casibus: vt hic, &. ff. de re iudi. l. fæpe constitutum. §. sed scientibus. &. ff. de ap. l. ab executore. §. alio. in fine.

IN*summa.*] CASVS. Obligasti mihi prædium pro x. ex quo consueueras soluere aliquid in refectionem: si illud solui, quia tale onus sequitur prædium quocunq; vadat, an in summam computari debeat, quæritur? Dicitur quòd sic. Viuianus.

g *Necessarium.* necesse ergo habet creditor triburorum onera subire, cum sit possessor: vt. ff. de pac. l. interdũ. &. l. epistola. §. j. sicut fructuarius: vt. ff. de vsufru. l. hactenus. quod tamen si soluit, repetit à debitore: vt hic, &. §. de pigno. ac. l. creditor qui. in fin. &. ff. de pig. ac. l. si necessarias. in princ. &. l. si seruos.

VS*ucapio.*] CASVS. Obligasti mihi rem tuam: peruenit ad Titium: Titius eam vendidit Sempronio bona fide emẽti, & eam vsucepit: an extinguatur ius pignoris per hoc quòd desiisti esse dominus, quæritur? Et dicitur quòd non. Vel dic casum aliter vt in glo. Viuianus.

Casum ponit.

h *Vsucapio.* pone casum in quatuor personis. Titius mihi Sẽpronio rem suam mobilem obligauit: hic Titius negligentia desijt possidere, vel quia sine hærede decessit: vt instit. de vsucap. §. quod autẽ. & possessio peruenit ad Cornelium qui alienauit Caio, qui Caius triennio vsucepit. Sunt ergo hic duo iura, scilicet dominium quod est debitoris, & hoc per vsucapionẽ perditur. Item ius pignoris: & hoc non perditur per. l. istam. Nota ergo quòd alienatione legali, scilicet vsucapione, non tollitur ius pignoris, sicut nec alienatione hominis: vt. §. eo. l. debitorem. Est autem vsucapio legalis alienatio: vt. ff. de verb. sign. l. alienationis. Item nota hãc legem habere locum in vsucapione triennij: secus in præscriptione. x. vel. xx. annorum: vt §. si aduer. cre. l. j. &, ij. Sed quæ est ratio quòd ius pignoris tollitur præscriptione & non vsucapione? Respon. ibi est maius tempus: sicque maior negligentia. Est & alia ratio: quia dominium nihil habet cõmune cum causa pignoris, licet enim dominium vsucapiatur triennio, non tamen actio in rem: nisi per quandam consequentiam, non tamen hypothecarię neque principaliter: quia sic nulla actio triennio tollitur, nec per cõsequentiam: vt in rei vindicatione dixi: quia hæc hypothecaria nulla societate domino iungitur, sicut in rem: vt dicto titulo, si aduer. cre. l. j. nota. Item quod si rem hanc mobilem tenuit non solum triennio, sed etiam decennio hic vsucaptor, an tueatur se quia tenuit decennio? P. non, cum in rebus mobilibus non habeat locum præscriptio: vt. ff. de diuer. & temp. præscrip. l. longæ. & supra in quib. caus. cess. long. temp. præscript. l. in seruorum. Sed certe non rei sed actioni dicimus præscribi. sic & supra quod met. caus. l. iij. ideoque prodest ei, vt notaui in d. l. supra si aduer. credi. l. j. Item nonne qui agit, debet probare dominũ debitoreṁ, quod hic facere non potest? Respond. sic, tempore obligationis, non nunc: vt. ff. eod. l. si superatus. &. l. & quæ nondũ sunt. §. quod dicitur. Sed si creditor ab vsucaptore per hypothecariam auocat, tu debitor luere pores: vt ff. de distract. pigno. l. rescriptum. §. j. ibi, & cum per iniuriam &c. nec potest creditor te repellere illa ratione, quia non posset agere debitor contra vsucaptorem: ergo nec contra creditorem: quia illud haberet locum si ageret rei vindicatione: sed hic agit debitor pignoratitia actione ex contractu, vbi agitur etiam si res non fuerit sua, vel desierit esse sua: sicut & commodator & depositor: vt. ff. commod. l. ita vt si fur. &. ff. depositi. l. j §. si prædo. & de pigno. actio. l. si rem alienam. §. is quoque. Sed nonne vsucaptor à debitore recuperat per actionem in rem? Respon. sic: & est similis circuitus, vt. ff. de condict. indebit. l. indebiti. §. fina. &. ff. qui po. in pignor. ha. l. Claudius. Est ergo consilium debitori vt faciat sibi cedi à creditore ius hypothecariæ quod habebat aduersus vsucaptorem: vt. ff. qui po. in pignor. ha. l. mulier. & de cuictio. l. in creditorem. & hoc incontinenti cum soluit. vel hoc acto, tunc etiam postea: vt. ff. de solut. l. Modestinus. vel in solutum ei pignus dimittat. Alij dicunt cedi debitori per creditorem ius retentionis quod habet creditor ex sententia lata contra vsucaptorem. sic ergo vsucapione proprietatis non extinguitur pignus: vt hic, &. ff. pro hærede. l. ij. in princip. &. ff. de vsucapionibus. l. sequitur. §. si rem. & pro empto. l. si rem quam. nec vsusfructus: vt. ff. de vsufruct. l. locum. §. penulti. sed operam in seruo relictam sic: vt. ff. de vsufruct. leg. l. ij. in fine. Alij ponunt casum: Quidam obligauit mihi rem mobilem alienam quam vsucapiebat: non valuit tunc obligatio. sed si post perficit vsucapionem, conuentio pignoris valet: vt hic, &. ff. de pignor. ac. l. rem alienam. j. respon. & secundum hoc facit. ff. de rei vindicatione. l. si à Titio. &. ff. eod. l. j. in princ. Sed certe melius diceret, confirmat: quàm dicat, non extinguitur. Si tamen teneas hunc casum: dicas debitorem bonæ fidei possessorem; aliàs cum fuerit furtiua, non vsucapereturr: vt. §. pro empt. l. cum sit. Alij, vt Placent. dixerunt hanc legem nõ posse intelligi.

Pignoris ius non tollitur alienatione legali, nec alienatione hominis.

Pignus non tollitur præscriptione.

i *Pignoris conuentionem.* id est hypothecariam quæ oritur ex conuentione pignoris. Accursius.

Q*Vanuis.*] CASVS. Si debitorem meum vel fideiussorem conuenero, & condemnari fecero in actione personali: an nihilo minus hypothecæ pignora mihi obligata persequi possim, quæritur? Dicitur quòd sic.

Item,

Creditor pignus persequens, an debeat probare debitorẽ esse dominum.

Secundus intellectus.

a *Rem.* scilicet debitorem.
b *Feceris.* id est, fieri feceris. sic. ff. de his qui notan. infa. l. furti. §. mandati. & no. condemnationem: secus si fuissent absoluti à personali: quia tunc tollitur pignus: vt. ff. quib. mo. pig. vel hypo. fol. l. si deferente.
c *Persecutionem* habet enim hypothecaria suas conditiones, vt non aliter tollatur nisi fuerit satisfactū: vt & ff. eo. l. grege. §. etiam. & de pig. act. l. solutum. in prin. & ff. de distrac. pig. l. quæsitum. & §. de act. & obli. l. est in arbitrio. & infra, etiam ob chirogra. pec l vnica.

SI *dominium.*] CASVS. Mulier quædam obligauit prædium suum, postea illud mihi donauit. si creditor illud possidet, potero illud vindicare, si tantum percepi de fructibus, quod sufficiat ad debitum. vel si non sufficiat illud, quod deest soluam ei.
d *Quæ.* hic non potest esse quæ, & cum, vt quidam codices habent. alterum enim superfluum est: nisi bis ponantur illa verba, pignori &c, ita scilicet si dominium eius possessionis quæ pignoris data esset, ad te translatum est, cum pignori data esset. Azo.
* *Vindicare eam potes.*
† *Nota fructus extenuare debitum.* c. 1. ct 2. *vide Socī in 1 parte cons. 29. versic. circa tertium principale. qui versiculus est in fine consilij.*
c Data. Titio.
f *Ad te.* Seium.
g *Translatum est*, per venditionem, vel legatum.
h *Eamque.* scilicet possessionem.
i *Creditor.* Titius.
k *Vindica.* actione in rem.
l *Ratione.* vt & infra de distrac. pig. l. j.
m *A te.* Seio. Accur.
n *Si fuerit*, postquam reddatur, fructibus in solutionem cedentibus.
o *Satisfactum.* Titio.
p *Tibi.* Seio.

DEbitores.] CASVS. Ex curialitate debeo denunciare debitori meo vt soluat: si non soluat, agam ad pignora.
q *Conuenienti sunt.* ex vrbanitate. & sic. ff. de fer. vtba. prædi. l. quidam Hyberus. secus autem vbi vult vendere pignora: quia tūc ex necessitate denunciat: vt infra de distrac. pig. l. creditor. & J. de iure do. impe. l. fi. Item potest dici quòd ex necessitate denuncietur eis, si non fuerat dies statuta ad soluendum, aliàs non: vt infra de contrahen. & committ. stip. l. magnam.
r *Actionibus* hypothecaria: vt & supra de preca. l. j. Accursius.

NOminatori.] CASVS. Iudex potestatis nominauit me vt essem decurio. contradixi, non debet accipere à me pignora sine auctoritate præsidis.
s *Nominatori.* id est nominanti ad munus,
t *Sine præsidis.* sed cum præsidis auctoritate sic: vt. ff. de mu. & ho. l. si ad magistratus. & supra de fuspe. tu. l. præses. & facit supra de cessio. bo. l. iij.

Per sententiam latam in personali, non intelligitur creditori satisfactum: & ideo potest agere hypothecaria. Bal. Vel sic: Licet debitor sit condemnatus, si non soluit, non tollitur ius pignoris. Bar.

VIII. Idem. A. Festo.

QVanuis personali actione expertus, aduersus reum [a] vel fideiussores seu mādatores eius feceris [b] condemnationem: pignoris tamen adhuc habes persecutionē. [c] PP. Idib. Martijs, Gordiano A. & Auiola Coss.

Emptor agens rei vindicatione contra creditorem, facit quòd creditor compensat in debito fructus percepios ex re. Bal. Vel sic: Creditor computatis fructibus in debito, & soluto residuo, tenetur pignus restituere ei in quem debitor transtulit. Saly.

IX. Idem. A. Attico.

SI dominium eius possessionis quæ [d] pignori data [e] esset à debitrice domina, ad te [f] translatum est, eamque [h] postea creditor, [i] vel eius hæredes detinere cœperunt: vindica [k] eam rem, * præside prouinciæ curante, vt fructuum deducta ratione, [l] † residuoque à te m oblato, si fuerit [n] satisfactum, o ea possessio tibi p reddatur. PP. III. Kalen. Octobr. Gordiano A. & Auiola Coss.

De vrbanitate ante ingressum iudicis, debet conuenientia requiri extra iudicium. Bal. & Saly Vel sic: Creditor potest prosequi ius pignoris, licet debitori non sit denunciatum vt soluat. Bartolus.

X. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Alexandro.

DEbitores præsentes prius denunciationibus conueniendi q sunt. igitur si conuenti debito satis non fecerint, persequenti tibi pignora seu hypothecas quas instrumento specialiter comprehensas esse dicis, competentibus actionibus, [r] rector prouinciæ auctoritatis suæ auxilium impartiri non dubitabit. Dat. XIIII. Kalen. Febr. ipsis. IIII. & III. AA. Coss.

Ad euidentiam nominator tenetur pro nominato, si nominatus non est idoneus: & licet nominator pro nominato conueniatur, tamen sua auctoritate res nominati capere non potest. Bal. Vel sic: Non licet eligentibus ad munera, pignora inobedientis capere sine præsidis auctoritate. Saly.

XI. Iidem. AA. & CC. Euphrosyno.

NOminatori s pignori capere, sine præsidis [t] auctoritate res nominati nō licet. S. III. Id. Mart. AA. & Coss.

Vir succedens vxori, res quas vxor obligauerat, soluto debito recuperat. Bal. Vel sic: Licet de pignore instrumentum non fit confectum: nihilo minus creditor habet plenum ius. Bar. Vel sic: Successori debitoris debent pignora reddi. licet non caueatur in instrumento debiti. Salyc.

XII. Iidem. AA. & CC. Eusebio.

SI vxor tua pro pecunia quam accepit mutuo, res proprias obligauit pignori, eique tu successisti: licet instrumento eius facti [v] testimoniū collatum non sit: soluto tamen debito creditorem de his tibi reddendis solenni iure conuenies. S. V. Kal. April. AA. Coss.

Si pignus est datum creditori in solutum: incommutabiliter tenet datio. Bald. Vel sic: Debitor creditori potest cedere omne ius quod habet in pignore: nisi obstet ratio ætatis. Bario.

XIII. Iidem. AA. & CC. Matronæ.

CVm dominam non minorem viginti quinque annis ea quæ obligauerat tibi, [x] iure dominij possidere permisisse, & in solutum dedisse precibus significes: dominæ contractus & voluntas ad firmitatem [y] tibi sufficit. S. III. Kalend. Maij, Heraclíæ. AA. Coss.

Si debitor vendit pignus: creditor habet in potestate vtrum debitorem conueniat personali, an emptorem hypothecaria. hoc dicit lex. C. hoc verum nisi debitor offerat: quia offerendo impedit hypothecariam contra emptorem. Hoc dicit authen hic posita Bal. Vel sic: In electione creditoris est, agere actione personali contra debitorem, vel hypothecaria contra possessorem pignoris Bartolus.

XIIII. Iidem. AA. & CC. Apiano.

DIstractis à debitore pignoribus, creditores potestatē habere, vtrúmne personali obligatos sibi, an pignora possidentes, in rē actione conuenire velint, non est incerti

SI *vxor.*] CASVS. Vxor mea quoddam prædium Titio obligauit, & hæredem me instituit. si soluero Titio, potero prædium (licet non interuenit instrumentum super eo vxori vel hæredi suo restituendo) vindicare. Vinianus.
v *Eius facti.* id est licet non sit dictum quòd restituantur obliganti, vel hæredi: tamen intelligitur, cum re contrahatur obligatio: vt institu. quibus modis re contrahitur ob. §. fi. Vel dic, licet non interesserit instrumentum super his: vt & supra de pac. l. pactum quod bona. Accur.

CVm.] CASVS. Si maior annis mulier debitrix tua in solutum prædia tibi dederit: an talis contractus valeat, quæritur? Et dicitur quòd sic.
x *Tibi.* hæc dictio legitur cum præcedenti, vel sequenti litera.
y *Ad firmitatem.* rei quæ geritur: vt & infra de solu. l. succedentes. & facit infra, si antequi ere. l. j. & ij. &. ff. eo. l. si fundus. in fine.

DIstractis.] CASVS. Si debitor meus mihi pignora obligata vendidit, habeo electionem vel eum personali actione conuenire, vel possessores pignorum hypothecaria, nisi debitor meus ex illa pecunia mihi satisfecerit: nam tunc habet potestatem pignus vendēdi. hoc dicit cum authen. sequen.
z *In rem.* id est hypothecaria, sed hoc iure vetteri videtur sic distinguendum: quia aut tacite obligata sunt pignora, aut expresse, priori casu prius est agendū personaliter vt. ff. de iur. fisc. l. Mochus. & supra de do. inter vi. & vxo. l. si non verum. Secundo habet electionem: vt hic, & supra de ac. & ob. l. fin. Sed hodie indistinctè prius agi videtur debere personali, per authen. de fideiuss. vt infra eod. authen. hoc si debitor, quæ similiter est supra de ac. & obl. auth. sed hodie. licet per alia verba. Sed & hæc de fideiussoribus videntur tolli per aliam de litigio. & redire ad primum ius, vt eligat creditor. quod dices infra in d. authent. hoc si debitor &c. Accursius.

Creditori quamdiu sit succursum, & debitor pignora vendatum.

Iuris.

a *Iuris.* Et ita electionem habet, vtrum agat personali, vel hypothecaria: quod corrigitur per authen. hoc si debitor. J. eo.

HOc ita.] CASVS. Lex. C. dicit quòd creditor habet electionem, an velit conuenire reū act. personali, vel pignora persequi. auth. dicit hoc esse verum, si debitor pignora possideat: secus si alius. & si non satisfiat creditori ex hypothecis debitoris, vel si distraxit, primo conueniat debitorem, & eius fideiussorem: & postea pignorum possessores.

[*Hoc ita si debitor.*]

Hæc authen. sumpta est in authen. de litig. §. ad hoc autem. col. viij. & est contraria illi alij quam habes infra eod. hoc si debitor. quæ est de fideiusso. col. j. & ibi eam solues.

b *Debitorem. Certissimum est.* vt. J. de remis. pig. l. res. &. J. de distra. pig l. si debitor &. §. de preca. l j. & supra eo. l. vsucapio. & J. debitorem ven. pig. l. j. in fi. hoc autem est verum nisi in ordine conuentionis: vt dixi. §. l. proxim. Accursius.
c *Persequi debes.* licet etiam possessio non fuerit tibi tradita: quod secus est in rei vindicatione: vt supra de rei vin. l. seruum. fallit in casibus ibi notatis.

ESi frater.] CASVS. Si frater meus pecuniam meam nomine suo Titio dederit mutuo, & pignus accepit: cui sit acquisita pignoris obligatio, quæritur? Dicitur quòd sibi. Viuianus.
d *Suo nomine.* secus si tuo: vt ff. si cer. pe. l. certi condictio. §. pe. & §. per quas perso. no. acqui. l. fin.
e *Non potuit.* vt &. §. si cert. pecu. l. quāuis. &. J. de distrac. pig. l. si maritus. Item aliter in pupillo: vt ff. qui po. in pig. ha. l. idemque.

QVanuis.] CASVS. Si frater meus ex pecunia quam ei mutuaui, prædium comparauit: si non conuenit vt generaliter vel specialiter sit obligatum, in causam pignoris deductum non est: sed per aliam actionem debitum meum prosequi potero.
f *Obligauerit.* tunc enim secus: vt infra qui potiores in pignore habeantur. l. licet.
g *Non deduxit.* illud prædium: vt hic, & ff. de tribu. l. procuratoris. §. plane. & §. si quis alteri vel sibi. l. qui aliena, & §. de rei vin. l. si ex ea. sed hoc fallit in pupillo: vt ff. qui po. in pig. l. idēque. & supra de ser. pigno. da. ma. l. pe. & in milite: vt supra de rei vin. l. si vt proponis. An autē inter personales priuilegium habeat, dicam infra qui po. in pig. ha. l. licet.

iuris. a S. Kalend. Maij Heraclíæ. AA. Coss.

IN AVTHENT. de litigiosis. §. ab hoc autem. col. viij. constit. vij.

HOc ita, si debitor ei non satisfaciat ex precio rei venditæ: quod vt fiat, permittitur ei vendere.

Non potest debitor contrahendo vel testando hypothecæ creditoris derogare. Bald. Vel sic: Alienatio facta per debitorē quouis titulo, non præiudicat creditori iure pignoris vtenti. Salycē.

XV. Iidem. AA. & CC. Basilidæ.

DEbitorem neque vendentem, neque donantem, neque legantem, vel fideicommissum relinquentem, posse deteriorem facere creditoris conditionem certissimum est. [b] Vnde si tibi obligatam rem probare posse confidis, pignora persequi debes. [c] S. V. Non. Maij Heraclíæ. AA. Coss,

Actio hypothecaria non quæritur ei cui non quæritur personalis. Bal. Vel sic: Mutuans alienam pecuniam suo nomine, quæsit sibi ius pignoris, & non domino pecuniæ. Bar.

XVI. Iidem. AA. & CC. Heroidi.

ET si frater tuus nō suam, sed ad te pertinentem pecuniam mutuam suo nomine [d] dedit, ac pignus accepit: tamen tibi pignoris obligatio nem quærere non potuit. [e] Subscripta. III. Idus Maij Hadrianopoli. AA. Coss.

Res empta alterius pecunia, non est domino pecuniæ obligata. Bald. Vel sic: Res empta ex pecunia mutuata denūo est obligata mutuāti, nisi de hoc specialiter vel generaliter conuenerit. Bartolus.

XVII. Iidem AA. & CC. Pontiæ.

3 QVanuis ea pecunia quam à te mutuo frater tuus accepit, comparauerit prædium: tamen nisi specialiter vel generaliter hoc tibi obligauerit, [f] tuæ pecuniæ numeratio in causam pignoris non deduxit. [g] sane personali actione debitum apud præsidem petere non prohiberis. S. XII. Kalend. Iun. AA. Coss.

Actio hypothecaria est in rem. h. d. & ista actio in rem sequitur possessorem. Bal. & Saly.

XVIII. Iidem. AA. & CC. Euodio.

PIgnoris vel hypothecæ persecutio [h] in rem est. S. Kalend. Decemb. Sirmij. AA. Coss.

Creditor non tenetur de casu fortuito pignorum, sed de dolo & culpa. Bal.

XIX. Iidem. AA. & CC. Maximo.

SIcut vim maiorem pignorum creditor præstare non habet [i] necesse, ita dolum & culpam, sed & custodiam [k] exhibere cogitur. Dat. XVII. Kalend. Ianuar. A A. Coss.

Creditor non cogitur agere: tamen oblatio ei debito cogitur pignus reddere. Bal. Vel sic: Oblatio & consignatio & depositio debiti sufficit ad hoc vt possit agi pignoratitia. Bar.

XX. Iidem. AA. & CC. Alexandro.

CReditor ad petitionem debiti vrgeri iure minime potest. [l] Quapropter eo quod vos hæredibus Euodiani debere confiditis, oblato, & si nō velint accipere, consignato [m] atque deposito: de reddendo pignore hos præsidali notione conuenite. PP. XVII. Kalen. Februa. AA. Coss.

Extraneus luendo pignora non acquirit dominium pignorum Bal. Vel sic: Quilibet debiti solutione potest pignus liberare, sed ex hoc non quærit sibi dominium, sed actionem contra debitorem absolutum. Saly.

XXI. Iidem. AA. & CC. Victo.

REs obligatas exterus debito soluto [n] liberando, datum petere, [o] non eartum dominium adipisci potest. Dat. III. Kalen. Nouemb. Retiariæ. CC. Coss.

Secundus creditor offerendo priori debitum, ius suum confirmat. Bal. Vel sic. Creditor secundus soluendo priori, confirmat sibi pignus: & in eius loco succedit tam in sorte, quàm in vsuris sortis, non vsurarum. Salyce.

i *Sient. Non habet.* vt & §. de pig. ac. l. quæ fortuitis. &. ff. de pig. ac. l. si cum venderet. §. fin. & l. sequen.
k *Custodiam.* id est diligentiam. culpa enim est si facit quod non debet: custodiam omittit, si non facit quod debet. vltra culpam enim leuem non tenetur: sed de ea sic: vt hic, & infti. qui. mo. re contra. ob. §. fin. & §. de pig. ac. l. creditor. quis autem probet dolum, vel culpam, vel amissionem, dixi §. de pig. ac. l. si creditor. Et nota quòd hic est similitudo per cōtrarium, sicut ibi, & Lazarus similiter mala.

CReditor.] CASVS. Debitor creditorem, vt debitum petat, compellere non potest: sed dubium offerat, consignet, & deponat: & pignus prosequatur. Vinianus.
l *Minime potest.* vt & §. vt nemo inuitus. l. j. & de vsur. pup. l. fin. nisi in casibus quos no. §. vt nemo inuitus. & §. de inge. manu. l. diffamari. Accursius.
m *Consignato.* vt &. §. de vsur. l. acceptam. & J. de partu. pig. l. ij. &. J. de contrahen. stip. l. magnā. &. §. de iure emphy. l. ij. in fin. &. J. de distra. pig. l. si prius. &. §. de pign. act. l. nec creditores. & hoc si debitum totum est liquidum. aliàs datur iudex, coram quo examinabitur: vt. J. de distrac. pig. l. si residuū.
n *Es obligatas.* Pecuniam quam à Titio mutuasti, solui, & pignus recollegi: an sim dominus pignoris, quæritur? Et respond. quòd non, sed quod solui, possum petere. Viuianus.
o *Soluto.* non dico emendo: quia tunc haberet dominium: vt instit. qui. ali. licet. §. j. & ad hoc. §. de rei vindi. l. solennibus.
o *Petere.* à debitore actione mandati, si mandatum interuenisse, aliàs negotiorum gestorum. & hoc si non possideat, aliàs habet retentionem: vt. ff. quib. mo. pig. vel hypo. fol. l. j.

SEcundus.] CASVS. Mutuasti mihi decem, & obligaui tibi pignus, & Titius tibi soluit, confirmat tibi pignus: sed an vsuras vsurarum petere poterit quas soluit Titius, quæritur? Et dicitur quòd non, puta quia sors erat decem, vsura quinque.

Pignus.

a *Pignus.*vt. ℣.qui po.in pig.ha.l.prior.&.l.j.
b *Vsuras.*quia suum negocium gessit secundus creditor : vt.ff. qui po. in pign.ha. l. si prior. alias est sub eadem.l. creditor. §. sciendum. & facit.ſ̃. de vſuris. l. vt nullo.&.ff.de rei vindic.l. emptor. &. ℣.de his qui in prio. cre.locum.l.j.&.℣.de remiſ.pigno.l.cum ex cauſa.& ff. de cap. & poſtl. reuer.l.in bello.§.ſi quis ſeruum.
c *Fuiſſent.* priori creditori pone ſors.x.vſura.v. Accurſius.

M*Aior.*] CASVS. Si creditor maior annis elegerit debitorem perſonali actione, & pignoratitiam perſecutionem remiſerit per expreſſum pactum, alias intra biennium perſecutionem:an poſtea pœnitẽs ea proſequi poſſit, quæritur? Et dicitur quòd non.
d *Cum hoc.* id eſt, remiſſionem talem.
e *Solum.* id eſt nudum & ſine ſtipulatione.
f *Iuriſdictio.* prætoris. ait enim prætor,pacta ſeruabo: vt.ff.de pact. l.iure gentium.§.prætor ait.Vel iuriſdictio, id eſt iudicis officium. Accurſius.
g *Non poteſt.* ipſo iure ſublata obligatione. Sed videtur quòd per exceptionem: vt.ff.de pac.l.ſi tibi. x.§.de pignore.quæ eſt contra. Solu.hic ſola conuentio de pignore interceſſit: vnde etiam ſolo pacto potuit tolli: ibi traditione ſecundum quoſdam. Vel refert: ſiat pactum de non petendo debito : & tunc ſi eſt perſonalis, per exceptionem tollitur: ſic & pignus: vt ibi. At ibi de pignore, ſi quidem ſimplex conuentio interceſſit, tollitur ipſo iure : vt hic. ſi traditione, per exceptionem : vt ibi. Primo caſu tamẽ vbi remiſi debitum, ipſo iure videtur tolli hypothecaria: licet perſonalis per exceptionem : nam quandoque tenet in acceſſorio remiſſio, & non in principali : vt . ff. quib. mo. pignus vel hypothe. l. j. §. j. Item acceptilatio facta fideiuſſori obligato verbis, liberat eum ipſo iure , ſed reum per exceptionem: vt.ff. de accepti. l. & per iuſiurandum.§. ſed & ſi. Item ad hoc argu. ff. de noxa. l. ſi noxale iudicium . &. ff. quib. modis pignus vel hypoth. ſolu.l.j. in princip. & circa hoc diſtinxi in d. l. contraria.

P*Erſecutione.*] CASVS. Creditor electionem habet velit debitorem conuenire act. perſo. an hypothe. pro pignore:vnde omiſſa hypothecaria agere poteſt actione perſonali.
h *Non poteſt.* vt.ſ̃.eod.l.diſtractis.
i H*Oc ſi debitor poſſideat.* immo videtur & ſi alius poſſideat, habere locum.l.eod icis: vt in authen. de litigio.§.ad hoc autem.colla.viij. quam habuiſti ſupra eodem ſuper.l.diſtractis. Solu.illa cum ſit vltima,corrigit iſtam ſecundum B. Vel refert an poſſidens habeat cauſam à debitore , vt tunc habeat illa locum : an non, & tunc hæc.argu.ff.ſi famil.fur.fe. di. l.quoties. ſecundum Ald.quod non placet: quia dolus ſui auctoris ei nocere non debet: vt.ff.de doli exceptio.l. apud Celſum.§. ſi quis ex cauſa legati.&.§. ſequenti. Vel illa authentica de litigio.intelligitur ſecundum iſtam,ſecũdum Ir.vel ſecundum Azo. hæc loquitur de rebus debitoris non obligatis, ſed renocandis per Pauliană. nec enim dicitur in corpore huius authen.quòd fue-

Dolus auctoris ſucceſſori nocere non debet.

runt obligatæ,licet Itn. ſic poſuerit. Vel aliter illa loquitur in emptore:ſecus in aliis poſſeſſoribus. Vel illa loquitur in expreſſa hypotheca:hæc in tacita, ar. ff de iure fiſ.l.Moſchis.&. ℣. de iur. fiſ.l.j.lib. x. Sed ar.contra. ff. de cenſi.l. cum poſſeſſor. in fin.l. Vel ſecundum P.illa loquitur cum diſtracta eſt res voluntate creditoris: quod apparet ex eo quod dicit , vt ex precio ſibi ſatisfieret: hæc cum ſine eius voluntate. Vel dic ſecundum Ioan. hæc loquitur generaliter : illa in caſu ſpeciali quando lite conteſtata cõtra ſe hypothecam vendit debitor : quo caſu licet non contrahatur vitium litigioſi per omnia, contrahitur tamen quo ad hoc vt etiam emptor poſſit cõueniri. ADDITIO. Hanc vltimam ſolutionem Ioan. approbãt communiter doc. hic, & in authent. ſed hodie.ſ̃. de act. & oblig. & Azo in ſumma iſtius tituli. Adde etiam quòd vbi pignus venditum eſſet ea lege, vt precium daretur creditori, & emptor conſenſiſſet illi conditioni : tunc in odium eius qui non curauit vt precium daretur creditori cum poſſit , permittitur creditori vt hypothecaria prius eum conuenire poſſit : quia priuilegium meretur amittere , qui fraudem voluit committere. Ita dicunt moderni noſtri ſcribentes in dicta authẽ. ſed hodie.
k *Actum ſit.* Quid ſi debitor ſit abſens , vt conueniri non poſſit? Dicam poſſeſſorem poſſe conueniri : vt in authen. de ſi deiuſ.§.j.&ij.&.§.eadem.colla.j.
l *Quæ ſunt.* quas ipſe fideiuſſor non poſſider , aliàs creditori electio datur, argu.huius.l. perſecutione. Quidam tamen dicunt,& ſi poſſideat fideiuſſor, prius cõueniendum eum perſonali : cum in corpore huius authent. non diſtinguatur poſſideat ipſe vel alius. Erit ergo ordo , vt prius reus perſonali vel reali,ſecundo fideiuſſor , tertio extraneus poſſidens res debitoris, quarto poſſidens extraneus res fideiuſſoris conueniatur : vt hic ſumitur.

S*Erno.*] CASVS. Si ſeruus pignori datus deceſſit, non propter hoc extinguitur perſecutio debiti.
m *Petitio.* vt inſtitu. quib. mod. re contra. obl.§. ſin. &. ff. cod. l. ſi inter. §. quicquid. &. ſ̃. de pigno. act. l. pignus.

S*i tibi.*] CASVS. In iſta dicitur: mutuaui tibi. x. tu quẽdam notarium,id eſt ſeruum notatorem, obligaſti mihi pignori: nunquid tenet obligatio illa? Reſpon. quòd ſic. vnde ſi ille ſeruus vi abreptus eſt mihi, poſſum agere contra raptorem.
n *Notarium.* id eſt ſcriptorem, non tabellionem: vt. ℣. de tab. l. generali. lib. x. Accurſius.
o *Conuenit.* quia expedit &c. vt inſtit. de obliga. quæ ex delic. §. furti. & ſi quidem eſt fur extraneus, in duplũ vel in quadruplũ rei condemnatur. Si vero ipſe debitor: tunc ipſum debitum & vſura duplatur, vel quadruplatur : vt. ff. de fur. l. creditori. &. l. creditoris. Primo tamẽ caſu reddit debitori per pignoratitiam actionem quod vltra debitum habet, non ſecundo : vt dicta. l. creditoris. &. ff. de pigno. act. l. ſi pignore in princip. Item quod dixi contra extraneum in ſolidum agere creditorem, intellige quando

Creditor quo ordine debeat conuenire de bitorem, ſit inſſorem, an pignus poſſeſſorem.

Creditor ad quod tenetur conuenire eum qui pignus ſuſceperit.

XXII. Iidem AA. & CC. Antiochiano.

SEcundus creditor offerendo priori debitum , confirmat ſibi pignus, a & à debitore ſortem : eiuſque tantum vſuras b quæ fuiſſent c præſtandæ, non etiam vſurarum vſuras accipere poteſt. PP. III. Id. Decemb. Nicomediæ CC. Conss.

Nudo pacto hypotheca tollitur ipſo iure. Bald. Vel ſic: Sicuti pignus nuda conuentione contrahitur,ita nuda conuentione remittitur. Bart. & Saly.

XXIII. Iidem AA. & CC. Macedoniano.

MAior annis vigintiquinque pignoris conuentionem remiſſam, cum hoc d ſolum e pactum , vel iuriſdictio f ſecundum ipſius voluntatem tueatur, perſequi non poteſt. g S. XVIII. Kalend. Ianuar. Nicomediæ CC. Coss.

Poteſt creditor eligere hypothecariam omiſſa perſonali. hoc dicit lex codicis. ſed per ius authen. diſtinguitur,aut poſsidet debitor: & eſt in poteſtate creditoris, an agat perſonali , vel hypothecaria , vel vtraque . aut poſsidet extraneus , & tunc debet primo fieri excuſsio bonorum debitoris & fideiuſſorum , antequam perueniatur ad extraneos pignorum poſſeſſores. dicit gloſſa: quod dixi de excuſsione , eſt verum niſi debitor ſit abſens : ita quòd in eo domicilio non poſsit executi. hoc dicunt duæ gloſſæ no. ſecundum Bald. cum authentica ſequenti.

XXIIII. Iidem AA. & CC. Marco.

PErſecutiõe pignoris omiſſa,debitores actione perſonali conuenire creditor vrgeri

Dolus auctoris ſucceſſori nocere non debet.

nõ poteſt.h S.XV. Kal. Ianuar. Nicomediæ CC. Coss.

IN AVTHENT. DE fideiuſſ.§.ſed neque ad res.colla. j. conſtitu.iiij.

Hodie prinſquam perueniatur ad extraneos pignorum poſſeſſores, debent excuti principales debitores, & eorum fideiuſſores. Salyceius.

HOc ſi debitor poſsideat: i alio vero poſsidente inhibetur hypothecaria , donec perſonaliter actum ſit k cum reo & interceſſore. ¶ Et ſi nec ex hypothecis debitoris ſatisfiat , tunc demum interceſſoris hypothecæ,ſi quæ ſunt,l petantur : quod ius & in hæredibus locum habet.

Interitu pignorum non liberatur debitor. Bal. Vel ſic : Pignore perempto non propterea extinguitur debiti petitio. Saly.

XXV. Iidem AA. & CC. Dracontio.

SEruo qui fuerat pignori obligatus , defuncto : debiti permanet integra petitio. m Dat. VI. Kalend. Ianuar. Nicomediæ CC. Conss.

Si ſeruus pignoratus ſurripitur , creditor poteſt agere contra furem. Bal. Vel ſic: Creditor pro re pignori data furto ſubtracta , egit furti. Saly ceius.

XXVI. Iidem AA. & CC. Mauricio.

SI tibi notarium n pignoris titulo debitor tuus obligauit : eum à quo mancipium abreptum proponis, apud rectorem prouinciæ conueni. o S. IIII. Kalend. Ianuar. Sirmij CC. Coss.

quando per culpam amiſit pignus : aliter creditor tenetur tãtum, & ad vſuram: quia tantum eius intereſt, & in reſiduo agit furti ipſe debitor: vt ff. de fur. l. eum qui. §. idem ſcribit.

a *Vper hypothecis.* Accipiebant enim tales campſores pecuniam mutuam vt emerent præbendam vel militiam ſibi vel filijs ſuis: & pro hac pecunia obligabant omnia bona ſua : vnde quærebatur vtrum de hac præbenda eo modo intelligitur quòd ſit obligata? Et dicitur quòd ſic. & ita non eſt contra. S. c. l. quamuis. iij. & præfertur etiam prioribus : vt not. ℣. qui po.in pig.ha.l. diuerſis.
b *Metaxarij.* aliud genus negociatorũ. Acc.
c *Dare ſolent.* i. ſupponere , ſine hoc tamen contrahitur tacita hypotheca ſecũdũ Hug. Accurſius.
d *Definitione.* nã quandoque minus commodi tranſit ad heredem quàm fuerit apud eum ptorem: vel aliquo dato demum tranſit ad hæredes: vt ſ̃. de inoffi. teſtamen. l. omnimodo.§. ſina.& ℣. de prox. ſacr. ſcri. l. ſi quis libr. xij. & ad hoc. ff. de leg. iij. l. patronus. ij. reſpon.
e *Exigere.* per hypothecariam : vt in fine huius.l.
f *Probentur.* nota probẽtur, ab iſto qui mutuauit. ſed in ſuperiori caſu præſumitur pro eo & hæc eſt differentia quando emit ſibi, vel liberis , vel cognatis, & in illo caſu quãdo emit extraneis. Accur. Nota ergo duos caſus ad differentiam illorum duorum caſuũ. In primo præſumitur pro eo qui tradidit pecuniam. In ſecundo oportet quòd ipſe probet.
g *Militantibus.* nota, milito militiam, ſic & vado viam.
h *Placiti.* i. cõuentionis inter eos habitæ.
i *Dari ſolet.* id eſt, quãti emi ſolet.
k *Perſonis.* hoc in negociatorum. i. extraneorum militantium quibus eſt empta & negociara militia , qui non ſunt obnoxij : vt ſubijcit. ſ. actione perſonali, ſed hypothecaria: vt dicit Accur.
l *Manerunt.* ante legem iſtam.

Q*Vod obtinet.*] CASVS. Lex C. dicit quòd creditor poteſt conuenire poſſeſſorem militiæ. auth. hoc determinat, dicens quòd hoc verũ eſt ſi creditor mutuauit ſpecialiter ad hoc vt præbenda de pecunia illa emeretur: & ſi creditor non expreſſit hoc,non habet priuile. quia præferuntur ei filij qui habent bona patris tacite obligata pro dote matris, & præfertur ei vxor teſtatoris , & alij creditores , ſi erant potiores.
m *Quod obtinet.* vt omnibus præferatur creditor ex cuius pecunia militia eſt empta, quod.l.C. innuerat.

Non eſt alibi niſi in iſta auth. hic poſita. Pro pecunia mutuata in emptionem militiæ, ſub hypotheca bonorum comprehenditur ipſa militia: ſiue ſit empta nomine debitoris, ſiue nomine filij ſui, vel cognati , vel etiam extranei. & talis hypotheca eſt priuilegiata. Bald. Vel ſic: Militia empta ex pecunia creditoris, eſt creditori obligata : & pro liberis & cognatis empta , niſi contrarium probetur: empta vero pro extraneis, non præſumitur ex pecunia creditoris. Salyc.

XXVII. Imp. IVSTINIAN. A. Mennæ præfecto prætorio.

SVper hypothecis a quas argẽti diſtractores vel metaxarij,b vel alij quarũcunq; ſpecierum negociatores,pecunias ſibi credẽtibus dare ſolẽt,c hoc ſpecialiter ſuper amputanda omni machinatiõe ſancimus, vt ſi poſt huiuſmodi contractũ liberis ſuis , vel alio modo cognatis , quamcunq; militiã ijdẽ negociatores acquiſierint (eam tamen quæ vendi vel ad hæredes ſub certa definitione tranſmitti poteſt) liceat creditoribus eorum etiam non probantibus,ex pecunijs eorundẽ negociatorum,liberos eorũ vel cognatos militaſſe(dum tamẽ contrariũ non probetur, alios ex ſuo patrimonio dediſſe pecunias) creditũ ab his qui militarint,exigere:e vel tantũ eos efflagitare, quãti vendi eadem militia poſsit. ¶ Quod ita obtinere ſancimus,& ſi extraneis quibuſdã ijdem negociatores de ſuis pecunijs huiuſmodi militiam acquiſiſſe probẽtur:f vt quod generaliter in ipſis debitoribus militantibus g talẽ militiam,quę vendi vel ad hęredes trãſmitti poteſt, permiſſum eſt , vt liceat creditoribus & adhuc viuẽtium debitorum iure hypothecæ vindicare militias, niſi ſibi ſatisfiat : & poſt mortem eorum exigere quod prohiſdem militijs pro tenore communis militantium placiti , h vel diuinæ ſanctionis tale præſtãtis beneficiũ,dari ſolet: i hoc in negociatorũ perſonis,k licet ipſi militantes minimè debito obnoxij ſint,integrum creditoribus eorum ſeruetur. ¶ Quod ſcilicet in futuris militijs , nõ etiã in his quas liberi vel cognati eorundem negociatorũ vel extranei pecunijs eorum meruerũt,l tenere ſancimus. Dat. Kal. Iun. DN. Iuſtiniano A. PP. II. Cos.

IN AVTHENT. de exhibẽ. & introducen. reis. §. optimum quoque. col. v. cõſtit. vj. Eſt etiam ex titulo de æqualitate dotis & propter nuptias do. coll. vij. conſtit. viij. §. quia verò & huiuſmodi.

Iſta authentica ponit illud tertium quod dixi in caſu. ſcilicet de priuilegio prælationis. & dicit quòd l in hypotheca primo præfertur mutuũs, ſecundo dos, tertiò veniunt alij creditores qui ad hoc non mutuarunt , tamen ex eorum pecunia res empta eſt, vel empta præſumitur. Bald.

Q*Vod obtinet* m ſi ad hoc mutuauerit pecuniã , vt militia emeretur. alioquin n filij o aut vxor p defuncti omnibus præponentur. ¶ Sed & ſi nullus prædictorũ q fuerit, tũc alijs creditoribus r hoc damus.

TITVLVS XV.
IN QVIBVS CAVSIS pignus & hypotheca tacitè contrahitur.

Pro cenſibus & tributis ſunt obligata omnia bona debitoris. Bald. Vel ſic : Bona cenſuariorum vel tributariorum ſunt tacite fiſco obligata. Saly ceius.

1. Imp. ANTONIN. A. Sperato.

VNiuerſa bona eorum qui cenſentur,s vice pignorum tributis t obligata ſunt. v PP. Kal. Iun. Antonino A. IIII. & Balbino Coss.

II. Idem A. Proculo.

CErtũ eſt,eius qui cum fiſco cõtrahit, bona veluti pignoris titulo obligari,x quãuis ſpecialiter id nõ exprimatur. Dat. VI. Kalen. Mart. Meſſala & Sabino Coss.

Fructus extantes rei pignoratæ , ſunt tacitè obligati pro debito: etiamſi res empta exipſis fructibus, efficitur propria ipſius emptoris. Bal.

III. Pars ex reſcripto ALEXANDRI. A. ad Demoſthenem.

QVamuis fructus pignori datorum prædiorum(etſi id apertè non ſit expreſſum) & ipſi pignori credantur tacita pactione ineſſe:y prædia tamen quæ emuntur ex fructuum precio,ad eandem cauſam venire, nulli prudentium placuit.z PP. Ibid. Octob. Maximo II. & Aeliano Coss.

Milito militem. vocabulum.

Creditor qui ordine debeat conuenire de bitorem, ſit inſſorem, an pignoris poſſeſſorem.

Creditor ex cuius pecunia militia eſt empta, præfertur omnibus.

n *Alioquin.* id eſt , ſi non ad hoc mutuauerit is ex cuius pecunia militia eſt empta.
o *Filij.* nomine matris defunctæ: quæ fuit vxor repetentis dotem.
p *Vxor.* ſi ipſa viuit.
q *Prædictorum.* i. nec ille qui ad hoc mutuauit,nec vxor,aut filius eius: vt in corpore pro batur.
r *Creditoribus.* qui ad hoc non mutuauerãt: ex eorum tamen pecunia eſt empta , vel præſumitur.

IN QVIBVS cauſis , &c.

Qualiter per conuentionem expreſſam contrahatur obligatio pignoris, dictũ eſt, ſequitur qualiter contrahatur tacite ex vi & poteſtate legis. Azo.

Cõtinuatio.

VNiuerſa.] CASVS. Si poſſides prædium tributarium: tacite videntur omnia bona tua obligata pro tributis fiſco.
s *Cenſentur.* i. qui cenſum,(id eſt,tributum) præſtant.
t *Tributis.* id eſt, fiſco.
v *Obligata ſunt.* vt & ſ̃. ſi propter publ. pẽſi. l. j. in fine. & facit. ℣. l. proxima. Accurſius.

CErtum.] CASVS. Si cum fiſco contraxiſti,& debitor eius factus es: licet non ſit dictum vt bona tua obligentur, tamen tacite obligata videtur.
x *Obligari.* ſcilicet tacite: vt ſic faciat ad titulum : vt & ſ̃. de ſer. pig. da. ma. l. ij. & de priuile ſiſc. l. ij & l. iij. ſecus in ciuitate: vt ff. ad municip. l. ſimile.

Q*Vamvis.*] CASVS. Obligaſti mihi fundum : tacite videris obligaſſe fructus fundi. vnde ſi ex precio fructuũ alium fundum comparaſti, an ſis mihi obligatus, quæritur ? Et dicitur quòd non.
y *Ineſſe.* q.d. ſi prædia ſunt obligata , & fructus prædiorum , tamen prædia empta ex pecunia redacta ex fructibus, non intelligũtur obligata: vt & ℣. de partu pig. l. j. & ff. in quib. cau pig. tacite contra. l. in prædijs. & ff. de pig. l. Paulus. §. j. & l. ſi fundus. in prin.
z *Placuit.* vt & argu. ff. de fur. l. qui vas. §. fina. & ff. qui po. in pignoro. l. idemque. in fin. Sed argu. contra. ff. de petit. hæredi. l. ſi & rẽ. & ff. de lega. ij. l. imperator, §. ſi. & l. ſequẽ. & extra de vſur.

l.cum tu. Vel repete placuit, id est, dicta prædia erunt creditoris: computabit tamen fn debitum. Accursius.

Satis.] CASVS. Si ex mala administratione primipilari factus sis debitor fisci: non solum res tuæ obligantur tacite fisco, sed dos vxoris tuæ: ita videlicet si bona mariti exhausta sunt, neque aliquid residuum inuenitur.

a *Data.* secus si non sint: vt §. de priuil. fisc. l. j. & ¶. ad. l. Iul. de vi. l. j.

b *Necessitati.* aliàs necessitate, scilicet primipilariæ administrationis, filij etiam, licet non sint hæredes, tenentur: vt ¶. de primipilo. l. fina. lib. xij.

c *Patrimonium.* id est, quasi patrimonium: vt ff. de mino. l. iij. §. sed vtrum. in fin, & §. de rei vxo. act. §. & hoc ex rei.

Si non.] CASVS. Si fundum ad colendum mihi locasti, & in eum seruum induxi, non eo animo vt ibi perpetuo stet, & cum pro pensione retineres: rector prouinciæ iubebit vt eum mihi restituas: pro pensione vero solenniter me conuenies. Viuianus.

d *Inducta.* inducta manu, illata dorso. Et nota tria exiguntur, scilicet, quòd sint inducta, & quòd perpetuo ibi sint, & quòd domino sciente: vt ff. eod. l. in prædijs, & de pigno. l. debitor. & §. loc. l. certi. sed in vrbanis non exigitur scientia: vt d. l. certi.

e *Placuerat.* scilicet locatrici tantum, non conductori. Vel placuit, scilicet sapientibus, si essent tamen inducta. Vel placuit, sub conditione si essent inducta. nisi altero horum trium modorum exponas, esset litera sibi ipsi contraria.

f *Morari potest.* Not. ergo sua auctoritate possidentem, retentionem non habere. Sed videtur quòd sic vt ¶. titu. j. l. j. & ff. de solu. l. si cum aurum. &. l. si is cui. & ff. de condict. indebi. l. si non sortem §. si centum. quæ sunt contra. Sed dic, refert an peruenerit per datione aliciuius nomine debitoris: vt tunc retinere possit: an non, & tunc non: vt hic. Vel dic secundo quòd hic per vim possidebat creditor, & ita vitiose: & sacunt hæc, an scriptor possit retinere quaternos pro mercede, sicut notatur in dicta. l. si non sortem. §. si centum.

† *Concor. cii hac. l. gl. super verbo, alienat. in c. ex parte vestra. extra de rescript.* * *& item constitutum &c.*

† *Facit ad hanc. l. glo. vnica circa fi. ib cap. ex parte. extra de appel.*

Si mater.] CASVS. Paterfamil decessit relictis filijs impuberibus & vxor legitimam tutelam filiorum nacta est, præstito iuramento quòd ad secundas nuptias non conuolaret: si conuolauit, & teneatur pupillis ex mala administratione, neq; eis antequam conuolaret ad secundum matrimonium, tutorem

Pro debito primipili, bona dotalia sunt tacitè obligata, tamen in vltimum subsidium deueniunt ad ea. Baldus.

IIII. Imppp. CARVS CARINVS & NVMERIANVS AA A. Africano.

SAtis notum est, † & ratione *constitutum, bona earum in dotem dota, a quæ nuptæ sunt his qui primipili sarcinam subeunt, obnoxia necessitati b eius teneri: verum certo ordine, vt scilicet tunc demum ad hoc periculum mulieris patrimonium c respiciat, si vniuersis viri ac nominatorum facultatibus exhaustis, nihil residuum inueniatur. Dat. V. Idus Aug. Caro & Carino AA. Coss.

Pro pensione non sunt tacitè obligata bona quæ non sunt in fundo, fed inuecta & illata vt ibi sint. Bald. Vel sic: Inducta & illata in fundum conductum, sunt tacitè pro pensionibus obligata: si tamen conductoris bona sint. aliter ad manus creditoris perventa, non possunt pro pensione retineri, sed debent restitui. Salycetus.

V. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Corinthiæ.

SI non inducta d & illata in fundũ quæ pignoris teneri causa placuerat, e mãcipia fuissent, nec hæc specialiter obligata monstrentur: rector prouinciæ ea restitui iubebit.

¶ Nec enim prætextu debiti pensionum, restitutionem eorum morari potest, f cùm si quid sibi deberi domina fundi ex pensionibus vel quacunq; ratione probare possit, huius solutionem solenniter fieri cõueniat. Subscripta. XII. Kalend. Febr. CC. Coss.

Si tutrix secundo nubit non reddita ratione, bona secundi viri sunt tacitè obligata pupillo pro ipsa administratione reddenda. Et est hic casus specialis, in quo vir secundi matrimonij tenetur pro debito suæ vxoris. Baldus.

VI. Impp. THEOD. & VALENTIN. AA. ad Florentium præfectum prætorio.

SI mater † legitimè liberorum tutela susceptа, ad secundas contra sacramentum g præstitum adspirauerit nuptias antequam eis tutorem alium fecerit ordinari, eisque h quod debetur ex ratione tutelę gestę persoluerit: mariti quoq; eius præteritę tutelę ratiocinijs bona iure pignoris tenebũtur obnoxia. i Dat. VI. Idus. * Theodo. A. XVII. & Festo Coss.

Non solum in Italia, sed & in prouincia, & vbique locorum, inuecta & illata sunt iuris præsumptione tacitè obligata. Bald Vel sic: tua dispositentia vt inducta & illata sint tacitè pro pensionibus obligata, debent obseruari pro more communi in omnibus personis & locis. Salycetus.

VII. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

SAncimus de inuectis à cõductore rebus & illatis, quæ domino pro pensionibus tacitè obligantur, k nõ solũ in vtraq; Roma & territorio earum hoc ius locum habere, sed etiam in nostris prouincijs. ¶ Tali enim iusta præsumptione, l etiam omnes nostros prouinciales m perpetui desideramus. Da. XV. Kalend. Nouẽb. post cõsulat. Lampadij & Orestis. VV. CC. anno secundo.

TITVLVS XVI.
C SI ALIENA RES PIgnori data sit.

Procurator citra mandatum rem domini obligare non potest: tamen si pecunia est in rem domini versa, potest pignus pro debito retineri. Baldus.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Carpo.

PRocurator n citra domini voluntatem domũ pignori frustra dedit: si tamen pecuniam creditoris in rem domini versam constabit, non inutilis erit exceptio, o duntaxat quod numeratum est, exolui desideranti. p PP. XI. Kal. Nouembr. Seuero A. II. & Albino Coss.

Res aliena non potest pignori obligari, nisi domino in fraudem dissimulante. Bal.

II. Idem AA. Latinæ.

SI probaueris præsidi prædia vel hortos de quibus agebatur, q tuos esse: intelligis obligari eos creditori ab alio non potuisse, r si non sciens b hoc agi, in fraudem creditoris ignorantis dissimulasti. c PP. Id. Octob. Antonino A. II. & Geta II. Coss.

Tutor vel curator pro causa propria, pupilli vel adulti bona non potest obligare. Bald. Vel sic: Ex obligatione tutoris vel curatoris non tenẽtur pignora minoris, nisi in eius vtilitatem sit pecunia recepta. Saly.

III. Imp. ANTONINVS A. Martiæ.

CVrator adulti vel tutor pupilli, propriam rem mobilem eius cuius negocia tuetur, pignoris iure obligare non potest: nisi in rem eius pecuniam mutuam accipiat. d PP. VI. Kal. Feb. Duobus & Aspris Coss.

Filius non potest obligare rem patris. Baldus.

IIII. Imp. ALEXANDER. A. Secundo.

NEc si maior annis viginti quinque fuisset filius tuus qui in potestate e tua erat, te inuito rem tuam obligare potuit. f PP. V. Kalend. Nouemb. Maximo II. & Aelia no Coss.

Ista lex portat coronam totius materiæ quid probandum sit in hypothecaria. & hoc dicit: Si res quæ non erat in bonis tempore obligationis, postea de bonis fiat, hypotheca conualescit, non de iuris rigore, sed de æquitate scripta. Baldus.

V. Impp. DIOCLET. & MAXIMIANVS AA. Eutychio.

CVm res g quæ necdum in bonis debitoris est, pignori data ab eo, postea in bonis eius esse incipiat: ordinariam quidem actionem super pignore non competere manifestum est: sed tamen æquitatem h facere, vt facile vtilis i persecutio k exemplo pignoratitiæ k detur. PP. XIII. Kalen. Iun. Maximo II. & Aquilino Coss.

Mater non potest obligare rem quam prius donauerat filio. Bald. Vel sic: Obligans rem alienam, non præiudicat domino: & contraria pignoratitia tenetur. Barto. & Salyc.

VI. Idem AA. & CC. Zosimo.

QVæ prædium in filios à se titulo donationis trãslatum, creditori suo dat pignori: se magis contrario pignoratitio obligat iudicio, l quàm quicquam dominis noceat: m cùm Seruiana n etiam actio declaret euidenter, iure pignoris teneri non posse, nisi quæ obligantis in bonis fuerint: o & per alium rem alienam inuito domino pignori obligari non posse, certissimum est. S. V. Id. Iul. Philip. AA. Coss.

Tutor pro facto proprio non potest rem pupilli obligare: nisi pupillus legitimæ ætatis effectus, talem obligationem approbet. Bald. Vel sic: Tutor, procurator, vel alius administrator obligando rem dominorum, eis non præiudicat: nisi postea consensus dominorum accedat: vel nisi de sententia eorum probetur. hoc dicit cum. l. sequen. secundum Barto.

VII. Iidem. AA. & CC. Corneliæ.

SI in rem suam p accepta pecunia mutua tutor mancipium tuum pignori dedit, nec huic post perfectam ætatem consensum accommodasti: q pignori res obligari non potuit. r S. VI. Kalen. Ian. AA. Coss.

Regulam præmittit, ex qua infert. & hoc dicit: Persona quæ de iure potest obligare, est illa quæ potest inducere nexum pignorum: secus si non potest de iure. Bald. Vel sic. Seruus, procurator, colonus, conductor vel actor, rem domini inuiti non obligant. Salycetus.

VIII. Impp. HONORIVS & THEOD. AA. Ioanni. P. P. †

NExum non facit prædiorum, nisi persona quæ iure potuit obligare.

¶ Per seruum autem, aut per procuratorem, colonúmve, actorem, seu conductorem, vllum præiudicium possessioni inuito vel inscio domino imponi non posse, & iure, & legum auctoritatibus declaratur. s Dat. Idib. Iul. Rauennæ, Honorio XIII. & Theodosio. X. AA. Coss.

† *Ex Codi. Theodosia. li. 2. tit. 30. Contin.*

a *Potuisse.* quia nemo potest rem alienam obligare: vt & §. communi diui. l. ij. & ¶. titu. j. l. qui filios. licet posset vendi, cũ venditio personam, obligatio rem afficiat: vt dixi. §. ad Velleia. l. fi fine.

b *Sciens.* nam tunc consentire videtur: vt d. l. fi fine. &. ¶. de distract. pigno. l. si mulier. Sed quis probabit fraudem? Respon. qui eam dicit: vt ff. de probat. l. quoties. §. qui dolo. nam videtur scire ius suum vbique dure, nisi cõsentiat: vt ff. quib. mod. pign. vel hypoth. fol. l. ficut. §. non videtur.

fraudem pro hoc qui tam dicat.

c *Dissimulasti.* quia dũ obligarentur, tu eras presens, & non contradixisti obligationi.

Curator.] CASVS. An tutor vel curator rem pup. vel adulti obligare possit? Respon. quòd non, nisi pecunia in vtilitatem eorum conuersa sit. Viuianus.

d *Accipiat.* quia tunc potest: vt ff. de pigno. actio. l. tutor. fic & §. de pactis. l. pactũ procuratoris. & ff. de furt. l. interdum. ij. §. qui tu telam. & ff. pro empt. l. qui fundum. §. si tutor. Item & in alio casu etiam immobilia: vt §. de administra. tuto. l. fina. §. defensionem. Sed hodie videtur quòd etiam mobilia nõ possunt sine decreto: vt §. de administra. tuto. l. lex quæ. in fine. quod est verum in quibusdam mobilibus, de quibus ibi dicit. Accursius.

e *Nec si maior. In potestate.* quid de emancipato? Respond. idẽ. Sed de hoc dubiũ erat cum dominus videatur etiam patre viuente: vt instit. de hære. qua. & dif. §. sui.

f *Potuit.* nec rem patris, nec peculiarem: vt ff. quæ res pig. ob. pos. l. j. §. & facit. §. de pac. l. filius. & de re. cre. & iureur. l. nec filius.

Cum res. CASVS. Si alienam rem obligauit, non tenet pignoris obligatio. si dominium eius nactus sim, conualescet pignus: & creditor licet directam hypothecariam non habeat, de æquitate tamen vtilem habet, & pignus persequi poterit.

g *Cum res.* ¶. aliena.

h *Æquitatem.* scilicet quæ præualet: vt §. de iudic. l. placuit. & ff. si cert. pet. a. l. si tibi pecuniam.

i *Persecutio.* per hypothecatiam actionem.

k *Pignoratitia.* id est sicut datur vtilis pignoratitia debitori qui obligat rem alienã soluto debito: vt ff. de distra. pigno. l. rescripti. §. j. ita & isti qui recipit, vtilis hypothecaria datur. Vel dic sicut daretur directa, quando esset res debitoris: sic nunc vtilis. Sed secundum hoc quid est quod dicitur. ff. de pig. l. & quæ nõdum sunt. §. quod dicitur. quòd debet probare rem fuisse in bonis debitoris tempore obligationis? Respõ, hic possidebat bona fide, vnde sua dicitur esse res: vt ff. de verb. signi, l. bonorum. secus si mala. Vel illud de rigore: hoc de æquitate. Et distingue cum quis rem alienam obligat, si quidem sibi debitã, tenet obligatio: vt ff. qui pot. in pigno. ha. l. iii. Si non, sed habet ius in re, similiter tenet: vt ff. de pigno. l. grege. §. ij. & iij. Si neutrum est: tunc si dixit, cum mea erit: tenet. ff. illo titulo. l. fi fundũ. §. aliena si simpliciter: aut credito. sciuit, & tunc non actio, sed retentio datur: vt in eodem titulo. l. j. in princ. si ignorauit: tunc etiam vtilis actio datur: vt hic, & ff. de pigno. l. j. in princ. & l. si ab eo. & l. si Titio. & facit ad legem istam. ff. qui pot. in pignore habean. l. qui balneum. §. fina. & ff. qui & à qui. l. si seruo. &. ff. de pigno. act. l. si rem alienã. & §. de libe. cau. l. si ab eo. & ¶. de euic. l. fine postessio. & l. fina. Accursius:

Aliena res si obligetur, an teneat obligatio.

Va.] CASVS. Si mater mea dedit mihi fundum, me inuito obligare non potest, cum sit meus: nec pro re quæ obligantis non est, competit Seruiana. & hoc eius actionis natura declarat.

i *Iudicio.* ad dandum bonum pignus: vt ff. de pigno. act. l. si quis in pignore. §. j. Accursius.

m *Noceat.* vt §. de donat. inter vir. & vxo. l. si quidem. in fin.

n *Seruiana.* id est natura eius actionis declarat.

o *Fuerint.* sed fallit hoc in seruitute viæ, & aliis rusticis: vt dices. ¶. titu. j. l. qui filios. Vel non dicuntur obligari, licet creditor commoditatem in his habeat, & sic intelligatur. ff. de pignor. l. sed an viæ. & facit. §. l. proxim. Accurs.

Si in rem.] CASVS. Si tutor pupilli pro pecunia quam in suã rem accepit, rem pupilli obligare non potest: & si obligat, non tenet pignoris obligatio, nisi pupillus factus maior consenserit: quo casu conualescit pignus.

p *Si in rem suam.* scilicet tutores.

q *Accommodasti.* aliàs

tenerer: vt §. si maior fa. l. fin. Accursius.

r *Non potuit.* vt & §. de pact. l. pactum procuratoris. & ff. pro empt. l. qui fundum. §. si tutor.

Nexum.] CASVS. Si seruus meus vel colonus obligat rem meam, mihi non præiudicat: quia nexum, id est obligationem non facit, nisi ille qui obligare potest. Viuianus.

s *Declaratur.* vt §. de acqui. poss. l. fin. & ff. de procu. l. procurator tutorũ. & §. cõmuni diui. l. si probatũ. & ¶. de agri. & cẽs. l. per colonum. lib. xi. & §. quod cum eo. l. si seruus. Hoc tamẽ fallit in re peculiari serui, qui habet liberã peculij administrationem:

Codex.

nem: vt ff. de pig. act. l. si conuenerit ij. §. fi. & facit. ff. de acqui. pos. l. peregre. §. pen. & l. iij. §. quòd si seruus.

QVAE RES PIGNORI OBLIGARI &c.

ALumnos.] CASVS. Si omnia bona tua mihi obligasti: an alumnos tuos vel concubinam videaris obligasse, quæritur? Et dicitur quòd non. Viuianus.

a *Alumnos.* scilicet quos alnisti, vel qui te aluerunt. vel id est filios ex concubina.

b *Cæteras res.* id est ipsam concubinam quæ erat ancilla obligantis: vt & §. communia de manumis. l. fin. Accursius.

c *Rationis est.* Argum. quòd in verbo generali non continentur omnia singularia. Item non videtur quis generaliter concedere quod specialiter nō est concessurus. a sic. ff. de mino. l. illud. §. si talis. & ff. de pecu. l. qui peculij. & de lega. iij. l. vxorem. §. felicissimam. & ff. de pigno. l. obligatione. & l. denique. & ff. ne quid in loco pub. l. ij. §. si quis à principe. & faciunt hæc ad ea quæ diximus de fortuitis casibus receptis: vt not. ff. si quis caut. l. sed & si quis. §. quæsitum. & facit. ff. de donat. l. filius. & supra de transactio. l. si de certa. & facit supra ad Vellei anum. l. iubemus. &. ff. de pact. l. tres fratres. & ℸ. de remis. pigno. l. ij. Accursius.

a *Instrumentum non extenditur ad non cogitata: vt in. c. Quintanallus. de iureiur. & c. ex multiplici. de deci.*

† *Concor. c. 2. cum glos. super verbo signii. extra de consue. & c. fame cum gl. super verbo, reddens, decernum.*

CVm.] CASVS. Emi fundum, confectum est instrumentum emptionale. illud obligaui. an fundum obligasse videar, quæritur? Et respond. quòd sic.

d *Pignus.* id est obligationem pignoris. sic & ff. de pigno. actio. l. j. & hoc quantum ad hypothecariam: vt & ff. de pactis. l. si tibi. §. de pignore. & ℸ. de remis. pigno. l. ij. sed pignoratitia contrahitur re: vt instit. quibus mo. re contrahi. obliga. §. fin. Accursius.

e *Emptiones.* id est instrumenta emptionū.

f *Cogitasse.* vt & arg. ff. de lega. j. l. seruum filij. §. eum. & ℸ. de remis. pign. l. creditricē, & ℸ. de donat. l. j.

SI monumento.] CASVS. An monumentum in quo filiam tuam intulisti, obligare possis, quæritur? Et dicitur quòd nō: quia per illationem locum religiosum fecisti.

g *Si monumento.* scilicet tuo, vel alieno domini voluntate.

h *Nō venit.* vt & §. de relig. l. inuito. sed ipsum ius inferēdi sic: vt & legari: vt & §. de relig. l. monumentorū. Itē hoc specialiter, sed cum vniuersitate potest: vt ff. de cōtrahē. emp. l. in modicis.

b *Salye. hic in versi. quæro. ab extra. multis in cō trarium alle gatis, sina-*

NOmen.[b] CASVS. An ius quod habeo in debitore: alij obligare possim, quæritur? Et dicitur quòd sic: & ager creditor vsque ad quantitatem sibi debitam, nisi primo mihi soluisset.

i *Placuit.* vt & §. de hære. ven. l. postquam. & ff. de pign. actio. l. si conuenerit. ij. in princ.

k *Certior.* quia ei denunciasti: vel litem contra eum cōtestatus

TITVLVS XVII.

QVAE RES PIGNORI obligari possunt vel non, & qualiter pignus contrahatur.

In generali obligatione non venit, quod nemo sani capitis specialiter obligaret. Bald.

1. Imp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Optato.

LŪnos a tuos, & cæteras res b quas nemi-nem credibile est pignori B specialiter daturum fuisse, generali pacti cōuentione quæ de bonis tuis facta est, in causa pignoris non fuisse rationis est. c PP. XII. Kalend. April. Laterano & Rufino Coss.

Qui obligat instrumenta emptionalia, ipsam rem obligare videtur. Vel sic: Qui obligat res præsentans, videtur obligare repræsentatiū. Bal. Vel sic: Obligato instrumento, intelligitur obligatum ius in eo contentum. Bart. & Sal

II. Idem AA. Rogato.

CVm constet † pignus d consensu contrahi, non dubitamus eum qui empriones e agrorum suorum pignori posuit, de ipsis agris obligandis cogitasse. f PP. V. Kalend. Iul. Apro & Maximo Coss. C

Res sacra vel religiosa non potest obligari. Bald. Vel sic: Locus religiosus non potest pignori obligari. Salycetus.

III. Imp. ANTONINVS. A. Restituto.

SI monumento g corpus filiæ tuæ intulisti, religiosum id fecisti: quo facto obligari à quoquam, prohibente iuris religione, non posse, in dubium non venit, h PP. III. Kalend. April. Læto II. & Cereale Coss.

Nomen debitoris generaliter & specialiter obligari potest: & nisi soluat suo principali, potest soluere creditori creditoris sui, qui habet eū obligatum. Bald. Vel sic: Nomen debitoris ante denunciationem factam sibi à creditore sui creditoris, potest soluere suo creditori: post denuncia-

tionem autem factam non potest ei soluere, sed exigi potest vtilis actione. Bartolus.

IIII. Imp. ALEXANDER. A. Euocato.

NOmen quoque debitoris pignorari & generaliter & specialiter posse, iampridem placuit. i Quare si debitor is satis non fecerit cui tu credidisti: ille cuius nomen tibi pignori datum est, nisi ei cui debuit, soluit, nondum certior k à te de obligatione tua factus, vtilibus l actionibus satis tibi facere vsque ad id quod tibi deberi à creditore eius probaueris, compelletur: quatenus tamen ipse debet. PP. pridie Kalend. Martij. Fusco II. & Dextro Coss. D

Quod non potest specialiter, non potest generaliter obligari. Vel sic: Non potest obligari genus plusquam species. Bal. Vel sic: Stipendiū seu præmium suum & victoriæ non potest specialiter vel generaliter obligari. Saly.

V. Idem. A. Septimio.

SPem eorum præmiorum m quæ pro coronis n athletis pensitanda sunt, priuata o pactione pignorari minimè admittendum est. & ideo p nec si generale pactum de omnibus bonis pignori obligandis interuenerit, tenet. PP. III. Kalend. Maij, Maximo II. & Paterno Coss.

Res quæ non sunt in bonis nostris, non possunt obligari. Bal. Vel sic: Pater filium vel alium liberum hominem hypothecare non potest. Baldus.

VI. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. & CC. Rufo.

QVi filios vestros vel liberos homines pro pecunia quam vobis credebat, pignoris titulo accepit, q dissimulatione se iuris circūuenit: cum sit manifestum r obligationem pignoris non consistere, † nisi in his quæ quis de bonis suis facit obnoxia. s S. Kal. Maiis Heracliæ AA. Coss.

r *Manifestum.* vt ℸ. titu. j. l. quæ prædium.

s *Obnoxia.* immo etiam relegatur creditor qui filium familias in pignore accepit: vt ff. eo. l. fina. Sed hæc regula fallit in capto ab hostibus: vt ℸ. de capti. & postliminio reuer. l. fina. & ff. de lega. j. l. senatus. §. fi. Item fallit in seruitute rustica, quæ nec est in bonis, nec est extra bona: vt ff. de vsufruct. lega. l j. & tamen obligatur: vt ff. de pigno. l. sed an viæ. vel non est ibi obligatio: sed cōmodum retinendi habet creditor. Item in casu huiusmodi. l. hodie punitur plus: vt in authenti. vt nulli iudic. §. quia vero huiusmodi colla. ix. & facit ad. l. istam. ff. de cuicto. l. minor. §. si pater sciens.

EXecutores.] CASVS. Si debitore meo non comparente datus fuerit mihi executor ad mittendum me in bono. possess. de bitoris pro mensura declarati debiti: an boues aratorij, vel instrumenta aratri vel bubulci intelligantur obligata, quæritur? Et dicitur

liter tenet quòd creditor debet exercere pœnas sui principis pœnam debitoris, principalem quam debitoris sui debitoris, per §. sed neque in authē. de fideiuss. colla. i.

Et dicitur quòd non, ne per defectum culturæ tributi exolutio A retarderetur. quòd si creditor detectus fuerit, &c. supplicio subjugabitur.

a *Aratorium.* sed quid si aliud non habet? Respōdetur, capiantur etiam hæc: vt ℸ. de executione rei iudicatæ. l. stipendia.

b *Tributorum.* in prouincia ergo tātum loquitur hæc lex. Et dic, Tributorum præstandorum ab his quorum sunt prædia. quæ tributa non possent præstari, si boues qui terram colunt, auferrentur. Accursius.

c *Pagi.* id est, burgi, vel villæ.

PIgnorum.] CASVS. Si bona debitoris mei loco pignoris capi debeant: ea quæ ad agriculturā pertinent, capi non debent. Sequitur authenti. Agricultores. quæ idem dicit quod lex, Executores. paucis additis. Viuianus.

d *Non conuenit.* per iudicem: vt ℸ. l. proxi. & forte etiam in Italia hęc loquitur. & est pro hoc in authen. vt nullus mutuans agricolę. colla. iiij. sed propria voluntate forte posset per dictam authē. Accursius.

SI quis.] CASVS. Si mutuauti tibi pecuniam, & promisisti satisfacere sub pœna obligationis omnium bonorum tuorum: an per hęc verba videaris mihi obligasse tam præsentia bona quàm futura, quæritur? Et dicitur quod sic, licet non dicas te obligare res præsentes & futuras.

Obligās res suas & præsentes quàm futuras videtur: secus in tacente, vel simili.

e *Pertinentium.* vel his verbis, res meas tibi obligo: vt in fine huius legis. Et not. quòd quia loquitur in præsenti, non videbatur comprehendere de futuris, sed tamen comprehendit: vt hic, & ff. pro socio. l. si societatem vniuersarum fortunarum. Sed aliud est cum quis vendit omnia sua bona, vel donat, vel legat: vt ff. de auro & argento lega. l. si ita. &. l. Plautius. & argu. ff. mandati. l. si mandauero. ij. §. is cuius bona. & ff. de nego. gestis. l. nam & Seruius. §. si me vino. Et est ratio: quia magnum damnum esset donanti, vel similibus, quod non est obligandi, cum per hoc non plus debeat. Item nota hic pro generalitate: vt plene habes. ff. de seruit. vrbanorum prædiorum. l. si seruitus. Item hic in his quæ se viuo quærit, nō quæ heres eius: vt ff. de pigno. l. Paulus.

f *Sanctionibus.* quę volebant creditores minus ius habere in futuris quàm in præsentibus bonis, vel minus quàm si specialiter id est, expresse diceret de futuris.

g *Minus.* id est, minorem memoriam.

h *Inspicere.* Nota sic supra de libe. præte. l. iij. & ff. de adimen. lega. l. iij. §. conditio. in fine. & facit. ff. de re iudica. l. in summa. in princip. & ff. de verb. obliga. l. in conuentionalibus. Accursius.

i *Ad futuras.* in tacita hypotheca idem, secundum quosdam: vt ℸ. de secun. nupt. l. hac edictali. §. omnibus. & l. si quis. §. in illo. & ff. de pruile. fid. l. si cum pecuniam. Sed Ioan. contra.

Pro executione sententiæ non possunt capi boues aratorij, & alia quæ sunt necessaria ad agriculturam, vt sunt ligones, & instrumenta ferrea. hoc dicit. Sed quotidie facilit contrarium bainli tributorum: quia si boues non ararent, non soluerentur tributa & alia onera. Bald.

VII. Imp. CONSTANTIN. A. ad vniuersos prouinciales.

EXecutores à quocumque iudice dati ad exigenda debita ea quę ciuiliter poscuntur, seruos aratores, aut boues aratorios, aut instrumentum aratorium a pignoris causa de possessionibus nō abstrahant, ex quo tributorum b illatio retardatur. ¶ Si quis igitur intercessor, aut creditor, vel præfectus pagi, c vel vici, vel decurio in hac re fuerit detectus: æstimando à iudice supplicio subiugetur. Data. III. Non. Iun. Sirmij, Constantino A. & Licinio Coss.

Hæc lex est declarata. ℸ. l. proxima. & loquitur generaliter tam in prouincia quàm in Italia. in quibusdam autem partibus seruatur ad vnguem: in quibusdam verò in nullo seruatur. Baldus.

VIII. Impp. HONORIVS & THEODOSIVS AA. Probo com. sacr. largit.

PIgnorum gratia aliquid quod ad culturam agri pertinet, auferri non conuenit. d Data VI. Id. Iun. Constante & Constantio Coss.

IN AVTHENT. colla. x. de statutis & consuetudi. contra ecclesiæ libertatem editis. §. agricultores. & est cōstitutio Friderichi.

In. l. C. dicti est de seruis agricultoribus: hic autem dicitur de liberis. & hoc dicit: Rusticus donec laborat agrum, non potest capi pro debitis aliàs contra facientes ausu temerario, punitur. Bald.

AGricultores circa rem rusticā occupati, dum villis insident; dum agros colunt, securi sint in quacunque parte terrarum: ita vt nullus inueniatur tam audax, vt personas, boues, & agrorum instrumenta, aut si quid aliud sit quod ad agrorum operam rusticam pertineat, invadere, aut capere, aut violēter auferre præsumat. ¶ Si quis autem huiusmodi statutum ausu temerario violare præsumpserit, in quadruplum ablata restituat: & infamiæ notam ipso iure incurrat: imperiali animaduersione nihilo minus puniendus. D

TITVLVS XVIII.

QVI POTIORES IN pignore habeantur.

Prior tempore, potior est iure: nisi posterior priori offerat. Bald. Vel sic: Secundus creditor soluens priori, vel consignans & deponens id quod ei debetur, in locum prioris succedit: & confirmat sibi pignus. Bartol.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Secundo.

QVi pignus secundo loco accepit, ita ius suum confirmare potest, si priori creditori debitam pecuniam soluerit: k aut cùm obtulisset, isque accipere noluisset, eam obsignauit, l & deposuit, nec in vsus m suos conuertit. PP. Kalend. Februar. Laterano & Rufino Coss.

Habens pignus prætorium, præferur habenti iudiciale, si est prior tempore. Bald. Vel sic: Si plures creditores ad pignus prætorium cōcurrentes sunt diuersorum tribunorum: qui prior est tempore, potior est iure. Salycetus.

II. Imp. ANTONINVS. A. Chresto & alijs.

Qui vi.] CASVS. Si secundus creditor priori pecuniā soluit, confirmat sibi pignus. si primus recipere nolit, cōsignet, & deponat, & confirmet sibi pignus: nisi pecuniam postea in vsus suos conuertit.

k *Soluerit.* vt & supra de pigno. l. secundus. & ff. qui potiores in pigno. habean. l. potior. § fina. Sed quid si prior creditor possideat? Respondetur, & ipse poterit secundo offerre, vt ipse sibi retineat pignus. Nam & quilibet extraneus hoc posset: vt. ff. quibus modis pignus vel hypoth. sol. l. Paulus. §. qui pignoris. non tamen cōpellitur: vt infra. e. l. prior. Accur.

l *Obsignauit.* infra de solut. l. obsignatione.

m *In vsus.* facit ad hoc ℸ. de vsur. l. acceptā. & ff. de vsur. l. debitor.

SI decreto.] CASVS. Consuleni heredem Titij pro quodam fideicommisso relicto sub cōditione: & quia mihi nō satisdabatur, misit me iudex in possessionem fundi. creditor hæreditarius eūdem conuenit, & obtinuit. idem fundus loco pignoris sibi adiudicatus est. quis potior sit, quæritur? dicitur quòd ego, qui prior fuit tempore.

Quoniam super pignore cōtinuatio. inter creditores quis sit in eo potior, plurimque controuertitur: ideo ponit qui potiores in pignore habeantur. Azo.

Possunt tamen dari ab fides proxeneticis obseruādo: vt in c. exposita. cū gl. fin. extra de arbi. Creditor tenetur qui filiumfamilias in pigno re accepit.

Pignus indiciale quod sit.

a *Indutti.* cum hæres non satisdaret de legato soluendo, adueniente die vel conditione. Et not. inducti. nec enim aliter constituitur pignus prætorium vel iudiciale: licet aliud sit in conuentionali: vt ff. de pigno. actio. l. nō est mirum. Item not. quòd hoc potest dici prætorium pignus: iudiciale verò, cum ex causa iudicati quis in possessionem mittitur à iudice ex sententia: sed & superius potest dici iudiciale à iudice.

b *Aduersarius.* scilicet creditor quidam hereditarius ex causa mutui vel simili causa. Accursius.

c *Iudicati.* prius ergo egit contra hæredem actione competenti, & obtinuit.

d *Estis.* vos legatarij quàm ille hereditarius creditor. & ideo hic sunt, quia diuersorum titulorum sunt: vt hic, & ff. vt in possess. lega. l. si postquam. secus si sunt eiusdem tituli: vt ff. vt in possess. leg. l. is cui. §. si plures. & §. qui prior. & hac ratione non obstat. ff. de bo. auct. iudi. poss. l. fina. & ff. de bo. auctori. iudi. possiden. l. cum vnus. in prin. ADDITIO. Pro clariore intelligentia istorum, distinguas breuiter: Quandoq; plures creditores præcedunt ius in pignore conuentionali, & tunc regulariter prior tempore potior est iure: vt l. potior. in princ. ff. co. Fallit in casu. l. licet. & authen. ibi posita. ff. eod. & in casibus no. ff. eo. in l. diuersis. Quandoq; plures creditores præcedunt ius in pignore prætorio, & tunc aut sunt eiusdem tituli, & concurrunt: vt l. fina. ff. de bo. auctori. iudi. possi. & l. is cui. §. si plures. & §. qui prior. in glo. al. leg. Si vero sunt diuersorum titulorum: tunc qui prior est tempore, potior est in iure: vt hic. Quandoque quidam creditores prætendunt ius in pignore conuentionali, quidam in prætorio: & tunc habet locum. l. si postquam. ff. vt in poss. lega. De materia istius iudic vt plene per Dy. in c. qui prior. de regu. iur. lib. vj.

† *In nonullis exemplaribus. l. si fundi. tertia est: lex vnde Cum repub. est quarta.*

SI decreto prætoris qui de fideicommisso ius dixit, in possessionem fundi hæreditarij fideicommissi conditionalis seruandi gratia prius inducti [a] estis, quàm aduersarius [b] vester in causam iudicati [c] eiusdem fundi pignus occupauerit: iussu eius qui iure sententiam exequebatur, tempore potiores estis. [d] Nam cùm de pignore vtraque pars contendit, præualet iure qui præuenit tempore. [e] PP. V. Id. Maij, Duobus & Aspris Coss.

Respublica missa ex causa iudicati, præfertur creditori qui contraxerat cum defuncto in possessionem non misso. Bald. Vel sic: Habens ius pignoris in re, præfertur agenti personali actione. Bart. Vel sic: Creditor qui iudiciale pignus ob sententiam est consecutus, præfertur priori solum personalem actionem habenti. Salyceius.

III. Idem A. Syluano.

CVm † rempublicam [f] Heliopolitanorum propter emolumentum sententiæ [g] in rerum tam hæredis quàm hæreditariarum possessionem missam esse proponas: intelligis, quanuis pater tuus cum Sofiano [h] contraxerit, [i] tamen si personali actione eum habuit obligatum, [k] præponi rempublicam iure pignoris in his quæ ex auctoritate eius qui iubere potuit, seruandi iudicati causa occupauit. P P. II. Id. Decembr. Læto II. & Cereale Coss.

Priuatus prior tempore, præfertur reipublicæ quæ est posterior tempore. Bald. Eodē modo præfertur regi & imperatori. Bald.

IIII. Idem A. Varo.

SI fundum pignori accepisti [l] antequam reipublicæ obligaretur: sicut prior es tempore; ita potior es iure. PP. V. Id. Octob. Antonino. A. IIII. & Balbino Coss.

Cum rempublicam.] CASVS. Pater meus cum republica contraxit, me hærede eius conuento & condemnato, missa est respublica in possessionem non solum rerum mearum, sed hæreditariarum: an præferatur aliis creditoribus patris? Dicitur quod sic.

Ciuitas vna accipitur pro republica.

e *Cum rempublicam.* nota vnam ciuitatem dici rempublicam. sic ff. de publicanis. l. sed & hi. §. præterea. Sed argu. contra. ff. de verbo. signi. l. cum qui vectigal. Accursius.

g *Sententia.* latè pro republica contrà hæredem.

h *Cum Sofiano.* id est, cū defuncto. & hoc casu tu vel pater tuus poteritis petere separationem, cum sitis hæreditarij creditores. A vel cum Sofiano, id est, cum hærede, & hoc casu non: vt ff. de separa. l. j. in princip.

i *Contraxerit.* priùsquam respublica.

k *Obligatum.* non autem accepit pignus. & facit ad. l. istam. ff. e. l. si pignus. & l. si iure. Accursius.

Prior creditor non tenetur offerre posteriori, sed posterior potest offerre priori. Bal. Vel sic: Prior creditor non habet necesse offerre secundo, sed secundus offerens primo, confirmat sibi pignus. Bart.

V. Imp. ALEXANDER. A. Septimio.

PRior quidem creditor cōpelli non potest [m] tibi, qui posteriore loco pignus accepisti, debitum offerre: sed si tu illi, id omne quod debetur, solueris: pignoris tui causa firmabitur. PP. III. Kalend. Maij, Maximo. II. & Paterno Coss.

Prouidentia generalis facit, vt prior tempore præferatur habenti prouisionem specialem tempore posteriore. Bald. Vel sic: Generalis hypotheca prioris creditoris præfertur specialis posterioris: & idem de eo qui causam habet à priore. Salyc.

VI. Impp. VALERIANVS & GALLIEN. AA. Philoxeno.

SI generaliter bona sint obligata, & postea res alij specialiter pignori dentur: quoniam ex generali obligatione potior habetur creditor qui antea contraxit: [n] si ab illo priore tempore tu comparasti: non oportet te ab eo qui postea etedidit, inquietari. o PP. II. Id. Maij, Seculare. II. & Donato Coss.

Prædium emptum ex pecunia creditorè, si ei fuit specialiter obligatum, cæteris anteferetur. Bald. Vel sic: Mutuans in emptionem prædiorum cum pacto vt illa sint ei obligata, præfertur cæteris, etiam priorem hypothecam habentibus. Salyc.

VII. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Iuliano.

LIcet ijsdē pignoribus multis creditoribus diuersis temporibus datis, priores habeantur potiores: [p] tamē eum cuius pecunia prædiū comparatū probatur, quod ei pignori esse specialiter obligatum statim conuenit, [q] omnibus antemutuam accepit pecuniam, & ex ea fundū cōparauit, & cōuenit vt illud prædium ei esset obligatū: quia potior erit secūdus.

Pignus indiciale quod sit.

l *Fundum.*] CASVS. Si fundum obligauit quis prius mihi quàm reipublicæ, ego præferendus sum. Vinianus.

l *Accepisti.* scilicet specialiter secundū quosdam: vt & arg. §. de priuile. fis. l. iij. quod non placet: immo & si generaliter: vt j. de remiss. pigno. l. si ignorante. & ff. eod. l. fina. & §. de iure dot. l. doties. & §. de priuile. fis. l. ij. præterea fit etiam est in priuato cui generaliter prius. nam sequenti cui specialiter aliquid obligatur, præfertur: vt j. eo. ti. l. si generaliter. ergo & fisco: vt arg. ff. eo. l. si pignus. Accursius.

P *Prior.*] CASVS. Creditor primus non compellitur soluere secundo: sed secundus debet offerre primo. & si velit sibi offerre, pignus suum confirmabit.

m *Compelli non potest.* si tamen vult, potest: vt dixi. §. eod. l. j.

S *Generaliter.*] CASVS. Titius obligauit mihi omnia bona sua generaliter: postea obligauit Seio quædam ex his specialiter: ego sum potior. vnde si eadem rem quam secūdo obligauit, iure pignoris distraham, eam ab emptore auocare non poterit Seius.

n *Quia tea contraxit.* vt & ff. eod. l. qui generaliter. Sed cōtra. §. de pign. l. quanuis j. solu. ibi specialem habebat: vt ibi dixi.

o *Inquietari.* vt j. si antiqui. cre. l. j. & ff. de distra. pign. l. cū prior. & §. de act. & oblig. l. si in solutum.

L *Licet.*] CASVS. Qui prior est tēpore, potior est in iure. fallit in eo qui obligauit omnia bona sua præsentia & futura, & postea à secundo mutuam accepit pecuniam, & ex ea fundū cōparauit, & cōuenit vt illud prædium ei esset obligatū quia potior erit secūdus.

p *Potiores.* scilicet regulariter: vt §. eo. tit. l. ij. in fin. quæ fallit: vt hic, & dices statim in. l. diuersis.

q *Conuenit.* scilicet contrahentibus. secus si non conuenit: vt §. de pig. l. quanuis. iij. Alij dicunt, ex hac. l. & ff. eo. l. interdū. & j. e. tit. auch. quo iure. quòd eoipso quòd ex mea pecunia cōparatur, mihi est obligata, quòd est falsum. & l. interdum. dicit cum ad refectionem est datum. Si autem non conuenit inter personales actiones, habet priuilegium, secundum Io. licet alij contra. pro quibus est. ff. de tribu. l. procuratoris. §. plane.

Obligata mihi non est res ex mea pecunia empta.

Sequitur authentica,

Item possessor. quæ est de trien. & semis. §. illud quoque in iudicijs. eōl. iij. in qua ponitur alius casus, vbi posterior potior est priore.

Item possessor.

I *Tem possessor.*] CASVS. Lex. C. dicit de petitorio iudicio: aut ibent. de possessorio, secundum Azo. sed sicut ille qui mutuam dedit pecuniam ad emptionem prædij, præfertur alijs prioribus, ita præfertur secundus creditor priori, si prior conuincatur de mendacio. die ergo sic: Seius possidebat prædium, quod dicebam Titium mihi obligasse: Seius negabat prædiū esse Titij: probaui id esse Titij. priusquam restitueret, dixit quòd Titius illud prædium sibi obligauit, & se potiorem esse. quæritur, an standum sit audiendus? Et respond. quòd non, sed propter mendacij prædium restituet mihi secundo creditori. Viuianus.

Mendacium facit quem potiorem.

a *Item possessor.* scilicet creditor prior. Accursius.

b *Actor.* id est, secundus creditor.

c *Adseuerat.* quod est ei necesse: vt ff. de pig. l. & quæ nōdum sunt. §. quod dicitur.

d *Intentione.* à secundo creditore, qui scilicet fuerit debitoris tempore obligationis.

e *Nitatur.* possessor.

f *Hypotheca.* scilicet se priorem. Accursius.

g *Vel alia causa.* forte hunc agēem consensisse, vel remisisse.

h *Transeat.* an autem si incontinenti velit probare, audiatur possessor ex regula. dolo facit: vt ff. de excep. doli. l. dolo? Respon. non in possessorio isto: vt & ff. quorum lega. l. j. in prin. Ité nota propter mendacium hunc puniri. sic & ff. de rei vindicatione. l. fina. & supra de non nu. pecu. authen. contra qui propriam. & ff. de iureiuran. l. eum qui. Sed nunquid etiam re restituta permittetur ei venire contra confessionem primam? Respon. ita, quia hoc est in alio iudicio: vt ff. de inofficioso testamento. l. Papinianus. §. sed nec impuberis.

D *Iuersis.*] CASVS. Primo die obligaui prædium meum. Seio, secundo Titio. qui numerauit primo pecuniam, ille potior erit, nisi secundus qui pignus distraxit, tis fecit priori.

i *Data.* secus si non data esset: vt ff. quæ res pig. ob. posl. Titius.

k *Secundum.* scilicet creditorem.

l *Quantitas.* vt ff. de distractio. pigno. l. cum prior. Sed hoc fallit in casibus quibusdam, in quibus posterior creditor potior est priore: vt & ff. e. l. interdum. & supra. l. proxi. & authenti. item possessor. & infra. e. l. assiduis. & l. scripturas. & supra de pig. l. fi. & authenti. ibi posita. & supra in qui. cau. pig. ta. l. satis. & ff. de reli. l. at si quis. § j. & l. pen. Est & alius: vt hac. l. dicitur.

Creditor posterior quādoque potior est priore.

E *Os qui.*] CASVS. Qui personalem habet actionem, & hypothecam, præfertur illi qui tantum habet personalem: licet in personali actio. habeat priuilegium.

m *Actionem.* scilicet hypothecariam: vt §. de pigno. l. pignoris. Codex.

n *Competunt.* vt actio depositi, quæ est priuilegiata. idem etiam in ea condictione, quę datur sponsæ non contracto matrimonio. idem & in ea quæ contra procuratorem datur. idem & in eo qui soluit priuilegiato: vt habes hic & ff. depositi. l. si hominem. §. quoties. & ff. de priui. cre. l. dabimus. § si quis cum tutor. & l. si ventri. §. eorum ratio. & idem in eo cuius pecunia res est empta: vt infra eodem authen. quo iure. hi enim hypothecas non habent. Si autem personalēs actiones priuilegiatas habeant, & hypothecas tacitas, vt tutelæ: tunc qui prior est tempore, &c. excipe tamen mulierem & fiscum, qui præferuntur priotibus habentibus tacitas hypothecas, non expressas: vt infra eodem. l. fina. & §. eodem. l. si fundum. & §. de priui. fis. l. ij. & ff. eo. l. si pignus. Item & fallit dicta regula in casibus quos not. supra. l. proxi. Item fallit. ff. de separa. l. j. §. sciendum. sed certe ibi nullam habebat hypothecam, qui cum defuncto contraxerat: sed nec qui cum hærede, habet pignus in bonis defuncti.

Actiones personales priuilegiatæ quæ sunt.

C *Vm tibi.*] CASVS. Maritus obligauit quoddam prædiū vxori suæ pro dote. secūdo idem mihi prædium obligauit. illa potior erit, nisi ei suum debitū offeram: namque creditor si id prædium habebat obligatum, & si vendatur à muliere, nō habet ius reuocandi illud.

o *Acceperat.* idem si tantūm ei promissa fuerat. nam non videtur esse in sua potestate non recipere, vt sic habeat vxorem indotatam: vt ff. eodem l. j.

p *Dederat.* scilicet post.

q *Nam chirographarios.* bene dico offerentes admitti, cum sint etiam obligatæ ei. secus autem si non sint. nam, &c.

r *Manifestum est.* nec ergo te vxorem quondam, secundum Io. vt & infra de solu. l. nulla tibi. Accursius.

Obligata mihi non est res ex mea pecunia empta.

S *Cripturas.*] CASVS. Titius confessus est se debitorē meum ex aliqua causa ex qua incontinenti potuit sibi præiudicare confessio, puta transactione, vel consimili: vel ex qua non potest nisi intra biennium, puta mutui: siue facta scriptura per manum Titij, seu Tabellionis non in communi forma: siue testes fuerint adhibiti, id est, rogati: dum tamen probetur. siue non, simul robur obtinebit. & hoc in prima. Et si ex ea priuata scriptura petam rem mihi obligatam, & Mæuius proferat instrumentum publicum, & petat eandem rem: ipse præferetur, licet prior sim: nisi priuata scriptura trium testium subscriptione fuit munita. Viuianus.

s *Secretè.* quia non sunt publicæ.

t *Nécne.* id est, vel non.

v *Pacisscendi.* hoc est generale: cætera specialia sunt: Vel dic

a *Indulti.* cum hæres non satisdaret de legato soluendo, aduenie[nte] die vel conditione. Et not. inducti. nec enim aliter constituitur pignus prætorium vel iudiciale: licet aliud sit in conuentionali vt ff. de pigno. actio. l. nō est mirum. Item not. quòd hoc potest dici prætorium pignus: iudiciale verò, cum ex causa iudicati quis in possessionem mittitur à iudice ex sententia: sed & superius potest dici iudiciale à iudice.

Pignus iudiciale quod sit.

b *Aduersarius.* scilicet creditor quidam hæreditarius ex causa mutui vel simili causa. Accursius.

c *Iudicati.* prius ergo egit contra hæredem actione competenti, & obtinuit.

d *Effis.* vos legatarij quàm ille hereditarius creditor. & ideo hic sunt, quia diuersorum titulorum sunt: vt hic, & ff. vt in possess. lega. l. si postquam. secus si sunt eiusdem tituli: vt ff. vt in possess. leg. l. is cui. §. si plures. & §. qui prior. & hac ratione non obstat. ff. de bo. auctо. iudi. pos. l. fina. & ff. de bo. auctori. iudi. possiden. l. cum vnus. in prin. ADDITIO. Pro clariore intelligentia istorum, distinguas breuiter: Quandoq; plures creditores prætendūt ius in pignore conuentionali, & tunc regulariter prior tempore potior est iure: vt l. potior. in princ. ff. eo. Fallit in casu. l. licet. & authen. ibi positæ. J. eod. & in casibus no. J. eo. in l. diuersis. Quandoq; plures creditores prætēdunt ius in pignore prætorio, & tunc aut sunt eiusdem tituli, & concurrunt: vt l. fina. §. de bo. auctori. iudi. possi. & l. is cui. §. si plures. & §. qui prior. in glo. al. leg. Si vero sunt diuersorum titulorum: tunc qui prior est tēpore, potior est in iure: vt hic. Quandoque quidam creditores prætendunt ius in pignore conuentionali, quidam in prætorio: & tunc habet locum. l. si postquam. §. vt in possessione. De materia istius l. die vt plene per Dy. in. c. qui prior. de regu. iur. lib. vj.

† In nōnullis exemplaribus. l. si fundū. tertia est: lex verò Cum rēpub. est quarta.

e *Tempore.* nota regulam: vt J. eo. l. si fundum. & ff. eo. l. potior & J. l. proxi. & l. licet. & l. diuersis. & supra ad Macedo. l. si permittente.

Ciuitas vna dicitur respublica.

C *Vm rempublicam.*] CASVS. Pater meus cum republica contraxit, me hærede eius conuento & condemnato, missa est respublica in possessionem non solum rerum mearum, sed hæreditariarum: an præferatur alijs creditoribus patris? Dicitur quòd sic.

f *Cum rempublicam.* nota vnam ciuitatem dici rempublicam. sic ff. de publicanis. l. sed & hi. §. præterea. Sed argu. contra. ff. de verbo. signi. l. eum qui vectigal. Accursius.

g *Sententia.* latæ pro republica contra hæredem.

h *Cum Sofiano.* id est, cū defuncto. & hoc casu tu vel pater tuus poteritis petere separationem, cum sitis hæreditarij creditores. A vel cum Sofiano, id est, cum hærede, & hoc casu non: vt ff. de separa. l. j. in princip.

i *Contraxerit.* priusquam respublica.

k *Obligatum.* non autem accepit pignus. & facit ad. l. istam. ff. e. l. si pignus. & l. si iure. Accursius.

Prior creditor non tenetur offerre posteriori, sed posterior potest offerre priori. Bal. Vel sic: Prior creditor non habet necesse offerre secundo, sed secundus offerens primo, confirmat sibi pignus. Bart.

V. Imp. ALEXANDER. A. Septimio.

PRior quidem creditor cōpelli non potest l tibi, qui posteriore loco pignus accepisti, debitum offerre: sed si tu illi, id omne quod debetur, solueris: pignoris tui causa firmabitur. PP. III. Kalend. Maij, Maximo. II. & Paterno Coss.

Prouidentia generalis facit, vt prior tempore præferatur habenti prouisionem specialem tempore posteriore. Bald. Vel sic: Generalis hypotheca prioris creditoris præfertur speciali posterioris: & idem de eo qui causam habet à priore. Salyc.

VI. Impp. VALERIANVS & GALLIEN. AA. Philoxeno.

SI generaliter bona sint obligata, & postea res alij specialiter pignori dentur: quoniam ex generali obligatione potior habetur creditor qui antea contraxit: m si ab illo priore tempore tu comparasti: non oportet te ab eo qui postea credidit, inquietari. o PP. II. Id. Maij, Seculare. II. & Donato Coss.

Prædium emptum ex pecunia creditoris, si ei fuit specialiter obligatum, cæteris antefertur. Bald. Vel sic: Mutuans in emptionem prædiorum cum pacto vt illa sint ei obligata, præfertur cæteris, etiam priorem hypothecam habentibus. Salyc.

VII. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Iuliano.

LIcet ijsdē pignoribus multis creditoribus diuersis temporibus datis, priores habeantur potiores: p tamē eum cuius pecunia prædiū comparatū probatur, quod ei pignori esse specialiter obligatum statim conuenit, q omnibus antemutuam accepit pecuniam, & ex ea fundū cōparauit, & cōuenit vt illud prædium ei esset obligatū: quia potior erit secūdus.

SI fundum.] CASVS. Si fundum obligauit quis prius mihi quàm reipublicæ, ego præferendus sum. Vlpianus.

l *Accepisti.* scilicet specialiter secundū quosdam: vt & arg. §. de priuile. fis. l. iij. quod non placet: immo & si generaliter: vt J. de remiss. pigno. l. si ignorante. & ff. eod. l. fina. & §. de iure dot. l. doris. & §. de priuile. fis. l. ij. præterea si certiam est in priuato cui generaliter prius. nam sequenti cui specialiter aliquid obligatur, præfertur: vt J. eo. ti. l. si generaliter. ergo & fisco: vt arg. ff. eo. l. si pignus. Accursius.

PRior.] CASVS. Creditor primus non compellitur soluere secundo: sed secundus debet offerre primo. & si velit sibi offerre, pignus suum confirmabit.

m *Compelli non potest.* si tamen vult, potest: vt dixi. §. eod. l. j.

SI generaliter.] CASVS. Titius obligauit mihi omnia bona sua generaliter: postea obligauit Seio quædam ex his specialiter: ego sum potior. vnde si eadem rem quam secūdo obligauit, iure pignoris distraham, eam ab emptore auocare non poterit Seius.

n *Quia antea contraxit.* vt & ff. eod. l. qui generaliter. Sed cōtra. §. de pign. l. quanuis j. solu. ibi specialem habebat: vt ibi dixi.

o *Inquietari.* vt J. si antiqui. cre. l. j. & ff. de distra. pign. l. cū prior. & §. de act. & oblig. l. si in solutum.

Licet.] CASVS. Qui prior est tēpore, potior est in iure. fallit in eo qui obligauit omnia bona sua præsentia & futura, & postea à secundo mutuam accepit pecuniam, & ex ea fundū cōparauit, & cōuenit vt illud prædium ei esset obligatū: quia potior erit secūdus.

p *Potiores.* scilicet regulariter: vt §. eo. tit. l. ij. in fin. quæ fallit: vt hic, & dices statim in. l. diuersis.

q *Conuenit.* scilicet contrahentibus. secus si non conuenit: vt §. de pig. l. quanuis. iij. Alij dicunt, ex hac. l. & ff. eo. l. interdū. & J. e. tit. auth. quo iure. quòd ipso quòd ex mea pecunia cōparatur, mihi est obligata. quod est falsum. & l. interdum. dicit cum ad refectionem est datum. Si autem non conuenit inter personales actiones, haber priuilegium, secundum Io. licet alij contra, pro quibus est. ff. de tribu. l. procuratoris. §. plane.

Obligata mihi non est res ex mea pecunia empta.

Sequitur authentica,

Item possessor. quæ est de trien. & semis. § illud quoque in iudicijs. col. iij. in qua ponitur alius casus, vbi posterior potior est priore.

Item possessor.

ITem possessor] CASVS. Lex. C. dicit de petitorio iudicio: authent. de possessorio, secundum Azo. sed sicut ille qui mutuam dedit pecuniam ad emptionem prædij, præfertur alijs prioribus, ita præfertur secundus creditor priori, si prior conuincatur de mendacio. dic ergo sic: Seius possidebat prædium, quod dicebam Titium mihi obligasse: Seius negabat prædiū esse Titij: probaui id esse Titij. priusquam restitueret, dixit quòd Titius illud prædium sibi obligauit, & se potiorem esse, quæritur, an sit audiendus? Et respond. quòd non, sed propter mendacium prædium restituet mihi secundo creditori. Viuianus.

a *Item possessor.* scilicet creditor prior. Accursius.

b *Actor.* id est, secundus creditor.

c *Adseueret.* quod est ei necesse: vt ff. de pig. l. & quæ nōdum supr. §. quod dicitur.

d *Intentione.* à secundo creditore, quòd scilicet fuerit debitoris tempore obligationis.

e *Retinere.* possessor.

f *Hypotheca.* scilicet septiorem. Accursius.

g *Vel alia causa.* forte hunc agerem consensisse, vel remisisse.

h *Transferat.* an autem si incontinenti velit probare, audiatur possessor ex regula. dolo facit: vt ff. de excep. doli. l. dolo? Respon. non in possessorio isto: vt & ff. quorum lega. l. j. in prin. Item nota propter mendacium hunc punitri. fic & ff. de rei vindicatione. l. fina. & supra de non nu. pecu. authen. contra qui propiam. & ff. de iureiuran. l. eum qui. Sed nunquid etiam re restituta permittetur ei venire contra confessionem primam? Respon. ita, quia hoc est in alio iudicio: vt ff. de inofficioso testamento. l. Papinianus. §. sed nec impuberis.

Mendacium sem-quam punit.

DIuersis.] CASVS. Primo die obligaui prædium meum Seio, secundo Titio. qui numerauit primo pecuniam, ille potior erit, nisi secundus quòd pignus distraxit, tisfecit priori.

i *Data.* secus si non data esset: vt ff. quæ res pig. ob. posc. l. Titius.

k *Secundum.* scilicet creditorem.

Creditor posterior quādoque potior est priore.

l *Quantitas.* vt ff. de distractio. pigno. l. cum prior. Sed hoc fallit in casibus quibusdam, in quibus posterior creditor potior est priore: vt & ff. e. l. interdum. & supra. l. proxi. & authenti. item possessor. & infra. e. l. assiduis. & l. scripturas. & supra de pig. l. fi. & authenti. ibi posita, & supra in qui. cau. pig. ta. l. satis. & ff. de reli. l. ar si quis. § j. & l. pen. Est & alius: vt hac. l. dicitur.

EOs qui.] CASVS. Qui personalem habet actionem, & hypothecam, præfertur illi qui tantum habet personalem: licet in personali actio. habeat priuilegium.

m *Actionem.* scilicet hypothecariam: vt §. de pigno. l. pignoris.

n *Competunt.* vt actio depositi, quæ est priuilegiata. idem etiam in ea condictione, quę datur sponsæ non contracto matrimonio. idem & in ea quæ contra procuratorem datur. idem & in eo qui soluit priuilegiato: vt habes hic & ff. depositi. l. si hominem. §. quoties. & ff. de priui. cre. l. dabi nus. § si quis cum tutor. & l. si ventri. §. eorum ratio. & idem in eo cuius pecunia res est empta: vt infra eodem authen. quo iure. hi enim hypothecas non habent. Si autem personales actiones priuilegiatas habeant, & hypothecas tacitas, vt tutelæ: tunc qui prior est tempore, &c. excipe tamen mulierem & fiscum, qui præferuntur prioribus habentibus tacitas hypothecas, non expressas: vt infra eodem. l. fina. & §. eodem. l. si fundum. & §. de priui. fis. l. ij. & ff. eo. l. si pignus. Item & fallit dicta regula in casibus quos not. supra. l. proxi. Item fallit. ff. de separa. l. j. §. sciendum. sed certe ibi nullam habebat hypothecam, qui cum defuncto contraxerat: sed nec qui cum hærede, habet pignus in bonis defuncti.

Actiones personales priuilegiatæ quæ sunt.

EOs qui acceperunt pignora, cum in rem actionem m habeant, priuilegijs omnibus quæ personalibus actionibus competunt, n præferri constat. D. III. Nonas Decemb. CC. Coss.

Soluto matrimonio mulier in causa dotis omnibus antefertur, & creditores chirographarij hypothecam non habent. Baldus. Vel sic: Creditores veri hypothecam posteriorem habentes, ab vxore ita demum bona ei pro dote obligata auocant, si ei dotem offerant. chirographarij tamen hoc ius offerendi non habent. Salyceius.

X. Iidem AA. & CC. Pollipeucæ.*

CVm tibi pro dote quam acceperat o maritus res obligauit: eo mortuo hi quibus eas dem pignori dederat, p non offerentes debitum, nulla possunt persequi ratione. Nam chirographarios q creditores, nec in rem, nec in personam eos qui debitori non probantur successisse, vlla ratione conuenire posse manifestum est. r PP. No. Decemb. CC. Coss.

B

Polydora.

Vsla est melior lex quàm habueris in toto hoc anno, & hoc intendit: Scripturæ priuatæ cum causa, cum de ipsa constat, vim probationis obtinet: tamen si ex vna parte fit scriptura publica, præualet, nisi priuata sit trino teste notata. Baldus. Vel sic: Si debitor debitum neget, & scripturam fateatur, præiudicat filij, & scriptura probat contra eum, non autem præiudicat alijs, vt puta creditoribus hypothecam prætendentibus, nisi forte haberet subscriptionem trium testium. b. d. secundum Iaco. But.

C

XI. Imperator LEO. A. Erythrio. præfecto prætorio.

SCripturas quæ sæpe assolet t à quibusdam secretè s fieri interuenientibus amicis nécne, t transigendi, vel paciscendi, v seu fœnerandi, vel societatis coëundæ gratia, seu de alijs quibuscunque causis vel cōtractibus conficiuntur, quæ ἰδιόχειρα. Græcè appellāturi: siue tota series earum manu conscripta sit, siue alterius, siue diuersarum manibus, siue impressionibus, siue quibuslibet alijs modis, quæ ad firmitatem earum pertinere videntur, siue vna, siue plures sint, siue testes habeant, siue non habeant, siue habeant, & non nominatim exprimant, siue nominatim exprimant, & non habeant, siue habeant, & nominatim exprimant, siue non habeant, siue habeant, & non nominatim exprimant, siue nominatim exprimant, & habe

pacisſcendi de non petendo & gratis. Accurſius.

a *Notarij.* non tamen in forma publica ſcribentis: quia neque diem, neque conſulem, neque alia quæ faciunt publicam chartam, ibi poſuit.

b *Ipſorum.* contrahentium. Accurſius.

c *Adhibitis.* id eſt rogatis: vt ff. de teſti. l. ad fidem. ſed *fallit* ſupra de teſti. authenti. rogati.

d *Conditionales,* quoddam genus notariorum erat, qui conditionales vocabantur.

e *Suum vobur.* ſed quod erit ſuum robur? Dicunt quidam non intelligi legem iſtam. Aldr. dicit quodcunque robur dicat, corrigitur per authenti. hic poſitam: vt debeant hodie tres teſtes adeſſe, & ſubſcribere. ſed illud quàtum ad comparationem, vt ibi dices. Ioan. dicit quòd loquitur hæc lex, cum plures creditores agentes perſonali actione poſtulant ſe mitti in poſſeſſionem: inter quos eſt vnus, vel plures, qui idiochiram profert, quam conſtat à debitore confectam, tunc enim pariter cũ aliis admittitur, qui habent publica inſtrumenta: & peret cum eis dari curatorem, & diſtrahi bona: cum illi neque negent, neque dicant hunc creditorem eſſe. Si vero non conſtaret à debitore confectam, vel ſubſcriptam, nec ſufficeret ad condemnationem talis ſcriptura. Tertij, vt P. dicunt hanc legem fatuam: quia contra omnia iura dicit quod priuatæ ſcripturæ creditur: vt ſupra de proba. l. inſtrumenta. & l. exemplo. Nam aut conſtabat ita eſſe vt dicit charta: & tunc etiam ſi nec ea probatur, aut non: & tunc non probatur, cum ſit priuata. Sed certe illa loquitur quando ſine cauſa facta fuit confeſſio. Quarti dicunt quòd hic conſtabat de debito: ſed dubitabatur quis eſſet in pignore potior. Tu dic plenius, quòd loquitur hæc lex quando ex cauſa facta fuit confeſſio. vnde in aliis ſtatim, in mutuo & dore poſt aliquod tempus præiudicatur: vt ſupra de non nume. pecu. l. generaliter. & l. in contractibus. & ſupra de dote cau. non nu. l. fin. & in authenti. ibi poſita: & ideo caute dicit, ſuum robur. hoc tamen debet conſtare, quòd partes ſcripſerint, vel ſubſcripſerint. Vel quia hoc confitetur ille, contra quem producitur: vel quia probatur per teſtes rogatos, vel non rogatos. & hoc cum agit creditor actione perſonali contra debitorem, in cuius præiudicium eſt facta. ſecus ſi agat contra alium creditorem hypothecaria, qui habet publicum inſtrumentum. argum. ſupra de dona. ante nup. authenti. ſed iam. tunc enim quia publici inſtrumenti plenior eſt probatio, nec priuatæ credit, niſi habeat ſubſcriptionem trium teſtium. Si autem experiatur contra alium, qui nullum, vel non publicum habet inſtrumentum, vincit. ſi vero nulla cauſa continetur: non valet etiam ad perſonalem obligationem: vt dicta. l. ſupra de probat. l. inſtrumenta. & ff. de proba. l. cum de indebito. §. penul.

Confeſſio an ſtatim præiudicet.

f *Habere.* id eſt obtinere.

trahentium, vel notarij, [a] vel alterius cuiuſlibet ſcripta fuerit, ipſorum [b] tamen habeant ſubſcriptiones: ſiue teſtibus adhibitis, [c] ſiue non: licet conditionales [d] ſint, quos vulgo tabularios appellant, ſiue non, quaſi publicè conſcriptas, ſi perſonalis actio exerceatur, ſuum robur [e] habere [f] decernimus. ¶Sin autem ius pignoris vel hypothecæ ex huiuſmodi inſtrumẽtis vindicare [g] quis ſibi contenderit: eum qui inſtrumentis publicè confectis nititur, præponi [h] [decernimus] etiam ſi poſterior is contineatur: niſi fortè probatæ atque integræ opinionis trium vel amplius virorum ſubſcriptiones eiſdem idiochiris [i] cõtineantur. tunc enim quaſi publicè confecta accipiuntur. Dat. Kalend. Iul. Conſtantinop. Martiano & Zenone Coss.

A

B

IN AVTHENT. DE inſtrumentorum cautelâ & fide. §. ſi quis igitur. &. §. ſed & ſi quis. colla. vj. conſti. iij. quam poſuit hic Albertus.

Iſta authen. addit alium caſum ad l. C. quia interdum priuata ſcriptura debitoris, facta eius manu, oportet quòd probetur per comparationem literarum: ideo ex qua ſcriptura fiat comparatio literarum, determinatur hic: quia ex ſcriptura ſolemni, in qua ſunt ſcripti tres teſtes, ex ea non fit comparatio. & ſi iſti teſtes ſunt mortui, vel non veniant: per tres teſtes extrinſecus poteſt illi ſubſcriptioni fides imponi. & ſic teſtes extrinſeci vincunt intrinſecos, & eorum ſubſcriptiones: quod nota. Baldus. Vel ſic: Cautela eſt, vt ſcriptura depoſiti vel mutui tres teſtes adhibeantur ſubſcripti, ne videatur incredibile quod dicitur in ſcriptura, & negata teſtibus non probetur. Salycetus.

g *Vindicare.* per hypothecariam. Accurſius.

h *Præponi.* ſcilicet decernimus, etiam ſi confiteatur in tali ſcriptura prius alteri pignus obligatum, ſecũdum Ioan. & hæc vltima litera præualet.

i *Eiſdem idiochiris.* Et ſic nota: Cautio priuata iam trino teſte notata. Hoc ius eſt nacta, quod cautio publicè facta.

Verſus.

SI quis vult caute deponere, non ſoli credat accipientis ſcripturæ, ſed aduocet etiam teſtes idoneos & fide dignos non pauciores tribus [k]. ¶ Sed & ſi quis aut mutui inſtrumentum, aut alterius cuiuſpiam contractus fecerit, & noluerit hoc ſpecialiter in publico confiteri: non ex ipſo videatur credibile [l], quòd ſcribatur ſuper mutuo documentum, niſi etiam trium teſtium adhibeatur præſentia fide dignorum, vt ſiue veniãt, & ſubſcriptionibus proprijs atteſtentur, ſiue alij quidem teſtificentur, quia eis præſentibus confectum eſt documentum: fidem eandem ex vtraque cauſa percipiat. [m] ¶Si tamen quiſquam aut deponens, aut mutuans, aut aliàs contrahens cõtentus ſit ſola ſcriptura eius cũ quo contrahit: ſciat ſcripturam non ſufficere ad probationem.

C

Mulier in dote omnibus priuilegiatis actionibus perſonalibus atque realibus anteferitur: quod priuilegium tranſmittit ad liberos, & vbi inter duas dotes eſt quæſtio, prior tempore potior eſt in iure. Baldus. Vel ſic: Mulier priuilegiatur tam in perſonali quàm in hypothecaria actione, vt præferatur omnibus creditoribus prioribus tacitam hypothecam habentibus: & hoc in dote, non in donatione propter nuptias. Salycetus.

XII. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

ASſiduis [a] traditionib[b] mulierũ inquietati ſumus, per quas ſuas dotes deperditas eſſe lugebãt, & ab anterioribus creditoribus [n] ſubſtantias maritorum detentas. ¶Nos itaque ad antiquas leges reſpeximus, in perſonalibus actionibus rei vxoriæ actioni (quam in præſenti ſuſtulimus [a]) magnam prærogatiuam præſtantes, vt contra omnes penè perſonales actiones habeant [b] priuilegia, & creditores alios antecedant, licet fuerint anteriores. ¶ Et hoc cum in perſonalibus ſtatuerant actionibus, ſi ad hypothecam reſpiciebant, illico iuſtitiæ vigorem relaxabant: [c] & ſenioribus hypothecis nouas mulierum [d] hypothecas ſi habebant actiones, expellebant: nec ad fragilitatem [e] muliebrem reſpicientes, nec quòd & corpore, [f] & ſubſtantia, [g] & omni vita ſua maritus fungitur: cum penè mulieribus tota ſubſtantia [h] in dote conſtituta eſt. ¶ Oportebat enim diſponi maritos creditoribus ſuis ex ſua ſubſtantia ſatisfacere, non de dote mulieris, quam ad ſuos victus, ſuaſque alimonias mulier poſidet, [i] vel à ſemetipſa datam, vel pro ea ab alio. ¶ Ad hæc omnia reſpicientes, [k] & reminiſcentes, quòd & alias duas conſtitutiones [l] fecimus pro dotibus, mulieribus ſubuenientes, & hæc omnia in vnum [m] colligentes: ſancimus, ex ſtipulatu actionem, quam mulieribus iam pro dote inſtituenda dedimus, cuique etiam tacitam donauimus ineſſe hypothecam, [n] potiora iura contra omnes habere [o] mariti creditores, [p] licet anterioris ſint temporis priuilegio vallati. ¶ Cum enim in perſonalibus actionibus (ſecundum quod diximus) tali priuilegio vtebatur res vxoria: quapropterq̃ in hypotheca hoc mu-

D

Mulier non omnibus creditoribus anteferatur in dote repetitione.

Reſponſio vera.

Bona heredi mariti, non ſunt obligata pro dote.

Mulier an præferatur habentibus expreſſam hypothecam.

g *Et ſubſtantia.* dic quòd maritus fungitur omni ſubſtantia ex voluntate: vt & ſupra de pac. conuen. l. hac generali.

h *Tota ſubſtantia.* quo caſu fame petiret, ſi hæc dos ei auferretur.

Dos à quo poſſidetur.

i *Poſſidet.* ſcilicet ratione ſuſtentationis: imò poſſidet maritus: vt ſupra ſolu. ma. l. dotis. & ſic fit acceſſio poſſeſſionis: vt. ff. de acqui. poſ. l. Pomponius. §. in dote. & maximè non poſſidet mulier, quando pecunia eſt data in dotem: nam generaliter de omni dote hic dicit. Sed reſpon. impropriè dicitur poſſidere, ſicut & impropriè dicitur domina rerum dotalium: vt ſupra de iur. do. l. in rebus. Et impropriè filij domini, viuente patre: vt inſti. de hære. quali. & dif. §. ſui. ſic debitor hereditarius impropriè poſſidet: vt. ff. de pe. hære. l. etiam. §. fi. &. l. ſeq. Dic ergo poſſidet, id eſt poſſeſſionis vel quaſi commodo gaudet.

k *Ad hæc omnia reſpicientes.* id eſt ad prædictas rationes, non ad amorem mulierum.

l *Duas conſtitutiones.* quarum vna eſt ſupra de iure do. l. in rebus. altera ſupra de rei vxo. ac. l. vnica.

m *In vnum.* ſcilicet fauorem mulieribus dandum; vt omnes hos fauores habeant & ſimul.

n *Hypothecam.* ſed à quo tempore contrahitur hæc tacita hypotheca? Reſpon. à tempore datæ dotis: vt argu. ſupra de bo. quæ lib. l. cum oportet. in fin. & ſupra de ſecun. nup. l. hac edictali. §. omnibus. & ſupra de dona. ante nup. l. ſi conſtante. §. iura etiam hypothecarum. ſecus in expreſſa: vt. ff. e. l. j. nam etiã prius contrahi poteſt: vt ibi dicit.

o *Habere.* Illam ex ſtipulatu: & hypothecariam ei adiunctam. eſt ergo perſonalis inter perſonales, hypothecaria inter hypothecarias priuilegiata: vt ſtatim dicet, cum enim &c.

p *Licet anteriores ſint.* id eſt licet prius contraxerint, & hypothecas habuerint, quàm mulier dotem dederit: & ſic priuilegio temporis videbantur præferri: vt ſupra eodem. l. ij. in fi. Sed non eſt ita. fallit tamen in fiſco: vt ſupra de priui. fiſ. l. ij. & in eo cuius pecunia militia empta eſt: vt in authenti. hic poſita, quo iure. Et nota quòd hic eſt triplex opinio circa hypothecam expreſſam præambulam. Nam M. dicit quòd mulier præfertur omnibus prioribus, ſiue expreſſas ſiue tacitas habeant hypotheças. & eſt pro ſe: quia mulier præfertur credẽti in reſectionem: vt in authenti. de æquali. do. §. his conſequens. col. vij. ſed credens in reſectionem, præfertur priori habenti pignus: vt. ff. qui por. in pig. ha. l. interdum. ergo multo magis mulier præfertur habenti pignus, nam ſi vinco vincentem te, &c. vt. ff. de diuer. & temp. præſcri. l. de acceſſionibus. Sed certè hoc arg. nõ ſemper valet, ſed fallit plerumq; vt ſupra de natu. lib. authenti. licet. Præterea hæc lex dicit eam præferri eis qui ſunt vallati priuilegio anterioris temporis. patet ergo quòd non loquitur de his quæ per priuilegium tacitè à lege aliquibus conceduntur. Alij diſtinguunt inter pignus & hypothecam, vt in hypothecis præferatur: in pignoribus creditori datis non ſic. Et aliter quandoque fit diſtinctio inter pignus & hypothecam: vt. ff. in quibus cau. pi. ta. contra. l. eſt differentia. &. ff. de vſuca. l. non ſolum. §. ſi rem. Sed nec hoc placet: quia quantũ ad actionem hypothecariam, & eius priuilegium, nihil intereſt inter pignus & hypothecam: vt inſtit. de act. §. item Seruiana. Tu dic tertio ſecundum B. eſſe diſtinguendum, vtrũ ſit hypotheca expreſſa: & tunc non præferatur mulier: an tacita, & tunc præferatur. & eſt pro hoc ſupra de iure dor. l. vbi, & ſupra de ſer. pig. da. ma. l. ij. & hæc litera, vt dixi. Lex enim ſuum beneficiũ quandoque priori creditori gratia mulierum ademit, nõ proprium alicuius adimere curauit: quod iure communi, & ex conuentione habeat, nam facilius talia iura ſpecialia adimuntur, quàm communia: vt in authenti. de non alie. §. quia vero veriſimile. colla. ij. Præterea fiſcus & mulier æquis paſsibus ambulant: vt ſupra de priui. fiſc. l. ij. Sed priuatus qui primo de pignore conuenit, præfertur fiſco: vt. ff. e. l. ſi pignus. & ſupra. e. l. ſi fundum. ergo & mulieri. licet hoc arguo in aliquo ſit contra noſtram diſtinctionem. Nam & priuatus habens tacitam hypothecam primò, præfertur fiſco: vt patet ex. d. l. ſi pignus. ergo videtur quòd & mulieri, quod eſt falſum per hanc. l. Sed dicas quòd in aliquibus non ambulant paribus paſsibus. Item adhuc contra noſtram diſtinctionem eſt: quia mulier præfertur ei qui reficit nauem. Sed ille præfertur creditori habenti expreſſam: vt in authenti. quo iure. hic poſita. &. ff. eodem. l. interdum. ergo & mulier. Sed dico quòd præfertur reficienti nauem, ſi prius ipſa contraxit dorem dando: vt ex corpore eiuſdem authenti. colligitur. & eodem modo præfertur habenti expreſſam, ſi eſt prior. Vel dic quòd præfertur ei qui dedit ad refectionem: niſi ille expreſsè ad illud dederat: vt argu. ſupra de pig. authenti. quod obtinet. Item pro nobis: quia cum ex tempore dationis dotis incipiat hypotheca, vt hic notaui, ergo prioribus expreſſas habentibus non fit præiudicium. Sed nunquid mulier præfertur habenti generalem hypothecam in poſtea quæſitis? quod videtur: quia ſic eſt in fiſco, qui præfertur: vt. ff. de iure fiſc. l. ſi is qui. Nam in prius quæſitis conſtat quòd non: vt infra de remiſ. pig. l. ſi ignorante. Sed forte contra eſt, cum ille qui habet generalem hypothecam, æquiparetur ei qui habet ſpecialem & expreſſam: vt ſupra e. l. ſi generaliter. Item quæro, an hæc priuilegia dentur in rebus ſocieti, ſi ipſe recepit dotem, vel filius eius voluntate? Reſpond. ſic. ſecus ſi ſine voluntate. argum. ff. ſo. ma. l. ſi cum dotem. §. tranſgrediamur. Item an bona quæ acquirunt hæredes mariti eriam ex rebus quondam viri, ſint obligata? Reſpond. non: vt argum. ff. de pign. l. Paulus, ſed tantum illa quæ habebat vir conſtante matrimonio. Sed argu. contra ſupra quæ res pign. obli. poſ. l. fin. Item quæro, an hoc idem priuilegium competat mulieri quæ iniuſtum vel immaturum bona fide contraxit matrimonium? Reſpond. Io. ita, cum ei in perſonali actione detur priuilegium: vt. ff. de priui. credi. l. dabimus. §. ſi quis cum tutor. & hoc priuilegium eſt ei dandum, vt lex iſta argumentatur: vt ſupra eadem. l. ibi, nos itaque &c. Præterea quæ ratio eſt in ea quæ recte nupſit, eadem ratio in hac eſſe debet: vt ſcilicet alij recte nubere poſſit, vt. ff. de priui. cred. l. iij. Item ad hoc quod dicit eam ſic præferri, adiunge authent. quo iure &c. quæ eſt de æquali. do. §. his conſequens. &. §. quia vero. coll. vij. Accurſius.

q *Quapropter.* id eſt quare.

Mutat.

a *Suſtulimus.* vt ſupra de rei vxo. act. l. vnica. §. rei vxoriæ.

b *Habeant.* ſcilicet mulieres. & hæc eſt vna ratio quare ſit hæc lex facta. Penè autem dicit, propter fiſcum, qui proprer primipilariam adminiſtrationem bona data in dotem occupat: vt ſupra in quib. cau. pig. ta. contra. l. ſatis. Item propter funeratum detentas. ¶Nos itaque ad antiquas leges reſpeximus, in perſonalibus actionibus rei vxoriæ actioni (quam in præſenti ſuſtulimus [a]) magnam prærogatiuam præſtantes, vt contra omnes penè perſonales actiones habeant [b] priuilegia, & creditores alios antecedant, licet fuerint anteriores. ¶ Et hoc cum in perſonalibus ſtatuerant actionibus, ſi ad hypothecam reſpiciebant, illico iuſtitiæ vigorem relaxabant: [c] & ſenioribus hypothecis nouas mulierum [d] hypothecas ſi habebant actiones, expellebant: nec ad fragilitatem [e] muliebrem reſpicientes, nec quòd & corpore, [f] & ſubſtantia, [g] & omni vita ſua maritus fungitur: cum penè mulieribus tota ſubſtantia [h] in dote conſtituta eſt. ¶ Oportebat enim diſponi maritos creditoribus ſuis ex ſua ſubſtantia ſatisfacere, non de dote mulieris, quam ad ſuos victus, ſuaſque alimonias mulier poſidet, [i] vel à ſemetipſa datam, vel pro ea ab alio. ¶ Ad hæc omnia reſpicientes, [k] & reminiſcentes, quòd & alias duas conſtitutiones [l] fecimus pro dotibus, mulieribus ſubuenientes, & hæc omnia in vnum [m] colligentes: ſancimus, ex ſtipulatu actionem, quam mulieribus iam pro dote inſtituenda dedimus, cuique etiam tacitam donauimus ineſſe hypothecam, [n] potiora iura contra omnes habere [o] mariti creditores, [p] licet anterioris ſint temporis priuilegio vallati. ¶ Cum enim in perſonalibus actionibus (ſecundum quod diximus) tali priuilegio vtebatur res vxoria: quapropterq̃ in hypotheca hoc mu-

A

B

C

D

Mulier non omnibus creditoribus anteferatur in dote repetitione.

Reſponſio vera.

Bona heredi mariti, non ſunt obligata pro dote.

Mulier an præferatur habentibus expreſſam hypothecam.

g *Et ſubſtantia.* dic quòd maritus fungitur omni ſubſtantia ex voluntate: vt & ſupra de pac. conuen. l. hac generali.

h *Tota ſubſtantia.* quo caſu fame petiret, ſi hæc dos ei auferretur.

Dos à quo poſſidetur.

i *Poſſidet.* ſcilicet ratione ſuſtentationis: imò poſſidet maritus: vt ſupra ſolu. ma. l. dotis. & ſic fit acceſſio poſſeſſionis: vt. ff. de acqui. poſ. l. Pomponius. §. in dote. & maximè non poſſidet mulier, quando pecunia eſt data in dotem: nam generaliter de omni dote hic dicit. Sed reſpon. impropriè dicitur poſſidere, ſicut & impropriè dicitur domina rerum dotalium: vt ſupra de iur. do. l. in rebus. Et impropriè filij domini, viuente patre: vt inſti. de hære. quali. & dif. §. ſui. ſic debitor hereditarius impropriè poſſidet: vt. ff. de pe. hære. l. etiam. §. fi. &. l. ſeq. Dic ergo poſſidet, id eſt poſſeſſionis vel quaſi commodo gaudet.

k *Ad hæc omnia reſpicientes.* id eſt ad prædictas rationes, non ad amorem mulierum.

l *Duas conſtitutiones.* quarum vna eſt ſupra de iure do. l. in rebus. altera ſupra de rei vxo. ac. l. vnica.

m *In vnum.* ſcilicet fauorem mulieribus dandum; vt omnes hos fauores habeant & ſimul.

n *Hypothecam.* ſed à quo tempore contrahitur hæc tacita hypotheca? Reſpon. à tempore datæ dotis: vt argu. ſupra de bo. quæ lib. l. cum oportet. in fin. & ſupra de ſecun. nup. l. hac edictali. §. omnibus. & ſupra de dona. ante nup. l. ſi conſtante. §. iura etiam hypothecarum. ſecus in expreſſa: vt. ff. e. l. j. nam etiã prius contrahi poteſt: vt ibi dicit.

o *Habere.* Illam ex ſtipulatu: & hypothecariam ei adiunctam. eſt ergo perſonalis inter perſonales, hypothecaria inter hypothecarias priuilegiata: vt ſtatim dicet, cum enim &c.

p *Licet anteriores ſint.* id eſt licet prius contraxerint, & hypothecas habuerint, quàm mulier dotem dederit: & ſic priuilegio temporis videbantur præferri: vt ſupra eodem. l. ij. in fi. Sed non eſt ita. fallit tamen in fiſco: vt ſupra de priui. fiſc. l. ij. & in eo cuius pecunia militia empta eſt: vt in authenti. hic poſita, quo iure. Et nota quòd hic eſt triplex opinio circa hypothecam expreſſam præambulam. Nam M. dicit quòd mulier præfertur omnibus prioribus, ſiue expreſſas ſiue tacitas habeant hypotheças. & eſt pro ſe: quia mulier præfertur credẽti in reſectionem: vt in authenti. de æquali. do. §. his conſequens. col. vij. ſed credens in reſectionem, præfertur priori habenti pignus: vt. ff. qui por. in pig. ha. l. interdum. ergo multo magis mulier præfertur habenti pignus, nam ſi vinco vincentem te, &c. vt. ff. de diuer. & temp. præſcri. l. de acceſſionibus. Sed certè hoc arg. nõ ſemper valet, ſed fallit plerumq; vt ſupra de natu. lib. authenti. licet. Præterea hæc lex dicit eam præferri eis qui ſunt vallati priuilegio anterioris temporis. patet ergo quòd non loquitur de his quæ per priuilegium tacitè à lege aliquibus conceduntur. Alij diſtinguunt inter pignus & hypothecam, vt in hypothecis præferatur: in pignoribus creditori datis non ſic. Et aliter quandoque fit diſtinctio inter pignus & hypothecam: vt. ff. in quibus cau. pi. ta. contra. l. eſt differentia. &. ff. de vſuca. l. non ſolum. §. ſi rem. Sed nec hoc placet: quia quantũ ad actionem hypothecariam, & eius priuilegium, nihil intereſt inter pignus & hypothecam: vt inſtit. de act. §. item Seruiana. Tu dic tertio ſecundum B. eſſe diſtinguendum, vtrũ ſit hypotheca expreſſa: & tunc non præferatur mulier: an tacita, & tunc præferatur. & eſt pro hoc ſupra de iure dor. l. vbi, & ſupra de ſer. pig. da. ma. l. ij. & hæc litera, vt dixi. Lex enim ſuum beneficiũ quandoque priori creditori gratia mulierum ademit, nõ proprium alicuius adimere curauit: quod iure communi, & ex conuentione habeat, nam facilius talia iura ſpecialia adimuntur, quàm communia: vt in authenti. de non alie. §. quia vero veriſimile. colla. ij. Præterea fiſcus & mulier æquis paſsibus ambulant: vt ſupra de priui. fiſc. l. ij. Sed priuatus qui primo de pignore conuenit, præfertur fiſco: vt. ff. e. l. ſi pignus. & ſupra. e. l. ſi fundum. ergo & mulieri. licet hoc arguo in aliquo ſit contra noſtram diſtinctionem. Nam & priuatus habens tacitam hypothecam primò, præfertur fiſco: vt patet ex. d. l. ſi pignus. ergo videtur quòd & mulieri, quod eſt falſum per hanc. l. Sed dicas quòd in aliquibus non ambulant paribus paſsibus. Item adhuc contra noſtram diſtinctionem eſt: quia mulier præfertur ei qui reficit nauem. Sed ille præfertur creditori habenti expreſſam: vt in authenti. quo iure. hic poſita. &. ff. eodem. l. interdum. ergo & mulier. Sed dico quòd præfertur reficienti nauem, ſi prius ipſa contraxit dorem dando: vt ex corpore eiuſdem authenti. colligitur. & eodem modo præfertur habenti expreſſam, ſi eſt prior. Vel dic quòd præfertur ei qui dedit ad refectionem: niſi ille expreſsè ad illud dederat: vt argu. ſupra de pig. authenti. quod obtinet. Item pro nobis: quia cum ex tempore dationis dotis incipiat hypotheca, vt hic notaui, ergo prioribus expreſſas habentibus non fit præiudicium. Sed nunquid mulier præfertur habenti generalem hypothecam in poſtea quæſitis? quod videtur: quia ſic eſt in fiſco, qui præfertur: vt. ff. de iure fiſc. l. ſi is qui. Nam in prius quæſitis conſtat quòd non: vt infra de remiſ. pig. l. ſi ignorante. Sed forte contra eſt, cum ille qui habet generalem hypothecam, æquiparetur ei qui habet ſpecialem & expreſſam: vt ſupra e. l. ſi generaliter. Item quæro, an hæc priuilegia dentur in rebus ſocieti, ſi ipſe recepit dotem, vel filius eius voluntate? Reſpond. ſic. ſecus ſi ſine voluntate. argum. ff. ſo. ma. l. ſi cum dotem. §. tranſgrediamur. Item an bona quæ acquirunt hæredes mariti eriam ex rebus quondam viri, ſint obligata? Reſpond. non: vt argum. ff. de pign. l. Paulus, ſed tantum illa quæ habebat vir conſtante matrimonio. Sed argu. contra ſupra quæ res pign. obli. poſ. l. fin. Item quæro, an hoc idem priuilegium competat mulieri quæ iniuſtum vel immaturum bona fide contraxit matrimonium? Reſpond. Io. ita, cum ei in perſonali actione detur priuilegium: vt. ff. de priui. credi. l. dabimus. §. ſi quis cum tutor. & hoc priuilegium eſt ei dandum, vt lex iſta argumentatur: vt ſupra eadem. l. ibi, nos itaque &c. Præterea quæ ratio eſt in ea quæ recte nupſit, eadem ratio in hac eſſe debet: vt ſcilicet alij recte nubere poſſit, vt. ff. de priui. cred. l. iij. Item ad hoc quod dicit eam ſic præferri, adiunge authent. quo iure &c. quæ eſt de æquali. do. §. his conſequens. &. §. quia vero. coll. vij. Accurſius.

q *Quapropter.* id eſt quare.

Mutat.

a *Datæ*. non ergo in dote confessata non data videtur habere locum hęc lex. ADDITIO. Aduertas quòd communiter seruatur contra istam gl. vt scilicet intelligamus idem esse in dote confessata, si tamen sit renunciatum exceptioni non numeratæ dotis: vel sit elapsum tempus, pro quo facit secundum Bar. hic, quod no. §. de do. cau. non nu. l. j. Non ergo habet mulier necesse probare numerationem, nisi quando contra eã poterit excipi de non numerata dote. pro quo facit glos. fi. in. d. l. j. supra de do. cau. &c.

b *Legibus*. §. de rei vxo. acti. & de iure do. & de do. promiss. & insti. de act. §. fuerat.

c *Dare incipit*. dando in personalibus.

d *Amisit*. paria enim sunt. vt arg. §. quando di. le. ce. l. cum vxori.

e *Exceptis*. damus priuilegium petenti dotem. ergo secundæ vxori contra primam, vel filios eius: sed non est ita. primam enim & filios eius excipimus: vt contra eos secundæ vxori non detur priuilegium: immo ipsis contra eam datur.

f *Dedimus hypothecam*. vt & supra de rei vxo. act. §. & vt plenius. & §. maneat. Accursius.

g *Vxori*. cõtra omnes alios creditores.

h *Eis*. f. filijs. & sic est contra supra de priui. do. l. j. Solu. de alio priuilegio hic quàm ibi dicit. Vel illa secũdum antiquos de personali actione tãtum: hæc secundum modernos de hypothecaria tantum. Vel dantur filijs, vt hic: non alijs extraneis hæredibus, vt ibi, arg. ff. solu. ma. l. eriam.

i *Matre*. ergo & ipsa mater si viueret, præferretur secundæ vxori.

k *Eorum*. scilicet liberorum. Accursius.

l *Ex tempore*, imò non ex tempore, sed ex causa: vt. ff. de priui. cre. l. priuilegia. quæ est contra. Solu. hoc speciale. Vel hoc quãtum ad hypothecariam tantum. Item ad hoc quòd hic dicit priorem præferri &c. est sic. ff. de dam. infec. l. si finita. §. si ante hoc. Sed argu. contra ff. de sta. ho. l. Arethusa. &. ff. de rebus du. l. si fuerit. §. vlt. vbi prodest vltimo nasci. Item hoc verum, nisi extent res secũdæ vxoris. & sic lege authen. hic, si quid ex rebus &c quæ est ex cor. vt exact. in stan. do. §. j. colla. vij.

m *Ad dotem*. & eius augmentum: vt in authen. de æqua. do. §. aliud collatione. vij. Accursius.

n *Suo tẽpori*. immo & in donatione ante nuptias gaudere videtur codẽ priuilegio: vt supra de iure do. l. vbi. quę est cõtra. Solu. bene datur hypothecaria, vt ibi: sed non sic priuilegiũ: vt hic.

o *Sed ne damnum*. not. sic & supra de codicil. l. vlti. §. fina.

p *Referimus*. no. sic. §. de legi. & consti l. leges & cõstitutiones.

q *Vo iure*. vt præferatur prioribus.

r *Personali*. hoc verbum personali, non est in corpore auth. & malè videtur positum: quia is ex cuius pecunia res reficitur, habet tacitam hypothecam: vt. ff. in quibus cau. pig. tac. contra. l. j. aliter nihil faceret ad titulum illa lex. &. ff. e. l. interdũ. &. l. seq. Sed potest defendi vt habeat tacitam hypothecam. Sed si non potest sibi satisfieri ex ea, habeat priuilegiũ inter alias personales. Et idem videtur in eo cuius pecuuia res est empta, quòd sit obligata mutuanti per hanc auth. & sic est contra. §. de pig. l. quamuis. iij. Sed dic, si dedi ad hoc, vt inde res ematur, tunc sit obligata, vel non: & tunc non, licet ex ea emeris rẽ: vt ar. contra de pig. l. fina. & auth. quod obtinet. & supra. e. l. licet. Accur.

s *Militiæ*. idem in fisco: vt. §. de priui. fisc. l. quamuis. & in primipilo. & si sit posterior fiscus: vr. §. ex qui. cau. pig. ta. contra. l. satis. Idem in casu huius. l. §. exceptis.

t *Si quid. Actio competit*. vt supra de iure do. l. in rebus.

v *Aliquo*. id est, si nõ supersit de rebus.

x *Ambæ*. quia cum ambabus soluit matrimonium.

y *Nouæ*. scilicet authenticorum. f. hac.

z *Apertius*. quàm per legem codicis assiduis.

DE HIS QVI IN PRIORum creditorum locum succedunt.

Secundus creditor cuius pecunia peruenit ad priorem, non succedit in hypotheca prioris creditoris, nisi ætium sit quòd succedat in ipsa. Bal. Vel sic: Extraneus cuius pecunia hypothecario creditori per debitorẽ est soluta, in eius locum non succedit, nisi sub hoc pacto ei crediderit. Salyc.

1. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Marcellinæ.

NOn omnimodo [a] succedũt in locum hypothecarij creditoris hi quorum pecunia ad creditorem transit. Hoc enim tunc obseruatur, cum is qui pecuniam postea dat, sub hoc pacto credat, vt idem pignus ei obligetur, & in locum eius succedat. ¶ Quòd cum in persona tua factum non sit (iudicatum est enim [a] raretur: & conuenisset vt fundus speciali[a] liter esset ei obligatus. Viuianus.

a *Non omnimodo*. intelligunt quidam istam legem, quando extraneus dat debitori vt soluat creditori priori. & sic tria sunt necessaria, vt statim dices. Vel dic loqui quando extraneus dat directo ipsi creditori. & sic duo sufficiunt: vt euidenter dicit, agenti hypothecaria. Accursius.

Non

Creditori priori soluens, non succedit.

a *Non accepisse*. id est non feciste pactum, vt idem pignus esset tibi obligatum: & sic post sententiam iste supplicabat, quod etiam aliud erat impedimentum: vt §. vt lit. pen. l. ij. in fin. & l. fin. Et distingue hic, quia aut secundus creditor offert priori, aut extraneus, aut ipse debitor. Primo autem casu succedit secundus creditor loco primi, etiam sine pacto: vt supra tit. j. l. j. & infra eod. l. fin. & ff. qui po. in pign. ha. l. potior. §. fi. Secundo casu quando extraneus offert priori creditori, duo sunt pacta necessaria ad hoc vt in locũ eius succedat. scilicet quòd agatur vt primi loco succedat, & quòd sit ei obligatum: vt hic, & supra de priuil. fisc. l. si cum. Tertio scilicet quando ipse debitor soluit, aut de suo, & tunc nulla est successio: aut de aliena pecunia quam mutuam ac ceperit, & tunc vt ille creditor succedat loco primi, tria sunt necessaria. Primũ quòd hic cõueniat vt in locũ primi succedat, & quòd illa pecunia perueniat ad ptimum. Itẽ vt ad hoc detur, vt ex ea pignus liberetur. quibus tribus interuenientibus, succedit loco primi, vt possit vẽdere: vt ff. quæ res pig. ob. pot. l. Aristo. Item vt in ordine temporis prefera tur his, quibus ille præferebatur: vt ff. qui po. in pign. ha. l. prior. §. à Titio. & §. fi Titius. Idem in priuilegio per sonalium actionũ: vt ff. de cess. bo. l. ij. vel etiam sine tanta solennitate in hoc priuilegio succedit, si solummodo pecunia peruenit: vt ff. de priui. cred. l. si ventri. §. fi. An autem eadem hypotheca in essentia sit, quæ datur secundo, quæ fuit & prima? Respon. nõ: sed per omnia est ei similis. prima enim solutione fuit sublata: & hoc etiam dixit. ff. quę res pign. ob. poss. l. Aristo.

CVm.] CASVS. Si filius emancipatus pro patre debito re soluit fisco, hoc pacto, vt in locum & priuilegium fisci succederet: an sit potior aliis creditoribus quibus præferebatur fiscus? Dicitur quòd non, sed si illius pignus distraxerunt: filio non potuerunt præiudicare. & hoc in secunda. Si vero procur. filij creditoribus aliis soluerit, vel si pecuniam pro recuperandis pignoribus distractis dederit, eam repetet per condic. indebi. & hoc in tertia.

b *Non eras*. aliàs quod tu solueres, ipse soluisse videtur: vt ff. de pig. act. l. debitor. §. j. Accursius.

c *Ime*. id est pacto hoc in pactum deducto.

d *Successisti*. per pactum: vt §. de priui. fisc. l. fi. & l. si cũ pecuniã.

e *Tuo nomine*. si enim nomine debitoris soluissent, non posset reperi à creditoribus, qui suum recepissent: vt ff. de cõdi. inde. l. si pœnæ. §. j. & l. repetitio.

f *Actoribus*. vel procuratoribus.

g *Solutum est*. vel creditoribus, vel aliis emptoribus pro pignoribus distractis recuperandis.

h *Restituì*. vt supra de condic. inde. l. si à patre.

SI potiores.] CASVS. Titius habebat duos creditores: cuilibet eandem rem obligauit: vni primo, alij postea: debitor eam mihi vendidit, & ex ea pecunia fit satisfactum est primo: in locũ & ius primi successi: & me aduersus posteriorem possum tueri: & aduersus omnes, aduersus quos primus se tueri poterat.

i *Emisse te dicis*. ab ipso debitore.

k *Successisti*. non vt rem habeas obligatã, sed vt te tueri possis contra omnes, vt ipse poterat: vt hic, & ff. qui po. in pig. ha. l. qui à debitore. secus si emisset à creditore: quia tunc nulli esset ius offerẽdi: vt j. ti. j. l. j. & ff. de distrac. pign. l. cum prior. & facit ad. l. iftã. §. rem alie. ge. non interdi. l. j.

SI prior.] CASVS. Contraxisti cum fisco, & fundum ei obligasti. deinde eũdem mihi obligasti. si offeram fisco debitum, in ius eius succedam, & ero potior aliis creditoribus. Vitianus.

l *Si prior*. aliàs primo.

m *Respublica*. vt & §. de pig. l. secũdus. & §. vt. j. l. j. & l. prior. & §. de distra. pigno. l. fi priusquam.

SI ANTIQVIOR CREDITOR PIGNVS VENDIDERIT.

Lenis est, sed in aliquibus singularis. & h. d. Emens à priore creditore, à secundo inquietari non potest: sed si primus creditor emit à debitore, conuenire potest hypothecaria per creditorem secundum, oblato debito. Bal. Vel sic: Venditio facta per primum creditorem, non potest per sequentes retractari: secus si ipsi creditori primo pignora sunt vendita, vel in solutum data. Bart.

1. Imperator ALEXANDER. A. Athenioni.

SI vendidisset [n] qui ante pignus accepit: persecutio tibi hypothecaria superesse non posset. ¶ Cum autem debitor ipsi priori creditori eadem pignora in solutum dederit, vel vendiderit: non magis tibi [o] persecutio adepta est quàm si aliis eisdem res debitor vendidisset. sed ita persequens res, obligatas audieris, si quod eidem possessori [p] propter præcedentis cõtractus auctoritatem debitum est, obtuleris. [q] PP. Id. Maij, Agricola & Clementino Coss.

qui inferiores illis fuerunt, iusta defensione te tueri potes. PP. Kalend. Feb. Iuliano. II. & Crispino Coss.

Potest secundus creditor offerre etiam fisco priori: & hoc ipso succedit in locum eius. Bald.

IIII. Impp. DIOCLETIA. & MAXIM. AA. Carpophoro.

SI prior [l] respublica [m] contraxit, fundúsque ei est obligatus: tibi secundo creditori offerenti pecuniam, potestas est vt succedas etiam in ius reipublicæ. PP. XV. Kaled. Iun. Maximo. II. & Aquilino Conss.

TITVLVS XX.

SI ANTIQVIOR creditor pignus vendiderit.

1. Imperator ALEXANDER. A. Valenti.

SI potiores creditores pecunia tua dimissi sunt, quibus obligata fuit possessio quam emisse te dicis, [i] ita vt precium peruenirct ad eosdem priores creditores: in ius eorum successisti: [k] & contra eos

a) frustra putas tibi auxilio opus esse constitutionis nostræ ad eam rem pertinentis. PP. Idib. Iul. Pompeiano & Auito Coss.

Filius emancipatus soluens pro patre eo pacto, vt succedat in hypotheca prioris creditoris, idem ius consequitur, quod ille habebat, & posterioribus patris creditoribus anteferetur. Bald. Vel sic: Filius soluens fisco pro patre, vt in eius locum succedat: consequitur ius prælationis & hypothecæ quod habebat fiscus. Salyc.

II. Imperator ANTONINVS. A. Felici.

CVm pro patre in cuius potestate non eras, [b] pecuniam fisco intuleris: & iure priuilegio eius successisti: [d] & eius locum cui pecuniam numerasti, consecutus es: nec hi creditores patris tui, qui personalem habuerunt actionem, vel cum eo postea sub pignoribus contraxerunt, pignora tua te ignorante distrahendo, iuri tuo aliquid derogauerunt. Vnde intelligis, si quid tuo nomine [e] te absente ab actoribus [f] tuis solutum [g] est: vt indebitum numeratum restitui, [h] pignoráque tibi nexa persequi te posse. PP. Kalẽ. Octobr. Romæ, Sabino. II. & Anulino. Coss.

Emens à debitore rem alteri obligatam cum pacto, vt ex precio soluatur creditori: precio illi soluto, succedit in locum illius. Salycetus.

III. Imperator ALEXANDER. A. Valenti.

SI potiores creditores pecunia tua dimissi sunt, quibus obligata fuit possessio quam emisse te dicis, [i] ita vt precium peruenirct ad eosdem priores creditores: in ius eorum successisti: [k] & contra eos

a *Non accepisse*. id est non feciste pactum, vt idem pignus esset tibi obligatum: & sic post sententiam iste supplicabat, quod etiam aliud erat impedimentum: vt §. vt lit. pen. l. ij. in fin. & l. fin. Et distingue hic, quia aut secundus creditor offert priori, aut extraneus, aut ipse debitor. Primo autem casu succedit secundus creditor loco primi, etiam sine pacto: vt supra tit. j. l. j. & infra eod. l. fin. & ff. qui po. in pign. ha. l. potior. §. fi. Secundo casu quando extraneus offert priori creditori, duo sunt pacta necessaria ad hoc vt in locũ eius succedat. scilicet quòd agatur vt primi loco succedat, & quòd sit ei obligatum: vt hic, & supra de priuil. fisc. l. si cum. Tertio scilicet quando ipse debitor soluit, aut de suo, & tunc nulla est successio: aut de aliena pecunia quam mutuam ac ceperit, & tunc vt ille creditor succedat loco primi, tria sunt necessaria. Primũ quòd hic cõueniat vt in locũ primi succedat, & quòd illa pecunia perueniat ad ptimum. Itẽ vt ad hoc detur, vt ex ea pignus liberetur. quibus tribus interuenientibus, succedit loco primi, vt possit vẽdere: vt ff. quæ res pig. ob. pot. l. Aristo. Item vt in ordine temporis prefera tur his, quibus ille præferebatur: vt ff. qui po. in pign. ha. l. prior. §. à Titio. & §. fi Titius. Idem in priuilegio per sonalium actionũ: vt ff. de cess. bo. l. ij. vel etiam sine tanta solennitate in hoc priuilegio succedit, si solummodo pecunia peruenit: vt ff. de priui. cred. l. si ventri. §. fi. An autem eadem hypotheca in essentia sit, quæ datur secundo, quæ fuit & prima? Respon. nõ: sed per omnia est ei similis. prima enim solutione fuit sublata: & hoc etiam dixit. ff. quę res pign. ob. poss. l. Aristo.

CVm.] CASVS. Si filius emancipatus pro patre debito re soluit fisco, hoc pacto, vt in locum & priuilegium fisci succederet: an sit potior aliis creditoribus quibus præferebatur fiscus? Dicitur quòd non, sed si illius pignus distraxerunt: filio non potuerunt præiudicare. & hoc in secunda. Si vero procur. filij creditoribus aliis soluerit, vel si pecuniam pro recuperandis pignoribus distractis dederit, eam repetet per condic. indebi. & hoc in tertia.

b *Non eras*. aliàs quod tu solueres, ipse soluisse videtur: vt ff. de pig. act. l. debitor. §. j. Accursius.

c *Ime*. id est pacto hoc in pactum deducto.

d *Successisti*. per pactum: vt §. de priui. fisc. l. fi. & l. si cũ pecuniã.

e *Tuo nomine*. si enim nomine debitoris soluissent, non posset reperi à creditoribus, qui suum recepissent: vt ff. de cõdi. inde. l. si pœnæ. §. j. & l. repetitio.

f *Actoribus*. vel procuratoribus.

g *Solutum est*. vel creditoribus, vel aliis emptoribus pro pignoribus distractis recuperandis.

h *Restituì*. vt supra de condic. inde. l. si à patre.

Continuatio.

SI ANTIQVIOR creditor pignus vendiderit.

Qualiter in iure prioris creditoris, vel pro pactum, vel solutionem aliquis succedat, dictum est: nunc autem supponit qualiter succedatur per venditionem. Azo.

Si vendidisset.] CASVS. Si prior creditor pignus sibi & mihi posteriori loco obligarum, lege vel pacto vendiderit, ego secundus aduersus emptorem non habeo hypothecariam. Si vero debitor eam primo creditori in solutum dederit, remanet mihi ius pignoris. sic tamen rem obligatam persequi potero, si debitum primo creditori soluero.

n *Si vendidisset*. alicui extraneo. non secũdo creditori, vel fideiusso-

Creditor secundus quandoque contra primum audiatur.

ri: vt ff. de distract. pign. l. ij. & l. cum secundus, in principio. &. §. fin. & l. sequen. & §. de dolo. l. j. Vel nisi hoc agat creditor quando vendit, vt debitori liceat offerre: vt ff. de pign. acti. l. si cum venderet. in principio.

o *Tibi*. secundo creditori.

p *Possessori*. id est priori creditori.

q *Obtuleris*. immo non videtur necesse aliquid offerri: quia propter dationem in solutum desiit esse debitum. Sed certe non est ita: quia sic sua diligentia ei noceret, quod esse non debet: vt ff. de separa. l. debitor. & ad hoc. ff. qui po. in pign. l. vj. in princip. Vel dic quòd non videtur necessisse ab obligatione prima, si reuocabilis esset datio: vt ff. de solu. l. si quis aliam. Sed quomodo secundus audiur contra primum, vel offerendo, vel vllo modo: cum primus sibi in pignore præuiderit? Respond. quia licet debitori facere primi creditoris cõditionẽ deteriorẽ adiiciendo secũdo: vt ff. de separa. l. j. in principio. & facit. ff. de distract. pigno. l. si creditor. §. j. & supra de actio. & oblig. l. si à creditore. & supra de repud. hære. l. si parerna. & ff.

na:& ff.de except.rei iud.l.penul.& ſ.titu.j.l.j.& pe.& fina.

Obligata.] CASVS. Creditor ſi iure pignoris, hoc eſt pacto vel lege diſtraxerit: debitor poſt pecuniam emptori offerens, vel creditori debitum: pignus ab emptore non euincet.

a *Recte.* ex pacto, vel ex lege: vt inſti. qui alie.li.§.j. Quid autem ſi non recte, puta ante tempus? Reſpon. habet emptor exceptionem, niſi fibi ſatis faciat: vt ff.de rei vindi.l. emptor. etiam ſi ſciente debitore vendat, cum exceptio vēditoris ad emptorem tranſierit: vt ff. communi diuidunt. l. in hoc iudicio.§.pe.& de excep.rei iud. l.ſi à te.§.fin.

b *Non poteſt.* vt ff. de pign.l.ſi Tirio.&.l.creditor. & infra de diſtrac.pign. l.qui à creditore. & ſ. de repud. hære. l. iij. & ſ. de actio.& oblig.l.ſi in ſolutum, & ſ. qui po. in pig.ha.l. ſi generaliter. Sed fallit in caſibus in quibus auditur debitor etiam, vendito pignore: vt ff de pig.act. l.ſi cum venderet. in princ. & ff. de diſtra. pigno. l. ſi creditor. in princ.& §.illud.

Debitor auditur quandoque vendito pignore.

Quo minus.] CASVS. Secundus creditor non poteſt impedire quo minus prior creditor vendat pignus, ſi debitū priori non offerat.

c *Interpellare.* à ſecundo creditore.

d *Non poteſt.* ſic ſ. de li tig. l.j. niſi offerat, conſignet, & deponat: vt ar. infra debi. ven. pig. impe. l j.

SI COMMVNIS res pignori data ſit.

Frater.] CASVS. An frater habens rem communem cum fratre obligare eam poſſit: quæritur? Et reſpond. quòd non. niſi pro ſua parte.

e *Non potuit.* vt & ſ. communi diui. l. ſi probatum.

f *Dando.* ſcilicet pignus ante litem conteſtatā.

g *Quæſiuit.* vt & ſ. cōmuni à vtri. iu. l. ſi fratres.

h *Præiudicium.* nullū. fiſcus tamē alienat in ſolidum ratione partis: vt ſ. de communi. re. alie. l. ij. & ſ. de ven. rerum fiſ. cum priua. con. l. j. lib. x. ergo multo magis obligare poteſt.

DE PRAETORIO pignore: & vt in actionibus debitorum miſſio prætorij procedat.

Prater vnius non poteſt obligare alterius fratris portionem: ſed ſuam propriam ſic. Bal. Vel ſic: Communionem habens in re, ſuam partem poteſt obligare, non ſocij. Sal.

1. Imp. ANTONINA. A. Venuſto. Rater veſter ſicut vobis in uitis portionem vobis cō petentem ob ligare nō potuit e, ita ſuam dando f, obligationem creditori quæſiuit g. vnde intelligitis contractum eius nullum præiudicium h do minio veſtro facere potuiſſe. Accepta. III. Kal. Decem. Meſſala & Sabino Conss.

Continuatio.

Dicunt quidam quòd prætorium eſt quod datur à iudice quocunque ordinario. Iudex ale, quod à delegato. Vel dic vt diximus, ſ. qui po. in pig. ha. l. ii. & in pluribus differt à cōuentionali: vt diximus. ſ. l. proxi. & ff. de pig. act. l j. Acc. Et continua ſic ad præcedentia: Qualiter per conuentionem pignus conſtituatur, dictum eſt. Videamus qualiter conſtituatur per imperatorem vel per iudicem: & quo ordine, & quis ſit effectus. Azo.

TITVLVS XXII.
DE PRAETORIO PIGnore: & vt in actionibus debitorum miſſio prætorij procedat.

Pignus cadit non ſolum in rebus corporalibus, ſed etiam in nominibus debitorum, Bal. Vel ſic: Pignus prætorium poteſt à iudice conſtitui nedum in corporalibus, ſed etiam in iuribus & actionibus. Salye.

1. Imp. IVSTINIANVS. A. Mennæ præfecto prætorio.

SI prætorium pignus quicunque iudices dādum i alicui per ſpexerint: non ſolum ſuper mobilibus rebus, & immobilibus, & ſe mouentibus k, ſed etiam ſuper actionibus quæ debitori competūt, præcipimus hoc eis l licere decernere m. Dat. Kal. April. Conſtantinopo. Decio. V. C. Coss.

Cadens à detentione pignoris prætorij, eam recuperat per hypothecariam actionem. Bal. Vel ſic: Sicut pignus conuentionale recuperatur per hypothecariam, ſi creditor cadat à poſſeſſione: ita & pignus prætorium: nec curatur, an culpa præceſſerit caſum. Salye.

II. Iidem. A. Iuliano præfecto. præt.

VEteris iuris dubitationē decidentes, ad duplū genus hypothecarū reſpeximus: vnum quidem quod ex conuentionibus & pactis hominū naſcitur: aliud quod à iudicibus datur, & prætorium n nuncupatur. ¶ Et cum inuenimus in conuentionalibus pignoribus vel hypothecis non ſolum tenentē creditorē adiuuari, ſed etiam ſi ab ea poſſeſſione cadat, ſiue ſua culpa, ſiue non, o ſiue fortuito caſu: humanius eſſe perſpeximus, & in prætorio pignore dare recuperationē creditori, quocumq; modo poſſeſſionem amittat, ſiue culpa ſua, ſine nō, ſiue fortuito caſu. Licet enim debuerat incū bere ſuo pignori, ne aliquā patiatur inde iacturā: tamen ne quid amarū in creditoribus cō ſequatur, benignius cauſam interpretamur, & ei recuperationem donamus. Dat. Kal. Aug. Conſtantinopo. Lampadio & Oreſte VV. CC. Coss.

TITVLVS XXIII.
SI IN CAVSA IVDIcati pignus captus ſit.

Idē operatum iudicis decretum & auctoritas, quod operatum cōtractus partiū. Bal. Vel ſic: Bona condēnati debent per iudicē capi, & diſtrahi alij quàm victori: niſi in ſubſidiū, ſi aliū nō repetit emptorē inſti: & tunc per iudicē vel impetratorem ei adiudicatur pro iuſto precio. Salye.

I. Imp. ANTONINA. Gabinio.

REs ob cauſam iudicati datas eius iuſſu cui ius iubēdi fuit, P pignoris iure teneri, ac diſtrahi poſſe, ſæpe reſcriptum eſt. q Nam in vicem inſtæ obligationis ſuccedit ex

Pignus prætorium indiciale dicitur teſt.

conuētione diſtrahi poteſt: ſic iudiciale auctoritate iudicis Vi. p *Cui ius inbendi ſunt.* eſt autem ius ordinariis iudicibus: vt ff. de re iudi. l à diuo.

q *Reſcriptum eſt.* olim poſt duos menſes: hodie poſt quatuor à tempore captionis computandos: vt ff. de re iu. l, debitoribus. & ſ. de vſuris rei iudi. l. fina.

Auctoritas,

a *Auctoritas.* adimpleta: vt. ff. de pig. act. l. non eſt mirum. & appellat hic iuſtam obligationem, ſcilicet ex conuentione. Acc.

Cvm.] CASVS. Auctoritate eius iudicis qui reum condemnauit, debet res in quam miſſus eſt actor, diſtrahi: & ſi emptor non inueniatur, vel inuentus neque iuſtum offerat preciū: dabitur actori, ſi plus offerat quàm alius in ſolutum.

b *Ita decreuit.* Nota per quem fieri debeat venditio: vt hic, & ſ. de execu. rei iudi. l. ij. &. ff. de cuic. l. ſi pignori. & ſupra. l. proxi.

c *Per eum.* ſ. petitorē.

d *Is.* victor.

e *Iudicatus.* id eſt cōdemnatus.

f *Emere debet.* ſed & addici ei poſſe dicitur: vt ff. de re iudic. l. à diuo. §. ſi poſt. &. ſ. l. proxi. & facit ad. l. iſtam. ff. de le. iij. l. non dubium. §. ſi. Accur.

In causa.] CASVS. Si debitorē tuum conueniſti, & cōdemnari feciſti, & in poſſeſſionem alicuius rei ſuæ miſſus fueris: an potius diſtrahi debeat, quàm iure dominij poſſidere debeas, quæritur? Et dicitur quòd ſic. & ſi calliditate rei emptor non inueniatur, dabitur creditori in ſolutum.

g *Addici ſolet.* facit. ſ. de iure do. impe. l. fin. &. ſ. de execu. rei iudi. l. ordo. &. ff. de re iudi. l. à diuo. §. ſi poſt. & no. ſupra de his qui bo. ce. poſ. l. legis.

SI PIGNVS pignori datum ſit.

Non ſolum à dominis, ſed etiam à non dominis res obligantur: puta ab his qui bus ſunt obligatæ: & ideo de his ponit. Azo.

Etiam.] CASVS. Si fundum tuum mihi obligaſtī an eundem alij obligare poſſum, quæritur? & dicitur quòd ſic. & quādiu mihi res hypothecata eſt, tandiu ſecūdo creditori obligata tenebitur, vt ſibi vtilis actio detur. & hoc in prima. Si vero tātum vſum fru. mihi obligaſti, & ego alij fundum obligaui, & ille vēdidit. an tibi præiudicauit ſi non interceſſit tua voluntas? & dicitur quòd nō. & hoc in ſecūda. Si vero poſ. fundi non vſum fru. mihi obligaſti, & eā iure pignoris vendidi, & de precio fuit mihi ſatisfactū: non retractabitur vēditio. Vel pone caſum aliter hoc modo: Si lege vel pacto creditor pignus vēdat: an ſi debitū offeras, poſſis recuperare? certū eſt quòd nō. Si ergo pater tuus fundū obligauit, neque creditor adhuc diſtraxit, licet alij obligauit, ſoluto à te debito poteris fundū recuperare.

Auctoritas a iubentis. PP. V. Kalend. Aug. Romæ. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

Pignus prætorium debet vendi cum iudicis auctoritate: non cum auctoritate creditoris in poſſeſſionem miſſi. Bald. Vel ſic: Per iudicis officium venundatur pignus in cauſam iudicati captum, & ad licitandum creditor qui pignus cepit, admittitur. Saly.

II. Imp. ALEXAND. A. Valeriano.

CVm in cauſa iudicati aliqua res pignori capitur: per officium eius qui ita decreuit b, venundari ſolet, non per eum c qui iudicatum fieri poſtulauit. Et ſi alio emptore nō exiſtente, vel exiſtente quidem, ſed non dignum precium offerente, is d cui iudicatus e ſatis non fecit, ad licitationē ſecundum conſtituta fuerit admiſſus, cuiuſlibet alterius vice ex officio emere f debet. PP. VI. Kalen. Maij, Maximo. II. & Aeliano Conss.

Cum reperitur emptor, debet res in cauſa iudicati accepta vendi. Et ſi non reperitur, poteſt ex ſecundo decreto adiudicari creditori. Bal.

III. Imp. GORDIAN. A. Antigono.

IN cauſa iudicati pignora ex auctoritate præſidis capta, potius diſtrahi, quam iure dominij poſſideri conſueuerunt. ſi tamen per calliditatem condemnati emptor inueniri non poteſt, tunc auctoritate principis dominium creditori addici ſolet g. PP. Idib. Auguſt. Gordiano. A. & Auiola Conss.

TITVLVS XXIIII.
SI PIGNVS PIGNOri datum ſit.

Hæc eſt. l. no. Pignus pignori dari poteſt; & ſic conſtat in ius vſusfructus, ſi tamdiu durat ſecundum pignus donec reſoluatur primū: quia reſoluto iure prioris, reſoluntur ius ſucceſſoris. Et ſi habens pignoris poſſeſſionē, vendit proprietatē: nō tenet venditio: quia nomine poſſeſſionis ipſa res poſſeſſa ſignificatur. Bal. Vel ſic: Pignus poteſt alteri per creditorē obligari: & habens vſumfructū tantū pignoris, nō poteſt proprietatē obligare neq; alienare: ſecus ſi proprietatē habeat. Saly.

I. Imp. GORDIANVS. A. Lamponi, & alijs.

FIdē id quod pignori obligatū eſt, à creditore pignori obſtringi poſſe, iamdudū placuit h: ſcilicet vt ſequenti creditori vtilis actio i detur, tandiuq; eū is qui ius repreſentat k, tueatur, quādiu in cauſa pignoris manet eius qui dedit. l ¶ Sed ſi vos vſumfructum poſſeſſionis tātummodo pignori dediſtis: iſque qui accepit, alij eam poſſeſſionem m cuius vſumfructum nexum habebat, ſine veſtra voluntate pignorauerit: creditor eius, id in quo pignoris vinculum n non contitit o, diſtrahens, dominio vos priuare nequiuit. ¶ Quòd ſi nō fuit veſtro creditori vſusfructus, ſed ipſa poſſeſſio pignorata, & ante exolutā à domino pecuniā creditor ſecundus pignus acceptū vēdidit: nō poſſe venditionē poſt ſolutam pecuniā reſcindi p, diuorū principū placitis cōtinetur. PP. Idib. Septembr. Pio & Pontiano Cōss.

Si pignus pignori datur, dominium nō amittitur. Bal. Vel ſic: Hæres debitoris vē recuperat à ſecūdo creditore, debito ſoluto vel oblato. Saly.

II. Imperatores DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Gemello.

SI creditor poſſeſſionē quæ à parentibus tuis pignoris iure fuerat obligata, nō vendidit, ſed alij creditori pignori dedit: examinata fide veri, poteris eam ſoluto eo quod ex hac cauſa creditori debetur, interceſſu præſidis prouinciæ recuperare. PP. XIII. *Kal. Ianuarijſis. IIII. & III. AA. Conss.

TITVLVS XXV.
DE PARTV PIGNOris, & omni cauſa.

Partus ancillæ pignoratæ, pignoratus intelligitur. Bal. Vel ſic: Partus ſequitur obligationem matris: & operæ mancipij pignorati percipiendæ cōputantur in vſuris & ſorte. Saly.

I. Imp. ALEXANDER. A. Meſtriano.

ARt° pignoratæ ancillæ in paricauſa eſſe, qua mater eſt, olim placuit r. PP. Idibus Maij, Agricola & Clementino Conss.

Opera ultra ſumptū excedens, extenuat debitū.

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. Annoſo & Antonino.

CVm pignoris titulo mancipia vos obligaſſe pro mutua quam accepiſtis pecunia proponatis: horum mancipiorum operis quas creditor accepit, vel quas percipere potuit, in vſuras compu-

i *Actio.* vtilis hypothecaria. directa autē datur primo creditori.

k *Repræſentat.* ſcilicet præſes.

l *Qui dedit.* ſi ergo primus debitor ſoluit vel ſuo creditori, vel ſecūdo, tollitur pignus: vt dicta. l. ff. de pig. l. grege. §. cum pignori.

m *Poſſeſſionem.* id eſt plenā proprietatem.

n *Vinculum.* ſed nunquid obligādo poſſeſſionem, vel vendēdo, videtur ius quod in ea habebat, obligaſſe vel vendidiſſe? quod videtur, ar. ff. de cōtrahen. empt. l. qui tabernas. Ecōtra videtur extinctus vſusfructus cum ab eo deceſſit qui erat primo obligatus: vt in ſtit. de vſufru. §. pe. ibi, nā extraneo &c. & ff. de iure do. l. ſi vſufructuarius ſundi. poteſt tamē dici creditorem vel emptorem habere exceptionem vt ei liceat vti frui.

o *Non conſtitit.* in proprietate.

p *Reſcindi.* vt. ſ. ſi antiquior cre. l. obligata.

Si creditor.] CASVS. In l. iſta dicitur, ſi res tibi pignori obligata ſit pro decem: & debitore nō ſoluente, non vendidiſti rem, ſed alij creditori ſecūdo obligaſti: indubitanter ſi debitor tibi ſatisfecit pro ſecundo creditore, ius pignoris liberatur. ad iſtā. l. facit ſupra. l. proxi. &. ff. de pigno. l. grege. §. cū pignori. &. ff. de pig. actio. l. ſi conuenerit. ij. Viuianus.

q *Dedit.* quod potuit: vt. ſ. l. proxi. & facit. ff. de pigno. act. l. peteti.

DE PARTV pignoris &c.

Arius.] CASVS. Si ancillam mihi obligaſti, & peperit, quæritur an partus ſit obligatus? Reſpon. quòd ſic.

r *Placuit.* ſic & fructus prædij obligati: vt ff. in qui. cau. pignus tac. contra. l. quāuis. & fœtus gregis: vt ff. de pig. l. grege. in princip. Sed in partu diſtingue, an cōcepit apud creditorem, vel debitorem: & tunc obtinet quod hic dicitur. &. ff. de pigno. act. l. ſi conuenerit. ij. §. ſi fundus. in fine. §.

** xvi*

an apud emptorem, ſiue aliquem extraneum à quo eius creditor emit ancillam, ſed apud eum partus remanſit. & tunc non: vt. ff. de pigno. l. Paulus. §. ſi mancipia.

Cum

Vm pignoris.] CASVS. Si mancipium mihi obligasti pro decem, & ex operibus suis lucratus fuero viginti: illa cõputabuntur in vsuras, & sortem minuent: & si aliquid residuũ fuerit de debito, illud solues, & mancipium recuperabis.

a *Computatis*, vt. ff. de pig. l. si dominium, & ff. in qui. cau. pign. ta. contra. l. cum debitor. & ff. titu. iiij. l. j. Accur.

b *In sortem*. scilicet computatis.

c *Deponentibus*: vt & ff. de pig. l. creditor. & ff. qui po. in pign. hab. l. j. & infra de lui. pi. l. fi. & de distrac. pign. l. si priusquam.

D. DE REMISSIONE pignoris.

Fauore libertatis, scientia absque contradictione habetur pro consensu. Baldus. Vel sic: Præsentia creditoris non contradicentis tempore manumissionis, inducit remissionem pignoris. Bartolus & Salycetus.

1. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Proculo.

SI te manumissum, & in libertate moratum, sciẽte ea cui pignoris nomine obligatus diceris, præsidi probaueris: ex cõsensu d creditricis remissam pignoris obligationem apparebit: & per hoc iure te manumissum, nec ab hærede creditricis in seruitutẽ peti posse, certum est. PP. XII. Kalend. Maij. Antonino. A. II. & Geta. II. Conss.

Creditor qui consentit debitori alienanti, pignoris ius perdit. Bal. Vel sic: Præsentia tempore venditionis, pignoris remissionem inducit. secus si ignorauit. Bar. & Salyc.

11. Iidem AA. Materno.

SI probaueris te fundum mercatum, possessionemq; eius tibi traditam, sciente f & consentiente, ea quæ sibi eum à venditore obligatum dicit: exceptione g eam remouebis. Nam obligatio pignoris, consensu & contrahitur & dissoluitur h. PP. II. Id. Febr. Antonino. A. III. & Geta. III. Conss.

Prior creditor habens hypothecam etiam generalem, præfertur fisco posteæ contrahenti. b. d. secundum Butr.

111. Imperator ALEXANDER A. Tauro.

SI ignorante vel inuito te, debitor tuus qui vniuersa bona sua ob pecuniam debitã tibi obligauerat, cum republica postea contraxit, ius tuum non læsit i. PP. III. Id. April. Albino & Maximo Conss.

Sciens & consentiens alienationi rei pignoratæ, ius pignoris perdit, nisi denuo sit obligatum. Bal. Vel sic: Si creditor expresse consentiat venditioni pignoris factæ à debitore: intelligitur tunc pignus remisisse. Sal.

1111. Imp. GORDIANVS A. Aquilino.

CVm te à debitore mercatum proponas eam rem quæ alij pignorata erat: si sciẽte eo, ac pignus suũ remittẽte, eam mercatus es: cum eius cõsensu nexus pignoris euanuerit, si non noua voluntas intercesserit, quæ denuo obligationẽ pignoris constitueret, ea res velut obstricta nõ potest k vindicari l. PP. XI. Kalend. Maij, Gordiano. A. & Auiola Conss.

Si principale inutile, ergo & accessorium. Vel sic: Inutilis remissio pignoris, ius pignoris non extinguit. hoc dicit secundum But.

v. Idem A. Asclepiadi.

DEbitum cuius meminisse, quod per pacti conuentionem inutiliter m factam remisisti: etiã nunc petere non vetaris, & vsitato more pignora vindicare n. PP. VI. Id. Septemb. Gordiano. A. II. & Pompeiano Conss.

Qui non comparet in termino, re non integra post terminum nõ auditur. Baldus. Vel sic: Creditor negligens intra tempus statutum à iudice, videtur iuri hypothecarũ renunciasse. Salycetus.

VI. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. Argio.

SI eo tempore quo prædium distrahebatur o, prograẽmate p admoniti creditores, cum præsentes q essent, ius suũ exequi non sunt: possunt videri obligationẽ pignoris amisisse. PP. III. Id. Februarias, Maximo. II. & Aquilino Conss.

Qui reddit chirographum creditori, ius pignoris amittit. Baldus.

VII. Iidem AA. Paulino.

Et dicitur quòd sic. Viuianus.

o *Distrahebatur*. à quodam de creditoribus posteriorib⁹: & sic erat pignus conuentionale. Vel à iudice, eorum instantia. Acc.

p *Programmate*. id est scriptura publice proposita: vel per prouincias directa, cum essent absentes.

Programma quid notat.

q *Præsentes*. sic quòd edictum portenerit ad eos peruenire. Quidam tamen dicunt præsentes in diœcesi vel prouincia: vt extra qui ma. accu. non pos. ca, fi. & ff. de bo. aucto. iudi. pos. l. fi. Vel dic hoc dimitti iudicis arbitrio. Et an liget non subditos, vide hic Io. Fabrum in suo breuiario.

r *Amisisse*. videretur ergo cogi agere: & sic est cõtra. ff. vt nemo inuitus agere. l. j. Sed dic, nõ cogitur: sed si non agat, amittit ius suũ: & prætor postea denegat ei ius. sic & ff. de inge. ma. l. diffamari. & ff. qui. ex cau. ma. l. sed & si per prætorẽ. & ait prætor. & ff. qui accu. nõ pos. l. si ea. & ff. de bo. aucto. iudi. pos. l. si seruus.

Creditricem.

Creditricem.] CASVS. Debebas mihi decem sub pignore: & confectum est instrumentum super pignore: reddidi tibi cautionem: an videar debitum remisisse, quæritur? Et dicitur quòd sic.

a *Manifestum est*. vt. ff. de pac. l. Labeo. & ff. de solu. l. pecunię. & ff. de dona. cau. mor. l. mortis causa capimus §. Titia. & facit. ff. de dona. l. j. non sic econtra, vt reddito pignore videatur remitti debitũ: vt notat. in. l. postquam vero. ff. de pactis. Accursius. ADDITIO. Et est ratio diuersitatis inter chirographum siue instrumentũ, & pignus: quia in redditione chirographi, siue instrumẽti: nulla potest esse alia commoditas, nisi remissionis, & quòd liberet eum: sed in redditione pignoris secus. Ex quo dicit Bartolus in dicta l. Labeo. §. sed etiam tacito. quòd si redditio in strumenti contineret aliam vtilitatem, non inducereturremissio debiti. exemplũ: Cùm litigares de re empta, dedi tibi instrumentum venditionis factæ per me, in quo continebatur quòd mihi promiseras precium: certe non sequitur liberatio à debito. habuit enim aliam commoditatem redditio, scilicet vt illo instrumento vtereris in causa. & hoc innuit secundum quem text. cum glo. in. l. postquã. in fin. ff. de pac.

Mutuel-lum rei-mittitur tum. Cons. ca. cõgl. to verb. Et dere-to, & ca. sfacun-to Maria. cõsil. gl. cens. 10 quinto.

I hypothecas.] CASVS. Debebas mihi. x. & fisco. obligasti mihi & eidẽ fisco fundum: fiscus me sciente & non cõtradicente fundum distraxit: an videar actionem hypothe. remisisse, quæritur? Dicitur quòd sic.

b *Creditores*. qui erant priores fisco.

c *Silentio*. hoc silentium inducit consensum fauore fisci: vt in libertate: vt & supra eodem. l. j. alias contra videtur: vt. ff. qui. mo. pig. vel hypoth. sol. l. sicut. §. non videtur.

Silentio qui iuuat.

d *Fides*, scilicet ex quo est contractus factus, non debet retractari: vt supra de quadri. præscrip. l. bene à Zenone. & argu. habes. ff. communi diui. l. Sabinus. & ff. ad municip. l. ij. & ff. de mor. infer. l. fi prius. Accursius.

CVm.] CASVS. Mandasti mihi vt creditori tuo soluerem, & mancipia creditori obligata liberarem: soluineque hoc egi vt mihi essent pignorata, sed tibi traditi: an videar remisisse pignus, quæritur? Et dicitur quòd sic, & agam mandati tam pro sorte, quàm pro vsuris.

e *Mandati*. vel quia tibi mandauit tãtum vt solueres. Vel quia fideiussisti pro eo.

Cõtur. gl. 2 tacet me. in. tã. venis-si. extra de iust.

f *In vsuris*. vt & ff. mand. l. si vero. §. si mihi mandaueris.

g *Hac mente*. idem si quacunque mente: si tamen haberet, posset retinere: vt. ff. qui. mo. pig. vel hypo. sol. l. j.

h *Non potest* a. nota regulam: vt. ff. de solu. l. qui res. §. aream. & de verb. obli. l. inter stipulantem. §. sacram. quæ fallit, supra de non nu. pecu. authenti, contra qui propriam, & supra si aduersus transac. l. j. & ij. & ff. ff. si ex noxa. cau. agat. l. ij. in fi.

i REs pignoris. *Obligationem*. vt & ff. de pig. l. qui debitorem. & j. titu. ij. l. fi debitor. & ff. de dona. inter vir. & vxo. l. si quidem. & supra de preca. l. j. & ff. de ali. iudi. mu. causa fac. l. j.

x. Iidem AA. & CC. Quintillæ.

REs pignoris hypothecę ve iure creditoribus obnoxias, citra consensum eorum debitores alienantes, præcedentem non dissoluunt obligationem i. Dat. Kal. Decemb. AA. Conss.

Ista lex est singularis, & non est alibi secundum Baldum. & h. d. Res hypothecata à debitore alienata creditore consentiente, & postmodum re acquisita non recidit in generalem obligationem etiam futurorum. hoc dicit. Et multi hunc casum singularem ignorantes, contrarium responderunt. unde oblitioni non est tradenda. Salycetus.

XI. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

SOlita prouidentia vtimur etiam de pignoribus vel hypothecis rerum quę quibusdam creditoribus suppositæ, postea à debitoribus venduntur, vel alio modo transferuntur, creditore suum consensum contractui præbente: & quodam legitimo postea modo ad priorem dominum reuertuntur. In hoc etenim casu diuersæ sententiæ à legum prudentibus habitæ sunt, quibusdam dicentibus ius pignoris creditori renouari propter verbum *futurarum* k *rerum*, quod in generalibus hypothecis poni solitum est: alijs penitus extingui. ¶ Nobis autem visum est, eum qui semel consensit alienationi hypothecæ, & hoc modo sum ius respuit: indignum l esse eandem rem, vtpote ab initio ei suppositam, vindicare, vel tenentem inquietare. Dat. * Constantinop. post consulat. Lampadij & Orestis. VV. CC. anno secundo:

Solita.] CASVS. Si cõsentiente creditore pignus distrahatur, & postea idem legati causa vel simili peruenerit ad debitorem: an in pristinam recidet obligationem, quæritur? Dicunt quidam quòd sic: quia debitor obligauit mihi bona sua tam præsentia quàm futura: vnde cum hæc res erat futura &c. imperator dicit contra quòd non recidat, cum creditor videatur remisisse. Vlianus.

Pignus à debitore de cõsensu creditoris venditũ, & postea ab eodẽ recuperatũ, an reincidat in obligationem.

k *Futurarum*. quia obligauit omnia bona præsentia & futura: vt & supra quæ res pig. obli. pos. l. fi.

l *Indignum esse*. immo videtur dignum, vt in obligationem reincidat: vt. ff. qui. mo. pig. vel hypo. fol. l. sicut. §. supertuacuum: quæ est contra. Sol. hic de stricto iure: ibi de æquitate. Vel non est contra: quia tam hic quam ibi dicit debitori dari exceptionem. Sed ibi dicit plus, scilicet dari creditori replicationem: quod hic non negat. Vel ibi dubitabatur de consensu creditoris: hic certum erat debitorem vendidisse, & postea emisse: ibi vero non, immo præsumebatur non vendidisse: quia postidebat: vt in principio illius. §. & §. fi voluntate. Et est etiam ad hanc solutionem infra titu. ij. l. qui sub imagine. Vel refert an ex eadem vel simili causa redeat res ad debitorem, puta quia redemit, vel est ei redhibita: vel ex pacto addictionis in diem, vel legis commissoriæ: vt tunc videatur obligata: vt ibi. & in eo. tit. l. voluntate. in prine. &. §. si. an vero ex alia causa, vt legato, donatione, dote, & tunc non: vt hic. Vel ibi fuit actum quòd de precio satisfieret creditori, & satisfactum non fuit.

ETIAM OB CHIROGRAPHARIAM pecuniam pignus teneri posse.

Id est, quæ sine pignore debetur per chirographum: vt supra qui po. in pig. ha. l. cum tibi. Sed quid si debetur sine chirographo? Respon. idem. cum enim hæc lex in. §. pe. loquatur generaliter, tota erit generaliter intelligenda, sicut & si principium: vt argu ff. de inr. & fac. ign. l. pauul. §. & licet.

Pignus inuendit.] CASVS. Soluto eo quod debetur, vel nouato, vel accepto lato, tollitur omnis obligatio: an autẽ pignorum obligatio per nouationẽ, vel actio personalis tollitur? dicit hæc lex quòd sic, dic ergo sic: Obligaui tibi rem meã pro decem, delegaui tibi Titium, qui erat debitor meus in decem, & tuus in alijs decẽ: sine pignore & animo nouãdi stipulatus es illa decẽ tibi reddi à Titio, qui rẽ illã obligatã à me cõparauit: an pignus sit liberatũ, neque tibi obligatũ, quæritur? Et dicitur quòd sic, nisi inter te & Titiũ & me hoc cõuenisset: quia tũc si tu possides-

tu possidebas, haberes retentionem tam pro pecunia pro qua A erat pignus obligatum, quàm pro qua non erat obligatum: puta quia in alia manu tenebatur mihi Titius in x. sed hoc non est in secundo creditore: quia secundus creditor non cogitur offerre pecu. primo, nisi eam pro qua pignora erant obligata. Vel dic casum aliter vt in glos.

a Placet Sal.in. l.no tabuli adde. l.nouatione. ff. de noua. not.per Bar. in.l. 3. in vl. nov.ff. qui po.in pig. habeãtur.

a *Intercidit.* id est extinguitur [a]. Et die quòd Titius debet mihi centum sub pignore: Seius quinquaginta sine pignore: cum Seius emeret pignus à Titio pro c. animo nouandi & liberandi Titium, illa. c. mihi promisit. si non est actum vt pignus remaneat, tollitur: aliter remanet, & habeo retentionem contra Seium etiam pro. l. quæ ipse mihi sine pignore debebat.

b *Si nouatione.* voluntaria: secus in necessaria: vt. ff. de noua. l. nouatione. & l. aliam. & ff. de pign. act. l. solutum. j. respõso. & §. j. & infra de fideiuss. l. nouatione.

c *Transtulisti.* stipulando ab alio, scilicet Seio animo nouandi, olim præsumpta nouatione interuentu nouæ personæ, hodie hoc expresso: vt institut. quib. mo. tol. ob. §. præterea. item vi detur quòd licet extinguatur principale, adhuc agi possit: vt ff. de pac. l. si vnus. §. si cum reo. Sed ibi non fuit prorsus extincta obligatio, sed ope exceptionis, & ad tempus elisa. hic sic. Item opponitur ex. l. §. tit. j. l. debitum. & ff. quod metus causa. l. illud. sed & ibi nõ sunt sublatæ ipso iure obligationes vt hic fuit. Item ibi per in integrum restitutionem data tam iure actionis vel replicationis, reponuntur singula in pristinum factum.

d *Eumque.* scilicet Seium emptorem & nouum expromissorem, qui & ipse quinquaginta debet.

e *Teneretur.* propter centum, quæ prior debebat debitor, quæ ipse Seius animo nouandi promisit.

f *Personali actione.* id est condictione certi ex stipulatu: vt. ff. si cer. pet. l. si quis certum. D

g *Feceris condemnationem.* id est feceris fieri. sic. ff. de his qui no. infa. l furti, §. mandati.

h *Persecutionem.* cum non sit soluta pecunia condemnationis, quæ erat centum. haber enim suas conditiones hypothecaria, quibus cessantibus tenet: vt & ff. de pign. l. grege. §. etiam. & §. seq. & §. de pign. l. quamuis. ij. Sed quid si ipsa est soluta, vel offeratur: an possit agi adhuc hypothecaria contra possidentem, vt sic habeat retentionem pro quinquaginta? Respon. non puto: nam nulla lex dicit quòd pignus teneatur, id est sit obligatum, pro tali pecunia: sed quòd retineatur. & sic intelligitur etiam in rubrica, teneri, id est retineri. & pro hoc est. ff. de verb. signi. l. non potest videri. vnum videtur facere pro creditore: quia sic habebat retentionem. sed hoc non remouet: quia & naturalis debiti nobis soluti habemus retentionem, nec tamẽ nõ soluti habemus petitionem.

i *Debitore.* nouo scilicet Seio, quæ erant quinquaginta.

Vsuræ sunt odiosæ, nec debentur sine stipulatione.

k *Eam.* scilicet possessionem.

l *Non cogeris.* immo videtur quòd sic: vt supra de vsuris. l. per retentionem. & ff. de pign. act. l. soluto m. §. si in sortẽ quæ sunt contra. Sed illud est odio vsurarum, vt pro eis non sit locus retentionis: sicut & aliud est speciale earum odio, vt circa vinculum stipulationis non debeantur vsuræ: vt supra de vsur. l. quamuis. j. Vel ibi naturaliter tantum debebantur vsuræ: hoc vtroque iure est debitũ, pro quo competit retentio. Vel in illa. l. solutum. in sortem tantum fuit obligatum pignus: hoc expresse acto, vt pro vsuris non teneatur.

TITVLVS XXVII.
ETIAM OB CHIROgrapharium pecuniam pignus teneri posse.

Pignus obligationis nouatæ, non transfertur in nouationè nisi ex pacto, quo casu non solum potest retineri pro ea pecunia, sed pro chirographaria quo ad excludendum debitorem à pignoratitia, sed non quo ad excludendum secundum creditorem offerentem. Bal. Vel sic: Per nouationem voluntariam debiti principalis, pignus extinguitur: nisi fuerit repetitum. per nouationem vero necessariam, quæ ex condemnatione principalis debiti induitur, pignus non extinguitur: & pignus datum ob vnum debitum, potest etiam pro alio chirographario tantum teneri, præterquam contra creditorem secundum agentem, vel se defendentem. h. d. no. Salyc.

B

1. Imperator GORDIANVS A. Festo.

PIgnus intercidit, [a] si nouatione [b] facta, in alium ius obligationis trãstulliti [c], nec vt ea res pignoris no mine teneretur, tibi cautũ est.

¶ Quòd si pactum inter te eúmque [d] qui postea dominus fundi constitutus nouam obligationem susceperat, intercesit, vt idem fundus tibi pignoris nomine teneretur [e]: quamuis personali actione [f] expertus feceris condemnationem, [g] pignoris tamen habes persecutionem [h].

C

¶ At si in possessione fueris constitutus, nisi ea quoque pecunia tibi à debitore [i] reddatur, vel offeratur, quæ sine pignore debetur: eam [k] restituere propter exceptionem doli mali non cogeris [l]. Iure enim contendis, debitores eam solam pecuniam cuius nomine ea pignora obligauerunt, offerentes, audiri non oportere, nisi pro illa etiam satisfecerint, quam mutuam [m] simpliciter [n] acceperunt: quod in secundo creditore [o] locum non habet, nec enim necesitas ei imponitur chirographarium etiam debitum priori creditori offerre. PP. Idib. Martiis, Gordiano. A. & Auiola Conss.

TITVLVS XXVIII.
DE DISTRACTIONE pignorum.

Fructus rei pignoratæ extenuant sortem ipso iure. Bal. Vel sic: Si fructus pignoris à creditore percepti coæquentur vsuris & sorti, pignus non potest distrahi. Salycetus.

1. Imp. ALEXANDER A. Pacatæ.

VNdum † pignori obligatum, si creditor ex fructibus debitum consecutus est, cum ipso iure [p] pignus ab obligatione liberatum sit, distrahere minime potest. [q] PP. Idibus Ianuariis Maximo. II. & Aeliano Conss.

† *Contra, cum hac l. c. exclusis, cum glo. super verb. an plus, vsu de iuriscd.*

m *Mutuam.* sed quid si hæc quinquaginta ex alia causa quàm mutui debeantur? Respond. idem: & gratia exempli de mutuo dicit: vt hic subiicit. & supra in princi. huius legis. Item quid si alias res est quæ debetur, vel ex mutuo, vel aliter? Respõ. idem, cum omnes res appellatione pecuniæ contineantur: vt ff. de verb. sign. l. pecuniæ nomẽ. & l. pecuniæ verbum. & l. iiij.

n *Simpliciter.* id est sine pignore. Et sic no. quòd lex generaliter est quàm rubrica: vt supra modo dixi.

o *Quod in secundo creditore.* conueniente primum creditorem: vel conuento à primo, quando vult sibi confirmari pignus: nec ergo debitum chirographarium à se vel à debitore compellitur soluere. Sed quid in emptore pignoris, qui sine voluntate creditoris emit? Respõ. idem eadem æquitate. argu. supra de his qui in priorum creditor. lo. suc. l. fi. & ff. de rei vind. l. emptor. in prin. Item quid si extraneus sit rei dominus, non debitor, quia consensit obligationi? Videtur idem: vt hic, & ff. de condic. indeb. l. si non fortem. §. si centum. quod non puto secundum Pla. ff. loca. & cõduc. l. item quæritur.

Pignus possidens satisfacere debitori absoluitur.

p *Ipso iure.* opposita tamen compensatione ab homine: vel speciale, vt fiat ipso iure compensatio sicut vsurarum, quoad concurrunt quantitates: vt supra de compen. l. si constat.

q *Minime potest.* vt supra de pign. l. si dominium. & de pig. act. l. j. & ij. de partu pig. l. ij. nisi pactum intercesserit de lucrandis fructibus pro vsuris: vt supra de vsur. l. si ea lege. & l. ex prædiis.

CReditor.] CASVS. Obligasti mihi librum: concessi eum tibi in precariũ: te non soluente pecuniam sua die, librum distraxi: an eo ipso quòd precario possedisti, videar remisisse tibi eam vendidisse, quæritur? Et respon. quòd non. Vivianus.

Rem.

a *Rem.* apud debitorem constitutam.

b *Vendere.* vt arg. inf. eo. l. si in hoc. & infra de litig. l. j. & facit ad l. iftam infra tit. j. l. j. & l. ij.

c *Precario.* licet debitor, &c. & sic rem suam ratione possessionis habet precario debitor: vt ff. de preca l. certe. § fin.

HYpothecis.] CASVS. In l. ista dicitur: Si creditor vendit pignus, cum ex precio non satisfecit sibi integraliter: de residuo habet regressum contra debitorem vel eius fideiussorem. Vivianus.

d *Competit.* vt supra si cert. pet. l. si pro mutua. in fin. & de actio. & oblig. l. aduersus. sic & ff. eo. l. quæsitum. & l. & si is. & infra e. l. quæ specialiter. & ff. si cert. pet. a. l. creditor. & de pig. act. l. si necessarias. in princ.

CReditor.] CASVS. Si creditor velit pignus publicè venale proponere: debitori denũciare debet. & si fraudem committat, puta nõ subhastando, aut non denunciãdo debitori opportuno loco & tempore, neque dando plus offerenti: aget debitor aduersus eum directa pignoratitia ad suum interesse. Vivianus.

e *Proscribit.* id est venales proponit publice.

f *Debitori.* sic supra de pigno. l. debitores.

g *Bona fide.* quę est adhibenda, tam in subhastando, quàm congruo loco & tempore denunciando, & plus offerenti dando: vt infra de iure domi, impe. l. fin.

h *Testato.* id est coram testibus, quando habet, vt dicit litera. Et not. quòd vbi est actũ vt possit vendere, sine denuntiatione vendet. si autem nihil est actum: tunc semel est denunciandum. si vero non venderetur, tunc denunciabit ter: vt infra de iure do. impe. l. fin. & ff. de pig. act. l. iij. & infra de contrahen. stipul. l. magnam.

Pignus nunquam potest acreditore distrahi sine denunciatione.

i *Per fraudem.* vel culpam latam secundum B. Vel etiam leuem, de qua tenetur: vt ff. de pig. act. l. si seruos.

k *Villæ.* id est domus.

l *Probare potes.* tu debitor.

m *Actio.* scilicet pignoratitia directa: vt infra si vendi. pig. aga. l. j. Accursius.

SI residuum.] CASVS. Debebas xxv. confessus es de x. & ea mihi obtulisti dato computatore. Si ad iudicem venire nolui, vel si oblatis mihi x. ad venditionem pignoris profiluero, non tibi præiudicabo. Vivianus.

n *Si residuum.* parte scilicet soluta. Accursius.

Codex.

A o *Arbitrum.* id est calculatorem.

p *Oblato superfluo.* Si autem pecuniam non obtulerit, sed confiteatur se paratum soluere pecuniam: videtur posse fieri alienatio. Sed rescindetur postea pecunia soluta: vt ff. de rescinden. vend. l. penul.

q *Non aufert.* cum enim sis paratus soluere residuum, dum constet quantum illud sit, non es improbus: vt ff. de reg. iur. l. non videtur improbus. & ff. de vsuris. l. si quis solutioni.

QVendit.] CASVS. Debebas mihi c. sub pign. lxxx. & xix. mihi soluisti: neque restabat nisi vna libra. si eam non soluas, an pignora distrahere possum? Et dicitur quòd sic. * XV.

r *Amittit facultatem.* vt & infra titu. j. l. ij. in fi. & ff. famil. erciscund. l. hæredes. §. idem obseruatur. & ff. de pign. act. l. solutum. §. si creditori. sic & tutor totum perdit legatum, licet à parte tutelæ se excusset: vt ff. de leg. j. l. etiã si partis. Sed quid si plura erant sibi obligata, & propter modicam pecuniam distraxit rem maximam, cum viliorem distrahendo poterat debitum consequi? Respond. non videtur bona fide versari arg. ff. de reb. eo. l. magis. §. item prætor. & de aqua plu. arc. l j. §. denique: licet sit arg. contra. ff. eo. l. creditoris & ff. de pigno. l. qui pignori.

Creditor an possit pro modica pecunia rẽ maximam sibi obligatam distrahere.

SI cessante.] CASVS. Cessante debitore in solutione, si creditor lege vel pacto pignus vendidit, rata manet venditio: & si creditor fraudem commiserit: nõ emptor, sed ipse à debitore erit cõueniendus. Vivianus.

f *Contractus.* quia conuenerat de distrahendo: vt ff. de pigno. act. l. si cõuenerit. j. in principio. & supra de pigno. act. l. pignoris. in fine.

t *Iniquum est.* scilicet auferendo emptori: vt & supra de re rescind. vendi. l. dolus.

u *Non emptor.* nisi & ipse participauerit fraudem, & venditor non sit soluendo: vt infra si vendi. pigno. aga. l. j. & iij. Accursius.

x *Creditor.* arg. supra de procura. l. si procurator.

SI priusquam distraheretur] CASVS. Debitore offerente pecuniam, si creditor noluit eam accipere, consignet eam & deponat: & si creditor pignus distrahat, nõ valebit venditio, si autem ante oblationem lege vel pacto distraxit: quod recte factum est, non retractabitur. Vivianus.

y *Si priusquam distraheretur.* à creditore.

Oblatio sola an sufficiat ad inhibendam pignoris venditionem.

a *Depositisti.* hoc exigitur ad hoc vt liberetur ab obligatione. Sed sola oblatio videtur sufficere ad inhibendam venditionem pignoris: vt supra eo.l. si residuum. & ff. qui.mo.pig.vel hypo. sol.l.item liberatur.§.qui paratus. Sed arg. contra inf.tit.j.l.j. & ij. Vnde potest dici illud esse verum, quod sola oblatio sufficiat, quãdo in iudicio fit oblatio. nam tunc sufficit sola oblatio ad dandam pig. act. vt ff. de pig.act.l.si rem.j.§. fi. & sic vendi non potest: vt hic, & ſ.qui pot. in pign.l.j. & j. de lui. pig. l. fin. & supra de vſur.l.acceptam.

b *Non debet.* vt j. eo. l.j.&l. & qui sub imagine. & ſ. de admini. tuto.l.sancimus.j.

* *Cyrillo*

Qve.] CASVS. Melius pone vt in libro secundum Iaco. Creditor debet solenniter vendere pignus & bona fide, vt sic appareat an ex precio possit solui debitum: quòd si aliqua desint, eius creditori integra competit petitio. Viuianus.

c *Fide.* sic supta eo.l. creditor.ij.

d *Solenniter.* id est denunciatione sibi facta.

e *Cætera etiam.* hunc casum habes ſ. de pign. l. ij. & facit supra eo.l. hypothecis. Accur.

Et qui.] CASVS. Si creditor volens sibi pignus retinere, emptorẽ suppositum fuerit, debitori nõ præiudicat: sed in ea causa manet quæ erat ante collusionem. & hoc in prima. Si vero debitore vendente cõparuit, neque dolus eius intercessit: tenet venditio, & hoc in secunda. Si vero vt in casu .l. creditor imaginarium supposuit emptorem, non valebit quod actum est: sed oblato debito pignus recuperabit. & hoc ia tertia. Viuia.

† *Facit ad hanc. l. glo. 2. in me. in c. vl. extra de præſ.*

f *Quam.* scilicet personam.

g *Supposuerat.* id est loco sui posuerat.

h *Non videtur.* vt ff. de contrahẽ. emp. l. nuda. sic ff. qui. mo. pign. vel hypo. sol. l. sicut. §. superuacuum est. & ſ. de pig. act. l. si nulla.

i *Comparauerit.* creditor. Accursius.

k *Addixerit.* pro tanto quantum alius dare volebat.

l *Arguentur.* vt & ſ. de transactio. l. interpositas. & ſ. de rescin. vendi. l.j. & l. si voluntate. & quod metus causa. l. si per impressionem. & l. si per vim.

m *Graue est.* vt supra eod. l. si prius. in fi.

n *Si igitur.* quod dixi in genere, nunc dicitin specie.

o *Monstrare.* qui enim dolum dicit, probet: vt hic, & ſ. de dolo. l. dolum. Sed quare hic in creditore non sic præsumitur dolus, vt in debitore præsumitur: vt ſ. tit. ij. l. fi. Respon. illud

niam creditori obtulisti, eóque non accipiente, facta contestatione eam deposuisti, a & hodie quoq; in eadem causa permanet: pignoris distractio nõ valet. Quod si prius quàm offeres, legem vẽditionis exercuit: quod iure substitit, revocari nõ debet. b PP. III. Non. April. Gordiano A. & Auiola Coss.

Venditio pignoris debet fieri solenniter & bona fide: & si precium non sufficit, reſidui petitio competit. Bald. Vel sic: Pignora specialiter obligata prius vendi debent: & si quid deest, ad venditionem hypothecæ generalis perueniri potest. Salycetus.

IX. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. Cillo.*

Qve specialiter vobis obligata sunt, debitoribus derectantibus solutionem, bona fide c debetis & solenniter d vendere. Ita enim apparebit, an ex precio pignoris debito satisfieri possit. ¶ Quod si quid deerit: non prohibemini, cæteræ e etiam bona iure cõuentionis consequi. PP. XIII. Kalen. Iun. Diocletiano III. & Maximiano AA. Coss.

Ista est solennis lex, & hoc intẽdit: Creditor non potest vẽdere pignus sibi ipsi, nec interpositæ à se personæ simulatæ. quæ simulatio præsumitur; si creditor semper possidere probetur. & ideo oblato debito, debitor eum cõuenit pignoratitia, non obstante simulato contractu, & reiecta simulati emptoris allegatione. h. d. secundum Bal. Vel sic: Non licet creditori per se vel subiectam personã pignus quodipse vẽdit, emere. secus si debitor ipse vendit. Salyc.

X. Iidem AA. & CC. Rufino.

Et qui † sub imagine alterius personæ, quam f supposuerat, g iugiter tenet: cum sibi negotium gerat, alienasse nõ videtur. h ¶ Iure enim pignoris obligatũ prædiũ, neque si per subiectam personam creditor comparauerit, i neque si sibi addixerit, k debitori affert præiudicium: sed in eadem causa permanet, in qua fuit ante huiusmodi collusionem.

¶ Sane si debitore distrahente comparauerit, consensu emptionem perfectam (si neque dolus aduersarij, neque metus causa gesta arguentur l) reuocari, exẽplo graue m est. Si igitur n poteris euidentibus probationibus monstrare o creditorem per suppositam imaginarij emptoris personam semper possessionem tenuisse, ned vendita bona fide prædia postea sinceriter comparasse: potes oblata pecunia cum vsuris, ad restitutionẽ creditorẽ compellere. PP. III. Non. Octobr. ipsis. IIII. & III. AA. Coss.

Dolus facit cessare beneficiũ legis. Bal. Vel sic: Mulier propria bona obligans pro marito, vel quocunq; alio, sibi non præiudicat, secus si alius obligat ea vt propria, & ipsa in fraudem tacet. Salycetus.

XI. Iidem AA. & CC. Rufinæ.

Mvlier licet specialiter res pignori dederit pro alio, creditor eas distrahendi non habet facultatem: P nisi dissimulatione, marito obligante velut proprias, creditoris ignorantiam circunscripserit q. PP. V. Kalen. Maij. Heracliæ. AA. Coss.

Debitor inuito creditore vendere potest saluo iure creditoris. Bal. Vel sic: Venditio à debitore facta, non præiudicat creditori in sua hypotheca. Salycetus.

XII. Iidem AA. & CC. Zotico.

Si debitor rem tibi iure pignoris obligatam, te non consentiente distraxit: dominium cum sua causa r trãstulit ad emptorem, s S. Prid. Kalen. Maij. Heracliæ. AA. Coss.

Qui non est inductus in possessionem, vel dominium non habet. Bald. Vel sic: Ex sola venditione sine traditione dominium non transfertur. Salyc.

XIII. Iidem AA. & CC. Theodotæ.

Qvi prædium obligatum à creditore comparauit, si in vacuam t possessionem inductus non est: nullam in rem actionem u habet.

Dominium an possit possessione quari

Speciale ad consequentiam non trahitur.

Mvlier.] *CASVS.* Si mulier pro marito res suas obligauit, creditor eas vendere non potest: nisi volẽs creditorẽ decipere, simul & maritũ obligasse tanquã res suas. Viuia.

p *Habet facultatem.* propter Velleianum: vt ff. ad Velleia. l.iij. §. fin. & supra ad Velle. l. senatusconsultum.

q *Circunscripserit.* nam tunc tenet obligatio: vt supra ad Velleia. l. si fine. & supra si ali. res pigno. da. l.ij. & facit ad l. iſtam supra de rei vindic. l. si mater. & ff. de euict. l. quidam. Accursius.

Si debitor.] CASVS. Debitore non requisito cõsensu creditoris pignus vendente, dominium cum sua causa transtulit. Viuianus.

r *Causa.* id est obligatione.

s *Emptorem.* vt ff. de pig. act. si conuenerit. ij. §. si fundum. & supra de pigno. l. debitorem. & supra tit. ij. l. res pignoris. & supra de do. inter vi. & vxo. l. si quidem. & infra de euic. l. si prædium. & ff. de cõtrahen. empt. l. alienatio.

Vi prædium.] CASVS. Si obligatum mihi fundũ, & te cessante in solutione vendidi, nequẽ emptorem in vacuam poſſ. induxi: nulla in rem actio emptori acquiritur.

t *In vacuam.* quid sit induci in vacuam possessionem, probatur. ff. de act. empt. & ven. l. ij. §. j.

u *Actionem.* neque directam, neque vtilem, vt & supra de rei vindi. l. seruum. & de pactis. l. traditionibus. & arg. ff. eo. l. pen. Et nota quòd hæc lex est contra opinionem nostram, qui dicimus secundum Io. dominium sine possessione quæri: vt ff. de fund. do. l. si fund. Sed dic quòd non causatiue ponitur, quòd hoc sit necesse, sed demonstratiue: proponebatur enim esse vacuam apud creditorẽ. sic & exponimus ſ. de proba. l. cum res. & ff. de dona. l. eum. §. penul. Vel dic quòd quando est apud tradentem vacua, sic tradere debet: alioquin sufficit induci in possessionem, & non vacuam: vt d. l. cum res. vbi plene de hoc dixi. Item est arg. contra nos. ff. de contrahen. empt. l. fistulas. §. j. Sed dic vt dixi, quòd vacua erat apud tradentem. vel ibi non dicitur quicquam de vacua.

Sine possessione quari

Si in hoc.] CASVS. Debitore non soluente, & pig. tenente, an creditor possit illud distrahere, quæritur? Et dicitur quòd si c. Viuianus.

Facultatem.

a *Facultatem.* vt ſ. eo. l. iij. & supra de admi. tut. l. debitoribus. & de pig. act. l. qui pignoris. in fi.

Obligatis.] CASVS. Si creditor mancipium sibi obligatũ distrahat & tradat, & postea debitor illud solicitauit vt ad se rediret: non creditori eidẽmque vẽditori, sed emptori contra debitorem possidentem in rem competit actio. Viuianus.

b *Hæc.* ſ. mancipia.

c *Solicitauerit.* & possessionem rehabuerit. vel ad aliũ fecerit peruenire.

Vnus.] CASVS. Si vnus ex hæredibus debitoris partem suam soluerit: an alijs cessantibus in solutione, creditor possit pignus distrahere, quæritur? Et dicitur quòd sic, neque per illius solutionem ademta est sibi distrahendi facultas. Viuianus.

d *Non admit.* vt & ff. de pig. act. l. si necessarias. §. si vnus. & l. solutum. §. si creditori. & infra si vnus ex pluribus hæred. & c. l. j. & ij. j. de lui. pigno. l. j. & ff. fam. ercisc. l hæredes. §. an ea. & ff. de pigno. l. qui pignori.

Rei creditor.] CASVS. Si rẽ specialiter vel generaliter mihi obligatam alius creditor, qui eam hypothecariam nõ habet, vendit: mihi non præiud. cat. Viuianus.

e *Rei creditor.* nec etiã debitor. vt j. tit. ij. l. seruos. videtur quòd hic creditor prius debitorem quàm extraneum possessorem conuenire debet: vt & ſ. de pign. authen. hoc ſi debitor.

f Qvi à creditore. Non *potest.* quãuis creditor nõ fuerit dominus: vt insti. tu. qui. ali. licet. §. ij. & facit ſ. qui pot. in pig. ha. l. si generaliter. & ſ. si anti. cred. l. obligata. & j. de quic. l. si ob. causam. Accursius.

Creditor potest vendere pignus apud debitorem constitutum. Bal. Vel sic: Debitor non soluens tenetur facultatem pignorum distrahendi causa facere creditori. Salyc.

XIIII. Iidem AA. & CC. Modesto.

Si in hoc quod iure tibi debetur, satisfactum non fuerit, debitoribus res obligatas tenentibus: aditus præses prouinciæ tibi distrahẽdi facultatem a iubebit fieri. PP. XVI. Ka. Decemb. Sirmij. AA. Conss.

Postquam creditor vendidit & tradidit: ius rei emptori & non creditori competit. h. d. secundum Bal. Vel sic: Si creditor pignus quod iure vendidit, emptori tradidit: ipsi emptori etiam contra debitorem rei vindicatio competit. Salycetus.

XV. Iidem AA. & CC. Aurianæ.

Obligatis pignori mancipiis à creditore distractis ac traditis, si pòst debitor quondam hæc b solicitauerit, c non venditori, † sed emptori contra possidentem in rem competit actio. Dat. Kalend. Mart. Sirmij. CC. Conss.

Licet vnus ex hæredibus debitoris totum partem suam ipsius debiti soluat, vẽditionem pignoris etiam pro parte sua non impedit. Baldus.

XVI. Iidem AA. & CC. Syluano.

Vnus ex multis, debitoris qui pignora tradiderat, hæredibus, quod ab eo personali actione peti potuit, soluendo: res obligatas distrahendi creditori facultatem nõ adimit. d S. III. Nonas April. CC. Coss.

Creditor non amittit potestatem vendendi propter iniustè vendentem. h. d secundum Bal. Vel sic: Chirographarius debitor non potest vendere res debitoris in præiudicium hypothecarii creditoris. Salyc.

XVII. Iidem AA. & CC. Agapæ.

Ei creditor e obligatę generali siue speciali conuentione, per creditorẽ alium, cui non fuerat nexa, venundatæ: non amittit persecutionem. Dat. Prid. Nonas April. CC. Coss.

Creditor proprietatem transfert in emptorem. Bal. Vel sic: Qui iure emit à creditore: non habet euictionem timere. Salyc.

XVIII. Iidem, AA. & CC. Caiano.

Qvi à creditore pignori obligatum prędium iure emit, de proprietate vinci non potest. f Subscripta VI. Kalend. Maij. CC. Coss.

Codex.

Secundum.] CASVS. Obligaui tibi rem pro c. quę valebat cc. pacto vel lege. distraxisti pro cc. & ex precio fundum comparasti: an actione in rem agere possim, quæritur? Et dicitur quòd non, sed act. pignoris ad id quod plus est in precio, quàm in debito. Viuianus.

Licet pecunia mutuata sit vxoris, tamẽ nomen debitoris non est vxoris. Baldus.

XIX. Iidem AA. & CC. Lybiæ.

Si maritus g tuus mutuam (licet tuam) dedit pecuniã: eorum quæ pignoris titulo accepit, si ei non succesisti, distrahendi nomine tuo nullam habes facultatem. h S. VI. Id. Nouemb. Heracliæ. AA. Coss.

Res empta ex superfluo pignore vendito, efficitur emptoris. h. d. no. secundum Bald. Vel sic: Res empta ex superfluo præcij pignoris à creditore venditi, non quæritur debitori: sed ad residuum habet pignoratitiam actionem. Salic.

XX. Iidem AA. & CC. Sabino.

Secundum placiti fidem, si nihil conuenit i specialiter, pignoribus à creditore maiore quàm ei debebatur precio distractis: licet ex eo fundus cõparatus sit, non super hoc in rem, k sed in personam, id est pignoratitia de superfluo competit actio. l S. VI. Id. Nouemb. Byzantij. CC. Coss.

TITVLVS XXIX.

DEBITOREM VENDITIONEM pignoris impedire nõ posse.

Testamentum debitoris non infringit ius creditoris. Bal. Vel sic: Debitor in fine voluntate non potest impedire quo minus creditor in re posit vendere prædia sibi obligata. Salycetus.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Marcello.

I sunt qui emere prædia tibi obligata velint, nõ impediũtur scriptura testamenti, qua complexus est debitor nulla à se m prædia n venũdari, & pœnam addidit, vt fisci fierent. Nec enim potuisse eum huiusmodi lege ius creditoris facere o deterius, manifestum est. o D. VI. Kal. Maij. Apro & Maximo Coss.

Protestatio debitoris non infringit ius creditoris. Bald. Vel sic: Nisi debitor vniuersum debitum offerat: non habet potestatem denunciandi creditori ne pignora vendat, nec emptori ne emat: & creditore nolente recipere, debet debitor illud deponere. Sal.

II. Imp. GORDIANVS A. Nepoti.

Debitoris denũciatio, qui creditori suo, ne sibi rem pignori obligatã distrahat, vel his qui ab eo volũt cõparare, denũciat: ita demũ efficax est, si vniuersum tam sortis

Ius creditoris.

i *Conuenit.* scilicet quòd res ex residuo empta esset sua, scilicet debitoris. Vel die quòd esset ei obligata. nam alterò eorũ actio rei vindicationis, vel hypothecaria daretur, quarum vtraque est in rem.

Actio hypothecaria est realis.

k *In rem.* id est rei vindicatio vel hypothecaria. Accursius.

l *Actio.* vt ff. de pig. ac. quamuis. §. fi. & l. fe. & ſ. eod. l. creditor. ij. & j. de iur. do. impe. l. fina. §. si vero creditor. Accursius.

DEBITOREM venditionem pignoris impedire non posse.

Si sunt.] CASVS. Obligasti mihi fundum: te non soluẽte sua die pecuniam, volebam pignus vendere: denunciasti mihi ne vẽderem, ostendens testamentum quo comprehensum erat ne illud dẽ distraheretur: & si aliter fieret, quod publicaretur: an non obstante tali denũtiatione vel scriptura testamenti, possim fundum vendere, quæritur? Et dicitur quòd sic: quia non impedit talis prohibitio testatoris.

m *Ac se.* scilicet à creditore.

n *Prædia.* scilicet obligata. id est nolle vendi à creditore aliqua prædia quæ obligauerat. Accursius.

o *Manifestum est.* quia nudũ fuit præceptum, secundum P. vt ff. de leg. j. l. filius familias. §. dnui. quod non placet: quia hæredibus volnit prouidere. Sed ideo est, quia creditori præiudicari non potest: vt ff. de leg. ij. qui soldum. §. fi. & j. de ligit. l. j.

Debitoris.] CASVS. Si creditor debitore cessante in solutione, vult pignus vendere, potest, licet à debitore fuerit denunciatum ei ne vendat nisi debitum offerat, totam pecuniã deponat, & consignet. si hæc non fiant, creditor poterit pignus distrahere, etiã si modica pec. restet ad soluendũ: & quãnis emptor sciat debitorẽ denunciasse, nõ idcò efficitur malę fi. pos. Vi.

a *Vsurarum*. pro quibus fuit pignus obligatum: vt supra de vsur.l.per retentionem. Accursius.
b *Depositum*.sic supra tit.j.l.ſi prius. & l.ſi reſiduum, & infra de lui.pig.l.finali. Accursius.
c *Non poteſt*.vt & supra tit.j.l.quandiu.& l.vnus.
d *Malæ fidei*. vt j. de litig. l.j. Et sic not. denunciationem cõtemni: vt supra de reſcind. ven.ſi maior. Sed contra supra de rei vin. l.ſi fundum, Sed hic non eſt iuſta cauſa denunciandi:ibi ſic. Item arg. contra.ff. quæ in frau. cred.l. ait prætor. §. ſi particeps. Sed & ibi fuit iuſta cauſa propter creditorem. Item argu. contra. ff. de no. oper. nun.l.ſi. Sed ibi prætoris edictum contemnebatur: vt in eodem tit. l.prætor.

SI VENDITO pignore agatur.

PRæſes.]CASVS. Si creditor lege vel pacto aſſecutus ius vendẽdi pignus,in venditione dolũ vel fraudem commiſerit, dando pro minori precio quàm pignus valuit:renebitur debitori ad intereſſe: & ſi creditor non ſoluendo inueniatur,& emptor fraudem participauit:refuſo precio cum vſuris,fundum obligatum cum fructibus reſtituet. idem dicit tertia l.
e *Pignora fuit*. ex pacto,vel ex lege: vt inſti. qui.alie.licet.§.j.
f *Dolo malo*. in eo quòd minori precio vendidit.
g *Intereſt*.condictione ex lege:vel actione in factum.
h *Iubebit*. actione pignoratitia.
i *Mala fide*. adhibita in vili precio,vel etiam per gratiam:vt j.e.l.iij. creditor tamen ius diſtrahendi habebat.
k *Iubebit*. ſed qua actione? Reſpõdent quidam,interdicto fraudatorio,vel actione in factum loco eius ſurrogata.vt ff.de ſol.l. pupilli.vel vtili rei vin.auctoritate huius l. cum dicat fundum reſtitui. vel dic impetrata in integrum reſtitutione ad rei vindi.ſicut & aliàs ſ.ex qui can.ma.l.in contractibus interdictum tamen prædictum locum habebat contra eum qui in fraudem creditoris emit,loco cuius hodie eſt actio Pauliana. Sed ad id quod dicit,offerente te pecuniam,eſt contra,ſ de præſcriptio. xxx.an.l.i.j.& j.de cuic.l.ſi prædium.vbi dicit preciũ non reddi mala fide emptori. Sol:hic habuit ius vendendi creditor,ibi non.vel ibi dedit dolus cauſam contractui:hic fuit incidẽs. Vel verius,ibi nihil debebat ille cuius prædia vendita ſunt,hic autẽ debebat:& ſic precium in ſuam vtilitatem eſt conuerſum:vt ff. de rei vind.l.emptor,ſic & aliàs ſ.communia de leg.ſi.§.ſi. Inquantum ergo erat debitum,intantum reddetur emptori,non plus.Sed hoc fallit in caſu,vbi etiam in eo quod eſt conuerſum in ſuum commodum,nõ tenetur,vt eccleſia. Sed tenetur œconomus:vt ſ.de ſac.ſan.eccl.l.iubemus.ij.§.ſane ſi hæc.& auth. qui res. aut ergo nullus dolum commiſit, & creditor potuit quàm vſurarum a offerat debitum creditori:eoque non acciente, idonea fide probationis(ita vt oporteat)depoſitum b oſtendat.Nam ſi vel modicum de ſorte vel vſuris in debito perſeueret: diſtractio rei obligatæ non poteſt c impediri:neque ea ratione emptor,tametſi ſciat interpoſitam à debitore creditori denũciationem,malæfidei d ſit poſſeſſor. PP. III. Non. Aug. Gordiano.A.& Aniola.Coss.

TITVLVS XXX.
SI VENDITO PIgnore agatur.

Si creditor vendit pignus mala fide,ipſe creditor tenetur pignoratitia,non emptor: niſi duo concurrant, ſcilicet quòd creditor non ſit ſoluendo: & quòd emptor participauerit fraudem.nam tunc debitor oblata pecia cum vſuris, recuperabit rem ſuam. Bal.Vel ſic:Si creditor per fraudem minori precio pignus vẽdidit:ad intereſſe debitoris tenetur:& eo non exiſtẽte ſoluendo, contra emptorem fraudis participem ad reſtitutionem pignoris agitur.Salyc.

I. Imp. ALEXANDER A. Agrippæ.

PRæſes prouinciæ aditus, ſi fuerit probatum tuũ creditorem cui ius diſtrahendi pignora e fuit, dolo malo f fundũ vendidiſſe:quanti tua intereſt, reſtituere tibi eundem creditorem iubebit. h ¶ Quòd ſi debonis creditoris condemnari ſolui pecunia nõ potuerit, & probatum fuerit emptorem mala fide i emiſſe:offerente te pecuniam cum vſuris, quãti fundus venit, reſtituere tibi fundum cum fructibus malæ fidei emptorem iubebit. k PP. Kalend. Septemb. Alexand. A. Cos.

Pignus ſi vendatur à creditore mala fide, qua actione teneatur ipſe vendens.

vendere: & eſt emptor ſecurus: vt ſ.ſi anti.cre.l.obligata. Aut creditor tantum: & tunc ipſe ſolus tenetur. aut emptor: & tunc ipſe in ſubſidium tenetur:vt hac.l.& ſ.de prædi.mi.l.non eſt.& ſupra tit. ij. l. creditor. aut non potuit vendere de iure, & tunc tenetur emptor: vt infra.l.proxi. Accurſius.

Vbi creditor non habuit ius vendendi, debitor vel eius hæres non vſucaptum vindicat.b.d. ſed ea vſucapta agit ad precium. Bal.Vel ſic: Debitor vel eius hæres pignus non iure diſtractum poteſt vindicare, niſi ſit vſucaptum: & tunc ſolum agit contra creditorem ad precium. Salyc.

II. Idem A. Aemilio.

SEruos quos nullo iure l à creditore veniſſe dicis, pater tuus, vel tu m (ſi hæreditas eius ad te pertinet) à poſſeſſoribus petere n potes.
¶ Quòd ſi vſucapti o ſunt, petat pater tuus P precium eorum à creditore, qui non iure eos vendidit. PP. III. Kal. Ianua. Alexand. A. Cos.

Emptor qui participat fraudem, tenetur in ſubſidium, ſi creditor non eſt ſoluendo. Salyceius.

III. Idem A. Claudio.

SI vxor tua præſidi prouinciæ probauerit, cum aureos triginta deberet, ſeruos ſuos amplioris precij per gratiam aureis viginti creditorem vendidiſſe, q eumque ſoluendo nõ fuiſſe:iubebit emptores r recepto precio reſtituere ſeruos. PP. XVI. Kal. Octob. Maximo. II. & Aeliano. Coss.

Venditio minus legitime facta non tenet,& res à poſſeſſore poteſt vindicari,& hoc ſecundum vnam lecturam, qua cauetur quòd venditio non tenuerit, & ſecundum aliam qua cauetur quòd venditio tenuerit.b.d ſecundum. Bal.Vel ſic: Si venditio pignoris tenuit, non reuocatur, niſi emptor fraudem participauerit. Vel ſic: Debitor pignus iure non diſtractum poteſt à poſſeſſoribus vindicare,vel pignoratitia cum creditore agere. Salyc.

IIII. Imp. GORDIANVS A. Eudemo.

CVm contra bonam fidem venditionẽ obligatæ poſſeſsionis à creditore factam alleges, non obſeruatis quæ in diſtrahendis pignoribus celeberrima lege vel pacto pluris quàm fuerit debitum, puta debitum erat.v.& pignus valebat x.ad reſiduum debitor conueniet creditorem: neque ad reſtitutionẽ rei habebit regreſſum aduerſus emptorẽ. Viuia.
d *Superfluo*.vt & ſupra titu.ij.l.fina.& l.ſi ceſſante.

DE LVITIONE pignoris.

Pignoris diſtractio impeditur per eius luitionẽ, vel liberationem: & ideo ponit de ea Azo.

QVI pro parte.] CASVS. Debitor in xx. mihi tenebatur:deceſſit quatuor heredibus relictis: an vno ſoluẽte pro parte ſua,liberatur pignus pro ea parte, quæritur? & reſpõ. quòd non. Vi.
e *Non poteſt*. vt & ſupra titu. iij. l. vnus. & infra titu.j.l.j.& l.ij. & ff. de pigno. act. ſi neceſſarias. §. ſi vnus. nec enim ex perſona hæredum, &c. vt ff. de verb. oblig.l.ij.§.ex his.

INtelligere.] CASVS. Tenebaris mihi actione perſonali, & præſcripta eſt xxx. an. ſpacio:an adhuc remaneat hypo. quæritur? Et dicitur quòd ſic: quia durat vſque ad xl. annos. Viuianus.
f *Durare*. id eſt poſſe agere hypothecaria.
g *Actione ſubmota*. per præſcriptionẽ xxx. annorum quidam caſum ponunt quando erant duo rei debẽdi, quorũ quilibet obligauit ſuam rem, vno eorũ defuncto, & altero ei ſucceden te, tollitur obligatio perſonalis:& remanet hypothecaria etiã in rẽ ſuã.ſed etiã hoc nõ placet:quia nõ tollitur perſonalis:vt ff. de fideiuſ.l.generaliter. Alij ponunt quando creditor ſucceſſit debitori,& alij ex aliqua cauſa hæreditatem reſtituit: vt ff. ad Trebel.l.debitor.in prin.& ff.de excep.rei iudic.l.ex ſextante.

Hypothecaria quæ diu poteſt durare ſubſtracta perſonali obligatione.

Creditor non habens ius vendendi pignus, ſi vendat, an ſtatim teneatur ad precium.

prædij & fructuum,ſi fraudem participauerit cum creditore.
a *Conſueuerunt*.vt dicitur infra de iur.do.impe.l. ſin. & ſic nõ teneat venditio,ſecundum Ir.
b *Creditorem*.ſcilicet actione pignoratitia. Accurſius.
c *Poſſeſſorem*. etiam non conuento creditore: licet ſit ſecus quando tenuiſſet venditio:vt ſ eo. l. j. vel ſi vis, potes hanc ſecundum illam intelligere. Sed quid ſi hic malæ fidei poſſeſſor velit ſupplere iuſtum precium? Videtur audiri.argu.ff. man.l. diligenter. Sed dico contra: quia hic non erat dominus, qui vendebat. Itẽ qui emebat, mala fide emebat: & hoc idem quære ſupra eo.l.j. Accurſius.

SI creditore.] CASVS. Creditore vendẽte pignus lege vel pacto pluris quàm fuerit debitum, puta debitum erat.v.& pignus valebat x.ad reſiduum debitor conueniet creditorem: neque ad reſtitutionẽ rei habebit regreſſum aduerſus emptorẽ. Viuia.
d *Superfluo*.vt & ſupra titu.ij.l.fina.& l.ſi ceſſante.

DE LVITIONE pignoris.

Pignoris diſtractio impeditur per eius luitionẽ, vel liberationem: & ideo ponit de ea Azo.

QVI pro parte.] CASVS. Debitor in xx. mihi tenebatur:deceſſit quatuor heredibus relictis: an vno ſoluẽte pro parte ſua,liberatur pignus pro ea parte, quæritur? & reſpõ. quòd non. Vi.
e *Non poteſt*. vt & ſupra titu. iij. l. vnus. & infra titu.j.l.j.& l.ij. & ff. de pigno. act. ſi neceſſarias. §. ſi vnus. nec enim ex perſona hæredum, &c. vt ff. de verb. oblig.l.ij.§.ex his.

INtelligere.] CASVS. Tenebaris mihi actione perſonali, & præſcripta eſt xxx. an. ſpacio:an adhuc remaneat hypo. quæritur? Et dicitur quòd ſic: quia durat vſque ad xl. annos. Viuianus.
f *Durare*. id eſt poſſe agere hypothecaria.
g *Actione ſubmota*. per præſcriptionẽ xxx. annorum quidam caſum ponunt quando erant duo rei debẽdi, quorũ quilibet obligauit ſuam rem, vno eorũ defuncto, & altero ei ſucceden te, tollitur obligatio perſonalis:& remanet hypothecaria etiã in rẽ ſuã.ſed etiã hoc nõ placet:quia nõ tollitur perſonalis:vt ff. de fideiuſ.l.generaliter. Alij ponunt quando creditor ſucceſſit debitori,& alij ex aliqua cauſa hæreditatem reſtituit: vt ff. ad Trebel.l.debitor.in prin.& ff.de excep.rei iudic.l.ex ſextante.

Hypothecaria quæ diu poteſt durare ſubſtracta perſonali obligatione.

brari conſueuerũt, a adito præſide prouinciæ experire actione competenti non tãtum aduerſus creditorem, b verumetiam aduerſus poſſeſſorem, c ſi fraudem eum participaſſe cum creditore docere potueris: vt reuocatis quæ mala fide geſta conſtiterit, & fructuũ ratio, & dãni quod irrogatũ apparuerit, haberi poſſit. PP. Kal. Aprili. Sabino. II. & Venuſto Conss.

Iuſtus emptor non debet pati controuerſiam: ſed debet conueniri creditor, vel eius hæres. Baldus.

V. Imp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. & CC. Nomæ.

SI creditore pignus priuſquã ei ſatisfieret diſtrahẽte, non per colluſionẽ emptor cõparauerit: ſucceſſor eius de ſuperfluo, d non emptoris hæres, qui rẽ poſſidet, conueniendus eſt. S.XVI. Kalen. Ian. Nicomediæ. CC. Conss.

TITVLVS XXXII.
DE LVITIONE PIgnoris.

Niſi debitum integraliter ſoluatur, pignus non recuperatur.b.d. Vel ſic: Nignoris obligatio eſt indiuidua. Vel ſic: In perſonis hæredum obligationis conditio non mutatur.b.d, Bar. & Bald.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Antiochiæ.

Vi pro parte hęres extitit: niſi totum debitum exoluat, ſuã portionẽ ex pignoribus recipere non poteſt. e PP. III. Kal. April. Albino & Æmiliano Conss.

Inuenitur hypothecaria per ſe ſtans ſine perſonali, ſiue ſublata perſonali. Bal. Vel ſic: Actione perſonali ſublata tempore, poteſt durare hypothecaria. Salyceius.

II. Imp. GORDIANVS A. Domitio.

INtelligere debes vincula pignoris durare f perſonali actione ſubmota. g PP. XII. Kalen. Iun. Sabino & Venuſto Conss.

Soluto debito, vel aliter ſatisfacto, poteſt creditor pignoratitia conuenire. Bald. Vel ſic: Sicut per ſolutionem debiti, ita per oblationem & depoſitionem eiuſdem pignora liberantur. Salyc.

III. Imp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. & CC. Floro.

SI reddita debita quãtitate, vel rebus h in ſolutum datis ſiue diſtractis, & compenſato i precio, ſatis ei contra quẽ ſupplicas, factũ eſſe adito præſide prouinciæ k probaueris; vel ſi quod reſiduum debetur, obtuleris:ac ſi non acceperit, depoſueris conſignatum: l reſtitui tibi res pacto pignoris obligatas prouidebit: cum etiam edicto m perpetuo actione propoſita, n pecunia ſoluta creditori, vel ſi per eum factum ſit quo minus ſolueretur, ad reddenda ea quæ pignori acceperat, iure cum ſatis euidẽter vrgeri, manifeſtum eſt. S.VI. Id. Octobr. AA. Conss.

TITVLVS XXXII.
SI VNVS EX PLVRIbus hæredibus creditoris vel debitoris partem ſuam debiti ſoluerit, vel acceperit.

Pignus nec actiue nec paſſiue recipit diuiſionem inter hæredes. hoc dicit totus titulus. Bald. Vel ſic: Inter hæredes creditoris, perſonalis actio diuiditur prorata, non realis hypothecaria. Salyceius.

I. Imp. VALERIANVS & GALLIENVS. AA. Tauro.

MAnifeſti.] CASVS. Si decedat creditor pluribus hęredibus relictis actio quæri cõpetebat, cuilibet hæredi cõpetit pro parte: ſed pign o cui libet remanet in ſolidũ obligatũ. vnde ſi vni ſoluatur pro parte ſua, nõ liberatur pignus. Viuio *Diuidi*. vt ſ. de pac. l.pacto.& ſ.fam. erciſ. l.ea. & j. l. proxi. & j. de except.l.j.
p *In ſolidũ*. vt ff. de pign. act.l.ſolutũ. §.ſi creditor. & facit ad l. iſtã. ſ.de diſtrac.pig.l.vnus.

ACtio.] CASVS. Si Titius creditorẽ habẽs Sẽpronũ, decedat pluribus relictis hæredibus, perſonalis actio qua tenebatur Titi p, di parte ſua cõuenitur. ſed ſi vn p pign o poſſideat, ipſe ſolus in ſolidũ pig.ac.cõuenitur. Vi.
q *Inter hæredes*. creditoris, vel debitoris: vt ſ.l.proxima.
r *Venditatio*. nam in rem eſt hypothecariat vt ſ.de pign.l.pignoris. Et dic diuerſi hæredes. nam quidam hæredes debitoris poſſidebant aliqua de bonis obligatis, & alij alia;

a *Conueniuntur.* id est non pro portione hæreditaria quã habent in singulis rebus: sed in solidum, &c. vt ff. famil. ercisc. l. hæredes. §. an ea. & supra de hered. actio. l. ij. & ff. de pig. act. l. si necessarias. §. si vnus.

SI PIGNORIS CONVENTIONEM numeratio pecuniæ secuta non fuerit.

SI pecuniam.] CASVS. Speculationis futuræ scripsisti pecuniã recepisse: & pignus obligasti. si numeratio secuta nõ est: qualiter tibi consulitur vt renoces pignus, quæritur? Et dicitur quòd per in rem actionem: & teneberis probare datum pignus. Eodem modo pignore nondum tradito, si creditor aduersus te agat hypothecaria, tenebitur probare, se numerasse pecuniam: nec sat erit si dicat se accepisse pignus, neque pecuniam sibi redditam. Viuianus.

b *Si pecuniam.* hæc lex de verbo ad verbũ ponitur supra de non num. pec. l. j. & exponenhanc vt illam.

c *Pignus.* scilicet destinatione. Vel dic datum esse pignus etiam nunc, & sic accedit ciuilli obligationi: vt supra de non nume. pec. l. si cui. & facit ff. de pigno. actio. l. solutum. §. si quasi.

d *Intentio.* hic duo dicebat creditor: datum sibi pignus & pecuniã non redditam: & secundum volebat probare per primum: quæ probatio non valet: vt hic dicit. Accursius.

SI vxor.] CASVS. Si vxor tua cãuit se accepisse pecuniam quã non accepit, & pignus dedit: illud persequi poteris, cũ per talem falsam cautionem res suas obligare non potuerit. Viuianus.

e *Scriptura.* publica vel priuata, licet quidam dicant secus si de publica. argu. supra arb. tut. l. fina. & facit supra l. proxi.

DE IVRE Dominij impetrando.

Quia quandoque non inueniit emptorem creditor, ideoque opus est vt sibi addicatur: ideo de hoc ponit.

DOminij.] CASVS. Obligasti mihi fundũ, & generaliter omnia bona: an te cessante in solutione, possum impetrare vt liceat mihi omnia bona tua iure dominij possidere, quæritur? Et dicitur quod nõ, & loquitur mihi creditori, exprimere, & an solennia g peregisti, significare debuisti: dummodo scias omnia bona h debitoris, quæ pignori dedit, vt vniuersa dominio tuo generaliter addicantur, impetrare te non posse. PP. XIIII. Kal. Decemb. Alexandro. A. III. & Dione Coss.

Per vnum actum contrarium receditur à priuilegio. Bart. Qui facit contra ius quod impetrauit, ius perdit h. d. Vel sic: A beneficio rescripti receditur per actum oppositum. Bald. Vel sic: Si creditor post dominium pignoris impetratum vsuras à debitore receperit, iuri impetrato renunciasse videtur. Salycetus.

II. Imp. GORDIANVS A. Iustæ.

SI creditor pignus iure dominij à nostra serenitate possidere petiit, & post formam rescripti alio anno vsuras à vobis accepit, à beneficio impetrato recessisse[i] videtur. k †PP. Prid. Non. Decembr. Pio & Pontiano Conss.

Antiqua obseruatione sublata, debitor moneatur vt certo tempore soluat: quo elapso, à principe dominium impetratur: post quam impetrationem debitor intra biennium auditur: & yes legitime æstimatur: vt si quid vltra habet, id restituat: & quod minus acceperit, consequatur. Bar. Vel sic: Intentio huius l. est triplex: scilicet circa pignoris venditionem, & circa pignoris dominij impetrationem seu adiudicationem. Tertio circa post ipsius adiudicationem permissam luitionem. Secunda ibi: sin vero nemo. Tertia ibi, sin autem nullatenus. & ista lex non seruatur secundum statuta et consuetudines locorum. & hoc dicit: qui vult iure pignoris possidere, debet seruare huius l. solennia, secundum Bar. & Bald.

III. Imp. IVSTINIANVS A. Demostheni præfecto prætorio.

VEtustissimã obseruationem, quæ nullatenus in ipsis rerum claruit documentis, penitus esse duximus amputandam, immo magis clarioribus remediis corrigendam. ¶ Igitur in pignoribus quæ iure dominij possidere aliquis cupiebat, proscriptio publica, & annus luitionis antiquitus introducti sunt: pignus autem publice proscriptũ neque vidimus, neque (nisi tãtummodo ex librorum recitatione) audiuimus. ¶ Sancimus itaque, si quis rem creditori suo pignerauerit, si quidem in tur: & adhuc si ĩtra aliud biẽniũ debitor veniat. & pecuniã offerat, poterit pign⁹ recuperare. si vero nõ vẽiat, extũc elapso biẽnio conseque-

Valent l. dicunt ad hoc singulos, quòd omnia petentia priorib⁹ sunt licita, nisi expressa lege prohibentur. videad hoc Bald. l. ori. C. de exp. rei iud.

consequetur creditor plenissimũ dominium: & si creditor pignus vendat: neq; tunc consequatur debitũ suum: de eo quod deest aduersus debitorem manebit integra petitio: & si pluris sit pignus venditum quàm sit debitũ, debitor, vel eius creditores superfluum petere poterunt: & si dubitetur quantum debuerit vendi pignus, iudex debet æstimare, & creditor debet iurare se non potuisse plus vendidisse: ita videlicet vt hoc quod iudex æstimauerit, obseruetur. Viuianus.

a *Conuentum est.* hoc dictũ fallit in casibus: vt j. tit. j. per totum. & ff. de pignora. actione. l. si conuenerit. j. & ff. de distractio. pigno. l. si creditor. §. fina. & facit institut. qui. alien. licet. §. j.

b *Ex denunciatione.* scilicet vna: vbi vero conuenit ne venderet: ter est denunciandum: vt ff. de pignor. actione. l. si cõuenerit. j. in fine.

c *Sententia.* interlocutoria de soluendo sibi eam.

d *Dominij.* vt §. si in cau. iudi. l. finali. Accursius.

e *Præsens.* sic ff. de euictio. l. si ideo. §. fina.

f *Certo tempore.* Nota certum tempus dari ad requirendum, & aliud certum tempus ad soluendum: vt statim subiicit. Accursius.

g *Certum tempus.* quo tempore non inuentus redire possit. Ir. & facit ad hunc §. ff. de pigno. actione. l. elegan. rer. in princ.

h *Expetat.* i. petat.

i *Ex diuino.* pro eo quod valet, si minus valet, Vel econtra quantum sufficiat ad debitum, si plus valet: vt j. patet. Accursius.

k *Liceat ei.* scilicet debitori.

l *Vitio.* id est contumacia, & negligentia.

m *Iuramento.* Nota iuramentum dari scienti: & vbi singula non possunt probari. sic §. de iudi. l. sancimus. Accursius.

n *Recuperare.* sic ergo intra quadriennium recuperabit pignus debitor. Sed secus in dãno infecto, vbi post secundum decretum nõ au-

pactione† cautum est quemadmodum debet pignus distrahi, siue in tẽpore, siue in aliis conuentionibus, ea obseruari, de quibus inter creditorem & debitorem cõuentum est.[a] ¶ Sin autem nulla pactio intercesserit, licentia dabitur fœneratori ex denunciatione[b] vel ex sententia iudiciali post biennium ex quo attestatio missa, vel sententia[c] prolata est, numerandum, eam vendere. ¶ Sin verò nemo est qui comparare eam maluerit, & necessarium fiat creditori, saltem sibi eam iure dominij[d] possidere: in huiusmodi casibus hanc causam esse obseruandam censemus, vt siue præsens[e] sit debitor, denunciatio ei, scilicet post biennium mittatur: siue abfuerit, prouinciale tribunal creditor petat, & iudicem certiorare festinet, quatenus ille eum requisierit, certo rempore[f] super hoc ab eo statuendo: vt fiat debitori manifestum per apparitionem iudicis, quod à creditore petitum est: & certũ rempus statuatur: intra quod si fuerit inuentus debitor, debet is qui pecunias creditas accepit, debitum offerre, & pignus recuperare. ¶ Sin autem nullatenus fuerit inuentus, iudex certum tempus g definiat, intra quod ei licentia dabitur sese manifestare, & offerre pecuniam, & pignus à pignoratione liberare. ¶ Sin autem tempore statuto vel minimè fuerit inuentus, vel creditam pecuniam totã offerre noluerit: tunc creditor adeat culmẽ principale, & precibus porrectis, iure dominij à nostra serenitate habere eandem rem expetat,[h] habeatque ex diuino[i] oraculo eam in suo dominio. Et postquam hoc fuerit subsecutum, pietatis intuitu habeat debitor intra biennij tempus in suam rem humanũ regressum, ex die sacri oraculi numerandum: & liceat ei[k] creditori qui iam dominus factus est, offerre debitum cum vsuris & damnis vitio[l] eius creditori illatis: quorum quantitatẽ creditor debet suo iuramento[m] manifestare, & suum pignus recuperare.[n] ¶ Sin autẽ biennium fuerit elapsum, plenissime habeat rem creditor idẽmque dominus iam irreuocabi-

† *Quia contrariumfecit iuri suo, et concor. c. gratum. ĩ gloss. super verbo, recessum. de offi. dele.*

lem factam. Sed si quidem minus in pignore, plus in debito inueniatur: in hoc quod noscitur abundare, sit creditori omnis ratio integra. [o] Sin autem ex vtraque parte quantitas æqua inueniatur: sine omni dubitatione totam rem antea pignoratam retineat. ¶ Sin autem minus quidem in debito, amplius autem in pignore fiat: tunc in hoc quod debitum excedit, Pomnia debitori iura integra lege nostra seruabuntur: creditoribus quidem fœneratoris non suppositum, alijs autem debitoris creditoribus vel ipsi debitori seruatum. ¶ Et ne ex cõmunione q fiat aliqua difficultas, licentia dabitur creditori, seu domino, [r] æstimationem superflui debitori vel creditori debitoris cũ cõpetenti cautela [s] in eum exponenda offerre. ¶ Sin verò creditor postquam iure dominij hoc possideat, vẽdere hoc maluerit: liceat quidem ei hoc facere: si quid autem superfluũ sit, [t] debitori seruare. ¶ Sin autem dubitatio exorta fuerit pro venditione, vtpote viliore precio facta, sacramẽti religionem [u] creditor præstare compellatur, quòd nulla machinatione vel circunscriptione vsus est, sed tanti vẽdiderit rem, quanti potuerit venire: & hoc tantummodo reddi debitori, quod ex iuramento superfluum fuerit visum. ¶ Sin autem ex iureiurando etiam minus habuisse creditor inueniatur: in residuum habeat integram actionem. ¶ Aestimationem [x] autem pignoris, donec apud creditorem eundemque dominum permaneat: siue amplioris siue minoris quantum ad debitum quantitatis est, iudicialis esse volumus disceptationis: vt quod iudex super hoc statuerit, hoc in æstimatiõe pignoris obtineat. Dat. XV. Kalend. April. Constantinopoli, Lampadio & Oreste VV. CC. Coss.

Pignoris vexationes & admodiationes sunt seruãdæ secundũ statuta & consuetudines locorũ.

Discordia sit ex communione.

TITVLVS XXXV.

DE PACTIS PIGNORum, & de lege commissoria in pignoribus rescindenda.

Pactum est potius interpretandum esse superfluum quàm iuri contrarium. Bald. Vel sic: Pactum simile pacto legis commissoriæ, in pignoribus nihil operatur. hoc dicit secundum Bart. & Salyc.

QVi pactus est.] CASVS. Obligauit tibi fundũ hoc pacto, vt nõ soluta pecunia

pecunia sua die, haberes eũ in solutũ: an valeat pactum, quæritur? & dicitur quòd non, neque plus consequeris per talem conuentionem, nisi quòd de iure communi tibi competit: hoc est, vt pignus vendere possis iure communi. Viuianus.

a *Creditoribus.* ius pignorum, vel ipsa pignora. Et nota. quòd hoc non est pactum legis commissoriæ, sed quoddam ei simile: & ideo inutile. nam nihil operatur, sicut enim creditor aliàs potuit vẽdere pignus vel ex pacto vel ex lege: ita & nunc. Et idem dicas si dixit se daturũ in solutum, vt sit inutile. vt ff. de solu. l. Callopodius. aliàs quãuis stipulanti. Pactũ autem legis cõmissoriæ esset, vt si non soluam intra certum tempus, creditoris sit pignus, vel habeat pro pecunia sua emptum, vel sit ei ius faciendi quod vult: vel similia. sed si sic dicam, habeas tũc emptum tanta pecunia quãti tunc valuerit, valet: vt ff. de pign. l. si fundus. §. fina.

Pactũ legis cõmissoriæ quæ sit.

b *Non contraxit.* scilicet de iure: sed de facto constat venditionem esse, sicut & cum prędium creditoris datur in solutum: vt j. de euict. l. si prædium. Accursius.

c *In adipiscendo.* id est in adipiscenda possessione pignorũ. Accurs.

d *Communi itaq;.* Not. ergo pactum nihil operari. sic j. de fideiusso. l. non recte. & ff. pro socio. l. sed si adijciatur. argu. contra ff. de vsur. l. si stipulatus. & ff. de lega. j. l. si quando. in princip. & totum generale, res sic debet accipi, vt nõ pereat: vt ff. de re. du. l. quoties in actionibus. & l. vbi est. & ff. ad municip. l. j. Itẽ cõtra. est huic. l. §. de pact. l. si quis in conscribendo. Sed hoc speciale, ne uaritiam. Item contra ff. de contrahen. emptio. l. fi. in prin. sed ibi non creditori, sed fideiussori remanebat pignus: & ideo nõ est ibi pactum legis commissoriæ, vel ei simile.

Res sic debet accipi, vt non pereat.

SI *fundi.*] CASVS. Vẽdidi tibi fundum, & pro euictione alium fundum obligaui hoc pacto, vt si non euinceretur, restitueretur fundus obligatus. si aliquis egerit & succubuerit, quia non euincit: an fundũ recuperare possis, quæritur? Et dicitur quòd sic. sed per quam actionem, non aperit. tu dic quòd præscrip. verbis vel actio pignorantia. Viuianus.

e *Dedisti.* loco pignoris.

f *Obtineas.* id est restituatur tibi secundum Azo. & si amittat, loco pignoris retineat quod valet: vt j. de euict. l. si non iniuria. Sed quid si est actum vt hic loco illius habeatur? Respon. puto valere. & sic etiam potest intelligi innuere lex ista.

g *Securitate.* id est exceptione rei iudicatæ: cum sit absolutus.

h *Negocium*, quia iureiurando, & pacto de non petendo, & sententia.

i *Integrum est.* quia nec sibi hanc vendidisti, nec pro expensis litis ei dedisti, nec pacto, nec sententia, vel alio modo amisisti.

k *Iubebit.* præscriptis verbis actione proposita, vel pignoratia actione.

I. Imp. ALEXANDER A. Victorino.

VI pactus est, nisi intra certum tempus pecuniã quam mutuã accepit, solueret, cessurum se creditoribus, [a] hypothecæ venditionem non contraxit: [b] sed id comprehendit quod iure suo creditor in adipiscendo [c] pignore habiturus erat. Cõmuni itaque [d] iure creditor hypothecam vendere debet. PP. Id. Octob. Alexandro A. Cos.

Pactum quòd fires vendita non euincatur, alia res pro ea obligata debitori reddatur: est validum & seruandũ. Bald. Vel sic: Cessante causa propter quam pignus est datum, pignus debet reddi. hoc dicit secundum Salycetum.

II. Impp. DIOCLETIANVS ET MAXIMIANVS AA. & CC. Dionysio.

SI fundi nomine quem vẽdideras, emptori ab alio mora proprietatis quæstione, alterum fundum pro eius euictione pignoris hypothecæve titulo emptionis instrumentis ea lege dedisti, [e] vt quẽ secundo tradideras, si is quem vendideras, euictus non fuerit, obtineas: [f] de hoc contra eum qui mouerat quæstionem lata sententia: emptori parata securitate [g] circa eum quem obligaueras, restituendum: conuentionis fidem impleri (si negocium [h] integrum est [i]) præses iubebit. [k] S. Kalen. Decemb. Sirmij AA. Coss.

Pactum legis commissoriæ est reprobatum in pignoribus, & habet locum hæc lex & facit de feudis. quib. mod. feud. cõsol. potest. §. si quis obligauerit. arg. cõtra. ff. de cõtra. emp. l. fi. Sed solue vt §. eo. tit. l. j.

in præteritis & futuris. But. Bar. & Sal.

III. Imp. CONSTANTIN. A. ad populum.†

QVoniam inter alias capciones præcipuè commissoriæ pignorum *legis crescit asperitas, placet infirmari eam, & in posterum omnem eius memoriam aboleri. [l] ¶ Si quis [m] igitur tali cõtractu laborat, hac sanctione respiret, quæ cum præteritis [n] præsentia quoque repellit, & futura prohibet. Creditores enim re amissa [o] iubemus recuperare quod dederunt. Dat. II. Kal. Febr. Serdicæ, Constantino A. VII. & Constantio Cæsare Coss.

TITVLVS XXXVI. DE EXCEPTIONIBVS, seu præscriptionibus.

Soluens habenti vtilem actionem, alio habente directam, ab vtili liberatur ipso iure: sed à directa exceptionis ope obligatio diuiditur inter hæredes actiue & passiue proportionibus hæreditariis. Bald. Vel sic: Licet obligatio diuidatur ipso iure inter hæredes, tamen si debitor solvit vni ex hæredibus cui creditor nomen prælegauit, aduersus alios tenetur exceptione doli. Salycetus.

I. Imp. ANTONINVS A. Claudio.

DEbitores quidẽ hę reditarij vnicuiq; hęredum pro portione hæreditaria antiqua P lege obligati sunt. ¶ Sed si eis hæredibus omnem pecuniã exoluisti, quibus nomen patris tui [q] testator [r] in diuisione adscripserat, [s] doli mali exceptione [t] aduersus alios a-

Sumpta ad ipsa pignora: non ex quo ad venditionem. Accurs. ADDITIO. 3. tit. 2. An autem & quando pactum legis commissoriæ reprobetur in pignoribus, item quare admittatur in contractu emptionis, & repro betur in contractu pignoris, videas pulchre per Abbatem in c. si significante. super glos. huc in verbo commissoriæ. extra de pigno. m Si quis. debitor. n Præteritis. nisi hoc diceretur, non trahereтur ad præterita. vt §. de leg. & constit. l. leges & constitutiones. o Amissa. impropriè: quia dominium nõ fuit in eos translatum: vt §. de legi. & consti. l. non dubium. huiusmodi tamen pacta valent in aris sponsalitiis: vt §. si rec. pro. vel ad cũ per. l. j. Item in spõsionibus honestis: vt ff. de præscrip. verb. l. si rem. §. Sed quid si paciscar vt non liceat soluere? Respon. non valet, & omnia similia. Sed quid si conuenerit vt non liceat soluere hinc ad mensem? adhuc dixit Paul. idem. & eadem ratione de anno, & sic in infinitũ, quod Ioan. nõ placet: sed dicit valere, si modo sit tempus minus xxx. annorũ. aliter videretur perpetua alienatio: vt argu. in auth. de alie. & emphyt. §. locationis. colla. ix. D

† *Impia.*

Continuatio.

† *Quid excepti. d præscrip. differant, vide Alcia. super l. quinque pedũ. C. finium regun.*

Legatarij quibus nomen ad solidum: vt §. de lega. l. ex legato nominis. ergo qui ei soluit, liberatur ab actione, & sic ab obligatione in solidum. Secũdo, quia qui voluntate creditoris alijs soluit, ipsi creditori soluisse videtur, & sic ipso iure liberatur: vt ff. de sol. l. solutam. & l. vero procuratori. & l. dispensatori. Sed certe non est ita: nã licet

Vt prælegatum, vtilem actionem habet ad soluti.

ab vtili libereris ipso iure, nõ tamẽ à directa, qua teneris alijs. Itẽ illa. l. solutam. est intelligenda quando volũtate creditoris viuentis. Item videtur quòd non possit vni hæredũ prouidere in his quæ sunt in dãdo: vt ff. de verborum oblig. l. continuus. §. fina. Sed ibi loquitur stipulãdo, hic prælegãdo: vel illud de rigore, hoc de æquitate.

Pro portione.] CASVS. Duo habẽt domum communem; contra vnum illorum pronunciatur: si alius velit pro parte sua agere, an res iudicata contra alium sibi noceat, quæritur? Respon. quòd non.

† *Concor. cũ inter. post med. cum glos. per verbo, & diligenter. extra de sentẽ. & re iudi.*

a *Pro portione*, duo fortunt fratres.

b *Pronunciatum est.* im mo tria necessaria sunt: vt ff. de exceptio. rei iudica. l. cum quæritur, & l. sequen. Item fallit hæc regula in popularibus actionibus, & publicis iudicijs, vbi res inter alios acta alijs nocet, nisi collusio deregatur. Itẽ in alijs casibus quos no. supra quibus res iudi. nõ no. l. ij. & facit ad. l. istam. ff. de re iudic. l. fæpe. & supra res inter alios actas. l. si cum fratre. & ff. qui po. in pig. hab. l. Claudius.

† *Concor. glo. ante med. in c. l. extra de pœn.*

ADuersus.] CASVS. Frater administrauit tutelam legitimam fratris tui, & ex mala administratione tenebatur ei in centum. dolo induxit eum, vt ei dimittat: si agat frater, alius excipiat de remissione, replicabit de dolo, id est quòd dolo induxit eum ad remittendũ. vel dic quòd commiserat dolum in tutela. licet frater generaliter remittat ei administrationem tutelæ, non tamen videtur remisisse dolum. prima positio verior est.

Cæsum positum.

c *Legitimum.* immo fiduciarium: vt instit. de fiduci. tute. per totum. Sed omnis fiduciarius est legitimus, sed nõ cõuertitur.

d *Pacti.* tutor ille te induxit dolo ad remissionem faciendam: non potes ideo minus agere cõtra eum, & si excipiat de pacto, replicabis de dolo. Vel dic quòd dolum commiserat in tutela, qui dolus nõ videtur generali remissione remitti: vt argumen. ff. de libe. lega. l. Aurelio. §. Caius. & ff. de pactis, l. tres fratres. Nam & seruus quicquid quærit, domino quærit, non tamẽ dolo: vt ff. de acqui. possessione. l. quod seruus. Sed huic expositio ni est arg. cõtra. ff. de pactis. l. si vnus. §. illud. Sed prima placet.

e *Si in ea.* aliàs in eo, scilicet pacto. aliàs in ea, scilicet remissione: vel in ea, scilicet tutela.

f *Probare potes*, qui enim dolum dicit, &c. vt ff. de probatio. l. quoties. §. qui dolo.

g *Facit.* id est conuenit iudicio tutelæ, quod est bonæ fidei opponi replicationem doli: ex quo est dolus cõmissus, & commentum fraudis repellit. vnde Ouidius: Non faciunt molles ad fera bella manus, faciunt; id est conueniunt.

Versus.

h *Repellit.* quia metu, vel dolo, vel minor erat.

Casum positus.

i CVm nondum. Pone sic casum: Cœpi conuenire aliquem, & cessseti per aliquod tempus, in causa supersedi per ares an

nos, & dicitur quòd iterum possum agere? & loquitur generaliter in reo & actore.

k *Defensiones.* peremptorias subaudi, nisi in casibus. sed dilatorias ante litem contestatã: vt hic, & §. senten. rescin. non posse. l. peremptorias. & §. de probatio. l. exceptionem.

potes, [f] nam replicatio doli opposita bonæ fidei iudicium facit, [g] & commentum fraudis repellit. [h]

Diuturnus iudicij tractus peremptorias non excludit, sed exceptio rei finitæ sic: hoc dicit. Vel sic: Defensio peremptorij obiici potest vsque ad litis contestationem. hoc dicit cum glos. Bald. Vel sic: Causa nondum finita potest opponi exceptio peremptoria. Salycetus.

IIII. Imp. ALEXANDER. A. Iuliano & alijs.

CVm nondum [i] finitã sententia causam, sed dilatam allegetis: non est dubium omnes integras defensiones [k] vobis esse. PP. III. Non. Octob. Maximo. II. & Æliano Coss.

Quæ annua sunt ad agendum, sunt perpetua ad excipiendum. Bar. Bald. & Sal.

V. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Basilio.

LIcet *Vnde vi* interdictum [l] intra annum [m] locum habeat, tamen exceptione perpetua succurri ei qui per vim expulsus post retinuit possessionẽ, auctoritate iuris manifestatur. S. Kal. Maiis, Trallis AA. Coss.

Replicatio & duplicatio non expirant tempore. Baldus. Vel sic: Exceptio vel replicatio doli potest perpetuò contra pactum opponi. Salyc.

VI. Idem AA. & CC. Helenæ.

SI pactum [n] intercessit, [o] de fundo violenter: deinde ex interuallo tu expulisti me, sed possessionem non intrasti. ego vero eam retinui. agis cõtra me interdicto de priori expulsione. ego excipio de violentia quam ex interuallo intulisti mihi. Et alij sic ponũt, inuaforem post annum possessionis æstimationem & cætera damna restituisse: certe non habet conditionem indebiti: licet si possideret, conueniri non posset. Vel dic quòd deiectus quoquo modo, etiam clam possessionem recuperauit, & cõuenitur à deiectore interdicto vti possideris, & perpetuo excipit: quia si agẽs possideret, interdicto vnde vi, teneretur, nisi annus esset elapsus: multo magis per exceptionem potest se tueri: vt ff. de superfi. l. j. §. quod autem ait prætor. Ex lege ergo ista not. quæ annua sunt ad agendum, perpetua sunt ad excipiendum. P. Idem in doli exceptione: nam licet actio de dolo sit biennalis: vt supra de dolo. l. penul. tamen exceptio est perpetua: vt ff. de excep. do. l. pure. §. fin. secus in replicatione: vt ff. de pecu. l. quæsitum. §. fin. Cui. l. quæsitum. est contra. j. l. proxi. Sed ibi solues.

Annua ad agendum, perpetua sunt ad excipiendum.

m *Intra annum.* nota, perpetua iura sunt ad excipiendum, & temporalia ad agendum.

Casum positus.

n *Si pactum.* de non petendo.

o *Intercessit.* tribus modis pone casum. Primo, debebas mihi decẽ. dolo extorsisti à me pactũ de nõ petẽdo: si excipias ex eo pacto perpetuo, replicabo etiã sine præfinitione temporis, sicut & olim actio sine præfinitione tẽporis cõpetebat. Sed hodie dices perpetuo, id est ad triginta annos. Nã tantũ durat actio, ergo & tantundẽ replicatio: vt insti. de perpe. & tempo. actio. in princ. Secundo secundũ B, fig, feceram tibi pactum de

Casum positus tripliciter.

ctum de non petendo: dolo extorsiti de petendo. si replico ex eo, tu perpetuo replicabis, id est, duplicabis, & sic fuit pactum factum dolose in exceptione, id est, contra exceptionem. Sed huic est cõtra ff. de pecu. l. quæsitum. §. fi. vbi replicatio est annua. sed ibi est in litera, fortassis, secundum B. vnde perpetuo replicatur. & hoc secundum vtramque expositionem. Vel ibi est replicatio, hic duplicatio: quæ est eiusdem naturæ, cuius est exceptio, quæ perpetuo datur reo: vt ff. de excep. do. l. pure. §. fi. nam hęc duplicatio vt exceptio datur reo: vt institu. de repli. in princip. Tertio sic secundum Ioan. feci tibi pactum de non petendo: tu mihi postea de petendo: si excipias ex eo, replicabo de dolo. nam vbi alia quæcunque exceptio locum habet, & dolus: vt ff. de exceptio. doli. l. ij. §. & generaliter. nisi reuerentia personarum aliud suadeat: vt ff. de exceptio. do. l. apud. §. aduersus.

a *In exceptione.* scilicet quærenda secundũ primum. vel id est, contra exceptionem, secundum vtrunque casum dolose. vel, id est, contra exceptionem, & non dolose fuit factum pactum secundum tertium.

b *Præsinitione.* bene dicitur quòd actio de dolo temporalis est ad agendum, perpetua ad excipiendum.

c *Replicare potes.* proprie, secundum primum & tertium: improprie, id est duplicare secundum medium. Accursius.

Casum posuit.

d *Si ex maiore.* Cum decem deberes, soluisti quinque, licet generale pactum de non petendo fecerim: credens nil plus mihi deberi, tamen agam: & si excipias, replicabo: vt infra de solu. l. si inter. & supra de transac. l. si quidem. & supra de fur. l. post decisionem. & ff. de condict. indebi. l. fina. §. idem quæsijt. Sed certe immo videtur in residuo non agi: vt ff. de re iudica. l. à diuo. §. si pignora. quæ est contra. sed ibi lex præsumit remissionem residui.

e *Præsitisti.* ex certa scientia: liberasti tamen quo ad verba.

Præscriptionem.] CASVS. Exceptio peremptoria, siue ante siue post protestatus fuerit quis se eam velle opponere: ante sententiam opponi debet, non post. Viuia.

f *Præscriptionem.* id est exceptionem: vt pacti, vel rei iudicatæ, vel similis.

g *Sufficit.* ex voluntate, non est necessitate: vt subijcit, & supra de præscri. longi tempo. l. emptor. & dixi supra senten. rescin. non post. l. peremptorias.

h *Quandoque.* id est, quandocunque.

Si quidem.] CASVS. Aut reus certus est in nullo actori teneri, & actor deficiet in probatione: aut certus quòd teneatur, aut dubius. primo casu nulla exceptio reo est necessaria, secundo de ea cogit et proponẽda, si quã habet. tertio casu, si est peremptoria ab initio proponere potest: si vltra, fundata intentione actoris eam probet. & bene dixi, si vltra: quia non compellitur post litem contestatam proponere. Viuia.

Reus si dicat se promisisse sub conditione, an debeat conditionẽ probare, vel actor puritatem.

i *Si quidem.* quid si lite contestata ponat actor in causa quòd reus promisit ei. & reus respõdet se promisisse, sed sub cõditione, adijcens non alio modo, vel non adijciens: quæritur an reus videatur confessus pure, nisi probet cõditionem. an econtra vitiatur negasse, nisi actor probet puritatem, vel conditionem extitisse? Et videtur quòd reus sit confessus, nisi probet conditionem. nam duo videtur dixisse, scilicet se promisisse, & sub conditione promisisse: vt & dicitur in arbitri præcepto qui præcipit pecuniam dari intra Kalendas: nam duo sunt arbitri præcepta, & c. vt ff. de arbi. l. Celsus. §. j. Vnum ergo de istis est contra se, & ei habetur fides: vt ff. de interroga. act. l. de ætate. aliud pro se reo, scilicet conditio, & illi nõ habetur fides: vt ſ.

in exceptione [a] sine temporis præfinitione [b] de dolo replicare potes. [c] S. kal. Septembr. Viminatij. AA. Coss.

Refutatio generalis per specialem satisfactionem restringitur. Bald. Vel sic: Pactum de non petendo simpliciter factum, restringitur ad quantitatem iam solutam, hoc dicit, & notabiliter. Salyc.

VII. Idem. AA. & CC. Menandro.

SI ex maiore [d] debiti quantitate minor tibi soluta est, nec liberationem debitori tuo præstitisti: [e] petere quod non probatur redditum, contra exceptionem pacti replicatione tuam adiuuans intentionem, minimè prohiberis. S. II. Kal. Mart. CC. Coss.

Exceptio peremptoria potest opponi quandocunque, priusquam feratur sententia definitiua. Bald.

VIII. Iidem AA. & CC. Aurelio.

PRæscriptionem [f] peremptoriam, quam antè cõtestationem [g] de proba. l. exẽplo. & in authẽ. de iureiurã. à mo. præst. §. j. colla. v. Secũdo, quia sic diximus in exceptione pacti, & similibus. quòd si quis confiteatur se debere, sed dicit factum pactum de non petendo: quòd nisi probet pactũ, condẽnatur, nisi præmittat negationem: vt nego me debere. sed si apparuerit, dico pactum factum: vt not. in hac. l. si quidem. & sic intelligimus. ff. de excep. l. nõ vtiq;. Tertio, quia si actor ponat de Sticho sibi debito, & reus fateatur, sed dicat de alio Sticho se sensisse, stamus dicto actoris: vt ff. de verb. obliga. l. inter stipulantem. §. j. Sed econtra videtur negasse puritatẽ, nisi actor probet puritatem, vel conditionem extitisse. licut enim actor non videtur in iudicium deduxisse quod non sentit, sic nec reus videtur cõfiteri qđ non sentit: vt ff. de excep. rei iudica. l. si ex testamẽto. in fi. quia non debent deterioris esse conditionis rei: vt ff. de regu. iur. l. fauorabiliores. Item in iudicio si quis loquatur ambigue, stamus eius dicto: vt ff. de iud. l. si quis in tẽtione. sic ergo & hic. Sed si dubitetur cui sit standum: electioni rei standum est. Tertio, si intelligatur separata cõditio & promissio, eadem ratione & locus. ergo hæc stipulatio, promittis dare decem hodie Romæ, cum simus Bononię: valeret ratione promissionis, quod est falsum: quia stipulatio talis nõ valet: vt institu. de verbo. oblig. §. loca. non ergo intelliguntur separata. Quarto, qui conditionem apponit, in ipsa actionis natiuitate apponit, quasi nec sit nata actio. vnde nec cessit nec venit dies ante conditionis euentum: vt ff. de verb. signifi. l. cedere diem. & sic aliud est quàm in exceptione pacti, vel simili, quæ nascitur post natiuitatem primæ actionis. Cum ergo dicit, cõditionaliter promisi, vel sub cõditione: tale est ac si diceret, nõ confiteor actionem natam. Eodem modo si dicat, promisi, sed sub conditione: idem est; quia quæ incõtinenti dicuntur, videntur inesse: vt ff. si cert. pet. l. lecta, & maxime si adiiciat, & non alio modo. Item expressum videtur, quia si decẽ stipulor pure, & tu respondes sub conditione, nulla est stipulatio: quia non videris respondere ad interrogata: vt ff. de verbo obliga. l. j. §. fi quis simpliciter. & institu. de inuti. stipu. §. præterea. De nouo ergo debet respondere, an purè promiserit, cum non videatur promisisse. Item si diceremus esse duo, scilicet puram & conditionalem: hoc non potest esse, nisi alternatiue. nam coniuncta scriptura, scilicet promisi, sed sub conditione, faceret tãtum ac si diceret, hoc aut illo modo promisi: vt ff. de condi. & demonstra. l. nõ ad ea. §. j. Solu, videtur distingui, an incontinenti, aut post modicum tempus adiiciatur conditio: vt primo casu videatur inesse, & secundo non: vt infra de dona. quæ sub modo, l. perfecta.

Stipulatio non committitur, si ad interrogata non respondetur.

k *Confidis*, quia dicit te sibi teneri in decem, quod scis non esse verum.

l *Defensio.* id est exceptio, dummodo non confitearis.

m *Necessaria est.* nisi vt neges.

n *Confitendo.* id est scis te ei teneri, vel credis.

o *Agi.* i. cogitari. quia forte fecit pactum, vel soluisti.

p *Dubitas.* id est non es certus sit ita vel non: cum forte contractus descẽdat à persona patris. Collige ergo interrogatum nõ semper cogi dicere, credo: vel, non credo: quia potest dicere, dubito: vt & ſ. de cõdi, indeb. l. fi. & dixi. ſ. de iur. calum. l. ij. §. j. Item & collige quòd semper debeat interrogari & respõdere: vt ff. de interroga. actio. l. de ætate. §. nihil. quod tamẽ ex causa fieri debet. vt ff. de interrogatorio. l. penul. Nam si quæras à me, & ego dico quòd calũniosè quæris, & tu dicas quòd calũniosè dico: sic in infinitũ posset procedi: quòd esse non debet.

Interrogatus nõ semper cogitur dicere credo: vel non credo.

q *Contestatione.* ab initio scilicet ex voluntate, non ex necessitate

rate, si est peremptoria: aliàs ex necessitate: vt ſ. l. proxi. & ſ. de proba. l. exceptionem. Sed nonne excipiendo confiteturꝰ Respon. non: vt ff. de excep. l. non vtique. quod est verum, quando primo negO. sed si appareat me debere, tunc oppono exceptionem. & sic hic intellige. l. prædictam, non vtique. *ADDITIO.* De isto videas per Bart. in. l. non vtique. ff. de excep. & Dynum in cap. exceptionem. de regu. iur. lib. vj. & plenissime Abbatem in c. cum venerabilis. in. v. col. extra de exceptionibus.

Excipiens an videatur confiteri.

a *Demum*, sed quia testes contra testes induci non possunt, cum iam didicit testificata: securius est opponere eam, & probare.

b *Probauerit.* post dicta. a ergo demum post testificata probat reus exceptionem. & sic est contra. ſ. de proba. authenti. at qui semel. Sed dic vt ibi in. l. exceptionem. & facit ad. l. ſ. de actio. & obliga. l. negantes. & de eden. l. qui accusare.

a Concor. de testibus. cum gl. super Verbo, publicae. extra de probation.

c *Non exceptionibus. Muniãt.* vt & instit. de replica. & ff. eodem. l. ij. §. illud.

Defensiones.] CASVS. Debitori factũ pactum de non petendo, fideiussori parat exceptionem, nisi reus tunc mutauerit statum suum: quia fortè fuit deportatus. & intellige responsionem istam de exceptione cohærente re, vt est de non petẽdo. de re iudi. & non de illa quæ cohæret personæ: vt est restitutio in integrum. Viuianus.

† *De distinctione exceptionum, vide bonam gl. in ca. exceptionem. extra. eo. titu.*

† *aliàs dicitur auctoritas: vt in c. pastoralis in prin. cum glo. s. extra de causa poss. & proprie.*

d *Defensiones.* rei cohærentes, secus in personali: vt ff. eod. l. exceptiones quæ personæ.

e *Ad intercessores.* si habeant contra reum regressum, non aliter: vt ff. de pact. l. quod dictum.

f *Extendi.* etiam inuito reo: vt ff. de fideiuss. l. si stipulatus. & ff. eodem. l. omnes. & facit ad l. istam. ff. de fideiusso. l. ex persona. & institu. de replica. §. fina. & ff. de re iudica. l. & si fideiussor.

† *Ex Cod. li. viij. tit. 30. l. 6.*

g *Mutuente.* quia si fisco condemnatus esset in medietate bonorum, haberet exceptionem contra creditores.

h *Statu.* sed mutato statu non competunt circa contractus: vt hic, & infra de fideiuss. l. j. sed circa iudicia sic: vt in eodem titu. l. ſi Lysias. & ff. qui satisda. cog. l. ſi decesserit. & l. seq. & ſi quis cautio. l. sed. & ſi quis.

Si quis.] CASVS. A duocatus in initio litis dilatoriã nõ proponẽs exceptionẽ: si postea velit eã proponere, nõ audietur: & si institerit vt audiatur, in vna libra auri condẽnabitur. Vi.

i *Dilatoriam.* quæ in initio erat opponẽda: vt infra. l. proxi. & ſ. de proba. l. exceptionem. & ſ. de procurato. l. ita demum, & c.

Præscriptiones.] CASVS. Qui vult recusare iudicem hoc faciat ante litem contestatam, postea non audietur. Viui.

k *In principio.* vel ante dationem libelli, vel etiã post: vt ff. de iudi. l. non videtur. dummodo ante litem contestatã: vt hic, & ſ. de iurisd. omniũ iudi. l. nemo. & ff. de iudi. l. sed & ſi susceperit. in princi. Item hæc vera. quando sciunt iudicem nõ competentem, aliàs ſi ignorãt, quandocunque possunt opponere: vt ſ. ſi à non competen. iudi. l. fi. *ADDITIO.* Tu dicas quòd quando pars scit iudicem non competentem, debet illam exceptionem opponere in principio, id est antequam sit factus aliquis actus per quem videatur in iudicẽ consentire: vt extra de re iudi. c. inter monasterium. & ibi de hoc per canonistas. vnde si quis opponeret prius exceptionem incompetentiæ personam actoris, vel contra libellum, vel procuratorem, non posset postea opponere exceptionem iudicis incõpetentis: quia videtur cum dicere iudicẽ cõpetentem ad cognoscendũ & pronunciandum super dictis exceptionibus: & ideo ista exceptio de incõpetenti iudice, debet præmitti. ita dicit Bar. hic, & in l. quidam cõsulebat. ff. de re iudi. versi. quæro quando debet, &c.

Exceptio non competẽtis iudicis quando debeat opponi. † concor. extra de ro iudi. c. cum inter monasterium.

b Tacit ad hunc tit. c. 1. cũ gl. extra de alien. iud. mu. causa.

DE LITIgiosis. b

Quia genus exceptionis res litigiosas inducit, ideo de eo dicitur: vt ff. eodem. l. i. Et potes legere authent. super ipsa rubri. secundum Azo. super. l. i.

VM creditor.] CASVS. Dicit imperator in hac. l. quòd creditor pignus vendens, non videtur rem litigiosam vendere: licet debitor denũciet ei ne vendat, vel emptori ne emat.

†*Concor. gl. vnica in fin. in. c. ex latorum. de offi. dele.*

l *Debitor.* vt & ſ. debito. vend. pig. impe. non pos. l. j. & ij. & de distra. pigno. l. creditor. j. vel secundus creditor. vt ſ. si anti. credi. l. fin. vel quilibet alius: quia sola denunciato non facit rem litigiosam: vt ff. eodem. l. j. Et quia fit mentio litigiosæ rei, accipe autenti. litigiosæ, &c. quæ est ex corp. de litig. §. j. col. viij.

†*Ex Co. 7. li. 4. ti. 2. l. vnica. Contius.*

Litigiosa res.] CASVS. Lex. C. facit mentionem de litigiosis. Ista authenti. dicit quæ sit res litigiosa, dic ergo sic:

Petij à te fundum: actionem meam in alium non debeo transferre, siue conueniam te coram iudice ordinario, siue impetraui rescriptum quòd aliquis iudex cognoscat inter me & te, & illud rescriptum obtuli iudici delegato, & ipse tibi.

m *Litigiosa res.* mobilis vel immobilis: vt in cor. §. j.

n *Dominio.* vel quasi dominio: vt per Publicanam, vel per aliquam vtilem rei vindicationem, quæ multæ sunt. vel confessoriam pro vsufructu, cum habeat instar proprietatis. forte secus quando de seruitute rustica agitur. Item secus si agatur hypothecaria, vel actione personali secundum quosdam: vt in eodem corpore probatur. §. ad hæc autem. licet lex. ij. huius tituli videatur dicere contra de personali: vt ibi dices.

o *Conuentione.* quando est ordinarius.

p *Et iudici.* quando est delegatus.

THEODOSIVS AA. Symmacho proconsuli Africæ.

PRescriptiones [k] fori in principio [k] litis à litigatoribus opponendas esse, legum decreuit auctoritas. Dat. V. kalend. Septembris Rauennæ, Honorio. X. & Theodosio. VI. AA. Cos.

Actio mota in iudicio lite pendente, in alium non potest transferri: & per istam cessionem inutilem non videtur cedens renunciare liti motæ. Baldus. Vel sic: Pendente lite, rei vel actionis non potest fieri alienatio, quasi sit facta litigiosa. Salycet.

II † Imp. CONSTANTINVS A. ad prouinciales.

XIII. † Impp. HONORIVS & THEODOSIVS AA. Symmacho proconsuli Africæ.

PRescriptiones [l] fori in principio [l] litis à litigatoribus opponendas esse, legum decreuit auctoritas. Dat. V. kalend. Septembris Rauennæ, Honorio. X. & Theodosio. VI. AA. Cos.

TITVLVS XXXVII.

DE LITIGIOSIS.

Simplex denuntiatio extra iudicium non tenet: vel quæ fit in iudicio, rem litigiosam non facit. Baldus. vel sic: Venditio pignoris facta per creditorem, etiam si debitor contradicat, non facit rem litigiosam. Salycetus.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Paulinæ.

CVM creditor pignus vẽdit, non potest videri litigiosæ rei emptio cõtrahi, etsi debitor [l] interdicat, ne vẽditio perficiatur. PP. kalẽ. Maiis Apro & Maximo Coss.

IN AVTHENT. de litigiosis. §. j. colla. viij. constitu. viij.

Hæc authentica definit quæ res est litigiosa. & res litigiosa est de cuius dominio quæstio monetur. iudiciaria conuentione coram ordinario vel delegato facta super ea petitione. Baldus.

LItigiosa res [m] est de cuius dominio [n] causa mouetur inter possessorem & petitorem: iudiciaria cõuentione, o vel precibus principi oblatis, † & iudici P insinuatis, & per eum futuro reo cognitis.

Actio mota in iudicio lite pendente, in alium non potest transferri: & per istam cessionem inutilem non videtur cedens renunciare liti motæ. Baldus. Vel sic: Pendente lite, rei vel actionis non potest fieri alienatio, quasi sit facta litigiosa. Salycet.

II † Imp. CONSTANTINVS A. ad prouinciales.

XIII. † Impp. HONORIVS & THEODOSIVS AA. Symmacho proconsuli Africæ.

PRescriptiones [k] fori in principio [k] litis à litigatoribus opponendas esse, legum decreuit auctoritas. Dat. V. kalend. Septembris Rauennæ, Honorio. X. & Theodosio. VI. AA. Cos.

TITVLVS XXXVII.

DE LITIGIOSIS.

Simplex denuntiatio extra iudicium non tenet: vel quæ fit in iudicio, rem litigiosam non facit. Baldus. vel sic: Venditio pignoris facta per creditorem, etiam si debitor contradicat, non facit rem litigiosam. Salycetus.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Paulinæ.

CVM creditor pignus vẽdit, non potest videri litigiosæ rei emptio cõtrahi, etsi debitor [l] interdicat, ne vẽditio perficiatur. PP. kalẽ. Maiis Apro & Maximo Coss.

IN AVTHENT. de litigiosis. §. j. colla. viij. constitu. viij.

Hæc authentica definit quæ res est litigiosa. & res litigiosa est de cuius dominio quæstio monetur. iudiciaria conuentione coram ordinario vel delegato facta super ea petitione. Baldus.

LItigiosa res [m] est de cuius dominio [n] causa mouetur inter possessorem & petitorem: iudiciaria cõuentione, o vel precibus principi oblatis, † & iudici P insinuatis, & per eum futuro reo cognitis.

Actio mota in iudicio lite pendente, in alium non potest transferri: & per istam cessionem inutilem non videtur cedens renunciare liti motæ. Baldus. Vel sic: Pendente lite, rei vel actionis non potest fieri alienatio, quasi sit facta litigiosa. Salycet.

II † Imp. CONSTANTINVS A. ad prouinciales.

Lite pendente.] CASVS. Actor siue reali siue personali actione aliquem conueniat: res petitas à reo, & detentas, & acti. non solum in coniunctum non potest transferre, sed neque in extraneos aliquo titulo vel donationis, vel vēditionis: quod si fecerit reuocabitur, perinde ac si factū nō fuisset, lite scilicet suo mar te currente. Viuianus.

a *Lite pendente.* lite cōtestata, vel non: dummodo causa sit mota in reali.

b *Deducte sunt.* iure dominij, vel quasi. nam actio in rem potest cedi: vt §. de hæredi. vendi. l. fina. vel res: vt subiicit, si inducā in possessionem; licet alius, scilicet conuentus possideat: vt dixi supra de distractio. pigno. l. qui prædium. & sic non loquitur de personali actione hæc lex, cum illa nō possit fieri litigiosa: vt videtur dicere authenti. litigiosa. Vel dic actiones, scilicet personales, vel res quando agitur in rem: vt ff. de actio. & obliga. l. actio in personam. nam hæc lex & sequens de personali dicunt. Et not. secundum Plat. quantum de personali corrigitur per authenticā, ego puto non corrigi, sed tantum plus exigi in personali, quòd sit iudicium motum lite contestata: vt hac lege dicitur.

c *In coniunctum.* de qua magis videbatur: vt ar. §. de contrahenda emptio. l. dudum.

d *Contractibus.* nisi in casibus: vt infra. l. proxi. & l. fina.

e *Actore liceat.* nec à reo: vt & infra eodem. l. fi. & ff. de ali. iudi. mu. l. fi. & ff. famil. ercis. l. alienationes. & ff. de iure fis. l. res quæ. Sed contra. §. de petitione. l. fi. §. j. & ij. & iij. sed illa fiūt ex necessitate. Item contra. §. de prescript. lō. tempo. l. j. Sol. vt ibi in prin. dixi.

f *Peregenda.* redhibetur enim res alienanti hodie: vt infra. eo. l. fi. & sic est contra supra ne. lice. po. l. j. sed ibi non erat litigiosa, & cedebatur in potentiorem ratione officij: sed titu. de aliu. iudi. ratione alterius potentiæ. Item quòd hic non patitur damnum, fallit in casu vbi tenetur in duplum: vt ff. eodem. l. finali. Item hodie patitur quilibet pœnam: vt infra eodem. l. finali. Accursius.

Quicunque.] CASVS. Si rem vel quantitatem quā in litem quis deduxerit, mihi legauerit, vel fisco, vel potētiori, vel act. aliquam, hæres æstimationē dabit mihi illius rei, in secūdo casu act. suo periculo manebit, & pecu. mihi reddet, quam essem habiturus si eā mouissem & obtinuissem.

g *Ambiguum.* id est litigiosum.

h *Per hæreditatem.* scilicet per fideicommissum relictam, non directo: quia tunc non posset habere locum exceptio. vel dic ex certa re: vt dixi supra de hære. instit. l. quories.

i *Præstanda.* ab hæredibus. Sed contra infra eodem. l. fina. Sol. hæc per illam, & illa per authen. nunc si hæres, corrigitur.

Ensemus.] CASVS. Si rem de qua inter me & te est controuersia, tu conuentus alij dones, vel vendas: aut emptor scit eam litigiosam, & tibi restituet, & precium fisco refundet: & tu eandem quantitatem dabis fisco, neque precium quod dedit tibi, retinebis, ne in lucro propter dolum tuū inueniaris. si ignoret, tē restituet, & precium recuperabit, tertiam partē æstimationis rei, vt si valeat triginta, habebit decem, & duas partes æstimationis dabit fisco secūdum quosdā, licet hoc non dicat. Alij quòd in solidum precium præter tertiam, quam dabit emptori, quia ipsum non certificauit. sed nō apetit qua actione aget emptor hoc casu: tu dic in factum, vel dic ex hac lege. & hoc in prima & secunda. Si vero dones, rehabebis rem: & si donatarius sciuit, sic punietur vt emptor qui sciuit, scilicet vt habeat tertiam partem æstimationis. & hoc in tertia. Si qua autem instrumenta super hoc fiant, nullam obtineant firmitatem. & hoc in quarta. Hæc quæ dicta sunt, fallunt in ante donatione propter nuptias, vel dotis, vel transact. vel donationis factæ per commu. diuidun. siue famil. erciscundæ, vel transact. vel legati. & hoc in quinta.

k *Vel actiones.* vt actor.

l *Vel res.* vt reus.

m *Vitio.* vt obijciatur exceptio ementi si petat, vel creditori cui esset obligata, cum esset res litigiosa: vt ff. eodem. l. j. & ff. quæ res pign. obligari possunt. l. j. §. finali. Item & alia pœna est, quam dicit hæc lex.

n *Si quis.* emptor.

o *Ad venditiones.* scilicet emendo: sic enim emptor ad venditionem, donatarius ad donationem dicitur accedere. Hæc enim scientiæ distinctio & ignorantiæ, in emptore & in quolibet acceptore fit: vt in cor. §. j. coll. viij. non in donatore: illum enim certum est scire, secundum Azo. argumen. supra de rescind. vend. l. quisquis emptorem, tamen in dubio præsumo ignorare: vt ff. de proba. l. veirus.

p *Redhibere.* id est reddere: vt & supra eodem. l. ij. eius enim conditio, cum quo acceptum est iudicium, deterior fieri non debet: vt ff. eodem. l. finali.

q *Priuari.* vt supra de præscrip. xxx. anno. l. j. in fine.

r *Vel per aliam speciem.* vt permutationis: nam de donationibus postea dicit.

s *Recipiat.* scilicet emptor bonæ fidei. Sed an punitur venditor in plus? Quidam quòd non, cum hoc lex non dicat. argumen. ff. de pœnis. l. interpretatione. Alij in alias duas partes, & eas dicunt dari fisco. Tertij dicunt in solido precio fisco damnandum præter hāc tertiam, quia emptorem bonæ fidei decepit. Sed videtur etiam duplum emptori dari: vt ff. eod. l. finali. quæ est

das Ianuarias, Gratiano. V. & Theodosio. AA. Coss.

Ipsa lex imponit pœnam rem litigiosam scienter recipienti. & hoc dicit: Alienans rem litigiosam vel actionem punitur in simplum, & eadem pœna punitur accipiens scienter. fallit in casibus in hac l. positis. Bal. Vel sic: Emens scienter rem litigiosam, tenetur illam restituere, nec precium repetit, sed illud & tantundem venditor fisco soluit: emens verò ignoranter, preciū repetit, & vltra illud tertiam partem, alienatione irrita remanente. Salyc.

IIII. Imp. IVSTINIANVS. A Ioanni præfecto prætorio.

CEnsemus, † vt si quis lite pendēte vel actiones [k] vel res [l] quas possidet, ad alium quendā transtulerit, siue scientem, siue ignorantem: vitio [m] litigiosi contractus subiacere: distinctione quadam inter contrahentes obseruanda, vt si quis [n] sciens, vel ad venditiones, [o] vel ad donationes, seu ad alios contractus accesserit, cognoscat se compellendū non tantum rem redhibere, [p] sed etiā precio eius priuari, [q] non vt lucro cedat ei qui rē alienauit, sed vt etiā alia tāta quantitas ab eo fisci iuribus inferatur. ¶ Sinautem ignorans rem litigiosam emerit, vel per aliam speciem [r] contractus eam acceperit: tunc irrita rei alienatione facta, precium cum alia tertia parte recipiat. [s] Iustum est etenim propter dolosam mentem, & absconditam machinationem, cum nō emptori manifestauerit rem in iudicium deductam fuisse: in tertia parte precij (sicut iam etiam disposuimus) eum puniri: Tali videlicet pœna non solum in alijs cōtractibus, verumetiam

† *Concor. cum hac. l. cap. 2. cum glo. super verbo. sanctiones, extra de alie. iudi. mutan. causa fac.*

† *Tenorem huius. l. ponit gl. in c. ecclesia sanctæ Mariæ. 1. extra vt lit. pendet.*

quæ est contra. Solu. ibi speciale: quia dedicando etiam potentiorem opposuit aduersarium. Sed quibus actionibus aget emptor ad hoc, vel venditor ad rem? Respon. condictione ex hac. l. vel actione in factum. Quod autem fisco erit dandum, quilibet poterit deferre: vt §. de iure fis. l. j.

a *Transferens multetur.* scilicet donator, & rehabeat rem. In donatario non distinguitur sciat vel ignoret: vt sic tertiam æstimationis habeat, quando ignorauit. Et nota quòd hæc lex tantum de reo alienante videtur dicere. cum de possidente, & rem tradente, & retinente dicat. Sed idem dicas de actore: quia & ipse rem vel actionem potest alienare, dando, vel vendendo. Nam si vendidit, punitur: vt dixi in reo. si donauit, æstimabitur reo actio: & procedit postea si cut diximus. habita distinctione transtulerit in ignorantem, vel scientem.

b *Transactionis.* cum transigo cum eo inter quem & me res posita est in litigio, secundum Ioan. Alij dicunt etiam si cum alio, cum quo etiam de eadem re habeo controuersiam. Accursius.

c *Diuisionis.* cum duo cohæredes diuiderent hæreditatem. nam licet de omnibus sit lis, poterit tamen cedi ab vno in alium.

d *Per legati.* potest ergo legari res litigiosa. nec obstat quòd non est eius commercium: id est non non potest duci in contractum: vt §§. quæ res pigno. obliga. possunt. l. j. §. finali. & supra eodē. l. ij. quæ sunt cōtra. quod verum est, nisi in casibus exceptis: vt hic. Alij dicūt quòd illa supra eodem. l. ij. loquitur in actiore: hæc in reo. & quod dicit hic in principio, vel actiones, dicunt de duplicibus dici iudicijs, vbi vterque est actor & reus, quod non placet. Item videtur quod ipsa actio litigiosa detur legatario per hanc. l. & sic est contra supra eodem. l. quicunque. Solu. hæc secundū illam: vt & hic hæres æstimationem præstet. & sic vtraque per authent. nunc si. corrigatur. Alij quòd non erat litigiosa apud testatorem, sed cœpit esse apud hæredem. Alij quod hæc de reo, illā de actore. Tu dic quòd hæc illam corrigat, & hæc per authenti. statim corrigitur. & sic est triplex ius circa legata.

Litigiosa res legari potest.

[*Sequitur authen.* Nunc si hæres.] quæ est in corpore. eodem §. & hoc autem præsenti. colla. viij. & legunt quidam eam super. l. quicunque.

Nunc si hæres.] CASVS. Authenti. corrigit legem illam, quicunque. quia lex illa dicit quòd hæres, debet soluere pecuniā legatarijs, & agere suo periculo. authent. dicit quòd aget hæres: si vincat. rē restituet legatarijs: si nihil consequitur per illas actiones, nihil tenetur dare legatarijs. Viuia.

e *Nunc si hæres.* olim dabatur æstimatio per. l. quicunque. postea cedebatur ei actio cum suo periculo per. l. fin. sed hodie agit hæres periculo legatarij: vt hic.

Litigiosa relegata, cuius sumptibus hæres pro illa litigabit.

f *Dominus esse apparet.* sed quomodo, cum recta via transeat ad legatarium: vt ff. de fur. l. à Titio? Respon. dic esse, id est, fuisse, scilicet testatoris. Vel die rem illam debitam testatori actione personali. vnde si nunc vincat hæres, fiet dominus, & legatario dabit. Sed cuius sumptibus litigabit hæres? Respon. potest distingui an cum legabatur, causa iam erat litigiosa, & tunc sumptibus hæredis: vt ff. de lega. j. l. cum seruus. aut postea cœpit viuo vel mortuo testatore, & tunc sumptibus legatarij: vt ff. de leg. j. l. seruus legatus. nisi postquam cœpit hæres esse in mora. argu. ff. de lega. j. cum res. l. & potes hic distinguere vt supra ne lic. poten. l. j. distincti.

DE CONTRAHENDA ET COMMITTENDA stipulatione.

TITVLVS XXXVIII.
DE CONTRAHENDA ET committenda stipulatione.

Per epistolam probatur actus, qui in ea commemoratur, qui etiam præsumitur solemniter celebratus. Baldus.

1. Imperatores SEVERVS. & ANTONINVS AA. Secundo.

Continuatio.

Expeditionibus de exceptionibus quæ adiuuant reos: rectè vt loquamur de solutionibus, quæ prorsus liberant. Et quia soluitur duobus modis: naturaliter, scilicet per numerationē: & non naturaliter, vt per nouationē: dicamus de nouationibus. Et quia nouatio & delegatio finiūt per stipulationem, punamus de contrahendis stipulationibus. Et quia stipulatio quandoq; simul contrahitur & committitur: quādoque cōtrahitur tantum, sed committitur dudum, postea, & quādoque etiam nunquā committitur, puta deficiente condictione: audiamus de contrahenda & committenda stipulatione. Azo.

Epistolæ præsentibus missæ non solent.

Licet.] CASVS. Tibi misi epistolā in hunc modum: Scias me redditurū tibi centum, quæ tibi promisi cum ctiamus præsentes Bononiæ. præsumitur quòd stipulatio legitima intercesserit Bononiæ. *ADDE. TVO.* Materiam istius. l. plene examinat Bart. in. l. j. supra de vsuris. & in. l. sciendum. ff. de verborum obliga.

h *Libello.* precum porrectarum principi.

i *Stipulatum.* id est, interrogasse promititis.

k *Tamen si res.* id est, stipulatio. non dico epistolæ missio. quis enim cum coram est, epistolam mittit.

l *Inter præsentes.* quod præsumitur: vt infra eodem. l. penulti. & instit. de fideiusso. §. fina. & de inuti. stipu. §. si scriptum. & ff. de verb. oblig. l. sciendum. & l. Titia. §. penulti. nisi contra probetur: vt ff. de pactis. l. iurisgentium. §. quod fere.

m *Stipulationem.* id est, interrogationem quæ præsumitur intercessisse: vt dixi.

n *Subsecutam.* id est, vox promittentis est secuta vocem interrogantis: quod est necesse: vt instit. de verbo. oblig. in princ. & facit vt fides epistolæ habeatur: vt ff. depositi. l. Publia.

Si filiæ.] CASVS. Si pater filiæ in potestate constitutæ aliquid stipulatus fuerit: an illud petere possit sibi obligatione quæsita, quæritur? Et dicitur quòd sic. Viuianus.

o *Pecuniam.* secus si in facto, quia tunc non valet: vt ff. eodem. l. quod dicitur.

p *Paratam.* tibi patri: vt hic, & institu. de inut. stipu. §. ei vero qui. & ff. eodem. l. cum qui. §. qui sibi. & l. dominus seruo. & ff. de pactis. l. & hæredi. §. nos autem. & hoc in protectijs, vel alijs quæ ei quæruntur: aliàs ipsi filiæ per patrem vtilis quæritur actio. ff. de de verbo. obliga. l. quodcunque. §. si quis ita.

I cum pecuniam tuam.] CASVS. Mutuaui tibi pecuniā, & stipulatus sum eā reddi Titio. non valet stipulatio. & si Titius de facto egit, & exegerit act. negotiorū gestorum habendo ratam solutionem pecuniæ, à Titio recuperabo. Viuia.

Credegez.

n *Crederes*. tuo nomine, non Iuliani, aliàs quæritur ei actio: vt ff. si certum per. l. certi condictio. §. si nummos. & §. si certa. l. si absentis.

b *Directa est*. Nota quòd hic tenuit obligatio contracta re, non verbis: & præterea aut consistit in dando, aut in faciendo. si in dando, valet: si in faciendo, non valet.

c *Conceptione*. quia alteri stipulari nemo potest: vt ff. eod. l. stipulatio ista. §. alteri. & j. tit. j. l. iij. & fin.

d *Obligationem*. bona est ratio: nam quia defecit ex stipulatu, remanet ex numeratione: vt sic duo contractus interueniant, vnus vtilis, alter inutilis: vt. ff. si certum petatur. l. certi cõdictio. §. quoniam. si autem stipulatio teneret, quia sibi esset stipulatus, non posset agi ex numeratione: vt ff. de nouatio. l. si ita. in fine. & l. sequenti.

e *Exegerit*. scilicet de facto. de iure non potuit.

f *Ratam habuisti*. sed ad quid exigitur in ea rati habitio, cũ ei fuerim stipulatus: vt argumen. ff. de solu. l. vero? Respond. ideo, quia persona Iuliani non ad solutionem, sed ad obligationem fuit apposita: quod fieri non potuit: quare secus esset in adiecto: vt. ff. de verborum obligationi. l. cum qui. §. qui sibi &. l. si ita stipulatus fuero si Titius. §. Chrysogonus. sed econtra quomodo habeo ratum non meo nomine gestum? Respond. dic quòd Iulianus nomine meo exegit: aliàs non, nisi debitor non esset soluendo. Vel dic haberi ratum factum debitoris soluentis qui ad vtilitatem creditoris soluebat, non Iuliani recipientis: quo facto debitor liberatur. sicque in subsidium contra Iulianum agitur, non ergo habeo ratum in subsidium, sed ex rati habitione deficit actio. & sic contra Iulianum in subsidium datur.

g *Negotiorum gestorum*. vt & supra de negotijs gestis. l. si pecunia. Sed certè immo mandati? vt ff. de regulis iuris, l. semper qui non. Sed solue, ibi fuerat prius mandatum, & mandatum recusatum, & postea acceptum, & ratum habitum. at vbi nullum fuit mandatum, non potest dari mandati: vt. ff. mandat. l. ex mandato. in fine. sed negociorũ gestorum: vt hic, & ff. de negotijs gestis. l. Pomponius. j. in fine. Item nota. hanc. l. quod volui, non potui: & quod potui, nolui, scilicet eum facere adiectum, sic supra si quis al. vel sibi: l. multum interest.

Mandati actio non datur vbi nullum fuit mandatum.

Casus.

h *Secundum responsum Domitij*. Stipulata fuit mulier à marito dimidiam dotis reddi cum morietur, cui voluerit relinquere. valet, & sibi stipulata videtur: & sic hæres aget: vt & §. de iu. do. l. si mulier. facit ad. l. iistam. l. etiam. in eo. titu.

i *Videtur*. & sic tener stipulatio.

k *Vxda pollicitatione*. aliàs stipulatione, id est, nudo pacto, quod multis vel litur † modis: vt dixi supra de pact. l. legem. Accursius.

† *al. nascitur.*

Casum potuit.

l *Sæpe*. vt dicta. l. legem. & supra loca. l. si tibi. & ff. de pac. l. iurisgentium. §. quinimo. & dic casum quòd conuenimus de permutando: & si non dares quod ex permutatione dare debes, per stipulationem promisisti quanti mea interesset: non das, ago ad pœnam: & lite contestata in ea, committetur pœna. vel secundum. Io. de facto ex naturali obligatione vt des: quia de iure non possum litem in ea de facto contestari: statim committitur & petitur pœna. Accursius.

m *Non semper*. quia quandoque sic: vt not. dicta. l. legem.

n *Præterea*. id est, præter id quod nudo pacto promisit.

o *Res*. id est verum & commune interesse; vt &. ff. de verborum significatione. l. hæc verba.

p *Obligationis*. scilicet ortæ ex stipulatione. Azo. quasi dicat, non solũ si contineret hæc secũda pactio certum, sed etiã nunc cum cõtinet incertum. vel, id est, non solũ cum præcederet vestita, sed etiam nũc cum præcessit nuda, cõmittitur hæc secunda litis contestatio, secundum vtrumq; intellectum. Vel, id est, non solum si incepisset à conditione, & desiisset iam posse dari vel fieri, sed etiam nunc cum præcessit pactio nuda. hæc tamẽ non sic placet, media placet. Et quod subijcit, etiam eius summæ, &c. quasi dicat, non tantũ quando esset certa, sed etiam tunc quando incerta. Accursius.

q *Post motam litem*. Sed quomodo lis super eo cuius nomine non est actio, contestari potuit: vt argu. ff. de nego. gest. l. si pupilli. §. fin. siue dicas super nuda obligatione, siue super vestita, cum nondum extiterit conditio? Respon. secundum Io. super nuda fiat petitio & contestatio de facto, quæ licet nullum habeat effectum quantum ad hoc, vt ex ea fiat condemnatio, immo absolutio, quasi ex inepta actione: valet tamen quantũ ad committendam pœnam. sic &. ff. de verbo. oblig. l. si titius. ac si ita promisisset, dabo cum petieris à me: & si non promitto decẽ. nam & hæc petitio operabitur commissionem pœnæ. vt ff. de verb. obli. l. si decẽ cum petiero. Et si quæras, qualiter de calũnia iurat actor? Respon. non iurat: quia non procedit actio. vel iurat quòd non facit animo calũniandi, & verum iurat. sic & ff. de nego. gest. l. at qui natura. §. cum me. Nec mireris agi ex naturali obligatione: quoniam secundũ B. ex ea datur actio, licet non habeat effectũ: vt ff. de fideiuss. l. fideiussor obligari. §. fideiussor. & secũdum hęc nõ obstat oppositio. nulla est mora, vbi nulla petitio. & sic nõ committitur pœna: vt ff. de re. iu. l. nulla. & ff. eo. l. si pupillus. quia hic fuit petitio, vt dixi. Vel respon. quòd nõ agitur ad pœnã propter moram: sed quia extitit conditio stipulationis pœnalis quam vult lex extare cum de facto sit contestatio litis. Alij dicunt moueri litẽ super pœna, & ante exordium non est commissa: sed in ipsius exordio committitur. sic & ff. e. l. si Titius. sic etiam cum quis litem contestatur in actione pro socio, soluitur societas, & incipit illa actio cõpetere: vt ff. pro socio. l. actione. in prin. & §. pro socio. l. tãdiu. Vel pone tertio quòd cõueniste dare librum: quòd si non dares, promisisti mihi decem nomine pœnæ vel interesse. mihi dare teneris statim cum fuero contra te litẽ cõtestatus de libero. Vel quartò post pactum nudum promisisti interesse si nauis ex Asia veneret, & cœpi statim agere ad librũ. & statim venit nauis: dimittã illam litem, & agam ad interesse cum nauis venit. ad quas duas vltimas positiones multũ conuenit hæc litera. & facit ad. l. istã. ff. pro socio. l. duo. quando autẽ quælibet stipulatio pœnalis cõmittitur? Dicunt quidã demum post litem contestatã, vt hic, quæcunque pactio præceserit: sed si nulla, tunc demum cum posse dare vel facere desisset: vt ff. eo. l. si ita stipulatus. alij ex qualibet mora dicunt eam committi. nos idem dicimus, si præcessit pactio obligatoria. alioquin dicimus quòd primi secundum Azo. hoc tamen plenius diximus. §. de pac. l. si pacto.

Obligatio naturalis quandoque parit actionem.

Stipulatio pœnalis quando committitur.

Eius pœnæ non potest.

r *Extitisse*. scilicet proponas. nam extitit, vel declaratum est eam extitisse cum lis est contestata, vel cum potuit facere & non fecit. sic ff. de vsufr. l. fundi. & si quis. §. interdum.

s *Et eius*. & hæc est responsio.

t *Summæ*. & incertæ, quæ per sententiam certa fiet: vt insti. de actio. §. curare. Accursius.

Scire.

Scire.] CASVS. Petij à te centum, cum nihil mihi deberes: transegi, & nomine transactionis aliquid promisisti mihi: si fuit certum, agam condic. certi. si incertum, agam actio. ex stipulatu. Viuianus.

a *Certi*. vt decem.

b *Incerti*. vt in facto.

c *Petiposse*. licet prius nihil debebatur: vt &. §. de transact. l. nec intentio. & agitur condictione certi, vbi est certum: vel actione ex stipulatu, vbi est incertũ: vt instit. de verbo. obli. in principio.

Neque.] CASVS. Pupillus vel adultus stipulatus est aliquid sibi dari: quæritur an noceat stipulationi, quia non expectauit præsentiam tutoris vel curatoris? & respondetur quòd non.

d *Non ambigatur*. vt instit. de inuti. stipu. §. pupillus. & §. de auct. præst. l. j. & institu. de aucto. tuto. in princ.

Idem potest.

Non moriturum. Pone casum secundum Io. Tenebaris mihi ad Stichum: te existente in mora decessit: nũc mihi eundẽ promittis: teneris ad æstimationem, licet decesserit: vt. ff. de verbo. obliga. inter stipulantem. §. pen. & de iureiuran. l. cum qui. §. si iurauero. & sic hoc dictum post mortem, determinat stipulatus, participiũ: & dices nõ morituri, scilicet mortuum; qui iam mori plus non potest: quia mors illi vltra non dominabitur. & non erat in mora in primo casu legis. Alij dicunt sic: Promisisti mihi seruum Stichum viuũ non moriturum: & cum esses in mora, decessit: quæritur, vtrum possum agere contra te? Respondeo promisisse videris, scilicet seruum, & non moriturum, ex eo quòd seruum, teneris. ex eo quòd non moriturum; est impossibilis, & non teneris. sic ff. de arbi. l. Celsus. §. idem ait, nec vitiat pars inutilis vtilem: vt ff. eod. l. si mihi & Titio. & l. j. §. penultimo. & ff si certũ petatur, l. certi condictio. §. quoniam. Nec potest poni casus quòd in genere promiseris seruũ: quia tunc frustra diceret, post mortem autem, &c. cum genus perire nõ potest: vt. ff. ad legem Falcidiam. l. in ratione. ij. §. diligenter. & ff. eodem l. inter. §. sacram. Et secundum prædictum casum hæc dictio, post mortem autem, &c. determinat verbum, postulat, Vel tertio dic, promisisti Stichum non moriturum: & si morietur antequam dares, promisisti centum si decedat, petam centum, &: secundum hoc dicas stipulatus, scilicet centum. & sic prima promissio fuit inutilis, secunda vtilis: nec vitiat inutilis vtilem, secus si vitiosum non fieri: quia valet: vt §. de ædilitio edicto. l. si apud. & facit. ff. de confess. l. ij. Accursius.

e *Non moriturum*. Pone casum secundum Io. Tenebaris mihi ad Stichum: te existente in mora decessit: nũc mihi eundẽ promittis: teneris ad æstimationem, licet decesserit: vt. ff. de verbo. obliga. inter stipulantem. §. pen. & de iureiuran. l. cum qui. §. si iurauero. & sic hoc dictum post mortem, determinat stipulatus, participiũ: & dices nõ morituri, scilicet mortuum; qui iam mori plus non potest: quia mors illi vltra non dominabitur. & non erat in mora in primo casu legis. Alij dicunt sic: Promisisti mihi seruum Stichum viuũ non moriturum: & cum esses in mora, decessit: quæritur, vtrum possum agere contra te? Respondeo promisisse videris, scilicet seruum, & non moriturum, ex eo quòd seruum, teneris. ex eo quòd non moriturum; est impossibilis, & non teneris. sic ff. de arbi. l. Celsus. §. idem ait, nec vitiat pars inutilis vtilem: vt ff. eod. l. si mihi & Titio. & l. j. §. penultimo. & ff si certũ petatur, l. certi condictio. §. quoniam. Nec potest poni casus quòd in genere promiseris seruũ: quia tunc frustra diceret, post mortem autem, &c. cum genus perire nõ potest: vt. ff. ad legem Falcidiam. l. in ratione. ij. §. diligenter. & ff. eodem l. inter. §. sacram. Et secundum prædictum casum hæc dictio, post mortem autem, &c. determinat verbum, postulat, Vel tertio dic, promisisti Stichum non moriturum: & si morietur antequam dares, promisisti centum si decedat, petam centum, &: secundum hoc dicas stipulatus, scilicet centum. & sic prima promissio fuit inutilis, secunda vtilis: nec vitiat inutilis vtilem, secus si vitiosum non fieri: quia valet: vt §. de ædilitio edicto. l. si apud. & facit. ff. de confess. l. ij. Accursius.

f *Impossibilis*. quo ad seruum. Accursius.

g *Eius*. scilicet seruũ.

h *Stipulatus*. simpliciter.

i *Solutionem*. æstimationis. Accursius.

Iqueidem.] CASVS. Promisi tibi pecuniã inductus per mẽtũ: nõ valet promissio.

k *Spopondisti*. ex causa donationis.

l *Potes*. vt infra tit. j. l. dolo.

m *Nihil tale*. quod dictum est supra.

n *Prætextu*. Promisisti enim ei vt non accusares, vel in accusatione non procederet: non tamen hoc expresso: vt &. §. quod metus causa. l. accusationis. at in sequẽti casu fuit expressum: & ideo ibi nõ valet. vel hoc casu loquitur, quando potest transigi: in sequenti, quando non. Quando possit, vel non, habes §. de transactio. l. transigere. si tamen & quando potest transigi, per calumniam accusabat, nõ teneris: & si soluisti, repetes ex edicto de calumnia: vt. ff. de calum. l. j. & l. si ab eo.

o *Cum*. id est quando. vel cum non liceat, scilicet expresso secũdum primum casum.

p *Non licuit*. si nocens esset. aliàs contra: vt j. ad legem Iul. de adul. l. ferui. Accursius.

q *Omnes directis*. per eadẽ verba debebat fieri olim responsio, per quæ fiebat interrogatio. vt dabis? dabo. hodie etiam per æquipollentia, vt, dabis? sic, vel vtique: vt hic, & institu. de verbo. obliga. §. in hac re.

Scrupulosam.] CASVS. Olim nõ poterat quis stipulari aliquid sibi dari post mortem, vel cum moreretur, vel pridie quàm moreretur: hodie sic.

r *Moreretur*. promisisti. vt insti. de inuti. stipu. §. sed & si quis.

s *Aliquis*. dari. de faciendis enim dicit. j. e. l. fina.

Certi.] CASVS. Promisisti mihi centũ, vel scribere librũ hinc ad Pascha: & nisi solueres, vel esset liber scriptus: promisisti mihi pœnam adueniente Pascha. non fecisti; quòd

t *Præcipimus*. vt instit. de inuti. stipu. §. post mortem. & ff. eod. l. quodcunque. §. j. &. §. vt act. ab hære. l. j.

Magnã.] CASVS. Promisisti mihi centũ, vel scribere librũ hinc ad Pascha: & nisi solueres, vel esset liber scriptus: promisisti mihi pœnam adueniente Pascha. non fecisti; quòd

f *Impossibilis*. quo ad seruum. Accursius.

g *Eius*. scilicet seruũ.

h *Stipulatus*. simpliciter.

i *Solutionem*. æstimationis. Accursius.

Iqueidem.] CASVS. Promisisti mihi pecuniã inductus per mẽtũ: nõ valet promissio.

k *Spopondisti*. ex causa donationis.

l *Potes*. vt infra tit. j. l. dolo.

m *Nihil tale*. quod dictum est supra.

n *Prætextu*. Promisisti enim ei vt non accusares, vel in accusatione non procederet: non tamen hoc expresso: vt &. §. quod metus causa. l. accusationis. at in sequẽti casu fuit expressum: & ideo ibi nõ valet. vel hoc casu loquitur, quando potest transigi: in sequenti, quando non. Quando possit, vel non, habes §. de transactio. l. transigere. si tamen & quando potest transigi, per calumniam accusabat, nõ teneris: & si soluisti, repetes ex edicto de calumnia: vt. ff. de calum. l. j. & l. si ab eo.

o *Cum*. id est quando. vel cum non liceat, scilicet expresso secũdum primum casum.

p *Non licuit*. si nocens esset. aliàs contra: vt j. ad legem Iul. de adul. l. ferui. Accursius.

q *Omnes directis*. per eadẽ verba debebat fieri olim responsio, per quæ fiebat interrogatio. vt dabis? dabo. hodie etiam per æquipollentia, vt, dabis? sic, vel vtique: vt hic, & institu. de verbo. obliga. §. in hac re.

Scrupulosam.] CASVS. Olim nõ poterat quis stipulari aliquid sibi dari post mortem, vel cum moreretur, vel pridie quàm moreretur: hodie sic.

r *Moreretur*. promisisti. vt insti. de inuti. stipu. §. sed & si quis.

s *Aliquis*. dari. de faciendis enim dicit. j. e. l. fina.

Certi.] CASVS. Promisisti mihi centũ, vel scribere librũ hinc ad Pascha: & nisi solueres, vel esset liber scriptus: promisisti mihi pœnam adueniente Pascha. non fecisti; quòd

t *Præcipimus*. vt instit. de inuti. stipu. §. post mortem. & ff. eod. l. quodcunque. §. j. &. §. vt act. ab hære. l. j.

Magnã.] CASVS. Promisisti mihi centũ, vel scribere librũ hinc ad Pascha: & nisi solueres, vel esset liber scriptus: promisisti mihi pœnam adueniente Pascha. non fecisti; quòd

quod conuenit: nunquid incidisti in pœnam? Dicitur quòd sic: nec potes te excusare per hoc quòd te non interpellauit: quia prædictum tempus debuisti memoriæ commendare.

Stipulor quando quæ signifi. at promittere.

a *Stipulatur*, id est promittat. sic & ff. de condic. inde. l. si non sortem. §. penultimo.

b *Admonuit*. Not. citra admonitionem, sic ff. de vsur. l. pecuniæ. & supra de iu. emphy. l. ij. §. finali. & ff. de lege commiss. l. si fundus. §. fina. & supra de pign. l. creditor. & ff. de fidei com. li. l. Thais. §. infra. Sed arg. contrà. ff. quo. leg. l. fina. & supra de iur. emphy. l. finali. §. j. & de min. l. Aemilius. & ff. de oper. lib. l. cum patronus. & de damno infect. l. iiij. §. hoc autem audi. Item si hoc ad euitandā pœnam, nil ei prodest: ergo non potest purgari mora pœnalis stipulationis: vt hic, & ff. de act. & obliga. l. traiectitiæ. §. de illo Pomponius. Sed contra infra de fideiuss. l. sanctimus. & ff. si quis cau. l. & si post tres. Sed illa specialia in iudicijs, sic etiam in arbitrijs, vt in alio contra. ff. de arbi. l. Celsus, Item contra. ff. de verborum obliga. l. si insulam. Sed ibi non fuit pœna. Item eodem modo solue. ff. de constit. pecu. l. si duo. §. final. & l. sequenti. Item contra. ff. de verborum obliga. l. qui Romæ. §. Flauius. Sed ibi fauore libertatis, ne pereat. Vel non erat ibi commissa. & quod dicit, liberetur, id est in eam non incidat, & de his dixi. ſ. de pact. l. si pacto.

Mora pœnalis stipulationis an possit purgari.

VEteris.] CASVS. Omnis stipulatio siue in dando, siue in faciendo, siue mixta, ad hæredes & cōtra hæredes trāsmitti potest: siue qui stipulatur, de hærede facit mentionem, siue non: nec creditur quòd illa quæ in faciendo consistit, contra hæredes non transeat: quasi factum vni impositum, non possit ab alio cōpleri: quia bene potest transmitti.

c *Mixta*. vt scilicet illa quæ est de rationibus reddendis, continet enim dationem reliquorum, & instructionem in ipsis rationibus: vt ff. de conditio. & demon. l. cum seruus. §. j. Accursius.

d *Siue* non. argu. ff. de pactis. l. iuris gentium. §. pactorum. & ff. de probat. l. si pactum. Sed contra. ff. eodem, l. centesimis. §. id quod. Solu. hæc corrigit illam. Vel refert, an factum conferatur in tempus mortis, vt hic, & infra eodem. l. fin. si modo per alium possit impleri. an non: & tunc serua quod ibi dicitur.

quid vel daturum stipuletur a, vel quæ stipulator voluit, promiserit, & adiecerit, quòd si stato tempore minimè hęc perfecta fuerint, certam pœnā dabit: sciat minimè se posse debitor ad euitandam pœnā adiicere, quòd nullus eū admonuit b: sed etiam citra vllam admonitionem eidem pœnę pro stipulationis tenore fiet obnoxius: cū ea quæ promisit, ipse in memoria sua seruare, non ab alijs sibi manifestari debeat poscere. Dat. IX. Id. April. Constantinopo. Decio. V. C. Cos.

Stipulationes faciendi transeunt de hæredibus in hæredes. Bald. Vel sic: Stipulationes, siue in dando. siue in faciendo. siue mixtæ, ad hæredes & in hæredes sunt trāsitoriæ, & facti potest impleri per alium. Sal.

XIII. Idem Augustus Iuliano præfecto prætorio.

VEteris iuris altercationes decidētes generaliter sancimus omnē stipulationē, siue in dādo, siue in faciēdo, siue mixtac ex dādo & faciēdo inueniatur, & ad hæredes & contra hæredes trāsmittit, siue specialis hęredū fiat mētio, siue nōd. Cur enim quod in principalibus personis iustū est, nō ad hęredes & aduersus eos trāsmittatur? Et sic existimētur huiusmodi stipulationes, quasi tantummodo in dādo fuerint cōceptę, cū nihilominus & hęredes factū possint adimplere: illa subtili & superuacua seruulositate exposita, per quā putabatf nō esse possibile factū ab alio cōpleri, quod alij impositū est. ¶ Et quare, cū penè similis omniū hominū natura est, non etiā facta omnes, vel plus, vel paulo minus adimplere possint: ne ex huiusmodi subtilitate cadāt hominum voluntates? Dat. Kalen. Aug. Constan. Lāpadio & Oreste. VV. CC. Coss.

Verba enunciatiua in contractibus apposite, probāt inter contrahētes donec contrarium probetur. Salycetus. Vel sic: Stabunt instrumento donec contrarium probetur per scripturā, vel per testes bonæ opinionis & famæ. hoc dicit secundū But.

XIIII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

OPrimā quęstionē, & frequēter in iudicijs versatā, satis humanū est saltē in presenti dirimere, ne diutius nostram rempublicā molestare concedatur. In multis etenim cōtractibus, & maximè in fœneratitijs cautionibus, solitum est adscribi, stipulationes per certos seruos celebrari: sed quidam in deuotione tenti, ex hoc materiā altercationis accepere: & alij quidē non est seruū adhibitū contēdebant: alij vero non eius seruū esse, ad quem pertinere scriptura protestabatur. h ¶ Et si non per seruū, sed inter præsentes celebratam esse rem fuerat scriptū, & hoc iterū dubitabatur debere ostendi i partes esse præsentes. ¶ Cū itaque satis vtile est in contractibus & seruos adhiberi, & præsentes esse personas k adscribi, forte propter personas dignitate excellās l, vel mulieres (quas naturalis pudor nō omnibusm operam sese manifestare concedit n) sancimus tales scripturas omnifariam esse credēdas: & siue adscriptus fuerit seruus, & ad quandam personam dicitur pertinere, credi omnimodo & seruum adfuisse, & fecisse stipulationem, & eam esse scripto domino acquisitam: & nō dubitari si seruuso ipse præsto fuerit, vel eius dominus pro quo scriptus est fecisse stipulationem. ¶ Et si inter præsentes partes res acta esse dicitur, & hoc esse credendum P: si tamen

o *Si seruus*. id est, an seruus fuerit præsens, an non fuerit: vel an fuerit eius domini: quia sic præsumitur quo ad acquisitionem, non quo ad liberalem causam: vt supra de iure deliberan. l. cum aliquis. Et ita est argumen. quòd plebatus & curiæ per talia probentur, si inueniantur instrumenta quæ dicant actum in tali curia, vel similia.

p *Credendum*. sic supra eodem. l. j. & de donation. inter virum & vxorem. l. si filij. Accursius.

In eo

Vel verius refert an sit tale factum quod possit per alium expediri: vt hic, an non: vt ibi. arg. supra de cadu. tollen. §. fin. autem in faciendo.

e *Adimplere*. pro eis erat. ff. de condic. inde. l. si non sortem. §. libertus. & ff. de solu. l. inter artifices. quæ sunt argu. contra pro Iustiniano est. ff. de duobus reis. l. nemo.

Interrogantes an eadem stipulatio diem habeat. Decernit quando dies commodetur. Interrogat quando stipulator petere debeat.

Putabant, scilicet antiqui.

Primam.] CASVS. Si seruus tuus stipuletur à Titio centum tibi dari, & de hoc est factum instrumentum, in quo contineatur quòd seruus tuus die tali centum stipulatus fuerit, & te agente ex illa stipulatione obiiciatur tibi à Titio, quòd seruus tuus non fuerit, neque quòd fuisset eo die præsens, qui instrumento continetur: vel si tibi promisit aliquid, & inde fiat instrumentum quo contineatur dies factæ stipulationis: an non obstante tali exceptione agere possis, & creditur scripturæ? Et respon. quòd sic: & in secundo casu præsumitur inter præsentes facta stipulatio, nisi Titius probauerit te vel se non fuisse in ciuitate tota die de qua facta est mentio, in instrumento scilicet, vel per scriptum, vel per testes omni excep. maiores.

Interrogat an in dubio creditur scripturæ.

g *Optimā*. ex eo quòd inter optimos tractabatur, aliàs nec est optima, nec bona.

h *Protestabatur*. repete, contendebant antiqui.

i *Debere ostendi*. id est, an debeat dici debere ostendi.

k *Personas*. stipulantis, & promittentis.

l *Excelsas*. quę non patiuntur nomina sua apponi in instrumentis: vt ff. de aucto. tuto. l. pupillus. §. pupillus.

m *Non omnibus perperam*. id est, perperam esset si hoc esset. sic ff. de proba. l. si quis libertum.

n *Concedit*. vt & supra de procura. l. marītus.

o *Si seruus*. id est, an seruus fuerit præsens, an non fuerit: vel an fuerit eius domini: quia sic præsumitur quo ad acquisitionem, non quo ad liberalem causam: vt supra de iure deliberan. l. cum aliquis. Et ita est argumen. quòd plebatus & curiæ per talia probentur, si inueniantur instrumenta quæ dicant actum in tali curia, vel similia.

p *Credendum*. sic supra eodem. l. j. & de donation. inter virum & vxorem. l. si filij. Accursius.

In eo die. scilicet toto: vt adijcitur institu. de inuti. stipu. §. item verborum. quod præsumitur: vt hic subijcit. Et nota secundum hoc, diem & locum apponi debere in instrumentis: vt & supra de diuer. referip. l. si qua beneficia, & in authenti, vt

a *In eo die*. scilicet toto: vt adijcitur institu. de inuti. stipu. §. item verborum. quod præsumitur: vt hic subijcit. Et nota secundum hoc, diem & locum apponi debere in instrumentis: vt & supra de diuer. referip. l. si qua beneficia, & in authenti, vt

b *Et melius*. No. maioris auctoritatis scripturam, quàm testes. quod admitto cum dubitest de numero annorum, vel temporis lapsu: vt & supra si minus ma. di. l. iij. Alias cōtra: vt supra de fide instrumen. l. in exercendis. Sed quid si duę appareant scripturæ, vna quæ dicit stipulatorem fuisse Bononiæ, alia Romæ eadem die? Respon. bonus iudex videbit cui potius credēdum sit. quòd si non viderit, neutri credet: vt supra de fide instru. l. scripturæ. Accursius.

c *Per testes*. tres vel plures. nam per duos non videretur. arg. supra de fide instrumen. l. in exercendis. vel hic in priuata: vnde duo sufficiunt. vel hic non directo contra instrumentum, sed per obliquum probetur.

Distinguitur an sit vtile.

d *Ostenderit*. sed quomodo, cum dies instrumenti edi non debeat: vt ff. de eden. l. j. §. editiones? Respond. illud habet locum, quando inuitus edit instrumentum: hic autem volens. Vel verius: quia hic vult dicere falsū in die. & ideo est edendus: vt supra de fide instrumē. l. fin. Et caue, quia hæc lex in priuato instrumento videtur loqui. Accursius.

Si quis.] CASVS. Si promisisti mihi facere domum cum morieris, an valeat stipulatio? Dicitur quòd sic, licet olim non valeret: & hæredes tui tenebuntur ædificare domum. Viuianus.

e *Insulā*. id est domū.

f *Moriebatur*. promisor.

g *Contrahentiū*. quem latè attendimus: vt supra vt act. ab hære. l. j.

h *Perducatur*. scilicet promissio.

i *Momento*. hoc enim fieri non posset: vt ff. eo. l. continuus. §. illud. licet Christus dixerit: Possum dissoluere tēplum hoc, &c. sed de templo corporis sui dixit.

k *A datione*. quantum ad transitum: vt hic, & ſ. eo, l. veteris, & cōtrarium ibi positum, & hic posset poni: sed quantum ad alia differunt: vt ff. de verb. obli. l. continuus. §. fi. Accursius.

l *In legatis*. puta, damnas esto hęres meus cum morieris facere illi domum.

DE INVTILIBVS stipulationibus.

Dixit de vtili, sequitur de inutili stipulatione.

EX stipulatione.] CASVS. Pupillus si tutorem habeat, sine eius auctoritate obligari non potest. idē si nō habet tutorem.

A rē: quia si quis dolo stipuletur ab eo, nō valet stipulatio. Viuianus.

Impubes. scilicet tu.

Pupillus an se possit obligare.

n *Non es obligatus*. Dic quòd pupillus si habeat tutorem, obligare se non potest sine eo alicui extraneo ciuiliter: vt hic, nisi in quantum locupletior est: vt ff. de auct. tut. l. impuberis. & ff. commo. l. iij. in prin. Si verò non sit locupletior, tunc naturaliter tantum: vt ff. de nouatio. l. j. in fi. & hoc cum est proximus pubertati, aliàs nec naturaliter: vt ff. de condict. indebi. l. quod pupillus. tutori autem nec ciuiliter nec naturaliter: vt ff. de aucto. tuto. l. v. cū tutoris auctoritate potest se obligare ciuiliter & naturaliter: vt supra, si tutor vel curator. l. etiam. Idem intelligēdum est in adulto, si habeat curatorē: vt supra de in integrum restitu. mi. l. si curatorem. si autem non habeat tutorem: nec naturaliter nec ciuiliter obligatur: vt ff. de ac. & obli. l. pupillus. & sic potest intelligi quod hic dicit. Vel illa in infante. Vel dic quòd nō refert, tutori vel extraneo promittat: sed an sit infans, vel maior infante, vt primo casu nec naturaliter teneatur. alias sic. Econtra si sibi stipuletur, potest etiam sine tutore: vt institut. de aucto. tuto. in princi. nisi sit infans: vt ff. de verbo. oblig. l. mulier. excepto casu vno: vt ff. rem pupil. fal. fore. l. ij. & l. seruū. *ADDITIO*. De materia huius. l. an scilicet & quando pupillus obligetur, vide pulchrè per Bart. in l. j. ff. de nouat. versi. venio ad versiculum, &c.

Pupillus obligare.

B tis tēpore facere promisit, hoc hęredes eius adimpleant, quasi speciali hęredis mētione habita, licet hoc minime fuerit expressum. Quemadmodū enim si in dando cōcepta fuerit stipulatio, & cōtra hęredes trāsmitebatur: ita & si in faciēdo est, licet in mortis tēpore colligatur, attamen ad similitudinem in dando conceptæ stipulationis & hæredes obligari: vt non discrepet factum à datione k, sed sit lex nostra per omnia sibi consentanea. ¶ Quod & in legatis l simili modo relictis obseruari censemus. Dat. XV. Kalē. Nouēbr. Constātinop. post consulatum Lampadij & Orestis. VV. CC. anno secundo.

TITVLVS XXXIX.

DE INVTILIBVS STIpulationibus.

Ista lex tractat de materia pupillari, & est quædam materia per se. hoc dicit. Pupillus sine tutoris auctoritate promittens, non obligatur. Sal. Bar. & Saly.

I. Imp. ANTONINVS A. Paulino.

EX stipulatione in qua impubes m sine tutore auctore spopondisti, non es obligatus n. PP. Kalend. Iul. Romæ. Læto. II. & Cereale Conss.

Stipulatio pupilli non valet in matrimonijs. Bart. Vel sic: In matrimonio nemo detinetur inuitus. b. d. Vel sic: Matrimonia debent esse libera à metu pœnæ vī. But. Sed secundum est contra legem diuinam: quia quos deus coniunxit, homo non separet: vnde est correctum in ca. gaudemus. de diuortiis. Baldus.

II. Imp. ALEXANDER A. Menophilo.

LIbera † matrimonia o esse antiquitus placuit: ideoque C pacta ne liceret diuertere, non valere p, & stipulationes quibus pœnæ irrogarentur ei qui quæue diuortium feciſſet, ratas non haberi constat q.

o *Matrimonia*. tam contracta, quàm contrahenda: vt supra de nuptijs. l. neque ab initio.

p *Non valere*. placuit.

q *Constat*. vt & ff. de verb. obli. l. si ita stipulatio facta fuerit. & l. Titia. & supra de sponsa. l. mulier. Sed contra. ff. de dona. inter virum & vxo. l. ea quæ. sed ibi à donatione pœna vel pactio pœnæ incipit.

VT inter absentes.] CASVS. Præmittit duas regulas, scilicet quòd inter absentes nō potest cōfici stipulatio, & quòd alteri nemo stipulari potest, nisi sua interfit. si ergo pater pro filia sua dotē dederit, & pactus fuerit quòd dimidia dotis erit penes virū, aliā dimidiā stipulatus est nepoti suo ex filio reddi: vel si ille tēpore soluti matrimonij in rerū natura non esset, & redderetur Iuliano absentis & si ei nō redderetur, stipulatus est interesse, ſ. quanti sua interesset Iuliano reddi

† *Concor. c. Gemma, cum glos. super verb. stipulatio. extra de ſpon.*

an Iulianus agere possit premortuo nepote, quæritur? Et dicitur quòd non: quia sibi non fuit quæsita obligatio: quia alteri &c. quia adscripserat: sed aget pater ad interesse, scilicet quanti sua interesset dotem fuisse Iuliano redditam. Viuianus.

a *Vt inter absentes.* vt insti. de inuti. stipu. §. item verborũ. & ff. de verb. obli. l. j. In prin. Sed contra. ff. de donat. inter virũ & vxo. l. ea quæ. sed ibi inter præsentes fuit.

b *Non potest.* vt &. ff. de verb. oblig. l. stipulatio ista. §. alteri. & insti. eod. §. alteri. & infra de donat. l. cũ res, & supra per quas perso. no. acquiri. l. j. & nõ est absurda hęc parificatio: quia vtrumque impedimentum interuenit in casu istius. l. & ideo bona est comparatio.

c *Sua interfit.* potest sic esse quòd debeat centũ Titio. & tantundem eidem dari stipuletur. & refert quomodo dicat, quia si sic dicat, promittis tu Seio dare cẽtum, quæ ei debeo? vel simpliciter, an promittis Seio dare centũ? prima valet, secunda non.

d *Nepoti tuo.* ex ea nato. vel melius ex filio nato: vt & ſ. de pac. cõuen. l. pater. & l. pactũ. Et die quòd fuisti stipulatus nepoti in potestate constituto, vel Iuliano: vnde in persona nepotis cõstitit stipulatio, in persona Iuliani non. Sed potuit solui ei tanquam adiecto. ergo ex eo quod fuit soluendũ nepoti, agis cõdictione certi: ex eo quod Iuliano, ad interesse: vt ff. de verb. obliga. l. liber homo ij. §. fi. secũdum H. vel secundum Azo. dic quòd fuit stipulatus vtrique principaliter: & in nepote fuit vtilis: sed per mortẽ facta est inutilis. in Iuliano ab initio fuit inutilis: interposuisti tamen post illas aliam vtilem, sic: si Iuliano nõ dederis, promittis quanti mea interest te daturum? & de hac stipulatione dicit hic Accursius.

† *Concor. gl. 1. in c. 1. extra de pac.*

e *Absentium.* nedum quia erat alius: sed si eo præsente stipularetur ei, valeret stipulatio: quia ipse stipulationẽ fecisse videretur: vt ff. de verb. obli. l. si procuratori.

f *Prouideras.* stipulando nepoti aut Iuliano dari, Vel dic stipulando post primas inutiles omne tuum interesse.

g *Tuo.* facto Iuliano secundum primum.

h *Quantitatis.* id est certæ, licet petatur incertum, id est interesse: vt insti. de act. §. curare.

EX eo.] CASVS. Promisisti per stipulationem quòd face res me hæredẽ, & inde confectũ fuit instrumentum, inutilis est stipulatio, & cõtra bonos mores, puta de successione futura: & ideo ex ea agi non potest. Viuianus.

i *De successione.* quod est vel cum pacisor vt succedam: vel vt non succedam, vel certo modo succedam: vt supra de pactis. l. pactum quod dotali. & l. licet. & l. fi. & de colla. l. pactum. & de inoffi. testa. l. si quãdo. §. illud. Sed contra. ff. de actio. emp. l. si quis seruum. sed ibi ratione præcedentis cõtractus, scilicet venditionis serui, venditor cauet emptori de hereditate liberti restituenda, sed & aliter ibi solui.

k *Omnia quæ contra.* vt supra de condictio. ob turpem causam. l. j. & l. mercalẽ. & ff. de verbo. obli. l. generaliter. & l. veluti. & l. si plagii. etiam si pœna sit promissa: vt ff. de fide iussoribus. l. si à reo. §. fi. & de verbo. oblig. l. stipulatio hoc modo.

Dolo.] CASVS. Si dolo vel metu induxisti me ad promittẽdum aliquid, tenet quidem stipulatio, & ex ea agere potes, sed obstabit tibi dolus vel metus exceptio.

l *Dolo vel metu.* etiam legali: vt ff. de constituta pecunia. l. illud. §. si iureiurando. licet ibi nõ habeat locũ exceptio. Accursius Florentinus. m *Nascitur.* quia stricti iuris est stipulatio: vt hic, & ff. quod metus causa. l. metum autem præsentem. §. sed quod prætor. & ff. de verbor. obliga. l. si quis cum aliter. nisi in promissione dotis: vt ff. quod metus causa. l. si mulier. §. si dos. at in bonæ fidei ipso iure nõ valet, etiam si fiat per metum: vt ff. de dolo. l. & eleganter. in prin. secundum H. Vel refert inter dolum apertum, vt ibi: & velatum, vt hic, & etiam in contractu bonę fidei: vt supra de rescin. vendit. l. j. & quod metus causa. l. fi. Accursius.

Dolus vel metus non reddit contractum ipso iure nullũ, sed annullandum. Baldus. Vel sic: Stipulatio facta dolo vel metu, rescinditur. Salycetus.

V. Iidem AA & CC. Aquilinæ.

DOlo vel metu adhibito, actio quidẽ nascitur, si subdita stipulatio sit: per doli mali tamen vel metus exceptionem summoueri petitio debet. S. XIII. Kal. Octobr. AA. Conss.

Non potest quis alteri stipulari, fallit in posito in eius potestate. Salycetus. Vel sic: Stipulatio inter se & extraneum valet dumtaxat pro parte sua. h.d. Vel sic: Vbi inutilis est stipulatio, & vtilis numeratio, agitur ex numeratione. & hoc in toto & in parte verum est. h.d. secundum But.

VI. Iidem AA. & CC. Septimio.

SI auia vestra sibi & *Eustolio, quam mutuam dederat pecuniam, dari fuerit stipulata: nihil ei cuius subiecta iuri nõ fuerit, quærere potuit n. Sanè si ipse, quod ei solui placuerat, in stipulationẽ suo nomine deduxerit: obligationem in eius etiam personam constitisse non ambigitur. S. V. Kalend. Octobr. CC. Conss.

*aliter vna Septimio & Eustolio, ora.

Stipulatio «in sit sensu per strictũ iuris.

TITVLVS XL.
DE DVOBVS REIS STIPULANDI, & promittendi.

I. Imp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. Paulinæ.

IDuo plurésue rei cuiusdam traditio ne conuentionem in solidũ inierint: cuicunque eorum, quamdiu res in eadem causa permanserit, si casus obtulerit, actio in solidum competit. PP. III. Nõ. Decemb. Maximo. II. & Aquilino Conss.

Dolus vel metus — *Dolet de pertus & velatus.*

Duobus in solidum constituentibus obligationem: creditor potest alterum in solidum conuenire, & soluenti datur regressio contra correum. Baldus.

II. Iidem AA. Diogeni.

CReditor prohiberi nõ potest exigere debitũ, cum

Solet in stipulationibus esse: Si ita. & insti. de inuti. stipula. §. quòd si quis sibi. secus in contractibus bonæ fidei. vt in emptione. quę si sic fiat, fundus ille sit emptus mihi & Titio, persona Titij pro superuacua habetur: & totius fundi portio ad me pertinet: vt ff. de cõtrahen. emp. l. fund[a]. Et est ratio: quia bonę fidei est cõtractus. Vel dic vt ibi.

Solent in stipulationibus esse fideiussores.

Reiſtipulandi.

DE DVOBVS reis stipulandi, & promittendi.

Quia quandoque plures accedunt rei vel stipulandi, vel debendi: ideo de hoc dicit, & à re non à reatu dicitur: & dicuntur rei debendi, qui debent stipulandi, qui stipulantur: vt ff. eo. l. i. Accursius.

Debitendi an vigilatur pro singulorum debitore.

CReditor.] CASVS. Si creditor habeat duos reos promittẽdi, scilicet qui sibi promittant eãdem pecuniam: electionem habet quem eorũ velit conuenire, & in solidũ: & si contra vnum egerit in solidum, habet illeregressũ contra eum pro parte sua: sed non aperit qua actio. Tu dic mandati secundum M. secundum Ioannem pro socio, si erant socij: vel mãda. si hoc actum erat, vt si vnus pro altero fideiuberet. si nec erant socij, nec hoc actum erat, actione negotiorum gestorum.

a *A quo velit.* pro solido vel pro parte: vt hic, & ff. loca. l. cum apparebit. & de fideiusso. l. inter eos. §. duo. sed hodie contra: vt in authen. hic posita: hoc ita, &c.

b *Conuentum.* ad totum debitum. Accursius.

c *Iuuare.* actione mandati: quia vterque pro altero videtur fideiussisse secundum Ir. & Azo. argumen. ff. ad Velleianum. l. vir vxori. §. fi. Sed ibi fuit color quæsitus. vel ibi non dicit quòd interceſſerit. sed iuuari ac si inter cessisset: vt in eodem tit. l. si debitrix. ij. respon. vel ibi erant socij. Item & pro eis. ff. eodem. l. reos. & in authẽti. eodem tit. in prin. colla. vij. Sed vtrobique fuit actum. Item pro eis quod dicitur de adiecto contra quem agitur mandati: vt insti tu. de inuti. stipul. §. si quis alij. Sed ibi fuit mandatum, altàs contrà: vt ibi diximus. Nos secundum a Io. diximus quòd non videtur fideiubere: vt no. ff. ad Velleianum. l. vir vxori. & ideo damus hic actionem pro socio, si sint socij: vel cessam, si fuerit cessa à creditore: vel mandati, si hoc actum fuerit inter eos, quòd vnus pro altero fideiuberet. Sed an sit in solidum cedenda actio soluenti, vel pro parte? quidam in solidum: argu. ff. de legat. j. l. si res obligata. in fin. sed ibi non aperit in solidum. Item quia sic est in causa noxali, quòd ab initio melior est quando que conditio primo agentis, qui cum aliis teneatur, postea erit deterior: vt ff. de nox. l. si quis à multis. & ff. si ex noxali cau. agatur. l. ij. Nos dicimus quòd pro parte: vt ff. de tute. & ratio. distr. l. cum pupillus. & ff. de admini. tuto. l. si plures. & ff. de pecu. l. quæsitum. Sed quid si nec fuit cessa, quia hoc non fuit petitum: nec habet locum pro socio, quia non fuerunt socij: nec mandati, quia non fuit actum: quæ actio locum habet? Quidam dicunt nullam: vt in fideiussore. ff. de fideiussoribus. l. vt fideiussor. Alij mandati, cum semper dicant eos videri pro inuicem fideiubere. Tu dices negociorum gestorum. nam licet suam obligationem dissoluerit, tamen & alium liberauit: vt dixi supra si certum petatur. l. si in rem. Item dixerunt quidam etiam pro parte non fieri cessionem nisi sint socij, & eo casu quando sunt socij: vel quando est actum vt fideiussores sint. Alij intelligunt legem istam (quod est falsum) vt cessio fiat tãtum quando sunt socij: argu. infra titu. j. l. cum alter. Item pone quòd tres erant rei debendi in triginta. vnus in solidum fuit exactus: an in solidum in viginti contra vtrunque, an in decem contra

Ius accrescendi locum non habet.

Exceptio. vtilis.

quemlibet sit facienda cessio? Et videtur in solidum in viginti: sicut habet authenti. hoc ita. quæ est in cor. eo.

HOc ita.] CASVS. Hæc authenti. determinat. l. quòd creditor non potest conuenire quemlibet debitorem in solidum, nisi alter sit non soluendo, vel absens. Si vero vterque esset præsens, & soluendo: vterque est conuenendus. Si vero non est actum expresse vt quilibet possit in solidum conueniri, tunc quilibet conuenitur pro parte.

d *Hoc ita.* scilicet quòd vnusquisq; teneatur in solidum cum effectu.

e *Speciale.* scilicet quòd vnusquisq; teneatur in solidũ: vt subiicit, vnũquemq;, &c. Sed quid si ita dixeris: Promittis mihi decem: & tu alius promittis eadem decem? Respondetur, duo sunt rei in solidum: quia satis videtur hoc exprimi: vt ff. de verb. oblig. l. stipulatio ista. §. eum. secus si dicam, simul promittis? vt inco. titu. l. si mihi & Titio. & de lega. j. l. si quis testamento.

f *Absens sit.* scilicet alter. ergo præsens conuenitur in solidum, altero absente, &c. & cũ alter est inops. secus vero in interceſſore præsente, & reo absente: vt in authenti. infra titu. j. præsente, &c. vbi datur dilatio ad repręsentandũ. olim autẽ in nostro casu sufficiebat pactũ, licet alter nõ est inops, vel absens: vt ff. eodẽ l. reos. §. fi. Sed quid si vnus promisit pure, alter sub cõditione, quod fieri potest: vt ff. e. l. ex duobus. j. nunquid qui pure promisit, potest in solidum cõueniri sicut cũ alter est absens vel inops? Die quòd sic: vt dicta. l. ex duobus. j. ad quod insti. eo. §. fi.

Promittere potest vnus sub conditione, altero pure pro ſimilem.

g *Quod fiet.* id est quæ productio: nec enim per delegatum, sed ordinarium producentur re ipsa, vt hic dicit: & inuiti: vt in auth. de exhib. & intro. re. §. si vero quidam. colla. v. Accurſ.

Mittente.

h *Ad solutionem,* nisi renunciauerit beneficio diuidendarum actionum. nam prætor ait, pacta seruabo: vt supra de pactis. l. pupe. & l. pacta nouissima. in tutoribus idem & contutoribus & fideiussoribus, ex epistola diui Hadriani, vt viriliter cõueniantur, sed non idem in fideiussoribus vnius tutoris, qui non possunt diuidendarum actionum habere beneficium: vt ff. de tutelis & ration. distrahen. l. prima. §. nunc tractemus. & supra de cõstituta pecunia. l. fi. & ff. rem pupil, saluam fore. l. fi. Item an hæc authenti. habeat locum etiam in fideiussoribus? Dic vt infra. tit. j. l. non recte. diximus. Hic ponunt & habent quidam talem legem, quæ non est in Codice, scilicet, Si duo pluréſve pro rei cuiusdam traditione conuentionem in solidum inierint: cuicunque eorum quandiu res in eadem causa remanserint, si casus obtulerit, in solidum actio competit.

Actionum diuidendarum ficium quibus datur.

EXprimere.] CASVS. Refert cum duo obligant se pro eadem pecunia: an ab initio obligentur in solidum, an quilibet pro parte sua. Primo casu creditoris erit electio quem velit conuenire, & in solidum. Secundo casu fiet quod conuenit, scilicet vt quilibet pro parte sua conueniatur.

i *In solidum.* & facit ad legem istã. §. loca. & condu. l. si diuisa. & §. si certum peta. l. si in rem. sed hodie plus est opus, scilicet quòd alter sit absens vel inops: vt in authenti. hoc ita. Accurſ.

k *Non possit.* scilicet creditor.

l *Electio.* quam habet creditor. vt possit quemlibet in solidum conuenire. Accursius.

m *Rescripto.* cum alterius ius per hoc tolleretur: vt supra de preci. impera. offeren. l. quoties. Accursius.

PRopter.] CASVS. Mutuaui Titio. x. & accepi pro eo duos reos, puta Caiũ & Seium. dicunt se nõ esse conueniendos,

niendos, quòd sibi pecunia numerata non erat. opponitur exceptionon numeratæ pecuniæ. an sint audiendi, quæritur. Et dicitur quòd non. Vel dic, quòd mutuaui omnibus: sed Titio de voluntate omnium mutuaui, & procedit sicut dixi.

a *Refragantur*. cum non propter numerationem eis faciendum fuerint cõfessi, sed alij facienda erat: vt & supra de nõ nume. pec. l. aduersus. & l. fruitra. Vel si erat omnibus numeranda, sunt tamen data vni aliorum voluntate: & ad hoc facit supra si certum petatur. l. si non singuli. secus si non eorum voluntate: sed forte a pœnituerãt, quod possunt: vt ff. si certum pet. a. l. qui pecuniam. Accursius.

Quando plures sunt obligati, sufficit quòd causa obligationis finalis reperiatur in vno: nam suas radices extendit in omnes. Baldus. Vel sic: Licet pecunia vni numeretur, tamen alij possunt simul in solidum obligari. Salycetus.

IIII. Iidem AA. & CC. Andronico.

PRopter mutuã vni datam pecuniam aliis reis promittendi factis, ob nõ numeratã sibi pecuniã obligationẽ remitti desiderio postulantiũ iura refragantur[a]. S. V. Idus Februar. Sirmij. CC. Conss.

Interruptio facta per vnum correorum, vel contra vnum ipsorum, aliis prodest & nocet. Baldus. Vel sic: Interpellatio facta ab vno de correis credendi, interrumpit præscriptionem, etiam quo ad cæteros. & econuerso agnitio facta per vnum ex reis debendi, nocet alteri. Salycetus.

v. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm quidam rei stipulandi certos habebant reos promittendi, vel vnus forte creditor duos vel plures debitores habebat, vel ecõtrario multi creditores vnum debitorẽ, & alij ex reis promittẽdi ad certos creditores debitũ agnouerunt, vel per solutionẽ, vel per alios modos, quos in anterioribus sanctionibus interruptionis inuenimus positos: & nos ampliatiumus[b], vel forte ad vnum creditorẽ quidã ex debitoribus deuotionẽ[c] suam ostenderũt: vel cum plures essent creditores, debitor qui solus existerer, ad vnum ex his vel quosdã debitum agnouit: & quærebatur, si eis vel eid daretur licẽtia aduersus alios e in deuotionẽ suam exercere, & quasi tẽpore emẽso [f] exactionẽ recusare, vel quibusdam ex debitoribus debitum agnoscẽtibus, vel in iudicio pulsatis, deberẽt & alij ab omni contradictiõe repelli: nobis pietate suggerẽte videtur esse humanũ, semel in vno eodemq; cõtractu qualicumq; interruptione vel agnitione adhibita, omnes simul compelli ad persoluẽdum debitum, siue plures sint rei, siue vnus: siue plures sint creditores, siue non amplius quàm vnus. Iancimúsque in omnibus casibus quos noiter sermo cõplexus est, aliorũ deuotionem vel agnitionem, vel ex libello[g] admonitionẽ aliis debitoribus præiudicare, & aliis prodesse creditoribus. ¶ Sit itaq; generalis deuotio, & nemin[h] liceat alienã[i] indeuotionẽ sequi, cum ex vna stirpe vnoque fonte[k] vnus effluxit cõtractus, vel debiti causa ex eadẽ actione apparuit. Dat. Kalend. Septembr. Constantinop. post cotulatum Lampadij & Oreſtis. VV. CC.

Diximus supra de his qui per stipulationem principaliter obligantur: nunc videamus de fideiussoribus & mandatoribus, qui principalibus obligationibus applicantur. Azo.

I De fideiussoribus & mandatoribus. *Cuique contractui potest fideiussor accedere, potest & mandator: vt ff. mandati. l. si hæreditem. §. & in summa. Est tamen differentia: quia fideiussor præcedit & sequitur obligationem: vt inst. eodem. §. fideiussor & præcedere. at mandator tantum præcedit, nisi in casu: vt ff. mãdati. l. si vero non re. §. si post traditam. at constitutor tãtum sequitur: vt ff. de constit. pecu. l. i. §. i. & §. debiti.*

Fideiussor & mandator differunt.

TITVLVS XLI.
DE FIDEIVSSORIBVS & mandatoribus[d].

Exceptio reo competens, si tu mutato nõ porrigitur ad fideiussicrẽ. hoc dicis secũdum glo. Vel sic secundũ But. Si solũ reus ab obligatione eximitur, & in aliũ successorem transfertur: ista exceptio fideiussori non datur. Bald. Vel sic: Publicatio bonorum debitoris fideiussorẽ nõ liberat. Bar.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Lyliæ.

I Lysias [m] adépta parte bonorũ exulare iussus est: non nisi pro parte quã retinuit, creditoribus[n] obligatus est. Verũ qui pro eo fidẽ suã adstrinxerũt, iure pristino cõueniri possunt[o]. PP. Idib. Oct. Seuero. A. III. & Victor. Cõss.

Licitum est creditori habenti pignora, agere contra fideiussorem: tamen debet ei pignora cedere, nisi in aliud debitum possit retinere. Bald. & Saly. Vel sic: Fideiussori soluenti tenetur creditor cedere, actionem personalem & hypothecariam. Bartolus.

II. Iidem. AA. Plocio.

CReditori qui pro eodem debito & pignora & fide iussorem accepit: licet P, si malit, fideiussorẽ cõuenire in eã pecuniã in qua se obligauerit q. qd cũ facit, debet ius pignorũ in eũ trãsferre. Sed cum in alia quoque causa eadẽ pignora vel hypothecas habet obligatas[a], electio mea est quem velim conuenire, vel reum, vel fideiussorem. soluenti tamen fideiussori cedam ius pignoris. si verò aliàs essent obligata mihi eadem pignora, & si pro alia pecunia non in quantum fideiussit: nisi totam pecuniam soluat, non in cedam ei ius pignoris.

Diuisa pignorum. vt ff. de distrac. pigno. l. ij. & §. de senten. & interlo.

Finem huius glo. ibi (sed forte) declara procedere, si denunciant creditori ante numerationem. per. l. fideiussor. ff. de fideiuss. ita not. in l. Tirius. ff. de procura.

Factum vnius alteri prodest & nocet.

a *Refragantur*. cum non propter numerationem eis faciendum fuerint cõfessi, sed alij facienda erat: vt & supra de nõ nume. pec. l. aduersus. & l. fruitra. Vel si erat omnibus numeranda, sunt tamen data vni aliorum voluntate: & ad hoc facit supra si certum petatur. l. si non singuli. secus si non eorum voluntate: sed forte a pœnituerãt, quod possunt: vt ff. si certum peta. l. qui pecuniam. Accursius.

b *Ampliatiumus*. vt & supra de præscriptione triginta vel. xl. an. l. cum notissimi.

c *Deuotionem*. scilicet soluendo.

d *Eis vel ei*. debitoribus vel debitori.

e *Aliis*. scilicet creditoribus: & hoc si non habes in littera.

f *Emenso*. scilicet trigintа annorum.

g *Ex libello*. executoriꝛ interueniente: vt supra de præscriptio. triginta annorum. l. si in rem. Vel loquitur in prætoriis & annalibus: vt §. quando libellus prin. datus. l. j. & ij.

h *Nemini*. qui agnouit. Accursius.

i *Alienam*. scilicet eius qui agnouit. Et sic nota factũ vnius alij prodesse & nocere: vt ff. e. l. ex duobus vltimis. Et sic est arg. contra. ff. de solu. l. cum quis. §. si quis pro reo. & ff. manda. l. si fideiussor. j. §. fi. & ff. de negest. l. si ex duobus. in fi. Item contra. est huic legi. ff. eodem. l. ij. & l. ex duobus ij. Sed solues infra titu. j. l. fi. Item contra. videtur. ff. de vsuris. l. mora. §. fi. Solu. potest dici, quòd hic erãt socij: ibi non. Vel ibi mora, hic agnitio, quæ est opposita.

k *Fonte*. quantum ad idem debitum & vnam obligationem: licet diuersi sint: vt ff. e. l. iij. §. fi. Accursius.

DE FIDEIVSSORIBVS ET mandatoribus.

interlo. l. cum eorum. sed & personales non solum contra reũ: A vt ff. de solu. l. Stichum. §. pe. sed etiam contra fideiussores: vt ff. eo. l. si fideiussores. §. idem respondit. & l. fideiussoribus. & §. loca. l. si diuisa. & §. arbi. tu. l. cum interdictæ. si ergo fecit ne cedere possit, nec poterit agere: vt ff. de admi. tu. l. si pupillus. & d. l. Stichum. §. pe. Sed contra. ff. e. l. si stipulatus. §. fi. sed illud de rigore secũdum R. hoc de æquitate. vel aliter vt ibi notatur.

Expressio eorum quæ tacite insunt, nihil operatur. Et quoties plures singuli fideinbent, quilibet in solidum videtur fideiubere. Baldus.

III. Iidem AA. Maximo.

NOn rectè † pcuratores [b] nostri, si allegationi tuæ fides adesset, audire te [c] noluerũt, ex bonis fideiussoris B quę ad fiscum peruenerunt, pecuniam repetentem, sed reum principalem conuenire iusserunt: cum electionis potestas permutatur[d] creditori. Sed cũ duos fideiussores accepisse te proponas: si alter idoneus est, intelligis te diuisa quantitate partem contractus fideiussoꝛis quàm partem contractus à procuratore[e] nostro petere debere, & aduersus alium fideiussorẽ eius experiri[f]. Nam licet significes adiectum esse in obligatione, vt singuli in solidum tenerentur: tamen nihil hæc res mutat conditionem [h] iuris & cõstitutionem. Nam & cum hoc non adiiciatur, singuli tamen in solidum tenentur[i]: sed vbi sunt omnes idonei, in portionẽ obligatio diuiditur[k]. PP. XVII. Kalẽdas Septembris. Antonino. A. III. & Geta. III. Conss.

IN AVTHENT. DE fideiusso. & manda. §. si quis igitur. & §. non solum. colla. j. consti. iiij.

Iure nouo prius conuenitur principalis, si est præsens: damnum eo discusso fideiussoꝛ. Baldus.

Conditionem. conditio iuris est, vt vterque pro parte conueniatur, quando ambo soluendo sunt. Item constitutio dicit actionem diuidendam. siue ergo dictum sit vt vterque teneatur in solidum siue non: vterque tenetur in solidum, sed pro parte conuenitur, si vterque sit soluendo. & sic est. ff. de leg. j. l. iij.

Fideiussoꝛes duo quæ liter possint conuenirí.

PRæsente tamẽ vtroq; non permittitur intercessorem conueniri prius q̃ reus inuentus est minus idoneus, siue in torũ, siue in partẽ. ¶ Absente autẽ reo, præsens intercessoꝛ iure quidẽ conuenitur: ipso tamẽ desideráte iudex definiet tẽpus, intra quod deducat reũ primo conueniẽdũ[l], ipso in subsidiũ reseruãdo. Nã trãsacto tẽpore cõpellitur intercessoꝛ satisfacere, cessis sibi à creditore actiõibus[m], absq; distinctiõne[n] cõtractus[o] siue intercessiõis P.

Obligatiõe nouata fideiussores nõ sunt obligati: nisi ipsi se de nouo obligauerit. Bal.

IIII. Imp. ANTONINVS A. Rufæ.

NOuatione legitimè perfecta debiti in aliũ trãslati, prioris contractus fideiussoꝛes vel mãdatores liberatos esse nonambigitur[q]: si modò in sequẽti se non obligauerũt. PP. XV. Kalend. Octobr. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

Potestas à iure cõcessa, per pactũ potest modificari. Bald. Vel sic: Per pactũ cõtrarium tollitur potestas eligendi fideiussorẽ. Saly.

v. Idem A. Potamoni.

IVre nostro est potestas [r] creditori, relicto reo, eligendi fideiussores, nisi inter contrahentes aliud placitum docatur. PP. VI. Non. Maij. Messala & Sabino Conss.

Notarius qui conficit instrumentum, vel testes instrumenti, non obligantur ex instrumento. Bald. Vel sic: Subscribens se vt testis, non dicitur fideiubere. Salycetus.

VI. Idem A. Pollæ.

SI pater tuus pro Cornelio cum pecuniam mutuam

i *In solidũ tenẽtur*. hodie contra, nisi hoc dicatur: vt §. titu. j. authẽ, hoc ita. Vel aliudin reis debendi, qui pro parte pecuniã accipiũt: vnde pro parte nouo iure tenẽtur & conueniuntur: & aliud in fideiussoribus, qui cũ intercedant pro eo qui in solidũ tenetur, merito & ipsi in in solidum tenentur: vt instit. eo. §. si plures.

k *Diuiditur*. ex epistola diui Hadriani: vt institu. eo. §. si plures. nisi inficientur: vt ff. eo. l. si dubiter.

P *Præsente*.] Diuiditur in duas partes.

Primo quãdo ambo sunt præsentes. Secũdo quãdo principalis est absens, & fideiussoꝛ præsens, secũda ibi, absente. Et illa subdiuiditur in partes, quæ per se patent. Salycet. CASVS. Præsens authẽ. sic continuatur ad le. C. in iure. ff. & C. Erat in electione creditoris, vellet primo cõuenire reũ vel fideiussoꝛem: sed hodie istud est correctũ cũ distinctione, si vterq; est præsens & soluẽdo. nam primo agẽdum est cũ reo: sed si reus est absens, vel nõ soluendo in totum vel in partem, in subsidium potest agi cum fideiussoribus. sed si reus est absens, & agitur cum fideiussoꝛe, & fideiussoꝛ petit tẽpus vt præsentet reum in iudicio vt primo conueniatur, datur ei tẽpus à iudice, intra quod ducat eum: posteà in subsidiũ agitur cum fideiussoꝛe, & cogitur satisfacere elapso prædicto tẽpore, & cedũtur ei actiones absq; distinctiõe cõtractus. Viuian.

l *Primo conueniendum*. secus in hoc seruatur in duobus reis: vt supra titu. j. authenti. hoc ita.

m *Actionib*'. si verò nõ cedãtur, nõ dãtur fideiussori actiones q̃ dabãtur creditori: vt ff. e. l. vt fideiussoꝛ. & l. fideiusso. secus vero in tutoribus: vt ff. de tut. & ra. diuisa. l. j. §. nũc tractemus.

n *Absque distinctione*. quod hic subiicit, sumitur ex cor. §. nõ solũ. vsque ad. §. quod autem. sed præcedẽtia ex. §. si quis igitur.

o *Contractus*. siue mutuũ, siue vẽditio sit in quo intercesserit.

p *Intercessionis*. intercessit mãdando, vel fideiubendo, vel constituendo, non tamen nouando. Accursius:

NOuatione.] CASVS. Habebam debitorem in decem, & fideiusso. animo nouandi stipulatus sum decem ei à Titio: an fideiussores sint liberati, quæritur? & dicitur quòd sic, nisi in cõsequenti contractu obligauerint se. Viuian.

q *Ambigitur*. vt & supra etiam ob chirographa. pecu. l. j. & ff. de noua. l. nouatione. & de solu. l. solutionem.

IVre.] CASVS. Dicit Imperator in hac lege quòd electio datur creditori, velit primo conuenire reum, vel fideiussoꝛem relicto reo: nisi aliud fuerit actum.

r *Est potestas*. vt. §. eodem. l. non recte. sed hodie contra: vt in

authen. præsente. Itē contra. huic legi. ff. de verb. oblig. l. si ita stipulatus fuero te sisti. §. possum. sed ibi actū videtur contra. ff. de admini. rerum ad ciui. perti. l. curatores. §. fi. sed ibi soluitur. Item contra infra de decur. l. j. lib. x. sed ibi solue. Accur.

Si pater.] CASVS. Mutuaui decem Titio. confectum est instrumentū. pater tuus interfuit tanquā testis. & in instrumento signū apposuit: non propter hoc erit coueniendus, nisi se obligasset. Viuianus.

a *Acciperet.* scilicet Cornelius.

b *Conueniris.* vt & supra de administra. tutorum. l. si non. & si certū peta. l. mutuæ. & de actio. & oblig. l. nimia. & de rebus. eccle. alie. vel non alie. l. ij.

Si creditor.] CASVS. Mādaui tibi vt Titio mutuares decē, & pignus accepires: sed pignus non accepisti: an me conuenire possis actione mandati, quæritur? Et dicitur quòd non: aliter videor me obligasse, nisi pignus accepisses.

c *Mandato.* id est, quia nō potest cedere actionem in pignore: vt ff. manda. l. si mandato. Titij. §. fi. Accurſius.

Filiusfamilias.] CASVS. Pater fundū vēdidit: filius in sua potestate cōstitutus pro euictione fideiussit: an teneatur, quæritur? Et dicitur quòd sic. Vi.

d *Tenetur.* potest ergo fideiubere pro patre: vt hic, & ſ. de filio famil. minore. l. j. & quod cum eo. l. si ex alio. & ad Velleianū. l. si paternam. & ff. qui satisda. cogan. l. ij. §. & filius. & ff. eo. l. si dubitet. §. filiusfamilias. & pro extraneo: vt ff. de pecu. l. iij. §. si filius. & ſ. quod cum eo qui in ali. potesta. l. nulla. Dubitatio forte hic erat: quia quasi dominus videtur etiam viuente patre: vt ff. de libe. & posthumis. l. in suis. & institu. de hæredum qualitate & differen. §. sui.

Etiam.] CASVS. A debitore fideiussorem & pignus accepi egi hypothecaria. an nihilo minus possum conuenire fideiussorem per hanc actionem, quæritur? Et dicitur quòd sic: non enim ob hoc quòd egi hypothecaria, liberatus est fideiussor. Viuia.

e *De iure obligationis.* scilicet hypothecaria, non solum personali contra debitorem vel fideiussorem: nec enim fit nouatio: vt ff. de pig. l. grege. §. etiam. & §. si cum defensore. & supra de pign. l. quamuis. ij. Accurſius.

f *Fuerit.* à creditore. ad pignora enim agit.

Fideiussor.] CASVS. Si pro te tam in sortem quàm in vsuras fideiussi: eas quin soluam, non potero recusare. & hoc in prima. Si vero cum alio fideiussi: an possim imperrare vt diuidatur inter nos obligatio? Respon. quòd sic: si vterque nostrum est soluendo. & hoc in secunda.

g *Obligatus est.* vel quia expresse se obligauit, vel quia in omnem causam fideiussit: vt ff. loca. l. quæro. circa princip. & ff. de admini. rerum ad ciuita. perti. l. ij. in fi. At vbi simpliciter intercessit, dicit Ioan. idem, arg. ff. eodem. l. si quis pro eo. §. si nummos, & l. amissi. §. fideiussores. & ff. rē pupil. fal. fore. l. si postea & ff. ad municipa. l. Lucius. §. Paulus. Pla. tamen respon. his legibus: quia in omnem causam videtur fideiubere, quæ ex numeratione nata nūc, vel postea nascitura est: vt dicto. §. si nūmos. At vsura non nascitur ex numeratione. Item ad. l. amissi. dicit ideo teneri, quia & prædiorum dos fuerat locata expresse acciperet[a], se nō obligauit: frustra ex eo quòd tabulas obligationis vt testis signauit, conueniris[b]. PP. XI. Kalendas. Iul. Mesſala & Sabino. Coss.

Mandator non obligatur ex forma statuti, vel omissa forma mandati. Bal. Vel sic: Mandans vt alicui mutuet pignoribus datis, non potest ab illo conueniri sine pignoribus mutuante. Salyc.

VII. Idem A. Eroti.

SI creditor cōditioni mandato[c] adscriptæ cum pecuniam mutuam daret in accipiendis hypothecis, non partiit: frustra de iudicio mandati conuenit, quando non aliter te obligasse intelligaris, quàm si pignoribus contraheretur obligatio. PP. Kalendis Iul. Læto. II. & Cereale. Coss.

Filiusfamilias potest pro patre fideiubere. But. & Salyc.

VIII. Imperator ALEXANDER A. Longo.

FIliusfamilias qui pro patre, quāuis in venditione fundi, fideiussit, tenetur[d] PP. II. Idus Octob. Maximo. II. & Aeliano. Coss.

Licet actum sit hypothecaria, non liberatur fideiussor. Bald. Vel sic: Perfectio pignoris non liberat fideiussores. Salyc.

IX. Idem A. Aristocrati.

ETiam si de iure obligationis[e] pignorū actum fuerit[f], fideiussoribus liberatio nō contingit. PP. V. Kaled. Decēb. Maximo. II. & Aeliano Coss.

Si fideiussor intercessit in sortē & in vsuras, tenetur in totū, & habet beneficiū hoc diuisionis. Baldus. Vel sic: Si fideiussor se obligauit pro vsuris, ad illas tenetur. Et beneficiū diuisionis quod habēt fideiussores, debet opponi ante sententiam. Salyc.

X. Idem A. Vitali.

FIdeiussor seu mādator si in vsuras quoque obligatus est[g], iustā causam recusandi eas soluere nō habet. Vt autē is qui cū altero fideiusit, nō solus cōueniatur, sed diuidatur[h] actio inter eos qui soluendo sunt: ante condemnationem[i] ex ordine postulari solet. PP. *

Fideiussor soluens solidum, non agit contra fideiussores, nisi actiones sint cessæ: & vt cedantur potest petere tam à fisco creditore, quàm à priuato, Baldus.

XI. Idem A. Sallustio.

CVm alter ex fideiussoribus in solidū debito satisfaciat, actio ei aduersus eū qui vnà fideiusit, nō cōpetit[k]. Potuisti sanè cū fisco[l] soluere, desiderare vt ius pignoris[m] qd fiscus habuit, in te trāsferre tur: & si hoc ita factum est, cessis actioibus vti poteris. Quod & ſ priuatis debitis obseruādū est. PP. VII. Kal. Nouēbr. Alexandro. A. III. & Dione Cōss.

Diuersitas idiomatis fideiussores non vitiat. b. d. Vel sic: Fideiussor obligatur verbis tantum, non re, non consensu, non literis, apud intelligentem tamen. Baldus. Vel sic: Fideiussor obligatur per stipulationem, etiam si verba sint Græca. Salycet.

XII. Idem A. Theodoto.

BLanditus tibi est, qui non teneri te persuasit, quòd cū pro alio interuenires, ὅτι ὃν θέλεις, ποιῶν †, dixisti[a]: *cū & his verbis obligationē verborum posse contrahi pridem receptum est. PP. VI. Kalendas Septembris, Agricola & Clemente Conss.

† *Idest, quia igitur vis, facis.* a *In vno mss. codice & in codicibus Stephani Biturigum legitur, vel quid nil refert.*

Qui promittit latronem inuenire, videtur promittere in iudicio sisti: & si non sistit, punitur. hoc dicit. Vel sic: Ille dicitur inuentus, qui est inuentus & captus, & repræsentatus curiæ. Vel sic: Qui promittit ante cedēs, videtur promittere vbi sequens. hoc dicit secundum secundam lecturam. Batri.

XIII. Pars ex epistola GORDIANI. A. ad Auxium.

SI Barsatoram[b] *latronem Lysanias decurio inuenturum se spopondisset: aut exhibere compellendus est, aut transmittendus ad præfectum prætorio[c], vel ad præsidem prouinciæ.

Sola solutio non acquirit fideiussori hypothecariam, vel personalem, nisi cedantur. Baldus. Vel sic: Actio mandati competit fideiussori soluenti, non hypothecaria competens creditori, nisi cedatur: quæ cessa potest intentari contra possessores bonorum. Salycetus.

XIIII. Idem A. Saliuo.

MAndati actio personalis est. quæsi nomine fideiussoris, [d] vel aduersus debitorē, seu hæredes eius cōperite: præses prouinciæ, quæ deberi cōpererit, reddi iubebit. Pignora etenim, quę reo stipulandi nexa fuerunt, ita demum ad vos trāseunt, si facta nominis redemptione, solutio celebrata est[f], vobisque mandatæ sunt actiones. Quod si factum est, ea quoque vobis persequētibus, aduersus pignorum possessores extra ordinariam [g] iurisdictionem idem vir clarissimus impertietur. PP. III. Nonas Iulij, Gordiano. A. & Auiola Conss.

Fideiussor soluens indebitum, agit condictione indebiti. Item si fiscus succedit reo debendi, & soluit: liberat fideiussores. Baldus.

XV. Idem A. Claudiano.

SI indebitam pecuniam qua si ex causa fideiusionis obstrictus in cautionem per errorem[h] deduxisti, tam doli mali exceptione vti, quàm cōdicere vt obligatio tibi accepto feratur, potes. Non est autē dubium, fideiussorem rei promittēdi, bonis ad fiscum deuolutis, si idem fiscus ob debitum restituendum fuerit[i] conuentus, & soluerit, liberari. PP. V. Kalen. Decemb. Gordiano. A. & Auiola Conss.

Actio per litis contestationem diuisa, integrari non potest. Bal. Vel sic: Electio non nocet creditori quo minus aduersus alium confideiussorem habeat regressum: sed diuisio facta pro cuiuslibet rata sic. b. d. secundum glo. Salycetus.

XVI. Idem A. Maximo.

LIberum fuit antequam lis aduersus omnes fideiussores contestaretur, vnum eorum eligere creditori, [k] si modo cæteros minus idoneos existimaret. [l] At nunc post litis contestationem, petitionem diuisam redintegrari, non tamen plus repetit quàm soluerit vere vel interpretatiue: vt ff. mand. l. inter causas. §. si is. & l. si vero non remunerandi. §. simili modo.

f *Celebrata est.* cum vel incontinenti facta est cessio, vel hoc acto etiam postea, alias non: vt ff. de solu. l. Modestinus. & ff. eo. l. cum is. Et nota quòd sola solutio non acquirit fideiussori hypothecariam vel personalē, quæ creditori data[a] batur. a licet personalē mādati sic: sed demum facta cessione, vt hic dicit. Et differentiam inter cedere & mandare dixi. §. de actio. & obligatio. l. j. Item an sit eadem hæc vtilis, quæ directa primo creditori cōperens, vel vnde nascatur hæc vtilis, dixi. §. de legatis. l. ex legato. Item qualiter ceditur vtilis, cum nec vtilis nec directa remaneat apud creditorē facta sibi solutione? Respon. ēdit ante solutionē, vel tūc. Sed quid si postea soluit. & hæc actio prius fuit cessa? Respō. adhuc erat sibi vtilis: licet non pro se, tamen procedēdo: & ita ad opus alterius: & quia non soluit fideiussor vt debitorē liberet, sed vt sibi actionē cedat: vt ff. eo. l. cū is. g *Extra ordinariam.* id est sine solennitate quæ olim desideratur: vt institu. de interdic. §. fi. & supra de formulis. Vel dic extra ordinariā. id est vtilem hypothecariam. directa vero ipsi numeranti daretur. Accurſius.

Placet Salyc. & est diligenter ad hoc adcit. Et differentiam inuentēdum.

Indebitam.] CASVS. Habebam debitorem & fideiussorem: soluit mihi debitor fideiussore ignorante: post solutionē factam extorsi cautionem ab eo de pecunia reddenda: si soluit, reperet per cōdictionem indebiti: si non soluit, & agam, excipiet de dolo, & cautionē per condictionē sine causa, vt accepto feratur, cōdicet. & hoc in prima. Si bona debitoris sunt à fisco occupata, & creditor agat aduersus fiscū, & exigat: non est dubiū quin liberetur fideiussor. Vi.

h *Per errorē.* vt quia nec reus nec ipse tenebatur: vel licet reus tenebatur, ipse tamē falso putabat se intercessisse, vel putabat in plus obligatum se, quàm esset. Vel putabat se non munitum exceptione: cum tamē ea sibi competeret. Vel putabat debitorem non soluisse, cū tamen soluisset. & est ad hoc. ſ. de nō numera. pecu. l. si quasi. & de condict. indebi. l. cum ex soluta. & ſ. de condi. ex lege. l. si non est.

i *Fuerit.* conuentus à creditore. Accurſius.

Liberum.] CASVS. Creditor habet electionē conueniēdi vel primo fideiussorem, vel principalē, vel vtrunque, vel in solidū vnū, qui sit soluēdo, & si idoneū in solidū: an possit postea actionē in aliū trāsferre, quæritur? Et dicitur quòd nō: quia hanc potestatē habuit antequam lis esset cōtestata. Viui.

k *Eligere creditori.* vt ff. manda. l. si mandato Titij. §. Iulianus respondit. Accurſius.

l *Existimaret.* vt ff. eo. l. inter eos. §. j. & institut. eo. §. si plures.

fideiusſoribus, & de solu. l. Schicum. §. penult.

BLanditus.] CASVS. In Latino stipulāti à te decē, in Greco respōdisti, & intellexisti: an sis obligatus, quæritur? Et dicitur quòd sic. & si aliquis contra illud persuaserit, magis videtur blanditus, ſ verū dixisse. intellige, ꝙ tantū fideiubeat, ꝙ aliquo apud me, & illa si ipse nō soluerit, stipulatus sum à te.

a *Dixisti.* respondendo Græcè, vel alio verbo quàm fueris interrogatus: vt & supra de contrahē. stipul. l. omnes. mens enim magis quàm verba spectatur: vt & supra de fideicommiſ. l. cum virum.

b SI Barsatorā.] Duobus modis intelligitur hæc lex. Primo quòd hic Lysanias promiſit hunc latronem iudicio ſisti, & sic quaſi fideiusſor fuit: nō verè, cum nulli obligationi accessit. Vel ergo exhibebit, vel secundum consuetudinē, vel motum iudicis punietur: vt ff. de custo. reo. l. si quis reum. & infra ad Turpil. l. ij. vel aliter, promisit se inuenturum latronem, & super hoc etiam fideiusſorem dedit. licet ergo inuenerit, non tamen est liberatus, nisi exhibeat: vt ff. de in ius vocād. l. eum pro quo. Nam verba cum effectu, &cætera. vt ff. quod quiſque iuris. l. j. §. hæc autem verba. sicut & qui hauſtum aquę promiſit: nam & iter promisisse videtur: vt ff. de ſerui. ruſtico. prædio. l. iter. §. fin. ADDITIO. Aduertas quod hanc. l. notāt doctores ad quæstionē, pone statutum dicit, ſi quis de nocte fuerit inuentus cum armis, punietur tali pœna. Visus est aliquis cum armis de nocte, an inciderit in pœnam? & dicunt doctores communiter quòd nō: sed requiritur quòd fuerit corporaliter apprehensus, per. l. iſtam. ita vult Bar. hic, & in l. j. in princi. ff. de acquiren. poſſeſſio. & Cy. in l. licet. ſupra de acquiren. poſſeſſio. de qua quæstione videas latius per Ange. & Ioan. de Imola in. l. iij. §. inde Neratius. ff. de acquiren. poſſeſſ.

c *Prætorio.* ſcilicet Romæ.

MAndati.] CASVS. Mādaui tibi vt pro me fideiuberes, & fideiuſſiſti. nō ſolū me, ſed hæredē meum habes obligatū mādati. ſi creditori ſolueris pignora quæ ob ligaui, ad te nō trāſeūt, niſi à creditore ius pignoris tibi fuerit ceſſū, & mādati actio. quibus ſecutis aduerſus pignorū poſſeſſores vtilis hypotheca tibi competit, nō autem directa datur.

d *Nomine fideiusſoris.* id eſt ipſi fideiusſori vel eius hæredi. Et no. fideiusſori dari mandati, quandoque negotiorū geſtorum: vt ſi pro abſente fideiuſſit: vt ff. manda. l. qui fideiuſſorem. & l. ex mandato. quandoque nulla, vt ff. manda. l. ſi remunerandi. §. ſi paſſus.

e *Competit.* ad ſortem à fideiuſſore ſolutā, & vſuras, ſi ſub vſuris acceperit, vt ſolueret. licet ipſe debitor ſine vſura inueniſſet,

Actio per Titis contestationem diuisam nõ redintegratur.

a *Iuris ratio non patitur.* opposita exceptione taciti pactivt & ff.eo.l.amissi. §.j. & ff. de euic. l. si per imprudẽtiam. §.fina. & §. de pac.l.fi creditores. Sed contra infra eodem.l.reos. & l.fin. sed hic diuisit ab vtroque partẽ petendo, ibi autẽ ab vno tantũ petijt. vel solue vt ibi. Itẽ cõtra. ff. de leg.j. si ex toto. §.j. Solue vt in dicta. l. supra de pactis si creditores. Et nota secundũ Ir. quòd non in electione, sed diuisione sibi præiudicauit: vt argumen. ff. quod fal.tuto.ancto. l. nouissime. §. finali. Accursius.

O *Missis*.] CASVS. Electionẽ habet creditor, in residuum debitum, quod non potest redigi ex pignoris vẽditione, cõuenire fideiusso. quo casu primo aget hypothe. Viuianus.

b *Conueniri.* vt & supra eodem.l. creditori. & ff. eod. l. inter eos. §. creditor.

c *Ex his.* scilicet pignoribus.

d *Acceptus sit.* vt & ff. manda. l. qui mutuam. sic & ff. eod. l. si fideiussores. in princip.

S *I vt proponis.*] CASVS. Si creditor in centum habeat pignus quod valeat cẽtum, & fideiussor lege vel pacto distrahat pro l. an pro residuis. l. quæ sibi debentur adhuc, habeat regressum aduersus fideiussorem, quæritur? Et dicitur quòd non.

c *Vendidisti*. & ita teneris debitori pignoratitia actione ad interesse, quod est puta decem: vt supra si vendi. pigno. aga. l. j. sicque in eo factus es debitor tui debitoris. vnde fideiussor potest compẽsationem obijcere: vt ff. de compensa. l. si. quid à fideiussore. cum exceptio reo competens, & fideiussori detur: vt supra de exce. l. defensiones. Accursius.

S *I alienam.*] CASVS. Si pro Titio fideiubere mandasti, vel te pro eo soluturum constituisti, non cõpellitur creditor eũ primo cõuenire, sed electionem habet an velit te primo conuenire, vel eum, nisi ab initio aliter conuenisset.

f *Suscepisti.* non transferendo in te: sed ita quòd reus principalis remansit obligatus: quod fit constituendo, fideiubendo, ac mandãdo: quia mandatum in casu sequitur principalem obligationem: vt ff. manda. l. si vero non remunerandi. §. si post creditam.

g *Vel fideiussorio.* diuidit quod in gneere dixerat.

h *Quocunque alio*, puta constituẽdo: sed hodie corrigitur hæc iuris ratio non patitur. a PP. II. Id. Iun. Gordiano. A. II. & Põpeiano Conss.

Omissio pignore potest cõueniri fideiussor, nisi contrarium sit actum. hoc dicit. hoc est correctum: quia eousque potest ad bona debitoris sine controuersia haberi recursus, & non potest fideiussor inquietari. supra eod. authen. præsente. Bal. Vel sic: Creditor qui accepit fideiussores & pignora, potest fideiussores eligere, nisi in subsidium pignorum sint accepti. Salyc.

XVII. Idem A. Brasidæ.

OMissis quoque pignoribus fideiussoré à creditoribus vtiliter cõueniri, b nisi in id tantum, quod ex his c relici nõ poterit, acceptus sit: d explorati iuris est. PP. VI. Idus Mart. Attico & Prætextato Conss.

Creditor qui vendit rem obligatam minus iusto precio, totum iustum sibi computare tenetur. Bald. Vel sic: Si creditor minori precio vendit fundum debitoris, residuum iusti precij à fideiussore nõ iure petit. Salyce.

XVIII. Imp. PHILIPPVS A. Smyrnæ.

SI (vt proponis) fundum ob debitum obligatum nõ iusto precio vendidisti: e residuã quantitatem, quam ex precio eiusdẽ seruare potuisses, refundi tibi à fideiussore nõ iure poscis. PP. V. Kalen. Augusti, Peregrino & Aemiliano Conss.

Suscipiens obligationem pro alio, potest conueniri omisso reo principali, qui accipit pecuniam mutuo. Bal. Vel sic: Constitutor & fideiussor vel mandator non potest compellere creditorem, vt prius exigat reum principalem, nisi aliter conuentum fuerit. hoc dicit. & est hæc lex correcta per authen. præsente. supra eo. Salyce.

XIX. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. & CC. Sabino.

SI aliená reo principaliter constituto obligationẽ suscepisti, f vel fideiussorio, g siue mandatorio, vel quocunque alio h nomine pro debitore intercessisti: nõ posse creditorem vrgeri, eum qui mutuam accepit pecuniam, magis quàm te conuenire, scire debueras: cum si hoc in initio contractus specialiter non placuit, habeat libertatem.

A lex per authen. præsente. supra eod. positam. Accursius.

Sententia.] CASVS. Pone quòd omnia bona debitoris fuerunt confiscata: quomodo subueniẽdum erit creditori, quæritur? Et respõ, q habebit electionẽ an velit cõuenire fiscum, vel hæredem debitoris, vel successorẽ, aut fideiussorẽ.

i *Bonorum omnium.* scilicet debitoris.

k *Continente.* sicque fiscus vt hæres tenetur: vt supra eo. l. j.

l *Intercessores.* scilicet quosdam, cum multi essent: sed hoc videtur falsum: vt supra eo. l. non rectè. in fine. Sed dic quòd illud est ex beneficio epistolæ. Vel dic quòd dat hic electionem conueniendi fiscum vel fideiussores. quod & hodie est immutatum: vt supra eodem. authen. præsente. Accursius.

S *Icut.*] CASVS. Sicut electio datur creditori quem velit cõuenire, scilicet fideiussorem an principalem: ita non compellet creditor fideiussorem ad solutionem, nisi cedat actionẽ hypothe. id est ius quod aduersus debitorẽ habet. Viuianus.

m *Sicut eligendi*, contingit eundem eidem sæpius debere decem.

n *Creditor.* secus in patre fideiussore pro filio: vt infra de decurio. l. j. libro. x. Accursius.

o *Vrgeri*. vt & supra eod. l. ij. & l. mandati. in fi. & ff. de solu. l. Stichũ. §. penult. & etiam post cõdemnationem: vt ff. eo. l. si fideiussores. §. idem respondit.

S *I vltra.*] CASVS. Mandauit de quinque mutuãdis: accepisti decem: non nisi in quinque tenebor. Vel dic aliter vt in glo.

p *Mandatorio.* mandauit de decem tibi mutuãdis: & me reddiderum scripsisti: tu quinque tantum accepisti. non teneor ex eo quod est mandatum, si vltra est numeratum. Et legitur plane tota, nisi in fine: quod ita verte, ex hoc quòd mandatum tuum est vltra numeratum: vel econtra pone: & finis legitur plane, & principium ita, si vltra hoc quod scripsisti te daturum, accepit, &c.

q *Daturũ*. i. redditurũ.

r *Numeratum est.* diligenter ergo, &c. vt. ff. man. l. diligenter. & l. rogatus. & institu. eodem. §. is qui exequitur.

R *Eos.*] CASVS. Creditor habet electionẽ quẽ velit cõuenire, an prin. an fideiussores: omnes: an vnũ in solidũ, vel omnes pro parte. si tamẽ vnũ cõuenerit, neq; exegerit, quia idoneus nõ est: nihilominus ad alium habebit regressum: cum

XX. Iidem AVGVSTI & CC. Aureliano.

SEntentia bonorum omnium i ademptionem continentek, rei dãnati principalis intercessores l eligendi creditori potestas non adimitur.

Conuenienti fideiussorem, debet ei cedere iura pignorum & hypothecæ: nec potest fideiussorem ad soluendum, cogere nisi primo actionibus ei cessit. hoc dicit. Vel sic: Sicut subuenitur creditori vt eligere possit fideiussores: ita subuenitur fideiussoribus, vt fiat pignorum cessio. Bald.

XXI. Iidem AVGVSTI & CC. Iuliano.

SIcut eligendi m fideiussores creditor n habet potestatẽ, ita intercessorem postulantem cedi sibi hypothecæ siue pignoris obligata iure, non prius ad solutionẽ (nisi mandata super hac re fuerit persecutio) cõuenit vrgeri o. S. XI. Kalendas Nouembr. AA. Conss.

Non potest teneri mandator vltra quàm principalis tenetur. Bald. Vel sic: Mandator non tenetur de numeratis vltra mandatum, nec etiam nisi de acceptis intra mandatum. Salyc.

XXII. Iidem AVGVSTI & CAESARES Hermiano.

SI vltra hoc quod accepit ea pro qua te mandatorio p nomine intercessisse commemoras, daturum q te scripsisti: præses prouinciæ ex hoc quod vltra mandatum tuum numeratum est r, à te nihil exigi patietur. S. XII. Kaléd. Maij. CC. Conss.

Electio creditori non nocet, siue in totum, siue pro parte fiat. Bal. Vel sic: Electio vnius de pluribus principaliter vel accessorie obligatis, non præiudicat quo minus contra alios agat creditor: nec vt illis non existentibus soluendo, reuertatur ad primum. hoc dicit visis glos. Vel sic, vt hæc litera sonat: Siue eligatur principalis, siue accessorius, non prohibetur creditor ad alium eorum accedere, nec ad electum reuerti. hoc dicit. & iste casus videtur mihi magis applaudere literæ. Etiam multa cõtraria cessabunt. Salyc.

XXIII. Iidem AA. & CC. Antipatro.

cum electione nullus eorum liberetur.

a *Reos principales.* scilicet debendi.

b *Eligere.* in solidum.

c *Non faciente.* propter inopiam.

d *Egevas primo.* scilicet in solidum.

e *Ad alium*. scilicet primum.

f *Reuerti*. aliis mihil habentibus.

g *Licet.* vt ff. de leg. j. l. si ex toto. & argumẽ. ff. de separatio. l. debitor. & ff. de pecu. l. & ancillarũ. §. illud. & l. quoties. §. fi creditor. & infra eod. l. fina. Sed contra supra de pactis. l. si creditores. Solu. vt ibi. Item contra supra eod. l. liberum. Solu. ibi post litem cõtestatam: ipsa lite pendente ante sententiam non potest redintegrare petitionẽ diuisam: sed post sententiam sic, si conuentus non potest satisfacere: vt hic. Vel ibi egit pro parte contra omnes animo diuidendi: hic autem cõtra vnum, & in solidum. Vel hic fuit deceptus conueniendo eum de cuius facultatibus amplius sperabat, quàm in his esset: ibi non errauit. argument. institu. quibus ma. non licet. §. in fraudem.

h F *Ideiussoris tenetur.* vt institu. eo. §. ij.

i *Si idem.* contingit eũdem idem sæpius debere.

k *Vtrisque.* scilicet fideiussori & reo.

l *Finita*. ne sit idem pro se obligatus, & ne duplex ciuilis sit in eodem, altera principalis, & altera accessoria: vt ff. de solu. l. hæres. §. ij. & plene dixi de hoc §. de pactis. l. debitori. & facit ff. de separa. l. debitor. in principio. Accursius.

P *Ignoribus.*] CASVS. Creditor si vendat pignus lege vel pacto, nec solidum consequatur: non obstante quòd pignus fuerat vsucaptum, si tamen erat res mobilis: vel præscriptum, si immobilis: conueniet fideiussorem in residuum debiti.

m *Distractis.* à creditore. & est plana. vel die à debitore creditore ignorante: aliàs teneretur creditor interpellare vsucapionem: vt argu. ff. de fun. do. l. si fundus. & ff. de neg. gest. l. atqui. §. cum me. Accursius.

S *Ancimus.*] CASVS. Promisi aliquẽ sistere in iudicio, qui deliquit: & si non sisterem, promisi centum nomine pœnæ. quando committatur stipulatio pœnalis, diligunt: aut fuit adiectum tempus sex mensium, aut maius, intra quod debuerum repræsentare. Primo casu, si intra sex menses nõ venerit, incido in pœnam: sed statim peti non poterit, sed dabitur mihi spacii adhuc sex mẽsium, intra quod si reum repræsentauero, liber or à pœna: quo elapso nec reo veniente soluam pœnam. Si vero post spacium sex mensium ab initio constitutum vellẽ reum defendere, possem: nisi esset adiectum pactum de reo non defendendo, vt si inciperem eum defendere, oporteret vt perseuerem vsque in finem, nec pendente lite reum repræsentando, essem à pœna liberatus, post secundum autem tempus mihi concessum omnino non à pœna essem liberatus. quod dictum est. locum habet in fideiussore, & eius hærede.

n *Sancimus.* loquitur hæc lex quando fideiussio fuit facta in scriptis: inferior lex, scilicet, si fideiussor, quando non interuenit scriptura. vel hæc loquitur quando quis principaliter promisit se exhibiturum alium. sequens quando ipse reus & alium fideiussorem dedit. vel secundum Ioan. vtraque lex loquitur quando quis promisit aliquem iudicio sisti. In quo ergo differunt? Potest dici quòd hæc in criminali, illi in ciuili. vel verius hic appositum est certum tempus: ibi non. præterea hic fuit certa pœna apposita: ibi non.

o *Tradat*. id est exhibeat. & hoc tempus arbitrio partium vel iudicis statuitur: vt ff. qui satisdare cogan. l. de die.

p *Pro eo inferat.* nomine pœnæ.

q *Sed competere*. non tamen efficaciter.

r *Prosligari.* id est exigi. sed contra supra de contrahenda & committen. stipulatione. l. magnam. & ff. de actionib. & obligationib. l. traiectitiæ. Solu. speciale in iudicis. sic & aliud supra de iudicijs l. properandum. in fine. & supra si totor vel curator. l. etiam. Item aliud. nam minor obligatur aliàs: vt supra de in integ. restitutio. mino. l. si curatorem. in iudicio non: vt ff. de re iudicata. l. acta. §. contra. Sic etiam in arbitris est speciale, nisi dies ab arbitro sit statuta: vt ff. de arbi. l. si cũ dies. §. fin. & l. seq. & l. Celsus.

Minor an possit & extra iudicium, & in iudicio obligari.

s *Possit.* commode. secus si casu fortuito fuit impeditus: quia tunc non tenetur ad pœnam: vt infra eod. §. fin autem & secundum. & facit supra eod. authen. præsente.

t *Constitutum est.* quid si minus? Respon. id solum duplicari: vt supra proxi. innuere videtur.

v *Et non pecunias.* id est pœnam, quæ tamen soluta non potest repeti: vt ff. de condic. inde. l. pœnæ. sed videtur non tam magnum tempus dari debere, sed paucos dies: vt ff. si quis cautionibus. l. & si post tres. quæ est contra. Solu. hęc corrigit. vel hęc in fideiussore dicit: illa in principali.

x *Reddere.* proprie & impropriè. & not. verbum semel positum, &c. vt ff. si cert. pet. l. certi condictio, in principio. Accursius Florentinus.

y *Hoc facere*. dum sex menses secundi tituli durant: quibus elapsis statim videtur exigi pœna: vt hic dicit: sed & tunc dantur pauci dies, intra quos potest mora purgari secũdum Azo. vt ff. si quis cau. l. & si post tres. vel ibi fuit certum tempus: hic non. Accursius.

Defensiua

a *Defensione.* id est sic dixit, soluam pœnam si non exhibeam, nec volo posse eum defendere.
b *Nisi intra.* quæ dicta sunt de pœna, vera sunt: nisi, &c.
c *Subtractus.* vt & arg. ff. ad Turpil. l. in senatusc. §. si propter mortē. & §. seq. & ff. de consti. pec. l. qui autem. §. sed & si quis & ff. qui satisda. cog. l. si decesserit. & ff. quod vi aut clam. l. si alius. §. est autem. sed arg. contra ff. de fur. l. inter omnes. in princip.
d *Commissa.* cum effectu.
e *Pro vtilitate.* scilicet hominum.

SI *fideiussor.*] CASVS. In ciuili causa promisit aliquem exhibere in iudicio: fideiuss. dedi pro eo quòd staret, aut fideiussio facta est in scriptis, aut nō primo casu in perpetuum teneor: secundo casu, elapsis duobus mēsibus liberor. Si vero coram tabellarijs promisi, an promissi in scriptis distinguitur, aut erat publica persona quæ conuenitur, aut priuata. primo casu in perpetuum teneor, perinde ac si scriptura interuenisset. secundo casu, nisi ad duos menses.

† *Nota. hic Saly. difficultatē excusare à pœna: de quo per Bart. & doct. tit. I. tontinunt. §. illud ff. de verbo. oblig.*

Reum exhibere pro mittens, quanto tēpore teneatur.

f *Si fideiussor.* qui reum exhibere promisit iudicio sisti, qui vtiq; non debet perpetuo teneri, & esse in suspenso: sed si quidem promisit sine scriptis, elapsis duobus mensibus liberatur, siue in causa publica, siue priuata: nisi in causa publica coram tabularijs hoc confessus est: tunc enim perpetuo tenetur, sicut & si scriptura interuenisset. Accursius.
g *Cautionē.* in scriptis.
h *Confessus est.* scilicet se fideiussisse. quæ confessio pro cautione habita in scriptis putabatur valere propter tabellionum præsentiam. Et not. hic argu. quòd si quis deprehenditur cum aliqua, & iurat se eā vitiasse: pro veritate accipitur. sic ff. de arbi. l. ne in arbitris. §. j. & ij. & iij. & ff. de dona. l. ex hac scriptura.
i *Fideiussione.* nam tūc elapsis duobus mensibus liberatur. Accur.
k *Liberari.* hoc ideo quia qui agit, promittit se litem contestaturum intra duos menses: vt ff. de lit. contesta. authen. libellum. secundum Azo. & H. quod nō placet: cum tēpore huius legis illa authen. non esset. Sed illa potest esse ratio, quia non debet esse diu in suspenso promissor: vt ff. de diuer. & tempo. præscript. l. si seruus. nec alterius negligentia debet esse damnosa. & ratio authēticæ ex hac l. colligitur: non hæc ex illa. Obtinet autem hoc nisi fideiusserit in scriptis, vel in publica causa in præsentia tabulariorum. tunc enim perpetuo tenetur. Vel saltem vsque ad triennium, quo durat instantia iudicij: vt ff. de iudi. l. properādum. §. j. Item lex superior videtur contra: quia vltra tenetur. sed ibi in scriptis, hic sine scriptis. Vel aliter differt, vt in eius princip. not. Vel ibi certū tempus apposītum fuit in fideiubendo: hic non. & hæc est bona.

Actionem monens, intra bimestre litem contestari debet.

l *Pro scriptura.* & sic perpetuo tenetur: vel intra triennium, vt dixi, nisi ante causa sit finita: quia ex tunc non tenetur: vt ff. de fideiuss. l. Græcè. §. & post litem.

G*Eneraliter.*] CASVS. Sicut creditor habet electionem an velit cōuenire reū, vel fideiussorē: ita creditor qui habet duos vel plures fideiussores, potest vnū ex fideiusso. cōuenire in solidū: & eo cōuento nō propter hoc erūt liberati alij, vel principalis, nisi in solidum satisfaciat conuentus. de hoc dicit Imperator quòd iussit legem generalem facere qua hoc cauetur: quia si cōtrahentes hoc agere possunt inter se, vt conuento vno nō propter hoc alius liberetur: multo magis potest per legem statui & definiri, ne tabellionum simplicitas præiudicet creditoribus. Vianus.

m *Statutum est.* vt & supra eodem. l. reos. Accursius.
n *Prospectum.* vt vnus alterius conuentione non liberetur.
o *Electione.* not. per electionem: sed si dixisset petitionem per partes, sic vt ff. eo. l. liberum.
p *Constituimus.* vt & ff. mand. l. si mandato Titij. §. Paulus respondit. Accursius.
q *Non concedentes.* immo videtur contra: vt ff. de duobus reis. l. ij. quæ est contra. Sol. ibi petijt animo nouandi: vel ibi petijt, & habuit. Accursius.
r *Si enim.* Not. sic instit. de leg. fu. ca. toll. & ff. de pactis. l. pactū. §. j. & ff. de rei vxo. act. l. j. §. j. Accursius.

XXVII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

SI fideiussor f nullam quidē cautionem g faciat, ostendēs se fideiussorē extitisse, præsentibus autem tabularijs hoc confessus est, h quòd in fide sua eum suscepit: dubitabatur à Palæstina aduocatione, vtrūne post duos menses liberetur, quasi sine scriptis fideiussione i facta, secundum generalia edicta sublimissimæ prætorianæ sedis: an, vtpote scriptura interueniente, teneatur. ¶ Et diuisio alia introducebatur, si idem iuris esse debeat tam in publicis causis, quàm in priuatis. ¶ Sācimus itaque, nisi confessio literis exposita fuerit à fideiussoribus ex repræsentatione personarum, licet attestatio super hoc processerit, attamen adhuc sine scriptis esse fideiusionem, videlicet in causis priuatis existimari: & duobus mēsibus effluentibus, ab huiusmodi nexu fideiussores liberari: k nisi in tēpus certum data est fideiusio. Tunc enim in tantum eam extendi, in quantum etiam attestatio fuerit expressa. ¶ Sinautem in publica causa necessitas interueniat, tunc omnimodo attestationē pro scriptura l haberi. Multis etenim priuilegijs propter publicas necessitates publico iuri præstitis, non ab re est & nos huiusmodi prærogatiuam ei condonare. Dat. XII. Kal. Mart. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC.

Fideiussor de iudicio sisti, si non est inde cōfecta scriptura fideiussionis, licet postea appareat confessio in scriptis, non tenetur: nisi intra duos menses lis initietur: et hoc est in causa priuata, sed in causa publica perpetuo tenetur. Bald. Vel sic: Promittens alium exhibere vel sistere in iudicio sine scriptis, liberatur per lapsum duorum mensium quibus actor negligens fuit. Et in causa publica promissio intelligitur in dubio facta in scriptis. secus in causa priuata. Salycetus.

Contestatio facta contra alterum principaliter vel accessoriè obligatum, non liberat alterum. Et illud quod cotidie consueuit apponi in instrumentis, debet haberi pro apposito. Bald. Vel sic: Electo vno de fideiussoribus vel mandatoribus, non liberatur alter: nec vens principalis similiter: nec electo vno de reis principalibus, liberatur alius correus, nec fideiussores vel pignora: & quod potest fieri per pactum, potest fieri per legem. Salyc.

XXVIII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

GEneraliter sancimus, quē admodum in mandatoribus statutū est, m vt contestatione contra vnum ex his facta, alter non libereturr: ita & in fideiussoribus obseruari. ¶ Inuenimus etenim & in fideiussorū cautionibus plerūque ex pacto huiusmodi causæ esse prospectum. n & ideo generali lege sancimus, nullo modo electione o vnius ex fideiussoribus vel ipsius rei alterū liberari: vel ipsum reum fideiussoribus, vel vno ex his electo, liberationem mereri, nisi satisfiat creditori: sed manere ius integrum, donec in solidum ei pecuniæ persoluātur, vel alio modo satis ei fiat. ¶ Idemque in duobus reis promittēdi constituimus, p ex vnius rei electione præiudiciū creditori aduersus alium fieri non concedentes: q sed remanere & ipsi creditori actiones integras, & personales, & hypothecarias, donec per omnia ei satisfiat. Si enim r pactis cōuentis hoc fieri cōceditur, & in vsu cotidiano semper hoc versari

Simplic-

Interij sim plicitate non nocet consentientibus. Estimatio.

a *Simplicitas.* Nota argu. per tabellionis simplicitatem non fieri præiudicium contrahentibus.

DE NOVATIONIBVS ET delegationibus.

Quia suprādictæ obligationes nouantur & delegātur: ideo de hoc dicit. Vel sic: diximus de obligationibus quæ nascuntur ex stipulationibus. Sed quia obligationes sic soluuntur per stipulationes, sicut & contrahuntur: ideo ponit de nouationibus & delegationibus. Azo.

Delegatio duobus non fit.

DElegatio.] CASVS. Debebas mihi decem, & ego Titio decem: te inuitum Titio non possum delegare: sed ius quod habeo aduersus eum, te inuito & ignorante vendere possum, vel dare, non delegare in solutum: quia in delegatione necesse est vt creditor stipuletur, & debitor promittat: in qua stipulatione necessarius est consensus: in venditione non est necessaria debitoris responsio. Viuianus.

b *Consentiente.* nunquid tenetur consentire? Videtur distinguendum vt in marito. ff. solu. matrimon. l. ij. in prin. quæ est contra, maxime quia malitijs, &c. vt ff. de rei vindic. l. in fundo. Sed dic speciale ibi in dote, sicut & alia multa sunt in ea specialia. hic ergo non potest cogi ad consentiēdum: vt j. eod. l. nec creditoris. Accursius.

c *Promittēte.* hoc quādo fit per stipulationem, fit etiam & per lit. contesta. vt ff. eodem. l. delegare. j. §. fina. Accursius.

d *Solet.* vt & supra de hære. vend. l. nominis. & ff. de hęre. vend. l. nomina. Item donari: vt infra de dona. l. ij. Item obligari: vt supra quæ res pig. obligari possunt. l. nomen. Sed econtra debitor creditorem ad recipiendum cogere non potest: vt infra tit. j. l. eum à quo. Sed quare delegatio demum volente, sed cessio contra inuitum fit? Respon. quia cum delegatio fit per stipulationem: ergo per consensum debitoris fieri debet: vt ff. de pactis. l. j. §. conuentionis, & j. eo. l. nec creditoris. Accursius.

Cessio & delegatio differunt.

EX *contractu.*] CASVS. Si delegaui debitorem meum creditori meo, & creditor animo nouandi stipulatus fuerit, non poterit amodo eum conuenire.

e *Dirigitur.* contra debitorem.
f *Rite facta.* pro debitore.
g *Euanuit.* fuit ergo actum vt fieret nouatio. aliàs remanet prima, & secunda accedit: vt infra eod. l. fin. quandoque tamen tacite agitur vt fiat nouatio. Quid enim si idem à te pluribus nundinis stipuler faciendo noua instrumenta, & conueniendo de reddendis primis instrumentis? Certe non agam ex omnibus. arg. ff. de præto. stipul. l. pen. olim autem fieri semper præsumebatur: vt instit. quibus modis tol. obliga. §. præterea. & ff. de præscrip. verb. l. ob eam causam.

SI *delegatio.*] CASVS. Si mādaui creditori meo actionem aduersus debitorē meū, & creditor negligens fuerit in petendo, & timebam ne debitor fiat inhabilis: an non obstāte aspicimus: quare non ipsa legis auctoritate hoc permittatur, vt nec simplicitas a suscipientium contractus ex quacunque causa posit ius creditoris mutilare? Dat. XV. Kalē. Nouemb. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC.

TITVLVS XLII.

DE NOVATIONIBVS & delegationibus.

Delegatio inuito debitore fieri non potest: sed inuitum cessio potest fieri eo inuito. Bald. Vel sic: Delegatio debitoris non potest fieri nisi eo consentiente: venditio verò nominis sic. Bart. & Salyc.

I. Imp. ALEXANDER A. Timotheo.

DElegatio debiti, nisi consentiente b & stipulanti promittente c debitore, iure perfici non potest. ¶ Nominis autem venditio & ignorante vel inuito eo aduersus quem actiones mandantur, contrahi solet. d PP. V. Id. Februar. Maximo. II. & Æliano Conss.

Delegans facta delegatione contra delegatum, non retinet ius agendi. Bald. Vel sic: Ex delegatione animo nouandi facta, tollitur prior obligatio. Salycetus.

II. Imp. GORDIANVS A. Firmino.

EX contractu pecuniæ creditæ actio inefficax dirigitur, e si delegatione personæ rite facta, f iure nouationis vetustior contractus euanuit. g PP. Kalend. Septembr. Pio & Pontiano Conss.

Delegatio non est sine nouatione.

Cedens iura, nihilo minus apud se retinet directam actionem quæ experiri potest: nisi in tribus casibus. Primo, si cessionarius esset litem contestatus. Secundo, si cessionarius partem debiti suscepisset. Tertio, si cessionarius certiorato debitore denunciauerit ei ne solueret cedenti. hoc dicit secūdum Bald. Vel sic: Cessio actionum non liberat debitorem: ideo cedenti potest solui: præterquam in tribus casibus hic positis. Delegatio verò solemniter facta, debitorem liberat: & ipsum nouo creditori obligat. Salycetus.

III. Idem A. Mutiano.

SI delegatio non est interposita h debitoris tui, ac propterea actiones apud te remanserunt: quanuis creditori tuo aduersus eum solutionis causa mandaueris i actiones, tamen antequam lis contestetur, vel aliquid ex debito accipiat, vel debitori tuo denunciauerit, k exigere l à debitore tuo debitam quantitatem non vetaris, & eo modo m tui creditoris exactionem contra eum inhibere. ¶ Quòd si delegatione facta, iure nouationis tu liberatus es, frustra vereris ne eo quòd quasi à cliente n suo non faciat exactionem, ad te periculum redundet: cum per verborum obligationem voluntate nouationis interposita, à debito liberatus sis. PP. V. Id. Iun. Gordiano A. & Auiola Conss.

Procurator constitutus ad exigendum, non potest remittere non exacta, nisi habeat generale mandatum cum libera. Bal. Vel sic: Procurator simpliciter factus ad exigendum, habet potestatem recipiendi, non nouandi, vel aliter liberandi. Salyc.

Actionem directam habens, si concurrat cum habente vtilem ad agendū, vter præferetur.

de procura. l. in causæ. in fin. Item habet ex lege: vnde priuatus ei auferre nullo modo potest: vt in authen. de nupt. §. sed hæc quidem. collatio. iiij. & in auth. de consulibus. Sed contra dico per legem istam quæ admittit mandantem: nisi alius sit primo litem contestatus, sed non est ante, qui cum eo venit: vt ff. de dona. inter virū & vxo. l. cum hic status. §. si ambo. Item not. actionem remanere apud mandantem: vt hic, & supra mand. l. si pater. & est ratio: quia incorporalia non separantur facile vt corporalia: vt ff. pro socio. l. ij. & de pecu. l. quis ergo. & l. si Sticho. Cessa ergo vel mandata actio, est eius qui cessit. est tamen eius cui est cessa quo ad vtilitatem: inde est quòd in rem suam dicitur procurator.

m *Et eo modo.* scilicet exigendo. Vel, id est demum exactione facta. Primum videtur verius: sed videtur solum denunciando: vt ff. de solu. l. aliud. sed ibi non cesserat, sed tantum solui promiserat.
n *A cliente.* id est debitore olim tuo. ideo sic dictus: quia qui accipit mutuum, seruus est, &c. Vel quia in aliqua causa præstabat ei patrocinium.

NON *abstulit.*] CASVS. Procurator tuus exegit à debitore tuo pecuniam, & pro parte eum liberauit stipulando: & postea accepto ferendo: an præiudicare tibi poterit, quæritur? Et dicitur quòd non, Viuianus.

Procurator

a *Procurator tuus.* quia non habebat generale mandatum, & liberam administrationem.

b *Liberauit.* stipulatione facta animo nouãdi, & acceptilatione secuta, vt sic faciat ad titulum: nec liberã administrationẽ habebat hic procurator: vt & ſ. de procurato. l. si procurator. & ſ. de trãſactio. l. transactionis placitum. & ff. de pactis. l. ſed ſi tantum. & de procura. l. procurator torum. aliàs ſecus: vt ff. eod. l. nouare poſſumus. in fi. & de procurator. l. procurator cui. quæ ſunt contra. Accur.

SI pater.] CASVS. Mutuaui Alexãdro decem: ea ſtipulatus ſum à patre tuo animo nouandi. ſi patri tuo Alexander non ſatisfaciat: tibi qui ei ſucceſſiſti ſoluere tenetur id, in quo liberatur Alexander à me. Viuia.

c *Creditori.* ſcilicet Alexãdri, cui animo nouandi pro Alexandro promiſit pater tuus. Accurſius.

d *Suſcepto.* per creditorem, ſecundum Azo. id eſt, Alexander promiſit patri tuo: vel eius mãdato pater tuus pro miſit. Accurſius.

e *Ei.* ſ. patri tuo.

f *Negatur.* idem habes ff. de condictio. cauſa da. l. ſi donaturus. §. ſi quis. & ff. de exceptio. doli. l. pure. §. ſi eum. & ff. eo. ſi quis delegauerit. & l. nouatio autem. Accurſius.

NEc creditoris.] CASVS. Debitorẽ meum inuitum, nec etiã creditori meo delegare poſſum, cum per ſtipulationem fiat delegatio: vt §. eodẽ. l. j. Viuianus.

g *Delegari.* id eſt cum fiat per ſtipulationem: vt §. eod. l. j. Accur.

SI ſoluere.] CASVS. Si debitor meus Eucarpũ mihi delegauit, & Eucarpus pro debitore ſe ſoluturum conſtituit: an eum conuenire potero, quæritur? Et reſpond. quòd ſic. Si vero non cõſtituit, nec delegatus fuit: dimiſſo debitore meo ſine obligatione Eucarpum conuenire non potero. Viuianus.

h *Eucarpus.* debitor tui debitoris.

i *Conſtituit.* ſcilicet pro debitore tuo.

k *Eum.* ſcilicet Eucarpum debitorem tui debitoris.

l *Pro chirographario,* ſecus ſi debitor tuus obligauit omnia bona, vel ſaltem illud nomen: vt ff. de ping. act. l. ſi cõuenerit. in prin. & ff. de pigno. l. grege. §. ij. Item hoc eſt verũ, niſi poſt miſſionẽ ex cauſa iudicati aliis rebus deficientibus: vt §. quando fiſcus vel priua. lxij. & ff. de re iudica. à diuo. §. j.

NOuationem.] CASVS. Olim ſi aliquis tenebatur mihi ad centum, & de ea quantitate aliquid detrahebatur, vel conditionale debitum fieret pure, cuius fiebat nouatio, prima obligatio euanuit. hodie non aliter fit nouatio, niſi hoc expreſſe agatur: nec euaneſcit prior obligatio, niſi expreſſe & ſpecialiter remittatur. Viuianus.

m *Nihil.* vt inſtit. quib. mod. tol. ob.

IIII. Idem A. Stratonico.

NOn abſtulit tibi procurator tuus [a] actionem, ſi cũ ei mandaſſes exactionem pecuniæ, quam hi tibi debebant cõtra quos ſupplicas, parte acceptã, de reliquo eos liberauit: [b] cum neque contra voluntatem tuam nouationem facere, neque in eo quod non ſoluebatur, eos liberare potuerit. PP. Idib. Nouemb. Gordiano A. & Auiola Conss.

Qui alterius obligationem ſub ſtipulatione ſuſcepit, & is pro quo ſtipulationem ſuſcepit, non ſoluat: nec eum conſerueti indemnem: ipſe ſoluere cogitur hoc dicit. Vel ſic: Non debet quis mihi fidem rumpere, licet ſibi rumpatur aballio. Bald.

V. Impp. DIOCLET. & MAXIMIANA. A. & CC. Septimiæ.

SI pater tuus cui te ſucceſſiſſe propoſiis, creditori [c] pro Alexãdro ſuſcepto [d] nomine certã pecuniã ſtipulanti ſpopõdit: licet per improbitatem Alexander ei [e] ſatis nõ fecit, tamẽ ſummæ promiſſę nimis improbè ſolutio negatur. [f] S. II. Id. April. Sirmij CC. Conss.

Etiam creditori creditoris debitor inuitus non delegatur. Bald.

VI. Iidem AVGVSTI & CAESARES. Dertiparo.

NEc creditoris creditori quiſquam inuitus delegari poteſt. S. XII. kal. Nouemb. Doroſtoli. C C. Conss.

Aduerſus debitorẽ debitoris nemo agit, niſi ſit ſibi delegatus: vel niſi cõſtituerit ſe ſoluturũ. hoc d. it. Vel ſic: Perſonalis actio non ſequitur debitorem debitoris. Bald.

VII. Iidem AA. & CC Zoilo.

SI ſoluere tibi pecuniã delegatus Eucarpus [h] dare ſpopondit, vel debitũ conſtituit, [i] ſuo nomine cõueniri poteſt: alioqui aduerſus eum [k] experiri pro chirographario [l] debitore tuo fruſtra conaris. S. VII. Kal. Ianua. CC. Conss.

Obligatio per obligationem non nouatur, etiam ſi noua perſona interueniat: vel obligationi aliquid addatur, vel detrahatur. vnde naturalibus verbis, id eſt expreſſis, debet fieri nouatio: non per ſubauditum ſeu extrinſecum verbis ipſis intellectum. Vel ſic: Olim fiebat nouatio noua perſona interueniente, addita vel mutata quantitate: hodie non ſic, niſi hoc agatur expreſſe. Baldus.

VIII. Imp. IVSTINIANVS A. ad Senatum.

NOuationũ nocentia corrigẽtes volumina, & veteris iuris ambiguitates reſecantes, ſancimus: ſi quis vel aliam perſonã adhibuerit, vel mutauerit, vel pignus acceperit, vel quãtitatem augendam vel minuendam eſſe crediderit, vel conditionem ſeu tempus addiderit, vel detraxerit, vel cautionem minorem acceperit, vel aliquid fecerit ex quo veteris iuris conditores introducebant nouationes: nihil [m] penitus prioris cautelæ innouari, ſed anteriora ſtare, & poſteriora incrementum illis accedere: niſi ipſi ſpecialiter remiſerint quidem priorem obligationem, & hoc expreſſerint, †quòd ſecundã magis pro anterioribus elegerint. ¶ Et generaliter definimus, voluntate [n] ſolum eſſe, non lege [o] nouandum: & ſi non [p] verbis exprimatur, vt ſine nouatione (quod [q] ſolito vocabulo ἄνευ καινότητος & † Græci dicunt) cauſa proce dat. hoc enim [r] naturalibus [s] ineſſe rebus volumus, & non verbis extrinſecus ſuperuenire. Dat. XI. Kal. Augu. Conſtantinopoli, Lampadio & Oreſte VV. CC. Coss.

TITVLVS XLIII. DE SOLVTIONIBVS & liberationibus.

Debitor ex pluribus cauſis, poteſt eligere tempore ſolutionis in quam cauſam ſoluat. & ſi ipſe non eligit, poteſt eligere creditor in quam cauſam accipiat: & ſi neutro eligit, lex præſumit electionem in anteriorem cauſam: & ſi eſt debitum vſurarium: prius in vſuras, deinde in ſortem. Bald. & Saly.

Dixit de vno modo tollendi obligationem, ſcilicet per ſolutionem, qua tollitur omnis obligatio: vt inſt. it. quib. mod. tol. obliga. in princ. Et poteſt dici ſolutio verũ, liberatio perſonarum, nam per ſolutionem ſequitur liberatio, & ſic de ea ſubjicit. Vel dicit de ſolutionibus rerum, & liberationibus, ſcilicet aliis quàm per ſolutionem. licet largo modo omnis liberatio dicatur ſolutio: vt ff. eod. l. ſolutionis verbum.

IN poteſtate.] CASVS. Si teneat tibi ad plures ſummas ex pluribus cauſis, puta ad decẽ ex cauſa vẽditiõis, ad alia decẽ cauſa mutui, ad decẽ cauſa locationis, & ſolui tibi decẽ: in electione mea eſt in quã cauſam velim ea eſſe ſoluta. ſi nõ elegero, tua

Continuatio.

a *Tempore ſolutionis* id eſt in ipſa ſolutione, vel parũ ante, vel parum poſt: vt §. de vſur. l. ſi vſuras. nã rei meæ dicere poſſum

ro, tua erit electio. & ſi tu non elegeris, nec expreſſeris in quam cauſam velis accipere, nec ego: tunc primo cõuertuntur ad decem in vſuras: deinde in ſortem. Viuianus.

b *Conuertitur.* debet tamen eligere in grauius debitum: & incontinẽti eligit vterque, nõ ex interuallo, vt ſic vel creditori ſit liberũ non accipere, vel debitori non dare: cum alter nõ admittat legẽ ſolutionis quæ alteri placet: vt ff. eod. l. j. §. ſi. & l. ij. & iij. in prin. & quæ ſic cauſa grauior habes. ff. eo. l. j. & iiij. & v. & l. ſi quid ex famoſa. & l. cũ ex pluribus.

c *Expreſſit.* vel expreſſit creditor, ſed ex interuallo: vt ff. eo. l. cæterum, in princip.

d *In vſuras.* debitas per ſtipulationem, non nudo pacto: vt ff. eod. l. in his. §. eidem autem. Sed aliud in precio ex pignore redacto, quod etiam in naturale debitum poteſt eligi, vel vſuras naturaliter tantum debitas: vt ff. eod. l. Paulus. ij. §. j. & ff. de pig. actio. l. cũ & ſortis. Quid autẽ ſi pacto tãtum debeantur, vtrum actũ eſt vt pignus pro eis teneatur? Dic ſecundũ H. idẽ quod ſi debeãtur per ſtipulationẽ, ſiue ſoluãtur, ſiue pignus diſtrahatur. & ſic intellige. ff. e. l. Paulus. ij §. j. & ita eſt idẽ ſecundũ eum in debitore ſoluẽte, & creditore pignus diſtrahente: cum in vtroque caſu in ciuile & naturale debitum, vel naturale tãtum, pro quo tenetur pignus ex conuentione retineri poſſit: non illud naturale pro quo pignus nõ tenetur. Cui videtur cõtra l. illa Paulus. vbi dicit aliã eſſe cauſam debitoris ſoluentis: aliã creditoris diſtrahentis. Sed poteſt dici aliam eſſe in hoc, quia debitor ſoluens poteſt eligere cauſam in quam ſoluit. Sed ſi creditor diſtrahit, ſecus: etiam licẽtia ſibi à debitore denegata. Item ſi primo accipitur in vſuras, ergo nõ accipitur in grauiorem cauſam. Sed reſpon. vt diximus. §. de vſur. l. vſuras.

Creditor ſi ſolutionem recipiat, & non exprimatur in quam cauſam, de qua intelligitur.

e *In ſortem.* grauiorem ſcilicet: vt ff. eo. l. cæterũ. §. ſi. & l. magis. & l. in his. Sed ſeũcdum H. nihil videtur referre an hoc eligat creditor. an taceat: cũ vtroq; caſu in duriorem cauſam fiat electio. Sed Io. dicit, quod tũc prodeſt electio, quãdo ſunt equaliter graues. nã ſi nõ eligat, intelligitur antiquior: vt d. l. in his. §. j. ſed ſi eligat, etiã in nouã de qua forte nõ erãt ei probationes, ſicut de prima, valet electio. ſed hoc nõ placet: quia non ſic faceret vt ſuũ negociũ: quod debet facere: vt ff. eo. l. i. §. penul. Alij dicũt prodeſſe in hoc, quia vbi ſunt plures æque graues, & non eligit, cedit in vnam quãque pro rata: vt ff. e. l. illud. ſed vbi eligit, poteſt in vnam eligere. Sed tu dic etiã ſi in leuiorem eligat, poteſt: ſi modo ſic in re ſua faceret. Et ſi dicas quòd videtur in grauiorem eligere: hoc verum eſt, quia ſic verisimile eſt. poſſet eſſe tamen contrarium: quia forte talis eſt perſona.

Soluẽs ma numiſſo, eam liberetur.

LIberari.] CASVS. Fiſcus habebat duas ſtationes, vnam accepi mutuo, & fideiuſſores dedi. alia ſtatio tenebatur mihi in centum: & ita fui debitor fiſci ex vna parte, & creditor ex alia. deceſſi, & ſucceſſit fiſcus: an fideiuſſores liberẽtur, quæritur? Et dicitur quòd ſic. Viuianus.

f *Liberari.* habet fiſcus duas ſtationes; quarũ vni Titius eſt debitor in decẽ cum fideiuſſore, alteri eſt creditor in alijs decem. ſi fiſcus ſuccedit illi Titio: extinguitur hinc inde debitum per confuſionẽ: & ita fideiuſſores quos dederat Titius illi ſtationi cui erat debitor, ipſo iure liberati ſunt: non autem hic Titius viuens poſſet compenſare, ſi adfiſco conueniretur: vt §. de compen. l. j.

Caſus.

g *Debitori.* eidem.

h *In tua perſona,* fideiuſſori loquitur.

i *Procuratores mei.* ſcilicet Cæſaris, qui reddunt ius inter ſiſcum & priuatum: vt §. ſi aduerſ. fiſc. l. ij. in fin. ſed certe immo videtur ſi-nonſit inter deiuſſores teneri: vt ff. *fiſcum &* de eui. l. ſi ei. §. j. in fin. quæ eſt contra. Solut. ibi loquitur de fideiuſſoribus primi contractus, nõ eius cuius obligatio erat extincta per ſucceſſionem.

Procurator Cæſaris concedere immo videtur ſi-nonſit inter priuatum.

STitium ſeruus.] CASVS. Accepi decem mutuo à ſeruo tuo, qui habebat adminiſtrationem peculij tãtum. antequam ſcirem peculium fuiſſe ei ademptum, ſolui. nũquid ſum liberatus? Dicitur quòd ſic. Viuia.

k *Liberatus es.* in primo caſu ipſo iure: in ſecundo per exceptionẽ: & ſic verbũ ſemel poſitum, diuerſimode ponitur. ſic ff. ſi cer pet. l. certi condictio. in prin. ſecundum Azo. Sed ſi manumiſſo ſoluatur: aut ex cõtractu domi-

numiſſo, eam liberetur.

NVlla tibi aduerſus creditorem alienũ actio [o] poteſt? eo quòd ei debitam quantitatẽ offerens, ius obligationis in te trãſferri deſideras: cùm ab eo te nomen cõparaſſe non ſuggeras: P licet ſolutione ab alio facta nomine debitoris, euaneſcere ſoleat obli-

Soluẽs ma numiſſo, eam liberetur.

cuniam, eique ante ademptum peculium, vel prius quàm ademptum cognoſceres, eam exſoluiſti: ea ſolutione liberatus es [k] PP. V. kalend. Octobr. Pio & Pontiano Coss.

Siue ſoluatur creditori, ſiue alij eius mãdato, liberatur ſoluens, licet inſtrumenta penes creditorem remanent non inciſa, nec cancellata. Bald. Vel ſic: Obligatio extincta ſolutioni, non reſuſcitatur mãdantis morte ſuperueniente ante inſtrumenta reddita debitori. Salycetus.

IIII. Idem A. Rufinæ.

NIhil intereſt, vtrũ creditori mutuã pecuniã ſolueris, an ex eius volũtate ſeruo numeraueris, [l] Nec enim ex eo quòd creditor conceſſit in fatum prius quàm inſtrumenta redderet, euacuatę [m] obligationis vires reparari queunt. [n] PP. II. Id. Octob. Pio & Pontiano Coss.

Extraneus ſoluens creditori, non poteſt per hoc eum cogere ad iura cedenda: niſi emerit nomen debitoris: licet quicquid ſoluat pro debitore, eum liberet. Baldus. Vel ſic: Non poteſt quis compellere alienũ creditorem, vt ſibi cedat actionem contra eius debitorem. Salycetus.

V. Imp. A. Celſo.

NVlla tibi aduerſus creditorem alienũ actio ſupereſt [o] eo quòd ei debitam quantitatẽ offerens, ius obligationis in te trãſferri deſideras: cùm ab eo te nomen cõparaſſe non ſuggeras: P licet ſolutione ab alio facta nomine debitoris, euaneſcere ſoleat obligationis vires reparari queunt. [p] PP. II. Id. Octob. Pio & Pontiano Coss.

Siue ſoluatur creditori, ſiue alij eius mãdato, liberatur ſoluens, licet inſtrumenta penes creditorem remanent non inciſa, nec cancellata. Bald. Vel ſic: Obligatio extincta ſolutioni, non reſuſcitatur mãdantis morte ſuperueniente ante inſtrumenta reddita debitori. Salycetus.

IIII. Idem A. Rufinæ.

NIhil intereſt, vtrũ creditori mutuã pecuniã ſolueris, an ex eius volũtate ſeruo numeraueris, [l] Nec enim ex eo quòd creditor conceſſit in fatum prius quàm inſtrumenta redderet, euacuatę [m] obligationis vires reparari queunt. [n] PP. II. Id. Octob. Pio & Pontiano Coss.

Extraneus ſoluens creditori, non poteſt per hoc eum cogere ad iura cedenda: niſi emerit nomen debitoris: licet quicquid ſoluat pro debitore, eum liberet. Baldus. Vel ſic: Non poteſt quis compellere alienũ creditorem, vt ſibi cedat actionem contra eius debitorem. Salycetus.

V. Imp. A. Celſo.

NVlla tibi aduerſus creditorem alienũ actio ſupereſt [o] eo quòd ei debitam quantitatẽ offerens, ius obligationis in te trãſferri deſideras: cùm ab eo te nomen cõparaſſe non ſuggeras: P licet ſolutione ab alio facta nomine debitoris, euaneſcere ſoleat obli-

Soluẽs ma numiſſo, eam liberetur.

cuniam, eique ante ademptum peculium, vel prius quàm ademptum cognoſceres, eam exſoluiſti: ea ſolutione liberatus es [k] PP. V. kalend. Octobr

Sinter.] CASVS. Si pater tuus à debitore tuo partẽ debiti accepit, partẽ accepto tulit, vel animo donandi remiserit: pro residuo debitorem poteris conuenire. Viuianus.

a *Transactio*, scilicet simplex, quæ fit nudo pacto.

b *Caoit*. per errorem.

c *Acceptilationem*. id est transactionem, quæ fit per Aquilianam stipulationem & acceptilationem: nam duobus modis fit: vt supra de transact. l. vt responsum.

Debitũ remittens donare videtur.

d *Nec donationis*. Debiti enim remissio, est donatio: vnde non valet inter virum & vxorem: vt ff. de donat. inter virum & vxorem. l.iij.§.f. iendum, & l. si sponsus.§. si vxor viri.

e *Exuberantis*. id est residui.

f *Competit*. fuit ergo prædicta confessio de toto per errorem, credens totum sibi solutum: vt supra de transactio. l. si quidem. vel spe futuræ solutionis: vt infra eod. l. interest. & facit supra de exceptio. l. si ex maiore. & hoc probatur, aliàs præsumerentur omnia solemniter facta, sicut & in obligando: vt instit. de fideiussio.§. fina.

Ius.] CASVS. Tenebaris mihi in decem, & ego tibi in alijs decem: admissa compensatione hinc inde, quasi solutione facta, non currunt vsuræ. Viuianus.

g *Manifestum est*. siue ex vna parte tantum currebat vsura, siue ex vtraque: vt ff. de compens. l. cum alter. & l. idem. & supra de compensa. l. si constat. Item not. ex eo quod dicit, compensario, excludit quòd videtur compensatio fieri ipso iure, etiam non opposita. quod non placet: vt no. supra de compensa l. si constat.

†Ista. l. reputatur sin gu. secundũ Lud. de Ro. insing. suis, singula. 71.

Suras.] CASVS. Promisisti mihi decẽ, & promisi me soluturum vsuras Bonon. vis me compellere vt soluam Mutinæ: nunquid potes? Dicitur quòd non: & sic est promittere, in litera. aliàs est recipere: & tunc dic, quòd debitor non potest compellere creditorem alibi recipere solutionem, quàm vbi promisit, si habeat pactum. facit. ff. de eo quod certo loco. l. si qui. Viuianus.

h *Quotannis*. id est. singulis annis.

i *In vrbe*. Romana per excellẽtiam: vt instit. de iure natu.§. sed ius quidem.

k *Numerandæ sunt*. scilicet ex forma contractus.

Soluere pro mittens in vno loco, an cõpelli possit promittere in alio loco.

l *Promittere*. quidã libri habent promittere. & tũc dic quòd ratio exempli non permittit debitorem cõpelli alio loco promittere eas dependi, quàm in quo promisit. & hoc nisi ex iusta causa: vt quia creditori Romam venire non liceat: vt quia est infamatus. vel relagatus ab vrbe: vt ff. de excusa. tuto. l. sed & milites.§. sed ignominia. & ff. soluto matrimonio. l. si cũ dotẽ.§. si pater. & ff. de re milita. l. milites. ij.§. missionũ. Vel quia erat patronus, cui debebatur, & quantitas parua: vt argu. ff. de oper. liber. l. quod nisi.§. fina. & l. sequẽ. & arg. ff. de re iudica. l. ij. Vel si æqualiter ille locus distat, & nihil nocet debitori: vt ff. soluto matrimo. l. ij. Itẽ potest esse causa iusta, vt dicũt quidã, si promiserat Romæ minores se soluturũ: quas si nõ solueret, se maiores soluturum promiserat. Nam alibi poterit compelli promittere maiores. vt æstimetur maioritas in eo quod alio loco erit soluturus, cũ & loco plus soluatur: vt instit. de actio.§. loco. sed licet nõ cõpellatur regulariter alibi promittere: compellitur tamẽ alibi persoluere, si in loco destinato non soluat: vt ff. de eo quod certo loco. l. j. & ij. in principio. Alij libri habent permittere: & tunc lege in debitore quòd non potest creditorem compellere alibi recipere solutionem. & pro hoc. ff. de eo quod certa loco l. is qui. Sed contra hunc casum in eodem titu. de eo quod certo loco. l. iij. §. & generaliter. vbi dicit reum habere electionem vbi soluat. Sed dic verum esse, cũ in altero duorum locorum, quæ erant ibi nominata. Cõtra. ff. de verborum obligatio. l. continuus.§. cum ita. vbi dicit quòd vbique potest soluere. Sed dic, verum est volente stipulatore. vel ibi locus erat positus gratia rei: & sic potest soluere vbique: vbi tamen stipulator habeat domicilium.

†Aliàs, deferri.

m *Dependi*. id est solui.

Adde tu hic, quòd si creditor nõ sit in loco destinato solutionis paratus ad recipiendũ debitum, debitor nõ ob hoc tenetur in mor. Bal. in ar. bri. j. de cõ sti pe & in l. item illa, et ibi. Bar. ff. eo titulo.

Obsignatione.] CASVS. Per oblationem debiti & consignationem publice factã, si creditor non vult oblatum recipere, liberatur debitor, si deponit eo loco quo pecunia debebatur. Viuianus.

n *Obsignatione*. depositione, & oblatione facta præsentibus testibus: vt supra de vsur. l. acceptam.

o *Totius*. non partis, nisi hoc conuẽtum est: vt ff. de vsuris. l. tutor.§. Lucius, vel nisi debitum non sit liquidum: vt ff. si certum petatur. l. quidam. vel nisi in pecunia pro libertate danda: vt ff. de statulibe. l. cum hęres.§. penult. Accursius.

p *Contingere*. ipso iure: vt ff. depositi. l. j.§. si pecunia. ver. satisfactione. & argu. ff. manda. l. qui mutuã.§. j. & ff. de vsur. l. debitor. Alij dicũt per exceptionẽ: & pro eis est supra de vsur. l. acceptam. in fi. vbi dicit conuertendo eam in vsus suos iterum agi. quod non fieret, si esset extincta per consignationem. sed dic vt ibi. Itẽ contra in eodem titu. l. ex prædijs. sed dic vt ibi.

q *Eo loco*. Sic ergo nota cõgruo loco fieri debere oblationẽ: vt ff. de vsuris. l. mora. & ff. de solu. l. si soluturus. & de verb. obliga. l. qui Romæ. Sed quid si alius nõ debitor offerat, consignet, & deponat? Videtur quòd non cõtingat liberatio: vt ff. quæ in frau. credi. l. ait prætor.§. illud. Sed arg. contra instituquib. modis toll obliga. in prin. & ff. de nego gest. l. soluẽdo.

r *Solutio*. id est depositio prædicta, quę solutionis loco habetur: vt ff. eo. l. satisfactio. Vel puncta post hanc dictionem solutio, & dic, celebrata scilicet depositio.

s *Celebrata*. depositio secundum vltimam expositionem.

Successores.] CASVS. Debes mihi decem, mancipiũ mihi in solutum dedisti: nunquid hęres tuus poterit illud reuocare, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

t *Constat*, sic suprà de restit. mi. l. ea quæ à patre. & supra de pigno

pig. l. cum dominã. & supra de reb. alie. nõ alie. l. venditrici. Ac.

Vm maritum.] CASVS. Si maritus aduersus debitores vxoris egerit, & exegerit: an mulieri præiudicet, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

a *Nullum tibi præiudicium*, &c. vt ff. de nego. gest. l. soluendo. & ff. de noua. l. si Stichus.§. fin.

Nuito.] CASVS. Debebam Titio decem: illa decem eo ignorante & inuito alij solui: an sim liberatus, quæritur? Et respondetur quòd non: secus si solui essem ea volente, quia tunc liberor.

b *Obligatione*. Fallit in adiecto, cui me inuito soluitur. Item in eo qui quandoque fuit procurator, cui recte soluitur ab eo qui ignorat mandatum reuocatum: vt ff. eo. l. vero procuratori. & facit. ff. de neg. gest. l. soluẽdo.

c *Mandante*. Nisi in casu, vt quando mando Titio solui post mortem meam: vt ff. eo. l. vlti. j. respon. Accur.

d *Soluisset*. vt ff. de pig. actio. l. solutum.§. solutam.

Si obligatum.] CASVS. Procurator meus tenebatur mihi ex causa mandati in centum, scripsi me recepisse pecuniã, quam nõ recipi. an talis error mihi præiudicet quo magis liberetur? dicitur quòd non: nisi eum per acceptilationẽ præcedente Aquiliana stipulatione liberassem. VI.

e *Non*. hæc negatio determinat verbum, liberasti.

f *Acceptilationem*. sic enim habet fieri per nouationẽ super cõtractu iure gentium: vt infra titu. j. l. fina. Sed quid si per errorẽ liberasti eũ per acceptilationem? nonne sublata est prior obligatio? Respon. vtique: sed tamen agere potes condictione sine causa, vt se reponat in obligationem. vel si debitum liquidum & purum erat, vt statim soluat: vt ff. de condic. cau. da. l. si quis accepto tulerit. & l. si mulier. & ff. de pac. l. si cum te. & ff. de iu. do. l. licet.

†Concor. cap. sanctæ Mariæ. x. in fi. cum glo. fi. extra vt li. pendente.

g *Scripsisti*. sperando vel errando.

h *Non potuit*. nisi tacuerit per triginta dies: vt supra de non nume. pecu. l. in contractibus.§. super cæteris.

Pecuniæ.] CASVS. Si in instrumento confessus sit creditor sibi solutam fuisse pecuniam: maior probatio est, quàm si debitori chirographum reddidisset. Viuianus.

i *Professio*. quia scribit creditor se recepisse pecuniam creditam, quæ scriptura dicitur apocha.

k *Maiorem*. Maiorem siquidem, quia redditio chartæ etiam ob aliam causam fieri potest, quàm vt liberetur debitor. vnde & de hoc subijcit lex sequens: confessio vero aperte denotat liberationem. sic ergo nota quòd sufficit creditorem liberare debitorem, si non potest reddere instrumentum: vt hic, & ff. de leg. j. l. huiusmodi.§. si ita cui. Accur.

Quod debitori.] CASVS. Titius surripuit mihi instrumentum in quo erat mihi obligatus Seius, & reddidit Seio. si probem Seium debere mihi pecuniã, non præiudicat mihi instrumẽti surreptio. Vi.

Chirographum redditum debitori sine voluntate creditoris, non liberat debitorem: & ex ipso instrumento quod ipse debitor tanquam pro se producit, conuincitur, & ad soluendum compellitur.

XV. Iidem AA. & CC. Quartino.

QVòd debitori tuo chirographũ redditũ contra voluntatẽ tuam adseueras, nihil de iure tuo deminutũ est. ¶ Quibuscunque itaque argumentis iure proditis hanc obligationem tibi probanti, eum pro huiusmodi facto liberationem minimè cõsecutum, iudex ad solutionem debiti iure compellet. S. V. Kal. Septemb. AA. Conss.

Ius pro re inuito creditore cedi non potest. Bald. Vel sic: Creditor non compellitur recipere in solutum nomen debitoris sui debitoris. Saly.

XVI. Iidem AA. & CC. Charidemo.

EVm à quo m mutuã sumpsisti pecuniam, in solutum nomen debitoris tui compelli iuris ratio non permittit.

IN AVTHENT. de fideiussorib. & mandato. §. quod autẽ. colla. j. constit. iiij.

Hæc authentica in principio excipit casum. Et nota quòd colligitur in. l. præcedenti: & hoc dicit: Si debitor quantitatis non habet aliunde vnde soluat, potest vem meliorem quam habet, in solutum dare creditori pro æstimatione districtius facienda per iudicem, & cum cautela de euictione. & si creditor reperit emere volentem, non compellitur tunc in solutum recipere, sed debitor tenebitur illi vendere cautela adhibita quòd de precio satisfiet creditori. Salyceius.

XIIII. Iidem AA. & CC. Cohortæ.

PEcuniæ solutæ professio i collata instrumento, maiorem k rei gestæ probationem continet, quàm si chirographum acceptæ pecuniæ mutuæ fuisset redditum. † S. V. Id. Iul. AA. Coss.

Melius est habere euidentem liberationem, quàm chirographi redditionem. hoc dicit. Vel sic: Melius est habere pro se euidentem probationem, quàm præsumptionem, quæ recipiat in contrarium probationem. Baldus. Vel sic: Plus probat confessio debiti recepti, quàm instrumenti redditio. Salyceius.

XIIII. Iidem AA. & CC. Cohortæ.

PEcuniæ solutæ professio i collata instrumento, maiorem k rei gestæ probationem continet, quàm si chirographum acceptæ pecuniæ mutuæ fuisset redditum. † S. V. Id. Iul. AA. Coss.

Quod mihi debes, alij soluere non potes: nisi me mandante, vel ratum habente. Baldus.

XII. Iidem AA. & CC. Eutychio.

INuito vel ignorante creditore qui soluit alij, se non liberat obligatione, b Quod si hoc, vel mandante c vel retum habente eo fecerit, non minus liberationem consequitur, quàm si eidem creditori soluisset. d S. III. Idus Maij. AA. & CC. Coss.

Simulata liberatio non est liberatio. Baldus. Vel sic: Figmentum scripturæ de recepto, nõ præiudicat veritati. Salyceius.

XIII. Iidem AA. & CC. Philotimo.

SI obligatum, hominem ex causa mandati, non e per stipulationem facta nouatione post acceptilationem f liberasti, sed tantùm receptam ex eadem causa debitam quantitatem falsò scripsisti: g figmento veritatis extingui non potuit h obligatio. S. VI. Kalendas Iun. AA. Coss.

Melius est habere euidentem liberationem, quàm chirographi redditionem. hoc dicit. Vel sic: Melius est habere pro se euidentem probationem, quæ præsumptionem, quæ recipiat in contrarium probationem. Baldus. Vel sic: Plus probat confessio debiti recepti, quàm instrumenti redditio. Salyceius.

XIIII. Iidem AA. & CC. Cohortæ.

PEcuniæ solutæ professio i collata instrumento, maiorem k rei gestæ probationem continet, quàm si chirographum acceptæ pecuniæ mutuæ fuisset redditum. † S. V. Id. Iul. AA. Coss.

Quod mihi debes, alij soluere non potes: nisi me mandante, vel ratum habente. Baldus.

XII. Iidem AA. & CC. Eutychio.

INuito vel ignorante creditore qui soluit alij, se non liberat obligatione, b Quod si hoc, vel mandante c vel retum habente eo fecerit, non minus liberationem consequitur, quàm si eidem creditori soluisset. d S. III. Idus Maij. AA. & CC. Coss.

Simulata liberatio non est liberatio. Baldus. Vel sic: Figmentum scripturæ de recepto, nõ præiudicat veritati. Salyceius.

XIII. Iidem AA. & CC. Philotimo.

SI obligatum, hominem ex causa mandati, non e per stipulationem facta nouatione post acceptilationem f liberasti, sed tantùm receptam ex eadem causa debitam quantitatem falsò scripsisti: g figmento veritatis extingui non potuit h obligatio. S. VI. Kalendas Iun. AA. Coss.

Creditore inuito non potest aliud per alio solui.

Chirographum redditum debitori sine voluntate creditoris, non liberat debitorem: & ex ipso instrumento quod ipse debitor tanquam pro se producit, conuincitur, & ad soluendum compellitur.

XV. Iidem AA. & CC. Quartino.

QVòd debitori tuo chirographũ redditũ contra voluntatẽ tuam adseueras, nihil de iure tuo deminutũ est. ¶ Quibuscunque itaque argumentis iure proditis hanc obligationem tibi probanti, eum pro huiusmodi facto liberationem minimè cõsecutum, iudex ad solutionem debiti iure compellet. S. V. Kal. Septemb. AA. Conss.

Ius pro re inuito creditore cedi non potest. Bald. Vel sic: Creditor non compellitur recipere in solutum nomen debitoris sui debitoris. Saly.

XVI. Iidem AA. & CC. Charidemo.

EVm à quo m mutuã sumpsisti pecuniam, in solutum nomen debitoris tui compelli iuris ratio non permittit.

IN AVTHENT. de fideiussorib. & mandato. §. quod autẽ. colla. j. constit. iiij.

Hæc authentica in principio excipit casum. Et nota quòd colligitur in. l. præcedenti: & hoc dicit: Si debitor quantitatis non habet aliunde vnde soluat, potest vem meliorem quam habet, in solutum dare creditori pro æstimatione districtius facienda per iudicem, & cum cautela de euictione. & si creditor reperit emere volentem, non compellitur tunc in solutum recipere, sed debitor tenebitur illi vendere cautela adhibita quòd de precio satisfiet creditori. Salyceius.

HOc, nisi n debitor in pecunia vel alia re mobili soluere nequeat, tunc enim res immobilis quam debitor habet meliorem, o solui potest, facta per iudicem subtili eius causæ æstimatione: vt rem prædictam & debitori soluere, & creditori liceat petere, præstanda credi-

n *Hoc nisi*. Dixit non posse solui aliud pro alio, hoc nisi, &c.

o *Meliorẽ habet*. hoc ideo, quia aurũ acceperat qđ est pretiosius metallũ: vt in corpore. aliàs res mediocris posset dari in solutũ: vt §. de sacrosan. eccles. auth. hoc ius porrectũ. quæ est contra. Vel die q̃ etiã si in alia re etiã vili sit debitor, habeat tamẽ locũ qđ hic dicit. & ideo, ga vnũ sit cõtra creditorẽ, vt inuitus aliud pro alio recipiat: aliud sit pro eo, s. vt optimã rem habeat in solutũ, argu. ff. de iureiuran. l. cũ qui. & in ecclesia sit speciale: vt in dicta authenti. hoc ius porrectũ. *ADDITIO*. An autem aliud pro alio solui possit: & quid si mutetur moneta per principẽ: potes hic videre per Abba. in ca. quãto. extra de iureiurã. in v. col. versi. vlterius quęro de quæstione, &c. vsq; ad finem.

a *Cautela*, quòd scilicet de precio rei soluet creditori: vt in corpore authenticæ.

M *Anifesti.*] C A S V S. Si alius soluit creditori quod ei debeo. liberor. Itē si res aliquas accepit in solutū, similiter liberor. Viuianus.

b *Soluente*. vt ff. de nego. gest. l. soluendo.

c *Consentiente*. non inuito, nisi in casu: vt in authen. superiori, hoc nisi, &c. quæ etiā super hac. l. posset poni, & nisi in alijs casibus: vt no. ſ. l. proxi.

Casus. d IN *quisitio*. Procurator tuus creditoribus tuis de propria pecunia soluit, & chirographa recepit ab eis: tibi quæ ab eius hærede restituta sunt, in quibus erat subscriptio procuratoris, scilicet q̄ nihil creditoribus tuis debebatur. certe nō tollitur procuratori actio, vel heredi. licet enim & ipse de creditoribus erat, per hoc q̄ de suo soluerat: tamen generali sermone non continetur persona loquētis. sic & ff. loca. l. qui insulam. / §. fi. & ff. de fena. l. j. Sed ar. contra. ff. de pignori. l. Paulus. §. fina. & de verbo. signifi. l. familiæ appellatione. cui potest responderi, quòd videtur dominus obligari per seruum: vnde & ibi ipse seruus obligatur. Item argu. contra. ff. de conditio. & demonstratio. l. qui hæredi. §. Plautius. sed certe in generali sermone continetur ibi persona cui loquitur testator. Ioan.

Per sona loquentis generali sermone nō continetur.

e *Fecerat*. obligando se creditoribus pro domino.

f *Creditoribus*. cæteris.

g *Et non vestre*. id est, à vobis debitæ vestro procuratori, id est eius quam debetis procuratori. nam (vt ex principio legis apparet) domino loquitur, & sic repetit illud verbum, satisfactum. & illa erūt datiui casus, vestræ pecuniæ. Vel dic melius quòd sunt genitiui: nec repetitur satisfactum, immo respiciunt sequentia, præcessisse solutionem. Accursius.

S *I actore.*] C A S V S. Mulier quædā præposuerat seruū suū pecunijs mutuandis & recipiendis, vel exigendis: solui ei pecuniam quam debebam mulieri: nunquid sum liberatus? Dicitur quòd sic. Si vero solui seruoqui non habuerit mandatum de pecunia exigenda, non liberor, Viuianus.

h *Si actore seruo*. accepi à domina mutuum, & reddidi seruo actori: liberor quidem.

i *Susceperat*, à domina.

tori cautela a de euictione quæ debitori posibilis sit. quod est in omni actione. ¶ At si creditor paratus sit emptorem rei præstare, oportet debitorē cautela iudicis arbitrio creditori præbita, rem tunc distrahere, vt satisfiat creditori.

Aliud pro alio volenti creditori soluere potest. Bald. & Salyc.

XVII. Iidem AA. & CC. Cassio.

M *Anifesti iuris est*, tam alio pro debitore soluente, b quàm rebus pro numerata pecunia consentiente c creditore datis, tolli paratam obligationē. S. Kal. Decemb. Sirmij AA. Coss.

In generali sermone nō continetur persona loquentis. Bald. & ad hoc allegatur.

XVIII. Iidem AA. & CC. Domitio.

I *Nquisitio* d veritatis tolli non potuit, quòd chirographa quæ fecerat e procurator tuus, recepta, tibique restituta ab ipsius hærede proponas cū subscriptione procuratoris significante, q̄ nihil creditoribus f debeatur: cùm nihil prohibeat & creditoribus satisfactū esse, & nō vestrę pecuniæ, sed ipsius cui negotiū gerendū mādaueras, processisse solutionē. S. Idib. Februar. CC. Coss.

Solutum seruo recipiendis pecunijs præposito, liberat soluentem: & licet chirographum debiti sit apud dominum, non cassum scilicet nec cancellatum: tamen eius vigor intrinsecus sublatus est: quia eius obligatio extincta. Bald.

XIX. Iidem AA. & CC. Diogeni.

S *I actore* seruo h tā mutuis dādis pecunijs, quàm debitis recipiēdis præposito, in hoc quod suscepperas, i eius dominæ per ipsum k satisfecisti: instrumentum inane l solutione celebrata nihil tibi nocere potest. Aliter enim soluētes seruo, de actione dominæ liberare se minimè possunt. S. V. Id. Octob. CC. Coss.

Operarum exceptio potest cum pecunia compensari. Baldus.

XX. Iidem AA. & CC. Eucrati.

S *I operas* certi serui pro pecunia sumpta sibi in debitum compēsare placuit creditori: his secundum conuentionis fidem prestitis, de mancipio restituēdo pacti tenor m seruari debet. S. V. Kal. Nouemb. Hadrianop. CC. Coss.

Solutio partis non liberat à toto, licet ibi sit spe futuræ numerationis confessio. Sed si pro parte in totum transigitur, in totum actio tollitur. Bald. Vel sic: Si creditor partē recepit, & totū recepisse scripsit: si quidē ex causa transactionis, vltra non petit. Si autē spe futuræ solutionis, tūc residuum petere potest. Salycetus.

XXI. Iidem AA. & CC. Rufo.

I *Nteresse* multum, vtrūne spe futuræ numerationis n, suscepisse te quod instrumēto continetur, scripsisti: an accepta minore quantitate, o tātum quantum lectio probat in scriptura conferri placuit. Nam superiore quidem casu residui petitio debiti manet integra: p posteriore verò cōsensu transactionis finiris stare conuenit. q S. III. Non. Decemb. CC. Coss.

Non refert vtrum instrumentum sit inductum, & cancellatum, siue etiam non inductum, nec cancellatum, dummodo debitum sit solutum. Baldus.

XXII. Iidem AA. & CC. Grato.

I *Nductum*, r id est, cancellatum, nécne sit chirographū vestrum: solutionem semel debiti causa factam ei qui exigendi potestatem habuit, probantium, nihil interest. S. V. Id. Decembr. CC. Coss.

Qui contemplatione literarum liberat scribentem, literis effectū non habentibus condicit libertatem. Vel sic: Confessio facta prætextu causæ non secutæ: non nocet confitēti. Bald. Vel sic: Si creditor scripsit se recepisse debitū contēplatione literarū missarū ad soluere debentem: illo non soluente, integra manet petitio debiti. Salyc.

D XXIII. Iidem AA. & CC. Vacio.

S *I literarum* Auxenonis s contemplatione, quas ad Aristonem t de numeranda tibi pecunia dederat, recepisse te scripsisti debitum ab Aristone: mandato non impleto, u cum petitio debiti maneat integra, nihil legitimam exactionem imnunquid Auxeno liberatus est? Dicitur quòd non. Viuianus.

s *Auxenonis*. nomen debitoris,

t *Aristonem*. amicum suum. mandauit enim debitor tuus amico suo vt tibi solueret.

u *Non impleto*. facto à debitore ad Aristonem amicum suum de soluendo tibi creditori. Accursius,

Impedire

k *Per ipsum*. soluendo ipsi seruo.

l *Instrumentum inane*. sic ſ. ad exhiben. l. fina. & de condic. ex lege. l. dissolutæ. & facit. ſ. eod. l. nihil. Accursius.

S *I operas.*] C A S V S. Obligaui tibi mancipiū, vt operæ eius in debitū cōputarentur. si tibi satisfactū fuit: nūquid potero mācipiū recuperare? Dicitur quòd sic. Viu.

m *Pacti tenor*, qui est vt satisfacto debito in operis, ipse seruus reddatur: quod fieret & si simpliciter pignori fuisset acceptus: vt ſ. de pigno. acti. l. j. & ij.

I *Nteresse.*] C A S V S. Mutuaui tibi centū: soluisti quinquaginta. scripsi me recepisse: nō obstāte tali subscriptione petam residua quinquaginta. si vero ex causa transactionis accepissem à te quinquaginta, mihi nulla superest repetitio. Viuianus.

n *Numerationis*. id est, solutionis.

o *Quantitate*. transigendi animo.

p *Integra*. vt ſ. eod. l. si inter. si modò intra triginta dies petierit: vt ſ. de non numera. pecunia. l. in contractibus. §. super.

q *Cōuenit*. vt ſ. de transact. l. si quidem. Accur.

I *Nductum*] C A S V S. Si debitor soluat creditori: licet instrumētū obligationis non sit cancellatum, vel incisum, non propter hoc minus consequetur liberationem. Viuianus.

r *Inductum*. No. quòd hic pro eodem ponitur inductum & cancellatum: cū proprie sit inducere, per medias literas pennā ducere: cācellare, per modū crucis ducere. & incipe cōstructionem in fi. nihil interest, &c. nam videbatur debitorem nō liberatū, cum chirographum non sit cancellatum: sed tamen non interest vestrum, probantium scilicet vestrā solutionem, &c. vt & ſ. de non nume. pecu. l. asseueratio. Accursius.

S *I literarum Auxenonis.*] C A S V S. Auxeno debebat mihi centū: misit epistolā ad Aristonem, vt mihi solueret. Contemplatione epistolę missę scripsi ab eo mihi fuisse satisfactum: Aristo nō soluit:

Cancellat & inducit.

Stipulatio inanis sine pœna.

a *Impedire potest*. contra Auxenonem, si modo intra triginta dies paritum sit iuri: vt ſ. de nō numera. pecu. l. in cōtractibus. §. super. Accursius.

C *Vm pro pecunia.*] C A S V S. Obligaui fundum: eum insolutum dedi. & eum melioraſti: nunquid possum revocare? Dicitur quod non: quia si deterior factus fuisset. nunquam revocarem: vnde si petā hoc cuius contrarium non eram petiturus, nō sum audiendus. Viuianus.

b *Contrarium*. non debet a quis postulare cuius contrarium non esset petiturus. & est sic ſ. de vſur. l. si ea lege. Sed arg. contra. ff. loca. l. ea lege. Sed ibi ex vi pacti fuit.

c *Distraxisset*. sed deteriorasset prædium, & ita minoris distrahere posset.

S *Olutionem.*] C A S V S. Si debitor dicat se soluisse creditori, debet hoc probare: & postquam probauerit, petere potest vt sibi reddatur instrumētum. Viu.

d *Incumbit*. vt supra de proba. l. j. & de non numera. pecunia. l. asseueratio. Accursius.

e *Quo facto*. scilicet solutione probata.

f *Condicere potest*. fi nō est debitoris. aliàs vindicat: vt supra de condic. ex lege. l. dissolutæ. & ſ. a. l. exhiben. l. fi.

DE ACCEPTILATIONIBUS.

Dixit de veris solutionibus: nūc de imaginariis, id est, acceptilationibus.

Nam acceptilatio est imaginaria solutio: vt instituat. quibus modis tollitur obliga. §. i.

Acceptilatio inanis sine pœna.

I *Am tibi.*] C A S V S. Si soror mea debitorem suum tutoris auctoritate interueniente per acceptilatiē libera uit, & debitor post acceptilationē soluit: an repetere possit si indebite sit solutū quęritur? Et dicitur q̄ si tu ei successisti, vel nomine illius, si viuit, poteris cōtra repetētē vti defensionibus. sed nō aperit quibus tu dic. vt ga acceptilatio non erat solēniter facta, vel sine tutoris auctoritate: vel quia enormiter esset lęsa per talem acceptilationē. Viui.

g *Iam tibi*. loquitur imperator fratri peretipro sorore minore accepto ferente, cui forte succesſit, vel defendit eam.

h *Solemnibus*. quia dixit debitor, habēsne acceptū quod tibi debeo? Respondit ipse: habeo, acceptum que tuli: vt instit. quib. mo. toll. obli. §. est autē. Sed qūomodo hoc fieri potuit etiam cum tutore, scilicet donandi animo: vt ſ. de admi. tuto. l. non omnī? Respond. non fuit facta hic animo donandi: sed aliud inuicem erat datum, vel dandum: in quo si decipitur. restitui potest: vt ſ, si aduer. transl. j. & ij. sed si sine tutore, ipso iure non valet: vt de in integ. restitu. mino. l. si curatorem.

i *Exoluit*. scilicet debitor post acceptilationem, credens se non esse liberatum: quia illa quæ erat minor, fecit acceptilationem tutorē auctore.

k *Persseuerauerit*. repetens indebitum.

l *Defensionibus*. quæ nullæ sunt, si accepto tulit, secundū quos-

pedire potest. a S. XV. kal. Ian. Nicomediæ. CC. Coss.

Si fundus in solutum datus, per industriā creditoris melior factus est, non propter ea debet restitui debitori, etiam minori. Vel sic: Non debet quis id petere, cuius contrarium postulaturus non esset. nisi sit actum. hoc dicit ut dum glos. secundū Butrigarium.

XXIIII. Iidem AA. & CC. Rufino.

C *Vm pro pecunia quā* mutuo acceperas, secundum placitum Euandro te fundum dedisse profiteris: eius in dustriam, vel euentum meliorem, tibi non ipsi prodesse, cōtrarium b nō postulaturus, si minoris distraxisset, c non iuste petis. S. VII. Kalend. Ianua. Nicomediæ. CC. Coss.

Qui accepit de solutione, debet probare. Bald. Vel sic: Probata solutione, chirographum condicitur, vel vindicatur. Salyc.

XXV. Iidem AA. & CC. Aureliano.

S *Olutionem* asseuerāti, probationis onus incumbit: d quo facto, e chirographum cōdicere potest. S. III. Kal. Ian. Nicomediæ. CC. Coss.

TITVLVS XLIIII.
DE ACCEPTILATIONIBUS.

Liberatus per acceptilationem, errore facti vel iuris postea solutę repetit. Bal. Vel sic: Pupillus cum tutoris auctoritate potest per acceptilationem liberare: nec potest cōueniri. nisi ex causa legitima. Salyc.

I. Imp. ANTONINVS. A. Apronio.

I *Am tibi.*] C A S V S. Si soror mea debitorem suum tutoris auctoritate interueniente per acceptilatiē liberauit, & debitor post acceptilationē soluit: an repetere possit si indebite sit solutū quęritur? Et dicitur q̄ si tu ei successisti, vel nomine illius, si viuit, poteris cōtra repetētē vti defensionibus. sed nō aperit quibus tu dic. vt ga acceptilatio non erat solēniter facta, vel sine tutoris auctoritate: vel quia enormiter esset lęsa per talem acceptilationē. Viui.

g *Iam tibi*. loquitur imperator fratri peretipro sorore minore accepto ferente, cui forte succesſit, vel defendit eam.

h *Solemnibus*. quia dixit debitor, habēsne acceptū quod tibi debeo? Respondit ipse: habeo, acceptum que tuli: vt instit. quib. mo. toll. obli. §. est autē. Sed qūomodo hoc fieri potuit etiam cum tutore, scilicet donandi animo: vt ſ. de admi. tuto. l. non omnī? Respond. non fuit facta hic animo donandi: sed aliud inuicem erat datum, vel dandum: in quo si decipitur. restitui potest: vt ſ, si aduer. transl. j. & ij. sed si sine tutore, ipso iure non valet: vt de in integ. restitu. mino. l. si curatorem.

i *Exoluit*. scilicet debitor post acceptilationem, credens se non esse liberatum: quia illa quæ erat minor, fecit acceptilationem tutorē auctore.

k *Persseuerauerit*. repetens indebitum.

l *Defensionibus*. quæ nullæ sunt, si accepto tulit, secundū quos-dam. Vel dic quòd aliquæ possunt esse, vt si dicas non solēniter esse factam, vel sine tutoris auctoritate, vel eam lęsam.

S *I donationis.*] C A S V S. Debebam tibi decem ex causa vēditionis animo nouādi, stipulatus es ea tibi reddi: & donādi animo ea mihi accepto tulisti: nūquid adhuc petere potes? Dicitur q̄ nō. Viu.

m *Si donationis gratia*. secus si nō donationis, quia tunc egeret præscriptis verbis in id quē conuenit. vt ff. de præscriptis verbis. l. ob eā.

n *Per acceptilationē*. alias agereitur antiqua. & excipereretur: vt supra de transactio. l. vt responsum. & ff. de transactio. l. ij.

o *Agendi*. sic. ff. de solu. l. qui res. §. aream. & infra. l. proxi.

P *Er Aquilianam.*] C A S V S. Debebas mihi decem ex causa vēditionis, ea mihi promisisti per stipulationem animo nouādi: & conuenit vt ea accepta tibi ferrem, & solēniter accepto tuli: nunquid potero adhuc petere? Dicitur quòd nō. Viuianus.

p *Per Aquilianam stipulationem*. sic dictam, quia ab Aquilio introducta fuit: vt per eam nouarentur obligationes iurisgentiū, & in stipulationē deducerētur, & sic per acceptilationem possent tolli: quod aliàs esse non potest: vt habes hic, & instit. qui. mo. tol. obli. §. j. & §. est autē. & ff. de regu. iur. l. nihil tā naturale. & fa. ff. de sol. l. prout quisque. Super realibus autē actionibus an possit fieri acceptilatio, cū nō sit obligatio, & qualiter: dic vt ſ: de trāsac. l. vt responsum.

Stipulatio Aquiliana quas obligationes hic, & instit. qui. mo. tol. obli. §. j. & §.

q *Pacto*. sic enim conuenit vt fieret, & facta fuit.

r *Acceptilatione*. id est per acceptilationem.

s *Perempta*. scilicet stipulatione Aquiliana.

Acceptum ferens potest ex multis causis restitui.

B *Mptor hęreditatis* rem u à possessoribus sumptu x ac periculo suo perse-

t *Ex nulla causa*. sunt enim causæ per quas in talibus quis restitui potest. vt propter minorem ætatem, errorē, dolum, metum, scilicet si dolo vel metu inductus fuerit ad accepto ferendum: & sic agitur actione de dolo vel metu: ſ. de transacti. l. sub prætextu instrumenti. §. fi. vbi autē bene & rite facta fuit acceptilatio, sed non seruatur fides: tunc dic qualiter agatur, vt ſ. de transactio. l. actione. Item si acceptilatio est inutilis ratione rei vel ratione solennitatis omissæ: an saltē iure nudi pacti valeat? Respon. vt not. ff. de pactis. l. fi. vnus. §. si acceptilatio.

DE EVICTIONIBVS.

Quia soluta & empta solent euinci, ideo de euictionibus subijcit.

E *Mptor.*] C A S V S. Vendidi tibi hęreditatem conuentus, tu rei venditionē pro fundo vno, denūciasti mihi vt te defenderem: an teneat quæritur? Et respon. quòd non: sed tuis sumptibus te defendere debes, neq; de euictione teneor: ni si aliud cōuenisset, vt pro vna re euicta debeā teneri. Viuianus.

v *Rem*. singularem illius hæreditatis emptæ. Accursius.

x *Sumptis*. sumptus quo ad expensas, periculum quo ad rem quam perdit. sed licet patiatur periculum perdendo: an rehabeat à

Venditor an tenea-tur emptori ad sumptus factos in lite.

beat à venditore? Respon. non aperit hic de sumptu, sed de æstimatione rei sic, dicens quòd euictio non præstatur. de sumptu autem dicas quòd videtur prima facie ex hac litera suo sumptu, quòd venditor emptori non teneatur ad sumptus factos in causa euictionis. Sed certe distingue: Aut pro re principali potest ex empto ad interesse agi: & tũc pro sumptibus agetur: vt j eod. l. si cum quæstio. in fin. & ff. de do. excep. l. si deiussor. & ff. quod fal. tuto. auct. l. nouissimè. §. Pomponius. & arg. ff. de libe. leg. l. petitor. & ff. si mulier ven. no. l. si. in fi. licet illa econtra posset intelligi. si autem non potest agere emptor pro re principali, vt quia non est euicta, vel alia de causa, vt hic erat: tũc nec de sumptibus agetur: vt hic, & j. eod. l. si status. in fin. suam enim egit rẽ emptor: vt ff. ad Trebel. l. deducta §. qui post rẽpus: nisi fuissent promissi: vt ff. de verb. oblig. l. venditores. Et est simile in eo qui liber esse iussus est reddi-tis rationibus: vt si nulla sunt reliqua, pure erit liber: si aliqua, tunc computare domino & reddere reliqua tenetur: vt ſ. de ma. testa. l. cũ testamẽto. Itẽ si vincit emptor, alia est ratio q̃ non agat ad sumptus: quia eos consequitur à victo ex generali regula, victus victori, &c. vt ſ. de iud. l. properandũ. §. finaute alterutra. Alij dicũt si agatur ex empto, semper posse agi ad sumptus. si vero ex stipulatu, non, sed prima placet. *ADDITIO.* Aduertas quòd Bart. in l. venditores ff. de verb. oblig. reprehẽdit istam gloss. volens quòd semper teneatur venditor ad sumptus. quod probat primo per. l. si plus. §. mota. ff. eo. & l. qui absentẽ. ff. de procura. vbi dicitur q̃ mota lite tenetur defendere emptorẽ. ergo si non defendat, tenetur ad interesse ob rẽ non defensam. argu. l. cũ quærebatur. in fin. ff. iudi. sol. Secũdo probat per rationẽ. vẽditor tenetur emptori, vt sibi habere liceat: vt l. stipulatio ista habere licere, ver. quòd si forte. ff. de verb. oblig. & ibi nota. ergo, &c. Contraria solue vt per eum.

a *In singulis.* id est in re singulari: quia aut erat hæreditaria, & tunc est ei facta iniuria: vnde venditor non tenetur: vt ff. eo. l. si per imprudentiam. & ibi plene dixi. aut non erat hæreditaria: & tunc non videtur vendita. & probatur hæc distinctio. ff. de hæred. vend. l. ij. in princ. & ff. e. l. serui vẽditor. & l. naue. Sed quid si tantum tria prædia erant in hæreditate, & illa sunt euicta? Dicunt quidã, licet nõ agatur propter primum prædium, vel secundũ: tertio tamen euicto agitur de omnibus ad exemplũ legis Falcidiæ. Sed Io. cõtra: quia hæreditas est etiã sine vllo corpore: vt ff. de peti. hære. l. hæreditas. si tamẽ nec nomina sunt in hæreditate, nec aliquid aliud, nisi prædicta prædia, condicetur precijũ: nec enim spes emitur, nisi hoc agatur: & tunc decipiens condemnabitur: vt ff. de hære. ven. l. cũ hæreditatem. & l. quòd si in venditione. & l. hoc autem. Accurſius.

b *Venisse.* id est venditam esse ab eo qui de iure est hæres. si ergo etiam modica res euincatur, ideo quòd non fuit hæres, venditor aget: vt ff. de hære. vendi. l. quòd si nulla. Item hoc verum vendita hæreditate. si autem rem singularem hæreditatis vendat, de euictione tenetur: vt ff. de peti. hære. l. sed & si lege. §. item si rem distraxit.

c *Conuenti.* scilicet vt in singulis præstetur euictio. Vel quia singulas res de hereditate adfirmauit: vt ff. de hæred. vẽd. l. nisi de substantia. Vel nisi sciens erat rem illam non esse hęreditariam: vt ff. de hære. ven. l. ad hoc. Azo.

Q *Voniam.*] CASVS. Auus tuus dedit tibi quędã prędia, & de euictione promisit per stipulationẽ: postea decessit te instituto hærede, & quibusdã aliis. si aliquod ex prędiis illis euincatur, ages pro euictione adversus cohęredes tuos pro ea portione qua sunt hæredes, actione ex stipulatu. Si vero

A de euictione per stipulationem non promisisset: nullo modo eũ conuenire potes. Viuianus.

d *Cohæredes.* contrarium. j. de dona. l. si quis.

e *Hæreditaria.* nam pro parte qua hæres est, extincta est actio: vt ſ. de hæredita. actio. l. si adulta.

Antequam res euincatur, de euictione nõ agitur: etiã si res sit alij obligata. Bald.

III. Iidem AA. Aureliano.

Q Vi rem emit, & pòst possidet: & quandiu euicta nõ est, auctorem suum, propterea quòd aliena vel obligata res dicatur, conuenire nõ potest. h PP. VIII. Kal. Augusti. Faustino & Rufino Coss.

Si res in solutum data propter hypothecam euincitur: vtilis de euictione actio datur. nam datio in solutum, instar venditionis obtinet. hoc dicit. Vel sic: Si res obligata venditur, transit cum sua causa: & ideo pignus non extinguitur. Bald. Vel sic: Pro prædio dato in solutum, & euicto, agitur euictione vtili ex empto. Salycetus.

IIII. Imp. ANTONINVS. A. Georgio.

SI prædium tibi pro soluto datum est, quod alijs creditoribus fuerat obligatum: causa pignoris mutata non est. i Igitur si hoc iure fuerit euictum, † vtilis tibi actio k †cõtra debitoralias si incepit à pactione, idem. si à traditione, agitur ad instar donis: vt supra de iure do. l. j. & ad hoc. ff. de ædilitio edicto. l. ad res. In legato autem euicto distinguitur, sit in specie, & sic non agitur: aut in genere, & tunc agitur: vt ff. eodem, l. si is qui. & l. hæres. & de legatis. j. l. si à substituto. §. j. & hoc in vere lucrativa. in quasi lucrativa quid sit, dicitur. ff. de noxa. l. si noxale. §. finali.

Q *Vi rem.*] CASVS. Vendidisti mihi prædia: si dicantur aliena, vel alij obligata, an possim agere aduersus te actione ex stipulatu pro euictione antequam euincãtur? Dicitur quòd non. Nam si emo à te rem quę dicitur alij pignorata, vel quæ dicitur aliena: licet de ea moueatur mihi quæstio: quandiu non est euicta, non agam de euictione. Viuianus.

g *Possidet* maximè: nam idem si non possidet: vt ff. eod. l. non tamen consequens.

h *Conuenire non potest.* vt & ff. eo. l. si plus. §. mota, nisi in limine contractus euictio immineat: vt j. eo. l. si post perfectam. vel nisi hoc conuenit: vt j. eodem. l. siue in libertatem. Vel nisi venditor fuerit scies: vt ff. de act. emp. l. seruus quem. in fi. Vel nisi ad cauendum agatur: vt ff. eo. l. ij. Idem nisi agatur vt liberam tradat, non autem euictionis nomine, vt quia erat obligata: vt j. eo. l. ex his prædiis. quæ omnes sunt contra. sed omnes habẽt suas rationes diuersitatis, vt dixi.

SI *prædium.*] CASVS. Debebas mihi decem: prædium dedisti mihi in solutũ alijs creditoribus obligatũ: vnde si euincatur, dabitur mihi vtilis actio ex empto pro euictione aduersus te: quia hic contractus habet similitudinem cum venditione. Vnde nota hic, vt breuiter tollatur contrarium argumẽtum, cum quis est debitor meus, & dat mihi in solutum: aut est debitor in quantitate, & dat mihi rem in solutum. eo casu si res euincitur, ista datio in solutum est quasi venditio, & agam vtili ex empto: vt & ff. de pign. act. l. eleganter. in princi. Si autem est debitor in corpore, puta debet mihi quis aliquam speciem, & dat mihi aliam speciem in solutum: non contrahitur hoc casu emptio de specie ad speciem: vt ff. de act. emp. l. j, & tunc nõ ago directa vtili actione ex empto secuta euictione: sed agam præscrip. verb. vel prima: vt ff. de solu. l. si quis aliquã rem pro alia. & sic intelligitur quod no. ſ. de senten. & interloc. um. iudicum. l. libera quidem. Viuianus.

i *Mutata non est.* vt & ſ. de distrac. pig. l. si debitor. sed certè immo videtur contra: vt diximus. ſ. si antiquior cred. l. j. Accurſ.

k *Vtilis tibi actio.* scilicet ex empto pro euictione: vt subijcit, & ff. de pigno. act. l. eleganter. in princip. & argu. ff. eo. l. si plus. §. & si iussu.

& si iussu. sed videtur danda antiqua: vt ff. de solu. l. si quis aliã. A & ſ. de senten. & interlocu. l. libera. quæ sunt contra. Solu. vt in illa. l. libera.

EX *his prædiis.*] CASVS. Mulier emit à te prædia obligata Seio. si nõdũ ea tradidisti. ex empto aget, vt ea tradas, & liberaberis. Si vero non tradidisti, & precium antequã prædia liberentur ab obligatione, peras: repellet te mulier doli exceptione. Et nota: si cõsulitur alicui per modum agẽdi, multo fortius per modum excipiẽdi: quia cui damus actionẽ, &c. vt ff. de superfi. l. j. in fi.

a *Ex empto.* non ex causa euictionis: sed quia liberam rem non tradit, sicut semper præsumitur vendidisse, secundum Ioan. vt hic, & argumen. ff. de act. empti. l. in venditione. & quod hic consequitur agendo, scilicet vt res liberetur, idem consequitur excipiendo: vt subijcit, idem etiã fiet si aduer. &c. argu. ff. de contrahenda emptione. l. pacta. & de periculo & commod. rei vendi. l. habitationum. & facit. ff. de verborum oblig. l. cum stipulatus. in fine. & de contrahen. emp. l. cum ab eo. si autem tradita esset res alij obligata, tunc quidam dicunt nõ posse agi ex empto vt liberetur. & sic esset de terioris cõditionis emptor re tradita, quàm si non esset tradita: vt supra eodem. l. qui rem. sed certe ibi agebatur quasi euictione secuta: non vt liberetur. dicam ergo postea agi vt liberetur: vt ff. de actionibus empti. l. creditor. §. prædium.

Venditor præsumitur semper vendere liberam vendere.

NOn *dubitatur.*] CASVS. Licet venditor de euictione non promisit specialiter: re tamen euicta tenebitur de euictione actione ex empto. Viuianus.

b *Non dubitatur.* vt ſ. de communium rerum alie. l. si maior. & ff. eod. l. ij. & l. si in venditione. Item petitur precium, licet fuerit dictum ne agatur: vt ff. de action. empti. l. emptorem. §. qui autem habere. nisi emptor fuerit scies: vt j. eod. l. si fundum. & facit. ff. de actionibus empti. l. in venditione.

AVctore.] CASVS. Vendidisti mihi prędium, de euictione promisisti, & fideiussorem dedisti: denunciaui tibi vt me defenderes in causa euictionis: licet non denunciauerim fideiussoribus, an nõ ideo minus tenẽtur fide iussores, quæritur? Et dicitur quòd nõ. Nota hic quòd emptor nõ agit de euictione, nisi denũciet venditori quod eũ defendat: vt ſ. vbi in rẽ actio. l. j. & ſ. de pericu. & cõmo. rei vẽ. l. j. nisi per pactum esset remissa denunciatio: vt ff. eo. l. Herẽnius Modestinus. in fi. fideiussori autẽ dato pro euictione, nõ habet necesse denũciare vt hic. Primũ notabile subscriuit. l. immediatè sequẽti. Viuian.

c *Auctore laudato.* id est venditori denunciato vt defendat: quod est opus vt de euictione postea agi possit: vt j. l. prox.

d *Ignorauerit.* non oportet ergo fideiussori nunciari: sed sufficit reo, id est auctori, sicut & aliàs mora rei nocet fideiussori. vt ff. de verbo. oblig. l. mora rei.

Codex.

EMptor.] CASVS. Nisi emptor venditori denunciauerit vt eũ defẽdat in causa euictionis, & res sit euicta: nõ tenebitur vẽditor actione ex stipulatu, vel pro euictione. si vero emptor in iudicio nõ compareat, aut præsens per iniuriã iudicis condẽnetur: nõ tenebitur vẽditor, vel eius fideiussor. Viu.

c *Vel fideiussorem.* vt ff. eo. l. si fundo. §. sed cũ possit. & l. si per impru dentiã. §. j. & supra de pericu. & commo. rei venditæ. l. j. & hoc ante sententiam, & testium aperturam: vt ff. eo. l. si rem quã. §. fina. Sed quid si sciuit venditor? Respon. non oportet ei nunciari: vt arg. ff. eo. l. Herẽnius. §. Caia. & ff. de act. emp. l. j. in fine. & arg. ff. de petitio. hæredita. l. item veniunt. §. petitã. & ff. de administratione tutorum. l. pater tutelã, §. fi.* & ff. eo. l. si dictum. §. penultimo. Sed argu. contra. ff. ad legem Iuliam de adult. l. denũciasse. Tutius ergo est scienti denunciari. *ADDITIO.* Tu dicas omnino necessarium esse vt denũcietur, per notabilem theoricam Bartho. in l. qui vxori. §. quid ergo. j. ff. de adulter. vbi dicit quòd quandoq; denunciatio requiritur ad simplicem scientiã habendam: & tunc non oportet quòd fiat scienti: & habet locũ regula, cũ qui certus, de regulis iuris, libro sexto. & l. j. in fine ff. de actione emp. quandoque fit denunciatio ad aliquid faciẽdum: & tunc non sufficit sola scientia: vt dicto. §. quid ergo. in proposito autem cum denunciatio ista fiat non solũ ad simplicem scientiam, sed vt venditor veniat ad defendẽdum emptorem, necessario requiritur denũciatio. nam forte emptor contentus esset de sua prudentia, non curat vocare venditorem: nec tenetur venditor ire. ita vult Bartho. vbi supra, & Abb. post eum in c. fin. quod concordat cum hac. l. extra de empt. & vendi.

Emptor si inquietetur super re ea pta sciente venditore, antencatur ei denuncia re.

† *Concor. cum hac. l. c. vl. extra de emp. & ven.*

f *Non adfuit.* quo casu magis propter absentiam suam, quàm propter malam causam quam habuit, amisisse videtur: vt hic, & ff. eod. l. si ideo.

g *Per iniuriam.* quæ facta emptori non tangit venditorem: vt hic, & ff. eod. l. si per imprudentiam. in principio. & argu. supra man. l. si pro ea.

h *Absente.* quid si præsens esset? Respon. appellare deberet: vt ff. eod. l. Herennius. §. j. & de apel. l. à sententia. Azo. & facit supra vbi in rem act. l. j. & de senten. l. libera.

Si controuersia.] CASVM duobus modis pone: Vendidisti mihi fundum: conuentus pro fundo, denunciaui tibi vt me defenderes: si euincatur, agam aduersus te quanti mea interest. Vel sic: Vendidisti mihi fundum: cecidi à possessione sine culpa mea: ego aduersus possidentem ago. si non possum recuperare prædium, agam aduersus te quanti mea interest, & consequar sumptus quos feci in melioratione prædij. Viuianus.

i *Abaliquo.* possidente.

k *Monetur,* id est refertur.

a *Interest.* in quo etiam continentur sumptus: vt ff. de condi. & demon. l. quibus diebus. §. j. & dixi plene. ſ. eo. l. j.

b *Erogata sunt.* & ex hoc apparet hanc legem loqui cum emptor non possidebat, sed agebat aduersus alium, & sic reus dicitur facere actori controuersiam, sic. ff. de procura. l. non solū. §. si status. Nam si possideret emptor iure exceptionis, hoc debuit consequi à vindicante: quod si non fecerit, nō consequitur à vendito re: vt ff. de actione empti. l. idemque. §. j. in princ. hoc tamen quòd desiit possidere, fuit sine culpa sua: aliàs nec à venditore quicquā consequitur: vt ff. eod. l. si rem quam. §. j.

Si fines.] CASVS. Vendidisti mihi fundum. euicta est pars fundi, nunquid agere possum pro euictione fundi, quæritur? Et dicitur quòd sic. Si vero vicinus egit finium regun. & pars sibi adiudicata est: refuso mihi precio partis illius, an nihilo minus agere possim, quæritur? Et dicitur q̄ non. Viuianus.

c *Euincatur.* ea ratione, quòd non fuerit vēditoris: vt ff. eod. l. qui fundum.

d *Lis finalis.* id est lis quæ fit de finibus iudicio finium regundorū. refert ergo peritorio iudicio sit aliquid euictum. vel hoc iudicio de parte vnius alteri ad iudicatum. & sic est cōtra. ff. eodem. l. si mancipium. §. fina. vbi dicit non interesse quo genere iudicij euincatur. sed certe non dicitur euinci hoc iudicio, cum possit superare & superari. Item & si superetur, pecunia sibi adiudicatur. Alij distinxerunt, an ostendit terminos intra fundum, vt ibi: aut extra terminos, vt hic: quod non placet.

Exceptione.] CASVS. Fundū mihi vēdidisti. & pro euictione promisisti. & fideiuſ. dedisti: fideiussor agit pro fundo, dicens se per vxorem eum emisse: an possit repelli per excep. fideiussor, quæritur? Et dicitur quòd sic: cū vendendo adeo cōsensit, vt pro euictione fideiusserit: quia quē de euictione tenet actio, eundem agentē repellit exceptio. Vnde nota hic: sicut venditor non potest euincere rem quàm vendidit, ita nec eius fideiussor: quia quem de euictione tenet actio, &c. vt hic, & ff. eo. l. vindicantem. Viuianus.

e *Eum.* fideiussorem.

f *Ab auctore.* id est venditore. Et nota quòd dicit, doli exceptione: quia dolo facit qui petit quod restituturus est: vt hic, & ff. de excep. do. l. dolo.

g *Suam.* ementem nomine viri.

h *Consensum.* nota quòd fideiubēdo quis consentit: vt ff. in quibus cau. pig. tac. cōtra. l. si gratuitā, aliàs, Pomponius scribit. §. quanti tua interest. a ¶ In quo continetur etiam eorum persecutio, quæ in rem emptam à te, vt melior fieret, erogata sunt. b PP. XI. Kalend. Ianuar. Alexandro A. Cos.

Quicquid est intra fines demonstratum, videtur venditum: & si quid euincatur, debetur euictio: tamen si finium regundorū agatur, propterea nihil debetur. hoc dicit ista no. lex secundum Bald. Vel sic: Quod actione finium regundorum euincitur, in actione ex empto pro euictione venit. secus si non euincatur: sed ex alia causa per iudicem ediudicetur. Barth.

x. Iidem. A. Largo.

SI fines agri venditor demōstrauit. & legem dixit, intra eos neminem ingressurum: si quid inde euincatur, c periculo sit auctoris. Quòd si finibus suis quos demonstrauit, agrum vendidit: lis finalis d ad venditorem non pertinet. PP. VII. Kalend. Decembr. Maximo. II. & Aeliano Coss.

Fideiussor rem venditam euincere non potest. Vel sic: Quem de euictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio. Baldus. Vel sic: Exceptio quem de euictione tenet, actio etiam locum habet contra fideiussorem. Salycetus.

xi. Idem A. Clementi.

EXceptione doli rectè eū e submouebis, quem ab auctore f tuo fideiussorem accepisti, si eius nomine controuersiam refert, quasi por vxorem suam & antequam tu emeres comparauerit: qui venditioni adeo consensum g dedit, vt se etiam pro euictione obligauerit. i PP. Non. Februar. Pompeiano & Peligno Coss.

Ista lex ponit de pacto, de quo non habetur alibi in iure. Valet pactū, quòd statim re vendita, lite mota vendatur pretium emptori. Vel sic: Regulariter non agitur de euictione, nisi euictio sit secuta, aut exceptio iudicata. Baldus. Vel sic: Ad interesse agitur antequam res euincatur si inter partes hoc agatur. Salycetus.

xii. Imp. GORDIANVS. A. Philippo.

SIue in libertatem euictus est k seruus quem mercatus es: siue cum comparares, cōuenit, vt si qua quæstio nomine eius relata esset, & si necdum euictus esset, tu præcium recuperares: l præses prouinciæ, quod tibi præstandū animadueterit, restitui iubebit. PP. VII. Id. Mart. Gordiano. A. & Auiola Coss.

Res vendita in causa iudicati non potest per debitorem euinci: & si euincatur ab alio, tenetur debitor de euictione. Vel sic Factum iudicis reputatur factum partis. ad hoc allegatur. Bald. Vel sic: Emens à iudice iudicatum exequente, partem habet obligatam de euictione: ideo eam agentem repellit exceptio. Salycetus.

xiii. Idem A. Zoilo.

SI ob causam iudicati pignora capta sunt ex eius auctoritate cui præcipiendi ius fuit: eáque de quibus complecteris, tu mercatus es: m frustra ab ea quæ condemnata est, vel quæ in eius locum successit, eorum refertur n quæstio: quando quidem & si euictio eorum ab alio subsecuta fuisset, aduersus eos debuisse dari actionem, o quibus precij solutio proficit, rectissimè responsum est. PP. XVI. Kalend. Iun. Gordiano. A. & Auiola Coss.

Filius non potest euincere rem quam pater vendidit, cuius ipse est heres. Baldus. Vel sic: Quem de euictione tenet actio tanquam hæredem principalis, eundem agentem repellit exceptio. hoc dicit. Bart. & Salycetus. secus in hærede fideiussoris.

xiiii. Idem A. Secundino.

SIue possessio vēditoris fuit, filius eiusdémque patris hæres frustra quæstionem mouet: siue nō patris, sed filij eius possessio fuit, de qua iure hæreditario auctor laudari potest: P psi sint qui de euictione teneātur: vt subiicit, & ſ. eo. l. excepti. o *Actionem.* & in præcio, & in vsuras habita ratione fructuū? vt ff. e. l. si plus. §. & si iussu. & ff. de distract. pig. l. rescriptū. §. sed quantum. non autem tenetur apparitor, vel executor: vt ff. eo. l. si pignora. & ff. familiæ erciscūdæ. l. qui erat. §. nō magis. *Siue possessio.*] CASVS. Titius vendidit mihi prędiū: decessit filio hærede instituto. siue erat prædium patris, siue filij: filius à me auocare nō poterit illud: quia quod de euictione &c. cū ergo filius hæres patris sit, si agat p̄ except. repelletur. p *Laudari potest.* id est potest ei denunciari: & sic tenetur. & sic habet locū hæc regula, quē de euictione tenet, &c. vt hic, & ſ. eod. l. exceptione. & ſ. de lib. cau. l. si ab eo. & de reb. alie. non alien. l. venditrici. & de rei vind. cū à matre. & j. tit. j. l. j. & facit. ſ. de ser. pign. da. ma. l. si creditoribus. & ſ. de transac. l. trāsactionem. finali. & ſ. de vsucap. pro empt. l. venditioni. Et si inferas: ergo ratum habet: ergo tenetur quod iussu. sicut dominus vel pater ad eum pro quo fideiubet: non sequitur: quia aliud est consentire vt extraneus, vt fideiubendo: aliud est consentire vt dominus: vt ff. quod iussu. l. j. §. quid ergo.

Consentit quis fideiubendo.

a *Actionem.* ij. & ſ. de reuo. his quæ in frau. credi. l. filios. & ſ. si alie. res pigno. da. ſit. l. cum res.

a *Mouere non potest.* in totum scilicet si in solidum hæres est: alioquin pro ea parte pro qua est hæres: vt argu. ſ. de hęre. act. l. si adulta.

Si non iniuria.] CASVS. Si emptor nec per iniuriam iudicis, nec per culpam suam fuit absens: & denunciauit, & condemnatus est in causa euictionis, ac res fuerit euicta, pignora quæ pro euictione obligatur, per sequi poterit.

b *Si non iniuria.* vel aliàs ob culpam tuam: vt quia fuisti absens. vel non denunciasti: vt ff. eod. l. si per imprudentiam. & l. si ideo. & ſ. e. l. emptor. nam gratia exempli ponit.

c *Persequi potes.* vt ſ. de pact. pigno. l. ij. & ſ. de præd. mi. l. & si is.

Vper empti.] CASVS. Mulier vendidit mihi prædium: in eo meliorando impēsam feci. si Titius partē prædij vindicet, & euincat sumptus quos feci, habita ratione fructuū à Titio recuperabo: & ad precium agam aduersus mulierem.

d *Quæstione.* quam mouet dominus cōtra emptorem.

e *Portionem.* nā etiam pars quandoque euincitur. ff. eo. l. j.

f *Restitui.* à domino vindicante: vt hic, & ff. de rei vindi. l. sumptus. & ff. de act. emp. l. idēque. §. j. & de excep. doli. l. Paulus.

g *Non eum.* Nota ergo vindicanteim nō teneri ad precium: vt ſ. de fur. l. inciuilem. & de rei vind. l. mater. & l. si mācipium. In casu tamen dominus tenetur ad precium: vt ff. de rei vindi. l. emptor. Item in alio, scilicet quando pupillus vindicat prædium suum sine decreto alienatum: cum precium in suam vtilitatem sit cōuersum: vt ſ. de prædi. mi. l. vtere. Item in alio: vt ſ. de vxo. mili. l. ij. sed dic vt ibi.

Scium.] CASVS vendidisti mihi seruū: conuentus rei vindic. pro seruo, denunciauit tibi vt me defenderes: nihil ominus euictus est: quia succubui damna quæ passus sum, mihi resarcies. quasi dicat, teneberis mihi ad expensas factas in lite, & ad precium.

h *Feci.* vel postea vsque ad sententiam, ante aperturam tamen testium: vt ff. eod. l. si rem quam mihi. §. finali. & secundū hoc etiam intelligitur quod est. ff. de leg. iij. l. qui concubinam. §. si hæres. quod debet denunciare ante iudicium, id est ante sententiam. vel speciale in legato.

Euictionē vendit qui sine iudicis sententiā restituit.

i *Nec citra.* si enim sine sententia iudicis restituisset, non ageret de euictione: vt hic: & ff. de rei vindica. l. vtique. & ff. de nego. gest. l. at qui natura. §. cum me. & ff. eod. l. si dictū. §. si com promiſero. nisi esset notorium rem esse alienam: vt ff. de act. empt. l. emptorem in principio.

k *Tu damnis.* ergo & in sumptibus litis, quod plene dixi. ſ. e. l. j.

Si status] CASVS. Vendidisti mihi liberum, quē credebā esse seruū: proclamauit in libertatem. si pronuncietur liber, quia seipsum euicit: teneberis mihi de euictione. si seruus est in nullo mihi teneberis.

Emptor serui eo pronunciato libero, agit de euictione, secus si esset pronunciatus seruus. Bald. Vel sic: Emptor qui succubuit, de euictione agit. si non obtinuit. Sal.

xviii. Iidem AA. & CC. Eutychio

SI status tibi super homine venūdato mota quęstio est: solennibus l quæ iuris admittit ratio, interpositis: si secundum libertatem fuerit lata sententia, poteris de euictione eius quem comparaueras, si nesciens eius conditionem comparasti, sine aliqua dubitatione auctorem, vel eius fideiussores, hæredésve eorum conuenire. m ¶ Quòd si fuisse seruum sententia declaruerit, intelligis ad venditorem te reuertri non posse. n

Emptor qui præscripsit, debet se tueri exceptione præscriptionis: & qui eandem omittit, de euictione regressum non habet. Bal. Vel sic: Præscriptio emptoris prodest venditori. hoc dicit Salic. & ratio assignatur in princ. gloss.

xix. Iidem AA. & CC. Theodoro.

SI obligata prædia venunde disti, & longi temporis præscriptione solita emptores se tueri possunt: euictionis periculum timere nō potes. o S. II. Kalend. Maij. AA. Coss.

Ex persona venditoris iudicium cū emptore sopitum non retractatur, tamen emptor nō habet regressum de euictione, nisi venditori denunciauit. Bal. Vel sic: Rei ēta agitur de euictione etiam contra venditoris hæredem: ideo ei debet denunciari vt adsit defensioni, nec ex eorum persona potest in integrum restitutio impetrari. h. d. secundum Bal. & Saly.

xx. Iidem AA. & CC. Solidio & alijs.

SI parentes vestri p mācipia venundederunt, & quæstio dominij mota est: emptoribus adesse, ac defendere causam nō prohibemini. q ¶ Quòd eod. l. si per imprudentiam. in principio. & est idem. ff. eo. l. qui alienam. & argu. ff. man. l. Iulianus. Sed quomodo hypotheca riæ longo tempore præscribitur, cū quadraginta annis duret: vt supra de præscrip. triginta ann. l. cum notissimi? Respon. quia est extraneus possessor cum titulo inter præsentes: & sic decennio. vel inter absentes, & sic viginti annis præscribit: vt ſ. si aduer. credi. l. j. & ij. Item contra j. eod. l. empti. Solu. vt ibi.

Hypotheca vię potest præscribi longo tempore.

Si parentes.] CASVS. Pater meus vendidit tibi mancipiū. si conueniaris, potero in iudicio adesse, si forte timeam collusionem. Si verò euictum iam sit: nisi fuerit appellatum, propter personam meam lis non instaurabitur. Si verò mihi non denunciasti, de euictione me obligatum non habebis.

p *Si parentes vestri.* quorum hæredes estis, vt habeant locum sequentia.

q *Non prohibemini.* ne fiat collusio: vt ff. de appella. l. si prolusorio. & l. à sententia. §. si hęres. & l. ab executore. §. alio. & ff. de inoffi. test. l. si suspecta. & in authen. de litig. §. j. colla. viij.

l *Solemnibus quæ.* id est ordinato assertore qui causam pro seruo fecit, quod non fit hodie, sed ipsemet litigat. vt ſ. de asser. tol. l. j.

m *Conuenire.* vt ſ. eo. l. siue in libertatem. & ff. eod. l. minor. §. pater filium. & ſ. de sentētijs. l. libera.

n *Non posse.* nec ergo in sumptibus, nisi caueritvt ff. de verborum obligat. l. venditores. & plene dixi. ſ. eodem. l. j. ADDITIO. Tu dic contra, vt ibi adnotaui, quod sequitur etiā Abbas in c. fin. in fine. extra de empt. & vend. Nec ob. ista. l. secundū Barthol. in d. l. vēditores. ff. de verb. obliga. quia verū est quòd non potest agi ex clausula de euictione: quia res non est euicta, sed bene potest agi ex clausula ob rem non defensam: siue hoc fuit expressum, siue nō: quia à lege tacitè subintelligitur: vnde potest agi ad interesse. quare est aduertendum in modo concludendi in libello: prædicta intellige quādo emptor denunciauit venditori vt eum defendat, aliàs est quod posset ei imputari, secū dum Abba. vbi supra.

Si obligata.] CASVS. Vendidisti hi prædium, licet alij obligatū. x. vel. xx. an. illud possedisti an possit a me euinci? Dicitur quòd non.

o *Non potes.* quia siue non opposuit eam emptor, & sibi imputet: vt ff. eod. l. si rem quam. §. si duplæ. siue opposuerit, & non fuit admissa: & sic passus est iniuriā, vnde non teneris: vt ff.

a *Ex persona*. nisi essetis minores.
b *Debeatis*. quia non tenemini. ſ. eo. l. emptor. Accurſius.

EMpti actio.] CASVS. Mihi ſeruum vendidiſti, poſſedi eũ ſpacio viginti an. quibus elapſis proclamat in libertatẽ: denunciauit tibi, & pronunciatus fuit libertagam pro euictione quanti mea interest.

c *Submouetur*. quia talis res erat quæ non poterat vſucapi, vel præſcribi: vt ſubijcit, & ſupra de præſcrip. long. temp. quæ pro liber. l. finali. aliàs contra: vt ſupra eodem. l. ſi obligata. Sed nunquid. xxx. annis tollitur? Reſpõ. nõ, cum præſcriptio nec eo tempore compleri poſſit contra libertatem: vt arg. ff. eod. l. minor in principio. Vel dic quòd tollitur ſi naſceretur: ſed non naſcitur niſi demum re euicta: ſicut in aliis actionibus quibuſdam dicimus: vt ſupra de rerum permu. l. ex placito.

Euictionis actio an triginta annis tollatur.

d *Remiſiſſe*. quia tunc ad precium tantum agere poteris: vt ff. de act. empt. l. emptorem. ſ. quia autem habere. Accurſius.

Cum tibi.] CASVS. Vendidiſti prædium mihi liberum ab omni obligatione, & promiſiſti mihi reficere omne damnum, apparuit poſtea qui dicebat illud ſibi fore obligatum pro decem: quæ ſolui ei. nunquid ea à te potero petere, quæritur? Et dicitur quòd ſic.

e *Cum tibi liberum*. id eſt vt liberum: vel hoc dicto expreſſim, vel nõ dicto in contrarium: vt ſ. eod. l. ex his prædijs. Accurſius.

f *Soluiſti*. potuiſti enim ſoluere: vt ſupra de compẽd. l. quoniam liberum. Sed quomodo agit non ſecuta aliqua ſententia? Dicunt quidam quia ſit notorium: vt ff. de act. emp. l. emptorem. in princip. Vel dic, non agitur de euictione hic, ſed ex quadam ſtipulatione de indemnitate interpoſita: vt ſubijcit.

g *Ipſius*, ſcilicet ſtipulationis.
h *Conceptio*. id eſt tenor.

Cum ſucceſſores.] CASVS. Pater tuus vendidit mihi prædium obligatum ciuitati tuæ, & deceſſit. ſi actor ciuitatis agat hypothecaria, & euincat prædium, prius tibi facta denunciatione qui ei ſucceſſiſti, non ſolum conueniam te ad id quod mea intereſt prædium nõ fuiſſe euictum, ſed etiam ad præcium quod perſolui.

A i *Vere*. id eſt per hypothecariam. Accurſius.
k *Gradu*. id eſt inſtituti vel ſubſtituti ſint.
l *Non quantum*. id eſt non ſolum ad precium, ſed etiam ad intereſſe: vt hic. & ff. eod. l. euicta.

Si poſt.] CASVS. Vendidiſti mihi domum vel mancipium: precium tamen nõ ſolui. ſi aliquis dominium vindicauerit, vel mancipium ad libertatem proclamauerit: an precium tibi numerare ſim compellendus, quæritur? Et dicitur quòd non. Si verò partẽ precij numerauí, & mihi ab aliquo denũciatum eſt ne eam: iudex precipiet tibi vt ſatiſfides de domo me indemnem conſeruare, ſi domus euincatur.

Succeſſoribus venditoris in quocunque gradu, eſt denunciandum, quo facto ſiue ipſis præſentibus, ſiue abſentibus res euincatur: non ſolum precij, ſed intereſſe emptor à venditore conſequitur. Vel ſic: Re euicta poſt denunciationẽ abſente reo, vel abſente actore, ad intereſſe agitur, necnon ad precium. Baldus.

XXII. Iidem AA. & CC. Euſtochiæ.

CVm ſucceſſores etiam vẽditoris pro euictione teneri poſſint: ſi velut obligata ſibi reſpublica Theſſalonicenſium pignoris inſtituat iure [i] perſequi quæ comparaſti: auctoris hæredibus quocũque gradu [k] conſtitutis adiſtere negocio denuncia. ¶ Quòd ſiue præſentibus his fundus quem emiſti, fuerit euictus, ſiue abſentibus: poſtea quanti tua intereſt, rem euictam non eſſe, teneri, non quantum [l] precij nomine dediſti, ſi aliud non placuit, publicè notũ eſt. S. II. kal. Ianua. Sirmij. AA. Coss.

B *Licet res poſt longa tempora ſit euicta, non impeditur emptor agere de euictione. Bal. Vel ſic: Etiam ſi poſt longum tempus res non præſcripta euincatur, de euictione agitur, ſi legitima denunciatio præceſſit. Salycetus.*

Cum in limine contractus imminet euictio, emptor precium ſoluere non tenetur, vel reſiduum precij: & ſi ſoluit, repetit: niſi ei de euictione ſatisfactum ſit. Baldus.

XXIIII. Iidem AA. & CC. Eutychio.

SI poſt perfectam venditionem ante precium numeratum [m] rei venundatę mota fuerit quæſtio, vel mancipia venditi proclament in libertatem: cum in ipſo limine contractus immineat euictio: emptorem, ſi ſatis ei non offeratur, [n] ad totius, vel reſidui precij ſolutionem non compelli, [o] iuris auctoritate mõſtratur. Vnde cum parte [p] precij numerata, domus quam emiſti, tibi velut pignoris iure obligatę, ne ad emptionem accederes, denunciatum ab aliquo proponas: iudex tibi quæ ex emptione veniunt, præſtari prouidebit. [q] S. VI. kalen. Februar. Sirmij. CC. Coss.

C *Fauore libertatis venit quis contra proprium factum: & licet de euictione teneatur, attamen eum non excludit exceptio. Baldus.*

XXV. Iidem AA. & CC. Saturninæ.

SI tibi liberam [r] Saturninus [s] conditionem eius ignorãs diſtraxit, an nunc eã defendit [t] vt ff. de excep. doli. l. pater. ſ. ex quadrante.

m *Ante præcium numeratum*. ſi autem eſſet numeratum, non poſſet agi: vel vt fideiuſſor detur, vel vt aliàs quaſi re euicta: vt ſ. eo. l. qui rẽ. & ff. eod. l. ſi plus. ſ. mota.

n *Satis ei non auferetur*. cum fideiuſſoribus: vt ff. de peri. & com. rei vend. l. habitationum. ſ. finali. aliàs non tenetur dare fideiuſſorem, niſi conuenerit de dando: vt ff. eodem. l. emptori. & ff. de contrahenda emptione. l. pacta. Sed an pro hac euictione tantum? Videtur quòd ſic: vt dicta. l. habitationum. argum. cõtra. de reſcind. vend. l. finali.

Venditus tenetur de ſolicitudine venditionis.

o *Non compelli*. habet enim doli exceptionẽ, vt ff. de excep. doli. l. pater. ſ. ex quadrante.

p *Cum parte*. vel nihilo. ſed ſic euenerat.

q *Prouidebit*. ſcilicet per fideiuſſoriam ſatisdationem, vt dixi.

Sibi.] CASVS. Vendidiſti mihi libertam, quam credebas ancillam: proclamat in libertatem, & tu eam defendes: pronunciata eſt libera. teneberis mihi ad duplum nomine eius, ſi duplum promiſiſti: vel quanti mea intereſt, conueniam te iudicio emptionis.

r *Si tibi liberam*. tibi dico ignoranti. ſecus ſi ſcienti: vt. ff. de contrahen. empt. l. ſi in emptione. ſ. liberum hominem. & ſ. itẽ ſi emptor.

s *Ignorans*. qui propter ignorantiam videbatur exculatus, magis autem teneretur ſciens, etiam ante euictionem: vt ff. de ac. emp. l. ſeruus quem. ſ. fina.

t *Defendit*. ſcilicet Saturninus conſtituetus aſſertor, ſecundum has leges: vt ſupra de adſer. tol. l. j. Et dic defendit, ſcilicet agendo, ſic

Euictor. que. 9. quæ quis. resp. vend. cum ſuper tacto, reuinct. ex ſ. de fin. cauſ.

do. ſic & ponitur ſupra de teſt. l. j. agit autem non nomine ſuo, ſed nomine eius quæ vendita eſt. & ſic nora quod venit contra factũ ſuũ. a. ſic & ſupra de lib, cauſa. l. j. & de patri. qui ſi. dif. l. ij.

a *Pronunciata*. & tunc locum [non] habet regula, quia quem tenet de euictione actio, euincentem repellit exceptio.

b *Conuenire potes*. imò videtur quòd potuerit exceptione repelli, cum ipſe erat qui de euictione tenebatur: vt ſupra eo. l. ſiue poſſeſſio. quæ eſt contra. Solu. ſpecialiter hic fauore libertatis. Vel dic quòd hic potuit excipere, vel pati euictionem, & agere: vt ff. eodem. l. vindicãtem. & l. j. & ſupra de re. alie. non alie. l. venditrici. prima placet. & facit ad. l. ff. eodem. l. minor. ſ. pater.

Iquis.] CASVS. Vendidi tibi ſeruum nemine vindicante eum, ſed forte præparante ſe ad litem deceſſit: nunquid ages de euictione? Dicitur quòd non.

c *Exemptus eſt*. lite nõ dũ mota. nã nemo eum euincit: ſed fatum humanæ ſortis, &c. vt hic & ff. e. l. ſi ſeruus. in prĩ. ſecus ſi iam lis mota eſſet. quia tunc proceditur ad ſententiandum: & de euictione agitur: vt ff. de rei vin. l. vtique. & ſupra de adſer. tol. l. ſi. in ſi. & ff. iudi. ſolu. l. ſi ſeruus. quę ſunt cõtra. ſed ſoluuntur prædicto modo. Accurſius.

Si fundum.] CASVS. Si ſciens fundum alienum, vel alij obligatum cõparaſti, nec de euictione caueri feciſti tibi: precium quod ſoluiſti, petere non potes. Si vero ignorans emiſti: non iure recuſat venditor reſundere tibi precium quod numeraſti.

d *Conuenit*. poteſt ergo ſtipulari etiã ſciens: vt ſupra communia. vtriuſque iudi. l. ſi fratres, in prin. & ff. de doli excep. l. apud Celſum. ſ. idem Labeo ſcribit.

e *Contra iuris poſcit*. vt & ſupra de præſcri. xxx. an. l. j. & de iudo. l. ſi à matre. Sed contra ſupra communia de leg. l. ſi. vbi agit etiam ſciens, & non fuit ſtipulatus. Sol. ſpecialia ſunt ibi in legato: vt hic, & quòd emptor bonæ fidei res ſub conditione legatas non vſucapit: vt ibi. Vel ſolue vt ibi. Item contra: vt ſupra ſi ven. pig. ag. l. j. vbi ſimiliter ſciẽs recuperat precium. Sol. ibi precium repetitur à vindicante: quia in eius vtilitatem cõuerſum fuit, puta ſuo creditori datum: vt ff. de rei vin. l. emptor. Vltimo diſtinguitur: quia vel emptor ſciuit rem eſſe alienam. vel ignorauit. ſi ſciuit, non habet actionem pro euictione, niſi ſtipulatus eſt, vel pactus: vt hic ſi ignorauit, & ſi non ſit ſtipulatus, vel pactus, agit tamen ex empto ad intereſſe. niſi remiſit periculum euictionis: quo caſu agit tantum ad precium: vt ſupra e. l. non dubitatur. & l. empti. & ff. de ac. empti. l. emptorem. ſ. qui autem habere.

Emptor quemadmodum poſſit agere contra venditorem re euicta.

Mptori.] CASVS. Vẽdidiſti mihi prædium, de quo erat pactum de non petendo tibi factũ. vel forte illud præſcripſeras, vel vſuceperas. nunquid præſcriptio mihi emptori proderit? Dicitur quòd ſic. vnde ſi res euincatur per culpã: quia exceptionem ex perſona tua competentem mihi non oppoſui, de euictione non teneberis.

f *Non ambigitur*. vt pactum factum venditori: vt ff. de pace. l. ſi tibi. ſ. pactum. & præſcriptio: vt ff. de contrahen. emp. l. dolia. & ſupra de vſuca. transfor. l. j. ſ. j. & ad idem. ff. de hæred. vendi. l. emptor nominis. Sed quid ſi ſciens alienum comparauit: an poſſit vti exceptiõe actoris? Quod videtur: vt arg. ff. de rei vin. l. emptor. & ff. eodem. l. in creditore.

In cõtractu permutationis venit euictio, dum tamen interueniat denunciatio. Bal.

XXXIX. Idem AA. &c. CC. Rheſo.

SI permutationis gratia prædia curatoribus quondã fratris tui mater tua dedit: his quę in eorum vicẽ accepit, poſteaquàm ad defenſionẽ fuerit denunciatum, vel cum eorum nõ haberet facultatẽ g, euictis, quãti intereſt, eos conueniri poſſe, rationis eſt [h]. S. Idib. Decemb. Nicomediæ, CC. Conss.

Ipermutationis.] CASVS. Permutaſti ff. tuum cũ. C. meo. Titius vindicat. ff. tuũ: denunciaui tibi: nihilo minus euictum eſt: an agere poſſim de euictione, quæritur? Et dicitur quòd ſic ad intereſſe.

g *Facultatem*. cum forte ſe abſentarent: vt ff. eodem. l. ſi ideo. ſ. fi.

h *Rationis eſt*. ad ſimilitudinem emptionis: vt ſupra de re. permu. l. j. & ff. de ædi, edic, l. ſciẽdum. ſ. emptorem.

Non ex eo.] CASVS. Vendidiſti mihi prædiũ tuũ, feci mihi caueri de euictione: nunquid ideo intelligendus ſim malæ fidei emptor? Dicitur quòd non.

i *Non ex eo*. Nota ergo hic, quòd licet mihi caueam, nõ ideo ſcientia vel mala fides præſumitur. ſic & aliàs abũdans cautela nõ nocet: vt ſ. de teſta. l. teſtamẽta. & arg. infra de calũ. l. qui nõ probaſſe. & ff. de lib. ag. l. j. ſ. eleganter. in fi. ſ. Sed arg. contra. ff. de condi. inſtit. l. ſi quis ſub conditione. & ff. ad l. Fal. l. Seius & Augerius. & quod hic ſubijcit, alijs itaq;, &c. quaſi & hoc indiciũ ſit.

Cautela abundans non nocet.

k *Tua*. loquitur hæredi venditricis.

Fides bona præſumitur.

l *Debes*. ſic ergo bona fides præſumitur, niſi probetur malat ſic. ſ. de præſcrip. long. tem. l. emptor. Sed quid proderit probãti, cum nihilo minus poſſit cõueniri de euictione: quia hic promiſit: vt ſ. e. l. ſi fundum? Reſpon. intellige hic quando non eſt promiſſum: vt ſ. communia de lega. l. ſi. in fi. Item poteſt prodeſſe quantum ad hoc, vt ſibi non poſſit expenſas in prędio factas reſeruare ſecundum H. vt ſupra. e. l. ſi controuerſia.

Hæredem.] CASVS. Vendidiſti mihi prædium, de euictione promiſiſti mihi, & fideiuſſorem vnum pro euictione dediſti. Sempronius hæres Titij vult vindicare prædium: an poſſit, quæritur? Et dicitur quòd ſic: neque factũ Titij cui ſucceſſit, ſibi obeſt: quia ex perſona ſua vindicat. videbatur quòd non: quia quem de euictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio. vnde cum fideiuſſor tenebatur, videbatur teneri & heres fideiuſſoris: vnde & agere non poſſit. contrarium tamen eſt verum.

m *Rerum*. & ita fallit hæc regula, quẽ de euictione tenet, &c.

n *Perſona*. ſcilicet hæredis: ſed ipſe fideiuſſor hoc nõ poterat

Ordo litera.

nec hæres eius ex eius persona: nec hæres venditoris: vt supra e.l.exceptione. & ff.e.l.Seia. & ff.de distra pig.l. & si is. Et incipit cõstructio, factũ eius cui, &c. & quod subiicit, pro quibus. id est pro quarum euictione. Item nota ex hac.l. fallere regulam magistralem, quæ colligitur supra eodem.l.exceptione. & ff.e.l.vindicantẽ. scilicet quem de euictione tenet actio, ipsum agẽtem repellit exceptio. Item contra supra de reb.alie.non alie.l.vẽditrici. sed ibi in hæredẽ venditricis: hic fideiussoris. licet & quidã dicant & hic habere cõuentum electionem vel vti exceptione, vel pati euinci, vel conuenire eum pro euictione. Ac.

CREDITOREM euictionem pignoris non debere.

Post generalem euictionem de quadam speciali dicit.

Diuisio.

Vm iure.] Dluiditur in quatuor partes. Primo ponit dictum duplex. Secundo ponit exceptionem. Tertio nouum dictũ. Quarto eius rationem. secunda ibi, Nisi, tertia ibi, Si tamẽ. quarta ibi, Siue quia. Bald. & hæc loquitur tam in fisco, quàm in priuato. secundum Salyc. *CASVS.* Si fiscus iure creditoris, hoc est lege vel pacto distrahat: an teneatur emptori de euictione, quæritur? Et dicitur quòd non: sicut nec vt priuatus, nisi de euictione se obligasset. Si vero idẽ pignus erat obligatũ fisco & priuato, & post venditionẽ fiscus priuato succedat: an possit fiscus pignus euincere contra factũ suum, quæritur? Et dicitur quòd non: siue quia potior erat quando vendebat, siue quia infirmior: debet enim qui rem distrahit, se ostendere potiorem cæteris creditoribus esse.

Creditor vendens pignus, an teneatur de euictione.

a *Cum iure.* vendit ergo interdum quis vt dominus, & tunc tenetur de euictione: vt ex titu. superiori apparet. interdũ vt creditor, dicens se vendere quia creditor: & tunc si non habet ius vendendi ex pacto vel ex lege, tenetur emptori ex empto vt eadem ei contrariam pignoratitiam: vt ff.de euict.l.in creditore. Si vero habet ius vendendi: non tenetur nisi vt præstet rem sibi obligatam, & se potiorem cæteris creditoribus, secundũ H. vt in fi.huius.l.certe & superiori casu multo magis ad hoc duo tenetur, scilicet vt sit sibi obligata, & sit potior alijs: quia non debent esse melioris conditionis malè agentes, quàm bene agẽtes: vt ff.de noxa.l.non solum. Item & hoc secundo casu quando potuit vendere, potest dici & eum teneri ad cessionẽ contrariæ pignoratitiæ actionis: eum sine dispẽdio hoc facere possit: vt d.l.fi.de euict.l.in creditore. quare non videtur interesse quantum ad prædicta, iure vendat vel non. Vendit iure, ex quo iure creditoris vendit, & hoc extraneo domino euincente. ipse autem debitor si non est dominus, tenetur de euictione post euictionem secutam vtili ex empto, quasi ipse vendidisse videatur: sed ante eã secutã tenetur vero domino habenti ratũ vtili negotiorum gestorum: vt ff.de distra.pig l.rescriptũ. §.j. si vero est dominus: tenetur habere ratum, & emptor efficitur dominus: quanquam à non domino, id est à creditore habeat: vt insti.qui alie.licet. §.j. & hoc si iure vẽdatur. aliàs potest vindicari à debitore si est dominus: dũ tamẽ offeratur preciũ: vt ff.de rei vindi.l.emptor. & à creditore est liberatus per prçciũ emptoris: vt dicta.l ff.de distra.pig.l.rescriptũ. sed si nõ iure vẽdit creditor, & ppter hoc debitor euincat: an ex empto p hoc ad interesse quod est vltra preciũ, tenetur creditor emptori? & puto q̃ sic ratione doli, sicut & si scisset alienam: vt ff. de actio. emp.l.emptorem. §. Cassius. & §. Iulianus. & §.fent. Accur.

b *Procurator meus.* qui ad tẽpus vicẽ procuratoris fisci gerebat. arg.ŝ.de ped.iu.l.j. Vel dic, meus, id est fisci: quia omnia principis. esse intelligũtur: vt supra de quadrien. præscrip.l.fi.in prin.

c *Eodem iure vtitur.* vt vendens iure creditoris, non teneatur de euictione: vt hic, & ff.de act.emp.l.emptorem. §.sententiam. nisi vt cedat contrariam pignoratitiam, & se præstet potiorem, & sibi obligatam: vt dicta.l.in creditore. & in fi.huius legis.

d *Creditore.* tunc enim tenetur sicut promisit: vt hic, & infra.l. proxi. & debitor tenetur pignoratitia contraria actione creditori ad totum interesse: si ideo ꝓmisit creditor, quòd melius venderet: vel ideo. quia consuetudo erat, aliàs ad precium tantum, nõ ad duplam, licet in dupla ex promissione teneatur emptori creditor: vt ff.de pig. act.l.fi pignore: §.fina. & l.seq. & ff. de distra. pig.l.rescriptum. in fi.

e *Si tamen fiscus.* qui prius vẽdiderat pignus.

f *Successit.* scilicet post venditionem pignoris factam.

g *Nomine fisci.* nam sic cõtra suum factum veniret: quod non potest: vt hic, & ff. de adop. l. post mortem. & infra ne fiscus rem quam vẽ. euin.l.j. & ij. lib.x. & sic esset in priuato creditore prius vendente, & postea in ius alterius succedente: vt ff.de distrac. pig.l. & si is. & facit.ff.de iure fisci l.iii.§.fi posteriori.

h *Vendebat.* & sic firmus est contractus: vt supra si antiquior cre.l.j.Accursius.

i *Iure vendit.* a collige ergo hic creditorem quatuor prẽstare debere. Primo, quòd sit sibi res obligata, vt ex principio legis patet, vbi dicit prædium obligatum, & hic dicit pignus. Secundo, quòd sit potior quolibet alio creditore. vt hic, quod euenit vel tempore: vt supra qui po.in pig.ha.l.ij. vel priuilegio: vt in hypotheca pro dote: vt supra qui po.in pig.l.fi. Tertio, quòd creditor credat rem esse debitoris, & sic non fit in dolo, & eadẽ ratione. Quarto, quòd sibi liceat vendere ex pacto b vel ex lege, vel saltem credat sibi licere, cum interdum iuste possit errare: vt ex contractu procuratoris: vt dicta.l.emptorẽ. §. Iulianus. & §.sententiam. & infra.l.proxi. Accursius.

SI à creditrice iure.] CASVS. Tua creditrix vendidit mihi prædium sibi obligatũ lege vel pacto. si euincatur à me, nõ agam de euictione, nisi de euictione repromiserit, vel dolũ commiserit: quem qualiter committere potest creditrix, non aperit. tu die, si sciat sibi nõ fuisse obligatum, vel se non esse potiorem, vel rem non esse debitoris, vel si dicat suam esse, cum sit aliena, vel sibi non licere vendere: in quibus casibus aget emptor de euictione.

k *Promisit.* vt supra.l.proxi.

l *Vitio.* id est sibi nõ esse obligatam. vel se non esse potiorem, vel rẽ non esse debitoris, vel sibi nõ licere vendere: vt hic, & ff. de act.emp.l.emptorẽ. §. Cassius. & §. Iulianus. & §.sentẽtiam *Non excusat.* nota ergo aliquem scientem teneri, qui ignorans non teneretur. sic.ff.de.hær.ven.l.hoc autem.

DE PATRIA POTESTATE.

Dictum est supra de iure quod habet aliquis in rebus suis vel alienis. Continuatio.

vel in personis, id est quod persona alterius mihi obligata sit: nũc de iure quod habet aliquis in personis filiorum de iure ciuili. Azo.

SI filium.] CASVS. mater filium suum hæredem instituit: tutorem in testamento suo ei nominauit. tutor administrauit: & hoc passus est pater tanquã filius esset emancipatus. vult pater tutorem remouere, dicens filium in potestate sua esse nunquid est audiendus, quæritur? Et dicitur quòd potest esse quòd non sit audiendus: cum diu sit passus filium morari in emancipatione.

a *Aestimabit.* bene dicit, æstimabit. potest enim esse causa quare nõ audiaris. & hoc est, cum diu, &c. sed hic forte propter iustam ignorantiam posset ei subueniri per restitutionẽ ex clausula generali: vt ff. ex quib.cau.ma.l.j.§.vlti.

b *Cum diu.* puta decẽnio: vt ff.qui & à quib.l.si cũ fideicommissa. §. Arist. Vel dic. xx. ann. vt sicut seruus præscribit sibi libertatem tanto tempore, sic & filius suam potestatem: vt supra de præscrip.long.tem.quç pro liber.l.ij.

c *Passus sis.* per quam patientiam videris approbare, & præsumitur eũ esse sui iuris: vt hic, & argum. supra de peti.hære.l.si filius. & l.si putas. & ff.ad Macedonianum l.si filius familias patre absente. & ff. de repu.l.fi.§.fi. & hoc cum dubium est, emãcipauerit eum, vel non, si autẽ esset certũ emãcipationem factam, sed dicit pater non iure factam, non auditur pater, si diu sic steterit filius: vt ff. de adopt. l. post mortem, si non diu, tũc auditur: vt supra si auct. rem iudi. l. ij. Accursius.

d *Nominati.* nam dari de iure non potuerunt: sed nominati debent confirmari: vt ff.de confir.tuto.l.j.

EIus.] CASVS. Filius in potestate constitutus, acquirit patri: nisi sint ea quæ patri non acquiruntur, puta castrensia.

e *Non acquiruntur.* patri: vt castrense peculium, & quasi.

Non acquiruntur. id est prohibentur acquiri, vt sit infinitum verbum. & est exemplum eorum quæ non acquiruntur iure veteri castrensia & quasi: vt ff. de iudi.l.lis nulla. & insti. per quas perso. no. in princ. hodie omnia etiam aduentitia, quãtum ad proprietatem: vt dicto titu. insti. per quas perso. §.j. & supra de bo. quæ libe. l. cum oportet. & l.fi.

SI filius.] CASVS. Si filius fami. aliqd acquirit, quasi patri quæsitũ alienari nõ potest: & si patri nõ obediat, castigare eum poterit. Si vero in contumacia perseuerauerit, eũ iudici offerat accepturo de filio vindictã qualem pater voluerit.

f *Non potuit.* idem de aduentitijs, quamuis non acquirantur: vt supra de bo.quæ lib.l.fina.§.filijs autem.

g *Non prohiberis.* sic ff.de fur.l.serui & filij. & de iniur.l.prætereca.in fi.§.& l.fi. & ŝ.de bo.quę lib.l.fin.§.filijs autẽ.

h *Contumacia.* simile de liberto, ff.de iure pa.l.j.

i *Sententiam.* de eo conuincendo, vel cõmonendo, & puniendo, & est sic ff. de off.procon. & le.l.nec quisquã.§. de plano. & arg.ff.de offi præfect.vrb.l.j.§.cũ patronus. & ff.de obsequijs li.per totũ. & infra qui accu.nõ pos.l.propter. & infra.l.proxi.

k *Volueris.* nõ est verisimile quòd non prauam sententiam petat: vt dicta.l.propter.

Congruentius.] CASVS. Si inter matrem & filiũ orta est controuersia, in domo debet determinari. Et si filius aduersus matrẽ velit experiri in causa pecuniaria, iudex inter eos debet iustitiam exhibere. Item cõpellet iudex filiũ vt matri reuerẽtiam præstet: quod nisi præstet, eum potest punire.

l *Controuersiæ.* siue ciuiles, siue criminales: vt hic, & argum. supra an seruus ex suo facto.l.fi. & dixi supra.l.proxi.ij. respon,

m *Pecuniarijs.* idem de criminalibus: vt infra qui accusa. non poss.l. propter. & intellige in emancipato quantũ ad pecuniarias lites: aliter non posset esse iudiciũ vt ŝ. de in ius voc.l.vlt. & ff.de iudi.l.lis nulla. & ŝ.de transac.l.fi.

Filia.] CASVS. Nõ solũ debet filia patri obedire, sed alere & sustẽtare tenetur. n *Vita.* Nor. ergo inferiorẽ alere superiorẽ: vt ŝ.de bo.quæ lib.l. fi.§. hoc proculdubio. & ŝ.de alen. li.l.j. & ij. & iij. & ff.de lib.agno. l. si quis à liberis. in prin. Accursius.

Abdicatio.] CASVS. Licet apud Græcos pater filiũ vẽdere posset, nõ tamẽ apud nos: sed si fiat venditio, nõ tenebit: vt ŝ.de patri. qui fi.dis.l.j.

o *Abdicatio.* i. separatio: vt quia pater filiũ vẽdebat. hoc quidẽ fieri non potest apud nos: vt hic, & ŝ.de patribus qui filios distra.l.j. nisi in ea fu: vt in l.ij. eiusdem titu. Vel dic abdicatio, vt quia dicebat pater, nolo quòd sis filius meus. & filius consentiebat, vel ignorabat, vel dissentiebat. hoc quidem similiter fieri non potest apud nos: vt hic, & ff.de pact.l. ius autem agnationis. & de regu. iur.l.iura sanguinis.

SI maritus.] CASVS. An filius filiifa. militis sit in potestate aui, quæritur? Et dicitur quòd sic.

p *Eum.* scilicet nepotem.

q *Ambigitur.* nã & ipse filius licet miles sit, remanet in potestate:

PP. VII. Idus Aprilis, Sabino II. & Venusto Conss.

TITVLVS XLVII.
DE PATRIA POtestate.

Patientia non solum inducit præsumptionem cõsensus: sed inducit præsumptionem veritatis, & solemnitatis. Bal. Vel sic: Liberatio à patria potestate præscribitur longo tempore. hoc dicit Salyc. & Bald.

1. Impp. ANTONINVS & VERVS AA. Titio.

SI filium tuum in potestate tua esse dicis: præses prouinciæ æstimabit[a] an audire te debeat: cum diu[b] passus sis[c] vt patris familias res eius agi per eos qui testamẽto matris tutores nominati[d] fuerunt. PP. sine die & consule.

Quod habet filius, præsumitur ad patrem pertinere, nisi probetur de rebus ad patrem non pertinentibus. Baldus.

II. Imperator ANTONINVS A. Maroniæ.

EIus quod in potestate patris agens habuisti, dominium ad patrem tuũ pertinuit, extrea ea quę non acquiruntur[e]. PP. XVI. Kalen. Mart. Læto. II. & Cereale Coss.

Filius res acquisitas alienare non potest. & si patrem offendit, potest castigari per patrem. & si est necessaria seuerior castigatio, patre petẽte iudex debet eum punire, ea pœna quam pater dixerit. hoc dicit secundum Baldum.

III. Imperator ALEXANDER A. Artemidoro.

SI filius tuus in potestate tua est, res acquisitas tibi alienare non potuit. f ¶ Quem, si pietatem patri debitam non agnoscit, castigare iure patriæ potestatis non prohiberis: g ariore remedio vsurus, si in pari contumacia h perseuerauerit eúmque præsidi prouincię obla turus, dicturo sententiam i quam tu quoq; dici volueris. k PP. VI. Id. Decemb. Albino & Maximo Coss.

Quæstiones domesticæ inter matrem & filium debent dirimi: sed si necessarium est iudicium, in ciuili causa seruabitur iudiciorum ordo. Si verò alius excessus contra matrem deprehenditur, seuerius per iudicem plectitur. Bald. Vel sic: Causæ pecuniariæ inter patrem & filium iuris ordine sunt tractandæ: & reuerentiam debet filius matri. & impietatem filij debet iudex seuerius vindicare. Salyc.

IIII. Impp. VALERIANVS & GALLIENVS AA. Calæ.

COngruentius quidem videtur, intra domũ inter te ac filios tuos, si quæ controuersiæ l oriuntur, terminari. ¶ Sed si ita res fuerit, vt pro iniurijs eorũ & ad jus experiendum, & ad vindictã processeris: aditus præses prouincię super disceptationibus quidẽ pecuniarijs m consuetum exerceri iubebit ordinẽ iuris: reuerentiam autẽ debitã exhibere matri filios coget. Et si prouectam ad inclementiores iniurias improbitatem deprehenderit, læsam pietatem seuerius vindicabit. PP. XV. Kalend. Iun. Æmiliano & Basso Conss.

Filia tenetur alere matrem pauperem. & vocat ista lex alimenta, subsidium vitæ. Baldus.

V. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. Donato.

FIlia tua nõ solum reuerentiam, sed etiam subsidium vitæ n vt exhibeat tibi, rectoris prouinciæ auctoritate compelletur. PP. Kalend. Martijs, Diocletiano. III. & Maximiano. AA. Conss.

Quæ naturalia sunt, separari non possunt. Bald. Vel sic: Coniunctio naturæ non potest separari: nec filius à patre vẽdi. Sal.

VI. Iidem AA. Hermogeni.

ABdicatio o †, quæ Græco more ad alienãdos liberos vsurpabatur, & ἀποκήρυξις dicebatur, *Romanis legibus non comprobatur. PP. XVII. kal. Decemb. Maximiano. A. II. & Ianuario Conss.

Licet filius sit miles, nepos natus ex eo est in aui potestate: & non in potestate patris sui militis, donec auus viuit. Baldus.

VII. Iidem AA. & CC. Duplianæ.

SI maritus tuus, licet militãs, in patria potestate constitutus, filium ex legitimis suscepit nuptijs: eũ p in potestate aui perseuerasse nõ ambigitur q. S. II. Nõ. Apr. CC. Conss.

Natus legitime ex liberto, est in liberti potestate. Baldus.

VIII. Iidem AA. & CC. Aemilianæ.

LIbertos exemplo ingenuorum filios suos post libertatem ex legitimis nuptijs natos,

Militia nõ

a *Aestimabit.* bene dicit, æstimabit. potest enim esse causa quare nõ audiaris. & hoc est, cum diu, &c. sed hic forte propter iustam ignorantiam posset ei subueniri per restitutionẽ ex clausula generali: vt ff. ex quib.cau.ma.l.j.§.vlti.

b *Cum diu.* puta decẽnio: vt ff.qui & à quib.l.si cũ fideicommissa. §. Arist. Vel dic. xx. ann. vt sicut seruus præscribit sibi libertatem tanto tempore, sic & filius suam potestatem: vt supra de præscrip.long.tem.quç pro liber.l.ij.

c *Passus sis.* per quam patientiam videris approbare, & præsumitur eũ esse sui iuris: vt hic, & argum. supra de peti.hære.l.si filius. & l.si putas. & ff.ad Macedonianum l.si filius familias patre absente. & ff. de repu.l.fi.§.fi. & hoc cum dubium est, emãcipauerit eum, vel non, si autẽ esset certũ emãcipationem factam, sed dicit pater non iure factam, non auditur pater, si diu sic steterit filius: vt ff. de adopt. l. post mortem, si non diu, tũc auditur: vt supra si auct. rem iudi. l. ij. Accursius.

d *Nominati.* nam dari de iure non potuerunt: sed nominati debent confirmari: vt ff.de confir.tuto.l.j.

EIus.] CASVS. Filius in potestate constitutus, acquirit patri: nisi sint ea quæ patri non acquiruntur, puta castrensia.

e *Non acquiruntur.* patri: vt castrense peculium, & quasi.

Non acquiruntur. id est prohibentur acquiri, vt sit infinitum verbum. & est exemplum eorum quæ non acquiruntur iure veteri castrensia & quasi: vt ff. de iudi.l.lis nulla. & insti. per quas perso. no. in princ. hodie omnia etiam aduentitia, quãtum ad proprietatem: vt dicto titu. insti. per quas perso. §.j. & supra de bo. quæ libe. l. cum oportet. & l.fi.

SI filius.] CASVS. Si filius fami. aliqd acquirit, quasi patri quæsitũ alienari nõ potest: & si patri nõ obediat, castigare eum poterit. Si vero in contumacia perseuerauerit, eũ iudici offerat accepturo de filio vindictã qualem pater voluerit.

f *Non potuit.* idem de aduentitijs, quamuis non acquirantur: vt supra de bo.quæ lib.l.fina.§.filijs autem.

g *Non prohiberis.* sic ff.de fur.l.serui & filij. & de iniur.l.prætereca.in fi.§.& l.fi. & ŝ.de bo.quę lib.l.fin.§.filijs autẽ.

h *Contumacia.* simile de liberto, ff.de iure pa.l.j.

i *Sententiam.* de eo conuincendo, vel cõmonendo, & puniendo, & est sic ff. de off.procon. & le.l.nec quisquã.§. de plano. & arg.ff.de offi præfect.vrb.l.j.§.cũ patronus. & ff.de obsequijs li.per totũ. & infra qui accu.nõ pos.l.propter. & infra.l.proxi.

k *Volueris.* nõ est verisimile quòd non prauam sententiam petat: vt dicta.l.propter.

Congruentius.] CASVS. Si inter matrem & filiũ orta est controuersia, in domo debet determinari. Et si filius aduersus matrẽ velit experiri in causa pecuniaria, iudex inter eos debet iustitiam exhibere. Item cõpellet iudex filiũ vt matri reuerẽtiam præstet: quod nisi præstet, eum potest punire.

l *Controuersiæ.* siue ciuiles, siue criminales: vt hic, & argum. supra an seruus ex suo facto.l.fi. & dixi supra.l.proxi.ij. respon,

m *Pecuniarijs.* idem de criminalibus: vt infra qui accusa. non poss.l. propter. & intellige in emancipato quantũ ad pecuniarias lites: aliter non posset esse iudiciũ vt ŝ. de in ius voc.l.vlt. & ff.de iudi.l.lis nulla. & ŝ.de transac.l.fi.

Filia.] CASVS. Nõ solũ debet filia patri obedire, sed alere & sustẽtare tenetur. n *Vita.* Nor. ergo inferiorẽ alere superiorẽ: vt ŝ.de bo.quæ lib.l. fi.§. hoc proculdubio. & ŝ.de alen. li.l.j. & ij. & iij. & ff.de lib.agno. l. si quis à liberis. in prin. Accursius.

Abdicatio.] CASVS. Licet apud Græcos pater filiũ vẽdere posset, nõ tamẽ apud nos: sed si fiat venditio, nõ tenebit: vt ŝ.de patri. qui fi.dis.l.j.

o *Abdicatio.* i. separatio: vt quia pater filiũ vẽdebat. hoc quidẽ fieri non potest apud nos: vt hic, & ŝ.de patribus qui filios distra.l.j. nisi in ea fu: vt in l.ij. eiusdem titu. Vel dic abdicatio, vt quia dicebat pater, nolo quòd sis filius meus. & filius consentiebat, vel ignorabat, vel dissentiebat. hoc quidem similiter fieri non potest apud nos: vt hic, & ff.de pact.l. ius autem agnationis. & de regu. iur.l.iura sanguinis.

SI maritus.] CASVS. An filius filiifa. militis sit in potestate aui, quæritur? Et dicitur quòd sic.

p *Eum.* scilicet nepotem.

q *Ambigitur.* nã & ipse filius licet miles sit, remanet in potestate:

† *Abdicationũ casus vide apud Alci. disputẽti. lib.2.c.27.*

* *vide Aristotelem li. 8. Ethicorum. c. 14. Contius.*

liberat à patria potestate.

state: vt instit. quibus mo. ius pa. po. sol. §. filius familias. & facit infra de crastin. pecu. l. errat. lib. xij.

Libertos.] CASVS. Sicut ingenui homines liberos natos ex legitimo matrimonio habẽt in sua potestate, ita liberti.

a *Non est prohibitum.* immo permissum: vt & supra de suis & legi. hęre. l. filium. & supra de seruis reipu. ma. l. si decretum.

Nec filium.] CASVS. Quatuor sunt quę declarãt nulli licere negare filiũ quo minus teneatur ei præstare quę filio à patre sint præstanda, scilicet senatusconsult. de par. ag. pœna denuncia ta aduersus eum: item præiudicialis actio: & remedium alimentorũ.

b *Nec filium.* legitimũ, vt non teneatur ei præstare quæ filio à parte præstanda sunt.

c *Liberum.* id est licitum.

d *Senatusconsulta.* scilicet declarant quod est in fi. & sic subaudi: declarant, ad omnia sequentia. & sunt hæc. scilicet Plautianum: quod pertinet ad eos partus qui post diuortiũ edũtur. Item aliud senatusconsultum quod factũ est tempore diui Hadriani. cuius nomen non habemus: quod pertinet ad eos qui constante matrimonio edũtur: vt ff. de agno. libe. l. fi. ne. §. quia Plautianum. hæc enim senatusconsulta dicunt aliquẽ agnosci, id est haberi vt filium.

e *Pœna.* Pœna est ex eisdem senatusconsultis. vt agnoscere, id est tenere & alere vt filium teneatur, licet non sit filius, & sic constet calumniosè petere. quod si non fecerit, fiubijcitur alia pœna: quia extra ordinem punitur: vt ff. de libe. agno. l. j. §. Iulianus. aliàs, quòd senatusconsult. & §. pœna. Sed secus in Carboniana, quæ non datur alicui qui calumniosè petit: vt ff. de Carb. edic. l. iij. §. cauſæ. hæc quidem pœna ei imponitur, si ad denunciationem mulieris faciendam intra triginta dies à tempore diuortij dicentis se ex eo prægnãtem, non contra denunciauit: scilicet non ex se eam esse prægnãtẽ: vel custodes non misit: vt in eo. tit. l. j. §. j. & ij. alterũ enim prædictorum sufficit facere marito: vt in ea. l. j. §. fi. sed licet teneatur agnoscere vt filium, non præiudicat plene cauſę filiationis, vt in ea. l. §. eleganter. & §. Iulianus. & §. ex his. An ergo maritus respondeat, vel custodes miserit, summatim quæritur: & pronunciatur ali vel nõ ali: vt eo. tit. l. si quis à liberis. §. si vel parẽs. vbi non respõder, omnino sine cognitione aliqua cogitur agnoscere: vt d. §. Iulianus. aliàs quod senatusco. in prin. Vel dic secundo, pœna amissionis patriæ potestatis: vt nõ habeat eum in potestate, cui negat alimenta, vt in liberto dicitur: vt ff. de libe. ag. l. alimenta. & in seruo: quia liber efficitur: vt supra de. Lati. lib. tol. l. j. §. sed scimus. Sed huic videtur cõtra supra de nupt. l. patrem, vbi videtur non amittere patriã potestatem, licet non vt filiam habuit in alendo: sed ibi nõ potuit plus amittere patriam potestatem, quam semel amiserat expo nendo: vt infra de infan. expo. l. ij.

f *Præiudicium.* id est præiudicialis actio, quia dicit se filiũ esse: quod præiudicium sit patri, si non ecntra denunciet ex se non esse prægnantẽ, vel mittat custodes: vt ff. de lib. ag. l. j. §. Iulianus. Vel dic, id est præiudicialis in rem actio, quæ datur filio contra patrem, per quam petit illum in patrem, & se ei in filiũ: vt instit. de act. §. præiudiciales. quæ non est vere rei vindicatio: cũ non sit pater in dominio filij, nec filius in dominio patris. Et præiudicialis ideo dicitur: quia præiudicat aliis quæstionibus, vt interim non tractẽtur: vt ff. de libera. cau. l. ordinata. Item edicto dicit, id est in generali præcepto, verba cuius edicti non habemus.

** Nicagoræ.*

TITVLVS XLVIII. DE ADOPTIONIBVS.

Actus legitimus adoptionis non potest explicari nisi coram eo qui super eo actu habet plenitudinẽ iurisdictionis. Bal. Vel sic: Magistratus auctoritate adoptantur hi qui in aliena potestate sunt. Salyc.

1. Imper. GORDIANVS A. Martiæ

HI qui in alienа potestate sunt, iuxta ius ciuile nõ nisi apud eũ m apud quẽ plena legis actio n est, adoptari possunt. PP. Kalend. Iun. Gordiano. A. & Auiola Conss.

Arrogatio auctoritate principis fieri debet cauſis arrogationis examinandis per præſidem iuſſu principis, quando impubes arrogatur: & talis arrogatio valet, ac ſi eſſet coram toto populo Romano facta. Baldus. Vel ſic: Impuberis arrogatio à principe impetrata, præſidi eſt intimãda: quicum magna inquiſitione habet illam concedere. Et tenetur arrogator impuberi quartam bonorum relinquere ei vel præbere, ſi eum emancipat ſine cauſa. Et quia arrogatione finita emãcipatione, vel impuberis morte, bona impuberis veniunt reſtituenda: ideo tenetur arrogator ſatiſfidare ſeruo publico de eius bonis conſeruandis & reſtituendis in caſibus prædictis. Salycetus.

11. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. Timotheo.

IMpuberem o quem ad vicem naturalis sobolis arrogare desideras, si hi qui sanguinis necessitudine sibi iunguntur id ei expedire apud præsidem prouinciæ confirmauerint P, filium habebis: ita vt bonorum tuorum quarta pars q tam in po stremo iudicio tuo, quàm si à

Tirimo potenti. id est triennio: inde annua, bima, trima, &c. vt supra de rei vxo. act. §. cum autem. intra triẽnium ergo mater debet alere: pater abinde supra: vt hic, & infra de infan. expo. l. ij. & supra de nego. gest. l. alimenta. & de hoc ibi dixi.

h *Nomine eius.* ipse enim cum sit infans, petere non potest.

i *Declarant.* quatuor ergo sunt quæ declarãt non licere alicui negare filium: quæ hac l. dicuntur.

Libertati.] CASVS. Licet pater habuerit olim potestatẽ vitæ & necis in filium: tamen fauore libertatis eum in seruitutem redigere non potest.

k *Permissa.* vt ff. de lib. & posthu. l. in suis in fin. quod hodie non licet etiam in seruis: vt instit. de his qui sunt sui. §. j.

l *Non liceret.* nisi propter famem: vt supra de patri. qui fi. dic. l. ij.

DE ADOPTIONIBVS.

Quia & per adoptionem constituitur patria potestas: ideo & de ea dicit: vt instit. e. in prin.

HI qui.] CASVS. Qui filium non habent, an aliquem possint adoptare, quæritur? Et dicitur quòd sic, apud cõpetentem iudicem.

m *Eum.* præsidem.

n *Actio.* apud quem explicantur legitimi actus, scilicet emancipatio, adoptio, & hæreditatis aditio, bonorum possessio: vt ff. de regu. iur. l. actus legitimi. Vel, id est apud eum qui habet contentiosam iurisdictionem, id est qui potest cognoscere & sententiã ferre in inuitum, & voluntariam inter consentientes: vt præstare auctoritatem manumittere volẽtibus vel adoptionibus: vel apud quem est altera tantũ: vt ff. de offi. procõ. l. ij. in prin. & sunt isti magistratus municipalis: vt ff. e. l. magistratum. & instit. e. §. j. & quib mo. ius pa. pote. sol. §. præterea.

Iurisdictio contentiosa apud quem dicatur esse.

Mpuberem.] CASVS. Si aliquem qui sui iuris est, arrogãre volueris, propinquorum suorũ requirẽdus est consensus: & si eum arrogaueris, & postea emãcipaueris: relinquas ei quartã partem, & cauebis restituere quicquid ex bonis suis ad te peruenit occasione arrogationis: & perinde valet arrogatio facta per principis rescriptum, sicut valuit olim per populum facta.

o *Impuberem.* No. quòd tota lex ista de arrogatione dicit.

p *Confirmauerint.* aliàs comprobauerint. id est confirmauerint cum magna inquisitione præcedente: vt ff. eo. l. nec ei. §. j. vsque in fi. l.

q *Quarta pars.* ex constitutione diui Pij: vt ff. si quid in frau. pa. l. fi. & de inoffic. testa, l. Papinianus, §. si quis impubes. & ff. eo. l. si arrogator. in princ. & §. j. & instit. eo. §. cum autem.

Emancipatus

a *Emancipatus.* sine cauſa. aliàs perdit eam: vt d. l. ff. si quid in frau. pa. l. fi. & instit. eo. §. cum autem.

b *Seruo publico.* id est notario: quia publicè seruit, nõ ga seruus sit: vt j. de tabu. l. generali. lib. x. & est sic. ff. eo. l. nõ enim aliter.

c *Per populum,* vt instit. de iure natu. §. sed & quod principi. immo multo magis: vt ff. de offic. præto. l. Barbarius. in fi. Et quod dicit, intimata apud præsidẽ, dic quòd primo imperabat rescriptum vt liceret arrogare: deinde fiebat intimatio rescripti apud præsidem vel prætorem, & probatio eorum quæ necessaria sunt: sicut & aliàs fit: vt supra de his qui ve. æta. impe. l. ij.

Vm eũ.] CASVS. Si quis libertũvult arrogare, nec cau sam assignat, quia non habet filios naturales: an sit audiendus, quæritur? Et dicitur q. non.

d *Quem arrogaueris.* id est arrogare volueris: vt ff. de verbo. oblig. l. stipulatus sum Damã.

e *Tuum esse.* quod potes: vt ff. de iure nup. l. sciendum. alienum autẽ nullo modo posses. vt ff. eo. titu. l. si pater familiàs. in fi.

f *Cauſam.* sine cauſa non auditur. sic & ff. de transact. l. cum hi. §. si prætor. & vertuntur plura in cauſæ cognitione: vt ff. e. l. nec ei. §. & primum. vsque in fi. inter quas hæc est vna, si liberos habeat vel non.

Adoptio.] CASVS. Si scriptura interueniat, non propter hoc valet adoptio, nisi apud competẽtem iudicem fiat cum solennitate.

g *Sed solenni.* sic & emancipatio: vt j. tit. j. l. non nudo. Accursius.

Mlierem.] CASVS. An mulier aliquẽ adoptare possit, quæritur? Et dicitur quòd non, cum filios naturales in potestate sua habere non possit: tamen in solatium liberorum in acie principis amissorũ, adoptare aliquem potest: & perinde est ac si ex ea natus fuisset.

h *Annuimus.* id est cõsentimus.

i *Naturalis:* non ergo habet in potestate, cum nec naturales habeãt in potestate: vt instit. eo. §. fœminę. & ff. eo. l. nam & mulieres. & j. e. l. in adoptionẽ patre. in fin.

Rrogationes.] CASVS. Neque in ciuitate Romæ, neque in prouincia, sine principali rescripto facienda est arrogatio.

k *Principali.* vt ff. eo. l. ij. & ibi. e. §. j. & j. e. l. i adoptionẽ patre.

Nadoptionem.] CASVS. Si Bonon. Mutinen. nõ admittur ei patria, quin te emancipatus a fuerit, ei præbeatur, & super patrimonio eius idoneis fideiussoribus datis seruo publico b caueatur: ne sub copulandæ odoptionis obtentu, in facultates eius, quæ ei diligenti prouisione seruãdæ sunt, irruas. Arrogatio etenim ex indulgentia principali facta, perinde valet apud prætorem vel præsidem intimata, ac si per populum c iure antiquo facta esset. PP. V. Idus Mart. Maximo II. & Aquilino Conss.

Non debet admitti supplicatio, quando aliquid supplicatur contra ius, non expressa cauſa dispensationis. Bald. Vel sic: In arrogatione liberi debet cauſa inferi: & maxime defectus liberorum. aliàs non valet. Sa. Lycetus.

111. Idem AA. Martiano.

CVm eum quem arrogaueris d, libertum tuum esse e profiteari s, nec vllam idoneam cauſam f precibus addideris, id est quòd liberos non habeas: intelligis iuris auctoritatem desiderio tuo refragari. PP. XVI. Kalen. Iul. Maximo. II. & Aquilino Conss.

Tabellio ex vi tabellionatus nullam habet iurisdictionem: nec potest auctoritatem interponere in legitimis actibus. Bald. Vel sic: In adoptione publicum instrumentum non sufficit, nisi auctoritas iudicis intercesserit. Salycetus.

1111. Idem AA. & CC. Proculiano.

ADoptio nõ tabulis, licet per tabellionem conficiendis, sed solenni g iuris ordine apud præsidem solet copulari. PP. kalen. Septem. ipsis. IIII. & III. AA. Conss.

Mulier non potest adoptare quem in filium, nisi permissu principis in solatium liberorum amissorum. Salyc.

v. Idem. AA. & CC. Syræ.

MVlierem quidem, quæ nec suos filios habet in potestate, arrogare non posse certum est. Verum quoniam in solatium amissorum tuorum filiorum, priuignum tuum cupis vicẽ legitimæ sobolis obtinere: annuimus h votis tuis secundum ea quæ annotauimus: & eum perinde atque ex te progenitum, ad vicem naturalis i legitimique filij habere permittimus. PP. III. Non. Decembr. Triballis, Tiberiano & Dione Conss.

Arrogatio non potest fieri sine principis auctoritate: nec in vrbe vbi princeps re-

ciuitate Romæ, neque in prouincia, sine principali rescripto facienda est arrogatio.

k *Principali.* vt ff. eo. l. ij. & ibi. e. §. j. & j. e. l. i adoptionẽ patre.

Nadoptionem.] CASVS. Si Bonon. Mutinen. nõ admittur ei patria, quin te emancipatus a fuerit, ei præbeatur, & super patrimonio eius idoneis fideiussoribus datis seruo publico b caueatur: ne sub copulandæ odoptionis obtentu, in facultates eius, quæ ei diligenti prouisione seruãdæ sunt, irruas. Arrogatio etenim ex indulgentia principali facta, perinde valet apud prætorem vel præsidem intimata, ac si per populum c iure antiquo facta esset. PP. V. Idus Mart. Maximo II. & Aquilino Conss.

Non debet admitti supplicatio, quando aliquid supplicatur contra ius, non expressa cauſa dispensationis. Bald. Vel sic: In arrogatione liberi debet cauſa inferi: & maxime defectus liberorum. aliàs non valet. Sa. Lycetus.

111. Idem AA. Martiano.

CVm eum quem arrogaueris d, libertum tuum esse e profiteari s, nec vllam idoneam cauſam f precibus addideris, id est quòd liberos non habeas: intelligis iuris auctoritatem desiderio tuo refragari. PP. XVI. Kalen. Iul. Maximo. II. & Aquilino Conss.

Tabellio ex vi tabellionatus nullam habet iurisdictionem: nec potest auctoritatem interponere in legitimis actibus. Bald. Vel sic: In adoptione publicum instrumentum non sufficit, nisi auctoritas iudicis intercesserit. Salycetus.

1111. Idem AA. & CC. Proculiano.

ADoptio nõ tabulis, licet per tabellionem conficiendis, sed solenni g iuris ordine apud præsidem solet copulari. PP. kalen. Septem. ipsis. IIII. & III. AA. Conss.

Mulier non potest adoptare quem in filium, nisi permissu principis in solatium liberorum amissorum. Salyc.

v. Idem. AA. & CC. Syræ.

MVlierem quidem, quæ nec suos filios habet in potestate, arrogare non posse certum est. Verum quoniam in solatium amissorum tuorum filiorum, priuignum tuum cupis vicẽ legitimæ sobolis obtinere: annuimus h votis tuis secundum ea quæ annotauimus: & eum perinde atque ex te progenitum, ad vicem naturalis i legitimique filij habere permittimus. PP. III. Non. Decembr. Triballis, Tiberiano & Dione Conss.

Arrogatio non potest fieri sine principis auctoritate: nec in vrbe vbi princeps re-

fidet, nec alibi. Bal.

v1. Idem. AA. & CC. Meliano.

ARrogationes eorum qui sui iuris sunt, nec in regia vrbe, nec in prouincis, nisi ex rescripto principali k fieri possunt. PP. VI. Non. April. Byzantij. CC. Conss.

Per adoptionem patria additur, non detrahitur: additur ciuilis, & non detrahitur patria naturalis. Bal. Vel sic: Adoptio non minuit adoptati domicilium originis: ideo & ibi honores & onera subire tenetur. Sal.

v11. Idem. AA. & CC. Attico.

IN adoptionem quidem aliænæ ciuitatis l ciui rectè dato m additur, non mutatur n patria: ac propterea ius originis in honorum o ac munerum obsequio per adoptionem non minui perspicis. S. XI. Kalen. Februa. Sirmij. CC. Conss.

Patria originis non facile mutatur.

Maritus libertæ potest communem filium in adoptionem dare patrono libertæ: mulier autem adoptare non potest, nisi ex principis rescripto. Bald. Vel sic: Patronus potest adoptare & arrogare filiam libertæ, solennitate debita intercedente. Salycetus.

v111. Idem. AA. & CC. Isioni.

2 IN adoptionem patre p in cuius est potestate, filiam dante: matris patronus adoptare non prohibetur. q Nam sui iuris arrogatio fœminæ nisi ex nostro rescripto nũquam procedit. S. V. Idus Febru. CC. Conss.

Id quod est factum auctoritate principis, potest dissolui auctoritate superioris de partium consensu. Bald. Vel sic: Adoptatus auctoritate principis, non impeditur emancipari. Salycetus.

1x. Idem. AA. & CC. Marino.

ADoptatũ, licet ex beneficio nostro, emancipatione solenni separare à familia sua pater adoptiuus minime prohibetur. r

Adoptatus ab extraneo, in eius potestatem non redigitur, nec habet ius expugnandi testamentum eius per contra tabulas vel querelam: sed ab intestato succedit, nisi prius fuerit emancipatus. sed adoptatus à suo ascendente, in eius potestatem redigitur, & natura it patris iura perdit: nisi ante mortem patris naturalis sit emancipatus ab adoptante & hæc vera sunt, siue adoptetur in filium, siue in nepotem vel vlteriorem, seruato tamen quoad successionẽ ordine graduum. In arrogatione verò semper fit transitus in potestatem arrogatoris: & omnia iura quæ habet filius legitimus & naturalis. habet filius arrogatus. Bal. Vel sic: In adoptionem extraneo datus, non perdit iura succedendi patri naturali ex testamento, nec

In adoptionem.] CASVS. Accepi libertã vxorem, suscepi ex ea filiam, volo eã dare in adoptionẽ patrono vxoris: an possim? Dicitur quòd sic. Si vero fui iuris fuisset: sine principis rescripto ĩ adoptionẽ se filia dare nõ poss. p *Patre.* qui est maritus libertæ alicuius, & vult filiam suã dare patrono vxoris suæ, id est matris pueri. Azo.

q *Pohibetur.* coram præside. & hoc vbi erat in potestate. nam si futuris, non posset nisi per principẽ: vt subiicit & supra eod. l. arrogationes. & ff. eod. l. ij. & instit. eo in princip.

Doptatum.] CASVS. Si Beneficio principis aliquẽ arrogasti ĩ filiũ: nõ regsito pricipis cõsensu eũ poteris emancipare.

r *Prohibetur.* quarta sibi arrogato data. videbatur

debatur autem cõtra:quia sicut fuerat facta per principem, ita videbatur quod sine eo non posset emancipari:sed contrarium est hic, & ſ. de testa.l.omnium. & qui testa.fa.pos.l.ſi quis.

CVm in adoptiuis.] CASVS. Filium quem habebas in potestate, Titio in adoptionẽ dedisti:si decedas eo non instituto, an habeat in offi. querelã? quidã dicunt q̃ sic, & quidã dicunt q̃ non. Ité si pater adoptiuus emãciparet post mortẽ suam:olim quærebatur quid iuris esset. Has duas quæstiones soluit Imperator: dicens, q̃ si aliquis det filium suũ in adoptionem, nõ amittit ius patriæ potestatis. vnde si filius nõ instituatur hæres à patre naturali, poterit agere de inoffi. & hæc sunt vera, cum filius datur extraneo in adoptionẽ. Si vero datus fuerit auo materno, tunc auus habebit eũ in potestate: quia ei succedere debet: & ſi eũ emãcipauerit, reuertitur in potestatem patris. Quando vero quis dat extraneo, nõ habet necesse extraneus aliquid relinquere filio suo, ſi velit eum emãcipare: & ſi non emancipauerit, filius succedet ei ab intestato. & hæc habent locũ in filio adoptato: quia ſi aliquis suũ iuris det ſe in arrogationem, transibit in potestatem arrogatoris, & ei succedet.

a *De inofficioſo.* id est contra tabulas(ſic.ſ.ſa. erciſ. l. filij patris. nec enim præteritis datur querela.

b *Negat.*ſ.competere.

c *Derelinquit.*id est nihil inde dicit.

d *Diſtinguit.* dicũt quidam diſtinctionẽ Martiani ſe ignorare. Alij dicunt fuisse quòd refert an ſit egenus pater adoptiuus: vt tunc detur cõtra testamentum patris naturalis : aliàs non. Alij dicunt quòd refert an pater adoptiuus voluit eum circũuenire, vel nõ:vt primo casu detur aliàs non:vt arg.ſ.ea.l.ſ. ſi vero pater.in fin. Alij quòd refert, an pater naturalis voluit eũ circumuenire vel non:vt ſ.l.proxi.

e *Voluntate eius.* ſcilicet patris naturalis, ſecundum vltimã expoſitionem. ſed ſecũndum alios, id eſt, ſua propria voluntate. Accurſius.

f *Familia.* nudum ergo nomẽ filij habet: & in aliquali poteſtate eſt adoptantis.

g *In hoc caſu.* id eſt cum datur extraneo in adoptionem.

h *Detur.*vt ff.eo.l.in adoptionibus. & facit.ſ.tit.ſ.l.iubemus. in fi. & inſti. quibus mo.ius pa. pote. ſol.§.pe.&.§.fi.ſed hæc magis videtur ratio in contrarium, ſi potuit cõtradicere & nõ cõtradixit,videtur cõſentire:vt ff. de aqua plu.arcen.l.Sabinus ait.§.ſi patiente.ſed dicas,potuit cõtradicere:ergo perinde eſt acſi cõtradixiſſet. ſic.ff. de fur.l.qui vas.§.vetare. & ff. de procu. l. filiusfamilias.§. inuitus. Alij dicũt,cũ in hoc casu, & c.id eſt cum pater adoptiuus emancipat. q.d. merito ſic ſubueni mus in naturali patre: quia & iure veteri ſic ſubueniebatur in adoptiuo.ſed hoc nõ placet: quia ſecũdum hoc probaretur ipſum hodie etiam amittere vtriuſque patris ſucceſſionem: vt infra dices.

i *Prodeſſe patri.* quia ei acquireret ſicut cæteri filij. & facit ad prædicta inſtitu. de exhære. lib.§. adoptiui. & §. ſed hæc quidem.

k *Emancipatus.* ante conceptionem filij. aliàs in poteſtate aui remanſiſſet: vt inſti.quib. mod.ius pa.pote.ſol.§. finali.

l *Naturalia.* id eſt naturalia: vt ceſſet oppoſitio de fratre adoptato à fratre : vbi videntur naturalia iura. ſed certe non concurrunt naturalia : nec enim ab eo cõtrahit originem. Item nota hic duas rationes vincere vnam: vt in authen. de cõſan. & vte.fra.§. vult autem hæc.col.vj. & ſupra de edic.diui Hadria.tol.l. fi.§.j.

Rationes vincũt vnam.

m *Procedat.* vt non agat contra teſtamentum patris: vt ſupra co. in prin.

n *Concedatur.* per querelam de inofficioſo teſtamento, vel alio modo.

o *Acquiri* profectitia, non aduentitia quãtum ad dominium:ſed quantum ad vſum fructum. Item non caſtrenſia vel quaſi. Azo.

p *Reſecante.* nota affectum ſanguinis remouere ſuſpicionem: vt ff. de ritu nup.l.pe.§. de vno.

q *Reuerti.* vt recidat in patriam poteſtatem ſecũdum P, item quantum ad ſuccedendum: ſed ſecundum hoc etiã hodie perdit vtriuſque patris ſucceſſionem: & ſic remanet vitiũ quod ſupra dixit ibi, & itẽ rum aliud vitium &c.

poteſt eum emãcipare, niſi velit.ſ.filius adopti nus. ſed olim poterat ſecundũ Io. Sed videtur cõtra.ſ.eo.ibi, cũ in hoc caſu, &c. ſed tu expone vt ibi primo dixi. Vel dici poteſt, immo non perdit : quia auus tenetur dare ei quartã, vel relinquere quaſi filio arrogato: vt proba tur inſti. e.§.cũ aũt. & ff. de inoffic. teſt. l. Papinianus.§. pe. ſed certe illud eſt verũ in arrogatione, nõ in adoptione:vt inſti. de hære. quæ ab inteſt.§. aliquam. in fin. Vel dic tertiò q̃ nõ eſt veriſimile ita cõiunctam perſonã venire ad emãcipationẽ, ꝓpter affectionẽ auita : vt modo dixit. Ité quid ſi deceſſerit pater naturalis poſt emancipationem? Reſpond. ſine dubio venit cõtra teſtamẽtũ ſui patris : ſed & ipſe auus habet neceſſe eũ inſtituere, vel exhæredare: cũ ſucceſſerit in locum ſui patris. & idẽ de auo materno : qđ eſt verũ, ſi nullus alius eſt in medio. aliàs forte contra. Si enim ſim, pnepos : licet moriatur pater meus, remanet auus, qui eſt filius ad, pauũ: & ſic nõ habet neceſſe me in ſtituere, vel exhæredare:vt ſ.e.l.ſ.quę ſi filio.

a *Sine lege.* id eſt ſine præfinitione, aliàs, per fectione legis.

b *Priſtinæ cognationis.* naturalis.ſ.paternæ.

c *In hoc tamẽ modo.* poterit ergo eũ vocare in ius ſine venia, ſecundũ Azo. licet P. contra:vt dixi.ff. de in ius vocan. l. adoptiuũ.in princip. d *Ex veteri.* id eſt ſecundum leges veteres.

e *Nexus.* non dixit patriæ poteſtatis. illa enĩ ſoluebatur ſecũdũ veteres leges: vt inſt. eod. in prin. & ff. eo.l.j.ſed nexũ cognatiõis: ga ni hilo minus in bonis patris naturalis admittebatur per bonorũ poſſeſſionẽ vnde cognati, licet non ꝑ vnde liberi, vel vnde agnati: vt inſt. de hære. q̃.ab inteſt.§. admonendi & §.at hi.

f *Reliquit.* vt ſuccedat patri, & aliis quos contingit naturaliter per vnde cognati: vt modo dixi. Accurſius.

g *Legitimus.* i. legitime aggregatus : vt ſuccedat ab inteſtato. Azo.

h *Materna.* q.d. materna iura non abolebantur ſecundũ veteres leges, quæ inducebant vnde cognati: vt ſ. proxi. ibi, naturalis fuerat cognatus. Quis ergo ita dicet aboleri hodie paterna.

i *Etſi.* id eſt quamuis.

k *Iure integra.* i. naturalia ad ſuccedẽdũ, nõ per vnde liberi, vel vnde agnati: vt d.§. at hi. quæ eſt contra. ſed per vnde cognati: vt in eodem tit.§. admonendi.

l *Tantummodo.* non autem ad agnatos vel cognatos huius patris ad optiuũ fic & legitimatus per curiam : vt in auth. qui. mo. na. effi. ſui.§. filium verò. col. vij. & arg. ff. eo.l. ante. ſed patri adoptiuo vnà cũ naturalibus & legitimis ſuccederet : vt hic, & ſ. de ſuis & leg. l. ſi tem. m *Necipſa.* ſ. familia.

n *Tralatus.* vt & ſ. ea.l. §. ſed hæc oĩa manere.

o *Adoptiuis.* datis extraneo in adoptionem.

p *Ex tribus maribus.* tres erãt patres, quorũ quiſque ſuum filiũ adoptanti offerebat, vt eũ adoptaret : ex quibus vnus adoptabatur. Vel contra erãt tres volẽtes adoptare:ſed vni eſt datus, cui plus videbatur prouidẽdum, cũ ſit adoptatus cum maiori folennitate. & facit in ſti. de hære. quæ ab inteſt.§. aliquam. & ſ. de decu.l.ſi in ſi.lib.x.

q *A patre dato.* ſcilicet alieni extraneo.

r *Extendimus.* ſicut ergo filiũ meum in adoptionem datum, habeo neceſſe inſtituere, vel exhæredare: ita & nepotẽ, ſed hoc niſi filius præcedat nepotẽ. & hoc ſubijcit, ſi tamẽ, &c. vt ff. de mili. teſt. l. ſi filius fa. j.§. j. & inſt. de exhære. lib.§. poſthumorũ.

Filium in adoptionem datum tenetur pater inſtituere vel exhæredare.

s *Relinquere.* niſi faciat propter timorem legis Velleiæ : vt in d. §. poſthumorum in fi. quæ eſt contra.

t *Liberalitate.* i. auctoritate vel reſcripto : vt ſ. eo. l. arrogationes.

v *In adoptionem.* id eſt in arrogationem.

x *Inducitur.* quia non habet niſi adoptiuum.

VEteres.] CASVS. Olim ſi pater volebat dare fil. ſuũ in adoptionẽ, oportebat ꝙ vẽderet alicui: deinde alij: & ille rurſ⁹ alij: & ſic ab vnoquoq; emãcipabatur ſine lege[a] relinquamus : licentiam damus tali adoptiuo patri, id eſt extraneo (ſi voluerit) nihil ei teſtamento ſuo relinquere, ſed quicquid ei reliquerit, hoc liberalitatis ſit, & non legitimo vinculo adſtrictum. Cum enim per omnia naturæ ſuę filiũ aggregauerimus : manifeſtiſſimum eſt quòd & acquiſitiones omnium rerũ quæ ad filium familias peruenerint ſecundum leges noſtras, non adoptiuo extraneo patri, ſed naturali vſq; ad modum vſufructus peruenient, & permaneãt in ſacris patris naturalis, quaſi imaginaria quadã & nouã affectione ei acquiſita, non priſtinę[b] cognationis deminutione introducta. ¶ Sed ſi quidem remaneat in rali adoptione:nulla interueniente emancipatione, in hoc tantummodo [c] prodeſſe ei volumus adoptionẽ, vt non ſucceſſione ab inteſtato patris extranei adoptiui defraudetur, ſed habeat acceſſionem fortunæ ex patris naturalis ſibi volũtate acquiſitã. ¶ Neq; enim ex veteri[d] iure cognationis nexus [e] naturalis patris per adoptionẽ filio diſſoluebatur, ſed accedebant iura adoptiua, certis reliquijs[f] exiure naturali remanentibus : & qui legitimus[g] erat familię adoptiuæ, is naturali fuerat cognatus. Quis enim materna[h] iura poſſet abolere, cũ videbatur & ex antiquo iure patrem quidẽ habere adoptiuũ, matrem[i] autẽ eam quã natura cognouit? Et ideo ſancimus, etſi[i] habeat huiuſmodi filius iura integra[k] naturæ, attamẽ ſi inteſtatus pater extraneus adoptiuus deceſſerit, habere eũ etiã ſui hæredis[l] ius ad eius tãtũmodo[l] ſucceſſionẽ* : vt non etiã legitima[l] iura ad familiã extranei patris adoptiui habeat, nec ipſa ad[m] eum communionem aliquam habeat, ſed quaſi extraneus ita ad illam familiam inueniatur.

Supra dixit de adoptiuo retento in adoptionem vſque ad mortem: hic dicit quod ſe. ut eſt in emancipato. Bald.

Si autem per emancipationẽ iura adoptiua fuerint diſſoluta, tunc nullus ei penitus regreſſus ad adoptiuũ extraneũ patrẽ, etſi moriatur inteſtatus, relinquatur: ſed maneat tantũmodo patrem naturalẽ cognoſcens, tanquã non fuiſſet ab initio in adoptionem tranſlatus,[n]

Quæ dicta ſunt de adoptatis, locum habent qualitercunque fiant adoptiones: quia vbi attendimus ſolum effectum, non curamus de modo. Bal. Vel ſic: Dicta ſuperius habent locum in adoptiuis extantibus maſculis. Saly.

Quæ autem de alijs adoptiuis[o] diximus, hęc ſancimus etiã de his quì ex Sabiniano ſenatuſconſulto ex trius maribus[p] fuerant ab extraneo adoptati, nulla penitus differentia inter alios adoptiuos & eos introducenda.

Dicta ſuperius in filio in adoptionem dato extraneo, habent locum in ſtirpe, ꝙ pote, & nepte, & deinceps. Nepos tamen ipſe domum ſuccedit auo naturali, ſi pater eius eum non præcedat in gradu. non patre eum præcedente, non auditur. Saiycetus.

Quæ in filio diximus in adoptionem à patre dato, q̃ hęc & in filia, & in nepote, & nepte, & deinceps perſonis vtriuſque ſexus in ſacris patris conſtitutis extendimus, [r] ſi tamen tempore mortis aui ſui parentes eos vel eas non antecedant. ſi enim patres eos antecedant (vbi nec imponitur neceſſitas auo aliquid nepoti vel nepti relinquere[r]) maneant omnia ittra adoptiua ei intacta. Hæc enim omnis ſanctio de filio & filia, de nepote & nepte, & deinceps perſonis in ſacris conſtitutis introducta eſt, vbi dubitabatur quid ſtatuendum eſſet, quaſi duobus patribus ei, vno ex natura, & altero ex lege impoſitis.

Superius dictũ locum habent in adoptato, non in arrogato, in quo inter veteres remanent illibata eę firma. Saiyce.

Vbi autem homo ſui iuris conſtitutus, per arrogationem ex Auguſta liberalitate[t] ſeſe dederit in adoptionem, [u] tunc omnia iura patris adoptiui habeat in tacta. Cum enim nullum inter partes inducitur[x] diſcrimen, ſit ſurus hæres adoptiuus patri arrogatori, & familiæ eius aggregetur: & omnia quæ ad filium arrogatum veteres legumlatores introduxerunt, intacta illibatáque in eorum perſonis referuantur. Dat. Kalend. Septembr. Conſtantinopo. Lampadio & Oreſte VV. CC. Coss.

Quod poteſt per veritatem diſponi, non debet diſponi per fictionem. Item fruſtra fit per plura, quod poteſt fieri per pauciora. Bald. Vel ſic: Solennitas antiqua, quæ requirebat liberorum emancipationem dũ dabantur in adoptionem, eſt ſublata, ſed ſufficit eam fieri apud competentem iudicem. Saiyce.

Pone enim quòd auus qui adoptauit, mancipat eũ poſt mortẽ patris naturalis. Sed reſpon. non perdit, niſi velit. nec enim auus poteſt

a *Sine lege.* id eſt ſine præfinitione, aliàs, per fectione legis.

b *Priſtinæ cognationis.* naturalis.ſ.paternæ.

c *In hoc tamẽ modo.* poterit ergo eũ vocare in ius ſine venia, ſecundũ Azo. licet P. contra:vt dixi.ff. de in ius vocan. l. adoptiuũ.in princip.

d *Ex veteri.* id eſt ſecundum leges veteres.

e *Nexus.* non dixit patriæ poteſtatis. illa enĩ ſoluebatur ſecũdũ veteres leges: vt inſt. eod. in prin. & ff. eo.l.j.ſed nexũ cognatiõis: ga nihilo minus in bonis patris naturalis admittebatur per bonorũ poſſeſſionẽ vnde cognati, licet non ꝑ vnde liberi, vel vnde agnati: vt inſt. de hære. q̃.ab inteſt.§. admonendi & §.at hi.

f *Reliquit.* vt ſuccedat patri, & aliis quos contingit naturaliter per vnde cognati: vt modo dixi. Accurſius.

g *Legitimus.* i. legitime aggregatus : vt ſuccedat ab inteſtato. Azo.

h *Materna.* q.d. materna iura non abolebantur ſecundũ veteres leges, quæ inducebant vnde cognati: vt ſ. proxi. ibi, naturalis fuerat cognatus. Quis ergo ita dicet aboleri hodie paterna.

i *Etſi.* id eſt quamuis.

k *Iure integra.* i. naturalia ad ſuccedẽdũ, nõ per vnde liberi, vel vnde agnati: vt d.§. at hi. quæ eſt contra. ſed per vnde cognati: vt in eodem tit.§. admonendi.

l *Tantummodo.* non autem ad agnatos vel cognatos huius patris ad optiuũ fic & legitimatus per curiam : vt in auth. qui. mo. na. effi. ſui.§. filium verò. col. vij. & arg. ff. eo.l. ante. ſed patri adoptiuo vnà cũ naturalibus & legitimis ſuccederet : vt hic, & ſ. de ſuis & leg. l. ſi tem.

m *Necipſa.* ſ. familia.

n *Tralatus.* vt & ſ. ea.l. §. ſed hæc oĩa manere.

o *Adoptiuis.* datis extraneo in adoptionem.

p *Ex tribus maribus.* tres erãt patres, quorũ quiſque ſuum filiũ adoptanti offerebat, vt eũ adoptaret : ex quibus vnus adoptabatur. Vel contra erãt tres volẽtes adoptare:ſed vni eſt datus, cui plus videbatur prouidẽdum, cũ ſit adoptatus cum maiori folennitate. & facit in ſti. de hære. quæ ab inteſt.§. aliquam. & ſ. de decu.l.ſi in ſi.lib.x.

q *A patre dato.* ſcilicet alieni extraneo.

r *Extendimus.* ſicut ergo filiũ meum in adoptionem datum, habeo neceſſe inſtituere, vel exhæredare: ita & nepotẽ, ſed hoc niſi filius præcedat nepotẽ. & hoc ſubijcit, ſi tamẽ, &c. vt ff. de mili. teſt. l. ſi filius fa. j.§. j. & inſt. de exhære. lib.§. poſthumorũ.

Filium in adoptionem datum tenetur pater inſtituere vel exhæredare.

s *Relinquere.* niſi faciat propter timorem legis Velleiæ : vt in d. §. poſthumorum in fi. quæ eſt contra.

t *Liberalitate.* i. auctoritate vel reſcripto : vt ſ. eo. l. arrogationes.

v *In adoptionem.* id eſt in arrogationem.

x *Inducitur.* quia non habet niſi adoptiuum.

pabatur: postea vero vendebatur bis vt seruus, & manumittebatur: quod non obseruabatur in filia: quia non erat necessaria nisi vna emãcipatio. excluso ergo veterũ circuitu statuit imperator per. l. præsentẽ, vt si pater in adoptionẽ filiũ suũ dare voluerit scriptura interueniẽte, hoc iudici insinuet præsente filio qui debet adoptari, & præsente adoptante.

†cum trina emancipatione in iure cedendi. Gell. li. 5. c. 19. Contins.

a *Veteres circuitus.* no. circuitũ inutilem tolli: vt j. titu. j. l. j. & ff. de cõdic. inde. l. dominus testamento. & infra de dona. l. fi. in fi.

b *Emancipationes.* opus enim erat q̃ ego tibi, & tu illi, & ille alij vẽderemus vt filiũ, & sic ab omnibus emancipare tur: postea vẽdebatur bis vt seruus, & bis manumittebatur.

c *Liberis.* f. in filia. & nepotibus ex filio. & j. vt hic, & ff. de iniust. rup. test. l. verũ. §. filia.

d *Manifestare.* vt & arg. j. ti. j. l. fi. Sed certe immo & sine actis: vt ſ. de fide instr. l. emãcipationẽ, quę est cõtra. sed illa litera aliter intelligitur: quia erant acta perdita.

e *Et non contradicente.* vt j. tit. j. l. iubemus. & l. fi. & ff. eod. l. ij. §. j. & l. in adoptionibus.

DE EMANCIPATIONIBUS LIBERORUM.

Continuatio.

Qualiter constituatur patria potestas, dictum est nunc qualiter dissoluatur. Vel sic: Qualiter constituatur patria potestas, dictum est: sed quia illa soluitur per emancipationem, ideo ponit de emancipationibus. Azo.

S*I lex.*] CASVS. Si pater filiũ suũ apud magistratũ municipalẽ cui sola cõsuetudo municipalis iurisdictionẽ dedit emãcipandi, emancipauerit: an teneat emãcipatio, quæritur? Et dicitur q̃ sic.

f *Si lex.* id est consuetudo. sic infra eodem. l. fi.

g *Duumuiris.* i. magistratibus municipalibus: vt ſ. de iudi. l. fin. Sed nonne etsi nõ esset cõsuetudo, est tamẽ lex quæ dicit apud magistratũ municipalẽ hoc fieri posse: vt ſ. de magistr. muni. l. j. etiã apud extraordinariũ: vt ff. de manu. vind. l. etiã §. fi. & ff. eo. l. emãcipari: Resp. sic: si modò ex cõsensu à scientibus, cũ extraordinarie p̃dicta fiãt. sed hic credebãt ordinariũ, & nõ erat: quia cõsuetudo facit eũ ordinariũ ad omnes etiã alienigenas. Vel dic q̃ duumuiri nõ sunt magistratus municipales, sed quidã officiales, qui aliàs nõ habẽt iurisdictionẽ hãc, nisi cõsuetudo daret, & hoc placet. Sed quomodo cõsuetudo eius loci pręiudicat omnibus aliorũ locorũ: vt ff. cõmunia prædi. l. vẽditor. §. si cõstat? Resp. in voluntaria iurisdictione est hoc: secus forte in contẽtiosa. Vel dic etiã in contẽtiosa idem. & nõ dicetur illius loci cõsuetudo tantũ, sed generalis: inspectis eis inter quos fit, magis quàm in loco vbi fit. Itẽ nota hic arg. quòd iura & statuta illius loci vbi agitur iudiciũ, sunt conseruãda: licet actor aliũde sit. Sed arg. cõtra. ff. de euic. si fundus. & ff. de vſur. l. j. in princip. Ex prædictis patet nõ esse contra. ff. de iurisd. om. iu. l. fi, quia ibi de contẽtiosa dicit, vel nulla erat consuetudo ibi: & inuitus vocabatur ibi reus. *ADDITIO.* Materiam huius. l. videas latè & pulchrè per Bar. in repetitione. l. cunctos populos. supra de sum. tri. & fide catho. vbi eam latè examinat.

Iudicium detur secũdum statuta loci vbi agitur.

I*N emancipationibus.*] CASVS. In emancipatione an necessaria sit scriptura, quæritur? Dicitur quòd non. vel si pater filiũ emãcipauerat, & interuenit scriptura: amissa est postea: an propterea debeat retractari emancipatio? Dicitur quòd non, si veritas possit aliter probari. vel si facta erat emancipatio, vel donatio per scripturam nõ tam scriptum ipsum, quàm actus considerandus est.

h *Veritas.* pone quòd emãcipatio vel donatio fiebat: sed aliud simulabatur. & tunc est simile. ſ. plus val. quod agi. per totum. & ſ. de proba. l. cũ precibus. & infra de do. nec ignorans. Vel dicit quòd in emancipationibus non est necessaria scriptura: & tunc est sic supra de fide instrumen. l. emancipatione. & infra eod. l. iubemus. loquitur de infante vel absente. & ſ. tit. j. xi. l. fi. loquitur de adoptionibus, quę sunt arg. contra. Vel tertio dicit, quòd licet sit amissa charta emancipationis, quę tamẽ facta fuit, non nocet si veritas pateat. & sic potest loqui hic, & d. l. ſ. de fide instrumen. l. emãcipatione. & sic cõcordãt prædictæ leges. j. eo. iubemus. in fi. & ſ. tit. j. l. fi.

I. Idem AA. & CC. Gennadiæ.

IN emãcipationibus liberorũ, necnõ donationibus, nõ tã scriptura quàm veritas h considerari solet. PP. V. Idus Mar. Tiber. & Dione Coss.

Vbi requiritur solẽnitas, ea omissa nõ valet actus. Bal. Vel sic: In emãcipatiõe nõ requiritur causa, sed iudicis auctoritas. Sal.

II. Idem AA. & CC. Heliodoro.

NOn† nudo i consensu patria liberi potestate, sed actu solẽni, k vel casu l liberãtur: nec causæ m quibus motus pater emãcipauit filiũ, sed actus solennitas quæritur. S. XV. Kal. Octobris. AA. Conss.

† Nuda. Leonitiqui Harmenopulum lib. 1. tit. 17. inst. hanc legem abrogat.

Non est de mente principis tribuere beneficia in alterius iniuriam. Bald. Vel sic: Inuitus quis non liberat filiũ vel nepotẽ à sua potestate: & rescripti principis, vt in iniuriosum super hoc, nõ est seruandum. Sal.

III. [Idem AA. & CC. 'Colonæ.

NEc auus n nepte suam liberare potestate cogitur, nec in cuiusquã iniuriã o beneficia tribuere moris est nostri. †Dat. Idibus Octobris.

I*Vbemus.*] CASVS. Si pater velit emãcipare filiũ absentẽ, debet impetrare à principe vt liceat sibi filiũ emancipare: quo impetrato ostẽdat iudici ciuitatis rescriptũ: & doceat de filij consensu, nisi filius fuerit infans: quo casu non est requirendus consensus eius, & ritè fiet eius emancipatio.

Iubemus.

a *Iubemus.* loquitur hæc. l. de absentibus emancipandis: & eodem modo de his loquitur supra de colla. l. liberos. & de legi. hære. l. fi ab eo. & l. de emancipatis. & est hæc lex Anastasij.

b *Vel absentes.* scilicet à ciuitate tota: vel à loco iudicij, vt subiicit. & sic ex eo quod subijcit, nota absentem esse, qui abest à iudicio, sic accipitur in authenti. de test. §. penul. col. vij. & plene dixi supra de præscript. long. temp. l. fi.

c *Itaque.* scilicet diuinum oraculum.

d *Insinuare.* id est demonstrare & deponere, id est dicere se velle eo vti, & procedere ad emancipandum. & est simile de impetratione veniæ, quæ primo per rescriptum petitur: & postea apud iudicẽ causę probatur: vt supra de his qui ve. eta. impe. l. omnes. & arg. supra de adop. l. ij. in fi.

e *Liberalitas.* id est emancipatio.

f *Sub gestorum.* sic ergo videtur in emancipatione necessaria scriptura. sic supra titu. j. l. fi.

Non.] CASVS. Si pater dicat filio: fili, vis emãcipari? non propter hoc emancipatio videtur fieri, nisi solẽnitas interuenerit quæ est necessaria.

i *Non nudo.* à solennitate. & sic est. ſ. de pat. pote. l. abdicatio. & ar. supra de pac. l. traditionibus.

k *Solenni.* scilicet auctoritate iudicis. vt institu. quibus modis ius pa. pot. solui. §. præterea. & arg. supra titu. j. l. adoptio.

l *Casu.* puta patris mortẽ: vt insti. quibus mod. ius pa. pote. sol. §. j.

m *Causæ.* nota non est locus: quare? quia variæ sunt voluntates hominum: vt & ff. ad Treb. l. quia poterat. Sed arg. contra supra titu. j. l. cum eum. & supra de rebus alienis non alienandis. l. j.

† Sic pota non vnius statuta per rescriptum restringi vt in cap. audita. cum glossa. supra verbo. intellexerunt de resti. Iniuria patua tolerantur.

N*Ec auus.*] CASVS. Mulier à principe volebat impetrare vt auus suus cõpelleretur eã emãcipare: an hoc possit impetrare? Dicitur q̃ nõ, neq; rescriptũ impetratũ tenet: quia princeps in alterius iniuriã nõ consueuit concedere rescriptũ.

n *Nec auus.* q. d. nedũ pater, & est ad hoc quod no. ſ. de episco. audien. l. si lenones. & insti. quibus mo. ius pa. po. sol. §. fi.

o *Iniuriam.* ſ. patris vel aui, vt cogatur emãcipare. Et dic iniuriã. ſ. magnã, sed parua toleratur: vt ff. ne q̃d in loco publi. l. ij. §. si quis à principe, & ſ. de preci. impe. offe. l. quoties. & l. rescripta. & ff. de relig. si quis sepulchrũ. in princi. & ff. de admi. tut. l. impub. & ff. ex quibus cau. ma. l. sciẽdũ. & ix. q. iij. c. nũc. Sed quæritur, an ex iisdẽ causis quibus pater cõpellitur emãcipare, cõpelletur ecõtra filius recipere emancipationẽ? Respon. nõ: vt ff. de legi. & sen. l. quod nõ ratione. Itẽ quia nõ est eadẽ æquitas. *ADDITIO.* Aduertas q̃ Bart. in l. quidã cũ filiũ. in j. colũ. ff. de verb. oblig. reprobat istã vltimã partẽ glossæ: dicẽs quòd sicut pater cogitur ex causa emãcipare filiũ: ita filius ex causa cogitur eã recipere, per illam. l. quidã, &c. De quo videas etiam Ange. Are. in §. fi. insti. quib. mod. ius pa. po. sol. in fin.

I*Vbemus.*] CASVS. Si pater velit emãcipare filiũ absentẽ, debet impetrare à principe vt liceat sibi filiũ emancipare: quo impetrato ostẽdat iudici ciuitatis rescriptũ: & doceat de filij consensu, nisi filius fuerit infans: quo casu non est requirendus consensus eius, & ritè fiet eius emancipatio.

Absens & infans non possunt emancipari, nisi ex rescripto principis rescribentis præsidi vel iudici competenti, vt partibus præsentibus auctoritate principis interponat decretum emãcipationi: infantis autem consensus non requiritur. Baldus. Vel sic: Per rescriptum principis iudici apud acta intimatum, possunt parentes eorum liberos emancipare: accedente ante vel postea illorum voluntate, nisi fuerint infantes, quorum consensus non requiritur. b. d. no. secundum Salycetum.

V. Imp. ANASTASIVS A. Constantino præfecto prætorio.

† hæc lex quam generaliter enunciationis dicit, quę Anastasiana ab auth. dicitur. Cuius. emancipatio en de tus seri iuramenti satisfiat.

I*Vbemus* a † licere parentibus, id est patri, auo paterno, seu proauo, cęteriſque vlterius per masculini sexus personas continua generis serie coniunctis, si liberos quos habẽt in potestate propria, id est filium vel filiam, nepotem seu neptẽ ex filio, pronepotem seu proneptem, cęteroſq; itidẽ per masculini sexus personas continua generis linea sibi coniunctos, per emancipationem, vel absentes, b & peregre degentes, vel in iisdem locis seu regionibus vel ciuitatibus commorantes, in iudicio verò non pręsentes, iuris sui cõstituere maluerint: supplicationibus porrectis mereri super hoc diuinũ oraculum: hocque c apud competentẽ iudicẽ, ad cuius iurisdictionem actus emãcipationis pertinet, insinuare, d superq; precibus à semet oblatis apud eum deponere: vt hoc subsecuto, & auctoritate pręcedente principali, plenissimũ robur emancipatio sortiatur: & personæ in quas talis liberalitas e collata fit, de aliena potestate quasi à parentibus ex emancipatione manumissæ liberentur: si tamen ipsæ nihilo minus sub gestorũ f testificatione, vel apud eundem iudicẽ, vel apud alium quemlibet proposito parentum suam etiam voluntatem consonare, vel ante preces oblatas & sacros apices promulgatos, vel postea deposuerint, g nisi infantes sint, qui & sine consensu h etiam hoc modo i sui iuris efficiuntur. Dat. XI. kal. Augu. Constantinop. Probo & Auieno Iun. Coss.

Vana obseruatione sublata, emancipationes possunt fieri coram iudicibus competentibus, & emancipatis potest etiam donari: & per emancipationem non soluũtur iura agnationis. Bal. Vel sic: Figmẽti sunt quis semotis, & per rescriptũ principis, & sine eo apud competentes magistratus possunt parẽtes liberos emãcipare, & in emãcipatos liberalitates exercere: et emãcipati etiã si nõ sit dictũ, retinẽt ius succedendi. Salyc.

VI. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm† inspeximus in emãcipationibus vãnã obseruationẽ custodiri, & venditiones in liberas personas figuratas, k & circunductiones inextricabiles, & iniuriosa rhapismata, l quorũ nullus rationabilis inuenitur exitus: iubemus huiusmodi circuitu m in posterũ quiescẽte, licentiã esse qui emãcipare vult, vel ex lege Anastasiana, n † hoc facere, vel sine sacro rescripto intrare cõpetentis † o iudicis tribunal, vel eos adire magistratus, quibus hoc facere vel legibus p vel ex longa cõsuetudine q permissum est: & filios suos, vel filias, nepotes vel neptes, vel deinceps progenię in potestate sua cõstitutam à sua manu r dimittere, & legitima iura f omnimodo habere, etsi non specialiter hoc sibi seruauerit: & peculium donare, s vel alias res liberalitatis titulo in eos trãsferre: & eas res quæ acquiri indignantur, t per vsum fructum secundũ nostræ constitutionis modum x detinere, & omnia facere: vana tantummodo (secũdum quod iam dictum est) obseruatione sublata. Dat. Kalend. Nouemb. Constantino. post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC.

Sint rhapismata.

TITVLVS L.

DE INGRATIS liberis.

Filius emãcipatus, propter ingratitudinem reducitur in patriã potestatem. Bald.

1. Impp. VALENT. VALENS & GRATIANVS AAA. ad Prætextatum. P. V. †

Ilios (& filias, cęteroſq; liberos) † cõtumaces, q parentes vel acerbitate cõuicij, vel cuiuscunq; atrocis iniuriæ dolore pulsatẽt, vleges emãcipatiõe rescissa z dãno causa reuocatur: vt ſ. de liber. & eorum lib. l si manumissus.

Consuetudo dat iurisdictionem. † Ex 50. de. iſtiomb. Contins.

p *Vel legibus.* vt quia sunt saltem magistratus municipales. competit enim hoc iure magistratus: vt supra de magistra. municip. l. ij.

q *Consuetudine.* etiam si non sit forte magistratus. Et sic nota quod consuetudo dat iurisdictionem ordinariam: vt supra eod. l. j.

r *A suo manu.* id est potestate: vel quia etiam per manũ capit. & habes eadem institu. quibus modis ius pat. potest. sol. §. præterea. vbi fit mentio huius. l.

f *Legitima iura.* scilicet de succedendo filio: licet non hoc sibi expresse seruauerit: vt hic subiicit, & institut. de leg. ag. succeſ. §. fin. & ibi fit mentio de ista constitutione.

t *Et peculium donare.* semper repete, licẽtiam esse, &c.

v *Indignantur.* vt sunt aduentitia. nam in castrensibus vel quasi, nihil retinet: vt supra de bo. quæ libe. l. cum oportet. §. cum autem.

x *Constitutionis modum.* quæ est in d. l. cũ oportet. §. cum autem. & §. hoc obtinente. vbi dicit pro tertia proprietatis quam olim habebat, habere dimidiam vſus fructus: exceptis castrensibus vel quasi, nisi expresse remiserit. In seruo autem distinguitur vt supra de pec. eius qui lib. me. l. j.

Vel legibus. vt quia sunt saltem magistratus municipales. competit enim hoc iure magistratus: vt supra de magistra. municip. l. ij.

q *Consuetudine.* etiam si non sit forte magistratus. Et sic nota quod consuetudo dat iurisdictionem ordinariam: vt supra eod. l. j.

r *A suo manu.* id est potestate: vel quia etiam per manũ capit. & habes eadem institu. quibus modis ius pat. potest. sol. §. præterea. vbi fit mentio huius. l.

f *Legitima iura.* scilicet de succedendo filio: licet non hoc sibi expresse seruauerit: vt hic subiicit, & institut. de leg. ag. succeſ. §. fin. & ibi fit mentio de ista constitutione.

t *Et peculium donare.* semper repete, licẽtiam esse, &c.

v *Indignantur.* vt sunt aduentitia. nam in castrensibus vel quasi, nihil retinet: vt supra de bo. quæ libe. l. cum oportet. §. cum autem.

x *Constitutionis modum.* quæ est in d. l. cũ oportet. §. cum autem. & §. hoc obtinente. vbi dicit pro tertia proprietatis quam olim habebat, habere dimidiam vſus fructus: exceptis castrensibus vel quasi, nisi expresse remiserit. In seruo autem distinguitur vt supra de pec. eius qui lib. me. l. j.

Non infabiliter hæc emancipatio dici potest Iustinianea. Contins.

† Inclusa addita sunt à Tribonia Contins.

Filius differt nocatur in potestatem quàm libertus.

† Ex Co. The. li. 8. tit. 7. l. 1.

Desponsalitus facta

z *Rescissa.* sed quo iure? Resp. officio iudicis: vt ar. ſ. de lib. & eorum li. l. j. licet alij per accusationem ingratitudinis: vt ff. de procu-

procu.l.sed & hę.§.patronus.& §.de lib.& eorum lib.l.pe.vbi eadem dicimus de liberto.alij putant per vtilem rei vindicationem: vt infra de reuo.do.l.his.

a *Immeritæ.* nec enim merentur habere bonum, si sint mali : vt infra de reuo.do.l.generaliter.

DE POSTLIMINIO reuersis.&c.

Continuatio.

Qualiter restituitur patria potestas per ingratitudinem, dixit supra titu. 1. nunc qualiter per ius postliminij.sed quia & hi quandoque redimuntur, & de his subijcit.

†*In Codice Th.est Ambianis.*

†*al. Iuuino.*

EX duobus.] CASVS. Si mulier cum marito ab hostibus capiatur,&ibi concipiat, & pariat. & ambo reuertantur : an partus habeat postliminium,quęritur? & dicitur quod nō, de stricto iure: quia ille solum habet ius postliminij, qui ab hostibus captus erat : quod non erat hic de æquitate:tamen persona patris & matris habebit ius postliminij. Si vero mater tantum redeat, quantū ad matrem erit partus legitimus : sed quantum ad patrem pro spurio habendus est . vnde patri non erit hæres,sed matri : quia lex Cornelia fingit eum qui apud hostes decessit,prima hora captiuitatis decessisse.

†*aliàs Satrnatina.*

b *Sarmacia* . vel proprium nomen : vel appellatiuum est eius quę ex captiuis nascitur. Accursius Florentinus.

c *Nata* . & concepta apud hostes . aliàs haberet semper ius postliminij etiam sola rediens:quia habetur pro nata : vt ff.de statu ho. l. qui in vtero. j. & ij. Accursius.

d *Filiam* . in potestate. & improprie dicit redder : vt ff.de ver. signi. l. verbum reddendi . sic ergo omnes habent postliminium : vt ff.eo.l. diuus.in prin.& ff.ex quib.cau.ma.l.ab hostibus.§.non minus. & ff.de suis & legi.hęre.l.j.§.quæri.

e *Duxit*. id est reduxit.

f *Secuta*.sic fingitur filia sine patre, & sic spuria : & matri iure postliminij succedit:vt hic, & ff.ad Tertul. l.j.§. sed si apud.& ff.eo.l.diuus.in fi.

Filius apud hostes conceptus, an habeat postliminium.

g *Nam fictio*.bene dico, parentum restitutio,&c. nam &c. vel ad proximū,&c.Not.ergo tres casus aut enim apud hostes cōceptus & natus redit cum patre & matre, aut cū matre tantū, aut cum patre tantū primis duobus casibus habet postliminiū: licet in secundo sit spurius, & tantum matri & non patri succedat:cum ex lege Cornelia fingatur mortuus pater prima hora captiuitatis.& isti duo sunt in hac.l.tertiò vero videtur filius sine matre: & hoc casu dicā eū habere postliminiū secūdum lo. & succedere patri, sicut in filio arrogato:vt ff.de adop.l.& qui vxorē. Item in dubiis facimus rē valere:vt ff. de reb. du.l. quo libertatis immeritæ [a] multari voluerunt. Dat. XII. kalendas Septemb.Mediolani,†Lupicino & Iouiano†Coss.

TITVLVS LI.

DE POSTLIMINIO reuersis, & redempti ab hostibus.

Conceptus in captiuitate patris & matris,reuertens cum patre & matre, sequitur patris originem.& si reuertitur solum cum matre, & pater apud hostes moritur: matris tantum originem imitatur.Bald.

1. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Quinio.

X duobus captiuis Sarmacia† nata, [c] patris originem ita secuta videtur,si ambo parentes in ciuitatem nostram redissent. Quanquam enim iure proprio postliminium habere non possit quæ capta non est, tamen parentum restitutio reddet patri filiam : [d] qui cum ab hostibus interfectus sit, matris duntaxat cōditionem, quæ secum filiam duxit, [e] videtur necessario secura. [f] nam fictio legis Corneliæ, quæ legitimos apud hostes defuncto constituit hæredes:ad eam quę illic suscepta est, non pertinet : cum eo tempore quo captus est, diem suum pater obiisse existimetur. PP.sine die & consule.

Redemptus ab hostibus, loco pignoris retinetur,donec redimatur.& si quis redimit liberam mulierem,quam sibi postea in matrimonio copulauit, videtur nexum pignoris dimisisse.Bald.

11. Imp. GORDIANVS. A. Publiciano.

AB hostibus redēpti, quo ad exoluatur pręciū, magis [h] in causam pignoris [i] constituti, quàm in seruilē conditionem esse detrusi videntur: & ideo si nummi [k] eo nomine expēsi donatio intercedat, privatis ijs.Sed P. dicit nō habere postliminiū: quasi filius nō posset esse sine matre,licet sine patre. & speciale dicūt in adoptiuo.

B hostibus.] CASVS.mulierem ab hostibus captam Titius redemit:quo ad preciū solutū sit, erit loco pignoris. Si vero nūmos quibus redēpta est. Titius ei dedit,& eam matrimonio sibi copulauerit : primo casu suæ conditioni reddita videtur. secundo casu de statu illius & communium liberorum nō debet pertimescere.

h *Magis* . electiue.id est non seruilem conditionem:nisi quo ad seruitium pro quo potest dici non multū differre interim à seruo:vt ff.de lib.ho.exhi.l.ij.

i *Pignoris*.taciti : vt ff. de lega. j. l. senatus. §. fi.& de testa.l.qui testamento,§.j.nec ante potest militare quàm liberetur:vt ff. de re mili.l.qui status.

k *Si nummi*.collectiue: vt &illud,Miles Cęsaris ruit in arma, id est, tota militia. & multus piscis est Romæ : vt ff. de verb. signi. l.in vsu.

l *Pertimescere*.vtj .eo. l.si is qui te. Et no. hic l.duos casus quibus vincolum pignoris liberatur,per donationem & per matrimoniū; & facit.ff.eo.l.si captiuus.

CVm.] CASVS. Bonis capti ab hostibus adhuc superstitis dandus est curator, ne interim dissipentur:& vt detur, interpellatus rector prouinciæ constituet idoneum satisdantem bonis capti fideliter conseruandis.Vi.

Curatur quandoque bonis capti ut datur.

m *Eum*.curatorem.

n *Obseruatione*. scilicet bonorum.Et sic not.curatorē dari bonis capti ui : vt ff. ex quib. cau. ma. l. ab hostibus. §. j. & de tute.l. muto. §.fi. & quib.ex causis in possessionē earum.l.in possessione in fin. & idē in bonis cuiusliber absentis : vt ff.de mu. & hono.l.j.§.penulti. & fin. & ff.de cura.bo.dā.l.j.

Bc.] CASVS. Hæreditas capti ab hostibus quoad sciatur an viuat vel decesserit, adiri nō potest: nec super bonis suis facta trāsactio vel adiudicatio tenet. Si ergo matertera tua apud hostes decessit, & hoc notū est : agnoscere potest bono pos. in bonis eius delatam,non quod in bonis suis pro parte gestum est antequam scires eam decessisse.

o *Nec nos*.i.non solum antecessores nostros non præteriit, sed nec nos, quin bene sciamus hoc quod subijcit,hęreditatem,&c.

p *Anceptam*.de matre dicit.secus forte in paterna hæreditate:vt supra de suis & legi.l apud.vel ibi non desideratur scientia quo ad transmissionem.

q *Cognoscitur*.dic vt supra solu.matri.l.si quidem.

r *Transigi*.vel pacisci.cum sit turpe:vt supra de pac.l. fi. & de inoffi.testa.l.si quādo.§.j.neq; pro hærede geri:vt ff. de acqui. hære-

here.l.neminem.nec repudiari,vel adiri: vt hic proxime dixit. & ff. de acqui.hered.is qui heres.§.penult. & l.qui superstitis. & facit. §.solu.ma.l.si quidē viuit. Sed quid si vendidit rē filius talis hereditatis, an postea vindicanti obstabit exceptio rei venditæ? Videtur quòd non : vt arg. ff. quorum leg.l.j.§.quod ait prætor volūtate.in fi. Sed ar.contra. ff. de vsucap.l.cum vir. & ff. de fundo dota.l.penul.

A

a *Iudicari*.aliàs iudicari : & aliàs vindicari. Sed si iudicatum fuerit contra eum, an postea cognito quòd sit mortuus, potest repelli per exceptionem rei iudicatæ si agat? Videtur quod non:arg. ff. quo.lega.l. j.§. quo ait prætor volūtate.& in fi. huius.l. & quia ex alia causa agit: vt ff. de excep. rei iudi.l. si mater.§. eādē.

b *Vnde*. quod dixit in genere , dicit nunc in specie.

c *Successionis*. decesserat enim filius in medio:de quo filio habita est mentio. §. in princ. huius. l.

d *Non officientibus*. immo videntur quædam obstare , scilicet si donauit : vt ff. de dona.l. quidā.§.fi. quæ est cōtra. Solu. specialis casus in donatione. Vel ibi cōstabat eum viuere:hic dubiumerat.Vel non repellitur ibi, quia donauit, sed quia indignus,repellitur.

Barbari militent, vide dicta l. finiti. de milit. arg.l.ingenua. & ideo.

e *Vm nō redemptū*.] tunc enim esset loco pignoris:vt supra eo.l.ij.

Vm et postliminij.] CASVS. Captus ab hostibus si redimatur ab aliquo , & precium redēptori restituitur, priſtinum ſtatum recuperat. Si vero redemptor preciū recuperare noluerit , cōpellet eum præses prouinciæ.

f *Restituant* . restituti sunt quidem statim facta redēptione: sed postea accepto precio sic restituuntur , ac si non fuerint pignori nexi.

g *Status*.tui.

h *Inquietare*.s.cōpellet.

Oedistimæ.] CASVS. Vna ingenuā quandā ab hostibus redemit, & eam prostituit:redempta ad matrē fugit custodiēdę pudicitię causa. cū mulier indigna sit precium recipere, aduersus eam petētem tuta erit. Viui.

i *Ad te*. s.patrē. Accurs.

k *Sciebat*.maxime.arg. ff. de pigno. a ct. l. eleganter. §.fina.

l *Ex necessitate*.id est,ex misera necessitate seruiendi extracta. & facit supra de epis.audi.l.si lenones.

m *Præstabit*.scilicet præses prouinciæ.

Præses.] CASVS. Mulier capta redēpta,si preciū soluerit redēptori , vel quinquennium seruierit,priſtinum consequetur ſtatū : & si filiū post redemptionē pepererit , iure pignoris non erit obligatus prō precio. Accurſius.

n *Habebit*. postquam soluisti precium , vel seruiuisti per quinquēnium.

o *Parum ignorat*.id est bene scit . sic supra de transac.l.fratris.

p *Postea quam*.idem si ante , infra eo. l. commercio.

q *Nec pignoris* , abundat nec,propter dictionem nullis. Et nota speciale . nam aliud est in alio pignore , quia nata sunt pignori : vt. ff. de pig.l.grege.in prin. & l. Paulus. §. si mancipia.

Aptū.] CASVS Filius ab hostibus captus, si pater in ciuitate medio tēpore decedat, & ille restituatur:si tēpore quo capiebatur, erat in patris potestate: iure postliminij erit patri suus heres, siue testamētum fecerit pater , siue non: & res hæreditarias à quolibet possidēte vindicabit : nisi fuerint eo præsente & reuerso vsucaptæ vel præscriptæ. Viuia.

**Vllius*

r *Medio tempore*. id est post captum ante reditum.

Postliminium,et lex Cornelia,dā uerisimile fingunt.

f *Lex Cornelia*. immo debet dicere ius postliminij , quod fingit captum non fuisse captum , ex quo reuersus est:at lex Cornelia fingit eū qui decessit, ea hora decessisse,qua fuit captus:vt instit. quib. nō est per. facere testa. §.fi.Respon.lex Corn. ad multa capitula porrigitur, quorū vnum est an possit instituī captus ab hostibus dū est captus:vt.ff. de hęre.inst. l.illa institutio. §.j. & de hoc erat quæstio in l.ista.Vel dic & patrem fuisse captum:& ibi decessisse. Vel aliter lex Cornelia vocat filium ad hæreditatem, vt suū hæredem : vt. ff. de testa.l.lege Cornelia. At ius postliminij vocat cum ad hæreditatē, sed non vt suum hęredem: vt infra eo.l.ius postliminij. Accur.

t *Faciat*. quadriennio

si res sint vsucaptæ: aliàs tempora solita, trienniũ, vel.x.vel.xx. vel xxx.an.& facit.ſ. de rei vindic.l. nullo. & ſ. ex quib. cau. ma.l.fi. & ſ.quibus nõ ob.long.temp.præſcrip. l.ab hoſtibus.

Ancilla ab hoſtibus liberata, an ſit domino reſtituẽda.

Sicut.] CASVS. Sicut liber ab hoſtibus captus & reuerſus, iure perſonali ſtatũ priſtinum recuperat: ſic ſeruus ab hoſtibus reuerſus domino reſtituitur. ſi ergo ancilla patris tui erat capta ab hoſtibus, & reuerſa nec redempta: ad patrem ſuum, nihil ad te, qui ei ſucceſſiſti, pertinebit. Viuian.

a *Sicut liberis.* ſcilicet hominibus. Vel dic, id eſt filiis, & de vtroque habes inſtitut. quibus mo.ius pa.po. ſol. §. ſi ab hoſtibus. & §. ipſe quoque. Accurſius.

b *Sic ſerui.* ſecus in armis & veſte & ſimilibus, quę turpiter amittuntur: vt ff. eo.l. ij. & iij. Item in ſeruis intelligе, ſi tamen in poteſtate domini, vel inter domini præſidia ſint, licet in liberis ſtatim cum ſunt intra limina imperij: vt ff.eo.l.fi.& l.in bello.§. manumittendo.

c *Redempta eſt.* ſi ergo donata eſſet alicui, nihilominus habet poſtliminium. ſi autem eſt redempta, ſtatim fieret redimẽtis. vnde & manumittit, & neceſſarius eſt ei hæres: vt & ſ. de acquiren. heredi. l. ſi ſeruum quis.& ff. eod. l.in bello.§. manumittendo. Diſtinguitur tamen: quia ſi ſciens alienum redimit, perpetuo auditur dominus preciũ offerendo. ſi ignorans, & credens eſſe vendentis, auditur dominus intra triennium, non vltra: vt ff.eo.l. in bello.§. ſi quis ſeruum.

Si liberũ.] CASVS. Si libero ab hoſtibus capto is qui redemit, ius pignoris remiſit, non erit libertus, ſed ingenuus. vnde ſi redemptor decedat, filiis eius obſequiũ non debebit.

d *Nullam filiis.* immo poteſt pro te agi interdicto de libero homine exhibendo: vt ff. de libe.ho. exhiben. l. iij. §. ij.

A hoſtibus.] CASVS. Captus ab hoſtibus, ſi non redimatur, ſed virtute cõmuni militũ, ſuorum hoſtiũ poteſtatẽ euaſerit, priſtinũ ſtatũ recupat. ſi ſeru' fuit, domino reſtituitur: nec apud militẽ, per quẽ euaſit hoſtiũ poteſtatẽ remanebit, cũ miles taliũ defenſor eſſe debeat, nõ dominus.

e *Ab hoſtibus capti.* & intra præſidia hoſtium deducti: ante enim manet ciuis, nec fit ſeruus: vt ff.eo.l.poſtliminij.

f *Recipiunt.* vt inſtitut. quib. modis ius patr. poteſt. ſol. §. ſed

x. Iidem. AA. & CC. Apollodoræ.

SIcut liberis[a] captis ad hoſtibus, ac poſtliminio reuerſis ſtatus priſtinus reſtituitur, ſic ſerui [b] domino. Vnde ſi hæc cuius meminiſti, ancilla patris tui fuit, nec commercio redempta eſt [c]: reuerſa dominum, vel eius ſequitur ſucceſſorem, qui per captiuitatem hanc amiſerat. S. III. Kalend. Maij, Hadrianopoli. AA. Coss.

Gratis dimiſſus non efficitur libertus redemptoris, ſed durat ingenuus. Baldus. Vel ſic: Si nexus pignoris redempto remittitur, libertus non eſt. itur: nec vllum obſequium debet remittenti, nec eius filiis. Salyc.

XI. Iidem. AA. & CC. Eutychio.

SI liberum captũ te ab hoſtibus commercio redemit Sabinus, & eum vinculum pignoris ſuperſtitem remiſiſſe tibi probetur: non libertus effectus, ſed ingenuitati quam amiſeras reſtitutus, nullum filiis [d] eius obſequium debes. S. XV. Kalend. Ianuar. AA. Coss.

Qui virtute militum liberantur, non efficiuntur liberti, ſed ſuam retinent libertatem. Bald.

XII. Iidem. AA. & CC. Quintianæ.

2 AB hoſtibus[e] capti, & nõ cõmercio redẽpti, ſed virtute militũ noſtrorũ liberati, ili eo ſtatum quẽ captiuitatis caſu amiſerãt, recipiũt: [f] ſerui autem dominis ſuis reſtituẽtur. Receptos enim eos, nõ captos iudicare debemus: & militem noſtrum defenſorem eorum decere eſſe, nõ dominũ. S S.V. kalen. Ianua. AA. Coss.

Omnis pater ex naturali affectu deſiderat habere filium legitimum. Baldus. Vel ſic: Contrahens matrimonium cum ea quam redemit ab hoſtibus, liberat eam à nexu pignoris. Salyc.

XIII. Iidem. AA. & CC. Quartinæ.

SI is qui te ab hoſtibus ingenuam captam cõmercio redemit, ſibi matrimonio cõiunxit: dignitate nuptiarum, & voto futuræ iuſtæ ſobolis, vinculo pignoris tibi remiſſo, [g] hred di natales priſtinos rationis eſt.

A & qui captus. Accurſius Florentinus.

g *Nõ dominũ.* nota militẽ debere defendere. Inde eſt q̃ dicitur à militia. i. à duritia, quã ſuſtinet p̃ nobis: vt ff. de mili. te. l. j. §. ſi. *Miles vnde dicitur.*

Sit.] CASVS. Ingenua ab hoſtibus capta, & redempta: ſi is qui redemit, eam matrimõnio copulauit ſibi, tacite remiſſo pignore priſtinũ recuperat ſtatum.

S.V. Id. Martij. CC. Coss.

Filia iure poſtliminij ſuccedit matri. Bal. Vel ſic: Filia reuerſa ab hoſtibus ſuccedit matri in ciuitate mortuæ: purgatur enim defectus captiuitatis, poſtliminij fictione. Bald. Et res hereditarias vindicat. Salycetus.

XIIII. Iidem. AA. & CC. Seueræ.

IVs poſtliminij [i] filiam (rebus humanis exempta matre dum in ſeruitutis ipſa [k] neceſsitate per captiuitatis cauſam fuit) euentus purgato [l] vigore, ad eius legitimam inuitat hereditatem: nec tibi [m] medij tẽporis fortuna, [n] quo minus res maternas ſucceſsione queſitas perſequi poſsis, iniuriam fieri patimur. S. XVI. Kal. Aprii. CC. Coss.

Redemptus etiam antequam offerat precium redemptionis ſuæ, ſuccedit parentibus ſuis. Bald.

XV. Iidem. AA. & CC. Macrotraulo.†

IS qui liber conſtitutus captus ab hoſtibus commercio redimitur, etiam antequam reſtituatur pro eo data pecunia, ſucceſsionis iura ſibi vindicare fauore ingenuitatis poteſt: [o] vt ex ea poſsit precium pro ſe datum exoluere.

Filius ſequitur conditionem matris quo ad libertatem. Bald. Vel ſic: Filij concepti vel etiam nati ex patre & matre captiuis, patre ibi mortuo, matre verò redempta, reuerſi intelliguntur ingenui. Salyceus.

XVI. Iidem. AA. & CC. Baſilidæ.

COmmercio redemptę fœminę filios, licet ex ſeruo P mẽdio ſuſceptos tẽpore, origini ingenuitatis matris, iuxta ea quę benignè placuerũt, q̃ reddi conuenit. S. V. kal. Sep. Viminatij. AA. Coss.

Lex notabilis, & h. d. Redemptus à captiuitate debet precium pro redimendo ſolutum reddere redemptori, niſi mater redimeret filium: quia tunc præſumitur feciſſe cauſa pietatis, & non animo repetendi. Baldus.

XVII. Iidem. AA. & CC. Diogeniæ.

LIber captus ab hoſtibus, et cõmercio redẽptus, tunc demũ [r] cum preciũ ſoluerit, vel ei hoc qualicunque re-

B

C

D

q *Placuerunt.* etiã nõ reddito precio pro filiis: vt ſ. eo. l. præſes.

Liber.] CASVS. Liber ab hoſtibus redemptus, cum precium ſoluerit vel ei remiſſum fuerit: priſtinum recuperat ſtatum. Si vero mater filium ſuum redemerit: an precium repetere poſſit quæritur? Et dicitur quòd non.

r *Tunc demum.* immo ſtatim poſt redẽptionem: vt ſ. e. l. ij. Sed intelligę

†*Legend. ex manuſcrip. Matcatraulo: vt et ſ. l. de reſtitu. vend. Contin.*

intellige tunc demum. ſ. vt habeatur perinde ac ſi non fuiſſet obligatus.

a *Iudicio.* vt. ſ. eo. l. fœdiſſimæ. & l. ſi is qui.

b *Statum priſtinum.* per omnia. ante enim quaſi ſeruus eſt, cum ſeruire cogatur, vel precium reddere: vt. ff. de libe. ho. exhi. l. ij. vere eſt tamen liber: vt dixi.

c *Excuſetur.* ſcilicet filius.

d *Non conuenit.* præſumitur enim donaſſe, niſi contrarium fuerit proteſtata: vt ff. de nego. geſt. l. Neſennius. & ſ. de neg. geſt. l. alimenta.

e *Conceſſo.* in quantum facere poteſt: vt. ff. ſoluto matrimonio. l. etiã filios. in princ.

A hoſtibus.] CASVS. Captus ab hoſtibus, & reuerſus, an recuperare debeat quod habuerit ante captiuitatem? dicitur quòd ſic. & ſi non ſint vſucapta, vel præſcripta: pro illis directa agere poterit. ſi ſic, vtili reſciſſoria.

f *In eadem cauſa.* quia nondum ſunt præſcripta.

g *Directa.* ſ. actione antiqua: vt ſ. de rei vin. l. nullo.

h *Liberationem.* à perſonali actione.

i *Intra annum.* hodie quadriennium: vt ſupra de tempora. in integrum reſtit. l. ſuperuacuam.

k *Reſciſſoria.* quæ ſtatim reuerſo competit ſecundum Bal. Sed inefficax antequam impetret eam à prætore viuente: ſed ſecundum P. demum impetrata competit: conteſtata autẽ poſt impetrationem perpetuatur, ſecundum Ioan. vt plene diximus. ſ. ex quibus cau. maiores. l. fina & facit ſupra quib. non obſtat longi tempo. præſcrip. l. ab hoſtibus.

Aliquos.] CASVS. Captus ab hoſtibus non ſponte, ſed vi hoſtium: res quas habuit ante captiuitatem, etſi à fiſco poſſideatur, recuperat iure poſtliminij. hoc enim ſolum inquirendum eſt, an ſpõte, an coactus apud hoſtes ſtetit.

l *Si non tranſierint.* ſponte ſubaudi, ſi non habes: tunc enim denegatur eis poſtliminium: vt, ff. e. l. poſtliminium. §. transfugæ. & vbique inuentus poteſt occidi: vt. ff. ad. l. Cornel. de ſica. l. iij. §. mittatur iudicio, [a] ſtatum priſtinũ [b] recipit. quo genere matre filium redimente, cum huiuſmodi cõtractus nõ de mercede, ſed de triſtitia repudiãda cogitatur, voti recipiẽdi filium cogitatio cum optabili conditione filium illico matri reſtituit: ita vt à ciuilium obſequio munerum propter caſum præteritum filius non excuſetur. [c]

¶ Pro pietatis itaque ratione ab hoſtibus redempto filio, facti te pœnitere, ac de precio quicquam tractare non conuenit: [d] dotem tamen ab eo debitam iure conceſſo [e] reddi poſtulas. S. III. Kalen. Nouembris, * Deuellio. CC. Coss.

Captus ab hoſtibus, ſi rediẽs inuenit rem non eſſe vſucaptam, vindicat eam. ſi autem inuenit eam vſucaptam, vel præſcriptam, primo debet petere reſtitutionem in integrum: ſecundo agat reſciſſoria. Bald.

XVIII. Iidem. AA. & CC. Trypliniano.

3 AB hoſtibus captis, ac poſtliminio reuerſis, pro huiuſmodi caſu amiſſa, quæ in eadem cauſa [f] quidem durant, omnimodo directa: [g] quæ verò per vſucapionem vel liberationem [h] ex bonis ſubtracta, vel non vtendo finita eſſe videtur intra annum [i] vtilem experientibus actione reſciſſoria [k] reſtituuntur PP. XII. kal. Decemb. CC. Coss.

Inuiti ducti ab hoſtibus, habent ius poſtliminij: id eſt, reuerſi recuperant bona. ſecus in his qui ſponte ſe capi, vel tranſfugerunt ad hoſtes: quia bona perdunt, & ius poſtliminij non habent. Bald.

XIX. Impp. GRATIAN. VALENTIN. & THEODO. AAA. ad Seuerinum ducem.

SI quos fortè neceſsitas captiuitatis abduxit: ſciant, ſi non tranſierint, [l] ſed hoſtilis irruptionis neceſsitate tranſducti ſunt, ad proprias terras feſtinare ſe debere: recepturos [m] iure poſtliminij ea quę in agris vel mancipiis ſeu aliis rebus antè tenuerunt, [n] etſi à fiſco noſtro poſsideantur. [o] nec timeat quiſquam alicuius contradictionis moram: cùm hoc ſolum P requirẽdum ſit, vtrum forſitan aliquis cum barbaris voluntate [q] fuerit, an coactus. Data. V. kalend. Iul. Romæ, Gratiano. A. V. & Theodoſio Coss.

Redempti ab hoſtibus debent ſoluere precium redemptionis, vel ſeruare per quinquennium redemptori. alimenta autem eis præſtita, reddere non tenentur. Bald. Vel ſic: Ab hoſtibus capti liberam habent facultatem vemeandi: & eis pro alimonia datum, non repetitur: ad precium tamen redemptionis ipſorum tenentur: quod non ſoluentes, per quinquẽnium redemptoribus ſeruire tenentur: & aliter eos retinentes, ad domum reuertentes pununtur: ſimiliter & index qui negligens fuerit. Salycetus.

XX. Impp. HONORIVS & THEODOS. AA. Theodoro præfecto prætorio.

DIuerſarũ homines prouinciarum cuiuſlibet ſexus, conditionis, ætatis, quos barbarica feritas captiuitatis neceſsitate tranſuexerat, inuitos nemo retineat. [r] ſed ad propria redire cupientibus libera ſit facultas. obus ſi quicquam in vſum veſtium, vel alimoniæ impẽſum eſt, humanitati ſit præſtitũ, nec maneat vi ctualis ſumptus repetitio: excepti his quos barbaris [s] vẽdẽtibus emptos eſſe docebitur: à q̃bus ſtatus ſui preciũ ꝓpter vtilitatẽ publicam emptoribus æquũ eſt rechiberi. Nequãdo eim dãni cõſideratio in tali neceſsitate poſitis negari faciat emptionẽ, decet [t] redẽptos, aut datũ pro ſe preciũ emptoribus reſtituere, aut laboris obſequio, vel opere quinquẽnij, vicẽ referre beneficij, habituros incolumem (ſi in ea nati ſunt) libertatem. ¶ Reddãtur igitur ædibus propriis ſub moderatione quã iuſſimus: quibus iure poſtliminij etiam veterum reſponſis incolumia cuncta ſeruanda ſunt. ¶ Si quis itaq; huic præcepto fuerit conatus obſiſtere, actor, cõductor, ꝓcuratorq̃ dari ſe metallis cum pœna deportationis [u] non ambigat: ſin verò poſſeſsionis dominus, rẽ ſuã à fiſco nouerit vindicãdã, ſeq; deportandum. & vt facilis executio perueniat, Chriſtianos proximorũ locorũ volumus huiuſmodi rei ſolicitudinem gerere. Curiales quoq; ꝓximarũ ciuitatũ placuit admoneri, vt emergentibus talibus cauſis ſciant legis noſtræ auxi-

Poſtliminium tranſfugæ non datur.

m *Recepturos.* condictione ex hac. l.

n *Tenuerunt.* iure dominij, vel poſſeſſionis ſorte.

o *Poſſideantur.* qui occupauit illo exiſtente in captiuitate. Sed nunquid locum habet. l. cum quærebatur ſ. vnde vi? Itẽ quid ſi poſſeſſor titulũ vel antiquiorẽ caſum captiuitate prętẽdat? Reſpõ. vt ſ. de edicto diui Hadria. tollen. l. fi. & ff. ad exhibẽ. l. iij. §. ibidem.

p *Soli.* immo & aliud, an iuerit tẽpore inducias: quo caſu non habet poſtliminium: vt ff. eo. l. poſtliminiũ. §. iducię. & l. nõ dubito.

q *Voluntate.* quia trãſfugæ (vt dixi) nõ datur poſtlimium: vt d. l. poſtliminium. §. tranſfugæ. ff. eo. nec ei qui victus ſe dedit hoſtib': vt. ff. eod. l. poſtliminij. §. captiuus. & l. ſi capitanus. in princ. Si tamen bonus mules fuit antea, ſoli affirmationi eius creditur, alioquin non: vt. ff. de re mili. l. non omnes. §. à barbaris.

Iuerſarum.] CASVS. Capti ab hoſtibus, cuiuſcunq; ꝓuinciæ fuerint, dũ reuertuntur, nõ debent in via impedири: & ſi aliq̃d in eis impẽſum fuerit, illius non debet repetitio: quia pietatis cauſa videtur impẽſum fuiſſe: nec refert maſculus fuerit, aut fœmina, qui ab hoſtibus capiatur & reuertatur: quia idẽ beneficiũ omnibus debet cõcedi. preciũ vero pro quo redẽpti ſunt, redẽptoribus reddere compellendi ſunt: vel loco precij p quinquennium ſeruire redimẽti: & tũc libertatẽ in qua nati ſunt cõſequũtur, & res ſuas & iura recuperãt: & ſi aliquis de partibus huic. l. cõtradicendũ putauerit: punitur pœna hic ſtatuta. & hæc quæ dicta ſunt, locorũ epiſcopi & curiales faciãt obſeruari: quod ſi nõ faciãt, rector in decem libris, & apparitores eius in totidẽ punientur. Viuian.

r *Nemo retineat.* vt. ſ. de epiſc. audien. l. Chriſtianos.

ſ *Barbaris.* qui hoſtes erant populi Romani. idẽ ſi quilibet alij ſint hoſtes populi Romani.

t *Decet.* id eſt oportet: vt probatur. ſ. eo. l. ij. Sic econtra. j. de rapt virgi. l. j. §. nec ſit facultas. & ff. de iuſtit. & iure. l. j. in prin.

u *Cũ pœna deportationis.*

sed nonne qui damnatur in metallum, libertatem amittit: sed qui deportatur, tantũ ciuitatem: vt institu. de capi. deminu. §. maxima. & §. media. Sed dic q̃ impropriè dicitur deportatio. q. d. deportatur in metallum. sic. ſ. vt nemo priuatus. l. ij.

DE INFANTIBVS EXPOSITIS LIBERIS & seruis, & de his qui sanguinolentos nutriendos acceperunt.

Non a tantũ in captiuis opus pietatis exhibetur, sed etiam in infantibus expositis nutriendis: & ideo de hoc subiicit.

a *Tres. ll. in hoc tit. positæ, comprehẽduntur in c. 1. de infan. & lãg. exposi.*

† *Id est recens natos. sic. n. propriò nomine appellãtur: vt C. T. de expositis. l. i. &* l. 2. ſ. de patrib. qui filios distra. *Contius. Fur expẽsas retinere non potest.*

SI inuito.] CASVS. Si aliquis me inuito partum ancillæ meæ exposuerit: an vindicare possim, q̃ritur? Et dicitur q̃ sic: ita tamẽ quòd id quod alimentorũ nomine, vel doctrinæ in eo impensum est, refundã ei. nisi à fure eũ vindicauerim.

a *Si inuito.* si autem eo volente amitteret omne ius quod in eo habebat: vt j. eo. l. fi. in prin.

b *A fure.* Nota ergo furem expensas retinere nõ posse. sic & ff. de cõdic. fur. l. ex argento. Sed videtur cõtra. ſ. de rei vindica. l. domum. vbi dicit malæ fidei possessorẽ necessarias impensas seruare officio iudicis, & vtiles tollere. Solu. aliud in aliis malæ fidei possessoribus: & aliud i fure. Vel dic aliud in expẽsis factis in domo, & aliud in his quæ abradi non possunt: vt ar. ff. de rei vind. l. ſi autẽ. §. fi. Acc.

c *Restituas.* sic ergo indistincte reddũtur bonæ fidei possessori. Et sic est contra. d. l. ff. de rei vindica. l. sin autẽ. §. fi. & l. sequen. vbi dicit non repeti expẽsas factas in docendo: nisi in duobus casibus. Solu. ibi ideo, quia habuerat operas eius quę poterãt esse aliquæ: hic nõ potuit habere, cũ esset infans. Vel aliter, vt ibi. Itẽ nota bonæ fidei possessorẽ exceptionẽ habere, malæ fidei nõ. sic ĩstit. de rerũ diuisione. §. & ex diuerso. & facit. ſ. de nupt. l. patrẽ.

VNusquisq;.] CASVS. Si filium suum naturalem & legitimum, vel naturalem tãtum exposuerit quis, pœnæ legibus statutæ subiacebit: si vero dominus seruum, vel patronus libertum exposuerit: repetere non poterit: nec illud suum dicere potuit. quod vt non periret contempsit.

d *Sobolem.* legitimam & naturalem. vel naturalem tantum: vt ſ. de natu. libe. authen. licet.

e *Animaduersioni,* extraordinariæ: vt ſ. de patria potest. l. nec filium deferendum: ita vt nouerint rectores vniuersi decem libras auri à se, & tantundem à suis apparitoribus exigendum, si præceptum nostrũ neglexerint. Data. III. Idus Decembr. Honorio. VIII. & Theodosio III. AA. Coss.

TITVLVS LII.
DE INFANTIBVS expositis liberis & seruis, & de his qui sanguinolentos† nutriendos acceperũt.

Alens partum expositum, non tenetur eum vt filium uere domino, nisi receptis sumptibus, & etiam mercede dati ob aliquod artificium addiscendum. Bald. Vel sic: Partus ancillæ domino ignorante expositus, repeti potest: ad expensas tamen restituendas tenetur: nisi sint factæ à fure. l. d. notabiliter. Salycetus.

1. Imp. ALEXANDER. A. Claudio.

SInuito[a] vel ignorante te partus ancillæ vel adscriptitiæ tuæ ex positus sit, re petere eũ non prohiberis. Sed restitutio eius (si nõ à fure[b] vindicaueris) ita fiet, vt si qua in alẽdo eo, vel fortè ad discendũ artificiũ iustè cõsumpta fuerint, restituas[c]. PP. III. Kalen. Iunij, Iuliano. II. & Crispino Coss.

Dictum est in l. præcedenti quòd si domino inuito vel ignorante partus est expositus, potest dominus vindicare: sed hic dicitur, quòd eo volente, vel exponente, perdit dominium: quia ille qui pereuntem contemnit, suum dicere nequit. Bal. Vel sic: Exponens sobolem propriam, quam nutrire tenetur, venit puniendus: nec dominus recuperat seruum quem exposuit. Salyc.

11. Imppp. VALENTINIANVS VALENS & GRATIANVS AAA. ad Probum præfectum prætorio.

VNusquisq; sobole[d] suam nutriat. quòd si exponẽdam putauerit, animaduersioni[e] quę cõstituta est, subiacebit. sed nec dominis, vel patronis repetendi aditum relinquimus, si ab ipsis expositos quodammodo ad mortẽ, voluntas misericordię amica collegerit. nec enim suum quis dicere poterit, quem pereuntem contempsit. f Data. III. Non.

A lium. & ff. de libe. agnoscen. l. j. §. pœna. tenetur etiam quasi occiderit filium: vt ff. de hbe. agno. l. necare.

f *Contempsit.* vt. ff. pro derelicto. l. fi. & ſ. de Lati. liber. tollẽda.

S l. j. §. sed scim⁹. Sed ar. cõtra. ff. de sta. hom. l. seruus. Acc. *Ancimus.*] CASVS. Si partũ expositũ quis nutriri faciat: nõ poterit dicere puerum illum seruũ suum. & quicquid acquirit, sibi acquirit: nec dominus illius infantis poterit eũ in seruũ vindicare, cum noluit ei præbere alimenta.

g *Sancimus nemini.* omnes alios comprehẽdit, præter colligentem: de quo subiicit ibi, sed neque, &c.

h *Paruulus.* i. qui hoc ipso paruulus est quòd puer est, id est minor. xiiij. ãnis masculus: vel xij. fœmina. Vel dic, puerũ. i. infantẽ: vt restringatur puer per id qđ dicit, paruulus: sec⁹ in nõ puero, nisi lãguidus esset: vt ſ. de Latina liberta. tollen. l. j. §. sed scimus. sed & in nõ pubere si nõ exponatur, sed denegãtur ei alimenta: non ei pitur in libertatem, sed pro derelicto habetur: vt. ff. pro derelicto. l. fina. vt nã cõcedatur occupãti. vel datur patri: vt dicta. l. dicit. vbi autem exponitur puer, nõ est ideo liber: quia habuit eũ pro derelicto. nam si etiam contra veller, idẽ esset propter delictum suũ, & libertatis fauorem. Azo. & hæc l. est fere de verbo ad verbũ. ſ. de epis. audien. l. nemini.

Puer qui dicitur.

i *A libertina progenie.* i. à patre liberto. mã filius eius est ingenuus.

k *Progenie.* forte matre, vel patre: quod hodie nõ est, nisi in matre. & sic lege auth. antiqua &c. quę est colla. v. cõstitu. vij: quæ est ex adscript. &c. Vel dic q̃ nec hoc intelligebat, nisi de eo qui ex matre tali esset natus. Accur.

l *Conditione.* hic comprehendit seruũ & adscriptitiũ. & prout adscriptitium refert glos. quam hic habes, forte matre, &c.

m *Dominiũ vindicare.* hoc accipe, si domino volẽte expositus est, q̃ ei subiectus est: vt. j. ea. l. ibi, neq; enim, &c. aliàs contra: vt. ſ. eo. l. j.

Item nũquid patre exponẽte amittit ius vindicãdi in filiũ? Videtur q̃ sic, ex hac. l. licet nõ bene aperiat. Et ꝓ hoc. ſ. de pat. pot. l. pe. Sed arg. contra. ſ. de nup. l. patrẽ. Cui respõderi potest, q̃ de facto cõtradicebat ibi pater, nõ de iure.

n *Distinctione.* an eo animo, vt sint sui, vel non colligant eos: vt infra hac. l. ibi, licet ab initio, &c. Accursius.

Pater si exponit filii expectat ius quod habet in eum.

Iterum

a *Iterum ad se.* scilicet qui abiecerant.

b *Mercimonio.* misera redemptio videtur. sic &. j. de aboli. l. ij.

c ANtiqua Cõditionem. hoc est, siue mater siue pater sit adscriptitiæ cõditionis, filij sunt eiusdẽ. Accursius. & forte erat hæc lex, sancimus. Vel dic quòd nõ habemus eã: quia per legem Codicis sequebatur matris conditionem tantùm, non patris: vt supra de senatusconsul. Claudiano. l. j. & infra de agricol. & censi. l. fin. lib. xj. quæ sunt Iustiniani. sed hoc solum addit authen. vt patet in cor. quòd in filijs tãtùm futuris intelligãtur leges. C. prædictæ.

d *Per Iustinianum.* non per authenti. sed per prædictas leges. C.

QVAE SIT longa consuetudo.

Dictum est supra de iure scripto: videamus de iure non scripto: & ideo ponit quæ sit longa consuetudo. Azo. Sed quæ est lõga consuetudo? Licet enim rubricæ quærat, non tamen soluit lex huius tituli. Sed dic secundum Ioan. de com amorum, argu. ff. qui & à quibus man. lib. I. si cum fideicommissa. §. Aristo. & hoc patet etiam ex eo quòd dicit ut longa: vt hic, & ff. eodem. in rubrica: Longa autem dicitur decem annis: vt instit. de vsucap. §. 1. sequitur ergo quòd decem annis. Sed nunquid sufficit semel sic in decem annis iudicari? Respond. non, immo bis: vt supra de episcopo. audien. l. 3. in fin. vel querimoniam vel libellum propositum contra talem consuetudinem spernere: vt ff. eo. l. cum de consuetudine. Numquid ergo iudicatur exemplis? Respon. non: vt supra de sen. l. nemo. sed ex cõsuetudine quæ probatur exemplis: & sic conceditur aliquid per obliquum, quod directo non conceditur. sic. ff. quæ res pigno. oblig. possunt. l. Arist. sic ex cõtra peto ex promissione, quæ promissio probatur ex longo vsu: vt ff. de vsur. l. cũ de in rem verso. Vel dic quòd licet duæ vices faciant consuetudinem: verum est, si populo placuerit, vel consilio (quod eius vicem repræsentat) placet vt idem fieret in futurum. Vel dic, non exemplis vnius, sed plurium: vel non malis, sed bonis. si ergo inducitur decem annis (vt dictũ est) multo magis viginti aut triginta annis. Si autem tanto tempore, quòd non extet memoria: tunc potius dicitur vetustas, quàm cõsuetudo. Inducitur autẽ consuetudo per duas sententias: vt dixi. Item ex eo, quia perpetuo fit obtentũ est sine cõtradictione: vt quia clerici vendunt sine decreto episcopi rẽ ecclesiæ: vt. ff. eo. l. si de interpretatione. vel quia libelli querimoniarũ nõ fuerũt de talibus recepti: vt de porticibus supra vias publicas: vt. ff. eod. l. sed ea. &. l. cum de cõsuetudine. Itẽ ex eo quia fuit contradictum quandoq; nõ esse consuetudinem: & reprobata cõtradictione iudicatum est esse cõsuetudinẽ: vt. ff. eo. l. cum de consuetudine.

Exemplis iudicatur quando est consuetudo est introducta.

Continuatio.

Consuetudo quando dicitur longa.

PRæses.] CASVS. Cõsuetudo est vt filius vasalli monachus in feudũ succedere non debeat. Sed quid si non est monachus, sed canonicus regularis? nunquid idem est? Dicitur quòd sic: quia de similibus ad similia debet procedi. Si quid vero contra consuetudinem fiat, hoc reuocabit præses.

e *Præses.* pone quòd cõsuetudo est ex certa scientia inducta: vt si dominus apponat manũ suam ad plaustrum, rusticus non tenetur de vino. idẽ ergo erit in oleo. hoc non placet, per. l. ff. e. l. quod vero contra rationẽ. &. l. quod nõ ratione. & in authẽ.

Codex.

A vt nulli iudi. §. j. col. ix. Ideo dic loqui in his quæ sunt præter legem: vt fendis & similibus, si consuetudo est quòd non succedat mancus, idem sit in eo qui alter est debilitatus. & quod est in monacho, idem in canonico regulari. & pro hoc est. ff. eo. l. de quibus. ij. respon.

TITVLVS LIII.
QVAE SIT LONGA consuetudo.

Consuetudo rationabilis extenditur de casu expresso ad casum tacitum, in quo eadem ratio reperitur. Bald. Vel sic: Consuetudo loci probata debet seruari, & nõ contra eam fieri: & ratio consuetudinis debet attendi. Salycetus

1. Imp. ALEXANDER A. Apro.

PRæses[e] prouinciæ probatis[f] his quæ in oppido frequẽtantur in eodem controuersiarum[h] genere seruata sunt, causa cognita statuet.[i] ¶ Nam & consuetudo præcedens, & ratio quæ consuetudinem[k] statuit, custodienda est. Et ne quid contra longam cõsuetudinem fiat: ad solicitudinem suam reuocabit[l] præses prouinciæ. PP. VI. kalend. April. Iuliano. II. & Crispino Coss.

Magna est authoritas cõsuetudinis, tamen non tanta quòd vincat rationabilem legem, hoc dicit in nube. Baldus. Vel sic: Consuetudo non est vilis auctoritatis, ideo pro lege seruatur: nõ tamẽ est tanta, quòd vincat legem, vel rationem, nisi respectus obseruationis in loco illo in quo est consuetudo. hoc dicit secundum Salyc.

Consuetudo alia si sit in foro actoris, & alia in foro rei vtra seruanda sit.

f *Probatis his.* sed cum consuetudo est iustergo probatur ius: quod non debet esse: vt. ff. de probationibus. l. ab ea parte. Sed dic illud in iure scripto, quod est certum & finitũ: vt. ff. de iuris & fac. igno. l. ij. at hic non scriptum pendet ex facto: quod factum est necesse probari: vt hic dicitur.

g *Frequenter.* id est visitato modo.

h *Cõtrouersiarum.* vt & ff. eod. l. cum de cõsuetudine & ſ. de ædifi. priuat. l. an in totũ. & ff. de testi. l. inj. in fine. Sed quid si alia sit cõsuetudo in foro actoris, alia in foro rei, cum tamen sint diuersæ? Quid etiã si iudex habeat tuã cõsuetudinẽ? Respon. seruabit iudex quam voler, secũdum H. arg. ff. de arbi. l. si cum dies. §. si arbiter. Sed potest dici quòd locus iudicij sit spectandus: vt arg. ſ. de eman. libil. j. ADDITIO. Tu dicas, aut consuetudo spectat ad litis ordinationem: & tunc seruatur illa quæ est in foro iudicij. aut ad litis decisionem: & tunc illa quæ in foro siue loco cõtractus est: vt l. j. in prin. ff. de vſu. &. l. ſi fundus. ff. de euict. ita distinguit Odofre. hic, & Bar. post eum in l. infra proxi. in versi. xxxiij. quæro, &c. i *Statuet.* ſ. cõsuetudinẽ. l. *Consuetudinẽ,* ſ. primũ: quæ quòd bene facit ad

† *Conuen. cum cõsuetudinis. cõgl. 1. &. ca. fina. extra. e. tit.*

casum de quo quæritur, igitur, idem ius fit reddendum: vt ff. de verb. obli. l. à Titio. in fi. Et no. rationem legis attendi nõ aꝛ nus quàm legem: vt not. ff. eo. l. non omnium. Item not. quòd sicut trahitur de similibus ad similia ius scriptum. vt. ff. eo. l. nõ possunt. sic & non scriptum. ad non scriptum: vt hic, & d. l. ff. eo. de quibus. ij. respon.

† *Potest tamen ab vsuare legem. neque verò hoc est vti vencre legem. Itaque non est huic loco contraria l. de quib. ff. de legi. quæ tamen multa & longa vixa hic refertur inter glossographos. Contius.*

l *Reuocabit.* mos nanq; seruãdus est, &c. vt. ſ. de testa. l. testa. *Consuetudinis.*] CASVS. Posset quis dubitare cuius potestatis esset consuetudo. Et respon. quod consuetudo nõ est vilis auctoritatis: non tamẽ tantæ auctoritatis quantę est lex vel ratio. vnde legem vel rationem vincere non potest. m *Consuetudinis vsusque.* pro eodẽ pone. & ita lege quę, pro. i. n *Longæui.* cuius scilicet non extat memoria.

o *Momento.* dicitur hic momentum pro eo tẽpore quo roboratur cõsuetudo. ſ. decem annorum, aliàs pro paruo tempore: vt pro puncto. aliàs pro die: vt. ſ. de ferijs. l. omnes iudices.

p *Aut legem.* i. rationabilem legem: vel rationem. i. mentem, siue æquitatem legis scriptæ. & leg. ſ. scriptam & strictam. vt patet in Macedoniano. ſ. quod dicit de filijs, idem dicit æquitas de nepotibus: vt. ff. ad Maced. l. pen. sic &. ff. ſi. qua. pau. fe. d. l. pen. & insti. de le. patro. tu. in prin. nec ergo tollet legem quæ loquitur de filijs: nec rationẽ siue mentẽ quæ ad nepotes extenditur secundum. P. vel rationem. i. legem, in qua est ratio vt est in multis. verbi gratia: ne vxor teneatur furtiue aliqua seditio oriatur: vt. ſ. de fur. l. fi. in fi. vel legem sine ratione. cu-

ius est exemplū, quòd vsucapio triennio finitur. vt. ff. de vsuc. l. vsucapio. Et no. non minus attendi mentem siue rationē legis, quàm ipsam legem: vt. ſ. eo. l. proxi. Sed videtur finis huius l. cōtrarius principio. nā si nō est vilis auctoritas, ergo vincit legē: sed in fi. dicitur contra. ad quæ dicunt quidā, vt B. quòd loquatur primo in genere, postea in specie negetur: & sic derogat in parte, & non abrogat quod est in totū: vt. ff. de verb. sig. l. derogare. Vnde versus: Est genus in primo: species seruatur in imo. Alij intelligunt principiū de ea quæ est secundū legem, siue de ea quæ est contra. Tu dic secundū Io. quòd consuetudo vincit legē, siue sit generalis, & tūc generaliter: siue sit specialis, & tunc specialiter: & sic nō est vilis auctoritas. non autē specialis vincit generalem. & hoc subiucit, non vsq; adeo &c. Sed videtur quòd consuetudo indistincte tollat legem: vt. ff. eo. l. de quibus. in fin. quæ est contra. huic fi. Sol. secūdum P. illa loquitur secundum suā tempora, secundū quę consuetudo erat populi, & lex populi: & sic vna poterat aliam tollere. At hodie principis est facere legē: & sic consuetudine populi tolli non debet. Vel secundum M. loquitur ibi de alia consuetudine scripta. f. iure municipali, quæ tollitur à sequenti consuetudine: non autem lex scripta in corpore iuris tollitur consuetudine: vt hic. Tertij dicunt, aut lex est talis, cui possit derogari per pactum, vt in Velleiano: vt ff. ad Velleia. l. fi. §. pen. & tunc consuetudo derogat ei. an non, vt in pacto. l. commissoriæ, & alijs, quæ no. ſ. de pactis. l. si quis in conscribendo. & tūc nō: & merito patificant consuetudinē pacto, cū ipsa sit tacitus consensus: vt in. l. contraria in fi. & ff. eo. l. de quibus. Sed hoc nō placet, vt pacto patificetur cōsuetudo: quia secundū hoc furiosis & similibus qui expresse vel tacite cōsentire nō possunt: vt. ff. loca. l. qui ad certū. nō obiceretur consuetudo: quod est falsum. Sed posset respōderi, immo nihilo minus poterit obiici: quia maior pars vniuersitatis consensit: vnde perinde est ac si omnes consensissent: vt. ff. ad munici. l. quod maior. Sed Io. dicit, quòd illa regula locū habet in electionibus, & in his quæ singulorū prouident vtilitatibus. Item & ad hoc quòd vniuersitas possit conueniri, scilicet si maior pars fecit contractū, vel obligationē aliquam. Non autem ideo locū habet illa regula, vt aliquis ignorans conueniatur singulariter. Hæc autē cōsuetudo patrimonio singulorū detrahit, & aliquem obligat: quod facere non potest pars maior. nā si milleſies consentiat maior pars quòd ego alicui tenear: nō per hoc tenebor. Quarti dicūt, an lex est sola, & cōsuetudo ei contraria: vt tunc legē abroget, an vero lex lata postea sit cōsuetudine roborata: & sic contraria cōsuetudo postea inducta, à lege vincatur, arg. eius quod de venditione dicitur, quæ solo dissensu tollitur, si traditione non sit roborata: aliàs non: vt ſ. quādo liceat ab emp. dif. l. j. & ij. * Quinti dicunt, quòd bona cōsuetudo vincit legem: vt ibi. mala non: vt hic. Sexti dicunt, quòd ex certa scientia vtens populus contra legē, vincit consuetudo legem ignorans non. quod non placet: quia melioris conditionis esset populus delinquēs, quàm innocens: quod esse non debet: vt. ff. de noxa. l. non solū. Tu dic secundū Io. & Azo. & nos breuiter quod ibi loquitur de generali cōsuetudine, quā princeps patitur ex certa scientia, quæ generaliter tollit legē: vt ibi. hic de speciali alicuius loci, quæ legē non abrogat, etiā si ex certa scientia sit inducta: licet eo loco seruetur: vt. ff. commu. prædio. l. venditor. §. fi cōstat. & ff. de admi. tu. l. sine herede. §. Lucius. Sed videtur contra, scilicet quòd lex sequens tollat consuetudinē specialē: vt. ff. de sepul. vio. l. iij. §. diuus Hadrianus. sed ibi fuit lex facta post consuetudinē: secus si antea erat lex: vt dixi modo: nisi prohibita sit à lege consuetudo specialis: vt. ſ. de vsur. l. eos. §. pen. Bene dixi ex certa scientia, quia si per errorē inducta esset: nec in eo loco legi derogaret. licet quidā cōtra, qui aliter quàm nos ponunt casum illius l. vt. ff. eo. l. quod non ratione. vt ibi not. Vltimo quæro, quid si posit præscriptā consuetudinē vtamur femel vel bis in cōtrarium, an sit interrupta? Respon. non puto, secundum quosdā: vt. ff. de regu. iur. l. nemo alieno. §. temporalis. & arg. ff. de pac. l. si vnus. §. si pactū. &. ff. de iti. actuque pri. l. j. §. fi. & l. ii. Itē cum municipes ex certa scientia contra legē vtantur: an delinquant omnes: & sic puniūtur qui contra legē faciunt: vt. ff de pœn. l. sanctio legū! Respō. nō, quia princeps scire fingitur, & sic consentire: sicut & si res mea vsucapiatur: vt. ff. de verb. signi. l. alienationis.

Versus. Consuetudo an vincat legem, vel illam posſit abrogare.

Consuetudo an aequi paretur pacto.

*Hactenus glos. Azonis. nunc sequitur glos. Accursij.

Cōsuetudo generalis, quam princeps scit & tolerat: licet

Data. VII. Kalend. Maij, Constantinopo. PP. A. V. & Licinio Cæs. Coss.

Consuetudo legem imitans, & antiquitus approbata, tenaciter est seruanda: & habet vim concessionis collegiorum vel curiarum. Bald. Vel sic: Consuetudo legem imitatur, & pro lege seruatur. b. d. secundum Salycet. um.

III. Impp. LEO & ANTHEMIVS. AA. Alexandro.

LEges quoque ipsas antiquitus probata & seruata tenaciter cōsuetudo imitatur, [a] & retinet: [b] & quod officijs, curijs, [c] ciuitatibus, principijs, [d] vel collegijs præstitum fuisse cognoscitur, [e] perpetuæ [f] legis vicem obtinere statuimus. Data. VII. Idus Septemb. Martiano & Zenone Coss.

TITVLVS LIII. DE DONATIONIBVS.

Qui tradit instrumentum, videtur tradere possessionem rei. Bald.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Lucio.

MPtionū †mancipiorū instrumentis g donatis, [h] & traditis, [i] & ipsorum mācipiorum donationem & traditionem [k] factam intelligis: & ideo potes aduersus donatorem in rem actionem [l] exercere. PP. V. Kalend. Iul. Faustino & Rufino Coss.

†Contor. c. 2. cum gl. super ver. signum. circa med. extra de contra. fue. Cōsuetudo qualiter potest interrumpi.

Vbi donatur vel ceditur actio: non est necessarius consensus debitoris, contra quē actio ceditur vel donator. Baldus.

II. Imp. GORDIANVS A. Leonidi.

SI nominis persecutionē in te emancipatā pater tuus titulo donationis transtulit, frustra prætendit qui debitori tuo heres extitit, consensum fuisse debitoris necessarium: [m] cùm satis fuerit [n] actiones eo nomine tibi mandatas fuisse. PP. II. Idus Mart. Gordiano. A. II. & Pompeiano Coss.

Ius cōditionale potest cedi & donari: & inuita cōditionalia appellātur spes. vt insti. de verbo. oblig. §. ex conditionali. Baldus.

III. Imp. DECIVS. A. Marcellino.

Ius cāditionale potest cedi & donari: & inuita cōditionalia appellātur spes. vt insti. de verbo. oblig. §. ex conditionali. Baldus.

III. Imp. DECIVS. A. Marcellino.

hic, & insti. de iure na. §. ex non scripto. Item interpretandi: vt ff. e. l. si de interpretatione. Itē corrigēdi: vt diximus. ſ. l. proxi. Item & quarto corroborandi: vt hic subiicit, & retinet, &c. ſ. cum vtitur populus sicut. l. dicit.

Consuetudo tres habet vires.

b *Retinet.* sicut enim leges stringūt & regunt vitas hominum, ita & consuetudo retinet ius eorum.

c *Curiis.* id est curialibus. & sic de sequentibus.

d *Principis.* id est principibus. aliàs est principalibus: & aliàs principibus.

e *Cognoscitur.* ex consuetudine ab aliquo vel aliquibus. Vel dic præstitum per patientiam principis permittentis vti consuetudine aliqua. Azo. vt sic faciat ad titulum.

f *Perpetuæ.* si dicas perpetuæ, i. generalis, est cōtra. ſ. de leg. & cōsti. l. iij. Sed dic. i. nō ad tēpus. sic & ſ. de diuer. rescri. l. falso.

DE DONATIONIBVS.

Quia per stipulationem tantum olim fiebat donatio: vt infra eodē, l. si quis argentum. §. fina. de quæ est dictum: ideo de donationibus dicit.

Emptionum.] CASVS. Emi mancipium: dedi tibi instrumentum emptionis. an mancipium videar tibi donasse. quæritur? & dicitur quòd sic.

Instrumentis. scilicet præsentibus seruis datis.

Donatis. sic & in venditis & legatis: vt ff. de lega. j. l. seruum filij. §. eum qui. si tamē precium sit solutum in venditione, idem in pignoratis: vt ſ. quæ res pigno. oblig. pos. l. cum constet. &. ſ. de hære. ven. l. pen.

Et traditis. præsentibus seruis: vt & arg. ff. de contrahē. emp. l. clauibus. Vel aliud in donatione instrumentorū, cū instrumēta sunt præsentia. Ideo nota hic aliud dari, & aliud fingi dari, ꝓpter eius coherētiā. & ad hoc. ff. de leg. iij. l. qui chirographū.

Et traditionē. hoc si donator possidebat: aliàs non. argu. ff. de rei vindica. l. quædā. & facit. ſ. de remiſ. pigno. l. creditricem.

Actionem. si postea cœperit possidere.

Nominis.] CASVS. Si ignorāte debitore meo ius quodcōtra eū habebā, filio meo emācipato titulo donationis cessero: an valeat donatio, quæritur? & respō. ꝙ sic, videbatur quòd non: quia facta erat debitore ignorāte contrarium tamē est verum.

Necessariū. hoc in delegatione opus esset: vt. ſ. de noua. l. j. & sic hic duæ: ibi. ſ. in delegatione, tres personæ sunt necessariæ.

Cum satis fuerit. iure isto: sed olim poterat reuocari, vt infra eo. l.

eo. l. illam. in fi. & facit ad hanc. ſ. de distract. pign. l. ij. & ſ. debi. vend. pig. impe. non pos. l. ij.

Pem.] CASVS. Stipulatus sum à te decem, si nauis ex Asia venerit, spe futuræ actionis: an tibi donare possim, quæritur? & dicitur quod sic.

a *Futuræ actionis.* vt quia sit sub cōditione, vel in diē: vt. ff. de heredi. vendi. l. nomina. & l. multum. & est ad l. istam. ff. de pac. l. pactum. in fi. Sed ar. contra. ff. de transact. l. de his. illa nō est quęstio, si cedam spē doni mihi futuri: quia potest etiam vēdi spes: vt. ff. de contrahen. empt. l. nec emptio.

Pem futuræ actionis [a] plena intercedēte donatoris voluntate posse transferri nō immerito placuit. PP. Non. Mart. Decio. A. I. & Grato Coss.

Solutio datarum & collectarum facta ab eo cuius res non est, non tribuit dominium. Bal. Vel sic: Solutio functionū, non probat soluentem dominum. Salycetus.

IIII. Imp. PROBVS. A. Marsiæ.

SI functiones, exactiones, vel tributa † per eum cui [b] donata res non erat, vel ab actoribus ipsius nomine celebratæ sunt: tibi obesse non potest. PP. V. Kalen. Ianuar. Messala & Grato Coss.

† In quadā exemplari, quod antiquitus incorruptæ fidelitatis esse diceres, desunt hæc verba, ex alijs vel tributa

Functiones.] CASVS. Donaui rem tuā Titio, pro qua cōsueueras soluere tributū. ille vel ego solui tributa: nūquid tibi domino præiudicat! Dicitur quòd non: & sic est litera cuius vel cui. & dic sic, Titius credēs rem sibi donatam, cum nō erat, soluit tributa: vel illi quibus Titius erat heres, soluerunt: an prejudicat domino, quæritur? & dicitur quòd sic, maxime si in donatarium volūtate tam donātis quām donatricis pos. trāsferatur. Vel dic casum aliter vt in glos.

Casum difficiter potui.

b *Cui.* aliàs cuius, & aliàs cui. Et secundum primā die quòd si aliquis donauerit Titio rem tuā, vt ille Titius vel auctores sui nomine Titij vel rei celebrārēt solutionem: non fit tibi præiudiciū, vt fiat Titij. cuius nō erat facta per donationem. & facit. j. e. l. censualis. & ff. de acquirē. rerū do. l. quæ quisque. & ſ. de rei vindica. l. solennibus. & ſ. de actio. emp. l. si pater. Secundum aliam dic, quòd Titius credens sibi donatam, soluit: vel auctores eius quibus fuit heres Titius, soluerunt: & hoc si habes auctoribus. sed si habes, actoribus. i. castaldionibus eius, plarium esset.

Si donatio.] CASVS. Si mulier aliqua non donauit mihi domū, sed in testamēto suo dixit, sciāt omnes domū quā ego inter viuos in epistola mea Titio donaui, ꝙ volo eum habere: ista verba obtinēt vim fideicommissi, vt per ista verba videatur ei domū reliquisse: etiā si nō appareat in epistola quòd illam domū mihi donauerit. vel pone casum aliter vt in glos.

Testes.

c *Testatricis.* Testatrix ita dixit, Quanuis per epistolā donaui Titio, tamen eidē do lego. valet legatū, etsi non appareat epistola: quia falsa demōstratio non vitiat legatū, cum de corpore & quantitate constet. hoc autē verū est, si animo relinquendi fuerūt verba illa in testamēto apposita: vt. ſ. de do. inter virū & vxo. l. ex verbis. Sed cōtra in auth. vt spon. larg. §. & hoc insuper. col. ix. sed illud in instrumentis contractum vt debeat præferri instrumentū, cuius aliud facit mentionem: nō autem in testamētis: vt hic, &. ſ. de fal. cau. adie. leg. l. j. & ff. eod. l. ex hac. & de leg. ij. l. Lucius. ij. §. quisquis. ij.

Donatio potest fieri inter absentes: & adepta possessione ex ea causa transit dominium. Bald. Vel sic: Donatio quæ incipit à traditione, potest perfici inter absentes. Bartholus.

VI. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. Christianæ.

NEc ambigi oportet donationes etiam inter absentes [d] (& maximè si ex voluntate donantium possessiones hi quibus donatum est, nanciscantur [e]) validas esse. PP. III. Idus Februar. Maximo II. & Aquilino Coss.

Possessio censualis non nocet domino, nisi consentiat: quo casu tacitè donare videtur. Bald. Vel sic: Soluens censum de re aliena vt sua, non præiudicat domino non consentienti. Sallyc.

VII. Iidem AA. & CC. Iulio.

CEnsualis quidem professio [f] domino præiudicare non solet. ¶ Sed si in cēsum velut sua mancipia deferenti priuigno tuo cōsensisti, [h] donationem [i] in eum contulisse * videris. [k] PP. Id. Iul. ipsis. AA. IIII. & III. Coss.

Transtulisse.

Consensus præstitus simulatè, non inducit donationem. Bal. Vel sic: Pater censuarius filios censum debere scribens, non præsidicat sibi. Salyc.

VIII. Iidem AA. & CC. Floræ.

SI præses prouinciæ non donandi volūtate filiorū tuorum nomine prędia in censum detulisse [l] te manifestis probationibus cognouerit: quod fides veri suggesserit, id statuet. [m] PP. VIII. Id. Septemb. ipsis. AA. IIII. & III. Coss.

Vt pactum donationis impleatur, ex stipulatione vel præscriptis verbis agitur. Bartho. Vel sic: Pactum in donatione positum est seruandum. Baldus.

IX. Iidem AA. & CC. Augustianæ.

LEgem quam rebus tuis donando dixisti: siue stipulatione tibi prospexisti, ex stipulatu: [n] siue non, incerto [o] † iudicio, id est præscriptis verbis apud præsidem prouinciæ debes agere, [p] vt hanc [q] impleri prouideat. PP. XVI. kalend. Maij. AA. Coss.

Donatio an valeat sine stipulatione.

e *Nanciscantur.* vt. ff. de acqui. pos. l. si ex stipulatione. &. ff. de rei vind. l. quædam. &. ff. e. l. absenti. Et dic quòd maxime abūdat prout determinat verbū nanciscātur: vel pro saltem hic ponitur: quia si sine voluntate donantis intret, erit prædo: vt. d. l. si ex stipulatione.

Emptionum.] CASVS. Si † predio tuo tributario Titius tributum soluit, & de hoc instrumētū fit: vel ille qui soluit, professus fuerit, domino nō præiudicat. Si vero vitricus pro mancipijs animo donandi priuignū cēsum soluere passus fuerit: præsumitur donasse ei mancipia.

Tal. incerti

f *Professio.* ab extraneo facta, vel solutio: vt. ſ. eo. l. si functiones. & in cōcor. ibi positis. &. ff. de dona. inter virum & vxor. l. si seruus communis.

g *Non solet.* nisi dominо sciēte & consentiēte animo donādi: vt. j. l. proxi. &. l. nec ignorans, & ſtatim subiicit. Accursius.

h *Cōsensisti.* ao donādi.

i *Donationem.* scilicet mancipiorum.

k *Videris.* patiendo. & hoc nisi contra probetur: vt. j. l. nec ignorūs. & facit. ff. māda. l. si verò non re. §. Pōponius.

l *Detulisse.* id est in solutum dedisse. vel scripsit filios pro illis prædijs tantam quantitatem debere nomine tributorum: vt quia si sint filiorū, honorabilius contraherent matrimonium: non vt eis donaret. erant enim patris ista prædia.

m *Statuet.* permittendo te agere negociorū gestorum ad precium vel æstimationem, secundum primum casum.

Egem.] CASVS. Donaui prædium tibi hac lege vt satisfaceres creditoribus meis: si non stes pactis, & intercessi stipulatio, agā ex stipulatu: si non, agam præscriptis verbis: vt fiat quod conuenit: vel repetam quod dedi. Viuianus.

n *Ex stipulatu.* si continetur ibi incertum. aliter expone. i. ex stipulatione. certi conditione: vt insti. de verb. obli. in princ.

o *Incerto.* quia actio continet incertum, quod tamen per sententiam fit certum: vt insti. de ac. §. curare.

p *Agere.* vel id quod dedit sub conditione. per condictionem ob causam repetere potest. Accursius.

q *Hāc.* l. legē. & ad hoc. ſ. de rerū permu. l. reb⁹. & ſ. de pac. l. legē. &. ff. de pac. l. i traditionib⁹. &. ſ. de eui. l. ij. &. j. ti. j. l. j. & ſ. de cōdict. ob cau. l. si vt ꝓponis. &. ſ. de cōtrahē. emp. l. si donationis, & de pactis inter empto. l. si ea lege. &. j. eo. l. cū res.

NEc ignorans.] CASVS. Dare nemo cogitur. si ergo quis A proferat instrumentum quo continetur, quòd donaui sibi prædium, cum animum donandi non habuit: plus valet quod actum est, quàm quod scriptum est: vnde per instrumentum mihi non præiudicatur.

a *Nec ignorans*. facit ff. de transac. l. cum Aquilianam. & ff. de cõtrahen. empt. l. cum in lege.

b *Nec inuitus*. cũ mera liberalitas ibi sit: vt ff. de reg. iur. l. donari. sed hoc fallit. ff. ad. l. Aquil. l. si seruus seruum. §. si oliuã. & ff. de reg. iur. l. cuius per errorẽ. Sed ibi impropriè dicitur donatiõ, id est rei amissio. sic ecõtra inuito non datur: vt ff. e. l. hoc iure. §. non potest. &. ff. de iure delib. l. nec emere.

Donatio non fit inuito.

c *Cogitasti*. Credebas Titianum, & erat Seianum: interim tamẽ statur instrumento, si publicum est: vt ff. de proba. l. cum precibus. & de contrahen. & commit. stipu. l. optimam.

d *Perdidisse*. vt. ff. plus vale. quod agi. l. j. sed fallit in casibus, vbi plus valet scriptura: vt ibi nota. & facit ad. l. istã ff. de dona. causa mortis. l. Seia. & de regul. iur. l. in totum. & §. eo. l. censualis. in princip. Accursius.

Potentior est veritas quàm scriptura: & actus agentium non operatur deficiente consensu. Bald. Vel sic: Nemo videtur donare id de quo non cogitauit. Bar. Vel sic: Inuitus vel ignorans non donat: & consensus errantis ei non præiudicat. Salyc.

x. Iidem AA. & CC.
Hermoniæ.

NEc ignorans, a nec inuitus b quisquã donat. vnde si de hoc fundo non cogitasti, cuius velut donationi te consensisse continetur instrumento: maiores veritate rei quàm scriptura vires obtinente, intelligis, de quo non cogitasti, c nec specialiter subscripsisti, nihil te perdidisse. d S. V. kalend. Maij CC. Coss.

Donatio facta filio in potestate, est potius quædam donandi destinatio quàm perfecta donatio. Sed si filius est emancipatus donatio est perfecta. Baldus.

xi. Iidem AA. & CC.
Sabino.

CVm de bonis tuis partem quidem penes te retinuisse, partem verò in eũ quẽ in potestate habes, donationis titulo contulisse cõmemores: nõ est incerti iuris, in eum qui C in sacris familiæ tuæ remanet, destinationem magis paternæ voluntatis factam, quàm perfectam e donationem peruenisse. ¶ Delegationes autem nominum in emancipatũ collatæ, perfectam donationem actionum efficiunt. S. II. kale. Maij. CC. Coss.

Portio pro indiuiso potest donari. Bald. Vel sic: Communio non impedit donationem partis pro indiuiso. Salycetus.

xii. Iidem AA. & CC.
Aureliano.

POrtionem propriam, rebus nondum diuisis, nemo prohibetur f titulo donationis in alium transferre. Dat. XVII. kalend. Iun. AA. Coss.

Brevitas scripturæ non officit donationi. Vel sic: Tantum valet vnum verbum effectuum, quantum mille. Baldus.

xiii. Iidem AA. & CC.
Vraniæ.

SI aliquid per epistolam g donatum tibi probetur, breuitas chartulæ, donationi h (si hæc rectè facta probetur) nihil quicquam deroquaginta. & in breui & vili charta scriptum est: nunquid hoc nocet, quæritur? Et dicitur quòd non. Viuianus.

g *Per epistolam*. quæ valet: vt §. eo. l. si donatio per epistolam.

h *Donationi*. sic. §. de fideicommiss. l. & in epistola.

Si filius. CASVS. Res ad patrem pertinentes sponsæ suę dedit filius patre nõ consentiente. patri nõ præiudicat quo minus possit eas reuocare. Viuia.

Patri alteri pacisci nemo potest: vt. ff. de verbo. obliga. l. stipulatio ista. §. alteri. & facit ad. l. in eod. titu. l. liber homo. in fin. & §. de pac. l. debitori. & de condic. ob causam. l. si vt proponis. & de rem perm. l. rebus. Sed contra. ff. eod. l. hereditatem. fol. vt. §. de hered. vend. l. j. cui similiter illa est contra.

gat. Dat. XV. kalend. Iun. Sirmij AA. Coss.

Nemo transfert quod nõ habet: & ideo si filius donat sponsæ suæ rem patris, non præiudicat patri. Bald. Vel sic: Non dominus non transfert dominium præter dominis consensum. Salyc.

xiiii. Iidem AA. & CC.
Idæo.

SI filius tuus res ad te pertinentes sponsæ suæ te non consentiente donauit: ad B eam quod nõ habuit, transferre non potuit. i S. XV. kalend. Octob. AA. Coss.

Donatarius certæ rei non tenetur ad onera debitorum quæ non sequuntur fundum sed debet conuenire vniuersalis hæres donatoris. Bald. Vel sic: Aes alienum non sequitur fundum, sed successorem vniuersalem. Bar. Vel sic: Personalis obligatio non sequitur singularem successorem, sed vniuersalis. Salycetus.

Donatarius an tenetur ad et alienum pro re sibi donata.

xv. Iidem AA. & CC.
Seueræ.

AEris alieni quod ex hereditaria causa venit, nõ eius qui donationis titulo possidet, sed totius iuris successoris onus est. k si itaque nemini obligata prædia per donationem consecuta es, superuacuam geris solicitudinem, ne vel heredes donatricis, vel eius creditores te iure possint conuenire. S. XV. Kalen. Decem. AA. Coss.

Homo vel mulier ætatis decrepitæ ita potest donare, sicut si esset in ætate virẽte, vel forti. Vel sic: Debilitas corporis ratione ætatis senio confectæ, donationem non vitiat. Baldus.

xvi. Iidem AA. & CC.
Theodoro.

SEnectus ad donationẽ faciendam sola l non est impedimento. Dat. V. kalend. Decemb. AA. Coss.

Sicut donatio facta emancipato valet, ita facta filio in potestate per emancipationem confirmatur si pater tradidit, & non ademit. secus si pœnituit ante emancipationem vel in ipsa emancipatione. h. d. & tenementi. Bald. Vel sic: Si pater non ademit in emancipatione ea quæ donauit filiis in potestate, non potest postea revocare. Salyc.

xvii. Iidem AA. & CC. Hermiæ.

SIue emãcipatis filijs res donasti, siue in potestate constitutis, & sui iuris effectis, ac tenentibus nõ ademisti: blandiri tibi non debes m veluti res donatas ex pœnitentia liceat auferre. ¶ Sanè si ea quæ in tua positis potestate donaueras, post emancipationem contra tuam tenuerint voluntatẽ: horum penes te dominiũ remansit: siquidem nec tempore a quo voluisti, propter vinculum potestatis sibi quicquam quærere, nec post te inuito de rebus tuis potuerunt. S. VI. Kalend. Ian. AA. Coss.

Donatio facta filio, an valeat.

Gratuita remissio actionis ex maleficio, est donatio. Bald. Vel sic: Furti actio potest ex donatione remitti. Salyc.

xviii. Iidem AA. & CC.
Audiano.

SI donationis causa furti actionem tibi remissam probetur: superuacuam geris solicitudinem. b S. V. Kalend. Ian. AA. Coss.

Rem fuisse progenitorum nihil operatur, ex quo ves ad alia dominia transiuit. Bald. Vel sic: Mulier potest donare extraneis etiam res ab eius parentibus habitas. h. d. secundũ Bar. Vel sic: Non cõsideratur cuius res fuerint, dũmodo sit donantis. Sal.

xix. Iidem AA. & CC.
Alexandriæ.

SI auia vestra c proprias d res quacumque rationes facta titulo liberalitatis in C eum contra quem preces fundiris, contulit: quo minus hæc rata maneant, quòd ex origine patris vel aui vestri descendũt, nihil prodest. S. XVI. Kalend. Febr. Sirmij. CC. Coss.

Paria sunt per se subscribere, vel aliũ subscribere vice eius. Bald. Vel sic: Donationem vitiatur, licet alius pro donante subscribat. Saly.

xx. Iidem AA. & CC. Helinio.

VIce donatricis alio c voluntate eius subscribente, iure facta donatio nõ habetur irrita. S. VII. Kal. Feb. D CC. Coss.

Lex notabilis. Mulier constante matrimonio dotem suam donare non potest. Baldus. Vel sic: Vxor non potest donare dotem in mariti præiudicium. Salycetus.

xxi. Iidem AA. & CC.
Antoniæ.

COnstãte matrimonio dotem penes maritũ suum constitutam, auia tua tibi donare non potuit. f S. V. Id Mart. CC. Coss.

Ex pacto donationis. non quæritur actio extraneo: sed ipse donator pacto non seruato agit ad interesse. Bal. Vel sic: Vt pactum donationi adiectum impleatur, paciscens agere potest: non is cui pactum est. Sal.

xxii. Iidem AA. & CC. Diomedi.

a *Nec tempore*. facit. §. si quis alteri vel sibi. l. multũ. & §. de do A nationibus inter virum & vxorem. l. à marito. & ff. de offic. procon. l. obseruare. §. fin. item facit ad. l. istam. §. de emancip. libe. l. fin.

I donationis. CASVS. Subripui tibi animo donandi remisisti mihi actionẽ furti. an iterum possis me cõuenire furti, quæritur? Et dicitur quòd non.

b *Solicitudinẽ*. vt rursus possis conueniri furti: vt hic? & §. de fur. l. post decisionem. &. ff. de pact. l. si tibi. §. quædam. Sed si est sine causa remissa, vel cum causa, sed secuta nõ est, vel est ingratus donatarius, vel cui est remissa: an ipsa resuscitabitur? Respon. secundum H. non: argu. ff. de pac. l. si vsus. §. si pactum. &. §. de transac. l. vbi pactũ.

Iauia. CASVS. Auia tua res quas auus tuus ei dederat, tibi donationis alicui cõtulit: vis eas reuocare, quia profectæ sunt de bonis illius aui tui: an possis? Respond. quòd non.

c *Si auia vestra*. Et nota hanc. l. & facit pro ea. §. de commu. re. alie. l. fallo. & supra de contrahen. empt. l. dudum.

d *Proprias*. §. suas.

Vtc. CASVS. Mulier dedit mihi fundum: confectum est instrumẽtũ vice sua Titius in instrumento conscripsit: an ob hoc minus valeat donatio, quòd ipsa non subscripsit, quæritur? Et dicitur quòd non.

c *Alio*. vt. j. eod. l. in donationibus. §. j. in fi.

Constante. CASVS. An mulier constante matrimonio dotẽ penes maritũ constitutã, in alium titulo donationis transferre possit, quæritur? Et dicitur quòd non.

f *Non potuit*. vt interim viro præiudicet: vt hic, & supra de iur. do. l. si prædium. Sed ipsam actionem siue spem potest cedere, vel etiam dotem promittere: vt supra e. l. spem futuræ. & supra de col. l. dotis. Nam econtra vir non potest dotale prædium alienare: cõfirmatur tamen mortua muliere si dos cessit lucro mariti: v. ff. de vsucap. l. cũ vir.

Alienatio à principio inualida, quandoque validatur.

Vm res. CASVS. Dedi filio tuo emancipato prediũ vt creditoribus meis satisfaceret. si nõ satisfecit, & interesse stipulatio, nõ agit creditor aduersus filiũ ex ea: quia alteri &c. sed aduersus me, & ego aduersus filium præscriptis verbis.

g *Creditoribus*. quia ius creditorum pacto priuatorũ lædi nõ potest.

h *Actio*. quia alteri pacisci nemo potest: vt. ff. de verbo. obliga. l. stipulatio ista. §. alteri. & facit ad. l. in eod. titu. l. liber homo. in fin. & §. de pac. l. debitori. & de condic. ob causam. l. si vt proponis. & de rem perm. l. rebus. Sed contra. ff. eod. l. hereditatem. fol. vt. §. de hered. vend. l. j. cui similiter illa est contra.

Pacisci alteri nemo potest.

†aliàs incerti.

i *Ciuili*. id est præscriptis verbis.

Si ea. CASVS. Donaui tibi fundũ eundem mihi donatio secunda donatio auelli non debet.

k *Obesse potest*. nã vltima pacta valẽt: vt hic, & §. de pac. l. pacta nouissima. & ff. de re. iur. l. quicquid. & l. certã.

Si patri. CASVS. Pater rem filij donans, filio non præiudicat: nisi patri filius heres existat. Viuianus. l *Ex facta*. in te emancipatum.

m *Liberalitate*. id est cum pater tuus res tuas alij donasset.

n *Non posse*. vt. §. eo. l. æris. & §. de rei vindica. l. cum à matre.

Donatio. CASVS. Si donatio fiat inter viuos, vel in vltima voluntate, siue sit pure, siue sub cõditione, siue in diem, valet: & pacta quæ in donatione ponuntur, debent obseruari. si vero in donatione interueniat scriptura, scribi debet nomen donatoris & donatarij, & res quæ datur. nec refert, fiat scriptura in tabula, an in charta: dummodo coram competenti iudice fiat.

o *Directa*. id est inter viuos. sic ideo dicta, quia directò datur: sed donatio causa mortis quãdoque per aliũ, puta per heredem.

Conditio potest fieri duplicite.

p *Suspensa*. Primo de conditionali. postea de ea quæ est in die, vel ex die; tertio de pura dicit: & potest esse condi tio in faciẽdo, & nõ faciẽdo: vt si ascenderis, vel non ascẽderis capitoliũ: vt hic dicit. sic & insti. de verb. obli. §. fi.

Notate

a *Notato.*id est ex tempore,vel ad tempus.
b *Animo dantium.* hic de pura.& dic animo.i.volũtate dantiũ.
c *Sententiis.* id est narrationibus voluntate dantium ab accipientibus expressis.
d *Quantum.*id est cum non sit contra legem.
e *Cognominata.* id est pactis expressa. & distincta sit causa mortis, vel alia.Vel dic per similè. vt enim nomini accidit cognomen, sic donationi imponitur tenor, qui moderatus esse debet: & hoc dicit quantum ius sinit, scilicet vsque ad ccc. solid. olim: hodie vsq; ad quingentos sine scriptura: sed cum scriptura insinuationis vsque in infinitum : vt infra eod.l. sancimus. &.l.penul.
f *Actiones.*scilicet con dictio ex le.& actio ex stipulatu, si interuenit stipulatio: quæ actiones à iure inductę sunt.
g *Contineat.*scilicet donatio.
h *Hisque.*pactionibus.
i *Complacitæ sunt.* iuri & partibus.
k *Sunt molestæ.* vt turpes, vel contra legem: vt supra de pac.l.pacta quæ contra. Et potest hæc prima pars loqui quando est in scriptis donatio,vel quando sine scriptis: sequens vero in scriptis tantum, & hoc subiicit,in conscribendis.
l *Donatoris.* subaudi, & donatarij.
m *Ius.*quod donatur, puta actio.
n *Oportet.*puta ego Tiçius do tibi Sempronio codicem meum titulo donationis: vel cedo actionem quam habeo contra talem: & totam scripturã oportet perfici,vt supra de fid. instru.l. cõtractus. aliàs enim , nisi hoc esset actum quòd in scriptis fieret , etiam sine scriptura valeret: vt in prin. huius.l.&.j. eo.l. in extraneos. &.l.in donationib. in fi.l.nisi summã excederet.
o *Occultè.* Qui malè agit,odit lucem. sic & supra de contrahen. empt.l.cum ipse.
p *Tabula.* aliàs tabula , & aliàs tabulæ : scilicet præscribatur, quod est infra,aut in alia materia subaudi.quodcunq; materię tempus dabit.id est tẽporis qualitas: vt charta, vel membrana.
q *Ab eo.* nam etiam per alium scribi potest:dum tamen contrahentes subscribant:vt insti.de contrahen.empt.§.j.
r *Actis etiam.* quando est vltra legitimum modum.
s *Vbi.*id est quando, & quo loco.
t *Leges.*quia sic olim vltra ccc. solidos : vt diximus per.l.sancimus.infra eo. vel hodie vltra quingentos : vt infra eo.l.pen.

*IIII.

Si quis] CASVS. Si infanti quis fundum donare velit , si excedat legitimam summam,vel actionem,vt inde fiat scriptura:non aliàs perficietur donatio, quàm si fuerit insinuata: & tunc per seruum infantis perficiatur, vt sic infanti acquiri possit per seruum.
u *Fieri possit.*ergo erat infans.

notato [a] tempore promissa siue animo dantiũ [b] accipientiúmve sententiis [c] (quantum [d] ius sinit) cognominata [e] : sub hac fieri debet obseruatiõe,vt(quas leges indulgent)actiones,[f] cõditiones , pactionésque contineat.[g] ¶ Hisque [h] penitus cognitis, vel recipiãtur,si complacitæ sunt:[i] vel reiiciãtur,si sunt molestæ.[k]In conscribendis autem donationibus, nomen donatoris [l] ius , [m] ac rem notari oportet:[n] neq; id occultè [o],aut priuatim , sed aut tabula [p], aut quodcunque aliud materię genus tempus dabit : vel ab ipso, val ab eo [q] quem fors ministrauerit , perscribatur : actis etiã [r] annectendis , quæ apud iudicem vel magistratus conficienda sunt , vbi [s] hoc leges [t] expostulant. Dat. III.* Non. Februa. Sabino & Rufino Coss.

Infanti emancipato potest pater donare, adhibito pro infante aliquo qui pro ipso recipiat donationem . Nam infans pro se consentire non potest : quia non habet affectum , id est affectionem.Baldus.

XXVI. Idem A. Catulino proconsi. Africæ.

SI quis in emancipatum minorem prius quàm fari possit, [u] aut habere rei quæ sibi donatur,ad fectum,fundum crediderit conferendum : omne ius compleat instrumentis [x] ante præmissis. Quod ius per eum seruum [y], quem idoneum esse constiterit , transigi [z] placuit: vt per eũ infanti acquiratur [a] Dat. XII. Kal. Maij Serdicæ , Sabino & Rufino Coss.

Non solum inter extraneos, sed etiam inter coniunctas personas, requiritur insinuatio donationis excedẽtis legitimã summam. ratio est, vt maxime coniunctarum

x *Instrumentis* . sic est opus , vt quia hic agebatur vt fieret in scriptis . Vel quia excedebat legitimam summam , ne sit deterior infantis conditio,quàm alterius.
y *Seruum.*& non alio modo,vt innuit.& ff. de acqui. possess. l.j.§.furiosus.&.l.quamuis.j.§. infans : & sic est contra supra de acqui. poss.l. donatarum. Solu. vt ibi.
z *Transigi.*i.perfici. & sic. ff. de iu. actuque priua.l.ij.
a *Acquiratur.* sic. ff.rẽ pu.fal.fo,l.si. pupillus.

*Lata.

Data.] CASVS. Si quis vltra legitimam summam donare voluerit : non aliter perfecta erit donatio, quàm si fuerit insinuata, & maxime inter cõiunctas personas, ne fraus aliqua propter familiaritatem domesticã cõmitti possit: [†] vel id quod vere gestum est, aboleri. ¶ Cum igitur nec liberos quidem ac parentes lex nostra ab actorum confectione secernat: id quod necessariò super donationibus apud acta conficiendis iampridem statuimus, vniuersos teneat:gesta autem confici sũper rebus etiam alibi collatis , vbicunque sufficit. [f] Dat. III. Non. Maij, Dalmatio & Zenophilo Coss.

[†] *Hæc verba ponit glossa.in ca. veniens.2. super ver. canonicas. ante me.ex trade test. Iudex minor propter præsentiam superioris suæ iurisdictionem non potest.*

Ista lex, & lex si quis argentum.§. sed si quidem.j.eodem.non sunt alibi.& h.d. Retentio vsusfructus traditionẽ possessionis quæ erat penes tradẽtem inducit. Bal. Vel sic : Si donans rei donatæ sibi retinet vsumfructum,videtur illam tradere: ideo dominium transfert,& possessionem quadam iuris fictione.h.d. notabiliter. Salyce.

XXVIII. Impp. HONOR. & THEODO. AA. Monaxio præfecto prætorio.

QVisquis † rem aliquam donando, vel in dotem dando , vel vendendo vsumfructum eius retinuerit: etiam si stipulatus [g] non fuerit, eam continuo tradidisse creditur [h], nec quid amplius requiratur quo magis videatur facta traditio : sed omnimodo idem sit in his causis vsumfructum retinere, quod tradere [i].

[†] *Idem tenetur morib. Bitur. ti.de donatio.§.2. Contius. Sumpta est hæc. ex C. T.lib.8.ti. 2.Contius.*

Familiaritas inimicus est peior omni peste.

f *Sufficit.*vt arg. supra de contrahen. emp.l.j. & infra.eo.l.in hac.in principio.

Quisquis.] CASVS. Si vendo tibi rem,vel dono, & retineo pro me vsumfru. videor rem tradere. Viuianus.
g *Stipulatus.*scilicet donatarius rem sibi tradi, cũ perfecta est donatio. vel ergo,stipulatione,vel traditione vera, vel hac ficta perficiebatur, alàs poterat reuocari: & hoc olim.hodie etiam pacto nudo perficitur: vt hic.& infra.e.l.si quis urgentum.§.sed si quidem. Alij vt A zo dicunt,stipulatur,scilicet vsumfructum sibi dari, vel retinere licere. quod non placet.
h *Creditur.*an ergo hoc casu dominiũ sine possessione transit? Respon.non. statim enim quòd voluit esse fructuarius, voluit aliũ possidere ciuiliter, & sic possessorem fecit, a cum suo ministerio: vt ff.de acqui. pos.l. quod meo. & de rei vindi.l. quædam.& sic per consequentiam transfert dominium.
i *Tradere.*scilicet rem.

a *Concor. glo. super ver. possessionem. in ea. cum veniss. de re. iud. sspol.*

In extraneos] CASVS. Si extraneũ sit facta donatio:licet in sinuata nõ fuerit,valet,si quidẽ quod gestũ est probari possit.

a *In extraneos* . hæc est Theodosij,& facit mentionem de ea infra.e.l.in donationibus. Accursius.
b *Ignotos.*aliud in cõsanguineis,secundũ P.vt.ff.e.l.data.quòd nõ placet: vt dixi ibi.& facit supra de fide instru.l.non idcirco.

In hac.] CASVS. Donationes quæ excedunt legitimã summam, debent insinuari in ciuitate coram magistro census:in pro uincijs coram rectore, vel ipso absente,coram defensore ciuitatis : & facta donatio quarum cunq; rerum vbicũque fitarum,valebit. Viuia.
c *Vrbe.* Constantinopolitana. & facit supra e.l.data.in.fi.
d *Cẽsus.*vt.ff.de testamentis.l.consulta.
e *Siue non habeat.* scilicet alium quàm defensorem. nam eum habet,vt subijcit.
f *Publicare.*etiam præsente in ea ciuitate præside: vt supra dixit . Et sic nota minorem iurisdictionẽ non debere amittere licet maior iudex sit præsens. Sed contra.ar. sunt.ff.de offi.proconsul.l. meminisse. & dedam.infec.l.iij.§ si vicinum.&.l.fi. & de in ius voc.l.quique.& de iniur.l. sed si vnius.§. filio familiàs. & de re iudi, l.cõtra pupillum. §.is qui.& in decr.xcv. dist.c. presbyter præsente. & facit ad.l.istã in authenti de defenciui.§. nulla. col.iij. & infra eodem.l.in donationibus.& supra de of fi.iuridi. Alexandriæ.l. j. Accursius.
g *Voluerit.*sic ff.de iure dot.l. plerunq;.in fi.

In donationibus.] CASVS. In donatione faciẽda,quæ sit vltra legitimam summã, interueniente insinuatione non sunt testes necessarij : cum in publico , hoc est in iudicis præsentia facta fuerit. Si vero sit citra legitimam summam,si quod actum est non debeat insinuari , sufficit præsentia solius tabellionis , si donator subscripserit. & hoc in secunda.donatiões vero quæ sine scriptis fiunt, suam obtineant firmitatem. & hoc in tertia . Viuianus.
h *Insinuantur.* vt supra.l.proxima.
i *Adhibere.*scilicet rogatos:adesse tamen debẽt.sic & supra qui potio.in pigno.ha.l. scripturas . Vel dic , nullo modo alicui vocentur, nec etiã subscribantur: cum verisimile est quòd sempsit sit ibi multitudo hominũ: vt arg. supra de

Donationis insinuatio

testa.l.omnium.sic.argu. supra quando libel princip.l.j. Et dic quòd hic fiebat insinuatio: quia excedebat summã legitimam: idem si erat infra,sed tamen sponte fiebat: vt subijcit,verũ, &c.
k *Alligari.* quia non sunt vltra legitimam summam.
l *Scribantur.*aliàs subscribantur: quia hoc fuit actum , vt inde fieret scriptura : aliter frustra exigeretur subscriptio: vt subiicit.
m *Subnotatione.* nota ergo tabellioni sine testibus credi : quod speciale dicunt quidam in instrumento donationis. & pro hoc in authenti. de fide instrumen.§. si vero neque. colla.vj. & infra ad legem Corne. de fal.l.si quis decurio. & in authen de heredi. & Fal. §.si vero. colla.j. in eo quod dicit, tabulariis solis quantum ad hoc &c.& sic videtur ei solì credi quantum ad alia. Tu dic hic, subnotatione, id est subscriptione ab eis factæ tabellio tamen eorum nomina subscribere debet: vt in authenti. de fide instru.§.sed instrumẽta.colla.vi. & quod dicit credi tabellioni soli : verum est in testificando quòd ipse fecerit , & quòd sit vera. non in solẽmitate scripturæ:vt.d.l.si quis decurio. & dicta authen. de fide instr.§. si vero neque.& in alio de hære.& Fal non sequitur, non credo in hoc: ergo in alio credo . sicut & cum dicitur in testamento,rebrobatum est in ea re domesticum testimonium : vt insti.de testa.§.in testibus. non tamen in aliis approbatur : vt supra de testi.l.etiam.

Tabellioni an credatur sine testibus.

n *Alius.* vt supra eodem,l.vice. &.l. donatio.in fine. & supra de fide instru.l. cõtractus. nã & hic,vt dixi, actum fuit vt scriptura fieret.
o *Constitutionem* . quã habes supra eodem.l. in extraneos.

Fiduciã.] CASVS. Donationes factæ in ciuitate Constantinopoli, non nisi coram magistro census habebuntur ratæ . Si vero coram alio magistratu insinuentur:tam donator quàm talis in xx. libras auri mulctabitur.
p *Constitutionem* . quã habes supra eodem .l. in hac.
q *Fuerint.* id est celebrari consueuerint.

Demate. via insinuationis vide ang.& alios.§.& cũ retro. de donat. inflio.

potest fieri apud acta sine testibus.

XXXI. Imp. ZENO A. Sebastiano præfecto prætorio.

IN donationibus quę actis in sinuantur, [h] non esse necessariũ iudicamus vicinos vel alios testes adhibere. [i]Nã superfluum est priuatũ testimoniũ , cũ publica monumẽta sufficiant. Verũ & illas donationes quas gestis non est necessarium alligari, [k]si forte per tabellionẽ vel aliũ scribantur, [l]& sine testium subnotatione [m] valere præcipimus:ita tamen, si ipse donator vel alius [n] voluntatę eius secundum solitã obseruationem subscripserit: donationibus quæ si ne scriptis conficiuntur , suam firmitatem habentibus secundum constitutionem [o] Theodosij & Valentiniani ad Hieriũ præfectum prætorio promulgatam. Dat. kalend. Mart. Constantinop. Ello. V. C. Cos.

Insinuatio facta coram iudice incompetenti,non volet : nec acta, nec testimonia præbita super ipsa. Bald.

XXXII. Imp. ANASTA. A. Euphemio præfecto prætorio.

SEcundum D. Leonis constitutionem [p] donationes apud virum clarissimũ magistrum census tantummodo insinuari [†] præcipimus: huiusmodi forma in illis instrumentis obseruanda, quæ in hac regia vrbe confecta seu celebrata fuerint: [q] nec concedi quemquam [r] vel apud defensores seu magistratus aliarum ciuitatum , vel in alijs quibuscunque locis præter memorarũ iudicium insinuare: scientibus tã his qui ad huiusmodi insinuationem peruenerint, quam his qui eam susceperint, necnõ tabellionibus quicũq; testimonium suum [s] non in cõpetenti (vt dictum est) loco vel iudicio præbuerint , vicenarum librarum auri multa & alia grauissima indignatione se esse feriendos.S.Dat. Prid. Kalendas Maij, Paulo. V.C. Cos.

Mortuo procuratore facto in rem suam re integra,nõ finitur mandatũ, sed transit ius ad heredes : & talis procurator in rem suam, etiam ante litem contestatam facit alium procuratorem. Bald.

XXXIII. Imp IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

r *Quenquam.* Constantinopolitanum.
s *Testimonium suum.*sic ergo tabellio est vnus de testibus suis.

quod

quod dixi.ſ.qui teſta.face.poſſ.l.hac conſultiſſima. Accurſius.

Liã.] CASVS. Si olim titulo donationis alicui ceſſa eſſet actio,eam ad heredes nõ tranſmittebat, niſi lis cum defuncto eſſet conteſtata:vel niſi eſſet inperratum priuilegium vt ad heredes tranſmitteretur. Item nec poterat cõſtituere procuratorem, niſi ceſſa eſſet actio ad eã exercendã. hodie tranſmitti poteſt, & procurator conſtitui.

a *Meruiſſent.* ſcilicet vt liceret eis tranſmittere: licet lis conteſtata non eſſet.

b *Transferri volumus.* Sic ergo mortuo procuratore facto in rem ſuam, re integra non finitur mandatum. Sed contra inſti. man. §.itẽ ſi adhuc. ſed ibi in ſimplici. Item contra ſupra de act. & obli.l.ſi quidem. Solu vt ibi.

c *Petita ſit.* à principe. & facit ſupra quando li.prin.l.j.

d *Petita ſit.* ſed contra ſupra de procura. l.quod quis. ſed ibi in ſimplici, qui non poteſt ante litem conteſtatam facere aliũ procuratorem.

e *Concedimus.* ſcilicet vt heres eius cui donatum eſt, non tranſmittat: nec procuratorem conſtituat, niſi lite conteſtata, vel petito hoc à principe. & facit.ſ. man.l. per diuerſas. & ſecũdum hoc etiam hodie non trãſit ad heredem heredis. vel eſt ſenſus, vt non trahatur ad præterita, per hoc quod dicit,iam mortuis,quæ in præteritum ſonant.

Ancimus.] CASVS. Donatio vſque ad ccc. ſolidos ſine inſinuatione fieri poteſt:vltra nõ. hoc fallit,inprincipe, qui priuilegio principali ſine inſinuatione poteſt donare: & in donatione in pijs cauſis, quæ valet ſine inſinuatione vſque ad cccc. ſolid. & in donatione facta à ſponſo ſponſæ minori vigintiquinque annis. Si vero donatio fiat in ſpeciebus: ita demum valet ſine inſinuatione, ſi earum æſtimatio non excedat ſummam.ccc.ſolidorum. Si vero excedat, puta quia res valeant ſeptingentos: ille penes quem remanet maior pars,offerat donatario.ccc. & retinebit omnes res.ſi hoc donator non faciat, conuertitur electio ad donatariũ: qui ſi offerat.cccc. habebit totã rem.& omnia iſta fiant,ne ſi ſtent in quęſtione,aliqua inter eos poſſit oriri cõtentio. Si vero diuerſis temporibus quis ccc.alicui dederit, ita vt quælibet ſumma per ſe ſubſiſtat intra legitimam, ſed coadunata excedat:an debeat inſinuatio fieri? Dicitur quòd non: quia plures intelliguntur donationes,non vna. Si vero ſtipulatus fuero omni anno aliquam quantitatem

ILlã ſubtilẽ obſeruationem amputamus, per quã donationis titulo ceſſiones actionum accipientes, nõ aliter ſuis eas tranſmittere heredibus poterant, niſi litẽ ex his cõteſtati eſſent, vel ius cõteſtationis diuino reſcripto meruiſſent.[a] Nãſicut venditionis titulo ceſſas actiones etiã ante litis cõteſtationem ad heredes tranſmitti permittitur,ſimili modo & donatas ad eos tranſferri volumus[b]:licet nulla cõteſtatio vel facta vel petita ſit.[c] Quod & in procuratore cõſtituendo ad mouẽdas eaſdem ceſſas actiones ſimiliter obſeruãdũ erit,vt minimè quis impediatur procuratorẽ ceſſarũ ſibi ſuper donatione actionũ dare,licet nulla litis cõteſtatio facta vel petita ſit.[d] ¶ Quæ in his tãtummodo perſonis locũ habere cenſemus,'quæ ſuſceptis per donationem ceſſionibus adhuc ſupereſſe noſcuntur.nã iam mortuis huiuſcemodi perſonis, vetera iura ſuper hiſdem ceſſionibus poſita ſeruari cõcedimus.[e] Dat. Kal. Iun. Conſtantinop. Iuſtin. A.PP.II.Cos.

Olim donationes non valebãt vltra ducentos aureos ſine inſinuatione: hodie valent vſque ad trecentos. ſunt tamen quidã caſus in quibus valent vſque ad quingentos, hoc dicit prima pars huius legis vſq; ibi, ſin autem non in auro. & hæc vera ſunt, quando donatio conſiſtit in quantitate numerali, ſiue diſcreta: ſed quando conſiſtit in alia re, quæ debebat æſtimari: tunc ad æſtimationem eſt veniendum. Et ſi pro parte valebat donatio, pro parte non: ſtatuit quis modus ſit in donatione tenendus. & hoc facit vſque ad.§.Si quis autem per diuerſa tempora. Baldus. Vel ſic: Donatio ſimplex valet hodie vſque ad trecentos aureos non inſinuata: & excedens, non valet abinde ſupra: niſi ſit donatio imperialis quæ non inſinuata valet cuiuſcunque quãtitatis: & niſi in piam cauſam ſit facta, quæ vſque ad quingentos aureos valet non inſinuata: vel niſi ſit donatio ante nuptias mulieri facta minori, quæ valet indiſtincte: non ſi ſit facta ætate maiori: quia tunc valet non inſinuata vſque ad trecentos aureos: & non vltra. h.d. vſque ad.§.ne autem. Saly.

XXXIIII. Idem A. Demoſtheni præfecto prætorio.

SAncimus omnem donationem,ſiue cõmunẽ,[f] ſiue ante nuptias ꝙ factam,vſq; ad trecẽtos[h] ſolidos cumulatã,nõ indigere monumẽtis, ſed communẽ formã habere:vt nõ vſq; ad ducẽtorũ[i] ſolidorũ ſummã teneat: ſed in huiuſmodi obſeruatione ſimiles ſint tam cõmunes quàm ante nuptias donationes. ¶ Si quid autẽ ſupra legitimam definitionẽ fuerit donatũ, hoc quod ſuperfluum[k] eſt, tantũmodo nõ valere:reliquam vero quantitatem, quæ intra legis terminos cõſtituta eſt, in ſuo robore perdurare, quaſi nullo penitus alio adiecto, ſed hoc pro nõ ſcripto vel non intellecto eſſe credatur:[l] ¶ Exceptis donationibus tam imperialibus, quàm his quæ in cauſas pijſſimas procedũt: quarũ imperiales quidẽ donationes meritò indignari ſub obſeruatione monumentorũ fieri,tam à retro principibus,quàm à nobis ſancitum eſt,ſed firmam habere propriam maieſtatem[m].

IN AVTHEN. VT nõ fiant ping.§.ij.alias.§.illud quoq;.colla.v. cõſtitutione.v.

ITem & à priuatis in principem etiam ceſſantibus actis fit donatio.

Finis authenticæ.

Sequitur rexus.l.codicis.

Alias verò quæ ad pietatem reſpiciũt,vſq; ad quingẽtorũ[n] ſolidorum ſummã,& ſine monumentis eſſe validas cẽſemus. His inſuper ante nuptias donationibus,quę in adultas minores ſui iuris conſtituras cuiuſcunq; ſummæ procedũt, ſecũdum veterum legum ſcita,etiã niſi[o] actis interuenientibus corroboratæ ſunt, ſuam retinẽtiquod hodie eſt ius commune per.l.penul.infra eodem. Vnde dixerunt quidam ex ingenio ſuo, quòd hodie licet donare in pias cauſas ſine inſinuatione, etiam vſque ad octogintos ſolidos:vt addantur.ccc.vt olim. Alij dixerunt in immẽſum cauſa pietatis poſſe donari:vt in authenti. de non alie.§.ſinimus.colla.ij. Sed ibi de imperiali donatione dicit.donationes autem in captiuorum redemptionẽm, in immenſum fiunt, etiam ſine ſcriptura: vt infra.e.l.pen.in prin.

o *Niſi.* id eſt ſi non.nam valet ſine inſinuatione facta donatio propter nuptias minori fœminæ:vt hic,& ſupra de donat.ante nup.l.

Donatio hodie valet vſque ad quingentos aureos ſine inſinuatione.

Donatio in pias cauſas, an ſine inſinuatione poſſit in immenſum fieri.

nup.l.minoribus.quod hodie eſt ius generale,vt dixi per auth. eò decurſum,&c.in c.ti.

a *Non in auro.* idem in Bon. & qualibet alia moneta,cum res per eam æſtimentur:vt.ff. de fideiuſſ.l.ſi ita fideiuſſorẽ.ſi ergo ſit aurũ vt ſpecies,erit idem quod in alia ſpecie:vt.ff.de lega.j. l.plane.j.§.ij.

b *Communione.* quæ inducitur ex eo quòd pars quæ eſt vltra legitimum modum, remanet penes donantẽ,alia trãſit in donatariũ: ſicque efficitur cõmunis.

c *Contentio.* quam ſolet excitare cõmunio: vt.ff.de leg.ij. l.cũ pater.§.dulciſſimis.lo.

d *Ampliorẽ.* Not. quod ratione maioris partis quis maiorem conſequitur poteſtatẽ. ſic.ff. de pact.l.maiorẽ.& .ff. de ſtatu homi.l. quæritur hermaphroditum. & j. de metatis. l. ij.li. xij. & de his qui ſe de. l.j.lib.x.& arg. quãdo & quib. quarta pars. l. ij.in prin. li.x. Sed quid ſi æquales habeãt portiones: vt quia res valet ſexcentos aureos? Dic, forte occupantis meliorem eſſe conditionem: licet quidã dicant neutrum eligere. pro prima opinione facit.ff. de pecul. l. ſi vero. & eſt hoc ſpeciale, vt in re communi ſic fiat,aliàs contra: vt.ff. communi diuid. l. Sabinus. & ſupra cõmuni diui.l.pe.

Poteſtatem maiorẽ quis conſequitur ratione maioris partis.

Contor. c. ſpoſtralis. ouagl. ſup. per ver. plus ſolere ſcr.

c *Qui minorem.* Nota quòd cum is eſt in mora, qui habet electionẽ: transfertur electio in aduerſarũ. ſic.ff. de le. j.l.cũ quidã ita.in fi. & de ſol.l.j.& eſt arg.pro R. in legato relicto in genere. Arg. contra:ff. de op. lega. l. mancipiorum. Accur.

Electio pro minorum tranſfertur.

f *Renocentur.* quod eſſe non debet:vt arg. ff. de re.du.l.quoties.ij.

g *Intelliguntur.* j. proxi. §.ſi quis. cõtra. Solu.hic pluribus temporibus liberalitatẽ ſuam pluries dãdo exercuit: ibi ſemel tantũ, licet ſolutioné per diuerſitatẽ temporũ facere voluerit. Item ad id quod nõ coniunguntur,facit. ff. de iurisdi.om.iudi.l. ſi idem. & ſ. qui numer. tu.l.j.in fi. Sed arg. cõtra.ff.de appel.l.ſi quis ſeparatim.§.j. Item & nota argu. quod aliud eſſet in legatis. ſi enim relicta ſingularia vltra dodrãtem plura intelligerentur: non detraheretur Falcidia de his quæ primo relicta dodrantem non excedunt:ſed de poſt relictis,quod eſt falſum.

h *Præſtari quantitatem.* puta centum aureos. Accurſius.

i *Vel dãtis.* tãtũ dãtis,vel accipiẽtis tantum,vel vtriuſq; alterna tiue. ſed.j. .xxi. fuit expreſsũ de dãte tantũ, vel accipiẽte tantũ.

k *Multæ intelliguntur.* ad hoc vt nõ inſinuentur:vere tamẽ vna eſt ſtipulatio.vt.ff. de don. cauſa mor.l.ſenatus.§.fi.& de verbo.obli.l. ſi Stichũ. §. j. quæ ſunt cõtra. vt ſemel in principio inſpiciatur conditio ſtipulatoris, vt ſibi vel alij quærat: vt.ff. de verb. obli. l. ſi filius. nec obſtat prædictis in eo.tit. l. pluribus. vbi plures dicit eſſe ſtipulationes: quia ibi per alia verba facta fuit, ſcilicet annua,&c. Vel recitat ibi quandam opinionem, quæ non eſt vera. legata autem annua cõſtat eſſe plura: vt.ff. de an.leg.l.cum in annos. & d.l.ſenatus.

l *Fortunæ.* Nota quod ratione incertitudinis ſtatuit valere. ſic ſupra de vſur. l. ſi ea lege. & l.oleo.

m *Poſſibile ſit.* ſimilis ratio.ſ.de vſufru.l. ambiguitatem.§.cũ enim. inſpiciatur ergo quod poteſt contingere: vt hic, & ff. de iurisdi.om. iudi.l.ſi idem.§. fi & de lega.j. l.cũ res.§. fi. & de ſtatulib. l.ij. §.fi.

n *Metas.* ſubaudi,per. Azo.

o *Superuiuere.* aliàs ſuperuiuere: & aliàs ſuperuenire, id eſt ſupereſſe. ſubaudi, tantumquòd alter deceſſit.

p *Heredum.* ſcilicet indefinite. Sed quid ſi de primo tantum dixerũt? Reſpon. idem quia eadẽ eſſet ratio promiſſionis in ſecũdo & vlteriori. Sed licet nõ valeat in infinitũ, an valeat vſque ad legitimũ modum? Reſpon. ſic, puta centũ ſingulis annis. ſicque elapſo triennio non valebit vltra, & per tempora fiet ſolutio, non ſtatim ab initio.

q *Tẽpus vitæ.* hoc videtur cõtra. eſſe ei quid proxime dixit ibi, nos autem, &c. Sed dic, hic certum tempus, ſcilicet centum annis: vt. ſ. de ſacroſan. eccle. l. ſi. ibi incertum. Vel diſtingue, an ex vtraq; parte ſit perſonalis, ſcilicet dantis & accipientis: & tunc intelliguntur plures donationes. An ex altera perſonalis, & ex altera realis? quia fuit facta mentio heredis ex altera parte

Si ratione donationis incidatur in cõmunionem, quia pars pro indiuiſo eſt donata, datur facultas maiorem partem habenti, offerendi æſtimationem partis ſuæ conſocio: quo non offerente, fieri debet diuiſio, ſi commodè fieri poteſt: aliàs minorem partem habens, offerre poteſt maiorem partem habenti. h.d. Saly.

Ne autem communione[b] inducta, donatori,& ei qui liberalitatẽ ſuſcepit,aliqua oriatur contentio[c]:electionem damus ei qui ampliorem [d] ſummam[f] in re donata habuerit, reliquã æſtimationis quantitatem offerre ei qui minorem [e] cauſam habuit,& totũ poſſidere. Sinautem hoc minimè facere maluerit,tunc omnimodo res diuidi ſecundũ quantitatẽ vtriq; parti competentẽ, ſi res diuidi ſine ſuo periculo poſsibilis eſt. Sinautẽ in huiuſmodi caſibus in quibus partitio vtiliter celebrari minime poteſt,amplioris ſummæ dominus noluerit offerre æſtimationem: tunc licebit etiã ei qui minoris ſummæ habet poteſtatem, offerre precium, & totum ſibi vindicare.

Hoc quod ſequitur, eſt etiam valde notabile. Diuerſitas tẽporum pluralitatẽ donationũ inducit. et ideo quot ſunt ſummæ, tot donationes: & non fit cumulatio. h.d. vſque ad.§.Si quis autem talem. Bal. Vel ſic: Si plures res diuerſis tẽporibus donãtur, plures donationes intelliguntur. Bal.

Si quis autẽ per diuerſa tẽpora in eandem perſonam multas faciat liberalitates, quarum ſingulæ quidẽ legitimam quãtitatem non excedunt, in vnũ autem compoſitæ: & prædicto modo exaggeratæ, redundare videtur,& maioris eſſe quantitatis: non videatur eas oportere in vnũ coadunare, & introducere modos per quos nõ valeant,& in irritũ reuocentur[f]: ſed ecõtrario & plures intelligãtur ꝙ,& ſingulæ ſecundũ ſui naturã obtineant,& monumẽtorum obſeruatione nõ indigeant. Cũ enim à veteribus ſuper hac re variatũ eſt, alijs multas, alijs vnã eſſe definientibus:nobis cauſa placuit humanior, vt & multę intelligantur,& omnes validæ: & hi qui liberalitates accipiunt, ſciant veros non falſos ſuos eſſe donatores.

Donatio facta ad vitam donatoris & donatarij de certa annua quantitate nõ excedente legitimam ſummam, non indiget inſinuatione: ſecus ſi ex vtraque parte, vel ex altera heredis fiat mentio. & non reperitur alibi. Bal. Vel ſic: In ſtipulatiõe annua requiritur inſinuatio, ſi ſit facta mẽtio heredis donantis vel donatarij. & forti us ſi vtriuſq;: aliàs nõ eſt neceſſaria. Saly.

Si quis autem talẽ receperit donationem, in qua ſtipulatus fuerit annuã quandã ſibi præſtari quantitatẽ[h] tantæ ſummę, quæ non excedit legitimũ donationis modũ: variabatur, vtrum eum ex particulari donatione multas feciſſe donationes exiſtimandũ ſit,& eas actis nõ indigere: an ex totius ſtipulationis fundamento, & fonte eius ex quo annuæ donationes profluxerunt, & vnã eſſe eam donationẽ putandũ,& proculdubio monumentorũ obſeruatione vallandã, quod veteres quidẽ ſatis abundeq; variauerunt. Nos autẽ omnia certa diuiſione cõcludimus, vt ſi huiuſmodi quidẽ fuerit donatio, vt intra vitam perſonarum ſtetur vel dantis[i], vel accipientis, & multæ intelligantur[k] donationes: & liberæ à monumentorũ obſeruatione. Incertus etenim fortunæ[l] exitus hoc nobis ſuggeſsit: vt poſsibile ſit[m] vnius anni tantummodo,vel breuioris,vel etiam amplioris tẽporis metas[n] ſuperuiuere[o] vel donatorem, vel eũ qui donationem accepit,& ex hoc inueniri etiam totam ſummam donationis non excedere legitimam quãtitatem. ¶ Sinautem etiam heredũ[p] ex vtraque parte fuerit mentio, vel adijciatur tempus vitæ[q] vel donatoris,vel eius qui donationẽ accepit: tunc

tãtum, & ex altera vitæ hominis: & tũc intelligitur vna donatio. Item ſimiliter eſt cõtra ſupra proxi.§.Sol.vt ibi diximus.

Deſcribitur

a *Denſtoribus*. id eſt ſpiſſioribus.

Si quis.] CASVS. Si promiſi alicui argentū: illud in maſſa ſoluēdo, vel in vaſis, liberor. Si promiſi reditū annuū, teneor dare prædiū tāti reditus. Si promiſi tibi. v. ſeruos: nō optimos nō viliores, ſed mediocres dare debeo. ſi nō habeo ſeruos: teneor dare æſtimationē ſ. xv. ſolid. pro vnoquoq; ſeruo. Itē ſi non habeo prædiū, dabo æſtimationē in. xv. annos. Idē eſt de argēto. & in omnibus his caſibus ſi donatio ſubſiſtat intra legitimum modum, non erit inſinuatio: aliter ſuperfluū euaneſcat. & hoc in prima. Si vero quis omnia bona ſua, vel duas partes, vel tertiā, vel quartā, & ſic deinceps donat: valebit donatio ſi querelæ inoff. locus nō ſit: & ſi neceſſaria fuerit inſinuatio, puta quia ex cedat ſummam, interponatur: ſi intra ſubſiſtat, non, ſed quod iam ſtatutū eſt. Sinautē donator in caſibus prædictis vſumfr. retinuerit in re: intelligatur facta traditio. ſi vero de vſus fructus retētione nihil dixerit, ſiue interceſſerit ſtipulatio, ſiue non: ſi aget condic. ex lege, compelletur donator rem tradere. & licet ab initio in poteſtate ſua erat non donare: tamē ex quo donauit, neceſſe habebit tradere, & maxime cū in pias cauſas facta ſit donatio. aliquando non ſolū promotu iudicis extra ordinē punietur, ſed cœleſtes pœnas expectabit: nec ſolum ipſe ad tradendum compelletur, ſed & hæres eius.

b *Pondus*. aliàs non valet: vt. ff. de iure dot. l. cum poſt. §. gener. Itē in pondere ideo dicit, quia ſi in ſpecie, non poſſet fieri ſolutio in æſtimatione: quod ſtatim dicet: vt ff. de auro & argento lega. l. j. §. fi. in fi.

c *Vel generaliter*. vt Anglicanum: ſpecialiter, vt hoc.

Pecunia poteſt ſolui illi cui debetur aurū et argentum.

d *Aeſtimatione*. Nota ergo quòd cui debetur aurū & argentū, poteſt ſolui pecunia: vt hic, & ff. de auro & argēto lega. l. j. §. fi. Sed contra. ff. de ſolu. l. Paulus reſpōdit. j. vbi dicit nō cōpelli creditorē in alia forma accipere ſolutionem. Sol. ſecundum quoſdam ſpeciale hic in fauorē exercētis liberalitatem: & ſic eſt ſpeciale fauore vltimæ volūtatis: vt in dicta. l. de auro & argento legato. Tu dic pecuniā poſſe ſolui pro maſſa: non tamen ære cōtaminatam: vt no. ff. ſi certum petatur. l. ij. §. mutui. Item an pecuniā vnam pro alia pecunia cogitur creditor accipere: vt Bon. pro imperialibus? hoc nō videtur, per. d. l. Paulus j. & ff. ſi certū petatur. l. cum quid. niſi ſic ſe habeat cōſuetudo, vt Bononiæ: pro quo eſt. d. l. cum quid. & ff. de regu. iur. l. ſemper in ſtipulationibus. *ADDITIO*. Aduertas quòd Bar. in dicta. l. Paulus. ponit hanc quæſtionem, & dicit ibi quòd quando debitor vult ſoluere aliam pecuniam eiuſdē ligæ ſiue bonitatis in materia, licet eſſent diuerſæ formæ: idem videtur ſolui: & ideo creditor cogitur illam talem pecuniam recipere, ei quaſi perpetuata donatione, & continuatione eius magnā & opulentiorem eam efficiente: & vna intelligatur donatio, & quaſi denſioribus [a] donationibus cumulata, excedere legitimum modum, & omnimodo acta depoſcere, & aliter minime conualeſcere. Recitata ſeptimò in nouo conſiſtorio palatij Iuſtiniani. Dat. III. Kalend. Nouembr. Decio. V. C. Cos.

B

Pro materia poteſt ſolui materiatum, et econuerſo. hoc primo. Pro reditibus ſolui prædium ad percipiendum reditum. hoc ſecundo. Quod indeterminatè promittitur, nec peſſimum ſolui poteſt, nec optimū ſolui debet, ſed mediocre. hoc tertio. Qui promittit in dando ſeruos quos in patrimonio nō habet: vel reditus, cū nō habeat poſſeſſiones tot reditus afferentes: tenetur ſoluere iuxta æſtimationem hic deſignatam. hoc dicit vſque ad. §. Sed ſi quis vniuerſitatis. Bal. Vel ſic: Qui cauſa donationis promiſit certum pondus argenti, poteſt illud dare in maſſa, vel ſcyphis iuſto precio æſtimandis. Sa'cetus.

XXXV. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

C

SI quis argētum donauerit, certumque pōdus [b] nominauerit, non autem aliàs vel generaliter [c] vel ſpecialiter expreſſerit: neceſſitatem ei imponimus omnimodo præfatū pondus argenti dare, ſiue in vaſis quibus voluerit, non tamen peioribus æſtimatione [d] maſſę: ſiue in ipſa æſtimatione, quæ pro maſſa rudi in illis locis frequentata eſt.

Donans certum annuum reditum expoſſeſſionibus ſuis, neceſſe habet dare fundos mediocres eiuſdem reditus. hoc dicit. Saly. & notabiliter.

Si vero reditum certum ex poſſeſſionibus donauerit, non tamen nomina poſſeſſionum edixerit: neceſſe habere de ſua ſubſtantia fundos tradere, [e] tātum reditum [f] inferre valentes quantum in donatione poſuerit: in talibus tamen agris qui nec omnibus quos habet: in poſſeſſione, anteponūtur: nec deteriores omnibus ſunt, ſed ſtatus mediocris [g] inueniūtur.

D

Donator certi numeri ſeruorū, tenetur ad mediocres non ad meliores: nec poteſt dare pro ſeruos. Saly.

Similiq́ue modo ſi quis certum numerum ſeruorū donauerit, nō tamē & hic nominatim ſeruos inſcripſerit: & hic mediocris figuræ † ſeruos tradere, & neque tales quos non habere magis quàm habere pro deſt: nec iterum eos qui omnē ſeruorum familiam donatoris antecellunt, ſed & hic [h] mediocritas ſpectetur.

Si donator non habet argentum, vel annuum reditum, ſeu numerum ſeruorum quem donauit: ad eius æſtimationem hic taxatam recurritur: & ſi æſtimatio non excedit legitimam ſummam, non indiget inſinuatione: aliàs ſic. Saly.c.

Sin autem donator neque argentum neque ſeruos habens, [i] vel non tantum [k] quantum donauit, fecerit eorum donationem: æſtimationem in his celebrari pro eo quod deeſt: ita tamen, vt argenti quidem (ſecundum quod prædiximus) æſtimatio detur: in ſeruis autem non amplius [l] nec minus quindecim ſolidis [m] quantitas pro ſingulis detur. In reditibus autē in quindecim annos æſtimationem præſtet. [n] Sed in his omnibus, ſi quidem intra legitimam ſummam donatio fiat, nulla monumēta requirāntur. Sin autē amplioris ſummę,

† *Contorta, literas. cum g'o. ſuper verbo in clericum. de non poteſt, &c. vt. ff. ſi fil. presbyteri.*

Creditor reinuitus, licet pro eo illud pro quo debetur ſibi reddi nō poteſt.

e *Fundos tradere*. ſed quomodo compellitur aliud ſoluere: & donatarius quomodo recipere tenetur? Reſpon. Quidam dicunt quòd dantur ei in pignore, argu. ff. de ali. leg. l. Lucius. Sed ibi teſtator ſic voluerat quòd darentur alimentatio. Alij dicunt quòd hic promiſit dare poſſeſſiones tantum reditum inferre valentes: licet litera videatur dicere reditum, quod non placet: quia contra literam eſſet. Tu dic ideo hoc eſſe, quia placuit principi: & ei placuit fauore exercentis liberalitatē, contra communia iura: quia aliud pro alio inuito creditore reddi non poteſt, &c. vt. ff. ſi certū petat. l. ij. §. mutui, in fin. §. & ſ. de ſolu. l. eum. quod ergo ſubijcit, tantum reditum, &c. probat donatarium ius habere in eis ad inſtar fructuarij: vt ff. de vſufruct. l. hactenus. & alimētarij: vt. ff. de alimen. lega. l. ij. vt faciat coli, & fructus percipiat tot quot ſufficiunt ſingulis annis ad donationem, deducta omni expenſa: quia aliàs non dicitur fructus: vt. ff. de peti. hered. l. ſi à patre. § fin. & ff. ſolu. matri. l. fructus. Item hoc quando non nominauit certū fundum: vt dixi. aliàs ex eo darentur: vt. ff. de tritico leg. l. cum certus.

f *Reditum*. puta decē corbes frumenti annis ſingulis. Accurſius.

g *Mediocris* vt. &. ff. proxi. §. ſic in legato: vt ff. de lega. j. l. legato generaliter. idem in ſtipulatione: vt. ff. de verb. oblig. l. quicquid. Sed argu. contra. ff. man. l. ſi fideiuſſor. fine.

h *Sed ex hic*. non ſolum ſuperiori. §.

i *Habens*. nec fundos.

k *Vel non tantum*. ſcilicet habens.

l *Non amplius*. id eſt non maior.

m *Quindecim ſolidis*. ſic fit æſtimatio. ſ. de condi. in fer. l. ſi. aliàs aliter, vt ſupra communia de leg. l. fin. & ſupra de communi ſeruo manumiſſo. l. j. §. pe.

n *Præſtet*. non ſtatim, ſed ſingulis annis. Vel dic, ſtatim deducto interuſurio medij temporis: vt. ff. ſolu. mat. l. ſi cōſtante. §. quoties. Azo. quindecim autem anni indeo taxantur, quia tantū viuere præſumitur: & donatio fuit facta cauſa alimentorū, quā conſtat cum vita finiri: vt. ff. de tranſac. l. cum hi. §. conſtat. Vel quoad viueret donatarius, quæ etiam cū vita finitur: vt inſtit. de verbo. oblig. §. at ſi ita. aliàs nō finiretur morte: vt. ff. de verbo. obl l. ſi Stichū. §. j. Si tamē viuat plus hic, & plus dabitur. ſi minus, etiā minus præſtabitur. & facit. ff. ad. l. Fal. l. hereditarium.

ditarium. quæ eſt contra. Sed dic vt ibi.

a *Noſtram legem*. vt ſ. eod. l. ſancimus. Accurſ.

b *Beſsis*. id eſt duarum partium: vt inſtit. de heredi. inſtit. §. hereditas.

c *Reclamauerit*. nam tunc non cogitur, niſi quatenus ceſſaret querela: de qua dicitur. ſ. de inof. dona. l. j. &. l. ij.

d *Legis noſtræ*. ſcilicet huius.

e *Quantū donauit*. habita ratione ne egeat: vt. ff. de re iudica. l. inter eos. niſi in caſu cum donatio facta eſt in opus publicum: quo caſu in ſolidum tenetur donator. vt. ff. de pollici. l. ex pollicitatione. Vel dic hic non haberi rationē quia opifex erat: vt. ff. de libe. agno. l. ſi quis à libe. ris. §. ij.

f *Omnimodo*. ex hoc colligitur indiſtincte hoc caſu fieri inſinuationem. quod non placet, quia dicit, ſecūdum quod iam, &c. vt. ſ. eo. l. ſancimus.

g *Intelligi*. vt ſ. eod. l. quiſquis.

h *Expreſſerit*. de retētione vſusfructus.

i *Sin verò & hoc*. id eſt ſtipulatio eſt prætermiſſa,

k *Detinuerit*. & ſic nudo pacto facta fuit donatio. Accurſius.

l *Ex lege*. iſta præſenti.

m *Etiam tradere*. vt inſti. de do. §. perficiuntur. & argu. ſ. de dona. ante nup. l. cū veterum. & hoc per condictionē ex hac lege, cum nō ſit nomen actionis: vt. ff. de condic. ex lege. l. j.

n *In arbitrio*. ſic & ſ. de ac. & ob. l. ſicut.

o *Legitimis*. allegans nudum eſſe pactum.

p *Obſeruanda*. vt vltra quingentos ſolidos demum inſinuetur: vt. ſ. e. l. ſancimus, &c.

q *Legitimas*. extraordinarias.

r *Cœleſtes*. ex eo quòd in piā cauſam promiſſum non ſoluit: nā Vouete & reddite, &c. vt &. ff. de pollicita. l. ij.

f *Caſibus*. idē & in omnibus donationibus.

t *Heredibus*. ſic &. ſ. de dona. l. illā. Sed contra. ſ. de act. & oblig. l. ſi quidem. ſed ex his quæ ibi dixi, apparet ſolutio.

Vtra ſunt illaudanda, vtra donanti.

Si quis.] CASVS. Dedi vel promiſi aliquā quātitatem tūc ad acta publica recurratur: ita vt in his quæ amplioris ſunt æſtimationis, ſecundū noſtram legem [a] non totum, ſed ſolum ſuperfluum euaneſcat.

Valet donatio vniuerſalis ſiue quotæ, ſiue totæ ſubſtantiæ: tamen requirit inſinuationem. hoc dicit vſque ad. §. ſin autem. Bal. Vel ſic: donatio totius vel quotæ bonorum valet, & requirit inſinuationē, ſi excedit legitimum modum. Salycetus.

Sed & ſi quis vniuerſitatis faciat donationem, ſiue beſsis, [b] ſiue dimidiæ partis ſuæ ſubſtantiæ, ſiue tertiæ, ſiue quartæ, ſiue quantæcunque, vel etiam totius, ſi nō de inofficioſis donationibus ratio in hoc reclamauerit, [c] coartari donatorem legis noſtræ [d] auctoritate tantum quantum donauit, [e] præſtare: obſeruatione & hic monumentorum (ſecūdum quod iam ſanximus) omnimodo [f] requirenda.

B

Si donator retinuit ſibi vſumfructum rerum donatarum, intelligitur illas tradidiſſe: & ſi non retinuit, cogitur illas tradere: etiam ſi nudo pacto promiſerit. quod obtinet etiam in donationeadpias cauſas: & donationes trāſeunt ad heredes actiuè & paſsiuè. hoc dicit ſecundum Salyc.

Sed ſi quidem in omnibus ſupradictis caſibus vſusfructus fuerit à donatore retentus, & traditionem iure intelligi [g] fieri.

C

Hic dicit imperator quòd licet donatio non ſit vallata ſtipulatione vel traditione, ſed nudo pacto: tamen agitur ex eo, & maxime ad pias cauſas. Iſta actio apellatur condictio ex lege. Bald.

Sin autem hoc minime donator expreſſerit, [h] ſi quidem ſtipulatio donationi inſerta ſit, ex eius auctoritate traditionē cōpelli fieri. Sin vero & hoc [i] prætermiſſum ſit, & vſumfructum minime detinuerit, [k] nihilo minus ex lege [l] noſtra neceſsitatem ei imponi etiā trade re [m] hoc quod donare exiſtimauit: vt nō ex hoc inutilis ſit donatio, quod res nō traditæ ſunt nec confirmetur ex traditione donatio. ſed liberalitatem plenam, & ſecundum legem noſtram perfectiſsimam conſtitutam neceſſarius traditionis effectus ſequatur: & neceſsitatem habeat donator omnimodo, vel res, vel partem ſubſtantiæ quā nominauerit, † vel totam ſubſtantiam tradere. Cum enim in arbitrio [n] cuiuſcunque ſit hoc facere quod inſtituit: oportet eum vel minime ad hoc proſilire, vel cum ad hoc venire properauerit, non quibuſcunque excogitatis artibus ſuum propoſitū defraudare, tātamq; indeuotionē quibuſdā quaſi legitimis [o] velamētis protegere.

D

¶ Tantoque magis hæc firma eſſe, ſi pijs actibus, vel religioſis perſonis donatio deputata ſit: monumētorū obſeruatione in his modis ſecundū quod ſpeciaLiter à nobis in huiuſmodi caſibus prędictū eſt, obſeruanda: p ne in præfatis pijs cauſis ex qui buſdā machinationibus nō ſolum indeuotus, ſed etiā impius donator intelligatur: pœnaſq; non ſolū legitimas, ſ ſed etiam cœleſtes [r] expectet: reſque donatas in omnibus ſupradictis caſibus [f] non ſolum eos, dum ſuperſunt, ſed etiam eorū ſucceſſores reddere compelli, non tātum his in quos donatio facta eſt, ſed etiam eorum heredibus. [t] Dat. XV. Kalen. April. Conſtantinopol. Lampadio & Oreſte. VV. CC. Conss.

Iſta lex habet duo. vel tria diſtē notabilia. Et diuiditur in duas partes. In prima ponit quoſdā caſus ſpeciales, in quibus donatio quātæcunque ſummæ inſinuationē non exigit. In ſecunda parte ſtatuit ſ vſque ad trecētos aureos, ampliatur vſque ad quingentos in donationibus quæ à iure communi cenſentur. Secunda ibi, cæteris etiam. & hoc dicit. Datum vel promiſſum in redemptionem captiuorum, inſinuationem non exigit: nec donatum à duce belli, ſeu à magiſtris militum, nec datū vel promiſſum pro refectione domus vel ædificij incēdio vel ruina corrupti. hoc dicit in prima parte. Secundo dicit quòd hodie eſt regula generalis quòd quælibet donatio valet ſine inſinuatione vſque ad quingentos aureos, hoc dicit hæc lex. Bal.

XXXVI. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

SI quis pro redēptione captiuorū pecunias dederit, ſiue per cautionem dare promiſerit, cuiuſcunque [u] quantitatis: cognoſcat ſe neque repetitionem habere, neq; exactionē cautionis [x] poſſe declinare, vtpote geſtis, ſicut in donationibus) nō ſubſecutis ſuper inſinuatione eiuſdē quātitatis: eo videlicet qui pecunias accepit, vel prima vice [y] vel poſt cautionem, neceſsitate habente pijſsimam adminiſtrationē adimplere: nulla ei moleſtia vel inquietudine inferēda, vel ab eo qui pecunias præbuit, vel ab alijs ex auctoritate legum permiſisis [z] hoc requirere: ſed tātummodo ſacramentum [a] præſtare quòd re vera omnē quantitatem ſine dolo malo vel aliqua deminutione ad redēptionem dederit captiuorum. Simili etiam modo à geſtorū abſoluimus ordinatione donationes rerum mobilium, vel ſeſe mouentium, quas viri glorioſiſſimi magiſtri militum fortiſsimis præſtant militibus, tam ex ſua ſubſtantia, quàm ex ſpolijs hoſtium, ſiue in ipſa bellorum occupatione, ſiue in quibuſcū que locis

pecuniæ in redemptionem captiuorum: eam repetere volo: vel promiſſum ſoluere detrecto eo prætextu, quòd donatio non erat inſinuata: an ſim audiēdus quæritur? Et reſpond. quòd non. & ille qui pecuniam accepit, fideliter eam vt captiui redimantur, ſubminiſtrabit, & ob eam cauſam pecuniam eſſe impenſam iurabit. Si magiſter militum rem mobilē vel immobilē, vel de ſuo, vel de ſpolijs hoſtium dederit: ſiue in bello ſiue extra militibus det, etſi non fuerit inſinuata', vires habeat. Idem eſt ſi illi cuius eſt domus combuſta, detur pecunia in refectionem, vel promittatur: quia ſoluta non repetetur: promiſſa nō ſoluta exigetur: nō obſtante quòd inſinuata donatio non fuerit: ita vt accipiēs in refectionem domus conuertat, & nō in aliam cauſam. & ſi dubitetur an tantū expenderit vel non, ſacramento accipientis declarabitur. Aliæ autem donationes omnes valebunt vſque ad quingentos ſolidos. Vitianus.

Commiſſa vij iurare debent, non autē cauere

v *Cuiuſcunque*. etiam excedentis ſummam.

x *Cautionis*, id eſt exactionis quæ fit ex cautione vel promiſſione.

y *Prima vice*, ſcilicet tempore promiſſionis. Accurſius.

z *Permiſsis*. ſubaudi vel non permiſsis.

a *Sacramentum*. argumentum contra commiſſarios vt iurent, ſic & argu. ſ. de iure do. impe. l. fin. & de bo. auctorit. iudi. poſſ. l. fi. §. fin. Sed cauere non debent: ut. ff. ſi cui plus quàm per. l. Falcidiam. l. diuus. Accurſius.

a *Ad refectionem.* hoc ideo, quia sic fuit dictū à donante, aliàs cōtra. ff.e.l.ij.in fi. & l.iij. & de cōdi. ob cau. l. si repetendi. & ff. de donatio. inter virū & vxo. l. fed si vir. §. fin. & l. seq. Vel dic hic speciale, etiā si non fuerit dictū expresse. Et nota quòd tres sunt hic casus quibus non exigitur insinuatio. Est & quartus in donationibus imperialib. vt ſ. eod. l. sancimus. Quintus .ſ. de dona, ante nup. l. mino. Sextus est in donationibus causa mortis: vt infra de do. causa mortis. l. fina. & Septimus, vt in authen. item à priuatis. ſ. eo.

Donationis insinuatio in quibusdam casibus necessaria non est.

b *Lege.* scilicet. ſ. e. l. sancimus, quæ hic corrigitur. & facit supra de fac. sanc. eccl. l. illud. Accursius.

VERBA.] CASVS. Olim si fiebat donatio, necessaria erat quædam solēnitas verborū, hoc modo: Do tibi rem istam sestertij nummi vnius assis vel quatuor. hodie autem non est necessaria talis verborum solennitas, sed reijcitur: quid enim verbis opus est, cū rerū effectus nullus sequatur? si ergo fiat donatio qualiscunque, &c. prædicta reiiciātur. nec refert an fuerit huiusmodi solēnitas remissa, an posita: quia omni modo valebit donatio.

c *Nummi.* non intelligo hæc verba. & est sic in decretis. xix. dist. c. si Romanorum. vbi dicit, vt quid vel membranas occupant, &c. &. ff. de verb. obli. l. quæ extrinsecus.

Continuatio.

DE DONATIONIBVS quæ sub modo, &c.

Dixit in genere de donat. nunc prosequitur per species: & est modus per vt, conditio per si: vt ff. de condit. & demon. l. demōstratio. § fi. & patet infra eodem per totum.

SI doceas.] CASVS. Auus nepti suæ hoc pacto prædiū dedit, vt subministraret ei alimenta: non fecit quod conuenit: qualiter auo succurratur, quæritur? Et respon. quòd vindicabit prædium: & neptem condictione sine causa personaliter habebit obligatā. Viuja.

d *Dominium.* scilicet directū: nam vtile habet, vt dicit.

e *Condictio.* scilicet ob causam, quæ est in persona, vt hic dicit. & institu. de actio. §. appellamus autē, &c. Sic ergo nota tres actiones

Donator cui alimenta ex pacto à donatario non præstantur, tribuitur contra eum actio.

dari huic, scilicet præscriptis verbis, vt fiat quod conuenit, de qua nō est hic: sed supra de contrahenda emptio. l. si donatio-

nis. & supra tit. j. l. legem. Item condictionē ob causam, vt redatur quod est datum: vt hic, & supra de condictio. ob causam da. l. si vt proponis. dic tamen quòd est hodie speciale, cum sit hodie nominatus contractus donatio. quia sit cōsensu: vt supra tit. j. l. si quis argentū. §. fi. sed regulariter contra: vt. ff. de rerum permuta. l. j. §. pe. & de condic. causa da. l. fina. Item ei datur rei vindicatio vtilis, quod est speciale fauore alimentorū, sicut & aliàs fauore ecclesiæ: vt supra de sanc. san. eccle. l. vt inter diuinum. Et sic non obstant communia iura quæ dicunt ex pacto nudo nō trāsire dominium: vt supra de pactis. l. traditionibus. & supra de condictio. ob causam. l. ea lege. In pacto autem legis commissoriæ & addictionis in diem, similiter datur in rem ex pacto. Sed ibi forte directa: vt de his, & aliis similibus dixi in dicta l. traditionibus. Item no. hic duas contrarias actiones dari ad idem: scilicet in rem & in personam cōdictio: vt infra. de actio. §. Item. Sed dic vnam dari ad proprietatem ratione dominij: aliam ad possessionem rei ratione possessionis quā non habeo.

Actiones contrariæ quandoque dantur ad idem. *VII.*

Si donatarius non præstat alimēta donatori, quæ ex pacto præstare tenetur, donatio reuocatur, & potest donans rē suam vindicare. Bal. Vel sic: Donatiū vt alimēta præstētur, non solū potest cōdici si nō præstētur, sed etiam rei vindicatione agi. Sal.

I. Impp. VALERIANVS & GALLIE. AA. Gamicæ.

IDoceas (vt affirmas) nepti tuæ ea lege esse donatum à te, vt certa tibi alimenta præberet: vindicationem etiam in hoc casu vtilem, eo quòd legi illa obtemperare noluerit, impetrare potes. i. actionem qua dominium [d] pristinum tibi restituatur. Nam non solum condictio [e] quidem tibi in hoc casu, id est in personam actio, iure procedit, verū etiam vindicationem quoque diui principes in hoc casu dandam esse sanxerunt. PP. VI.* Kalend. Decembr. Tusco & Basso Conss.

Si donatur alicui ad vitam suam: post mortem eius res redit ad donatorem. Baldus. Vel sic: Donatio potest fieri ad tempus certum vel incertum. Salycetus.

II. Impp. DIOCLE. & MAXIMIAN. AA. & CC. Zenoni.

SI rerum tuarū [f] proprietatē dono dedisti, ita vt post mortē eius qui accepit, ad te rediret, donatio valet: cum etiam ad tempus certū vel incertum fieri potest, lege scilicet quæ ei imposita est, conseruāda. [h] PP. V. Idus Mar. Maximo. II. & Aquilino Conss.

Lex singularis. Ex pacto celebrato inter donantem & donatarium, acquiritur vtilis actio sequenti secundo donatario, sine aliqua cessione. Baldus. Vel sic: Speciale est vt in contractu donationis alteri per alterum quæratur actio. Salyc.

XXXVII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

VErba superflua quæ in donationibus poni solebant, scilicet sestertij nūmi [c] vnius asium quatuor, penitus esse reiicienda censemus. Quidenim verbis opus est, quæ rerum effectus nullus sequitur? ¶ Sancimus itaq; nullo modo eorū verborū mentionē vel in imperialibus donationib[9], vel in omnibus alijs de cætero fieri. sed & si quisquā per verbositatē aliquid tale inscripserit, siue remiserit: nulla differētia sit.

TITVLVS LV.

DE DONATIONIBVS quæ sub modo, vel conditione, vel certo tempore conficiuntur.

Si donatarius non præstat alimēta donatori, quæ ex pacto præstare tenetur, donatio reuocatur, & potest donans rē suam vindicare. Bal. Vel sic: Donatiū vt alimēta præstētur, non solū potest cōdici si nō præstētur, sed etiam rei vindicatione agi. Sal.

I. Impp. VALERIANVS & GALLIE. AA. Gamicæ.

IDoceas (vt affirmas) nepti tuæ ea lege esse donatum à te, vt certa tibi alimenta præberet: vindicationem etiam in hoc casu vtilem, eo quòd legi illa obtemperare noluerit, impetrare potes. i. actionem qua dominium [d] pristinum tibi restituatur. Nam non solum condictio [e] quidem tibi in hoc casu, id est in personam actio, iure procedit, verū etiam vindicationem quoque diui principes in hoc casu dandam esse sanxerunt. PP. VI.* Kalend. Decembr. Tusco & Basso Conss.

Si donatur alicui ad vitam suam: post mortem eius res redit ad donatorem. Baldus. Vel sic: Donatio potest fieri ad tempus certum vel incertum. Salycetus.

II. Impp. DIOCLE. & MAXIMIAN. AA. & CC. Zenoni.

SI rerum tuarū [f] proprietatē dono dedisti, ita vt post mortē eius qui accepit, ad te rediret, donatio valet: cum etiam ad tempus certū vel incertum fieri potest, lege scilicet quæ ei imposita est, conseruāda. [h] PP. V. Idus Mar. Maximo. II. & Aquilino Conss.

Lex singularis. Ex pacto celebrato inter donantem & donatarium, acquiritur vtilis actio sequenti secundo donatario, sine aliqua cessione. Baldus. Vel sic: Speciale est vt in contractu donationis alteri per alterum quæratur actio. Salyc.

XXXVII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

VErba superflua quæ in donationibus poni solebant, scilicet sestertij nūmi [c] vnius asium quatuor, penitus esse reiicienda censemus. Quidenim verbis opus est, quæ rerum effectus nullus sequitur? ¶ Sancimus itaq; nullo modo eorū verborū mentionē vel in imperialibus donationib[9], vel in omnibus alijs de cætero fieri. sed & si quisquā per verbositatē aliquid tale inscripserit, siue remiserit: nulla differētia sit.

TITVLVS LV.

DE DONATIONIBVS quæ sub modo, vel conditione, vel certo tempore conficiuntur.

Donationi perfectæ an possit apponi conditio in tractatione.

Concor. infra. l. ult. & ibi glo. ver. cuius.

Concor. supra. l. ult. & ibi glo. ver. vinculum.

a *Admiserint.* erit ergo speciale, vt alteri paciſci vel stipulari quis possit: vt supra de pac. conuen. tam super do. l. pater. regulariter contra: vt insti. de inutil. stipul. §. si quis alij. &. ff. de act. & obliga. l. quæcunque. quæ sunt contra.

Stipulatur, tradatur contra eum habet actiones.

b *Sorori.* scilicet Semproniæ, Sed quæ actio competit Sēproniæ, cum die veniente non erat in rebus humanis? Respon. competebat, sed exceptione repellebatur.

PErfecta.] CASVS. Pater tuus dedit mihi prædium: post elapsis multis temporibus voluit pater apponere conditionem, quæ consistebat vel in dando, vel in faciendo: an sit audiendus, queritur? Et dicitur quòd non. Viuianus.

c *Non capit.* sed cum sit perfecta stipulatione vel pacto etiam ante traditionem: vt infra. de donat. §. perficiuntur. nonne postea in traditione poterit conditio apponi: vt supra de pac. inter empt. & vendi. l. tēpore? Respon. sic, volente donatario, non aliter: & nisi libere vt conuenerat tradat, nec tradidisse videtur: vnde adhuc tenetur. Vel dic perfecta, id est completa, quod est post traditionem. & facit infra titul. j. l. ij. &. ff. de solu. l. j. & de pac. do. l. cum dos.

Donationi perfectæ an possit apponi conditio in traditione.

d *Facta.* in filios fratris tui.

SI quid.] CASVS. Donauit mulier filiæ suæ prædium, si intra biennium pater suus emancipare eam poterit. non emancipauit, sed decessit intra biennium: & ita filia sui iuris morte patris effecta est, vult mater reuocare prædium quasi conditione nō existente: an possit, quæritur? Et dicitur quòd non: quia nō refert quomodo sui iuris sit effecta, vel emancipatione, vel morte. & hoc ad similitudinem legati ita relicti. Vnde si filia prædium possidet, non reuocabitur: si non, vindicabit.

e *Licet hoc.* id est hanc rem donatam non tenuit, id est non fuit impleta, vt voluit mater directē.

Concor. infra. vl. ex. de don.

f *Marito.* eodemque patre. Accursius.

g *Legati.* vt. ff. quando dies lega. ce. l. si ita. Idē in conuerso casu: vt. ff. ad Trebell. l. mulier. j. in prin. Et sic not. nihil interesse quid ex æquipollentibus fiat: vt &. ſ. de cōdi. insti. l. si mater. & Codex.

admiserint[a]: actio quæ sorori [b] tuæ si in rebus humanis ageret, competebat: tibi accommodabitur. PP. XI. Kalend. Octobr. ipsis. IIII. & III. AA. Conss.

Postquam donatio est perfecta, forma substātialis ipsius non potest mutari voluntate vnius. Bald. Vel sic: Perfecta donatio conditiones nō capit inuito donatario. Sal.

IIII. Iidem AA. & CC.

PErfecta † donatio cōditiones postea nō capit.[c] Quare si pater tuus donatione facta [d] quasdā post aliquantulū temporis fecisse cōditiones videatur: officere hoc nepotibus eius fratris tui filijs minime potest nō dubiū est. Dat. Kal. Octo. Tiberiano & Dione Conss.

Etiam in contractibus sufficit aliquid fieri per æquipollens. Bald. Vel sic: Non refert quid de æquipollentibus fiat. h. d. Vel sic: Donatio facta sub cōditione enunciationis, habet effectū, quomodocunque donatarius efficiatur sui iuris. Salycetus.

V. Iidem AA. & CC. Dexippo.

SI quid mater filię suæ in potestate patris cōstituræ sub hac cōditione, si fuerit intra biennium emancipata, donauerit: licet hoc [e] matris voluntate sui iuris effecta non tenuit, tamen prius marito [f] defuncto, sui iuris quocūque modo effecta, ad similitudinē legati [g] ita relicti, rē donatam firmiter habere vel vindicare potest. S. Id Decem. Nicomediæ. CC. Coss.

TITVLVS LVI.

DE REVOCANDIS DONATIONIBVS.

Libertus ingratus perdit res donatas. sed si fuit gratus donec vixit, ingratitudo heredum nihil nocet. Baldus. Vel sic: Donatio facta in libertum, ex leui ingratitudine reuocatur per patronum, sed non per eius heredem. Salycetus.

I. Imperator PHILIPPVS A. Cosmino.

TSi perfectis [h] donationibus in possessionē inductus libertus, quantolibet tempore ea quæ sibi donata sunt, pleno iure vt dominus possederit: tamen si ingratus sit, omnis donatio mutata patronorum voluntate † reuocanda est. [i] ¶ Quod obseruabitur & circa ea quæ libertorum nomine, pecunia tamen patrono-

ff. man. l. fi. Sed arg. cōtra. ff. de leg. ij. l. cum pater. §. hereditatē.

DE REVOCANDIS DONATIONIBVS.

Licet sint perfectæ donationes, tamen quandoque reuocantur: vt & insti. eo. § sciendum. & ideo de hoc dicit.

ET si perfectis.] CASVS. Dedi liberto quoddā prædium: exstitit mihi ingratus. an reuocare possim prædium quæritur? Et dicitur quòd sic. Idem si dedi sibi pecuniam: & ex ea fundum comparauit. cæterū si dū ego vixi reuocaui, reuocabitur: aliàs heres meus reuocare non poterit.

h *Et si perfectis.* id est quamuis impletis.

i *Reuocanda est.* quàm actionē dices. j. e. l. his solis. Accursius.

k *Comparata sunt.* nota speciale in patrono & liberto, vt res ex pecunia donata empta reuocetur. sic &. ff. de don. inter virū & vxo. l. cum hic status. §. j. & extra de vsur. cum tu. Argu. contra. ff. de fur. l. qui vas. ſ. fi. So. vt no. ff. de pe. her. l. fi & rem. l *Negligere.* Not. hic in eis speciale solam negligentiam puniri. sic &. ff. de cust. reo. l. carceri. & ff. de offi. præsi. l. diuus. & sic est contra. ſ. de lib. cau. l. solo. Sed ibi agitur de libertate reuocanda, hic de re pecuniaria. In alijs autem donatarijs certæ causæ sunt. j. e. l. fin.

m *Pertinebunt.* vt hic, & infra. e. l. fi. in fi. sic & supra de inoffic. testa. l. omnimodo.

SI apud.] CASVS. Mulier dedit prædium nepti suæ: & inde confectum fuit instrumentum, surripuit mulier instrumentum, & cōbussit: & per hoc volebat prædium reuocare: an possit, quæritur? Dicitur quòd nō. Viuianus.

n *Auiam.* maternam. & loquitur patri.

o *Reuocari.* facit supra. e. l. j. in princ. & de transac. l. quamuis.

† Simile. 22. q. 2. c. si eum. in fin.

POssessionem.] CASVS. Si mater in filios suos emancipatos cōtulit donationem aliquarum possessionum: illam donationem, si pura est, mater sola pœnitentia nō potest revocare.

p *Non potuit.* facit supra de donat. inter virum & vxorem. l. fi cōstante.

CVm.] CASVS. Vult quis reuocare quod dedit, eo prætextu, quòd dicit in fraudem creditorum donasse: an sit audiendus, quæritur? Et dicitur quòd non.

q *Intelligis.* vnde non audiris turpitudinem tuam allegādo: vt

& supra de transact.l.transactione finita.& de reuo.his quę in frau.credi.l.filios.

Si donationem.] CASVS.Si donatio rite facta est:talis donatio auctoritate rescripti imperialis non potest retractari.

a *Non oportet.* nam rescripta nō dātur,& data nō valēt rescripta,quę ius alterius tollunt : vt & supra de rei vind.l in ciuile. & de rescin. vend. l.de contractu.& de dona. ante nupt.l. cum te. & de emanci. l. nec auus.

Velle.] CASVS. Mulier donatiōnē in filiā factā vult reuocare eo prætextu , quòd dicat maritum vel alios liberos præsentes nō fuisse tēpore donationis: an sit audienda, quæritur: Et dicitur quòd non.

b *Liberum.* sic & supra de ac.& oblig.l.ficut. & ſ. de donat. l. ſi quis argentum.§.ſi.

c *Mariti.* sic, &. ſ.de posthu. l. velamento. Sed contra est in Lombarda , qualiter mulieribus ali.præ.l.pe.& fi.

His solis.] CASVS. Mulier vult reuocare quod dedit filio suo,quia extitit sibi ingratus : an possit, quæritur?Et distinguitur , aut conuolauit ad secundū matrimoniū, aut non. si cōuolat,nō reuocabitur: si nō conuolat reuocabitur . Si vero mater secūdo nō nupserit , sed aliàs meretricando fœdam vitam duxit : indistincte non reuocabitur.

d *Impietatis.* id est ingratitudinis.

e *Eo die* . facit supra ad exhiben. l.nō ignorabit.

f *Actionem.* scilicet in factum vel condictionē ex lege vel sine causa , cum causa redierit ad non causam. Hæc quidem actio adeo est personalis, id est non datur hæredi,vel in hæredē. sicut & rei vindicatio est personalis eo respectu , quia & ipsa non datur hæredi vt hæredi , vel in hæredem : vt ſubiicit. &. ff. ad exhi. l.de eo. §. fin. Prædictæ autem actiones dātur ad reuocandam donationem. Item rei vindicatio vtilis: vt hic, &.ff.de dona.causa mor.l.ſi filio famil.j. &.l.ſi mortis.j. &.l.qui mortis. Accurſius.

g *Effectum.* si hæc persona lis habet effectū vindicationis:ergo videtur dari in extraneum possessorem. quod non placet. sed in hoc vt non sit transitoria,habet eius effectum,& facit supra eodem.l.j.in fi. & infra.e.l fi.in fi.

h *De cæteris.*scilicet mulieribus.

i *Portentoſæ.*id est meretricio more viuunt.

k *Velimus.* nec enim amplius castitate debet habere luxuria vt in auth.de restit.& ea quę pa.§.fi.col.iiij.&. ff.de don.inter

perfecisti:eā reuocare non potes ex memorata allegatione ſub obtētu pœnitētiæ. PP. kal. April.Heraclię.AA.Conss.

Donatio perfecta non rescinditur obtentu rescripti principis. Baldus.

v. Iidem AA.& CC. Epagatho.

SI donationē rite fecisti,hāc auctoritate rescripti nostri rescindi nō oportet [a].S.V. kal.Maij,Heraclię.AA. Cōss.

Bona lex. Donatio perfecta per matrē vni ex filiis marito & aliis filiis absentibus, valet:nec propter absentiam eorum rescinditur. Baldus.

VI. Iidem AA.& CC.Herenniæ.

VElles nécne filio tuo prædia itémque mācipia donare, fuit in initio tibi liberum [b]. Desine itaque postulare vt donatio quam perfeceras , reuocetur prætextu mariti [c] & liberorum absentiæ : cū huius firmitas ipsorum præsentia nō indigeat.S.V.kal.Octobris,Viminatij.CC.Cons.

Lex optima. Mater quæ donauit filio ingrato,potest reuocare donationem: nisi post mortē mariti viuat inhoneste,vel nubat secundo, sed ſi filius antequam ſit ingratus, alienet in alium : tale alienatum mater obtentu ingratitudinis subsequētis non reuocat. Baldus.

VII.Impp.CONSTANTINVS & CONSTANTIVS †AA. ad Philippum.PP.

HIs solis matribus quæ nō in secūdi matrimonij fœdus nupserint, sed vnius tantum matrimonij sunt,† reuocandarum donationū quas in filios fecerit,ita decernimus facultatem, si eos ingratos circa se esse ostēderint. Quicquid igitur is qui à matre impietatis [d] arguitur , ex titulo donationis tenet: eo die [e] quo controuersiæ qualecunque principium iussu iudicantis datur: matri cogatur reddere. ¶ Cæterum ea quæ adhuc matre pacifica iure perfecta sunt,& ante inchoatum cœptúmque iurgium vendita,donata,permutata,in dotem data, eçterisque causis legitimè alienata: minime reuocamus. ¶ Actionem [f] verò matris ita personalē esse volumus, vt vindicationis tantùm habeat effectum [g] : nec in heredem detur , nec tribuatur heredi.de cæteris [h],autem quæ portētoſæ [i] vilitatis abiectæq; pudicitiæ sunt, satis etiam tacite cautū putamus. Quis est enī qui his aliqd arbitretur tribuēdum esse : cum etiam illis quæ iure secundas tantùm contraxerunt nuptias,nihil ex his priuilegiis tributū esse velimus [k]? Dat. XII. Kalendas Octobr. Limenio & Catulino Conss.

IN AVTHENT. de nupt.§. mater tamen.colla. iiij.Consti.j.

Ista authē.ponit tres casus propter quos mater potest donationem reuocare.Et primus casus est,quando filius insidatur eius vitæ. Secundus, quādo flagellis eā afficit. Tertius,quando ponit insidias contra omnes facultates maternas. Baldus.Vel sic:in tribus casibus matri secundo nubenti competit donati reuocatio. Salycetus.

QVod mater [l] filio donat, ex ingratitudine nō reuocatur postquā transit ad secundas nuptias, nisi ex tribus causis.Prima,ſi vitæ eius insidiatur. Itē ſi manus impias in eam intulerit. Tertia ſi rotius substātię molitus est iacturam.

Donatio facta liberto per patronum carentē liberis:ipso ingrediente reuocatur nato post humo.Baldus.Vel sic : Donatio quotæ bonorum propter caventiam liberorum, illis susceptis reuocatur.h.d.Vel sic.Donatio habet tacitam cōditionem,ſi liberos nō ſuſcipit:ideo eis susceptis reuocatur.hoc dicit ſecundum Salycetum . Et est notabilis,& singularis ista lex.vide ca.ſi.xvij.q.iiij.

VIII. Idem †AA.ad Orphitum prætorio.

SI vnquā libertis patronus ſilios non habēs bona omnia vel partē aliquā facultatū fuerit donatiōe largitus,& postea fuſceperit liberos : totū quigd [m] largitus fuerat,reuertatur, [n] in

Donatio propter superuenientes liberos reuocatur.

† scribendum Imp. Constātius. A.ad Orphitum prætorio. vbi.sic dicit Th.li.14.ti.3.l.2.& lib.8.ti.6.l.2. vnde hæc lex sumpta est. Cont.

vt dicit Angel hic.idem tenet Ludo.in consilio ſuo.xxvj.incipiente,pro decisione eorum de quibus dubitabatur. Et de plenio re intellectu iſtius.l. vide pulchre per Bar.l.Titia Seio.in §. imperator autem.ff.de lega.ij.in versicul.quæro vtrum.l.ſi vnquam, &c,vſque ad finem.

n *Reuertatur.* ipso iure, & sic vindicabit vel condicet possessiones rerum. Accurſius.

DOnationes.] CASVS.Si pater in filium emancipatum, nepotem,pronepotem,&c, donationem fecerit:eam reuocare non poterit:nisi appareat eos esse ingratos aliquo genere ingratitudinis quæ leg. l.proxima declarantur.

Donationes.

p *Donationes.* facit ad hoc supra eodem.l.ſi apud. & supra de dona.l.ſiue. Accurſius.

Generaliter.] CASVS. Donatiō legitime facta,nisi in quibusdam casibus,qui in litera continentur, non reuocatur & hoc in prima. Si vero donator in vita ſua nō reuocauit donationē : heres eam reuocare non potest.

b *Lege confectas.* id est legitime.

c *Inueniatur.* hoc fallit in casu, vt etiam ex ingratitudine non reuocetur , quando scilicet captus à latronibus dat pro patrocinio: vt ff.de do.na. l.ſi pater.§. j. vel ibi est ob causam donatio , quæ non reuocatur.

d *Atroces.* quæ considerantur ex tribus:vt insti.de iniur.§.atrox.

e *Inferat.* vulnerando. Accurſius.

f *Quæ.* scilicet moles , id est magnitudo iacturæ.

g *Non lenē sensum subtrāxe donatoris imponat.* id est, non videtur leue sensus alicuius inspicientis.

h *Periculum.* ponendo eis insidias.

i *Voluerit.* sic ergo quinque sunt. Sed quid ſi donator inops factus non alatur? Potest dici eum ad hoc cogi , vel donationem reuocari, licet non enumeretur hic.ar.ff.de li. ap.l. alimenta,in prin. &.§.j. & in authentica, vt hb. de cæ. §.illud.col.vj. &.ff. de iure pa.l.duus, &.l. ingratus. est & alius ſupra eodem.l.ſi vnquā.

k *Irridere.* sic & inſt. eodem.ti.§ sciendum. non enim indulgentia ſua ſibi nocere debet: vt ff.ad Sylla.l.iij.§.de his qui.

l *Instituere.* vt & ſupra eodem.l.j.in fin.& l.his ſolis,& de inoffi. testa. l. omnimodo. & ff.ad Sylla.l.j.§.fina.& ſupra de rest.mil. l.quæ à patre. & sic sunt argumenta quòd fendū non est auferendum filio propter felomā patris : sed quasi tac turnitate remiſſa felonia patri videtur. ADDITO. Hanc.l.limita non procedere in donatione remuneratoria : hoc est antidotali, quæ nō reuocatur ex superueniē tia liberorum , ſi non excedat legitimū modum remunerationis: vt dicit Angel hic.idem tenet Ludo.in consilio ſuo.xxvj.incipiente,pro decisione eorum de quibus dubitabatur. Et de plenio re intellectu iſtius.l. vide pulchre per Bar.l.Titia Seio.in §. imperator autem.ff.de lega.ij.in versicul.quæro vtrum.l.ſi vnquam, &c,vſque ad finem.

Donatio ſi fit inops, et donatarius cum alere tenetur.

Donatio ſi fit inops, et donatarius cum alere tenetur.

m *Quicquid.* immo videtur bonorum subſidium tantum: vt ſupra de inoffi. dona. l.ſi totas.quę est contra. Solu.hic ſpeciale est, cum libertis est donatum: secus ſi cuilibet alij. Vel verius ibi quando alijs filiis donauerat,quibus non totū debet auferri: hic cum extraneo. Nam idem dicā ſi cuilibet extraneo donauerit : cum non est verisimile alienas succeſſiones ſuis anteponere : vt supra de fideicommiſ. l.cum acutiſſimi. ADDITIO. Hanc.l.limita non procedere in donatione remuneratoria : hoc est antidotali, quæ nō reuocatur ex superueniē tia liberorum , ſi non excedat legitimū modum remunerationis: vt dicit Angel hic.idem tenet Ludo.in consilio ſuo.xxvj.incipiente,pro decisione eorum de quibus dubitabatur. Et de plenio re intellectu iſtius.l. vide pulchre per Bar.l.Titia Seio.in §. imperator autem.ff.de lega.ij.in versicul.quæro vtrum.l.ſi vnquam, &c,vſque ad finem.

Donatio propter superuenientes liberos reuocatur.

Donatio propter superuenientes liberos reuocatur.

Donatio ſi fit inops, et donatarius cum alere tenetur.

Donatio ſi fit inops, et donatarius cum alere tenetur.

*Donatio ſi fit inops, et donatarius cum alere tenet

a *Quondam.* No. quòd dicit, quondam.
b *Quandoque.* id est quandocunque.

Falcidia detrahitur de donatione causa mortis.

INtestata mortua quõdam[a] nuru tua, neptis tua, quæ ex ea filioque tuo quæsita est, quandoque[b] potest ad eius venire successionem: nec tamen ea post mortem filij tui, ex quo quæsierat filiam, alij nuptui se collocando, dotem dans prohibeatur quam velit conditionem eidẽ doti dicere. * ¶ Sed si mortis causa donationẽ in fratrẽ suũ cõferẽs, in casum mortis suæ eã dorẽ eundẽ fratrẽ suũ stipulari passa est: cũ D. Seueri cõstitutione etiã in mortis causa donationibus, si de cętero patrimonio quantũ Falcidia iubet, heres non habet, prouisum sit: [c]is qui [d]nurui tuæ heres extiterit, eius constitutionis beneficium non prohibetur postulare. PP. X. Kalen. Febr. Gordiano A. & Auiola Coss.

** adiicere.*

Pro morte non solùm sua, sed alterius (puta fratris) potest quis causa mortis donare. h. d. Bald. Vel sic: Etiam ex causa alienæ mortis potest donari: nec solus donator potest revocare. h. d. Saly.

III. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. & CC. Hæredi.

Donatio potest fieri pro sua & aliena morte.

NEc fratris sui mortis causa recte factam donationem sorori [e] rescindere licet. S. III. kal. Ianua. Sirmij. AA. Coss.

Donatio causa mortis æquiparatur legatis & non requirit insinuationem: tamẽ requiruntur quinque testes: saluo quòd inter liberos sufficiunt duo testes, sicut in vltimis voluntatibus. hoc dicit Baldus. Vel sic: Donatio causa mortis potest fieri sine insinuatione cuiuscunque sit summæ: dum tamen fiat in præsentia quinque testium: vt non sit dissimilis vltimæ voluntati. hoc dicit Salyc.

Filius fa. si donat causa mortis cõsentiente patre, an vtriusque mors exigatur?

IIII. Imp. IVSTINIA. A. Iuliano. Præfecto Prætorio.

CVm de mortis causa donatione dubitabatur, & alij quidem inter vltimas voluntates eam posuerunt, & legatis aggregandam esse censuerunt: alij autem inter donationes quæ inter viuos consistunt, ea posuerunt: dubietate eorũ explosa, sancimus omnes mortis causa donationes, siue iuxta mortem facientis fuerint celebratæ, siue à lõgiore cogitatione mortis subsecutæ sunt, actis minimè indigere: [f]neque expectare publicarũ personarũ præsentiã, & ea, quæ super huiusmodi monumentis solẽt adhiberi: sed ita [res] procedat, vt si quinq; testibus [g] præsentibus, vel in scriptis, vel sine literarũ

Donatio dubia, an præsumatur causa mortis. vel inter viuos.

a Concor. c. licet vniuersis. in fi. cum glo. su per verb. quædã. extra de testi.

A §. j. nam differt in quibusdã. Primo, quia pro donatione causa mortis non datur interdictum quorũ legatorum, sed pro legato sic: vt. ff. quorũ leg. l. j. §. j. & §. si quis ex mortis. licet litera Py. ibi dicat contra. Itẽ in alijs: vt no. inst. eo. §. j.

DE INFIRMANDIS pœnis, &c.

Pro eodem punitur cœlebs & orbus, id est qui vxorẽ nõ habet nec vult, tamen fed vult caste viuere, vel etiam qui filios non habebat: cui olim non poterat causa mortis donari. Et ideo hic ponitur iste titulus post præcedentem.

Cœlebs quis dicatur.

QVi iure.] CASVS. Olim ei q cœlibẽ, id est cœlestẽ vitã ducebat & castã. nec vxorem ducere volebat, dari non poterat. hodie dicit imperator secus esse: quia in tales potest fieri donatio, ac si essent mariti: nec refert an fuerit talis masculus, vel fœmina.

i *Liberentur.* subaudi, ab imminentibus, &c.
k *Mereatur.* nam alia causa esse potest, vt quia non est capax.
l *Orbus.* id est orbatus vxore, vel filijs. Ac. m *Omnibus.* scilicet fœminis & viris.

† leges Papias & Poppeæ telligit, quæ magnas cœlibatus pœnas inuexerant. Cõm. † extat in fr. Vlpia. de cœlibe orbo & solitario pœna. Cont.

INter.] CASVS. Olim erat statutum per l. Papiam vt decima pars eorum quę relinquebantur vxori à viro, vel cõuerso, applicaretur fisco si nõ essent liberi ex eo matrimonio: Hodie non habet locum illa lex, sed solidum capiat aut vir, aut vxor, nisi alia lex prohibeat.

n *Inter virum.* statuit lex Papia vt decima eius quod relinquebatur à viro vxori, & ecõtra, daretur fisco, si non esset liberi ex eo matrimonio: quod hic corrigitur.

o *Lex alia.* puta Falcidia: vel alias nõ sit capax.

p *Amer.* passiuũ est.

† † substandi, omnibus generaliter concesso. Ius liberorum est congruum fine liberis in vicem præmium loco pignorum hereditatis alterna constitutio. sic verè definit Isidorus probatur que id ex Vlpia. frag. tit. de solidi capacitat. Contius.

DE IVRE LIBERORVM.

Olim quando pater emancipabat filium impetrabat à principe ius liberorum. hodie non est necesse: quia remanet ei salvũ. Bal.

a *Ius liberorum.* scilicet vt eos habeat in potestate. vel melius vt eis emancipatis succedat: quoniam hoc iam eis conceſſum est. Primum est instit. de pa. po. §. ius autem. Secundum, institu. de leg. ag. suc. §. fin. & facit infra de thesau. l. j. li. x. & in authẽti. vt liberti de cętero. §. sanctimus. col. vj. & ff. ad mu. l. j. & supra. arb. tut. l. cum interdictæ. Accursius.

Vel sic: Non est precibus impetrandũ, quod à iure communi reperitur concessum. Saly.

ILlam.] CASVS. Olim non poterat mater succedere filio, nisi tres liberos peperisset si esset ingenua: vel quatuor, si esset libertina: quod hodie nõ habet locum.

b *Iniuriam.* concordat insti. ad Tertullianum. §. sed nos constitutionem. Accursius.

DE HIS QVI accusare non possunt.

Mater succedit filio per Tertullianum. Baldus. Vel sic: Mater filio succedit, licet quatuor non peperit. Salycetus.

II. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

ILlam iniuriam[b] quæ contra matrem defuncti vel defunctæ præteritis fiebat tẽporibus, pro iustitiæ ratione amputamus, & legitima iura quæ ex Tertulliano * se natus cõsulto ei præstantur, omni modo eã habere sancimus: licet tres liberos ingenua, vel libertina quatuor minime peperit. Dat. Kal. Iun. Constan. ipso. A. II. Cos.

Codicis domini IVSTINIANI sacratissimi principis ex repetita prælectione Liber nonus.

TITVLVS I.

DE HIS QVI ACCVSARE non possunt.

Quando duo crimina intenditur, quorum vnum est præiudiciale ad aliud: semper

graviori proceditur. Bartho. Vel sic: Super maiori causa prius est procedendum, quam super minori: & sententia absolutoria lata in maiori, non præiudicat in minori, secus in condemnatoria. h. d. Vel sic: Si accusatio secunda est maior quàm prima, & præiudicialis: prius debet procediti in secunda, & prius definiri secunda quàm prima. & absolutoria lata super secunda, poterit procedi in prima: licet in condẽnatoria lata in secunda est eo ipso impositum super prima silentium. Bald.

† Concor. 3. q. 11. cap. prius.

PRius c † est vt criminibus q tibi vt gratio ra[d] ab aduersario tuo obiiciũtur, *cædis atq; vulnerũ, respõdeas: e & tũc ex euẽtu[f] causę iudex estimabit an tibi permittẽdũ sit eũdẽ accusare, tãetsiq prior inscriptionẽ[g] deposuisti. PP. V. Id. Mart. Tertullo & Clemente Coss.

** Vide Cœlium lib. 8. epi. Ciceronis, & Asconium in Verrem. Contius. † sic in omnibus mendosum. quos inspicere potui. Iacobus Cuiacius amicus mens legendum putat pupilli nomine. Cõtius.*

Tutor & curator potest de falso proprio nomine non alieno accusare. nec punitur non probando, nisi de calumnia euidenti. h. d. sed adde dum glos. Bal. Vel sic: Tutor sine mei curatione præsumpsit, potest institui tẽtra pupillum producta de falso accusare: sed proprio nomine debet se inscribere. Salyc.

II. Idem AA. Ingenuo.

SIcautiones[i] quibus Secundinus[k] solutã Eugenio[l] pecuniã probare se dicit, tutores vel curatores tui suspectas vt falsas habẽt: proprio † nomine (cũ nõ liceat alieno [m]) non prohibendo accusando. Item huic, l. contra. ff. de iudi. l. qui prior. Solu. hic fallit illa regula.

g *Tametsi.* id est quamuis, & potes hic dicere, quod dicitur. ff. de pub. iudi. l. is qui reus.

h *Inscriptionem.* minoris criminis: quæ qualiter fiat, dices infra tit. j. l. fin.

† Tutores aut possint accusare nomine pupilli.

SIcautiones.] CASVS. Secundinus tenebatur Titio in. x. & decesserit Titius, filio suo hærede instituto, cui dedit tutorẽ.

Secundinus cõuentus potulit instrumentũ, quo continebatur eum soluisse: an tutor nomine suo instrumentum arguere posset de falso, quæritur? Et dicitur quòd sic de falso, quia si succumbat, non erit infamis: nisi euidens calumnia apparuerit.

i *Sicautiones.* id est apochas de soluto.
k *Secundinus* debitor.
l *Eugenio.* patri vestro.
m *Alieno.* Not. sic infra tit. j. l. tunc conuenit. & ff. de pub. iud. l. pe. §. ad crimen. & infra de calum. l. nostris. Sed videtur quòd etiam nomine pupilli possent: vt ff. de his quibus vt indig. l. tutorẽ. in prin. quæ est cõtra. Solu. ibi nomine pupilli, id est pro ipso pupillo, & eodem modo respõdeo supra de his qui. vt indig. l. Polla. quæ est similiter contra. Vel in. l. Polla. de falso ciuiliter agebat, quod fieri potest: vt infra de fal. l. pe. & fin. & §. de transac. l. si ex falsis. Dices ergo, accuso te, quia fecisti, vel vsus fuisti falso: nõ quia dicit, pupill' meus. Sed an ipse pupillus potest? Respõ. nõ. etiã cũ cõsensu tutoris: vt. ff. de accu. l. qui accusare. nisi in casu: vt. ff. de accusa. l. j. §. j. Vel ibi facit tutor, & satis dicitur minor accusare: sed aliud in causa ciuili: vt ff. de administ. tut, l. j. §. sufficit. *ADDITIO.* Tu dicas quod tutor

tor potest accusare tutorio nomine: vt est casus.in.l.Polla.&. A l.tutorem.ſ.allega. p glo.non ob hæc.l.quia verū est q̄ inſcribit ſe nomine ſuo,tamē nomine pupilli accuſat.ſimile,q̄ vnus accuſat,&alius ſe inſcribit,habes in l.vl.infra de iniuriis. iſtam opinionē renet Richar. Malā. vt dicit Bar.in.l.ij.§. pupillus.ff. de accu. quod ipſe Bar. vt ibi dicit, verum putat de iure. Cautela tamen eſt, vt dicit idem Bart.hic,&in d.§. pupillus, quòd quādo tutor accuſat aliquē, dicat in accuſatione, talis tutor. nec adiiciat tutorio nomine. nam tunc intelligitur eo modo quo poteſt: vt l. poſt mortem.§.j.ff.quando ex fac.tut.

a *Sententia*,ſcilicet calumniæ.

b *Niſi. expoſitiue*, non exceptiue. ſic &. ff. de procura.l. quæ omnia. in fin. &.l. niſi.& infra eo.l.non ignorat.

†*Concor. cum hac l. c. veniens. extra de accuſa.*

c *Apparebit.* regulariter ſecundum nos, qui nō probat, dicitur calumniari:vt.ſ.de aduo. diuer. iudic.l.j. ſed fallit in caſibus, quorum vnus eſt hic,& alius infra de calum.l. mater. vbi plene dices omnes. & facit.ſ.de admi.tu.l. non eſt.

QVi.] CASVS. Ille qui vult accuſare, duo facere debet.ſ.inſcribere,& fideiuſſorem dare de accuſatione proſequēda. Si vero accuſatus compareat, & accuſator nō compareat: punitur arbitrio iudicis, & condemnabitur ipſe accuſator in expenſis. Viuianus.

d *Qui crimen publicum.* idē ſi priuatū, ſi criminaliter agat.ſecus ſi ciuiliter:vt.ff.de fur.l.ſi. & de pri.deli.l.ſi.

Accuſator an teneatur ſe ſemper inſcribere ad pœnam talionis,

e *Pagina.* Inſcribit enim & ꝓfitetur accuſator ſe ſubiturū eādē pœnā ſi nō probauerit, quā ſubiret reus ſi probaret:vt hic. &.j.ti.ij.l.ij.§.ex lōginquo.&.ſ.de fid.inſtr.l.ij.& l.ſi. & j.de calū.nō prius.&.ff.de accu.l.libellorū. Vel poteſt intelligi etiā ſi non dicatur.arg.j.ti.j.l.ſi.hoc tamen fallit in quibuſdā caſibus:vt.j.tit.j.l.ea quidē.&.j.de adul.l.quāuis.ij.&.ſ.de Iudæ. D l.ne quis.& de apo.l.apoſtatarū,&.j.de abigeis.l.j.&.j.de calū.l.j.&.ff. de accu.leuia.xv.q.iij.c.de crimine. &.iiij.q.iiij.c. aliquādo. Itē fallit quādo opponitur in modū exceptionis crimē:vt.ff.ad.l.Iuliā de adul.l.j.§,ſi publico.& extra de acc.ſup his,&ij.q.j.de manifeſta.&.ſ. de trāſac.ſi ex falſis. Itē fallit in caſibus vbi quis ſine accuſatore punitur:vt.ſ.de ꝓba.iubemus. & de teſt.nullū.&.ff.de ſuſpec.tu.l.tutor.§.ꝓterea.&.ff.ad.l. Iuliā de adul.l.j.§,ſi publico. vel ibi in modū exceptionis opponitur:vt dixi de lenocinio.idē in crimine falſi,ſecundū B.vbi nō inſcribitur:quoniā & ſine accuſatione proceditur ſecūdum eū:vt infra ad.l.Cor.de fal.l.vbi. Alij, vt 1o.non admittūt niſi caſum illum de abigeis,& in illa.l.vbi accuſatio fuit inſtituta.

Punitio quandoque ſine accuſatore infertur.

f *Et fideiuſſor.* habita tamen differentia perſonarum : vt.ff.de cuſt.re.l.j. &.j.tit.j.l. fi. ſic & in ciuili ſatiſdatur per actorem: vt & ſ.de epiſ.& cleri. authenti.generaliter.Accurſius.

g *Edicto admonendi.* per interualla,xxx.dierum, ſicut in ciuili: vt ſupra de iudi.l.properandum.§.ſed ſi quidem.ſecūdum 1o. vt & ſupra quomodo & quando iudex,authen.qui ſemel.non vt quidā dicūt, de tribus diebus ſingulis diebus ter : vt &.ff.de pu.iud.l.inter accuſatorem.quia ibi ſic de facto fuit, vt maior iniquitas appareret abſentis.

h *Extra ordinem.* etiam vltra pœnam Turpiliani quandoque: vt.ff.de pœnis.l.abſentē.§.pe.in fi. Sic punitur ſi tempore à iudice dato non venerit, ſi vero tempore legali,id eſt biennio nō venerit,nec accuſationē perfecerit,imponitur ei alia pœna: vt infra vt intra certum tempus quæſtio cri.l.j. quæ eſt cōtra. Vel dic vt ibi & ad hoc infra titu.j.l.ſi. accuſatoribus.

i *Sumptus.* ſic eſt in ciuili:vt. ſ.de fruct.& lit. expen.l.non ignorat.& ff.de iudi.l.eum quem. in principio.

VXor.] CASVS. Mulier vult accuſare interfectorē cōſobrini ſui : an ſit admittēda, quæritur? Et dicitur quòd ſic.

k *Conſobrini.* & ita ſuorum vindicat iniuriam, alàs non audiretur:vt infra eo.l.proxi.&.l.non ignorat. & ff. de accu. l.j.&.l.hi. Et dic, vindicat accuſando lege Cornelia de ſicarijs.

Accuſationem deſerens ſine abolitione, in incidit in Turpilianum.

Senatuſconſulto.] CASVS.Mulier.l.Cor. de ſic. aliquē accuſare non poteſt, niſi ſuā vel ſuorum iniuriam proſequatur. Si ergo filius tuus tutorem habeat, & contra pupillum actū fuerit, & obtentum per inſtrumentum falſum : non ipſa, ſed tutor nomine ſuo proprio accuſare poterit inſtrumentū de falſo.Viuianus.

l *Senatuſconſulto.* Liboniano.

m *Cornelię.*de falſis,vt ſubiicit Accurſius.

n *Ad eam.* immo & ſi ad ſuos:vt.ff.de accu.l. j.&.ij. &.ff.ad Turpil. l,j.§.accuſationē, quæ ſunt contra. Solu. & ſui includuntur cum dicit ſuam eſſe cauſam. arg.ff.de li.cau.l.j.&.ij. & iij.&.iiij.& quādo ap.ſit.l. ſi procuratorio.§. ſed ſi alius. debuit ergo hic admitti,ſed quia tutores habent,illi præferuntur.arg.ff de acc.l. ſi plures.ſi vero non eſſent, vel eſſent negligētes,admittitur:vel de ſuſpecto eos accuſat. & facit infra de fal.l.etſi ad te,

o *Filij tui.* ô mater.

Turpilliani pœna quælis

ACcuſationē.] CASVS. Si aliquem accuſare incepiſti,& poſtea te velle deſiſtere fueris proteſtatus: quo minus accuſationem repetas,tibi præiudicaſti: quia amplius accuſare non poteris.

p *Non debes.* vt &.ff.ad Turpil.l. qui deſtitit. &.ff.ad.l.Iuliam de adul.l.ſi maritus.§.ſi negauerit.& de ac.l.hi tamē.in fine,& infra de adult. l. abolitionem. & ſupra de pac. l. poſtquam. & ſupra de tranſac.l.tranſigere. Sed contra. ff. de ſepul.vio. l.iij. §.ſi is.ſed ibi non deſtitit,ſcilicet in totum:vt hic,&.ff. de iud. l.deſtitiſſe. Sed dixit ſe nolle agere tunc. Vel ibi non erat cauſa inchoata, hic ſic. Item nota quod hic deſiſtēs ſi ſine abolitione deſtitit, incidit in Turpilianum : vt infra ad Turpil.l.j, cuius pœna eſt quinque librarum auri, & infamia : vt.ff. de prætuari.l.iij.§.fin.& infra ad Turpil.l.ij. Item intellige hanc. l.ſi crimen erat tale,ſuper quo poterat tranſigi,vel pacifici.aliàs idem ipſe auditur ſecundum 1o. vt not. ff. de pact. l.iuriſgentium.§.ſi paciſcar.

Stea.] CASVS.Si mulier aliquem accuſare voluerit,vel accuſauerit, & morā fecerit,nec ad cauſam venerit:iudex certum tempus ei dabit : intra quod ſi non venerit ,præſumitur deſtitiſſe & receſſiſſe a lite.

q *Præſtet.* talia:vt diximus ſupra eod.l.qui crimen.licet enim biennio

Cauſe criminales & ciuiles quanto tē pore durare debeant.

Concor.c. licet. cum gloſſ. ſuper verb.menſium. extra de proba.

biennio limitentur iſtę cauſæ:vt infra vt intra cer.temp.l.ſi.ta- A men & prius poteſt iudex feſtinare: vt hic,ſicut & in ciuilibus ante triennīū. Et eſt hæc.l.ar.vt poſſit iudex ad teſtes & ad alia facīēda tempus ſtatuere,& vltra non audiatur aliquis:vt.ſ.de remiſ.pigno.ſi eo. & ff.de re mili.l.iij.§.ſi ad diē. & de iure fiſ. ſeq. & infra de gen. aboliſ.l.j.&.ff. de re iudi l.contumacia. & ſupra de ige.ma.l.diffamari. &.ff.de opti.leg.l.mācipiorum.

a *Agere.* id eſt accuſare interfectores.

b *Renunciaſſe.* incidit ergo in Turpilianum, ſicut ſi expreſſe renunciaſſet:vt infra ad Turpil.ſi. fœmina.Sed cōtra.ff. ad Turpil. l.j.§. accuſationem. in fin.§. Solu. refert an teneat accuſatio. vt quia proſequitur ſuam vel ſuorum iniuriam , & tunc deſiſtens ſine abolitione incidit : vt hic,&.d. l.ſi fœmina. An non,& tunc non incidit : vt in l.contraria . Cui ſolutioni obſtat,ff.ad Turpil.l.mulier. vbi tenuit accuſa. quia ſuam iniuriam proſequebatur,& tamen non incidit.Sed tu dic quòd ibi impetrauit abolitionem, vel tantum denunciauit,nō inſcripſit . Vel ſecundò ſolue ſecundum 1o. an deſiſtat pacto, & tunc incidit.aliàs non.& facit ad l. ſupra de pact. l. poſtquam . & infra de cen,& cenſito. li.xj. l.iij.

Non.] CASVS. An miles in publico iudicio ſi aliquē accuſare velit, ſit admittendus,quæritur? Et dicitur quòd ſic, ſi ſuam vel ſuorum iniuriam proſequatur: vnde ſi interfectorem cōſobrini ſui accuſare velit,bene poterit.

e *Inſtar.* quia ordo ſine ſolennitas in vſu eſſe deſiit, pœna durante:vt.ff. de publi.iudi.l. ordo. & facit.ff.de accu.l.hi. Accurſius.

d *Defendere.* id eſt accuſare interfectores,

Non.] CASVS.Mulier ſi quem accuſare velit,quia dicat cum filium ſuum interfeciſſe:an ſit admittenda,quæritur? Et dicitur quòd ſic,ſi appareat quòd ſit mater.

e *Niſi.* expoſitiuum eſt illius dictionis , temere . Vel dic quod excipit ab eo quod dixerat non admittendam,non ab eo quod dixit temere.ſic & ſupra eo.l.ij.

f *Probauerit.* vel aliud ſimile,per quod ſit audienda:vt quia ſit ſoror,vel conſobrina:vt ſupra.e.l.vxor.Item hoc verū,quando non erat in poſſeſſione maternitatis:quia tūc pro probato haberur,ad inſtar ſerui & domini:vt ff. de proba.l.ſi filius.

Si crimen.] CASVS.Si miles ſuam vel ſuorum iniuriā proſequendo aliquem accuſare voluerit,ad pœnam talionis ſe obligare debet ad hoc vt audiatur.

g *Adſtringe.* licet ſit miles:vt ex ſuperſcriptione legis apparet: hoc tamen quibuſdam remittitur:vt diximus.ſ.e.l. qui crimen.

Data.] CASVS. Si domum meā combuſſiſti,an.l.Corne. de ſica. accuſare te poſſim, quæritur? Et dicitur quòd ſic.

h *Poteſtis.* ſi dolo fuit fact : vt.ff.ad.l. Cor.de ſic.l.i.in prin.& Codex.

Cauſæ criminales & ciuiles quanto tē pore durare debeant.

Accuſationem deſerens ſine abolitione, in incidit in Turpilianum.

Turpilliani pœna quælis

Concor.c. licet . cum gloſſ. ſuper verb.menſium. extra de proba.

Accuſator an teneatur ſe ſemper inſcribere ad pœnam talionis,

Punitio quandoque ſine accuſatore infertur.

variæ imponūtur pœnę pro incēdijs:vt.ff.de incē.l.qui ędes.& l.ſi.§.fi.&.ff.de pœnis.l.capitaliū.§.nonnūquā.&.§.ſeq. Ac. *Incendiarij varijs pœnis afficiſtur.*

DE crimine.] CASVS.Ad accuſationē nō admittitur mulier,niſi ſuam vel ſuorū iniuriā proſequatur: & hoc examinabit præſes.ſine autē inſcriptione accuſabit in omnibus illis caſibus quibus antiquo iure fuerat ſibi permiſſum . vel ſic: Vbicunque mulier accuſat ſine inſcriptione, accuſat in illis caſibus in quibus ei ſpecialiter accuſare permittitur. iſtæ expoſitiones faciunt ad illam literam, ſecundum antiqui,&c. & lege finē, cum prin. vſque ad verbum,ſecūdum antiqui iuris ſtatuta. & ſubaudi,nō exacta inſcriptione, tantū in illis caſibus ſupple de quibus eſt eis ſpecialiter conceſſum, ſcilicet accuſare ſine inſcriptione. hoc eſt in vnico caſu , ſcilicet in crimine abigeatus.

i *Iudiciorum.* id eſt puniendum per aliquod publicum iudiciū, quæ multa ſunt:vt.ff. de publi.iudi.l.j.

k *Non permittitur.* vt & infra de adul.l.j.nec populari actione agere:vt.ff. de popula.act. l.mulieri.

l *Perſequatur.* & niſi lege Iulia de annona: vt.ff.ad.l.Iuliam de an no:l.ſi.in fin. & in crimine læſæ maieſtatis: vt Fuluia mulier coniurationē Catilinæ detexit:vt ff.ad.l.Iul.ma ieſtatis.l in quæſtionibus. & in ſuſpecto tutore: vt inſtit.de ſuſpe. tuto.§.conſequens.

m *Antiqui.* duobus modis expone.Primo quia ibi tantum accuſat ſine inſcriptione muler, vbi iure antiquo expreſſe dicitur quòd accuſatio fieri poſſet ſine inſcriptione.quos caſus no.ſupra.e.l.qui cri

Mulier, Catilinæ coniurationem detexit.

Mulier an ſine inſcriptione accuſet in caſibus quibus ei accuſare permittitur.

†*Materiam incendij late Hipp.in.l.i.ad l.Cor de ſic.Bald. in. l. 3. §. cognoſcit ff. de offic. præfecti vig.Alb. conſi.50 .in 3.vol.1.*

men.Secundo in his caſibus ſolis vbi mulieri permittitur accuſare,& ſic vbicūque mulier accuſat,ſine inſcriptione accuſabit, aliud in milite:vt ſupra eo.l.ſi crimē. Vel dic tertiò quòd accuſat mulier ſine inſcriptione in illis caſibus vbi ſpecialiter ei accuſare permittitur:vt in lege Cor.teſtamētaria:vt.ff.de accu.l. ij.& lege Iulia maieſtatis:vt d.l.in quæſtionibus.non vbi generaliter ei permittitur:vt cum ſuam vel ſuorum iniuriam proſequitur:vt in prin.huius.l. Alij dixerūt quòd quidam caſus erāt in iure veteri, quos nō habemus,quibus ſpecialiter mulier poterat ſine inſcriptione accuſare.prima placet , & ſecundū eam expone literam.Dic ergo ſecundū antiqui iuris ſtatuta, & non exacta inſcriptione:tantū in illis caſibus ſubaudi.in quibus ſpecialiter eſt eis. ſcilicet mulieribus & etiam maribus cōceſſum, ſcilicet accuſare ſine inſcriptione:vt no. ſupra eo.l.qui crimen.

n *Non prohibeatur.* vt quia proſequitur ſuam vel ſuorum iniuriam:vel ſit ei ſpecialiter cōceſſum.& ſecundò quæritur an ſit de illis caſibus,qui inſtituuntur ſine inſcriptione.

Imagnum.] CASVS.Frater fratrem de crimine capitali volens accuſare,non audietur,ſed in exilium relegabitur.

o *Et capitale.* ſecus ſi leue:vt.j.eo.l.ſi ſororē.& dic capitale,cuius pœna eſt mors vel exiliū: vt.ff. de pub.iudi.l.ij. Item

excipe nisi vitæ suæ fuerit insidiatus: nam tunc mater contra filium auditur: vt infra. l. proxi. & pater contra filium: vt. ff. ad l. Cor. de sic. l. ij. multo magis frater contra fratrem.

PRopter.] CASVS. An mulier filiũ suum vitæ suæ insidiantẽ accusare possit, quæritur? Et dicitur q̃ sic: nisi à tali intẽtione eum materna pietas reuocauerit.

Da. XIII. Kalendas. Mart.

a *Contendis*, ô mater: vt patet ex superscriptione legis.

b *Intentionem*. not. sic & supra de pat. pot. l. iij. in fin. & infra de abo. l. ij. in prin.

CRiminis.] CASVS. Infamis accusare nõ potest. si ergo integræ famæ fuerit, & quẽ accusare voluerit quis: cũ periculo calumniæ poterit.

Calumnia premitur eo ipso q̃d qui non probat quod intendit.

c *Calumniæ*. quæ præsumitur eo ipso q̃ non probat quod intendit: vt dixi supra. e. l. ij. non q̃d de calũnia semper debeat condemnari: sed potest, nisi aliqua iusta causa impulerit eum ad accusandum: vt infra de calum. l. qui non probasse. & ff. ad Turpil. l. j. §. ij.

d *Existimatio*. i. fama: vt. ff. de va. cog. l. cognitionũ. §. existimatio. Infamis ergo non accusat: vt hic, & ff. de accu. l. qui accusare. nisi prosequatur suã injuriam, vel suorum: vt ff. de accu. l. hi tamen, & nisi in crimine læsæ maiestatis: vt. ff. ad. l. Iul. Maie. l. famosi.

Maij. Infamis an possit accusare.

CVm.] CASVS. Accusãs duos, ad accusationẽ tertij nõ est admittẽdus, nisi suam & suorum, &c.

e *Cum rationibus iuris*. nam ius vetus hoc vult propter turpem quæstum vitãdum: vt. ff. de accu. l. qui accusare.

f *Tuum*. id est tui postulantis, &c.

*Accusationes duas an possit quis instituere. *Kalend. †Concor. 3. q. 11. §. si quis ex familiaribus.*

g *Tertiam*. sed videtur q̃d nec duos: vt ff. de accus. l. hos accusare. §. lege, quæ est contra. Solu. non est contra: sed ibi prohiber duos, quare per consequens tres. Hoc non placet. Sed dic, duos non potest eodem libello, vt ibi: sed diuersis sic: vt hic, & d. l. hos accusare. tres autem non potest etiam diuersis libellis. hoc placet. Alij dicũt, coram eodem nõ potest duos, sed coram diuersis sic: quia vnus iudex non posset vtrique plene insistere. alii q̃d vna inscriptione nõ potest, sed diuersis potest duos, sed nõ tres. Item contra ad idẽ. j. ti. j. l. qui de crimine. Solu. ibi duo prohibẽtur accusare vnũ: hic econtra vnus potest duos. & ibi plene distingues. item ad idẽ cõtra. j. de adulter. l. reos. & ff. de adul. nihil. §. cũ alterum. & l. vim passam. §. duos, quibus dicitur etiã duos adulteros, marẽ scilicet & fœminam, non posse simul accusari, audiendus non est, sed etiam exilij pœna plectẽdus est. Dat. X. kalend. Febru. *CC. Coss.

Mater potest accusare filium sibi insidiantem. Bald. Vel sic: Mater ab accusatione insistituta potest desistere sine pœna, Salycetus.

XIIII. Iidem. AA. & CC. Aeliæ.

PRopter insidias quas tuæ vitæ paratas cõtendis, a accusationẽ apud præsidem prouinciæ contra filium tuum (si pietas & ratio naturalis animi tui non reuocat intentionem) b constituere potes. S. XVI. kal. Mart. CC. Coss.

Ille qui est integræ famæ, admittitur ad accusandum: tamen si calumniatur, debet puniri. Bald. Vel sic: Infamis ab accusando repellitur: & qui calumniatur, punitur. Salycetus.

XV. Iidem. AA. & CC. Lupioni.

CRiminis accusationẽ instituere cum periculo calumniæ c (si tibi existimatio d integra est) minime prohiberis. S. III. kalen. Mar. * CC. Coss.

Qui duas accusationes contra diuersos instituit, ipsis pendentibus tertiam accusationem instituere non potest: nisi suam vel suorum iniuriam prosequatur. Bald.

XVI. Iidem. AA. & CC. Callutico.

CVm rationibus iuris e cõgruit desiderium tuum, f postulãtis accusationem tertiam g ei qui duos reos delatos h habet, non permitti contra legis præscripta, nisi suas suorumque iniurias quis persequatur. S. XII. kalen. Decemb. Nicomediæ. CC. Coss.

Alimentatus à tenera ætate, alimentatorem suum non accusat: ciuiliter tamen agere potest. Baldus.

XVII. Pars sententiæ eorũdem AA. & CC. Dat. v. Id. *Ianua. Diocletiano & Maximiano. AA. Coss.

INiquum † & longe à seculi nostri beatudine esse credimus, vt Thaumasius accusandi eius habeat facultatẽ, in cuius domo eũ (licet ingenuũ) à prima ætate tamẽ fuisse consedens non ignorauit. i Quare ex nomine Thaumasij mentio super conflictu criminis cum Symmacho k conquiescat. Si quam sanè ciuilem petitionem idem Thaumasius sibi cõpetere confidit: iudicio præsidali poterit experiri l.

Temerariè commissa, congruæ vltione plectantur. Baldus. Vel sic: Frater fratrem seu sororem potest de leui crimine accusare. Bartholus & Salycetus.

XVIII. Iidem AA. & CC. Iuliano.

SI sororem tuã leuiorum m commissorum ream facis, accusationem non prohiberis exercere in iudicio præsidali: quòn remerariè commissa, congrua vltione plectantur. Data. III. kalend. Mar. Diocletiano. IX. & Maximian. VIII. AA. Coss.

Pendente accusatione non potest accusatus reaccusare de pari vel minori crimine, nisi suam vel suorum iniuriam persequatur. libellum tamen porrigere potest, et inscribere se, sed nõ prosequi. Bald. Vel sic. Accusatus non potest suum reaccusare accusatorẽ de pari crimine vel minori priusquam sit absolutus: nisi suam prosequatur iniuriam. Poterit tamẽ accusationem proponere, non vt super ea procedatur, sed vt superfedeatur donec causa prima finiatur. Bartholus.

XIX. Impp. VALENTINIA. VALENS & GRATIANVS AAA. Laodicio præfecto Sardiniæ. *

NEgãda † est accusatis, qui non suas suorúmq; o iniurias exequũtur, licẽtia criminandi in pari vel minoriꝑ crimine, priusquam se crimine quo premũtur, exuerint, secũdum scita veterum iuris cõditorum: ita tamen, vt & ipsi inscriptiones cõtra eos etiã pendẽte accusatione deponere possint. Dat. Prid. Id. Auguſt. Carnunti, Gratiano. A. III. & Equitio. V. C. Coss.

Excepto maiestatis crimine, familiares & serui non possunt dominos accusare: aliàs puniuntur. Salycetus.

XX. Impp. ARCADIVS & HONORIVS. AA. Eutychiano præfecto prætorio.

TANDA: vt in decret. iij. q. fin. c. j. & fin.

p *Vel minori*. in maiori sic: vt. §. eo. l. j. nec est cõtra, huic. l. j. de calumnia. l. j. vbi etiam de pari permittit: quia ibi nõ in modũ accusationis: sed ex officio. sic &. ff. de bonis ll. l. qui cũ maior. §. si libertus. Irẽ nec est cõtra. ff. de adul. l. j. §. si publice. vbi de pari, vel etiã minori video permitti accusare: quia nõ in modũ accusatio, sed exceptionis obiicebatur crimen lenocinij: vt. j. de adul. l. ita pudor. Post sententiã autẽ latã distinguitur, an sit absolutoria, sed speciale in adulterio. secus est in incestu: vt in ea. l. vim passam. §. incesti. & l. qui pupillam. §. in libero. Itẽ ad idẽ q̃ prohibet de tribus, est cõtra. j. si reus vel accusator mor. l. j. Sol. vt ibi. & eodẽ modo est cõtra. ff. ad leg. Iuliã de adult. l. inter. §. si. vbi permittitur ei q̃ duos reos habet delatos, tertiũ iure mariti de adulterio accusare. Solu. ibi perseq̃batur suam vel suorum iniuriam, quo d etiam hæc lex permittit in si. ibi, nisi suas, &c.

** Ex cod. Th. li. 9. ti. 1. l. 12.*

† Hæc. li. canonizata 3. q. 11. ca. Gandaz.

h *Delatos*. id est accusatos. Accursius.

Terminos effodiens, quæ pœna puniatur.

Temporis distinctio scripturam concordat. eamus ru. extra de sc. fi. glo. in l. quod anti. quos. C. de fur.

INiquum. CASVS. Symmachus Thaumasiũ recepit in domum suam, & cũ abijt Thaumasius, vult Symmachum accusare. nũquid poterit, quæritur. Et dicitur quòd non. ciuiliter tamen aduersus eum consistere põt.

i *Constabat*. collegit enim eũ forte expositũ: nihilo minus tamen est ingenuꝰ. vt hic, &. §. de infantibus expo. l. fin.

k *Cum Symmacho*. id est contra Symmachũ. & hoc casu dicam repetere expensas, quanquam pietatis causa factas, argu. §. de nup. l. patrem.

l *Experiri*. sic. j. ad leg. Corne. de falsis. l. vbi. &. ff. de accu. l. hi. §. j.

SI sororem.] CASVS. An aliquis de leui crimine sororẽ suã possit accusare? Dicitur quòd sic.

m *Leuiorum*. secus si grauiorum: vt. §. eo. l. si magnum. & facit. §. e. l. propter. &. j. ad leg. Corne. de sal. l. falsi. & ff. de accusa. l. leuia.

n *Quo*. pro. vt.

NEgãda.] CASVS. Accusaui Titiũ, vult me accusare de pari vel de minori crimine: an sit audiendus, quæritur? Et dicitur quòd nõ, nisi suam vel suorum, &c. tamen pendente accusatione aduersus me potest se inscribere.

o *Suorumque*. sed & tunc non permittitur eis, si ponas primos accusatores persequi suã vel suorum iniuriã: ne priori denegetur, quod posteriori conceditur, hoc enim esse non debet: vt. §. qui potio, in pig. l. assiduis. & verba hęc, suam suorum, &c. non sunt late interpre-

absolutoria, & tunc omnes accusant. an cõdemnatoria, & tunc aut quæ adimat ciuitatẽ, aut non: vt habes plene. ff. de publi. iudic. l. is qui. & de iure fis. l. deferre. §. j.

† Idem. 3. qu. §. si quis. vbi ponuntur verba huius l.

SI quis.] CASVS. Ad accusationẽ alicuius aliquis de familia sua fuit liber, siue seruus profiliit: is nõ solũ amissione bonorũ, sed capite plectẽ dus est, excepto de crimine læsæ maiestatis.

a *Existimationem*. id est famam.

b *Caput*. id est statum quod in tribus constat: vt ff. de capi. demi. l. fi.

c *Fortunas*. id est substantias. & sic ponitur. j. de incolis. l. ciues. li. x. & facit infra de delatori. l. fi. lib. x. & j. in qui. cau. colon. do. lib. xj. l. ij. in fi.

d *Exordio*. punitur ergo quis, licet non processit. Et sic sunt ar. contra. ff. de bo. lib. l. qui cum maior. §. accusasse. & l. in seruitute. §. j. & supra de his quibus, vt indig. l. alia.

Ex Co. lle. to. li. 9. ti. 6. l. 3.

SI libertus.] CASVS. Si libertus ad accusationẽ patroni sui prosiliat: ea pœna afficiendus est, qua & seruus, si mutiletur crimini delator.

e *Hæredumve*. etiam extraneorum. arg. §. de iuius vocã. l. ij. Accur.

f *Supplicio*. extraordinario: vt ff. de iure fis. l. ij. §. pen. & facit. §. de testi. l. libertorum. Sed in ciuilibus auditur & etiam venia petita, & etiã in crimine, si suam vel suorum iniuriam prosequatur: vt ff. de accu. l. hi.

g *Exordium*. vt & §. l. proxi. & die de hoc vt ibi notaui.

DE ACCVSATIONIBVS & inscriptionibus.

Dictum est de personis accusantium. nunc de ipsis accusationibus. in quibus quia necessariæ sunt inscriptiones: ideo de his subinde.

Eos. CASVS. Aliquis sustulit positos terminos inter agrum meũ & vicini mei causa seminandarũ litium, qua pœna puniri debeat? Et respon. q̃d extraordinaria pro morũ iudicis.

h *Terminos effodierunt*. distingue, an tantum ille qui effodit lapides, voluerit tibi furari, scilicet ipsos, qui faciebãt terminos, & tũc habetur ætatis discretio: aut causa seminandarũ litium hoc fecerat, & tunc extraordinarie pro factorum varietate punitur: vt ff. de termino mo. l. ij. & si. §. fina.

i *Extraordinarie*. nec enim est ordinaria pœna pecuniaria quæ ex hoc crimine datur: vt hic, & ff. de termi. mo. l. j. Sed certe im mo videtur quinquagita aureorũ: vt ff. de termi. mo. l. j. agraria. in princ. quæ est cõtra. Sol. distingue tempora, & concordabis scripturam. à principio enim non fuerat statuta. & sic loquitur hic, & d. l. j. ff. eo. sed postea per Cęsarem statuta est: vt ibi dicitur. Alij dicunt hic de corporali, vt nulla ordinaria sit statuta: ibi de pecuniaria. vel non est ordinaria quantum ad priuatum: sed quantum ad fiscum sic. Vel ibi de terminis in iure positis hic in verbe. prima placet.

Seruus postulatur.

STiuius. CASVS. An seruus de publico crimine accusari possit, quæritur? Et dicitur q̃d sic, & dominus eũ defendere potest, & verba pro eo facere: sed probato crimine seruus non dominus pœnam subeat.

k *Seruus postulatur*, qui omnibus legibus reus fieri potest, exceptis his quibus pœna pecuniaria imponeretur: vt hic, & j. ad l. Iul. de vi pub. vel priua. l. fi criminis. & ff. de accusa. l. hos accusare. §. omnibus.

SI quis † ex familiaribus vel ex seruis cuiuslibet domus cuiuscunque criminis delator atque accusator emerserit, eius existimationem, a caput, b atq; fortunas c petiturus, cuius familiaritati vel dominio inhærerit: ante exhibitionẽ testiũ, atq; examinationẽ iudicij, in ipsa expositione criminũ, atq; accusationis exordio, d vltore gladio feriatur. Vocẽ enim funellâ amputari oportet potius, quàm audiri. Maiestatis autem crimẽ tantùm excipimus. Da. VI. Id. Nouemb. Cõstantinop. Cæsario & Attico Coss.

Libertus non potest accusare patronũ, nec eius hæredem: & contra facientes puniuntur. Salycetus.

XXI. Impp. HONORIVS & THEODOSIVS AA. Consulibus, prætoribus, & trib. pleb. Senatui. S. D.

SI liberti, accusatores manumissorum hereditatumve e esse præsumpserint: eodem quo seruii supplicio f tenebũtur, luituri pœnas ante prohibitæ delationis exordiũ. g Dat. VII. Idus Aug. Asclepiodoto & Mariniano Coss.

TITVLVS II.

Eunlsor finalium terminorum, extraordinariè arbitraria pœna punitur. Bald. Vel sic: qui terminos amouit causa fines turbandi, punitur extra ordinem. Salycetus.

I. Imp. ALEXAND. A. Martiano.

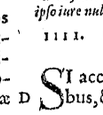

OS qui terminos effoderunt, h extraordinaria i animaduersione coerceri debere. præses prouinciæ

Terminos effodiens, quæ pœna puniatur.

EOS.] CASVS. Aliquis sustulit positos terminos inter agrum meũ & vicini mei causa seminandarũ litium, qua pœna puniri debeat? Et respon. q̃d extraordinaria pro morũ iudicis.

h *Terminos effoderunt*. distingue, an tantum ille qui effodit lapides, voluerit tibi furari, scilicet ipsos, qui faciebãt terminos, & tũc habetur ætatis discretio: aut causa seminandarũ litium hoc fecerat, & tunc extraordinarie pro factorum varietate punitur: vt ff. de termino mo. l. ij. & si. §. fina.

i *Extraordinarie*. nec enim est ordinaria pœna pecuniaria quæ ex hoc crimine datur: vt hic, & ff. de termi. mo. l. j. Sed certe im mo videtur quinquagita aureorũ: vt ff. de termi. mo. l. j. agraria. in princ. quæ est cõtra. Sol. distingue tempora, & concordabis scripturam. à principio enim non fuerat statuta. & sic loquitur hic, & d. l. j. ff. eo. sed postea per Cęsarem statuta est: vt ibi dicitur. Alij dicunt hic de corporali, vt nulla ordinaria sit statuta: ibi de pecuniaria. vel non est ordinaria quantum ad priuatum: sed quantum ad fiscum sic. Vel ibi de terminis in iure positis hic in verbe. prima placet.

Temporis distinctio scripturam concordat. eamus ru. extra de sc. fi. glo. in l. quod anti. quos. C. de fur.

*Accusatores duas an possit quis instituere. *Kalend. †Concor. 3. q. 11. §. si quis ex familiaribus.*

Da. XIII. Kalendas. Mart.

Maij. Infamis an possit accusare.

Calumnia premitur eo ipso q̃d qui non probat quod intendit.

Alimentatus à tenera ætate, alimentatorem suum non accusat: ciuiliter tamen agere potest. Baldus.

Pendente accusatione non potest accusatus reaccusare de pari vel minori crimine, nisi suam vel suorum iniuriam persequatur. libellum tamen porrigere potest, et inscribere se, sed nõ prosequi. Bald. Vel sic. Accusatus non potest suum reaccusare accusatorẽ de pari crimine vel minori priusquam sit absolutus: nisi suam prosequatur iniuriam. Poterit tamẽ accusationem proponere, non vt super ea procedatur, sed vt superfedeatur donec causa prima finiatur. Bartholus.

Excepto maiestatis crimine, familiares & serui non possunt dominos accusare: aliàs puniuntur. Salycetus.

Temerariè commissa, congruæ vltione plectantur. Baldus. Vel sic: Frater fratrem seu sororem potest de leui crimine accusare. Bartholus & Salycetus.

Ille qui est integræ famæ, admittitur ad accusandum: tamen si calumniatur, debet puniri. Bald. Vel sic: Infamis ab accusando repellitur: & qui calumniatur, punitur. Salycetus.

Qui duas accusationes contra diuersos instituit, ipsis pendentibus tertiam accusationem instituere non potest: nisi suam vel suorum iniuriam prosequatur. Bald.

Alimentatus à tenera ætate, alimentatorem suum non accusat: ciuiliter tamen agere potest. Baldus.

Ex cod. Th. li. 9. ti. 1. l. 12.

† Hæc. li. canonizata 3. q. 11. ca. Gandaz.

Ex Co. lle. to. li. 9. ti. 6. l. 3.

Seruus postulatur.

Eunlsor finalium terminorum, extraordinariè arbitraria pœna punitur. Bald. Vel sic: qui terminos amouit causa fines turbandi, punitur extra ordinem. Salycetus.

Non tenet sententia absolutoria lata pro præsente contra absentem non citatum legitimè: & ea non obstante, tanquã nulla ipso iure, proceditur in causa per iudicem qui pronunciauit, vel eius successorẽ. Bal. Vel sic: Absolutoria lata accusatoribus absentibus non per contumaciam, est ipso iure nulla. Bar.

IIII. Imp. GORDIANVS. A. Archelao.

SI accusatoribus q̃ absentibus, & nõ per cõtumaciam de procurato. l. nihil. Dic ergo defendi, scilicet vt allegẽtur causæ absentiæ: aut ff. de procura. l. absens. non in principali: vt in contrario, & in quibusdam criminibus etiam plene defendit, vt no. ff. de procur. l. feruum. §. publice. Accursius.

Accusatoribus. CASVS. De facto duo vnũ accusabant de eodem crimine: cœperũt abesse, & non per contumaciã: in absentia quorũ iudex ad postulationẽ accusati eũ absoluit, an valeat sententia absolutoria quęritur? Et dicitur q̃d nõ, sed apud eũdẽ iudicẽ vel successorẽ eius causa iterata vẽtilabitur. Salycet.

q *Si accusatoribus*. erant ergo plures, & crimẽ vnũ, vt in fi. l. ibi. *Accusatio intẽtari criminis, &c.* & vnus accusatus. sic ergo plures accusant vnũ. & sic est contra. j. e. l. qui de crimine. & ff. de accu. l. hi. §. fi. & l. si plures. & ff. de libe. ho. exhi. l. quod & lex. §. hoc interdictũ. Sol. hic sic de facto fuit, nõ tamẽ fieri debuit: vnde nõ quid fiat, sed quid fieri debeat, obseruabitur: vt & ff. de officio. præsi. l. fed licet. Vel hic renunciauit accusatus de iure suo cõsidens, dicẽs se paratũ omnibus respõdere. Alij dicũt q̃d vno libello possunt, vt hic: diuersis non, vt in contrarijs. *ADDITIO*. Bar. hic dicit, q̃d hic non fuit opposita exceptio. si enim fuisset opposita, de pluribus fuisset electus vnus: vt d. l. si plures,

*Accusatores duas an possit quis instituere. *Kalend. †Concor. 3. q. 11. §. si quis ex familiaribus.*

Da. XIII. Kalendas. Mart.

Maij. Infamis an possit accusare.

Calumnia premitur eo ipso q̃d qui non probat quod intendit.

Alimentatus à tenera ætate, alimentatorem suum non accusat: ciuiliter tamen agere potest. Baldus.

Pendente accusatione non potest accusatus reaccusare de pari vel minori crimine, nisi suam vel suorum iniuriam persequatur. libellum tamen porrigere potest, et inscribere se, sed nõ prosequi. Bald. Vel sic. Accusatus non potest suum reaccusare accusatorẽ de pari crimine vel minori priusquam sit absolutus: nisi suam prosequatur iniuriam. Poterit tamẽ accusationem proponere, non vt super ea procedatur, sed vt superfedeatur donec causa prima finiatur. Bartholus.

Excepto maiestatis crimine, familiares & serui non possunt dominos accusare: aliàs puniuntur. Salycetus.

Temerariè commissa, congruæ vltione plectantur. Baldus. Vel sic: Frater fratrem seu sororem potest de leui crimine accusare. Bartholus & Salycetus.

Ille qui est integræ famæ, admittitur ad accusandum: tamen si calumniatur, debet puniri. Bald. Vel sic: Infamis ab accusando repellitur: & qui calumniatur, punitur. Salycetus.

Qui duas accusationes contra diuersos instituit, ipsis pendentibus tertiam accusationem instituere non potest: nisi suam vel suorum iniuriam prosequatur. Bald.

Alimentatus à tenera ætate, alimentatorem suum non accusat: ciuiliter tamen agere potest. Baldus.

Ex cod. Th. li. 9. ti. 1. l. 12.

† Hæc. li. canonizata 3. q. 11. ca. Gandaz.

Ex Co. lle. to. li. 9. ti. 6. l. 3.

Seruus postulatur.

Eunlsor finalium terminorum, extraordinariè arbitraria pœna punitur. Bald. Vel sic: qui terminos amouit causa fines turbandi, punitur extra ordinem. Salycetus.

Non tenet sententia absolutoria lata pro præsente contra absentem non citatum legitimè: & ea non obstante, tanquã nulla ipso iure, proceditur in causa per iudicem qui pronunciauit, vel eius successorẽ. Bal. Vel sic: Absolutoria lata accusatoribus absentibus non per contumaciam, est ipso iure nulla. Bar.

*Accusatores duas an possit quis instituere. *Kalend. †Concor. 3. q. 11. §. si quis ex familiaribus.*

Da. XIII. Kalendas. Mart.

Maij. Infamis an possit accusare.

Calumnia premitur eo ipso q̃d qui non probat quod intendit.

Alimentatus à tenera ætate, alimentatorem suum non accusat: ciuiliter tamen agere potest. Baldus.

Pendente accusatione non potest accusatus reaccusare de pari vel minori crimine, nisi suam vel suorum iniuriam persequatur. libellum tamen porrigere potest, et inscribere se, sed nõ prosequi. Bald. Vel sic. Accusatus non potest suum reaccusare accusatorẽ de pari crimine vel minori priusquam sit absolutus: nisi suam prosequatur iniuriam. Poterit tamẽ accusationem proponere, non vt super ea procedatur, sed vt superfedeatur donec causa prima finiatur. Bartholus.

Excepto maiestatis crimine, familiares & serui non possunt dominos accusare: aliàs puniuntur. Salycetus.

Temerariè commissa, congruæ vltione plectantur. Baldus. Vel sic: Frater fratrem seu sororem potest de leui crimine accusare. Bartholus & Salycetus.

Ille qui est integræ famæ, admittitur ad accusandum: tamen si calumniatur, debet puniri. Bald. Vel sic: Infamis ab accusando repellitur: & qui calumniatur, punitur. Salycetus.

Qui duas accusationes contra diuersos instituit, ipsis pendentibus tertiam accusationem instituere non potest: nisi suam vel suorum iniuriam prosequatur. Bald.

Alimentatus à tenera ætate, alimentatorem suum non accusat: ciuiliter tamen agere potest. Baldus.

Ex cod. Th. li. 9. ti. 1. l. 12.

† Hæc. li. canonizata 3. q. 11. ca. Gandaz.

Ex Co. lle. to. li. 9. ti. 6. l. 3.

Seruus postulatur.

Eunlsor finalium terminorum, extraordinariè arbitraria pœna punitur. Bald. Vel sic: qui terminos amouit causa fines turbandi, punitur extra ordinem. Salycetus.

Non tenet sententia absolutoria lata pro præsente contra absentem non citatum legitimè: & ea non obstante, tanquã nulla ipso iure, proceditur in causa per iudicem qui pronunciauit, vel eius successorẽ. Bal. Vel sic: Absolutoria lata accusatoribus absentibus non per contumaciam, est ipso iure nulla. Bar.

*Accusatores duas an possit quis instituere. *Kalend. †Concor. 3. q. 11. §. si quis ex familiaribus.*

Da. XIII. Kalendas. Mart.

Maij. Infamis an possit accusare.

Calumnia premitur eo ipso q̃d qui non probat quod intendit.

Alimentatus à tenera ætate, alimentatorem suum non accusat: ciuiliter tamen agere potest. Baldus.

Pendente accusatione non potest accusatus reaccusare de pari vel minori crimine, nisi suam vel suorum iniuriam persequatur. libellum tamen porrigere potest, et inscribere se, sed nõ prosequi. Bald. Vel sic. Accusatus non potest suum reaccusare accusatorẽ de pari crimine vel minori priusquam sit absolutus: nisi suam prosequatur iniuriam. Poterit tamẽ accusationem proponere, non vt super ea procedatur, sed vt superfedeatur donec causa prima finiatur. Bartholus.

Excepto maiestatis crimine, familiares & serui non possunt dominos accusare: aliàs puniuntur. Salycetus.

Temerariè commissa, congruæ vltione plectantur. Baldus. Vel sic: Frater fratrem seu sororem potest de leui crimine accusare. Bartholus & Salycetus.

Ille qui est integræ famæ, admittitur ad accusandum: tamen si calumniatur, debet puniri. Bald. Vel sic: Infamis ab accusando repellitur: & qui calumniatur, punitur. Salycetus.

Qui duas accusationes contra diuersos instituit, ipsis pendentibus tertiam accusationem instituere non potest: nisi suam vel suorum iniuriam prosequatur. Bald.

Alimentatus à tenera ætate, alimentatorem suum non accusat: ciuiliter tamen agere potest. Baldus.

Ex cod. Th. li. 9. ti. 1. l. 12.

† Hæc. li. canonizata 3. q. 11. ca. Gandaz.

Ex Co. lle. to. li. 9. ti. 6. l. 3.

Seruus postulatur.

Eunlsor finalium terminorum, extraordinariè arbitraria pœna punitur. Bald. Vel sic: qui terminos amouit causa fines turbandi, punitur extra ordinem. Salycetus.

Non tenet sententia absolutoria lata pro præsente contra absentem non citatum legitimè: & ea non obstante, tanquã nulla ipso iure, proceditur in causa per iudicem qui pronunciauit, vel eius successorẽ. Bal. Vel sic: Absolutoria lata accusatoribus absentibus non per contumaciam, est ipso iure nulla. Bar.

plures,quod satis concordat cum prima solutione gl. Dicas ergo quòd in accusationibus publicis non admittuntur plures: vt d.l.si plures.quod fallit, nisi pluriũ interesset æqualiter: vt l. j.§.si ad plures.ff. de sepul. violato. & ibi de hoc per Bar.& per eundem in d.l. si plures.ff.de accusa.

a *Ex vna postulatione.* id est postulatione vnius partis, scilicet accusati.

b *Causa cognita.* quod fuit eo ipso quòd non erat præsens vtraque pars: vt ſ. si per vim vel alio modo.l.fi.

c *Criminatione.* id est accusatione.

d *Contumacia.* id est contumaci cessatione. Vel contumacia,quando expresse dixit, non veniam.cessatio, quando est tacita: vt quia ter citatus non fuit inuctus. Sed qualiter fiat citatio accusatoris vel accusati, vt sic ad sententiam possit veniri? Dicunt quidam,secundum formã quæ est .ff. de publ.iud. l.inter accusatorem.in fin. Arg. cõtra.ff. de pœn.l. absentem. Tu dic sicut in ciuilibus actor, sic hic accusator: & sicut in ciuilibus reus, sic hic accusatus: vt dixi ſ. ti.j.l. qui crimen. saluo iudici,quòd causa pendente poterit tẽpora statuere intra quæ incidat in Turpilianum accusator si non prosecutus fuerit vt ſ.tit.j.l. si ea. eis autem accusatis citatis & non venientibus pœnæ pecuniariæ imponuntur: vel etiam hæ quæ contigunt existimationem: & etiam interdum possunt relegari, cæterũ si quid grauius eis irrogandum fuerit, puta pœna metalli,vel capitis,eis irroganda non erit: sed in accusatorẽ absentem quandoque grauius statuitur quàm per Turpilianum sit statutum: vt ff. de pœnis.l.absentẽ. §.j.nec ob.ff. de pub.iud,l.inter. quia illud iuxta hanc exceptionem potest intelligi, vt de eius quidem calumnia pronũcietur: non tamen vt calumniator condemnetur,sed vt plus interdum patiatur, quàm per Turpilianum sit statutum.

Accusator & accusatus qualiter citari debent.

Accusatus citatus non veniens, quomodo puniatur

e *Eundem.* sententia absolutoria habita pro nulla. & idem esset in ciuili, scilicet quòd ipso iure esset nulla,si legitime citatio facta nõ fuerit: vt ſ.quomodo & quãdo iudex.l.ea quæ. Item id quod dicit,apud eũdem,subaudi,vel superiorem. vt j.e.l ab sentem.& quòd apud eundẽ cognoscatur, est sic.ſ. de sent. l.j. in fi.& quomodo & quando iudex.l.si præses. Sed contra eo. tit. quomodo & quãdo iudex.l., si vt proponis.j. vbi dicit alij committendum. sed ibi primus fuit delegatus:hic ordinarius. Item contra ff,de re iud.l.iudex.& ſ.senten.rescin.non pos.l.j. Sol. ibi valuit.sed contra ius litigatoris lata fuit: vnde tenuit. hic ipso iure fuit nulla.

f *More.* id est prout iura requirunt.

Non ideo.] CASVS. Intulisti mihi iniuriã: volebam te accusare: dicebas te non esse accusandũ,eo prætextu, quòd de mandato alterius dicebas te feciſſe:an ſis audiendus, quæritur? Et dicitur quòd non, sed vterque tenebitur,tam tu, quàm ille qui mandauit.

g *Incidit.* id est iuste accusatus est.agitur ergo criminaliter de iniuriis: vt ff. de priua. deli.l.vlti. & insti. de iniur.§.pen.

h *Quia dicit.* quod etiam dicere cogitur: vt & ff. ad Syll.l.& si percussor.in princ.& l.prius. Accursius.

i *Principalem.* vocat principalem,iniuriam inferentem.

adesse iudicio cessantibus,ex vna postulatione[a] aditus præses prouinciæ non causa cognita [b] sententiam dixit, qua eum de quo querimoniã detulisti, liberandum existimauit: crimination[e] c etiam nunc perseuerante, quæ cõtumacia [d] vel cessatione accusatorum nõ interueniente auferri nõ potuit: causa intentati criminis apud eũdem [e] vel successorem eius more [f] iudiciorũ tractabitur. PP. Non. Mart. Gordiano. A.II.& Pompeiano Coss.

Mandatum mãdatarium à crimine non excusat: & tam mandator,quàm mandatarius possunt de crimine accusari. Primo remouet allegationes mandatarij. Secundò dicit quid iuris de mandante & mãdatario. secunda ibi, nãque. Bald. Vel sic: Delinquens,propter mandatum alterius non excusatur. Bart.

B

v. Idem A. Paulino.

NOn ideo minus crimine, siue atrociũ iniuriarum iudicio teneturis qui in iustam accusationem incidit, g quia dicit [h] aliũ se huiusmodi facti mãdatorẽ habuisse. Namque hoc casu præter principalem [i] reum, mandatorem quoque ex sua persona conueniri posse ignotum non est. [k] PP. III. Id. Septembr. Gordiano. AII. & Pompeiano Coss.

C

Ignotum non est. vterq; ergo tenetur: vt hic.& j. ad leg. Iul. de vi. l. seruos. & ff. de iniur.l. non solũ. in prin. & §. fi mandato. & §. Proculus. & l. lex Cornelia. §. si quis liberũ. & ff. de vi & vi arma.l. j. §. detexisse. & j si reus vel accu. mor. fuerit. l. defunctis. & arg. ff. de constitu. pecu l. vtrum. in fine. vbi dicit, factũ alterius aliũ nõ relevare. & hoc nisi debuit obedire: quod euenit quandoque in leuioribus: vt ff. ad leg. Aquiliam. l. liber homo. ij. in prin. & ff. de regu. iur. l. ad ea.

Contra absentem in causa capitali, non potest procedi nisi per annotationem bonorũ: & ad condemnationem fuerit processũ, sententia nulla est: et quatenus de facto processit, à superiori rescinditur. Bal.

VI. Idem A. Auidiano.

ABsentem capitali crimine [l] accusari nõ posse, [m] sed requirendum [n] tantũmodo annotari solere, si desit: vetus ius est. [o] Et ideo cum absenté re & ignoratẽ, cui nũquã vllũ crimẽ denunciatũ esset, P per iniuriã à præside q pronũcię in metallũ damnatũ esse dicas: quo magis in præsenti te agente (vt allegueras) iam nunc fides veri posit illuminari, præfectũ prætorio adire cura: qui quicquid nouo more & contra formam cõstitutionũ gestum deprehenderit, pro sua iustitia reformabit [r] PP. IIII. Non. Aprił. Ariano & Pappo Coss.

D

In non notorio iudex per vñ accusationis procedens, debet procedere solemniter. Bald. Vel sic: De notorio ad denũciationem officialis iudex procedit citra solemnitatẽ accusationis. loco primo. In non notorio debet iudex procedere per viam accusationis solemniter. b. d.

VII. Idem A. Proculo.

FAs quidem quæ per officium [t] præsidibus denunciantur, & citra solẽnia [u] accusationum posse perpẽdi, [x] incognitum nõ est. Verũ si falsis necne † notorijs [y] insimulator[um] sit, perpenso iudicio dispici debet. PP. VIII. Id. Ian. Peregrino & Aemiliano Coss.

Locum hunc vestituit Bu deus in an. no. posse in l. ab accusatione. ff. ad Sena. cõsul. Turpil. quo loco ex vocẽ notorii, interpretatur.

Officiali so li an credatur.

Crimine publici quandoque sola tenetur.

Coram præside debet quis accusatorium libellum producere, non coram fiationarijs. Baldus.

VIII. Exemplum sacrarum literarum DIOCLETIANI & MAXIMIANI. AA.

SI quis se iniuriam ab aliquo passum putauerit, & querelam deferre voluerit: non ad stationarios [a] decurrat, sed præsidalem [b] adeat potestatem, aut libellos [c] offerens, aut querelas suas apud acta deponens. PP. sine die & consule.

Accusatus ab vno de eodem crimine nõ potest accusari ab alio: sed de diuerso, licet ortum habeat ab eodem facto: non tamen prius iudex de altero pronunciabit, quàm de vtroque plene cognouerit. Salycetus.

IX. Idem AA. Honorato.

QVi de crimine publico [d] in accusationem deductus est, ab alio super eo dẽ crimine deferri nõ potest. [e]

Vi de crimine.] CASVS. Accusatus de vno crimine super eodem casu accusari ab alio nõ potest, nisi esset tale crimen, ex quo possunt plures oriri accusationes: verbi gratia, vt quia commisit accusatus adulterium cum cognata sua: quia de adulterio, & de incestu potest accusari à Titio: & de vtroque cognoscet iudex: & super vtroque feret sententiã. Viu.

¶ Si tamen ex eodem facto [f] plurima [g] crimina nascũtur, & de vno crimine in accusationẽ fuerit deductus: de altero non prohibetur ab alio [h] deferri. Iudex autem super vtroque [i] crimine audientiam accommodabit. Nec enim licebit ei separatim de vno crimine sententiam proferre, priusquã plenissima examinatio super altero [k] quoque crimine fiat. PP. XIIII. Kalend. Septemb. Basso & Quintiano Coss.

a *Ad Stationarios.* publicos, quibus locatę fuerunt stationes publicæ. Vel econtra stationarios dicit, id est procuratores Cæsaris & fisci, qui præerant stationibus, vel appellat stationarios, limenarchas qui custodiunt limina imperij.

Stationarij id dicun-

b *Præsidalem.* qui est iudex criminum: vt. ſ. de iurisd. om. iudi. l. iuris ordinem, & .l. in criminali.

c *Libellos.* scilicet accusando criminaliter. & querelam, quando ci uiliter agit secundum Azo. Vel libellos à se scriptos: & querelam quando apud acta facit sibi scribi libellum per alium: vel libellum quã do est in scriptis dandus: & querelã, quando sine scriptis hoc potest fieri: vt. j. de dign. l. quoties. li. xij. Vel libellum, quãdo scit scribere: querelam, quando nescit: vbi verbotenus (dum modo redigatur in actis) potest accusare & inscribere,

d *Qui de crimine publico promittit se facturum quòd iudex feret sententiam in aliquo: tenetur, sicut qui dat pecuniam pro sententia obtinenda. Baldus. Vel sic: Victoriam causæ pollicitus, non minus crimen contrahit, quàm stipulatus. Sal.*

X. Idem AA. & CC. Vrsæ.

QVi explicandi [l] negocij spem [m] (cuius finis in iudicis potestate ac motu situs est [n]) pollicetur, nõ minus [o] ob illicitam sponsionẽ crimen contrahit, quàm qui ad huiusmodi promissionis commercium contra disciplinam publicam adspirat. PP. III. Kalendas Nouemb. ipsis. IIII. & III. AA. Coss.

Accusatus, & quia non fuit probatum absolutus, potest ab alio de præuaricatione primi primo docenti iterum accusari de eo dẽ crimine, de alio verò crimine potest accusari, si doceatur vel non doceatur de præuaricatione vel collusione primi. Bal. Vel sic: Absolutus non reaccusatur de eodẽ crimine, nisi doceatur de priori præuaricatione, de alio verò non prohibetur. hoc dicit secundum Salicetum.

XI. Idem AA. & CC. † liberis Crispinæ charissimæ nobis.

SI quis homicidij crimẽ existimat persequendum: P secundum iuris publici formam debebit eum q qui in primordio homicidij postulauerit reũ, neq; probauerit, ideóque reus absolutus est, prævaricationis arguere. [r] Id enĩ sãlubriter pit. quæ autem sit hæc pœna, non aperit. tu dic, si corrumpens sit actor, perdit litem: vt ſ. de pœna iudi. qui male iudi. l. j. comes fustibus cẽditur: & pro iniuria quam fecit iudici, damnabitur: vt. ff. de iniuriis. l. item apud. Viuianus.

Accusatus ab vno fuscipiat per vno cri à contrario sensu in mine an post hac. l. ij. responso. aut sit ab alio vnus accusat plures: & super eotunc si de eodem crimi dem accu ne, licet: vt. j. fi reus vel ac. mor. fuc. l. j. &. ff. de adul. l. qui pupillã. §. j. & l. vim passam. §. incesti. Sed fallit in accusatione adulterij: vt. j. de adul. l. reos. & ff. de adul. l. fi marit. ij. §. j. si vero de diuersis criminibus, vno libello non possunt accusari duo: sed si diuersis, sic non tamen tres: & hoc nisi suã vel suorum iniuriã prosequatur. ff. c. l. hos accusare. §. j. & ſ. tit. j. l. cum rationibus. Aut econtra plures accusant vnum: & tunc si de eodem crimine, idoneior est eligendus: vt ff. c. l. si plures. si autem de diuersis criminibus ex vno vel diuersis factis descendẽtibus, possunt scilicet plures vnum accusare: vt hac l. Interim. tamen dum habet necesse respondere pro vno, non artetur pro altero: vt ff. de custo. reo. l. ij. §. fin.

Accusatus ab vno suscipiat per vno cri à contrario sensu in mine an post hac. l. ij. responso. aut sit ab alio vnus accusat plures: & super eotunc si de eodem crimi dem accu ne, licet: vt. j. fi reus vel ac. mor. fuc. l. j. &. ff. de adul. l. qui pupillã. §. j. & l. vim passam. §. incesti. Sed fallit in accusatione adulterij: vt. j. de adul. l. reos. & ff. de adul. l. fi marit. ij. §. j. si vero de diuersis criminibus, vno libello non possunt accusari duo: sed si diuersis, sic non tamen tres: & hoc nisi suã vel suorum iniuriã prosequatur. ff. c. l. hos accusare. §. j. & ſ. tit. j. l. cum rationibus. Aut econtra plures accusant vnum: & tunc si de eodem crimine, idoneior est eligendus: vt ff. c. l. si plures. si autem de diuersis criminibus ex vno vel diuersis factis descendẽtibus, possunt scilicet plures vnum accusare: vt hac l. Interim. tamen dum habet necesse respondere pro vno, non artetur pro altero: vt ff. de custo. reo. l. ij. §. fin.

† *Legend. Habe Crispine charissime nobis. erat autem is Crispinus præses prouinciæ: vt ex huius legis verbis intelligi potest. Commentator.*

Vi explicandi.] CASVS. Si comes vel adsessor iudicis accipiat pecuniã à conuento vt absoluatur, non minus puniendus est comes vel adsessor, quàm qui corru-

Indicem corrumpens quæ pœna puniatur.

e *Non potest.* hoc siue fuerit condemnatus ab accusatione primi: vt. ff. nau. cau. stabu. l. pen. in fine. siue absolutus, nisi doceatur de præuaricatione primi accusatoris: vel nisi secundus prosequatur suam vel suorum iniuriam, & probet se nesciuisse accusationem ab alio institutam: vt. j. eo. l. si quis homicidij. &. ff. de præua. l. iij. in princ. & ff. eo. l. si cui. §. iiidem. siue etiam pendeat: vt hic, & .ff. eo. hi tamen, §. ab alio delatum. nisi decesserit primus, vel nisi aliàs impeditur procedere: tunc enim intra triginta dies admittitur alius: vt. ff. eo. l. libellorum. §. fi. Itẽ accipe hic, siue vna lege, siue diuersis: ex eodem tamen crimine: vt ff. eo. l. senatus. Itẽ lite contestata. nam si ante ambo simul veniant, idoneior eligitur: vt. ff. eo. l. si plures.

f *Si tamen ex eodem facto.* multo magis si ex diuersis: vt. ff. de priua. delic. l. pen. &. j. ad legem Fabi. de pla. l. j. in fin.

g *Plurima.* vt si in iniuriam domini seruum eius occidi. nã teneor iniuriarũ & homicidij: vt. ff. de priua. delic. l. pen. Vel si qs commiserit adulterium cum sorore, tenetur adulterij & incestus: vt. ff. de adulte. l. si adulterium cũ incestu. in prin. Sed huic videtur contra: vt ff. eo. l. senatus. sed ibi erat idem crimen, hic duplex. Quid si alij quẽ fui aggressus, & in aggressione homicidiũ perpetraui? Respõ. licet facta diuersa sint: tamẽ quantũ ad initiũ p vno facto habetur: vt arg. j. ad leg. Iul. de vi. l. quoniã,

h *Ab alio.* à contrario ergo ab eodem non potest accusari. & erit verum, vbi crimina ex eodẽ facto oriuntur: si autem ex diuersis, potest etiã ab eod. vt. ff. eo. l. libellorũ. §. sed & si aliud.

i *Super vtroque.* sic. ſ. de iudic. l. nulli. interim tamen dũ respõdet pro vno, non artetur pro alio: vt. ff. de custo. reo. l. ij. §. fin.

k *Super altero.* vtroque tamen plenissime discusso, poterit scire pronũciare: vt hic innuit. Et vltimo distĩgue, quia aut vn[o] accusat vnum: & tunc de vno crimine & vna lege potest, diuersis legibus nõ potest: vt. ff. eod. l. fœnatus. sed si diuersis criminibus descendentibus ex diuersis factis, potest: vt. ff. eod. l. libellorum. §. sed & si aliud. si

l *Qui explicandi.* puta familiaris, vel adsessor, vel comes, vel consiliarius iudicis: vt &. ff. ad leg. Iul. repe. l. in comites.

m *Spem.* id est victoriam quam sperat qui dat.

n *Situs est.* dum tamen secundum legem iudicet: vt in authen. de iudi. §. omnis autem. colla. vi.

o *Non minus.* quasi dicat, nõ minus punitur dictus consiliarius quàm ipse corruptor, cũ par sit delictũ. ar. ſ. de epiſc. & cleric. l. si quenquam. Sed quod sit hoc crimen, non aperit. Dic ergo, actor corrumpens perdit litem: vt. ſ. de pœna iudi. l. j. Itẽ crimẽ falsi cõmittit, vt relegetur ad tempus: vt. ff. de falsis. l. qui duobus. familiares autẽ, vel alij prædicti, fustibus cædantur: & per hoc de iniuria quam iudici feciſſe videntur, damnati videntur: vt. ff. de iniur. l. item apud, §. idẽ ait. Sed hodie ei qui dedit, pascitur. quod dic vt. ſ. de pœna iudi. auth. nouo iure. & facit ad. l. istã. ff. de calũ. l. si ab eo. & quod not. in. l. j. §. j. ij. & .iij. in eo. ti.

Si quis.] CASVS. Accusaui Titium de adulterio, & absolutus est: an possis eũdem accusare, quæritur? Et dicitur quòd non, nisi arguere me poteris de præuaricatione, quia forte collusi cum Titio. Si verò Titius homicidiũ fecit, poteris eum accusare. Viuianus.

p *Persequendum.* contra eum qui iam ab alio accusatus fuerat & absolutus.

q *Eum.* primum accusatorem qui succubuit.

r *Arguere.* aliter enim regulariter nõ auditur; [a] vt hic, & .ff. de præuari.

a Addit Sa

ly. si instrumenti purgationis de latum sit accusato, non poterit amplius accusari. addo tamen quòd iuramẽtum veritatis non noceret, nisi deferenti. Ita in l.j.§.pe. ff. de iureiur.

Homicidij crimẽ à pastoribus orti habuit.

† Ex Co. Theo. li.9. titu.1.l.4.

præuari. l. iij. in princi. sed fallit quando secundus suã vel suorum iniuriam prosequitur, & docet se nescisse de prima accusatione: vt.ff cod.l.fi cui.§. sed hoc vtrũ. si vero accusatus transigat, quod potest: vt.ſ.de transactio.l.transigere. non nocet nisi transigenti: cũ res inter alios acta, &c. vt.ſ.rẽs inter alios actas l.ij. licet enim cuilibet liceat redimere sanguinem suum: verũ est vt non habeatur pro confesso: nõ ad hoc vt non possit ab alio accusari: quod est in aliis publicis iudiciis, vbi non de sanguine agitur: vt ff. de priua. delic. l.fin.

a *Præscriptum est.* id est in scriptis positum.

b *Non putauerit.*ſ. docere de præuaricatione primi: quod est etiã cum prosequitur suam vel suorum iniuriam: vt modò notaui. & qđ subiicit, ad sequens crimen, scilicet homicidij. quod est sequens ratione præuaricationis, de qua regulariter deberet ante docere. Item quod subiicit, pastorum: ideo dicit, quia à pastoribus hoc crimen, ſ. homicidij primo denenit, scilicet Cain & Abel, & qđ subiicit coges, non absolute: sed si vult accusare, coges eum subscribere: vel alias non audias eũ. Vel dic secũdo secundũ B. qđ fecerat iniuriam, & postea homicidium in pastores: & hic secũdus accusator de homicidio & iniuria inscripsit, omisso de homicidio, ad sequens crimen, ſ. iniuriæ, peruenitur, quæ tamen ante homicidium facta fuerat, quod totale cœpit à pastoribꝰ, vt Cain & Abel. Tu dic melius tertio, quòd tria delicta commiserat. primo homicidium vnius pastoris, postea iniuriam fecerat aliis, tertio pecora abegerat: & sic ex quo omittit primum, descendit ad primum crimẽ pastorum, id est iniuriæ eis factæ, & domino per eos, & latronum, qui scilicet abegerũt pecora. vel si iste non fuerat ordo in commitendo: fuit saltem in libello accusationis, vt habeat locum quod dicit, sequens.

c *Eum coges.* si iam cœperat accusare: vt scilicet non incidat in Turpilianũ: alias nõ cõpellitur: vt.ſ.vt nemo inuitus.l.j. Sed si inscripsit in tribus casibus supra dictis omisso vno, an tunc inscribet in duobus? Respon. sufficit prima inscriptio. Itẽ an ratione omissi homicidij incidit in Turpilianum? Resp. nõ: quia nõ spõte desistit, sed repulsus exceptione: quia ab alio absolutꝰ

d *Legibus fiat.* le. Cor. de sica. secundum primum modum. vel secundum vltimum crimine abigeatus & iniuriarum.

F*Actum.*] CASVS. Si quis sponte vel impatientia doloris se præcipitauerit hoc heredi suo non imputabitur.

e *Præcipitantis*, scilicet ob tædium vitæ, vel impatientiam doloris: vel pudorem æris alieni.

f *Non potest.* præcipitanti, vel eius heredi: vt hic, &.ſ. qui testa

fa.pos.l.ij.vbi plene distinxi. & habes titulum specialem.j. de his qui mortem sibi consci.

Iquis.] CASVS. Si aliquis volens seruũ accusare, petat eũ torqueri, vt sic veritas patefiat: an sit audiendus antequam inscribat, quæritur? Et dicitur quòd non. Viuianus.

g *Adstrinxerit.* sicut si liberum accusaret: vt ff.e.l.hos accusare. §. si seruus. & dic quòd in scribit promittendo se subiturum eandem pœnam, si nõ probauerit. Vel dic, profitebitur se deposuisse libellum. vel secundum alios, se perseueraturum vsque ad finem accusationis.

Singuli.] CASVS. Si quis publicũ crimen ab officialibus dicatur perpetrasse: secundum relationem eorum non cognosset iudex, sed veritatem inquiret. Vivianus.

h *Vti suffragijs.* hoc est quòd non ex aliorũ conscientia & scientia iudicent, sed sua: vt in authen. de indi. §. colla. vj. Vel dic quod iudicent sicut alius vel alij iudices in similibus iudicauerunt: vt.ſ. de sentent. l. nemo.

i *Relationibus.* vt dicas, quærite ab officialibus: ipsi referent vobis quid sit, secundum Azo. & sic non creditur officiali soli: vt & not.ſ.e.tit. l.ea quidem. & facit. ff. de cuſto. reo. l. diuus ij.

k *Inquirere.* & facit.ſ. de relationibus.l.fi.

Vnc conuenit.] CASVS. Nobilis demũ adesse iudicio debet, cũ accusatur de publico crimine: aliud cũ in pecuniaria causa conuenitur: quo casu per procuratorẽ se defendere potest. Viuian.

l *Tunc conuenit*, quasi dicat, semper conuenit eos adesse publicis iudiciis. quia semper hoc causa deposcit, cum ad crimen publici iudicij fruſtra interueniat procurator: vt.ff. de publ. iudi. l. penult. §. ad crimen. nisi in crimine iniuriarum, quod mouet vel suscipit illustris per procuratorem: vt.j. de iniur. l. fin.

m *Licet in pecuniarijs.* sed hoc ius hodie stat vsque ad illustres tantũ ex necessitate: vt.ſ. de procura. l. pe. & authẽ. ibi posita.

I*Ncausis.*] CASVS. In libello accusatorio debet comprehendi nomen accusatoris, & accusati, & tempus commissi criminis: quod si aliter fiat, iudex recipiens inscriptiones, in quinque libris multabitur. Vivianus.

n *Inscriptiones.* i. libelli accusatorij in scriptis, & cũ inscriptiõe.

o *Magnitudinem.* exprimendo illud.

p *Tempusque.* id est annum & mensem, non autem diem commissi crimiris, sed dari libelli, sic vt no. ff. eo. l. libellorum.

q *Alterutram.* id est vtranque, scilicet accusarũ, si succumbat: & accusatorẽ, si nõ probet: vt.ſ. l. proxi. &. j. de cal. l. nõ prius.

r *Statutum.* aliàs scilicet.

s *Secretarium.* id est recipientes inscriptiones, secundum Azo. sed alij,

nibus non oportere emendicaris suffragiis [h] decretorum.† [aut relationibus [i] à publicis personis destinãdis credere:†] sed rei veritatem inquirere. [k] Dat. prid. Kalendas. Maij, Constantinopo. Arcadio. A. I. & Bautone Coss.

In publicis iudiciis etiam potentiores viri debent personaliter adesse: licet in ciuili causa possint mittere procuratorem. Bald. Vel sic: Nemo in crimine publico potest per procuratorem litigare. Salycetus.

XV. Iidem AAA. Tatiano præfec. præto. post alia.†

TVnc conuenit [l] potentiores viros adesse iudiciis, cum eorũ præsentiam in criminibus publicis per inscriptionẽ causa deposcat: licet in pecuniariis [m] causis per procuratores litẽ sustineant. Da. XV. kalen. Mart. Mediolani, Valẽtiniano. A. V. & Neotherio Coss.

In criminalibus causis requiritur inscriptio, & facti & temporis designatio, supple & etiam loci depositio. Bald. Vel sic: Non debet proceſs super crimine, nisi certa & clara præcesserit accusatio: alias iudex punitur. Bart. Vel sic: Libellus in causa criminali, debet continere factum & tempus: & iudex qui non recipit libellum qui debet recipi: debet puniri. b.d. Vel sic: Libellus in criminali debet continere nomen accusatoris, nomen iudicis, & nomen accusati. Item factum, & eius qualitatem. Item debet continere tempus & locum. b. d. textus cum glo. vnde aliquid quod hic deficit, debet suppleri per. l. libellorum.

XVI. Impp. ARCADIVS & HONORIVS AA. Pasiphilo.*

IN causis criminalibus dignum est vt inscriptiones [n] præponantur, quæ magnitudinẽ [o] videlicet criminis, tempusq; [p] designẽt: vt alterutrã [q] partẽ digna legũ terrere possit auctoritas. ¶ Quòd si fuerit ſtatutum [r] fortè contemptum: hi qui ex officio ingrediuntur secretarium, [s] quinque librarum

Libellus criminalis quid continere debet.

† *Mediolani. Contius ex Cod. Th.*

Libelli accusatorij forma.

† *Ex Cod. Th. li.9. ti. 1.l.19.*

† *decurias num scilicet, Cuiac.*

† *Inclusa addita sunt per Tribonianũ. Iouantur eum de reiustimonijs criminum quæ plerũque corrũpi solebant, vt Cicero pro Flacco. V. in Verre & alijs locis demonstrat, sed de prehensatis decuriarum suffragijs ad accusationem alterius pręsidas velut magistratus instituendam: vt ex integra hac lege in Co. Th. relata manifeſtè est. Itaque reprehendebat Alitum, quòd in iudicium accusationis citò est à Cuiacio libro vltimo observatum. 33. Cõtin.*

† *In Cod. Th. ibid. l.17.*

* *Ex Cod. Th. li.1. ti.1.l.1.*

In ſi. habet legis partes sunt l. nomenclatores. ſ. vnde vi & l.1. ibi abigeis. Contius.

* *In vet. manuſcripto C. Th. inuenire possit auctoritas. vsiquetius. Contius.*

sed alij, vt H. id est curatores (aliàs viatores) litiũ. In prædicto autem libello plura debent contineri, Primo, anni domini, eius tẽporis quo datur libellus. nam in omni instrumento quod fit, temporis commemoratio poni debet & indictio: vt in authen. vt prœconatur nomen imperatoris. coll. v. Deinde anni imperij illius imperatoris qui tunc est cũ libellus datur, Consul, mẽsis, dies dati libelli, non dico, dies commissi criminis. Itẽ quis accusat, & quis accusatur: & de quo crimine certetur, & apud quem iudicem. Item locus criminis. Certum tempus mẽsis. Consul, non dies vel hora apponatur ab initio. in fine subscribitur. Erit ergo hæc forma: Anno domini. M. ccxxvij. imperij sacratißimi Friderichi imperatoris anno septimo, consulibus illis, indictione tali, die. xij. exeunte mense Iulij, ego Titius defero vel accuso Geraldum apud Tespinum potestatem Bono. lege Iulia de adulteriis: qua fecit adulterium cum Berta tali, in domo illius mẽse tali, consulibus vel potestate tali: & huic me accusationi subscribo, & vsq; ad finem vel ad sententiam perseueraturum promitto. super hoc etiã fideiussor dabitur: vt.j. ad Turpilianũ. l.j. & ff. e. l. ſi cui. circa prin. Vel ſi ponatur in tertia persona, talis detulit talem, &c. nõ est vis: vt ff. e. l. libellorum. vel erit subscriptio quòd patiatur eãdem pœnã: vt. &. j. eo. l. proxi. Vel tertio, profitebitur se dediſſe præfatum libellum: per quod ſtatum intelligitur ligatus ad talionem. & facit.ſ. de fide instrumentorum. l. fin. &.ſ. titu. j. l. iij.

A*Cusationis.*] CASVS. Si quis accusatur de crimine, nõ debet ſtatim credi quòd crimen commiſit: sed accusator libellum accusatorium porrigat, in quo contineatur crimẽ commiſſum. & nomen accusati: & in fine libelli obligabit se ad nam talionis: quæ est, vt eandem pœnam patiatur, ſi non probet quam passurus esset reus ſi crimẽ inſtitutum probatũ fuiſſet: & vterque sub cuſtodia tenebitur ſimili: niſi dignitatis ratio aliud exegerit. & non audietur accuſatus volens ſe excuſare per hoc quòd alij dicantur idẽ crimen commiſiſſe quod ipſe commiſit, cum de ſe confiteri debeat quis, nec de aliena conſcientia interrogari: quia nullus de proprio crimine confeſſus, ſuper aliena conſcientia est interrogandus. Vivianus.

a *Inſtitutum.* vt not.ſ.l. proxi.

b *Vt quicunque.* ſupple, eatenus volumus ſeruari, vt nõ ſtatim &c. & die, reus id est damnandus.

c *Sub innocentium.* i. ſubiectos innocentes. Vnde Boetius, Hoc tantum dixerim, vltimam esse aduerſæ fortunæ ſarcinã, quòd dum miſeris aliquod crimen infligitur, quæ perferunt, meruiſſe creduntur, & ad hoc quòd non debeat esse quis credulus, est. ff. de eo per quem fac. erit. l. j. ſ. j.

d *In iudicium veniat.* vt ergo præſens abſentem nõ accuſat: vt ſ. eo. l. ſi abſentem. ſic nec abſens præſentem: vt hic. ſic ergo præſens præſentem accuſat.

e *Indicet.* in libello: vel querelam apud acta deponat: vt ſ. eo. l. ſi quis.

f *Vinculum inſcriptionis.* id est det inſcriptionem, per quam ad ſimilem pœnam ligatur: vt ibi, cum calumniantes &c. vt. ſ. l. proxi. diximus.

g *Similitudinem.* id est ſicut accuſatus cuſtoditur, ſic accuſator vt hic, &. j. ti. j. l. ij. in fin. &. j. ad legem Iul. ma. l. ſi quis alicui.

h *Habita tamen dignitatis æſtimatione.* quia aliter in dignitate poſitus cuſtodiatur, aliusve: vt hic, &. ff. de cu. re. l. j. & l. diuus j.

i *Noluerit.* accuſator: vt. j. de cal. l. quiſquis. &. j. ad. l. Iul. de vi. l. ſi quis.

k *Similitudo ſupplicij.* hoc ergo est vinculum: & quando crimẽ ordinarij erat, & pœna criminis ordinaria, planũ est. Sed quid ſi extraordinarij? Reſpon. & hic extraordinaria imponitur pœna calũnianti, qualis imponenda erat reo ſi victus fuiſſet: vt ff. ad Turpi. l. & in priuatis. &. ff. de priua. delicti. l. ſi. &. ff. de pœna. l. ab imperatore. in casu tamẽ calũniari permittitur: vt. ff. de bo. li. l. qui cũ maior. ſ. ſi patris. ſed illud vt non perdat patronus contra tabulas, non vt pœnam talionis euitet. Itẽ nõ talionis, ſed alia pœna videtur debere imponi: vt ſ. tit. j. l. iij. ſed ibi erat abſens accuſator: hic præſens.

l *Nemo tamen.* licet ſupra faueat reo, non tamen in omnibus fauet, vt ſi cõſtrens de ſe nominet ſocium parẽ, vel maiorem, vt illo abſoluto vel non inquiſito, iniquum ſit eũ teneri. *Aut inimici.* repete, & nomo ſibi blandiatur, quaſi hoc ſibi poſſit contingere quòd nominet inimicum quaſi in delicto, cum quo vt ille pereat, vult libenter perire.

Libellus criminalis quid continere debet.

Calumnians in crimine extraordinariè qualiter puniatur

C

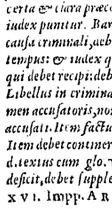

criminis de ſe in quæſtione cõfeſſus, veniam ſperans propter flagitia adiuncti, vel pro communione criminis conſortium perſonæ ſuperioris optans, aut inimici [m] ſupplicio in ipſa ſupremorum ſuorum ſorte ſatiandus, aut eripi [n] ſe poſſe confidens aut ſtudio aut priuilegio nominati: cũ vereris iuris auctoritas de ſe confeſſos, ne interrogari [o] quidem de aliorum conſcientia ſinat. ¶ Nemo igitur de proprio crimine conſitentem, ſuper cõſcientia ſcrutetur aliena. † Dat. VIII. Id. Auguſt. Rauennæ, Aſclepiodoto & Mariniano Coss.

TITVLVS III.
DE EXHIBENDIS ET transmittendis reis.

Miles à præſide captus, est magiſtro militum ſub fida cuſtodia remittendus. Baldus.

I. Impp. VALENTINIANVS & VALENS AA. Valentiniano conſulari Piceni.

S*I miles in prouincia* [r] repertus crimẽ publicũ commiſerit, eũ rector prouinciæ ſub cuſtodia [s] conſtituat: atque ita vel cauſæ meritum, [t] vel etiam perſonę qualitatẽ [u] ad magiſtrũ militum re-

Confeſſus de propria crimine, quandoque ſuper aliorum conſcientia interrogatur.

D

n *Aut eripi.* repete, & non blandiatur ſibi quaſi, & ſic poſſit euadere, ſcilicet priuilegio vel ſtudio nominati.

o *Ne interrogari.* nedum eorum accuſationem admitti.

p *Sinat.* vt. ſ. de teſti. l. quoniam liberi. &. j. de quæſt. l. ſicuti. & ff. de quæſt. l. repeti. ſ. j. &. ff. de pub. iudi. l. is qui.

q *Conſcientia.* fallit in caſibus propter immanitatem criminũ. Primus eſt, ſ. de feri. l. prouinciarum. Secũdus. j. de fal. mo. l. j. Tertius, ff. de cuſt. re. l. diuus Hadrianus. Item alius. ff. ad exhi. l. ſi. Item. j. de maleſi. & ma. l. ſi. & facit ad idem. j. de cuſt. reo. l. j. & tamen his caſibus non debet interrogari, niſi aliqua præcedat præſumptio: vt. j. de quæſt. l. j. Item eius reſponſio non erit plena probatio, ſed aliqua præſumptio.

DE EXHIBENDIS ET TRANSmittendis reis,

De perſonis accuſantium dixit, nunc accuſatorum quæ quandoque exhibentur, quandoque etiam ad alium locum tranſmittuntur etiam ſub cuſtodia: & ideo de hoc dicit.

S*I miles.*] CASVS. Miles ſi publicum crimen in prouincia commiſit, præſes faciet eum cuſtodiri: & epiſtolam mittet ad magiſtrum militum, in qua contineatur qualiter contra eum fuerit probatum, & vt pro reo mittat.

r *In prouincia.* & ſic extra militiam: quia tunc ſub magiſtro militum tantum reſponderet.

ſ *Cuſtodia.* id est cuſtodiẽdo habetur diſcretio: vt. ff. de cuſto. re. l. j. & l. diuus. j.

t *Cauſæ meritum.* id est acta qualiter deliquerit, & probatum ſit: & vt mittat pro eo, & huiuſmodi ſcriptura miſſa appellatur elogium.

u *Vel etiam perſonæ qualitatem.* id est ipſam perſonã qualis est, remittit: vt hic, &. ff. eo. l. de militibus. & l. non dubiũ. ſ. illud. & ff. de re mi. l. iij. & j. de re mi. l. finali. in principio, libro. xij.

Elogium quid ſit.

& hoc

& hoc ex voluntate, cum crimen est cõmune & enorme: nam & ipse præses potest punire: vt. ff. de accu. l. fin. & supra vbi se. vel cla. l. j. & in authen. vt omnes ob. iud. §. si igitur. colla. v. & plene dixi de his supra de iurisdi. omn. iud. l. magistrianæ, & facit supra de offic. ma. mi. l. j.

NVllus.] CASVS. Accusatus, antequam conuincatur, etsi custodiri debeat, in vinculis tamen non est ponendus: nec accusatori facile credẽdũ est, nisi inscripserit. quo facto dabũtur triginta dies accusato ad disponendam familiam suam: nec officialis qui mittitur ad accusatum exhibendum, debet habere copiam nundinãdi, id est negotiandi, vt sic proroget tempus. quo veniente donec de veritate constiterit, sub pari erit custodia accusator cum accusato. Viuianus.

a *Omnino vinciatur.* huic est contra. infra ea. l. in fine, & infra ti. tu. j. l. j. Solu. non ponitur in carcere vt ligetur, sed vt custodiatur sine ligamine vel in carcere, vel sub fideiussoribus, vel nuncijs secundum qualitatẽ delicti & personæ: vt. ff. de cust. re. l. j. Vel dic non punitur vt crucietur, sed vt conseruetur: quod in idem recidit. Vel dic, postquam conuincatur qualiquali præsumptione. sed prima placet. vel hic paratus erat dare fideiussorem: ibi non.

b *Aciendus.* id est accusandus, vel id est vocandus, vt possit accusari. sic ergo absens accusatur. & sic est contra supra tit. j. l. absentem. sed recipitur accusatio, vt hic: non autem proceditur in ea. vel fit inscriptio, non tamen datur iudici.

c *Adsensus.* qui petebat suam accusationem recipi, & accusatum citari & puniri.

p *Viuxerit.* faciendo inscriptionem. sed an antequam reus veniat? Resp. non, sed statim est vinctus etiam vinciendus: quasi enim sub cõditione est ligatus. Vel dic etiam prius eum fore ligatum.

c *Qui reducendus.* absens, pro quo mittitur vt veniat, vt sic possit accusari.

f *Erit.* re & verbo.

g *Penates.* id est familiarem rem, sic ponitur infra de comodato indicis. Verbum h *Nonminus tamen. xxx.* plus enim potest. & facit infra de pœnis. l. fi vindicari.

i *Apud eum.* scilicet officialem, qui missus est ad exhibendum reum. vel, id est absentem pro quo missus est.

k *Nundinandi.* id est negotiandi, vel epulas faciendi: hoc est, non debet rempus prorogare.

l *Qui.* absens.

ferat. Dat. XII. kalen. Feb. Mediolani, Valentiniano & Valente. AA. Coss.

Non est quis in carcere ligandus antequam conuincatur: non est quis accusandus antequam inscribatur: non est quis ad iudicem transmittendus antequam. xxx. dierum spacium eidem ad componendum mœstos penates assignetur: & tam reus quàm accusator ex vinculis æqualiter causam dicunt: in quibus debent detineri donec reperitur celebrata cognitio veritatis. Baldus.

II. Imppp. GRAT. VALENT. & THEODO. AAA. Eutropio præfecto prætorio.†

NVllus in carcerem priusquam conuincatur, omnino a vinciatur. ¶ Ex lõginquo si quis est acciẽdus, b non prius insimulanti, [id est accusatori] *accõmodetur adsensus, c quàm solenni lege se vinxerit, d & in pœnã reciproci stylo trepidante recauerit. ¶ Ei verò qui reducendus e erit, f ad disponendas res suas, componendõsque mœstos penates, g spacium coram loci iudice, aut etiã magistratibus sufficientium dierum non minus tamen h triginta tribuatur: nulla remanente apud eum i qui ad exhibendum missus est, copia nundinãdi. k ¶ Qui l posteaquã ad iudicem venerit, adhibita aduocatione, ius debebit explorare quæsitum: m ac randiu pari n cum accusatore fortuna retineri, donec repererit cognitio celebrata discrimen. o Dat. III. kal. Ian. Constanti. Gratiano V. & Theodosio. AA. Coss.

Nullus debet exhiberi vt reus ad iudicium, nisi præcesserit iudicis mandatum. Salycetus.

III. Imperatores VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Drepanio proconsuli Africæ.

NEminem in iudicio exhibendũ esse præcipimus†, p nisi de cuius exhibitione † iudex pronunciauerit. Data. PP. Non. Febr. Mediolani, Valen. A. III. & Neotherio Coss.

TITVLVS IIII.
DE CVSTODIA reorum.

Siue per accusationem, siue per inquisitionẽ procedatur, causa debet celeriter examinari, & non debet differri: & interim reus in carceribus positus non debet iniuriari: nec in locis tenebrosis de die ponitur: nec aliàs iniurias pati. Bar. Vel sic: In cognitione causæ criminalis quando partes sunt præsentes, debet accelerari. de socijs reus interrogatur: & interim dum de crimine agitur, si criminis qualitas exigit, quis incarceratur: & incarcerati de die reducuntur ad lucem, vt ex ea vegetentur in custodia: & custodia debet geminari de nocte: et carcer ad pœnam non est inuentus, sed ad custodiam: tamen ex postfacto vedactus fuit interdum ad pœnam. nec est tolerandum quòd ad instantiam accusatorum rei male tractentur à custodibus. Salycetus.

1. Imp. CONSTANTIVS. A. ad Florentium rationalem. *

NQuacunq; causa reo exhibito, siue accusator ex istat, q siue eum r publicę sollicitudinis cura produxerit, s statim debet quæstio t fieri, vt noxius puniatur, innocens absoluatur. ¶ Quòd si accusator aberit ad rẽpus, aut sociorum u præsentia necessaria videatur: id quidem debet quàm celerrimè procurari x. Interea † vero reum exhibitũ non per ferreas manicas & inherentes ossibus mitti oportet, sed prolixiores catenas, [si criminis qualitas etiam catenarum acerbitatem postulauerit] *, vt & cruciato desit, y & permaneat [sub] fida custodia. Nec verò sedis intimæ tenebras pati debebit inclusus, sed vsurpata luce z vegetari, [ac subleuari:] & possit à iudice: quia si hoc faciat, erit infamis. Viuianus.

q *Existat.* priuatus & solennis.

r *Eum.* id est reum.

s *Solicitudinis cura produxerit.* scilicet quia publicus erat latro. Vel dic quod officiales de his soliciti exhibuerunt, cum esset notorium: vt supra ti. ij. l. ea quidem quæ.

t *Quæstio.* id est, examinatio.

u *Sociorum.* non quod eisdem socijs credatur, nisi in casibus, vt no. supra titu. ij. l. fin. in fine.

x *Procurari.* scilicet vt accusator & socij accusati sint præsentes.

y *Cruciatio desit.* nisi in casu: vt j. l. prox. & in. l. diuus. j. ff. eo. titu. carcer enim ad custodiendum non ad puniendũ inductus est vt hic, & ff. de pœnis. l. aut damnũ. §. solẽt. &. j. de exact. trib. l. ij. lib. 5. *ADDITIO.* Videas. C. quãuis ad reorũ. de pœ. lib. vj.

z *Vsurpata luce.* id est quasi rapta, vel, id est deputata ad vsum hominum

m *Quæsitum.* id est, quare fuit vocatus.

n *Pari.* sic supra titu. j. l. finali.

o *Discrimen.* veri & falsi.

*Reali, secundũ Bar.

& *si vestibulum, impune offenderetur. l. si seruus. supra de his qui ad eccles. confug. intellige etiã hanc legem secundum eundem Bar. de citatione verbali.

*Ex Cod. The. li. 9. ti. 3. l. 1.

†Ratio quia hoc iure carcer non est ad pœnam. l. aut damnum. §. solent. ff. de pœ. secus de iure canonico. cap. quamuis. de pœ. lib. 6. vt ibi notatur. nõ potest tamẽ esse vsque ad mortem sub pœna irregularitatis. Pano. ad nouimus. de sen. excom. *Hæc inclusa in Cod. The. desunt. Carcer est ad custodiam.

hominum: vretur & ipse in die.

Nolle cudelie male fatorum efficiendi. Vestibulum & porticus quid significent.

a *Nox geminauerit.* nota nocte geminari custodiam. sic & ff. de ven. infri. l. j. §. tria lumina.

b *In vestibulis.* locus ante carcerem: vt porticus ante domum dicitur vestibulum, ab aue: quia ibi salutabantur antiqui: vt & ff. cõmuni di. l. arbor. §. de vestibulo. & in decre. li. x. distinc. cap. si officia. In die ergo etiam extra vestibulũ & extra domum stare debent.

c *Salubribus.* id est tutioribus ad eum saluandum.

d *Noxijs.* id est nocentibus, Azo.

e *Stratorum.* quidam erant qui captos custodiebant, & lectos sternebant.

f *Vendere.* accipiendo aliquid ab accusatoribus, vt faciãt sequentia.

g *Subtractos audientiæ.* quia nullum audiunt, vel quia non referunt de eo iudici: vt de alijs.

Officij cudelie.

h *Existimationis.* id est famæ.

i *Exhauserit.* id est interemerit vel occiderit.

k *Subiecerit.* vt. ff. e. l. carceri. & facit infra de pœnis. l. pen. & antepe.

SI quis.] CASVS. Si de crimine alicuius quod sit notorium, iudici denunciatum fuerit, & iudex ad locum tormentorum criminosum duci fecerit, & ille metu tormentorum confessus fuerit: non statim est puniendus: sed ponẽdus est in carcere: & postea educendus & interrogandus: & sic fæuitia iudicis refrenabitur.

l *Deprehensus.* per cõfessionem, cui non statim creditur: vel deprehẽsus summatim: quod in idem recidit.

m *Videatur.* quia fideiussores non habet, vel delictum est enorme: vt. ff. eo. l. j. & l. diuus. j.

n *Constiterit.* id est de admissi accusatione, q̃ sit admittenda. nec enim per sententiam definitiuam quis in carcerem damnandus est: vt. ff. de pœn. l. aut dãnum. §. solent secundũ R. Vel dic constiterit, non plene, sed semisplene, puta per confessionem, cui non statur, nisi perseueret: vt. ff. de quæstio. l. prima. §. diuus Seuerus. &. §. quę-

†Co. Th. li. 9. ti. 3. la.

vbi nox geminauerit[a] custodiã, [in] vestibulis[b] carcerum, & salubribus[c] locis recipi: ac reuertente iterum die, ad primum Solis ortum illico ad publicum lumen educi, ne pœnis carceris perimatur: quod innocentibus miserum, noxiis[d] nõ satis seuerum esse dignoscitur. ¶ Illud etiam obseruabitur, vt neque his qui stratorum[e] fungũtur officio, neque ministris eorũ liceat crudelitatem suam accusatoribus vendere[f]: & innocentes intra carcerum septa letho dare, aut subtractos audientiæ[g] longa tabe cõsumere. Non enim existimationis[h] tãtùm, sed etiam periculi metus iudici imminebit, si aliquẽ vltra debitum tempus inedia, aut quocunque modo aliquis stratorũ exhauserit, [i] & non statim eũ penes quẽ officiũ custodiæ est, *atq; eius ministros capitali pœnæ subiecerit. [k] D. Prid. kal. Iul. Serdicæ, Cõstantino. A. VI. & Constantio Cæs. Coss.

*Ex Cod. The. li. 9. ti. 3. l. 1.

Detentus debet à iudice audiri: & apud acta duci: & iudicibus nimis seuientibus debet imponi freni temperies. hoc dicit hæc lex, quæ non solum ponit formam in detinendo. sed in procedendo, & audiendo detentos. Bal. Vel sic: Si quis de crimine conuincitur, debet apud tribunal duci, vt crimen confiteatur, & certum appareat, Bartholus.

II. Idem. A. & c. ad Eugrium præfectum prætorio.†

SI quis in ea culpa vel crimine fuerit deprehẽsus, [l] quo dignus claustris carceris, & custodiæ squalore videatur: [m] auditus apud acta, cum de admisso constiterit, [n] pœnam carceris sustineat: atque ita postmodum eductus apud acta audiatur. Ita enim[o] quasi sub publico testimonio commemoratio admissi criminis fiet, vt iudicibus immodicè sæuientibus freni quædã tẽperies adhibita videatur. Dat. III. Nõ. Feb. Heracliæ, Cõstantino. A. VII. & Constantio Cæs. [II] Coss.

Carcer mulierum debet esse separatus à carcere masculorum. Bal. Vel sic: Mulieres non debent cum viris in eodem carcere detrudi, sed in monasterio, vel honestis personis tradi. hoc dicit secundum Salyce. cum sequen. authen.

III. Idem. A. Acindyno præfecto prætorio.†

QVoniam vnum carceris conclaue P permixtos sexum[p] cum † criminosos includit: q hac lege sancimus, vt etiam si pœnæ qualitas permixtione[r] iũgenda est: sexu tamen disparem[s] diuersa clauſtrorum habere tutamina iubeantur, Dat. Non. April. Acindyno & Proculo Coss.

IN AVTHENT. vt nul. iudi. §. necessarium. colla. ix. constitu. ix.

Mulier nunquam potest in carcere detineri in causa ciuili. Baldus.

HOdie nouo iure[t] nullam mulierẽ pro pecunia fiscali, seu priuata causa, aut pro crimine quolibet modo in carcerẽ mitti, aut includi, aut custodiri concedimus. Sed si pro fiscali aut priuato debito pulsetur, per virum suum, aut quem aliũ legitimè respõdeat. ¶ Quòd si noluerit vel respondere vel persequi litem suam: legitimè in rebus suis executio procedat. ¶ Si verò tale sit crimen, vt necesse[u] sit eam custodiri: si quidem fideiussoré dare poterit, ipsi credatur, si verò iurauerit fideiussorem dare se nõ posse, iuratoriam cautionem præstet de iudicij obseruatione. ¶ Sed si crimen grauissimum sit de quo accusatur, in monasterium vel asceterium mittatur, vel mulieribus tradatur, per quas custodiatur. ¶ Iudices autem qui hæc non seruant, si maiores sunt, viginti librarum auri pœnam: si minores, decem soluat. ¶ Obedientes autem eis in prædictis casibus, spoliati cingulo, dentur in exilium.

Custos carcerum fracto carcere per negligentiam sui custodis, non euitat pœnam eum exhibendo: sed subit supplicium quod qui fugit esset subiturus: nisi ipse custos ex causa necessitatis abesset. Baldus.

IIII. Imppp. VALENT. VALENS. & GRAT. AAA. ad Probum præfe. prætorio.†

ADcommentariensem[x] receptarum personarũ custodia obseruatiõq; pertineat: nec putet[y] hominem abiectũ atque vilem[z] obiiciendum esse iudici, si reus modo aliquo fuerit elapsus. Nam ipsum[a] volumus huiusmodi pœna consumi, cui obnoxius docebitur fuisse qui fugerit. [b] ¶ Si verò commentariensis necessitate aliqua proculab officio egerit,

o *Ita enim.* id est eo sæpius audito, & causis suæ innocentiæ sæpissime allegatis. sic & infra de pœn. l. qui sententiam.

†Legendũ, permixtos sexu. vt in veteri manuscr. Contius.

*sexum tamen disparem.

Commentarienses, quia in commentarium custodiã referebant. Budæus super. l. absisse de his qui no. insta. in prioribus annot.

†Cod. The. ibidem. l. 5.

p *Vt ibi notatur.* nõ potest tamẽ esse vsque ad mortem sub pœna irregularitatis. Pano. ad nouimus. de sen. excom.

*Hæc inclusa in The. desunt. Carcer est ad custodiam.

q *Includit.* id est simul multi stant.

r *Permixtione.* id est propter identitatẽ criminis.

f *Dispares.* sic supra diuortio facto. l. j.

t *Hodie nouo iure.* A. liqui habent, sed nouo iure. alij, nouo iure. alij, hodie nouo iure.

u *Necesse sit.* quia sit enorme. & plene hæc materia tractatur in corpore.

x *Ad commentariensem.* id est principem carceris, qui & ponit alios custodes sub se: & dicitur commentariensis, quia comitari debet eum quem custodit.

y *Nec putet.* hoc dicit si alium custodem posuit commentariensis, qui captiuum fugere permisit, non euadet ipse pœnam, offerendo illum sub custodẽ puniendum.

z *Vilem.* potior tamen fuerat quàm custoditus.

a *Ipsum.* commentariensem.

b *Qui fugerit.* hoc si nimia negligentia fuit in eo, quia tyroni commisit: vt. ff. eodem. l. fi. in princip. aliàs pro modo culpæ in eum statuitur.

statuitur: vt.ff.eo.l.milites. &.l.fi.in fi.in prin. & idē in ipso custodiente: vt & similiter puniatur diuersimode: vt in fi. huius. l. sed si ille qui fugit, tenebatur lege Cornelia de sicariis: ergo & custodes eadē lege propter suam negligentiam: quod est cōtra legem: quia in dicta lege de sicariis non venit negligentia, sed dolus: vt.ff.ad l. Cor. de sica. l. in lege. Quidam dicunt hoc speciale. Tu dic quòd non eadē lege punitur custos, sed ex responsionibus vel constitutionibus: eadem tamen pœna sicut accusator. calūniator punitur simili pœna, sed non simili lege. sed lege Remmia, cum forte lege Iulia de adulteriis accusaret: vt.ff.ad Turpil.l.j.§. calumniatoribus. Item facit ad l.ff.eo.l.carceri.&.ſ.de iudi.l.properandum.§. ſinautem vtraque, Item & facit: contra prælatos erga ſubditos negligentes. ſic &.ſ.de of fic.præfec.præt. Orien. l.ſi quos.

Carcerum custodes negligentes quæ pœna puniuntur.

†*Ex Codi. Theo. ibidē l.6.*

a *Adiutorem.* illum vilem. Vel dic ſocium.

DE his.] CASVS. Accuſatus in carcere incluſus, aut cito conuictus condēnetur, aut abſoluatur ſi innoxius inuenīatur: cuſtos vero carceris numerum perſonarum, ætatem & ordinem ſuggerat poteſtati: quia ſi hoc non facit, in xx. libris auri mulctabitur.

b *Subducat.* id eſt perimat: vt &.j.de pœ.l.cū reis. ſeruato tamē quod eſt.ſ.eod.l. ſi quis. Vel hic per teſtes & plene, ibi per confeſſionem ſe implene probatū erat.

c *Tricoſimum diem.* id eſt ſingulis. xxx. diebus.

d *Ingerat.* iudici.

e *Officium.* id eſt officiales iudicis. Vel dic, ipſi commentarienſes.

f *Tantum titulum.* id eſt dignitatem: & ponitur tantum, in vi nominis: vel pro tantummodo: non ex quo iudex non facit quod debet, nomine, ſed non re dignitatem retinet.

g *Extorrem.* id eſt ſine patria, vel extraneum factum iudiciali honore propter dictam negligentiam: vt & argu. ſ.de procu.l.eum. & de offic.præfec.præto. Orien.l. ſi quos. & facit. ff.eo. l. carceri, &, ſ. l. proxi.&.ſ.de epi. audi. l.iudices.

DE PRIVATIS carceribus, &c.

Dixit de publico permittendo: nunc de priuato inhibendo. Accuſſins.

Diuiſio.

IVbemus. Primo prohibet. Secūdo punit iudicem, & primates officiorum. Tertio punit habentem priuatum carcerem. Secunda ibi, viro ſpectabili. Tertia ibi, nam illud. Bald. CASVS. Si priuatus quis carcerem habeat: an criminoſos auctoritate ſua poſſit carcerare priuato carcere, quæritur? Et dicitur quòd nō: ſed ſi talis inueniatur, per rectorem prouinciæ coercebitur: alioquin ſi prætermiſerit, perinde vt læſæ maieſtatis reus coercendus eſt cum officiali ſuo qui hoc paſſus fuerit. illi enim qui hoc facinus committunt, tanquam rei criminis læſæ maieſtatis intelliguntur. Viuianus.

TITVLVS V.
DE PRIVATIS CARceribus inhibendis.

Nemo poteſt habere priuatum carcerē. hoc primo. Iudex qui non punit hunc, tenetur crimine læſæ maieſtatis. Idem de primatibus officiorum, qui ſcientes non refe runt iudici. Is etiam qui hunc carcerem retinet, vltimo ſupplicio condemnatur, tanquam violator imperialis maieſtatis. Baldus. Vel ſic: Priuati carceris crimen committentes, afficiendi ſunt vltimo ſupplicio: & datur facultas iudici de hoc crimine inquirendi: & iudex qui cognitum crimen non vindicauit, crimen læſæ maieſtatis committit. Salycetus.

1. Imp. ZENO A. Baſilio præfecto prætorio.

VBemus nemini penitus licere per Alexandrinā ſplē didiſsimam ciuitatē vel Aegyptiacam diœceſim, aut in quibuſlibet imperij noſtri prouincijs, vel in agris ſuis, aut vbicūque domi priuati carceris exercere cuſtodiā: h viro ſpectabili pro tēpore præfecto Auguſtali, & viris clariſsimis omnium prouinciarum rectoribus i daturis operam, ſempérque futuris in ſpeculis, vt ſæpedicta nefandiſſimorum hominum arrogantia modis omnibus opprimatur. Nam poſt hanc ſaluberrimam conſtitutionem, & vir ſpectabilis pro tempore præfectus Auguſtalis, & quicunque prouinciæ moderator, maieſtatis crimē procul dubio incurſurus eſt, qui cognito huiuſmodi ſcelere, læſam non vindicauerit k maieſtatem. Primatibus inſuper officiorum eiuſdem criminis laqueis cōſtringēdis, qui ſimul atq; nouerint memoratum interdictum facinus in quocunque loco committi, proprios iudices de opprimendo nefandiſsimo ſcelere non protinus curauerint inſtruendos. Nam illud perſpicuum eſt, eos qui hoc criminis genus commiſerint, etiam pro veterum legum & cōſtitutionum † tenore, tanquam ipſius maieſtatis violatores, vltimo ſubiugādos eſſe ſupplicio. Dat. Kalend. Iul. Cōſtantinop. Longino. V. C. Cos.

TITVLVS VI.
SI REVS VEL ACCVSAtor mortuus fuerit.

Græca Conſtitutio.

Poſſunt plures de eodem crimine accuſari in vno libello: & vno mortuo pendente proceſſu, nihilo minus durat inſtantia quo ad reliquos. Baldus.

1. Imp. ANTONINVS. A. Eutychiano.

ET ſi Marcellus qui crimine falſi poſtulabatur, l vita functus eſt, ac per hoc crimē in perſona eius ſit extinctū: m accuſatio tamen non eſt abolita: n cum tam vxorē eius quàm te eodē crimine poſtulatos o eſſe proponas. PP. VII. Kalend. Octo. Læto. II. & Cereale Cos.

Poſſunt plures.

Crimina multa ſunt quæ morte non extinguuntur.

a *Poſtulaſti.* l. Corne. de ſicariis.

b *Ob pœnam*, quinque librarum auri, & infamię, quę eſt pœna Turpiliana indeſiſtentem: vt.ff.de prævarica.l iij. §. fina. & l. j. & j. ad Turpil.l ij.

c *Sit extinctum.* niſi in caſibus quos not. ſ. l. proxima.

SI REVS VEL accuſator mor. &c.

Scilicet pendente accuſatione. & in reo dicunt omnes ll. tit. in accuſatore. l. finali. & l. ſi vt proponis. & .ff. de pu. iudi. l. defuncto.

ETſi Marcellus.] CASVS. Pendente accuſatiōe falſi, qua accuſabantur Titius & Seius & vxor Titij, licet Titius deceſſerit, & morte eius ſit finitū crimē, in perſonas vxoris ſuæ & Seij nō abolita eſt accuſatio. Viuian.

l *Poſtulabatur.* vnà cū vxore ſua, & tecū, quia falſum inſtrumentū feceratis fieri.

m *Sit extinctum.* vt.j. l.proxi. Sed hoc fallit in crimine repetundarū, & maieſtatis: vt.ff. de accuſa.l. ex iudiciorum. Itē in crimine peculatus, & de reſiduis: vt.ff.ad.l.Iul.pecu.l.fi. Item in crimine deſertæ militiæ: vt. j. de re mili.l.iij.libr.xij. Item cum vxor. de veneficio mariti accuſatur: vt.ff. de iure fiſ.l.Lucius. Itē in crimine apoſtatatus: vt.ſ.de apoſtatis.l. apoſtatarum. & hæreſcos: vt.ſ.de hæreti.l.iiij.

n *Abolita.* contra te & vxorem.

o *Poſtulatos.* tres ergo accuſati fuerunt de eodem crimine, & ab eodem, ſcilicet de crimine falſi. & ſic eſt cōtra.ſ. qui accu.nō poſ. l.cum rationibus. vbi duos non tres permittit ſimul poſtulari. Sol, poſtulari poſſunt, vt hic: ſed nō in accuſatione proceditur: vt ibi. &

Prælatus negligens punitur.

Carcerem habere non eſt prohibitum.

† *Valentinia. et Theo. vt Cod. Theodoſ. eod. titu. l. fing.*

Accuſari ſimul quot malefactores.

Poſſunt plures.

vt ibi. & quod hic ſubijcit. non eſt abolita, dic ſecundū H. quin fiat quod fieri poterit. Vel ſecundum alios, tres poſſunt accuſari: vt hic, vt tamen non proſequatur contra omnes, ſed ordinatim: vt arg. j. ad legem Iuliam de adulte. l. reos. Tertij dicunt quòd ſic de facto hic fuit, non tamen eſſe debuit quòd tres accuſarentur. Alij dicunt in criminibus quæ deſcendunt ex legibus publicorum iudiciorū, obtinere quod in dicta contraria l. dicitur. At lex Cornelia de falſis de qua hic dicit, non eſt de illis, niſi quando teſtamentum falſum dicitur: vt ff. de publi. iudi. l.j. Tu dic quòd non eſt contra: quia hic loquitur cum ex vno delicto, quod poteſt etiam centum: ibi ex pluribus non poteſt tres: vt arg. ff. ad legem Iuliam de adult. l. nihil. §. fin. & l. vim paſſam. ſi. inceſti. Vel hic proſequitur ſuā vel ſuorum iniuriam: quod & l. contraria permittit: & plene ibi diximus. & ſ. de accu. l. qui de crimine.

Accuſator non proſequens accuſationem propter caſum ſuperuenientem in perſona accuſati, non indicit in Turpilianum. Bald. Vel ſic: Morte accuſati liberatur accuſator à proſecutione criminis inſtituti. Salycetus.

Cōtrar. huic. l. fi. in fin. c. quibus.

II. Idem. AA. Proculo.

SI is quē † homicidij ſeu cuiuſuis criminis poſtulaſti a reum, vita functus eſt: fruſtra ob pœnam b deſertę accuſationis cōuēnīris, cum morte eius crimen cum pœna ſit extinctum: c ac per hoc tibi ademptа eſt neceſsitas accuſationis. PP. IIII. kalend. Octobr. Romæ, Sabino & Anulino Coss.

Etiam eo mortuo qui fabricauit falſum inſtrumentum: ſi quis illo inſtrumento vtatur ſcienter, poteſt accuſari de falſo. Baldus.

III. Imp. ALEXANDER. A. Veloniriano.

SI (vt proponis) cauſa pecuniaria ad emolumentū d tuū ſpectat: licet Anianus cui falſi crimē auctor tuus e intendebat, vita functus ſit: non prohiberis, ſi quis aduerſum te inſtrumēto quod in dubiū vocatur, vti cœperit, f accuſationē inſtituere. Quāuis enim in perſona principalis rei morte ſubducti, iā ſubſiſtere nō poſſit: g tamē ſi quis illo vti voluerit, intelligit ſe periculo criminis eſſe ſubiectū. h PP. VI. kalē. Iā. Albino & Aemiliano Coss.

Morte facientis & mandantis crimen in perſona morientis extinguitur, & ſinitur iudicium. Inſtantum & bona non auferuntur heredibus, niſi mortem ſibi conſciuerit. Baldus. Vel ſic: Mortuo reo non proceditur ſuper delicto: niſi is ſibi mortem conſciuit. Salycetus.

IIII. Imp. GORDIANVS. A. Rufo.

DEfunctis reis publicorū criminum, ſiue ipſi per ſe ea commiſerunt, ſiue aliis mandauerunt: i pendente accuſatione, præterquam ſi ſibi mortem conſciuerint, k bona ſucceſſoribus eorum non denegari l notiſsimi iuris eſt. PP. VII. kalend. Nouembr. Pio & Pontiano Coss.

Vbi ſit ademptio bonorum, venit in cōſequentiam pœnæ quæ morte tollitur, poſt mortem non datur quæſtio, etiam vt ione bonorum. Si vero venit æquè principaliter, tunc ſic. Bald. Vel ſic: Si moritur accuſatus vel accuſator appellatione pendente, finitur inſtantia etiam quo ad bona, niſi quæ erant neceſſe adempta heredibus. de quo dic vt dicitur, ſ. ſi pendente appell. l. iij.

V. Idem A. Iuliano.

SI quis cum capitali m pœna vel deportatione n damnatus eſſet, appellatione interpoſita, o & in ſuſpenſo cōſtituta, fati diem functus eſt, crimen morte finitū eſt. P Idem obſeruatur & ſi accuſatore pendente appellationis tempore vltimū diem obiiſſet. q ¶ Sinautem relegationis r pœnā ſuſtinuit, & in parte bonorum damnatus, f appellatione vſus eſt: etiā poſt mortem eius nihilo minus appellationis ratio examinabitur: cum deſideretur vtrū valeat nēcne particularis publicatio. PP. VI. Kalend. Aug. Gordiano. A. & Auiola Coss.

TITVLVS VII.
SI QVIS IMPERAtori maledixerit.

Ex lenitate vel inſania maledicens principi, non punitur: ſed ſi per iniuriam, prin. ipis eſt æſtimatio vtrum & qualiter puniatur: quod facit ex cauſis & perſonis. Bald. Vel ſic: qui de imperatore obloquitur, ſi non iniuriose, à iudice condemnari debet: aliàs ſi iniuriose, debet ad principem reſcribere. Salycetus.

I. Imppp. THEODO. ARCADIVS & HONORIVS. AAA. Rufino præfecto prætorio.

SI quis modeſtię ne ſcius, & pudoris ignarus, improbo petulantiq; t maledixerit, u Relegationis. quia tacitè non ſit bonorum ademptio: vt ff. de interdict. & relegatis. l relegatorum. §. ad tempus.

s *Damnatus.* expreſsè. & facit. ſ. ſi penden. appel. l. ſi is. & ff. de fer. ruſt. prædi. l. iij. §. fina.

SI QVIS IMPERATORI maledixerit.

Dixit de accuſatoribus & accuſatis: nunc de ipſis delictis. & primò de maximis quæ fiunt in principem, quandoque verbo: vt hoc ti. quando que factis: vt. j. titu. j.

SIquis.] CASVS. Si aliquis principi maledixerit, an puniri debeat quęritur? & diſtinguitur: aut leuitate, & venia ei præſtāda eſt, aut per inſaniā, & ei miſerandum eſt. ſi aūo iniuriādi, mittēdus eſt ad principē, vt ex perſona hominis dicta pēſentur.

t *Petulantique.* id eſt ſuperbo & inflato.

Deſunctus.] CASVS. Si accuſatus de homicidio, pendēte accuſatione deceſſit: ad quem debeant peruenire bona eius, quæritur? Et dicitur quod ad hæredem, niſi mortem metu criminis ſibi conſciuiſſet: quo caſu denotanda eſſent ad fiſcum. idem dicitur de eo qui mandauit de aliquo crimine committendo, & accuſatus pēdente accuſatione deceſſit: nam extinguitur crimen, & ceſſabit bonorū ademptio & hoc in prima. Secundo, ſi accuſator pendente accuſatione deceſſit. aut relegatione damnatus, cui pars bonorum adepta erat expreſſe, appellationem interpoſuit. pēdēte appellatione poſt mortem eius de bonis examinabitur, & inquiretur valeat nēcne particularis ademptio hoc dicit cum. l. ſeq. Viuia.

i *Mandauerunt.* quo ea ſu tanquam ſi feciſſent, tenerentur: vt ſ. de accuſa. l. non ideo.

k *Conſciuerint.* conſcientia criminis: quo caſu indiſtinctè habet fiſcus ſecundum P. quod non placet, vt plene diximus. ſ. qui teſt. facere poſſ. l. ij.

l *Denegari.* ex teſtamēto, vel ab inteſtato: vt & ff. ad leg. Pompe. de parri. l. antepe. & facit. j. de bonis eorum. per totum. & ſ. de accuſa. l. factum.

m *SIquis. Capitali.* Et per conſequens bona tacitè adimuntur, etſi nihil ſit dictum.

n *Deportatione.* quæ & ipſa eſt capitalis, & ſic bona tacitè adimuntur: vt & .j. de bo. proſcrip. l deportati.

o *Interpoſita.* poſt ſententiam.

p *Finitum eſt.* idcirco conſequenter adēptio bonorum ceſſabit.

q *Obiiſſet.* quia accuſatio extinguitur, & ſic oīa q̄ acta ſunt: perit tamē re nomē ſuū abolleri de reis, & ab alio accuſari poterit: vt. ff. de accuſa. l. libellorū. § fi.

† *Ex Co. Th. eo. ti. l. fing. Idem quoque cautum eſt in 84. canone Apoſtolorū vbi & Zonaras commentator Græcus hāc legē Græcè adſcribit eamq; citat ex Hexacōtabiblo Basilicon conſtitutionū. cuius aliquot libri ab Hernetto noſtro in Lucem ſunt editi. Cōtius.*

Temulentum. Temetum. Principi maledicitur tribus modis.

a *Temulentia*.id est ebrietate. Inde temulentus,id est ebrius,nã temetum.ti.genus est optimi vini.

b *Ex leuitate*.no.tribus modis maledici principi:ex leuitate,ex insania, & ex iniuria: & nullo casu punit iudex, licet vltimo remittat.

c *Contemnendum*.quia lubricum linguæ, &c. nisi quando est tale crimen quod ex scripturæ legis descendat, vel quod ad exemplum legis vindicandum est:vt ff.ad l. Iul.ma.l.famosi.§.j. Et quia quod calore, &c. vt ff. de reg. iur.l.quod calore.

Τκουφίστατος. Ζωσιμᾶς. Τμωλος Τ ὡς ἀδε κουφότερος.

d *Miseratione*. quia satis punitur ipso furore: vt dicta.l.famosi. & ff. ad legem Pompeiam de patri. l. pen. in fine.

c *Si ab iniuria*. id est iniuriose, & ex animo.

f *Remittendum*.ad nos: vt subijcit.

g *Pensemus*. sic ff. de iniu.l.item apud.§.adijcitur. & ff. de neg. ge. l. Pomponius lib.xxvj. in negociis. & .xxiiij.q. iij.cum ergo.§.sed qui. in fine.

AD LEGEM IVliam maiestatis.

Etiam ex aliis.] CAsvs. Si iudex cõtra principis constitutiones sententiam tulerit, an quasi læsæ maiestatis reus accusandus sit? Dicitur quòd non. Viuianus.

h *Cessant*. in quibus vi debatur non cessare, vt quando verbo facta est ei iniuria:vt. ŝ. tit.j.l.j. Itẽ in alio:vt.j.l.proxi.

i *Pronunciasse*. qualiter ergo accusabitur? Respon. si per pecuniã fuit corruptus, lege Iulia repetũdarum: vt ff. ad le. Iul. repe. l. eadẽ. §.fi. & .j. ad le. Iul. rep. l. finali. & si sine pecunia:tunc crimine stellionatus. Item & crimine falsi: vt. ff. ad leg. Corne. de fal. l.j. §. sed & si iudex. Ciuiliter etiam cõuenitur: vt inst. de ob. quę ex quasi delli. na. in princip.

Lienam.] CAsvs. Si iracundia motus, quòd seruus meus stabit in perpetuis vinculis, iura ui per vitam principis. & hanc pœnam volo ei remittere:an quasi læsæ maiestatis crimine accusari debeam, quæritur? Et dicitur quòd non.

k *Quod semper*.id est te futurum iratum iurasti.

l *Iuraueras*. per principis salutẽ:vt ŝ. ŝ. de reb. credi. l. ij. in fi. & facit. ff. de reg. iur. l. quòd calore. & de repu. l. ij. sed alio modo puniris: vt. ff. de iureiuran. l. si duo patroni. §. fi. Vel dic q iuraueris per deũ, vnde deum habeat vltorem: vt. ŝ. de iureiu. l. j. in prin. sed hodie est contra hanc. l. scilicet in authen. vt non lux. hom. cõtra naturam, circa medium constitutionis. coll. vj.

Deum iurans, deum habet vltorem.

Si quis.] CAsvs. Si me crimine lesę maiestatis accusasti, & per vnum testẽ probasti, & sic semiplene:an vnà mecũ ad dicto nomina nostra crediderit lacessenda, ac temulentia a turbulentus obtrectator temporum nostrorum fuerit: eum pœnę nolumus subiugari, neq; durum aliquid nec asperum volumus sustinere: quoniam si id ex leuitate b† processerit, contẽnendum c est: si ex insania, †miseratione d dignissimum: si ab iniuria, e †remittendũ. f ¶ Vnde integris omnibus hoc ad nostram scientiam referatur, vtex personis hominum dicta pensemus, g & vtrum prætermitti, an exquiri debeant, cõsideamus. Dat. VI. Id. Augusti. Constantinopoli, Theodosio. A. III. & Abundantio Coss.

TITVLVS VIII.
AD LEGEM IVLIAM maiestatis.

Iudex qui iudicat contra legem, non propterea tenetur crimine læsæ maiestatis. Bald.

1. Imp. Alexan. A. Paulino.

Tiã ex aliis causis maiestatis crimina cessant h meo sęculo: nedum etiam admittam te paratum accusare iudicem propterea crimine maiestatis, quod contra constitutionem meam eum dicis pronunciasse. i PP. III. Idus. April. Maximo. II. & Iuliano Coss.

Desirens temperare sacramentum, non tenetur crimine læsæ maiestatis. Bald. Vel sic: Deierans non committit crimen læsæ maiestatis. Salycetus.

II. Idem A. Faustiniano.

Alienam sectæ meæ solicitudinem concepisti, quasi crimen maiestatis sustineres, si seruo tuo iratus esse non perseueres, quod semper k te facturum inconsulte iuraueras. l PP. III. Non. Februa. Iuliano. II. & Crispino Coss.

Accusator & eius instigator, nisi doceant per manifesta indicia delictum accusati de crimine læsæ maiestatis, sunt torquendi, & per torturam qualiter res processerit examinandi. Salyc. Vel sic: Accusator qui crimen læsæ maiestatis probauit tantùm semiplenè, vel per indicia: debet torqueri vnà cum accusato & instigatoribus vt veritas eruatur, nullo obstante priuilegio. Salycetus.

III. Imp. Constantinvs A. ad Maximum præfectum vrb.

Si quis†alicui maiestatis crimen intẽderit: m cum in huiusmodi re conuictus, n minime quisquã priuilegio dignitatis alicuius à strictiore in quisitione p defendatur: sciat se quoque q tormentis esse subdẽdum, si alijs manifestis indiciis accusationem suam non potuerit comprobare: cum eò qui huiusmodi esse temeritatis reus deprehenditur. r Illum quoque tormentis subdi oportet, cuius consilio atque instinctu ad accusationem accessisse videbitur, vt ab omnibus commissi cõsciis instituta vindicta possit reportari. † PP. Kalẽ. Ianua. Volusiano & Aniano Conss.

Priuilegiatus potest sũi priuilegium allegare, excepto crimine læsæ maiestatis: & excepto si torqueretur de principis conscientia: & hoc innuitur in principio legis à contrario sensu, secundum Baldum.

IIII. Imppp. Valent. Valens & Gratian. aaa. ad Olybrium. p.v.

C

Nvllus omnino cui incõsultis ac nescientibus nobis fidicularũ tormenta inferuntur, militiæ vel generis aut dignitatis defensione vti prohibeatur: s excepta tantum maiestatis t causa, in qua sola omnibus æqua conditio est. Da. VIII. Id. Iul. Valentiniano. N.P. & Victore Conss.

Conspirans contra principem, vel eos qui sunt ad latus principis, incidit in crimen læsæ maiestatis sola ordinatione & tractatu: licet non sequatur euentus. vnde vltore gladio debet puniri, & omnia bona sua efficiuntur fisci. Bald.

V. Imp. Arcad. & Honor. aa. Eutychiano præf. præt. †

Qvisquis cũ militibus vel priuatis vel barbaris u scelestã inierit factionẽ x aut factionis ipsius susceperit sacramentum vel dederit, de nece etiam virorum illustrium qui consilijs & consistorio nostro interfuerunt, senatorum etiã (nam & ipsi†pars corporis nostri sunt) a vel cuiusliber postremo qui nobis militat, b cogitauerit (eadem enim c seueritate voluntatẽ sceleris, qua effectũ puniri iura voluerunt) ipse qui dẽ vtpote maiestatis reus, gladio feriatur, bonis eius omnibus fisco nostro addictis. d

Filiis eius de misericordia reseruatur vita, sed nulla bona possunt habere vel accipere ex aliqua successione intestati vel testati: & perpetuò sunt infames, & ab omnibus honoribus, & officijs exclusi. Bal.

Filij† vero eius quibus vitam imperatoria specialiter lenitate concedimus c (paterno f enim deberent perire supplicio, in quibus g paterni, hoc est heredi tarij criminis exempla metuũtur) à materna, vel auaita, omniũ etiam proximorum hereditate ac successione h habeantur alieni, testamentis extraneorum nihil capiant, sint perpetuò egẽtes & pauperes, infamia eos paterna semper comitetur, i ad nullos prorsus honores, ad nullã sacramenta k perueniant: sint postremò tales, vt his perpetua egestate sordẽtibus, sit & mors solatium, & vita supplicium. l

Supplicans principi pro eis, punitur pœna perpetuæ infamiæ. Bald.

Denique iubemus etiam eos notabiles esse sine venia, qui pro talibus vnquam apud nos interuenire tentauerint. m

Cum filiabus eius dispensatiue procedit ur vt possint ex bonis maternis obtinere Falcidiam. Bald.

Ad filias sane eorum, quotlibet numero fuerint, Falcidiam tantùm ex bonis matris, siue testata, siue intestata decesserit, * volumus peruenire, vt habeãt mediocrem potius filiæ alimoniam, quàm integrum emolumentum ac nomẽ heredis. Mitior enim circa eas debet esse sententia, quas pro infirmitate sexus minus ausuras n esse confidimus.

Post illud crimen attentatum pater non potest emancipare filium, nec aliquam alienationem facere. Bald.

Emãcipationes quoque quæ à prædictis sine in filios, post legem dun taxat latã, siue in filias fuerint collatæ, non valeant. o Dotes, donationes quarumlibet postremo rerum alienationes, quas ex eo tempore quali-

Affectus pro effectu quandoque ponitur.

† Concor. c. fi. dilectus. cum glo. super verbo, similiter. contra de cle. non resi.

† Budeus in hunc. §. fuisse autẽtum pen. l. fenicum.] de penis. sed vsque scelestos exules respõdetur. Dic tu in aprociori. hic non inuenit pœnam puniri pro. l. in glo. 1. q. 4. in summa. Patris delictum filijs nocet quadrag.

a *Nostri sunt*. cum & princeps sit caput. & est interpositio.

b *Nobis militat*. i. circa nostrum latus in militia armata vel inermi.

c *Eadem enim*. interpositio est. Et no. cogitatum puniri, sic & ŝ. de epis. & cle. l. si quis nõ. Sed cõtra. ff. de pœnis. l. cogitationis. Solu. secundum Ir. hic ad actũ deuenit, scilicet ad sacramentum dãdum vel recipiendum: vt not. ŝ. plene de his qui ad ec. confu. l. præsenti. & facit ad volũtatem. ff. ad l. Cor. de sica. l. diuus.

d *Addictis*. vt in authent. vt nulli iudi. §. fi. colla. ix.

e *Concedimus*. ex misericordia, qua non sunt indigni qui alieno non suo vitio laborant, vt ŝ. de na. li. l. legem.

f *Paterno*. interpositio est.

g *In quibus*. scilicet filiis timetur ne similes sint patribus, a iuxta illud: Sæpe solet similis filius esse patri, &c. vt ff. de ædil. edic. l. quòd si nolit. §. qui mãcipia.

h *Successione*. ergo nec libertis paternis succedet. Sic est contra. ff. e. l. eorum. ff. de iure pat. l. iiij. Sol. vt diximus. ŝ. de bo. lib. l. j.

i *Comitetur*. sic ergo delictum patris nocet filijs. quod est speciale. Regulariter contra: vt j. de pœnis. l. sancimus & ff. de pœ. l. crimẽ. & ff. de decu. l. ij. §. in filijs. & illud, Pater non portabit iniquitatẽ filij, &c.

k *Sacramẽta* militaria. l *Supplicium*. sic. lxxiiij. dist. c. quorundam.

Feminæ minus audent quàm masculus. † Budeus vbi supra. sine testamento, sine intesto defertis, &c.

m *Tentauerint*. sic & ŝ. de transact. l. si quis maior.

n *Minus ausuras*. Et nor. quòd minus audet fœmina quàm masculus. Sed quid si mater commiserit factionem, nunquid parcitur filiis vel filiabus? Respõ. idẽ quod in patre. Azo.

o *Non valeant*. ab eo tempore in quo eandẽ factionem cogitauerint: vt. j. ŝ. proxi. quia videtur facere in fraudem, vt in eos bona conferat. per quod apparet, quòd si ante emãcipauerat, & bona contulerat, quòd non auferantur: vt. j. de bo. proscrip. l. pen. & sic scilicet de filijs in potestate positis loquatur.

p *Iure*. quolibet contracto: vt. j. eo. l. fin. & sic est contra. ff. de dona. l. post contractum. Sed solu. vt. ŝ. de dona. inter vi & vxorem. l. res vxoris.

q *Titulo donationis*. nã donationes inter viros ante crimen cõmissum collatæ in vxorem, non infirmantur damnato viro ex hoc crimine, sed confirmãtur: vt ŝ. d. l. res. de dona. inter vi. & vxo. amittit tamen eas quo ad proprietatem mulier cum nubit secũdo: vt supra de secund. nupt. l. fœminæ.

Donationes inter viros collatæ in vxorem, an infirmẽtur viro damnato ex lege Iulia maiestatis.

r *Ablumitur*. id est finitur: quod multis modis contingit: vt institu. de vsufru. §. finitur. Interim enim retinet mulier.

f *Omnia ea*. scilicet filiis omnibus restituenda: vt dicta. l. fœminæ.

t *Relicturas*. id est tradituras,

v *Satellitibus*. sic. j. de rap. virginum. l. j.

x *Et honore*. sic. j. de his qui se def. l. j. lib. x. & ff. de iure fisci. l. edicto. & l. senatus. & l. cum tacitum. & ff. de ali. iu. l. iij. §. fin.

Eminisse.] CAsvs. Si crimen læsæ maiestatis quis commiserit, & decedat: post mortem eius accusabitur, vtbona eius publicẽtur. Ferui vero in cap. domini in tali casu possunt torqueri: & post crimen commissum non potuerit committens rem alienare, nec mandmittere.

** si vera.*

y *Post rei mortem*. vt &. j. l. pxi. & ff. de accusa. l. ex iudiciorũ. quod intellige in duobus capitulis illius legis, quando scilicet contra principem, vel rempublicam est molitus, non in alijs: vt ff. eo. l. fin.

Crimen læsæ maiestatis post mortem obiici potest in duobus casibus.

* *Constitutio Græca.* *

Crimen læsæ maiestatis post mortem obiici potest: & in hoc crimine serui torquentur in caput domini. Bald.

VI. Paulus lib. singulari de publicis iudicijs.

Meminisse oportebit, si quid cõtra maiestatem imperatoris cõmissum dicatur etiã post rei mortem y id crimen instaurari solere, postea quàm diuus Marcus Drunciani, vtpote senatoris, qui Cassiani furoris socius fuerat, bona post mortem fisco vindicari iussit: & nostro tempore multis heredibus ablata sunt. In hoc item crimine quod ad læsam maiestatem imperatoris pertinet, etiam in caput domini serui torquẽntur.

Etiam post mortẽ crimẽ læsæ maiestatis potest inchoari, & memoriæ comminci atq; dãnari. hoc primo. Crimino sus huius criminis, in ipso criminis exordio perdit ipso facto omnia suarum rerũ administrationẽ. hoc secundo. Per incertitudinẽ successoris bona interim sequestrantur. Bal.

VII. Martianus lib. j. de public. iudi. tit. ac leg. Iul. maiestatis.

Post diui Marci constitutionem hoc iure vti cœpimus, vt etiam post mortem nocentiũ hoc cri-

a POst diui Marci, Dannetur. vt &. ſ. l. proxi. & inſtit. de here. quæ ab inteſtato. §. per contrarium. Sūt & alij caſus ſpeciales, quos not. ſ. ſi reus vel accu. l. j.

b *Neque alienare.* vt &. ſ. l. quiſquis. §. emancipationes. & ff. de dona. l. donationes. in fine. & eſt ſpeciale. aliàs cōtra: vt. ff. de dona. l. poſt contractum.

c *Soluere.* iure ſpeciali, aliàs contra: ff. de ſolu. l. reo criminis.

d *Torquentur.* vt impediatur alienatio, torquentur donec de crimine conuincantur.

e *Arguitur.* id eſt arguitè accuſetur.

AD LEGEM IVLIAM de adulteriis & Stupro.

Adulterii, ſtuprum, & inceſtus quid ſignificent.

Per ordinē maiora proſequitur crimina. & dicitur adulterium proprie in nuptam, quaſi tranſitus ad alterius torum, propter partum ex altero conceptum compoſito nomine. ſtuprum in virginem vel viduam. vt. ff. e. l. inter §. 1. Inceſtus, cum conſanguinea vel affine: vt inſtit. de nup. §. 1. & ff. e. l. ſi adulterium cum inceſtu. & dic quòd leges huius tituli ſtatæ ſunt ad legem Iuliam emendandam, ſupplendam, corrigendam, & interpretandam.

PUblico iudicio.] CASVS. An vxor mariti de adulterio poſſit accuſare, quæritur? Et dicitur q̄ non, veràte. l. Iul. de adulterio, quę in maſculis ſolis locum habet.

f *Publico iudicio.* id eſt l. Iulia de adulte. quod nō publicum eſt: vt. ff. de publi. iudi. l. j.

† *ſic ſtatur 32. qu. 1. cap. 10. Contin.*

g *Violato.* non dicit toro, ſi ergo ſoluta ſe immiſcuit, planum eſt quia à nullo de adulterio accuſatur: vt ff. e. l. inter. §. j. & x. xxxvj. qūę. j. c. lex illa. §. adulteriū. ſed & ſi ad alterius vxorem acceſſerit, nec tunc torus huius mulieris vel ſui viri eſt violatus, ſed viri adulteræ:

† *Conqueritur. d. Augustinus de hac inæquitate. Vxor an poſſit maritum de adulterio accuſare.*

& ſic nec tūc hæc accuſat, cum ſit mulier: nec ſuam vel ſuorum iniuriam proſequatur: vt. ſ. qui accuſa. non poſ. l. de crimine. & hoc de iure mariti. Sed an etiam iure extranei poteſt? Quidam quòd ſic, ſed dic quòd non: cū dicas eam nō proſequi ſuam iniuriam: virū tamen dimittere poteſt: & lucretur donationē, & dotē: vt. ſ. de repu. l. conſenſu. §. cauſas. & ſic etiam intelligēdi ſunt canones, vt. xxxij. q. iiij. c. nemo. in princ. & quæſt. v. præcepit, & cap. præceptum. & cap. Chriſtiana.

h *Declarat.* eo modo qui ſequitur: quę cū, &c. & eſt talis ratio: quia cū permittitur viro, videtur prohibitum mulieri. ar. ff. de indi. l. cū prætor. vel accuſanti iure mariti permiſit quæri de adulterio: ſed hæc nō poteſt accuſare iure mariti, q̄a maritus nō eſt: ergo nullo modo etiā iure extranei. q. d. nō poteſt accuſare aliquando: ergo nunquā. ſed maritus aliquādo poteſt ſecundū Io. & ſic generaliter ei cōcedi videtur. arg. ff. de mili. teſta. l. ex militari. Sed mirū eſt q̄ vir non committit adulteriū accedendo ad ſolutā: nec ab vxore adulterij accuſatur ad quancunque accedat: nec dicitur ſuā iniuriam proſequi. & ideo eſt arg. cōtrariū in auth. de nupt. §. ſi igitur. ſecundum Theodo. coll. iiij.

Maritus ac cedens ad ſolutam, adulterium non committit.

ADDITIO. Aduertas q̄ licet de iure ciuili maritus cognoſcendo ſolutā, non committat adulterium, de iure tamen canonico dicitur adulterium committere: vt probatur in ca. tranſmiſſæ. & ibi hoc no. Abbas extra de eo qui cogno. conſangui. vxo. ſuæ. & xxxij. quæſt. iiij. cap. nemo. & cap. dicat.

i *Facultatem detuliſſet.* niſi exceptione aliqua repellatur: vt. j. eodem, l ita nobis.

CRimen lenocinij.] CASVS. Si vxorem tuā in aliquo adulterio deprehēſtam, & poſtea in matrimonio tenuiſti: adulterio conſenſiſſe videris: vnde crimine lenocinij poteris accuſari.

k *Crimē lenocinij.* quod punitur vt adulterium, & committitur multis modis: vt hic. & ff. eo. l. ij. §. lenocin. & ff de minori. l. auxilium. & j. eod. l. caſtitatis. & ſ. de condic. obitur. cau. l. mercalem.

l *Non qui ſuſpectam.* ſi tamen poteſt obumbrare patientiā ſuam prætextu incredulitatis: vt hic, &. j. eo. l. ſine metu, & ff eo. l. ij. §. lenocinij. in fi. & . l. marti. Et nota quòd ſine accuſatore punitur vir de lenocinio, ſi vxore rea facta, mariti lenocinium detegatur: vt ff. eod. l. iij. §. ſi publico.

Non ſolum.] CASVS. Tā ex ſententia quàm ex verbis l. Iul. ſi maritus velit vxorem de adulterio accuſare, poterunt ſerui vel ancillæ vxoris vel patris ci^a torqueri, vt eruatur veritas: & intra. lx. dies computandos à die diſſoluti matrimonij, & hoc in prima. nec manumittentur. & hoc in ſecunda. & ſi in quæſtione ſerui deceſſerint, vel deteriores facti fuerint: abſoluta muliere cauebit maritus de æquè ideneis reddendis. & hoc in tertia. Viuianus.

m *Verba.* id eſt non ſolū verba, ſed etiā ſententia. nā quandoque in aliquid verba & ſententia conſonant: quandoq; verba tantū, quandoq; ſententia tantū: vt patet in Macedoniano. Tu dic q̄ verba pertinent rātum ad eos quos hic nominat: ſententia etiam ad alios quos dices: & ſic hæc dictio tantum, ad verba tantùm reſpicit.

n *Seruorum.* non ſolum alijs probationibus.

o *Volentis.* ſcilicet legis.

p *Comprehendi.* comprehendit dicta lex, cuius verba tamen non habemus.

q *Mulieris.* de adulterio accuſatæ.

r *Iuſti duntaxat.* ſiue ſit iuſtus de naturali & ciuili iure, ſiue ciuili tantùm, vt adoptiuus.

s *Ex diſſolutione.* quæ fit per diuortium, & quam opus eſt fieri antequam inchoet accuſationē, vt j. eo. l. ſi crimen. ſed ſi morte vel bona gratia, vel ex delicto viri ſoluatur matrimonium tenet manumiſſio: vt ff. qui & à quib. l. ſed ſi maritus.

t *Prohibet.* per hoc ergo, p̄batur, q̄ ea quę domi fiunt, per tales poſſunt manifeſtari: vt ſ. de rep. l. cōſenſu. §. ſin autē aliter.

u *Dominis.* ſcilicet dominæ vel patri eius.

x *Secuta abſolutione.* mulieris ſcilicet accuſatę, nō aliter: vt hic, & ff. eod.

Serui ante litem pro adulterio detegendo torquendi.

Occidens adulterum lege permittente, non cenſetur homicida. hoc primo. Occidēs adulterū in caſu nō permiſſo, mitius punitur. hoc ſecundo. Bal. Vel ſic: Maritus per ſe vel filios poteſt impune occidere adulterum vilem in adulterio nuptiis tempore deprehenſum: non vilē vero occidens, in totum non liberatur, ſed mitius punitur. Saly.

IIII. Imp. ALEXANDER A. Iuliano proconſ. Narbo. prouinciæ.

GRacchus a quem Numerius b in adulterio noctu deprehenſum interfecit, ſi eius conditionis fuit, vt per legem Iuliam impune occidi potuerit: c quod legitimè factum eſt, nullam pœnam d meretur. †

¶ Idemque filijs eius qui patri peruerunt, præſtandum eſt. e

¶ Sed ſi legis auctoritate ceſſante, inconſulto dolore adulterum interemit, quamuis homicidium f perpetratum ſit: tamen quia & nox & dolor g iuſtus factum eius releuant, poteſt in exilium h dari. PP. ſine die & conſule.

† *Aduerte in tamen doctores & Bart. in l. non ſolum. §. mandatum. ff. de iniur. quòd ipſo caſu mandatarius accidens non euadit pœnam legis.*

† *Inuge. l. proſperexit ff. quib. & quib. modis manumiſſ. Contin.*

a *Gracchus.* adulter.

b *Numerius.* maritus mulieris.

c *Occidi potuerit.* quia vilis erat pſona, & humilis adulter, & in domo ſua, i. mariti, & nō adulteri vel alia: vt. ff. e. l. marito. & l. ſi adulterium. §. imperatores. & ff. ad. l. Aquil. l. qui occidit. At pater quēlibet occidit in rebus venereis deprehenſum, & in ſua & generi domo, dūmodo & filiā occidat, vel per eum non ſtet: vt ff. eo. l. patri. & tribus legibus ſequentibus. & . l. nihil.

d *Nullam pœnam.* vt & ſ. de adminiſt. tut. l. ſancimus. j. & ff. de reg. iur. l. nemo damnum. Sed arg. contra. ſ. de ſecun. nup. l. j. & in authen. de reſtit. & ea quæ pa. §. fi. coll. iiij. & ſ. de rei vin. l. quoties. & ne tuto. vel cura. vęc. con. l. j. & ſ. rem alie. geren. l. j. Item & nota cōtra quòd meretur pœnam, quod non eſt legitime factum: vt ff. de his quæ pro non ſcrip. l. j.

e *Præſtandum eſt.* ſic ergo parent in atrocioribus. ſed hoc ideo quia patri eſt hoc permiſſū. aliàs cōtra: vt ff. de reg. iur. l. ad ca.

f *Homicidium.* quia adulter non erat vilis.

g *Dolor.* nota q̄ iuſtus dolor aliquē excuſat: vt. ff. ad. l. Cornel. de ſica. l. j. §. fi. e. l. ſi adulterium. §. imperatores. Item & tempus facit: vt hic, & ff. de pœnis. l. aut facta. §. j. & §. tēpus. & ſ. vt lice. vnicuique. l. ij. Sed argu. contra. ſ. de trāſact. l. nō minorem.

h *In exilium.* cum aliàs debeat occidi. vt inſtit. de publi. iudic. §. item lege Cornelia.

Adulter.] CASVS. An maritus elapſo cōtinuo quinquennio à die cōmiſſi adulterij, poſſit adulterū accuſare, quæritur? Et dicitur quòd nō. nō enim exceptio temporalis quæ reo datur, ei debet auferri. Viuia.

i *Adulterium.* idem ſi de lenocinio vel ſtupro, alióve capitulo huius legis accuſetur: vt. ff. eo. l. mariti. §. hoc quinquennium.

k *Accuſari non poteſt.* in adultero eſt planum, niſi in duobus caſibus, quando ſcilicet nō potuit intra hoc tempus, quia inceperat ab adultera tantū, vnde interim non poterat hunc accuſare. Item & quādo hic ab alio accuſatus batur, qui poſtea inuētus eſt prauaricari: vt. ff. e. l. iij. & l. quinquēnium. & niſi per vim ſit factū ſtuprum: vt. ff. eo. l. mariti. §. ſi. ſed in adultera præſcribitur ſex mēſibus vtilibus cōputādis in nuptā à tempore diuortij facti à primo. in vidua, à tempore cōmiſſi criminis. & eſt ratio, quia quæ facilius accuſatur vt vidua, facilius præſcribit à die cōmiſſi criminis: vt. ff. eo. l. mariti. §. ſex menſium. & ff. ad Turpil. l. j. §. accuſationē. non tamē vt ſex menſes vtiles excedant quinquēnium quo adulter præſcribit à die cōmiſſi criminis: vt. ff. e. l. mariti. §. præterea. & duo ex his ſex dātur, vt accuſet vir iure mariti: quatuor vt iure extranei: vt. j. eo. l. proxi. & ff. e. l. ſi maritus. j. §. extraneis.

Adultera ſi non accuſetur tempus certum, poteſt ſe præſcriptione tueri.

l *Non oportet.* ſi modò proponant antequam nomen accuſati vel accuſatæ inter reos recipiatur: vt. ff. e. l. ſi maritus. §. præſcriptiones. vel ille. §. intelligitur ſpecialiter in quibuſdam, vt lenocinij, non in his.

Vxe mariti.] CASVS. Maritus adulterum intra. lx. dies vtiles iure mariti poteſt accuſare: nec timeat accuſari de calumnia, ſi probat, quod facile erit ſibi probare, ſcilicet per quæſtionem ſeruorum. Viuianus.

Maritus quandoque iure mariti, quandoque iure extranei accuſat vxorem de adulterio.

m *Iure.* maritus accuſat iure mariti. ſed & pater mulieris: vt ff. eo. l. is cuius ope. §. ex ſenatuſconſulto. vt tamen præferatur vir, niſi ſit infamis, vel colludat: vt. ff. e. l. ij. §. ſi ſimul. & l. iij. & erit hoc ius ſiue priuilegiū in accuſando: quia ſexaginta dies habet vtiles, in quibus præfertur omnibus alijs: & ſine metu calumniæ, & etiā ex ſola ſuſpicione poteſt vxorē ream facere. & ſine inſcriptione: vt dixit P. vt. ff. de mino. l. auxiliū. & j. e. l. quāuis ij. Poſt hos admittitur quilibet: & prædicti etiā admittuntur ante alios vſque ad quatuor menſes: & quando plures venerunt, iuſtior præfertur. & ſic etiā forte vir admittitur: vt hic, & ff. eo. l. ij. §. fi. & . l. ſi. maritus. j. §. extraneis. & l. is cuius. §. pe. ſed videtur quòd non euadant pœnā calumniæ: vt ff. eo. l. is cuius. §. fin. & l. pater. Solu. refert, ſint in euidenti calumnia, vel non. argu. ſ. qui accu. non poſ. l. i. & ff. de his qui. vt indig. l. tutorem. Vel prædictū priuilegium, ſcilicet ſine metu calumniæ accuſare, tantùm viro detur, non patri: vt in contrarijs: ſed cætera dantur patri, ſcilicet vt præferatur alijs: & hoc quia propenſiori dolore facit vir: vt. ff. eo. l. j. §. ſi ſimul. Vel dic, nō euitant pœnā calumniæ, quādo vltra ſexaginta dies accuſant: vt in contrarijs, ſed ante ſic. & ſecundum hoc expone legem illam, is cuius ope accuſare, id eſt, accuſare ſolent.

n *Eius.* ſcilicet iudicis adeundi. vnde etiā feriati cedunt, ſi copia fuerit adeūdi: vt. ff. e. l. miles. §. ſexaginta. & etiā ſexageſi-

mus in his computatur: & à die commissi criminis numeratur.vt.ff.eo.l.pater.§.j.

a *Iure extranei*.intra quatuor menses vtiles, vt non excedant quinq; annos continuos:vt & ff.eo.l.si maritus.j.§.extraneis. & sic præscriptione sex mensium vtilium mulier defenditur: vt no.ꝧ.l.proxi.

b *Non debet*. i. non timeat quòd de ea calumnia cõdemnetur, si modò probauit, quod erit ei facile: nam, &c.

c *Eodem modo*. quo & ante sexaginta dies finitos.

PRopter.] CASVS. Si iure mariti quis possit accusare ,propter violatã virginem, quæ vxor nondũ fuit, quæritur. Et dicitur ꝙ non, nisi sponsa fuisset. Si vero ipsa de violentia conqueri velit: auctore curatore suo hoc faciet. Viuianus.

d *Iustus non est*. velut maritus de adulterio. sed de stupro,sic vt quilibet alius:vt.ff.eo.l.si vxor.in princ.

Matrimonium sicut non est violandum, sic nec spes matrimonii.

e *Sponsa eius*. tunc enim iure mariti accusabit: & forte vt de adulterio : cum neque matrimonium, neque spẽ matrimonij violare permittatur : vt hic, & ff.e. l.si vxor. §. diuus. & ar. ff.de iniur.l. item apud.§.sponsum. nisi alij postea nupta esset: quia tunc non esset spes matrimonij: vt.ff. e.l.miles. §. quærebatur.quæ est contra. vel vbi vxor esse non poterat propter ætatem: vt.ff.e.l.si.vxor.§.si minor.quæ est cõtra. Alij hic dicunt quòd aliàs nullo modo accuset, nisi quãdo est spõsa : & tunc vt sponsam , non vt vxorem: per dictam l.si vxor.§.si minor.

f *Iniurias suas*. aliàs enim non auditur minor.xxv.an.vt.ff.e.l. si maritus.§.lex Iulia.sed accusari post pubertatem potest, non prius:vt.ff.eo.l.si minor.

g *Curatoribus*. vt & ꝑ.de auctorita.præstan.l.clarum, de concubina autem siuprata dic vt.ff.eo.l.si vxor.in princ.

REos.]CASVS. Adulterũ & adulteram an possit maritus eodem libello accusare, quæritur ? Et dicitur quòd non.

h *Adulterij*,secus in crimine incesti:vt.ff.eod.l.qui pupillam.in fin.& l.vim passam.§.incesti.

i *Mœrem & fœminam*. id est, adulterum & adulteram.

k *Ex eadem causa*.vt.ff.eo.l.si maritus.ij.§.fi.& l.vim passam. §.duos.& l.nihil.§.pe. & fina.Ex diuersa enim potest: vt quia vnus adulterium cõmisit,alter domum præbuit:vt.ff.e.l.nihil. §. fin. In alijs autẽ criminibus quoties licet accusare ? Dic vt not.ꝑ.de accusa,l.qui de crimine. & qui accusare non possunt. l.cum rationibus. & si reus vel accusator mortuus fuerit.l.j.

Accusare volens duos adulterij. quo ordine vti debet.

l *De pudicitia*.seruanda.

m *Vetat*.ab eodem,sed à diuersis potest,vt tamen serues ordinem qui legitur.ff.eo.l.denũciasse.§.quæritur, & statim dices.

n *Sed ordine*. vt incipiat à quo velit , si illa non nupsit:vel si nupsit, fecit hoc post denunciationem : aliàs ab adultero incipere debet, & eius absolutio proderit mulieri,& condemnatio non nocebit: vt.ff.e.l.si maritus.ij.§.pe. & §.fin.& l.seq.& l. isti vtiles , maritus quoque iure extranei a agere potest.

¶ Et qui confidit accusationi, calumniæ notam timere non debet. b nam ad probationem sceleris diui parentes mei quæstionem de mancipijs eodem modo c haberi permiserunt, quasi iure mariti ageretur. PP. II.Id.August. Maximo. II. & Aeliano Conss.

Qui tempore commissi delicti non erat maritus nec sponsus: non potest vt maritus vel sponsus accusare, licet sit maritus vel sponsus,si dispa puella cum auctoritate tutoris accusabit. Bald.

VII. Idem A. Herculano.

PRopter violatã virginem adultã , qui postea maritus esse cœpit , accusator iustus non est : d & ideo iure mariti crimen exercere non potest , nisi puella violata sponsa eius e fuerat . Sed si ipsa iniurias suas f adsistentibus curatoribus g per quos etiam nẽgocia eius gerenda sunt , persequatur: præses prouinciæ pro debita tanto delicto , si probetur, seueritate examinabit. PP. XII.Kalend.Iun.Maximo. II. & Aeliano. Conss.

Masculus & fœmina non possunt simul de adulterio accusari propter exceptionem ordinis. Baldus. Vel sic : Eodem tempore quis non potest adulterum & adulteram accusare. Salycetus.

VIII. Idem A. Domno.

REos adulterij h duos simul marẽ & fœminam i ex eadem causa k fieri lex Iulia de pudicitia l vetat : m sed ordine n peragi vtrosque licet. PP.Idibus Iunij, Iuliano.II.& Crispino Conss.

Iure isto maritus vxorem quam retinet in matrimonio , non accusat de adulterio: secus de iure nouo. Et si non probet, similitudine supplicij debet affici.Salycetus.

XI. Idem A. Naruano.

CRimen adulterij maritum retenta in matrimonio vxore inferre non posse, nemini dubium est.x PP.Kalend. Septembr. Alexandro. II. & Marcello Conss.

IN AVTHEN. vt liceat matri & auiæ. §. quia vero plurimas. colla. viij.constitu.fina.

denunciasse.per totam legem,l.ij.in princ.& l.nupta.& l. vim passam.§.nupta.& §.eod.l.si dum in tuo.

CAstitati.] CASVS. Si quis damnatam de adulterio duxerit, seu maritus fuerit qui reducit, siue alienus: pœna lenocinij plectendus est.

Pœna per definitiuam imposita, est perpetua. Et qui ducit damnatam de adulterio, vel reducit , intelligitur esse leno , & punitur crimine lenocinij. Baldus.

IX. Idem A. Proculo.

CAstitati temporum meorum conuenit , lege Iulia de pudicitia damnatam in pœnis o legitimis perseuerare.

¶ Qui autem adulterij damnatam p, si quocunque modo pœnam capitalem euaserit, q † sciens duxerit vxorem vel reduxerit : eadem lege ex causa lenocinij punietur. r PP. VII. Kalendas. Februar. Iuliano. II. & Crispino Conss.

Dans pecuniã vt euadat ab accusatione adulterij,& accipiẽs pecuniã pro cõportato stupro, pœna legis Iuliæ coercẽtur. Bal.

X. Idem A. Demetriano,

DE crimine adulterij pacisci non licet: s & par delictum est accusatoris prætiuaricatoris, t & refugiẽtis veritatis inquisitionẽ. Qui autẽ precium pro comperto stupro accepit, pœna legis Iuliæ de adulterijs tenetur. u PP. V. Nonas Maij, Fusco & Dextro Conss.

Iure isto maritus vxorem quam retinet in matrimonio , non accusat de adulterio: secus de iure nouo. Et si non probet, similitudine supplicij debet affici.Salycetus.

XI. Idem A. Naruano.

CRimen adulterij maritum retenta in matrimonio vxore inferre non posse, nemini dubium est.x PP.Kalend. Septembr. Alexandro. II. & Marcello Conss.

IN AVTHEN. vt liceat matri & auiæ. §. quia vero plurimas. colla. viij.constitu.fina.

o *In pœnis*. quæ pœna est notata. j. e. l. quamuis. ij.

p *Damnatam*. vt.j.eo. l. fine metu. in fin. & idem si de stupro fuerat damnata. si autem ex alijs capitulis legis quæ multa sunt : vt ff. de mino. l. auxilium. secus est: vt.ff.e. l. mariti. §. j. sed concubinam eam habere potest:vt.ff. de concubi. l. i.§.j.& facit.ꝑ. eo.l.ij.

q *Capitalem euaserit*. principis indulgentia.

r *Punietur*.eam tamen amodo accusare non potest:vt.ff.e.l.si vxor. §. fin.

DE crimine.] CASVS. An maritus cum adultero de crimine adulterij possit transigere, quæritur ? Et dicitur quòd non: & par est delictum prætiuaricantis & transigentis aliquo accepto & dato.qui vero pro comperto stupro aliquid accepit. l. Iul. tenetur.

s *Pacisci non licet*. nullo modo.distingue tamen, vt infra. eo.l. ferui. Azo.

t *Prætiuaricatoris*. in accusatore totũ legi potest:vt siue præses prætiuaricetur , siue desistit, idem sit . Vel primum in accusatore, secũdum in reo. sed neutra placet: quia secũdum primum refugere non esset prætiuaricatio: vt. ff. de prætiuarica. l. ij. in princ.& §. fi. Dic ergo transigentis & prætiuaricãtis fieri similitudinem. Azo. hoc modo par delictum est accusatoris prætiuaricantis,& aliquid à reo refugientis veritatis inquisitionem & aliquid à reo accipientis, & ipsius rei donando aliquid : nam tali transactione prætiuaricator ille habetur , & vt adulter punitur,& pro confesso habetur. Et dic quid est prætiuaricari, vt.ff.ad Turpilia.l.j.§.j.sed huic legi est contra.ff.eodem. l. si maritus. ij. §. si negauerint. & aliæ plures quæ eodem modo cõtradicunt.supra de transactionibus.l.transigere.& ibi soluu Tenetur.vt.ff.de mino.l.auxilium.§.fin. & ff.quod metus causa. l.isti quidem. & ff. eod. l. mariti. & ꝑ. de condictio. obtur.cau.l.mercalem.

CRimen.] CASVS. Maritus an potest accusare vxorem suam de adulterio , si eam retinet in matrimonio ? dicitur quòd non.

x *Dubium est*. sed nec adulter accusari potest, nisi demum facto diuortio:vt.ff.e.l.miles.§.volenti.ab extraneo autem potest,si primo virum lenocinij arguat. non aliàs : vt.ff.e.l. constante.nec obst. l. vim passam. §. j. quia potest extraneus constante matrimonio,scilicet secundo, non primo. iam enim denuo nupserat : sed hodie etiam constante matrimonio potest vir vxorem accusare. vnde lege auth. sed nouo, &c. quæ est in cor.authẽt.vt lice.mat.& auiç.§.quia vero plurimas.col.viij.

Sed

† *hinc licet refutare plerosque nostræ scholæ auctores, qui negant adulterium capitalem fuisse pœnã: nec vera hoc à Tribonio addi-tumputem, ne à Constantini lege discrepet. Concipient.*

Adulterij accusari potest vxor etiam constante matrimonio.

SEd nouo.]CASVS. Auth. corrigit.l. C. quia maritus potest retinere post adulterium vxorem suam, & potest eam accusare: & si probauerit,repudiabit eam:si non,sustinebit eam pœnam quam passura esset mulier si maritus probasset.

a *Debet*. & dotem & donationem lucrari ; & plus si filij non sint:vt in corpo.

b *fuisset*.ex hac etiam causa poterit ei mittere repudium,& lucrari donationem & dotem: vt in cor.§. si vir de adulterio.

ET si crimine.]CASVS. Licet adulter condemnatus fuerit,ne que restitutus: nõ propter hoc mulier, cũ qua dicitur adulterium commissum,si nõ accusetur , pœnam aut infamiæ notam sustinebit. Viuianus.

c *potuit*. sed absolutio prodesset:vt.ff.eo.l.de nunciasse. §. fi. Sed an masculus si deprehendatur,erit infamis? Respõ.nõ secũdũ Io. licet secus in fœmina : vt.ff. de itu nuptia.l.palã.§. quæ in adulterio. Ac. d *Proponas*. facit.ff.e.l. denũciasse in fi.&l.seq.

ADulteram.] CASVS. Si post accusationem adulterа incipiat abesse : nõ ideo minus absens internomina reorum recipi potest.Viuianus.

e *Inchoatum est*.per lit. contestationem.

f *Excesserit*. non reipublicæ causa:vt.ff.e.l. si maritus.ij.§.legis.

g *Inter reos*.hoc fiebat post litem contestatam An autem condẽnetur, dixi supra de accusa.l. absentem.& facit. j. e. l.quamuis.j.

SI dum.]CASVS.In ea prouincia in qua adulterium cõmissum est, debet maritus crimen adulterij persequi: & si ante denunciationem factam à marito, alij nupserit:non ab ea, sed à marito incipiet. Viuianus.

h *Factum est*. quia qua in prouincia, &c. vt & ꝑ. vbi de cri. agi. oportuit.qua in prouincia.

i *Solito*. diuertendo scilicet prius ab ea: vt supra eodem.l.crimen. Item & causa incipiat ab adultera. & hoc subiicit,nec enim.

k *Nuptæ*. secundo viro.

l *Adulterium passæ*. apud primum virum.

m *Non præcesserit*.in casu,etiam si non præcedat denunciatio : vt.ff. e.l.si quis adulteriũ. in prĩ.& facit ad.l.ꝑ.e.l.reos,in fi.& repete hic quod ibi diximus. Codex.

SI quondam.] CASVS. Mulier antequam accusaretur de adulterio,cœpit abesse.absens accusari nõ potest : neque in prouinciã in qua militat maritus,transmittenda est. Si verò maritus,quia militiæ causa aberat,intra statuta tẽpora vxorem accusare non poterit:an ei currant tempora,quæritur? Et dicitur quòd non. Viui.

n *Antequam*. secus si post:vt supra eodem. l. adulteram.

o *Potest*.vt.ꝑ. de accusa.l.absentem.

p *Deposcitur*.cum reus forum accusatoris non sequatur:vt supra de iurisdi. omnium iudi. l. iuris ordinem.

q *Debet*. quia vtile est tempus:vt.ff.e.l.miles. §.quidam.&.j.eo.l.ob cõmissam.& ff. quibus ex cau.ma. l. si qua. & potes hic vel super legẽ adulteram.legere auth. si vero crimina,&cæt. quæ est vt nulli iudicũ §.si vero quis comprehenserit.colla.ix.

SI vero.] CASVS. Lex. C. Dicebat,si inchoato crimine mulier se subtrahit, nihilo minus nomen eius recipitur inter reos. Authenti . verò ista dicit, quòd si mulier inchoato crimine se subtrahit vt impediatur cognitio criminis,debet citari,& de loco ad locum transmitti: vt ita de crimine cognoscatur , & etiam puniatur.Viuianus.

r *Nostris legibus*.vt requiratur , & bona eius annotentur:vt.ff.de requir.reis.l.j.

s *Transmittet*. hic est argumen.contra. ff de iudiciis. l. heres absens §.primo. Solu. speciale est in delictis : vt hic. & supra ibi de crimi. agi oportuit.l.fin.&in authen. vt iudi. sine quoquo suffragio.§.necessitatem. collat. ij. & idem vbicunque certæ personæ cognitio mandatur, vt præsidi : vt supra ne li. post. l. j. & vbi quis de curiali vel cohortali. l. fi.sed in contractibus si ibi non inuenitur, bona quę ibi habet possidentur:nõ tamẽ inuitus reducitur,si alibi versetur vbi habet forum vel domicilium.sed si aliàs latitet,potest idẽ qđ in criminalibus dici. Vel dic vt in contrario notaui. *ADDITIO*. Quid iuris sit in contractibus,vide in cap. Romana.§.contrahentes. de foro competen. lib. vi. Et videas circa materiam istius authẽ.glo. in verbo,de punitio. de re iudicata.

Absens accusatus,legitime est euocandus: & eo non veniẽte,procedetur vt à iure permittitur. & in delictis si remissio ad locũ vbi quis deliquit . quòd si iudex loci vbi reus degit,facere neglexerit,punitur ipse, & eius officii forma & pœna hic scripta. Salycetus.

SI vero criminis cõmissi occasione latuerit, aut prouinciam illam reliquerit in qua deliquit, iubemus legitimis edictis à iudice vocari eũ : & si nõ audiat, illa in eũ procedere, quę nostris legibus r sunt definita. ¶ Si vero cognoscatur quòd in alia prouincia degat, iubemus, prouincię illius iudicem in qua crimen cõmissum est, epistola publica vti ad prouinciæ illius iudicẽ in qua deliquẽs degit. ille vero qui publicas susceperit literas periculo suo & officij sui cõprehendet eũ, & ad iudicẽ prouinciæ trãsmittet.s in qua peccauit, suppliciis legitimis subiicie dũ. ¶ Si vero qui publicã epistolã susceperit,hoc facere,aut officiũ eius imperata neglexerit: tunc & ipsum iudicẽ tres libras auri, & officium eius alias tres pro pœna inferre iubem'. ¶ Sin autẽ iudex,aut aliquis officialiũ suorũ propter lucrum eum nõ comprehenderit, aut comprehendens non transmiserit : qui hoc fecisse conuincatur, spolietur cingulo, & exilio tradatur.

Maritus qui de adulterio accusauit, sine abolitione nõ potest desistere.hoc primo. Et desistens ab accusatione,est exclusus perpetuò.hoc dicit secundo. Baldus.

XVI. Impp. VALERIANVS & GALLIE. AA. Archesilao.

SI quondam.] CASVS. Auth. corrigit.l. C.quia maritus potest retinere post adulterium vxorem suam, & potest eam accusare: & si probauerit,repudiabit eam:si non,sustinebit eam pœnam quam passura esset mulier si maritus probasset.

a *Debet*. & dotem & donationem lucrari ; & plus si filij non sint:vt in corpo.

b *fuisset*.ex hac etiam causa poterit ei mittere repudium,& lucrari donationem & dotem: vt in cor.§. si vir de adulterio.

ET si crimine.]CASVS. Licet adulter condemnatus fuerit,ne que restitutus: nõ propter hoc mulier, cũ qua dicitur adulterium commissum,si nõ accusetur , pœnam aut infamiæ notam sustinebit. Viuianus.

c *potuit*. sed absolutio prodesset:vt.ff.eo.l.de nunciasse. §. fi. Sed an masculus si deprehendatur,erit infamis? Respõ.nõ secũdũ Io. licet secus in fœmina : vt.ff. de itu nuptia.l.palã.§. quæ in adulterio. Ac. d *Proponas*. facit.ff.e.l. denũciasse in fi.&l.seq.

ADulteram.] CASVS. Si post accusationem adulterа incipiat abesse : nõ ideo minus absens internomina reorum recipi potest.Viuianus.

e *Inchoatum est*.per lit. contestationem.

f *Excesserit*. non reipublicæ causa:vt.ff.e.l. si maritus.ij.§.legis.

g *Inter reos*.hoc fiebat post litem contestatam An autem condẽnetur, dixi supra de accusa.l. absentem.& facit. j. e. l.quamuis.j.

Non potest sumi accusationis initium à nupta,nisi denunciatio præcessisset : & ibi adulter debet puniri, vbi est cõmissum adulterium. Bal. Vel sic: In qua prouincia mulier adulterij cõmisit,ibi accusari debet: nec ab ea incipitur, si alteri nupta reperitur , nisi denunciatio legitima nuptias præcesserit. Sa.

XIIII. Imp. GORDIANVS A. Aquilæ.

SI dũ in tuo matrimonio vxor tua esset, se adulterio polluit : in ea prouincia in qua id ipsum factum est h adulterium,more solito i persequi debes.Nec enim ab ea quæ iá nupta k, & adulteriũ passa l est,exordiũ accusationis sumi potest: si denunciatio criminis nuptias nõ præcesserit m.PP.Non.Decẽb. Gordiano.A.& Auiola Conss.

Contra adulteram non potest procedi in absentia:& remissio quæ fit in delictis, nõ debet fieri ad iudicem incompetentem , sed ad iudicem rei.h.d. ista lex cum authen.hic posita secundum Baldũ. Vel sic: Absens non potest accusari vt possit super causa procedi nec reus tenetur sequi forum accusatoris. Et occupato reipublicæ causa,non currunt tempora accusatori præfinita. Saly.

XX. Idem A. Hilarino militi.

Abolitionem.] CASVS. Maritus si cœpit accusare suam vxorem, & velit desistere, impetrabit hoc à iudice: alioquin si simpliciter desistat, scilicet nulla impetrata abolitione, pœnam desertæ accusationi: non euitabit nec decæteroex.l.Petronia ad accusationem admittetur. Viuianus.

a *Abolitionem.* id est, licentiam desistendi: vt in Turpilianum nõ incidat.

Abolitio est licentia desistendi ab accusatione.

b *Senatusconsulto.* Turpiliano.

c *Sanxerunt.* immo videtur non incidere: vt &.ff. ad Turpilia. l. in senatusconsulto. §. eos. Solu. illud intelligere in patronis, & non in marito. cui solutioni est argumen. contra. ff. de bonis liber. l. qui cum maior. §. sed si minor. & §. si libertus. Vnde dic quòd in contrario loquitur de tutore, & qui busdam alijs, qui sine metu calumniæ accusant, non de marito. Vel dic, an in euidenti erat etiam vir calumniatus: vt hic, an non: vt ibi. & supra de his qui accusa. non possunt. l. ij. in fi. sed à pœna talionis per legem Remmiam accusatur. Item & ab infamia quæ per Turpilianum etiam imponitur: vt supra eo. l. maritũ. Et sic etiã potest dici quòd quo ad aliquid habet locum Turpilianum, scilicet ad pœnam quinq; librarum auri, non infamiæ, quæ sunt pœnæ Turpiliani: vt. ff. de præuaric. l. ij. §. fin. & infra ad Turpil. l. j. & sic etiam isto modo potest tolli contrarium.,

† *cuius etiam aliud caput refertur in l. circuncidere. ff. ad l. Cor. de sicariis. Contius.*

d *Postea.* vt. ff. e. l. quæsitum. §. fina. & ad Turpil. l. qui destitit. & supra qui accusa non possunt. l. accusationem.

Sine metu.] CASVS. Maritus iracundia commotus potuerit vxori libellum accusationis: an possit desistere, & eam sine metu legis Iuliæ marimonio retinere, quæritur? Et dicitur quòd sic: quia ille solum punitur, qui sciens damnatam duxit in vxorem, ita quòd nõ possit simulare se ignorasse. Viuianus.

e *Fueris.* vt & ff. eodem. l. mariti. in prin. &. §. quod ait, &. l. quæsitum. §. fina. & argu. ff. ad Turpil. l. quæsitum.

f *Capite.* multa enim erant capita legis: vt. ff. de minoribus. l. auxilium.

g *Vxorem.* vt & supra eodem. l. castitati. sed hodie contra: vt supra eodem authenti. sed nouo.

Vm qui.] CASVS. Qui simul habet duas vxores, est infamis, si ergo in ciuitate Bononien. vxorem habẽs, aliam in prouincia duxit, dicẽs se nõ habere vxorẽ de stupro potuit accusari. verum ipsa decepta, scilicet quasi ignorans ipsum

A Bolitionem [a] adulterij criminis postulans: præsidem in cuius officio accusatio fuerit instituta, adire debes. ¶ Cæterùm erras tu marite, existimans, etiam si simpliciter, id est sine abolitione desistas, senatusconsulto [b] in persona tua futurum locum non fuisse. diuersum enim diui principes sæpe sanxerunt. [c] Quin hoc amplius scias, nullã fuisse tibi vlterius potestatem instituendi huiusmodi accusationes: quia & decreto patrum, & lege Petronia † ei qui iure viri de latũ adulterij nõ peregit, nunquã postea [d] hoc crimen deferre permittitur. PP. XV. Kal. Iunij, Maximo & Glabrione Conss.

Potest maritus re integra libello accusatorio renunciare, ad quem offerendum ex lenitate & sola suspitione proceditur: & sibi reconciliare vxorem. Bal. Vel sic: Qui vxorem in adulterio deprehensam retinet, vel de adulterio damnatam reducit: lenocinij crimen admittit, nõ qui vana indignatione libelli accusationis sola portexit. Sa.

XVII. Iidem AA. Victorino.

SIne metu legis Iuliæ de adulteriis coercendis reuocare vxorem in matrimoniũ potes: cum nihil amplius quàm libellos accusationis obtulisti: quia postea comperisse te affirmas, quòd vana indignatione ad accusationem incitatus fueris [e]. ¶ Is enim cõmittit in pœnam quam lex certo capite [f] denunciat, qui vel publicè adulterio damnatam habet: vel adulteram sciẽs, vt ignorantiam simulare non possit, retinet vxorem. g PP. VI. Kalen. Augusti. ipsis. AA. IIII. & III. Conss.

In delictis non requiritur quòd factum producat iuris effectum: sed sufficit ille esse effectus, qui est merum factum hominis. Vel sic: Habens duas vxores est infamis: & datum pro matrimonio putatiuo, repetitur: & promissum non petitur. Bald. Vel sic: In delictis consideratur animus & merum factum, non iuris effectus: ideo vxoratus scienter accipiens aliã vxorẽ, punitur, non mulier ignorãs: immo res in dotẽ datas repetit, licet sibi promissa petere nõ possit. Sal.

A esse iure alterius, accusare non possit de stupro: & res quas ipsa viro dedit, repetet: & illas quas vir ei vt sponsæ promisit, nullo modo petet. Viuianus.

h *Vxores.* idem si sponsas: vt. ff. de his qui notã. infamia. l. j. Idẽ si vnam sponsam, & aliam vxorem.

XVIII. Iidem AA. & VALERIANO. C. Theodoræ.

EVm qui duas simul habuit vxores, [h] sine dubitatione comitatur infamia. [i] In ea nanque re non iuris effectus, [k] † quo ciues nostri matrimonia contrahere plura prohibentur: sed animi destinatio cogitatur. [l] ¶ Veruntamen ei qui te ficto cœlibatu, cum aliã marrẽfamilias in prouincia reliquisset, solicitauit ad nuptias: etiã crimen stupri, à quo tu remota es, quòd vxorẽ [m] te esse credebas ab accusatore legitimo solenni ter inferetur. [n] Cæterũ res tuas omnes, quas ab eo interceptas matrimonij simulatione deploras, restitui tibi omni exactionis instãtia imperrabis à rectore prouinciæ. [o] nam ea quidem quæ se tibi vt sponsæ daturum promisit, quomodo repetere cũ effectu potes quasi sponsa P? Accepta Id. Maiis Antiochiæ, Tusco & Basso Conss.

Vxores duæ simul habens, efficitur infames.

† *Concor. c. nuper d nobin. cum glos. super verbo, effectin. de diga.*

i *Infamia.* Nota, qui simul habet duas vxores, infamis efficitur: vt dicta l. de infamia. & l. quid ergo §. ij. & supra de incestis nuptijs. l. neminem.

k *Effectus.* vere enim non sunt duo matrimonia si enim primum valet, secundũ non valet. l *Cogitatur.* secuto conamine, & sic est supra de excusationib. tutorum. l. amplissim.

m *Vxorem.* & sic non es in dolo: vt. ff. eodẽ. l. penultima.

n *Inferetur.* non dicit adulterij, sed stupri. & sic non committit maritus adulterium ad solutam accedens: vt dixi mus supra eodem. l. j.

o *Prouinciæ.* nisi dedisses sciens: & idem in conuersis, qui per vxores reuocantur.

p *Sponsa.* quasi dicat nullo modo: vt & supra de dona ante nupt. l. ea. retines tamen data: quia ex sua non tua parte est turpitudo, ad instar eius quod meretrici promittitur. vt. ff. de condic. ob turp. cau. l. idẽ. §. j. & facit. ff. de dona. inter virũ & vxo. l. cum hic status. §. pen. & §. simili modo.

C

Exceptio procuratoria in crimine non potest opponi post conclusum vel quasi conclusum in causa. ipsa est secunda lex. Vel sic: Exceptio procuratoria in criminali, nõ potest opponi crimine non liquidato. h. d & nota. l. optimè. Bal. Vel sic: Absente reo potest ferri sententia pro eo contra accusatorẽ præsentem etiã in causa capitali. h. d secundum Azo. Vel sic: Absentia accusatoris post liquidationem criminis, non impedit contra reum præsentem ferri sententiam. Sa. yc.

XIX. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. ad Pompeianum.

QVamuis indubitati iuris sit, quandocunque adulterij crimẽ intenditur, præsentiã accusatoris præcedere oportere: q tamẽ quoniã ex lieteris tuis [r] cognouimus Materiam [s] Propositi Viatoris [t] vxorẽ, habitis quæstionibus, [u] cũ Iulia no quodam adulterium commisisse, detectam sub ipsa prolatione sententiæ Viatoris [x] ipsius præsentiam [y] postulasse: nõ putauimus confecto [z] penè iu-

r *Literis tuis.* ò iudex, qui consulis me.

s *Materiam.* proprium nomen vxoris accusatæ.

t *Viatoris.* proprium nomẽ viri qui accusat.

u *Quæstionibus.* per tormenta, postulante viro qui accusabat. Azo.

x *Viatoris.* scilicet absentis causa reipublicæ.

y *Præsentiam.* aliter enim procedi non deberet, per dictam legem finalem supra de accusa. sed certe hoc speciale: a & quia maritus vsque ad sententiam steterat, & omnia peregerat: & quia in seruitio reipublicæ erat. Vel ideo postulabat, vt obiiceret quòd iste non potuerat accusare per procuratorem, quod fecerat: sed & hoc non potest: quia cũ sit dilatoria, ante debuit proponi: vt. ff. eod. l. si maritus. ij. §. præscriptiones.

z *Confecto.* id est perfecto facinore: quia ita plene probatum erat, quòd sola sententia restabat.

Limitis

a *Limitis.* præerat enim ad limites imperij custodiendos. & facit supra eodem. l. adulteram. & supra quomodo & quando judex. l. fi. & infra vt intra certum temp. l. fi.

Fœdissimam.] CASVS. Mulier quæ sponte stuprum commisit, puniẽda est: non quæ per vim, quia cuilibet potest nubere. Viuianus.

b *Fœdissimam.* loquitur in prin. quando mulier sponte cõmisit stuprum cum aliquo. Alij dicunt loqui cum fœmina agit vt vir: sicut econtra vir vt fœmina. infra eodem. l cum vir. & sic facit. ff. de postulan. l. j. §. remouet.

c *Voluntate.* nam accusari de adulterio vel stupro non possunt: vt hic, &. ff. eo. l. si vxor, §. si quis plane. Et nota hunc violentum tam stupri, quàm de vi publica sine præscriptione quinquennij posse accusari: vt. ff. eodem. l. mariti. §. fina.

Luxuria plus habet quàm castitas.

Ob commissa.] CASVS. Statuta sunt tẽpora, intra quæ maritus vxorẽ suam ac cusare potest: ita quòd si reipublicæ causa absit, sibi reuerso dãda est ex integro licentia accusandi: vt eam quàm cito munus sibi creditum impleuerit, accusare incipiat. Viuian.

d *Tempora.* aliàs certa tempora. & aliàs, certa reo tempora: quia & ipse vir qui accusat, dicitur reus lenocinij.

e *Vtiliter.* ad sex menses restringitur, non ad quinquennium: quod quinquennium continuum est, vt dixi.

f *Tempora.* scilicet sex menses vtiles, & quinquennium continuum. supra eodem. l. iure mariti. &. l. adulterã. &. ff. eo. l. quinquennium.

g *Habebis.* communi iure, cum dixerit supra eodem. l. si quondã. non auferri tẽpora talis absentiæ. & facit. ff. ex qui. cau. ma. l. si qua.

h *Præstandas.* statuetur enim terminus vltra quem nõ audieris: vt. ŝ. qui accusa. non pos. l. si ea. ne semper iactes te accusaturũ eam, vt hic dicit. & facit. ff. de edil. edic. l. eum sex. &. ff. de diuer. præscript. l. j. &. ff. eodem. l. miles. &. l. si vxor. Accursius.

B

Si ea.] CASVS. Si eam quæ meretricio more se cum quolibet sine delectu commiscuit, stupraueris: an stupri accusari possis quæritur? Et dicitur quòd non. Viuianus.

i *Passim* id est sine delectu: vt ff. de ritu nup. l. palam.

k *Adulterij.* id est stupri. nam adulteriũ non cessaret. si esset con ingata, licet sit venalis: non enim soli, &c. vt. ff. eo. l. si vxor. §. j. & sic lex Iulia vno pro altero vtitur: vt infra eo. l. quæ adulterium. &. ff. eodem. l. mariti. §. j. &. l. inter liberas. §. lex.

l *Cessat.* vt nec ipsa nec tu possitis accusari: sic ergo habet plus

Adulterium committatur cum meretrice.

Matrimonium quod non est, violari nõ potest: & redimens suam vexationẽ, quod dedit repetit: et vltra criminaliter punitur accipiens: sed redimens suum peccatum, super quo non poterat transigere, quod dedit non repetit: & punitur tam ipse, quàm accipiens. Baldus.

XXIII. Iidem AA. & CC. Proculo.

SErui ob violatum cõtuberniũ suum, adulterij crimine accusari nõ possunt. [m] Is autẽ [n] qui post dissociatũ [o] matrimoniũ vxorẽ licito iure duxit, obque intẽtatæ accusationis ac potẽtis patrocinij merũ, Pei qui accusationẽ instituerat, aurum & argẽtũ dedit: ad recipiendũ [q] id, vlciscendamque turpis lucri cupiditatem, adire præsidẽ potest: [r] qui examinatis partiũ allegationibus, & inquisita fide veri, si quidem id ab eo qui innocens est, ob illati criminis timorem datum esse cognouerit: quemadmodũ sententiam formare debeat, ex euidẽtibus iuris [s] placitis instruetur. ¶ Sin vero constiterit corrupti [t] matrimonij velut mercedẽ ad captãdam impunitatem solutã pecuniam esse: eum qui etiã [u] aduersus senatusconsulti [x] censurã cum fœdissimo flagitio accepit, puniri iubebit. PP. Kal. Nouemb. ipsis. IIII. & III. AA. Conss.

Exceptio nullitatis matrimonij, excludit actum ab accusatione adulterij. Baldus.

XXIIII. Iidem AVGVSTI & CAESARES Dionysio.

SIeius à quo nunc adulterij rea postularis, contra iuris formam [y] contubernio hæsisti, innumeris auctoritatibus te tueri potes.

Damnatus de libidine cõmissa cum ancilla, non efficitur infamis. Baldus. sed opinionem tantum aggrauat. Salycetus.

XXV. Iidem AVGVSTI & CAESARES Sossiano

ETsi libidine intemperatæ cupiditatis ex actorum lectione exarsisse te cognitũ est: tamẽ cũ ancillas cõpressisse, & non liberas stuprasse detectum

m *Non possunt.* vt. ff. eo. l. inter liberas. sed agitur serui corrupti, & iniuriarũ, & lege Aquil. vt ibi, & ff. de iniur. l. si stuprũ, & est ratio: quia nec est ibi matrimoniũ: vt. ŝ. de incest. nup. l. cum ancillis. sed licet directa accusatio cesset, tamen extraordinariè etiã punitur: vt. d. l. inter liberas. &. ff. de offic. præsi. l. fi.

n *Is autem.* Titius dissocianit matrimonium quod cum Berta habebat, quam accepit postea Caius in vxorẽ: & hunc vult accusare Titius, quasi durãte primo matrimonio adulterasset cũ ea. timens Caius, dedit Titio cẽtũ vt desisteret. si iniuste opprimebatur, repetet quod dedit: si iuste nõ, & etiã qui accepit punitur.

Casum ponit.

o *Dissociatum.* aliàs dissolutũ alia causa quàm adulterij vel stupri: vt ff. eod. l. mariti. §. j.

p *Metum.* nam potentes aduocatos a Titius habebat.

a Intellige potentes absque iusti formẽ, de qua in l. quòd si nolit. §. si mancipium & est bona glo.

q *Ad recipiendũ.* hoc per cõditionem ob turpẽ causam. ex parte enim accipientis tantũ est turpitudo: vt. ff. de calũ. l. in heredẽ. §. j. ad vltionẽ agitur lege Iulia repetũdarũ ad vtrunq; agitur actione in factũ de calumniatoribus, quæ in quadruplum datur vsque ad annum: & sic ad datum & pœnã: vt. ff. ad legẽ Iuliã repe. l. antepen. & ff. de calũ. l. j. in prin. &. §. j.

r *Potest.* Caius q dedit

s *Iuris.* inducẽtis prædicta auxilia. & facit. ŝ. de contrahen. & cõmitten. stipu. l. si quidem. &. ff. de calũ. si ab eo. Sed contra ŝ. quod met. causa. l. accusationis. Solu, vt ibi.

t *Corrupti.* id est delicti quo corrumpuntur matrimonia.

u *Eum qui etiam* punitur ergo reus: quia habetur pro cõfesso: vt. ff. de præuari. l. in omnibus accusator etiã incidit in Turpil. & etiã de præuaricatione accusari potest: vt. ŝ. eo. l. de crimine.

x *Senatusconsulti.* Turpiliani.

Seius.] CASVS. Si tu es contubernalis alicuius: & ille vellet te de adulterio accusare: sibi non licet.

y *Contra iuris formam.* quia erat seruus. ad quod est. ŝ. eo. l. serui.

serui & l.si ea quæ. In quibusdam libris deest hæc lex.

Etsi.] CASVS. Alienam ancillam stuprastri, & dominus iu dici conquestus fuit, si iudex probra tibi dixerit, an ſias infamis, quæritur? Dicitur quòd non.

a *Ex eiusmodi sententia.* qua pronunciatum est te feciſſe prædicta. arg. ff. ad. Turpil. l. j. §. j.

b *Grauatam.* sic supra de his qui not. inf. l. ea quæ.

c *Manifestum est.* facit supra eod. l. serui. & ff. eod. l. inter liberas.

† *Glo. pe. in ca. 2. de ordi. cog. dicit talē cuius opi. grauata est, nō admittī ad honores.*

Voniam.] CASVS. Tibius accuſabat Alexandrum de adulterio. Alexander excipiebat de lenocinio Titij: quia dicebat Titium tenuisse eā post commiſſum adulterium: Titius replicando dixit eum seruū esse, quod istorum trium sit præferendum, quæritur? Dicitur quòd priusinquiretur de statu: & si apparuerit liber, admittetur eius exceptio. si seruus, non. & si apparuerit eum adulterium commisisse: iudex eum vt adulterum punire debet. Viuianus.

d *Alexandrum.* Titius accuſabat Alexādrum de adultetio. Alexander obijciebat de lenocinio contra Titium. Titius replicabat Alexandrum esse seruum, & sic non posse de lenocinio opponere. hoc ter tium prius debet inquiri. Accursius.

e *Suo.* Alexandri.

f *Perspeximus.* Titium scilicet.

g *In primis.* antequam de adulterio. vel lenocinio quæratur, nec enim ante possunt aliæ duæ determinari. Sic ergo ciuilis præponetur criminali: vt hic, & infra ad legē Fabiam de plagia. l. præſes. & hoc ideo,

Ciuilis præfertur criminali.

quia præiudicialis est. aliàs contra: vt supra de ordi. iudi. l. fin. quæ est contra. An autem de hac incidenti pronunciabitur? Dic quòd non: licet quidam sic: vt no. supra de ordi. iudi. l. j.

h *Potestatem.* hoc si nomen suum nō erat inter reos receptum. aliàs non posset extraneus obiicere lenocinium: vt. ff. eo. l. ij. §. extraneus. & l. si maritus. ij. §. præscriptiones. quæ sunt contra.

i *Impedimentis.* sed cur non licet ei se defendere? Respondeo,

a Not. exceptionem lenocinij magis esse aggrauationem. quàm exceptionē.

non se defendit: sed aliūm aggrauat, a cui lenocinium opponit: vt. ff. eo. l. ij. §. si publico.

k *Statuit.* scilicet gladij: vt infra. eo. l. quanuis. quæ etiam in seruos potest statui: vt. ff. de accu. l. hos accusare. §. omnibus. & facit supra de ordi. cog. l. ij.

Commissum.] CASVS. Non ob hoc quòd adultera se dedit nuptui adultero, extinguitur adulterium commiſsum: quia potest accusari: sed vir prius, illa verò postea.

l *Nō extinguitur.* scilicet commiſſum: hæc tamen non accusatur: sed adulter prius, & tūc ipsa poterit accusari: vt. ff. eo. l. milites. §. volēti. &. §. licet. & supra. eo. l. si dum in tuo. Itē nec ipse eam iure mariti accusat de adulterio primitus cōmisso cū alio: quia tunc sua vxor non erat: vt. ff. eo. l. si vxor. §. si quis vxorē.

Ita.] CASVS. Olim multæ obiiciebantur excep. maritis, qui volebāt vxores suas de adulterio accusare: scilicet quòd si cadebat à syllaba. caderet ab accusatione. Item non potest accusare nisi dotem redderet. vel id in quo maritus sibi tenebatur. Hodie dicit imperator, quòd non sunt admittendæ tales exceptiones friuolæ, sed tres tantum, & aliæ quæ sunt in glo. quæ incipit, tres tantùm: scilicet exceptio quinquennij, lenocinij, & quod primò sit accusandus is cui adultera nupserit post dissolutum matrimonium.

m *Pudor.* id est castitas, quam pudor & verecundia tuetur.

n *Ambages.* id est exceptiones per ambages inductas: qualis erat quòd non ante accusaret vir, quàm dotem redderet, vel alia debita vxori: vt infra eo. l. adulterij.

o *Quæstione.* accipe fidem criminis nosci, quod est infra. & hic. abolitis, &c.

p *Præscriptionibus.* quę erant tales vt dixi, & plures similes.

q *Quinquennij.* tres tātum excipit: quinquennij, de qua habes supra eod. l. adulter. & lenocinij: quæ siue ab vxore, siue ab extraneo opponatur ante quam nomen accusatæ vel accusati sit receptum inter reos, repellitur accusator, & etiam punitur: vt hic, & ff. solu. mat. l. cum mulier. & l. viro. &. ff. eo. l. ij. §. lenocinij. at post nomen receptum inter reos, siue inchoatam accusationem, extraneus nullo modo potest opponere: vxor accusata potest, non vt se releuet, sed vt virum grauet: vt ff. eo. l. ij. §. qui hoc dicit. &. §. si publico. & §. extraneus. & l. si maritus. ij. §. præscriptiones. Tertiam excipit, quæ competit nuptæ secundo ante denunciationem, de qua habes supra eodem. l. si dum in tuo. Sed licet has tres tantum videatur seruare, tamen & aliæ plures sunt, vt exceptio sex mensium, & lx. derum: vt supra eodem. l. iure mariti. &. ff. eod. l. mariti. §. sex mensium. Item est & alia, si desistit semel: vt supra eod. l. abolitionem, in fin. Item si negauerit se velle accusare: vt ff. eodem. l. si maritus. ij. §. si negauerit. Item si ipse accusator est adulter, & turpis: vt. ff. eod. l. si vxor. §. iudex. Itē si eam vxorē duxit: quia eam approbare videtur: vt. d. l. si vxor. §. fina. Item si adulter est absolutus, proficit adulteræ: vt. ff. eod. l. denunciasse. §. quæritur, Dic ergo, præter has tres & præter alias similes approbatas à iure, vt non obstent prædicta iura quæ vt contraria hic signantur. Accursius.

r *Fidem.* id est veritatem. Azo.

s *Pudoris.* id est castitatis.

t *Præstigia.* præstigia dicuntur, quando per incantationem fit vt quod ante oculos est, nō videatur. Vel econtra præstigium est quod præstringit aciem oculorum, & ostendit quod non est, vt faciunt mimi, & ioculares. ita ergo ista delicta per illorum captiones obumbrantur. H.

u *Versuti.* versutum est vestimentum, cum id quod debet esse extra, ponitur intùs, ad eius similitudinem dicitur ius versutū: quia non punit quod est puniendum, & ecōtra, secundū Azo. quæ Ioan. non placet: quia vt dicit Hu. vestimentum magis debet

Quin hoc ipso mulier videtur pacisci de adulterio, vnde Martialis: Quòd nubit Proculina concubino, Et mœchū modo, nunc facis maritum, Ne lex Iulia teneatur posita: Non nubit Pro culina, sed fateris. Contius.

Exceptiones tres dantur, aliquot sint in adulterij crimine admittendæ.

Adulterij accusator per multas exceptiones repellitur.

Præstigia quæ dicantur.

Versutum vestimentum.

debet dici hirsutum, quàm versutum. Sed certe & versutū prope dici potest. Vel dic secundum Ioan. versutum ius, id est decipiens ius: quo per quasdam versutias & machinationes verborum homines ab accusatione repellebantur, vt si caderent à syllaba, caderent ab accusatione: secundum Ioan. Inde & homo dicitur versutus,

qui intendit deceptionibus.

Vę adulterium.] CASVS. Seius cōmisit stuprum cum tabernaria: an possit accusari ob stuprum? Distinguitur, aut tabernaria erat domina tabernæ, aut ministra, quæ propinauerat vinum potantibus. primo casu punitur, secundo non.

† *Ex Cod. lib. 9. tit. 9. l. ij.*

a *Quæ adulterium.* id est stuprum. lex enim Iulia promiscue vtitur hoc verbo: vt supra eo. l. ea quæ. &. ff. eo. l. inter liberas. §. lex Iul.

b *Domina.* licet non nupta.

c *Intemperantiæ vina.* id est ex quibus oritur intemperantia & incōtinentia, vnde illud, Nolite inebriari vino in quo est luxuria. venter enim mero affluēs, faci lè despumat in libidinē,

† *Concor. Glo. in præfatia. super verb. publicat. ex tit. de sponsa.*

d *Vinculis iuris.* vincula iuris dicuntur quæ aliquē pro delicto vinciunt ad pœnam. Accursius.

e *Pudicitiæ ratio.* id est obseruatio.

f *Detinentur.* si delinquunt.

g *Nomen.* hoc tamen nomen strictè non accipitur: vt ff. de li. exhib. l. deinde: in fin. sed large: quia scilicet non viuat meretricio more: vt. ff. de verbo. significa. l. pronunciatio. §. mater familias. In tertia significatione dicitur illa, quæ sui iuris est: vt. ff. de his qui sunt sui vel alieni iur. l. nam ciuium.

Adulterium commissum cum domina cauponæ, est punibile: sed non commissum cum famula, quæ propter sui Vilitatem legum laqueis non innodatur. Baldus.

XXIX. Imp. CONSTANTINVS A. Aphricano.†

Vę adulterium[a] *commisit, vtrum domina*[b] *cauponæ, an ministra fuerit, requiri debebit, & ita obsequio famulata seruili, vt plerūque ipsa intemperantiæ*[c] *vina prębuerit: vt si domina tabernę fuerit, non sit à vinculis iuris*[d] *excepta. Si vero potantibus ministerium præbuerit: pro vilitate eius quæ in reatum deducitur, accusatione excluſa, liberi qui accusantur, absoluendi sunt: cū ab his fœminis pudicitiæ*[e] *ratio requiratur, quæ iuris nexibus detinentur,*[f] *& matrisfamilias nomen*[g] *obtinent. Hæ autem immunes à iudicuria seueritate & stupri & adulterij*[h] *præstētur, quas vitæ vilitas dignas legum obseruatione non credidit. Subscripta Data. III. Nō. Febru. Heracliæ, Constantino A. VII. & Constantio Cæs. Conss.*

Non omnibus permittitur accusatio adulterij pariter & æquè, sed primo coniunctis necessariisque personis. Et inter illas primo permittitur hoc marito: quia magis propriè proprium dolorem exequitur, & qui sine inscriptione, & sola suspicione potest accusare. Item non licet matrimonii sub falsis contumeliis deformare, & adulter debet decapitari. Baldus. Vel sic: Accusatio de adulterio hodie est permissa marito, & cæteris coniunctis hic enumeratis, extraneis exclusis. Et pœna adulterij est gladij. Salycetus.

XXX. Idem. A. ad Euagrium.†

Vamuis adulterij crimē inter publica [iudicia] referatur,[i] *quorum delatio in cō mune omnibus sine aliqua legis interpretatione conceditur:*[k] *tamen ne volentibus temere liceat fœdare connubia*[l] *proximis*[m] *necessariisque personis solummodo placet deferri copiam accusandi: hoc est patri, fratri, nec non patruo, & auunculo, quos verus dolor*[n] *ad accusatiōē impellit. ¶ Sed etiam his personis legē imponimus, vt crimen*[o] *abolitione (si voluerint) compescant.* P *¶ In primis maritum genialis tori vindicem esse oportet:*[q] *cui quidem & ex suspicione ream*[r] *coniugem facere licet: vel eam, si tantùm suspicatur, penes se retinere non prohibetur:*[s] *nec inscriptionis vinculo contineri,*[t] *cum*[u] *iure mariti accusaret veteres retro principes annuerunt.*[x] *Extraneos autem procul arceri ab accusatione*[y] *censemus. nam etsi omne genus*[z] *accusationis necessitas inscriptionis adstringat, nonnulli tamen proteruè id faciunt, & falsis contumeliis maculare*

Ex Cō. tit. l. 2.

q *Oportet.* contra adulteram: vt subijcit. cui quidem, &c. sed & an idem contra adulterum? Respon. idem.

r *Ream.* id est accusare eam sic & reus, id est accusatus punitur. ff. ad Sylla. l. propter veneni. §. fi. & ff. de testib. l. in testimonium. & ff. de acqui. heredi. l. Pantonius. §. rei perduellionis. secundum Ioan. At secundum P. potest petere vt ex sola suspicione condemnetur: vt in authen. vt liceat ma. & auiæ. §. is quoque. &. §. quia vero, ita comperimus, colla. viij. & infra eo. l. si qui adulterij. Sed certe illa non dicitur suspicio, sed legis præsumptio, quare condemnatur: vt infra eo. l. si qui adulterij.

s *Non prohibetur.* vt supra eo. l. fine metu. & ff. e. l. mariti.

t *Contineri,* id est, quia non debet libellum inscriptionis porrigere, & est speciale in marito. In alijs contra: vt supra qui accusa. non pos. l. qui crimen. secundum. P, sed Io. non placet, debet enim inscribere, & sic libellum dare: vt ff. eo. l. miles. §. quidam. & §. sexaginta. sed non tenetur vinculo inscriptionis: quia nō tenetur de calumnia: vt hic, & supra eo. l. iure mariti. nisi sit cui dens: vt ibi dixi. Hodie autem inscribit, & donationē propter nuptias amittit: vt in authen. vt liceat ma. & auię. §. si de adulterio. & §. si vir de adulterio. colla. viij.

Maritus accusatus de adulterio, non tenetur se inscribere.

u *Cum.* vel causatiuè vel temporaliter lege.

x *Annuerunt.* vt supra eo. l. iure mariti. &. ff. de mino. l. auxilium.

y *Ab accusatione.* donec prædictæ personę extent, & accusare non recusent: vt modò dixi.

x *Omne genus.* non singula generum, sed genera singulorum comprehen-

comprehendit. sic institu. de suspec. tuto. §. j. nam & ipse vir non adstringitur, cum iure mariti accusat: vt hac l. Item mulieres: vt supra qui accusa. non possunt. l. de crimine. Et continua sic, Licet in huiusmodi crimine subscriptio celebretur, pœnamque in scriptionis quiuis (præter maritum) timeat, & licet crimen sit publicum, non tamen

† *Incluſ. deſunt in Co.Th.*

cuilibet, vt dictum est, datur delatio indistincte. nam & in populari actione prius agit is cuius interest: vt ff. de his qui dete. vel effu. l. si vero. §. hæc autem actio. & ad idem. ff. de sepul. vio. l. iiij. in prin. & ff. de lib. ho. exhib. l. iij. §. hoc inter dictum omnibus.

a *Sacrilegos.* id est quasi, non cuim vere est sacrilegium.

a Concor. d.c. tuæ fraternitatis. cum glo. i. de procura. Vir si calūnietur accusando vxorem de adulterio, quia pœna punietur.

b *Gladio.* tam in mare, quàm in fœmina: a sed in fœmina corrigitur, & alia pœna imponitur: vt in authē. quā hic lege: sed hodie adultera, quæ est in authen. vt nulli iud. §. si vero quādo. col. ix. Ergo si vir in accusando calumnietur contra vxorem: quę erit pœna talionis? Quidam dicūt capitis, cum in eo non sit immutata: vt in authen. vt nulli iudi. §. si vero quando. col. ix. Alij quòd illa quam subiret mulier conuicta, scilicet mitti in monasterium. pro quibus in authen. vt li. ma. & auiæ. §. quia vero plurimas. colla. viij. vbi dicit. & ita adulterum legitime conuictum vnà cum vxore puniri.

† Concor. gl. i. in c. tuæ fraternitatis. extra de proc.

SEd hodie.] CASVS. Authen. ista corrigit. l. C. eo. quòd dicit adulteros capite puniri: quia hoc nō est verum in muliere: quia verberatur, & in monasterium detruditur, & maritus intra biennium eam recuperare potest. Si biennium effluxerit, vel maritus non viuit, duæ partes bonorum suorum debent dari filijs suis: tertia pars datur monasteriō. Si filios non habuerit. monasterium omnia occupabit. Viuianus.

c *In monasterium.* sed videtur non dari ad pœnam alicuius corporis: vt infra de pœnis. l. ne quis. & de decur. l. ne quis libr. x. Solu. hoc speciale. & ille in corpore non causa religionis facto.

b Nota ex hac glosa quod habitus non facit monachum, sed ſpontanea voluntas.

d *Recipere licet.* sic corriguntur omnia iura illa in quibus cauetur contra: vt supra eo. l. castitati. & ff. de mino. l. auxilium. §. in delictis. nec dicat aliquis hic loqui quando ignorauit maritus: nam eo casu etiam iure veteri poterat retinere: vt supra eo. l. sine metu.

e *Habitu.* non tamen est monacha secundum b Ioan. quod placet, quia pacta dotalia non statim, sed demum naturaliter mortua valent: vt in fine huius §. sed si esset monacha statim valerent. vt supra de episco. & cleri. l. deo nobis. §. j.

f *Partibus.* immo videtur quòd tantum legitimam habent filij. vt ff. de sacrosan. eccle. authen. si qua mulier quæ est contra. Solu. hæc per illam corrigitur. Vel hic inuita intrusa fuit, ibi sponte intrauit.

trimonia deformant. ¶ [Sacrilegos[a] autem nuptiarū gladio[b] puniri oportet] PP. Nicomediæ. VII. kal. Maij, Constantino. A. VII. & Constantio Cæs. [IIII.] Conss.

IN AVTHENT.

vt nulli iudi. §. si vero quando. colla. ix. consti. ix.

Pro adulterio non imponitur mulieri pœna capitis, sed in monasterium detruditur ad pœnitentiam peragēdam, bonis eius inter liberos, si quos habet, & monasterii & parentes. si liberos non habet, diuidēdis pro portione hic designata: pactis dotalibus post mortem etiam valituris. Bal. Vel sic: Hodie adultera non punitur gladio: sed verberata detruditur in monasterium, intra biennium reconsiliandā marito. vltra vero monastico induitur habitu, eius substantia diuidenda forma hic scripta. Salyc.

SEd hodie adultera verbera[ta] in monasterium[c] † mittatur: quam intra biennium viro recipere licet.[d] ¶ Biennio transacto, vel viro, priusquam reduceret ream, mortuo: adultera tonsa monastico habitu[e] suscepto ibi dum viuit, permaneat: duabus partibus[f] propriæ substantiæ liberis, si habet, applicandis, tertia monasterio. Sed si liberos non habet, parēti bus extātibus, huiusmodi iniquitati nō cōsentiētibus, tertia pars applicabitur: duæ monasterio. Quibus prędictis nō extantibus, omnis eius substantia monasterio quæretur: pactis dotalium instrumentorum in omni casu viro seruandis. h

IN AVTHEN. VT li. ma. & auiæ. §. his quoq;. col. viij. consti. fina.

Maritus ei quem habet de vxore ſuſpectum, potest denunciare ne cum ea loquatur. si ille spernit denunciationem, si quidē inuenitur cum muliere in loco ſuſpecto, potest occidi: si in alio loco in quo nō possunt carnaliter coniungi, licet velleni, potest ac cusari iudici, & debet puniri. Si autem in ecclesia, potest capi & tradi custodi vel defensori illius loci, qui debet eum custodire, & eum ad iudicem transmittere. Baldus.

SI quis ei quem suspectum habet de sua vxore, ter in scriptis denunciauerit[i] sub præsentia trium testiū fide dignorum, & post inuenerit eum cōuenientem vxori suæ * in domo sua vel vxoris, vel adulteri, vel in popinis, aut in suburbanis: sine periculo eum perimat. ¶ Si alibi inueniat, tribus testibus conuocatis tradat eum iudici: qui nulla alia ratione quęsita habet puniendi licentiam. ¶ Si tamen in sacro oratorio colloquii inueniātur, post tres, vt dictum est, denunciationes: liceat marito vtrasque personas defensori ecclesiæ tradere, aut alijs clericis: vt ad eorum periculum diuisim isti seruentur, donec iudex cognoscens hoc, mittat episcopo ciuitatis, quatenus ei isti tradantur, vt debeant subire tormentum, vt nūcietur per eum ad præsidem prouincię, qui secundum leges pœnam imponat legitimam.

Pro peccato contra naturam, imponitur pœna mortis. Salycetus.

XXXI. Impp. CONSTANTIVS & CONSTANS. AA. ad populum. †

CVm vir nubit in fœminā[k] viris porrecturam, quid cupiatur, vbi sexus perdit locū? vbi scelus est id quod non proficit scire? vbi venus mutatur in alteram formam? vbi amor quæritur, nec videtur? iubemus insurgere leges, † armari iura gladio vltore, vt exquisitis pœnis subdantur infames[l] qui sunt vel qui futuri sunt rei. PP. Romæ. XVII. kal. Ianua. Constantio. IX. & Constante. [II.] AA. Conss.

Pro veritate eruenda tota familia est torquenda in adulterij quæstione. Salyc.

XXXII. Impp. GRATIA. VALENTI. THEODO. & ARCA. AAAA. Cynegio præfecto. prætorio. †

CVm vir.] CASVS. Lex ista tractat de quodam turpissimo stupro, & est materia huius legis, turpissima. tamen per elegātia verba tradita est: quod laudabiliter fecit Imperator. hanc legem potes videre per te, Viuianus.

k *In fœminam.* id est in officium fœminę se supponit.

l *Infames.* ipso iure, nisi per vim fiat: vt ff. de postu. l j. §. remouet. & ff. quòd met. cau. l. isti quidem. & intli. de pub. iudi. §. ij.

IN adulterij.] CASVS. Si accusetur quis de adulterio, nō solum serui mulieris, sed & viri torquebuntur. Viuianus.

In adulterij.

Inadulterij.

a *In adulterij quæstione.* non sic in incestu, nisi per vim adulterium sit commissum: vt ff. eo. l. vim passam. §. fina.

b *Familia.* not. familiam in quiritio sic & supra de repu. l. cōsensu. §. penul. & infra ad leg. Corne. de sica. l. fi.

c *Domi fuerit.* immo & si non sit domi: vt. ff. qui & à qui. l. pro spexit quæ est contra.

Solu. ibi quo ad manu missionem prohibendam, hic quo ad tormenta. Vel hic de seruis alienis dicit, in quibus vxor vel maritus vsumfructum habet, & facit supra eo. l. verba. & quod ibi not.

ADulterij.] CASVS. Si vxorem tuam de adulterio accusaueris, an poteſt opponere exceptionem, scilicet dotis reddendæ, vel alterius debiti, vt sic remoueat vel differat adulterij accusationem, quæritur? Et dicitur quod non: sed his non obstantibus procedet accusatio, & feretur sententia, & post sentētiam latam poterunt ciuiles questiones intētari. Viuia.

Hanc. l. multum cōmendat Barto. hic, dicens ex ea manifeste probari, quòd tunc dicitur nomen rei receptum inter reos, quando facta examinatione super omnibus exceptionibus dilatoriis respiciētibus processum, iudex pronuntiauit procedendum esse super accusatione. Vnde ante litem contestatam potest dici nomen receptum inter reos, scilicet per illam pronunciationem: & merito hoc potest fieri reo absente: vt l. adulteram. supra eo. licet glo. ibi aliter dicat. de quo etiam per eundem Bar. in l. is qui reus. ff. de publi. iudic. in iij. col. versic. quæro quando nomen rei, &c.

d *Præſcriptiones.* id est petitiones quas obijcit mulier viro, vt obtentu earum remoueat vel differat accusationem adulterij.

e *Fingitur.* cum nulla sit: & idem si sit.

f *Flagitatur.* quod vxor à viro petit.

g *Sequestrari.* vt in iudicio non appareant.

h *Afferri.* nam nec dilatio in causa adulterij danda est: nisi forte vt personæ exhibeantur, aut iudex, secundum quod qualitas negotij suggesserit, hoc permiserit: vt ff. eod. l. in crimine.

Dilatio an detur in cauſa adulterij.

i *Accusatio fuerit.* id est actio.

k *Publicetur.* per probationes.

l *Iurgia.* crimina minora, quæ superātur à maioribus.

m *Postponatur.* vt supra qui accusa. non possunt. l. j. & ciuilis postponatur criminali etiam aliàs, vt hic, & supra de ordi. iu. l. fina. & sic argumentatur à maiore & à pari.

n *Cōpetere cœperit.* quod erit, si fuerit absoluta in accusatione.

A adulterij: alias non: vt j. eo. l. fina. Idem in crimine alio, vt dānatus non possit eam accusare, licet inchoatas quandoque possit perficere: vt ff. de publi. iudi. l. is qui.

o *Examini.* accusationis. nec examen accusationis iam terminatæ obiicitur ciuili postea intentandæ, si modo (vt dixi) fuerit absoluta.

na probatione habet, æquiparatur confessioni partis. hoc dicit. Vel sic: Per actum contrarium subsecutum præsumitur aliquid in præteritum. quod alias erat incredibile. Baldus. Vel sic: Si is qui repulit accusationem adulterij, quia coniunctus mulieri, reperitur postea in vxorem illam ducere: puniendus est tanquam confessus. Salycetus.

XXXIIII. Idem AAA. Rufino præfecto prætorio. †

SI qui adulterij fuerint accusati, & obtentu proximitatis intentata depulerint, per commemorationem necessitudinis criminis fidem derogando, dum existimatur non debere credi quod allegatur, vel nō potuisse committi: P hi si postmodum in nuptias suas consortiumque conuenerint, facinus illud in quo fuerint accusati, manifesta fide atque indicijs euidentibus publicabunt. q Vnde si qui eiusmodi reperti fuerint, iubemus in eosdem seuerissime vindicari, & veluti connictum[r] facinus cōfessumq; puniri. Dat. II. Non Decemb. Constantinop. Theodosio. A. III. & Abundantio Coss.

Maritus quondam in accuſationibus ſtupri alijs anteferetur. Vel sic: Sequens diuortium non prodest mulieri quo minus à marito quondam possit accusari. Bald. Vel sic: Maritus admittitur ad accusandam vxorem quondam de stupro commisso postquam diuertit ab eo, hoc dicit secundum lectu. glo. Saly.

XXXV. Impp. HONORIVS & THEODO. AA. Palladio præfecto prætorio.

SI mulier repudij oblatione sine vlla legitima causa à se dati discesserit: ne viduitatem[s] stupri procacitate commaculet, accusationem[t] repudiato marito iure deferimus. Data XII. Kalend. Mart. Eustachio & Agricola Coss.

SI mulier.] CASVS. Mulier Titio nupta timens se subijcere alij propter accusationem adulterij, ob hoc ei misit libellum repudij, vt sic subijceretur: an possit accusari, quæritur? Et dicitur quòd sic. Viuianus.

s *Viduitatem.* ad sequentia plenè refertur, quasi dicat: ideo deferimus viro, ne illa cōmaculet, &c. Item ad præcedentia, quia ideo diuertit, quia credebat postea non commaculare aliquid quasi ei liceret.

t *Accusationem.* nunquid accusabitur adulterij, vel stupri? Respon. stupri: vt. ff. eod. l. inter. §. lex Iulia. sed pœna adulterij imponitur, vt scilicet detrudatur in monasterium. vt in authē. vt nulli iudi. §. quia vero aliqui. colla. ix. & in authen. vt liceat ma. & auiæ. §. quia vero quædā col. viij. Sed nonne & quilibet alius potest accusare? Respondeo, præferā virum quondā, per legem

† *Ex Co. Th. eo. ti. l. 7.*

Præſumptio ſumitur quandoque exſ præſenti ad præteritū.

Abſolutè ſemel, an poſſint condemnari.

legem istam. Sed quid si meretricio more viuat? cõmitti non A videtur in ea stuprum, vt supra eodem. l. si ea. Sed id dicas contra in odium remittentis libellũ, per dictam auth. vt nulli iudicũ. §. quia vero aliqui. & vt liceat ma. & auiç. §. quia vero quę dam. & facit. ff. eo. l. qui pupillã. in princi. & l. pen. Accursius.

Libertatẽ. CASVS. Si mulier accusetur de adulterio: tã serui sui, quàm mariti, quàm parentũ, torquebuntur intra duos menses cõputãdos à tẽpore diuortij: & serui manumitti non possunt. Si vero mulier pendente accusatione decessit, post mortem suam examinabitur accusatio: & serui intra duos menses cõputandos à morte mulieris manumitti non debent, quibus ela psis poterit heres mulieris eos manumittere. Vlpianus.

Etiam mortua adultera serui adulterę intra duos menses manumitti non possũt: quia durat post mortem quæstio adulterij propter dotem. post autem duos menses isti possunt manumitti, et subitrahi quæstioni, nisi per subterfugia adulteri istud tempus sit elapsum. Baldus.

XXXVI. Imp. IVSTINIANVS. A. Ioanni præfecto prætorio.

LIbertatem seruorum qui ad dominium pertinent vxoris vel mariti, vel parentum eorum repudio misso, B propter suspicionem criminis adulterij, legum conditores intra duorum mensium spacium post missionem repudij numerandum suspendi definiunt, [a] propter tormentorũ quęstionẽ (si opus exegerit) eis imponẽdã. ¶ Sin verò vxor [tua] matrimonio sub præfato modo dissoluto, rebus humanis exẽpta fuerit: nihil de tẽpore quousq; seruos eos propter memoratã causam pmanere deceat, adiicimus, [b] ¶ Nobis verò necessarium esse videtur, certum rempus etiam in hoc casu statuere propter doris quæstionẽ, vtrũ in lucro marito cedat, an heredibus mulieris restituatur. ¶ Sãcimus itaque duos etiam menses post mortem mulieris seruaC ri, vt intra eos antè dicti serui permaneãt, & facultatem maritus habeat probationes adulterij per eos præstare. [c] ¶ Trãsacto verò memorato tẽpore, licentiam habere heredem mulieris libertatẽ eis imponere: [d] nisi per culpã eius maritus prohibitus fuerit causam adulterij, tempore videlicet imminente, exercere. Data. V. kalend. Nouẽbr. Constantinop. post conD sulatum Lampadij & Orestis. VV. CC. anno secundo.

TITVLVS X
SI QVIS EAM CVIVS tutor fuerit, corruperit.

SI QVIS EAM cuius tutor fuerit, corruperit.

Si tutor quondam committit stuprũ cũ adulto, debet deportari, bonis omnibus confiscatis. Baldus.

Speciuliter de quadam corruptione dicit.

SI *tutor.* CASVS. Si tutor pupillam factam adultam stuprauerit deportabitur, & bona sua confiscabuntur: licet pœna qua raptor virginis punitur, fuerit plectendus.

c *Raptori.* virginis.

f *Leges imponunt.* quæ est vltimi supplicij: vt infra de rapt. virgi. l. i. sed pœne mitius interpretandæ sunt: vt. ff. de pœ. l. interpretatione. & sic dictio quãuis, hic posita, aduersatiue, nõ correctiue ponitur. & facit. ff. de adulte. l. qui pupillam. in prin.

DE MVLIERIBVS QVAE SE propriis seruis iunxerunt.

Et hic de quodam alio speciali stupro ponit.

SI *qua.* CASVS. Si domina cum seruo suo se immiscuerit, capite plectetur, & seruus comburetur, & quilibet admittitur ad accusationẽ illorũ: & si ex tali cõmixtione nati fuerint filij, ad dignitates nõ promouebuntur, nec ex matris substantia aliquid percipient. mulieri succedant filij legitimi, vel † *Ex Co. Th. li. 9. ti.* his non extantibus alij propinqui. & si quid *8. l. 8. vbi* habuerit in peculio, *Bomplus* hoc quod superest mu- *additur* 1. lieri ad victum, dabitur *tutorẽ pos-* successoribus eius. Vi- *se eam in* uianus. *vxorem du* g *Occulte.* multo ma- *cere, si cum* gis si manifeste. Et no- *ea ad adul-* tã quòd curialiter dicit. *tam ætatẽ* h *Subiugetur.* scilicet *peruenerit,* fœmina. & est speciale. *probet in-* aliàs alia pœna pro stu- *tor se ab in* pro imponitur: vt iusti. *iuria lesi* de pub. iudi. §. item lex *pudoris esse* Iulia de adulte. *immunem.* i *Verberone.* id est ser- *Contin.* uo, qui post verbera cõburitur. sed aliàs econtra quãdo dominus cum ancilla sua ré habet: vt institu. qui manumitt. non posſ. §. eadem. & supra communia de manumiſ. l. fin. & de natu. liber auth. † *Ex Co.* quod ius. Accursius. *Th. li. 9. ti.* k *Nunciandi.* & pro- *9. l. 1.* bandi necessitas: vt infra de curiosis. l. j. li. xij.

l *Deferendi.* speciale: sed regulariter contra. vt. ff. de iudi. l. vix.

m *Libertas dabitur.* pro præmio, & sic precium dabitur domino à fis- *Seruus stu-* co: vt §. quibus ex cau- *prator de-* sis ser. pro præ. acci. li. l. *mino manu-* pen. Atque seruus stu- *mitti non* prator manumitti non *potest.* potest: vt. ff. de heredi. instituen. l. his verbis. §. j. & supra de collu. detegen. l. j. & insti. de heredi. instituen. §. seruum. Accursius.

n *Dignitatis.* quam per matrem sibi asserebãt. Accursius.

o *Admittit.* agnatum, vel cognatum. vel etiã virum, si habet: & est hoc speciale, vt nulla * *In codice* pars bonorum publi- *Theo. legi-* cetur. aliàs contra: vt *tur, admit-* infra de bon. proscri. l. *tit ita vt* fin. quæ est contra. & *& quod il-* facit supra de incest. *le qui quã-* nup. l. si quis incesti. *dam ama-*

p *Id autem & quod ille* seruus qui condem- *tus.*

nandus est, qui dicitur habere in peculio, non vt suum: quia seipsum non habet.

q *Dominio sociatum.* non vt sibi teneat, sed vt succedẽtibus muliẽri detur, cum ipsa capitali sententiæ subiiciatur. *Continuatio.*

AD LEGEM IVLIAM DE VI publica vel priuata.

Dixit de maioribus criminibus: sequitur de minoribus. Vel quia violentia in prædictis quãdoque cõmittitur, de hac violentia dicit. & quia hæc lex Iulia tractat de ipsa violentia: ideo de ea interpretanda, corrigenda, & supplenda dicit. & quæ sit eius pœna, dicit infra. l. ij.

Ob debitum

Ob debitum. CASVS. Creditor, siue fuerit priuatus, siue fiscalis, bona vxoris debitoris per vim accipere non debet: alioquin lege Iul. de vi accusari poterit. Viuianus.

a *Munus.* quod gessit maritus, nisi fuerit primipilarius, de quo die vt supra quib. ex causis pig. tacite contra. l. fatis.

b *Videntur.* non ergo liceat: vt & supra ne vxor pro mari. l. j. &. ij. & de donatio. inter virum & vxo. l. res. An autem res ipsius debitoris? Die non: vt infra vi bo. rap. l. iij. & infra eod. l. in possessionem. nisi ex conuentione: vt. §. de pig. l. iij. & facit supra de priuile. fiſ. l. j. Accursius.

Vxoris. CASVS. Tenebatur tutor pupillo in cẽtum. malæ administrationis condemnatus, quia alicui vim intulit, relegatus est, & tertia pars bonorum suorum confiscata: an pupillus ratione tertiæ illius possit conuenire fiscum iudicio tutelæ, quæritur? Et dicitur quòd sic.

c *Tertia pars.* quæ est pœna huius legis, cum relegatione. sed si publica est vis, tunc omnia auferuntur, & deportantur: vt institu. de pub. iud. §. item lex Iulia de vi. &. j. eo. l. quoniam. & ff. eo. l. ij.

d *Tutelæ,* personalem ergo non solum hypothecariam contra fiscũ intentes. nec est speciale in pupillo: sed idem in quolibet creditore: vt. ff. soluto matrimonio. l. si marito. in princip. & infra de bo. proscrip. l. si vt proponis. & de sentent. passis. l. ij. & supra de fideiuss. l. j. Nec obstat. ff. de iure dot. l. mulier; quia ibi mulier non amisit bona, & sic non potest dici maritus tanquam successor.

e *Præscriptio.* id est exceptio: vt pacti, vel similis. vel dic proprie, vt triginta annorum.

f *Successio.* id est successor, vt est fiscus.

g *Pro oneribus, &c.* vt & supra si certum peta. l. j. & de heredi. actio. l. j.

Legi Iuliæ de vi priuata, item de vi publ. quæ sit pœna.

SI *confidis sponsam.* CASVS. Si spõsam filij tui rapuerit quis, vel filium tuum per vim incluſit: an eum lege Iulia de vi accusare possis? Respon. quòd sic. Viuianus.

h *Raptam esse.* id est hoc te posse probare.

i *De vi.* vt. ff. e. l. & eum. sed & primo casu potest agi de raptu, & maior pœna imponitur: vt infra tit. j. Item secundo potest accusare de priuato carcere: vt supra de priua. carce. l. j.

SI *Criminis,* CASVS. Si seruus tuus res meas rapuit, ipsum, non te accusare debeo. l. Iulia de vi. si vero tu me verberaueris hominibus coactis: te potero lege Iulia de vi accusare.

k *A seruo.* Fiscinuli.

l *Instituere debes.* accusationẽ legis Iuliæ de vi pub. vel priuata. sed cõtra. ff. de accusatio. l. hos accusare. §. omnibus. sed dic ta. sed cõtra. ff. de accusatio. l. hos accusare. §. omnibus. sed dic

ra delicta & mala sunt: vel ibi in splēdidioribus dicit, vel ibi nō fuit vis aliqua. *ADDITIO.* Tu videas de hoc Bar. in l. diuus. ff. ad legem Corneliam de sica. vbi pulchrè pertractat quid iuris quando quis plus deliquit, quàm cogitauerat.

a *Tentauerit.* id est tentando fecerit : vel tentauerit quantum ad ablationem: quod facere non potuit.

b *Præbuerit.* sic ff. si quadr. pau. fe. di. l. j. §. cum arietes. & ś. vnde vi. l. meminerint. & de accusa. l. fi.

c *Relegatione.* quæ est pœna legis Iul. de vi priua.

d *Deportatione.* quę est pœna publicæ violentiæ : vt dixi supra eod. l. ij.

e *Suspendat.* not. sic supra quorum appel. non recip. l. obseruare. & infra de fal. mo. l. j. §. j. & j. tit. j. §. j.

Diuiſio. SI quis. Duo facit, quia primo dat cōsilium per viam iuris. Secūdo punit eum qui suo suscepto consilio superbiam sequitur voluntatis. secunda ibi, quòd si omissa. secūdum Odof. & Cy. CASVS istius legis ponitur in gl. sed clarius dicit sic: Licet de possessione fundi me expulisti. an agere possim ciuiliter interdicto vnde vi, vel criminaliter. l. Iul. de vi. quo casu nisi probauero, sustinebo pœnam talionis: si vero te deieci: restituā tibi possessionem, & me accusabis. l. Iul. de vi. & differtur pœna mea quousque de possessione fuerit agitatum : & si contra me fuerit pronunciatum in causa criminali, deportationis pœnam sustinebo, omnibus bonis meis confiscatis. Viuianus.

f *Si quis ad se fundum.* de fundo quem possidebam, me deiecisti: debeo vel ciuiliter, scilicet petitorio vel possessorio repetere, vel criminalem accusationem de vi instituere & inscribere. Si autem ex interuallo mea auctoritate te deiecero, ages contra me de violenta possessione per interdictum vnde vi: & postea criminaliter de vi me accusabis, & vsque tunc differetur pœnæ impositio.

g *Quodcunque aliud.* vineam, vel domum.

h *Agat.* id est interdicto vnde vi pro possessione. vel id est rei vindi. nomine rei possessæ.

i *Solennitate.* scilicet inscribendo solenniter : vt dixi supra de accusa. l. penult.

k *Excipere.* vt supra de accu. l. fina.

l *Interpellatione.* iudiciali.

m *Intulerit.* sua auctoritate.

n *Violentiæ causam.* id est causam possessionis, in qua commissa est violentia, & in qua de violentia incidenter quæretur: & postea principaliter in forma accusationis. Sed quando tractabitur hæc causa? Respon. antequam quæratur vel tractetur quis dominus eorum sit vel non : vel quale ius habeat in re aliquis eorum. & hæc est plana. Vel dic ante omnia, id. est ante quā de crimine in forma accusationis quæratur. & sic concor. ś. de appel. l. j. & ff. de iudi. l. si de vi. & ff. eo. l. qui cœtu. §. j. sed contra infra quando ciui. act. crimi. præiu. l. j. vbi dicit actori dari electionem ciuilē, vel criminalē, quam velit prius quærere. Sol. nullum est contra: quia siue primo agatur ciuiliter, siue criminaliter, ante omnia examinatur crimē incidēter, nec aliter de interdicto vnde vi quæritur, nisi prius violentia patefacta. Vel

vim facere tētauerit, a & alterutri parti causam malorū præbuerit: b & non iam relegatione, c aut deportatione d insulæ plectatur, sed supplicium capitale excipiat, nec interposita prouocatione sententiam quæ in eū fuerit dicta, suspendat. e Data. XV. kalen. Maij, Serdicæ Gallicano & Basso. Coss.

Expulsus contra expulsorem potest tā ciuiliter agere, quàm criminaliter accusare: in criminali legitimè se subscribendo. hoc primo. Si expulsus ex interuallo suum deiecit expulsorem, potest interdicto recuperatorio ciuiliter conueniri : & causa per condemnationem terminata, criminaliter deportandus accusari: exinde si veniat criminaliter condemnandus. Baldus.

VII. Idem. A. ad Bassum P.V.†

SI quis ad se fundum f vel quodcunque g aliud asserit pertinere, ac restitutionem sibi competere possessionis putat: aut ciuiliter super possidendo agat. h aut impleta solennitate iuris, crimen violentiæ opponat: non ignarus eam se sententiam subiturum, si crimen obiectum non potuerit comprobare, quam reus debet excipere. k ¶ Quòd si omissa interpellatione l vim possidenti intulerit, m ante omnia violentiæ causam n examinari præcipimus, & in ea requiri, quis ad

dic ante omnia, id est ante accusationem criminalem, scilicet si voluerit expulsus. vel ante omnia, id est præcipue. Sed quæritur, quare de interdicto vnde vi examinatur, cū certum sit eam commissam? pro constanti enim posuit quòd sit illata, cum dixit, & intulit. Respon. exponte intulit, id est intulisse dicitur. sic ff. de contrahen. empt. l. si in emptione. & ff. de vsufru. lega. l. si alij. in fi. secundum quosdā. Alij quòd licet constet de vi, dicebat tamen q incontinenti fecerat: & sic sibi licuerat: vt ff. de vi & vi arma. l. qui possessionem. vel secūdum Azo. licet constet: dicebat tamen quòd causa sui iuris conseruandi fecerat, vt quia dominus fructuarium vel vsuarium deiecerat: vnde opus est quæri quo animo fecerat. Ioann. posuit casum de hoc quòd si omissa, &c. quòd incontinenti repulit, & quod dicit infra reparentur iura, scilicet dāna. & quod subijcit, restituta, exponit, id est restituto damno.

o *Quid ad quem pertinuerit.* scilicet posterius. nam prior vis fuit absumpta per secundam ex interuallo factam, vt iam interdicto pro prima non possit agi : vt hic, &, ff. de vi & vi arma. l. qui possessionem. Idemque in crimine per hanc legem. & ad hoc supra vnde vi. l. si quis in tantā. sed aliud in interdicto quod vi aut clam: vt ff. quod vi aut clam. l. si alius. §. bellissime. & aliud in toto generali, nil dolosus doloso : vt ff. de

Seruus qui proprio motu vim intulit, debet mori: si hortatu vel iussu domini, pœna mitigatur: & ideo damnatur in metallum. hoc primo. Viles personæ, quæ bis aut sæpius violentiam commiserunt, debent atrocius puniri, quàm cum semel tantùm. hoc secundo. Punitur iudex qui vim illatam differt vindicare, vel remittit, vel imponit mitiorem pœnam quàm debeat imponere. Baldus.

VIII. Imppp. VALENTINIANVS, THEODOSIVS & ARCADIVS. AAA. ad Albinum præfec. vr.†

SEruos qui fecisse violentiā confessionibus z testium aut proprijs docebuntur, si id inscio domino commiserint: postremo supplicio a deditos luere perpetrata censemus. ¶ Quòd si illi metu atque

quem pertinerit o possidentē: vt ei quem constiterit expulsum, p amissæ possessionis q iura reparentur: eademque protinus restituta, si criminalis quæstio agitetur, r violentus pœnæ non immeritò destinatus s in totius litis terminum differatur: t vt agitato negotio principali u si contra eum fuerit iudicatum x, in insulam daportetur. bonis omnibus abrogatis, y Propos. prid. Non. Octob. Romæ, Constantino. A.V. & Licinio Coss.

dolo l. si duo.

p *Expulsum.* scilicet posterius.

q *Amissæ possessionis.* id est, ipsa possessio cum omni damno: vt &. ff. de vi & vi arma. l. j. §. illud. &. §. rectissime. &, §. fi fundū.

r *Agitetur.* per actionem. l. Iul. de vi.

s *Destinatus.* qualiquali præsumptione, per hoc quòd in ciuili est damnatus, tamen non plene : quia in accusatione plenius erat probandum: vt supra de proba. l. fina. & poterit multis ex causis vincere, qui amisit: licet ex eadem causa: vt. ff. de adulte. l. denunciasse. §. penul. *ADDITIO.* Videas de hoc plene per Bart. in l. ij. §. j. ff. vi bo. rap. in iij. col. versic. quæro vtrum probationes, &c.

t *Differatur.* puniri, & dic in terminum litis, id est post finem litis ciuilis, & sequentis criminalis.

u *Principali.* scilicet de possessione ciuiliter.

x *Iudicatum.* scilicet subsequenter in criminali.

y *Abrogatis.* tacite: vt supra si reus vel accusa. mor. fue. l. fi. Sed quæro, si incontinenti recupero, an desino vsucapere? Item an habeat locum pœna legis, si quis in tantam? Respond. nec desino vsucapere, nec locum habet. l. si quis in tantam.

Seruos.] CASVS. Si seruus commisit vim, aut ignorante domino, aut sciente. primo casu dabitur seruus vltimo supplicio. secundo casu dominus erit infamis, & seruus in metallum dabitur. si vero persona domini vilis fuerit, & sæpius tale delictum commiserit: pœna constitutionibus comprehensa puniendus est, quæ ista sit, non aperit : tu die pœna capitis, vel. l. Iul. de vi. iudex verò qui id exequi distulit, infamis erit.

z *Confessionibus.* sponteneis. vel si in tormentis, ita quòd perseuerent: vt. ff. de quæstio. l. j. §. diuus Seuerus. &. §. fi quis vltro.

a *Supplicio.* id est mortis: vt, ff. de pœnis. l. vltimū. Et sic nota quòd

quòd plus serui quàm liberi puniuntur: vt patet supra eod. l. si criminis. in princip.

a *Secundum legem.* vt. ff. ad legem Iul. de vi priuata. l. ij.

b *Metallo.* in aliquo ergo parcitur etiā in atrocioribus, si domino parcant: vt & supra ad leg. Iuliā de adulter. l. Gracchus. & facit supra de noxalibus. l. seruus.

c *Infamésque personæ.* scilicet dominorum. nā supra in dignitate erant. Et sic no. plus vilem quàm nobilem exæquali facto puniri: vt hic, &. ff. de incen. rui. l. Pedius.

d *Sæpius.* Nor. plus puniri sæpius delinquentem. sic supra de episco. audien. l. iij. in fine.

e *Pœna.* quia fortè capite puniuntur, secundum quosdam. Vel saltem pœna hujus. l. de vi. & etiam secundum Azo. fortè pro vi priuata deportabitur: vt sic in aliquo augeatur. & facit ad l. qui sententiā. infra de pœnis. &. ff. de iniur. l. sed si vnius. §. si iudex. & de actio. & oblig. l. seruus.

f *Impunitate.* absoluēdo. Accursius.

g *CRimen.* Malam facit grammaticam. nam deberet crimina dicere, hoc modo: hæc duo, scilicet rapere, & seruare raptori raptam scienter, non sunt dissimilia crimina. sic & ibi, Factum est vespere & mane dies vnus. Quia ergo est æquale crimen, videtur æqualis pœna: vt supra de epis. & cleri. l. si quemquam. in fin. & infra de his qui latro. occul. l. j. sed tamē hic est contra. argu. infra tit. j. §. pœnas. vel secundum Azo. sic, si pœnas aliqueni rapere, & alium scientem delictum seruare rem raptam raptori: alterum crimē prædictorum nō est alteri dissimile. & sic est bona grāmatica.

Omnibus.] CASVS Prohibet Imperator ne quis secum habeat tales, qui transeuntes spoliant, & eis pœnam centum librarum auri præter aliam pœnam corporalem imponit, iudex autem qui hoc obseruari non fecerit, pœna centum librarum auri multabitur.

h *Bucellarios.* latrones sunt, qui à minimis inceperunt, puta à bucella panis. Vel verius: quia ponunt in ore captorum lignū, vt non clament : vt de conuersis sancti Lazari factum fuit.

i *Isauros.* qui sunt perfidiores latrones alijs: vt supra de ferijs l. prouinciarum.

k *In speculis.* sic supra de priua. car. l. j. & facit in authen. de armis. in prin. col. vj.

DE RAPTV VIRGINVM, SEV viduarum, &c. Continuatio.

Specialiter de quadam rapina vel violentia dicit post generaleм tractatum de vi.

Raptores.] Ista lex habet principaliter duas partes: qa primo loquitur de pœna imponenda ratione huius criminis in persona raptoris. Secundò loquitur de pœna imponenda raptori in bonis. Secūda incipit ibi, & si quidē. Prima pars facit quatuor: quia primo prēmittit crimē detestatū. Secūdo, pro crimine isto īponitur pœna capitalis. Tertio datur licentiā quibusdam occidendi raptores inuētos in crimine. Quarto monet iudicē q̄ comprehendat raptores fugiētes: & q̄ omnes vltimo tradat supplicio, fori declinatione & appellatiōe remotis. h. d. Bald.] CASVS. Si quis virginem rapuerit, vel viduā vel sanctimonialē, capite plectēdus est: & si velit appellare, nō audietur: bona tamen eius nō applicabuntur fisco, sed dabuntur raptæ: vel disponat de his secundū quod voluerit: & poterit nubere cui voluerit, raptore excepto, & non solū prædicta pœna punietur raptor, sed eius fautores, siue volēte siue nolente muliere tale facinus fuerit perpetratū. Si vero fuerit seruus, qui tale quid admiserit, cōcremabitur, abolitis his q̄ de raptore virginū antiquis legibus statuta sunt, & hac. l. suam obtinente firmitatem.

l *Virginum honestarum.* secus est in meretrice: vt. ś. ad leg. Iuliā de adulter. l. quæ adulteriū. & ff. de furtis. l. verū. ij. & determinat hæc dictio honestarū, etiā sequētia. Sed nónne hæc est lex superflua, p illā ś. de epis. & cleri. l. raptores? Respō. nō: quia multa sunt hic, quæ nō sunt ibi, & de nupta, & de sponsa, & de libertina, & parentibus, & de rapta, quòd non possit nubere raptori.

m *Viduarū.* quæ aūt sint & dicantur viduæ, dicitur. ff. de verbo. signifi. l. malū. §. viduæ. n *Capitis supplicio.* vt & ff. ad legem Iuliam de vi public. l. qui cœtu. §. qui vacantem.

o *Restitui non possit.* etiam à Deo secundum Aug, licet omnia Deo sint possibilia: vt. xxxij. q. v. cap. fi Paulus. sed illud aliter ibi exponitur. & à Deo potest restitui, non ab homine: vt hic.

p *Vacui.* cum plerumque in talibus rapinis homicidia perpetrentur.

ne quis audeat hæc statuta nostræ mansuetudinis in aliquo violare: scientes quòd ex dissimulatione dignitatis & administrationis cingulo priuabuntur, & post centum librarum auri multam, salutis vitæque suæ periculum sustinebūt: primaribus videlicet apparitionis suæ personis præter amissionē fortunarū suarum capitali quo que supplicio feriendis. Dat. V. Kalen. Septemb. Anthemio. A. II. Coss.

TITVLVS XIII.
DE RAPTV VIRGINum, seu viduarum, necnon sanctimonialium.

Pro raptu mulieris honestæ imponitur pœna amissionis capitis. Et deprehensus in flagranti crimine, id est in instāti, potest à coniunctis personis, & tutoribus & curatoribus mulieris occidi impune, & fugiēs vbicunque comprehendi potest: & debet ad mortem damnari. Res verò rapti tium non publicatur, sed si rapta non sit ingenua, successoribus reseruātur. si autem sit ingenua, ipsi applicantur : & pœna quæ imponitur rapienti, imponitur præstantibus eidem auxilium & fauorem in ipso raptu: et rapta non potest nubere raptori. hoc dicit tota lex in effectu: & hoc vltimum dictum debet præcedere primum dictum. Baldus.

I. Imp. IVSTINIANVS. A. Hermogeni magistro officiorum.

RAptores virginū honestarum, l vel ingenuarum siue iā despō satæ fuerint, siue non, vel quarūlibet viduarū m fœminarū, licet libertinæ vel seruæ alienæ sint, pessima criminū peccantes, capitis supplicio n plectēdos decernimus: & maximè si Deo fuerint virgines vel viduę dedicatæ: quod nō solū ad iniuriā hominū, sed etiam ad ipsius omnipotentis Dei irreuerentiam committitur: maximè cùm virginitas vel castitas corrupta restitui non possit. o † Et merito mortis damnantur supplicio: cùm nec ab homicidij crimine huiusmodi raptores sint vacui. p

Probationes factæ in ciuili, sufficiunt pro illata in criminali.

Vsucapere non desinit, qui vi deiectus incontinenti recuperat.

Bucellarij qui sunt Isauri, qui sunt.

†De latronibus seu patibulis eorumque grassandi confuetudine vide Ammianū Marcellinū laudissimè disputantē. Contius.

†Vnde dicunt quòd iudex non debet crimina posse cognoscere pueller potenti eum in vi-ta: quia solus principe remittit pœnam. l. ini fra tit. ff. de penit.

†Co. ibi. l. 4.

†ad verbū eadem cum l. raptores. ś. de episco. & clerī.

Raptus non committitur in meretrice.

†Concor. 32. q. v. si Paulus. & glo. in c. 2. ante fi. de diga.

Virginem post ruinam Deus suscitare nequit.

petrentur.
a *Conuicti interficiantur.* hoc ipso quòd inueniuntur in flagranti crimine. & facit. ff. de ritu nup. l. palã. §. quæ in adulterio. Sed an idẽ si cognatus patiatur rapinam, quòd eius cognati possint resistere? Respon. sic: vt nota. ff. de vi & vi arma. l. iij. §. cum igitur. *ADDITIO.* Videas de hoc plene per Bart. in l. vt vim. ff. de iusti. & iure. in vlti. col. versi. quærit glos. quid de offensis &c. vbi tenet quòd etiã extraneus quis potest vim patientem defendere.
b *Quibus.* raptoribus.
c *Sponsam suam.* idem econtra si sponsa vel mulier rapiat hominẽ, licet hoc raro contingat, secundum Ioã. Sed hunc videtur contra. xxxvj. q. j. c. ij. &. q. ij. c. si quis virginem. &c. xxvij q. ij. raptus.
d *Sine fori præscriptione.* alterius nam & hic ratione delicti forum habet: vt supra vbi de crimine agi oportet. l. j. & supra vbi sena. vel cla. l. j.
e *Nullam damus licentiam.* sic supra tiru. j. l. quoniã. & supra quorum appel. non recipiã. l. ij. & infra de fal. monc. l j.
f *Nullam deminutionem.* speciale hic, & sequenti casu, vt nihil applicemus fisco, & sic supra de mulieribus quæ seruis propr. l. j. aliàs autem constat quòd publicantur omnia, vel aliqua pars, secundum hęc iura: vt infra de bo. dam. l fi.
g *Transferantur.* quæ omnia amittit. si raptoris eligat consortium: vt in authẽ. de rapt. mu. §. superfluam. col. ix.
h *Exposcere.* vt in d. authen de raptu mulie. Sed contra. xxxvj. q. ij. c. triã. & ca. placuit. videas ca. fin. extra de raptoribus.
i *Oportet.* id est decet. sic. ff. de iustit. & iure. l. j. in princip. & supra de postliminio reuer. l. fin.
k *Comitati.* sic infra de Nili aggeribus. l. j.
l *Volentibus.* sic infra de falsamo hospi. non præ. lib. xij. l. ij. Sed argu. contra. ff. de iniur. l. j. §. vsque.
m *Ipsum velle.* sic. ff. de libe. homi. exhuben. l. iij. §. si quis volẽtem.
n *Remiserint.* gratis: vt ff. ad legem Iuliam de vi. l. qui cœtu. §. qui vacantem. non transigendo pecunia accepta: vt supra de adult. l. de crimine. & plene dixi supra de transac. l. transigere.

Cognatus rapinam patiens potest à cognato defendi.

¶ Ne igitur sine vindicta talis crescat insania, sancimus per hãc generalem constitutionẽ, vt hi qui huiusmodi crimẽ cõmiserint, & qui eis auxiliũ inuasionis tempore præbuerint: vbi inuenti fuerint in ipsa rapina, & adhuc flagranti crimine comprehensi, & à parentibus virginum, vel ingenuarum, vel viduarum, vel quarumlibet fœminarum, aut earũ consanguineis, aut à tutoribus, vel curatoribus, vel patronis, vel dominis, conuicti interficiantur. a
¶ Quæ multo magis cõtra eos obtinere sancimus, qui nuptas mulieres ausi sunt rapere: quia duplici tenentur crimine, tam adulterij scilicet, quã rapinæ: & oportet acerbius adulterij crimen ex hac adiectione puniri.
¶ Quibus b connumeramus etiam eum qui saltem sponsam suam c per vim rapere ausus fuerit. ¶ Sin autem post cõmissum tam derestabile crimẽ, aut potentatu raptor se defendere, aut fuga euadere potuerit: in hac quidem regia vrbe tã viri excelsi præfecti prætorio, quàm vir gloriosissimus præfectus vrbi: in prouincijs autem tam viri eminẽtissimi præfecti prætorio per Illyricum & Africã, quàm magistri militum per diuersas nostri orbis regiões, nec non vir spectabilis præfectus Ægypti, & comes Orientis, & vicarij, & procõsules, & nihilo minus omnes viri spectabiles & duces, & viri clarissimi rectores prouinciarũ, necnõ alij cuiuslibet ordinis iudices, qui in illis locis inuenti fuerint, simile studium cum magna solicitudine adhibeant, vt eos possint comprehendere, & cõpręhẽsos in tali crimine, post legitimas & iuri cognitas probationes sine fori præscriptione d durissimis pœnis afficiant: & mortis condemnent supplicio.
¶ Quibus & si appellare voluerint, nullam damus licentiam, e secundum antiquæ Constantinianæ legis definitionem.

Hæc est secunda pars principalis, in qua tractat de bonis raptoris, distinguens inter raptum non ingenuæ & ingenuæ: prohibet etiam nuptias cum raptoribus. Item distinguit inter eos qui se associauerunt ad ipsum delictum committendum & eos qui aliàs sunt culpabiles. Dicit etiam quòd consensus mulieris raptæ non operatur. Vltimò derogat aliis legibus de materia rapinæ loquentibus. Baldus.

Et si quidem ancillæ vel libertinæ sint quæ rapinam passæ sunt, raptores tantummodo supradicta pœna plectentur: substantijs eorum nullam deminutionẽ f passuris.
¶ Sin autem in ingenuã personam tale facinus perpetretur, etiam omnes res mobiles, seu etiam immobiles & se mouentes, tã raptorum, quàm eorum sodalium comitum, vel sequentiũ, qui eis auxilium præbuerint, ad dominium raptarum mulierum liberarum transferantur, g prouidentia iudicum, & cura parentũ earum, vel maritorum, vel tutorũ, seu curatorum.
¶ Et si non nuptę mulieres alij cuilibet præter raptorem legitimè coniungentur, in dorem mulierum liberarum easdem res, vel quãtas ex his voluerint, procedere: siue maritum nolentes accipere, in sua pudicitia manere voluerint, pleno dominio eis sancimus applicari: nemine iudice, vel alia quacunque persona hoc audente contemnere.
¶ Nec sit facultas raptę virgini, vel viduæ, vel cuilibet mulieri, raptorem suum sibi maritum exposcere, h sed cui parentes voluerint (excepto raptore) eam legitimo copulent matrimonio: quoniam nullo modo, nullóque tempore datur à nostra serenitate licentia eis consentire, qui hostili more in nostra republica matrimonia studentes sibi comungere.
¶ Oportet enim vt quicunq; vxorem ducere voluerit, siue ingenuam, siue libertinam: secũdum nostras leges & antiquam consuetudinem, parentes, vel alios quos decet petat, vt cum eorum voluntate fiat legitimum cõiugium.
¶ Pœnas autem quas prædiximus, id est mortis, & bonorum amissionis, non tantùm aduersus raptores, sed etiam contra eos qui hos comitati k in ipsa inuasione & rapina fuerint, constituimus: cæteros autem omnes qui conscij & ministri huiusmodi criminis reperti & cõuicti fuerint, vel qui eos susceperint, vel quicunque opem eis tulerint, siue masculi, siue fœminæ sint, cuiuscunque conditionis, vel gradus, vel dignitatis, pœnæ tantũmodo capitali subiicimus: vt huic pœnę omnes subiaceant, siue volentibus l siue nolentibus virginibus siue alijs mulieribus tale facinus fuerit perpetratum. Si enim ipsi raptores metu vel atrocitate pœnæ ab huiusmodi facinore se temperauerint, nulli mulieri siue volenti siue nolenti, peccãdi locus relinquetur, quia hoc ipsum velle m mulierũ ab insidijs nequissimi hominis, qui meditatur rapinam, inducitur. Nisi etenim eam solicitauerit, nisi odiosis artibus circũuenerit, non facit eam velle in tantum dedecus sese prodere: parẽtibus (quorũ maximè vindicta intererat) si patientiam præbuerint, ac doloré remiserint, n deportatione plectendis.
¶ Sed & si quis inter hæc ministeria seruilis conditionis fuerit comprehensus, citra sexus discrerionem eum concremari iubemus: cum hoc etiam Cõstantiniana lege rectè fuerit prospectum: omnibus legis Iuliæ capitulis quæ de raptu virginum, vel viduarum, siue sanctimonalium siue in antiquis legum libris, siue in sacris constitutionibus posita sunt, de cætero abolitis: vt hæc tantummodo lex in hoc capite pro omnibus sufficiat, quam

a *Aut loris.* id est frænis.
b *Afflixerit.* cum causa scilicet emendandi, & sine causa secundum Ioan.
c *Depulsa.* qua die ipsum afflixerit, vel quot diebus: nã etiam in perpetuum potest: vel an fuerit mortuus intra triennium, vel post triduum surrexerit, & super baculum suum ambulauerit. hoc enim in lege Mosaica distinguebatur. Azo. a d *Sustineat.* modice ergo cum causa & sine causa licet, secundum Io. vt hic, &. ff. de vsufr. l. locum. §. ex eo. ff. solu. matrim. l. etiam. §. licet. Sed P: dicebat licere modice, vt emendando: & sic intelligebat hic. immodice vero non licet: vt hic subiicit, nec vero, &c. & subsequenter videtur dicere: vt ff. de his qui sunt sui vel alien. iur. l. j. §. fin. & institut. de his qui sunt sui vel alie. iur. §. sed hoc tempore. in fine, nisi cum causa: vt ff. de verb. obliga. l. qui feruum merentem. & de lega. j. l. quid ergo. §. j.
e *Tetra.* i. pessima.
f *Virus.* veneni species.
g *Sanie.* id est putredine.
h *Sæuitia.* sic crudeliter, vt de barbaro fierct. & fa. ff. de iniur. l. item apud. §. adiicitur. & infra de male. & mathe. l. si excepta.

DE EMENDATIONE propinquorum.

Quia emendatio propinquorum adhibetur, quorum quædam illicita celebrantur, de emendatione propinquorum annectit. Azo.

In corrigendis.] CASVS. Frater fratrem pro qualitate delicti punire vel corrigere potest: ita tamen, quòd modum non excedat. sed si excedat, à iudice est puniendus.
i *Senioribus propinquis.* vt reuerenda senectus.
k *Iure patrio.* quod potius in pietate quàm in atrocitate consistit: vt ff. de partic. l. diuus.
l *Atrocitas.* id est, si sic grauiter deliquit, quòd non sufficit ad pœnam correctio propinquorum: punit iudex. Vel dic atrocitas facti, id est correctionis: quia excessit modum in corrigendo, vnde punitur: vt si est pater qui filium occidit ex voluntate, punitur de parricidio? vt infra ti. ij. aliàs nõ tenetur. sed si sine causa male tractat, cogitur emancipare: vt. ff. ià parente quis fuerit ma. l. diuus Traianus. alij propinqui pro motu iudicis: vt hic dicit.

AD LEGEM CORNELIAM DE SICARIIS.

Quia in violentijs committitur homicidium: de eo dicit, quod per legem Corneliam de sicarijs punitur. Et est sica latens cultrum: sed largè interpretatur telum, vt omnia arma comprehendat: vt infr. it. de publi. iudi. §. item lex Cornelia.

m *Obtulerit.* q si celet se
n *Non occidendi animo.* sed quomodo probatur negatiua, vt supra de proba. l. actor? Resp. per præsumptiones, pro bando amicitiã, & affinitatem, & qualitatem occidentis, & etiam per iuramẽtũ purgationis, vt argu. ff. de his qui ad eccle. confu. l. præsenti. §. sicubi. sic & j. de iiu. l. si nõ conuicij. Accur.
o *Remissa.* Not. improprie. nam in eã non incidit. sic. ff. de verbo. oblig. l. decem.
p *Militarem.* qualiter consulitur ei, vt sit sub præside, cum miles erat. vt supra de iurisdi. om. iudi. l. magisteriæ. Respond. quia enorme est delictum: vt supra vbi se. vel clar. l. j. vel adeo notorium erat eũ esse innoxium, vt etiam sub præside non suo iudice consulatur ei vt conſentiat.
q *Si & voluntas.* hoc vt habeat locum lex Cor. de sica. vt. ff. e. l. j. §. duus. &. l. lege. &. l. infans. & argu. ff. de iniur. l. qui iniuriarum. & insti. de obliga. quæ ex delicto. §. placuit. &. ff. de pœnis. l. respiciendum. §. fi. culpa tamen contrahitur etiam sine voluntate delinquendi: vt. ff. ad. l. Aquil. l. qui occidit. §. pe. &. ff. de mino. l. si ex causa. §. fi mulier.
r *Plerumque.* hoc dicit, quia qui hominem per lasciuiam occidit, in aliquo punitur: vt. ff. eo. l. lege. §. cum quidã. Item qui incendia fortuita commisit: vt ff. de pœnis. l. capitalium. §. qui ob inimicitias. Item commentariensis tenetur, qui non bene custodiuit: vt. ff. de custo. reo. l. carceri. & supra de custo. reo. l. ad commentariensem. Et nota quòd non dicit hic casu fortuito, sed improuiso: vnde omnia exempla possunt dari ad dictionem plerumque, quæ habes. ff. de offi. præfect. prætо. Orien. l. si quos.

Negatiua qualiter probatur.
†*Hæc verba ponuntur in c. vt clericorum. in glo. super verbo pœna extra de vita & honest. cleri.*
†*Olim nulla atrocitas facti hoc ins excedebat. nam de crimine læsæ maiestatis iudicium domesticum exercuit in filios suos Brutus apud Liuium & Dionys. sed hodie post legem Petronium & alia S. C. ta non licet dominis seruos bestijs tradere, sed modice castigare. l. circuncidere. ff. ad l. Corn. de sicar. Contius.*
†*Nam omne malum præsumitur actum. concor. c. i. cum gloss. super verbo, ludens. extra de præsum.*

A FRater.] CASVS. Miles fortuito casu quendã interfecit, præfes pro eo misit, nec venit. frater suus consuluit principem an expediret vt se præsentaret? Respõ. quòd sic: quia nõ punitur de homicidio, si probet se casualiter interfecisse: quia sine voluntate non contrahitur crimen.

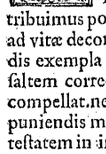

N corrigẽdis minoribus pro qualitate delicti senioribus propinquis i tribuimus potestatẽ: vt quos † ad vitæ decora domesticæ laudis exempla non prouocant, saltem correctionis medicina compellat. neque tamen nos in puniendis minorum vitijs potestatem in immensum extendi volumus, sed iure patrio k auctoritas corrigat propinqui iuuenis erratum, & priuata animaduersione cõpescat.
¶ Quòd si atrocitas l facti † ius domesticæ emendationis excedat, placet enormis delicti reos dedi iudicum notioni. Dat. Pri. Kal. April. Valentiniano & Valente. AA. Coss.

TITVLVS XVI.

AD LEGEM CORNELIAM de sicarijs.

Probans non animo occidendi se percussisse, non punitur pœna homicidij, sed minori. Baldus.

1. Impe. ANTONINVS. A. Herculiano & militibus.

Rater vester rectius fecerit, si se præsidi prouinciæ obtulerit. m Qui si probauerit † non occidendi n animo hominem à se percussum esse: remissa o homicidij pœna, secundum disciplinam militarem p sententiam proferet. crimen enim contrahitur, si & voluntas ¶ nocẽdi intercedat.
¶ Cæterũ ea quę ex improuiso casu potius quàm fraude accidũt, fato plerũq; r nõ noxæ imputãtur. PP. II. kal. Febr. Læto. II. & Cereale Coss.

TITVLVS XV.

DE EMENDATIONE propinquorum.

Propinquis senioribus licet corrigere minores errantes: nisi facti atrocitas exigat iudicium vltionis iudiciariæ. Baldus.

1. Impp. VALENTINIANVS & VALENS. AA ad Senatum.†

Aggressus in dubio vitæ discrimine cõstitutus, potest suum occidere aggressorẽ. si ergo erat certus quòd nõ erat in dubio discrimine vitæ, nõ potuisset occidere aggressorem, quia excederet modum. Baldus.

II. Imp. GORDIANVS. A. Quintiano.

IS qui aggressorem f vel quẽcunque alium t in dubio vitæ

† *Hic ergo tacite abrogat illud caput legis Mosaicæ quo distinguitur an furtum flatim ex vulnere moreretur, an verò supereminet mum aut alterum diem, quo casu pœna cæsus carebat. Exod. 20. Contius, Continuatio.*

† *Cod. Theo. lib. 9. ti. 12 l. 1. Constant.*

† *Cod. Theo. li. 9. tit. 13. l. 1. Pater filium occidens, vel eum male tractans, qualiter punitur.*

Sica.

socius: cum dicat in discrimine eum constitutum. & facit. ff. eo. l. j. in fi. &. ff. ad legem Aquil. l. si quis fumo. §. j.

a *Peccasse videtur.* vt supra. l. proxi. &. ff. ad legem Aquiliam. l. sed & si quemcumque. in prin.

Farem an liceat occidere.

SI vt.] CASVS. Si furipientem res tuas interfeciſti, nec lege Cor. de ſicarijs tenebers.

b *Latrocinantem.* id eſt aggreſſorem: vt ſupra l. proxima. Vel dic, id eſt furem. & ſi quidem eſt nocturnus, ipſum occido: vel ſi ſe telo defendat, vel ſi ſine periculo perſonæ vel rerum parcere ei nõ potui: dummodo clam eſt. ſi vero diurnus, ita demum ſi ſe telo defendat, vt percipi poteſt. ff. ad leg. Aquil. l. itaque. §. lex. &. ff. eo. l. furem. &. ff. de fur. l. ſi pignus. §. j. nam tempus aggrauat delictum: vt ſupra ad legem Iuliam de adult. l. Gracchus. &. ff. de pœnis. l. aut facto. §. j. &. §. tẽpus. Prærerea in die poteſt cognoſci: vnde non ſic nocet ſi euadit, cum poſtea poſſit capi. *ADDITIO.* Videas tex. in eſt interfeciſti. & ibi Abba. & in c. ſi perfodiens. extra de homicidio.

EVm qui.] CASVS. Si quis fortuito caſu percuſſit quendam calce, & interfectus eſt: nunquid tenetur lege Cornelia de ſica. quæritur? Et reſpon. quod non.

c *Adnotatione.* iſte amiſerat bona per adnotationem. quia vocatus ab Imperatorẽ, noluit venire: poſtea venit, & probauit ſe non eſſe homicidam. & ita recuperauit. Azo. Sed qualiter negatiua probabitur? Dic vt dixi ſupra eo. l. j. vel dic quòd alij indulſerat.

SI quis te.] CASVS. Minor quẽdam interfecit: vult ſe excuſare eo prætextu quòd minus teneatur. l. Corne. qui minor: an ſit audiendus, quæritur? Et dicitur quòd nõ niſi probet ſe ignorantem.

d *Ætate.* cum etiam minores in delictis teneantur: vt & ſupra. ſi aduer. delictum. l. j. & infra de pœnis. l. impunitas. & ff. de minori. l. auxilium. §. in delictis. vbi de hoc dices. & ff. ad legem Iuliam de adulte. l. ſi vxor. §. ſi minor. &. l. ſi minor. & facit ſupra de procur. l. reum. & ff. de publi. iudi. l. is qui. & ſupra de accu. l. non ideo.

Voluntas inſpicitur.

IS qui.] CASVS. Non ſolum is qui occidit, ſed qui ambulat cum telo hominis necandi cauſa, tenetur. l. Corne.

Ambulauerit, voluntas enim non exitus inſpicitur: vt ff. eod. l. diuus.

f *Dolo malo.* non culpa: vt. ff. eo. l. in lege.

g *Pœna.* quæ eſt deportatio in maioribus, ſed in minoribus decapitatio, vel beſtijs ſubici: vt ff. eod. l. eiuſdem. §. fin. &, l. pen. Accurſius.

IS qui † cum telo ambulauerit[c] hominis necandi cauſa, ſicut is qui hominẽ occiderit, vel cuius dolo[f] malo factũ erit cõmiſſũ: legis Cornelię de ſicarijs pœna[g] coercetur. S. VII. kal. Ian. Nicomediæ. CC. Cos.

Aggrediens infantem cauſa occidendi, punitur vt homicida. Bald.

VII. Imppp. VALENTI. VALENS. & GRAT. AAA. ad Probum. PP. †

B I quis necãdi infantis[h] piaculum[i] aggreſſus[k] aggreſſáve ſit: ſciat ſe capitali ſuppli cio eſſe puniendum. PP. VII. Id. Febru. Romæ, Gratiano. A. III. & Equitio Coss.

Ad probandum quòd vir vxorem voluit occidere, vel econtra: ſerui vtriuſque ſunt torquendi. Salyc.

IX. Imppppp. GRAT. VALENTI. THEODO. & ARCA. AAAA. Cynegio. P. P. †

SI fortè mulier marito mortis paraſſe inſidias, vel quouis alio genere voluntatẽ occidẽdi habuiſſe inueniatur, vel ſi fortè maritus eodẽ modo inſectetur vxorẽ: in eadẽ quæſtione C ab omni familia nõ ſolũ mariti ſed etiã vxoris ſuæ (quæ tamen tunc tẽporis domi fuerit) quærendũ[l] eſt ſine cuiuſquã defenſione. Dat. III. Id. Decemb. Arcadio. A. I. & Bautone Coss.

TITVLVS XVII.
DE HIS QVI PARENtes vel liberos occiderunt.

Parricidæ & ſimiles debẽt inſui in culeo, vbi ſit canis, gallus, vipera, & ſimia: & proinci debent in flumen. h. d. Sed iſta pœna non eſt in vſu. Baldus.

I. Imp. CONSTANTIN. A. ad Verinum vicarium Africæ. †

D 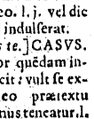 I quis in parentis, aut filij, aut filiæ, aut omnino adfectionis[m] † eius quę nuncupatione parricidij continetur, fata prouerauerit: † ſiue clã, ſiue palã id eniſus fuerit, pœna parricidij puniatur: & neq; gladio, neq; ignibus, neq; vlli alij ſoleni pœnę[o] ſubiugẽ, ſed inſutus culleo cũ cane & gallo gallinaceo, P & vipera & ſimia, quæ eſt contra. Solu. dic q̃ hæc illã corrigit. Vel hic in aſcendentibus, & deſcendẽtibus: illud in alijs ibi numeratis perſonis. Vel poteſt intelligi puniri lege Cornelia de ſicarijs, ſed nõ accuſari: vt tamen pœna vnius ſufficiat: vel licet teneãtur omnes tanquam parricidæ, diuerſæ tamen pœnę imponuntur ſecundum perſonarum diuerſitatem: quæ idem eſt cum ſecunda.

h SI quis necendi infantis. qui nondum eſt natus, vel etiã ſi ſit natus.

i *Piaculum.* id eſt crimen ſanguine piãdum: vel quod pietatẽ promouet. Accurſius.

k *Aggreſſus.* etiam ſi non necauit: vt ſupra l. proxi.

SI forte.] Primò queſtio bipartita. Secũdo eius ſolutiõ. ſecunda ibi, In eadem. CASVS. Si mulier volut interficere virum, l. Cornelia accuſabitur: & ad veritatem eruendã ſerui torquebuntur.

l *Quærendum.* facit ſ. de adult. l. in adulterij. Sed argu. contra infra de quæſt. l. j. ſed hoc ſpeciale eſt ſeruos torqueri in caput domini.

DE HIS QVI parentes vel liberos occiderunt.

De ſpeciali homicidio dicit.

SI quis.] CASVS. Pater filium, vel econuerſo, vel aliquis deſcendẽtium aliquem de aſcendentibus, vel econuerſo ſi interfeecerit, quam pœnam ſuſtinebit, quæritur? Et dicitur quòd inuoluitur, &c.

m *Aut omnino adfectionis.* id eſt affectatæ perſonæ eius quæ parricidij, & c. quales ſunt parentes & liberi in infinitum: vt ff. de in ius vocando. l. quique. §. parentes. &. l. ſed ſi hac. §. liberos. quod ergo dicit. ff. eodem. l. penul. tantùm patrem & matrem, ſupple & ſimiles, & aſcendentes & deſcendentes. Accurſius.

n *Properauerit.* occidendo, vel tentando occidere: vt. ff. eo. l. j. in fin. & l. vtrum. &. l. ſi ſciente.

o *Solenni pœna.* vt & inſtitut. de publi. iudi. §. alia deinde, Sed videtur pœna legis Corneliæ de ſicarijs habere locum: vt. ff. eod. l. j.

p *Inſutus culeo cũ cane & gallo gallinaceo.* Gallinaceo, id eſt caſtrato.

Legis Cornelię de ſicarijs quæ eſt pœna.

† *Hæc lex eſt canonizata de pœni. diſt. 1. ſi quis cum telo. in prin.*

Diuiſio.

† *Cod. Th. li. 9. ti. 14. l. 1.*

† *Cod. Th. 9. ti. 7. l. 4. §. idẽ ve lumus.*

† *Cod. Th. li. 9. ii. 16. li.*

† *Cod. Th. 9. 15. l.*

† *al. affinitatis eius quæ nuncupatione parentum continetur, &c.*

† *al. præpauerit.*

ſtrato: & ſic vili, quem dicunt fortius pugnare cum ſerpente. Vel dic gallinaceo, quia gallinas amat: vt vir vxorius, qui fœminas diligit, vt in odis Horatij.

a *In ammem.* ſi. neutrũ proximũ eſt, ſubiciatur beſtijs: vt ff. eodem l. penul.

b *Elementorum.* ſed nonne vtitur aqua? Reſpon. hoc eſt ei ad pœnam.

c *Cælum.* cum ſit in facco de corio, qui culleus dicitur.

d *Terramortuo.* cum in aquam iactetur.

DE MALEFICIS, & mathema. &c.

Dictum eſt ſupra de homicidijs: ſed quia homicidia quandoque committũtur veneno, & arte magica, ideo de his ponit. Azo.

e Mathematicis. *ſine aſpiratione debet eſſe, aliquin quadrinium ſignificat. prima brevis eſt, & altera longa. Azo. Vnde verſus: Scire facit mat eſis, ſed diuinare mathe eſis.*

PLus eſt. id eſt atrocius: & tenetur Cornelia de ſicarijs: vt hic, & ff. ad legẽ Corn. de ſicarijs. l. eiuſdẽ. in principio. Accurſius.

Rtem Geometriæ.] CASVS. Diſcere & docere Geometriam non eſt prohibitum, ſed diuinare ſic.

g *Artem Geometriæ.* id eſt de menſura terræ.

NVllus.] CASVS. Incãtor vel aruſpex ad domum alterius accedere nõ debet: quod ſi fecerit, cõcremabitur: & qui eum receperit, deportabitur: & omnia ſua bona confiſcabuntur: & qui talem accuſauerit, crimen delatoris non incurret, ſed præmium accipiet. Viuianus.

h *Nullus aruſpex.* id eſt momentorum inſpector, vel horarum, qui pũcto aliquid ſit inchoandũ dicens. Et dicitur ab aue, & inſpicio: quia ex auium garritu quãdoque percipiunt.

i *Sacerdos.* id eſt doctor necromantiæ.

k *Criminis.* hoc eſt, qui accuſat aruſpicẽ. Accu.

EOrũ.] CASVS. Ille puniendus, eſt qui per artẽ Magicam cõtra hominum ſalutẽ aliquid machinatus eſt, vel animos mutagicis accinctis artibus, aut contra ſalutem hominum moliti, aut pudicos[l] animos ad libidinem deflexiſſe detegentur.

¶ Nullis verò criminationibus[m] implicanda ſunt remedia humanis quæſita corporibus, aut in agreſtibus locis innocẽter adhibita ſuffragia ne maturis vindemijs metuerentur imbres, aut ventis grandiniſq; lapidatione quaterentur: quibus non cuiuſquam ſalus aut æſtimatio læderetur, ſed quorum proficerẽt actus ne diuina munera & labores hominum ſternerentur. Data. X. Kalend. Iun. Aquileiæ, Criſpo & Conſtantio Cæſ. Coss.

TITVLVS XVIII.
DE MALEFICIS, ET mathematicis,[e] & cæteris ſimilibus. †

Atrocius eſt venenare, quàm occidere gladio. Baldus.

I. Imperator ANTONINVS. A. Titio.

PLus eſt[f] hominem extinguere veneno, quàm occidere gladio. PP. ſine die & conſule.

II. Imp. DIOCLETIA. & MAXIMIA. AA. & CC. Tiberio.

ARtem Geometriæ[g] diſcere atque exercere publicè intereſt. Ars autem Mathematica damnabilis eſt, & interdicta omnino. S. XIII. Kalend. Septemb. Sirmij. CC. Coss.

Diuinatores concrementur: & eos euocantes, cum publicatione bonorum deportentur. Salycetus.

III. Imp. CONSTANTIN. A. ad Maximum. †

NVllus aruſpex, [h] nullus ſacerdos, [i] nullus eorum qui huic ritui adſolent miniſtrare, ad limen alterius accedat, nec ob alterã cauſam, ſed huiuſmodi hominum amicitia (quamuis vetus) repellatur concreman do illo aruſpice, qui ad domum alienam acceſſerit: & illo in inſulam deportando poſt ademptionem bonorum, qui eum aduocauerit ſuaſionibus vel præmijs. Accuſatorem autem huiuſmodi criminis, [k] nõ delatorem eſſe, ſed dignum magis præmio arbitramur. PP. Kalendas Febr. Romæ, Conſtantino. A. V. & Licinio Cæſ. Coss.

Facientes incantationes ad finem mali ſunt puniendi: non ſi faciant ad finem boni. de iure verò canonico, etiam ſi faciant ad finem boni. xxvi. quæſto. ij. c. illos. & ca. ex tuarum. extra de ſortilegis. & ca. ſi. eo. titu. vbi gloſſ. Barth. & Saly.

IIII. Iidem A. & C. ad Baſſum præfectum vrbi.

EOrum eſt ſcientia puniẽda, & ſeueriſſimis meritò legibus vindicãda, qui ma

Aruſpex quis eſt.

† *Cod. Th. li. 9. ii. 16. li.*

† *Cod. Th. ibid. l. 3.*

lierũ ad impudicitiam pronocauit. ille verò q̃ per incantationem ſuã grandines vel intemperie aeris, quo magis fructus ſaluentur, ſedauerit: puniendus non eſt. l. *Pudicos.* ſic ff. de pœnis. l. ſi quis aliquid. §. qui abortionis.

l *Pudicos.* ſic ff. de pœnis. l. ſi quis aliquid. §. qui abortionis.

m *Criminationibus.* id eſt accuſationibus.

NEmo.] CASVS. Nullus debet cõſulere incantatorẽ de his quæ futura ſunt: nec Chaldæos, nec maleficos: & qui cõtra fecerit, vltore gladio capitali pœnę ſubiacebit. Viuianus.

n *Ariolum.* id eſt aris vel altaribus & ſacrificijs dæmonum deſeruientem. Accuſius.

o *Chaldæi.* id eſt incantatores.

p *Curioſitas.* non enim eſt noſtrum noſſe tempora vel momenta, quę &c.

q *Suppliciocapitis.* quia cõcremabitur: vel dentibus ferarum dabitur dilacerandus. Vel debet deportari, vel decapitari: vt, ſ. e. l. nullus. & l. j. & j. l. proxi. & l. etſi excepta. & l. ſi. quę omnes ſunt pœnæ capitales. Sed injuriarum nõ tenetur ſi. quis furẽ diuerit in diuinãdo: vt ff. de injur. l. itẽ apud Labeonẽ. §. ſi quis aſtrologus. & facit. ſ. de paganis & ſacrifi. l. ij.

MVlti. CASVS. Si aliquis in necẽ alicuius dæmones inuocauerit, & cõſulue rit, capite punietur.

r *Non dubitant.* pingẽdo imaginem ceræ.

ſ *Manibus.* id eſt dijs infernalibus.

t *Ventilare.* i. elementa mouere.

u *Fetalis.* i. ea morte qua beſtiæ. i. gladio.

ETſi excepta.] CASVS. Licet homines in dignitate cõſtituti pro crimine torqueri non debeant, exceptis quibuſdam. ſ. læſæ maieſt. & falſi: vt j. de falſis. l. ſi quis de crimine. nõ debẽt tamen, ſi in comitatu principis aliquis aruſpex, vel mathematicus, vel conſimilis inueniatur, licet in dignitate fuerint eõſtituti, propter hoc tormenta effugere.

x *Præditorum.* vt. j. de quæſtioni. l. milites. &. l. decuriones.

y *Demõſtrantur.* ſcilicet TTT iij ſpe-

* *Ex Cod. Th. ibid. l. 4. ſed mirũ eſt quòd Valentianus l. 9. eo. tit. ait Haruſpicinã aut aliquam præterea à maioribus conceſſam, à ſe non poni in aliquo genere criminis nec à ſe reprehẽdi: ſed nocenter exerceri vetari. vndè manifeſtũ fit imperatorem quãdam Chriſtianum aliquas reſeruaſſe ſuperſtitionis vetuſtæ reliquias. Contius.*

† *Cod. Th. ibid. l. 6.*

† *Hanc. l. pulchrè declarat Alacia. in annot. in paſtoriores lib. C. ſuper l. ma tam eos.*

specialiter, vt in crimine læsæ maiestatis: vt supra ad legem Iuliam maiest. l. nullus. & falsi: vt infra de fal. l. si quis decurio. & priuati carceris: vt supra de priua. carce. l. j.

a *Vel Cæsaris fuerit.* vel, dic vel pro id est.

b *Non fugiat.* ille mathematicus. sic cōtra seipsum torquetur.

c *Conuictus.* per testes. Accursius.

d *Detegentibus.* testibus. Accursius.

Vlpa.] CASVS. Similis culpa est tā prohibita discere quàm docere. Vlpianus.

e *Culpa.* sic ergo & pœna: vt ff. de episc. & cleri. l. si quenquam, Sed contra supra de heretic. l. quicunque. prope finem. Solue vt ibi.

Vicunque.] CASVS. Si aliquis maleficiorum labe pollutum audierit, & deprehenderit, statim ad iudicem eum ducat: & si quis plausibilis talem oppresserit, vel si quis alius: vltimo supplicio puniatur.

f *Oppresserit.* id est occiderit.

g *Auocare.* quàm debet.

DE SEPVLchro violato.

De vinis violatis dixit: nunc de mortuis, & eorum domibus, scilicet sepulchris: vt infra eodem. l. si quis sepulchrum.

Continuatio.

†*Cod. Theod. l. 8. in fin.*

Es religioni.] CASVS. Qui rem religiosam cōtrectat, distrahendo vel emendo scienter: licet venditio non tenuerit, tamen sacrilegij crimen incurrit.

Quinimo quomodo ponatur.

†*Cod. Theod. l. 11.*

h *Quinimo.* correctiuè ponitur, sic: Stichus, imò Pamphilus liber vel heres esto: vt. ff. de manu. test. l. Stichus. & de here. instit. l. si ita scriptum.

i *Contigerint.* vim inferendo.

k *Distrahere.* contrectando. Sed quid si vēdidit, & emptor tetigit volente venditore, an venditor tenetur? Respon. sic: vt argu. supra de acquir. poss. l. minus. Idem dicunt quidam si tantùm vendidit, & nemo contrectauit, per legem istam.

l *Non subsistat.* inter scientes, vel emptore solo sciēte: vt ff. de cōtrahen. empt. l. iiij. & l. sequen. & l. liberi. insti. de contrahē. empt. §. fi.

Sacrilegiorum quoddam est ge-

m *Crimen.* scilicet quasi sacrilegij: quod crimē minus punitur quàm si verum sacrilegium esset, auferendo sacrum de sacro, & magis quàm si fecisset furtum: vt arg. ff. ad legē Iul. pe. l. sacri- *rit, & quod dam quasi* legi, capite in princi. A zo. & oritur ex hoc crimine actio ciuilis, non legis Aquiliæ, sed interdictū quod vi aut clam: vt. ff. eo- *sacrilegii.* dem. l. ij. ītē & actio in factū similiter ciuilis, quæ extraneo in *Sepulchra violant,* centum aureis datur: ei *qua actione* ad quē res pertinet, ad *& ad quid* interesse datur: vt tamē *cōuenitur.* nō minus, quàm in cētum aureos. Si autē alius habitat sepulchrū, indistinctē in. cc. aureos agitur: vt. ff. eo. l. iij. in principio. §. j. &. ij. & §. qui de sepulchro. & prædicta præstantur actori. Criminaliter datur in. xx. libris auri dādis fisco: vt dices. j. cō. l. si quis sepulchrum. quandoque in plus: vt ff. eo. l. fin. & dices. j. e. l. qui sepulchra. Sed si ille cuius interest, violauerit, an teneatur? Respon. sic: vt. ff. si ser. vin. l. altius.

Si seruus.] CASVS. Si nesciente domino seruus sepulchrū spoliauerit, in metallū condēnabitur: si sciente domino, relegabitur. si ad domum domini aliquid apportatum est, domus confiscabitur. Viuianus.

n *Relegatione.* & sic in aliquo etiam in atrocioribus mitius cū seruis agitur, si domino parent: vt & supra ad legem Iuliam de vi. l. seruos. Sed videtur hæc pœna non imponi seruo: vt. ff. de accusat. l. hoc accusare. §. in omnibus. Solu. quod ibi dicit, sicut relegatio: subaudi, quæ cadit in personam seruorū. Vel aliter durior relegatio imponitur ei: vt ibi in fi. §. sed quidā libri non habent, ibi non.

Serui an possint relegari.

† *Cod. Th. 9. 17. 1.*

o *Aedificium.* sic & infra de fal. mo. l. j. & supra de incest. nup. l. si quis incesti. & infra de his qui latro. vel al. l. ij. in fine. Et nota quòd si seruus inhabitat, non est actio noxalis, sed accusatio: vt ff. eodem l. iij. §. fi.

† *In Cod. T. viribus. Contius.*

Si quis.] CASVS. Si iudex sepulchrorum violatorē punire neglexerit, in viginti libris auri multabitur fisco inferendis. Viuianus.

p *Neglexerint.* sic. ff. de priua. car. l. j.

q *Violatores.* sic ergo in violatores hæc eadem pœna statuitur: & sic est cōtra. j. l. proxi. vbi decē pōdo auri dicit. Sol. dicunt quidam tantū esse decē pōdo, quātū viginti libræ auri: quod nō placet, cū pōdo & libra idē significēt: vt ff. de leg. j. l. si ex toto. §. fi. Dic ergo q decē pōdo sit pœna

Pondo & libra idem sunt.

pœna in violatores, in iudicem viginti libræ auri: vt si neglexerint vindicare, statuta pœna in violatores, quæ est decem pondo auri, non minus, &c.

Vi sepulchra.] CASVS. Sepulchrorū violator duplex facinus cōmittit, scilicet spoliando mortuū, & viuum polluēdo. vnde qui aliquid à sepulchro sub traxerit, in decem pondo auri multabitur.

a *Domos.* vnde illud, Sepulchra eorum, domus eorum in æternū.

b *Destruēdo.* sepulchra.

c *Fabricando.* id est facicēdo alibi fabricari de materia inde sumpta. Vel dic artifices quos adhibent domini sepulchri ad reædificandum.

d *Decem pondo.* contra. §. l. proxi. Sol. vt ibi.

e *Quicunque.* cum is ad quem ea res pertinet agere nollet: vt. ff. eod. iij. in princip.

f *Officium.* aliàs officio: vel aliàs officiū: vt quia sit notoriū: vt. §. de accusa. l. ea quidem.

g *Videtur impositum.* quod secūdum diuersitatem personarum & factorum imponitur: vt ff. e. l. iij. §. aduersus. & l. fi. & l. sepulchra. Pecuniaria quoq; imponitur. vt ff. eod. l. iij. §. aduersus. quandoq; cētum, quandoq; ducentorum aureorū: vt dixi. §. eod. l. j. Sed qualiter pœna huius legis, vel illa centum aureorum imponitur, si ponas eū deportari vel decapitari, cum omnia eius bona publicantur? Respō. ea non publicari. sic. §. de mulieri. quæ ser. pro se. l. j. &. §. de raptu virgi. l. vni. §. & si quidem. Vel aliàs si conueniatur ciuiliter, subibit hanc pœnam: quæ fuccedit in locū illius quæ olim erat statuta tacitè. si criminaliter, subibit eam quæ statuitur. ff. eod. l. fin. Vel illa pœna corporalis habet locū in casu speciali, quando scilicet corpus ipsum est motum. *ADDITIO.* Habes dic quòd licet per legem nouam imponatur aliqua pœna noua pecuniaria, non propter hoc tollatur antiqua lex quæ imponit pœnam corporalem. Ex quo infert Bart. hic quòd si statuitur pro homicidio imponat pœnam pecuniariam: nō propterea tollitur pœna legis Cōrneliæ de sicarijs. tamen si quis condemnatur vigore statuti quod imponit pœnam pecuniariam, tollitur condemnatio quæ resultabat ex lege Cornelia de sicarijs: quia senatus voluit nē quis ob idem crimen duabus legibus fiat reus: vt l. senatus. ff. de accu. de quo vide latius per eundem Bart. in l. j. ff. de vi bonorum rap.

†*Cod. Th. 9. 17. 5.*

Pergit.] CASVS. Sacrilegium committit qui sepulchrum euertit, id est ornamenta ex triclinijs sepulcrorum rapit. Viu.

h *Pergit audacia.* id est pergūt audaces: & sic ponitur qualitas

Codex.

tentur: vt eā largitionibus nostris inferre cogantur. Dat. V. kalend. April. Limenio & Catulino Coss.

Violator sepulchri intelligitur offendere mortuum & viuentem: & punitur in decem libris auri, & in omnibus pœna antiquitus constituta. idem est in violatore cadaueris & reliquiarum. Baldus.

IIII. Idem A. ad populum.†

Qui sepulchra violant, domos[u] *(vt ita dixerim) defunctorum: geminū videntur facinus perpetrare. nam & sepultos spoliant destruendo,* [b] *& viuos polluunt fabricando.* [c] ¶ *Si quis igitur de sepulchro abstulerit laxa vel marmora, vel columnas, aliáve quamcunque materiam fabricandi gratia: siue id fecerit vēditurus, decem pōdo* [d] *auri cogatur fisco inferre: siue quis pro pria sepulchra defendens, hanc in iudicium querelam detulerit, siue quicunque* [e] *alius accusauerit, vel ad officium* [f] *nunciauerit: quæ pœna prisca seuerita accedit. Nihil enim derogatum est illi supplicio, quod sepulchrum violantibus videtur impositum.* [g]

Huic autem pœnæ subiacebunt, & qui corpora sepulta, aut reliquias contrectauerint. Dat. Idib. Iun. Mediolani, Cōstātio. IX. & Iuliano Cēs. Coss.

Propriè sacrilegium est defraudare defunctorum corpora vel sepulturam. Bald. Vel sic: Remouens sepulchri ornamenta, punitur vt sacrilegus. Salycetus.

V. Imp. IVLIANVS A. ad Populum.†

Pergit audacia [h] *ad busta* [i] *defunctorum, & aggeres* [k] *consecratos: cum* [l] *& lapidem hinc mouere, & terram euertere, & cespitem euellere, proximum sacrilegio maiores nostri semper habuerint:* [m] *sed & ornamenta quædam triclinijs* [n] *aut porticibus auferre de sepulchris.* [o] *Quibus P primo consulentes, ne in piaculum q incidat cōtaminata religio defunctorum: hoc fieri prohibemus, pœna sacrilegij cohibentes.* † Dat. Prid. Id. Februa. Antiochiæ Iuliano. A. IIII. & Sallustio. Coss.

Ratione debiti sepulchra defunctorum non possunt impediri. & confessio, fideiussio, vel solutio ex hoc extorta, debet viribus euacuari. Baldus, Vel sic: Propter debitum defuncti nō potest eius sepultura impediri sub pœna quinquaginta librarū auri: quas si non potest soluere, luit in corpore & cautiones, & confessiones, & exactiones ob hoc priuè factæ, ipso iure non nocent heredi. Salycetus. Sed hodie seruantur authenticas hic positas. Salycetus.

VI. Imp. IVSTINVS A. Theodoro.

CVm sit iniustum, & nostris alienum temporibus, iniuriā fieri reliquijs defunctorum ab his qui debitorem sibi esse mortuum dicendo debitúmque exigendo, sepulturam eius impediunt: ne in posterum eadem iniuria procederet, cogendis his ad quos funus mortui pertinet, sua iura perdere: [r] ea quidem quæ mortuo posito ante sepulturam ejus facta fuerint, vel exigendo quod debitum esse dicitur, vel confessiones [s] aliquas, aut fideiussorem, aut pignora capiendo, penitus amputari præcipimus. Redditis verò pignoribus vel pecunijs quæ solutæ sunt, vel absolutis fideiussoribus, & generaliter omnibus sine vlla innouatione in priltinum statum reducendis, principale [t] negotium ex integro disceptari. Eum verò qui in huiusmodi fuerit deprehensus flagitio, quinquaginta libras auri dependere: [u] vel si minus idoneus ad eas persoluendas sit, suo corpore sub competenti iudice pœnas luere. [x] Dat. Kalend. Decemb. Constantinop. Olybrio. V. C. Cos.

Sepulchra sacrilegium pœna.

† *Secūdum c. huius legis Iulianæ & delicti: vt ff. de cri. facri. l. sacrilegij pœnam. & l. sacrilegi capite. hic autem relegātur vel deportantur, quandocunq; ossa mouentur: vt ff. eo. l. finali? Respon. non dicit eandem semper, sed quandoq; vt in deportatione. & hoc dicit, proximum sacrilegio, &c.*

Sacrilegium pœna, prohibetur in exequiis celebrandis, quasi à religione Christiana abhorrens, detraxit Iuliano. Contius.

n *Triclinijs.* subaudi, *Mortui vepro: & de ornamentis sicut aufe-* *sepulchri dicit. si autem vēt, quæ vestem mortui auferat, si quidē vi armata, capite: si sine armis, metallo punitur: vt ff. e. l. iij. §. aduersus.*

o *De sepulchris.* supple proximum sacrilegio habuerunt maiores.

p *Quibus.* factis vel rebus.

q *In piaculum.* qualitercunque incidit in piaculum, id est in crimen sanguine piandum: cum tantùm in casu imponatur pœna sanguinis: vt ff. eo. l. fin. Respon. ideo dicit, quia per hoc posset per ueniri ad id quod esset sanguine piandum. Vel dic piandum, id est ad pietatem mouens. Accursius.

Cùm sit iniustum.] CASVS. Olim creditores antequam corpus debitoris posset tradi sepulturæ, petebant debitum, & fideiussores & pignora ab heredibus: nec permittebant corpus sepeliri. hodie si creditor faciat, non tenebit fideiussorum datio, nec pignoris obligatio: sed qui fecerit, in quinquaginta libras auri multabitur: vel si soluere nō possit, &c. Viuianus.

a Adde quòd ducit in corpore factus dicitur nō tenetur no. in. l. fi. ff. de in ius voc. per l. sed & si vnius. §. si ante iudicem. ff. de pœn.

r *Perdere.* quia ne impedirētur, sæpe indebitam pecuniam soluebant, quam forte postea recuperare non possunt. Vel sua iura dicit, scilicet hereditaria: quia ipsi impediti quo minus sepelirent, non sepeliendo hereditatem perderent.

s *Confessionis.* puta chirographum.

t *Principale.* hodie actionem perdit: vt in authē. quam hic lege, Item qui domum, &c.

u *Dependere.* præter id: quia nihil valet quod fecit.

x *Luere.* quod est generale: vt ff. de pœnis. l. j. & ff. de iurisdi. omnium iudi. l. si quis. §. fi. & ff. de in ius voc. l. final. &. ff. de incen. rui. nau. l. qui ædes. &. §. de ser. fugi. l. quicunque.

b Concors. &.

finem. circa fi. cum glo. fi. extra de dolo & contumacia.

ITem qui.] CASVS. Authenti. addit & corrigit. dicit enim A quòd si aliquis accedit ad domũ debitoris sui, & moribũdũ vel familiã eius molestauerit, & res suas occupauerit: amittet actionẽ suam, & tantũ quantũ accepit restituet, & tertiam partem bonorum suorũ fisco applicandorum amittet, & infamis efficietur. Vivian.

a *Item qui domum.* sumitur ex corpore: vt defun. seu fu. §. sancimus ergo. & §. si vero. col. v. sed in vsuris contra seruatur: vt extra de vsuris. c. iij.

Sed neq;.] CASVS. Hoc addit, q̃ creditores post mortem testatoris per decẽ dies non debent petere debitum. & etiã interim si aliqua promissio fieret, non valebit. Viuianus.

b *Sed neque.* h ec est in authent, vt cum de appel. cog. §. meminimus. colla. viij. & facit ff. de ius vocan. l. ij.

c *Inutile erit.* non tamen actionem amittit, vt in corpore. & sic est contra §. proxi. authen. sed ibi exequias & sepulturam impediebat: hic non. Vel refert, in cautione exigenda fiat iniuria, vt hic: an in alijs, vt ibi.

AD LEGEM Fabiam, &c.

Continuatio. *Supra de plagio, id est homicidio, quod parentibus & liberis infertur. Nunc de omni plagio, id est plaga vel dolore, quod parentibus vel dominis à quolibet infertur, tractat Azo. Et dicitur plagium quasi plaga: quia magna plaga domino vel patri infligitur perdenti filium vel seruum, vel etiam ipsi libero homini exportato. Vel dic secundum B. dicitur à plagã maris: vbi quis seruos vel liberos homines furtim subreptos vendit piratis & Barbaris.*

Plagium quid sit.

PAter tuus.] CASVS. Ancillam patris mei solicitasti vt fugeret, & eam hac lege vendidisti, ne ad patrem meũ rediret. conueniam te vtili rei vindica. quia dolo desisti habere, & accusabo te l. Fabia de plagiarijs. & si vim commisisti accusaberis de violentia. Viuianus.

d *Solicitatam.* vt fugeret: quod sufficit ad plagium: vt. ff. eodem l. non statim. §. j. licet hic vltra processerit, vt sequitur: quod fuit necesse propter actionem in rem.

e *Instituta.* sed quomodo, cum eam exportauit, & sic non habet? Respon. dolo desijt habere: & sic vtili in rem tenetur: vt ff. de rei vindic. l. qui petitorio.

IN AVTHENT. vt defunct. seu fu. §. sancimus ergo. &. §. si vero. colla. v. constitu. xiij.

Hæc authent. loquitur in casu. l. C. scilicet ante corpus debitoris traditũ sepulturæ: & addit ad l. C. quæ imponit priuationem iuris: vbi illa non imponebat. Itẽ imponit pœnam publicationis tertiæ partis bonorum. Item non solum impedienti sepulturam, sed etiam sua auctoritate signãtires mortui, imponit hanc pœnam. et nota, istam authen. Baldus.

I. Imp. ANTONINVS. A. Placido.

PAter tuus aduersus D eum à quo solicitatam d ancillam, plagio quoque facto exportatam queritur, apud suum iudicem ciuiliter in rem actione institutae consistat. Si vero in causa tenuerit, f etiam legis Fabiæ crimẽ persequi poterit. ¶ Quod si per violentiam mancipium abreptum est, accusationem eius* non prohibetur

vis.

intendere. PP. XII. Kal. April. Antonino. A. IIII. & Balbino Coss.

Actor legis Fabiæ non potest per procuratorem institui: sed in actione ciuili serui corrupti benè admittitur procurator. Baldus.

II. Idem A. Aurelio.

SI ab Æliano seruum tuum susceptum, & aliquandiu occultatum, moxque eo suadente fugæ datum probare potes: legis Fabiæ crimen per te, g vel actionem ad eam rem propositam, id est serui corrupti, per procuratorem tuum persequi potes. PP. VII. Kalen. Augusti. Antonino A. IIII. & Balbino Coss.

Via ordinaria in crimine legis Fabiæ proceditur. Salyc.

III. Imp. ALEXANDER A. Cornelio.

VT legis Fabiæ pœna debeatur, in crimine subscriptio, h & accusatio, & sententia necessaria est. PP. VIII. Kalen. Iul. Iuliano. II. & Crispino Coss.

Sententia in criminali ab incompetenti iudice lata, non valet: & est ipso iure nulla. Vel sic: In criminali habet locum iudex competens, & non prorogatio. Baldus. Vel sic: Procurator Cæsaris de hoc crimine non cognoscit, niji gerat vices præsidis. Salycet.

IIII. Imp. GORDIANVS. A Paulinæ. *Procurator Cæsaris quãdoque obtinet vicẽ præsidis.*

NOn valet procuratoris sententia, si vicem præsidis non tueatur i qui legi Fabiæ locum esse pronũciauit: cum eius legis disceptatio ad præsidis prouincię pertineat notionem. PP. III. Non. Decemb. Gordiano A. & Auiola Coss.

Frater potest accusare detentionem & occultationem fratris. Baldus. Vel sic: Pro fratre suppresso, fratri competit legis Fabiæ accusatio. Salycetus.

V. Impp. VALERIANVS & GALLIENVS AA. & VALER. Cæs. Iulianæ.

SI fratrem tuum aduersarius tuus supprimit, legis eũ Fabiæ adito præside prouinciæ reũ debes postulare, k PP. Non. Maij, Æmiliano & Basso Coss.

Seruum in fuga constitutum vẽdens, incidit in legem Fabiam de plagiarijs: in quam non incidit, si alienatio sit necessaria. vel in tempus licitũ conferatur. Bal.

donatio: sed qui vendit, punitur pœna pecuniaria fisco inferẽda: coheredi tamẽ ad iudiciũ familię erciscũdæ prouocãti pro seruo hereditario in fuga cõstituto, potest adiudicari facta cõdẽnatione pecuniæ inuicẽ: in casu vero potest vendi fugitiuus, scilicet hac cõditione expressa, vt valeat tũc demum hæc venditio

ditio. cum seruus fuerit ab emptore deprehensus. Viuianus.

Libertatis species est fugisse.

a *Donare licet.* secus in absente: vt. ff. eod. l. sciendum. Sed quare nõ? Respon. quia est in specie libertatis: vt. ff. de ædili. edic. l. quis sit fugitiuus. §. idẽ recte. Vel quia per hoc inuitarentur ad fugam. ar. §. de La. li. tol. l. j. §. illud. &. ff. de pact. do. l. conuenire.

b *Pœnam.* pecuniariam quæ olim statuta erat: hodie vero cessat: vt. ff. eo. l. fin. Sed quidam dicunt etiam hodie hoc casu non habere locum nisi pecuniariam pœnam, per legem istam.

c *Exceptis.* cohæredibus & socijs: vt. ff. familiæ ercisc. l. propter. &. ff. communi diuidũ. l. arbor. §. iudex.

d *Deprehensus.* vt &. ff. de contrahen. empt. l. quod sæpe. §. j. & erit quasi cõditionalis venditio. arg. ff. de pigno. l. si fundus. §. fin.

QVoniam.] CASVS. Ille committit plagium, qui liberum hominem abducit vt seruum, & eum vendit hac l. vt non redeat ad ciuitatem Romanam: cuius pœna vt est debeat puniri capitaliter, vt alii terreantur ne simile cõmittant delictum. Viu.

e *Eorum.* scilicet plagiariorum.

f *Perscribis.* id est dicis iudici. Accursius.

g *Decernimus.* vt. §. vbi de crimine agi oportet. l. sciens.

h *Capite.* vt &. ff. eod. l. j. & est capitalis, secũdũ quod dicit. j. e. l. fi.

i *Cæteri possint.* sic. j. ad leg. Iul. repe.

PRæses.] CASVS. Seruum meum abduxisti & vendidisti: si accusem te de plagio, & dicas seruũ tuũ proprium fuisse: primo inquiretur de domino serui ad quẽ pertineat: & hoc vt locum habeat actio de plagiarijs: quia si apparuerit quòd seruus fuerit meus, locum habebit accusatio: si tuus, non. Viuianus.

k *Iure dominij.* præiudicat ergo a ciuilis criminali, cum præiudicialis sit: vt & supra de adulte. l. quoniam Alexandrum.

a *De hoc etiam vide per glo. in cap. i. extra de ord. cog.*

l *Proprietatis tuæ.* qui accusaris de plagio.

m *Luce.* licet putauerit alienũ: vt argumen. ff. ad leg. Corn. de fal. l. impuberem. §. & si ei seruo. & de fur. l. inter omnes. §. recte.

VI. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. Martianæ.

INfuga seruum constitutum neque vendere neque donare licet, a vnde intelligis te in legem incidisse quæ super huiusmodi delictis certam pœnam b fisco inferendã statuit: exceptis c coheredibus & socijs quibus in diuisione communium rerum licitationẽ de fugitiuo seruo inuicẽ facere permissum est. ¶ Ita vero licebat fugitiuum seruũ vendere, & tunc venditio valeat, quando ab emptore requisitus fuerit, & deprehensus, d PP. III. Id. Mart. AA. Conss.

Alienans seruum vel liberum quẽ plagio abduxit, punitur capite: & de hoc crimine iudex potest inquirere. Salyc.

VII. Iidem AA. Maximo P. V.

QVoniã seruos à plagiarijs alienari ex vrbe significas, atq; ita interdũ ingenuos homines eorum e sce lere asportari solere perscribis: f horum tibi delictorum licẽtiæ maiore seueritate occurendum esse decernimus. g ¶ Ac propterea si quẽ in huiusmodi facinore deprehenderis, capite h eum plectere non dubitabis: vt pœnæ genere deterreri cæteri possint, i quo minus istiusmodi audacia vel seruos vel liberos ab vrbe distrahere atque alienare audeant. Dat. VI. Id. Decemb. Diocletiano. III. & Maximiano. AA. Conss.

Quæstio ciuilis criminis exclusiua, prius determinatur quàm de crimine cognoscatur. hoc dicit. Vel aliter: Obiiciens exceptionem peremptoriam, quæ habet examinari seorsum à crimine, impedit processum in criminali. Baldus.

VIII. Iidem AA. & CC. Considio.

PRæses prouinciæ discreto prius iure dominij, k intelligat an audiendum sit plagij crimen, néene. Nam si proprietatis tuæ l mãcipiũ esse constiterit, expirasse criminis intẽtionẽ, emersa dominij luce, m manifestabit. ¶ Si vero seruum alienum esse constiterit, post disceptatã proprietatis quæstionẽ, & criminis causam audiet. n PP. VIII. kalen. Septemb. ipsis AA. IIII. & III. Conss.

Celans mancipium alienum, committit in legem Fabiam de plagiarijs. Bald. & Salyc.

IX. Iidem AA. & CC. Eugenio.

n *Causam audiet.* vt &. ff. eo. l. eum.

EVm qui.] CASVS. Seruum meum abduxisti, & celasti. l. plagia. teneberis. Viuianus.

EVm qui mancipium alienum celat, Fabię legis crimine teneri, non est incerti iuris. o S. III. Idus Maij, Heracliæ. AA. Coss.

Bonæ fidei emptor non incidit in crimen legis Fabiæ de plagiarijs, à plagiario comparans. Baldus.

X. Idem AA. & CC. Dizæ.

COmparantem ab eo qui abduxit plagio mancipia, si delicti socius non putabetur, p nullo crimine teneri conuenit. S. Non. Nouembr.* Lucione. AA. Conss.

Delictum, vel subtractæ non mutat statum. Bald. Vel sic: Venditione, status non mutatur. Sa. ycetus.

XI. Idem AA. & CC. Marpiatæ.

ABducti q plagio facta venditio, statũ non mutat, r liberæ enim personæ solicitatione f crimen committitur, non conditioni t præiudicatur. S. Id. Nouemb. Lucione.* AA. Conss.

Seruum receptãs fugitiuum, vel sic ad rem & ad pœnam tenetur: & etiam criminaliter potest de plagio accusari. Bald. Vel sic: Suscipiens fugitiũ cum rebus subtractis, furti tenetur & plagij. Salyc.

XII. Idem AA. & CC. Mutiano.

SI quis seruum fugitiuum sciens cum rebus furtiuis susceperit: cum horum nomine furti actiõe teneatur, hęc tibi rector prouinciæ cũ solita pœna restitui efficiet. u ¶ Sed & si criminis plagij accusationem instituerit, tibi audientiam præbere non dubitabit. S. kalend. April. Singiduni. CC. Conss.

Plagij criminis accusatio publica est. Baldus.

XIII. Idem AA. & CC. Seuerino.

IPLagij criminis accusatio publici x sit iudicij. S. V. kal. Decemb. CC. Conss.

In proprio seruo vel filio, & etiam in putativo plagium non committitur. hoc dicit. Vel sic: Excusatur errans in delictis, in quibus requiritur dolus. ad hoc allegatur. Bald. Vel sic: Crimen plagij committitur dolose: non ad accipiendum iusta ratione motus. Salycetus.

XIIII. Idem AA. & CC. Callistheni.

2PLagij criminis accusatio cessat, si suos seruos vel liberos y adseuerent hi qui suppresisse dicuntur non commisi velandi causa, sed ad hanc opinionem iusta ducti z ratione. S. prid. Non. Decembr. Nicomediæ CC. Conss.

o *Incerti iuris.* vt &. ff. eod. l. cum.

Comparantem.] CASVS. Seruum meũ abduxisti, & distraxisti. an emptor. l. Fabia de plagia. teneatur, quæritur? & dicitur quòd nõ, nisi particeps criminis inueniatur. Viuian.

p *Non probetur.* tunc enim secus: vt. ff. eo. l. penult. §. lege.

Abducti.] CASVS. Si liberum abduxisti & vendidisti: nõ mutatur eius conditio vt fiat seruus. secundum istum casum erit liberæ, in litera: secundum alium casum, liber. Viuianus.

q *Abducti.* scilicet liberi. & sic est plana hæc lex. Vel dic serui.

r *Non mutat.* vt fiat seruus, secundum primum casum: vel vt fiat liber, secundum alium.

f *Solicitatione.* actiuè & passiue, id est, quãdo libera persona solicitatur, secundum primum: vel solicitat seruum, secundum alium. *Solicitatio est actiua & passiua.*

t *Non conditioni.* scilicet liberæ, secundum primum: vel seruili, secundum alium. & facit secundum primum supra de inge. ma. l. ad mutandum.

Si quis.] CASVS. Si seruum meũ fugitiũ recepisti, & res meas adire pertulit, quas mihi surripuerat: agam furti, & accusabo. l. Fabia de plagia. u *Efficiet.* vt &. §. de fur. l. eos.

x *Plagij. Publici.* vbi quis abduxit filiũ vel seruũ alicuius. vnde patri vel domino licentia accusandi datur, secundum P. hoc non placet, nec inuenitur aliqua lege: ergo dicere non debemus. l. si vero. §. de viro. ff. solu. matrimo. sed ad instar priuatæ actionis datur in heredes: vt. ff. eod. l. legis Fabiæ. §. fin.

PLagij.] CASVS. Si vendidi seruum quẽ credebã meũ, vel filium: non teneor Fabia, si iusta ductus fui ignorantia. Viuia.

y *Vel liberos.* id est filios. Accursius.

z *Iusta ducti.* idem si non iusta, secundum Ioan. quia quælibet ignorantia

Ignorantia quælibet excusat à dolo.

ignorantia etiã iuris excusat à dolo. hoc autẽ crimẽ dolo demũ intercueniente committitur: vt.ff.eo.l.iij.j.respon.& delib. cau.l.igitur.§.j.sic & in lege Cornelia de fica.venit tantũ dolus.vt.ff.ad leg. Cor.de sicariis.l.in lege.& ad idẽ.j.de his qui sibi adscrib.l. senatusconsulto.& facit.ff.de abigeis.l.j.§.fi.

Liberum.] CASVS. Quidã sciẽter liberum vendit.dicitur quod crimen plagij committit.Viuianus.

a *Liberum sciens.* vt & suprã vbi de crimine agi oportet.l.sciens.

Plagiarij.] CASVS.Olim [g] committebat plagium, deportabatur: hodie seruus & libertus bestiis dabũtur. ingenuus vero gladio ferietur. Viuianus.

Vxor habẽs virum inutilem, dicitur vidua.

b *Plagiarij.* nobiles natalibus: vt non contradicat fini.

c *Orbitates.* orbatum vocat patrem filio, liberet filius viuat: quia sibi est inutilis: ergo est idem in matito.

† *Ex Cod. Th.li.9.ti. 18.l.1.*

legendum tenebãtur, ex vet. manuscriptis, & Co.Th.

d *Supplicij.* vt verberetur prius. ar.ff.eodem.l.fina.

quod non attendens Alciatus li. 1.parerg.c. 23. posteriorem legis partem priori contrariam putauit.Contins.

e *Reus.* ex cõsuetudine.

f *Ingenuus.* ignobilis, aliàs finis legis principio contradiceret. vel hoc in eo qui ex consuetudine faciebat, in principio non consuetuit, & secundum hanc legem intellige supra. c.l.quoniam.

AD LEGEM Vifellam: aliàs Misellam a.

Lex Cornelia punit homicidas: vt.ff.ad legem Cornel.de sica. & falsa. & vt.j.titu.proxi.præmittit tamen hîc de quodã speciali falso. quod per. l. Vifelliam punitur.

a Hæc lex alibi vocatur lex Iulia Miscelle: vt patet ff. de indicta viduitate tollen. per totum titulum, & aliis item locis.

†*legendum sine aspiratione.*

Lex Vifellia.] CASVS. Ad honores adspirare libertus non potest, nisi impetrato iure aureorum annulorũ. hoc obtento, dum vixerit, statum ingenuitatis obtinet, & publica officia: si aliter ad honores adspiret, ciuiliter [p] operis promissis conuenti poterit, id est lege Visellia criminaliter extra ordinem accusari: & si curiæ se immiscear, infamia notabitur: & hoc, cum adspirat ad minores honores. superiora vero intelliguntur, cum adspirat ad maiores. si vero ad onus tutelæ patroni vocetur, necesse habet illud subire. Viuianus.

Contins.

g *Quæ ingenuorum.* id est quæ conueniunt tantum ingenuis.

h *Arripere.* vt & infra si seruus aut libertus. l.j.lib.x.

i *Impetrato.* multo magis si natalibus fuerit restituti: vt.ff.de natal.rest.l.quæris. sed hodie etiã poterit sine impetratione iuris aureorũ annulorum: vt in auth. vt liberti de cętero. §.j.colla.vj.

k *Obtinent.* vt & supra de iure aureorum annulorum.l.ij.

l *Libertinus.* ad honores ascendens.

m *Ciuiliter.* actione in factũ, si iuramẽto debeãtur. si aut ẽ per stipulationem, ex stipulatu: vt.ff.de oper. liber. l. vt iurisiurãdi

Scienter vendens liberum hominem, plagium committit. Baldus.

XV. Idem AA. & CC. Pomponio.

Liberum, sciens [a] conditionẽ eius, inuitũ venundando, plagij criminis pœna tenetur. Dat. XIII. Kal. Ianua. Nicomediæ. CC. Conss.

Illi qui cõmittunt plagium in filio alieno, si non faciunt hoc de consuetudine: puniuntur pœna metalli. si antẽ de consuetudine faciunt, serui vel liberti debẽt subiici bestiis, ingenui verò debent decapitari. Baldus. Vel sic: Nobiles de crimine plagij commissi, in metallum damnantur verberati: ignobiles vero serui vel liberti bestiis subiiciũtur: ingenui capite puniũtur. secundũ aliam lectur. h.d. Committens plagium non consuetus, damnatur in metallũ: cõsuetus vero grauius punitur: quia si seruus aut libertus, bestiis subiicitur: & si ingenuus, decapitatur. Salycetus.

XVI. Imp. CONSTANTINVS A. ad Domitium Celsum vicarium Africæ.†

Plagiarij [b] qui viuẽtium filiorum miserandas infligunt parẽtibus orbitates [c], metalli pœna cum cæteris antè cognitis suppliciis [d] teneãtur.* ¶ Si quis tamen huiusmodi reus [e] fuerit oblatus, posteaquã super crimine clarauerit: seruus quidem vel libertate donatus bestiis subiiciatur, ingenuus [f] autẽ gladio consumatur. Dat. Kalen. August. Constantino. A. IIII. & Licinio Conss.

TITVLVS XXI. AD LEGEM Vifelliam.

Seruus vel libertus ad publicos honores tacita veritate promotus, incidit in legẽ Iuliam Vifelliã: nisi libertus impetrasset ius annulorum aureorum: à tutela tamẽ patroni & oneribus municipalibus non excusatur libertus. primo enim ipsa lex tractat de honoribus, secundo de oneribus. Baldus.

Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. & CC. Baccho.†

Ex Visellia* [g] libertinę cõditionis homines persequitur, si ea quę ingenuorũ [g] sunt, contra† honores & dignitates ausi fuerint attẽtare, vel decurionatum arripere [h]: nisi iure aureorũ annulorum imperrato [i] à principe sustententur. Tunc enim quo ad viuunt, imaginem, non statum ingenuitatis obtinent [k]: & sine periculo ingenuorum etiam officia peragunt publica. ¶ Qui autem libertinus [l] se dicit ingenuum, tã de operis ciuiliter [m], quàm etiam ex lege Visellia criminaliter [n] poterit perurgeri. ¶ In curiam autem se immiscens, damno cuidem [o] cum infamia afficitur. ¶ Muneribus verò personalibus [p] in patria patroni, quæ cõgrunt huiusmodi hominibus, singulos pro viribus adstrictos esse non dubiũ est. PP. II. Id. Februar. Antiochiæ. CC. Conss.

TITVLVS XXII. AD LEGEM CORNELium de falsis.

Accusato subiecti partus, propter impubertatem pueri non differtur: & verisimile est quòd causam capitalem ille quem tangit, agat ex fide. h.d. Vel sic: Vbi agitur de salute alicuius, verisimile est quòd totis viribus se defendat. Baldus.

I. Imp. ANTON. A. Seuerino.

SI partus subiecti crimẽ diuersę partis [q] obiicitis, causa capitalis [r] in tẽpus pubertatis pueri differri nõ debuit: sicut iam pridem mihi & diuo Seuero patri meo placuit. Neque enim [s] verisimile est, eam quæ arguitur, non ex fide causam suam defensuram, cum periculum capitis subeat. PP. non. Mart. Duobus & Aspris Conss.

Exceptio falsi obiecta solum causa differendi processum, non debet admitti: sed debet debitor ad solutionem compelli referuato iure accusandi. hoc dicit. Vel sic: Exceptio falsi expulsa indiscussa non parit præiudicium in iure accusandi. hoc dicit. Vel sic: Si repellatur exceptio falsi, tamen accusatio potest instituisi fuit à iudice reseruatum ius accusandi. Baldus.

Criminaliter. vt infra quando ciui. ac.l.j. & hæc.l. Visellia extraordinariam imponit pœnam ex qualitate delicti. vt.ff.ad l. Corne. de fal.l.eos.§.fi.

o *Damno quidem.* id est damno quod est infamia. & hoc quãdo ad minores adspirat. sed supra proxi. resp. ad maiores. Vel dic hic idem quod.ŝ. & expone damno, scilicet arbitrio iudicis indicta multa: vt.d.l.eos.

p *Personalibus.* tutelæ vel curæ: vt &.ŝ.j.de liberti.l.j.li.x. & ŝ.de ex cusa.tuto.l.libertos. & l.nec senatorum.

Continuatio.

AD LEGEM Corneliam de falsis.

In plurali ideo, quia multis modis committitur falsum: vt.ff.eo.l.i. & per totum titulum, & hoc titulo per totum.

SI partus.] CASVS. Mulier accusabatur de partu supposito: an accusatio differri debeat vsq; ad tempus pubertatis pueri? Dicitur q; non: quia non est verisimile quòd se nõ defendat: cũ periculum capitis expectet. Viuia.

Partus subiecti crimen an sit differendum propter filij impuberitatem.

q *Diuersæ parti.* scilicet matri. Item quo ad matrem si insimul matri & impuberi: licet quidam tunc dicãt differendam in tempus pubertatis. si autem ipsi pupillo tantum, differtur ex edicto vel constitutionibus: vt.ff. de Carb.edic.l.j,§.fi.&.l. iij.§.j.

r *Capitalis.* quia sequitur pœna capitis: vt in fine legis.

s *Neque enim.* verè non differtur. neque enim &c. nam & si pupillo moueretur, non differtur, si hoc ei expediret: vt.ff.de Car. edict. l.iij. §. causæ. Sed an hoc casu sententia contra matrem lata vel pro ea, partui præiudicet vel proficiat? Respon. secundum Ioan. non. vt.ff.de iure iuran.l.iij. §. denique ait, si de possessione.&.ff.de Carbedi.l.iij.§.fi mater impuberis.&.ff. de adul. l.denunciasse.§.fi.&.l. miles.§.defuncto. Item si præiudicaret, differretur causa: quod non fit: vt hac.l.dicitur, &

Sententia lata contra matrem de partu supposito an noceat partui.

arg.ff.de ven.in pos.mit.l.j.§.si ea quæ. Sed econtra videtur q; sic: quia si verũ est eam subiecisse: ergo hic est subiectus, sed nõ sequitur: quia aut malè iudicatũ est, & nõ fecit ius: aut etiã bene, & tũc res inter alios acta, &c. vt ŝ. res inter alios, &c. Itẽ q; eo quòd [t] officiat, videtur. ff. de Carb. edic. l. iij. §. si mater. &. §. si quis, vbi dicit, si mater obtinuerit, adhuc tamẽ quæstio statu superesse poterit: si vel dicatur nõ esse ex ea cõceptus, vel dicatur non fuisse matrimonium cum ea ex qua est conceptus. Cum ergo hos duos casus tantùm excipiat, videtur de partu suppositio non remanere quæstio. Sed respon. licet duos excipiat, non tamen abnegat tertium: qualemqualem tamen præsumptionem negari non potest esse pro partu vel contra, sententia

tra, sententia cõtra matrẽ vel pro ea lata, non tamen tanta est præsumptio, vt per eam debeat Carboniana bonorũ possessio denegari. Item quòd præiudicet & differatur, videtur. ff. de vẽ. in possess. mit. l. si ventris. sed aliud est ibi: quia est ibi de adulterio accusata. Vel dicit ibi de præiudicio qualiquali. vel ipetrauit ibi hoc à principe.

†*Concor. ad hanc. l. gloss. c. fisciata. super verb. sententiæ. insi. extra de restit. in integ.*

Vel ibi loquitur quãdo accusauit vt non mitteretur in possessionẽ: hic autem vt pœna falsi imponatur. argu. ff. de Carb. edic. l. Titia. & ff. de adul. l. miles. §. de functo. & fact infra. c. l. cũ suppositi. &. ff. de fal. l. qui falsam. §. j. & l. lege Cornelia. §. fi. & de accu. l. hi tamen. §. j.

ADDITIO. Materia suppositi partus vide Abb. & alios scribentes in. c. officij. extra de pœnit. & remiss. vbi tractatur an filius quem mater dicit non esse natum ex marito, debeat adsertioni matris credere, & bona alijs qui erant ab intestato successuri, restituere. de quo etiam per eundem Abb. in. c. tràmissæ. qui filij sint legiti. & in ca. per tuas. de pba. & per legistas ī. l. filium. ff. de his qui sui vel alie. iuris sunt. Et alia circa hãc materiam occurrentia, vide in dicto. c. officij. per eundẽ Abb. & alios.

II. Imp. ALEXANDA. Valerio, Satis aperte † diuorum parẽtum meorum rescriptis declaratum est, cum morandę solutionis gratia à debitore falsi crimẽ obiicitur [a]: nihilo minus salua executione criminis [b] debitorem ad solutionẽ compelli oportere. PP. III. Non. Maij. Maximo. II. & Æliano Conss.

Agnoscens legatum ex testamento falso, quod putat verum, non generat sibi præiudicium. h.d. Vel sic: Approbans falsum instrumentum per errorẽ, potest postea illudinstrumentum reprobare. Baldus. Vel sic: Filius legatum consecutus ex testamento, quod verum putauit, non præiudicat sibi illo falso probato. Salycetus.

III. Idem A. Cassio.

LIcet ex tabulis quas sub nomine patris [c] tui vxorẽ eius, id est nouercam tuam, surrepto vero testamẽto [d], falsas protulisse allegas: cũ crimẽ admissum ignorares [e], legatum adscriptũ tibi cõsecutus es: tamẽ nõ impedieris accusationem contra eam impletis solennibus instituere. PP. XI. kal. Ian. Albino & Maximo Conss.

Plus puniter vtens falso rescripto quàm si vteretur alio simplici instrumentem. hoc primo, qui vtitur ignoranter, excusatur à falso. Bald.

IIII. Idem A. Maximo.

MAiorem [f] scelleritatem exigit, vt merita eorum qui falsis rescriptionibus [g] vtũtur, digna coerceantur pœna: sed qui deceptus est per alium [h], si suam innocentiam probat [i], & eum à quo accepit, exhibet [k]: se liberat [l]. PP. IIII. Kal. Ianuarij. Albino & Maximo Conss.

Filio non permittitur accusatio falsi contra matrem, sed bene permittitur defenso, per viam exceptionis. h.d. Vel sic:

M*aiorem.*] CASVS. Si aliquis vtatur rescripto falso principis, magis puniendus est quàm si vteretur falso instrumẽto priuato. si vero nõ impetrauit rescriptũ, sed alius, & ille accusetur: poterit se excusare si illũ exhibeat: immo & melius, si probet innocentiam suam qui impetrauit. Viuianus.

f *Maiorem.* quàm in aliis instrumentis falsis vrendo. sed aliud est vti falsa constitutione: quia nõ maior tũc imponitur pœna, quàm legis Corneliæ de sicariis: vt.ff. e.l.fi. Vel dic maiorem. i. magnã.

g *Rescriptionibus.* id est rescriptis, quasi à principe obtentis.

h *Per alium.* procuratorem, qui dicit se sic impetrasse.

i *Probat.* hoc ipso, q; non probatur contrarium: vt. ff. de proba. l. verius. & infra qui milii. non poss. l. super seruis. li. xij. Vel ideo sic dicit, quia in crimine falsi ab vtroque exigitur probatio: vt infra eodem. l. vbi falsi, & infra de abolitione. l. fallaciter.

Probatis ab vtroque exigitur in crimine falsi.

k *Exhibet.* & hoc ex vrbanitate vel voluntate. sic supra de fur. l. ciuile. Vel dic, hoc fatẽ debet probare, quòd ab aliquo acceperit.

l *Se liberat.* ab accusatione: vel, id est non incidit in pœnam sic. ff. de verb. obliga. l. decem. & facit supra de custo. reo. l. ad cõmentariensem. &. ff. eodẽ. l. qui nomine. etsi contra ius vel vtilitatẽ publi. l. & si legibus. Sed contra extra de crimi. fal. c. ad falsariorum.

†*Concor. c. præsentium cum gl. extra de testi. & ca. cum olim de censi.*

Permittitur excipere contra illud contra quem non permittitur agere. Bal. Vel sic: De falso non potest filius agere contra matrem criminaliter, sed ciuiliter. Salyc.

V. Idem A. Petronio.

FAlsi [m] quidem crimen, vel aliud capitale mouere vos matri vestræ, secta mea non patitur: sed ea res pecuniariũ cõpendiũ non aufert. Si enim de fide scripturæ vnde eadẽ mater vestra fideicõmissum sibi vindicat, dubitatio est: iquiri fides veritaris etiã sine metu [n] criminis potest. PP. III. Kal. Septẽbr. Agricola & Clemente Conss.

Ex testamento quod quis reprobauit vt falsum: se iuuare non potest. Bald. Vel sic: Legatum perdit, qui in accusatione falsi succubuit. Salyc.

VI. Imp. PHILIPPVS A. & PHILIPPVS C. Culpio.

QVi falsas tabulas [o] dixerit P, nec obtinerit [q]: ad defuncti iudicium [r] aspirare non potest [s]. † PP. XV. kalendas April. Philippo. A. & Titiano Conss.

Transactio super instrumento de cuius fide transigens dubitabat, repellit eum à contraueniendo. Baldus.

VII. Imp. VALERIANVS & GALLIENVS AA. & VALERIALVS. C. Heliodoro.

IPse significas, cũ primùm ad Euersarij instrumenta protulerunt, fidem eorũ te habuisse suspectã [t]. Facta igitur transactione [u], difficile [x] est vt is qui prouinciã regit, velut falsum, cui semel acquieuisti, tibi accusare permittat. PP. III. kalend. Iul. Tusco & Basso Conss.

Fabricatione falsi instrumenti irremediabiliter quis tenetur de falso: sed si ratione vsus, remedium est quòd desistatur ab vsu. hoc dicit ista lex, quæ nõ est alibi. Bal.

n *Sine metu.* per actionem in factum: vt.ff. de vi & vi ar. l.j.§. interdictũ hoc. vel per exceptionẽ: ipsa tamẽ punietur à iudice sine accusatore: vt.ŝ. de proba. l. pe. & facit. ŝ. si tu. non ges. l.j.

Casum panit.

Q*ui falsas.*] CASVS. Is qui testamentum alicuius arguit de falso. & succubuit, nihil de eo petere potest. Viuianus.

o *Tabulas.* testamenti.

p *Dixerit.* scilicet accusando.

q *Nec obtinuerit.* id est succubuerit: vt supra de his quib. vt indig. l. alia. &. l. l. Polla.

r *Iudicium.* legatum petendo.

s *Non potest.* sed si habet, reddit: vt.ff. de his qui. vt indig. l. post legatum. §.j. &. § ei qui.

I*pse significas.*] CASVS. Petebas à me decem ex instrumẽto. ego dicebam falsum: postea transegi super eodẽ instrumento: nunquid potero postea arguere instrumentum de falso, quæritur? Et dicitur quod non. Viuianus.

t *Suspectam.* secus si ignorasset, & dedisset causam transactioni: vt supra de transactio. l. pe.

u *Transactione.* quæ valet: vt.ŝ. de transactio. l. transigere.

x *Difficile.* quia quandoque permittitur, vt si dolus vel metus allegetur:

allegetur vt hic, & facit supra si ex fal. instrumen.l.ij.& supra de fide instru.l.fi.

Si falsos.] CASVS. Accusare te possum de falso si falsos codicillos feci sti, licet dicas te nolle vti his : quia tunc potest quis se excusare si non vtatur, quando non ipse sed alius illos codicillos compo suisset. Viuianus.

a *Vti.* quoniam perfectum fuit delictum: & postea non habet lo cum pœnitentia : vt.ff. de fur. l. qui ea mente.

b *Adstrinxerit.* & si fuerint adstricti, quomodo euadent? Respō. bene: quia nō pure sunt adstricti : sed sic, si vsque ad sententiam perseuerauerint : vt hic, & argu.ſ. ne tut. vel cur. vec.cō.l.j. tamē mitius propter vsum q̄ propter factum puniuntur: vt.ff.eo.l.falſi.§. ordine.sic & aliàs quādoq; mitius de falso punitur quis: vt.ff.e. l.qui duobus. aliàs acrius : vt.ſ. e.l.maiorē . Item nota pœnitentiā admitti. sic in falsa moneta: vt.ff.e. l.qui falsam.sic &.ff.de adult.l.ſi adulteriū, §.j. &. ff. de in ius voc.l. quamuis.&.ſ.de ap.l.ſi quis libellos. &. ff. de bo.lib.l.ſi vero,&.ff.de inoff. te. l. Papinianus. §.meminisse.&.ff. rem ra.ha.l.amplius. Itē an præsumitur falsum instrumentū, eò q̄ dicit se nō vti? quod videtur: vt supra de fid. instru. l.ſi aduersarius. licet ipse nō possit accusari, qui desinit vti. & facit ad hāc.l.ff.de his qui deic. vel.eff.l.ſi verò §.prætor ait.in fi.§. &, ff.de aquaplu.ar.l.is cū quo.

Pœnitentia in quibusdam casibus admittitur.

c *Compositis.* cā se.

d *Eius.* scilicet lēgis Corneliæ.

e *Recusando.* vt in principio hujus.l.dicitur.

Si docueris.] CASVS. fecit Titius codicillos, & in eis legata reliquit: rego heres ingrediar possessionem hereditatis, & præstabo legata. si vero velim codicillos arguere de falso, & accusationem instituì , & ex principis indulgentia abolita est: de fide codicillorum ciuiliter quæri potest per actionem in factum, vel per exceptionem, vt.ff.eodem.l.qui nomine.& infra eodem.l.damus. Viuianus.

f *Scripserat.* id est scripsisse diceb atur.

g *Prebeas.* sed quomodo, cum nihil tibi relictum est, supra de fideicom.l.ab eo? Respon. tacite relinquitur : vt.ff.de iure codi.l.conficiuntur.§.j.

h *Sopitum est.* sed quomodo per abolitionem sopitur. per generalem non: vt.ff. ad Turpil.l. Lucius. per specialem non : vt infra de abol.l. fallaciter.§.fi. Respon. ex certa scientia princeps indulsit generaliter vel specialiter.

i *Residuum.* ciuilem, vt subiicit, non criminalem: nisi intra.xxx dies computandos ex fine feriarum: vt & infra de generali abolitione.l.j. &.ff.ad Turpil. aut priuatim.§.triginta.

Partus suppositi accusatio cui competat.

k *Queri.* scilicet per actionem in factum vel exceptionem: vt. ff.eodem.l.qui nomine.& infra.e.l.damus.

Cum suppositi.] CASVS. An vxorem patrui mei de suppositio partu accusare possim, quæritur? Et dicitur q̄ sic. Viu.

l *Moueas.* cum velis succedere ei, & sic tua interest. aliàs non posses accusare: vt.ff.eodem.l.lege Cornelia.ij.§.j.

m *Apud rectorē.* q̄ habet metū īperiū, quod hic exigitur. Acc.

VIII. Iidem AA. & C.C. Marino.

SI falsos codicillos ab his contra quos supplicas, factos esse contendis : non ideo accusationē euadere possunt, quòd se illis negent vti [a]. nā illis prodest instrumenti vsu abstinere: q nō ipsi falsi machinatores esse dicūtur, & quos periculo solus vsus adstrinxerit [b]. ¶ Qui autē cōpositis [c] per scelus codicillis, in seueritatē legis Cornelię inciderūt: nō possunt defensiones eius [d] recusando [e], crimen euitare. PP. III. kal. Iul. Aemiliano & Basso Conss.

Succedens ab intestato, tenetur præstare fideicommissa relicta in codicillis: nisi codicillus arguatur de falso criminaliter accusando, vel ciuiliter excipiendo. Baldus.

IX. Impp. CARINVS & NVMERIANVS AA. Mesio.

SI docueris apud præsidem prouinciæ, ab intestato te hęredē eius extitisse, qui codicillos scripserat [f]: ordinarium est, vt in hæreditatis possessiōe cōstitutus, fideicōmissa præbeas [g], quæ iure relicta sunt: nisi consilio est codicillos falsos arguere. ¶ Quod si criminaliter cœpti iudiciū steruerūtu indulgētię sopitum est [h]: habes tamē residuam [i] indagationem, & potes de fide scripturæ ciuiliter queri [k], PP. III, Kalē. April. Carino II. & Numeriano. AA. Conss.

In criminalibus probat actor, nō reus. Sal.

X. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. Legitimo.

Id proba. sine præfinitione temporis: vt.ff.eo.l.qui falsam. §.accusatio.

Si lis pecuniaria.] CASVS. Conueni te ad.c. coram pedaneo iudice ex instrumēto quod arguebas de falso: an corā tali iudice possīs me cōuenire criminaliter de falso, quæritur? Et dicitur quòd sic. Viuian.

o *Remissa est.* per delegationem.

p *Ciuiliter.* & etiā criminaliter incidenter: vt.ſ.de iudi. l. quoties. &.ſ. de ordi.iudi.l.j. sed non pronunciant: vt ibi dixi.

q *Requiretur.* excipiendo.

Querela.] CASVS. Titius accusauit aliquem de falso. dicitur q̄ illa accusatio non finitur nisi spacio.xx.an. sicut cæteræ accusationes.

r *Querela.* quatuor modis de falso queritur. Per accusationem, & sic loquitur hęc lex. Itē per actionem in factū, & illa tollitur.xxx. annis : sicut personales aliæ actiones : vt. ſ.de consti.pe.l.ij. Item per exceptionē, & hæc nullo tempore tollitur: vt ff.de excep. doli. l.pu re.ſ.fin. Itē per iudicis officium sine accusatore: vt.ſ. de pba.l.iubemus. & de testa.l. nullū. & tūc forte.xxx.annis tollitur. Vnde versus: Accusas, agis in factum: per.i.o .reuocabis. Falsum, viginti triginta, quatuor annis.

Falsum potest discuti quatuor modis.

† *huic legi congruit quod.Cice. 3. in Verrem ait ex certo tempore populum hac lege Cornelia testamenta viua non teneri. Consilius. Versus.*

s *Sicut cætera.* scilicet non tolluntur temporalibus præscriptionibus etiam.xx. annorū, secundum quosdā, sed tātum.xxx. annorum. Vel verius, scilicet tolluntur.xx.annis, cū in dubijs restringere debeamus pœnas: vt.ff. de pœ.l.interpretatione. Et secundū primam expositionem dicit fere, propter illas quę tolluntur temporalibus præscriptionibus: vt adulterij. secundum aliam dicit fere, propter plures alias accusationes, quarū quędā durāt minori, quędā maiori: vt ecce accusatio adulterij quīquēnio: vt.ſ. de adulte.l.adulter. Itē quinquennio finitur accusatio eius qui aperuit testamentū eius qui occisus fuit à familia, antequā vlciscereturmortē defūncti: vt.ff. ad Sylla.l.in cognitione. Itē accusatio apostatatus quinq; annis durat post mortē apostatæ: dum viuit, perpetua est accusatio: vt.ſ.de apostat.l.ij.&.l.apostatarū.& idē de crimine peculatus: vt.ff.ad le.Iul.pe.l.peculatus. Item actio iniuriarum tollitur anno: vt infra de iniur.l.ſi non conuicii. & econtra perpetuæ sunt : vt criminis suppositi partus: vt.ff.e.l.qui falsam.§.j. & criminis parricidij: vt.ff.ad le gem Pomp.de parrici.l.fi. Item criminis concussionis, secundū P.vt.ff. de concuſ.l.j. secundum vnam lecturam.

Accusationes criminum quandoque tempore tollūtur.

Apostatatus accusatio quanto tempore duret.

Vi veluti.] CASVS. Iturus peregere deponebas penes me res tuas? feci fieri instrumentū, quo continebatur quod res illas accepisti: nunquid tibi præiudicatur? Diciturquòd non, & potero accusari de falso. vel dic aliter vt in glo. Viuianus.

t *Qui velati.* depositi apud te vel commodati res meas: postea scripsisti quòd ego cōfitebar me recepisse quasi apocham, cum essem absens. tu falsi teneris, & non præiudicasti mihi.

u *Criminis.* scilicet falsi.

Cæsar.

Cæsar.

Evm qui.] CASVS. aliquis fecit testamentum, in quo erat institutus heres. aliquis illud testamentum amouit, & celauit: an eum possum accusare crimine falsi, quæritur? Et dicitur quòd sic. Viuianus.

Falsificans non tantum testamentum, sed etiam aliud instrumentum, potest publicè accusari.

à *Testamentum.* idem in alio instrumēto. sed hoc interest: quia alio instrumento amoto, nō est publica accusatio, sed in testamēto sic: vt hic, &.ff.e.l.Paulus. Si vero scribatur falsum aliud instrumentū, an sit publica accusatio ? Quidam, vt Py. quòd non, per.l.ff.eo.l. Paulus. in prin. & l. quæ testamētum. Item quia sola lex Cornelia testamētaria numeratur inter cætera publica iudicia : vt ff.de publi.iudi.l.j. tunc enim demum cum contingit publicam vtilitatem, erit publica hæc accusatio: vt in amoto testamento, vel codicil lo celato vel deleto: vt in dictis legibus, & infra titu. j. l. ij. Nos dicimus quòd semper est publica: vt probatur.ff. de publi. iudi.l.ij.& institu. de pub. iudi. §. itē lex Cornelia de falsis. &.ff.eo.l. Paulus. §.j. &.ſ.qui accu. non poſ. l.senatusconsulto.&.ſ. ſi re. vel accu. mor. fu. l.ſi vt proponis. &.j.e. l.& ſi ad te. Itē. nota ex hac.l.quòd sic commit tit falsum qui celat, sicut qui facit : vt. ff.eo. l.j.§.qui in rationibus. &.l.qui testamentum. &.ff. de dolo.l. si quis affirmat. §.fi.

Si creditor.] CASVS. Die sabbati obliguai Titio fundū, eundē Sēpronio die dominica sequēti obligaui. Sempronius eum vult distrahere colludens mecum : confecit instrumentum. quo cōtinebatur quòd fundus die sabbati erat ei obligatus: an possim accusari de falso, quæritur? Et dicitur quòd sic: nec emptori obest collusio. Vel dic aliter vt in glo. Viuianus.

Casus.

b *Si creditor.* Creditor cum debitore scripsit falsum instrumētum, in quo continebatur sibi priusquam alij obligatū prædiū: vt ita emptorē ad emendū induceret. Vel pone vt ponimus.ff. de fide instr.l.repetita. vel vt.ff.e.l.ſi à debitore. Vel dic quòd creditor vendidit cum iam esset ei solutum, cum pluribus debitor obligatus non inueniret emptorem.

c *Nihil offecit.* quo minus de euictione agas.

d *Accusationi.* falſi. & facit infra de crimi.ſtellio. l.ignorātia.

De fide] CASVS. De falso testamēto egit quis: an possit, quæritur? Et respon. quòd sic ciuiliter & criminaliter: primo casu per procuratorem: secundo casu non.

e *Duplex via.* scilicet criminalis & ciuilis : sed ciuilis multiplex, scilicet excipiendo & replicando, & agendo actione in factum: vt infra.e.l. damus.

f *Non potes.* vt & supra qui accusa. non poſ.l.ij.&. ff. de pub. iudi.l.pe.§.ad crimen.

g *Eiusdem.* testamenti.

h *Non prohiberis.* etiam per procuratorem.

i *Conuentus.* priuata disceptatione.

k *Accusari possit.* non ergo habet exceptionem rei iudicatæ

siue condemnatus soluit, siue absolutus fuit in prima : vt infra quando ci. ac. prætu. crimi. l.j. sunt enim paria: vt.ff. de excepti. rei iudi. l. ſi quis cum totum. §. plane.

Statu.] CASVS. Tractu temporis testamentum falsum non fit vel ſi: nec eōuerſo, vel solo tempore. ad eruendā ergo veritatē torqueri possunt serui aliquibus indiciis præcedentibus, Viuian.

l *Firmari.* immo contra videtur: vt.ſ.e.l.quę rela. sed illud verum est in accusatione, non in exceptione, vel in replicatione vel actione, vel etiam officio iudicis, vt ibi notaui. Ex parte ergo accusatoris non rei firmatur : sicut in actione de dolo, quę tollitur biennio, sed nō exceptio vt.ſ.de dolo. l.optimum, & ff. de excep.doli.l.pure. §.ſi.

**PP. Non. Maij Aemil. & Bas so Conss.*

m *Non euaneſcit.* ar. contra, ſupra de testa. l.sancimus,

n *Interrogatio.* seruorum cum tormentis.

o *Cōmotus.* quia à quęstionibus non est incipiendum: vt.j. de quæſt. l.j. &.l.milites. &. ff. de quæſtio.l.j. in prin.

Ex initio.] CASVS. Fecisti conſici instrumētū, in quo cōtinebatur quòd prædiū meum erat tuūs non propter hoc effectus es iustus possessor: vnde potero te accusare de falso. Et ſi mulier dedit mihi fundum, & Titius fecit cōfici instrumentum in quo continebatur mulierem sibi Titio prius donasse: in quo instrumento mulier subscripſit. credēs illud instrumentum esse epistolā: licet videretur mulier suam prosequi iniuriā ſi accusaret, tamen accusare non potest: mulieribus enim accusare prohibitum est : vt ſupra qui accu. poſ. l.fe natus. hoc dicit cum. l. sequen. Viuianus.

p *Ex initio.* quia scripſiſti tuam, quam iniuſte tenebas, vel timore huius falſi instrumenti quo continebatur quòd erat tua, tibi tradita ſit : vt supra de transl. ſi ex falsis. siue etiam iudex secutus hoc instrumentum, tibi possessionem adiudicauit : vt supra ſi ex fal.instru.l.ij.

q *Commiſi.* scilicet instrumenti.

r *Possessio.* vt possit sequi vsucapio, secundum secundā expositionē. Sed an dominū trāscat ſi dominus erat tradēs. Resp. distīgue: an putauit se obstrictū, q̄ tradidit, vt daret: an rē q̄ actoris esse putabat, ei tradidit. In primo casu trāsfertur dominiū, secūdo nō: vt hic, &.ff. de cōdic. ob cau. da. l. iij. §. subtilius.

Dominium transfert dominus tradens rem suam prætextu falſi instrumenti.

s *Contra eos.* possessores.

t *Contendere.* excipiendo.

Casum posuit.

u *Et ſi ad te.* Vt qa tuā vel tuorū iniuriā ꝓsequeris. Et dic q̄ Berta donauit Titio prędiū: Seius fecit instrumētū, quo cōtinebatur Bertā sibi Seio ante dudū donasse: & fecit eā sub scribere cū crederet epistolā esse: ipsa mulier non accusat.

x *Etiam atque etiam.* id est sæpe & sæpius: & facit supra de obseq. l.ſi manumiſſori.

y *Improbā.* id est quæ improba est prima facie, cū subscripseris.

Accusare q

a *Accusare*.vt &.ſ. qui accu.non poſ.l.ſenatuſconſulto.
b *Prius*. quàm adſcribere tanquam epiſtolæ.
c *Formam*. ſed nonne cauſa mulieris eſſe videtur, cum de euictione teneatur? Reſpond.non tenebatur : vt diſtinguitur ſupra de iure do.l.j.

NEc *exemplũ*.] CASVS. Impetraui reſcriptũ à principe, vt delegaretur mihi iudex in cauſa quã habebam aduerſus Titiũ in.x. notarius comprehendit in reſcripto.xxv an prætextu talis falſitatis debeãt iudicis cognitio impediri? Dicitur quòd non. Vel dic aliter vt in glo.Viuia. d *Precum*. petij iudicem ad decem : ſcriba dixit de viginti:vel moratoriam dilationẽ ſex menſium petij: ſcriba ſcripſit ſeptem menſiũ, procedit delegatus ſecundum veritatem : vt &.ſ. de preci. impe. offe.l.ij. Et dicitur exemplum, quia iure ſcripto ſemper exemplificatur petitio: ſicut in ſententijs libellus. Vel dic q in his precibus fuit falſitas: quia dixi me prædium emiſſe agens cõtra auctorem, vt mihi tradatur, cum donatũ mihi eſſet : non tamen dolo. non differtur cognitio dati iudicis. ſecus ſi dolo: vt hac.l.innuitur : quia tunc reſcriptum eſſet nullum: & ſic iudex nullus:vt.ſ. ſi contrarius vel vti.publice.l. etſi legibus conſentaneum, &. ff. de pigno.act.l. tutor. §.j.& extra de reſcript. ſuper literis . Item nota hac lege falſum ſine dolo non committi.

Caſus.

† *Cod.The. 9.19.1.*

Falſum ſine dolo non committitur.

SI *quis decurio*,] CASVS.Tabellio aliquis multa fecit inſtrumẽta: poſtea cratus eſt decurio.de aliquo inſtrumẽto quod ſcripſit dum erat tabellio, an ad eruendã veritatem torqueri poſſit, non obſtante decurionatus dignitate, quæritur? Et dicitur quòd ſic. Viuianus.
e *Scripſerit voluntatem*. non vt tabellio:nam tabellio eſſe non poteſt:vt. j. de decur.l.vniuerſos.lib.x. quæ eſt contra. Vel dic. hic fuit,ſed fieri nõ debuit,vel non deberet fieri tabellio poſtquam fuit decurio : vt ibi . ſed prius factus etiam poſtea poteſt conficere inſtrumentum:vt hic.
f *Officium*.dictandi vel componendi,vel ſubſcribendi.
g *Mouetur*.ei forte.
h *Sepoſito*.ſic,ſ. de teſti.l.nullum.
i *Permanet*. ergo duplex officiũ gerit,ſcilicet decurionatus, & tabellionatus,ſeu ſcriptoris. & ſic eſt arg.contra.ff. de pact. l.ſi plures. & facit. j. de quæſtio.l. decuriones.& l. milites.
k *Nec vero it*. ſupra quando poſt decurionatum ſcripſit, tunc quando ante.
l *Super his*. ſcilicet inſtrumentis.
m *Auctorem*. & ei,ſoli creditur : a vt hic,& in authent. de fide inſtrumen.§.ſi vero moriantur omnes.colla.vi. Sed contra.ſ. de teſti.l. iuriſiurandi.ſed hoc ſpeciale. Itẽ cõtra in authen.de here. & Falcid.§.ſi vero abſunt.colla.j. Sed ibi non de fide ſcripturæ , ſed de ſolennitate agitur. b Quid autem ſi diffiteatur ſuam eſſe ſcripturam? Reſpon. ſuſpecta ſit : vt ff. quemadmodum teſta.apc.l.j.§.fin.

Scilicet an ſit ſua ſcriptura, an non.Sal. per.l.ſi donationibus. ſ.de donat.
b Tunc diſtinguendum intrin ſeca ſit an extrinſeca. l.ſcribendum.ff. de verb.oblig.

A VBi.] CASVS. Si accuſet aliquem quis de falſo,debet iudex diligẽter inueſtigare veritatẽ per teſtes,& inſtrumẽta,& ſcripturarũ collationẽ: & tã accuſator quàm accuſatus debet probationes inducere. & iudex debet cauſã definire & terminare nõ interloquẽdo:nec enim ad municipales pertinet neceſſitates, decurio permanẽt; i quantum ad rem geſtam & veritatem reſerandum,* vti decurionatus honore non poterit. ¶ Nec verò is k qui ante fuerit tabellio, ad eludendam quæſtionem ſuper his l quæ ante ſcripſerit,factus decurio defẽdi hac poterit dignitate:quoniam ſcripturæ veritas (ſi res poposcerit) per ipſum debet probari auctorem. m Dat. III. kalen. Febr. Sabino & Rufino Conss.

In crimine falſi acerrima ſit indagatio, etiam per tortu.& non ſolum accuſati,ſed etiam accuſantis. Nec iudex debet animi ſui finalem motum exprimere,niſi in prolatione ſententiæ,quam proferre debet intra biennium à die exordij quæſtionis : & ſecundum delicti atrocitatem reo conuicto, vel accuſatori calumnianti pœna imponitur.Bald.

XXII. Idem A.AD Maximum.P v.† VBi falſi n examẽ inciderit, tunc acerrima fiat indago argumentis,teſtibus, ſcripturarum collatione,aliiſq; veſtigiis veritatis : nec accuſatori o tantùm quæſtio P incumbat,nec probationis ei tota neceſſitas indicatur: q ſed inter vtranque perſonam ſit iudex medius:r nec vlla interlocutione ſ diuulget quę ſentiat:ſed tãquã ad imitationẽ relationis, t quæ ſolum audiendi mandat officium, præbeat notionem: poſtrema ſententia quid ſibi liqueat prodituras. u Vltimũ autem finẽ ſtrepitus x criminalis

† *Cod. T.l. 9.ti.19.l.1 ſed vbi falſi. Conſtitus.*

p *Quæſtio*.id eſt falſitatis probatio,nõ autẽ de tormẽtis dicit.
q *Iudicatur*.vt &.j. de aboli. l. fallaciter.ſecus in ciuili cauſa: vt ſ.de proba.l.actor,Accurſius.
r *Medius*. non declinans ad dexterã vel ſiniſtrã: vt & in auth. iuſtur. quod præſtatur ab his.§. & æquus. colla.ij.Illud tamẽ verum eſt,quòd ſi accuſator non probat, abſoluitur reus.
s *Nec vlla interlocutione*.i. interlocutoria ſententia non oſtendat , ſed per definitiuã ſuam voluntatẽ quam habet ſuper crimine falſi condemnãdi vel abſoluendi:vt argu.ff. de arb.l.qualem. & hoc ad imitationem,id eſt ad ſimilitudinem.
t *Relationis*.id eſt delegationis quæ mandat tantùm officium audiendi,non definiendi:hoc eſt,ſicut iudex ad quẽ cauſa mittitur vt de ea tantũ cognoſcat & referat definiendã,non debet aliquid interloqui,ſed tantũ cognoſcere.vt.ſ. de rela.l.ſi quis.ita hic nulla interlocutione debet vti, per quam poſſit notum fieri quid ſentiat:ſed definitiuã det. hoc,ſi principaliter agitur de falſo,ſecundum omnes.ſi autem incidenter,vt dixit B.tunc an debeat ſuper incidenti iudicari, dic vt diximus ſupra de ordi.iudi.l.j.in fin.
u *Proditurus*.Sed ſi ſuccubuit in ciuili,an aget in criminali? Io. ſic. quia tantũ facit vel minus vbi ſuccubuit, quantũ ſi ſoluiſſet.ſed ſolutione facta agitur:vt,j. quando ciui.ac præ.cri.l.j.
x *Strepitus criminalis*.id eſt iudicij, in quo ſtrepitus fit conſiſgentium,hoc eſt aduocatorum vel allegantium.

Index neque ad dexteram neque ad ſiniſtram declinare debet.

Strepitus ſit in iudicio.

a *Compendioſo ſpacio*. ſcilicet biennij: vt.j. vt intra cer.tem.crimina.&c.l.fina.
b *Quem*. ſcilicet finem.
c *Cuius*.ſcilicet finis, id eſt exordium quod reſpicit finem.& dic auſpicio,id eſt initio.
d *Conteſtatæ accuſationis*. id eſt ex die conteſtatæ litis.& dicitur initium,auſpicium : quia veteres principia ab auſpiciis & auguriis aſſumebant. vel dic, cuius ſcilicet ſtrepitus: vel cuius ſcilicet accuſationis.
e *Commiſi*. quia eſt ſeruus. & ideo debet decapitari: vel quia eſt vſus falſis reſcriptis ſciens:vt.ſ.e. l.maiorem. &.ff.eo.l.j.§.fin.
f *Vel deportatione* . vt d.l.ff.eod.l.j.§.fin.

† *quia etiã rem probare tenetur: vt dicit gl. in ca. illud quoque. extra de præſum.*

DAmus.] CASVS. Si proferatur inſtrumẽtũ falſum: poteſt proferens criminaliter accuſari. l.Cor. de falſis, vel ciuiliter actione in factum. Et ſi primo agatur criminaliter,ſuſpẽditur quæſtio ciuilis quo ad criminalis accipiat finẽ.in ciuili autem leuior procedat indagatio : quia in criminali vterque probat:in ciuili tantùm actor.Viuianus.
g *Quæſtione ciuili*. ſuper qua iudex primo aditus fuerat. quæ primo debet terminari: vt hic, &.ff. de iudi. l. qui prior. Sed opponitur: quia maior debet præcedere : vt ſupra de ordi.iudi. l.fina. Sed reſpond. quia cauſa morandæ ſolutionis hic obiiciebatur crimen:vt ſ.eod.l.ij . Vel hic prima facie inſtrumentum non apparebat eſſe falſum. Vel tertio dic q ciuiliter agebatur de falſo actione in factum: quod cum prius fuerat inchoatum prius finiatur quàm criminaliter agatur . Quarti dicunt terminata, id eſt dilata per ſententiam interlocutoriam. Nam criminalis eſt præponenda:aliàs dixi hoc tenere,quãdo diuerſis temporibus incipit . Si autem ſimul ciuiliter & criminaliter incipiat, præponitur criminalis, vt.ff. de iud.l.ſi de vi. & ſ.de adult.l.adulterij.

Falſitas probatur ciuiliter & criminaliter tractari.

Index neque ad dexteram neque ad ſiniſtram declinare debet.

ſecundum.

ſecundum.

compendioſo ſpacio a limitamus,quem b litigantem † diſceptantémque fas nõ ſit excedere:cuius c exordium naſcetur auſpicio conteſtatæ d accuſationis apud iudicem competentem: poſt probationẽ ſupplicio capitali, ſi id exigat magnitudo commiſſi, e vel deportatione, f ei qui falſum commiſerit, imminente. PP. VIII.kalen.April.in foro Traiani, Conſtantino. A.VII.& Conſtantio Cæſ. Conss.

De falſo poteſt ciuiliter & criminaliter agi:& electa via ciuili, debet ſuperſedere in criminali : ſed ea finita, poteſt criminalis quæſtio inchoari,& conuictus ſubiici pœnis legitimis. Salicetus.

XXIII. Imppp.VALENS.GRATIAN.& VALENT AAA. ad Maximum præfectum præt. †

DAmus licentiam litigantibus,ſi apud iudicẽ proferatur ſcriptura de qua oritur aliqua diſputatio, profitendi,vtrum de falſo criminaliter ſtatuat qui dubitet de inſtrumẽti fide experiri, an ciuiliter. Quod ſi expetens vin dictã , falſi crimen intenderit, tunc quæſtione ciuili g per ſententiam terminata , criminis fiat indago . vt ſi quis tabulas teſtamẽti,chirographa, atteſtationeſque, necnon & rationes priuatas h vel publicas , pacta, &epiſtolas,vel vltimas voluntates , donationes, vẽditionéſve,vel ſi quid prolatũ i aliud inſtituere conabitur : habeat accuſandi facultatem. ¶ Ciuilis autẽ inquiſitionis inter vtraſq; partes confligentium leuior k examinatio procedat:cum iudex qui præerit quæſtioni, l intentiones actoris m falſas, & cõuicta crimina reorum, ex legibus pœnis cõpetentibus poſſit vlciſci. n PP.XVI. Kalendas Maij Romę,Valente.V.& Valentiniano.AA.Conss.

Producenti inſtrumentum ſuſpectũ, imminet prius probatio quòd ſit verũ, & ad

† *Cod.The. 9.19.4.*

ſecundum.

h *Priuatas*.Sed cur hoc,cum nemini præiudicet,ſi falſum priuatum ſcripſit inſtrumentum? Reſpond.quia quantũ potui,crimẽ ad effectum produxi:vt.ff. de extraor.crimi.l.j. Vel intellige de priuato tali,quod aliquid valet faltem ad cõparationem. quia trium teſtium habet ſubſcriptionem.Azo.vt.ſ.de fide inſtrumen.l.comparationes.
i *Si quid prolatum*.vt.ff.eod.l.j.§.j.
k *Leuior*.cũ actor tantũ probet:ſecus in criminali:vt,ſ.l.pxi.
l *Quæſtioni*.criminali.
m *Actoris*. id eſt accuſatoris.
n *Vlciſci*. puniendo accuſatorem ſi fuerit calumniatus.Si vero.probauerit puniendo reum ſecundum leges quæ pœnam imponunt:vt.ff.eod.l.j.§.fina.

uerſario imminet poſtea probare contrarium.Bal.Vel ſic:De falſo poteſt queri ciuiliter & criminaliter: producens tamen inſtrumentum, eiusfidem negatam prius debet probare : deinde de falſo poteſt inſtitui accuſatio.Salicetus.

XXIIII. Imppp. VALENTIN. THEOD. & ARCAD. AAA. Proculo præfecto vrbi.

PRæbemus licentiam,vt ſi ſue ciuiliter, ſiue criminaliter (vt actor elegerit o) ſuper prolatis codicillis vel alijs inſtrumentis requiratur: incumbat probatio fidei inſtrumenti ei primitus qui ſcripturam p obtulerit, deinde ei qui ſtricta † inſtantia falſum arguere paratus ſit. Dat.X.kalendas. Februar. Timaſio. & Promoto Conss.

TITVLVS XXIIII.
DE HIS QVI SIBI ADſcribunt in teſtamento.

Filius emãcipatus ſibi adſcribens in teſtamẽto patris patre dictãte,de æquitate a pœna legis Corneliæ excuſatur.quia idẽ eſſet habituros ſine delicto,quod cũ delicto.Bald.Vel ſic:Factum quod ex ſpeciali æquitate foueatur,nõ incidit in delictum: licet ſit de genere prohibitorum. Baldus.

1. Imp. ANTONINVS. A. Valatio.

QVanquam ita interpretãtur iuriſperiti, vt contra legem Corneliã videatur ſe ſcribere heredem emancipatus filius patre dictante : tamẽ ſi cũ teſtamentum non eſſet ſcriptũ, iuſtus ſucceſſor futurus q eſſet, accepta bonorũ poſſeſſione, r filius patri:perinde habebitur atque ſi ſua manu pater tuus te heredẽ ſcripſiſſet, functus dulci officio. ſ PP. Nõ. Sept. II. & Aſpris Conss.

Vbi teſtator ſcribenti codicillos adſcribit, ceſſat pœna : ſed vbi ſcribens ſibi adſcribit , & teſtator in eadem voluntate vel in alia hoc recognoſcit: ſcribenti partitur. Bald. vel ſic:Teſtatoris ſubſcriptio etiam generalis excuſat à pœna : ſed non tribuit ius petendi legatum extraneo,qui ſibi adſcripſit. niſi ſpecialis fuerit ſubſcriptio teſtatoris. Salyceius.

Continuatio.

PRæbemus.] CASVS.Si inſtrumento petas à me decem , quod dico falſum. poterò criminaliter vel ciuiliter agere vtrũ velim;tta tamen, vt cũ criminaliter agitur, prius incumbat onus probãdi proferentiide inde ei contra quem profertur. Viuianus.
o *Elegerit*. quod poteſt:vt ſupra.l.proxi.& infra quando ciui.j ac præ.cri.l.j.
p *Scripturam*. quæ ſit prima facie maculata. Vel quia conducens alias falſas protulit ſcripturas.vt ſupra de proba.l.iubemus. Vel volens ſponte probare:vt ff.de proba.l. circa. & facit ſupra de fide inſtrumen.l.fina.

† *al. inſtrumẽta. Conſtitus.*

De falſis in genere diximus : nunc in ſpecie de quodam, quod licet non ſit falſum,punitur tamen vt falſum,vt infra eod.l. ſenatuſconſulto.

QVanquam.] CASVS. Qui ſibi adſcribit in teſtamẽto, tenetur.l.Cor ne.de fal.ſi tamen filius emancipatus à patre diſtante, ſcripſit ſe heredem, & filium non ſcripſit,patri tamẽ erat ſuccеſſurus:perinde habetur, ac ſi pater ſua manu ſcripſiſſet. Viuia.
q *Futurus*. iure prætorio: vt inſtit. de hered. quæ ab inteſta.§.emancipati.
r *Bonorum poſſeſſione*. vnde liberi.quando ab inteſtato ſucceſſerat: & ſic hic punctа. Vel verius punctа poſt dictionem eſſet : vel ſecũdum rabulas habet. & punctа ibi poſſeſſione.
s *Dulci officio*. Sed videtur incidere filius emancipatus in pœnam, & ſolus in poteſtate filius vel ſeruus excuſatur: vt.ff. de falſis. l. filius,in princip. quæ eſt contra. Solu.hæc illam corrigit:vt hic innuit. Vel dic quòd hic pater ſubſcripſit confirmando:per qđ parcitur filio. In quo nota quòd generalis ſubſcriptio ſufficit in filio & ſeruo: vt,quæ hoc teſtamento dictaui,hęc manu mea confirmo,ſed in extraneo , & ſic in emancipato filio , ſpecialis exigitur: vt quæ illi danda dictaui,confirmo: vt.ff.eod.l.j.§.inter. Vel ibi de iure ſtricto, hic de æquitate . Item nota quòd hic mutat perſonas in fine.l. Vel dic,filius quilibet ſubaudi,perinde habetur ac ſi pater

Filius ſibi adſcribens in teſtamẽto patris, an incidat in pœnam.

si pater te, &c. Item quid si alius qui ab intestato veniret, vt patronus, vel agnatus, vel cognatus dictante testatore scripsit? Respond. non idem: vt. ff. eodem. l. si quis legatum. §. fi. & est ratio: quia filio est magis debita patris hereditas: vt supra de codicil. l. fina. §. penul.

Si testator.] CASVS. Si testator in codicillis quos scripsit, adscripsit mihi legatũ reliquisse: an videar incidisse in. l. Corne. dicitur quòd non. Vinia.

a *Adscripsit*. generaliter, si eras filius, vel seruus. aliàs specialis exigitur, vt pœna remittatur, & legatũ cõsequatur: sed generalis etiam sola sufficit ad pœnam euitandam: vt ff. eodem. l. j. §. inter. Et nota quòd filius in potestate manens, vel seruus iussu defuncti sibi adscribens, pœnam euitat: sed legato caret. extraneus autem, vel emancipatus, & legato carent, & pœnam incurrunt: vt. ff. eodem. l. j. §. inter. & l. filius emãcipatus. & l. diu[a] Claudius. & hoc subiicit.

Seruus & filius impotestate sibi adscribentes iussu defuncti, non puniuntur.

b *Dictasse*. & scripsisse, subaudi de sua voluntate: & verum est te scripsisse & dictasse: secus si dictasses tantũ: quia tibi posset tunc le- gari: vt supra de testa. l. dictantibus. & sic est generalis subscriptio vel recognitio in codicillis, quæ valet ad pœnam euitandam in extraneo: vt modo dixi: subaudi, sua voluntate. & dic, te, scilicet extraneum.

†*rusticitas excusat. l. t. ff. de interd. matrimo. inter pu. et tutorem. Contius.*

c *Debes*. lueri omissio fraudem repellit: vt hic, & infra. l. proxima in fine. Accursius.

Senatusconsulto.] CASVS. Qui sibi aliquid adscribit in testamẽto, tenetur. l. Corne. de fal. Si vero dicat se ignorasse, & nolit legatum habere, venia indulgenda est.

d *Senatusconsulto*. Libontano.

e *Scribere*. per se, vel per alium, qui sibi quærat: vt. ff. eodem. l. diuus Claudius. §. scribere. vel etiam alij adimit, vt sibi remaneat: vt. ff. eodem. l. si quis. §. fi institutus. & l. impuberem. §. qui codicillos.

f *Corneliæ*. quæ est. ff. eodem, scilicet de falsis. l. j. in fine.

g *Obignorantiam*. Nam dicunt se nescire legem istam, quę hoc prohibeat.

h *Veniam raro*. aliàs est in litera, raro: & aliàs deficit.

i *Dederunt*. Duo sunt necessaria, vt dicit: ignorantia, & discedere à commodo: vt & arg. supra. l. proxi. & ff. eodem. l. diuus Pius. Sed contra. ff. eodẽ. l. diuus Claudius. ij. respon, vbi dicit non dari veniam scribenti & erranti. Solu. non datur venia erranti. vt ibi: nisi & à delicto velit discedere: vt hic. Vel non paritur ipso iure, vt ibi: cum non liceat ius ignorare, sed petito hoc à principe: vt hic. vel non eo ipso sufficit, quòd se ignorasse dicat. vt ibi: nisi & probet: vt hic. Item quomodo tenetur ipso iure, cum in dolo non sit, sine quo falsum non cõmittitur?

11 Idem A. Atticio.

Si testator codicillis quos scripsisti, legatum quoque seu fideicommissum reliquisse tibi sua manu adscripsit: a non videtis in pœnã senatusconsulti incidisse. ¶ Quod si testamentum dictasse[b] codicillis significauit, legato quidem vel fideicõmisso abstinere debes: [c] pœna verò falsi tibi principali beneficio remittitur. PP Idib. Decembr. Antonino. A. B IIII. & Balbino Conss.

Verè ignorantiam alleganti, & à delicto desistenti, pœna remittitur quam incurrerat, quia sibi adscripserat. Bald.

111. Imp. ALEXANDER A. Martiali.

Senatusconsulto[d] & edicto diui Claudij prohibitum est eos qui ad scribenda testamenta adhibentur, quanuis dictante testatore, aliquod emolumentum ipsis futurum scribere: [e] & pœna legis Corneliæ[f] facienti irrogata est: cuius veniam deprecantibus ob ignorantiam †, [g] & profitentibus à relicto discedere, amplissimus ordo, vel diui principes veniam raro[h] dederunt. [i] PP. XVII. Kalẽd. April. Maximo. II. & Aeliano Coss.

Maritus sibi adscribẽs in testamẽto vxoris, incidit in pœnã: & ista scriptura non valet. Bald. Vel sic: Non licet marito sibi adscribere in vxoris testamento. Salyce.

IIII. Idem A. Crescenti.

Quæ in testamento vxoris[k] maritus sua manu legata sibi adscripserit, pro non scriptis habentur: [l] & legis Corneliæ pœna, si venia impetrata non est, locum haber. PP. III. Nõ. Februa. Fusco. II. & Dextro Conss.

Miles sibi adscribens, præsumitur iuris errore non malitia in legem incidisse & ideo sibi parcitur quo ad pœnam, sed relictum non potest petere. Bald. Vel sic: Miles excusatur si sibi adscribit, legatum tamen non petit. Salycetus.

v. Idem A. Gallieno militi.

Quod adhibitus[m] ad testamentum commilito nis scribendum, iussu eius seruũ tibi adscripsisti, pro non scripto habetur: [n] & ideo id legatum petere non potes: sed secuto tenorem indulgentiæ meæ, pœna legis Corneliæ tibi remittitur: in quam credo te magis errore quàm malitia incidisse. PP. XVII. kalend. Iul. Fusco. II. & Dextro Coss.

Parcitur ei qui sibi libertatẽ adscribit domino imperãte, tamẽ quod scribit, est pro nõ scripto. Bal. Vel sic: Seruus iussu domini sibi adscribẽs, excusatur à pœna: libertatẽ tamen non consequitur nisi de descriptione testatoris subscriptione doceatur. Salyce.

VI. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. A. & CC. Aufidio.

Si libertatẽ tibi manu tua imperãte domino adscripsisti: cũ proponas dominum nõ subscripsisse, & suis literis tuã libertatẽ expresim [o] agnouisse: ad impetrandam libertatem senatusconsulti auctoritas tibi obest: pœna tamen falsi tibi remittitur: [p] quoniam nõ potueras contra domini voluntatem venire. PP. VI. Id. Decemb. ipsis. IIII. & III. AA. Conss.

TITVLVS XXIIII.

DE FALSA MONETA.

Fabricantes falsam monetam puniendi sunt vltimo supplicio sine appellandi remedio: & domus in qua fabricatur, est publicanda, siue dominus sciuerit, siue ignorauerit: dum tamẽ proximus loco fuerit. fallit in domibus viduarum & pupillorum: tutores tamen eorum tenentur. Salycetus.

I. Imp. CONSTANTINVS A. ad Ianuarium. †

Voniam nonnulli monetarij adulterinam monetã clandestinis sceleribus

De alio speciali falso dicit, quod demum perfectum punitur: vt. ff. eodem. l. qui falsam.

Quoniam.] CASVS. Fabricatores falsarum monetarũ requiri debẽt, & torqueri vt manifestẽt socios suos: & [q] eos accusãt, non punitur si nõ, [r] bet: miles verò qui tales permisit egredi à carcere, punitur capite, & appellãdi ei copia denegatur. Si vero miles fuerit qui in prædictũ incidit crimen, ad magistrũ militiũ remittendus est: domus in qua fit moneta adulterina, est cõfiscãda, si domin[s] erat præsens: licet ignorauerit. Si vero præsens nõ fuerit, nullũ patietur damnum: sed actor siue castaldus qui hoc passus fuerit, capite plectetur. Si vero in domo viduæ dicatur pecunia adulterina fabricata, venia digna est, licet præsens fuerit, ne domo sua careat: nisi euidẽs appareat eius delictũ. idẽ in pupillo: tutor tamẽ eius nõ excusabitur, sed tantum ex substantia tutoris fisco inferatur, quantũ ex substantia pupilli erat inferendum, si aliàs pupillus non fuisset.

Cuncti,

a *Cuncti*. quorum prædia sunt vel domus vbi falsum fit.

b *Iudici*. Notã speciale contra id quod habes. ff. de exhi. l. fin.

c *Prodituri*. speciale contra id quod habes. ff. de accus. l. fi. in fi.

d *Eorum*. falsariorum.

e *Immunitatem*. calumniæ, licet non probent. Vel dic si sunt socij, non tamen puniuntur: fic. ff. ad l. Iul. ma. l. quisquis. in fin. & ff. de re mili. l. non omnes. §. fina. Vel immunitas datur, scilicet munerum ciuiliũ sordidorũ. prima placet. Et est speciale hic contra id quod habes. ff. de accusa. l. fi. §. j.

f *Cuius*. inquisitionis

g *Patrimonium*. id est dispares sunt, in quorũ patrimoniũ fit. Alij enim magni, alij pupilli, alij mares, aliæ viduæ: & specialis inquisitio fit in singulis. & hoc incipit. j. §. domus, &c. & quod subijcit, si quis autẽ, &c. interpositio est.

dispar ipsis.

h *Suspectam*. aliàs suscepram, ad custodiendũ.

i *Priuato*. de falsa moneta damnato: vel quia aliquẽ de custodia exire fecerit. & sic est speciale, cum regulariter liceat appellare: vt. ff. de appel. l. & in maioribus. sic &. ff. ad le. Iul. de vi. l. quoniam.

k *Promotus in gradum*. id est homo alicuius dignitatis.

l *Incurrerit*. id est falsam monetam composuerit.

m *Nomine*. id est quod sit eius nomẽ, & in qua dignitate.

n *Iudices*. id est ad magistrum militum, si miles erat: vel ad aliũ cui subest delinquens.

o *Cuius*. ff. domini.

p *Punienda est*. Not. speciale. aliàs dolus solus punitur.

q *Prodiderit*. cũ ab alio non esset manifestum: aliàs punitur si præuentus fuerit, vt hic dicit.

r *Interiæ*. i. damno.

s *Actore*. id est castaldione.

t *Capitali*. immo maior pœna imponitur: vt. j. l proxi. quæ est cõtra. Solu. vt ibi.

†*Concor. ex parte, cum gl. parem extra de corpore vitiat.*

v *Impuberes*. doli non capaces. aliàs contra: vt ff. de reg. iur. l. pupillũ. &. l. pupillus. &. ff. de furtis. l. impuberem. & ff. si aduer. delic. l. j.

x *Ignorat*. presumptione iuris: vt. ff. de iur. & fac. igno. l. fi. &. ff. rempub. fal. fo. l. fi. &. ff. de regu. iur. l. in eo quod plus. §. pupillus.

y *Nõ oportet*. vt. ff. de ser. fugi. l. quicũq;. & vnde vi. l. meminerit.

z *Expectabit*. id est tenebit.

a *Inferendum*. pura eius rei æstimatio in qua sit falsum.

Si quis.] CASVS. Si aliquis falsam monetam cuderit, omnia bona sua confiscabuntur, & in loco isto vbi cudit, concremabitur.

Codex

b *Nummos*. scilicet aureos.

c *Nostris*. quid ergo faciũt Pisani, vel aliæ ciuitates? Respond. excusari possunt: quia imperatoris monetam non fabricãt. sed propria moneta imperatoris erat aurea, & maximi precij. Vel permissione principis faciũt. *ADDITIO*. De materia ista, scilicet monetæ, vide plene. per Abb. in c. quanto. extra de iureiu. vbi pertractat qualiter puniatur falsarius monetæ. Item qualiter scienter expendens falsam monetã. Itẽ an inferiori à principe licitum sit monetam cudere, & alia plura hãc materiam contingentia requiri ibi.

Monetam cudere an posint ciues.

d *Cudendæ*. à moneta- riis nostris tantum.

†*Co. Th. 9. 21. 3.*

e *Pecuniæ*. ff. aureæ.

f *Volumus*. id est nullus alius faciat nostram monetam, nisi nostri fabricatores.

g *Obnoxij*. id est qui falsificant nostram monetam, vel aliam faciũt sine nostra volũtate etiam rectam. Azo.

† *hæc posta vior pars sumpta est ex li. 5. Co. de iu. fisc. l. edicto. §. ex tat. Theo. c. Cõ. seruus sit liber: vt. ff. pro quib. cau. ser. pro præ. l. penul.*

h *Et præmio*. quod pro arbitrio iudicis libero homini statuitur: vt. ff. de iu. fisc. l. edicto. §. ex tat. seruus sit liber: vt. ff. pro quib. cau. ser. pro præ. l. penul.

*Constantio.

i *Solidorum*. id est numorum qui faciũt solidũ. immo, id est aureorum.

a Idem dicit glo. 1. in c. quanto. extra de iureiur.

k *Flammarũ*. [a] aliud in eo qui non cudit, sed rasdit, vel tingit: vt. ff. eo. l. quicunque nummos. Sed contra. huic supra. l. proxi. vbi capitis pœna imponitur. Solu. hic est pœna capitis de qua ibi dicit secundum Azo. vel vbi sunt metalla, vt alij terrẽtur, hoc habet locum: sed vbi raro fit moneta, habet locum quod ibi. arg. ff. de pœn. l. aut facta. §. fi. Vel hæc lex in falsarijs propriæ monetæ Imperatoris, superior in aliis, hæc vera. vel illa indistinctè hoc definit. nam hęc sub illa continetur, quod in idem recidit cum prima.

Nummos tingentes vel radentes qualiter puniendi sunt.

†*C. Th. 9. 21. 9.*

Si quis.] CASVS. Non debet quis impetrare rescriptum à principe, vt liceat sibi fabricare monetã. quod si fecerit, non valebit rescriptum: & pœnã non effugiet.

l *Rescripto*. per obreptionem, dicens se heredem eius cui imperator & suis concesserat heredibus. aliàs per consuetudinem toleratur, cum ex concessione principis ciuitatibus pluribus sit concessum. Vel dic hanc l. loqui quando à priuato peteretur: ab vniuersitate vero peti videmus.

m *Amittat*. vt &. ff. de precl. impe. offe. l. rescripta. &. l. quoties.

DE MVTATIONE NOMINIS.

De alio speciali falso dicit.

feratur, quantũ à pupillo fuerat inferendum. [a] Dat. XII. Kal. Decembr. Romæ, Crispo. II. & Cõstantino. II. Cæsarib. Conss.

Falsans monetam Cæsaris, est reus læsæ maiestatis, & debet igne comburi, & omnia eius bona debent confiscari. Bald. Vel sic: Qui nummos falsa fusione formauit, debet comburi, & præmium datur accusatori. Salycetus.

11. Idem A. ad Tertullum præfectum. v. Afric. †

Si quis nummos[b] falsa fusione formauerit, vniuersas eius facultates fisco nostro præcipimus addici. In monetis etenim rantũmodo nostris[c] cudendæ[d] pecuniæ[e] studium frequentari volumus: [f] cuius obnoxij g, maiestatis crimen cõmittunt: & præmio h † accusatoribus proposito, quicunque solidorum[i] adulter poterit reperiri, vel à quocunque fuerit publicatus, ilico omni dilatione summota, flammarum[k] exustionibus mancipetur. Dat. Prid. Nõ. Iul. Mediolani, Constantino. A. VII. & Constantino * Cæs. IIII. Conss.

Obreptitium rescriptum impetratum, non excusat à crimine læsæ maiestatis, nec à pœna. Baldus. Vel sic: Rescriptũ per quod conceditur facultas cudendi pecuniam, præsumitur subreptitium. Salycetus.

111. Imppp. VALEN. THEOD. & ARCAD. AAA. Rufino præfecto prætorio. †

Si quis super cudendo ære, vel rescripto[l] aliquo, vel etiã adnotatione nostra sibi arripuerit facultatem, non solum fructum propriæ petitionis amittat, [m] verum etiã pœnam quam meretur excipiat. Dat. IIII. Id. Iul. Constantinopo. Theod. A. III. & abundantio Conss.

TITVLVS XXV.

DE MVTATIONE nominis.

Mutatio nominis non fraudulosa, libero homini est permissa. Baldus.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Iuliano.

Sicut in initio nominis, cognominis, prænominis recognoscendi singulos imptionem, dicens se heredem eius cui imperator & suis concesserat heredibus. aliàs per consuetudinem toleratur, cum ex concessione principis ciuitatibus pluribus sit concessum. Vel dic hanc l. loqui quando à priuato peteretur: ab vniuersitate vero peti videmus.

Si quis.] CASVS. Non debet quis impetrare rescriptum à principe, vt liceat sibi fabricare monetã. quod si fecerit, non valebit rescriptum: & pœnã non effugiet.

l *Rescripto*. per obre-

Sicut in initio.] CASVS. Aliquis nomen impositum sibi, an mutare possit, quæritur? Et dicitur quòd sic, si liber fuerit, si in alterius fraudem non fecerit.

a *Libera est.* vt Insti. de lega. §. si quis in nomine.

b *Innocentibus.* id est non fraudulenter facientibus.

c *Fraude.* secus si fraus fieret, vt alius deciperetur: puta libertus vt ingenuus crederetur, & patronū fraudaret: pœna enim falsi tenetur.

d *Si liber.* secus in seruo: quia ibi fraus præsumitur: vt. ff. eod. l. fal si. j. in princip.

AD LEGEM IVLIAM de ambitu.

Qui in tribus cæsibus locum habet, & cessat in vrbe. Sed altàs obtinet, & est pœna centum aureorum, et infamia: vt. ff. eo. l. 1. & est crimen falsi in eo quòd appetendo dignitatē simulat pro publica vtilitate facere, cum pro propria faciat. quod tamen non: l. Corne. de fal. sed. l. Iulia de ambitu punitur.

Legis Iuliæ de ambitu, quæ pœna est.

Nullus.] CASVS. Si aliquis semel dignitate functus est, non iterum ad eandem per ambitum adspirare debet: & si fecerit, primò debet compelli ad solutionem illius quod debuit ex prima administratione, & postea deportabitur.

e *Principatum.* quia fuit princeps agētium in rebus, vt de hoc habes in fra tit. de prin. agen. in rebus. lib. xij.

f *Numeratum.* vt quia fuit princeps numerorum: vt habes infra de numera act. & chartu. &c. lib. xij.

g *Commentariensis.* quia præfuit custodibus carceris.

h *Audeat.* sed contra. ï. de adsess. l. liceat. Specia le ibi, sic & soluitur ff. de offi. procon. l. procōsules. quia ibi speciale. Vel expone fascibus, i. mensibus. Item cōtra in authē. de defe. ciui. §. fin. col. iij. Solu. illud quando legitimi deficiunt: vt. ff. de mune. & ho. l. honor. §. fi. Item videtur contra. ï. de mu. & ho. non conti. l. ij. lib. x. vbi post quinquennium potest repetere? sed ibi in defectum.

†C. The. 9. 27. 3.

i *Per sacras literas.* hoc est quasi per priuilegium liceat: vt. ï. de suscep. & arca. l. si aliquid. li. x. & ï. de diuer. offic. l. ij. li. xij.

k *Ad solutionem debiti.* id est soluat quod debet ex præcedenti officio: vel quod promisit pro huiusmodi dignitate, soluet in fiscum. Vel debitū appellat pœnā centum aureorū: vt. ff. e. l. j. quam si nō soluit, propter contumaciā deportatur: vt subiicit: aliàs sufficeret dicta pœna cum infamia: vt dicta. l. ff. eod. l. j.

l *Ad instar.* quia antiqua solennitas cessat: vt. ff. de publ. iudi. l. ordo. Vel quia ipsa cessat in vrbe ad eius instar quod in vrbe prius seruabatur, seruabitur in oppidis. Vel in tribus casibus habet locum quo ad verba: hic quo ad sententiam.

AD LEGEM IVLIAM REPETVNDARVM.

Post honorem habitum per ambitionem, facit id propter quod dixerit, id est aliquid inique accepit per se, vel per alium: de quo hic dicit. & dic repetundarum, scilicet pecuniarum, & habet locū in multis

A casibus: vt. ff. eodem per totum. & infra per totum.

Vrbanius.] CASVS. Si rector prouinciæ aliquid cōmiserit in prouincia quam rexit, extorquendo à subditis, stabit in ea vsque ad. l. dies, & querentibus de se respondebit: & si prouinciam egrediatur, debet reduci, & quicquid ablatum est, debet in quadruplum restituere.

†Contor. cum hac. l. ca. sicut. in gl. super verbo, pertimescat. extra de in integr. restitu.

Vrbanius pœna, metus possit esse multorum. m † ducē qui male egit, ad prouinciam quam nudauerit, cum custodia competenti ire præcipimus: n vt non solum quod eius non dicam domesticus, o sed manipularius p & minister acceperit: verum etiam quod ipse à prouincialibus nostris rapuerit, aut sustulerit, in quadruplū exoluat inuitus. Dat. Prid. Id. Iun. Cōstantinop. Antonio & Syagrio Coss.

Pœna pecuniaria delinquentis in officio, transit in heredes. Salycetus.

II. Iidem AAA. Floro præf. præt. †

Sciant iudices super admissis proprijs, aut à se, aut ab heredibus q suis pœnam esse repetendam. Dat. Kal. Septem. Antonio & Syagrio Coss.

Iudex corruptus pecunia, puniendus est huius legis pœna. Salycetus.

III. Iidem AAA. Marcellino. †

Omnes cognitores r & iudices r à pecunijs atque patrimonijs manus abstinent, neque alienum iurgiū putent suam prædam. Etenim priuatarum u quoque litium cognitor idémque mercator, statutam legibus cogetur subire iacturam. Dat. Prid. Non. April. Mediol. Merobaude. II. & Saturnino Conss.

Concussionem inferens, & processum vel nalem faciens, vel sententiam venalē proferens, potest à quolibet accusari, dignis subijciendus pœnis, accusatore ex hoc gloriam & honorem reportante. Bald. Vel sic: Licet maiores magistratus regulariter nō possint conueniri durante officio, fallit quando delinquunt in officio, seu in spectātibus ad officium. Salycetus.

IIII. Iidem AAA. & ARCAD. A. Edictum ad prouinciales.

ad Turp. l. in senatus. §. si propter. & ff. eo. l. ij. Alij dicūt etiā lite non cōtestata intra annū in heredē dari in totū, & sic etiam in eo quod nō peruenit ad eum: licet edictū de calumnia non detur nisi in id quod peruenit: vt. ff. de calumnia. l. in heredem.

Omnes.] CASVS. Iudex pro sentētia nihil accipere debet: quòd si acceperit, pœnam legibus statutam nō euitabit.

s *Omnes cognitores.* delegati.

t *Iudices.* scilicet ordinarij.

u *Priuatarū.* an ergo in ciuilibus causis iudex accipiens tenetur hac. l. cuius pœna est. ff. eo. l. antepenult. §. fin. quod videtur per hoc quod hic dicit: vt arg. ff. de calū. l. penult. & ff. eo. l. antepenul. circa prin. vbi dicit, iudiciū capitis pecuniæ ve. Sed dic cōtra hoc, scilicet vt nō habeat locū hæc lex, nisi in criminali iudex delinquat. & hæc. l. magis est pro hoc quàm pro cōtrario: & dices iacturam, vt scilicet in quadruplū ex edicto de calūnia teneatur, non autē hac. l. Itē lex illa de calūniatoribus, de alia pœna intelligitur: vt ibi dices. Itē & qđ. ff. e. l. antepe. dicitur pecuniæve, puta quādo deliquit ī tali crimine, ī quo pœna etiam

Iudex in cōmilitibus cau sis, accipiēs pecuniā, an teneatur le ge Iuliæ repetundarū.

Diuisio.

etiā omniū bonorum erat imponēda: vt patet in leg. Iul. de vi.

†Cal. Th. lib. 1. 6.

Vbemus.] CASVS. Iudex si pecunia accepta aduersus decurionem vel quemcunque alium sententiā tulerit, vel pro relatione pœnam dignam infligi remiserit, vel nō inferendam tulerit: durante administratione, & ea deposita poterit accusari: & accusans si probet, victoriam reportabit & gloriam.

a *Honoratorum.* id est habētium dignitatem, siue administrationem.

b *Sententiam.* quæ ipso iure non valet: vt supra quando prouo. nō est necess. l. venales.

c *Vel administrante.* cōtra. ff. de iud. l. pars literarum. & ff. de in ius vo. l. ij. & ff. de iniur. l. nec magistratibus. Solu. speciale, quando occasione officij conueniuntur, vt hic: secus si ex alia causa.

d *Gloriam.* quia reipublicæ consulere videtur: sic supra de episco. & cleri. l. nulli in fin. Item fallit hæc lex in esculentis: vt. ff. de offi. præsi. l. plebiscito. Item argu. contra. ff. eod. l. j.

Vnusquisque.] CASVS. Si comes vel procurator aliquis constitutus super aliquo: extorsit pecuniam à subditis suis: intra annum post depositam administrationē potest petere pecuniam quam extorsit, vt inde soluat pensionem fisco debitā ab illis à quibus pecunia extorta est: anno autem elapso quæ relantes, tunc non audientur.

†C. Th. lib. 1. 7.

e *Præpositus.* pro eodē vel diuersis pone. & est gynæciū, collegium fœminarum deputatū ad aliquod opus fisco faciendum, secundum Ir. Vel dic vt dicitur infra de murileg. l. ij. lib. xj. & infra de nauicu. l. iij. eo. lib. omnes hi respōdebant comiti. Ac.

†Dicit tamen Salyc. quod etiam post annum potest ille exactor conueniri ad suppli. allegat. in l. ff. hoc titulo.

f *Decesserit.* id est discesserit, vel propriè. In hoc ergo differt ab aliis qui etiam durante administratione conueniuntur: vt supra. l. proxi.

g *Repetiturus.* forte quadruplum: vt arg. ï. de adsess. l. fi. lij. & l. in fi.

h *Pensionibus.* à se concessis fisco debitis. q. d. non cedat lucro fisci.

i *Administrationis.* vt arg. ff. eo dem. l. datur.

k *Præstituti.* scilicet anni.

l *Ad solutionem.* de suo: licet non rehabeat quod dedit.

Ancimus. Primo ponit dictum generale. Secundo illud limitando formam addit iuramenti. Tertiò pœnam adiicit contra facienti. secunda ibi. Ita sane. tertia ibi. Et licet. Sal.

CASVS. Ad regimen prouinciæ non debet quis per ambitionem vel precium vocari: vocatus autem debet iurare nihil se

Codex.

A dedisse, nec per se nec per interpositam personā: nec aliquid accipiet præter sibi constitutū salariū. Et si aduersus sacramentū suum aliquid extorsit, illud in quadruplum restituere debet, nec solum dans, sed & accipiens à quolibet poterit accusari.

m *Promoueri.* qui suo ingenio augeāt dignitatē: vt. ff. de offic. Præsi. l. obseruandum.

Accedentes ad regendas prouincias, debent iurare forma hic scripta. & de contrario postea conuicti in quadruplum sunt puniendi. Salyc.

VI. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Florentio præfecto prætorio.

n *Depromant.* id est iurando dicant.

o *In fraudem.* vt. ff. de calum. l. & generaliter. Sed quid si non interposuit, aliquid tamen dedit? Idem, argu. d. l. generaliter. j. resp on.

†Ex noa vell. Th.

p *Et ob hoc.* aliud sub iicit capitulum, scilicet quòd nihil accipiet: nec ergo det, nec accipiat. vt hic, &c. ff. eodem. l. iiij. & in authenti. vt iudices sine quoquo suffragio fiant. §. sicigitur. coll. ij. & supra de episco. & cleri. l. si quenquam. in fine.

q *Arbitramur.* id est præsumimus. sic. ff. de iniur. l. iniuriarum. j. §. j. Et nota quantilegislator habuit iuramētum: sic. ï. de nup. l. si quis alumnam, non tamen vt subiicit, omnino ei statur.

r *Pœna.* ei ciuitati applicanda, in qua honorem adipisci volebat. arg. in authen. de sanctiss. episc. §. præ omnibus. colla. ix.

s *Conuictus.* vel dans, vel accipiens. Sed contra. huic. l. ff. de pol. l. i. Solu. ibi palam: vt nor. ff. de offic. præto. l. Barbarius. & sic solue. aliud contra. ff. de don. l. hoc iure. in princi. vel ibi ex consuetudine dabatur. Accurſius. *ADDITIO.* Tu dicas quòd habendum honorem cum administratione, nec palam nec clā potest dari, sed pro habendo honore sine administratione bene potest palam dari pecunia, non clam. ita dicit Bart. in. d. l. hoc iure. in princip. ff. de donat. not. Accur. in dicta. l. Barbarius. ff. de offic. præto, & in. l. j. ff. eodem. Videas de isto etiam per eundem Bartol. in dicta. l. Barbarius. in ij. colum. versi. tu autem ex. omnibus conclude. &c.

B *Iubemus atque hortamur, vt si quis forte honoratorum,* a *decurionū, possessorum, postremò etiam colonorum, aut cuiuslibet ordinis, à iudice fuerit aliqua ratione cōcussus: si quis scit venalem fuisse de iure sententiam,* b *si quis pœnam vel precio remissam, vel vitio cupiditatis ingestam, si quis postremò quacunque de causa im probum iudicem potuerit approbare: is vel administrante* c *eo, vel post administrationem depositam in publicū prodeat, crimen deferat, delatum approbet: cū probauerit, & victoriā reportaturus & gloriā.* d Dat. X. Kal. Iul. Constantinop. Honorio. N. P. & Eudocio Conss.

Hæc lex pronidet circa tēpus intra quod officiales possunt conueniri. Et primo quando tempus anni non excesit. Secundo, quādo excesit. secunda ibi, si vero. & h. d. Si procurator Cæsaris pecuniam extorquet à colonis, vel aliis sibi subditis, poterit conueniri intra annum à tempore depositæ administrationis, non postea. Salyc.

C V. Imppp. VALENTINIANVS THEODOSIVS & ARCA. AAA. Seuerino Com. re. priua.

Vnusquisque procurator e *præpositus* e *gynæcio, tabularius, susceptor, colonus, vel quicunque se à comite domorum meminerit esse consuetum: cum ipse cui pecuniam numerauit, ab administratione decesserit,* f *intra anni spaciū* † *ad iudicium spectabilitatis tuę, quicquid dederit, repetiturus* g *occurrat: vt prosit pēsionibus* h *quicquid ille reddiderit.* ¶ *Si verò ex tempore depositæ administrationis* i *præstituti* k *tem* D *poris curricula transfluxerint, nulla vox aduocationis emergat: sed ipsos procuratores, præpositos, colonos, tabularios, susceptores, obnoxios ad solutionē* l *volumus coartari.* Dat. Prid. Non. Iun. Mediol. Valentin. A. IIII. & Neotherio Cōss.

VI. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Florentio præfecto prætorio.

Ancimus † *eiusmodi viros ad prouincias regendas accedere, qui ad honoris insignia nō ambitione vel precio, sed probatæ vitę & amplitudinis tuæ fulent testimonio promoueri:* m *ita sane, vt quibus hi honores per sedis tuæ, vel per nostram fuerint electionem cōmissi, iurati inter gesta depromant* n *se pro administrationibus sortiēdis neq; dedisse quippiam, neque daturos vnquam postmodū fore, siue per se, siue per interpositam personam, in fraudem* o *legis sacramentique: aut venditionis, donationisve titulo, aut alio velamento cuiuscūque cōtractus: & ob hoc* p *(exceptis solis salariis) nihil penitus tam in administrate positos, quàm post depositum officium pro aliquo prestito beneficio tempore administratio* C *nis quam gratuito meruerunt, accepturos. Et licet neminem diuini timoris contemnendo iusurandum arbitramur* q *immemorem, vt saluti propriæ vl lum cōmodum anteponat: tamē vt ad salutis timorē etiā necessitas periculi subiungatur, si quis ausus fuerit præbita sacramenta negligere, nō modò ad uersus accipientē, sed etiā aduersus dantē, accusandi cūctis tanquā crimē publicū concedimus facultatem: quadrupli pœna* r *eo qui cōuictus* s *fuerit, modis omnibus feriendo.* Dat. VI. Kal. Decem. Cōstantin. Theodosio. A. XVII. & Festo Coss.

TITVLVS XXVIII.

DE CRIMINE peculatus.

Pecunias publicas surripientes, & qui ministerium tunc vel postea præbuerint, pœna capitali puniuntur. Salyc.

DE CRIMINE PECVLATVS.

Quoniam magistratus electi in pecunia publica auferenda sæpe delinquūt: ideo ponit de crimine peculatus: & quia Iulius super eo legem tulit, suam tradidit, de ea videamus. Azo.

Continuatio.

Iudices.] Primo punit principales, secundo ministerium præbentes. secunda ibi, His quoque. CASVS. Si iudex aliquis tēpore administrationis pecuniam publicam subtraxit, l. Iul. peculatus accusabitur: quo probato deportabitur: his eadem pœna plectendis, qui opem eis tulerint: vel pecuniam subtractam ab eo susceperint.

a *Publicas.* vel sacras, quas tamen nō administrāt: vt. ff. e. l. sacri legi capite. §. Labeo. Item intellige fisci, vel ciuitatis Romanæ, nō aliarū ciuitatū: vt. ff. e. l. iiij. in fin. & ff. de fur. l. ob pecuniā.

b *Capitali.* i. deportationis: vt instit. eo. §. pe. & ff. e. l. iij. & iiij.

DE CRIMINE SACRILEGII.

Quando committatur, & quæ sit pœna, habes ff. e. l. sacrilegij pœna. in prin. & fin. ad l. iſſam. ff. de iur. & fac. igno. l. conſtitutiones.

c *Qui diuina. Omittunt.* errādo in articulis fidei: vel rebaptizando per errorem vel negligentiā.

d *Committunt.* Accusabitur ergo coram præside, qui non obedit legi euangelij: & vnà cū episcopo cognoscet cōtra laicum: vt in auth. de manda. princ. §. si vero canonicum. col. iij. Et quod dicit sacrilegium, dic, id est quasi. & facit supra de sacrosan. eccl. l. placet. in fi. & l. iubemus. ij. §. sane si hæc. & infra de decur. lib. x. l. dediticij. & infra vt dig. ordo ser. l. j. lib. xij. & de eroga. mili. an. l. hac lege. & infra de priui. eorum qui in sa. pa. l. fina. lib. xij. & xvij. q. iij. c. si quis suadente. §. qui autem. vbi hæc tres leges huius tituli habentur.

Euangelio non obediens, coram quo accusabitur.

† Cod. Th. lib. 16. tit. 2. l. 25.

Disputare.] CASVS. Elegit princeps aliquem vt esset præses in aliqua prouincia, vel magistratus in aliqua ciuitate in qua ciuis est: desiderare non debet administrationem: puta vt sit potestas in ea: alioquin crimen sacrilegij committit, nisi ex indulgentia principis hoc fuit ei concessum.

† Concor. glo. 1. in c. nam te. de ætate & qualit.

e *Sacrilegij.* i. quasi: vt supra. l. proxi.

f *Elegerit.* ex certa scientia: vt. ff. de re iudic. l. quidam. & infra de domesti. & prot. l. j. & supra de diuer. referi. l. sacri affatus. & de preci. impe. offeren. l. vniuersis. & de nupt. l. imperialis. & hoc in his quæ ad se spectant. secus in electione episcoporum & aliis ecclesiasticis: quia detrudi debent episcopi ab imperatore electi: vt euenit in Fridericho imperatore.

Episcopi ab imperatore electi detrudi debent.

g *Ne quis sacrilegij.* id est quasi: & est ratio, quia per gratiā multa fierent, & quia nemo propheta, &c.

h *Officiū.* vt j. de diuer. offi. l. iiij. lib. xii. Sed contra. ŝ. de of fic. prætor. l. tres. Sol. vt ibi. Itē in adsessore procuratoris Cęsaris secus: vt. ff. de adsesso. l. fi. Sed in adsessoribus aliorū idē qđ hic: vt. ff. ex qui. cau. mai. l. si cui. &. ŝ. de adsesso. l. in cōsiliarijs.

DE SEDITIOSIS, ET DE HIS QVI, &c.

Fit contra publicā vtilitatem, si pecuniam publicā quis furripuerit. Item sacra compilando, id est rapiendo & furando, secundū H. de quibus dixit in superioribus titulis. sic & contra publicā vtilitatē plebē

1. Impp. HONORIVS. & THEODOS. AA. Rufino præfe. præt.

Vdices qui tempore administrationis publicas[a] pecunias subtraxerūt, lege Iulia peculatus obnoxij sunt, & capitali[b] animaduersioni eos subdi iubemus: ¶ His quoque nihilo minus qui ministerium eis ad hoc adhibuerunt, vel qui subtractas ab his scientes susceperunt, eadē pœna percellendis, D. V. No. Martij, Cōstantinop. Honorio. X. & Theodosio. VI. AA. Coss.

TITVLVS XXIX.
DE CRIMINE SACRILEGII.

Errans in articulis fidei, punitur vt sacrilegus. Salyc.

1. Imppp. GRATIANVS VALENTIN. & THEO. AAA. Eutropio præfecto prætorio.

Vi diuinę legis sanctitatem aut nesciendo omittunt,[c] aut negligēdo violant & offendunt: sacrilegium committunt. [d] Dat. III. Kalen. Mar. Thessalonicæ, Gratiano. A. V. & Theodosio. A. I. Coss.

Præsumitur dignus, qui est electus à principe. Bal. Vel sic: Improbare quod imperator fecit ex certa scientia. est crimen sacrilegij. Salyc.

11. Iidem AAA. ad Symmachum præfectum vrbi.

Disputare de principali iudicio nō oportet. sacrilegij[e] enim instar est, dubitare an is dignus sit, quem elegerit[f] imperator. † Dat. V. kalend. Ianu. Mediolani. Richomere & Clearcho Coss.

In prouincia propria quis non debet administrationem assumere, nisi ex certa scientia sibi concedatur à principe. Salyc.

111. Iidem AAA. & ARCAD. A. Eutropio præfecto prætorio.

Ne quis sine sacrilegij crimine desiderandū intelligat gerēdæ ac suscipiēdę administrationis officiū[h] in tra eā prouinciā in qua prouincialis & ciuis habetur: nisi hoc cuiquam vltronea liberalitate per diuinos affatus imperator indulgeat. Dat XVI. kal. Aug. Arcadio. A. & Bautone Coss.

TITVLVS XXX.
DE SEDITIOSIS, ET DE his qui plebem contra rempublicam †audent colligere.

Suscipiens populum contra rempublicam, grauissimè est puniendus. Salyc.

1. Imppp. GRAT. VALENT. & THEODO. AAA. Florentio PF. Augustali. †

Iquis cōtra euidentissimam iussionē suscipere plebem,[i] & aduersus publicā disciplinā defendere fortasse tentauerit: multam grauissimam[k] sustinebit. Dat. XIII. kalend. Ianu. Constantin. Richomere & Clearcho Coss.

Prouocans tumultum & clamorem in populo, debet mori pœna seditionis. Et etiam quod fit ad clamorem populi, non fortitur iuris effectum. Bald. Vel sic: Inducēs populum ad tumultum, vt consequatur dignitatem vel officium debet puniri, & confectis priuari. Salycetus.

11. Imp. LEO A. Erythrio † præfecto prætorio.

In nullis locis aut ciuitatibus tumultuosis clamoribus cuiusquā interpellatio contumeliosa[l] procedat, nec ad sola cuiusquā inuidiam petulātia verba iactētur: sciturus his qui huiusmodi voces emiserint, mouerintque tumultus, se quidē fructum ex his quæ postulant, nullatenus habituros: [m] subdēdos autē pœnis his quas de seditionis & tumultus auctoribus vetustissima decreta sanxerūt. Dat. II. Non. Mart. Constātinopo. Leone. A. VI. Cos.

TITVLVS XXXI
QVANDO CIVILIS actio criminali præiudicet, & an vtraque ab eodem exerceri possit.

In criminalibus publicis, & in priuatis, ciuilis intentata de re familiari, non tollit criminalem, nec econtra. Salycetus.

de publi. iudic. l. interdum. & ff. vi bonorum raptorum. l. ij. §. i. primum tamen satis hic dicitur.

Plerisque. Diuiditur. Primo sub forma regulę duo statuta vel dicta nobis tradit in genere. Secūdo nobis illa declarat in specie, ponēdo successiuè sex exēpla, vt patet in litera. secūda ibi, Sic deniq;. Primū exēplum durat à versiculo, sic denique, vsque ad versiculum, & suppresso. Secundū vsque ad versiculum, & cum libertus. Tertium vsque ad versi. quo in genere. Quartum & quintū simul vsque ad versicu. qua iuris. vē sic ibi duo sint exempla: scilicet de furto, prout est delictum priuatum, & oritur accusatio priuata: vt. ff. de priua. delic. l. fi. & aliud de lege Fabia. Placentinus autem solum vnum posuit.

Seditio vt dicitur.

Seditiosi qualiter sunt puniendi.

† publicam quietem, legitur in manuscriptis. recte. Contius.

** Ex Co. Th. 9. 33. t.*

† mendose Augustali, legendum enim est Augustorum. nam hic erat præfectus prætorio. 1. tabernæ nullo Augustorum. Contius.

† aliàs Eutychio.

Continuatio.

Actio ciuilis an præiudicet criminali. Diuisio.

QVANDO CIVILIS actio criminali præiudicet, & an vtraque ab eodem exerceri possit.

Dixit de ordinarijs criminibus: nunc de extraordinarijs. Præmittit tamen communem titulum ad præcedentia & sequentia: si ex eodem crimine competat ciuilis actio, & criminalis accusatio, an vna præiudicet alij vel prorsus, vel interim: quod hic non dicitur. Sed dic quòd non præiudicat prorsus, nisi in actione & accusatione iniuriarum: vt ff. de iniurijs. l. prætor. §. i. & l. quod senatus. Sed interim præiudicat: vt. ff.

fuit, vt not. in glos. Sed modica vis est: sed vltimū exemplū durat vsque ad fi. Sal. CASVS. Regulam ponit, quā probat sex exemplis. & regula talis est. Quando ex eodē facto concurrūt ciuilis actio & criminalis, vtraque agi potest: nec altera per alteram tollitur: nec refert quæ prius intentetur. Verbi gratia: Si de possessione vi me deiecisti, agam interdicto ciuiliter, & criminaliter te potero accusare. l. Iul. de vi pub. & si testamentum in quo erā institutus, combussisti, & ita dolo fecisti quo minus exhibere posses, vel suppressoris: agam ciuiliter de tabulis exhibendis: & criminaliter. l. Corne. testamentaria te accusabo. Item si libertus meus se ingenuum dicit: pro operis quas mihi debet, agā ciuiliter, & accusabo eum crimine. l. Visel. Itē si quis furripuerit mihi rem, agam ciuiliter & criminaliter: vt. ff. de priua. delic. l. vlti. Idem si feruum meum abduxisti, vel filium: agam ciuiliter rei vin. & criminaliter. l. Fabia de plagia. vt. ff. ad l. Fab. l. j. Itē alia exempla sunt, quæ difficile est enumerare. Itē potest quis aliquem accusare de sal. & ciuiliter agere ad interesse actione in factum.

† t. Th. li. 9. titu. 20. li.

1. Imppp. VALENS GRATIANVS & VALENTINIANVS AAA. Antonio prefecto prætorio.

Plerisque prudentiū generaliter definitū est, quoties de re familiari[a] & ciuilis & criminalis competit actio, [b] vtraque [c] licere experiri: siue prius criminalis siue ciuilis actio moueatur: nec si ciuiliter[d] fuerit actū, criminalem posse consumi: & similiter econtrario. ¶ Sic denique & per vim de possessiōe dejectus, si de ea recuperāda inter dicto *Vnde vi* fuerit vsus, nō prohibetur tamē etiā lege Iulia de vi[e] publico iudicio instituere accusationem. ¶ Et suppresso[f] testamento, cùm ex interdicto *de tabulis exhibendis* fuerit actum: nihilo minus ex lege Cornelia[g] testamentaria poterit crimen inferri. ¶ Et cum libertus se dicit ingenuum, tam de operis ciuiliter, quàm etiā lege Visellia criminaliter poterit per

Libertus vocans patronum in ius sine venia, ciuiliter & criminaliter potest conuenire.

a *De re familiari.* id est propter rem familiarem. Actio enim furti non est de re familiari, sed propter rē familiarem: vt. ff. de incen. ruina, naufra. l. j. §. j. De familiari autē ideo dicit: quia secus si ciuilis, non esset de re familiari, vt iniuriarū: quia vna tollit aliā: vt. ff. de iniurijs. l. prętor. §. j. cū ambæ ad vindictam dentur: vt. de ff. colla. bono. l. cum emancipati. §. emancipatus. Et idem digas si patronus vocetur in ius à liberto sine venia: nam & ciuiliter ad quinquagin ta aureos agere potest actione in factum: & criminaliter de crimine stellionatus, cum titulus criminis deficiat: vt. ff. de in ius vocan. l. pen. & fina. & ff. de crimi. stel. l. iij. Accur.

b *Actio.* proprie & impropriè ponitur sic. ff. de offic. pconſ. l. ij.

c *Vtraque.* sed non simul, vt hic in rubrica dixi.

d *Ciuiliter.* i. pecuniariter. nec enim ponitur ad differētiam iuris prætorij. quia de ciuili actione exemplum ponit in interdictis, quæ constat esse prætoria.

e *De vi.* publica, vel priuata. Sed certe imo prius de vi: vt. ŝ. ad l. Iul. de vi. l. si quis ad se fundum. Sed dic vt ibi. vel ibi actor prius de vi agere volebat. Item adhuc contra. ŝ. de appel. l. j. Nā hic dicit posse incipere à qua velit, ibi necessitatem imponit de vna. Solu. ibi vtraque erat ciuilis quæstio: quia ibi non erat quę stio vtrum per vnam alij præiudicaretur, sed quæ esset prius in tentanda. hæc non valet. Vel dic vt ibi.

f *Et suppresso.* id est absconso, vel etiam corrupto, sic vt non appareat: quo casu criminaliter & ciuiliter agi potest: vt. ff. de dolo. l. si quis affirmauerit. §. fi.

g *Ex lege Cornelia.* scilicet de falsis.

h *Perurgeri.* vt supra ad leg. Visel. l. j.

Ciuiliter & criminaliter in multis casibus agi potest.

i *Furti actio.* ex qua criminaliter & ciuiliter agi potest: vt. ff. de priu. deli. l. fi. & ff. de fal. l. qui testamentū. & ff. de tab. exhiben. l. j. in prin. & l. iij. §. si quis dolo malo. & de fur. l. fi. Et quod subijcit, legis Fabiæ cōstitutio, &c. aliud est exemplum, vbi etiā ciuiliter & criminaliter potest agi: vt. ŝ. ad le. Fabiam de plagia. l. j. & ff. de libe. homi. exhiben. l. iij. in princ. secundum nos. Sed P. dicit, & pro id est: quasi vnum sit exemplū, cum plagium sine furto non fit. Vel si separatim intelligas, dices secundū eum de furto, de quo est publica accusatio; vt testamēti subrepti, nō alterius instrumenti: vt. ff. ad leg. Corneliam de falsis. l. Paulus.

k *Non possunt.* commode: sed da exempla in delictis ordinarijs & extraordinarijs, in quibus ciuiliter actione in factum & criminaliter agitur: vt. ŝ. de condict. ob turpem cau. l. quod euitandi. & ff. ad legem Aquiliam. l. inde Neratius. §. si dolo.

l *Retractari.* id est iterum tractari: non in eundem; sed alterum modum. sic supra de his quibus vt indig. l. Polla.

m *Crimen.* generale: quia. ŝ. dixit specialiter circa testamentum subtractum. Acc.

n *Ciuiliter.* actione in factum: vt. ff. de fal. l. qui nomine. &. ŝ. ad le. Cor. de fal. l. damus. & l. fin. & de do. l. pen.

o *Repetendum.* si in ciuili causa in prædictis casibus obtineat actor, planum est. Si vero succumbat, quid tunc? Respon. idem, quasi tantū valeat absolutio, quantum condemnatio cum solutione: vt. ff. de excep. rei iudic. l. si quis cum totū. §. plane. Sed arg. contra. ŝ. ad l. Fab. de plagia. l. j. sed exponе vt ibi. Sed Pla. contra. vt hoc dixi plene ŝ. ad l. Aquil. l. ex morte. Item in publicis criminibus constat habere locum. l. istam, secundum omnes. Sed quid in priuatis delictis? P. dicit quòd nō habet locum. & pro eo. ff. vi bonorum. l. ij. §. j. sed illa intelligitur interim. Item pro eo. ŝ. ne tu. vel cuvec. con. l. j. Sed ibi publicū crimen falsi erat: & etiam ante accusationem satisfecit, nec expectauit accusari: quod etiam in publico licet: vt. ff. ad. l. Iul. de adul. l. si adulterium. §. ijdem Pollioni. sic & infra de cri. stel. l. j. quod priuatum est delictum: vt. eo. ti. de cri. stel. iij. Item pro eo. ff. de condic. cau. da. l. pen. Sed ibi ideo non agitur criminaliter, quia non adfecit seruum eius qui duxit eum in periculum tradendo prætori. Item pro eo. ff. de iniur. l. prætor. §. j. Sed speciale in crimine iniuriarum, cum vtroque modo agitur ad vindictam. Itē pro eo. ff. de fur. l. interdum. ij. §. qui furē. sed ibi nō fuit accusatus, sed in ciuili ductus fuit non ordinarie iure. Tu dic secundum Ioan. idem in priuatis criminibus, quod publicis. & pro nobis hæc lex, vbi dicit, quo in genere, &c. licet P. pro se ibi exponat, vt ibi notaui. Item pro nobis supra de condic. ob turpem cau. l. quod euitandi. Vltimo oppono quòd non prius vna via quàm alia, sed ambę simul. decidi debeant: vt supra de ordi. iudi. l. iij. Sed ibi in modum exceptionis opponebatur crimen.

Absolutus in ciuili potest conuenire in criminali.

DE CRIMINE EXPILATAE hereditatis.

Supra de ordinariis & publicis criminibus tractauit: nunc ponit de priuato & extraordinario crimine. Axo. Extraordinarium est, vt ff. eodem. l. i.

Diuisio.

Expilatæ.] Primo respondet tacitæ quæstioni. Secundo alteri immediate subiectæ. Tertio dubium remouet. secunda ibi, sed cum de his. tertia ibi exhibitis. Sal.

Cessat.

p *Expilatæ.* tibi & Titio delata est hereditas: & ei præsente tempore datæ sunt claues communis arcæ, per quod videtur quilibet apprehendisse possessionem. licet ergo postea res teneat quæ sunt in arca: non crimine expilatæ hereditatis. sed actione ad exhibendum ages, in qua licet tu alias res teneas eiusdem hereditatis, non habetur compensatio, cum species ad speciem non fiat: sed rebus exhibitis coram delegatis iudicibus, directa quæstione, scilicet rei vindicatione ad res, vel econtra sibi ad illas quas habes, apud ordinarios agetur.

Expilatæ hereditatis crimē quando locum habet.

q *Profitearis.* per quod, vt dixi, possessionem apprehendisse videtur. & sic hæc actio cessat, quę locum habet expilata hereditate ante aditam hereditatem, vel post aditam ante apprehensam possessionem: vt. ff. eodem. l. ij. §. apparet. Alij dicunt ideo non agi. quia ratione suæ partis contrectasse videtur: vt. ff. pro socio. l. merito. Accursius.

r *Quæreretur*. alias, quæreretur: & alias quæratur.
a *Non oportuit*. cum species deberetur hinc inde, vel ab altera parte: vt. ff. de pigno. actio. l. si conuenerit. ij. in prin. Et caue, quia in prætorio loquitur. q. d. iudex fecit, sed nō recte fecit: & sic si habes, quæreretur. si vero habes quæretur: dic hic, id est oportebit. Alij reddunt hic rationē, quòd cōpē satio nō fiat quasi apud eum deposueris. vnde actioni depositi non ob icitur compensatio: vt supra de compen. l. fi.
b *Suis*. id est ordinariis, cum tantū primum iudiciū esset delegatū. & ad hoc supra famil. ercis. l. aduersus. & quod ibi no. 1o. Item facit. ſ. in quib. cau. pig. ta. contra. l. si non inducta.

EXpilatæ.] CASVS. Delata erat mihi hereditas ex tranei: vitricus meus aliquas res de hereditate subtraxit: an possim eū accusare crimine expilatæ hæreditatis, quæritur? Et dicitur quòd sic.
Vitricus est quasi pater.
c *Vitricum*. contra vi debatur, quia quasi pater: vt. ff. soluto matrimo. l. quia parentis. & caue, quia ab auo, non à matre, vxore scilicet vitrici, fuit hęc hereditas delata: vt & infra e. l. aduersus dices.

SI aui. Nouercā. id est vxorem tui patris, cum hereditas non à patre deferatur: vt. j. l. proxi. sed ab auo: vt hic dicit. vel aliunde.
Diuisio.
ADuersus. Diuiditur. Primo ponit dictum. Secundo inferendo consulit acto ri circa rem. Tertio circa fructus. secunda ibi, & ideo. tertia ibi, fructus autem. Saly. CASVS. Instituisti me heredem. iacente hereditate vxor tua aliquid de rebus hereditariis subtraxit, an eam accusare possim crimine expilatæ here. quæritur? Et dicitur quòd non: sed si possidet, vindicabo: si dolo desiit possidere, agam ad exhibendū fructus quos mala fide percepit, suos non facit: sed extantes vindicabū tur, consumpti condicentur.
e *Humanæ*. vt. ff. de ritu nup. l. j. & supra de Iudæis. l. nec quis. & ff. ad munici. l. fin. ſ. ij.
† *al. 'Supplicio.*
f *Non possunt*. sic ergo filij contra vxorem patris, sic mater vel nouerca, non agunt, cum de patris hereditate, cuius vxor fuit agitur: licet aliàs secus: vt supra. l. proxi. & facit supra de fur. l. quāuis. & ff. eod. l. vxor. & ff. de nego. gest. l. heres viri. & ff. rerum amo. l. j. & ij.
Proculdubio. vt &. ſ. de condic. ex lege. l. malæ fidei. Accur. dis apud iudicem quæreretur, r rationem cōpensationis induci non oportuit a. Exhibitis enim quæ desiderantur, suis b iudicibus directa quæstio relinquenda est. PP. XII. Kal. Maij, Antonino. A. II. & Geta. II. Coss.

Priuignus potest agere contra vitricum crimine expilatæ hæreditatis. Bald. Vel sic: Reuerentia personæ vitricinon facit hoc crimen cessare. Salyc.

1. Imp. ANTONIN. A. Primo.
2 EXpilatę hereditatis crimē B aduersus vitricum c adito præside prouinciæ nō pro hiberis persequi. PP. VII. Kal. Mar. Læto II. & Cereale Coss.

Reuerentia nouercæ non facit hoc crimen silere, quando de alia quàm de mariti agitur hereditate. Salyc.

III. Idem A. Helenæ.
SIaui tui hereditatem adiisti, expilatæ hereditatis crimine aduersus nouercam d quondā tuam experiri non prohiberis. PP. III. Non. Ianuar. Sabino & Anulino Coss.

Vxor defuncti non potest conueniri ab herede crimine hereditatis expilatæ, sed res & fructus extantes possunt vindicari, & consumpti possunt conduci. Salyc.

IIII. Imp. GORDIANVS A. Basso.
ADuersus vxorē (quæ socia rei humanæ e atque diuinæ domus suscipitur) mariti diem suum functi, successores expilatæ hereditatis crimen intēdere nō possunt. f Et ideo res quas per eandē abesse quereris, cōpetenti in rē actiōe, vel si dolo malo fecerit quo minus res mobiles possideret, ad exhibēdū persequere. Fructus autem rerum quas mala fide tenuit, licet expilatæ hereditatis non teneatur crimine, suos non facit, sed extantes quidem vindicari, consumptos verò cōdici posse proculdubio est. PP. VI. Kal. Mar. Attico & Prætextato Coss.

Vxor expilans hereditatem, vel libertus, vel quicunque: non propterea cedit à legatis relictis in testamento. Baldus. Vel sic: Legata non minuuntur, licet hereditas expiletur. Salyc.

V. Imp. PHILIPPVS A. & PHILIPP. C. Simplicio. †
OBtentu expilatę h hereditatis, emolumentum legatorū, maxime suspensa cognitione, i legatarijs iisdemq; libertis defuncti auferri non oportet. k PP. XV. kalen. Februar. Philippo. A. & Titiano Coss.

Hęc accusatio est subsidiaria. Salycetus.

VI. Idem A. & C. Basiliæ.
3 EXpilatæ hereditatis crimē loco deficientis actionis l intendi consueuisse, non est iuris ambigui. PP. X. kal. Mar. Aemiliano & Aquilino Coss.

TITVLVS XXXIII.
VI BONORVM raptorum.

Actio vi bonorum raptorum habet locū pro vi illata in rebus mobilibus tantū. Sa.

1. Imp. GORDIANVS A. Valerio.
VI bonorum raptorum actionem, quę cum pœna sua retrahit ablata: potius ad mobilia, mouentia m que, n quàm ad fundos per iniuriam occupatos spectare, explorati iuris est. PP. kal. Mart. Attico & Prætextato Coss.

Heres donatoris à donatario auferre res non potest. quod si facit, donatario intra annum tenetur ad quadruplum, post annum in simplum. Baldus.

II. Impp. VALERIAN. & GALLIENVS AA. Longino.
SI res mobiles quarum in te fuerat dominium perfecta donatione translatum, violēter heres donatricis abripuit, vi bonorum raptorum actionē intra annū quidē quo experiundi potestas fuit, in quadruplū: o post annum in simplum intendere nō vetaris. PP. VII. *Maij, Seculari & Donato Coss.

Etiam rapiens res sibi obligatas, intra annum tenetur ad quadruplum. Salyc.

III. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Euelpisto.
REs obligatas sibi creditorem vi rapientem nō rem licitam facere, sed crimen cōmittere conuenit, p eumque etiā vi bonorum raptorū intra annum vtilem in quadruplū, pòst simpli actione conueniri posse non ambigitur. S. VII. kalend. Ianu. Sirmij. AA. Coss.

De rapto à seruo dominus ignorās tenetur noxaliter ad quadruplū intra annū. Salyc.

IIII. Idem AA. & CC. Attalo.
OBtentu expilatę h hereditatis emolumentum legatorū, maxime suspensa cognitione, i legatarijs iisdemq; libertis defuncti auferri non oportet. k PP. XV. kalen. Februar. Philippo. A. & Titiano Coss.

Hęc accusatio est subsidiaria. Salycetus.

VI. Idem A. & C. Basiliæ.
3 EXpilatæ hereditatis crimē loco deficientis actionis l intendi consueuisse, non est iuris ambigui. PP. X. kal. Mar. Aemiliano & Aquilino Coss.

TITVLVS XXXIII.
VI BONORVM raptorum.

Actio vi bonorum raptorum habet locū pro vi illata in rebus mobilibus tantū. Sa.

1. Imp. GORDIANVS A. Valerio.
VI bonorum raptorum actionem, quę cum pœna sua retrahit ablata: potius ad mobilia, mouentia m que, n quàm ad fundos per iniuriam occupatos spectare, explorati iuris est. PP. kal. Mart. Attico & Prætextato Coss.

Heres donatoris à donatario auferre res non potest. quod si facit, donatario intra annum tenetur ad quadruplum, post annum in simplum. Baldus.

II. Impp. VALERIAN. & GALLIENVS AA. Longino.
SI res mobiles quarum in te fuerat dominium perfecta donatione translatum, violēter heres donatricis abripuit, vi bonorum raptorum actionē intra annū quidē quo experiundi potestas fuit, in quadruplū: o post annum in simplum intendere nō vetaris. PP. VII. *Maij, Seculari & Donato Coss.

Etiam rapiens res sibi obligatas, intra annum tenetur ad quadruplum. Salyc.

III. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Euelpisto.
REs obligatas sibi creditorem vi rapientem nō rem licitam facere, sed crimen cōmittere conuenit, p eumque etiā vi bonorum raptorū intra annum vtilem in quadruplū, pòst simpli actione conueniri posse non ambigitur. S. VII. kalend. Ianu. Sirmij. AA. Coss.

De rapto à seruo dominus ignorās tenetur noxaliter ad quadruplū intra annū. Salyc.

IIII. Iidem AA. & CC. Attalo.
tenetur, siue peruenit, siue nō: vt. ff. e. l. ij. ſ. fi. Quādoque autē datur in duplū, quādo scilicet dolo alicui dānum in turba daretur: vt. ff. eo. l. iiij. in prin. & facit institu. eo. in prin.
PR *Es obligatas conuenit*. vt supra ad legem Iul. de vi. l. in possessionem

sessionem nisi ex conuentione: vt. ſ. de pigno. l. iij. & facit. ſ. fin. regun. l. si constiterit. Item contra. ff. quæ in frau. credi. l. ait prætor. ſ. si debitorem. Sed speciale propter fugam. vt. ff. de iu di. l. heres absens. ſ. j. Item contra. ff. quod met. cau. l. extat deretum. Item contra. ff. ad. l. Iul. de vi. l. creditori. Sed sol. vt ibi.
a *De his. Nesciēte*. secus si scit, & prohibere valet: qa tunc in solidum: vt. ff. de noxal. l. in delictis.
b *Noxali*. vt & supra de noxa. l. si seruus. & ff. e. l. ij. ſ. hac actione. j. & ſ. ex hac.

SIue negotiorum.] CASVS. Nouerca tua res tuas vendidit & rapuit, electionem habes, velis eam conuenire post annum in simplum, vel in quadruplū intra annum, vel haben do ratam vēditionem, agere nego. gest.
c *Contra nouercam*. nouerca rem tuam mobilem rapuit, & vendidit: & sic agitur neg. gest. si ratam venditionem habueris: vt & supra de rei vin. l. mater.

DE CRIMINE stellionatus.

Et hoc est extraordinarium: & habet locum vbi deficit titulus criminis: crimen tamen est, sicut de dolo actio ciuiliter: & dicitur à ſtellione animali: vt ff. e. l. 3. ſ. 1. & pœna est in ſ. fin.

IMprobum.] CASVS. Debitor qui rem eādem duobus obligauit, crimine stellionatus tenetur: soluendo tamē vtrique, vel vni, liberatur. Viuia.
d *Dissimulando*. & sic sciens, aliàs pignoratitia contraria tātum tenetur. & hoc nisi pro modico secundo obligauit: vt. ff. de pig. actio. l. si quis in pignore.
e *Securitati*. locus est pœnitentiæ: vt & ſ. de his qui sibi adscri. l. j. & ad legem Cor. de fal. l. si falsos. & ff. de adult. l. si adulterium. ſ. iidē Pollioni. & dixi. ſ. ne tut, vel cu. vec. con. l. j.
f *Debito*. Sed nonne sufficit etiam alteruri offerri: vel etiam si nulli, quid prioris creditoris interest, cum semper potior est? Respon. interest secundi, qui accusat: sed & primi forte, quia in eius malum factum est. si tamen vni soluerit, satis est: licet sit consultius vtrique: vt hic dicit. Item quomodo euitatur pœna in quam incidit iam obligando duobus? Respon. perinde habetur ac si nec incidisset, per pœnitentiam.
SI pater.] Duas soluit quæst. Prima versatur circa ius pignoris & prǧiudicij donatarij. Secūda circa crimen stellionatus, Codex.

DE his quæ seruus alienus nesciente a domino vi rapuisse dicitur, ſtra annū in qua druplū vi bonorū raptorū, & pòst in simplum dominus eius noxali b actiōe apud cōpetentē iudicem cōueniri potest. S. II. kal. Maij. Heracliæ. AA. Coss.

Venditionem rei raptæ potest dominus ratam habere, & agere ad simplum: vel improbare, & agere vi bonorum raptorū ad quadruplum. Salyc.

V. Iidem AA. & CC. Domnæ.
SIue negotiorum gestorum contra nouercā c cuam, siue actione vi bonorum raptorum (quę in quadruplum intra annum vtilem, ac post in simplum constituta est) putaueris agendum: notione præsidali poteris experiri. S. VI. Non. Iul. Philippoli. AA. Coss.

TITVLVS XXXIIII.
DE CRIMINE STELLIONATVS.

Dissimulanter rem aliquam pignorans pluribus successiue, tenetur crimine ſtellionatus: quinq; pœnam euitat, ſi creditoribus debitum offerat. Sa. yc.

1. Imp. ALEXAND. A. Alexandro.
IMprobum quidē & criminosum fateris, eāsdem res pluribus pignoras se, dissimulando d in posteriore obligatione, quòd eædem alijs pignori tenerentur. Verum securitati e tuę consules, si oblato omnibus debito, f criminis instituēdi causam peremeris. PP. V. Idus Februar. Pompeiano & Peligno Coss.

Etiam rem filij donatam si pater obligat ignorāti, tenetur crimine ſtellionatus. Bal. Vel sic: Scienter rem alienam obligans vi propriam, tenetur crimine ſtellionatus.

II. Imp. GORDIAN. A. Valenti.
SI pater tuus in te donationem contulerit, & cū eman cipatus esses, traditionibus dominium corporū in te transtulit, g posteaque creditorem sortitus, quasdam earum rerū sine voluntate tua velut proprias suas obstinxit: h ius tuum non læsit. ¶ Nec tamen iniuria i stellionatus crimine petetur, cùm sciens alienā rem, te k non consentiente, velut propriam suo nexuerit creditori. PP. II. kal. Ianuar. Gordiano. A. & Auiola Coss.

III. Idem. A. Hadriano.
STellionatus accusatio inter crimina publica l non habetur. PP. Idib. Aprilis, Attico & Prætextato Coss.

Crimen committit, qui rem obligatam priori, obligat secundo ignoranti: vel qui animo decipiendi creditorem, cum alio fingit anteriorem obligationem. Salyc.

IIII. Imp. PHILIP. A. Euprepio. †
IGnorantia creditoris, m cui res prīdem apud n alios obligatæ, pignoris siue hypothecæ iure obligantur, non sine periculo capi o consueuit. Etenim huiusmodi fraudes ad extraordinariā crīminis executionem spectare, ac stellionatus cōmissum seueriſsimè esse vindicandum sępe rescriptum est. proin de siue ignorantiam tuam p debitor circumuenire tentauerit, siue obligatōe rite perfecta, q participato fraudis cōsilio, per subiectā quasi anteriorem personam dispendium tuum ad occultum compendium suum trahere pertentat: r adire suum iudicem potes, congruentem iuri ac debitę religioni sententiam s relaturū. PP. VI. Id. Maij, Peregrino & Aemiliano Coss.

TITVLVS XXXV.
DE INIVRIIS.

Actinè vel passiuè non licet seruis iniuriam facere. Salyc.

1. Imp. ALEXANDER. A. Syro.
NEc seruis t quidem alienis licet facere iniuriam. PP. XI. kal. Decemb. Alexandro. A. Cos.

Pro iniuria illatæ filiæ coniugatæ, merito & patri competit iniuriarū actio. Sal.

II. Idem. A. Clauo. †
INiuriarum actio tibi u dupli cix † ex causa cōpetit: cùm & maritus in vxoris pudore, & pater in existimatione filiarū * propriam iniuriam pati intelligantur. PP. Prid. Idus Maias, Agricola & Clemente Coss.

Qui alium dicit falsum delatorem, & mentitur, iniuriarum tenetur. Salyc.

III. Imp. GORDIAN. A. Donato.
SI non es nunciator, vereri non debes ne ea propter q agere potest maritus.
v *Tibi* ô mulier. i. ob iniuriam tibi factam.
x *Duplici*. immo triplici, tibi. ſ. & patri & viro: vt. ff. e. l. j. ſ. fi. & l. cū. ſ. sinupta. & instit. e. ſ. patitur. Sed hic pro vna ponit eam

† *al. Euitet.*
Continuatio.
† *In vet. est Dano. Accusatio feminam fingit.*
† *al. triplū cij. Cōtius.*
* *filiorum, recte. Contius.*
Iniuria vni facta quandoque redundat in tres.

eam quæ patri,& eam quæ filiæ competit:cum eius exercitium patri detur:vt.ff.e.l.patri.

Si non est.] CASVS. Aliquis intulit mihi iniuriam,dicendo me esse delatorem:an propter hoc sum infamis,quæritur? Et dicitur quòd non:sed agam aduersus eum iniuriarum.

a *Delatorem*. delator fallsus punitur, & infamatur:vt.j.de calum.l.nostris.verus non: a vt. ff.eo.l.eum.in princ.

b *Trocem. Præferres*. A Trocem. ex persona & ex tempore, siue loco & facto siue re dicitur atrox iniuria : vt.ff.e.l. prætor.§.atrocē.& infra.e.§.atrox.& hic est atrox, primis duobus modis.& facit supra de episco. & cleri.l.si quis in hoc.Nota etiā,qui in iuriarū agit,certū dicere debet: & nō in genere,vel sub alternatiōe: vt.ff.e.l.prætor.in prī. &.§. quod autem. & de iure fis.l. ita fidei.

Si non conuicij.] CASVS. Si motus ira quem homicidā vocasti.si probare potuis per irā nō animo iniuriādi vocasse,item si excessit annus,liberaberis:quia anno finitur iniuriarū actio.Itē non solū patronus,sed nec heres eius liberto potest inferre iniuriam : alioquin heres coercebitur,hoc dicit.cum.l.sequen.

c *Probare potes*. tibi enim incumbit hoc onus,quia præsumitur te animo iniuriandi hoc dixisse : quia verba sic se habent.sic & si dicat se per iocum dixisse, probet: vt.ff. eo.l.iij.& supra ad legem Cornel.de sica.l.j. non aliter enim, &c. vt.ff. de lega.iij.l.non aliter.

d *Calore*. sed videtur nullo modo teneri : vt ff. de regu. iur. l. quicquid calore.Sed specialis in actione iniuriarū. arg.ff. depœn.l.aut facta.§.ea.in fi.§.vel hic fuit persuerantia.

e *Annus*. continuus, nisi quādo fit per metūga tūc vtilis est annus: vt.ff.quod met.cau.l.si cū ex.§.j.Sed cū ex lege.Cor. hæc actio tribus casibus datur:vt in fisit.eo.§. sed & lex.an tūc finitur anno? B. sic vt hic,cum non distinguat: nec ob.institu.de perpe.& tempo.actio. in prin. quia speciale est hic . sed M. dixit eam perpetuam tunc,per d.§.insti.& solam prætoriam esse annalem.

f *Cum nec. Iniuriam*. atrocē. pro leui autē nō agitur:vt.ff.e.l.prætor. §. preterea.&.ff.de in ius vocan.l. sed si hac lege.§.fi.

g *Iniurijs*. etiam leuibus,vt facilius contra heredem agatur.

h *Iniuriarum causa. Priuati*. nisi ob famosum libellum detur:vt infra titu.j.l.j.

Dominum.] CASVS. Si seruū meum verberasti,agā iniuriarum,in qua veniet dānum mihi datum in seruo,& qui animo iniuriandi liberum seruum vocauerit; iniuriarum tenebitur.h.d.cum.l.seq.

i *Perpetui*. id est generalis. nec enim actio hæc est perpetua. sic institu. de satisf.tu.in prin.

k *Verbis*. sic ergo vna actione & vna sententia veniet contumelia & damnum . & sic est contra.ff.eo. L item apud.§.fi quis seruo.& ff.ad legem Aquil.l.sed & si quemcumque. §. iniuriam . quibus dicitur.Aquilia ad damnū, & iniuriarum pro cōtumelia agi,& duas fieri condemnationes.Solu.potest dici quòd hęc secundum illas intelligatur : & quod dicit qua, simplicem facit relationem : qua, scilicet actione. l. Aquiliæ : vt & ibi, Mulier quæ dānauit,saluauit.vel qua, id est propter quam, in iuriam scilicet atrocē. agitur etiam lege Aquilia . contra enim videbatur posse agi ad damnum. Vel dic etiā in actione iniuriarum venire damnū , nō vt dānū,vt in cōtrariis: sed vt cōtumeliam, vel causam cōtumeliæ. sic in interdicto vnde vi, veniunt etiam mobilia occasione immobiliū: vt. ff. de vi & vi arma. l.j.§.si fundum. similiter & damnum datum in corruptione seruī, vel aliud damnum datum à seruo, non petitur actione serui corrupti,nisi & animus sit corruptus , & tunc sic: vt. ff. de ser. cor. l. in hoc iudicio. simile argu.ff. de libe.lega.l.pe. &.ff.de aqua plu. ar.l. apud Trebatiū.§.aqua l *Agere posse*. in duobus casibus: quando scilicet est atrox : licet nō in contumeliam domini. Item & quando leuis, sed in cōtumeliam domini facta est. aliàs contra: vt insti.e.§.seruis.secundū Io.Alij vtrunque exigunt vt agi possit . secus in libero, vbi non queritur cōtra quem iniuriam proponebat : vt. ff.eo.l.eum qui.§.si iniuria.

Hoc crimen est priuatum . Salyc.

VII. Iidem AA. & CC. Potentiano.

2 INiuriarum causa non publici iudicij, sed priuati h continet querelā. S. Idib. Febru.Sirmij.AA.Coss.

Pro atroci iniuria in personam serui illatæ,dominus potest agere ciuiliter & criminaliter ad vindictam.Salyc.

VIII. Iidem AA. & CC. Martiano.

B DOminum pro atroci iniuria quam seruus eius passus est, edicti perpetui i actione proposita, qua damnietiam haberi rationem verbis k euidenter exprimitur , agere posse l conuenit.S.XV.Kalend. Nouemb.AA.Coss.

Qui liberum dicit seruum infamandi causa,tenetur iniuriarum : nisi sic esse faciat pronunciari.h.d.cum.l.sequen.Salyc.

IX. Iidem A.A. & C C. Nonnæ.

QVi liberos infamandi gratia dixerint seruos, iniuriarum actione conueniri posse non ambigitur. m

C S. VI. Kal. Decemb. Nicomediæ.AA.Coss.

Dicens alicui verba iniuriosa per viam iudicij, si desistit à procedendo , potest iniuriarum conueniri: sed si non desistit,non potest conueniri donec iudicium terminetur.Bal.

X. Iidem AA. & CC. Paulo.

SI quidem auiam n tuam ancillam (infamandi causā) rei publicæ ciuitatis Comanensiū dixit Zenodorus,ac recesit: o iniuriarum actione statim conueniri potest . Nam si perseueret P in ea causa facultatem habens agendi, q super hac re deferri querelam, ac tunc demū, si non esse serua fuerit pronunciata , postulari conuenit. r S. XV. kal. Ianuar . Nicomediæ CC.Coss.

In crimine iniuriarum criminaliter mouto,illustres & eorū liberi & vxores viuēte marito illustri possunt per procuratorem comparere : & nihilo minus in dominum feritur sententia.Cæteræ verò personæ,quæ

Damnum an veniet in actione iniuriarū.

Seruo fit iuria fiat, an possit dominus agere.

vt.ff.eod.l.si quis ex libertate.

Siquidem.] CASVS. Si Zenodorus vocauit auiā tuam animo iniuriandi ancillam,audiendus est: & si libera fuerit pronunciata, conuenietur etiam Zenodorus iniuriarum.

n *Auiam*. Zenodorus dixit auiā tuā esse ancillam ciuitatis Comanensium,causa infamandi eam, vel te:nec in causa processit.

o *Recessit*. id est in causa non processit.

p *Si perseueret*. probando illam esse ancillam.

q *Agendi*. forte quia actor erat illius ciuitatis.

r *Conuenit*. non prius:vt supra de libe,cau.l.si tibi,

Si quando.

Si quando.] CASVS. Si illustris accuset vel accusetur criminaliter de iniuria:respōdere potest per procuratorem . secus in alio.

a *Actio*. i. accusatio. Accursius.

b *Commemorant*. vt & ś.e.l.iniuriarum.ij.§.j.

c *De more*. quæ dixi.ś. de accusa.l. pen. & erit pœna extraordinaria . Sed si ciuiliter ageretur,secundum quod iuraret habita taxatione: vt insti.e. §. in summa. &§.pœna.

d *Per procuratorem*. speciale propter nobilitatē:sicut &. ś. de procu. l.quicunque. & authē. ibi posita,&. j. de dig.l. quoties.li. xij, &. ś.vbi sena.vel cla.l.fi.regulariter cōtra. ff de publi. iud. l. pe. §. ad crimē.

e *Contra eum*. speciale: regulariter ipse procurator est damnādus : vt ś.de sen. l.j. & de procura.l.nihil.

f *Nullus alius*. imò & alijs videtur licere : vt ff.an per aliū cau.ap.l. j.§.j. Sed ibi in minoribus criminibus: vt plene no. ff. de procura.l. seruū.§.publice. in ciuili actione iniuriarū cōstat posse constitui pro curatorem:vt. ff.eod.l. non solum.§.agere.

DE FAMOsis libellis.

Specialiter de quadam iniuria dicit.

Si quis.] CASVS. Si aliquis famosum libellū inuenerit ad alterius infamiam compositum, debet eū corrumpere : quod si non fecerit, sed manifestauerit, capite plectēdus est, ac si fecisset. Sed si criminosum quis vult accusare , cuius famā per libellū credidit lacessere,audietur si inscribat. Et præmiū si probat,re portabit . quod si non probet, capite plectetur. & talis libellus famam eius in cuius ignominiam compositus erat, non lædet.Viuia.

g *Si quis famosum*. de alio quo quod ad eius pertinet infamiā: vt. ff.e.l. de iniuriis.l. lex. Cor. §.si quis librū.& hoc si tale cōrinebatur, quod si verum esset, pœna capitalis erat imponēda. vnde qui fecit , capite punitur: vel qui inuentum pandit, vt hic : sed nec in alijs non capitalibus licet pandere per

Nobilitati fanetur.

Vel.Imperatores, Val. & valens Edictū. † in C.Th. ti.li.9.l. 7.& 9.

† *Hæc lex est canonizata. v.g. i.e. si qui. §.si quis famosum.*

Libellum famosum faciens,quæ pœna punitur.

iure communi censentur, per se debent in hoc iudicio comparere.Bal. vel sic:Causam iniuriarum ciuilem, vel criminalem, tam actiuè quàm passiuè, possunt illustres per procuratorem exercere. Debent tamen se inscribere,& in eos non in procuratores est ferenda sententia.Salyc.

XI. Imp. ZENO. A. Alexandro viro illustri.

SIquando iniuriarū actio, a quam iuter priuata delicta vteris iuris auctores connumerant, b à quibuslibet illustribus viris , militantibus , seu fine singulo cōstitutis, vel vxoribus eorum,vel liberis masculini sexus, vel filiabus (superstitibus videlicet patribus aut maB ritis illustribus) vel si aduersus aliquam huiusmodi personam criminaliter fortè mouetur:ipsos quidē qui super iniuria quæ runtur, inscribere:aliaque omnia quæ in huiusmodi causis de more c procedunt,soleniter obseruare decernimus:licere autē illustri accusatori , vel reo , vel vxori , vel liberis masculini sexus, seu filiæ itidem illustris superstitis,causam iniuriarum in quocunque iudicio competēti per procuratorem d criminaliter suscipere,vel mouere:sentē tiam iudice contra eum e, qui procuratorem dederit, etsi ipse C non adesset iudicijs,sed causam per procuratorem diceret legibus prolaturo : ita tamen, vt nullus alius f idem sibi audeat vindicare, vel à nostro numine postulare:sed in cęteris mos iudiciorum qui hactenus obtinuit , in posterum seruetur intactus. Dat. V. Ño. Nouemb. Constantinop.Illo. V.C. Cos.

TITVLVS XXXVI.
DE FAMOSIS libellis.

Qui famosum carmen de aliquo inuenerit, illud pandere non debet:aliàs punitur pœna capitali : nisi docuerit vera esse quæ dixit vel pandit.Salyc.

D I. Impp. VALENTINIA. & VALEN. AA.Edictum.*

SIquis† famosum § libellū, siue domi, siue in publico, vel quocunq; loco ignarus repererit : aut corrumpat priusquam alter inueniat , aut nulli confiteatur inuentum . ¶ Si vero non statim easdem chartulas vel corruperit , vel igni consumpserit, sed vim earum manifestauerit : sciat se quasi auctorem huiusmodi delicti capitale sententiæ h subitugandum.† ¶ Sanè i si quis deuotionis k suæ,ac salutis l publicæ custodiam gerit:nomen suū m profiteatur, & quæ per famosum libellū persequenda putauerit, ore proprio edicat : ita vt absq; vlla trepidatiōe accedat, sciens quidē quòd si adfertionibus suis veri fides fuerit opitulata, laudē maximā n & præmium à nostra clementia consequetur . ¶ Sin vero minimè hæc vera ostenderit, capitali o pœna plectetur. ¶ Huiusmodi autem libellus alterius opinionem non lædat. PP. XVI. Kal. Mar. Constantinop. Valentiniano & Valente. AA.Coss.

TITVLVS XXXVII.
DE ABIGEIS.

Crimen abigeatus sine inscriptione potest proponi. Sal.

I. Impp. HONOR. & ARCAD. AA. Pasiphilo. †

Bacti animalis ac cusatio P non solū cum inscriptionibus,sed etiam sine ea obseruatione q proponitur. Da. VIII.Kal.Ian. Mediolani , Olybrio & Promoto. Coss.

TITVLVS XXXVIII.
DE NILI AGGERIBVS non rumpendis.

Rumpentes aggeres Nili, vel eius aquā vltra solitum occupantes, concremantur: & eius criminis participes deportantur, sine spe veniæ. Sal.

I. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Anthemio. PP. †.

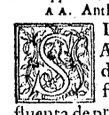

I quis posthac per Ægyptū intra duo decimū cubitum r fluminis Nili vlla fluenta de propriis ac vetustis vsibus præter fas præterq; morē antiquitatis vsurpauerit:flāmis eo loco cōsumatur,in quo vetustatis s reuerentiā, & propemodū ipsius imperij appetierit securitatem : conscīis t & consortibus eius deportione cōstringendis: sic vt nunquam supplicandi eis , vel recipiendi ciuitatem vel dignitatem vel substantiam licentia tribuatur. Dat.X.Kal.Octob.Constantinop. Honorio.VIII.& Theodosio.III.AA.Coss.

TITVLVS XXXIX.
DE HIS QVI LATRONES vel aliis criminibus reos occultauerint. †

Eadem pœna puniuntur receptatores, quæ rei principales: in bonorum vero dispendio , qui reum superfederit offerre in iudicio.Sal.

I. Imppp. VALENT. VALENS & GRAT. AAA. Simplicio. Vic.

† *add.in C. Theod. l. 1. (quod à Tribo.omiss sum miror) Nec supplicio etiam si aliquid ostenderit, subtrahendum.*

i *Sanè*. nō per libellū famosum,sed per accusationē solennē pandat crimina. & hoc subiicit.

k *Denotionis*. quia denotus est principi.

l *Salutis*. quia interest reipub. maleficia puniri. Azo.

Maleficia sunt puniēda.

m *Nomen suum*. id est, eius quem accusat.

n *Maximum*. vt.ff.eodē.l.eum qui.in prin.& l.lex Cornelia.§.fin.& ȳ. de his qui latro. l. ij. in fi.& ś.de fal. mon.l. j.§.accusatoribus.

† *Ex C.Th. li.2. ti.1. §. pars. l. momentaria. ś. vnde vi.& l.pe. ś de accusa. vide Cuiacium li.1. observa. c. 20. Contius.*

o *Capitali*.si etiā capitalis reo conuicto imponenda erat : vt & supra de accu.l.fi.

DE ABIGEIS.

Quoniam abigei extra ordinem puniuntur.vt & qui cōmittunt stellionatū: ideo de eis ponit. Azo.

p BActi. *Accusatio.* priuata:vt ff.e. l.abigeatus. & est pœna eius. ff.eo.l.j. §.pe. Et q sine abigei dic q̄ qui decē oues, porcos quatuor , equū vel bouē vnū semel vel frequēter abegit: id est subripuit de pascuis, sed & equū de stabulo: vt.ff.e.l. oues. & in authen.de nup. §. mitiores.versi. si igitur secūdū Theod.colla.iiij.

Abigei qui sunt.

† *C. T. li. 9. ti. 32. l. 1.*

q *Observatione*. i. sine inscriptione.& dic speciale in hoc crimine , vt in pluribus aliis notatis ś.qui accu. non posī. l.iij. Vel dic, cū inscriptione, cum criminaliter : sine ea, cum ciuiliter. Accursius.

DE NILI AGgeribus non rumpendis.

Sicut animalia abducuntur : vt supra ti. i. sic aqua Nili,de quo dicit.

r *Siquis . Cubitum*. mensurandū à ripa eius. Accur.

s *Vetustatis*. Nota sic ff.de iure immu.l.semper. & supra de testa.l. testamenta omnia. Ac.

† *Co. T. 9. 29. 1. & seq.*

t *Conscīis*. facit supra de rap.virg.l.j.§. pœnas autem . de aliis vero fluminibus de æquitate idem posset dici, secundum H.

DE HIS QVI LATRONES VEL aliis criminibus reos occultauerint.

Abigei & alij delinquentes occultantur ab aliis, & sic occultantes alienum delictum, suum faciunt: ideo de hoc dicit.

EOS.] CASVS. Si abscondi latronẽ in domo mea, pœna puniẽdus sum qua& latro est. si iudici eũ nõ exhibuero, pœnã corporalem sustinebo.

Ordo literæ

a *Eos.* Construe: Par pœna reos alieni criminis expectet, & ipsos reos, scilicet latrones: reos dico alieni criminis, qui secum sociarũt eum vel eam, occultando eos. Et sic no. æquale esse delictum: vt. ff. de recepta. l. j. &. ff. de incen. rui. nau. l. iij. §. non tãtum. &. ſ. de adult. l. castitati. & ad legem Iul. de vi. l. crimẽ. & ar. ſ. de fal. mo. l. j. & ad legem Fab. de plag. l. ſi quis ſeruum. niſi affinem quis recipiat: vt ff. de recept. l. fin. Quæ autem pœna latrones expectet, habes ſupra de ſer. fug. authent. ſed nouo.

Latronum pœna qualis eſt.

b *Supplicio.* corporali. hoc de ſupplicio refertur ad ſuſcipientem ſcienter. quod dicit de diſpendio, refertur ad eum qui non offert: vt j. l. proxi. ſic ergo coniuncta ſeparantur.

Diuiſio.

Si qui.] Diuiditur in partes octo. Primo mãdat latrones exhiberi. Secundo ſi non exhibeantur, mandat rectori prouinciæ vt eos mittat ad capiendum. Tertio vbi officium rectoris prouinciæ non ſit per ſe potens, prouidet vt officium militare conquirat in auxilium. Quarto punit iudicem mandata non ſeruantem. Quinto punit tribunũ militum auxilium non præbẽtem poſtulatum: vel damnum inferre à militibus permittẽtem prouincialibus. Sexto punit prædiorum dominos, & eorum procuratores, latrones nõ exhibẽtes. Septimo prouidet ne domini prædiorum ſe valeant excuſare ratione impotentiæ. Octauò punit qui accuſationem porrexerunt, ſi de crimine non docuerunt. Secunda ibi, ſi vero. Tertia ibi, ſin autem. Quarta ibi, non ignaro. Quinta ibi, tribuni. Sexta ibi, domini. Septima ibi, ipſi quoque. Octaua ibi, ſi vero. Saly. CASVS. Si criminoſus in fundo meo latitat: vel ego, vel procurator meus, debeo cum præſentare iudici: alioquin potero conueniri ab officiali-

EOS a qui ſecũ alieni criminis reos occultando, eũ eámve ſociarunt: par ipſos & reos pœna expectet: & latrones quiſquis ſciẽs ſuſceperit, & eos offerre iudicibus ſuperſederit, ſupplicio b corporali, aut diſpẽdio facultatum, pro qualitate perſonæ & iudicis æſtimatione plectetur. PP. Rom. X. Kal. April. Grat. A. III. & Equitio. V. C. Coss.

Pro ſummario ſufficit diuiſio in gl. poſita.

II. Imp. MARTIANVS. A. Palladio præfecto præto.

SI qui latrones, ſeu alijs criminibus obnoxij in poſſeſſione degunt ſeu latitãt: dominus poſſeſſionis ſi præſto eſt, aut procuratores ſi dominus abeſt, ſeu primates poſſeſſionis vltro eos offerant: aut ſi ſcientes hoc ſpõte nõ fecerint, conueniantur à ciuili officio, vt tradant prouinciali iudicio eos qui requiruntur, ſub examine iudicis arguendos, & pœnas poſt documenta congruas ſubituros. ¶ Si vero exhibere eos domini vel procuratores aut primates c poſſeſſiõis diſtulerint: tũc ad detinendos eos d adito rectore prouinciæ e omnia ciuilia dirigantur auxilia. ¶ Sin autẽ propter multitudinem fortè eorũ qui in prædio ſunt, ciuile adminiculũ ſufficere nõ poſſe cõſtiterit, & memorati audaces executoribus obiecerint manus, vel aliàs parẽre diſtulerint: tũc iudex prouinciæ memor periculi ſui, à viro deuoto tribuno ſeu primatibus militũ qui in locis ſunt, auxiliũ poſtulet: vt per militarẽ manũ correpti accuſati, ſine damno atq; læſione cuiuſlibet legibus offerantur, & conuicti pœnas ſubeant cõpetentes: nõ ignato iudice, quòd ſi aduerſus innocentẽ ob aliã cauſam præter latronũ vel aliorũ nocentiũ inueſtigationem, militare auxilium poſtulauerit, aut diſpendijs adfici prouinciales cõceſſerit commotione ſeueriſſima (prout tua celſitudo iudicauerit) ferietur. ¶ Tribuni etiã ſiue primates numerorũ vel officiorũ qui in locis ſunt, admoniti per literas f iudicis, ſi adminiculũ militare præbere noluerint, aut ſi ab ipſis militibus damna prouincialibus inflicta fuerint: & damna & læſiones reſtituẽt, & acerrima condẽnatione pro arbitrio virorũ illuſtriũ magiſtrorũ militũ ferientur. ¶ Domini etiã prædiorũ, ſeu procuratores vel primates poſſeſſionũ impunes non manebunt, ſi præſentes & ſcientes g vltro nõ obtulerint nocẽtes, vel admoniti eos exhibere diſtulerint. nã dominus quidem, poſſeſſionis dominio priuabitur: procurator verò ſeu primates perpetuo exilio ſubiacebũt. ¶ Ipſi quoq; procuratori vel domino vel primatibus poſſeſſiõis, ſi ſe ad cõprimendam multitudinem ruſticanorũ ſufficere nõ poſſe firmauerint, & id prouinciali iudicio palã fecerint: militare auxiliũ rector prouinciæ à tribuno vel à primatibus numeri faciet dari, ſi ciuilia nõ poſſe ſufficere perſpexerit. ¶ Si verò poſt exhibitionẽ eorũ qui accuſantur, innocentes eos eſſe, & nihil criminis admiſiſſe patuerit: accuſatores pœnã quæ in calumniatores exercenda h eſt, ſubire cogãtur. Exemplo enim graue eſt ſic latronem requirere, vt innocentibus periculum fiat. † Dat. XII. Kal. Ian. Conſtantinopoli Mariano & Aſclepiodoto. Coss.

TITVLVS XL.
DE REQVIRENDIS reis.

Contra abſentem de graui crimine accuſatum non fertur definitiua: ſed citati non comparentis bonorum adnotatio debet fieri: quæ recuperat, ſi intra annum veniens ſe purgat: & ad heredem ea tranſmittit, ſi interim decedat. Sal.

I. Impp. VALERIA. & GALLIEN. AA. Ruſtico.

CVM abſenti reo grauia i crimina intentantur, ſententia k feſtinari non ſoler, ſed adnotari, l vt requiratur, nõ vtique ad pœnam, m ſed vt poſ-

Di iſſet

rediga: & poſtea requiruntur per literas. Vel dic etiam prius requiri, & dic vt requiratur, ſcilicet primo.

m *Ad pœnam.* ſcilicet fit adnotatio bonorum.

Purgandi.

† *Concor. c. 1. in prin. cum glo. ſ. in med. extra de pœn.*

Abſens detinari poteſt.

Adnotari bona quid ſit.

a *Purgandi.* etiam poſt annum, ſcilicet de crimine: ſed de bonis intra annum tantùm.

b *Poſtquã vero requirendus.* i. requiſitus. Vel ideo dicit requirendus, quia quidam ſunt qui nec requirendi ſunt: vt qui accuſari non poſſunt ab eo à quo accuſantur. de quibus dixi. ſ. qui accuſa. non poſſunt. ſuper rubri.

c *Intra annum.* computãdum à tẽpore quo ſciuit, ſeu adnotatus fuerit: vt. ff. l. j. §. pe. &. l. iiij. Accurſius.

d *Purgauerit.* ſic ergo eo ipſo quòd non venit etiam intra annũ, præſumitur cõtra eum, ſed non tantum vt condemnetur. propter abſentiã ergo grauatur vt probet, ſicut & accuſator. ſic & alias. ſ. de fal. l. vbi. & j. de aboli. l. fallaciter. in fin. ſed nullo probante abſoluitur.

e *Poſt intimationem.* id eſt repræſentationem.

f *Tranſmittat.* vt &. ff. eo. l. j. in fi. & facit. ſ. ſi pen. app. mors. l. ij. & hoc verũ etiam in crimine læſæ maieſtatis. ſed licet dẽtur heredibus, tamẽ ab eis in crimine læſæ maieſtatis auferuntur: vt inſtit. de here. quæ ab inteſta. §. per contrarium.

† *Cod. Th. 9. t. 2.* † *Cum hac l. concor. gl. ſuper verbo probatum. poſt prin. in verſic. de. &c.*

g *Quicunque. Petitus.* primo iudicio petitur poſtea adnotatur. tertio regẽtur. vel primo requiritur & adnotetur.

h *Fiſco vindicentur.* Si tamen fiſcus intra. xx. annos non petat, præſcriptiõe repellitur: vt ff. e. l. ij. &. l. iij. &. ff. de iure fiſc. l. j. §. præſcriptio. Accurſius.

i *Seueriori.* quàm ſi intra annum veniſſet, & eſſet cõuictus: & ſic gratur in hoc. Itẽ in eo q; bona nõ recuperat: vt hic. Itẽ fit infamis de facto: vt j. l. fin. Item in probando: vbi ſubiicit, & dixi. ſ. l. proxi.

Adnotati bona intra annum non comparentis, irrenocabiliter confiſcantur: & poſtea veniens repertus nocens, punitur: innocens verò abſoluitur, non propterea bona recuperat. Salyc.

II. Imp. CONSTANTIN. A. ad Ianuarium.

QVicũque † ex eo die quo reus fuerit in iudicio petitus, g intra anni ſpacium noluerit adeſſe iudicio: res eius fiſco vindicẽtur. h ¶ Et ſi poſtea repertus, nocens fuerit deprehenſus, ſeueriori i ſententiæ ſubiugetur. Sed & ſi argumentis euidentibus, & probatione dilucida innocentiam ſuã purgauerit, nihilo minus facultates eius penes fiſcum remaneant. Data. Id. Ianuarij. Conſtantino. A. V. & Licinio Cæſa. Coss.

Contumax in ciuili cauſa non notatur etiã facti infamia. contumax verò in cauſa criminali, adſcitur infamia facti. Sal.

III. Impp. HONORIVS & THEODO. AA. Palladio præfecto prætorio.

IN pecuniariis cauſis edictũ contra latitantem propoſitum, exiſtimationẽ eius nõ lædit. k ¶ Criminalis verò progrãtestas eis ſit purgandi a ſe, ſi potuerit. ¶ Poſtquam verò requirendus b factus intra annum c redierit: ſi ſe crimine purgauerit, d res arbitrio iudicis ſignatas recipiat. ¶ Sin verò intra id tẽpus reuerſus, poſt intimationem e ſuam fuerit defunctus, etſi necdum ſe purgauerit, ac heredes proprios res tranſmittat. f D. * Tuſco & Baſſo Coss.

Adnotati bona intra annum non comparentis, irrenocabiliter confiſcantur: & poſtea veniens repertus nocens, punitur: innocens verò abſoluitur, non propterea bona recuperat. Salyc.

II. Imp. CONSTANTIN. A. ad Ianuarium.†

QVicũque † ex eo die quo reus fuerit in iudicio petitus, g intra anni ſpacium noluerit adeſſe iudicio: res eius fiſco vindicẽtur. h ¶ Et ſi poſtea repertus, nocens fuerit deprehenſus, ſeueriori i ſententiæ ſubiugetur. Sed & ſi argumentis euidentibus, & probatione dilucida innocentiam ſuã purgauerit, nihilo minus facultates eius penes fiſcum remaneant. Data. Id. Ianuarij. Conſtantino. A. V. & Licinio Cæſa. Coss.

Contumax in ciuili cauſa non notatur etiã facti infamia. contumax verò in cauſa criminali, adſcitur infamia facti. Sal.

III. Impp. HONORIVS & THEODO. AA. Palladio præfecto prætorio.

IN pecuniariis cauſis edictũ contra latitantem propoſitum, exiſtimationẽ eius nõ lædit. k ¶ Criminalis verò progrãmatis tenor l hanc tantum m ferat de iure cenſuram, vt inter reos adnotati, n nõ tantum patrimonium debeat transferre, ſed & famæ o exiſtimationẽ lædere. Dat. VII. kal. Iul. Rauẽnæ Euſtachio & Agricola Coss.

TITVLVS XLI.
DE QVAESTIONibus. †

Regulariter etiam in criminalibus ſerui non torquẽtur in dominos: fallit in caſibus hic exceptis. Salyc.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Antianæ.

QVæſtioné p de ſeruis contra dominos ¶ haberi non oportet, r exceptis adulterij ſ criminibus, itẽ fraudati cenſus t accuſationibus, & crimine maieſtatis, quod ad ſalutem principis u pertinet. ¶ In cæteris autem quanquam ea quæ ſeruus contra dominũ dixit, iudicaturi x ſententiam formare non debeant. tamen ſi alijs quoque probationibus fides veritatis inueſtigetur, prçſcriptionis inuidia y euaneſcit. ¶ In pecuniarijs verò cauſſis nec inopia † probationum ſeruos contra dominum interrogari poſſe manifeſtum eſt. z PP. kalen. Ian. Fuſco. II. & Dextro Coss.

Serui non audiuntur contra tutorẽ, vel matrem domini ſui. Fallit vbi agitur de tutela. Bald. Vel ſic: Priuilegium conceſſum pupillo circa ſeruorũ quæſtionẽ, tranſit ad matrem, & ad tutorem. Salyc.

II. Iidem AA & CC. Catullo.

IN ſolitũ eſt, & graue exemplo, aliàs iudicantes. ſed ſubaudies, ſecundum ea quæ &c.

y *Præſcriptionis inuidia.* id eſt inuidioſa præſcriptio ceſſat. Et nota colligi ex hac litera, quòd in ſuperioribus etiã ſi nõ præcedant indicia, vel nõ ſunt aliæ probationes, torqueantur: quod falſum eſt: vt. ff. e. l. j. in prin. Vnde dicũt quidã in omnibus criminibus torqueri, vt tamen ſemper ſint indicia: & dictio autẽ, nõ aduerſatiuè, ſed pro etiã ponitur: quaſi dicat in cæteris etiã, &c. Tu dic in alijs nullo modo torqueri. Sed hic de facto fuerunt torti, ſufficiẽter tamen aliàs probatum eſt. Vnde licet dominus dicat non debuiſſe torqueri, & bene dicat, non tamẽ per hoc abſoluitur, cum aliàs ſit plene probatum. & ſic ſuũ dictum pro nihilo eſt: cum & ſeruorum dictũ ſit nullum: vt hic, &. ff. e. l. j. §. diuus Seuerus. &. §. ſi ſerui. &. j. eo. l. ſeruos. &. ſ. de teſti. l. ſeruos. &. ff. de proba. l. cum probatio.

z *Manifeſtum eſt.* hoc fallit. j. eod. l. interrogari. &. l. hoc quod placet. &. l. quoties. &. l. fin. &. ſ. de ſer. fugi. l. quicunque. in fine &. l. cum ſeruũ. Sed certe immo etiam torqueri videtur contra dominum in pecuniaria, ſi aliæ deſint probationes: vt. ff. eo. l. diuus. quæ eſt contra. Solu. ibi de ſeruis alienis dicit, de quibus hic non prohibet inter alios torqueri, immo videtur concedere, eo quòd contra dominum vetat tantum. Alij dicunt hanc illam cohrigere: vel ibi de facto ſerui: vt. j. eo. l. interrogari.

Quia pro prædictis delictis veniatur ad quæſtiones quandoque: ideo de his dicit.

Quæſtionem.] CASVS. An in caput domini ſeruus torqueri poſſit, quæritur? & diſtinguitur, aut petitur torqueri in cauſa ciuili, aut criminali. primo caſu nõ torquetur. ſecũdo caſu in tribus cauſis torquetur. & nõ præcedẽtibus indicijs, in caput dominæ vel tutoris vel eius filij ſeruus torqueri nõ poteſt.

p *Quæſtionem.* quid quæſtionis verbo contineatur, habes. ff. de in iurijs. l. item apud Labeonem. §. quæſtionẽ. & ad Sylla. l. j. §. quæſtionis.

† *In quibuſdam li. additur ſed eorum.*

q *Contra dominos.* prçſentes vel præteritos: vt. ff. e. l. vni. §. ſeruus.

r *Non oportet.* vt. ff. e. l. j. §. diuus Seuerus.

ſ *Adulterij.* vt &. ſ. ad l. Iul. de adul. l. iij. &. l. in adulterij. &. l. fin. & de repudijs. l. cõſenſu. §. vlt. &. ff. ad legẽ Iuliam de adulter. l. vim paſſam. §. ſi. &. ff. eo. l. extraneo. in princ.

t *Fraudasi cenſus.* id eſt annonę: cum & de hoc poſſit dominum accuſare: vt. ff. de iudi. l. vixi & ff. ad l. Iuliam de anno. l. j. in princ.

u *Principis.* vt &. ſ. ad l. Iuliã maieſtatis. l. fi. Idem ſi ad rem publicã vel ad eos qui militant circa latus eius: vt. ff. ad l. Iul. maieſtatis. l. fin. & pen. Item excipitur & alius caſus: ſi vir vxorem, & vxor virum occidit: vt. ſ. ad. l. Cor. de ſica. l. fin. Item ſi ſocius ſocium occidit: vt ff. e. l. extraneo. §. quod cõgruit. Item & alius: vt ff. ad Sylla. l. & ſi percuſſor. §. j.

x *Iudicaturi.* aliàs iudicaturis: & eſt datiuꝰ. & aliàs iudicaturi: & ſic genitiuus ſingularis. vel eſt nominatiuus plu

Serui an poſſint in dominos torqueri.

† *In nonul. exem. exactus excuſis, & recognitis: nõ nec inopia, ſed ex inopia ſcripta inuenimus.*

Serui an poſſint in dominum torqueri in cauſa pecuniaria.

Infolitum.

Priuilegiũ inferioris ad superiorem porrigitur.

† *quamuis tutor loco domini sit l. 7. ff. pro emptore. Contius.*

† *In quibusdã exẽ. incipit hæc l. Primum, cuius inscriptio est. Imp. Ant. A. cum cognitionaliter audisset, dixit.*

Inſolitum.] CASVS. Conceſſum eſt priuilegiũ aliquod cuidã pupillo circa ſeruorum quæſtionem: an illud tranſeat ad matrem vel tutorem, quæritur? & reſpondetur quòd ſic.

a *Aduerſus tutores.* qui quaſi domini ſunt: vt.ff.de fur.l.interdum.§.qui tutelam.

b *Vel matrem dominorum.* nota. priuilegium inferioris ad ſuperiorẽ porrigi.ſic.j. de priuile.ſcho.l.iij. in prin. lib.xij.

c *Niſi tutelæ.* vt & ſ. de admi.tut.l.lex. §.ante omnia, nec enim loco domini eſt tũc cum pupillum ſpoliat: vt.ff. pro empt.l.qui fũdum. §.ſi tutor.

Cvm cognitionaliter.] CASVS. Mulier quædã diceba tur veneno aliquẽ pere miſſe: ſi accuſetur, primo debẽt torqueri ſerui alieni: deinde mulier.

d *Cum cognitionaliter.* aliàs incipit cum cognitionaliter. aliàs primũ. & dic. id eſt priuſquam ipſa mulier torqueatur quæ virum dicitur occidiſſe. nã prius indicia debent præcedere, & poſtea torquẽtur ſerui: vt hic, &. ſ. ad legem Cornel.de ſica.l.fin.

e *Argumenta.* id eſt indicia.

f *Aegrè.* id eſt moleſtè.

g *Extinxit.* id eſt extinxiſſe dicitur: vt.ff.de contrahen.empt.l.ſi in emptione.in princ.

Sicuti.] CASVS. Si accuſatus dicat ad excuſationẽ ſuã quòd alius idem crimẽ commiſit: an ob hoc liberetur, quæritur? & dicitur quòd non, neque ei credi debet. ſi tamen appareat eum cõmiſiſſe qui criminoſum deprehendit, & hoc probetur: non euitabit pœnam: vt.ſ. de accuſa.l. vltima. & de liberali cauſa.l. ſi filiũ.

h *Eos.* apprehendentes.

i *Non oportet.* vt &.ff. e.l.j.§.cum latrones.& ſ.de acc.l. fi.& de libe. cau.l.ſi filium. & de teſti.l.quoniam.

k *Id feciſſe.* id eſt eos deprehendiſſe.

l *Probati.* qui alios deprehenderunt.

Nec ſi.] CASVS. Si heres teſtatoris vindicare velit mortẽ, ne ab hereditate repellatur vt indignus: petat ſeruos qui in teſtamẽto libertatẽ meruerũt indiſtinctè torqueri, vt veritas eruatur: an ſit audiendus, quæritur? Et dicitur ꝙ nõ.

Quæſtio nõ indiſtinctè eſt habenda etiã de ſeruis.

m *Indiſcrete.* i. indiſtinctè. nam de minore.xiiij. annis quæſtio non habetur: vt.ff.e.l. de minore. Item nec de eo qui non fuit ſub eodẽ tecto: vt.ff.ad Syl.l.j.§.hoc autẽ. Itẽ nec de ſtatulibero, niſi particeps ſceleris fuerit: vt.ff.ad Sylla.l.j. ſed in eo cui. & tunc vt liber: vt.ff.eo.l.ſtatuliber. Itẽ attenditur ſint indicia vel non: vt no.ſ.eo.l.j. Itẽ & an fuerit præſens vel non: vt.ff.ad Sylla.l.j.§.ſi quis in villa. Itẽ an fuerit in ea valetudine, vt dominum iuuare potuerit vel non: vt.ff.ad Syll.l.iij.in princ.

n *Pridem. Domeſtica.* Nota qui ſunt domeſtici: vt.ſ.de his qui ad eccle.confu.l.fin.§.fina.&.ff.de pœnis.l.reſpiciendum. §.furta.

plo, audiri ſeruos aduerſus tutores, † a vel matrem dominorum b ſuorum: niſi tutelæ c agatur. PP.III.Id. Septembr. Chilone & Libone Coss.

Præcedẽtibus indiciis veriſimilibus, mulier quæ de maleficio mariti impetitur, eſt torquenda. Bal. Vel ſic: Ad tortutam liberi hominis non venitur, non præcedentibus indiciis veriſimilibus. Saly.

III. Imp. ANTONINVS. A.

Cvm cognitionaliter d audiſſet, dixit: † Primũ ſerui alieni interrogabuntur, ſi præſtita fuerint ex tãto ſcelere argumenta, e vt videantur accedere ad veriſimilia cauſæ crimina. ipſa quoque mulier torquebitur. Neque enim ægrè f feret ſi torqueatur quę venenis ſuis viſcera hominis extinxit. g PP.VII.Kalend.April. Sabino & Anulino Coss.

Non eſt credendum de facili confeſſo de ſe & ſociis: ſed ſi allegat euidentem rationem vel aliud veriſimile quod inſtruat iudicẽ, debet procedere ad inueſtigationẽ veritatis. Bal. Vel ſic: Confeſſo vel cõuicto non creditur de ſocio, & maxime de ipſum apprehendente, niſi euidenter probauerit: & tunc quia eum apprehendit, pœnam delicti non euitabit. Salyc.

IIII. Pars ex reſcripto Imperatoris ANTONINI. A.

Sicuti conuictis confeſsiſque ad ſocietatem ſcelerum vocantibus eos, h à quibus apprehenſi cuſtoditiue ſunt, facilè credi non oportet: i ita ſi euidẽtibus rationibus poſt cõmiſſum communiter facinus ad euitandã de ſe ſentẽtiam id feciſſe k fuerint probati, l publicæ vindictæ non ſunt ſubtrahendi. PP.V.Kalend.April.Sabino & Anulino Coss.

Etiam ſi de nece defuncti vindicanda tractatur, ſerui libertate donati non indiſtinctè torquentur. Salyc.

V. Imp. ALEXAN. A. Reſpecto.

Nec ſi mors teſtatoris vindicanda eſt, quæſtioni indiſcretè m ſubiiciuntur hi, qui libertatem ſupremo iudicio ac ceperunt. PP.VI.Id.Mart.Iuliano.II.& Criſpino Coss.

Seruus vel libertus, non torquetur in dominum vel patronum vel pro eo. Salycetus.

VI. Imp. GORDIANVS. A. Herodiano.

Pridẽ placuit domeſtica n ſeruorũ ſeu libertorũ propriorum vel maternorum * interrogatione in cauſis ad dominos vel patronos pertinentibus abſtinendum eſſe: vt neque pro his, neq; aduerſus o eos in capitalibus p vel pecuniarijs quęſtionibus veritatis vim obtinere poſsit, quod in cõfeſſionem ab eis fuerit deductũ. PP. VII. Id. Maij, Sabino & Venuſto Coss.

Seruus non torquetur contra dominum volentem vel inuitum.

VII. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. Vrbanæ.

Seruos qui proprij indubitatè iuris tui probabuntur, ad interrogationẽ nec offerente q te produci ſineremus: tãtum abeſt, r vt etiam inuito te contra dominã vocem rumpere cogantur. PP. Kalen. Nouemb. Maximo. II. & Aquilino Coss.

Milites etiam veterani, & eorum filij, necnõ cæteri in dignitate poſiti, etiã præcedẽtibus indicijs non debent torqueri, niſi à militia ignominioſè ſint dimiſsi: nec in cæteris ad torturam procedetur non præcedentibus legitimis indicijs. Salyc.

VIII. Iidem AA. ad Saluſtium præſidem. †

Milites neque tormentis, ſ neque plebeiorum pœnis t in cauſis criminum ſubiungi † concedimus: etiã ſi non emeritis ſtipendijs u ſuis videãtur eſſe dimiſsi: exceptis his q ſcilicet ignominioſe ſunt ſoluti. quod & in filijs militũ & veteranorũ ſeruabitur. ¶ Oportet autẽ iudices nec in his criminibus x quæ publicorũ iudiciorũ ſunt, ad inueſtigationẽ.

o *Vt neque pro his, neque aduerſus.* ergo quod fauori eius inducitur, in eius lęſionem retorquetur. & ſic eſt contra.ſ.de leg.& conſti.l. quod fauore. Sed certe nõ ideo quòd non contra eũ admittitur, euenit quòd non pro eo, ſed quia vt teſtis pro vtraque parte eum dicere oportet: vt &.ſ.de epiſc.& cleric. authen. ſed iudex: & ad hoc.ſ. de teſti.l. ſeruos. &.ff. eo.l.j.§.imperator noſter.&.§.ſeru⁹.&.ff.de teſti.l.lege Iulia. Accu.

p *In capitalibus.* niſi in caſibus.ſ. eod.l.j. & facit.ff.eod.l. vnius.§. ſeruus. & ſic vbi quis inuitus non diceret teſtimonium, nõ torquetur.

q *Seruos. Nec offerente.* id eſt volente domino non torquetur cõtra dominum: vt &.ſ.de teſti.l.ſeruos.& l.parentes. &.ff.eod.l. vnius.§.ſeruus.

r *Tantum abeſt.* id eſt multo magis. & hic abeſt à iure, quod ſubiicit.ſic &.ſ.de condicil. l.fina.

Milites.] CASVS. Miles in criminali cauſa torquendus non eſt, niſi ignominioſe ſit à militia miſſus. Item nec filij militum. Iudex vero antequam aliquem torqueat, debet eſſe inſtructus argumentis; nec à quæſtionibus debet incipere. ſi tamen quis torqueri debeat, habenda eſt perſonarum diſcretio. Viuianus.

† *Salluſtianum vet. Contius.*

† *al. ſubiugari.*

ſ *Tormentis.* i. quęſtionibus.

t *Pœnis.* quæ ſunt fuſtigatio, in metallum damnatio, vel in miniſterium metallicorum: vt.ff.de pœnis.l.moris. §.iſtæ.&.j.de pœnis.l. honor.&.ff.de re milit. l.iij.§.j. Sed hoc fallit in crimine læſæ maieſtatis: vt.ſ.ad leg.Iul.maie.l.ſi quis alicui. *ADDITIO.* Aduertas quòd ſicut milites nõ torquẽtur, ſic nec doctores: vt tenet Cy.hic, & in.l.iiij.ſ.ad legem Iuliã maie. Idem dicas in homine decrepitę ætatis: vt in.l.iij.§.ignoſcitur.ff.ad Sylla. Idẽ poteſt dici in clerico, niſi ſit infamis, de quo per Anto.de Butr.& alios canoniſtas in. c. j. extra de depo. & per Abb.in.c.cum in contemplatione.de regulis iuris.in antiquis.

Plebeiorũ pœnæ quæ ſunt.

u *Stipendijs.* ſed fortè cauſaria miſſione eſt miſſus, cum multa ſint genera miſſionum: vt.ff. de his qui notan. infam. l.ij.§. ignominiæ.

x *In his criminibus.* in criminibus quãdoq; fallit: vt.ff.ad Syll. l.prius

l.prius. Sed forte & ibi præcedebant indicia. Item & fallit.ſ. eo.l.j. Vel dic vt ibi. Accurſius.

a *Sed argumentis.* vt &.ſ.de fal.l.ſicut.&.ff.eo.l. j.in princ. & l.de minore.&.l.vnius.§.in ea.

b *Perſonarum conditio.* quia nõ ſit in dignitate vel militiæ vel alterius conditionis.

Svper.] CASVS. Si dicat ſe quis filium alicuius, & ideo debere ei ſuccedere: & obiiciatur ei quòd ſit ſuppoſitus: an in huiuſmodi quæſtione poſſit vel debeat ſeruorum habere quæſtio? Dicitur ꝙ ſic, ne talis loco nobilium & legitimorum ſubrogetur: & ne ingenuis auferatur debita ſucceſſio. Viuianus.

c *Super ſtatu.* Vbicunque ſit quæſtio, cautè debet fieri: vt.ff. eod.l. de minore.§. plurimũ. maxime vbi quis negatur ingenuus vel filius, & ſic dicitur nõ bebere ſuccedere, ſed alios. Vel econtra dicitur eſſe liber vel filius qui nõ eſt, ne ſordida ſtirps ſubrogetur: vt hic, & ff.eo.l. extraneo. §.de quæſtione. &.l. vnius. §.iudex. Idẽ in poſſeſſione libertatis: vt.ſ. de lib.cau.l.eam quæ, Sed non in proprietate & libertatis & ſeruitutis: vt.ff.eo.l.de minore.§. fin. Item ſi de libertinitate tractetur, argumen.huius.l.

† *al. Carium. Contius.*

d *Ingenuitatis.* de ſuppoſito partu. Ir.

e *Per compoſitam.* id eſt fallacem vel fictam. Alij dicunt quęſtionem à quærẽdo: quia per fallaciam quærit hereditatem, qui habere non debet.

Cvm.] CASVS. Accuſaui teſtamentũ de falſo, in quo eras inſtitutus heres: an ſerui hereditarij torqueri poſſint, vt eruatur veritas? Dicitur quòd ſic. Vel ſic: Reuocabatur in dubium de quodam teſtamẽto eſſet verum vel falſum, an ſerui, &c. Et reſpon. ꝙ ſic, etiam ſi is qui ſe heredẽ adfirmet, illos manumiſit.

f *Proponas.* ô accuſator. Accurſius

g *Per tormenta.* & hoc ratione dubij: quia dubium eſt ſit heres vel non, contra quem torquentur: vt.ff.e.l.hereditarij. &.l.extraneo.§.j.&.j.eo.l.hoc quod.

Diuo.] CASVS. Decurionęs priuilegium habẽt quòd torqueri non debent. idem priuilegium extenditur vſque ad pronepotes. niſi in priore gradu conſtitutus eſſet infamis. verbi gratia: Auus meus erat decurio: filius meus ſi fuerit infamis non habebit idem priuilegium quin torqueri poſſit. idem eſt in alijs nobilibus, & eorum filiis.

h *Vſq; de pronepotes liberos.* vt.ff.de pœn.l.moris.§.liberos.Ac.

i *Aſpergit.* tũc enim per liberos adſperſos macula, ſequẽti gradui nõ porrigitur prerogatiua: vt hic. porrigitur tamẽ per auũ veritatis à tormentis inirium ſumere: ſed argumentis a primùm veriſimilibus probabilibuſque vti. Et ſi his veluti certis indicijs ducti, inueſtigandę veritatis gratia ad tormenta putauerint eſſe veniendũ: tũc id demum facere debebunt, ſi perſonarũ conditio b patiatur. ¶ Hac enim ratione etiam vniuerſi prouinciales noſtri fructum ingenitæ nobis beneuolentiæ conſequentur. PP. ſine die & conſule.

In cauſa ingenuitatis ad torturam poteſt perueniri. Salyc.

IX. Iidem AA. & CC. ad Chariſſimum † præſidem Syriæ.

Svper ſtatu c ingenuitatis d per omnia interrogationum & quæſtionum veſtigia decurrendum eſt: ne alienę fortè ſordidæ ſtirpes ſplendidis & ingenuis natalibus audeant ſubrogari: vel propria ac debita, per compoſitam e quæſtionem, quibus competit, ſucceſsio denegetur. Dat. VI.Id. Maij, Emiſſa ipſis.IIII. &.III. AA.Coss.

Super falſitate teſtamenti poteſt ſeruus hereditarius torqueri: etiam ſi ei libertas ſit præſtita. Salyc.

X. Iidem AA. & CC. Ptolemæo.

Cvm teſtamentum falſum eſſe proponas. f ad illuminandã veritatẽ ſeruos hereditarios (etſi libertas eis ab eo qui ſe heredẽ eſſe adfirmat, præſtita eſt) etiam per tormenta g interrogari, conſtitutionibus principum eſt permiſſum. PP.VI.Kalend. Septemb.ipſis IIII.& III.AA.Coss.

In dignitate vel præeminentia poſiti, & eorũ liberi vſq; ad pronepotes, nec pœnis plebeiorũ, nec quæſtionibus debent ſubiici. Si tamen præcedens in gradu eſt aſperſus aliqua violati pudoris macula: nec ad eum, nec ad ſequentem in gradu porrigitur priuilegij prærogatiua. Salyc.

XI. Iidem AA.& CC. Boetho.

Diuo Marco placuit, eminentiſsimorum quidem, necnon etiam perfectiſſimorum virorum vſq; ad pronepotes liberos h, plebeiorum pœnis vel quęſtionibus nõ ſubiici, ſi tamen propioris gradus liberos per quos id priuilegiũ ad vlteriorem gradum tranſgreditur, nulla violati pudoris macula adſpergit. i ¶ In decurionibus autem & filijs eorum hoc obſeruari k vir prudentiſsimus Domitius Vlpianus in publicarum diſceptationum libris ad perennem ſcientiam & memoriam refert. PP.V.kalen. Decemb.ipſis.IIII. &.III.AA. Coss.

Si inter duos eſt quæſtio de dominio ſerui, poteſt ipſe torqueri. Salycetus.

XII. Iidem AA. & CC. Aſpro.

Qvoties de dominio mãcipiorũ tractatur, l ſi alijs probationibus veritas illuminari nõ poſsit: † de ſe ipſa m eſſe cum tormentis interrogãda, iuris auctores probãt. PP.III. Idus Maij Sirmij, Tiberiano & Dione Coss.

Si quæſtio ſit inter duos ſe contendentes heredes, ſerui hereditarij poſſunt torqueri. Si autem inter duos ſe fatentes coheredes quæſtio ſit, an res aliqua ſit hereditaria: ſerui iure iſto torqueri non poterunt, cum ſeruus communis, niſi ex caſu homicidij pro vno cõtra alterum non poſſit torqueri. Salyc.

XIII. Iidem AA. & CC. Philippæ.

Hoc quod placet, ſi de hereditate quæratur n hereditarios ſeruos interrogari, tibi opitulari, o nõ poteſt. Vbi enim de dominio incertum eſt, p ad quem hereditas † pertineat: meritò per interrogationem hereditarij ſerui ad veritatis indaginẽ peruenitur. ¶ Tu autem adſeuerando ſeruum communem eſſe, q non dubitas portionem ad eum pertinere, contra

Interrogari.

A vel proauum à quo cœpit hoc priuilegiũ: vt.ff.de ſena,l.emãcipatũ.§.fin. arg.ff.de interd.& rele.l.iij. quæ ſunt cõtra. Alij dicunt quòd ibi remanſit in poteſtate aui: hic non. Alij ꝙ illud quo ad dignitates: hoc quo ad tormẽta. Sed ſi filius ſenatoris adſpergitur macula, & prius habuit vel genuit filiũ quàm infamaretur: nõ nocet huic nepoti quo minus & filius & nepos ſenatoris dicatur, & priuilegio fruatur. ſecus ſi poſt maculam conceptus eſt. illi enim ex perſona aui tantum ſubuenitur ex prædicta l. & ex alia in eodem titu.l. filiam.& de in ius vocan. l. adoptiuum. §. fina.

k *Hoc obſeruari.* vt non torqueãtur, niſi infames ſint: vt.ff. de pœnis.l. moris.§.iſtę.&.l.fin.& infra de pœnis.l.ſi matrem. &.l. decuriones. Accurſius.

Qvoties.] CASVS. Si de dominio alicuius ſerui inter aliquos fiat quæſtio, ſcilicet ad quem eorum dominium ſerui pertineat: an idẽ ſeruus torqueri poſſit, quæritur? Et dicitur quòd ſic.

l *Tractatur.* quia vnus vindicat ab alio rei vindicatione: & ſic ratione dubij torquetur: vt &.ſ. de rei vindi.l.cum ſup.& j.l.proxi. Si autẽ liberalis vel ſuper poſſeſſione libertatis eſſet quæſtio: dic vt.ſ.de libe.cau.l.eam quæ. Nec obſtat huic.l. ff. eod.l. ex libero. §. fina. quia ibi petitione hereditatis agebatur, hic rei vindicatione. vel illa corrigit. Item contra. ff.e. l.de minore.§.fina. Sed poſitio caſus tollit cõtrarium.

† *Ergò à ſenſu contrario, ſi veritas aliter illuminari poſſet, adhuc præcedentibus indicijs non eſſet ad torturam deueniendum. non alios caſus ponit Hipp.in l.1. de quæſtio.*

m *Ipſa.* ſcilicet mancipia.

Hoc quod.] CASVS Si inter aliquos ſit cõtrouerſia de hereditate aliqua, vt quia vnus dicat ſe heredem, & alius ſimiliter: an ſeruus hereditatis torqueri poſſit, quæritur? Et dicitur quòd ſic. ſed ſi Titius habeat communem ſeruũ cũ Seio. & Titius dicat Seium crimen cõmiſiſſe: an poſſit petere vt ſeruus communis torqueatur, quæritur? Et dicitur quòd non. Viuianus.

† *al. ex hereditate.*

n *Quæratur.* quia ego dico me in ſolidũ heredem, tu dicis de te. & hoc placet ſapientibus ſeruos hereditarios torqueri: vt. ff. eod.l.hereditarij.&.l.extraneo.§.de quæſtione.

o *Opitulari.* agenti communi diuidundo. Ir.

p *Incertum eſt* vt.ſ.l.proxi.& dictis legibus.ff.eo.&.l.fina.

q *Communẽ eſſe.* quia fateor de coheredẽ, & tu me, & ſic ſeruũ Stichum hereditarium eſſe communem: quem peto torqueri ad inquirendam veritatem alterius rei hereditariæ quam hereditariam nego. hoc caſu non torquetur Stichus: vt hic. Sed hodie contra: vt.j.eo.l.fin. quæ hanc corrigit.

a *Interrogari.* super re vna, quã hereditariam dicis: ille negat.
b *Cum nec.* transit ad tertium casum, quãdo cõmunis est ex alia causa, q̃ hereditatis: & hoc confitetur vterque. nã non torqueretur in caput domini: vt. ff. eo. l. constitutione. nisi in casu quẽ subiicit, & quẽ habes. ff. e. l. extraneo. §. quod congruit. & nisi causa cõmunis negotij: vt. ff. communi diuidun. l. de communi. & facit. ff. e. l. vnius. §. penul. & l. j. §. seruũ municipum. Accur.

Seruos.] CASVS. Si vẽdidi tibi seruum: an in caput meum possit torqueri, quæritur? Et dicitur q̃ non: sicut neque in tuum.

c *Fuerunt.* in memoriam prioris dominij: vt & ff. eod. l. vnius. §. seruus. & l. etiam. & l. extraneo. §. vlt. & j. de senten. pas. & resti. l. frustra. & facit. ff. de decur. l. fin. & infra eo. l. nihil. & supra eo. l. j. in fin. Arg. contra. ff. de postu. l. cui. §. adfinitates.

Interrogari.] CASVS Seruus cum contra dominũ torqueri nõ possit, cum meum seruum deposui, vel cõmodaui: an de facto suo torqueri possit, quæritur? Et dicitur quòd sic.

† *Cum hac l. concor. c. dilecto. cum glos. de of. arch.*

d *De facto suo.* forte, & non etiam præcedentibus indicijs: vt. ff. de proba. l. cum probatio. & facit supra de testi. l. seruos. & de fer. fugi. l. quicunque. Accursius.

e *Præstitæ sunt.* quia commodauerunt, vel receperunt commodatum.

† *Legendũ, Galliarum. Contius.* † *Cod. Th. 9. 35. 2.*

f *Decurionet. Exorter.* i. immunes.

g *Fidiculæ.* id est fidicularum tormenta, & est genus tormenti: vt supra ad legem Iuliam maie. l. nullus. & facit infra de decurio. l. omnes iudices. lib. x.

h *Exitium.* id est vituperium, vel præiudicium.

i *Exordine.* decurionum.

† *al. dictu.*

k *Maneat.* id est teneat vt supra. d. l. nullus. Itẽ & fallit supra de fal. l. si quis decurio. & supra de mathe. l. & si excepta. & infra de decur. l. quilibet. lib. x.

l *Nihil. Cognitorum.* id est iudicum.

m *Innocentia.* quia nulla præcedunt indicia: vt supra eo. l. milites. §. oportet. Accursius.

n *Corporaler.* id est tormenta. nec etiam pœnas plebeiorum ex sententia: vt. ff. de pœnis. l. moris. §. iſtæ. Sed aliæ sunt pœnæ quæ talibus imponuntur: vt. ff. de re mili. l. iij. §. j. Sed hoc fallit: vt supra proxi. no. Accursius.

o *Munera.* id est onera.
p *Non patitur.* vt ff. de decurio. l. finali.

De tormentis.] CASVS. Si inter aliquos de hereditate singularis fuerit quæstio: an serui hereditarij torqueri possint, quæritur? Et dicitur q̃ sic: sine eis fuerit relicta libertas in testamẽto, sine nõ: præstito tamen sacramento calumniæ ab eo qui petit eos torqueri. Vi. † *C. The. ibid. l. 6.*

q *Discrimine.* id est distinctione quæ fiebat ex l. supra. e. hoc quod placet, vtrum de tota hereditate esset quæstio, vel de vna re. quæ per hanc corrigitur. Accursius.

r *De iure.* id est de vsu fructu.

s *De vtrogue.* vsufructu & prædijs.

t *Corporibus.* vt prædijs. Accursius. † *al. munic.*

v *Hereditariis.* vel etiam iuribus. q. d. non de aliis rebus aliunde sibi communibus.

x *Præcepti sunt.* leuius tamen illi torquentur: vt. ff. eo. l. flatuliber. & ff. eo. l. nec si mors.

y *Deduci.* speciale, vt contra dominum torqueatur: vt & supra de iure delibe. l. fin. §. licentia danda. & aliàs contra: vt. ff. eo. l. j. Itẽ & aliàs contra: vt. ff. e. l. diuus. §. fi. sed illæ per hanc correctæ sunt.

z *Præstando.* q̃ nõ calumnioſe petat torqueri: vt supra de iura. calum. l. j. in fin. Sed cum fiat quæstio, an per eam fiat plena probatio? Videtur quòd non, quia fragilis est res: vt. ff. e. l. j. §. quæstioni. Econtra quòd sit efficaciſſima, videtur vt. ff. e. l. edictum. Potest dici secundum quosdã, quòd in nimium duris & in nimium mollibus tormentis non sit probatio: in mediocribus sic. Sed videtur in nullis fieri fidem: vt ff. e. l. j. §. Diuus Seuerus. vbi dicit non haberi pro explorato crimine. quare dic, si persueuerat, tenet confeſſio in tormentis contra se: aliàs non: vt argu. infra eo. l. si quis vltro. Alij dicunt quòd illud loquitur quando de alijs delinquentibus confitentur. Tertij contra quando de se.

DE ABOLITIONIBVS.

Dictum est. S. de accuſationibus: videamus de abolitione accuſationis. Azo. Quia accuſatores quandoque deſiſtũt, & ſi quidem ſine licentia, incidunt in Turpilianũ: vt. j. ad Turpilia. per totum: ſi cum licentia, non. Et habetur licentia, ſine abolitio tribus meditatis. Aut enim eſt publica, aut ex lege, aut priuata. & hæc priuata aut à præſide, aut à principe: vt. ff. e. l. abolitio. & l. ſequen. & hic. Eſt ergo abolitio

XVII. Impp. ARCADIVS & HONOR. AA. Meſſalæ. P.P. †

NIhil sibi deflectens à iuſtitia indignatio cognitorũ[l], nihil venalis exigentium terror in eas quæ aut innocẽtia[m] ſecuræ, aut principali sunt honore munitæ, intelligat licere personas, ad inferendas iniurias corporales[n]. habeat hanc mercedem laboris multorum munerum teſtimonijs commendata deuotio.

¶ Ideméque & ſi munera[o] † decurionatus quis depoſuerit. nã & ipſe popter priſtinam dignitatem quæſtionem non patitur. P. Dat. XII. Kal. Septembr. Theodoro. V. C. Cos.

In quæſtione hereditatis, vel de rebus hereditariis ſerui hereditarij poſſunt torqueri, prius præſtito ſacramento à petente torqueri, quod hoc non petit animo calumniæ. Bald. Vel ſic: Serui hereditarij gubernationem rerum habentes, poſſunt torqueri, ſiue ſit quæſtio de hereditate, ſi ne de re hereditaria: non obſtante quòd eis libertas ſit legata. Salyc.

XVIII. Imp. IVSTINI. A. Demoſtheni perfect. præto.

DE tormentis hæreditariorum ſeruorum ſanciſmus, nullo diſcrimine q ſecundum anteriores leges & conſtitutiones interpoſito, ſiue de iure[r] hereditatis aliqua moueatur inter heredes quæſtio, ſiue de corporibus tantum hereditariis, ſiue de vtroque [s] eorum: ſeruos de corporibus [t] tãtum hereditariis [u] interrogari & licere ſeruos eos tantummodo, qui res gerendas detinent, ſiue in ſeruitute relicti ſunt, ſiue libertatẽ adipiſci per vltimam teſtatoris volũtatem præceptiſ[x]unt, in quæſtionem rerum hereditariarũ deduci [y], & ex his ea quæ occulta[*] ſunt, reuelari: prius tamen ſacramento ſuper his à nobis ſtatuto præſtando[z]. Data. XV. Kalend. Octob. Chalcedone, Decio. V. C. Cons.

TITVLVS XLII.

DE ABOLITIONIBVS. †

Accuſatio cuius abolitio eſt conceſſa à præſide, non repetitur: niſi à principe impetretur. Salyc.

occulte. Cæſſatio ſacta in tormentis, an faciat plenam probationem.

† *Quinque tituli ſequentes pertinent ad SC. Turpilianum. Contius. Continuatio. Abolitio habetur tribus meditatis.*

Abolitio quid ſit.

tio accuſationis inſtitutæ per ſententiam interlocutoriam peremptio.

Præſes,] CASVS. Si inſtitui accuſationem aduerſus aliquẽ criminaliter, poſſum impetrare abolitionẽ à præſide, vt liceat mihi deſiſtere: nõ ſi velim impetrare vt liceat mihi ire rũ accuſare: & ita abolitionem abolitionis non poſſum impetrare niſi à principe.

a *A ſe.* præſide. & ſic est priuata. & est idem ff. e. l. mulier. §. fi. ſecus ſi est publica vel legitima abolitio: vt. j. tit. j. l. j.

b *Principali.* qui enim impetrauerat abolitionẽ, nunc ſupplicat principi, vt ad accuſationẽ ei redire liceat: & ſic eſt abolitio abolitionis. Accurſius.

* *priuata.* * *renouari. restituq; ſic in omnibus*

c *Renocari poteſt.* intra xxx. dies: vt. ff. eo. l. aut priuatim. §. triginta. & facit. ff. ad legem Cor. de fal. l. ſi docueris. in fin. Accurſius.

Abolitio.] CASVS. Si accuſauit te per errorem, pœnitere poſſum, & impetrare abolitionẽ, etſi per pecuniam inſtitui accuſationem.

d *Abolitio præſentibus.* ſic. ſi. ſi per vim vel allo modo. l. fin.

† *C. Th. 9. 3. 1. paulo aliter. Contius.*

e *A competenti.* ſi præſide, qui de crimine cognoſcit, non delegato: vt. ff. ad Turpilli. l. j. §. abolitio. Ac.

f *Calorem.* ſic. ff. de regul. iur. l. quicquid calore. Accur.

g *Per deceptionem.* quia dicit ſe id feciſſe per errorem, cum fecerit per calumniam.

h *Vox.* quia non miſeretur, ſed propter pecuniam facit. & facit ſ. de inſan. expoſ. l. ſi. in fin. Accurſius.

i *Defendunt.* accuſando. Accurſius.

k *Omnimodo.* etiã per pecuniã: ſeruata tamen in omnibus diſtinctione ſequẽtis legis ſecundum Io. Alij dicunt, etiam ſi per calumniam accuſaſſet, quòd petit abolitionem. quod non placet. & facit. ſ. de adulte. l. quamuis. lj. Ac.

Allaciter.] CASVS Per calumniam accuſanti abolitio de negatur. ſed & ſi motus iuſta de cauſa accuſauerim: aut tu reus paſſus es tormenta, & tũc nõ poſſum petere abolitionem niſi requiſito adſenſu tuo. aut nõ, & tunc intra triginta dies te inuito potero petere abolitionem: poſt non, niſi te conſentiente, ſi teſtes tormenta paſſi fuerunt, tunc nullo modo. in caſibus tamen non datur abolitio, vt in crimine læſæ maieſtatis, & in patria oppugnata, & in actione peculatus; & quando accuſatur miles de peculatione inſtituerit, & reus aliquid iniurię inſcriptionibus illatæ toleraverit, id est, ſi vel carceres ſuſtinuerit, vel tormẽta, vel verbera, vel catenas, abolitio non petetur: [m] niſi forte ille qui hæc paſſus eſt, ſtũ conſenſum ad petendam abolitionẽ accõmodauerit. Quando autem reus nihil tale paſſus eſt: poſtquam fuerit officij cuſtodiæ traditus, intra dies triginta accuſatori petenti, etiam inuito reo dari permittitur. Poſt hoc verò tẽpus, niſi reus conſentiat cenſemus non eſſe tribuendam. Quòd † ſi ingenuorum, licet plebeiorum, qui cõſcij & participes criminum nõ erant, teſtimonij gratia corpora fuerint lacerata verberibus tormentiſq; vexata, [n] abolitionem etiam duarum [o] partium conſenſu peritam, iubemus vigore iudicis denegari: & crimen propoſitum, cuius examen tormentis iã cœperat [p] agitari. * Sin autẽ teſtibus tormenta minimè ſunt illata: etiã ſic abolitio non dabitur in illis criminibus q (vt in violata maieſtate, aut patria oppugnata, vel prodita [r], aut peculatus admiſſo, aut ſacramentis deſertis, [s] oĩaq; quæ iure veteri cõtinẽtur) in quibus iudex nõ minus accuſatorẽ ad docenda quæ detulit, q̃ reũ ad purganda quæ negat, debet vrgere. Dat. II. Id. Octob. Treueris, Valẽtiniano. N. P. & Victore Conss.

† *No. quòd licet accuſator facit pacẽ cum reo ſine conſenſu, nihilominus iudex poterit procedere ex ſuo officio. per mortem, per. l. ita vulneratus. ff. ad l. Aquil. l. * exeratur.* * *VI.*

TITVLVS XLIII.
DE GENERALI abolitione.

Generali abolitione finita, intra. xxx. dies accuſatio poteſt repeti, & nõ vltra. Sal.

I. Imp. ANTONINVS. A. Rutiliano conſulari Ciliciæ.

Vi potentatus † & vis, aliorumq; criminum reũ fecit, ſi poſt abolitionẽ ex forma ſolita reorum factã, [u] & poſt edicta propoſita intra diẽ ſtatutũ [x] repetere ſuperſederit: perſequi crimina volens nõ eſt audiendus. PP. VIII. Kal. Maij, Læto. II. & Cereale Conss.

† *Cod. Th. ibid. l. 3.*

III. Impp. VALENT. & VALENS. AA. ad Probum. †

FAllaciter [l] incuſantibus accuſationis abolitio non datur. Sin autem ſyncera mẽte

A iurio, quocunque modo fuerit inſtituta accuſatio: ſiue reus ſiue teſtes fuerint. ſiue non. Viuianus.

l *Fallaciter.* id est per calumniam: vt. j. de calum. l. fallaciter & ſ. l. proxi. Accurſius.

m *Non petetur.* cum effectu.

n *Vexatæ.* Nota ingenuos torqueri: vt & ff. de quæſtio. l. ex libero. & l. vnius. §. teſtes. etiã clerici: vt. ſ. de epiſco. & cleri. l. presbyteri. & xiiij. q. vj. c. ſi res. *ADDIT 10*, Dicas he hoc vt per canoniſtas in ca. j. extra depoſiti. & per Abba. in c. cum in contemplatione. de regul. iur. in antiquis.

o *Etiam duarũ.* i. accuſatoris & accuſati. Ac.

p *Coperat.* præcedentibus tamen indicijs: non vero à tormentis incepit: vt ſupra tit. proxi. l. milites. §. oportet.

q *In illis criminibus.* in quibus, &c. quod eſt. j.

r *Prodita.* & iſte incidit in crimẽ læſæ maieſtatis: vt. ff. ad le. Iu. maie. l. j. ij. iij. & iiij. & l. maieſtatis. & ad idẽ. ff. de capti. & poſſimi. reuer. l. poſſiminium. §. trãsfugæ. & de re mili. l. omne. §. exploratores. &. l. proditores. & Cato, Pugna p̃ patria.

s *Deſertis.* hoc in militem caditvt. ff. de mili. teſt. l. ex militari. Item addeſ. de fal. l. vbi. Itẽ eſt iſtud ſpeciale. regulariter contra. vt. ff. de proba. l. ei.

† *C. Theo. ibid. l. 4.*

DE GENERALI abolitione.

Quia ſupra tractauit de ea abolitione tãtũ, quæ vna extinguitur accuſatio: ponit hic de ea quæ oẽs perimuntur accuſationes: & ideo dicit de abolitione generali. Azo. Quæ datur ob aliquã lætitiã quæ publica dicitur. Eſt etiã legittima, ſi moritur accuſatus vel accuſator: eſt & priuata quã do petitur: vt. ff. eo. l. aboli tio, & l. ſeq. & l. fin.

* *Ex Cod. Theod. addẽdum eſt,* Nec antè à iudice dimitti, quàm in reum pro bato crimine vindicetur, aut in accuſatorẽ pari forma ſentẽtię dãnatio referatur. *Abolitio generalis legittima, & priuata, quæ ſunt.*

† *impreſſionis. l. ſi per impreſſiones ff. de his quæ vi metusque cauſa.*

Vi.] CASVS. Si accuſationẽ aduerſus te inſtituero, & generaliter per principem abolitum ſit vſq; ad certũ tẽpus, puta octo dies, quia natus ſit ei filius: aut propter rem proſpere geſtam: an eã repetere poſſim, quæritur? Et dicitur quòd ſic intra triginta dies: poſt non.

t *Quipotentatus.* quaſi fuerit oppreſſus per potentiam.

v *Factam.* ex cauſa publica: vt ff. e. l. ſi interueniente.

x *Statutum.* xxx. dierũ: vt. ff. eod. l. aut priuatim. §. triginta. Idẽ & ſi legitima eſt abolitio: vt. ff. de accu. l. libellorum. §. fin. ſecus ſi priuata: vt ſupra tit. j. l. j.

Cum

a Hic vide notata in c. si vnus. §. si paciscar. ff. depac.

Cvm.[a] CASVS. Tempore quo volebam te accusare, ex principis indulgentia ante accusationem institutâ interuenit abolitionis tẽpore elapso possim te accusare, quæritur? Et dicitur quòd sic, nec currit. xxx. dierum exceptio.

a *Crimina.* id est accusationes criminum.

b *Præscriptio.* triginta dierum, qui computãtur ab eo tempore quo cessauerunt feriæ: vt. ff. e. l. aut priuatim. §. triginta. & facit. ff. de le. & senatusconsul. l. cum lex. Accursius.

Indulgentia.] CASVS. Damnatus de publico crimine, impetrauit à principe vt sibi pœna remitteretur: nũ quid infamia sit abolita? Dicitur q; non. Viu.

c *Indulgentia.* i. pœnæ remissio.

d *Conscripti.* senatoribus loquitur.

e *Quos liberat.* à pœna.

f *Notat.* id est notatos relinquit: vt. j. de sententias. l. generalis. & ff. de his qui no. infa. l. ad tempus. Sed videtur huic. l. contra. ff. de postu. l. j. §. pẽ. & ff. de his qui notã. infa. l. quid ergo. §. pœna. ibi solui. Item not. versum Ouidij de ponto, Pœna potest demi, culpa perennis erit. i. fama mala.

*† Co. Th. de ſtil. l. 5. * i. abolitio. ſic. l. 17 ff. ad Turp. † hoc eſt, vt recentiorũ theologorum verbis vtar, liberat à pœna, non liberat à culpa, quod aliter eſſe in indulgentiis pontificalibus veſpõdent Theologi. Contius.*

VT INTRA CERTVM tum tẽpus criminalis quæstio terminetur.

Accusationem instituta manet opus eſt finiri & intra quantum tempus, dicit infra cod. l. fin.

Qvisquis.] CASVS. Si accusator intra tempus à lege constitutum, puta biennium, accusationem suam prosecutus non fuerit, aut vltimo die se non præsentauerit: in quarta parte bonorum suorum multabitur, & infamia notabitur.

† Cod. Th. 9. 36. 1.

g *Detulerit.* An hic sufficit deferre? quod videtur secundum Azo. vt. ff. de adulte. l. miles. §. socer. & j. de calum. l. fin. E contra quòd nõ, nisi fideiussor de exercenda lite detur, & ea contestata, secundũ H. vt. j. tit. j. l. j. & ij. & ff. ad Turpil. l. quæsitum. & l. in senatusconsultũ. §. qui post. & ff. rem ra. habe. l. amplius. prima placet.

h *Statutum.* à lege. ſ. biennium. Vel dic à iudice secundũ moderamen locorum: vt. ſ. de dila. l. j.

i *Aculeos.* i. pœnas de quarta parte bonorũ, quas hęc cõsultissima lex ponit. Sed videtur alia pœna imponi: vt ſ. qui acc. nõ poſ. l. qui crimẽ. Solu. hæc pœna & illa extraordinaria imponitur. Vel hic à lege data fuit dilatio, ibi à ministro legis, & sic corporaliter extraordinarie punitur. nã mitius agitur cũ lege quã cũ ministro legis: vt. ff. de arbi. l. Celſus, secundũ Azo. Vel quòd ibi dicit extraordinarie, hic exponit. i. quarta parte, &c.

I ex quandoque mitius punit, quàm miniſter legis.

k *Infamia.* grauata est enim eius opinio: vt arg. ſ. de requi. re. l. fin. ſi tamen turpiter condemnetur. etiã de iure est infamis: vt j. titu. j. l. ij. nec ob. huic. l. j. titu. j. l. fin. quia ibi soluã. hic etiã Turpilliano tenetur: vt infra titu. j. l. j. & ff. ad Turpillia. l. ab accusatione. §. destitisse.

Ouerint.] CASVS. Iudices scire debent quòd causa criminalis intra biennium terminari debet: & si per accusatorẽ steterit, mul tabitur: & si vilis sit, relegabitur, nisi intra biẽ pium accusator de voluntate accusati abolitionem impetrauerit.

si sic sit vilis persona, quòd infamia ei non sit iniuria: quia tunc in exilium datur: nisi abolito fuiſſet impetrata. Salyc.

II. Impp. HONO'R. & THEO. AA. Cæciliano. P.P. post alia.†

NOuerint iudices cuilibet culminis honorive præsidentes, necessarijs vtriq; parti (si petantur) dilationibus nõ negatis, l præcedẽtibus scilicet inscriptioibus, intra certũ m tẽpus criminales causas limitãdas: quo emenso subeat accusãtor qui destitit, pœnã legibus n constitutam. Et si persona vilior fuerit cui damnum famæ o nõ sit iniuria, pœnam patiatur exilij: Pnisi forte intra statuti tẽporis metas consensus partium abolitionẽ popoſcerit. Iudicũ autẽ debet esse diligentia, vt si nulla rationabilis à reo vel accusatore dilatio q postuletur, vrgeant talium causarum notionem nõ expectatis moris. Dat. XII. Kalend. Februar. Rauennæ, Honorio. VIII. & Theodosio. III. AA. Coss.

† *Cod. Th. de ſtil. lib.* 9.36.2.

TITVLVS XLIIII.
VT INTRA CERTVM tempus criminalis quæstio terminetur.

Non proſequens accusationẽ intra tempus legitimũ, in quarta parte bonorũ multatur, & infamia notatur. Salyc.

I. Imppp. VALENT. THEODO. & ARCÀD. AAA. Desiderio vic. Aſiæ.†

Visquis accusator reum in iudicium sub inscriptione detulerit, g si intra ſtatutum h tempus accusationem cœptam perſequi supersederit, vel (quod est contumacius) vltima die adesse neglexerit: quarta bonorũ omnium parte multatus, aculeos i cõsultissimæ legis incurrat. ſ. manẽte infamia k quam veteres iusserant sanctiones. Dat. IIII. Id. Iul. Treueris, Arcadio. A. I. & Bautone Coss.

Dilationes necessarias non supernacuat debet iudex dare vtrique parti: & accusator intra tempus legitimũ non proſequens, vltra pœnam bonorũ notatur in infamia: nisi

Causa criminales debent intra biennii terminari, & hoc tẽpus est improrogabile: nec valet definitiua sententia lata post id tẽpus, sed debet ferri absolutoria ab obseruatione proceſſus: & imminet genus pœnæ iudici, per cuius negligẽtiã ſteterit quo minus causa terminetur. Bald. Vel ſic: Cauſa criminales intra biẽnium sunt terminandæ, pœna iudici negligenti imminente.

III. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

CRiminales causas omnimodo intra duos * annos à contestatione litis r connumerandos finiri censemus, † nec vlla [alia *] occasione ad ampliora produci tempora: sed post biennij excessum minime vlterius lite durante, accusatum absolui f; scientibus iu dicibus eorúmq; officijs, quòd si litigatoribus admonentibus, ipsi litis introductionem vel examinationẽ distulerint, pœ ea vicenarum librarum auri feriantur. Dat. kal. April.

* *l. propterandum. ſ. de iudiciis.* † *Concor. glo. 1. in ca. de canſis. in fi. glo. 1. de offic. deleg.* * *deeſt.*

AD SENATVSCONSVLTVM Turpillianum.

Per hoc desistẽs punitur, qui tergiuersator dicitur: cuius pœna est quinque librarum auri: vt. ff. de prævaric. l. iij. in fin. & infamia: vt. j. eod. l. iij. Alij calũniantur qui talione lege Remmia punitur. Alij prævaricantur, qui suæ parte prodita, &c. vt. ff. eo. l. 1. in prin. §. prævaricatorem. & extraordinariè puniuntur: vt. ff. de pœna. l. ij.

IS demum.] CASVS. Volebam te accusare, porrexi tibi libellum, lite contest. dedi fideiussorem de prosequenda lite, postea abolitione non impetrata desisti: an incidere debeam in Turpil. quæritur? Et dicitur quòd sic.

Is demum.

a *Is demum.* hoc demum, ad omnia sequentia non refertur: nã accusato nõ sub custodia facto, sed fideiussoribus datis vel sola inscriptiõe deposita qui desistit, punitur: vt. ff. eo. l. in senatus. §. qui post. & de adul. l. miles. §. si socer. & j. tit. j. l. fin. Et post inducì in pecuniaria causa exemplũ. ſ. quomodo & quãdo in authen. qui semel. Item & is punitur qui deposuit accusationem non respiendã: vt. ff. eo. l. j. §. accusationem. ergo refertur dictio demũ, tãtum ad publicam. q. d. in priuato crimine desistens nõ punitur Turpiliano: sed aliàs iudicis officio: vt. ff. eo. l. si quis repetere. §. si stellionatus. & l. & in priuatis.

† al. Anſano. Contius.

b *Non impetrata.* scilicet priuata: vt & ſ. de adul. l. abolitionẽ. Idẽ si publicam haberet vel legalem: vt. ff. eo. l. abolitio. & l. seq. &, l. destitisse. & l. diuus.

c *Desistit.* id est in totum animum deposuit accusandi. vt. ff. eo. l. ab accusatione. §. animo. & l. destitisse. & facit. ſ, titu. j. l. j. Illa tamen est generalior in publico & priuato crimine.

SI *pro.*] CASVS. Accusabam te: Titius fideiussit, p me de lite proſequẽdã: desistì: conuenietur fideiuſ. in eam quãtitatem quam promisit: & ego qui desistiti, notabor infamia, & puniar ĩ quinque libris auri. Viuian.

† al. crimine. Contius. † al. ſtipulatione.

d *Adstrinxisti.* de lite perficienda: vt. ſ. eod. l. proxi.

e *Quantitatẽ.* si fuit taxata. aliàs taxabit iudex vt. ff. de cu. re. l. iiij.

f *Notando.* in quinque libris auri: vt. ff. de præuari. l. iij. §. fi. & facit. ſ. titu. j. l. j. & qui accusare non possunt. l. qui crimen.

QVanuis.] CASVS. Cœpite accusare: interuentu amicorũ desistì hoc pacto vt impetrarẽ abolitionẽ, & tu omni anno dares mihi reditũ alicuius prædij: nõ stas placitis: an possim redire ad accusationem à qua desistiti, quæritur? Et dicitur quòd non.

† id est pro qualitate delicti, hoc est ſi fecit vel dolore vel errore vel temeritate. Contius. † al. Arcadio. Contius.

g *Scriptura.* trãsactionis factæ inter accusatorem & accusatum.

Accusationem deſeruans ratione promiſſionis ſibi factæ, ad illam non redit, etiam promiſſione non ſeruata.

h *Placitis.* quibus accusati pacti sunt aliquid dare vel facere si abolitionem impetrasset accusator. vnde videbatur quòd placitis non impletis accusare denuo liceret: quod non licet. secus in ciuili: vt. ſ. de transac. l. sub prætextu. j. & l. siue. & hoc est ideo secundum Azo. quia tale fuit crimen de quo licuit transigi. quod non placet: quia accusatori nunquam licet, quin in Turpilianum incidat. licet ergo reo sic quandoque, vt suum sanguinem redimat: vt supra de transac. l. transigere. Ratio autem est: quia aliud in ciuili, aliud in criminali.

i *Ipſe.* subaudi tu.

Codex.

TITVLVS XLV.
AD SENATVS CONSVLtum Turpilianum.

Desistens præter abolitionẽ d causa criminis publici iudicij, incidit in Turpilianum. Salyc.

I. Imp. ANTONINVS A. Amato.†

ISdemum[a] in senatusconsultum inci disse videtur, qui crimen publici iudicij detulit: & causa criminis ordinata, id est inscriptionibus depositis, & fideiussore de exercenda lite prætito, eoque qui accusatur, sub custodia officij facto, non impetrata [b] abolitio ne ab executione criminis desistit. [c]

Fideiussor datus pro lite proſequenda, accusatore non proſequente, non tenetur nisi ad illam quantitatẽ quam promisit si accusator nõ proſequeretur: & in hoc casu fideiussor soluendo non liberat principalem. Bald. Vel ſic: Fideiussor non tenetur vltra quantitatem quam promisit: & accusator desistẽs notatur infamia, & etiam pro motu iudicis punitur. Sal.

II. Imp. GORDIAN. A. Apio.

SI pro eo qui in crimẽ † subscripsit, fidem tuam adstrinxisti, d si que desistit, & cõmissa stipulatio est †: non vltra quantitatẽ e quam spopõdisti, obligatus es: eo qui desistit, infamia nihilo minus notando, f & extra ordinem secundũ iudicialem motum † puniendo.

Desistens ab accusatione criminali sub prætextu certæ finalis causæ, non potest ad illam reuerti: quamuis eam non proſequatur. b. d. secus esset in ciuili causa: vt supra de transac. l. siue apud acta. Bald. Vel ſic: Licet promiſſa non seruentur ei qui desistit: ad accusationem non propterea redditur. b. d. quod not. Salyc.

III. Impp. VALERIANVS & GALLIENVS. A A. Syllano.†

QVanuis eum ordinem scriptura g cõtineat, vt primò abolitio criminis poſceretur, & tunc dehinc omnibus placitis obtẽperaretur: non obseruantibus tamen aduersarijs pactorum fidẽ, instaurare accusationem minimè potes, à qua ipſe i

k *Desististi.* vt & ſ. de generali aboli. l. j. & ff. eo. l. mulier. §. fi. & diximus. ſ. qui accu. non poſ. l. accusationem.

Tis.] CASVS. Si me vel parentes meos accusasti, & desistitisti: si iterum velis redire ad accusationem, exceptio desistitutæ accusationis tibi obstabit. Viuianus.

l *Opponi.* siue cum abolitione desistit, vt. ff. e. l. mulier. §. fi. siue nõ: vt. ſ. qui accu. non poſ. l. accusationẽ. nisi quãdoq; intra. xxx. dies: vt ff. e. l. aut priuatim. §. ij. quæ est contra. & facit ſ. l. proxi.

I famina.] CASVS. Fœmina accusans suam suorúq; prosequẽdo iniuriam: an si desistat, incidat in Turpil. quæritur? Et dicitur quòd sic.

† Tuſco & Baſſo Coſſ. Contius.

m *Suorumque iniuriam.* sed quis dicitur suorum iniuriã prosequi? Certe qui prosequitur illorum iniuriam, pro quibus testimonium dicere non potest: qui sunt vsque ad septimum gradum, vt sobrinus, & ex eo nati: vt. ff. de testi. l. iij. §. lege Iulia. & l. lege Iulia.

Suorum iniuriam quæ dicitur pro ſequi.

n *Exequatur.* aliàs enim non auditur: vt. ſ. qui accu. non poſ. l. de crimine. Accursius.

† *Subdita* VII. *Non. Apri. CC. Coſſ. Cõtius.*

o *Incidisse.* immo non: vt. ff. eo. l. j. §. accusatio nem. & l. mulier. Solu. ibi non poterat accusare, hic sic: quia suam vel suorum iniuriã prosequatur, hoc non valet quia tunc magis videtur incidere, vt in dicto. §. accusationẽ. Dic ergo quòd hic pacto desistit, ibi non pacto.

† *Lucilliano.*

IN *executionibus.*] CASVS. Dicitur in hac l. quòd ille ab accusatione desistere videtur, qui in rotum deponit animum accusandi. licet ergo accusator ad tempus ex causa fileat, poterit perficere accusationem, redeundo tamen iterũ ad eam. Viu.

p *Videtur.* inter viros prudentes.

q *Deſeruerunt.* vt & ff. de iudi. l. desistisse. & de mino. l. desistisse. & ff. eo. l. desistisse. & l. ab accusatione. §. desistisse.

Sabiniano.

r *Silentio.* quod tamẽ citra biennium est. aliàs contra: vt. ſ. titu. j. l. j. & ij. & ſi. nec enim hic erat ſtatutum tempus à iudice.

ſ *Perferens.* id est ad finem perducens.

DE CALVMNIATORIBVS.

Calumniator est qui falsa crimina scienter intendit: vt. ff. ad Turpi. Li. ij. reſpon. de qua ſi criminaliter agitur. vt modo in rubrica dixi, in tor quis dilatione est pœna: vt supra de accu. l. fin. Si ciuiliter, pecuniaria: vt ſupra de epiſc. & cler. l. ſi qua per calumniam. in princ.

Calumnia. Li. ij. & ſi. citur.

t CAlumnia. Coerceri. ſ. criminaliter, vel ciuiliter: vt modo in rubrica dixi. Et dic, id est eadem sententia, vel incontinenti.

u *Præſente.* vel per contumaciam absente: vt. ff. de publi. iudi.

l.inter. Sed quomodo, cũ non est inscriptũ ab eo qui de calũnia accusat: vt ſ. qui accu. non poſſ. l. iij. quę eſt contra? Sol. ſpeciale hoc, quia per officium iudicis petitur puniri.

a *Poſteaquam.* id eſt ex interuallo: vt ff. de contrahen. empt. l. pacta. Vel dic ex interuallo fieri etiã ſi incontinenti fiat, dũmodo fiat in eadem ſententia abſolutionis: nam totum in eadem ſententia debet contineri. Sed videtur quòd ſemper demum lata ſententia abſolutionis de calumnia inquiratur: vt. ff. ad Turpil. l. j. §. j. quæ eſt contra. Sed ibi in modum accuſationis, hic per officiũ iudicis. Vel quod ibi dicit reo abſoluto, ſcilicet deſtinatione, incepit quærere de calũnia. ſic. ff. de iureiuran. l. admonendi. Alij dicunt, ibi incepit incontinenti, non ex interuallo quæ nõ placet. Item cum pro hac calũnia pari pœna puniatur, quia eſt par delictum: ergo pendente priori non poteſt de hac calumnia cognoſci: vt. ſ. qui accuſ. non poſſ. l. neganda. quæ eſt contra. Sed hic non accuſabat, ſed officio iudicis puniri petebat. Vel proſequitur ſuam iniuriam: quod lex cõtraria permittit.

b *Iudicatum eſt.* abſoluendo reum.

c *Puniri.* per officium iudicis.

Calumniari videtur qui non probat.

† *Archelao. Contius.*

MAter.] CASVS. Si mulier accuſet aliquẽ de morte filij ſui, licet nõ probet, excuſatur de calumnia. Item extraneus heres excuſatur, ſi accuſat interfectorem teſtatoris, & incumbit ei neceſſitas hoc faciendi.

d *Poſſunt.* regulariter enim qui non probat, calumniari videtur: vt not. ſ. de aduo. diuer. iudi. l. j. Sed hoc fallit cũ mater de morte filij accuſat, vt hic: vel pater, vt. ff. de publi. iudi. l. ſi. Vel ecõtra filius patris, vt. j. eod. l. calumniæ. Vel etiam extraneus heres, ſi modo à defuncto ſuſpicionẽ habuerit, vt hic ſubijcit. Item in tutore, vt. ſ. qui accu. nõ poſſ. l. ij. Item in viro: vt. ſ. de adul. l. j. & l. quanuis. ij. Et his caſibus loquitur regula, non eo ipſo quòd non probat, &c. vt. j. eodem l. qui non probaſſe. & ff. ad Turpil. l. j. §. j.

e *Beneficium.* vt ſine metu calumniæ accuſet. Accurſius.

f *Publicis.* ſcilicet vbicunq; mulier admittitur pro quocunq; : vt arg. ſ. qui accu. nõ poſſ. l. de crimine. Tu reſtringe ad filium, quando ſcilicet de iniuria filij accuſat.

g *Cauit.* dictum defuncti præſumptionem vtilem non probationem facit: vt hic, &. ff. ad Sylla. l. j. §. fin. & l. iij. §. j. Si ergo hic extraneus heres non haberet ſuſpicionem hanc, non cuitaret calumniæ pœnam.

h *Interſit.* arg. ff. fami. ercis. l. qui erat. & ff. de bo. lib. l. qui cũ maior. §. pen. & de mino. l. quod ſi minor. §. reſtitutio. & ſ. qui accuſ. non poſſ. l. ij.

a *Valer.*

QVi non.ª] CASVS. Accuſaui Titium, non probaui, multum refert an iudex dicat in ſententia, abſoluo Titiũ, quia non probaſti: an ſic, abſoluo, quia calumniatus es. primo caſu non ſum infamis, ſecundo caſu ſic.

i *Pronunciatur.* vt quia dixit iudex, nõ probaſti. ſecus ſi dicat, calumniatus es. licet de calumnia eum aliter non damnauit: vt. ff. eod. l. j. §. j.

In cauſa criminali non probans punitur de calumnia, non in cauſa ciuili etiam liberali. Salycetus.

v. Imp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Cæſio.†

QVi calũniatores pronunciantur: in publicorum duntaxat iudiciorum n quæſtionibus, non etiam in liberalibus o cauſis, quæ priuatas diſceptationes continent, periclitariP ſolent.

B *Faciens torqueri ſeruos alienos per calumniam, tenetur ad duplum. Bald.*

VI. Iidem AA. Domitio.

DOminis ſeruorũq; per accuſatoris calumniam tortorum, aduerſus eum pœna dupli ci lege Iulia prouidetur. S. XV.

Ante inſcriptionem accuſatoris nedum reus non debet adduci, ſed nec accuſatio recipi. Salycetus.

VII. Impp. VALENT. & VALENS. AA. ad Valerianum. P. V.†

NOn prius quemquã ſynceritas tua ad tiãe ſedis examen iubebit adduci, quàm ſolennibus ſatis fecerit qui nititur fidem doloris adfe-C rere: cum iuxta formam iuris antiqui, ei qui cœperit arguere, † aut vindicta propoſita ſit, ſi vera detulerit: aut ſuppliciũ, ſi fefellerit.r †

† *Ex Co. Theo. lib. 9. ti. l. 9.*

† *Vrgere legend. ſicq; que reperi. in meis manuſcr. & C. Th. quod etiam notauit Cuiacius. Contius.*

Accuſator licet ſubmiſſus, delator vocatur, & à calumnia non excuſatur, nec à ſimilitudine ſupplicij. hoc dicit. Vel breuius: Accuſator licet ſubmiſſus, à pœna calumniæ non excuſatur. Salycetus.

VIII. Imppp. GRATIA. VALENTIN. & THEOD. AAA. Menandrio Vic. Aſiæ.

NOſtris & parentũ noſtrorum conſtitutionibus ſcõprehenſum eſt, eos qui accuſationẽ alienis nominibus t præſumpſiſſent, delatorum numero eſſe ducendos: atque ideo u calumnioſiſſimum caput, x & D

ſecundum Saly. limitat. l. athenienſis. §. calumniator. ff. de his qui. nõ. infamia.

† *al. Ceſio Contius.*

k *Non patitur.* accuſari tamen poterit de calũnia: niſi ſit de perſonis exceptis. ſ. l. proxi. & ſatis erit pro accuſatore quòd non probauerit, qui nunc accuſatur. Accurſius.

l *Credendus eſt.* quaſi dãnatus, vel quando eſt de perſonis exceptis.

Alĩniæ.] CASVS. Accuſabam Titiũ. quia dicebã eũ interfeciſſe patrem meũ: nõ probaui: tan ſim puniendus de calumnia, quæritur? Et dicitur quòd non.

m *Calumniæ.* facit. ſ. eo. l. mater. Accur.

Vi.] CASVS. Qui accuſat, ſi deſiſtit, incidit in Turpilianum. ſi non deſiſtat in agendo ciuili actione, non incidit: vt ſi incipiebam à te petere. x. & poſtea deſtiti. n *Iudiciorum.* id eſt in his iudicijs vel criminibus quæ punire publicè intereſt: quod euenit etiam in priuatis, vt officio iudicis calumniantes puniantur: vt. ff. ad Turpil. l. &. in priuatis. licet Turpilianum in priuatis ceſſet: vt. ff. ad Turpil. l. ſi quis repetere. §. ſi ſtellionatus.

o *In liberalibus.* hoc eſt cõtra. ſ. de li. cauſa. l. ſi tibi. ſed ibi apparet ſolutio.

p *Periclitari.* i. periculum calumniæ pati.

Dominis.] CASVS Si quis petat calũnioſe ſeruos ali quos torqueri, & moriantur in tormẽtis, tenebitur ad duplũ æſtimationis ſeruorum.

q *Dominis ſeruorum.* accuſatorum: vt & plene dixi. ff. de calum. l. fin. & facit. ſ. ad. l. Iuliam de adul. l. verba. & ff. de adul. ſi poſtulauerit.

Non probans crimen quod intendit, non infamatur, niſi de calumnia damnetur. Salycetus.

VIIII. Impp. VALENT. VALENS. & THEOD. AAA. Menandrio Vic. Aſiæ.

NOn.] CASVS. Dicitur in hac. l. quòd nõ debet aliquis admitti ad accuſandũ. niſi prius libellum accuſationis accuſator porrexerit, & ſe ad pœnã talionis obligauerit. tunc ſi probet, excuſatur. ſi non, ſuppliciũ pati debet accuſans.

r *Fefellerit.* vt. ſ. de accu. l. ſi. &. ſ. qui accu. non poſſ. l. ij.

Noſtris.] CASVS. Ille tenetur de calumnia, qui accuſationem inſtituit, nec probauit. idem ſi alium ſubſtituerit qui nomine ſuo intentet accuſationem: qui ſi nõ probat, tenetur de calumnia, & vterque infamia notabitur.

ſ *Conſtitutionibus.* quas non habemus.

t *Nominibus.* id eſt alterius mandato, ſuo tamen nomine. nam alieno non poteſt: vt. ff. de publi. iudi. l. pen. §. ad crimen.

u *Atque ideo.* accipe. j. ſuppliciũ, &c.

x *Calumnioſiſſimum caput.* accuſantis alterius mandato; & etiã mãdãtis. hoc ſi nõ probat ſubmiſſus, aliàs nemo punitur: vt. ff. ad Turpil.

ad Turpil. l. j. §. ſi. ſed fallit. ſ. qui accu. non poſſ. l. ij.

FAlleciter.] CASVS. Qui per calumniam aliquem accuſat, poſt exhibitionem accuſati nec publica nec priuata abolitione poteſt deſiſtere: nec generale nec ſpeciale beneficium principis ſibi prodeſt.

a *Falleciter.* id eſt per calumniam.

b *Maximè.* abundat ſecundum H. vel non abundat ſecundum Azo. & hoc propter id quod dicitur. ſ. tit. j. l. j. &. ſ. tit. ij. l. j.

c *Non publica.* triplex enim eſt: vt. ff. de aboli. l. abolitio. &. l. ſeq. &. l. fin.

d *Indulgentia.* niſi eſſet dictum, non obſtante aliqua lege: vt arg. ff. de lega. iij. l. ſi quis. in princip.

e *Subducat.* in generali non continẽtur ea quæ ſpecialiter non continentur: vt. ſ. quæres pigno. ob. poſſ. l. alũnos.

† *Co. The. 9. 37. 3.*

Viſquis.] CASVS. Dicitur in hac. l. quòd accuſator ſi non probet, puniturde calumnia: quia eadem pœna puniendus eſt qua punire tur accuſatus ſi contra eum probatum fuiſſet.

f *Quiſquis.* Exceptis quibuſdam: vt. ſ. eod. l. mater.

g *Calumniantes.* vt. ſ. eod. l. non prius. &. ſ. de accuſa. l. fi. idẽ de præuaricatoribus: vt. ff. de præuari. l. ab imperatore. Accurſius.

DE POENIS.

Continuatio.

Ad delicta præmiſſa ſupponit pœnas. Vel ſic: Diximus ſupra de priuatis delictis, & publicis, nunc de pœnis eorum. Azo.

FIam.] CASVS. Damnatus in opus perpetuum, ſimilis eſt ei qui in inſulã deportatus eſt: & præſes inter duos priuatos debet cognoſcere: procurator Cæſaris inter fiſcum & priuatũ. Si ergo procurator Cæſaris vice præſidis non cognoſcens inter duos priuatos, aliquẽ eorũ in exilium dãnauerit: an ſententia teneat, quæritur? Et dicitur quòd non. hoc dicit cum. l. ſeq.

† *al. Lucio. † al. inci. in opus. recte. Contius.*

h *Etiam in opus.* publicum, non metalli. & tunc eſt plana, & ſunt ſimiles in hoc, quia vterque ſine ciuitate eſt: vt. ff. eo. l. quidam. §. j. &. l. capitalũ. et ea princip. Si vero dicas opus metalli, licet ſint ſimiles, quia non ſunt ciues: diſſimiles tamen eſſent: quia primus amitteret libertatem, ſecundus non: vt. d. l. quidam. &. l. aut damnum. §. inter eos. & facit. ff. de var. co. l penul. §. j.

i *Procurator. Non potuit.* facit. ſ. ad le. Fab. de plag. l. non valet. & ſ. de peda. iudi. l. j.

k *Ecurionem.* Et facit. ſ. de quæſtionibus. l. diuo Marco, & ff. de pœnis. l. moris. §. iſtæ. &. ſ. ex quibus cau. infam. irro. l. decuriones.

SI ante.] CASVS. Mulier damnata in metallum, peperit dũ erat in pœna: an peperit filium ſeruũ vel liberũ, diſtinguitur, aut cõcepit antequã daretur in metallũ, & tũc erit eiuſdem conditionis cuius mater erat antequam damnaretur: vt ſi erat libera, & partus liber: ſi ancilla, & partus ſeruus. Viuian.

Sententia quæ eſt ipſo iure nulla, non eſt timenda. Bald. Vel ſic: Procurator Cæſaris non poteſt in exilium mittere: & ſententia à non ſuo iudice lata, non valet. Salyc.

II. Imp. ANTONINVS A. Valerio.

PRocurator meus qui vice præſidis non fungebatur, exilij tibi pœnã nõ potuit irrogare: ac propterea fruſtra veteris ſententiam quæ nulla iuris ratione ſubnixa eſt.

Decuriones an adficiuntur pœnis plebeiorum. Salycetus.

B

III. Idem A. Senatui.†

DEcurionem k in opus publicum dari non oportere manifeſtum eſt.

Conceptus ante cõdemnationem matris pro nato habetur, & ideo eius conditionis eſt cuius mater erat tempore conceptionis. Baldus. Vel ſic: Calamitas matris non nocet filio antè concepto, licet poſtea nato ſic. Salycetus.

IIII. Idem A. Marinæ.

SIante l conceptus eſt puer de quo libellos dediſti, quàm mater eius in metallũ condemnaretur: natus conditionis eius eſt, cujus ante condemna-C tionem mater eius fuit.m

Veterani & eorum liberi primi gradus privilegiantur ne in metallum vel opus publicum damnentur. Salycetus.

✠ Idem A. Senatui.

HOnor veteranis etiam in eo n habitus eſt, vt liberi eorum vſq; ad primum† duntaxat o gradum pœna metalli vel operis publici non afficiantur, p ſed in inſulam relegentur.

Liber homo non debet damnari ad perpetuum carcerem. Saly. & Bald.

VI. Idem A. Alphio.

INcredibile eſt q quod allegas, liberum hominẽ vt vinculis perpetuis contineretur, eſſe damnatũ. Hoc enim vix r in ſola ſeruili conditione procedere poteſt. PP. III. Id. Februa. Meſſala & Sabino Conss.

Ætas non releuat à pœna quando delictum poteſt cadere in perſonam. Salycetus.

D

SIante.] CASVS. Mulier damnata in metallum, peperit dũ erat in pœna: an peperit filium ſeruũ vel liberũ, diſtinguitur, aut cõcepit antequã daretur in metallũ, & tũc erit eiuſdem conditionis cuius mater erat antequam damnaretur: vt ſi erat libera, & partus liber: ſi ancilla, & partus ſeruus. Viuian.

1 *Si ante.* ſecus ſi poſt. quia tunc fiſci eſſet mãcipium, non pœnæ vt mater: vt. ff. de fideicõmiſ. lib. l. generaliter. §. ex damnata.

m *Eius fuit.* quia tempus conceptionis ſpectatur hic, ſicut in filio ſenatoris ſpectatur: vt ff. de ſena. l. emancipatum. & de decur. l. ij. §. penul. & facit. ff. de ſtatho. l. imperator Hadrianus. & inſtitu. de inge. circa princip. & ff. eod. l. prægnantis.

n *Honor.* Etiam in pœnis. preter alia pri uilegia quę plura habẽt: vt hic, &. ff. de priuileg. vete. per totũ. o *Duntaxat.* ſecus in filijs decurionum: vt. ff. de pœnis. l. moris. §. iſtæ.

† *al. Sens.* † *Glo. t. c. ex tranſmiſſa de fil. legat hanc l. quòd nomine hereditis intelligitur primus, ſeu proximus.*

p *Non afficiantur.* vt &. ff. de priuileg. vetera. l. j. &. iij. & facit. ſ. quando prouo. non eſt neceſſ. l. veteranis, &. ſ. de excu. ve. per totum. In militante conſtat: vt ſupra de quæſtionibus. l. milites. &. l. diuo. & ff. de re mili. l. iij. §. j. Accurſius.

q *Incredibile eſt.* quia fieri non debet: vt ff. eo. l. mãdatis. Sed videtur fieri poſſe, & in decem annis intelligitur: vt. ff. eod. l. fine præfinito. Sed ibi dixit † *Glo.* ad tempus, nec apparuit quod: vnde decem anni intelliguntur: hic in perpetuum dixit. vnde aditur princeps, vt pœnam remittat. nam idem iudex remittere nõ poteſt: vt. ff. de quæſtio. l. j. §. fin. & de pœnis. l. moris, §. iſtæ. &. l. diui fratres. &. j eod. l. pœnam. & ſic tenet do nec reuocetur, licet ſic pronunciari nõ debuit: vt. ff. de interdic. & releg. l. relegatorũ. §. ad tempus. licet ſit argu. contra. ff. de iniuſto teſta. l. ſi quis filio exhæredato. §. quòd ſi quis incommutabiliter. *ADDITIO.* Aduertas quòd hæc lex & ſimiles procedunt de iure ciuili: ſecus autem de iure canonico quod permittit aliquẽ dãnari ad carceres temporales & perpetuos: vt in ca. quanuis. de pœnis. lib. vj. Et eſt ratio quare ius canonicũ hoc permittat ſecundum Ioan. mo. & Archi. in. d. c. quãuis. quia Deus nõ vult mortem peccatoris, ſed vt magis conuertatur & viuat. Ezechiel. xviij. &. iij. quæſt. iiij. c. hi qui. &. xxiij. q viij. c. hi à quibus. & authen. vt non luxu. con. na. in princ. colla. vj.

r *Vix.* nam in ſeruo tenet: vt infra eod. l. ſeruus. &. ff. de iudi. l. vix. Accurſius.

Impunitas. CASVS. Minor. xxv. annis commisit delictum: an prætextu ætatis debeat excusari? Dicitur quòd non, si tamen doli capax est.

a *Non datur.* vt & supra ad legem Corne. de sica. l. si quis malorum enim mores, &c. vt §. si aduersus delic. l. j. Mitius tamen agitur: vt. ff. de mino. l. auxilium. §. in delictis. & l. si ex causa. §. nunc videndum.

b *Cadere potest.* quia sit proximus pubertati: vt ff. de fur. l. impuberem. aliàs secus: vt hic, &. ff. ad legem Corne. de sica. l. infans. &. §. de fal. mo. l. j. in fine. Item & minor. xiiij. annis excusatur à delicto carnis: vt. ff. de adult. l. si minor.

VII. Imp. ALEXANDER A. Isidoro.

IMpunitas delicti propter ętatem non datur, [a] si modò in ea quis sit, in quam crimen quod intenditur, cadere potest. [b]

Ad pœnam deportationis tacitè sequitur ademptio honorum, nõ ad pœnã relegationis hoc dicit. Vel sic: Bona deportati confiscantur, non relegati. Salycetus.

VIII. Idem A. Victori.

DEportatorũ in insulam ab eo cui id faciendi ius erat, [c] bona fisco vindicantur: relegatorum autẽ nõ, † nisi sententia specialiter adempta fuerint. [d]

In metallum vel ministeriũ metallicorum non damnentur filiæ decurionũ. Sal.

IX. Idem A. Demetrio.

SI matrem tuã decurionis filiam fuisse probarũ fuerit, apparebit eam non oportuisse in ministerium [e] metallicorum nec in opus metalli dari.

Sententia lata sine tẽporis præfinitione est perpetua. Vel sic: Sententia quæ cõtinet actum successiuum non modificatum nec limitatum ad tempus, in perpetuũ extenditur. Bald. Vel sic: Seruus ad vincula simpliciter damnatus, intelligitur perpetuo damnatus. Salycetus.

X. Idem A. Catullo.

SEruus [f] sub pœna vinculorũ sine tẽporis præfinitione † domino reddi [g] iussus sententia præsidis prouinciæ, perpetuò vinctus esse debet. [h]

Tam liberi quàm serui possunt in metallum damnari. Salycetus.

XI. Imp. GORDIANVS. A Titiano.

METalli supplicium tam ad personas liberas quàm etiam ad seruiles [i] pertinet conditiones.

Ad clamorem populi præses non debet illicita perpetrare: vnde magis debet adhærere legibus quam clamori populi. Bal. Vel sic: Ad rumorem populi non debet sententia ferri, seu contra iura iudicari. Saly.

XII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIANVS. AA. in consistorio dixerunt.

DEcurionum. CASVS. Fecit imperator statutum, in quo cautũ est, ne filij decurionũ bestijs subiiciãtur. quod statutũ nolebat populus admittere: sed aduersus id clamauerat. dicit postea imperator, q̃ vanę voces populi nõ sunt audiẽdæ, nõ enim exaudiri debet cũ noxiũ petit absolui: innocẽtem condemnari. Viui.

k *Decurionum.* aliàs incipit, in consistorio.

l *Subiici.* vt. §. de quæstio. l. diuo. & l. decurio nes. &. j. de decur. l. omnes. lib. x. & de decur. vr. Ro. lib. xj. l. j. & ij.

m *Exclamatum esset.* vt torquerentur.

n *Iterum dixerunt.* imperatores.

o *Audiendæ.* id est exaudiendę, & sic Pilatus male fecit: vt hic, & supra qui manu. non pos. l. diuo Marco. &. ff. qui & à quibus. l. si priuat'.

SEruo.] CASVS. Si seruus ob delictum aliquod cõdẽnatus fuerit, & per sẽtẽtiam dominium eius ademptum non fuerit, puta quia in metallum non est condemnatus, sed in opus publicum vsque ad. x. annos, ante elapsum decenniũ non liberabitur à pœna: ga publicè interest pœnã non remitti. ne quis ad perpetranda maleficia temere prosiliat.

p *Amputatum.* id est ablatũ domino, vt quia in metallum, vel vt fiat seruus pœnæ, non condemnatur, sed in opus publicum perpetuum vel temporarium: vt. ff. eo. l. aut damnum. §. fi. &. l. seruus. &. j. de sentẽ. pas. l. frustra. &. ẽ. eo. l. seruus. &. ff. de statu. ho. l. seruus.

q *Par.* i. conueniens. aliàs peræquum.

r *Si operis. Conuenit.* vt. ff. eod. l. seruus.

s *Prosiliat.* vt. ff. ad. l. Aquil. l. ita vulneratus. in fin. &. ff. de fideiuss. l. si à reo. §. fi. &. ẽ. de hęredi. l. quicunq;. §. quid, si fecerint. &. ff. depositi. l. bona fides.

t *Pœnam. Non licet.* vt &. ff. de re iudi. l. acta. & supra sen. rescin. nõ pos. l. j. & de sen. ex libello. l. iij.

† *Forte contra Christianos. Contius.*

† *Concor. c. 2. cum gl. 1. extra de elec.*

Pilatum male fecit, qui ad populi clamorem Christum condemnauit.

† *Concor. gl. in c. cum clamar. super ver. cui fusi. extra de testib.*

† *C. The. lib. 9. tit. 40. l. j.*

† *Concor. gl. in c. in causis. extra de rescript. & in c. quoniam frequenter. extra vt lit. non contest.*

† *Codex The. co. li. 13. huius autem legis suasor fuit S. Ambrosius auctore Sozomeno. lib. 7. eccle. hist. ca. 24. Contius.*

† *Codex The. e. l. 14.*

† *Concor. c. siquando. extra de rescri.*

a *Et hunc casum excipit glo. 1. in c. quoniã frequenter. extra vt lit. non contest.*

† *Codex The. e. l. 14.*

† *Codex The. e. l. 2.*

† *Concor. gl. in verb. subtrahuntur. in cap. pastoralis, extra de appel. post princ. glos. Deportare possunt tantũ quatuor iudices.*

† *Et sic est perpetua. simile in c. si autem. cũ gl. fin. extra de cohibi. cle. & mulie.*

c *Seruus.* Seruus deliquit, pro quo iussit iudex eum stare in perpetuis vinculis, & domino reddi. certe perpetuo ligatus esse debebit. Sed contra. ff. eo. l. sine præfinito. vbi dicit decennio. Sed hic ex certa scientia dixit, ibi per errorem. vel ibi in metallum, hic in vinculis. prima placet.

g *Reddi.* sed & hoc tacite, cum dominus per vincula dominium non amittit, & sic sibi debet reddi; vt. ff. de pœnis. l. aut damnum. §. fina.

h *Esse debet.* vbi ergo iudex non definit, nec ego definiam: vt & ẽ. de diuersis re, l. falso. &. ff. de euic. l. si rem quam. §. fin.

i METalli. *Ad seruiles.* Et desinit esse domini, etiam si cuadat: vt. ff. eo. l. aut damnum. §. fi. sed non sic si in opus publicum sit damnatus de facto. nam finito tempore domino redditur: vt. ff. eod. l. seruus.

x *Aut certe, repete, confessione.*

Sufficiat.

a *Sufficiat.* vt & supra de proba. l. fi. & supra de fal. l. vbi. Sed cõtra. ff. de quæst. l. j. §. diuus Seuerus. sed ibi nõ statur tormẽtis si non perseueraret. hic sic: vt in eadem. l. §. si quis vltro. & dixi supra de quæsti. l. fina.

b *Si quis, In manibus.* id est brachijs. Accursius.

c *Et in furis.* id est ĩ tribijs, siue pulpa cruris.

d *Quo.* pro vt.

e *Figurata.* qua cognoscitur: vt dicitur. ff. de relig. l. cum in diuersis. Et sic not. nõ esse quem bullandum in fronte.

CVm.] CASVS. Dicitur in hac. l. quòd cõuictus de crimine, statim debet cõdemnari nulla adhibita dilatione, ne detur crimino sis facultas occasione dilationis quibusdam machinationibus euitandi pœnam.

†*Codex Theo. e. l. 2.*

f *Cum reis manifesta.* qualẽ habes. ẽ. eo. l. qui sententiam.

g *Datur.* quod dari nõ debet.

h *Artibus.* tumultum forte faciendo: vt. ff. de sica. l. pe.

i *Patet.* quod esse non debet.

k *Differenda non sit.* vt. ff. e. l. si quis forte. in prin. nisi in casu: vt. j. e. l. si vindicari. Accur.

l *Iuris sententiam.* sine huiusmodi retardatione: vt & supra de custo. reo. l. fi. & infra de bo. pro. l. j. in fine. *ADDIT O.* Aduertas tamen, quòd sententia corporalis non debet executioni mandari intra decẽ dies. qui dãtur ad appellandũ, ita tenet Bar. in. l. addictos. ẽ. de appel. & in. l. qui vltimo. ff. eo. per. l. j. & ibi nota. ff. nihil nouari app. interpo. Nõ ob. secundum eum. d. l. addictos. quia ibi male fecit iudex. vel ibi damnatus renũciauit appellationi: quæ tamen renunciatio nõ nocet quo ad extraneos: vt. l. non tãtum. ff. de app. hoc de jure, de consuetudine verò seruatur contrarium: quia illi x. dies non expectantur.

†*Codex The. e. l. 4.*

NE quis,] CASVS. Si aliquis de corpore aliq̃ delictum commisit, nõ debet pronunciari vt pro coercitione delicti fiat de alio corpore reputa si fit futor, quòd sit de corpore pistorum, vel econtra: sed pro modo delicti pœnam sustineat competentem.

m *Alterius corpori.* cerdonum, vel similium. talia enim sunt multa: vt supra de iurisdi. om. iud. l. fi. &. ff. quod cuiusq. vniuer. l. j. & est ratio, quia nõ esset pœna, vt dicunt: vt arg. infra de decur. l. ne quis. lib. x. sed certe magna si pelliparius damnetur vt sit faber. Sed cõtra in authen. vt nulli iu. §. adulterã. colla. ix. Sol. ibi Codex.

speciale fauore religionis. Item contra in authẽ. de san. epis. §. sed neq; curialẽ. &. §. si monachus. col. ix. vbi traditur curię ciuitatis. Sol. hoc corrigitur, Vel verius, ibi speciale in illis casibus. Itẽ contra. j. de appari. præfe. vrb l. ij. li. xij. Sol. vt ibi.

Si vindicari.] CASVS. Si princeps cunq; alteri corpori [m] (cũ alterius sit corporis) addicatur: sed vnusquisq; pro crimine in quo fuerit deprehensus, motũ congruæ seueritatis excipiat. Dat. III. Id. April. Valentiniano & Valente, AA. Conss.

Si princeps referebat aliquẽ puniri vltra modum regularem, debet index vsque ad dies triginta differre: vt videat si princeps pœnam relaxet. Salycetus.

XX. Imppp. GRATIANVS, VALENT. & THEODO. AAA. Flauiano præfecto prætorio Illyrici & Italiæ. †

SI vindicari [n] in aliquos seuerius cõtra nostrã consuetudinem pro causæ intuitu [n] iussimus, nolumus [o] statì eos aut subire pœnã, aut excipere sententiã: sed per dies triginta super statu eorũ sors & fortuna suspensa sit. Reos sanè excipiat vinciátque [p] custodia, & excubijs q̃ solertibus vigilanter obseruet. Dat. XV. Kal. Septẽb. Veronæ, Antonio & Syagrio Conss.

C *De venali perfidia apparitores licet absentes, debent damnari. Salycetus*

XXI. Imperatores VALENTINIANVS THEOD. & ARCAD. AAA. ad Principium. P. P. †

NE diu apparitorum [r] pernua admodum venalisq; perfidia [s] impune in publica commoda desæuiat, censemus etiam in absentes [t] eos pro competenti vltione debere consurgi. Dat. Kal. Iun. Arcad. A. & Bautone Conss.

Pœna non debet egredi delinquentem, sed suos tenere auctores. hoc dicit multum nor. Salycetus.

XXII. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Eutychiano præfecto prætorio. †

SAncimus ibi [u] esse pœnam, vbi & noxia [x] est. Propinquos, notos, familiares [y] procul à calũnia [z] submouemus: quos reos sceleris societas [a] non facit. Nec enim adfinitas vel amicitia nefarium crimen admittunt [b]. ¶ Peccata igitur suos teneant [c] auctores †: nec vlterius [d] prægrediatur metus [e], quàm repe

D maior imponitur pœna quàm sit delictũ: vt. ẽ. eo. l. si vindicari. dixi. &

e *Metus.* id est pœna. nã metus bene extenditur ad alios, maximè vbi grauius quis punitur quàm delictum exigat: vt. d. l. si vindicari. dixi. & pro hoc, q̃ alius pro alio non puniatur, facit supra de inoffi. test. l. si qs in suo. §. legis. &. ẽ. de natu. li. l. legẽ. in fine. j. respõ. & supra ne vxor pro mari. l. ob maritorũ. &. ff. eo. l. si pœna. &. l. crimẽ. & de mu. & ho. l. iij. §. qd̃ pater. &. ff.

† *Codex The. e. l. 14.*

a *Societas.* tunc enim suo nomine tenerẽtur.

b *Admittunt.* corrigere tamen debent seniores iuniores agnatos: vt supra de emenda. propin. l. j.

c *Teneant.* non tamen in omni loco: vt. ff. de postu. l. ex ea.

d *Nec vlterius.* id est in plures personas. nam & in eadem quandoque

Seniores debent iuniores corrigere.

† *Concor. c. quæsuit. extra de his quæ fiunt a maiore cap.*

pro soc.l.actione. §. diximus. & de ritu nupt.l.generalis. §. fi, & ff.solu.ma.l.si marit. &.ff.quod quisq; iud.l.iij. §. si is.in.fi. §.&.ff.ad Syll.l.fi. & in auth. vt nulli iu. §. fin. colla.ix. sed speciale est in crimine læsæ maiestatis vt supra ad leg. Iul.maie.l.quisquis. quę est contra.

Cod. The. Theodorum solum connumerat.

a *Mnes.* Si datus in exilium in decęsiū, cōpleuit tēpus, liberatur extunc: & si in carcere inueniatur, liberatur: vt infra.l.prox. & sic non est cōtra.ff.eo.l.aut damnum. §. solent. Diuersis autem ideo subiicit, quia triplex est exilii: vt.ff.de interdic. & releg.l. exiliū. & facit. ſ. de his qui no. infa. l. & si seuerior, &.l. si Posidonium. Item no. quòd non est addenda afflictio afflicto: vt. ff. de offi. præſi.l. diuus.

Exiliū est triplex.

Afflictio non est afflicto danda.

b *Impleſſe*. alioquin damnatur in opus publicum, & duplicatur tempus, si erat decennium: vel damnatur in metallū relegatus, aut deportatur: vt.ff.eodē. l.aut damnum. §. quiſquis. &.l.relegati.

c *Luiſſe.* ſic. ff. de re. iur.l.bona fides. &. ff. nau.cau.ſta.l.licet.in fi.

d *Rectores.Teneantur.* vt & ſupra.l.pxi. Accurſius.

His.Tradiderint. facit ſupra quæ res expor.nō poſ.l.ij. &.ſ. de mathe.l.culpa.

NE SINE IVSſu principis certis iudicibus liceat confiſcare.

Inter cæteras pœnas vna eſt, ſcilicet confiſcatio, quā cuilibet iudici imponere non licet.

f *Nulli. In ſumma.* qui ſcilicet habēt merū imperiū: vt. arg. ff. de in ius. vo. l.ij. quales ſunt illuſtres, ſpectabiles, & etiā clariſſimi: vt. ff. de offic. præſi. l, illicitas. §. qui vniuerſas.

g *Proſcriptionis.* id eſt ſententię qua bona adimūtur: multo ergo minus deportare ſecūdum R. Sed Io. hanc. l. intelligit cum principaliter adimuntur bona, nō ex conſequentia criminis. ex conſequentia enim criminis à quolibet cōfiſcantur ſecundū Azo. & facit. ff. de pœnis. l. relegati. in fi.

DE BONIS PROſcriptorum, &c.

Quid de bonis damnatorum fiat, dicit. De pœna corporali inſtigenda plenè diximus ſupra de pœnis. Nunc de bonis damnatorum ſine proſcriptorum dicit. Azo.

riatur delictum. Hoc ſingulis quibuſque iudicibus intimetur. Dat. VIII. Kal. Augu. Cōſtantinop. Eutropio & Theodoro* VV. CC. Conss.

Tempus quo quis eſt in carcere, cōputatur in tēpore quo quis debet eſſe in exilio. Baldus. Vel ſic: Hæc lex habet duas lecturas. vna glof. ſecundum quā breuiter. h. d. In exilium temporale damnatus, tempore finito nō debet ad carceres reduci: & redu ctus debet liberari. hæc lectura non eſt de dubitabili: & non bene congruit huic tex. licet applaudere magis videatur. l. ſeq. Dic ergo ſecūdum Pet. & moder. Tempus quo condemnatus poſtea ſtetit in carcere, computatur in exilij tempus. Salycetus.

XXIII. Impp. HONOR. & THEOD. AA. ad Antemium præfectum prætorio.

Omnes[a] quos dānationis conditio diuerſis exilijs deſtinatos, metas tēporis præſtituti in carceris impleſſe[b] cuſtodia deprehenderit, ſolutos pœna, vinculiſque laxatos, cuſtodia liberari præcipimus, nec formidare miſerias vllas exilij. ¶ Sit ſatis immenſorum cruciatuū ſemel luiſſe[c] ſupplicia, ne hi qui diu priuati ſunt auræ communis hauſtu, & lucis aſpectu, intra breue ſpaciū catenarum pōderibus prægrauati, etiam exilij pœnam ſuſtinere iterum compellantur. Dat. XIIII. Kalen. Maij, Conſtantio & Conſtante. VV. CC. Conss.

Ille qui ſtetit in exilio quātum debuit, non debet incarcerari poſtea. hoc dicit. Vel ſic: Completo tempore pœnæ, quis reponitur in priſtinum ſtatum. Baldus.

XXIIII. Idem AA. Monachio præfecto prætorio.

Rectores prouinciarū cōueniri præcipimus, vt hi qui pro ſuo crimine pœnam exilij ſub certo temporis ſpacio ſubire decreti ſunt: exacto præfinito tēpore, nec clauſtris carceralibus, nec in locis quibus exules verſati ſunt, teneantur. [d] Dat. III. Kalend. Septembr. Eudoxiopoli. D. N. Theodoſio. A. VII. & Pallādio. V. C. Conss.

Puniendi ſunt capite, qui barbaros docent nauigia fabricare. Salycetus.

XXV. Iidem AA. Monaxio præfecto prætorio.

His qui conficiendi naues incognitam antè peritiā barbaris tradiderint[e], capitale ſupplicium proponi decernimus. Dat. VIII. Kalend. Octob. Conſtantinop. Monaxio & Plinta Conss.

TITVLVS XLVIII.

NE SINE IVSSV PRINcipis certis iudicibus liceat confiſcare.

Exceptis ſummis magiſtratibus nemo iudicum poteſt omnia bona alicuius cōfiſcare, niſi principe ſpecialiter præcipiēte. h. d. Vel ſic: Iudices merum imperium nō habentes, nō poſſunt ſuo officio præter legem exercendo bona confiſcare. h. d. ſecundum veram lectūram. Io. & Azo. Salyc.

I. Impp. THEODOSIVS A. & VALENT. C. ad Hierium præfectum prætorio.

Vlli iudicū liceat (exceptis his qui in ſumma [f] adminiſtrationis ſunt poſiti poteſtate) proſcriptionis & tempeſtate totius ſubſtantiæ aliquem percellere, niſi ad noſtras aures hoc ipſum referatur. Dat. X. Kalē. Febr. Conſtantinop. The. A. XI. & Valent. Cæſ. Conss.

TITVLVS XLIX.

DE BONIS PROSCRIptorum, ſeu damnatorum.

Quando ſeruus capitaliter damnatur, peculium domino nō auferetur: immo executio differtur, donec ab eo domino acceleratī reddatur ratio adminiſtrationis. Saly.

I. Impe. ANTONINVS A. Marco.*

Eruorū capitis[h] crimine damnatorū peculia dominis non auferri notum eſt: ſed quod ſeruum dominus habuiſſe[i] probauerit, recipiet, preciumque rerum[k] ſi quæ ab eo diſtracte ſunt[l]. ¶ Ipſius[m] quoque præſentiæ poteſtas ei dabitur, quo ad rationes per eum adminiſtratæ reddantur ac diſponantur[n]. Sed meminiſſe dominum oportebit inſtare vt id velocius[o] fiat, vt pœnæ ſuæ reddi poſsit.

Marcellus.

Deportatus in quæſitis poſt deportationem non habet heredem. Bald. Vel ſic: Etiā poſt deportationem quæſita, in morte veniunt publicanda. Salycetus.

II. Imp. ALEXAN. A. Frontoni.

Deportati nec earum quidem rerū quas poſt pœnam irrogatam habuerint P, heredē habere poſſunt: ſed & hæ publicabuntur. q

Peculium caſtrenſe filij deportati non debetur fiſco, ſed patri. Salycetus.

III. Idem A. Iuliano.

Si filius tuus cum eſſet in tua poteſtate, in inſulā deportari meruit: peculium eius, nec quod in caſtris [r] acquiſiuit, vel quod ei militaturo donaſti auferri tibi debet. PP. VI. Id. Septē. Alex. II. & Marcell. Cōss.

Seruus an cenſeantur caput habere.

Seruorū.] CASVS. Si ſeruus tuus damnatus fuerit, peculiū tibi nō auferetur, nec ſtatim ducetur ad ſupplicium, ſed aliquantulum tecū ſtabit, vt reddat rationem villicationis ſuæ. Viuianus.

h *Seruorum capitis.* ſic ergo ſeruus habet caput. & ſic eſt contra inſti. de capi. demi. §. ſeruus. &. ff. de accu. l. hos accuſare. §. omnibus. Solu. hic capitis dicit amputandi: ſic naturaliter, non ciuiliter: vt in contrarijs. vel etiam ciuiliter, vt quia fiat ſeruus pœnæ, de quo poteſt damnari: vt. ff. de pœnis. l. aut damnum. §. fi. & eſt capitalis, ſcilicet aliàs in libero. in ſeruo non poteſt proprie capitalis dici ciuiliter. vt in contrarijs.

i *Habuiſſe.* etiam extra peculium.

k *Rerum.* de peculio, vel extra.

l *Diſtractæ ſunt.* à ſeruo, vel à fiſco.

m *Ipſius.* ſeruí damnati. Accurſius.

n *Diſponantur.* aliàs diſpungatur. ſic. ff. de verb. ſigni. l. cognoſcere. §. diſpungere. & aliàs diſponantur. & facit. ff. de leg. j. l. ſeruo legato. §. penul.

o *Velocius.* ſic ſupra de pœnis. l. cum reis. Accurſius.

Deportati. Habuerint. Bene enim poteſt habere, & vendere, & contrahere, cū ſit liber: vt. ff. de mili. teſt. l. neque. §. deportati. & de leg. iij. l. ſi deportati.

q *Publicabuntur.* immò non: vt. ff. man. ſi mandauero tibi vt prome. §. is cuius. ſed ibi propter negotiationē, hic propter delictum fuerunt bona publicata. vel ſolue vt ibi. Item contra adhuc videtur quòd non quærantur fiſco: vt. ff. de iure fiſci. l. in metallum. &. ff. de pœnis. l. quidam, & de ali. & cib. lega. l. is cui. &. ff. de his quæ pro nō ſcrip. l. iij. ſed illæ de damnato in metallum dicunt, hæc in deportato. & facit. ſ. tit. j. l. deportatorū. Accurſius.

a Iſta lex procedit étiam in bonis aduentitijs.

r *Si filius.* a *Nec quod in caſtris.* id eſt nec illud nec iſtud patri eius auferendum eſt.

In me-

quatuor annis aliqui teneant contrarium. vide Bart. plenißime: & ibi remißiue Imol. in l. ſi finita. ff. de vſufruct. Bartholi. in auth. ſine ſi. pro.

a *In metallum. Rerum.* ſcilicet iam confiſcatarum.

b *Indulgentia.* vt infra de ſen. paſ. l. cum patrem, & ſupra de gene. abo. l. fi. Secus ſi fuerit in integrum reſtitutus: vt infra de ſen. paſ. l. j. & facit. ff. de iur. fiſ. l. in metallum. Item contra infra de ſen. paſ. l. fi. in fi. ibi ſolues. & facit ſupra eo dem. l. ij.

Si vt proponis.] CASVS. Tutor tenebatur pupillo ex mala adminiſtratiōe in c. omnia bona illius publicata ſunt: an iudicio tutelæ poſſit fiſcum cōuenire, quæritur? Et dicitur quòd ſic.

c *Non negabit.* contra fiſcum: vt ſupra ad legem Iuliam de vi. l. tutoris. &. ff. de tute. & ra. diſt. l. ſi tutor. & infra de ſen. paſ. l. tutor. &. ff. ſol. matri. l. ſi marito. & ſupra ſolu. matri. l. ij.

d *De bonis matris.* ſecus in patre: vt infra eodē. l. fin. Vel dicas illam corrigere iſtam. Accurſius.

Si quis.] CASVS. Dicitur in hac. l. q ſi bona damnati cō fiſcantur, officiales fiſci debent inquirere iugera terræ, quot ſunt boues, quot mancipia: poſtea denūciabunt, & tradent procuratori fiſci, vel militibus de palatio principis: poſtea debēt mittere literas ad principē, in quibus hęc omnia contineantur. & ſi procurator fiſci inuenerit plura bona quàm dixerit officialis, puniatur in duplum eius officialis, quàm ſubtractū fuerit. Accurſius.

Cod. The. li. 9. ti. 42. l. 7.

†*Adrianus liberis proſcriptorum duodecimas dedit. Spartia. in Adriano. De proſcriptis lata olim fuit lex Cornelia. & Corne. Sulla, quæ vetabat proſcriptum inuari. Ité inhebat ve nire eorum bona qui proſcripti fuiſſent. Cicero pro Amerino. Contius. * id eſt natura.*

c *Stylum.* id eſt ſententiam.

f *Proſcriptionis incurrerit.* id eſt tale delictum fecerit, propter quod debebāt bona eius confiſcari. Accur.

g *Officij.* præſidis: vt infra de bo. va. l. fi. li. x.

h *Rei priuatæ.* id eſt rei fiſcalis: quæ propriè principis dicitur: vt. ſ. de quadrien. prę ſcrip. l. bene à Zenone. Acc.

i *Deſcriptio.* Nota qualiter fiat inuentarium: vt. ſ. de admini. tut. l. tutores. ij.

k *Spacium.* ſcilicet in ſingulis agris ſit.

l *Ingenium.* id eſt, fertile ſit, an ſterile.

m *Gratia.* i. habilitas.

Damnatus in metallum, ſeruus efficitur & publicantur bona, quæ non reſtituuntur niſi ſola principis indulgentia. Salyc.

IIII. Imp. GORDIANVS A. Callimorpho.

In metallum damnatus pœnæ ſeruus efficitur: & ideo eiuſmodi ſententiam paſsi bona vindicantur rationibus fiſci. Quare ſi quid rerum [a] habuitis quem poſtea noſtra indulgentia [b] liberatum eſſe proponis, ad ius fiſci potius quàm ad ipſius dominium pertinet.

Publicatis bonis alicuius, obligationes, tranſferuntur in fiſcum, & competent iudex eſt procurator Cæſaris. Salycetus.

V. Imp. PHILIPPVS A. Arriano.

Si (vt proponis) bona eius qui tutelā tuā adminiſtrauit, ſententiā paſsi ad fiſcū ſunt de uoluta: procuratore noſtrū adire cura: qui ſi quid iure poſci animaduerterit, non negabit. [c]

Bona matris deportatæ non reſeruantur filiis. Baldus.

VI. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. Gaudentio.

De bonis matris [d] deportatæ filiis nihil deberi, iuris abſolutiſsimi eſt.

Docet qualiter bona deportati debēt deſcribi, & qualiter debent ad principem referri, & punit negligentem. Baldus.

VII. Impp. VALENT. VALENS & GRAT. A. A. A. ad Probum præfectum prætorio.*

Si quis intra, puincia pro qualitate delicti ſtylū [e] proſcriptionis [f] incurrerit, [g] per ordinarij officij & ſolicitudinē bonorū eius indago diligētiſsime celebretur: ne quid rei priuatæ [h] cōmodis p gratiā atq; colludiū furto ſubducatur: & plena deſcriptio [i] cōprehēdat, quod ſpaciū, [k] & quod ſit ruris ſi genii [l]* quid aut incultū ſit, aut colatur, quidin vineis, oliuetis, aratoriis, paſcuis, ſyluis fuerit inuētū: quæ etiā gratia [m] & quæ amœnitas ſit locorū, quis ſi ędificiis ac poſſeſsionibus ſit ornatus: quótve mācipiā in prædiis occupatis, vel vrbana, vel ruſtica, vel quarum artium generibus imbuta teneātur: quot ſint cenſuarij, vel coloni: quot boū [n] exercitiis terrarū atque vomeribus inſtruēti ū, quot pecorū & armētorū greges, & in qua diuerſitate numerati ſint: quātū auri & argenti, veſtiū ac monilium, vel in ſpecie, vel in pōdere, & in quibus ſpeciebus quídve in apothecis [o] ſit repertū. tūc demū omnia ea quę vel le nos perſpicis, inquiſitiōe cō-

Codex.

A ſtructa rationalis P rei priuatæ tradantur officio, aut palatinis ſuper hoc cauſa miſsis, noſtro nectenda patrimonio. ¶ Mox vero ad nos ſub literis publici iudicis ſigillatim de omnibus nominatimque referatur, proculdubio negligentia multanda. [r] Nam ſi quid poſt factam à prædicto officio inueſtigationem rationalis rei priuatæ. cui inquiſitio ſecūda mandata eſt, amplius fortaſsis inuenerit officiū fraudulētū, ea cōdēnatiōe ferietur, vt aliud tantū, quātū fuerat ſubtractum, ex propriis facultatibus inferat. [s] Da. III. No. Maij, Treueris, Valentiniano. NB. P. & Victore Cōss.

Bona deportati pro parte liberis reſeruantur: in qua reſeruatione continentur filij emancipati & filiæ dotatæ conferunt dotem ſuam. Vec ſic: Vbi ſucceditur ex delicto, ita debet fieri collatio, ſicut ſi ſuccederetur ab inteſtato. Baldus. Veſic: Emācipati non admittuntur ad bona damnatorum patrum, quæ reſeruantur liberis ex gratia, niſi exiſtentibus in poteſtate conferant quæ à patre receperant. Salyce.

VIII. Impp. GRATIAN. VALENT. & THEODO. AAA. Eutropio præfecto prætorio.†

Si deportatus ſuos [t] & emāci patos filios habuerit: pars [u] quæ ex bonis eius liberis cōceſſa eſt, [x] ad eos tātū qui in poteſtate erant, trāsferatur: ſi emācipati ea quæ cōſecuti erāt emā cipationis tēpore, damno [y] ſuo exiſtimāt cōferēda. ¶ Sin autē cōfuſionē bonorū & donationis [z] elegerint: ea omnia quę fiſcus liberis dānati concedit, æquę diuiſionis partibus ſortiātur. Quæ regula etiā in dote filię, vel neptis ex filio deportati conferenda, cuſtodienda erit. [a]

Marito deportato res paraphernales vxoris, & dos eius non debent fiſco incorporari, nec etiam donata vxori, nec etiam donata emancipatis liberis ante tempus criminis. Reliqua vero bona incorporanda ſunt, hoc dicit vſque ad. §. ſed in his. Bal. Vel ſic: Publicatis bonis viri res proprię vxoris non debent occupari, & dotes illico debent ſibi reſtitui: & ei donata ante matrimonium, vel eo conſtante ante reatum debent apud eam permanere. hoc dicit vſque ad ver. ſi quid etiam. Salycetus.

IX. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Cæſario præfecto prætorio.†

Si quis poſthac ſtylū (quod abſit) proſcriptionis excepe rit: vxor eius res propriās [b] ex quocunque titulo ſibi quæſitas veluti manu iniecta mox vidicet, aut certe quoquo modo occupatas ſtatim recipiat. Dos etiā, nō quæ aliquoties inaniter

n *Quot boum.* id eſt quot boues.

o *Apothecis.* id eſt ſtationibus: vel locus vbi pecunia reconditur.

p *Rationalis.* i. procuratoris Cæſaris. & facit ad hoc. ff. de cenſi. l. forma. &. j. de apo. pub. l. j. & de bo. vacā. l. fi. lib. x. Vel dic procuratori fiſci: vt. ſ. dixi.

q *Patrimonio.* fiſcali,

r *Multanda.* quæ omnia lædit: vt in auth. de quæſto. §. j. colla. vj.

Negligentia lædit omnia.

s *Inferat.* vt. j. de iure fiſ. l. defenſionis. lib. x.

Si deportatus.] CASVS. Si deportatus filios habeat emācipatos, & in poteſtate: media pars bonorū illius pertinebit ad ſuos: niſi emancipati velint conferre ea quæ pater eis dederat tēpore emā cipationis. idē eſt in dote data pro filia, vel neptę, ſcilicet quòd filia nihil percipiet, niſi conferat dotem in medio.

t *Suos.* in poteſtate.

u *Pars.* ſcilicet dimidia: vt infra. e. l. fina.

x *Conceſſa eſt.* beneficio ſpeciali.

†*Cod. The. ibi. l. 8. qui buſtā mātatis.*

y *Damno.* id eſt ſi putāt damnum eſſe, ſi res illas conferant.

z *Donationis.* ſibi factæ à patre. Azo.

a *Erit.* vt &. ſ. de colla. l. filiam. ij. &. l. poſthumo. & quod dicitur in naturali, idem in adoptiuo: vt ei detur quarta pars, niſi in fraudem fit facta adoptio: vt. ff. de bo. dā. l. fin. §. ex bonis. Accurſius.

Si quis.] CASVS. Si maritus deportetur, vxor ſua bona vindicare poteſt: & dotem recuperare quam dedit, & donationem in eam à viro factā propter nuptias: & ſi in filios emā cipatos ante commiſſum aliqua cōtulit, penes eos remanebūt: alia verò fiſco applicabūtur. Si vero maritus aliàs erat debitor fiſci, & quia nō ſoluebat, bona ſua confiſcata ſunt: idem iuris erit de bonis vxoris & filiorū emancipatorum, quod & in primo caſu. Si verò primipilarius condemnetur: bona quæ in vxorem vel filios emancipatos contulit, confiſcabuntur.

†*Cod. The. ibi. l. 9.*

b *Res proprias.* vt &. ſ. ne vxor pro ma. l. ij. & de dona. inter virum & vxo. l. res. Accurſius.

a *Dotalium*.vel priuatorum,vel publicorum, cum data non sit:vt supra de dote cau.non nu.l.j.Sic ergo excipit fiscus.cuius interest,sicut alij creditores:vt supra de non nume.pecu.§ cui.& facit.ff. de acquiren.possel.l.prædia. & faciunt pro instrumentis quibus non creditur, quæ sic fiunt cotidie.

b *Largitione viri*. tali, quæ valeat constante matrimonio: vt.ff. de donat.inter vi. & vxo. si sponsus. §. concessa. Vel etiam si non valer, non tamen reuocatur tacitè per mariti damnationem:vt statim dices de illa quæ in filios est collata.

c *Proscriptionem*. eitam post contractum crimen: vt.ff. de dona.l. post contractum. nisi fuerit crimen perduellionis: vt supra ad leg. Iul.maie.l. fi.

d *Reatus*. etiam post, vt modò dixi: nisi delictu faceret timore, quia tunc non valet : vt.ff. de don.cau. mor.l.vij. in fi.

e *Filios*, quia dimidia eis datur:vt.j.eo.l.fi.

f *Damnatus*. supra an non.

g *Vindicauerint*. quia licet non valeant, tamen morte confirmabuntur.& sic per damnationem patris nō reuocantur. licet sit aliud in donatiõe causa mortis: vt.ff. de dona. cau. mor. l.vij.

h *Sed in his*. supra pro delicto:hic pro ratiociniis bona publicantur.

i *Antè initium*. id est antequam ex eo actu pro dolo vel culpa fisco cœperit teneri. & sic bona sua fuerunt exinde demum fisco obligata : secundum Azo. Vel dic etiam prius : vt arg. supra de bo. quæ li.l.cum oportet. §. fi. & de sec.nu.l.hac edictali.§.omnibus.

k *Deducta est*. accipe intemeratum,&c.quod est infra.

l *Obnoxium*. id est tacite obligatum:vt infra de iur.fisc.l.j.lib.x.

m *Habuerit*.& multo magis quæ habent postea. Et caue quòd hic non excipit à generalitate proxima:nec quicquam,&c.

n *Vxoris*. id est suo & vxoris:vel suo & filiorum: nam pro sua parte fisco etiam tacite obligatum est.

o *Cæsarianis*, loquitur forte de his quos dicimus primipilarios. nã cũ pro tali debito mulieris bona occupantur:vt.ſ.in qui.cau.pig.ta .cõtra.l.satis fi-

Mulieris bona quando-que pro debito mariti obligantur.

dotalium[a] instrumentorum tenore conscribitur , sed quem se corporaliter tradidisse docuerit , repræsentetur . Ea etiam quæ ab innoxio adhuc marito ante nuptias titulo donationis acceperit, vel durante matrimonio largitione viri[b] ad eam ante proscriptionem[c] peruenerint,apud eam firmiter permaneant.

Donata filiis emancipatis ante reatum patris non reuocantur: & de donationibus in filios collatis principi rescribitur. hoc dicit vsque ad.§.sed in his.Salycetus.

B

Si quid †etiam in emancipatos liberos ante tẽpus criminis ac reatus[d] patrẽ contuliſſe claruerit,integrum iisdem citra in quietudinẽ reseruetur.¶ Quòd vero nec vxor, nec emancipati liberi potuerint vindicare , caprum à publicis personis ita ad me referri specialiter censeo, vt illud quoque addatur, vtrum filios[e] habeat qui damnatus fuerit: simulque adiiciatur vtrũ iidem apud se ex causa donationis aliquid vindicauerint.[g]

C

Hæc est secunda pars principalis huius. l.quæ hoc intendit: Quãdo bona publicantur pro ratiociniis, vxor & filij sibi donata ante actus initium retinent præcipua, à fisco non inquietãda:nisi is qui administrauit , fuerit de Cæsarianis:h.d.vsq; ad fin. Salyc.Vel sic:Vbi bona alicuius insiſcum transeunt ratione contractus , vel quasi , debet fiscus præferri donatarijs & alijs prætendentibus causam obligationis post quam illud factum obligatorium sumpſit originem: non autem præcedentibus tempore. Baldus.

Sed in his[h] qui fiscalibus actibus nexi sunt, & pro ratiociniis proscribuntur, & condemnantur : placuit , si quid proprium vxor habuerit, vel à marito datum ante initium[i] actus ex quo origo fraudis ac vitij in iudiciũ deducta est : [k] si quid deinde in emancipatos filios donatione collatum est antequam crimẽ oriatur, intemeratum apud accipientiũ iura persistere : nec quicquam fisco in qualiber causa teneatur obnoxiũ,[l] nisi quod in dominio proprio cũ obligari cœpit , habuerit: [m] vel quod agens tã suo, quàm vxoris[n] suæ, vel filiorũ, vel cuiuscunque prẽterea nomine cõparauerit. Ex-

D

ceptis dumtaxat Cæsarianis , [o] vel †Catholicianis, qui ab omni iuris beneficio excluduntur, nisi probata à me purgataq; ratiocinia fuerint, vt quod innoxiè habuerint, transmittẽdi copiã habeant. Dat. III. Non. Augu. Constãtinop. Arcadio. IIII. & Honorio. III. AA. Conss.

Quando bona damnati de crimine capitali veniunt publicanda: si liberos habet, debetur dimidia: nisi damnatus fuerit de numero curialium, vel decurionum : quia tunc seruatur forma hic scripta, crimine læsæ maiestatis excepto. Saly.

B

x. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Hierio præfecto prætorio.†

QVãdo quis quoliber crimine damnatus capitalem pœnam deportationeve sustineat : si quidem sine liberis mortuus sit, bona eius ad fiscum perueniant. P ¶ Si vero filij, vel filiæ, vel nepotes ex defunctis filiis relicti erunt, dimidia q parte ærario vindicata, alia eis reseruetur , Idem est & si posthumos dereliquerit. ¶ De curioni[r] vero, qui hoc incurrerit, [s] si liberos non habeat succedat curia , bonaque vniuersa detineat aut ipsa per se, [t] aut suo ordinatura periculo munera subiturum. [u] ¶ Sin autẽ erit soboles[x] curiali : & si ea necdum procreata est, integris patris fortunis fulciatur. ¶ Si filia, vel filiæ fuerint , pars dimidia ad eas deuoluatur facultatũ: altera dimidia ad curiã. ¶ Sin autẽ mares curiales fuerint intermixti, dimidia pars eis[y] curiæ nomine deferatur : & alia quã in cõmune omnibus[z] tribuit indulgẽtia principalis,pro virili diuidatur portione,excepta sola maiestatis quęstione: quam si quis sacri lego animo adsumpserit, iustè pœnã ad suos etiã posteros trãsmittet.[n] Dat. X. Kal. Feb. Constantinop. D.N. Theo. XII. & Valentiniano. II. AA. Conss.

IN AVTHEN. VT nulli iud. §. fi. col. ix. consti. ix.

Hodie bona damnatorum debentur ascendentibus & descendentibus, & ex latere vsque ad tertium gradum, excepto crimine læsæ maiestatis. Saly.

BOna damnatorum seu proscriptorum non fiunt lucro ascendentibus vel descendentibus superſit, tunc bona deueniũt ad fiscũ, sed in crimine læsæ maiestatis omnia bona cõfiscãtur,

Iudicibus.

a *Iudicibus*, huic est contra.ff.eo.l,pe.in fin. sed hæc corrigit, A
b *Fisco*.immo,vt.ſ. de inceſt.nup.auth.incestas. Solu.hæc corrigit,cum posterior ſit in corpore. Alij dicunt ibi speciales: vt & in criminie læsæ maiestatis, vt hic subiicit. Al. enim distinguit: refert an post sentẽtiam retinet ciuitatem, & tunc confiscatur: vt ibi : aut non, & tunc

Damnati bona an sint confiscãda.

cum nõ esset pœna bonorum ademptio, non habet fiscus vt hic: arg. in auth. de mãda. prin. §. oportet. col. iij.

c *Definitam*. quam forte consequeretur si culpa viri solutũ esset matrimonium:vt.ſ. de repudi.l. fi. hodie tamen matrimonium non soluitur per supplicium:vt in auth. de nup. §. sed etiã captiuitatis. col. iiij. Vel dic quantũ ex mortẽ lucraretur:vt.ſ. vnde vir & vxor. auth. præterea. & supra de epiſc. & cleri. l. deo nobis. §. j. Accur.

Matrimonium per supplicium nõ dissoluitur.

d *Iubemus*.vt & supra ad.l. Iul. maiest. l. quisquis. & hac lege.

DE BONIS EORVM qui mortem sibi conſciuerunt.

Bona occidentis seipſum non metu criminis, sed ex insania, vel dolore, non auferuntur heredibus. Bald. Vel sic : Vbi quis mortẽ sibi cõſciuit ob criminis publici conſcientiã, bona eius publicantur. secus ſi ob doloris impatientiã. h.d. cũ lege ſequenti.

I. Imp. ANTONINVS. A. Aquiliæ.

Continuatio.

EOrum]CASVS. Bona solius accusati qui seipſum metu futuræ pœnæ interfecit, ad fiscũ pertinebunt. Si vero ob impatiẽtiam doloris vel debitorum pater tuus ſe ſuſpendit: non ad fiscũ, ſed ad ſucceſſores ex teſtamento, vel ab intestato pertinent. Vi.

e *Delati*. id est postulati:vel in crimine deprehenſi.& dic talis,ex quo ſi damnaretur, pœna esset mors, vel deportatio:vt.ff.eo.l. fin.

f *Intulerunt*.vt &.ff. de iur.fiſc.l. in fraudẽ. §. ij.

g *Pertinebunt*.vt &.ff. eo.l.fi.§.j.& de iu. fiſc. l.in fraudem.§.iij.

EOrum]CASVS. Si pendẽte accusatione decesſit accuſatus,ſi ſibi mortẽ nõ cõſciuit, vel crimen læsæ maiestatis non commiſit, bona eius ad ſucceſſores ſuos pertinẽt.

h *Transmittuntur*.vt & ſ. ſi reus vel accu.l.pe.& fi. & de iure fiſc.l.in fraudem.§.j.&.ff. de accu.l.ex iudiciorum.&.ſ. ad le. Iul.maie.l.fi.

DE SENTENTIAM PASSIS, ET reſtitutis.

Quia damnati restituuntur, ideo de hoc dicit.

CVm.]CASVS. Vlpianus cum quibuſdam præfectis prætorio exiuit obuiã principi, & cũ ſalutauit: & vt illũ qui fuerat deportatus, reſtitueret deprecabatur. reſtituit, & adiecit, reſtituo te ad omnia bona tua & honores.

i *Cum ſalutatus eſſet*. Imperator Antoninus.
k *Principalibus*. præſidentibus officiorum.
l *Proceſiſſet*. aliquántulum his adſurgens.
m *Dixit*. Imperator.

Reſtitutio à principe conceſſa demnato, reſtituit eum in priſtinum ſtatum etiã quo ad honores & bona. Bald.

I. Imp. ANTONINVS. A.

QVm ſalutatus † eſſet[i] à Gentiano & Aduento & Opilio Macrino præſectis prætorio clariſſimis viris,item amicis,& principalibus[k] officiorũ & vtriuſq; ordinis viris, & proceſiſſet,[l] oblatus est ei † Iulianus Licinianus ab Opilio † Vlpiano tũc legato in inſulã deportatus:tũc Antoninus Auguſtus dixit : [m] Reſtituo te in integrũ prouinciæ tuæ.& adiecit, Vt autẽ ſcias quid ſit in integrũ[n] reſtituere: honoribus, & ordini tuo, & omnibus cæteris [o] te reſtituo.

Indulgentia ſolam pœnam remittit, non autem bona reſtituit, niſi dictum ſit. Bal.

II. Idem. A. Quieto.

CVm patrem tuum in metallum damnatum fuiſſe proponas, eius quidẽ bona merito à fiſco [p] occupata ſunt: nec ideo quòd ex indulgẽtia mea pœna tantũmodo metalli liberatus eſſet, etiã bonorũ reſtitutionem impetrauit, niſi ſpeciale beneficium ſuper hoc fuerit impetratum. [q]

C

Recuperans bona per viam quotæ, tenetur creditoribus pro rata, nõ ſi recuperet aliquid in ſingulari: & quando propter debita bona alicuius transeunt in fiſcum, ille non liberatur à creditoribus : ſecus ſi propter delictum. Salycetus.

III. Imp. ALEXANDER A. Stratonico.

SI debitor pœnam[r] ſententiæ paſſus eſt, quam bonorũ ademptio ſecuta eſt: quãuis poſtea ciuitati Romanæ reſtitutus, non totam ſubſtantiã, ſed aliquid[ſ] ex indulgentia principis vt haberet impetrauit: æris tamen alieni ex præcedẽte tẽpore pœna liberatus eſt. [t] ¶ Si vero partẽ bonorũ accepit, pro rata portiõe eius tenetur. [x] ¶ Quod ſi ob pecuniam [y] debitam fiſco bona eius occupata ſunt, máſit

D

n *Quid ſit in integrum*. hoc est,honoribus, &c. vt & ff. de verb.ſigni.l. princeps. & inſtit. quimo ius pa. po. ſolũ. §. ſed ſi ex indulgentia. & j. de bo.va.l.ij.lib.x. & ff. eo. l. j. An & fama? Reſpõ.ſic: vt ff. de poſt. l.j. §. pen. & ſ. de nupt. l. imperialis. in princ. & §. ſed & ſi tales. & j. e. l. fi. ſecus in indulgẽtia, per quam fama non reſtituitur:vt.ſ. de gener. l. fi. & j. eo. l. generalis. *ADDITIO*. hãc. l. intellige. niſi bona eſſent iam alienata: quia reſtitutio principis non trahitur retro contra ius quæſitum alteri. pro quo eſt gloſſa in verbo,emancipatus eſſet. & hoc ibi dicunt Bar. Angel. Rapha. & Imo. in. l. gallus. §. & quid ſi tãtum. ff. de libe. & poſthu. Pro hoc eſt etiã tex. not. in ca. quãuis. & ibi bona glo. de reſcript. lib. vj. intellige hoc caſu bona non poſſe recuperari à poſſeſſoribus , ſed à fiſco quatenus locupletior eſt effectus, poſſunt recuperari; vt dicit Bart. in. l. fi. infra eod. in. iij. colum. verſic. pro declaratione huius, &c.

o *Cæteris*.etiã ad bona.

p *Cum patrem*. *A fiſco*, vt &. ſ. de bonis proſcrip. in metallum.

q *Impetratum*. vt &. j. eo. l. tutor.

SI debitor.]CASVS. Si debitor meus deportetur, & bona ei adimantur : ſi remittitur ei pœna, ẽn recidet in obligationem, quæritur? Et dicitur q; non. Si tamen res aliqua bonorũ, aut ſingularis fuerit reſtituta, pater eius obligabitur. Si vero debitor erat iſti, vt quia nõ ſoluit, & bona eius cõfiſcata ſunt: non ſolũ ipſe, ſed & fideiuſſor eius remanet obligatus. Viui.

r *Pœnam*. deportationis. Accur.

ſ *Aliquid*. ſingulare, vt prædium.

t *Liberatus eſt*. morte ciuili: vt &. ff. e. l. ij. Sic liber factus ſeruus, licet manumiſſus, tamẽ nõ tenetur primis creditoribus: vt. ff. de ac. & ob. l. ſeruus.

u *Partem*. quotam. ſic ergo refert quotã partẽ, vel ſingularem rẽ habeat : vt hic, & ff. ad Trebel. l. ſi legatus. §. multũ. & inſt. de fideicom. here. §. ſi quis vna.

x *Tenetur*. pro alia fiſcus: vt. ſ. de bo. proſcri. l. ſi vt proponis.

y *Ob pecuniam*, & ſic non propter delictum,

Obligatur.

† In vet. legitur, ſal. ff. eo. l. j. An & fama? Reſpõ. ſic: vt ff. de poſt. l. j. §. pen. & ſ. de nupt. l. imperialis. in princ. & §. ſed & ſi tales. & j. e. l. fi. ſecus in indulgẽtia, per quam fama non reſtituitur:vt. ſ. de gener. l. fi. & j. eo. l. generalis. *ADDITIO*. hãc. l. intellige. niſi bona eſſent iam alienata: quia reſtitutio principis non trahitur retro contra ius quæſitum alteri. pro quo eſt gloſſa in verbo,emancipatus eſſet. & hoc ibi dicunt Bar. Angel. Rapha. & Imo. in. l. gallus. §. & quid ſi tãtum. ff. de libe. & poſthu. Pro hoc eſt etiã tex. not. in ca. quãuis. & ibi bona glo. de reſcript. lib. vj. intellige hoc caſu bona non poſſe recuperari à poſſeſſoribus , ſed à fiſco quatenus locupletior eſt effectus, poſſunt recuperari; vt dicit Bart. in. l. fi. infra eod. in. iij. colum. verſic. pro declaratione huius, &c.

† Diocletiano, Gentiano imperialis. in princ. & §. ſed & ſi tales. & j. e. l. fi. ſecus in indulgẽtia, per quam fama non reſtituitur:vt. ſ. de gener. l. fi. & j. eo. l. generalis. *ADDITIO*. hãc. l. intellige. niſi bona eſſent iam alienata: quia reſtitutio principis non trahitur retro contra ius quæſitum alteri. pro quo eſt gloſſa in verbo,emancipatus eſſet. & hoc ibi dicunt Bar. Angel. Rapha. & Imo. in. l. gallus. §. & quid ſi tãtum. ff. de libe. & poſthu. Pro hoc eſt etiã tex. not. in ca. quãuis. & ibi bona glo. de reſcript. lib. vj. intellige hoc caſu bona non poſſe recuperari à poſſeſſoribus , ſed à fiſco quatenus locupletior eſt effectus, poſſunt recuperari; vt dicit Bart. in. l. fi. infra eod. in. iij. colum. verſic. pro declaratione huius, &c.

† Reſtius legitur, obaboli. l. fi. & j. eo. l. generalis. *ADDITIO*. hãc. l. intellige. niſi bona eſſent iam alienata: quia reſtitutio principis non trahitur retro contra ius quæſitum alteri. pro quo eſt gloſſa in verbo,emancipatus eſſet. & hoc ibi dicunt Bar. Angel. Rapha. & Imo. in. l. gallus. §. & quid ſi tãtum. ff. de libe. & poſthu. Pro hoc eſt etiã tex. not. in ca. quãuis. & ibi bona glo. de reſcript. lib. vj. intellige hoc caſu bona non poſſe recuperari à poſſeſſoribus , ſed à fiſco quatenus locupletior eſt effectus, poſſunt recuperari; vt dicit Bart. in. l. fi. infra eod. in. iij. colum. verſic. pro declaratione huius, &c.

† Aelio ve. Cuiacius.

a *Obligatus.* vt & supra de fideiusso. l. j.

TVtor.] CASVS. Tenebatur tutor pupillo in centũ ex mala administratione deportatus est, & omnia bona sua cõfiscantur, & pœna ei indulta est. licet postea locuples fiat, nõ tenetur actiõe tutelæ, secus si fuisset restitutus ad bona. Vi.

b *Accepisse dicis.* ô mater. Sed quam bonorũ possessionem accepisti? Respondetur, vnde legitimi: vt. ff. vnde legi. l. ij. §. fi. & l. seq. Vel septimam extraordinariam, quæ datur his qui nouis legibus vocantur: vt. ff. vt ex leg. & sena. bono. possef. de. l. j. & institut. de bono. possef. §. septima.

Bonorum possessio septima quibus data.

c *Locupletior.* bonis postea quæsitis.

d *Non tenetur.* vt &. ſ. eo. l. ſi debitor, ſed fiſcus: vt. ſ. ad. l. Iul. de vi. l. ij.

e *Recuperauerit.* vel cũ princeps ei restituere vellet bona, noluit: vt ff. eo. l. ij. & iij.

f *Sui ademptis. Communi.* quia & multis alijs cõmuniter indulsit.

g *Publicatorum.* sic & s. eo. l. cum patrem. Sed videtur contra. ff. de a li. leg. l. is cui. Speciale in alimentis, sicut & potest ad eam causam in metallum damnato legari: vt ff. de his quæ pro non scrip. l. ſi in metallum.

h *Tutorum.* quondam tuorum.

† *al. iudicatorum. Contius.*

Ninsulã.] CASVS. Si filius deportetur, & postea pœna ei remittatur: an recidet in potestatem patris ſi erat in potestate tempore latæ sententiæ aduersus eum, quæritur? Et dicitur quòd non.

i *Exempto.* vt insti. qui. mo. ius pa. po. sol. §. cũ autem. in princi.

k *Non videtur.* immo videtur quòd ſic: vt insti. qui. mo. ius pa. pot. solu. §. cum autem. in fine. Solu. aliud in patre: quia ipſe restitutus patriam potestatem recuperat, filius vero restitutus non recidit in eandem: quia ſic ei restitutio noceret ſecundum quoſdam. hoc non valet: quia expreſſe de vtroque ibi dicit, ſcilicet de patre & filio deportato & restituto.

Restitutus an recuperet omnia ante.

Item & per hoc quod habes infra eo. l. ſi pater. Itẽ & per hoc, quia libertus restitutus recidit in ius libertinitatis: vt. ff. de iure patro. l. ſiue patronus. aliàs ſiue libertus. Alij dicũt eſſe ibi ſophiſma punctũ: & dicunt, ibi fuerunt ad omnia restituti, hic non. Tu dic verius, hic fuit indulgentia, ibi restitutio. ar. infra. l. proxi. & ſupra eo. l. j. & ſupra de genera. aboli. l. fina. Accurſius.

Sophiſma.

Generalis.] CASVS. Si. ex indulgentia principis pœna deportato remittatur, non propter hoc dignitas in qua erat, vnà cũ ſuis fideiuſſoribus proprijs creditoribus obligatus. a

Indulgentia non restituit obligationes contra reuerſum, etiam in poſtea quæſitis. Salyc. Vel ſic: Ex indulgentia reuerſus, ab exilio, nõ tenetur prioribus creditoribus. h. d. prima pars. Nec agit contra primos debitores. h. d. lex ſequens. Vel ſic: Qui non recuperat bona, non recuperat iura actiue nec paſſiue. hoc dicit. cum. l. ſequenti.

IIII. Idem. A. Valentinæ.

TVtor filiorum tuorũ quorum te bonorum poſſeſſionem accepiſſe dicis, b in metallum damnatus. & poſtea ex indulgentia generali regreſſus, quãquam locupletior c ſit, actione tutelæ adminiſtratæ tibi non tenetur, d ſi non ex gratia ſententiæ facta, ſpecialiter ſtatum priſtinum cum bonis omnibus recuperauerit. e

Deportatus cui remiſſum eſt exilium, non poteſt agere ex ante geſto. Bald. Vel ſic: Indulgentia non reſtituit actiones aduerſus quondam debitores. Salycetus.

V. Idem A. Iuliano.

SI ademptis bonis in inſulã deportatus ſis, quãuis ex indulgentia cõmuni f rediiſti, actiones tamen quaſcunq; habuiſti, remanẽt in cauſa bonorũ publicatorũ: † g nec ex ordine eſt quod petis, vt cõtra heredes tutorũ h actiões tibi præſtẽtur.

Indulgentia conceſſa filio deportato, non reſtituit eum in patriam poteſtatem. Sal.

VI. Imp. GORDIANVS. A. Fabiano præfecto prætorio.

IN inſulam deportato filio, hacque ratione vinculo paternæ poteſtatis exempto: i ſi poſtea ex indulgentia diui Alexandri (vt proponis) reditus in patrium ſolum, præcedenſque dignitas reſtituta ſit, poteſtas tamen patria repetita non videtur. k

Indulgentia principis non reſtituit militiam neque famam. Sal.

VII. Imp. PHILIPPVS. A. Caſſio.

GEneralis indulgentia noſtra reditum exulibus ſeu deportatis tribuit, non etiam loca militiæ prîdem adempta conceſſit, neque integram atque illibatam exiſtimationẽ

per indulgentiã remittatur infamia, eſt contra ſupra eo. l. generalis. & ſupra de gene. abo. l. ſi. Dic ergo, calũniã, id eſt pœnam infamia contractam. Vel dic ſpecialiter hic fuiſſe indultam infamiam. Vel tertio nil dicitur hic de infamia, ſed de bonis. de quibus dicit eum non debere pati calumniam, id eſt aliquid calumnioſe. Vel quarto de tali crimine fuerat dãnatus, quod infamiam nõ importauerat. vt ſtellionatus: vt. ff. de crimi. ſtellio. l. j.

CAſus a eius b qui fundi mouerat quæſtionem, & ex benignitate noſtra facta in eum cum bonis reſtitutio, c ſtatum priſtinum cauſæ non immutauit.

Reſtitutus in integrum, non poteſt ſe tueri contra creditores ſuos. Bald. Vel ſic: Onus creditorum ſequitur bona per indulgentiam reſtituta. Salyce.

XII. Iidem. AA. & CC. Tryphoni præfecto prætorio.

Caſum ponit.

SI deportationis d ſententiæ veniam indulgẽtia noſtra conſecuta ſuam recepit e ſubſtantiam, f ſe protegere g ſceleris h pœna i contra creditores, quo minus iure debitum ſoluat, improbe k conatur.

a *Caſus.* Mota actione in rem deportatus fuit actor, & tandem reſtitutus: agit quidem actione inchoata.

b *Eius.* ahàs ei.

c *Reſtitutio.* in integrum: vt & ſupra eo. l. j. & ff. de verborum ſignifica. l. princeps. Vel ſi dicas quòd fuit indulgentia. dic ſpecialiter etiam bona reſtituta: vt & ſupra eo. l. cum patrem. in fine. & ff. eo. l. iij. alias non eſſet actio reſtituta: vt ſupra eo. l. ſi ademptis. dic ergo caſus deportationis irrogatæ ei qui, &c.

Si deportationis.] CASVS. Debitor deportatus ſi veniam pœnæ conſequatur, & ad bona reſtituatur: an recidat in obligatiõem, & habeat neceſſe debitum ſoluere quæritur? Et dicitur quòd ſic: vt ff. eo. l. ij.

d *Si deportationis.* indulgentia bonorũ fuit conſecuta veniam pœnæ: & ſic recepit ſubſtantiam, ſcilicet deportatus, vel etiam recipere potuit: vt. ff. eo. l. ij. Accurſius.

† *Co. Th. 9. 43. l. ſing. Idem poteſt in vniuerſum ſtatuit Theo. li. Cod. Th. ti. 4. l. j. Contius.*

e *Recepit.* ſ. deportatus.

f *Subſtantiam.* id eſt bona.

g *Protegere.* id eſt defendere.

h *Sceleris.* id eſt delicti.

i *Pœna.* quam paſſus fuit.

k *Improbe.* vt & ff. eo. l. iij. ſed interim in deportatione conueniri non poteſt: vt. ff. de capi. demi. l. tutelas. §. fin.

Diuiſio.

In quæſtione. Iſta lex varijs modis legitur per glo. ſi ſui princip. & diuiditur in quatuor partes. ſecunda ibi, ita tamen. tertia ibi, Minores. quarta & vltima ibi, Quem ſi. CASVS. Seius filium habens in ſacris vinculis ſuæ poteſtatis, deportatus eſt: medio tempore filius fecit teſtamentum: contractus celebrauit emendo, vendẽdo. Poſtea Seius in integrũ reſtitutus eſt. Ex iſto themato duæ eliciuntur quæſtiones: an valeat teſtamentum? ad quod non reſpondet. vel alij contractus. quam quæſtionem proſequitur, dicens quòd valent. & ſi filio datus erat tutor, deſinet eſſet tutor patre reuerſo: niſi pater eſſet prodigus, vel furioſus: quia patri non præiudicat ſententia deportationis, quominus filius recidat in poteſtatem ſuam, quia ad omnia bona ſua reſtituitur: quia ſi non haberet filium in poteſtate, luctuoſior eſſet reditus, quàm diſceſſus. & hic filius per emancipationem ſui iuris efficitur, non per patris deportationem.

l *In quæſtione.* quæſtio iſta eſt, an teſtamentum filij eius qui deportatus eſt, irritetur patre in integrum reſtituto: quam nõ ſoluit, ſed alijs per eum geſtis proſequitur.

m *Deportati.* ideóque à poteſtate exemptus: vt inſtitu. quib. mo. ius pa. pote. ſol. §. cum autem. Accurſius.

n *Remeante.* poſt teſtamentum factum. ſed alij dicunt filium teſtatum poſt reuerſionem patris.

o *Patre.* quid de illo medio tempore quod eſt poſt reſtitutionẽ, & ante reuerſionem? Reſpon. eſt in poteſtate: quia ſicut deportatio facit ſtatim eum perdere ciuitatem, & quę iuris ciuilis ſunt: ſic econtra reſtitutio ſtatim recuperare: vt. ff. de pœn. l. quidam. & infra ea. l. ibi, quem ſi comperta, &c. Item quid ſi poſt reuerſionem? Reſpon. indubitãter non valet. Item ſi filius moritur patre non reſtituto: in quo valet teſtamẽtum? Reſpon. in aduentitijs, non ſolum in caſtenſi & quaſi, ſaluo tamẽ vſufructu patris: vt ſupra de bo. ma. l. ij.

Deportatio tollit ea quæ ſunt in ciuilis.

p *Poteſtate.* immo nõ: vt ſupra eo. l. in inſulã, ſed ibi ſola ingulgentia pœnæ, hic reſtitutio in integrum, quæ eſt ad omnia, vt ibi dixi.

q *Cuius.* ſcilicet filij.

r *Rata ſint.* quid de teſtamento filij deportati? Ir. & Cyprianus dicunt valere: & pro eis eſt quod ſubjicit, Ne eorum, &c. & inſti. de teſta. §. ſed neq; heres. ibi, quia totum hoc negotiũ quod agitur. vt ita conueniat ad id quod hic dicit, geſta. Ioan. dicit irritari: ſicut cum teſtator ſe dat in arrogationẽm: vt in ſtitu. quib. mo. te. infir. §. alio. Item pro eo. ff. de verbo. ſignifica. l. verba contraxerũt. Sed ſi facto teſtamento ante reſtitutionem patris decederet, valet teſtamentum. & hoc in articulo poteſt loqui hæc lex etiam in teſtamento, vbi dicit, Rata ſint, ne eorũ, &c. ſecus ſi filius capti ab hoſtibus teſtetur, & decedat ante patris reditum: nam neque eius teſtamentum, licut ſi non deceſſiſſet, valet, cum ſemper fingatur in poteſtate fuiſſe: vt ff. ad Maced. l. j. §. ſi. pendeat. & ff. de capti. l. quòd ſi filius. & ff. vnde liberi. l. ij. §. ſi quis deceſſerit. & de ſuis & leg. l. ſi pater. Ac in deportati filio nõ eſt fictio: immo vere eſt ſui iuris. inde eſt q̃ habet tutorẽ, quẽ filius capti nõ habet: vt ff. de tute. l. muto. §. fi. & infra ſubiicit. Item in bonis liberti paterni habet contra tabulas filius deportati, nõ capti, nõ obſtante patre: vt ff. de bo. libe. l. ſi necẽ. §. ſi deportatus. & facit. ff. de pact. do. l. quotiens.

Teſtamentum filij cuius pater fuit deportatus, & poſtea reſtitutus eſt. an valeat.

Filius deportati eſt ſui heres. vere ſui iuris.

ſ *Ne eorum.* à filio geſtorum. Accurſius.

t *Efficiat.* id eſt, ſi diceres quòd reſcinderentur geſta per eum, abſurdum ſequeretur, quod ſequitur.

u *Poteſtate.* No. pro nobis, qui dicimus nihil eſſe in pendenti: vt no. inſtitu. quib. mo. ius. pa. po. ſol. §. ſi ab hoſtibus.

x *Minores.* bene dixi, cuius conſilia legitima, &c.

y *Prohibẽtur.* cõtra ſe, ſed, p̃ ſe ſic: vt ſ. de proc. l. nõ eo minus.

z *Quibus.* minoribus.

a *Datus eſt.* ſecus in filio capti: vt ff. de tute. l. muto. §. fin.

b *Corruptum.* & ſic teſtamentum rumpitur: vt dixi.

c *Nam ſi patria.* bene dixi, nulla prauitate, &c.

Seruo.

Seruo pœna legari non poteſt.

Reſtitutus an recuperet omnia ante.

A conceditur, nec fama conſeruatur.

l *Reſeruauit.* vt & ſupra. l. proxi. & de geneſa. aboli. l. fin. Sed contra infra eo. l. cum indulgentia. Solu. vt ibi. Accurſius.

Rurſtra.] CASVS. Seruus in metallum damnatus, & releuatus à pœna principis beneficio, non recidit in poteſtatem domini: iniuriosus tamen ei exiſtere non debet in memoriam prioris dominij, & dominus eum conuenire poterit ſi res ſuas teneat: & cognoſcet procurator Cæſaris, qui cognoſcit inter fiſcũ & priuatũ. Vi.

B m *Damnatus.* & ſic tuus eſſe deſiit: vt. ff. de quæſt. l. extraneo. §. fin. nec liberatus redijt: vt hic, &. ff. de pœn. l. aut damnũ. §. fin. niſi ex erronea ſua confeſſione habita in tormẽtis fuit cõdemnatus, quæ poſtea falſa apparet, & ſic liberatur. nam domino redditur æſtimatio ſerui: vt. ff. de quæſt. l. j. §. fi. quæ eſt contra.

n *Non placuit.* ſecus de liberto. vt. ff. de iure pat. l. ſiue. Vel diſtingue: ſeruus reſtituatur, & tunc idem quod in libertorum ex indulgentia pœna remittatur: vt hic ſecundum Io.

o *Patietur.* in memoriam prioris dominij: vt. ff. de quæſt. l. extraneo. in fi.

p *Procurator.* ſcilicet Cæſaris.

q *Vobis.* ſ. tibi & fiſco.

r *Cæpit.* poſt liberationem pœnæ. primo enim ſeruus pœnæ erat, non fiſci: vnde ei legari non poterat: vt ff. de iure fiſc. l. in metallum. & de his quæ pro non ſcript. l. iij. quæ ſunt contra. Vel eſt fiſci etiam prius, non purè vel propriè, ſed per quandam conſequentiam ſiue ſecundario: ex quo non eſt dominij, ſecudum Bar. & facit ſupra de pœnis. l. ſeruo & de bo. proſcri. l. in metallum. & ff. de fideicõmiſ. liber. l. generaliter. §. ſi ſeruus. Accurſius.

Sed ſi pater.] CASVS. Per deportationem patris filius eximitur ab eius poteſtate. ſi ergo ſit reſtitutus, nec impetrat vt filius eius recidat in eius poteſtatẽ: ſi filius medio tempore aliquam acquiſierit hereditatem, filio non patri acquiretur.

s *Per vos.* filios.

t *Quos.* filios.

u *Eum.* ſcilicet patrem.

x *Nequaquam.* contra infra eo. l. fina. & inſtit. qui. mo. ius pa. pot. ſolu. §. cum autem. Solue vt dixi ſupra. l. in inſulam.

y *Cum indulgentia. Iuos.* & ſic ad bona ſpecialiter.

z *Calumniam.* ſi dicas calumniam, id eſt infamiam, quaſi per

Peccati seruus est qui peccatum facit.

a *Seruo.* Nota: qui facit peccatum, seruus est peccati.
b *Eorum.* minorum: vt sicut tutor integræ vitæ, non prodigus vel malus administrat, ita & pater talis esset debet. Azo.
c *Fugiat.* scilicet pater, id est fugetur.
d *Neque tutor.* datus dudum. Et sic nota mirabile quòd qui in potestate patris est, tutorem habet: regulariter contra: vt instit. de tute. in princip.
e *Præstet.* scilicet tutor qui actione tutelæ tenebitur. Accursius.
f *Deminuat.* id est aggrauet: nisi esset prodigalitas.
g *Cuius.* scilicet patris custodia est prouisa, &c. & dic publici iuris, id est tutelæ. Vt ergo tutor tenetur reddere rationem, sic & pater: & vt bona obligata sunt tutoris, sic & patris: & sic est contra. ff. de bo. quæ li. l. cũ

Tutorem quandoque habet qui in patris potestate est.

Pater vt tutor rationem reddere tenetur.

rúmque seruo, [a] non est eorum [b] pecunia committenda: quin ab administratióe fugiat [c] neque tutor [d] esse desinat, omniaque minoris dispendia suis ipse damnis præstet. [e] Sententia vero deportationis nullo patrem præiudicio deminuat. [f]

Quicquid deportatio abstulit, restitutio restituit: nisi sit aliqua causa ab extrinseco impediens. Baldus.

Quem si comperta integritas, vt naturæ, ita officio liberis restituerit, ei gubernacula rerum tradenda sunt, cuius [g] ad imitationem publici iuris prouisa custodia est. Quæ [h] nisi bonis patribus detur, luctuosior erit filijs reditus, quàm discessus. [i] Ideoque tantum ad restitutionem indulgentia [k] valeat, quantum ad correctionem sententia valuit: vtque deportationis ipsum per se [l] nomen rerum omnium spoliatio est, ita indulgentiæ restitutio [m] bonorum ac dignitatis. vno nomine amissorum omnium sit recuperatio. Et filij emancipationem à patribus officijs [n] petant: vt libertatem [o] non damnationis, sed lenitatis paternæ testem habeant. [p] Dat. XVIII. Kal. Octobr. Sirmij, Crispo. II. & Constantino. II. Cæsarib. Coss.

A oportet. §. non autem. Potest dici hanc corrigi, vel speciale in quodam deportato.
h *quæ.* scilicet gubernatio.
i *Quam discessus.* fic. ff. de apostata. l. hi qui.
k *Indulgentia.* id est in integrum restitutio.
l *Per se.* vt & supra de pœnis. l. deportatorum.
m *Restitutio.* s. in integrum: vt & ff. eo. l. j.
n *Officijs.* patribus exhibendis. fic. ff. de inoffic. test. l. si quando. §. j.
o *Libertatem.* i. existentiam sui iuris.
p *Testem habeant.* id est, dicant se liberatos potestate, nõ pœna paterna, sed benignitate patris qui eos emancipauit. Similis testificatio est. ff. de administratuto. l. lex quæ tutores. §. sed & si parens. Accursius Florentinus legum doctor peritissi-

B

FINIS IX. LIB. CODICIS IVSTINIANEI.

PRÆTERMISSORVM IN DVODECIM LIBRIS CODICIS IVSTINIANEI, CLASSES DVAE.

QVARVM PRIOR QVIDEM, EA QVÆ IN NOVEM PRIORIBVS LIBRIS OMISSA SVNT, COMPLECTITVR: POSTERIOR VERO, EA QVAE IN RELIQVIS TRIBVS.

PRAETERMISSORVM IN LIBRIS CODICIS IVSTINIANEI CLASSIS PRIMA.

In primo lib. columna 15. post l. 2. de sum. trinitat. subiicienda est haec constitutio Graeca.

III. Αὐτοκράτορες Θεοδόσιος & Βαλεντινιανὸς AA. Ὁρμίσδᾳ ἐπάρχῳ πραιτωρίων.

Ἐπιζομεν πάντα ὅσα Πορφύριος ἀπὸ τῆς ἰδίας μανίας ἐλαυνόμενος, ἢ ἑτέρου τινὸς τῶν κατὰ τὴν δυσεβοῦς ὄντως χριστιανῶν θρησκείας συνέγραψε, παρ' οἱῳδήποτε ἀθεισόμενα, πυρὶ παραδίδοσθαι, πάντα γὰρ τὰ κινοῦντα τὸν θεὸν ὀργὴν συγγράμματα, καὶ τὰς ψυχὰς ἀδικοῦντα, μὴδὲ εἰς ἀκοὰς ἀνθρώπων ἐλθεῖν βουλόμεθα. Ἔτι δὲ θεσπίζομεν τοὺς ζηλοῦντας τὴν ἀσεβῆ Νεστορίου πίστιν, ὅτοι ἀδεμίᾳ αὐτῶν διδασκαλίᾳ ἀκολουθοῦντας, εἰ μὲν ὀβίσκοποι εἶεν, ἢ κληρικοὶ, τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν ἐκβάλλεσθαι· εἰ δὲ λαϊκοὶ, ἀναθεματίζεσθαι τῆς ἐξουσίας ἐχόντων τῶν βουλομένων ὀρθοδόξων, τῶν ἑπομένων τῇ δυσεβεῖ καὶ μιαρᾷ νομοθεσίᾳ, δίκαι φόβου καὶ βλάβης ἡμισοδῶν αὐτοὺς καὶ ἐλέγχειν. ἐπεισὶ δὲ καὶ ἦλθεν εἰς τὰς δυσεβεῖς καὶ μιαρὰς ἀκοὰς, ὡς τινες διδασκαλίας τινὰς συνέγραψαν καὶ ἐξέδοντο ἀμφιβόλους, καὶ ἵνα ἀκριβῶς συμφωνήσας τῇ ἐκτεθείσῃ ὀρθοδόξῳ πίστει τῶν ἁγίας συνόδου τῶν συνελθόντων ἐν Νικαίᾳ, καὶ ἐν Ἐφέσῳ ἁγίων πατέρων, καὶ Κυρίλλου τοῦ τῆς ἁλαθοῦς μνήμης, τοῦ γεγονότος τῆς μεγάλης Ἀλεξανδρέων πόλεως ὀβισκόπου· κελεύομεν τὰ μὲν γεγονότα τοιαῦτα συγγράμματα, ἢ παρὰ τύπου, ἢ καὶ νῶ, ἐμπίπτοντας, καὶ διαφθόρους τὰ Νεστορίου, καὶ τελείᾳ ἀφανισμῷ παραδίδοσθαι, ὥστε μήτε εἰς ἀνάγνωσιν ποτὲ ἐλθεῖν. τὰ δὲ τοιαῦτα συγγράμματα ὅτοι βιβλία ἔχειν, καὶ ἀναγινώσκειν ἀνεχομένων, τῷ ἐκάτῳ πωμαρίαν ὑφορωμένων, τὰ λοιποῦ μηδενὶ ἐξεῖναι παραδίδοσθαι, τῷ ἐκτεθεῖσαν πίστιν, καθάπερ εἰρήκαμεν, τῷ ἐν Νικαίᾳ καὶ ἐν Ἐφέσῳ, λέγῳ τὶ, ἢ διδάσκειν. Dat. XIIII. Kalend. Mart.

Ρόδαρι Θεολογ. lib. 6. c. 18. cephal.

Sequitur eadem constitutio Latinè reddita per Antonium Contium.

III. *Impp.* THEODOSIVS & VALENTINIANVS AA. *Hormisdae* PP.

SANCIMVS vt quæcunque Porphyrius propria exagitatus insania, aut quiuis alius aduersus piam Christianorũ religionem conscripsit, apud quemcunque inuenta fuerint, igni tradantur. Cuncta enim scripta quæ Deum ad iracundiã prouocant, vel animas violant, ne in hominum quidem aures venire volumus. Item sancimus vt omnes impiæ Nestoriæ fidei æmuli, aut nefariæ eius doctrinæ sequaces, si quidem episcopi sint, aut clerici, ab ecclesiis sacrosanctis eiiciãtur: si verò laici fuerint, anathematizentur: licentiam habentibus cunctis orthodoxis qui nostræ piæ legis sectatores sunt, illos, si voluerint, omni metu & damno cessante, publicè denunciare & accusare, reosq; peragere. Quoniam autem perũenit ad nostras pias aures, quosdam esse qui doctrinas quasdam conscripserint & emiserint ambiguas, nec exactè ac per omnia congruentes expositiæ in Nicena synodo fidei ab his qui in eam & in Ephesinam synodum conuenerunt sanctis patribus, & à Cyrillo piæ memoriæ, qui magnæ Alexandrinorum Ecclesiæ fuerat Episcopus: iubemus omnia istiusmodi scripta, siue antehac, siue nunc facta fuerint, potissimum autẽ ea quæ Nestorij sunt, incendi, ac perfectissimo interitui mancipari, ita vt in nullius lectionem veniant: iis sanè qui talia scripta vel eiusmodi libros habere & legere sustinuerint, vltimum supplicium subituris. Neque posthac vlli licentia pateat præter expositam fidem (sicut diximus) in Nicæa & Epheso, aliud quid dicere vel docere. Dat. XIIII. Kal. Mart.

Subscriptio huius Græcæ constitutionis intercidit: sed videtur mihi edita Asterio & Protogene Coss. circa annum Christi 449. post secundam scilicet eandemq; prophanam & impiam Ephesinam synodũ, non multis annis ante Chalcedonense concilium: idq; coniicio ex serie historiæ Euagrij Scholastici; qui huius cõstitutionis verba quædam recenset: quo loco ait eam esse tertiam numero constitutionem lib. 1. Codicis tituli primi. Meminit etiam huius constitutionis Nicephorus lib. 14. cap. 36. Ecclesiast. hist. Porro hic admonendi sunt lectores hanc constitutionem à typographis Lugdunensibus bis editam fuisse, primùm quidem eo modo & iis verbis quibus modò adscripta est, vtpote decurtata, & breuior facta, quibusdam, vt probabile est, à Triboniano amputatis: deinde totam & integram, qualis extabat in libro nouellarum Theodosij & Valentiniani, vnde illam desumpsit Tribonianus: qualem & nos hìc subiicimus.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ & Οὐαλεντινιανὸς AA. Ὁρμίσδᾳ ἐπάρχῳ πραιτωρίων.

ΠΡΕΠΕΙΝ ἡγούμεθα τῇ ἡμετέρᾳ βασιλείᾳ τὰς τῶν πολιτῶν τὰς ἡμετέρας ἀεὶ τῆς δυσεβείας ἀποκαμπύσκειν. ἔτω γὰρ ἂν πλείονα κτίσαιτο ἡ θεῖα καὶ σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν ταῖς ἡμῶν ψυχαῖς οἰκείωσιν, ὅταν καὶ ἡμεῖς τὰ κατὰ δύναμιν αὐτῷ ἀρέσκειν σπεύδομεν, καὶ τὰς ἡμῶν ψυχὰς σώζοντας, εἰ τοῦτο ποιοῦμεν. ΘΕΣΠΙΖΟΜΕΝ τοίνυν ὥστε πάντα ὅσα Πορφύριος ἀπὸ τῆς ἰδίας μανίας ἐλαυνόμενος κατὰ τῆς δυσεβοῦς τῶν χριστιανῶν θρησκείας συνέγραψε, παρ' οἱῳδήποτε ἀθεισόμενα, πυρὶ παραδίδοσθαι. πάντα γὰρ τὰ κινοῦντα τὸν θεὸν ὀργὴν συγγράμματα, καὶ τὰς ψυχὰς ἀδικοῦντα, μὴδὲ εἰς ἀκοὰς ἀνθρώπων ἐλθεῖν βουλόμεθα. Ἔτι θεσπίζομεν ὥστε τοὺς ζηλοῦντας τὴν ἀσεβῆ Νεστορίου δόξαν, ἢ τῇ αὐθεμίτῳ αὐτῇ διδασκαλίᾳ ἀκολουθοῦντας, εἰ μὲν ὀβίσκοποι εἶεν, ἢ κληρικοὶ, τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν ἐκβάλλεσθαι· εἰ δὲ λαϊκοὶ, ἀναθεματίζεσθαι, καὶ ταῖς ἐν νομοθετηθέντα ὑπὸ τῆς ἡμετέρας θειότητος ἐξουσίαν ἐχόντων τῶν βουλομένων ὀρθοδόξων τῶν ἑπομένων τῇ δυσεβεῖ καὶ μιαρᾷ νομοθεσίᾳ, δίκαι φόβου καὶ βλάβης ἡμισοδῶν αὐτοὺς καὶ ἐλέγχειν. Ἐπεισὶ δὲ καὶ ἦλθεν εἰς τὰς δυσεβεῖς καὶ μιαρὰς ἀκοὰς ὡς τινες διδασκαλίας τινὰς συνέγραψαν καὶ ἐξέδοντο ἀμφιβόλους καὶ ἵνα ἀκριβῶς συμφωνήσας τῇ ἐκτεθείσῃ ὀρθοδόξῳ πίστει τῶν ἁγίας συνόδου τῶν συνελθόντων ἐν Νικαίᾳ καὶ ἐν Ἐφέσῳ ἁγίων πατέρων, καὶ Κυρίλλου τοῦ τῆς ἁλαθοῦς μνήμης τοῦ γεγονότος τῆς μεγάλης Ἀλεξανδρέων πόλεως ὀβισκόπου· κελεύομεν τὰ γεγονότα τοιαῦτα συγγράμματα, ἢ καὶ παρὰ τύπου, ἢ καὶ νῶ, ἐμπίπτοντας καὶ τελείῳ ἀφανισμῷ παραδίδοσθαι, ὥστε μήτε εἰς ἀνάγνωσίν τινος ἐλθεῖν, τὰ δὲ τοιαῦτα συγγράμματα ὅτοι βιβλία ἔχειν καὶ ἀναγινώσκειν ἀνεχομένων, τῷ ἑκάτῳ πωμαρίαν ὑφορωμένων, τοῦ λοιποῦ

a Vide l. 3. C. de summa trin. sed rectius Λέξεων.

μησεν ἐξεῖναι. ΔΔ. ἡ ἐκτεθεῖσαν πίστιν, καθὰ ἄνωθεν εἰρήκαμεν ἔν τε Νικαίᾳ, καὶ ἐν Ἐφέσῳ λέγων τι, ἢ διδάσκειν, δηλαδὴ τὸ ΔΔ. Θεοτόκον τοῦτο ἢ μέλλοντα θεῖον θάπτεσθαι τῇ ἐγκειμένῃ πανηγύρει, τῷ ἐκπεμφθέντι παρὰ τῆς ἀσεβοῦς αἱρέσεως Νεστορίου νόμῳ καταβαλλόμενον. ὥστε ἡ πάντας τῇ πύρᾳ μαθεῖν, ὡς ἡ ἡμετέρα θεότης ὑποτρέφεται τοὺς ζηλωτὰς τῆς ἀσεβοῦς Νεστορίου πίστεως, θεσπίζομεν Ἐφησίων τὴ πόλει διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην παρ' ἡμῶν ἀγανακτήσει καταβληθέντα. καὶ μὴ τοῦτο εἰκὸς ἔσται ὅπως μὴ δύο γάμοις, ὡς μεμαθήκαμεν, ΔΔ. τοὺς ὑποδολικοὺς κανόνας τῆς Τυρίων πόλεως δέδοκται γεγονέναι, ἢ ἐν Τύρῳ ἁγίας ἐκκλησίας ἐκκλησιάζειν, ἐν ᾗ τῇ ὠπῆς μόνῃ παρῇδι διάγων ἡσυχάζοντα πάντελῶς τὸ ῥήματος ΘΥ καὶ τὸ ὀνόματος ΠΥ ἱερέως ἑστημένον. Τοῦτα πάντων ἡ σὺ μεγαλοφρόνησε ἀκολουθήσει τῷ σκήπῳ τῆς ἡμετέρας θεοσεβείας, ΔΔ. φυλάξαι καὶ πέρατα ΔΔ. θεοδόσεια κοσμῆσαι.

Eadem Latinè per Ant. Contium.

Impp. THEODOSIVS & VALENTINIANVS AA. Hormisdæ. P P.

DECERE arbitramur nostrum Imperium, subditos nostros de religione cõmonefacere. Ita enim & plenioré adquiri Dei ac saluatoris nostri Iesu Christi benignitatē possibile esse existimamus, si quando & nos pro viribus ipsi placere studuerimus, & nostros subditos ad eã rem instituerimus. Sancimus igitur vt omnia quecunq; Porphyrius sua pulsus insania cõtra religiosum Christianorũ cultum conscripsit, apud quemcunque inuenta fuerint, igni mancipentur. Omnia enim prouocantia Dei ad iracundiam scripta, & pias mentes offendentia, ne ad aures quidē hominum venire volumus. Præterea sancimus, vt qui adfectāt impiā Nestorij opinionem, vel nefariam eius doctrinā sectantur, si episcopi aut clerici sint, ab ecclesiis eiciantur: si laici, anathematizentur, secundũ ea quæ iam à nostra diuinitate sunt constituta. Licentiā habituris orthodoxis quicunque voluerint secundum nostram legislationem, absque metu & damno ipsos propalare & accusare. Quoniam verò peruenit ad pias nostras aures, quòd quidam doctrinas quasdam conscripserunt & ediderunt ambiguas, & non per omnia ac præcisè congruentes expositæ orthodoxæ fidei à sancta synodo eorum sanctorũ patrum qui Niceę & Ephesi contienerũt, & à Cyrillo piæ memoriæ, qui fuerat magnę Alexandrię ciuitatis episcopus, iubemus facta huiusmodi scripta siue antea, siue nunc, comburi, & perfectissimo interitui mãcipari, ita vt in nullius cognitionē venire possint. His qui talia scripta aut tales libros habere aut legere sustinuerint, vltimum supplicium expertutis. De cætero nulli patēte licentia præter expositam fidem, vt diximus, tam Nicęæ quàm Ephesi, aliud quid vel dicere vel docere: transgressoribus nimirum huius nostri diuini præcepti, ei pœnæ, quæ cõtinetur lata aduersus impiam Nestorij fidem lege, subiiciendis. Vt autem omnes re ipsa discant, quãtum nostra diuinitas auersetur eos qui impiam Nestorij fidem adfectãt, præcipimus Irenęum dudũ ob hanc ce causam nostrę indignationi suppositum, & postea, nescimus quomodo, post binas nuptias, vt didicimus, præter apostolicos canones Tyriorum ciuitatis episcopum factum, ex Tyriorũ quidē ecclesia deiici, in sua autem duntaxat patria degerē quiescentem omnimodo, & schemate atque nomine sacerdotis exutum. Hæc igitur tua magnificentia, sequēs nostræ religionis scopum, obseruare & effectui dare studebit.

Inserenda sunt quæ sequuntur columnæ 16. post. l. 4.

De summa Trinita.

In tria Iustiniani de fide edicta sub titulo de summa Trinitate, &c. posita, cum eius ad Ioannem Romanum archiepiscopum epistola, breue argumentum per Ant. Contium, quod vice commentarij esse possit.

Si quis hæc omnia edicta cum subiectis epistolis diligenter perlegerit, deprehẽdet vniuersum tractatũ ad has tres summas quæstiones redigi debere, quæ in dubium ab hæreticis fuerant reuocatæ. 1. Quæstio, Vtrũ Christus sit vna de tribus sanctæ trinitatis personis sancta persona siue subsistẽtia, quã Graeci ὑπόστασιν dicũt. 2. Quæstio, An Christus carne duntaxat pertulerit passionẽ, impassibili deitate semper existẽte. 3. Quæstio, An propriè & veraciter sanctissima virgo Maria debeat appellari mater Domini nostri Iesu Christi, & Θεοτόκος. Nam quãuis & reliqui fidei nostræ articuli hic quoq; cõmemorentur: has tamen tres quæstiones principaliter Iustinianũ dirimere & plenissimè decidere voluisse apparet: quòd & ipse Ioannes Papa in alia de eadem re epistola indicat, scripta ad senatores vrbis Romæ, de duabus naturis aduersus Eutychianistas: in qua epistola luculentis scripturæ & sanctorũ patrũ testimoniis tres illas quæstiones decidit: easq; in epistola Iustiniani cõtineri ait. extat illa epistola in eo volumine cui Hæreseologiæ nomẽ Germani imposuerũt.

V. Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς Α.

Τῆς ὀρθῆς καὶ ἀμωμήτου πίστεως ἡμῶν κηρύττει ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία, κατ' ἀδένα τρόπον κωνισμὸν ἀξεμένης· ἀκολουθοῦντες ἡμεῖς τοῖς ὑπ' ἀγίων ἀποστόλων, καὶ ὑπ' αὐτ' ἐκείνης διαφερόντων ἐν ταῖς ἁγίαις τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαις διδάγμασι, δίκαιον φήθημεν ἅπασι ποιῆσαι φανερὸν ὅπως ἔχομεν περὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος ΘΥ, ἀκολουθοῦντες τῇ παραδόσει καὶ ὁμολογίᾳ τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ καθολικῆς ἐκκλησίας. πιστεύοντες γὰρ εἰς πατέρα καὶ ἕνα θεὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, μίαν οὐσίαν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι θεοφυεῖσαν, μίαν θεότητα, μίαν δύναμιν, τριάδα ὁμοούσιον. Ἐπ' ἐσχάτων γὰρ τῆ ἡμεραῖν ὁμολογοῦμεν τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ υἱόν, τὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ ἓν, [a] καὶ πρὸ αἰώνων καὶ χρόνων γεννηθέντα τὸν σωκαΐδιον τῷ πατρὶ, τὸν ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, σαρκωθῆναι ἐκ πνεύματος ΘΥ ἁγίου, καὶ τῆς ἁγίας ἐνδόξου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ ἐνανθρωπῆσαι, σταυρόν τε ὑπομεῖναι, ταφῆναί τε καὶ ἀνασῆναι τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ. Ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ τὰ θαύματα καὶ τὰ πάθη ἅπερ ἑκουσίως ὑπέμεινε σαρκὶ γινώσκοντες. οὐ γὰρ ἄλλον τὸν Θεὸν λόγον καὶ ἄλλον τὸν Χριστὸν ὑπειλήφαμεν, ἀλλ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ὁμοούσιον τῷ πατρὶ κατὰ θεότητα, καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν τὸν αὐτὸν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Ἔμεινε γὰρ τριὰς καὶ ἐν τῇ δοξολογίᾳ ΘΥ τοῦ ἑνὸς τῆς τριάδος ΘΥ Θεοῦ λόγου. οὔτε γὰρ τετάρτου προσώπου προσθήκην ὑπεδέξατο ἡ ἁγία τριάς. τούτων τοίνυν οὕτως ἐχόντων, ἀναθεματίζομεν πάσαν αἵρεσιν, ἐξαιρέτως δὲ Νεστόριον τὸν ἀνθρωπολάτρην, τοὺς διαιροῦντας τὸν ἕνα κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ Θεὸν ἡμῶν, καὶ μὴ ὁμολογοῦντα κυρίως καὶ κατ' ἀλήθειαν τὴν ἁγίαν ἔνδοξον ἀειπαρθένον Μαρίαν Θεοτόκον, ἀλλ' ἄλλον μὲν τὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ πατρὸς Θεὸν λόγον λέγοντα, ἄλλον δὲ τὸν ἐκ τῆς ἁγίας ἀειπαρθένου Μαρίας, χρεῖαν δὲ καὶ οἰκειώσεως τῷ φῶτι τὸν Θεὸν λόγον, Θεὸν αὐτὸν γεγονέναι. Οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ Εὐτυχῆ τὸν φρενοβλαβῆ, τὸν φαντασίαν εἰσάγοντα, ἀρνούμενόν τε τὴν ἐκ τῆς ἁγίας ἀειπαρθένου καὶ Θεοτόκου Μαρίας ἀληθινὴν σάρκωσιν, τοῦτ' ἔστι τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν· καὶ μὴ ὁμολογοῦντα κατὰ πάντα ὁμοούσιον τῷ πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν τὸν αὐτὸν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. τὸν αὐτὸν τρόπον δὲ καὶ Ἀπολιναρίου

[a] *forte legendum Θεον. vt in Symbolo.*

λιναρίου τὸν ψυχοφθόρον τὸν λέγοντα τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἢ ὑὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸν ἡμῶν ἄνουν, καὶ σύγχυσιν ὑποφερόμενον εἰσάγοντα τῇ ἐνανθρωπήσει ΠΥ μονογνώσεως τοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ πάντας τοὺς τὰ ἀνθρόφρονα σαντας ἢ φρονοῦντας. εἰ δὲ τινες μὴ ταύτῃ ἡμῖν τῇ πεφαγόρᾳσει καὶ τῇ κατὰ τόπον ἡμῖν θεοφιλεσάτῃ ὁδοιπορίᾳ ἀρεσκόντων πληροφορίαν ἀρεσθῶσιν τὰ λοιπὰ γνώμης ἑαυτῶν ὄντες, μὴ προσδεκήσωσι συγγνώμας ἀξιωθῆναι. καλοῦμεν γὰρ τοὺς τοιούτους, ὡς ὁμολορουμένους αἱρετικοὺς, τῷ προσήκοντι καταβάλλεσθαι σωφρονισμῷ. Dat.*

V. EDICTVM DN. IVSTINIANI DE FIDE, LATINE REDDITVM per Anto. Contium.

QVM recta atque irreprehensibilis fides quam prædicat sancta Dei catholica & Apostolica Ecclesia, nullo modo innouationẽ recipiat: nos sequentes sanctorum Apostolorũ, & eorum qui post eos in sanctis Dei ecclesiis cõuersati sunt, dogmata, iustum fore existimauimus, cunctis manifestũ facere qualiter de fide quæ in nobis est sentiamus, insistentes & adhærentes traditioni & confessioni sanctæ Dei ecclesiæ catholicæ. Credentes enim in patrem & filium & sanctũ spiritum, vnam essentiam in tribus hypostasibus, seu subsistentibus personis, adoramus vnam Deitatẽ, vnam potestatem, Trinitatem [a] consubstantialem. In vltimis autem diebus confitemur vnigenitum Dei filium, Deum de Deo, filium ex Deo ante sęcula & sine tempore ex patre natum, coæternum patri, ex quo omnia, & per quem omnia, descendisse de cælis, incarnatum esse ex spiritu sancto & sancta gloriosa & semper virgine Maria, hominem factum esse, crucem pertulisse, sepultũ fuisse, & resurrexisse tertia die, vnius & eiusdem miracula & passiones quas sponte carne sustinuit, agnoscentes. Neque enim alium Deum verbum nouimus, alium Christum, sed vnum & eundem consubstantialem patri secundum diuinitatẽ, & consubstantialem nobis secundum humanitatẽ. Manſit nanque trinitas etiam post incarnatum vnum ex trinitate Dei verbum. Neque enim quartæ personæ adiectionem recipit sancta trinitas. Hæc igitur cùm ita se habeant, anathematizamus omnem hæresin, præsertim verò Nestorium [b] Anthropolatram, diuidentem vnum Dominum nostrum Iesũm Christum filium Dei & Deum nostrum: nec disertè & secundum veritatem confitentem sanctã gloriosam semper virginem Mariam theotocum esse, hoc est Deiparam, sed alium esse dicentem Deum ex Deo patre, alium qui ex sancta semper virgine Maria natus est: hunc autem gratia & proximitate quam habuit cum Deo verbo, Deum factum esse. Neque vero Nestorium solum, sed & Eutychem mente captum, phantasiam inducentem, negantem autẽ veram ex sancta semper virgine & Deipara Maria incarnationem, hoc est nostram salutem, neque confitentem per omnia consubstantialem patri secundum diuinitatem, & cõsubstantialem nobis secundum humanitatem. Simili modo & Apollinarem animicidam seu psychophthoron, dicentem Dominum nostrum Iesum Christũm filium Dei & Deum nostrum inanimem esse, & confusionem seu perturbationem superducentem inhumanationi vnigeniti filij Dei. Sed & omnes qui idem cum eis sentiunt. Si enim aliqui post hanc nostram premonitionem, certò

[a] ὁμοούσιον.

[b] *id est hominis adoratorem.*

& liquidò id cognoscentibus & comperientibus Iocorum episcopis Deo amantissimis, inuenti fuerint posthac in contraria his opinione esse, hi nullius indulgentiæ expectent veniam. iubemus enim tales tanquam confessos hæreticos competenti animaduersioni subiugari.

*Videtur Dat. *** Iustiniano A. II. Cons. quia in sequenti edicto ait se in primordio sui imperij simile edictum composuisse.*

VI. Οἱ αὐτοὶ βασιλεὺς κωνσταντινουπολίτης.

Τὸν σωτῆρα καὶ δεσπότην ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν θεραπεύοντες, διὰ πάντων σπουδάζομεν (ὅσον ἐνδέχεται) νοῦν καταλαμβάνειν ἀνθρώπινον) μιμεῖσθαι τὴν αὐτῆς συγκατάβασιν· καὶ ῥήτορας πρὸς τῇ νόσῳ καὶ μανίᾳ κεκτημένους τὴν ἀσεβῆ Νεστορίου καὶ Εὐτυχοῦς, τὴν ἐχθρὰν τοῦ Θεοῦ καὶ ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, ἀρρυμένους τὴν ἁγίαν ἔνδοξον ἀειπαρθένον Μαρίαν Θεοτόκον ἐπιτηρῆσαι κυρίως καὶ κατ' ἀλήθειαν, ἐπισύραμεν τούτοις τὴν ὀργὴν τοῦ χριστιανῶν διδασκαλίαν πίστιν. οἱ δὲ ἀνιάτως ἔχοντες, κρύπτοντες τὴν ἑαυτῶν πλάνην, ἀφεύρηνται (καταμεμαθήκαμεν) τοὺς τὴν ἀπλουστέραν ψυχὰς ἐκπαράσοντας καὶ σκανδαλίζοντες, καὶ ἐναντία τῶν ἁγίων καθολικῆς ἐκκλησίας λέγοντες. ἀναγκαῖον τοίνυν ἐνομίσαμεν καταλῦσαι μὲν τὰς τῆς αἱρετικῶν ἀδολογίας, σωφρίσαι δὲ πᾶσαν, ὅπως τε δοξάζει ἁγία τοῦ Θεοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία, κηρύττουσι δὲ οἱ ταύτης ὁσιώτατοι ἱερεῖς, οἷς καὶ ἡμεῖς ἐπόμενοι, φανερὰ καθιστῶμεν τὰ περὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος ΘΥ. οὐ κανίζοντες πίστιν (μὴ γένοιτο) ἀλλ' ἐλέγχοντες τὴν μανίαν τῆς φρονούσης τὸ ΠΥ ἀσεβῶν αἱρετικῶν· ὥσπερ ἤδη καὶ ἐν προοιμίοις τῆς ἡμετέρας βασιλείας προεῖπαντες, πᾶσι καθέδηλον ἐποιήσαμεν. Πιστεύομεν γὰρ εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα, καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς ἓν πνεῦμα τὸ ἅγιον, μίαν οὐσίαν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι θεοφυωμένην, μίαν θεότητα, μίαν δύναμιν, τριάδα ὁμοούσιον, ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν ὁμολογοῦμεν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν μονογενῆ, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ θεὸν ἀληθινὸν, ἐκ πρὸ αἰώνων καὶ χρόνου γεννηθέντα, καὶ σαρκωθέντα ἐκ πνεύματος ΘΥ ἁγίου καὶ τῆς ἁγίας ἐνδόξου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ ἐνανθρωπήσαντα, σταυρόν τε ὑπομείναντα ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, ταφῆναί τε καὶ ἀνασῆναι τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ τὰ τε πάθη καὶ τὰ θαύματα, ἅπερ ἑκουσίως ὑπέμεινεν ἐν σαρκὶ, γινώσκοντες. οὐ γὰρ ἄλλον τὸν Θεὸν λόγον, καὶ ἄλλον τὸν Χριστὸν ὑπειλήφαμεν, ἀλλ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ὁμοούσιον τῷ πατρὶ κατὰ θεότητα, καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν τὸν αὐτὸν κατὰ ἀνθρωπότητα. ἐν γάρ ἐστιν ἐν θεότητι τέλειος ΘΥ, οὗτος ὁ αὐτὸς καὶ ἐν ἀνθρωπότητι τέλειος ΘΥ. ἓν γὰρ καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν ὁμολογήσαμεν καὶ ὁμολογοῦμεν. ἔμεινε γὰρ τριὰς, καὶ σαρκωθέντος τοῦ ἑνὸς τῆς τριάδος ΘΥ Θεοῦ λόγου. οὔτε γὰρ τετάρτου προσώπου προσθήκην ὑπεδέξατο ἡ ἁγία τριάς. τούτων τοίνυν οὕτως ἐχόντων, ἀναθεματίζομεν πᾶσαν αἵρεσιν, ἐξαιρέτως δὲ Νεστόριον τὸν ἀνθρωπολάτρην, καὶ τοὺς τὰ αὐτὰ φρονήσαντάς τε καὶ φρονοῦντας, τοὺς διαιροῦντας τὸν ἕνα κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸν ἡμῶν, καὶ μὴ ὁμολογοῦντας κυρίως καὶ κατ' ἀλήθειαν τὴν ἁγίαν ἔνδοξον ἀειπαρθένον Μαρίαν Θεοτόκον, τουτέστι μητέρα Θεοῦ, ἀλλὰ δύο υἱοὺς λέγοντας, ἄλλον δὲ ἢ ἐκ τοῦ πατρὸς Θεὸν λόγον, ἄλλον δὲ ἢ ἐκ τῆς ἁγίας ἀειπαρθένου Θεοτόκου Μαρίας, χρεῖαν δὲ καὶ οἰκειώσεως τῇ φωτὶ τὸν Θεὸν λόγον, Θεὸν αὐτὸν γεγονέναι. Οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ Εὐτυχῆ τὸν φρενοβλαβῆ, τὸν φαντασίαν εἰσάγοντα, ἀρνούμενόν τε τὴν ἐκ τῆς ἁγίας καὶ ἀειπαρθένου Θεοτόκου Μαρίας, καὶ ἀνθρωπήσαντα, σταυρόν τε ὑπομείναντα ὑπὲρ ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸν ἡμῶν, καὶ σαρκωθέντα, καὶ σταυρωθέντα ἕνα ἓν τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου τριάδος ΘΥ. ΔΔ. ἐστὶν ὁ συμφρονικυούμενος ΘΥ καὶ σωσθῆναι θέλων ΘΥ τῷ παρὰ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι. Ἀναθεματί-

ζομεν ϗ ϗ Εὐτύχητα τὸν φρενοβλαβῆ, καὶ τοὺς τὰ αὐτῆ φρονήσαντάς τε ϗ φρονοῦντας, τοὺς φαντασίαν εἰσάγοντας, ἀρνουμένους τε τὸν ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου ϗ Θεοτόκου ἀληθινῶς γένεσιν τοῦ κυρίου ϗ σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοὺ λέγοντας τὸν ἡμετέραν σωτηρίαν, ϗ μὴ ὁμολογεῖν τας αὐτὸν ὁμοούσιον τῷ πατρὶ κ τὸν Θεότητα, ϗ ὁμοούσιον ἡμῖν κ τὸν ἀνθρωπότητα. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ Ἀπολλιναρίειον τὸν ψυχροφθόρον, ϗ τοὺς τὰ αὐτὰ φρονήσαντας, ἢ φρονεῖν λοιπὸν τοὺς ἄνωθεν λέγοντας τὸν νέον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ϗ Θεὸν ἀληθῆ, ϗ σύγχυσιν ἤτοι φυρμὸν εἰσάγοντας τῇ ἐνανθρωπήσει τὰ μονογενοῦς υἱοῦ τῷ Θεῷ, ϗ πάντας τοὺς τὰ αὐτῆ φρονήσαντάς τε ϗ φρονοῦντας. Dat. Id. Martij. DN. Iustiniano PP. A. III. COS.

Τὸ αὐτὸ Ἐφεσίοις. Τὸ αὐτὸ Καισαρεῦσι. τὸ αὐτὸ Σιδηλιωνίοις. τὸ αὐτὸ Ἀμιδηνοῖς, Τραπεζουντίοις, Ἱεροσολυμίταις, Ἀπαμεῦσιν, Ἰουστινιανοπολίταις, Θεουπολίταις, Σεβαστηνοῖς, Ταρσεῦσιν, Ἀγκυρανοῖς.

A vnum & eundem, consubstantialem patri secundum deitatem, & consubstantialem nobis secundum humanitatem. Vt enim est in diuinitate perfectus, ita idem ipse & perfectus est in humanitate. Nam eius secundum hypostasin seu secundum personam vnitatem suscipimus & confitemur. Mansit enim trinitas trinitas & post incarnatum vnum ex trinitate Dei verbum. Neque enim quartæ personæ adiectionem admittit sancta Trinitas. His ita se habentibus, anathematizamus omnem hæresin, præcipuè verò Nestorium anthropolatram[d], & qui eadē cum ipso sentiunt vel senserunt: qui diuidunt vnum Dominū nostrum Iesum Christum filium Dei & Deum nostrū, & qui non confitentur propriè & secundum veritatem sanctam gloriosam & semper virginem Mariam, theotocon seu deiparam, id est Dei matrem, sed qui B duos filios dicunt, vnum ex Deo patre Deum verbum, alterum ex sancta semper virgine deipara Maria, gratia & habitudine & propinquitate quam cum Deo verbo habet, natum esse: & qui negant nec confitentur Dominum nostrum Iesum Christum filium Dei & Deum nostrum incarnatum & hominem factum & crucifixum, vnum esse ex sancta & consubstantiali trinitate. Ipse enim solus est coadorandus & conglorificandus patri & sancto spiritui. Anathematizamus insuper & Eutycherem mẽte captum, & qui cum eo sentiunt aut senserunt, qui phantasiam introducunt, negantque veram natiuitatem seu generationem Domini & Saluatoris nostri Iesu Christi ex sancta virgine & deipara, hoc est nostram salutem: & qui non confitentur ipsum consubstantialem patri secundum deitatem, & consubstantialem nobis secundum humanitatem. Similiter autem anathematizamus & Apollinarium psychophthoron siue animicidam, & qui cum eo sentiunt vel senserunt, qui dicunt inanimem, hoc est animæ humanæ expertem esse Dominum nostrum Iesum Christum filium Dei & Deum nostrū: & qui confusionem aut cõturbationem introducunt & inuehunt in vnigeniti Dei filij inhumanationem siue humanitatem: & omnes postremo qui eadem cum ipso senserunt aut sentiunt. Dat. Id. Martij Cõstantinop. DN. Iustiniano PP. A. III. COS.

Scriptum est superius edictum eodem exemplo Ephesijs, item Cæsarienſibus, item Cyzicenis, Amidenis, Trapezontiis, Hierosolymitanis, Augustanis, Tarsensibus, Ancyrænis.

Columna 16. ad l. vij.

Haloander ait hanc epistolam in quibusdam libris non haberi. sed in 1. tomo conciliorum in vita Ioannis Papæ ij. dicitur Iustinianum fidem suam scriptam chirographo proprio ad sedem apostolicam mississe per Episcopos Demetrium & Hypatium, & munera, id est scyphos, calices, palliola, &c. vbi etiam subiicitur fides Iustiniani multò quam hic prolixior. Verum Photius in Nomocanone tit. 1. cap. 5. ait constitutione vij. huius tituli astrui Constantinopolim esse omnium ecclesiarum caput. Vnde (si modò numeri non sunt mendosi) videri posset Latinos pro Græcis quibusdam constitutionibus hanc epistolam substituisse.

Pag. 22. ante tit. 1. qui est de sacrosan. Eccles. Græca constitutio, Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς Κωνσταντινοπολίταις.

Quibus

Idem edictum Latinè redditum per Antonium Contium.

VI. Idem Imp. Constantinopolitanis.

a Huius edicti mẽtio fit in epistola, inter claras, quæ ideo post hoc edictum scripta est.

CVM saluatorem[a] & Dominum omnium Iesum Christum verum Deum nostrum colamus per omnia, studemus etiam, quatenus datum est humanæ menti assequi, imitati eius condescensionem seu demissionem. Etenim cùm quosdam inuenerimus morbo atque insania detentos impiorum Nestorij & Eutychetis, Dei & sanctæ Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ hostium, nempe qui detrectabant sanctam gloriosam semper virginem Mariam theotocon siue deiparam appellare propriè & secundum veritatem, illos festinauimus quæ sit recta Christianorum fides, C edocere. Nam hi incurabiles cùm sint, celantes errorem suum passim circumeunt, (sicut didicimus) & simpliciorum animos exturbant & scandalizant, ea astruentes quæ sunt sanctæ Catholicæ Ecclesiæ contraria. Necessarium igitur esse putauimus, tam hæreticorum vaniloquia & mendacia dissipare, quàm omnibus insinuare quomodo aut sentiat sancta Dei & Catholica & Apostolica Ecclesia, aut prædicent sanctissimi eius sacerdotes, quos & nos sequuti, manifesta constituimus ea quæ fidei nostræ sunt, non quidem innouantes fidem, (quod absit) sed coarguentes eorum insaniam qui eadem cum impiis hæreticis sentiunt. Quod quidem & nos in nostri imperij primordiis pridem[b] satagentes cunctis fecimus manifestum. Credimus itaque in vnum Deum patrem omnipotentem, & in vnum Dominum Iesum D Christum filium Dei, & in spiritum sanctum, vnam essentiam in tribus hypostasibus, siue[c] subsistentibus personis, adorantes, vnam deitatem, vnam potestatem, trinitatem consubstantialem. In vltimis autem diebus confitemur Dominum nostrum Iesum Christum vnigenitū Dei filium, ex Deo vero Deum verum, ante secula & sine tempore ex patre natum, coæternum patri, ex quo omnia & per quem omnia, qui descendit de cælis, incarnatus de spiritu sancto & sancta gloriosa & semper virgine Maria, & inhumanatus siue homo factus est, & passus crucem pro nobis sub Pontio Pilato, sepultus est, & resurrexit tertio die. Vnius ac eiusdem passiones & miracula quæ sponte pertulit in carne, agnoscentes. Non enim aliū Deum verbum, & alium Christum nouimus, sed

b intelligit superius edictum.

c Sic interpretatur hypostases Hieronymus in epist. ad Damasum, cui in Antiochia de fide cõmunicare debeat.

d id est hominicolã, qui hominẽ adorat.

Quibus argumentis & coniecturis persuasi putauerimus subiectam à nobis constitutionem esse constitutionem vltimam & nonam Tit. De summa Trinitate, & fide Catholica.

PRINCIPIO *illud præmittendum est quod Photius in Nomoca. tit. 1. c. 1. De theologia & orthodoxa fide, nouẽ cõstitutiones numerat illius tituli: Theodorus antè Balsamon notat 5. 6. 7. 8. & 9. illius tit. cõstitutiones nõ fuisse positas in libris βασιλικῶν. Quod forte propter earũ prolixitatẽ accidit, et quia scripta erat de cõtrouersijs olim religionis articulis, qui postea cùm libri βασιλικῶν cõponebãtur, nullos habebant amplius contradictores. Tum illud quoque obseruandum est, quòd quinta & sexta constitutio illius tituli, sunt edicta Iustiniani de fide, ante facta quàm Ioannes vrbis Romæ episcopatum esset adeptus. Ergo probabile est & aliud recentius edictum factũ esse ab eodem Imperatore temporibus Ioannis Papæ. quod ad ipsum Ioannem simulatq; promulgatum Constantinopoli fuisset, miserit Iustinianus. Nam in epistola, Inter claras, fatetur idem Ioannes ad se missum fuisse à Iustiniano edictum quod de fide is Imperator composuisset, & fidelibus populis proposuisset. Quod antè putat concinator voluminis primi conciliorum, sequens edictum fuisse secundo eidem Papæ venerabili transmissum, quasi & præcedens sextum aut quintum ea de re edictum antea transmissum fuisset, hoc falsò sibi persuadet ex vita eiusdem Ioannis ex libro Pontificali Romano. nam eius verba nihil tale indicant, quin potius semel tantùm edictum fidei ad eundem episcopum transmissum fuisse innuunt, his verbis:* EODEM *tempore vir religiosus Augustus Iustinianus summo amore Christianæ religionis misit fidem suam scriptã chirographo proprio ad sedem Apostolicam per episcopos Hypatium & Demetrium: Probabilius igitur crediderim Iustinianum duo priora de fide edicta & breuiora initio sui imperij subditis proposuisse: sed sequens prolixius & copiosius conscriptum temporibus Ioannis Papæ iterum proposuisse, & eidem Ioanni trãsmississe. vtrum autem præcedere an sequi debeat epistolam, Inter claras, & epistolam, Victor, incertum mihi est. Sed vtrum præcedat an sequatur, non magni referre arbitror. Sane huiusmodi edictum tale est, vt vix quisquam patrum aut episcoporũ pleniorem ac luculentiorem fidei expositionem emiserit. quam rem iniquè vitio dedit Imperatori Procopius, dum eum sugillare non est veritus, quòd omissa re bellica intra palatij cubiculũ reclusus cum sacrificulis, omnes bonas horas consumeret in articulorum fidei minutiis secernendis. Parua enim, vt ait ille, sunt foris arma, nisi sit concilium domi, id est nisi vera fides & vera cognitio Domini nostri Iesu Christi præcedat, qui per excellentiam vocatus est per prophetam, magni consilij angelus. Porro non vno aut altero edicto, sed diuersis orationibus & edictis fidei confessionem ab ipso Imperatore diuersis temporibus propositam fuisse diserte exprimit Nouella eiusdem Imperatoris* CXXXII. *Sequens ergo edictum olim Græca lingua primitus compositum, postea in Latinam linguam translatum fuit. & inter acta conciliorum insertum & conseruatum, vt alia pleraque. Ant. Contius.*

EDICTVM PIISSIMI IMPERATORIS *Iustiniani, fidei confessionẽ continẽs, & refutationes hæreseõn quæ aduersantur Catholicæ Dei Ecclesiæ, fidelibus populis propositũ, & Ioãni sanctissimo archiepiscopo almæ vrbis Romæ & patriarchæ trãsmissum.*

A SCIENTES quòd nihil aliud sic potest misericordẽ Deũ placare, quàm vt omnes Christiani vnũ idẽq; sapiãt in recta & immaculata fide, nec sint dissensiones in sancta Dei Ecclesia: necessariũ putauimus, omnẽ occasionẽ interimentes, eis qui scandalizãtur, vel qui scandalizãt, rectæ fidei confessionẽ, quę in sancta Dei ecclesia prædicatur, presenti edicto facere manifestã, vt & illi qui rectam fidẽ cõfitentur, firmiter eam custodiãt: & illi qui aduersus eam contendũt, discẽtes veritatẽ, festinẽt semetipsos vnire sanctę Dei Ecclesiæ. *Ex 1. tomo conciliorum, circa finem.*

CONFITEMVR igitur credere in patrem & filium & spiritũ sanctũ, Trinitatem consubstantialem, vnam deitatem, siue naturam & substãtiam & virtutem & potestatem in tribus subsistentiis siue personis adorantes, in quibus baptizati sumus, in qua credimus, & quibus confessionem dedimus, proprietates quidẽ separãtes, deitatẽ autẽ vnientes. Vnitatẽ enim in Trinitate, & Trinitatẽ in vnitate adoramus, mirabilem habẽtem & diuisionem & vnitionẽ. Vnitatem quidem secundum rationem substantiæ seu deitatis, Trinitatem autem secundum proprietates vel subsistentias siue personas. Diuiditur enim sine diuisione, (vt sic dicamus) & cõiungitur[a] diuisè. vnum enim est Deitas in tribus, & tria vnũ, in quibus deitas est. Aut vt subtilius dicamus, ipsa tria est deitas, Deus pater, Deus filius, Deus spiritussanctus, cũ vnaquęque persona solùm intelligitur, mẽte separãte inseparabilia. Et tria vnus Deus, cũ simul intelligũtur propter eandem virtutem eandemq; naturam, quam oportet & vnum Deum confiteri, & tres subsistẽtias prædicare seu tres personas, & vnamquãque in[b] sua proprietate. Et vnitatem confitentes, confusionem non facimus, secundum Sabellium, dicentẽ Trinitatem vnam esse personam, trinomium eundem patrem & filium & spiritum sanctum: nec diuidentes proprietates, alienamus à Dei patris substantia filium aut spiritũ sanctum, secundum Arrij furorem, in tres diuersas naturas incidentes deitatem. Vnus igitur Deus pater, ex quo omnia: & vnus vnigenitus filius per quẽ omnia: & vnus spiritussanctus, in quo omnia. [c]CREDIMVS autem ipsum vnigenitum filium Dei, Deum verbũ, ante secula & sine tempore ex patre natum, non factum, in vltimis diebus propter nos & propter nostram salutem descendisse de cælis, & incarnatum esse ex Spiritu sancto & sancta gloriosa Dei genitrice semper virgine Maria, & natum ex ipsa, qui est Dominus IESVS CHRISTVS, vnus de sancta Trinitate, consubstantialis Deo patri secundum deitatem, & consubstantialis nobis idem ipse secundum humanitatem, passibilis carne, impassibilis idem ipse deitate. Non enim alius[d] quidã est præter Deum verbum; qui passionem & mortem suscepit: sed ipse impassibilis & sempiternus Deus verbum generationem carnis humanæ sustinere dignatus, impleuit omnia. Ideo non aliũ Deum verbũ esse, qui miracula operatus est, & alium Christũ qui passus est, cognoscimus: sed vnum eundemque Dominum nostrum Iesum Christũ, Dei verbum incarnatũ & hominem factum, & eiusdem ipsius miracula & passiones, quas carne voluntariè sustinuit, cõfitemur. Non enim homo aliquis pro nobis semetipsum dedit, sed ipse Dei verbum, suum corpus pro nobis dedit, ne in hominem fides & spes sit nostra, sed in ipsum Deũ verbũ

a *diuisè.*

b *eum.*

c *Confitemur.*

d *quidem.*

nostram fidem habeamus. Et Deum igitur eum confitentes, non abnegamus ipsum esse & hominē: & hominem dicentes eum, non abnegamus ipsum esse & Deū. Si enim Deus tantūmodo esset, quomodo patiebatur? quomodo crucifigebatur & moriebatur? Aliena enim ista sunt Deo. Sin autē homo solùm, quomodo per passionem vincebat? quomodo saluos faciebat? quomodo viuificabat? Hæc enim supra hominis naturam erant. Nunc autē idem ipse patitur, & saluos facit, & per passionem vincit, idem ipse Deus, idem ipse homo, vtrumque tanquam vnum, vtrumque tanquā solum. Vnde ex vtraq; natura, id est ex Deitate & humanitate vnum Christum cōpositum dicentes, confusionem vnitioni non introducimus. Et in vtraque autem natura, id est in diuinitate & humanitate vnum Dominum nostrum Iesum Christum Dei verbum incarnatum & hominē factum cognoscētes, diuisionē quidē per partes, vel incisionem non ferimus vni eius subsistentiæ. Differentiam autem naturarum ex quibus cōpositus est, significamus nō interemptam propter vnitatem, quoniam vtraque natura in ipso est. Cùm enim cōpositionem dicamus, necesse est confiteri & partes in toto esse, & totum in partibus cognosci. Nec enim diuina natura in humanam transmutata est, nec humana natura in diuinam cōuersa est. Magis autem intelligitur, quòd vtraque in proprietate & ratione suæ naturæ manente, facta est vnitas secundum subsistentiam: vnitas autem secundum subsistentiam, significat quòd Deus verbum, id est vna subsistētia ex tribus Deitatis subsistentiis non antè plasmato homini vnitus est, sed in vtero sanctæ virginis creauit sibi ex ipsa in sua subsistētia carnem animatam anima rationali & intellectuali, quod est natura humana. Hanc autē secundū subsistentiā vnitatē Dei verbi ad carnē, docēs nos & diuinus Apostolus, dicit, Qui cū in forma Dei esset, non rapinā arbitratus est, æqualē se esse Deo: sed semetipsum exinaniuit, formā serui accipiēs. Per hoc enim quod dixit, qui cum in forma Dei esset, verbi subsistentiam in natura Dei esse ostēdit. Per hoc autem quod dixit, formā serui accepit, naturæ hominis, & non subsistentiæ siue personæ vnitum esse verbum significauit. Nec enim dixit quòd eū qui in forma serui erat, accepit: ne antè plasmato homini vnitū esse Deum verbū ostenderet, sicut Theodorus & Nestorius impij blasphemauerunt, affectualem dicentes vnitatē. Nos autē sequentes diuinas scripturas, & sanctos patres, confitemur quòd Deus verbū caro factus est, quod est secundum subsistentiam sibi vnire naturam humanā. Ideo & vnus est Dominus noster Iesus Christus, habens in semetipso perfectionem diuinæ naturæ, & perfectionē naturæ humanæ. Et est vnigenitus quidem & verbum, vtpote ex Deo patre natus, & primogenitus autē in multis fratribus idē ipse, cùm factus homo. filius enim Dei, filius hominis factus est: & manēs quod erat, non trāsmutauit quod factus est, vnde & duas natiuitates, eiusdem ipsius vnigeniti Dei verbi confitemur. Ante secula quidē ex patre incorporaliter nati, in vltimis autem diebus eiusdem ipsius incarnati, & nati de sancta gloriosa Dei genitrice & semper virgine Maria. Qui enim de patre splenduit supra intellectum, ex matre ortus est supra rationem. Et cum Deus verus esset, factus est verè homo. Ideo propriè & verè Dei genitricem sanctā, gloriosam & semper virginē Mariā confitemur: non quia Deus verbum initium ex ipsa accepit, sed quòd in vltimis diebus vnigenitus Deus verbū, qui ante secula erat, incarnatus ex ipsa, immutabiliter homo factus est: & cū inuisibilis in suis esset, visibilis factus est in nostris: & cùm impassibilis Deus esset, nō dedignatus est passibilis esse homo: & immortalis, mortis legibus subiacere: Istum qui in Bethlehem de semine Dauid natus est secundum carnem, & similis factus hominibus, & crucifixus est pro hominibus sub Pontio Pilato, prædicauerunt sancti Apostoli ipsum esse Deum, ipsum hominem, ipsum filium Dei, ipsum filium hominis, ipsum de cælo, ipsum de terra, ipsum impassibilem, ipsum passibilem. Deus enim verbum, qui natus est desursum ex patre ineffabiliter, inenarrabiliter, incōprehensibiliter, sempiternè, ipse in tempore nascitur deorsum de virgine Maria: vt illi qui deorsum prius nati sunt, desursum secundo nascerētur, id est ex Deo. Ipse igitur matrem tantummodo habet super terram, & nos tantummodo patrem habemus in cælo. Cùm enim accepisset mortalem patrem hominem Adam, dedit hominibus suum patrem immortalem, secundum hoc quod dicitur: Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Vnde & mortem secundum carnem gustat filius Dei, propter carnalem suum patrem: vt filij hominis, vitæ eius participes fierent: propter suum secundum spiritum patrem Deum. Ipse igitur secūdum naturam filius est Dei, nos autem secundū gratiam: & iterum ipse secundum dispensationem & propter nos filius fuit Adam, nos autem secundum naturam sumus filij Adam. Pater enim est eius Deus secundum naturam, noster autem secundum gratiam. Et Deus ei fuit secundum dispensationem, eo quòd homo factus est: noster autem secundum naturam Dominus est & Deus: & ideo Deus verbum, qui est filius patris, vnitus carni, factus est caro, vt homines vniti spiritui, fierent vnus spiritus. Ipse igitur verus filius Dei, omnes nos indutus est, vt omnes induamur vnū Deum: & est post incarnationē vnus de sancta trinitate, vnigenitus filius Dei dominus noster Iesus Christus, cōpositus ex vtraque natura. Compositum autem Christū confitemur, sanctorum patrum doctrinā sequentes. In mysterio enim Christi vnitas secundum compositionem, confusionem & diuisionem reiicit, & seruat quidē vtriusque naturæ proprietatem: vnam autem substantiam seu personam Dei verbi, & cum carne ostēdit, & est vnus idemq; perfectus in deitate, & perfectus in humanitate, non tanquā in duabus subsistentiis siue personis, sed in diuina natura & humana cognoscēdus, vt vnus sit vtraq; perfectus Deus, & perfectus homo. Idem ipse Dominus noster Iesus Christus, vnus de sancta trinitate, conglorificandus patri & sancto spiritui. Nec enim quartæ personæ adiectionem suscepit sancta trinitas, & incarnato vno de sancta trinitate Deo verbo. Istam igitur bonam traditionem, quam à sanctis patribus accepimus, custodimus, in qua viuimus & conuersamur, & quam ab hac vita proficiscentes, oramus nobiscum habere, quæ est in patrem & Christum filium Dei viui, & sanctum spiritum confessio. Hæc itaque confitentes super alias S. Cyrilli de fide recta doctrinas, & hoc, quod dictum est ab ipso, vnam naturam Dei verbi incarnatam suscipientes, cōfitemur quòd ex diuina natura & humana vnus Christus effectus est, & non vna natura, prout quidam malè intelligentes dictionem, conantur

ἕνωσις κατὰ ὑπόστασιν, vt dicit in epistola, Victor. eod. tit.

Ioan. 1. b.

Cyrillus de fide recta.

conantur dicere. Vnde & ipse pater quoties vnā naturam dixit verbi incarnatā, in hoc, *naturæ nomine pro subsistentia vsus est. Et in quibus libris dixit hanc dictionē, in sequētibus sæpius intulit. Est quādo filiū, est quādo verbū aut vnigenitū: quę non naturam, sed subsistentiā seu personā significant. Subsistētia igitur verbi incarnata, nō vnā naturā, sed vnū Christū compositum effecit, eundem ipsum Deū & hominē. Eos autē qui Deū & hominē Christū cōfitentur, vnā naturā siue subsistantiā ipsius dicere, impiū est. Impossibile est enim, Dominū nostrū Iesum Christū, secundum vnā eandemq; naturā seu subsistantiā, & ante secula esse, & in tēpore, aut impassibilem & passibilem. Quod in vna subsistētia, siue persona eius rectè cōfitemur: ex ipsis autē dictis eiusdē sancti Cyrilli ostendemus de memorata dictione manifestam ipsius doctrinā. In prima enim ad Successum epistola, cùm dixisset vnam naturam Dei verbi & incarnatam, statim intulit: Ergo quantum quidem ad intellectum pertinet, & ad videndum tantūmodo oculis animæ, quemadmodum incarnatus est vnigenitus, duas naturas esse dicimus, vnum autem filium, & Christum, & dominum, Deum verbum incarnatum, & hominem factum. Per ista autem pater modum incarnationis volens manifestare, & indiuisam & inconfusam custodiens vnitionem, & numerum naturarum quę cōuenerunt, demonstrauit, & vnum Christum prædicauit, & non vnam naturā deitatis & carnis. Et in secunda autem ad eundem Successum epistola similia docēs, ita scribit: Nam si quidem vnam dicentes verbi naturam, tacuissemus, non inferētes incarnatam, sed quasi extrā ponentes dispensationem: erat illis forsitan & verisimilis ratio confingētibus interrogare, vbi perfectio in humanitate, vel quomodo *subsistit humana substantia. Quoniā autem & perfectio in humanitate, & nostræ substantiæ demonstratio introducta est dicendo incarnatam: cessent, arūdineam virgam sibi supponentes. Eiicientem enim dispensationē, & abnegantem incarnationem, oportebat iustè accusari, auferentē à filio perfectam humanitatem. Sin autem, vt dixi, incarnatum esse dicendo ipsum, manifesta est & indubitabilis cōfessio, quòd factus est homo: nihil iam prohibet intelligere, quia cū vnus sit & solus filius Christus, idē ipse Deus & homo, sicut in deitate perfectus, ita & in humanitate perfectus. Rectissimè autē & nimis prudenter tua perfectio de salutari passione rationem exponit, nō ipsum vnigenitum filium Dei, secundum quod intelligitur & est Deus, passum esse in sua natura, quæ sunt corporis, affirmans, magis autē passum esse terrena natura. Oportet enim necessariò vtraq; seruari vni & vero filio, & nō pati secundum deitatē: & dici passum esse eundē ipsum secundum humanitatē: ipsius enim passa est caro. Et in 13. cap. scholiorum idē S. Cyrillus similiter reiiciens eos qui duos filios introducunt, & eos qui vnā dicunt naturā deitatis & carnis Christi, ita scribit: Non discernendum vnū Dominum Iesum Christum in hominē separatim, & in Deum separatim: sed vnū eundēque Dominum Iesum Christū dicimus, naturarum scientes differentiā, & inconfusas eas sibi inuicē cōseruantes. Si igitur prout docet nos S. Cyrillus, vnus est dominus noster Iesus Christus, perfectus in deitate, & perfectus idē ipse in humanitate, & nō est passus diuina natura, sed terrena natura: scit autē & naturarum differentiā, & quòd inconfusē sibi inuicē in vna subsistentia conseruantur: certum est quod eundē ipsum in diuina natura & in humana dicit pater cognosci, & vtranque naturam in ipso esse, ex quibus & compositus est: & non aliquis sic insaniat, vt arbitretur eos rectè sapere, qui dicunt vnam esse naturam siue substantiam carnis & deitatis Christi, eādem & diuinam & terrenam, passibilem & impassibilem.

*natura.

*subsistit.

Quoniam autē & alio modo quidā ostēdere conantur vnā esse naturā deitatis & humanitatis Christi exemplum hominis proponentes, & dicētes quòd sicut ex diuersis naturis anima & corpore cōsistens homo, vna natura dicitur, sic ex duabus naturis deitatis & humanitatis Christum dicentes, debemus vnā ipsius dicere naturā: illud ad eosdem dicemus, quòd homo quidē est, licet ex diuersis cōstet, id est anima & corpore: tamen ideo vna natura dicitur, quoniā in omnibus subsistentiis siue personis, quæ sub eadem specie referuntur, communiter prædicatur. Licet enim vnaquæque subsistētia siue persona, sicut Petrus & Paulus, proprietatibus à se inuicem sēparatur, sed tamen non natura diuiduntur (ambo enim homines) & iterum nec anima sine corpore, nec corpus sine anima homo est: sed ex eo quod non erat, ad hoc quod est, ex anima & corpore creatus est: vnaquæque autē creatura, licet ex diuersis constet, sed tamen vnam illā habere dicitur naturā, secundū quam ex Deo creata est. Christus autem non sic. nec enim vnam naturam siue subsistantiā significat, quæ cōmuniter in plurimis subsistētiis siue personis prædicatur: sicut homo. Si enim hoc esset, multi Christi inuenirentur, in quibus cōmunitas vnius naturæ prædicabatur: quod & dicere impium est. Sed neque ab initio ex deitate & humanitate, sicut homo ex anima & corpore, Christus creatus est: vt hoc sit natura Christi. sed cùm Deus esset ante secula Dei verbum, & esset eiusdem naturæ siue substantiæ patri, & creator omniū, in vltimis diebus hominis naturā secundū subsistentiam sibi vniens, factus est homo manens Deus. Est igitur Christus vna subsistentia siue persona, & habet in s. metipso perfectionem diuinæ & increabilis naturæ, & perfectionē humanę & creabilis naturę. Quomodo igitur, in quo duæ naturæ cognoscuntur, increabilis & creabilis, in eo vnam naturam siue substantiam dici possibile est? Licet enim vna subsistentia siue persona Christus sit, sed cōsubstantialis Deo & patri, & consubstantialis nobis idē ipse est: non tamen secundū vnā eandemq; naturam seu substantiam. Sin autem vna natura siue substātia esset Christus, aut sine carne est, & soli Deo patri consubstantialis est, quoniā vna deitas substantia sine natura est aut purus homo existens, nobis est solùm consubstantialis, quoniā vna natura humanitatis est aut immutata vtraque natura, alteram effecit naturam præter eas quæ conuenerunt: & secundū illos neq; Deus mānet, neq; homo factus est Christus: & ideo neque patri, neque nobis idē ipse cōsubstantialis est. Sic autem sapere, omni plenū est impietate: & ista dicimus non ignorātes quòd & quidā sanctorum patrum hominis exēplo in mysterio Christi vsi sunt: sed illi quidem, vt ostēderent quòd sicut homo ex anima & corpore vnus efficitur, & non duo homines: sic & Christus ex deitate & humanitate cōpositus, vnus est, non in duos Christos vel in duos filios dividendus. Isti autē hominis exēplo vtuntur, vt vnā naturam

* hominis.

naturâ siue substantiâ deitatis & humanitatis Christi introducerent: quod demonstrauimus alienũ esse pietatis. Sed cùm per hæc cõuincuntur, quòd præter rectam patrum doctrinã sibi confingunt vnam naturam seu substantiã deitatis & carnis, ad alia transeunt, dicentes non oportere numerum naturarũ in Christo dicere, vtpote numero diuisionem introducente. Sciãt igitur quòd numerus quãdo in diuersis personis siue subsistentiis dicitur, rerum ipsarũ per partes habet diuisionem, sicut in duobus vel etiam pluribus hominibus. Quando autẽ in rebus vnitus, tũc verbo solo & intellectu, non tamẽ ipsarũ rerum habet diuisionem, sicut in vna subsistentia hominis ex anima & corpore cõstituta. Duę enim & hîc naturę intelliguntur, altera animæ, & altera corporis: & tamen nõ propter hoc in duos homines diuiditur, sed vnũ scimus hominem esse, & vnam substãtiam eius. Et in mysterio igitur Christi facta vnitione, licet diuersa intelligantur quæ vnita sunt, sed non ipsa re, & per partes à se inuicem separantur ea ex quibus Dominus noster Iesus Christus cõpositus est: differentiã tamen considerantes, & hanc significare volentes, numerũ assumimus, & duas in Christo naturas esse dicimus. Nec ideo vnus Christus in duos Christos vel in duos filios
Gregorius Nazianzenus. diuiditur. Et testimoniũ præstat nostris dictis S. Gregorius theologus, scribens in primo lib. ad † Cledonium sic: Si quis introducit duos filios, vnum quidẽ ex Deo patre, secundũ autẽ ex matre, sed non vnum eũdemq́;, ex adoptione cadat, quę promissa est rectè credentibus. Naturæ enim duæ, Deus & homo, quomodo & anima & corpus: non autẽ duo filij, nec dij
2. Cor. 4. d. duo. Nec enim hîc duo homines, licet Paulus sic appellauerit, quod est intus hominis, & quod est extrinsecus: & vt cõpendiosè dicamus, aliud quidẽ & aliud ea ex quibus saluator est, cum non idẽ sit inuisibile & visibile, & hoc quod sine tẽpore est, & hoc quod sub tẽpore est: nõ autẽ alius & alius. Absit. Ecce per hæc euidẽter docet S. Gregorius quòd in mysterio Christi ille quidẽ qui in personis numerũ dicit, vt impius cõdemnatur: ille autẽ qui in naturis, ex quibus vnus Christus cõpositus est, numerũ accipit, rectè confitetur, vtpote differentiã quidẽ naturarũ quæ conuenerũt, per hoc significãs: diuisionẽ autẽ quæ per partem est nullo modo faciens. Sicut enim altera natura est animæ, & altera corporis, & tamen vnus secundũ cõpositionem homo efficitur, & nõ duo homines: sic & in Christo licet duæ intelligãtur naturæ, altera quidẽ deitatis, altera verò humanitatis, sed non propter hoc duo Christi, aut duo filij introducũtur. Ergo qui numerum naturarũ quæ in Christo sunt, secundũ prædictũ modũ dicere recusant, manifesti sunt differentiam naturarum abnegantes, & confusionẽ introducentes dispensationi. Si verò differentiã confitentur, necesse est omnimodo ad eã significandã & numerũ
* subsistentiam. dicere naturarũ quę sine cõfusione in vnã *substantiã conuenerunt. Vbi enim differẽtia seruatur, ibi omnimodo & numerus sequitur. Ad cõfirmanda autem ea quæ diximus, sanctorum patrum testimonio vtentes, ostendemus eos dicentes quòd in vno Domino nostro Iesu Christo rationes quidem diuiduntur secundum differentiam naturarũ deitatis & humanitatis, ex quibus & compositus est, & numerum in hoc assumunt, non tamen ipsa re & per partes naturarum faciunt diuisionem in duas subsistẽtias siue personas.

Dicit enim sanctus Cyrillus in Leuitici interpretatione, sic: Totum in his iterum circunspice apertè saluatoris nostri mysteriũ, & emundationẽ quæ per sanctũ baptisma fit. Duas enim auiculas sumi iubet viuas & mundas, vt intelligas per volatilia cælestẽ hominem simul & Deum in duas naturas (quantum pertinet ad rationem) diuidendum, vnicuique conuenientem. Deus enim verbum, qui ex Deo patre est, splenduit in carne, quę ex muliere est, veruntamen non partiendum. Vnus enim ex vtrisque Christus. Et iterũ idem S. Cyrillus in secũda ad Successum epistola ita dicit: Idem Cyrillus.
Sed ignorauerunt, quòd quæ per solum intellectum diuidi solent, non hæc necessariò etiam in alteritatẽ, quæ est per partes, omnimodò & specialiter à se inuicem separabũtur. Sed & S. Basilius in 4. libro contra Eunomium, interpretans hoc quod est, Domi- S. Basilius. Prou. 8.
nus creauit me, & ante omnes colles genuit me, ita scribit: Intelligendum hoc quidem quod dicit, genuit, de Deo filio: hoc autem quod dicit, creauit, dé eo qui formam serui accepit. In his autem omnibus non duo dicimus, Deum separatim, & hominem separatim: vnus enim erat: sed secundum intellectum vtriusque naturam existimantes. Sed & S. Gregorius Gregorius Nazianzenus.
theologus in libro secũdo De filio, docens nos, quomodo in Domino nostro Iesu Christo oportet naturas quę in eo sunt, secundũ intellectum discernere, ita scribit: Cùm naturæ intellectu distãt, simul diuiduntur etiã nomina. Paulum dicentẽ audi, Vt Deus Do- 1. Cor. 3. d.
mini nostri Iesu Christi, pater gloriæ, Christi quidem Deus, gloriæ autẽ pater. Nam etsi vtrunque vnũ est, tamen non natura, sed cõuentu. Et sanctus autẽ Gregorius Nyssenus in 4. libro contra Eunomium, eadem Gregorius Nyssenus.
nos docẽs, ita scribit: Et ne aliquis incorruptibili naturæ, crucis passionẽ applicaret, per alia manifestius talem emendat errorem, mediatorem ipsum Dei & 1. Tim. 2. d.
hominum, & hominem & Deum ipsum nominans: vt cùm duo de vno dicantur, congruum intelligatur circa vtrumque, circa deitatem quidẽ impassibilitas, circa humanitatẽ autem dispensatio passionis. Intellectu igitur diuidente hoc quod per misericordiam quidem vnitum est, ratione autem discernitur, cum hoc quidem quod superpositum est, & supereminẽs omnẽ sẽsum, prædicat, altioribus vtitur nominibus, super omnia Deum, & magnum Deum, & virtutem Rom. 9. d. Tit. 2. c. 1. Cor. 1. d.
Dei, & sapientiam, & talia vocans. Cùm autem passionum experimentũ necessariò propter nostram infirmitatem acceptum, verbis significat, ex nostro nominans vtrunque, hominẽ ipsum appellat, non communicans per vocẽ ad cæteram naturam eum qui significatur, sed vt circa vtrunque pietas cõseruaretur. His ita demonstratis per sanctorũ patrum doctrinam, cessent qui numerũ naturarum quæ in Christo sunt, occasionem sui erroris faciunt, & earum differẽtiam numeri recusatione negando, confusionem introducere conantur. Quomodo enim non est necessarius numerus, quo ad significandam differentiam naturarum quæ in vnam subsistentiam vnitæ sunt; & non ad diuisionẽ per partes earum, vsi sunt patres? Demonstrato igitur vndique quòd impiũ est dicere vnã naturam siue substantiam deitatis & carnis Christi: & illud dicimus, quia nec secundũ quod vnã subsistentiam dicimus deitatis & humanitatis Christi, sic possibile est & vnam naturã Christi dicere: quoniã non idem est natura & subsistẽtia. Omnes enim sancti patres

tres consonanter nos docent, aliud esse naturam siue A
substantiam & formã, & aliud subsistentiã siue personam: & naturam quidẽ vel substantiã & formam, hoc quod est cõmune, significare: subsistentiã autem siue personam, hoc quod est speciale. Sin verò dixerint quidam, quod sicut vna subsistẽtia composita dicitur Christi, sic oportet & vnã naturam cõpositam dicere: ostẽdemus & hoc alienum esse pietatis: vnam
1. for. enim. * esse naturam siue substantiam deitatis dicentes, tres ipsius cõfitemur subsistẽtias, in vnaquaque subsistentia eandem naturam siue substantiam cognoscẽtes, & rectè ex tribus subsistentiis vnam subsistentiam verbi ad carnem cõpositam esse dicimus. Nemo enim vnquã ausus est in catholica ecclesia dicere, quòd sicut tres subsistẽtię, sic & tres naturæ sũt sanctæ Trinitatis: vt possibile sit dicere, vnam naturã ex tribus naturis compositam esse ad carnem. Tres enim naturas B
in sancta Trinitate solus Arrius ausus dicere, tanquam blasphemus condemnatus est. Ideo igitur secundum rectam rationem, duarũ naturarũ dicimus vnitatem & vnam subsistẽtiam: quoniã Dei filius cùm esset secundum subsistentiam alter præter patrem, eandẽ autem naturam habet patris in sua subsistẽtia, plasmauit sibi carnem animatã anima rationali & intellectuali:
* substantia. quod significat humanæ naturæ vnitũ esse Deũ verbum, & non *subsistentiæ seu personæ cuiusdam. Est igitur Deus verbum & incarnatus, vna subsistentia in vtraque natura cognoscendus, in diuina in qua erat
Philip. 2. d. (prout dictũ est) qui cũ in forma Dei esset, & in humana secundũ hoc quòd est in similitudinẽ hominis factus: & ideo rectus dicat aliquis vnam subsistentiã Dei verbi compositam, quàm vnam naturam cõpositam: quoniã cùm per se absolutè natura dicitur, non C
adiecta ei speciali cuiusdam persona, infinitũ & non subsistens aliquid significat: infinitum autem ad nihil potest componi. Sin autem aliquis & post tales rationes ad contentionem solam respiciens, opponere conetur, dicens, quod secundum redditam naturę rationem, oportet & humanam naturã Christi suam subsistentiam seu personam propriam habere: manifestus est talis quod antè subsistenti homini vnitum esse dicit Deum verbum, & affectualẽ factã esse vnitatem. Duæ enim subsistentiæ seu personæ secundum subsistentiam vniri non possunt. Qui igitur hæc dicit, Dei potentiam verbis humanæ sapientiæ euacuare festinans, ignorat magnum pietatis mysterium, quod corde quidem creditur ad iustitiam, ore autem confessio
Rom. 10. c. fit ad salutem. Neque enim humana Christi natura per se absolutè vnquam dicitur, sed nec suam subsi- D
stentiam seu personam habuit: sed in subsistentia Dei verbi, natura humana initium vt esset, habuit: vnde ipsum Deum verbum immutabiliter hominem factum esse confitemur, & non in hominem quendam venisse: & eiusdem Dei verbi incarnati esse natiuitatem ex virgine, & propter hoc Dei genitricẽ sanctam gloriosam semper virginem Mariã esse. Ideo & ante incarnationẽ Dei verbi, & post eius incarnationem, tres subsistẽtias dicimus patris & filij & spiritus sancti. Non enim sancta Trinitas quartæ subsistentiæ vel personæ adiectionem suscepit.

Ex his igitur omnibus cõuincuntur qui dicũt ante vnitionẽ duas naturas esse, quòd ante plasmatum dicunt hominẽ, & sic vnitum esse Deo verbo, secundũ insaniã Theodori & Nestorij impiorum. Qui autem A
dicunt quòd non oportet post vnitatem duas naturas in Christo sed vnam dicere, confusionẽ & phantasiã introducunt secundũ. Apollinarium & Eutychen impios. Sed isti quidẽ hæc: Sancti verò patres, post Dei verbi incarnationem cõsiderantes ea ex quibus Christus est, & quòd inconfusæ manserunt naturæ, rectissimè duas naturas diuinã & humanã in Christo esse dixerunt. Nec enim ante incarnationem duæ naturæ erãt Domini, nec post incarnationẽ duæ naturæ vna factæ sunt, licet in vna subsistẽtia cognoscantur. Hæc autẽ & ex diuinis scripturis & patrum doctrina edocti ad refutandos eos qui cõfundunt & diuidũt diuinę dispensationis mysteriũ, meritò scripsimus, & non eo quòd declaramus ea ex quibus est, & in quibus cognoscitur Christus, confusionẽ vel diuisionẽ diuinæ dispensationi facimus. Itaque glorificationem & * vnitionis.
* vnitatis rationem proferẽtes, vnum Christum & filium & Dominũ verbũ Dei incarnatũ, & hominem factum confitemur & adoramus cum patre & spiritu sancto. Hæc ita cum vniuersali Dei ecclesia confitentes scire volumus omnes Christianos, quòd sicut vnũ Deum & Dominũ habemus, ita & vnam fidem. Vna enim definitio fidei est, cõfiteri & rectè glorificare patrem, & Christum filium Dei, & spiritum sanctum. Istam confessionem cõseruamus, in qua & baptizati sumus, donatam quidem à magno Deo & saluatore nostro Iesu Christo sanctis suis discipulis & Apostolis, ab eis autem prędicatam in toto mundo. Trecenti autem decem & octo sancti patres collecti in Nicæa aduersus Arrium, illo cum sua impietate condemnato, eandem cõfessionem, id est sanctum mathema & symbolum fidei tradiderunt sanctæ Dei Ecclesiæ: & C
post illos, centum quinquaginta sancti patres Constantinopoli collecti aduersus Macedonium sancto spiritui repugnantem, & Magnũ Apollinaristam, illis condemnatis cum sua perfidia, secuti per omnia idẽ sanctum symbolum traditum à trecentis decem & octo sanctis patribus, explanauerunt de deitate sancti spiritus. Insuper autem & qui in Epheso prius collecti sunt sancti patres aduersus Nestorium impium, & qui in Chalcedone conuenerunt sancti patres aduersus Eutychen impium, secuti per omnia prædictum sanctum symbolum siue mathema fidei, condemnauerunt prædictos hæreticos vnà cum eorum impietate, & hos qui similiã illis sapuerunt vel sapiunt. Et super hæc anathematizauerunt eos qui aliam definitionem, siue symbolum siue mathema traduntaccedentibus ad sanctum baptisma, vel ex quacunque hæresi conuersis, præter traditũ (sicut dictum est) à trecentis decem & octo sanctis patribus, & explanatum à centum quinquaginta sanctis patribus. His ita se habentibus, perspeximus & capitula supponere, quibus tam rectæ fidei compendiosa cõfessio, quàm hæreticorum condemnatio continetur.

Si quis non confitetur patrem & filium & spiritũ sanctum Trinitatem consubstantialem, vnam deitatem seu naturam, & subsistantialem & vnam virtutem & potestatem in tribus subsistẽtiis seu personis adorandam, talis anathema sit.

Si quis autem non confitetur eum qui ante secula & sine tempore ex patre natus est, Deum verbum in vltimis diebus descendisse de cælis, & incarnatum esse de sancta gloriosa Dei genitrice & semper virgine Maria, & hominem factum, natum esse ex ipsa, & propter

propter hoc eiusdem Dei verbi duas esse natiuitates, A quæ est ante secula incorporaliter, & quæ est in vltimis diebus secundum carnem, talis anathema sit.

Si quis dicit alium esse Deum verbũ, qui miracula operatus est, & alium Christum qui passus est, aut Deum verbum cum Christo esse nascẽte ex muliere, *for. vel Deũ in ipso. * dicere vel ipso esse tanquam alterum in altero, sed non vnum eundemque Dominũ nostrũ Iesum Christum, Deum verbum incarnatum, & hominem factum, & eius ipsius miracula & passiones, quas carne sponte sustinuit, talis anathema sit.

Si quis dicit secundum gratiam, vel secundũ operationem, vel secundum dignitatem honoris, vel secundum authoritatem, vel relationem, vel affectum, vel virtutem, vnitionem Dei verbi ad hominem factam esse, vel secundum* homonymã, per quam Nestoriani & Deum verbum vocantes Christum & ho- *homonymiam. B minem, separatim Christum nominantes, solo vocabulo vnum Christum dicunt: aut si quis per bonam voluntatem dicit vnitionem factam esse, sicut Theodorus hæreticus ipsis verbis dicit, quasi quod placuit Deo verbo homo, eo quòd bene vsum est ei de ipso, sed nõ secundum subsistentiã Dei verbi ad carnem animatam anima rationali & intellectuali vnitionem confitetur, & ideo vnam eius substantiam compositam esse, talis anathema sit.

Si quis per relationem aut abusiuè, Dei genitricem sanctam, gloriosam semper virginem Mariam, dicit aut hominis genitricem, aut Christotocon, tanquam Christo Deo non existente, sed non propriè & verè Dei genitricem ipsam confitetur, eò quòd ipse, qui ante secula ex patre natus est Deus verbum, in vltimis ex ipsa incarnatus & natus est, talis anathema sit.

Si quis non confitetur Dominum nostrum Iesum Christum, qui carne crucifixus est, Deum esse verum & Dominum glorię, & vnum de sancta Trinitate, talis anathema sit.

Si quis in duabus naturis dicens non tanquam in deitate & humanitate, vnum Dominum nostrum Iesum Christum, Deum verbum incarnatum confitetur, nec ad significandam differentiam naturarũ, ex quibus compositus est, sed pro diuisione per partem, talem excipit vocem in mysterio Christi, quasi separatim vnaquaque natura suam habente subsistẽtiam, sicut Theodorus & Nestorius blasphemauerunt, talis anathema sit.

Si quis in vno Domino Iesu Christo, hoc est, Deo verbo incarnato, numerum confitens naturarũ, non intellectu differentiam earum ex quibus & compositus est, excipit, vtpote non interemptam propter vnitatem, sed pro diuisione per partem numero vtitur, talis anathema sit. D

Si quis dicens vnam naturam Dei verbi incarnatam, non sic hoc intelligit, quòd ex diuina natura & humana vnus Christus effectus est consubstantialis patri secundum deitatem, & consubstantialis nobis idem ipse secundum humanitatem, sed quòd deitatis & carnis Christi vna natura siue substantia effecta est, secundum Apollinarij & Eutychetis perfidiam, talis anathema sit.

Æqualiter enim & eos qui per partem incidunt, vel diuidunt, & eos qui confundunt diuinæ dispensationis mysterium Christi, reiicit & condemnat vniuersalis Dei Ecclesia.

Si quis non anathematizat Arrium, Eunomium, Macedonium, Apollinarium, Nestorium, & Eutychen, & eos qui similia eis sapuerunt vel sapiunt, talis anathema sit.

Si quis defendit Theodorum Mopsuestenum, qui dixit alium esse Deũ verbũ, & alium Christũ à passionibus animæ & desideriis carnis molestias patientem, & ex profectu operum melioratum, & baptizatum in nomine patris, & filij, & spiritussancti, & per baptisma gratiam sancti spiritus accepisse, & affiliationẽ meruisse, & ad similitudinem imperialis imaginis in personam Dei verbi adorari, & post resurrectionem, immutabilem cogitationibus, & impeccabilem omnino factũ fuisse: & iterum dixit talem factam esse vnitionem Dei verbi ad Christum, qualem dixit Apostolus de viro & muliere, Erunt duo in car- *Ephes. 5. g.* ne vna: & super alias suas innumerabiles blasphemias ausus est dicere quòd post resurrectionẽ, cùm insufflasset Dominus discipulis suis, & dixisset, Accipite *Ioan. 20.* spiritũ sanctũ: non dedit eis spiritum sanctũ, sed figuratim tantummodo insufflauit: sed eiã confessionem quã fecit Thomas cùm palpasset manus & latus Domini post resurrectionem, dicens, Dominus meus & *Ibidem g.* Deus meus: inquit, non est dictũ à Thoma de Christo. Nec enim dixit Theodorus Deum esse Christũ, sed ad miraculum resurrectionis stupefactum Thomam, glorificasse Deum, qui Christum resuscitauit: &, quod peius est, etiam in interpretatione quam in Actus Apostolorum scripsit Theodorus, similem fecit Christum Platoni & Manichæo, & Epicuro, & Marcioni, dicens quòd sicut illorum vnusquisque ex dogmate quod inuenit, suos discipulos fecit vocari C Platonicos, & Manichæos, & Epicureos, & Marcionistas: simili modo & cùm Christus dogma inuenisset, ex ipso Christianos vocari. Si quis igitur defendit eundem Theodorum, qui talia blasphemauit, & non anathematizat eum & eius conscripta, & eos qui similia illi sapuerunt vel sapiunt, talis anathema sit.

Si quis defendit conscripta Theodoreti, quæ exposuit pro Nestorio hæretico aduersus rectã fidem, & Ephesinam primam sanctam synodum, & sanctũ Cyrillum, & duodecim eius capitula, in quibus sceleratis conscriptis idem Theodoretus affectualem dicit vnitatem Dei verbi ad hominem quendam, de quo blasphemans dixit, quòd palpauit Thomas eum qui resurrexit, & adorauit eum qui resuscitauit: & propter hoc impios vocat doctores ecclesiæ, qui vnitatem secundum subsistentiam Dei verbi ad carnem D confitẽtur, & super hæc Dei genitricem abnegat sanctam & gloriosam semper virginem Mariam. Si quis igitur memorata conscripta Theodoreti defendit, & non anathematizat ea, talis anathema sit.

Propter tales eius blasphemias ab episcopatu deiectus est, & postea in sancto Chalcedonensi concilio compulsus est omnia contraria memorata suis conscriptis facere, & rectam fidem confiteri.

Si quis defendit impiam epistolam quam ad Martim Persam hæreticum Ibas scripsisse dicitur, quę abnegat Deum verbum hominem factum esse, & dicit non Deum verbũ ex virgine incarnatum esse, sed purum hominem ex ipsa esse natum, quem templum vocat: vt alius sit Deus verbũ, & alius homo: & super hęc iniuriat Ephesinam primam synodum, quasi sine inquisitione & examinatione ab ipsa Nestorio condemnato,

demnato, & sanctum Cyrillum vocat hæreticum, & A duodecim eius capitula impia dicit, Nestorium autem & Theodorum cum impiis eorum conscriptis collaudat & defendit: Si quis igitur (sicut dictum est) eandem ipsam epistolam vindicat, vel rectam esse dicit ipsam, vel partem ipsius, sed non anathematizat eam, anathema sit.

Tali ergo impia epistola iustè anathematizata propter insertas ei blasphemias, Theodori & Nestorij impiorũ sequaces conantur dicere, susceptã esse eam à sancto Chalcedonensi concilio: hoc autem dicunt sanctam quidem Chalcedonensem synodum calumniantes, nomine autẽ eius festinãtes debita condemnatione liberare Theodorũ & Nestoriũ, & impiam epistolam, pro qua Ibas sæpius accusatus, non est ausus eam suam dicere propter insertas ei blasphemias, & hæc demõstremus ex his quæ diuersè de ista causa B mota sunt. In his autem quę apud Photium & Eustathium Tyri acta sunt, cùm accusaretur prędictus Ibas de iniuriis sancti Cyrilli, manifestè confessus est, post vnitatẽ orientalium, quæ ad sanctæ memoriæ Cyrillum facta est, nihil iniuriosum de eo dixisse. Epistola autem plena prędictis blasphemiis, pro quibus accusabatur Ibas, multas contra sanctum Cyrillum iniurias continens, facta esse ostenditur post vnitatem ad Orientales factam, ex quo demõstratur Ibas eam abnegasse. vnde prædicti Photius & Eustathius satisfacientes accusatoribus, in scriptis definierunt, prædictum Ibam omnia contraria epistolæ peragere, sicut iudicium ab eis datum significat. Sed cùm Ibas non adimpleret ea quæ illi iudicauerũt, eiectus est ab episcopatu propter blasphemias prædictæ epistolæ, & Nonnus pro illo ordinatus est, qui & concedit sancto C Chalcedonensi concilio. De eisdem igitur etiam Chalcedone accusatus memoratus Ibas, post lectionem impię epistolę non est ausus eam suam esse confiteri, sed statim ipsis verbis intulit alienum se esse eorum quæ ei inferebantur. Vnde sancta synodus, cùm ei non sufficeret abnegatio Ibæ, quæ facta est de epistola, compulit eum contraria ei peragere, id est, reprobatam in ea rectam fidem confiteri, & Ephesinam primam sanctam synodũ susципere, & sanctum Cyrillum patrem & doctorem adscribere, quę in eadem impia epistola iniuriantur: & Nestorium & impium eius dogma anathematizare, quæ impia epistola defendit & collaudat. Si igitur & ipse Ibas propter impiã epistolam sæpius accusatus, non est ausus eam suam dicere, sed etiam Chalcedonense sanctum concilium omnia ei cõtraria compulit eum peragere: quomodo D eadem sancta synodus memoratam epistolã susciperet, & condemnationi impietatis, quæ in ea continetur, sese subiiceret, à qua Ibã liberare festinauit? Quoniam autem omnes blasphemias epistolæ prætermittentes hæretici, hoc solùm ex ipsa proferunt, quod ad decipiendos simpliciores scriptor epistolæ dixit, hoc est, duas naturas, vnã virtutẽ, vnam personam, (quod ipsum & nos demõstramus) in hoc suam commiscuit impietatem. Cuius enim dicit duas naturas, & vnam personã, qui abnegat Deũ verbũ incarnatum de sancta & gloriosa Dei genitrice & semper virgine Maria, natum esse ex ipsa? Sed certum est, quòd vnicuique naturæ suam personam attribuit, sicut Theodorus & Nestorius in suis libris blasphemantes exposuerunt, quos defendit scriptor epistolæ cum eorũ impietate.

Prætermissa.

Illi enim apertè dicentes duas naturas Dei verbi & Christi, quem purum hominẽ vocãt per affectualem coniunctionem, & per eandem dignitatem & honorem, vnam personam apparere dicunt, sed & duarum naturarum vnam virtutem siue potentiam dicẽs scriptor epistolæ, manifestus est quòd & in hoc memoratos hæreticos sequitur, Theodorum quidẽ, dicentem in diuersis libris de incarnatione impiè expositis, Nestorium autem in multis quidem scriptis, & maximè in epistola scripta ad Alexandrum Hierapolitanum hæreticum, quòd duarum naturarũ vna est authoritas, & vna virtus siue potẽtia, & vna persona per dignitatem eundemque honorem. ex quo ostẽditur, qui scripsit epistolam, secundum illorum perfidiam pro personis vsus vocabulo naturarum. Vna enim authoritas, & vna virtus siue potentia, & vna dignitas & idẽ honor, non in diuersis naturis, sed in diuersis personis eiusdem substantiæ dicitur, quod in sancta Trinitate confitemur. Vnde & sancti patres anathematizauerunt eos qui per authoritatem, aut virtutem, siue potentiam, aut dignitatem, aut æqualitatem honoris, dicunt Deum verbum vnitum esse Christo: quem purum hominem vocant Theodori & Nestorij sequaces: sed non secundum subsistentiam Dei verbi ad carnem animatã anima rationali & intellectuali, vnitatem factam esse confitentur. Et hæc quidem sufficiebant ad conuincendam impietatem eorum qui sceleratam epistolam vindicant: tamen & in fine scriptor eiusdem epistolæ ostendit suam perfidiam, dicendo quòd oportet credere in templum, & in eum qui habitat in templo, per quæ apertè duas introducit personas. Sed istam impietatem à Theodoro & Nestorio scriptor epistolæ edoctus est. Catholica autem ecclesia talem condemnans perfidiam, non in templum, & in eum qui habitat in templo, sed in vnum Dominum nostrum Iesum Christum, Dei verbum incarnatum & hominem factum* confitetur, & credere tradit. Nihil autem mirandum est si vocabulo Naturarũ vsus est scriptor illius impię epistolæ. Solẽt enim hæretici, vt simpliciores decipere nt, vocibus quidem vti quæ ab orthodoxis piè dicuntur, rectum autem earum intellectũ & expositionem ad suam impietatem trãsferre. Quoniam autem eædem voces, quando benè exponuntur & intelligũtur, cum pietate sunt: quando autem malè ab hæreticis intelliguntur & proferuntur, impietatem habent. * Itaque Nestorium duas quidem naturas & vnam personam dicentem, non confitentem autem earum vnitatem secundum subsistentiam, Ephesina prima synodus cuius authores erant Cælestinus & Cyrillus sanctæ memoriæ, non susцepit, sed cõdemnauit. Nos autem sanctorum patrum doctrinam per omnia sequẽtes, & vnitatem duarum naturarũ, ex quibus Dominus noster Iesus Christus, vnus sanctæ Trinitatis, Deus verbum incarnatus cõpositus est, & quòd earum differentia non interempta est propter vnitatem, in superioribus apertius demõstrauimus: & sufficiebant quidem quæ prædiximus, satisfacere eis qui nolunt contendere. Sed quoniam illi qui semel ad impietatem declinauerunt, & alia proponere conantur, necessariò nos & tales eorum occasiones vanas ostendemus. Dicunt enim non oportere vituperare impiã epistolam eo quòd in aliquantis fertur codicibus. Sed si hoc aliquis secundum eorum dementiam susципiat, oportet

*For. * credere se confitetur, & tradit.*

*For. *. itaque.*

β & Ne-

& Nestorium & Eutychen suscipi, quoniam plurima & de his in gestis continetur, quæ apud synodũ acta sunt. Sed nemo sapiẽs dictis eorum animũ intendet. Quæ enim de hæreticis proferũtur in synodis, & pars gestorum fiunt, non ad liberationem inseruntur, sed ad maiorem condemnationem eorũ, & qui eis similia sapiunt. Oportet autem etiam illud attendere eos qui veritatem perscrutantur, quòd forsitan in conciliis quẽdam à certis ibi contenientibus dicuntur aut per fauorem, aut per contrarietatem, aut per ignorantiam. Nemo autem attendit ea quę per partem à quibusdam dicuntur: sed sola illa quę ab omnibus communi consensu definiũtur. Si enim aliquis secũdum illos voluerit edere eiusmodi contrarietates, vnaquæque synodus inuenietur semetipsam destruens. Propter hęc igitur oportebat eos, si sanctum concilium rectè susciperẽt, non tales blasphemias ei applicare, sed sequi doctores catholicę ecclesię, & maximè sanctum Athanasiũ, qui fuit Alexandriæ episcopus, & plurimos magnos labores suscepit pro recta Christianorum fide aduersus omnem hęresim, & maximè contra impiissimos Arrianos. Ipsis enim Arrianis ad decipiendos populos suo errori cõiungentibus Dionysium, qui ante multos annos Athanasij fuit Alexãdrię episcopus, & dicentibus quòd & ipse Dionysius similia eis sapuit, Athanasius magnus ecclesiæ doctor multis modis ostendit in scriptis, rectã fidem Dionysium ab initio prędicasse, nulloque modo participem Arrianæ impietatis fuisse. Isti autem hæretica sapientes, suam impietatem eidem synodo applicare festinant. Qualis autem est condemnatio, & qualis imminet maledictio eis qui in patres peccant, docet nos &
Genes. 9. c. d. diuina scriptura. Si enim Cham filius Noë cùm vidisset nudum suum patrem, quoniam non cooperuit patris corporalem nuditatem, sed egressus nunciauit eam fratribus, & illi vestimento eam cooperuerunt, ipse quidẽ Cham, & illi qui ex ipso nati sunt; sub maledictione facti sunt: qui autẽ cooperuerũt, magnam benedictionem meruerunt: multo magis isti maiore & ampliore condemnatione digni sunt, qui ad synodum minimè pertinentem infamiam festinãt per impietatem epistolæ & Theodori eidem sanctæ synodo applicare. Sed non ideo impia epistola, vel defendentes eam, condemnationẽ suę impietatis effugient: sed neque Theodorus, qui paganos & Iudæos, & omnes hæreticos impietate superat. Impio enim Theodoro non sufficit, super alias eius blasphemias ad suum errorem malè interpretari symbolum trecentorum decem & octo sanctorum patrum: sed etiam contempto eo aliud symbolũ exposuit omni impietate plenum, in quo anathematizare ausus est eos qui aliter sapiũt vel tradunt: vt quantum ad illius insaniam pertinet, omnes sancti apostoli & patres cõdemnarentur. Hoc autem Theodori impium symbolum, & in Ephesina prima synodo prolatum, & in Chalcedonensi recitatum, ab vtraque synodo cum eius expositore, & eis qui illud suscipiunt, condemnatũ est. Quoniã autem quidam verba pro Theodoro faciẽtes, cùm proferuntur impia eius cõscripta, propter insertã eis blasphemiam confingunt quidem dicere quòd impia sunt, ipsum autem qui talem impietatẽ euomuit, recusant anathematizare: miramur eorum dementiam, quòd diuinæ scripturæ contraria agunt, euidenter dicenti,
Sapiẽ. 14. a. quia æqualiter horribilia sunt apud Deum impius & impietas eius. Actio enim cũ actore punietur. Si autem similiter impietati horribilis est Deo ille qui impiè agit, certè separatus est talis à Deo, & anathemati iustè subiicitur. Anathema enim nihil aliud significat, nisi à Deo separationẽ, sicut in veteri & nouo testamento iudicium de Anathemate significat. Quod autem & Dominus eos qui non permanent in verbo veritatis ipsius, separatos esse ab ecclesia dicit, in Euãgelio secundum Ioannem Iudæos alloquens, sic ait: Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Seruus autem non manet in domo in æternũ, filius autẽ permanet in æternũ. Quòd autem quam Dominus nominat domum, diuina scriptura ecclesiã Dei viui vocat, Apostolus testatur in epistola prima ad Timotheum. Si verò quidã dicunt non oportere Theodorum post mortem anathematizari, sciant qui talem hæreticum defendunt, quòd omnis hæreticus vsque ad finem vitæ in suo errore permanẽs, iustè perpetuo anathemati & post mortẽ subiicitur: & hoc in multis hæreticis & antiquioribus & propioribus factũ est, id est, Valẽtino, Basilide, Marcione, Cerintho, Manichæo, Eunomio, & Bonoso. Hoc autem idem & in Theodoro factũ est & in vita accusato, & post mortem anathematizato à sanctis patribus: quibus si credere noluerint, vt hæretici eius defensores, vel impiæ epistolę, quã ipsi defendunt, credant: quę licet Theodorum collaudet, manifestè tamen dicit quòd in ecclesia à sanctis patribus anathematizatus est, & ex illo plurima inquisitio facta est de eius cõscriptis, vtpote plenis impietate. Hoc autem tunc faciebant catholicę ecclesiæ doctores, ne simpliciores legẽtes illius impia conscripta, à recta fide declinarent. Quod autem impij, licet non in vita, in suam personam anathema susceperint, tamen & post mortem anathematizantur à catholica ecclesia, ostẽditur à sanctis synodis. Nicena enim synodus eos qui impij Arij sectã colunt, sine nomine anathematizauit. Quæ autem Constantinopoli congregata est, impiam Macedonij hæresim similiter condemnauit: sed tamẽ Dei sancta ecclesia & post mortem Arrium & Macedoniũ nominatim anathematizat. Cùm autẽ ex multis probationibus conuincuntur, quòd superuacuè & impiè agũt qui Theodorum & impietatem eius defendunt, ad aliã vanam occasionem confugiunt, dicentes non oportere eum anathematizari, eo quòd in cõmunicatione ecclesiarum mortuus est. Oportebat autẽ scire eos, quòd illi moriuntur in cõmunicatione ecclesiarum, qui commune pietatis dogma quod in vniuersali ecclesia prędicatur, vsque ad finem seruauerũt. Iste autem vsque ad mortem in sua permanens impietate, ab omni ecclesia eiectus est. Itaque & omnis plenitudo Mopsuestenę ecclesię, in qua episcopus dicitur fuisse, cùm inuenisset quòd Paganis & Iudæis & Sodomitanis à sanctis patribus connumeratus est, deleuerunt ipsi ex illo à sacris ecclesiæ diptychis eius nomen, sicut gesta in eadem ciuitate apud cõcilium episcoporum illius prouinciæ confecta ostẽdunt. Miramur igitur Theodori sequaces, qui eum & impietatem eius tanquam suum defendunt, cùm ecclesia in qua fuit episcopus, vtpote hęreticum, ex multis temporibus eum eiecit. Quod autem ad condemnationem suam talem occasionem proponunt defensores Theodori, scire licet & ex ipso aduersus Iudam facto tremẽdo iudicio. Ille enim cùm putasset latẽre eum qui occulta hominum cognoscit,

* *apostolicis.* cognoscit, sacramẽtis communicauit *cum apostolis: sed nomen nihil ei profuit, quòd cum dolo cõmunicauit. Sed licet post mortẽ eius duodecim nominati sint discipuli, sicut Ioannes euãgelista dicit, Thomas autẽ qui Didymus dicebatur, vnus ex duodecim, non erat cum ipsis quando venerat Iesus: tamen hoc non liberat Iudam à cõdemnatione, aut cõnumerari facit
Ioan. 20. f. Apostolis. Vnde post ascensionem Domini, Apostoli per suam sentẽtiam eundem Iudam etiam post mortem condemnauerũt, & aliũ pro illo introduxerunt. Quod autem vanam occasionem proponunt dicentes non oportere hæreticos mortuos anathematizari, & ex ipsis Domini verbis ostendemus. Impios enim,
Act. 1. & adhuc viuos, mortuos nominat, dicens: Dimitte mortuos sepelire mortuos suos, sicut iustos & iam
Mat. 8. c. defunctos, viuos nominat. Dicit enim de Abrahã &
Mat. 22. c. Isaac & Iacob, quòd Deus nõ est mortuorum, sed viuorum. Si ergo secundum verba illorum non oportet
Dermate hæreticorum legitur in decre. c. 24. q. 2. Sane profectò. hæreticos mortuos anathematizari, nec viui hæretici anathematizabũtur, quos Dominus mortuos vocat, quia separati sunt ab ipso, qui dixit: Ego sum vita. & secundum eos iam nec viui nec mortui hæretici anathematizabuntur: & sine causa, secundũ illos, apostolica doctrina trádit anathematizari eos qui tradunt
Hier. 48. b. præter quod accepimus sine causa sanctæ synodi hæreticos condemnauerunt sine causa & alij sancti patres & doctores ecclesiæ hæreticos anathematizauerunt. Inculpent autẽ & Hieremiã prophetã dicentẽ:
Psal. 118. Execrandus, qui opera Domini facit negligenter. & Dauid prophetã dicentẽ: Execrandi, qui declinant à mandatis tuis. & vt cõpendiosè dicamus, omnem diuinam scripturã in diuersis locis tales cõdemnatores impiis inferentẽ. Sin autem illi qui negligẽtes opera Dei faciunt, & peccant in mãdatis eius, talibus condemnationibus subiiciuntur: quanto magis impius Theodorus, qui talia aduersus ipsum magnũ Deum & saluatorem nostrum Iesum Christũ blasphemauit, iustè cõdemnatus est & anathematizatus? Et hęc quidẽ sufficiebant super memoratas & aliis nostris libris insertas probationes, quas protulimus, ostendentes quòd oportet etiam post mortem hæreticos condemnari, confundere eos qui Theodorũ defendunt, & compescere à tali impietate. Quoniam autem cõtentiosè in iisdem permanẽt, etiam quod est amplius, dicemus, quia quidã ex ipsis qui in Nicena sancta synodo conuenerunt, & expositæ ab ea fidei definitioni vel symbolo subscripserunt: quoniam postea contraria sapientes apparuerũt, alij quidem viui, alij autem post mortem anathematizati sunt à Damaso sanctæ memoriæ papa antiquioris Romæ, & ab vniuersali Sardicensi synodo, prout testatur sanctus Athanasius.
Athanasius Alexãdrinus. Chalcedonẽsis synodus. Sed & Chalcedonẽsis sancta synodus Donnum Antiochię factum episcopum, post mortem condemnauit, quòd ausus est scribere, oportere solũ taceri duodecim capitula sancti Cyrilli. Quoniam autem Theodori defensores hæretici, omni propositione & conatu *excidentes, præsumunt dicere ad deceptionem
**excedentes.* ignorantiũ, quòd sanctę memoriæ Cyrillus in aliqua parte epistolæ illum collaudauit, ex multis ostẽditur quòd non conuenit eorum conamen dictis à sancto Cyrillo in diuersis eius libris contra impium Theodorum, in quibus magis impium omnibus aliis hæreticis eum ostendens: deinde non sustinens plurimas & maximas eius blasphemias contra magnum Deum & saluatorem nostrum Iesum Christũ dictas, exclamauit ita dicens: Expauit cælũ super hoc, & horruit amplius vehemẽter, dicit Dominus: O intolerabilem malignitatem! ô linguã loquentem iniquitatem contra Deum, & mentem in altitudinem cornu extollentem! Et iterum: Impone homo tuæ linguæ ostium & feram, cessa cornu in altitudinẽ extolleus, & loquens iniquitatem aduersus Deum. Quousque insultas patienti Christo? In mẽte habe scriptum à diuino Paulo: Sic autẽ peccantes in fratres, & percutientes eorũ
1. Cor. 8. d. infirmam conscientiam, in Christum peccatis. Et vt
Esaiæ. 16. f. aliquid etiam ex prophetiis loquar codicibus: Iustificata est Sodoma ex te, superasti paganorũ verbositates, quas contra Christum fecerunt, stultitiam exi-
1. Cor. 1. d. stimantes crucem. nihil esse ostendisti Iudaicæ superbiæ crimina. His igitur ad condemnationẽ Theodori sic à sancto Cyrillo dictis, licet aliquis concedat, secundum illorum verba, sanctum Cyrillum aliquid pro Theodoro dixisse, nequę hoc liberat illũ à condemnatione. Inuenimus enim quòd multi sanctorũ patrum quosdã hæreticos collaudauerint, sicut & sancti Damasus & Athanasius & Basilius Apollinariũ, & sanctus Leo Eutycheri & tamen, cognita eorũ impietate, non propter hoc etiam erunt hæretici condemnationem & anathema, quòd postea contra eorum personam & impietatem factum est. Tantus autem est furor defendentiũ Theodorum, quia præsumunt aduersus Gregorium Theologum & Ioannẽ Constantinopolitanum mentiri, dicentes epistolas ad eundem Theodorum plenas laudis eos direxisse: quod falsum est. Gregorius enim cùm in Constantinopoli pro veritate laboraret, conuersis per eum ab Arriana insania ad catholicam fidem populis, ad suã patriã reuersus, epistolas, quas hæretici dolosè proferunt, non ad Theodorum Mopsuestenũ scripsit, sed ad Theodorum episcopum Tyanon, quæ est secundæ Cappadociæ metropolis. Eiusdem autẽ prouincię sunt & Nazianzus ciuitas, cuius fuerat episcopus sanctæ memoriæ Gregorius, & Arianzus prędium vnde otrus fuerat. Hoc enim & ipsæ epistolæ aperte significant, memoriam facientes cõsuetudinum & collectionum, & eiusdem prædij Arrianzi, & aliorũ prædiorum eiusdẽ prouincię, & mensis lingua Cappadocum nominati, & Bosphorij episcopi sub eodem Theodoro constituti, qui tunc temporis Colonæ ciuitatis eiusdẽ prouinciæ episcopus erat, & aliorum episcoporũ, & chorepiscoporũ, & monasteriorũ quæ sub Theodori iurisdictione erant, quorum vsque nũc eadem nomina
D seruantur. Qualis enim esset cõmunio Cappadocibus ad secundam Ciliciam, vel tunc, vel modo diuisa earum prouinciarum gubernatione? Et quos episcopos sub se habere poterat Mopsuestenus episcopus, cùm ipse sub metropolitano secundæ Ciliciæ constitutus esset? Ioannes autẽ Cõstantinopolitanus scripsit quidem epistolam ad Theodorũ Mopsuestenũ, non tamen laudibus, sed querimoniis & increpationibus plenam, vtpote illo à bona cõuersatione lapso. Quoniã enim eum eo monachicã vitã in vno eodemque monasterio exercuit, cõuersationis ibi factæ eum admonuit: & pro his testimoniũ præbẽt Zozomenus & Hesychius, & Socrates & Theodoretus, qui multas pro Theodoro laudes fecit. Si autẽ testimonia proferũt Ioannis Antiocheni, & orientalis cõcilij sub eo constituti, facta pro Theodoro & eius impietate, necesse

est eos & illa suscipere, quæ (quantum ad illos pertinet) ad condemnationem sancti Cyrilli, & reprobationem rectæ fidei fecerunt Ioannes, & qui cum illo erant, nec non etiam quæ scripserunt, Nestorium & eius pestidiam diutius defendentes. Et hoc ostenditur ex diuersis eorum libris & epistolis, quas ad Theodosium piæ recordationis, & ad alios diuersos scripserunt. Et vt hæc quidem, sicut nihil subtilitatis habentia, prætermittamus, necessarium putauimus memorare etiam illa quæ ab Augustino sanctæ memoriæ Aphricano episcopo scripta sunt. Quæstione enim aliqua post mortem Cæciliani de eo mota, quòd ab ecclesiastica traditione declinasse dicebatur, & propter hoc quibusdã à catholica ecclesia separatis, scribit ad Bonifaciũ idem Augustinus sanctus, quòd non oporteret aliquos ideo sephrare sese à catholica ecclesia. Si enim vera essent ea quæ Cæciliano inferebantur, & manifestatus esset contrarium aliquid ecclesiastico statui sapuisse, etiam post mortẽ eum anathemati subiicere. Sed & regula sanctę synodi Aphricanæ statuit, episcopos qui suas facultates in testamento, vel ex intestato hæretico relinquunt, oportere & post mortem anathematizari. Super hæc autem omnia, quis ignorat ea quæ nostris temporibus in ecclesia antiquioris Romę contra Dioscorum acta sunt? Qui cùm nihil in fidem peccasset, tamen propter solum ecclesiasticum ordinem post mortem ab eadem sancta ecclesia Romana anathematizatus est. Si igitur nihil in fidem peccantes episcopi, propter solum ecclesiasticum ordinẽ, & propter causam pecuniariam anathemati & post mortem subiiciuntur, quanto magis Theodorus, qui in ipsum Deum peccauit? Quantum autem ad insipientiam dicentium, non oportere anathematizari post mortem eos qui in sua impietate mortui sunt: oportebat nec eos qui inuitè condemnati sunt partes, post mortẽ reuocari, quale contigit in Ioanne sanctæ recordationis episcopo Cõstantinopolitanę ciuitatis ab vniuersali ecclesia post mortem reuocato: & in Fauiano sanctæ memoriæ & ipso episcopo Constantinopolitanæ ciuitatis, iniustè quidem in vita condemnato, iustè autem post mortẽ reuocato tam à sanctæ memoriæ papa Leone, quàm à sancta Chalcedonensi synodo! Ex hoc autem contingit secundum illorum verba, hæreticos quidem sanctis patribus connumerari, vtpote liberatos debita eis condemnatione: sanctos autem patres iniustè condemnatos, hæreticis cõiungi, vtpote non soluta contra eos facta iniqua dãnatione. Omnibus autẽ magis credendus est doctor Dominus Deus noster Iesus Christus, de se dicens: Sic enim dilexit Deus mundũ, vt filium suũ vnigenitũ daret: vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternã. Non enim misit Deus filium suũ in mundũ, vt iudicet mundũ, sed vt saluetur mũdus per ipsum. Qui credit in eum, non iudicatur: qui autẽ non credit, iam iudicatus est, quia non credit in nomine vnigeniti filij Dei. Et spiritus autẽ sanctus per prophetã Dauid dicit impios non resurrecturos in iudicio. Tali igitur Domini sententia prolata aduersus omnẽ impium, & nihil discernente inter viuos & mortuos hæreticos, quomodo audent resistere tali sententiæ, & eos qui semel impiè egerũt, & propter hoc iam à Domino condemnati sunt, dicere non oportere post mortẽ cõdemnari? Et diuinus autem Apostolus, qui Christũ in semetipso habet loquentem, non solum aduersus homines, sed etiã aduersus angelos talem protulit sententiam, dicens in epistola ad Galatas: Sed licet nos aut angelus de cælo euangelizauerit prætereaquam quod euangelizauimus vobis, anathema sit. Et quis ita impius est, vt præsumat dicere, quòd Theodori impia scripta, vel pars eorum, tradita est aliquãdo sanctæ Ecclesiæ Dei, & non statim qui ausus est aliquid tale loqui, anathemati subiectus est à sanctis patribus? Si quis igitur post eiusmodi rectã cõfessionem, & hæreticorum condemnationẽ, saluo manẽte pio intellectu, de nominibus vel syllabis vel dictionibus contendens, separat se à sancta Dei ecclesia, tanquam non in rebus, sed in nominibus solis & dictionibus posita nobis pietate, talis, vtpote dissensionibus gaudẽs, rationẽ pro semetipso, & pro deceptis & decipiẽdis ab eo, reddet magno Deo & saluatori nostro Iesu Christo in die iudicij.

Tit. de sacrosan. eccl. col. 45. post l. decernimus.

XVI. Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς αὐγουστος Ἰωαννῃ ἐπάρχῳ πραιτωρίων.

Ἐπειδήπερ ἐν πολλαῖς ἤδη διατάξεσιν ἐφράσαμεν τὰ τοιαῦτα ὑπὸ τάσεσι κεῖσθαι, ἃς οἱ ἐξ ὁλοκλήρου τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀκεραίου τοῦ μέρους κλῆρον ἔχοντες, καὶ ἀφορίζεσθαι τοῦ κτητικοῦ δικαίου τῶν ὅλων κληρονόμων, καὶ ἀφορίζεσθαι τοῦ μέρους Ἰησοῦ χριστοῦ, ἤγουν τῆς ἁγίας καὶ ἀμώμου καὶ ἀχράντου καὶ ζωοποιοῦ αὐτοῦ σαρκός

τοῖς δὴ ὀρθῇ πίσει, ἢ βίου σεμνότητι, ἢ τοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς μεμυσπουρημένοις, ὥστε ἐκ τούτων τὸν δόκιμὸν ἑκάτερον εἰς τὸν ἁγιώτατον θεοφιλῆ τοῦτον θρόνον προσέρχεσθαι. εἰ γὰρ οἱ ἄγιοι καὶ ἔνθεοι ἀπόστολοι, οἱ τὸν ἱεροσυλίαν ὅσῳ μᾶλλον τοῦ θεανθρώπου Χριστοῦ θεοῦ ἡμῶν δεξάμενοι, καὶ πάντων ἧττον ἀγαθῶν τὸν γῆν πληρώσαντες, καὶ τὸν ἀπὸ διδασκαλίαν ἄπαυστον ἐπιδεδωκότες, οὐδ' ἀὐτῆς τῆς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ζωῆς ἀνῆψ ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας ἐφείσαντο· πῶς οὐ δίκαιόν ἐστι τοὺς ὑποσεισθέντας εἰς τὸν ἀνῆψ τάξιν ἢ ἐγχωρισαμένους ἧττον ἀγιωτάτων ἐκκλησιῶν ἱερέας, καθάπερ κεκτῆσθαι σεσαίρεσιν, καὶ ἧττον μὲν χρημάτων ὑπερφρονεῖν, πᾶσαν δὲ τὸν ἑαυτῶν ζωὴν εἰς τὸν φιλάνθρωπον ἀνατείνειν θεόν; ὥστε μεσημέρι τοιούτοις ὀπλέγκοις ἢ χειροτονεῖσθαι ἱερέας, οἷς ἐκ ἔστιν οὔτε τέκνα οὔτε ἔγγονοι, ἐπειδὴ οὐχ οἷόν τε ὄζη τὸν ὑπὲρ τοὺς βιωτικοὺς ἠρωλημένον φροντίδας, ἃς οἱ παῖδες μάλιστα τοῖς γονεῦσι παρέχουσι, τὸν πᾶσιν ἀναδιδόν τε καὶ δώρεαν ὑπὲρ τὸν θείαν λειτουργίαν ἢ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἔχειν μεθύματα. πηῶν γὰρ, διὰ τὸν εἰς τὸν θεὸν ἐλπίδα, ἢ διὰ τὸ τοὺς ἑαυτῶν ὑπὲρ σώσαι ψυχὰς, μεσιδέχονται τοῖς δρωτάτας ἐκκλησίας, ἢ τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῖς ταύτῃς μεσοφρόνησαν, ἢ κατελιμπάνοντων, δῆτ τοῦ εἰς πτωχοὺς ἢ πένητας ἢ ἄλλας εὐσεβεῖς ταύτας δαπανᾶσθαι χρείας· ἀποτὸν δὴ τοὺς δόκιμους εἰς οἰκεῖον τιθέτε ὑποφρεδρα κέρδος, ἢ ὑπὲρ ἴδια τέκνα ἢ συγγενεῖς καταναλίσκειν. χρὴ γὰρ ἢ τὸν δόκιμον μὴ ἐμποδιζόμενον μεσαπεδίας σωρικὰ τέκνων, πάντων ὑπὲρ πίσιν πλῆθος ἔχοντα πατέρα. διὰ ταῦτα τοίνυν ἀπορρᾴδιον τὸν ἔχοντα τέκνα ἢ ἐγγόνας χειροτονεῖσθαι ἐπίσκοπον· τοὺς δὲ νῦν ὄντας ἐπισκόπους, ἢ μέλλοντας γίνεσθαι, θεσπίζομεν μηδεμιᾶς ἔχειν ἐξουσίαν διατίθεσθαι, ἢ δωρεῖσθαι, ἢ καθ' ἑτέραν οἱανδήποτε πρόσκοπον ἐκποιεῖν τι τῶν ἐαυτῶν ὑπὲρ οὐσίας, ἰῶ μὴ τὸ ἁγιώτατον ἐπίσκοπον ἐκτίσαντο, ἢ ὑπὸ διαθηκῶν ἢ ὑπὸ δωρεῶν, ἢ καθ' ἕτερον οἱονδήποτε τρόπον, πλὴν εἰ μὲ μέχρι τῆς ἐπισκοπῆς ἐξ οἰασδήποτε αἰτίας ἔχει, ἢ μὴ ἰῶ ἐπισκοπῶ ὑπὸ γονέων ἢ θείων ἀδελφῶν εἰς αὐτοὺς π ἀφιλῦσι, ἢ μὴ ἀφελώσεται. πάντα δὲ ὅσα μὴ τῶν χειροτονίαν ἐξ οἰασδήποτε αἰτίας, καθὰ εἰρηῖ, χωρὶς ἢ εἰρημένων σεσοφῶν εἰς αὐτοὺς ἀφιλῦσι, τῇ παρ' αὐτῆς ὑπὸ σκοπουμένῃ ἁγιωτάτῃ ἐκκλησίᾳ διαφέρειν καλέομεν, ἢ ὑπὸ κείσθαι παρ' αὐτῆς, οὐδενὸς ἑτέρου σεσοφῶν δυναμένου ἐκ τούτου εἰς οἰκεῖον ἀποκεχεῖν κέρδος· τὸ γὰρ ἀφιερῶσθῆναι, οἷς οἱ τοῦτοι τὰς ἰδίας οὐσίας καταλέλαντες ἢ ἢ καταλιμπάνοντες, ἢ ἢ καθ' ἕτερον ζῆτον ἀφελῶσι τῶν ἐαυτῶν ἀφιερωσάμενοι, οὐκ ἀφαιρέσιμον εἰς τὸν αὐτὸν ἱεροσυλίαν, ἢ πεισάντας ὡς οὐ μόνον τὰ παρ' αὐτῆς καταλειφθέντα ἀστοῦσι διαπονήσουσιν, ἀλλὰ ἢ τὰς ἰδίας αὐτῆς οὐσίας σεσοθήσουσι, τοῦτο πεισθέντ; τῆς δὲ ἡμετέρας ἢ μὴ ταύτης νομοθεσίας· μόνα ἐξαιροῦμεν τὰ σεσημένα· οἱασδήποτε σεβάσματα Ἐπιφανίῳ τῷ ἀρχιεπισκόπῳ τῆς ὑδαίων ταύτης πόλεως, ἢ παρείσχηκε δημοσίᾳ, μέχρι τῆς παρούσης ἡμέρας. δῆτ γὰρ τοῖς ἐπὶ τοῦ παρόντ μέλλουσιν αὐτῷ σεσχολάζειν, κεκτῆσθαι τὰ παρ' ἡμῶν διαπεπιδόντα, ἢ τῇ ἁγιωτάτῃ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ προσήκειν ταῦτα θεσπίζομεν. μὴ δὲ τῷ θεοσιλεστάτῳ ὑπισκόπῳ τηλαυτῶ, τοὺς κτ' καιρὸν οἰκονόμους, λόγοις ἀπαιτεῖσθαι ἢ παρ' αὐτῆς κατηλειλιμμένων σεσημάτων, καὶ τῇ ἁγιωτάτῃ ἐκκλησίᾳ προσήκειν, ἢ ἐκ ταύτης ἢ μέρη τῆς νομοθεσίας ἰσοκλίνοντων. ἢ αὐτοὺς δὲ τοὺς οἰκονόμους κτ' κρίσιν ἢ δοκιμασίαν γένεσθ καλοῦμεν, εἰδότας ὡς παντὶ τρόπῳ καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν λόγους ὑφέξουσι τῷ ἁγιωτάτῳ ὑπισκόπῳ τῆς οἰκείας διοικήσεως, καὶ ὧν, ὅσα ἂν φανῶσι τὰ ἐκκλησιαστικὰ σεσήματα κατηλαλάντες, ἢ κέρδ· οἰκεῖον ποιησάμενοι, τούτοις τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ἀποδώσουσι σεσήμασιν. ὥστε εἰ μὲν σεῦνται τοὺς τοιούτοις ὑπόχρεον λόγοις, γίνεσθαι τὰ εἰρημένα· εἰ δὲ τηλατήσειαν ἀφὸν τοὺς αὐτοὺς λόγους ὑποσχεῖν, τότε τοὺς ἀνῆψ κληρονόμους ὑποχρεῦσθαι τῇ τοιαύτῃ ζητήσει, ἢ συναναδῦναι φόβῳ ὑποκατάστασιν πάντων ὧν ἂν ὑπεύθυνοι φανῶσιν ὀφείλοντες· δεῖν δὲ φήσημεν ἢ τὰ δεῖ τοῖς τῆς φροντίδα ἀναδεξαμένοις ἢ καὶ ἀναδεξομένοις ἢ τε διαγῶν ξενώνων, ἢ νοσοκομείων, ἢ πωχείων, καὶ ὀρφανοτροφείων, ἢ βρεφοτροφείων διαπυνθάνεσθαι. ἢ γὰ αὐτοῖς πᾶσαν ἀδεσιαν ἀναροδυναι τοῦ τὰ κτηθέντα αὐτοῖς μ' τὸ σεβασθεῖν τὰ εἰρημένα φροντίσματα, ἢ κτ' διαθήκας ἢ καθ' ἕτερον οἱονδήποτε τρόπον, ἢ ἀδένειαν, εἰς ἕτερα μεταθέναι πρόσωπα πλὼ εἰ μὴ ὅσα πρώην ἔτυχεν ἔχοντες, ἢ μ' ταῦτα ὑπὸ γονέων ἢ θείων ἢ ἀδελφῶν εἰς αὐτοὺς ἀφιλῦσι· πάντα δὲ ὅσα τοῖς ἐρημένοις, ἢ ἢ εἰς τοὺς τούτων φροσῶτας μ' τὸ τῶν τοιαύτων ἀναδέξασθ φροντίδα ἀφιλῦσιν, ἢ ἀφελωσεται, τοῖς δὴ τῶν ἐρημένων χειροτονίαις μ' τὸ τῶν ἐκκλησιῶν ὑπὲρ τῆς ἐαυτῶν σωτηρίας ἢ τῆς κοινῆς πολιτείας; κατέλιπον αὐτὰς οὐσίας; ἆρ' ὧν ὄφελον αἱ θεῖαι λειτουργίαι γένεσθαι, ἐφ' ὧτε διὰ τ λειτουργιῶν τῶν ἐν ταῖς ἁγιωτάταις ἐκκλησίαις ἀναδέξασθαι κληρικῶν διεγκαθεῖναι θεσπότῃ Θεῷ. ἀδίκων δὲ παρέχομεν πᾶσι φροσώπῳ τῷ γινώσκοντι τοῦτων τὸ παρεβαινόμενον, τοῦτο φοσπαγκαλεῖν ἢ φανερῶ, τὰ δὲ σεβ ἢ μᾶλλ ἐκποδὼν ἀγέντα σέρη ἀναδῶναι; ἢ εἰς ἄρχην ἀχθῆναι μ' τῆ θεοῦ ἀμετίας κελόμεν. ὑφορμένων δ' ἀδικᾶσθαι ταῦτα τολμῶν τας; φρόνιμον μὲν τὸν ἐκ τῆς τῷ θεσπότου Θεοῦ κρίσεως κίνδυνον, ἔπειτα δὲ ἢ τὰς ἐγκαμένας τῇ αὐτῇ νομοθεσίᾳ ποινάς. Datum Kalend.Mart.CP.D N.Iustiniano P P. A.II. COS.

Eidem constitutio Latinè reddita per Ant. Contium.

XLI. Imp: IVSTINIANVS AVARBIO *præfecto prætorio.*

OMnem adhibentes prouidentiã circa sanctissimas ecclesias in honorem & glotiam sanctæ & incorruptæ & homousiæ Trinitatis, per quam & nos & communẽ rempublicam saluos fore credidimus, insistentes etiam doctrinæ sanctorum apostolorum, de creandis irreprehẽsibilibus sacerdotibus, qui vtique ob id potissimũ ordinantur, vt suis precibus benignitatem humanissimi Dei rebus adquirant communibus: presenti lege sancimus, vt quoties in qualicunque, ciuitate sacerdotalem sedem vacare contigerit, decretum fiat ab his qui eam ciuitatem incolunt, super tribus personis rectę fidei, & honestę vitę, aliorumque bonorum & virtutum testimoniũ habẽtibus, vt ex ipsis idoneior ad episcopatum promoueatur. Si enim sancti & glorioſi Apostoli sacerdotium à Domino Christo Deo consecuti, & qui bonis omnibus terram repleuerunt, & eius doctrinam omnibus impartiti sunt, neque ipsi vitæ suę quam in hoc mundo degebant, salutis nostræ causa pepercerunt; quomodo æquum non fuerit, vt qui subingrediuntur eorum ordinem, & instituũtur sanctissimarum ecclesiarum sacerdotes, purum habeant propositum, pecunias contemnant, omnemque vitam suam ad clementissimum applicent Deum? Conuenit igitur huiusmodi eligi & ordinati sacerdotes, quibus nec liberi sint, nec nepotes. Et enim fieri vix potest, vt vacans huius quotidianę vitę cutis, quas liberi creant parentibus maximas, omne studium omnemq; cogitationem circa diuinam liturgiam & res ecclesiasticas cõsumat. Nam cùm quidam, summa in Deum spe, & vt animæ eorum saluæ fiant, ad sanctissimas adcurrant ecclesias, & eis omnes suas facultates adferant, & derelinquant, vt in pauperes & egẽtes & alios pios vsus consumantur: indecens est episcopos in suum illas auferre lucrum, aũt in propriam sobolem & cognatos impendere. Oportet enim episcopum minimè impeditum affectionibus carnalium liberorum, omnium fidelium spiritualem esse patrem. Has igitur

ψυχὴν, τὰς ἁγιωτάτας ἐκκλησίας φροσιδρύοντες αὐτὸς ἀεὶ τὴν ἁλαμβάνειν δίκην τας, πῶς ἐκ ἄτοπον τοὺς κλεικοὺς τοὺς δὴ τούτῳ τετεγμένους μὴ πληροῦν τὸ οἰκεῖον ἐπάγγελμα; διὸ παντὶ τρόπῳ τοὺς κλεικοὺς ἁλλεῖν κελεύομεν, καὶ κατ' ζητεῖσθαι αὐτοὺς θεῷ ἢ κτ' καιρὸν θεοφιλεστάτων ὑπισκόπων ἢ δύο πρωτοφεσβυτέρων ἐκάστης ἐκκλησίας, ἢ τῆ καλουμένου ἄρχοντ ἤτοι ἐξάρχου, ἢ τὸ ἐνδήμου ἐπίσκοπ ἀγιωτάτης ἐκκλησίας, ἢ τοὺς μὴ ἀδεισκομένους ἐμέμφως ἢ λειτουργίας φησιπερτεροῦντας, ἐξῶ ἢ κλήρου καθίσθαι· οἱ γὰ καταστήσαντες, ἢ τοι κτήσαντες τὰς ἁγιωτάτας ἐκκλησίας ὑπὲρ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας ἢ τῆς κοινῆς πολιτείας; κατέλιπον αὐτὰς οὐσίας; διʼ ἃν ὄφελον αἱ θεῖαι λειτουργίαι γένεσθαι, ἐφ' ὧτε διὰ τ λειτουργιῶν τῶν ἐν ταῖς ἁγιωτάταις ἐκκλησίαις ἀναδέξασθαι κληκῶν ἐγκαθεῖναι θεσπότῃ Θεῷ. ἀδίκων δὲ παρέχομεν πᾶσι φροσώπῳ τῷ γινώσκοντι τοῦτων τὸ παρεβαινόμενον, τοῦτο φοσπαγκαλεῖν ἢ φανερῶ, τὰ δὲ σεβ ἢ μᾶλλ ἐκποδὼν ἀγέντα σέρη ἀναδῶναι; ἢ εἰς ἄρχην ἀχθῆναι μ' τῆ θεοῦ ἀμετίας κελόμεν. ὑφορμένων δ' ἀδικᾶσθαι ταῦτα τολμῶν τας; φρόνιμον μὲν τὸν ἐκ τῆς τῷ θεσπότου Θεοῦ κρίσεως κίνδυνον, ἔπειτα δὲ ἢ τὰς ἐγκαμένας τῇ αὐτῇ νομοθεσίᾳ ποινάς. Datum Kalend.Mart.CP.D N.Iustiniano P P. A.II. COS.

Eidem constitutio Latinè reddita per Ant. Contium.

XLI. Imp: IVSTINIANVS ATARBIO *præfecto prætorio.*

OMnem adhibentes prouidentiã circa sanctissimas ecclesias in honorem & glotiam sanctæ & incorruptæ & homousiæ Trinitatis, per quam & nos & communẽ rempublicam saluos fore credidimus, insistentes etiam doctrinæ sanctorum apostolorum, de creandis irreprehẽsibilibus sacerdotibus, qui vtique ob id potissimũ ordinantur, vt suis precibus benignitatem humanissimi Dei rebus adquirant communibus: presenti lege sancimus, vt quoties in qualicunque, ciuitate sacerdotalem sedem vacare contigerit, decretum fiat ab his qui eam ciuitatem incolunt, super tribus personis rectę fidei, & honestę vitę, aliorumque bonorum & virtutum testimoniũ habẽtibus, vt ex ipsis idoneior ad episcopatum promoueatur. Si enim sancti & glorioſi Apostoli sacerdotium à Domino Christo Deo consecuti, & qui bonis omnibus terram repleuerunt, & eius doctrinam omnibus impartiti sunt, neque ipsi vitæ suę quam in hoc mundo degebant, salutis nostræ causa pepercerunt; quomodo æquum non fuerit, vt qui subingrediuntur eorum ordinem, & instituũtur sanctissimarum ecclesiarum sacerdotes, purum habeant propositum, pecunias contemnant, omnemque vitam suam ad clementissimum applicent Deum? Conuenit igitur huiusmodi eligi & ordinati sacerdotes, quibus nec liberi sint, nec nepotes. Et enim fieri vix potest, vt vacans huius quotidianę vitę cutis, quas liberi creant parentibus maximas, omne studium omnemq; cogitationem circa diuinam liturgiam & res ecclesiasticas cõsumat. Nam cùm quidam, summa in Deum spe, & vt animæ eorum saluæ fiant, ad sanctissimas adcurrant ecclesias, & eis omnes suas facultates adferant, & derelinquant, vt in pauperes & egẽtes & alios pios vsus consumantur: indecens est episcopos in suum illas auferre lucrum, aũt in propriam sobolem & cognatos impendere. Oportet enim episcopum minimè impeditum affectionibus carnalium liberorum, omnium fidelium spiritualem esse patrem. Has igitur

tui, vt qui multam de eorũ pietate præsumptionem & occasionem habeat, qui iis locis præfecti sunt. Neque verò iustum est, ipsum ea quæ sub prætextu eorum qui sub eius cura sunt accipit, nõ in ipsos vel pro ipsis impendere, sed in propriam personam auferre, & proprio lucro applicare, timore Dei contempto. Quis enim tali curæ prepositum non existimet idcirco eam suscepisse, vt non solùm quæ extrinsecus ad eum peruenient, sed etiam omnia quæ habere eum contigerit, in eam rem impendat? Amplius id quoque iubemus, vt quæcunque post necessariam erogationem in eos qui eorum cutæ commissi sunt, & debitam curationem rerum & ædificiorũ superesse contigerit, ea ad reditũ compatationem proficiant. Vndique enim nostet scopus nostraq; intentio est ad amplificationem & augmentum adducere res ad pios vsus segregatas. Sic enim quisquis pro sua animа quidquam facere volet, promptius erogabit, si crediderit ea quæ ab ipso data fuerint, piè administranda esse. Si autem contigerit aliquem ab administratione sua cessare quam acceperat, sancimus eum qui in eius loco constitutus est, cum timore Domini rationum redditioni subiici gestæ sub eo administrationis, sicut diuina nostra lege continetur: sciẽte & eo qui post ipsum constitutus est, quòd Domino Deo pro his rationem reddet. Præterea sancimus, quemadmodum & diuinis canonibus definitum est, ne quis episcopus, aut chorepiscopus, aut visitator siue circuitor aut presbyter aut alius cuiuscũque dignitatis clericus per largitionem ordinetur. Sed nec œconomus nec ecclesiecdicus nec xenodochus nec nosocomus nec ptochotrophus nec orphanotrophus, nec brephotrophus, nec quisquis ptochio præficiendus est, per talem fiat largitionem: sed per iudicium & probationẽ eorum qui in illis locis sunt Deo amantissimorũ episcoporum. Si verò quis inuẽtus fuerit occasione prędictarum ordinationum & administrationũ aliquid dedisse vel accepisse, siue episcopus sit siue clericus, & eum qui præbuit, & eum qui accepit, extra sacerdotium & clerum fieri iubemus, vt post hęc Domini Dei subiaceant condemnationi. Si autem quis propter præfecturam dedisse quid compertus fuerit, eum qui ita præfectus factus fuerit, extra clerum esse iubemus. si verò œconomus vel ecclesiecdicus seu defensor, vel chorepiscopus, j. vel periodeuta, visitator, vel xenodochus, vel nosocomus, vel ptochotrophus vel orphanotrophus vel ptochio prępositus, comperietur prębuisse quid vt sibi cura illa committeretur, & hunc remoueri ab huiusmodi cura iubemus. Præterea sancimus, vt omnes clerici per singulas ecclesias constituti, per seipsos psallant nocturna & matutina & vespertina, ne ex sola ecclesiasticarũ rerum consumptione clerici appareant, nomen quidem habentes clericorum, rem autem non implentes clerici circa liturgiam Domini Dei. Turpe enim est pro ipsis scriptos necessitate ipsis inducta psallere. Si enim multi laicorum vt suæ animæ consulant, ad sanctissimas ecclesias confluentes studiosi circa psalmodiam ostenduntur, quomodo indecens non fuerit clericos ad id ordinatos non implere suum munus? Quapropter omnimodo clericos psallere iubemus, & ipsos inquiri à Deo amantissimis pro tempore episcopis & duobus presbyteris in singulis ecclesiis, & ab eo qui vocatur archos vel exarchos, & ab eodico siue defensore cuiusque sanctissimæ ecclesiæ: & eos qui inuẽti non fuerint inculpatè in liturgiis perseuerantes, extra clerum constituì. Nam qui constituerunt vel fundarunt sanctissimas ecclesias pro sua salute & communis reipublicæ, reliquerunt illis substãtias, vt per eas debeant sacræ liturgiæ fieri, & vt in illis à ministrantibus piis clericis Deus colatur. Licentiam autem cõcedimus omni personæ, quæ quid horum prætermissum esse cognouerit, ea denunciare & publicare. Ea verò quæ à nobis sancita sunt, fini tradi & ad effectũ perduci cum Dei benignitate iubemus: eos verò qui in suspicionem venerint aliquid horum ausu temerario prætermisisse, primum quidem ex Domini Dei iudicio periculum, ac deinde positas in hac lege pœnas sustinere. Dat. Kalend. Matt. C P. D N. Iustiniano P P. A. II. Cos.

Columna 90. post l. 40.

XLII. *Græca constitutio. Ex Nomocano. Tit. 8. c. 2.*

NE liceat episcopo cuiuscunque negocij causa Constantinopoli esse, aut Constantinopolin venire absque iussu imperatoris: sed apocrisiarios suos mittere ei liceat. Transgressor autem huius legis deponitor, & indignationem principis incurrat.

Columna 93. post authen. si captiui.

XLIIII. *Ex Nomoca. Tit. 9. c. 29.*

SI presbyter aut diaconus aut hypodiaconus nuptias contraxerit, canonibus tenetor, qui canones non minus quàm leges valent; & præterea sacerdotio excidito: liberi autem tanquam ex illicitis nuptiis nati, neque naturales, neque nothi sint, & neque ex donatione, successione, ficto debito, aut aliorum obligatione quicquam percipiant à patribus suis: sed neque matres ipsorum. Sed ea omnia capiat ecclesia in quã ille deseruierit.

Columna 94. post l. 45.

XLVI. Αὐτοκράτωρ. *Ex Nomocan. Tit. 2. c. 1.*

QVod si quis aut per institutionem aut per legatum aut fideicommissum aut mortis causa donationem piam dispositionẽ fecerit, cogatur per episcopum is qui hoc facere iussus est (etiam si episcopo nominatim per testatorẽ interdicta sit huius rei cura) implere opus sibi ecclesiæ construendæ iniunctũ à testatore, & intra triennium id complere cogatur. Sin autem xenodochium facere iussus sit, illud intra annum perficere, & interim domum conduci in quam recipiantur ęgroti. Illo autem triennio elapso, episcopus ea quæ relicta sunt, cum fructibus & accessionibus à morte testatoris exigat, & ecclesias, xenodochia, gerontocomia, orphanotrophia, nosocomia, vel ptochiodochia extruat, & ipsis extructis administratores præficiat, nisi testator certum administratorem dederit. Sed & si quem nominauerit testator, in potestate sit episcopi eum remouere, alio in locum eius substituturo, si is malè administrauerit. Is verò qui ab episcopo super huiusmodi relictis conuentus, iudiciale sententiam expectauerit, in duplũ soluat relicta. Si episcopus in ea re negligens erit, licebit metropolitano vel totius diœceseos archiepiscopo relicta persequi, & eorum implementum vrgere. Sit etiam popularis hæc actio, & cuique ciuium volenti detur. Si autem post mortem suam iussi sint heredes dare vel facere, præfatum

præfatum triennij vel anni tempus post eorum mortem computabitur. Curabunt etiam modis omnibus magistratus vt hæc omnia compleantur.

XLVII. Αὐτοκράτωρ. * *Ex eodem Tit. 2. c. 1.*

SI annuum idque perpetuum legatum aut munus venerabilibus locis, vel clero, vel monachis vel sanctimonialibus vel pauperibus, vel vt breuiter dicam, venerabilibus & non illicitis collegiis relictum sit aut donatum: nõ liceat de eo transigere, nisi si vber nullisque publicis functionibus obnoxius reditus detur. Item non aliter liceat permutare vel alienare, nisi cum accessione quartę reditus partis. Oportet autem de his pacta & transactiones fieri in scriptis, easque informari. Si contra hæc fiat, dato auro excidet is qui trãsactionem fecit, & ipsa venerabilis domus rem vindicare poterit, & habebit hypothecę nomine, fructuum, & omnis legitimi augmenti nomine obnoxias res eius qui eas reliquit. Sed nec huic actioni longi temporis præscriptio obiicietur, cum singulis annis ea actio nascatur. Is tamen qui aurum dedit, sibi obnoxium habebit eum qui cum ipso contraxit, eiusque heredes.

Ex Eustathio anteceſſore.

Ἐντὸς ἐνιαυτοῦ εἰ μὴ σθῆι τὸ καταλειφθὲν σωζῆι οἰκίᾳ, διπλῆν ἀπαιτεῖ. id est,

Intra annum si venerabili loco relictum non soluatur, duplum præstatur.

XLVIII. Αὐτοκράτωρ Ἰουστιανὸς A.*

Tractat cõstitutio de ordinationibus clericorum, & de his qui per libellum episcopatum recusant.

XLIX. Αὐτοκράτωρ Ἰουστιανὸς A.* deest.

Eius sententia ex Theop. Instit. de oblig. quæ quasi ex contr. §. at aduersus.

Εἰ μηδενὸς καταλιπόντος - λαγάτῳ ἢ φιδεικομμίσσῳ στερῆσῃ τόπῳ, νομίζων ἐγὼ καταλελεῖφθαι, * καταβάλλω, ἀργύριον ῥεπτιτίων, διὰ τὸν ὑποφείλοντα τὰ τοιαῦτα τὸν κληρονόμων, εἶτα ἀρνησάμενον τῇ τοῦ δικαστοῦ - ἐποτιθέναι καταδολῇ.

* Legendum καταλειφθέντος.

SI cùm nullum esset relictum vel fideicommissum venerabili loco, putans ego relictum esse soluero, cessabit repetitio, propterea quòd hæres qui huiusmodi legata verè debet, si ea in iudicio inficiatus fuerit, dupli restitutioni subiacet.

Idem argumẽtum vide plenius apud Iustinianum illo tit. §. ad aduersus.

Columna 95. post authen. presbyteros.

LII. Αὐτοκράτωρ Ἰουστιανὸς A.*

Sententia constitutionis 52. huius Tit. ἐκ τῆς

Εὐσταθίου τοῦ ὑποκειμένου γαμετῇ - πρὸ ἐνιαυτοῦ ἀνανδρώσας γαμεῖ, εἰ μὴ ἐγκύμων οὖσα ἔνδον τῆς αὐτῆς τέκῃ.

NEque viri detonsi (i. monasticam vitã professi) vxor, ante annum impune nubet, nisi forte prægnans cùm esset, intra eundem annum pepererit.

Photius in Nomocan. (nisi numeri sint mendosi) sit in eadem 52. constitutione statui, qui à quo & vbi ordinentur episcopi & clerici: & si is qui est electus, episcopatum per libellum recuset.

Ex eodem Nomocan. Tit. 9. c. 32.

SI quis cùm clericus sit, armatam militiam obeat, aut depositus in militiam concedat, exauctoratus & curialis fiat vel suæ ciuitatis, vel alterius, si sua ciuitas multos decuriones habet. Quod si latitet, eius bona decuriones occupent, & semissem eorũ in reditu iam constituto vel constituendo & emendo percipiant. alter autem semis mẽsæ præfectorum inferatur. Idemque locum habeat in monachio, qui quomodocunque militabat, aut dignitatem assumit, aut forensem vitam sectatur, obtinet.

Græca Constitutio. Pag. 190. post l. si præsens.

XIX. Αὐτοκράτωρ Ἰουστιανὸς A.*

Ex Nomoca. Tit. 9. c. 1. & c. 6.

NEmo in primordio litis & prima instantia clericum apud patriarchã accuset, sed apud proprium episcopum. Sin autem episcopum illius propriũ habet suspectum, apud metropolitanum eum accusato, quod si & metropolitanum habet suspectum, oportet ad causam iudicandam adiungi ei tres episcopos omnium episcoporũ (inspecto ordinationis tempore) antiquiores, qui vice & quasi ex persona synodi cum metropolitano iudicabunt. Et si noluerit actor adquiescere iudicatis; licebit appellare totius diœceseos patriarcham: atque tanquam ipse ab initio causam cognouisset, eius sententiæ erit stãdum. Non enim sententiæ patriarcharum appellationi obnoxiæ sunt, sicut anterioribus quoque legibus cautum est. Licet autem à patriarcha postulare, vt per literas suas controuersiam episcopis transmittat, ita vt sportularum nomine non plus quatuor siliquis accipiat, clericus verò ad metropolitanum vel episcopum delegatus non plus sex solidis, in quacunque causa & quantæcunque quantitatis. Audit enim patriarcha prouocationes ab episcopis aut metropolitanis, qui ex ipsius mandato iudicarunt. Qui verò contra hæc fecerit, quod amplius exactum erit, in duplũ reddet: & hanc pœnam à patriarcha vel metropolitano sustinebit, vt extra ecclesiasticos catalogos eiiciatur. Et hęc quidem in his controuersiis quæ ad ecclesiasticum statũ pertinent. Si verò ciuilis controuersia sit, non cogitur actor aut accusator hæc custodire, sed apud præsides mouendæ actionis facultatem habet.

Columna 111. post finem l. de creationibus.

XXII. Αὐτοκράτωρ Ἰουστιανὸς Μηνᾶ ἐπάρχῳ πραιτωρίων.

Huius meminit Eustathius in tit. de præscr. 1. diei.

ΟΥ δένα ἐμβάλλειδς ἐν φυλακῇ δίχα προστάξεως ἢ ἀρχῆς ἢ δικαίμονα τινὰ τῶν πόλιν, ἢ ἐν ἐπαρχίᾳ ἐνδόξων, ἢ περιβλέπτων ἢ λαμπροτάτων δομήτων ἢ ἐν ταῖς πόλεσιν ἐπὶ δίκαν βιβλίμενδε. Εἰ δὲ τῶν ἐμβαλλόντων ἢ ἐμβαλλομένων τὸν θεοφιλεστάτης ἢ τόπων ὀπισκόπους μίαν ἑκάστω ἡμέραν ἢ τρεῖς, ἢ τῶν ἀξιωματικῶν, τοὺς ἐν ταῖς φυλακαῖς διερυνᾶδε, ἢ σωφρονιστὴς μανθάνειν τὰς τῆς ἀνθρ κατηχῆς αἰτίας· ἢ εἴ τε οἰκεῖ πυγχάνειεν ὄντες εἴ τε ἀλλοθροι, εἴ τε δοῦ χρῆμασιν εἴ τε δοῦ ἄλλοις ἐγκλήμασιν· ἔτε δοῦ φύσει ἐμβεβλημένοι, θεραπευδίζειν τοὺς ἐνδοξοτάτους ἢ θεοσεβεστάτους ἢ λαμπροτάτους ἄρχοντας· ταύτης τε τῆς δικαίου - πόλεως· τὸ ἀρχ ἐπαρχιῶν· ὀπεῖνα θεραπεύειν ἐπ' ἐκτάσεις ἄπαρ ἢ πρὸς τοὺς ἐνδοξοτάτους ἐπάρχους θεοῦ τοῦτο καταπεμφθῆναι δεῖα ἢ μὴ διαγορεύει διάταξις· ἀδείας διδομένης τοῖς κρ κράτ θεοφιλεστάτοις ὀπισκόποις εἰ ποτε ῥαδυμίαν ὑβρεσ γινομένην ἢ ἐν κράτ ἐνδοξοτάτων ἢ μεγαλοφρεστάτων ἢ λαμπροτάτων ἀρχόντων· ἢ ἐκ τῶν τεθραμμένων ἐκτὸς τάξεων ταύτην μεμανύειν, ὡς ἂν ἢ θεραπεύσας κρ ῥαδυμένων ἐνεχθείη κίνησις.

Dat. xv. Kal. Feb. C P. Decio. Cos.

Eadem

Eadem constitutio Latinè expressa per Ant. Contium.

XXII. *Imperator Iustinianus A. Menæ P P.*

NEminem volumus in custodiam conijci absque iussu gloriosissimorum vel illustrium vel clarissimorum magistratuum huius felicissimæ vrbis, vel prouinciarum, aut defensorum ciuitatum. De his autem quicunque cõiecti aut cõiiciendi sunt, Deo amabiles locorum episcopos iubemus per vnã cuiusque hebdomadæ diem, id est feria quarta aut sexta, quæ & parasceue appellatur, eos qui in custodia habẽtur, visitare, & diligenter inquirere causam ob quam detinentur: & siue serui sint, siue liberi, siue pro pecuniis, siue pro aliis criminationibus, siue pro homicidiis cõlecti, illustrissimos & spectabiles & clarissimos magistratus admonete, tam eos qui sunt in hac felicissima vrbe, quàm qui sunt in prouincijs, vt ea exequantur circa ipsos, quæ diualis nostra constitutio ad illustres præfectos ea de re emissa præcipit: licentia data Deo charissimis pro tempore episcopis, si quam negligentiam admissam cognouerint ab illustrissimis & magnificentissimis atque clarissimis pro tempore magistratibus, vel iis quæ illis apparent officijs, talem ipsorum negligentiã iudicandi, vt conueniens aduersus negligẽtes animi nostri motus insurgat. Dat. XV. Kal. Feb. C P. Decio Cos.

Columna 112. post authen. liberi. Græca constitutio.

XXIIII. *Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς A.*

Ex Nomoca. Tit. 9. c. 27. & c. 39.

EPiscopus aut clericus qui ludit aleis, vel cum ludentibus cõuersatur, eisque assidet, quique theatra, arenam, circum frequentat, ab omni segregetur ministerio clericali, annonisque suis priuetur, & tempus illi ad pœnitẽtiam definitur: intra quod si dignè pœnitere videatur, sacerdotali misericordia & indulgentia dignus habebitur. Si verò in vitijs perstiterit, eiicietur è clero, & ipse, cum suis facultatibus curiæ ciuitatis in qua clericus erat, mancipabitur. Atque si ea ciuitas curiam fortè non habet, curiæ ciuitatis proximæ mancipabitur. Quod si nullas facultates habebit, fiet ταξεώτης, apparitor seu cohortalis. Hæc autem obseruent patriarchæ, episcopi, ecclesiæ defensores, eiusque dioeceseos præfecti & præsides. Hæc autem sacerdotibus renunciare debebũt defensores. Oportet autem ista diligenter & propositis sanctis euangeliis inquirere, & calumniatores coërcere, ac in præsides, cohortes atque defensores, si postquam hæc didicerint, competentibus sacerdotibus non adnunciarint, diuersas pœnas statui.

Eadem Columna 112. post I. sancimus. Græca Constitutio.

XXVI. *Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς A.*

Ἐκ τῆ Εὐσταθίου περὶ χειροτ. διατάξεως.

ΔΕῖ τὸν ὁπάσαντα ἐκκλησίᾳ πόλεως, καὶ τρεῖς ἀνεγκλήτους, κατ' ἔτος ἐπισκέπτεσθαι τὰ ἔργα τῆ πόλεως, καὶ διδασκαλίζειν μετρίως ταῦτα, καὶ λογοθετεῖδς τοὺς οἰκονόμους. id est,

OPortet episcopum vniuscuiusque ciuitatis, tribus spectatæ fidei viris secũ assumptis, quotannis circumire inspiciendi gratia opera publica ciuitatis, & curatores huiusmodi operum admonere, vt ea dimetiantur, & eorum rationes inferant.

Nota hanc curam olim fuisse proconsulum & præsidum l. 7. ff. de off. proconsul.

Columna 121. post authen. Gazarou.

Græca constitutio.

XII. *Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς A.*

Nomoca. Tit. 12. c. 2. & 113. & Tit. 1. ca. 10.

Dicit Constitutio hæreticum esse qui non est orthodoxus. Item cùm parentes dissentiunt & litigant, potior sit is qui liberos ad orthodoxam fidem perducere vult.

Columna 122. post finem l. quoniam multi. Græca constitutio.

XV. *Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς A.*

Nomoca. Tit. 12. c. 3.

QVi Manichæorum libros habet, neque in propatulum profert vt concrementur, punitur.

Græca constitutio.

XVI. *Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς A.*

Nomoca. Tit. 12. c. 13.

SI alter coniugum orthodoxus sit, alter hæreticus, liberos illorum orthodoxos fieri oportet. Item constitutio punit Samaritas & paganos baptizatos, si vxores suas & liberos quos domi habẽt, ad sacrosanctum baptisma non adducant.

XVII. *Αὐτοκράτωρ. Nomoca. Tit. 12. c. 2.*

Hæretici ne doceant, neque ordinationes faciant.

XVIII. *Αὐτοκράτωρ.*

HÆretici supplicationes ne faciant, pœna centum librarum officio P P. si quippiã tale factũ fuerit, imminente: pœna verò 50. librarũ officio præsidis: & quę ab ipsis loca detinentur, ab ecclesiis vindicentur.

XIX. *Αὐτοκράτωρ.*

MAnichæi & Donatistæ orthodoxorum priuilegia ne habeant, quinimò supremo afficiantur supplicio, bona eorum publicentur, testamenti fi faciant, nullo modo contrahant, liberos heredes non habeant. si orthodoxi non sint, post mortẽ accusentur, ipsorum testamenta irrita sint.

XX. *Αὐτοκράτωρ.*

HÆretici de ciuitatibus pellãtur, & quæ ecclesiis eorũ (quæ quidem ecclesiæ ab his impudenter vocãtur) relicta sunt, à catholica ecclesia vindicentur.

XXI. Ædes in quibus consensu Domini congregantur, ecclesiis applicentur.

XXII. Hæretici non construant monasteria, neque militẽt. quomodo qui aduersus sacrosancta concilia scribunt, aut talia scripta habent, puniantur.

XXIII. Legitimis hæretici traduntur sepultutis §. 2. Manichæus in loco Romano degere deprehẽsus decollator. Item hæretici honores non consequantur. οὐ γάνοι ἀξιωματικοί. Non fiant aduocati aut causarum patroni, aut defensores, aut ciuitatum patres, sed viles & abiecti fiant.

XXIIII. Si parẽtes diuersæ fidei atque religionis sint eius voluntas atque desiderii in successione prævaleto, qui inter filios orthodoxã fidem suscipit, tametsi pater sit qui contradicat. Neque verò is filiis idcirco succensens, necessaria ipsos alimonia, aliisve sumptibus necessariis priuato, sed neque vllam aliam iræ causam in illos prætexẽs, data dote propterve nuptias donatione eos priuet, orthodoxis præterea personis

sonis ipsos coniungito, & contendentibus inter se parentibus, is præualeat qui liberos ad orthodoxam fidẽ adducere vult. Itẽ liberi orthodoxi si quid in parentes hæreticos peccent & delinquant, puniantur.

XXV. Hæretici non baptizent, neque per se vel interpositas personas regiones curent, aut administrent, neque doceant.

XXVI. Neque heredes fiant.

XXVII. Neque intra sacra septa negotientur.

XXVIII. Ne hæretici contra orthodoxos testimonium dicant, &c. est hodie l. 12. quoniam.

Colum. 124. ad l. hi qui sanctam. circa medium. ibi, sed nec vnquam.

Hæc posterior pars constitutionis, quæ tollit pœnitentiam orthodoxorum ad hæreticos deficientium, visa est posterioribus Græcis imperatoribus æquitati & humanitati contraria, ideoq́, in Basilicis non est posita, vt ait Theodorus Balsamon ad Photij Nomocanonem.

Colum. 125. post l. eum qui.

Sequens Marciani nouella, quæ hìc detruncata est, extat integra in actis concilij Chalcedonensis, cum hac inscriptione, Sacrum Valent. & Marciani A A. edictũ post concilium Chalcedonense in confirmatione eiusdem concilij, & damnatione hæreticorum.

Columna 126. post finem l. cùm sit nobis.

Vide memorabilem historiam huc pertinentem apud Paulum Diaconũ. Hanc autem legem renouauit sexta Synodus Constantinopolitana in Trullo, constituens τὸς ἐν τῆ ἁδάφει τῦ σταυρῦ τύποις ὑπὸ πνῶν κατακαλζομένους ἐξαφανίζεδς, ὡς ἂν μὴ τῆ τ βαδιζόντων καταπατήσει τὸ τῆς νίκης ἡμῶν τρόπαιον ἐξυβρίζοιτο.

Columna 132. post l. nemo ea.

IX. *Αὐτοκράτωρ.*

Ex Nomoca. Tit. 6. c. 3. & Tit. 12. c. 9.

SI quid donetur aut relinquatur locis aut personis ad cõstituendum paganismum seu paganicum errorem, illud totũ ciuitas capiat in qua personæ habitãt, vel sub qua loca sita sunt, & ad similitudinem publicorum redituum, publicis sumptibus impendatur.

X. *Αὐτοκράτωρ.*

Ex Nomoca. Tit. 4. c. 4. & Tit. 1. c. 10.

VT Græci seu pagani qui paruuli & puerilis ætatis sunt, citra dilationem baptizentur. Qui verò adoleuerint, non antè baptizentur, quàm scripturas & sacrosanctos canones edocti fuerint. Item punit hæc cõstitutio Samaritas & paganos (ἕλλωας), si vxores suas & liberos quos domi habent, ad sacrosanctũ baptisma non adducant.

Nomocano. ti. 5. c. 1. & Tit. 9. c. 27.

Ant. Contius lectori. Hanc Græcam constitutionem cum elegantissima & vetustissima translatione Latina huc transferre non dubitaui ex Codice Theodosiano, cum omnia Nomocanonis Photani exemplaria, & id quod in ea habetur, constitutioni tertiæ tit. duodecimi lib. primi Codicis attribuant, & omnium quæ subiecta constitutione sanciuntur, breuem epitomen ex lib. βασιλικῶν subnectant, & cùm inscriptiones atque subscriptiones huic ordini & loco mirè congruant, ex quibus haud dubiè hanc elegantissimam constitutionem tandiu hoc loco desideratam, in proprium locum & ordinem restituere properauimus, ne posthac inter solitarias abrogati iuris latebras delitesceret. Nam & Harmenopulum inuenimus huius quoque meminisse lib. 2. prochiri. tit. 9.

III. *Αὐτοκράτορες Θεοδόσιος καὶ Οὐαλεντινιανὸς A A. Αὐτόχῳ μεγαλοφρεπεστάτῳ ἐπάρχῳ τῆ ὑπάτῳ.*

ΑΝεῴχθωσαν τοῖς αὐδήσουσι οἱ ναοὶ τῦ μεγάλου θεοῦ ἡ μόνα τὰ θεῖα δυσασκήσεια καὶ τὸν δίκτηειον ναὸν τὸν τετράπορον ὅλ τειχῶν ἀβεβολῆ τειχιζόμενον, εἰς ἀσφάλειαν σωτηλεῖν ὅλ τῶ προσφεύγόντων θεσπίζομεν, ἀλλ' εἴ τι καὶ φραυτέρω τούτου τυγχάνει, ἄχει ὅλ τηλοταλῶν δυρῶν τ ἐκκλησίας, ἐλεύβωμὸν τοῖς προσφυγοῦσιν ἔχ. ὡσε μεταξὺ τοῦ ναῦ, ὃν τῷ προειρημένῳ τρόπῳ ἀβεπιφαῖχθαι διαγράψαμεν, ἄχει τ φρώτων μ τοὺς δημοσίους τόπους τ ἐκκλησίας δυρῶν, τοῦ τὸ παρεγκείμενον, εἴτε ἐν οἰκίαις, ἢ κήποις, ἢ αὐλαῖς, ἢ λουτροῖς, ἢ ἐν στοαῖς τυγχάνει, τοὺς εἰσδύντας τρόσφυγας καθ' ὁμοιότητα τοῦ ναοῦ φυλάτειν· καὶ μηδένα τύποις ἱεροσύλοις ἐπιβάλλειν χεῖρας, ἵνα μὴ ὁ τοῦτο τολμῶν ἐν συμφορᾷ σεαυτὸν εἰδῶν, καὶ αὐτὸς ἐξαιρῆ βοηθείαν, καταφύγῃ. τοῦτο δὲ ὅλ δικαιμάτων πλάτωδιὰ τοῦτο σωεχωρίσαμεν, ἵνα μή τινι ὅλ τῶ προσφεύγόντων ἐν τῷ τοῦ θεοῦ ναῷ ἢ ἐν τοῖς ἁγίοις δυσασκηρίοις μένειν, ἢ ἐσθίειν ἢ καθεύδειν, ἢ πανυχίζειν ἐξῆ· ὅλ δὲ κλινικῶν τ ὀρησείας χαίειν τοῦτο κωλύοντων, ὅλ τῶ προσφευγῶν δὲ τῆς εὐσεβείας ἕνεκα φυλαττήντων. ὅπλα δὲ ἢ ἐν σιδήρῳ ἢ ἐν ἑτέρῳ ἀμυνθείσι τοὺς προσφεύγοντας οὐδαμῶς ἔχειν, ἢ ὁπηφέρειδς ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας προστάπομαι, οὐ μόνον ὲν ὅλ θείων ναῶν καὶ δυσασκηρίων, ὡς τὰ λοιπὰ, ταῦτα κωλύοντες, ἀλλὰ καὶ ὅλ οἰκημάτων, καὶ διαιτῶν, καὶ κήπων, καὶ λουτρῶν, καὶ αὐλῶν, καὶ στοῶν. τοὺς τοίνυν δίκα ὅπλων τῷ ἁγίῳ οἴκῳ τοῦ θεοῦ εἰ καὶ εἰς τὸ ἅγιον δυσασκήειον ἐν οἱῳδήποτε ἔρχει, ἢ κτ' ταύτῳ τῷ πόλιν προσφεύγντας, ὡσανοῦν ἐν τῷ ναῷ, ἤτοι τῷ δυσασκηρίῳ, καὶ ζῶσης μεταλαμβάνειν αὖθις ὅλ κλινικῶν, προσήκει κωλύδις αὐτὸς τινῶ ὑβρεως, δεικνυώτων τὰ διαγήματα ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ἀβελόλοις διὰ τλῶ ὅλ φροσφύγων ἀσφάλειαν καὶ ἡσυχίαν ἀφοσιδέντα, καὶ διδασκόντων τιμωρίαν κακαλιμὼ κτ' ὅλ τροπετῶς ὀφόντων αὐτοῖς ἀβίκθαι, οἷς ὁ προσφεύγων εἰ μὴ πείθοι, τότε προπιμάδω τῆς φιλανθρωπίας ἢ θρησκείας, καὶ ὁπ ὅλ θείων εἰς τοὺς προλεχθέντας τόπους χωρεῖζδαι θρασύτης. τοὺς δὲ μ ὅπλων ἐκ ἁγίας ἐκκλησίας καταλαμβάνοντας, προπηρυμένοις μὲν μὴ πεῖν τοῦτο ὑπομιμήσκομεν. ἐὰν δὲ ἐν οἱῳδήποτε τόπῳ τῆς ἐκκλησίας, ἢ ἐντὸς τοῦ ναοῦ, ἢ πρὸ τῦ ναῦ, ἢ καὶ ἐντὸς τούτου τυγχάνωσιν, ὅθεν χρῆμα τὰ ὅπλα ἀυθεντίᾳ τοῦ δίκτηκόπου ὅθεν μόνον ὅλ κλινικῶν μὲ αὐτιπρότερον ἀναγκαζομένοις ἀντίδωδς προστάξομεν, διδομένης αὐτοῖς ἐλπίδ καὶ ὅρκου ὡς τῇ θρησκείᾳ μᾶλλον ἢ τῇ ὅλ ὅπλων δίκκουρίᾳ ὀχυρωδίσοντας. ἐὰν δὲ τῇ ἐκκλησιαστικῇ φωνῇ ὑπομηνθέντες, μ τοιαύτας καὶ τηλικαύτας ὅθρηγελίας τὲ ὅπλα μὴ ὑποδῶ), ἐξδιώκηνθείσης τῆς θρησκείας, ὅθεν τε τῆς ἡμετέρας γαλεωτητ καὶ ὅλ ὅπλων ἱερέων, ἀποπεμφθέντων, ἀποσωδίσον), οὐ μὴν δίκα γνώμης ἢ κελεύσεως τοῦ δίκτηκόπου καὶ ἡμῶν, ὅτε δικαίων ὅλ κτ' τῶν δέκα πόλιν, καὶ ὁπουδήποτε τυγχανόντων, τὸν δίκαιομένον ἐκ τ ἐκκλησιῶν χρὴ ὅθεν διδόδζ, ἵνα μὴ πολλοῖς, κτ' τ ἀδίλων τοιαύτης διαφόρως ἐξουσίας δοθείσης, σύγχυσίς τις ἐκ τούτου γίνεσθαι μέλλῃ καὶ ταραχή. Dat. X. Kal. April. Constantinop. Antiocho, & qui fuerit nunciatus Cons.

Eadem Constitutio Latinè ex Cod. Theod.

III. Impp. THEOD. & VALENTINIANVS AA. Antiocho P P.

PAteant summi Dei templa timentib. nec sola altaria & oratorium templi circuniectum, qui ecclesias quadripartito parietum septu cõclusit, ad tuitionem

nem confugientium sancimus esse proposita: sed vsque ad extremas fores ecclesiæ, quas oratum gestiens populus primas ingreditur, cõfugientibus, aram salutis esse præcipimus: vt inter templũ quod parietum descripsimus circũi, & post loca publica & ianuas primas ecclesiæ, quicquid fuerit interiacens siue in cellulis, siue in domibus, hortulis, balneis, areis atque porticibus, confugas interioris templi vice tueatur.

Nec in extrahendos eos conetur quisquam sacrilegas manus immittere; ne qui hoc ausus sit, cùm discrimen, tuũ videat, ad expetendã opem ipsũ quoque confugiant. Hanc autem spatij latitudinem ideo indulgemus, ne in ipso Dei tẽplo, & sacrosanctis altaribus confugiẽtium quemquã manè vel vespere recubare, vel pernoctare liceat, ipsis hoc clericis religionis causa vetantibus, ipsos qui cõfugiunt, pietatis ratione seruantibus. Arma quoque, in quouis telo, ferro, vel specie, eos qui confugiunt, minimè intra ecclesias habere præcipimus, quę non modò à sumimi Dei templis ac diuinis altaribus prohibentur, sed etiã cellulis, domibus, hortulis, balneis, areis, atque porticibus. Proinde ij qui sine armis ad sanctissimũ Dei templum aut ad sacrosanctum altare, siue vsquam gentiũ, siue in hac alma vrbe cõfugiunt, somnum intra templum, siue ipsum altare, vel omnino cibũ capere absque aliqua eorum iniuria, ab ipsis clericis arceantur, designãtibus spatia, quæ in ecclesiasticis septis eorum tuitioni sufficiant, abducentibus capitalem pœnã esse propositam, si qui eos conentur inuadere. Quibus si perfuga non adnuit, neque consentit, præferenda humanitati religio est, & à diuinis ad loca quæ diximus turbanda* temeritas. Hos verò, qui templa cum armis ingredi audent, ne hoc faciant præmonemus. deinde si telis cincti, quouis ecclesiæ loco, vel ad templi septa, vel circà, vel extrà sint, statim eos, vt arma deponant, auctoritate episcopi à solis clericis seuerius conteniri præcipimus, data eis fiducia, [a] quòd religionis nomine melius, quàm armorum præsidio muniantur. Sed si ecclesiæ voce moniti, post tot tantorumque denunciationes noluerint arma relinquere: iam clementiæ nostræ apud Deum & episcopum causa purgata, armatis, si ita res exegerit, intromissis, trahendos se abstrahendosque esse cognoscant, & omnibus casibus esse subdendos. Sed neque episcopo inconsulto, nec sine nostra siue iudicum in hac alma vrbe, vel vbicunque, iussione, armatum quempiam ab ecclesiis abstrahi oportebit: ne si multis passim hoc liceat, confusio generetur. Dat. X. Kalend. April. Constantinopoli, Antiocho V. C. CONS. & qui fuerit nunciatus.

† *Quod in hac constitutione non ita longè à principio legitur, ipsi quoq; confugiant, legendum videtur, ipsę quoque confugiat: & huc referendum videtur quòd scribit Otthо lib. 4. Chronicorum, c. 19. Eutropium qui persuaserat impp. Arcadio & Honorio, vt legem ferrent, qua liceret eos qui ad ecclesias confugiunt, inde abstrahere, in id discrimen adductum fuisse, vt cogeretur ad ecclesiam confugere, vt imperatoris indignationem fugeret, sed eo iure vti prohibitum fuisse, vt qui contrarium legem suasisset. Idque diuino iudicio factum ei à Ioanne Chrysostomo exprobratum fuisse, quod etiam tacitè hac sua lege Theodosius iunior, qui illis successit, & legem eorũ per hãc legem abrogauit, significat. Fallitur autem Alciatus, qui putat l. 4. infrà eo. tit. quæ hactenus pro tertia habebatur, fuisse illam ipsam legem illorum Imperatorum. Nam præterquam quòd inscriptio id palam refutat, non iubet seruos confugientes eò inde abripi, sed ita demum, si armati eò confugiant. Quod & in liberorum hominum personis obseruandum censet hac lege Theodosius, utriusque legis auctor, sed hac anno vetustior est lege sequente, vt meritò eam debeat ordine præcedere.*

Columna 147. post l. si quis adsérat, ibi, constitutio Græca:

Quæcunque hac constitutione continebantur, probabile est ea cum maximo augmento postea transfusa fuisse in nouellam 17. de mandatis principum: cuius epitomè 14. capitulis contenta, ex Iuliani Nouellis sumi potest.

Columna 193. ad l. omnes minoris laterculi.

Laterculum maius erat codex in quo totius imperij notitia continebatur: laterculum verò minus, in quo dignitates ciuiles & militares descriptæ erant. Illud erat sub cura primicerij notariorum, hoc verò sub cura quæstoris: vt traditur in notitia vtriusque imperij.

Columna 195. post l. si quis iudicum.

De officio comitis sacri patrimonij. Tit. XXXIIII.

I. Αὐτοκράτωρ.* sententia huius legis sic refertur à Græcis.

Μηδὲ κόμης ἢ ἰδιικῆς οἰκονομίας, μήτε τις ἕτερος ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἢ ἐπαρχίαις ἀρχόντων, ἢ ἐκ θείου δικαιώματος κατανύοντα προσδεχέσθω, εἰ ἢ θεῖ τινος ἑτέρου φίσκαλίου προσκηρεύσει, ὅπου ἐγκύκλιος διδοὺς ἐκ ἦν ἔτος ἐ λιβέλλου γινέσθω. καὶ μή τις σφετερίσῃ, ἢ ἀνάξαρθρος ἢ κωνισμὸς ὁ πυκνὸν ὀπὶ τοῖς προσανεγκλεῖσι προσέρχεσθω προσύμασι, πρὸ διακρίτεως ἐγγράφου.

Columna 220. post Tit. XLII. vt nulli pat. &c.

Notatur hìc deesse titulus de quadrumẽtariis tam ciuilibus quàm militaribus. Notatur & deesse Titulus De officio præfecti annonæ, et Cõstitutio Græca. hoc tantũ.

Columna 313. post l. in pecuniariis. Græca constitutio. Αὐτοκράτωρ, &c.

Αὐτοκράτωρ* deest. *Eius argumentum ex lib. Eustathij* ἀεὶ χρονικῶν διαταγμάτων δεσποτῶν, *quod est huiusmodi.*

Ἐὰν ὁ ἐγγυητὴς τῶ ἐντολέως μὴ ὁρίσῃ χρόνον, ᾧ εἴπῃ τυχὸν, ὅτι ἐγγυῶμαι αὐτὸν· καὶν τελευτήσῃ ἢ ἀφανὴς γένηται, ᾧ συμβῇ τοῦτο γενέσθαι ἐντὸς εἴκοσιν ἡμερῶν, ἕτερον προσβάλλειν.

Id est,

Si fideiiussor procuratoris non definierit tempus, & dixerit fortè, Ego fideiubeo pro ipso. Et si mortuus fuerit, aut amplius non appareat, idque contigerit intra viginti dies, alius fideiussor dandus erit.

Sequitur & aliud eiusdem constitutionis caput ex eodem auctore.

Ἐὰν τελευτήσῃ, ἢ ἀφανὴς γένηται ὁ δεῖ δίκην φέρειν ὁ δοθεὶς ἐντολεύς μὴ ἔτι εἴκοσιν ἡμέραις ἀφ' ἧς παρεμένει ἀφ' ἧς τὸ ἄρχοντος διατάγματος ἢ τὸ προσπαθεῖαν ἄλλων ἕξ μιῶν ἔχῃ προθεσμίαν ὁ προστάτης ἐν ἀπουσίᾳ ὢν πόρρω διακειμένης ἐπαρχίας εἰς τὸ ἕτερον προσβάλλειν ἢ αὐτὸς ἀπολογήσεται. εἰ δὲ μὴ ὅτι ἐμάκρυνεν ὁ τοῦ ἄρχοντος σπεύσῃ πρὸ προσθεσμία.

Id est,

Si moriatur, aut aliàs non inueniatur is qui ad litem ab aliquo datus est procurator post vicesimum diem à iudiciali decreto super alterius procuratoris datione interposito, sex mensium accessionem seu terminum habebit principalis reus peregre degens in remota prouincia ad alium procuratorem dandum, vel ad veniendum per se in iudicium. Si enim in proxima non autem in longinqua prouincia absit, tunc iudicis arbitrio terminus siue dilatio definietur.

Columna 455. ad l. quisquis fuerit. ibi, primiscrinio:

Primiscrinius est is qui beneficio temporis factus est quasi princeps & decanus & senior totius scholæ apparitorum, vt ex Vegetio apparet, qui ait primicerium officiorum ad eum gradum peruenire post ceteros & inferiores militiæ gradus decursos. Ant. Cont.

Ibidem ad finem l. quisquis.

Græcæ constitutionis de sportulis quæ hìc deest, argumentum ex Theophilo & aliis locis collectum per Ant. Contium.

Vno capite cautum fuisse Theophilus ait, vt in causis centum aureis minoribus, liceret dimidiũ aureum sportularum nomine accipere. si verò maiores centum aureis essent, tot dimidij aurei præterea darentur, quot essent aurecorum centenarij. Ita enim legẽdum apud Theophilum arbitror, vt ex eius lectione id colligi possit. Ab hoc sportularum modo excipiũtur clerici & principes agentium in rebus l. omnes suprà de episcopis. qui locus correctus est per No. 123. vbi quatuor duntaxat siliquas, id est vnius aurei sextam partem accipere à clericis executores iubentur. Nam siliqua, vt id obiter explicem, est vigesimaquarta pars aurei. Item cùm principes agentiũ in rebus litigant, vnum tantùm aureum dant executoribus maiorum iudicum, executoribus verò præsidialibus vel vicarianis tertiam aurei partem l. vlt. C. de principibus agentium in rebus, lib. 12. tit 21. Episcopi verò & & pauperes nullas sportulas dant. Nouella de mandatis princip. §: sit quoque.

Aliud etiam caput erat, quo cauebatur, vt si actor maiorem vera æstimatione quantitatem in libello cõuentionali inseruisset, id reus in triplum ab actore persequeretur actione condictitia ex hac lege, vt ait Iustianus in §. tripli. Instit. de actionibus.

Cæterum quod attinet ad sportulas quæ iudicibus pedaneis dabantur, (nam maiores iudices sportulas accipere prohibentur) earũ modus requirendus est ex Nou. 82. quæ quaternos aureos, id est duos in cõtestatione, & duos in sententia ferẽda accipere permittit in causis excedentibus centum aureos, in minoribus verò nihil.

Columna 460. post l. quædam.

Constitutio Græca Zenonis de pedaneis iudicibus, qua certum numerum pedaneorum iudicum introducebat, quos diatetas vocabat, id est (vt Latino vocabulo exprimam) arbitros. Sed non valde deploranda est eius iactura, vt quã Iustinianus in vniuersum sustulerit, aliis duodecim pedaneis iudicibus in Zenonianorum locum institutis. Nouella 82. de iudicibus §. veterem. Ant. Contius.

Columna 468. post summarium tituli x.

I. Αὐτοκράτωρ ζήνων. **.

Eius argumentum tale excerpsi ex Iustiniano, De actio. §. si quis agens. & De exceptio. §. hodie. Instit.

Vt si qui ante tempus egerint, inducias quas ipse actor sponte indulserat, vel quas natura actionis continebat, in

duplum habeant hi qui talem iniuriã passi sunt: & post eas sinitas non aliter litem suscipiant, nisi omnes expensas litis accipiant, vt actores tali pœna perterriti, tempora litium doceantur obseruare.

II. Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς Α. **.

Huius quoque argumentũ desumpsi tale ex §. tripli. & §. plus. Instit. de actio.

Vt quisque loco, vel causa plus petierint, condemnentur in omne damnum quod ex hac causa reo acciderit. In eo autem damno etiam connumerabitur, si ea occasione maiores sportulas soluerit, & præterea in triplum condemnatio fiet: ita tamen, vt in eo triplo sumptum, id est damnum connumeretur. Et ad id consequendum condictitia actio ex hac lege competet.

Columna 475. ad l. vt in die dominico.

Hæc tota constitutio in vet. cod. non legitur, & ab audaciolis quibusdam videtur inserta iam olim ex breuiario Alarici, vbi similis propè extat Aniani interpretatio ad verbum. Sunt qui putent esse hanc legem Theodorici regis Francorum: sed huius rei nullam mentionem facit Anianus, mihiq; probabilius fit esse argumentum cuiusdam legis Cod. Theo. quæ illic desit. Legis autem mox sequentis, omnes iudices, &c. meminit Sozomenus lib. 1., ca. 9. histo. tripart. Vbi tamen aliud narrat, quod in hac lege non est retentum: nempe Constantinum simul edixisse vt dies Veneris, is qui est ante septimum, & quo Christus cruci affixus fuerat, à iudiciis haberet vacationẽ. Quod tamen hodie Christiani non obseruãt. Cont.

Columna 477. ad l. prouinciarum. ibi, & maximè Illaurorum.

Isauriæ semper habuit insignes piratas & latrones, vt ait Strabo lib. 12. & Marcellinus lib. 14. & historia tripartita, & l. vlt. infrà ad l. Iul. de vi pub.

Columna 606. post l. successionum.

Quæ sequuntur toto hoc titulo constitutiones, extant apud Frontinum de limitibus agrorum: quas ille transtulit ex integro codice Theodosiano. ex eo itaque inscriptiones & subscriptiones emendaui. Contius.

Columna 615. ad Titulum xliij.

Titulus de aleatorum vsu in vetustis manuscriptis præcedit tit. de religiosis. vt patet ex Nomocanone tit. 13. cap. 29. Itaque argumentum l. j. tit. de aleatorum lusu & aleatoribus ex eodem Nomocanone tale est.

I. Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς Α. Γωάννῃ Ρ Ρ.*.

Ὅτι, ὁ ἡττηθεὶς εἰς κόπον, ἐκ ἀπαιτείτω ᾧ κατεβεληθῆναι, ἀναλαμβάνει μὲν διαδόχων ὑπὸ νικήσαντος ᾧ τῶν καταδικῶν ἀυτῶ διωκηθῆς ᾧ τοῦ πεντηκοντατείας. εἰ δὲ μὴ θέλουσιν ἀναλαβεῖν, ὁ θέλων, ᾧ μᾶλιστα ὁ τῆ πόλεως ἐν ᾗ τοῦτο γέγονε πατὴς ἢ ἐκδίκου ἀπαιτεῖ ᾧ διαπαντὸς εἰς ἔργα τῆ πόλεως. καὶ ἡ χρυσομένη ὀπὶ κόπῳ ἀσφάλεια ἄκυρός ὄτι, ᾧ ἀποδίδοῦ. εἰ δὲ καί τις ἐν ῥαθυμίαι κόπου ἠπήθη δεσμίοις ἢ ἑτέρᾳ ὕλῃ, οὐκ ἀπαιτεῖν. ἀλλ' ὀπισθόπων αἴδειαν ἐχόντων ταῦτα ζητεῖν, βοηθούντων αὐτοῖς τ' ἀρχόντων ᾧ πατέρων, ᾧ ἐκδίκων. μόνον δὲ παῖς ἐν ἕξει μονόβολον, ᾧ κωπτανὸν κόντακα, χωρὶς τῆ σάρπης, ᾧ θεριχτῶν ᾧ ἁπλικὸν αὐλὸν τέχνης ᾧ ὀπινοίας. ᾧ οἱ μὲν σφόδρα πλούσιοι νομίσματος ἑνὸς ἑκάστου σώθησαν παίζοντ. οἱ δὲ λοιποὶ, πάντων ἥττον. τὸ δὲ πλέον, ἀπαίτηαν ἐκ ἔχῃ, ᾧ διδόμενον ὑποδίδοῦ. φανούσῃ τούτων οἱ ἄρχοντες, δέκα λίβρῶν ποινῆς ὑποκειμένης τοῖς παραβαίνουσιν, ἢ συγχωρῆσαι παραβαίνειν.

Videtur legendum detur-banda. Ant. Cont.

[a] Cum iureiurando, vt ait Photius in Nomocanone Tit. 9. c. 27. vt etiã est in Græco, & ibi notat singulare esse, vt hoc casu inuenti clerici

Latinè.

VIctũ in aleæ lusu non posse conuenire: & si soluerit, habere repetitionem tam ipsum quàm heredes eius aduersus victorem & eius heredes; idque perpetuò, & etiam post triginta annos. Quod si vel ipse vel eius heredes repetere neglexerint, liceat cuicunque volenti, & præcipuè ciuitatis in qua id factum est primati vel defensori, repetere, & in opera ciuitatis id expendere. Data autem super aleæ lusu cautio sit irrita, & condici possit. Sed & si quis sub specie alearum victus sit lupinis vel alia quauis materia, cesset etiam aduersus eum omnis exactio, data licentia episcopis hæc inquirendi, debentibus etiam præsidibus & primatibus & defensoribus ciuitatum eos hac in re adiuuare. Dumtaxat autem ludere liceat μονόζολον, id est cursu exerceri & certare. liceat item ludere κοντομονόζολον, id est saltu exerceri: & item liceat ludere κωπαλον κόντεσι χωρὶς τῆ πύρπης, id est ludere vibratione Quintiana, absque spiculo siue aculeo aut ferro, à quodam Quinto ita nominata hac lusus specie. Liceat item ludere ἀφεκυτῶ, id est exerceri lucta. liceat verò etiam exerceri hippice, id est equorum cursu, seu hippodromo, absque dolo & circumuentione, & liceat quidem ditioribus ad singulas commissiones seu ad singulos congressus aut vices vnum assem, seu numisma, seu solidum deponere & ludere, cæteris autem lege minori pecunia. Quod si plus lusum fuerit, neque repetitio detur, & solutum repetatur. curent verò ista præsides: decem librarum pœna imposita si hanc legem cõtempserint, vel contemni permiserint.

II. Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς Ἰωάννῃ Ρ Ρ.

Ἡ διάταξις κωλύει τὰ παίγνια ἢ πέντε ἀναξιουμένων, ὁρίζει καί τινα ὀπτίμαια κατ' αὐτῶν κυδώνων ἐπιτρέπουσι ἢ τῷ ἐπάρχῳ τῆς πόλεως, καὶ τοῖς ἄρχουσι τῶν ἐπαρχιῶν, ἢ τοῖς ἐπισκόποις ζητεῖν ἢ κωλύειν, ἢ πάντα τὰ ὑπ' αὐτοῖς γινόμενα ἀφεδρήματα ὑπηρέτειν. Δίδωσι δὲ ἀμφοῖν ἐν τῷ ἐπιτεταγμένων παιγνίων, ἢ ἀναίτησιν τῶν ἐντεῦθεν χεῖσιν δέντων, δέκα λιτρῶν ὀπτίμιον ὁρίζουσα κατὰ τῶν συγχωρούντων ἀφεθῆναι τὴν διάταξιν.

Aliud argumentum Latinè.

NOn licere ludere his qui vocantur equi lignei, neq; vlla quauis aleæ specie, exceptis ludis quos in anteriore constitutione permisimus. Loca verò in quibus huiusmodi equis ligneis lusum fuerit, publicentur, & soluta huius ludi occasione, repetantur: vel si repetere nolent qui perdiderunt, repetitio fiet per præfectum & præsides prouinciarum, & applicabitur huiusmodi pecunia publicis operibus: prohibeant etiam cætera quæ in huiusmodi ludis fiunt illicita, vt blasphemias, & si qua talia. Balsamon notat de equi lignei significatione incidisse apud Imperatorem grauem quondam disputationem, quibusdam asserentibus illum ludum significari, qno pueri extra circum aurigando pro equis vtuntur hominibus. Alijs verò contrà contendentibus ligneam esse fabricam per scalas ligneas exaltatam, habentem in medio diuersa foramina. nam qui hoc genere ludebant, quatuor globulos diuersorum colorum superiiciebant ex superiori parte: & qui primus globulorum per foramina ex vltimo foramine egrediebatur, hic victoriam dabat ei qui proiecerat.

A *Nunc veterem harum legum tralationem à nobis, quoad fieri potuit, ex libris manuscriptis emendatam subiiciemus.*

Imp. Iustinianus A. Ioanni P P.

ALearum vsus antiqua res est, & extra operas pugnatorias [concessa:] verùm pro tempore abiit in lacrymas, multa millia extraneárum nationũ suscipiens. Quidam enim [nec] ludentes, nec ludum scientes, sed numeratione tantùm proprias substãtias perdiderunt die noctuque ludendo, argento, apparatu lapidum, & auro. Consequenter autem ex hac inordinatione blasphemate [Deum] conantur, & instrumenta conficiunt. Commodis igitur subiectorum prospicientes, hac generali lege decernimus, vt nulli liceat in publicis vel priuatis domibus, vel locis B ludere, neque in genere, neque in specie: & si contrà factum fuerit, nulla sequatur condemnatio, sed solutũm reddatur, & competentibus actionibus repetatur ab his quæ dederint, vel eorum heredibus: aut his negligentibus, à patre aut defensoribus illius ciuitatis: vel recipiat fiscus, non obstante nisi quinquaginta annorum præscriptione. Episcopis verò locorum hoc prouidentibus, & præsidum auxilio vtentibus. Deinceps verò ordinet quinq; ludos, Monobolon, Gon tomonobolon, Quintanum contracem sine fibula, & Perichyten, & Hippicen, quibus sine dolo atque callidis machinationibus ludere permittimus: Sed nec permittimus etiam in his ludere vltra vnum solidum, si multum dies sit: vt si quem vinci cõtigerit, casum grauem non sustineat. Non enim solùm bella bene ordinamus, sed & res [sacras] ludicras. Sed istam in- C terminantes pœnam transgressoribus, potestatẽ dando episcopis hoc inquirendi, & præsidum auxilio sedandi. Prohibemus etiã ne sint equi [seu equestres] ligneiː & vt siquis ex hac occasione vincatur, hoc ipse recuperet, domibus eorum publicatis vbi hæc reperiũtur. Si autem noluerit recipere is qui dedit, procurator noster hoc inquirat, & in opus publicũ conuertat. Similiter & iudices prohibeant, vt à blasphemiis & periurijs, quæ ipsorum inhibitionibus debẽt comprimi, omnes homines penitus conquiescant.

Fragmentum hic subnexum, ad alearum tamen lusum nihil attinens.

Qui pragmaticum adfert præceptum, viginti solumodo aureos accipiat, & nihil amplius: ne si plus accipiat, in quadruplum restituere compellatur, præside prouinciæ qui contra hoc statutum agere permiserit, decem librarum auri pœna puniendo. D

Columna 702. post 1. liberorum.

XII. *Argumentum Constitutionis XII. Græca lingua editæ.* Αὐτοκράτωρ Ζήνων.

Χρέα ἐν τῇ ὑποθέσει μὴ λύῃ πέντε, ἐὰν μὴ ὦσι δικαιώματα πρὸς σύστασιν ἐπιτηδεια. εἰ δὲ εἰσὶ δικαιώματα, ἀκούεσθω πρὸ τοῦ μάρτυσιν. εἰ δὲ τὸ δικαίωμα τοιοῦτόν ἐστιν, ὥστε ἀντὶ φάντων ἐρκεῖν, ἴσως γὰρ τὸ μνημεῖα δικαιοῦν εἶη, τότε οὐδὲ δέομεθα μαρτύρων. ἐπὶ τῇ ὑπογρ ἐπὶ τῇ στιχείων.

Idem Latinè.

Exiguntur ad probationem testes quinque, si non adsint instrumenta ad idoneam instructionem sufficientia. Sin autem adsint instrumenta, tres testes sufficiũt. Quod si instrumentũ tale sit, vt omnium probationum

bationum vice esse possit, puta commonitorium aut A gestum publicum: tunc neque testibus opus erit.

Argumentum Constit. XIIII. Græcæ C. de testib.

XIIII. Αὐτοκράτωρ Ζήνων.*

*ἤτοι τῶν Ἰουστινιανοῦ. ἐπὶ τῷ αὐτῷ.

Ἡ διάταξις κελεύει μὴ μόνον ἐν τῇ ἐγκληματικῆς δίκαις, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ χρηματικῆς ἔχειν ἀναγκαίως εἰς μαρτυρεῖν ἄνδρα ὄπτιμα ἢ μὴ ὅρκου δόσεως, ἢ ὀμνύειν ὡς οὐκ ὀπτίμα, ὡσεξηρημένων τε μεσοώπων ὑπ' ὑπὸ νόμου κωλυομένων μαρτυρεῖν, ἢ τῆ ἀλλοτρίων, ἢ τῆ ἀπροβεβλημένων αὐτοὺς, εἰ μήγε θεῖον ἢ τύπον, ἢ εἰ μὲν ἐν δημοσίῳ ἐν τῇ βασιλικῇ πόλει, δι' οἰκείας φωνῆς μαρτυρεῖν. εἰ δὲ ἀποδημοῦσιν ἢ ἑλλαδὸς τοὺς ὑπὲρ μερῶν ἐντολείας, ἐφ' ᾗ κατ' ἀνάγκης ἄνδρα ὀπτίμα, ἢ ἐπεμπόσασθαι ἄνδρα ἐγγυοῦσι. δηλονότι ἢ ὅτι ἢ ἐν ὑπομνήμασι μαρτυρίας, ἢ αὐτὸ μεσοώπων ὡσεξηρημένων. πᾶσι δὲ τοῖς ὅτι τούτοις διαλαλίας ἢ τοὺς παραγωγοὺς ἀζημίους ἔᾳ τοῖς μάρτυσιν.

Idem Latinè.

Constitutio iubet non solùm in criminalibus iudiciis, sed etiam in pecuniariis vnumquemque cogi testimonium perhibere de his quę nouit, cum sacramenti præstatione: vel iurare, se nihil cõpertum habere, (exceptis tamẽ personis quę legibus prohibentur ad testimonium cogi, & etiam illustribus, & his qui supra illustres sunt, nisi sacra forma interueniat) & si quidem in regia vrbe testes habitent, cogit eos propria voce testimoniũ ferre. si verò non adfuerint, mitti ad eos iubet procuratores partium, vt apud eos deponant quæ nouerint, vel deierent quæ ignorant. Eodem proculdubio obseruando & in testimonio quod in gestis fit, nempe vt eædem personæ ab eius necessitate excipiantur. Omnibus autem testibus sine damno & impendio suo vult factas de his interlocutiones & productiones procedere.

ἡ διάταξις) *Citatur quoque hæc constitutio à Græcis commentatoribus lib. 28. βασιλικῶν, ti. 4. vbi & Zenonis esse dicitur, non Iustiniani. Ibidem quoque aiunt Graci eos esse illustres, qui ex officiis sunt protospathary, & qui sunt eis superiores. Contius.*

Columna 726. ad l. prætextu. ibi, restitutio commodati.

Sic in omnibus manuscriptis quos inspexi, scriptũ obseruaui, non commendati. Nec probabile est Tribonianũ ram miserè deceptum fuisse, vt commodati pro commendati legens, referret hanc constitutionem sub hoc titulo, quæ alioquin ad titulum commendati, id est depositi pertinuisset, & Accursus rectè videtur referre dubitando, & quamobrem de compensatione hic agatur. Contius.

Columna 884. ad l. ix. ibi, Augustaneam.

Legendum Augustamnicam, id est ad fluuium sitam, est autem vna ex septem Ægypti diœcesibus: ad quam prouinciam hæ ciuitates pertinebant, Pelusium, Memphis, Onasis minor, Theodosiana, Rhinocolura, & aliæ quas in libro prouinciarum descripsi. Sed & Ægyptus in hac lege non totam diœcesim significat, sed eius diœcesis prouinciam eodem nomine appellatam, in qua erant ciuitates Alexandria & Lycus.

Columna 917. ante Tit. 2. Si rector prouin.

Constitutio Græca hîc deest, cuius hoc videtur esse argumentum apud Harmenopulum.

ὡσεὶ τῶν προξενούντων γάμους.

Ἡ διάταξις βούλεται τὸν προξενοῦντα γάμων μέλλοντα μὴ μηδὲν λαμβάνειν. εἰ δὲ ὅλως ἀνέχῃ λαβεῖν, εἰ μὲν μηδὲν Prætermissa.

σωτεφώνησε ὡσεὶ τούτου, μηδὲν ὅλως λαμβάνειν· εἰ δὲ ἢ σωτεφώνησε, μὴ πλεῖον ἢ εἰκοστὸν μοῖραν τῆς προικὸς ἢ τῆς προγαμιαίας δωρεᾶς ὀπτζητεῖν.

Idem Latinè.

De proxenetis nuptiarum.

COnstitutio proxenetam seu internuncium aut sequestrem nuptiarum nihil accipere optat. si verò omnino statuerit aliquid accipere, si quidem nihil de ea re conuenit, nihil prorsus accipere. Si verò aliquid ea de re conuenerit, nihil quicquam supra vicesimam partem dotis & ante nuptias donationis eum exigere vult.

Columna 934. post l. in copulandis, ad adnotatiunculam Constitutio, &c.

B *Quidam aiunt se hanc constitutionem in quibusdam exemplaribus reperisse. Quam tametsi in nullis libris reperi, nec Graci eam habuerint, ne quid desideretur, adscripsi.*

Idem A. Rationalibus.

MAnifestum est nuptiis contra mandata contractis, dotem quæ data illo tempore cùm traducta est, fuerat, iuxta sententiam D. Seueri, fieri caducam. nec si consensu postea cœpisse videatur matrimonium, in præteritum cõmisso vitio potuit mederi. Dat. Kalen. April. Antiochię Gordiano A. & Auiola Conss.

Columna 1052. ad finem l. si constante.

XII. Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός.*

C *Constitutio Græca huius tit. citatur lib. 28. βασιλικῶν, Tit. 7. vbi & eius argumentũ refertur: sed & Iustinianus eius dem cõstitutionis sua mentionem facit Novell. 22. §. Est quoque, vbi æstuat Accursius, aitq; illam constitutionem fuisse in Græco, vel extravagante, &c. Nos ex vtroque loco argumentum eius tale decerpsimus.*

Βούλεται ἡ διάταξις, μήτε ἀναξιουσίοις, μήτε ἀμαγκιτάτοις παῖδας, μήτε ἀῤῥέναις μήτε θηλείαις δύναδι θηλύειν τοὺς γάμους εἰς τὸ ἴδιον οἰκεῖον βλάβιν πατέρων ἢ μητέρων, οἱ τὰς προῖκας ἢ τὰς προγαμιαίας δωρεὰς ὀπεδεδώκασιν, ἢ ἐπεδέξαντο, [μόνοι ἢ οἱ ὑπὸ παίδων.] Ἀλλ' ὥσπερ ἐν τῇ συσάσει τοῖς γάμων ἀναμένομεν τὸ τῶν πατέρων συναίνεσιν, οὕτως ἐν δὲ θηλύειδι τοὺς γάμους συγχωροῦμεν ὅτι τῇ τῶν γονέων βλάβῃ, ἢ ἴδιον τὸ ἐκείνων γνώμιμον. ἀλλ' εἰ μὲν ἀμφοῖν βεβούλοιν, ἁρμόζειν καὶ αὐτὸ τὸ εἰσαγαγεῖν τὸ ποινῶν οὐ συγχωροῦμεν, εἴτε αὐτοὶ ἐδεδώκασι πάντα, ἢ ὑποδέξανται, ἢ ἐὰν ὑποδέξανται. οὐδὲ ἐὰν ἔχοι λόγον, τὸν μὲν πατέρα ἢ ἴδιον γνώμιμον τὸ παιδὸς μὴ δυνάσθαι θηλύειν τὸν γάμον, τοῖς δὲ παισὶν ὀπηρέτην, ἴσως ἐὰν ἐλέσθοι ἴδιον ἡλικίαν οὖσι, ἐὰν μηδὲ τὸ συμφέρον ὀπτιμένοις, λύειν ἢ ἴδιον τὸ πατέρων γνώμιμον τὸν γάμων, καίτοι δὲν τοὺς πατέρας δίκαιον. τοῦτο δὲ οὐ μὲν ἀρξάμενον ὁ φιλοσοφώτατος βασιλεὺς Μάρκος, Διοκλητιανὸς δὲ τάτῳ κατακολουθήσαντες, ἡμεῖς δὲ ὁμοίως ἀποδεξάμεθα.

Idem Latinè, ex veteri interprete.

VVlt constitutio, neque sub potestate constitutos, neque emancipatos filios, neque masculos, neque fœminas, posse distrahere matrimonia in suorum læsionẽ pactum aut matrum, qui dotes aut antenuptiales donationes obtulerunt vel susceperunt, soli, vel etiam cum filiis. Sed sicut in contractu nu- Inclusa desunt sed sunt apud Iustinianum.

ptiarum exspectamus patrum consensum, ita neque transigere matrimonia sinimus in parentum læsionem citra illorum voluntatem. Sed & si mittatur repudium, competere contra eos exactionem pœnarum non sinimus, siue ipsi dederint hoc, vel susceperint, siue etiam cum aliis susceperint. Non enim habet rationem, parentem quidem contra voluntatem filij non posse transigere matrimonium, filiis autem permittere & in minore ætate constitutis, & neque quid vtile sit scientibus, citra patrum voluntatē soluere matrimonium, & ex hoc parentes lædere. Hoc autem bene quidem inchoans philosophissimus sanciuit Marcus, Diocletianus autem hunc secutus est, nos autem similiter adprobauimus.

Extat Diocletiani hac de re rescriptum, in quo & Marci constitutionem allegat, quem Marcum vocat religiosissimum, pro quo Iustinianus dixit φιλοσοφώτατον. rectius igitur vetus interpres sic trāstulisset, quàm quomodo transtulit, philosophissimus.

Græci citant XIIII. *Constitutionē huius tit. Puto eam esse constitutionem Iustiniani de pacto non existentium liberorum, cuius argumentum recitat Nouell. 2. & Nou. 22. & Iulianus epitomator. Contius.*

Ad finem columnæ 1208. post l. si quis patronorum.

IIII. Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς * deest.

Varia capita Græca constitutionis Iustiniani de iure patronatus ex variis locis in vnum congesta per Ant. Contium.

1 Multi modi in ea enumerabantur, quibus cessat ius patronatus: vt passim aiunt Græci interpretes.

2 Volens patronus remittit ei qui manumittitur, iura patronatus. lib. 48. Βασιλικ. tit. vlt.

3 Qui suis nummis est emptus, liber fit, & solutus omni iure patronatus etiam iure veteri lib. 48. βασιλικ.

Ὁ κλέψας ἀλλοτρίας πράγματα, καὶ διὰ τοιούτων κλοπιμαίων ἀπεργασάμενον Π σωματεμπόρων, καὶ δουλεμπόριον ὑπὲρ τὰ ἑαυτοῦ ἐλευθερίας, ἐλεύθερός ἐστιν. ὁ δὲ Π κλέψας, ὁ δοὺς δὲ τὰ κλοπιμαῖα τῷ μὴ ἐλευθεροποιεῖσθαι, ἀλλὰ δοῦλος καὶ μένει καὶ τοῦτον ἀφαιρεῖται πάντων ἃ παρ' αὐτοῦ.

Harmenop. lib. 1. tit. vlt. ex Micro. secundum literarum ordinem.

Id est,

Qui alienas res furatus est, & ex earum distractione decem puta redegit, eaque dedit pro sua libertate, liber fit. qui verò decem furatus est, non potest ipsa dare & liber fieri, sed seruus manet etiam iisdem decem ei ablatis.

Harmenop. ibid.

4 Ὁ ἀφορονόητος ἐλεύθερος ἀφορονόητος ἐστίν, εἰ δὲ μηδένα τῶν προνομίων ἔχων αὐτὸ, ἢ ὁ μὴ δωκάμενος ἑαυτοῦ φορολογεῖσθαι, ὀπίσω ἐστὶν ὁ ἀφέλκων καὶ ὁ μενόμενος.

lib. 48. Basil. tit. 14. cap. 1. Harmenop. lib. 1. tit. vlt.

5 Seruus ægrotus, nisi eius curam Dominus gerat, fit liber, & Dominus amittit in eo ius patronatus.

6 Δοῦλος στρατεύμενος εἰδήσει τοῦ οἰκείου δεσπότου ἐλεύθερος. Seruus sciente domino militiam adeptus, potestate domini liberatur, & ingenuus fit cessante iure patronatus. Idem cautum fuisse videtur de seruo episcopatum vel clericatum vel aliquam dignitatem sciente domino adepto. Vt ita concipi debeat hæc epitome, Δοῦλος στρατεύμενος ἢ ἀξίωματικὸς γενόμενος εἰδήσει, &c.

No. 123. l. pen. & vl. C. qui mili. pos. Lib. 48. Basil. tit. 19.

7 Ancillas nostras in cōcubinatu habere possumus. Qui habet vxorem legitimā, non potest habere concubinam. Si quis sine vxore constitutus ancillā suam sub nomine habeat concubinæ, & in eadem vsque ad mortem suam consuetudine perseuerauerit: illa cum liberis suis in ingenuitatem rapietur, & supra legitimam portionem peculium quod dominus cùm moreretur habebat, capiet: neque liberi aut heredes aut cognati defuncti in illam ius patronatus habebunt.

Photius & Balsamo Tit. 13. Nomocanonis c. 5. l. vlt. C. de manumiss.

8 Intestato liberto mortuo, ad eius successionē primùm vocantur descendentes, id est veteri* quidē iure liberi post libertatem parentum concepti, ex hac verò lege etiam liberi in seruitute parentum cōcepti, & postea manumissi, & post liberos huiusmodi vocantur deinde cæteri ascendentes & parentes liberti, & fratres, si modò sint liberi, id est manumissi, patronatus iure in hac parte sopito.

* Id est lege 12. tab. Lib. 45. Βασιλικ. tit. 1. & ti. 2. Instit. De succ. cogn. Instit. De legit. agnat. succ. §. vlt.

9 Placebat in eo genere percipiendarum hereditatum (loquitur de legitimis hereditatibus) successionem non esse, id est vt quamuis proximus qui secundum ea quæ diximus, vocatur ad hereditatem, aut spreuerit hereditatē, aut antequam adeat, decesserit: nihilo magis legitimo iure sequentes admittantur. Quod iterum prætores imperfecto iure corrigentes, non in totum sine adminiculo relinquebant: sed ex cognatorum ordine eos vocabant, vtpote agnationis iure eis recluso. Sed nos nihil perfectissimo iuri deesse cupientes, nostra cōstitutione quam de iure patronatus humanitate suggerente protulimus, sancimus successionem in agnatorum hereditatibus nō esse eis denegandam: cùm satis absurdum erat, quod cognatis à prætore apertum est, hoc agnatis esse reclusum: maximè cùm in onere quidem tutelarum, & primo gradu deficiente sequens succedit: & quod in onere obtinebat, non erat in lucro permissum.

10 Illud certum est, ad seruiles cognationes illam partem edicti qua proximitatis nomine bonorū possessio promittitur, non pertinere. nam nec vlla antiqua lege talis cognatio computabatur. Sed nostra constitutione quam pro iure patronatus fecimus, (quod ius vsque ad nostra tempora satis obscurum, atque nube plenum & vndique confusum fuerat) & hoc humanitate suggerente concessimus, vt si quis in seruili constitutus consortio, liberum vel liberos habuerit, siue ex libera, siue ex seruilis cōditionis muliere, vel contrà serua mulier ex libero vel seruo habuerit liberos cuiuscunque sexus, & ad libertatem his peruenientibus, & ij qui ex seruili vētre nati sunt, libertatem meruerint, vel dū mulieres liberæ erant, ipsi in seruitute eos habuerint, & postea ad libertatem peruenerint: vt hi omnes ad successionem patris vel matris veniant, patronatus iure in hac parte sopito. Hos enim liberos non solùm in suorum successionem, sed etiam alterum in alterius successionem mutuam vocauimus, ex illa lege specialiter eos vocantes siue soli inueniantur, qui in seruitute nati, & postea manumissi sunt: siue vnà cum aliis, qui post libertatem parentum concepti sunt: siue ex eodem patre, vel eadem matre: siue ex aliis qualicunque copulatione nati sunt, ad similitudinem eorum qui ex iustis nuptiis procreati sunt.

Instit. de hereditatum poss. §. cumque.

Instit. de seruili cogna.

11 Sed nostra constitutio quam pro omni natione Græca lingua cōpendioso tractatu habito cōposuimus, ita huiusmodi causam definiuit, vt si quidem libertus vel liberta minores centenariis sint, id est, minus centū aureis habeāt substātiā, (sic enim legis Papiæ summā interpretati sumus, vt pro mille sestertiis vnus aureus computetur) nullū locum habeat patronus in

Instit. de successione libertorum.

nus in eorum successione, si tamen testamentum fecerint. Sin autem intestati decesserint nullo liberorum relicto, tunc patronatus ius (quod erat ex lege duodecim tabularum) integrū reseruauit. Cùm verò maiores centenariis sint, si heredes vel bonorum possessores liberos habeant, siue vnum siue plures, cuiuscunque sexus vel gradus, ad eos successiones parentum deduximus, patronis omnibus modis vnà cum sua progenie remotis. Sin autem sine liberis decesserint, si quidem intestati, ad omnem hereditatem patronos patronasque vocauimus. Si verò testamentum quidem fecerint, patronos autem & patronas præterierint, cùm nullos liberos haberent, vel habentes, eos exheredauerint, vel mater siue auus maternus eos præterierint, ita quòd non possint argui inofficiosa eorum testamenta: tunc ex nostra constitutione per bonorum possessionem contra tabulas non dimidiam vt antea, sed tertiam partem bonorum liberti consequantur: vel quod deest eis ex constitutione nostra repleatur, si quando minus tertia parte bonorum suorum libertus vel liberta eis reliquerit, ita sine onere, vt nec liberis liberti libertæve ex ea parte legata vel fideicommissa præstentur, sed ad coheredes eorum hoc onus redundet: multis aliis casibus à nobis in præfata constitutione cōgregatis, quos necessarios esse ad huiusmodi dispositionē iuris perspeximus, vt tam patroni patronæque, quam liberi eorū, necnon qui ex transuerso latere veniunt, vsque ad quintum gradum ad successionem libertorum libertarumque vocentur, sicut ex ea constitutione intelligendum est: & si eiusdem patroni vel patronę vel duorum duarumque pluriūm ve liberi sint, qui proximior est, ad liberti vel libertæ vocetur successionē: & in capita non in stirpes diuidatur successio: eodem modo & in iis, qui ex transuerso latere veniunt seruando. Pene enim consonantia iura ingenuitatis & libertinitatis in successionibus fecimus.

Instit. de bonorum poss. §. cumque.

13 Cumque antea fuerat septimo loco bonorum possessio, *Tum quem ex familia*, & octauo, *Vnde patroni patronæq; & parentes eorum*: Vtraque per constitutionem nostram, quam de iure patronatus fecimus, penitus euacuauimus. Cùm enim ad similitudinem successionis ingenuorum, libertinorum successiones posuimus, quas vsque ad quintum gradū tantummodo coartauimus, vt sit aliqua inter ingenuos & libertinos differentia, sufficit eis tam contra tabulas bonorum possessio, quàm *vnde legitimi & vnde cognati*, ex quibus possunt sua iura vindicare, omni scrupulositate & inextricabili errore istarum duarum bonorum possessionum resoluta.

13 Contius, Videri posset & hac lege constitutum fuisse id quod ait Iustinianus Instit. quibus manumit. nō licet, ne masculus in testamēto manumittere posset nisi decimum septimum implesset annum, & decimum octauum attigisset: & vice versa ne fœmina testamento manumitteret, nisi decimum sextum implesset, & decimum septimū attigisset: vt vtroque casu tam in masculo quā in fœmina media via electa sit inter annos pubertatis & XX. annorū ætatem. Sed quia Græci numeri hac in re depraua ti sunt, nec hanc constitutionem diserte exprimunt, nihil hîc ea de re affirmare audemus: sequatur quisque quod probabile videbitur, donec certiore confirmatione vel refutatione certior fiat quid necessario sequi debeat.

Prætermissa.

Columna 1424. post l. in legatis.

DE INCERTIS PERSONIS. Tit. XLVIII.

I. Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός.*

Huius Constitutionis meminit Iustinianus Instit. de legatis, §. postumo. & instit. De bon. possess. in princ. ex quibus locis hoc argumentum confeci.

QVum olim in certis personis nec legata, nec fideicommissa relinqui possent, nec libertas, nec postumo alieno, qui nec institui poterat, hæc omnia correxit Iustinianus, ita tamen vt incertus tutor nec hodie dari possit.

Photius quoq; & Balsamon in Nomocanone non vno in loco eius meminerunt, aiuntque esse tit. 48. lib. 6. constitutionem vnam. Ex his igitur, & sequentes quoque epitomas confeci.

Numerat hæc constitutio varia themata variásque species, quibus docet id quod illicito collegio relictum est, non valere, nisi singulis è collegio legatum sit: contrà autem quicquid licito collegio legatur, valere. Nomocanonis tit. 12. cap. 9.

Item aliud argumentum.

DIcit constitutio valere quod relinquitur licito collegio aut corpori, vel clericis, vel collegis, vel curiæ vel cohorti præsidis, vel medicis vel doctoribus vel aduocatis vel militibus vel eiusdem artificij opificibus seu artificibus, vel sacerdotibus vel cuipiā alij corpori: & ait relictum diuidi viritim & ex equis partibus inter eos qui tempore mortis testatoris fuerint descripti in albo, præterquam si certam quantitatem testator vnicuique attribuerit. Dicit quoque ad extremum ea constitutio, quòd si semel, aut annum quid in pios vsus relictum sit, aut ecclesiis aut xenonibus aut prochiis, aut venerabilibus domibus, aut communi clericorum, aut ad captiuorum redemptionem, aut ipsis pauperibus, vel captiuis, valeat defuncti voluntas. Nomoca. Tit. 2. c. 1.

Hæc excerpsi ex vtraque Nomocanonis Latina translatione, in quibus editionibus & cæteris eiusdem farinæ sunt permulta nobis valdè suspecta. Itaque pessimè mihi videntur de nobis omnibus mereri, beneuole lector, qui cùm Græca habeant vel βασιλικῶν vel Nomocanonis exemplaria, & cætera ad ius pertinentia, suppressis Græcis suas futiles & indoctas translationes duntaxat edunt, quò minus eorum fœdissima pleraque peccata ex Græcorū collatione coargui possint.

Columna 2015. post l. de his quos. Græca constitutio.

VI. Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς Μηνᾶ ἐπάρχῳ πραιτωρίων.

Ὁστιδήνα ἐμβαλλόντος ἐν φυλακῇ δίχα πραγδέξεως τοῦ κτᾶ ἢ διδόντος ταύτην πόλιν, ἢ ἐν ἐπαρχίᾳ ἐνδόξων, ἢ πεπολιτευμένων ἀρχόντων, ἢ ἐν τῇ πόλεων ἐνδόξων βουλευτῶν. Ἐπὶ τῷ ἐμβληθέντων ἢ ἐμβαλλομένων τοὺς θεοφιλεστάτους τόπους ὀφειλόντας μένειν ἐκάστης ἑβδομάδος ἡμέρας τρεῖς ἢ τέσσαρας ἐν τῇ φυλακῇ διερευνᾶσθαι, καὶ σὺν ἀκριβείᾳ μανθάνειν τὰς τοῦ δανεῖσαι κατοχὰς αἰτίας· καὶ εἴτε οἰκέται τυγχάνουσιν ὄντες, εἴτε ἐλεύθεροι, εἴτε δὴ χρήματα εἴτε δὴ ἄλλοις κτήματα, εἴτε δὴ φόνιοι ἐμβεβλημένοι, παραπεμπέσθω τοῖς ἐνδόξοτάτοις

τέτοις ϗ ἀεβλέπουσι ϗ λαμπροτάτοις ἄρχουσι, τοῦτο τε τῇ δεδόμενον πόλεως ϗ τῆς ἐπαρχίων, οἰκεῖα ποιεῖσθαι ἐᾶν αὐτοῖς, ἄφρ ἡ φορὸς τοὺς ἐνδοξοτάτους ἐπάρχους ἀεὶ τούτου κατεπεμφθεῖσα δείκνυσι διάταξις. ἀδείας διδομένης τοῖς κρ κωρὸν θεοφιλεστάτοις δεσπόταις, εἴ τινα ῥᾳδιμίαν ἴδιαν γνομένην ἔσχ τῶν κρ κωρὸν ἐνδοξοτάτων ϗ μεγαλοπρεπεστάτων ϗ λαμπροτάτων ἀρχόντων, ἢ ἔσχ τῶν πεισθέντων αὐτοῖς τάξεων, τοῦτο μόνον, ὡς ἂν ἡ ποσότης ἐκείνη κίνησις. Dat. XV. Kalend. Feb. C P. Decio Cos.

Sequitur summa sententia tam suprascriptæ constitutionis quam alterius constitutionis ad iudicis & magistratus ab eodem imperatore directæ, cuius in superiore constitutione meminit.

1 Vt in vrbe regia nemo coniiciatur in carcerem sine iussu maiorũ iudicum, nec in prouinciis sine iussu præsidum vel locorum defensorum seu ecdicorum.

2 Vt episcopi per vnam diem septimanæ, id est vel quartam vel sextam feriam inuisant reos in carcerem coniectos, & diligenter exquirant causas detentionis ipsorum.

3 Et si quidem serui sint qui in custodia detinẽtur, monendi sunt magistratus per episcopos, vt illos intra xx. dies è vinculis liberent, vel noxios castigent, vel innoxios domino reddant, vel domino non veniente intra prædictum tempus omnino dimittant.

4 Si verò liberi sint qui custodia detinentur, si quidem ex causa ciuili detinentur, fideiussoribus datis liberari: aut si fideiussores non inueniant, iuratoriæ cautioni post dies xxx. commissos, liberari. Si tamen litem deseruerint, iure suo cadere.

5 Si vero ex causa criminali detinẽtur, si quidem de eo crimine accusantur, quod capitale non est, datis fideiussoribus liberari: aut fideiussoribus non inuentis, è custodia dimitti post sex menses.

6 Si verò de capitali crimine accusantur, & sunt delati à publicis personis, vt curiosis & stationariis: non committi quidem fideiussoribus, sed post sex menses carcere emitti. si verò sunt delati à priuatis personis cum inscriptione, fideiussoribus committi.

7 Vel his non inuentis post annum de carcere dimitti. Hæc ita, nisi præsumptione criminis admissi prægrauentur, quo casu non vult cõmitti eos fideiussoribus, sed in custodia vsque ad sententiam detineri.

8 Sententia porrò lata, confestim pœnam luere seu pecuniariam seu corporalem: ob pecuniariam autem licere bonis cedere.

9 At extremum pœnam x. auri librarum statuit iudicibus aut magistratibus & eorum officiis qui constitutionem violauerint. Sed & episcopis licentiam dat magistratus monẽdi & crebrò interpellandi: & si illi neglexerint, principi deferendi.

Columna 2057. ad l. nullus aruspex. ibi, concremando illo aruspice.

Hanc seuerissimam pœnam non de omni aruspice vel vate vel diuinatore accipi debere ait Photius in Nomocanone, sed de eo tantùm qui διὰ θυσιῶν, id est per mactationes & sacrilega sacrificia vaticinatus fuerit. Contius.

Columna 2058. ad l. eorum est scientia. ibi, Nullis verò.

Hæc posterior legis pars reiecta est ex libris βασιλικῶν tanquam iniqua, quia legibus & canonibus puniuntur non solùm qui magica faciunt, sed etiã qui ad magos A *accedunt, tametsi boni alicuius consequendi gratia, vel propter vbertatem fructuum id faciant: vt notat Theodorus Balsamo in Nomocanone. Contius.*

Columna 2128. post l. quando quis vltimam. de bonis proscriptorum.

XI. Αὐτοκράτωρ.* *Græca constitutio.*

Sententia l. vlt. C. de bonis proscriptorum lib. 9. C. tit. 49. Ex Eusthatio περὶ χρονικῶν διασημάτων.

ὍΣΟΙ ἔχοντες φεύγματα τὰ κατακεκλεντ Θ δῆ τυγχάνοι, ἐν τῇ βασιλίδι πόλει εἶσαν δύο μηνῶν, ϗ ἔσαν ὀκτὼ ἐν τῇ ἐπαρχίαις ἐφείλκυσι καταμηνύσαι. ἐκείνους μὲν τὰ φεύγματα τὸ τεσσαράκοντα παρέχουσιν.

Eadem sententia Latinè redd. per A. Cont.

Quicunque habent vel detinẽt bona damnati perduellionis, in regia quidem vrbe intra duos menses, B in prouincia verò intra octo menses debent ea fisco deferre. Alioquin enim vnà cum ipsis bonis quadruplum insuper præstabunt.

Finis Classis I. prætermissorum in primis nonem libris Codicis.

PRÆTERMISSORVM IN LIBRIS CODICIS, CLASSIS II.

In decimo libro C.

Columna 6. post l. eorum patrimonia. lex hæc subiiciatur.

C ΠΑΣΑ δημοσία δίκη ἐντὸς ἓξ μηνῶν μὴ ἢ φεύματος κατάρξιν μηδουμένων πληρῶσα, εἰ μὴ ἄρα συμβῇ κρ τὸ ἀναγκαῖον ἢ φόρτωμα ἢ δικαιώματα πινὰ ἕτερα ἐξ ἐπαρχῶν ἀφῖχθαι κρ τῇ βασιλίδα πόλιν. ἢ αὐτοὶ οἱ ἐναγόμενοι ἢ αἰτίαν ἐσχήκασιν ἀφεθέντες ὡς ἀποδράσκοντες.

Columna 13. post l. si qui proscribente.

VII. Αὐτοκράτωρ Ζήνων * Ἐὰν δημοσθέντ Θ πινὸς ἢ οὐσία πωφόσκ Θ, ἔξεστ ϗ τῷ κόμητι τ ἰδιοκτήτων τῶν βασιλέως, ϗ τῇ φολῇ ἔσχ τῶν παλατίνων, ϗ τοῦ τῶν δημοσίων συμπόρου ἀγοράζειν πινὰ φεύματα ἐκ πούτης τ οὐσίας, μηδενὸς διαδόλλοντος τὸ συναλλαγμα. P P. III. KAL. AVG. POST CONS.*

Columna 21. post l. seruum domini.

VII. Οὔτε οἰκέτῃ οὔτε ἐλευθέρῳ ἔξεστι καταμηνύειν, ὅσον μηδὲν δόλαβείδω μήτε θάνατον μήτε οὐσίας ἀφαίρεσιν. εἰ δέ τις ἢ ἄλλως πως καταμηνύσει πινὰ, ἢ ὡς εὑρόντα ἠσυχὴν διαβαλεῖ, οἰκέτης μὲ ὢν ἆθλημα δίδοδω πυρὶ, ἢ μάλιστα εἰ τῶ δημοσίου κατηγορεῖ. ἐλεύθερ Θ δὲ ὑπάρχων ϗ τ οὐσίας ἐκτιμῶν ϗ τ πολιτείας, ἔξω τ ὅρων τ ῥωμαϊκῆς γενέσθω βασιλείας. Neque seruo neque libero licet deferre id ex quo vitæ vel omnium bonorum amissionẽ nemo pertimescit. Quòd si quis alia quauis ratione quem deferat, puta quòd thesaurum inuenerit, seruus quidem confestim tradatur igni, præsertim si dominum deferat: liber bonis ademptis deportetur.

VIII. Μὴ ἐξέστω τοῖς τοῦ δημοσίου συμπόροις λέγειν ὡς ἠμπχήθησαν πινὰ κατέχειν δημόσια, ϗ διὰ τοῦτο τ ἀφανοῦς κατηγορίας ἀθῳοῦσθαι ἑτέρους, ἀλλὰ ϗ ὁ καταμηνυτὴς παρέσω, καὶ ἢ ποιότης αὐτῶ σκοπείσθω· καὶ μηδὲ ὑὸς πατέρα ἢ μητέρα, ἢ ἀπελεύθερ Θ πάτρωνα δῆ δημοσίους καταμηνύειν, μηδὲ ὁ ἐξορίαν ὑπομένας, ἢ δῆ συκοφαντίᾳ κατακεκλεῖς, ἢ πλημμ

ἢ πλημμὰς ἄλλῃ τινὶ τ ἀσυβῶν καπηρῶν, ἐν αὐτῷ τὸ φεύγοντος τὴν κατηγορίαν ὑποτιμᾶσθαι, εἰ καὶ ἀληθεύει κατὰ τοῦ δεσπότου. καὶ ἢ φολὴ δὲ τ παλατίνων ἐὰν καταμηνύσῃ τινὸς (μόνη δ αὐτῇ καὶ δωρεὰ) καταμηνύειν καὶ ἀναγκάζε Θ) ἢ καὶ ἕτερ Θ ὁ ἐκ τοῦ νόμου συγχωρούμεν Θ, μεμισοδώτω τοῦ καταμηνύοντ Θ· ὁ τῶ δημοσίου φεύγοσσ· ϗ εἰ μὲν δῆ τῆς βασιλίδ Θ· φόλεως ὄζοι ὁ καταμηνυθεὶς, ἐκ διακελεύσεως τοῦ κόμητ Θ τ ἰδιωκῶν ὑπομιμνησκέσθω, καὶ μηδὲν πλέον πάσχ τῇ ἧβ παλατίνων φολῇ ϗ τοῦ κρ κωρὸν φρυμικαρίῳ, ϗ τοῖς τ δημοσίου σιτηγόροις· εἰ δ ὄτω τ τεσσάρων N N, μήτε ὑπὲρ τῆς ὑποψίας ταύτης, μήτε ὑπὲρ ἑτοιμασίας τ ἐντολέως· καὶ ἐκείνω μὲ διάγνωσιν τὰ νενομισμένα δικαιώματα ἐν τοῦ εἰρημένῳ διηγητρίῳ παρέχε Θ, ϗ ὑπὲρ τῆς τ φεύγοντος ἐκλήψεως, ϗ ἀνδιτιμῶ Θ μὲν ὧν ἀπολαβέσθω τῆς δίκης· εἰ δὲ ὑπόδικων φανείη, μὴ αὐτὰ μόνα ἀπ᾽ ἔχων ὧν ἔκρινε φεύγματα, ἢ τὸ χρέ Θ ὅσῳ ἐπλεόνασεν ὑπὸ δότου, ἀλλὰ ϗ τὰ συμβάντα τῷ ταμείῳ δικαιώματα ἐν διπλασίῳ δίδοτω, ὑπὲρ ὧ κάτω ἐδικάσατο. Εἰ δὲ φεύγματα μόνα καταμηνύσ Θ ὡς διαφέροντα τῷ ἰδιωτικῷ ταμείῳ, ἀγνοῆ δὲ ὁ ταῦτα διακεῖσθ ϗ ἐν τῇ βασιλίδι πόλει τὰ φεύγματα, ἢ ὑπὸ τῶν ἀπὸ τῶν ἐνορίων, ἢ χωρίτοις μὲν οὖσιν αὐτοῖς, μὴ ὀπηδεμένοις τίτλοις, ἢ φολῇ τ παλατίνων, μήτε ὀπηδεμένῳ αὐτοῖς, ἀλλὰ φεσηγεμένα προτιθέτω ὁ κόμης τῆς ἰδιοκτήτων τῶ βασιλέως ἐν τοῖς φεσηνέσι τόποις τῆς βασιλίδ Θ·, ϗ ἐν οἷς τὰ φεύγματα διάκει Θ, ὅπερ ἔπων ἐκάστῳ ἀντποιουμέν ῳ τούτων τ φεσμάτων εἴσω τριάκοντα ἡμερῶν καταλαμβάνειν τὸ αὐτὸ δικαστήριον, ϗ σωίσασθαι τοῖς ἑαυτῶ δίκαιοις δῆ ταῖς εἰρηνέναις συπάναις, εἴτε αὐτὸς ὁ κατέχων τὰ φεύγματα βούλε Θ ἀπαντῆσαι, εἴτε φίλ Θ· αὐτῷ, εἴτε οἰκέτης, εἴτε ἀπελεύθερ Θ·, ὅταν πάσιν ὁ τῆ ἀληθείᾳ ταῦτα κατέχων, πληροῦμένων ϗ δῆ αὐτῷ πάντων ὅσα περὶ τοῦ φύλακ Θ τῆς νομῆς νενομοθέτη Θ. Ἐὰν δὲ μήτε αὐτὸς ὁ τῆς ὑποθέσεως κύρι Θ, μήτε ἐντολεὺς αὐτῷ νεμόμεν Θ, μήτε φύλαξ τῆς νομῆς φανείη εἴσω τριάκοντα ἡμερῶν, ϗ τοῦτο αὐτὸ χρόν Θ δίδυον ἐν ὑπομονῇσι, γινέσθω μὲν δῆ νομῆς τ φεσγμάτων τὸ ταμεῖον, μηδενὸς προκρίματ Θ ἐπαρομένου τῷ κυρίῳ τ φεσγμάτων ἐν ταῖς ἀρμοζούσαις αὐτῷ περὶ τούτων δικαιολογίαις. εἰ δ κινητὰ ἢ αὐτοκίνητα εἴη τὰ κατεχόμενα φεύγματα, μηδὲ ταῦτα κατεχέτω ὑπὸ προπετῶς, ἀλλ᾽ ἀναζητείσθω ὁ ταῦτα νεμόμεν Θ, ϗ ὑπομηνθείς ἀγωνιζέσθω τῶ δίκαιον δῆ τοῖς εἰρημένοις διαπεμπτοῖς ϗ ὅροις. διὰ δ πάντων ὄζοι ἐννόμων τρόπων, ϗ ἀποδείξεων ἐλεγόμεν ἢ ϗ ἀχράφων, ἀνερριπίσθω τὰ φεύγματα, ϗ διὰ ὄζοι δωσομένων εἰ δέναι τὸ ἀληθὲς προσώπων. εἰ δότ Θ τῶ ἐναγομένῳ, ὡς ἐὰν ἡπιθῇ, οὐ μόνον τὰ φεύ ἢ δίκαια γινόμενα ἀπαιτηθήσ Θ, ἀλλὰ ϗ αὐτὰ τὰ φεύγματα παρ᾽ αὐτῷ φανέντα ϗ τ τέταρτον διατιμήσιν. ταῦτα καθὼς περὶ τ δημοσίου φεσγμάτων ἢ διάταξις νομοθετήσασα, ὅπερ ἐστὶν ἰδικὸν νομοθεσίαν περὶ τ διὰ πυρὸς ἀπολομένων δημοσίων, λέγουσα ἢ δῆ τούτοις καταμηνύοντα μηδὲ μισυτλῶ καλοῦσθαι, ἀλλὰ ἐπὶ μισθῷ προσέρχεσθαι, ϗ εἰ δὲ συκοφαντῆσαι οἱ προσελθόντες, ὁμοίως τοῖς ἄλλοις μισυτᾶις αὐτοὺς πιμωρεῖσθαι. ἐὰν ϗ διελέγξωσι τὰ μισυθέντας, μὴ μόνον ἀπαλλάττεσθ ϗ πιμῆς, ἀλλὰ ϗ ὀγδόῳ μέρει τ προσηγελθέντων φεσγμάτων αὐτοὺς κομίζεσθαι· τοὺς δ καταγελθέντας, ἐὰν μὲ τὰ παρ᾽ αὐτ κατεχόμενα φεύγματα, ἤτοι ἡ οὐσία πᾶσα ἁλόπων εἴη τ πεντήκοντα τῷ χρυσίου λίτρῶν, φόρος τῷ διατιμηθέντων αὐτ τὸν ἐγγύας διδόναι· εἰ δ ὑπερβαίνει τὰς πεντήκοντα λίτρας, ἄχρι μὲν τῶν πενθήκοντα παρέχειν ϗ αὐτοὺς τὰς ἐγγύας, ἐπὶ δὲ τῇ λοιπῇ ποσότητι ὁμόνυδει προσιέντας ἐν τῇ ἐξομοσίᾳ, ὡς προσεφιλόσοφ τοῦ δικαστηρίου αὐτοῦ, ἢ οἱ τούτου ἐντολεῖς, καὶ οὐκ ὑπολειφθήσον Θ τοῦ δικαστηρίου τῶν θείων ἰδικῶν τοῦ βασιλέως· ἐὰν δὲ μελῇ τῷ ἐξομοσίαν ὑπολειφθέν-

Prætermissa.

A τες ζήτου κλητῆναι, ἑκάστης κλήσεως ὑπὲρ δέκα ἡμέρας γνομένης, χρόν Θ δὲ ϗ σχέ καθ᾽ αὐτῶν κηρύγματα, ϗ μήτε οὕτως φανεῖεν αὐτοὶ ἢ οἱ ἐντολεῖς αὐτ δεκδικοῦνται, ὀπτωανέτω μὲν τοῖς φεσγμασι τὸ ἱερώτατον ταμεῖον, φυλαττέσθ δὲ τὸ ὑπόκειτον τοῖς ὑπομπανωμένοις. εἰ δὲ τὰ φεσηγελθέντα φεύγματα ὑπ᾽ ἐπαρχία διάκειντο, ϗ ἀφ᾽ ἑαυτοῦ κινούμενος ὁ τῆς ἐπαρχίας ἄρχων, ἢ ὧν φεσέξεως τῶ κόμητος ἧβ ἰδικῶν τῶ βασιλέως ἐξετάζει ἢ ὑπόδεσιν, μηδὲν παρεχώδις μηδὲ βίαιον γινέσθω, ἀλλὰ τὰ μὲν δυσπανήματα ἢ δίκης εἰς τὸ σχῖνο μέρ Θ· ἢ ἐν τῇ βασιλίδι πόλει γνομένων παρεχέσθω· ἔσχε Θ ϗ φεσαγγέλλων, ἢ τοῦ κόμητ τ θείων ἰδικῶν τῶ βασιλέως, ἢ τῇ φολῇ τ παλατίνων, ἢ τοῖς λαμπροτάτοις τῶ δημοσίου σιτηγόροις, ἢ τοῖς λαμπροτάτοις ἄρχουσι ἧβ ἐπαρχῶν, χνωσκέτω ὡς εἴτε δῆμείας τῇ δίκῃ φανεῖη συκοφάντης εἴτε ὑπὸ τῆς καπηρίας, ϗ ἀφανὴς ἧσσον, σύμμεζον μὲν ἔχων ἀδικοῦσιν, ϗ μὴ δεδιὼς ἢ ἐν αὐτῇ πιμωρίαν, ϗ πληγὰς βαρυτάτας ὑπομένει, ϗ δίωκεῖς ἐξορίζε Θ. ἐὰν δὲ σεσιτίαν ἔχῃ ἢ σεμνὸν ὀπτιδίδαμα ἢ ἀδικουσίαν ἀρκοδον, ὑπερβῇ ϗ τ σεσιτίας ϗ τῆς οὐσίας ϗ οὐδὲ τῶν βασιλίδα πόλιν οὐδὲ ἐπαρχίαν οἰκῆσαι συγχωρεῖ Θ, ἀφαιρεῖται δὲ τὸν νόμον τῶν κόμητ Θ τ ἰδικῶν τῶ βασιλέως, ϗ τ πειθομένης αὐτῷ φολῆς, ϗ τοῦ βεβαιόνοντ Θ αὐτὸν ἐφ᾽ ἑκάστῳ κεφαλαίῳ πεντήκοντα χρυσίου λίτρας φόρτιμον ἀπαιτουμένη. εἰ δὲ ἐν ἐπαρχίᾳ βεβαιωθείη τοῦτον, ἐφ᾽ ἑκάστῳ αἰτίᾳ ἀνὰ τριάκοντα χρυσίς λιτρῶν, ϗ οἱ τῆς ἐπαρχῶν ἄρχοντες, ϗ εἰ πειθόμενοι τάξεις αὐτοῖς ἀκαταπάθωσαν. ἵνα δ τὰ τῆς φορσίμων τούτων μὴ λανθάνῃ, ἔξεσι ϗ αὐτοῖς τοῖς ἰδικημένοις καταμηνύειν τὸν βεβαιώσαντα τὸν νόμον, ϗ προσεγγέλλειν τῇ θειοτάτῳ βασιλεῖ, ἢ τῷ ἐνδοξοτάτῳ μαγίστρῳ δ᾽ημίλεως, ἵνα παύσῃ δ᾽ αὐτὸ μανθάνων ὁ βασιλεὺς αὐτοῦ τοῦ μαγίστρ Θ τ φορσίμων εἰσαγωγὴν ὀπτηρέτ Θ. Ne liceat fisci patronis dicere ad se perlatum quendã detinere dona fiscalia, atque ita non apparente accusatore alios iudiciis appetere, sed delator exhibeatur, & eius qualitas spectetur: & neque filius patrem aut matrem, aut libertus patronum ex causa bonorũ fiscalium deferat, neque exul vel calumniæ causa dãnatus, vel fustibus à præside cæsus, vel alius quilibet iure prohibitus audiatur. Seruo autem vel in fiscali causa, vel in alia qualibet dominũ accusanti in ipso loquendi conatu vox intercidatur, etiam si vera deferat. Schola palatinorum si quem detulerit (hæc enim sola defferre poterit & cogitur) vel etiam alius cui id iure conceditur, meminerit deferentis fisci præpositus: & si quidem est in regia vrbe is qui delatus est, ex interlocutione Comitis priuatarum conueniatur, nec amplius quàm solidos quatuor det palatinorum scholæ, & pro tempore primiceriõ, & fisci patronis pro conuentione vel productione procuratoris. In singulam verò cognitionem solemnes sumptus supradicto iudicio & pro cognitione ipsa præbeat, & pro actorum exceptione: & si quidem obnoxius non sit, absoluatur: obnoxius verò non solùm res quas habet vel pecunias quas debet reddat, sed & sumptus à fisco factos in duplum cum quo frustra litigauit. Sed si res solæ deferantur quasi pertinentes ad sacratissimum ærarium, nec sciatur quis eas detineat, sintque in hac regia vrbe vel continentibus, & immobiles, ne eis schola palatinorum titulos imponat, nec eas occupet: sed edicta proponat Comes rerum priuatarum in celeberrimis locis vrbis, & in quibus res consistunt, permittens aduersario cuilibet iis de rebus apud se iudicium suscipere intra dies xxx. & sub iam dictis sumptibus de suo iure contendere, siue ipse possessor voluerit iudicio

γ & δ iiij occurrere,

occurrere, siue eo reuera absente amicus eius vel ser- A uus vel libertus, impletis etiam hac in re omnibus quæ de custode possessionis lege cauta sunt. Quòd si neque ipse dominus litis, neque procurator eius possidens, neque possessionis custos cõpareat intra dies xxx. idque actis fiat manifestum, mittatur fiscus in possessionem rerum, nullo præiudicio domino inferendo quantum pertinet ad allegationes sibi competentes. At si res illæ mobiles vel mouentes sint, non occupentur etiam temere, sed requiratur earum possessor, & admonitus causam suam agat sumptibus & legibus supradictis. Omnibus autem legitimis modis & probationibus scriptis vel nõ scriptis perscrutari res oportet, & ab iis personis qui veritatem scire possint: sciente reo si succubuerit, non modò litis sumptus à se exactum iri, sed & res quas habere eum patuerit, & æstimationem earum, id est, duplum. His B summatim de fiscalibus rebus cõstitutione comprehensis, subiicit posteà legem specialem de iis quæ ob crimen maiestatis confiscata sunt, vt eorum nuntiator, delator non vocetur, sed prompte suscipiatur. si calumniatus fuerit, vt perinde puniatur ac ceteri delatores. si obiecta probauerit, non solùm pœna liberetur, sed & octauam partem bonorum quæ denunciauit, ferat. Et eorum qui denuntiati sunt si substantia omnis minor sit L. librarum auri, vt de æstimatione eius fideiussores dent. Si maior, vt etiam vsque ad eam summam L. librarum fideiussores dent: in reliquam quantitatem iureiurando committantur adiicientes se vel procuratores suos adfuturos in iudicio Comitis priuatarum, neque id defuturos. Id post iuratoriam cautionem deferentes, trinis edictis vocari, decem dierum spatio intermisso, ac tum si nec ipsi nec C procuratores vel defensores eorum adfuerint, bona fiscum occupare reseruata absentibus defensionis facultate. Cæterùm si res in prouincia constitutæ sint, item que præses prouinciæ vltro vel ex præcepto Comitis priuatarum disceptet, nihil turbidè, nihil violenter fieri oportere, sumptus qui fiunt in regia vrbe pro tertia parte in litem præberi. Quisquis verò defert Comiti priuatarum, vel scholæ palatinorum, vel clarissimis fisci patronis, vel clarissimis præsidibus prouinciarum, vt sciat siue in lite perseuerans calumniator apparuerit, siue destiterit & latitauerit, mediocres quidem facultates habentem nec de earum amissione sollicitum grauissimis verberibus subditum se perpetuò relegatum iri. Sin verò militiam vel honestum aliquod vitæ institutum, vel idoneas facultates habuerit, ei militia & bonis ablatis, regia vrbe D vel prouincia interdictum iri. Vt hanc legem conseruet Comes priuatarum, & quæ ei obsequitur schola: in singula capita quæ quis violauerit, multam esse L. librarum auri. In prouincia autem si quid horum neglectum fuerit, in singulas causas xxx. auri libras præsides prouinciarum & eorum officia sigillatim exigi. Hanc multam ne quis effugiat, licere iniuria affectis legis violatores ad piissimum principem deferre, vel ad gloriosissimum magistrum sine damno: vt hac re cognita, princeps magistro multæ exactionem committat.

Columna 26. ad Tit. XVI. *de annonis & tributis.*

I. Αἱ χολάζουσαι τὸ λοιπὸν ἀννῶναι ⳟ αἱ κεφαλικῶναι τῷ δημοσίῳ δεκδικείσθωσαν, ⳟ μὴ διαμελέσθωσαν ὑπὸ τῆς ἀρχόν- A τῶν ἐτέροις ἢ εἰς ἰδίμοσια ἔργα δίχα θείου τύπου ⳟ τῶν δόσιν ⳟ τὸν τρόπον τοῦ διαπεμπτικοῦ διορίζοντος· ἀλλὰ μηδὲ ὁπόταν δημοσίου κανόνος εἰς ἰδιωτικὸν ἢ δημόσιον ἔργον ὕλαι μεταφερέσθωσαν, ἢ εἰς ἀρρεσσίαν ὑλῶν χρήματα διδόσθωσαν ἄνευ θείου τύπου, ἢ ὑπογραφαίνοντος οἰκοθεν τὸ δημόσιον πληροῦν, ⳟ τοῦ φορτηγοῦ σκευίου βαρυτάτοις ἐπιτιμίοις ὑποκειμένου.

Columna 29. post l. id ab vnaquaque.

XIII. Αὐτοκράτωρ Ἀναστάσιος Ἀνθεμίῳ ἐπάρχῳ τῆς πρετωρίων. Ἐὰν μὲν αἰτήσῃ ἐπαρχία ἢ πόλις κουρισμὸν λαβεῖν τυχικῆς συντελείας ἢ ἐνδημῶν ἢ ἐξιωτικὸν πεμφθῆναι, ἀναφερέσθω μὲν ἢ δέησις αὐτῶν εἰς βασιλέα, ⳟ ἐξ ὁπλογῆς αὐτῶν ὁ ὁπτάδιος ὁρὸς τοῦτο πεμπέσθω, ὅρκον πρότερον δηδοὺς· ⳟ ἐὰν τι μιῶσιν ὧν τοῖς ἐπάρχοις, μισθὸς τύπος διδόδω ὃν τῷ μιῶσιν αὐτὸς εἰ μὴ αὐτοὶ οἱ ἔπαρχοι ἀναδιδάξωσι βασιλέα πάντα ⳟ παρ' αὐτῶν ἀναδιδεχθέντα ⳟ ζητηθέντα, ⳟ οὕτως θείῳ σκρωνιθείῃ τύπῳ, ὀφείλων ᾖσαν πρόπους ὑφαφυλάξειδε. ὁ δὲ καθ' εἷς ἀνθρωπος δήσεσι ὧδε τοιούτων ἐνοιῶν μὴ ὀπτιδόντω. μήτε δὲ κουρισμὸς ἢ μείωσις δηλωθεὶς ἢ φορικαίρως μήτε ἐπενθία μήτε ἐξίωσις γινέσθω, χωρὶς βασιλικῆς ἐγγράφου κελεύσεως, ἀλλὰ μήτε ὀκπαγὰς ποιείτωσαν οἱ ἐπάρχειν ὑπὲρ χρόνων ὠφελαμβανόντων ἢ αὐτὸν ἀρχὴν, μήτε στηρέσεσθαν ἀφορεζέτωσαν, ἢ ἄλλως πως χρήματα ἢ μὴ παρεχόμενα τῷ ἀρχῷ ἢ παρεχόμενα μὲν, διὰ δὲ τὸν ἔλεγξιν ἢ παῦσαν κομιζομένων σωμάτων ἀργὴν ζωσται, ἢ διὰ τὸ παυδιῶσι τὴν αἰτίαν ὀρλάσαι δι' ὧν παρείχετο τῷ ἀρχῷ, ἀλλὰ ταῦτα πάντα ὀκβασιλικῆς μόνης ἀωδεντίας γινέσθω χρὴ τὸν θεῖον ἔγγραφον τύπον. Οἱ δὲ μὴ τοῦτο προφυλάσσοντες ⳟ τὸ δηδόμενον οἰκοθεν ὑποδιδόσθαν, καὶ πᾶσαν ἄλλην ζημίαν ὧν ἂν ὑπὸς ἢ τὸ δημόσιον, μήτε δὲ ὑπόθεσιν ἢ ἐνεχυρίασιν ἢ ἐνδεσμίας δῆναι τούτοις ὀφειλομένοις δημοσίοις ἐνδιδότω τις, ἢ τὰς νενομισμένας ἐνδεσμίας, χωρὶς ἐγγράφου θείας κελεύσεως. Οἱ δὲ τοῦτο χρὴ ἀνδεντίαν οἰκεῖαν ποιῶν, οἰκοθεν καταβαλλέτω τὰ κεχεωστιμένα τῷ δημοσίῳ. μήτε δὲ τὰ πολιτικὰ χρήματα ὅσα ἢ τῷ δημοσίῳ εἰσφέρει, ἢ παῖς πόλεσιν ἀφώεσεσαι, εἰς ἑτέρας μεταφερέσθω χρείας, ἢ ἐνεσώπεις ποιῶν ἀφορεζέσθω χωρὶς θείας κελεύσεως. Καὶ ἡ λῆξις δὲ τῆς ἐπάρχων εἰ μὴ πάντα τὰ ὠφειλόμενα τῇ διατάξει ταῦτα ὑφαφυλάξει, ⳟ διδάξει τοὺς ἐπάρχους, ⳟ οἱ ἄρχοντες ἢ ἐπαρχῶν ⳟ αἱ πειθόμεναι τάξεις αὐτοῖς, ⳟ οἱ λοιποὶ δημοσιδόντες, εἰ τις τοιαύτας κελεύσεων ὑπουργήσειεν, οἰκοθεν διδότωσαν τῷ συμβαίνουσιν τῷ δημοσίῳ βλαβῆ· ⳟ ὡς τοῦ νόμου καταφρονήσαντες πεντήκοντα χρυσίνους ἀποπεμάδωσαν. τριμερῶς δὲ πάντα τὰ δημόσια εἰσφερέσθω, τά τε ἄλλα ⳟ τὰ λεγόμενα Ἀρμενιακά, τουτέστι καλάνδας ἰανουαρίας ⳟ καλάνδας μαΐους, ⳟ ἀπὸ τῷ τέλει τῇ ὀπνεμήσεως ἐξίσων τριῶν μερῶν διαιρουμένων ἢ δημοσίων, ⳟ μισθερικὰς κομιστομίας ἐν τῷ μέσῳ γινομένης χρὴ ὕστερον. Ἐπειδὴ δὲ τὰ Ἀρμενιακὰ τελέσματα ἐν δύο καταβολαῖς συντελεῖτο, ἔξεστι τοῖς τοῦτα συντελοῦσιν, εἰ βούλοιτο, τῷ προτέραν συνήθειαν φυοπομῶν, ⳟ ἐν δύο καταβολαῖς ἀνὰ ἥμισυ καταβάλλειν, * καὶ τὸ ἕτερον ἥμισυ ἐν τῷ σεπτεμβρίῳ τῆς μελλούσης ὀπνεμήσεως καταβάλλειν. Εἰ δὲ ⳟ τριμερῶς βούλοιτο τὰ Ἀρμενιακὰ δημόσια καταβάλλειν, ἐκέλευσαν τὸν σεπτέμβειον μῆνα τῆς μελλούσης ὀπνεμήσεως πρὸς ὑπέρθεσιν αὐτοῖς δεδομένων. τὸ δὲ πρὸ ἀπεταλμένων καὶ σώθεσιν εἰσφερέσθω ἐν τῷ φορομῷ ἑκάστης ὀπνεμήσεως, ἐπειδὴ τοῦτο δηλοῖ καὶ ἡ φοσιγραφία αὐτῆ.

DAT. KAL. APR. PAVLO V. C. COS.

Interpretatio Latina.

Si prouincia vel ciuitas releuationem petat animalis functionis, vel inspectorem aut peræquatorem, referatur petitio ad principem, eiusque arbitrio idoneus mittatur prius iureiurando præstito: ex cuius tamen relatione facta præfectis prætorio non aliter forma

forma vlla detur, quàm si præfecti ea omnia quæ ab A eo didicerunt & quæsierunt, principem edocuerint, atque ita sacra proferatur forma modis omnibus obseruanda. Priuati autem iis de rebus preces ne porrigant. Nec releuatio vel deminutio perpetuò vel ad tempus, nec inspectio nec peræquatio fiat aliter, quàm ex scripta iussione principis. Sed neque præfecti delegationes faciãt pro tempore præcedenti, neque annonas vel pecunias quibusdam teorsim addicant, non præstitas initio, vel postea defectas causæ præstationis accipientiúmve corporũ defectu: verùm hæc omnia fiant ex sola auctoritate principis scripto comprehensa. quod qui non obseruarint, & data, & omne damnum quod fiscus senserit, ei de suo resarcient. Is etiam qui debitoribus fisci dederit dilationes, præscripserítve terminos alios quàm legimus sua auctoritate sine iussione principis, quæ B debentur fisco de suis facultatibus exsoluat. Sed neque pecunias ciuiles fisco inferendas, vel ciuitatibus deputandas, in alios vsus transferat, vel quibusdam personis deputet sine auctoritate principis. Et officium præfectorum nisi omnia quæ constitutione continentur, obseruauerit, instruxeritque præfector & præsides prouinciarum, obsequentiaque illis officia, & ceteri qui res fiscales tractant, nisi iis iussionibus paruerint, fisco contingens damnum de suis facultatibus præstabunt, & legis contemptores L. libris auri multabuntur. Tripertitò autem omnia fiscalia inferantur, ea etiam quæ Armeniaca vocant, videlicet Kal. Ianuariis & Kal. Maiis, & ad finem indictionis in tres æquas partes diuisa, nulla in medio collatoribus innouatione facienda. Quia verò Ar- C meniacorum tributorum præstatio duabus pensionibus diuiditur, liceat collatoribus, si velint priorem consuetudinem huic constitutioni præferre, & duabus pensionibus soluere, * & aliud dimidiũ Septembri futuræ indictionis. Quòd si velint tripertitò soluere, habeant ad dilationẽ totum Septembrem mensem futuræ indictionis. Ante missum verò vt conueniat inferant in exordio cuiusque indictionis. nam & hoc eius significat appellatio.

Columna 35. post l. si diuina domus.

IX. Αὐτοκράτωρ Ἀναστάσιος Ἀνθεμίῳ ἐπάρχῳ τῆς πρετωρίων. Τὰ μὲν πολλῶν ἀπαιτούντων τὰ δημόσια καὶ οἱ συντελεῖς βλάπτων, ⳟ αὐτὸς ὁ δημόσιος λόγος, εἷς μὲν κανονικάειος εἰς ἑκάστην ἐπαρχίαν ὁπ' ἢ φορτφόρου πεμπέσθω σκευίου, ὀφείλων κατεπείγειν τῶν ἐξάνυσιν τῆς κεχρεωστημένων τόκων τοῦ ἰδίου σκευίῳ, ἐξπελδσὶς μέντοι μὴ πεμπέσθω εἰ μὴ μὲ ὑφαφορμὼ τῆς ὠεισμένης προθεσμίας ⳟ ἑτέρου μιῶσ. τούτου δὲ τοῦ χρόνου διαβέχοντος, πεμπέσθω ὁ ἐξπελδσὶς προσπεμένου. ⳟ τοῦ ἄρχοντος, ⳟ ἢ τάξεως αὐτῆ, ⳟ τοῦ κανονικαρίου πρὸς τὸν οἶκον ἢ μὴ ἀπαιτηθέντων χρημάτων, ⳟ πρὸς τῶν ἢ ῥᾳδιμίας ποσότητα, ὥστε τὸν αὐτὸν ἐξπελδσὶν, ⳟ τὰ λοιπαζόμενα δημόσια, ⳟ τὸ φορτίων μεθοδίειν. μόνῳ δ' τῷ ἄρχοντι ⳟ τῇ τάξει ⳟ τῷ κανονικαρίῳ ὁ ἐξπελδσὶς ἐπικείσθω ἀφορεζομένης αὐτῷ ὠφελμωδίας ⳟ πρὸς τὰ διαστήματα, ἵνα δὲ μεταμωδίων παύσῃ ὁ ἄρχων ἐπιγινωσκέτω ⳟ ἢ τάξις αὐτῆ ⳟ ὁ κανονικάειος, ὡς αἴτιοι γιόμενοι τοῦ περιβλῶσι τὸν ἐξπελδσὶν. ἐξπελδσὶς δ' ἕτερος μηδέποτε πεμπέσθω, μηδ' ἄλλος τις ⳟ τὸν ἐξπελδσὶν. ἐὰν δ' νομίσωσιν οἱ ἔπαρχοι χρεωδῆναί τι ⳟ ἕτερον ἐκπέμψαι ⳟ τὸν ἐξπελδσὶν, τὰ αὐτὰ ⳟ ὀπὶ τούτῳ κεχρεώτω, ⳟ τῷ ὀφειλομένῳ αὐτῷ πεμμωδίαν ὁ αὐτὸς τοῦ πεμφθῆναι αὐτὸν παρεχέτω, τουτέστιν ὁ τῆς ἐπαρχίας ἄρχων ⳟ ἢ τάξις αὐτῆ ⳟ ὁ κανονικάειος ⳟ ἢ ἐξπελδσὶς. ἢ γὰρ ἀφορεσθεῖσα τῷ κανονικαρίῳ ὠφελμωδία πᾶσι τοῖς μετ' αὐτὸν πεμπομένοις ἀπαιτηταῖς ἀρκεῖ, ⳟ μηδὲν παρατέρω, μήτε τὰ συσήματα τῆ πλεων, μήτε οἱ σωστελεῖς ἐναπεάθεσαν, εἰ ⳟ πλείονες ὧρδε ἀπαίτησιν ὑπεμφθεῖσαν, ὡσσπερμένων ἑκάστη πάντων τῆ ὑπεμπομένων ⳟ μὴ δυνάντων τὰ δημόσια. ⳟ ὅσαι δὲ γίνωνται ὑπαγαὶ τῷ κανονικαρίῳ, πεμπέσθωσαν, ὥστε δ' αὐτὸ ⳟ παύσας δύνεσθαι μὴ ἀμελεῖσθαι δὲ διὰ τοῦτο τὸ ἀφωεσμένῳ αὐτῷ ὠφελμωδίαν, ἐνδημιατικὰ δὲ μηδεὶς λαμβανέτω, ἀλλὰ ⳟ αὐτὸ τὸ ὄνομα παντελῶς ὑπελειφέσθω. εἰ δὲ κατά τι ὠφελμωδεῖεν τὰ νομοδετηθέντα, πεντήκοντα χρυσίου λίτρα ὑπογίμιον ἔστω, καὶ κατὰ τῆς τάξεως ὀβῆ ἐπάρχων καὶ κατὰ τῆ ἀρχόντων ὀβῆ ἐπαρχῶν καὶ τῆ τάξεων ὁμοβῆ, καὶ κατὰ τῶν λοιπῶν τῶν δημοσιαλόντων προσώπων.

DAT. XII. KALEND. AVG. CP. PAVLO V. C. COS.

Interpretatio Latina.

Ne exactorum multitudo cum fisci rationibus tũm collatoribus damnum adferat, vnus tantùm in singulas prouincias ex competenti scrinio canonicarius mittatur, qui eorum quæ proprio scrinio debentur, exactionem vrgeat: compulsor planè non mittatur, nisi post diem quo solui debuit, & hoc amplius mensem alterum. At eo tempore elapso compulsor mittatur, qui non tantùm reliqua fiscalia, sed & pro modo culpæ multam à præside & officio eius & à canonicario exigat. Soli autem præsidi & officio & canonicario cõpulsor immineat, & pro ratione prouinciæ atque itineris spatio solatium ab eis ferat, per quos factum est vt mitteretur. Verùm alius compulsor nequaquam mittatur, nec alius quisquam. Si tamen præfecti ex vsu esse existimauerint alium compulsorem mitti, eadem in eo seruentur, & definitum solatium ei is præstet, qui mittendi causam præstiterit, hoc est, præses prouinciæ & officium eius & canonicarius & compulsor. Constitutum namque canonicario solatium omnibus exactoribus post eum missis sufficit, nec eo amplius quidquam corpora ciuitatum vel collatores præstare coguntur, etiã si plures mittantur, iis qui missi sunt sigillatim multandis, nisi publica tributa expedierint. Quæcunque autem fiunt delegationes, canonicario mittantur, vt eas per se expediat, nec ob eas augeatur canonicarij solatiũ. Ἐνδημιατικὰ nullus accipiat, sed & nomen illud penitus aboleatur. Quòd si qua ex parte quis legẽ transgrediatur, & aduersus officia præfectorum & aduersus præsides prouinciarum & officiales eorum, ceterorumque publica tractantium personas, L. librarum auri pœna constituta esto.

Columna 43. post l. quoties vrgente.

II. Οἱ τὰς πόλεις οἰκοῦντες ἢ ἐν αὐταῖς κεκτημένοι, μὴ ἀναγκαζέσθωσαν εἰς ἑτέραν πόλιν ἢ εἰς τὸν μητρόπολιν εἰδῶν χορηγεῖν· εἰ δὲ καίπερ ἀπαγορεύοντος αἰτία καταναγκάσῃ τοῦτο ᾗδεσθαι, τοῖς δικαίοις τιμήμασι τοῖς ἐν ἑκάστῃ τῇ πόλει κεχρεωστουσιν, ἐξ ὧν τὰ εἴδη παρέχεσθαι, παρεσκεύασαν, ἐκείνων ταῦτα μετακομιζόντων ὧν δεομένων τῶν εἰδῶν. ὑπολογιζέσθω δὲ τοῖς παρεσκευασμένοις τὰ τιμιώτατα τῶν εἰδῶν εἰς τὰ σωστελούμενα ἐν χρυσῷ παρ' αὐτῆ δημόσια. οὐδὲ γὰρ δίκαιον νῦν μὲν ἀπαιτεῖσθαί τινα παρέχειν εἴδη, μὴ χρόνον δὲ ὑπῆρ τὰ τιμήματα λογίζεσθαι, οὐ τῶς ἀξιωθεῖσας ᾗδομένης, τοῦ λαμπροτάτου ἀρχοντος ἐκάστης ἐπαρχίας, ἐγκινδυνεύοντος εἰς τὸ καταλογίζεσθαι τὰ τῶν εἰδῶν τιμήματα καὶ τὰς ὠεισμένας προθεσμίας

ὑπὲρ αὐτῆ ἐκπέμπειν. μηδεὶς δὲ ἀναγκαζέσθω παρέχειν A τῶν πεπομένων αὐτοῖς τάξεων, καὶ οἱ κτῆτορ τόπον ἔκδικοι· καὶ πᾶσαν χρείαν αὐτῆ, ἀλλὰ τὰ ἐκπεπλωκότα εἴδη. ἀστῶν δὲ ὀδὲν ὑποτρεῖσθαί τινα οἰκείων, μὴ ἕτέροις ταῦτα χορηγῶν ῥ χρυσίου λίτρας ὑοιτκμένου ζημίαν, καὶ κινδύνου τοῦ εἰς τὸν ἄξίαν καὶ τὸν ζώντων αὐτῆ τοῦ παραβαίνοντος τὸν νόμον, ἢ συγχωρουῦτος αὐτὸν παραβαθῆναι. μηδεμίας ποτὲ χωρὶς μεγάλης ἀναγκης ἐπιταπέσθω τοῖς κτήτορσιν σωωνὴ· καὶ ὅτε δὲ γίνε), κτ θείαν μόνον κέλευσιν γινέσθω, ἐφ' ᾧτε τὸ τῆς σωωνῆς χρυσίον ὲκ τῆς σωτελουμένης ὑπὸ τ κτητόρων ἐν χρυσῷ σωτελείας ὑποματέχεσθαι, ἐὰν ὅλως τὰ τῆς οἰκείας αὐτ σωτελείας ἀρχῆ ποὸς τὸν σωωνῶν. ἐὰν δὲ μὴ χρεωσῶσι σημόσια, οἱ τῶν σωωνῶν ἐπιτεταγένες, ἢ μέρ χρεωσῶσιν, ἐν νομίσμασιν ἀτάδοις πρότερον τὸ χρυσίον λαμβανέτωσαν, ἢ οὕτως τὸ εἶδος ἀπατείδωσιν, μηδενὸς τολμῶντος ἢ ὑπάσθαι B ἢ ἐπιλαγῆσαι ὑπομένου σιμβιάσαι, πεντήκοντα χρυσίου λίτρας προσημόδω, ἢ τ ἕτερα, ἢ ἀξίας ἐκπεπέτω, τοσκείμεν καὶ μείζονι νικήσῃ. ἢ ὅτε δὲ κτ θείαν κέλευσιν γίνε) ἐπιταγὴ σωωνῆς, ἔκασ ὀφ κτήτορον πρὸς τ ἀναλογίαν ὀφ ζυγῶν ὅτοι ζυβοκεφαλῶν τοσκείμεν τῆ σωωνῆ, μηδενὸς αὐτῆς ἐξαιρουμένου. Οἱ δὲ ὑπὲρ ἰαύτου τοῦ ἀναλογίαν ἀπαίτ πινὰ τ σωτελειῶν προφάσει τῆς σωωνῆς, καὶ ζημίᾳ τ πεντήκοντα τοῦ χρυσίου λιτρῶν τοσκείμενος, ἢ ζώντος ἢ ἀξίας ὀκπεπέτω, ἢ ἕτερον μείζονα πεσσόκατον κίνησιν. Ἀλλὰ παῦτα χωρὶς τῆς Θρακικῆς διοικήσεως νενομοθέτηται. ἐν Θράκῃ γὰρ ἐπειδὴ οὐκ εἰς ὁλόκληρον εἰσφέρε) τὰ σήμοσια, διὰ τὸ πεφάσει τ βαρβαρικῶν ἐφόδων ἐλαπῶδεσθαι τοὺς χωρίους, ἢ μὴ ἀρκεῖν τῶν ἐν εἰδήσει σωτελειαν τοῖς καθ' αὐτοὺς ἱδρυμένοις στρατιώταις, ἢ φόντων μᾶλλον ὑπερόφοδς εἰς αὐτῶν στρατιωτικὰ τάγματα, ἀνάγκη ὅλη σωωνῆς ὑποτρέφεδς τοὺς ἐν αὐτῆ στρατιώτας. Ἐν οὖν τοίνυν τῆ διοικήσει ἢ μέχει σίμερον κρατείτω σωνήθεια τοσκειμένων, καὶ τ ἐμπόρων τῆ σωνῆσία, πρότερον μέν τοι ἢ τοῖς σωτελεταῖς καὶ τοῖς ἐμπόροις καταβαλλομένου τοῦ τῆς σωωνῆς χρυσίου ἐν δράδμοις νομίσμασι, ἢ ἀζυγίζοις, ἢ οὕτως αὐτῶν ἀπατυμένων διαστρόφως, ἢ ἀζημίως τὸ εἶδ ὁ εἰσφέρειν, τοῦ δὲ ταῦτα ὀφειλόντος τοῖς αὐτοῖς ὑπτιμίοις τοσκειμένου. Θέλπον δὲ ἀντὶ τῆς ἰδιωτικῆς ἐμπορείας, μᾶλλον τοῖς στρατιώταις ἢ τοὺς ἐμπόρους χορηγῶν τὰς ἀναγκαίας αὐτ ὑποζυγίας. Ἐὰν δέ ποτε διά τινας πόλεις μὴ ἐχούσας στωνικὰ χρήματα, μήτε ἑτέρωθεν ἐμπορούσας, ἀναγκη γένοτο σωωνῶν ποιήσασθαι, ἐξέσθω μὲν τοῖς ἄρχουσι ταύτην ποιεῖν, ἐν μόνῃ δὲ τῇ ἐνορίᾳ τῆς πόλεως τῆς τοῦ σίτου δεομένης, ἢ ἐν τοῖς αὐτῆς ὁρίοις, ἢ κτ τὰ ἐν τοῖς τόποις κεχτωῶτα κτ κωμὸν τιμήματα. τοῦτο δὲ ὠφελησάτωσαν καὶ οἱ πατέρες τῶν πόλεων, καὶ πᾶς ἕτερ τῆς σωωνῆς φροντούμεν. Εἰ δὲ καὶ ἀναγκη γένῃ) πολιτικῶν χρεῶν σωωνῶν, ὡς ὀπτζητουμένων εἰδῶν ἐν τῇ βασιλίδι πόλει, ἢ ἐν ταύτῃ κτ θείαν μόνην κέλευσιν φοβανέτω, τοῦ χρυσίου πρότερον κτ τὰ ὑπ' ἀγορὰς ἐν ἐκείνοις τοῖς τόποις ὤνια παρεχομένου ἀδιαστρόφως καὶ ἀζημίως, μᾶ τοῦ καὶ τὰ ναῦλα ὲκ τοῦ δημοσίου παρέχεσθαι, ὥστε μὲν σωτελετῶ παφέρκεσθαι μόναν τὸ ὀπτζητούμενον εἶδ, ἢ πληρωθῆναι τοῖς δεομένοις τῶν χρείαν. Μηδὲν δὲ ἐν ταύτῃ τῆς διατάξεως καινίζεσθω τὰ ὀπτῇ σωωνῇ τ ἁλεξανδρέων μεγαλοπόλεως διατετυπωμένα· ἀλλὰ κρατείτω καὶ ὁ θεῖ τύ διαπτάσσα τὰ φέρ τῆς πᾶν ἐπεισάκτων στρατιωτῶν ὑποτροφῆς. τοσκείσθω δὲ τῇ προσίμῳ τῶν πεντήκοντα τοῦ χρυσίου λιβῶν, ἢ τὸν ἐς ζώντων ἢ ἀξίαν τοσκειμένων κίνδυνον ὕπερ μεγίστη τάξις τῶν ἐνδοξοτάτων ἐπάρχων, ἢ οἱ λαμπρότατοι τῶν ἐπαρχῶν ἀρχοντες, μᾶ

ex sacra iussione, auro prius fine damno & dilatione A præstito, vt in foro rerum vænalium distrahûtur species, ita vt & naula ex publico præbeantur, & collator vendat solummodo suppeditetque egentibus necessarias species. Nihil verò hac constitutione innouatur eorum quæ de coemptione magnæ Alexandrinorum ciuitatis disposita sunt sacra forma de annona militum euocatorum. Subiiciantur multæ L. librarú auri & periculo dignitatis ac cinguli tam maximi apparitores gloriosissimorum præfectorum prætorio, quàm clarissimi præsides prouinciarum, & eis obsequentia officia & locorum defensores & alij publicorum tractatores, si hanc legem violauerint aut violari concesserint, aut confestim & verè eius violatores minimè detulerint.

III. Ὅ ΤΑΝ ἔν τινι πόλει στώου γίνῃ) χρεῖα, κτ δημασίαν ὴ ὀπλογλῶ καθ' ἑκάστην πόλιν ὀπτικόπου ἢ τῶν ἐν τοῖς κτήτορσι πρωτόδοντων γινέσθω ἢ ὅπῃ αὐτῆς ψηφοῦλι, οὐ κτ τὸ δοκοῦν τοῖς πεσσαλλομένοις, οὐδὲ ἐφ' οἷς ἂν βουληθῶσιν ὑπερόφοδς, ἀλλὰ μόνον τῶν ὅπῃ τ χώρας ὑπείνης τάξεων τῶν στρατιωτῶν ἢ τῶν ὑποτελέντων τῇ τάξει διὰ τῶν ἐμμένων προσώπων πρὸς τὸν στιτώνιον προσαλλομένων. ἐπειδὴ δ ἑτέρωθεν οὗτοι ταῖς δημοσίαις χρείαις ἐντετριμένοι, ὀκ μακρῶν χρόνων τὸ τῆς στιτώνας διανύσαι βάρ. πάσης ἢ ζημίας ἀπαλλαπέδωσαν οἱ στιτωνοῦντες ἢ πληρωῦντες τ εἰμμέτρων χρείαν, ἢ κτ τὸ δίκαιον λογοθετείδωσιν. οὐ γὰ δίκαιον αὐτοὺς ἀνῆ τοσούτων κόπων ἢ ζημιοδῆς κρυγείτθαι δ' ἐν τῶν σίτων κτ τὰ ἐπ' ἀγορᾶς ὤνια, ἢ μηδ' ἐν περαιτέρω. Οἱ δ ὑπαμένων ἢ πεφαδῶσι συγχωρῶν τὸν νόμον, λ' χρυσίου λίτρας ὀπτίμιον καταβαλέτω. Cùm in ciuitate aliqua frumenti comparandi curatore opus est, eius creatio fiat arbitrio & electione episcopi & primorum ciuitatis, non vt videbitur creatoribus, neq; ex quibus voluerint personis, sed ſolì ex regione illa officiales militantes & dimissi ad muntis illud sitoniæ ab eis promouebantur. Hi namque qui in publicis negotiis diu sunt exercitati, facilius sitoniæ munus expedient. At omni damno liberentur qui eam necessitudinem curamque sustinuerint, & secundum leges discutiatur: quandoquidem æquum non est vt ex tot laboribus damnum ferant, frumentum autem præbeant non maiore pretio quàm in foro distrahatur. Qui violarit legem aut violari concesserit, triginta librarum auri multam sustineto.

Columna 45. post l. per singulas.

IIII. Μηδεὶς γινέσθω λογοθέτης χωρὶς βασιλικῆς κελεύσεως ἰδικῶς μεμνημένης τῆς αὐτῆ τοῦ λογοθέτου πεσσκρίσεως, μήτε κτ κέλευσιν τ ἐπάρχων, μήτε ὲκ προσάξεως ἄλλου οἱουδήποτε δικαιπίου γινέσθω τῆς λογοθέτης ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ἢ πολιτικῶν ἔργων, ἢ στιτωνικῶν χρημάτων, ἢ λιμενητικῶν, ἢ ὀφ πᾶσι τοὺς δημοσίοις ὀλκοὺς ὀφ πόλεων ἀκπανωμένοις, ἢ πᾶσι τειχοποιΐαν, ἢ πᾶσι ὁδεποσίαν, ἢ χωρῶν ἢ μάλων κατασκαλμὸν, ἀλλ' οὐδὲ ὀφ λουβωνικῶν χρημάτων, ἢ ἄλλως ὁπωσοῦν εἰς πολιτικὴν ζήτησιν ἀναφερομένων χωρὶς βασιλικοῦ τύπου. αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεὺς εἴτε ὲκ δημοσίου χρήματα ὀκπέμῳ πρὸς τειχοποιΐαν ἢ ἑτέρου παντὸς ἔργου κατασκαλμὸν, ἤτε ἔρρη παρ' ἑτέρου κατηλελειμμένα χρήματα πόλεσι, πρὸς ἀπαξ ἢ ᾗ δίωκος, ὅτε ἐν ὑπῶ ὑβρίσθη, φέρεται τὸν λογοθέτην ᾗ τὸ ἔργον ὀφείλοντα μετρῆσαι, καὶ ἀκειδεῖς λογισμοὺς ποιήσοδς, ᾗ εἰς τὸ θεῖον αὐτὸ κράτ ἀναγαγεῖν, ἐφ' ᾧτε χρυμένης ὀρθῶς τῆς δαπάνης θεῖαν χρύσθαι παρ' αὐτῆ τοῖς δεδαπανηκόσιν ἀμελειμένην, καὶ μηκέτι δ ἑτέραν ζήτησιν αὐτοὺς τοσκινεῖν ἢ κλη-

ρονόμοις αὐτῶν ἢ διαδόχοις· εἰ δὲ ᾗ ὁ λογοθέτης πεπαθημένῳ ὀπτρεπτέη ποιῆσαι ἀμεσμνίαν τοῖς ὀρθῶς δεδαπανηκόσιν τὰ χρήματα, ᾗ μᾶ τ τῶν λόγων ἐφολνῆς ἐκδοτον αὐτῶν ἀμεσμνίαν τοῖς ὀρθῶς δεδαπανηκόσιν, ἕως ᾗ αὐτὸν κυρίᾳ ὡς μήτε θείας ἀμεσμνίας δεῖδεσθαι τοὺς λοιποὺς μηδὲ ἑτέρας ἀσφαλείας ἢ δαπανήσαντα, ἢ τοὺς κληρονόμους αὐτῶ, ἢ διαδόχους· ἀλλ' ἀρκεῖδς τῇ τοῦ λογοθέτου ἀσφαλείᾳ. Ἐπαγγελλέτω δὲ ᾗ δαπάνας διδόναι τοῖς λογοθέταις ἢ διάταξις, ἐφ' ᾧτε ἀζημίους αὐτοὺς ποιεῖδς ἢ λογοθεσίαν. ὁ δὲ οἱῶνδεν δαπανῶν ἢ πᾶσι ἕρχα ἢ πόλεως, ἢ πᾶσι ἄλλῳ κοινωφελῆ χρείαν, μηδενὶ ὑποκείσθω λογοθεσίᾳ μηδὲ αὐτὸς, μηδὲ κληρονόμῳ, μηδὲ διάδοχ αὐτῆ, μηδὲ ὅλῃ ζητήσει δημοσίων λογισμῶν, οἷόν ὅλῃ κερδῶν ἢ τῶν λογομένων ἀγωγίμων ἢ ὑποθ ὑποπιπτόντων, ἢ τῶν δαπανωμένων πᾶσι τοὺς δημοσίους ὄνους ἢ ὀνηλάτας, ἢ τῶν διωγμητικῶν ᾗ τῶν ἄλλων ἀγωγικῶ ὀνόματι καλεῖ) Solemnia. μηδεὶς δὲ τῶν ἀρχόντων πεμπέτω λογοθέτην, ἀλλὰ ἀναφερέτω πρὸς βασιλέα ἐφ' ᾧτε παρ' αὐτοῦ πέμπεδς τὸν ὅλῃ τούτοις λογοθέτην, μηδὲ ἀρχεῖς ἑνὸς ὁδοῦ ὀφείλοντα κερδᾶναι, ἀλλὰ τῷ τε δημοσίῳ λόγῳ ᾗ τοῖς ὑποτελέσι φυλάττειν τὸ δίκαιον. ἐὰν οὖν ὕδρων ὠφθῇ περὶ χεῖματα δημόσια ὁ λογοθέτης αὐτὸς αὐτὰ, καὶ εἰς τὸ θεῖον ornamentum εἰσκομίσῃ, ἔξεσιν αὐτῷ καθ' ἑκάστην λίτραν ἓξ νομίσματα ὑπὲρ θεραπείας ὠφελεῖσθαι. Εἰ δ ὠφθῇ ὄντων ἐν ἐπαρχίαις ἢ ἑκόντων ἢ ἀκόντων ἀρχεῖς ἑνὸς ὁδοῦ λάβοι, αὐτὸς ᾖ τὸ λαμβανόμενον ὑποδιδότω τετραπλάσιον γοφείλων εἰσκομιδῆναι τοῖς δημοσίοις, ᾗ πινῆς βασιλικῆς πεφάδω, ὡς τὸ δημόσιον πεσδεδοκὼς ἢ τοὺς σωτελεστὰς ἀδικήσας. ὁ δὲ ἀναχόμενῳ πρᾶξιν ὡς διὰ τῆτο καθομολογῶν ὑποδόσιον αὐτὸν εἶ), τοῖς δημοσίοις ἀπατηδήσετω πάλιν τὰ ἀεὶ ὅσων ὑπέμενεν ζήτησιν ὀφείλοντα εἰσκομιδῆναι τῇ δημοσίῳ λόγῳ. ᾗ ὁδὶ ταύτῃ τῇ Solemnium ζητήσει ὁ βασιλεὺς μανθανέτω τὸ ᾗθύμενον λογοθέσιον, θεῖαν ἀμεσμνίαν ἐπιδίδ τοῖς λογοθετήσουσι, μικέτι δ ἑτέρου ἐλλαβουμένους λογοθέσιον, αὐτῷ τῷ λογοθετοῦντι ὀπτρέπων τοῖς λογοθετουμένοις ποιεῖν ἀμεσμνίαν, ἐφ' ᾧτε τοὺς ταύτλω λαμβάνοντας μικέτι δ ἑτέραν μέγεν λογοθεσίαν. μήτε ᾗ ὑπὲρ τῆς ᾗθυμένης ἀμεσμνίας λαμβανέτω τί παντελῶς ὁ λογοθέτης, ἀλλ' ἐὰν ὅλως ὀπτχειρίσῃ τὰ λελειῶ, ζδεσιαν ἐχέτωσαν οἱ κτήτορες ᾗ πολῖ) ᾗ ἀποθεῖδς τὸν ἐμβιάσαντα ἀυτοῦ, ᾗ μήσεις ὀπτιδόναι τῷ κτ κωμὸν βασιλεῖ ὥστε πεμφθῆναι πινὰ κτ χώραν τὸν ὀφείλοντα ποιηθῆ εἰσπρᾶξαι τὸν ὀπτχειροῦντα τὰ πατῆσαι. Εἰ δὲ καί τις ἀρχῶν μᾶ τὸν παρόντα νόμον χωρὶς θείας ἐλγράφου κελεύσεως πρὸς αὐτὸν πεμπομένης ὑποσείᾳ λογοθέτην ὅπῃ οἱονδήποτε ὀφ εἰρημένων, ἔτι αὐτὸς μᾶ ὁ ἀρχῶν εἴκοσι χρυσίου λίτρας πρόστιμον ὑποτίσει), ᾗ ὁ δὲ τάξις αὐτὰ πάντα ᾗ δέκα. μήτε πεφάσει ἀναγκαιοφόρους ἐχέτω ᾗ ὀφ πρὸς τοῖς τείχεσιν οἰκοδομημάτων, ᾗ τῆς αὐτῆς καταλύσεως, ᾗ ὀφ ἐν ταῖς δημοσίαις στοαῖς γινομένων ὀφ κωλουμένων πεσδουλειῶν ᾗ ἐρειτίων, ᾗ ὀφ ἐν ταῖς μεσοσύλοις τῆς πόλεως οἰκοδομουμένων ὡς ὀφειλόντων ἀναφαιρεῖδαι, ᾗ ὡσὲ εἰκόνων ἤτοι αὐτοῖδόπων ἄλλως ὁπωσοῦν ᾗ πολιτικῶν ζητήσεων πειρεῖδαι τινὰς πεσδέξεις· εἰ δὲ καὶ ποιήσει, ἀδέσιαν ἐχέτωσαν οἱ ἐν ταῖς πόλεσι τὸν ἐντυδὲν ἐκπωδεῖδαι ᾗ μηδεμίαν ὑπόκεισιν ποιεῖν ἐν ταῖς τοιαύταις * πεσδέξεσι μᾶ τοῦ καὶ τοὺς ἄρχοντας ὀφ ἑαυτῶν, εἰ τοῦτο τὸ γινόμενον σάξεσι vel σωσηδήσιεν, καὶ πᾶζαν πολιτικὴν καὶ δημοσίαν βοήθειαν τοῖς εἰσπραξίσι. αὐτοῖς ὑποκεῖδαι ἐπιτιμίοις, ἐξουσίαν ἐχόντων ὀφ βουλομένων δήσεις ἐπιδιδόναι βασιλεῖ καὶ δ' αὐτῆς διδάσκειν τὰ γινόμενα, ὡς ἂν ὲκ βασιλικῆς ἀναπτήσεως ἐπικολουδήσῃ διόρθωσις, πρὸς τὸ ᾗ τοὺς πεσδέξαντας ἄρχοντας * ᾗθέδαι τι τοιοῦτο εἴκοσι χρυσίου λίβας πεσπιμάδας, ᾗ μείζονα πεσδοκᾶν βασιλικὴν ἀγανάκτησιν· τὰς δὲ πεισθμένας αὐτοῖς τάξεις μᾶ ὠφελίμου ὀφ πέντε ᾗ δέκα τὸ χρυσίου λιβῶν, ᾗ τιμὴ ἐν σώματι τιμωρίαν ὑποκείσθω. μόνον δὲ ἔξεσι τῷ βασιλεῖ, καὶ τιμὴ ὅπῃ τοῖς τοιούτοις ἐπιφίαν ἐπιτρέπειν ἀνδρὶ καθαρῷ ᾗ συνειδήμ

ex fa-

* forte πεσ

ἐλληθεία ϗ φρὸς ὠφέλειαν ἧ͂ς πόλεων τὰ τοιαῦτα ζητοῦπ, ϗ μηδ'ὲν πωτελῶς ὑπὲρ αὐτῆ͂ς κομιζομένῳ. φερνοέτωσαν δὲ οἱ ἧ͂ς πόλεως πατέρες ϗ οἱ κτητόρων ἀπόλητοι, ὥστε μηδένα πολιτικὸν τόπον ἢ δημόσιον ἢ φρὸς τὰ τείχη ἢ ἐν ταῖς δημοσίαις σοαῖς ἢ λατρείαις ἢ ὁπουδήποτε κείμενον ὑπὸ πινῶν ἀλόγως κατεχέσθω, ϗ μὴ ἐκδίδοθαι τόπον πολιτικὸν χωρὶς θείου τύπου. τὰ γὰρ αὐτῆ͂ς μὴ ὀρθῶς ἐκδιδόμενα ἀνατρέπεσθ, ϗ ζημιοῦσθ οἱ ἐξελκύσαντες. φερνοέτωσαν δὲ οἱ αὐτοὶ, ὥστε τοὺς ἐκ τύπου θείου ἐχοντας νομὴν ὕδατ Θ-; μὴ πλεονεκτεῖν τοὺς ἑτέρους, ϗ τὸν μὲ πλέον τὸν ἧ͂ ἔλαττον λαμβάνειν. ἔρρην δὲ ἔξω τοῦ μεγαλοφρεπεστάτου κόμητ Θ- ἧ͂ς θείων ἰδικῶν ἢ βασιλέως καὶ ἧ͂ς ὑπηρετουμένων ὑπὸ παλατίνων, διερμηνᾶν ταῦτα ϗ φερναγγέλλειν, ϗ τὼ ἢ ὀπηκειμένων φεσσίμων εἰσπράξειν πειθέσθ ἢ ἐὰν ῥᾳθυμήσειεν, εἴκοσι χρυσίν λίτρας φεσσιμάδ͂ς, τὼ δὲ τάξιν ὠπῦ πέντε ϗ δέκα.

Nemo fiat discussor aliter quàm ex iussione principis specialiter discussoris faciente mentionem, non præfectorum iussu, non ex præcepto alterius cuiusquam iudicis, non ciuilium operum vel pecuniarum frumento comparando destinatarũ, vel portuum vel eorum quæ impendũtur in aquæ ductus, murorúmve constructiones, vel ad vias sternendas, vel ad pontium & aggerum instructionem, sed neque pecuniarum ad lauacra destinatarum, vel alio quocũque modo ad ciuilem rationem pertinentium. At princeps siue ex ærario pecunias miserit ad mœnium vel alterius operis constructionem, siue ab alio relictas ciuitatibus pecunias inuenerit, semel vel etiã sæpius, cùm ei federit animo, mittat discussorem qui opus admetiatur, & rationes putet exactè, & ad se referat, vt si rectè sumptus facti sunt, iis qui fecerunt sacra securitas conficiatur, qua freti nullam ij postea vel heredes eorum aut bonorum possessores quæstionem patiantur. Valeat & ab discussore post rationum discussionẽ emissa securitas, nec sacra apocha nec alia qualibet cautione indigens. Sumptibus autem discussoribus pollicetur Constitutio, vt sine damno ratiocinia tractent. Eos verò qui de suo impendunt in opera ciuitatis vel alias publicas necessitates heredésve eorũ, nullam vult discussionem sustinere vel lucrorum vel eorum quæ dicuntur ἀγωγικὰ aut θρεπτικὰ, vel sumptuum qui fiunt circa mulos fiscales aut muliones, vel prosecutionum ratione, vel eorum quæ generali nomine vocãtur solemnia. Cæterùm præsidum nemo discussorem mittat, sed referat ad principem in hoc vt ab eo mittatur qui hęc discutiat, ac ne vnum quidem obolum inde corradat: sed tam fisco quàm collatoribus ius suum conseruet: & si inuentas apud aliquos pecunias fiscales exegerit, & sacro ornamẽto intulerit, licito iure sibi in singulas libras fex solidos pro solatio retineat. Quòd si vel obolum inuitis aut volentibus prouincialibus acceperit, is quidẽ quod accepit reddat, quadruplum fisco inferens, & criminaliter coerceatur quasi proditor fisci, collatorumque concussor. Qui autem dedit, quasi hoc ipso confessus se fisci rationibus obnoxium, rursus discutiatur & exigatur. Discussione autem solemnium facta, & ad principem perlata, discussis sacra securitas detur: dari etiam ea potest à discussoribus, ita vt vtroque casu nullam illi postea discussionem patiantur. Neque verò ob securitatem à se expositam discussor quidquam accipere potest: vel si quid exigat, possessoribus & municipibus eum propulsandi ius est, referendi etiam ad principem, vt mittat aliquem qui hoc genus cõcussionis coërceat. Præses qui post hanc legem non accepta ex scripto iussione principis, discussorem quacumque ex causa miserit, xx. lib. auri & officium eius xv. pœnę subiiciatur, qui nec occasione repurgationis cloacarum, vel ædificiorum muris adiunctorum, vel ruinæ eorum, vel ob factas in publicis porticibus φροδυλείας, vt vocantur, & areas, vel eorum quæ in ciuitatis intercolumniis ædificata sunt, quasi destruenda sint, vel de imaginibus aliúve à se excogitatis modis, aut ciuilibus quæstionibus vllas iussiones facere potest. Sed & si fecerit, licet ciuibus executioni earum obsistere, minimeque eis satisfacere, præsidibus prouinciarum hoc silentio transmittentibus, & omni ciuili publicoque auxilio eisdem subdendo pœnis, facultatem quoque habentibus iis qui voluerint preces principi offerre, & gesta perdocere, vt principalis indignationis correctio cõsequatur: præsidibus item talia iubẽtibus xx. lib. auri multandis, maioremque principis commotionem expectantibus: officio autem obsecundante præter multam xv. lib. auri in corpus castigãdo. Scili enim principi licet horum inspectionem vito integro & fideliter atque ex vsu ciuitatum hæc indaganti, nihilque protinus ob id accipienti, mandare. Prouideãt autem patres ciuitatum possessorumque potiores, ne quis ciuilem vel publicum vllum locum in muris vel in publicis porticibus, vel obsequiis, vel aliubi iniusta ex causa detineat, & ne cuiquam detur quidquam ex publico siue sacra forma. Quæ enim fuerint ab eis tradita non rectè, rescindentur, & in damno versabuntur qui acceperint. Hidem prouideant ne qui ex sacra forma habent possessionẽ aquæ, quid vsurpent præter ceteros, & hic quidẽ plus, ille minus accipiat. Hæc autem magnificus Comes priuatarum, & ei obsequentes Palatini perscrutari & deferre debent, impositasque pœnas exigere: vel si neglexerint, xx. lib. auri multantur, officium verò xv.

Columna 87. post l. etiam qui, &c.

Acta quorum hic fit mentio, habita sunt in consistorio. Inductis *igitur in consistorium. Ammianus xvj. Inductis quadam solemni die agentibus in consistorium.* Sabinus *aduocatus* dixit *Græcè quædam, quæ nec erui ex manuscript. potuere nec fuere vnquam integra, quoniam subiicitur, &c.*

Columna 10 ȣ. ante l. non alios.

Deest sub hoc titulo Constitutio Græca, cuius sententia iis verbis expressa est lib. LIIII. *βασιλικῶν, tit. 7.*

I. Οἱ πληρώσαντες στρατείαν ἢ σωματρίαν φρὸς τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῖς φρονομίοις, μήτε σιτωνίαν ἢ ἐλαιωνίαν ἢ ἐπωλίαν ἔργων, ἢ λοιδόσιον, ἢ ἐνδικίαν, ἢ πατρίαν, ἢ λογισίαν, ἢ ἀρρεανομίαν ποιείτωσαν· ἀλλ' ἔνθα ἂν οἰκῆσαι βουληθῶσι, μήτε ὑπαναγκαζέσθωσαν τοῖς ἄρχουσι περαιτέρω πυλῶν, μηδὲ εἰς συλλόγους ὑπάγειν καλείσθωσαν, μήτε ὀνομαζέσθωσαν ἢ ἐνομαζέτωσαν, μήτε διαγραφὰς παρεχέτωσαν φροφάσει σωματικῶν, ἢ θεωρητικῶν· ἐχέτωσαν δὲ ϗ μίαν οἰκίαν ἐλεύθεραν μητάτων ἧ͂ς ὀπηκοώντων στρατιωτ ἧ͂ς ἢ ἧ͂ς ἐν τοῖς τόποις διατριβόντων, δηλονότ ἧ͂ς ἐχόντων ἀξίας πινὰς, τὼ ἰδίαν ἀτέλειαν κεκτημένων. ἡ δὲ διάταξις αὐτὴ φροσίδησι ταῖς φρολέραις διοργασίαις, ϗ οὐκ ἀφαιρεῖ δὲ αὐτῆ͂ς. παρεχέτωσαν δὲ τὰ δημόσια ϗ τιμάτωσαν τοὺς ἄρχοντας, ϗ τιμάδωσαν παρ' αὐτῆ͂ς. Ο δὲ πῦ ἐν τῇ διατάξει ἁμαρτάνων ἢ παραβαδῶσαι συγχωρῶν, πεντήκοντα λίτρας

λίτρας χρυσοῦ φεσσιμῶσ Θ. Qui militiam vel aduocationem impleuerunt, præter ea priuilegia quæ iam adepti sunt, nec frumenti aut olei cõparandi curam, vel inspectionem operum, vel ratiocinium vel defensionem ciuitatis, vel patris ciuitatis munus, vel curationem Reip. vel curationem annonæ exerceant, sed & habitent vbi voluerint, nec præsidibus vltra portas occurrere cogãtur, nec ad curias siue collegia vocentur inuiti, vel nominentur vel nominent, nec descriptiones præbeant consuetudinum vel spectaculorum nomine. Vnam quoque domum habeãt liberam onere suscipiendorum militum superuenientiũ: iis qui in locis versantur dignitate aliqua præditis suã immunitatem obtinentibus. Hæc enim Constitutio priora beneficia auget, non minuit. At fiscalia tamen præbeant, & honorẽt præsides, ac vicissim honorentur ab eis. Qui hanc Constitutionem violarit aut violari permiserit, L. libratum auri multam sustineto.

Columna 119. ante titulum 1.

Argumentum Græca constitutionis quæ deest tit. 1. lib. xj. Cod. de lustralis auri collatione, tale reperi in antiquissimo exemplari manuscripto. quam fidem ei habere debeat, prudens lector perpendet. Contius.

Indictionibus trino lustro digestis, auri primo pro rebus functio præter annuum canonem indicitur: aurumq; quod ex tali collatione dependitur, est lustrale. Quindecim verò annorum spatium in se quinquennij continens tria lustra, primo aurum, secundo argentum, tertio æs exsoluere collatores perurget. In lustra verò conglomeratio per subadiunctis mello proximos adiutores & arcarios ad hoc officij deputatos sub forma exactionis inserta, hoc expedito cursu perstringat.

I. Ξυγχωρεῖ πᾶσιν εἰς τέλειον ϗ σωτέλειαν ϗ τῶ χρυσαργύρι, ἐξηρημένων ϗ πόλεων ἢ κωμῶν ϗ λαβουσῶν π χ τελευταίαν βάλησιν ὑπὲρ ϗ σωτελεῖν τῶτο, ἤγουν ἐὰν ὑπὸ τῆ͂ς δημοσίᾳ δέδοτά π ὑπὲρ τῶ σωτελεῖν τῶτο. οἱ ϗ τὸ τέλος ϗ το παρέχοντες, ἀδείαν ἐχέτωσαν εἴτε ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἴτε ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ, καπιβαλεῖν αὐτὸ, εἴτε τὸν τέταρτον κατ' ἐνιαυτὸν, εἴτε ὑπὲρ τετραετίαν, δίχα μέντοι ζημίας ϗ διατροφῆς. Εἰ δέ π ἐν φερπόοῖ ἦ, μὴ τὸ τοιῶτο τέλος ἀναλισκέσθω εἰς ἀναγκαίας χρείας τῆ͂ς πόλεως, ὅθ ἔργα ἢ σπωνείαν ἢ φῶτα ἢ τοῦ ἄυσια. ἑκατὸν δὲ λίτρας ὁρίζει φρόσπιμον τῇ βρλῇ ἧ͂ς πυλατινῶν, ϗ τοῖς ἄρχουσι, ϗ τῇ τάξει, ϗ τοῖς πολίταις, εἰ τυχὸν θρασθῇ ποτέ.

Remittit omnibus prorsus collationem auri argenti, exceptis ciuitatibus aut vicis qui quid vltima voluntate sub hoc collationis onere acceperunt, vel si quid à fisco eadem lege datũ sit. Qui verò tale onus agnoscunt, in eorum arbitrio sit id soluere Constantinopoli vel in prouincia, siue quarto quoque anno, siue vltra quadriennium, sine damno & peruersitate vlla. Ac si quid eo illato superfit, id in alias ciuitatis necessitates impendatur, veluti opera aut frumenti coërptionem aut lumina aut similia. Cõstituit autem pœnam C. librarum scholæ palatinorum, & præsidibus & cohorti & municipalibus, si hæc quandoque non obseruauerint.

II. Μηδεὶς διαγραφέσθω εἰς θεωρητικὰ, ἢ ἄλλα τινὰ φερφάσει τῆ κουφιθῶσαι τὼ σωτέλειαν τὰ χρυσαργύρι· ἐπὶ ϗ ἢ φερειρημένη πολὴ ὑπείσετω.

Ne quis, quòd sit releuatus auri atque argenti collatione, describatur in spectacula vel alia quædã: alioquin supradicta pœna imminebit.

Columna 132. post l. qui aut patre.

XVI. ΜΗΔΕΙΣ, ὡς ἔπυχεν, τοῖς δημοσίοις σωματείοις ἐγγραφέσθω, εἰ μὴ χρί τὸ ἀναγκαῖον, ϗ ἐν γήυοις ἀρτοπέτου, καὶ ἡλικίας ϗ τέχνης ὧν ὑπτιδ ει Θ-; φερέσεως γινομένης ὑπ' αὐτῶ φῶτ τοῦ ἄρχοντ τῆ͂ς ἐπαρχίας, ϗ καταδεμένου τὸ σωματείου ὅτε ὑπτιδ ειός ὅτι, ϗ τὰ φερπόμενα εἰς ἡμᾶς ἀναφερέσθω, ὥστε ἡμᾶς πάλιν ὑπκυρῶσαι διὰ θείου συλλαλῶσ τάξιν φερεπορίας λαμβανουσῶν. εἰ ϗ φθάσαι ταῦτα τὸς, οὕτε τὰς φθρομωδίας λήψε ϗ τὰς ἐν τεύθεν, ὅτε κοινωνήσει τῷ σωματείῳ, ἀλλὰ βασανιθεὶς ἐξορισθήσ ϗ διὰ πινὰς ἐνδικείας ϗ πᾶς δὲ σωπεργήσας, τοῖς αὐτοῖς ὑπτιμίοις ὑποκείσθ ϗ καὶ μάλιστα ὁ φερειπόντ Θ-.

Ne quis, vt fit, publicis corporibus adscribatur nisi virgũte necessitate, vel nisi sit ex eo genere, & tam arte quàm ætate habilis atque idoneus, actis apud præsidem prouinciæ factis, & esse illum idoneum corpore deponente, rursusque gestis ad nos delatis, vt confirmentur diuino oraculo nostro vicè probatoriæ. Qui verò hæc non seruauerit, neque solatia inde vlla percipiet, nec vllum cum collegio commercium habebit, sed grauissimè coërcitus exilio perpetuo damnabitur extra prouinciam. eisdem pœnis subiicitur qui ei opem tulerit hac in re, & maximè præpositus.

Columna 158. post l. lenones.

VII. ΜΗΔΕΙΣ περνοβοσκείτω τοῦ λοιποῦ, μηδὲ τόρος ἐντεῦθεν τοῖς λαρνιτίσιν εἰσαγέσθω, μήτε οἰῶ δούλω ἢ ἐλευθέραν προῖκα δῶ τῆ· ἐπεὶ ἀτελὴς μὲν ἂν ὁ τοιοῦτος πεῖν, πρὸς τῇ πμωρηθῆναι ϗ μεταλλίζειν ἢ ἀβρόκειν ἐξορίζ Θ- σρατείαν ἢ ἔχων, ἢ ὀπτιδήσομαι σεμνὸν, ἀπολύτω ϗ αὐτὸν σωῆ οὐσίᾳ. ὡσαύτως ϗ οἱ θυμελικοὶ τούτων ἀπεχέσθωσαν. εἰ δὲ δῶλον εἴη τὸ προτεθὲν, ὧδε πινὸς ἐκδικεῖσθω φερῆκε, εἴτε ἀνὴρ, εἴτε γυνὴ, εἴτε κληκὸς ἢ γοναχὸς ἢτο ἐκδικεῖ. ταῦτα ϗ φυλαττέτωσαν οἱ ἄρχοντες οἱ μείζονες ϗ οἱ ὕπονες ϗ αἱ τάξεις αὐτῶν, ποινὴν ὑφορώμενοι καὶ εἰς τὸ σῶμα ϗ εἴκοσι λίτρῶν.

Ne quis deinceps lenocinium exerceat, & nullus reditus inde largitionibus inferatur, nullus ancillã ingenuámve prostituat: alioquin humilior qui id fecerit, coërcitus metalli & exilij pœna damnabitur: honestior bona & militiam ac dignitatem amittet. His quoque abstineant thymelici. Quòd si ancilla prostituta sit, vt gratuitò vindicetur ab omnibus viris aut fœminis, clericis aut monachis. Et vti hæc obseruent magistratus tam minores quàm maiores & officia eorum, corporis & xx. librarum imminente pœna.

Columna 189. post l. si quis post hanc.

II. ΜΗΔΕΙΣ καμήτας φροσοσίαν ὑπερνείσθω, μηδὲ ἀγρὸν χωρεῖν ὀλη τούτῳ, ὑπάρχειν φροσόδιον ἢ ἕτερον κέρδ Θ- λαμβάνων. εἰ δέ τις παραβαίη ταῦτα, ϗ τοῖς φερειρημένοις ὀπτιμίοις ὑποπεσεῖ Θ, ϗ ἐτέρᾳ μείζονι πεναδήσ Θ κτήσῃ πρὸς τούτοις ϗ οἱ κωμῆ Θ εἰ μὲν δοῦλοι εἶεν, τοῖς δεσπόταις ὑποδοθήσον Θ, ϗ τύπτον Θ μ Θ' δέκα τῶν πρωτοδόντων ἢ κόμης καὶ θυμελικῶς ἐξορίζον Θ, ἐν ᾧ γνώμῃ πάντων ἐγασάσων.

Ne quis vicanis patrocinium polliceatur, vel agricolas in clientelam suscipiat redituum alteriúsve lucri promissione recepta. & vt qui hæc non seruauerit, supradictis pœnis maiorique commotioni subiaceat. Præterea vt vicani si seruti sint, dominis castigati reddantur: si liberi, xx. libris multentur, & verberati vnà cum decem prioribus vici in perpetuum relegentur, dummodo scientibus omnibus fecesserint.

Columna 276. post l. quis seruum.

VIII. Η διάταξις ἐλλιωκὴ ὅσα βεβαιοῖ ϗ φρόσθτο διάταξιν

τυξειν τούτου τῶ τίτλου ἢ λέγουσιν, μηδένα κτ̃ τὸν αὐτὸν καιρὸν A
δύο σχετείας ἔχειν, πεσσιδεῖσα ὅτι οὐδεὶς ὀφείλει οὔτε σχετείας ἄλλας μετένεγκαι ἢ τοῖς βιβούνοις νοταριοις ἐγκαταλεχθῆναι. ἐπειτεὶ ἢ ὑπομνημάτων πεσπορέωνται ἕκαστον κατατεθεῖναι τί μᾶλλον δπλέγ ἢ σεπτῶν ἢ τ̃ ἀξιωμάτων, ὁρίζουσα χρόνον εἶσω τριῶν μηνῶν μ̃ τὸ γνῶναι ταύτῃ τὴν διάταξιν, ὥστε ἐντὸς τούτου πεστενέναι τὸν βουλόμενον ἐν μὲν κωνσταντινουπόλει τῷ κόμητ τ̃ θείων ἰδίκων, ἐν ἢ ταῖς ἐπαρχίαις τοῖς ἄρχουσι τ̃ ἐπαρχιῶν, ἢ τὴν οἰκείαν φανερωθῆ προαίρεσιν. εἰ δὲ συμβαίνει πεσφέρεσθαι τὸν χρόνον τοῦτον, κελεύει αὐτοὺς, εἰ μὲν σχετείας πολλὰς ἔχοιεν, μίαν ἢ μόνην ἔχειν· εἰ δὲ σχετείαν ἢ ὀπτσιλὰς πεῖβουλίων νοταρίων, μένειν μόνον πεῖβούλους· εἰ δὲ σχετείαν ἢ κόμητ ἀξίαν, τὴν μὲν σχετείαν ὑπολύειν, τὴν δὲ ἀξίαν τῶ κόμητ τοῦ ὑψηλοῦ βήματ ἔχειν, μηδενὸς πεγγματικοῦ τύπου ὤφλ τὰ ὑπογεγραμμένα μέλλοντ ἰσχύειν. ἐὰν δέ τις σχετείαν ἔχων ἀρχὰν ἐπαρχίας γ̃ῆν, ἢ λάβῃ θεῖον τύπον ἢ τῶ φυλαχθῆναι αὐτῷ τὸν ἴδιον τόπον, κελεύει ἡ διάταξις τοῦτον B
τὸν τύπον ἰσχύειν, ἵνα ὁ μὲν σχετείας φυλάττῃ τόπ, μηκέτι δὲ καχεῖδος ἢ τῷ ὁπ τῆς ἀρχῆς ὡς εἰκὸς προσγινομένῳ αὐτοῖς ἀξιώματι. εἰ δέ τι τοιοῦτο ὑπηχερίσωσιν ἑκάτερον πινὲς ποιεῖν καὶ δύο τυχὸν σχετείας κεχεῖσθαι, ἑκατέρων ἐκπίπτουσιν. ὁρίζει δὲ πρόσωπον εἴκοσι λιτρῶν κτ̃ τ̃ ὤφελεσαινόντων, εἰ μ̃ θεῖον τύπον ὡς εἰκὸς προαιρεζομένων ἢ παύσῃ τῇ θείᾳ διατάξει ἐναντουμένων. ὁμοίως δὲ ἢ κτ̃ τ̃ ἀρχόντων τ̃ τὸν τοιοῦτον θεῖον τύπον προσδεχομένων.

Hæc constitutio Græca confirmat primam constitutionem huius tit. qua cauetur ne quis eodem tempore duas militias habeat, adiiciens, ne quis aliam militiam habeat, & præterea tribunis notariis adnumeretur. & exigit vt apud acta quisque deponat vtrũ malit dignitatem, an militiam. Et in eam rem statuit tempus trium mensium, intra quos ex quo præsens constitutio promulgata fuerit, adeat quisque in vrbe Comitem priuatarum, in prouinciis præsides, & suã voluntatem exponat. Quo tempore elapso, præcipit Constitutio vt si plures habeat militias, vnam tantùm retineat: si militiam & epistolas tribunorum notariorum, tribunus tantùm maneat: si militiam & Comitis dignitatem, militiam amittat, dignitatem comitis primi ordinis retineat, nulla pragmatica forma ex contrario locum obtinente. Quòd siquis militiam habẽs fiat præses prouinciæ, & vt sibi gradus seruetur à principe promeritus sit, iubet Constitutio tunc gradum ei militiæ seruari, nec vti eum dignitate ex prouinciæ administratione conquisita. Quòd si quidam vtramque retinere studeant, & fortè duplici militia vtantur, vtramque amittunt. Definit & in eosdem pœnam viginti librarum etiam si sacram formam huic Constitutioni contrariam obtinuerint, atque etiam in præsides qui eam susceperint.

Columna 291. post l. cum sæpe contingat.

XVIII. Ἡ διάταξις κελεύει πρότερον ὅπ χώρας ὤφελεσαι εἶσι τὰ εἰς στρατιώτας δυπαναώμενα, ἢ τιμηκαῦτα τὰς λοιπὰς αἰτίας τῆ δημοσίου πράβλιῶσι. οὐδὲ ἢ χρὴ μόνας τὰς ὀπορικὰς κατεπείγειν, ῥᾳδιουμῆσι ἢ τὰ στρατιωτικὰ δυπανήματα. τοὺς ἢ ἄρχοντας, ἢ τὰς πόλεις, ἢ πάντα τὸν ἕτερον δημοσιεύοντα, εἴ τι ὤφελεσθῆ τ̃ διαταθέντων, ἢ τὰ χρήματα παρέχειν οἰκοθεν τοῖς στρατιώτας, ἢ πρόσιμον ἑκατὸν λιτρῶν χρυσίου διαπρ̃ομεν.

Constitutio iubet vt in regionibus retineantur in primis ea quæ militibus eroganda sunt, atque ita deinde procedant reliquæ causæ fisci. Nec enim oportet solas transmissiones vrgere, & erogationes militares negligere. Et si hanc constitutionem præsides violarint aut municipia vel quilibet alius tractator publicorum, vt de suo militibus pecunias exoluant & hoc amplius mulctam C. librarum auri.

XIX. Ἡ διάταξις κελεύει ἵνα ἐὰν σεπτῶ ὑφεσῶτες μὴ ὦσιν ἐν ταῖς οἰκείαις ἀγυμρείαις, ἀλλ' ἢ εἰς βοήθειαν ἠοφίσθησαν προσώποις πεσὼ, ἢ κτ̃ ἀφεσὶν ἀπολύσῃσαν, μὴ λαμβάνῃν τὰς ἀννόνας αὐτ̃ τὸν ὑπομνηματοφύλακα ἐν εἴδει, διὰ τὸ μὴ φθείρεσθαι, ἀλλ' ἐν χρυσῷ διὰ πιμμένε τῇ εἴδει κτ̃ τὸν ὅρκον παρεχομένου ὤφλ τὰ τ̃ σχετέντων ἢ τ̃ βιαρίων ἢ τ̃ δομεστίκων ἢ ὑπομνηματοφυλάκων ἢ ὀπτιώνων, ἐὰν ἢ πλοῖον ἢ μ̃ τὸν ὅρκον λοφθετουμένων, ἢ εἴπ ἂν ἀρεθέσθαι ψδσάμενοι ἐν διπλῷ κατὰ καλλόντων. εἰ δὲ ἢ σεπτῶπος ἐξαργυρίσαι βουλθείη τὰς πεγχομένας αὐτῷ ἀννόνας, λήψ τὰ χρίματα κτ̃ πράπτειαν. εἰ δὲ τὸ εἶδ λαμβάνει, λήψ τὸν τῇ χώρᾳ χορηγούμενον κτ̃ δομεστίκειαν τοῦ θεοφιλεστάτου τ̃ τόπων ὀπισκόπου ἢ τ̃ λαμπροτάτου ἐνδίκου τῆς πόλεως. εἰ δὲ ἢ ὁ ὑπομνηματοφύλαξ ἀρρᾶσῃ ὤφλ σεπτῶπου τὰς ἀννόνας αὐτῷ, ἢ αὐτὸν λαμβάνειν αὐτὰς ὤφλ τὸ σωτελεστοῦ ὡς ἐκχωρηθέσας αὐτῷ, πάλιν κτ̃ τὴν βάπεζαν λαμβάνειν αὐτὸν εἰ μὴ ὤφλ τὸ εἶδ βούλῃ ὁ σωτελεστὴς φοσαγκεῖν· εἰ δ ἢ οἱ σωτελεσταὶ βουλθείσειν ἐκουσίως πωλῆσαι πινὰ τοῖς σεπτόλαις, οὐ καλύομεν τοῦτο γίνεδζ, εἰ ἢ μέλλουσιν ὑπ τούτου κερδαίνειν ἢ πλοῖα ποσότητα εἰδῶν παρέχοντες αὐτοῖς ὤφλ τὴν δημοσίαν πράπτειαν. μὴ ἐξέτω ἢ τοῖς πολίταις ὑπ τούτου βλάπτειν τὸν συντελεστὴν, ἵνα ἐὰν αὐτοὶ κακῶς συμφωνήσωσιν, ἀναγκάζωσι τὸν σωτελεστὴν κακῶς συνεφώνησε ὤφλ σχεῖν τὰ εἴδη. ἔρουσα ἢ ἡ διάταξις ὅτι κάπηες τ̃ χαρτουλαρίων τ̃ γρυνιοτάτων δεῖ μὴ ἧττον φοιδράτων σωμφοῶν ἑαυτοῖς εἶσιν, ἵνα τὸ μὲν δημόσιον δίδωσιν αὐτοῖς κτ̃ πράπτειαν λαβοῦσι τοῦ σίτου τιμήματα, αὐτοὶ δὲ ὡς φρονησάντες εἴδη κερδαίνουσι, κελεύει ἡ διάταξις μηδένα συωτελεστὴν ἄκοντα ἀπειτεῖσθαι παρέχειν αὐτοῖς συναλῶ. εἰ δὲ ἐκουσίως πωλῆσαι ζητήσῃ τις αὐτοῖς, τοὺς μὴ ὤφελαίνειν αὐτὸ τὰ τιμήματα τῆς βαπέζης εἰς τὴν ποσότητα τὴν μέλλουσαν λόγῳ δυνάνων τοῖς σεπτόταις χορηγεῖσθ. εἰ δ ἔξωθεν ἑτέραν ποσότητα βουλθῇ ἀγοράσαι, τότε κεκώλυ ἢ πεγματεύσασθαι ὡς πᾶς σεπτός. Ταῦτα ἢ πάντα διέλυσα μέλλουσα γίνεδζ ἀνωφελέφησις, ἀναγκάζουσα πάντα ἄνθρωπον τὸν ὁτεδήποτε λαβόμενον, σφετεισάμενον διπλάσιον καταθεῖναι, ἵνα τὸ μὲ ἁπλοῦν λαβῇ ὁ ὠφληθεὶς, τὸ ἢ ἕτερον ἀπῶ τὸ δημόσιον πάντες ἢ οἱ σεπτῶ οἱ φοασαγμένοντες προσώποις ποιν ἐν ἐξαργυρισμῷ λαμβανέτωσαν τὰς ἰδίας ἀννόνας κτ̃ τὸν ἐξαργυρισμὸν τῆς βαπέζης, ὁμοίως ἢ τοὺς κεφαλιστίωνας, μὴ ζημειτέωσαν τὰ εἴδη, εἰ μὴ ἑκὼν ὁ συντελεστὴς ταῦτα καταβάλοι, τὸ ὤφελῶσι τί ποτε τ̃ προειρημένων τολμᾷ τ̃ μέγιστον κίνδυνον ὑφορμένη εἴτε τριῶν, εἴτε βικαρίου ὄδιν, εἴτε δομέστικ, εἴτε ὑπομνηματοφύλαξ, εἴ τε ὀπίων, εἴ τε ταβουλ ἀεισῶμ, εἴτε ταξεώτης τῶ σεπτηλάτη, ἐὰν συμβῇ ἴλ ποτε ὤφλ τὸ ἀληθὲς γνωσθῆναι ἢ ὅπ χειροδικῶσιν, ἢ μὴ ὤφλ χρῆμα δημοσίῳ ἢ ἀναπλῆ. ἢ δὲ ἀναφλέφησις πάντα τὰ ὤφλ τῶ διάταξιν γινόμενα ἀπολέγξει.

Constitutio iubet si milites propriis angariis minimè dant operam personis quibusdam auxilij gratia deputati vel per commeatũ dimissi, vt actuarius eorum stipendia in speciebus non accipiat, ne corrumpantur: sed in auro, facta specierum æstimatione secundum rationem mensæ, & iureiurand › præstito à tribunis & vicariis & domesticis & actuariis & optionibus, à quibus etiamsi iusiurandum dederint, ratio postea nihilominus, & si qua in re peieratsse inuenti fuerint, duplum exigetur. Sed & si milites adærari sibi velint annonas, eandem in pretio rationem mensæ seruari: si species dari, vt eas accipiãt quas regio parit, arbitrio

arbitrio religiosissimi Episcopi & clarissimi defensoris ciuitatis. Rursus si actuarius à milite emerit annonas eius, & eas accipiat à collatore quasi sibi cõcessas, rationem mensæ seruari, nisi malit collator species ipsas inferre. At si velint sua sponte collatores vendere quædam militibus, id non prohibemus, etiamsi ex eo lucrum facturi sint, minorem specierũ quantitatẽ præbentes quàm exigat ratio mensæ publicæ. Ne tamen ea propter liceat ciuibus lędere collatorem, puta si curia siue ciuitas cum milite perperam conuentionem inierit præbendarum specierum, ne cogatur collator secundum eam cõuentionem species inferre. Quia verò plerique ex chartularijs fortissimorum numerorum vel fœderatorum coëmũt sibi frumentum, pretia à fisco accipientes iuxta nundinationem quæ mensa continetur; sibi autem quasi iam ante comparatas species retinentes: ideo iubet Constitutio ne quis collator inuitus eorum coëmptioni parère cogatur. Sed si quis sua sponte eis vendere velit, ne excedant illi pretia mensæ in quantitate ea, quæ annonarum nomine militibus præbẽda est. Nam etiam extrinsecus quantitatem specierum eo pretio emere prohibentur sicut milites. Quæ omnia demonstrabit futura retractatio, qua quantũ apparuerit sibi quemque vindicasse, in tantum damnabitur in duplum: ita vt simplum fisc⁹ habeat, simplum actor. Omnibus quoque militibus personis quibusdam deputatis secundum rationem mensæ adærenturannonę & capita, nec petantur species nisi à volente: eo, qui quid antè dictorum temerare ausus fuerit, maximum periculum subitũro, siue tribunus sit siue vicarius aut domesticus aut actuarius aut optio aut numeri princeps aut officialis magistri militum, si quid horum contigerit non bona fide tractari, & id confestim minimè denuntiauerit. Retractatio enim quicquid aduersus constitutionem acciderit, coarguet & indicabit.

Columna 296. post l. decem post primicerium.

XII. Μηδὲς ἄρχων ἐν τῷ σεμνοσεῖν ζητείτω προφάσει ἐπιδημιτικῶν, ἢ προφάσει ἀφοπλισμοῦ χρύσου. εἰ δ τῶτο ποιήσῃ, ἢ ἐκβάλλεθ ἢ ἀρχῆς ἢ ἀημόσιθ, ἢ ἐξορίᾳ ὑπενεχεῖ ὑποβάλλεθ. Ne quid præses dum per prouinciã oberrat, hac specie exigat à prouincialibus, nec illos hospitio grauet, vel vt eis habere arma concedat. Qui secus fecerit, vt dignitate bonisque ademptis exilio perpetuo damnetur.

Columna 300. post l. filios primipilariorum. Sine hac l frustra in titulo adiectum esset, militarium qui in bello moriuntur.

III. Ἐάν τις ἐν πολέμῳ τελευτήσῃ ὁπωσδήποτε σχολάζων, ὁ υἱὸς αὐτ̃ ἐὰν ᾖν ἐξ ὄδν, ἢ πολλῶν παίδων ὁ μείζων, ὤφελήμα εἰς τὸν τόπον τῆς παῖδος ὑποεισερχέσθω, ἢ τὰς ἀννόνας ἅς ἐκεῖνος ἐλάμβανεν ὡς μέχρι βιάρχου λαβ̃ ὁ πατὴρ· εἰ δ ἀνώτερος ἦν τ̃ βιάρχου, βιάρχου μόνου γινομένου ἢ παίδου. κρεῖττον δὲ ὅτι ὁ μείζων ταύτην ἔχων ἢ ὤφελησίαν φροντίσῃ ἢ τ̃ ἰδίων ἀδελφῶν.

Siquis quocunque modo militans in bello moriatur, filius eius si vnus sit, vel ex multis maior natu, statim in locum eius succedat, & easdem annonas accipiat, si pater vsque ad Biarchi dumtaxat gradum peruenerit. Quòd si altiorem obtinuerit (veluti ducenarij aut centenarij) filius eius fiet tantummodo Biarchus. Manifestum autem est, maiorem natu, in quem eiusmodi solatium confertur, fratrum suorum curam habiturum.

Columna 321. post l. sanximus.

VII. Πᾶς ἄνθρωπ εἴτε θείαν κέλευσιν, εἴτε ἀρχικὴν πρόταξιν ἐκβιβάζων ὀφείλῃ πρότερον ἐμφανίσαι τῷ ἄρχοντι, ἵνα ὁ ἄρχων ἐξετάσει εἰ μηδεμία πασσὶ αἰτία ἔζτι ἐν αὐτοῖς, ἢ κτ̃ σωματικὸν ἢ ἐναντιούμενον νόμοις. ὁ ἢ ἐκβιβασμὸς ἢ ἐγγράφως ἢ ἀγράφως γίνεθ. ἁπλοῦν τ̃ θείων λογίων πεσκειμένων, καὶ πάντων τ̃ ῥητόρων τ̃ ῥαφόντων ἅμα αὐτῷ ἓν ἐξέτασιν ποιεμένων, ἢ εἰ σιωπὴ παρέχῃ βούλεσθαι. ἐὰν ἢ ἡ πασὸν εἶρος φανερῶς, ἢ νόμῳ ἐναντούμενον φανερῶς, δεῖ αὐτὸν μὴ ἐκβιβάζειν, ἀλλ' ἀναφέρειν εἰς βασιλέα διὰ τ̃ μαγιστριανῆ ἢ εἰς αὐτὸν τὸν ἄρχοντα, ἐξ ἧς τὸ πρόσωπα ἐγένετο, ἢ ἢ ἐκβιβάσῃ ὑπὸ ἀσφάλειαν ποιεῖν ἢ ἐγχωροῦσαν, ἢ τὰ πρόσωπα ἢ τὰ αἰτιαθέντα ὑπὸ προσωπικὴ ἀσφάλειαν ἀζημίους. ὁ δὲ ἐγχειρίσας αὐτοῖς, τὸ ἀζήμιον πεσεποίησεν, ὥσῤ ὀφειλὴν μέτ̃ων αὐτῷ ἐγχείρισας. εἰ δὲ μὴ τῶτο ᾖν, ὁ δὲ ἐκβιβάζ ὑμῶν ἀπωδεῖ τὸν ἐκβιβασμόν· ὁ ἢ ἄρχων εἰ πρὸς αὐτὸν ἡ κέλευσις γέγονεν, ἢ κἀ τις ἕτερ ὅσος πρὸς πινὰ ἕτερον ἐχώρετο· ὑπὸ ἀσφάλειαν ὀφείλει ποιῆσαι τὸν ἐκβιβασθὲν τῷ ἐγχωροῦσαν. Εἰ ἢ ἀωληθεὶη τὰς ἀποδείσεις τὸν ἐκβιβασμὸν, ὀφείλει μαθδάνειν ὁ ἄρχων ὑποῆσαι τὸν ἐκβιβασθὲν, ποιεῖν δὲ ὑπὸ ἀσφάλειαν προσωπικὴ τὸν αἰτιαθέντα ἢ μειώσειν. εἰ ἢ ῥᾳδυμήσῃ τούτου ἢ ὁ ἄρχων ἢ ἡ τάξις αὐτ̃, ἢ πρὸς ὃν τὸ γράμμα γέγονεν ὑπὸ τὴν ὑπομνηστέρη ποιῆσει τὸ ἀζήμιον, ἢ ἐν ὅσῳ ἄρχει, ἢ μ̃ τὸ παύσασθαι τ̃ ἀρχ̃. Ὡσαύτως ἢ ἡ διάταξις τοὺς πεσφάσει δημοσίου ἐνεχομένους. εἰ ἢ λήμματ ἠπηθότες οἱ ἄρχοντες μὴ ποιήσωσι τῷ ἐξέτασιν, πεσκειμένου τ̃ ἁγίων λογίων εἰ ἢ παρίδωσι, ἢ εἰς χρήματα ζημιώσωσι ἢ ἐκβάλλον τ̃ ἀρχ̃ς, ἢ εἰς σωτηρίαν κινδυνεύσωσιν ἢ νόμ ἐμφανιζόμεν ὀφείλει πρότερον γίνεδζ τοῖς ἐναντίοις καταφανὴς τὸν ἢ διελκομίζοντα αὐτὸν εἰς τὸν ἔσχατον κατάφανῆς· τὸν ἢ διελκομίζοντα αὐτὸν εἰς τὸν ἔσχατον, λαμβάνειν χρυσίου ἓξ· τὸν ἢ ἄρχοντα τοσοῦτός ἐστιν διὰ πιροσάξεων οἰκείων πάσαις ταῖς πόλεσι ταῖς ὑφ' ἑαυτὸν, φανερούς κωδίξῳ τοὺς νόμους ἀζημίους παντελῶς μηδὲ τῶ ἄρχοντ, μηδὲ τ̃ ἐνδίκων, μηδὲ τῶ διελκομίζοντ. ὁ δὲ κερδάνας διπλάσιον δίδωσι, ᾗ, εἰ μὲν ἄρχων ἦν, ἐκκλῆσι ἢ ἀρχῆς· εἰ δὲ ἕτερον φροντίδα ἔχετο, ἐκβάλλεθ ἢ φροντισμάτ.

Quilibet executor diuinæ iussionis prætorianiue præcepti id prius insinuare præsidi debet, vt is inquirat an sit in eo vitiũ aliquod falsi, aut legibus aduersum aliquid, & an per obreptionem impetratum sit. Executio autem fit scripto vel sine scripto propositis sacris euangeliis, & præsentibus possessoribus omnibus, & vnà cum præside inquirentibus, qui & opem executori ferent si res digna videatur. Sed si quid manifestò in ea falsi vel illegitimi deprehẽderit, suspendet exactionem, & relationem mittet ad principem peragentem in rebus, vel ad sedem eius à quo res processit. Et interim executor quidẽ cautionem præstabit pro rei qualitate: reus personalem, se sisti puta, idque sine vlla impensa. Debet enim executor indemnem eum præstare quem cõuenit, si temere forsitan eum conuenerit. quam cautionem. nisi præstiterit, impune ab eo quem conuenit, repelletur. Præses ipse vel alius ad quem iussio dirigitur, cautionem exiget, ab executore pro rei qualitate. Sed & si potuerit quis executionem repellere, & repulerit, debet præses executorem restituere, & ab reo cautionem exigere, personalem, & rem deferre. quod si negligat, tam ipse quam suum officium, isve ad quem literæ missę sunt, de suo indemnitatem conuento præstabit durante vel depositu magistratu. Constitutio excipit eos qui nomine tributorum obligati sunt. Quòd si pretio victi præsides non inquirant qua de re superiùs diximus

nius inquirendum eſſe, etiamſi negligentia hîc tantùm argui videatur, & rei familiaris damnum patientur, & magiſtratu eiiciantur, & circa ſalutem periclitabuntur. Omnis autem lex Præf. prætorio prius inſinuari debet, deinde in prouinciã tranſmitti, & portitori dari aureos ſex, præſide curante per omnes ciuitates ſuæ prouinciæ legem promulgari ſine vlla impenſa præſidis vel defenſorũ vel portitoris. Et ſi quis ex ea re quid perceperit, in duplum tenetur, & magiſtratus dignitatem amittit, officialis officium.

Columna 324. poſt l. quicquid noſtrorum.

II. Η διάταξις βούλεται ἐξ νομίσματα μόνον παρέχεσθαι ἀφ' ἑκάστης ἐπαρχίας ὑπὲρ τῆ ἐμφανιζομένων θείων ῥημάτων, ἢ χρυσικῶν θεσπισμάτων, ἢ δημοσίων συμβολαίων, ἢ ἀνδριάντων. τὸν δὲ πλέον λαβόντα, τετραπλάσιον ἀναδιδύναι, κωλυόντων τῶ τε ἄρχοντος καὶ τῶ ὑπηκόπου καὶ τῆ θεραπόντων τῆ πόλεως, καὶ πάσης πολιτικῆς καὶ δημοσίας βουλείας. ὁμῶ δὲ ὑπόκοπον καὶ ὑποβαλλάκτιον καὶ βαπλικὸν· ὁ δὲ ἄρχων καὶ ὑπηρεσία καὶ ἀρχῆς καὶ δημοσίας καὶ ἐξοικείας. Καὶ ἡ τάξις ἡ κινδυνεύει μήτε διαγραφὴν γένεσθαι θεσπάσει τούτων ἢ τῆ αἰτῶν ὑπὲρ ἢ μὴ ἐξ χρυσὸς, μήτε ὡς ἀδικοῦντα ἐκόντων μισθὸν, ἀλλὰ τὸν λαβόντα διδύναι τὸ τετραπλῶν. καὶ ἰδίᾳ καὶ οἱ πολῖται βέλονται ἑαυτοὺς διαγράψαι τυχὸν ἢ εἰς ἔργον δημόσιον ἢ εἰς στράτειαν, ἢ αὖθις ἀπὸ βασιλέως τοῦτο διατεταλῶσαι, ἃ χρὴ ζημιῶν αὐτοὺς οὐδὲν ὑπὲρ τούτου, ἵνα μὴ οἱ μὲν ἱερεῖς ἀγανακτῶσι, οἱ δὲ ἄρχοντες καὶ τὰ ἀρχῆς ὑπηρέσωσι καὶ ἐξορίζωσι καὶ δημόσιον. ἡ δὲ τάξις εἰς σῶμα πιμωρεῖται, εἰ μὴ μίωνται ἢ βασιλεῖ τὰ ἀπὸ τῶν διάταξιν γινόμενα. ἐξουσίαν δὲ ἔχουσιν οἱ διαγραφόμενοι ἀντιλέγειν πῶς διαγέφησιν. εἰ δὲ μὴ δύωσιν καὶ τότο ποιεῖν, ὑπηκοεῖδος τὸν ἄρχοντα καὶ βασιλεῖ μίωσιν. οὐ χρὴ δὲ οὔτε τοὺς πατέρας οὔτε τοὺς σπόρους ἐδενὸς ὑποδέκτας παρέχειν ὑπὲρ τούτων ἐν χερσὶ θεσπόδων, μηδὲ ποσότητα φυλάττεσθαι τῆ ἀφωρισμένη χρείᾳ. εἰ δὲ παρεβῆ ὁ ἄρχων, ὁμοίως ταῦτα καταβάλλει. χρὴ δὲ ὁμοίως τά τε δημόσια καὶ τὰ πολιτικὰ φυλάττεσθαι.

Conſtitutio vult ſingulas prouinciàs inſinuatoribus ſacrarum literarum vel generalium Conſtitutionum vel publicorum commonitoriorum vel ſtatuarum ſex duntaxat ſolidos dari, & ab eo qui amplius acceperit, quadruplum reddi, hoc inhibente præſide & epiſcopo & primoribus ciuitatis, omniquè tam ciuili quàm fiſcali adminiculo, niſi velit epiſcopus in principis indignationem incurrere, Præſes bonis & dignitate & ciuitate multari. Curet autem officium nec deſcriptionem fieri ex iis cauſis vltra ſex aureos, nec ab inuitis, & ab accipiente quadruplum inferri. Aſcùm ciues ſeipſos volunt deſcribere operis publici vel frumenti coëmendi cauſa, & hoc ſibi concedi à principe petunt, nihil oportet lædi ex hac cauſa, ne ſacerdotes indignationem eandem incurrant, præſides dignitatem amittant & publicentur: officium in corpus torqueatur, niſi principi detulerint quicquid contra hanc cõſtitutionem fuerit admiſſum. Poſſunt enim deſcripti reſiſtere deſcribẽtibus: vel ſi nequeãt reſiſtere, licet eis inuocare præſidem, & deferre principi. Sed non oportet patres ciuitatum vel ſitonas vel ſuſceptores ex reditibus quos habent in manu, quidquam præbere, ſed eorum quantitatem deſtinatæ neceſſitati ſeruare debent. Quod ſi præſes violarit, de ſuo eos reditus implebit. Fiſcales enim & ciuiles res imminutas ſeruari neceſſe eſt.

Hæc Conſtitutio ſi abfuiſſet, quod eſt in titulo, Ex *deſcriptionibus, vel ab inuitis*, eſſet ſine lege. Hic verò ſit finis, quem Deus Dominuſque dedit, cui ſoli ſit laus, honor & gloria. Amen.

ANTONII CONTII
CHRONICI CANONES.

CERTISSIMA demonſtratio primæ hominum ætatis & temporis quod fluxit à mundi initio vſque ad totius orbis terræ diluuium, ex quinto cap. Geneſeos, iuxta editionem LXX. & Hebraicam.

PRIMA ÆTAS.

	ANNO MVNDI Secundũ LXX. interpret.	Secundũ Hebr. editionẽ.	Secundũ edit. 70. quam ſic emẽdari debere Auguſt. & Hier. aiunt.	Secundũ editionẽ Græcam 70. quæ hodie ab Aldo, & Cõplut. & Germanis im preſſa circũfertur.
ADAM *protoplaſtus & primogenitus omnium hominum, cunctarum artium & literarum & diſciplinarum primus & ſummus inuentor, omnium animalium, arborum, herbarum & naturarum cuiuſque primus nomenclator, & optimus nominum impoſitor, à cuius perfectione, naturali temperamento, intellectu, & cæteris animi dotibus multum aberrauit omnis poſteritas, primum temporis numerum ex annorum vitæ ſuæ computatione, velut quidam Monarcha & conſul edidit, nempe totis 230. annis, ſecundum LXX. vel 130. ſecundum Hebr. quibus nondum ſucceſſorem ediderat. nam his annis completis edidit Seth ſucceſſorẽ & filium, qui ſimul ac natus eſt, cœpit quaſi faſtis mox adſcriptus ex perſona ſua temporis numerum continuare.*	230	130		
Seth igitur ab anno mundi 230. vel 130. quo in lucem editus eſt, vſque ad annum 205. vel 105. quo filium & ſucceſſorem Enos ſibi genuit, eoſdem faſtos occupauit, id eſt vſque ad annum mundi	435	235		
Enos ſimiliter à die ſuæ natiuitatis vſque ad annum 190, vel 90. ſuæ ætatis faſtos occupauit, id eſt, vſque ad annum mundi	435	325		
Cainam etiam à prima ſua natiuitate vſque ad annum ſuæ ætatis 170, vel 70. quo filium Malaleel ſucceſſorem reliquit, faſtos impleuit, id eſt, vſque ad annum mundi	705	395		
Malaleel vſque ad annum ætatis ſuæ 165. vel 65. quo Iared filium ſucceſſorem dedit, faſtos & tempora ſignauit, id eſt, vſque ad annum mundi	960	460		
Iared vſque ad annum ſuæ ætatis 162. ſecundum vtranque editionem hîc conſentientem, quo anno filium Enoch ſucceſſorem edidit, eadem tempora ſignauit, id eſt, vſque ad annum mundi	1122	622		
Enoch à ſua natiuitate vſque ad annum ætatis ſuæ 165, vel 65. quo Matuſalem filium & ſucceſſorem dedit, eadem tempora ſignauit, id eſt, vſque ad annum mundi	1287	687		
Matuſala à ſua natiuitate vſque ad annum ſuæ ætatis 167. ſecundum 70. interpr. (qui auctore Auguſt. libro 15. de Ciuit. Dei, cap. 10. & 11. minus 20. annis habent quàm Hebræi) vel ſecundũ Hebr. anno ætatis ſuæ 187. quo Lamech filium & ſucceſſorem reliquit, eadem tempora ſignauit, id eſt, vſque ad annum mundi	1454	874	1474	1474
** Sed omnes hodie Græcæ editiones. ſeptuaginta interpretum ab illo numero aberrant, quem iis adſcribit Auguſtinus, & Aldina editio habet 187. quomodo & Hebraica, nec negat Auguſt. ſic debere emendari editionem ſeptuaginta. Hieronymus verò diſertè aſtruit mendoſam eſſe hoc loco eorũ editionem, & pro 167. reponendum 187. vt eſt in Samaritanis & Hebræis libris, ſicq; legit Nicephorus in Chronicis nuper typis excuſis: & ſic quoque Ioſephus legit: cùm in aliis ſequatur editionem ſeptuaginta interpretum, non Hebraicam. & ſic videtur emendandum, vt tollatur illa obiectio, qua videretur alioqui Matuſala vixiſſe poſt diluuium xiiij. annis.*				
Lamech à ſua natiuitate vſque ad annum ſuæ ætatis 188. ſecundum ſeptuaginta interpret. vel 182. ſecundum Hebraicam editionem, quo filium Noë ſucceſſorem reliquit, eadem tempora ſignauit. Sed eius quam diximus abſurditatis tollendæ cauſa putant Auguſtinus & Hieronymus editionẽ ſeptuaginta interpretum emendandam ſecundum Hebraicam, vt pro 188. legatur apud eos 182. vt & in Hebr. ſed eſt nihil hîc emendetur, vt ſanè nihil à poſteris emendatum eſt, nihil abſurdi ſequetur. ſic enim fiet, vt ſex ante diluuium annis mortuus fuerit Matuſala.	1642	1056	1656	1662.
Noë à ſua natiuitate vſque ad annum ætatis ſuæ 500. ſecundum vtranque editionem, quo genuit Iaphet & Cham & Sem, eadem tempora ſignauit, id eſt, ab annis mundi ſuprà ſcriptis, vſque ad annos mundi adſcriptos. Sed veriſimile eſt Iaphet maiorem natu filiorum Noë illo anno ætatis Noë 500. natum fuiſſe, Cham verò anno ſequente.	2142	1556	2156	2162
Idem Noë à natiuitate primi filiorum (puta Iaphet) vſque ad natiuitatem vltimi filiorum, id eſt, Sem, per biennium eadem tempora ſignauit, id eſt, vſque ad annum mundi	2144	1558	2158	2164
Id ex eo probatur, quòd Sem biennio demum poſt diluuium dicitur eſſe 100. ann. ergo natus eſt 98. ante diluuium.				
Item Noë à natiuitate ſui filij Sem per alios 98. annos, id eſt, vſque ad diluuium, cum filiis ſuis eadem tempora ſignauit, id eſt, vſque ad annum mundi	2242	1656	2256	2262.
Diluuium, ſeu diluuio (vt ait Cenſorinus.)				
Finis primæ hominum ætatis.				

SECVNDA ÆTAS.

Certiſſima demonſtratio ſecundæ hominum ætatis & temporis quod fluxit à diluuio vſque ad natiuitatem Abrahæ, ex cap. xj. Gen. & iij. cap. Lucæ Euangeliſtæ.

NOE, *Sem, Cham, Iaphet, iidem qui fuerant primæ ætatis terminatores, iidem ſecundæ principes & inchoatores fuerunt. Nam à diluuio biennium ad hæc tempora ſignauerunt, quo biennio poſt diluuium, Sem genuit Arphaxat ſucceſſorem, id eſt, vſque ad annum mundi*	2244	1658	2258	2264

	Secundū 70. interp.	Secundū Hebr.	Secundū Orig.	Secundā editionē Græc.
Arphaxat à natiuitate sua vsque ad annum ætatis suæ 135. vel secundum Hebr. 35. eadem tempora signauit vsque ad annum mundi 2379. quo genuit Cainam secundum 70. & Lucam Euangelistam, vel quo genuit Sala, secundum Hebraicam editionem.	2379	1693	3393	2399
Cainan à natiuitate sua vsque ad annum ætatis suæ 130. secundum septuaginta. (nam in Hebraica editione omittitur) quo anno genuit filium successorem Sala, eadem tempora signauit.	2509	*	Secundum edit. Origenis quæ obelo cōfodit hinc annū ex 70. interp. quē sequitur Lat. feb. & Lat. Eccl.	2529
Sala à natiuitate sua vsque ad annum ætatis suæ 130. secundum 70. interpr. vel 30. secundum Hebr. quo genuit Heber filium & successorem, eadem tempora signauit, id est, vsque ad annum mundi 2639.	2639	1723	2509	2659
Heber à natiuitate sua vsque ad annum ætatis suæ 134. secundum septuaginta, vel 34. secundū Hebr. quo genuit filium & successorem suum Phaleg, eadem tempora signauit, id est, vsque ad annum mundi	2773	1757	2643	2793
Suidas &c. dicunt turrim Babylonicam ædificatam esse 525. anno post diluuium, qui est annus ætatis Heber 128. sic & Isidorus ait sub hoc Heber ædificari cœptam turrim, sed ex sacris literis certò desimi non potest, quo anno cœperit ædificari.				
Phaleg à natiuitate sua vsque ad annum ætatis suæ 130. vel secundum Hebræos 30. quo anno genuit Ragau filium & successorem, eadem tempora signauit, id est, vsque ad annum orbis	2903	1787	2773	2923
Refert scriptura huius Phaleg tempore diuisam fuisse terram nec annum addit. certum est hanc diuisionem moxfactam esse post linguarum in Babylonis ædificatione confusionem, quia eadem scriptura refert eos priusquam ab inuicem discederent, id est, terras partiverint, consilium cepisse turris ædificandæ.				
Baliāe 35. *Ragau à natiuitate sua vsque ad annum ætatis suæ 132. vel secundum Hebræos 32. quo anno genuit Seruch filium & successorem, eadem tempora signauit, id est, vsque ad annum mundi*	3036	1819	2905	3056
Seruch à natiuitate sua vsque ad annum ætatis suæ 130. vel secundum Hebr. 30. quo anno genuit Nachor filium & successorem, eadem tempora signauit, id est, vsque ad annum mundi	3165	1849	3035	3185
Suidas scribit sub hoc Seruch ortam idolorum insaniam vsque ad Tharam patrem Abrahæ defluxisse, cuius nomine ipse Thara à filio Abrahamo oburgatus est.				
Nachor à natiuitate sua vsque ad annum ætatis suæ 79. secūdum 70. interpr. vel ann. 29. secundum Hebr. quo anno genuit Tharam filium & successorem, eadem tempora signauit, anno mundi	3244	1878	3114	3264
Thara terminator secundæ ætatis à natiuitate sua vsque ad annum ætatis suæ 70. secundū vtranque editionem, quo anno genuit filium & successorem Abrahamum, futurum tertiæ ætatis principē, eadem tempora signauit vsque ad annum mundi	3314	1948	3184	3334
Orosius lib. 1. cap. 1. sequitur hanc computationem, vt & Euseb. & Epiphan.				
Finis secundæ ætatis, quæ est 1072. annorum secundum meram editionem septuaginta interpretum, (quam sequitur Augustinus, Isidorus, &c.) & secundum editionem Origenis 942. annorum, & secundum editionem Hebraicam 292. annorum. Beda hanc diuersitatem non satis apertè exprimit, ac multo minus conciliat.				

TERTIA ÆTAS.

Certissima demonstratio tertiæ hominum ætatis, & temporis quod fluxit à natiuitate Abrahæ vsque ad annum primum regni Dauidis, partim ex Geneſi, Exodo, Numeris, Deuteronomio, partim ex libro Iesu Naue.

Semiramis eodem tempore regnat apud Assyrios, quo Abrahā apud Hebræos. Porphyrius cā facit Moyse posteriorem, quæ Inachū præcesſit annis 150. qui tamē videtur seruus esse Tertulliani Apologet. c. 19. vt est in manu scrip. nam impressi emēdati sunt ad cano. Eusebian.

ABRAM primus in patriarchis, in quem sanctificatus est populus Israëliticus antequā à Deo vocaretur, pater circuncisionis, & pater omnium credentium per præputium, non in tantùm qui sunt ex circuncisione, sed & iis qui sectantur vestigia fidei, quæ est in eius præputio, qui & sacras literas inuenit, & linguam Hebraicam artificiosè disposuit (auctore Suida) ex qua cæteræ manarūt, princeps & inchoator tertiæ ætatis, à prima sua natiuitate vsquę ad annum ætatis suæ septuagesimū quintum, secundum omnes editiones Geneseos, cap. 12. quo anno Deus cum Abraham testamentum & repromissionem fecit, & verborum sponsionem & repromissionem interposuit, fore vt in eo benedicerentur omnes cognationes terræ, prima tertiæ ætatis tempora signauit, vsque ad annum mundi | 3389 | 2023 | 3259 |

VETVS TESTAMENTVM.

Hoc vetus testamentum seu repromissio, magnam huius ætatis partem signat, nempe à primo huius repromissionis anno, vsque ad quadringentesimum tricesimum ab hac repromissione annū, quo anno Israel exiuit de AEgypto, & lata est lex in monte Sina, vt dicitur Exodi cap. 12. & apud Paulum in epistola ad Galatas cap. 4. id est, vsque ad annum mundi 3819. secundum septuaginta, vel 2453. secundum Hebræos, vel 3689. secundum Origenis editionem. Verūm & ex aliis scripturæ locis totum hoc tempus minutius & specialius dissecabimus, ita tamen vt in eorum perfectam demonstrationem & hunc summum calculum aduocemus.

Abrahā natus circiter cētum ann. videt horrendum incendiū Sodomorū &c. vrbium, Genes. 19.

Idem igitur Abraham ab anno ætatis suæ 75. quo repromissionem accepit, vsque ad annū ætatis suæ centesimum, secundum omnes editiones, quo anno filium & successorem Isaac genuit, eadem hæc tempora signauit per sequentes vigintiquinque annos, id est, vsque ad annum mundi	3414	2048	3284
Isaac ab anno ætatis suæ primo, vsque ad annum ætatis suæ sexagesimum, quo genuit Iacob filium & successorem, secundum omnes editiones Genes. cap. 25. eadem tempora signauit, id est, vsque ad annum mundi	3474	2108	3344

	Secundū lxx. int.	Secundū Hebr.	Secundū Orig.	
Inachum his tēporibus fuisse ait Eusebius in præfatione Chronic.	*Iacob à natiuitate sua vsque ad annū ætatis suæ nonagesimum primum, quo genuit Ioseph filium & successorem, eadem tempora signauit, id est, vsque ad annum mundi*	3565	2199	3435	
	Quòd 91. suæ ætatis anno genuerit Ioseph, id non diserte affirmatur in scriptura, sed per necessariam illationem, ac variorum locorum comparationem elicitur, hoc modo: Ioseph cùm explicat somnium Pharaoni, est xxx. annorum, Genes. 41. Idem cùm patrem per fratres accersit, est annorum 39. Genes. 45. ex eo quod illic ait, tunc secundum sterilitatis annum agi. ergo septem iam anni fertilitatis, & duo sterilitatis fluxerant, ex quo anno erat triginta annorum. Porrò eodem anno pater eius deuectus in AEgyptum, dicit Pharaoni se agere annum ætatis centesimum tricesimum, Gen. 47. Subducatur igitur de eius ætate ætas Iosephi, quæ erat 39. ann. relinquentur 91. anni, quibus Iosephum genitum ab eo necesse est.				
	Ioseph à natiuitate sua vsque ad annum ætatis suæ 110. quo mortuus est, secundum omnes editiones Gen. cap. vlt. eadem tempora signauit, id est, vsque ad annum mundi	3675	2309	3545	
Inachum Argiuorū regē his temporibus regnasse tradunt Clemēs, Tatianus, Iosephus, & Africanus; quos tamē nō sequitur Eusebius. Item Porphyrius facit Inachum Mosē posteriorē plus quàm 150. an. quē nec sequitur Eusebius.	*Hebræorum seruitus à morte Ioseph, vsque ad exitum de AEgypto, annorum centum quadraginta quatuor eadem tempora signat, id est, vsque ad annum mundi*	3819	2453	3689	
	Hoc autem tempus seruitutis Hebræorum 144. annorum fuisse diserte scriptura non affirmat, sed cùm à testamento & repromissione Dei cum Abrahamo vsque ad mortem Ioseph compleantur anni 286. vt suprà demonstratum est, populus autem exierit de AEgypto anno promissionis 430. consequitur vt durarit hæc seruitus 144. ann. quæ anno. summa desideratur ad complendum numerum 430. annorum.				
	Primo anno exitus de AEgypto lex Dei promulgatur in eremo in monte Sina.				
	Ab hoc loco vsque ad ædificationem templi sub Salomone tertius Regum liber numerat ann. 480. quos seruare conabimur.				
A tēpore Mosis ætas hominū cœpit esse cēsū viginti annorum, totidem enim vixit. Iosephus. li. 1. c. 14. Anno 3. regni Danai Argorū regis, moritur Moses.	*Moyses ab exitu Israël de AEgypto quem ipse eduxit, vixit & præfuit populo 40. annis, secundum omnes editiones, Numer. 14. Psalm. 94. Paul. Hebræor. cap. 3. quod etiam ex ætatis eius comparatione necessariò colligitur, Exod. 7. & Deuteronom. vlt. Ideoq; ab illo exitu vsque ad mortem suam ea tempora signat, id est, vsque ad annum mundi*	3859	2493	3729	
	Hactenus ex pentateucho Mosis omnis annorum numerus & summa necessariò demōstrata est. Particularis illorum 480. annorum numeratio & dissectio à morte Mosis non probatur perpetuò disertis scripturæ verbis, sed partim ex lib. Iudicum, partim ex Iudæorum veterum traditionibus colligitur, quas Eusebius & Augustinus secuti sunt.				
Quod quidam tradūt à morte Mosis vsque ad Samuelem esse 310. ann. & ex Act. Apost. ca. 13. (vbi tamen Græci Latinis libri habent 410. quam lectionē temere Lutherus & Funccius emēdandā putant) perperam illū locum intelligunt, cùm ex Latina translatione liqueat eos 450. ann. à natiuitate Israel vsque ad septimum annum Iosue esse computandos. fiūt enim 447. anni, id est, fere 410. anni, vt ibi dicitur &c.	*Iesus Naue à morte Mosis vsque in diem mortis suæ, præfuit populo annis viginti septem; septem scilicet annis diuisit terram, & aliis viginti annis bella gessit. Quod ad septem annos diuisionis attinet, hi recte probantur, cap. 14. Iesu Naue, cæteri vigimti anni non probantur disertis scripturæ verbis. hanc tamen computationem sequuntur Clemens primo Stromat. Eusebius in Chronic. Augustinus libro 18. De ciuitate Dei, cap. 11. Isidorus lib. 5. Etymologiarum, & Hugo Parisiensis in Chronolog. Iosephus libro 5. Antiquitatum, in Græco ait eum præfuisse viginti quinque annis, sicut & Zonaras Græcus eum, vt probabile est, secutus, sed Latina Iosephi tralatio, vulgò Rufini credita, viginti sex annos habet, vt & Beda libro De naturarerum. sed puto & Latinā Iosephi tralationem & Bedam esse mendosum, cùm idem postea dicat Eusebium duos annos dedisse Iesu Naue amplius, quàm Iosephus tribuerit, vt Elonis annos, quem ex auctoritate 70. interpretum expunxerat, alicunde sarciret: nos Eusebium hoc loco sequemur, vt præfuerit Iesus vsque ad annum mundi*	3886	2520	3756[h]	3884
	Mortuus est 100. annos natus. Ios. vlt.				
	Funccius verò ei 32. annos tribuit, nec cur id innouet, vllam rationem reddit, nisi quòd postea eos confundit cum 40. annis quibus in libro Iudic. quieuisse dicitur terra sub Othoniel, qui iudex fuit per 8. annos. itaq. reliquos 32. annos tribuit Iosue, sed absque iudicio & ratione, vt pòst ostendam.				
	Post mortem Iesu Naue filij Israel subiecti fuere alienigenis annis 8. & tunc dedit Deus eis iudicem Othoniel, Iudic. 3. Sub hoc Othoniel terra eorum quiuit 40. annis. ita fiunt 48. anni. Sed Eusebius ex Hebræorum traditione ait illos 8. annos iungi debere 40. annis Othonielis, & eorum partē facere, vt illi 40. anni peruenerint vsque ad annum mundi	3926	2560	3796	3924
	Clemens Alex. in 1. Stromate, & Nicephorus in Chronicis, separatim ea tempora computāt; sed nos Eusebium sequi malumus.				
	Post mortem Othoniel Hebræi subiecti fuere alienigenis ann. 18. & posteà habuerunt iudicem Aoth, qui iudicauit annis 80. Iudic. cap. 3. sed secundum Hebræorum traditiones quas sequitur Eusebius, illi 18. anni iunguntur his 80. annis, vt hi peruenerint vsque ad annum mundi	4006	2640	3876	4004
	Post mortē Aoth alienigenæ vehementer opprimunt Israelitas per viginti annos, Iudic. 4. qui anni ex eadem Iudæorum traditione, quos sequitur Eusebius, iungūtur annis Delboræ & Barach, quos suscitauit Deus, qui dicuntur iudicasse 40. annis, Iudic. 5. cap. id est, vsque ad annum mundi	4046	2680	3916	4044
	Post mortem Delboræ, Hebræos tradidit Dominus in manu Madian septem annis, Iudic. 6. post quos suscitauit eis iudicem Gedeonem. sed illi septem anni, quadraginta annis quibus Gedeon iudicasse dicitur, Iudic. cap. 8. iunguntur, eorum ⅔ partem faciunt ex eadem traditione, & perueniunt ad annum mundi	4086	2720	3956	4084
	Post mortem Gedeonis regnat filius eius Abimelech 3. annis, Iudic. cap. 9. id est, vsque ad annum mundi	4089	2723	3959	4087
	Post mortem Abimelech iudicauit Israelem Thola fratruelis Abimelēch, annis 23. Iudic. cap. 10. id est, vsque ad annum mundi	4112	2746	3982	4110
	Iair deinde iudicauit per 22. ann. Iudic. cap. 10. id est, vsque ad annum mundi	4134	2768	4004	4132

lxx. interp. ſi ex Iosepho cōtinuetur, ann.

	Sec. 70. interpr.	Secundū Hebr.	Secundū Orig.	
*Iepte initio sui principatus ait à Mose, quo tẽpore pugnare cœpit cum gentibus, vsq; ad sua tẽpora computati anos 300. Iudic. cap. 11. ex quo cõfirmatur Iudæorum traditio, qui annos breuiãt; & confutatur eorum cõputatio, qui integros figillatim cõputant, vt Clementis, Nicephori, &c.	*Iepte initio sui principatus ait à Mose, quo tẽpore pugnare cœpit cum gentibus, vsq; ad sua tẽpora computati anos 300. Iudic. cap. 11. ex quo cõfirmatur Iudæorum traditio, qui annos breuiãt; & confutatur eorum cõputatio, qui integros figillatim cõputant, vt Clementis, Nicephori, &c.			
*Post mortem Iair Hebræos in ditionem redigunt Ammonitæ ann. 18. Iud. cap. 10. qui tamẽ anni cum temporibus Iepte & sequentium iudicum computantur secundum traditionem supradictam. Nam post Iair Iepte iudicauit annis sex, Iudic. cap. 12. id est, vsque ad annum mundi	4140	2774	4010	4138
BELLVM TROIANVM.				
Post Iepte iudex fuit Esebon septem annis, Iudic. cap. 12. id est, vsque ad annum mundi	4147	2778	4017	4145
Post Esebon iudex fuit AElon decem annis, Iudic. cap. 12. secundum Hebraicam editionem: sed Eusebius ait hunc non haberi apud 70. interpretes; hodie autem habetur in vulgata editione Græca, additus nempe ab Origene sub asteriſco, sed Iosephus eum computat.				
Labdon deinde iudex fuit annis octo, vt dicitur Iudic. cap. 12. id est, vsque ad annum mundi	4155	2789	4025	4163
Tertio anno Labdon iudicis Hebræorum Troia post decennale bellum capta est.				
TROIA CAPTA.				
Colligitur omne tempus à natiuitatis Abrahæ anno 1. qui erat annus Nini 43. Europis 2.	Secundum Hebræos anni 835; Secundum Assyrios anni 835; Secundum Sycyonios anni 835			
A quinto & triceſimo anno ætatis Moysi, qui fuit primus annus Cecropis, primi Athenienſium regis, vsque ad captiuitatem Troiæ, & 23. annum Mneſthei Athenienſis regis, cuius meminit Homerus, anni	375			
A captiuitate Troiæ vsque ad primam Olympiadem numerantur anni	406			
Post Labdon, Hebræos in ditionem redigunt alienigenæ annis 40. Iudic. 13. Sed hi 40. anni imputantur annis sequẽtium Iudicum ex eadem traditione quam sequitur Eusebius, hoc est, tam 20. annis quibus Sampſon præfuit, quàm annis illis quibus Heli iudex fuit, Iudic. cap. 15. Sampſon igitur viginti annis iudicauit, id est, vsque ad annum mundi	4175	2809	4045	4183
Hucusque ex libro Iudicum tempora demonstantur, sequentia autem ex libris Regum.				
Quidã dicunt Homerũ fuiſſe 10. anno Sampſonis. Quidam autem Homerũ fuiſſe circa annũ 8. Samuel. Diſſentiẽtes de eius tempore opiniones colligit ipſe Euseb. Quidã Homerum credũt sub Dauide vixiſſe. Eusebius. Post Sampſon, Heli sacerdos iudex fuit annis 40. 1. Reg. cap. 4. secundum Hebraicam editionem, vt ait Eusebius, quam hîc sequitur; non autem editionem septuaginta interpretum, quam ait habere duntaxat viginti annos: tametsi Græca hodie impreſſa quadraginta annos habent. Ergo Heli præfuit vsque ad annum mundi	4215	2849	4085	4223
Heli succeſſit Samuel & Saul, qui præfuerunt vsque ad Dauid annis quadraginta, vt dicitur Actor. cap. 13. Beda tamen ait tempus eorum diſertè non exprimi in ſcriptura: & ideo Iosephum sequendum, qui 32. annos duntaxat eis tribuit, & ideo ium in hunc annum eius computatio in concordiam redit, id est, vsque ad annum mundi	4255	2889	4125	4255
Finis tertiæ ætatis vsque ad Dauid.				
QVARTA ÆTAS.				
Renouatur Dauidi promiſſio & testamentum factũ Abrahæ. Carthago condita. sic colligit hoc loco Eusebius. DAVID primus ex tribu Iuda regnauit apud Hebræos annis 40. secundum omnes editiones, nempe septem annis & sex menſibus in Hebron, & 33. in Hieruſalem, 1 Paralip. cap. 3. & 2. Reg. cap. 5. id est, vsque ad annum mundi	4295	2929	4165	
Post mortem Dauid regnauit Salomon filius eius quatuor annis, atque tum cœpit ædificare templum Domini, quod annis septem perfectum est, 1. Reg. 3. Eusebius legit VIII. secundum omnes editiones, 3. Reg. cap. 6. id est, vsque ad annum mundi	4299	2933	4169	
Ab exitu Israelis ex AEgypto vsque in hunc annum, tertius regnorũ liber cap. 6. colligit 480. annos, qui etiam ex particularibus annorum partitionibus à nobis positis ab illo anno, vsque ad præsentem annum, rectè & exactè conficiuntur hoc modo:				
Moses post egreſſum de AEgypto, præfuit annis 40.				
Iesus Naue annis 27				
Othoniel annis 40				
Aoth annis 80				
Debora annis 40				
Gedeon annis 40				
Abimelech annis 3.				
Thola annis 23.				
Iair annis 22.				
Iepte annis 6.				
Esebon annis 7.				
[Elon] *	* Omittitur in mera editione 70. interpretum, & ab Euseb. quoque in Chronicis canonibus anni eius prætermittuntur. Hebraica autem editio tradit eũ præfuiſſe annis decem.			
Labdon annis 8.				
Sampſon annis 20,				
Heli annis 40.				
Samuel & Saul 40.				
Dauid annis 40.				
Salomon vsque ad inchoationem templi annis 4.				
Summa omnium annorum supraſcriptorum 480.				

Admonendi

	Sec. 70. interpr.	Secundū Hebr.	Secundū Orig.
Admonendi sumus, omnes particulares computationes supraſcriptas diſertis verbis librorum Iudicum & regnorum comprobari, exceptis viginti septem annis Iesu Naue. verùm cùm cæteri numeri diſertè probati sint, & ad complendam summam 480. annorum, quos tertius regnorum liber exigit, totidem anni desiderentur: neceſſaria quoq; illatione fiet, vt totidem anni Iesu Naue tribui debeant, si puram ac meram editionem septuagintà interpretum, quã habuit Eusebius teſte Hieronymo multis locis, sequi malimus cum Eusebio, cuius ſanè auctoritas & magna in diſcernẽdis editionibus cautio & eruditio me valde permouent. Si quis tamen ex Hebraica editione putauerit Elon ſuo loco ponendum, cum decem annis quibus præfuit, non repugnabo. sed eo caſu septemdecim duntaxat anni Iesu Naue relinquentur ad præfatam ſummam 480. annorum. Equidem Iosephi ſupraſcriptã computationem secutus eſſem libens cum Beda viro acerrimi iudicij, nam & Elon cum ſuis decem annis ponit, & Iesu Naue 25. annos adſcribit; ſed quæ ratio Bedam impulit, vt eum ſequeretur, ea me contrà reuocauit. Nam Iosephus tribuit Saul & Samuel 32. annos duntaxat; acidirco eum ſequẽdum dicit Beda; quia quot annis illi regnauerint, nuſquam in ſcriptura ſancta expimatur. ſed id falſum eſt. nam Paulus Actor. cap. 13. tribuit Samueli & Sauli quadraginta annos, quo loco fortè permotus Eusebius totidem eis annos adſcripſit, tametſi locum Pauli non citet.			
Hac igitur certiſſima computatione demonſtrata, quantum editionũ patitur diuerſitas, ſi cui vacauerit cæteros chronographos euoluere, mira occurrent errorum portenta, & audax nouandi frons, neglecta veterum lectione, nec vlla eorum mentione facta. Primùm enim Iohannes Funccius, omnium qui noſtro tempore Chronologias ſcripſerunt, exactiſſimus, in hac tamen computatione multipliciter erraſſe deprehendetur. Falsò enim ait inter Iair & Iepte fuiſſe interregnum 18. annorum, quia id ſcriptura nuſquam prodit. quin illi 18. anni perinde ad ſequentium Iudicum tempora pertinent, vt anni quadraginta, qui inter Elon & Sampſon aſſignantur, Ad ſequentes, Sampſon puta, & Heli. In ſumma hoc mihi concedi poſtulo, vt aut illi anni quibus populus oppreſſus fuiſſe dicitur, ſemper adſcribi debeant ſequentium Iudicum annis, aut numquam. Si numquam adſcribi debere dicetur, iam manifeſtus error conſequetur, vt pro 480. annis, quos ſcriptura colligit, ſexcenti ferè anni colligãtur, vt ait Eusebius in præfatione Chronicorum canonum. in quem tamen errorem delapſi videntur Clemens Alexandrinus primo Stromatum, & Nicephorus in Chronologia nuper formis excuſa, ſi modò illi libri, aut numeri mendoſi non ſunt, ſed ita ab auctoribus ſcripti. Nam tanta eſt omnium librorum, ac præſertim Græcorum, in hoc genere mendoſitas, vt nemo quamuis doctiſſimus ex hac computandorum temporum perplexitate euaſurus ſit, niſi ſibi certam aliquam normam & demonſtrationem atq; viam cõſtituerit, eamq; ex certioribus & minùs mendoſis libris collegerit. Nam nec ab his mendis omnino puri ſunt biblici libri, præſertim impreſſi, ac maximè Græci. Cæterùm multo certiores eſſe libros Latinos omnis generis manuſcriptos, omnibus Græcis, ipſa ratio atq; experientia me docuit. Si verò ſemper adſcribi debere dicent ſequentium Iudicum annis, iam neceſſariò noſtræ computationi aſſentientur. Si verò interdum adſcribent, interdum verò non adſcribent, videant ne id ſit pro arbitrio ſacroſanctam ſcripturam fœdare & contaminare. Sed & quod idem Funccius octo duntaxat annos Othonieli adſcribit, non vt nos 40. in eo deprehenditur diſertis ſcripturæ verbis palàm contradicere, quæ tradit in eius morte terram quieuiſſe 40. annis. Denique falsò aſſerit, eandem ſcripturam annos Othonielis confundere cum annis Iesu Naue, quando quæcunque narrantur in libro Iudicum, ſic narrantur, vt quæ poſt mortem Iesu Naue acciderint. Ex hoc tamen velut falſo fundamento iacto, illud efficere molitur, Iesum Naue præfuiſſe annis 32. qui ſcilicet deductis octo Othonielis annis ſuperſunt. Et de Funccio hactenus, quem tamen ob alia permulta acutè & doctè animadverſa, ſummis laudibus ornandũ cenſeo. In Bibliis quibuſdã lingua Francica impreſſis aduotatũ reperi (ſine nomine auctoris) Iosue 40. annis, & Othoniel quadraginta itidem annis præfuiſſe: & vt ea computatio congruat ſummæ 480. omittuntur illic viginti duo anni Iair, qui tamen ei diſertè dantur Iudicum cap. 10. Quid faciat hanc licentiæ omnia licebunt, & ſcripturam velut quandam normam Lesbiam ad contortas quaſlibet opiniones trahere licebit, ſi hæc licebũt. Diutiùs quàm vellem hîc immoratus ſum, vt hoc penitus hominum mentibus infigerem, non temere cuiquã aſſentiendum, præſertim in rebus maximi momenti. Nunc ad inſtitutum opus ex hoc diuerticulo reuertamur.			
Post inchoationem templi regnauit Salomon aliis 36. annis, vt impleatur numerus annorum quadraginta, quibus regnaſſe dicitur tertio Regum, cap. 11. id est, vsque ad annum mundi	4335	2969	4205
Post Salomonem diuiſum eſt regnum Hebræorum in Roboam regem Iuda, & Ieroboam regem Iſraël, id est, regẽm cæterarum tribuum, excepta tribu Iuda. Verùm tempora computantur per annos regni Iuda, & regum Iuda, ex quibus ortus eſt Chriſtus. Regnauit igitur Roboam poſt patrem Salomonem annis 17. vt dicitur 3. Reg. cap. 14. & 2. Paralip. cap. 12. id est, vsque ad annum mundi	4352	2986	4222
Post Roboam regnauit filius eius Abia 3. annis. 3. Reg. cap. 15. id est, vsque ad annum mundi	4355	2989	4225
Post Abiam regnauit filius eius Asa iuſtus 41. annis, 3. Regum, cap. 15. id est, vsque ad annum mundi	4396	3030	4266
Post Asam regnauit filius eius Iosaphat Iuſtus annis 25. 3. Reg. cap. vlt. 1. Paralipom. cap. 19. id est, vsque ad annum mundi	4421	3055	4291
Post Iosaphat regnauit filius eius Ioram annis octo, 4. Reg. cap. 8.*	4429	3063	4299
* Sed ex his octo annis Ioram, Funccius quatuor tantùm eius regno proprios reliquit, & ex eius perſona quatuor duntaxat annos computationi temporum addit, cæteros quatuor annos cum regno patris eius Iosaphat confundit. Nos totos octo annos, quibus diſertè dicitur regnaſſe, ſpecialiter ei attribuimus, ſequuti Eusebium, Iſidorum, Bedam, & cæteros Græcos Latinosq; chronographos. Funccium hominem vigilantiſſimum atq; acutiſſimum mouit incredibilis ſcripturarum inter ſe cõtrarietas, quæ aliter conciliari poſſe non videbatur, quàm ſi interpretaretur Ioram filium Achab cœpiſſe regnare ſub Ioram rege Iuda, non quidem ſolo, ſed cum patre regnante: contrà verò Ioram regem			

Iudæ solum regnare cœpisse sub illo Ioram filio Achab. Siquidem liber tertius Regum cap. vlt. tradit Ochoziam filium Achab regnare cœpisse in Israël anno 17. Iosaphati, & regnasse annis duobus. deinde lib. 4. Reg. cap. 1. ait Ochozia mortuo fratrem eius Ioram eiusdē Achab filium pro eo regnasse. consequens igitur erat eum regnare cœpisse anno 18. desinente, aut 19. incipiente regni Iosaphat: vt rectè traditur 4. Reg. c. 3. Atqui lib. 4. Reg. capite 1. dicitur eum cœpisse regnare anno secundo Ioram (filij scilicet Iosaphati) qui tamen non nisi post 25. annum regni paterni regnare cœpisse videri posset. Præterea huic sententiæ repugnat alius locus 4. Reg. c. 8. vbi scribitur Ioram filium Iosaphat regnare cœpisse anno quinto Ioram filij Achab. Nam si Ioram filius Iosaphat regnare cœpit anno quinto Ioram filij Achab, fieri nequit vt Ioram filius Achab regnare cœperit sub Ioram filio Iosaphat. Hæc Funccium (vt dixi) permouerunt, vt superiorem subtilitatē excogitaret, quæ tamen nec satisfacit omni omnino obiectioni. Equidem vtut sit, in eam concessissem, nisi me septuaginta interpretes reuocassent, quorum Aldina & Germanica editio pro secundo anno Ioram, vicesimum primum annum Iosaphat habet, 4. Reg. cap. 1. quæ lectio totam ferè discordiam componit. Editionem Complutensem hic nihil moror, quia in illa Græca fuēre emendata ad exemplum Hebraicorū è regione impressorum, dum librorum correctores nihil sani, nihil integri relinquunt. Supererit illa tantùm dubitatio, cur non 18. aut 19. anno Iosaphat dicatur Ioram filium Achab regnasse, sed anno demum 21? nam duobus annis tantùm regnarat Ochozias, & regnare cœperat 17. Iosaphati anno, vt eadem habet editio. Verùm & huic scrupulo ita satisfiet ex eadem editione. Græca enim editio non nominat Ioram, sed Ieroboam filium Achab, & eum 21. anno Iosaphat cœpisse regnare scribit. Ergo alius intelligi debet ille Ioram, siue vt septuaginta nominant, Ieroboam, filius Achab, ab illo Ioram quem vtrag; editio scribit regnare cœpisse anno 18. Iosaphat libro 4. Regum cap. 3. & frater fortasis illius intelligi debet, & dicendum tres fratres, & Achab filios sibi ordine successisse, & Ochoziam biennio, Ieroboam altero itē biennio, ac tum denique Ioram tertium fratrem duodecim annis regnasse in Israël. Hæc proculdubio, si veræ sunt Græcæ editiones, optimè sibi constant. veras autem esse præcipuo hoc argumento vtor, quòd Euseb. Cæsariensis vir acutissimus, tantam discordiam non fuerit silentio prætermissurus, si exemplaria, vnde talis discordia oriri potuisset, habuisset. sed vtebatur nimirum editione Græca: quæ, vt præfatus sum, nullam huiusmodi discordiam inducit. Nos igitur illum & cæteros veteres secuti, octo integros annos regno Ioram deputauimus: nec cum Funccio inter patrem & filium partiti sumus: vt omittam tutum non esse, ex regni Israëlitici computatione, velle regni Iudaici calculum emendare aut reformare, cùm præcipua cura scripturæ in posteriore fuerit, cùm ex eo regno venturus esset Christus, in Israëlitico vero regno, minore periculo aliquid omitti aut reticeri potuerit, licet factum non sit.

Olympiades.		Reges Iudæ.	Anno vrb. cōd.	Secundū 70. interp.	Secundū Hebr.	Secundū Orig.

Ann. ab vrb. cõd.	Olympiades.	Reges Iudæ.	Reges Roman.		Sec. 70. interp.	Secundũ Hebr.	Orig. Euseb.
31	γ	20	31		2	6	2
32	δ	21	32		3	7	3
33	IE α	22	33		4	8	4
34	ϛ	23	34		5	9	5
35	γ	24	35		6	2250	6
36	δ	25	36		7	1	7
37	Is α	26	37	*Romulus apud paludem Capreæ nunquam comparuit, quo mortuo Senatores per quinos dies rempub. rexerunt, atq; ita vnus annus expletus est. Quod tempus Interregnum appellatum est. Euseb. manuscript. sic habet, eum scilicet 38. annis regnasse, & postea vnius anni interregnum fuisse: quia scilicet anno 38. inchoato mortuus est, quia XI. Kalend. Maij regnare cœperat, & mortuus est nonis Quintilibus anno regni 38. et residuo eiusdem anni cum anno sequente computato fuit interregnum. Itaq; & hîc falsitur Onufrius, dum Euseb. excusum secutus, ait Euseb. dicere Romulum regnasse 37. annis. nam & lib. manuscrip. lectio inde etiam confirmatur, quòd nisi 38. ann. præter annum interregni Romulo tribueret Eusebius, nõ complerentur 240. anni, quibus regnatum esse tradit, sed dumtaxat 239. Sigonius 37. annos dumtaxat ei tribuit præter interregnum.*	8	2	8
38	ϛ	27			9	3	9
39	γ	28	38				
			1 Interregnũ Senatorũ.				
40	δ	29			4620	4	4490
			Numa.				
			1	*Numa Pompilius anno vrbis conditæ 40. regnare incipit. regnat annis 40. secundum Eusebium, sed secundum Solinum, Dionysium, &c. 43. quos sequuntur Sigonius & Onufrius, & ego hîc.*			
41	IZ α	Manasse.	2	*Apud Iudæos Manasses regnare incipit, & regnat annis 55. 4. Regum cap. 21.*	1	5	1
42	ϛ	2	3		2	6	2
43	γ	3	4		3	7	3
44	δ	4	5		4	8	4
45	IH α	5	6		5	9	5
46	ϛ	6	7		6	2260	6
47	γ	7	8		7	1	7
48	δ	8	9		8	2	8
49	IΘ α	9	10		9	3	9
50	ϛ	10	11		4630	4	4500
51	γ	11	12		1	5	1
52	δ	12	13		2	6	2
53	K α	13	14		3	7	3
54	ϛ	14	15		4	8	4
55	γ	15	16		5	9	5
56	δ	16	17		6	2270	6
57	KA α	17	18		7	1	7
58	ϛ	18	19		8	2	8
59	γ	19	20		9	3	9
60	δ	20	21		4640	4	4510
61	KB α	21	22		1	5	1
62	ϛ	22	23		2	6	2
63	γ	23	24		3	7	3
64	δ	24	25		4	8	4
65	KT α	25	26		5	9	5
66	ϛ	26	27		6	2280	6
67	γ	27	28		7	1	7
68	δ	28	29		8	2	8
69	KΔ α	29	30		9	3	9
70	ϛ	30	31		4650	4	4520
71	γ	31	32		1	5	1
72	δ	32	33		2	6	2
73	KE α	33	34		3	7	3
74	ϛ	34	35		4	8	4
75	γ	35	36		5	9	5
76	δ	36	37		6	2290	6

Anno ab vrb. cõd.	Olympiades.	Reges Iudæ.	Reges Roma.		Sec. 70. interp.	Secundũ Hebr.	Orig. Euseb.
77	Ks α	37	38		7	1	7
78	ϛ	38	39		8	2	8
79	γ	39	40		9	3	9
80	δ	40	41		4660	4	4530
81	KZ α	41	42		1	5	1
82	ϛ	42	43		2	6	2
83	γ	43	1	*Tullus Hostilius Romæ regnat annis 32. secundum omnes.*	3	7	3
84	δ	44	2		4	8	4
85	KH α	45	3		5	9	5
86	ϛ	46	4		6	3300	6
87	γ	47	5		7	1	7
88	δ	48	6		8	2	8
89	KΘ α	49	7		9	3	9
90	ϛ	50	8		4670	4	4540
91	γ	51	9		1	5	1
92	δ	52	10		2	6	2
93	Λ α	53	11		3	7	3
94	ϛ	54	12		4	8	4
95	γ	55	13		5	9	5
		Amon		*Amon rex Iudæ regnat annis 12. secundum septuaginta, at secundum Hebræam editionem regnat annis 2. 4. Regum cap. 21.*	6	3310	6
96	δ	1	14				
97	ΛA α	2	15			3311	7
98	ϛ	3	16		7		8
99	γ	4	17		8	*	9
100	δ	5	18		9	*	4550
101	ΛB α	6	19		4680	*	1
102	ϛ	7	20		1	*	2
103	γ	8	21		2	*	3
104	δ	9	22		3	*	4
105	ΛΓ α	10	23		4	*	5
106	ϛ	11	24		5	*	6
107	γ	12	25		6	*	7
		Iosias.		*Iosias apud Iudæos regnat annis 31. 4. Reg cap. 32. sed nos cum Eusebio 32. annos ei damus, vt in eis comprehendamus tres menses, quibus Ioachaz regnauit post eum.*	7		
108	δ	1	26		8	3312	8
109	ΛΔ α	2	27		9	3313	9
110	ϛ	3	28		4690	4	4560
111	γ	4	29		1	5	1
112	δ	5	30		2	6	2
113	ΛE α	6	31		3	7	3
114	ϛ	7	32		4	8	4
			Ancus.	*Ancus Martius quartus Romæ regnat annis 23. secundum Eusebium & Cassiodorum, quem numerum hic sequimur: non autem 24. vt cæteri, & Sigonius, &c.*			
115	γ	8	1		5	9	5
116	δ	9	2		6	3320	6
117	Λs α	10	3		7	1	7
118	ϛ	11	4		8	2	8
119	γ	12	5		9	3	9
120	δ	13	6		4700	4	4570
121	ΛZ α	14	7		1	5	1
122	ϛ	15	8		2	6	2
123	γ	16	9		3	7	3
124	δ	17	10		4	8	4
125	ΛH α	18	11		5	9	5
126	ϛ	19	12		6	3330	6
127	γ	20	13		7	1	7

Anno ab vrb. cõd.	Olympiades.	Reges Iudæ.	Reges Roma.		Sec. 70. interpr.	Secundũ Hebr.	Orig. Euseb.
128	δ	21	14		8	2	8
129	ΛΘ α	22	15		9	3	9
130	ϛ	23	16		4710	4	4580
131	γ	24	17		1	5	1
132	δ	25	18		2	6	2
133	M α	26	19		3	7	3
134	ϛ	27	20		4	8	4
135	γ	28	21		5	9	5
136	δ	29	22		6	3340	6
137	MA α	30	23		7	1	7
138	ϛ	31	1	*Tarquinius Priscus quintus Romæ regnat annis 37. secundum Eusebiũ & Solinum; vel 38. secundum Liuium & Dionysium: sed nos Eusebium hic sequèmur cum Sigonio, non cæteros cum Funccio.*	8	2	8
139	γ	32	2	*Ioacham regnat apud Iudæos menses 3.*	9	3	9
140	δ	Ioachim	3	*Eliachim, qui & Ioachim, regnat apud Iudæos annis 11. 4. Regum cap. 23.*	4720	4	4590
141	MB α	2	4		1	5	1
142	ϛ	3	5	*Anno 3. Eliachim Nabuchodonosor rex Babyloniæ Iudæam capit, & in ditionem suam redactis plurimis Iudæorum, cùm etiam partem vasorum templi inuasisset, tributario Eliachim facto, victor ad suos redit.*	2	6	2
143	γ	4	6	*In Babylonia geruntur, quæ de Daniele & tribus pueris narrãtur apud Danielem. Euseb.*	3	7	3
144	δ	5	7		4	8	4
145	MΓ α	6	8		5	9	5
146	ϛ	7	9		6	3350	6
147	γ	8	10		7	1	7
148	δ	9	11		8	2	8
149	MΔ α	10	12		9	3	9
150	ϛ	11	13	*Filius superioris Ioachim. In principio Ezechielis alius est Ioacin, ab isto Ioachim.*	4730	4	4600
151	γ	Ioachim	14	*Ioachim, qui & Iechonias, apud Iudæos regnat menses tres. Hic annus per diuersos impletur. hunc Ioachim rex Babyloniæ secundò veniens in Iudæam, captum secum pertrahit.*	1	5	1
152	δ	Sedechias 1	15	*Sedechias apud Iudæos regnat annis 11. in Hierusalem. 4. Regum cap. 24. & 25.*	2	6	2
153	ME α	2	16	*Massiliæ condita.*	3	7	3
154	ϛ	3	17	*Medorum Astyages regnat annis 38.*	4	8	4
155	γ	4	18		5	9	5
156	δ	5	19		6	3360	6
157	Mϛ α	6	20		7	1	7
158	ϛ	7	21		8	2	8
159	γ	8	22		9	3	9
160	δ	9	23		4740	4	4610
161	MZ α	10	24		1	5	1
162	ϛ	11	25		2	6	2
				Finis quartæ ætatis à Dauid vsque ad transmigrationem Babylonis. Incipit quinta ætas à transmigratione Babylonis vsque ad Christum.			
				QVINTA ÆTAS.			
163	γ	Captiuitas. 1	26	*Captiuitas Hebræorum & exterminium templi annis 70. vsque ad secundum annum Darij.*	3	7	3
164	δ	2	27	*Nabuchodonozor rex Chaldæorum Hierosolymis captis templum incendit, quod ab initio ædificationis suæ permansérat annis 442. Clemens ait captiuitatem hanc contigisse 47. Olymp. Clemens in 1. Stromat.*	4	8	4
165	MH α	3	28	*Solis eclipsis seu defectio, quam futuram Thales longè ante prædixerat.*	5	9	5
166	ϛ	4	29		6	3370	6
167	γ	5	30		7	1	7
168	δ	6	31		8	2	8

Ann. ab vrb. cõd.	Olympiades.	Reges Iudæ.	Reges Roman.		Sec. 70. interpr.	Secundũ Hebr.	Orig. Euseb.
169	MΘ α	7	32		9	3	9
170	ϛ	8	33		4750	4	4620
171	γ	9	34	*Mortuo Nabuchodonosor rege Babyloniorum suscepit imperium Euilmerodach, cui successit frater eius Balthasar, cui Daniel eam scripturam quæ in pariete apparuerat, interpretatus est, significantem imperium Chaldæorum in Medos & Persas transferendum.*	1	5	1
172	δ	10	35		2	6	2
173	N α	11	36		3	7	3
174	ϛ	12	37		4	8	4
175	γ	13	1	*Seruius Tullius ancillæ, sed nobilis captiuæ, filius, sextus Rom. rex, regnat annis 34. secundum Eusebium & Cassiodorum, aut 44 secundum Liuium et Dionys. quæ tamen diuersitas in annis Tarquinij Superbi sequentis regis conciliatur. nam ei 35. ann. dant Eusebius & Cassiodorus, cùm Liuius & Dionysius duntaxat 25.*	5	9	5
176	δ	14	2		6	3380	6
177	NA α	15	3		7	1	7
178	ϛ	16	4		8	2	8
179	γ	17	5		9	3	9
180	δ	18	6		4760	4	4630
181	NB α	19	7		1	5	1
182	ϛ	20	8		2	6	2
183	γ	21	9		3	7	3
184	δ	22	10		4	8	4
185	NΓ α	23	11		5	9	5
186	ϛ	24	12		6	3390	6
187	γ	25	13		7	1	7
188	δ	26	14		8	2	8
189	NΔ α	27	15		9	3	9
190	ϛ	28	16		4770	4	4640
191	γ	29	17	*Daniel. 7.*	1	5	1
192	δ	30	18	Secunda orbis monarchia Cyri Persarum.	2	6	2
193	NE α	31	19	*Cyrus, Medorum destruxit imperium, subuerso Astyage rege Medorum. Idem Cyrus Iudæorum captiuitate laxata, quinquaginta ferme hominum milia regredi fecit in Iudæam, qui constructo altari, templi fundamenta iecerunt. Sed cùm à vicinis gentibus ædificatio impediretur, imperfectum opus vsq; ad Darium permansit, solo tantùm altario consistente.*	3	7	3
194	ϛ	32	20		4	8	4
195	γ	33	21		5	9	5
196	δ	34	22		6	3400	6
197	Nϛ α	35	23		7	1	7
198	ϛ	36	24		8	2	8
199	γ	37	25		9	3	9
200	δ	38	26		4780	4	4650
201	NZ α	39	27		1	5	1
202	ϛ	40	28	*Ea quæ de Crœso apud Herodotum narrantur, quomodo tentaret oracula, his fuêre temporibus.*	2	6	2
203	γ	41	29		3	7	3
204	δ	42	30	*Hoc tempore Iesus filius Iosedech & Zorobabel filius Salathiel clarent, qui & principes fuerunt eorum qui regressi sunt in Iudæam. Eusebius. Theognis poëta clarus habetur.*	4	8	4
205	NH α	43	31		5	9	5
206	ϛ	44	32		6	3410	6
207	γ	45	33		7	1	7
208	δ	46	34		8	2	8
209	NΘ α	47	Tarquinius superbus. 1	*Tarquinius Superbus, septimus Rom. regnat annis 25. secundum Eusebium & Cassiodorum, vel 35. secundum Liuium & Dionysium, vt suprà scriptum est. nos Eusebium sequimur.*	9	3	9
210	ϛ	48	2		4790	4	4660
211	γ	49	3		1	5	1

Darij Persarũ regis.	Ann. ab vrb. cõd.	Olym-piades.	Reges Iudæ.	Reges Roman.		Sec. 70. interpr.	Secundũ Hebr.	Orig. Euseb.
	212	δ	50	4	*Hoc anno 50. captiuitatis, quidam complent septuagesimum annum captiuitatis, altius nempe eius initium repetentes à 3. anno Eliachim, vsq; ad præsentem annum qui erat Cyri Persarum regis 20. Sunt qui eandem à 13. Iosiæ anno inchoent, & in 1. Cyri anno terminent, quo templum ædificari permisit, laxata captiuitate. sed neutram sententiam sequitur Euseb. Funccius sequitur vltimam sententiam, nos Eusebium.*	2	6	2
	213	ΖΗ α	51	5		3	7	3
	214	ϛ	52	6		4	8	4
	215	γ	53	7		5	9	5
	216	δ	54	8		6	3420	6
	217	ΖΑ α	55	9		7	1	7
	218	ϛ	56	10		8	2	8
	219	γ	57	11		9	3	9
	220	δ	58	12		4800	4	4670
	221	ΖΒ α	59	13		1	5	1
	222	ϛ	60	14	*Tomyris regina Massagetarum Cyrum interficit, cui successit Cambyses, quem aiunt secundum Nabuchodonosor vocari, sub quo Iudith historia conscribitur.*	2	6	2
	223	γ	61	15		3	7	3
	224	δ	62	16		4	8	4
	225	ΖΓ α	63	17		5	9	5
	226	ϛ	64	18		6	3430	6
	227	γ	65	19		7	1	7
	228	δ	66	20		8	2	8
	229	ΖΔ α	67	21		9	3	9
	230	ϛ	68	22	*Pythagoras physicus philosophus claret.*	4810	4	4680
1	231	γ	69	23	*Anno 69. captiuitatis Iudaicæ Darius Cambysi regi Persarum succedit.*	1	5	1
2	232	δ	70	24	*Hic est septuagesimus annus captiuitatis Iudaicæ, & secundus Darij Persarum regis: quo anno captiuitas finita est, & templum instaurari cœptum, consummatur & opus anno quarto. hoc testatur Zacharias propheta,* DOMINE *omnipotens, quousque non miserebéris, &c. hic septuagesimus annus est, &c. Ab hoc tempore sacra scriptura incipit computare tempora per annos exterorum principum, monarcharum, scilicet Cyri, Artaxersis, Darij, & sequentium. vnde & nos similiter eosdem principes deinceps adscribemus, & eorum imperia & tempora.*	2	6	2
3	233	ΖΕ α		25		3	7	3
4	234	ϛ		26		4	8	4
5	235	γ		27		5	9	5
6	236	δ		28		6	3440	6
7	237	ΖΣ α		29		7	1	7
8	238	ϛ		30		8	2	8
9	239	γ		31		9	3	9
10	240	δ		32		4820	4	4690
11	241	ΖΖ α		33		1	5	1
12	242	ϛ		34		2	6	2
13	243	γ		35		3	7	3

FASTI

FASTI CONSVLARES

A PRIMO VRBIS ROMÆ CONSVLE BRVTO, AD VLTIMVM BASILIUM, & Iustiniani mortem.

Anno quarto Olympiadis sexagesimæ septimæ vterque Consul Patricius fuit.

	An. ab vrb. cond.		
	244	L.Iunius Brutus.	
Faclus 1. cum Paulo.	245	P.Valerius Poplicola II.	
	246	P.Valerius Poplicola III.	
** al. Rufus.*	247	Sp.Lartius Flauus.*	
	248	M.Valerius.	
	249	P.Valerius Poplicola IIII.	
	250	P.Postumius Tubertus II.	
	251	Opiter Virginius Tricostus.	
	252	Postumus Cominius Auruncus.	
Poplicola adeò hoc anno pauper moritur, vt sumptu publico sepelatur. Euseb.	253	Ser.Sulpitius Camerinus.	
	254	T.AEbutius Helua.	
	255	L.Lartius Flauus II.	
Bellum Latinum.	256	A.Sempronius Atratinus.	
	257	A.Postumius Albus Regillensis.	
** al Appius.*	258	M.*Claudius Sabinus.	
Prima secessio plebis in Sacrum montem capit anno 259. vt ait Cicero pro Cornelio perduell. reo. anno 16. post Reges exactos. finita est autem anno 260. Tribunis plebi concessis.	259	A.Virginius Cælimontanus.	
	260	Postumus Cominius Auruncus II.	
	261	T.Geganius*Macerinus.	
	262	M.Minucius Augurinus II.	
	263	Q.Sulpitius Camerinus Cornutus.	
	264	C.Iulius Iulus.	
	265	Nautius Rutilus.	
** Oros. Gessonii vocat. Latini anno 268. rebellant. Euseb.*	266	C.Aquilius Tuscus.	
	267	Proculus Virginius Tricostus.	
	268	Q.Fabius Vibulanus.	
	269	R.Fabius Vibulanus.	
	270	M.Fabius Vibulanus.	
	271	Q.Fabius Vibulanus II.	
Trecenti nobiles Fabiæ familiæ à Veientibus cæsi. Euseb. Oros.	272	R.Fabius Vibulanus II.	
	273	M.Fabius Vibulanus II.	
	274	R.Fabius Vibulanus III.	
	275	L.Aimilius Mamercus II.	
** al.M.*	276	C.* Oratius Pulullus.	
	277	A.Virginius Rutilus.	
Pompilia virgo Vestalis ob stuprũ vina defossa. Euseb. Oros. ait id factum anno 275.	278	C.Nautius Rutilus.	
	279	L.Furius Medullinus.	
	280	L.Aimilius Mamercus III.	
	281	L.Pinarius Mamercinus.	
	282	App.Claudius Sabinus.	
Sunia Vestalis ob stuprũ vina defossa. Euseb.	283	L.Valerius Potitus II.	
	284	T.Numicius Priscus.	
	285	T.Quinctius Capitolinus II.	
	286	T.Aimilius Mamercinus II.	
	287	Q.Seruilius Priscus II.	
	288	T.Quinctius Capitolinus III.	
	289	A.Postumius Regillensis.	
	290	P.Seruilius Priscus.	
	291	T.Lucretius Tricipitinus.	
	292	P.Volumnius Amintinus Gallus.	
	293	P.Valerius Poplicola II.	
	294	Q.Fabius Vibulanus III.	
	295	L.Minutius Augurinus.	
Decem Tribuni plebis primi. Onuf.	296	C.Oratius Pulullus II.	
	297	M.Valerius Maximus.	
	298	Tit.Romilius Vaticanus.	
	299	Sp.Tarpeius Capitolinus.	
	300	P.Tergeminus Curiatius.	
Onuf.	301	T.*Menenius Lanatus.	
** al.L.*	302	App.Claudius Crassinus.	
Trecentesimo secũdo anno ab vrbe condita Decẽviri creati cõposuerunt leges in decẽ tabulis: & sequenti anno duas alias tabulas addiderũt, atque ita leges xij. tabul. appellatæ. Eas leges editas esse anno vrbis 304. scribit Euseb.			

Kal. Iunijs init: hinc mensis Iunius ab eo dicitur.

Hi duo vitio librariorum apud Liuium omissi sunt.

Nono anno post Reges exactos, Dictator T. Lartius, magister equitum Sp. Cassius. Euseb. Alij autem anno 12. facium aiunt.

Idem Dictator.

M. Valerius Dictator.

Tribuni Plebis.

L.Tarquinius Collatinus maritus Lucretiæ.	
T.Lucretius Tricipitinus.	
M.Horatius Puluillus II.	
T.Herminius Aquilinus.	
P.Postumius Tubertus II.	
T.Lucretius Tricipitinus II.	
Agrippa Menenius Lanatus.	
Sp.Cassius Viscellinus.	
T.Lartius Flauus.*	
M.Tullius Longus.*	
P.Veturius Geminus.	
Q.Cloelius Siculus.	
M.Minucius Augurinus.†	
T.Virginius Tricostus.	
P.Seruilius Priscus.	
T.Veturius Geminus.	
Sp.Cassius Viscellinus II.	
P.Minucius Augurinus.*	
A.Sempronius Atratinus II.	
Sp.Lartius Flauus II.	
P.Pinarius Mamercinus.	
Sex.Furius Fusus.	
T.Ticinius Sabinus.	
Sp.Cassius Viscellinus III.†	
Ser.Cornelius Maluginensis.	
L.Aimilius Mamercus.	
L.Valerius Potitus Voluscus.	
C.Iulius Iulus.	
Sp.Furius Fusus.	
Cn.Manlius Cincinnatus.*	
T.Virginius Tricostus Rutilus.	
C.Seruilius Structus Ahala.	
T.Menenius Lanatus.	
Sp.Seruilius Structus.	
P.Valerius Poplicola.	
A.Manlius Vulso.	
Vopiscus Iulius Iulus.	
P.Furius Fusus.	
T.Quinctius Capitolinus.	
T.Aimilius Mamercinus.	
A.Virginius Cælimontanus.	
Q.Seruilius Priscus.	
Q.Fabius Vibulanus.	
Sp.Postumius Albus Regillensis.	
Q.Fabius Vibulanus II.	
Sp.Furius Medullinus Fusus.	
L.AEbutius Helua.	
Sp.Veturius Crassus.	
Ser.Sulpitius Camerinus.	
C.Claudius Sabinus.	
L.Cornelius Maluginensis.	
C.Nautius Rutilus II.	
Q.Minutius Augurinus.	
Sp.Virginius Cælimontanus.	
C.Veturius Cicurinus.	
A.Aterius Fontinalis.	
Sex.Quinctilius Varus.	
P.Sextius Capitolinus.	
T.Genutius Augurinus.	

L. Quintius Cincinnatus Dictator, & L. Tarquinius Flaccus magister equitum. Sigo. sed Eusebius multò ante etiam collocauit.

Hi abdicarunt, vt designarentur legum ferendarum causa Decemviri Consulares, qui per duos annos præfuerunt reip.

DECEM VIRI Consulari potestate, sine prouocatione App.Claudius.T.Genutius.P.Sextius.Sp.Veturius.C.Iulius Iulus.A.Manlius.Ser.Sulpitius Camerinus.Sp.Postumius Alb. P.Oratius.*T.Romilius Vaticanus.

Eusebius manuscriptus Chro. Romanorum Reges septem imperauerit annis 240. sine, vt quibusdam placet, 244. & pulsis Regibus vix vsque ad quintumdecimũ lapidem Romani imperium tenebãt. Anno autẽ ab vrbe condita 244. primos Romæ Consules creatos probat Sigonius ex Capitolinis tabulis, Messala, Orosio, Rufo, Eutropio, Iornande, Solino.

** al. Rufus, frater Sp. Lartij, de quo supra.*

** Meminit Cicero in Bruto, & ait eum annũ 10. post Reges exactos fuisse Consulem.*

† Censa sunt 120. millia hominũ. Euseb. manuscr.

** Pestilentia, & fames, Oros.*

† Lex Agraria prima. Onufr.

** Onufr. Vulsonẽ vocat.*

Trecenti Fabij cæsi. Onufr.

Onufr.

** Pro Oratius, Onufr.*

€ 303 App. edit Curiatium.

An. ab vrb. cond.			
303	App. Claudius II. L. Minurius Augurinus. M. Cornelius Maluginensis. M. Sergius. Q. Fabius Vibulanus. Q. Pætilius. T. Antonius Merenda. Cæso Duillius. Sp. Oppius Cornicen. II. M. Rabuleius II. abdicarunt.		
	DVODECIM TABVLARVM LEGES.		
Secunda secessio plebis in Auentinum, propter scelus Appij Decemviri. 304	Iidem, vt tamen iam à Claudio proximus sit Qu. Fabius Vibulanus, vt testatur antiquum Kalendarium. K.		
	DECEMVIRI abdicantur. Rursus ad Consules recidit respubl. nondum finito anno, electique.		*Abdicantur autem ob libidinem Appij Claudij, qui Virginij filiam voluit per vim abducere. Euseb. * al. Caius.*
	M. Oratius Barbatus.	L. Valerius Potitus.	
305	Lar. Herminius Exquilinus.	T. Virginius Cælimontanus Tricostus.	
306	M. Geganius Macerinus.	Claud. * Iulius Iulus.	
307	Agrippa Furius Fusus.	T. Quinctius Capitolinus IIII.	
308	M. Genutius Augurinus.	C. Curtius Medullinus Fusus.	
	Iterum mutatur status reipubl. & pro COSS. primi omnium Tribb. militum Consulari potestate eliguntur numero tres.		
309	L. Atilius Longus.	T. Cloelius Siculus.	
		A. Sempronius Atratinus. TRI. MIL.	
	Hi ante anni finem magistratum deponentes, locum denuò COS. fecerunt, vt post quartum ferè mensem eligerentur sequentes Consules.		
	L. Papyrius Mugillanus.	L. Sempronius Atratinus.	
310	M. Geganius Macerinus II.	T. Quinctius Capitolinus V.	
311	M. Fabius Vibulanus.	P. AEbutius Helua Cornicen.	
Sp. Melius regnum affectans, occisus. 312	C. Furius Pacillus.	M. Papyrius Crassus.	
313	Proculus Geganius Macerinus.	L. Menenius Lanatus II.	
314	T. Quinctius Capitolinus VI. *L. Quinctius Cincinnatus iterum Dictator.*	Agrippa Menenius Lanatus.	
315	M. Aimilius Mamercinus.	L. Quinctius Cincinnatus.	
		L. Iulius Iulus. TRIB. MIL.	
316	M. Geganius Mamercinus III. *M. Aimilius Mamercinus Dictator.*	L. Sergius Fidenâs in hoc honore appellatus.	
317	M. Cornelius Maluginensis.	L. Papyrius Crassus.	
318	C. Iulius Iulus II.	L. Virginius Tricostus.	
319	C. Iulius Iulus III. *Q. Seruilius Priscus Dictator.*	L. Virginius Tricostus II.	
320	M. Fabius Vibulanus. *M. Aimilius II. Dictator.*	M. Fostius Flaccinator.	
		L. Sergius Fidenâs. TRIB. MIL.	
		L. Furius Medullinus.	
321	L. Pinarius Mamercinus.	Sp. Postumius Albus. TRIB. MIL.	
322	T. Quinctius Pennus Cincinnatus. *A. Postumius Tubertus Dictator.*	C. Iulius Mento.	
323	L. Papyrius Crassus II.	L. Iulius Iulus.	
324	L. Sergius Fidenâs II.	Hostus Lucretius Tricipitinus.	
325	T. Quinctius Pœnus Cincinnat⁹ II.	A. Cornelius Cossus.	
* Ahala Onuf. 326	C. Seruilius Axilla *Structus.	L. Papyrius Mugillanus II.	
327	A. Cornelius Cossus. *M. Aimilius Mamercinus III. Dictator.*	T. Quinctius Pennus Cincinnatus.	
	C. Furius Pacillus.	M. Postumius. TRIB. MIL.	
328	A. Sempronius Atratinus.	L. Furius Medullinus.	
	L. Quinctius Cincinnatus II.	L. Oratius Barbatus. TRI. MIL.	
* Pth. Crassus, Onufr. edit Crassinus. 329	Appius Claudius Crassus. *	L. Sergius Fidenâs.	
	Sp. Nautius Rutilus.	Sex. Iulius Iulus. TRIB. MIL.	
330	C. Sempronius Atratinus.	Q. Fabius Vibulanus.	
331	L. Manlius Capitolinus.	L. Papyrius Mugillanus.	
	Q. Antonius Merendâ.	L. Seruilius Structus. TRIB. MIL.	
332	N. Fabius Vibulanus.	T. Quinctius Capitolinus Barbatus.	
333	T. Quinctius Cincinnatus II.	L. Furius Medullinus III.	
	M. Manlius Capitolinus.	A. Sempronius Atratinus II. TRI. MIL.	
334	Agrippa Menenius Lanatus.	Sp. Nautius Rutilus II.	
	P. Lucretius Tricipitinus.	C. Seruilius Axilla. TRI. MIL.	
		C. Seruilius Axilla. II.	
335	L. Sergius Fidenâs II.	M. Papyrius Mugillanus. TRIB. MIL.	
336	L. Seruilius Structus II. *Q. Seruilius Priscus Fidenâs Dictator II.*	P. Lucretius Tricipitinus II.	
	Agrippa Menenius Lanatus II.	Sp. Veturius Crassus. TRIB. MIL.	
337	A. Sempronius Atratinus III.	M. Papyrius Mugillanus II.	
		Sp. Nautius Rutilus II. TRI. MIL.	
338	P. Cornelius Cossus.	T. Quinctius Cincinnatus.	
	C. Valerius Potitus.	C. Martius Rutilus.	
339	Q. Fabius Vibulanus II.	N. Fabius Vibulanus. TRI. MIL.	
	Cn. Cornelius Cossus.	L. Valerius Potitus.	
340	L. Furius Medullinus.	P. Postumius Regillensis. TRI. MIL.	
341	Q. Fabius Ambustus.	M. Cornelius Cossus.	
342	M. Papyrius Mugillanus.	C. Furius Pacillus.	
343	M. Aimilius Mamercinus.	C. Nautius Rutilus.	
344	Cn. Cornelius Cossus.	C. Valerius Potitus Volusus.	
345	C. Iulius Iulus.	L. Furius Medullinus II.	
346	C. Valerius Potitus II. *P. Cornelius Rutilus, Cossus Dictator.*	P. Cornelius Cossus.	
	L. Furius Medullinus II.	C. Seruilius Ahala. TRIB. MIL.	
Stipendium ex publico primus datum. 347	P. Cornelius Cossus.	C. Seruilius Ahala II.	
	Cn. Cornelius Cossus.	N. Fabius Vibulanus II. TRI. MIL.	
348	C. Iulius Iulus II.	L. Valerius Potitus II.	
	T. Quinctius Capitolinus.	N. Fabius Ambustus. TRI. MIL.	
	A. Manlius Vulso.	M. Aimilius Mamercinus.	
		Q. Quinctius Cincinnatus.	
		L. Furius Medullinus II. TRI. MIL.	

349 P. Cor-

An. ab vrb. cond.				
349	P. Cornelius Maluginensis.		C. Valerius Potitus III.	
	M. Sergius Fidenâs.		Cn. Cornelius Cossus II.	
	K. Fabius Ambustus II.		Sp. Naurius Rutilus III. Tr. Mi.	
350	M. Aimilius Mamercinus.		M. Furius Fusus.	
	L. Valerius Potitus III.		App. *Claudius Crassinus.	* Onufr. P. Clausius Crassinus, edit.
	M. Quinctilius Varus.		L. Iulius Iulus. TRIB. MIL.	
351	C. Seruilius Ahalâ III.		Q. Sulpitius Cornutus.	
	Q. Seruilius Fidenâs.		L. Virginius Tricostus.	
	A. Manlius II.		M. Sergius Fidenâs II. TRI. MI.	
352	M. Furius Camillus II.		L. Iulius Iulus.	
	L. Valerius Potitus IIII.		M. Aimilius Mamercinus III.	
	Cn. Cornelius Cossus II.		K. Fabius Ambustus II. TRI. MI.	
353	L. Publilius Volscus.		P. Mælius Capitolinus.	
	L. Titinius.		P. Mænius.	
	Sp. Furius Medullinus.		P. Licinius Caluus primus ex plebe TRIB. MIL.	
354	M. Pomponius.		L. Attilius Longus.	
	C. Duillius.		N. Verurius.	
	Volero Publilius Philo.		Cn. Genurius Augurinus. TR. M.	
355	L. Valerius Potitus V.		L. Furius Medullinus III.	
	M. Valerius Maximus.		M. Furius Camillus II.	
	Q. Seruilius Fidenâs II.		Q. Sulpitius Camerinus II. TR. M.	
356	L. Iulius Iulus II. *Camillus Dictator. vide Symmachum in epistolis.*		L. Sergius Fidenâs.	
	L. Furius Medullinus IIII.		A. Postumius Regillensis.	
	P. Cornelius Maluginensis.		A. Manlius Capitolinus. TRI. MI.	
357	Cn. Genutius Augurinus II.		P. Mælius Capitolinus II.	
	L. Titinius II.		P. Licinius Caluus.	
	P. Menius II.		L. Attilius Longus II. TRI. MI.	
358	P. Cornelius Cossus.		L. Furius Medullinus V.	
	P. Cornelius Scipio.		M. Valerius Maximus II.	
	Cæso Fabius Ambustus III.		Q. Seruilius Fidenâs III. TRI. MI.	
359	M. Furius Camillus III.		A. Valerius Poplicola.	
	L. Furius Medullinus VI.		C. Aimilius Mamercinus.	
	Sp. Postumius Albinus.		P. Cornelius Scipio II. TRI. MI.	
360	L. Lucretius Flauus. *Consules.*		Ser. Sulpitius Camerinus.	
361	L. Valerius Potitus.		M. Manlius Capitolinus.	
362	L. Lucretius Flauus.		M. Aimilius Mamercinus.	
	Ser. Sulpitius Camerinus.		L. Furius Medullinus VII.	
	Agrippa Furius Fusus.		C. Aimilius Mamercinus. TR. MI.	
Bellum Gallicum Senonicum. 363	Q. Sulpitius Longus. *Camillus II. Dictator, quo anno de Gallis triumphauit*		Q. Fabius Ambustus.	
	K. Fabius.		C. Fabius.	
	Q. Seruilius Fidenâs IIII.		Ser. Cornelius Maluginensis. TR. M.	*Vrbs à Gallis capta.*
364	M. Furius Camillus per annum Dictator, & solus.			
365	L. Virginius Tricostus.	*Anno 365. Camillus III. Dictator de Volsce triumphat.*	L. Postumius Albinus.	
	L. Valerius Poplicola II.		P. Cornelius.	
	A. Manlius Capitolinus.		L. Aimilius Mamercinus. TR. MI.	
366	T. Q. Cincinnatus.		L. Aquilius Coruus.	
	Q. Seruilius Fidenâs V.		L. Iulius Iulus.	
	L. Lucretius Tricipitinus II.		Ser. Sulpitius Rufus. TRIB. MIL.	
367	L. Papyrius Cursor.		L. Menenius Lanatus.	
	C. Sergius Fidenâs.		L. Aimilius Mamercinus II.	
	L. Valerius Poplicola III.		C. Cornelius. TRIB. MIL.	
368	Ser. Cornelius Maluginensis III.		T. Quinctius Cincinnatus.	
	M. Furius Camillus IIII.		Q. Seruilius Fidenâs VI.	
	L. Oratius Puluillus.		P. Valerius Potitus Poplicola. TRIBVN. MIL.	
369	A. Manlius Capitolinus.	*Anno 369. A. Cornelius Cossus Dictator.*	T. Quinctius Capitolinus.	
	L. Quinctius Capitolinus.		L. Papyrius Cursor II.	
	P. Cornelius.		C. Sergius Fidenâs. TRIB. MIL.	
370	M. Furius Camillus V.		Ser. Sulpitius Rufus II.	
	Ser. Cornelius Maluginensis III.		P. Valerius Potitus II.	
	C. Papyrius Crassus.		T. Quinctius Cincinnatus II. TRI. MIL.	
371	L. Valerius Poplicola IIII.		M. Trebonius Flauus.	
	L. Aimilius Mamercinus III.		A. Manlius Capitolinus III.	
	Ser. Sulpitius Rufus III.		L. Lucretius Tricipitinus II. TR. M.	
372	Q. Seruilius Fidenâs.		Sp. Papyrius Crassus.	
	L. Papyrius Crassus.		L. Aimilius Mamercinus IIII.	
	Ser. Sulpitius Prætextatus.		Ser. Cornelius Maluginensis. TR. M.	
373	L. Lucretius Tricipitinus III.		M. Furius Camillus VI.	
	L. Furius Medullinus.		A. & L. Postumij Regillenses.	
	M. Fabius Ambustus. TRIB. MIL.		P. Valerius Potitus III.	
374	L. Valerius Poplicola V.		L. Menenius Lanatus II.	
	C. Sergius Fidenâs III.		Ser. Cornelius Maluginensis V.	
	Sp. Papyrius Cursor.		TRIB. MIL.	
375	P. Manlius Capitolinus.		M. Albinius.	
	C. Manlius Capitolinus.		L. Iulius Iulus.	
	L. Antistius.		C. Sextilius. TRIB. MIL.	
376	Q. Seruilius Fidenâs II.		P. Cloelius Siculus.	

An. ab vrb. cond.			
	Sp.Furius Medullinus.		C.Licinius Caluus.
	M.Oratius Puluillus.		L.Geganius Macerinus. TRI. MIL.
377	L.Aimilius Mamercinus v.		L.Quinctius Cincinnatus II.
	C.Quinctius Cincinnatus.		P.Valerius Potitus IIII.
	Ser.Sulpitius Præxtatus II.		C.Veturius Crassus Cicurinus. TRI. MIL.
378	Solitudo magistratuum per quinquennium fuit, Licinio Stolone, & L.Sextio Laterano TRIB.		
379	PLEBIS intercessione perpetua comitia interrurbanibus, dum sedulò à patribus resistitur,		
380	ne legem de communicando cum plebe consulatu, de agrorum modo, de fœnore minuendo		
381	perferrent. Itaque Caius Licinius Caluus, & L.Sextius Lateranus per totū hoc quinquennium		
382	tribunatum plebis gesserunt.		
383	L.Furius Medullinus II.		P.Valerius Potitus Poplicola V.
	C.Valerius Potitus.		Ser.Cornelius Maluginensis VI.
	A.Manlius Capitolinus.		Ser. Sulpitius Prætextatus III. TRIBVN. MIL.
384	Q.Seruilius Fidenâs III.		M.Cornelius Maluginensis.
	A.Cornelius Cossus.		C.Veturius Crassus.
	Q.Quinctius Cincinnatus.		M.Fabius Ambustus. TRI. MIL.
385	L.Quinctius Capitolinus. *Anno 385.M.Furius Camillus IIII. Dictator.*		Sp.Seruilius Structus.
	Ser.Cornelius Maluginensis VII.		L.Papyrius Crassus.
	Ser.Sulpitius Præxtatus IIII.		L.Veturius Crassus Cicurinus. TRI. MIL.
386	A.Cornelius Cossus II. *Anno 386 Camillus V.Dictator.*		L.Veturius Crassus Cicurinus II.
	M.Cornelius Maluginensis II.		P.Valerius Potitus Poplicola VI.
	P.Manlius Capitolinus II.		M.Geganius Macerinus. TRI. MIL.

CONSVLES E PLEBE PRIMVM CREARI COEPTI.

Hoc anno duo noui magistratus instituti sunt: Pleturæ & Aëdilitas. Liuius	387	L.Aimilius Mamercinus.		L.Sextius Lateranen. primus è plebe COS.
	388	L.Genutius Auentinensis.	*Mors Camilli.*	Q.Seruilius Ahala.
	389	C.Sulpitius *Pericus.		C.Licinius Caluus.
** Pythicus, corruptè legitur in Fabio Quintiliano lib.1.*	390	L.Aimilius Mamercinus.		Cn.Genutius Auentinensis.
	391	Q.Seruilius Ahala II.		L.Genutius Auentinensis II.
	392	C.Sulpitius Pericus II.		C.Licinius Caluus II.
	393	M.Fabius Ambustus.		C.Pætilius Libo Visolus.
	394	M.Popilius Lænas.		Cn.Manlius Capitolinus Imperiosus.
	395	C.Fabius Ambustus.		C.Plautius Proculus.
	396	Cn.Manlius Capitol. Imperiosus II.		C.Martius Rutilus.
	397	M.Fabius Ambustus II.		M.Popilius Lænâs II.
	398	C.Sulpitius Pericus III.		M.Valerius Poplicola.
	399	M.Fabius Ambustus III.		T.Quinctius Barbatus * Capitolinus Crispinus.
	400	C.Sulpitius Pericus IIII.	*C.Iulius Iulus Dictator.*	M.Valerius Poplicola II.
	401	P.Valerius Poplicola.		C.Martius Rutilus II.
	402	C.Sulpitius Pericus V.		T.Quinctius Pennus Cincinnatus.
	403	M.Popilius Lænas III.		L.Cornelius Scipio.
	404	L.Furius Camillus.		P.*Claudius Crassus.
Fœdus II. cum Pœnis.	405	M.Popilius Lænas IIII.		M.Valerius Coruus.
	406	T.Manlius Torquatus.		C.Plautius Venno Hypsæus.
	407	M.Valerius Coruus II.		C.Pætelius Balbus Libo Visolus II.
	408	M.Fabius Dorso.		Ser.Sulpitius Camerinus.
	409	C.Marcius Rutilus III.		T.Manlius Torquatus II.
Bellum Samniticum.	410	M.Valerius Coruus III.		A.Cornelius Cossus Aruina.
	411	M.Marcius Rutilus IIII.		Q.Seruilius Ahala II.
	412	C.Plautius Hypsæus II.		L.Aimilius Mamercinus, Priuernâs postea dictus.
	413	T.Manlius Torquatus III.		P.Decius Mus, qui se deuouit.
	414	T.Aimilius Mamercinus.		Q.Publilius Philo. Idem post eodem anno Dictator.
	415	L.Furius Camillus.		C.Mænius Nepos.
	416	C.Sulpitius Longus.		P.Ailius Pætus.
	417	L.Papyrius Crassus.		K.Duillius.
	418	M.Valerius Coruus IIII.		M.Attilius Regulus.
** al Ti.*	419	T.*Veturius Caluinus.		Sp.Postumius Regillensis Albinus.
	420	Annus sine COS.		
	421	Cn.Domitius Caluinus.		A.Cornelius Cossus Aruina II.
** Onufr. C.*	422	L.*Valerius Potitus Flaccus.		M.Claudius Marcellus.
	423	L.Papyrius Crassus II.		L.Plautius Venno.
	424	L.Aimilius Mamercinus II.		C.Plautius Decianus.
	425	P.Plautius Proculus.		P.Cornelius Scipio Scapula.
	426	L.Cornelius Lentulus.		Q.Publilius Philo II.
	427	C.Pætilius Libo Visolus II.		L.Papyrius Cursor primus Procos.
	428	L.Furius Camillus II.	*L.Papyrius Cursor Dictator.*	D.Iunius Brutus Scæua.
	429	L.Papyrius Cursor Dictator, sine COS.		
	430	C.Sulpitius Longus.		Q.Aulius Cerretanus.
Cadina Pax.	431	Q.Fabius Maximus Rullianus.		L.Fuluius Curuus.
	432	T.Veturius Caluinus II.		Sp.Postumius Albinus II.
	433	L.Papyrius Cursor II.		Q.Publilius Philo III.

434 L.Papy-

* Pro Barbatus, Onufr. habet Pennus.

* Onufr. App. Claud. Crassinus Regil.

An. ab vrb. cond.			
434	L.Papyrius Cursor III.		Q.Aulius Cerretanus II.
435	L.Plautius Venno.		M.Fossius Flaccinator.
436	Q.Aimilius Barbula.		C.Iun.Brutus Bubulcus.
437	Sp.Nautius Rutilus.		M.Popilius Lænâs.
438	L.Papyrius Cursor V.		Q.Publilius Philo III.
439	M.Pætilius Libo.		C.Sulpitius Longus.
440	L.Papyrius Cursor V.		C.Iun.Brutus Bubulcus II.
441	M.Valerius Maximus.		P.Decius Mus.
442	C.Iun.Brutus Bubulcus III.		Q.Aimilius Barbula II.
Bellum Etruscum & Samniticum. 443	Q.Fab.Max.Rullianus II.		C.Martius Ruilus Censorinus postea dictus. *Anno 443. late est lex Atilia de tlandis tutoribus.*
444	Hoc anno DICTATOR & Magister equitum sine COSS. fuerunt.		
445	Q.Fab.Max.Rullianus III.		P.Decius Mus II.
Fœdus III. cum Pœnis. 446	App.Claudius Cæcus.		L.Volumnius Flamma Violensis.
447	P.Cornelius Aruina.		Q.Martius Tremulus.
448	L.Posthumius Megellus.		T.Minutius Augurinus.
449	P.Sempronius Sophus.		P.Sulpitius Sauerrio.
450	L.Genutius Auentinensis.		Ser.Cornelius Lentulus.
451	M.Liuius Denter.		M.Aimilius Paulus.
452	Q.Fabius Maximus Dictator, M.Aimilius Paulus mag.eq. & M.Valerius Coruus, & P.Sempronius Sophus.Mag.eq. *Hic annus omissus erat.*		
453	M.Valerius Coruus V.		Q.Apuleius Pansa.
454	M.Fuluius Pætinus.		T.Manlius Torquatus.
455	L.Cornel.Scipio.		Cn.Fuluius Centumalus.
456	Q.Fab.Max.Rullianus IIII.		P.Decius Mus III.
457	App.Claudius Cæcus II.		L.Volumnius Flamma Violensis.
458	Q.Fab.Max.Rullianus V.		P.Decius Mus IIII. qui se deuouit.
459	L.Posthumius Megellus II.		M.Atilius Regulus.
460	L.Papyrius Cursor.		Sp.Carulius Maximus.
461	Q.Fab.Max.Gurges.		D.Iun.Brutus Scæua.
462	L.Posthumius Megellus III.		C.Iunius Brutus Bubulcus.
Tres viri capitales primi. 463	M.Curius Dentatus.		P.Cornelius Rufinus.
464	M.Valerius Coruinus VI.		Q.Cædicius Noctua.
465	Q.Martius Tremulus II.		P.Cornelius Aruina.
466	M.Claudius Marcellus.		C.Nautius Rutilus.
Tertia secessio plebis in Ianiculum. 467	M.Valerius Maximus.	*Anno 467. Hortensius Dictator, secessionis reducendæ causa legem Hortensiam tulit, vt Plebiscita omnem populum Quiritium tenerent, & pro legibus observarentur. Epitome Liuia. libro II.*	C.Ailius Pætus.
468	C.Claudius Canina.		M.Aimilius Barbula.
469	C.Seruilius.		L.Cæcilius Metellus.
470	P.Cornel. Dolobella.		Cn.Domitius Caluinus.
471	Q.Aimilius Papus.		C.Fabricius Luscinus.
Bellum Tarentinum. 472	L.Aimilius Barbula.		Q.Martius Philippus.
473	P.Valerius Læuinus.		Tiberius Coruncanius Nepos.
474	P.Sulpitius S.Auerrio.		P.Decius Mus.
Fœdus IIII. cum Pœnis. 475	Q.Aimilius Papus II.		C.Fabricius Luscinus II.
476	F.Cornel.Rufinus II.		C.Iunius Brutus Bubulcus II.
477	Q.Fabius Gurges II.		C.Genutius Clepsina.
478	M.Curius Dentatus II.		L.Cornelius Lentulus.
479	M.Curius Dentatus III.		Ser.Cornelius Merenda.
480	C.Fabricius Luscinus.		C.Claudius Canina.
481	L.Papyrius Cursor.		Sp.Carulius Maximus II.
482	C.Quintius Claudius.		L.Genutius Clepsina.
483	C.Genutius Clepsina II.		Cn.Cornelius Blasio.
**Onufr. Q.Ogulnius Gallus.* 484	L.Quinctius *Gulo.		C.Fabius Pictor. *Hoc primùm anno 484. quinque annis ante primum bellum Punicum argentum Romæ signatũ est. Plinius lib. 33. c. 3.*
485	P.Sempronius Sophus.		App.Claudius Crassus.
486	M.Atilius Regulus.		L.Iulius Libo.
487	D.Iunius Pera.		M.Fabius Pictor.
488	M.Valerius Maximus.		Q.Mamilius Vitulus.
489	App.Claudius Caudex.		M.Fuluius Flaccus.
Bellum Punicum primum. 490	M.Valerius Maximus II.		M.Otacilius Crassus.
491	L.Posthumius Megellus.		Q.Mamilius Vitulus II.
492	L.Valerius Flaccus.		T.Otacilius Crassus.
493	Cn.Cornelius Scipio Asina.		C.Duillius.
494	L.Cornelius Scipio.		C.Aquilius Florus.
495	A.Atilius Calatinus.		C.Sulpitius Paterculus.
496	C.Atilius Regulus.		Cn.Cornelius Blasio.
497	Qu.Cæditius.		L.Manlius Vulso Longus.
498	Ser.Fuluius Nobilior.		M.AEmilius Paulus.
499	Cn.Cornelius Scipio Asina II.		A.Atilius Calatinus II.
500	Cn.Seruilius Cæpio.		C.Sempronius Blæsus.
501	C.Aurelius Cotta.		P.Seruilius Geminus.
502	L.Cæcilius Metellus.		C.Furius Pacilus.
503	C.Atilius Regulus II.		L.Manlius Vulso.
504	P.Claudius Pulcher.		L.Iunius Pullus.
505	C.Aurelius Cotta II.		P.Seruilius Geminus II.
506	L.Cæcilius Metellus II.		M.Fabius Buteo.
507	M.Otacilius Crassus II.		M.Fabius Licinus.
508	M.Fabius Buteo II.		C.Atilius Bulbus.

509 A.Man-

	Ann. ab vrbe cond.			
	509	A Manlius Atticus.	C.Sempronius Blæsus II.	
	510	C.Fundanius Fundulus.	C.Sulpitius Gallus.	
Duo prætores primùm creati.	511	C.Luctatius Catulus.	A.Posthumius Albinus.	
	512	Q.Luctatius Cereo.	A.Manlius Atticus II.	Pax cum Pœnis facta.
	513	C.Claudius Centho.	M.Sempronius Tuditanus.	
	514	C.Mamilius Turrinus.	Q.Valerius Falto.	
	515	T.Sempronius Gracchus.	P.Cornelius Falto.	
	516	L.Cornelius Lentulus Caudinus.	Q.Fulvius Flaccus.	Bellum Ligusticum.
	517	P.Cornelius Lentulus Caudinus.	C.Licinius Varus.	
Pace populo Romano terra marique parta, itemum Janus clausus est.	518	C.Atilius Bulbus II.	T.Manlius Torquatus.	
	519	L.Posthumius Albinus.	Sp.Carvilius Maximus.	
	520	Q.Fabius Verrucosus.	M.Pomponius Matho.	
	521	M.Æmilius Lepidus.	M.Poblicius Malleolus.	
	522	M.Pomponius Matho II.	C.Papyrius Maso.	
	523	M.Æmilius Barbula.	M.Iunius Pera.	
	524	L.Posthumius Albinus II.	Cn.Fulvius Centumalus.	Bellum Illyricum.
	525	Sp.Carvilius Maximus II.	Q.Fabius Verrucosus II.	
Bellum Gallicum Cisalpinum.	526	P.Valerius Flaccus.	M.Atilius Regulus.	Prætores IIII. primùm creati.
	527	L.Apustius Fullo.	M.Valerius Messala.	
	528	L.Æmilius Papus.	C.Atilius Regulus.	
	529	Q.Fulvius Flaccus II.	T.Manlius Torquatus II.	
	430	C.Flaminius Nepos.	P.Furius Philus.	
	531	M.Claudius Marcellus.	Cn.Cornelius Scipio Caluus.	
	532	P.Cornelius Asina.	M.Minutius Rufus.	
	533	L.Veturius Philo.	C.Luctatius.	
	534	L.Æmilius Paulus.	M.Liuius Salinator.	
	535	P.Cornelius Scipio.	T.Sempronius Longus.	
Bellum Punicum secundum.	536	C.Flaminius II.	Cn.Seruilius Geminus.	
	537	L.Æmilius Paulus II.	C.Terentius Varro.	Cannensis pugna.
	538	T.Sempronius Gracchus.	L.Postumius Albinus III.	
	539	Q.Fabius Max.Verrucosus IIII.	M.Claudius Marcellus III.	
	540	Q.Fabius Max.	T.Sempronius Gracchus III.	
	541	App.Claudius Pulcher.	Q.Fulvius Flaccus III.	
	542	P.Sulpitius Galba Maximus.	Cn.Fulvius Centumalus II.	
	543	M.Claudius Marcellus IIII.	M.Valerius Lævinus II.	
	544	Q.Fab.Max.Verrucosus V.	Q.Fulvius Flaccus.	
	545	M.Claudius Marcellus V.	T.Quinctius Crispinus.	
	546	M.Liuius Salinator II.	C.Claudius Nero.	
	547	Q.Cæcilius Metellus.	L.Veturius Philo.	
	548	P.Cornelius Scipio Africanus.	P.Licinius Crassus Dives.	
	549	M.Cornelius Cethegus.	P.Sempronius Tuditanus.	
	550	Cn.Seruilius Cæpio.	C.Seruilius Nepos.	
Pax iterum cum Pœnis.	551	Ti.Claudius Nero.	M.Seruilius Pulex Geminus.	
	552	Cn.Cornelius Lentulus.	P.Ælius Pætus.	
Bellum Philippicum.	553	P.Sulpitius Galba Maximus II.	C.Aurelius Cotta.	
	554	C.Cornelius Lentulus.	P.Villius Tapulus.	
	555	T.Quinctius Flaminius.	Sext.Ælius Pætus Catus.	
Sex prætores facti.	556	C.Cornelius Cethegus.	Q.Minutius Rufus.	
	557	L.Furius Purpureo.	M.Claudius Marcellus.	
	558	L.Valerius Flaccus.	M.Portius Cato.	
	559	P.Cornelius Scipio Africanus II.	T.Sempronius Longus.	
	560	L.Cornelius Merula.	Q.Minutius Thermus.	
	561	L.Quinctius Flaminius.	Cn.Domitius Ænobarbus.	
Bellum Antiochenum.	562	M.Atilius Glabrio.	M.Cornel.Scipio Nasica.	
	563	L.Cornel.Scipio Asiaticus.	C.Lælius Nepos.	
	564	Cn.Manlius Vulso.	M.Fuluius Nobilior.	
	565	C.Liuius Salinator.	M.Valerius Messala.	
	566	M.Æmilius Lepidus.	C.Flaminius Nepos.	
	567	Sp.Postumius Albinus.	Q.M. Philippus.	
	568	App.Claudius Pulcher.	M.Sempronius Tuditanus.	
	569	P.Claudius Pulcher.	L.Portius Licinius.	
	570	Q.Fabius Labeo.	M.Claudius Marcellus.	
	571	L.Æmilius Paulus.	Cn.Bæbius Tamphilus.	
	572	P.Cornelius Cethegus.	M.Bæbius Tamphilus.	
	573	A.Postumius Albinus.	C.Calphurnius Piso.	
	574	Q.Fuluius Flaccus.	L.Manlius Accidinus.	
	575	M.Iunius Brutus.	A.Manlius Vulso.	
	576	C.Claudius Pulcher.	T. Sempronius Gracchus.	
	577	Q.Pætilius Spurinus.	Cn.Cornelius Læuinus.	
	578	Q.Mutius Scæuula.	M.Æmilius Lepidus.	
	579	Sp.Postumius Paullulus.	Q.Mucius Scæuula.	
	580	L.Postumius Albinus.	M.Popilius Lænas.	
	581	C.Popilius Lænas.	P.Ælius Ligus.	
Bellum Persicum.	582	P.Licinius Crassus.	C.Cassius Longinus.	
	583	C.Hostilius Mancinus.	C.Atilius Serranus.	
	584	Q.Martius Philippus II.	Q.Seruilius Cæpio.	
	585	L.Æmilius Paulus II.	C.Licinius Crassus.	
	586	Q.Ælius Pætus.	M.Iunius Pennus.	
	587	C.Sulpitius Gallus.	M.Claudius Marcellus.	
	588	T.Manlius Torquatus.	Cn.Octauius.	

589 A.Man-

	Ann. ab vrb. cond.			
	589	A.Manlius Torquatus.	Q.Cassius Longinus.	
	590	T.Sempronius Gracchus.	M.Iuuentius Thalna.	
	591	P.Scipio Nasica.	C.Martius Figulus.	
	592	M.Valerius Messala.	C.Fannius Strabo.	
	593	L.Anicius Gallus.	M.Cornelius Gethegus.	
	594	Cn.Cornelius Dolobella.	M.Fuluius Nobilior.	
	595	M.Æmilius Lepidus.	C.Popilius Lænas II.	
	596	Sext.Iulius Cæsar.	L.Aurelius Orestes.	
	597	L.Cornelius Lentulus.	C.Martius Figulus II.	
	598	P.Cornelius Nasica.	M.Claudius Marcellus II.	
	599	Q.Opimius.	L.Postumius Albinus.	
	600	Q.Fuluius Nobilior.	T.Annius Luscus.	Bellum Celtibericum.
	601	M.Claudius Marcellus III.	L.Valerius Flaccus.	
	602	L.Licinius Lucullus.	A.Postumius Albinus.	
Bellum Punicũ tertium.	603	T.Quinctius Flaminius.	M.Acilius Balbus.	
	604	L.Maritus Censorinus.	M.Manlius.	
	605	Sp.Postumius Magnus.	L.Calphurnius Piso Cæsonianus.	
	606	P.Scipio Africanus Æmilianus.	C.Liuius Drusus.	
	607	Cn.Cornelius Lentulus.	L.Mummius, qui post Achaicus dictus est.	Bellum Viriatinum.
	608	Q.Fab.Maximus Æmilianus.	L.Hostilius Mancinus.	
	609	Ser.Sulpitius Galba.	L.Aurelius Cotta.	
	610	App.Claudius Pulcher.	Q.Cæcilius Metellus Macedonicus.	
	611	L.Metellus Caluus.	Q.Fabius Maximus Seruilianus.	
	612	Cn.Seruilius Cæpio.	Q.Pompeius.	
	613	C.Lælius Sapiens.	Q.Seruilius Cæpio.	Bellum Numantinum.
	614	Cn.Calpurnius Piso.	M.Popilius Lænas.	
	615	P.Scipio Nasica Serapio.	Decius Iunius Brutus.	
Bellum seruile primum.	616	M.Æmilius Lepidus Porcina.	C.Hostilius Mancinus.	
	617	P.Furius Philus.	Sext.Atilius Serranus.	
	618	Ser.Fuluius Flaccus.	C.Calphurnius Piso.	
	619	P.Scipio Africanus Æmilianus II.	C.Fuluius Flaccus.	
Seditio Gracchana prior.	620	P.Mutius Scæuola.	L.Calphurnius Piso Frugi.	
	621	P.Popilius Lænas.	P.Rupilius.	
	622	P.Licinius Crassus Murianus.	L.Valerius Flaccus.	Bellum Asiaticum.
	623	C.Claudius Pulcher.	M.Perpenna Nepos.	
	624	C.Sempronius Tuditanus.	M.Aquilius.	
	625	Cn.Octauius.	T.Annius Luscus.	
	626	L.Cassius Longinus.	L.Cornelius Cinna.	
	627	M.Æmilius Lepidus.	L.Orelius Orestes.	
Bellum Allobrogicum.	628	M.Plautius Hypsæus.	M.Fuluius Flaccus.	
	629	C.Cassius Longinus.	Caius Sextius Caluinus.	
	630	Q.Cæcilius Metellus, Balearicus postea dictus.	T.Quintius Flaminius.	Bellum Balearicum.
	631	Cn.Domitius Ænobarbus.	C.Fannius.	
	632	L.Opimius.	Q.Fabius Maximus Allobrogicus postea (dictus.	
	633	P.Manlius.	C.Papyrius Balbus.	
	634	L.Cæcilius Metellus.	L.Aurelius Cotta.	
	635	M.Porcius Cato Nepos.	Q.Martius Rex.	
	636	L.Cæcilius Metellus Dalmaticus.	Q.Mutius Scæuola.	
	637	C.Licinius Geta.	Q.Fabius Maximus.	
	638	M.Æmilius Scaurus.	M.Cæcilius Metellus.	
	639	M.Acilius Balbus.	C.Porcius Cato.	Bellum Thracicum.
	640	C.Cæcilius Metellus Caprarius.	Cn.Papyrius Carbo.	
Bellum Cymbricum.	641	M.Liuius Drusus.	L.Piso Cæsonianus.	
& Theutonicum.	642	P.Scipio Nasica.	L.Calphurnius Bestia.	
Bellum Iugurthinum.	643	M.Minutius Rufus.	Sp.Postumius Albinus.	
	644	Q.Cæcilius Metellus.	M.Iunius Silanus.	
	945	Ser.Sulpitius Galba.	M.Æmilius Scaurus Hortensius.	
	646	L.Cassius Longinus.	C.Marius.	
	647	C.Atilius Serranus.	Q.Seruilius Cæpio.	
	648	P.Rutilius Rufus.	C.Manilius.	
	649	C.Marius II.	C.Flauius Fimbria.	
	650	C.Marius III.	L.Aurelius Orestes.	
	651	C.Marius IIII.	M.Aquilius.	
	652	C.Marius V.	Q.Luctatius Catulus.	
	653	C.Marius VI.	L.Valerius Flaccus.	Bellũ seruile secundum.
Seditio Apuleiana.	654	M.Antonius.	A.Postumius Albinus.	
	655	Q.Cæcilius Metellus.	T.Didius Viuius.	
	656	Cn.Cornelius Lentulus Clodianus.	P.Licinius Crassus.	
	657	Cn.Domitius Ænobarbus.	C.Cassius Longinus.	
	658	L.Licinius Crassus.	Q.Mutius Scæuola.	
	659	C.Cæcilius Caldus.	L.Domitius Ænobarbus.	Fœdus primum cum
	660	C.Valerius Flaccus.	M.Herennius.	Parthis ictum.
	661	C.Claudius Pulcher.	M.Perpenna.	
Seditio Druſiana.	662	L.Martius Philippus.	Sex.Iulius Cæsar.	
	663	L.Iulius Cæsar.	P.Rutilius Lupus.	
Bellum Marſicum.	664	Cn.Pompeius Strabo.	L.Porcius Cato.	
Bellũ ciuile Martianũ.	665	L.Cornelius Sylla, qui postea Felix appellatus est.	Q.Pompeius Rufus, in mag.occisus est.	Bellum Mithridaticum.
	666	Cn.Octauius.	L.Cornelius Cinna.	
	667	C.Marius VII.	L.Cornelius Cinna II.	
	668	L.Cornelius Cinna III.	Cn.Papyrius Carbo.	

669 L.Cor-

	An. ab vrb. cond.			
	669	L.Cornelius Cinna IIII.	Cn.Papyrius Carbo II.	
	670	L.Scipio Asiaticus.	C.Norbanus.	
Decem prætores facti.	671	Cn.Papyrius Carbo III.occisus.	C.Marius in mag.occisus est.	
	672	M.Tullius Decula.	Cn.Cornelius Dolobella.	
	673	L.Cornelius Sulla Felix II.	Q.Metellus Pius.	
Bellum Sertorianum.	674	P.Seruilius Vatia Isauricus.	App.Claudius Pulcher.	
	675	M.AEmilius Lepidus.	Q.Luctatius Catulus.	
	676	M.AEmilius Mamercus.	D.Brutus.	
	677	Cn.Octauius.	C.Scribonius Curio.	
	678	C.Aurelius Cotta.	L.Octauius.	
	679	Licinius Lucullus.	M.Aurelius Cotta.	
Bellum contra Spartha-cum seruile.	680	C.Cassius Longinus.	M.Terentius Varro Lucull.	
	681	L.Gellius.	Cn.Cornelius Lentulus.	
	682	P.Cornelius Lentulus Sura.	Cn.Ausidius Orestes.	
	683	Cn.Pompeius Magnus.	M.Licinius Crassus.	
	684	Q.Hortensius.	Q.Cæcilius Metellus.	
Bellum Creticum.	685	L.Cæcilius Metellus Creticus in Mag.mortuus.	Q.Martius Rex.	
Ab hoc anno epitome Xiphilini incipit, ex Dione.	686	C.Calpurnius Piso.	M.Acilius Glabrio.	
	687	M.Aimilius Lepidus.	L.Volcatius Tullus.	
	688	P.Cornelius Sulla.	Hi posteaquã designati sunt, ambitus damnati non inierunt: in eorum locum facti sunt L.Aurelius Cotta: L.Manlius Torquatus. P.Antroninus Pætus.	
Bellum Pyraticum.	689	L.Iulius Cæsar.	C.Martius Figulus.	
	690	M.Tullius Cicero.	C.Antoninus.	
	691	D.Iunius Silanus.	L.Licinius Murena.	
	692	M.Pupius Piso.	M.Valerius Messala.	
	693	L.Afranius	Q.Cæcilius Metellus Geler.	Ad hunc annum pertinet lib. 2. Iul. Cæsar. de bello Gallico.
	694	C.Iulius Cæsar.	M.Calpurnius Bibulus.	
Bellum Gallicum C. Cæsaris.	695	L.Calpurnius Piso Cæsonianus.	A.Gabinius.	
	696	P.Cornelius Lentulus Spintber.	Q.Cæcilius Metellus Nepos.	
	697	Cn.Cornelius Lentulus Marcellinus.	L.Martius Philippus.	
	698	C.Pompeius Magnus II.	M.Licinius Crassus II.	
Bellum Parthicum.	699	L.Domitius AEnobarbus.	App.Claudius Pulcher.	
	700	Cn.Domitius Caluinus.	M.Valerius Messala.	
	701	Cn.Pompeius Magnus III. & solus.	Q.Cæcilius 5.mensibus extremis.	
	702	Ser.Sulpicius Rufus.	M.Claudius Marcellus.	
	703	L.Aimilius Paulus.	C.Claudius Marcellus.	
Bellum ciuile, Cæsaris & Pompeij.	704	C.Claudius Marcellus.	Cn.Cornelius Lentulus.	

Eodem anno C.Iul. Cæsar DICTATOR sine Magist.equit.

Imperiũ Cæsaris ab hoc anno incipit, & durat an.4.mens.II.dies 15.	705	C.Iulius Cæsar II.	Idem Dictator. P.Seruilius Vatia Isauricus.	Iulius (ut perhibet) Diuus triennio regnat.
	706	C.Fusius Calenus.	Cæsar II.Dictator cum Antonio Magist. Equit. P.Vatinius.	
	707	C.Iulius Cæsar III.	Cæsar III.Dictator. M.Aimilius Lepidus.	
Ex hoc anno honorarij Consules creari cœpti.	708	C.Iulius Cæsar sine collega IIII.abdicauit, & sibi suffecit Q.Fabium Maximum, & C.Trebonium.Maximus extremo anni die moritur, cui Caninius Rebil.sufficitur.		Anno 708.duodecim Prætores facti.
	709	C.Iulius Cæsar V. C O S.	Dictator IIII. M.Antonius C O S.& Magister equitum, & pro eo M. Aimilius Lepidus II. Magist. equit. & pro eo C. Octauius Mag. equ. & pro eo. Cn. Domitius Caluinus Mag.equ.	
Hinc incipit liber 45. Dionis.			Dictatorem V. Iulium Cæsarem facit Dion, lib.45.	

In Iulij Cæsaris Idib.Martiis XX III.vulneribus in Curia Pompei occisi locum P.Cornelius Dolobella C O S. suffectus est. Exegit pœnas de Cæsare Curia mollis.

Bellũ ciuile Mutinense. Augustus post lustra decem sex prorogat annos. Hoc eodem anno Cæsar, Lepidus, Antonius Triumuiratum ineunt reip. cõstituẽdæ causa, V. Kalend. Decemb. vt pridie Kalend. Ianuar. V. post anno abdicarent.	710	A.Hirtius in prælio occisus.	C.Vibius Pansa.	

His C O S S. ad Mutinam occisis, occupato omni exercitu, ante legitimam ætatem per vim adacto Senatu, C.Cæsar Octauianus se cum Q.Pedio herede Cæsaris ex quadrante, C O S. & ad X. diem Kalendas Octobris constituit. Cum M. Antonio, & M.Lepido, qui cum fugientem in Gallia receptauerat, reconciliatus.

Triumuiri.	711	M.Aimilius Lepidus II.	TRIVMVIRATVS. L.Munatius Plancus.	Anno 711. Imp. Octauiani Cæsaris Augusti imperium initium sumit apud Eusebiũ, qui Olympiadis 184. primũ annum eo anno numerat.
	712	P.Seruilius Isauricus II.	L.Antonius Pietas.	
	713	Cn.Domitius Caluinus II.	C.Asinius Pollio.	
	714	L.Porcius* Censorinus.	C.Caluisius Sabinus.	
	715	App.Claudius Pulcher.	C.Norbanus Flaccus.	
	716	M.Vipsanius Agrippa.	L.Caninius Gallus.	
	717	L.Gellius Poplicola.	M.Coccejus Nerua.	
	718	L.Cornificius.	Sex.Pompeius.	
Sallustius diem obit.	719	L.Scribonius Libo.	M.Antonius, abdicatus. in eius locum, L.Sempronius Atratinus.	Varus Poeta, quem Virgilius in Bucolicis notat, in Cappadocia moritur.
Bellum Illyricum. Bellum Marsicum.	720	C.Cæsar Octauianus II.	L.Volcatius Tullus.	
	721	Cn. Domitius AEnobarbus.	C.Sosius Nepos.	
	722	C.Cæsar Octauianus III.	M.Valerius Messala Coruinus.	
	723	Cæsar Octauianus IIII.	M.Licinius Crassus. & ex Id. Sept. M. Tullius Cicero, M.Filius.	Anno 722. ab hoc anno. I. post victum hoc anno ad Actium Antonium; quidam Augusti imperiũ cõputant an. 43
Pace terra mariq; parta Ianus tertio clauditur.	724	C.Cæsar Octauianus.	Sext.Apuleius.	

725 C.Cæ-

	An. ab vrbe cond.			
Horũ sex annorũ historiã narrat Dio lib.53. Hoc anno nona dignitas & magistratus. s. præfectura vrbis creata, & Messala Coninus primus præfectus vrbi, sexta die se abdicauit, inciuilem potestatem contestans.	725	C.Cæsar Octauianus VI.	Quidam ab hoc anno primum annum Augusti monarchiæ supputant, quo & Augustus ipse, & mensis quoque Sextilis dicti sunt, quamuis hãc appellationem cum VII. Consulatu adeptum alij dicant. M.Vipsanius Agrippa II.	725. Augustus plurimas Romæ leges statuit. Eusebius.
	726	C.Cæsar Octauianus VII.	M.Agrippa III.	
	727	C.Cæs.Octauianus August. VIII.	T.Statilius Taurus II.	
	728	C.Cæs.Octauianus August. IX.	M.Iunius Silanus.	
	729	C.Cæsar Octauianus August. X.	C.Norbanus Flaccus.	
	730	C.Cæsar Octauianus August. XI.	Cn.Calphurnius Piso.	
	731	M.Claudius Marcellus.	L.Arruntius Nepos.	Hunc suffectum ait Onuss. ordinarium autem asseruisse A. Terentium Varronem Murenam.
	732	M.Lollius.	Q.Aimilius Lepidus.	
	733	M.Appuleius.	P.Silius Nerua.	
	734	C.Sentius Saturninus	Q.Lucretius Vispillo. Vispalio. Dion.	Pax cum Parthis, signis receptis.
	735	Cn.Cornelius Lentulus.	P.Cornelius Lentulus Marcellinus.	Ludi seculares Quinctij. ex senatusconsulto facti.
	736	C. Furnius.	P.Iunius Silanus. Dion.	
Bellum Pannonicum. Horum undecim annorum historiam persequitur Dion lib. 54.	737	L.Domitius AEnobarbus.	P.Cornelius Scipio.	
	738	M.Iunius Drusus Libo.	L.Calphurnius Piso.	
	739	M P.Licinius Crassus.	Cn.Cornelius Lentulus Augur.	
	740	Claud.Tiberius Nero.	P.Quintilius Varus.	
	741	P.M.Valerius Messala II.	P.Sulpicius Quirinus.	
	742	Q.AElius Tubero.	Paulus Fabius Maximus.	
	743	Iulius Antoninus.	Q.Fabius Maximus.	
	744	Claud. Drusus Nero.	T.Quinctius Crispinus.	
	745	C.Martius Censorinus.	C.Asinius Gallus.	
	746	Claud.Tiberius Nero II.	Cn.Calphurnius Piso II.	
	747	D.Lælius Balbus.	C.Autistius Vetus.	
	748	C.Cæsar Octauianus August. XII.	L.Cornelius Sulla.	
	749	C.Caluisius Sabinus II.	L.Passienus.	
	750	L.Cornelius Lentulus.	M.Valerius Messalinus.	

42. Anno August. Hebr. 751. nascitur Christus. Eusebius.

His C O S S. VIII. Kal. Ianuar. Dei filius IESVS CHRISTVS nascitur.

	Anni Christi.			
	751	C.Cæsar Octauianus August. XIII.	M.Plautius Siluanus.	1
	752	Cossus Cornelius Lentulus, postea Isauricus.	L.Calphurnius Piso Augur.	2
	753	P.Vinutius Nepos.	P.Alfinius Varus.	3
	754	L.Ailius Lamia.	M.Serutius Geminus.	4
Ab his l AElia Sentia hoc anno videtur lata ex Dione, lib 55.	755	Sext.Ailius Catus.	C.Sentius Saturninus.	5
	756	Cn.Cornelius Cinna Magnus.	L.Valerius Messala Volusus.	6
	757	M.Aimilius Lepidus.	L.Arruntius Nepos.	7 Moritur Augustus 14.
	758	Q.Cæcilius Merellus Creticus Silanus.	A.Licinius Nerua Silianus.	8 Kal. Septemb.
	759	M.Furius Camillus.	Sext.Nonius Quinctilianus.	9 Auson. Versus, Addidit
	760	Q.Sulpitius Camerinus.	C.Poppæus Sabinus.	10 Augustum diuis matura senectus.
	761	P.Cornelius Dolabella.	C.Iunius Syllanus.	11
	762	M.Aimilius Lepidus.	T.Statilius Taurus II.	12
	763	T.Iulius Germanicus Cæsar.	C.Fonteius Capito.	13
	764	L.Munatius Plancus II.	C.Silius Nepos.	14
	765	Sextus Pompeius Nepos.	Sextus Apuleius.	15

Olympiadis CXCVIII. anno primo. Eusebius. Et ter septenis geminos Nero Claudius addit. i. regnat 23. annis.

Hucusque historia Liuij ab vrbe condita: hinc annales Cornelij Taciti sumunt exordium.

	766	Eodem anno, CLAVDIVS* TIBERIVS CÆSAR.		*al. Tyberius Iulius Cæsar Germanic. regnat annis 23.
	767	Drusus Cæsar.	C.Norbanus Flaccus.	16
	768	Sisenna Statilius Taurus.	L.Scribonius Libo.	17
	769	L.Pomponius Flaccus.	C.Cælius Rufus.	18
	770	Claud.Tiberius Nero Cæs.III.	Germanicus Cæsar II.	19
	771	M.Silanus.	L.Norbanus Balbus.	20
	772	M.Valerius Messala.	M.Aurelius Cotta.	21
	773	Claud.Tiberius Nero Cæsar IIII.	Drusus Cæsar II.	22
	774	D.Haterius Agrippa.	C.Sulpitius Galba.	23
	775	C.Asinius Pollio.	C.Antistius Vetus.	24
	776	Sext.Cornelius Cethegus.	L.Viselius Varro.	25
	777	M.Asinius Agrippa.	Cossus Cornelius Lentulus.	26
	778	Cn.Lentulus Getulicus.	L.Caluisius Sabinus.	27
	779	M.Licinus Crassus.	L.Calphurnius Piso.	28
	680	App.Iunius Syllanus.	P.Silius Nerua.	29
	781	C.Rubellius Geminus.	C.Fusius Geminus.†	30 † Lactantius li.4.c.10. ait Christũ passum anno quintodecimo Tiberij, id est duobus geminis consulib. ante diem septimum Kal. Aprilis, sed refellitur per euangelistam Lucæ, vbi dicitur anno 15. Tiberij cœpisse prædicare. 784. anno Tiberij 18. Christus secundum prophetias ad passionem venit. Nam in Euangelio tomis scribitur post quintumdecimũ annum Tiberij, tribus annis Dominũ prædicasse. Euseb.

IESVS CHRISTVS salutarem viam cunctis mortalibus prædicare incipit.

	782	M.Vinutius Quartinus.	C.Cassius Longinus Iurisconsul.	31
	783	Claud. Tiberius Cæsar V.& solus, licet postmodum collegam adsumpserit L.Ailium Sciauum.		32
	784	Fur. Camil. Arruntius Scribonianus.	Cn.Domitius AEnobarbus.	33
	785	Ser.Sulpitius Galba.	L.Cornelius Sulla.	34
	786	L.Vitellius Nepos.	P.Fabius Persicus.	35
	787	C.Cestius Gallus.	M.Seruilius Rufus Nonianus.	36
	788	Sextus Papinius Gallienus.	Quinctilius Plautius Plautianus.	37
	789	Cn.Acerronius Proculus.	C.Pontius Nigrinus.	38
Sera senex Capreis exul Nero fata peregit.		XVII. Kal. April. mortuo Tiberio, C. CÆSAR CALIGVLA.		
	790	C.Cæsar Caligula II.	L.Antonius Cæsianus.	39

791 M.Aqui-

An. ab vrbe cond.			Anni Christi.	
791	M. Aquilius Iulianus.	P. Nonius Asprenâs Torquatus.	40	
792		C. Cæsar Caligula III. & solus.	41	
793	C. Cæsar Caligula IIII.	Cn. Sentius Saturninus.	42	*Tertia fuit hiems grassantia tempora Cai, Claudius hebdomadem duplicem trahit: & Nero divus Tamundem: summæ Consul sed defuit omnis. Ter decies periit, repetito vulnere Caius.*

TIB. CLAVDIVS CAESAR V. P. R. IMP.

794	Tiberius Claudius Cæsar II.	C. Licinius Cæcina Largus.	43	
795	Tib. Claudius Cæsar III.	L. Vitellius III.	44	
796	C. Quinctius Crispinus II.	T. Statilius Taurus II.	45	
797	M. Vinutius Quartinus II.	M. Satilius Corvinus.	46	
798	C. Valerius Asiaticus II.	M. Valerius Messala.	47	
799	Tib. Claudius Cæsar IIII.	L. Vitellius III.	48	
800	A. Vitellius Nepos.	L. Vipsanius Poplicola.	49	
801	Q. Verannius.	C. Pompeius Gallus.	50	
802	C. Antistius Vetus.	M. Suillius Rufus Seruilianus.	51	
803	Tib. Claudius Cæsar V.	Ser. Cornelius Scipio Orphitus.	52	
804	Sylla Faustus.	L. Saluius Otho.	53	
805	D. Iunius Silanus.	Q. Haterius Antoninus.	54	
806	Q. Asinius Marcellus.	M. Acilius Auiola.	55	

Claudius ambigno conclusit fata veneno.

CL. DOMITIVS NERO CAESAR.

807	Claudius Nero Cæsar.	L. Antistius Vetus.	56	
808	Q. Volusius Saturninus.	P. Cornelius Scipio.	57	
809	Claudius Nero Cæsar II.	L. Calpurnius Piso.	58	
810	Claudius Nero Cæsar III.	M. Valerius Messala.	59	
811	C. Vipsanius Apronianus.	L. Fonteius Capito.	60	
812	Claud. Nero Cæsar IIII.	Cossus Cornelius Lentulus.	61	
813	Cæsonius Petus.	Petronius Sabinus Turpilianus.	62	
814	P. Marius Celsus.	L. Asinius Gallus.	63	*Eodem anno L. Annius Seneca, & Trebellius Maximus, suffecti Consules, in quorum Consulatu Senatusconsl. Trebellianum factii instit. de fid. hered. 8. Kalend. Septembris.*
815	L. Memmius Regulus.	Paulus Virginius Rufus.	64	
816	C. Lecanius Bassus.	M. Licinius Crassus Frugi.	65	
817	Silius Nerua.	Atticus Vestinus.	66	
818	C. Suetonius Paulinus.	L. Pontius Telesinus.	67	
819	C. Fonteius Capito.	C. Iulius Rufus.	68	
820	M. Gualerius Trachalus Turpillianus.	C. Silius Italicus Poëta.	69	

Matrisq; cida Nero proprio se perculit ense. *Nero semet interficit.*

SER. SVLPICIVS GALBA CAES. imperauit menses VII. dies VII. atque in medio vrbis Romanæ foro capite truncatus est.

821	Ser. Galba Augustus II.	T. Iunius.	70	

Galba senex periit seno prostratus Othone. Mox Otho famosus, clara sed morte potitus. Prodigæ successit perimendi scelera Vitelli. Otho propria manu occubuit.

Trucidato Galba nouæ tempestates & cædes in republ. extiterunt, donec rerum potiretur Flauius Vespasianus pater, qui reipubl. statum pristinum, & orbi pacem restituit, nam neque M. Syluius Otho vltra menses III. dies V. neque A. Vitellius vltra menses VIII. dies V. imperauit.

Galba senex, Otho latrone, & formose Vitelli, Tertia vos Latio regnantes nescit ætas: Interitus dignos vita properante probrosa.

FLAVIVS VESPASIANVS PATER.

822	Fl. Vespasianus Augustus II.	T. Vespasianus Cæs.	71	*Implet fatalem decadem sibi Vespasianus.*
823	Fl. Vespasianus Augustus III.	Cocceius Nerua.	72	
824	Fl. Vespasianus Augustus IIII.	T. Vespasianus filius Cæsar II.	73	
825	Fl. Domitianus II.	Valerius Messalinus.	74	
826	Fl. Vespasianus Augustus V.	Tit. Vespasianus Cæsar III.	75	
827	Fl. Vespasianus Augustus VI.	Tit. Vespasianus Cæsar IIII.	76	
828	Fl. Vespasianus Augustus VII.	Tit. Vespasianus Cæsar V.	77	
829	Fl. Vespasianus Augustus VIII.	Fl. Domitianus VI.	78	*Hic sufficitus fuit: ordinarius autem Tit. Vesp. Cæs. VI,*
830	Commodus Verus.	C. Cornelius Priscus.	79	
831	Fl. Vespasianus Augustus IX.	T. Vespasianus Cæsar VI.	80	

Galba senex periit seno prostratus Othone. Mox Otho famosus, clara sed morte potitus. Prodigæ successit perimendi scelera Vitelli. Otho propria manu occubuit.

Vitellius à Vespasiani ducibus occisus, in Tiberim proijcitur.

Secundo anno imperij Vespasiani Titus filius Vespas. Aug. tenebrosymâ subuectit, sexcentis militibus vivorum interfectis.

TITVS VESPASIANVS FILIVS.

832	T. Vespasianus Augustus VII.	Flauius Domitianus VII.	81	*Laudatâ imperiâ, mortem Vespasiano. Obsensus terris Titus est brevitate bienni.*
833	Syluanus.	Verus Pollio.	82	*At Titus orbis amor rapitur flovëtibus annis. Sera granâ pevimum, sed insita piacula fratrem.*

Ex Idib. Sept. FL. DOMITIANVS imperat ann. XV. dies VI.

834	Fl. Domitianus Augustus VIII.	T. Flauius Sabinus.	83	
835	Fl. Domitianus Augustus IX.	T. Virginius Rufus II.	84	
836	Fl. Domitianus Augustus X.	Ap. Iunius Sabinus.	85	
837	Fl. Domitianus Augustus XI.	T. Aurelius Fuluus.	86	
838	Fl. Domitianus Augustus XII.	Ser. Cornelius Dolabella.	87	
839	Fl. Domitianus Augustus XIII.	A. Volusius Saturninus.	88	
840	Fl. Domitianus Augustus XIIII.	L. Minucius Rufus.	89	
841	T. Aurelius Fuluus II.	A. Sempronius Atratinus.	90	
842	Fl. Domitianus Augustus XV.	Coccius Nerua II. qui postea Imperator.	91	
843	M. Acilius Glabrio. in mag. occisus.	M. Vlpianus Traianus Crinitus.	92	
844	Fl. Domitianus Augustus XVI.	A. Volusius Saturninus II.	93	
845	Pompeius Conlega.	Cornelius Priscus.	94	

846 No-

An. ab vrbe cond.			Anni Christi.	
846	Nonius Asprenâs.	M. Arricinius Clemens. & ex Kal. Iuliis Sextilius Lateranus.	95	
847	Fl. Domitianus Augustus XVII.	T. Flauius Clemens.	96	
848	C. Antistius Vetus.	C. Fuluius Valens.	97	

Imp. COC. NERVA imperat annum I. mens. IIII. dies IX.

849	Imp. Nerua Augustus III.	T. Virginius Rufus II. in magistratu mortuus est.	98	
850	Imp. Nerua Augustus IIII.	Nerua Traianus Cæsar II.	99	Nerua moritur vii. Kal. Febr.

A Nerua sequentiũ temporum historiam exorsus erat Ammianus Marcellinus, vt ipse ait lib 31.

TRAIANVS OPTIMVS A. imperat ann. XIX. mens. VI. dies XV.

851	A. Cornelius Palma.	C. Sossius Senecio II.	100
852	Vlp. Traianus Augustus III.	M. Cornelius Fronto III.	101
853	Vlp. Traianus A. IIII.	Sex. Articulcius Pætus.	102
854	C. Sossius Senecio III.	L. Licinius Sura II.	103
855	Vlp. Traianus A. V.	Q. Maximus II.	104
856	Surranus II.	P. Neratius Marcellus II.	105
857	C. Iulius Candidus II.	T. Numidius Quadratus II.	106
858	L. Ceionius Commodus Verus.	L. Turius Cerealis.	107
859	C. Sosius Senecio IIII.	L. Licinius Sura III.	108
860	Ap. Ann. Trebonius Gallus.	M. Atilius Metilius Bradua.	109
861	Palma II.	C. Caluisius Tullus II.	110
862	Clodius Crispinus.	Solenus Orfitus.	111
863	L. Calpurnius Piso.	Vetrius Rusticus Bolanus.	112
864	Vlp. Traianus A. VI.	C. Iul. Africanus.	113
865	L. Publilius Celsus.	C. Clodius Crispinus.	114
866	P. Manilius Vopiscus.	Q. Ninnius Asta.	115
867	Valerius Messala.	C. Popillius Carus Pedo.	116
868	A Emilius A Elianus.	L. Antistius Vetus.	117
869	Quinctius Niger.	T. Vipsanius Apronianus.	118

Ex III. Id. Aug. TRAIANVS HADRIANVS imperat ann. X X. mens. X. dies X X IX.

870	Imp. Hadrianus A. II.	Salinator.	119
871	Imp. Hadrianus A. III.	Q. Iunius Rusticus.	120
872	L. Catilius Severus II.	T. Aurel. Fulvus, Antoninus Pius postea appellatus.	121
873	M. Annius Verus.	Augur.	122
874	M. Acilius Auiola.	C. Corellius Pansa.	123
875	Q. Arrius Pætinus.	C. Ventidius Apronianus.	124
876	M. Acilius Glabrio.	C. Bellicius Torquatus.	125
877	P. Cornelius Scipio Asiaticus II.	Qu. Vetrius Aquilinus.	126
878	Vespronius Candidus Verus III.	Ambiguus Bibulus.	127
879	Cælius Titianus.	Gallicanus.	128
880	Asprenâs Torquatus.	M. Annius Libo.	129
881	Iuuentius Celsus II.	Neratius Marcellus.	130
882	Q. Fabius Catulinus.	M. Flauius Aper.	131
883	Ser. Octauius Lenâ Pontianus.	M. Antonius Rufinus.	132
884	Sentius Augurinus.	Arrius Seuerianus.	133
885	Huberus.	Iunius Silanus Sisenna.	134
886	C. Iulius Seruilius Vrsus Seruianus III.	Verus.	135
887	Pompeianus Lupercus.	Atticus Acilianus.	136
888	L. Ceionius Commodus.	Sex. Veculenus Ciuica Põpeianus II.	137
889	AElius Cæsar II.	P. Cælius Balbinus Vibulinus Pius.	138
890	Niger.	Sulpicius Camerinus.	139

A. * AVREL. ANTONINVS FELIX imperat ann. X X II. mens. VII. dies X X VI.

* *Legendum Titus. Erat enim eius prænomen, quo à ceteris distinguitur, vt Capitol. in eodem docet.*

891	T. Antoninus Pius A. II.	Brutius Præsens.	140
892	T. Antoninus Pius A. III.	M. AElius Aurelius Cæsar.	141
893	M. Peducæus Syloga Priscinus.	T. Hœnius Severus.	142
894	Rufinus.	L. Statius Quadratus.	143
895	Torquatus.	Ti. Claudius Atticus Herodes.	144
896	Lollianus Avitus.	C. Gavius Maximus.	145
897	T. Antoninus Pius A. IIII.	AElius Aurelius Cæsar II.	146
898	Clarus II.	Cn. Claudius Severus.	147
899	Largus.	M. Valerius Messalinus.	148
900	Torquatus III.	M. Saluius Iulianus.	149
901	Orfitus.	Q. Nonius Priscus.	150
902	Gallicanus.	Antistius Vetus.	151
903	Maximus.	Sex. Quinctilis Gordianus.	152
904	Glabrio.	C. Valerius Omollus Verianus.	153
905	Præsens II.	Anto. Rufinus.	154
906	L. Aurelius Cæsar, qui postea Aug.	Sextilius Lateranus.	155
907	M. Rufinus Sabinianus.	C. Iulius Severus.	156
908	Siluanus.	Sentius Augurinus.	157
909	Barbatus.	Regulus.	158
910	Tertullus.	Licinius Sacerdos.	159

An. ab vrbe cond.			Anni Christi.	
911	Quinctilius.	Statius Priſcus.	160	
912	T. Vibius Barus.	Ap. Annius Bradua.	161	

Imperatores CC.M. AVRELIVS ANTONINVS PHILOSOPHVS, & L. AELIVS AVRELIVS VERVS ANTONINVS diui fratres, duo AA. ſimul imperarunt ann. VIII.

913	M. Antoninus Philoſophus A. II.	L. Aurelius Verus A. II.	162	
914	M. Antoninus A. III.	L. Aurelius Verus A. III.	163	
915	L. AElianus.	Iunius Paſtor.	164	
916	Macrinus.	L. Cornelius Celſus.	165	
917	Pudens.	L. Cornelius Scipio Orfitus.	166	
918	Pudens II.	M. Vitraſius Pollio.	167	
919	Verus A. III.	T. Numidius Quadratus.	168	
920	Appronianus.	L. Vettius Paullus.	169	
921	Priſcus.	Apollinaris.	170	Anno 921 moritur Verus A. & ſolus imperat D. Marcus.
922	L. Iunius Clarus II.	M. Aurelius Seuerus Cethegus.	171	
923	L. Septimius Seuerus II.	Herennianus.	172	
924	Maximus.	Cor. Scipio Orfitus.	173	
925	Cn. Claudius Seuerus II.	M. Aurelius Claud. Pompeianus.	174	
926	Ap. Annius Tribonius Gallus.	Flaccus.	175	
927	Calphurnius Piſo.	M. Saluius Iulianus.	176	
928	Pollio II.	Aper II.	177	

M. AVRELIVS pater, & COMMODVS filius ANTONINI AA. imperarunt vnà, ann. III. menſ. III. dies XVIII.

929	L. Aurelius Commodus A.	Plautius Quinctillus.	178	
930	Orfitus.	Vettius Rufus.	179	
931	Aurelius Commodus A. II.	Veſpronius Candidus Verus.	180	
932	Arrius Præſens.	AElius Gordianus.	181	Hoc anno moritur M. Antoninus, & ſolus imperat Commodus.

COMMODVS A. ſolus.

933	Antoninus Commodus A. III.	Antiſtius Burrhus.	182	
934	Petronius Mamertinus.	Rufus.	183	
935	Aurelius Commodus A. IIII.	M. Auſidius Victorinus.	184	
936	M. Marulus.	Papyrius AElianus.	185	
937	Maternus.	Bradua.	186	
938	Aurelius Commodus Antoninus A. V.	Sex. Acilius Glabrio.	187	
939	Criſpinus.	Papyrius AElianus.	188	
940	Fuſcianus.	Silanus.	189	
941	Iunius Silanus.	Seruilius Silanus.	190	
942	Aurelius Commodus A. VI.	Petronius Septimianus.	191	
943	Apronianus.	Bradua.	192	
944	Antoninus Commodus VII.	P. Heluius Pertinax.	193	

P. HELVIVS PERTINAX.

945	Q. Soſius Falco. in mag. occiſus.	C. Iulius Fructus Clarus.	194	Hoc anno Kal. Ianuar. Commodus imperator occiſus, & eadē die Pertinax imperare capit.

Pertinace poſt alterum menſem, & dies XXV. quàm imperator factus erat, V. Kal. Apr. occiſo. DIDIVS IVLIANVS cædis auctor, per menſes duos & quinq; dies tantummodo imperiū tenuit. Hunc deinde ſecutus eſt PESCENNINVS NIGER, AVGVSTVS, qui imperauit annum: ſed imperium eius non numeratur in Faſtis, ſed ſolùm Seueri imperium.

Ex Idib. Maij L. SEPTIMIVS SEVERVS cum M. BASSIANO ANTONINO CARACALLA filio.

946	Septimius Seuerus A. II.	D. Clodius Albinus, Cæſar II.	195	
947	Tertullus.	Clemens.	196	
948	C. Domitius Dexter.	L. Valerius Priſcus.	197	
949	Lateranus.	M. Marius Titius Rufinus.	198	
950	T. Saturninus.	C. Gallus.	199	
951	P. Cornelius Anulinus.	M. Auſidius Fronto.	200	
952	T. Claudius Seuerus A. III.	C. Auſidius Victorinus.	201	
953	L. Annius Fabianus.	M. Nonius Mutianus.	202	
954	L. Septimius Seuerus A. IIII.	Baſſianus Antoninus A.	203	
955	P. Septimius Geta.	L. Septimius Plautianus.	204	
956	Fabius Cilo Septimius.	Libo.	205	
957	Baſſianus Antoninus A. II.	Geta Cæſar II.	206	
958	Albinus.	AEmilianus.	207	
959	Aper.	Maximus.	208	
960	Baſſianus Antoninus A. III.	Geta Cæſar III.	209	
961	Pompeianus.	Lollianus Agrius.	210	
962	Fauſtinus.	Macer Rufinianus.	211	
963	Gentianus.	Baſſus.	212	

Hoc anno SEVERVS A. mortuus eſt prid. Non. Febr. & ex eo die Impp. Cæſares D. SEVERI filij, M. ANTONINVS [CARACALLA,] & P. SEPTIMIVS GETA imperarunt vnà ann. I. dies XXII.

964	M. Pompeius Aſper.	Aſper.	213	Hoc anno Geta A. occiſus eſt, & ſolus imperat Antoninus annos 5. menſ. X. dies 12.
965	Antoninus A. IIII.	Balbinus.	214	
966	Meſſala.	Sabinus.	215	
967	Lætus.	Cerealis.	216	

968 Q. Aqui-

An. ab vrbe cond.			Anni Christi.	
968	Q. Aquilius Sabinus II.	Sex. Cornelius Anulinus.	217	
969	Præſens.	Extricatus.	218	

Hoc anno VI. Id. April. ANTONINVS A. occiſus eſt. deinde fuit interregnum dierum IIII. poſt quod M. OPELIVS MACRINVS imperat ann. I. menſ. I. dies XXIIX.

970	M. Opelius Diadumenianus Cæſar II.	Aduentus VII. Iunij Macrinus victus eſt.	219	

M. ANTONINVS ALAGABALVS imperat ann. III. menſ. IX. dies IIII.

971	Antoninus A. II.	Sacerdos.	220	
972	Antoninus A. III.	Comazon II.	221	
973	Gratus.	Seleucus.	222	
974	Antoninus A. IIII.	Aurel. Alexander Seuerus nob. Cæſ.	223	Hoc anno VI. Id. Mar. Alagabalus occiditur.

M. AVRELIVS SEVERVS ALEXANDER imperat ann. XIII. dies IX.

975	Maximus.	AElianus.	224	
976	Iulianus.	Criſpinus.	225	
977	Rufus.	Dexter.	226	
978	Alexander A. II.	Quinctilius Marcellus.	227	
979	Balbinus II. qui poſtea Auguſtus appellatus eſt.	M. Clodius Pupienus Maximus.	228	
980	Modeſtus.	Probus.	229	
981	Alexander A. III.	Dio II.	230	
982	Agricola.	Clementinus.	231	
983	Pompeianus.	Felicianus.*	232	* al. Peligenus.
984	Lupus.	Maximus.	233	
985	Maximus II.	Paternus.	234	
986	Maximus III.	Vrbanus.	235	Reſte Oroſ. 987. Maximinum ponit, lib. 7. c. 19.
987	Seuerus.	L. Ragonius Vrinatius Quinctia.	236	Hoc anno VIII. Kalend. April. Alexander A. occiditur.

IVL. MAXIMINVS, cum filio MAXIMO imperant vnà ann. II. menſ.* dies.*

988	Maximus A.	Iul. Africanus.	237	
989	Perpetuus.	Cornelianus.	238	

Duo GORDIANI imperant vnà menſ. I. dies VI. poſt hos BALBINVS & PVPIENVS imperant vnà ann. I. eorum vitam ſcribit Capitolinus.

990	Vlpius.	Pontianus.	239	

GORDIANVS IVNIOR imperat ann. VI.

991	Gordianus A. puer annorum XVI.	Auiola.	240	
992	Sabinus II.	Venuſtus.	241	Initur factio aduerſus Gordianum.
993	Gordianus A. II.	Pompeianus.*	242	* Capitol. legit Papinidianus.
994	Atticus.	Prætextatus.	243	Bellū Gordiani in Perſas * Arrianus. Capitol. in Gordian.
995	Arrianus.*	Papus.*	244	* Pappus. Capitol.
996	Peregrinus.	AEmilianus.	245	Hoc anno Philippus Arabs fit pr. prætorio in locum Miſithei.

M. IVL. PHILIPPVS occiſo Gordiano declaratur Auguſtus. Oroſ. lib. 7. regnat ann. VII.

Primus Chriſtianus imperator. Oroſ.

997	Philippus A.	Titianus.	246	
998	Præſens.	Albinus.	247	
999	Philippus A. II.	Philippus Cæſ. hoc anno appellatur.	248	
1000	Philippus A. III.	Philippus A. II.	249	Capitol. in Gordia. ait Philippum ſe & filio Conſulibus celebraſſe annum vrbis 1000. ludis ſecularibus, & muneribus & Circenſibus & ferarum exhibitione.
1001	AEmilianus.	Aquilinus.	250	

DECIVS cum filiis Cæſaribus imperat ann. II.

1002	Decius A. II.	Annius Gratus.	251	
1003	Decius A. III.	Decius Cæſar.	252	

GALLVS HOSTILIANVS & LICINIANVS AA. ſtatim occiſi. quibus ſucceſſerunt TREBONIANVS GALLVS & VOLVSIANVS filius AA.

1004	C. Vibius Trebonianus Gallus A. II.	Voluſianus A.	253	
1005	Voluſianus A. II.	M. Valerius Maximus.	254	

LICINIVS VALERIANVS & GALLIENVS imperarunt vnà ann. VII.

1006	Valerianus A. II.	Gallienus A.	255	
1007	Valerianus A. III.	Gallienus A. II.	256	
1008	Valer. Maximus II.	Glabrio.	257	
1009	Valerianus A. IIII.	Gallienus A. III.	258	
1010	Aurel. Tuſcus.*	Pomponius Baſſus.	259	* Al. Fuſcus.
1011	AEmilianus.	Baſſus II.	260	
1012	Corn. Secularis II.	Iun. Donatus.	261	

GALLIENVS & VALERIAN. Iun. imperant ann. VIII.

1013	Gallienus A. IIII.	Petronius Voluſianus.	262	Imperatore Valeriano A. à Perſis capto, triginta tyranni Romā-
1014	Gallienus A. V.	Fauſtinus.	263	

Hoc anno Valerianus A. prælio victus, à Perſis captus eſt.

1015 Numius

An. ab vrb. cond.			Anni Christi.	
1015	Numius Albinus.	Max. Dexter.	264	*num innuerant impe-*
1016	Gallienus A.VI.	Amulius Saturninus.	265	*rii, imperante Gallieno*
1017	Valerianus A.II.	L. Cæsonius Macer Lucillus Rufinianus.	266	*legitimo principe.*
1018	Gallienus A.VII.	Sabinillus.	267	
1019	Paternus.	Arcesilaus.	268	
1020	Paternus II.	Maximianus.	269	

Hoc anno XII. Kal. Apr. GALLIENVS & VALERIANVS AA. occisi sunt, FL. CLAVDIVS imperat ann. I. mens. X. dies XV.

1021	Claudius I.	Pomponius Paternus.	270	
1022	Fl. Antiochianus.	Furius Orfitus.	271	

Hoc anno X. Kal. Mart. CLAVDIVS A. moritur. QVINCTILIVS A. imperat dies XVII. cui succeſſit AVRELIANVS A.

VALER. AVRELIANVS imperat ann. IIII. mens. XI. dies VII.

1023	Valer. Aurelianus A.	Pomponius Baſſus.	272	
1024	Quietus.	Voldumianus.	273	
1025	Tacitus, qui poſtea Auguſtus.	Furius Placidus.	274	
1026	Aurelianus A.II.	Capitolinus.	275	
1027	Aurelianus A.III.	T. Nonius Marcellinus.	276	

Hoc anno IIII. Kalend. Februar. occiditur Aurelianus. eſt interregnum mens. VII. dierum XXIX. deinde TACITVS VI. menſes imperat, dies XX. poſtea FLORIANVS imperat menſ. II. dies XX. cui tandem ſuccedit PROBVS A.

1028	Ann. Tacitus II.	AEmilianus.	277	

AVRELIVS PROBVS.

1029	Aurelius. Probus A.II	Furius Lupus.	278	
1030	Aurel. probus A.III.	Ouinius Paternus II.	279	
1031	Iun. Meſſala.	Gratus.	280	
1032	Aurel. Probus A.IIII.	C. Iun. Tiberianus.	281	
1033	Aurel. Probus A.V.	Pompon. Victorinus.	282	

CARVS, CARINVS, & NVMERIANVS imperant ann. I. menſ. * diebus. *

1034	Carus A.	M. Aurelius Carinus Nob. Cæſ.	283	

CARINVS & NVMERIANVS imperant ann. I.

1035	Carinus A.II.	Numerianus A. occiſus eſt.	284	

C. AVRELIVS VALERIVS DIOCLETIANVS imperat ann. XX.

1036	Diocletianus A.II.	Ariſtobulus.	285	

Impp. Cæſ. DIOCLET. & MAXIMIANVS HERCVLIVS imperarunt vnà XVIII. ann.

1038	Iun. Maximus II.	Aquilinus.	286	
1039	Diocletianus A.III.	Maximianus A.	287	
1040	Maximianus A.II.	Pomponius Ianuarius.	288	
1041	Baſſus II.	Quintianus.	289	
1042	Diocletianus A.IIII.	Maximianus A.III.	290	
1043	Iun. Tiberianus II.	Caſſius Dion.	291	
1044	Afranius Annibalianus.	Aſclepiodotus.	292	
1045	Diocletianus A.V.	Maximus A.IIII.	293	
1046	Conſtantius nobiliſſ. Cæſ.	Maximianus nob. Cæſ.	294	
1047	Numius Tuſcus.	Ann. Cornelius Anulinus.	295	
1048	Diocletianus A.VI.	Conſtantius Cæſ. II.	296	
1049	Maximianus A.V.	Maximianus Cæſ. II.	297	
1050	Anicius Fauſtus II.	Gallus.	298	
1051	Diocletianus A.VII.	Maximianus A.VI.	299	
1052	Conſtantius Cæſ. III.	Maximianus Cæſ. III.	300	
1053	Poſtumius Titianus II.	Nepotianus.	301	
1054	Conſtantius Cæſ. IIII.	Maximianus Cæſ. IIII.	302	
1055	Diocletianus A.VIII.	Maximianus A.VII.	303	
1056	Diocletianus A.IX.	Maximianus A.VIII.	304	

Hoc anno XI. Kal. Maij. DIOCLETIANVS & MAXIMINVS AA. ſe imperio abdicarunt. in eorum locum Auguſti facti ſunt CONSTANTIVS & MAXIMIANVS.

1057	Conſtantius A.V.	Maximianus Cæſ. V.	305	
1058	Conſtantius A.VI.	Maximianus Cæſ. VI.	306	

Hoc anno VIII. Kal. Aug. Conſtantius Chlorus mortuus eſt.

Hoc anno Seuerus Cæſar, cum Auguſtus appellatus eſſet, occiſus eſt.

Impp. Cæſ. MAXIMIANVS & FLA. VALERIVS CONSTANTINVS, D. CONSTANTIS filius, & MAXENTIVS, C. GALERIVS MAXIMINVS & M. AVRELIVS SEVERVS nobiliſſ. Cæſar. imper. ann. I.

Hoc anno initij imperij Conſtãtini, qui imperauit ann. XXX. menſ. IX. dies XXVII.

				Sec. Hal.	Sec. Cõt.
1059	Maximia. Herculius IX.	M. Flauius Conſtantinus.		308	307
1060	Diocletianus X.	Maximianus A.VII.		309	308

MAXIMIAN. GALER. & CONSTANTINVS.

1061	Poſt conſulatum Diocletiani X. & Maximiani A.VII.		310	309
1062	Iterum poſt Conſulatum Diocletiani X. & Maximia. A.VII.		311	310
1063	Maximian. Galer. A.VIII. & ſolus poſtea Licinium collegam adſumpſit, quem Auguſtum creauerat.		312	311

Maximianus circa menſem Septemb. moritur.

CONSTANTINVS, MAXENTIVS LICINIVS & MAXIMINVS.

1064	Conſtantinus A.II.	Licinius A.II.	313	312

INDIKTIO-

Indictiones.	An. ab vrbe cond.			An. Chri. ſecũ. Hal.	An. Chri. ſecũ. Cõt.	
		INDIKTIONΩN KONSTANTINIANΩN ENTEYΘEN.				
		APXH. Sic Faſti Græci ad hunc annum annotant.				
Incipit autem Indictio ab VIII. Kal. Octob. vt ſcribit Beda lib. I. de Temporibus.	1 1065	Conſtantinus A.III.	*Maximinus moritur.* Licinius A.III.	314	313	*Hoc anno VIII Kal. Octobris occiſus eſt Maxentius apud pontem Miluium à Conſtantino, præeunte Labaro in cuius formam in ſomnio oblatam.*
Moritur Diocletianus in priuata vita Salonis.		CONSTANTINVS & LICINIVS.				
	2 1066	Rufus Voluſianus.	*Criſpus & Conſtantinus A. filius Cæſares deſignati.* Annianus.	315	314	
	3 1067	Conſtantinus A.IIII.	Licinius A.IIII.	316	315	
	4 1068	Sabinus.	Arcadius Rufinus.	317	316	
	5 1069	Ouinius Gallicanus.	Septimius Baſſus.	318	317	
		CONSTANTINVS & LICINIVS.				
	6 1070	Licinius A.V.	Criſpus Cæſar.	319	318	
	7 1071	Conſtantinus A.V.	Licinius Cæſar.	320	319	
	8 1072	Conſtantinus A.VI.	Conſtantinus Cæſar.	321	320	
	9 1073	Criſpus Cæſar II.	Conſtantinus Cæſar II.	322	321	
	10 1074	Patronus Probianus.	Anicius Iulianus.	323	322	
	11 1075	Acilius Seuerus.	Anicius Rufinus.	324	323	
	12 1076	Criſpus Cæſar III.	Conſtantinus Cæſar III.	325	324	
Ingeni in quodam manuſcripto libro conciliorum, Synodum Nicenam cæptam indictione tertia. Forte legendum illic eſt decimatertia.	13 1077	Anicius Paulinus.	Ceionius Iulianus Camœnius.	326	325	*Ab hoc anno incipit hiſtoria vipertita. Paulino*
		CONSTANTINVS ſolus.				
	14 1078	Conſtantinus A.VII.	Conſtãtinus Cæſar IIII.	327	326	*& Iuliano Conſulibus*
	15 1079	Conſtantinus Cæſar V.	Valer. Max. Baſilius.	328	327	*ante diem XIII. Kal.*
	1 1080	Ianuarius.	Iuſtus.	329	328	*tul Inchoata eſt uniuerſalis Synodus Nicena, vt cõtinetur in Græca inſcriptione cuiuſdam Synodi.*
	2 1081	Conſtantinus A.VIII.	Conſtantinus Cæſar V.	330	329	
	3 1082	Gallicanus.	Symmachus.	331	330	
	4 1083	Baſſus.	Ablabius.	332	331	
	5 1084	Pacatianus.	Mechilius Hilarianus.	333	332	
	6 1085	Dalmatius Cæſar.	Zenophilus.	334	333	
	7 1086	Publius Optatius.	Anicius Paulinus Iunior.	335	334	
	8 1087	Conſtantius Cæſar.	Rufius Albinus.	336	335	
	9 1088	Nepotianus.	Facundus.	337	336	
	10 1089	Felicianus.	Titianus.	338	337	
	11 1090	Vrſus Lupulus.	Polemius.	339	338	
		His COSS. Conſtantinus cognomento Magnus in fata conceſſit, prius in filios fratricidij filiũ Dalmatium concordiæ conſeruandæ cauſa diuiſo imperio, quod pleno ad ipſos iure pertinebat, & poſtea quoque peruenit. Sed Dalmatio protinus à Conſtantini A. morte à militibus in Thracia trucidato, ſimul regnant.				
		CONSTANTINVS, CONSTANTIVS & CONSTANS.				
	12 1091	Conſtantius A.II. Orient.	Conſtans A.II. Occid.	340	339	
	13 1092	Sept. Acyndinus.	Valer. Proculus.	341	340	
	14 1093	Marcellinus.	Cælius Probinus.	342	341.	
		CONSTANTIVS & CONSTANS.				
	15 1094	Conſtantius A.IIII.	Conſtans A.II.	343	342	
	1 1095	Placidus.	Romulus.	344	343	
	2 1096	Leontinus.	Salluſtius.	345	344	
	1097					
	3 1098	Amantius.	Albinus.	347	345	*Annum 346. ſolus Caſſiodorus habet, quem vna cum ſuis Caſtilibus tollendum ſcribit Onuphrius.*
	4 1099	Poſt Conſulatum Amantij & Albini.		348	346	
	5 1100	Rufinus.	Euſebius.	349	347	
	6 1101	Philippus.	Salia.	350	348	
	7 1102	Limenius.	Aco Catullinus Philomanus.	351	349	
	8 1103	Sergius.	Nigrinianus.	352	350	
		CONSTANTIVS ſolus.				
	9 1104	Poſt conſulatum Sergij & Nigriniani.		353	351	
	10 1105	Conſtantius A.V.	Conſtantius Gallus Cæſ.	354	352	
	11 1106	Conſtantius A.VI.	Conſtantius Gallus Cæſ. II.	355	353	
	12 1107	Conſtantius A.VII.	Conſtantius Gallus Cæſ. III.	356	354	
		Ab hoc anno tantùm extat Ammiani Marcellini hiſtoria, vſque ad mortem Valentis Imperatoris. Numerandus eſt autem annus Chriſti 354. vt cum ratione indictionum conueniat, quemadmodum docui lib. I. Subſeciuarum iuris lectionum. Contius.				
Eutrop. Marcell.	13 1108	Arbitio.*	*Iulianus à Cõſtantio Cæſar declaratur.* Lollianus.	357	355	*Moritur Gallus.*
	14 1109	Conſtantius A.VIII.	Cl. Iulianus Cæſar.	358	356	
	15 1110	Conſtantius A.IX.	Cl. Iulianus Cæſar II.	359	357	
	1 1111	Fab. Tatianus.	Neratius Cerealis.	360	358	
	2 1112	Euſebius.	Hypatius.	361	359	
	3 1113	Conſtantius A.X.	Cl. Iulianus Cæſar III.	362	360	
	4 1114	Taurus.	Florentius.	363	361	
		CLAVDIVS IVLIANVS.				
	5 1115	Mamertinus.	Neuita.	364	362	
	6 1116	Iulianus A.IIII.	Salluſtius.	365	363	*Hunc annum recte ſic numerari præterquàm quòd ratio indictionum cogit, ratio hiſſextilis cõprobat. Scribunt enim auctores hunc annũ fuiſſe biſſextilem, idq; latius demonſtrat Onuſr. quãuis Hieronym. ad Chronica Euſebij ſcribat annum 366. & ſic deinceps.*
		IOVIANVS.				
		Moritur Iouian. XIII. Kal. mart. interregnum fuit dierum octo.				
Hunc annum contendit Onuſrius eſſe debere 1116. vt conueniat eorum hiſtoriis, qui biſſextilem annũ fuiſſe ſcribunt. Sext. Ruf. ait annum eſſe 1117. Oro. uero 1118.	7 1117	Fl. Iouianus A.	Varronianus Auguſti filius. Nob. puer.	366	364	
		Hoc anno Symmachus ille cuius elegantes extant epiſtolæ, præfectus vrbis Romæ fuit. Marcel.				
		FL. VALENTINIANVS fratres & FL. VALENS.				
	8 1118	Valentinianus A. qui propter Chriſtũ à Iuliano fuerat Tribunatu ſcutariorũ priuatus, cõſenſu militũ creatur Auguſtus. Orof.	Valens A.	367	365	
	9 1119	Gratianus N.P. Valentiniani filius.	*Ambo Conſules in petere Roma.* Dagalaiphus.	368	366	

10 1120 Lupi-

Indictiones.	An. ab vrbe cond.		Anni Chri. secūd. Euſ.	Anni Chri. ſecūd. Cont.	
10	1120	Lupicinus Gratianus declaratur Auguſtus. Iouinus.	369	367	
		FL. VALENT. FL. VALENS, & FL. GRATIANVS filius Valentiniani Ambiani 13. Kal. Sep. Auguſtus appellatus.			
11	1121	Valentinianus A. II. Valens A. II.	370	368	*Indictio vndecima, vt dicitur C. Th. 11. 28. 9. idem ait Marcell. in Faſtis.*
		Hoc anno dicitur eſſe indictio vndecima: vnde dico conſequenter annum eſſe Chriſti 368. ex vulgari, & tamen veriſſima indictionum regula. vnde Haloandri ſupputatio tribus annis præuertit verum annorum numerum: vt I. Subſeciuarum demonſtraui. Contius.			
12	1122	Valentinianus N. P. Sex. Aurel. Victor.	371	369	
13	1123	Valentinianus A. III. Valens A. III.	372	370	
14	1124	Gratianus A. II. Sex. Petronius Probus.	373	371	
15	1125	Modeſtus. Arintheus.	374	372	
1	1126	Valentinianus A. IIII. Valens A. IIII.	375	373	
2	1127	Gratianus A. III. Equitius.	376	374	
3	1128	Poſt Cōſulatum Gratiani A. III. & Equitij V. C. Valētinianus apoplexia perit. Brigetione in Pannonia.	377	375	
		FL. VALENS, FL. GRATIANVS & FL. VALENTINIANVS II. filius Valentinia. primi.			
4	1129	Valens A. V. Valentinianus A. II.	378	376	
5	1130	Gratianus A. IIII. Merobaudes.	379	377	
6	1131	Valens A. VI. Valentinianus A. III.	380	378	
		GRATIANVS ET VALENTIN. II. Imperant menſ. V. Verque erat Valentiniani ſenioris filius.			
7	1132	Decius Auſonius Magnus. *Valens igne necatur.* Hermogenianus Olybrius.	381	379	*Hic eſt Porta, cuius poeſis extat, & Panegyricus hoc anno factus.* *Hucuſque Marcellinus, id eſt vſque ad mortem Valētis, & ab his Coſſ. Auſon. & Olybrio alius Marcellinus comes ſuum Chronicon auſpicatus eſt, & hoc anno numerat indictionem ſeptimam. Hic etiam ſinitur Chronicon ſancti Hieronymi, & incipit Chronicon Proſperi & Sigeberti.*
		Gallus Pæonius. *ſepultura caret.*			
		GRATIANVS VALENTIN. II. fratres & Occidentis Imperatores, & THEODOSIVS. *Hic Theodoſius à Gratiano apud Syrmium creatus eſt Imperator Orientalis, vir admodum religioſus.*			
8	1133	Gratianus A. V. in Occiden. Theodoſius A. in Oriente.	382	380	
9	1134	Syagrius* in Oriente. Eucherius* in Occidente.	383	381	** al. Euagrius.*
10	1135	Antonius. Syagrius II.	384	382	*Hic Præfect. Prat. Gal. ſæpe nominatur in Cod. Theodoſ.*
11	1136	Merobaldus II. Occident. Saturninus in Oriente.	385	383	
12	1137	Richomer* Occiden. Clearchus Orient.	386	384	** al. Riclimer.*
		Hoc anno apud Lugdunum capto & occiſo Gratiano, item Valentiniano in triennium per fœderis ſimulationem à Maximo tyranno ditione Italiæ cæteriſque prouinciis eiecto, & ad Theodoſium in Orientem profugo, THEODOSIVS ſolus regnat. Maximus verò Italiæ imperat ann. V.			*& incipit Chronicon Proſperi & Sigeberti.* ** al. Eucharius.*
13	1138	Arcadius. Bauto.	387	385	
		THEODOSIVS & ARCADIVS.			
14	1139	Honorius Nob. P. Eudoxius.	388	386	
		VALENTIN. II. THEODOS. & ARCADIVS.			
15	1140	Valentinianus A. III. Eutropius.	389	387	
1	1141	Theodoſius A. II. Occid. Cynegius Orient.	390	388	*Theodoſius Maximum interfecit, & Valentinianum imperio Occidentis reſtituit.*
2	1142	Fl. Timaſius. Fl. Promotus.	391	389	
3	1143	Valentinianus A. V.* Neoterius.	392	390	** al. IIII. Onufr.*
4	1144	Ti. Fabius Titius. Symmachus cuius epiſt. extant.	393	391	*Huius meminit Symmach. in epiſt. & Auſonius in epiſtola ad Probum.*
5	1145	Arcadius A. II. Orient Rufinus Occid.	394	392	
		Hoc anno Id. Maij Valentinianus Viennæ laqueo ſtrangulatur per Arbogaſten, & EVGENIVS imperat occidenti ann. II. menſ. IIII. dies XIII. Proſper &c. THEODOS. ARCADIVS & HONORIVS.			
6	1146	Theodoſius A. III. *Hoc anno Theodoſius alterū filiū Honorium Auguſtum Conſtantinopoli appellat.* Fl. Habundantius.	395	393	
7	1147	Aarcadius A. III. Probinus.	396	394	
8	1148	Olybrius.	397	395	*Hoc anno Eugenium ſuperat Theodoſius, & is deinde 16. Kal. Febr. moritur.*
		ARCADIVS & HONORIVS filij THEODOSII I. quorum ille Orienti, hic Occidenti præfuit.			*Hoc anno Ruffinus à Stilicone interfectus eſt.*
9	1149	Arcadius A. IIII. Honorius A. III.	398	396	*Toto orbe Romano antiquæ ſuperſtitionis tēpla deſtructa. Proſper.*
10	1150	Cæſarius Orient. *Io. Chryſoſtomus epiſcopus ordinatur.* Atticus Occid.	399	397	
11	1151	Honorius A. IIII. Eutychianus.	400	398	
12	1152	Eutropius. *In magiſtratu occiſus* Theodorus.	401	399	*Auguſt. lib. 18. de ciuit. dei. c. vlt. ait 366. poſt Pentecoſten, qua apoſtoli acceperunt ſpiritum ſanctum. quod ſi addas 32. Chriſti videlicet ætatē, ſient anni 398. itaque eum meā numerationem ſeculū apparet, ſed ſi vetus Chriſtū XXXIIII.*
13	1153	Fl. Stilico. *et nomē eius faſtis eraſum. Socrat. lib. 6. c. 5.* Fl. Aurelianus Orient.	402	400	
14	1154	Vincentius. Fraurita Orient.	403	401	
15	1155	Arcadius A. V. Honorius A. V.	404	402	
		ARCAD. HONOR. & THEODOSIVS Iun.			
1	1156	Theodoſius A. Rumoridius.	405	403	
2	1157	Honorius A. VI. Ariſtæneetus.	406	404	*anno paſſum, ſiēt 400. vt in priore computatione Euſebij, quam ſequutum per omnia Auguſt. conſtat.*
3	1158	Fl. Stilico II. Anthemius.	407	405	
4	1159	Arcadius A. VI. Probus.	408	406	
5	1160	Honorius A. VII. *Mortuus eſt hoc anno Arcadius.* Theodoſius A. II.	409	407	
6	1161	Baſſus. Philippus.	410	408	
		HONORIVS & THEODOSIVS Iun. octo tunc annorum, vir pius, ſed parum in bellicis rebus verſatus.			
7	1162	Honorius A. VIII. Theodoſius A. III.	411	409	
8	1163	Pl. Varro. * Tertullus.	412	410	** al. Varari.*
		Secundum Sigebertum hoc anno IX. Kal. Sept. Roma primùm capta à Gothis, duce Alarico, qui tamen præda contentus, victoria nimis inſolenter vſus non eſt. Proſper. Oroſius verò id ad ſequentem annum refert.			
9	1164	Theodoſius A. III. & ſolus.	413	411	
10	1165	Honorius A. IX. Theodoſius A. V.	414	412	
11	1166	Lu-			

Indictiones.	An. ab vrbe cond.		An. Chri. ſecū. Hal.	An. Chri. ſecū. Cont.	
11	1166	Lucius* V. C. Herodianus.	415	413	** al. Lucianus.* *Huius Herodiani memoria ob crimen perduellionis damnata fuit, & in magiſtratu occiſus eſt, & nomen eius è faſtis eraſum eſt, nec citatur in l. 6. C. de iuriſdictione, quæ Lucinio tantùm habet.*
12	1167	Conſtans. Conſtantius.	416	414	
13	1168	Honorius A. X. Theodoſius A. VI.	417	415	
14	1169	Theodoſius A. VII. Palladius.	418	416	
15	1170	Honorius A. XI. Conſtantius II.	419	417	
1	1171	Honorius A. XII. Theodoſius A. VIII.	420	418	
2	1172	Maximus.* Plinta.	421	419	** al. Monaxius. vt C. Theo. 8. 5. 2.*
3	1113	Theodoſius A. IX. Conſtantius III.	422	420	
4	1174	Euſtachius. Agricola.	423	421	
5	1175	Honorius A. XIII. Theodoſius A. X.	424	422	
6	1176	Aſclepiodotus. Marinianus.	425	423	
		THEODOSIVS AVN. ſolus.			
7	1177	Caſtinus. Victor.	426	424	
8	1178	Theodoſius A. XI. Valentinianus Cæſar.	427	425	
		THEODOS. IVN. & VALENTINIAN. III.			
9	1179	Theodoſius A. XII. Valentinianus A. IX.	428	426	
10	1180	Hierius. Ardaburius.	429	427	
11	1181	Felix. Taurus.	430	428	L. 2. C. de for. & imp. trationibus actionū ſublatis.
12	1182	Florentius. Dionyſius.	431	429	
13	1183	Theodoſius A. XIII. Valentinianus A. XII.	432	430	*Hoc anno 430. IX. Kal. April. Venetiarum urbs in Rivo alto condi cœpta.*
14	1184	Baſſus. Antiochus.	433	431	
15	1185	AEtius. Valerius.	434	432	
1	1186	Theodoſius A. XIIII. Maximus.	435	433	
2	1187	Arioſtindus. Aſpar.	436	434	*Anno Chri. 435. Codex Theodoſ. editus, ſi vera eſt Theodoſij in eius præfatione ſubſcriptio.*
3	1188	Theodoſius A. XV. Valentinianus A. XIII.	437	435	
4	1189	Hodorus. Senator.	438	436	
5	1190	AEtius II. Sigiſultus.*	439	437	
6	1191	Theodoſius A. XVI. Fauſtus.	440	438	
7	1192	Hoc anno Carthago à Vandalis duce Genſericho capta, cùm iam per annos 587. in ditione Romani imperij fuiſſet. cuius mentio in C. de oſſ. præf. prætor. Africæ l. 3. in princ.	441	439	** In C. Sigisbuldus ſcribitur.* *Proſper ſcribit. Theodoſianus liber omnium legum legitimorum principum in vnum collatarum hoc primùm anno editus.*
8	1193	Valentinianus A. V. Anatolius.	442	440	
9	1194	Cyrus V. C. & ſolus.	443	441	
10	1195	Eudoxius. Dioſcorus.	444	442	
11	1196	Maximus II. Paterius.*	445	443	** al. Paternus.*
12	1197	Theodoſius A. XVIII. Albinus.	446	444	*Anno Chriſti 447. editus eſt liber Novellarum D. Theodoſij, vt indicat præfatio Theodoſij in eum librum.*
13	1198	Valentinianus A. VI. Nonius.	447	445	
14	1199	AEtius III. Q. Aurel. Symmachus.	448	446	
15	1200	Callypius.* Ardaburius.	449	447	** al. Alypius.*
1	1201	Rufius Poſthumianus. Zeno.	450	448	
2	1202	Protogenes. Aſterius.	451	449	*Eucherius epiſcopus Lugd. claret.*
3	1203	Valentinianus A. VII. Auienus. Obiit Theodoſ. Iun.	452	450	
		VALENTINIANVS III. & MARTIANVS.			
4	1204	Martianus A. Clo. Adelphius.	453	451	*Nouella Martiani ad Palladium P. P. aut his conſulibus quartam eſſe indictionem.*
5	1205	Herculanus. Aſporatius.	454	452	
6	1206	Opilio. Vincomalus.	455	453	
7	1207	AEtius. Studius.*	456	454	** al. Aſterius.*
8	1208	Valentinianus A. VIII. Occid. in mag. occiſus eſt inſidiis Maximi 16. Kal. April. Anthemius. Orient.	457	455	
		Iterum hoc anno caput imperij, & gentium domina Roma in prædam & direptionē fuit expoſita, ſed Vandalis, qui præter id quòd vrbem poſt homines natos potentiſſimam omnibus opibus ſpoliarunt, imperialia etiam ornamenta & inſignia, duce Genſericho ſecum in Africam tranſtulerunt: ſcribente id Iuſtiniano C. de off. P. P. Africæ. vt verum tandem ſit, quod M. Varro lib. XVIII. Antiquitatum apud Cenſorinum ſcriptum reliquit, Veetium ſe Romæ in augurio non ignobilem, & ingenio cuiuis doctori in diſceptando parem, audiuiſſe dicentem, Quoniam CXX. annos incolumis præteriiſſet popu. Romanus, ad M. & C C. peruenturum. Quid enim ab eo tempore vrbs Roma, vel imperij, vel maieſtatis habuerit (ſi vetera memoria repetimus) improbiſſimo cuique maximè ſemper patuit, tot incurſiones barbararum gentium, tot oppreſſiones tyrannorum, tot calamitates perpeſſa, donec ad extremum miſera in ſummis malis conſenuit?			
		MARTIANVS ſolus.			
9	1209	Ioannes. Varari.	458	456	*Syncellus Chalcedonenſis. Proſper.*
10	1210	Conſtantinus. Rufus.	459	457	
		LEO & MAIORIANVS.			
11	1211	Leo A. Maiorianus A.	460	458	
12	1212	Patricius. Richimer.	461	459	
13	1213	Magnus. Apollonius.	462	460	
14	1214	Seuerinus. Dagalaiphus.	463	461	
		LEO & SEVERVS.			
15	1215	Leo A. II. Seuerus A.	464	462	
1	1216	Baſilius. Viuianus.	465	463	
2	1217	Ruſticius. Olybrius.	466	464	
3	1218	Fl. Baſilicus. Herminerichus.	467	465	
		LEO & ANTHEMIVS.			
4	1219	Leo A. III. & ſolus.	468	466	
5	1220	Buſeus. Ioannes.	469	467	
6	1221	Anthemius A. II. & ſolus.	470	468	
7	1222	Martianus. Zeno Iſauricus.	471	469	
		LEO ſolus.			
8	1223	Iordanes. Seuerus.	472	470	
			9	1224	

Indictiones.	Ab vrbe cond.			Anni Chr. secūd. Hal.	Anni Chr. secūd. Cons.
9	1224	Leo A. IIII.	Probianus.	473	471
10	1225	Festus.	Martinus.	474	472
11	1226	Leo A. V. & solus.		475	473
		LEO IVNIOR & ZENO ISAVRICVS.			
12	1227	Leo Iunior A. & solus.		476	474
		ZENO ISAVRI VS solus.			
13	1228	Post consulatum Leonis Iunioris.		477	475
14	1229	Fl. Basilius II.	Armatius.	478	476
15	1230	Post consulatum Basilij II. & Armatij.		479	477
1	1231	Ellus* V. C. & solus.		480	478
2	1232	Zeno A. II. & solus.		481	479
3	1233	Basilius Iunior V. C. & solus.		482	480
4	1234	Placidus V. C. & solus.		483	481
5	1235	Seuerinus V. C. & solus.		484	482
6	1236	Faustus V. C. & solus.		485	483
7	1237	Theodoricus rex.	Venantius.	486	484
8	1238	Symmachus V. C. & solus.		487	485
9	1239	Decius.	Longinus.	488	486
10	1240	Fl. Boethius V. C. & solus.		489	487
11	1241	Dynamius.	Sisidius.	490	488
12	1242	Probinus.	Eusebius Cronic.	491	489
13	1243	Faustus Iunior V. C. & solus.		492	490
14	1244	Olybrius Iunior V. C. & solus.		493	491
		ANASTASIVS.			
15	1245	Anastasius A.	Rufinus.	494	492
1	1246	Albinus V. C. & solus.		495	493
2	1247	Asterius.	Præsidius.	496	494
3	1248	Viator.	AEmilius.	497	495
4	1249	Paulus V. C. & solus.		498	496
5	1250	Anastasius A. II. & solus.		499	497
6	1251	Ioannes.	Paulinus.	500	498
7	1252	Post Consulatum Ioannis & Paulini.		501	499
8	1253	Ioannes.	Asclepion.	502	500
9	1254	Patricius.	Hypatius.	503	501
10	1255	Fl. Auienus.	Pompeius.	504	502
11	1256	Auienus Iunior.	Probus.	505	503
12	1257	Cæreus V. C. & solus.		506	504
13	1258	Sabinianus.	Manlius Theodorus.	507	505
14	1259	Ariouinius.	Messala.	508	506
15	1260	Anastasius A. III.	Venantius.	509	507
1	1261	Anatolius.*	Agapitus.	510	508
2	1262	Venantius Iunior.	Celer.	511	509
3	1263	Importunus V. C. & solus.		512	510
4	1264	Boëthius.	Euthericus.	513	511
5	1265	Felix.	Secundinus.	514	512
6	1266	Paulus.	Muschianus.	515	513
7	1267	Clementinus.	Probus.	516	514
8	1268	Senator V. C. & solus.		517	515
9	1269	Aurel. Cassiodorus V. C. & solus.		518	516
10	1270	Florentinus.	Anthemius.	519	517
11	1271	Petrus V. C. & solus.		520	518
		IVSTINVS.			
12	1272	Iustinus A.	Eutharicus Cillica Amalus V. C.	521	519
13	1273	Fl. Rusticus.	Fl. Viralianus in magist. occisus.	522	520
14	1274	Iustinianus, qui postea Augustus.	Fl. Valerius.	523	521
15	1275	Symmachus.	Seuerinus Boëthius Amicius Manlius II.	524	522
1	1276	Maximus V. C. & solus.		525	523
2	1277	Iustinus Augustus II.	Fl. Opilio.	526	524
3	1278	Probus.	Philoxenus.	527	525
4	1279	Anicius Olybrius V. C. & solus.		528	526

*Ellus V. C.

*Al. Anastasius.

In hoc consulatu largitionem infinitam, solidorum, ferarum, populo factam ait Marcell. Comes.

Terræmotus Antiochenum.

Anno Christi 512. Anastasij 20. Symbola x. Aurelianense. Sigebert.

Ioannes Papa Romæ egreditur, Constantinopolim venit, & diem sanctum Resurrectionis in dextro ecclesiæ solio Romanis precibus celebrauit.

Hoc anno A. D. IV. Non. Sept. dominus Theodericus rex mortuus est. Fl. Athalaricus Amalus Eutharici Cillicæ filius, III. Italiæ rex, regnat annis VIII.

CHRONOLOGIA ANNORVM, ET CONSVLVM, AC INDICTIONVM Imperij Iustiniani: in qua continetur, quas, quibus annis, leges, & quos Iuris libros promulgarit, aut composuerit: Antonio Contio iuris in metropoli Biturigum doctore auctore.

Anni Christi.	An. imper. Iustinia.	Consules.	Indictiones.	Gesta.
527. Sigeberto. Chronic.	1.	Mauortio V. C. solo in Occidente.	5	Indictione quinta moritur Iustinus imperator mense Augusto, cum iam ante quartum mensem, id est Kalendis Aprilis, Iustinianus declaratus esset Augustus ab eode Iustino patre adoptiuo, & auúculo. Hæc ex Marcellino, Nicephoro lib. Eccle. hist. 17. c. 7. & notitia quadã manuscripta, & Nouella XLVII. vt præponatur nomen imperatoris documentis, excerpsi. Extremo hoc anno terræmotu concussam ciuitatem Antiochenam reparat Iustinianus, & Theopolin vocat, propter hanc inscriptionem, CHRISTVS NOBISCVM. STATE. qua in singularum ædium eiusdem ciuitatis valuis affixa, sedatus est terræmotus. Niceph. lib. 17. c. 5.

528

Anni Christi.	An. imper. Iustinia.	Consules.	Indictio.	Gesta.
528	2	Iustiniano A. II. & solo.	6	Hoc anno Iustinianus cœpit componendo & emendando Iuri operam dare, & priorem suum Codicem fieri mandauit. l. 1. C. De nouo Cod. fac. ddo. F. bruar.
529	3	Decio V. C. solo in Occidente.	7	Editur prior Codex Idib. Aprilis lib. 1. C. de Iustinian. Cod. confirm. vbi nominatur prima indictio.
530	4	Lampadio & Oreste v. v. c. c. in Occidente.	8	Mense Decembri mandat Iustinianus Digesta componi. Hoc anno edita est l. 18. & 19. C. de epise. aud. l. 11. C. de hæret. & aliæ numerosæ.
531	5	Post consulatũ Lampadij & Orest.	9	Digesta componuntur. Hoc anno lata est l. vlt. C. de epise. audientia, l. pen. C. de hæret. & aliæ numerosæ.
532	6	Post consulatũ Lãpad. & Orestis anno 2.	10	Digesta componuntur. Hoc anno lata est l. vlt. C. de hæret. l. vlt. C. de repud. hered. l. vlt. C. ad l. Iul. de adult. & aliæ multæ.
533	7	Iustiniano A. III. solo.	11	Mense Nouembri edũntur Institutiones, & sequenti mense Decembri eduntur Digesta. Hoc anno Martinus computat Indictionem vndecimam, nec contracta est l. Tanta, C. de veteri iure enucleando, quæ numerat duodecimã. Illa enim scripta est mẽse Decẽb. quo iã duodecima indictio currebat, quæ cœperat ab 8. Kal. Octob.
534	8	Iustiniano A. IIII. & Decio Theodoro Paulino V. C. Coss. hic Paulinus fuit vltimus cõsulum veteris Romæ, nam post hunc nulli creati sunt, obstãte scilicet Bello Gothico.	12	Editur nouus Codex Iustiniani mense Nouembri, priore abrogato l. 1. C. De emend. C. Iust. & secunda eius editione. Hoc anno composita est l. vlt. C. de iureiur. propter calumniam. & l. vnica C. de caduc. tol. & l. vlt. C. de legiti. heted. &c.
535	9	In 2. tomo Conciliorũ epist. Sylueri Papæ sic subscripta est, Iustiniano V. & Bilisa. V. C. Coss. Bilis. V. C. Cos. & solo in Orient.	13	Hoc anno variæ Nouellæ leges à Iustiniano sunt editæ, & Ratinæ Kal. Ianuar. emissa est Nouella 1. de hered. & Falcid. & deinde Martio mense Nouella secunda & sequentib. diebus & mensib. Nouel. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. & sequen. vsque ad 17. Epiphanius episcopus regiæ vrbis Constantinopol. moritur, cuius episcopatum contra canones Anthemius Trapezontina ecclesia relicta inuadit. Alaman.
536	10	Post consulatum Bilisarij V. C.	14	Hoc anno editæ sunt Nouellæ 17. 18. 19. 20. & sequentes vsque ad Nouell. 38. Vitiges V. Italiæ rex regnat an. IIII.
537	11	Post consulatum Bilisarij V. C. anno secundo.	15	Hoc anno editæ sunt Nouellæ 38. 39. & seq. vsque ad 64. Eodem anno Bilisarius Romam expulsis Gothis in Iustiniani ditionem reducit mense Decembri siue cæde, artificio Sylueri Papæ, Procop. Niceph.
538	12	Ioanne V. C. Cos.	1	Eduntur Nouellæ 64. & seq. vsque ad Nouel. 78.
539	13	Appio V. C. solo in Nouembri Fratre Arione Cos.	2	Eduntur Nouellæ 78. 79. & seq. vsque ad Nouel. 98.
540	14	Fl. Iustino Iuniore V. C. Cos. in Oriente.	3	Eduntur Nouel. 98. & seq. vsque ad Nouel. 107. Ildonaldus VI. Italiæ Gothorumque rex. anno I.
541	15	Fl. Basilio V. C. Cons. solo in Oriente.	4	Eduntur Nouell. 107. 108. & seq. vsque ad Nouel. 116. Araticus Rogus VII. Italiæ rex regnat mẽses 3. cui succedit Totilas Baduilla.
542	16	Post Cons. Basilij V. C.	5	Eduntur Nouellæ 116. & 117.
543	17	P. Cons. Bas. anno 2.	6	Editur Nouell 118. vt ex eius textu colligo. Totila vrbem Romam capit. Sige.
544	18	P. C. Basil. anno 3.	7	
545	19	P. C. Basil. anno 4.	8	
546	20	P. C. Basilij anno 5.	9	Narses Totilam occidit, post quem extinctum Theias Ostrogoth. regnum resuscitare nititur.
547	21	P. C. Basil. anno 6.	10	
548	22	P C. Basil anno 7.	11	Nouell. 137. Theias rex Ostrogotthorum à Narsete perimitur. Sigeb.
549	23	P. C. Basil. anno 8.	12	
550	24	P. C. Basil. anno 9.	13	Theodeberto regi succedit Theobaldus filius.
551	25	P. C. Basil. anno 10.	14	Edictum de Vicario Pontiex. Quinta Synodus vniuersalis celebratur. Sigeb.
552	26	P. C. Basil. anno 11.	15	Hucusque historia Iordanis episcopi peruenit.
553	27	P. C. Basil. anno 12.	1	Nouell. 148.
554	28	P. C. Basil. anno 13.	2	Narses Bucellinum & Amingum Duces Francorum perimit. Sig. & Marcellin.
555	29	P. C. Basil. anno 14.	3	
556	30	Post Consulat. Basilij anno 15.	4	Lotharius rebellantes contra se Saxones, & eis auxiliantes Thuringos & filium Chrannum, fratrem quoque Childeberti eidem Chranno coniurantem vincit. Sige. & Marcell:
557	31	P. C. Basil. ann. 16.	5	
558	32	Post C. Basil. anno 17.	6	Nouel. 142. De luxuriantibus contra naturam, in edit. Scrim. Gregorius filius Gordiani Senatoris Romæ adolescit, qui sex monasteriis in Sicilia fundatis, & septimo Romæ in domo sua, ex prætore vrbano factus monachus, claret postea papa Romanus.
559	33	Post Consulatũ Basil. anno 18.	7	Edictum Iustiniani de Ægyptiis libripendibus, in Scrimgeriana editione. Childeberto Francor. regi succedit frater eius Lotharius: atque ita duplex regnum Francorum in vnam monarchiam coaluit. Idem scribit Marcellinus, & addit Hildebertum sepultum Parisiis in Basilica S. Vincentij à se constructa.
560	34	P. C. Basil. anno 19.	8	
561	35	P. C. Basil. anno 20.	9	
562	36	Post Cons. Basilij anno 21.	10	Quidam Imperatorem extinguere conantur, quo nomine Bilisarius accusatus ab Imperatore absolutus est. Sigebert.
563	37	P. C. Basil. anno 22.	11	Lotharius Francorum rex Chrannum filium suum diu contra se rebellantem, in Britanniam fugientem persecutus, primum quidem Chombrum regem, vel (vt Sigebertus ait) Iducem Britannum, qui Chrannum iuuabat, peremit. filiũ verò Chrannum captum cum vxore & filiabus viuum comburi iussit, igne in vilem casam quã eos inclusi fuerat vinctos, immisso.
564	38	P. C. Basil. ann. 23.	12	Iustinianus iam ãtea mẽte captus moritur, cum 38. annos & octo mẽses regnasset Niceph. lib. 17. c. 31. post quem Imperiũ tenuit Iustinus iunior filius sororis Dn. Iustiniani, qui nihil dignũ Imperatore egit, nisi quòd episcopos ob causam fidei, Iustiniani iussu exules, restituit. Niceph. ibi. c. 33. Post hæc cæptum est numerari tempus per annos Christi, defecientibus Consulibus, in veteri præsertim Roma.
565	39	P. C. Basil. anno 24.	13	

Hoc anno edita l. 17. C. de epise. audien. & alia multæ.

Hoc anno lata est l. vlt. C. de legibus, & alia multa.

Mortuus Athalarico Theodatus cum Almasuinda Italiæ & Ostrogothis imperare cœpit. Sigebert.

Theobaldus rex Franc. moritur.

Bellum Gothicum finitum.

Hoc anno Italiam fames vrget. Sigebert. Eius meminit Iustin. in edictis, de fumosa arte fictum, & de contractis argentariorum.

Hic Basilius postremus fuit omnium Consulum ordinariorum, tam Orientalium quam Occidentalium.

Pelagius episcopus Romanus eligitur. Hic insimulatus de morte Vigilij Papæ, tenens sancta Euangelia & crucem iureiurando publice se purgauit. Sige. & Mar.

Eodem anno S. Medardus Noviomensium & Tornacensium episcopus obiit.

Anno Domini 564. Lotharo Franco. Regi succedunt quatuor filij, Chilpericus qui Sueßione, Herebertus qui Parisiis, Guntramus qui Aurelianis, Sigebertus qui Metis sedem regni constituerunt. Sigebert.

Hæc ex Sigeberto manuscripto, & Chronico Gallico longius exscripto manuscripto, & Marcellino comite, qui tamen imperfectus vltra Christianæ nominat, qui est Chramnus, & hæc ad annum Christi 558. referre videtur.

In Sigeberto primo manuscripto fidelissimo scribitur, mortuo Iustiniano successisse filium eius Iustinum Iuniorem, anno Domini 565. quo anno Chilpericus Francorum rex regnare cepit.

FINIS.

REGESTVM SEV ELENCHVS
Codicum huiuſce voluminis.

A.B.C.D.*. A.B.C.D.E.F.G.H.I.K.L.M.N.O.P.Q.R.S.T.V.X.Y.Z.
AA.BB.CC.DD.EE.FF.GG.HH.II.KK.LL.MM.NN.OO.PP.
QQ.RR.SS.TT.VV.XX.YY.ZZ. AAA.BBB.CCC.DDD.
EEE.FFF.GGG.HHH.III.KKK.LLL.MMM.NNN.OOO.
PPP.QQQ.RRR.SSS.TTT.VVV.XXX. α.β.γ.& δ.ā.c̄.

Omnes ſunt quaterniones, præter primum D.XXX. α.β. & ā. terniones, * ſingularem, c̄. quinionem.